Diccionari de la llengua catalana

Nova edició enciclopèdica il-lustrada

Barcelona : Salvat y Comp.ª, S. en C., editors : Carrer de Mallorca, 220

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/diccionaridelall01barc

Diccionari
de la
Llengua Catalana

ab la correspondencia castellana

Nova edició,
enciclopèdica il·lustrada

SALVAT Y Cª S en C

Cat.
D.5455

Diccionari
de la
Llengua Catalana

ab la correspondencia castellana

Nova edició, enciclopèdica il-lustrada

Conté, a més de les accepcions dels diccionaris fins ara publicats, els vocables, modismes y aforismes, mots tècnichs de ciencies, arts e industria admesos en succesives edicions, per un conjunt de literats catalans que estimen la seua llengua; biografíes de persones célebres, nòms de poblacions, rius y montanyes de les regions ont s'hi parla catalá, en qualsevulla de les seues variants.

VOLÚM PRIMER

AB 5 MAPES EN COLORS, 44 LÁMINES EN COLOR Y EN NEGRE, 1,078 GRAVATS
Y 16 MAPES COMARCALS INTERCALATS AL TEXT

158716.
2.2.21.

Barcelona
Salvat y Comp.ª, S. en C., editors
220 - Carrer de Mallorca - 220

ES PROPIETAT

Establiment tipolitogràfich de Salvat y C.a, S. en C., editors — Barcelona

PRÒLECH

El lèxich catalá s' és aumentat de forma prou manifesta per la gran volada presa per la nostra literatura, deixondiment que ha vingut a constituir aquesta soperba manifestació d' una llengua renascuda, després del decaiment que durant tres centuries va deturar sa progressiva vía. Els estudis y les observacions atinades dels nostres filòlechs, dels nostres gramátichs, han fonamentat deduccions innombrables, fent créixer el cabal de mots, y la comparació dels modismes locals han enriquit, desde que 'ls derrers diccionaris catalans se publicáren, l' esquisit aplech que, ara còm ara, consent empendre la tasca profitosa d' avalorar, ab recte sentit, la apropiada significació dels termes usats en la nostra llengua. No cal remarcar de quina mena, pera completar aquest enlairament de la parla, han influit l' adopció d' aquells tecnicismes industrials, d' aquelles denominacions científiques que 'ls avensos han introduit y l' us ha sancionat. Baix tres aspectes diferents cal, donchs, atendre tot lo que sía relatiu al impuls de les apreciacions del més modern lèxich: en lo que podríem considerarlo còm a imposició de la filología, despullantlo de perillosos arcaismes; en la influencia exercida per les llengües parlades en els territoris veíns de Catalunya, y derrerament en l' adopció de les expressions que podem titllar d' originaries, dels avensos que les arts y les ciencies han realisat en els temps contemporanis. A mitg fer la feina d' aplegar el tresor dispers de la llengua viva, cal convenir, també, que manquen, encara, bona cosa d' edicions dels nostres autors de la velluria, en son temps de floreixement, pera que puga esbrinarse la significació escaient de moltes paraules, el valor que se les hi deu concedir, y atenent a aquesta sòrt de consideracions, entendre còm l' ordenació d' un diccionari és aportar a l' obra de la nostra renaixensa motius prou meritoris pera contribuir a son arrelament.

La sava montanyenca que va abocar al nostre idioma l' eximi Mossèn Jascinto Verdaguer, va ésser doll sanitós pera purificarlo; mes, d' aquella depuració, còm de les degudes a altres coneguts escriptors dels nostres temps, no n' hi ha pas prou pera refugir els perills apuntats en les discussions ab tant d' acert sostingudes quan el primer Congrès de la llengua catalana. S' ha de definir fins ont calgui refermar el criteri d' usar les paraules y les formes castices pera que no s' adoptin les forasteres, tot reconeixent, còm cal reconéixer ab Mossèn Miquel Costa y Llobera,

que al mancar les locucions, deuen apropiarse les exòtiques, segellantles ab catalana significació, «assimilantse tot allò que no té», catalanejant el neologisme; còm fora prou meritoria la ben establerta comparança dels clàssichs de nostres sigles esplendorosos, pera arrivar a deduir la significació dels tresors lingüístichs continguts en llurs obres. Y aquest travall de selecció, que prou arrivará a ferse més endevant, y assenyalará l' esclat de la moderna literatura, no mimva, ni menys contrau gens ni mica el criteri dels que, en atenció al positiu valer de la nostra parla, entenen ara de conveniencia absoluta la publicació d' un diccionari que serveixi de guía y de consulta als conreuadors de la llengua catalana, donant a conéixer una munió de paraules y de termes locals gaire bé desconeguts pera 'ls fills de les nostres grans urbs. L' aplicació del catalá a l' estudi de les ciencies, la introducció de mots denominatius de les invencions contemporanies, ha imposat que s' adoptessin paraules que no figuraven abans en els vocabularis de la llengua catalana. Per aquest motiu ha d' ésser útil a Catalunya la publicació del seu primer Diccionari enciclopèdich.

Al ordenar aqueix, havem consultat els lèxichs que venim d' esmentar, aprofitant d' ells tot lo que sia aprofitable, restantne les paraules castellanes que tenen llurs equivalentes en catalá y aportanthi les extretes de les obres dels més remarcables escriptors moderns, que hi mancaven.

No sentim pas la pretensió d' haver fet obra de savi: nos havem concretat a recullir les paraules atenentnos a les seues lleis fonètiques, aixís còm se pronuncien, sense imposarnos el dever de cercar llur origen. Fins els més reputats etimòlechs han sofert erros al esbrinar els origens dels mots, y més considerables foren els nostres, mancats del bagatge científich que, després d' assaorits estudis, ells sostenien. Coneixem les tendencies regressives d' alguns que voldríen retornar la llengua catalana als bons temps del seu floreixement y també havem observat la deria de molts d' altres, que per un excés de purisme rebutgen les paraules semblantes a les castellanes y a les franceses, que no ja tan sols a Valencia, sinó en la meteixa Catalunya prou la influencia castellana ha esvaít la significació del nostre idioma; y al Rosselló, la llengua francesa s' és imposada mimvant l' apropiada riquesa de la catalana.

Creiem nosaltres que les llengües evolucionen, còm evoluciona tot, y que no hi há cap parla que no sofreixi poch o molt la influencia de les llurs veínes. Per això ens havem sostret de caure igualment en arcaísmes, que de rebutjar les paraules forasteres qu' expressen l' idea de quelcom que abans no coneixíem o bé modifiquen el sentit d' aquelles que ja teníem. Sense la evolució esmentada, y sense atendre la importació de noves paraules, se fossilisaríen les llengües, deixant de expressar els conceptes de les diferentes innovacions, que a la vida y a la manera d' ésser dels pobles s' introdueixen cada día.

Respectant els principis que l' us del llenguatge imposa, encara que adoptada una pauta ortográfica d' acort ab les lleis de la fonètica (1), havem servat en els cog-

(1) El nostre criteri, en quant a l' exposició de les regles ortográfiques adoptades en aquest Diccionari, és admetre aquelles innovacions imposades per la raó, y moltes d' elles

noms personals y gaire bé sempre en els noms propis geogràfichs, la seua estructura literal, perque no fora prou raonada l' alteració dels meteixos, que produiría confusions, donchs no ha estat pas el nostre propòsit fer malbé la nostra llengua, seguint l' exemple de molts que pretengueren reformarla, sinó millor conservarla còm se parla generalment, enaltintla, enriquintla ab nous vocables, substraient el concepte d' antiqüats a molts dels qu' encara s' usen en diverses encontrades de la nostra terra, apropiantnos les formes galanes d' altres qu' han de conceptuarse termes de perfecte lèxich, millor qu' equivalents de particulars glosaris, restringits per molts que no 'ls hi reconegueren tota la seua significació apropiada.

La situació especial que va influir en la literatura catalana desde mitjans del sigle XVI fins a la restauració dels Jochs Florals de Barcelona, tot just fa una cinquantena d' anys, no era pas la més apropòsit pera que s' ensajessen publicacions d' obres d' aquesta mena, y aixís és còm els escriptors més significats de la nostra regió, que avaloraren desde els començos del sigle XIX, la importancia que deu assignarse als diccionaris, aportaren llurs coneixements, quan d' especialitats se tractava, a la bibliografía castellana, no poguent capir molts d' ells, com el deixondiment de la nostra parla, imposaría la publicació en catalá de tot el cabal que ab afany y ab estudi havíen reunit, y per això, en castellá foren escrits els diccionaris biogràfichs d' En Torres Amat y d' En Cormines, el de productes industrials d' En Ronquillo y tants d' altres d' art, de geografía y de ciencies còm podríem esmentar, que comentant les observacions d' escriptors meritíssims, veníen a enriquir la literatura forastera. Ni era fácil per les meteixes raons expressades, trovar a Catalunya un diccionari que vingués a constituir una llei de la volguda parla. No ha mancat pas fins en els tristos temps del decaiment de la llengua catalana, qui ab fè y entusiasme se consagrés a la formació del DICCIONARI CATALÁ, y fins podríem dòldrens de la desaparició de bona cosa de manuscrits, que de les biblioteques y dels arxius durant les lluites de la independencia y les civils dels començos del sigle XIX, esvaíren potser la calificada tasca d' alguns filòlechs, que s' havíen dedicat ab afany a recullir la munió de comparances que consentissen avalorar les paraules del nostre lèxich. Aixís y tot, alguns se 'n publicáren, aportant detalls prou estimables. Al *Diccionari catalá-llatí,* obra d' En Cavallería, un dels més coneguts fins a la publicació del d' En Labernia, van seguirne d' altres que resplandíen el fruit, si 's vol limitat, més sempre digne de lloa de llurs redactors, servint de fites que

---

ab lluiment discutides al primer Congrès de la llengua catalana. Aixís esdevé per lo que fà a l' article masculí singular, acceptant la forma *el*, gaire bé usada a tota Catalunya, y apropiant el *lo* (que alguns escriptors adopten encara) a la expressió determinativa del neutre; en punt a les desinencies plurals femenines, acceptem la terminació en *es*, que la major part d' autors contemporanis admeten y qu' era forma corrent en els bons temps de la literatura catalana; la tonalitat de la *ch* francesa y de la castellana resta formada per la *ix*, deixant el tò de *es* quan la *x* segueix a qualsevulla lletra sense que la precedeixi *i* o *t;* usem la *ch* solsament al final de paraula, còm la *ph* en les derivades del llatí que acaven en *phus* en aquella llengua clássica; seguint el concepte de filòlechs eminents, substituim la *y* per *i* exceptuant la conjunció copulativa; suprimim la *h* en mitg de paraula, y respecte a certs finals en *o,* adoptem les lleis fonètiques que donen la tonalitat *us*, o bé substituim per *e* o *i* aquella lletra en mots moderns d' arts y de ciencies, y en altres cassos se suprimeix, o resta substituída per la *ch* final.

devem esmentar com senyaladores dels avensos obtinguts en punt al coneixement y recte sentit, a la deguda accepció, pera millor dirho, dels mots catalans. Eren els escriptors d' allavores llatinistes prou erudits, y seguint les corrents que als estudis literaris imposaven la norma de comparances y deduccions etimològiques, per la importancia deguda que als clàssichs del *Laci* se donava, motiven les raons que induíen als confeccionadors dels *diccionaris catalans* d' aquell temps, a establir les equivalencies de les paraules en abdues llengües, per més qu' alguns d' ells, pèl carácter oficial de la parla castellana, s' atenyiren tan sols a fonamentar ab ella, la comparació del cabal de mots catalans que reunit havíen. Cal esmentar les obres d' aquesta mena, que fins al començ de la nostra centuria s' han publicades (1) ab l' enlairat propòsit de correspondre a les exigencies de consulta,

(1) El gènessis dels diccionaris catalans marca la seua primera fita ab el *Vocabulari* del valenciá Joan Esteve, estampat a Venecia l' any 1489, obra valiosa, que pertany a la nova *Biblioteca del Institut d' Estudis Catalans.*

En realitat aquell travall se refereix a la parla llemosina, qu' era la usada a Valencia encara que fassi esment a la llengua valenciana el seu títol: *Explicit liber elegantiarum Johannis Stephani viri eruditissimi civis Valentiani regie auctoritate notari publici; latina et valentiana lingua, exactissima diligentia emendatus: Opera autem impensa Paganini de paganinis Brixiensis Venetiis impresus. Inno. VIII. summo pontifici. Augustino Barbadico Venetiarum principe. Anno a natali christiano MCCCC l XXXVIII. V. vero no Octobris.*

Segueix en ordre cronològich el vocabulari catalá y alemany, estampat per En Rosembach a Perpinyá l' any 1502, que 's conserva en la propia Institució. L' autor de la Biblia políglota d' Alcalá, gramátich famosíssim, va esguardar l' importancia que calía atribuirli a la literatura de la nostra regió, definint en el seu *Lexicon* moltes paraules catalanes, que per cert no figuren en altres edicions posteriors del seu erudit travall, quan foren innovades les seues disquisicions per autors que fonamentaren tan sols en les parles llatina y castellana, lo que deduiren de la primera edició. En aquest cas se trova la impresa a Girona al sigle XVII, que és, ara com ara, una de les més conegudes baix el títol següent: *Dictionarium Ælié Antonii Nebrissensis Grammatici Chronographi Regis-imo quadruplex ejusdem Antiqui dictionarii suplementum. — Gerundæ: Apud. Vincentium Oliva. Typographus Regium.* En 1507, En Cárles Amorós va estampar a Barcelona el vocabulari llatí-catalá y catalá-llatí, sistema Nebrixa, quin únich exemplar serva ara el competent bibliòfil Eudalt Canibell. Una nova edició feta a Barcelona en 1560, cal esmentar ab el títol *Lexicon latino-catalanum seu dictionarium* etc. *A Nebrisensis..... ex Catalano in Latinum sermonen versum.* Pochs anys més tart, en 1575 y 1579, se feren també a Barcelona, les edicions primera y segona del *Theramius Puerilis* d' En Nofre Pou, y al derrer terç de la següenta centuria, l' any 1669 s' estampava a la capital de Catalunya a l' imprempta d' En Lacavallería el *Gazophilacinus Catalano-Latinum* d' En Joan Lacavallería y Dulach.

Va seguir a n' aquesta la publicació del *Dictionarium sev thesaurus catalano-latinus, verborum, ac phrasium. authore Petro Torra, olim grammatices professore Barcinone concinnatus, nunc ab eodem emerito mendis expurgatus, auctus, et locupletatus ad orationem ex Catalana Latinam efficiendam, et locupletandam. Quanto locupletior thesaurus hic hãc quinta quam aliis editionibus. prodeat lege, et dices. Barcinone: «Ex Officinâ Typographicã Raphaelis Figueró.»* L' obra pertany a les mitxaníes del sigle XVII, donchs el consentiment de publicarla porta data de primer de Febrer de 1653.

L' oblit en qu' era tinguda la nostra parla pot observarse ab la manca de notes bibliográfiques d' aquesta mena, fins ja començat el sigle XIX. L' erudit bibliòfil, En Isidre Bonsoms, en l' apèndix al seu discurs llegit a l' Academia de Bones Lletres el 21 de maig de 1908, relatiu a les traduccions catalanes de la *Fiametta* y del *Decameron*, concisa una nota de travalls pertanyents a la llengua catalana, de quina pot deduhirsen, la importancia presa pêls estudis del seu lèxich.

a mida que la nostra llengua ha renascut obtenint la consideració que, ara còm ara li atribueixen els més calificats filòlechs forans y propis. S' ha de reconéixer qu' és de tots aquells travalls, el Diccionari del erudit Labernia, el més complert, malgrat la reduida extensió que tenía en son temps, el lèxich catalá.

El Diccionari Labernia, és més metòdich que 'ls que 'l precediren y més remarcable, per tant, pera pendrel com a punt de partida en obres d' aquesta mena. En el de Fr. Magí Ferrer, reflecta el seu autor el conreu d' una de les seccions més apropiades del llenguatge, la literatura popular y el proverbi que tant enriqueixen una parla; per altra banda, el desitg de popularisar els coneixements del gramátich Nebrixa, y facilitar el domini ajustat de la llengua llatina, ocasionaren la publicació dels *Vocabularis catalans llatins* que porten el nòm d' aquell y el del retòrich Torra; aixís còm el propòsit de donar un bon fonament al estudi y a la coneixensa del catalá, en temps més propers als nostres díes, ha impulsat la publicació de vocabularis y diccionaris manuals, el més remarcable de quins, és sense dubte el del senyor Saura. Tots aquestos esforços, fets en diferentes èpoques y per persones de mereixements, mostren lo molt que s' és fet y se realisa pera que la llengua catalana posseeixi un Diccionari que puga satisfer les exigencies que a cada època se senten a causa dels avensos intelectuals, morals y socials, no satisfets per les obres d' aquesta mena que fins ara constitueixen la determinada bibliografía d' aquestos estudis; els coneixements llingüistichs d' una banda, y la positiva significació que 'ls tecnicismes del art, de la industria y de les ciencies han adquirit, determinen un positiu avens dels coneixements humans, aument que deu resplandir en el *Diccionari*, perque com s' ha dit de manera escaienta el lèxich d' un poble és conéixer sempre el seu grau de civilisació, o pera mellor expressarho el desenrotllo de la seua cultura. Això vol dir, que avui ha de oferirnos el *Diccionari*, ademés de la fidel expressió de les paraules, tots aquells elements que d' una o d' altra forma, vinguen a determinarnos el concepte propi

---

Podem esmentar d' aquest lapse de temps entre les obres d' aquesta mena més remarcables les que segueixen:

Joaquim Esteve, Joseph Belvitges y Antoni Juglá y Font. — Diccionario catalán-castellano-latino. Barcelona, 1803-1805, 2 volums gran foli.

Diccionari catalá-castellá-llatí-francés-italiá; per una societat de catalans. Barcelona, Torner, 1839, 2 volums.

Labernia (Pere). — Diccionari de la llengua catalana.—Primera edició.

Ferrer (Fr. Magí). — Diccionario castellano-catalán y catalán-castellano, con una colección de 1670 refranes. Barcelona: Riera, 1847-54, 2 volums.

Labernia (Pere). — Diccionari de la llengua catalana ab la correspondencia castellana. Barcelona: Espasa germans, 2 volums y nova edició en 1864-1865.

Diccionari suplement de tots els diccionaris publicats fins ara en la llengua catalana. Barcelona. Espasa, 1868, un volúm.

Diccionari catalá-castellá, compost per una societat de metges. Barcelona, 1873.

Saura (Jaume Angel). — Novíssim diccionari manual de las llenguas catalana castellana y castellana-catalana. Barcelona. Inglada y Pujadas, 1884 86, 2 volums.

Bulbena y Tosell (Antoni). — Diccionari catalá-francés-castellá. Barcelona, estampa de Francesch Badía, 1905.

Aladern (J.) — Diccionari popular de la llengua catalana, completat desde la lletra I ab el de Labernia. Baixarías, editor, 1907, 3 volums.

y a explicarnos la exacta deducció del meteix, aixís còm la de la forma de que 's vesteix, y de les evolucions sofertes pera arrivar a les actuals. L' estat dels estudis històrich-filològichs, ara com ara nos ho consent prou, aduintnos antecedents indispensables pera sapiguer quines paraules tenen carácter més primitiu y quines el tenen més modern: l' expansió de les observacions *folk-loriques*, aporten al ensemps, valiosos indicis pera esbrinar conceptes que abans aparexíen dubtosos o incongrüents. Completant aquesta comparança ab la d' aquelles paraules apropiades a la significació científica, adoptades a causa dels avensos, farán del *Diccionari* un llibre útil, podem dir, necessari pera tothom qui vulga posseir els coneixements exigits per les relacions socials.

Sintetisa lo que fins aquí havem expressat el carácter que deuen revestir en nostres temps els diccionaris, la fesomía que deu distingirlos y els fins a que deuen endreçarse; perque l' estat de la intelectualitat de nostres díes aixís ho exigeix, ornant aquesta mena de llibres, completantlos ab els elements que aclarin la significació de cada un dels mots qu' ells contenen. Per això, perque ademés de llingüistich, nostre Diccionari és enciclopèdich, no s'ha de reduir la seua exposició a les consideracions genèriques, ni a la determinació restringida de la sola significació, que, al ensemps obeir li cal l' expansiu carácter de les diferentes equivalencies, pera donar a coneixer l' apropiat ús de tots els mots que 'l composen, en el vastíssim camp dels coneixements que fonamenten la moderna cultura. És el primer assaig d' obra consemblanta, y sense créurela perfecta, podem afirmar que hi havem posada tota la nostra atenció, que aixís com les altres literatures els divulguen aquestos aplechs, a l' estat assolit per la nostra, hi mancava un travall de consulta d' aquesta mena. Per tal motiu, el nostre Diccionari, s' enmotlla en propòsits, que no podíen servir de pauta als publicats fins ara, y contindrá tot lo que pugui donar idea precisa. Forses motius avaloren per aixís ferho l' esplendidesa de les arts, de les lletres y de les ciencies desprès de la renaixensa catalana, y és del cas, rendir a son passat, a son present y a son esdevenir l' atenció que 'ls hi és deguda, ab la concisió de un *Diccionari*. Raons antropològiques, motius de psicología, apart dels conceptes filològichs, cal atendre, avui, al desenrotllar un llibre de semblant consistencia. Atenent a les disquisicions etimològiques, no refusant les lleis fonètiques en l' ortografía, y admetent la terminología que totes les llengües accepten pera la nomenclatura de les ciencies modernes, els llindars s' aixamplen al abans reduit terreny del lèxich, que s' esvaeix per amplíssims espais, deixant enrera els restringits horitzons, de fa uns quants anys, per efecte de la seua evolució consistenta, moguda per impuls de noves deduccions que 'ns expliquen el carácter filològich de cada llengua, revelant les lleis eufòniques que les regulen, y aclarint les dificultats que se 'ns presenten, més encara, quan estudiem la nostra llengua comparada ab les que hi han tingut una relació més o menys estreta, aprenent l' historia fonològica, que dona a conéixer la vida y els aborígens de la nostra parla.

El coneixement de la part material de la paraula, fonamenta l' estudi de les lleis que sustenten la seua producció y se reflecten deduint el carácter apropiat que a cada una de les encontrades ens presenta, y aquest travall ha de ferse sense desatendre les nocions de l' acústica, sense desestimar els motius fisiològichs que

hi serven analogía, car si aixís no 's fés no podríem esbrinar aquelles anomalíes que sovint se califiquen d' irregularitats, y que raonablement poden y deuen explicarse, quan ab ordre y metòdicament son estudiades baix dos diferents aspectes; el material y l' intelectiu. La paraula material y la paraula signe, venen a formar una unitat, expressada per dos o més sòns articulats o constituída per un de sol, donantli coësió el tò o accent que és també el que contribueix a determinarla. En aquestes condicions la paraula, constitueix un tot que pot examinarse y analisarse com qualsevol altre ésser, ab detenció segons passa del carácter de sò o de signe auditiu a la de signe visible, que aixís y tot ha de completarse designantli un valor o bé un sentit, expressiu y determinatiu de algun concepte, y allavors s' estableix entre abdós, tan íntima relació que no és possible considerar un d' ells sense tindre l' altre present, car fora dificultós fer per separat el degut estudi, si abstraientnos de les seues accepcions, no consideressim la paraula còm l' expressió cabal d' una idea.

És cert que cada paraula suposa un concepte, més ho és també que sovint un meteix mot expressa idees diferentes, modificatives a voltes, acavant per admetre còm propi enunciat la modificació introduída. Això és fill de la expressió y de les exigencies. Ni a totes les parles hi han paraules pera expressar cada una de les idees del llenguatge, ni posseím tots, cabal suficient pera determinarles, y devant de la conveniencia de la meteixa expressió se suplementen, inventant, modificant o apropiant a un meteix mot diferenta determinació, y aixís admesos y generalisats aquestos procediments, té lloch el *sentit extensiu* d' un terme que fonamenta l' aplicació diferenta del meteix. Per altra banda, y com ja havem consignat en aquest pròlech, algunes vegades, pera complir el fet de la expressió, adoptem paraules d' altres llengües, posant de relleu la recíproca influencia de distintes parles, que enlaira y transforma el concepte de cada una d' elles, imposantnos de les particularitats de sa expressió y de la valua d' aquelles, segons afirmava el malaguanyat y savi filòlech doctor Balari y Jovany.

Essent un diccionari, la *exposició* o *manifestació* del sentit de les paraules, això és l' estudi de les meteixes en tot lo que 'ns reveli llur concepte propi y l' extensiu, la comprovació dels mots, pot ferse en aquestos llibres, indicant la seua qualitat, el valor que tenen gramaticalment, y expressant la significació que cal donarli, atenent al ús que d' ell se fá. Alguns autors opinen que als diccionaris, no s' hi han de compendre els modismes, més la corrent d' admètrels, pera que serveixin de accepció complementaria, está en nostres temps prou arrelada, pera tíndrela còm a bona. Acceptant la opinió d' una autoritat tan remarcable còm la de l' il-lustre Coll y Vehí, establerta resta la essencial distinció que separa el *modisme*, manera de parlar propia y privativa de la llengua qu' encarna una qüestió sintáxica tractant de la colocació de les paraules, del *idiotisme* o sía el modisme de sentit literal que suposa, o bé una infracció de les regles ordinaries de la gramática, o un concepte desbaratat, qüestió lexicològica per quan s' até a la colocació més generalment que deu observarse el sentit, y derrerament del *aforisme* o reflexió pregona y sentenciosa expressada ab energía y brevetat qu' encarna una qüestió ideològica. Els aforismes deuríen estudiarse còm il-lustració intelectiva, mellor que còm a il-lustració lèxica, perque éssent còm son fills de l' experiencia y del raonament, tanquen una

gran veritat moral o política, y per lo tant, han de formar part de l' ensenyança del home, en lo que 's refereix a son procedir, més, atenent al carácter sintètich dels aforismes, expressions peculiars d' un poble gaire bé sempre, devem considerarlos còm una mena de modismes, que si en absolut no revelen el geni de la llengua, no deixen de iniciarnos en les formes apropiades de pensaments determinats, éssent còm son, fruit de la experiencia o de la reflexió del poble, y per aquest motiu, caben en els diccionaris els articles referents a la paraula que 'ls continguen, per l' idea culminant qu' expressen, y deuen també intercalarshi, segons ho fem en el nostre travall, els modismes y els idiotismes, pera que serveixin d' il-lustració a les paraules compreses en ell.

Tota vegada que cada un d' aquestos estudis se té com il-lustració dels mots continguts al lèxich, llur més adequat lloch és després d' haver expressat el genuí concepte dels meteixos, no englobantlos en capítol apart còm ho feien els antichs diccionaris, perque si bé és veritat que fentho axís, posa de relleu la riquesa que ofereix cada poble o cada llengua, no 's veu tan clar aquest meteix cabal còm fentlos seguir al article dedicat a cada paraula, perque d' aquest modo, referma no tan sols lo que cada una representa, sinò que, al ensemps, indica les significacions que de sa combinació se 'n dedueixen.

Veusaquí el traçat general de la nostra obra. Primerament, exposició del concepte propi y traslatiu de cada paraula; segonament, modismes, idiotismes y aforismes en ús, relacionat ab cada una d' elles; suprimint la il-lustració etimològica y filològica, pera no allargar massa aquest travall expositiu, quin obgecte és donar el sentit més propi dels mots que composen la llengua catalana. Això no vol dir que al ordenar el present Diccionari, no s' hagen tingudes presentes les etimologíes y els estudis filològichs, axís com també els clàssichs, al ensemps que les produccions de nostres capdals escriptors moderns, mercès a quines, s' ha enriquit y s' enriqueix més cada día la nostra benvolguda parla.

En lo pertocant a les noticies biogràfiques, havem compreses aquelles personalitats de cada una de les regions de la llengua catalana, que foren més distingides en tots els ordres de la humana activitat, y que, havent finit, son mereixedores de recort als sobrevivents.

La rublerta il-lustració que a les pàgines de nostre llibre fá ressaltar volgudes fesomíes dels fills de la terra que en vida contribuiren a la verdadera significació del carácter y del geni catalá, prescindint d'aquells que per sort encare avui l' enlairen; la reproducció dels monuments, de les vistes de localitats significades a les regions que integraren la gloriosa nacionalitat; la colecció prou interessanta dels antichs segells y dels escuts de les contrades diverses; els detallats mapes comarcals; els aplechs de mobiliari, d'eines de travall, y dels exemplars que convenen al estudi científich, de la botánica, de la zoología, de la geología, de l' historia y d'altres coneixements; la exposició de l' indumentaria, de les costums, y dels diferents tipus regionals per fí, assignen major importancia y més assequible comprensió a n' el primer Diccionari enciclopèdich catalá, que ab ferma voluntat y bon desitg publiquem.

EXPLICACIÓ

DE LES ABREVIATURES USADES EN AQUEST DICCIONARI

A

a.	actiu (verb).
abl.	ablatiu.
abr.	abreviat.
absol.	absolut.
acep.	accepció.
acus.	acusatiu.
Acúst.	*Acústica.*
adj.	adjectiu.
Adm.	*Administració.*
adv	adverbi, adverbial o adverbialment.
adv. afirm . . .	adverbi afirmatiu.
adv ll.	adverbi de lloch.
adv. m. o adv. mod.	adverbi de modo.
adv. neg.	adverbi negatiu.
adv. q.	adverbi de quantitat.
adv. t.	adverbi de temps.
afirm.	afirmatiu o afirmativament.
Agr.	*Agricultura.*
Agrim.	*Agrimensura.*
Agron.	*Agronomía.*
ajunt.	ajuntament.
Alg.	*Álgebra.*
Alquim.	*Alquimia.*
amb.	ambigüe.
anal.	analogía.
Anat.	*Anatomía.*
Ant.	*Antich. Antiquat.*
Ant. mar.	*Antich de marina.*
Ant. metaf. . . .	*Antich de metafísica.*
Ant. mus.	*Antich de musica.*
Ant. náut. . . .	*Antich de náutica.*
Ant. quím. . . .	*Antich de química.*
Antol.	*Antología.*
Antrop.	*Antropología.*
Arb	*Arbricultura.*
Arit.	*Aritmética.*
Arqueol.	*Arqueología.*
Arquit.	*Arquitectura.*
art.	article.
Artill.	*Artillería.*
Art. y of.	*Arts y oficis.*
arxip.	arxiprestatge.
Astrol.	*Astrología.*
Astron.	*Astronomia.*
aum.	aumentatiu.
auxil.	auxiliar.

B

Bell. art.	*Belles arts.*
Bibliog	*Bibliografía.*
Biog.	*Biografía.*
bisb.	bisbat.
Blas.	*Blassó.*
Bot.	*Botánica.*

C

Caç.	*Caça.*
Calc.	*Calcografía.*
Calig.	*Caligrafía.*
Cap	Capital.
Catóp	*Catóptrica.*
Cer.	*Cerería.*
Cerr.	*Cerrallería.*
Cetr.	*Cetrería.*
Cir.	*Cirurgia.*
colec	colectiu o colectivament.
Com.	*Comers.*
Com. ant.	*Comers antich.*
com.	comú (nom).
comp.	compost.
compar.	comparatiu.
cond.	condicional.
conj. advers. . .	conjucció adversativa.
conj. disj. . . .	conjucció disjuntiva.
conj. dist. . . .	conjucció distributiva.
conjug.	conjugació.
contrac.	contracció.
corrup	corrupció.
Conqui	*Conquilogía.*
Cosmol.	*Cosmología.*
Cosmog.	*Cosmografía.*
Cron	*Cronología.*

D

dat.	datiu.
defec.	defectiu (verb).
defin.	definitiu.
dep.	deponent (verb).
depart.	departament
Dep.	*Deportaige.*
deriv.	derivat.
despect.	despectiu.
Dial.	*Dialéctica.*
Dib.	*Dibuix.*

Didáct. . . . . *Didáctica.*
dim.. . . . . . diminutiu
Dinám.. . . . . *Dinámica.*
dióc. . . . . . diócessis
Dióp. . . . . . *Dióptrica.*
Dipl. . . . . . *Diplomacia.*
dist.. . . . . . districte.
Dogm. . . . . . *Dogmátich.*
Dr. . . . . . . *Dret.*
Dram. . . . . . *Dramátich.*

E

Econ. . . . . . *Economía.*
Elip. . . . . . *Elíptica.*
Entom.. . . . . *Entomología.*
Epist. . . . . . *Epistolar.*
epít.. . . . . . epítet.
Equit. . . . . . *Equitació.*
Erpeto.. . . . . *Erpetología.*
Escult. . . . . . *Esculptura.*
Escol. . . . . . *Escolástich.*
Esgrim. . . . . *Esgrima.*
Estadís. . . . . *Estadística.*
Estam.. . . . . *Estampació.*
Estát. . . . . . *Estática.*
Estét. . . . . . *Estética.*
Etimol.. . . . . *Etimología.*
etc. . . . . . . etcétera.
Etno. . . . . . *Etnografía.*
exag. . . . . . exageració.
exclam. . . . . exclamació.
explet. . . . . . expletiu
explic. . . . . . explicatiu.
expr. . . . . . expressió.
expr. adv.. . . . expressió adverbial.
expr. fam.. . . . expressió familiar.
expr. fam. irón.. . . expressió familiar irónica.

F

f.. . . . . . . femení (nom).
f. pl. . . . . . femení plural.
f. p. u.. . . . . femení propi unipersonal.
Fab.. . . . . . *Fabricació.*
Fam. . . . . . *Familiar.*
Fam. ant. . . . . *Familiar antich.*
Fam. irón. . . . *Familiar irónich.*
Farm. . . . . . *Farmacia.*
felig. . . . . . feligresía.
fest. . . . . . . festiu.
fig. . . . . . . figurat.
Fil. y Filos. . . . *Filosofía.*
Filol. . . . . . *Filología.*
Fís. y Físi. . . . *Física.*
Fisiol. . . . . . *Fisiología.*
For.. . . . . . *Forense.*
For. Ecl. . . . . *Forense Ecclesiástich.*
Fort. . . . . . *Fortificació.*
Foto. . . . . . *Fotografía.*
Fotoglip. . . . . *Fotogliptica.*
Fotogr.. . . . . *Fotogravat.*
fr. . . . . . . frase
Fren. . . . . . *Frenología.*

freq. . . . . . frequentatiu.
Fund. . . . . . *Fundició.*
Fust. . . . . . *Fustería.*
fut... . . . . . futur.

G

Gen. . . . . . *Genealogía.*
gen.. . . . . . genre, generich.
gener. . . . . . general.
genit. . . . . . genitiu.
Geod. . . . . . *Geodesia.*
Geogn.. . . . . *Geognosia.*
Geog. . . . . . *Geografía.*
Geog. ant.. . . . *Geografía antigua.*
Geol. . . . . . *Geología.*
Geom. . . . . . *Geometría.*
Germ. . . . . . *Germánich.*
gerund. . . . . gerundi.
Gimn. . . . . . *Gimnástica.*
Gnom. . . . . . *Gnomonia.*
gov.. . . . . . govern.
Gram . . . . . *Gramática*
Grav. . . . . . *Gravat.*

H

hab.. . . . . . habitants.
Hidr. . . . . . *Hidráulica.*
Hidrog.. . . . . *Hidrografía.*
Hidrom. . . . . *Hidrometría.*
Hidrost. . . . . *Hidrostática.*
Hig.. . . . . . *Higiene.*
hip.. . . . . . hiperbole.
hiperb . . . . . hiperbólich.
Hist. . . . . . *Historia.*
Hist. nat. . . . . *Historia natural.*
Histol. . . . . . *Histología.*
Hort. . . . . . *Horticultura.*

I

Icon. . . . . . *Iconografía.*
Ictiol. . . . . . *Ictiología.*
imp.. . . . . . impersonal (verb).
imper. . . . . imperatiu.
imperf. . . . . . imperfecte.
Imp. . . . . . *Imprempta.*
Ind . . . . . . *Industria*
indef. . . . . . indefinit.
indet. . . . . . indeterminat.
indic. . . . . indicatiu.
infin. . . . . . infinitiu.
Int. fam. . . . . *Intima familiar.*
¡interj. . . . . . interjecció.
interr. . . . . . interrogatiu.
inus. . . . . . inusitat.
inv.. . . . . . invariable.
Iron . . . . . *Irónich.*
irreg. . . . . . irregular.

J

J. C.. . . . . . Jesucrist.
Jard . . . . . *Jardinería.*

Jud	*Judicial y Judicialment.*
Juris.	*Jarisprudencia*

K

kgm.	kilograms.
km.	kilometres.
km².	kilometres quadrats.

L

Lit.	*Literatura.*
Litogr.	*Litografía.*
liter.	literal.
Liturg.	*Litúrgica.*
Loc	*Locució.*
Loc ant.	*Locució antigua.*
Loc. fam.	*Locució familiar.*
Loc. for.	*Locució forense.*
Loc. met.	*Locució metafórica.*
Log.	*Lógica.*
long.	longitut.

LL

llat.	llatinisme.
Lleng.	*Lengüistica.*
llo.	lloch.

M

m.	masculí (nom).
m. p. u.	masculí propi unipersonal.
m. y f.	masculí y femení.
m. adv.	modo adverbial.
Magn.	*Magnetisme.*
Maquin.	*Maquinaria.*
Mar.	*Marina.*
Mat, méd.	*Materia médica.*
Matem.	*Matemátiques.*
Mecán.	*Mecánica.*
Med.	*Medicina y medicinal.*
Med. ant.	*Medicina antigua.*
Met.	*Metáfora.*
Met. fam.	*Metáfora familiar.*
Metaf. y metafís.	*Metafísica.*
Metal.	*Metalúrgia*
metap.	metaplasme.
Meteor	*Meteorología.*
Metr.	*Metrología.*
Mil.	*Milicia.*
Min.	*Mineralogia*
Míst.	*Mística.*
Mit.	*Mitología.*
m. adv	modo adverbial
mod.	modisme.
Mor.	*Moral*
munpal.	municipal.
Mus	*Musica.*

N

n	neutre (verb).
n. p.	nom propi.
Náut.	*Náutica.*
Náut. ant.	*Náutica antigua.*
nat.	natural.
neg.	negació, negatiu.
neol.	neologisme.
Neumát.	*Neumátich.*
nom.	nominatiu.
nomb.	nombre.
núm.	número, numeral.
Numis.	*Numismática.*

O

Obst.	*Obstetricia.*
Ópt.	*Óptica.*
Orat.	*Oratoria.*
ord.	ordre, ordinal.
Ornit.	*Ornitología.*
Orog.	*Orografía.*
Ort.	*Ortografía.*

P

p. a.	participi actiu.
p. p.	participi passat.
p. pr.	participi present.
p. And.	provincial d' Andaluçía.
p. Arag.	provincial d' Aragó.
p. Ast.	provincial d' Asturies.
p. Ext.	provincial d' Extremadura.
p. Gal.	provincial de Galicia.
p. Mur.	provincial de Murcia.
p. Nav.	provincial de Navarra.
p. u.	poch usat.
part.	particular.
part. jud.	partit judicial.
partícul.	partícula.
patol.	patología.
patr.	patronímich.
perif.	perifrassis.
pers.	persona o personal.
Pers.	*Perspectiva.*
Pint.	*Pintura.*
Pint ant.	*Pintura antigua.*
Pirot.	*Pirotecnia.*
pl.	plural.
Poét.	*Poética.*
Polít.	*Política.*
Popul.	*Popular.*
posses.	possessiu.
práct.	práctica.
prep.	preparació.
prep. conj.	preposició conjunctiva.
pret.	pretèrit.
prim.	primitiu.
proced.	procediment.
pron.	pronominal.
pron. dem.	pronom demostratiu.
pron. inter.	pronom interrogatiu.
pron. pers.	pronom personal.
pron. pos.	pronom possessiu.
pron. rel.	pronom relatiu.
prop.	propi.
pros.	prosodia.
prov.	provincia, provincial.
proverb.	proverbi.

Psicol.	*Psicologia.*
púb.	públich.

Q

Quím.	*Química.*
Quím. ant. . . .	*Química antigua.*

R

r..	recíproch (verb).
rad..	radical.
Ref.	*Refrá.*
refl..	reflexiu (verb).
Rel.	*Religió.*
Ret.	*Retórica.*

S

s..	substantiu.
s. y adj.	substantiu y adjectiu.
s. m.	substantiu masculí.
simpl.	simple.
sing.	singular.
subj.	subjunctiu.
suf.	sufixe.
superl.	superlatiu.

T

t..	temps (del verb).
Táct.	*Táctica.*
Teol.	*Teologia.*
Ter.	*Territorial.*
Ter.	*Terme o frase propis d' alguna encontrada.*
Terap.	*Terapéutica.*
Termod.	*Termodinámich.*
Tip.	*Tipografia.*
Topog.	*Topografia.*
Toxic.	*Toxicologia.*
Trigon.	*Trigonometria.*

U

Unip.	Unipersonal.

V

V.	Vegis.
v.	verb.
v. a..	verb actiu.
v. imp.	verb impersonal.
v. n..	verb neutre.
v. r..	verb recíproch.
v. ref.	verb reflexiu.
verb.	verbal.
Vet.	*Veterinaria.*
Vulg.	*Vulgarisme.*

Z

Zool.	*Zoologia.*

ADVERTENCIES

I. Els articles o les expressions, frases, etc., que consten de més d' una paraula, 's buscarán, sempre, per la paraula que semblará més important.

II. Les variades accepcions d' una meteixa veu estarán separades per aquest senyal ‖.

III. Les paraules escrites ab aquest carácter (**Abastar**) s' han de buscar segons elles meteixes expressen, y si van acompanyades d' un nombre, a la accepció que aquést indica; v. gr.: **AJAR**. v. a. *Ant.* **Abastar, 1**, qu' és còm si digués: vegis **Abastar** en la primera de les seues accepcions.

IV. Quan després del senyal ‖ no s' hi posa la indicació o abreviatura gramatical, és que la accepció que segueix té la meteixa qualitat gramatical que l' anterior.

V. Aquest senyal (—) indica que se sobreentén la paraula o paraules que comensen l' article.

Francesch Alió (1862-1908)
pág. 77

Gaspar de Aguilar (1561-1610)
pág. 53

Joan Agell y Torrents (1809-1868)
pág. 47

Antoni Aulestia y Pijoan (1849-1908)
pág. 168

Marian Aguiló y Fuster (1825-1897)
pág. 54

Valentí Almirall y Llozer (1841-1904)
pág. 78

Joseph M.ª de Alós y Mora 1765-1844)
pág. 80

Francesch Armanyá (1718-1803)
pág. 137

B. C. Aribau y Farriols (1798-1862)
pág. 136

RETRATOS (LLETRA B)

Gabriel Balart (1824-1893)
pág. 187

Víctor Balaguer y Cirera (1824-1901)
pág. 186

Jaume Balmes (1810-1847)
pág. 189

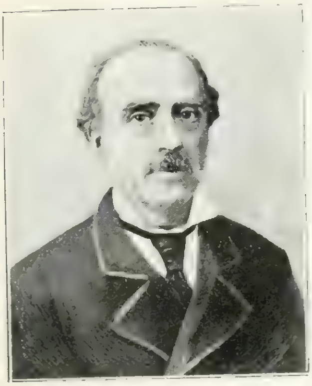

Antoni de Bofarull y de Brocá
(1821-1891) pág. 245

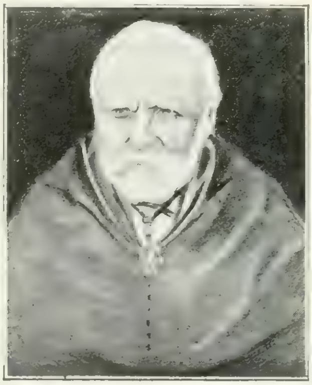

Francesch Bonet y Bonfill (M. 1889)
pág. 251

(Fot. Matarrodona)

Joseph Balari y Jovany (1844-1904)
pág. 187

Ramón Buldú (1815-1889)
pág. 275

Francesch Pelay Briz (1839-1889)
pág. 269

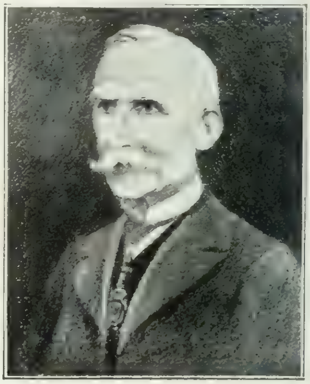

Joaquím Bonet y Vinyals (1822-1887)
pág. 251

A

A. És la primera lletra del Abecé. Sona clara y decidida: se pronuncia obrint regularment la boca, tenint la llengua tocant a les dents inferiors y deixant els llabis en l' estat en que 'ls posa la meteixa obertura de la boca.

Serveix la lletra *a* pera expressar les següentes abreviacions: A o Ar., *Arnaldus:* Arnau.—Abbs., ab una ratlleta que travessa 'ls dos pals de les bb, *abbas:* Abat. || Ag[7], *ager:* Camp. || Ag[1]: *agri:* Del camp. || Aia., *ánima:* L' ánima. || Al., ab un travesser en el pal de la l, *alter* o *alia:* Altre o altra. || Añ., *ante:* Avans. || Aq[m], *Aqua:* Aigua. || At, au, au[u], *autem:* Més. || AA: abreviatura de *Alteses* y de *Autors*. En medicina y en farmacia vol dir *ana*. || A. C. En la cronología significa *anys de Cristo*. || A. E. C. Vol dir *anys de l' era cristiana*. || A. R. Vol dir any de la fundació de Roma. || ADD. En medicina y en farmacia vol dir *afegescas*. || Còm a signe numeral, segons el costum romà adoptat a Catalunya, valía 500, y ab una ratlleta demunt 5.000.

A. Aquesta lletra considerada com preposició, pot significar les relacions següentes: 1.ª, objecte de la acció, còm: *mon amich estima a son germà;* 2.ª, terme de la acció, còm: *aixís primors Amor a mi revela*; 3.ª, direcció, còm; *me 'n anava a Madrit;* 4.ª, lloch, còm: *m' estich a Barcelona;* 5.ª, temps, còm: *a la nit, a la matinada;* 6.ª, causa, còm: *hi há anat a prech de tots;* 7.ª, semblansa, us o costum, còm: *a la catalana, a lo militar*; 8.ª, preu, còm: *a dotze quartos; ho he pagat a tres pessetes;* 9.ª, situació, còm: *a la esquerra, a la dreta, a dalt, a baix;* 10.ª, conformitat, còm: *a la lley de Roma; anar a compàs;* 11.ª, distancia, còm: *de taula a taula; palm a palm;* 12.ª, terme, còm: *a la cullita*, etcétera.

A vegades s' usa còm equivalent a la preposició *pera*, còm: *empero la cosa és a mi quaix impossible;* altres a la preposició *per*, còm: *si algun senyor de nau o de leny tendrà ab si algun servicial a temps sabut;* altres a la preposició *de*, còm: *tinch a dir; haian a portar*, y altres equivalent a la partícula o adverbi *si*, còm: *a saberho hi haguera arribat.*

S' usa en la composició de moltes paraules, còm: *a-conseguir, a-plom, a-genollar, a-campar, a-fonar,* etcétera, y en la de moltes expressions, còm: *a soldada, a les mil maravelles, a les fosques, a tom, a bell ull, a brasset, a dretes, a foch y a sanch*, etc.

Precedintla la paraula *còm*, forma un modisme català, qùan no hi há comparació, en qual cas se suprimeix en castellà. Aixís dihem: *còm a Pau que 'm dich; admesos a la Cort còm a barons;* y en castellà: *como Pablo que soy, admitidos en la Corte como barones.*

A. Interjecció, en castellà és també *A*, encare que generalment s' escriu *ah!* còm: *ah, que so desditxat! ah, qué fas!*

A ÉS LA LLETRA DELS ASES. fr. Se sol dir a aquell que després de no enténdrer una cosa, cau en lo que aquésta vol dir y exclama: ¡Ah!

NO SAPIGUER NI LA A. fr. No sapiguer llegir. *No conocer ni la a.*

PÈNDRE LA A PER LA B. fr. Se diu del que prén una cosa per altra, o en sentit contrari, al que se li déu donar. *Esa es la derecha y dábale con la zurda;* o *esa es la derecha y la torcida la del candil.*

AAM. m. Mesura holandesa pera líquits, d' uns seixanta litres de cabuda. **Aam.**

AAS DE BIELLE. *Orog.* Collada a una altura de 2,162^{m} en territori que havía pertenescut als comtes ribagorsans, en els primers sigles de l' etat mitjana.

AB. prep. Con. Serveix pera expressar companyía, còm: *anava ab el sèu pare.* || Manera o instrument, còm: *ho deya ab interés; ab sa parla tan falaguera ho alcansa tot; ho feu ab el coltell.* || Motiu, còm: *ab coneixement; ab excuses ho cura; ab el ben entés que*, etc.

Entra en la composició de moltes frases, còm se veurà per els exemples següents:

AB AIXÓ, AB TOT AIXÓ. Se significa que, segons lo que procedeix, s' acava d' aquesta o d' aquella manera. *Por tanto.*

AB MI, AB SI. Ablatius respectivament dels pronoms *jo* y *se*. *Conmigo, consigo.* També s' usa *ab tu, ab nosaltres, ab vosaltres, ab els quals,* y en castellà: *contigo, con nosotros, con vosotros, con los cuales.*

AB TOT, AB TOT Y AB AIXÓ. Espressions que corresponen a *con todo, con todo y con eso, sin embargo, no obstante.*

AB TAL, AB TAL QUE. Expressions ab que 's revela condició. *Con tal, con tal que, de modo que.*

S' usa també en expressions còm aquestes: *ab eterno, ab inicio*, etc.

ABACÁ. *Bot.* Planta filamentosa americana.

ABACALLANARSE. v. n. Aprimarse, quedarse sols ab la pell y 'ls ossos. **Apergaminarse.**

ABACALLANAT, DA. adj. Sech, prim. **Apergaminado.**

ABACIAL. adj. Lo que pertany al abat o a la abadía. **Abacial, abadengo.**

TAULA ABACIAL. fr. Se diu d' aquella que és provehida de bons y abundants menjars. *Mesa abacial.*

ABACOMTE. m. Abat ab dignitat comtal. **Abacómite.**

ÀBACH. m. Taula en la qué se hi posa alguna cosa.

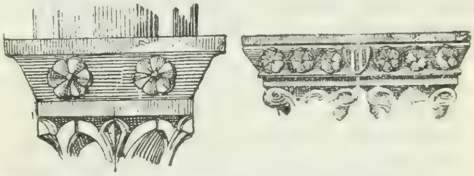

Ábachs catalans estil de transició (sigle XIII)

Ábaco ó aparador de la plata ó vasos. || Taula ont s' ensenyan els vasos y objectes d' or y de plata. **Ábaco.** || Taula calculatoria ont els tresorers y ma-

temàtichs feyen llurs nombres, ratlles y figures, per quina rahó s' anomenava també *taula pitagòrica*. **Tabla para contar.** || Pedra que corona el capitell de les columnes o pilastres y quina forma varia segons l' ordre arquitectònich a que aquelles pertanyen. || **Ábaco.** || Antich ornament reyal a l'Anglaterra. || **Ábaco.** || Bastó que 'l cap dels templaris usava tenint gravat en el puny la creu de l'ordre. || **Ábaco.** || Taula o post pera jugar. || **Ábaco.**

ABADAL. adj. Lo pertanyent a la abadía y a la dignitat d' abat. **Abacial, abadial.**

ABADEJO. m. BACALLÀ.

ABADERNAR. v. a. *Náut.* Subjectar ab badernes. **Abadernar.**

ABADESSA. f. Superiora de monjes. **Abadesa.**

SEMBLAR UNA MARE ABADESSA. fr. Se diu d' aquella que és grassa y fa patxoca. *Parecer una abadesa.*

ABADESSES (Sant Joan de les). *Geog.* Vila de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdà. És a la vora esquerra del Ter y té 2.929 hab. La

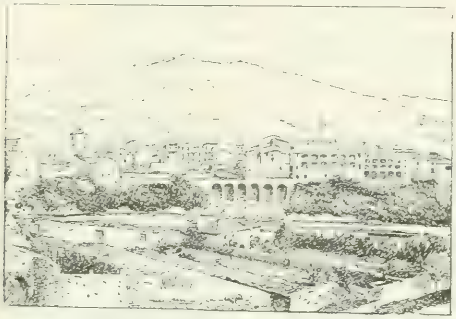

Vista de Sant Joan de les Abadesses.

població és remarcable per les mines de carbó de pedra y de lignit, y per les fonts sulfur nitrades al Pudol, les d' hidrògen sulfurat a la font dels Banys, y la d' aigua salada al Torrent de les Feixes. La industria, es allí prou important en la producció de filats y de teixits, y explotació de ciments. Conserva recorts histórichs desde Guifre *el Pilós*, fondador del monestir de quin sa filla Emmona va ésser la primera abadessa en 887. Al 1017 els canonges d'Aquisgran, s' hi establiren instalant després el monestir de Sant Agustí, colegiata desde el sigle XVI. La iglesia del convent va ésser consagrada en 1150, soterrantla un terratrémol en 1442. El claustre ojival y part del antich temple son remarcables. L' iglesia de Sant Pol ab portada romànica del sigle XI, y retaule escolpit; la casa nomenada del Abat ab un pati primitiu de volta baixa; la iglesieta de can Parrella; el pont demunt del Ter restaurat en el sigle XII; y algunes torres de les muralles mitjevals, li donen a la vila fesomía d' antigor.

ABADÍA. f. Dignitat d' abat o abadessa; iglesia o monestir dirigit per un abat o abadessa. **Abadía.** || Casa rectoral. **Abadía.** || Territori, jurisdicció, béns o rendes pertanyentes al abat. **Abadía.**

ABADIAL. **Abacial.**

ABADIAT. m. Districte del abat o terres a ell pertanyentes. **Abadía y abadiado.**

ABADIETA. y

ABADIOLA. f. Dim. d' abadía. **Abadía pequeña.**

ABAIX. adv. mod. Part inferior, o dessota. **Abajo.**

ABAIXADOR. m. Qui abaixa els panyos en la fabricació d' aquets. **Tundidor.** || Baixada. **Bajada.**

ANAR ALS ABAIXADORS. fr. *Met. Fam. Ter.* ANAR DE BAIXA. *Ir á menos.*

ABAIXAMENT. m. BAIXA, s. || La acció y efecte de abaixar. TUNDA, TUNDIDURA. || La baixa de préu en els queviures. || *Ant.* DEVALLIMENT. || ABATIMENT.

ABAIXAR. v. a. Tondre el pèl del panyo y igualarlo ab les estisores. **Tundir.** || Afluixar, disminuir algunes coses inmaterials, còm; el dolor, el fret, la febre. **Bajar, declinar, ceder, aflojar.** || Disminuir el gruix o alsaria d' alguna cosa. **Bajar, rebajar.** || Inclinar envers terra alguna cosa, còm; el cap, el llibre. **Bajar, inclinar.** || Disminuir la estimació o valor de la moneda o d' altre qualsevulla cosa. **Bajar.** || Disminuir el préu. **Bajar, abaratar.** || Reduír el sou o salari. **Bajar, rebajar, acortar, reducir.**

ABAIXAR ELS FUMS A ALGÚ. fr. *Fam.* Sossegarlo, ferli pèrdrer l' enfado o enuig per medi de bones rahons, caricies, etc. En sentit metafòrich se pren per *humiliar, rebaixar. Amainar la cólera á alguno.*

ABAIXARSE. v. r. Inclinarse cap a terra. **Bajarse, inclinarse.** || Inclinar el cos pera passar per sota de alguna cosa. **Bajarse, encorvarse, agacharse** || Arrupirse pera no ésser vist. **Aovillarse, agazaparse, acurrucarse y agarbarse.** Se diu comúnment de les llebres. || Humiliarse. **Doblar las rodillas, bajarse, abatirse.** || Disminuirse un tot, com un munt de blat, els diners, etc. **Bajar, menguar, mermar.** || Minvar les aigües. **Vaciar, mermar, menguar, decrecer.** || Minvar els rius o braços de mar fins que 's passin a gual. **Avadarse.** || Desinflarse. **Deshincharse.**

QUI MOLT S' ABAIXA 'L CUL ENSENYA. Aforisme ab que 's significa que la massa humiliació és baixesa.

ABAIXAT, DA. p. p. **Tundido, bajado**

ABAJANAT, DA. adj. y 'ls seus derivats. Atontat, ab posat y fets de beneit. **Atontado, abobado.**

ABALANSAR. v. a. Posar les balanços al fil. **Abalanzar.** || Impellir. **Abalanzar, impeler, empujar.** || Moure, indüir **Persuadir.**

ABALANSARSE. v. r. Acometre a algú tirántseli demunt. **Abalanzarse.** || Inclinarse, determinarse. **Abalanzarse.**

ABALSAT, DA. adj. ESPADAT.

ABALTIT, DA. adj. *Ter.* Ensopit, endormiscat.

ABALLAR. v. *Ant.* **Vestir.**

ABALLAT, DA. p. p. *Ant.* **Vestido.**

ABALLIMENT. m. *Ant.* Desitj, capritxo. **Antojo.**

ABALLOL (Coll). *Orog.* Coll a 1.425 metres d' altitut a tramontana de Malanyeu, prov. de Barcelona.

ABANDERADO o ABANDERAT. m. Qui porta la bandera en les professons y actes públichs. **Abanderado.** || Oficial d' exèrcit que porta la bandera. **Abanderado.**

ABANDEREJAR. v. a. *Náut.* Provëir una nau dels documents competents a autorisar sa bandera. **Abanderar.**

ABANDÓ. m. L' acció y efecte d' abandonar y de abandonarse. **Abandono, desamparo.**

ABANDONADAMENT. adv. m. Ab abandó. **Abandonadamente.**

ABANDONAMENT. m. ABANDÓ.

ABANDONAR. v. a. Deixar, desamparar alguna cosa, no ferne cas. **Abandonar.** || Dir fàstichs o paraules afrontoses. **Denostar, baldonar, ajar, abrasar, levantar la paletilla, poner de lodo, echar las temporalidades.** || Deixar del tot al cuidado d' altre alguna cosa. **Abandonar, confiar, cometer.** || Vendre per menys prèu del regular. **Malvender, hacer barato.** || *For.* Renunciar, deixar la possesió d' alguna herencia. **Abandonar.**

ABANDONARSE. v. r. Descuidarse de un meteix, de les obligacions o interessos. **Abandonarse.** || Entregarse sense frè als efectes de l' ànim, com a la alegría, al dolor, a la compassió. **Abandonarse, entregarse.** || Entregarse a una vida en que 's pert la estimació. **Abandonarse, envilecerse, abatirse.** || Perdre el ànim, rendirse en les adversitats. **Abandonarse, abatirse.** || Entregarse a la discreció d' altres. **Aban-**

donarse. || v. r. Imitar a les bagasses o rameres. **Prostituirse.**

ABANDONAT, DA. p. p. Desamparat. **Abandonado.** || Afrontat ab paraules picantes **Abandonado, denostado.** || adj. Vil. **Abandonado.** || Moltíssim barato. **A huevo, de tres al cuarto.** || EXPÒSIT. || De una manera deixada, o com les bagasses. **Encanallado, prostituido.**

DONA ABANDONADA. *Putuela, ramerilla.*

ABANILLA (Riera d'). *Hidróg.* Neix a la serra de les Tres Fonts, prov. d Alacant, passa a la de Murcia, torna a entrar a la primera y passa per Beneferri y desaigua a la esquerra del Segura, prop d' Orihuela.

ABÁNS. m. *Ant.* **Avantatge.** || prep. conj. Denota anterioritat de lloch o temps, còm: *els maiors van abáns que 'ls menors; abáns d' eixir el sol.* **Antes.** || adv. t. Denota preferencia en les eleccions, còm: *abáns morir que pecar.* **Antes, primero.** | En temps passat. **Antes.** || Antiguament. **Antes, antiguamente, en otro tiempo.** || Parlant del temps també s' usa com adjectiu per lo meteix que ANTECEDENT o ANTERIOR, còm *el día abáns.* **Antes.**

ABÁNS BÉ. conj. advers. Al contrari. *Antes, antes bien, al contrario.*

ABÁNS DE DÍA. m. adv. *Antes del día* o *al amanecer.*

ÁBÁNS DE TOT. m. adv. Primerament, principalment. *Ante todo* o *ante todas cosas.*

DE ABÁNS. m. adv. *Fam.* De temps anterior. *De antes.*

LES COSES DE ABÁNS. *Las cosas de antes.*

MÒLT TEMPS ABÁNS m. adv. *Mucho antes* o *mucho tiempo antes.*

POCHS DÍAS ABÁNS. *Pocos días antes.*

ABANTARSE. v. r. *Ant.* **Vanagloriarse.**

ABANTES. adv. f. *Ter.* ABÁNS.

ABANTZ. prep. *Ant.* ABÁNS. || adv. ll. *Ant.* AVANT.

ABARATIMENT. m. Acció de abaratirse o rebaixarse 'l prèu. **Baratura.**

ABARATIR. v. a. y n. Abaixar el prèu. **Bajar de precio, abaratar.**

ABARATIRSE. v. r. ABARATARSE.

ABARCA. f. Calçat fet d' una llenca de pell de bòu sense trèureli 'l pel, tallada a mida del peu y ab uns tallets a manera de traus tot voltant, per ont s' hi passa una corretjeta que s' estira pera donar a la pell la forma de la planta del peu, y lligat després a la cama a mena d' espardenya. **Abarca.**

ABARCAMENT. m. La acció y efecte de abarcar. **Abarcadura, abarcamiento.**

ABARCAR. v. a. Rodejar ab els braços o ab les mans. **Abarcar, abrazar.** || *Met.* Encloure. **Abarcar, abrazar. contener, comprender, incluir, alcanzar.** || Encarregarse a un mateix temps de moltes coses. **Abarcar, abrazar.** || AGAVELLAR. || Entendre en moltes materies. **Abarcar, abrazar.**

QUI MÒLT ABARCA POCH ESTRENY. Refrá ab què 's significa què aquell què abarca mòlt no pot acudir a tot. *Quien mucho abarca poco aprieta.*

QUI MÒLT ABARCA Y POCH ESTRENY ÉS SENYAL DE MÒLT POCH SENY. Expressió ab que s' aclara 'l sentit del refrà anterior.

ABARCAT, DA. p. p. **Abarcado.** || adj. Calçat ab abarcas. **Abarcado.**

ABARQUER, A. s. Qui fa o ven abarques. **Abarquero.**

ABARRAGANADA. adj. *Fam.* Se diu de la dòna molt abandonada y deshonesta. **Escaldada.**

ABARRAGANAMENT. m. p. u. AMISTANSAMENT.

ABARRAGANARSE. v. r. **Abandonarse, amistanzarse, amancebarse.**

ABARRAGANAT, DA. p. p. AMISTANSAT. || adj. *Ter.* ABANDONAT.

ABARROTAR. v. a. *Nàut.* Equilibrar la càrrega de la nau, omplint ab fardos petits tots els buits. **Abarrotar.** || Carregar una nau aprofitant fins els llochs més redüits de la seva bodega y cambres. **Abarrotar.**

ABAS. f. Pes usat a Persia pera pesar les perles; equival a un vuitem de quilat. **Abas.**

ABASAGAMENT. m. *Fam.* AGAVELLAMENT.

ABASAGAR. v. a. *Fam.* AGAVELLAR.

ABASEGAR. v. a. *Fam.* y 'ls seus derivats. ABASAGAR.

ABASSAMENT. n. *Ant.* ABAIXAMENT.

ABASSAR. v. a. *Ant.* ABAIXAR.

ABASSÓ. m. *Ant.* Turonet. **Cerrillo.**

ABAST. m. La provisió necesaria particularment de queviures. **Abasto, abastecimiento.** || La acció de abastar. **Abastecimiento.**

DONAR L' ABAST. fr. ABASTAR. 2. || fr. *Met.* Despatxar ab desembràs y promptitut algún negoci. *Dar expediente.*

NO PODER DONAR L' ABAST. fr. *Met.* No poguer algú desempenyar o donar curs als mòlts negocis que tè. *Estar ó verse ahogado, no poder dar curso ó vado.*

ABASTAMENT. m. Acte y efecte d' abastar o provehir. **Abastecimiento.**

ABASTANT. adv. m. *Ant.* BASTANT.

ABASTAR. v. a. Pendre o cullir quelcòm que estigui alt y que pera ferho s' hagi d' alsar la má, còm la fruita dels arbres, per exemple. **Alcanzar, coger.** || Suministrar els queviures a una ciutat o exèrcit. **Abastecer, bastimentar, dar el abasto.** || n. Bastar. || r. Provëirse de lo necessari, especialment una ciutat o exèrcit. **Vituallarse, abastarse. Abastecerse.**

ABASTATA, D p. p. **Abastecido, bastimentado.**

ABASTONEJAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Donar cops de bastó. **Apalear.** || BASTONEJAR.

ABAT. m. Prelat de monastir. **Abad.** || Dignitat en algunes catedrals. **Abad.** || Dignitat en algunes collegiates. **Abad.** || Rector o beneficiat elegit pels seus companys pera presidirlos en capitol per cert temps. **Abad.** || Títol honorífich del llech que, per dret de succesió, possëeix alguna abadía fundada ab béns secularisats. **Abate.** || — BENEHIT. El qui en el seu territori té jurisdicció casi episcopal. *Abad bendito.* || —MITRAT. El qui en certes funcions usa d' insignies episcopals. *Abad mitrado.* || —TITULAR. Aquell qu' és abat per dret de succesió. *Abad titular.*

ABAT (Fra Antoni). *Biog.* Relligiós català. Va nèixer a Cardona y va pèndrer l' hàbit de l' ordre de predicadors a Barcelona l' any 1678. Va ésser catedràtich d' aquella Universitat y després de la de Minerva, a Roma. L' any 1705 va tornar al seu país, ont va morir l' any 1712. Va deixar MM. SS. *Theologie moralis,* 6 vol.; *Philosophia,* 1 vol., y *Sermones varios.*

—(FRA BONAVENTURA). *Biog.* Relligiós català, nat a Cardona, no se sap qnin any; va morir a Marsella el 1766 Va ésser frare de l' ordre de menors y 's va dedicar a les matemàtiques, escrivint una obra titolada *Amussements philosophiques sur les diverses parties des Sciences et principalment de la Phisique et des Mathematiques,* que s' estampà a Amsterdam l' any 1768.

ABAT (L'). *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Manuel, prov. de Valencia. || —(MAS DE). *Geog.* Caseriu del terme municipal de Tarragona.

ABATANAR. v. a. Batre, copejar el panyo en el batán pera trèureli l' oli y enfortirlo. **Abatanar, batanar.** || *Met. Fam.* Pegar a algú. **Batanar, tundir.**

ABATIMENT, m. La acció y efecte d' abatre o destruir. **Abatimiento.** || Falta de forçes corporals. **Abatimiento, postración.** || Despreci, vilesa. **Abatimiento.** || Baixesa de condició o estat. **Abatimiento.** || *Met.* Cobardía, falta d' ànim o d' esperit. **Abatimiento.** || Entre mercaders cesassió y descrèdit per no poder satisfer als acreedors. **Quiebra, bancarrota.** ||

Nàut. La acció de baixar alguna cosa de paratge alt. **Abatimiento.** || Separació de la nau del seu verdader rumbo per efecte de lo que abat l' ànim. **Abatimiento**.

ABATRE. v. a. Tirar a terra. **Abatir, derribar, demoler, derruir.** || Humiliar, acobardir, fer abaixar la superbia. **Abatir, domar, hollar, refrenar, bajar los humos.** || *Ant.* VÉNCER. || MALMETRE. || Entre comptadors trèurer lo que queda líquit d' una partida, rebaixats els gastos. **Rebajar, rebatir.** || Humiliarse. **Abatirse, bajarse, doblar las rodillas.** || Humiliarse en extrem. **Anonadarse.** || Parar el mercader sos negocis perdent el crèdit per no satisfer als acreedors. **Quebrar, fallir, hacer quiebra ó bancarrota.** || Quan ho fa maliciosament per defraudar als acreedors. **Alzarse.** || *Nàut.* Baixar alguna cosa de paratge alt, com *abatre la vela.* **Abatir.** || Descompondre qualsevol cosa pera redüirla d'alsaria o de bulto. **Abatir.** || Decantar, inclinar més o menys lo que és vertical, fins a posarho del tot ajegut. **Abatir.** || Fer girar un objecte envers la part que 's considera menys ventatjosa, com *abatre la proa.* També s' usa com recíproch. **Abatir.** || Separarse una nau vers sotavent del rumbo que fa, per causa del impuls de la mar o de la corrent. **Abatir.**

ABATRES. *Vulg.* Contracció de ABÀTRESE. || *Met.* Pèrdrer l' ànim, la confiansa. **Abatirse.**

ABATUDAMENT. adv. m. Ab abatiment. **Abatidamente.**

ABATUT, DA. ad. Menyspreuat, vil. **Abatido.** || VENSUT. || Pobre, miserable. **Abatido, Arrastrado.** || Dit del mercader qu' ha fet bancarrota. **Fallido, quebrado.** || adj. *Ant.* Rebaixat, descomptat. **Rebajado, desquitado.**

ABAYSAR. v. a. *Aut.* y 'ls seus derivats. ABAIXAR.

ABBATE. m. Clergue, comúnment d' ordres menors, que duia hàbits curts a la romana. **Abate.**

ABCÉS. m. Acumulació de materia o posterma als teixits orgànichs que dona lloch a la formació d' un bony. **Absceso.** || Aquest mateix bony. **Absceso.**

ABDALLA BEN SOLIMAN ABU MOHAMED ALANSARI. *Biog.* Conegut per *Ben-Haut Allá.* Pretor o governador de Córdoba, Sivilla, Murcia, etc. Va nèixer a Onda (Castelló), en l' any 1154 y va morir a Granada en 1215. Va deixar escrites dues obres que 'l fan autor distingidíssim, y son: *Bibliotheca Hispana* y *Anales valencianos.*

ABDET. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Confríes, prov. d' Alacant.

ABDICACIÓ. f. La acció y efecte de abdicar. **Abdicación.**

ABDICAR. v. a. Renunciar les dignitats y més particularment la corona, l' imperi, etc. **Abdicar.** || *For.* Cedir voluntariament el dret o domini que 's té sobre algú o sobre quelcom. **Abdicar, renunciar, ceder.**

ABDÓ. n. p. **Abdón.**

ABDÓMEN. m. *Anat.* BAIX VENTRE.

ABDOMINAL. adj. Pertanyent al abdòmen. **Abdominal.** || m. pl. *Ictiol.* Peixos quines aletes ventrals surten del baix ventre, darrera de les pectorals, sense qu' estiguin agafades al llom, còm les dels altres peixos. **Abdominales.**

ABDÓS. adj. *Ant.* pèl masculí y ABDÚES o ABDUGUES pèl femení, y

ABDOSOS. adj. pl. *Ant.* Els dos, un y altre. **Ambos á dos, uno y otro.**

ABDUCCIÓ. f. *Zool.* Moviment pèl qual se separa del eix imaginari del cos un membre o qualsevulla altre part d' ell. **Abducción.**

ABDUCTOR. adj. *Zool.* S' aplica als muscles que fan moure cap a fòra algun membre del cos, y més particularment al dels ulls, que 'ls fa girar cap al pols. **Músculo abductor.**

ABDUYES. adj. pl. *Ant.* ABDÚES.

ABDUYS. adj. pl. *Ant.* ABDÒS.

ABECÉ. m. ABECEDARI.

ÉSSER AL ABECÉ. f. *Met.* Ésser tot just al comensament d' alguna cosa. *Estar en el abecé,* o *en el cristus.*

NO SABER L' ABECÉ. f. *Met.* Ésser mólt ignorant. *No saber el cristus,* o *el abecé, la cartilla* o *la a ni la b.*

CARTA PARTIDA PER A. B. C. *For.* Duplicat, separat del pergamí que contenía les dues copies d' una meteixa escriptura escrites l' una al costat de l' altre y separades per les lletres del abecedari, per ont quedaban retallades pera servir de comprobació a modo dels actuals talons comercials o bancaris.

ABECEDARI. m. Les lletres de cada llengua posades per ordre correlatiu. **Abecedario, alfabeto, abecé.** || Els primers elements d' alguna ciencia o art. **Abecedario, alfabeto, abecé.**

ABECEROLES. f. BECEROLES. **Cartilla.**

FER PASSAR LES BECEROLES. fr. Renyar a algú, dirli les veritats. *Cantarle ó leerle la cartilla á alguien; cantarle las verdades.*

ABEDOLL. m. *Bot.* ABEDULL.

ABEDULL. m. *Bot.* Arbre que creix fins l' alsada de quatre a sis metres; es semblant al xòp; la escorxa muda de color segons el temps que tè, puig en les branques noves és vermellenca, en les majors blanquinosa y en les velles tota acrivellada; serveix pera tenyir de un groch apujat, y d' ella se 'n treu l' oli ab que s' adoba y aromatisa la pell de Russia; tè les fulles alternades y semblantes a les del xòp, si bé més petites y d' un vert fosch, d' un gust amarch y un xich flairoses; les seues flors se semblen a les de la noguera; fa 'l fruit a la meteixa branca, y arriba a ésser de més d' uns tres centímetres de llarch per un y mitx de gròs; es vert, cilíndrich, compost de moltes pellofetes separades com en tres grills, agafats a una arrèl comuna, que ocupa l centre del fruit: entre cada pellofa hi hà una llevor ab dues aletes membranoses. Aquést arbre dona, per medi de l' incisió feta en la primavera, una aigua dolsa y agradable, que s' aplica per remei al mal de orina, al poagre y a la tisis; y serveix també pera traure les pigues y hermosejar la cara. La seua fusta, qu' és mólt estiraganyosa, serveix pera lligarne d' altres, pera fer paners, canastres, etc. Una mena de bolet que 's fa en aquest arbre és apropiat pera les morenes. **Abedul.**

Abedu'l

ABEDULLAR. m. *Bot.* Plantada o bosch de abedulls. **Abedular.**

ABEGOT. m. *Ant.* BORINOT, 2.

ABEILAR. m. *Ant.* ABELLAR.

ABELIR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. EMBELLIR.

ABELLA. f. Insecte que tè quatre ales y de 12 a 16 milímetres de llarch; viu unit ab altres individuos de sa meteixa especie, y fabrica la mel y la cera ab una substancia que recull de les flors. **Abeja.** || *Astron.* Constel-lació meridional de quatre estrelles de quinta magnitut, que 's troba en la vía làctea. **Abeja.** || —

BORDA. V. BURINOT, 2. || —MATXEGA. La que treu més burinots que abelles. **Abeja machiega.**

PICH D' ABELLA. *Ant.* FIBLÓ.

APINYARSE, AMUNTONARSE LES ABELLES ALENTORN DEL BUCH O ARNA. *Arrebozarse, arracimarse.*

LA ACCIÓ D' ENTRAR Y EIXIR DE L' ARNA. *Trío.*

SEMBLA PICAT D' ABELLES. fr. Se diu d' aquell que està mòlt gras. *Está que hiende, está que revienta.*

ABELLA U OVELLA O IGLESIA, SI VOLS RIQUESA. *Ref.* Denota que 'ls buchs de mel, el bestiar de llana y el

Abella femella o reina Abella mascle Abella obrera o neutra

estat eclesiàstich proporcionen regulars riqueses. *Abeja y oveja y parte en la iglesia desea á su hijo la vieja,* o *si quieres ganar dinero, métete á colmenero.*

MIQUEL, MIQUEL, NO TENS ABELLES Y VENS MEL. fr. Se sol dir d' aquell de qui 's sospita qu' hagi robat alguna cosa. *Sacristán que vende cera y no tiene colmenar...*

ABELLA. *Geog.* Poble del dis. munpal. de Vilallonga, prov. de Girona. || — (LA) *Geog.* Caseríu del terme munpal. de Sant Martí de Centellas, prov. de Barcelona. És a la dreta del riu Congost, més avall d'Ayguafreda. || —(RIU) *Hidrog.* Neix més amunt de Abella de la Conca, prov. de Lleida; passa pel terme de aquest poble y pels de Sant Romà, Bastús y Figuerola d'Orcau, y desaigua a la vora esquerra del Noguera Pallaresa, entre Fonsagrada y Gabet. També se'l anomena riu de Gabet. || — (DE ADONS). *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Viu de Llebasa, prov. de Lleida. || —(DE LA CONCA). *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Tremp; és a la dreta del riu Abella, té agregats els pobles y caseríus de Boixols, Cabidella, Camí-ral, Carréu, Clot del Barranch, Coll d'Espina, Comellá, Espignell, Faidella, Font del Rogé, La Molina, Palateras, Pont, La Roca, Serra, Torra y Verrillo, reunint entre tots 779 hab.

ABELLA (Ferrer o «Ferrarius»). *Biog.* Bisbe de Barcelona, desde 1334 a 1344, any en qué va morí mentres feya la visita pastoral a la parroquia de Arbós. Durant el seu temps foren trasladades les despulles de Santa Eularia a la cripta de la catedral. Va publicar les *Constitucións sinodals* del any 1339. Havía estat arquebisbe de Neopatria, quan aquell reialme y els de Atenes y Sicilia eran del d' Aragó.

— (PERE). *Biog.* Mestre compositor de música, nascut a Riudecanyas el 16 de Novembre de 1824.

ABELLANS. *Geog.* Caseríu prop la rivera de Callan o de Nohèdes. (Conflent).

ABELLAR. m. Paratge ont hi ha cría d' abelles. **Colmenar.** || *Ant.* ARNA, 2.

ABELLER, A. adj. Pertanyent a abelles. **Abejuno.**

ABELLERA. f. *Bot.* ABELLES.

ABELLERA (Serra de la). *Orog.* Serra de la prov. de Tarragona; és una desviació de la de Prades.

ABELLEROL. m. *Ornit.* Aucell d'uns set centímetres de llarch; les ales d' un vert y blau molt bonich, el pit groch, les aurelles cubertes de plomes negres, la part inferior del cap, coll y espatlla d' un groch castany, la cua verda y blava, les cames curtes, el bèch còrb, fort y triangular; dessota hi té una ratlla negra y dues clapes blaves, una sobre altra, els ulls petits; es mòlt contrari de les abelles. **Abejaruco.** || —BLAU. Aucell d' ales blaves, cos brú y' l cap blau ab taques blanques; és gran enemich de les abelles. **Alionín.** || — DE QUA LLARGA. m. Abellerol més petit que 'l ordinari, de cap blanch y negre, ventre verdench y llòm violat fosch. **Abejaruco de cola larga.**

ABELLEROLA. f. *Ant.* **Abellerol.**

ABELLES. f. *Bot.* Planta indígena de la familia de les orquídees, quines flors tenen alguna semblansa ab la figura de l' abella. **Abejera, flor de la abeja.**

ABELLETA. f. Dim. d' abella. **Abejuela.**

ABELLIR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Embellir**

ABELLÓ. (Joan). *Biog.* Notari mallorquí, dels sig'es XV al XVI, vehí de Palma. Va compilar els privilegis y franquicies del regne de Mallorca, acabant aquexa tasca comensada per en Rosselló y en Sant-Pere. Un códex oficial, en vitela, gran foli que 's guarda en l' arxiu del Regne, porta 'l nom d' en Abelló. Aquest distingit notari va pendre part en favor de la noblesa durant les conmocions del 1521, y els revoltosos assessinaren la seua muller, malferint a sa filla y saquejantli la casa. Va morir en l' any 1527.

Branca d' abercoquer

ABELLOT. m. *Entom.* BORINOT.

ABERCOCH. m. *Bot.* El fruit del abercoquer. **Albaricoque.**

ABERCOCH DE DOMÁS. El del pinyol dòls. **Damasco.**

ABERCOQUER. m. *Bot.* Arbre fruiter de la familia de les rosàcees; té moltes branques, les fulles en forma de cor, y fa uns fruits rodons de un color groch clar o blanquinós, ab un pinyol al mitj dins del que hi há una ametlla. **Albaricoquero.**

ABERRACIÓ. f. *Astron.* Moviment aparent de les estrelles fixes, del mitjdía al nort, y al contrari, que resulta del moviment de la llum combinat ab el de la Terra. **Aberración.** || f. *Med.* El traspás de certs fluides, a un ordre de vasos que no li son propis, com quan la sanch passa als vasos blanchs. **Aberración.** || Extraviament de la rahó. **Aberración, obcecación, extravío, error.**

Abet

ABET. m. *Bot.* Arbre de la familia de les coníferes, de fulles permanentes; és mólt alt y 's cría en els llochs freschs; el seu tronch dona mòlt bona fusta y de la seua escorxa se' n treu la trementina. **Abeto, picea, pinabete.**

ABEURADOR. m. El qui abeura. **Abrevador.** || Pica o lloch ont se abeura el bestiar. **Abrevadero.** || Paratge ont hi van a beure'ls aucells de camp. **Bebedero.** || Utensili de terrisa o de vidre ont s' hi posa aigua pera que hi beguin les gallines, els colóms o'ls aucells de gabia. **Bebedero.**

ABEURALL. m. Pasta molt clara feta de segó o trits que 's dona als porchs o a les vaques y vadells.

ABEURAR. v. a. Donar beure al bestiar. **Abrevar.** || *Ant.* REGAR. || *Met. ant.* IMBÚIR. || *Met. ant.* **Empapar, remullar.**

ABEYA. f. ter. *Entom.* y 'ls seus derivats.

ABIAIXADAMENT. adv. m. Tallat oblicüament o al biaix. **Sesgadamente.**

ABIAIXAMENT. m. Acte y efecte d' abiaixar. **Sesgo.**

ABIAIXAR. v. a. Tallar, partir a biaix, de través.

Sesgar. || Tòrcer, acomodar una cosa de través. **Sesgar.**

TALLAR A BIAIX, expressió corresponenta a la castellana *cortar al sesgo.*

ABIAIXAT, DA. adj. Lo que es tallat o posat al biaix. **Sesgado.**

ABIELL (Gabriel). *Biog.* Arquitecte o mestre de obres de les iglesies barcelonines de Santa María del Pí, de Montsió o Monte Sión, de Sant Jaume y de la del hospital de la Santa Creu, l' any 1416

ABIÉTICH (Ácit). m. *Quím.* Ácit que s' extreu de les trementines. **Ácido abietínico.**

ABIETINA. f. Reïna neutre que goteixa dels abets y cristallisa en formes de pirámides allargades; se extreu de les trementines. **Abietina, Abetinose.**

ABILLAMENT. m. *Ant.* Accessori que contribueix a hermosejar a una persona. **Adorno.**

ABILLAR. v. a. *Ant.* ADORNAR.

ABILLAT, DA. adj. *Ant.* ADORNAT.

ABIM. m. ABISME.

AB INTESTAT. *Loc.* Derivada del llatí, la qual se usa com modo adverbial per significar: sens fer testament. **Ab intestato.** || Procëiment judicial sobre la herencia y adjudicació de bens del quí mort sens testar. **Ab intestato.**

ABIO BAIX. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Jijona, prov. d' Alacant.

ABÍS. m. *Ant.* ABISMS.

ABISAR. v. a. *Ant.* ABISMAR, ENFONSARSE.

ABISBAL. *Geog.* Caseriu del terme de Selva, Mallorca.

ABISMAL. adj. Pertanyent al abisme. **Abismal.** || S' aplicava a quiscú dels claus que subjectaven el ferro de la llansa al pal. **Abismal.**

ABISMAR. v. a. Llensat al abisme. || Abatre, confondre. **Abismar, abatir, confundir.**

ABISMARSE. v. n. Precipitarse, caure en un abisme. **Abismarse.** || Entregarse completament a la contemplació, al dolor o a algún pensament.

ABISMAT, DA. adj. Persona entregada a profondes meditacións. **Abismado.**

ABISME. m. Profunditat sens terme conegut. **Abismo.** || *Met.* Infern. **Abismo.** | Precipici. **Precipicio, abismo.** || adj. *Met.* Inméns, incomprensible. **Abismo.**

ABITAMENT. m. *Ant.* y

ABITATGE. m. *Ant.* HABITACIÓ.

ABJECCIÓ. f. Baixesa y vilesa. **Abyección envilecimiento.**

ABJECTE. adj. Persona que ha comés una baixesa o vilesa. **Abyecto.** || Acte o cosa vil. **Abyecto.**

ABJURACIÓ. f. La acció y efecte de abjurar. **Abjuración.**

ABJURAR. v. n. Desdirse, retractarse solemnement y per medi de jurament d' un erro o heretgía. **Abjurar, protestar.**

ABJURAR DE LEVI O DE VEËMENTI. fr. Abjurar algú l' error contra la fe o bones costúms de que havía estat notat ab lleus o veëments indicis. **Abjurar de levi ó de vehementi.**

ABJURARSE. v. r. Ser abjurat o retractat com: *aquets erros deuen abjurarse.* **Abjurarse.**

ABLACIÓ. f. *Med.* Intermitencia de la febre. **Ablación.** || Acció de tallar o d' extirpar un membre, o part d' ell, del cos humá. **Ablación.**

ABLANIR. v. a. Posar bla, tòu, flonjo. **Ablandir, mullir.** || *Met.* Aplacar, assosegar. **Ablandar, mitigar, templar, suavizar.** || Moure a compassió. **Ablandar, enternecer.** || Entendrir, laxar, suavisar. **Ablandar, molificar.** | *Ant.* ABLANIRSE, 2.

LA TRAMONTANA LA MAR ABLANA. fr. Serveix pera indicar que aquest vent sossega les aigües del mar.

ABLANIRSE. v. r. Estovarse, posarse bla. **Ablandarse, emblandecerse.** || Suavisarse 'l rigor del temps. **Ablandar, ablandarse, abrir, ceder, templarse.** || Posarse alguna cosa tendra o blana ab la rosada. **Lentecerse relentecerse.**

ABLANIT, DA. adj. **Ablandado**

ABLASMAR. v. a. *Ant.* VITUPERAR.

ABLASMAT, DA. p. p. VITUPERAT.

ABLATIU. m. *Gram.* Sisé cas de la declinació. **Ablativo.** || —ABSOLUT. *Gram.* L' ablatiu que no es regit, ni regeix. **Ablativo absoluto.**

ABLAVIRSE. v. r. Tornarse blava una cosa. **Azularse, azulearse, volverse azul.**

ABLUCIÓ. f. Lavatori. **Ablución.** || Purificació per medi del aygua. **Ablución.** || Cerimonia de purificar el cálser y de rentarse 'ls dits el capellá després de consumir. **Ablución.** || L' aigua y 'l vi que serveix pera aquesta cerimonia. **Ablución.**

ABNEGACIÓ. f. Expontani y complert sacrifici que fa l' home de la seva voluntat, dels seus gustos o de la seua vida en servey de Déu o del proïsme. **Abnegación.**

ABNEGAR. v. a. Renunciar voluntariament als seus desijos o aficions. **Abnegar.**

ABOBAMENT. m. *Ant.* FATUITAT. || Acció y efecte de abobar o d' abobarse. **Abobamiento, estupidez, tontera.**

ABOBAR. v. a. *Ant.* Fer tornar bobo, entorpir, turbar l' enteniment a algú. **Abobar, entorpecer, entontecer.**

ABOBARSE. v. a. *Ant.* Entontirse, tornarse ximple. **Abobarse.**

ABOBAT, DA. adj. Se diu del què sembla ximple o 'l fá. **Abobado.** || adj. EMBADALIT.

ABOCADOR, A. m. y f. El qui aboca. **Envasador, vertedor** || El lloch ont s' aboca. **Vertedero.** || INCLINACIÓ.

ABOCAMENT. m. La acció y efecte de abocar. **Abocamiento, evacuación.**

ABOCAR. v. a. Ajuntar dues eines, boca a boca per buidar lo d' una al altre. **Embrocar, trasegar.** || Buidar alguna cosa posant cap per avall lo que la conté, com el ví de l' ampolla, la vianda de l' olla. **Echar, vaciar.** || Donar mòlt. **Verter, echar.** || Fér caure boca a terra. **Echar de bruces, de hocicos.** || Trabucar, girar boca a terra alguna cosa, còm el vas al escudeller. **Poner boca abajo.** || Reclamar el tribunal superior algúns autes comensats a l' inferior. **Avocar, abocar.** || Acostar alguna cosa al paratge ont ha de obrar, y axí 's diu: *abocar la artilleria, la tropa,* etc. **Abocar.** || Gastar mòlts diners ab el fí de conseguir alguna cosa. **Verter, derramar.**

ABOCARSE. v. r. Indicar la part superior del cos. **Abalanzarse.** || Amotinarse, acudir de còp molta gent a alguna part. **Agolparse.** || *Ant.* ACOMETRE.

ABOCAT, DA. adj. **Vaciado, echado.** || Boca a terra. **Echado de bruces.** || Capgirat. **Trabucado.**

ABOCELLAR. v. a. *Arquit.* Donar la forma de bocell. **Abocelar.** || Fèr Bocells. **Bocelar.**

ABOCINAR. v. a. *Arquit.* Fèr un arch abocinat. **Abocinar.** || Donar a una cosa la forma de bocina. **Abocinar.**

ABOCINAT, DA. adj. *Arquit.* Se diu del arch que per un costat té un radi més gran que per l' altre. **Abocinado.**

ABOFETEJAR. v. a. y els seus derivats. BOFETEJAR.

ABOFIAR. v. a. y els seus derivats. EMBUTLLOFAR.

ABOLICIÓ. f. La acció y efecte de abolir. **Abolición, abrogación, derogación, revocación.**

ABOLICIONISME. m. Sistema dels que volen suprimir del tot la esclavitut. **Abolicionismo.**

ABOLICIONISTA. s. Nom que principalment se dona entre 'ls americans als partidaris de la completa abolició de la esclavitut dels negres. **Abolicionista.**

ABOLIR. v. a. Anular, invalidar alguna llei, ordre, privilegi, us, etc. **Abolir, derogar, abrogar.**

ABOLIT, DA. adj. Cosa derogada, que ha perdut ja tota forsa legal o usual. **Anulado, desusado.**

ABOLORI. m. *Ant. Gen.* **Abolengo, ascendencia, linaje**

ABOMINABLE. adj. Digne del més gran aborriment. **Abominable, execrable, detestable.**

ABOMINABLEMENT. adv. m. Ab abominació. **Abominablemente.**

ABOMINACIÓ. f. La acció y efecte de abominar. **Abominación, execración.** || Cosa abominable. **Abominación.**

ABOMINAR. v. a. Condemnar, maleir, tindre gran aborriment a persones o coses que son molt dolentes o perjudicials. **Abominar, detestar, execrar.** || AFEAR, 2.

ABOMINAT, DA. p. p. **Abominado.**

ABONADOR, A. m. y f. El qui abona a un altre o fa fiansa per ell. **Abonador.**

ABONAMENT. m. ABONO.

ABONANSAR. v. n. y

ABONANSARSE. v. r. Serenarse 'l temps, ablanirse la tempestat. **Abonanzar, abonanzarse, despejarse el cielo; calmar el tiempo; templarse; mitigarse, echarse, adormecerse, abrir el tiempo.**

ABONANSAT, DA. adj. Temps abonansat, mar abonansada. **Calmado, tranquilo.**

ABONAR. v. a. Acreditar o calificer de bo. **Abonar.** || AFIRMAR, 2. || Fer fiansa. **Abonar, afianzar.** || Entre comerciants admetre en compte alguna partida, assentantla al llibre de comptes corrents. **Abonar.**

ABONARÉ. m. Document o resguart per medi del qual s' assegura 'l pago d' una cantitat. **Abonaré.**

ABONARSE. v. r. Adelantar una cantitat pera tindre dret a alguna diversió o a rebre algún servey, com abonarse a un teatre, a una fonda, a un diari, etcétera. || **Abonarse.** || *Ant.* Dit del temps. **Abonanzarse.**

ALTRE VINDRÀ QUE M' ABONARÀ. *Ref.* Adverteix que moltes coses se tenen per mólt dolentes fins que se 'n experimenten altres de pitjors. *Malo vendrá que bueno me hará*

ABONAT, DA. p. p. **Abonado.** || adj. Testimoni apte. **Abonado.** || Home de qui 's pot fiar per son cabal y crèdit. **Abonado.** || Subjecte subscrit a obres periòdiques o qu' ha pagat alguna cantitat adelantada pera concorre a alguna diversió pública, o disfrutar d' alguna comoditat. **Abonado.**

ABONDONAR. v. a. fer. Fer malbé de mala manera y expressament qualsevol mena de conreu. **Destrozar un sembrado ó plantío.**

ABONO. m. La acció y efecte de abonar y abonarse. **Abono, abonamiento.** || Admissió y assento de partides a compte, y també 'l rebut de dites partides. **Abono.** || Document que justifica la conducta d' algú. **Abono, certificación.** || El paper en que consta haverse cobrat alguna cosa **Recibo, abono,** || Responsabilitat, fiansa. **Abono, fianza.** || El dret o rebut de la cantitat anticipada del qui s' abona pera alguna diversió pública. **Abono.**

ABONYEGADURA. f. Bony produit per un cop en les pesses de metall. **Abolladura.** || El bony fet en les meteixes pesses per adorno. **Abolladura.**

ABONYEGAR. v. a. Malmetre les pesses de metall féntleshi bonys. **Abollar.** || Estampir, ferlos per adorno. **Abollar, abollonar.** || Fer bonys al cap d' algú. **Hacer chichones.**

ABONYEGARSE. v. r. Ferse algú bonys al cap. **Hacerse uno ó varios chichones.** || Omplirse de bonys alguna peça de metall, un barret, etc. **Abollarse.**

ABONYEGAT, DA. adj. Ple de bonys, parlant de coses de metall, **Abollado.** || Que tè bonys al cap o a qualsevulga altre part. **Tener ó estar lleno de chichones.**

ABOQUILLAR. v. a. Posar boquilla a algún instrument. **Aboquillar.** || *Arquit.* Xaflanar una cantonada. **Aboquillar.** || *Arquit.* ABOCINAR.

ABORDABLE. adj. Lo que pot ésser abordat. **Abordable.**

ABORDADOR, A. m. y f. El qui aborda. **Abordador.** || El qui acomet ab ímpetu. **Agresor, arremetedor.**

ABÒRDAL', ABÒRDAL'S. Imperatiu del verb abordar, que s' usa com a interjecció pera ahissar els gossos contra alguna persona o contra alguna bestia. *¡Chucho! ¡zuzo!*

ABORDAR, v. n. *Nàut.* Arrimarse una embarcació a altra, bé sía per descuit o pera comunicarse amistosament, o pera acometres. **Abordar.** || Arribar la nau a terra. **Abordar.** || v. a. Acometre ab ímpetu. || **Acometer.** || Ahissar, incitar al gos pera que embesteixi. **Azuzar.** || *Fam.* Topar un cotxe o carro ab altre. **Abordar.** || v. n. *Met.* Comensar, empendre. **Abordar.**

ABORDARSE. v. r. Embestirse dos gossos ahissats. **Azuzarse.** || Posarse dos barcos al abordatge. **Abordarse.**

ABORDAT, DA. p. p. **Abordado.**

ABORDATGE. m. *Nàut.* La acció de abordar. **Abordaje.** || m. *Met.* Esfors, impuls violent de la execució d' alguna cosa. **Abordo.**

SALTAR AL ABORDATGE. fr. *Nàut.* Saltar la gent de la nau abordadora demunt l' abordada ab les armes expresses pera acometre y defendres de l' enemich. *Saltar al abordaje.*

ABORÍGENS. adj. pl. Originaris del país en que viuen, ja siguin pobles, persones, animals o plantes, per contraposició als que hi han anat a habitar després. **Aborígenes.**

ABORNAR. v. a. *Tcr.* ABORDAR || ACOMETRE.

ABORRASCARSE. v. r. Posarse borrascós el temps. **Aborrascarse.**

ABORREIXER. v. a. *Ant.* ABORRIR.

ABORRELLONARSE. v. r. ABORRALLONARSE.

ABORRERT, A. adj. *Ter.* ABORRIT.

ABORRALLONARSE. v. n. Parlant del cel: cubrirse de nuvolets blanchs en forma de borrallons de neu. **Aborregarse.**

ABORRALLONAT. adj. Parlant del cel. **Aborregado.**

ABORRIBLE. adj. Detestable, digne d' aborriment. **Aborrecible.**

ABORRICIÓ. f. ABORRIMENT.

ABORRIDAMENT. adv. m. Ab aborrició, ab fàstich o cansanci. **Aborrecidamente.**

ABORRIDOR, A. m. y f. El qui aborreix. **Aborrecedor.**

ABORRIMENT. m. Odi, mala voluntat. **Odio, aborrecimiento.**

ABORRIR. v. a. Tenir odi, aversió. **Aborrecer, odiar, detestar.**

FER ABORRIR L' OFICI. fr. *Met. fam.* Desistir algú de l' obra comensada si l' hi van esbrinant, y aixís 's diu: *Encara 'm farán aborrir l' ofici. Aborrecer los huevos.*

ABORRIT, DA. adj. **Aborrecido, detestado.** || adj. MENYSPREUAT.

ABORT. m. GASTAMENT.

ABORTAMENT. m. GASTAMENT.

ABORTAR. v. a. Gastarse, malparir. **Malparir, y abortar;** se diu particularment de les besties. || *Met.*

Se diu de tot alló que 's malogra, per qualsevol motiu. **Abortar.**

FER ABORTAR. fr. *Hacer abortar.*

ABORTAT, DA. p. p. **Abortado.**

ABORTIU, VA. adj. Nat fora de temps. **Abortivo, y abortón** s' aplica al animal quadrùpeu. || El qui tè virtut pera fer abortar. **Abortivo.**

ABOSSARSE. v. r. *Ter.* y 'ls seus derivats. EMBUSSARSE.

ABRA. f. Antiga moneda de Polonia; era de plata y valía 18 céntims de franch. **Abra.** || Estret de mar. **Abra.**

ABRACADABRA. m. Nom, segons Seldes, d' un ídol de Siria **Abracadabra.** || Paraula cabalística que, escrita en onze ratlles, suprimint una lletra en cada una de elles, formava un triangle. Se portava escrita ja en una cinta, ja en un paper, ja en la meteixa pell, al entorn del coll y se li atribuíen certes virtuts curatives. **Abracadabra.**

ABRACÁLEU. m. *Astrom.* Segon estel de la constelació CÁSTOR Y PÓLUX. **Abracáleo.**

ABRÁÇ. m. ABRAÇADA.

ABRAÇABLE. adj. Que 's pot abraçar. **Abrazable.**

ABRAÇADA. f. Acció y efecte de abraçar. **Abrazo.** || Braçat, lo que 's pot encloure ab els dos braços units. **Brazado.**

FERSE LA DARRERA ABRAÇADA. Despedirse. *Darse el último abrazo.*

ABRAÇADASSA. f. aum. Abraçada forta que 's fa bruscament o per burla. **Abrazazo, abrazote.**

ABRAÇADERA. f. L' anella o pessa de fusta o de metall que subjecta una cosa ab un' altra. **Abrazadera.** || f. Cordó, cinta, planxeta de metall o qualsevol altre adorno pera subjectar les cortines de pabelló. **Abrazadera.**

ABRAÇADETA. f. Dim. d' abraçada. **Abracijo.**

ABRAÇADÍSSIM. adj. superl. Abraçat ab excés. **Abrasadísimo.**

ABRAÇADOR. A. m. y f. El quí abraça. **Abrazador.**

ABRAÇADORA. f. Abraçadeta carinyosa. **Abrazadita.**

ABRAÇAMENT. m. *Ant.* La acció y efecte de abraçar. **Abrazamiento, abrazo.**

ABRAÇAR. v. a. Estrenye ab els braços. **Abrazar.** || *Met.* Rodejar, cenyir. **Abrazar.** || Seguir un consell, opinió o partit. **Abrazar.** || Contenir, enclòure. **Abrazar, abarcar.** || Empendre, encarregarse, y en aquest sentit se diu: *abraçar un negoci, una empresa.* **Abrazar.**

QUI MÒLT ABRAÇA POCH ESTRENY. *Ref.* Significa que 'l qui emprén mòlts negocis a un meteix temps, comuntment no pot desempenyarlos bé. *Quien mucho abarca poco aprieta.* || En catalá també 's diu, completant el sentit: QUI MÒLT ABRAÇA Y POCH ESTRENY, ES SENYAL DE MÒLT POCH SENY.

ABRAÇARSE. v. r. Ferse abraçades. **Abrazarse.**

ABRAÇAT, DA. p. p. **Abrazado.**

ABRAHAM. *Biog.* Nom ab que son coneguts alguns savis y escriptors jueus barcelonins de la Edat Mitjana.

—(BEN R. CHIJA). *Biog.* Geógraf y célebre astrònem barceloní, nat per allà l' any 1070 y mort en 1105. Es autor de diverses tractats, alguns, impresos en plé sigle XVI y altres encare inédits en la Biblioteca Vaticana.

—(BEN SCHEMUEL CHASDAI HALLEVI). *Biog.* Escriptor moral que va viurer entre 'ls sigles XII o XIII. Algunes obres d' ell s' han atribuït a famosos autors.

—(BEN R. IZCHAQ BAR). *Biog.* Filosoph, jurista, expositor y cabalista insigne, nascut y mort a Barcelona (1430-1492). S' han publicat algunes de ses obres.

—(BEN R. JEHUDAH). *Biog.* Escriptor, jurista y teòlech barceloní que vivía pèls anys 1230, y era ornament de l' Academia jueua de Barcelona.

—COHEN. *Biog.* Primer rector de la sinagoga dels jueus de Barcelona, d' ont era natural y ont va morir. Va escriurer de moral y jurisprudencia jueua.

ABRANCAR. v. a. *Ant.* Agafar fortament ab la má. **Abrahonar.**

ABRANDAR. v. a. Encendre una cosa de manera que fassi flam. **Inflamar.**

ABRANQUIS. m. pl. *Zool.* Ordre d' anélits sense branquias. **Abranquios.**

ABRAONAR. v. a. *Fam.* Agafar y apretar ab forsa a algú pels braons. **Abrahonar.**

ABRAONARSE. v. r. *Fam.* Agafarse fortament un ab altre dos que 's barallen. **Abrahonarse.**

ABRAONAT, DA. p. p. **Abrahonado.**

ABRASADOR, A. m. y f. El qui abrasa. **Abrasador.** || adj. El qui abrasa. **Abrasador.** || *Poét.* Foch molt actiu. **Abrasador, devorador.**

ABRASAR. v. a. Reduír a brasa. **Abrasar, quemar.** || *Ant.* CREMAR, 3. || Secar, mustigar el sol o 'l fret les plantes. **Abrasar, agostar.**

ABRASARSE. v. r. Cremarse. **Abrasarse.** || Sentir ab veëmencia alguna passió. **Abrasarse:** || Perdre 'l vigor les p antes, mostigarse per causa del fret o del rigor del sol. **Abrasarse, agostarse, quemarse, secarse.**

ABRASARSE D' AMOR; MORIR PER ALGÚ. fr. *Fam.* Sentir una passió d' amor veëment, y en sentit irónich, aborrir o no fer cap cas d' algú o d' alguna. *Ansiar por alguno ó alguna.*

ABRASARSE DE CALOR fr. ROSTIRSE. *Achicharrarse, asarse.*

ABRASARSE D' ENVEJA fr. MORIRSE D' ENVEJA. *Comerse de envidia.*

ABRASARSE DE FEBRE fr. *Arder de calentura.*

ABRASARSE DE SET. fr. *Secarse de sed.*

ABRASARSE VIU O DE VIU EN VIU. fr. Sentir un calor extremat. *Abrasarse vivo.* || fr. *Met.* Estar sumament agitat d' alguna passió. *Abrasarse vivo.*

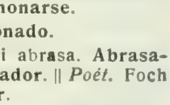

Abraxas

ABRASAT, DA. p. p. Cremat. **Abrasado.** || Sech per causa del sol o del fret. **Abrasado.**

ABRAXAS. m. Paraula simbólica entre 'ls gnóstichs. Pedra fina en la que hi havía gravada aquesta paraula y que 's portava com amulet. Paraula expressiva del curs del Sol en els 365 díes del any. **Abraxas.** || Insecte lepidopter.

ABRE. m. *Bot.* ARBRE.

ABRECOCH. m. *Ter.* AUBERCOCH.

ABRECOQUER. m. *Bot. Ter.* AUBERCOQUER.

ABREDA. f. ARBREDA.

ABRENT. m. Fadrí paperer que als molins de paper de má fa 'ls fulls ab el motllo. **Laurente.**

ABRENUNCIO. Paraula llatina que s' usa en l' estil familiar, y significa detestació d' alguna cosa. **Abrenuncio.**

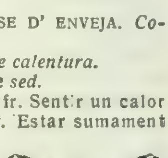

Segell de Abrera

ABRER. adj. ARBRER.

ABRERA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la dreta de aquest riu, aigües amunt de Martorell, y tè 848 hab.

ABRET. m. pl. *Bot.* Planta de jardí, d' uns dos pams d' alsada, fulles estretes y llargues y flors de diferents colors, molt vistoses y sense olor. **Nicaraguas, adornos.**

ABREUJAR. s. a. y'ls seus derivats. ABREVIAR.

ABREVIACIÓ. f. Compendi, reducció. **Abreviación.** || Modo de parlar breu. **Abreviación, laconismo, concisión.** || La pronunciació d'una sílaba breu. **Abreviación.**

ABREVIADAMENT. adv. m. Ab abreviació o abreviadura. **Abreviadamente.**

ABREVIADOR, A. m. y f. El qui abrevía. **Abreviador, compendiador.** || El ministre del Papa que despatxa 'ls breus. **Abreviador.**

ABREVIADURA. f. Supressió de lletres en les paraules. **Abreviatura.** || Cada lletra inicial que significa una paraula, com B. L. M., per *besa la ma;* Sr., per *senyor*, etc. **Abreviatura. Siglas.**

ABREVIAMENT. m. Abreviació. **Abreviación.**

ABREVIAR. v. a. Reduhir a menys algún escrit. **Abreviar, compendiar, recapitular.** || Suprimir lletres, escriure abreviat. **Escribir en abreviatura.** || Pronunciar les sílabes breus. **Abreviar.** || Cuitar, fer depressa alguna cosa. **Abreviar, acelerar, activar, avivar, apresurar.**

ABREVIAT, DA. p. p. **Abreviado.**

ABREVIATURA. f. p. u. Abreviadura. **Abreviatura.** || Compendi. **Epítome.** || Resum. **Resumen.**

ABRIBADAMENT. adv. m. *Ant.* Impetuosament, furiosament. **Impetuosamente, furiosamente.**

ABRIBAT, DA. adj. *Ant.* Prompte, diligent. **Pronto, veloz, diligente, activo.**

ABRICOQUER. m. *Bot.* ABERCOQUER.

ABRICH. m. Lo que 'ns guarda del fret. **Abrigo.** || Amparo, patrocini. **Abrigo, arrimo.** || *Náut.* Lloch abrigat y resguardat del vent. **Abrigo, abrigadero.** || Lloch de refugi en algun perill o dany. **Asilo, guarida.** || El sagrat ont se refugiavan els delinqüents. **Asilo, sagrado.** || Cova de feras. **Guarida, albergue.**

NAVEGAR AL ABRICH DE LA TERRA. fr. *Náut.* Navegar tant prop de la costa com ho permet el vent. *Navegar al abrigo de la tierra.*

ABRI-DEZCALLAR, (Nicolau). *Biog.* Batlle de Mallorca, Gran Prior de Catalunya y Rosselló en la ordre de Sant Joan de Jerusalem. Nat a Palma l'any 1714 y mort a Malta en 1790. Deixà escrita la obra: *Anales de la Religión de San Juan de Jerusalén,* 1780, manuscrit guardat a Mallorca en la biblioteca del comte de Montenegro. A Malta va publicar, en italià, (1788-89) dos escrits pertinents a coses de la ordre de Sant Joan.

ABRIGALL. m. *Ter.* Roba d'abrich. || m. p. La roba del llit. **Ropa de la cama.**

ABRIGAMENT. m. *Ant.* ABRICH.

ABRIGAR. v. a. Guardar del fret. **Abrigar.** || Ocultar, tapar. **Cubrir.** || Afavorir, protegir. **Abrigar, patrocinar, auxiliar.** || *Agr.* Cubrir ab terra les arrels dels arbres. **Amurillar.**

ABRIGARSE. v. r. Posarse roba groixuda, o posarse algun abrich. **Abrigarse, arroparse.** || Acotxarse en el llit. **Arrebujarse, arroparse.** || Pendre 'l sol. **Tomar el sol. ponerse al sol, abrigarse.**

ABRIGAT, DA. p. p. **Abrigado.** || ABRICH, 3.

ABRIGOSSAT, DA. adj. *Ter.* ABRIGAT.

ABRIL. m. El quart mes del any. **Abril.** || *Met.* La joventut, la hermosura, la frescura y gracia, especialment de les dones. **Abril, primavera.**

TINDRE, CONTAR, ETC., TANTS ABRILS. fr. Se diu principalment quan se parla d'una dona jove y bella, pera alusió a la frescura y bellesa que 'ls camps mostran en el mes de Abril. *Tener ó contar tantos abriles.*

AL ABRIL CADA GOTA 'N VAL MIL. *Ref.* Denota quan necessaries son pera les bones cullites les plujes en aquest mes. *Llueva para mí Abril y Mayo, y para ti todo el año.*

FRET AL ABRIL, NO FALTARÀ PA NI VI. Es altre forma ab que 's senyala en català lo bo qu' es que abundi l'aigua en aquest mes, de qualsevol modo que sigui. *Abril frío, pan y vino.*

PER LO MES DE ABRÍL NO TE 'N TOQUES FIL. *Ref.* Ensenya que no 's deu alleugerir la roba avans de temps. *Hasta cuarenta de Mayo no te quites el sayo.*

L'ABRIL VA DEIXAR MORIR A LA SEVA MARE DE FRET. Modisme pera indicar que en aquest mes encara fa mólt de fret. *La viejecita que supo vivir, pan para Mayo, leña para Abril.*

ABRILENCH, CA. adj. Pertanyent al mes d'Abril o propi del meteix mes. **Abrileño.**

ABRILLANTAR. v. a. Fer eixir llustre a certes pedres precioses. **Abrillantar.**

ABRILLANTAT, DA. p. p. **Abrillantado.**

ABRIOLAR. v. a. *Náut.* Posar els briols a les veles. **Abriolar.**

ABRIULLS. f. pl. CADELLS. || *Bot.* Fruit de dita planta. **Abrojo.** || Instrument de plata o d'altre metall en figura de abriulls naturals, que 'ls deixuplinants solían posar a les deixuplines pera deixuplinarse y ferse mes mal. || També solía ser una boleta ab punxes de vidre. || Puntes de roca o esculls que hi ha devall l'aigua del mar, ab que 'ls navegants han de tindre mólt de compte en topar. **Abrojos, escollos, arrecifes.**

ABRO. m. *Bot.* Planta de la India de quines fulles se 'n fa una infusió pectoral, mólt usada a América, y quines llevors de un color vermell s'emplean còm a grans de rosari. **Abro.**

ABROARSE. v. r. *Náut.* Ficarse en una broa. **Abroarse.**

ABROGACIÓ. f. ABOLICIÓ. Anulació d'una lley o privilegi. **Abrogación.**

ABROGAR. v. a. Abolir, una lley. **Abrogar.**

ABROGAT, DA. adj. Abolit, anulat. **Abrogado.**

ABROMA. f. *Bot.* Género de plantes de la familia de les bytneriàcees, propia de les regions intertropicals, quina crosta es mólt filamentosa y s' usa a la India pera ferne cordes. **Abroma.**

Brot d'abroma

ABRONÍA. f. *Bot.* Género de plantes de la familia de les nictagínies, propia de California, quines hermoses flors fà que sigui mólt cercada còm planta de adorno pera 'ls jardins. **Abronía.**

ABROQUELLAT, DA. adj. Se diu de les fulles quan s' uneixen al mànech per una mena de mugró que tenen al capdevall. **Abroquelado.**

ABROQUERAR. v. a. Armar ab el broquer. **Abroquelar.** || *Náut.* Estirar les puntes de les vergues cap a la popa per la part de barlovent, pera que 'l vent pegui a les veles per la part de proa. || **Abroquelar.** || Portar cap a sotavent els punys dels fochs. **Abroquelar.**

ABROQUERARSE. Taparse ab el broquer pera defensarse. **Abroquelarse, escudarse.** || *Met.* Valerse algú d'algun medi pera la seva defensa o la de la seva opinió. **Abroquelarse.**

ABROT. m. ARBROT.

ABRÓTANO. m. *Bot.* BROYDA.

ABROTANÓIDES. m. Mena de coral foradat o de

madrépora que creix a les roques del fons del mar. **Abrotanoides.**

ABROTÓNITA. f. *Med.* Infusió de broyda en vi. **Abrotónita.**

ABRUMADOR, A. s. y adj. Aquell que abruma, que carrega o molesta. **Abrumador, molesto, pesado, sobón, postema.**

ABRUMAR. v. a. Carregar ab mólt de pes. **Abrumar.** || *Met.* Carregar, empipar, molestar. **Abrumar, moler, reventar, marear.**

ABRUMARSE. v. r. Carregarse de pes fins a més no poguer. **Abrumarse.**

ABRUMAT, DA. adj. **Abrumado.**

ESTAR ABRUMAT DE DEUTES. f. *Estar lleno, agobiado, abrumado, cargado de deudas.*

ABRUPCIÓ. f. *Cir.* Trencadura trasversal y completa d' un os prop de la seva juntura. **Abrupción.**

ABRUPTE, TA. adj. Espadat, trencat, escabrós, parlant d' un vessant de montanya o d' una encontrada. **Abrupto.**

ABRUSADOR, A. s. adj. Que abrusa o crema excessivament, en especial les plantes. **Abrasador, agostador.**

ABRUSAR. v. a. Escalfar ab excés. com l' ardor excessiu del sol. **Achicharrar, asar, tostar.** || Mustigar a les plantes la calor excessiva. **Agostar, marchitar, secar.**

ABRUSARSE. v. r. Cremarse, rebre una calor excessiva. **Achicharrarse, asarse, tostarse.**

ABRUSAT, DA. p. p. **Achicharrado, agostado, tostado.**

ABRUTIDOR, A. s. y adj. Lo que abruteix, lo que priva al home del us de la rahó fentlo semblant a les besties. **Embrusecador.**

ABRUTIMENT. m. Acte, acció y efecte de abrutirse. **Embrutecimiento.**

ABRUTIR. v. a. Fer perdre la rahó a algú, tornarlo bestia. **Embrutecer.**

ABRUTIRSE. v. r. Tornarse bestia o semblant a les besties. **Embrutecerse.**

ABRUTIT, DA, adj. Home esquerp o d' instins bestials. **Abrutado, embrutecido.**

ABSCENSIA. s. f. *Ant.* Ab tots els seus derivats. AUSENÇIA.

ABSCÉS. m. *Med.* Bony format per l' acumulació de materia en els teixits orgánichs. **Absceso.**

FERSE UN ABSCÉS. f. *Hacerse un absceso.*

TINDRE UN ABSCÉS. f. *Tener, padecer un absceso.*

ABSCÍS, A. adj. *Blas.* Calificatiu aplicat a la banda o la faixa d' un escut quan son retallades, recullides o reduhides. **Absciso.**

ABSCISA. f. *Geom.* Una de les coordenades de la que dependeix el valor de les altres. **Abscisa.** || Cada una de les parts en que s' divideix una ratlla recta pera alsarhi les ordenades que han de determinar la direcció de una curva. **Abscisa.**

ABSCISIÓ. f. *Geom.* Separació del eix. **Abscisión.** || *Ret.* Apòcope, interrupció, reticencia. || Fractura. || Abreviació d' una lletra o sílaba, com: JEP per JOSEPH. || DE LA LLENGUA. Tallarla. *Abscisión de la lengua.* || —DE LA VEU. Pèrdrela. *Abscisión de la voz.*

ABSENTA. f. Líquit extret del donzell mascle, que s' acostuma pendre com aperitiu avans de menjar. **Ajenjo.**

ABSIDAL. Lo qu' es o pertany al absis. **Absidal.**

ABSIDAT, DA. adj. Lo que tè forma de absis. **Absidado.**

ABSIDE. f. ABSIS.

ABSIDIOLA. *Arquit.* Absis lateral, en la meteixa direcció que la principal, peró mes petita. **Absidiola.**

ABSINTAT. m. *Quim.* Sal produída per l' ácit absíntich, que 's treu de les fulles seques del herba donzell, combinat ab una base salicable. **Absintato.**

ABSÍNTICH, CA. adj. Qu' es o participa de les qualitats de la planta donzell. **Absíntico.** || Calificatiu d' un ácit que 's troba en la meteixa planta donzell.

ABSINTINA. f. Substancia o principi que comunica l' amargor a l' herba donzell. **Absintina.**

ABSINTITA. f. Vi en que s' hi ha posat donzell en infusió. **Absintita.**

ABSÍS. f. *Arquit.* Paret semicercolar coronada per una volta en forma de quart d' esfera que tanca l' fons d' algunes iglesies y en quin interior hi ha l' altar major y l' presbiteri. **Ábside.**

ABSOLDRE. v. a. Eximir de culpa o de pena. **Absolver.** || Condonar, remetre 'ls pecats al acte de la confessió. **Absolver, remitir.** || Alsar les censures o excomunións. **Absolver.** || *For.* Donar per lliure de tota culpa al reu acusat de algún crim o delicte. **Absolver.**

ABSOLDRE AB CAUTELA. fr. *For. ecl.* Absoldre ab el dupte de si algú ha incorregut o no en la excomunió. *Absolver con cautela.*

ÉSSER FÁCIL EN ABSOLDRE. f. *Tindre la mánega ample.*

ABSOLINA. f. *Quim.* Materia oliosa, groga y amarganta que 's troba al sutge de les xemeneies. **Absolina.**

ABSOLRE. v. a. ant. ABSOLDRE.

ABSOLT, A. p. p. **Absuelto, remitido, perdonado.**

ABSOLTA. f. Deprecació que separada del reso 's diu pera 'ls difunts. **Responso, responsorio.** || El aplech de capellans que van a la casa del difunt a cantar una absolta. **Procesión de eclesiásticos, que van á la casa del difunto á cantar un responso.** || Cada una de les parades que fa 'l clero, pera cantar els responsos, quan se porta a enterrar un mort. **Posa.**

JA LI POTS CANTAR LES ABSOLTES. fr. Es diu quan se dona a algú per mort o a quelcom per perdut del tot. *Dale por difunto, cuéntalo entre los muertos, échale un galgo.*

ABSOLUCIÓ. f. La acció y efecte de absoldre. **Absolución.** || Oració que a cada nocturne diu en les matines el qui oficia. **Absolución.** || —DE LA INSTANCIA. La llibertat que donan al reu quan no hi ha mèrits pera condemnarlo. *Absolución de la instancia.* || —GENERAL. Aplicació d' indulgencies y comunicació de bones obres, que per privilegi donan certs días del any algunes ordres religioses als fidels que confessats y contrits están presents en llurs iglesies. *Absolución general.* || — SACRAMENTAL. La donada pel confessor al penitent. *Absolución sacramental.*

ABSOLUT, A. adj. Independent, ab plena potestat. **Absoluto.** || Sense límits, sense restricció. **Absoluto.** || *Filos.* Lo que no tè relació ab res mes. **Absoluto.** || *Gram.* La part de la oració que no regeix ni es regida. **Absoluto.** || Qui tè 'l geni dominant. **Absoluto, imperioso.**

ABSOLUTA. f. Proposició dita en to de mestre. **Absoluta.**

ABSOLUTAMENT. adv. m. Soberanament, sense dependencia, ab plé domini. **Absolutamente.** || Enterament, sense limitació. **Absolutamente, enteramente.** || Generalment, sense excepció. **Absolutamente.** || Sense cap relació ab res. **Absolutamente.**

ABSOLUTISME. m. *Polít.* Sistema de gobern monarquich en que 'ls poders llegislatiu y executiu resideixen en unes soles mans. **Absolutismo.** || Despotisme en la manera de fer o manar les coses. **Absolutismo.**

ABSOLUTISTA. s. *Polít.* Partidari del absolutisme o del gobern d' un sol. **Absolutista.**

ABSOLUTORI, A. adj. Lo que absol, com la sentencia al reu. **Absolutorio.**

ABSORBENT. p. a. m. Lo que xucla. **Absorbente.**

ABSORBIR. v. a. Empasarse un líquit, xuclar ab forsa. **Absorber.** || Atreure, embeure 'ls humors. **Absorber.**

ABSORBIT, DA. p. p. **Absorbido.**

ABSORCIÓ. m. La acció y efecte de absorbir. **Absorción.**

ABSORT, A. adj. Capficat, suspens, admirat. **Absorto, pasmado.**

ABSORVRE. v. a. *Ant.* ABSORBIR.

ABSTENCIÓ. f. La acció de abstindres. || Acte per el cual declara un jutge que no vol entendre d' una causa perque hi veu motiu de recusació. **Abstención.**

ABSTENCIÓ DE LLOCH. *For.* Mida d' alta política que s' usa pera sustraure al ofés de les violencies del ofensor y a la societat del perill que tindria que temer de la presencia de certs malfactors.

ABSTENIRSE. v. r. ABSTINDRES.

ABSTERGENT. p. a. Lo que neteja y purifica. **Abstergente.**

ABSTERGIR. v. a. *Fís.* y *Med.* Netejar, aixugar. **Absterger.**

ABSTERSIÓ. f. *Fís.* y *Méd.* Purificació. **Abstersión.**

ABSTERSIU, VA. adj. *Med.* Lo que tè virtut de abstergir, **Abstersivo, detersivo, abstergente.**

ABSTINDRES. v. r. Privarse d' alguna cosa. **Abstenerse, contenerse, refrenarse, mortificarse, refrenar las pasiones.**

ABSTINENSA. f. Moderació en l' us d' alguna cosa. **Abstinencia.** || Virtut moral en la moderació del menjar y beure. **Abstinencia.** || Dieta. **Abstinencia, dieta.** || Día en que per precepte de la Iglesia no 's pot menjar carn. **Abstinencia.**

ABSTINENT. adj. El qui s' absté o priva d' alguna cosa. **Abstinente.** || Moderat en els apetits y particularment en el de menjar y beure. **Abstinente.**

ABSTINGUT, DA. p. p. **Abstenido.**

ABSTRACCIÓ. f. La consideració d' aigun atribut, propietat o forma, separadament del subjecte. **Abstracción.** || Retiro del tracte y comunicació. **Abstracción.**

ABSTRACTAMENT. adv. m. En abstracte. **Abstractivamente.**

ABSTRACTE. adj. Lo que representa la qualitat de un ésser sense tindre'hi cap relació. **Abstracto.**

CIENCIES ABSTRACTES. Ciencies sublims, molt metafísiques. *Ciencias abstractas.*

EN ABSTRACTE. m. adv. Sense concretarse a un objecte determinat. *En abstracto.*

IDEA ABSTRACTA. *Fil.* Idea simple, aislada, que dòna origen a la consideració d' un modo, d' una qualitat, d' una circunstancia ab independencia complerta de la substancia en que 's troba o de la qual forma part. *Idea abstracta.*

NÚMERO ABSTRACTE. *Arit.* El que expressa un conjunt d' unitats independentes del objecte: 2 es abstracte, peró no 2 horas, que aquést es concret. *Número abstracto.*

ÉSSERS ABSTRACTES. *Fil.* Aquells que no tenen existencia real y que tan sols existeixen en la nostra imaginació. *Seres ó entes abstractos.*

ABSTRACTICI, CIA. adj. *Quím.* Es diu del oli essencial dels vegetals aromátichs. **Abstracticio.**

ABSTRACTIU, VA. adj. *Filos.* Lo que abstreu. **Abstractivo.**

ABSTRACTIVAMENT. adv. m. Ab o per abstracció. **Abstractivamente**

ABSTRERSE. v. r. *Ant.* ABSTREURES.

ABSTRET, A. p. p. fr. **Abstracto, abstraído.** || Lo que significa la forma ab exclusió de la materia **Abstracto.** || Retirat del tracte y comunicació. **Abstraído.**

ABSTREURE. v. a. Considerar els atributs separadament de la materia. **Abstraer.** || *Filos.* Considerar una propietat o atribut d' una cosa sense atendren d' altres propies del meteix de que 's tracta, com quan en un cos solsament se considera la extensió o la blancura, etc. **Abstraer.**

ABSTREURES. v. r. Enagenarse dels objectes sensibles entregantse a la contemplació dels intelectuals. **Abstraerse, enagenarse.** || Eximirse, excusarse, desentendres d' alguna cosa. **Eximirse, excusarse.**

ABSTRÚS, A. adj. Ocult, difícil d' entendres. **Abstruso, recóndito.**

ABSTRUSAMENT. adv. m. **Ocultamente.**

ABSURDAMENT. adv. m. Contra rahò. **Absurdamente, disparatadamente.**

ABSURDE. m. Tontería, despropòsit, impertinencia, ridiculesa. **Absurdo.**

ABSURDÍSSIM, A. adj. sup. **Absurdísimo.**

ABSURDITAT. f. *Ant.* TONTADA.

ABSURDO, DA. adj. Contrari u oposat a la rahò, o a les lleys de la filosofía. **Absurdo.**

ABTESA. f. *Ant.* APTITUT

ABU. n. Veu árabe significativa de *pare*, qu' entra al comensament de mólts noms propis, també alarbs.

ABUFETEJAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. BOFETEJAR.

ABUGOT. m. *Entom.* BURINOT, 1, 2. || m. Joch entre tres subjectes, hu dels quals, posat en mitj, ab les mans juntes devant la boca, fa un remor semblant al del burinot, y entretenint aixís als altres dos, procura donarlos bofetades y evitar les d' ells. **Abejón.**

ABUHIR. v. n. *Ant.* ABUNDOR. || SOBREIXIR.

ABUIXIR. v. a. *Ter.* y 'ls seus derivats. Abornar, atiar 'ls gossos contra algú. **Azuzar.** || *Met.* Incitar a dúes o més persones pera que 's barallin entre elles. **Azuzar.**

ABUJOT. m. *Entom.* BURINOT, 1, 2.

ABULENSE. adj. Natural o habitant d' Ávila, ciutat d' Espanya. **Abulense.** || Calificatiu o epítet de don Alonso Tostado de Madrigal, bisbe d' Ávila.

ABULOMRÍ. s. m. Mena de vultor al que 'ls orientals atribüeixen la virtut de viure cent anys. **Abulomrí.**

ABULTADAMENT. adv. m. Ab exageració, a bulto. **Abultadamente.**

ABULTADOR, A. m. y f. Qui abulta o lo que abulta. **Abultador.**

ABULTAMENT. m. La acció de abultar. **Abultamiento.**

ABULTAR. v. n. Fer o tindre bulto. **Abultar.** || v. a. Aumentar el bulto d' alguna cosa. || *Met.* Exagerar. **Abultar, exagerar, decantar, ponderar.**

ABULTAT, DA. p. p. **Abultado.** || adj. Cosa de gran bulto. **Abultado.**

ABUND. n. p. **Abundio.**

ABUNDAMENT. m. Sols s' usa ab la expressió adverbial, a major abundament, que equival: *además.* **A mayor abundamiento.** || *Ant.* **Abundancia.**

ABUNDANCIA. f. Gran quantitat. **Abundancia, copia.** || En la oratoria. **Abundancia, facundia, afluencia.**

A MAJOR ABUNDANCIA. m. adv. A MAJOR ABUNDAMENT.

DE LA ABUNDANCIA DEL COR PARLA LA BOCA. *Loc.* Manifesta que comúnment se parla mólt d' alló de qu' está mólt penetrat l' ánim. *De la abundancia del corazón habla la boca. Se va la boca á donde está el corazón.*

L' ABUNDANCIA MATA LA FAM. *Ref.* Denota que 'l tindre mólt d' una cosa fa que no 'n fem cas o que la mirem ab indiferencia. *La abundancia quita el hambre.*

ABUNDANT. p. a. Alló de que n' hi ha mólt. **Abundante.** || adj. Copiós. **Abundante, copioso, abundoso, rico.** || Fértil. **Abundante, fértil** || MAGNÍFICH, 3. || adj. Entre cassadors, el punt ont hi ha molta cassa. **Achaquiento.** || *Med.* Se diu del lloch del cos ont hi fan cap molts humors. **Confluente.**

ABUNDANTÍSSIM, A. adj. **Abundantísimo.**

ABUNDANTMENT. adv. m. A dojo, ab abundancia. **Abundantemente, abundadamente,** y *ant.* **abondo.** || Esplèndidament. **Abundantemente, espléndidamente, magníficamente.**

ABUNDAR. v. n. Haverhi abundancia. **Abundar.** || Ésser fértil. **Abundar.**

ABUNDÓ. f. Copia, gran cantitat, abundancia de alguna cosa. **Abundancia.** || Baratura, poch preu. **Baratura.**

AB ABUNDÓ. expr. adv., que equival a dir: *ab abundancia. Abundamiento.*

PER L' ASCENCIÓ, CIRERETA AB ABUNDÓ. *Ref. Por la Ascensión, cerezas á montón.*

ABUNDOR. f. ABUNDANCIA.

ABUNDÓS, A. adj. *Ant.* ABUNDANT.

ABUNDOSAMENT. adv. m. *Ant.* ABUNDANTMENT.

ABUNDOSÍSSIM, A. adj. sup. Mólt abundant. **Abundosísimo.**

ABUNDOSÍSSIMAMENT. adv. m. Ab gran abundor. **Abundosísimamente.**

ABURELLAR. v. a. Donar a una cosa el color del panyo burell. **Aburelar.**

ABURELLARSE. v. r. Tornarse del color del panyo burell. **Aburelarse.**

ABURELLAT, DA. adj. De color de burell. **Aburelado.**

ABÚS. m. Mal us. **Abuso.**

ABUSAR. v. n. Fer mal us. **Abusar.**

ABUSAT, DA. p. p. **Abusado.**

ABUSIÓ. f. ABÚS. || f. *Ret.* Mena de metàfora que consisteix en abusar d' un terme, com: *anar* a cavall d' una escombra. **Abusión.** || *Ant.* Superstició, auguri. **Agüero, superstición.**

ABUSIU, VA. adj. Alló que 's fa per abùs o contra lley. **Abusivo.**

ABUSIVAMENT. adv. m. Ab abùs. **Abusivamente.**

ABUTIFARRAR. v. a. Fer qu' una cosa tingui o prengui la forma d' una butifarra. **Abotargar.**

ABUTIFARRARSE. v. r. Posarse com una butifarra. **Abotagado, abotargado, hinchado.**

ABUTOR. m. *Ornit.* Aucell d' un peu d' alt, de color cendrós fosch ab clapes blanques: tè les cames y la part inferior del cap verdes y 'l coll molt llarch y dret. **Ave toro.**

ABUTXACAMENT. m. Acte y efecte de abutxacar. **Abolsamiento.** || L' efecte de posar la tela o roba de un vestit de modo que fassi bosses. **Abollar.**

ABUTXACAR. v. a. Fer bosses. **Abolsar.** || Fer bosses o arrugues a la roba dels vestits. **Abolsar afollar.**

ABUYRA. f. *Ant.* Mal pressagi. **Mal agüero.**

ABUYRAR. v. n. *Ant.* **Abundar.** || SOBREIXIR.

ABVACUACIÓ. f. *Med.* Evacuació excessiva. **Abvacuación.**

ABZIACH, GA. adj. *Ant.* Funest. **Aciago, infausto, funesto.**

ACA. f. Cavall de poca alsada. **Jaca.**

NO HI HA TAL ACA. fr. Se sol dir pera negar que sigui cert lo qne algú assegura. *No hay tales carneros.*

ACABADA. f. L' efecte de acabar. **Acabamiento.**

ACABADAMENT. adv. m. D' una manera acabada. **Acabadamente.**

ACABADOR, A. m. y f. Qui acaba o conclou. **Acabador.**

ACABALADOT, A. adj. *Fam.* Mólt o prou acabalat. **Acaudaladote.**

ACABALAR. v. a. *Ant.* **Acaudalar.** || *Ant.* **Igualar.**

ACABALAT, DA. p. p. ACAUDALAT. || adj. **Acaudalado, rico, opulento.**

ACABALLES. f. pl. ACABADAMENT, DERRERÍES.

ACABALLERAT, DA. adj. Lo que sembla ésser de cavaller, com costums, maneres, etc. **Acaballerado.**

ACABAMENT. m. Fí, conclusió, terme. **Acabamiento, fin.** || Extrém. **Remate, extremo.**

ACABAR. v. a. Concloure, fer arribar alguna cosa a la seua fi o terme. **Acabar, finalizar, terminar, concluir.** || Donar la darrera má. **Acabar, perfeccionar, dar la última mano.** || *Met.* Lograr alló que 's pretén. **Conseguir, lograr, alcanzar.** || Consumir, gastar del tot alguna cosa, com el vi de la bota, etc. **Acabar, apurar, consumir.** || Angustiar, apurar, consumir. **Acabar, matar.** || Arruinar del tot. **Acabar, aniquilar, exterminar, extinguir, extirpar.** || Treure utilitat o profit d' alguna cosa. S' usa ab interrogació o negació, com: *¿qué 'n acabaràs de venjarte?* o *no 'n acabaràs res.* **Sacar, tener, lograr.** || v. n. Terminar una cosa en tal o qual figura, com: *la espasa acaba en punta.* **Acabar, rematar, terminar.** || MORIR. || Ab la preposició *de* és auxiliar, y denota haver fet poch avans alló qué expressa, com: *ara acabo de dinar.* **Acabar.**

ACABAR AB ALGÚ, fr. Matarlo, y aixís 's diu: *l' Espanya acabà ab els dos Scipions. Acabar.*

ACABAR D' UNA VEGADA. *Expr. fam.* Manifesta l' enfado que causa la tardansa d' algú en fer o dir alguna cosa. *Acaba ya, acabemos.*

HOME VALENT Y BOTA DE BON VI, AVIAT S' ACABAN. *Ref.* Denota lo mólt exposats qu' están a la mort els que 's barallen tot sovint y s' arrisquen als perills. *Los valientes y el buen vino presto acaban.*

N' HEM ACABAT D' EIXIR. *Expr. fam.* Denota la satisfacció d' haver lograt l' intent en cosa de llarga durada. *Acabáramos* o *acabáramos con ello.*

PER ACABAR D' UNA VEGADA. *Expr. fam.* Pera dir en resum o ab poques paraules. *Para acabar,* o *decirlo de una vez.*

ÉSSER COSA DE MAY ACABAR. fr. Ésser cosa de molt temps o duració. *Ser cosa de nunca acabar.*

SIGUIN ACABADES LES RAHONS. fr. *Fam.* Que s' usa pera acabar alguna disputa. *Acabados son cuentos.*

ACABARSE. v. r. Desapareixe del tot, aniquilarse. **Acabarse, acabar.** || Rematarse. **Acabarse, concluirse.** || Defallir, anar faltant les forçes. **Acabarse, acabar, desfallecer.** || MORIR. || MATARSE.

ACABAT, DA. p. p. **Acabado.** || adj. Perfet, consumat. **Acabado.** || Vell, destruit. **Acabado.** || Mort. **Muerto.**

ESTAR MOLT ACABAT. *Exp.* Molt vell, flach, sense forçes. *Estar muy acabado, muy decaido.*

ACABRONAT, DA. adj. *Ant.* Semblanl al boch o cabró, per anar ab el cap alt. **Acabronado.**

ACABUSSAR. v. a. CABUSSAR.

ACACALÍS. m. *Bot.* Certa mata d' Egipte, quines llevors s' usen a Constantinopla pera curar les oftalmíes. **Acacalis.**

ACAÇAR. v. a. ACASSAR.

ACACIÁNS. m. pl. Heretges arriáns del sigle V, deixebles de Acacio. **Acacianos.**

ACADAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Aquietar.**

ACADEMIA. f. Paratge deliciós d' un arrabal de Atenas ont Plató y altres ensenyavan la filosofía. **Academia.** || La secta de filosophs deixebles de Plató. **Academia.** || Societat de literats o facultatius establerta ab autoritat pública pera adelantar les ciencies y les arts. **Academia.** || La acció de juntarse, y lloch ont tenen les juntes els académichs. **Academia.** || Junta de professors pera exercitarse en llurs respectives facultats. **Academia.** || Certámen en el qual

se distribueixen premis. **Academia.** || Entre pintors y esculptors, la figura núa copiada del natural. **Academia.**

ACADÉMICAMENT. adv. m. Al estil de academia. **Académicamente.**

ACADÉMICH. m. Membre d' una academia. **Académico.** || Filosoph que segueix l' escola de Plató. **Académico.** || Lo qu' és propi de la Academia, com: *discurs académich.* **Académico.** || adj. Lo pertanyent a la Academia. **Académico.**

ACADEMISAR. v. a. *Pint.* y *Escult.* Pintar o esculpir alguna figura núa copiantla del natural. **Academizar.**

ACADENAR. v. a. Fer una cosa en forma de cadena o donarli la forma d' aquésta. **Acadenar.**

ACADENAT, DA. adj. Que tè forma de cadeneta. **Acadenillado.**

ACADENILLAR. v. a. Donar la forma de cadeneta. **Acadenillar.**

ACAENA. f. *Bot.* Planta de la familia de les rosàsses, tribu de les sanguisàrbees, perque se li atribueix la virtut d' aturar la sanch. Es propia d' Amèrica. **Acaena.**

ACALAI. m. *Ant. quím.* Proto-hidroclorat de sodi, o sigui de sal comuna. **Acalai.**

ACALANCAR. v. a. *Nàut.* Ficar un barco a una calanca pera lliurarlo de certs vents. **Meter una nave en una cala pequeña.**

ACALANCAT, DA. p. p. *Nàut.* Se diu del barco qu' és dins d' una calanca. **Se aplica al barco que está en una caleta.**

ACALAR. v. a. *Ant.* BAIXAR, DEVALLAR. || Lligar, unir, llassar. **Prender, abrochar, atar.**

ACALAT, DA. p. p. *Ant.* **Prendido, abrochado, atado.**

ACALEFOLOGÍA. f. *Zool.* Historia natural dels animals dits acalefos. **Acalefología.**

ACALEFOLÒGICH, CA. adj. *Zool.* Pertanyent a la acalefología. **Acalefológico.**

ACALEFS. m. pl. *Zool.* Mena de zoòfits coneguts ab el nom vulgar de *ortigues de mar*, a causa de la cuissó que ocasionen a les mans dels que 'ls toquen; s' aguanten demunt de l' aygua, sía per la dilatació y contracció de llur cos, com l' acalefs senzill, sía per medi de l' aygua continguda dins de petites bufetes que tenen en ell, com l' acalefs hidrostàtich. **Acalefos.**

ACALICAL. adj. *Bot.* Nom qne 's dona als estams de les flors que surten del receptacle sense aderirse al càlçer. **Acalical.**

ACALICELA. adj. *Bot.* ACALÍCULA.

ACALICINI, A. adj. *Bot.* Que no tè càlçer, parlant de les flors. **Acalicino.**

ACALÍCULA. adj. *Bot.* Calificatiu de la flor que no tè càlçer. **Acalícula.**

ACALIFA. f. *Bot* Nom d' un género de plantes, del que se 'n coneixen unes 60 especies, pertanyent a la familia de les enforbiàcees; poden ésser arbres, mates o herbes, y tenen la fulla molt semblant a la de la ortiga comuna. Creix en les regions intertropicals de Amèrica. **Acalifa.**

ACALÍFEA, A. adj. Semblant a la acalifa. **Acaliforme.**

ACALIFORME. adj. *Bot.* ACALÍFEU.

ACALIPTE. m. *Entom.* Género de insectes coleópters. **Acalipto.**

ACALÍPTERS. m. pl. *Entom.* Insectes que 's crían a l' ombrívol dels fossos y als llochs humits. **Acalípteros.**

ACALORADA. f. Efecte de haber anat pel sol al istiu. **Acaloramiento.** || Incomòdo gran. **Acaloramiento.**

PENDRE UNA ACALORADA. f. Enfadarse ab excés. ***Incomodarse, mucho, sofocarse.***

ACALORADAMENT. adv. m. D' un modo acalorat. **Acaloradamente.** || Ab vivesa, ab afany, ab entussiasme, etc. **Acaloradamente.**

ACALORADÍSSIM. A. adj. sup. Mólt acalorat. **Acaloradísimo.**

ACALORAMENT. m. Efecte de pujarse la sanch al cap. || **Acaloramiento.** || *Met.* Arrebatament d' alguna passió. **Acaloramiento, arrebato.** || La acció de dit arrebatament. **Acaloramiento.**

ACALORANSA. f. *Ant.* ACALORADA.

ACALORAR. v. a. Fer o donar calor. **Acalorar.** || Cansar, aclaparar per un excés de travall o d' exerssissi. **Acalorar, encender, enardecer.** || *Met.* Excitar, donar pressa pera enllestir una feina. **Acalorar, incitar, avivar, instar.**

ACALORARSE. v. r. Encendres a causa de una gran fatiga. **Acalorarse.** || *Met.* Enardirse en la conversació, disputa. **Acalorarse, alterarse, enardecerse, reanimarse.**

ACALORAT, DA. p. p. y adj. *Met.* Excitat, encés per alguna passió. **Acalorado.**

ACALLAR. v. a. Fer callar. **Acallar.** || Sossegar, aquietar. **Acallar.**

ACAMINAR. v. n. *Ant. ter.* CAMINAR.

ACAMPANAR. v. a. Donar a una cosa la forma de una campana. **Acampanar.**

ACAMPANARSE. v. r. Pendre la forma d' una campana. **Acampanarse.**

ACAMPANAT, DA. adj. Que té la forma d' una campana. **Acampanado.** || *Artill.* Se diu de les pesses d' artillería que 's van estrenyent cap al fons de la recàmara. **Encampanado, acampanado.**

ACAMPAR. v. n. Tindre un exércit en tendes de campanya o al ras. **Acampar.** || Reunirse molta gent a camp ras y ferhi estada. **Acampar.**

ACAMPARSE. v. r. ACAMPAR. || *Fam.* CAMPAR.

ACAMPAT, DA. p. p. **Acampado.**

ACAMPTÓSSOMO. adj. *Fís.* Calificatiu dels cossos que no reflexan cap raig de llum encara que per la sèva opacitat y puliment estigan dotats de les propietats necessaries pera la reflexió. **Acamptósomo.**

ÁCANA. f. *Bot.* Arbre molt comú a l' América del Nort y més particularment a Cuba; es molt frondós, de fulles punxagudes y fruit semblant a la nespla; la fusta es forta y compacta y s' usa molt en construccions navals. **Ácana.**

ACANACIÓ. f. Mida, amidament per canes. **Medición por canas.** || Acció y efecte de acanar. S' aplica més particularment a la medició de terres. **Medición.**

ACANADOR, RA. s. Qui acana. Medidor per canes. **Medidor.** Nom donat vulgarment als agrimensors. **Agrimensor.**

ACANALAR. v. a. Fer solchs o rebaixar alguna pessa en forma de canal. **Acanalar.** || Conduir o fer passar alguna cosa per una canal o paratge estret. **Acanalar, encañar.**

ACANALARSE. v. r. Formarse en una cosa sòlchs o canals. **Estriarse.**

ACANALAT, DA. p. p. **Acanalado, estriado.** || adj. Lo que's doblega en forma de canal, còm el barret. **Acanalado.** || Lo que passa per una canal o paratge estret. **Acanalado.** || Dit del vent que passa per un lloch estret. **Encallejonado.** ESTRIAT,

ACANAR, A. Amidar per canes. **Medir por canas.** || Amidar la superficie de una terra o de un terme. PARCELAR, *hacer la parcelación ó el catastro.* || Quan significa amidar per aunes se traduheix. **Anear.**

ACANAT, DA. p. p. **Medido.**

ACANDIMENT. m. DECANDIMENT.

ACANDIRSE. v. r. **Debilitarse.**

ACANEA. f. *Ant.* HACANEA.

ACANGE. m. Soldat turch sense paga y que sols serveix pel pillatge y 'l botí. **Acange.**

ACANI. m. *Bot.* Fruit de una sola llevor, quin pericarp està separat de la pell de aquell. **Acanio.**

ACANONAR. v. a. Conduir l' aigua per canonada. **Arcaduzar.**

ACANONARSE. v. r. Ficarse per una canonada o per canonades. **Encañonarse.**

ACANONAT, DA. adj. Que tè canons o conductes pera l' aigua. **Arcaduzado.**

ACANTACIES. f. pl. *Bot.* Familia de plantes dicotiledónees de la classe de les corolíflores. **Acantáceas.**

ACANTAPOSIS. f. *Med.* Degluciò difícil. **Acantaposis.**

ACANTARÍ. m. *Entom.* Nom d' un coleópter. **Acantarino.**

ACANTE. m. ACANGE.

ACÁNTEES. f. pl. *Bot.* ACANTACIES.

ACANTES. f. pl. *Opt.* Figures que encara qué estiguin brunyides no reflexan la llum. **Acantas.**

ACÁNTICA. f. *Bot.* Sava mólt amarganta que destila certa herba: **Acántica.**

ACÁNTICH, CA. adj. *Zool.* Calificatiu que 's dòna a certs peixos. **Acántico.**

ACANTICÓNITA. f. *Min.* Varietat bacilar del epidot. **Acanticónita.**

ACÁNTIDES. m. pl. *Entom.* , Certs insectes. **Acántides.**

ACÁNTIES. f. pl. *Entom.* Género d' insectes. **Acanties.**

ACANTILARSE. v. r. *Náut.* Arrimarse, acostarse o tocar la nau algun cantil. **Acantilarse.**

ACANTILLOS. m. pl. *Entom.* Género de insectes. **Acantillos.**

ACANTINA. f. *Entom.* Género d' insectes dípters. **Acantina.**

ACANTO. m. *Arquit.* Fulla ample, retallada y espinosa, de nirvis ben marcats, que s' usa mólt en adornos arquitectònichs y especialment en els capitells de l' ordre corinti. **Acanto.** || *Bot.* HERBA CANERA.

Planta d' acanto

ACANTABALO. f. *Cir.* Instrument de cirugía, tenalles que serveixen pera extreure de la gorja cossos estranys. **Acantábalo.**

ACANTOCARP, A. adj. *Bot.* Se diu de les plantes quins fruits son cuberts de punxes o espines. **Acantocarpo.**

ACANTÓCER. m. pl. *Entom.* Certs coleópters. **Acantócero.**

ACANTÓDERS. m. pl. *Entom.* Certs coleópters. **Acantóderos.**

ACANTODES. m. pl. *Ictiol.* Género de peixos fòssils. **Acantodes.**

ACANTODION. m. *Bot.* Género de plantes sense punxes. **Acantodion.**

ACANTÓFAG, A. adj. Que 's nudreíx de carts. **Acantófago.**

ACANTOFIS. m. *Erpet.* Reptils ofidiáns de la familia dels escorsons. **Acantofis.**

ACANTOIDES. f. pl. ACANTACIES.

ACANTÓLOF. m. *Entom.* Cert insecte de la famlia dels coleópters. **Acantólofo.**

ACANTÓMER. m. *Entom.* Cert insecte de la familia dels tabanídichs. **Acantómero.**

ACANTONAMENT. m. Distribució de tropa en diferents llochs. **Acantonamiento.** || El siti ont està acantonada la tropa. **Acantonamiento.**

ACANTONAR. v. a. Distribuir la tropa en diferents paratges pera mès comoditat. **Acantonar.**

ACANTONARSE. v. r. *Mil.* Posarse de cantó la tropa. **Acantonarse.**

ACANTONAT, DA. p. p. **Acantonado.**

ACANTÓNIX. m. *Ictiol.* Género de crustacis decàpodos. **Acantónix.**

ACANTONOT. m. *Ictiol.* Género de crustacis anfípòdes. **Acontónote, acantónoto.**

ACÁNTOP. m. *Entom.* Género d' insectes. **Acántope.**

ACANTÓPOD. m. *Entom.* Tribu d' insectes. **Acantópodo.**

ACANTÓPOMS. m. *Zool.* Género de peixos ossosos del subordre dels toràcichs. **Acantópomes.**

ACANTOPS. m. *Ictiol.* Un peix que tè fiblons o punxes prop dels ulls. **Acantopso.**

ACANTÓPSIDS. m. pl. *Entom.* Grupo d'insectes ortópters. **Acantópsidos.**

ACANTOPSIS. m. pl. *Zool.* Género de peixos y també género d' insectes. **Acantopsis.**

ACANTÓPTER. m. *Entom.* Género d' insectes coleópters. **Acantóptero.**

ACANTOPTERIGIENSES. m. pl. *Ictiol.* Ordre de peixos, que 's divideix en 15 families. **Acantopterigienses.**

ACANTOPTERIGIS. m. pl. *Ictiol.* **Acantopterigienses.**

ACANTÓRAX. m. *Entom.* Género de coleópters. **Acantórax.**

ACANTORIACH. m. *Ornit.* Género de aucells. **Acantoriaco.** || *Bot.* Género de plantes. || pl. *Zool.* Cuchs intestinals. **Acantoriacos.**

ACANTÓSCELE. m. *Entom.* Genero d' insectes coleópters. **Acantóscele.**

ACANTÓSOM. m. *Ictiol.* Género de crustacis. **Acantósom.**

ACANUTARSE. v. r. Enrotllarse les fulles o altres objectes com un canut. **Acanutillarse, encarrujarse.**

ACANUTAT. DA. adj. *Bot.* S' aplica a les fulles o crostes que 's caragolan. **Acanutillado, encarrujado.**

ACANYAMENT. m. L' acció y efecte de acanyar y acanyarse. **Encanijamiento.**

ACANYAR. v. a. Enflaquir, emmalaltir a la criatura donantli llet dolenta o escassa. **Encanijar.** || Escanyar de fam. **Matar de hambre.**

ACANYARSE. v. r. Posarse les criatures magres y malaltes **Encanijarse.**

ACANYAT, DA. p. p. **Encanijado.**

ACAPARROSAR. v. a. *Art.* y *Of.* Donar a una cosa 'l color o altra propietat de la caparrosa. **Acaparrosar.**

ACAPATTI. m. *Bot.* Planta de la Nova Granada que produeix un pebre llarch de inferior qualitat. **Acapati.**

ACÁPITE. m. dr. Mena de dret feudal que 's pagava al senyor per quiscun accident, ja fos la mort de un vasall, ja la venda, cambi, etc., de mobles, eines o altra cosa. **Acápito.**

ACAPONAT, DA. adj. Semblant al capó, y aixís 's diu: cara *acaponada*, la que tè poca barba; veu *acaponada*, la que tira a tiple. **Acaponada.**

ACAPTA. f. y 'ls seus derivats. CAPTA.

ACAPTE. m. *For.* Escriptura en que s' ha fet la investidura del feudo o enfiteusis. || Cens que 's presta pel feudo o enfiteusis. **Aparte.**

ACAPUTXAT, DA. adj. Que sembla una caputxa o 'n tè la figura. **Acapuchado.**

ACAPUTXINAT, DA. adj. Que porta caputxa. **Acapuchinado.**

ACARADAMENT. m. *For.* La acció y efecte de acarar. **Careo.**

ACARAMEL-LADAMENT. adv. m. A manera del caramel-lo. **Acarameladamente.**

ACARAMEL-LADOR, A. s. Qui acaramel-la. **Acaramelador.**

ACARAMEL-LADURA. f. Acció y efecte de acaramel-lar, la qualitat propia del caramel-lo o de les coses acaramelades. **Acarameladura.**

ACARAMEL-LAR. v. a. Donar al sucre el punt que 's diu de caramel-lo. **Acaramelar.**

ACARAMEL-LARSE. v. r. Reduirse a caramel-lo. **Acaramelarse.** || Gelarse 'l aigua d' una font o d' un saltant formant caramells. *Helarse el agua formando carámbanos.*

ACARAMEL-LAT, DA. adj. Que tè 'l punt de caramel-lo. **Acaramelado.** || El punt que 's dòna al sucre fins a convertirlo en caramel-lo. **Acaramelado.**

ACARAR. v. a. Juntar dúes coses per veure si confrontan. **Carear, confrontar, conferir, acarar.** || *For.* Carejar, confrontar unes persones ab altres quan hi ha contradicció en llurs declaracións pera sapiguer quina d'elles diu la veritat. **Carear, acarar.**

ACARARSE. v. r. Juntarse dúes o mès persones pera tractar d' algún assumpte. **Carear, avistarse, conferirse.**

ACARAT, DA. p. p. **Acarado, confrontado.**

ACARAUNA. m. *Ictiol.* Género de peixos. **Acarauna.**

ACARCANYARSE. v. r. *Fam.* Beure massa aigua. **Hartarse, encharcarse de agua.**

ACARCANYAT. p. p. Tindre la boca plena d' aigua sense poguer empassársela. **Encharcado.**

ACARDIA. f. *Anat.* Estat d' un feto que no tè cor. **Acardia.** || Falta de cor.

ACARDÍACH, CA, adj. *Anat.* Que no tè cor. **Acardíaco.**

ACAREJAMENT. m. Acció y efecte de acarejar. **Acareamiento.**

ACAREJAR. v. a. Acarar. **Carear, acarar.**

ACARENAR. v. a. *Ant.* Cubrir, tapar. **Cobijar.**

ACARIA. f. *Bot.* Género de plantes herbacies. **Acaria.**

ACARICIADOR, A. s. y adj. Que acaricia. **Acariciador.** || Amoxador, afalagador. **Halagador, halagüeño.**

ACARICIAMENT. m. Acció y efecte de acariciar, amoxar o afalagar. **Halago, caricia.**

ACARICIAR. v. a. Fer caricies, tractar ab amor y carinyo. **Acariciar, halagar.** || Enganyar ab caricies. **Afalagar.**

ACARICIAT, DA. p. p. **Acariciado.**

ACARIGENOSIS. f. *Med.* Malaltía produida per les picadures de les paparres y d' altres insectes. **Acarijenosis.**

ACÁRIT. m. *Entom.* Género de insectes coleópters. **Acárido.**

ACARNÁN. m. *Ict.* Peix de mar, de la forma del pagell, encara que blanch y d' escates argentades; tè 'l cap gros, el morro còrb, la gorja estreta y les dents menudes; la carn es mòlt blanca y sabrosa, conté mòltes sals volátils y parts olioses. Diuen qu' es bo pera purificar la sanch y excitar l' orina, **Acarnano.** || m. *Bot.* Cart bosquetá de flors amples y grogues. **Acarnano.** || m. pl. Els naturals o habitants de Acarnania **Acarnanos.**

ACARNAR. m. *Astron.* Estrella de primer ordre; es la darrera de la constelació de Eridan. **Acarnar.**

ACARNÉS, A. adj. Natural de Acarno, arrabal del Ática. **Acarnés.**

MUSA ACARNESA. De mal gust, propia del Acarno. *Musa acarnesa.*

ACARNISSARSE. v. r. *Ant.* ENCARNISSARSE.

ACARONAR. v. a. *Ter.* Fer caricies ab les mans a la cara d' algú. **Acariciar.**

ACARREJAR. v. a. Transportar, portar en carro. **Acarrear, transportar.** || En sentit figurat, esser causa o motiu de algún dany. **Acarrear, atraer, ocasionar.**

ACARREJARSE. v. r. Haver sigut causa o motiu d' alguna cosa. **Acarrearse.**

ACART. m. *Zool.* Muscle bivalvo. **Acardo.** || Se aplica a les petxines o a llurs válvules quan no s' hi troba vestigi de juntura, xarnera, etc. || També 's diu del mónstre que no tè cor, y per consegüent se pot usar metafóricament, per cruel, inhumá, etc.,

ACARTRONARSE. v. r. ENCARTRONARSE.

ACÁS. m. CASUALITAT. || Infortuni, accident imprevist. **Acaso.** || adv. m. Per casualitat. **Acaso, casualmente.** || Ab interrogació es: *per ventura.* **Acaso, por ventura.**

PER SI ACÁS. m. adv. *Por si acaso.*

PER UN SI ACÁS. m. adv. Si per casualitat, si per acás, en tal cás. *Por si acaso, si por acaso.* || Per un resguart o seguretat, per sí o per no. *De todos modos, para mayor seguridad.*

ACASARAT. adj. Mòlt desitjós de casarse. S' usa ab el verb anar. **Llevar el cura debajo del brazo.**

ANAR ACASARAT. fr. *Fam.* Es diu de qui te moltes ganes de casarse. *Rabiar por casarse; llevar el cura debajo del brazo,*

ACASSAR. v. a. *Ant.* EMPAYTAR. || Atrapar, aconseguir. **Alcanzar, conseguir, dar alcance.**

ACASSAT. v. a. *Ant.* EMPAYTAT. || adj. Atrapat, aconseguit. **Alcanzado, conseguido.**

ACASSIA. f. *Bot.* Arbre o mata de la familia de les lleguminoses, ab punxes o sense, de fusta forta, fulles compostes, flors en forma de poms penjant y fruit en figura de baxoca. Algunes de ses especies destilan expontániament la goma arábiga. **Acacia.** || *Farm.* Substancia medicinal astringent que s' extreu del fruit vert de la acassia d' Egipte y també del aranyoner. **Acacia.** || —BLANCA. *Falsa acacia.* || — DE TRES PUNXES. *Bot.* Varietat d' acassia que té les punxes de tres en tres, en lloch de tíndreles a parells. *Acacia de tres espinas.* || — ROSA. *Bot.* *Acacia rosa.* || — TAPARERA. Varietat d' acassia que té les flors sedoses. *Acacia de flores sedosas.*

Brot d' acassia

ACASTELLANARSE. v. r. Imitar als castellans, parlar com ells. **Castellanizarse.**

ACASTELLANAT, DA. adj. Qui procura imitar als castellans o n' es partidari. **Acastellanado.**

ACASTORAR. v. a. Donar a un teixit la suavitat del castor. **Acastorar.**

ACASTORAT, DA. adj. Se diu d' alguns panyos semblants a les pells del castor. **Acastorado.**

ACATABLE. adj. Lo que 's déu acatar o es digne d' acatament. **Acatable.**

ACATALANARSE. v. r. Pendre les costums catalanes o 'l modo de parlar d' ells. **Catalanizarse.**

ACATALANAT, DA. adj. Se diu de qui ha pres les

costums o 'l modo de parlar dels catalans. Acatalanado.

ACATALÉCTICA. f. *Fil.* Secta antiga de filosophs que duptavan de la certesa de tots els coneixements humans. Acataléctica.

ACATALÉCTICH, CA. adj. Dit del vers fet ab totes les regles de la métrica. Acataléctico.

ACATALÉCTICHS. m. pl. Sectaris que duptavan de tot. Acatalécticos.

ACATALEPSIA. f. *Med.* Alteració de les facultats intelectuals, falta de coneixement y de memoria. **Acatalepsia.** || ACATALÉCTICA.

ACATALÉPTICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany a l' acatalepsia. **Acataléptico.** || m. Aquell que pateix d' acatalepsia. Acataléptico. || *Fil.* Sectari de l' acataléctica.

ACATAMENT. m. Respecte, reverencia. **Acatamiento, reverencia.** || *Ant.* PRESENCIA.

ACATAPOSIS. f. *Med.* Dificultat mòlt gran o imposibilitat complerta d' empassarse 'ls aliments. Acataposis.

ACATAR. v. a. Admetre, acceptar, respectar una lley o un' ordre. **Acatar.** || Mostrar respecte o veneració a algú o a quelcom. **Acatar.**

ACATARRARSE. v. r. Agafar un catarro. **Acatarrarse.**

ACATARRAT. adj. Aquell que te un catarro. Acatarrado.

ACATARSE. v. r. *Ant.* Adonarse, advertir. Advertir.

ACATARSIA. f. *Patol.* ACATARSIA.

ACATARSIS. f. *Patol.* Nom que 's dóna al diposit de la porquería que 's fa al ventrell o als intestíns o la bruticia de les llagues o nafres. **Acatarsis.**

ACATASTÁTICH, CA. adj. *Med.* Se diu d' una malaltía quins síntomes varían d' una manera irregular. **Acatastático.**

ACATAT, DA. p. p. de acatar. **Acatado.** || p. p. De acatarse. **Advertido.**

ACATIES. m. *Entom.* Género de insectes lepidòpters. Acatias.

ACATIFAR. v. a. ENCATIFAR.

ÁCATS. m. *Entom.* Especie de insecte epilòpter diurn. Acates.

ACAUDALAR. v. a. Juntar, aumentar cabal y riqueses. **Acaudalar, atesorar, allegar, juntar, acopiar, amontonar.** || *Metaf.* Adquirir opinió, aplauso, amistat. **Acaudalar, adquirir, granjear, llevarse.**

ACAUDALAT, DA. p. p. y adj. Que tè mòlt de cabal. **Acaudalado, adinerado, rico,** y *ant.* **haberado.**

Planta acaule

ACAULE. adj. Calificatiu de les plantes que no tenen tronch. **Acaule.**

ACAURE. v. n. *Ant.* ESDEVENIR, SUCCEIR.

ACAVALLADURA. f. Embull que 's fa a alguna troca quan els fils s' encavallan. **Acaballadura.**

ACAVALLAMENT. m. Acció de acavallar. **Acaballamiento.**

ACAVALLAR. v. a. Acte carnal del cavall o del ruch ab una euga o ab una somera. **Acaballar.**

ACAVALLAT, DA. adj. Semblant al cavall. Acaballado.

ACAVALLERAR. v. a. Fer que algú 's porti com a cavaller. **Acaballerar.**

ACAVALLERARSE. v. r. Adquirir els modos o costums propis d' un cavaller. **Acaballerarse.**

ACAVALLERAT, DA. adj. Qui 's porta com a cavaller. **Acaballerado.**

ACAYGUT, DA. p. p. D' ACÁURER. **Acaecido.**

ACCEDENT. p. a. y adj. Que accedeix. **Accedente.**

ACCEDIR v. n. Acceptar o admetre l' opinió de algú. **Acceder, asentir, adherirse, conformarse, ir con alguno.** || Concedir. **Conceder, otorgar, acceder.**

ACCEDIT, DA. p. p. **Accedido.**

ACCELERACIÓ. f. La acció y efecte de acelerar. **Aceleración, celeridad, prontitud, aceleramiento.**

ACCELERADAMENT. adv. m. D' un modo accelerat. **Aceleradamente.**

ACCELERADES. f. pl. Nom que 's donava a certes galeres o carros grans de transport que anavan més depressa que les ordinaries. **Aceleradas.**

ACCELERADOR, A. m. y adj. Que accelera o causa acceleració. **Acelerador.** || adj. Lo que tè propietat de accelerar els cossos. **Acelerador, aceleratriz.**

ACCELERADRIU. f. *Fís.* ACCELERATRÍS.

ACCELERAR. v. a. Fer qu' una cosa succeeixi avans del temps regular. **Acelerar, precipitar, anticipar, adelantar,** || Guanyar temps en la execució d' alguna cosa, ferla ab promptitut. **Acelerar, avivar, activar, apresurar.** || Donar ansia a algú pera fer alguna cosa. PUNXAR, 2.

ACCELERARSE. v. r. AVANSARSE. **Apresurarse.**

ACCELERAT, DA. p. p. **Acelerado.**

ACCELERATIU, VA. adj. Lo que causa celeritat. **Acelerativo.**

ACCELERATRIU. f. *Fís.* Se diu de la força que obra sobre un móvil. Tots els cossos a igual distancia de la terra tenen la meteixa força acceleratriva. **Aceleratriz.**

ACCENT. m. Tò ab que 's pronuncia una sílaba. **Acento.** || Titlla que 's posa demunt d' una vocal pera senyalar si és breu o llarga. **Acento.** || El tò o pronunciació propia de cada provincia. **Acento.** || *Mús.* La modulació de la veu. **Acento.** || *Poét.* L' eco. **Acento, eco.** || La veu y 'l meteix vers. **Acento.** || —AGUT. *Gram.* El que puja d' esquerra a dreta, y denota qu' és llarga la sílaba que 'l tè, com *café. Acento agudo.* || —CIRCUMFLEXE. El format d' un accent agut y d' un altre grave units per dalt en aquesta forma ^. *Acento circunflejo.* S' usa poch. || —GRAVE. El que 's forma al revés del agut, es a dir, penjant de dreta a esquerra; denota que la sílaba sobre qne 's posa 's pronuncia fosca. *Acento grave.*

CARREGAR D' ACCENT. fr. *Fam.* Entretíndres en alguna cosa pera ferla molt reparable. *Recargar.* || Rependre severament. *Cargar la mano.*

ACCENTAR. v. a. *Ant.* ACCENTUAR.

ACCENTAT, DA. p. p. ACCENTUAT.

ACCENTUABLE. adj. Que 's pot o 's deu accentuar. **Acentuable.**

ACCENTUACIÓ. f. L' us y colocació dels accents. **Acentuación.**

ACCENTUADAMENT. adv. m. Ab els corresponents accents. **Acentuadamente.**

ACCENTUAR. v. a. Usar d' accents. **Acentuar.** || Dir les paraules ab degut accent. **Acentuar.** || Carregar la pronunciació d' alguna paraula o frase pera que cridi l' atenció. **Acento.**

ACCENTUAT, DA. p. p. **Acentuado.**

ACCEPCIÓ. El diferent significat o sentit que 's dona a les frases o paraules. **Acepción.**

ACCEPCIÓ DE PERSONES. f. Acció y efecte d' afavorir o simpatisar ab unes persones més que ab les altres per algún motiu o estimació particular y sense tindre en compte llur mèrit respectiu. *Acepción, aceptación de personas.*

ACCEPTABLE. adj. Lo que 's pot o 's déu acceptar. **Aceptable.**

ACCEPTABLEMENT. adv. m. Ab acceptació. **Aceptablemente.**

ACCEPTACIÓ. f. Admissió de lo que se 'ns dona o proposa. **Aceptación, admisión.** || Aprobació, aplauso. **Aceptación, aprobación.** || *For.* Admissió d' herencia, donació, etc. **Aceptación.** || —DE PERSONES. V. ACCEPCIÓ.

ACCEPTADOR, A. m. y f. El qui accepta. **Aceptador.** || —DE PERSONES. El qui prefereix les unes a les altres sens atendre al mèrit ni a la raó. *Aceptador de personas.*

ACCEPTANT, A. p. a. El qui accepta. **Aceptante.**

ACCEPTAR. v. a. Admetre les ofertes y encàrrechs. **Aceptar, admitir, tomar.**

ACCEPTAR PERSONES. f. Preferir les unes a les altres sens atendre al mèrit. *Aceptar personas.*

ACCEPTAR UNA LLETRA. f. Encarregarse de pagarla. *Aceptar una letra.*

ACCEPTE, A. adj. Ben vist, ben arrivat, ben volgut. **Acepto, grato, bien recibido.**

ACCEPTILACIÓ. f. *For.* Gracia que un acreedor fa al seu deudor esquinsant el rebut que tenía d' ell, o confessant haver rebut la quantitat qu' aquéll li déu, sapiguentse de cert que no l' ha rebuda. **Aceptilación.**

ACCEPTILADOR, A. adj. *For.* Qui perdona o eximeix a un altre d' una prometença o pacte. **Aceptilador.**

ACCEPTILAT, DA. adj. *For.* Perdonat o exempt d' una prometença o tracte. **Aceptilado.**

ACCEPTILAR. v. a. *For.* Eximir de prometençes, tractes o deutes. **Aceptilar.**

ACCÉS. m. *Ant.* ACTE CARNAL. || Ésser fàcil de tractar o d' entrarhi en relació. **Acceso.** || *For.* Un dels modos d' adquirir dret a alguna cosa. **Acceso.** || *Med.* Serie de fenòmens morbosos que 's presenten y desapareixen per intérvals, guardant un període unes vegades constant y altres indeterminat.

ACCESSIBILITAT. f. Qualitat de lo qu' és accessible. **Accesibilidad.**

ACCESSIBLE. adj. Lloch ont s' hi pot arribar o pujar fàcilment. **Accesible.** || Persona afable, tractable, de fàcil accés. **Accesible.** || Fàcil d' obtindre. **Accesible, asequible.**

ACCESSIBLEMENT. adv. m. D' una manera accessible. **Accesiblemente.**

ACCESSIÓ. f. Aument de febre. **Accesión, acceso.** || La de la terciana. **Ción.** || *For.* Manera d' adquirir domini sobre alguna cosa. **Accesión.** || En la elecció de Papa 's diu quan els vots están dividits y s' uneixen alguns als que altres han donat. **Acceso, accesión.**

ACCÉSSIT. m. Recompensa inmediata inferior al premi ofert en certámens artístichs, científichs o literaris. **Accésit.** || Ceremonia que 's practica en la elecció del Papa quan per l' escrutini no resulta elecció.

ACCESSIU, VA. adj. Que pot tindre accessió. **Accesivo.**

ACCESSORI, A. adj. Lo que accidentalment s' uneix o dependeix de lo principal. || **Accesorio, adherente, accidental.** || m. La pessa que no és de les principals en el brodat. **Abasto, accesorio.** || adj. Anexe, aderent, accesori. **Accesorio, adherente, adegaño, anejo.**

ACCESSORIAMENT. adv. m. **Accesoriamente.**

ACCESSORIES. m. pl. Edificis junts a altre més principal. S' usa, encare que no tant, en singular. **Accesorias.** || Els termes o territoris pertanyents a algún poble. **Adyacentes, adegaños.**

ACCIDENCIA. f. Estat, possibilitat d' ésser del accident. **Accidencia.**

ACCIDENT. m. Calitat que no és de la essencia o naturalesa de la cosa. **Accidente.** || Casualitat, cas imprevist. **Accidente, casualidad, acaso.** || Malaltía que sobrevé repentinament. **Accidente, ataque, insulto.** || Lo que dóna convulsions. **Alferecía.** || pl. *Teol.* Color, olor y sabor que queda del pá y del ví després de la consagració. **Accidentes, especies sacramentales.** || Els que sobrevenen a la malaltía. **Síntomas, accidentes.** || *Miner.* Cambi o modificació en la marxa regular d' una capa de terreno o d' un filó. **Accidente.**

PER UN ACCIDENT. m. adv. Per acás. *Por accidente, por acaso, por casualidad.*

TINDRE O ÉSSER ACOMÉS D' UN ACCIDENT. fr. ACCIDENTARSE.

ACCIDENTADAMENT. adv. m. Com accidentat **Accidentadamente.**

ACCIDENTAL. adj. No essencial. **Accidental.** || Fortuit. **Accidental, casual, contingente.** || *Mús.* Se aplica a la clau fingida. **Accidental.** || *Teol.* Gloria.

ACCIDENTALMENT. adv. m. **Accidentalmente, por acaso, por accidente ó casualidad.**

ACCIDENTARSE. v. r. Ser acomés d' algun accident que deixa privat de sentit y de moviment. **Accidentarse.**

ACCIDENTÁS. m. aum. *Fam.* Accident fort, gran. **Accidentazo.**

ACCIDENTAT, DA. adj. Qui pateix algun accident o ha quedat ab reliquies d' ell. **Accidentado.** || *Met.* Se diu del terreno quan és molt desigual o trencat. **Accidentado.**

ACCIDENTET. m. dim. *Fam.* Petit accident. **Accidentillo.**

ACCINITA. f. *Min.* Silicat d' alúmina y cals que 's cristallisa en forma de destral. **Axinita.**

ACCIÓ. f. Acte, fet, operació. **Acción.** || L' impressió del agent en el pacient. **Acción.** || Possibilitat, facultat de parlar u obrar. **Acción, facultad.** || Positura, situació del cos. **Acción.** || Moviment descompassat de les mans. **Manoteo, manoteado.** || El maneig o desaire afectat. **Desgaire.** || Senyal o demostració exterior de despreci. **Desgaire.** || Demanda del dany rebut. **Acción.** || *Com.* Cada una de les parts que componen el fondo d' una companyía, empresa o societat mercantil o industrial. **Acción.** || *For.* Dret per demanar un judici. **Acción, derecho.** || *Mil.* Atach, combat, batalla. **Acción.** || *Orat.* Moviment del cos y qualsevol part d' ell pera major expressió y vivesa dels afectes y paraules. **Acción.** || *Poét.* L' assumpte principal d' un poema. **Acción.** || *Pint.* ACTITUT. || —DE BATALLA A PUNTA DE DIA. *Mil.* Acció de guerra, atach o acomesa que 's comensa a punta de dia. *Alborada.* || —DE GRACIES. Expressió d' agraiment pels beneficis rebuts. *Acción de gracias.* || —DIRECTA. *Acción directa.* || *For.* La que proceeix de les paraules d' una llei. *Acción directa.* || —GENEROSA. *Acción noble, generosa.* || —VIL. *Acción vil.*

EN ACCIÓ. m. adv. En actitut d' anar a fer alguna cosa. *En ademán, en acción.*

ESTAR EN ACCIÓ. *Mil. Pelear la tropa. Estar en acción.*

FER ACCIÓ D' EXECUTAR ALGUNA COSA. f. *Hacer ademán.*

ACCIONAR. v. n. *Ret.* Acompanyar ab accions tots els moviments del cos y lo que 's diu, pera donarli més gracia y energía **Accionar.**

ACCIONAT, DA. p. p. **Accionado.** || *Ret.* m. Proporció de les accions ab lo que 's diu. **Acción.**

ACCIONISTA. m. *Com.* El qui tè part en el capital d' alguna companyía o empresa. **Accionista.**

ACCIPITRÍ, NA. adj. *Ornit.* S' aplica al aucell que tè analogía ab els aucells de presa. **Accipitrino.**

ACCIPITRINS. m. pl. *Ornit* Tercera familia d' aucells de rapinya. **Accipitrinos.**

ACÈFAL, A. adj. Lo que no tè cap. **Acéfalo.** || Feto al que li manca 'l cap o un bon troç d' ell. **Acéfalo.** || Secta sense cap o principal. **Acéfalo.** || m. Qui la segueix. **Acefalista.** || adj. Nom que 's donava als clergues que no vivían baix la disciplina eclesiàstica d' algun bisbe. **Acéfalo.**

ACEFALÍA. f. *Anat.* Falta complerta del cap. **Acefalía.**

ACEFÁLICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent a la acefalía. **Acefálico.**

ACEFALINS. m. pl. *Zool.* Monstres del ordre dels onfalòsits, en els que ab prou feina s' hi veu senyal de cap. **Acefalinos.**

ACEFALISME. m. Secta dels acefalistes. **Acefalismo.** || Doctrina professada per ella. **Acefalismo.**

ACEFALISTA. m. Heretge que no admet el princípi d' autoritat en les comunitats relligioses. **Acefalista.**

ACEFALOBRAQUI, A. adj. *Anat.* Feto sense braços ni cap. **Acefalobraquio.**

ACEFALOBRAQUIA. f. *Anat.* Monstruositat acefàlica complicada ab la falta o imperfecció d' algun altre membre. **Acefalobraquia.**

ACEFALOCARDI. f. *Anat.* Que no té cap ni cor. **Acefalocardio.**

ACEFALOCARDIA. f. *Anat.* Falta de cap y de cor. **Acefalocardia.**

ACEFALÒFARO, A. adj. *Ictiol.* Muscles sense articulacions y en els que casi no s' hi distingeix el cap. **Acefalófaro.**

ACEFALOGASTRIA. f. *Anat.* Falta de cap y de ventrell. **Acefalogastria.**

ACEFALOGÁSTRICH, CA. adj. *Anat.* Que no té cap ni ventrell. **Acefalogastro.**

ACEFALOM, MA. adj. *Anat.* Que té 'l cap monstruós. **Acefalomo.**

ACEFALOMIA. f. *Anat.* Monstruositat al cap. **Acefalomia.**

ACEFALOPEDIA. f. *Anat.* Falta de cap y de peus. **Acefalopedia.**

ACEFALÒPEDO, A. Adj. *Anat.* Faltat de cap y de peus. **Acefalópedo.**

ACEFÁLÓQUIR, A. adj. *Anat.* Faltat de cap y de columna vertebral. **Acefalóquiro.**

ACEFALOQUIRIA. f. *Anat.* Falta de cap y de columna vertebral. **Acefaloquiria.**

ACEFALORAQUIS. f. *Anat.* Estat d' un feto sense cap ni mans. **Acefaloraquia.**

ACEFALORAQUIS. f. *Anal.* **Acefaloraquia.**

ACEFALÒSTOM, A. adj. *Anat.* Que no té cap ni boca. **Acefalóstomo.**

ACEFALOTÒRAX. adj. y s. *Anat.* Que no tè cap, ni pit o tòrax. **Acefalotórax.**

ACEFALOTORAXIA. f. *Anat.* Faltat de cap y de pit o tòrax. **Acefalotoraxia.**

ACEFALÓTOR, A. adj. *Anat.* Que está faltat de cap y de pit. **Acefalótoro.**

ACEFALOTORIA. f. *Anat.* **Acefalotoraxia.**

ACÉFALS. m. pl. *Zool.* Ordre de musclos quin cap no 's diferencia del cos. **Acéfalos.**

ACEMASSOR. m. *Min.* Vermelló natural. **Acemasor.**

ACENSADOR. m. Qui pren una terra o una casa a cens. **Censualista.**

ACENSAR. v. a. Donar a cens. **Acensuar, dar á censo.** || Rebre una finca acensada. **Tomar á censo.**

ACENSAT, DA. adj. *For.* Se diu de la casa, hisenda, etc., qu' está carregada ab algun censal. **Acensado, acensuado.** || p. p. **Dado ó tomado á censo.**

ACENTOR. m. *Ornit.* Aucell insectívor que viu generalment a montanya fins que la neu l' en treu. **Acentor.**

ACER. m. CER.

Acentor

ACERA. f. Vora del carrer o plassa, enllosada o empedrada ab lloses o llambordes, per ont camina regularment la gent quan pasa pel carrer. **Acera.** || Filera o renglera de cases a cada costat del carrer o plassa. **Acera.**

ACERADOR, A. s. y adj. Qui acera les eines. **Acerador, templador, aguzador.**

ACERADURA. f. Acció y efecte de acerar un eina o aparell. **Aceracura.**

ACERAR. v. a. Posar acer a la punta o tall de les eines. **Acerar.** || Donar a l' aigua o a altres begudes certes propietats medicinals barrejant'hi tintura de acer o be apaganthi l' acer fet brasa o escalfat al roig blanch. **Acerar el agua, etc.**

ACERAT, DA. p. p. **Acerado.**

ACERBA. f. *Farm.* Especie de nou noscada bosquetana. **Acerba**

ACERBAMENT. adv. m. Asprement. **Acerbamente, ásperamente.** || Rigurosament, cruelment. **Acerbamente, cruelmente, rigurosamente.**

ACERBITAT. f. Aspresa, desabriment de les fruytes que no son madures. **Acerbidad.** || Rigor, crueltat, severitat. **Acerbidad, severidad, crueldad.**

ACERBO, BA. adj. Desapacible, cruel, rigurós. **Acerbo.**

ACERCA. prep. **Acerca de, sobre.** || adv. t. y ll. **Cerca.**

ACERES. m. pl. *Entom.* Insectes coleópters. **Aceres.** || *Bot.* Segon género de la familia de les orquídees. **Aceras.**

ACÉRIDE. m. *Med. ant.* Emplastre en quina composició no hi entrava cera. **Acéride.**

ACERÍNEES. f. pl. *Bot.* Familia de plantes, quin tipo es la blada. **Acerineas.**

ACERITA. f. *Quím.* Principi o substancia de la olivella. **Acerita.**

ACERÓ. m. Tros d' acer que 's posa a les eines de tall, de punta o de percusió pera donarloshi més forsa. **Aceradura.**

ACÉRRIM, A. adj. sup. Mòlt constant, valent, porfiat. **Acérrimo, acerado.**

ACÉRRIMAMENT. adv. m. Ab mòlta constancia, vigor y tenacitat. **Acérrimamente.**

ACERT. m. Succés felís. **Acierto.** || Prudencia, tino, habilitat. **Acierto.** || Ditxa, fortuna, sort, casualitat. **Acierto.** || Felicitat pera discorre. **Acierto, felicidad.**

ACERTADAMENT. adv. m. Ab acert. **Acertadamente.**

ACERTADÍSSIM, A. adj. sup. **Acertadísimo.**

ACERTAR. v. a. Obrar ab acert. **Acertar.** || *Fam.* Trobar lo que 's busca. **Acertar.** || Eixir bè, fer proba. **Acertar.** || Tocar el tir ont s' apunta. **Acertar, dar, atinar.**

GUI HO ACERTA, HO ENDEVINA. *Loc. fam.* Denota que s' emprèn alguna cosa sense sapiguer si resultarà bè o malament. *Si sale, vale.*

ACERTARSE. v. r. Succeir per casualitat. **Acertarse.**

ACERTAT, DA. p. p. **Acertado.** || adj. **Cabal, complert, perfet. Acertado.**

LO MÈS ACERTAT FÒRA. exp. Aconsella allò que 's deuria fer segóns l' ordre de la prudencia. *Lo más acertado fuera.*

ACESCENCIA. f. *Farm.* Disposició a tornarse agre alguna substancia. **Acescencia**.

ACESCENT. adj. Qu' està en disposició de tornarse agre. **Acescente**.

ACETÁMIDA. f. *Quim.* Substancia blanca y crestallina de gust fresch y dòls, que s' obté tractant l' éter acétich per l' amoníach o álcali liquit. **Acetámide**.

ACETARIA. f. Nom que 's dona a tota mena de ensiams y a totes les substancies vegetals que 's confiten en vinagre. **Acetaria**.

ACETAT. m. *Quím.* Sal que resulta de combinar l' àcit acètich ab una base qualsevol. **Acetato**. || — D' ALÚMINA. És un líquit increstallisable. **Acetato de alúmina**. || — D' AMONÍACH NEUTRE. Esperit de minderero, sal líquida, transparent, blanca, un poch olorosa, de sabor fresch, picant, ensucrat, mólt soluble a l' aigua y a l' esperit de vi; se troba en curta quantitat a la naturalesa, als pixats corromputs, a la sava d' alguns vegetals, etc., mes sempre és un producte del art. *Acetato de amoniaco neutro.* || — DE BARITA. S' obté per medi del ácit pirolleinós obrant sobre 'l carbonat de barita. *Acetato de barita.* || — DE CALS. Forma agulles prigmátiques lluentes, mòlt solubles a l' aigua y mòlt poch a l' esperit de vi. *Acetato de cal.* || — DE COURE. Verdet destilat, crestalls de Venus: sal de color vert clar, polsosa, grassa, que s' obté empleant el verdet y afegint' hi la suficient quantitat d' ácit acétich. *Acetato de cobre.* || — DE MERCURI. Substancia que 's presenta en forma de escates petites, crestallines, blanques, que 's tornan negres a la llum; de sabor agre y metàlich, casi insoluble a l' aigua y a l' esperit de vi. *Acetato de mercurio, tierra foliada mercurial.* || — DE MORFINA. Sal neutra, blanca, sense olor, de gust mòlt amarch, moltíssim líquida; resulta de l' acció del ácit acétich sobre la morfina. *Acetato de morfina.* || — DE PLOM. Sal o sucre de Saturne, que solament s' usa al exterior disolt en aigua com a resolutiu. *Acetato de plomo.* || — DE POTASA. La terra fullada del tártaro dels antichs. *Acetato de potasa.* || — DE SOSA. Forma crestalls d' un gust amargant y coënt, que 's disolen facilment dins de l' aigua o de l' esperit de vi. *Acetato de sosa.*

ACÉTICH, CA. adj. *Quim.* Acit produit per la fermentació que segueix a la alcoölica y constitueix l' essencia del vinagre. **Acético**.

ACETIFICACIÓ. f. *Quim.* Conversió d' algun esperit o licor en vinagre. **Acetificación**.

ACETILÉ. m. *Quím.* És produit per la combinació del carbur de cals ab l' aigua que s' usa pera la il-luminació casolana o pública. **Acetileno**.

ACETÍMETRE. m. Tubo de vidre tañcat per baix y graduat de baix a dalt, que serveix pera midar la forsa del vinagre y dels demés ácits. **Acetímetro**.

ACETOL. m. *Quím.* Acetat.

ACETÓLICH, CA. s. y adj. *Farm.* Medicament format pel vinagre disolt ab algun principi medicamentós. **Acetólito, acetólico**.

ACETÓLIT, A. s. y adj. *Farm.* ACETÓLICH.

ACETOLITIU. m. *Farm.* Vinagre medicinal per us extern. **Acetolitivo**.

ACETOMEL. m. *Farm.* Xarop de vinagre. **Acetomiel**.

ACETOMELÓS, A. adj. *Farm.* Se diu del medicament format de acetomel y d' algún extracte. **Acetomeloso**.

ACETOMÍTRIL. m. *Quim.* Substancia que resulta de la combinació del ácit fosfórich anhídrich ab la acetámida. **Acetomitrilo**.

ACETONA. f. *Quím.* Substancia líquida de gust aspre y coënt al principi, desseguida fresch y salinós, que 's forma de varis acetats per medi de la acció del foch. **Acetona**.

ACETÓS, A. adj. *Ant.* AGRE.

ACETRER. m. *Ant.* Falconer. **Acetrero, halconero**.

ACETRERÍA. f. *Ant.* Art de criar aus de presa pera cassar ab elles. **Cetrería**.

ACEVAMENT. m. *Ant.* ACIBADAMENT.

ACEVAR. v. a. *Ant.* ENCEVAR.

ACÍ, adv. ll. AQUÍ.

D' ACÍ Y D' ALLÁ. m. adv. *De acá y acullá, de aqui y de allí.*

ACIANOBLEPSIA. f. *Med.* Vici de la vista, consistent en no poguer veure 'l color blau. **Acianoblepsia**.

ACIAVANT. adv. *Ant.* ENDEVANT.

ACIBADAMENT. m. *Ant.* Malaltía de les cabalcadures que han begut massa aigua desprès de haver menjat cibada. **Encebadamiento, acebadamiento**.

ACIBADAR. v. a. Donar massa ordi o massa cibada a les cabalcadures de modo que' ls hi fassi mal. **Encebadar**.

ACIBADARSE. v. r. Enmalaltirse les cabalcadures per haber menjat massa cibada, y begut aygua després en abundancia. **Encebadarse**.

ACIBADAT, DA. p. p. **Encebadado**.

ACÍCULA. m. *Entom.* Pél que surt als costats dels animals anélits. **Acícula**.

ACICULAR. adj. *Bot.* S' aplica a les fulles llargues y estretes com les dels pins. **Acicular**. || *Min.* Crestall prim y llarch semblant a una agulla.

ACICULAT, DA. adj. Que tè la forma d' agulla. **Aciculado**.

ACICULEU, LEA. adj. **Aciculiforme**.

ACICULIFORME. adj. De forma d' agulla. **Acicúleo, aciculiforme**.

ACIDALÍ, NA. adj. *Entom.* Pertanyent a la acidalia. **Acidalino**.

ACIDALIA. f. *Entom.* Género d' insectes coleópters. **Acidalia**.

Acidalia

ACIDESA. f. AGROR.

ACIDÍFER, A. adj. *Quím.* Que conté ácit. **Acidífaro**.

ACIDIFICABLE. adj. *Quím.* Capàs de acidificació, reduible a ácit. **Acidificable**.

ACIDIFICACIÓ. f. Acció o efecte d' acidificar. **Acidificación**.

ACIDIFICANT. adj. *Quím.* Constitutiu d' un ácit. **Acidificante**.

ACIDIFICAR. a. *Quím.* Tornar ácida o agre qualsevulga substancia. **Acidificar**.

ACIDIFICARSE. r. *Quím.* Tornarse agre una substancia. **Acidificarse**.

ACIDIFICAT, DA. adj. Lo que s' es tornat ácit. **Acidificado**.

ACITIMETRÍA. f. *Quím.* Art de coneixer la quantitat d' ácit que té una substancia. **Acidemetría**.

ACIDULAR. v. a. *Med.* Fer tornar agre alguna beguda afegintli una cantitat d' ácit. **Acidular**. || S' usa també com reflexiu. **Acidularse**.

ACIESIS. f. *Patol.* Esterilitat de la dona. **Aciesis**.

ACIFIL, A. s. y adj. *Bot.* Que té les fulles punxagudes. **Acifilo**.

ACIFIRIES. f. pl. *Entom.* Familia d' insectes del ordre dels miodaris. **Acifíreas**.

ACIFORME. adj. Que té forma o figura d' agulla. **Aciforme**.

ACIGOS. adj. *Anat.* Certs muscles del paladar. **Acigos**.

ACILI. m. *Entom.* Género de coleópters aquátichs. **Acilio.**

ACIMAT, DA. adj. Que acaba en cim o té les meteixes qualitats qu' un cim. **Encumbrado.**

Acili

ACIMBELLARSE. v. r. Corvar el cos al pujar una costa. **Encorvarse.**

ACINACIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Que té les fulles acinaciformes. **Acinacifoliado.**

ACINACIFORME. adj. *Hist. nat.* Que té la figura d' una espasa. **Acinaciforme.**

ACINARI, A. adj. *Bot.* Lo que té unes butllofes com grans de raïm. **Acinario.**

ACINARIA. adj. *Bot.* Es diu de tota planta que té butllofes com grans de raïm.

ACINECIA. f. *Fisiol.* y *Patol.* Inmovilitat, repós. **Acinecia.**

ACINETINES. f. pl. *Bot.* Familia de plantes infusories. **Acinetinas.**

ACINI. m. *Bot.* Gra tou, transparent, sucós, que té dintre d' ell un altre gra com de raïm. **Acino.**

ACINIA. f. *Entom,* Género d' insectes. **Acinia.**

ACINIFORME. adj. Que té la figura de gra de raïm. **Aciniforme.**

ACINIP. m. *Entom.* Género d' insectes ortópters. **Acinipo.**

ACINITS. m. pl. *Bot.* Plantes infusories. **Acinitos.**

ACINODENDRE. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes quin fruit forma raïm. **Acinodendro.**

ACINÓS, A. adj. *Bot.* Rodó com gra de raïm. **Acinoso.**

ACINTILLA, DA. f. *Bot.* Se diu de la flor composta que consta de cintetes o semiflósculs. **Acintillada.**

ACISTELLAT, DA. adj. De forma de cistell. **Acestado.**

ACÍSTICH, CA. s. y adj. *Zool.* Que no té bufeta. **Acístico.**

ACIT. adj. Agre. **Ácido, agrio.** || m. *Quim.* Tota substancia que pot combinarse ab un óxit o una base y formar una sal; es més o menys agre y té la propietat de fer tornar vermells els colors blaus vegetals. **Ácido.** || —ACÉTICH. Substancia agre, la més abundant a la naturalesa. Se troba en mòlts vegetals y animals. *Ácido acético.* || VINAGRE. || —ARSENICAL. Se troba combinat ab les bases d' algunes aigües minerals y s' obté igualment de l' ácit arseniós tractat ab l' ácit nítrich concentrat. És sólit, blanch y 's disolt mòlt poch a poch, peró en gran quantitat a la aygua. *Ácido arsenical.* || —ARSENIÓS. Substancia que 's treu del ferro arsenical y d' algun altre metall y 's presenta en trossos vitrificats, transparents, de color groguench y d' un gust una mica agre. *Ácido arsenioso.* || —BENZOYCH. Se troba en el benjuí, en el bálsem de Tolú y en mòlts vegetals. Crestallisa en forma de agulles sisavades, llargues, blanques y sense olor; se disolt poch a l' aygua y mòlt bé ab l' esperit de vì y ab l' èter. *Ácido benzoico, flores de benjuí,* || —BÓRICH. Se troba a Toscana en forma de crestallets plans mòlt petits; son blanchs y mòlt lluents; també s' extreu del borat de cals. S' usa en moltes industries y té varias aplicacions medicinals. *Ácido bórico.* || —CARBÓNICH. m. Se troba a l' estat lliure, a l' atmósfera y proveeix a les plantes del carbono necessari pera llur creixensa. Es un gas sense color y té un gust una mica agre. S' obté també artificialment per diversos procediments. *Ácido carbónico.* || —CLORHÍDRICH. Aquest gas se despren dels volcans y s' obté artificialment barrejant el cloro ab l' hidrógeno, o bé descomponent la sal, o sigui 'l clorur de sodi, per medi del ácit sulfúrich; es incolor, fa fum al posarse en contacte ab l' aigua, per quina rahò se 'l anomena vulgarment *sal fumant* y té una olor y un gust agre y coënt. Es mòlt corrossiu y destrueix els teixits animals. Aquest gas es també mòlt conegut baix el nom d' ácit muriátich. *Ácido muriático.* || —ESTEÁRICH. Se troba en la gran majoría de greixos animals o vegetals; és blanch, de crestalls mòlt prims de color de mareperla y no 's disolt a l' aigua, disolentse en cambi mòlt bé en l' esperit de ví, l' èter, la bencina, etc. S' extreu del seu de moltó y s' usa principalment pera la fabricació de les candeles dites *espelmes.* *Ácido esteárico.* || — HIDROCIÁNICH. m. *Quim.* ÀCIT PRÚSSICH. || —MARÍ. m. ÀCIT CLORHÍDRICH. || | MURIÁTICH. m. ÀCIT CLORHÍDRICH. || — NÍTRICH. m. AIGUA FORT. || —OXÁLICH. Se treu de la sal d' agrelles o bioxalat de potassa, assolantlo per medi del acetat de plom. Crestallisa en prismes oblichs de basa rectangular, que son translúcits, sense color y d' un gust agre y coënt. Aquest àcit s' usa com mordent en les imprentes y en les tintoreríes; serveix també pera treure de la roba les taques de tinta y de rovell, produïdes aquestes darreres per l' òxit de ferro. *Ácido oxálico.* || — PRÚSSICH. Líquit blanch transparent, de olor fort d' atmetlles amargantes, gust fresch al principi y després aspre y cáustich, que constitueix el principi colorant del blau de Prussia. Es un veneno mòlt violent. *Ácido prúsico.* || — SUCCÍNICH. Acit blanch, crestallisat en prismes, de gust un poch agre. Es mòlt soluble a l' aigua, y forma sals ab les bases salificables, que s' usan com reactius. *Ácido succínico.* || —SULFÚRICH. El qu' está compost de tres átoms de oxígen y un de sofre ab quantitat proporcionada de aigua. *Ácido sulfúrico, vitriolo.* || — TÁRTRICH. Crestallisa en prismes romboidals oblichs y transparents, mòlt solubles al aigua. S' obté del tartre en brut o de la mare del ví després de seca. S' usa com mordent en la fabricació d' estampats, en fotografía y en medicina. *Ácido tartárico.* || — ÚRICH. S' obté dels pixats y 's presenta en forma de pols blanca crestallisada. El mal de pedra es causat per l' acumulació d' aquets petits crestalls en forma de boles, de vegades de molta grossaria, que 's forman a la bufeta. *Ácido úrico.*

ACLADA. f. *Bot.* Pebre bort de la illa de Creta. **Aclada.**

ACLADES. f. pl *Bot.* Peres boscanes de la illa de Creta, que produeixen una mena de pebre del meteix nom. **Acladas.**

ACLADIA. f. *Bot.* Bolet que sol néixer als tronchs de les cols. **Acladia.**

ACLADIÓ. m. *Bot.* Género de bolets que 's fan a la fusta o llenya podrida. **Acladión.**

ACLAMACIÓ. f. Aplauso general. **Aclamación.** || La dels vencedors. **Aclamación.** | Crits d' alegría pública. **Aclamación.**

PER ACLAMACIÓ. m. adv. Dit de les eleccións que 's fan aclamant a algú y sense votació. *Por aclamación.*

ACLAMAR. v. a. Aplaudir ab crits d' alegría. **Aclamar, vitorear.** || Nomenar a algú pera un cárrech per aclamació. **Aclamar.** || Cridar en demostració d' alegría pública. **Aclamar.**

ACLAMAT, DA. p. p. **Aclamado.**

ACLAPARAMENT. m. L' acció y efecte de aclaparar. **Debilidad, debilitación.**

ACLAPARAR. v. a. Fer perdre les forses. **Debilitar, desjarretar, enervar, desbastar, extenuar.** || Aplicat al esparver. **Desainar.**

ACLAPARARSE. v. r. ACOBARDIRSE.

ACLAPARAT, DA. p. p. **Debilitado, desjarretado.** ACOBARDIT.

ACLARACIÓ. f. L' acció y efecte de aclarir. **Aclaración.**

ACLARAR. v. a. ACLARIR.

ACLARARSE. v. r. ACLARIRSE.

ACLARAT, DA. p. p. ACLARIT, DA.

ACLARATIU, VA. adj. Que serveix per aclarir o explicar. **Aclarativo, aclaratario.**

ACLARATORI, A. adj. Que aclareix o explica algun dupte. **Aclaratorio.**

ACLARIDOR, A. adj. Qui aclareix o lo que aclareix. **Aclarador.**

ACLARIMENT. m. L' acte y efecte d' aclarir. **Aclaración.** || L' acció y efecte d' arrancar unes plantes d' entre altres per estar massa espeses. **Entresaca, entresacadura.** || *Ant.* SERENITAT.

ACLARIR. v. a. Apartar lo que enfosqueix. **Aclarar.** || Explicar lo que no s' enten bé. **Aclarar, declarar, ilustrar, poner en claro.** || Espargir les coses pera que ocupen més lloch. **Aclarar, esparcir.** || Treure alguna cosa d'entre altres per estar massa espesses. **Entresacar, aclarar, despejar.** || Dit del planter. **Acuchillar, despejar.** || Espurgar els arbres o 'ls ceps. **Chapodar, escamondar.** || Ajustar disputes. **Componer, definir, decidir.** || Manar fer lloch. **Hacer calle, ó plaza.** || Desenredar, arreglar un assumpto o dependencia. **Poner en limpio, orillar.** || Clarificar els líquits. **Aclarar, clarificar.** || n. *Náut.* Minvar la gruxaria dels núvols o la negror de l' atmósfera, etc. **Adelgazar.** || AVERIGUAR. || PENTINAR.

ACLARIRSE. v. r. Serenarse 'l temps. **Aclararse, serenarse; abrir el tiempo.** || Assolarse lo qu' está térbol. **Aclararse, asolarse.** || COMPONDRES'.

JA T' ACLARIRÉ. *Loc. fam. Tú me la pagarás.*

QUE S' ACLARIN O ACLAREXIN. *Loc. fam.* Denota que algú no vol barrejarse en els negocis d' altres. *Allá se las avengan, o se las hayan, o se las campaneen; allá se lo haya Marta con sus pollos.*

ACLARIT, DA. p. p. **Aclarado.** || adj. Espurgat. **Chapodado.** || Dit de les coses espesses. **Enrarecido.** || Dit dels licors. **Aclarado, serenado.**

ACLAST, A. adj. S' aplica a tots 'ls cossos que deixan passar 'ls raigs de llum sense refractarlos. **Aclasto.**

ACLEIDENSE. adj. *Anat.* S' aplica al animal que no té clavícules o que les té mòlt rudimentaries. **Acleido, da.**

ACLIMATABLE. adj. Lo que 's pot aclimatar. **Aclimatable.**

ACLIMATACIÓ. f. La acció y efecte de aclimatarse. **Aclimatación.**

ACLIMATAMENT. m. L' efecte de la aclimatació. **Aclimatación.**

ACLIMATAR. a. Fer qu' un ésser orgánich s' avesi a un clima que té diferentes condicions del que li es propi. **Aclimatar.**

ACLIMATARSE. v. r. Es diu dels éssers orgánichs (persones, animals o plantes) que s' avesan a viure en un clima diferent d' aquell de que son originaris. **Connaturalizarse, aclimatarse.**

ACLIMATAT, DA. p. p. **Aclimatado, connaturalizado.**

ACLINI, A. adj. *Zool.* Qu' está inclinat, tort, parlant de les parts del cos d' un animal. **Aclíneo.**

ACLÍNICH. m. *Opt.* Ullera de teatre, que recull mòlt els raigs visuals. **Aclínico.**

ACLÍS. f. *Med.* Taca que 's fa a la córnea del ull y qu' és causa de que no s' hi vegi prou clar. **Aclís.**

ACLÍSIT, DA. adj. *Zool.* Se diu dels animals que'ls falta la clavícula. **Aclísido.**

ÁCLIT. m. *Ant.* Arma de la que sols se sab que era llensadissa. **Aclido.**

ACLIVILLARSE. v. r. CLIVELLARSE.

ACLIVILLAT, DA. p. p. CLIVELLAT.

ACLOFAR. v. a. *Ter.* Fer caure de cul a terra. **Hacer caer de culo.**

ACLOFARSE. v. r. *Ter.* Deixarse anar de cul a terra, sentarse. **Sentarse en el suelo dejándose caer.**

ACLOFAT. a. p. p. CAYGUT, XAFAT. || —adj. Ficat al fons. **Hundido, metido en un fondo ó en una hondonada.**

ACLOTARSE. v. r. *Ter.* Se diu més particularment del que jeu: estar aclotat al llit. **Enclotarse.**

ACLOTAT. p. p. ENCLOTAT.

ACLUCADURA. f. Acte y efecte d' aclucar o de aclucarse 'ls ulls. **Acción de cerrar ó de cerrarse los ojos.**

ACLUCAR. v. a. Tancar els ulls. **Cerrar los ojos.** || *Met.* Morir. **Cerrar el ojo, los ojos.** || Recullir la vista per veur 'hi mellor. **Amusgar.** || a. Carregar a una persona o animals fins que les cames se li torcen y cau. **Abrumar.** || Se diu també quan se posa pes insoportable a una cosa com banch, taula, casa, etc., quin pes vincla 'ls puntals o 'ls trenca. **Aplastar, Abrumar.**

NO ACLUCAR L' ULL O 'LS ULLS. fr. No dormir gens. *No pegar el ojo.*

ACLUCARSE. v. r. ACLUCAR, 1. || *Met.* Fer els ulls grossos. **Hacer la vista gorda.** Tòrcers els fils de ferro de les gavies. **Torcerse.** || Vinclarse fins a caure a terra alguna cosa que tè puntals o cames per l' excessiu pes que porta demunt. **Aplastarse.**

ACLUCAT. p. p. De aclucar. **Cerrados los ojos.**

ACMÁSTICA. f. *Ant. patol.* Se deia de les febres que en tot el seu curs guardaven la meteixa intensitat o forsa. **Acmástica.**

ACMASTICH, CA. adj. *Ant. patol.* Lo pertanyent a la acmástica. **Acmástico.**

ACME. m. *Patol.* El punt o grau mès alt d' una malaltía. **Acme.**

ACNE. f. *Patol.* Granet inflamatori que surt a la cara. **Acne.**

ACNEA. f. *Anat.* Çlivella mucosa dilatada demunt la conjunció del ull. **Acnea.**

ACNEMIA. f. *Anat.* Falta o mutilació dels membres inferiors. **Acnemia.**

ACNO. m. *Med.* ACNE.

AÇÓ. pron. ASSÓ. || pr. AIXÒ.

ACOBARDIMENT. m. Resultat de la acció de acobardir, y acobardirse, o l' estat de cobardía en que 's troba algú. **Acobardimiento.**

ACOBARDIR. v. a. Fer por. **Acobardar, intimidar, acorralar.**

ACOBARDIRSE. v. r. Perdre l' esperit, o 'l valor. **Acobardarse, amilanarse, acoquinarse, alebrarse, alebronarse, perder el ánimo, abatirse, desmayar.**

ACOBARDIT, DA. p. p. **Acobardado.**

ACOBLADURA. f. Acció y efecte de acoblar. **Acopladura, acoplamiento.**

ACOBLAMENT. m. ACOBLADURA. || Acció d' unirse 'l mascle ab la femella pera la fecundació. **Acoplamiento.**

ACOBLAR. v. a. Juntar, unir; fer de manera que dues pesses entrin l' una dins l' altra. **Acoplar.** || Se usa també com recíproch. **Acoplarse.**

ACOGOLAR. v. a. COLGAR.

ACOGOLAT. p. p. COLGAT.

ACOGRAFÍA. f. *Med.* Descripció dels remeis. **Acografía.**

ACOLAR. v. a. En el blasó unir, juntar, combinar els escuts d' armes o trofeus, baix una insignia o corona en senyal d' aliansa entre dos regnes o dues familles. Se pren també per guarnir de collar un lleó, un gos llebrer o altre animal, y del meteix modo per posar a les áligues y cisnes corones al coll, y per rodejar d' alguna eura, sarment o serp a un arbre, creu o columna, y últimament com sinónim de posar en figura d' aspa de Sant Andreu, darrera l' escut, les claus, bastons, llanses, espases, banderes y altres coses semblantes. **Acolar.**

ACÓLECH. m. El qui 's dedica a l' acología o coneixement dels medis empleats pels terapéutichs. **Acólogo.**

ACOLÍVAR. v. a. *Ter.* Abrigar bé ab forsa roba. **Arropar.** || S' usa també com recíproch. **Arroparse, abrigarse.**

ACÓLIT. m. L' ordenat de menors que serveix al altar, y també l'escolá, encare que no estigui ordenat, **Acólito.** || Aquell que ajuda a altres. **Acólito.**

NO NECESSITAR ESCOLÁ. fr. No necessitar l' ajuda o consell de ningú. *No necesitar de acólito. Nadar sin calabazas, no necesitar de calabazas para nadar.*

ACOLOGÍA. f. Coneixement dels medis terapéutichs. **Acología, farmacología.** || Tractat de les eines de cirugía. **Acología.**

ACOLOGICH, CA. adj. Lo que pertany a la acología. **Acológico.**

ACOLOGRAFÍA. f. *Med.* Acología.

ACOLORIMENT. m. Acció y efecte de acolorir. **Teñidura, teñimiento.**

ACOLORIR. a. Donar color o tenyir. **Colorar, teñir.**

ACOLSARSE. v. r. Posarse de colses a algun lloch. RECOLSARSE.

ACOLTELLEJAR. v. a. *Ant*, Pegar, donar gavinetades. **Acuchillar, dar cuchilladas.**

ACOLTELLEJARSE. v. r. *Ant.* Donarse gavinetades. **Acuchillarse.**

ACOLTELLEJAT, DA. p. p. *Ant.* Ferit a gavinetades. **Acuchillado.**

ACOLLADOR. m. *Náut.* Cable prim, fermat per un extrém ab la pinya a la vigota del obench, y l'altre cap se passa per les vigotes de la cadena y del obench dúes o tres vegades, y tirant d' ell se atessan els obenchs. **Acollador.** || adj. Qui acolla. **Acollador.**

ACOLLADURA. f. *Náut.* Acte y efecte de acollar. **Acollamiento.**

ACOLLAMENT. m. *Náut.* ACOLLADURA.

ACOLLAR. v. a. Subjectar. **Sugetar.** || *Náut.* Tirar d' un cap gros ab altre prim. **Acollar.** || Subjectar ab cargols, abrassaderas, etc., dues o més pesses de ferro, fusta, etc. **Sujetar.** || Apretar els cargols ab la femella. **Atornillar, apretar los tornillos** || Ordenar les cartes pels seus colls y de major a menor o al revés en certs jochs, com la manilla, 'l solo, etc. **Acoplar los naipes, reunir los de cada palo.**

ACOLLAT, DA, adj. Lo que está subjecte, sigui a la paret, sigui a qualsevulga altra banda sense que's pugui moure. **Sujeto, a.**

ACOLLENSA. f. *Ant.* ACULLIMENT.

ACOLLONIR. v. a. *Fam.* ACOBARDIR.

ACOLLONIRSE. v. a. *Fam.* ACOBARDIRSE.

ACOLLONIT, DA. p. p. ACOBARDIT.

ACOMANAR. v. a. *Ant.* ENCOMANAR.

ACOMATISAR. a. *Fís.* Destruir la aberració de refrangibilitat y esferoicitat que presentan alguns instruments óptichs. **Acomatizar.**

ACOMBOIAR. v. a. y 'ls seus derivats. COMBOYAR.

ACOMÉS, A. p. p. **Acometido.**

ACOMESA. f. Arremesa, embestida. **Acometimiento, acometida.**

ACOMETEDOR, A. m. y f. El qui acomet. **Acometedor.**

ACOMETIMENT. m. **Acomesa, arremesa.** || m. Acció y efecte de arremetre. **Acometimiento,**

ACOMETIVITAT. f. *Fren.* Propensió, inclinació a batres o acometre. ACOMETIVITAT. || Certa protuberancia del cap que dòna a compendre la valentía 'l coratge d' un subjecte. **Acometividad.**

ACOMETRE. v. a. Embestir, atacar, llensarse demunt d' algú. **Acometer, arremeter, embestir, cargar, arrojarse, abalanzarse.** || Sobrevindre d' improvís alguna malaltía o afecte violent. **Acometer, sobrevenir, asaltar.** || EMPENDRE.

ACOMETRES. r. Atacarse, embestirse mutuament, ser acomés. **Acometerse**

ACOMIADAR. v. a. *Ant.* DESPEDIR.

ACOMIADAT, DA. p. p. *Ant.* DESPEDIT-DA.

ACOMODABLE. adj. Lo que 's pot acomodar. **Acomodable.**

ACOMODACIÓ. f. Conveni amistós **Acomodo.**

ACOMODADAMENT. adv. m. Proporcionadament. **Acomodadamente.** || Ab comoditat. **Acomodadamente.**

ACOMODADÍSSIM, A. adj. sup. **Acomodadísimo.**

ACOMODADOR, A. m. y f. El qui acomoda. **Acomodador.** || En els teatres y altres llochs, la persona encarregada de senyalar els assentos que deuen ocuparse. **Acomodador.**

ACOMODAMENT. m. La acció y efecte de acomodar. **Acomodación, Acomodamiento.** || RECONCILIACIÓ.

ACOMODAR. v. a. Ordenar, posar les coses com correspon. **Acomodar.** || Fer fer les paus als que 's barallen. **Acomodar, compner, ajustar.** || Casar a algú o ferli donar un empleo útil. **Acomodar.** || Posar alguna cosa en el lloch convenient. **Acomodar.** || Proveir a algú de lo que necessita. **Acomodar.** || Venir o ser del gust d' algú alguna cosa. **Acomodar.** || Deixar alguna cosa d' us o servey, com un pá. **Prestar.**

ACOMODARSE. v. r. Lograr acomodo. **Acomodarse.** || Conformarse ab el dictamen, o geni d' altres. **Acomodarse, conformarse.** || *Ant.* **Usurpar.** || Traure profit. **Sacar provecho.**

ACOMODAT, DA. p. p. **Acomodado.** || adj. A. propósit. **Acomodado, á propósito, apto.** || RICH. || CASAT.

ACOMODATICI, A. adj. m. y f. El que s' avé facilment a tot. **Acomodadizo, acomodaticio, traslaticio.**

ACOMODATIU, VA. adj. ACOMODATICI.

ACOMODO. adj. m. Se diu del preu moderat o barato. **Acomodo, módico, bajo.** || m. **Empleo, destino, conveniencia. Acomodo.**

ACOMPANYADES. f. pl. *Blas.* Se diu quan a l' escut hi há una figura major a l' abisme y altres de mes petites al entorn. **Acompañadas.**

ACOMPANYADOR, A. m. y f. El qui acompanya. **Acompañador, compañero.**

ACOMPANYAMENT. m. La acció y efecte de acompanyar. **Acompañamiento.** || Seguici per obsequi. **Acompañamiento, séquito, comitiva.** || La comparsa del teatre. **Acompañamiento.** || La composició e instruments pera acompanyar a la veu. **Acompañamiento.** || El que 's dòna a algú per sa seguretat y defensa. **Acompañamiento.** || El d' un enterro. **Pompa fúnebre.**

ACOMPANYANT, A. p. a. **Acompañador.** || s. Cada un dels que acompanyan algún personatge, professó, enterro, etc. **Acompañante.**

ACOMPANYAR. v. a. Anar o estar en companyía d' altres. **Acompañar.** || *Met.* Afegir una cosa a una altra. **Acompañar, guiar.** || Adornar la figura principal ab altres pera que resalti mès. **Acompañar.** || *Mús.* Tocar o cantar ab altres. **Acompañar.** || Sentir els meteixos efectes que altres, com *acompanyar* en el sentiment. **Acompañar.** || *Ant.* **Afavorir.**

VOS ACOMPANYARÉ PER TOT. *Loc.* Denota que l' un será company inseparable d' un altre. *Yo te acompañaré siempre.*

ACOMPANYARSE. v. r. Cantar y tocar acordant els instruments ab la veu. **Acompañarse.** || Reunirse els facultatius o jutges, o notaris pera resoldre ab mès acert. **Acompañarse.**

ACOMPANYAT, DA. p. p. **Acompañado, da.** || m *For.* Jutge encarregat d' acompanyar al qui recusa la

part en el coneixement y determinació dels autes. **Acompañado.** || El notari autorisat pel jutge pera acompanyar al que ha sigut recusat. || *Med.* El metje, cirurgiá o altre expert que acompanya a altres pera determinar ab ells algun assumpte de la seva facultat. || *Pint.* L' objecte u objectes que acompanyen o adornen una pintura. || *Blas.* Adorno fora del escut, peró que l' acompanya constantment. || —DE LA CATARATA. *Cir.* La porció mucosa, membranosa o glutinosa que segueix a la extracció de la catarata. **Acompañado de la catarata.**

MÉS VAL SOL QUE MAL ACOMPANYAT. *Ref.* Ensenya que la soletat és preferible a la mala companyía. *Más vale ir solo que mal acompañado.*

ACOMPARACIÓ. f. *Ant.* y tots els seus derivats. COMPARACIÓ.

ACOMPASSABLE. adj. Lo que pot ferse a compás y mesura. **Acompasable.**

ACOMPASSADAMENTE. adv. m. **Acompasadamente; á compás, con orden.**

ACOMPASSAR. v. a. Amidar ab el compás. **Compasar.** || *Met.* Posar les coses ab la deguda proporció. **Compasar, poner á compás.** || Arreglar, proporcionar les coses de modo que no les hi sobri ni falti res. **Compasar.** || *Mús.* Dividir les composicions en temps iguals ab ratlles perpendiculars a les de la pauta. **Compasar.**

ACOMPASSAR EL GASTO. fr. Gastar a proporció de lo que s' té. *Compasar el gasto con la renta.*

ACOMPASSAT, DA. p. p. **Compasado, acompasado, da.** || Lo que guarda la deguda proporció. **Acompasado.**

ACONCIA. f. *Astron.* Cometa de cap rodó devegades y altres llargarut, peró sempre gros y de qúa molt prima. **Aconcia.**

ACONDUCTARSE. v. r. Convenirse 'ls pobles o 'ls particulars ab els metjes, apotecaris, etc., pera que aquéts els assisteixin mitjantsant una quantitat anyal. **Conductarse, igualarse.**

ACONDUCTAT, DA. p. p. Aquell qu' está acondnctat. **Conductado, igualado.**

ACONDUÏMENT. m. Acte y efecte d' aconductarse ab el metje, l' apotecari, etc. **Iguala, ajuste.**

ACONDUÏR. v. a. ACONDUCTARSE.

ACONDUÏT, DA. p. p. ACONDUCTAT.

ACONGOIXAMENT. m. Acció y efecte de acongoixar y acongoixarse. **Congoja, angustia.**

ACONGOIXAR. v. a. CONGOIXAR.

ACONGOIXARSE. v. r. CONGOIXARSE. || r. *Patol.* Perdre repentinament el moviment y sentits, sense deixar de respirar y circular les sanchs: ésser atacat d' una congoixa. **Acongojarse.**

Brot d' acónit

ACONILLAR. a. *Ant. mar.* Ficar la palamenta de les galeres, tirant dels rems cap dins perpendicularment a lo llarch d' aquélles, quedant fora tota la part de la pala y un xich més. **Aconillar.**

ACONION. m. *Med. ant.* Mena de coliri o aigua pels ulls. **Aconión.**

ACÒNIT. m. Escanyallops, planta perenne de la familia de les ranunculàcees; té uns quaranta centímetres d' alçada, les fulles compostes de cinch tires estretes, llustroses, d' un vert clar pel revés y més fosch pel indret, les flors blaves en forma d' espiga, l' arrèl com la d' un rave o nap, negrenca per fora y blanquinosa per dins; és verinosa. **Acónito, nápelo, anasarca, centella, centella, matalobos, uvaverse, lupina.**

ACÒNITA. f. *Quím.* ACONITINA.

ACONITAT. m. *Quím.* Sal formada per la combinació del àcit aconítich ab una base salificable. **Aconitato.**

ACONITELA. f. Nom que 's pren del llatí y significa 'l meteix que acònit. **Aconitela.**

ACONÍTICH. adj. *Quím.* Acit especial que 's treu del acònit y cristallisa en forma de palletes. **Aconítico.**

ACONITINA. f. *Quím.* Alcaloyde que 's treu del acònit y 's presenta en forma de pels; és un verí molt actiu. **Aconitiu.**

ACONITÓS, A. adj. Que participa de la naturalesa del acònit. **Aconitoso.**

ACONORTAR. v. a. *Ant.* CONSOLAR.

ACONORTARSE. r. Consolarse o resignarse ab la seua sort. **Avenirse, conformarse.** || Sufrir ab paciencia algun dany. **Conformarse, resignarse.**

ACONORTAT, DA. p. p. **Resignado, consolado, da.**

ACONSEGUIMENT. m. *Ant.* CONSECUCIÓ.

ACONSEGUIR. v. a. Seguir a algú fins al lloch en que 's troba. **Alcanzar.** || Heure ab la má lo qne está en paratge alt o distant. **Alcanzar.** || Lograr lo que 's desitja. **Alcanzar, conseguir, lograr, llegar.** || Haver viscut en el temps de que 's parla. **Alcanzar.** | Igualar a altres en alguna cosa. **Alcanzar, conseguir, igualar.** || *Ter.* Tindre guanyat. **Acreditar, devengar.**

ACONSEGUIT, DA. p. p. **Alcanzado.** || Endeutat. **Alcanzado.**

ACONSELLANT. p. a. *Ant.* El qui aconsella. **Aconsejador.** || CONSELLER.

ACONSELLAR. v. a. Persuadir, donar consells. **Aconsejar.**

ACONSELLARSE. v. r. Demanar, pendre consell. **Aconsejarse.**

QUI SOL S' ACONSELLA, SOL SE PENEDEIX. *Ref.* Ensenya que 'n negocis de gran importancia devem aconsellarnos ab altres. *Quien á solas se aconseja, á solas se remesa ó desaconseja. No hay quien yerre sino el que su parecer quiere.*

ACONSELLAT, DA. p. p. **Aconsejado.** || adj. Ab els adverbis *ben* o *mal*, expressa el qui obra ab prudencia y bon consell, o desbaratadament pel seu propi parer y capritxo, **Aconsejado.**

ACONSOLADOR, A. m. y f. *Ant.* CONSOLADOR.

ACONSOLAMENT. m. Acte y efecte de aconsolar. **Consolación.**

ACONSOLAR. v. a. CONSOLAR.

ACONSOLARSE. v. r. Reduïrse, subjectarse voluntariament a fer o sufrir alguna cosa en que hi havía repugnancia. **Conformarse.**

ACONSOLAT, DA. p. p. CONSOLAT. || **Conformado.**

ACONSONANTAR. v. a. Observar al fi de cada vers una rima rigurosa, o usar consonants en la prosa que sols convenen en la poesía. **Aconsonantar.**

ACONSONANTAT, DA. adj. En que s' hi emplean consonants. **Aconsonantado.**

ACONSTELAT. adj. *Astrol.* Format baix l' auspici d' una constelació que li serveix de horòscop. **Aconstelado.** || *Astron.* Lo que té figura de constelació, o sigui formant grupo. **Aconstelado.**

ACONTEIXEMENT. m. Succés, lo que succeïx impensadament y és d' importancia. **Acontecimiento, suceso, evento.**

ACONTÉIXER. v. a. *Ant.* SUCCEÏR.

ACONTENTAMENT. m. CONTENTO.

ACONTENTAR. v. a. Satisfer, donar gust. **Contentar, complacer.**

ACONTENTARSE. v. r. Quedar content. **Contentarse, quedar contento.**

NO S' ACONTENTA PAS AB AIXÓ. *Loc.* Manifesta que algú vol més de lo que li correspón. *No se contenta con eso.*

NO 'S POT PAS ACONTENTAR A TOTS. *Loc.* Denota que quan son mòlts els que volen una cosa no 's pot pas donar a tots. *¿Quién puede contentar á todos?*

ÉSSER DE BON O DE MAL ACONTENTAR. *Fam.* Ésser fácil o difícil d' acontentarse. *Ser de buen ó mal contentar, ó contento.*

ACONTENTAT, DA. p. p. **Contentado.**

ACOPADOR. m. Eina de ferro que tenen els llauners pera donar a certes pesses la forma de copa. **Acopador.**

ACOPADURA. f. Acte y efecte de acopar una cosa. **Acopadura.**

ACOPAR. Fer de manera que les plantes fassin copa. **Acopar.** || *Mar.* Fer als taulons la concavitat necessaria pera ap'icarlos en llochs convexos. **Acopar.**

ACOPAT, DA. adj. En figura de copa o got. **Acopado.**

ACOPI. m. Munt de pedra trencada que 's fa a la vora d' una carretera pera refegirla ont fassi falta. **Acopio.** || PROVISIÓ.

ACOPIAR. v. a. Arreplegar mòlt d' una cosa. **Acopiar.**

ACÒPICH, CA adj. *Med.* Lo que serveix pera fer passar l' ofech. **Acópico.**

ACOPLAR. v. a. y 'ls seus derivats. ACOBLAR.

ACOPO, A. m. y adj. *Med. ant.* Lo qu' és propi pera calmar l' ofech. **Acopo.**

ACOPOS. m. *Min.* Pedra fina transparenta com vidre ab taquetes daurades. **Ácopo.**

ACOQUINAMENT. m. Acció y efecte de acoquinar, estemordir o acobardir. **Amilanamiento.**

ACOQUINAR. a. Acobardir, espantar, estemordir. **Amilanar, acoquinar.**

ACOQUINARSE. v. r. *Ant.* ACOBARDIRSE.

ACOQUINAT, DA. p. p. ACOBARDIT.

ACOR. m. *Ant.* Amargura, congoixa, aflicció. **Aflicción.**

ACORALAT, DA. adj. Semblant al coral. **Acoralado.**

ACORAR. v. a. *Ant.* AFLIGIR, CONGOIXAR.

ACORAT, DA. p. p. AFLIGIT, CONGOIXAT.

ACORDADAMENT. adv. m. *Ant.* De comú acort. **De común acuerdo.**

ACORDAMENT. m. *Ant.* ACORT.

ACORDANSA. f. *Ant.: mús.* CONSONANCIA. || *Ant.* ACORT. || *Ant.* RECORT.

ACORDANT. adj. *Ant.* CONCORDANT. || p. a. *Ant.* Que 's trempa o afina fàcilment. **Acordante.** || Que sosté l' armonía sens alterar els tons. **Acordante.**

ACORDAR. v. a. Resoldre d' acort, o per major nombre de vots. **Acordar.** || *Ant.* Determinar una cosa avans de manarla. **Acordar.** || *Pint.* Disposar els colors, de modo que no ressaltin massa ni quedin massa apagats. **Acordar.** || Avenir els instruments o veus pera formar armonía. **Acordar, concordar.** || *Ant.* CONCEDIR. || *Ant.* COMBINAR. || ACERTAR.

ACORDARSE. r. Posarse d' acort. **Acordarse, convenirse.** || Pendre determinació ja premeditada, discutida o no. **Acordarse.**

LO ACORDAT. *Loc. for.* El decret dels tribunals per medi del qual se mana observar lo resolt anteriorment; y també 'l decret o fòrmula que denota la providencia reservada que s' ha prés ab motiu del assumpte principal. *Lo acordado.*

ACORDAT. m. ACORT.

ACORDAT, DA. p. p. **Acordado.** || adj. Fet ab acort. **Acordado.**

ACORDE. adj. Conforme, corresponent. **Acorde.** || D' un meteix dictamen. **Acorde, concorde.** || *Mús.* Consonant. **Acorde, consonante, armónico.**

ACORDEÓ. m. Instrument de música proveït de una manxa y un teclat; s' hi dona 'l vent ab la má esquerra y ab la dreta 's mouen les tecles. **Acordeón.**

ACORDEONAR. v. a. Plegar una roba, generalment de tela blanca, en forma de manxa d' acordeó. **Acordeonar.**

ACORDILLAR. v. a. Tirar a cordill, posar cordes tivantes pera treure recte una obra. **Acordelar.**

ACORDILLAT. m. L' acte y efecte d' acordillar. **Acordelado.**

ACORDONAMENT. m. L' acció d' acordonar la tropa al entorn d' una ciutat, plaça de guerra, etc. **Acordonamiento.**

ACORDONAR. v. a. Posar cordó, circuïr ab gent. **Acordonar.** || Fer el cordonet al cantell de les monedes. **Acordonar.**

ACORDONAT, DA. p. p. **Acordonado.**

ACORES. m. pl. *Med.* Certes llagues que ixen als nens. **Acores.**

ACORIST. m. pl. *Med.* Senyals que constantment acompanyen a un estat qualsevol de la economía animal, tant al estat de salut com al estat patològich. **Acoristos.**

ACORNAR. n. En la tauromaquia dirigir el toro els corns o la vista cap a un costat, embestir de l' un costat avans que de l' altre, per estarhi avesat o inclinat. **Acornar, acornear.** || Pegar cornades. **Acornear.**

EN TERRES ESTRANYES LES VAQUES ACORNEN ALS BOUS. *Ref.* Vol dir que un foraster may pot valdre 's contra 'ls del país. *En tierra ajena, la vaca al buey acornea.*

ACORRALAR. v. a. y 'ls seus derivats. ENCORRALAR.

ACORREGUT, DA. p. p. *Ant.* Envergonyit. **Corrido.** || APOCAT.

ACORRER. v. a. *Ant.* Envergonyir. **Correr.** || *Ant.* **Socorrer.** || *Ant.* Esdevenir. **Ocurrir.**

ACORRIMENT. m. *Ant.* RUBOR, VERGONYA, CONFUSIÓ. || SUBSIDI, SOCORRO, ABUNDANCIA.

ACORT. m. Ajust, concordia, conveni. **Acuerdo, ajuste.** || Resolució d' una corporació o senat. **Acuerdo.** || *Mús.* La unió de sons armònichs. **Acorde.** || CONSELL.

D' ACORT Y DE COMÚ ACORT. m. adv. Ab consentiment de tots. *De común acuerdo, de común consentimiento, acordadamente.*

ESTAR EN ACORT. fr. D' acort. *Estar de acuerdo.*

ACOSCOLLAT, DA. adj. Semblant al coscoll. **Achaparrado.**

ACOSMIA. f. *Patol.* Desordre morbós en els dies crítichs d' una malaltía. **Acosmía.**

ACOSSAR. v. a. Forçar, perseguir fins a posar en apuro, especialment a les feres. **Apurar, acosar, estrechar, apurar.**

ACOSSAT, DA. p. p. **Acosado.**

ACOSSEJAR. v. a. Cossejar, tirar cosses. **Acocear; cocear.**

ACOSSEJAT, DA. p. p. **Acoceado.**

ACOSTADA. f. *Blas.* La peça qu' a l' escut és al costat d' una altra. **Acostada.**

ACOSTADÍS, SA. adj. Lo qui s' acosta a altres sense conèixels y sols pera fer nombre. **Allegadizo.**

ACOSTAMENT. m. L' acció de acostar y acostarse o arrimarse. **Acercamiento.** || *Náut.* L' acció de acostar una embarcació. **Acostamiento.** || m. *Ant.* PROPINCUITAT. || ACCÉS, 1.

ACOSTAR. v. a. Posar una cosa aprop o al costat d' altra. **Acercar, allegar, aproximar, avecinar.** || a. *Nàut.* Acercar, arrimar el costat d' una nau a qualsevol part. ACOSTAR. || Faltar poch, còm: *N. s' acosta als vint anys.* **Rayar, acercarse.**

ACOSTARSE. v. r. **Acercarse.**

ACOSTARSE A LA VORA. f. *Orillarse.*

ACOSTAT, DA. p. p. **Acercado.** || adj. *Ant.* **Propincuo, cercano, allegado.**

ÉSSER DELS ACOSTATS. f. *Ser muy de adentro, ser de los intimos.*

ACOSTES. adv. m. *Ant.* A coll. **A cuestas.**

ACOSTUMADAMENT. adv. m. De costum. **Habitualmente, acostumbradamente.**

ACOSTUMAMENT. m. *Ant.* COSTUM.

ACOSTUMANZA. f. *Ant.* COSTUM.

ACOSTUMAR. v. a. Fer avesar, ésser causa de que un altre fassi sovint alguna cosa. **Acostumbrar, habituar.** || v. n. Tindre per costum. **Acostumbrar.**

ACOSTUMARSE. v. r. AVESARSE. || Usarse, estilarse alguna cosa. **Acostumbrarse, estilarse.**

ACOSTUMAT, DA. p. p. **Acostumbrado, habituado.**

L' ACOSTUMAT. *Loc.* Manifesta que algú fa 'l que té per regla o costum. *Lo acostumbrado.*

ACOTADA. f. Acció y efecte d' acotar o inclinar el cos. **Encorvada.**

ACOTAR. v. a. COTAR. || a. Topar, pegar cornades. **Acornar, acornear.** || Inclinar el cos d' algú pel mòlt pes, aclucar. **Agobiar, encorvar, agachar, abrumar.**

ACOTARSE. v. r. Inclinar el cos. **Agoviarse, encorvarse, agacharse.** || ARRUPIRSE.

ACOTAT, DA. p. p. COTAT. || Inclinat. **Agoviado, agachado, encorvado.**

ACOTÍLDIDES. adj. *Zool.* Que presenta alguna qualitat del animals acòtils. **Acotíldides.**

ACOTILEDÓ. p. m. *Bot.* Embrió que no té cotiledons. **Acotiledón.**

ACOTILEDONIA. f. *Bot.* Primera classe de les familíes del regne vegetal, seguint la serie natural establerta per Jussieu, a la que hi corresponen totes les plantes que no tenen embrió y que, per consegüent, no donen ni flor ni fruit. **Acotiledonia.**

ACOTILEDÓNICH. adj. *Bot.* Calificatiu que s' aplica als vegetals què no tenen cotiledons, tals com les molses, els bolets, etc. **Acotiledóneo.**

ACOTILÒFOR, A. adj. *Entom.* Se diu dels cuchs que no tenen bech o trompeta. **Acotilóforo.**

ACÒTILS. s. y adj. *Zool.* Se diu dels animals que no tenen vértebres ni boca central, ni cavitats laterals. **Acótilos.**

ACOTXAR. v. a. Abrigar ab la roba. **Abrigar, arrebujar.** || Baixar, acotar, com acotxa la branca. **Inclinar.** || *Ter.* Ficarse al llit. **Acostarse.**

ACOTXARSE. v. r. Abrigarse ab la roba, especialment essent al llit. **Arrebujarse.** || Acurrucarse. ACOTARSE.

ACOTXAT, DA. p. p. **Arrebujado, aborujado.** || ACOTAT.

ACRA. f. *Metrol.* Mida agraria usada a Inglaterra: equival a unes 40 áreas. També s' usa als Estats-Units, ont val unes 81 árees, y a diferents indrets de França, ont varía de 50 a 75 árees. **Acra.**

ACRA LEUCA. *Geog. ant.* Nom de Penyíscola, prov. de Castelló, en temps dels romans.

ACRACIA. f. *Patol.* Debilitat, impotencia. **Acracia.** || *Pol.* Supressió de tota mena de govern. **Acracia.**

ÁCRATA. m. Socialista antiautoritari, partidari de l' anarquía, o sigui de la supressió de tota forma de govern. **Ácrata.**

ACRE. adj. Agre, aspre en el gust. **Acre.** || *Met.* Aspre, desapacible; s' aplica al geni o natural de les persones. **Acre, áspero.**

ACRECIÓ. f. *Geol.* Aument o creixensa per juxtaposició de les concrecións pedrenques. **Acreción.**

ACREDITADAMENT. adv. m. Ab crèdit: sense màcula en la reputació. **Acreditadamente.**

ACREDITADÍSSIM. adj. sup. Mòlt acreditat. **Acreditadísimo.**

ACREDITAR v. a. Assegurar, afirmar. **Acreditar, confirmar, aseverar, certificar.** || Calificar de bona alguna persona o cosa. **Acreditar.** || Tindre guanyat, a favor seu algun deute. **Acreditar, devengar.** || a Donar crèdit o fama a alguna cosa; fer famós. **Acreditar, afamar.** || ALCANSAR, 2.

ACREDITARSE. v r. Adquirir crèdit, bona opinió. **Acreditarse.** || Donar algú proves de les seues bones qualitats. **Acreditarse.**

ACREDITAT, DA. p. p. **Acreditado.** || adj. El qui té reputació y crèdit. **Acreditado.**

ACREDITATIU, VA. adj. Justificatiu, comprobador, que porta o contè les proves d' un fet. **Justificativo, comprobante.**

ACREEDOR, A. m. y f. El qui té dret a alguna cosa. **Acreedor.** || *Met.* Mereixedor, digne. **Acreedor, digno, benemérito.**

ACRÉIXER. a. AUMENTAR.

ACREMENT. adv. m. Asprement, mòlt agre. **Acremente.**

ACRESCENT. adj. *Bot.* Part de la flor, que desprès de la fecundació creix fora del ovari. **Acrescente.**

ACRIBIA. f. *Arquit.* Perfecta formació dels contorns ab el compás. **Acribia.**

ACRIBOLOGÍA. f. *Filol.* Elecció rigurosa de les paraules propies pera expresar un concepte; precissió y exactitut en l' estil. **Acribología.**

ACRIDIA. f. *Zool.* Nom tèçnich de la llagosta. **Acridia.**

ACRIDIFORME. adj. Lo que té la figura de llagosta. **Acridiforme.**

ACRIDÓFACH GA. m. y f. El qui menja llagostes. **Acridófago.**

ACRIDOFAGIA. f. Costúm de menjar llagostes. **Acridofagia.**

ACRIDOGENIA. f. *Bot.* Malaltía qu' experimentan els vegetals, ocasionada per les llagostes. **Acridogenia.**

ACRIDÓYDICH, CA. adj. Acridiforme. **Acridoides, acridiforme.**

ACRIFOLI, A. adj. *Bot.* Se diu de les plantes quines fulles tenen forma de llagosta. **Acrifolio.**

ACRIMINACIÓ. f. L' acció y efecte de acriminar. **Acriminación.**

ACRIMINADOR, A. m. y f. El qui acrimina. **Acriminador.**

ACRIMINAR. v. a. Acusar d' algun crim o delicte. **Acriminar.** || Atribuir a algú una culpa o falta grave. **Acriminar.** || Condemnar alguna acció. **Vituperar.**

ACRIMINAT, DA. p. p. **Acriminado.**

ACRIMONIA. f. Qualitat d' aspre. **Acrimonia, acerbidad, aspereza, acritud.** || SÁTIRA, RIGOR. || Veemencia, eficacia en les paraules. **Acrimonia.** || Aspresa en el tracte o geni. **Acrimonia, aspereza.**

ACRIMONIÓS, A. adj. Mòlt aspre; plé d' acrimonia **Acrimonioso.**

ACRINIA. f. *Med.* Disminució o falta complerta de secreció. **Acrinia.**

ACRIPÉN, A. adj. *Zool.* Que té les plomes punxagudes. **Acripeno.**

ACRISIS. f. *Patol.* Falta total de crisis en una malaltía. Acrisis.

ACRISOLAR. v. a. Purificar els metalls al gresol. **Acrisolar, afinar.** || *Met.* Examinar a fondo una cosa per medi de proves o de testimonis. || **Acrisolar, alambicar.**

ACRISOLARSE. v. r. Acrisolarse.

ACRISOLAT, DA. p. p. Acrisolado.

ACRISTIANAR. v. a. *Fam.* Fer cristiá, batejar. **Cristianar, acristianar.**

ACRISTIANAT, DA. adj. *Ant.* Que s' ocupava en obres o exercicis propis de cristiá. **Acristianado.**

ACRÍTICH, CA. adj. *Med.* Se diu dels fenómens que pertanyen a la acrisis. **Acrítico.**

ACRITUT. f. ACRIMONIA.

ACROÁTICH. adj. Calificatiu dels llibres de filosofía en els que nos tractava més que de materies què sols comprenían els iniciats o adeptes. **Acroático.** || ESOTÉRICH.

ACRÓBATA. s. Persona que balla o fá habilitats dalt d' una corda o d' un filferro posat en l' aire. **Acróbata.**

ACROBISTIA. f. *Anat.* Extremitat del prepuci per la part que 's talla en la circuncisió. **Acrobistia.**

ACROCARPI, A. adj. *Bot.* S' aplica a la molsa que creix al cap de munt de les branques; ters ordre de la familia de les molses. **Acrocarco.**

ACROCORISME. m. *Hig.* Exercici dels membres. **Acrocorismo.**

ACRODINIA. f. *Med* Malaltía epidèmica, qual síntoma mès marcat és els dolors aguts a les mans y als peus. **Acrodinia**

ACRÒGEN, A. adj *Min* Se diu de tot crestall derivat d' un romboedre per minvament dels ánguls y vores superiors. **Acrógeno.** || Acotiledón que creix més particularment pel vertix. **Acrógeno.**

ACRÓLIT. m. Estatua que no te de pedra més que 'ls extrems. **Acrólito.**

ACROLOGÍA. f. *Fil.* Investigació dels primers principis o de lo absolut. **Acrología.** || f. Escriptura geroglífica feta per medi de figures que representan objectes quin nom comensa ab la lletra que s' vol escriurer. **Acrología.**

ACROLÓGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la acrología. **Acrológico.**

ACROMÁTICH, CA. adj. S' aplica a la propietat que tenen les ulleres de neutralisar els colors dels raigs lluminosos refractats per elles, y de suprimir les franges irisades que rodejarían les imatges dels objectes observats ab elles. **Acromático.** || *Fís.* Se diu del crestall compost que constitueix l' objectiu d' una ullera de llarga vista. **Acromático.**

ULLERA ACROMÁTICA. La que presenta 'ls objectes distants sense 'ls colors del arch de Sant Martí. *Anteojo, lente acromático.*

ACROMATISAR. a. *Opt.* Destruir els colors que s' observan en la imatge d' un objecte quan se mira per un vidre lenticular. **Acrotismo.**

ACRÓN, A. adj. *Med.* S' aplica al ungüent qu' obra més energicament en la cura d' una malaltía. **Acrón.**

ACRÓNICH, CA. adj. *Astron.* Calificatiu del astre que surt y 's pon al meteix temps que 'l sol. **Acrónico.**

ACRONICTE, A. adj. S' aplica al neixement y posta d' una estrella que neix y s' pon al meteix temps que 'l sol. **Acronicto.** || m. *Astron.* El temps en que s' ajuntan en el meridiá 'ls quatre planetes superiors. **Acronicto.**

ACRONISÓYCH, CA. adj. *Med.* Se diu de les medicines que no poden conservarse mòlt temps sense que 's pasin. **Acronizoico.**

ACRONO, A. adj. *Anat.* Calificació dels ovaris que tenen un disch o corona més o menys carnosa. **Acrono.**

ACROPATÍA. f. *Med* Malaltía de la extremitat de qualsevol part del cos. **Acropatía.**

ACROPÁTICH, CA. adj. Que pertany a la acropatía o que sufreix semblant malaltía. **Acropático.**

ACRÓPOLIS. m. El lloch mès alt y fortificat en les ciutats gregues; ciutadela. **Acrópolis.**

ACROQUIR. m. *Anat.* Dòna aquest nom la Facultat no solament a les extremitats dels dits, sino també a la mà y fins a la part de braç compresa entre 'l colze y 'ls dits. **Acroquir.**

ACROSOFÍA. f. Ciencia de lo absolut, que pertany tan sols a Déu. **Acrosofía.**

ACRÓSTICH, CA. adj. Poesía en que les lletres inicials o finals llegides de dalt a baix forman un mot o sentencia. **Acróstico.**

ACROSTOLI. m. *Mar.* Adorno de la proa de un barco; tros de ferro que sortía al extrém de proa de les galeres ab el qual abordavan y ofenían al enemich. **Acrostolio.**

ACRÓTER. m. *Anat.* Se diu en general de tota extremitat del cos. **Acrótero.**

ACROTERA. f. *Arquit.* Nom dels pedestals que 's posan als dos extrems y al cim dels frontons triangulars, ahont solían posars'hi estatues o torretes. **Acrotera.** || Barrera feta de pilans y balustres que serveix de coronament a un edifici. **Acrotera.**

ACROTERIASME. m. *Med. ant.* Una de les dotze menes d' operar la diéresis. **Acroteriasmo.**

ACROTERIOSSIS. f. *Med.* Gangrena ds les extremitats dels membres del cos humà. **Acroteriosis.**

ACROTISME. m. *Fil.* Investigació de les primeres causes. **Acrotismo.**

ACRÚPIT, DA. adj. *Blas.* Se diu dels animals feréstechs qu' están al escut sentats o encongits. **Acrúpido.**

ACTA. f. Escrit en que constan els acorts o decrets d' una corporació o comunitat. **Acta.** || Les del concilis. **Cánones, actas.** || Relació de les vides dels sants, en especial de les dels Apòstols. ACTES DELS APÒSTOLS. Llibre sagrat compost per Sant Lluch, que conté la historia dels primers temps de la Iglesia y la del avens del Evangeli baix el ministeri dels apóstols. **Actas de los Apóstoles.**

ACTE. m. Acció o fet. **Acto, hecho.** || Cada part principal d' un drama. **Acto, jornada.** || *Filos.* Les conclusións defensades en les universitats, colegis, etc. **Acto.** || *Log.* Les operacions de l' ànima, y aixís se diu; *acte del enteniment, acte de la voluntat.* **Acto.** || Escriptura de venda. **Carta de venta.** || **Auto.** || m. Mida longitudinal dels románs. L' acte era mínim y quadrat: el primer tenía 120 peus de llarch y 4 d' ample; el segon 30 actes mínims. || Moment, temps perentori en que 's fa o succëix alguna cosa còm: al ACTE de anar a dinar. **Acto.** || —ACORDAT. AUTO ACORDAT. || —ACUSATORI. *For.* El que acusa. *Acto acusatorio.* || —CARNAL. *Cópula, concúbito, acceso, coito, acto carnal ó venéreo, congreso.* || —DE CONTRICIÓ. Arrepentiment de haver ofés a Dèu sols per ésser ell qui es. També se anomena aixís la fòrmula ab que s' expressa dit arrepentiment. *Acto de contrición.* || —DE CORT. Les súpliques dels tres braços en quant eran aprobades pel rey, o la d' algú d' ells sens contradicció dels demés y ab aprobació del monarca, que comensavan: «*Plau al senyor Rey* o *a la Majestat.*» *Acto de corte.* || —DEFINITIU. AUTO DEFINITIU. || —DE INQUISICIÓ. AUTO D' INQUISICIÓ. || —DE POSSESSIÓ. L' exercici o us d' ella. *Acto de posesión.* || —DE SOLTURA. *For.* El consentiment del jutge pera posar en llibertat al pres. *Acto de soltura.* || —SACRAMENTAL. AUTO SACRAMENTAL.

ACTES POSITIUS. pl. *Blas.* Fets que califican la noblesa d' alguna persona o familia. *Actos positivos.*

EN ACTE. adv. En acció de fer alguna cosa. *En acto, en ademán.*

L' ACTE MÉS BO QUE 'L SAVI POT FER, ES CUMPLIR EL SANT VOLER. *Ref.* Reprén als que 's glorían de saver mòltes arts y ciencies, y viuen desastradament. *Aquel sabe que se salva, que el otro no sabe nada.*

TINDRE ACTE CARNAL. fr. Tindre accés l' home ab la dona. *Conocer carnalmente, tener cuenta.*

TINDRE L' ACTE. fr. En els estudis públichs defensar conclusións. *Defender actos ó conclusiones.*

ACTEOGRAFÍA. f. Descripció dels pesos. **Acteografía.**

ACTEOGRÁFICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la acteografía. **Acteográfico.**

ACTEÓGRAFO. m. Qui descriu els pesos. **Acteógrafo.**

ACTEÓMETRE. m. Instrument pera pesar carruatges y més especialment pera conéixer si un d' ells porta més pes del que permet la lley. **Acteómetro.**

ÁCTIM. m. La dotsena part de la mida coneguda per punt; un peu geométrich conté 1,758 àctims. **Áctimo.**

ATINEUTXÍM. m. *Bot.* Teixit dels vegetals quan les célules que 'l forman estan disposades en figura d' estrelles. **Actineuchimo.**

ACTINIA. f. *Zool.* Mena de pólips carnosos de la familia dels Zoantaris, coneguts vulgarment ab el nom de anémones de mar, per la semblança que tenen ab aquesta flor. **Actimia.**

ACTINOBOLISME. m. *Fisiol.* Paraula ab que 'ls antichs fisiólechs designavan l' acció instantánea dels esperits animals, en virtut de la qual les parts orgàniques efectúan els moviments que l' ànima 'ls vol imprimir. **Actinobolismo.**

ACTINODERME. ad. Calificatiu dels animals que tenen la pell plena de sòlchs en forma de raigs. **Actinodermo.**

ACTINOLITA. f. *Min.* ACTINOT.

ACTINOLOGÍA f. *Zool.* Ciencia que tracta dels zoófits. **Actinología.**

ACTINÓMETRE. m. Instrument que serveix pera midar la intensitat de la irradiació solar. **Actinómetro.**

ACTINOSSOARI, A. adj. *Zool.* Se diu dels cuchs que tenen els seus órgans interns disposats en forma de raigs. **Actinozoario.**

ACTINOT. f. *Min.* Pedra dura prismática mòlt semblanta al anfíbol, del que sols s' hi diferencía pel color, qu' es verdós. **Actinote.**

ACTINÓTICH, CA. adj. *Min.* Se diu de les roques que contenen crestalls d' actinot. **Actinótico.**

ACTINOTÓS, A. adj. *Min.* ACTINÓTICH. **Actinotoso.**

ACTITADER, RA. adj. *For.* Lo qu' està per actuar. **Lo que está para actuar, actitadero.**

ACTITUT. f. Situació o positura de qualsevol obgecte. Se diu particularment en la pintura de la disposició en que 's posa 'l modelo pera ésser copiat. **Actitud, acción.**

ACTIU, VA. adj. El que té activitat o és molt llest en fer les coses. **Activo.** || Lo que obra promptament, còm certs venenos. **Activo, violento.** || Prompte, diligent. **Activo, agudo, eficaz, listo.** || *Gram.* Pertanyent a l' acció del verb. **Activo.** || *For.* El fur d' algunes persones pera portar les causes a certs tribunals per privilegi de la corporació a que pertanyen. **Activo.**

PER ACTIVA Y PER PASSIVA. *Exp. fam.* De totes maneres. *Por activa y por pasiva.*

PRIVAR DE VEU ACTIVA. fr. Privar del dret de votar. *Privar de voz activa.*

VEU ACTIVA. *Exp.* El dret de votar. *Voz activa.* || *Gram.* La dels verbs. *Voz activa.*

VIDA ACTIVA. Aquella en que s' hi emplean les forses corporals. *Vida activa.*

VERB ACTIU. *Gram.* El que significa acció. *Verbo activo.*

ACTIVAMENT. adv. m. Ab llestesa o promptitut. **Activamente.** || Ab activitat. **Activamente.**

ACTIVAR. v. a. Avivar, excitar, accelerar, instar. **Activar.**

ACTIVAT, DA. p. p. **Activado.**

ACTIVÍSSIM, A. adj. sup. **Muy activo.**

ACTIVITAT. f. Virtut de obrar. **Actividad.** || *Metaf.* Agudesa, promptitut. **Actividad.** || Vivesa en certes coses inanimades. **Actividad.**

ACTOR. m. Còmich, representant. **Actor.** || Agent. *For.* Qui posa una demanda judicial. **Actor.**

ACTORA. f. Comedianta. **Actriz, cómica.**

ACTRIU. f. p. u. Actora, comedianta, còmica. **Actriz.**

ACTUACIÓ. f. *For.* La acció y efecte de actuar. **Actuación.**

ACTUAL. adj. Lo que existeix en el moment en que 's parla y, per lo tant, no dependeix ja de la voluntat de ningú. **Actual.** || Lo que té la virtut de obrar inmediatament. **Actual.**

ACTUALISAR. v. a. Reduir a acte. **Actualizar.**

ACTUALITAT. f. Estat present d' alguna cosa. **Actualidad.**

EN LA ACTUALITAT. adv. m. *En la actualidad.*

ACTUALMENT. adv. m. Ara, al present. **Actualmente, en la actualidad.**

ACTUANT. p. a. y m. El qui en un acte literari o científich resumeix els arguments y 'ls contesta. **Actuante.**

ACTUAR. v. a. Pair, fer la digestió. **Actuar, digerir.** || Defensar conclusions. **Actuar, defender actos ó conclusiones.** || *For.* Instruir el procés. **Actuar, instruir, enterar, reflexionar.**

ACTUARI. m. *For.* Notari que dòna fé en els autes. **Actuario.**

ACTUAT, DA. p. p. **Actuado.**

ACUDIR. v. n. Juntarse en un meteix lloch. **Acudir, concurrir.** || Fer cap, arribar algú al lloch ont li convé. **Acudir.** || Anar en ajuda o socorro d' algú. **Acudir.** || Valerse d' alguna persona. **Acudir, recurrir, valerse.** || Valerse d' algun medi. **Acudir, echar mano.** || Ocorre d' improvís algun pensament o especie. **Saltar, ocurrir, acudir.** || Dit de la terra, produir, donar cullita. **Acudir, llevar fruto.**

ACUDIT, DA. p. p. **Acudido.** || m. Ocurrencia viva y repentina. **Arranque.**

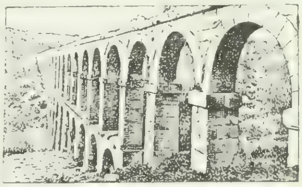
Acueducte romá de Tarragona

ACUEDUCTE. m. Canal o canonada artificial per quina passa l' aigua. **Acueducto.**

ACUIDAMENT. m. *Ant.* DESAFÍO. || FORÇA, VIOLENCIA. || PRESSA.

ACUIDAR. v. a. *Ant.* **Desafíar.** || **Perseguir.** || **Violentar, oprimir.**

ACUIDAT. p. p. *Ant.* DESAFIAT. || ENEMICH. || OPRIMIT.

ACUITADAMENT. adv. m. *Ant.* Penosament, ab aflicció, apuro, etc. **Apuradamente**, y *Ant.* **Acuitadamente.**

ACUITADOR, A. s. y adj. *Ant.* Que causa cuita, cuitat, congoixa, etc. **Opresor**, y *Ant.* **Acuitador.**

ACUITAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d' acuitar. **Acuitamiento.**

ACUITAR. v. n. *Ant.* CUITAR. || INTIMAR LA GUERRA. || a. *Ant.* Posar en apuro, apretar, afligir. **Apretar, apurar, oprimir, afligir,** y *Ant.* **Acuitar.**

ACUITARSE. r. *Ant.* Decaure d' ànim, perdre 'l valor, desanimarse. **Desalentarse, desanimarse, acuitarse.**

ACUITAT, DA. adj. Apurat, afligit, congoixós. **Apurado, afligido, apresurado,** y *Ant.* **Acuitado.**

ACULAMENT. m. Acció y efecte de acular y acularse. **Aculamiento.**

ACULAR. a. *Fam.* Acostar la grupa del cavall a la paret o a algun altre indret pera defensarse. **Acular.** || *Náut.* Acostarse la nau y tocar ab la popa o codast a la sola, sobre pedres, etc., en un moviment de retrocés. **Acular.**

ACULARSE. v. r. Se diu dels carruatges que s' inclinan a la part de darrera a causa de portarhi més pes que devant. **Dar culata.** || ABATRES EL MERCADER.

ACULAT, DA. adj. *Blas.* Parlant d' escuts d' armes, se diu del cavall ajupit damunt les anques com si volgués recular. **Anclado.**

ACULEAT, DA. adj. *Ictiol.* Que té les espines aculiformes. **Aculeado.**

ACULEIFORME. adj. *Zool.* y *Bot.* Que té forma de agulló. **Aculeiforme, aculiforme.**

ACÚLEO. m. *Poét.* POTRO, 3.

ACULEÓS, A. adj. Que té espina o agulló. **Aculeoso.**

ACULLENSA. f. *Ant.* ACULLIMENT.

ACULLIDA. f. ACULLIMENT.

ACULLIDOR, A. m. y f. HOSPEDER.

ACULLIMENT. m. La acció y efecte de acullir. **Acogida, hospedaje, acogimiento, hospitalidad.** || Amparo, refugi. **Acogida, amparo, refugio, asilo, guarida.**

ACULLIR. v. a. Admetre a casa. **Acoger, albergar.** || *Metáf.* Amparar, protegir. **Acoger, amparar, proteger, patrocinar, refugiar.** || Amagar. **Encubrir, ocultar.**

ACULLIRSE. v. r. Refugiarse. **Acogerse, guarecerse, albergarse.**

ACULLIT, DA. p. p. **Acogido, refugiado, albergado.**

ACÚMETRE. m. Instrument pera midar la potencia auditiva de cada hú. **Acúmetro, audímetro.**

ACUMÍNEU, A. adj. Acabat en punta. **Acumíneo.** || *Bot.* Se diu de qualsevol part dels vegetals que acaba en punxa, y més particularment de les fulles. **Acumíneo.**

ACUMINÍFER, A. adj. *Zool.* Que té tubérculs punxaguts o angulosos. **Acuminífero.**

ACUMINIFOLIAT, adj. *Bot.* Que té les fulles anguloses o acabades en punxa. **Acumifoliado.**

ACUMULABLE. adj. Lo que 's pot acumular. **Acumulable.**

ACUMULACIÓ. Acció y efecte d' acumular. **Acumulación, amontonamiento.** || f. *Metaf.* Reunió de capitals, riqueses, honors, títols, etc., en determinat subjecte. **Acumulación.** || *Ret.* Figura que consisteix en reunir en un meteix període y baix una meteixa forma, sense alterar el moviment oratori, una munió de detalls que tenen per objecte donar major claretat y desenrotllo a la idea. || —DE ACCIONS. *For.* Reunió de dues o més accions en un sol judici. **Acumulación de acciones.** || —DE AUTOS. Reunió d' aquets pera que 's decideixin en un sol judici. **Acumulación de autos.** || —DE LES CAUSES DE POSSESSIÓ Y PROPIETAT. Reunió dels judicis possesori y petitori. **Reunión de las causas de posesión y propiedad.** || *Med.* Reunió d' humors o d' altres substancias. **Acumulación.**

ACUMULADOR, A. m. y f. El qui acumula. **Acumulador, acriminador.** || m. *Fís.* Aparato en el que s' hi acumula la electricitat; es una mena de dipòsit o magatsem de força que, una vegada plè, se pot dur ont se vulgui pera aplicarla a usos industrials, tals còm la tracció, fer moure telers, máquines y altres artefactes. **Acumulador.**

ACUMULAMENT. m. ACUMULACIÓ.

ACUMULAR. a. Reunir varies coses de la meteixa o diferenta especie. **Acumular, acopiar, reunir, amontonar, agolpar.**

ACUMULARSE. r. Reunirse varies coses de la meteixa o diferente especie. **Agolparse, amontonarse.**

ACUMULAT, DA. p. p. **Acumulado.**

ACUMULATIU, VA. adj. *For.* S' aplica a la jurisdicció per la qual pot un jutge conéixer ab prevenció en les meteixes causes que un altre y adelantárseli en llur coneixement. **Acumulativo.**

ACUMULATIVAMENT. adv. m. Ab coneixement anticipat d' alguna cosa. **Acumulativamente, á prevención.** || *For.* En comú, juntament ab altres. **Acumulativamente.**

ACUNSAR. v. a. *Ant.* Fer punta a alguna cosa. **Aguzar.**

ACUPULAR. v. a. *Arquit.* Donar a alguna coberta d' edifici la forma de cúpula. **Acupular.**

ACURSAR. v. a. ESCURSAR.

ACURULLAR. v. y a. y 'ls seus derivats. CURULLAR.

ACÚS. f. Declaració de certes cartes ab que 's guanyan alguns tantos. **Acuse.** || Primera persona del present d' indicatiu del verb acusar. **Yo acuso.**

ACUSACIÓ. f. *For.* La acció y efecte d' acusar devant del jutge. **Acusación.** || Discurs del fiscal. **Acusación.**

FALSA ACUSACIÓ. *Calumnia.*

FORJARSE UNA ACUSACIÓ. f. Imputar a algú un delicte que no ha comés. *Calumniar, forjar una acusación, acusar falsamente.*

ACUSADOR, A. m. y f. El qui acusa. **Acusador.** || adj. ACUSATORI.

ACUSADOR FALS. El qui acusa a un innocent. *Calumniador.*

ACUSAR. v. a. Donar part al superior d' alguna falta. **Acusar.** || Citar a un reo, declarar un crim devant el jutge. **Acusar.** || Tatxar a algú d' alguna falta. **Acusar, notar, tachar, afear.** || En el joch del tuti y alguns altres, manifestar les cartes ab que 's guanyan certs tantes. **Acusar.**

ACUSAR FALSAMENT. fr. *Calumniar.*

ACUSAR LA CONCIENCIA. fr. Tenir remordiments de alguna culpa comesa. *Acusar, argüir la conciencia.*

ACUSARSE. v. r. Dir els pecats en el sagrament de la penitencia. **Acusarse.**

ACUSAT, DA. p. p. **Acusado.**

ACUSATIU. m. *Gram.* El quart cas de la declinació. **Acusativo.**

ACUSATORI, A. adj. *For.* El que acusa y acrimina, còm: *Acte acusatori, delació acusatoria.* **Acusatorio.**

ACUSMACIA. f. *Med.* Qualitat o propietat de lo que produeix sensació al oido. **Acusmacia.** || Producció de sons que 's percibeixen sense saber d' ont venen. || Cert misteri acústich. **Acusmacia.**

ACUSMAT. m. *Fís.* Fenòmen que té lloch al aire, com un brugit semblant al de mòltes veus humanes y de diversos instruments de música. **Acúsmato.**

ACUSMÁTICH, CA. s. y adj. Que s' ou sense véures o que se sent sense ésser vist. **Acusmático.**

ACÚSTICA. f. Part de la física que tracta del sò y de les seues qualitats. **Acústica.**

ACÚSTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu al sò.

Acústico. || —MÁLICH. *Med.* Muscle extern del martellet en l' aurella; lo que pertany al oido y al martellet. **Málico acústico.**

ACUTÀNGUL. adj. *Geom.* Tot lo que té ánguls aguts. **Acutángulo.**

ACUTANGULAR (SECCIÓ D' UN CONO). *Geom.* Aquella secció que per medi d' un plá forma un ángul agut ab l' eix d' un meteix cono. **Sección de un cono acutangular.**

ACUTANGULAT, DA. adj. *Geom.* D' ánguls aguts. **Acutangulado, acutángulo.** || *Bot.* Qualsevulga part d' una planta que tingui ánguls aguts. **Acutangulado.**

ACUTICAUDE. adj. *Zool.* Que té la qúa punxaguda. **Acuticaude.**

ACUTICORNI, A. adj. *Zool.* Que té corns o banyetes punxagudes. **Acuticornio.**

ACUTICOSTAL. adj. *Zool.* Que té parts sortides y agudes a la superficie del cos. **Acuticostal.**

ACUTIFLOR. adj. *Bot.* De pétals o lòbuls aguts. **Acutiflor.**

ACUTIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Se diu de les plantes que tenen les fulles acabades en punxa. **Acutifoliado.**

ACUTILABRO, A. ad.. *Entom.* Se diu de les aranyes que tenen la boca acabada en punxa. **Acutilabro.**

ACUTILOBULAT, DA. adj. *Bot.* Se diu dels vegetals que tenen aguts els lòbuls de les fulles. **Acutilobulado.**

ACUTIPENNE. adj. *Ornit.* Que té les plomes o ales agudes. **Acutipenne.**

ACUTIRROSTRE, A. adj. *Ornit.* De béch punxagut o llargarut. **Acutirrostro.**

ACUTO-ESPINÓS, A. *Entom.* Calificatiu de les orugues que tenen en sa part superior varies séries d' espines agudes. **Acutoespinoso.**

AD. prep. *Ant.* Lo meteix que A, còm ADAQUET, ADALGUN, A.

ADÁCTIL, A. adj. *Zool.* Que no té dits. **Adáctilo.**

ADAGI. m. Expressió alegòrica, breu y sentenciosa. **Adagio, refrán, proverbio.** || *Mús.* Un dels cinch moviments fundamentals de la música, que equival a moderat. El meteix nom se dòna a la composició, y aixís 's diu: *tocar o cantar un adagi.* **Adagio.**

ADAL. m. *Med.* Nom donat a la part de les plantes que conté llurs respectives propietats medicinals. **Adal.**

ADALADAMENT. adv. m. Ab gran ansia. **Precipitadamente, desaladamente.**

ADALARSE. v. r. Corre furiosament, tirarse ab ansia demunt alguna persona o cosa. **Desalarse.**

ADALAT, DA. p. p. **Desalado.**

ANAR ADALAT. fr. Corre, tirarse demunt d' algú o alguna cosa. **Desalarse.**

ADALBERT. n. p. **Adalberto.**

ADALEIZ, ADELACIBA O BONAFILLA. Ab aquèstos diferents noms es coneguda la filla dels comtes de Barcelona Sunyer y Rikildis, casada ab un oncle d' ella, fill de Guifre I, nometat Suniefret, comte de Urgell que vivía en la primera meitat del sigle X.

ADALERAT, DA. adj. ADALAT.

ADALIT. m. *Ant.* Capitá de gent de guerra. **Adalid, caudillo, capitán.**

ADAMADET, A. m. y f. d. **Adamadillo.**

ADAMADURA. f. *Ant.* AFEMINACIÓ.

ADAMANTÍ, NA. adj. *Poét.* Brillant o dur com el diamant. **Adamantino, diamantino.**

ADAMARSE. v. r. AFEMELLARSE. **Adamarse, afeminarse, remilgarse, afeñicarse.**

ADAMAT, DA. adj. S' aplica al que té faccions fines y delicades com les de les dones o mostra aficions y maneres propies d' elles. **Adamado, afeminado, melindroso, amaricado, mimoso.**

ADÁMICH, CA. adj. Se diu de la terra o dipósit d' ella que les aigües del mar reuneixen en el refluix. **Adámico.** || *Antrop.* Rassa humana primitiva que se suposa ésser originaria d' Abisinia. **Adámica.**

ADAMITES. m. pl. Nom de l' historia ecclesiástica y canónica; certa secta antiga d' heretges, que volguéren imitar la nuesa d' Adám, dient que s' havia restablert la ignocencia original. Son inventor fou Prodico, segóns Teodoreto. Els adamites eran una branca dels basilides y carprocracis; aquesta heretgía fou renovada a principis del sigle XV per un tal Picardo, que passá de Flandes a Alemanya, y pretenía tornar al mon la ignocencia original. que feya consistir en que les dones fossin comunes, y en la nuesa; per lo que compareixían nusos a les plaçes públiques, essent aixís que 'ls antichs, segóns Sant Epifani, solsament se despullavan en llurs reunions íntimes. En algunes parts se juntavan de nit y tenían per divisa aquest vers llatí: «Jura, perjura, secretum prodere noli:» que vol dir: «jura que no descubrirás el secret;» despreciavan els vestits qne 'ls oferían, dient que Adám era llur fundador. **Adamitas.**

ADAN. m. *Fam.* Home deixat, brut o abandonat. **Adán.** ESTAR FET UN ADAN fr. *Estar hecho un Adán.*

ADAPTABLE. adj Lo que 's pot adaptar o acomodar. **Adaptable, acomodable.**

ADAPTACIÓ. f. La acció y efecte de adaptar. **Adaptación.**

ADAPTADAMENT. adv. m D' una manera com cal, acomodadament. **Adaptadamente.**

ADAPTAR. v. a. Fer qu' una cosa vagi o caigui bé ab un altra. **Adaptar, adecuar, proporcionar.**

ADAPTARSE. v. r. Acomodarse una cosa ab una altra. **Adaptarse.**

ADAQUELL, A. pron. *Ant.* AQUELL.

ADARB. m. Espay y camí que hi há dalt de les muralles y demunt 'l qual s' aixecan els marlets **Adarve.**

ADARGA. f. Escut de cuiro de forma oval, ab una ansa pera 'l braç y altra pera la má. **Adarga.** || Tractat del blasó o index dels escuts d' armes de la noblesa. **Armorial.**

ADARGAR. v. a. *Ant* Cubrir, defensar a algú ab la adarga. **Adargar.** || a. Donar la fo ma o semblansa de la adarga. **Adargar.**

ADARGARSE. v r. Cubrirse o defensarse ab la adarga. **Adargarse, abroquelacre.**

ADARGUER. m *Ant* El qui feya adargues o les usava. **Adarguero.**

ADARGUETA. f. d. **Adarguilla.**

ADARS. m. pl. *Min.* Escuma salada que en temps de seca fa com una crosta a les canyes, jonchs y herbas que creixen a les maresmes. **Adarca.**

ADASSÓ. pron. *Ant* ASSÓ, AIXÓ.

ADAYA. *Geog.* Illots del dist. de Ciudadela. Menorca. || (GRANJA DE). Caseriu del terme de Mercadal, Menorca.

ADDICIÓ. f. Afegidura, nota, suplement. Reparo que 's posa a uns comptes. **Adición, apéndice, aditamento, suplemento.** || *Gram.* Pleonasme, figura per la que s' afegeixen a una expressió paraules que li donan més forsa sense ser necessaries al sentit, v. gr. *Jo ho he vist ab mós propis ulls.* **Adición.** || *For.* Admissió, acceptació de herencia. **Adición, admisión**

ADDICIÓ DE LA HERENCIA. *For.* La acció y efecte de admétrela *Adición de la herencia*

ADDICIONAL. adj S' aplica al article, cláusula o expressió que s' afegeix a un tractat o reglament desprès de format. **Adicional.**

ADDICIONAR. v. a. Fer o posar addicións. **Adicionar, añadir.**

ADDICIONAT, DA. p. p. **Adicionado.**

ADDICTE, TA. adj. Inclinat, aficionat, dedicat. **Adicto, afecto**

ADDITIU, VA. adj. *Gram.* Que 's junta a una paraula pera modificarla. **Aditivo.**

ADDUCCIÓ. f. *Anat* Lo contrari de abducció. Moviment que fa acostar al eix vertical del cos qualsevol altre part que se n' ha separat. **Aducción** || Acció o moviment dels muscles adductors

ADDUCTIU, VA. adj. *Anat.* Que determina o produeix l' adducció **Aductivo.**

ADDUCTOR, A. adj. *Anat.* Lo contrari d' abductor. Cada hu dels muscles que mouen certes parts aproximantles al eix del cos. **Aductor.** || adj. Que addueix o determina l' adducció. || *Bot.* Se diu de certs vasos o filaments.

ADEBA. *Geog. Ant.* Nom de Batea, prov. de Tarragona, en temps del románs.

ADECLIVITAT. f. *Anat.* La forma que té la superficie que separa les dues cavitats del cap del os anomenat tibia. **Adeclividad.**

ADECTE. adj. *Farm* Medicina que calma o neutralisa l' efecte produit per un' altre. **Adecto.**

ADÉFACH, GA. adj. GOLAFRE. || *Med.* S' aplica a qui pateix adefagia. **Adéfago, voraz**

ADEFAGIA. f. *Med.* Malaltía que consisteix en un desitj y una necessitat continua de menjar aliments sólits: se sol pendre també per cassussa o fam canina. **Adefagia.**

ADEFORA. adv. ll. Al carrer, fora, en públich, públicament. **Fuera, afuera.**

ADELA. n. p. Diminutiu d' Adelaida. **Adela.** || f. *Entom.* Género d' insectes del ordre dels lepidópters. **Adela**

ADELANTAMENT. m. La acció y efecte de adelantar. **Adelantamiento** || La dignitat y 'l territori del adelantat. || Mellora, aument, ganancia, ventatja. **Adelanto, adelantamiento, medro.**

ADELANTAR. a Apressar, accelerar. **Adelantar, apresurar.** || Anticipar la paga, 'l sou, etc. **Anticipar, adelantar.** || *Met.* Aumentar, mellorar. **Adelantar, medrar, mejorar, aumentar.** || Afegir alguna cosa a lo inventat per altres. **Adelantar.** || n. Mellorar o avensar en les ciencias, en la salut, etc.

ADELANTAT, DA. adj. Aprofitat en algún ram, ciencia o art. **Adelantado.** || m. *Ant* L' antich governador d' una provincia fronterissa. || adj Se diu del diner que 's paga ab anticipació. **Anticipado, adelantado.** || — MAJOR DE CASTELLA. m. Dignitat antiga en Espanya. Eu la pau era considerada com la de jutge, y en la guerra com la de capitá general. **Adelantado mayor de Castilla.**

ADELF, A. n. p. **Adelfo.** | adj. *Bot.* Calificatiu que 's dòna als estams de les plantes, qu' están agafats per llurs fibres en un o en algúns cossos. **Adelfo.**

ADELFIA. f. *Bot.* Reunió de mòlts estams que 's juntan sobre una base comuna que se 'n diu andròfor. **Adelfia.**

ADELFIXIA. f. *Med.* Unió, simpatía, confraternitat, disposició armònica de les parts orgániques que componen el cos, y de les seus afeccións. **Adelfixia**

ADELILL. m *Ant.* ADALIT.

ADÈLIT, DA. adj. *Med.* Se diu en patología dels síntomes poch clars o poch manifestos. **Adélido.**

ADELITARSE. v. r. *Ant.* DELEITARSE.

ADELITAT. p. p. DELEITAT.

ADELIVITAT. f. *Anat* Denominació de la superficie eixida y desigual que separa les dues cavitats articulars del cap del os de la cama, anomenat tibia. **Adelividad**

ADELOBRANQUI, A. adj. *Zool.* Que té les branques amagades o poch visibles. **Adelobranquio.**

ADELOCÉFAL, A. adj. *Zool* Que té 'l cap invisible o amagat. **Adelocéfalo.**

ADELOCER, A. adj *Zool* Que té les banyes amagades. **Adelócero**

ADELODERM. adj. *Zool.* Que té les branquíes amagades sóta la pell **Adelodermo.**

ADELÒGEN, A. adj. *Geol* S' aplica a les roques quins components son barrejats de tal mena que semblan fets d' una sola substancia. **Adelógeno**

ADELONEUM, A adj. *Zool.* Calificatiu del animal que té amagades les vies respiratories. **Adeloneumo.**

ADELONEURO, A. adj. *Zool.* Que no té freixura o pulmó. **Adelopulmonado, adeloneuro.**

ADELÓPEDO, A adj. *Zool* S' aplica al animal que sembla no tindrer peus **Adelópodo.**

ADELÓSTOMO. adj. *Zool.* Que té invisible la boca. **Adelóstomo.**

ADELUM. *Geog. Anat.* Nom de Castalla, provincia d' Alacant, en temps dels románs.

ADEMANT. m. *Ant* DIAMANT.

ADEMÉS adv m. A més d' aixó, d' alló, fora de qualsevol cosa de que 's tracta. **Además, á más, fuera de, sobre.**

ADEMÉS DE QUE. m. adv. *Además que.*

ADEMONIA. f. *Med.* Malaltía que 's tradueix per una gran agitació o una inquietut extremada. **Ademonia.**

ADEMPRAR. v. a. *Ant.* Acció de pendre **Tomar.**

ADEMUZ. *Geog.* Petita regió del regne y prov. de Valencia, ficada dins de la de Terol. || Vila de la provincia de Valencia, bisb. de Segorbe, part. jud. de Chelva; es a la dreta del riu Turia o Guadalaviar y té 3.415 hab.

ÁDENA. f. *Ter.* ÁNECH.

ADENALGIA. f. *Med.* Dolor a les glánules o glándules. **Adenalgia.**

ADENEUFRAXIA. f. *Med.* Obstrucció de les glánules. **Adeneufraxia.**

ADENITIS. f. *Med.* Inflamació de les glánules, y mes particularment de les linfátiques. **Adenitis.**

ADENOFARÍNGICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a les glánules y a la faringe **Adenofaríngeo.**

ADENOFARINGITES. f. *Med.* Inflamació de les glánules y de la faringe. **Adenofaringites.**

ADENOFÍLEU. A. ad. *Bot.* Calificació de les plantes que tenen tubèrculs o glànules en les seues fulles **Adenofíleo.**

ADENOFTALMÍA. f. *Med.* Inflamació de les glànules de les pálpebres. **Adenoftalmía.**

ADENOFTÁLMICH, CA. adj. *Med.* Referent a la adenoftalmía. **Adenoftálmico.**

ADENÓGRAF. s. *Anat.* Expert en adenografía. **Adenógrafo.**

ADENOGRAFÍA. f. *Anat.* Descripció anatòmica de les glànules. **Adenografía.**

ADENOGRÁFICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent o relatiu a la adenografía. **Adenográfico.**

ADENÓLECH, GA. s. y adj. *Anat.* Entés en la adenología. **Adenólogo.**

ADENOLOGÍA. f. *Med.* Anatomía de les glànules **Adenología.**

ADENOMENÍNGEA. adj. y f. *Med.* Calificatiu de la febre mucosa o pituitosa. **Adenomeníngea.**

ADENÓNCESE. f. *Med.* Tumefacció de les glánules **Adenóncese.**

ADENÓPODA. adj. f. *Bot.* Calificatiu de la planta que té 'l mànech de la flor glandulós. **Adenópoda.**

ADENÓPODO, A. adj. *Bot.* Que tè glandulosos els pedículs. **Adenópodo**

ADENÓS, A. adj. *Med.* GLANDULÓS

ADENOSCLEROSIS. f. *Med.* Duresa de una glànula; no fa mal. **Adenosclerosis.**

ADENOSIS f. *Med* Mal crónich que 's pateix en alguna glánula. **Adenosis.**

ADENOSTÉMONO, A adj. *Bot* Que té glànules en les fibres dels estams. **Adensstémono**

ADENOSTOMÍA. *Anat.* Dissecció anatómica de les glánules. **Adenostomía.**

ADENOSTÓMICH, CA. adj *Anat.* Pertanyent a adenostomía **Adenostómico.** || s. El subjecte que la practica

ADENTAL. adj. y m. *Anat* Nom d' una de les pesses elementals que forma part de les vertebres cefáliques. **Adental.**

ADEPTE. adj. y m. Se deia del qu estava iniciat en els secrets de la alquimia. **Adepto.** || Allistat en alguna secta o societat secreta || Iniciat en alguna ciencia oculta. **Adepto, iniciado.** || Tot aquell que es afecte a una persona, a una idea, a un partit polítich, etc. **Adepto, partidario**

ADEQUACIÓ f Acció y efecte de adequar. **Adecuación.**

ADEQUADAMENT. adv. m Ab oportunitat, proporcionadament. **Adecuadamente.**

ADEQUAR. v. a. Igualar, acomodar una cosa a un'altra. **Adecuar.**

ADEQUAT, DA. p. p. **Adecuado.** || Acomodat, a propòsit per alguna cosa. **Adecuado.**

ADER (Son). *Geog.* Hisenda del terme d' Escorça, Mallorca.

ADERAMÍN. m. *Astron.* Nom del estel que 's veu demunt de la espatlla esquerra de Cefeu. **Aderamín.**

ADERN. m ter. ALADERN, ARBRE.

ADERRARIAR. v. a. *Ant* ENDERRERIT

ADERRARIAT, DA p. p. *Ant.* ENDERRERIT.

ADÉS. adv. t. *Ter.* Ara, fa poca estona. **Poco há, ahora poco.** || V. ARA, TANTOST. || *Ant.* **Luego.**

ADÉS, ADÉS. Ara meteix. *Ahora mismo, en este momento, ahora.* || adv. m. *Ant.* POCH Á POCH.

ARA Y ADÉS. m. adv. ARA.

ADÉSMACS. adj. pl. *Zool.* Muscles quina petxina es massa petita pera tancar tot el cos y quina cuberta tubulosa està del tot tancada. **Adermáceos.**

ADESTE. adv. ll. *Ant.* A la dreta. **A la derecha.**

ADESTRABLE. adj Que 's pot adestrar. **Adiestrable**

ADESTRADOR, A. m. y f. El qui adestra. **Adiestrador.**

ADESTRAMENT. m. La acció y efecte de adestrar. **Adiestramiento.**

ADESTRAR v. a. Guiar, encaminar **Adiestrar.** || Instruir, ensenyar. **Adiestrar.** || *Ant.* AMIDAR. || DOMAR.

ADESTRARSE. v. r. Ensajarse, exercitarse. **Adiestrarse, habituarse, ejercitarse**

ADESTRAT, DA. p. p. **Adiestrado.** || adj. *Blas.* S' aplica al escut que té a la part dreta alguna partió o blasó, y també a la figura o blasó principal quan ne té un altre a la dreta. **Adestrado.**

ADÉU. m. Terme de saludar ab franquesa o amistat. **Adiós, agur, abur, ahur.** || *Expr.* Usada pera saludar a algú particularment al despedirse **A Dios; á Dios con la colorada** || interj. Pera manifestar qu' alguna cosa ja no té remey. **¡A Dios!**

ADÉU, A MÉS VEURE. *Expr.* Pera despedirse d' algú citantlo pera un'altra ocasió. *A Dios y veámonos.*

ADÈU QU' ES TART. *Expr fam.* Ab que 's despedeix el qui va depressa. *A Dios, que esquilan.*

A DÈU SIÁU. *Expr.* Ab qu' algú 's despedeix d' altres. *A Dios, queden ustedes con Dios*

ADÈU Y A LA VENTURA. *Expr.* Incertament, sens esperansa de felís èxit. en lo que 's preté *A Dios y á la ventura.*

ADEUSSIÁU. Expressió composta de *á Dèu* y de *siáu*, com si 's digués: *siáu ab Dèu,* significantse la salutació que 's dòna al despedirse d' algunes persones. **Con Dios**

ADEUTAR. v. a. Deure, tindre que pagar qnelcom. **Adeudar, deber.**

ADEVINALLA f *Ant* ENDEVINALLA.

ADEVINANSA. f. *Ant.* ENDEVINACIÓ.

ADEVINAR. v. a. ENDEVINAR.

ADEVINAIRE. s. *Ant.* Qui endevina. **Adivinador.**

ADEVINETA. s y adj. *Fam. ant.* Qui endevina ab facilitat. **Adivinador, adivino.**

ADFALANGINA. f *Anat.* Falangina accessoria **Adfalangina.**

ADFORI m *Bot ant* ADZARI.

ADGUSTAL. adj. m. *Anat.* Una pessa elemental d' una de les vértebres cefàliques. **Adgustal.**

ADHEALA. f. *Agr.* Les ventatjes que reporta 'l propietari d' un hort, y que l' arrendatari está obligat a satisfer ademés del preu d' arrendament. **Adheala, adeala, adehala.**

ADHERENCIA. f Conexió. **Adherencia.** || Parentiu, amistat. **Adherencia, conexión, enlace** || *Fis* Unió íntima de dos cossos per llurs cares. **Adherencia.**

ADHERENT. p. a Lo que adhereix o s' adhereix. **Adherente** || Agafat, junt, unit a una altra cosa. **Adherente**

ADHERENTS. m. pl. Requisits necessaris pera una cosa **Adherentes** || Parents. **Allegados** || Ingredients **Ingredientes, adherentes.**

ADHERIMENT. m. *Ant.* ADHESSIÓ

ADHERIR y ADHERIRSE v r Abrassar, seguir, arrimarse al parer o dictam n d' un'altra persona. **Adherir, adherirse.**

ADHESSIÓ. f. Acció y efecte d' adherirse al parer d' un altre. **Adhesión** || Simple adherencia d' uns cossos ab altres, tant si son sòlits, com líquits o gaseosos. **Adhesión.**

ADHESSIU, VA. adj. Propéns a adherirse; que adhereix o s' adhereix en sentit general **Adhesivo.**

ADHESSIVITAT f. *Fren.* Instint de carinyo, afecte, estimació tant a persones com a coses, o propensió a unirse o associarse ab altres **Adhesividad**

ADHIL. f *Astron.* Estrella de sexta magnitut en el vestit d' Andrómeda. **Adhil**

ADHUCH. conj. advers. Indica que una cosa pot ferse o succeir malgrat una oposició, per exemple: Y ADHUCH QUE AXÍ FOS. **Aunque**

ADIÀFOR, A adj. *Fil* Indiferent. **Adiáforo.**

ADIAFORÉSIS. f *Med.* Falta o supressió complerta de transpiració de la pell. **Adiaforesis**

ADIAFORÉTICH, CA. adj *Med.* Relatiu a la adiaforésis. **Adiaforético.**

ADIAFORÍA. f. *Fil.* Indiferencia **Adiaforía.**

ADIAFORISME. m *Fil* Sistema dels adiaforites. **Adiaforismo**

ADIAFORITES. m pl *Fil.* Certs luteráns del sigle XVI. **Adiaforitas, adiaforistas** || Filosophs que professavan la major indiferencia fins per les coses mès santes y mès sagrades

ADIAFROSIS. f. *Med.* ADIAFORESIS.

ADIAPNEUSTIA f. *Med.* ADIAFORESIS **Adiapneustia**

ADIAPTOT. m *Med* Composició farmacèutica, aromàtica y narcòtica, mòlt eficás contra 'l cólich. **Adiaptotos**

ADIAR. v. a. *Ant.* Senyalar día **Fijar día**

ADIAT, DA. p. p. *Ant.* **Señalado, fijado**

ADICIÓ f ADDICIÓ

ADICTE, A. adj. Mòlt inclinat, apassionat o afecte a alguna persona o idea. **Adicto**

ADINAMIA. *Med.* Debilitat, perdua de forçes, aclaparament. **Adinamia.**

ADINÀMICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany a la adinamia, com *estat adinàmich, febre adinámica,* etc. **Adinámico.**

ADINERABLE. adj. Lo que 's pot vendre o adinerar. **Vendible.**

ADINERAR. v. a. Acaudalar, arreplegar diner. **Adinerarse.** || Treure més diners de lo que un se pensava del génere que ven. **Vender bien.**

ADINERAT, DA. adj. Qui tè mòlt diner. **Adinerado, acaudalado.**

ADÍNOLA. f. *Min.* Mena de silicat. **Adínola.**

ADÍNS. adv. ll. ADINTRE.

ADINTELLAT, DA. adj. *Arquit.* Part de dalt d'una porta o finestra que té forma de dintell. **Adintelado.**

ADINTRE. adv. ll. ADINS.

ADIPSIA. f. *Med.* Disminució o supressió morbosa de la set. **Adipsia.**

ADIPSÓ. f. *Med.* Remei que fa passar la set. **Adipsón.**

ADIVINACIÓ. f. Acció y efecte d'endevinar. **Adivinación.**

ADIVINADOR. m. El qui endevina. **Adivino, agorero.**

ADIVINALLA. f *Ant.* ENDEVINALLA.

ADIVINAR. v. a. *Ant.* ENDEVINAR.

ADIVINAT, DA. p. p. *Ant.* ENDEVINAT.

ADIVINETA. s. *Fam.* Qui endevina ab facilitat. **Adivinador.**

ADJACENCIA. f. Qualitat propia de lo adjacent. **Adyacencia.**

ADJACENT, A. adj. Inmediat, proper. **Adyacente.**

ADJECTIU. m. *Gram.* El nom que s'afegeix al substantiu pera indicar la seua qualitat. **Adjetivo, epiteto, adjunto.**

ADJECTIU, VA. adj. Que pertany a la naturalesa del adjectiu. **Adjetivo.**

ADJECTIVABLE. adj. Que pot ésser adjectivat. **Adjetivable.**

ADJECTIVACIÓ. f. La acció y efecte de adjectivar. **Adjetivación.**

ADJECTIVADAMENT. adv. m. D'un modo adjectivat. **Adjetivadamente.**

ADJECTIVAMENT. adv. m. En sentit adjectiu. **Adjetivamente.**

ADJECTIVAR. v. a. Usar com adjectiu una paraula que no ho és. **Adjetivar.** || Concordar una cosa ab un'altra, com el substantiu ab l' adjectiu, etc. **Adjetivar.**

ADJECTIVAT, DA. p. p. **Adjetivado.**

ADJORNAR. v. a. *Ant.* Senyalar día. **Adiar.**

ADJORNAT, DA. p. p. *Ant.* ADIAT.

ADJUDICABLE. adj. Que 's pot adjudicar. **Adjudicable.**

ADJUDICACIÓ. f. Acció y efecte d'adjudicar. **Adjudicación.**

ADJUDICADOR, A. s. Qui adjudica. **Adjudicador.**

ADJUDICAR. v. a. Concedirse per l'autoritat competent al millor postor una finca treta al encant. **Adjudicar.** || Declarar en judici qu' una cosa quina propietat se pledeixa pertany de dret a una de les parts litigantes. **Adjudicar.** || Concedir u otorgar quelcòm a algú. **Adjudicar, conceder.**

ADJUDICARSE. v. r. Apropiarse, aplicarse a sí propi alguna cosa; regularment se diu de les coses immaterials, còm jurisdicció, mando, etc. **Adjudicarse, arrogarse, atribuirse.**

ADJUDICAT, DA. p. p. **Adjudicado.** || adj. **Adjudicado.**

ADJUDICATIU, VA. adj. Lo que 's pot adjudicar. **Adjudicativo.**

ADJUDICATORI, A. s. *For.* La persona a qui s' adjudica alguna cosa. **Adjudicatorio.**

ADJUDICATURA. f. *For.* L' acte d' adjudicar alguna cosa. **Adjudicatura.**

ADJUNCCIÓ. f. *For.* L' acte de acompanyar un jutge a un altre pel despatx d' una causa. **Adjunción.**

ADJUNT. adj. Accessori, unit a un'altra cosa. **Adjunto.** || m. *For.* El company que 's dòna al jutge principal d' alguna causa. **Adjunto, acompañado.** || El company que 's dòna al relator y notari recusat. **Acompañado.** || *Gram.* ADJECTIU. || *Ret.* Circunstancia de lloch, temps, etc. **Adjunto.** || ADDICIÓ.

ADJUNYIR. a. *Ant.* Unir una cosa ab un'altra. **Unir, juntar,** y *ant.* **ajunjir.**

ADJURACIÓ. f. *Ant.* Conjuració, exorcisme. **Adjuración.**

ADJURADOR, A. s. *Ant.* Conjurador. **Adjurador, conjurador, exorcista.**

ADJURAR. a. *Ant.* Conjurar. **Adjurar, conjurar.**

ADJURAT. adj. m. *Blas.* Calificació donada particularment a la obertura del capitá y a tota figura còm castell, torre o casa que té finestres o portes per les quals se veu la claror. **Adjurado.** || — OBERT. Se diu del escut que tè les obertures de manera que deixan el camp descubert o les figures que 's troban sota. **Adjurado, abierto.**

ADJUTOR. m. ADJUNT. || ADJUDADOR.

ADJUTORI. m. Equivalent a ajuda, ausili, socors. **Adjutorio.**

ADJUVA. f. PUNTAL.

ADJUVANS. s. y adj. m *Farm.* Qualsevol medicament qu' entra en una preparació pera secundar l' efecte del medicament principal. **Adjuvans.**

ADMÉS, A. p. p. **Admitido.**

ADMETRE. v. a. Rebre, donar entrada o audiencia. **Admitir, recibir.** || Pendre lo que 's dòna, encarregarse d' alguna cosa. **Admitir, aceptar, tomar, recibir.** || Permetre o tolerar, còm: *no admeto observacions.* **Admitir.** || Voler, seguir alguna opinió. **Admitir, abrazar, defender, sostener, seguir, adoptar, apoyar.**

ADMINÍCUL. m. *For.* Lo que ajuda o fortifica la prova. **Adminículo.** || *Med.* Lo que ajuda la operació d' un remei. || pl. *Metaf.* Eines, útils, accessoris. **Adminículos.**

ADMINISTRACIÓ. f. La acció y efecte de administrar. **Administración.** || Càrrech de administrador. **Administración.** || El despatx del administrador. **Administración.** || Govern, direcció, régimen. **Administración.** || DISPENSACIÓ. || — CENTRAL. Aquella de la que depenen totes les demés del meteix ram, còm administració central de correus, d' hisenda, etc. **Administración central.** || — MUNICIPAL. f. Aquella que 'ls municipis o ajuntaments tenen al seu càrrech y que 's refereix als interessos del comú. **Administración municipal.**

EN ADMINISTRACIÓ. m. adv. S' usa parlant de la prebenda o altra cosa que posseeix el qui no pot tenirla en propietat. **En administración.**

ENTRAR EN UNA ADMINISTRACIÓ. f. Pèndrela a son càrrech. **Tomar, entrar, encargarse de una administración.**

ADMINISTRADOR, A. m. y f. El qui administra. **Administrador.** || DEL SALÍ. m. Encarregat principal de una o varies salines quan aquestes eran del Estat. **Alfoliero, alfolinero.** || — DE PLASSES. Proveidor, el que tè al seu càrrech proveir de tot lo necessari, especialment de queviures, als exércits, armades, etc. **Proveedor.** || — D' ORDRE. En les ordres militars el

cavàller profés, que s' encarrega del govern de la encomenda que disfruta persona incapás de posseirla, còm dona, etc. **Administrador de orden.**

ADMINISTRAR. v. a. Cuidar dels béns d' un altre. **Administrar.** || Exercir algun ministeri o càrrech públic. **Administrar.**

ADMINISTRAR JUSTICIA. fr. Fer justicia, dictar sentencia, parlant dels jutges. *Administrar justicia.*

ADMINISTRAR ELS SAGRAMENTS. fr. Donarlos o conferirlos. *Sacramentar, administrar los sacramentos.*

ADMINISTRAR NEGOCIS Y PLETS. f. *Administrar, procurar, agenciar un negocio, un pleito.*

ADMINISTRAT, DA. p. p. Gobernat, dirigit. **Administrado.**

ADMINISTRATIU, VA. adj. Lo que pertany o dependeix de la administració. **Administrativo.**

ADMINISTRATIVAMENT. adv. m. Per medis administratius o segons les regles o principis d' administració; d' una manera o per autoritat administrativa. **Administrativamente.**

ADMIRABILÍSSIM. adj. sup. Mòlt o extremadament admirable. **Admirabilísimo.**

ADMIRABLE. adj. Digne de admiració. **Admirable.** || Raro, estrany, maravellós. **Admirable, asombroso, estupendo.**

ADMIRABLEMENT. adv. m. Ab admiració. **Admirablemente.**

ADMIRACIÓ. f. L' acció y efecte de admirar. **Admiración, maravilla, pasmo, asombro.** || *Gram.* Nota ortogràfica (¡!) pera expressar sorpresa o altres afectes violents. **Admiración.** || Maravella, extranyesa. **Admiración, maravilla.** || Estima, veneració. **Admiración.**

ÉSSER UNA ADMIRACIÓ. *Loc.* Ab que 's pondera la perfecció d' alguna cosa. *Ser una admiración.*

ADMIRADOR, A. m. y f. El qui admira. **Admirador.**

ADMIRALL. m. *Ant.* ALMIRALL.

ADMIRANT. p. a. *Poét.* El qui admira. **Admirante, admirador.**

ADMIRAR. v. a. Sentir admiració. **Admirar, maravillar, asombrar, pasmar.** || Mirar ab admiració **Admirar.** || Respectar, venerar. **Admirar.**

ADMIRARSE. v. r. Mirar ab admiració. **Admirar, admirarse, maravillarse.**

FERSE ADMIRAR. f. Obrar, fer coses dignes de admiració. *Captar la admiración.*

NO ES DE ADMIRAR. *Exp.* Denota raó per ésser d' un modo y no d' un altre. *No es de admirar.*

ADMIRAT. DA. p. p. **Admirado.** || adj. Maravellat, sorprés de admiració. **Maravillado, admirado.**

ADMIRATIU. m. ADMIRACIÓ. || adj. Lo que admira o causa admiració. **Admirativo.**

ADMIRATIVAMENT. adv. m. D' un modo admiratiu. **Admirativamente, admirablemente.**

ADMISSIBLE. adj. Lo que 's pot admetre. **Admisible.**

ADMISSIBLEMENT. adv. m. D' una manera admissible. **Admisiblemente.**

ADMISSIÓ. m. Acceptació, acció y efecte d' admetre. **Admisión.** || *Ant.* INTRODUCCIÓ, LLIBERTAT D' ENTRAR. || L' acte d' ésser admés en algun consell, comunitat, o de comensar a disfrutar d' alguna dignitat o càrrech. **Entrada, admisión.**

ADMONICIÓ. m. Noticia, avís. **Admonición, amonestación.** || AMONESTACIÓ, 2. || REPRENSIÓ.

ADMONITAR. a. *Ant.* Amonestar, corretgir. **Amonestar, advertir, corregir,** y ant. **admonitar.**

ADMONITIU, VA. adj. Qu 'es propi pera avisar, advertir o amonestar, o que adverteix, avisa o amonesta. **Admonitivo.**

ADMONITOR. m. Avisador; sols s' usava en algunes comunitats religioses. **Admonitor.**

ADMONITORI. adj. Lo que serveix o es propi pera avisar. **Monitorio.**

ADMOTIVA. adj. f. *Bot.* Calificatiu de la germinació d' una planta quan la capa de la seua llevor queda agafada prop de la base del cotiledon inflat. **Admotiva.**

ADNASSAL. adj. y s. *Anat.* Una de les pesses elementals d' una de les vértebres cefàliques. **Adnasal.**

ADNAT, DA. adj. *Bot.* Qu' està íntimament unit o agafat. **Adnato, adnado.**

ADNATA. f. *Anat.* Túnica exterior dels ulls immediata a la retina. **Adnata, conjuntiva.**

ADNEA. f. *Anat.* ADNATA

ADNEXIÓ. f. L' estat d' una cosa o d' una part agafada ab una altra. **Anexión.**

ADOB. m. Arreglo d' una cosa espatllada. **Remiendo.** || Barreja de diverses substancies pera assaonar les pells. **Adobo.** || Els fems, guanos, plantes, verdes o seques, etc., que 's barrejen ab la terra avans de sembrarla. **Abono.** || El licor qu' usen les dones pera semblar boniques. **Afeyte**

ADOBA. f. ADOB. S' usa en la expressió adverbial A LA ADOBA, y s' aplica a la carn que està en adob. **En adobo.**

ADOBACADIRES. m. Qui les adoba o refà **Adobasillas**

ADOBACOCIS. m El qui adoba cocis y gibrells, etc. **Lañero.**

ADOBADOR, A. m. y f. El qui adoba. **Remendón.** || Adobador de cuiros o pells. ASSAONADOR, BLANQUER. **Curtidor.**

ADOBADURA. f. *Ant.* ASSAONAMENT. || Acció y efecte de adobar. **Compostura, remiendo.**

ADOBAMENT. m. POLIMENT. || Acció y efecte, mena o manera d' adobar. **Arreglo, compostura, remiendo.**

ADOBAMITJES. f. Qui les adoba o surgeix. *Calcetera, remendona de calcetas ó de calcetines.*

ADOBAR. v. a. Compondre. **Reparar, componer, remendar.** || Posar les carns en adob. **Adobar, condimentar, aderezar** || Mellorar el malalt. **Mejorar.** || Assaonar les pells. **Adobar, curtir.** || *Fam.* Pegar. **Dar paliza, sacudir, sobar, zurrar la badana, la pámpana, el bálago.** || *Agr.* Femar les terres. **Abonar, engrasar, beneficiar** || Compondre, reparar les teulades. **Trastejar.**

QUI NO ADOBA LA GOTERA HA DE FER LA CASA ENTERA. *Ref.* Denota 'l cuidado ab que 's déu acudir al remei dels mals en sos principis avans no siguen majors. *Quien no quita gotera hace su casa entera.*

AQUÍ VOS QUEDA QUE ADOBAR. fr. *Fam.* Haver rebut algún dany que no es fàcil de remediar. *Tener ó llevar que lamer ó que rascar.*

TINDRE LES AURELLES A ADOBAR. fr. No atendre á lo que 's diu. *Tener los oídos dados á componer.*

ADOBARÍA. f. BLANQUERÍA.

ESTAR A LA ADOBARÍA. fr. Estar en cura. *Tomar enfermería.* || *Fam.* S' aplica als mobles d' us comú que son a casa del ebanista pera compondre 'ls. *Estar en la enfermeria*

ADOBARSE. v. r. Adquirir aument o perfecció. **Mejorar.** || Parlant d' un malalt. **Mejorarse.** || Referintse al temps. **Abonanzarse, templarse, mitigarse.** || Compondres, convenirse. **Avenirse, componerse, concordar.** || Posarse bè, assegurarse en algún empleo. **Asegurarse en algún empleo.** || CORRETGIRSE, ESMENARSE.

ALGUNA COSA S' HI ADOBARÁ. *Loc.* Manifesta que ab el temps se logrará d' algú que accedeixi a lo que li repugna. **Algo se logrará, todo se compondrá ó todo se andará.**

ADOBAT, DA. p. p. **Adobado, aderezado.** || Parlant de viandes. **Sazonado, condimentado, adobado.** || AJUSTAT, AVINGUT.

ADOBET. m. dim. **Remiendillo.**

ADOCTRINAR. v. a. Instruir. **Doctrinar, adoctrinar, instruir.**

ADOCTRINAT, DA. p. p. **Adoctrinado, doctrinado.**

ADOJAR. v. Adollar, compondre.

ADOJO. adv. m. Ab molta abundó. **Copiosamente, profusamente, á boca de costal, abondo, largo, á pote, á porrillo.**

ADOLCIR v. a. *Ant.* ENDOLCIR.

ADOLCIT, DA. p. p. *Ant.* ENDOLCIT.

ADOLESCENCIA. f. Época de la vida humana compresa entre l' infantesa y la joventut, o sigui desde que 's noten les primeres senyals de la pubertat fins que 'l cos està complertament desenrrotllat. En els nostres climes l' adolescencia comensa als dotze o tretze anys en les noies y als catorze o quinze en els nois y acaba als vint o vint y hu en aquelles y als vint y quatre o vint y cinch en aquèsts. **Adolescencia.**

ADOLESCENT. m. Aquell qu' està a la adolescencia **Adolescente.**

ADOLF. n. p. **Adolfo.**

ADOLFO. m. *Numis.* Moneda d' or de Stralsund, que val unes dotze pessetes y mitja. **Adolfo.**

ADOLORIDAMENT. adv. m. D' un modo adolorit, ab dolor. **Dolorosamente.**

ADOLORIR. v. a. Causar dolor. **Causar dolor.** || *Met.* Causar sentiment y pena al esprit d' algú. **Doler.**

ADOLORIRSE. v. r. DOLDRES.

ADOLORIT, DA. adj. Sentir dolor. **Dolorido, adolorido.** || Afligit, desconsolat. **Dolorido.** ARREPENTIT.

ADOLSAR. v. a. *Ant.* ENDOLCIR. || *Met.* MOLLIFICAR.

ADOLSAT, DA. p. p. ENDOLCIT. || *Met.* MOLLIFICAT.

ADOLLAR. v. a. **Extender, llenar.**

ADOMAR. v. a. *Ant.* DOMAR

ADOMASCAR. v. a. Fer teixits imitant el domás. **Adamascar.**

ADOMASCAT, DA. adj. Nom que s' aplica a les teles de llana, cotó, etc., que imiten els dibuixos del domàs, és a dir, que tenen grans ramatjes brillants demunt d' un fons sense llustre. **Adamascado.**

ADOMASQUINAR. v. a. Fer objectes de ferro o de cer ab incrostacions d' or o argent, formant dibuixos moreschs. **Adamasquinar.**

ADOMASQUINAT, DA. adj. Se diu dels objectes de ferro o de cer que tenen dibuixos fets ab incrustacions d' or o d' argent. **Damasquinado.**

ADOMAT, DA. p. p. DOMAT

Brot d' Adonis

ADONAR. v. a. *Ant.* y **ADONARSE.** v. r. Mirar, advertir. **Advertir, reparar, notar, observar.** || *Ter.* Tenir compte, atendre a alguna cosa. **Cuidar, tener cuenta ó cuidado.**

FER COM QUI NO SE 'N ADONA. fr. *Fam.* Fingir dissimuladament que no s' ha vist alguna cosa. *Hacer la vista gorda.*

SENSE ADONARSE 'N. adv. Inadvertidament. *Inadvertidamente.*

ADONAT, DA. p. p. **Advertido.**

ADONCHS. adv. t. *Ant.* ALESHORES.

ADONIS. m. Qualsevol jove mòlt hermós. **Adonis.**

FLOR DE ADONIS. m. Planta que té a l' arrel una cabessa, poques fulles a les cames y les flors de sis fulletes vistoses. Se 'n conrèuen als jardíns per adorno diferentes especies, que generalment se distingeixen per el color de llurs flors. **Anémona, anémone.**

ADONS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Viu de Llebata, prov. de Lleida.

ADOPCIÓ. f. La acció y efecte de adoptar. **Adopción, prohijamiento.**

ADOPTABLE. adj. Que pot adoptarse o déu ésser adoptat. **Adoptable.**

ADOPTACIÓ. f. ADOPCIÓ.

ADOPTADOR, A. m y f. El qui adopta. **Adoptador, adoptante.**

ADOPTAR. v. a. Afillarse un estrany. **Adoptar, prohijar.** || *Met.* Admetre, aprobar, seguir una opinió. **Adoptar.** || Apropiarse 'ls pensaments y obres d' altres. **Adoptar.**

ADOPTIU, VA. adj. Fill per adopció. **Adoptivo.** || *Ant.* POSTÍS.

ADOR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part jud. de Gandía; té 822 hab.

ADORABLE. adj. Digne de adoració. **Adorable.**

ADORABLEMENT. adv. m. D' una manera digna d' adoració. **Adorablemente.**

ADORACIÓ. f. Cult exterior. **Adoración.** || Honor, reverencia. **Adoración, reverencia, respeto.**

ADORADOR, A. m. y f. El qui adora. **Adorador.**

ADORAR. v. a. Honrar, reverenciar ab cult exterior. **Adorar.** || *Met.* Amar ab extrém. **Adorar.** = Besar la mà al Papa regoneixentlo cóm a successor de Sant Pere. **Adorar.** || *Ant.* Fer oració. **Orar, adorar.**

PASSANT Y ADORANT. *Exp.* Pera denotar lo poch que produeix algún ofici o empleo. *Comido par servido.*

ADORAT, DA. p. p. **Adorado.**

ADORATORI. m. Oratori, capella.

ADORBITAL. adj. y m. *Anat.* Nóm que 's dòna a un dels ossos de l' òrbita d' algúns animals. **Adorbital.**

ADORMIDOR, A. adj. Lo que causa sòn o adormiment. **Adormecedor.**

ADORMIMENT. m. La acció y efecte de adormir o adormirse. **Adormecimiento.** || Entorpiment d' algún membre del cos. **Adormecimiento.** || *Met.* En la moral enduriment en les culpes, passións, etc. **Adormecimiento, endurecimiento.** || ENTONTIMENT. || APACIGUAMENT.

ADORMIR. v. a. Fer sòn. **Adormecer.** || *Met.* Apaciguar. **Adormecer, calmar.** || Entontir. **Entontecer.** || En la cirurgía fer perdre la sensibilitat a algún membre pera que no pateixi tant, quan s' ha de fer alguna operació violenta. **Adormecer, obtundir, embotar.**

ADORMIRSE. v. r. Ésser vensut per la sòn. **Adormecerse, dormirse** || Endormiscarse, comensarse a dormir. **Adormecerse, transponerse, dormitar, adormitarse.** || Entorpirse algún membre. **Adormecerse, envararse, entorpecerse.** || *Met.* Obrar ab negligencia o descuit. **Dormirse, echarse á dormir.** || En materia de vicis y plaers equival a permaneixer mòlt temps en ells. **Adormecerse.** || r. Pendres o tornarse fort el guix pastat y l' argamassa que se emplea en els edificis. **Fraguar, trabarse, cuajarse.**

ADORMIT, DA. p. p. **Dormido, adormecido.** || Entontit. **Entontecido.** || Apaciguat. **Adormecido, calmado.**

DESPERTAR ALS ADORMITS. Renovar alguna especie, fer memoria pera que algú fassi allò que no pensava fer *Despertar.*

MITJ ADORMIT. m. adv. *Entre sueños, entre duerme y vela, medio dormido.* || *Met.* Se diu del qui fá algu-

na cosa distret, o imperfecta per falta de cuidado. *Medio dormido.*

ADORN. m. **Adorno.**

ADORNADÍSSIM. adj. sup. Mòlt adornat. **Adornadísimo, muy adornado.**

ADORNADOR, RA m. y f. El qui adorna. **Adornador.**

ADORNAMENT. m. *Ant.* ADORNO.

ADORNAR. v. a. Hermosejar ab adornos. **Adornar, engalanar, ataviar, embellecer, atildar, aliñar.** || *Met.* Referintse a les bones prendes o qualitats d' algú. **Adornar, realzar, ilustrar.** || Hermosejar l'estil ab tropos y figures. **Adornar, peinar. engalanar.** || HONRAR.

ADORNARSE. v. r. Pulirse. **Ataviarse, engalanarse.**

ADORNAT, DA. p. p. **Adornado.** || POLIT, GALÁN.

ADORNO. m. Lo que adorna o hermoseja. **Adorno, ornato, atavío.** || Esplendor. **Esplendor.** || pl. ORNAMENTS.

ADORNOS SUPERFLUES. fr. GARAMBAINAS.

ADORS. m. adv. *Ant.* Al revés o a la espatlla de alguna cosa. **Detrás, al dorso, á la espalda.**

ADORS DE L' AIGUA. *Loc. ant. A la superficie, á flor de agua.*

DONAR ADORS. *Loc. ant.* Tirarse demunt, pegar, escarmentar. *Echarse encima, escarmentar.*

ADORSAR. v. n. *Ant.* Posarse al coll o a les espatlles alguna persona o altra cosa. **Echarse á cuestas.**

ADOSSAR. v. n. *Ant.* Carregarse a la esquena. **Echarse á cuestas.**

ADOTZENAR. v. a. Comptar y posar a part per dotzenes. **Adocenar.**

ADOTZENARSE. v. r. Ferse ab gent baixa. **Adocenarse.**

ADOTZENAT, DA. p. p. de adotzenar. **Adocenado.** || adj. Vulgar, desautorisat. **Adocenado.** || Separat per dotzenes. **Adocenado.** || Desmanyat, xapusser, xavacá; sense mérit, sense gènit o inventiva; de gust malíssim, principalment parlant d'escriptorets y poetes desgraciats. **Adocenado, ramplón, chavacano, chapuchero.**

ADOU. m. Font caudalosa. || *Hidrog.* Adous d'Abella. Adous de Fabert (Pirineus).

ADQUIRIDOR, A. m. y f. El qui adquireix. **Adquiridor.**

ADQUIRIR. v. a. Conseguir, guanyar. **Adquirir, alcanzar, granjear.** || a. Contraure algun costum bó o dolent. **Adquirir.** || Ferse séu lo que algú desitja o lo d' altre. **Adquirir, usurpar, apropiarse.** || Averiguar lo que s' ignorava, cóm: *adquirir coneixements, noves*, etc. **Adquirir.** || Cambiar alguna cosa la essencia que tenía o alguna de ses qualitats per altra distinta. **Adquirir.**

ADQUIRIR AB EL CAP DELS DITS O AB LLUR SUOR. || fr. *Adquirir con sus puños ó con sus pulgares.*

ADQUIRIRSE. v. r. **Adquirirse, granjearse.**

ADQUIRIT, DA. p. p. **Adquirido, adquisito.**

ADQUISICIÓ. f. Guany, logro. **Adquisición.**

ADQUISIDOR, A. a. m. y f. Ab que 's designa el qui adquireix, **Adquiridor, y ant., adquisidor.**

ADQUISIR. v. a. ADQUIRIR.

ADQUISIT, DA. p. p. ADQUIRIT.

ADQUISIVITAT. f. *Fren.* Propensió a adquirir béns y apropiarse 'ls; desitj de tindre, de posseïr. **Adquisividad.** || La part del cràni que indica aquesta propensió. || La emoció que senten alguns al véures richs y que, éssent mòlt forta, passa a ésser avaricia.

ADRAENT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Fórnols, prov. de Lleida.

ADRAGANT. m. *Bot.* Materia gomosa que destila naturalment del arbust tragacanta, que 's cría a Turquía, a Persia y a algún altre punt del Assia. **Adraganto, alquitira, tragacanta, granévono**

ADRAGANTA. f. La goma tragacanta. **Tragacanta, alquitira.**

ADRAGANTINA. f. *Met.* y *Bot.* Substancia escatosa d' un blanch brut, sens olor, transparenta, que 's troba en mòlts vegetals, unida casibé sempre ab una altra substancia més o menys semblanta a la goma aràbiga. **Adragantina.**

ADRALL. *Geog.* Poble de la parroquia d' Ortó, prov. de Lleida.

Adrall

ADRAM. m. *Ant. Quim.* Protohidroclorat de la sal comuna. **Adram.**

ADRARISSA. f. *Bot.* L' arrel de la aristoloquía, usada antigament en medicina. **Adrariza.**

ADRÁS. *Fís.* Alambich, destilador.

ADRASSANA. f. Drassana, lloch a la vora del mar, ont s' hi fabriquen, adoben y conserven les embarcacions, y s' hi guarda tot lo necessari pera armarles o equiparles. **Arsenal, atarazana, tarazana, astillero, tarazanal.**

ADRASSO. m. *Ant.* L' alambí o destilador ab que dessalaven l' aigua del mar els mariners espanyols desde 'ls primers temps de llurs llargues navegacions. **Adrazo.**

ADRECH. adj. *Ant.* DESTRE.

ADRÉS. m. Adorno, atavío, compostura. **Aderezo.** || Adorno de dones compost de diamants, perles, etc. **Aderezo.** || Els adornos del cavall. **Jaez, aderezo.** || ADRESSA, 1.

ADRÉS DE CASA. V. PARAMENT DE CASA.

ADRÉS D' ESPASA, DAGA, etc. Guarnició *Aderezo de espada, daga*, etc.

ADRESSA. f. La direcció o sobrescrit que 's posa a les cartes o documents que s' envíen closos, etc. **Dirección, guía, sobrescrito, sobre membrete, y membrete.** || Direcció determinada d' un lloch, còm: *donar la adressa del palàu.* **Dirección.**

ADRESSADOR. m. Especie de ribot, quin ferro ocupa solsament la meitat de la fusta, y l' altra meitat, que surt un poch, s' afirma al cantó de la pessa que 's riboteja, ab lo qual se logra fer una guía segura, pera igualar y deixar perfectament plana la superficie. **Juntera.**

FER PASSAR PER L' ADRESSADOR. f. *Met.* Fer passar per tot el rigor de la llei. *Echar la ley ó toda la ley á alguno.* || Fer passar per tots els exámens y proves. *Pasar por todas las aduanas.*

ADRESSAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte de adressar. **Enderezamiento.**

ADRESSAR. v. a. Posar dret lo qu' és tort. **Enderezar.** || Posar recte lo qu' és decantat. **Enderezar, destorcer.** || Reformar els abusos, posar les coses en bon estat. **Enderezar.** || Igualar, allisar la paret pera emblanquinarla. **Jaharrar.** || Llevar a la fusta el vici qu' ha prés després de travallada. **Desalabear.** || Girar la nau que está de carena. **Adrizar.** || Alçar, po-

sar dreta y perpendicular alguna cosa. **Alzar, levantar.** || Encaminar. **Dirigir.** || Esmenar, corretgir. **Corregir, enmendar, castigar, enderezar.**

ADRESSAR UN SEPULCRE. fr. Ferlo. *Levantar, erigir un sepulcro.*

ADRESSARSE. v. r. Posarse dret alló qu' és còrb. **Enderezarse, aderezarse.** || r. *Náut.* Posarse en situació vertical la nau o altra cosa qu' estava inclinada. **Adrizarse, izarse,** y ant. **empinarse.**

ADRESSARSE EN LA SELLA. *Loc. met.* Prepararse pera ferse ferm en alguna opinió. *Afirmarse en los estribos.*

ADRESSAT, DA. p. p. *Náut.* Aixecat, posat dret lo qu' era inclinat, principalment parlant dels barcos. **Adrizado, izado,** y ant. **empinado.**

ADRET. adv. m. *Ant.* Expressament, a dretes. **De intento, adrede, de propósito.**

ADRETAMENT. adv. de m. *Ant.* RECTAMENT, JUSTAMENT.

ADRETES. adv. m. A gratcient, aposta. **Adrede expresamente, de propósito. de industria, de caso pensado.**

ADRI. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Canet de Adri, prov. de Girona.

ADRIÁ. n. p. **Adrián.**

ADRIÁTICH. m. El mar o golf de Venecia. **Adriático.** || adj. Lo que pertany a dit mar. **Adriático.**

ADRISSAR. v. a. *Náut.* Adressar la nau qu' está girada de carena. **Adrizar.**

ADRISSARSE. r. *Náut.* ADRESSARSE.

ADRISSAT, DA. p. p. **Adrizado.**

ADROGACIÓ. f. *For.* S' usava còm sinònim de adopció. **Adopción, adrogación.**

ADROGUER. m. Qui comercia en drogues y perfums. **Droguero, droguista, especiero, confitero.**

ADROGUERÍA. f. Botiga de adroguer, **Droguería, especería.**

ADROSTRAL. adj. y s. m. Una de les pesses de les barres superiors d' algúns animals. **Adrostal.**

ÁDRULS. m. pl. *Ter.* GAONS.

ADSCAPEAL. s. y adj. m. *Anat.* Una de les pesses de dins de l' aureila d' algúns animals. **Adscapeal.**

ADSCÁPUL. m. *Anat.* Una de les pesses del omoplat u os de la espatlla. **Adscápulo.**

ADSEMBLA. f. Matxo o mula de càrrega. **Acémila.**

ADSEMBLER. m. El qui cuida o mena adsembles. **Acemilero.**

ADSUBIA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Pego. Es a l' esquerra del riu Bullent y té 632 hab.

ADUANA. f. Casa pública, en la qual se registren les mercaderies y s' hi cobren els drets. **Aduana.** || El dret que paguen els géneros o mercaderies a la Aduana. **Aduana.**

ADUANAR. a. Registrar el género a l' Aduana y pagarshi 'ls drets. **Aduanar.**

ADUANER, A. m. L' administrador o 'ls dependents d' una Aduana. **Aduanero.**

ADUAR. m. Població ambulant feta de tendes de campanya y barraques ont hi habiten els gitanos. **Aduar.**

ADUCCIÓ. f. *Anat.* La acció o moviment dels muscles aductors. **Aducción.**

ÁDUCH. Conj. advers. ADHUCH.

ADUCTOR. m. *Anat.* El muscle que serveix per conduir algún membre cap dins, per exemple, el muscle que condueix els ulls cap al nas. **Aductor.**

ADUIR. a. Alegar, donar proves o raons. **Aducir, alegar, exhibir, exponer.** || *Met.* Corretgir, fer anar pel bon camí al que anava malament, al viciós, mal criat, etc, **Corregir, enderezar.**

ADUIRSE. r. *Met.* Esmenarse algú a força de càstichs, advertencies, amenaces o rigors. **Enmendarse, corregirse, enderezarse.** || Ésser aduit o alegat. **Aducirse, alegarse, exponerse, exhibirse.**

ADUIT, DA. p. p. Alegat, presentat còm a raó, prova, etc. **Aducido, exhibido, alegado.** || *Met.* Corretgit, esmenat el que seguía mal camí o tenía mals costums, vicis, etc. **Corregido, enderezado.**

ADULACIÓ. f. La acció o efecte de adular. **Adulación.**

ADULADOR, A. m. y f. El qui adula. **Adulador.**

ADULAR. v. a. Dir o fer ab estudi lo que agrada a altres. **Adular, lisonjear, untar los cascos.** || a. Complaure, afalagar, regositjar, enorgullir; causar plaers o sensacions agradables, física y moralment parlant. **Adular, deleitar, regocijar, halagar, complacer, enorgullecer, lisonjear.**

ADULARIA. f. *Min.* Feldespat de potasa, de color de mareperla, transparent, que 's troba més especialment a una de les estribacions del Sant Gotart (Suissa), montanya coneguda abans ab el nòm de Adula; és una pedra fina molt usada còm adorno; també s' usa pera donar transparencia a la porcellana. A causa dels seus visos maraperlins, se li dóna vulgarment el nòm de *pedra de lluna.* **Adularia.**

ADULARSE. r. Ésser afalagat. **Deleitarse, complacerse, halagarse, lisonjearse, regocijarse, adularse, enorgullecerse.**

ADULAT, DA. p. p. **Adulado.**

ADULT. adj. S' aplica a la persona que ha acabat ja l' adolescencia; també 's diu del animal o de la planta que ha fet ja tota la seua creixensa. **Adulto, ta.**

ADÚLTER, A. m. y f. *Ant.* Qui comet adulteri. **Adúltero.**

ADULTERACIÓ. f. Falsificació, vici d' alguna cosa. **Adulteración.**

ADULTERADOR, A. m. y f. El qui adultera. **Falsificador, adulterador, falsario.**

ADULTERADAMENT. adv. m. Ab frau, engany o falsificació. **Adulterdaamente.**

ADULTERAMENT. m. ADULTERACIÓ.

ADULTERAR. v. a. Cometre adulteri. **Adulterar, cometer adulterio.** || v. a. *Met.* Falsificar, contrafer alguna cosa. **Adulterar, falsificar, viciar, corromper.**

ADULTERAT, DA. p. p. **Aduiterado.**

ADULTERI. m. Violació de la fé conjugal. **Adulterio.**

ADULTERÍ, NA. adj. Pertanyent al adulteri. **Adulterino.** || *Met.* Fals, contrafet. **Adulterino.**

ADUMBRAR. a. *Blas.* Fer que 'l camp del escut se vegi entre les ombres de la pintura. **Adumbrar.**

A DURES PENES. m. adv. En prou feines, fent tots els possibles pera .. **Apenas, casi, por poco, á viva fuerza.**

ADURIR. v. a *Ant.* Cremar. **Quemar.**

ADURIRSE. r. Cremarse les plantes per l' acció de una calor mòlt forta. || **Arrebatarse, ahornagarse, abrasarse, adurirse, agostarse.**

ADURIT, DA. p. p. *Ant.* **Quemado.** || adj. Abrusat, cremat, abrasat parlant de plantes. **Adurido, arrebatado, agostado, abrasado.**

ADURMENTAT, DA. adj. *Ant.* Adormit. **Adormecido.**

ADUST, A. adj. De géni aspre. **Adusto, bronco, brusco.**

ADUSTIÓ. f. *Ant.* La acció y efecte de cremar. **Combustión, adustión.** || *Med.* Incendi dels humors o de la sang. **Adustión.**

ADUSTIU, VA. adj. Lo que té virtut de cremar. **Adustivo** || *Med.* **Adustivo.**

ADVENEDÍS. adj. Se diu per menyspreu de qualsevol foraster que vá a establirse a algún país sens empleo u ofici. **Advenedizo.** || Foraster, estranger. **Advenedizo, extranjero.** || *Ant.* El gentil o maometá que 's convertía a la nostra religió. **Advenedizo.**

ADVENIDER. adj. VENIDER. || ADVENEDÍS. || ESTRANGER.

ADVENIMENT. m. Vinguda, arribada. **Advenimiento, venida, llegada.** || Exaltació a alguna dignitat. **Elevación, exaltación.** || La vinguda de Nostre Redeptor a la terra. **Advenimiento.**

ADVENIR. v. n. ADVINDRE.

ADVENT. m. Nom que dòna la Iglesia católica al temps comprés entre 'l quart diumenge avans de Nadal y la vigilia de aquesta diada. **Adviento.**

ADVENTICI, A. adj. Accidental, que sobrevé, que no es natural o propi. **Adventicio, casual, accidental, fortuito.** || *Fís.* Unit accidentalment a un cos. **Adventicio.**

ARREL ADVENTICIA. La que surt als lluchs d' algunes plantes y serveix pera la reproducció de aquestes, còm la de la maduixa, la de la viola boscana, etc. *Raiz adventicia*

BÉNS ADVENTICIS. Els que adquireix el fill en la patria potestat. *Bienes adventicios.*

ADVENTICIAMENT. adv. m. D' una manera adventicia. **Adventiciamente.**

ADVENTUAL. adj. Pertanyent al advent. **Adventual.**

ADVERACIÓ. f. *For.* Afirmació. **Advocación, aseveración.** || Certificació, instrument ab que s' assegura la veritat d' alguna cosa. **Certificación, certificado**

ADVERAR. v. a Asseverar, certificar, donar per certa alguna cosa. **Adverar.** || *Náut.* **Avarar.**

ADVERAT, DA. p. p **Adverado.**

ADVERBI. m *Gram.* Part de la oració que modifica 'l verb o qualsevulga altre paraula, fent ab ell lo meteix que l' adjectiu fá ab el sustantiu; en realitat no fá més que sustituir una proposició seguida del seu complement: *bonament, ab bondat; desvergonyidament, sense vergonya,* etc **Adverbio.**

ADVERBIAL adj. *Gram.* Pertanyent al adverbi. **Adverbial**

ADVERBIALMENT. adv m. A manera de adverbi. **Adverbialmente.**

ADVERBIAR a *Gram.* Usar una paraula còm adverbi; convertirla en adverbi **Adverbiar**

ADVERBIARSE. r. *Gram.* Ésser usada còm adverbi alguna veu, transformarshi. **Adverbiarse**

ADVERBIAT, DA. adj. *Gram* Empleat còm adverbi **Adverbiado.**

ADVERS, A. adj. Contrari, fatal, desgraciat. **Adverso.** || El qu' está enfront. **Adverso.**

PART ADVERSA. *For.* El contrari. *Parte adversa.*

ADVERSAMENT. adv. m. Desgraciadament. **Adversamente, desgraciadameate.**

ADVERSAR. *Ant.* Oposarse, contrariar. **Contrariar, resistir, oponerse, y ant. adversar.**

ADVERSARI, A. adj Contrari, advers. **Adversario, contrario, adverso.** || m. Contrari, enemich. **Adversario.** || s. Oposat a un altre pel desitj de avençarlo en materia d' ingeni, etc. **Adversario** || Qui disputa a un altre 'l dret o propietat d' alguna cosa. || f. pl *Fil.* Notes posades en forma de taules pera tindreles presentes al fer un discurs o un escrit. **Adversarias.**

ADVERSATIU, VA adj. *Gram.* S' aplica a la conjunció que junta coses oposades o contraries, com: *encare, mes, pero.* **Adversativo.**

ADVERSIÓ. f. Qualitat o condició de lo que no es favorable. **Contrariedad, oposición** || Odi, malavolensa. **Aversión**

ADVERSITAT. f. Desditxa, desgracia, infortuni. **Adversidad, desdicha, desgracia, infortunio** || f. pl. Calamitats, miseries de la humanitat. **Vicisitudes, adversidades, aflicciones, calamidades, miserias**

ADVERTENCIA. f. Acció y efecte d' advertir. **Advertencia.**

ADVERTIDAMENT. adv m Ab advertencia. **Advertidamente.** || ADRETES.

ADVERTIMENT. m. ADVERTENCIA

ADVERTIR. v. a. Reparar, observar. **Advertir, reparar, echar de ver, notar.** || a Veure al girarse a un punt **Advertir.** || Veure de repent, sense pensar. || Manar, prevenir, fer present. **Intimar, advertir, comunicar, prevenir, mandar.** || Recordar, recapacitar. **Caer en la cuenta, recapacitar, advertir.** || Avisar, aconsellar. **Advertir, amonestar, apercibir.**

ADVERTIT, DA. p. p **Advertido.** || adj. Estordit, viu, astut. **Advertido, avisado** || —PAS. *Equit* El pas sostingut, ben acompassat. **Paso advertido.**

DESPRÉS D' ADVERTIT. *Después de advertido.*

ANAR O ESTAR ADVERTIT. fr. Estar previngut, obrar ab advertencia y precaució. *Ir, andar, estar sobre el aviso ó sobre los estribos.*

ADVINDRE v n. Succeir. **Acontecer, ocurrir, suceder.**

ADVOCACÍA. f. Professió del advocat. **Abogacía.**

ADVOCACIÓ. f. INVOCACIÓ, 3. || *Ant.* ADVOCACÍA. || f. Acció y efecte de advocar. **Advocación.** || Se diu del títol que tenen algunes imatges, pera distingirse unes d' altres. **Advocación.** || *For.* Acció de atraure a sí algún tribunal superior, la causa que s' está pledejant a un altre infe.ior. **Advocación, avocación.**

ADVOCADA. f. Muller del advocat. **Abogada.** || *Met.* Intercessora, mediadora. **Abogada.**

ADVOCADET m. *Fam. iron.* Se diu del advocat que no té gaire parroquia, o qu' es poch entés en la seua professió. **Abogadillo.**

ADVOCAR. v. a. Defensar plets o altres causes. **Abogar.** || Parlar a favor d' algú. **Abogar, interceder.** || a Consagrar un temple, una imatge, etc , ab un títol qualsevol. **Advocar.**

ADVOCAT, DA p. p **Abogado.** || m Professor de jurisprudencia. **Abogado, jusisconsulto.** || *Met.* Intercessor. **Abogado, intercesor, medianero, protector, patrono.** || —DE CAUSES PERDUDES. fr. *Met* Manifasser, el qui 's fica ont no 'l demanen. *Procurador de pobres* || —DE POBRES. Advocat qu' era pagat pel rey pera defensar les causes dels pobres de solemnitat. Les Corts de 1820 suprimiren aquèst sou, y desde aleshores quedá a càrrech dels colegis d' advocats, y aquesta corporació comissiona algúns de sos individuos pera defensar dites causes *Abogado de pobres* || —PATRIMONIAL L' advocat dels interessos de la corona *Abogado fiscal ó patrimonial.* || —QUE XARRA MÓLT NO DIU COSA BONA Aforisme ab que 's significa que qui mòlt parla, ni sempre acerta, ni diu alló que convé *Quien mucho habla, mucho yerra.* || —SENSE CAUSES. Se diu d' aquell que no té parroquia y també ab tó irónich d' aquell que aparenta mòlt y no té res. *Abogado sin clientela.*

BUSCA SEMPRE L' ADVOCAT QUE 'T MOSTRE LA VERITAT. Aforisme ab que s' expressa la solicitut que s' ha de tindre en tota elecció, principalment tractantse de qui ha de defensar els nostres drets. *Sé cauto en elegir.*

EN PLET CLAR CAP ADVOCAT; EN DUPTÓS NI UN NI DOS. Aforisme ab que 's significa que no déu empendre 's cap plet per els resultats que porta, tant si 's guanya com si 's pert, y que déu preferirse sempre una composta.

ÉSSER ADVOCAT DE CAUSES PERDUDES. fr. Se diu dels que 's fiquen en lo que no 'ls importa. *Meterse en la renta del excusado.*

ADVOCATORI, A. adj. CONVOCATORI

ADVOCATORIES. f. pl. *Polít.* Calificatiu de les cartes ab qu' un rey, emperador, etc , reclama algún vassall sèu resident en territori extranger. **Advocatorias.**

ADZABEJA. f. *Ant.* y

ADZABELLA. f. *Ant.* GAYETA, PEDRA.

ADZANETA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud de Lucena; és a la dreta del Monleón y té 2.998 hab. || — D' ALBAYDA. Poble de la prov. y bisbat de Valencia, part. judicial d' Albayda; té 1.029 hab.

Adzavara

ADZARÍ. m. *Bot.* Planta de la familia de les aristoloquiácees que té les fulles en forma de paparina y fá les flors blanques. **Azaro, hierba tabernera, ombligo de Venus, oreja de fraile ó de monje.**

ADZAVARA. f. *Bot.* Planta americana de la familia de les agávees complertament naturalisada a les terres del litoral catalá; té les fulles llargues, estretes y mòlt dobles, guarnides de punxes als costats ab una de més forta al cap de munt; viu mòlts anys, però no floreix més que una sola vegada y s' mort després de florir; de les seues fulles se n' treu una filassa que serveix pera teixits. **Pita, agave.**

ADZEMBLA. f. ADSEMBLA.

ADZUR. m *Ant.* Blau de cel. **Azul.**

AEANANT y AENANT. adv. t. *Ant.* En avant. **En adelante.**

AECI. n. p. **Aecio.**

AER. m. *Ant* Aire. **Aire.**

AERA SEUCA. *Geog. Ant.* Nom de Penyíscola, prov de Castelló, en temps dels romans.

AEREODINÁMICA. f. *Fís.* Part de la mecánica que tracta de la forsa del aire y altres fluits. **Aereodinámica.**

AEREODINÁMICH, CA. adj. *Fís.* Lo que pertany a la aereodinámica **Aereodinámico**

AEREÓFACH, GA. adj. *Zool.* Que viu o 's manté del aire. **Aerívoro, aereófago**

AEREOFILACI. m *Mín.* Conca o cavitat plena de aire. **Aereofilacio.**

AEREOMANÍA. f. Manía de consultar l' aire. **Aereomancia, aereomanía**

AEREOMANIÁTICH, CA s. y adj. Qui s' entrega a la aereomanía. **Aereómano-**

AEREOMETRE. m. *Fís.* AEROMETRE.

AEREÓPOD, A. s. y adj. fig. Sumament lleuger de peus. **Aereópodo.**

AÉREU. A. adj. Lo que pertany al aire, o consta d' ell. **Aéreo.** || *Met.* Vá. **Aéreo, fantástico, vano.** || *Poet.* Cosa mòlt elevada, còm torres, xiprés, etc. **Aéreo.**

AERIÁ, NA. adj. El meteix que aéreu. **Aeriano, aéreo.**

AÉRICH, CA. adj. y m. *Min.* Qu' está en contacte ab l' aire. **Aèrico.**

AERÍFER, A. adj. Que serveix de conductor al aire. **Aerífero.**

AERIFICABLE. adj. *Fis.* Que pot pendre alguna de les propietats del aire atmosférich. **Aerificable.**

AERIFICACIÓ. f. *Fis.* La acció y efecte de aerificar. **Aerificación.**

AERIFICAR. a. *Fis.* y *Quim.* Transformar en aire, vapor o gas, algún cos sólit o líquit. **Aerificar.**

AERIFICAT, DA. adj. fig. Subtilisat, fet lleuger y sutil còm l' aire. **Aerificado.**

AERIFLUXUS. m. *Med.* Expulsió dels vapors, gasos, etc., del cos per qualsevol conducte. **Aerifluxus.**

AERIFORME. adj. *Quím.* En forma de gas o aire atmosférich. **Aeriforme.**

AERIFORMITAT. f. *Quim.* Qualitat de lo qu' és aeriforme. **Aeriformidad.**

AÉRIT, DA. adj. *Zool.* S' aplica als animals que viuen exclusivament al aire. **Aérito.**

AERÍVOR, A. adj. *Zool.* Qui viu del aire. **Aerívoro.**

AEROCLAVICORDI. m. *Mús.* Instrument que sona posantlo en contacte ab l' aire per efecte de la vibració de les cordes. **Aeroclavicordio.**

AERÓFAN, A. adj. *Fis.* Transparent y diáfane còm si fòs aire. **Aerófano.**

AERÓFIDRO, A. adj. *Min.* S' aplica als cossos buits que en sa cavítat tenen un líquit y un globulet o bombolla d' aire. **Aerófidro, aerofiláceo, aereofilacio.** || m. AEREOFILACI.

AERÓFIL, A. s. Que li agrada o desitja tindre aire. **Aerófilo.**

AEROFIS. adj. Que s' infla o aixampla per medi del aire. **Aerófiso.**

AERÓFITA. f. y adj. *Bot.* Se diu de tota planta que viu a la terra al contacte del aire en contra de les que viuen dins del aigua. **Aerófita.**

AERÓFOB, A. adj. *Med.* Que té horror al aire violent. **Aerófobo.**

AEROFOBIA. f. *Med.* Horror que 's té al aire y principalment a les bufades de les persones. **Aerofobia.**

AERÓFON. m. Instrument de música ab teclat, que ha servit de base pera l' harmonium. **Aerófono.**

AERÓFON, A. adj. *Hist. nat.* Que té una veu retrunyidora. **Aerófono.**

AERÓFOR, A. adj. AERÍFER.

AEROGNOSIA. f. *Fis.* Part de la física que tracta de les propietats del aire y de les seues funcions en la naturalesa. **Aerognosia.**

AEROGNOSTA. s. y adj. *Fis.* Qu' es entés en la aerognosia. **Aerognóstico.**

AEROGNÒSTICH, A. adj. *Fis.* Pertanyent a la aerognosia. **Aerognóstico.**

AERÓGRAF. m. *Fis.* Entés en la aerografía. **Aerógrafo.**

AEROGRAFÍA. f. Descripció, teoría del aire. **Aerografía.**

AEROGRÁFICH, CA. adj. *Fis.* Relatiu o pertanyent a la aerografía. **Aerográfico.**

AERÒLECH. m. *Fis.* Qui entén en la aerología o sigui en el tractat del aire y de les seues propietats. **Aerólogo.**

AEROLIT. m. *Min.* y *Astron.* Massa mineral, composta principalment de ferro y níquel, y que a voltes conté magnesia, sílice, sofre y cromo, que baixa de l' atmósfera acompanyada sempre de fenómens lluminosos y d' algún trò o detonació. **Aerolito, aereolito.**

AEROLOGÍA. f. Tractat del aire y de les seues propietats. **Aerología.**

AEROMANCIA. f. Suposat art de endevinar el futur per medi dels fenómens que 's presenten a l' atmófera, o al aire, còm se diu vulgarment. **Aeromancia.**

AEROMANTICH. m. Professor de aeromancia. **Aeromántico.**

AERÒMETRA. s. Qui entén la aerometría. **Aerómetra.**

AERÒMETRE. m. Instrument pera midar la densitat o la rarefacció del aire. **Aerómetro.**

AEROMETRÍA. f. Art de midar l' aire. **Aerometría.**

AEROMÈTRICH, CA. adj. Pertanyent a la aerometría. **Aerométrico.**

AERONAUTA. m. Qui puja pels aires ab la bomba o globo aerostàtich. **Aereonauta, aeronauta.**

AERONAUTICA. f. *Fís.* Art de navegar pel aire. **Aereonáutica, aeronáutica.**

AERONAUTICH, CA. adj. *Fís.* Pertanyent a la aeronàutica. **Aereonáutico, aeronáutico.**

AEROSFERA. f. *Fís.* La massa d' aire que volta la terra. **Aerosfera, aereosfera.**

AEROSIS. f. *Med.* Debilitat, minva o rarificació de la sanch. **Aerosis.**

AEROSTACIÓ. f. *Fís.* L' art de fer les bombes o aeróstats. **Aerostació.**

AEROSTAT. m. *Fís.* Globo o bomba plena de gasos, vapors o aire més lleuger que l' atmosférich, que puja y va per l' aire. **Aereóstato, aeróstato**

AERÓSTATA. m. Aquell que 's sosté pels aires. **Aeróstata.**

AEROSTATICA. f. Part de la física que investiga les lleys del equilibri dels cossos sospesos al aire. **Aereostática, aerostática.**

AEROSTATICAMENT. adv. m. A manera de globo aerostàtich. **Aerostáticamente.**

AEROSTATICH, CA. adj. Lo que 's refereix al aire. **Aerostático.** || Lo que va pel aire. **Aereostático, aerostático.**

AEROSTATIFORME. adj. Que té la figura de globo aerostàtich. **Aerostatiforme.**

AEROSTATMI. m. *Fís.* Baròmetre inventat l' any 1765 pera apreciar exactament les variaciones del pes y temperatura de l' atmósfera. **Aerostatmio.**

AEROTON. m. *Fís.* Fusell de vent. **Aeroton.**

AERÓTONA. f. *Mil.* y *Fís.* Escopeta de vent que, còm l' aeroton, llensa, sense pólvora, violentment els projectils per medi del aire comprimit. **Aerótona.**

AESMAR. v. *Ant.* Imaginar, judicar.

AESONA. *Geog. ant.* Nom d' Isona, prov. de Lleida, en temps del romans.

AETIOLOGÍA. f. *Med.* Explicació, discurs sobre les causes d' una malaltía. **Etiología, aetiología.**

AETITES. *Min.* Varietat d' hidróxit de ferro geódich, dins de quina cavitat hi há un ronyó sólit, movible; vulgarment se 'n diu *pedra d' águila*. Els grechs l' hi atribuíen maravelloses virtuts, sobre tot en els parts. **Aetites, etites.**

AFABILÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt afable. **Afabilísimo.**

AFABILITAT. f. Dolsura, suavitat en el tracte. **Afabilidad, agrado.**

AFABLE. adj. Suáu, agradable en el tracte **Afable.**

AFABLEMENT. adv. m. Ab afabilitat. **Afablemente.**

AFADIGADAMENT. adv. m. Ab agitació, fatiga. **Fatigadamente, fatigosamente.**

AFADIGADÍSSIM, A. adj. sup. **Fatigadísimo.**

AFADIGAMENT. m. Cansanci, fatiga. **Fatiga.**

AFADIGAR. v. a. Incomodar, atormentar, cansar, acongoixar. **Fatigar.** || **Fadigar.**

AFADIGARSE. v. r. Incomodarse, atormentarse, cansarse, acongoixarse. **Fatigarse.**

AFADIGAT, DA. p. p. **Fatigado.**

AFAENAMENT. m. *Ant.* TASCA.

AFAENAT, DA. adj. *Ant.* El qui s' afanya mòlt. **Atareado, afanoso.**

AFAIRE. m. *Ant.* AFER.

AFAISANAT, DA. adj. Semblant al faisá o que té alguna de les seues propietats. **Fasiánido.**

AFAIT. m. y

AFAITAMENT. m. *Ant.* AFEIT.

AFAITAPOBRES. m. *Fam.* Se diu del barber que sap mòlt poch o que quan afaita fa mòlt mal. **Desuellacaras.**

AFAITAPORCHS. m. *Fam. vulg.* AFAITAPOBRES.

AFAITAT, DA. adj. *Vulg.* Escamat, xasquejat, burlat, enganyat. **Chasqueado, burlado.** || p. p. **Afeitado.**

AFALACH. m. Demostració de carinyo. **Halago.**
AB AFALACHS. m. adv. Carinyosament. *Lisonjeramente, con halagos.*

AFALAGADAMENT. adv. m. Ab afalachs. **Mimadamente.**

AFALAGADOR, A. m. y f. Qui afalaga. **Halagador.**

AFALAGAMENT. m. AFALACH.

AFALAGAR. v. a. Demostrar amor y carinyo. **Halagar, acariciar.** || Adular. **Adular.**

AFALAGAT, DA. p. p. **Halagado.**

AFALCONAT, DA. adj. Semblant al falcó. **Halconado.**

AFALSAT, DA. adj. Que forma una curva semblanta a la de la fals. **Falcado.**

AFAMADAMENT. adv. m. D' un modo afamat o famós. **Famosamente, afamadamente.**

AFAMAR. v. Fer patir fam. **Hambrear.** || *Ant.* Fer venir gana de menjar. **Dar gana de comer.** || Acreditar, donar fama. **Afamar.** || *Ant.* **Infamar, difamar.**

AFAMARSE. v. r. Ferse famós. **Afamarse.**

AFAMAT, DA. p. p. **Hambreado.** || adj. Famolench. **Hambrón.** || Qui té fam. **Hambriento.** || *Met.* Ansiós, mòlt desitjós d' alguna cosa, còm: *afamat de virtut.* **Hambriento.** || Acreditat. **Afamado, famoso.** || *Ant.* INFAMAT, DIFAMAT.

AFANAR. v. a. *Fam.* Robar ab astucia. **Limpiar.**

AFANAT, DA. p. p. Robat. **Limpiado.**

AFANEIDÓSCOPI. m. *Opt.* Instrument que serveix pera sometre 'ls cossos opachs als maravellosos efectes de la llum **Afaneidóscopo.**

AFANETA. s. m. Ab que 's significa aquell que roba o 'n té costúm. **Ladrón.**

AFANGAR. v. a. *Ant.* ENFANGAR.

AFANGARSE. v. r. *Ant.* ENFANGARSE.

AFANÍPTER, A. adj. *Zool.* S' aplica al insecte que no té ales. **Afaníptero.**

AFANITA. f. *Geol.* Familia de roques piroxéniques. **Afanita.**

AFANÍTICH, CA. adj. *Geol.* S' aplica al terrer o a la roca que conté afanita. **Afanítico.**

AFANÓPTER, R. adj. *Zool.* S' aplica a l'au que té les ales negres, fosques, etc **Afanóptero.**

AFANÓS, A adj. *Ant.* AFANYÓS.

AFANT. m. *Ant.* AFANY.

AFANTASMAT, DA. adj. A modo de fantasma. **Afantasmado.**

AFANY. m. Travall fatigós. **Afán.** || Ansia, desitj vëement. **Afán, ahinco.**

AFANYADAMENT. adv. m. Ab afany. **Afanadamente.**

AFANYADOR. s. y adj. Qui afanya. **Atareador.**

AFANYAMENT. m. Acció y efecte de afanyar y afanyarse. **Afán, atareamiento.**

AFANYAR. v. a. Guanyar ab afany. **Afanar.** || a. *Met.* Fer cuitar o donar pressa. **Apresurar, apretar, apurar, fatigar, cansar.**

AFANYARSE. v. r. Enllestirse, travallar depressa. **Afanarse, despachar, menear las manos, las muñecas, los pulgares.** || Fatigarse en algún travall o diligencia. **Afanar, afanarse, desvivirse.**

AFANYAT, DA. p. p. **Afanado** || adj. Guanyat, merescut. **Merecido, ganado.** || Escarrás, que se afanya. **Afanador, afanoso.**

AFANYÓS, A. adj. Penós, que costa mòlt travall. **Afanoso, trabajoso.**

AFANYOSAMENT. adv. m. D' un modo afanyat o afanyós. **Afanosamente.**

AFARAM. m. *Verb.* Persona enfadosa. **Cócora.**

AFARAMS. m. pl. *Ter.* AVIRAM.

AFARDELLAR. v. a. Agafar malament y sens ordre algnna cosa flexible, com roba, etc. **Arrebujar.**

AFARMANSA. f. *Ant* FIANSA, AFERMANSA.

AFARMANSAR. v. a. *Ant.* AFERMANSAR.

AFARMANSAT, DA. p. p. *Ant.* AFERMANSAT.

AFARRUSSARSE. v. r. Menjar y beure mòlt. **Atracarse.**

AFARTADA. f. Gran tip o menjada sense mida. **Hartazgo, rehartazgo.**

AFARTALENCIA. f La qualitat de fart, golosía d' atiparse. Aquesta veu enclou al meteix temps la idea de ganduleria. **Glotonería, poltronería.**

AFARTAMENT. m. *Ant.* FART.

AFARTAPOBLES. adj. S' aplica a certa especie de raïm que tè 'l grà gros y la pell dura, qu' es bo pera guardarse. **Lairén.**

AFARTAR. v. a. Satisfer o comblar ab excés el apetit de menjar o beure **Hartar.** || *Metáf.* Satisfer el gust o desitj de qualsevol altra cosa. **Hartar.** || Suposa abundancia o multitut de lo que expressen els noms ab que 's junta, com: *afartar a algú de bastonades, de bofetades,* etc. **Hartar.**

AFARTARSE. v. r. **Hartarse.**

AFARTAT, DA. p. p. **Hartado, harto.**

AFÁRTAM BÈ Y DÍGASME MORO. *Ref.* Denota que algú ha perdut la por a la reprensió, y no fá cas del que diràn. *Dame pan y llámame tonto. Tañe el esquilón y duermen los tordos al son.*

AFASSIA. f. *Fil.* Dupte o indecissió del esprit en algún judici problemàtich. **Afasia.**

AFATXAR. v. a. *Ter.* Molestar, aburrir. **Abrumar, fastidiar, moler, marear.**

AFAVORIDAMENT. adv. m. D' un modo afavorit, ab afavoriment o favor. **Favorecidamente.**

AFAVORIDOR, A. m. y f. El qui afavoreix. **Favorecedor, bienhechor.**

AFAVORIMENT. m. FAVOR.

AFAVORIR. v. a. Amparar, ajudar, defensar, protegir. **Favorecer, socorrer.** || Fer algún favor. **Favorecer.** || Apoyar algún fet, opinió, etc. **Favorecer, obsequiar.**

AFAVORIT, DA. p. p. **Favorecido.** || adj. Estimat. **Favorecido, favorito.**

AFAZENDAT, DA. adj. *Ant.* **Atareado.**

AFEBLIMENT. m. *Ant.* La acció y efecte de afeblir o debilitar. **Debilitación, debilidad, disminución, reducción.** || Acció y efecte de afeblir o enflaquir. **Enflaquecimiento, extenuación.**

AFEBLIR. v. a. *Ant.* DEBILITAR.

AFEBLIRSE. v. r. *Ant.* DEBILITARSE.

AFEBLIT, DA. p. p. *Ant.* DEBILITAT, ENFLAAQUIT.

AFECCIÓ. f. Impressió que causa alteració. **Afección.** || AFICIÓ, ESTIMACIÓ. || f. Reserva de provisió d' un benefici eclesiàstich, en especial la del Papa. **Afección.** || *Med.* Afecte o impressió morbífica. || Moviment del ánima, passió, sentiment engendrat en el cor humà.

AFECCIONABLE. adj. Digne d' apreci, que mereix benevolensa o que se li tingui estimació. **Estimable, amable, afeccionable.**

AFECCIONAR. a. *Ant.* Estimar, apreciar. **Amar, querer, estimar, apreciar.**

AFECTABLE. adj. Que 's pot afectar. **Afectable.**

AFECTABLEMENT. adv. m. D' un modo afectable. **Afectablemente.**

AFECTACIÓ. f. Presumpció en els modals, accións y paraules. **Afectación.** || Estudi manifest en escullir les paraules. **Afectación.**

AFECTADAMENT. adv. m. **Afectadamente.**

CAMINAR AFECTADAMENT. *Contornearse, cernerse.*

AFECTADOR, A. m. y f. El qui afecta. **Afectador.**

AFECTAR. v. a. Parlar u obrar ab afectació. **Afectar.** || Fingir, com: *afectar ignorancia.* **Afectar, fingir, aparentar.** || Fer impressió una cosa en altra. **Afectar.** || **Codiciar.** || Fer les coses ab estudi y per vanitat. **Afectar.** || Atacar a algú un mal. **Dañar, afectar, atacar.** || fig. Perjudicar els interessos de algú. **Afectar.** || Acongoixar, afligir. **Afligir, afectar, impresionar, angustiar, acongojar.**

AFECTARSE. v. r. Sentirse o ressentirse d' alguna cosa. **Afectarse, impresionarse.** || Ser afectat. **Afectarse.** || Ésser aficionat a algú o a quelcom. **Ser devoto de una persona ó aficionado á algo.**

AFECTAT, DA. p. p. **Afectado.** || adj. Presumit en excés. **Afectado.** || Buscat ab massa estudi. **Afectado.** || *Met.* Membre danyat. **Afecto.** || adj. Inclinat, apassionat. **Afecto, afectado, adicto, aplicado, inclinado, dado, entregado, aficionado,** || Enternit. **Conmovido, afectado, enternecido.** || Afligit, atormentat per. **Afligido, acongojado, atormentado, afectado.** || Ofés. **Afectado, ofendido.**

AFECTE. m. Afició. **Afecto, afición.** || Passió. **Afecto.** *Med.* Dolencia, còm *afecte de pit.* **Afecto.** || *Pint.* Expressió, vivesa de la acció d' una pintura. **Afecto, expresión.** || adj. Inclinat a alguna persona o cosa. **Afecto, aficionado, adicto, devoto.** || Subjecte a un encárrech u obligació. **Afecto.** || *Fisiol.* Se diu del cos a qui sobrevénen aquestes o les altres qualitats, accidents o mutacións, y aixís se diu: *aquest cos está afecte de la blancura.* **Afecto.**

AFECTÍSSIM, A. adj. sup. **Afectísimo.**

AFECTIU, VA adj. Lo que pertany al afecte o provè d' ell. **Afectivo.** adj. Que afecta, impressiona o inspira afecte. **Afectivo.** || *Med.* Se diu de les facultats que resulten de la organisació primitiva del cervell. || Que pot ser afectat.

AFECTIVITAT. f. *Fren.* Propensió a afectarse y la facultat de afectar que tenen algunes persones. **Afectividad.** || L' instint o inclinació que 'ns fa estimar a les persones y animals, y també als objectes inanimats que 'ns rodejen o que provénen de persones, a les quals tenim afecció. || Os del cap o porció d' ell, que denota 'l major o menor grau de desenrotllo de la expressada propensió o inclinació. || Qualitat de lo afectable.

AFECTUÓS, A. Carinyós, amorós. **Afectuoso.**

AFECTUOSAMENT. adv. m. D' un modo afectuós. **Afectuosamente.**

AFECTUOSÍSSIM. A. adj. sup. **Afectuosísimo.**

AFECTUOSÍSSIMAMENT. adv. m. **Afectuosísimamente.**

AFECTUOSITAT. f. Estimació, benevolensa, agrado, ternura, amor per algú. **Afectuosidad.**

AFEGIDOR. A. m. y f. El qui afegeix. **Añadidor.**

AFEGIDURA. f. *Ant náut.* Juntura, ajust de les fustes, carenes, rodes y cintes **Escarba, alefrís.** || Part afegida a un' altra. **Añadidura.** || La part o lloch en que s' afegeixen dúes o més coses. **Juntura.**

AFEGIMENT. m. *Ant.* AFEGIDURA.

AFEGIR v a. Unir, juntar una cosa ab un' altra. **Añadir, juntar, pegar, unir** || Aumentar. **Añadir, aumentar, acrecentar, agregar.** || Exagerar. **Añadir, exagerar, ponderar, abultar.** || En els escrits. **Añadir, adicionar.** || **Consolidar.**

AFEGIR LLENYA AL FOCH fr. *Met.* Fomentar els disgustos y discordies. *Añadir leña, yesca ó fuego al fuego*

AFEGIRSE. v. r. **Añadirse**

AFEGIT, DA. p. p. **Añadido** || AFEGIDURA.

AFEGITÓ. m. *Ter* AFEGIDURA.

AFEINAR. a. Afanyar, donar pressa. **Atarear, apresurar, estimular, instar.**

AFEINARSE. v. r. Donarse pressa en acabar una feina. **Apresurarse, atarearse, darse prisa.**

AFEINAT, DA. p. p. **Atareado, afanoso.**

AFEIT. m Compostura pera hermosejar alguna cosa, y en especial els ingredients ab que les dones se pinten la cara. **Afeite, jalbegue, ajo.** || La manya en afeitar les mercaderías. **Aderezo.**

COMPONDRE AB AFEITS. fr. *Afeitar, jalbegar.* || Pulir les mercaderíes pera véndreles més cares. *Aderezar, acicalar.*

AFEITADET, A adj. Dim. de afeitat. **Afeitadito**

AFEITAGOSSOS. s. *Fam.* AFAITAPORCHS.

AFEITANAR a. *Mar.* Tallar la rebava de la rebladura dels perns pera tráure'ls. **Afeitanar.**

AFEITAPOBRES. s *Fam* AFAITAPOBRES.

AFEITAR. v. a. Fer la barba. **Afeitar, hacer la barba, rasurar.**

AFEITARSE. v r. Pulirse **Remilgarse** || Ferse la barba **Afeitarse, hacerse la barba.**

DIGA LA MULLER DEL CEGO, PERA QUÍ S' AFEITA DIEGO? *Ref.* Vitupera la sobra d' adorno de les dones ab el fí d' agradar a altres més que als seus marits. *¿La mujer del ciego, para quién se afeita?*

AFEITAT, DA p p. **Afeitado.** || adj. Pintat, hermosejat ab afeits. **Afeitado.**

AFEIXUGARSE. v. Resignarse a fer una cosa desagradable. **Apechugarse.**

AFELADOR. m. AHELEADOR.

AFELÁN. m. *Astron.* Una de les estrelles de Géminis. **Afelán**

AFELAT, DA. adj. Compost ab fel o que tè alguna de les seues propietats. **Aheleado.**

AFELI. m. *Astron.* Punt de l' órbita d' un planeta que 's troba més lluny del sol. **Afelio.**

AFEMAR. v. a. ESTERCOLAR.

AFEMBRAT. p. p. **Afeminado.** || FLUIX.

AFEMELLAR. v. a. Fer perdre 'ls costums o l' aspecte viril a algú; fer que pels seus modos o per la seua mena de vestir se sembli a les dones. **Afeminar.**

AFEMELLARSE v. r. Pendre costums de dona; anarse semblant a n' ella. **Afeminarse**

AFEMELLAT. adj. El qui pel seu modo de vestir, enraonar o per les seues costums se sembla a la dona. **Afeminado, a.**

AFEMELLACIÓ. f. L' acte y efecte de afemellarse. **Afeminación**

AFEMELLADAMENT. adv. m **Afeminadamente.**

AFER. m. QUEFER, NEGOCI. || v. a. FER.

FERRER, FERRER, FÉS TON AFER. *Ref.* ***Buñolero á tus buñuelos ó Zapatero, á tus zapatos.***

HOME DE GRAN AFER. ***Loc. ant.*** **Home de suposició, de qualitat, principal**

QUI TÉ DINERS, FA SOS AFERS. *Ref. Quien tiene dineros, pinta panderos.*

AFERENT adj. *Anat.* Nòm donat a cada un dels vasos linfàtichs que van a una de les glàndules del meteix nòm. **Aferente.**

AFÉRESIS f. *Gram.* Figura per la que 's suprimeix una lletra o sílaba al principi de la dicció. **Aféresis.**

AFERIR. v. a. CONTRASTAR.

AFERIT m *Quím.* Fosfat de coure d' un vert fosch que 's crestallisa en octaedres **Aferito.**

AFERMANSA. f. FIANSA.

AFERRALL m. Rengle de pedres posades de cantell o tronch atravessat que hi ha a alguns camins mòlt costeruts pera que puguin aferrars 'hi les potes de les cavalleríes y no rellisquin **Estriberón.**

AFERRAMENT. m. Agafament fort. **Aferramiento.** || *Ant.* FERMESA

AFERRAR. v. a Agafar fortament. **Aferrar, agarrar** || *Náut.* Plegar les veles sobre la verga. **Aferrar.** || Assegurar la embarcació ab les ancles. **Aferrar, anclar.** || a. Cremar algún guisat. **Socarrar.** || Coure 'ls ous sols sense bàtre 'ls y ab oli bullent o mòlt ardent. **Guisar huevos estrellados.**

AFERRARSE. v. r. Agafarse fortament. **Aferrarse, agarrarse** || *Met.* Insistir algú tossudament en la seua opinió. **Aferrarse.** || r. Barallarse dos o més, tenitse agafats ab les mans, o pegantse cops de puny, etc. **Pelearse** || *Vul.* Tenir acte carnal persones o besties. **Unirse, juntarse.** || Cremarse algún menjar que 's cou. **Socarrarse, pegarse, quemarse**

AFERRASAR. v. a. *Ter.* **Arrapar.**

AFERRAT, DA. p. p. **Aferrado.**

AFERRAVELAS. m. *Náut. ant.* Corda prima que 's feia forta juntada a les amantines en la verga major y en la del trinquet pera ajudar a aferrar y pendre 'ls penols de les veles respectíves. **Aferravelas.**

AFESIS. f. *Med.* Disminució o acabament d' una malaltía. **Afesis.**

AFETE. m. *Astrol.* Nòm que 's dona al planeta baix quina influencia se neix **Afete.**

AFEYTÚS DE BAIX. *Geog.* Caseríu del terme de Llanás, prov. de Girona

AFEYTÚS DE DALT. *Geog.* Caseríu del terme de Llanás, prov. de Girona.

AFFASENDAT, DA. adj. *Ant.* AFEINAT.

AFFECCIÓ. f. AFICIÓ.

AFFERMAR v *Ant* AFIRMAR.

AFÍ m. Parent per afinitat. **Afín**

AFIANSAMENT. m. *Ant.* FIANSA. || m. Acció y efecte de afiansar. **Afianzamiento.**

AFIANSAR. v. a. Fer fiansa. **Afianzar, salir por fiador** || Assegurar ab puntals, claus; etc. **Afianzar, asegurar, afirmar**

AFIANSAR DE CALUMNIA. *Ter.* Subjectarse l' acusador a les proves baix les penes establertes contra 'ls calumniadors. *Afianzar de calumnia.*

AFIANSARSE. r. Ésser afiansat. **Afianzarse, garantizarse, garantirse.**

AFIANSAT, DA. p. p. Que se li ha fet fiansa. **Caucionado, garantido, asegurado, afianzado, cubierto, garantizado.**

AFIBALL m. *Ant.* GAFET.

AFIBLAR. v. a. *Ant.* Cordar els vestits ab gafets o botóns. **Abrochar.**

AFIBLAT, DA. p p. Cordat ab gafets. **Abrochado.**

AFÍBUL. m *Ant.* Gafet pera cordar o ajustar la roba. **Corchete.**

AFIBULAR. a. *Ant.* Cordar o ajustar el vestit ab gafets. **Abrochar.**

AFICAMENT. adv. AHINCO.

AFICAR. v a. *Ant.* FICAR. || *Ant. metáf.* v. r. APLICARSE.

AFICAT, DA. *Ant.* FICAT.

AFICH. m. *Ant.* L' acte de fixar. **Fijación.** || *Met. ant.* APLICACIÓ.

AFICIÓ. f. Estimació decidida **Afición, afección, afecto.** || Inclinació a fer alguna cosa. **Afición, propensión.** || Afany, activitat, diligencia, eficacia. **Actividad, ahinco, eficacia.**

AFICIÓ BOJA. *Pasión loca, ciega afición.*

MIRAR UNA COSA AB GRAN AFICIÓ O AB UNA AFICIÓ. fr. Denota l' atenció ab que 's mira alguna cosa que se desitja. *Echar el ojo, ó tanto ojo á una cosa.*

PER L' AFICIÓ PERDRE 'L CONEIXEMENT. fr. Se diu quan un estima o considera mòlt més de lo que val alguna cosa, seduit pel carinyo o altres afectes. *Cegar la pasión.*

AFICIONADAMENT. adv. m. Ab afició. **Aficionadamente.** || m. *Ant.* AFICIÓ.

AFICIONADÍSSIM. adj. sup. **Aficionadísimo.**

AFICIONAR. v. a. Causar afició, inclinar a alguna cosa. **Aficionar**

AFICIONARSE. v. r. Cobrar afició a alguna cosa. **Aficionarse.** || Amar mòlt a algú. **Aficionarse.**

AFICIONAT, DA. p p. **Aficionado.** || AFECTE. || adj. Instruit en algún art o professió sense tíndrela per ofici, especialment parlant dels comediants **Aficionado,** || Inclinat, afecte a. **Aficionado, entregado, dado, adicto, afecto, adherido, apegado.**

AFICIONETA. f. d. **Aficionilla.**

AFIDIFECH. adj. *Zool.* Que menja pugó. **Afidífago.**

AFIDÍVOR, A. adj. *Zool.* Que devora pugó. **Afidívoro.**

AFIGAT. p. p. Semblant a una figa.

AFIGÉN, A. adj. *Bot.* Se diu de les malaltíes causades pel pugó que tenen algunes plantes, produintles descomposició o deformitat. **Afijeno.**

AFIGENOSIS f. *Bot.* Descomposició o deformitat de diversos órgans de les plantes, produida pel pugó y altres insectes que hi viuen. **Afiegenosis.**

AFIGURABLE. adj Que pot ésser afigurat o vist confusament. **Divisable, vislumbrable.**

AFIGURAMENT. m. *Ant.* FIGURA, REPRESENTACIÓ. || FIGURANSA.

AFIGURAR. v. a. Veure confusament els objectes per estar massa llunyans. **Divisar, vislumbrar, columbrar.**

AFIGURARSE. v. r. Pensar. **Figurarse, imaginar.**

AFIGURAT, DA. p. p. **Divisado, vislumbrado.** || **Figurado**

AFILADES. adj. y s. pl. *Blas.* Se diu de les pesses que tenen les extremitats acabades en qualsevol mena de punxes. **Aguzadas.**

AFILADOR. m. ESMOLET.

AFILAR, v. a. ESMOLAR, ALLOSAR.

AFILERAR, v. a. ARRENGLERAR.

AFILERARSE. v. r. ARRENGLERARSE.

AFILIACIÓ. f. Admissió o allistament d' un individuo en alguna societat, comunitat, etc. **Afiliación.** || Senyes del que s' allista, nòm, patria, etat, etc., y en especial se diu dels senyals físichs d' una persona, els quals la donen a conéixer. **Filiación.**

PENDRE LES AFILIACIONS. fr. Afiliar, apuntar, el nòm, patria, etat, etc., d' algú. *Afiliar, filiar.* || *Metaf.* Ferse capás de les senyes d' algú pera conéixel altra vegada que 's vegi. *Afiliación.*

AFILIADOR, A. Qui afilía o pren les filiacions. **Afilador.**

AFILIAR. a. Admetre, allistar, associar a una comunitat qualsevol, pendre les filiacions d' alguna persona. **Afiliar, incorporar, admitir, filiar.**

AFILIARSE. r. Ésser afiliat. **Filiarse, afiliarse.**

AFILIAT, DA. p. p. y s. Admés, allistat, incorporat en una societat qualsevol. **Afiliado, Filiado**

AFILIGRANADOR, A. Qui afiligrana. **Afiligranador.** || adj. Lo que serveix pera afiligranar.

AFILIGRANAR. v. a. Fer travalls de filigrana o que s' hi semblin. **Afiligranar.**

AFILIGRANAT, DA. adj. Fet de filigrana o a manera de filigrana. **Afiligranado.** || *Met.* Delicat. **Afiligranado.** || adj. *Met.* Fí, prim, de menudes faccions y també les faccions meteixes. **Afiligranado.** || Magre, flach, sech.

AFILÓ. m. Pessa de cer pera esmolar les eines de tall. **Afilón.**

AFILLACIÓ. f. Acció d' afillar, afillarse o adoptar per fill. **Prohijación, afiliación.**

AFILLADOR, A m. y f. Qui afilla o adopta. **Prohijador.** || Qui afilla 'l bestiar. **Ahijador.**

AFILLAMENT. m. *Ant* **Prohijamiento.**

AFILLAR. v. a Adoptar per fill a un extrany. **Prohijar, adoptar.** || Entregar el fill a la potestat del pare adoptiu. **Emancipar.** || Posar el bestiar ab sa mare o ab altra pera criarlo. **Ahijar.** || *Met.* Atribuir. **Ahijar, acumular, imputar.**

AFILLARSE. v. r. Pendre per fill a qui ho és de un altre. **Adoptar, prohijar.**

AFILLAT, DA. p. p. **Prohijado, ahijado.** || m. y f. FILLOL.

AFINABLE. adj. Lo que 's pot afinar. **Afinable**

AFINACIÓ. f. La acció y efecte d' afinar. **Afinación, afinamiento, afinadura** || *Mús.* Armonía de veus o instruments. **Afinación, armonía** || f. Purificació dels metalls al gresol. **Acrisolación, acrisolamiento, afinación, purificación.** || Extraure de les barres y planxes o lámines de plata les esporgaríes que hi queden després de fòses. **Afinación.**

AFINADAMENT. adv. m. D' un modo afinat. **Afinadamente.**

AFINADOR. m. El qui afina. **Afinador.** || *Mús.* Mena de clau de metall, o be un martellet, ab que se afinen algúns instruments de corda, com el piano, 'l salteri, l' arpa, etc. **Afinador, templador, llave, martillo.** || Instrument pera obrir y tancar les boques de les flautes de l' orga, a fí de retardar o accelerar llurs vibracións, fins a posarles perfectament sonores: la seua figura, després de donar tota una volta, és la de dos conos perfets, un a la part superior y altre a la Inferior d' una pessa que 'ls uneix **Afinador.** || El qui té per ofici afinar pianos o altres instruments músichs. **Afinador.** || El qui afina 'ls pesos y mesures **Afinador, fiel contraste.** || El qui purifica els metalls. **Afinador.**

AFINADORA. f. La pedra de afinar navajes, etc. **Afiladera.**

AFINAMENT. m. Afinació, finura. **Afinación, finura.** || Entre 'ls agullers la darrera má que 's dona a les agulles, féntleshi la punxa passantles per demunt d' una pedra d' esmerill, que 's fá anar ab un torn. **Afinamiento.** || Acció y efecte de purificar els metalls al gresol **Afinación, acendramiento, purificación.**

AFINAR. v. a. Donar a una cosa la perfecció de que 's capás. **Afinar, pulir, acicalar, perfeccionar.** || Igualar les cubertes dels llibres **Afinar.** || Posar les balançes al fí. **Abalanzar, balancear, enfielar.** || Examinar y marcar els pesos y mesures. **Afinar, potar.** || Purificar els metalls ab el gresol. **Afinar.** || MORIR || *Mús.* Trempar els instruments músichs. **Afinar.** || Cantar, sonar ab afinació. **Afinar**

AFINARSE. r. Ésser afinat **Afinarse.**

AFINAT, DA. adj Fí, pulit. **Afinado, pulido, liso.** || Elegant, garbós. **Fino, elegante, airoso.** || *Met.* Que sembla mitj mort, o que té color de mort. || *Mús.* Passat pel afinador, parlant d' instruments músichs

Afinado. || Trempat, acordat, parlant de veus o instruments.

AFINCARSE. v. Adquirir inmobles. **Afincarse.**

AFINITAT. f. Parentiu que cadahú dels dos que 's casen contrau mutuament ab el parents del altre. **Afinidad** || Analogía o semblansa d' una cosa ab una altre. **Afinidad.** || *Quim.* La forsa ab que s' atrauen y uneixen les partícules dels cossos. **Afinidad.**

AFINITOLOGÍA f. *Fís.* Ciencia que tracta de la propietat que tenen els cossos, en virtut de la qual les molécules tendeixen a unirse unes ab altres. **Afinitología**

AFINS. m. pl. Els parents per afinitat. **Afines.**

AFIÓ. m. *Farm* Cert electuari que té per base l' opi, y emborratxa y enfurisma **Afión**

AFIÓSTOM. adj. *Zool.* Calificatiu que 's dona als animals que tenen el morro llargarut y la boca mòlt petita. **Anfióstomo**

AFIRMACIÓ f La acció y efecte de afirmar. **Afirmación, aseveración, afirmativa**

AFIRMADAMENT adv. m *Ant.* Ab fermesa o seguretat. **Afirmativamente.** || FERMAMENT.

AFIRMAR. v a Donar per certa alguna cosa **Afirmar, aseverar, asegarar, certifidar** || Posar o fer ferm. **Afirmar.**

AFIRMARSE v r. Ferse ferm en lo que s' ha dit o fet **Afirmarse, ratificarse, confirmarse, mantenerse.** || Sostindre ab tenacitat alguna opinió. **Porfiar, insistir, aferrarse.** || Descansar una cosa demunt d' un' altre. **Afirmarse, apoyarse, estribar, cargar.**

AFIRMAT, DA. adj Assegurat de modo que no pot bellugarse o moures'. **Afirmado** || Sólit, fort, ferm, ue té la necessaria solidesa. **Consolidado, sólido, afirmado.** || Que no admet dupte. **Afirmado.**

AFIRMATIU, VA. adj. Lo que afirma. **Afirmativo.**

AFIRMATIVA f. *Lóg* Afirmació, y també tota proposició que afirma. **Afirmativa.**

AFIRMATIVAMENT. adv. m. **Afirmativamente.**

AFISTOLAT, DA. adj *Med.* Qu' és semblant a la fístola. **Afistolado, fistuloso.** || Que té fístola o fístoles.

AFISTONAR v. a. *Arqui.* Donar a algún adorno la forma de fistó. **Festonar, afestonar, festonear.**

AFISTONAT, DA adj. Lo que té forma de fistó. **Afestonado.**

AFITAMENT. m. Acte y efecte d' afitar. **Amojonamiento, alindamiento.**

AFITAR. a. Termenar, amollonar, senyalar ab fites. **Amojonar, acotar, alindar, lindar.**

AFITX. v. a. *Ant.* y *ter.* Tercera persona d' indicatiu del verb. AFEGIR.

AFIXE. m. Ab que 's significa un dels elements components de les paraules, o sía tot aquell element que s' agrega a la radical pera més determinarla. **Afijo.**

AFLAMACIÓ. f. *Ant.* Acció y efecte d' aflamar o inflamar. **Inflamación** y *Ant.* **aflamación.**

AFLAMADOR, A. s. adj. *Ant.* Que aflama o inflama. **Inflamador** y ant. AFLAMADOR.

AFLAMAR. v. a. *Ant.* INFLAMAR.

AFLAMARSE. v. r. **Abrasarse las plantas.** || *Ter.* Dit del pa. SUBTARSE.

AFLAMAT, DA. p. p. INFLAMAT. || ABRASAT. || SUBTAT.

AFLAQUIMENT. m. L' acte y efecte d' aflaquirse. **Enflaquecimiento.**

AFLAQUIR. v. a. Fer tornar flach a algú. **Enflaquecer, enmagrecer.** || a. Donar la carn rentada a certes aus de presa pera enmagrirles. **Abajar.**

AFLAQUIRSE. v. r. Posarse magre. **Enflaquecer, enflaquecerse, enmagrecer.**

AFLAQUIT, DA. p. p. **Enflaquecido.**

AFLAUTAT, DA, adj. Semblant a la flauta o que té alguna de les seues propietats. **Flautado.**

AFLAYRAMENT. m. Acció y efecte de aflayrar, olorar, ensumar. **Husmeo.**

AFLAYRANSA. f. Aflayre, flayre, olor que fá alguna cosa. **Husmeo.** || Tuf, mal olor, de la carn especialment. **Tufo, husmo.**

AFLAYRAR. v. a. Olorar, ensumar. **Husmear.** || *Met.* Sutjar, inquirir. **Husmear.** || v. n. Fer mal olor alguna cosa, especialment la carn. **Husmear.**

AFLAYRAT, DA. p. p. **Husmeado.**

AFLAYRE m. Mal olor que fá la carn. **Husmo.**

AFLEGMASÍA. f. *Med.* Falta de flegma o pituita. **Aflegmasía.**

AFLETXADA. adj. f. *Bot,* Se diu de la fulla triangular retallada per la base en dues puntes que miren cap enrera o cap baix, còm la de l' agrella, per exemple. **Aflechada.**

AFLETXAT, DA. adj. Que té figura de fletxa. **Aflechado.**

AFLICCIÓ. f Pena, pesar. **Aflicción, afligimiento.** || *Ant.* INFORTUNI.

AFLICTE, A. adj. *Poét. ant.* Afligit. **Aflicto.**

AFLICTIU, VA. adj. Lo que causa aflicció. Se aplica més particularment a les penes que imposen els tribunals de justicia. **Aflictivo.**

AFLIGIDÍSSIM. adj. sup. **Afligidísimo.**

AFLIGIMENT. m. AFLICCIÓ.

AFLIGIR. v. a. Causar aflicció. **Afligir.** || Mortificar, molestar. **Afligir, cansar, molestar.** || Oprimir, apurar, apretar. **Abrumar, oprimir.** || Fer o causar pena. **Afligír, apenar,** y ant. **acuitar.**

AFLIGIRSE. r. Irritarse, desesperarse, entristirse, tindre congoixa. **Inquietarse, afligirse, acongojarse. desesperarse.**

AFLIGIT, DA. p. p. **Afligido,** y **aflicto;** aquest derrer sols s' usa en poesía. || adj. Se diu d' aquell que té aflicció. **Afligido.**

AFLOGÍSTICH, CA. adj. *Quim.* Lo que, crema sense fer llum, lo qne no pot inflamarse. **Aflogístico.** || *Med.* Lo que obra contra la inflamació.

AFLOMIDI, A. adj. *Bot.* S' aplica als vegetals que no tenen pell o crosta. **Aflomídeo.**

AFLUENCIA. f. Abundancia d' expressions. **Afluencia, facundia, copia.**

AFLUENT. adj. El qui abunda en expressions. **Afluente, facundo, elocuente, copioso.** || Se diu del riu que desaigua a un altre. **Afluente.**

AFLUIDESA. t. La qualitat de lo que aflueix. **Afluidez.**

AFLUIR. v. a. Anar les aigües d' un riu o d' una riera a fer cap en un altre. **Afluir.** || *Med.* Concurrir, carregarse 'ls humors a alguna part. **Afluir.**

AFLUIXADA. f. Acció y efecte d' afluixar. **Aflojamiento,** y ant. **aflojadura**

AFLUIXADOR, A. s. Qui afluixa. **Aflojador.**

AFLU XADURA. m. *Ant.* AFLUIXAMENT.

AFLUIXAMENT. m La acció y efecte d' afluixar o afluixarse. **Aflojamiento.**

AFLUIXAR. v. a. Disminuir la pressió o tivantó de alguna cosa. **Aflojar.** || v. n. Perdre la força alguna cosa, còm el vent, etc. **Aflojar, ceder.** || *Metaf.* Disminuirse, refredarse 'l fervor ab que s' havía emprès alguna cosa. **Aflojar.** || *Met.* **Aliviar.**

AFLUIXARSE. v. r. **Aflojarse.** || *Fam.* LLUFARSE. || r. Abandonarse, prostituirse, parlant especialment de dones de conducta gens moral **Prostituirse, abandonarse.** || Descordarse, desbotonarse. **Desabrocharse, desabotonarse.** || *Vulg.* Donar quartos, pagar, etc **Pagar**

AFLUIXAT, DA: p. p. **Aflojado.**

AFOCAR. v. n. *Ant.* Viure, habitar en algún lloch. **Residir, morar, habitar.**

AFOCAT, DA. p. p. **Habitado.**

AFODOSIA. f. *Pat.* Vòmit d' excrements, còlich miserere o de pintors. **Afodosia**

AFOFOLAR v. a. *Ter.* Descansar una cosa demunt d' un 'altra. **Apoyar.**

AFOGAR. v. a *Ant* y sos derivats. **Ofegar.** || APRETAR.

AFOLRAR. v. a Posar forro o forrar. **Aforrar.**

AFOLLADOR. m. Se diu del aucell qu' está a punt de sortir del niu **Volantón.**

AFOLLAMENT. m. *Ant* GASTAMENT, MALPART. || BALDADURA

AFOLLAR. v. a. *Ant.* TREPITJAR. || MALMETRE, MALTRACTAR, DANYAR || OPRIMIR. || ESPATLLAR ALGÚN MEMBRE. || *Ter.* Traure 'ls aucells del niu. **Sacar el nido, faltar, lastimar.** || ENLOQUECER.

AFOLLARSE. v. r *Ant.* MALPARIR. || TORNARSE BOIG. || Fustrarse una pretensió. **Anublarse, traspintarse.**

AFOLLAT, DA. adj. *Ant.* ESGARRAT.

AFOLLONIRSE. v. r. *Ter.* ACOBARDIRSE.

AFOLLONIT, DA. adj. *Ter.* ACOBARDIT.

AFONAR y

AFONDAR. v. a. ENFONSAR.

AFONÍA. s. f. *Med.* Privació, falta o supressió complerta de la veu, o impossibilitat de produir sòns articulats, sense que aquesta impossibilitat vagi acompanyada de desmay o rodaments de cap. **Afonía.**

AFÓNICH, CA. adj. *Patol.* S' aplica a qui pateix d' afonía o no pot articular cap sò. **Afónico, afono.** || *Gram.* Se diu de les lletres escrites que no sonen en la pronunciació com la *u* en *gue*. **Afónico.**

ÁFONO, A. adj. *Patol.* AFÓNICH, 1.

AFONSAR. v. a. *Ant.* ENFONSAR.

AFONSARSE. v. r. *Ant.* ENEONSARSE.

AFONYAR. v. a. Ab que 's significa l' acte de copejarse o maltractarse. **Golpear, magullar.**

AFORA. adv. ll. Fora del llòch en que 's troba la persona que parla. **Fuera, afuera.**

AFORA DE. prep. *Fuera de, excepto.*

AFORADOR. m. Aquell que afora. **Aforador.**

AFORAMENT. m. Acció y efecte d' aforar. **Aforo, aforamiento.**

AFORAR. v. a. Regonéixer les mercaderíes pera fixar els drets qu' han de pagar. **Aforar.**

AFORAT, DA. p. p. **Aforado, tasado.**

AFORCAT, DA. adj. Semblant a una forca o que'n tè la forma o disposició. **Furcífero, furcular.**

AFORES. m. pl. Encontòrns propers d' una població. **Alrededores, contornos, cercanias.** || Punts fora y prop de les muralles o extréms d'una població. **Extramuros, afueras.**

AFORES DEL PORTAL DE LLEIDA. *Geog.* Arrabal de la ciutat de Tarragona.

AFORES DEL PORTAL DE SANTA CLARA. *Geog.* Arrabal de la ciutat de Tarragona.

AFORINA. f *Ant. Quím.* Super-protosilicat de sodi o vidre. **Aforína.**

AFORISMA f. Tumor que se 'ls hi forma a les besties per la relaxació o trencadura d' alguna arteria. **Aforisma.**

AFORISME. m. Sentencia breu y doctrinal, axioma. **Aforismo.**

AFORÍSTICA. f. Colecció o ap'ech d' aforismes. **Aforística, refranero.**

AFORÍSTICH. adj. Escrit en forma d' aforisme; lo que pertany a l' aforística **Aforístico**

AFORM. m. *Med.* Ocasió, causa externa y manifesta d' una cosa qualsevol. **Aformo.** || adj. Se diu més particularment de les causes ocasionals o predisposadores de les malaltíes.

AFORNAR. v. a. *Ant.* ENFORNAR.

AFORRADOR, A. m. y f. ESTALVIADOR, A.

AFORRAR. a. ESTALVIAR. || FORRAR. *Ant.* **Alentar, confortar.**

AFORRO. m. *Náut.* Les pesses de que 's compón la part externa o inferior del casco d'un barco. **Aforro**

ANAR AFORRO. Anar a peu y sense impedimenta.

AFORTUNADAMENT adv m. Ab sort o fortuna. **Afortunadamente, felizmente.**

AFORTUNAT, DA. p. p. Felís, ditxós. **Afortunado, dichoso, venturoso.**

AFOSQUIR. v. a. Fer fosca, embrollar alguna cosa pera que no 's vegi clara. **Ofuscar.**

AFOSSAR v. a. *Ant.* Fer fossos. **Abrir, hacer fosos.**

AFOTISTA. adj. *Bot.* Se diu de la planta que creix guardada del sol y de la claror. **Afotista.**

AFOYLAR v. a. *Ant.* AFOLLAR.

AFRAGATAT, DA. adj. En forma de fragata. Se diu del barco de construcció tan rasa, que de lluny sembla una fragata. Nau que tè poca alsada de costats o poca obra morta. **Afragatado.**

AFRANCAR. v. a. *Ant.* ENFRANQUIR. || ALENTAR, CONFORTAR.

AFRANCAT, DA. p. p *Ant.* ENFRANQUIT || ALENTAT, CONFORTAT.

AFRANCH. m. *Geog. ant.* Nòm que solíen donar els alarbs a Fransa, Navarra y Catalunya.

AFRANCESAR. a. *Gram.* Donar a les paraules la terminació o inflexió francesa. **Afrancesar.** || Imitar el tò y 'ls modals francesos.

AFRANCESARSE. v. r Ferse als costúms y modes de Fransa. **Afrancesarse.** || Inclinarse al partit francés. **Afrancesarse.**

AFRANCESAT, DA. adj. Imitador de modes franceses. **Afrancesado.** || Afecte al partit francés. **Afrancesado.**

AFRANQUIR. v. a. ENFRANQUIR.

AFRAU. f. *Ter.* Barranch, fondalada. **Barranco, hondonada.**

AFREBOLIR. v. a. *Ant.* ENFLAQUIR.

AFRENAR. v. a. *Ant.* REFRENAR.

AFRENELLAR. v. a. *Ant. náut.* Lligar els rems quan no 's boga. **Frenillar, afrenillar.** || Amarrar les naus les unes ab les altres. **Afrenillar.**

AFRENELLAT, DA. p. p. **Afrenillado.**

AFRETAR. v. a. Fregar les embarcacions pera tréure'n la broma o córch. **Afretar.**

AFRETAT, DA. p. p. **Afretado.**

AFRETURAR. v. n. NECESSITAR.

AFREULIR. v. a. *Ant.* AFREVOLIR.

AFREUTIT, DA. p. p. *Ant.* AFREVOLIT.

AFREVOLIR. v. a. *Ant.* ENFLAQUIR, DEBILITAR.

AFREVOLIT, DA. p. p. *Ant.* ENFLAQUIT, DEBILITAT.

ÁFRICA. f. Una de les parts del mòn. **África.** || n. p. Diminutiu d' Afra. **África.**

AFRICÁ, NA. adj. El natural del África o el pertanyent a ella. **Africano.**

AFRICITA. f. *Min.* Nòm donat a una varietat de la turmalina negra. **Africita.**

AFRISONAT, DA. adj. Semblant al cavall frisó. **Afrisonado.**

AFRITA. f. *Min.* Varietat esponjosa del carbonat de cals. **Afrita.**

AFRODES. *Bot.* Cascall boscá.

AFRODI, A. adj. *Med.* Escumós, parlant especialment de la sanch y dels excrements. **Afrodo.**

AFRODICIS. m. pl. Entreteniments luxuriosos o lascius. **Afrodicios.**

AFRODISÍACH, CA. adj. m. Se diu de tot allò que pot despertar o excitar els desitjos venèrichs. **Afrodisíaco.**

AFRODISIOGRAFÍA. f. *Med.* Descripció dels plaers sensuals o venèrichs, dels fenómens de la generació, etc. **Afrodisiografía.** || Tractat de les malaltíes venèriques o de les afeccións sifilítiques.

AFRODITA. f. *Min.* Varietat de magnesia o escuma de mar que 's troba formant eflorescencies mòlt semblantes a les de la escuma. **Afrodita.**

AFROLIT. m. *Quím. ant.* Protoassoat de potasi o nitre. **Afrolito.**

AFRONAT. m. *Ant. quím.* Subprotocarbonat de sodi impur o barrella. **Afronatro.**

AFRONITRE. m. *Quím. Ant.* Nitre depurat, escuma o flor de nitre. **Afronitro.**

AFRONT. m. y

AFRONTA. f. *Ant.* Deshonor, descrédit, injuria. **Afrenta.** || Nota de pena afrentosa. **Afrenta, infamia.** || *Met.* Cas, situació, estat qualsevol en que 's pert l' honra o part d' ella. **Caso, situacióu, estado afrentoso.**

AFRONTACIÓ. f. CONFRONTACIÓ.

AFRONTADOR. m. El qui afronta. **Afrentador.**

AFRONTAMENT. m. *Ant.* AFRONT; acció y efecte d' afrontar. **Afrenta.**

AFRONTANT. adj. CONFRONTANT.

AFRONTAR. v. a. Causar afront. **Afrentar.** || CONFRONTAR.

AFRONTARSE. v. r. Envergonyirse. **Afrentarse, correrse.** || CONFRONTARSE.

AFRONTAT, DA. p. p. **Afrentado.**

AFRONTATS, DES. adj. pl. *Blas.* Se diu de les figures d' un escut que 's miren mutuament o estàn posades la una enfront del altra. **Afrontados.**

AFRONTÓS, A. adj Lo que causa afront. **Afrentoso.**

AFRONTOSAMENT. adv. m. Ab afront. **Afrentosamente, ignominiosamente.**

AFROSALINA. f. *Miner.* Guix transparent que se divideix en fulles. **Afrosalina, yeso espejuelo.**

AFROSINIA. f. *Med.* Desordre de les facultats mentals, bogería. **Afrosinia.**

AFTA. f. *Med.* La llaga blanca que 's fa a la membrana mucosa de la boca. **Afta.**

AFTALOSA. f. *Quím.* AFTALOSIS.

AFTALOSIS. f. *Quím.* Substancia blanca, soluble a l' aigua, que 's troba en les inmediacións dels v l-cáns; se composa de 46 parts d' ácit sulfúrich y 54 de potasa. **Aftalosa, aftalosita.**

AFTALOSITA. f. *Quím.* AFTALOSIS.

AFTÓS. a. adj. Que pateix d' aftes. **Aftoso.**

AFUAR. v. a. *Ter.* EMPAYTAR.

AFUARSE. v. r. *Ter.* Apretar a corre. **Echar á correr, dispararse.**

AFUHAT. p. p. AFUSAT.

AFUMAT. p. p. **Ahumado.**

AFUSELLAMENT. m. Acció y efecte d' afusellar. **Fusilamiento.**

AFUSELLAR. a. Matar a trets de fusell, en virtut de sentencia d' un consell de guerra o per voluntat despótica d' alguna autoritat. **Fusilar, pasar por las armas.**

AFUSIÓ. f. *Med.* Acció y efecte d' aplicar exteriorment l' aigua sobre algún cos deixantla caure, no en forma de raig, sino tota d' un plegat o en gran quantitat. **Afusión.**

AFUSIONAR. a. *Med.* Fer o practicar una afusió. **Afusionar.**

AFUST. m. *Artill.* Pessa de fusta demunt de quina s' apoya 'l morter pera dispararlo, asseguerantlo además pels munyóns ab fortes abrassaderes de ferro. **Afuste.** || Assento o esplanada en que s' assegura 'l morter, servintli còm la cureny a al canó, ab la diferencia de no tindre rodes ni ser movible un cop colocat a son lloch.

AGA. *Bot.* PEBROT.

AGABATXAT, DA. p. p. *Fam.* y *Vulg.* AFRANCESAT.

AGAFADA. f. El conjunt de persones que s' agafen d' una vegada. **Redada** || El conjunt dels animals que s' agafen d' una vegada ab el filat. **Redada.**

AGAFADÍS, A. adj. Lo que s' apega o encomana facilment. **Pegajoso, contagioso, contaminoso.** || Se diu també del subjecte que s' arrima a algú y no 'l deixa ni a sol ni a ombra, casi sempre ab l' intent de treuren profit. **Pegadizo.**

AGAFADOR. m. Qui agafa. **Tomador.** || El gos que agafa bè la presa. **Tomador** || Especie de coixinet o drap ab que 'ls sastres y planxadores agafen la planxa. **Paño de plancha.** || La part per ont s' agafa alguna cosa. **Asidero.** || *Met.* Ocasió o pretest. **Asidero.**

AGAFALLOPS. *Geog.* Caseriu del Vallespir, en el camí de La Menera. Té poques cases.

AGAFAMENT. m. La acció d' agafar. **Asimiento.**

AGAFAR v. a. Pendre ab la má. **Coger, asir, apañar.** || ACOMETRE, SOBREVINDRE, ADMETRE, PENDRE. || **Apegar.** || Emportarse'n lo que 's troba de passada, còm: *el riu agafa tot lo que troba.* **Coger.** || Aprofitar la ocasió o temps. **Coger, aprovechar.** || ATRAPAR, ASSOLIR. || CASSAR, PESCAR. || Conseguir, y aixís se diu: *procura agafar un empleu.* **Coger, lograr, alcanzar, llevar, pescar** || Contraure una malaltía, vici, mal gust. etc. || **Coger, tomar, contraer.** || Assegurar una cosa ab un' altra pels extréms, còm; *els matalassos ab el llensol.* **Coger.** || Dirigirse o encaminarse, còm: *agafar a la dreta.* **Tomar.** || Imitar, còm: *agafar altre método, l' estil de Ciceró.* **Coger, tomar.** || Insistir fortament en alguna cosa. **Empeñarse, encasquetarse, encastillarse, tomar el freno con los dientes.** || Ocupar certa extensió, y aixís 's diu: *la cortina agafa tot el balcó.* **Coger, extenderse, llegar, abrazar, alcanzar.** || Pendre a algú. **Coger, agarrar, prender.** || Percibir, cobrar, còm: *agafar les pessetes.* **Coger, tomar.** || Comensar a sentir els efectes d' algunes coses, còm: *dolor, calor,* etc. **Coger, tomar.** || ARRELAR LES PLANTES. **Arraigar, prender.** || Determinarse a l' acció que significuen els verbs ab que 's junta, y aixís 's diu: *agafá y se n' aná.* **Coger.** || Posarse a fer lo que denota l' instrument ab que 's junta, còm: *agafar la ploma, posarse a escriure; agafar el llibre, posarse a estudiar.* **Tomar.**

AGÁFALA. *Loc. fam.* Pera burlarse del qui té alguna esperansa sens fonament. *Átatela al dedo, átala por el rabo.*

AGAFARLA. *Loc.* Insistir constantment en alguna cosa. *Dar, darla.*

AGAFAR ICTERICIA. fr. *Med.* Tindre 'l fel sobreixit. *Aciguatarse, padecer ciguatera ó ictericia.*

AGAFAR LA DORMIDA. fr. Haver comensat a dormir pera poguer seguir fent'ho 'l temps suficient. *Conciliar el sueño.*

AGAFAR LA TURCA, LA MONA, EL GAT. fr. *Fam.* Emborratxarse. *Coger, pillar un cernícalo, una mona, una turca.*

AGÁFAT PER AQUÍ QUE NO CAURÁS. *Ref.* S' aplica familiarment a qui 's vol disculpar d' una cosa al apareixer sens raó. *Limpiate, que estás de huevo*

QUAN PASSEN FAN DE BON AGAFAR. *Ref.* Aconsella aprofitar les ocasións. *Al buen día ábrele la puerta, ó mételo en casa. Cuando te dieren el buen dado, échale*

la mano. Cuando te dieran la vaquilla, acude con la soguilla.

AGAFARROQUES. *Ictiol.* Peix de la familia dels cicloptérits, anomenat *Peix-porch* o *Xucladit* a Mallorca. Sapo de mar, pegadizo

AGAFARSE. v. r. BARALLARSE, PELEARSE. || Apoderarse, còm; s' *agafen a tot lo que troben.* **Llevarse, apoderarse, echar mano de.** || Emboliçarse, enganxarse, còm; *la llana en els esbarsers,* etc. **Asírse, enredarse.** || Unirse dues coses naturalment. **Pegarse** || Valdre's d' algún pretest, pendre ocasió. **Asirse, agarrarse, valerse, tomar pie.** || Aguantarse de alguna cosa ab les mans pera no caure. **Agarrarse, asírse, coger.** || Apegarse les viandes per falta de such. **Pegarse.** || Parlant de malaltíes. *Encomanarse.* || Enredarse la parra, eura, etc., en els arbres. **Enlazarse, trepar, enramarse.**

AGAFARSE FORT. fr. *Met.* Esforsarse lo possible pera no decaure del seu estat. *Tenerse á las clines.*

AGAFARSE PELS CABELLS. fr. *Fam.* Barallarse dos ab mòlta furia y estirantse manats de cabells 'l un al altre. *Tirarse de las greñas.*

AGAFASSOPES. Pesat en fer les coses. **Pelmazo, posma.** || DESMANYOTAT.

AGAFAT, DA. p. p. Çremat, parlaut dels guisats. **Ahumado, quemado, socarrado.** || Unit, adher t ab hum tat, pasta, engrut, etc. **Pegado, apegado.**

AGAFAT A LA SEUA. *Loc.* Se diu de la persona tossuda que no vol escoltar raons ni atendre a conveniencies que no siguin les que 'l sèu judici li dicta. *Aferrado, dado á la suya.*

AGAFATÓS, A. adj. APEGATÓS.

AGAFÓS, A. adj. AGAFADÍS, en la segona accepció.

AGAIG PORCH. *Exp.* vulgar pera despedir a algú. **He acá, coche allá.**

AGAITAR. v. a. *Ant.* AGUAITAR.

AGAITAT, DA. p. p. AGAITAT. || adj. Qu' es semblant a la gaita. **Agaitado.**

AGALACTIA. f. *Med.* Falta absoluta de llet als pits de la dona que acaba de parir. **Agalactia.**

AGALÁCTICH, A. adj. *Med.* Se diu dels nens que 's críen sense mamar, y dels que son desmamats de poch. Agalacto.

AGALAXIA. f. *Med.* AGALACTIA.

AGALBANAT, DA. adj. GALLÒFOL, MANDRÓS.

AGÁLICH, CA. adj. S' aplica al ácit de gales. **Agálico.**

AGALIU. n. CONSOL.

AGALOCH. m. *Bot.* Género de plantes liliácees. **Agaloxo, áloe.**

AGALONAT, DA p. p. **Galoneado.**

AGALLINAR. a. *Met.* Acobardir, acoquinar. **Acobardar, acoquinar.**

AGALLINARSE. r. *Met.* Acobardirse, espatarrarse. **Acobardarse, acoquinarse.**

AGÁM, A. adj. *Bot.* Tota planta que no té organisme sexual, còm els rovellons. Agamo.

AGAMIA. f. *Bot.* L' estat de les plantes que careixen d' organisme sexual. **Agamia.**

AGAPANT. *Bot.* Flor d' amor Agapanto.

AGAPE. m. *Rel.* Nòm qu' en els primers temps de la Igles a se donava a les festes y convits de pietat cristiana, en les que 's reuníen els fidels a les iglesies pera mantindre llur concordia y mutua unió. Agape.

AGAPETES. f. *(Amades* en grech.) Verges que sens fer vots se consagraven en els primers temps de la Iglesia al servei dels ecclesiástichs; després degeneraren fins al punt d' admetre en llurs cases a tota mena d' homens. || Certes dones que formant sectes en el sigle IV, buscaven el comers carnal dels jovens pe suadintlos que res tenía d' impur. Agapetas.

AGAPIT. n. p. Agapito.

AGARBAMENT. m. Acció y efecte de agarbar. **Agavillamiento.**

AGARBAR. a. Fer garbes. **Agavillar.**

AGARBERADOR, A. El que agarbera. **Agavillador.**

AGARBERAMENT. m. Acció y efecte de agarberar o apilar les garbes. **Agavillamiento.**

AGARBERAR. v. a. Apilar les garbes. **Hacinar.**

AGARBERAT, DA. p. p. **Hacinado.**

AGARBONAR. v. a. Abraonar. **Hacer fogotes, agarrafar.**

AGARBONARSE v. r. Abraonarse, agafarse 'ls que 's barallen. **Agarrafarse.**

AGARBONAYRE. m. AGARBERADOR.

AGARÉ, NA. adj. Descendent de Agar. **Agareno.**

AGARENS. m. pl. Secta de cristiáns renegats que a mitat del sigle VII abrassaven la religió musulmana després de haver negat el misteri de la Trinitat, dient que Déu no podía tíndrer fill puig que no tenía muller. Agarenos.

AGÁRICA. f. *Quím.* Protocarbonat de calci, que se treu de les escletxes de certes roques calisses **Agárica.**

AGÁRICH. m. Bolet blanch, excrescencia semblanta als bolets que 's fa a la soca d' algúns arbres. Agárico.

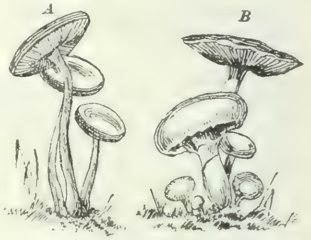

AGÁRICHS *A*, verinosos *B*, comestibles

AGARÍCOLA. adj. *Entom.* Insecte que viu exclusivament dels agárichs. **Agarícola.**

AGARRADA. f. Veu que s' usa entre 'ls traginers pera significar la mula a la qual se li han posat morralles. **Agarrada.**

AGARRAR. v. a. AGAFAR.

AGARRARSE. v. r. AGAFARSE.

AGARRAT. DA. p. p. AGAFAT. || adj. S' aplica a la persona mòlt avara. **Agarrado.** || S' aplica també al subjecte que ab freqüencia y descaro admet tot lo que li ofereixen. **Tomajón, tomón.** || Se diu de la persona robusta y de baixa estatura. **Rehecho.**

AGARRIGARSE. r. Tornarse còm una garriga. **Achaparrarse.**

AGARRIGAT, DA. adj. Se diu de la planta que creix poch y extén les seues branques còm la garriga. **Achaparrado.** || RABASSUT.

AGARROFARSE. v. r. Caragolarse les fulles dels arbres. **Encarrujarse.**

AGARROFAT, DA. p. p. **Encarrujado.**

AGARROTAR. v. a. Lligar mòlt estret, cinglar fort les averíes. **Agarrotar, amarrar.**

AGARSA. f. *Ant.* GARSA.

AGASAIG. Tracte carinyós y cortés. **Agasajo.** || El refresch de la tarde. **Agasajo.**

AGASAJADOR, A. m. y f. El qui tracta ab agasaig. **Agasajador.**

AGASAJAR. v. a. Tractar ab agasaig, carinyo, urbanitat. **Agasajar.**

AGASTRARI, A. adj. *Entom.* Se diu de certs infusoris que no tenen canal intestinal, limitantse les seues funcions a la exhalació y absorció exterior, còm les esponjes. **Agastrario.**

AGÁSTRICH. s. y adj. m. *Hist. nat.* Se diu de certs animals acéfals que no tenen canó digestiu i-v sible. **Agástrico.**

AGASTRONERVIA. f. *Med.* Falta de acció nerviosa al ventrell. **Agastronervia.**

AGASTRONOMÍA. f. *Med.* S' usa còm sinònim de agastronervia. **Agastronomía.**

AGASTROSVARI. m. adj. *Entom.* Se diu del infusori que no té cavitat digestiva. **Agastrosvario.**

ÁGATA. f. Nòm de dona. **Águeda.**

ÁGATA. f. *Miner.* Pedra fina quartsosa mòlt dura, semi-transparenta y capàs de rebre un bon puliment. **Ágata.**

AGATAMEUS. adv. de m. *Ter.* De quatre potes. **A gatas.**

AGATÍ, NA. adj. Que se sembla a l' ágata. **Agatina.**

AGÁTICH, CA. adj. *Miner.* Que conté alguna part d' ágata **Agatídeo, dea.**

AGATÍFERA. adj. f. *Min.* Se díu de la roca que conté ágata. **Agatífera.**

AGATINA. f. *Zool.* Mena de gasteròpodo de la familia dels hélices. **Agatina.**

AGATIRSO. m. *Entom.* Mena de cuquet fòssil, classificat entre 'ls sérpuls. **Agatirso.**

AGATIRSOS. m. pl. *Poét.* Pobles de la Sarmacia europea, a la Moscovia septentrional. **Agatirsos.**

AGATISAT, DA. *Min.* Se diu de certes fustes que s' han convertit en àgates y 's troben en terrenos quartsosos. **Agatizado.**

AGATODOR. n. p. AGATODORO.

AGATOFÓLIT. m. *Erpet.* Género de reptils ofidians en que hi van compreses les serps escatoses que no tenen verí a la llengua. **Agatofólido.**

AGATONIS. m. *Min.* Se dona aquest nom a la pedra àgata més fina y més preciosa. **Agatonis.**

AGATOYDES. adj. *Min.* Calificatiu d' algunes pedres semblantes a l' àgata. **Agatoides.**

AGAU. m. *Bot.* PITA, ADZAVARA.

AGAVATXAT. veg. AGABATXAT.

AGAVELL. m. AGAVELLAMENT.

AGAVELLADOR, A. adj. Aquell que agavella.

AGAVELLAMENT. m. Acció y efecte d' agavellar. **Acaparamiento.**

AGAVELLAR. v. a. Comers abusiu que consisteix en comprar tot el género que 's presenta al mercat pera estancarlo y vèndrel més car del preu corrent. **Acaparar.**

AGAVELLARSE. v. r. Amontonarse, ajuntarse sens ordre. **Agavillarse.**

AGAVELLAT, DA. p. p. **Arrebañado.** || adj. Dit del género o mercaderies. **Acaparado.**

AGE. *Geog. ant.* Nom d' Áger, prov. de Lleida, en temps dels romans. **Age.**

AGEGANTAT, DA. adj. D' estatura extraordinaria. **Agigantado.** || *Met.* EXCELLENT, EXTRAORDINARI.

AGELL Y TORRENTS (Joan). *Biog.* Home de ciencia, nat a Sanahuja l' any 1809, mort en 1868. Va ésser catedràtich de mecánica, de física experimental y de química; director de la Escola Industrial, y elevat a rector de la Universitat barcelonina en 1863. Va estudiar fondament la electricitat y la telegrafía, donant a conèixer en 1845 un telegraf de la seua invenció que trasmetía les lletres ab tota justesa y claretat, a raó de quaranta per minut. L' any 1850 perfeccioná dit telegraf de manera que podía estampar les senyals trasmeses. Agell és autor d' algunes memories científiques. (Vegis *Lámina de retratos,* lletra A.)

AGELL D' ABAX. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Cabrera, prov. de Barcelona. || —DE DALT. Poblet del dist. munpal. de Cabrera, prov. de Barcelona.

AGENCIA. f. Diligencia en els negocis. **Agencia.** || Ofici del agent. **Agencia.** || Administració dirigida per un o mès agents. || El temps que dura 'l càrrech d' agent. || Despatx del agent de negocis. || pl. Assumptes, negocis, atencións. **Agencias, quehaceres, atenciones, negocios, asuntos, diligencias.** || —FISCAL. El càrrech d' agent fiscal. *Agencia fiscal.*

AGENCIAR. v. a. Fer diligencies pera lograr alguna cosa. **Agenciar** || Guanyar ab industria. **Agenciar.**

AGENCIAT, DA. p. p. **Agenciado.**

AGENEICHS. m. pl. *Ornit.* Familia del ordre dels aucells trepadors. **Ageneicos.**

AGENESIA. f. *Med.* Impotencia, impossibilitat d'engendrar produida per la mala conformitat o per la falta d' orguens genitals, alteració del líquit seminal, etc. **Anafrodicia, agenesia.**

AGENGIBRE. *Bot.* GINGEBRE.

AGENIS. adj. *Bot.* Que no produeix, qu' está faltat de medis pera multiplicarse, parlant de plantes. **Agenis.**

AGENOLLAMENT. m. L' acte de agenollarse. **Arrodillamiento**

AGENOLLAR. v. a. Fer agenollar. **Poner de rodillas.**

AGENOLLARSE. v. r. Posarse de genolls a terra. **Arrodillarse, hincarse de rodillas.** || *Met.* Humiliarse, rebaixarse. **Humillarse.**

AGENOLLAT, DA. p. p. **Arrodillado**

AGENSAMENT. m. *Ant.* **Adorno.**

AGENSAR. v. a. *Ant.* **Adornar.**

AGENT. adj. El que produeix algún efecte. || **Agente.** || Aquell que 's cuida de negocis d' altres. **Agente.** || —DE BOLSA. Es qui 's dedica o está empleat en el negocis de la Bossa. *Agente de bolsa.* || —DE CAMBI. *Com.* S' anomenen aixís les persones que fan de corredor de cambi sens autoritat llegítima. *Agentes de cambio.* || —DE GOBERN. El qui ha rebut de la autoritat establerta qualsevol cárrech o comissió de servei. *Agente de gobierno.* || —D' ORDRE PÚBLICH. Empleat destinat a la conservació del ordre públich, perseguiment dels malfactors, etc. *Agente de orden público ó de seguridad.* || —FISCAL. El qui ajuda el fiscal. *Agente fiscal.* || adj. *Ant.* Actiu, diligent. *Agente.* || —GENERAL DE PRECHS. Era el posat per S. S. y establert en Madrit ab el cárrech de rebre y dirigir a Roma les solicituts de despenses matrimonials y altres gracíes especials que 's despatxen per la Dataria. *Agente general de preces.* || —MORBÍFICH. *Patol.* La causa d' una malaltía. *A ente morbífico.* || —TERAPÉUTICH. *Patol.* El medi empleat pera combatre un mal. *Agente terapéutico.*

AGENZAMENT. m. *Ant.* AGENSAMENT.

AGENZAR. v. a. *Ant.* ADORNAR.

AGENZAT, DA. p. p. ADORNAT.

ÁGER. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida dióc. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Balaguer; entre 'l Noguera Pallaresa y 'l Ribagorsana y a mitjorn de la serra de Montsech; té 2.200 hab. Té agregats els pobles d' Agulló, Corsá, Font de Pou, Millá y Régola. || —(VALL D'). *Orog.* Vall de la prov. de Lleida; emplaçada a la falda mitjornina del Montsech y limitada pels dos Nogueres.

Segell antich d' Áger

Segell d' Áger

AGERASIA. *Med.* Estat d' algunes persones que, sent ja de molta etat, conserven encara la forsa y vigor de la joventut. **Agerasia.**

AGERMANABLE. adj. Lo que pot agermanarse. **Hermanable.**

AGERMANAMENT. m. *Ant.* GERMANDAT, COMPANYÍA.

AGERMANAR. v. a. Unir, uniformar, ajuntar. **Hermanar.** || *Ant.* Mancomunar.

AGERMANARSE. v. r. Ferse germans místicament. **Hermanarse.** || *Ant.* **Mancomunarse.** || r. Ésser consonants, estar acordes o conformes dúes o més coses. **Hermanarse.** || *Hist.* Entrar en la Germandat que 's fundá a Valencia l' any 1519. **Agermanarse.**

AGERMANAT, DA. p. p. Admés en la germandat, congregació, etc. **Hermano.** || Conforme, d' acort, consonant ab altra cosa. || *Hist.* Entrat en la germandat valenciana fundada en 1519. **Agermanado.**

AGEROLA. f. *Ter.* Mena de bolet menjívol. **Hongo.**

AGEURE. V. AJAURE.

AGEUSTIA. f. *Med.* La falta total o parcial del sentit del gust. **Ageustía.**

AGI. m. Benefici que s' obté del cambi del paper moneda en diner sonant o al revés. **Agio, agiotaje.** || Monopoli, comers usurer. **Agio, agiotaje, monopolio.**

AGÍA (Miguel). *Biog.* Jurisconsult valenciá, notable entre 'ls americans. Va néixer a Valencia a mitjans del sigle XVI. Després de cursada la carrera de dret l' any 1563, s' embarcá cap a América, prenent l' hábit de Sant Francesch a Guatemala. Havent estat un dels jurisconsults més distingits del seu temps, va intervindre en la majoría de les qüestions hagudes ab motiu del dret de possessió a América; haventse fet famós per la seua obra: *Tratado y consulta sobre el servicio personal de los indios,* estampada a Lima l' any 1604, desfavorable a la llibertat dels indians e impugnada pel P. Francisco Cuello.

AGIBILLAR. v. a. COMPONDRE.

AGIBILLAT, DA. p. p. COMPOST.

ÀGIL. adj. Lleuger, prompte. **Ágil, expedito.**

AGILÍSSIM, A. adj. sup. **Agilísimo.**

AGILITAR. v. a. Donar agilitat. **Agilitar, dar soltura, agilizar.**

AGILITARSE. v. r. Cobrar agilitat, o fer exercici pera trobarse àgil, disposat. **Agilitarse.**

AGILITAT. f. Lleugeresa, expedició. **Agilidad.** || Un dels quatre dots o excel-lencias del cossos gloriosos, que consisteix en la facultat de poderse traslladar instantáneament d' un lloch al altre per gran que sigui la distancia. **Agilidad.**

AGILMENT. adv. m. D' una manera ágil. **Ágilmente.**

AGINA. f. *Bot.* Planta que té la flor sens organisme femení. **Agina.**

AGINARI, A. adj. *Bot.* Se diu de les flors quins estams s' han transformat en pétals y no tenen pistil. **Aginario.**

AGÍNICH, CA. adj. *Bot.* Que no té pistil. **Agínico.**

AGIONITA. pl. Secta del sigle VII que pretenía que 'l matrimoni y la castedat eren sugestions del esprit maligne, y aixís s' entregaven sense fré a tota mena d' abominacions. **Agionitas.**

AGIOTATGE. m. Cambi de paper moneda en diner efectiu o al revés. **Agiotaje.** || m. **Monopoli.** || Engany que 's fa ab el fí de fer ganancies ilícites fent que s' abaixi o pugi de preu alguna cosa, segons convingui, per medi de rumors falsos, noticies sens fonament y altres enredos vils e infames. **Agiotaje.**

AGIOTISTA. m. La persona que s' ocupa en fer l' agiotatge. **Agiotista, agiotador.**

AGIRO. m. *Bot.* Género de rovellons que 's fan als pins vells. **Agiro.**

AGITACIÓ. f. Moviment. **Agitación, conmoción.** || Perturbació. **Agitación.** || *Fís.* Combat interior y violent entre 'ls corpúsculs d' un cos natural. **Agitación.**

AGITADAMENT. adv. m. Ab agitació. **Agitadamente.**

AGITADOR, A. s. El qui agita. **Agitador.**

AGITANAR. v. a. Inspirar idees, maneres o costums dels gitanos. **Agitanar.**

AGITANARSE. r. Tornarse per l' estil dels gitanos. **Agitanarse.**

AGITANAT, DA. p. p. Semblant als gitanos. **Agitanado.**

AGITAR. v. a. Moure mòlt depressa o ab violencia. **Agitar.** || Perturbar, commoure. **Agitar.**

AGITARSE. v. r. **Agitarse.**

AGITAT, DA. adj. Turbat, excitat. || **Agitado, excitado, turbado, violento.** || Mogut, impulsat ab violencia. **Sacudido, agitado, violento.** || Commogut, alterat. **Conmovido, agitado, afectado, impresionado.** || Ruidós, fort, parlant de discusions, etc. **Agitado, fuerte.** || Posseït d' una idea, exaltat. **Agitado.**

AGLÁ. m. Fruit de l' alsina, del coscoll, o del roure. **Bellota.** || Capseta, dita aixís per la forma, pera ficarhi coses aromátiques. **Bellota.** || La extremitat del membre viril cuberta ab el prepuci. **Balano.**

D' OLIVAS Y D' AGLANS TANTS NE CULLEN ELS PETITS CÒM ELS GRANS. Perque s' han de cullir d' una a una.

DONAR UN AGLÁ PERA FER CAGAR UN ROURE. fr. *Fam.* Fer un petit benefici ab l' esperansa d' una gran recompensa. *Meter aguja y sacar raja.*

FERÁ UN PET CÒM UN AGLA. fr. *Fam.* S' aplica a aquell que está mòlt gras. *Estallará como una bomba.*

AGLÁ D' ARS. Fruit del ars. **Artina.**

AGLANAT, DA. adj. En forma d' aglá. **Abellotado.**

AGLATZ. m. *Ant.* AGUAIT.

AGLEBAR. v. a. Formar coses a modo de gleba. **Cuajar, aglebar.**

AGLEBAT, DA. adj. Fet de glebes. **Aterronado, hecho de terrones.**

AGLOMERACIÓ. f. Munt, amuntegament. **Acumulación, aglomeración, amontonamiento.** || *Geol.* Reunió de moltes substancies que, haventse format en distintes époques y havent estat separades per mòlt temps se troben apretades o encloses en masses més o menys considerables per medi d' un ciment quarsós o calís que les aigües han depositat. **Aglomeración.** || ret. **Congerie.**

AGLOMERAR. v. a. Apilar. **Acumular, amontonar, apilar, aglomerar.**

AGLOMERARSE. Apilarse. **Amontonarse, aglomerarse, acumularse.**

AGLOMERAT. m. *Min.* y *geol.* Masses rocoses, formades de palets o de trossos de pedra de diverses procedencies, unides per un ciment o pasta endurida. **Conglomerado.**

AGLOMERAT, DA. p. p. **Acumulado, amontonado.**

AGLÓS, A. adj. *Anat* Que no té llengua. **Agloso.** || Per extensió s' aplica en la entomología al insecte que no té trompa.

AGLOSSIA. f. *Anat.* Falta o privació de llengua. **Aglosia.**

AGLOSSOSTOMOGRAFÍA. f. *Anat* Descripció de una boca sense llengua. **Aglosostomografía.**

AGLOTIS. f. *Anat.* AGLOSSIA.

AGLUTICIÓ. f. *Med.* Imposibilitat absoluta de poder empassarse res. **Aglutición.**

AGLUTINACIÓ. f. *Cir.* Soldadura o aderencia que s' estableix entre parts acostades del cós, que havíen estat separades per un agent comunment extern. **Aglutinación.**

AGLUTINANT. f. *Cir.* Banda o vena de tela o de pell preparada pera aplicarla a les ferides que s' han de aglutinar o tancar. **Aglutinante**.

AGLUTINAR. v. a. Enganxar, unir o juntar una cosa ab un' altra. **Aglutinar.**

AGLY. *Hidrog.* Riu del Rosselló, avuy depart. dels Pirineus Orientals. Neix al depart. del Aude; passa per Sant Pau de Fenollet, La Tour-de-Fransa, Estagel y Rivesaltes y desaigua al Meditarrá a mitjjorn del estany de Leucata.

AGNA. n. p. **Ana**.

AGNACIÓ. f. Parentiu de part de pare. **Agnación**. || AGNACIÓ FINGIDA. *For.* y AGNACIÓ ARTIFICIOSA. La que 's considera pera la succesió dels bèns vinclats que exigeixen descendencia varonívola, que si aquesta se interromp, hereta 'l fill varó de la parenta més propera. *Agnación artificiosa.* || FINGIDA. V. AGNACIO ARTIFICIOSA. || — RIGUROSA. La descendencia no interrompuda de varó en varó. *Agnación rigurosa.*

AGNAT, DA. m. *For.* Parents colaterals que provenen d' una meteixa branca masculina. **Agnado.**

AGNATICI, A. adj. *For.* Pertanyent a la agnació o agnat; lo que passa de varó a varó per vía d' herencia. **Agnaticio**.

AGNEL. m. *Ant.* ANYELL.

AGNÉS. f. Nom de dona. **Inés.**

AGNETA. n. p. Diminutiu d' AGNA. **Anita**.

AGNICIO. f. *Poét.* En la trajedia y en la comedia el regoneixement d' una persona, quina qualitat s' ignorava, y a la fí 's descubreix, resultantne repentina mudansa de fortuna. **Agnición, reconocimiento**.

AGNINA. f. Pell d' anyell. **Corderina.**

AGNOCAST. m. *Bot.* ALOCH.

AGNOIA. f. *Patol.* Falta o privació de coneixement; l' estat en que 's troben els malalts quan no coneixen ja a les persones que 'ls rodegen. **Agnoia.**

AGNOÍTES. m. pl. Sectaris del sigle IV, que preteníen que Déu no posseeix el coneixement de tot, sino gradualment. || Sectaris del sigle VI, que preteníen que Jesucrist ignorava qu n día sería 'l Judici, fundantse en que la Escriptura diu que sols el Pare ho sap. **Agnoetas, agnoitas**.

AGNOM. m. MOTIU, RENOM.

AGNOSIS f. *Patol.* Ignorancia, falta de coneixement. **Agnosis.**

AGNUS. m. AGNUSDEI.

ÉSSER DE PASTA D' AGNUS. fr. *Fam.* Ésser de mòlt bon géni. **Ser de buena pasta.**

AGNUSDÉI. m. Coqueta de cera beneïda pel Papa; dèu aquest nom a la circunstancia de tindre la figura d' un anyell en una de les seues cares. **Agnus, agnusdéi.**

AGOLAR. v. a. *Ant.* ENGOLIR.

AGOLEJAR. v. a. *Ant.* IGUALAR.

AGOMBOLAR. v. a. Arreplegar, juntar munió de coses d' una meteixa o de diferenta mena. **Acumular.** || També s' aplica a coses inmaterials, còm honors, etc. **Acumular.**

AGOMBOLAT. p. p. **Acumulado**.

AGOMBOYAR. v. a. *Ter.* **Arreglar.**

AGONATS. adj. S' aplica als animals que no tenen barres. **Agonates**.

AGONFIASIS. f. *Patol.* Afluixament de l' articulació de les dents ab la barra, lo que fa que aquelles se belluguin. **Agonfíasis, agonfosis.**

AGONFO, A. adj. *Zool.* DESDENTAT.

AGONÍA. f. Estat del malalt quan se troba entre la vida y la mort, acabant per triomfar aquesta. **Agonía.** || *Met.* Pena gran. **Agonía.**

AGONISANT. m. Qui agonisa. **Agonizante, moribundo.** || Relligiós de l' ordre de Sant Camilo. **Agonizante.**

AGONISANTS. m. pl. Relligió fundada per Sant Camilo de Lelis. **Agonizantes.**

AGONISAR. v. n. Patir l' agonía de la mort. **Agonizar, estar agonizando, en la agonía.** || Ajudar a bè morir.

AGORAMENT. m. Art dels agorers. **Agorería.** || m. Pronóstich, predicció vana, deduída per alguns pobles antichs, del cant, del vol o 'l menjar dels aucells o d' altres observacions que no tenen cap referencia ab lo venider. **Agorería.**

AGORER, A. m. y f. Aquell que fa auguris. **Agorero**.

AGORERÍA. f. AUGURI

AGORETAT, DA adj. Se diu de la terra llaurada y a punt d' ésser sembrada. **Barbechado, da.**

AGOSADAMENT. adv. m. *Ant.* ATREVIDAMENT.

AGOSAR. v. n. *Ant.* GOSAR, ATREVIRSE.

AGOSAT, DA. adj. *Ant* ATREVIT.

AGOST. m. Octau mes del any. **Agosto.** || La temporada en que 's fa la cullita dels grans. **Agosto.**

AIGUA D' AGOST, SAFRÁ, MEL Y MOST. Aforisme ab que s' expressa lo bona qu' és la pluja en aquèst mes pera totes tres produccions *Agua en Agosto, azafrán, miel y mosto.*

AL AGOST, VI Y MOST. *En Agosto, mosto*

CADA COSA AL SEU TEMPS, CÒM LES FIGUES AL AGOST. *Ref.* Ensenya que les coses oportunes son més estimables y profitoses. *Cada cosa á su tiempo y los nabos én adviento.*

PEL AGOST BAT EL PERESÓS. *Ref. En Agosto trilla el perezoso.*

PEL AGOST NI DONA NI MOST. *Ref. En Agosto ni mujer ni mosto.*

PER LA MARE DE DEU D' AGOST A LES SET JA ÉS FOSCH. Aforisme ab que 's significa que, en efecte, per tal diada el sol ja és a la posta en aquella hora.

AGOST. *Geog.* Poble de la prov d' Alacant, bisb de Orihuela, part. jud. de Novelda; és a l' esquerra de la rambla del seu nom y té 2.967 hab. || —(RAMBLA D'). *Hidrog* Riera de la prov. d' Alacant; neix a la serra del Cid y desaigua al mar a mitjorn de la capital.

AGOSTEJADOR. m. *Ant.* Lloch ont pastura 'l bestiar al estiu. **Agostadero.**

AGOSTEJAR. v. n. Pasturar el bestiar pels rostolls pel mes d' Agost. **Agostar.** || Passar l' estiu en alguna part. **Agostar, pasar el estío en alguna parte.**

AGOSTENCH, CA. adj. Nat en Agost. **Agostizo.**

AGOSTÍN (Miquel). *Biog.* Agrònom catalá que va néixer a Banyoles l' any 1560 y va morir l' any 1630. Era de l' ordre de Malta y va ésser prior de Sant Joan de Perpinyá. Va deixar impresos uns *Secretos de la agricultura*, que acaben ab un vocabulari en sis llengues.

AGOTAMENT. m. La acció y efecte d' agotar. **Agotamiento, agotadura.**

AGOTANT. adj. y p. a. de agotar. Qui agota. **Agotante, agotador.**

AGOTAR. v. a. Traure l' aigua d' algún lloch; apurar un licor fins la darrera gota. **Agotar.** || *Met.* Consumir qualsevol cosa. **Agotar, apurar.** || **Malbaratar.** || Parlant del ingeni y d' altres coses inmaterials, emplear totes les seues forçes. **Agotar.**

AGOTARSE. v. r. Acabarse un líquit fins a la darrera gota. **Desgotar.** || Consumirse qualsevol cosa. **Agotarse, apurarse.** || Acabarse, despatxarse, vendre 's tot. **Agotarse.**

AGOTAT, DA. p. p. y adj. Acabat, apurat del tot. **Agotado.**

AGOTSIL. m. AGUTSIL || *Ant* BATLLE. || GENERAL D' EXÉRCIT.

AGOVI. m. Acció y efecte d' agoviar. **Agobio.**

AGOVIAR. v. a. Fatigar, oprimir. **Agobiar.**

AGOVIAT, DA. p. p. Oprimit. **Agobiado.**

AGOYT. m. *Ter.* AGUAIT.

AGOYTAR. v. n. GUAITAR, MIRAR.

AGRACIAR. v. a. Donar gracia, garbo, mèrit a alguna cosa. **Agraciar.** || Fer mercé. **Agraciar.** || v. a. *Ant.* Donar les gracies.

AGRACIAT, DA adj y p. p. **Agraciado.** || v. a. *Ant.* Donar les gracies. || *Ésser agraciat d' algú.* || *Ant.* Haverli donat les gracies.

AGRADABILÍSSIM, A. adj. sup. **Agradabilísimo.**

AGRADABLE. adj Lo que agrada. || **Agradable.** || **Afable.**

AGRADABLEMENT. adv. m. D' un modo agradable. **Agradablemente.**

AGRADANSA. f. *Ant.* AGRADO.

AGRADAR. v. n. Complaure. **Agradar, contentar, complacer.** || Saber bo. **Agradar, gustar, saber bien.** || Ésser alguna cosa de l' aprobació d' algú. **Agradar, gustar, sentar ó sonar bien.** || Voler, desitjar, còm: *si faig un favor m' agrada que m' en fassin un altre.* **Gustar.**

A MI M' AGRADA; LO QUE M' AGRADA, M' AGRADA; M' AGRADA PERQUE M' AGRADA *Loc. fam.* Vol dir que 's tría una cosa sense preocuparse de la raó o motiu per qué agrada. *Lo que me suena, me suena.*

LO QUE NO AGRADA A LA VISTA O ALS ULLS NO AGRADA A LA BOCA *Ref.* Denota que les coses que dependeixen de la elecció han de venir a gust. *Si á la vista no me agrada, no me aconsejes nada.*

NO M' AGRADA. Modo de parlar que s' aplica al qui diu alguna cosa que disgusta a un altre, pensant que 's diu ab segona intenció. *Bien reza, pero mal ofrece.*

SI M' AGRADA, NO M' AGRADA. Cucut, joch de cartes en que se 'n dòna una a cada jugador, y 'l qui té má, si no li acomoda, la cambía ab la que té 'l seu costat; el qui 'n té una de bona diu: «estich content», y 's queda ab ella; el qui té un rey diu: «¡cucut!» y no está obligat a cambiar, y últimament, pert el qui té la carta més baixa. *Mal contento, cuco.*

SI NO LI AGRADA, QUE HO DEIXI; SI NO LI AGRADA, QUE 'S PASSEGI. *Exp.* Vol dir que 's fa una cosa sense cuidarse de que sigui o no a gust d' un altre. *Que quiera, que no quiera.*

SI NO T' AGRADA NO T' HI CASIS. *Loc. met.* SI NO TE ACOMODA NO HO PRENGUIS. *Si no te parece bien, déjalo.*

SI NO T' AGRADA NO LI FASSIS ALBARDA. *Ref.* AL SANT QUE NO TINGUIS DEVOCIÓ NO LI FASSIS ORACIÓ.

AGRADARSE. v. r. Complaure 's mutuament **Agradarse, complacerse.** || Enamorarse de les prendes o bones qualitats d' algú. **Prendarse.**

AGRADAT, DA. p. p. **Agradado.** || adj. **Prendado.**

AGRADATGE. m. *Ant.* **Agrado.**

AGRADIR. v. n. *Ant* AGRAIR.

AGRADIT. p. p. *Ant.* AGRAIT.

AGRADIU, VA. adj Ab que 's significa que una cosa és agradable. **Agradable.**

AGRADÍVOL, A. adj. AGRADABLE.

AGRADO. m. Aprobació, satisfacció. **Agrado.** || AFABILITAT.

AGRADÓS, A. adj. AGRADABLE.

MAL AGRADÓS. Desapacible en el tracte. *Áspero, seco, desabrido, brusco.*

AGRADOSAMENT. adv. m. D' una manera agradosa. **Agradablement.**

AGRAÏDÍSSIM. adj. Mòlt agraït. **Muy agradecido, agradecidísimo.**

AGRAÏMENT. m. **Agradecimiento.**

AGRAÏR. v n. Regoneixer els beneficis. **Agradecer, reconocer.** || Pagar els beneficis **Agradecer, regraciar.** || Donar les gracies. **Agradecer, dar gracias.** || Premiar un servei o acció distingida. **Remunerar, recompensar, galardonar.**

AGRAÏT, DA. adj. **Agradecido.**

DE MAL AGRAÏTS TOT L' INFERN N' ÉS PLÉ. Aforisme ab que s' expressa còm és dolenta la falta de regoneixement.

MAL AGRAÏT: DESAGRAÏT.

AGRAM. m. *Bot.* Herba de la familia de les gramínees, quines arrels són mòlt difícils d' arrencar del tot; creix cosa d' un pam, fa tres o cinch espigues primes y té les fulles mòlt semblantes a les del blat; és medicinal. **Grama.** || —PORQUÍ. *Bot.* V. CINCH EN RAMA.

L' ASE PER FAM MENJA AGRAM, o bé REPUGNA LA AGRAM, PERO MÉS DURA ÉS LA FAM. *Ref.* Que indica que la necessitat fá fer moltes coses encara que vinguen a repel. *La necesidad obliga; en tiempo de hambre no hay pan duro.*

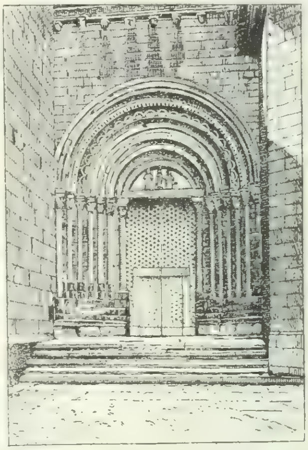

Portal de l' iglesia d' Agramunt

S' AGAFA CÒM L' AGRAM. *Se pega como una lapa.*

VIURER MÉS QUE L' AGRAM. *Vivir más años que Matusalén.*

AGRAMUNT. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora dreta del riu Sió; té fama pels seus turrons, y compta ab 2.453 hab., incloient' hi els dels seus agregats Aladrell, Almenara Alta y Mafet.

Segell d' Agramunt

AGRANALL. m. ENGRANALL.

AGRANALLAR. v. a ENGRANALLAR.

AGRANAR. v. a. ENGRANALLAR. || *Ter.* ESCOMBRAR.

AGRANILLAR a. Preparar una pell, tela, etc., de manera que sembli tota plena de granets. **Agranelar.**

AGRARI, A. adj. Cosa del camp, còm: *llei agraria.* **Agrario.** || m. *For.* Certa prestació de la quinta o sexta part dels fruits. || CENS.

AGRÁS. m. Raïm vert. **Agraz.** || Such de raïm vert. **Agraz.**

AIGUA DE AGRÁS. *Agraz, agua de agraz, agrazada.*

EN AGRÁS. m. adv. Avans de temps. *En agraz.*

SEMBLANT AL AGRÁS. *Agraceño.*

AGRASSERA. f Vas en que 's guarda el such del agrás. **Agracera.** || Parra, quin fruit mai madura. **Agracera.**

AGRASSÓ. m. *Bot.* Varietat del ríber, quines fulles son més amples y més llustroses pêl revers que les del ríber comú. Se conreua als horts y jardins. **Grosellero.**

AGRASSONS. m. Els fruits del agrassó. **Grosella.**

AGRASSOT. m. Gotim de raïm agre que 's deixa als ceps després de la brema. **Rebusco.**

AGRASSOTAR. v. a. Cullir els agrassots. **Rebuscar.**

AGRATCIENT. adv. de mod. ADRETES.

AGRAVACIÓ. f. L' acció de agravar y agravarse. **Agravamiento.** || — DE CENSURES. Acriminació ab que s' amenassa que 's fulminará la excomunió després de tres amonestacions, si no s' executa lo que 's mana. **Agravación, agravamiento de censuras.**

AGRAVADAMENT. adv. *Ant.* **Con gravámen.**

AGRAVAMENT. m. L' acció de agravar y agravarse. **Agravamiento.** || Acriminació en les censures ecclesiàstiques. **Agravamiento.**

AGRAVANT. p. a. **Agravante, agravatorio.**

AGRAVAR. v. a. Oprimir, causar perjudici. **Agravar, agobiar, cargar las bulas.** || Aumentar la gravetat. **Agravar.** || Examinar la deformitat o delicte. **Agravar, acriminar, abultar, envenenar.**

AGRAVARSE. v. r. Ferse una cosa més pesada y molesta. **Agravarse.**

AGRAVAT, DA. p. p. **Agravado.**

AGRAVATORI, A. adj. *Ant. for.* **Agravatorio.**

AGRAVI. m. Obra o paraula ofensiva. **Agravio.** || Perjudici que 's causa a una persona en els seus drets o interessos. **Agravio.**

ALEGAR D' AGRAVIS. fr. *For.* Demanar en justicia la satisfacció d' agravis. *Decir de agravios*

DESFER AGRAVIS. fr. Pendre satisfacció d' ells. *Deshacer agravios.*

VENJAR AGRAVIS. fr. DESFER AGRAVIS.

AGRAVIADAMENT. adv. m. Ab agravi, ab ofensa. **Agraviadamente.**

AGRAVIADOR, A. s. y adj. Que agravia o causa agravi. **Agraviador, ofensivo.**

AGRAVIAR. v. a. Fer agravis. **Agraviar.**

SI TENS ALGÚ AGRAVIAT NO VAGIS MAY DESCUIDAT. *Ref.* Denota que 'l qui fa agravis, déu anar previngut perque no l' atrapin mai descuidat. *Quien siembre abrojos no ande descalzo.*

AGRAVIARSE. v. r. Enfadarse per alguna obra o paraula. **Agraviarse, ofenderse, picarse, resentirse, formalizarse.** Malmetre 's alguna part del cos. **Lesionarse.**

AGRAVIAT. p. p. De agraviar. **Agraviado.**

AGRAVIAT, DA. adj. Insultat, injuriat, ofés, descontent per ofensa. **Agraviado, ultrajado, injuriado.** || Indignat, ressentit. **Enconado, agraviado, indignado, resentido.** || Desatés, despreciat. **Desdeñado, agraviado, desatendido, desairado.**

AGRAVIATS. *Hist.* Nòm que 's donava a Catalunya als nobles a qui Felip V va desposseïr de llur noblesa perque eren partidaris de la casa d' Austria. **Agraviados.**

AGRAVIÓS, A. adj. Agraviador, injuriós, ofensiu. **Injurioso, ofensivo, insultante, agraviador.**

AGRE. m. El such àcit d' algunes fruites o herbes. **Agrio, agrura.** || Aspre al gust. **Agrio, ácido, acerbo.** || *Met.* Camí, terreno dolent. **Agrio, áspero, escabroso, fragoso, breñoso, salvaje.** || Desapacible en el tracte. **Agrio, acre, áspero, bronco, brusco, desabrido.** || Se diu del estil quan és dissonant. **Duro** || **Afició.** || Dit del metall poch flexible. **Agrio.** || *Pint.* De mal gust en el color o dibuix. **Agrio.** || *Ter.* Costum, hàbit; y aixis quan una persona no fá el que feia avans, se diu d' ella que ha perdut l' *agre* de fer aquella cosa. **Costumbre, hábito.**

FERSE AGRE. fr. Explica la repugnancia d' executar o empendre alguna cosa no considerantla útil o agradosa. *Hacerse de mal, cuesta arriba.*

FER TORNAR AGRE. fr. Fer que alguna cosa prengui un gust desapassible més o menys semblant al vinagre. *Avinagrar, acedar.*

PERDRE L' AGRE. fr. *Fam.* PERDRE EL COSTUM.

PUNTA D' AGRE. fr. **Lo** que té un poch d' agror. *Agrillo, rabanillo, punta.*

TORNARSE AGRE. fr. Posarse ácida o agre alguna cosa. *Agriarse, acedarse.* || Dit de les conserves y confitures. *Agriarse, rehervirse, fermentarse, revenirse.* || Dit dels licors. *Torcerse, revenirse, avinagrarse, agrarse, acedarse.* Dit del llevat. *Ahilarse.*

AGREDÒLS adj. Lo que té una barreja d' agre y dòls. **Agridulce.**

AGREDON. m. *Com. Ant.* Especie de borràs que s' usava pera forros. **Agredon.**

ÀGREFULL. (Barrancada de). *Hidogr.* A la esquerra de la carretera de La Presta, en el Vallespir, hi forma un hermós saltant de 25 metres d' alçaria, el torrent que baixa del cim del Ras del Garbé y del Puig de Cagallops. || Torrent originari del Mardás (Ripollés) que 's forma ab la unió dels rierals de Santou y de Mataplana.

AGREGACIÓ. f. Conjunt de coses. **Agregación.** || *Quím.* Propensió que les molécules integrantes dels cossos tenen a unirse y a conservar aquesta unió. **Agregación, cohesión.** || Destino, colocació en algún cos u oficina sense tindre 'hi plassa efectiva. **Agregación.**

ROQUES D' AGREGACIÓ. f. pl. *Min.* Masses minerals compostes de distintes menes de fragments units uns ab altres. *Rocas de agregación.*

AGREGAR. v. a. Unir unes coses ab altres. **Agregar.** || Destinar alguna persona a una corporació u oficina. **Agregar, incorporar.**

AGREGARSE. v. r. **Agregarse.**

AGREGAT, DA. p. p. **Agregado.** || m. Conjunt de coses. **Agregado.** || *Quím.* Partícules homogénees que ab llur unió formen un cos mès voluminós. **Agregado.** || Tercer de a bordo. || — DE BOIGS. Conjunt d' ells. *Gavilla de locos.* || — DE DISBARATS. Conjunt d' ells. *Hato de disparates.*

AGREJAR. v. n. Tindre una punta d'agre. **Ser agrillo, tener punta de agrio.** || ASPREJAR.

AGRELLA f. *Bot.* Planta perenne de la familia de les oxaliácees, quines fulles, que son retallades y tenen un gust agre, s' usen en l'amaniment d'algunes viandes o be's mengen amanides ab oli y vinagre. **Acedera, acetosa, vinagrera.** || —BORDA. *Bot.* Planta perenne, d' arrel grossa, color pardo per la part de fora, groga jaspejada, de venes un poch roges, y que creix en llochs humits: s' usa en medicina contra les malalties brianoses y la ronya. *Romaza.* || — DE FULLA RODONA. *Bot.* Varietat de la agrella. *Acedera romana.*

AGRELLETES f. *Bot.* Planta perenne de la familia de les oxaliácees, quines fulles es en forma de cor tenen un gust semblant al de les agrelles. **Acederilla, aleluya, luyula, vinagrerita.**

AGRELLOSES. f. pl. *Bot.* Familia de plantes que se semblen a la agrella. **Acederosas.**

AGREMENT. adv. m. Ab aspresa o rigor. **Agriamente.**

AGREMINT. m. *Ant.* SERRADURES.

AGRENCH, CA adj Que té una punta d' agre o que s' hi comensa a tornar. **Acedo, acídulo.**

AGRES. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, diócesis de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la dreta de la Rambla del seu nom y té 1,126 hab.

AGRES. (Rambla d'). *Hidrog.* Riera de la prov. de Alacant que desaigua a la vora esquerra del riu Serpis, entre Muro y Alcocer.

AGRESA. f. Qualitat o condició de lo qu' es agre. **Acidez.**

AGRESSIÓ. f. *Ant.* ACOMESA.

AGRESSIU, VA. adj. Que té carácter d' agressió, que es propi pera acometre. **Agresivo.**

AGRESSIVAMENT. adv. D' un modo agressiu. **Agresivamente**.

AGRESSOR, A. m. y f. El qui acomet a un altre pera ferirlo o matarlo. **Agresor, homicida**.

AGREST. adj. Lo que produeix el camp sens conreuarlo. **Agreste, silvestre, salvaje**, y **borde**, que sols s' aplica als arbres. || *Met*. S' aplica al subjecte que té modals grollers. **Agreste, rústico, bravío, montaraz** || El travallador y demés pertanyents al camp. **Rústico, campesino, agreste**. || *Ant*. Lloch inabitat. **Inhabitado**.

AGRET, A. adj. d. Un poch agre. **Agrillo, agrete**.

AGRETES. f. pl. *Bot*. AGRELLETES.

AGREUGER. v. a. *Ant*. y

AGREUJAR. v. a. *Ant* AGRAVIAR.

AGREVIAR. v. *Ant*. AGRAVIAR.

AGRIAR. v. a. *Met*. Disgustar mòlt. **Agriar, exasperar, enconar**.

AGRÍCOL, A. adj. Lo que té relació ab el conreu de la terra. **Agrícola** || També s' aplica a aquell que conrea la terra. **Agrícola** ó **agricultor**.

AGRICULTOR. m. El qui conreua la terra. **Agricultor, labrador**. || Aquell que escriu sobre agricultura o n' ensenya. **Agricultor, agrónomo**.

AGRICULTURA. f. El travall de la terra. **Agricultura**. || L' art qu' ensenya 'l conreu de la terra. **Agricultura**. || Lo que pertany a la agricultura. **Agrario**.

AGRIDES. adj. *Entom*. Insectes que viuen en paratges sechs y pedregosos. **Agrides**.

AGRIDOLSOR. f. La qualitat de agre y dòls. **Agridulzura**.

AGRIELLES. f. *Bot*. AGRELLES.

AGRIFOLI. m. *Bot*. BOIX GRÉVOL.

ACRIFOLLARSE v. AGRILLARSE.

AGRILLONAT. p. p. Qui porta grillons. **Agrillado**.

AGRIMENSOR. m. El qui tè per ofici acanar les terres. **Apeador, agrimensor**.

AGRIMENSURA. f. L' art de acanar les terres. **Agrimensura**.

AGRINÓCOMA. f. *Med*. Insomni ab ensopiment, estat d' un malalt que sembla que está adormit y realment está despert y delirant. **Agrinócoma**.

AGRIÓ m. *Vet*. Tumor tou al principi, després dur, que 's presenta en les potes dels animals, sense donarlos xardor ni dolor y sols quan el sèu volúm aumenta considerablement, impedeix el moviment de la part malalta, fentlos anar coixos. És mòlt difícil de curar y solament el foch pot atacarlo, impedinl que fassi p ogressos, y encara és issuficient quan el bulto del agrió arriba a cert punt de gros. **Agrión**.

AGRIÓFACH, GA. s. y adj. Que viu o s' alimenta de carnieréstega. **Agriófago**. || m. Qui s' estima més menjar carn dels animals feréstechs que la que 's menja ordinariament.

AGRIOFAGIA. f. Gust, propensió o inclinació que incita a preferir la carn dels animals feréstechs a tota altra mena d' aliments. **Agriofagia**.

AGRIPA. adj. *Med*. Denominació de la criatura que neix traient primer els peus. **Agripino**.

AGRIPALMA. f. *Bot*. Má de Santa María; planta indígena perenne, de 80 a 90 centímetres d' alsada, de fulles partides en tres, de flors vermelles, llavor cantelluda y arrel fibrosa. S' usa pera curar el mal de cor. **Agripalma, cardiaca**.

AGRIPENNE. adj. *Ornit*. S' aplica als aucells que tenen les plomes rústegues. **Agripenno**.

AGRIPÍ, NA. adj. *Med*. Que neix de peus, es a dir, que treu primer els peus que 'l cap. **Agripino**.

AGRIPNIA. f. *Med*. Insomni, estat anormal en que els malalts sufreixen un desvetllament seguit. **Agripnia**.

AGRIPNÓCOMA. f. *Med*. Insomni ab ensopiment. **Agripnócoma**.

AGRIPNOGEMIS. f. *Med*. Estat d' un malalt quan se trova ensopit y ab una gran agitació. **Agripnogemis**.

AGRIR. v. a. *Ant*. Fer tornar agre alguna cosa. **Agriar, acedar, poner agrio**. || *Ant. met*. CRIAR. || Irritar algún mal. **Irritar**.

AGRIRSE. v. r. *Ant*. TORNARSE AGRE. || *Met*. Agravarse les llagues. **Agriarse, enconarse, irritarse**.

AGRISETAR. v. a. Imitar el color de griseta; fer que les hermoses robes de seda se li assemblin bè. **Agrisetar**.

AGR SETAT, DA. adj. Se diu de les robes de seda semblantes a la griseta. **Agrisetado**.

AGRIT, DA. p. p. *Ant*. **Acedado, avinagrado**. || Exasperat. **Exasperado, agriado**.

AGRÒ. m. *Ornit*. GARSA.

AGRÒ ROIG. garza, grua. **Garza purpúrea**.

AGRÒ BLANCH. m. Martinet. **Garzeta mayor**. || També 's designa ab el mateix nòm la **Garzeta menor**.

AGRÓFACH, GA. s. y adj. Que s' alimenta de feres. **Agrófago**.

AGROGRAFÍA. f. Descripció de les coses del camp, o que tenen conexió ab la agricultura. **Agrografía**.

AGRÒLECH. m. Escriptor sobre agrología o sobre les obres agrològiques. **Agrología**.

AGROLOGÍA. f. Tractat de la agricultura. **Agrología**.

AGROLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la agiologia. **Agrológico**.

AGROMOLLAR. v. a. L' acte de reunirse. **Agruparse**.

AGRÓNOM. m. El savi o versat en la agronomía o que dona regles pera ella. **Agrónomo**.

AGRONOMETRÍA. f. Coneixement exacte del producte que pot donar una partida de terra. **Agronometría**.

AGRONOMÉTRICH, CA. adj. Relatiu a la agronometría. **Agronométrico**.

AGRONOMÍA. f. La teoría de la agricultura. **Agronomía**.

AGRONÒMICH, CA. adj. Pertanyent a la agronomía. **Agronómico**.

AGROPAR. v. a. *Ant*. NUAR. || REUNIR, AJUNTAR y ARREPLEGAR.

AGROPARSE. v. r. Reunirse en grupo·. **Juntarse**.

AGROPS. m. pl. *Ant*. GROP, NU.

AGROR. f. El gust agre d' alguna cosa. **Acedia, agrura**. || *Met*. Aspresa, vigor. **Acrimonia, aspereza, vigor**.

AGRORETA. f. dim. **Agrete, agrillo**. || En el tracte y en les respostes. **Acedía, acrimonio, aspereza**.

AGRÓS, A. adj. Aspre al gust. **Acetoso**.

AGROSITAT. f. La qualitat d' agrós. **Acetosidad, acidez, acedia**.

AGROSTÍDEES. f. *Bot*. Plantes anyals de la familia de les gramínees. **Agrostídeas**.

AGROSTOGRAFÍA. f. *Bot*. Part de la botánica que tracta de la extensa familia de les plantes gramínees. **Agrostografía**.

AGROSTÓGRAF. m. *Bot*. Inteligent, versat en agrostografía, o que 's dedica a aquést estudi ab profit y afició. **Agrostógrafo**.

AGROSTÒLECH. s. *Bot*. L' escriptor d' observacións, regles, comentaris, etc., sobre la agrostología. **Agrostólogo**.

AGROSTOLOGÍA. f. *Bot*. Tractat de les plantes gramínees. **Agrostología**.

AGROSTOLÒGICH, CA. adj. *Bot*. Pertanyent a la agrostología. **Agrostológico**.

AGRUMULLABLE. adj. Que 's pot agrumullar. **Aburujonable.**

AGRUMULLADOR, A. adj. Lo que fa grumulls. **Aburujonador.**

AGRUMULLAR. a. Fer grumulls, grumullar. **Agrumar, cuajar, cortar.**

AGRUMULLARSE. r. Grumullarse, ferse grumulls. **Agrumarse, cuajarse, cortarse.**

AGRUMULLAT, DA. adj. Que forma grumulls. **Grumoso, agrumado, cuajado, cortado.**

AGRUPACIÓ. f. Acció y efecte d' agrupar o agruparse. **Agrupación.**

AGRUPADOR, A. s. Aquell o aquella que forma grupo o grupos. **Agrupador.**

AGRUPAMENT. m. Acció y efecte de agrupar. **Agrupamiento.**

AGRUPAR. v. a *Ant.* NUAR. || REUNIR, ARREPLEGAR. || a. *Pint. y escult.* Posar en grupo o en forma de grupo. **Agrupar.** || Reunir, juntar, arreplegar, en grupo o grupos. **Agrupar, agolpar.**

AGRUPARSE. v. r. Ésser agrupat en les dúes significacións del actiu. **Agruparse.**

AGRUPAT, DA. adj. Disposat en forma de grupo. **Agrupado.**

AGRURA. f. *Ant.* AGROR. || *Met.* Aspresa en el tracte. **Acedia.** || El gust d' agre que torna a la boca per no haverse fet bè la digestió. **Crudeza, agrura de estómago.**

AGUAIT. m. La acció de observar desde un lloch en que un no pugui ser vist. **Acecho.** || *Ant.* GUARDA, MIRA, CUIDADO. || *Ant.* EMBOSCADA. || **Aspecto, presencia.**

ESTAR AL AGUAIT. fr. Estar en observació. *Estar á la mira.*

ESTAR EN AGUAIT. fr. Estar en emboscada. *Estar al ó en acecho, ó en emboscada.*

POSAR AL AGUAIT. Expressió ab que s' indica que algú 's posa a la mira. *Poner en acecho.*

AGUAITADOR. m. El qui aguaita. **Acechador, acechón.** || MIRADOR.

AGUAITAMENT. m. *Ant.* AGUAIT.

AGUAITAR. v. n. Observar ab atenció, procurant no ésser vist. **Acechar, atisbar, avisorar.** || Parar llassos a algú. **Armar lazo, trampa, zancadilla.**

AGUAITAR LA OCASIÓ. fr. AGUARDAR LA SEUA.

QUI AGUAITA PER LO FORAT VEU SÒN MAL FAT. *Ref.* Adverteix que 'ls curiosos solen sentír o veure coses de que 'ls resulta pesar y disgust. *Quien acecha por agujero ve su duelo.*

AGUAITAT, DA. p. p. **Acechado.**

AGUAMENT. m. *Ant.* L' acció de fer aguda la punta o tall d' alguna arma o eina. **Aguzamiento, aguzadura.** || Sutilesa del fil en els instruments de tall. **Agudeza.**

AGUANT. m. Acció y efecte d' aguantar. **Aguante.** || Fortalesa o vigor pera resistir. **Aguante.** || Sofriment, tolerancia. **Aguante.** || — DE BOLINA O A LA BOLINA. *Náut.* La resistencia del barco pera no tombar mòlt en aquesta posició. *Aguante de bolina ó á la bolina.* || — DE VELA. La resistencia del barco contra la forsa que la vela, impulsada pel vent, fá pera tombarlo *Aguante de vela.*

NAU DE MÒLT AGUANT. *Náut.* Se diu de la que tè mòlta resistencia contra les onades y 'l vent. *Buque, nave de mucho aguante.*

AGUANTABLE. adj. Que 's pot aguantar. **Aguantable, soportable.**

AGUANTAR. v. a. Sostindre. **Aguantar, mantener, sostener, sustentar.** || Patir, sufrir. **Aguantar, sufrir, tolerar.** || Resistir les fatigues, el cansament. **Aguantar, resistir.** || Permetre alló que 's pot y 's déu evitar. **Aguantar, permitir, sufrir, tolerar.** || Subsistir, còm: *el capot aguantará tot l' hivern.* **Durar.**

AGUANTAR DETRÁS Y ABOSSAR DEVANT. fr. *Náut.* Aguantar fort ab la má la corda que s' ha tibat mentres un altre mariner la subjecta ab una bossa. *Aguantar detrás y abozar delante.*

AGUANTAR DEVANT. fr. *Náut.* Mantindre forta entre les mans dret al seu origen la corda que s' ha estirat, mentres l' amarren al altre extrém. *Aguantar delante.*

AGUANTAR EL JOCH. fr. JOCH.

AGUANTAR ELS RISSOS. a. *Náut.* Tíndrels forts a la má després de desamarrats, retorcentlos uns ab altres fins que, despassades les empunyadures, s' arríen totes al meteix temps. *Amojelar.*

AGUANTARSE. v. r. Assegurarse pera no caure. **Aguantarse, sostenerse.** || Perseverar en algún lloch. estat o resolució. **Mantenerse.** || REPRIMIRSE, CONTINDRES. || ANAR FORT.

AGUANTARSE AB EL COMPANY. fr. *Mar.* Portar una marxa igual a la del barco que s' acompanya, peró sense poderli guanyar gens de ventatje o camí. *Aguantarse con el compañero.*

AGUANTARSE CÒM UN SOLDAT VELL. fr. Es ar ferm en sa resolució. *Tenerse á las crines.* || Ajudarse mòlt pera no decaure del estat en que un se troba. *Tenerse á las crines.*

AGUANYAT. S' usa com interjecció d' aquesta manera: *¡Mal aguanyat!* y denota que algú es indigne de lo que disfruta. **¡Qué lástima!**

AGUAR. v. a. *Ant.* **Afilar.** || *Met.* AVIVAR, ESTIMULAR.

AGUARA. m. *Zool.* Género de mamífers. **Aguara.**

AGUARDAR. v. a. **Esperar.** || a. Guardar, reservar, desar. **Guardar, reservar.**

AGUARDAR LA SÉUA. fr. Estar esperant la ocasió de lograr son intent. *Estar al husmo.* || Deixar corre, donar temps al temps, deixar passar algnna mala tongada, feta, etc., ab paciencia y sumissió pera treure'n després mellor partit. *Agacharse.*

AGUASTAMENT. m. MISERIA, OPRESSIÓ, ANGUSTIA.

AGUDA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Torá, prov. de Lleida.

AGUDAMENT. adv. m. De una manera aguda. **Agudamente, ingeniosamente, sutilmente.** || Vivament, sensiblement. **Vivamente.**

AGUDES, (Pich de les). *Orog.* Pich de la montanya del Montseny, prop de la ermita de Sant Marsal.

AGUDESA. f. Sutilesa del tall o punta en els instruments de cer. **Agudeza.** || Perspicacia, vivesa en l' ingeni, oído y vista. **Agudeza.** || Astucia, sagacitat. **Agudeza.** || Acudit, ditxo agut. **Agudeza, arranque.** || ACRIMONIA.

AGUDÍSSIM, A. adj. sup. Ab mòlta agudesa. **Agudísimó**

AGUDÍSSIMAMENT. adv. sup. D' un modo mòlt agut. **Agudísimamente.**

AGUERRIR. v. a. Avesar als perills, travalls y penes de la guerra. **Aguerrir.**

AGUERRIRSE. r. Exercitarse, ínstruirse, avesarse, etc., en e's travalls de la guerra. **Aguerrirse.** || *Fig.* Ferse superior a la desgracia, dominarse, instruirse en la escola de la adversitat.

AGUILANIU. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la esquerra d' un barranch y té 316 hab.

AGUILAR (Francesch). *Biog.* Bisbe de Segorb, escriptor ascétich, polemista y historiador Va néixer a Manlleu l' any 1826. A Vich ensenyá matemátiques y historia; entre altres càrrechs va ésser rector del Seminari de Córdoba. Entre 'ls mòlts escrits seus n' hi figura un, publicat a Vich l' any 1862, que 's titula: *Plants de la llengua catalana.* || —(GASPAR DE). Poeta valenciá de gran renóm, nat a la capital en 1561. Pertanyía a la famosa academia valenciana dels *Nocturnos.* Va compondrer obres dramàtiques y líriques, mòlt celebrades de sos contemporanis. Va

morir en l' any 1610. Comedies d' ell: *El mercader amante; La gitana melancólica; La venganza honrosa.* Ademés, sonets y poesies distintes.

AGUILAR. *Geog.* Despoblat en el terme de Sant Pere de Tona, part. jud. de Vich y prov. de Barcelona. || Lloch agregat al ajuntament de Montmasus, part. jud. de Berga y prov. de Barcelona. || — DE BASELLA. Poblet del dist. munpal. de Basella, prov. de Lleida. || — DE SEGARRA. Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; está emplassat a la vorera esquerra de la riera de Rajadell y té 526 hab.

Segell d' Aguilar de Segarra

AGUILENCH, CA. adj. Lo que pertany o és de la áliga. **Aguileño.** || Nas que té una forma parescuda al béch de l' áliga. **Aguileño.**

AGUILERA (Quadra de). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Plá del Penadés, prov. de Barcelona.

AGUILET. *Geog.* Illot del dist. munpal. d' Andraix, Mallorca.

AGUILÓ. **Aligot.** || *Ant.* TRAMONTANA. || m. Pessa de la grua sobre 'l mascle de la máquina en que 's posen unes clivelles que formen còm una escala y 's mouen al un costat y al altre pera guiar el pes que puja la grua. **Aguilón.** || pl. Teules un poch mès grosses que les regulars y serveixen pera les terreres o canals de les teulades. **Agulones.**

AGUILÓ (Tomás). *Biog.* Escriptor mallorquí, nat l' any 1812 y mort l' any 1884. Desprès d' haver escrit en vers castellá distints travalls relatius a la historia mallorquina, va entrar de plè en el renaixement de la cultura patria, adoptant la llengua mallorquina en les seues *Poesies fantástiques* que 's tenen per mòlt esquisides, lo meteix que les seues *Rimes varies*, (tres volums en quart, Palma, 1846 a 1850). Avalora la producció literaria del AGUILÓ, tant en prosa còm en vers, una correcció de mestre. Les seues *Balades* en mallorquí, varen ésser traduides al castellá (Madrid, 1858). Les *Obres en prosa y vers* (vuit volums) se van publicar a Palma de l' any 1883 al 1885.

—FUSTER (MARIÁN). *Biog.* Bibliófil mallorquí, eruditíssim, escriptor castís y poeta prim-mirat. Va néixer a Palma l' any 1825 y va morir a Barcelona l' any 1897. Desde 1843 existeixen poesies catalanes escrites per ell. Va ésser proclamat *mestre en gay saber* al guanyar el seu tercer premi ordinari en els Jochs Florals del any 1866. Es conegut principalment per les seues edicions d' antichs textes catalans, pulcra, bella y correctament fetes. L' any 1869 li va ésser premiada, als concursos anuals de la Biblioteca Nacional, un notable travall bibliográfich, inédit encare. que 's titula *Biblioteca Catalana* y es l' index de totes les obres estampades en catalá. Aixís meteix, entre altres travalls de no tanta importancia, va deixar inédites un sens fí de notes disposades pera formar un *Diccionari Catalá.* Va ésser bibliotecari a Valencia y a Barcelona y president dels Jochs Florals en 1867 y 1888. (Vegis *la lámina sola de Retratos,* lletra A).

Segell d' Aguiló

AGUILÓ. *Geog.*. Poble del dist. munpal. de Santa Coloma de Queralt, prov. de Tarragona. Es dalt de la partió d' aigües del rius Anoya y Gayá.

AGUILÓ (Punta d'). *Hidrog.* Punta de la costa de la prov. d' Alacant, part. jud. de Vilajoyosa.

AGÜÍPARO, A. adj. Nóm que 's dóna al reptil que pon els ous dins del aigua. **Acuíparo.**

AGUIRÓ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Torre de Capdella, prov. de Lleida.

AGULLA. *Zool.* Nòm vulgar del aucell dit també CALABRIA PETIT, CABUSAIRE. COLIMBO DE GARGANTA ROJA. || S' anomenen aixís dues especies de peixos del genero *Belone.* AGUJA, SALTÓN.

AGULLA. f. En general tota barreta llarga y prima acabada en punxa. **Aguja.** || Al joch dels escachs. ALFIL. || L' assenyalador en els rellotges de sol. **Aguja, gnomon, mostrador, puntero.** || BURXA, 2. || El assenyalador en els rellotges de corda. **Manecilla, saeta, saetilla.** || BRÚXULA. || Pilar que sosté alguna part principal d' un edifici. **Machón.** || *Arquit.* Pinacles que adornen els frontis y campanars de les iglesies gótiques. **Aguja.** || Pirámide alta y estreta. **Pirámide, obelisco.** || COSTELLES. || La pua tendra de un arbre la qual serveix pera empeltar. **Pua.** || Cequia petita que desaigua o rega les terres baixes y porta l' aigua a altres cequies grans. **Hijuela.** || **Canal.** || *Ictiol.* Peix semblant a l' anguila, de morro llarch y prim y color vert. **Aguja, espetón, picudo.** || —ACIMUTAL. La preparada ab pínoles a proposit pera marcar l' acimut del sol. *Aguja acimutal.* || —BOJA. *Nàut.* La que pert la direcció del Nort, y sembla que la va buscant ab afany per tots els punts del horitzó. *Aguja loca.* || —BORRASSERA: AGULLA SAQUERA. || — D' AMORTALLAR SOGRES. Agulla grossa de cusir. *Aguja de verdugado.* || —D' ARTILLER. Filferro acabat en punxa que serveix pera sondejar o desembussar el fogó d' una pessa d' artilleria. *Rampillete.* || = DE BITÁCORA. *Náut.* La que 's posa a l' armari d' aquest nóm pera guía del timoner. *Aguja de bitácora.* || — DE CAP. Barreta comunment de fil de llautó, ab un capet, y serveix especialment pera que les dones puguen subgectarse les pesses de roba que porten. *Alfiler.* || — DECLINANT. *Náut.* La de la brúixula que no mira directament al Nort. *Aguja declinante.* || —DE CUSIR. La que té punxa y un ullet per ont passa 'l fil. Es regularment de cer. *Aguja.* || —DE CUSIR SOLES. Mena de punxó qu' usen els espardenyers, té un forat, dit cós, prop de la punta. *Aguja de alpargatero ó de coser suelas.* || —D' ENLLARDAR. La que serveix pera ficar tallets de cansalada en la carn dels aucells o en altres viandes que s' han de rostir. *Mechera.* || —D' ESPARTER. La qu' usa aquest pera cusir estores, sarries, etc. *Aguja espartera ó de calicata.* || — DE FER FILOJA. Instrument semblant a la llansadora de teixidor, peró sense 'l buit en que 's posa 'l canó, del qual se serveixen les dones per fer filats y altres feines. *Lanzadera.* || —DE FER MITJA. La que serveix pera fer mitges y altres coses semblantes. *Aguja de hacer media.* || — DE GANXO. La de filferro en forma de forqueta; serveix pera assegurar el pentinat de les dones. *Horquilla.* || — D' INCLINACIÓ. *Náut.* La qu' está montada de tal manera que senyala 'ls graus d' inclinació del imán. Es mòlt distinta de l' agulla náutica. *Aguja de inclinación.* || —DEL TIMÓ. *Náut.* Mena de pinsot més o menys llarch, paralel al cap de la carena, ont entra la femella o gondal del timó dels barcos petits. *Aguja del timón.* || — DE LA MARE DE DÉU. La de cap mès petita que les altres. *Alfiler de toca de monja.* || — DE MAREJAR. *Ant.* BRÚIXULA. || — DE MATALASSER. La llarga y grossa que s' usa pera cusir matalassos. *Aguja de cnsalmar.* || —DE MOLA: RODET. || —DE MONYO. La que porten les dones al seu; es de vidre, fusta, or o plata, ab una boleta a cada extrém. *Aguja* || — DE NAVEGAR: BRÚIXULA. || — DE PICAR. La que té 'l cap de vidre. *Alfiler de picar ó con cabecilla de vidrio.* || —FINA. *Náut.* AGULLA FIXA. || —FIXA. *Náut.* La que no té mudanses en la seua direcció. *Aguja fina ó fija.* || —HORITZONTAL. *Náut.* L' agulla náutica montada de manera que 's mantingui a tal posició. *Aguja horizontal.* || —PALADAR. *Ictiol.* Mena de peix vert, de morro punxagut. *Aguja paladar.* || —PESADA. *Náut.* La que triga en girarse dret al Nort, quan se la treu d' aquesta posició. *Aguja pesada.* || —SAQUERA: AGULLA DE MATALASSER.

BUSCAR UNA AGULLA EN UN PALLER. *Ref.* Denota la dificultat de conseguir una cosa quan se presenten

mòlts inconvenients. *Quitar cruces de un pajar. Buscar un vestido negro en Salamanca. A Marica por Ravena.*

CORRE L' AGULLA. f. *Náut.* Variar 'l vent a cada moment de direcció, de manera qu' en poch espai de temps dona la volta a tot l' horitzó *Correr, recorrer la aguja*

COS D' AGULLA. El forat per ont s' enfila *Ojo.*

EN LA PUNTA D' UNA AGULLA. *Loc.* En lo més mínim, sutil, etc. *En la punta de una aguja.*

ENFILAR L' AGULLA. fr. Passar pel cos d' ella la seda o fil. *Enhebrar la aguja.*

FER PASSAR PER UN COS D' AGULLA *Met.* Fer patir fam. *Matar de hambre.*

JUGAR AGULLA. fr. FER MITJA. || CUSIR.

MONTAR Y DESMONTAR L' AGULLA. fr. *Náut.* Posarla al seu lloch y en disposició de funcionar o tréurela d' ell. *Montar y desmontar la aguja.*

NO SABER AGAFAR L' AGULLA. fr. Ignorar una dona lo principal que pertany a l' instrucció del seu sexe. *No saber enhebrar la aguja.*

POSAR FIL A L' AGULLA. fr. Incitar a algú a que comensi alguna cosa. *Poner manos á la obra.*

PUNXADA D' AGULLA DE CUSIR. *Agujanza.*

UNA PUNTA D' AGULLA. *Loc.* Una part mòlt petita, insignificant, mínima, etc. *Miaja, nada.*

AGULLA GROSSA. *Orog.* Turó de la serra de Miralles, d' uns 850 met. d' altitut.

AGULLADA. f. Bastó ab una punta de ferro pera guiar als bous. **Aguijada, aijada, aguijón.** || RASTELL.

AGULLADOLS. *Geog.* Quadra del dist. munpal. de Mediona, prov. de Barcelona

AGULLANA (Antoni). *Biog.* Ecclesiàstich y jurisconsult, natural de Girona. Es autor d' una obra titulada: *De rebus feudalibus.* Va ésser abat del monestir de Sant Joan de les Abadesses, entre 'ls anys 1529 y 1581.

— (OROSIA DE) *Biog.* Poetisa gironina del sigle XVII. Una de les vuit dames distingides que varen obtindre premi en el certámen literari celebrat a Girona l' any 1622 per la canonisació de Sant Ignaci de Loyola. La seua composició está escrita en termes que pot llegirse ab accent y fonética catalana o castellana igualment. El cartell deia que podía obtarse al premi en qualsevol de abdues llengües. Es una imitació de la del Petrarca: *A la dolce ombra de le belle fronde.*

Segell d'Agullana

AGULLANA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. Está entremitj de suredes, a poca distancia de la Junquera y té 1.641 hab.

AGULLASSA. f. aum. **Aguijón**

AGULLAT. *Ictiol.* Nom vulgar del acantias comú, anomenat també CASSÓ. **Ferrón, Pintarroja.**

AGULLENT. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud d' Onteniente; és a la serra del seu nòm y té 1.129 hab. || —(SERRA D') *Orog.* Serra que hi ha a mitjorn de la prov. de Valencia, entre aquesta y la de Alacant.

AGULLER, A. m. y f. El qui fa o ven agulles. **Agujero.** || La porció de fil o seda que s' enfila cada vegada a l' agulla. **Hebra.** || *Ant.* CANÓ PER POSAR AGULLES.

AGULLERÍA. f. La botiga, comers, etc., d' agulles de cap. **Alfilería.**

AGULLES. f. pl. El regalo que solen fer els passatgers a les criades dels hostals quan se despedeixen d' elles. **Alfileres.** || Joch de nois, que consisteix en posar cada hu una agulla de cap en terra o sobre alguna taula, procurant encreuarla ab la del contrari, movent la seua ab l' ungla del dit gros cada vegada que li toca, y 'l qui primer encreua guanya. **Alfileres.** || En els telers qu' usen la máquina a la Jacquart, anomenen agulles a certes barretes de ferro, unes ab ull y altres ab ganxo, que serveixen pera mostrejar les robes de seda. **Agujas.** || f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les geraniácees, de fulles finament retallades y fruit llarch y prim, en forma de agulla. *Aguja.* || —DE PASTOR. f. Planta anyal de la fam. de les umbelíferes, que creix entre 'ls sembrats y té la fulla retallada y 'l fruit semblant a una agulla. *Agujas de pastor, peine de Venus.* || —DE PLOM. Barretes de plom, que serveixen pera asegurar els fils del urdit en els telers de robes mostrejades. *Agujas de plomo.*

PER AGULLES. fr. S' usa ab la frase donar o demanar, y denota la quantitat que 'se senyala a les promeses o casades pera sos adornos. *Para alfileres.* || AGULLAS 1.

AGULLES (Coll de les). *Orog.* Pas que hi ha a la montanya que separa 'l Pont de l' Armentera de Vallespinosa, prov. de Tarragona; té uns 675 met. d' altitut. Al Canigó a 1220 m. hi ha la serra y coll del mateix nòm. || —(SERRA DE LES). Serra de la prov. de Valencia, entre 'ls part. jud. d' Alcira, Gandía y Albayda. || —(DE SANTA ÁGATA. Puig de 728 met. d' altitut, que hi ha al Desert de les Palmes, prov. de Castelló.

AGULLETA. f. dim. **Agujita, agujilla.**

AGULLETER. m. *Ant.* AGULLER.

AGULLÓ. m. La punxa de l' agulla o tota ella. **Agullada.** || FIBLÓ. || *Met.* ESTÍMUL.

CALSIGAR L' AGULLÓ. *Met. ant.* Obstinarse en resistir a una forsa superior. *Dar ó tirar coces contra el aguijón.*

AGULLÓ. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Áger, prov. de Lleida.

AGULLONADA. f. Cop d' agulló. **Aguijonazo.**

AGULLONAS. f. pl. *Ant.* Roba de cotó, que venía d' Alep. **Aguja.**

AGULLONAR. v. a. AGULLONEJAR.

AGULLONAT, DA. adj. Que té agulló. **Aguijonado.**

AGULLONEJAR. v. a. Punxar ab l' agulló. **Aguijonear.** || *Met.* Instigar a algú per fer alguna cosa. **Aguijonear.** || v. n. Comensar a corre per un cas imprevist o ab molta diligencia. **Apretar los talones.**

AGULLONEJAT, DA. p. p. **Aguijoneado.**

AGULLONER. m. Qui dona la volta a la clau de la caldera de la locomotora pera deixar escapar vapor quan n' hi ha massa. **Agujetero.** || L' encarregat de la palanca de l' agulla que serveix pera fer passar el tren d' una vía al altra. **Guarda agujas.**

AGULLONET. m. dim. **Aguijonciilo.**

AGULLÓS, A. adj. *Fís. quím.* Lo qu' está format de crestalls semblants a les agulles, per exemple, l' antimoni. **Agujoso.**

AGULLOTS. m. pl. *Bot.* Herba anyal de la fam. de les geranácees, que fa olor de menta. **Hierba del almizcle ó del moro, geranio almizclado.**

AGUOSITAT. f. L' humor aigualit del cós animal. **Acuosidad.**

AGUR. m. *Ant.* AUGURI, AUGURADOR.

AGUSIL. m. Ministre inferior de justicia. **Alguacil, esbirro, corchete.** || *Met. fam.* Senyal. **Señal.**

AGUSIL D' AIGUA. *Náut.* Qui té a son cárrech la provisió d' aigua. *Alguacil.*

AGUSIL DE MOSQUES. Aranya que sols s' ocupa en agafar mosques. *Alguacil de moscas.*

AGUSIL DESCUIDAT, LLADRES CADA MERCAT. *Ref.* Denota 'ls desordres que provenen dels descuits dels agents de justicia. *Alguacil descuidado, ladrones cada mercado.*

AGUSTÍ. m. Nom d' home. **Agustín.**

AGUSTÍ (lo mas de Mal jornal). *Geog.* Caseriu del terme de Liria, prov. de Valencia.

AGUSTÍ, NA. ad. El relligiós y relligiosa de Sant Agustí. **Agustino, agustiniano.** || adj. Lo que pertany a Sant Agustí y a la seua relligió. **Agustiniano.**

AGUSTÍ (Guillem). *Biog.* Argenter catalá distingit, ciutadá de Barcelona a les derrerías del sigle XIV.

—(JOAN). *Biog.* Arquitecte catalá, director de les obres de la catedral de Girona desde l' any 1471 al 1479. El capítol catedral va encarregar al mestre Agustí la construcció del reliotje gran de la sèu gironina.

AGUSTIN y GRANDE (Francisco). *Biog.* Pintor de quadros d' historia, deixeble de 'n Mengs y un dels seus imitadors més distingits. Va néixer a Barcelona l' any 1753 y va morir a Utrera l' any 1800. Carles III el va pensionar pera seguir els seus estudis a Roma, ont va ésser protegit pêl cardenal Despuig y Dameto. Tornat a Espanya va dirigir la Escola fundada a Córdoba pêl bisbe Caballero. En 1799 va entrar d' académich a la de Sant Fernando y a les derreríes del meteix any la junta de Comers de Barcelona el va nomenar Director honorari de les seues escoles. Al morir era pintor del rei.

AGUSTINET, A. n. p. Diminutiu d' Agustí. **Agustinito, a.**

AGUSTITA f. *Quím.* Varietat de fosforita blava. **Agustita.**

AGUT. m. Tall o punta afilada **Agudo.** || *Metáf.* Sutil, perspicás. **Agudo.** || Graciós. **Agudo, gracioso.** || Dit del accent. **Agudo.** || m. Clau petit. **Clavo pequeño.**

AGUT COM UNA PUNTA D' ORINAL. *Loc. fam.* Ab que irónicament se califica al que és faltat de comprensió *Agudo como punta de colchón.*

ÉSSER MÓLT AGUT PERA NOTAR LES FALTES DELS ALTRES. fr. *Ser un lince para las faltas ajenas.*

AGUT y NOGUÉS (Gaspar). *Biog.* Distingit músich, nat a Valencia l' any 1819. L' any 1860 era músich major del regiment de Navarra.

AGUTÁNGUL. adj. *Geom.* ACUTÁNGUL.

AGUTANGULAR. adj. *Geom.* D' ánguls aguts. **Acutangular.**

AGUYO. *Geog.* Caseríu del terme de Benissalem, Mallorca.

AGUZAR. v. *Ant.* ESMOLAR.

¡AH! interj. de dolor equivalent a ¡ay! **¡Ah!** || Denotant alegría. **¡Ah, oh, bueno!** || Denotant indignació, còm: ¡AH, murri! **¡Ah, oh!** || D' animar o cridar, còm: ¡AH, minyons! **¡Ah, hea!**

¡AH, AH, AH! interj. Que expressa la rialla. *¡Hi, hi, hi! ¡ah, ah, ah!*

AHÍ. adv. *Ter.* AHIR.

AHÍN. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Segorb; és al peu d' una serra y té 498 hab.

AHIR. adv. t. AHÍ, AÏR.

AHINA. *Ter.* EINA.

AHONT. adv. ll. V. ONT. || S' usa ab verbs de moviment. **Adonde, donde.** || Ab verbs de quietut. **Donde, en donde.**

AHONTAR. v. a. *Ant.* AFRONTAR.

AHORCADOS. *Geog.* Illeta del dist. munpal. de Sant Joseph, Ibissa.

AIDÍ. *Geog.* Lloch apegat al mun. de Llavorsi, part. jud. de Sort, prov. Sort, prov. de Leida.

AIGOLS-PODRITS. *Geog.* Afrau de la alta vall del Freser, a 2450 m.

AIGUA. f. Vegis AYGUA. **Agua.**

AIGUABELLA *Geog.* Poblet de la conca del Flamissell, prov. de Lleida.

AIGUA-CUIT. *Art. of.* Materia llepissosa enganxadissa, feta de carnosses. S' emplea per unir la fusta.

AIGUA DE VALLS. *Geog.* Riu provinent de les montanyes de Gosol que s' uneix al Cardener aprop de Sant Llorens dels Piteus.

AIGUADORA. *Geog.* Riu que naixent en les vessants de la Serra d' En Cija, s' uneix al Cardener part amunt de Cardona.

AIGUALLUTS (Forat d') *Geog.* Colador natural, situat en plena regió de les Montanyes Malehides, hont se fon gran quantitat d' aigua que molts suposen reapareix en els Güells del Jueu.

AIGUAMOIX. *Geog.* Riu de la Vall d' Aran que se origina en el cercle lacustre de Colomés y desemboca al Garona aprop de Pedrós.

AIGUANEIX. *Geog.* Caudalosa font del Puigmal baixant cap a la ribera d' Err.

AIGUASALADA. *Geog.* Nòm que 's dona també al riu de *Galde*. (Vegis) per la salabror de ses aigues.

AIGUATEBIA. *Geog.* Municipi de 525 h. del cantó d' Oleta (Conflent).

AIGÜES. f. pl. El aigua y els seus derivats. AYGÜES. **Aguas.**

AIGUES TÒRTES. *Geog.* Hermós salt pel que se estimba entre rocasses el riu d' Aiguamoix.

AIGÜES VIVES (Sant Joan d'). *Geog.* Població de la Catalunya Francesa a l' antich Comtat de Foix.

AIMERIC (Domingo). *Biog.* Jurisconsult valenciá del sigle XIV. Figurava ja l' any 1342 y se li van fer poders pera representar la ciutat de Valencia a les Corts d' aquell any. L' any 1344 va ésser jurat. Va escriurer uns comentaris als furs.

AIMERUDA. *Biog.* Comtesa de Barcelona, segona muller del comte Borrell I, ab qui 's va casar entre els anys 977 y 988. Alguns documents l' anomenen també Eimeruds.

AÏNADA. f. Renill, la veu del cavall. **Relincho, relinchido.**

AÏNAR. v. a. Renillar, cridar el cavall. **Relinchar.**

AÏR. adv. t. El día antecedent al en que 's parla. **Ayer.** || Poch temps há. **Ayer.**

AÏR A LA NIT. *Ayer noche.*

AÏR AL VESPRE *Ayer al anochecer.*

AÏR AL MATÍ. *Ayer por la mañana.*

AVANS O ANS D' AÏR. m. adv. Dos díes avans del present. *Anteayer, antes de ayer.*

AVANS D' AÏR A LA NIT. *Anteanoche.*

D' AÏR A AVUY. m. adv. Pondera la brevetat en que ha succeït alguna cosa. *De ayer acá, de ayer á hoy.*

D' AÏR ENSÁ. m. adv. *Desde ayer.*

NO AVANS D' AÏR SINO L' ALTRE. Tres díes avans del present. *Anteanteayer.*

NO AVANS D' AÏR A LA NIT SINO L' ALTRE. *Anteanteanoche.*

AÏR PASTOR, AVUY SENYOR. *Ref.* Se diu dels que s' enorgulleixen sense tindre tant de mérit com els que essent més nobles y grans s' humilien. *Abájanse los adarves y álzanse los muladares.*

AÏRAR. v. n. AIRARSE.

AIRAR. a. Irritar, enfadar, desesperar. **Airar.**

AIRARSE. v. r. Enfadarse, indignarse. **Airarse, tomar ira, encolerizarse.**

AIRE. m. AYRE.

AISE. f. *Ant.* COMODITAT, ESPAY O LLOCH. || TEMPS, OPORTUNITAT.

AISEROLA. *Geog.* Un dels estanys que formen la regió lacustre de la ribera d' Estany Tort a la Vall d' Aran.

AISLADAMENT. adv. m. **Aisladamente.**

AISLADOR. m. y f *Fís.* Tot lo que serveix pera aislar lo que s' electrisa. **Aislador.**

AISLAMENT. m. Acció y efecte de aislar. **Aislamiento.** || *Arquit.* Distancia entre les pilastres y les colmunes. **Aislamiento.**

AISLAR. v. a. Rodejar algún lloch d' aigua per totes parts. **Aislar**. || *Met*. Deixar sol a algú o a algún edifici. **Aislar**.

AISLARSE. m. Retréures del tracte de la gent. **Aislarse, retirarse**

AISLAT, DA. p. p. **Aislado**. || adj. Rodejat en algún lloch o perill d' ont no 's pot rebre auxili. **Aislado**. || Dit del edifici separat dels altres. **Aislado**. || adj. Semblant a una illa. **Aislado**.

VIURE AISLAT. *Met*. Viure retirat del tracte de la gent. *Vivir aislado, retraído*.

AISÓ. *Biog*. Personatge famós de Catalunya al sigle IX, de provinensa goda. Hi ha poques noticies d' ell. Se sap que entre 'ls anys 825 y 826 ab el seu prestigi va insurrecionar tot el país contra Ludovich *el Piadós* y 'l seu representant a Barcelona el comte Bara o Vera. Se va apoderar d' Ausona (Vich) y de Roda, trobant ajuda entre 'ls principals personatges de la Septimania y tenint al seu costat dos fills del comte de Barcelona. Va derrotar a Bernat y, entrant per la Cerdanya, se va apoderar de moltes fortaleses; contava ab l' adhessió de tot el Pireneu. Unicament Barcelona y Girona 's varen lliurar del seu domini. Va ésser precisa la vinguda del exércit franch, manat pel rey d' Aquitania Pepin, pera contrarrestar el seu poder y sometre altre cop el territori catalá a la dominació dels franchs. Aisó s' havía aliat ab els serrahins, que per dues vegades li varen deixar els seus exercits. Se sap que l' any 827 el rey Pepin havía entrat a Vich, sense que hi hagi ja més noticies de Aisó.

AÏSSA. *Náut*. Crit que serveix pera avisar alsqu' alsen algún pes pera que tiren tots a l' hora. **Sa loma**

AÏSSADOR, A. s. Qui aïssa o incita al gossos. **Azuzador**.

AÏSSADOR DE GOSSOS. El qui incita als gossos a que embesteixin a algú. *Azuzador*.

AÏSSAR. v. a. Tirar o pujar algún pes. **Izar**. || Incitar, provocar, instigar, induir a algú a que fassi alguna cosa. **Instigar, incitar, provocar**. || ABORDAR EL GOS. || a. *Nàut*. Cridar el contramestre als mariners ab un crit especial, quan pugen a una un pes considerable, perque tiren tots a l' hora. **Salomar**. || Abordar el gos. **Azuzar**.

AÏSSARSE. f. Abordarse mutuament els gossos, o ser abordats. **Azuzarse**.

AIX. m. Veu dels nois ab que signifiquen algún dolor lleuger. **Pupa**.

AIXA. f. *Art. y Of*. Fulla de ferre acerat posada en angle agut en un mánech de fusta corbat. Serveix als fusters, als boters y als carreters pera desbastar. **Hacha**. || Eina de fuster pera desbastar fusta. **Azuela**. || *Ant*. DESTRAL.

MESTRE D' AIXA. El qui travalla en fer naus. *Carpintero de ribera*.

PASSAR PER AIXA. fr. Desbastar la fusta ab l' aixa. *Azolar*.

AIXÁBAJA. *Geog*. Masíes del municipi de Montreal.

AIXADA. f. *Agr*. Eina pera cavar la terra; consisteix en una planxa de ferro plana y xata, ab un mànech de fusta d' un metre de llarch. **Azada, ajada**. || —DE GALLÓ. La qu' en una part té forma d' aixada y en l' altra d' escoda. *Azadón de peto*. || —ESCARPALLERA. *Ter*. ARPIOT

AIXADADA. f. Cop d' aixada. **Azadonada, azadonazo, azadada**.

AIXADAGAT, DA. adj. *Ant*. ASSEDAGAT.

AIXADELL. m. Aixada petita, mena de magalló que serveix pera netejar d' herbes la terra, etc. **Almocafre, escardillo, escarda**.

AIXADELLA. f. *Ter*. Eina pera xarcolar o birbar el blat. **Escardillo, sacho, almocafre, escardadera**.

AIXADER. m. El ferrer que fá aixades, aixadells, etcétera. **Azadonero**.

AIXADETA. f. dim. **Azadilla, azadica**.

AIXADÓ. m. dim. *Ter*. **Azadoncillo**. || AIXADA DE GALLÓ.

AIXAFADA. f. Calsigada, trepitjada. **Pisada**.

AIXAFADOR, A. s. y adj. Qui aixafa. **Majador, aplastador**.

AIXAFAGARSE. v. n. Carregarse l' atmòsfera de núvols que porten pluja y vent. **Achubascarse**.

AIXAFAGAT, DA. adj. Semblant a un xàfech. **Achubascado**.

AIXAFAR. v. a. Prempsar, aplanar alguna cosa. **Aplastar**. || Fer a troços alguna cosa. **Machacar, machucar**. || Trepitjar, calsigar. **Pisar**.

AIXAFAT, DA. adj. *Met*. Vell y plé de xacres. **Cascado, achacoso, quebrantado, molido**. || Aplanat, reduit, especialment parlant d' alguna part del cós. **Deprimido**.

AIXALABRAT. adj. ATOLONDRAT, TABALOT.

AIXALAR. v. a. Tallar, escursar les plomes de les ales a algún aucell pera que no pugui volar. **Cortar las alas**. || *Met*. Impedir que algú se surti ab la seua. **Cortar los vuelos**.

AIXALAVAR. v. a. *Ter*. Passar per aigua; regularment se diu de la roba quan surt de la bugada. **Enjuagar**.

AIXALOCH. m. XALOCH.

AIXALSAR. v. a. *Ant*. y 'ls seus derivats. ENLAIRAR.

AIXAM. m. Munió d' abelles que surten de l' arna ab una mare pera cercar altre habitació. **Enjambre**. || Multitut de persones o coses. **Enjambre**. || El de abelles apinyat a una branca. **Enjambre**.

AIXAMBRAR. v. n. Formar aixams les abelles. **Jabardear, enjambrar**. || Fer la segona cría les abelles. **Jabardear**.

AIXAMENADOR, A. m. y f. Qui aixamena. **Enjambrador**.

AIXAMENAR. v. a. Agafar els aixams perduts. **Enjambrar**. || Treure de les arnes mòlt poblades un o més aixams **Enjambrar**.

AIXAMENARSE. v. a. Apilarse les abelles en forma de raïm. **Arracimarse**.

AIXAMENAT, DA. p. p. **Enjambrado**.

AIXAMORAR. v. a. SUAVISAR.

AIXAMORAT, DA. adj. Humit, mes no del tot mullat. **Liento**.

AIXAMPAR. v. a. *Ter*. AGAFAR, PENDRE.

AIXAMPLA. m. AIXAMPLAMENT.

AIXAMPLADOR. m. Qui aixampla. **Ensanchador**.

AIXAMPLAMENT. m. La acció y efecte de aixamplar y aixamplarse. **Ensanche**.

AIXAMPLAR. v. a. Extendre alguna cosa. **Ensanchar**. || **Amplificar**. || Dit de les cames. AIXARRANCAR.

AIXAMPLARSE. v. r. **Ensancharse**. || Escamparse alguna cosa, apartarse 'ls qu' están junts pera ocupar major espai. **Abrirse**.

AIXAMPLAT, DA. p. p. **Ensanchado**.

AIXAMPLES. m. pl. La part de roba que 's deixa a la costura pera poguer aixamplar el vestit quan convingui. **Ensanches**.

DONAR AIXAMPLES. fr. *Met*. Donar massa llibertat o llicencia pera fer alguna cosa. *Dar ensanches*.

DONAR AIXAMPLES A ALGÚN NEGOCI. fr. *Met*. Donar temps o medis pera arreglarlo. *Dar ensanches*.

AIXANCARRADAMENT. adv. m. D' una manera aixarrancada. **Esparrancadamente**.

AIXANCARRAMENT. m. Acció y efecte de aixancarrar o d' axancarrarse. **Despatarramiento, esparrancamiento**.

AIXANCARRAR. v. a. y

AIXANCARRARSE. v. r. Separar l' una cama de l' altra. **Esparrancarse.**

AIXANCARRARSE A CAVALL. fr. *Ahorcajarse.*

AIXANCARRAT, DA. adj. Que tè l' una cama mòlt separada de l' altra. **Esparrancado, pernitendido.**

AIXANFLANAR. v. a. y'ls seus derivats. **Aixanfranar.**

AIXANFRANADOR, A. s. Qui fa xanfráns. **Achaflanador.** || m. L' eina que serveix pera ferlos. **Achaflanador.**

AIXANFRANAR. v. a. Fer xanfráns especialment en travalls de fuster. **Chaflanar, achaflanar.**

AIXANFRANAT, DA. m. *Art. y Of.* Modo de xanfrá o rebaix que 's fa als ánguls eixits d' una obra, principalment de fustería. **Achanflanado.**

AIXANGUER. m. Corretja o altra cosa pera subjectar el camatimó de l' arada al jou. **Coyunda, barzón.**

AIXAPLUGARSE. v. r. SOPLUJARSE.

AIXARCOLADOR, A. m. y f. El qui aixarcola. **Escardador.** || AXADÉLL.

AIXARCOLAMENT. m. Acció y efecte d' aixarcolar. **Escarda, escardadura, sachadura.**

AIXARCOLAR. v. a. Entrecavar els sembrats pera treure 'n l' herba. **Escardar, escardillar, sachar.**

AIXARCOLAT, DA. adj. **Escardado, escardillado.**

AIXARDOR. f. Escalfor gran. **Ardor.**

AIXARMAR. m. *Astron.* Certa estrella fixa de la constelació austral Eridano. **Acharmar.**

AIXARMENTADOR, A. m. y f. El qui arreplega'ls sarments podats. **Sarmentador.**

AIXARMENTAR. v. a. Recullir els sarments podats. **Sarmentar.**

LA ACCIÓ D' AIXARMENTAR. v. a. *Sarmentera.*

AIXARMENTAT, DA. a j. **Sarmentado.**

AIXAROLAR. v. a. Envernissar ab xarol. **Charolar, dar charol.**

AIXAROLAT, DA. adj. **Charolado.**

AIXAROP. m. Beguda medicinal, en que'l principal ingredient es el sucre clarificat. **Jarabe, jarope.** || *Met.* Trago amarch, beguda fatigosa. **Jarope.**

AIXAROP DE PÁMPOL. Vi. *Agua de cepas.*

AIXAROPAMENT. m. L' us excessiu d' aixarops. **Jaropeo.**

AIXAROPAR. v. n. Donar, receptar aixarop. **Jarabear, jaropear, jaropar y jarapotear,** pr. Arag. y And. || *Met.* Donar en forma d' aixarop qualsevol altre licor. **Jaropear.**

AIXAROPARSE. v. r. Pendre aixarops. **Jarabearse, jaropearse.**

AIXAROPAT, DA. p. p. **Jarabeado, jaropeado, jarapoteado.**

AIXAROPEJAR. v. a. Donar o receptar aixarops. **Jarabear.** || Pendre aixarops.

AIXAROPEJARSE. v. r. Pendre aixarops. **Jarabearse.**

AIXAROPÓS, A. adj. Semblant al aixarop. **Parecido al jarabe.**

AIXARPALLARSE. v. r. AXANCARRARSE.

AIXARPAR. v. a. *Ter.* AGAFAR.

AIXARRAIT, DA. adj. Aixut, sense substancia. **Sequero, insípido.** || *Ter.* Parlant de terres, aspre, sense vegetació, **Yermo.**

AIXARRANCAR. v. a. *Met.* Obrir y separar les cames d' algú. **Esparrancar, despatarrar.** || AXANCARRAR.

AIXART. m. Empelt. **Ingerto.**

AIXARTELL, (Càn). *Geog.* Caseríu del terme de Pollensa, Mallorca.

AIXARTELL. m. *Ter.* AIXADELL.

AIXARTELLAR. v. a. *Ter.* AIXARCOLAR.

AIXÁS. *Geòg.* Poble de la vall d'Andorra, parroquia de Sant Juliá de Loria.

AIXATAR. v, a. DEIXATAR.

AIXAUGAR. v. a. *Náut.* Tírar la embarcació ab alguna corda. **Remolcar, sirgar.**

AIXÁUS. m. pl. El premi que dòna als que fan pujar la di a als encants, aquell que 's queda la pessa. **Prometido.**

AIXÁVEGA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Montreal, prov. de Tarragona.

AIXECAMENT. m. La acció y efecte d' aixecar o aixecarse. **Alzamiento.** || Sedició, sublevació. **Levantamiento, sublevación.**

AIXECAMENT DE VEDA. Alsament de veda.

AIXECAR. v. a. ALSAR.

AIXECAR EL PORO. fr. Fer aixecar fils de la fusta ab el paper de vidre, ganiveta, o al embarnissar a la munyeca.

AIXECAR O ALSAR EL CÓLSER. fr. *Met. fam.* Beure sovint licors, y especialment vi. *Alzar, empinar ó levantar el codo.*

AIXECARSE. v. r. ALSARSE.

AIXEDRÉS. m. ESCACHS.

AIXELLA. f. *Anat.* Buit que hi hà sota 'l muscle, entre 'l naixement del bras y 'l costat del pit. **Sobaco.**

SOTA L' AIXELLA. *Debajo el sobaco.*

PORTAR SOTA L' AIXELLA. *Llevar bajo el sobaco.*

AIXELLERÓ. m. Pessa quadrada de tela que 's posa a la camisa sota l' aixella per refors, y serveix pera donar joch a la mánega. **Cuadrado.**

AIXERIBIMENT. m. Acte y efecte d' aixeribirse **Despabilamiento.**

AIXERIBIRSE o AIXERIVIRSE. v. r. Alegrarse, reviscolarse. **Alegrarse, animarse.**

AIXERIBIT, DA. p. p. AIXERIT.

AIXERICAR. v. a. Aliviar d' algún desmai, ensopiment, etc. **Despejar, serenar.**

AIXERICARSE. v. r. Serenarse, eixir d' un desmai, ensopiment o estat semblant. **Despejarse, serenarse.**

AIXERIR. v. a. Serenar o aliviar a algú de lo que el té abatut o adormiscat. **Despabilar, despejar.**

AIXERIRSE. v. r. Sortir algú d' un ensopiment. **Despejarse, serenarse.**

AIXERIT, DA. adj. Viu, estordit. **Despabilado.**

AIXERRI. m. Fèm de bestiar de llana y cabriu. **Sirle, sirria.**

AIXERRIS. m. pl. *Ant.* FEMS.

AIXETA. f. Canó ab un mascle pera treure líquits ab comoditat. **Canilla, espita, llave.** || dim. d' aixa. **Azuela.** || La que 's posa a les fonts. **Grifo, llave.** || La que als contadors de gas, serveix pera donar pas al fluit. **Espita.** || La que hi ha a les calderes de vapor, pera desvaporisar. **Llave.**

AIXETA DE PAS. La que a les canonades per ont passa el gas, serveix pera donar pas al meteix fluit.

A RAIG D' AIXETA. m. adv. ADOJO.

POSAR AIXETA. fr. *Espitar.* || Vendre 'l vi a la menuda. *Vender al ramo.*

AIXETAR. v. a. *Ant.* DEIXATAR.

AIXÍ. adv. m. AIXÍS.

AIXICAMENT. m. Acció y efecte d' aixiquir y aixiquirse. **Achicamiento.**

AIXICOIRAT, DA. adj. *Bot.* Semblant a la xicoira. **Achicoriáceo.**

AIXIMÉS. m. *Arquit.* Finestra arquejada, partida per una columna al centre, que sosté dos archs iguals. A Catalunya son abundosos els exemplars d' aquella construcció, essent els més característichs en la arquitectura catalana els d' estil románich y els ojivals. **Ajimez.**

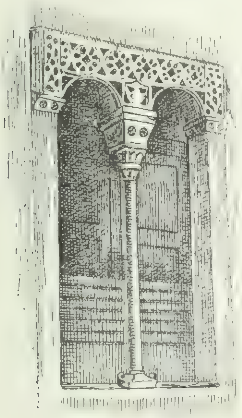

Aiximés gótich a Vich

AIXIMPLAT, DA. adj. Que sembla ximple. **Atontado.**

AIXIQUIDOR, A. m. y f. Qui aixiqueix. **Achicador.**

AIXIQUIDURA. f. *Nàut.* Acció y efecte de mimvar l' aigua ab les bombes o altre cosa. **Achique.** || Acció y efecte de aixiquir. **Achicadura.**

AIXIQUIMENT. m. Acte d' aixiquir alguna cosa. **Empequeñecimiento.**

AIXIQUIR. v. a. Acte d' empetitir alguna cosa. || *Fig.* Humiliar. **Humillar.**

AIXIQUIRSE. v. r. Ferse més xich, empetitirse. **Empequeñecerse.**

AIXIQUIT, DA. p. p. d' aixiquir. **Empequeñecido.**

AIXIRIVALL *Geog.* Caseriu de la Vall d' Andorra, parroquia de Sant Juliá de Loria. || —(RIERA DE). *Hidrog.* Riera de la Vall d' Andorra, que desaigua a la vora esquerra del Valira, un poch més avall de Aixovall.

AIXÍS. ad. m. D' aquesta manera. **Así, de este modo.** || adv. afir. Còm: *és o no és aixís.* **Así.** || De interj. o increp. **¿Así?** || De desitj, còm: *¡aixís reventés!* **¡Ojalá! ¡así!** || Ab la partícula *cóm,* postposada en les comparacions, val *del meteix modo que.* **Así.** || Posat el *còm* al segón membre; significa: *aixís uns com els altres.* **Así, tanto.** || Denota aprobació d' alguna cosa, còm: *aixís m' agrada.* **Así.**

AIXÍS, AIXÍS. mod. ad. Mitjanament. *Así, así.*

AIXÍS, BÉ. fr. AIXÍS CÒM O CÒM SI.

AIXÍS QUE AIXÍS. conj. afirm. De tots modos. *Así como asi.*

AIXÍS METEIX. mod. a. v. *Asimismo.*

AIXÍS QUE. conj. caus. *Así es que, de suerte que, por lo cual.* ||adv. t. Immediatament. *Luego que, así que.*

AIXÍS QUE AIXÍS: AIXÍS CÒM AIXÍS.

ÉS AIXÍS. mod. adv. A entendre. *Adviértase.*

AIXÓ. pron. dem. **Esto.**

AIXÓ ES ALTRE O ALTRA COSA. *Expr. fam.* Denota la inconexió d' alguna cosa ab lo que 's tracta. *Eso es otro ú otra cosa, harina de orro costal, eso es otro cantar.*

AIXÓ HI HA Y B^N PES. *Loc. fam.* NO HI HA MÉS CERA DE LA QUE CREMA.

AIXÓ PER AIXÓ. mod. adv. Puntualment. *Lo mismo, mismísimo, él por ello, pintiparado* || Per la meteixa raó. *Por eso, por eso mismo, por lo mismo.*

AIXÓ QUE *Loc. Eso que.*

¿DE QUÍ ES AIXÓ? D' AQUELL QUE NO HO VEU. *Ref.* Indica 'ls perjudicis seguits d' abandonar les coses propies al cuidado d' altre. *Hacienda, tu dueño te vea; donde no está su dueño ahí está su duelo.*

EN AIXÓ. adv. Mentres. *En tanto, mientras.*

¿EN AIXÓ ESTÉM? *Loc* Ab que extranyém que algú ignori alguna cosa *¿De éstas tenemos?*

PER AIXÓ. *Expr.* Ab que s' acaba un escrit o conversa, referintse a lo que s' ha dit avans. *Por tanto*

¿QUÉ TENÍM AB AIXÓ? *Loc.* Denota que res s' infereix d' alguna cosa. *¿Qué tenemos ó adelantamos con eso?*

AIXOBRIR. v. a. *Ter.* AXORBIR. || *Ter.* ESCAMPAR.

AIXOL. *Art. y Of.* Aixa mes manejable. Serveix pera fer falques y clivilles. **Hacha.**

AIXOL DE DOS CAPS. m. Ferramenta de dues fulles, una de aixa y l' altra de destral. **Alcotana.**

AIXOLA. *Art. y Of.* f. Aixa petita.

AIXOLL. m *Ter.* ASSOLL || AIXA. **Azuela.**

AIXOLLAR. v. a. *Ant.* XULLAR.

AIXONAR. v. a. Arrancar els pámpols de la vinya qu' está massa ufanosa. **Despampanar.** || Esfullar els arbres. **Deshojar.** || Cullir olives, agafant les branques ab el puny y tirant cap avall. **Ordeñar.**

AIXORBAR. v. a. *Ant.* **Espantar, azorar, asombrar.**

AIXORBIDURA. f. L' acció d' aixorbir. **Desacolladura.**

AIXORBIR. v. a. Magencar, descalsar els ceps cavant. **Alumbrar, girpear.**

AIXORDADOR, A. s. Qui aixorda. **Ensordecedor**

AIXORDAR. v. a. Tornar sort. **Ensordecer.**

AIXORDARSE. v. r. **Ensordecer.**

AIXORDAT, DA. p. p. **Ensordecido.**

AIXOVALL. *Geog.* Poble de la vall d' Andorra. És a la vora dreta del riu Valira y pertany a la parroquia de Sant Juliá de Loria.

AIXOVAR. m. *Ant.* Mobles o joies. **Ajuar.** || *Ant.* DOT. || *For.* La quantitat que 'l marit que no es heréu dòna a la seua muller si aquésta es pubilla.

FER L' AIXOVAR. fr. Preparar la roba pera la criatura qu' ha de náixer. *Hacer ó preparar la canastilla.*

AIXUGADOR, A. m. y f. El qui aixuga. **Secador.** || Mena de curtidor pera aixugar roba. **Enjugador.**

AIXUGAMÁ. m. Drap que serveix pera aixugarse les mans després de rentades. **Toalla, paño de manos.** || L'usat per les criades pera aixugar els plats. **Albero.**

AIXUGAR. v. a. Treure la humitat. **Enjugar.** || Assecar la humitat o suor que despedeix un cós. **Enjugar, limpiar.**

TANT CÒM NE PLOU EL VENT N' AIXUGA. *Ref.* Denota que tant còm se guanya 's gasta. *Comido por servido; día y vito; tanto ganado tanto comido.*

AIXUGAR TUNYINA. fr. Assecar y salar la carn de la tunyina. *Amojamar.*

AIXUGARSE. v. r. **Enjugarse.** || n. Assecarse 'ls rius, fonts, etc. **Secarse.**

AIXÚGAT, QUE SÚAS. *Loc. met. irón.* Denota qu' algú ha travallat poch y aparenta estar mòlt cansat. *Arrópate, que sudas.*

AIXUGAT, DA. p. p. **Enjugado, secado.** || p. p. de aixugar. Respecte a la carn de tunyina; salada y assecada. **Amojamado.**

AIXULLAR. v. a. *Ant.* XULLAR.

AIXUNAR. v. a. *Ant.* AIXONAR.

AIXURMAR. v. a. *Ant. náut.* Remar pera ajudar la nau que ja va ab el vent. **Remar por debajo.**

AIXUT, A. adj. **Enjuto, seco.** || *Met.* Home poch carinyós y de poques paraules. **Seco, áspero, desabrído.** || m. Sequedat a la terra per falta de pluja. **Sequía, seca, sequedad.**

AIXUTESA. f. AIXUT, SEQUEDAT. || DESSABORIMENT. || Falta d' aigua. **Sequedad.** || *Met.* Falta d' atracció, sobre tot en materies literaries. **Aridez.**

Segell d' Aja

AJA. *Geog.* Poble del dist. municipal de Vilallovent, prov. de Girona.

AJAGUT, DA. p. p. **Echado, tendido.** || Dit del blat per causa de la pluja, etc. **Encamado.**

AJAR. v. a. *Ant* ABASTAR, 1.

AJASSARSE. v. r. *Fam.* Tirarse demunt del llit. **Echarse á la larga, tenderse.** || Ajaure 's el bestiar en el lloch ont descansa. **Encamarse.**

AJASSAT, DA. p. p. **Echado, tendido.**

AJAURE. v. a. Abaixar fins a extendre en terra lo qu' estava dret. **Tender.**

AJAURE 'S. v. a. **Echarse, tenderse, recostarse.** || Posarse al llit. **Acostarse,** y si és per causa de malaltia **encamarse, ponerse en cama.** || Inclinarse 'ls blats per causa de pluja **Echarse los panes, encamarse.**

AJÁURES' HI. fr. *Met. fam.* Rendirse al travall, càrrega, etc. *Dar con la carga en tierra ó en el suelo; acodillar con la carga, rendirse á la carga.* || Subjectarse a la voluntat d' un altre. *Pasar por ello*

AJOCADA. f. *Cas.* El lloch ont s' amaga la cassa quan va mòlt perseguida, pera reposar un poch o bé pera desorientar als goços féntlos' hi perdre 'l rastre. **Agazapada.** || adj f. Se diu de la gallina qu' está covant els ous. **Aclocada.**

AJOCAMENT. m. L' acció d' ajocarse 'ls aucells. **Recogimiento.** || m. Positura de la persona que se ajoca o acota, arrupida còm les gallines. **Aclocamiento.**

AJOCARSE. v. r. **Acotarse.** || Anarse 'n a dormir els aucells. **Recogerse.**

AJOCAT, DA. adj. AJOVAT.

AJOGASSAT, DA. adj. Persona o bestia que corre, salta o brinca ab ganes de jugar. **Juguetón, retozón.**

AJONJOLÍ. m. ALEGRÍA.

AJORNALAR. v. a. Llogar travalladors a jornal. **Tomar gente á jornal.**

AJORNAR. v. a *Ant.* APLASSAR.

AJOVADA. adj. f. AJOCADA.

AJOVARSE. r. Ajaure 's la gallina demunt dels ous o acotxarse a terra quan el gall la cubreix. **Aclucarse, aclocarse.**

AJOVAT, DA. adj. Sentat demunt dels talons, posat com la gallina quan cova. **Actucado.**

AJUDA. f. **Ayuda, socorro, favor.** || Lo que serveix pera ajudar. **Ayuda.** || Servicial. **Ayuda, lavativa.** || *Ant.* XERINGA. || Bufeta pera donar servicials per medi d' un canonet. **Mangueta.**

AJUDA DE CAMBRA. Criat pêl servei immediat del seu amo. *Ayuda de cámara.*

AJUDA DE CAMBRA DEL REI. El criat pera vestirlo y altres ministeris *Ayuda de cámara del rey.*

AJUDA DE COST. Socorro en diner. *Ayuda de costa.*

AJUDA DE ORATORI. Clergue qu' en els oratoris de la casa reial fa de sagristá. *Ayuda de oratorio.*

AB L' AJUDA DE DÉU. *Loc. fam. Con la ayuda de Dios.*

AB L' AJUDA DELS VEÏNS. *Loc. fam.* Ab l' auxili de altres. *Con ayuda de vecinos.*

NO HA MENESTER AJUDES. f. *No ha menester acólitos.*

AJUDANT. p. a. **Ayudante.** || *Mil.* m. Empleu militar ab diferent grau y títol; els que 'l desempenyen cuiden de distribuir les ordres superiors y de disciplinar la tropa. **Ayudante.** || Els dels mestres d' estudi **Pasante, repetidor.**

AJUDANT DÉU: AB L' AJUDA DE DÉU.

AJUDAR. v. a. Donar ajuda o auxili. **Ayudar.** || Posar els medis pera lograr alguna cosa. **Ayudar.** || Emplear el cavaller tots els medis pera fer coneixer la seua voluntat al cavall. || *For.* Quan es ajudat ab adminículs. **Adminicular.**

AJUDAR A BÉ MORIR. fr. Auxiliar al moribundo. *Ayudar á bien morir, agonizar.*

AJUDAR A MISSA. fr. Servir y respondre al capellá quan diu misa. *Ayudar á la misa..*

A QUI MUDA DÉU L' AJUDA. *Ref.* Aconsella que quan una cosa no ix bé 's deuen mudar els medis. *A quien muda Dios le ayuda.*

A QUI NO 'T POT AJUDAR, NO VULLES TOS MALS COMUNICAR. *Ref.* Qu' ensenya que no devem comunicar les nostres penes a qui no ha de compadeixer ni remeiarles. *Llorar á boca cerrada, y no dar cuenta á quien no se le da nada.*

AVIAT ÉS DIT: «MALALT, DÉU T' AJUT». *Loc. fam.* Declara la facilitat que hi há a aconsellar als altres la paciencia o medis mòlt difícils pera lliurarse de algún dany, del que está lliure el qui aconsella. *El sano al doliente so regla le mete.*

DÉU DIU: «AJÚDAT Y T' AJUDARÉ.» Aforisme ab que se significa qne no tot deu deixarse a la bona de Déu, sino que hi havem de fer per la nostra part tot el possible. *Fiate de la Virgen y no corras; ayúdate y ayudarte he; á Dios rogando y con el mazo dando.*

AL QUI CAU Y S' ALÇA DÉU L' AJUDA. Aforisme ab que 's significa, si bé ab altra forma, el concepte enclós al anterior *Ayúda e y ayudarte he.*

AJUDARSE. v. r Servirse mutuament. **Ayudarse.** || Posar els medis pera lograr un intent. **Ayudarse.** || *Ant.* VÀLDRES.

AJUDAT, DA. p. p. **Ayudado.**

AJUNTAMENT. m. La corporació qu' está encarregada del govern administratiu d' un poble. **Ayuntamiento.** || *Ant.* JUNTURA. || ACTE CARNAL.

AJUNTAR. v. a. *Art. y Of.* Adressar dugues superficies, planajarles, ferles besar fins a confondre 'l punt pera que després encolat resulti una massa compacte. Ajuntar les travesses a els montanst, une pessa ab un altre. **Juntar, adherir.**

AJUNTAR. v. a. JUNTAR. || Encaixar les fustes entre sí. **Acoplar, ensamblar, ajuntar.**

AJUNTARSE. v. r. JUNTARSE.

AJUNTAT, DA. p. p. **Acoplado.**

AJUNYIR. v. a. *Ant.* JUNTAR.

AJUPIMENT. m. Acció y efecte d' ajupirse. **Agachamiento.**

AJUPIR. a. Atrapar, subjectar al travall o altra cosa molestosa al qui no li agrada gaire. **Coger, sujetar.** || Atrapar, burlar, enganyar. **Coger, burlar, enganyar.** || Atrapar, atançar, agafar sota. **Coger.**

AJUPIRSE. v. r. ACOTARSE, ABAIXARSE. || Posarse arrupit com una gallina. **Aclocarse, agazaparse.** || Inclinarse, ajàure 's, ajupirse a terra les persones o les besties pera no ésser vistes o escaparse de qui les persegueix. **Agacharse.** || Arronsar les espatlles, dissimular, pendre ab resignació, etc. *Encogerse de hombros, resignarse.*

AJUPIT, DA. p. p. **Agachado, agazapado, acurrucado.** || adj. *Blas.* Se diu de tots els animals que están còm encongits o arrupits. **Acrupido.**

AJUST. m. Conveni, concert, avinensa. **Ajuste, ajustamiento.** || *Ant.* JUNTA, CONGRÉS. || JUSTAMENT.

AJUST DE COMPTES. m. *Com.* El càlcul, còmputo, exámen de deutes, crèdits, ganancies, capitals, etc. *Ajuste de cuentas.*

MÉS VAL UN DOLENT AJUST QUE 'L MELLOR PLET. *Ref.* Ensenya que 's deuen evitar els plets, encara que sigui ab alguna perdua, pels gastos que porten. *Más vale mala avenencia que buena sentencia.*

AJUSTADAMENT. adv. m. Conforme al ajust. **Ajustadamente, exactamente**

AJUSTADÍS, SA. adj. *Ant.* ARREPLEGADÍS.

AJUSTADOR. m. **Ajustador.** || *Imp.* El caixista que ajusta o arregla per planes les galerades que contenen la composició que s' ha d' imprimir. **Ajustador,** || **Compaginador.**

AJUSTAMENT. m. *Ant.* AJUST. || ACTE CARNAL. || —DE FRUITS. *Ant.* GARBERA.

AJUSTAR. v. a. *Art. y Of.* Fer venir una peça en mitj d' altres dugues. Una llenca de fusta a un forat

o esquerda. Retocar una peça: anarla ajustant. **Ajustar.**

AJUSTAR. v. a. Convenir en el preu d' alguna cosa. **Ajustar, concertar.** || *Met.* Fer algún contracte. **Ajustar, contratar, concertar, pactar.** || Afegir. **Añadir.** || JUNTAR. || Igualar una cosa ab un' altra, fer venir bé dues coses. **Ajustar.** || Concordar als enemistats. **Ajustar, poner en paz.** || Venir apretada la roba. **Ajustar.** || Fer caure bé al cos el vestit. **Ajustar.** || Girar la porta envers ont se tanca. **Entornar, volver, encajar.** || Tancar la porta o la finestra, sense girar la clau o posar els baldons. **Emparejar.** || Ajustar bé o malament lo que 's tanca o uneix. **Tener buen ó mal ajuste.** || Arreglar alguna cosa a lo que és de llei, còm; *la vida, les accions,* etc. **Ajustar.**

AJUSTAR EL COMPTE. fr. Fer que algú, ab reprensions o càstichs, obri bé. *Ajustar la golilla.*

JA T' AJUSTARÉ 'L COMPTE. *Exp.* de amenassa. *Ya ajustaremos cuentas, ó, yo te ajustaré las cuentas.*

AJUSTARSE. v. r. Fer algún ajust. **Ajustarse.** || Convenirse ab el salari d' algún travall o servei. **Igualarse, convenirse, ponerse de acuerdo.** || Fer companyía per alguna empresa o negoci. || **Igualarse.** || *Ant.* **Juntarse, unirse.**

AJUSTAT, DA. p. p. **Ajustado.** || adj. Recte, just, còm: *ajustat de conciencia,* etc. **Ajustado, justo, recto, exacto.** || Unit. **Ajustado.** || Convingut. **Mancomunado.**

TOCAR O CANTAR AJUSTAT. fr. Observar bé 'l compás y una perfecta igualtat del moviment en la execució de la música o del cant. *Tocar, cantar ajustado.*

AJUSTICIAT, DA. adj. Qui ha sofert la sentencia de pena de mort. S' usa mòlt còm a substantiu. **Ajusticiado.**

AJUTAR. v. a. *Ant.* AJUDAR.

AJUTJAMENT. m. *Ant.* Adjudicació. **Adjudicación.**

AJUTJAR. v. a. *Ant.* ADJUDICAR.

AL. Preposició de datiu y acusatiu. **Al.** || Partícula que denota temps determinat, còm: *al punt de mitj día.* **Al.** || Denota 'l modo particular de fer alguna cosa, còm: *pintar al oli.* **Al.**

ALA. f. Part del cos dels aucells y d' alguns insectes que 'ls serveix pera volar. **Ala.** || Ordre de persones o coses posades en rengle. **Hilera, fila, ala.** || *Mil.* Cós de tropa situat a dreta y esquerra del cos principal pera defèndrel pels costats. **Ala.** || *Fort.* **Ala, flanco, lado.** || La part d' un edifici que surt enfora per un dels seus costats. **Ala.** || La part superior y més ample de l' orella. **Ala.** || La del barret. **Ala.** || Pendent d' una montanya **Ladera.** || La del peix. **Aleta** || La part de la teulada que ix enfora de les parets. **Alero, alar, rafe.** || En els molins de farina, la pala del rodet ont pega l' aigua. **Alabe.** || *Bot.* Planta medicinal de la familia de les compostes, quina arrel es aromàtica. **Érsula. helenio.** || La de la gallina o altre aviram ja plomada. **Alón.** || — DE CORB. *Bot.* ALA.

¡ALA, ALA! *Int. fam.* Que s' usa pera donar ánimo. *¡Ea, vamos!*

ALA DE MOSCA. fr. *Art. y Of.* S' anomena de la peça de dos cosos iguals esviaixats y que serveix pera unir, faxar y ajustar dugues pots o taulons. || Engany que usen els tramposos en el joch de cartes. *Ala de mosca.*

ALA SEGUERA. *Ant.* La derrera ala o rerasaga d' un cos d' exèrcit. *Retaguardia.*

COP D' ALA. *Aletazo.*

EN ALA. mod. adv. En rengle. *En fila.*

ÉSSER TOCAT DEL ALA. fr. Ésser aficionat a n' allò de que 's parla. *Ser tentado de la hoja.*

ÉSSER UN CAP D' ALA. fr. Ésser un dels primers o dels més aventatjats. *Ser el primero, ser el más distinguido.*

ALÁ. m. Veu aràbiga. Déu. **Dios, Alá.** || Goç de presa, casta resultant de l' unió del mastí ab el carlí. **Alano.** || ALÀNS.

ALABADÍSSIM, A. adj. sup. **Alabadísimo.**

ALABADOR, A. m. y. f. **Alabador.**

ALABAIX. adj. Barret que tè les ales caigudes. **Alicaído.** || *Met.* Qui ha caigut del estat de opulencia. **Alicaido.** Flach y débil de forces. **Alicaído.**

ALABANDINA. f. *Miner.* Pedra fina qu' és semblanta al rubí; també se li dona el nóm d' *espineta roja.* **Alabandina.**

ALABANSA. f. **Alabanza, elogio, encomio.**

OMPLIR D' ALABANSES A ALGÚ. fr. Alabarlo ab excés. *Llenar á uno de alabanzas.*

ALABAR. v. a. Dir bé d' algú. **Alabar, elogiar.**

CADA OLLER ALABA LES SEUES OLLES. *Ref.* Dóna a entendre que tots alabem les nostres coses encara que no ho mereixin. *Cada ollero alaba su puchero; cada buhonero alaba sus agujas; cada ollero su olla alaba, y más si la tiene quebrada.*

LI ALABO 'L GUST. *Exp. Alabo su gusto.* || *Irón.* Nota el mal gust o elecció que s'ha tingut en alguna cosa. *Alabo el gusto.*

CÒM ELL VISCA NO FALTARÁ QUI L' ALABI. fr. *Irón.* S' aplica als que acostumen ponderar les coses propies. *Como él viva no faltará quien le alabe.*

¿QUE NO TENS NINGÚ QUE T' ALABI? ALÁBAT, RUCH.

ALABARDA. f. Mena de llança ab una especie de destral atravessada; aquésta té un dels costats acabat en punxa y altre a tall de mitja lluna. **Alabarda.**

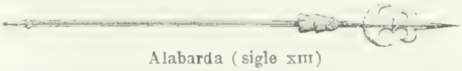

Alabarda (sigle XIII)

|| Arma e insignia qu' usaven els sargents d' infantería. **Alabarda.** || A vegades indica 'l càrrech de sargent. **Alabarda.**

COP D' ALABARDA. *Alabardazo.*

ALABARDER. m. Soldat ab alabarda. **Alabardero.** || La influencia castellana ha vulgarisat aquesta paraula en el concepte d' indicar aquells qu' en els teatres aplaudeixen per assistirhi de franch, o bé perque els paguen els empressaris o 'ls artistes. **Alabardero.**

ALABARSE. v. r. **Jactarse.**

TE 'N POTS BEN ALABAR. *Exp. fam. irón.* Moteja als que s' alaben de coses frívoles. *Alábate, polla, que has puesto un huevo y ese huero.*

ALABARSE DE LO QUE 'NS DEURÍA AVERGONYIR. fr. *Hacer gala del sambenito.*

ALABASTRE m. *Miner.* Carbonat de cals concrecionat; sol ésser d' un blanch lletós, si bé també se 'n troba d' altres colors; és prou dur pera poguerse tornejar y ferne objectes d' adorno. **Alabastro** || — ORIENTAL. Es mòlt translúcit, té colors mòlt bonichs y 's pulimenta bé. **Alabastro oriental.**

ALABASTRÍ, NA. adj. *Poét.* Lo qu' és o sembla alabastre. **Alabastrino.**

ALABASTRINA. f. Full d' alabastre mòlt transparent que s' usa en lloch de vidres en les claraboies dels temples y en algunes vidrieres. **Alabastrina.**

ALABASTRITA. f. *Miner.* Pedra blanca qu' és un sulfat de guix; se pot tornejar y pulimentar. **Alabastrites.**

ALABAT, DA. p. p. **Alabado.** || m. El motet que's canta en alabansa del Santíssim Sagrament. **Alabado.**

ALABAT SÍA DÈU. *Exp.* Fiar a la Divina providencia l' éxit d' alguna cosa o 'l desagravi d' alguna injuria. *Dejarlo á Dios. A la buena de Dios.*

ALABAU Y QUINGLES, (Antoni). *Biog.* Frare trinitari vigatà. Era secretari de la seua provincia relligiosa y escriptor de l' ordre dels Trinitaris descalsos. Entre 'ls seus escrits hi figuren: *Vida del Beato*

Miquel dels Sants, — y *Miscelánea de varies notes y observaciones sobre las más notables antigüedades de la ciudad de Vich.* Va morir a Vich l' any 1802.

ALABERN. m. *Bot.* ALADERN.

ALABERN Y CASAS. (Camilo). *Biog.* Artista distingit en el gravat al cer. Va neixe a Barcelona l' any 1825 y va morir a Madrid l' any 1876. Va ésser primer gravador de la Fábrica Nacional del Sello. Presentá travalls seus a diverses exposicions de belles arts, essent llorejat en totes elles. Va gravar mapes, retratos y estampes de historia natural, copiant obres dels mestres de la pintura. Va publicar a Madrit l' any 1859 un infolio titulat *Galería de cuadros escogidos del Real Museo de pinturas de Madrid, grabados sobre acero por el sistema alemán-francés, texto histórico descriptivo, premiado en la Exposición de Bellas Artes del año 1858.*

— Y MOLES (RAMÓN). *Biog.* Gravador barceloní, autor de mapes y paisatges y de un tractat de caligrafía inglesa, publicat l' any 1861. Havent estat a París quan se va divulgar la invenció del *daguerreotipi*, l' Alabern va portar a Barcelona el coneixement pràctich de la descuberta. El primer ensaig va ferlo pública y solemnement l' onze de Novembre de 1839, reproduhint la Llotja y desprès els porxos d'en Xifré, ab un aparell de la Reial Academia de Ciencies Naturals y Arts.

ALABRENT. m. *Art y Of.* El fadrí del molí de paper que treu la pasta de la tina ab la forma, y fa' ls fulls. **Laurente, secador.**

ALACAIET. m. dim. **Lacayuelo.**

ALACAIGUT, DA. adj. ALABAIX.

ALACAIO. m. Criat de llureya **Lacayo.** || Mosso de a peu. **Lacayo.**

ALACANT. *Geog.* Ciutat capital de la prov. y part. jud. del seu nóm y pertany al bisbat d' Orihuela; té un bon port de mar, estació de F.-C y molta industria, comptant ab una població de 50,495 hab. || Part. jud. de la prov. del seu nóm, format de cinch ajuntaments, que son: Alacant, Muchamiel, Sant Joan, Sant Vicens del Raspeig y Vilafranquesa. || Una de les tres provincies en que 's va dividir el regne de Valencia; té 14 partits judicials y 138 ajuntaments.

Escut d'Alacant

ALACUÁS. *Geog.* Vila de la provincia y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és prop del ferrocarril de Valencia a Utiel y té 2,363 hab.

ALADA. f. Formiga ab ales. **Alada y alaica.**

ALADAR. m. *Ant.* Cabells que cauen demunt dels sos. **Pulsera.**

ALADERN. m. *Bot.* Mata de la fam. de les ramnácees, d' un metre seixanta a dos metres d' alsada, que té les fulles bastant grosses, llargarudes de la punta y llustroses del revés. Fa les flors blanques, petites y mòlt flairoses y per fruit unes tavelles negres y sucoses quan son madures. **Aladierna, alatierno, ladierno.**

ALADILLA. f. Ferro d' uns 60 centímetres de llarch y uns 10 d' ample que s' encaixa al buit de la mola de molí pera ferla rodar. **Palahierro.**

ALADRE. m. ARADA.

ALADRELL. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Agramunt, prov. de Lleida.

ALADROCH. m. Anxova sense salar. **Aladroque.** || *Ictiol.* Peix blau mòlt semblant a la sardina, encara que un poch més petit. **Aladroque, boquerón.**

ALAFAYA. f. Roba de cotó que antiguament se teixía a Valencia. Avuy se dòna aquest nom a un texit de seda. **Anafaya.**

ALAIX, (Isidro). *Biog.* Marqués de Vergara, natural de Valls, general del exércit espanyol. Per ordre de Espartero va perseguir al general carlí Gómez en sa famosa excursió per Andalusía. Tots els títols y honors del general Alaix, foren guanyats als camps de batalla. L' any 1840 era ministre de la Guerra.

ALALITA. f. *Miner.* Mineral pertanyent a la especie del piroxén. **Alalita.** || Diópsit mineral del Piamont.

ALAMBÍ. m. Aparell format de una mena de receptacle en quina part inferior hi ha un canó helizóidal que serveix pera destilar els líquits. **Alambique, alquitara.**

PASSAR PER TOTS ELS ALAMBÍNS. fr. Estar ben provat y examinat. *Pasar por todas las aduanas ó por las picas de Flandes.*

ALAMBINAR. v. a. Destilar els licors ab l'alambí. **Alambicar, alquitarar.** || *Met.* Examinar, apurar. **Alambicar, acrisolar, apear, sondear.**

ALAMBINAT, DA. adj. **Alambicado.**

ALAMBOR. m. *Ant.* CONTRAPARET.

ALAMBRÍ. m. *Ant.* ALAMBÍ.

ALAMERA. f. *Ter.* Passeig d' arbres. **Alameda, arboleda.** || Lloch poblat d' albes. **Alameda.**

ALAMÚS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; es dalt d' un turonet a la esquerra del F.-C. de Barcelona a Lleida; té 374 hab.

ALANAGAR. v. n. *Ant.* RELLISCAR.

ALANCEJAR. v. n. *Ant.* Ferir ab llansa. **Alancear.**

ALANDÍ. *Geog.* Veinat del terme municipal de Benavent, prov. de Lleida.

ALANITA. f. *Min.* Silicat de ceri, cals y ferro; substancia negra y vidriosa que pot ratllar el crestall. **Alanita.**

ALANOBOL. m. *Min* Terra de propietats semblantes a les del bol armènich. **Alanobol.**

ALANQUINS. m. pl. Tela de cotó estreta, forta y de color groguench. **Mahòn.**

ALÁNS. m. pl. Pobles de la Escitia descendents dels getes. **Alanos.** || Mena de daina que víu a la república mejicana. **Alanes.**

ALANTINA. f. Nóm d' una substancia descuberta en la *énula campana* y que desprès s' ha trobat també en altres plantes. **Alantina.**

ALANTOAT. m. *Quím.* Sals que provénen de la combinació del ácit alantoich ab una base salificable. **Alaontoato.**

ALANTOICH. adj. *Quím.* L' ácit que 's treu de les alantoides. **Alantoico.**

ALANTOIDES. f. *Anat.* Mena de bufeta llarga, situada entre 'l corión y l' amnios, en el feto, y que per medi del uraco comunica ab la bufa. **Alantoides.**

ALAQUER, (Jaume). *Biog.* Mestre de música mallorquí, famós en son temps; nat a les derreríes del sigle XVIII, mort a l' Habana, ben jove. Va compondre molta música relligiosa, entre ella una missa de cant plá, una de requiem a tota orquesta y un 'altre pera orga sola. Es autor de la ópera *La vedova di Padiglia* y la farsa *Il capello parlante.*

ALARB. m. Bárbre. **Alarbe, árabe.** || *Ter.* GOLAFRE.

ALARCON, (Arcangel de). *Biog.* Va néixer a Torredembarra, prov. de Tarragona; va ésser frare caputxí, fundador del monestir de la seua ordre a Valls, publicant l' any 1594 a Barcelona un volum de poesíes castellanes titolat *Vergel de plantas divinas*

ALARDE. m Vanagloria, fantasía. **Alarde.** || La revista que 's passa als soldats. **Revista, alarde, reseña.**

FER ALARDE. fr. Alabarse de haver fet alguna cosa. *Hacer alarde, jactarse, pavonearse.*

ALARDÓ. m. Estacada de poca llargaria que 's fa a les vores dels rius pera que l' aigua no se n' endugui algún troç de marge. **Pequeña estacada.**

ALARGUAR. v. a. *Ant.* ALLARGAR.

ALARICH. *Biog.* Quart comte de Besalú, en el sigle IX, dependent dels reis de Fransa. Regía cap als anys 843 y 844. Era també senyor de Girona y de Empuries. No 's coneixen d' ell més que vexacións fetes als eclesiástichs, quins drets va atropellar, arrivant fins a usurpar rendes del bisbe de Girona Gondemar, haventlo tingut d' obligar el rey Carles *el Calvo* a reparar algunes de les seues principals injusticies.

ALARIT. m. Crit llastimós. **Alarido.**

ALARMA. f. *Mil.* Acometiment d' improvís. **Alarma.** || Senyal o avís pera un atach. **Alarma.** || Consternació. **Alarma.**

CRIDAR ALARMA. fr. *Al arma, al arma.*

TOCAR ALARMA. fr. *Tocar á rebato.*

ALARMADOR. s. y adj. El qui alarma. **Alarmador.**

ALARMANT. p. a. Alló que alarma. **Alarmante.**

ALARMAR. v. r. Incitar a pendre les armes. **Alarmar.** || Commoure, consternar. **Alarmar.**

ALARMARSE. Consternarse sense motiu. **Alarmarse.**

ALARMAT, DA. p. p. **Alarmado.**

ALARMISTA. s Aquell que 's compláu en propagar noticies alarmantes. **Alarmista.**

ALARÓ. *Geog.* Vila de Mallorca, part. jud. de Inca; és al peu d' un turó y té 5,988 hab.

ALÁS. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu; és a la vora esquerra del Segre; té un agregat, Torres, y 380 hab.

ALÁS, (Bartomeu). *Biog.* Gramàtich del sigle XIV, fill de Valls, famós en la ensenyansa de la llengua llatina y arts, que per especial privilegi exercía la profesió en la seua vila natal l' any 1313.

ALAT, DA. adj. El que té ales. **Alado, alígero.** || adv. *Ant.* Al costat. **Al lado.**

ALATRENCAR. v. a. Trencar les ales a un aucell, insecte, etc. **Aliquebrar.**

ALATRENCAT, DA. adj. Trencat d' ales. **Aliquebrabo.** || *Met.* Física y moralment parlant, debilitat sense poder. **Alicaído, aliquebrado.**

ALATXA. f. Peix, mena de sardina. **Alacha**

ALAVANYA, (Albert). *Biog.* Jurisconsult valencià del sigle XIII y conseller del rei en Jaume 1er. Era personatge de molta estima y saber. Va escriure *Notæ super Joris Regni Valentiæ*, que es una glosa conciensuda dels Furs del rei en Jaume; y *Tractatus de contractu comande*. Sembla que exercí bona influencia son talent quan els advocats de Valencia no' s conformaven ab les disposicions dels Furs, y sols desitjaven atendres al dret canònich y civil, lo qual va obligar al rei en Jaume, l' any 1250, a privárlos l' exercici, que 'ls hi va retornar l' any 1264, imposant penes al qui s' apartés del códich foral.

ALAYOR. *Geog.* Vila de la illa y bisb. de Menorca, part. jud. de Mahó; té 4.884 hab.

ALBA. f. Vestidura blanca que 's posen els capellans sota la casulla o dalmática pera celebrar els oficis divíns. **Alba.** || La primera claror del día. **Alba.** || m. *Bot.* Arbre de la fam. de les salicínees que 's fá molt alt, té l' escorsa blanquinosa, les fulles d' un vert clar, y quina fusta triga mòlt a pudrirse dins de l' aigua. **Álamo.** || BLANCH. Mena de alba que tè les fulles blanques per la part del revés. *Álamo blanco.* || — NEGRE. f. POLLANCRA.

ALBA. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Aiguamurcia, prov. de Tarragona. || —*Hidrog. ant.* Nóm del riu Besós, prov. de Barcelona. en temps dels romans. || — (COLL DE L') *Orog.* Coll del terme munpal. de Tortosa, prov. de Tarragona. Hi há una ermita dedicada a la mare de Deu. || — (PICH D') *Orog.* En les Montanyes Malehides.

ALBADA. f. Caramelles, música feta a punta de día. **Alborada, albada.** || *Poét.* Género de poesía que se cantava a la matinada narrant la felicitat d' una nit ditxosa. **Albada.** || *Ant.* AUBADA.

ALBADIVA. *Ant.* LUDA.

ALBAGES. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part jud. de Lleida: és a la vora del riu Set y té 277 hab.

Segell d' Albages

ALBAL. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és prop del F.-C. de Madrid a Valencia y té 2,310 hab.

ALBALAT (Estany d'). *Hidrog.* Estany que hi há prop del mar entre Torreblanca y Senieta, prov. de Castelló. || — DE LA RIBERA O DE PARDINES. Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sueca; és a la esquerra del riu Júcar y té 2,650 hab. || —DELS SORELLS. Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és estació del F.-C. de Valencia a Sagunto y té 1,117 hab. || — DE SEGART. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és prop del F.-C. de Terol a Sagunto y té 870 hab.

ALBANDRENY. m. *Ant.* Joch de devant de la curenya. **Avantren.**

ALBANELL (Galcerán de). *Biog.* Prelat catalá; va néixer a Barcelona l' any 1561 y va morir l' any 1626. Erudit y coneixedor de les llengües orientals, després d' haver cuidat la educació del hereu de'n Felip III, se va ordenar de sacerdot, havent posseït la abadía de Alcalà la Real, arrivant a ésser arquebisbe de Granada. Va deixar inèdites varies obres de historia, de política, de moral y de relligió, havéntse'n publicat alguna en el *Semanario Erudito* de Valladares.

ALBANÉS, SA. adj. Natural de Albania. **Albanés.**

ALBANYÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora esquerra de la Muga, té agregats els poblets de Carbonils y Els Horts y reuneixen entre 'ls tres 275 hab.

ALBARÁ. m. DEBITORI. || En les aduanes paper dit guia. **Guía.** || REBUT. || *Ant.* PERMÍS.

ALBARANER. m. El qui cuida de cobrar els drets reials. **Tablajero.**

ALBARCA. *Geog.* Poblet del dist. munpal, de Cornudella, prov. de Tarragona. || Caseríu del terme de Escorca, Mallorca.

ALBARDA. f. El guarniment principal de les besties de cárrega. **Albarda.** || *Met.* Xulla de cansalada. **Albarda.**

ALBARDA GALLINERA. f. Mena d' albarda plana. *Albarda gallinera*

ALBARDA SOBRE ALBARDA. Fr. Repetició viciosa. *Albarda sobre albarda.*

SI NO T' AGRADA, NO LI FASSIS L' ALBARDA. *Ref.* Ab que s'indica que es inútil gastar en lo que no'ns agrada.

ALBARDÁ. m. *Ant.* TRUHÀ. || GORRERO. || COMEDIANT.

ALBARDANEJAR. v. a. *Ant.* TRUHANEJAR. || GORREJAR. || REPRESENTAR COMEDIES.

ALBARDANERÍA. f. *Ant.* TRUHANERÍA. || REFRESENTACIÓ DE COMEDIAS.

ALBARDAR. v. a. Posar albarda a les cavalcadures. **Enalbardar, albardar.** || Enganyar ab caricies. **Engaitar, engatusar, encantusar, engatar.** || *Met.* ENLLARDAR.

ALBARDAR AL REVÉS. fr. Succeïr contrari lo que se esperava favorable. *Volverse la albarda á la barriga, traspintarse.*

CUIDADO QUE NO ALBARDÉM L' ASE AL REVÉS. *Expr. fam. Plegue á Dios que orégano sea, y que no se nos vuelva alcaravea.*

ALBARDER. m. El qui fa albardes. || BASTER. **Aldardero.**

ALBARDERA. f. La dona del albarder. **Albardera.**

ALBARDERÍA. f. L' ofici d' albarder. **Albardería.** || El lloch o carrer ont se fan o venen albardes. **Albardería.**

ALBARDETA. Dim. d' albarda. **Albardilla.**

ALBARDÓ. m. Mena d' albarda. **Albardón.**

ALBARDONET. Dim. d' albardó. **Albardoncillo.**

ALBAREA *Geog.* Subveinat del municipi de Cornudella, part. judi. de Falset.

ALBAREDA. f. Lloch plantat d' albes. **Alameda.**

ALBAREDA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Naves, prov. de Lleida. || Caseriu en el municipi de Torrelles de Foix.

ALBARELLA. f. *Bot.* Bolet bo pera menjar, que creix entre castanyers y albes blanques. **Albabela.**

ALBARELLS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Argensola, prov. de Barcelona.

ALBARENY. *Bot.* Nòm ab que 's designa en alguns pobles de la Selva el *Boletus scaber.*

ALBAT. m. Noi o noia morts avans de tindre us de raó. **Párvulo.**

ALBATARA. f. *Patol.* Mal que 's fa en l' orifici de la vagina y és produit per anomalía de la membrana mucosa de aquest conducte. **Albatara.**

Segell d' Albatárrech

ALBATÁRRECH. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida. Está situat a la vora esquerra del Segre y té 564 hab.

ALBATERA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, bisb. d' Orihuela, part. jud. de Dolores; és a la unió de les carreteres d' Alacant a Orihuela ab la de Novelda a aquesta derrera ciutat y té 4,221 hab.

ALBATERA (Serra de). *Orog.* Serra de la part ponentiva de la prov. d' Alacant. part. jud. de Novelda.

ALBATRE. m. *Min.* ALABASTRE.

ALBAY. *Geog.* Petit lloch corresponent al municipi d' Aiguamurcia, part. jud. del Vendrell.

ALBAYDA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia format dels següents 28 ajuntaments: Adzaneta de Albayda, Albayda, Alfarrassí, Ayelo de Rugat, Bélgida, Beniatjar, Benicolet, Beniganim, Benissoda, Benissuera, Bufali, Carricola, Castelló del Duch, Cuatretonda, Guadassequies, Luchente, Montaberner, Montichelvo, Ollería, Otos, Palomar, Pinet, Pobla del Duch, Ráfol de Salem, Sempere y Terrateig. || — Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nòm; és a tramontana de la serra d' Agullent y té 3,987 hab.

ALBAYDA (Marqués de). *Biog.* ORENSE. (JOSEPH MARÍA).

ALBECA. f. ALBENCH.

ALBEDRIU. m. Llibertat que té la criatura humana pera triar el bé o el mal. **Albedrío.**

ALBEGALA. *Astron.* Nòm que 's dona a la constelació Lira. **Albegala.**

ALBEGÉS (Arnau). *Biog.* Arquitecte catalá que vivía a Barcelona a les derreríes del sigle XIV.

ALBELDA. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca y bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit de Llitera; és a la esquerra del canal d' Aragó y Catalunya y té 1,213 habitans.

ALBELLÓ. m. *Ant.* CLAVEGUERA. || Acequia cuberta pera treure l' aigua d' algún camp. **Arbollón, tijera.**

ALBENCH. m. Pell fina y blanca que hi ha entre la fusta y la crosta dels arbres. **Albura.**

ALBER BLANCH. m. **Álamo blanco.**

ALBERA L'. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d' Argelés; és als monts Alberes y té 527 hab. Está situat a l' altitut de 521 metres dessota del pich que forma frontera ab Espanya.

Segell d' Albera

ALBERA L'. *Hidrog.* Riera que neix a la vessant N. dels Pirineus Orientals, sota 'l coll Forcat y desaigua a la vora esquerra de la riera de Portús, entre 'l poble de aquest nom y 'l de La Esclusa.

ALBERCH. m. ABRICH, 2. || CASA. || DRET DE. || Antiga prestació.

ALBERCOCH. m. ABERCOCH.

ALBERCOCH DEL ULL BLANCH. m. Abercoch petit, quasi blanch y mòlt gustós. *Albarillo.*

ALBERCOQUER. m. ABERCOQUER.

ALBERCUIX. *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa. Mallorca.

ALBERES (Les). *Orog.* Nom que dónen els francesos a la part del Pirineu que s' extén a la dreta de la carretera de Girona a Perpinyá.

ALBERESA. f. *Min.* Cals carbonatada, runiforme. **Alberesa.** || Varietat de marbre que a la seua superficie presenta taques fosques. **Alberesa.**

ALBERGADOR. m. *Ant.* ALBERGUER.

ALBERGAR. v. a. ACULLIR. || Aposentar. **Hospedar, alojar.**

ALBERGARÍA. f. *Ant.* HOSTAL, POSADA.

ALBERGARSE. v. r. Pendre hostatje, recullirse a un alberch. **Albergarse, hospedarse, alojarse.** || *Met.* Posarse fora de perill. **Albergarse.**

ALBERGAT, DA. p. p. ACULLIT.

ALBERGE. m. PRÉSSECH.

ALBERGENER. m. y

ALBERGER. m. PRESSEGUER.

ALBERGINERAR o ALBERGINAR. m. Terra plantada d' albergínies. **Berenjenal.**

ALBERGINIA. f. Fruit de la alberginiera. **Berenjena.**

COP D' ALBERGINIA. *Berenjenazo.*

ALBERGINIERA. f. *Bot.* Planta anyal d' uns cinquanta centimetres d' alçada, de fulles grans, ovalades, verdes y quasi cubertes d' un polvet blanch; les branques plenes de punxes; les flors grans y morades; el fruit regularment morat y en figura d' ou més o menys llarch. **Berenjena.** Hi há además la *rodona tardana* y la *rodona primerenca.* **Berenjena.**

ALBERGUER. El que dona acullimment. **Mesonero.**

ALBERGUERÍA. f. ALBERGARÍA.

ALBERICH. n. p. **Alberico.**

ALBERICH Y CASAS (Joseph). *Biog.* Metje que va néixer a Reus l' any 1824, morint en 1874. Va ésser un dels fundadors y redactors del *Diario de Reus;* és autor d' algunes memories y va traduir al castellá el llibre *Manipulaciones electrotípicas, ó tratado de galvanoplastia*, de Valker.

ALBERIQUE. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, format de 15 ajuntaments, que son: Alberique, Alcántara, Antella, Benegida, Benimuslem, Cárcer, Cotes, Gabardá, Masalavés, Pobla Llarga, Sant Joan d' Énova. Senyera, Sumacárcel, Tous y Vilanova de Castelló. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap de part. jud. del séu nom; és a la esquerra del riu Júcar, está unida a la capital de la prov. per un F.-C. y té 5.620 hab.

ALBERNÚS. m. *Ant.* Mena de capa o capot ab ca-

putxa que 's feia antiguament d' un teixit de llana mòlt groixut y servía pera lliurarse de la pluja y de la neu. Albornoz.

ALBEROLA. *Geog.* Poblet de la prov. de Lleida; archip. d' Áger; part. jud. de Balaguer.

ALBERT. n. p. **Alberto.**

ALBERT (Jaume). *Biog.* Jesuita catalá, fill de Besalú, prov. de Girona, y mort a Gandía (Valencia) l' any 1638. L' any 1629 va fer estampar a Lleida un sermó titolat *Circuncisión de comedias.*

— (PERE). *Biog.* Compilador de les *Costums generals de Catalunya.* És autor de diferents tractats sobre 'l nostre dret consuetudinari. És desconeguda la biografía d' aquesta notabilitat catalana; sols se sab qu' era canonge de la catedral de Barcelona y que vivía en 1249, any en que va assistir còm a procurador del séu capítol y del bisbe de Girona al concili tarragoní.

— (RAMÓN). *Biog.* Primer general de l' ordre de la Mercé, nomenat per Joan XXII a les derreries de 1317. Era mòlt versat en dret civil y canònich. Va anar quatre vegades a l' África pera redimir cautius. Va ésser conseller de Jaume II y 'l seu embaixador pera tractar la pau ab els reis de Nàpols y de Sicilia. També fóu elegit pera compondre les desavinenses entre 'ls reis de França y d' Aragó. El Sant Pare indicat, li enviá el capell cardenalici. Va escriure divers tractats ascètichs, entre altres els titolats *De la obediencia* y *De la renuncia de la propia voluntat.* Va fer noves constitucions pera l' ordre de la Mercé y reformar el *Breviari, missal y cerimonial de dita ordre.* Va morir a Valencia l' any 1330, y está enterrat en el convent del Puig, d' allí prop.

— VILA (PERE). *Biog.* Famós músich, organista y canonge de la Sèu barcelonina, que va morir l' any 1582, al seixanta cinch d' etat. Sa reputació era tan gran, que de tot arreu venien a conèixel y a gaudir la seua trassa musical, creient els seus contemporanis qu' en dues centuries no s' havía conegut home tan hàbil en el seu art. Va afinar l' orgue de la Sèu, que 's reputava per la millor d' Espanya. Tanta era la vocació artística de Pere Albert Vila, que exercía el professorat sense cobrar rés dels séus deixebles.

ALBERTÍ (Arnau). *Biog.* Personatge mallorquí, bisbe de Pati (Italia), nat a la vila de Mur l' any 1480 y mort al seu palau bisbal l' any 1545. Fou mòlt influient entre 'ls poderosos del séu temps. Va estudiar a les universitats de Mallorca y de Lleida; se graduá de doctor a Pavía l' any 1509, y va ésser catedràtich de dret a Lleida, canonge y vicari general a Mallorca, y delegat al concili provincial congregat a Saragossa per l' arquebisbe Ferrán d' Aragó, devant de quines injustes pretensions tingué arguments pera que 's disolgués l' assamblea per falta de poders dels delegats. Fou inquisidor de Mallorca y de Valencia. Assistí a les Corts de Montsó, en que 's va disertar sobre el càrrech dels inquisidors. L' emperador Carles V el feu bisbe de Pati l' any 1534, en quin bisbat va distingirse, en particular quan se preparava la famosa batalla contra 'ls turchs, haguda a Lepanto, quan ell regentava el virreinat de Sicilia.

— (VICENTS). *Biog.* Filòlech nascut a Mahó l' any 1786 y mort allá meteix en 1859. Deixá dotze obres escrites, algunes traduides, y sis volums manuscrits en mahonés, de trenta y tantes comedies de 'n Molière, Metastasio y d' altres. És d' ell el *Manual de un lector, ó sea Diccionario etimológico-analítico,* etc., quin primer volum publicá en 1828, llegant a l' Academia Espanyola els nou volums restants, encare inèdits. Traduí del castellá al mahonés *L' Alonsiada o Conquista de Mallorca,* etc., poema original d' en Ramis (Mahó, 1818).

ALBESA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Balaguer. Té un agregat; Camporrells, y compta 1.448 hab.

ALBET. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Lladurs, prov. de Lleida. || Poble del dist. munpal. de la Vall de Castellbó, prov. de Lleida.

ALBEYLAN. m. *Ant.* y

ALBEYLÓ. m. CLAVEGUERA.

ALBÍ. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Lleida, dióc. de Tarragona. Está situada al peu d' una montanya; té còm agregat Sant Cosme, y reuneixen entre tots dos 1.267 habitants. || *Geog. hist.* Ciutat del mitjdía de Fransa, are capital del departament de Tarn, que té 22,571 hab. Conserva recorts de la dominació catalana aragonesa durant el periode mitjeval, y en ella va fonamentarse la secta dels albígesos, que promoguéren la sagnanta lluita civil sostinguda als comensos del sigle XIII. || — (PORTILLÓ D') Coll situat a 2390 m. entre la Vall d' Aran y França.

Segell d' Albí (Lleida)

ALBÍ, NA. adj. Blanquinós. **Albino.** || Aquell que pateix d' albinisme. || El qui éssent de pares negres, és mòlt blanch y ros, conservant en lo demés la fesomía de la seua rassa. || pl. Els que tenint el pel y cabell tot blanch, tenen la vista tan débil, que hi veuen més en els crepúsculs que de día. **Albinos.** || Animals de pel blanch sobre pell roja. **Albinos.**

ALBIGENSE. adj. El natural o pertanyent a Albí, ciutat de França. **Albigense.** || m. Heretge d' una secta que aparegué a Albí als comensos del sigle XIII. Condemnava l' us dels sagraments, el culte exterior y la gerarquía ecclesiàstica. **Albigense.**

ALBINISME. m. *Fisiol.* Afecció anòmala d' algúns éssers organisats (animals y vegetals) y més particularment de la especie humana. Se coneix per tindre blanca la pell, el pel y 'ls cabells de la grogor del iris y 'l color roig de la pruna del ull. **Albinismo.**

ALBINS. adj. pl. Albí. **Albinos,** 4.

ALBIÑANA (Joan Francisco). *Biog.* Arqueòlech catalá: va néixer a Tarragona l' any 1802 y va morir a la meteixa ciutat l' any 1868. Era notari y va exercir les escribaníes del Jutjat, de l' Alcaldía y de la Curia ecclesiàstica de Tarragona. Va fundar el Museo qu' és avui provincial, havent estat vicepresident de la Comissió de Monuments de la seua terra, axís còm soci de moltes corporacions distingides. Va publicar l' obra *Tarragona Monumental,* junt ab l' Andreu de Bofarull, y una *Memoria sobre la primacía de la Silla arzobispal de Tarragona.* Queden d' ell alguns escrits inèdits relatius a historia y arqueología.

ALBINYANA. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. del Vendrell; és a la dreta de la riera de La Bisbal, y té 1.118 hab.

Segell d'Albinyana

ALBIÓ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Llorach, prov. de Tarragona.

ALBIOL. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Valls. Té 277 hab., y está situat al cim d' una montanya.

ALBIR. m. *Ant,* ARBITRE, JUDICI, PARER.

ALBIRAR. v. a. *Ant.* ARBITRAR. || v. n. *Ant.* OVIRAR.

ALBIREU. m. *Astron.* Nòm d' una estrella de la constelació del Cisne. **Albireo.**

ALBIRI. m. *Ant.* ARBITRE, JUDICI, PARER.

Segell d' Albiol

ALBITA. f. *Miner.* Mena de fesdespat; de alúmina y de sosa. Les primeres varietats que se 'n van conéixer eren blanques, d' ont li vingué 'l nòm; avui se 'n coneixen de mòlts altres colors. **Albita.**

ALBITANA f. *Náut.* Pessa de fusta ab la que se assegura la roda o contrabanch ab l' extrem de la quilla. **Albitana, contrabanque, contrarroda.**

ALBIXERA. f. *Ant.* Regalo que s' acostuma fer al rebre una bona nova. **Albricias.** || Bona nova. **Buena nueva.** || ALBRICIES.

ALBOCÁCER. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Castelló, fo mat de 14 ajuntamenrs, que son: Albocácer, Benafigos, Benassal, Benlloch, Catí, Coves de Vinromá, Culla, Serratella, Serra-Engarcerán, Tirig, Torre de 'n Besora, Torre de 'n Doménech, Vilanova d' Alcolea y Villar de Canes. || Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, cap de part. jud. del séu nom; és a la esquerra de la rambla Carbonera, al peu de la serra d' Engarcerán, y té 3.644 hab.

Segell d' Albons

ALBONS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és dalt d' un turó a ponent de La Escala, y té 584 hab.

ALBOR. f. *Ant.* Blancor perfecta. **Albor, albura.** || *Poét.* Alba, aurora. **Albor.** || Peix de riu. **Alburno, breca.**

ALBORACHE. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és a la dreta del riu Júcar, y té 1.238 hab.

ALBORAYA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és prop del mar, entre 'ls ferrocarrils de Valencia a Tarragona y de Valencia a Sagunto, y té 4.710 hab.

ALBORAYET DE 'N ROCA. *Geog.* Caseriu del terme de Campanet (Mallorca). || —DE SON ESTRANY. *Geog.* Caseriu del terme de Campanet (Mallorca).

ALBOROT. m. FRESSA, BRUGIT. || Motí. **Alboroto, tumulto, motín.**

ALBOROTADAMENT. adv. m. **Alborotadamente.**

ALBOROTADIS, SA. adj. El qui per qualsevol motiu, per petit que sigui, s' alborota. **Alborotadizo.**

ALBOROTADOR, A. m. y f. El qui alborota. **Alborotador.**

ALBOROTAMENT. m. ALBOROT.

ALBOROTAPOBLES. m. Alborotador. **Alborotapueblos.**

ALBOROTAR. v. a. Alterar la tranquilitat. **Alborotar.**

ALBOROTAR EL BARRI. *Alborotar la calle.*

ALBOROTAR EL GALLINER. fr. *Met.* Alborotar una companyía o concurrencia. *Alborotar el cortijo, el palomar, el rancho.*

ALBOROTARSE. v. r. Enfadarse mòlt. **Alborotarse, alterarse.** || AMOTINARSE.

ALBOROTAT, DA. adj. Qui per poch motiu s' alborota. **Alborotado, alborotadizo.** || Qui per massa vivesa obra sense reflexió. **Alborotado, atolondrado.** || Alterat, inquiet, intranquil per algún sentiment, passió o afecte. **Inquieto, preocupado.**

ALBOY. *Geog.* Poblet del terme de Játiva, prov. de Valencia.

ALBUDEGA. f. *Ant.* Meló dessaborit. **Badea, albudeca.** || *Ant.* SINDRIA.

ALBUFERA. f. Estany gran que 's forma de les aigües del mar y prop d' aquest. **Albufera, estero, albina de marisma.**

ALBUFERA (La). *Hidrog.* Gran estany que hi há a la vora del mar, a mitjorn de Valencia. || —D' ALCUDIA. *Hidrog.* Gran estany de la vora del mar, dins del port d' Alcudia, illa de Mallorca. || —D' ELXE Estany format per les aigües del riu Vinalop, a la costa del mar, al SE. de Elxe, prov. d' Alacant.

ALBUGINITIS. f. *Patol.* Flegmassía, o inflamació del teixit albugineu o fibrós. **Albuginitis.**

ALBUIXECH. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és prop del mar, estació del F.-C. de Valencía a Tarragona, y té 1.507 hab.

ÁLBUM. m. Veu llatina. **Álbum.** || Llibret de memories que porten els viatgers pera anotar lo més notable y recullir firmes dels amichs, coneguts y persones distingides. || Llibre de paper o cartolina en blanch, enquadernat ab més o menys luxo, pera coleccionarhi segells, fotografíes, estampes, poesíes, caricatures, etc. **Álbum.**

ALBÚMEN. m. Substancia que rodeja l' embrió de algunes plantes y els hi serveix d' aliment pera llur creixensa. **Albúmen.**

ALBÚMINA. f. Líq it llepisós, descolorit, transparent, un poch salabrós, soluble dins de l' aigua, dels ácits y del álcali, quin tipo es la clara del ou; es coagulable pêl calor y pêl contacte del ácit muriátich oxigenat. **Albúmina.** || Constitueix una materia inmediata als cossos orgánichs.

ALBUMINAT. adj. Lo que conté albúmina. **Albuminado.**

ALBUMINIFORME. adj. Semblant a la albúmina. **Albuminiforme.**

ALBUMINÍMETRE. m. Instrument que serveix pera sapiguer la quantitat d' albúmina continguda en alguna cosa. **Albuminímetro.**

ALBUMININA. f. *Quim.* Materia que s' obté exposant l' albúmina a l' acció del foch. **Albuminina.**

ALBUMINÓS. adj. Pertanyent a l' albúmina. **Albuminoso.**

ALBUMINURIA. f. *Patol.* Malaltía caracterisada particularment per la presencia de l' albúmina a la orina y perdues seminals, causada per la sífilis o venereu. **Albuminuria.**

ALCABALA. f. Cert tribut sobre 'l valor de les coses mobles, inmobles y semimobles cada vegada que se veníen o cambiaven. **Alcabala.**

ALCABALER. m. El qui administrava o cobrava les alcabales, o tenía arrendades les d' alguna provincie, ciutat o poble. **Alcabalero.**

ALCÁCER. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és a la dreta d' una riera y té 2.985 hab.

ALCALÁ DE CHISBERT. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; és estació del F.-C. de Tarragona a Valencia y té 6.416 hab. || =DE LA CHOVADA. Poble de la prov. de Alacant, anomenat també de la Jovada. || — ALCALÁ (VALL D'). Prov. d' Alacant.

ALCALÍ. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denía; és a l' esquerra del riu Gorgos y té 1.249 hab.

ALCALDADA. f. L' acció imprudenta o inconsiderada d' algún alcalde. **Alcaldada.**

ALCALDE. m. Jutge. **Alcalde, juez** || Avui, per influencia castellana, se diu *alcalde* al que presideix l' ajuntament, essent aixís que en catalá propi es *batlle*, com se diu encare en mòlts pobles y viles. **Alcalde.** || —DE BARRI. Aquell que en les poblacions grans cuida d' un sol barri. *Alcalde de barrio.* || —DE CASA Y CORT. Jutge togat dels que componíen la sala dita d' Alcaldes, quinta del Consell de Castella. *Alcalde de casa y corte, de rastro.* || —DEL CRIM. Jutge togat que hi havía a les cancilleríes de Valladolit y Granada y a algunes audiencies. *Alcalde del crimen.* || —DE LA SACA. Jutge encarregat de vetllar que no s' extreguin del regne les coses proibides per les lleis. *Alcalde de sacas.* || —MAJOR. Jutge de lletres *Alcalde mayor.* || —ORDINARI: BATLLE.

TINDRE EL PARE ALCALDE. fr. Contar ab un protector decidit *Tener el padre alcalde.*

ALCALDESA. f. La muller del alcalde. **Alcaldesa.**

ALCALDÍA. f. L' ofici d' alcalde. **Alcaldía.** || Territori o districte de sa jurisdicció. **Alcaldía.** || Oficina ont se despatxen els negocís corresponents al alcalde. **Alcaldía.**

ALCALESCENCIA. f. *Med.* Fermentació alcalina o pútrida; transformació d' un cos en alcalí. **Alcalescencia.**

ALCALESCENT. adj. *Med.* Propens a la alcalescencia. **Alcalescente.**

ÁLCALI. m. *Quím.* Nòm genérich que 's dóna a diferentes substancies que tenen un gust agre y cáustich y la propietat de combinarse fácilment ab els ácits, y formar sals. **Alcali.** || —AÉREU. AMONÍACH. || —CÁUSTICH. Aquell que no té ácit carbónich. *Álcali animal.* || —DELIQÜESCENT, POTASA. || —DOLS O BENIGNE. El qu' ha perdut la causticitat per la combinació ab l' ácit carbónich. *Álcali dulce ó benigno.* || —EFERVESCENT. Carbonat álcali. *Álcali efervescente.* || —FIXO O PERMANENT. El que no 's volatilisa per la acció del foch; se fá comúnment de les cendres dels vegetals, és de forma sólida, y torna blanquinosa la disolució de mercuri y d' esprit de nitre. *Álcali fijo.* || —MARÍ. SOSA. || —MINERAL. CARBONAT DE SOSA. || —PRUSSIÁ. El qu' está saturat d' ácit prússich. *Álcali prúsico.* || —TERRÓS. Tota mena de terra que tingui propietats alcalines. *Álcali terroso.* || —VEGETAL. POTASSA. || —VOLÁTIL. Fluit aeriforme, sumament volátil, d' olor mòlt forta y penetranta, compost d' ássoe y de hidrógen, anomenat també amoníach. *Amoniaco.*

ALCALÍ, NA. adj. *Quím.* Lo que conté un alcalí o té propietats de tal. || m. Substancia que té alguns dels carácters propis dels alcalís. **Alcalino.**

ALCALICITAT. f. *Quím.* La propietat d' álcali. **Alcalicidad.**

ALCALÍFER. adj. *Quím.* Que conté álcali. **Alcalífero.**

ALCALIFICABLE. adj. *Quím.* Que pot ser alcalificat. **Alcalificable.**

ALCALIFICACIÓ. adj. *Quím.* Acció y efecte d' alcalificar. **Alcalificación.**

ALCALIFICANT. adj. *Quím.* Que alcalifica. **Alcalificante.**

ALCALIFICAR. a. *Quím.* Convertir en álcali, formar, fer, treure álcalis. **Alcalificar.**

ALCALIFICARSE. v. n. *Quím.* Ferse álcali. **Alcalificarse.**

ALCALÍMETRE. m. *Quím.* Instrument que s' usa pera coneixer la quantitat d' álcali continguda en les soses y potasses del comers, aixís com també la riquesa dels álcalis. **Alcalímetro.**

ALCALIMÉTRICH. adj. *Quím.* Lo concernent al alcalímetre. **Alcalimétrico.**

ALCALÍNUL. adj. *Quím.* Sal que conté una dosis d' alcalí que suprimeix l' estat neutre. **Alcalinulo.**

ALCALISABLE. adj. Susceptible d' alcalisació. **Alcalizable.**

ALCALISACIÓ. f. L' acció y efecte d' alcalisar. **Alcalización.**

ALCALISADOR. s. El qui alcalisa. **Alcalizador.**

ALCALISAR. v. a. *Quím.* Donar o comunicar a un cós les propietats d' un álcali. **Alcalizar.**

ALCALISAT, DA. adj *Quím.* Que té o ha rebut les propietats del álcali. **Alcalizado.**

ALCALÓIDES. m. *Quím.* Substancies extretes de materies vegetals o animals que tenen el dó de neutralisar els ácits y 'l de formar compostos semblants a les sals minerals. **Alcaloides.**

ALCALS *Geog.* Caseriu de Pujarnols, prov. de Girona; dist. munpal. de Porqueres.

ALCAMELÚS. m. *Astron.* Una estrella de la constelació Arturo. **Alcameluz.**

ALCAMPEL. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és prop d' aquesta vila y té 1.983. hab.

ALCANA. *Geog.* Illeta del dist. munpal. de Alcudia, Mallorca.

ALCANADA. *Geog.* Caseriu del terme de Alcudia, Mallorca.

ALCANAR. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa. És a l' esquerra y prop de la desembocadura del riu Cenia y té 4.988 hab. || —(CASES DE) Caseriu del terme munpal. d' Alcanar, prov. de Tarragona. És a la vora del mar.

Segell d' Alcanar

ALCANFEN. m. *Quím.* Substancia oliosa contingudа en la essencia de la trementina, producte de la destilación de la cánfora artificial. **Alcanfeno.**

ALCANFÓGEN. m. *Quím.* Compost de carbono y de hidrógen. **Alcanfógeno.**

ALCANFORAR. v. a. Barrejar cánfora ab alguna cosa, còm *aiguardent*, *rom*, etc. **Alcanforar.**

ALCANFORARSE. v. n. Barrejarse ab cánfora. **Alcanforarse.**

ALCANFÓRICH. Nòm d' un ácit producte de la acció del ácit nítrich calent sobre la cánfora. **Alcanfórico.**

ALCANÓ. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud de Lleida. Té 357 hab. y és a l' esquerra y una mica apartat del riu Set.

ALCANS. m. La diferencia del cárrech a la data en els comptes. **Alcance.** || Capacitat, talent. **Alcance.** || L' acte d' alcansar a algú. **Alcance.** || La distancia a que arriba alguna cosa. **Alcance.**

ALCANSAR. v. a. Aconseguir a algú. **Alcanzar.** || Acreditar, restar a favor d' algú alguna quantitat. **Alcanzar.** || Entendre, sapiguer. **Alcanzar, penetrar, comprender.** || Lograr alguna pretensió. **Alcanzar.** || Arribar fins a alguna part ab la má o ab la vista, etc. **Alcanzar.**

ALCANSAR POCH O NO ALCANSAR MÉS. *Ref.* Tindre poca capacitat. *Alcanzársele poco* o *no alcanzársele más.*

QUI CANSA, ALCANSA. *Ref.* Denota la eficacia que tenen les oracions o súpliques repetides pera lograr lo que 's demana. *Amén, amén al cielo llega.*

QUI MENYS PROCURA ALCANSA MELLOR. *Ref.* Que denota quán perjudicial es lo importunar massa. *Quien menos procura alcanza más bien.*

QUI NO 'S CANSA, TOT HÓ ALCANSA. *Ref. La porfía mata la caza,* o *pobre porfiado saca mendrugo.*

ALCÁNTARA. f. Caixa ont se recull el vellut al temps de travallarlo. **Alcántara.** || Ordre militar. **Alcántara.** || adj. Relligiós franciscá de la reforma de Sant Pere d' Alcántara. **Alcantarito.**

ALCÁNTARA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alberique; és a la carretera de Madrit a Valencia y té 984 hab.

ALCANYIS (Lluis). *Biog.* Metge valenciá, mestre en Arts y Medecina, que exercía a les derreríes del sigle XV y principis del XVI. Va ésser el primer mestre de medicina y cirurgia citat a les Constitucions del govern de la Universitat, fetes l' any 1499. Se creu que va morir ent e 1503 y 1504.

ALCARAVIA. f. ALCARICOVIA.

ALCARÍA BLANCA. *Geog.* Caseriu del districte municipal de Lluhí, Mallorca. || Poblet del districte municipal de Santany, Mallorca. || —(DEL COMTE DE AMPURIES). Caseriu del part. jud. de Palma, Mallorca. || —(ROJA). Caseriu del part. jud. de Manacor, Mallorca.

ALCARÍES (Les). *Geog.* Caseriu del part. jud. de Palma, Mallorca.

ALCARICOVIA. *Bot.* Nom vulgar del *Cucuminum.* || CUMÍ DE MADRIT. **Comino.**

ALCARRÁS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part jud. de Lleida; té 2.342 hab. y un agregat; Vallmanya.

Segell d' Alcarrás

ALCARRAXET. *Hidrog.* Riera que baixa del mont Cabezacut, entre les prov. de Castelló y Valencia, y desaigua al Mediterrá, a poca distancia y a tramontana de la ciutat de aquest derrer nóm.

ALCARSINA. f. *Quím.* Liquit oliós, pudent, descolorit, fumant, espontáneament inflamable, resultat de la reacció del acetat de potassi ab l' ácit carbónich. **Alcarsina.**

ALCARXOFA. f. CARXOFA.

ALCARXOFERA. f. *Bot.* CARXOFERA.

ALCÁSSAR. m. *Nàut.* L' espai que hi ha entre l' arbre mestre y la entrada a la cambra. **Alcázar.** || Fortalesa. **Alcázar.** || *Poét.* Palau reial. **Alcázar.**

ALCAYDE (Joseph). *Biog.* Gravador valenciá del sigle XIX, que gairebé sempre va residir a Roma, pensionat pel duch d' Alba, havent estudiat baix la direcció del famós Marchetti. La seua obra més coneguda és l' excelent retrato del sant pare Lleó XII. Va morir l' any 1860.

ALCAYDIAT. m. L' ofici d' alcait. **Alcaidía.**

ALCAYNE y ARMENGOL (Vicents). *Biog.* Escriptor y arquitecte, nascut a Valencia l' any 1817. En 1866 va publicar *El rio Turia* y *la vega de Valencia,* y 'l 1869 un estudi sobre 'l valor de la *fila d' aigua.* Va ésser regidor de Valencia en 1869. Exercint el periodisme va dirigir revistes professionals y publicá bons estudis d' urbanisació, aixís còm uns interessants articles sobre *La arquitectura en Valencia.* Còm a polítich, afiliat al partit federal, va escríurer alguns folletos. L' any 1870, quan la sublevació cantonal, era a calde de Valencia. La corporació *El Rat Penat* el contava entre 'ls seus membres.

ALCAYNES (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Sineu, Mallorca.

ALCAYT. m. *Ant.* **Alcalde.** || El qui tenía al seu cárrech la guarda d' un castell. **Alcaide.**

ALCEA. f. *Bot.* MALVA VERA.

ALCIONS. m. pl. Els set díes que precedeixen y els set que segueixen al solstici d' hivern. **Alciones.**

ALCIÓ FÒSIL. m. *Entom.* Alció o botiguer en estat fósil. *Acionito.*

ALCIONA. f. *Astron.* La séptima estrella del grupo de fes *Pléyades* en la constelació del Toro. **Alcione.**

ALCIRA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, format de 13 ajuntaments, que són: Alcira, Algemessí, Barig, Benifayró de Valldigna, Carcagente, Corbera de Alcira, Favareta, Fortaleny, Guadassuar, Llaurí, Polinyá, Riola y Simat de Valldinga. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap de part. jud. del séu nom; és a l' esquerra del riu Júcar y té 19.906 habitants.

ALCIRI. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Monóvar, prov. d' Alacant.

ALCOB. m. *Med* Muriat d' antimoni. **Alcob.**

ALCOBA. f. Pessa pera dormir. **Alcoba.**

ALCOBASSA. f. aum. Una alcoba gran. **Alcobaza.**

ALCOBETA. f. dim. **Alcobilla, alcobita.**

ALCOCER DE PLANES. *Geog.* Poble de la prov. de Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a l' esquerra del riu Serpis y té 342 hab.

ALCOFOLÍ. m. *Quím.* L' alcofoll o esprit de vi pur. **Alcoholimo.**

ALCOFOLL. m. Esprit de vi. **Alcohol.** || Pedra mineral negra y lluenta que 's desfá en fulles. **Alcohol, galena.**

ALCOFOLLADOR. m. Aquell que alcofolla. **Alcoholador.**

ALCOFOLLAR. v. a. *Ant.* Pintar ab alcofoll els cabells, les celles y les pestanyes. **Alcoholar.** || *Quím.* Extreure l' esprit d' algún licor. **Alcoholar.**

ALCOFOLLAT, DA. p. p. **Alcoholado, da.**

ALCOFOLLATIU. m. *Farm.* Medicament alcofóllich, que s' aplica a les parts externes. **Alcoholativo.**

ALCOFOLLERA. m. El vas de posar l' alcofoll. **Alcoholera.**

ALCOFÓLLICH, CA. adj. Pertanyent al alcofoll. **Alcohólico.**

ALCOFOLLISACIÓ. f. L' acció y efecte de alcofollisar. **Alcoholización.**

ALCOFOLLISADOR. m. El que alcofollisa. **Alcoholizador.**

ALCOFOLLISAR. a. *Quím.* Lo meteix que alcofollar. **Alcoholizar.**

ALCOFÓLLIT. m. Compost orgánich que conté alcofoll. **Alcohólido.**

ALCOFOLLÓMETRE. m. Instrument pera midar la forsa del alcofoll. **Alcoholómetro.**

ALCOFOLLOMÉTRICH. adj. Pertanyent al alcofollómetre. **Alcoholométrico.**

ALCÓOL. m. ALCOFOLL.

ALCOLECHA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; té 977 habitants.

ALCOLETGE. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida: és a l' esquerra del Segre y té 898 hab.

Segell d' Alcoletge

ALCOLL. *Geog.* Veïnat del districte munpal. de Lllnás, prov. de Barcelona.

ALCOR. m. *Astron.* Una estrella petita de la cua de la Ossa gran. || — (MONTANYA D'). *Orog.* Montanya del S. de la prov. d' Alacant, part. jud. de Dolores.

ALCORA. f. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és a la dreta de la riera de Lucena y té 4.695 hab. || *Min.* Pedra espurnejada de taques argentades. **Alcora.**

ALCORÁ. m. El llibre de la llei de Mahoma. **Alcorán.**

ALCOTAS. *Hidrog.* Riera de la prov. de Valencia; neix a la serra del Sabinas, prov. de Castelló, entra a aquèlla, passa per Alcotas y desaigua a la vora esquerra de la La Yessa, demunt de Chelva.

ALCOVER. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Valls. És estació del F.-C. de Tarragona a Lleida y té 1.953 hab. || — (RIUET D'). *Hidrog.* V. GLORIETA.

Segell d' Alcover

ALCOVER Y GUITART (Pau). *Biog.* Advocat, escriptor y home de molta cultura. Va néixer a Barcelona a principis del sigle XIX, morint a Santa Coloma de Farnés l' any 1832. Queda d' ell mòlt més original inédit que no pas publicat. Va dedicarse a la poesía, escribint en castellá sobre temes romàntichs, conreant també la botanica y la pintura.

ALCOVERRO, (Joseph María). *Biog.* Esculptor catalá, que va néixer a Tivenys (Tarragona). Fou catedràtich de l' escola de Belles Arts de Madrit. Va ésser un dels deixebles distingits del mestre Piquer,

deixant una munió de remarcables obres, que li han valgut fonamentada reputació. Pera el Palau de Museus y Biblioteques de Madrit, va esculpir les estatues de Sant Isidor, Alfons el Sabi y Berruguete, y la de Argüelles pera el Senat. Va morir a Madrit a 10 de desembre de 1908.

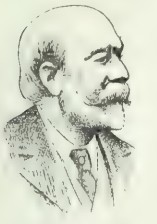
Joseph Maria Alcoverro

ALCOY. *Geog.* Part. jud. de la prov. d' Alacant, format de quatre ajuntaments, que son: Alcoy, Banyeres, Benifallim y Penáguila. || — Vila molt industrial de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia y cap del part. jud. del séu nóm; és a la dreta del riu Serpis, té estació de F.-C. y compta ab 31,578 hab.

ALCUBLAS. *Geog.* Vila de la prov. de Valencia, bisbat de Segorb, part. jud. de Liria; té 2 858 habitants.

ALCUDIA. *Geog.* Ciutat de l' illa de Mallorca, part. jud. de Inca; és prop del mar y té 2,718 hab. || — (BADÍA D') *Hidrog.* Badía del N. E. de l' illa de Mallorca. || — DE CARLET. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Carlet; és a la dreta de la riera d' Algemessí y estació del F.-C. de Valencia a Alberique; té 3,227 hab. || — DE CRESPÍNS. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva; es estació del F.-C. d' Almansa a Valencia y té 1,395 hab. || — DE GALLINERA. Barri del terme de Benirrama, prov. d' Alacant. || — DE VEO. Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Segorb; té 889 hab. || — DE VILLALONGA. Barri del terme de Villalonga, prov. d' Alacant.

ALCUDIETA. *Geog.* Caseríu del terme de Lloseta, Mallorca. || — DE CONCENTAINA. Poblet del dist. munpal. de Concentaina, prov. d' Alacant.

ALCUDIOLA. *Geog.* Caseríu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

ALÇAMORA (Bernardi). *Biog.* Pintor valenciá del sigle XVII. Es autor del magnífich retrato del gran rei en Jaume I *el Conquistador*, colocat al arxiu municipal de Valencia per encárrech dels jurats l' any 1631, destinat a decorar la sala daurada de la casa de la ciutat.

ALDANA, (Joan). *Biog.* Coronel mestre de camp del exércit del emperador Carles V y escriptor, natural de Tortosa. En la batalla de Pavía (1525), va fer presoner al rey de Fransa Francisco I. Per ordre de Felip II va acompanyar al rei de Portugal en la desgraciada expedició al África, trobant 'hi la mort l' any 1578 en la batalla de Alcazar.

ALDANY. *Geog.* Caseríu de la prov. de Lleida, situat a la dreta del Noguera Ribagorsana y prop de Ibars de Noguera.

ALDAYA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és estació del F.-C. de Valencia a Utiel y té 2878 hab.

ALDEA. f. Poble dependent de la jurisdicció d' un altre de més important. **Aldea.**

ALDEA (La). *Geog.* Caseríu del terme munpal. de Tortosa, situat al delta esquerra de l' Ebre. || — DE CABANYES. || — DEL CAMP. || — DE LES CASES. || — DE LES COVES. || — DELS CORRALS. || — D' ESTENES. || — DE SIERRA. || — DE LA TORRE. Aldees del dist. munpal. de Utiel, prov. de Valencia.

ALDEÁ, NA. m. y f. Natural de o pertanyent a la aldea. **Aldeano.**

ALDEETA. f. *dim.* **Aldehuela, aldehilla, aldeorro, aldeorrio.**

ALDEHIDAT. *Quím.* Sal d' ácit aldehídrich. **Aldehidato.**

ALDEHÍDICH. adj. m. *Quím.* Ácit que s' extreu del alcofoll per medi d' una combustió lenta al contacte de cossos porosos. **Aldehídico.**

ALDEHIT. m. *Quím.* Líquit molt inflamable considerat per alguns còm alcofoll deshidrogenat. **Aldeida.**

ALDERULL. m. *Ter.* TRÁFECH, ENRENOU.

ALDOSA, (La). *Geog.* Poblet de la Vall d' Andorra; és a la esquerra de la ribera d' Ordino y pertany a la parroquia de La Massana. || — DE CANILLO, (La). Caseriu de la parroquia de Canillo, a la Vall d'Andorra.

ALDOVER. *Geog.* Vileta de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa. Es a la vora dreta de l' Ebre y té 1,380 hab.

ALDRALL. *Geog.* Poblet situat prop de Castellbí, prov. de Lleida.

ALDUCALAR. v. a. Fer els cuchs de seda 'ls capolls dits aldúcars. **Alducalar.**

ALDÚCAR. m. Seda grollera que 's treu de la part de sobre del capoll. **Adúcar, aldúcar.**

ALDUF. m. *Ant.* CATÚFOL. PANDERO.

ALDUFER, A. m. y f. *Ant.* Tocador de pandero. **Adufero.**

ALDUFRABAL. m. *Ant.* PANDERO.

ALÉ. m. L' aire que surt per la boca quan se respira. **Aliento, hálito, vaho.** || El causat per la fatiga o' l cansament. **Resuello.**

BEURE D' UN ALÉ. fr. *Beber sin resollar, beber de un trago o de un sorbo.*

NO FER UN ALÉ D' AIRE. fr. *No percibirse el aire que corre.*

PUDIRLI A ALGÚ L' ALÉ. *Hederle el aliento ó la boca.*

ALEACIÓ. f. Metalls units entre sí per medi de la fusió. **Aleación.**

ALEATORI. adj. *For.* Incert, eventual. **Aleatorio.**

ALEBURE. m. *Númis.* Moneda de Suecia, 48 de les quals equivalen a 25 céntims. **Alebure.**

ALECET. m. *Astron.* Un dels noms de la constelació Lleó. **Aleceto.**

ÀLECH, (Coll). *Orog.* Coll que hi hà entre la riera de Bolós y 'l riu Ter, al S. E. de la encontrada de Camprodón; té 1,120 metres demunt el nivell del mar.

ALECTOROMANCIA. f. Endevinament per medi d' algún gall. **Alectoromancia.**

ALECTOROMÁNTICH, CA. adj. Lo que pertany a la alectoromancia y qui la practica. **Alectoromántico.**

ALEDO, (Joan). *Biog.* Químich balear. Nat a Mahó l' any 1795 y mort l' any 1833 a Barcelona en l' incendi ocasionat al inflamárseli una gran quantitat de alcóol nítrich. Es autor de una *Tabla toxicológica* (Barcelona, 1825) y de un *Tratado de la composición del agua*, que va deixar manuscrit. Traduhí la *Nueva doctrina química* d' en Chausarel.

ALEDRAN. *Biog.* Duch y marqués de la Septimania o Gotia, dependent dels reis franchs. Va governar desde la capital, que era Barcelona, entre 'ls anys 848 y 852. Va defendre la Marca Hispànica contra l'exèrcit de Guillém, comte de Tolosa, que li va pendre Barcelona y Ampuries. Carles el Calvo li va tornar aquelles ciutats l' any 850; mes un any després el general serrahí Abderraman, li va pendre novament Barcelona, ajudat per una traidoría dels jueus. Se suposa que Aledran va morir aleshores.

ALEDUA, (Serra de). *Orog.* Serra de la prov. de Valencia; és a la esquerra de la riera d' Algemesí, part. jud. de Carlet.

ALEGACIÓ. f. Acció y efecte de alegar. **Alegación, cita, autoridad, testimonio.** || *For.* Exposició del dret de cada hú, y l' escrit que 'l conté. **Alegación, alegato, réplica.**

ALEGADOR. s. Qui alega. **Alegador.**

ALEGAR. v. a. Confirmar alguna cosa ab algún fet, autoritat o testimoni. **Alegar, citar, producir,**

acotar. || *For.* Provar els advocats el dret que defensen. **Alegar, abogar.**

ALEGAR D' AGRAVIS. fr. *For.* Es l'escrit que presenta a segona instancia tot aquell qu 'ha perdut en la primera, manifestant els agravis que li causa la sentencia del jutge. *Decir ó expresar agravios.*

ALEGAR FALSAMENT. fr. *Alegar en falso.*

ALEGAT. m. *For.* Alegació escrita. **Alegato.**

ALEGORÍA. f. Substitució d'un llenguatge figurat a l'expressió propia pera explicar una cosa. **Alegoría.**

ALEGÓRICAMENT. adv. m. En sentit alegòrich. **Alegóricamente.**

ALEGÓRICH, CA. adj. Lo que conté alegoría. **Alegórico.**

ALEGRA. f. Eina de cer de tall molt fí y torta de la punta de que's serveixen els cirugiáns pera descubrir y rascar els ossos del crani y veure si es trencat. **Legra.**

ALEGRADOR. m. Paper retort pera atiar el llum. **Alegrador.**

ALEGRANSA. f. *Ant.* ALEGRÍA.

ALEGRAR. v. a. Causar alegría. **Alegrar.**

ALEGRAR ELS LLUMS. fr. *Met.* Atiarlos. *Alegrar, avivar.*

ALEGRARSE. v. r. Sentir, rebre alegría. **Alegrarse.** || *Ant.* GAUDIR.

ALEGRARSE DELS PRIVIVEGIS. *Ant. Gozar los privilegios.*

ALEGRAT, DA. p. p. **Alegrado.**

ALEGRATGE, m. *Ant.* y

ALEGRE. adj. Content. **Alegre, gozoso.** || Joiós, divertit. **Alegre, divertido, correntón, jovial, jocoso.** || Dit de les coses inanimades, còm: *día, noticia alegre.* **Alegre, fausto, feliz, placentero.** || Color viu y agradable a la vista. **Alegre.**

ALEGRE DE CASCOS. *Exp.* Qui tè poch enteniment. *Alegre de cascos.*

AB AQUELL ALEGRE. fr. *Con alegria.*

DONARSE ALEGRE. *Exp. ant. Alegrarse, regocijarse y estar alegre.*

ESTAR ALEGRE. fr. Estar un poch borratxo. *Alegrarse, estar calamocano.*

ALEGRE, (Francisco). *Biog.* Humanista català, fill de Barcelona, molt entés en l'estudi de 'ls poetes grechs y llatins; va traduïr al català la *Primera guerra púnica* y quinze llibres de les *Metamórfosis d' Ovidi.*

— **(Miquel).** Advocat y polítich de talla, natural de Segorb (1820). Cursà carrera militar primerament. Defensor acerrim del liberalisme, en el moviment republicá del 1848 comandava una numerosa partida, que va ésser derrotada, escapantse ell a França. Comandant de la Milicia Nacional de Segorb en 1854; Diputar a Corts en distintes llegislatures; Governador Civil de Cuenca. Va ésser influent y poderós a la provincia, per ses qualitats personals. Morí en 1875.

— Y GÓRRIZ, (PASCUAL). *Biog.* Gravador al cer, nat a Valencia a mitjans del sigle XIX y mort a Madrit l'any 1877. Va apendre dibuix a la Cort, y al comensar a gravar va manifestar tot seguit les seues aptituts. Va travallar pera la Academia de San Fernando y pera la *Historia del Escorial* de 'n Rotondo. L' any 1874 va gravar les targetes postals espanyoles.

ALEGRE, (Son). *Geog.* Caseríu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

ALEGREMENT. m. *Ant.* ALEGRÍA. || adv. m. **Alegremente.**

GASTAR ALEGREMENT fr. Gastar en plaers y diversions. **Derrochar.**

ALEGRET. dim. **Alegrete.**

ALEGRETTO. m. *Mús.* dim. de Alegro. **Alegreto.**

ALEGRÍA. f. Goig, content. **Alegría, júbilo, placer.** || Regositj mòlt gran. **Alborozo.** || *Bot.* Planta de branques y fulles peludes, flor blanca, y quatre llevors grogues dins d'una capseta. **Alegría, ajonjolí.** || PÚBLICA. Festes públiques. *Alegrías, regocijos públicos.*

ALEGRÍA AMAGADA CANDELA APAGADA. *Ref.* Que ensenya que 'ls gustos son menors quan no 's comuniquen. *Alegria seereta, candela muerta.*

SALTAR D' ALEGRÍA. fr. Estar boix d'alegría, estar mòlt content. *Dar saltos de contento.*

ALEGRÍES, (Les). *Geog.* Caseríu del terme de Lloret de Mar, prov. de Girona.

ALEGRÍSSIM, A. adj. sup. **Alegrísimo.**

ALEGROY, A. m. y f. Diminutiu d'alegre. **Alegre.**

ALEGROYS. m. pl. *Fam.* Alegría boja, extraordinaria y bulliciosa. *Tindre 'ls alegroys.* Estar boig d'alegría. **Estar loco de alegría o de contento.**

ALEIX. n. p. **Alejo.**

ALEIX Y BATLLE, (Ramón). *Biog.* Capellà y mestre de capella de la iglesia de Santa María del Mar, a Barcelona, desde l'any 1819 fins a 1850. Es autor de diverses composicións de música relligiosa que en el séu temps varen ser mòlt alabades. Era natural de Barcelona ont va morir l'any 1850 als seixanta sis anys d' edat.

Segell d' Aleixar

ALEIXAR. *Geog.* Vila de la provincia y bisb. de Tarragona, part. jud. de Reus. Es a la dreta de la riera de Maspujols y té 971 hab.

ALEJAR. v. n. Moure les ales. **Alear.**

ALELAMENT. m. L'acte y efecte de entontirse. **Alelamiento.**

ALELAR. v. a. Posar o fer tornar lelo o boig a algú. **Enloquecer, alelar.** || *Met.* Aturdir, perturbar, trastornar, trastocar els sentits, deixar tonto pêl mòlt soroll o altres causes. **Alelar, aturdir, perturbar.**

ALELARSE. v. r. Tornarse lelo. **Alelarse.**

ALELAT, DA. adj. Ximple, tonto, boíx, trastocat, etc. **Alelado.**

ALELUYA. f. Paraula hebraica que significa alabeu al Senyor. **Aleluya, alabad al Señor.** || El temps de Pasqua florida. **Aleluya.** || **Alegría, goig.** || *Bot.* **Lújula.**

ALELUYA, ALELUYA, QUI NO MATA PORCH NO MENJA XULLA. *Ref. fam.* Pera donar a entendre que comunment no 's fan favors a qui no 'ls pot recompensar. *Barrabao Jumilla, quien no mata puerco no come morcilla.*

COBRAR ALELUYA. *Loc. ant.* CANTAR ALELUYA.

TOCAR ALELUYA. fr. Pera manifestar la satisfacció d' haverse acabat lo que durava mòlt més del regular. *Tedeum.*

Segell d' Alella

ALELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona; part. jud. de Mataró. Está situat a mitja vessant de la montanya y és famós per són ví blanch. Té ajunt. y 1,370 hab.

ALEMANY, A. adj. Natural o pertanyent a Alemanya. **Alemán.**

ALEMANY. m. Idioma alemany, llengua alemanya. **Alemán.**

ALEMANY. *Biog.* Nóm de casa mòlt estés a Catalunya. Es el de una familia de la noblesa que 's trova repetit en la nostra historia desde la formació de la nacionalitat catalana. També es el cognóm d' una familia d' artistes barcelonins dels sigles XIV y XV.

Un Alemany esculpturava capitells y basaments de la catedral de Barcelona l' any 1389. || —(TOMÀS), pintor, se trova citat en documents, entre 'ls anys 1446 y 1449. || —(GABRIEL), fill del anterior, se 'l trova exercint l' art entre 'ls anys 1451 y 1489. || —(JOAN), pintava, també a Barcelona l' any 1491.

—GABRIEL. *Biog.* Artista catalá, pintor de mitjans del sigle XV, ciutadá de Barcelona. L' any 1450 era l' artista oficial o escullit de la ciutat pera tot lo relatiu a festes, funerals de reis, lluminaries, torneigs, entrades de reis ab carro triomfal y demés actes en que fós necessari el concurs del artista. La derrera noticia que se 'n té es del any 1489. Posteriorment, al primer ters del sigle XVI, hi havía a Barcelona, del meteix nóm un altre pintor.

—Y MORAGUES (GERONI). *Biog.* Historiaire mallorquí, descendent de una familia catalana de Cervelló. Va néixer l' any 1693 y va morir a Madrit, als pochs anys de ésser sacerdot en 1753. Va exercir distints càrrechs, a Palma, civils, primer, y eclesiástichs desprès, éssent assessor del tribunal de la Santa Creuada. Va escriurer vuit obres, la majoría d' historia balear; casi totes inédites. De la *Historia general del reino de Mallorca* se 'n va publicar un sol volúm, en 1727, que contè la primera part, y el restant va quedar manuscrit, axís còm també *Episcopologio mayoricense;* cinch volúms de *Misceláneas historiales* y un gros volúm de *Fastos baleáricos.* Li va donar mòlt renóm la censura a la *Gazeta ilusirada*, que 's va publicar l' any 1746, contenint bon compendi de historia mallorquina.

ALEMANY. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

ALEMANYA. f. Imperi, país exténs de la Europa central. **Alemania, Germania.**

ALEMANYES. f. pl. Certa mena de roba. **Alemanetas.**

ALENA. f. Eina de cer o de ferro, prima, punxaguda y una mica torta, posada en un mánech de fusta, de que se serveixen els sabaters y algúns d' altres oficis pera foradar, cusir y repuntar les soles y 'l cuiro. **Lezna.**

PUNXAGUT CÒM L' ALENA. *Aleznado.*

ALENADA. f. La respiració que 's despedeix de una vegada. **Vaharada.**

ALENAMENT. m. Acció y efecte d' alenar o alenarse. **Aleznamiento.**

ALENAR. v. n. Despedir l' alé. **Respirar, alentar, vahear, vahar.** || **Alentar.** || a. *Ant.* Donar la forma d' alena a una cosa. **Aleznar.**

ALENDAR. v. n. Alenar ab violencia. **Resollar.** || m. *Ant.* ALÉ, respiració forta.

ALENDÓ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Ferrera, prov. de Lleida.

ALENEGABLE. adj. *Ant.* LLISQUENT, LLISCÓS.

ALENEGAMENT. m. *Ant.* RELLISCADA.

ALENEGARSE. v. r. *Ant.* RELLISCAR.

ALENS. m. *Ant.* y

ALENT. m. *Ant.* ALÉ.

ALENTAR. v. a. Animar, donar coratge. **Alentar, animar.** || Esforsar al qui está acobardit. **Alentar.**

Segell d' Alentorn

ALENTARSE. v. r. Cobrar ánimo. **Alentarse.**

ALENTAT, DA. p. p. **Alentado, da.** || adj. Valent. **Alentado, esforzado, valiente.**

ALENTORN. adv. *Ant.* ENTORN.

ALENTORN. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Anyá, prov. de Lleida.

ALENTORNS. m. pl. *Ter.* Encontorns d' un poble o d' una encontrada. **Alrededores, contornos.**

ALENY. *Geog.* Aldea del dist. munpal. de Calonge, prov. de Barcelona. V. CUNILL.

ALENYA. f. *Bot.* OLIVELLA.

ALEP. m. Cilindre vertical ab mòltes paletes horitçontals en forma de roda, les què, a impuls del aigua, fan rodar la mola supèrior del molí. **Rodezno, rodete.** || Ciutat de Siria. **Alepo.**

ALEPÍ. m. Roba llisa de seda o de llana mòlt fina. **Alepín.** || El natural, y lo que pertany a la ciutat de Alep. **Alepino.**

ALEPÍ DE LA REINA. Roba de llana mòlt més fina que la estamenya encara que mòlt semblant a ella. *Alepín de la reina.*

ALER. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és a la dreta d' una riera y té 166 hab.

ALERIGUES (Miquel. *Biog.* Mestre argenter de Perpinyá en el sigle XV, que va construir el remarcable reliquari conservat en la iglesia d' Arles.

ALERIÓ. m. *Blas.* Aguiló sense peus ni béch y ab les ales exteses. **Alerión.**

ALERS. m. Arbre de la fam. de les coníferes, quin tronch es mòlt alt, dret y prim; quines branques, que son horitçontals, van disminuint de llargada a mesura que sont més altes, donant a la copa la figura de pirámide, y quin fruit es una pinya més petita que la del pí. || — AFRICÁ. El provinent del África, introduit als nostres jardins; floreix pel Febrer; d' ell s' extreu la grassilla que serveix pera desllustrar el paper, y la seua fusta, tinguda per incorruptible, era mòlt usada antiguament a les provincies del mitjdía de Espanya *Alerce africano.* || —EUROPEU. El que floreix pel Maig y pert les fulles éssent la sola conífera que las perdi; produeix la trementina dita de Venecia y la seua fusta es mòlt usada en les construccions hidráuliques, servint la seua escorsa pera adobar les pells. *Alerce europeo.*

ALERTA. f. Avís que 's donen les centinelles de nit. **Alerta.** || adv. m. Ab vigilancia y atenció. **Alerta.**

ANAR, ESTAR ALERTA. fr. *Estar alerta, sobre el aviso, traer la barba sobre el hombro.*

ANEU ALERTA. *Expr.* De amenassa. *Guárdate del diablo.*

ULL ALERTA. fr. *Ojo avizor.*

ALES. f. pl. Favor, protecció. **Alas.** || Llibertat pera fer mal. **Alas.** || *Anat.* Varies parts carnoses semblantes a les ales, y axís se diu: *ales del cor,* etc. **Alas.** || *Art. y of.* Peçes a vegades postiçes, a vegades de un mateix troç y que generalment se construeixen pera unir altres peçes entre sí, per medi de caragols, visos o puntes. Serveixen de reforç, asiento o suplement. || En algúns telers unes barretes o paletes que peguen als fusos y 'ls fan rodar. **Alas.** || *Bot.* En la botánica l' angul que forma la fulla o la qua d' ella ab la branca. **Alas.** || *Mei.* **Atreviment.** || En el joch d' escachs els que forman els peóns de cada un dels cavalls ab el peó del roch inmediat, y per consegüent cada jugador té la seua ala dreta y la seua ala esquerra. **Alas.** || *Mús.* Part de les tecles de cert instrument músich anom nat *espineta.* **Aletas de la espineta.** || *Náut.* Veles petites accesories de les grans pera arreplegar més vent. **Alas.** || *Poét.* La lleugeresa y velocitat d' alguna cosa, còm: *del pensament, del vent, de la fama,* etc. **Alas.**

BATAMENT D' ALES. *Aleteo, aletada, sacudimiento de alas.*

CAURE LES ALES DEL COR. fr. Desconfiar, acobardirse en les adversitats. *Abatirse, caerse las alas del corazón.*

CAIGUT D' ALES: ALABAIX.

DONAR ALES. fr. Animar, regularment pera fer mal. *Dar alas.*

ESTAR AB LES ALES ALSADES D'ALGÚ. fr. *Ant.* Estar ple de desitj per saber lo que 'l tal pensa fer o per veure la realisació del seu pensament. *No perder de vista.*

FER CAURE LES ALES. fr. Fer perdre la confiansa, desanimar. *Cortar ó quebrar las alas.*

FER CAURE LES ALES DEL COR. fr. Moure a compassió. *Quebrar las alas del corazón.*

PENDRE ALES. fr. Pendres massa llibertat ab la confiansa de no ser castigat. *Cobrar alas.*

TALLAR LES ALES fr. Impedir els progressos o intents d' algú *Cortar los vuelos, quebrar ó cortar las alas.*

PER SA RUINA LI NASQUEREN ALES A LA FORMIGA. *Ref.* Qu' ensenya que la elevació extraordinaria ocasiona a mòlts sa ruina. *Da Dios alas á la hormiga para morir más aina.*

TRENCAT D' ALES. *Aliquebrado.*

ALESHORES. adv. f. ALLAVORES.

ALET. m. Ent e 'ls comerciants, síndich, comissionat. **Síndico.** || Procurador o notari passat, qu' espera que hi hagi una plassa vacant. **Aspirante de procurador ó escribano.**

¡QUIN ALET! *Expr* Denota qu' algú es mòlt astut o dissimulat. *Buen pájaro, bravo sacristán; buena brasa, linda caña de pescar.*

ALETA. f. dim. **Aleta, aletilla.** || La membrana ab que naden els peixos **Aleta.** || f. *Mar.* Pessa que forma la coderna posterior o darrera de popa, y que va unida a la extremitat dels jous. **Aleta.** || —CAYGUDA, LLENSADA. *Náut.* La que forma ab la cara prop del jou o dragant, una superficie plana o cilíndrica descansant el peu en el cap de la carena pera formar la popa plena. *Aleta caída.* || —REVIRADA. *Náut.* Pessa que ocupa 'l lloch de la darrera coderna revirada de popa y va unida als extréms del dragant y de les cotxinates. *Aleta revirada.*

FER L' ALETA fr. Moure sovint les ales. *Aletear, cernerse las aves.* || *Met* Buscar ocasións de poder mostrar afecte a la persona que 's pretén. *Hacer la rueda ó el oso.*

ALETAR. v. a. *Ant.* DONAR MAMAR.

ALETEIG. m. Moviment suau de les ales. **Aleteo.**

ALETEJAR. v. a. Acte del aleteig. **Aletear.**

ALETELOGÍA. f Tractat o discurs sobre la veritat. **Aletología.**

ALETES. *Art. y of.* dim. ALES PETITES.

ALEU Y TEIXIDOR, (Andreu). *Biog.* Esculptor natural de Tarragona, deixeble del famós Campeny. Guanyá una cátedra de la Escola de Bellas Arts de Barcelona l' any 1856 en oposicións fetes a Madrit, haventla exercida mòlts anys. Les obres principals del Aleu son: el Sant Jordi del frontis del palau de la Diputació de Barcelona; una gran estátua de Isabel II: un Sant Joseph; y la estátua equestre del Marqués del Duero. Era membre de la Reial Academia de Ciencies desde 1863, y va guanyar premis en diverses exposicións.

Aleu y Teixidor

ALEUROMANCIA. f. Endevinació que 's feia per medi de la farina de blat. **Aleuromancia.**

ALEVÍ. m. *Ictiol.* Peix petit que 's tira als rius, als safreixs o als estanys pera poblarlos. **Alevino.**

ALEVINAR v. a. Poblar un safreig, estanys, etc. ab alevíns. **Alevinar.**

ALEVÓS, A. adj. Qui obra ab alevosía. **Alevoso** || L' acció feta ab alevosía. **Alevoso.**

ALEVOSA f. *Med.* Tumor que surt sota la llengua. **Alevosa.**

ALEVOSAMENT. adv. m. D' un modo alevós. **Alevosamente.**

ALEVOSÍA. f. Traició, infidelitat, maquinació cautelosa contra algú **Alevosía.**

ALEXANDRE, A. n. p. **Alejandro, a.**

ALEXANDRE VI. *Biog.* Sant pare, natural de Xàtiva, de nom Roderich de Borja, nevot de Calist III, qui, essent cardenal, se 'l va emportar a estudiar a Bolonya. Va ésser canonge de Segorb, sagristà major de Valencia, capiscol de la colegial de Xàtiva. Quan el seu oncle va ésser pontífex, va ferlo bisbe de Valencia, cardenal y vis-conceller de la Santa mare Iglesia y llegat a la Marca de Ancona y Portugal. Píus II el va fer administrador del bisbat de Cartagena y Murcia: Sist IV, llegat *ad-látere* y altres títols distingits; pujant a la més alta gerarquía el 11 d' Agost de 1492, ocupant onze anys la cadira apostólica y morint a Roma el 18 d' Agost del any 1509. Fou célebre la butlla d' aquest Papa, delimitant les noves terres descobertes a les Indies orientals y occidentals.

Medalló ab el retrato del papa Alexandre VI

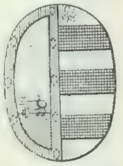

Escut del papa Alexandre VI

ALEXANDRÍ, NA. s. y adj. Natural d' Alexandría o pertanyent a aquesta ciutat d' Egipte. **Alejandrino.** || S' aplica al vers de tretze, catorze o setze sílabes, que 's diu aixís del nòm del seu autor o perque va ésser empleat en el temps d' Alexandre Magne.

ALEY. *Geog.* Caseríu del terme d' Altès, prov. de Lleida.

ALFA. f. *Filol.* Primera lletra del abecedari grech que correspon a la *a* del nostre. **Alfa.**

ALFÀBAGA y **ALFÀBEGA.** f. *Ant.* **Alfàbrega.**

ALFABET. m. **Abecedari.**

ALFABÈTICAMENT. adv. m. Per ordre alfabètich. **Alfabéticamente.**

ALFABÈTICH, CA. adj. Lo que pertany al alfabet. **Alfabético.**

ALFABÍA. *Geog.* Casa de camp que ho era d' esbargi pels reis moros de Mallorca, en el terme de Palma. || —(SERRA D'). *Orog.* Serra del N.O. de l' illa de Mallorca, entre Sòller y Alfabia.

ALFÀBREGA. f. *Bot.* Planta anyal de la familia de les llabiades, que 's conreua als jardíns o en testos, per la bona flaira que fa. És mólt espessa de branques, tè les fulles d' un vert mólt bonich y fa floretes blanques; n' hi ha de fulla petita y de fulla grossa. **Albahaca.** || —BORDA. Varietat de l' anterior que neix espontáneament. **Albahaca silvestre.** || —BOSCANA. Varietat d' alfàbrega que creix als llochs ombrívols sense necessitat de conreu. **Albahaca montana.** || —CRESPADA. **Albahaca virada.** || —DE FULLA AMPLE. **Albahaca común.** || —DE FULLA ESTRETA. **Albahaca enana.** Vegis AUFÀBREGA.

Brot d' alfàbrega

ALFACH. m. Banch de sorra a la costa o a la desembocadura d' un riu. **Alfaque.**

ALFACHS (Port dels). *Hidrog.* Port que hi há a la vora dreta del Ebre, junt a Sant Cárlos de la Rápita, prov. de Tarragona.

ALFAFAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; ès estació del f. c. de Almansa á Valencia; tè 2.558 hab.

ALFAFARA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant.

dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la esquerra de la riera d' Agres, y té 598 hab.

ALFAHUIR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la dreta de la riera de Benissa, y té 385 hab.

ALFALS. f. *Bot.* Planta forratjera de la fam. de les lleguminoses, espontánea o conreuada, de seixanta a vuitanta centimetres d' alçada, quines fulles están disposa es de tres en tres y quines flors blaves formen espiga. **Alfalfa, alfalfe, alfálfer.** || V. AUFALS.

Brot d' alfals

ALFALSAL. m. Lloch ont hi há plantat alfals y la meteixa plantada. **Alfalfar, alfalfal.**

ALFALSAR. m. ALFALSAL.

ALFALSER. m. Qui tracta ab alfals o 'n ven. **Alfalfero.**

ALFALSERA. f. El lloch ont s' hi guarda l' alfals segat. **Alfalfera.**

ALFANET. m. *Ornit.* Au de presa, mena de falcó, blanquinós, clapat ab taques fosques; un cop amanyagat serveix pera cassar altres aucells. **Alfaneque.**

ALFANGE. m. Sabre ample, curt y còrb, propi dels alarbs y turchs. **Alfange.**

COP D' ALFANGE. *Alfanjazo.*

ALFANGET. m. dim. **Alfanjete.**

ALFANÍ. m. *Ant.* **Alfenyich.**

ALFAQUÍ. m. Entre 'ls mussulmáns el doctor de la llei. **Alfaquí.**

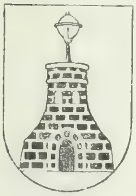
Segell d' Alfar

ALFAR. m. *Astron.* Estrella de primera grossor, nomenada també Cor de la Hidra, perque és al mitj d' aquesta constelació. **Alfar.** || *Geog.* Poblet de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. És al cim d' una montanya, y té 306 hab. || Veinat del terme municipal de Dosrius, prov. de Barcelona; és a dalt de la carena de la serra del Corredor. || Caseriu situat prop l' ayguabarreix del torrent de Malanyeu ab el Llobregat.

ALFARA. *Geog* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa. És a la dreta de l' Ebre, y té 987 hab. || — (BARRANCH D') *Hidrog.* Neix al coll del séu nòm, prop d' Alfara, y desaigua a la vora dreta de l' Ebre devall de Cherta. || — (COLL D') *Orog.* És a una de les estribacions de la montanya de Caro, entre Pauls y Alfara, a la dreta de l' Ebre. || — D' ALGUIMIA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la esquerra del riu Palencia, y té 658 hab. || — DEL PATRIARCA. Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és prop del F.-C. de la capital a Betera, y té 1.339 hab.

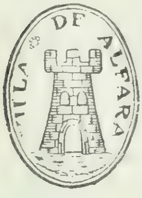
Segell d' Alfara

ALFARDA. f. *Ant.* Mena de tribut o contribució que 's pagava per dret d' aigües. **Alfarda.**

ALFARDATX. m. Nòm que donen al llangardaix a la ribera de l' Ebre y a la part catalana del Baix Aragó. **Lagarto.**

ALFARDER. m. *Ant.* Qui cobrava 'l dret d' alfarda. **Alfardero.**

ALFARDO. m. VOLANDERA.

ALFARP. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part jud. de Carlet; és a la dreta de la riera d' Algemessí, y té 1.072 bab.

ALFARRÁS (Marqués d'). *Biog.* Va ésser D. Lluis Desvalls y Fort de Saint Maurin una de les figures de Barcelona més remarcables a les derreries del sigle XIX. Quefe d' una de les families de la noblesa catalana, fou alcalde de Barcelona en una de les époques més crítiques, abans de la revolució de Septembre. Va morir a Barcelona el día 31 de Desembre de 1889.

Marqués d' Alfarrás

Escut d' Alfarrás

ALFARRÁS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Balaguer. Está situat a la vora esquerra del Noguera Ribagorsana, y té 741 hab.

ALFARRASÍ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; té 675 hab.

ALFÁS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Torrefeta, prov. de Lleida.

ALFAZ DEL PI. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és prop del mar, y té 1.117 hab.

ALFECHE. *Geog.* Barri del terme de Campbell, prop. d' Alacant.

ALFENYICH. m. Pasta de sucre feta ab oli de ametlles dolçes. **Alfeñique.** || *Met.* El delicat de complexió. **Alfeñique.**

ALFENYIQUER. s. Fabricant o venedor d' alfenyich. **Alfeñiquero.**

ALFÉRES. m. Propiament l' oficial militar que porta la bandera; mes ara 's dona aquèst nòm a qualsevol subtinent. **Alférez.**

ALFERRÁS. m. *Astron.* Estrella de la constelació del Pegás. **Alferraz.**

ALFÉS *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida. Está situat a la vora esquerra del riu Set, y té 654 hab.

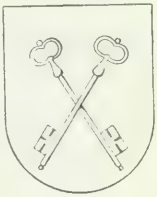
Segell d' Alfés

ALFETA. f. *Astron.* Estrella de segona grossor de la Co ona septentrional. **Alfeta.**

ALFIL. f. Pessa del joch d' escachs, que imita al elefant. **Alfil.**

ALFITÒFACH, GA. adj. Qui troba gust excessiu en menjar farina; que 's manté d' ella. **Alfitófago.**

ALFITÒFAGIA. f. Passió, fal-lera per menjar farina. **Alfitofagia.**

ALFITÓFOBO, A. adj. Qui sent repulsió a la farina. **Alfitófobo.**

ALFITOFOBIA. f. Repulsió que 's té a la farina. **Alfitofobia.**

ALFITOMANCIA. f. ALEUROMANCIA.

ALFLAVIA. *Ant.* Eina pera posar liquits. **Especie de vasija.**

ALFOLBES. f. *Ant.* FENIGRECH, SINIGRECH.

ALFÓN (Jaume). *Biog.* Arquitecte catalá. L' any 1490, junt ab en Pere Barret, va construir el claustre gòtich del monestir de Montserrat.

ALFONDECH. m. Paiol. **Alfolí, alhóndiga, pósito.** || Llotja de mercaders. **Lonja de mercaderes.** m. SITJA, 1.

ALFONDEGUILLA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la esquerra del riuet de Belcaide, y té 958 hab.

ALFONS. n. p. **Alfonso.**

— I DE CATALUNYA, II D' ARAGÓ. *Biog.* Fill del comte de Barcelona Ramón Berenguer IV y de Petronilla de Aragó. Va ésser el primer rei de Catalunya, y va

néixer a Barcelona l' any 1152. Les Corts generals d' Osca, any 1162, el varen proclamar rei. Tant còm de les armes, cuidá de les lletres, éssent amich y protector dels trobadors, conreuant ell meteix la poesía. És tingut còm el més antich del poetes catalans; empró sols una cançó d' amor, escrita en catalá provensal, ha arrivat fins a nosaltres. Va morir a Perpinyá l' any 1196 y va ésser sepultat al monestir de Poblet. El seu nòm de fonts era Ramón; més, després de mort el seu pare, la seua mare li va cambiar per el de *Alfons*.

— II DE CATALUNYA Y III D' ARAGÓ, a qui l' historia titulá 'l *Lliberal*. *Biog.* Fill de Pere II, *el Gran*, quina corona va heretar l' any 1285, mentres ell era a Mallorca combatent contra 'l rei Jaume. En 1282 concertá matrimoni ab Leonor, filla d' Eduard IV d' Anglaterra, mes va morir avans de casars' hi (1291). Alfons instituí hereu del seu regne al seu germá en Jaume II, el *Just*, rei de Sicilia.

— III DE CATALUNYA Y IV D' ARAGÓ. *Biog.* Segón fill de 'n Jaume II d' Aragó y de na Blanca de Nàpols,

Retratos dels reis Alfons I a IV de Catalunya, extrets d' un pergamí procedent del Monestir de Poblet

havent succeit al seu pare l' any 1327 perque l' hereu de la corona havía prés l' hábit de l' ordre Hospitalaria, renunciant el regne a favor del seu germá Alfons. Casat en primeres nupcies ab Teresa d' Entença y després ab Leonor de Castella, havent tingut successió d' una y altra, va morir als trenta set anys de etat (1335), éssent sepultat a Lleida.

— IV DE CATALUNYA Y V D' ARAGÓ. *Biog.* Va néixer en 1385, éssent fill de Ferrán I *(el d' Antequera)*; succeintlo en el trono l' any 1416. Per són caràcter generós l' anomenen algúns historiaires el *Magnànim*, y per la protecció que va donar a les manifestacions del ingeni, se li ha apropiat també el calificatiu de *Savi*. Aliat de Joana de Nàpols, en la lluita sostinguda per ella contra Lluis d' Anjou, va ésser desatés per la reina, retornant als seus estats aragonesos; més, en 1437, ja morta ella, va proposarse Alfons conquistar aquelles terres, y encare que fossen retudes les seues naus a Ponsa, va destronar a la fí a Renat d' Anjou, posessionantse del regne de les dues Sicilies en 1442, éssent consagrat pels Papes Eugeni IV y Nicolau V. Fóu fundador de l' universitat de Barcelona en 1450, y va morir en 1458, éssent enterrat al monestir de Poblet.

ALFONSELLO (Doctor Andreu). *Biog.* Canonge de Girona, que vivía en el sigle XV. Va escriure unes *Notes sobre coses mòlt curioses,* particularment sobre les guerres de Joan II, que 's conservaven manuscrites al arxiu d' aquella catedral.

ALFONSÍ, NA. adj. Lo pertanyent a algún dels reis espanyols dits Alfons. **Alfonsino.** || m. Maravedís antich fet encunyar pel rei D. Alfons el Savi. **Alfonsino.**

ALFORJA. f. Sach unit pels caps y obert pel mitj pera igualar el pés; comunment s' usa en plural. **Alforja.**

TIRAR'HO TOT A L' ALFORJA. fr. TIRÁRSE'HO TOT A LES ESPATLLES.

TREURE 'LS PEUS DE L' ALFORJA. *Loc. met.* Perdre tota consideració o respecte. *Desmandarse.*

Segell d' Alforja

ALFORJA. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Reus. Está en un alt a l' esquerra de la riera del seu nòm, y té 1.909 hab. || — COLL DE. *Orog.* Depressió que hi há prop de la vila d' aquest nòm, per la que passa la carretera de Reus a Cornudella. || — RIERA DE. *Hidrog.* Riera de la prov. de Tarragona, que neix sota el coll d' Alforja, passa per les Borjes del Camp y Montbrió y desaigua al mar, tocant a Cambrils.

ALFORJER. m. Qui fa o ven alforjes. **Alforjero.**

ALFORJETA. f. dim. **Alforjita, alforjilla, alforjuela.**

ALFORRAR. v. a. Donar llibertat al esclau. **Ahorrar y manumitir.**

ALFORRER, A. adj. Esclau que havía obtingut la llibertat. **Horro.**

ALFOU. *Geog.* Poblet de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers. És demunt de un turó prop de Cardedèu, y pertany al dist. municipal de Sant Antoni de Vilamajor.

ALFRED. n. p. **Alfredo.**

ALGA. f. Herba que 's cría dins del aigua, tan lleugera que la meteixa aigua l' arrenca y queda nadant. **Ova, alga.**

ALGA DE VIDRIERS. Mena d' alga de cama filiforme y ramosa, fulles llanceolades, llargues, estretes, toves, trencadisses, de color vert fòsch y semblantes a corretges. Quan es seca serveix als vidriers pera embolicar pesses de vidre, etc., y de le seues cendres se 'n pot fer vidre. *Alga de vidriero.*

ALGAIDA. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Palma; és a la carretera de aquesta ciutat a Manacor y té 4,098 hab.

ALGALIA. f. Mena de reïna olorosa que cría 'l gat de algalia dins d' una bossa que té sóta la cua. **Algalia** || *Ciru.* Instrument de metall, que s' introdueix en el conducte de l' orina pera facilitarla. **Algalia.**

ALGAMA, (Riu). *Hidrog.* Riuet de la prov. de Girona que neix prop de Sant Martí Sasserras, passa per Lladó, Creixell y Santa Llogaya y desaigua a la vora dreta del Manol.

ALGAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la dreta del riu Palancia y té 761 hab.

ALGARADA. f. Gran avalot o esvalot causat per un tropell de gent, y més freqüentment per un escamot de soldats de cavall, que entra en país enemich fent tot el mal que pot, y retirantse després a correcuita. **Algarada.**

ALGARROBERA. *Geog.* Caseríu del terme de Pollensa, Mallorca.

ALGÁS. *Geog.* Caseríu del part. jud. de Gandesa, prov. de Tarragona. És a la dreta del ríu de 'l seu nom. || — *Hidrog.* Riu que neix als ports de Beceit, separa part de la prov. de Tarragona de la de Saragossa y desaigua a la vora dreta del Matarranya, sota Nonasp.

ALGEBAR. m. *Astron.* La constelació de Orió entre 'ls alarbs. **Algebaro**.

ÁLGEBRA. f. Part de les matemátiques, que considera la quantitat del modo més general, y la representa ab lletres. **Álgebra**.

ALGEBRAICAMENT. adv. m. D' una manera algebraica; segóns les regles de l' álgebra. **Algebraicamente**.

ALGEBRAICH, CA. adj. Lo pertanyent a l' álgebra. **Algebraico**.

ALGEBRISTA. m. Professor d' álgebra. **Algebrista**.

ALGEMESSÍ. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alcira; és a la esquerra del riu Júcar; és estació del F.-C. d' Almansa a Valencia y té 7,995 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Afluent de la vora esquerra del ríu Júcar, prov. de Valencia.

ALGENIB. m. *Astron.* Una de les dues estrelles secundaries de la constelació de Pegasso. **Algenib**.

ALGENIR. m. *Astron.* Estrella de segón ordre fixa en el peu dret del planeta Perseu. **Algenir**.

ALGEPS. m. *Ant.* **Guix**.

ALGER. m. Ciutat d' África. **Argel**.

ALGERÍ, NA. adj. Natural d'Alger o lo pertanyent a aquesta ciutat o regió. **Argelino**.

Segell d' Algerrí

ALGERRI. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, arxiprestat de Áger, part. jud. de Balaguer. Está situat a la vora esquerra del Noguera Ribagorsana y té 994 habitants.

ÁLGIDA. adj. f. *Patol.* La febre quin síntoma principal és el fret glacial que 's nota pel tacte per tot el cos del malalt. **Algida**.

ALGIMIA D' ALFARA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la dreta del riu Palancia, estació del F.-C. de Terol a Sagunto y té 998 hab: || — D' ALMONACID. Poble de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; té 1,197 hab.

ALGINET. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud de Carlet; és estació del F.-C. de Almansa a Valencia y té 4,916 hab.

ALGOL. m. *Astron.* Estrella de segona magnitut de la constelació de Perseu. També 's diu *cap de Medussa.* **Algol**.

ALGOLMEISSA. f. *Astron.* Estrella de petita magnitut que hi hà a la constelació de Cáncer. **Algolmeiza**.

ALGOM. pron. QUELCOM.

ALGORAB. m. *Astron.* Una de les estrelles de la constelació del Corb. **Algorab**.

ALGORFA. f. **Golfa**.

ALGORFA. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. y part. jud. d' Orihuela; és a la dreta del riu Segura y té 416 hab.

ALGORITME m. *Mat.* Ciencia que tracta del cálcul aritmétich y algebraich; teoría dels nombres. **Algoritmo**.

ALGORÍTMICH. m. *Mat.* Lo pertanyent o relatiu al algoritme. **Algorítmico**.

ALGOTSIL. m. *Ant.* y

ALGOTSIR. m. *Ant.* AGUSIL.

ALGÚ, NA. adj. Indef. **Alguno, alguien**.

ALGÚ ALTRE. *Otro.*

SI ALGÚ. *Si alguno.*

ALGUAYRE. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Balaguer. Está situat a la vora esquerra del canal de Pinyana y té 2 346 hab.

Segell d' Alguayre

ALGUER. *Geog.* Ciutat de Cerdenya qu' are forma part del regne d' Italia. Té 12,000 hab. Va ésser fundada en el temps de la dominació catalana-aragonesa, parlantse encara en la seua comarca el catalá que s' usa en les sessións del seu municipi, per més que sía la italiana la llengua oficial. La nostra literatura, té en aquella localitat fervents conreuadors, publicants 'hi, además de varies obres escrites en catalá, periòdichs redactats en el meteix llenguatge.

ALGUIRANDO. m. **Guilando**.

ALGÚN, A. adj. Indef. ALGÚ. || adj. Anteposat al substantiu, **Algún;** y si 'l substantiu se li anteposa o 's calla. **Alguno**.

ALGÚN TEMPS Y ALGUNA HORA. m. adv. *En otro tiempo, un tiempo fué ó hubo.*

ALGUNA VEGADA. m. adv. *Alguna vez.*

ALHABOR. m. *Astron.* Nom arábich de la estrella Siri. **Alhabor**.

ALHAJA. f. **Joya**.

ALHAJÓS. m. *Astron.* Estrella de primera magnitut pertanyent a la constelació del cotxero. **Alhajoz**.

ALHAYOT. m. *Astron.* **Alhajós**.

ALHENYA. f. *Bot. ant.* **Olivella**.

ALHOMAYDI, (Mohamet, Ben Fatig Abu Aabdallah). *Biog.* Famós historiaire serrahí, natural de Mallorca, fill d' un savi analista. L' any 1055 (448 de la egira), va viatjar pêl Orient. Va morir l' any 1095. Deixá escrita la obra *Ghaamar*, historiant els anals d' Andalusía y els seus homes ilustres.

ALI. m. En el joch de la secansa dos o tres cartes d' un meteix punt. **Ali**.

FER ALÍ. fr Anar a una, fer companyía. *Entenderse para uu objeto dado.*

ALIACI, A. adj. *Bot.* Que se sembla al all o 'n té l' olor. **Aliáceo**.

ALIACRE. m. Fel sobreixit. **Ictericia**.

ALIANDA. *Geog.* Caseríu del terme d' Onteniente, prov. de Valencia.

ALIANSA. f. Acció y efecte d' unirse dues o més persones. **Alianza** || Pacte, societat entre 'ls princeps de diferents Estats pera defensarse mutuament de llurs enemichs. **Alianza, confederación**. || Parentiu. **Alianza, parentesco, conexión.**

ALIARSE. v. r. Unirse 'ls princeps de diferents Estats pera defensarse de llurs enemichs. **Aliarse, coligarse, confederarse**. || Unirse, coligarse ab altre. **Aliarse, mancomunarse**.

ALIAT, DA. p. p. **Aliado, da**.

ALI-BEY EL ABBASÍ. *Biog.* Vegis Badía y Leblich (Domingo).

ALIBLANCH, CA. adj. *Ornit.* Aucell que té les ales blanques. **Albidipenna**.

ALICACABÍ. m. *Bot.* BUFETA DE GOS.

ALICANTÍ, NA. adj. ALACANTÍ, NA. Natural d'Alacant y lo pertanyent a aquesta ciutat. **Alicantino**.

Alicates

ALICANTÍ MAJOR. *Geog.* Caseríu del terme de Muro. Mallorca. || — MENOR. Caseríu del terme de Muro, Mallorca.

ALICATES. f. *Art. y Ofi.* Mordassetes ab punta pera fer cadeneta de rosari, que s' utilisen pera subjectar,

torçe o trencar alguna peça prima de metall. || —DE PUNTA. Les que tenen els caps rodons y afuats. || —DE TALL. Les que en forma de tenalla, estisora, etc., serveixen pera tallar fils metálichs. || —PLANES. Aquelles que per dalt se junten en dos extremitats planes. Alicates.

ALICH ROIG. *Ornit.* **Flamenco rojo.**

ALICIENT. m. Incentiu, atractiu. **Aliciente.**

ALICORN. m. *Mitol.* Animal fabulós semblant a un cavallet ab una banya al mitj del front. *Zool.* Els naturalistes solen donar áquest nóm al rinoceront. **Unicornio, monoceronte.**

ALÍDADA. f. *Geom.* Regla terminada per dues pínules verticals a la meteixa, que gira sobre 'l centre de certs instruments pera midar ángulS, tals còm *l' astrolabi y 'l grafometre.* **Alidada.**

ALIENACIÓ. f. ENAJENACIÓ.

ALIENACIÓ MENTAL. f. *Patol.* Bogería, deliri, frenesí, perdua de la raó, del judici, del seny. *Alienación mental.*

ALIENAR. v. a. **Enajenar.**

ALIFAFA. m. Tumor a les cames de les cavallerías. **Alifafe.**

ALIFORME. adj. *Hist. nat.* Que té la forma d' una ala. **Aliforme.**

ÁLIGA. f. Aucell de presa, de bèch fort, aguda vista, y que vola mòlt alt. Es el rei dels aucells **Águila.** || Insignia de la legió romana. **Aguila.** || *Astron.* Constelació boreal de vint y una estrelles, de les quals les tres més notables se anomenen les tres Maríes. **Aguila.** || —*Numism.* Moneda d' or en temps dels Reis Católichs, que valía deu rals de plata. **Aguila.** || Moneda d' or de Méjich y dels Estats Units de América **Águila.** || —BLANCA. f. Ordre militar instituída per Ladislau III, rei de Polonia. *Águila blanca.* || *Zool. Quebranta huesos. Sangual.* || —BORDA. *Aguilucho, águila bastarda.* || —CORONADA IMPERIAL, CRICRI, CUA-BARRADA CALVADA, CAUDAL, ESTORENYA, MELIONA, CARPETERA. Diferentes especies del género *Falcó.* || —PASMADA. *Blas.* La que 's posa als escuts ab ales baixes y tancades *Aguila pasmada.* || —PESCADORA. Áliga marina que comunment se trova en alta mar. *Áliga pescadora.* || —REAL. La més gran de totes; té 'l bech mòlt gros y blavench y els ulls grossos y fondos. *Águila real ó dorada.*

Áliga

ÉSSER UNA ÁGUILA. *Loc. met.* Esser molt destre. *Esser una águila.*

ESSERNE L' ÁLIGA. fr. Esser algú molt destre en la cosa de que 's parla. *Cortarlas ó matarlas en el aire; cogerlas al vuelo.*

VÉUREHI MÉS QUE UNA ÁLIGA. *Loc. Ver más que un lince.*

NAS D' ÁGUILA. *Nariz aguileña.*

ALIGACIÓ. f. Barreja de dues o més coses. **Aligación.** || *Arit.* Operació qu' ensenya la proporció en que deuen barrejarse les coses pera donárles 'hi el valor que 's desitja. **Aligación.**

ALIGAT. *Ornit.* ASTOR. || —DELS PETITS. *Busardo, harpaya de los pantanos.*

ALIGOT. m *Ornit.* El poll del águila. **Aguilucho.** || —Aucell de presa mòlt abundant, llarch d 'uns quaranta centímetres; essent vell tira a color de xacolata y té la gorja blanquinosa. Viu als boscos y menja rates, taups, serps, granotes y escarbats. **Milano rojo.** || Aucell nocturn, mena de duch, d' uns quaranta cinch centimetres de llarch, d' un color entre vermell y negre, bèch córb cubert de plomes, ulls grans situats a la part anterior del cap, y demunt d' aquest unes plomes dretes que figuren orelles. **Alucón.** || *Ictiol.* Cert peix de mar. **Aligote.**

ALIGOTA. m. aum. *Blas.* Aligassa, áliga grossa o gran. **Aguilón.**

ALIGUENYA. f. *Bot.* Planta perenne de cames d' uns 50 a 80 centimetres d' alsada; té les fulles de un vert fosch per la part superior y grogoses pêl inrevés. Fa mòltes flors, que consten de cinch fulles roges, blaves, morades o blanques, segóns les diferentes varietats d' aqueixa planta, que 's conrea per adorno als jardins. **Aguileño.**

ALIGUERA. f. La roca alta ont les áligas hi fan el niu. **Aguilera.**

ALIGUETA. dim. d' áliga **Aguilucho, aguileja** || f. *Blas.* Divisa que 's representa ab un' áliga sense bèch ni urpes, volant dret al sol. Significa que 'l fill imita al seu pare, servint al príncep. **Aguililla.**

ALIJAMA f. *Ant.* Junta o barri de moros o jueus. **Aljama.**

ALIMARIES. f. *Ant.* Senyals que 's fan ab llum **Alimara, ahumada.**

ALIMENT. m. Prodncte animal o vegetal ab que l' home se sustenta y creix. **Alimento.** || Lo que serveix pera conservar algunes coses inanimades, com la llenya respecte del foch. **Pábulo, alimento,** || Lo que fomenta algun afecte o passió. **Pábulo, cebo, alimento.**

EL BON ALIMENT FA BON ENTRETENIMENT, *Ref.* Altres diuën: EL BON ALIMENT FA TORNAR JOVE A LA GENT. Denota que 'l bon aliment fa recobrar les forses perdudes, y en certa manera allarga la vida. *Cara sin dientes hace á los muertos vivientes.*

ALIMENTACIÓ. f. Acció y efecte d' alimentar. **Alimentación.** || *Quím.* Operació per la qual se dona més consistencia y solidesa a una substancia o materia. **Alimentación.**

ALIMENTAR. v. a. Criar, donar aliment. **Alimentar, nutrir.** || Mantindre. **Alimentar.** || Senyalar aliments a algú. **Alimentar.** || Donar vigor, fomentar per medi de calor natural. **Alimentar, fomentar, nutrir.** || Aplicar materia a algunes coses inanimades, còm: *llenya al foch.* **Alimentar, cebar, nntrir.** || Fomentar algún efecte o passió. **Fomentar, alimentar, cebar, atizar.**

ALIMENTARI, A. adj. *For.* Subgecte a qui li senyalen aliments. **Alimentario, alimentista.**

LLEI ALIMENTARIA. La que obliga als fills a donar aliments als pares. *Ley alimentaria.*

ALIMENTARSE. v. r. Menjar. **Alimentarse, nutrirse**

ALIMENTARSE DEL AIRE. fr. Tindre vanes esperanses. *Mantenerse del aire.* || Menjar poch. *Sustentarse del aire.*

ALIMENTAT, DA. p. p. **Alimentado, da.**

ALIMENTICI, A, adj. Pertanyent al aliment o a la alimentació. **Alimenticio.** || *Med.* Porció de quimo destinat a la nutrició y que 's converteix en la propia substancia del individuo alimentat. **Alimenticio.**

PENSIÓ ALIMENTICIA. *Juris.* PENSIÓ. || Quantitat senyalada per vía d' aliments. *Pensión alimenticia.*

ALIMENTÓS, A. adj. Substanciós, nutritiu, que té virtut d' alimentar. **Alimentoso.**

ALIMENTS. m. pl. La pensió que 's senyala pera la manutenció d' algú. **Alimentos, asistencias.**

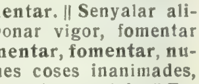

Segell d'Alins

ALINS. *Geog.* Vileta de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Sort. Está situada a la vall del seu nòm y té 230 hab. || —(PUIG D'). *Orog.* Puig de 2.787 met.

d' altitut, situat al S. E. de Alins, prov. de Lleida. || —(VALL D'). Vall que comensa al peu del port de Cabús, frontera occidental de Andorra y acava a la vora esquerra de la Vall Farrera, prov. de Lleida.

Segell d' Alinyá

ALINYÁ. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, bisb y part. jud. de la Seu d' Urgell. Té ajunt. y 489 hab. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida; neix al coll de Comte, a les montanyes de la Vansa; passa pels termes d' Alinyá, Perles y Canellas y desaigua a la vora esquerra del Segre, una mica més amunt de Coll de Nargó.

ALIÓ (Francisco). *Biog.* Escriptor musical que va néixer a Barcelona l' any 1862, morint a la meteixa ciutat en 1908. Essent deixeble d' en Vidiella, en el piano, y del mestre Barba en la composició, de xá escrites diverses barqueroles, algunes bastant reimpreses: recolectava cansons populars. La seva obra musical és el volum de *Cansons pera cant y piano,* lletra de Verdaguer, Mestres, Matheu y Guimerá, decorada ab dibuixos del propi Alió (Barcelona, 1887), quins originals váren figurar en la Exposició del Centre Aquarelista de Barcelona.

Segell d' Alió

ALIÓ. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Valls. Té 690 hab.

ALIOLI. m. Composició d' alls picats y oli ben debatut. **Ajiaceite.**

ALIOT. m. *Astron.* Una estrella de la Ossa major, que serveix pera conéixer o calcular l' altura del Pol. **Aliot.**

ALIQUANTA. adj. *Matem.* Cada una de les parts que no poden ésser contingudes exactament en un tot; parts numériques que no divideixen exactament una quantitat total, còm: *2 respecte de 7.* **Alicuanta.**

ALÍQUOTA. adj. *Matem.* Cada una de les parts contingudes en un tot cert número de vegades, còm: «el 4 respecte del 8, per estar contingut en ell dues vegades.» **Alícuota.**

ALIRÓ. m. Ala plomada. **Alón.**

ALIS. adj. S' aplica al pá sense llevat. **Cenceño, ácimo.**

ALISAR. v. n. *Ant.* Y 'ls seus derivats. **Relliscar.** || v. a. **Allisar.**

ALISCARA. *For.* Pena imposada pels Usatges al detentor u ofensor d' algún cavaller; consistía en donar voltes ab els peus delscalsos y en terra diforme per tot l' entorn del castell del senyor ofés, o en passejarse a arbitri del jutge per les deu propietats immediates. **Aliscara.**

ALISSARI. m. *Ind.* Les arrels seques de la gransa que serveixen pera tenyir de vermell les teles. **Alizario.**

ALISSÁRICH, CA. m. *Quím.* Ácit que s' extreu de l' alissarina. **Alizárico.**

ALISSARINA. f. *Quím.* Materia colorant, roja, soluble dins del alcofoll y del ácit sulfúrich, que s' extreu de la rubia junt ab altre substancia groga, de la que se la separa xafantla dins de l' aigua. **Alizarina.**

ALISSIS. adj pl. *Meteor.* Vents constants de la sona intertropical, que bufen desde 'l N.E. al hemisferi N. y desde 'l S.E. al hemisferi S. **Alisios.**

ALITENDRE. adj. Ales tendres; aucell d' ales tendres. **Alitierno.**

ALIURA. f. *Ant.* **Aspi.**

ALIURAR. v. an. *Ant.* **Aspiar.**

ALIVIADÍSSIM, A. adj. sup. **Aliviadísimo.**

ALIVIADOR. m. Qui alivia. **Aliviador.**

ALIVIAR. v. a. Alleugerir de cárrega o pes. **Aliviar, aligerar.** || *Met.* Socorre, donar auxili. **Aliviar, relevar.** || Mitigar, suavisar. **Aliviar, mitigar, suavizar.** || Consolar en les penes o afliccions. **Aliviar, consolar.** || *Met. fam.* **Pillar, robar.**

ALIVIARSE. v. r. Calmarse algún sentiment, malaltía, pena, tristesa o dolor. **Despejarse, calmarse.**

ALIVIAT, DA. p. p. **Aliviado, mejorado.** || adj. Se usa ab els verbs trovarse, sentirse. **Aliviado, mejorado.**

ALIVIATIU. adj. *Ant.* Una cosa que té la facultat de consolar, que alivia, que calma les penes. **Aliviatívo.**

ALIVIO. m. Disminució de malaltía. **Alivio, mejoría.** || Auxili. **Alivio, auxilio.** || Descans, desaogo, consol. **Alivio.** || REMEI, ESMENA.

ALJABA. f. *Ant.* BUIRACH.

ALJENET. m. *Astron* Estrella qu' está a la dreta de la constelació Perseu. **Aljenet.**

ALJENIT. m. *Astron.* Estrella de segona classe al peu de la constelació Perseu. **Aljenit.**

ALJETI. m. *Astron.* Estrella situada al cap d' Hércules. **Algeti.**

ALJORF. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Albayda, prov. de Valencia.

ALJUB. m. *Ant.* **Cisterna.** || Esperó pera que la corrent no perjudiqui les vores dels rius. **Parapeto, reparo, estribo.**

ALJUBA. f. Vestidura morisca, que es una mena de sach sense mánegas. **Aljuba.**

ALJUVAR. m. *Ant.* AXOVAR.

S'gell d'Almacelles

ALM, A. adj. *Poét.* Lo que cría o alimenta. **Almo.** || *Met. poét.* Venerable, benéfich. **Almo.**

ALMACELLES. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida, que té estació en el F.-C. de Saragossa a Barcelona. És cap d' ajuntament y té 1.411 habitants.

ALMACELLETES. *Geog.* Poble del dist. munpal d' Almacelles, prov. de Lleida.

ALMÁCERA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és a la dreta de la riera de Carraixet y té 1.677 habitants.

ALMADRA. *Geog.* Caseriu del terme d' Alaró, Mallorca.

ALMADRABA. f. Filat pera pescar la tunyina. **Almadraba.** || Pesca de tunyina. **Almadraba.** || El paratge ont se pesca la tunyina. **Almadraba.** || Qui se ocupa en dita pesca. **Almadrabero.**

ALMAGEST. m. Colecció d' observacions geométriques y astronómiques. **Almagesto.** || Denominació dimanada del famós llibre que ab aquest nòm va escriure Ptolomeu l' any 140 de la nostra era, y qu' es el llibre més antich que tracta d' astronomía.

ALMAJANECH. m. Máquina de guerra que servía pera tirar pedres. **Mandrón.**

ALMANAÇH. m. PRONÓSTICH.

ALMANCO. ad. **A lo menos, al menos, por lo menos.**

ALMANDINA. f. *Min.* Pedra preciosa, de base de l' alúmina y d' óxit de ferro, de color violat, mòlt semblanta al granat. **Almandina.**

ALMANGONAR. v. a. ALMANGRAR.

ALMANGRA. f. Barreja natural d' alúmina y altres terres ab óxit roig de ferro. **Almagre, almagra, almazarrón.** || Terreno abundant d' almangra. **Almagral.**

ALMANGRAR. v. a. Pintar d' almangra. **Almagrar.**

ALMANGUENA. f. *Ant.* Almangra.

ALMARRA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Castalla, prov. d' Alacant.

ALMARRAES. m. pl. Eines d' espinyolar cotó **Almarraes.**

ALMARRAIXA f. MORRATXA.

ALMARTECH. m. *Ant.* LITARGIRI.

ALMASÍ. *Geog.* Terme rural de la prov. de Lleida, part. jud. de Balaguer.

ALMASÓ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Penelles, prov. de Lleida.

ALMATELL. *Geog.* Caseriu del Ajuntament de Sobremunt, part. jud. de Vich.

Segell d'Almatret

ALMATRET. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida. Está situat dalt d' una altura a la vora esquerra del Ebre y té 1.390 hab.

ALMAZORA. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és a l' esquerra del riu Mijares y té 7.228. hab.

ALMEDÍJAR. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; és a l' esquerra del riu Palancia y té 808 hab.

ALMEDROT. m. *Ant.* ALMODROCH.

ALMEGÓ. m. *Bot.* Planta forratjera indígena, de la fam. de les lleguminoses, que fa les fu les de tres en tres y les flors vermelloses; aquestes son mòlt aromátiques y s' usen còm a resolutives y calmants contra la tos, mal d' ulls, flates, etc. **Trébol oloroso.**

ALMENAR. *Geog.* Vila situada al mitj d' un plá; prov. y bisb. de Lleida; part. jud. de Balaguer. Té ajunt. y 2.260 hab.

ALMENAR (Joan). *Biog.* Metge valenciá, de molta celebritat en el sigle XVI. Es l' autor del llibre *De morbo gallico*, reimprés en distintes c utats del extranger, interessant en lo que pertoca a l' historia de l' aparició d' aquella malaltía a Europa.

Segell d' Almenara

ALMENARA. *Geog* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Nules; és estació del F.-C. de Tarragona a Valencia y té 1.424 hab || —(SERRA D') *Orog.* Serra de la prov. de Lleida; forma la vessant dreta del riu Ció, extenentse de O. a E. desde Balaguer fins a Aranyó. || —ALTA. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Agramunt, prov. de Lleida. || —BAIXA. *Geog.* Terme rural del municipi de Fuliola, part. jud. de Balaguer

AL MENOS. adv. m. y

AL MENYS. adv. m. A LO MENOS.

ALMERICH (Jaume). *Biog.* Argenter barceloní, que va ésser Conceller de la ciutat de Barcelona l' any 1481.

ALMESCAT. m. *Bot.* Planta reïnosa de la fam. de les llabiades, que fá uua olor per l' estil de la del pi; és petita y té les flors grogues. **Pinillo almizclado.** || AGULLOTS.

ALMESCH. m. Droga olorosa de la sanch presa que té junt al melich cert animal de les Indies, semblant al cerv. **Almizcle.**

ADOBAR AB ALMESCH. *Almizclar.*

ALMESQUERA. f. Vas d' olors. **Pebetero, perfufumador.** || Mena de rata d' aigua que fá olor d' almesch. **Almizclera.**

ALMESQUÍ. f. *Bot.* JONQUILLO.

ALMÍBAR. m. Sucre cuit ab aigua fins que prén cert punt de consistencia. **Almíbar.** || Dols de fruites en conserva. **Almíbar.**

ALMIRALL. m. *Ant.* ALMIRANT.

ALMIRALL Y LLOZER (Valentí). *Biog.* Advocat, escriptor catalá y notable polítich. Nasqué a Barcelona l' any 1841, morint en la meteixa ciutat l' any 1904. Va cursar lleis fins a 1863. En 1866-67 va secundar al seu amich Soler (Pitarra) en la creació del teatre catalá. Va comensar la tasca política en 1868, fortament possessionat del dret polítich y de la organisació dels Estats. De bon principi va propagar l' autonomía y la federació còm únich remei als mals de Espanya, perseverant, ab talent y clarividencia, primer entre 'ls republicans federals y més tart (Janer de 1884), convertint en franca aspiració política el moviment catalanista, literari y artístich fins aleshores. Va organisar el famós *Pacte de Tortosa* (18 Maig 1869), fundant y dirigint el diari *El Estado Catalán* (Barcelona 1869-1873 y Madrit 1873), en el qual feu gran campanya autonomista. Del 1871 al 1873, presidint l' Hospici de Barcelona, va reorganisar la casa ab trassa exemplar Desde Maig de 1879 al Juny de 1881 feu a Barcelona el *Diari Catalá*, primer publicat en la nostra llengua, escampant la llevor autonomista. En 1881, en el Congrés catalá de Jurisconsults, per són talent y esforços, va salvar el dret civil de Catalunya. En 1880 fóu organisador y president del primer Congrés Catalanista (mil doscents inscrits) y en 1883 del segon Congrés, en el qual s' aprová el programa del Catalanisme. Fóu la principal figura del Centre Catalá de Barcelona (1882 a 1888), ont doná a coneixer gran quantitat dels séus excelents escrits de doctrina autonomista-catalana. Pel Janer de 1885 va redactar la famosa *Memoria* al rei Alfons XII, en quina comissió va figurar. En 1886 fóu president dels Jochs Florals. En 1887 organisá les festes populars de Hostalrich, al posarse la lapida conmemoradora del primer drama catalá, *Les joies de la Roser* (Pitarra, 1865). Del 1893 al 1895 va montar y organisar la Biblioteca pública Arús, com testamentari de aquell escriptor. Fóu president de l' Ateneu Barceloní (1896). Son remarcables, entre altres escrits séus: *Bases para la Constitución federal de la nación española y para la del Estado catalán* (Barcelona, 1868); *La República federal española; datos para su organización* (Barcelona, 1873); *La Confederación suiza y la Unión americana*, estudi polítich comparatiu (Vilanova y Geltrú, 1881); *Contestación al discurso leido por don Gaspar Núñez de Arce en el Ateneo de Madrid* (Barcelona, 1885); *L'Espagne telle qu'elle est* (París, 1886), traduída també al castellá; *Lo Catanisme; motius que 'l llegitiman; fonaments científichs y solucions práctiques* (Barcelona, 1886); *Obras y escritos políticos y literarios de Valentín Almirall*, edició en llengua castellana. (Vegis *lámina sola de retratos*, lletra A).

ALMIRALLA. *Ant.* ALMIRANTA.

ALMIRALLAT. m. Tribunal de marina. **Almirantazgo.** || El dret que 's paga a l' almirant. **Almirantazgo.** || Terme ont s' extén la jurisdicció de l' almirant, **Almirantazgo.** || Jutjat particular de l' almirant. **Almirantazgo.**

ALMIRANT. m. Aquell que té jurisdicció ab sol y mixte imperi en les coses de mar y 'l mando absolut de les armades, vaixells y galeres. **Almirante.** || El qui mana una esquadra després del primer general. || Graduació superior en la marina de guerra de mòltes nacions. **Almirante.**

ALMIRANTA. f. La muller de l' almirant. **Almiranta, almirantesa.** || La nau que monta l' almirant o el segón general. **Almiranta.**

ALMIRANTASCH. m. ALMIRALLAT.

ALMISERAT. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a l' esquerra del riu Benissa, y té 329 hab.

ALMODROCH. m. *Ant.* Salsa feta d' oli, alls, formatge y altres coses ab que s' assaonen les albergínies. **Almodrote.**

ALMOGÁVER. m. Soldat dels cossos que feien correries per les terres dels enemichs. **Almogávar, almogárabe.** || Home del camp que formava partides ab altres y feia correries per les terres del enemich. **Almogárabe.**

Almogavers

ALMOGAVERÍA. f. El conjunt d' almogávers. **Almogavería.** || La professió d' almogáver. **Almogavería.**

ALMOHADES. m. pl. Moros vassalls del rei Almogadí que varen vindre a Espanya l' any 1146. **Almohades.**

ALMOINA. f. Caritat. **Limosna.**

L' ALMOINA, QUAN LA FARÁS, NO MIRIS A QUI LA FAS. *Ref.* Vol dir que l' home deu fer bé a tothom sense distinció de cap mena. *Haz bien sin mirar a quien.*

ALMOINER. m. Qui distribueix les almoines. **Limosnero.** || Qui les recull. **Limosnero, demandador, cuestor.** || Qui fá almoina per caritat. **Limosnero.** || FRARE D' ALFORJA. || —DE GRANS. El relligiós mendicant que recullía pel mes d' Agost l' almoina dels grans. **Agostero.**

ALMOINES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la dreta del riu Serpís, y té 480 hab.

ALMÓMETRE. m. *Fís.* Instrument pera midar la evaporació d' un còs. **Almómetro.**

ALMOR. *Geog.* Poble agregat al dist. munpal. de la parroquia de Besalú, prov. de Girona.

ALMORADÍ. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant bisb. d' Orihuela, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura, y té 4 818 hab.

ALMORAQUÍ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Monóvar, prov. d' Alacant.

ALMORAVIDES. m. pl. Moros africans, vassalls de Joseph Tephin, que varen dominar a Espanya desde 1093 a 1148. **Almoravides.**

ALMORAYRA (Cap d'). *Orog.* Cap. de la prov. d' Alacant, part. jud. de Denia.

ALMORSAR. m. y v. a. *Ant.* ESMORSAR.

ALMOSSÁRABE. m. Cristiá que vivía baix la dominació dels moros que dominaven part del territori espanyol. **Almozárabe** || Ofici, rite y missa qu' usaven llavors y qu' encare avui día usen en una capella de la catedral de Toledo. **Almozárabe.**

ALMOSTA. f. Porció de grans, fruites, dolços, etc., que cap en les dues mans juntes. **Almuerza.**

ALMOSTER. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Reus. Té 455 hab. Está situat a mitj coster de la montanya entre Reus y La Selva.

ALMOXERIF. m. Qui cuida de cobrar l' almoxerifat **Almojarife.**

ALMOXERIFAT. m. Dret d' entrada y sortida del regne que pagaven els géneros. **Almojarifazgo, almojarifadgo** || m. Cárrech o empleu d' almoxerif. **Almojarifazgo.**

ALMUDAINA *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és al peu d' una montanya, y té 480 hab.

ALMUDÉJAR *Geog.* Partida rural del terme de Caseres, prov. de Tarragona.

ALMUDES (Les). *Orog.* Montanya de la vora dreta de la riera d' Algemesí, part. jud. de Carlet, prov. de Valencia

ALMUGADÉN. m. Capitá d' almogávers. **Almocadén, almocatén.**

ALMUGÁVER. m. **Almogáver.**

ALMUNIA. *Geog.* Caseriu del municipi de Castellví de la Marca, part. jud. de Vilafranca del Panadés.

ALMUSAFES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sueca; és a Ponent de l' Albufera, y té 2.285 hab.

ALMUSSA f. ARMUSSA.

ALNA. f. *Ant.* Mida un poch més curta que la mitja cana, qne s' usava en algúns punts d' Espanya. **Ana.**

ALÓ. m L' ala de gallina, capó, etc. **Alón.**

ALÓ-ALET. adv. m. *Ter.* Poch a poquet. **Despacito.**

ALOCH. m. *Bot.* Mata de la fam. de les verbenácees, de branques blincadisses, quines fulles semblen mans obertes y quina flor fá còm una mena d' anell. **Agnocasto, zausgatillo, zargatillo, saucegatillo, pimiento loco ó pimientillo.**

ALOCUCIÓ. f. Plática o discurs, generalment breu, dirigit per un superior als séus subordinats. **Alocución.**

ALODIAL. adj. *For.* S' aplica als bens lliures de tota cárrega o, en altres paraules, als bens quin domini directe va junt ab el domini útil. **Alodial.**

ALODIALMENT. adv. m. *For.* En alou o alodial. **Alodialmente.**

ALODIARI. adj. *For.* Senyor directe. **Señor directo**

ALÓFAN. m. ALLOFANA.

ALOGOTROFIA. f. *Med.* Irregularitat en les nutricions, que altera les formes de certes parts del còs y les hi dona un aument extraordinari. **Alogotrofia.**

ALOJA. f. *Ant.* Beguda d' aigua, mel y especies. **Lloja.**

ALOMANCIA. f. Endevinació per medi de la sal; superstició dels que creuen que ha de resultar algún mal del fet de vessarse la sal demunt la taula. **Alomancia.**

ALOMANÍA. f. Passió per la sal. **Alomanía.** || Propensió a creure que ab la sal poden ferse miracles. **Alomanía.**

ALOMÁNTICH, CA. adj. El qui endevina o prediu pêls accidents que s' escauen manejant la sal. **Alomanciano y alomántico.**

ALOMAR Y BARBARIU (Antoni Ignasi). *Biog.* Metge mallorquí distingit. Escriptor professional de mòlta valua. Va néixer en la vila de Mur l' any 1823

ALOMENOS. adv. ALMENYS.

ALONDÓ. *Geog.* Arrabal del dist. munpal. de Farrera, prov. de Lleida.

ALONET m. dim. Aló petit. **Aloncillo.** || ALETA.

ALONGACIÓ. f. *Ant.* PROLONGACIÓ.

ALONGAMENT. m. *Ant.* DILACIÓ, APLASSAMENT.

ALONGAR. v. a. *Ant.* ALLARGAR.

ALÓPATA s. y adj. El qui segueix el sistema de l' alopatía. **Alópata.**

ALOPATÍA f. Sistema médich que consisteix en tractar les malalties ab remeis contraris als síntomes que presenten **Alopatía.**

ALOPÁTICH. adj. *Med.* Lo que té relació ab l' alopatía o ab els alópates. **Alopático.**

ALOPECIA. f. *Med.* Malaltía que consisteix en la caiguda total o parcial del pel. **Alopecia.**

ALOPECÍA. f Mena de tinya que fá caure 'l cabell, **Alopecia, pelona, peladera.**

ALORA. adv. t. *Ant.* ALESHORES.

ALÓS. *Geog.* Poble del dist munpal. d' Isil, prov. de Lleida. || Caseriu del terme de Santa Margarida (Mallorca). || —DE BALAGUER. Vila de la provincia de Lleida, bisb. de la Séu d' Urgell, part. jud. de Balaguer. Está situada a la vora dreta del Segre, aigües amunt de la desembocadura del Noguera Pallaresa. Té 780 hab. || — D' ESTERRI, DE ANEU. *Geog.* Lloch situat a la dreta del Noguera-Pallaresa.

Segell d' Alós de Balaguer

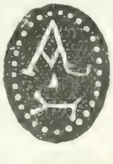
Segell d' Alós d' Esterri

ALÓS (Joan). *Biog.* Metge catalá que vivía a Barcelona en la segona meitat del sigle XVII. L' any 1664 va ésser nomenat professor d' anatomía y farmacia d' aquella facultat, escrivint varies obres sobre dites dues ciencies, essent ne la més remarcable la titulada *Disquisitio de corde dominis physiologica et anatomica.*

— Y MORA (JOSEPH M.ª DE). *Biog.* Militar malloquí, ministre de la Guerra y secretari d' Estat en temps del rei Ferrán VII. Havía nascut a Palma l' any 1765 y va morir l' any 1844. Durant la guerra de la independencia va ésser adicte a l' element espanyol, essent aleshores governador de Cádiz, de la Corunya y de Sevilla, sostenint correspondencia ab lord Wellington. Al retorn de Ferrán VII va rebre el grau de tinent general y aná de comandant general al camp de Gibraltar, passant'hi quatre anys, durant els quals va renunciar a la Capitanía general de Castella la Vella, que li va ésser proposada. L' any 1819 el rei li conferí el títol de Ministre Notari Major del Reine, pera fer els capítols matrimonials ab motiu del casament del rei ab Amelia de Saxonia. Deixá el Ministeri en 1824 y fins al 1828 fóu capitá general de les Balears. Va ésser un dels militars que més se distingiren per els seus estudis, consultat sovint pera les reformes introduides en la táctica y la organisació del exercit.

— Y DE RIUS (ANTONI DE). *Biog.* Militar nat á Barcelona l' any 1693 y mort aquí meteix l' any 1780. Formava part del exèrcit d' en Felip V desde 1710, fent tota la campanya de la guerra de Succesió. Aná a la primera guerra de Sicilia, a la conquesta de Nápols, a la segona de Sicilia y d' aquí a la de Lombardía y a la del regne d' Italia Fins l' any 1762 sempre estigué ont hi havía lluita. Al tornar de Nápols Carles III, doná al marqués d' Alós el govern de la plassa de Girona, y desde allá fóu escullit pera comandant general del regne de Mallorca, haventne esdevingut capitá general. Per són lloable comportament en bé de la ciutat, el municipi de Palma concedí a n' ell y als séus descendents el títol de fill adoptiu. Alcansá la categoría de tinent general en l' exèrcit. Escrigué una *Instrucción militar* pera 'ls séus fills, mena de autobiografía, uns *Avisos* y algún altre llibret.

ALOSA. f. *Ornit.* Aucell petit, de color de terra, ab collar negre. **Alondra**.

ALOTRIOFAGIA. f. *Med.* Neurosis de la digestío, que consisteix en un apetit mòlt depravat o desitj de menjar substancies que no són nutritives, còm: guix, terra, carbó, cendra, etc. **Alotriofagia**.

ALOTRIOLOGÍA. f. Vici de barrejar en un discurs doctrines o idees distintes del assumpte principal. **Alotriología**.

ALOU. m. Heretat sense gravámens. **Alodio**. || *Geog.* Caseriu del municipi de Balsareny, part. jud. de Manresa.

ALOVA. f. *Ornit.* ALOSA.

ALOVET. *Geog.* Caseriu del municipi de Sant Bartomeu de Graus, part. jud. de Valls.

ALOY, (Mestre) *Biog.* Esculptor catalá, ciutadá de Barcelona, que 'l 1351 se va comprometre a fer l' obra del cor baix de la catedral de Girona.

ALP. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Sèu d' Urgell; part. jud. de Puigcerdá. Está situat al vessant de la montanya del séu nòm. Té 588 hab. || — (PUIG D'). *Orog.* Puig de 2.465 metres demunt el nivell del mar; és al Pirineu de la prov. de Girona, part. jud. de Puigcerdá. || — Riu que neix prop del poble d' aquest nòm y desaigua en el Segre.

Segell d' Alp

ALPACA. f. *Min.* Substancia composta de coure, nikel y zench, mòlt semblanta a la plata. A Espanya se 'n sol dir metall blanch. **Alpaca**. || Teixit o tela de certa mena de llana treta de una bestia de cárrega del Perú. **Alpaca**. || El nòm de aquesta meteixa bestia, del tamany d' un cerv y de llana mòlt llarga y fina. **Alpaca**.

ALPATRÓ. *Geog.* Poblet de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Pego.

ALPENS. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga. Té 470 habitants.

Segell d'Alpens

ALPÍ, NA. adj. Natural o propi dels Alps **Alpino**.

ALPS. *Orog.* La serra mès alta del centre d' Europa; s' extén entre Fransa y Suissa. **Alpes**.

ALPUERITE. *Geog.* Vila de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la dreta de la riera de la Yesa y té 3,077 hab.

ALPUSTOST. adv. m. *Ant.* **Lo más presto, cuanto antes**.

ALQUENYA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Pinoso, prov. d' Alacant.

ALQUERÍA. *Geog.* Aldea del part. jud. d' Ibissa y illa del meteix nòm. || — Caseriu del terme de Selva, Mallorca. || — Caseriu del terme de Vilareal, prov. de Castelló. || —Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca. || — DE AZNAR Poble de la prov. de Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vora del riu Serpís y té 223 hab. || — DE LA CONDESA. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és estació del F.-C. de Valencia a Alacant y té 1,361 hab. || —DEL COMPTE D' AMPURIES. Poblet del terme de Sóller, Mallorca. || — DEL DUCH. Caseriu del terme de Chiva, prov. de Valencia. || — DELS CAPELLÁNS. Aldea del dist. munpal. de Muro, prov. d' Alacant. || — (LA). Caseriu del terme de Campanet, Mallorca.

ALQUIMIA. f. Art que tenía per obgecte transformar en or tots els demés metalls y trovar la pedra filosofal per medi de certes operacions químiques. **Alquimia**.

ALQUIMISTA. m. El qui 's dedicava a la alquimia. **Alquimista**.

ALQUITRÁ. m. *Ant.* QUITRÁ.

ALQUITRANAR. v. a. Untar ab alquitrá. **Alquitranar**.

ALQUITRANAT, DA. p. p. **Alquitranado**.

ALRE. adj. *Ant.* ALTRE.

ÉSSER ALRE D' ALGÚ. *Loc. ant.* SUCCEIRLI ALGUNA NOVETAT.

ALS. prep. de acusat. y dat. Contracció de *Á els*. **Á los**. || *Ant.* Res, ninguna cosa **Nada**. || m. adv. *Ant.* Diversament. **De otra manera**.

ALSA. f. *Art. y of.* Gruix o gruixes de fusta, que serveixen de suplements pera alsar o aixecar. En

maquinaria s' emplea pera les cadiretes, daus, etc. **Alza.** || Tros de sola que 's posa demunt la forma, pera que la sabata isqui mès alta. **Alza.** || Entre impressors lo que 's posa sobre 'l timpá pera que surti bé la impressió. **Alza.** || Una part de la frasqueta que posen agafada al timpá pera que s' estampin les lletres vermelles. **Alza.** || A la Bossa la puja, o la tendencia al aument de prèu dels valors. **Alza.** || A les fundicions tipográfiques planxetes de llautó que 's posen al motllo pera donar mès o menys cos a la lletra. **Alzas.**

ALSACOLL. m. COLLET DE CAPELLÁ.

ALSADA. f. ALSARIA. || *For.* Apelació. **Alzada.**

DIR A LA ALSADA D' UN CAMPANAR. fr. Dir mòlts oprobis a algú. *Decir de una hasta ciento, ó el nombre de las pascuas.*

FER ALSADA. fr. ALSAR, 7.

ALSADOR. m. Fadrí que ordena les fulles impreses pera formar un volúm. **Alzador.** || s. El qui aixeca. **Levantador.**

ALSADURA. f. *Ant.* y

ALSAMENT m. *Ant.* La acció y efecte d' alsar. **Alzamiento, elevación, levantamiento.** || Aixecament de veda **Desacoto.** || *Ant.* REBELIÓ, SEDICIÓ. || DESLLIURAMENT.

Segell d'Alsamora

ALSAMORA. *Geog.* Poble de la prov y bisb. de Lleida, part. jud. de Tremp. Está a la vora esquerra del Noguera Ribagorsana y té 818 hab.

ALSAMORA (Esteve). *Biog.* Pintor catalá del sigle XV.

—(NOFRE). *Biog.* Pintor catalá de mitjans del sigle XIX, premiat en algunes exposicions. Era professor de perspectiva, quina especialitat va conreuar en la pintura y de la qual va escriure'n un *Tratado elemental* (Barcelona, 1842).

ALSAPÉU. m. Llassera pera agafar aucells. **Oncejera.**

ALSAPRÉM. m. PARPAL.

FER ALSAPRÉM. Posar la punta del parpal sota de algún obgecte feixuch pera alsarlo o tréurel de lloch. *Apalancar, alzaprimar.*

ALSAPREMAR. v. a. Alsar o fer moure alguna cosa feixuga ab el parpal. **Apalancar, alzaprimar.**

ALSAR. v. a. Aixecar de terra. **Alzar, levantar.** || Posar una cosa en lloch mès alt del que ocupava. **Alzar, levantar, sublimar.** || Posar dreta alguna cosa qu' estava ageguda. **Levantar.** || Aixecar una cosa en alt, còm: *la hostia, el càlser en la Missa.* **Alzar, levantar, elevar.** || Espantar o alborotar la caça pera descubrirla. **Alzar.** || Dit dels animals que no volen. **Levantar la caza.** || *Imp.* Escullir un per un els fulls estampats pera formar un volúm. **Alzar.** || **Desar.** || Abatre's maliciosament els mercaders pera defraudar als acreedors. **Alzarse** || Aixecar alguna part del cos qu' estava inclinada. **Levantar, alzar.** || *Met.* Ajudar al caigut o desvalgut. **Levantar.** || Parlant dels edificis, ferlos, fer una paret, etc. **Subir.** || Parlant de la excomunió, desterro, arrest, etc. treure dites coses. **Alzar, levantar, remitir, absolver.** || Llevar, imputar, atribuir falsament alguna cosa a algú. **Calumniar.** || Aumentar la dita o preu d' alguna cosa. **Pujar.**

ALSAR LES MANS AL CEL. fr. Pregar a Déu. *Levantar las manos al cielo.*

ALSAR LA VEU. fr. Parlar fort. *Alzar, levantar, subir la voz.* || Parlar ab arrogancia. *Alzar el gallo.*

ALSAR PÒLS O POLSAGUERA. fr. *Levantar polvo ó polvareda.* || *Met.* Moure dissensions. *Levantar polvoreda.*

ALSAR VELES. fr. Ferse a la vela. *Alzar velas, hacerse á la vela.*

NO PODER ALSAR EL CAP. fr. No poder fer fortuna. *No poder medrar, no poder cubrirle pelo.*

QUI S' ALSA DEMATÍ PIXA Y CAGA ALLÁ ONT VOL. *Loc. fam.* Denota que pera lograr algún fí devém ser mòlt diligents. *Quien madruga halla la pájara en el nido; y quien se duerme hállale vacío; quien la cogujada ha de matar muy de mañana se ha de levantar. A quien madruga Dios le ayuda.*

ALSARIA. f. ALSADA.

ALSARSE. v. r. Posarse dret. **Levantarse, alzarse.** || Llevarse del llit. **Levantarse.** || Convaleixer de alguna malaltía. **Levantarse. salir, escapar.** || Rebelarse contra 'l govern o les institucions establertes, armar alguna revolució. **Sublevarse, levantarse, alzarse, rebelarse.** || Lograr fortuna 'ls miserables. **Levantarse.** || Moure's un poch qui está sentat pera treure lo que té sòta. **Solidiarse.** || Dit dels cavalls que galopant s' alsen de devant. **Alfar.** || Dit del temps quan se mellora. **Serenarse.**

ALSARSE AB ALGUNA COSA. fr. Apoderarse 'n ab injusticia. *Levantarse con alguna cosa.*

ALSARSE A LES ESTRELLES O ALS NÚVOLS. fr. Ensuperbirse. *Levantarse á las estrellas ó á las nubes.*

ALSARSE DE PUNTETES. f. Posarse dret demunt 'ls dits dels peus. *Empinarse, ponerse de puntillas.* || Parlant de quadrúpedes alsarse de les potes de devant. *Empinarse, encabritarse;* s' apliquen al cavall.

ALSARSE LA ROBA fr. ARREMANGARSE.

ALSEMNOS Y ANEU'HI. *Expr.* S' aplica als que volen que fasin els altres lo que ells meteixos son incapassos de fer. *No entra en misa la campana, y á todos llama.*

ALSARSE BORRASCA. r. Posarse 'l temps borrascós. *Aborrascarse.*

NO PODER ALSARSE. fr. NO PODER ALSAR EL CAP.

ALSAT, DA. p. p. **Alzado.** || *Arq.* Dibuix que representa 'l frontis d' un' obra, sigui casa, pont, etc. **Alzado.**

ALSINA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les cupulíferes, quin tronch, del que n' ixen moltes branques, té la fusta mòlt dura; té les fulles ovalades, retallades y blanquinoses pel revés; dòna per fruit les aglans. **Encina, carrasca.** || *Art. y of.* Per sa resistencia la fusta d' alsina té molta aplicació a la maquinaria y al art fabril, utilisantse marcadament pera corrons de desgraixadura, claus, soports, cilindres y dents d' engravació. || — BORDA. Mata de la fam. de les oleácees de dos a tres metres d' alsada y fulles d' un vert fosch y llustroses en forma de ferro de llansa. *Labiérnago.* || —D' AGLANS DOLCES. *Encina de bellotas dulces* || — SURERA. Arbre de la fam. de les cupulíferes; mena d' alsina quina escorsa es mòlt flonja y pren el nòm de suro. *Alcornoque.*

MÉS FORT QU' UNA ALSINA. fr. Se diu de aquell que té una complexió mòlt robusta. *Fuerte como un roble.*

ALSINA (Pau). *Biog.* Teixidor barceloní, nat l' any 1830. Prengué part en la revolució de Septembre de 1868, fou diputat provincial y diputat a les Corts constituientes de 1869 en representació dels travalladors de Barcelona, en quina ciutat va morir l' any 1902 essent porter del Museu de la Historia, després de haver estat senador del regne.

Pau Alsina

—(JOAN). *Biog.* Distingit economista, que va consagrarse també a estudis científichs mòlt remarcables. Va instalar al Tibidabo, un museu experimental, nomenantlo *La Mentora*, cedintlo a la ciutat de Barcelona, al morir en 1907.

ALSINA. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Alinyá, prov. de Lleida. || —Caseriu del municipi de Begas, prov. de Barcelona. || —DE LA CONCA. Poble del dist

munpal. d' Alsamora, prov. de Lleida. || —DE RIVELLES. Poble del dist. munpal. de Vilanova de la Aguda, prov. de Lleida. || — (LA). Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

ALSINAR. m. Lloch plantat d' alsines. **Encinar, encinal.** || —DE 'N COSTAS. *Geog.* Caseriu del municipi de Fontrnbí, part. jud. de Vilafranca del Penadés.

ALSINET (Joseph). *Biog.* Metge de Carles III, natural de Vilanova de Meyà. Va escriure algunes obres de medecina publicades el derrer ters del sigle XVIII.

ALSINETA f. *Bot.* Alsina petita. **Encinita.** || Herba de la fam. de les llabiades, quines fulles son petites y de la forma de les del roure y les seues flors rojenques y amargantes. **Camedrio,**

ALSINOIES. *Bot.* Nòm que 's dòna en la comarca de Sant Celoni a una mena de bolet del género *Pleurotus.*

ALSIÓ. *Ornit.* V. FUMADELL.

ALT, A. m. **Altura, alto.** || *Mús.* La veu o instrument pera notes agudes. **Alto.** || Qualsevol veu sobre el baix. **Alto** || Cada pis d' un edifici. **Alto, piso cuarto.** || adj. Gran en estatura. **Alto** || Paratge elevat, y lo que hi ha en ell. **Alto, elevado, encumbrado.** || S' aplica a les festes movibles que venen més tart uns anys qu' altres. **Alto.** || *Met.* Superior, magnífich, excel·lent. **Alto** || Subgecte, y cárrech de molta dignitat. **Alto prócer, magnate.** || Difícil de compendre o d' executar. **Alto, arduo, difícil.** || ALTRE. || Dit del preu. CAR. || Dit dels rius grossos. || *Ant.* adv. ll. y *Ter.* DALT. || adv. m. **Alto, en alta voz.**

ALT BORDO. m. *Náut.* Denominació aplicada als vaixells de guerra y barcos de gran port o dimensió. *Alto bordo.*

ALT DE LLÒM. adj. Se diu del cavall que té 'l llòm encorvat cap dalt com els porchs. *Alomado.*

ALT Y FLACH. *Languirucho.*

ALTS Y BAIXOS. Desigualtats dels terrenos. *Altibajos, altos y bajos.* || *Met.* Mudansa, varietat en els succesos. *Altibajoss, vicisitudes.*

ALT E BAIX. *Loc ant. Poco ó mucho.*

CAURE D' ALT A BAIX. fr. *Dar á bajo.*

EN ALTA MAR. m. adv. *En alta mar.*

PARLAR ALT. fr. *Met.* Parlar ab llibertat y confiansa. *Hablar alto.*

PASSAR ALTS fr. Denota que una cosa no está a la má del que la desitja. *Estar verdes.*

PASSAR PER ALT. fr. No advertir. *Pasarse, irse por alto.* || Dissimular. *Pasar por alto, hacer la vista gorda.* || Omitir, no fer menció. *Pasar, echar por alto, en blanco, en claro.*

PER ALT. fr. *A más tardar.*

PICAR, TIRAR PER ALT. fr. *Met.* **Exagerar,** ponderar. *Echar por mayor, por arrobas, por quintales.* || Pretendre algú coses superiors als seus mérits. *Picar más alto* o *muy alto.*

CÒM MÉS ALT MÉS ANIMAL. Aforisme ab que 's significa que és més ridícula una falta en aquell que sembla que ha de tindre més seny.

QUI MÉS ALT PUJA DE MÉS ALT CAU. Aforisme ab que 's significa que s' ha d' anar ab compte en lo que 's fassi, procurant sempre estar ben fonamentat, o també que no s' obri a la lleugera.

TREURE PER ALT. fr. *Conseguir, lograr, sacar por alto.*

ALT URGELL. V. URGELL.

ALT VALLÉS. V. VALLÉS.

ALT VALLESPIR. V. VALLESPIR.

ALTA. f. *Mil.* Nota en la que consta la presencia d' algún individuo, que s' havía donat de baixa. **Alta.** || Als hospitals l' ordre que 's dòna al convalescent pera que pugui aixir de la enfermería. **Alta.**

ALTADILL (y Teixidó, Antoni). *Biog.* Escriptor y polítich republicá, natural de Tortosa (1828) Va escriure en periódichs, pera 'l teatre, y és autor de les noveles firmades ab el pseudónim de *Antonio de Pádua.* Molts dels seus llibres, tals còm *Barcelona y sus misterios,* tinguéren gran éxit y encara interessen a la generació actual Durant la República va ésser governador de Guadalajara y després de Murcia. Va morir a Barcelona l' any 1880.

Antoni Altadill

—(CARLES). *Biog.* Escriptor anomenat el *Gandul,* per ésser 'ho de natural. Era germá del anterior y còm ell també tortosí. Va morir a la Casa de Caritat de Barcelona l' any 1879. Tenía gran facilitat pera fer versos. És autor de dues comedies: *Un mirall per les pubilles* (1870) y *El gandul.* Algunes de les seues poesies se coleccionaren en un quadern titulat: *Llampechs y tenebres.* De la seua gandulería se 'n conten tantes anécdotes còm del famós rector de Vallfogona graciositats.

ALTADILL. *Geog* Caseriu del dist. munpal. de Freixanet, prov. de Lleida.

ALTAFULLA *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. del Vendrell. És estació del F -C. de Tarragona a Barcelona y té 773 hab. Está emplassada a la dreta y prop de la desembocadura del riu Gayá.

Segell d Altafulla

ALTAMENT. adv. m. **Alta, perfecta, excelentemente, excelsamente, elevadamente.**

ALTANER. adj. Superbiós. **Altanero, altivo.**

ALTANERÍA. f. Altivesa, orgull **Altanería, altivez.**

ALTANQUÍA. f. *Farm.* Una droga pera fer caure 'l cabell, depilatori. **Altanquía.**

ALTAR. m. Taula llarga ab una pedra quadrada en mitj pera dir missa, y també s' anomena aixís el retaule que hi ha demunt. **Altar, ara.** || —MAJOR. El principal de cada iglesia. *Altar mayor.* || —PORTÁTIL. El que fácilment se pot transportar y guarnir en qualsevol part. *Altar portátil* || —PRIVILEGIAT. *Altar privilegiado.* || —A UN BON ALTAR NO HI CALEN ADORNOS. || LA CATEDRAL NO NECESSITA ADORNOS. Aforismes ab que 's significa que 'l bó no necessita adornos.

DESPARAR UN ALTAR PERA PARARNE UN ALTRE. fr. *Desnudar á un santo para vestir á otro.*

DEVANT D' ALTAR. *Ant* PÁLIT.

ROSEGAR ELS ALTARS. fr. *Hacer el santurrón.*

ALTARER. m. Qui forma y cuida altars. **Altarero.**

ALTARET m. dim. **Altarico, altarillo, altarito.**

ALTARÍA. f. *Ant.* ALSARIA.

ALTARREINA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les compostes, de tronchs quasi pelats, fulles llargues a manera de manats, y floretes grogues en forma de umbrel·la **Agerato, altareina.**

ALTARRIBA. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Estarás, prov. de Lleida. || Capella del part. jud. de Vich.

ALTARSE v. r. *Ant.* **Enamorarse.** || **Vanagloriarse.**

ALTEA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és á la vora del mar, a la dreta del riu Guadalest, y té

6.179 hab. || — LA VELLA. Caseriu del terme d' Altea, prov. d' Alacant.

ALTER, A. adj. *Ter.* Alt, parlant de llochs o de terres. **Altura, altozano.**

ALTERABILITAT. f. Disposició a alterarse, qualitat de lo alterable. **Alterabilidad.**

ALTERABLE. adj Lo que pot alterarse. **Alterable.** || Qui fácilment s' altera, fácil d' enfadarse. **Alterable.**

ALTERACIÓ. f. L' acció y efecte d' alterar o alterarse. **Alteración.** || Destrempament del pols. **Alteración.** || Moviment d' alguna passió. **Alteración.** || Alborot, motí. **Alteración, alboroto, tumulto** || Mudansa, vicissitut. **Mudanza, vicisitud.** || *Ant.* SET.

ALTERAMENT. m. ALTERACIÓ.

ALTERANT. adj. *Med.* Medicament que té la propietat de modificar o cambiar d' un modo sensible y sense produir evaquacions l' estat dels sólits y 'ls líquits. **Alterante.**

ALTERAR. v a. Causar novetat, mudar d' estat les coses. **Alterar, innovar, mudar.** || Commoure, enfadar. **Alterar, inquietar.** || Corrompre. **Alterar.** || Convertir una cosa en un' altra. **Alterar.** || *Ant.* Fer set. **Dar sed.**

ALTERARSE. v. r. **Acalorarse, alterarse.**

ALTERAT, DA. p. p. **Alterado.** || adj. ALBOROTAT. || *Ant.* ASSEDEGAT.

ALTERCACIÓ. f. Baralla, disputa. **Altercación, altercado.**

ALTERCADOR, A. m. y f. Qui alterca. **Altercador**

ALTERCAR. v. a. Disputar ab tenacitat. **Altercar, porfiar.** || PLEDEJAR.

ALTERCAT, DA. p. p. **Altercado.** || m. INCIDENT, ALTERACIÓ.

ALTERN, A. adj. Significa torn. **Alterno.**

ALTERNADAMENT. adv. m. ATERNATIVAMENT.

ALTERNANT. p. a. El qui alterna. **Alternante.**

ALTERNAR. v. a. Variar successivament les accions o paraules. **Alternar.** || Anar repetides vegades una cosa darrera un' altra. **Alternar.** || *Geom.* Compararse antecedents y conseqüents entre sí. **Alternar.** || Dir o fer una persona, després d' un' altra, una meteixa cosa per torn. **Alternar.**

ALTERNAT. adj. *Bot.* Calificació que 's dòna a la disposició de les parts d' un vegetal quan se troven posades a un y altre costat del eix, encara qu' estiguin al meteix pla. **Alterno.** || *Blas.* Els quartels y figures que 's coloquen alternativament als escuts. || *Poét.* ALTERNATIU.

ALTERNAT, DA. p. p. **Alternado.**

ALTERNATIU, VA. adj. Lo que 's fa ab alternació. **Alternativo.**

ALTERNATIVA. f. Variació successiva. **Alternativa, alternación.** || La opció entre dues coses. **Alternativa.**

ALTERNATIVAMENT. adv. m. **Alternativamente, alternadamente.**

ALTERNES. f. pl. *Bot.* Se diu de les fulles qu' están a un costat y altre de la planta. **Alternas.**

ALTERNIFLOR. adj. *Bot.* Que té les flors alternes. **Alterniflor.**

ALTERNIFULLAT. adj. *Bot.* Que té les fulles alternes. **Alternifoliado.**

ALTERNÍPEDO. adj. *Zool.* Se diu dels animals que tenen alternativament les potes de dos distints colors. **Alternípedo.**

ALTERNS. m. pl. *Mat.* Nòm que 's dòna als anguls oposats pel vértix entre 'ls formats per dues ratlles que 's creuen. **Alternos.**

ALTERÓS. adj. Que és o está mòlt alt. **Alto, elevado.** || adj *Náut.* Se diu d' un barco massa alt d' obra morta y en particular del que té moltíssima més alsaria als extrems qu' al mitj. **Alteroso.**

ALTERRI. *Geog.* Riu que neix prop de Banyoles y va a desaiguar al Ter.

ALTÉS Y CASALS (Francisco). *Biog.* Conegut per *en Gurena.* Escriptor y polítich fecundíssim y actiu, quina musa exercí bona influencia a Barcelona entre 1820 y 1823. Publicá poesíes patriótiques al *Diario Constitucional* y *Diario de Barcelona.* Va ésser secretari segón de l' Academia de Bones Lletres y del Ajuntament de Barcelona entre 1820 y 1824. Era aleshores director del teatre de Santa Creu. No va estudiar en cap Uiversitat. Va traduir del francés y del anglés bona cosa de noveles y obres dramátiques. És numerosa la colecció de travalls originals de distintes menes que va publicar. Va tindre d' emigrar a Fransa per les seues opinions lliberals entre 1824 y 1835. Va tornar després a Fransa y va morir a Marsella l' any 1838.

ALTÉS. *Geog.* Arrabal de Basella, prov. de Lleida.

ALTESA. f. ELEVACIÓ, ALSARIA. || Tractament que's dòna als fills dels reis, als infants d'Espanya, siguin o no fills de reis, y a altres persones de gran dignitat. **Alteza.** || Grandesa d' ánim. **Elevación, grandeza de ánimo.**

ALTET, A. adj. dim. **Altillo.**

ALTET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Figuerosa, prov. de Lleida.

ALTET Y RUATE (Benet). *Biog.* Distingit poeta, nat a Valencia l' any 1827. En la seua juventud se va dedicar al comers; més tart va escriure en revistes y periódichs, prosa y vers, aixís en valenciá com en castellá, contra les idees modernes. Se va distingir per la facilitat de fer poesíes monosilàbiques, de les que 'n va fer un volum, obtenint diverses distincions en certámens y academies. L' any 1856 era cònsul de Bélgica a Valencia.

ALTICA. f. *Zool.* Género d' insectes mòlt petits, de variats y brillants colors, que salten com les puses ab gran lleugeresa. N' hi há de varies menes; la més bonica de totes es la rubí, que viu als sálsers. **Altica**

ALTILOCUENCIA. f. Estil aixecat, sublim. **Altilocuencia, grandilocuencia.**

ALTILOCUENT. adj. *Poét.* El qui parla ab estil elevat. **Altilocuente, grandilocuente.**

ALTÍLOQUO. adj. *Zool.* Que tè un cant mólt fort, estrepitós, sonor, parlant del aucells. **Altílocuo.**

ALTIMETRÍA. f. *Geom.* Part de la geometría práctica qu' ensenya a midar les altures. **Altimetría.**

ALTIMÉTRICH, CA. adj *Geom.* Pertanyent a la altimetría. **Altimétrico.** || Instrument pera midar altures. **Altimétrico.**

ALTIMIRA. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les compostes; té poch més d' un pam d' alsada, fulles blanquinoses per dessota y floretes blanques ab un botó groch al mitj. **Artemisa, matricaria, escobilla parda.**

ALTIMIRA Y MOTIÁ, (Francesch). *Biog.* Compositor y pianista catalá, autor de la música de diverses sarsueles catalanes, d' una misa «de requiem» y d' altres peçes. Va morir a Barcelona l' any 1872.

ALTISME. m. *Ant.* y

ALTÍSSIM. m. Dèu. **Dios, cielo, Altísimo.**

ALTÍSSIM, A. adj. sup. de alt. **Altísimo.**

ALTISSIMUS. m. Fórmula ab que terminaven els pediments, encara després que ja no s' escrivíen en llatí; com si digués *Altissimus dirigat;* y' s continuá usant fins a la publicació del Reglament provisional. **Altissimus.**

ALTISSONANT. adj. Se diu del estil elevat, pompós, y de qui l' usa. **Altisonante, altísono.**

ALTITUT. f. ALSARIA.

ALTIU, VA. adj. ALTANER.

ALTIVAMENT. adv. m. SUPERBIOSAMENT.

ALTIVESA f. ALTANERÍA. || s. Ab que's significa orgull o superbia. **Altivez.**

ALTÍVOL, A. adj. Qui té altanería. SUPERBIÓS. || **Altanero, altivo.**

ALTO. m. La detenció de les tropes. **Alto.** || La veu ab que 's mana. **Alto.** || Veu ab que 's suspén qualsevol cosa. **Alto.**

D' ALTO BORDO. m. adv. S' aplica al subjecte noble o de mólta consideració en la societat. *Principal.*

FER ALTO. fr. Pararse, descansar. *Hacer alto.*

ALTORS. *Geog.* Caseríu del part. munpal. de La Junquera, prov. de Girona. V. Tors.

ALTRAMENT. ALTREMENT.

ALTRE, A adj. La persona o cosa diferenta de la de que's parla. **Otro.** || Veu que denota la semblansa, còm: *es un altre Alexandre.* **Otro, segundo.** || Restant **Otro, restante.** || adv. m. *Ant.* **Altrement**

ALTRE QUE TAL. *Loc. Fam.* Explica la repetició o semblansa de dues coses. *Otro que tal.*

ALTRE TANT. *Expr.* adv. Lo meteix. *Otro tanto.*

ALTRE TANT MÉS. m. adv. Doble *Otro tanto más.*

AQUESTA ES UN'ALTRA. *Expr.* Denota que lo que 's diu es un nou despropósit o impertinencia. *Esa es otra.*

PER ALTRA PART. *Expr.* D' altra manera. *Por ó de otra parte.*

VETEN AQUÍ UN' ALTRA, O VETEN AQUÍ UN' ALTRA QUE N' HA FILAT D' AVUY. *Expr. Aquesta es un' altra.*

ALTREMENT. adv. m. Diversament. **De otro modo ó manera.** || Per altra part. **Por otra parte, además.**

ALTRESSÍ. adv. m. Ademés d' aixó, axís meteix. **Otrosí.** || m. *For.* Cada una de les peticions d' un escrit després de la principal. **Otrosí.**

ALTRETAL adv. *Ant.* SEMBLANTMENT, IGUALMENT.

ALTRON. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, par. jud. de Sors. Té 264 hab.

ALTRUISME. m. Doctrina que ensenya a travallar y sacrificarse pel bé dels altres, descuidant el propi. **Altruismo.**

ALTRUISTA. adj. Qui se sacrifica y travalla pêls demés. **Altruista.**

ALTRUY. adj. *Ant.* D' altre. **De otro.**

ALTURA. f. ALSARIA || Punta o cim d' una montanya. **Altura.** || *Geom.* Una de les tres dimensións dels cossos. **Altura.** || La regió del aire considerada a alguna distancia de la terra. **Altura.** || —DE LA VISTA. La línea recta que baixa de la vista y és perpendicular al pla geométrich. *Altura de la vista.* || —DEL POL. L' arch de meridiá comprés entre l' horitzó d' algún lloch y' l pol del sèu hemisferi. *Altura del polo.* || —D' UN ASTRE L'arch del círcul vertical comprés entre l' astre y l' horitzó *Altura de un astro* || —MERIDIANA. L' altura máxima que tè qualsevol astre de cada día y es quan se trova en el meridiá. *Altura meridiana.*

PENDRE L' ALTURA DEL POL fr. Amidarla. *Tomar la altura del polo.*

ALTURA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. y part jud. de Segorb; és a la dreta del riu Palancia y té 2,818 hab.

ALTURES f. pl. CEL.

ALUCINACIÓ. f. Encegament. **Alucinamiento, alucinación.**

ALUCINADAMENT. adv. m. **Alucinadamente.**

ALUCINADOR, A adj. El qui alucina. Se diu del escriptor, poeta u orador que ab el séu estil pompós, elegant y florit no deixa coneixer els defectes sustancials, la nulitat de les idees, la falta de fons y la incoerencia dels seus pensaments. **Alucinador.**

ALUCINAMENT. m. ALUCINACIÓ.

ALUCINAR. v. n. Enganyar, perturbar la rahó. **Alucinar. ofuscar, deslumbrar, entusiasmar.**

ALUCINARSE. v. r. **Alucinarse, encapricharse.**

ALUCINAT, DA. p. p. **Alucinado.**

ALUDA. f. Pell adobada, suau y prima, regularment pera fer guants. **Baldés.** || Guant d' espart pera netejar els cavalls. **Espartilla, lua.**

ALUDER. m. *Art. y ofic.* El qui fa l' ofici de convertir les pells en aluda.

ALUDIR. v. a. Fer referencia, referirse a alguna persona o cosa sense nomenarla. **Aludir.**

ALUJES. *Geog.* Caseriu proper a Cervera, prov. de Lleida.

ALÚM. m. *Quím.* Hi ha tres sals naturals conegudes ab aquest nóm; un sulfat ácit de alúmina y potassa; un sulfat ácit de alúmina y amoníach y un sulfat ácit de alúmina, potassa y amoníach. **Alúm, alumbre.** || *Art. y ofi.* Els blanquers usen el nóm d'aquest mineral pera designar els excrements de gós empleats pera adobar la sola. || — DE GOS. El sèu excrement. *Canina.* || —DE PLOMA El que's trova en fils *Alumbre de pluma.* || — DE ROCA. El que 's trova naturalment en crestalls semblants a les roques. *Alumbre de roca.*

ALUMAIRE. m. Qui arreplega l' alúm de gos. **Caminero.**

ALUMAR. v. a. Tenyir ab alúm. **Alumbrar.** || *Ant.* ILLUMINAR.

ALUMAT. adj Que tè qualitat o barreja d' alúm. **Aluminoso.**

ALÚMBRICH. adj. *Geol.* Se diu dels terrenos que tenen alúm complertament format. **Alúmbrico.** || Cossos en quina formació hi entra alúm.

ALUMBRÓGENI. m. *Quim.* Sulfat d' alúmina hidratat. Se presenta en petites mases blanques, fibroses o escatoses, solubles, no crestallisables, y d' un gust amarch. **Alumbrógeno.**

ALUMENAR. v. a. ALUMAR.

ALUMERA. f. Mina d' alúm. **Alumbrera.**

ALÚMINA. f. *Miner.* Óxit d' alumini, qu' es la part principal de la constitució de les argiles, pissarres y de les mines de alúm. **Alúmina.**

ALUMINACIÓ. f. *Quim.* Acció y efecte de aluminar. **Aluminación.** || Formació natural o artificial del alúm. **Alminación.**

ALUMINAT. f. *Quim.* Sal formada per la combinació de certes bases ab óxit aluminich. Es soluble ab els ácits després d' haverlos derretit ab álcali. **Aluminato.**

ALUMINI. *Quim.* Cos simple metàlich que 's presenta en forma de pols cendrosa mólt semblanta a la del platini; es inoxidable en l' aigua freda y soluble en els alcalís cáustichs. **Aluminio.** || Metall de que se 'n fan diferents obgectes. **Aluminio.**

ALUMÍNICH. adj. *Quím.* Que conté alúmina. **Alumínico.**

ALUMINÍFER. adj. *Geol.* S' aplica a la terra que conté alúmina. **Aluminífero.**

ALUMINITA. f. *Quim.* Substancia blanca, no lluenta, opaca, insoluble al aigua, composta d' ácit sulfúrich, alúmina y aigua. **Aluminita.**

ALUMINÓXIT. m. *Quim.* Óxit d' alumini o d' alúmina. **Aluminóxido.**

ALUMNE, A. m. DEIXEBLE.

ALUMÓS. adj. Lo que té alúm. **Aluminoso.**

ALUNAR. v. a. *Ant.* ALLUNYAR.

ALUSIÓ. f. Conexió, respecte, relació. **Alusión, relación, referencia, respecto.**

ALUSIU, VA. adj. El que aludeix. **Alusivo.**

ALUSIVAMENT. adv. m. Per alusió. **Alusivamente.**

ALUVIAL. adj. *Geol.* Se diu del terrer format per aluvió. **Aluvial.**

ALUVIÓ. m. Terrer format per les corrents d' aigües, ja sigui en el fons dels rius, ja en llurs marges o en llurs desembocadures al mar. **Aluvión.** || m. Avinguda forta d' aigua, inundació. **Aluvión.**

D' ALUVIÓ. fr. Se diu de les terres que queden després de les avingudes y de les que 's formen poch a poch per les variacions o desviacions que sufreixen els rius. *De aluvión.*

ALVEDRIU. m. Voluntat lliure. **Albedrío.** || Voluntat gobernada pêl capritxo. **Albedrío.**

ALVEU. m. Mare d' un riu o d' una riera. **Álveo.**

ALVILAR. *Geog.* Masíes del municipi de Vilademuls, prov. de Girona.

ALVIR. m. *Ant.* ALVEDRIU.

ALXUB. m. *Ant.* ENJUP.

ALZINA. f. ALSINA.

ALZINA (Joan). *Biog.* Relligiós d' exemplars virtuts, mòlt famós a l' illa de Mallorca en el sigle XVII. Va néixer en 1588 a la vila de Mur y va entrar a l' ordre de Sant Francesch, al convent dels mínims de Palma l' any 1609, morint al convent de la vila de Camps l' any 1646. Pels anys 1694 y 1695 se va obrir una informació jurídica pera testimoniar les virtuts que 'l poble li atribuía.

ALZINALL. m. *Ter.* Alsina petita. **Coscoja.**

ALL. m. *Bot.* Planta d' horta, de la fam. de les liliáceas; té les fulles llargues, estretes y aplanades y un sol pomet de floretes blanques; al capdevall té una cabessa formada de diferents grans d' un gust coent. **Ajo.** || — DE BRUIXA. Mena d' all silvestre, que té les fulles més dobles que 'l conreat y les fibres petites y morades. *Ajipuerro, puerro silvestre, ajo de culebra.* || — DE OLOR. Varietat del all comú que 's conreua y té 'ls meteixos usos que aquèst. *Ajo oloroso.* || — PORRET. Varietat d' all bort. *Puerro de viña.* || — PORRÓ. PORRÓ || — TENDRE. *Ajete.*

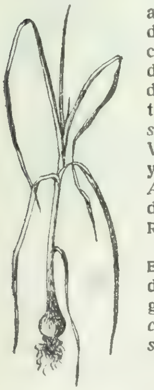
Planta d' All

ALLS CRUS Y VINET PUR PASSEN EL PORT SEGUR. *Ref.* ab que s' indica que pera soportar les fatigues convé estar ben alimentat. *Ajo crudo y vino puro pasan el puerto seguro.*

CABESSA D' ALLS. *Cabeza de ajos.*

FORCH D' ALLS. *Ristra de ajos.*

FORT CÒM UN ALL BUIXAT. Se diu d' un que sigui débil. *Es un alfeñique.*

GRA D' ALL. m. Cada una de les parts que formen la cabessa. *Diente de ajo.*

MÉS TREMPAT QU' UN ALL. fr. *Más alegre que unas castañuelas.*

PER SANT BLAY SE SEMBRA L' ALL. *Por San Blas el ajo sembrarás.*

QUAN NO TÉ UN ALL, TÉ UNA SEBA. Quan no té un mal ne té un altre.

SÀ CÒM UN ALL. fr. S' aplica a la persona robusta y de bon color. *Sano como una manzana.*

SALSA D' ALLS. *Ajete.*

TAN PUT UN ALL CÒM CENT CABESSES. *Ref.* ab que s' indica que qui fa una falta desmereix còm si 'n hagués fet moltes. *Quien hace un cesto, hace ciento.*

Segell d' All

ALL. *Geog.* Poblet de la prov. de Girona, agregat al dist. municipal d' Isóbol.

ALLÁ. adv. ll. **Allá.** Sobre poch més o menys, còm: *vingui allá a les vuit.* **Sobre, á cosa.** || En l' antigor, còm: *allá en temps dels gots.* **Allá.**

ALLÁ SE LES HAGIN. fr. Que s' arreglin. *Allá se las hayan, ó se las avengan, ó se las compongan.*

ALLÁ SERÁ 'L BÒ O 'L CAS. *Loc.* Que 's diu al qui adverteix que provindrá un mal o una desgracia que altres no preveuen fácilment. *Ahí será ello* o *ahí fuera ello.*

ALLÁ D' ALLÁ. adv. de ll. Expressió ab que 's significa qu' una cosa está mòlt llunyana. *En lontananza.*

ALLÁ D' ENLLÁ. ALLÁ D' ALLÁ.

VET'HO ALLÁ. D' aquella manera. *Así, así.*

ALLADA. f. *Ant.* ALIOLI. || Picada, salsa d' alls, pá y sal. **Ajada.**

ALLANGUIDA. adj. f. Se diu de la dona mòlt estreta d' anques o que porta mòlt ajustats el gipó, les faldilles y les enagües. **Escurrida.**

ALLANGUIRSE. v. r. ESLLANGUIRSE.

ALLANGUIT, DA. adj. Esllanguit. **Traspillado, delanguido.**

ALLANITA. f. *Min.* Silicat de ceri, de cals y de ferro; substancia negra y vidriosa, que ratlla 'l crestall. **Allanita.**

ALLANSAT. DA. adj. Semblant a una llansa. **Alanzado.**

ALLANSEJADA. adj. f. *Bot.* La fulla llarga y estreta per tots dos costats. **Alanceada.**

ALLANSEJAMENT. m. Acció y efecte d' allansejar. **Alanceamiento.**

ALLANSEJAR. v. a. *Ant.* LLANSEJAR.

ALLAPIDAR. v. a. *Ant.* Llensar pedres. **Apedrear.**

ALLAR. Lloch plantat d' alls. **Ajar.**

ALLARCH. m. ALLARGAMENT.

ALLARCHS. m. pl. Roba que 's deixa al cap de abaix dels camalls dels pantalons, de les mánigues, de les faldilles, etc., ficantla dins pera poguer allargar dites prendes quan convingui. **Alargos.**

ALLARGADA. f. *Mar.* L' acció de mudar de direcció 'l vent. **Alargada.**

ALLARGADERA. f. *Quím.* Canó de crestall que 's posa al coll d' una retorta o redoma en certes operacions químiques, ab l' obgecte de rebaixar la temperatura del còs que l' ha d' atravesar, pera lograr la seua condensació. **Alargadera.**

ALLARGAR. v. a. Extendre, fer més llarga alguna cosa. **Alargar.** || En les armes de foch, arribar a tret a certa distancia. **Alargar, alcanzar, llegar.** || Aumentar el número o quantitat assenyalada, còm: *el salari, la racció.* **Alargar, aumentar.** || Cedir lo que 's té o 's posseeix, còm: *un empleu, un arrendament,* etc. **Alargar, ceder.** || Donar una cosa que 's trova lluny de qui la demana. **Alargar.** || Viure, còm: *aquest malalt no pot allargar mòlt.* **Alargar, durar, tirar.** || Fer durar, entretíndres en l' execució d' alguna cosa. **Alargar, endurar, prolongar, dilatar.** || Suspendre per algún temps l' execució d' alguna cosa. **Alargar, diferir, dilatar, retardar.** || **Soltar, afluxar.** || *Ter.* **Manllevar, durar, subsistir.**

ALLARGAR EL PAS. fr. Anar més depressa. *Alargar el paso.*

ALLARGAR 'LS CORDONS DE LA BOSSA. fr. Donar diners. *Alargar, soltar la bolsa*

ALLARGAR EL VIOLARI O LA VIDA. fr. *Alargar el vitalicio.*

ALLARGAR POCH. fr. *Met.* Tindre poca capacitat. *Alcanzársele poco, no alcanzársele más.*

A TOT ÁLLARGAR. *Expr.* *A todo reventar o tirar.*

NO ALLARGAR MÉS. fr. ALLARGAR POCH.

NO ALLARGAR MÉS EL BRAS QUE LA MÁNEGA. fr. *Prov.* No gastar ni solicitar més de lo que correspón al estat de cada qual. *No estirar la pierna más de lo que alcanza la manta; extender la pierna hasta donde llegue la sábana.*

ALLARGARSE. v. r. **Alargarse, prolongarse.** || Allunyarse, desviarse. **Alargarse, alejarse.** || Esti-

rarse. **Alargarse, estirarse.** || FUGIR. || Fer durar el discurs, la conversa, etc. **Alargarse, extenderse.** || Dit dels díes y les nits. CREIXE.

ALLARGASSAT, DA. adj. Estirat de llarch a llarch. **Tendido.**

ALLARGAT, DA. p. p. **Alargado.**

ALLARGUES. f. pl. **Largas treguas.** V. ALLARCHS. **Alargos.**

DONAR ALLARGUES. fr. Diferir un negoci. *Dar largas.*

ALLÁS. m. aum. **Ajazo.**

ALLAU. f. Massa de neu que 's desprén d' un vessant y va engrossintse a mida que rodola, acavant per ésser tan enorme que arrasa tot quant troba al pas. **Alud.** || *Ter.* BARRANCH.

ALLEPUZ (Salvador). *Biog.* Arquebisbe de Sásser (Cerdenya), nat a Morella a les acaballes del sigle XV. Va ésser un dels més distingits en el concili de Trento, pronunciant 'hi un notable discurs en la sessió tretzena. Va morir en 1551, després d' haver governat la mitra per espai de quarant' anys.

ALLAVORS. adv. t. *Ter.* LLAVORS, ALESHORES. **Entonces.**

ALLER. m. Qui ven o es aficionat als alls. **Ajero.**

ALLET. dim. **Ajete.**

ALLETAMENT. m. L' acció de donar mamar, o la de mamar la criatura. **Lactancia.**

ALLETAR. v. a. *Ant.* DONAR MAMAR.

ALLEUGERIDOR. m. Qui alleugera. **Alijador.** || *Mar.* La llanxa o barca que serveix pera alleugerir altres embarcacions.

ALLEUGERIMENT. m. L' acció d' alleugerir. **Aligeramiento.** || L' acció de descarregar el pes sobrant de la nau. **Alijo.** || *Arquit.* L' acció de desemparedar portes, finestres, etc. **Alijeramiento.** || — FORSAT. *Mar.* El que 's fá durant una navegació a causa d' un temporal; també 's diu: despipar y grossa avería. *Alijo forzado.*

ALLEUGERIR. v. a. Disminuir el pes d' alguna cosa. **Aligerar, aliviar.** || *Met.* Moderar les penes, els pesars. **Aligerar, aliviar, templar.** || Treure cárrech d' alguna nau. **Alijar, aligerar, aliviar.** || ALIVIAR EL TRAVALL.

ALLEUGERIT, DA. p. p. **Alijerado, aliviado.**

ALLEUJAMENT. m. ALLEUGERIMENT.

ALLEUJAR. v. a. ALLEUGERIR. || **Allojar.**

ALLEUJERADOR. m. ALLEUGERIDOR.

ALLEVANSA. f. Falsa acusació. **Calumnia, imputación.**

ALLEVAR. v. a. Acusar falsa y maliciosament a algú. **Calumniar, imputar, achacar, imponer, ahijar, acumular.**

ALLEVAT, DA. p. p. **Calumniado.**

ALLEVIAMENT. m. *Ant.* **Alivio.**

ALLEVIAR. v. a. *Ant.* ALIVIAR, ALLEUGERIR. || *Náut.* Alleugerir la nau foragitant part de la cárrega. **Alijar.**

ALLÍ. adv. || En aquell lloch. **Allí.** || Lo meteix que a les hores, en aquell punt. **Entonces.**

D' ALLÍ. m. adv. *De allí.*

D' ALLÍ HA DE VÍNDRE. fr. Denota qu' una cosa trigará mòlt en verificarse. *Desde allí ha de venir.*

PER ALLÍ. m. adv. *Por allí.*

ALLI AVANT. adv. t *De allí en adelante.*

ALLICH. dim. ALLET.

ALLIMARIES f. pl. LLUMINARIES.

ALLIOLI. m. ALIOLI.

ALLISADOR. m. Qui allisa. **Alisador.** || Instrument pera allisar. **Alisador.**

ALLISADURA. f. ALLISAMENT.

ALLISADURES. f. pl. Les parts menudes que queden de la pedra o altres coses qu s' allisen. **Alisadnras.**

ALLISAMENT. m. L' acció d' allisar. **Alisadura.**

ALLISAR. v. a. Posar llisa alguna cosa. **Alisar.** || Posar les parets llises pera pintarles o emblanquinarles. **Enrasar, revocar.** || Esgrunar alguna cosa fregantla ab un' altra. **Frotar.**

ALLISTADOR. m. Qui fa l' allistament. **Alistador.** || m. L' home que porta l' alsa y baixa d' una o varies colles de jornalers que travallen a una obra o feina. **Listero.**

ALLISTAMENT. m. Llista. **Alistamiento, listo.**

ALLISTAR. v. a. Escriure 'ls nòms en una llista. **Alistar.** || **Empadronar** || **Matricular.**

ALLISTARSE. v. r. Donar el nòm pera que 'l posin a la llista. **Alistarse.**

ALLISTAT, DA. p. p. **Alistado.**

ALLITARSE. v. r. AJAURE'S, 2.

ALLÓ. pr. dem **Aquello.**

ALLÓ PER ALLÓ. fr. *Met. Idem por Idem.*

D' ALLÓ MÉS. fr. *Mucho.*

D' ALLÓ MILLOR. mod. adv. *De molde, de perilla.*

ALLOCADA. adj. Parlant de la dona, és estarse arrepapada peresosament; y referintse a la gallina, estar covant els ous. **Aclocada.**

ALLOCAMENT. m. Estat de la gallina quan cova els ous. **Aclocamiento.** || Positura d' una persona quan s' ajoca còm les gallines.

ALLOCARSE. r. Sentarse demunt els talons. **Aclucarse.** || Ajocarse la gallina demunt els ous, o abaixarse a terra quan la cubreix el gall. **Acloclarse.**

ALLOMADURA. f. L' acció y efecte d' allomar o de allomarse. **Deslomadura.**

ALLOMAR. v. a. Trencar o maltractar els lloms. **Deslomar.**

ALLOMARSE. v. r. **Deslomarse, derrengarse.**

ALLOMAT, DA. p. p. **Deslomado, derrengado.**

ALLONGAMENT. m. *Ant.* L' acte d' allargar. **Alargamiento**

ALLONGAR, y 'ls seus derivats. ALLARGAR.

ALLÓS. adj. Pertanyent o semblant al all. **Alídeo.**

ALLOSSAR. v. a. Posar cer a les eines de ferro pera que tallin mellor. **Acerar, templar, aguzar.** || Trempar les eines de pagés fent'hi punxa o esmolant el ferro d' elles. **Afilar.**

ALLOTJAMENT. m. Lloch pera allotjar y allotjarse. **Alojamiento.** || Lloch entre cuberta y cuberta dels barcos. **Alojamiente.**

ALLOTJAR. v. a. Donar habitació als soldats. **Alojar,**

ALLOTJARSE. v. r. Buscarse habitació 'ls soldats. **Alojarse.**

ALLOTJAT. p. p. y s. **Alojado.**

ALLUCINAR y tots 'ls séus derivats. **Alucinar.**

ALLUMENATS. m. pl. Heretges qu' en el sigle XVII tenien per inútil el baptisme, el dejuni y la eucaristía. **Alumbrados.**

ALLUNAMENT. m. *Náut.* Tall en forma d' arch que 's fa a la rellinga d' algunes veles. **Aluuamiento.**

ALLUNAR. a. *Náut.* Donar allunament a les veles. **Alunar.**

ALLUNAT, DA. adj. *Ant.* LLUNÁTICH.

ALLUNYAMENT. m. Apartament. **Alejamiento, apartamiento.** || AISLAMENT. || EXTRANYAMENT.

ALLUNYAR. v. a. Apartar lluny. **Alejar.** || Expelir, treure alguna persona o cosa d' algún lloch. **Alejar.**

ALLUNYARSE. v. r. **Alejarse.**

ALLUNYARSE DEL PROPÓSIT. fr. Apartarse o desviarse del assumpte. *Desviarse del propósito.*

AM. m. **Ham.** || f. **Ánima.** || v. **Jo amo. Amo.** || prep. **Hi ha algúns que l' usen en lloch de** AB. **Con.**

AMABILÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt amable. **Amabilísimo.**

AMABILÍSSIMAMENT. adv. m. **Amabilísimamente.**

AMABILITAT. f. La qualitat que fá amable. **Amabilidad.**

AMABLE. adj. Digne de ésser amat. **Amable.** || Afable, complacent. **Amable.**

AMABLEMENT. adv. m. Ab amor. **Amablemente.**

AMADELF. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes que neixen y creixen juntes en gran nombre. **Amadelfo.**

Buste de Ramon Amadeu

AMADEU. m. Nòm d' home. **Amadeo.**

AMADEU (Ramon). *Biog.* Esculptor de rellevants qualitats que florí a Barcelona, ont va néixer l' any 1746, morint a la meteixa ciutat l' any 1821. Va deixar obres mòlt remarcables d' esculptura religiosa.

AMADO Y BERNADET (Ramon). *Biog.* Pintor al oli y acuarelista distingit, deixeble de la Llotge, a Barcelona l' any 1864. Va anar a estudiar als musseus de Madrit y l' any 1865 a Roma, pasant'hi una llarga temporada y recorrent part d' Italia. Desde aleshores fins l' any 1888, en que va morir a Barcelona, cap de les nostres exposicions va deixar de comptar ab obres de Amado. La Diputació de Navarra va premiar en públich concurs el seu quadro históric *Las Navas de Tolosa.* Va viure quaranta quatre anys.

Ramon Amado

AMADOR, A. m. y f. Qui ama. **Amador, amante.** || *Ant.* **Amancebat.** || Entregat al amor desordenat de les dones. **Mujeriego.**

AMAESTRAMENT. m. *Ant.* ENSENYANSA.

AMAESTRAR. v. a. *Ant.* ENSENYAR.

AMAGACREUS. m. *Fam.* Aquell que guarda mòlt el diner **Ata el gato.**

AMAGADAMENT. adv. m. **Ocultamente, escondidamente, á escondidas, á hurtadillas.**

AMAGADET, A. adj. dim. **Escondidillo.**

D' AMAGADET. m. adv. *A escondidillas.*

AMAGADÍSSIM, A. adj. s. **Escondidísimo.**

AMAGADOR, A. m. y f. El qui amaga. **Ocultador.**

AMAGAMALLES. m. AMAGACREUS.

AMAGAMENT. m. La acció d' amagar. **Escondimiento, ocultación.** || *Ant.* AMAGATALL.

AMAGAR. v. a. Posar alguna cosa ont no pugui ésser vista o trovada. **Ocultar, esconder.** || Contindre, incloure alguna cosa que no tots saben veure. **Esconder, encerrar.**

AMAGARSE. v. r. **Esconderse, ocultarse.** || **Acobardirse.** || Cuardarse, còm: *no me'n amago de dir'ho.* **Guardarse.**

AMAGARSE DETRÁS D' UN CANTÓ. *Dar trascantón, ó trascantonada.*

NO AMAGARSE PER ALTRE. No cedir. *No mojar la oreja.*

AMAGAT, DA, p. p. **Escondido, oculto.**

D' AMAGAT. adv. y

D' AMAGADA. m. adv. *Ant.* AMAGADAMENT.

ANAR D' AMACAT. fr. Obrar ocultament. *Andar á sombra de tejado, ó á lo somorgujo.*

AMAGATALL. m. y

AMAGATAY. m. *Ant.* Recó, lloch ocult pera amagar. **Escondedero, escondite, escondrijo.**

AMAGATEJAR. v. a. *Ant.* AMAGAR.

D' AMAGATÓNS Y D' AMAGATOTIS. m. adv. AMAGADAMENT.

AMAGRIMENT. m. ENMAGRIMENT.

AMAGRIR. v. a. ENMAGRIR.

AMAGRIRSE. v. r. ENMAGRIRSE.

AMAINAR. v. a. *Náut.* AMAYNAR.

AMALARICH. m. Nòm d' home. **Amalarico.**

AMALECITES. m. pl. Pobles d' Idumea. **Amalecitas.**

AMALGAMA. f. Barreja del argentviu ab qualsevol metall menys ab el ferro. **Amalgama.** || *Met* Unió o barreja de coses de distinta naturalesa. **Amalgama.**

AMALGAMACIÓ. f. *Quím.* L' acció y efecte de amalgamar. **Amalgamación.**

AMALGAMAR. v. a. Barrejar argentviu ab els metalls pera ferlos mès dúctils. **Amalgamar.** || *Met.* Barrejar varies coses. **Amalgamar.**

AMALGAMAT, DA. p. p. **Amalgamado.**

AMALGAMENT. m. Barreja de varies coses. **Mezcla.** || AMALGAMACIÓ.

AMALRICH (Arnau de). *Biog.* Catalá de naixensa, descendent dels vescomtes de Narbona. Prior de Poblet l' any 1192 y mès tart abat del meteix monestir. Es el XVII general y abat del ordre del Cister. Va assistir al concili de 1215. Va ésser llegat del papa y va manar la creuada contra 'ls albigesos havent causat moltes víctimes ab la fogositat de les seues exortacions, enardint bojament el zel dels soldats. Va ésser arquebisbe de Narbona. Arrivat a Espanya pera posar d' acort als poders cristians ab la fè de combatre als alarbs, el primer resultat de la seua vinguda va ésser la famosa batalla de las Navas de Tolosa l' any 1812, de la que Amalrich, testimoni de vista, n' escrigué una relació llatina. Era vanitós y despiadat: va morir l' any 1224.

AMANAR. v. a. *Ant.* **Menar.**

AMANERAMENT. m. Acció y efecte de amanerarse. **Amaneramieuto.**

AMANERARSE. v. Pendre certs costúms uniformes. **Amanerarse.**

AMANERAT, DA. adj. Qui obra ab uniformitat. Comunment s' aplica als professors de belles arts, y a les seues obres. **Amanerado.**

AMANEU DES-ESCÁS. *Biog.* Persona distingida y trobador catalá de les derreríes del sigle XIII, de qui no mès se 'n conserven quatre obres.

AMANILLAR. v. a. Posar manilles. **Esposar.**

AMANILLAT, DA. adj. Qui porta manilles. **Desposado.**

AMANIMENT. m. La composició o salsa pera assaonar la vianda. **Guiso, aderezo, condimento.** || *Ant.* Aparell, preparatiu. **Apresto.** || L' oli, vinagre y sal que 's posa a les viandes. **Aceites.**

AMANIMENTS. n. L' oli, vinagre y sal que 's dòna als pastors. **Cundido.**

AMANIR. v. a. Aparellar, preparar alguna cosa. **Aprontar, aparejar, apercibir, preparar.** || Posar els amaniments a alguna vianda: **Aderezar, condimentar, sazonar.**

AMANIRSE v. r. Disposarse alguna persona pera algún fí. **Aprestarse, aparejarse, apañarse.**

AMANIT, DA. p. p. Preparat. **Aparejado.** || Assaonat. **Sazonado.**

AMANITINA. f. *Bot.* Principi matsinós que contenen els bolets. **Amanitina.**

AMANLLEUTAR. v. a. *Ant.* AFIANSAR, 1.

AMANSA. f. *Ant.* AMISTANSADA.

AMANSADOR, A. m. y f. Qui amanseix les besties. **Amansador.**

AMANSADURA. f. *Ant.* y

AMANSAMENT. m. Acció y efecte de amansir. **Amansamiento, mitigación.**

AMANSIR. v. a. Fer perdre la feresa als animals. **Amansar, domesticar, domeñar, domar.** || *Met.* Sossegar, apaciguar. **Amansar, mitigar, calmar, aplacar.**

AMANSIRSE. v. r. Domesticarse, desentosquirse, afinarse. **Desembravecerse.**

AMANSIT, DA. p. p. **Amansado.**

AMANT. p. a. Qui ama. **Amante.** || n. p. d' home. **Amando.** || *Náut.* Denominació general de tota corda grossa que, assegurada per un extrém al cap del arbre, verga, etc., y proveida en l' altre d' un aparell; serveix pera aguantar grans esforsos. **Amante.**

AMANTA. adv. de quant. **Mucho.**

AMANTAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Enmantar.**

AMANTINA. f. La corda que serveix pera mantindre horitzontals les vergues. **Amantillo.**

AMANTINAR. v. a. *Náut.* Tirar de les amantines pera posar horitzontals les vergues o ferles decantar més d' un costat que del altre. **Amantillar.**

AMANTÍSSIM, A. adj. s. **Amantísimo.**

AMANTS. m. pl. *Náut.* Cordes grosses pera ficar y traure de la nau la llanxa y altres coses feixugues. **Amantes.**

AMANUENSE. s. m. Escrivent. **Amanuense.**

AMANYACH. m. El cant ab que festejen els colóms y les tórtores; cant que serveix pera fer adormir als nois al bressol. **Arrullo.**

AMANYAGADOR, A. m. y f. Afalagador. **Acariciador.**

AMANYAGAMENT. m. AFALACH.

AMANYAGAR. v. a. Afala ar. **Acariciar.** || Enganyar ab afalachs. **Engatusar.**

AMAR. v. a. Tindre afició y voluntat a algú. **Amar, amartelar.** || Desitjar, apetéixer, cóm: *les plantes aman el sol.* **Amar.**

QUI BÉ AMA, BÉ CASTIGA. *Ref.* Ensenya que 'l verdader carinyo consisteix en corretgir al amich encara que a aquest li sápiga mal. *Quien bien te quiere, te hará llorar; quien te dió la hiel te dará la miel.*

QUI BÉ AMA BÉ OBEEIX. *Ref.* Explica que 'l carinyo o amistat facilita a qui 'l professa tots els medis de complaure y donar gust. *Quien bien ama bien obedece.*

QUI BÈ AMA TART OLVIDA. fr. Denota que l' amor verdader no s' immuta ab les contingencies. *Quien bien quiere tarde olvida.*

QUI NO T' AMA BURLANT TE DISFAMA. *Ref.* Contra les burles que paren en injuries. *Quien no te ama burlando te difama.*

AMARADOR. m. Qui amara el cánem. **Enriador.**

AMARAMENT. m. La acció d' amarar el cánem, el llí, etc. **Maceración.** || L' acte d' amarar la cals. **Apagamiento.**

AMARANTACIES. f. pl. *Bot.* Familia de plantes dicotiledónees: comprén les plantes herbácees de fulles alternes, flors petites, mòltes vegades hermafrodites, y altres d' un sol sexe, formant espiga. **Amarantáceas.**

AMARAR. v. a. Penetrar el líquit dins d' algún cós sech. **Calar, empapar.** || Posar el cánem, llí, etc., al aigua. **Enriar, macerar, cocer.** || Tirar aigua a la cals pera fóndrela y poguerne fer us. **Apagar, ahogar.**

AMARARSE. v. r. Empaparse d' aigua la terra o qualsevol altra cosa. **Amararse.** || BATEJAR EL VÍ. || Mullarse. **Amararse.**

AMARAT, DA. p. p. XOP.

TOT AMARAT. Fet una sopa d' aigua o estar mòlt mullat. *Hecho una sopa.* || Estar tot amarat. XOP.

AMARCH. adj. Lo que tè un gust mòlt desapacible que excita vómits. **Amargoso, amargo.** || *Met.* Dolorós o penós. **Amargo.** || m. **Amargura.**

AMARCH COM UN FEL. fr. Moltíssim amarch. *Amargo como unas tueras, como una hiel.*

AMARCHS. m. pl. *Farm.* Confecció d' ingredients amarchs. **Amargos.** || Dolsos ab barreja d' ametlles amargues. **Amargos.**

AMARESCENT. adj. m. Lleugerament amargant, que amargoteja. **Amarescente.**

AMARGALL. m. *Bot.* MARGALL.

AMARGAMENT. adv. m. Ab amargura. **Amargamente.** || *Met.* Ab pena y aflicció. **Amargamente.**

AMARGANT. adj. AMARCH.

AMARGANTMENT. adv. m. D' un modo semblant al síver. **Acibaradamente.**

AMARGAR. v. n. Tindre gust amarch alguna cosa, còm: *el fel, donsell,* etc. **Amargar.** || v. a. Fer tornar amarch. **Amargar.** || *Met.* Causar pena o aflicció. **Amargar.** || Ofendre ab obres o paraules. **Amargar.**

AMARGAT, DA. p. p. **Amargado.**

AMARGOR. f. Gust amarch. **Amargor, amargura, amargo.** || *Met.* Angustia o pena. **Amargor, amargura.**

AMARGORETA. f. dim. **Amarguillo.**

AMARGÓS. adj. *Ant.* AMARCH.

AMARGOSAMENT. adv. m. *Ant.* AMARGAMENT.

AMARGOTEJAR. v. n. ASPREJAR.

AMARGUESA. f. *Ant.* AMARGOR.

AMARGUET, A. adj. dim. **Amarguillo.**

AMARGUÍSSIM, A. adj. s. Mòlt amarch. **Amarguísimo.**

AMARGUÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Amarguísimamente.**

AMARGURA. f. AMARGOR. || f. *Met.* Disgust, sentiment, pesar. **Acíbar, amargura.**

AMARINADOR. adj. El qui aparella. **Apareador.**

AMARINAR. v. a. **Tripular.** || *Ter.* AMANSIR.

AMARINAT, DA. adj. *Mar.* Fet o avesat al mar. **Amarinado.**

AMARLETAT, DA. adj. Coronat de marlets. **Almenado.**

AMARRA. f. *Náut.* Corda ab que s' amarra la nau a terra o ab l' ancla. **Amarra.** || Corretja que 's posa al cavall pera que no alsi 'l cap. **Amarra.**

AMARRADER. m. L' anella o altre instrument ont s' amarra alguna cosa. **Amarradero.** || Lloch ont s' amarra la nau, o a propósit pera amarrarla. **Amarradero.**

AMARRADOR. s. El qui amarra. **Amarrador.**

AMARRADURA. f. *Náut.* La acció y efecte de amarrar. **Amarradura.**

AMARRAR. v. a. Lligar ab cordes, cadenes, etc. **Amarrar.** || *Náut.* Assegurar una nau ab cordes, cadenes, etc. **Amarrar.** || Assegurar la nau ab les ancles. **Aferrar, anclar.**

AMARRAT, DA. p. p. **Amarrado.**

AMARRAT DE TRAVÉS. *Náut.* Donar una codera de modo que la nau presenti 'l costat a un punt determinat. *Acoderar.*

AMARRES. f. *Náut.* Denominació general que 's dòna a bordo a tota corda, y especialment a aquelles ab que s' amarren les naus qu' estan fondejades y les seves embarcacions petites. **Amarrazón.**

AMARTELLAR. v. a. *Ant.* Copejar ab martell. **Amartillar, martillar.** || Posar alguna arma a punt pera dispararla. **Amartillar.** || *Met. ant.* **Atormentar.**

AMASSADET. m. dim. **Amasadito.**

AMASSADOR. m. Qui amassa. **Amasador.**

AMASSADURA. f. *Ant.* La acció y efecte d'amassar. **Amasadura.**

AMASSAMENT. m. *Ant.* AMONTONAMENT. || La acció d'unir o juntar. **Amasamiento.**

AMASSAR. v. a. PASTAR. || *Ant.* **Amontonar.** || *Met.* Disposar les coses pera lograr algún fí. **Amasar.**

AMASSONA. f. Dona alta, d'ánimo varonil. **Amazona, marimacho.** || La que munta a cavall. **Amazona.**

AMASSONAR. v. a. Pitjar ab el massó. **Apisonar.**

AMASSONAT, DA. p. p. **Apisonado.**

AMASSONITA. f. *Min.* Feldespat vert, opach, susceptible de puliment. Se li dòna aquest nòm per haver sigut trovat a la vora del riu de les Amassones, en América. **Amazonita.**

AMASTOSSOARIS. *Zool.* Animals vertebrats que no tenen mamelles. **Amastozoarios.**

AMAT, DA. p. p. **Amado.**

AMAT, (Bartomeu). *Biog.* Enginyer militar y escriptor, natural de Barcelona. Va estudiar a la Academia militar de Zamora desde 1803 a 1805. A finals d'aquest any era subtinent, seguínt els estudis a Alcalá de Henares. Destinat a la Divisió que entrá a Portugal, va fer després tota la guerra de la Independencia, per Extremadura, 'l Centre y Andalusía, fins que l'any 1810 va retirarse a Cádiz. Comissionat pera establir una escola d'estudis militars a Mallorca (1811), va escriure pera ella alguns tractats. Va esser professor en la academia de Cádiz de 1811 a 1814 y de la d'Alcalá fins a 1822. Va desempenyar distints cárrechs, entre ells el de director del Colegi general militar. En 1833 havía estudiat la costa y l'interior de Catalunya y la defensa de Madrit, ont va morir l'any 1850, essent director d'enginyers del districte de Burgos.

— (FELIU). *Biog.* Arquebisbe de Palmira, escriptor distingit y home notable. Va néixer a Sabadell l'any 1750. En 1774 el bisbe Climent l'ordená de sacerdot. Nomenat bibliotecari de la episcopal barcelonina, va catalogar en menys d'un any més de deu mil llibres y 'ls seus index servíen encara després de çinquant'anys. La Academia de Bones Lletres va elegirlo soci. En 1785 va guanyar una canongía a Tarragona y allí, junt ab l'arquebisbe Armanyá, varen fundar la Económica de Amichs del País. En 1803 fou consagrat a Madrit arquebisbe de Palmira *in partibus* y poch després confessor de Carlos IV a condició de no ficarse en política. Se sostingué dignament durant la invasió francesa, mes en 1814 fou obligat a tornar a Catalunya, morint en 1824. Les seues principals obres son: *Historia eclesiástica,* 12 volums en quart; *Observaciones pacíficas sobre la potestad eclesiástica* y *Deberes del cristiano en tiempos de revolución hácia la potestad pública.*

Feliu Amat

— (JOAN CARLES). *Biog.* Metge, músich y escriptor. Va néixer a Monistrol en 1572 y va estudiar medecina a Valencia, essent després metge de Montserrat. Del seu llibre *Fructus medicinæ*, etc., se 'n coneixen més de sis edicións. Es l'autor dels *Quatrecents aforismes catalans,* tantíssimes voltes reimprès a Barcelona, Valencia, Girona y altres parts, quins textes han passat a la categoría de cosa folk-lórica, y s'han traduit a diverses llengües. Ademés d'un *Tractat de peste* y altre *Tratado de las heridas de la cabeza* (Valencia 1588), es autor d'un quadernet de música imprés a Barcelona, a Valencia, a Girona, etc., en catalá, valenciá y castellá, titulat *Guitarra española y vandola.*

AMAT, (Riera del). *Hidrog.* Riera que desaigua a la vora esquerra de la de Sallent prop de Sant Privat de Bas, prov. de Girona.

AMATAR. v. a. *Ant.* CUITAR.

AMATENT, A. adj. Prompte, llest. **Pronto.** || adv. m. A PUNT.

DE AMATENT. adv. m. De prompte, sobtadament. *Prontamente, súbitamente.*

AMATINARSE. v. r. Anticiparse a fer alguna cosa. **Madrugar.**

AMATISTA. f. *Miner.* Crestall de roca d'un color morat clar que s'usa com pedra d'adorno en argentería, pero que no es pedra fina. **Amatista.** || —ORIENTAL. f. Pedra fina; corindó hialí d'un hermós color morat tirant a purpúreu; s'usa en joies fines. **Amatista oriental.**

AMATISTAT. adj. Semblant a la amatista. **Amatistado.**

AMATIU. adj. Que inspira amor. **Amativo.**

AMATIVITAT. f. *Fren.* Inclinació que impulsa a una persona a juntarse ab un'altra de diferent sexe pera propagar la especie. Emoció o commoció de amor sexual. **Amatividad** || La part del cap qu'indica el desarrollo de aquesta inclinació. **Amatividad.**

AMATONARSE. r. Espessirse la llet, ferse mató. **Requesonarse.**

AMATONAT. adj. Lo que sembla mató. **Requesonado.**

AMATORI, A. adj. Lo que tracta del amor o l'inspira. **Amatorio.**

AMÁUCITA. f. *Min.* Varietat de feldespat. **Amáucita.**

AMAYNADAT, DA. adj. Qui té fills. CASAT.

AMAYNAR. v. a. Plegar les veles pera que la embarcació vagi més pausada. **Amainar.** || *Met.* Apaciguarse, mitigarse, templarse'l rigor d'alguna cosa o cedir d'alguna pretensió o desitj. **Calmar, amainar, aflojar, ceder.**

AMBÁ. m. Paret feta de maó de cantell que serveix pera les divisións interiors dels pisos. **Tabique.**

AMBENT. adj. S'aplica a qualsevol fluit que rodegi a un cos. **Ambiente.** || m. Aire suau que rodeja els cossos, y, per extensió, tot alló que rodeja al home. **Ambiente.**

AMBICIÓ. f. Passió desordenada de conseguir fama, honors o dignitats. **Ambición.** || **Codicia.**

AMBICIONAR. v. a. Desitjar ab ambició. **Ambicionar.**

AMBICIONAT, DA. p. p. **Ambicionado.**

AMBICIÓS, A. adj. Qui tè ambició. **Ambicioso.** || Qui desitja ab ansia alguna cosa lícitament. **Ambicioso.**

AMBICIOSAMENT. adv. m. **Ambiciosamente.**

AMBIDENTAT. adj. *Zool.* Animal que tè dents en totes dues barres. **Ambidentado.**

AMBIDEXTERITAT. f. La facultat que tè l'ambidextre de fer el meteix ab la ma esquerra que ab la dreta. **Ambidexteridad.**

AMBIDEXTRE. adj. Qui usa igualment de les dues mans. **Ambidextro.**

AMBÍGENA. adj. *Bot.* Flor que tè la part exterior de la meitexa naturalesa del cálzer y l' interior de la còm corola. **Ambígena**. = *Geom.* Corva hiperbólica de ters grau que tè una de les seues rames inscrita y l' altra circunscrita a la seua assíntota. **Ambígena**.

AMBIGÚ. m. Veu francesa que significa viandes fredes que 's posen d' una vegada a la taula. **Ambigú**.

AMBIGUAMENT. adv. m, **Ambiguamente**.

AMBIGÜIFLOR. adj. *Bot.* Que tè flors ambigües. **Ambigüifloro**.

AMBIGÜITAT. f. Dupte, confusió, incertitut. **Ambigüedad**.

AMBIGUO. adj. Lo que tè ambigüitat. **Ambiguo**. || *Gram.* Dit del nòm que indistintament s' usa còm masculí y femení. **Ambiguo**.

ÁMBIT. m. Espai comprés dins de certs límits. **Ámbito**.

AMBLIGONI. m. *Geom.* El triángul obtus ángul. **Ambligonio**.

AMBLIGÓNIT. m. *Min* Fosfat d' alúmina y de litina; substancia de color vert o blanch verdós, vidriosa y transparenta. **Ambligonito**.

AMBLIOPÍA. f. *Med.* Escursament de la vista. **Ambliopía**

AMBLÍTER. adj. *Min.* Crestalls quines vores y ánguls sufreixen disminució o depressió, exceptuant una aresta que 's trova entre dues cares que formen ángul obtús. **Amblítero**.

AMBO. m. En el jòch de la lotería és la sort de dos números ab que 's guanya 'l premi més baix. **Ambo**.

AMBOCH. m. En el jòch de taula la acció de passar la bola per dins de l' anella. **Emboque**. || Pas de qualsevol cosa per paratge estret. **Emboque**.

AMBRE. m. *Min.* Reïna fóssil groga y transparent, lleugera y tan dura que, travallada y pulida, serveix pera fer boquilles, collars y altres adornos; si 's frega s' electrisa, y quan se crema fá un olor aromátich. **Ámbar**.

AMBRE GRIS. Substancia sólida de color cendrós, formada de capes blanques y grises que 's troba surant demunt les aigües al mar de la India; per sa mòlta fragancia s' emplea en perfums. *Ambar gris.*

AMBRE GROCH. Sólit, trencadís, unes vegades transparent y altres opach; no fá olor. *Succino, ámbar amarillo.*

AMBRET. *Geog.* Caseriu del part. jud. de la Sèu d' Urgell, prov. de Lleida.

AMBRETA. f. dim **Ambarito**. || Petita flor que fá olor d' ambre. **Ambarilla**. || Lo que pertany a l' ambre. **Ambarino**.

AMBRÓS. n p. Nòm d' home. **Ambrosio**

AMBROSÍA. f. Qualsevol vianda o beguda de gust suau y delicat. || *Med.* Purga molt suau. **Ambrosía**

AMBROSIÀ. adj. Lo que pertany a Ambrós. || Relligiós de l' ordre de Sant Ambrós. **Ambrosiano**.

AMBROSÍACH, CA. adj. D' olor o gust semblant al que té l' ambrosía. **Ambrosíaco**.

AMBROSIANA. f. Ordre de relligioses fundada per Catarina Morigia l' any 1450. **Ambrosiana**

AMBRUNAL. m. *Náut.* Cada un dels forats que hi há demunt de cuberta pera que pugui sortir l' aigua que hi entra. **Embornal**.

AMBULANCIA. s. f. Hospital establert en els cossos o divisions d' un exèrcit, y destinat a seguir els moviments de les tropes pera poguer donar els primers auxilis als ferits. **Ambulancia**.

AMBULANT. adj. Passejant. **Ambulante**. || Dit de coses inanimades que 's belluguin. **Ambulante**

AMÉ, NA. adj. Frondós, hermós, deleitable a la vista, parlant de la Naturalesa. **Ameno**. || Discurs o escrit fet ab amenitat. **Ameno**.

AMELIE-LES BAINS. *Geog.* Població a 243 metres d' altitut, en la confluencia del Tech y 'l Mondony, en el Vallespir, pertanyent are al departament dels Pirineus orientals, bisbat de Perpinyá, cantó d' Arles, contenint 1.429 habitants. Prou coneguda aquesta localitat per la riquesa de les aigües medicinals, celebrades ja en temps dels romans, s' anomenava Banys d' Arles fins a 1840, cambiant llavors son nòm en conmemoració de la muller de Lluis Felip, la reina Amelia, que va recobrar en aquelles termes la salut perduda.

AMELL Y LLOPIS (Joan). *Biog.* Fóu empleat de la Diputació provincial barcelonina, va redactar notables documents administratius, y va escriurer, junt ab en Guillém M.ª Brocá, l' obra: *Instituciones del derecho civil catalán.* Va morir a Barcelona l' any 1885.

AMELLER Y ROS (Ignasi). *Biog.* Metge que va néixer a Barcelona l' any 1769. Durant la campanya del Rosselló (1793), va ésser metge del exèrcit y després primer metge dels hospitals de Perelada, Sant Feliu de Guíxols, Girona, La Escala, Çalella y Arenys de Mar. L' any 1799 va ocupar la cátedra de química de Salamanca y l' any 1804 la del Colegi de Medecina de Burgos. En 1807 prengué possesió còm a catedrátich supernumerari de Barcelona, éssent director del Colegi Médich. Va ésser el metge més famós de la nostra terra durant son temps. Va morir a Barcelona l' any 1843, deixant publicats gran nombre d' estudis de medecina.

Ignasi Ameller

— Y VILADEMUNT (VICTORIÁ DE). *Biog.* General y escriptor nat l' any 1818 d' una familia de Banyoles, mort l' any 1889 a Alcalá de Henares. Va figurar entre 'l partit lliberal a mitjans del sigle XIX. El séu llibre *Los mártires de la libertad española* (dos vol. 4.º, Madrit, 1853) va ésser causa de que 'l govern el perseguís; va publicar además, *Juicio crítico de la guerra de África* (1861), *Ideas sobre la reforma de la fuerza armada en España* (1870), *Un ejército para el rey ó un ejército para la patria*, aquest derrer mòlt notable, estampat a Madrid l' any 1887.

AMELLERAL. m. *Ant.* AMETLLAR.

AMÉN. m. Veu hebraica que vol dir: *aixís és, aixís sia.* **Amén**.

AMÉN DE DÉU. interj. Pera manifestar el gran desitj de que succeeixi alguna cosa. *Amén, ojalá, antes hoy que mañana.*

MÒLTS AMÉNS ARRIBEN AL CEL. *Ref.* Denota la eficacia de les oracions repetides. *Amén, amén al cielo llega: muchos amenes al cielo llegan.*

AMENAR. v. a. *Ant.* MENAR.

AMENASSA. f. Acció o paraules ab que 's denota que 's vol mal a algú. **Amenaza**.

AMENASSADOR, A m. y f. Qui amenassa. **Amenazador, amenazante**.

AMENASSAMENT. m. *Ant.* AMENASSA.

AMENASSANT. adv. m. **Amenazando**.

AMENASSAR. v. a. Manifestar ab accions o paraules que 's vol fer mal a algú. **Amenazar**. || Estar en próxim perill o contingencia de succeir alguna cosa, còm: *amenassar temporal.* **Amenazar**.

AMENASSAR Y NO PEGAR. Jòch de minyons, en que se fan accions de pegar y pert aquell que pèga. *Amagar y no dar.*

QUI AMENASSA Y NO PÈGA PER BESTIA QUEDA. Aforisme que s' aplica a aquell que crida mòlt y no fá res. *Pegar al aire.*

AMENASSAT, DA. p. p. **Amenazado**.

MÉS SÓN ELS AMENASSATS QUE'LS NAFRATS. *Ref.* Més fácil és amenassar que pègar. *Los amenazados comen pan: son más los amenazados que los acuchillados.*

AMENISAR. v. a. Fer amé, donar amenitat. **Amenizar.** || Dit d' un discurs, adornarlo. **Amenizar.**

AMENÍSSIM. adj. sup. **Amenísimo.**

AMENITAT. f. La hermosura y frondositat que presenta 'l camp. **Amenidad.** || La varietat y adorno de que 's fá gala en els discursos pera que siguin més agradables. **Amenidad.**

AMENLA. f. *Ant.* AMETLLA.

AMER (Pere d'). *Biog.* Cavaller, quina amistat ab el fundador de l' ordre de la Mercé va fer que prengués l' hábit. L' any 1262 va ésser elegit quart general de l' ordre a Barcelona. Era conceller del rei en Jaume I. Va ésser encarregat de reconciliar al rei de Castella l' Alfons ab el séu fill Sanxo y de preparar el casament del rei de Portugal ab la primpcesa de Aragó, que avui és Santa Isabel. Va recopilar y aumentar les constitucions de l' ordre mercenaria y va escriure en la seua llengua materna la vida de Sant Pere Nolasch y alguns tractats de relligió y moral, morint l' any 1301 ab fama de santetat || *Geog.* Vila important de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Está situada a la vora dreta de la riera de Pallerols; té un antich monestir, que res ofereix de notable, y 2.688 hab. És estacio del F.-C. de Girona a Olot. || —(RIERA D'). *Hidrog.* V. PALLEROLS (RIERA DE).

Segell d' Amer

AMÉRICA. f. Una de les parts del mon. **América.**

AMERICÁ, NA. adj. y

AMÉRICH. adj. *Ant.* Lo pertanyent a l' América. **Americano.** || m. Natural d' América **Americano.**

AMÉS. adv. m. Ademés. **A más.**

AMESURADAMENT. adv. *Ant.* MESURADAMENT.

AMESURAT. adj. *Ant.* MESURAT, 2.

AMETLA. f. *Ter.* AMETLLA.

AMETLONS. *Zool.* Nòm genérich ab que 's designen a les Balears varies especies de moluschs.

AMETLLER m. *Ter.* AMETLLER.

AMETLLA. f. La llevor que 's trova dins el fruit del ametller cuberta d' una pell de color de canyella. La meteixa llavor ab la clofolla, y la llevor del pinyol de qualsevol fruita. **Almendra.** || La que és cuberta de sucre. **Peladilla.** || En les arrecades el diamant que té la figura de l' atmetlla. || — CAIXALERA. *Ter.* V. AMETLLA MOLLAR. || *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, dist munpal. de Fontllonga. || — (LA). Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosá. Es a la vora del mar, té una bona cala y 2 537 hab. || — DE TÁRREGA. Poble del dist munpal. de Montoliu de Cervera, prov. de Lleida. || — DEL VALLÉS (LA): Poble de la prov y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers. Está situat a la dreta del Congost, y té 716 hab.

Segell d' Ametlla

Segell d' Ametlla de Tárrega

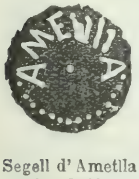

Segell d' Ametlla del Vallés

AMETLLAR. m. Terreno plantat d' ametllers. **Almendral.**

AMETLLASSA. f. aum. **Almendrón.**

AMETLLAT, DA. adj. Lo semblant a l' ametlla. **Almendrado.** || m. Pasta feta de farina, mel, sucre y ametlles. **Almendrado.**

AMETLLER. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les rosácees; se fa prou alt; té moltes branques; les fulles llargues, estretes y dentellades y les flors blanques y un xich vermelloses al mitj; el seu fruit es ovalat y una mica aplanat. **Almendro.** || — AMARGANT. El que fá les ametlles amargues. *Allozo, almendro amargo.* || — BORT. *Allozo.* || — DOLS. El que fa les ametlles dolses. *Almendro, almendro dulce.* || — MOLLAR. Aquell quines ametlles tenen la closca tendre y fácil de trencar ab les dents *Almendro mollar.*

Fruit de l'ametller

FLORIR L' AMETLLER. fr. *Met. fam.* Posar cabells blanchs *Encanecer.*

AMETLLER (Carles Francisco). *Biog.* Metge catalá, que nasqué l' any 1758 y morí l' any 1835. Deixá escrita una *Memoria descriptiva de la fiebre amarilla.*

— (MAURE). *Biog.* Frare, natural de Palafrugell, que durant vint anys fou cantor de la capella de Montserrat, y és autor de la famosa *Salve* que 's canta cada día en aquell monestir. Va inventar un enginyós instrument musical titulat *velocordi* y un aparell pera la elevació de les aigües. Havía recullit y dissecat una gran colecció d' insectes y plantes montserratines. L' any 1817 va ingressar a l' Academia de Ciencies naturals y Arts de Barcelona, en quina va presentar una máquina pera treure la sorra del port. Ademés del seu discurs d' entrada a l' Academia y de la *Memoria sobre el velocordio*, va publicar la *Descripción de una sembradera.* Va morir l'any 1833, als vuitanta quatre d'etat, essent monjo de Sant Benet de Bages.

—(MIQUEL). *Biog.* Metge, natural de Cerviá (1804), que va morir a Girona l'any 1867. Va ésser comissionat, pera estdiar el cólera, a Barcelona; la verola, a l' Ampurdá; y les febres malignes originades pel conreu del arrós als pobles propers de la desembocadura del Ter. De 1836 a 1867 va ésser metge y cirurgiá de les cases de Beneficencia de Girona y diputat provincial. Deixá obres impreses y tres tractats manuscrits.

—(NARCÍS). *Biog.* Militar, escriptor y músich catalá. Era fill de Banyolas, ont va morir l' any 1877, essent tinent general. Era notable guitarrista y autor d' una ópera en tres actes, *El guerrillero*, quina lletra y música va acavar l' any 1863, traduintla Angela Grassi al italiá. Posseía una selecta biblioteca y coleccions d' armes y d' historia natural.

—Y VINYES (JOSEPH). *Biog.* Metge catalá, un dels mellors de Girona, d' ont era fill (1830). Morí l' any 1901. En totes les manifestacions de cultura hagudes a Girona, durant la seua vida, va figurar. Obtingué renôm còm a periodista a Madrit, entre 'ls anys 1856-1866, ont iniciá, ab el doctor Yáñez, el primer Congrés espanyol de medecina (1864). Desde 'l 1866 va formar part de la Comissió de Monuments, de l' Associació Literaria, de les juntes de Sanitat, Beneficencia, Agricultura, Instrucció, etc., y de les principals comissions gironines. Va fundar la notable *Revista de Gerona* (1877 a 1895). La seua producció literaria y cientifica ha estat abundosa, escribint en vers y en prosa, de literatura, d' art, de ciencia y de historia. D' entre 'ls seus estudis, el preferent y més important de tots és: *Don Alfonso V de Aragón y la crisis religiosa del siglo* XV; travall de molta empresa, pera 'l qual va ésserli precís fer viatges expressos a Marsella, Génova, Milá, Florensa, Venecia y al regne de Nápols. Havía escrit pera 'l teatre catalá.

AMETLLETA. f. dim. **Almendrica, almendrilla.** || Llima de manyá que acaba en figura d' ametlla. **Almendrilla.**

AMETLLINA. f. *Quim.* Materia nitrogenada que

hi ha a les ametlles y a algunes altres llevors. **Almendrina.**

AMETLLÓ. m. Ametlla ten're. **Almendruco, alloza.**

AMFIBI. adj. Animal que viu a la terra y a l' aigua. **Anfibio.**

AMFIBOLOGÍA. f. Paraula o frase que té dos o més sentits. **Anfibología.** || *Ret.* Figura que consisteix en fer us de paraules o figures ambigües. **Equívoco, anfibología.**

AMFIBOLÓGICAMENT. adv. m. **Anfibológicamente.**

AMFIBOLÓGICH, CA. adj. Lo que té diferents sentits. **Anfibológico.**

AMFITEATRE. m. Edifici rodó u ovalat ab grades alentorn pera veure alguna funció pública. **Anfiteatro.** || Conjunt d' assentos colocats ordinariament en

Amfiteatre romá d' Arlés

forma de grades semicirculars que sol haverhi a les aules y als teatres. || —ANATÓMICH. Lloch que als hospitals y altres edificis se destina a la dissecció dels cadavres. **Anfiteatro anatómico.**

AMFITRIÓ. m. *Fig.* y *fam.* Qui té convidats a taula y 'ls regala espléndidament. **Anfitrión.**

ÁMFORA. Vegis ÁNFORA.

AMIANT. m. *Miner.* Pedra fibrosa, que és un silicat de magnesia. És del tot incombustible y se 'n fan teixits que resisteixen perfectament al foch. **Amianto.**

AMICH, GA. m. y f. Qui té amistat. **Amigo, amiga.** || Aficionat o inclinat a alguna cosa. **Amigo.** || —DE CONFIANSA. *Confidente, amigo de confianza.* || —DE COR. L' amich de debó. *Amigo intimo, cordial, del alma.* || —DE LA FORTUNA. *Amigo de la taza de vino.* || —DE RENYINES O RAONS. *Pendenciero, quimerista.*

AL AMICH PRÓBA'L PRIMER, ANS QUE 'L HAGIS MENESTER. *Ref.* Denota que no 'ns devém fiar massa dels que se 'ns venen per amichs. *No eches la gata en tu cama, ó no la acoces después de echada*

AL AMICH Y AL CAVALL NO CANSÁ'L. Denota que no convé molestar massa als amichs *Al amigo y al caballo no apretallo.*

AMICH RECONCILIAT, ENEMICH DOBLAT. *Ref.* Adverteix que no devém fiar mòlt del enemich ab qui havém tornat en pau. *Amigo reconciliado, enemigo doblado.*

AMICH Y TRASTO QUE NO SERVEIX, AL CARRER. *Amigo qne no presta y el cuchillo que no corta, que se pierdan poco importa.*

AMICHS FINS AL CEL, A LA BOSSA NO HI TOQUÉM. Aforisme ab que s' expressa la fluixetat o mal fonament d' algunes amistats.

AMICHS FINS ALS HOCHS, A LA BOSSA NO M' HI TOCHS. *Ref. Bien te quiero, bien te quiero, mas no te doy mi dinero.*

CÓM MÉS AMICHS MÉS CLARS. *Ref.* Denota que la formalitat en els contractes asseguren més l' amistat. *Mientras más amigos más claros: entre dos amigos, un notario y dos testigos.*

D' AMICHS POCHS Y BONS. *Loc. Amigo de uno y enemigo de ninguno.*

DELS AMICHS SE TREUEN LES PESSETES. També 's diu: DELS AMICHS SE TREUEN ELS ARDITS. Aforisme ab que s' indica l' abús que 's fa de l' amistat. *De los amigos se vive.*

DE VI, PORCH Y AMICH, ES MELLOR EL MÉS ANTICH. Aforisme ab que s' expressa que de les tres coses la més antiga es la mellor. *Amigo, viejo; tocino y vino, añejo.*

DEIXA DINERS ALS AMICHS SI VOLS TINDRE ENEMICHS. Aforisme ab que s' indica la facilitat ab que se perden les amistats deixant diners.

ELS AMICHS SE CONEIXEN EN LA DESGRACIA. *Loc Al amigo le prueba el peligro.*

EL MÉS AMICH LA PÉGA. *Expr.* Ensenya que convé no confiar massa en tots els que 's vénen per amichs, per quant mòlts ab capa d' amistat son uns veritables traidors. *El mayor amigo la pega; quien menos piensas te hizo el tiro; de amigo á amigo, de compadre á compadre sangre en el ojo.*

ENTRE AMICHS Y SOLDATS CUMPLIMENTS SON EXCUSATS. *Ref. Entre amigos y soldados cumplimientos son excusados.*

ESTAR BÉ AB SOS AMICHS. fr. *Fam.* Estar gras y bó. *Estar de buen año.*

FER AMICHS ALS ENEMISTATS. *Loc.* Reconciliar als qui eren enemichs. *Reconciliar, ajustar, amistar.*

FERSE AMICHS. *Hacerse amigos, amistarse, reconciliarse, volver en amistad.*

MÉS VAL UN BON AMICH QUE CENT PARENTS. fr. *Más vale un amigo que pariente ni primo.*

NO ÉS BON AMICH QUI VOL LA CAPA DEL ALTRE AMICH. Aforisme ab que s' indica que l' amistat no ha d' estar fundada en l' interés.

NO HI HA AMICH SENSE DINER EN EL BOLSICH. *Ref.* Denota que a aquell que no 'n té tots l' abandonen. *No hay amigo ni hermano si no hay dinero en mano.*

NO VULGUIS MAL ALS AMICHS QUE SON DE TOS ENEMICHS. *Ref. No quieras mal al amigo, porque lo es de tu enemigo*

QUI TÉ AMICHS TÉ FATICHS. Aforisme ab que s' expressa que l' amístat ocasiona disgustos y compromisos.

SABATER AMICH O PARENT CALÇA CAR Y MÉS DOLENT. Aforisme ab que 's significa també l' abús que se fa de l' amistat. *De los amigos se vive.*

TANT AMICHS CÓM ANTES *Loc. fam.* Ab que algú manifesta a un altre serli indiferent que li concedeixi o no alguna cosa. *Tan amigos como antes.*

TRAMONTANA NO TÉ ABRICH, NI L' HOME POBRE TÉ AMICH. Aforisme ab que s' expressa que la pobresa sempre 's queda sola. *Tramontana no tiene abrigo, ni hombre pobre amigo.*

AMICH (Antoni). *Biog.* Jurisconsult catalá notable y ciutadá tortosí del sigle XVI. A petició de la ciutat va revisar les *costums,* o lleis, *de Tortosa,* que per consuetut regien desde la reconquista, cuidant saviament de la seua correcció y estampació, feta a Tortosa meteix l' any 1539 per Arnau Guillem de Montpesat.

AMIDADOR, A. m. y f. Qui amida. **Medidor.**

AMIDAR. v. a. Examinar la extensió d' alguna cosa ab el pam, cana, etc. **Medir.** || Comparar alguna cosa immaterial ab un' altra, còm les forses, etc. **Medir.**

AMIDAT, DA. p. p. **Medido.**

VINDRE AMIDAT. fr. Vindre just, cabal. *Venir pintiparado.*

TINDRE AMIDAT DE PAM A PAM. fr. APAMAT.

AMIDONAR. v. a. *Ant.* EMMIDONAR.

AMIGA. f. AMISTANSADA.

AMIGABLE. adj. Lo que toca o pertany a l' amístat. **Amistoso, amigable.**

AMIGABLEMENT. adv. m. **Amigablemente.**

AMIGAMENT. m. *Ant.* AMISTANSAMENT.

AMIGAR. v. a. *Ant.* Fer amigues a dues persones. **Hacer amigos.** || *Ant.* FERSE AMICHS.

AMIGAT, DA. p. p. *Ant.* AMISTANSAT.

AMIGATXO. m. aum. *Fam.* AMIGOT.

AMÍGDALES. s. f. Cada un dels cossos glanulosos que l' home y alguns animals tenen a un y altre costat de la gargamella. **Amígdalas.**

AMIGDALITIS. s. f. *Med.* Inflamació de les amígdales. **Amigdalitis.**

AMIGÓ (Eudald Ramón). *Biog.* Artista vidrier de llum, a qui pot considerarse còm el restaurador de la vidriería artística espanyola, nascuda ab l' arquitectura gótiga relligiosa. Va morir a Barcelona l' any 1885. Es autor dels vidres decoratius dels finestrals del ábsis del Pí de Barcelona, de dues vidrieres a Montserrat, de cinch a l' iglesia del Sagrat Cor, etc., etc. —(JAUME). *Biog.* Arquitecte distingit, fill d' Ulldemolíns, que era rector de Tivisa l' any 1550. La majoría de les obres fetes a la catedral de Tarragona entre 'ls anys 1561 y 1586 son projectades per ell, especialment la capella del Sagrament (1580) situada al antich refetó, y 'l trassat de l' orgue de aquella Sèu (1568). Les iglesies parroquials de La Selva (1582) y la de Ulldemolíns foren projectades per Amigó, y dirigides pêl célebre Pere Blay.

AMIGOT. m. aum. **Amigote.**

AMIGUET, A. m. y f. dim. **Amiguillo, amiguito.**

AMIGUÍSSIM, A. adj. sup. **Amiguísimo.**

AMIL. m. Radical hipotética d' una serie de compostos dels quals l' oxit hidratat és la materia grassa de la patata. **Amil.**

AMÍLCAR BARCA. *Biog.* General cartaginés que va morir en nna batalla l' any 228 abans de J. C. despres de haver sotmés la Espanya. Se li atribueix la fundació de Barcelona.

AMILENO. m. Producte que 's presenta baix l' aspecte d' un líquit incolor; és volátil y d' un pes específich mòlt poch considerable. Es anestésich còm l' éter y 'l séu us es perillós. **Amileno.**

AMÍLICH, CA. adj. Alcofoll amílich o extret de la materia de la patata. **Amílico.**

AMISTANSA. f. *Ant.* ALIANSA. || AMISTAT.

AMISTANSARSE. v. r. **Amancebarse, enredarse.**

AMISTANSAT, DA. p. p. **Amancebado.**

AMISTAT. f. Afecte recíproch entre dues o més persones. **Amistad.** || AMISTANSAMENT. || *Ant.* Plaer, servei, favor. **Merced, favor, amistad.**

AMISTAT PER INTERÉS, NO DURA PERQUE NO N' ES. *Ref. Amistad por interés, no dura porque no lo es.*

EN DIENT LES VERITATS SE PERDEN LES AMISTATS. Aforisme que indica que 'l parlar clar ocasiona mòltes vegades enemistats. *Cantando las verdades se pierden las amistades; no me quieren mis comadres porque canto las verdades.*

ES DOBLADA LA MALDAT QUE 'S FA EN SENYAL DE AMISTAT. Aforisme ab que s' expressa qu' es doble criminal qui abusa de l' amistat.

FER L' AMISTAT. fr. BESAR LA MA.

L' AMISTAT A UNA PART Y 'LS INTERESSOS A UN' ALTRA. *Cuenta y razón sustenta ó conserva amistad.* També 's diu en catalá: COMPTE Y RAÓ SOSTENEN L' AMISTAT.

TORNAR EN AMISTAT. fr. Ferse novament amichs els que havíen deixat de esserho *Reconciliarse.* || Reconciliar als qu' eren enemichs. *Reconciliar, componer, ajustar.*

TRENCAR L' AMISTAT. fr. *Romper la amistad.*

AMISTAYAR. v. a. *Ant.* **Reconciliarse.**

AMISTÓS, A. adj. Lo que toca o pertany a l' amistat, contracte o correspondencia amistosa. **Amistoso.**

AMISTOSAMENT. adv. m. **Amistosamente, afectuosamente.**

AMISTOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Amistosísimamente, afectuosísimamente.**

ÁMIT. m. Tela de quatre pams en quadro ab una creu al mitj, que 'l sacerdot se posa al cap, d' allí baixa al coll y se 'l lliga a la cintura quan se revesteix pera dir missa. **Amito.**

AMITJANAR. v. a. Igualar o repartir alguna cosa en dues parts iguals. **Promediar.**

AMITJAR. *Geog.* Caseriu del terme d' Escorça, Mallorca.

AMMONIT. m. *Geol.* Caragol fóssil en forma d' espiral semblant a les banyes de Júpiter. **Ammon, ammonitas.**

AMMORZAMENT. m. *Ant.* **Amortiguamiento.**

AMMORZAR. v. a. *Ant.* y derivats. **Apagar, amortiguar.**

AMNESIA. f. *Med.* Debilitació extraordinaria de la memoria. **Amnesia.**

AMNIUS. m. pl. *Ant.* La membrana prima, llisa y transparenta més interíor de les que cubreixen el feto. **Amnios.** || *Bot.* Líquit gelatinós que serveix d' aliment al embrió de les plantes.

AMNISTÍA. f. Perdó general, oblit d' injuries, decretat pèl soberá. **Amnistía.**

AMNISTIAR. v. a. Donar perdó general, oblidant els fets passats. **Amnistiar.**

AMO. m. El cap o senyor d' alguna casa o familia. **Amo, dueño.** || Senyor o posseidor d' alguna cosa. **Amo, señor.** || Qui té una casa llogada a d' altres. **Casero.** || *Ant.* Qui estava encarregat de la criansa y instrucció d' algún minyó. **Ayo, pedagogo.**

AMO QUE TÉ MOSSOS Y NO 'LS VEU SE FA POBRE Y NO S' HO CREU. *Ref.* Denota que no 's deuen abandonar al cuidado d' altres les coses propies. *Hacienda, tu dueño te vea; el pie del dueño, estiércol para la heredad; adonde no está el dueño ahí está su duelo; quien tenga hacienda que la atienda, y sino que la venda.*

CONTENT L' AMO, PAGAT EL MOSSO. Aforisme ab que 's significa que content hu content tothom.

FERSE AMO. *Met.* Apropiarse lo d' altres. *Hacerse dueño, señor.*

GIRARSE CONTRA L' AMO. fr. *Met. fam.* Ensuperbirse. *Levantarse, alzarse á mayores.*

L' AMO FA 'L MOSSO, Y 'L MOSSO FA L' AMO. *Loc.* Denota que 'l bon tracte entre 'ls amos y criats fá que 's dissimulin algunes faltes entre ells. *Ruin señor cría ruin servidor.*

MÈS VAL SER AMO QUE CRIAT. fr. *Más vale ser arriero que borrico.*

NI AMO PER FORSA, NI MOSSO PER FORSA. *Loc.* Reprén als que fan les coses de mala gana. *Reniego del árbol que á palos ha de dar el fruto.*

NO SER AMO DE FER ALGUNA COSA. No tindre llibertat. *No ser dueño de alguna cosa.*

NOSTRE AMO. Per antonomasia 'L SAGRAMENT DEL ALTAR. || *Náut. Contramaestre.*

POSARSE EN AMO. Obligarse a servir a algú. *Asentar con amo.*

QUI A DOS AMOS VOL SERVIR A UN O ALTRE HA DE

FER FALTA. *Ref.* Ensenya que no 's poden desempenyar bé mòltes coses al hora. *Quien á muchos amos sirve, á alguno ó á uno y otro ha de hacer falta.*

ÉS SER AMO DEL AUCA, O DELS DAUS, O DEL TRULL. fr. Tindre mòlt maneig en alguna cosa o en algunes persones. *Ser el dueño del cuchillo, del hato, de los cubos,* etc.

AMOBLAMENT. m. Conjunt d' obgectes que constitueixen el mobiliari d' una casa. **Mobiliario**.

AMOCRISO. m. *Miner.* Pols de mica de color d' or. **Amocriso**.

AMODORRIRSE. v. r. *Ant.* Ensopirse. **Amodorrarse**.

AMODORRIT, DA. p. p. **Amodorrado**.

AMOINADOR, A. m. y f. Qui amoina. **Molesto, sobón**.

AMOINAR. v. a. Enfadar, enujar. **Amohinar, pudrir**. || Consumir. **Atafagar**.

AMOINARSE. v. r. Cansarse mòlt pensant en alguna cosa o volguent averiguarla. **Devanarse los sesos, romperse los cascos**.

AMOINAT, DA. p. p. **Amohinado**.

AMOÍNO. m. **Enfado, molestia**.

AMOIXADOR. m. Qui amoixa. **El que suaviza ó calma**.

AMOIXAMENT. m. L' acció d' amoixar. **Acto de calmar ó suavizar**.

AMOIXAR. Amansir, afalagar, fer caricies. **Acariciar, mimar. Popar**.

AMOLAR. v. a. Fer posar a la raó. **Amoldar**. || Fer perdre la paciencia a algú, ferlo esperar massa. **Cansar**.

AMOLLAR. v. a. Deixar anar poch a poch la corda o un' altra cosa que 's té subjecte. **Alargar, aflojar**. || Deixar anar del tot lo que 's té apretat o agafat ab les mans. **Soltar**. || En algúns jochs de cartes no fer basa poguentla fer. **Amollar**. || Perdre 'l rigor, o disminuír la forsa algunes coses, còm la malaltía, l' aigua, etc. **Ceder, aflojar, menguar, moderarse**. || *Fam. met.* DONAR. || a. **Abardernar, anojelar**.

AMOLLARSE. v. r. Deixarse anar d' un lloch alt, escorrentse per una corda o d' un modo análech. **Deslizarse**.

AMOLLIMENT. m. ABLANIMENT.

AMOLLINANT. s. *Ant.* L' acció de amollir. **Amollentadura**.

AMOLLIR. v. a. Ablanir. **Ablandar, enmollecer, relentecer** || *Ant.* Estovar els matalassos, coixíns, etc. **Mullir**.

AMOLLIT, DA. p. p. **Ablandado, enmollecido**.

AMOLLONAR. v. a. *Ter.* **Mollonar**.

AMÓM. m. y

AMOMO. m. *Bot.* Classe de plantes, quasi totes exótiques y dotades en general d' un gust picant y aromátich. **Amomo**. || GINGIBRE.

AMONESTACIÓ. s. f. Avís, advertencia. **Amonestación, admonición, advertencia**. || La publicació del matrimoni en progecte o dels ordenandes a la missa major d' un día festiu. **Amonestación, proclama**

TIRAR LES AMONESTACIÓNS. fr. Tirar trona avall. AMONESTAR.

AMONESTADOR. m. Qui avisa. **Amonestador, admonitor**.

AMONESTAR. v. a. Publicar les amonestacions a la missa major. **Amonestar, cobrar las amonestaciones, o proclamar, echar las proclamas**. || Avisar. **Amonestar, avisar**.

AMONESTAT, DA. p. p. **Amonestado**.

AMONI. m. *Quim.* Metall hipotétich que forma la base del amoníach. **Amonio**.

AMONIACAL. adj. *Quim.* Se diu de lo que contè amoníach o té propietats de tal. **Amoniacal**.

AMONÍACH. f. *Quim.* Gas incolor, transparent, de un gust cáustich, que fá una olor forta y penetranta; es l' únich gas que te propietats alcalines; s' extreu dels vegetals y de les substancies animals. També se 'l coneix ab el nòm de *alcali volátil*. **Amoníaco**.

AMONIAT. m. *Quim.* Combinació de amoníach y d' un óxit metálich. **Amoniato**.

AMONIUR. m. *Quím.* Combinació del amoníach ab les sals metáliques. **Amoniuro**.

AMONT. adv. ll. *Ant.* **Amunt**.

AMONTANAR. v. a. *Ant.* y

AMONTANYAR. v. a. *Ant.* y

AMONTEGAR. v. a. *Ter.* **Amontonar**.

AMONTONADOR, A. m. y f. Qui amontona. **Amontonador**,

AMONTONAMENT. m. L' acció y efecte d' amontonar. **Amontonamiento** || *Met.* El conjunt de varies especies y veus sense ordre ni concert. **Amontonamiento**

AMONTONAR. v. a. Juntar o posar unes coses demunt les altres sense ordre ni concert **Acumular, cumular, amontonar**. || *Met.* Barrejar y juntar varies especies, còm: *amontonar idees, conceptes*, etc. **Amontonar**.

AMONTONARSE. v. r. Reunirse la gent. **Agolparse**.

AMONTONAT, DA. p. p. **Amontonado**.

AMOR. m. Afecte o inclinació a alguna persona o cosa. **Amor, ley, voluntad**. || Suavitat, bladura, còm: *el pare castiga als fills ab amor*. **Amor**. || La persona amada. **Amor, amores, mis amores**. || Agrado, afabilitat. **Amor, agrado, afabilidad**. || —DE GOS. El sensual. *Amor lascivo*. || —D' HORTELÁ. *Bot.* Planta de uns cinquanta centímetres d' alsada, ab la cama quadrada y plena de punxes, les fulles estretes, colocades de vuit en vuit y ab punxes pel demunt, y les flors petites y grogues *Amor de hortelano*. || —PLATÓNICH. El purament ideal. *Amor platónico*. || —PROPI. El desordenat ab que hu 's mira a si meteix. *Amor propio*.

AMOR AB AMOR SE PAGA. *Ref.* Pera denotar la mútua correspondencia en qualsevol cosa favorable o adversa. *Amor con amor se paga*.

AMOR DE GENDRE BUGADA SENSE CENDRA. *Ref.* Denota la fredor y poca duració de la amistat entre sogres y gendres. *Amistad de yerno, sol en invierno*.

AMOR DE MONJA Y PET DE FRARE TOT ES AIRE. *Ref.* Denota que semblant amor tan prest se posa còm se treu. *Amor de monias fuego de estopas*.

AMOR DE PARE, TOT LO DEMÉS ES AIRE. *Ref.* Adverteix que sols l' amor dels pares es segur. *Amor de padre, que todo lo demás es aire*.

AMOR DE SENYOR, AIGUA EN SISTELLA. *Ref.* Denota el poch segur qu' es dit amor. *Amor de señor agua en cesto*.

AMOR, PENES Y DINERS NO PODEN ESTAR SECRETS. *Ref.* Denota que aquestes coses no poden dissimularse. *Amores, dolores y dinero no pueden estar encubiertos*.

AMOR Y GRAVETAT NO PASSAN PER UN FORAT. *Ref.* Denota que l' amor atropella tots els respectes. *Amor ni cata linaje, ni fe, ni pleito homenaje*.

DE MIL AMORS. *Loc.* De mòlt bòna gana. *De mil amores*.

EN AMOR Y COMPANYA. *Loc. fam.* En amistat y y companyía. *En amor y compañía*.

GUERRA, CASSERAS Y AMORS, PER CADA PLER MIL DOLORS. Aforisme ab que 's significa les dificultats que aixís la guerra, còm la cassa y l' amor presenten. *Guerra, caza y amores, por un placer mil dolores*.

LES SOPES Y AMORS, ELS PRIMERS SÓN ELS MELLORS. *Ref. De los amores y las cañas las entradas. Sopas y*

amores; los primeros los mejores. Alguns també diuen: DE LES FRUITES Y 'LS AMORS, ELS PRIMERS SÓN ELS MELLORS.

NO HI HA AMOR CÒM EL DE LA MARE. *Loc.* Denota que l' amor dels pares és el més verdader y segur. *Amor de padre, que todo lo demás es aire.*

PASSEN ELS AMORS Y QUEDEN ELS DOLORS. *Ref.* Denota que 'l fi dels amors sol ésser amarch y trist. *Vanse los amores y quedan los dolores.*

PER AMOR. *Loc. fam.* Per atenció, mirament o respecte. *Por amor, por causa, por razón.*

PER AMOR DE DÉU. *Loc.* Ab que 's demana encaridament alguna cosa. *Por amor de Dios.* || Sense interés. *Por amor de Dios.* || Sense recompensa d' algún travall. *Por amor de Dios.*

PER AMOR DEL BOU LLEPA 'L LLOP EL JOU. *Ref.* Ensenya que 'ls afalachs se fan més per interés que per amor. *Menea la cola el can, no por tí, sino por el pan.*

QUI TÉ AMORS TÉ DOLORS *Ref.* Denota que l' amor sol anar acompanyat de penes. *Quien tiene amor tiene pena. Quien adama á la doncella, el alma trae en pena.*

REBRE O ADMETRE AB MÒLT AMOR O AGRADO. *Admitir ó recibir abiertos los brazos ó con los brazos abiertos.*

AMORATAR. n. Posar o tornarse una cosa de color morat. S' usa també còm recíproch. **Amoratar.**

AMORATAT, DA. adj. Lo que tira a morat. **Amoratado.**

AMORBARSE. v. r. *Ant* EMMALALTIRSE.

AMORDIR. v. a. *Náut.* Deturarse, encallarse un cap a la gruera, gúmera, etc. **Atorarse.**

AMOREJAR. v. n. *Ant.* AFALAGAR.

AMORET. m. dim. **Amorcillo.**

AMORETES. f. pl. Senyes pera manifestar l' amor. **Amoricones.**

DIR AMORETES. *Loc. Decir chicoleos.*

QUI TIRA PEDRETES TIRA AMORETES. *Expr.* Ab que 's significa que s' afalaga a qui un vol.

AMORF. adj. *Miner.* El que no té una forma ben determinada. **Amorfo.** || Minerals que 's presenten en munts irregulars. **Amorfos.**

AMORFIA. f. *Hist. nat.* Carencia de forma; deformitat, vici de construcció. **Amorfia.** || *Miner* Nòm específich dels minerals que 's presenten en masses irregulars.

AMORÓS, A. adj. Carinyós, amable. **Amoroso.** || Parlant de coses materials, blá, suau, pastós, fácil de travallar. **Amoroso** || Dit del temps, templat. **Amoroso, templado, apacible, blando.**

ÉSSER AMORÓS CÒM UNA ARGELAGA, fr. Ab que 's denota qu' una persona és aspre y desapacible en són tracte y paraules. *Ser como unas ortigas.*

ÉSSER AMORÓS COM UNA ROMAGUERA DE DOS CAPS. fr. *Ter.* ÉSSER AMORÓS CÒM UNA ARGELAGA.

AMORÓS (Francisco). *Biog.* Home distingit, nat a Valencia en 1770 y mort a París en 1843. En la capital de França fóu director del gimnás normal, militar y civil, en quin establiment hi va introduir l' estudi de la música. Compongué distintes obres de cant.

— Y PUJOL (FRANCISCO). *Biog.* Industrial catalá de gran cultura; va néixer a Martorell l' any 1811. Dedicat al ram de l' ebanistería, després de viatjar sis anys per França, Anglaterra y Bélgica, va establirse a Barcelona l' any 1835, fundant una botiga de billars, quina anomenada és coneguda de tothom. Amorós se va distingir còm a industrial y obrer intelligent, còm a polítich avençat y còm a escriptor especialista en el séu art. Entre 'ls anys 1852 y 1869 va publicar diferents travalls relatius a la fustería, a les taules de billar y a altres assumptes, morint a Barcelona l' any 1879.

AMORÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Freixanet, prov de Lleida.

AMOROSAMENT. adv. m. **Amorosamente.**

AMOROSÍA. f. Ab que 's significa la afectuosa inclinació que se sent per algú. **Amor.**

AMOROSIR. v. a. AMOLLIR.

AMOROSÍSSIM, A adj. sup. **Amorosísimo.**

AMOROSÍSSIMAMENT. adv. sup. **Amorosísimamente.**

AMOROSIT, DA. p. p. De amorosir. **Ablandado.**

AMOROSITAT. f. DOCILITAT, DOLÇURA.

AMORRAR. v. n. Fer inclinar el cap a terra. **Amorrar** || Fer caure de morros. **Abocinar.** || Acostar alguna cosa de punta al obgecte o paratge ont ha de obrar, còm: *la pistola als pits, l' atxa a la paret* **Abocar.** || També s' usa mòlt sovint còm recíproch **Amorrarse.** || *Náut.* Ficar la nau mòlt y sovint la proa a l' aigua de resultes de anar mòlt carregada o estivada, o per dur més vela de la que pot resistir. **Ahocicar.** || *Náut.* Atracar una embarcació a la platja. **Atracar.**

AMORRARSE LA BARCA. fr. *Clavarse en tierra en el momento de sacarla del mar.*

AMORRAT, DA. p. p De amorrar. **Amorrado.**

AMORRIARSE. v. r. Reunirse el bestiar de llana a l' ombra. **Acarrarse**

AMORSAR. v. a. *Ant.* ESMORSAR.

AMORTALLADOR, A. s. Qui amortalla. **Amortajador.**

AMORTALLAMENT. m. Acciò y efecte de amortallar **Amortajamiento.**

AMORTALLAR. v. a. Embolicar un mort ab la mortalla. **Amortajar.**

AMORTAR. v. a. *Ant.* AMORTIR.

AMORTIGUADOR. m. *Náut.* Ressort pera fer que els barómetres siguin menys sensibles a les agitacions del mar. **Amortiguador.**

AMORTIGUAT, DA. adj. *Fig.* Calmat, suavisat, etc. **Amortiguado.**

AMORTIR. v. a. *Ant.* Esmortuir, mitigar. **Amortiguar.**

AMORTISABLE. adj. Lo que pot ésser amortisat. **Amortizable.**

AMORTISACIÓ. f. y

AMORTISAMENT. m. La acció y efecte d' amortisar. **Amortización.**

AMORTISAR. v. a. Passar els béns a mans mortes que no 'ls puguin vendre; vincularlos a favor d' una familia o comunitat. **Amortizar.** || Dit dels censals, etcétera, lluir, redimir el capital. **Amortizar, redimir, quitar.**

AMORTISAT, DA. p. p. **Amortizado.**

AMOSCARSE. v. r. *Fam.* Enfadarse. **Amostazarse, amoscarse.**

AMOSSAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Ant.* AMUSSAR.

AMOSTRAR. v a: *Ant.* y 'ls seus derivats. MOSTRAR.

AMOTARSE. v. r. Créixer les plantes formant motes **Amacollarse.**

AMOTINADAMENT. adv. m. **Amotinadamente, sediciosamente, tumultuosamente.**

AMOTINADOR, A. m. y f. Qui amotina. **Amotinador.**

AMOTINAMENT. m. L' acció d' amotinarse, y 'l meteix motí. **Amotinamiento.**

AMOTINAR. v. a. Alborotar un regne, poble, república o exèrcit contra 'l séu superior. **Amotinar.** || Turbar, alborotar les passions. **Amotinar, alborotar.**

AMOTINARSE. v. r. Rebelarse contra 'ls superiors. **Amotinarse, rebelarse, sublevarse.** || Amontonarse la gent en algún paratge. **Agolparse, remolinarse.**

AMOTINAT, DA. p. p. **Amotinado.**

AMOTLLAR. v. a. ENMOTLLAR.

AMOVIBLE. adj. Lo que 's pot separar d' algún lloch; antigament se deia dels empleos y ara 's diu del benefici ecclesiástich que no és colatiu. **Admovible, amovible o adnutum.**

AMOVILITAT. f. **Amovilidad.**

AMPARA. f. Suspensió d' alguna obra. **Embargo.** || Segrest, embarch. **Embargo y ampara.**

AMPARADOR. m. **Amparador.**

AMPARAR. v. a. Protegir, defendre, recullir a algú. **Amparar, proteger, favorecer.** || Impedir la prossecució d' alguna obra. **Embargar.** || Segrestar o embargar els béns mobles. **Embargar y amparar.** || *Ter.* ENMATLLEVAR. **Pedir ó tomar prestado.**

AMPARARSE. v. r. **Ampararse.** || **Aprovecharse, valerse.**

AMPARAT, DA. p. p. **Amparado.**

AMPARO. m. Favor o protecció. **Amparo.** || Qualsevol abrich o defensa. **Amparo, asilo, refugio** || La persona qne favoreix o protegeix a un' altra. **Amparo, protector, amparador.**

AMPELITA. f. *Geol.* Esquist argilós de color negre o mòlt fosch, que, format per una barreja d' antrácita y materies pissarroses, conté gran quantitat de pirita blanca. No s' ha lograt fóndrel, més en el foch varía de color. **Ampelita.** || —ALUMÍFERA. La que se usa pera fer alum y que a més dels silicats d' alúmina y carbono, té quantitats de sofre y ferro. **Ampelita alumífera.** || —GRÁFICA. La que 's diu vulgarment *llapis de fuster*, y 's compón de sílice, alúmina, ferro y carbono. **Ampelita gráfica.**

AMPELÓGRAF. m. Qui estudia o 's dedica a la descripció dels ceps. **Ampelógrafo.**

AMPELOGRAFÍA. f. Descripció o tractat dels ceps. **Ampelografía.**

AMPIT. m. Barana macisa de pedra o de maó. || *Art. y Of.* Baix d' una porta || El troç comprés desde el través de baix fins a la faixa. || El primer plafó de una porta, d' una vidriera o d' un porticó. **Antepecho.**

AMPLA. f. y

AMPLADA. f. **Amplaria.**

AMPLAMENT. adv. m. AMPLIAMENT, 2. || ABUNDANTMENT.

AMPLARIA. f. **Anchura, ancho.** || Parlant de teles. **Anchura.**

AMPLÁS, SA. adj. aum. Mòlt ample. **Anchísimo.**

AMPLE, A. adj. Lo que té amplaria. **Ancho, a.** || Extés, dilatat, balder, folgat. **Holgado, holnaguero.** || m. **Amplaria.**

VINDRE AMPLE UNA COSA. fr. *Venir holgada.*

AMPLE (Riu). *Hidrog.* Riuet tributari de la vora esquerra del riu Tech, Alt Vallespir.

AMPLECURT, A. adj. Més ample que llarch. **Anchicorto.**

AMPLESA. f. AMPLARIA.

AMPLEXIFOLIAT. adj. *Bot.* Calificació de les plantes quines fulles rodejen el tronch. **Amplexifoliado.**

AMPLIACIÒ. f. L' acció y efecte d' ampliar. **Amplificación, ampliación.**

AMPLIADOR. m. **Ampliador, amplificador.**

AMPLIAMENT. m. *Ant.* AMPLIACIÓ. || adv. m. **Ampliamente, extensamente.**

AMPLIAR. v. a. Engrandir, aumentar, extendre. **Ampliar, dilatar, extender.**

AMPLIAT, DA. p. p. **Ampliado.**

AMPLIATIU. adj. Lo que té virtut d' ampliar. **Ampliativo.**

AMPLIFICACIÓ. f. AMPLIACIÓ. || Dilatació, extensió. **Amplificación.**

AMPLIFICADAMENT. adv. m. **Amplificadamente, ampliadamente.**

AMPLIFICADOR, A. m. y f. Qui amplifica. **Amplificador.**

AMPLIFICAR v. a. **Ampliar.** || r. Extendre un discurs **Amplificar.**

AMPLIFICAT, DA. p. p. **Amplificado.**

AMPLÍSSIM, A. adj. sup. Lo que té molta amplaria. **Anchísimo.** || Dit de les coses immaterials, còm *facultats amplíssimes.* **Amplísimo.**

AMPLITUT. f. Extensió, dilatació. **Amplitud.** || *Ant,* AMPLARIA.

AMPLOYA. f. **Sardina.** || Quan és salada se 'n diu arengada. **Sardina salada, arenque.**

AMPLURA. f. *Ant.* AMPLARIA.

AMPOLLA. f. Pot de vidre o crestall, de coll llarch y estret y de còs ample y rodó. **Ampolla, redoma, botella.**

NO ÉS BUFAR Y FER AMPOLLES. fr. Vol dir que una cosa no és tan fácil de fer còm algú suposa. *No se ganó Zamora en una hora,* o *es cosa que tiene uñas,* o *tiene más pelendengues de lo que parece.*

AMPOLLA (La). *Geog.* Poble del terme municipal de Perelló, prov. de Tarragona. És a la vora del mar.

AMPOLLETA. f. dim. **Ampolleta, ampollica, ampollita.** || Rellotge d' arena, dit aixís per estar compost de dues ampolletes. **Ampolleta.** || La que serveix pera posar la crisma. **Crismera, oliera.** || La de aigua d' olor. **Pomo.**

AMPONYA. f. *Bot.* **Peónia.**

AMPOSTA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, b'sb. y part. jud. de Tortosa. Es a la vora dreta del Ebre y té 4,226 hab.

Segell d' Amposta

AMPRAMENT. m. *Ant.* EMBARCH.

AMPRAR. v. a. *Ter.* EMMANLLEVAR. **Pedir ó tomar prestado, y amprar.** || **Amparar.** || *Ant.* Aprofitarse. **Aprovecharse, valerse.**

AMPRAT, DA. p. p. **Amprado.**

AMPRE. m. *Ter.* y *Ant.* VESPRE.

AMPRIUS. m. pl. Terra erma y comuna d' algún poble. **Baldío.** || *Ter.* Recó ont se solen tirar les escombraries. **Basurero.**

AMPULÓS, A. adj. Pompós, retumbant, massa exténs, parlant d' un escrit o d' un discurs. **Ampuloso.**

AMPUTACIÓ. *Cir.* La operació de tallar algún membre. **Amputación.**

AMPUTAR. v. a. Tallar o separar del tot algún membre. **Amputar.**

AMPUTAT, DA. p. p. **Amputado, da.**

AMULATAT, DA. adj. De color dels mulates. **Amulatado.**

AMULET. m. Obgecte, quina forma y material pot ésser molt variada, al que se l' hi atribueixen certes virtuts curatives o preservatives. **Amuleto.**

AMUNT. adv. ll. Dalt, demunt la part alta. **Arriba.** || *Met.* Lloch preeminent que ocupa algú respecte d' altre. **Arriba.** || En els escrits, ans, antecedentment. **Arriba.**

EN AMUNT. m. adv. Pera significar aument de preu, número o temps, cóm: *de les deu en amunt. Arriba.*

D' AMUNT AVALL. *Loc. De arriba abajo, de pies á cabeza, desde el principio hasta el fin.*

FER'HO ANAR TOT D' AMUNT AVALL. fr. Invertir confusament l' ordre de les coses. *Trastornar.*

PER AMUNT. m. adv. AVANT.

AMUNTEGAR. v. a. Fer munts o piles sens ordre ni concert. **Amontonar, hacinar.**

AMURA. f. *Náut.* Quadra de proa. Mida de la nau en el punt que determina la quarta part de la eslora y de sa major llargaria per la banda de fora contant desde la proa. **Amura.** || Corda que serveix pera certes maniobres. **Amura.**

AMURADA. f. *Náut.* Costats interiors de la nau. **Amurada.**

AMURALLAR. v. a. Edificar o alsar muralles al entorn d' una població, d' una casa, etc. **Murar, amurallar.**

AMURAR. v. à. *Náut.* Tirar per l' amura y portar el puny envers la proa, ont está assegurada aquella. **Amurar.**

AMURRIADOR. m. Lloch ombrívol ont en el fort del sol s' aplega 'l bestiar pera fer la mitjdiada. **Lugar donde se acarra el ganado lanar.**

AMURRIADOR, (Plá del). *Orog.* Plá de la serra de Mongrony, prov. de Girona.

AMURRIAR. v. a. **Abandonarse.** || Baixar o inclinar el cap. **Amorrar.**

AMURRIARSE. v. r. Se diu del bestiar quan al estiu se reuneix a l' ombra pera resguardarse del sol. **Acarrarse.** || Fer el murri, no responent a lo que 's pregunta. **Amorrar.**

AMUSSAMENT. m. Sensació aspre y desagradable que causen a les dents els ácits. **Dentera.** || La acció d' anarse 'n el fil dels instruments de tall o de punta. **Embotadura.**

AMUSSAR. v. a. Causar l' ácit una sensació aspre y desagradable a la dentadura. **Acedar, dar dentera, alargar los dientes.** || Fer perdre 'l fil als instruments de tall. **Embotar.**

AMUSSARSE. v. r. Engruixirse 'l fil dels instruments per haver tallat alguna cosa aspre. Esmosarse un' eina. **Embotarse.** || Tindre dentera. **Acedar, dar dentera.**

AN. m. *Ant.* ANY.

ANA. f. Xifra ab que 'ls metges signifiquen pes o quantitat igual. **Ana.** || Mida de mitja cana a poca diferencia. **Ana.**

ANABAPTISME. m. Heretgía dels anabaptistes. **Anabaptismo.**

ANABAPTISTA. m. Cristiá que refusa 'l batisme a les criatures y 'l donen solsament als adults, tornantlos a batejar quan son grans si ho han estat ja de petits. **Anabaptista.**

ANABEN, A. adj. m. *Erpet.* S' aplica a aquells reptils que s' enfilen pels arbres. **Anabeno.**

ANABENODÁCTIL. adj. *Hist. nat.* Calificació dels animals que tenen els dits a propósit pera enfilarse. **Anabenodáctilo**

ANABIS. *Geog. ant.* Nóm de Tárrega, segons uns, y d' Agramunt, segons altres, en temps dels romans.

ANACARDINA. f. Confecció feta ab l' anacart, a la que se li atribueix la vi tut de retornar la memoria. **Anacardina.**

ANACART. m. y

ANACARTI. m. Arbre gran de la India, que tè la pell d' un color de cendre fosch, les fulles en forma de cuny gran, el fruit en figura de cor b'anch, ab una closca, y dins una llevor d' igual figura; s' usa en la medicina. **Anacardo.**

ANACATARSIS. f. *Patol.* Expectoració abundant de mucositats, de linfa o de pus. **Anacatarsis.**

ANACEFALEOSIS. f. *Ret.* Recapitulació, dels principals punts d' un discurs. **Anacefaleosis.**

ANACINEMA. f. *Med.* Commoció o sacudiment de totes les parts del cós. **Anacinema.**

ANACLÁSTICH, CA. adj. *Opt.* S' aplica al punt que causa la refracció. **Anaclástico, ca.**

ANACLET. n. p. **Anacleto.**

ANACOLEMA. f. *Med.* Pegat qu' en les malaltíes dels ulls s' aplica al front. **Anacolema.**

ANACOLUTA. f. *Gram.* Figura de gramática que consisteix en suprimir en una frase una paraula que és correlativa ordinaria d 'una de les paraules ja expresades **Anacoluta.**

ANACORETA. m. Home que impulsat per un sentiment religiós fuig del món y viu en lloch retirat, entregat a la penitencia y a la vida contemplativa **Anacoreta**

ANACORÉTICH, CA adj. Lo que pertany al anacoreta. **Anacorético.**

ANACREÓNTICH, CA. adj. Poesía feta a imitació de les de Anacreont. **Anacreóntico, ca.**

ANACRONISME m Erro que 's comet colocant un fet avans o després de la época en que se ha realisat. **Anacronismo.**

ANACTESIA. f. *Med.* Reparació de les forses. **Anactesia.**

ANADA. f. Acte d' anar d'un lloch a l' altre. **Ida.** || En el joch de billar la sortida fora de la taula de la bola del que juga **Ida.** || La acció y efecte de anar. **Ida.**

ANADA Y VINGUDA *Loc.* La acció d' anar y vindre. *Ida y venida.*

EN DUES ANADES Y VINGUDES *Loc fam.* Ab mòlt poch temps. *En dos idas y venidas.*

L' ANADA DEL BON METGE *Loc* L' ANADA DEL FUM.

L' ANADA DEL FUM *Loc fam* Denota 'l desitj de que no torni 'l que se 'n va. *La ida del humo, del cautivo*

NO DEIXAR L' ANADA PER LA TORNADA fr. Denota la eficacia ab que 's preté alguna cosa. *No dar ó no dejar la ida por la venida.*

ÁNADE. f ÁNECH.

ANADEJAR v n. *Ant.* Caminar com l' ánech, decantantse tan aviat a un costat com al altre **Anadear.**

ANADÍ. m. dim. El poll del ánech **Anadino, anadoncillo** || L' ánech novell. **Anadón**

ANADÓ m *Ant.* SURTIDOR || m Ánech jove **Anadoncillo**

ANADOR m *Ant.* **Andador.**

ANADOSIS. f. *Fisiol* Digestió o distribució del quilo per totes les parts del cos **Anadosis**

ANADRÓM adj. S' aplica als peixos de mar que pugen fins al interior dels rius **Anadromo.**

ANADROMA f *M d* Traslació dels humors morbífichs d' una part a l' altra, y principalment de les parts superiors a les inferiors. **Anadroma.**

ANADURA. f. *Ant.* **Anada.**

ANAFALANTÍASIS f. *Patol.* Caiguda de les celles. **Anafalantíasis.**

ANAFIA. f Disminució o privació del tacte **Anafía.**

ANAFIL m. Instrument músich semblant a una trompeta recta. **Añafil**

ANAFILER. m. Qui toca l' anafil. **Añafilero.**

ANAFOLIS f. *Patol.* Curació de la geniva descarnada. **Anafolis.**

ANAFONESIA. f. Exercici de la veu pera enfortirla. **Anafonesia.**

ANÁFORA. f. *Ret.* Figura retórica que consisteix en repetir una meteixa paraula al comensament de dues o més frases **Anáfora.**

ANAFÓRICH, CA adj *Med. Ant.* S' aplicava al que treia qualsevulga materia per la boca **Anafórico, ca.**

ANAFRODISIA. f *Med.* Carencia del apetit venéreu: incapacitat d' engendrar. **Anafrodisia.**

ANAFRODISÍACH, CA. adj Relatiu a la anafrodisia. **Anafrodisíaco** || S' aplica a les substancies que calmen l' apetit venéreu. **Anafrodisíaco.**

ANAFRODITA. s. y adj. *Med.* Insensible als plaers venereus o impotent pera engendrar. **Anafrodita.**

ANAFRODÍTICH, CA. adj. Se diu d' un còs organisat que 's forma sense intervenció dels sexes. **Anafrodítico.**

ANAGENITA. f. *Geol.* Mena de roca talcosa formada de fragments de feldespat, de quarç y de protogina. **Anagénita.**

ANAGLIF. m. Obra tallada de relléu groller. **Anaglifo.** || *Anat. ant.* El quart ventrícul o la cavitat romboidal del cervell.

ANAGLÍFICH, CA. adj. Cubert de relléus o figures de relléu. **Anaglífico.**

ANAGOGÍA. f. Interpretació mística del sentit literal de la Biblia y d' altres llibres sants. **Anagogía,** anagoge.

ANAGÓGICAMENT. adv. m. En sentit místich **Anagógicamente.**

ANAGÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la anagogía. **Anagógico.**

ANAGRAF. m. *Med.* Fórmula o prescripció de medicaments. **Anagrafe.**

ANAGRAMA. m. Transposició arbitraria de les lletres que entren en un nóm pera formarne un altre. **Anagrama.**

ANAGUES. f. pl. **Enagues.**

ANAJÚS. m. pl. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les vaccinácees, quins fruits son astringents y refrescants y dels quals se 'n fa un aixarop mòlt recomenat contra 'ls cólichs de sanch; també s' usen en tintorería. **Arandano, mirtilo.**

ANALCIMA f. *Min.* Mineral compost de sílice, alúmina, sosa, cals y aigua. **Analcima.**

ANÁLECH, GA. adj. ANÁLOCH.

ANALECTES. s. m. Colecció selecte de trossos d' escrits trets d' un o de varis autors. **Analectos**

ANALÉCTICH, CA. adj. *Med.* Lo meteix que restaurador de les forses abatudes per una malaltía. **Analéctico, analéptico.**

ANALEMA. f. *Astron.* Projecció ortográfica de la esfera sobre 'l coluro dels solsticis. **Analema.**

ANALEMÁTICH, CA. adj. *Astron.* Relatiu al analema. **Analemático, ca.**

ANALEPSIA. f. *Med.* Restabliment de les forses després d' una malaltía. **Analepsia.**

ANALGESIA. f. *Fisiol* Carencia de dolor. **Analgesia.**

ANALISADOR. m. Versat en l' análisis. **Analizador.**

ANALISAR. v. a. Fer análisis. **Analizar.**

ANALISIS. f. Resolució o separació de les parts d' un tot fins a conéixer 'ls seus principis o elements. **Análisis.** || *Matem.* L' art de resoldre 'ls problemes per l' álgebra. **Análisis.** || Exámen d' alguna obra o escrit. **Análisis.** || —LÓGICA. Métode pêl que passém de les consecuencies als principis, dels efectes a les causes, de lo particular a lo general, de lo concret a l' abstret y de lo compost a lo simple. *Análisis lógica.*

ANALISTA. m. El qui escriu anals. **Analista.**

ANALÍTICA. f. Art de resoldre les coses en llurs principis. **Analítica.**

ANALÍTICAMENT. adv. m. **Analíticamente.**

ANALÍTICH, CA. adj. Lo que pertany a l' análisis. **Analítico.**

ANÁLOCH, GA. adj. Lo que pertany a l' analogía. **Análogo, analógico.**

ANALOGÍA. f. Semblansa qu' algunes coses distintes tenen entre elles, per més que 's diferencien en altres que 'ls hi son peculiars. **Analogía.** || *Gram.* La primera part de la gramática que tracta del origen de les parts de l' oració ab llurs propietats y accidents. **Analogía.** || —DIFERENCIAL. *Astron.* Les relacions que hi ha entre les diferencies dels ángulls y dels costats d' un triángul esférich. *Analogía diferencial.*

ANALÓGICAMENT. adv. m. **Analógicamente.**

ANALÓGICH, CA. adj. ANÁLOCH.

ANALOGISME. m. Comparació de relacions. **Analogismo.**

ANALOSIS. f. *Patol.* Extenuació, consumpció aflaquiment considerable. **Analosis.**

ANALS. s. m. pl. Histories en les que 'ls sucessos se compten any per any. **Anales.**

ANALUVIÓ. m. *Geol.* Aglomeració de trossos de roques que formen un sol cos heterogeni. **Analuvión.**

ANAMNESIA. f. *Fisiol.* Reminiscencia, acte de recordar les idees d' obgectes oblidats. Art de recordar, de tindre memoria. **Anamnesia.**

ANAMNÉSTICH, CA. adj. Que pertany a l' anamnesia o remei pera retornar la memoria a aquell que l' ha perduda. **Anamnéstico.**

ANAMÓRFICH, CA. adj *Min.* S' aplica als crestalls naturals quin centre afecta distinta forma de la qu' ells tenen. **Anamórfico.**

ANAMORFOSI. adj. *Matem.* Calificatiu que 's dòna a les figures deformes que, vistes baix cert aspecte, semblen regulars y fetes ab justes proporcions. **Anamorfóseo.**

ANAMORFOSIA. f. *Fis.* Imatge deforme, representació grotesca feta demunt d' una superficie plana o córba, pero que, vista a certa distancia y baix certes condicions, presenta una figura regular y ben proporcionada. **Anamorfosia.**

ANANA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les bromeliácees, quines fulles son semblantes a les de l' atzavara y quina fruita, en forma de pinya, és mòlt gustosa. **Piña de América anana.**

ANANDIA. f. *Patol.* Privació de la veu. **Anandia.**

ANANT. p. a. **Andando.**

ANÁNXITA. f. *Min. ant.* Pedra qu' usaven els mágichs en la hidromancia. **Ananchita ó ananquita.**

ANAP. m. *Ant.* s. m. Copa gran qu' usaven els antichs pera brindar. **Vaso.**

ANAPECIA. f. *Patol.* Dilatació viciosa dels conductes y orificis vasculars. **Anapecia.**

ANAPLASIS. f. *Med.* Consolidació de la fractura d' un os. **Anaplasis.**

ANAPLEURÓTICH. adj. *Med.* Se diu del remei que fá que 'l lloch d' una ferida s' ompli de carn. **Anapleurótico.**

ANAPLEUSIS. f. *Med.* Descarnació dels ossos corcats. **Anapleusis.**

ANAPTISIA. f. *Ant.* Salivació. **Anaptisia.**

ANAR. v. n. Moure's, caminar d' un lloch a l' altre. **Ir, andar, caminar.** || Apostar, còm: *va una pesseta.* **Ir.** || Consistir, dependre y sols s' usa en les terceres persones, còm: *en aixó li va la vida.* **Ir, consistir, estar en, depender de.** || Importar, interessar, còm: *res m' hi va en aixó.* **Ir, importar, interesar** || Corre, còm: *va per nou anys.* **Ir.** || Diferenciarse, còm: *lo que va de pare a fill.* **Ir, distar.** || Dirigirse un camí a tal part, còm: *aquesta carretera va a Madrit.* **Ir, llevar.** || En el joch de cartes fer joch o entrar. **Ir, entrar, jugar.** || Obrar, proceïr. **Ir, portarse, proceder.** || Conjugarse un verb còm un altre. **Ir.** Vendre's les coses a tal preu. **Ir, valer, pasar, estar.** || Significant l' estat d' alguna cosa, còm: *va 'l mòn al revés, tot va mal.* **Ir, andar, estar.** || Moure's el rellotge y altres máquines que tenen moviment. **Ir, andar.** || Junt ab el modo, còm: *de puntetes, a peu descals, a cavall, a les*

fosques, a quatre grapes, a peu coix. **Ir, andar.** || Junt ab els gerundis d' altres verbs denota l' acció y execució d' ells, còm: *anar corrent.* **Ir, andar corriendo, correr.** || Junt ab les partícules *a, ab, per, de. en,* y alguns nòms, pren la significació d' ells, còm: *anar a passeig.* **Ir, andar á paseo, pasear.** || Ab la preposició *contra,* denota perseguir o ser de contrari parer. **Ir.** || Ab la preposició *fora de,* significa acció contraria al verb, còm: *anar fora de camí.* **Ir.** || Junt ab algún infinitiu, disposarse per l' acció del verb ab que s' ajunta. **Ir.**

ANAR A CEGUES. fr. Sens véureshi. *Andar ciegamente.* || *Met.* Sens coneixement ni reflexió. *A ciegas.*

ANAR A DIR. fr. Estar a punt de dir alguna cosa. *Tener en la punta* o *en el pico de la lengua.*

ANAR AFORRO. fr. Anar a peu y sense cárrega.

ANAR A LA LUA. fr. *Náut.* Pendre 'l vent per la part del revés de les veles a causa d' un descuit. *Tomar una embarcación por la lua.*

ANAR A LA MATINADA. fr. Entre mariners. *Zarpar antes de amanecer.*

ANAR A LA PRIMA. fr. Entre mariners. *Salir á pescar a puesta de sol.*

ANAR A PUNT DE COMPAS O DE SOLFA. fr *Met.* Obrar ab mesura, fer les coses còm deuen ésser. *Ir alguno con el compás en la mano.*

ANAR BÉ. fr. *Met. fam.* Lograrse, tindre efecte alguna cosa. *Cuajar,*

ANAR, DIR O PARLAR PER ALGÚ. fr. Tirar indirectes, donant a entendre que 's parla per algún subjecte particular. *Tirar á ventana señalada.*

ANAR, NAVEGAR ARRIBANT. Dirigirse a sotavent de la derrota. *Ir, ó navegar arribando.*

ANAR A RETALÓ. fr. *Fam.* Usar de les sabates còm a xinel-les. *Andar en chancleta.*

ANAR VESTIT DELS DÍES DE FESTA. *Ir endomingado.*

ANAR A LA QUE SALTA. fr. Aprofitar l' ocasió quan se presenta. *Andar á la que salta, bribonear.*

ANAR A LA SAGA. fr. Observar els passos y les accions d' algú. *Andar á las vueltas, ir ó andar á los alcances.*

ANAR A LES PALPENTES. Prosseguir ab incertitut buscant els medis pera acertar. *Andar á tientas, á ciegas.*

ANAR ALGUNA COSA A LA GREGA, A LA XAMBERGA, A TRES QUARTS DE QUINZE. Sens ordre ni concert. *Ir alguna cosa fuera de trastes, ó á trompa y talega.*

ANAR ALGUNA COSA MÒLT ESCASSA fr. Havern' hi poch. *Andar alguna cosa muy escasa.*

ANAR A PARTIR. fr. Anar en algún negoci a perdua o a ganancia ab altres. *Ir á la parte, ir de cuartillo.*

ANAR AB ARMES. fr. *Ant.* Joch d' armes.

ANAR EL CARRO PÊL PEDREGAL. fr. Seguir ja de temps malament alguna co a y pitjorant quasi sempre. *Irse á rodar, ir desbaratado.*

ANAR BRANQUEJANT. fr. ANAR PER LES BRANQUES.

ANAR CALENT O FORT ALGÚN NEGOCI. fr. Tractarse ab activitat. *Bullir.* || Tindre l' animal mascle desitjos de femella o tíndrels aquesta d' aquell. *Andar ó estar en celos, estar caliente, apetecer el coito.*

ANAR CORRENT. fr. Fer les coses depressa. *Andar en un pie.*

ANAR D' ASSÍ Y D' ALLÍ, D' UNA PART A L' ALTRA. fr. Divagar, vagamundejar. *Andar de acá para allá, ó de acá para acullá, ó andar vagando.*

ANAR DE CURT O DE LLARCH. fr. Anar ab casaca o hábit talar. *Ir de corto ó con hábitos.*

ANAR DE DALT A BAIX. fr. Caure de dalt a baix. *Dar abajo.*

ANAR DE TORT. fr. Girarse envers un costat alguna cosa que 's mou. *Ladearse, torcerse.* || Dit del qu' está borratxo. *Estar hecho una equis.*

ANAR DERRERA D' ALGÚ. fr. Seguirlo ont va. *Ir al rabo.* || Buscarlo ab diligencia pera pendre'l o per altre fí. *Andar, ir tras alguno.*

ANAR DERRERA D' ALGUNA COSA. fr. Fer les diligencies pera lograrla. *Andar por alguna cosa.* || Preténdrela ab eficacia y instancia. *Andar ó ir tras alguna cosa.*

ANAR ENDEVANT. fr. Avansar, fer algún nou progrés. *Adelantar.* || No detindres en lo que s' está fent o tractant. *Ir adelante.*

ANAR GROS. fr. Dit del riu, anar mòlt crescut. *Ir alto, crecido.*

ANARHI PERDUT. fr. Denota qu' en alguna materia s' obra sense 'ls coneixements o noticies necessaries. *Ir á oscuras, andar á tientas.*

ANARHI TOT. fr. POSAR L' OLLA GRAN DINTRE LA XICA.

ANARHO A DIR. *Expr.* Pera denotar qu' algú estava a punt de dir lo que diu un altre. *Estar á punto de decirlo.*

ANARLI A ALGÚ 'LS PEUS, LES MANS, etc. No estar quiet. *Bullirle á uno los pies,* etc.

ANAR LLEST. *Andar listo.*

ANAR LLUNY D' OSQUES. fr. *Met.* Estar mòlt distant de lo que 's diu, 's fa, o 's vol donar a entendre. *Ir lejos ó muy lejos ó errado.*

ANAR EL COR, EL POLS. Moure's violentament. *Latir el corazón, el pulso.*

ANAR MELLOR O PER MELLOR. Mellorarse en la salut. *Mejorar, convalecer.*

ANAR PASSANT. fr. Mantindres en un meteix estat de salut o conveniencies. *Ir pasando.*

ANAR PER ALT. fr. En el joch de billar saltar al bola fora de la taula. *Ir por alto.* || No advertir o no entendre alguna cosa. *Irse por alto.*

ANAR SOBRE ALGUNA COSA. fr Seguir algún negoci sense perdre'l de vista. *Ir sobre alguna cosa.*

ANAR SOL CÒM UNA ÓLIVA, O CÒM UN MUSSOL, O ANAR FET UN MUSSOL. *Andar como un duende, ó solo como el espárrago.*

ANAR TOT DEIXAT. Anar mal endres at. *Andar desaliñado, desaseado.*

ANAR TOTS A UNA. fr. Obrar de concert pera alguna cosa. *Andar á una.*

ANAR TOT XANO XANO. fr. Caminar poch a poch. *Andar paso á paso.*

ANÉM. *Loc. fam. Vamos, vaya.*

ANÉUHO A ENTENDRE. fr. Denota que no 's pot conciliar la contradicció d' algunes coses. *Ajustadme esas medidas.*

A TOT ANAR. *Expr.* A tota pressa. *A más andar.*

ANAR CÒM UNA PASTORELLA. *Expr. fer.* Caminar a saltets. *Andar de cernidillo.*

BO ÉS ANAR A VISITAR, PERO MELLOR QUI A CASA S' ESTÁ. Aforisme ab que 's significa que no 's deuen frecuentar les cases dels altres pels compromisos que hi pot haver.

DEIXAR ANAR. fr. No fer cas d' alguna cosa, omitirla. *Dejar correr.* || Deixar caure a terra alguna cosa. *Dejar caer.* || Posar en llibertat a un prés, deixar solt lo que 's tenía agafat. *Soltar.* || *Met.* Deixar caure alguna paraula dissimuladament en la conversa. *Dejarse decir.* || En el joch de cartes, no matar la basa podentho fer. *Soltar la baza.*

DEIXARSE ANAR. fr. *Fam.* Explica que alguna persona va tota mal endressada. *Caerse á pedazos, irse ó caerse cada cuarto por su lado, dejarse.* || Precipitarse d' algún lloch. *Dejarse caer, echarse, arrojarse, precipitarse.* || Baixar d' un arbre o per una corda avall, etc. *Descolgarse, dejarse caer.*

DEIXAT ANAR. *Loc.* Equivalent a desgairat. *Dezmazalado, desmadejado.*

DÍGASME AB QUI VAS Y 'T DIRÉ QUI SERÁS. fr. Que indica lo que pot la força dels costums en els companys. *Dime con quién andas y te diré quién eres.*

NO ANAR GAIRE. No trigar mòlt en succeir alguna cosa. *No tardar mucho, no pasar mucho tiempo.*

NO ANIRÁS A ROMA PER LA PENITENCIA. Amenassa cástich greu. *No irás á pagarla en el otro mundo.*

NO VAGI O NO VAGIS TAN DEPRESSA. fr. Ab que se amenassa a algú qu' en altra ocasió més propia pa-

gará 'l mal que ha fet. *A cada puerco le llega su San Martin; no te irás alabando; ya te lo dirán de misas.*

PER ONT ANIRÁS FARÁS CÒM VEURÁS. *Ref.* Denota que tothom déu acomodarse al estil del país ont se trova. *Por donde fueres haz como vieres; á do vas, como vieres, así haz.*

PER TOT ONT VAGIS DELS TEUS HI HAGI. Aforisme ab que 's significa que 's déu procurar no trovarse sense algún parent o amich.

POCH A POCH SE VA LLUNY. *Ref.* Vol dir que totes les coses volen comensament. *Poquito á poco hilaba la vieja el copo.*

QUAN TOT VAGI MAL O MALAMENT. fr *Fam. Cuando todo corra turbio.*

¿QUE HE D' ANAR VOLANT? *Expr. met. fam.* Ab que s' excusa algú quan li donen massa pressa. *Es puñalada de pícaro.*

QUI VA DEPRESSA PLEGA TART. *Ref.* Vol dir que les coses que 's fan depressa surten malament. *Vísteme despacio que estoy de prisa.*

SEGONS CÒM ANIRÁ. fr. Denota que havem d' esperar l' éxit de alguna cosa pera arreglar la nostra conducta. *Conforme diere el dado.*

SEMBLA QUE VAGIS A BUSCAR LA MORT. fr. Se li diu a aquell que va mòlt poch a poquet. *Parece que vayas pisando huevos.*

SENS CÒM VA NI CÒM COSTA. fr. Sens preparació, a bulto. *A secas y sin llover: á tontas y á locas.*

SENS ANARLI NI VENIRLI. *Expr.* Pera donar a entendre que a algú no li importa res alló de que 's tracta. *Sin irle ni venirle.*

TAL HI VA QUE NO S' HO CREU. *Af. Donde menos uno se piensa salta la liebre.* || També 's diu: TAL HI VA QUE NO S' HO CREU A L' HOSPITAL DE LA SANTA CREU.

TOT VA CÒM DÉU VOL. fr. *Irón.* Denota que les coses van malament. *Todo va como Dios es servido, ó á la buena de Dios.*

VAGI UNA COSA PER ALTRA. *Loc.* Denota que una cosa 's recompensa ab altra d' igual estimació poch més o menys. *Váyase lo uno por lo otro.*

VAGI JO CALENT Y RIGUI LA GENT. *Ref.* S' aplica al que prefereix el séu gust a lo que poden dir. *Ande yo caliente y ríase la gente.*

VA 'L RESTO, TOT HI VA. *Loc.* ENVIDAR, 5.

VAL MÉS ANAR SOL QUE MAL ACOMPANYAT. Aforisme ab que 's significa lo perillós d' algunes amistats. *Más vale ir solo que mal acompañado.*

ANAREGNIMA. adj. *Patol.* Se diu de les llagues que 's renoven per la trencadura de la seua cicatris tancada massa aviat. **Anaregnima.**

ANARMÓSTICH, GA. adj. *Miner.* S' aplica al mineral quina crestallisació presenta cares accidentals y anormals **Anarmóstico.**

ANARQUÍA. f. L' estat que no té ningú que 'l governi. **Anarquía.** || Carencia d' autoritat. **Anarquía.**

ANÁRQUICAMENT. adv. m. D' una manera anárquica. **Anárquicamente.**

ANÁRQUICH, CA. adj. Lo que pertany a l' anarquía. **Anárquico, ca.**

ANARQUISTA. m. Partidari de l' anarquía. **Anarquista.** || Socialista enemich de tot principi autoritari. **Anarquista.**

ANARREA. f. *Patol.* Fluxió d' humors de les parts inferiors del còs cap a les superiors. **Anarrea.**

ANARROPÍA. f. *Med.* Tendencia de la sanch a pujar al cap. **Anarropía.**

ANARRÓPICH, CA. adj. Que té relació ab l' anarropía. **Anarrópico, ca.**

ANÁRSE 'N. v. r. Separarse d' algún lloch. **Irse.** || Estarse morint. **Irse.** || Vessarse poch a poch el líquit, aplicantse també al vas que 'l conté; y axís 's diu: *se 'n va vi de la bota,* etc. **Irse.** || En el joch de cartes, descartarse. **Irse de las cartas, descartarse.** Parlant de la roba s' hi sol afegir: *a trossos,* y vol dir *ferse vella o estriparse.* **Irse.** || **Desistir.** || Dit de les substancies espirituoses. **Evaporarse, exhalarse.**

ANARSE 'N AB LA QÚA ENTRE LES CAMES. fr. Rebre un xasco, o anárse 'n avergonyit d' alguna part *Irse, ó salir rábano entre piernas.*

ANÁRSE 'N AB NOSTRE SENYOR. fr. *Morir, Irse al cielo.*

ANÁRSE 'N TOT A RODAR. fr. ANAR EL CARRO PÉL PEDREGAL.

VÉSTE 'N A PASSEJAR, y

VÉSTE 'N EN NÒM DE DÉU. *Loc. met fam.* Manifesta el desagrado o desaprobació de lo que algú proposa, diu o fá. *Anda á pasear ó á paseo.*

ANÁS. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Estahón, prov. de Lleida

ANASARCA. f. *Med.* Acumulació de la serositat en el teixit celular; ve a ésser una mena d' hidropessía. **Anasarca.**

ANASCOT. m. Tela fina de llana, de la qual se 'n fan mantos y altres coses. **Anascote.** || ESCOT.

ANASPASIS. f. *Patol.* Contracció de les parets del ventrell. **Anaspasis.**

ANASTASI. n. p. **Anastasio.** || —(SANT). *Biog.* Capitá dels exèrcits de Roma, natural de Lleida, condemnat a mort a Badalona per ésser cristiá. Va sufrir el martiri junt ab setanta tres dels séus soldats en l' any 305. L' Iglesia 'ls commemora l' onze de Maig.

ANASTASIS. f. *Med.* Transport dels humors a una part elevada. **Anastasis.**

ANASTEQUEIOSIS. f. *Med.* Resolució, complerta separació dels elements d' un còs **Anastequeiosis.**

ANASTOMOSARSE. pron. *Anat.* Juntarse per llurs extrems les ramificacions que ixen de les venes y arteries, o unirse dos tronchs en un sol. **Anastomosarse.**

ANASTOMOSIS. f. *Med.* Dilatació de les venes. **Anastomosis.**

ANASTOMÒTICH. adj. *Med.* Remei eficás pera dilatar els vasos y fer que circuli la sanch. **Anastomático.**

ANASTROF. f. *Gram.* Inversió de paraules sense cap necessitat. **Anástrofe.**

ANASTROFIA. f. *Patol.* Inversió d' una part del còs. **Anastrofia.**

ANAT, DA. p. p. **Andado; ido.** || PASSAT.

ANATEMA. f. Excomunió. **Anatema, excomunión, anatematismo.** || *Met.* EXECRACIÓ, MALEDICCIÓ.

ANATEMISAR. v. a. Fulminar anatemes. **Anatematizar, excomulgar.** || EXECRAR, MALDECIR.

ANATEMATISTA, DA. p. p. y adj. **Anatematizado, da.**

ANATEMATISME. m. ANATEMA.

ANATÍ, A. adj. Que té relació ab l' ánech. **Anatino.**

ANATOLES. m. *Astron.* L' orient del equinocci. **Anatolas.**

ANATOMÍA. f. Disecció de les parts del còs humá pera examinar l' ofici de cada una d' elles y poguerles curar ab acert. **Anatomía, disección.** || Ciencia que tracta de les parts sólides del còs humá y del animal pera sapiguerne la seua figura, situació, lligament, oficis, etc. **Anatomía.** || *Pint* La organisació, tamany, forma y disposició de tots els membres del animal. **Anatomía.** || —FISIOLÓGICA. La que té per obgecte l' estudi dels órgans sans. *Anatomía fisiológica.*

FER ANATOMÍA. fr. ANATOMISAR. || *Met.* Esmicolar, examinar per parts alguna cosa. **Analizar, hacer anatomía.**

ANATÓMICAMENT. adv. m. Conforme ab les regles de l' anatomía. **Anatómicamente.**

ANATÓMICH. m. Professor d' anatomía. **Anatómico, anatomista.**

ANATÓMICH, CA. adj. Lo pertanyent a l' anatomía. **Anatómico**.

ANATOMISAR. v. a. Executar l' anatomía. **Anatomizar, disecar.** || *Pint.* Senyalar exactament en les estatues els ossos, muscles, etc. **Anatomatizar.** || EXAMINAR, ANALISAR.

ANATOMISAT, DA. p. p. **Anatomizado.**

ANATOMISAT. m. ANATÓMICH.

ANATRIPSIA. f. Frega seca u oliosa que 's fá pera donar força a algún membre del còs humá. **Anatripsia.**

ANATRIPSOLOGÍA. f. *Terap.* Tractat sobre les fregues o 'l modo d' aplicarles. **Anatripsología.**

ANATRÍPTICH, CA. adj. Que serveix pera donar regues. **Anatríptico.**

ANATROP. m. *Patol.* Afecció del ventrell o desordre de les seues funcions, acompanyada d' ascos y vómits. **Anátropo.**

ANAYGARSE. v. n. ANYORAR EL PIT.

ANAYGAT, DA. adj. S' aplica a les criatures o als animals qu' anyoren el pit al desmamarles.

ANCA. f. La part posterior del còs entre la cuixa y la cintura. **Nalga, asentaderas, posas.** || En estil jocós y tractantse d' irracionals. **Anca.** || La part de darrera dels animals. **Anca.** || —*Náut.* La part exterior y convexa que forma el casco del barco, a cada costat del codart sota de la bovedeta, y que correspon als caps del jou principal. *Anca.*

ANAR A LES ANQUES. Se diu del que va a cavall demunt les anques. *A ancas, ó sobre las ancas.*

BATRE LES ANQUES. fr. *Ter.* Pegar surres. *Zurrar.*

NO SUFRIR ANQUES. No consentir les cavalcadures que 'ls pugin a cavall a les anques. *No sufrir ancas.*

POSARSE D' ANQUES A LA PARET. f. *Fam.* Defendre tossudament una opinió o dictamen. *Ponerse de pies en la pared.*

ANCALSAR. v. a. *Ant.* ACONSEGUIR.

ANCIÁ, NA. adj. La persona que té mòlts anys. **Anciano.**

ANCIANITAT. f. Etat avançada, vellesa. **Ancianidad, vejez.** || *Ant.* ANTIGUITAT.

ANCIANS. m. pl. Nòm que 'ls juéus donaven a les persones més importants. **Ancianos.**

ANCILOBLÉFARON. m. *Patol.* Malaltía que consisteix en l' unió dels parpres superiors ab els inferiors. **Ancilobléfaron.**

ANCILOGLOSIS. f. *Patol.* Malaltía de la llengua, durant la qual no pot moure 's lliurement a causa de les seues adherencies ab la part inferior de la boca; pot ésser congénita y accidental. **Anciloglosis.**

ANCILOMELA. f. *Cir.* Sonda còrba. **Ancilomela.**

ANCILOMERISME. m. *Patol.* Reunió de parts que deuen estar naturalment separades. **Ancilomerismo.**

ANCILOTOM. m. *Cir. ant.* Mena de bisturí còrb que s' usava antiguament. **Ancilótomo.**

ANCILS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Benasch, prov. d' Osca.

ANCIOLA (Port d'). *Hidrog.* Part del S.O. de l' illa de Cabrera (Balears).

ANCIROIDES. adj. *Ant.* S' aplica a les diverses parts del còs qu' afecten la forma de ganxo o gafet. **Anciroides.**

ANCISTROIDES. adj. Que té la forma d' un ham **Ancistroides.**

ANCH. adv. *Ant.* MAI. || AMÉS. || ENCARA, ENCARA MÉS || TAMBÉ.

ANCHS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Moncortés, prov. de Lleida.

ANCLA. f. *Náut.* ÁNCORA.

ANCLAR (Montanya de). *Orog.* Montanya que hi ha a la dreta del riu Valira, demunt meteix d' Andorra.

ANCOLLA. f. *Ter.* Gerra de gran cabuda. **Tinajón.**

ANCOR. adv. *Ant.* ENCARA.

ÁNCORA. s. f. Peça grosa de ferro ab dues llengües còm la punta del ham, que tirat al mar ab la gúme a deté les embarcacións, y les sosté contra 'ls cops dels vents. **Ancla, áncora.** || —DE GRILLET. *Náut.* La que s' usa ab cable y cadena, té 'l cap de ferro y en lloch d' argamell té un gros grillet pera subjectar el cable. *Ancla de grillete.* || —DE LA ESPERANSA. La qu' es mòlt gran, dita aixís per ésser de major seguretat y 'l darrer recurs que queda. *ncora de la esperanza.*

ALSAR ÁNCORES. fr. *Náut. Levar áncoras, desaferrar, zarpar.*

ESTAR AL ÁNCORA. Estar la nau assegurada ab ella. *Estar en anclas, ó sobre las anclas ó las áncoras.*

FERMAR LES ÁNCORES. *Loc. ant.* ALSAR ÁNCORES.

TIRAR ÁNCORES. *Anclar, ancorar, echar las anclas ó áncoras, dar fondo.*

ANCORATGE. m. La acció de tirar les áncores al mar. **Anclaje, ancoraje.** || Llòch ont dòna fons la nau. || El dret que 's paga en els ports pera donar fons. **Anclaje, ancoraje.**

ANCORCA. f. Argila pura groga que s' usa pera pintar. **Ancorca.**

ANCORDA. f. La corda tivanta o corda retorsuda de la ballesta.

ANCORELL. m. Pedra de dues, tres o més arrobes de pes, que s' usa en la pesca de la sardina. **Ancorel.**

ANCORER. m. Qui fa áncores. **Ancorero.**

ANCORERÍA. f. Lloch ont se fan áncores **Ancorería.**

ANCORETA. f. dim. y

ANCORÓ. m. dim. **Anclote.**

ANCUS. m. *Cir.* Qui no té drets els brassos, de manera que no pot extendre'ls perfectament, y segóns Hipócrates, la deformitat que pot resultar de la luxació del húmer o del antebrás. **Ancus.**

ANCUSA. f. *Bot.* LLENGUA BOVINA.

ANCUSAT. m. *Quím.* Sal produida per la combinació del ácit ancúsich ab una base. **Ancusato.**

ANCÚSICH, CA. adj. *Quím.* Ácit que constitueix el principi colorant de l' ancusa. **Ancúsico.**

ANCUSINA. f. *Quím.* Principi o materia colorant roja de l' ancusa. **Ancusina.**

ANCUT, DA. adj. Que té grans anques. **Nalgudo.**

ANDÁ. m. Camp o artiga ont hi fan dormir el bestiar de llana acorralat ab cledes, pera femar la terra.

ANDADOR. m. Criat de confraría pera avisar als germáns els exercicis a que deuen concorre. **Muñidor, mullidor, llamador.**

ANDALUCITA. f. *Miner.* Mineral compost de sílice, alúmina y potassa, que talla 'l vidre y 'l crestall de roca y es mòlt comú a Europa. **Andalucita.**

ANDALÚS, A. m. Natural o pertanyent a l' Andalusía. **Andalúz.**

ANDALUSADA. f. Exageració. **Andaluzada.**

ANDÁMITS. m. pl. Acció, actitut, modo d' usar o de fer. **Trazas** || *Ter.* Aire, aspecte d' una persona.

ANDANA. f. Rengla. **Andana.** || *Ter.* ONA.

ANDANADA. f. *Mar.* Descárrega de tota l' artillería que 's trova a un costat d' una nau. **Andanada.** || *Ter.* ONADA. || Represió forta. **Andanada.**

ANDANÍ. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Alfarrás, prov. de Lleida.

ANDANT. m. *Mús.* Graciós, un dels cinch moviments fonamentals de la música. **Andante.**

ANDANTÍ. m. *Mús.* Moviment un xich més viu que l' andant. **Andantino.**

ANDELIOTS o VERGUETES. m. pl. *Mar.* Anelles de fusta ab que 's guarneixen les veles triangulars. **Andeliotes.**

ANDERRIS. m. pl. *Ter.* CLAMÁSTECHS.

ANDES. f. pl. LLITERA, BAYART. || *Ant.* LLIT DE MORTS. || *Ant.* PEANYA. || *Geog.* Montanyes d' América.

ANDÍCOLA. adj. Pertanyent als Andes. **Andícola.**

ANDILÚ. m. Eina de boix usada pels sabaters pera treure vius. **Andilú.**

ANDILLA. *Geog.* Vila de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a mitjorn del puig del séu nòm y té 1,457 hab. || — (PUIG DE). *Orog.* Puig de la Se ra Salada al confí de les provs. de Castelló, Terol y Valencia; té 1,589 metres d' altitut.

ANDORRA. *Geog.* República, petit estat independent ab 5,231 habitants que ocupa l' extensió de 452 k l. quadrats. Antich senyoriu, que restá tri-

Mapa comarcal d' Andorra

butari del Bisbat d' Urgell y de França quan va passar al domini d' aquesta nació a les derreríes del sigle XIII, el comtat de Foix. El tribut anyal satisfet a França es de 960 franchs y 460 el que cobra el bisbe d' U gell, representats el diocessá de la Seu y el govern francés per un veguer, que formen part del Consell general de les valls, compost per 24 membres, quatre per cada una de les sis parroquies. El servei postal y telegráfich está regit per les lleis franceses, la moneda es espanyola, y se parla oficialment la llengua catalana. || — (VALL DE). *Orog.* Vall situada entre dues estribacions del Pirineu al NE. de la prov. de Lleida y al NO. de la de Girona. Es un territori accidentat, que reguen les aigües del riu Valira y forma sis parroquies, que son: les de Andorra la Vella, Canillo, Encamp, La Massana, Ordino y Sant Juliá de Loria. || —LA VELLA. *Geog.* Poble de la vall del sèu nòm, situat a la dreta del riu Valira; es cap de la parroquia aixís anomenada.

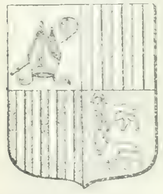

Escut d' Andorra

ANDORRÁ, NA. m. Natural o pertanyent a la vall d' Andorra. **Andorrano.** || Pobre, vagamundo. **Guitarrón, guitón, tuno.**

FER L' ANDORRÁ. fr. Fer el desentés quan no 's vol convenir en lo que 's proposa o demana. *Hacerse el memo, llamarse andana.*

ANDOSSÍEU. *Ter.* y

ANDOSSÍAU. *Ter.* A DÉU SIAU.

ANDRAITX. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Palma; és a ponent de l' illa y té 7,512 hab.

ANDRARTROCAFIA. f. *Med.* Caries de les articulacions del cos humá. **Andrartrocace, andrartrocafia.**

ANDRÉS (Jascinte). *Biog.* Metge, nascut a Hostalrich. Desde l' any 1651 fins a 1675 va desempenyar la cátedra de medicina a Barcelona. Va deixar escrita una obra titolada *Praticæ Gotholorum pro curandis humani corporis morbis*

— (JOAN). *Biog.* Famós moro del sigle XV, convertit al cristianisme; era fill de Xátiva. L' any 1487 va escriure 'l llibre: *La confusión de la secta de Mahoma*, que ha estat traduida al francés per Lefevre de la Boderie, y que va obtindre gran éxit en temps del seu autor.

ANDRESSAMENT. m. *Ant.* ADRESSAMENT.

ANDRESSAR. v. *Ant.* ADRESSAR. || ENDRESSAR, 3.

ANDRÉU. m. Nòm d' home. **Andrés.**

PER SANT ANDRÉU PLUJA O NEU. Aforisme ab que 's significa el temps que acostuma fer per tal diada. També se sol dir: PER SANT ANDREU PLUJA O NEU O FRET MÒLT GREU.

ANDREU (Clara). *Biog.* Insigne monja mallorquina, nascuda a Palma l' any 1596 y morta l' any 1628 al monestir de les gerónimes de la vila de Inca. Va pendre 'l vel blanch l' any 1604, professant nou anys desprès. El seu extraordinari zel relligiós li va ocasionar algunes mortificacions. L' any 1627 se va obrir expedient en averiguació de la seua vida, costums, raptes, visions y revelacions, resultant meréixer a les seues germanes de clausura 'l concepte de santa que li confería la veu popular.

—(FELIP). *Biog.* Esculptor, nat a Valencia l' any 1757, mort en la meteixa ciutat envers l' any 1820. Era deixeble de la Academia valenciana de St. Carles y essent mòlt jove va obtindre 'l titol d' académich de mérit, y tinent director de pintura desde principis del sigle XIX fins a la seua mort. Sols s' esmenten d' ell dues estatues: *La Pintura* y *La Esculp-*

tura, fetes pera solemnisar la entrada del rei Carles IV a Valencia l' any 1802.

—(JOSEPH). *Biog.* Relligiós mallorquí del sigle XVI, a qui s' ha cregut fill de Tarragona y nat l' any 1585. Traduí al castellà el llibre *Blanquerna,* d'en Ramon Lull.

—(RAMON). *Biog.* Argenter gironí del sigle XIV, qui l' any 1357 va fer els baixos relleus del preciós retaule d' argent del altar major de la Seu gironina, comensat per mestre Bartumeu.

—Y PONS (BENET). *Biog.* Mestre de música excelent, nat a Mahó l' any 1803. Deixeble d' Alaquer y capellà còm ell. Era mestre de capella a Sta. María, de Mahó, desde 1826, admirant el seu art de tocar l' orgue. Tinguè deixebles tan aprofitats còm els germans Frontí, Grafulla, Protti, Manent, etc. Es autor d' obres didàctiques y de importantes composicions musicals relligiosas y profanes, entre elles: *La Fidanzata,* ópera en tres actes, (1846); *Repertorio de misas á toda orquesta.* Era innovador professional; simplificà el cant plà, reformantlo ab ventatja

ANDREUET. n. p. Diminutiu d' ANDRÉU. **Andresito.**

ANDREVÍ (Francisco). *Biog.* Prebere, mestre compositor, famòs pels seus coneixements y trassa musical. Sis vegades va triomfar en les oposicions de mestre de capella, obtenint en 1830 la del Palau Real. Entre 1814 y 1819 ho va ésser en la iglesia de Sta. María del Mar, a Barcelona. L' any 1836 va tindre d' emigrar de Madrit per causes polítiques y establert a Burdeus va ésser mestre de capella de la catedral d' aquella ciutat. L' any 1849 va tornar a Barcelona y se li confià la mestría de la Mercé que va ocupar fins que va morir (1853). Era fill de Sanahuja ont va néixer l' any 1786. Va deixar escrites moltes composicions musicals y una notable obra didáctica: *Tratado teórico-práctico de armonia y composición* (1848 primera edició y en 1885 la segona, Barcelona), que va ésser traduida al francés poch després de publicada.

Francisco Andreví

ANDROFOBIA. f. *Med.* Horror als homens. **Androfobia.**

ANDRÓFOR. m. *Bot.* Filament de les flors. **Andróforo.**

ANDROGEA. f. *Bot.* Conjunt dels fils de la flor de una planta. **Andrógea.**

ANDROGENESIA. f. *Fil.* Estudi del desenrotllo físich y moral del home. **Androgenesia.**

ANDROGINARIA. adj. f. *Bot.* Calificatiu de les flors que 's tornen dobles per la reunió de les dues classes d' orgues sexuals. **Androginaria.**

ANDROGINIA. f. *Bot.* Reunió dels dos orgues sexuals en una meteixa flor o planta. **Androginia.**

ANDROGINÍFLOR. adj. *Bot.* Que 's composa únicament de flors hermafrodites o andrógines. **Androginífloro.**

ANDROGINIMASCULÍFER, A. adj. *Bot.* Que produeix flors mascles y hermafrodites. **Androginomasculífero.**

ANDRÓGINO. m. Quí es juntament mascle y femella. **Hermafrodita, andrógino.**

ANDRÓMEDA. f. n. p. **Andrómeda.** || *Astrol.* Constelació septentrional que té cinquanta nou estrelles. **Andrómeda.**

ANDRÓMINA. f. Trapassería, enredo ab que 's preté alucinar. **Andrómina, tramoya.**

ANDRÓMINES. f. pl. Trastos petits y de poca importancia. **Chismes, bagatelas.**

ANDRONA. f. Carreró estret o cel obert de cinch pams que 's deixa entre dues cases veines pere rebre claror. **Callejón.**

ANDROPÉTAL, A. adj. *Bot.* Flors dobles quins fils s' han transformat en pétals sensills y múltiples. **Andropétalo.**

ANDRÓTOM, A. adj. *Bot.* Flor de fils dividits en dues parts per una mena d' articulació. **Andrótomo.**

ANDULL. m. Fulla de tabaco, llarga y arrollada. **Andullo.** || *Mar.* El teixit que 's posa en les xarretes y corrioles pera evitar el róssech. **Andullo.**

ANDURAIR. v. a. *Ant.* ENDURIR.

ANDURINA. f. *Mar.* Cap de corda de dues braçes ab que s' atraca y cenyeix la vela al arbre. **Andorina.**

ANDURRIALS. m. pl. Paratges extraviats o fora de camí. **Andurriales.**

ANDUVI. m. *Ter.* ENTUVI.

ANEB A. s. *Med.* Quí no té la etat núbil, impúber. **Anebo.**

ANÉCDOTA. f. Noticia, novetat, ocurrencia ignorada avans. **Anécdota.**

ÁNECH. m. Aucell d' aigua d' uns trenta cinch centímetres d' alsada, potes roges y curtes, dits units ab una membrana, bech a manera d' espátula, convexe demunt la punta, y còs clapat de blanch, negre y blau. **Anade, pato.** || — DE MAR. f. Ánech marí de color blanch y fosch. *Abucasta.* || —NOVELL. *Anadón.* || — PETIT. *Anadeja.* || — DE BOSCH. || — D' AIGUA GRÓS. || — MARSENCH. || — CAP-ROIG. *Sibón.* || — PALETER. || —D' AIGUA PETIT. *Sarceta menor.* || —GABAIX. || — GABAIX MUT. || — DE CRESTA. || — XACOLATER. Nòms aplicats a les diferentes especies del género *Anas.* || —CAPBUSSÓ. Especie del género *Colymbus.*

ANAR CÒM ELS ÁNECHS. fr. Caminar decantantse a dreta y esquerra. *Anadear.*

FER L' ÁNECH. fr. Morir boquejant. *Boquear, morir, espirar.* || Ofegarse. *Anegarse, ahogarse.*

POLL D' ÁNECH. *Anadino.*

ANEDA. *Ant.* ANECH.

ANEGA. f. *Bot.* ANET.

ANEGAR. v. a. *Ant.* OFEGAR. || INUNDAR.

ANEGARSE. v. r. Ofegarse. **Anegarse, sumergirse.**

ANEGAT, DA. p. p. **Anegado, da.**

ANEGUET. m. dim. **Anadón.**

ANEILESIS. f. Direcció que prenen els gasos intestinals cap a la part superior del canal digestiu, produint torsaments o cinglades de mal de ventre. **Aneilesis.**

ANELÉCTRICH, CA. adj. *Ant.* Privat d' electricitat. **Aneléctrico.**

ANELITS. m. pl. *Zool.* ANNÉLITS.

ANELL. m. Adorno d' or, plata, cornalina, etc., que 's posa als dits de les mans; generalment hi va engarsada alguna pedra fina. **Sortija.** || *Arquit.* La forma d' anell ab que termina la part superior de la columna. **Collarino.** || VIROLLA. || — ASTRONÓMICH. *Loc.* Cercol de metall graduat, ab la seua corresponent alidada, que serveix pera pendre l' altura dels astres. *Anillo astronómico.* || —DEL PESCADOR O DEL PAPA. *Expr.* Anell pera segellar els breus. *Anillo del pescador.* || —DE SALTAR. Joch de nois posats en dues fileres, un dels quals amaga entre 'ls de sa part una prenda, y si un altre del partit contrari endevina quí la té, no 's mou ningú; pero si s' erra, 'l darrer de la fila del que l' amaga fa un salt endevant, tenint tot això d' avantatge: se segueix fentho aixís alternativament, y guanya la fila que arriva primer al lloch senyalat. *Salta tú y dámela tú.*

ANELL AL DIT HONRA SENSE PROFIT. *Ref.* Adverteix que no 's deu gastar 'l diner en lo que sols serveix

de faust o vanitat *Anillo en el dedo honra sin provecho.*

AL ANELL. m. adv. ANELL DE SALTAR.

ESTAR BÉ LA PEDRA AL ANELL. *Ant.* VINDRE CÒM L' ANELL AL DIT.

VINDRE CÒM L' ANELL AL DIT. fr. *Fam.* Significa que una cosa s' ha dit o fet ab oportunitat. *Venir de perilla, ó como pedrada en ojo de boticario.*

ANELLA. f. Cércol de ferro ab una espiga pera clavarlo. **Armella.** || Anella grossa de ferro, bronse o llautó, que 's posa a les portes de les cases pera picar ab ella demunt d' un' altre pessa del meteix metall y ferse sentir dels estadants. **Aldaba, aldabón.** || La de les cortines. **Anilla.** || La malla de la cadena. **Eslabón.** || La que 's posa per ansa als caps de les caixes o baguls. **Aldabón.** || La que 's fica a la paret pera lligarhi 'ls cavalls, etc. **Arrendador.**

COP D' ANELLA. *Loc. Aldabada, aldabazo.*

TRUCAR LA PORTA AB L' ANELLA. *Aldabear, llamar.*

ANELLÁS. m. aum. **Sortijón.**

ANELLASSA. f. aum. **Aldabón.**

ANELLAT, DA. adj. *Blas.* Que té anells. **Anillado.** || Que té forma d' anell. || m. pl. *Zool.* Divisió del regne animal, que comprén els articulats, quins cossos se componen d' anells encadenats. **Anillados.**

ANELLET. m. dim. **Anillejo, anillico.**

ANELLETA. f. dim. **Aldabilla.** || La que 's porta per adorno a les orelles. **Zarcillo.** || En els telers; ullets de vidre. **Gafetes.**

ANELLS. m. pl. En els insectes, cuchs y altres animals, les parts en que tenen dividit el còs y que representen uns anells. **Anillos.**

ANÉM. *Int. fam.* **Vamos.**

ANEMIA. *Med.* Estat particular del sistema circulatori en que la sanch, pobre o escassa, no té prou influencia vivificadora demunt l' organisme. **Anemia.**

ANEMOGRAFÍA. f. *Fís.* Part de la física que tracta de la descripció dels vents. **Anemografía.**

ANEMÒMETRE. m. Instrument que serveix pera midar la forsa y velocitat del vent. **Anemómetro.**

ANEMOMETRÍA. f. L' art de midar la forsa y direcció del vent. **Anemometría.**

ANÉMONA. f. *Bot.* Planta de la fam. de las ranunculácees que té a l' arrel una seba, y quines flors de sis pétals son grans y mòlt vistoses, haven'hi de molts colors. **Anémone.** || Flor d' aquesta planta. || —DE MAR. *Zool.* Pólip carnós y radiat, que sembla una flor. *Actinia.*

ANEMÓNICH. adj. *Quím.* Ácit que s' extreu de l' anémona. **Anemónico.**

ANEMONINA. f. *Quím.* Substancia acre, olorosa y concreta, que s' extreu de l' anémona y sols es soluble a l' aigua o al alcofoll calent. **Anemonina.**

ANEMÓSCOP. m. Instrument que serveix pera indicar la direcció del vent. **Anemóscopo.**

ANEMOSCOPIA. f. Endevinació del pervindre valentse dels vents. **Anemoscopia.**

ANEMOTROPO. m. *Arts. y Of.* Motor impulsat pel vent, que s' emplea als molins de xacolata. **Anemotropo**

ANENTERENCIA. f. *Med.* Falta de sanch als budells. **Anenterencia.**

ANENTEROTROFIA. f. *Med.* Disminució del volum dels budells. **Anenterotrofia.**

ANEOS. s. Perdua de la veu; la persona que la pert. **Aneos.**

ANEPITIMIA. f. *Med.* Inapetencia total. **Anepitimia.**

ANEQUET. m. dim. Ánech jove. **Anadoncillo.**

ANEROIDE. adj. Barómetre aneroide; nòm donat a un instrument que fa l' ofici de barómet e y del qual un tubo vuit d' aigua y encorbat sobre sí meteix és la pessa principal. **Aneroide**

ANERPONT. adj. *Hist. nat.* Que pot enfilarse pels arbres y les parets. **Anerponte.**

ANESIA. f. *Med.* Remissió o disminució dels síntomes d' una malaltia. **Anesis o anesia.**

ANESIPOMA adj. y m. Calificació dels peixos que tenen l' opércul móvil. **Anesipoma.**

ANESTESIA. f. *Med* Falta o privació general o parcial de la sensibilitat, ja per efecte d' una malaltía, ja produída artificialment. **Anestesia.**

ANESTÉSICH, CA. adj. Lo que pertany a l' anestesia. || Lo que causa o produeix l' anastesia. **Anestésico.**

ANESTISIA. f. *Med* Mena de parálisis que consisteix en la perdua de les sensacions y més particularment de la del tacte. **Anestisia.**

ANET. m. ÁNECH. || m. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, mòlt semblanta al fonoll y que s' usa en medecina pera fer dormir. **Eneldo.**

ANÉTICH, CA. adj. m. *Terap.* Calificatiu de tot remei que disminueix els dolors o la gravetat dels síntomes. **Anético.**

ANETO. *Orog.* És el pich més alt del Pirineu (3.432 met demunt el nivell del mar) a la frontera de les provs. de Lleida y Osca, a ponent de la Vall d' Arán. || *Geog.* Poblet situat en el marge del Noguera.

ANEU (Vall de). *Orog.* Valleta de la part alta de la prov. de Lleida; comensa al port de la Bonaigua, frontera de la Vall d' Arán, y acava a la vora dreta del Noguera Pallaresa; les seues poblacions més importantes son Valencia y Esterri d' Aneu.

ANEURISME. f. *Cir.* Tumor sanguinós que 's forma per la relaxació o fractura d' una arteria. **Aneurisma.** || —DEL COR. Dilatació de les cavitats del cor. *Aneurisma del corazón.* || —FALS ANEURISMA. Tumor format per la sanch escampada fora d' una arteria. *Falso aneurisma.*

ANEXAR. v. a. Unir o agregar una cosa a un' altra ab dependencia d' ella. S' usa principalment parlant de l' agregació d' una ciutat, provincia o nació a un' altra, o d' un benefici ecclesiástich a un altre. **Anexar, anexionar.**

ANEXE, A. adj. Ab que s' expressa qu' una cosa és aprop d' un' altre o hi está ajuntada. **Anexo.**

ANEXES. f. pl. Drets y coses accessories d' un' altre principal. S' usa còm fórmula en els instruments públichs, junt ab la veu ANEXITATS. **Anexidades, conexidades.**

ANFALONIRSE. v. r. *Ant.* ENFALONIRSE, ENUJARSE

ANFANT. m. *Bot.* Dilatació d' un peduncle que conté moltes flors. **Anfanto.**

ANFEMERINA. adj. f. *Med* Febre qu' acomet diariament al malalt. **Anfemerina.**

ANFESTA *Geog.* Arrabal del dist. munpal. de Molsosa, prov. de Lleida.

ANFIBIOGRAFÍA. f. La part de la zoología que tracta dels anfibis. **Anfibiografía.**

ANFÍBOL. *Miner.* Silicat de cals, magnesia y óxit de ferro, ab algunes partícules d' alumini. Comprén tres minerals: la *tremolita*, l' *actinot* y l' *hornblenda.* Les roques anfibóliques s' usen pera obtindre la fosa dels vidres negres o verts. **Anfíbol.**

ANFIBOLITA. f. *Geol.* Roca que 's compón essencial y quasi exclusivament d' anfíbol en estat crestallí. **Anfibolita.**

ANFIBOLOGÍA. f Doble sentit que resulta, més aviat que de l' ambigüetat de les paraules, del modo de colocarles en el discurs. **Anfibología.**

Vista general d' Andorra la Vella. — Casa de la Vall a Andorra la Vella. — Palanca y porta de Sant Juliá
Vista de Les Escaldes.

Andorra la Vella

La Massana

ant Juliá de Loria

Santuari de Ntra. Sra. de Meritxell

ell general de la Vall

Les Escaldes

Plana d' Encamp. — Primeres cases de Soldeu; al fons montanyes del Valira y dels Pessons. — Cercle granítich de Font-Negre y fonts del Ariége desde 'l Port de Frá Miquel.

ANFICARPI, A. adj. *Bot.* Calificatiu de les plantes quins fruits son de dues formes y maduren en époques diferentes **Anficárpeo.**

ANFICIÓ. m. *Paleont* Animal carnívor fósil, trovat al departament de Gers (Fransa), quin sistema dental es semblant al del gos, ab la circunstancia de que 'l demés de la seua calavera se sembla més a la dels òssos. **Anfición.**

ANFICIRT m. *Astron.* Aspecte de la lluna en son quart creixent, quan li manca poch pera ser plena, y en són quart menguant, quan fa poch que hi ha entrat **Anficirto.**

ANFIDIARTROSIS. f. *Anat.* Articulació que permet el moviment en dues direccións, com la de la barra inferior ab els temporals. **Anfidiortrosis.**

ANFIEXAEDRE adj. *Min.* Calificació de les substancies minerals quins crestalls presenten la forma d' un prisma exáedre. **Anfiexáedro.**

ANFÍGEN. adj. *Quím.* S' aplica als cossos simples que, combinats ab altres, produeixen ácits y bases. **Anfígeno.**

ANFIMÉTRICH. adj. *Min* Se diu de les substancies que presenten nna incidencia igual en algunes cares de llurs crestalls **Anfimétrico.**

ANFIPROSTILS. m pl *Arquit.* Temples dels antichs que tenien quatre columnes devant y quatre darrera **Anfiprostilos.**

ANFIT. adj. *Quím* Calificatiu de les sals obtingudes per medi de la combinació de compostos produits per la unió de cossos anfigens. **Anfido.**

Antora

ANFITEATRE. Vegis AMFITEATRE.

ANFITROPIA f. *Bot.* Fenómen que consisteix en enrotllarse per tots dos caps l' embrió d' una planta. **Anfitropia.**

ANFODELITA. f. *Min.* Silicat de alúmina y cals, de color cendrós, verdós o rogench. **Anfodelita.**

ÁNFORA. f. Gerra de terrissa que te dues anses y acaba en punta per la banda de baix **Anfora.**

ANFÓS. n. p. **Alfonso, Ildefonso**

ANFÓS. *Ictiol.* Nóm ab que 's desígna en les Balears el *Mero.* || — BORD. || — JUEU. || — BURRO. Diferents nòms ab que 's coneix en les Balears l' *Espinephelus ruber.*

ANFÓS (Cap d'). *Hidrog.* Cap de la banda N de l' illa de Menorca.

ANGANILLES y **ANGARILLES.** f. pl. Sella pera anar les dones ab comoditat a cavall. **Jamugas.**

ÁNGEL. m. Esperit celeste criat per Dèu pera 'l seu ministeri. **Ángel.** || Peix xato semblant a la rajada. **Angel, lija, malgacho, pintarroja.** || *Met.* Noi petit. **Angelito, ángel.** || Figura de noi que posen als retaules. **Angelote.** || m. Nóm propi d' home. **Ángel.** || — DE LA GUARDA El que Dèu tè senyalat a cada persona pera que 'l lliuri de tentacións materials y perills espirituals. *Ángel de la guarda ó ángel custodio.* || *Met.* El protector d' algú. *Ángel de la guarda.* || — MAL. El diable o dimoni. *Ángel malo ó de tinieblas.* || — BO O DE LLUM. El qui no va prevaricar. *Ángel bueno ó de luz.* || — BUFADOR *Loc.* Se diu del que tè grans galtes. *Angelón de retablo, carrillos de monja boba.* || — DE PEGA. Expressió irónica que's dirigeix al que es tonto o fingeix extremada innocencia. *Angelito, angelico.* || — GRAS. ÁNGEL BUFADOR. || *Ictiol.* Nóm vulgar de la *Squatina lævis.* **Angel. Angelote.**

CANTAR COM UN ÁNGEL O TINDRE VEU D' ÁNGEL. fr. *Fam.* Denota la habilitat y dolsura ab que canta alguna persona. *Cantar como un ángel.*

ES UN ÁNGEL. Expressió pera denotar la innocencia o bon geni d' algú. *Es un ángel.* || fr. *Fam.* Expressa al hermosura d'una persona. *Es un ángel ó como un ángel.*

ÁNGELA. f. Nóm de dona. **Ángela.** || Interjecció afirmativa. **Eso mismo, eso es ello, bravo.**

ÁNGELA BARCELONINA. *Biog.* Aixís és coneguda en els llibres una dona catalana de la qual se 'n tracta ab gran elogi entre les dones més ilustres de Espanya. Era mòlt entesa en les llengües y lletres gregues y llatines.

— SERAFINA, (MARGARIDA). *Biog.* Introductora a Espanya del ordre de les Caputxines. Va néixer a Manresa l' any 1543. Va solicitar l' ajuda del rei Felip ters pera fundar en 1599 el primer convent de aquella ordre a Barcelona, acavant 'hi ella 'ls seus díes. Va rebre 'l vel y títol de fundadora, Prelada y Abadesa de la seua relligió y convent l' any 1602.

ANGELÁS. m. aum. **Angelote.**

ANGELATS DE DALT. *Geog.* Veinats de la Vall de Ribes.

ANGELET. m. dim. S' aplica als nois per la seua innocencia. **Angelico, angelito.**

ANGELETA. n. p. Diminutiu d' Ángela. **Angelita.**

ANGELETS. m. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que creix entre 'ls sembrats y fa unes floretes blaves quin cálzer té moltes escates. **Azulejo, cabezuela, escobilla, aciano.**

ANGÉLICA. f. *Bot.* Planta dels Pirinéus; té les fulles retallades y espinoses, l' arrel grossa, molsuda y en figura de fus, grisa y arrugada per fora y blanquinosa per dintre. **Ajonjera, aljonjera, ajonje, angélica, carlina, cardo aljonjero.** || Purga d' herbes cordials y manná clarificat **Angélica.** || La llisó que 's canta 'l dissapte sant pera beneir el ciri pascual. **Angélica.** || — ARCANGÉLICA. f. Planta que 's diferencía de la angélica en que la part superior de la seua fulla está dividida en pollagóns. *Angélica arcangélica.* || — BORDA. Planta de la familia de les umbelíferes. *Angélica silvestre.* || — CARLINA. v. CARLINA. || — D' OLOR. *Angelica* odorifera.

ANGELICAL. adj. ANGÉLICH.

ANGELICALMENT. adv. m. Ab candor e innocencia. **Angelicalments.**

ANGÉLICH, CA. adj. Lo que pertany al ángel. **Angelical, angélico.**

ANGELÍCEU adj. *Bot.* Semblant a la angélica. **Angeliceo.** || f. pl. Tribu de plantes que tenen per tipo l' angélica.

ANGELINA. n. p. Diminutiu d' Angela. **Angelina.**

ANGELINS. m pl. *Bot.* Planta de la familia de les llabiades, que 's cría en la regió pirenenca y quina infusió es tónica y astringenta. **Camedrio de los bosques.**

ANGÉLIQUES. f. pl. Relligioses d' un ordre fundada a Italia per Lluisa Toselle. **Angélicas, guastalinas.**

ANGELITES. m. pl. Heretges que seguíen a Sabeli. **Angelitas.**

ANGELÓ. m. dim. d' ángel. **Angelito.**

ANGELOLATRÍA. f. Cult que 's dòna als ángels. **Angelolatria**

Manel Angelón

ANGELÓN Y BROQUETAS (Manel). *Biog.* Publicista notable. Va néixer a Lleida l' any 1831 y va morir a Barcelona l' any 1889. Era advocat y periodista. Va esser director de *La Flaca.* Queden com a mostra del seu talent d' escriptor, el drama *La Verge de les Mercés* y les noveles *Treinta años ó la vida de un jugador; Flor de un día, Espinas de una flor; ¡Atrás el extrangero! El pendón de Santa Eulalia* y altres no tan llegides.

ANGELUS. m. Oració instituída per la Iglesía católica pera honrar el misteri de la Encarnació. **Angelus.**

ANGEVÍ, NA. adj. El natural d' Angers o del Anjou y lo pertanyent a ells o a llurs terres. **Angevino.**

ANGIECTASIA. f. *Med.* Nóm genérich de les dilatacións dels vasos y del cor, cóm centre de la circulació. **Angiectasia**.

ANGINA. f. *Med.* Inflamació del tel mucós que cubreix la gorja o 'l comensament del canal respiratori. **Angina** || — MALIGNA. f. Angina que dificulta lo meteix la deglució que la respiració. *Hianco.*

ANGIOGRAFÍA. *Anat.* Descripció dels vasos del cós humá y de's cossos animals. **Angiografía.**

ANGIOHEMIA. f. *Med.* Congestió sanguínea. **Angiohemia**

ANGIOHIDROGRAFÍA. f. *Anat.* Descripció dels vasos linfátichs. **Angiohidrografía.**

ANGIOHIDROTOMÍA. f. *Anat.* Anatomía o disecció dels vasos linfátichs. **Angiohidrotomía.**

ANGIOLOGÍA. f. *Anat.* Descripció de les venes, arteries, nervis y vasos linfátichs. **Angiología.**

ANGIOPIRIA. f. *Med.* Mena de febre inflamatoria. **Angiopiria.**

ANGIORRAGIA. f. *Patol.* Fluix de sanch per excés de forsa. **Angiorragia.**

ANGIORREA. f. *Patol.* Fluix de sanch per falta de forsa. **Angeiorrea, angiorrea.**

ANGIOSCOPI. m. *Med.* Microscopi pera examinar els vasos capilars. **Angioscopio.**

ANGIOSCOPIA. f. *Med.* Art d' examinar els vasos capilars valentse del angioscopi. **Angioscopia.**

ANGIOSIS. f. *Patol.* Malaltía que resideix en el sistema vascular sanguíneu. **Angiosis.** || Sisena familia de la nosología, que comprén totes les malalties que tenen llur assento en el sistema vascular sanguíneu.

ANGIOSPERM, A. *Bot.* Nóm de les plantes quines llevors están closes en pericarps diferents. **Angiosperma.**

ANGIOSPERMÍA. f. *Bot.* Ordre de plantes quines llevors están cubertes d' un pericarp de diferenta naturalesa. **Angiospermia.**

ANGIOSPORIES. f. pl. *Bot.* Fam. de líquens que tenen amagats els esporidis. **Angiospóreas.**

ANGIOTENIA. f. *Patol.* Febre inflamatoria que obra enérgicament sobre 'ls vasos sanguíneus. **Angiotenia.**

ANGIOTOMÍA. f. *Anat.* Disecció dels vasos del còs humá o del dels animals. **Angiotomía.**

ANGIR. v. a. *Ant.* Rodejar una peça de terra ab una vall o tanca. CERCAR.

ANGITIS. f. *Patol.* Nòm genérich de la inflamació dels vasos, sense determinar si son els arterials, els venosos, etc. **Angitis.**

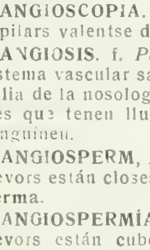

Ramón Anglasell y Serran

ANGLADA (Mas de). *Geog.* Caseriu del terme municipal de Constantí, prov. de Tarragona.

ANGLADES (Les). *Geog.* Veinat de Vilert, prov. de Girona.

ANGLASELL Y SERRANO (Ramón). *Biog.* Catedrátich de economía política, escriptor y orador fácil, elegant y correcte. Va néixer a Barcelona l' any 1821 y va morir a Premiá l' any 1863. Va ésser un dels fundadors del Ateneu Barcelonés. Entre 'ls seus escrits mereix senyalarse el *Compendio de las lecciones de economía política*, donades a l' Universitat de Barcelona l' any 1858, pero no ha deixat cap obra capdal, per més que tots els seus escrits son prou notables.

ANGLE. m. *Ant.* ÁNGUL.

ANGLÉS. adj. *Ant.* INGLÉS.

ANGLÉS (Guillem). *Biog* Frare dominich y escriptor natural de Valencia. Brillava a mitjans del sigle XIV. A aquella catedral se conserva d' ell un manuscrit en llatí, que a continuació porta quinze folis en valenciá, baix la rúbrica: *Comença la exposició breu gramaticalment, en romanç del Cánon y del himno angélico del Sanctus;* és de l' any 1368.

—(PERE MÁRTIR). *Biog.* Bibliotecari del convent de Santa Caterina, a Barcelona, y entés filólech orientalista del sigle XVIII. Era tarragoní, de l' ordre de frares predicadors, y va morí a Barcelona l' any 1754 als setanta tres d' etat. Els pochs escrits originals seus que s' han imprés tenen escassa importancia, y 'ls millors travalls resten inédits, citantse entr' ells la *Historia monedal*, que déu guardarse al arxiu de l' Academia de Bones Lletres.

—Y LLIBERÍO (VICENTS). *Biog.* Poeta popular valenciá, nat l' any 1801 y mort a Valencia l' any 1847. Tenía l' ofici de sabater. Mes, les seus qualitats de festiu y brillant improvisador y l' agudesa del seu ingeni 'l varen fer distingir y estimar per tots els estaments socials. Eren mòlt celebrats els seus *colloquis* o romansos d' estil popular, que revelaven el dó natural que pera fer versos tenía. Algunes de les seues poesíes son encara recitades pel poble valenciá.

ANGLÉS. *Geog.* Vila mòlt industrial de la prov. y bisb. de Girona; part. jud. de Santa Coloma de Farnés. Té varies fábriques de filats; és estació del F.-C. de Girona a Olot y compta 1,626 hab. Está situada a la vora dreta del Ter. || — (ELS). Veinat del dist. munpal. de Montagut, prov. de Girona.

ANGLESOLA (Ramón de). *Biog.* Bisbe de Vich mòlt distingit, natural de Bellpuig. Va ésser capellá del Papa Ignoscent, estudiá cinch anys dret civil en la Universitat de Bolonia L' any 1264 va ésser elegit bisbe de Vich, ont va morir l' any 1298. Del seu zél y bones iniciatives ne donaren testimoni les diverses constitucions sinodals, capitulars y administratives per ell dictades.

Segell d'Anglesola

ANGLESOLA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida; bisb. de Solsona; part. jud. de Cervera. Té 1,696 habitants.

ANGLICÁ, NA. adj. Natural o pertanyent a l' Anglaterra. **Anglicano.** || Qui és de la relligió anglicana. **Anglicano.**

ANGLICANISME. m. *Rel.* Conjunt de práctiques y doctrines relligioses, autorisades còm formant part de la relligió del Estat a l' Anglaterra. **Anglicanismo.**

ANGLICISME. m. Paraula o frase anglesa usada en altra llengua. **Anglicismo.**

ANGLOAMERICA. adj. El natural y pertanyent als Estats Units de l' América Septentrional. **Angloamericano.**

ANGLOFOBIA. f. Passió que a mòlts fa pensar, parlar u obrar sempre contra l' Anglaterra. **Anglofobia.**

ANGLORA (Eussebi). *Biog.* Poeta y escriptor natural de Barcelona, ont va neixer l' any 1832, morint'hi l' any 1875. Era advocat y va escríurer en castellá un poema en deu cants titolat: *La humana comedia*, y algunes poesíes que 's van publicar en un volum després de la seua mort.

ANGLÓS (Estany d'). *Hidrog.* Sòn situats en l'alta Ribagorsa, en els estreps de les montanyes Malehides. || Comarca de les Malehides plena d' estanys.

ANGÓ. m. *Mil.* Mena de llansa curta mòlt usada antiguament. **Angón.** || CABALÍSTICH. Máquina de guerra formada del tronch d' un arbre sense bran-

ques o d' una viga de fusta verda, que ben subjectada 's feia tórcer ab violencia del cap de munt, y després se la deixava anar pera que al adressarse pegués ab una pedra posada expressament y l' engegués a llarga distancia. **Angón cabalístico.**

ANGOISSAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Congoixar.**

ANGOIXA f. *Ant.* ANGUSTIA, CONGOIXA.

ANGOIXAR. v. a. *Ant.* ANGUSTIAR, CONGOIXAR.

ANGOIXÓS. adj. *Ant.* ANGUSTIÓS, CONGOIXÓS.

ANGONA. f. *Patol.* Mena d' estrenyiment de coll que solen patir les dones atacades d' histérich. **Angona, angone.**

ANGONAL. m. La part superior del còs ont se junten les cuixes ab el ventre. **Ingle.**

ANGORCHS. *Hidrog.* Estany del terme de Maranges, prov. de Girona.

ANGRELADES. f. pl. *Blas.* La creu, brodadures y bandes que tenen les dents mòlt petites y 'ls costats rodons per la part inferior ab les puntes enfora, que se posen als escuts d' armes. **Angreladas.**

ANGÚ. *Ter.* Festes que 's fan a les criatures que encara mamen.

ANGUERA (Riu). *Hidrog.* Riuet que baixa del Cogull, passa per **Rocafort**, **Sarreal** y **Barbará**, y desaigua a la vora esquerra del Francolí, devant meteix de **Montblanch**, prov. de **Tarragona**.

ANGUILA. f. *Ictiol* Peix de riu o d' estany, semblant a la serp, que sol tindre fins uns vuitanta centímetres de llargada, quin cos és cilíndrich y quina cua és aplanada; és mòlt llisquent y difícil d' agafar. || — PASTURENCA. || — FARTONA. || — MARESA. || — DE MAR. || — DE RIU. || — VERA. || — ROJA. Diferents nòms aplicats a la anguila vulgar. || — CABOTERA. || — CABOT. Axis s' anomena en les Balears la *Anguilla latirostris.* **Anguila.** || *Náut.* Cada una de les dues fustes llargues inclinades a la vora del mar, per les quals se fá lliscar la nau quan se tira al aigua. **Anguila.** || *Ter.* VIT DE BOU.

Anguila

ESCAPARSE CÒM L' ANGUILA. fr. *Fam.* S' aplica als astuts que ab llurs trapasseríes s' escapen de tot. *Escurriase como una anguila.*

ANGUILA (Punta de la). *Hidrog.* Punta de la boca S.E. de Formentera, Balears.

ANGUILAT. adj Paregut a l' anguila. **Anguilado.**

ANGUILEJAR. v a. Ab que 's significa aquell que camina fent esses. **Culebrear, serpentear.**

ANGUILER. m. Lloch ont se críen anguiles. **Anguilero.** || L' home que les pesca. **Anguilero** || Nòm de una au que s' alimenta de peix. *Mergo vulgar.* || — DE MONYO. *Mergo moñudo.* || — MITJA.

ANGUILERA. f. Cistell ont hi posen les anguiles. **Anguilera.**

ANGUILETA. f. dim. **Anguilita.** || — DE MAR. Nòm que 's dona a Valencia a la *Cepola rubescens.*

ANGUINA. f. *Veter.* La vena de la part angonal. **Anguina**

ANGUINARI, A adj. Lo pertanyent a l' anguina. **Anguinario.**

ANGUÍNEA. adj *Geom.* Se diu d' una hipérbole de tercer grau, que, tenint punts d' inflexió, serpenteja fins al infinit al voltant de la seua assíntota. **Anguínea.**

ANGÜIXAR. v. a. *Ant.* CONGOIXAR.

ÁNGUL. m. La inclinació de dues ratlles que 's junten en un meteix punt. **Angulo.** || — AGUT. Aquell que és més petit qu' un recte. *Ángulo agudo.* || — CURVILÍNEU. El format de dues ratlles curves. *Ángulo curvilíneo.* || — ENTRANT *Fort.* Aquell en que la punta mira envers la plassa. *Ángulo entrante.* || — ESFÉRICH. El que 's forma a la superficie de l' esfera, entre dos cércols máxims que 's tallen. *Ángulo esférico.* || — FACIAL. Ángul format per dues ratlles imaginaries de les que la una baixa desde la part més sortida del front fins a les dents incissives de la barra superior, y l' altra puja desde aquest derrer punt fins al conducte auricular. *Ángulo facial.* || — MIXTILÍNEU. El format per una ratlla recta y altra de curva. *Ángulo mixtilíneo.* || — MORT. *Fort.* ÁNGUL ENTRANT. || — OBLICH. El que 's més petit o major qu' un recte. *Ángulo oblicuo.* || — OBTÚS. El que passa dels noranta graus. *Ángulo obtuso.* || — PLÁ. El format per l' intersecció de dues superficies planes. *Ángulo plano.* || — RECTILÍNEU. El format per dues ratlles rectes. *Ángulo rectilíneo.* || — RECTE. El format per dues ratlles que 's tallen verticalment o que mideix noranta graus. *Ángulo recto.* || — DE REFLEXIÓ. El que 's forma per la superficie plana en que cau un raig de llum, la ratlla que va desde 'l meteix plá als ulls. *Ángulo de reflexión.* || — DEL ULL. *Anat.* L' extrém ont s' uneixen les dues parpelles. *Ángulo del ojo.* || — SÓLIT. El que és fá per més de dos ánguls plans que no están en una meteixa superficie plana, y van a parar a un meteix punt. *Ángulo sólido.*

ANGULAR. a. Donar a dues ratlles la forma d' ángul, o imitarlo d' algún modo **Angular.** || Formar o treure exactament les motllures d' una pessa de metall. || adj. Pertanyent al ángul o semblant a 'n ell. || Os mòlt prim, aixafat y de figura irregular, que ocupa l' ángul nassal del ull. || *Bot.* Que 's trova demunt l' ángul d' un tronch. || — MOVIMENT. *Mecán.* Espai que descriu un cos subjecte a un eix fixe y que roda alentorn del meteix eix. *Movimiento angular.* || — MÚSCLE DEL OMÓPLAT. *Anat* El que s' extén desde l' ángul del omóplat fins a les apófisis transversals de les primeres vèrtebres cervicals. *Músculo angular del omóplato.* || — APÓFISIS ANGULARS. Les orbitaries del coronal corresponents als ánguls dels ulls. *Apófisis angulares.* || COLUMNES ANGULARS. *Arquit.* Les que 's coloquen als ánguls del peristil que no es circular. *Columnas angulares.*

ANGULARI. m. Instrument pera midar ángulfs. **Angulario.**

ANGULARMENT. adv. m. En forma o figura d' ángul. **Angularmente.**

ANGULASTERS (Estany de). *Hidrog.* Estany prop d' Encamp a la Vall d' Andorra,

ANGULET. m. *Arquit.* Cavitat que forma un ángul recte que separa 'ls encoixinats de les fatxades del género rústich.

ANGULÍFER, A. adj. Que presenta ángulfs. **Angulífero.**

ANGULINERVAT, DA. adj. *Bot.* Se diu de les plantes que tenen nirvis angulosos. **Angulenervado, angulinérveo.**

ANGULO (Isidor de). *Biog.* Agrónem, natural de Vilanova y Geltrú (1812), mort a Hospitalet de Llobregat l' any 1854. Va viatjar per Anglaterra y 'ls Estats Units, establintse a Barcelona l' any 1839, ont formá part de la Junta de Comers, del Consell Provincial y de l' Academia de Ciencies y Arts. Va ésser soci fundador del Institut Agrícol Catalá de Sant Isidro y vocal de la Junta d' Agricultura de la Provincia. Entre 'ls seus escrits pericials hi figuren un *Tratado completo de agricultura práctica* y la *Historia de la agricultura española;* una y altre sense acavar, per haverlo sorprés la mort als quaranta dos anys. Va introduir a Catalunya 'l conreu de les moreres multicaulis o de Filipinas.

ANGULÓS, A. adj. Lo que té ánguls. **Aguloso.**

ANGUNIA. f. Aflicció, congoixa, passió d' ánim que fá patir extraordinariament. **Angustia.**

ANGUNIAR. v. a. Fatigar, afligir. **Acongojar, angustiar.**

ANGUNIARSE. v. r. Patir congoixa. **Acongojarse, angustiarse.**

ANGUNIAT, DA. p. p. **Acongojado, angustiado.**

ANGUNIÓS, A. adj. Qui pateix angoixa. **Congojoso, angustiado.** || Lo que causa angoixa. **Congojoso**

ANGUSTIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Planta de fulles mòlt estretes. **Angustifoliado.**

ANGUSTRINA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és als dos costats de la riera del seu nòm y té 518 habitants.

ANGUYAR. v. a. *Ant.* CONGOIXAR.

ANHIDRE. m. *Miner.* Mineral naturalment privat de la seua aigua de crestallisació. **Anhidro.** || *Quím.* Qualsevol cos que no té gens d' aigua. **Anhidro.**

ANHÍDRICH, CA. adj. *Min.* S' aplica als minerals completament faltats d' aigua de crestallisació. **Anhídrico.**

ANHIDRO. adj. *Quím.* Que no conté aigua. **Anhidro.**

ANHIDROHEMIA. f. *Med.* Disminució de la part serosa de la sanch. **Anhidrohemia.**

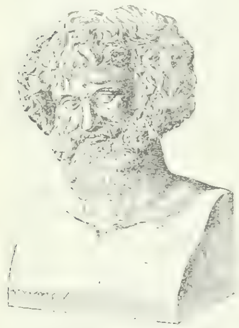
Buste d' Aníbal

ANHILARSE. v. r. ANIQUILARSE.

ANÍBAL. *Biog.* General cartaginés fill d' Amilcar Barca, que va néixer l' any 247 avans de J. C. y en les cróniques antigües de Catalunya, figura sovint còm capdill en las lluites contra els romans sostingudes. Segóns Plini, el nòm de aquell cartaginés, se havia apropiat en son temps en aquesta banda de la costa del Mediterrani, pera designar les atalaies, que s' anomenaven *Torres d' Anibal.*

ANICET. n. p. **Aniceto.**

ANIDROSIS. f. *Med* Disminució o privació total de la suor. **Anidrosis.**

ANIERAT, DA. adj. *Ter.* Ficat al niu. **Anidado.**

ANILAMIDA. f. *Quím.* Substancia crestallisada, groga, brillanta, que s' obté per medi de la combinació del amoníach ab l' éter metilindigótich. **Anilámida.**

ANILINA. f. *Quím.* Substancia líquida, incolora y d' olor agradable que s' obté combinant l' índich ab un excés de potasa. **Anilina.**

ANILURIA. f. *Quím.* Substancia crestallisada que s' obté combinant l' aigua ab el clorur de cianógen gaseós. **Anilúrea.**

ÁNIM. m. Esfors, coratge. **Ánimo, valor, corazón, brío.** || Voluntat, intenció. **Ánimo.** || **Atenció, pensament.**

ABAIXAR L' ÁNIM. fr. ABAIXAR EL CAP.

ÁNIM A LA FARINOSA. fr. *Fam. ter.* Ab que s' alenta a la execució d' una cosa difícil. *Ánimo á las gachas.*

BON ÁNIM. *Int.* Pera animar. *Buen ánimo.*

COBRAR ÁNIM. fr. ANIMARSE.

DECAURE DEL ÁNIM D' ALGÚ. fr. Perdre la estimació. *Perder el concepto.*

DONAR ÁNIM. fr. ANIMAR.

EXPLAIARSE L' ÁNIM. fr. EXPLAIARSE 'L COR.

FER PERDRE L' ÁNIM. fr. *Met.* DESANIMAR.

FER ÁNIM. fr. TINDRE ÁNIM, CORATGE.

PERDRE L' ÁNIM. Acobardirse *Estrecharse de ánimo.*

TINDRE ÁNIM. fr. Formar intenció de fer alguna cosa. *Hacer ánimo.*

ÁNIMA. f. Principi interior del moviment o de les operacions de tot cos vivent. **Alma, ánima.** || Tros rodó de fusta, os, etc., sobre que 's formen els botóns. **Hormilla.** || Tractanse del violí y altres instruments de pont, peça de fusta que 's posa entre les dues tapes pera que 's conservin a igual distancia. **Alma.** || En els negocis el més essencial d' ells. **Alma.** || En una divisa, la lletra que acompanya la figura. **Alma.** || El vuit d' un canó d' artillería. **Anima.** || Lo que 's posa dins de alguna cosa pera mantíndrela o sostíndrela. **Alma.** || Vivesa, esperit, forsa, expressió, etcétera, y aixís se diu: *la imatge, 'l discurs té mòlta ánima.* || Fantasma, papo pera fer por a les criatures. **Coco.** || Se diu comunment de la del purgatori. **Ánima, alma.** || *Art. y of.* Llistó posat al cadell obert al mitj d' un junt pera reforçarlo. **Alma.** || *Met.* Lo que dòna esperit, vigor y forsa a alguna cosa, còm: *l' amor a la patria es l' ánima del Estat.* **Alma.** || La substancia o 'l principal en qualsevol cosa, y aixís 's diu: *aném al ánima del negoci.* **Alma.** || **Enteniment.** || La conciencia, y aixís del que obra mal se'n diu *que no té ánima.* **Alma.** || *Ret.* Se pren per tota la persona, y aixís 's diu: *no hi há un ánima en tot el carrer.* **Alma.** || — EN PENA. La que pateix al purgatori. *Alma en pena.* || *Met.* Trist, melancólich. *Alma en pena.* || — FREDA. La persona de poch esperit. *Ave fría, ave gonza.*

ÁNIMA DE CAVALL. *Expr. fam.* Se diu de la persona que sense escrupol comet maldats. *Alma de caballo.*

ÁNIMA DE CAGAFERRO. *Loc. fam.* y

ÁNIMA DE CANTI. *Expr. fam.* Se diu de la persona mòlt necia o tonta *Alma de cántaro.*

ÁNIMA MEVA. *Expr.* de carinyo. *Alma mía, mi alma.*

ANÁRSELI A ALGÚ L' ÁNIMA DARRERA D' ALGUNA COSA. fr. *Met.* Denota la forsa ab que alguna cosa atreu a algú. *Llevar á uno alguna cosa tras de sí el alma.*

ARRENCAR L' ÁNIMA A ALGÚ. fr. *Met.* Matarlo o ferli mòlt de mal. Se diu ordinariament amenassant. *Sacar el alma, el corazón, las entrañas ó las tripas á alguno.*

ARRIBAR A TOCAR A L' ANIMA. fr. Sentir vivament alguna cosa. *Tocarle á uno en el alma ó tocar al alma alguna cosa.*

CLAVARSE A L' ÁNIMA. fr. *Fam.* Menjar o beure alguna cosa *Echarse algo al coleto ó á cuestas.*

DONAR ÁNIMA. fr. Donar vivesa, esperit y gracia, particularment al llenguatge. *Dar alma.*

DONAR L' ÁNIMA A DEU. *Espirar, morir, rendir ó dar el alma á Dios.*

ESTAR CÒM L' ÁNIMA DEN GARIBAY. fr. Se diu del que no pren partit ni en pró ni en contra de alguna cosa. *Estar como el alma de Garibay.*

NO GOSAR DIR QUE L' ÁNIMA SIGUI SEUA. fr. No gosar parlar ni en bé ni en mal. *No chistar, no desplegar los labios.*

PENJAR L' ÁNIMA A ALGÚ. fr. *Fam.* Pondera la mólta gana de menjar. *Clarearse de hambre.*

PESARLI A ALGÚ A L' ÁNIMA. fr. *Fam.* Sentir vivament algún mal succés o contratemps. *Pesarle á uno ó sentirlo en el alma.*

PORTARSE'N EN COS Y ÁNIMA. fr. *Met.* Portarse'n del tot alguna cosa. *Llevarse en cuerpo y en alma.*

SENTIR A LA ÁNIMA. fr. Tindre gran sentiment o dolor d' alguna cosa. *Sentir de muerte, á par de muerte, á par del alma ó en el alma. Sentir en el alma, tocar en la lumbre ó en la niña de los ojos.*

TINDRE L' ÁNIMA PENJADA D' UN FIL. fr. Estar molt anguniós per alguna cosa. *Tener el alma pendiente de un hilo.*

ESTAR AB L' ÁNIMA A LES DENTS. fr. *Met.* Tindre

mólta por o estar en gran perill. *Estar con, ó tener el alma entre los dientes.*

UNA ÁNIMA SOLA NO CANTA NI PLORA. *Ref.* Adverteix qu' un de sol sense ajuda d' altres no serveix de res. *Una ánima sola ni canta ni llora.*

ANIMACIÓ. f. L' acte d' animarse o infundirse l' ánima en el cos. **Animación.**

ANIMADET, A. adj. Dim. de animat. **Algo animado.**

ANIMADÍSSIM Sup. de animat. **Animadísimo.**

ANIMADOR, RA. m. y f. Qui anima. **Animador.**

ANIMAL. m. Cós que té sentit y moviment. **Animal.** || Comunment s' enten per l' irracional. **Animal, bestia, bruto.** || adj. Dit del home mólt ignorant. **Animal, bruto, bestia.** || adj. Lo que pertany al cós animat y sensitiu. **Animal** || — AB SÉCHS. *Ant.* INSECTE. || — BRUT: BESTIA BRUTA.

ANIMAL DE CARRETA. *Expr.* y

ANIMAL DE CUATRE POTES *Expr. met.* Sumament incapás. *Tonto de cuatro suelas.*

ANIMAL DE LLOGUER. *Expr.* La cavalcadura que lloguen. *Alquilóa.*

ANIMAL NOCIU. *Alimaña.*

TOT ANIMAL SAB DEIXAR EL LLOCH ONT NO POT CAMPAR. *Ref.* Aconsella abandonar l' empenyo que 'ns perjudica. *Quien tiene tienda y no vende, necio es si la sostiene.*

ANIMALADA. f. *Fig.* Dit o fet propi de persona grollera o ignorant. **Animalada.**

ANIMALÁS. m. aum. **Animalazo, animalón, animalote.** || *Met.* Home mólt ignorant o tonto. **Animalazo.**

ANIMALCULISME. m. *Fisiol.* Sistema que estableix que tan sols els animals espermátichs produeixen l' embrió animal. **Animalculismo.**

ANIMALET. m. dim. ANIMALÓ.

ANIMALÍFER, A. adj. Que conté animals. **Animalífero.**

ANIMALISACIÓ. f. Cambi de naturalesa qu' experimenten els aliments vegetals convertintlos en propis pera concorrer al sosteniment y reparació del cos dels animals. **Animalización.**

ANIMALISAR. v. a. Convertir una substancia en la propria d' un animal. **Animalizar.** || r. Assimilarse a la substancia d' un animal. **Animalizarse.**

ANIMALITAT. f. Condició d' animal; qualitat constitutiva d' un ser animal y sensitiu; conjunt dels carácters y de les propietats animals. **Animalidad.**

ANIMALÓ. m. dim. **Animalejo, animalito.**

ANIMALOT. m. Animal de mala figura que no té nòm conegut. **Animalucho.** || *Vulg.* L' home sumament ignorant. **Animalucho.**

ANIMAR. v. a. Infundir l' ánima al cos, donar vida. **Animar.** || *Met.* Donar ánim, valor, coratge. **Animar.** || Donar vigor y energía a les coses inanimades. **Animar.** || Entre pintors y esculptors donar vivesa y expressió a les figuras. **Animar.** || *Mús.* Sonar ab primor un instrument. **Animar.**

ANIMARSE. v. r. Cobrar ánim, esfors. **Animarse, cobrar ánimo, valor**

ANIMAT, DA. p. p. **Animado.**

ANIME. m. Certa reïna treta per incisió d' un arbre de Indies semblant al garrofer: es d' olor mólt suau y de color d' encéns. **Ánime, goma ánima.** || — COPAL U ORIENTAL. Reïna mólt dura, transparenta, de color de topaci clar, que flueix d' una mena de roldó, y serveix pera la duresa y brillantor del barnís. *Anime copal ú oriental.*

ANIMER. m. Qui capta per les ánimes del purgatori. **Animero.**

ÁNIMES. El toch de campanes que s' acostuma fer a entrada de fosch, avisant als fidels pera que preguin per les ánimes del purgatori. **Ánimas.**

ÁNIMES BENEITES. interj. Qu' expresa 'l gran desitj d' alguna cosa. *Ánimas y Dios; Dios lo oiga y el pecado sea sordo.*

ÁNIMES (Riera de les). *Hidrog.* Riera del Camp de Tarragona; neix sota del Puig den Coma, passa per Castellvell y desaigua a la vora esquerra de la riera de Mascalbó.

ANIMETA. f. Dim. d' ánima.

ANIMETES SANTES: ÁNIMES BENEITES.

L' ANIMETA. *Expr.* Pera avisar a algú que obri ab conciencia. *Conciencia.*

ÉSSER UNA ANIMETA. fr. ÁNIMA FREDA.

ANÍMICH, CA, adj. *Quím.* Que té per base l' animina. **Anímico.**

ANIMINA. f. *Quím.* Base salificable que hi ha al oli animal de Dippel. **Animina.**

ANIMISME. m. *Med.* Sistema fisiológich qu' explica 'ls fenómens vitals y les malalties fent'hi intervindre l' ánima. **Animismo.**

ANIMISTA. m. Partidari del animisme. **Animista.**

ANIMÓS, A. adj Coratjós, esforsat, valent. **Animoso, valeroso, esforzado.**

ANIMOSAMENT. adv. m. **Animosamente.**

ANIMOSÍSSIM, A. adj. sup. **Animosísimo.**

ANIMOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Animosísimamente.**

ANIMOSITAT. f. Valor, atreviment. **Animosidad, ardimiento, valor.** || Rabia, odi inveterat. **Animosidad.**

ANIMOVISTA. m. *Fisiol.* Qui creu que 'ls ovaris están dividits en celdes y que dins de cada una de elles hi há un ou, ont va a parar l' animalet espermátich. **Animovista.**

ANIÓ. m. *Fís.* Part d' un cos descompost per la acció galvánica, que 's dirigeix cap al pol negatiu de una pila eléctrica. **Anión.**

ANIOL Sant. *Geog.* V. SANT ANIOL.

ANIQUILABLE. adj. Fácil d' aniquilarse. **Aniquilable.**

ANIQUILACIÓ. f. Destrucció. **Aniquilación, aniquilamiento.**

ANIQUILADOR, A. m. y f. Qui aniquila. **Aniquilador, exterminador.**

ANIQUILAMENT. m. **Aniquilació.**

ANIQUILAR. v. a. Reduir a no res. **Aniquilar, exterminar.** || Arruinar completament. **Aniquilar.**

ANIQUILARSE. v. r. Ferse malbé mólt alguna cosa. **Aniquilarse.** || Perdres completament **Aniquilarse**

ANÍS. m. Confits fets ab la llevor de la matafaluga ensucrada. **Anís, grajea.** || —ESTRELLAT. Arbust de la Xina y del Japó, que fa un boll a modo d' estrella ab set raig, cada qual ab sa llevor, de gust y olor semblant al anís; aquesta llevor serveix pera preparar licors mólt gustosos. *Anís de la Xina ó estrellado de las Indias.*

ANÍS ÚLMINA. f. *Quím.* Substancia que s' obté del anís y sembla ésser un terme mitj entre l' úlmina pura y 'l gluten. **Anís úlmina.**

ANISSAT. m. Licor preparat per infusió y per destilació y compost d' aiguardent, sucre y matafaluga. **Anisado.**

ANISSET. m. dim. **Anisillo.**

ANISSOL. m. *Quím.* Substancia líquida, incolora y aromática, resultat de la descomposició del hidrat d' ácit anissich destilat ab un excés de barita. **Anisol.**

ANISSOMÉTRICH, CA. adj. *Bot.* Se diu de les parts del vegetal que son desiguals entre sí. **Anisométrico.** || *Miner.* S' aplica a les crestallisacions que presenten tres eixs desiguals. **Anisótico, anisométrico.**

ANISSÓTACH, CA. adj. *Med.* Se diu del pòls desigual y freqüent. **Anisótico.**

ANISSÓTICH, CA. adj *Miner.* Se diu de les substancies que crestallisen en prismes d' arestes mòlt desiguals e irregulars. **Anisótico.**

ANISTIÓFOR, A. adj. *Zool.* Que no té cap apéndice demunt del nas, còm la rata pinyada, per exemple. **Anistióforo.**

ANISTO, A. adj. *Bot.* Se diu de certs orguens dels vegetals faltats d' estructura celular **Anisto.**

ANIT. adv. f. **Anoche.**

ANIUAR. v. a. Fer niu o convertir en niu algún lloch. **Anidar.**

ANIVELLAR. v. a. Tirar el nivell pera examinar si un pla está a nivell. **Nivelar.** || Posar un pla en posició horitzontal justa. **Nivelar.** || Posar en equilib i o igualtat qualsevol cosa material. **Nivelar.** || Fer una cosa ab igualtat y equitat. **Nivelar.**

ANIVELLAT, DA. p. p. **Nivelado, da.**

ANIVERSARI. m. Día consagrat a recordar un fet succeit en igual día d' algún any avans. **Aniversario.** || L' ofici que 's celebra en sufragi d' algún difunt el día que fa l' any de la seua mort. **Aniversario.**

ANLASSAR. v. a. *Ant.* ENLLASSAR.

ANLLÁ. adv. ll. ENLLÁ.

ANMARSIR. v. a. *Ant.* ENMUSTIGAR

ANNA. n. p. AGNA.

ANNA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Enguera; és a la vora de l' estany del séu nòm, y té 2.126 hab. || *Hidrog.* Estany de la prov. de Valencia, part. jud. d' Enguera.

ANNALISTA. m. El qui escriu annals. **Analista.**

ANNALS. m. pl. L' historia que conté 'ls fets de cada any per separat. **Anales.**

ANNATA f. La renda, fruit o emoluments que produeix qualsevol benefici o empleu. **Anata.**

ANNÉLITS. m. pl. *Zool* Animals articulats, quin còs és tou y está sempre dividit en gran nombre de anelles. **Anélidos.**

ANNOBLIR. v. a. y 'ls séus derívats. ENNOBLIR.

ANNUAL. adj. Lo que succeix cada any. **Anual, anuo, añal.**

ANNUALITAT. f. La propietat d' ésser annual. **Anualidad.** || La renda d' un any. **Anualidad.**

ANNUALMENT. adv. t. Cada any. **Anualmente.**

ANNUO, A. adj. ANNUAL.

ANO. m. *Cir.* Forat del cul. **Ano.**

ANADÍ, NO. adj. *Cir. y med.* Se diu del medicament que suavisa y atempera els dolors. També s'usa substantivat. **Anodino.**

ANODONT. adj. *Zool* Que no té dents. **Anodonto.**

ANOLIEJAR. v. a. *Ant.* y 'ls séus derivats. NOLIEJAR.

ANÓMAL. adj. *Gram.* Se diu del nòm o verb que té alguna irregularitat. **Anómalo.** || Se diu també de tot lo que no té un curs regular. **Anómalo.**

ANOMALÍA. f. *Gram.* La irregularitat d' algúns nòms y verbs. **Anomalía, irregularidad.** || *Astron.* La irregularitat aparent dels moviments dels planetes. **Anomalía.** || *Med.* Irregularitat a les fibres o al pols. **Anomalía.** || En la historia natural, monstruositat. **Anomalía.**

ANOMALÍSTICH, CA. adj. Se diu de l' any que transcorre desde que la terra ix del afelí fins que hi torna, y consta de trescents seixanta cinch díes, sis hores y vinticinch menuts. **Anomalístico.**

ANOMENADA. f. Nòm, fama. **Renombre, nombradía.**

ANOMENADAMENT. adv. m. Expressament. **Especialmente, nombradamente.** || Per son nòm. **Nombradamente.**

ANOMENAR. v. a. Designar a algú pêl séu nòm. **Nombrar.** || Posar nòm. **Poner nombre.** || Triar a algú per' alguna cosa. **Nombrar.** || Fer menció particular d' alguna cosa. **Nombrar.**

ANOMENAR HEREU. fr. Constituirlo o ferlo. *Nombrar heredero.*

NO ME L' ANOMENIS PAS. *Expr.* Denota la repugnancia ab que se sent anomenar al subjecte que s' aborreix. *No me lo nombres.*

ANOMENARSE. v. r. Dirse o tindre nòm una cosa. **Nombrarse, llamarse.**

ANOMENAT, DA. p. p. **Nombrado, da.**

ANOMEUS. m. pl. Arrians purs. **Anomeus, anomianos, anomos.**

ANÓNFAL, A. Que no té melich. **Anónfalo.**

ANÓNIM, A. adj. Sense nòm o firma; carta sense firmar. **Anónimo.** || També 's diu del autor quin nòm no és conegut. **Anónimo.**

ANOPÉTAL, A. adj. *Bot.* Qne té 'ls pétals cap a dalt. **Anopétalo.**

ANORGANOGRAFÍA. f. Descripció dels cossos inorgánichs. **Anorganografía.**

ANORGANOLOGÍA. f. Tractat dels cossos inorgánichs. **Anorganología.**

ANORGISME. m. Conjunt de tot lo que no pertany al regne orgánich. **Anorganismo.**

ANORMAL. adj. Lo irregular, lo que s' aparta de la regla o norma. **Anormal.**

ANORREAMENT. m. Acte y efecte d' anorrear o anorrearse. **Anonadación, anonadamiento.**

ANORREAR. v. a. Aniquilar, reduír a res. **Anonadar.**

ANORREARSE. v. r. Humillarse, abaixarse, abatre's. **Anonadarse.**

ANORREAT, DA. adj. **Anonadado.**

ANOSMÍA. f. *Patol.* Debilitat d' olfat. **Anosmía.**

ANOSTEOÇOARI. adj. *Zool.* S' aplica als animals que no tenen ossos propiament dits. **Anosteozoario.**

ANOVES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Oliana, prov. de Lleida.

ANOYA. *Hidrog.* Riu de la prov. de Barcelona. Neix prop de Sant Martí de Sesgayoles; passa pêl terme d' aquest poble, pêls de Veciana, Santa María del Camí, Copons, Clariana, Jorba, Espel, Igualada, Vilanova del Camí, Pobla de Claramunt, Capellades, Vallbona, Cabrera, Sant Jaume, Monistrol de Anoya, Sant Sadurni, Subirats, Gelida y Martorell, en quina vila desaigua a la vora dreta del Llobregat.

ANPOQUIR. v. a. *Ant.* Disminuir. **Apocar, minorar.**

ANQUETA. f. dim. d' anca. **Anqueta, anquila.**

ESTAR A MITJA ANQUETA. f. Estar mitj assentat. *Estar de media anqueta.*

ANQUILOMERISME. m, *Med.* Aderencia mórbida de parts que deuen estar naturalment separades. **Anquilomerismo.**

ANQUILOP. m. *Med.* Tumoret situat cap al gran ángul del ull, devant o al costat del sach llagrimal y no dins, circunstancia que 'l diferencia del tumor llagrimal. **Anquilope.**

ANQUILOSAR. *Med.* Causar una anquilosis, privar a una articulació de la facultat de moure's. **Anquilosar.**

ANQUILOSIS. *Med.* Osificació de les articulacions que impideix que puguin moure's. **Anquilosis.**

ANRAVIRONAR. v. a. *Ant.* RODEJAR, ENROTLLAR.

ANRERA. adv. ll. ENDERRERA.

ANRIQUEIR. v. a. *Ant.* ENRIQUIR.

ANS. adv. t. Avans. **Antes.**

ANS BÉ. adv. *Antes bien.*

ANS. *Geog.* Nòm antich de Les Pereres, poble agregat al ajunt. de Caixans, prov. de Girona.

ANSA. f. Part que 's posa expressament al costat o demunt d' algúns obgectes pera poguerlos agafar ab la má; generalment, és còrba y vuida del mitj. **Asa.** || —DEL COLL Cada un dels dos cossos que van del pit al muscle. *Clavícula, asilla.*

POSARSE EN ANSES O FER ANSES DE GERRA. f. Posarse les mans a la cintura, doblegant els braços en forma d' anses. *Ponerse en jarras ó en jarra.*

ANSANGONAR. v. a. *Ant.* **Ensangrentar.**

ANSAT. m. *Ter.* TUPÍ.

ANSEÁTICH, CA. adj. Se diu de certes ciutats de Alamanya, lliures y reunides mutuament pêl comers. **Anséatico, ansiático.**

ANSELM. n. p. Nòm d' home. **Anselmo.**

ANSERALL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell. És a la vora dreta del riu Valira, y té 283 hab.

ANSETA. f. dim. **Asilla.**

ANSIA. f. Congoixa que causa inquietut o moviment violent. **Ansia.** || Desitj veement. **Ansia, anhelo.**

DONARSE ANSIA. fr. AFANYARSE. || Ingeniarse. *Menearse, bandearse.*

ESTAR AB ANSIA O PASSAR ANSIA. fr. *Estar con cuidado, tener ó pasar cuidado.*

ANSIAR. v. a. Desitjar ab ansia. **Ansiar.**

ANSIAT, DA. p. p. del verb ansiar. **Ansiado.**

ANSIES. f. pl. Basqueig, ganes de vomitar. **Bascas, arcadas, vómitos.**

ANSÍES (Les). *Geog.* Caseriu del dist munpal. de Les Planes, prov. de Girona. || Veinat del part. judicial de Solsona, prov. de Lleida.

ANSIETAT. f. ANSIA.

ANSIÓS, A. adj. Qui té ansia o desitj veement de alguna cosa. **Ansioso.** || Lo que está acompanyat de grans congoixes. **Ansioso.**

ANSIOSAMENT. adv. m. **Ansiosamente.**

ANSINYAN. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá; és a la confluencia del riu Desix ab l' Agly, y té 276 habitans.

ANSOBELL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Cova, prov. de Lleida.

ANTA. f. Quadrúpede còm un mulat; té 'l cap gros y llargarut ab una mena de trompa, qu' estira y arronsa quan vol, y a quina extremitat hi té 'ls nassos; els ulls petits, orelles semblantes a les del porch, la qúa curta, quatre ungles a les potes de devant y tres en les de derrera: el pèl curt, espés y negrench. **Anta, danta, búfalo.** || La pell de dit animal adobada. **Ante.**

LO QUE TÉ COLOR D' ANTA. *Anteado.*

ANTABAIR. v. a. *Ant.* **Entibiarse.**

ANTAGALLA. f. *Mar.* Faixa de rissos de la vela de bauprés y de les veles quadrades y llatines per la part baixa. **Antagalla.**

ANTAGALLAR. v. a. *Mar.* PENDRE ANTAGALLES.

NAVEGAR O CORRE ANTAGALLANT. Portar antagallades les veles ab que 's pot fer aqueixa maniobra, a causa de la mòlta força del vent. *Navegar ó correr antagallando.*

ANTAGÓNICH, CA. adj. Oposat. **Antagónico.**

ANTAGONISME. m. Oposició, aversió, antipatía; contraposició, rivalitat. **Antagonismo.** || *Fil.* Doctrina oposada a l' analogía o al origen. || —DELS MUSCLES. *Anat.* Acció per la qual un muscle determina un moviment contrari al que resultava de l' impressió de un altre. **Antagonismo de los músculos.**

ANTAGONISTA. m. Émul, qui s' oposa o contradeix a un altre. **Antagonista.** || *Anat.* Qualsevol dels muscles que tenen ofici contrari al de un altre. **Antagonista.**

ANTALGIA. f. *Med.* Carencia de dolor, aixis en estat de salut còm en el de malaltía. **Antalgia.**

ANTALGICH. adj. Tot remei que calma 'l dolor. **Antálgico.**

ANTANA. f. Solchs transversals que 's fan als caps de les pesses de terra ont no hi arriven els solchs longitudinals fets ab la rella. **Surco atravesado.**

ANTANY. adv. t. L' any pròxim passat, y per extensió qualsevol dels anys passats. **Antaño.**

PENSAR EN LES NEUS D' ANTANY, SI CAURÁN ENGUANY. fr. *Met.* Se reprén a algú que no está en lo que diu. *Pensar en, ó mirar á las musarañas.*

QUAN ÉS JA VINGUT EL DANY, ÉS EN VÁ PARLAR DE ANTANY. *Ref.* Denota qu' alguna cosa s' ha fet passada la ocasió, o quan ja no 's necesitava. *Después de vendimiar, cuévanos; al asno muerto la cebada al rabo.*

ANTANYANA. f. Dona mòlt vella. **Antañona.**

ANTARES. m. Nòm que dònen els astrónoms a la estrella fixa que hi ha al cor de l' Escorpí. **Antares.**

ANTARTICH, CA. adj. S' aplica al pol oposat al ártich y a tot lo que li pertany. **Antártico, ca.**

ANTEBRAÇ. m. La part anterior del braç desde 'l pols fins a l' indret del colze. **Antebrazo.**

ANTECAMBRA. f. Pessa avans de la sala principal. **Antecámara.** || Pessa avans del dormitori principal. **Antecámara.**

FER FER ANTECAMBRA. Expressió ab que s' expressa principalment l' estona que se 'ns fa esperar, avans de rébre 'ns, al anar a visitar a algú.

NO FER ANTECAMBRA. Expressió ab que 's manifesta l' entrada que 's té en una casa, això és, que s' hi entra sense que 'ns fassin esperar. *No hacer antecámara* o *antesala.*

ANTECAPELLA. f. Peça inmediata a la capella. **Antecapilla.**

ANTECEDENCIA. f. **Antecedencia, procedencia.**

ANTECEDENT. adj. Lo que va avans. **Antecedente.** || m. *Lóg.* La primera proposició d' un entimema o d' un argument que 'n te dues. **Antecedente.** || *Geom. y Arit.* El primer terme d' una raó que 's compara ab el segón, dit consegüent **Antecedente.** || *Gram.* El nom o pronóm que regeix al relatiu. **Antecedente.**

ANTECEDENTMENT. adv. t. **Anteriormente, antecedentmente.**

ANTECEDIR. v. a. Anar o estar una cosa avans qu' altra. **Proceder, anteceder.** || Tindre una persona o cosa preferencia o superioritat sobre una altra. **Preceder, anteceder.**

ANTECESSOR. m. Qualsevol dels antepassats respecte de llurs descendents. **Antecesor.** || Parlant de empleos y dignitats el qui 'ls tenía avans dels actuals posessors. **Predecesor, antecesor.**

ANTECH, CA. adj. y s. Se diu de qualsevol dels habitants del globo terráqueu que 's trova baix un mateix meridiá a igual distancia del Equador, els uns per la part septentrional y 'ls altres per la meridional. **Anteco, ca.**

ANTECOLL. m. Part de la cota de malla pera defensa del coll. **Antecuello.**

ANTECOR. m. La peça qu' está avans del cor. **Antecoro.**

ANTEDILUVIÁ, NA. adj. Lo d' avans del diluvi. **Antediluviano, na.**

ANTEFIÁLTICH, CA. adj. *Med.* Se diu dels remeis propis pera curar l' ofech o pera mitigarlo **Antefiáltico.**

ANTEFIRMA. f. La fórmula del tractament que 's posa avans de la firma. **Antefirma.**

ANTEFOSSO. m. Primer fosso obert al peu del

glacis d' una plassa, ciutadela, etc. **Antefoso, primer foso.**

ANTEGENESIA. f. Títol d' alguns tractats filosófichs sobre la época anterior a la creació. **Antegenesia.**

ANTEHÉLIX. m. *Anat.* Elevació corbilínea formada pera 'l tendrúm de la orella y situada devant del hélix. **Antehélix.**

ANTEIGLESIA. m. El porxo devant la iglesia. **Anteiglesia.** || A Biscaya la iglesia parroquial d' algúns d'els seus pobles. **Anteiglesia.**

ANTELACIÓ. f. Preferencia, comunment de temps. **Antelación.**

ANTELIA. f. Fenómen meteorologich que consisteix en l' aparició al aire, y a la banda oposada al sol, d' un cercle blanch lluminós ab una taca blanca al mitj que reprodueix l' imatje solar. **Antelio.**

ANTELITRAGONI, A. adj. *Anat.* Que correspón al anthélix y al trago. **Antelitragonio.** || Un dels muscles intrínsechs del pabelló de la orella. **Antelitrago.**

ANTELLA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alberique; és a la esquerra del riu Júcar y té 1,396 hab.

ANTELMÍNTICH, CA. adj. *Med.* Lo qu' es contrari als cuchs. **Anthelmíntico.**

ANTEMEDIARI, A. adj. *Bot.* Calificació dels pétals oposats a les divisións del cálzer. **Antemediario.**

ANTEMERIDIA. adj. Lo qu' está avans del mitjdía. **Antemeridiano.**

ANTEMURAL. m. Segona muralla que 's posa pera defensa de la principal. **Antemural, antemuro.** || *Met.* Reparo, defensa; y aixís se diu: *antemural de la fe.* **Antemural.**

ANTEMURALLA. f. **Antemural.**

ANTENA. f. *Náut.* Pal llarch, compost del car y la pena, ont hi va embragada la vela llatina. **Entena.**

ANTENAT, DA. p. p. S' anomena aixís al fillastre. **Entenado.** || *Zool.* Que té antenes o es banyut.

ANTENÓM. m. Lo que antecedeix al nóm, còm: *sant, don.* **Antenombre.**

ANTENUPCIAL. adj. Que precedeix a la boda, còm: *els capitols matrimonials, les vistes, etc.* **Antenupcial.**

ANTEPASSAT, DA. adj. Passat, parlant del temps. **Antepasado, da.**

ANTEPASSATS. m. pl. Avis o ascendents. **Antepasados, mayores.**

ANTEPECTORAL. adj. Qu' está colocat devant del pit. **Antepectoral.**

ANTEPENÚLTIM, A. adj. El qu' está immediatament avans del penúltim. **Antepenúltimo, a.**

ANTEPIT. f. Barana que impideix la caiguda de qui 's trova en paratges alts. **Antepecho.**

ANTEPORT. m. El terreno elevat y difícil que hi há a les faldes de les montanyes anomenades ports. **Antepuerto.** || Espai que a les cordilleres precedeix al port. **Antepuerto.** || *Mar.* Part avansada d' un port artificial, ont els barcos s' esperen pera entrar, se disposen pera sortir, o de moment hi obtenen algún abrich contra les tempestats. **Antepuerto.**

ANTEPOSAR. v. a. Preferir. **Anteponer, preferir.**

ANTEPOSARSE. v. r. **Anteponerse, preferirse.**

ANTEPOSAT, DA. p. p. **Antepuesto, a.**

ANTEPREDICAMENTS. m. pl. *Lóg.* Punts preliminars. **Antepredicamentos.**

ANTEQUART. m. Senyal que fan alguns rellotges un poch avans de tocar els quarts. **Antecuarto**

ANTEQUERÁ, NA. m. El natural de, o pertanyent a Antequera, ciutat d' Andalusía. **Antequerano.**

ANTERA. f. *Bot.* Saquet membranós que conté la materia fecundanta, nomenada *polen;* es l' orgue mascle de les flors. **Antera.**

ANTERIOR. adj. Lo que preceeix en lloch o temps. **Anterior.**

ANTERIORITAT f. Precedencia temporal d' una cosa respecte de un' altra. **Anterioridad.**

ANTERIORMENT, adv. ll. **Anteriormente.**

ANTEROVERSIÓ. f. *Patol.* Inversió anormal d' un orgue qualsevol del cos humá. **Anteroversión, anteversión.**

ANTESCENARI. m. La part d' escenari compresa entre 'l teló de boca y 'l lloch destinat als músichs. **Anteescenario**

ANTESSACRISTÍA. f. Cambra situada avans de la sacristía. **Antesacristía.**

ANTESSALA f. El recibidor qu' és avans de la sala principal. **Antesala, antecámara.**

FER ANTESSALA. Esperarhi. *Hacer antesala.*

ANTETEMPLE. m. Porxo devant d' un temple. **Antetemplo.**

ANTEVIGILIA. f. El día avans de la vigilia. **Antevigilia, antevíspera.**

ANTI. *Gram.* Preposició qu' entra en la composició de mòltes veus y significa *contra.* **Anti.**

ANTIADITIS. f. *Patol ant* Inflamació de les amígdales. **Amigdalitis.**

ANTIARTRÍTICH, CA. adj. *Med.* Remei contra 'l poagre. **Antiartrítico.**

ANTIASFÍTICH, CA. adj. *Med.* Que serveix contra l' asfixia **Antiasfítico.**

ANTIASMATICH. m. *Med.* Contrari al ofech. **Antiasmático.**

ANTICARDI. m *Anat.* Part corresponenta a la boca superior del ventrell. **Anticardio.**

ANTICECAL. adj. *Anat.* Situat devant del budell cego. **Anticecal.**

ANTICH, GA. adj. Lo qu' ha passat fa mòlt temps. **Antiguo.** || VELL. || Als colegis y altres comunitats, el qui fa mòlt temps que hi es. **Antiguo.**

AB ANTICH adv. Desde la antiguitat *Desde lo antiguo.*

A LA ANTIGA. Segóns l' us o costúm dels antichs. *A lo antiguo.*

ANTICHS. m. pl. Els que visqueren en els sigles remots y 'ls homens célebres de la antiguitat. **Antiguos.**

ANTICÍMICH, CA. adj. *Quim.* Oposat a la fermentació. **Anticímico.**

ANTICIPACIÓ. f. La acció y efecte d' anticipar. **Anticipamiento, anticipación.** || Pressentiment. **Anticipación.** || Prevenció. **Anticipación.**

ANTICIPADA. f. *Esg* Ferida feta a traició. **Anticipada.**

ANTICIPADAMENT. adv. t. **Anticipadamente, con anticipación.**

ANTICIPADOR, A. m. y f. Qui anticipa. **Anticipador.**

ANTICIPAR. v. a. Fer alguna cosa avans del temps regular o assenyalat. **Anticipar.**

ANTICIPARSE. v. r. Fer o lograr primer qu' un altre lo que aquest pretenía. **Anticiparse, ganar por la mano.**

ANTICIPAT, DA, p. p. **Anticipado.**

ANTICLINANT. m. *Bot.* Part interior del receptacle de les plantes que tenen flors compostes. **Anticlinanto.**

ANTICÓLICH, CA. adj. Contrari a la cólica. **Anticólico.**

ANTICREPÚSCUL. m. *Fís.* Claretat que 's veu a l' atmósfera a la part oposada a aquella en que hi há 'l verdader crepúscul. **Anticrepúsculo.**

ANTICRIST. m. L' home diabólich que ha de perseguir a la Iglesia católica al fí del mòn. **Anticristo.** || Enemich de Crist.

ANTI - CRIST, (Penyal del). *Orog.* Promontori de la banda N. de l' illa de Menorca.

ANTICRISTIANISME. m. Sistema u opinió contraria al cristianisme. **Anticristianismo.**

ANTICTONI, A. adj. *Geog.* **Antípoda, antictonio.**

ANTICUELA. f. **Enticuela.**

ANTIDEMONÍACH. m. Qui no creu que hi hagi dimonis. **Antidemoníaco.**

ANTIDISENTÉRICH, CA. adj. Remei contra la disentería. **Antedisentérico**

ANTIDORAL. adj. *For.* S' aplica regularment a la obligació natural que tením de correspondre als beneficis rebuts. **Antidoral, remuneratorio.**

ANTÍDOT. m. Contraverí. **Antídoto, contraveneno.** || *Met.* Preservatiu pera no caure en algún vici o falta. **Antídoto, preservativo.**

ANTIÉDRICH, CA. adj. *Miner.* Calificatiu dels crestalls quines cares están girades en sentit invers. **Antiédrico.**

ANTIEFIÁLTICH, CA. adj. *Med.* Que obra contra els somnis pesats. **Antiefiáltico.**

ANTIEMÉTICH, CA. adj. *Med* Que serxeix pera aturar el vómit. **Antiemético.**

ANTIEXAEDRE, A. adj. *Miner.* Prismes nonagonals acavats ab dues pirámides de nou cares. **Antiexaedro.**

ANTIFLOGÍSTICH, CA. adj. Calmant, refrigerant, laxant, que fa baixar la inflamació. També s' usa còm substantiu. **Antiflogístico.**

ANTÍFONA. f. El verset que en el reso 's diu o 's canta avans y després de cada salm. **Antífona.**

ANTIFONARI. m. Llibre de cor que conté les antífones de tot l' any. **Antifonal, antifonario.**

ANTIFONER. m. Qui entona les antífones. **Antifonero.**

ANTIFONÍA. f. Contradicció lógica. **Ántifonía.**

ANTÍFRASIS. f. *Ret.* Figura que consisteix en usar una paraula en sentit contrari a la seua veritable significació. **Antífrasis.**

ANTIFRODISÍACHS s. y adj. pl. *Med.* y *Farm.* Remeis pera calmar els desitjos carnals. **Antifrodisíacos.**

ANTIGALLA. f. Nóm despreciatiu pera designar una cosa antiga de cap valor. **Antigualla.**

A LA ANTIGALLA. fr. *A la antigua.*

ANTIGALLES. f. pl. Usos o estils que s' usaven antigament. **Antigual'as.**

ANTIGAMENT. adv. t. **Antiguamente.**

ANTIGOR. f. Temps antich. **Antigüedad, tiempos añejos.**

ANTIGUÍSSIM, A. adj. sup. **Antiquísimo.**

ANTIGUÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Antiquísimamente.**

ANTIGUITAT. f. La qualitat d' antich. **Antigüedad.** || Qualsevol objecte d' art antich. **Antigüedad.**

ANTIHELMINTICH, CA. adj. Lo que es contrari als cuchs. **Antivermífugo.**

ANTIHISTÉRICH, CA. adj. *Med* Lo que serveix pera combatre l' histerisme. **Antihistérico.**

ANTILOGÍA. f. Oposició aparent d' un text ab un altre. **Antilogía.**

ANTILÓGICH, CA. adj. Contrari a la lógica. **Antilógico.**

ANTÍLOP. m. *Zool.* Género de mamífers rumiants, de banyes vuides. Venen a ésser còm entre cerv y cabra, tant per llur figura com per lo que corren. Son dócils, mansos, poruchs y sociables. **Antílope.**

ANTILLA. f. *Geog.* Cada una de les illes d' América entre 'ls 61° 30', y 87° 20' longitut O. N. N' hi há de grans y de petites y unes son angleses, altres franceses, dinamarqueses, holandeses, sueques, etc. S' usa també en plural. **Antillas.**

ANTIMONARQUICH, CA. adj. Contrari a la monarquía. **Antimonárquico, ca.** || Impropi de la monarquía o del régimen monárquich. **Antimonárquico.**

ANTIMONI. m. *Min.* Mineral que 's trova combinat ab altres substancies. El més comú es mòlt pesat, mitjanament dur y de color gris més o menys clar. **Antimonio.** || — CRU. Masses sólides, formades de agulles crestallines, brillantes, d' un gris blavench, que taquen de negre 'ls dits y el paper; posades al foch se fonen fácilment y desprenen un gas sulfurós; insolubles al aigua y solubles en els ácits ab desprendiment de gás sulfurós. Conté un poch d' arsénich y sulfur de plom y de ferro. Es mólt usat pêls manescals pera curar les besties. **Sulfuro de antimonio.** || — (SOBREDAURAT DE). Composició que s' usa en medicina. *Azufre dorado de antimonio.* || — FETJE D' ANTIMONI. Producte d' una fusió d' una part de sulfur d' antimoni ab 0,5 de nitre. *Hígado de antimonio.* || — CROCO D' ANTIMONI. Composició dels meteixos ingredients rentada y assecada a l' ombra. *Croco de antimonio.*

ANTIMONIA. *Ant.* ANTIMONI.

ANTIMONIAL. adj. Pertanyent al antimoni, còm: *polvos antimonials.* **Antimonial.**

ANTIMONIAR. v. a. Barrejar el metall comú ab l' antimoni pera fer les lletres d' imprenta. **Antimoniar**

ANTIMONIAT. m. *Quim.* Sal produída per l' ácit antimónich combinat ab una basa salificable. **Antimoniato.**

ANTIMONÍKEL. m. *Miner.* Primerita u óxit de nikel unit a la crisopasia; és de color vert de poma, mate, de trencadura escatosa, suau al tacte y trencadís. És un poch eléctrich. **Antimoníkel.**

ANTIMÓNIT. m. *Quim.* Sal obtinguda per la combinació del ácit antimónich ab una base salificable. **Untimónito.**

ANTIMÓNITS. m pl. *Miner.* Familia de minerals que contenen antimóni. **Antimónidos.**

ANTINA. f. *Bot.* Bolet que creix als llochs humits demunt de les fulles y de la fusta. **Antina.**

ANTINAFRÍTICH, CA. adj. Remei contra 'l mal de pedra, y la cólica nefrítica. **Antinefrítico.**

ANTINOMIA. f. *For.* Contrarietat de lleis en el dret escrit o de dos llochs d' una meteixa llei. **Antinomía.**

ANTÍOCH. n. p. **Antíoco.**

ANTIPAPA. m. Qui preté ésser papa contra 'l llegítim. **Antipapa.**

ANTIPAPAT. m. La dignitat illegítima d' antipapa. **Antipapado.**

ANTIPARA. f. *Ant.* Cancell, biombo. **Antipara, antepuerta.** || Mitges, calses o polaines pera resguardar el devant de les cames y 'ls peus. **Antipara.**

ANTIPATÍA. f. La oposició de geni o naturalesa que hi há entre dues o més persones o coses. **Antipatía.**

ANTIPÁTICH, CA. adj. El que 'ns inspira antipatía. **Antipático.**

ANTIPERISTÁLTICH, CA. adj. *Zool.* S' aplica al moviment de contracció del ventrell y dels budells, en virtut del qual les materies contingudes en ells van en sentit invers del seu curs natural o peristáltich. **Antiperistáltico.**

ANTIPERÍSTASIS. f. *Med.* Acció de dos agents contraris que s' aumenten mutuament la forsa. **Antiperístasis.**

ANTIPERISTATICH, CA, adj. *Med.* Lo que pertany a la antiperístasis. **Antiperistático**.

ANTIPERNALS. adj. m. pl. Els béns que 'l marit cedeix en dot a la seua muller. **Antipernales ó antifernales**.

ANTÍPICH, CA. adj. *Med.* Medicament propi pera prevenir o disminuir la supuració. **Antípico**.

ANTIPIRÓTICH, CA. adj. *Med.* Contra la cremadura. **Antipirótico**.

ANTIPNÓTICH. adj. *Med.* Contra la modorra o ensopiment, o 'l somni seguit **Antipnótico**.

ANTÍPODES. m. pl. Habitants de la terra qu' ocupen llochs de la meteixa diametralment oposats entre sí. **Antípodas**. || *Met.* S' aplica a la persona de geni contrari al de un'altra y a les coses oposades entre sí. **Antípoda**.

ANTIPTOSIS. f. *Gram.* Figura gramatical que consisteix en posar un cas per altre. **Antiptosis**.

ANTIPÚTRIT, DA. adj. Contra la putrefacció. **Antipútrido**.

ANTIQUARI. m. Qui fa particular estudi sobre les coses antigües. **Anticuario**. || Marxant d' antiguitats. **Anticuario**.

ANTIQUARTANARI. adj. *Med.* Propi contra les quartanes. **Anticuartanario**.

ANTIQUAT, DA. adj. **Anticuado**.

ANTIQUIOR. adj. y

ANTIQUÍSSIM, A adj sup. ANTIGUÍSSIM.

ANTIQUÍSSIMAMENT. adv. m. sup. ANTIGUÍSSIMAMENT.

ANTIQUITAT. f. ANTIGUITAT.

ANTIQUITATS. f. pl. ANTIGALLES.

ANTIRRAÓ. f. *Ant.* Injuria, injusticia. **Sinrazón**.

ANTISCIS. f. *Astrol.* Dos punts del cel igualment distants dels trópichs. **Antiscios**. || Pobles qu' habiten un meteix meridiá 'ls uns ençá y 'ls altres enllá del equador y que les ombres que progecten al mitjdía son oposades. **Antiscios**.

ANTISCORBÚTICH. m. *Med.* Remei contra l' escorbutí. **Antiscorbútico**.

ANTISSÉPTICH, CA. adj. *Med.* ANTIPÚTRIT.

ANTISSIFILÍTICH, CA. adj. *Med.* Medicament contra 'l mal venéreu. **Antisifilítico**.

ANTISSOCIAL. adj. El qu' es contrari a la societat o que hi és oposat. **Antisocial**.

ANTIST. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Pobleta de Bellvehí, prov. de Lleida.

ANTISTIANA. *Geog. ant.* Nóm de Vilafranca del Penadés, segons uns, o de la Bisbal del Penadés, segons altres, en temps dels romans.

ANTISTROFA. f. *Gram.* Figura retórica que consisteix en la recíproca inversió de certes paraules fent que l' una prengui 'l lloch de l' altra còm: *el pare del fill, el fill del pare.* **Antiestrofa**.

ANTÍTESIS. f. *Alg.* Mutació de quantitats d' afirmatives a negatives. **Antítesis** || *Gram.* Cambi de una lletra per altra **Antítesis**. || *Ret.* Figura que consisteix en el contrast de dúes idees oposades. **Antítesis, contraste**.

ANTITÉTICH, CA adj. Lo que pertany a la antítesis. **Antitético**.

ANTITRINITARI. m. Heretge que negava 'l misteri de la Trinitat **Antitrinitario**.

ANTIVENÉREU. adj. ANTISSIFILÍTICH.

ANTOGRAFÍA. f. Art d' expressar els pensaments per medi de les flors **Antografía**.

ANTOIX. m. Desitj veement fundat sols en el capritxo, en especial de les dones prenyades. **Antojo**.

ANTOIXADÍS. adj. Qui facilment se deixa governar pêl seu antoix. **Antojadizo**.

ANTOIXAMENT. m. ANTOIX.

ANTOIXARSE. v. r. Encapritxarse o tindre gran desitj d' alguna cosa. Sols s' usa en tercera persona del singular junt ab el pronóm *se* y *me, te, li.* **Antojarse**.

ANTOLÍ. n. p. Nóm d' home. **Antolín**.

ANTOLOGÍA. f. Colecció de travalls literaris de diferents autors. **Antología**.

ANTÓN. n. p **Antonio abad**.

SAN ANTÓN S' ENAMORÁ D' UN PORCH. fr. *Fam.* ULLS HI HÁ QUE DE LLEGANYES S' ENAMOREN.

VÉSTE 'N, VÉSTE'N, ANTÓN, QUE 'L QUE 'S QUEDA JA 'S COMPÓN. *Ref.* Que 'ns aconsella tractarnos bè pera allargar la vida, advertint que 'ls que sobreviuen, fácilment s' aconsolen. *El anoche se murió, ella hoy casarse quiere, ¡guay de quien muere!*

ANTÓN, (Jaume). *Biog.* Frare agustiniá, natural de Mataró. Va escriure sobre les fundació s agustinianes de Catalunya y les biografíes dels homens més celebrats del ordre de predicadors, que floriren entre 'ls anys 1306 y 1637. Va morir a Perpinyá al any 1639.

ANTONET. n. p. Dim. d' Antón. **Antoñito**.

ANTONI. n. p. Nóm d' home. **Antonio de Padua**.

ANTONÍ. n. p. Nòm d'home. **Antonino**.

ANTONIA. n. p Nóm de dona. **Antonia**.

ANTONIÁ. m. Relligiós de Sant Antón, **Antoniano, antonino**.

ANTONIETA. f. n. p. dim. **Antoñita, Antonieta**.

ANTONOMASIA. f. *Met.* Figura que substitueix un nóm propi per un apelatiu, o un apelatiu y patronímich per un nóm propi. **Antonomasia**.

ANTONOMASTICAMENT. adv. m. Per antonomasia. **Antonomásticamente**.

ANTONOMASTICH. Lo pertanyent a la antonomasia. **Antonomástico**.

ANTOSPERMA. m. *Bot.* Aglomeració dels globulets, reproductors de certes plantes aquátiques. **Antosperma**.

ANTOSTA. f. *Ter.* ESCUDELLER.

ANTRACAMBIAR. v. n. *Ant.* **Alternar**.

ANTRACIT. m. *Min.* Substancia carbonosa, opaca, amorfa, que s' encén sense flam, fum ni olor, exceptuant quan está unida a la pirita ferruginosa; 's compón de carbono y d' una substancia terrosa formada d' alúmina, cals, sílice, y a voltes sulfur de ferro. **Antrácito**.

ANTRAX. m. *Med.* Se diu del vesper quan ofereix alguna gravetat, que a vegades iguala al carbuncle. **Antrax, avispero**

ANTRE. s. m. Caverna o cova. **Antro**.

ANTRETAYAR. v. a. *Ant.* ENTRETALLAR.

ANTRIMÓLITA. f. *Min.* Mineral blanch que conté cals y potassa, de llustre sedòs, estructura radiada, soluble dins dels ácits y fundible. **Antrimólita**.

ANTROPÓFACH, GA. m. Qui s' alimenta de carn humana. **Antropófago**.

ANTROPOFAGÍA. f. Costúm que tenen algúns selvatges de menjar carn humana. **Antropofagía**.

ANTROPOLOGÍA. f. Ciencia que tracta del home, física y moralment considerat, o sigui de les relacións entre 'l cós y l' esperit. **Antropología**. || *Teol.* Modo de parlar de la Sagrada Escriptura, que atribueix a Dèu ulls, mans, etc., còm al home. **Antropología**.

ANTROPOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la antropología. **Antropológico**.

ANTROPOMORFE, FA. adj. Se diu de les mones que tenen alguna semblansa corporal ab els homens. **Antropomorfo**.

ANTROPOMÓRFICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu al antropomorfisme. **Antropomórfico**

ANTROPOMORFISME. m. Heretgía dels antropomorfites. **Antropomorfismo.**

ANTROPOMORFITA. adj. Heretges que atribueixen a Dèu forma d' home. **Antropomorfita.**

ANTUBI o ANTUVI (De primer). m. adv De cop, de repent. **De antuvión.**

ANUARI m. Llibre que 's publica d' any en any. Generalment s' entén per tal aquell que 's publica al comens del any pera que serveixi de guía a les persones de determinades professions, donántles'hi datos pera llur exercici, o marcant la snccessió dels travalls en que s' haurán d' ocupar y 'l modo d' executarlos. **Anuario**.

ANUENCIA. f. Condescendencia. **Anuencia.**

ANUJAR. v. a. y sos derivats. **Enujar.**

ANULABLE. adj. Lo que 's pot anular. **Anulable.**

ANULACIÓ. f. Abrogació. **Anulación.**

ANULADOR, A. m. y f. Qui anula. **Anulador.**

ANULAMENT. m. *Ant.* ANIQUILAMENT

ANULAR. v. a. Abolir alguna llei, tractat o privilegi. **Anular, invalidar, derogar.** || **Rescindir.** || **Aniquilar.** || adj. El quart dit de la má. **Anular.** || Lo que té forma d' anell **Anular.** || *Astron.* Se diu del eclipse de sol quan l' ombra cubreix tot el disch, deixant al entorn sols una llista de llum en forma de anell. **Anular.**

ANULATIU, VA. adj. Lo que té poder d' anular. **Anulativo.** || RESCISSORI.

ANUNCI. m. Avís verbal, escrit o estampat, pera fer sapiguer quelcòm al públich en general. **Anunci.**

ANUNCIACIÓ. f. ANUNCI. || Per antonomasía, la festa en que 's celebra la embaixada que l' Arcángel Sant Gabriel portá a la Verg María anunciantli 'l misteri de l' encarnació. **Anunciación**

ANUNCIADA. f. Ordre de relligiosos, instituída l' any 1232 per set mercaders de Florencia. **Anunciada.** || Ordre de cavallería, fundada l' any 1353. **Anunciada, orden de los lazos del amor.** || Ordre de relligioses, fundada per Joana, muller de Lluis XII. **Anunciada**

ANUNCIADOR, A. m. y f. Qui anuncia. **Anunciador.**

ANUNCIANT. p. a. *Ant.* Qui anuncía. **Anunciante.**

ANUNCIAR. v. a. Donar la primera noticia. **Anunciar.** || Pronosticar bons o mals successos. **Anunciar.** || AVISAR.

ANUVOLARSE. v. n. ENNUVOLARSE.

ANÚRIDA. f. *Med.* Supressió de la secreció urinaria. **Anúrida, anuria.**

ANVOLTAR. v. a. *Ant.* EMBOLICAR.

ANXOVA. f. *Ictiol.* Peixet de cinch a set centímetres de lla ch, de llom verdós, costat y ventre platejats y mòlt semblant a la sardineta. **Boquerón.** || Dit peix salat. **Anchoa.** || Nòm que 's dona al ceitó salat. **Anchoa.**

ANXUP. m. Caseta o depósit que 's fá pera rebre l' aigua y compartirla a diferentes parts. **Jambica, arca de agua.**

ANY. m. *Astron.* L' espai de temps que 'ls planetes triguen en tornar al meteix punt de l' eclíptica. **Año.** || Entre 'ls que han admés la correcció Gregoriana, l' espai de 365 díes, 6 hores, 13 menuts y 59 segons, contingut del primer de Janer fins al derrer de Desembre. **Año.** || *Met.* Temps més llarch de lo regular pera fer alguna cosa; y aixís se diu: *trigar ó estar un any pera fer alguna cosa.* || — ASTRONÓMICH. L' espai que triga el sol en tornar al astre d' ont isqué; té més que 'l solar lo que caminen les estrelles fixes de occident a orient. *Año astronómico, austral ó sidéreo* || —BISEST. V. ANY DE TRASPÁS. || —CIVIL. Aquell de que cada nació 's serveix pera regular el temps. *Año civil ó político.* || —COMÚ. El que s' usa pera les fetxes de lo que s' escriu. *Año común ó usual.* || —CORRENT. El present en que succeeix lo que 's fá o diu. *Año corriente.* || —DE GRACIA, ANY DEL SENYOR. || —DEL SENYOR. El del naixement de Jesucrist. *Año de gracia ó de nuestra salud.* || —DE TRASPÁS. S' aplica al any que té 366 díes; és cada quatre anys, exceptuant el derrer de cada sigle. També 's diu aixís el día sobreposat o afegit al 24 de Febrer. *Año bisiesto.* || —DIMINUT. Any que li falten mesos. *Año defectuoso ó diminuto,* || —ECCLESIASTICH. El que governa les solemnitats de l' Iglesia y comensa en la primera dominica d' Advent. *Año eclesiástico.* || —EMERGENT. El que comensa a comptar de la fetxa d' un día qualsevol fins a l' altra igual del any següent. *Año emergente.* || —PLATÓNICH. Revolució de 36,000 anys després de la qual, segons l' escola de Plató, 'ls planetes recobraríen el meteix punt de la seua primera disposició. *Año platónico.* || —REPUBLICÁ. El que va comensar a Fransa la nit del 21 al 22 de Septembre del any 1792, día de la fundació de la república. *Año republicano.* || —SABÁTICH. El que de set en set deixaven descansar les terres, segons la llei de Moisés. *Año sabático.* || —SANT. El de jubileu universal, que se celebra a Roma cada vinticinch anys, y se sol concedir als demés pobles de la cristiandat.

ANY BÒ PERA LA SERRA MAI S' APAREGA. *Ref* Dòna a entendre que l' any qu' es bò pera la serra no ho és pera la terra baixa. *Año de la sierra no le traiga Dios á la tierra.*

ANY CLIMATERICH. *Met.* L' any seté o nové de l' edat de cada persona y 'ls seus múltiples; y per extensió 'l calamitós. *Año climatérico.*

ANY D' EN MARRAS. fr. L' ANY DE MARÍA CASTANYA.

ANY DE FIGUES FLORS, ANY DE PLORS. *Ref.* Denota que 'ls anys abundants de figues flors solen ésser estérils en lo demés. *Año de brevas nunca lo veas.*

ANY DE JUBILEU. fr. ANY SANT.

ANY D' OVELLES ANY D' ABELLES. *Ref.* Denota que l' any abundant d' ovelles també ho és d' abelles. *Año de ovejas, año de abejas.*

ANY DE MAL TEMPS FINS LES VELLES POSEN DENTS. *Ref.* Denota que quan algú menys té se li ofereixen més ocasions de gastar. *Poca ropa y buen talante; no cabíamos al fuego y parió la de nuestro abuelo.*

ANY DE NEU ANY DE DÉU. *Ref.* Denota que l' any que neva sol haverhi molta cullita *Año de nieves, año de bienes: año de heladas, año de parvas.*

ANY DE POCH PÁ, GARBELL ESPÉS Y CEDÁS CLAR. Aforisme ab que 's significa que devant de la poquetat s' ha d' economisar més.

ANY DE PLOR. *For.* L' any de dol en que la viuda deu ésser alimentada ab els béns del marit. *Año de luto.*

ANY FATAL. *For.* El senyalat ab terme peremptori pera interposar y millorar les apelacions en certes causes. *Año fatal.*

ANY NOU VIDA NOVA Denota que algú está resolt a millorar la vida. *Año nuevo, vida nueva.*

ANY PLUJÓS, PAGÉS OCIÓS. Aforisme ab que 's significa que l' abundor de pluja fá ociós al pagés. *Año lluvioso, échate de codo.*

ANY POLITICH. fr. ANY CIVIL.

ANY DE SANT JAUME. Aquell en que cau en diumenge 'l día del Sant, y están concedides indulgencies als que van a visitar el seu sepulcre. *Año santo de Santiago.*

ANYS DRETS. fr. *Ant.* Anys cabals. *Años cabales.*

A QUARANTA ANYS DÉIXAT DE BANYS. *Ref.* Denota que desde dita etat, en que 's va perdent el vigor, no convenen els banys per lo mòlt que debiliten. *De cuarenta años arriba no te mojes la barriga.*

A CENT ANYS COTETA VERDA. *Ref.* Ab que 's nota el que fora d' ocasió o temps executa o li sobrevé alguna cosa. *Á rocín viejo cabezadas nuevas: á la vejez viruelas: á buey viejo cencerro nuevo.*

CADA DÍA ÉS UN ANY. *Loc.* Denota qu' és mòlt perjudicial el dilatar l' execució d' alguna cosa. *Cada día es un año: cada momento parece un siglo.*

CAP D' ANY. fr. El día de la Circumsició, qu' es el primer de Janer. *Año nuevo.* || Funeral dit aixís, perque 's celebra 'l día que fá un any que algú ha mort. *Cabo de año.*

CENT ANYS DE GUERRA Y NO UN DE PELEA. *Ref.* Aconsella qu' encara que 's fassi la guerra, 's procurin evitar els perills d' una batalla. *Cien años de guerra y no un día de batalla.*

COMPTAR ANYS. fr. JA TÉ ANYS O TÉ 'LS SEUS ANYS.

D' AQUÍ A CENT ANYS TOTS SERÉM CALVOS. *Ref.* Denota que no esperém veure verificat alló de que 's parla. *Antes de mil años todos seremos canos.*

DE CENT EN CENT ANYS O DE MIL EN MIL ANYS UNA VEGADA. fr. Denota qu' una cosa succeeix rara vegada. *Rara vez, por jubileo.*

DE TRES ANYS. m. adv. Se diu del que té tres anys. *Tresañejo.*

DEL ANY DE LA PICÓ. *Loc. fam.* De temps mòlt antich. *Del tiempo del arpa; del tiempo en que el rey rabió.*

DURAR ANYS Y PANYS. fr. Durar mòlt *Durar una eternidad, ser eterno.*

ENTRE ANY. En el discurs d' ell. *Entre año.*

EIXIR DE MAL ANY. Passar de miseria a millor fortuna. *Salto de mal año.*

FER ANYS. fr. Arribar algú cad' any al día que correspón al del seu naixement. *Cumplir años.* || Haverhi anys qu' ha esdevingut alguna cosa. *Hacer años.* || Darse bona vida. *Darse buen tiempo.*

JA TÉ ANYS O 'LS SEUS ANYS. *Loc.* Ser vella alguna cosa. *Ya tiene añicos ó ya tiene sus años.*

JUGARSE 'LS ANYS. fr. *Met.* Jugar sense interés. *Jugar los años.*

L' ANY DE MARÍA CASTANYA. *Expr. fam.* Ab que 's desprecía alguna cosa per antiga o perque no 's creu. *En tiempo de María Castaña, ó del rey que rabió, ó del año de cuarenta.*

LA MEITAT DEL ANY AB ART Y ENGANY, L' ALTRA MEITAT AB ENGANY Y ART. *Ref.* Denota 'l modo de viure d' alguns, que van passant ab les seues trasses y manyes. *La mitad del año con arte y engaño y la otra parte con engaño y arte.*

LO MAL ANY ENTRA NADANT. *Ref.* Denota lo perjudicial qu' és la excessiva pluja al principi del any, perque dessubstancia la terra. *El mal año entra nadando.*

LO QUE NO ÉS EN MÒN ANY NO ÉS EN MÒN DANY. *Ref.* Explica que no devém fer cas dels esdeveniments passats que no han estat a nostre cuidado. *Lo que no fué en mi año no fué en mi daño.*

ELS ANYS HI SON. fr. Denota l' efecte que la etat causa en les persones, decaient llur robustesa y salut. *No se van los días en balde*

ELS ANYS NO HI SON. fr. LA ETAT NO HI ES.

LLEVARSE DEU ANYS DE DEMUNT. fr. *Met. fam.* Denota la satisfacció que 'ns causa alguna cosa o persona qu' estimém. *Quitar mil canas.*

¡MAL ANY! *Inter. fam.* Pera donar forsa a lo que s' afirma, y ab énfasis. *Mal año.* || MALVIATGE.

MAL ANY EL PEL. *Imprec. fam.* Ab que 's desitja mal a algú. *Mal año para alguno.*

MAL ANY O BON ANY QUATRE CABEN EN UN BANCH. *Ref.* Aludeix als oficis de justicia, qu' en les iglesies tenen banch senyalat, y son quatre: alcalde, dos regidors y 'l síndich procurador. *Buen año ó mal año cuatro caben en un banco.*

NO ESTÁN EN ELS ANYS TOTS ELS ENGANYS. *Ref.* Adverteix que no sols els vells, sino també 'ls jovens tenen astucies y manyes. *No en los años están todos los engaños.*

PER ANYS Y PANYS. Per temps y més temps. *Por años y años.*

QUI A TRENTA ANYS NO TÉ SENY, NI A QUARANTA TÉ CABAL, VA ALS CINQUANTA AL HOSPITAL. Aforisme ab que s' expressa 'l seny que s' ha tindre pera adquirir o lograr bona vellesa. *Quien á los treinta no asesa, no comprará dehesa.*

QUI A VINT ANYS NO TÉ SENY Y A TRENTA NO TÉ ROBA, TOTA SA VIDA ES POBRE. *Ref.* QUI A TRENTA ANYS, etc.

¿QUÍ 'T PREGUNTA QUÁNTS ANYS TENS? *Expr. fam.* S' aplica al que 's fica ont no 'l demanen. *¿Quién te mete en camisa de once varas.*

SI A TRENTA ANYS NO SABS Y A QUARANTA NO TENS, AGAFA UN CABÁS Y VÉSTE'N A PLEGAR FEMS. *Ref.* Denota que qui a trenta anys no té seny y a quaranta no té cabal, ab dificultat ne tindrá després. *Quien á treinta no tiene seso y á cuarenta no es rico, rajadle del libro; quien á veinte no entiende, y á treinta no sabe, y á cuarenta no tiene, ruin vejez le viene.*

TAL DÍA FARÁ UN ANY. fr. Denota 'l poch cuidado que dòna alguna cosa. *Tal día hará un año.*

TOT SERVEIX O FÁ SERVEI UNA VEGADA AL ANY. *Ref.* Ensenya que les coses que 's desprecíen per de poca entitat, solen aprofitarse algunes ocasions. *Las migajas del fardel á veces saben bien.*

TREURE 'L VENTRE DE MAL ANY. fr. Satisfer la fam, menjar més o millor de lo que s' acostuma. *Sacar el vientre de mal año.*

UN ANY PER ALTRE. *Loc.* La usen els llauradors pera denotar qu' un any se sembra la terra y altre 's deixa descansar. *Año y vez.*

¡VISCA MÒLTS ANYS! *Expr.* D' agraiment. *¡Viva muchos años!* || *Expr. iron.* Ab que 's desprecía alguna cosa. *Viva muchos años.*

Segell d' Anyá

ANYÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, archip. d' Áger, part. jud. de Balaguer. Está situat a la vora dreta del Segre y té 1,432 habitants.

ANYADA. f. La cullita de cada any. **Añada, cosecha.** || El discurs o temps d' un any. **Añada.** || El temps bó o dolent que fá en l' espai d' un any. **Añada.** || La renda d' un any. **Anata.**

A LA MALA ANYADA DONARLI PASSADA. *Ref.* QUI DÍA PASSA ANY EMPENY.

MITJA ANYADA. fr. Dret que 's paga al ingrés de qualsevol benefici ecclesiástich, pensió o empleu secular; y és la meitat del seu valor en el primer any. || També s' anomena aixís la quantitat que 's paga per els títols y per l' honorífich d' alguns empleus y altres coses. *Media anata.*

VINGUI L' ANYADA MÉS QUE VINGUI TARDANA. af. *Vale más tarde que nunca.*

ANYAL. adj. Lo que 's fá o esdevé cad' any. **Anual, añal.**

ANYEJAR. v. n. *Ant.* Ésser antigua alguna cosa. **Añejarse, envejecerse.** || Alterarse les coses ab el transcurs del temps. **Añejarse.**

ANYELL. m. El fill de la ovella avans de fer l' any. **Cordero.** || *Met.* Manso, dócil y humil. **Cordero.** || —AFILLAT. El que mama d' una ovella que no és la seua mare. *Cordero ahijado.* || El que mama de la seua mare y d' un' altra ovella. *Cordero endoblado.* || —DE LLET. El que mama y no pastura. *Lechal, recental, cordero de secesto.* || —TARDÁ. *Cordero tardío.*

ÉS UN ANYELL DE PÁ. fr. ÉS UN ÁNGEL.

POSAR A ALGÚ MANSO CÒM UN ANYELL. fr. Reduirlo a la raó quan avans estava mòlt obstinat. *Ponerle más blando que una breva ó que un cordobán.*

QUAN DE MAL JUST VE L' ANYELL MAL PROFIT FARÁ LA PELL. *Ref.* Denota que 'l mal guanyat dura poch. *Quien por codicia viene a ser rico corre más peligro. De malo vino el conejo, al diablo irá el pellejo*

ANYELLA. f. Filla de la ovella. **Cordera.**

ANYELLA (Plá de l'). *Orog.* Plá que té 1,750 met. demunt el nivell del mar, prov. de Girona, situat en-

tre la Cerdanya y la Vall de Ribes, al N.O. d'aquesta derrera.

ANYELLAR. v. a. **Parir la oveja.**

ANYELLET, A. m. dim. **Corderito, corderillo.**

ANYELLS *Geog.* Caseriu de Corsá, del dist. municipal de La Bisbal, prov. de Girona.

ANYÉS (Joan Batista). *Biog.* Notable poeta valenciá, del sigle XVI, ecclesiástich exemplar y humanista de gran saber.

ANYETARSE. v. r. *Ant.* Envellirse. **Añejarse.**

ANYINA. f La pell del corder d' un any. **Añina.** || Si está adobada. **Cordero.** || La llana del anyell. **Añino.**

ANYINS. m. pl. Pell d' anyell ab tota la llana. **Añinos.**

ANYÍVOL. m. Arbre o planta que un any dòna mòlt fruit y l' altre gens. **Vecero.**

ANYOR. m. ANYORAMENT.

ANYORADÍS. adj. Aquell que fácilment s' anyora.

ANYORAMENT. m. y

ANYORANSA. f. Inquietut, pesar per la privació d' alguna cosa. **Deseo, anhelo, añoranza.**

ANYORAR. v, a. Desitjar la companyía dels ausents, o alguna cosa que no 's té. **Echar á menos.**

ANYORARSE. v. a. No trovarse bé en algún lloch. **No hallarse.**

ONT HI HA MENJAR, O MENTRES HI HA MENJAR NO M' ANYORO. *Ref.* Denota que les conveniencies fan qu' algú no trovi a menys als pares dels que s' ha separat. *Buena vida padre y madre olvida.*

ANYÓS. adj. *Ant.* ANCIÁ. || ANTICH. || VELL.

ANYÓS. *Geog.* Poblet de la Vall d' Andorra; és a l' esquerra de la ribera de Ordino y pertany a la parroquia de La Massana.

ANYÚS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de la Guardia de la Sèu, prov. de Lleida.

ANZIANAMENT. adv. ll. *Ant.* ANTIGAMENT.

AORTA. f. L' arteria major del còs humá, que neix del ventrícul esquerre del cor. **Aorta.**

AOVAT, DA. adj. Lo que té figura d' ou **Aovado.**

APA. Veu pera esforçar als nois quan s' alçen. **Aupa.**

APACIBILÍSSIM, A. adj. sup. **Apacibilísimo**

APACIBILITAT. f. Suavitat en el tracte. **Apacibilidad, afabilidad.** || El bon temperament, amenitat y suavitat d' alguna cosa, còm: *del temps*, etc. **Apacibilidad.**

APACIBLE. adj. Agradable, de bon temperament. **Apacible.** || Qui és afable, dócil de geni o tracte. **Apacible.** || Se diu de la veu, del soroll, del color y d' altres coses inanimades, còm: *dia apacible, lloch apacible, semblant apacible*, etc. **Apacible.**

APACIBLEMENT. adv. m. **Apaciblemente.**

APACIGUADOR, A. m. y f. Qui apacigua. **Apaciguador.**

APACIGUAMENT. m. L' acció y efecte de apaciguar. **Apacíguamiento.**

APACIGUAR. v. a. Pacificar. **Apaciguar.**

APACIGUARSE. v. r. Sossegarse. **Apaciguarse.**

APACIGUAT, DA. p. p. **Apaciguado.**

APADRINADOR, A. m. y f. PROTECTOR.

APADRINAMENT. m. Acció y efecte d' apadrinar. **Apadrinamiento.**

APADRINAR. v a. Patrocinar, protegir, amparar. **Apadrinar, patrocinar.** || PADRINEJAR.

APAGABLE. adj. Lo que 's pot apagar. **Apagable**

APAGADOR, A. m. y f. Qui apaga. **Apagador.** || Eina de llauna en figura cónica, que posada al capdemunt d' una canya, serveix pera apagar llums. **Matacandelas.** || Troç d' esponja mullada pera 'l meteix efecte. **Mano de Judas.** || *Mús.* Trocet de grana que 's posa al martinet dels pianos, etc., pera apagar el ressó de les cordes. **Apagador**

APAGALLUMS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, mena d' escorsonera que fa unes floretes grogues y quines llevors están rodejades de pèls blanchs, lo que fa que al bufarles s' escampin per l' aire. **Rabanillo, Barbaja, seneris, suzón.** || Pelussa de la flor del cart. **Vilano, milano.** || Cono de llauna o de ferro posat al capdemunt d' una canya pera apagar els ciris dels altars. **Apagaluces**

APAGAMENT. m. L' acte d' apagar o apagarse els llums. **Apagamiento.**

APAGAR. v. a. Extingir el foch o el llum. **Apagar, matar.** || *Met.* Esborrar, destruir. **Apagar.** || Aplacar, suavisar. **Apagar.** || Sofocar alguna cosa, desvanéixerla. **Apagar.** || *Mús.* Posar sordina a un instrument. **Apagar.** || *Pint.* Baixar el color qu' és massa viu. **Apagar.** || Templar la llum d' un quadro. **Apagar.** || Dit de la set, fam, etc., satisferla. **Apagar.** || Parlant de la pols, tirar'hi aigua. **Matar el polvo.**

APAGARSE: v. r. **Apagarse.** || Disminuirse 'l fervor d' alguna cosa. **Apagarse.**

APAGAT, DA. p. p. **Apagado, muerto.**

APAIGABAR. v. a. Posar pau. **Apaciguar.**

APAIGABARSE. v. n. Parlant del soroll, anar disminuint. **Apagarse, extinguirse.**

APAIGABAT, DA. adj. **Apaciguado. Apagado, extinguido, hablando de ruidos.**

APAISANARSE. v. r. **Familiarizarse.**

APAISSAT, DA. adj. Pintura que té la tela més ampla que alta. **Apaisado.**

APAL. *Geog.* Poble de la banda occidental de la Vall d' Andorra; és a l' esquerra de la riera del sèu nòm y pertany a la parroquia de La Massana. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Petita riera de la Vall d' Andorra, que desaigua en un dels afluents de la vora dreta de la ribera d' Ordino.

APALMAMENT. m. Art d' amidar per pams. **Apalmeo.**

APALMAR. v. a. Amidar a pams. **Medir á palmos.**

APALMAT, DA. adj. p. p. D' apamar. **Medido á palmos.**

TINDRE BEN APAMAT. fr. *Met.* Tindre perfet coneixement d' algún lloch o d' alguna cosa. *Tener medido á palmos ó á dedos.*

APANYAR. v. a. *Ter.* ADOBAR.

APAPALLONAT, DA. f. En forma de papallona. **Amariposado.**

APARACIÓ. f. *Ant.* EPIFANÍA.

APARADOR. m. Mena d' armari ab vidres que tenen els argenters, quinquillaires y altres pera tíndrer'hi obgectes de mostra. **Escaparate.** || ESCUDELLER.

APARATO. m. Pompa, ostentació, faust. **Aparato.** || Prevenció, provisió, preparació d' alguna cosa. **Aparato, apresto, aparejo, prevención.** || Circunstancia o senyal que preceëix a alguna cosa. **Aparato.** || *Anat* El conjunt d' órguens que concorren al complement d' una funció. **Aparato.** || —REAL. *Loc. náut.* El que 's fa ab major nombre de politxes y cordes més grosses que 'l comú. *Aparato real.*

APARATOS, SA. adj. Que té mòlt aparato. **Aparatoso.**

APARAULAR. v. a. Donarse paraula dos per algún fet: comúnment s' usa còm a recíproch. **Apalabrar.** || *Met.* Tractar de paraula algún negoci. **Apalabrar.**

APARECIDA (Ntra. Sra. de la). *Geog.* Caseriu del terme d' Orihuela, prov. d' Alacant.

APAREDAR v. a. y 'ls séus derivats. **Paredar.** || A pedra y cals. fr. *Ant.* **Tapiar con cal y canto.**

APAREGUT, DA. p. p. **Aparecido.**

APARÉIXER. v. n. Semblar. **Parecer.** || Presentarse a la vista impensadament. **Aparecer, aparecerse.** || Veure de lluny. **Avistar, columbrar.** || SUCCEIR. || Trovarse lo perdut. **Parecer, comparecer, aparecer.** || Trovarse a alguna part. **Aparecer.**

A MÓN APARÉIXER. m. adv. Segons el meu propi parer o dictámen. *A mi ver, á mi parecer.*

M' APAR MÓLT BÉ. *Está muy bien.*

NO S' APAREIX, NI MENYS S' APAREIX, TOT JUST SE APAREIX. f. Denota que una cosa és tan poch perceptible o tan petita, que 'n prou feines se veu. *No se parece, apenas se parece.*

PER EL BEN APERÉIXER. *Loc. fam.* Manifesta que 's fá alguna cosa per respecte a lo que poden dir, y no per la propia inclinació o geni. *Por el bien parecer.*

SEGONS APAR. *Expr.* AL APARÉIXER.

APARÉIXERSE. v. r. Presentarse repentinament alguna persona ú objecte. **Aparecer, aparecerse.**

Aparell

APARELL. m. Preparació, disposició pera alguna cosa. **Aparejo.** || Els arréus necessaris pera cavalcar o carregar algún animal. **Aparejo.** *Ant* APARATO, ADOB. || pl. Els arréus, eines o coses necessaries pera qualsevol ofici, maniobra, etc. **Aparejos, enseres.** || *Náut.* L' ormeig d' una nau. **Aparejo.** || Máquina composta d' una corriola y un quadernal pera pujar coses de mòlt pes. **Aparejo.** || *Pint.* Els materials pera aparellar. **Aparejos.** || — LLATÍ. *Náut.* Que 's compòn de veles llatines, que té l' arbre de proa mòlt inclinat cap aquesta part, l' arbre mestre quasi a plom y 'l de popa mòlt inclinat. *Aparejo latino.*

ESTAR EN APARELL. fr. Estar a punt pera fer alguna cosa. *Estar aparejado, pronto, dispuesto.*

APARELLADOR, A. adj. Qui aparella. **Aparejador.**

APARELLAMENT. m. APARATO. || APARELL. || DE COMBATRE. *Ant.* APARATO DE GUERRA.

APARELLAR. v. a. Preparar, prevenir, disposar lo necessari. **Aparejar, aprestar, percibir.** || Posar els aparells a les besties de cárrega. || *Met.* Embrutar ab fanch. **Cubrir de lodo.** || Ofendre ab paraules injurioses. **Poner de lodo.** || *Náut.* Armar de tot lo necessari una embarcació. **Engalgar, aparejar.** || *Pint.* Preparar ab certes capes de color la fusta o tela que s' ha de pintar. **Aparejar.**

APARELLAR DRETER. fr. *Ant.* Apuntar. *Asestar, poner en bateria.*

APARELLARSE. v. a. Prepararse pera fer alguna cosa. **Aprestarse, disponerse.**

APARELLAT, DA. p. p. **Aparejado.**

ESTAR APARELLAT. fr. Estar preparat. *Estar dispuesto.*

APARENSA. f. **Apariencia.**

APARENT. adj. Lo que sembla y no és. **Aparente.** || Lo que 's manifesta a la vista. **Aparente.**

APARENTADOR, A. adj. y s. Qui manifesta o dòna a entendre lo que no és o no hi há. **Aparentador.**

APARENTAR. v. a. Donar a entendre lo que no és. **Aparentar.** || Aparentar y 'ls séus derivats. || EMPARENTAR.

APARENMENT. adv. m. Ab apariencia. **Aparentemente.**

APARER. v. n. *Ant.* SEMBLAR.

APARIADOR, A. m. adj. Qui aparía. **Emparejador; el que apareja.**

APARIAMENT. L' acció y efecte d' apariar. **Emparejamiento.**

APARIAR. v. a. Juntar, igualar dues coses comparantles entre si. **Parear.** || Triar coses iguals posantles de dues en dues. **Parear.** || Compondre, reforçar, adobar, còm: *la medecina ha apariat al malalt.* **Componer.** || Amanir el menjar. **Aderezar.** || Posar les coses ab ordre y bona disposició. **Enderezar, componer.** || Juntar les femelles ab els mascles. **Aparear, aparar;** s' usa còm recíproch.

APARIARSE. v. r. **Avenirse.**

APARICI. n. p. Nòm d' home. **Aparicio.**

APARICI (Joseph). *Biog.* Natural de Caldes de Montbuy. Va morir l' any 1731 y les seues cendres reposen al peu de la capella de la Santa Magestat. Es autor d' un mapa de Catalunya tingut per mòlt recomanable en el seu temps Era geograf del rei y Ajudant de Tresorer de Catalunya. L' any 1699 exercía de Conseller quart de Barcelona.

—Y GARCÍA (JOSEPH). *Biog.* Erudit escriptor militar, nat a Valencia l' any 1791 y mort a Granada 'l 1857. Va entrar al exércit l' any 1807 còm a cadet. Éssent comandant de sapadors envers l' any 1826, va desempenyar importants comissions facultatives. Entre 'ls anys 1833 y 1840 va pendre part a la guerra carlista arrivant a tinent coronel. L' any 1843 va ésser destinat a la comissió de investigacions històriques, passant al Arxiu de Simancas desde l' any següent fins a 1854, havent format cinquanta tres volums en foli y copiat trescents plans, relatiu tot a la historia de la artillería, de enginyería, de la marina, etc., en Espanya, quin material restá casi tot inèdit a la direcció general d' enginyers, a Madrit. L' any 1849 l' Academia de la Historia 'l va nomenar soci corresponent, y 'l 1855 rebía el grau de brigadier d' infantería.

APARICIÓ. f. L' acció y efecte de apareixerse. **Aparición.** || Visió d' un ésser sobrenatural o fantástich, espectre, fantasma. **Aparición.** || Festa ab que celebra la Iglesia la *aparició* de Jesucrist als seus deixebles després de la Resurrecció. **Aparicion.**

APARIENCIA. f. La part exterior de les coses. **Apariencia.** || *Fís. astron.* Lo que 's descubreix per medi de les observacions. **Apariencia.** || Rastre, vestigi, còm: *no quedá apariencia de llibertat.* **Apariencia.** || Indici, verossimilitut, conjectura **Apariencia.** || SEMBLANSA.

APARIONAR. v. a. *Art. y of.* Triar la fusta. || Fer jochs de montants y travessos. **Ensamblar.** || Presentar les cares y cantells que més s' han de veure, nets de grops, faltes y blaus. **Limpiar.**

APARISI Y GUIJARRO (Antoni). *Biog.* Escriptor, poeta, polítich y distingit orador. Va néixer a Valéncia l' any 1815 y morí a Madrit l' any 1872. Va seguir la carrera de dret arrivant a ésser advocat de gran renòm. L' any 1858 va ésser diputat per primera volta y desde llavores en endavant va representar a les Corts al partit carlí de Valencia, éssent sempre notables els seus discursos. Les seues poesíes havíen merescut premis honrosíssims. May va aceptar creus ni condecoracions. Les seues produccions s' han publicat coleccionades; emprò l' obra d' ell més viventa, consultada encare avuy, es *La cuestión dinástica* (Madrid, 1869), travall de polémica política sobre l' hereu de la corona d' Espanya.

APARPALAR. v. a. Colocar un o més parpals sota d' una pedra o altre obgecte pera poderlo alsar o cambiar de lloch. **Apalancar.**

APARRAT. adj. Se diu de certs arbres de soca entortolligada còm: *la de les parres.* **Aparrado.**

APARROQUIANAR. v. a. Fer anar parroquiáns a una botiga. **Aparroquiar.**

APARROQUIANARSE. v. r. Ferse parroquiá d' alguna botiga o establiment. **Aparroquiarse.**

APARROQUIANAT, DA. p. p. **Aparroquiado.**

APART. adv. m. Separadament. **Aparte, separadamente.** || m. Als escrits. **Aparte.** || Quan en la representació d' una obra dramática un dels personatges parla de modo que sembla que 'ls demés no n' han d' heure esment. **Aparte.** || Lo que en la obra dramática ha de dirse de aquest modo. **Aparte.**

APARTADAMENT, adv. m. APART, 1

APARTADOR. m. Qui aparta. **Apartador.** || Qui té per ofici triar y separar la llana segóns les seues diferentes qualitats. **Apartador.**

APARTAMENT. m. *Ant.* La acció y efecte d' apartar o apartarse. **Apartamieuto, separación.** || *For.* L' acte judicial ab que algú desisteix y s' aparta formalment del dret que té deduit. **Apartamiento.** || *Ant.* DIVORCI.

APARTAR. v. a. Separar, desunir, dividir. **Apartar.** || Treure alguna cosa del seu lloch pera desembarasarlo. **Apartar.** || *Met.* Fer desistir a algú d' alguna cosa. **Apartar, apear.** || Separar la llana bona de la dolenta. **Apartar.**

APÁRTAT, APÁRTAT D' AQUÍ O DE DEVANT. *Quita, quitate de ahí, quitate de delante.*

APARTARSE. v. r. Fer lloch. **Quitarse, separarse.** || *Met.* Anar fora de camí, còm: *apartarse de la raó.* **Apartarse, separarse.** || *Ant.* Divorciarse. **Separarse, apartarse, divorciarse.** || Mudar de dictamen. **Apartarse.**

APARTAT, DA. p. p. **Apartado.** || m. En els llibres, comensament d' un nou párrafo. **Apartado.** || || RETIRAT, DISTANT. || Á corréus les cartes que per encárrech y paga particular posen apart pera donarles desseguida a qui va a recullirles. **Apartado.** || adj. DISTANT.

APASSIONADAMENT. adv. m. Ab desitj vëement. **Apasionadamente.** || Ab interés o esperit de partit. **Apasionadamente.** || ESTIMAR APASSIONADAMENT, CEGAMENT.

APASSIONADÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Apasionadísimamente.**

APASSIONAR. v. a. *Ant.* Excitar alguna passió. **Apasionar.**

APASSIONARSE. v. r. Aficionarse excessivament a alguna persona o cosa. **Apasionarse.** || Pendre ab passió el partit d' algú. **Apasionarse**

APASSIONAT, DA. adj. Qui obra ab passió. **Apasionado.** || ENAMORAT. || DESITJÓS.

APASSIONAT DE MALALTÍA. *Loc. ant.* APODERAT DE MALALTÍA.

EL QUI ESTÁ APASSIONAT NO VOL ÉSSER CONSOLAT. *Ref.* Denota que 'l qui está posseit d' alguna passió no 's trova en estat d' admetre consol. *Hombre apasionado, no quiere ser consolado.*

APASTURAR. v. a. *Ant.* Donar pastura al bestiar. **Apacentar.**

ÁPAT. m. *Fam.* Dinar, barenar o sopar abundant. **Comilona, merendona.** || Lo que 's menja comunment o els menjars que 's fan al día, y se diu: *he fet un bon ápat; ó faig tres ápats al día.*

APATÍA. f. Indiferencia, insensibilitat. **Apatía** || Deixadesa, indolencia, falta de vigor y energía. **Apatía.**

APÁTICH, CA. adj. Qui es mòlt deixat o poch sensible. **Indolente, apático.**

APATICICAR v. a. Adobar una cosa provisoriament. **Chapucear.**

APATITA. *Miner.* Fosfat de cals natural de color blanch, blavench, groguench, rogench, violat o vert. **Apatita**

APEAMENT m. L' acció de baixar de cavall. **Apeamiento.**

APEAR. v. a. Baixar a algú de cavall o carruatge. **Apear, desmontar.** || *Met.* Deixar a algú sense l' empleu que tenía. **Apear.**

APEARSE. v. r. Baixar de cavall o d' algún carruatge. **Apearse.**

APEARSE EN ALTRA POSADA. fr. *Met.* Pera despedir a algú negantli lo que demana. *A otra puerta, que ésta no se abre. A la vuelta lo venden tinto.*

APEAT, DA. p. p. **Apeado.**

APEDASSADOR, A. m. y f. Qui apedassa. **Remendón.**

APEDASSAMENT. m. Obra d' apedassar. **Remiendo.**

APEDASSAR. v. a. Posar, cosir pedassos a la roba dolenta. **Remendar, aderezar.** || *Met.* Corretgir, esmenar. **Remendar.** || Acomodar una cosa a un' altra, pera suplir lo que li falta. **Remendar.**

QUI APEDASSA SON TEMPS PASSA. *Ref.* Aconsella 'l cuidado que devém tindre en les coses pera que durin. *Remienda ó adoba tu paño, pasarás tu año.*

QUI NO TE DONA NI BAGASSA ELL METEIX S' APEDASSA. *Ref.* Indica que qui no te qui 'l cuidi, s ha de cuidar ell meteix.

APEDASSAT, DA. p. p. **Remendado, aderezado.** || ESPALLIFAT.

APEDESSAR. v. u. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Apedassar.**

APEDREGADOR. m. Qui tira pedres. **Apedreador.** || Lloch ont s' ajunten els xicots pera apedregarse. **Apedreadero.**

APEDREGAMENT. m. L' acció y efecte de apedregar. **Apedregamiento, apedreo.** || Combat d' uns xicots ab altres tirantse pedres. **Pedreo.** || FER PEDRADES.

APEDREGAR. v. a. Tirar pedres. **Apedrear.** || v. n. Caure pedra o calamarsa mòlt grossa. **Granizar, apedrear.** || *Met.* Parlar ab mal modo. **Apedrear.**

APEDREGARSE. v. n. Patir dany ab la pedra o calamarsa les produccions del camp. **Apedrearse.** || r. Tirarse pedras mutuament. **Apedrearse.**

APEDREGAT, DA. p. p. **Apedreado.**

APEGADÍS, SA. adj. Lo que s' apega. **Pegajoso, pegadizo.** || Encomanadís. **Pegadizo, contagioso.** || *Met.* Suau, gustós, atractiu, còm: *tracte apegadís.* **Pegajoso.**

APEGADÍSSIM, A. adj. sup. **Apegadísimo.**

APEGADURA. f. L' acció de apegar. **Pegadura.**

APEGALÓS, A. adj. **Pegajoso.** || Qui 's convida ell meteix. **Pegote.** || m. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les rubiácees, de tronch prim y aspre y quins fruits globulosos son cuberts de pels que s' enganxen per tot. **Amor de hortelano.**

APEGAMENT. m. Acció de apegar ab engrut. **Apego.**

APEGAR. v. a. Enganxar ab goma o pastetes una cosa ab un' altra. **Pegar.** || Juntar els marbres. **Empelechar.** || Encomanar. **Pegar.** || SOLDAR.

APEGARSE. v. r. Agafarse una cosa ab un' altra. **Pegarse.** || Encomanarse algún mal vici, etc. **Contagiarse, pegarse.** || *Met.* Tindre mòlta inclinació a algú. **Pegarse.**

APEGAT, DA. p. p. **Pegado.** || adj. Apassionat. **Apegado.**

APEGO. m. Afició o inclinació particular. **Apego.**

APELABLE. adj. Lo que admet apelació. **Apelable.**

APELACIÓ. f. L' acte d' apelar. **Apelacion.** || RELACIÓ, ALUSIÓ.

DESAMPARAR L' APELACIÓ. fr. *For.* No seguirla. *Desamparar la apelación.*

DONAR PER DESERTA L' APELACIÓ. fr. *For.* Declarar el jutge haver passat el temps en que l' apelant podía portar la causa al tribunal superior. *Dar por desierta la apelación.*

INTERPOSAR APELACIÓ. fr. *For.* Apelar a un jutge superior. *Interponer apelación.*

MILLORAR L' APELACIÓ. fr. *For.* Fundarla devant d' un jutge superior. *Mejorar la apelación.*

NO HAVERHI O NO TINDRE APELACIÓ. fr. *Fam.* No tindre remei o recurs alguna cosa. *No haber ó no tener apelación.*

APELADOR. m. y

APELANT. m. Qui apela. **Apelante.**

APELAR. v. n. *For.* Recorre al tribunal superior pera que s' anuli la sentencia que 's creu injusta. **Apelar.** || *Met.* Recorre, cercar remei pera alguna cosa. **Apelar.** || Referirse una persona a un' altra còm a justificatiu de lo que 's preté provar. **Apelar.**

APELAT, DA. p. p. **Apelado.**

APELATIU. adj. *Gram.* Nòm que convè a tots els individuos d' una meteixa especie. **Apelativo, común.**

APELFAR. v. a. Donar a una roba l' aspecte de la pelfa. **Afelpar.**

APELFAT, DA. p. p. Lo que sembla pelfa. **Afelpado.**

APELLARSE. v. r. Cubrirse naturalment de pell una llaga o ferida. **Encorarse, encorecerse, cicatrizarse.**

APELLAT, DA. adj. **Encorado, encorecido, cicatrizado.**

APELLIDAR. v. a. *Ant.* **Proclamar.**

APELLIDO. m. *Ant.* Crit de convocació del poble, usat a Aragó per l' estil de Vía fora somatent, de Catalunya. || Cognóm, nóm de casa. **Apellido.**

APENAR. a. Causar pena, afligir. **Apenar.**

APENES. adv. *mod.* EN PROUFEINES.

APÉNDIX. m. Adició, suplement a alguna obra o tractat. **Apéndice.** || Conjunt d' escates a manera de trossos de fulles que tenen a llur base alguns pecíols. **Apéndice.** || *Zool.* Part del cós animal unida a una altra de principal. **Apéndice.**

APENDRE. v. a. Adquirir coneixements d' alguna cosa per medi del estudi y aplicació. **Aprender.**

APENSADAMENT. adv. m. *Ant.* A dretes, ab previa meditació. **De pensado, de intento.**

APEPSIA. m. *Med.* Digestió dolenta. **Apepsia.**

APERCEBIMENT. m. Acció y efecte d' apercebir. **Apercibimiento.**

APERCEBIR. v. a. Preparar lo necessari per alguna cosa. **Apercibir.** || Amonestar, advertir. **Apercibir, amonestar.** || *For.* Requerir a algú ab comminació de pena o cástich pera que fassi lo que se li té manat. **Apercibir.** || PERCIBIR, ENTENDRE. || DESCUBRIR.

APERCEBRE. v. a. *Ant.* y e's derivats. **Apercebir.**

APERCEBUT, DA. p. p. D' apercebir o apercebre. **Apercibido, da.**

APERFIDIA. m. adv. Ab empenyo, a competencia. **A porfía.**

APERGAMINAT, D. adj. Semblant al pergamí. **Apergaminado.** || *Fig.* Se diu d' aquell qu' está molt sech o magre. **Apergaminado.**

APERIBIR. v. a. *Ant.* Presentar, manifestar. **Exhibir.**

APERITIU, VA. adj. *Med.* Medicament o remei que serveix pera combatre les obstruccions de les víes digestives. **Aperitivo.** || Lo que fa vindre gana de menjar. **Aperitivo.**

APERTAMENT. adv. m. *Ant.* Obertament. **Abiertamente, descubiertamente.** || Sense reserva, francament. **Abiertamente, francamente, sin reserva.**

APERTURA. f. *Mús.* Introducció musical d' una ópera. **Obertura.** || Inauguració. **Apertura, inauguración.**

APESARADAMENT. adv. m. Tristament. **Apesaradamente.**

APESARAR. v. a. *Ant.* Causar pesar o sentiment. **Apesadumbrar.**

APESARARSE. v. r. Pendre pesar. **Apesadumbrarse.**

APESARAT, DA. p. p. **Apesadumbrado, pesaroso.**

APESTAR. v. a. Causar o comunicar la peste. **Apestar.** || Fer mólt mala olor alguna cosa. **Apestar.** || *Met. fam.* Fastiguejar, enfadar. **Apestar.** || Viciar, corrompre 'ls costúms. **Apestar.**

APESTAT, DA. p. p. **Apestado.**

ESTAR APESTAT D' ALGUNA COSA. fr. *fam.* Havernhi mòlta abundor. *Estar apestado de alguna cosa.*

APÉTAL. adj. Se diu de les flors que no tenen pétals. **Apétalo.**

APETEIXER. v, a. Tindre ganes o desitjs d'alguna cosa. **Apetecer.**

APETIR. v. a: p. u. APETEIXER.

APETIT. m. Gana de menjar. **Apetito, gana de comer.** || Desitj vëement. **Apetito.** || *Met.* Lo que excita 'l desitj d' alguna cosa. **Apetito, gollería.** || ANTOIX.

APETIT CARNAL. Desitj luxuriós. *Apetito carnal.*

DONAR APETIT Y POSAR EN APETIT. Excitarlo. *Excitar, avivar el apetito.*

ENCENDRE 'S L' APETIT. f. Excitarse la gelosía de les besties, y la passió del amor en les persones. *Recalentarse.*

REFRENAR ELS APETITS. Moderar les passións. *Refrenar, domar las pasiones.*

TINDRE APETIT. fr. APETEIXER.

APETIT, DA. adj. **Apetecido.**

APETITARSE. v. r. APETITIRSE.

APETITIU. adj. *Fil.* Que s' aplica a la potencia o facultat d' apeteixer. **Apetitivo.** || APETITÒS.

APETITÒS, A. adj. Menjar que excita l' apetit. **Apetitoso** || *Met.* Dit de qualsevol cosa que móu el desitj. **Apetitoso, atractivo.**

APETITS. m. pl. Requisits, guisadets apetitosos. **Gollerías.**

APIADAR. v. a. Conmoure, enternir. **Apiadar.**

APIADARSE. v. r. Compadeixer's, tindre pietat. **Apiadarse.**

APIADAT, DA. p. p. **Apiadado.**

ÁPICE. m. Extrém superior o punta de qualsevol cosa. **Ápice.** || El punt més intrincat d' una dificultat o qüestió. **Ápice.** || *Met.* La mínima part d' alguna cosa. **Ápice, pizca.**

ESTAR ALS ÁPICES. *fr.* Entendre ab perfecció una cosa. *Estar en los ápices de una cosa.*

NO DISCREPAR EN UN ÁPICE. No excedir en res. *No exceder en un átomo.*

APICULTURA. f. Art de cuidar les abelles. **Apicultura.**

APILAMENT. m. La acció y efecte d'apilar. **Amontonamiento.**

APILAR. v. a. Posar una cosa demunt de les altres fent pila o munt. **Apilar, amontonar.** || *Met.* Barrejar mòltes especies sense elecció ni ordre. **Amontonar.**

APILARSE. v. r. APILOTARSE.

APILAT, DA. p. p. **Amontonado.**

APILOTAMENT. m. Apilament. **Amontonamiento.**

APILOTAR. v. a. Apilar. ATERROSSAR.

APILOTARSE. v. r. Juntarse de cop mòlts individuos. **Agolparse.** || Enredarse, ferse pilotes o terrossos. **Envedijarse, aterronarse.** || *Met.* Barallarse. **Empelotarse, envedijarse.**

APILOTAT, DA. p. p. **Agolpado.** || **Envedijado.**

APINYAMENT. m. La acció y efecte de apinyar. **Apiñadura, apiñamiento.**

APINYAR. v. a. Juntar mòlt estretament unes coses ab altres. **Apiñar, coser.** || n. *Bot.* Formar pinya o ull les plantes. **Repollar.**

APINYARSE. v. r. Juntarse les coses apretantse les unes ab les altres. **Apiñarse.**

APINYAT, DA. p. p. **Apiñado.** || adj. Lo que té figura de pinya. **Apiñado.**

APIREXIA. f. *Med.* La ausencia o cessació de febre. **Apirexia.**

APIRO, A. adj. *Quim.* Còs refractari al foch. **Apiro.**

APIROTAT, DA. adj. *Ant.* AVOL, DOLENT.

ÁPIT. m. *Bot.* Planta d' horta o borda de la familia de les umbelíferes, quines fulles, llargues y vuides, son menjívoles quan han estat colgades de terra fins a determinada alsada. **Apio.** || — BORT. Varietat del anterior que 's cría a montanya. *Apio silvestre, perejil de asno.* || — D' AIGUA. El que 's cría en els aiguamolls. *Apio de lagunas ó palustre, perejil de agua.* || — DE CAVALL. Planta de igual familia que les anteriors; es borda, més les seues arrels y brots tendres son menjívols. *Apio caballar.* || — DE GOS. Planta mòlt semblanta al julivert; es verinosa. *Apio ó perejil de perro, cicuta menor.* || — DE MACEDONIA. El qu' es semblant al julivert bort; té la flor blanca en forma de rosa y és mòlt aromátich. *Levístico, perejil de Macedonia.*

Planta d' Ápit

APITRAR. v. a. *Vulg.* Embestir pit a pit. **Acometer.** || Dir fástichs. **Abochornar, denostar.**

APITRAT, DA. p. p. **Denostado.** || **Corrido, confuso.**

APLACAR. v. a. *Art. y Of.* Posar o encolar gruixos o fulles demunt d' altra fusta. **Aplacar.** || — AB COLA. Posar la cola demunt del gruix o la fullola que s'encola. || Sostindre per medi de la cola, el calor del aiguacuit. || — AB MARTELL. Estendre la fullola amarada d' aiguacuit demunt la fusta que 's vol aplacar, y passar 'hi el martell, pêl llarch, pêl través y diagonalment, fins a treure tot l' aiguacuit sobrer. || Si la fullola está posada en sentit diagonal, se diu: *Aplacar en diagonal.*

APLANADOR. m. Qui aplana. **Aplanador, allanador.**

APLANADURA. f. *Ant.* La acció d' aplanar. **Aplanamiento, allanamiento.**

APLANAMENT. m. Acció y efecte d' aplanar. **Aplanamiento, allanamiento.**

APLANAR. v. a. Posar plana alguna superficie. **Aplanar, allanar.** || Caure una cosa demunt d'una altra, xafantla o fentla malbé. **Hacer tortilla, aplastar.** || Tirar a terra, destruir, arrunar. **Arrasar.** || Oprimír. **Atortujar.** || Dit del fusell, escopeta o arma semblant, posarla en direcció pera dispararla. **Apuntar.** || *Ter.* **Planxar.** || RIBOTEJAR, ASSARRONAR, 1. || *Met.* Apaciguar, aquietar. **Allanar.** || Facilitar els medis pera la consecució d' alguna cosa. **Allanar.** || Aturdir, deixar pasmat a algú. **Aplanar.**

APLANAR LES COSTURES A LA ESQUENA. fr. *Met. fam.* ASSARRONAR.

APLANAR EL BASTÓ. Pegar de plá. *Terciar el bastón ó el palo.*

APLANARSE. v. r. Caure a plóm algún edifici. **Aplomarse, aplanarse.** || *Met.* Subgectarse a alguna llei o tracte. **Allanarse.**

APLANAT, DA. p. p. **Allanado, aplanado.** || *Met.* Aturdit, aixafat. **Aplastado.**

APLANAVIUS. m. pl. Eina de ferro ab encaix que usen els sellers pera treure 'ls cantells als vius. **Matacantos.**

APLANTILLAR. v. a. Ajustar una cosa a la plantilla. **Aplantillar.**

APLASSAMENT. m. Acció y efecte de aplassar. **Aplazamiento.**

APLASSAR. v. a. Citar, convocar, cridar per temps y llóch senyalat. **Aplazar, señalar día.**

APLASSAT, DA. p. p. **Aplazado.**

APLASTAR. v. a. Aixafar alguna cosa. **Aplastar.**

APLATAR. v. a. *Ant.* AMAGAR.

APLATARSE. v. a. *Ant.* AJUPIRSE, AJOCARSE.

APLAUDIR. v. a. Celebrar ab paraules o demostracions d' alegría alguna persona o cosa. **Aplaudir.**

APLAUDIT, DA. p. p. **Aplaudido.**

APLAURE. v. n. *Ant.* PLAURE.

APLAUSO. m. Aprobació o alabança pública en demostració d' alegría **Aplauso.**

APLECH. m. Munió de gent reunida. **Gentío, golpe de gente.** || La confluencia de mòltes coses a un meteix lloch. **Acogida.** || Rotllo de gent. **Corro, corrillo.** || Viatge de devoció a alguna ermita. **Romería.** || *Ant.* FIRA. || Indigestió de ventrell. **Asiento.**

D' APLECH Y DE FONTADA, MÒLTA DONA IX AFRONTADA. *Ref.* Dòna a entendre que moltes vegades les devocions se prenen per pretext pera la diversió y 'l plaer. *Romería de cerca, mucho vino y poca cera.*

APLEGA. f. Acció d' aplegar la cullita. **Recolección.**

APLEGADA. f. APLEGA.

APLEGADÍS, A. adj. ARREPLEGADÍS.

APLEGADOR. m. CAPTAIRE. || Mena de caixó de fusta obert de devant y ab un mánech derrera, que serveix pera arreplegar les escombraríes. **Cogedor.** || Rotllo petit d' estora que 's posa sota les llanties, o que serveix pera recullir les escombraríes. **Cogedor, valeo.** || Llóch ont s' arreplega gent de mòltes nacions. **Emporio.**

APLEGADURA. f. L' acte y efecte d' aplegar. **Allegamiento.**

APLEGAR. v. a ARREPLEGAR. || ARRIBAR. || CAPTAR, CULLIR.

APLEGARSE. v. r. **Arreplegarse, reunirse, juntarse.**

APLER adv. m. Sense fer soroll o ab veu baixa, **Quedo, paso, pasito.** || *Ant.* Ab cuidado, sense precipitació. **Quedo, quedito.** || A poch a poch. **Poco á poco, á paso sosegado, paso entre paso.**

APLERET. adv. m. APLER.

APLESTÍA. f. *Med.* Fam canina, voracitat. **Aplestía.**

APLET. s. m. Llóch ont s' arraplega 'l bestiar. **Soto.**

APLETAR. v. a. Recullirse el bestiar en algún paratge. **Majadear, cubilar.**

APLETAT, DA. p. p. **Majadeado.**

TERRA APLETADA. fr. Lloch ont fan nit els pastors y el bestiar. *Majada.*

APLICABLE. adj. Lo que 's pot aplicar. **Aplicable.**

APLICACIÓ. f. L' acció d' aplicar o d' aplicarse. **Aplicación.** || L' esmero, diligencia y cuidado ab que 's fa alguna cosa, particularment referintse al estudi. **Aplicación.** || L' acció d' acomodar alguna especie, text o passatge. **Aplicación.** || Destinar alguna cosa a l' us que deu tindre. **Aplicación.** || *Astron.* El moviment ab que 'l planeta més velós se va acostant al que ho és menys. **Aplicación.** || *For.* ADJUDICACIÓ.

APLICADA. f. *Geom.* La ratlla recta tirada d' un punt de la circunferencia o d' una còrba perpendicularment al séu diametre. **Aplicada, ordenada.**

APLICADÍSSIM, A. adj. sup. **Aplicadísimo**.

APLICADOR. m. APLICABLE

APLICAR. v a. Juntar o posar una cosa demunt d' una altra. **Aplicar**. || *Met* Apropiar, acomodar al propósit de lo que 's tracta algún pensament, text o doctrina. **Aplicar**. || Destinar alguna cosa a l' us que deu tindre. **Aplicar**. || Posar atenció o enteniment al estudi o a lo que 's fá. **Aplicar**. || Significar, y axís se diu: *aquest terme 's pot aplicar a mòltes coses*. **Aplicar**. || Imputar, atribuir. **Aplicar**. || Imposar, y axís se diu: *aplicar un cástich*. **Aplicar**. || *For*. Adjudicar. **Aplicar**. || Dedicar, destinar algú a alguna professió, etc. **Aplicar**.

APLICARSE v. r. Dedicarse a alguna ciencia o art. **Aplicarse**. || Váldre's algú de la seua industria. **Ingeniarse, aplicarse**. || Posar gran diligencia o esmero, particularment al estudi. **Aplicarse**.

APLICAT, DA. p. p. **Aplicado**. || adj. Qui té aplicació. **Aplicado**. || adj. *Ant*. Adornat, cuidadós. **Aliñoso**.

APLOMALLAT. adj. Lo que se sembla al plomall. **Apenachado**.

APLOMAR. v n. *Arq* Posar a plóm. **Aplomar**. | Examinar si les parets son a plóm. **Aplomar**.

APLOMAT, DA. p. p. *Arq*. **Aplomado, á plomo**. || adj. De color de plóm. **Aplomado**.

APNEA. f. *Med*. Falta de respiració, asfixia. **Apnea**.

APOBRIMENT. m. *Ant*. EMPOBRIMENT, POBRESA.

APOBRIR. v. a. *Ant*. y 'l seus derivats. EMPOBRIR.

ÁPOCA. f. Carta de pago, rebut. **Finiquito y ápoca**.

FIRMAR ÁPOCA. fr. *Otorgar carta de pago*.

APOCADAMENT. adv. m. Ab poch esperit. **Apocadamente**.

APOCADÍSSIM, A adj. sup. Mòlt pobre d' esperit. **Apocadísimo**.

APOCALIPSIS. m. Llibre profétich escrit per l' evan elista Sant Joan. **Apocalipsis, apocalipsi**.

APOCALÍPTICH, CA. adj. Pertanyent al Apocalipsis. **Apocalíptico**.

APOCAMENT. m. Falta d' esperit. **Cortedad, apocamiento**.

APOCARSE. v. r. Humiliarse, tindres en poch. **Apocarse**. || Encongirse. **Encogerse, apocarse**.

APOCAT, DA. p. p. **Apocado**. || adj. Pusilánim. **Apocado**.

APÓCOPE. f. *Poét*. Figura que suprimeix alguna lletra o sílaba al fí de dicció. **Apócope**. || *Anat*. Amputació d' alguna part del cós. **Apócope**

APÓCRIF, A. adj. Fabulós, fingit. **Apócrifo**. || Llibre d' un autor suposat o que no mereix crédit. **Apócrifo**.

APÓCRIFAMENT adv. m. Ab fonaments falsos o incerts. **Apócrifamente**.

APODERAR. v. a. Donar poder a algú. **Apoderar**.

APODERAR EN VELES. *Loc. náut*. FORÇAR VELA.

APODERARSE. v. r. Ferse amo d' alguna cosa. **Apoderarse**.

APODERAT, DA. p. p. **Apoderado**. || m. Procurador. **Apoderado, poder habiente**.

CONSTITUIR APODERAT. fr. *For*. Anomenarlo ab totes les formalitats de la llei. *Constituir apoderado*.

ESTAR APODERAT DE MALALTÍA. *Loc. ant*. Estar atacat fortament d' alguna malaltía. *Estar atacado de enfermedad*.

APÓDOSIS. f. *Ret*. Segon membre d' una oració, per medi del qual se completa y acaba 'l sentit de aquélla. **Apódosis**.

APÓFASIS. f. *Ret*. Negació. **Apófasis**.

APOFILITA. *Miner*. Mineral en masses, crestallisat en prismes quadrats y modificats de diverses maneres; estructura fullosa y trencadiss , encara que un poch dura. **Apofilita**.

APÓFISSIS. f. *Anat*. Eminencia natural d' un os. **Apófisis**.

APOTEGMA. f. Sentencia breu y aguda. **Apotegma**.

APOGÉU. m. El punt en que un planeta 's trova més lluny de la terra. **Apogeo**. || *Met*. El grau més alt a que pot arribar alguna persona o cosa. **Apogeo**.

APÓGRAF. m. Màquina pera copiar dibuixos. **Apógrafo**.

APOÏAR. v. a. Afavorir, ajudar. **Apoyar**. || Confirmar alguna opinió o doctrina ab raons o ab l' autoritat d' altres. **Apoyar**. || APUNTALAR.

APOÏARSE. v. r. Servirse d' algún apoïo. **Apoyarse**. || ESTRIBAR.

APOÏAT, DA. p. p. **Apoyado**.

ANAR APOÏAT EN EL BORDÓ. *Abordonar*.

APOÏATURA *Mús*. Nota de mitj punt pera suavisar el tránsit d' un punt a un altre. **Poyatura, apoyatura**.

APOÏO. m. Lo que serveix pera sostindre alguna cosa. **Apoyo**. || *Met*. Favor o protecció **Apoyo**.

APÓLECH. m. Fábula o parábola que conté alguna sentencia moral. **Apólogo**.

APOLINAR. m. Nòm d' home. **Apolinar**. || adj. Lo que pertany a Apolo. **Apolíneo, apolinar**.

APOLINAR (Tiberi Claudi). *Biog*. Célebre metge tarragoní de l' época romana.

APOLOGÉTICH, CA. adj. Lo que pertany a la apología. **Apologético, ca**.

APOLOGÍA. f. Discurs de paraula o per escrit que 's fá en defensa d' una persona u obra. **Apología**.

APOLÓGICH, CA. Lo que pertany al apólech o faula moral. **Apológico**.

APOLOGISTA. m. Qui fa alguna apología. **Apologista, apologético**.

APOMAT. adj. Se diu del escut que té una má extesa y una bola en ella. **Apomado**. || adj. Semblant a la poma. **Manzanil**.

APONCEMAT, DA. adj. Lo que té forma del poncém. **Acimbogado**

APOPAR. v. a. *Náut*. Posar pés a la part de la popa. **Apopar**.

APOPLÉTICH, CA. adj. Lo que pertany a l' apoplexía o qui 'n pateix. **Apoplético**.

APOPLEXÍA. s. f. Malaltía que tot d' un plegat sospén tota sensació y moviment, sense interrompre la circulació de la sanch. **Apoplegía**. || Vulgarment se 'n diu: FERIDURA.

APOQUIR. v. a. **Atxiquir**.

APORCAR. v. a. Senyalar porques. **Amelgar, aporcar**.

APORCELLANAT, DA. adj. Semblant a la porcellana. **Aporcelanado**.

APORISMA. m. *Med*. Tumor que 's fá per derramament de la sanch entre carn y pell, quan al sangrar s' obre més la vena que 'l cutis. **Aporisma**.

APORISMARSE. v. r. *Med*. Ferse aporisma. **Aporismarse**.

APORREJAR. v. a. Ataconar, pegar bastonades. També s' usa còm recíproch. **Aporrear**.

APORRONAR. v. a. Injuriar, dir fástichs. **Denostar**.

APORTAR. v. n. *Náut*. Pendre port. **Aportar**. || PORTAR.

APORTARSE. v. r. PORTARSE.

APOSAR. v. a. *Ant*. Aplicar una cosa a un' altra. **Aplicar, componer**. || **Acumular, imputar**. || v. a. IMPOSAR

APOSCEMA. f. *Med.* Pás rápit dels humors d' una part del cos a l' altra. **Aposcema.**

APOSEMA. *Farm ant.* Confecció medicinal d' herbes y altres drogues. **Apocima, pocema, apocema.**

APOSENTADOR, A. m. y f. Qui aposenta. **Aposentador.** || Qui, en les jornades que fan les persones reials, s' adelanta a disposar l' allotjament. **Aposentador de camino.** || *Ant.* El qui senyalava 'l camp qu' havía d' ocupar l' exércit. **Aposentador.** || — DE CASA Y CORT. Vocal de la junta d' aposentos que tenía vot en tot lo pertanyent a ells. *Aposentador de casa y corte.* || —MAJOR DE CASA Y CORT. El president de la junta d' aposentos. *Aposentador mayor de casa y corte.* || —MAJOR DE PALACIO. El qui cuida de la separació dels quartos de les persones reials y la designació de llóchs pera oficines y habitacions dels que han de viurer dins del palau. *Aposentador mayor de palacio.*

APOSENTAMENT. m. L' acció y efecte d' aposentar y aposentarse. **Aposentamiento, hospedaje.** || *Ant.* APOSENTO.

APOSENTAR. v. a. Donar casa y habitació a algú. **Aposentar.**

APOSENTARSE. v. r. Allotjarse. **Hospedarse, alojfrse, aposentarse** || Establirse en alguna part còm a cap de familia. **Poner casa, aposentarse.**

APOSENTAT, DA. p. p. **Aposentado.**

APOSENTET. m. dim. **Aposentillo.**

APOSENTO. m. Qualsevol quarto o sala d' una casa. **Aposento.** || Posada. **Hospedaje, aposento.** || Als teatres qualsevol pessa d' ont se veu la representació. **Aposento.** || —DE CORT. Habitació dels ministres y criats de la casa reial a la cort. *Aposento de corte.*

APOSICIÓ. f. *Gram.* Figura que 's fa quan se posen dos o més substantius seguits sense cap conjunció que 'ls separi, perque pertanyen a una meteixa cosa, còm: *Barcelona delicia de Cataluña.* **Aposición.**

APOSIÓPESIS. f. *Ret.* **Reticencia, elipsis, omisió.**

APÓSIT. m. *Med.* Remei que s' aplica exteriorment. **Apósito.** || Conjunt de venes, draps y ungüents que 's posa demunt d' una llaga o ferida. **Apósito.**

APOSPASMA. f. *Med.* Descontinuació violenta de les parts orgániques. **Apospasma.**

APOSTADOR, A. m. y f. Qui fá una posta. **Apostador.**

APOSTAR. v. a. Jugarse alguna quantitat els que disputen sobre si és o no alguna cosa. **Apostar.** || Posar una o més persones o cavalcadures en un llóch determinat pera un fí qualsevol. També s' usa còm recíproch. **Apostar.**

APOSTASÍA. f. Negació de la fé de Jesucrist, rebuda y professada en el baptisme. **Apostasía.** || La deserció pública del institut o relligió qu' algú professava. **Apostasía.**

APÓSTATA. m. Qui comet apostasía. **Apóstata.**

APOSTATAR. v. a. Negar o apartarse de la fé de Jesucrist, rebuda en el baptisme. **Apostatar.** || Abandonar algún individuo l' institut relligiós a que pertanyía. **Apostatar.** || Abandonar un partit pera passarse a un altre o cambiar d' opinió, d' idees o de doctrines. **Apostatar.**

APOSTÁTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la apostasía. **Apostático.**

APOSTERMA. f. *Ant.* **Posterma.**

APOSTILLA. f. Nota breu al marge dels escrits. **Apostilla.**

APOSTILLAR. v. a. Posar notes marginals. **Postillar.**

APÓSTOL. m. Cada un dels dotze principals deixebles de Jesucrist, als quals envià a predicar l' Evangeli per tot el mòn; per antonomasia San Pau. **Apóstol** || Embaixador, enviat. **Apóstol, enviado, embajador.** || pl. *Fam.* DIMISSORIAS. || CARTA CREDENCIAL. || *For.* Testimoni d' apelació. *Cartas de apelación.*

ÉSSER UN BON APÓSTOL. fr. *Met. fam.* Denota que algú és mòlt astut. *Ser buena hipoteca, buena breva, linda caña de pescar.*

APOSTOLAT. m. Ofici d' apóstol. **Apostolado.** || La congregació dels Apóstols o el colegi apostólich. **Apostolado.** || Les imatges dels dotze Apóstols. **Apostolado.**

APOSTOLICAL. adj. APOSTÓLICH.

APOSTÓLICAMENT. adv. m. D' un modo apostólich. **Apostólicamente.**

APOSTÓLICH, CA. adj. Lo que pertany als apóstols o al papa. **Apostólico.** || m. pl. Heretges que volgueren imitar als apóstols. **Apostólicos.**

A LA APOSTÓLICA. Sense aparato; ab menys comoditat y companyía de la que correspon. *A la ligera.*

APOSTOLÍNS. m. pl. Relligiosos que en el sigle XIV feien vot d' imitar la vida dels Apóstols. **Apostolinos.**

APOSTROF. m. *Gram.* Signe que representa la supresió d' una lletra. **Apóstrofo.**

APOSTROFAR. v. a. Dirigir la paraula a algú. **Apostrofar.** || Dirigir a algú paraules desagradables o mortificantes. **Apostrofar.** || *Fig.* Rependre, renyar. **Apostrofar.**

APÓSTROFE. f. *Ret.* Figura que consisteix en dirigir la paraula a alguna persona o cosa quan se fá un discurs. **Apóstrofe.**

APOTÁCTICA. f. Secta qu' ensenyava que 'l renunciar les riqueses era de precepte. **Apotáctica.**

APOTECARI. m. Qui prepara o ven les medicines. **Boticario.**

APOTECARÍA. f. La botiga del apotecari. **Botica.**

APOTECARIESSA. f. Muller del apotecari. **Mujer del boticario.**

APOTEGMA. m. Dit bréu y sentenciós. **Apotegma.**

APOTEOSIS. f. Ceremonia supersticiosa ab que els pagáns posaren a llurs héroes y emperadors entre llurs déus. **Deificación, apoteosis.**

APÓTOME. m *Alg.* Diferencia entre dues quantitats inconmensurables que 's sumen pera compondre els binomis, trinomis, etc. **Apótome.** || *Mús.* Part que queda d' un tó, quan se treu el semitó major. **Apótome.**

APRECI. m. La estimació que 's fa de les persones o coses **Aprecio**

APRECIABLE. adj. Lo qu' es digne d' apreci. **Apreciable.**

APRECIACIÓ. f. Avaluació. **Valuación, tasa.**

APRECIADÍSSIM, A. adj. sup. **Apreciadísimo.**

APRECIADOR, A. m. y f. Qui aprecía. **Apreciador.**

APRECIAMENT. m. APRECI.

APRECIAR. v. a. Avaluar. **Apreciar, tasar.** || Calificar, estimar. **Apreciar.**

APRECIAT, DA. p. p. **Apreciado.**

APRECIATIU, VA. adj. Lo pertanyent al apreci o estima que 's fá d' alguna cosa. **Apreciativo.**

APREËNDRE. v. n. Imaginar. **Imaginar, aprehender.** || *Fil.* Concebir les especies de les coses sense fer judici d' elles o sense afirmar ni negar. **Aprehender.**

APREËNSIÓ. f. L' acció y efecte d' apreëndre. **Aprehensión.** || El fals concepte que la imaginació nos fa formar sobre alguna cosa. **Aprehensión.** || La primera operació del enteniment ab que 's percebeixen les idees per medi dels sentits. **Aprehensión.** || EMBARCH, SEGREST. || f. En la fisiología l' acció y efecte d' agafar els aliments ab les dents incisives. **Aprehensión.**

APREËNSIU, VA. adj. Se diu de la persona que ab poch fonament concebeix idees de por o recel. **Aprehensivo.** || Lo que pertany a la facultat de apreëndre. **Aprehensivo.**

APREGONIMENT. m. *Ant.* Congost de riu entre dues montanyes. **Hocino.**

APREGONIRSE. v. r. *Ant.* Se deia dels rius que corren entre serres, per fraus o per paratges estrets y fondos. **Ahocinarse.**

APREGONIT, DA. p. p. **Ahocinado, da.**

APREMI. m. L' acció y efecte d' apremiar. **Apremio.** || *For.* Manament del jutge que obliga a cumplir alguna cosa. **Apremio, compulsión.**

APREMIADOR, A. m. y f. Qui apremia. **Apremiador.**

APREMIADURA. f. *Ant.* Apremi.

APREMIAR. v. a. Obligar, compelir. **Apremiar, compeler.**

APREMIAT, DA. p. p. **Apremiado.**

APRENEDOR. m. *Ant.* y

APRENENT, A. m. y f. Qui aprén algún art u ofici o bé fá feines auxiliars en el meteix, còm: *el manxaire en la manyería*, etc. **Aprendiz.**

APRENENT DE PORTUGAL QU' ENCARA NO SAB COSIR Y JA VOL TALLAR. *Ref.* Denota que mòlts no saven fer lo fácil y volen fer lo difícil. *Aprendiz de Portugal, no sabe coser y quiere cortar.*

APRENENTATGE. m. Temps que 's triga a apendre algún ofici o art y l' acte d' apéndrel. **Aprendizaje.**

SEMPRE S' HA DE PAGAR L' APRENENTATGE. fr. Denota que 'ls travalls y contratemps fan prudents als homens. *Potros cayendo y mozos perdiendo, van asesando.*

APRÉS, A. p. p. D' apendre. **Aprendido.** || adv. ordinal. Després. || A més d' això. **A más de eso.** || prep. DESPRÉS. || prep. CERCA. || adj. *Ant.* INSTRUIT.

APRÉS FORT POCH. m. adv. Després de mòlt poch temps. *Después de muy poco.*

APRESSADAMENT. adv. m. *Ant.* APRESSURADAMENT.

APRESSADOR, A. m. y f. Qui apressa. **Apresador.** || Lladre de mar. **Pirata.**

APRESSAMENT. m. L' acció y efecte d' apressar. **Apresamiento.**

APRESSAR. v. a. Fer presa. **Apresar.** || Robar una embarcació els pirates. **Apresar.** || v. a. APRESSURAR.

APRESSARSE. v. r. Anar depressa. **Apresurarse.**

APRESSAT, DA. p. p. **Apresado.** || APRESSURAT, CUITAT.

APRESSURACIÓ. f. APRESSURAMENT.

APRSSURADAMENT. adv. m. **Apresuradamente, presurosamente.** || Ab precipitació y confusió. **Apresuradamente.**

APRESSURAMENT. m. L' acció y efecte d' apressurar, o apressurarse. **Apresuración.**

APRESSURAR. v. a. Donar pressa. **Apresurar, acelerar.**

APRESSURAR EL PAS. Caminar més depressa. *Apretar, adelantar el paso.* També s' usa còm reciproch.

ENCARA SON A ROMA 'LS QUE M' APPESSUREN. *Loc.* Denota que algú no vol eixir del pas regular. *Nadie nos sigue el alcance.*

APRESSURAT, DA. p. p. **Apresurado.** || adj. Qui va, o fá les coses depressa. **Apresurado, acelerado, presuroso.**

APRESTAR. v. a. APARELLAR, PREPARAR

APRETADA f. L' acció y efecte d' apretar. **Apretón.**

APRETADAMENT. adv. m. Estretament. **Apretadament, estrechamente.**

APRETADET. m. dim. **Apretadillo.**

APRETADÍS. adj. Flonjo, blá, que fácilment se comprimeix. **Apretadizo.**

APRETADÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt apretat. **Apretadíssimo.**

APRETADOR, A. m. y f. Qui apreta. **Apretador.** || Eina que serveix pera apretar. **Apretador.**

APRETADORA. f. Cinta, corda o corretja pera apretar. **Apretadera.**

APRETADORS. m. pl. Dos muscles que hi ha dins dels forats del nas. **Apretadores.**

APRETADURA. f. y

APRETAMENT. m. APRETADA.

APRETAR. v. a. Estrényer, comprimir. **Apretar.** || *Met.* Estar prop d' aconseguir a algú a qui 's persegueix. **Apretar, acosar, estrechar.** || Afligir, angustiar. **Apretar.** || Fer alguna cosa ab molta intenció o activitat; aixís quan fá mòlt fret se diu qu' *apreta* **Apretar.** || Instar ab eficacia. **Apretar.** || Picar al cavall pera que corri. **Apretar.** || EXPREMER. || OBLIGAR.

APRETAR A CORRE. f. *Fam.* Posarse a corre. *Apretar ó echar á correr.*

APRETAR AB ELS PEUS. a. Apretar alguna cosa per forsa, o donant cops ab els peus. *Acalcar.*

APRETAR AVALL. Fer forsa cap avall. *Acolgar.*

APRETAR LA MÁ. Castigar ab rigor. *Apretar* o *sentar la mano.*

APRETAR LES COSTURES. fr. *Náut.* Ficar més estopes entre les pesses de fusta d' un barco. *Apretar las costuras.*

APRETAR LES ESTÓPADES. fr. Estrényer a algú en alguna disputa o argument. *Apretarle á uno las clavijas.*

APRETAR EL PAS. fr. Caminar més depressa. *Apretar el paso, apretar ó picar de soleta.*

APRETAR EL COLSE. fr. *Fam. Apretar ó hincar el codo.*

NO M' APRETÉU, QUE DIRÉ LO QUE NO VOLDRÉU. fr. Denota que algú dirá les faltes d' un altre si l' apuren mòlt. *No me apretéis, que diré lo que oir no queréis.*

APRETAT, DA. p. p. **Apretado.**

ESTAR APRETAT O VÉURE'S MÒLT APRETAT. Estar en gran perill. *Estar muy apretado, ver las orejas al lobo.* || Estar ab molta escassesa. *Estar en apuro.*

APRETO. m. Perill, apuro. **Aprieto, estrechez, apretura.**

ESTAR EN APRETO. fr. ESTAR APRETAT.

POSAR EN APRETO A ALGÚ. fr. *Met.* Posarlo en apuro. *Apretar las empulgueras.*

APRETÓ. m. y

APRETURA. f. L' opressió que pateix algú per haverhi massa concurrencia de gent. **Apretadura, aprieto, apretón, estrechez.**

APRIMADÍSSIM, A. adj. **Adelgazadísimo.**

APRIMADOR, A. m. y f. Qui aprima. **Adelgazador.**

APRIMADURA. f. y

APRIMAMENT. m. L' acció y efecte d' aprimar. **Adelgazamiento.** || DISMINUCIÓ.

APRIMAR. v. a. Reduir a menys el gruix d' alguna cosa. **Adelgazar.** || *Met.* Discorre ab sutilesa. **Adelgazar.** || *Met.* APURAR.

APRIMAR LA PLOMA. fr. *Met.* Avivar l' ingeni. *Aguzar el ingenio.*

APRIMARSE. v. r. Emmagrirse, enflaquirse. **Adelgazarse, enflaquecerse.**

APRIMAT, DA. p. p. **Adelgazado.**

APROAR. v. a. *Náut.* Girar la proa al vent. **Aproar.**

APROARSE. v. pron. *Náut.* Girar el barco la proa al vent, a la marea, a la corrent o a algún punt determinat. **Aproarse.**

APROAT, DA. adj. *Náut.* Se diu del barco mòlt calat de proa. **Aproado.**

APROBACIÓ. f. Acte y efecte d' aprobar. **Aprobación.**

APROBADÍSSIM, A. adj. sup. **Aprobadísimo**

APROBADOR, A. m. y f. Qui aproba. **Aprobador.**

APROBAR. v. a. Calificar o donar per bo. **Aprobar.** || *Ant.* PROVAR.

APROBAT, DA. p. p. **Aprobado.**

APROFITABLE. adj. Lo que 's pot aprofitar. **Aprovechable.**

APROFITADAMENT. adv. m. Útilment. **Aprovechadamente.**

APROFITADOR, A. m. y f. Qui aprofita. **Aprovechador, aprovechante, vividor.** || adj. Qui aprofita lo qu' altres desprecíen. **Aprovechador.**

APROFITAMENT. m. Utilitat, profit. **Adelantamiento.** || Progrés. **Aprovechamiento, progreso.**

APROFITAR. v. a. Ésser útil. **Aprovechar.** || Emplear útilment alguna cosa, còm: *la terra, el temps,* etc. **Aprovechar.** || Adelantar en la virtut, en els estudis, etc. **Aprovechar, aprovecharse.** || Aplicar a un altre destí lo que ja no pot servir per lo seu propi, còm: *el forro d' un vestit.* etc. **Aprovechar.** || ESTALVIAR. || *For.* ADJUDICAR.

APROFITAR L' OCASIÓ. fr. No deixarla perdre quán se presenta. *Valerse de la ocasión; no perder, no desechar ripio.*

APROFITARSE. v. r. Treure utilitat d' alguna cosa. **Aprovecharse, utilizase.**

APROFITAT, DA. p. p. **Aprovechado.**

APROP. adv. y prep. PROP.

APROPAR. v. a. y 'ls seus derivats. ACOSTAR. **Acercar, aproximar.**

APROPARSE. v. a. ACOSTARSE.

APROPIACIÓ. f. L' acció d' apropiar o apropiarse alguna cosa. **Apropiación.**

APROPIADAMENT. adv. m. Ab propietat. **Apropiadamente.**

APROPIADÍSSIM, A. adj. sup. **Apropiadísimo.**

APROPIAR. v. a. Fer a algú amo d' alguna cosa. **Apropiar.** || Aplicar a cada cosa lo que li és propi o convenient. **Apropiar.** || *Met.* Acomodar ab propietat les circunstancies o moralitat d' un succés al cas de que 's tracta. **Apropiar, acomodar.** || **Imputar.** || Fer que una cosa se sembli a un' altra. **Asemejar.**

APROPIARSE. v. r. Pendre per sí, ferse amo d' alguna cosa. **Apropiarse.**

APROPIAT, DA. p. p. **Apropiado, da.** || adj. A propósit. **Apropiado.**

APROPINCAR. v. a. *Ant.* Acercar.

APROPÓSIT. m. *Ant.* PROPÓSIT. || mod. adv. **Á propósito, al intento.**

APROXIMACIÓ. f. L' acte y efecte d' acostar. **Aproximación** || *Arit. y alg.* Proximitat que 's busca a una quantitat que no 's pot trovar justa. **Aproximación.** || Á les rif s y loteríes la sort que guanya 'l número próxim al premiat. **Aproximación.**

APROXIMAR. v. a. Arrimar, acostar alguna cosa. **Aproximar.** || També s' usa còm recíproch.

APROXIMAT, DA. p. p. **Aproximado**

ÁPSIDE. f. *Astron.* Punt de l' órbita d' un planeta o d' un satélite en que 'l planeta 's trova més aprop o tot lo més lluny del sol, o en que 'l satélite se trova 'l més aprop o 'l més lluny del seu corresponent planeta. **Ápside.**

APTAMENT. adv. m. Ab aptitut. **Aptamente.**

APTANT. Expressió abverbial composta de *ab* y *tant.* **Entretanto, con esto.**

APTE. adj. Hábil, a propósit pera fer alguna cosa. **Apto, idóneo, á propósito.** || DISPOSAT.

APTERE. adj. *Entom.* S' aplica als insectes que no tenen ales. **Apteros.**

APTÍSSIM, MA. adj. sup. **Aptísimo.**

APTÍSSIMAMENT. adv. m. **Aptísimamente.**

APTITUT. f. Suficiencia, habilitat pera fer alguna cosa. **Aptitud.**

APUGONARSE. v. n. Carregarse les plantes de pugó. **Cubrirse de pulgón.**

APULITJAR. v. a. RIBOTEJAR.

APUNT. adv. m. A PUNT

APUNTA. m. adv. **Á punta.**

APUNTACIÓ. f. Acció y efecte d' apuntar. **Apuntación.** || Nota presa per escrit. **Apunte, apuntación, apuntamiento.** || *Mús.* La postura exacta de les notes y punts de solfa; també s' anomenen aixís les meteixes notes. **Apuntación.**

APUNTADES. f. pl. Al blasó dues o més coses que 's toquen per la punta. **Apuntadas.**

APUNTADOR, A. m. y f. Qui apunta. **Apuntador.** || m. En les comedies, el qui está destinat pera dir lo que han de recitar els actors. **Apuntador, consueta.** || Á les catedrals el qui nota les faltes d' assistencia al cor. **Pitancero.** || Qui porta 'l compte dels tantes al joch. **Tanteador.** || Veu del apuntador del teatre. **Apunte.**

APUNTALADOR. m. Qui apuntala les mines pera que no hi hagi ensulciades. **Entibador.**

APUNTALAMENT. m. L' acció d' apuntalar. **Apuntalamiento, entibación.**

APUNTALAR. v. a. Posar puntals, pilastres, etc. **Apuntalar.** || Sostindre ab puntals o fustes les parts bones d' un edifici pera tirar a terra les que amenassen ruina. **Apear.** || A les mines. **Entibar, apuntalar.**

APUNTALAR AB FORQUETES. Assegurar ab forques. Se diu comúnment dels arbres. *Ahorquillar.*

APUNTALARSE. v. r. *Met.* Cercar protecció pera el bon éxit d' una empresa. **Petrecharse.**

APUNTALAT, DA. p. p. **Apuntalado, apeado.**

ANAR APUNTALAT. fr. Obrar ab fonament y prudencia. *Caminar con pies de plomo, á paso de buey.*

APUNTAMENT. m. **Apuntació.** || *For.* Resumen d' un procés. **Apuntamiento.**

APUNTAR. v. a. Dirigir el tret a un punt determinat. **Apuntar, asestar.** || Comensar a manifestarse alguna cosa, còm: *el dia,* etc. **Apuntar, asomar, amanecer.** || Insinuar o indicar. **Apuntar.** || Posar notes a un escrit pera trovar ab facilitat alguna cosa. **Apuntar.** || Escriure compendiosament alguna cosa. **Apuntar.** || A les catedrals y altres iglesies que tenen les hores canóniques, notar la falta d' assistencia dels individuos. **Apuntar.** || Tocar lleugerament alguna especie. **Apuntar.** || Colocar alguna cosa ab claus o tatxes sense acavarlos de clavar. **Apuntar.** || En alguns jochs de cartes, còm: *el canet, banca,* etc., posar demunt la carta la quantitat que 's vol jugar. **Apuntar.** || Plegar les pesses de panyo y altres robes y posarhi 'l segell **Apuntar.** || A les comedies llegir l' apuntador lo que representen o han de recitar. **Apuntar.** || Entre bugaderes juntar ab alguns punts les pesses de roba. **Apuntar.** || *Ter.* APUNTALAR. || Clausular, posar la puntuació a un escrit. **Puntuar.** || *Ant.* Punxar lleugerament. **Punzar.**

APUNTARSE. v. r. CONTRAPUNTARSE, 2. || Comensar a ferse agre 'l vi. **Repuntarse, apuntarse.**

APUNTAT, DA. p. p. **Apuntado.**

APUNYEGADOR, A. m. y f. Qui apunyega. **Apuñeteador.**

APUNYEGAR. v. a. Pegar punyades. **Apuñear, apuñetear y apuñadar.** pr. Arag.

APUNYEGARSE. v. r. **Apuñearse, apuñetearse, darse de puñadas.**

APUNYEGAT, DA. p. p. **Apuñeteado.**

APURADAMENT. adv. Justament. **Apuradamente, precisamente, cabalmente.**

APURADOR, A. m. y f. Qui apura. **Apurador.**

APURAMENT. m. L' acció y efecte d' apurar. **Apuramiento.**

APURAR v. a. Purificar alguna materia, còm *l' or*, etc. **Apurar, purificar.** || Averiguar fins els més petits detalls d' alguna cosa. **Apurar, aquilatar.** || Consumir, acabar. **Apurar.** || Enfadar o fer perdre la paciencia. **Apurar.**

APURARSE. v. r. Afligirse. **Apurarse, acongojarse.**

APURAT, DA. p. p. **Apurado.** || Apretat, faltat de cabal. **Apurado.**

TROVARSE O VEURE'S APURAT O MÒLT APURAT. fr. No sapiguer d' ont treurer recursos. *Verse ó hallarse apurado ó en apuro.*

APURO. m. Apreto, perill. **Apuro, aprieto.** || Aflicció. **Apuro.** || Escassesa, necessitat. **Apuro.**

APUS. m. *Astron.* Constelació meridional que també 's diu *Aucell del Paradís.* **Apus.**

A QUADROS. adj. Disposat en forma de quadros de dos colors alternadament, a modo de taula de dames o d' escachs. || *Blas.* Perque en el blasó 's pugui donar aquest nòm al escut, a les pesses principals y a les áligues, lleons y altres figures, han de tindre al menys vintiquatre quadros o casetes; puig haventn'hi sols nou, se diu equipolat, y ab quinze 's diu quinze punts d' escachs. Les faixes, bandes, etc., n' han de tindre, per lo menys, dues files y si no, s' anomenen campronades. **Ajedrezado.**

AQUADUCTE. Vegis ACUEDUCTE.

AQUAE CALDENSES. *Geog. ant.* Nòm de Caldes de Montbui, prov. de Barcelona, en temps dels romans. || — CALIDAE. Nòm de Caldes de Malavella, prov. de Girona, en temps dels romans.

AQUARELA. f. Pintura que 's fá demunt de paper, pergamí o ivori, desfent colors ab aigua y aplicantlos ab pinzells de pel de marta. **Acuarela.**

AQUARELISTA. f. Qui pinta aquareles. **Acuarelista.**

AQUARI. m. *Astron.* Signe del zodíach. **Acuario.** || m. *Hist.* Empleat encarregat de cuidar dels acueductes y de tot el demés pertanyent al servei d' aigües. **Acuarino.** || — O AQUARIUM. m. Dipósit artificial d' aigua en que s' hi tenen vius y visibles peixos, plantes, etc. **Acuario.**

AQUARIS. f. Secta d' heretges del sigle III, que al sacrifici de la missa oferíen aigua en lloch de vi. **Acuaria.**

AQUARTELAMENT. m. Acció y efecte de aquartelar. **Acuartelamiento.**

AQUARTELAR. v. a. Ficar o tindre les tropes als quartels. També s' usa còm recíproch. **Acuartelar.** || *Nàut.* Carregar les veles d' una nau que va a la bolina. **Acuartelar.**

AQUARTELAT, DA. p. p. **Acuartelado.** || *Blas.* Se diu del escut dividit en quartels. **Acuartelado.**

AQUARTERONAR. a. *Blas.* Dividir un escut d' armes desigualment ab una banda. **Acuarteronar.**

AQUÁTICH, CA. adj. **Acuático.** || pl. Heretges que, adoptant el sistema filosófich de Tales, sostenien que l' aigua era un principi coetern ab Dèu y causa primera de tots els èssers. **Acuáticos.**

AQUÁTIL. adj. Lo que pertany a l' aigua, y en particular lo que hi viu. **Acuátil, acuático.**

AQUATINTA. f. Mena de gravat al aiguafort que imita 'ls dibuixos fets a pinzell ab tinta de Xina, sepia, sutge o tinta d' escriurer. **Aguatinta.**

AQUATINTISTA. m. Qui grava al aquatinta. **Grabador al aguatinta.**

AQUEFERAT, DA. adj. Qui té quefers. **Atareado.**

AQUEIX, A. pron. dem. Denota l' obgecte igualment lluny del qui parla y del qui escolta. **Ese.**

AQUELL, A. pron. dem. Que senyala la persona o cosa que' está més lluny d' un' altra. **Aquel.**

AQUELLARRE. m. Aplech de bruixes y bruixots. **Aquelarre.**

AQUÉST, A. pron. dem. y

AQUET. pron. dem. Senyala l' obgecte qu' está més prop del qui parla que del qui escolta. **Este, aqueste.**

AQUEST ALTRE. pron. dem. Que senyala alguna persona o cosa ab referencia a un' altra y equival a *aquest altre* o *aquesta altra. Esotro.*

SI D' AQUESTA ESCAPO, MAY PUS. *Ref.* Expressa que si algú 's lliura del perill en que está, anirá ab mòlt de cuidado. *Si de esta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo. Si Dios de ésta me escapa, nunca me cubrirá tal capa.*

AQUÍ. adv. ll. En aquést lloch. **Aquí.** || A aquést lloch. **Acá, aquí.** || En assó còm: *aqui está l' engany.* **Aquí, ahí, en eso, en esto.** || A poca distancia, còm: *aqui a dues hores.* **Ahí.** || adv. t. **Ara.** || *Expr.* Pera advertir que vagi algú al lloch ont és el que 'l crida. **Acá.** || ALESHORES.

AQUI, AQUÍ. *Expr.* Pera donar ánim. *Aquí, Aquí.* || A un meteix lloch precisament. *Aquí, aquí, aquí mismo.*

AQUÍ ES LO BÒ. *Loc. fam.* Pera fer parar la atenció. *Aquí es, ó fué ello.*

AQUÍ ESTÁ LA DIFICULTAT. fr. Aquí és el cas. *Ese es el diablo.*

AQUÍ VA ÉSSER TROYA. *Expr. met.* Que fa relació a alguna cosa notable succeida en aquell lloch. *Aquí fué Troya.*

AQUÍ METEIX. Encontinent, al instant. *Ahora, aquí mismo.*

AQUÍ Y ALLÍ. m. adv. Pera denotar indeterminadament diferents llochs. *Acá y allá*

D' AQUÍ. m. adv. De assó, còm: *d' aquí li vé la sort. De aquí, de esto.*

D' AQUÍ 'N DEVANT. m. adv. Desde aquesta hora en devant. *De aquí, de hoy en adelante.*

D' AQUÍ PER ALLÍ. m. adv. D' una part a altra. *De aquí para allí.*

FUÍX D' AQUÍ O IX D' AQUÍ. *Loc.* Ab que 's despedeix a algú. *Quita, quítate de ahí, ó de delante.*

NO LI VÉ D' AQUÍ. *Loc.* No depencleix d' això. *No pende de ahí el arado.*

PER AQUÍ. m. adv. A poca diferencia, còm: *eren cent cinquanta per aquí. Poco más ó menos; por ahí, por ahí.*

PER AQUÍ O PER LA PORTA fr. Denota o que algú ha de cumplir alguna cosa o s' ha de despendre d' ella. *Errar ó quitar el banco.*

VET AQUÍ. *Loc.* Pera senyalar algún obgecte. *Cata ahí, vète ahí.*

VÉTEL AQUÍ. Expressió demostrativa d' algún obgecte. *Hétele, hétela.*

VINA AQUÍ. *Expr.* Pera persuadir o fer entendre la raó en que 's funda alguna cosa. *Ven acá, oye, escucha.*

AQUIESCENCIA. f *For.* y

AQUIETAMENT. m. QUIETUT. || *For.* Consentiment. **Aquiescencia.** || m. QUIETUT.

AQUIETAR. v. a. Aplacar, apaciguar. També se usa com recíproch. **Aquietar, sosegar, tranquilizar.**

AQUIETARSE. v. r. **Conformarse, sosegarse.**

AQUIETAT, DA. p. p. **Aquietado.**

AQUIETAUVOS. *Exp.* Sossegauvos. *Envaine usted.*

AQUILATAR. v. a. Graduar els quilats. **Aquilatar.**

AQUILATAT, DA. adj. *Fig.* Examinat a fons. Se diu de la varietat o de les circunstancies d'alguna cosa.

AQUILÍ, NA. adj. *Poét.* AGUILENCH.

AQUILONAR. adj. Lo que pertany a la tramontana. **Aquilonar, aquilonal.**

AQUISSAR. v. a. *Ter.* Incitar als gossos pera que empaitin y mosseguin a algú. **Azuzar.** || *Met.* Irritar o exasperar a algú. **Azuzar.**

AQUITANI, A. adj. Natural de la Aquitania, regió de la antigua Fransa. **Aquitánico, a.**

AQUITÁNICH, CA. adj. Lo pertanyent a la Aquitania. **Aquitánico.**

AQUÓS, A. adj. Lo que té mòlta aigua. **Acuoso.**

AQUOSITAT. f. La qualitat d' aigualit. **Acuosidad.**

ARA. f. La pedra consagrada sobre la qual el sacerdot extén els corporals pera dir misa **Ara** || *Astron.* Una de les set constelacións australs. **Ara** || *Mitol.* Propiament era un altar en forma quadrada, en el qual els antichs oferíen sacrificis als Dèus. **Ara**

ARA adv. t. Denota 'l temps actual, el próxim passat o venider, còm: *ara ho entench, ara han arrivat, ara cobrarém* **Ahora** || conj. distributiva Denota que algunes coses diferentes se conformen en alguna cosa, còm: *ara tinguin poch, ara tinguin mòlt, els avaros sempre son pobres.* **Ahora, ya.**

ARA, AVANS, ARA. *Loc.* Per moments. *De un momento á otro, por momentos*

ARA, ARA. *Loc.* Denota 'l temps próxim passat. *Ahora, ahora; ahora mismo, en este momento.*

ARA BÉ. *Loc. concessiva. Ahora bien, esto supuesto ó sentado.*

ARA METEIX. *Loc.* Denota 'l temps próxim passat o venider. *Ahora mismo.*

ARA 'M BESETS, ARA NO 'M BESETS. *Loc. fam.* Ab que s' expressa la inconstancia d' alguna persona. *Desde que vi á mi tía muero de acedía, y desde que no la veo muero de deseo.*

ARA PER ARA. *Loc.* PER ARA.

ARA POCH HÁ. *Loc.* y

ARA PUS. *Loc. continuativa. Ahora pues.*

ARA TOT JUST. *Loc.* No hi há gaire temps. *Poco há, ahora mismo.*

ARA VAJA. *Loc.* ARA BÉ.

ARA Y ADÉS. *Loc.* Pera expressar alternació. *Ahora.*

PER ARA. *Loc.* Per el temps present. *Por ahora.*

PROP ARA *Loc.* POCH HÁ.

SI NO ES ARA SERÁ UN 'ALTRA HORA O VEGADA. *Loc.* Denota que lo que no 's logra en una ocasió 's sol conseguir en altra. *Si no es en esta barqueta será en la que se fleta.*

TANT ES ARA COM SUARA af. *Tanto da hoy como mañana.*

ARABELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell. Té 331 hab.

ARABESCH. adj. ARÁBICH. || m. *Pint.* Adorno decoratiu que consisteix ab un enllás de betes, palmes, branques, flors, poncelles, fruites, etc., entre 'ls que s' hi posen aucells y quadrúpets reals o fantástichs. **Arabesco.**

Ramón Arabia y Solanas

ARABIA Y SOLANAS (Ramón). *Biog.* Excursionista mòlt distingit. Va néixer a Mataró l' any 1850 y va morir a Barcelona l' any 1902. Llicenciat en filosofía y lletres, intérprete jurat de gran renòm. Va ésser un dels primers socis y president de l' Associació d' Excursions Catalana, soci del Club Alpí francés, del Turista de Viena; *officier d' Academie* del Ministeri de Instrucció Pública y Belles Arts de França; corresponsal del «Appalachian Mountain Club» de Boston, y d' altres. Parlava y escrivía còm en sa llengua nadina la francesa, anglesa, italiana y alemanya, coneixent llengües orientals. Estava dedicat al comers y al professorat. A n' ell se li deu en gran part la restauració del monestir de Ripoll. Era un bon taquígraf y excelent publicista.

ARÁBICH, CA. m. y f. El natural de l' Arabia. **Árabe.** || adj. Lo que pertany a l' Arabia o als arábichs. **Arábigo ó arabesco.**

ESTAR EN ARÁBICH fr. ESTAR EN GRECH.

ARABISTA s. m. Qui ha fet un estudi particular del idioma dels árabes y de llurs costums. **Arabista.**

ARABLE. *Arts. y of.* Fusta fina, atapaída de gropets o aigües naturals, utilisada pera aplicar les fonedures de mòlts mobles. **Arabo.**

ARABÓ. *Geog.* Caseriu de Saneja, del dist. municipal de Guils, prov. de Girona || —(RIU D'). *Hidrog.* Riu que neix a la Cerdanya francesa, entra a Catalunya per Saneja y desaigua en el curs del Segre, sota Talltort, prov. de Girona. V. QUEROL.

ARABOT (Pere). *Biog.* Pintor valenciá de les derreries del sigle XIV, o principis del XV, que vá fer importantes obres originals y alguna restauració per encárrech del municipi de Valencia.

ARÁCNIT, DA. adj. Que se sembla a l' aranya. **Aráceo, arácnido.**

ARACNODERM. adj. De pell mòlt fina, còm taranyina. **Aracnodermo.**

ARACNODÍ, NA. adj. Qu' és tan sutil còm un fil de taranyina. **Aracnodino**

ARACNODITIS. f. *Med.* Inflamació de la aracnoide. **Aracnoiditis.**

ARAGNOGASTRITIS. f. Malaltía produída per la estada d' una aranya al ventrell. **Aragnogastritis.**

ARACNOIDE. f. *Anat.* Una de les tres membranes que rodegen l' encéfal. **Aracnoide.**

ARACNOLOGÍA. f. Tractat de les aranyes. **Aracnología.**

ARA-CHRISTI. *Geog.* Caseriu del terme del Puig, prov. de Valencia.

ARADA. f. y ARADRE.

ARADRE. m. Eina pera llaurar les terres. **Arado.**

ARAGAIS. *Bot.* Nòm ab que 's designa a Sant Celoni una especie de bolet.

ARAGÓ. m. Regne d' Espanya, veí de Catalunya. **Aragón.**

ARAGÓ (Agustina). *Biog.* V. ZARAGOZA.

ARAGÓ (Joan). *Biog.* Arquitecte mallorquí, de mòlt renòm y gran matemátich de mitjans del sigle XVIII. Coneixía també la pintura y l' esculptura. És obra d' ell la gran capella del Roser, de la iglesia parroquial de la vila de Felanitx, començada l' any 1727 y acabada el 1730.

—PASCUAL DE. *Biog.* Cardenal del títol de Santa Balbina. Va néixer a Mataró l' any 1627 y va morir a Madrit l' any 1677, essent enterrat a Toledo. És autor d' una obra de dret. Va ésser regent del Consell d' Aragó, inquisidor general d' Espanya y membre de la Congregació dels Rites y de la Signatura

ARAGONÉS, A. m y f. Natural d' Aragó y lo pertanyent a aquesta regió. **Aragonés.** || *Met.* Tossut. **Cerrado como pie de muleto**

ARAGONÉS (Francisco). *Biog.* Frare franciscá que, ab el pseudònim d' *El filósofo arrinconado,* va publicar una colecció de quaderns o *Cartes* polítiques, moguent mòlt d' esrenou entre'ls anys 1820 y 1823. Va ésser processat per ses idees. Havía estat lector y definidor del séu convent a Barcelona. Va morir l' any 1835, a Barcelona.

ARAGONIT *Min.* Carbonat de cals, de vegades translúcit, que crestallisa en prismes rectes exagonals, ja en crestalls sols, ja formant grupos Deu son nòm a la circunstancia d' haver estat trovat per primera vegada a Molina d' Aragó, prov. de Guadalajara. **Aragonito.**

ARAHÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Ainet de Besán, prov. de Lleida.

ARAIRES (Torrent dels). *Geog.* Corrent que baixa

del cap del Port de la Bonaigua en la Vall d' Arán, y s' uneix al riu Ruda.

ARAJOL (Joan Bautista). *Biog.* Orador relligiós celebérrim, canonge de Lleida y teólech illustrat del sigle XVIII. Va escriure sobre punts mòlt delicats del dogma y de la disciplina de la Iglesia, éssent poch lo que s' ha publicat original d' ell.

ARAM. m. Mena de coure de que 's fan les calderes, paelles, xacolateres, etc. **Cobre.** || Eines de aquest metall que serveixen pera les cuines. **Batería de cocina**

Vista d'Aramprunyá

ARAMPRUNYÁ. Castell encinglerat del terme de Viladecans. || — (BARONÍA D'). Antiga baronía que comprenía gran part dels termes de Gavá, Begues y Castelldefels.

ARAMUNT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, partit judicial de Tremp. És a la vora de la riera del séu nòm, poch avans de la seua confluencia ab la Noguera Pallaresa, y té 404 hab.

ARÁN. *Geog.* Forma part de la vall del Garona, quin riu entra a França, per Pont del Rei. És una encontrada mòlt pintoresca y escabrosa, neixent 'hi nombrosos rius: el Noguera Pallaresa hi corre desde Mongarri y el Ribagorsana desde 'ls ports de Viella y Rius. Els estanys d' aquesta comarca son nombrosos, donant hi remarcable riquesa d' aigües que fertilisen els seus terrenys. Té una superficie de 498 kil. quadrats, y compta ab 6,380 habitans, minvant la seua població per no havers 'hi establert fácils comunicacions, que impulsarien les seues riquesas naturals. || — (VALL DE). *Orog.* Vall situada al vessant Nort del Pirineu, a l' extrem N O. de la prov. de Lleida. És regada pel riu Garona y té per capital Viella.

ARANESOS (Coll dels) *Geog.* Es situat a la Vall d'Arán, entre la Furcanada y 'l Auc de l' Artiga.

ARANCEL. m. Reglament públich dels drets que s' han de pagar per l' importació o exportació de mercaderíes. **Arancel.** || Se pren també per el preu, regla, norma, etc. **Arancel.**

ARANCELARI, A. adj Lo pertanyent o relatiu al arancel, còm: *drets arancelaris, reforma arancelaria.* **Arancelario.**

ARANDAS (Gaspar). *Biog.* Argenter catalá del sigle XVII, veí de Tarragona, autor del frontal de la urna del monument y del viril que s' usen per la octava del Corpus a aquella ciutat. Els Arandas han constituit una llarga familia d' orfevres tarragonins, argenters de la indicada Sèu.

ARANEA. f. *Anat.* Túnica transparenta y sutil que conté l' humor crestallí dels ulls. **Aranea.**

ARANETA. f. AURANETA.

ARANGÍ. m. *Bot.* TARONGINA.

ARANS. *Geog.* Poble de la Vall d' Andorra, situat a la vora de la ribera d' Ordino; pertany a la parroquia d' Ordino.

ARANSA. *Geog.* Poble del dist. munpal de Musa y Aransá, prov. de Lleida. || — (RIUET DE). *Hidrog.* Neix a la serra de Bescarán; passa pels termes del poble del séu nòm, de Musa y Aristot, y desaigua cap a la vora del Segre, prop de Pont de Bar.

Mapa comarcal d' Arán

ARANSAL. *Geog.* Poble de la banda occidental de la Vall d' Andorra; pertany a la parroquia de La Massana. || — (RIERA '. *Hidrog.* Riera de la Vall d' Andorra, que desaigua cap a la vora de la ribera de Ordino. Pertany a la parroquia de La Massana.

ARANSÍS. *Geog.* Poble de la prov de Lleida, bisbat de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Tremp. Es a la vora y un poch apartat del Noguera Pallaresa, y té 586 hab.

ARANYA. f. *Entom.* Insecte petit ab vuit peus, vuit ulls a la part anterior del cap: forma ab la baba una tela mòlt sutil. **Araña.** || Aucell que sols s' alimenta de insectes. **Trepador de muro.** || *Ictiol.* Peix que'n prou feines té vinticinch centimetres de llarch, el llóm groch fosch, els

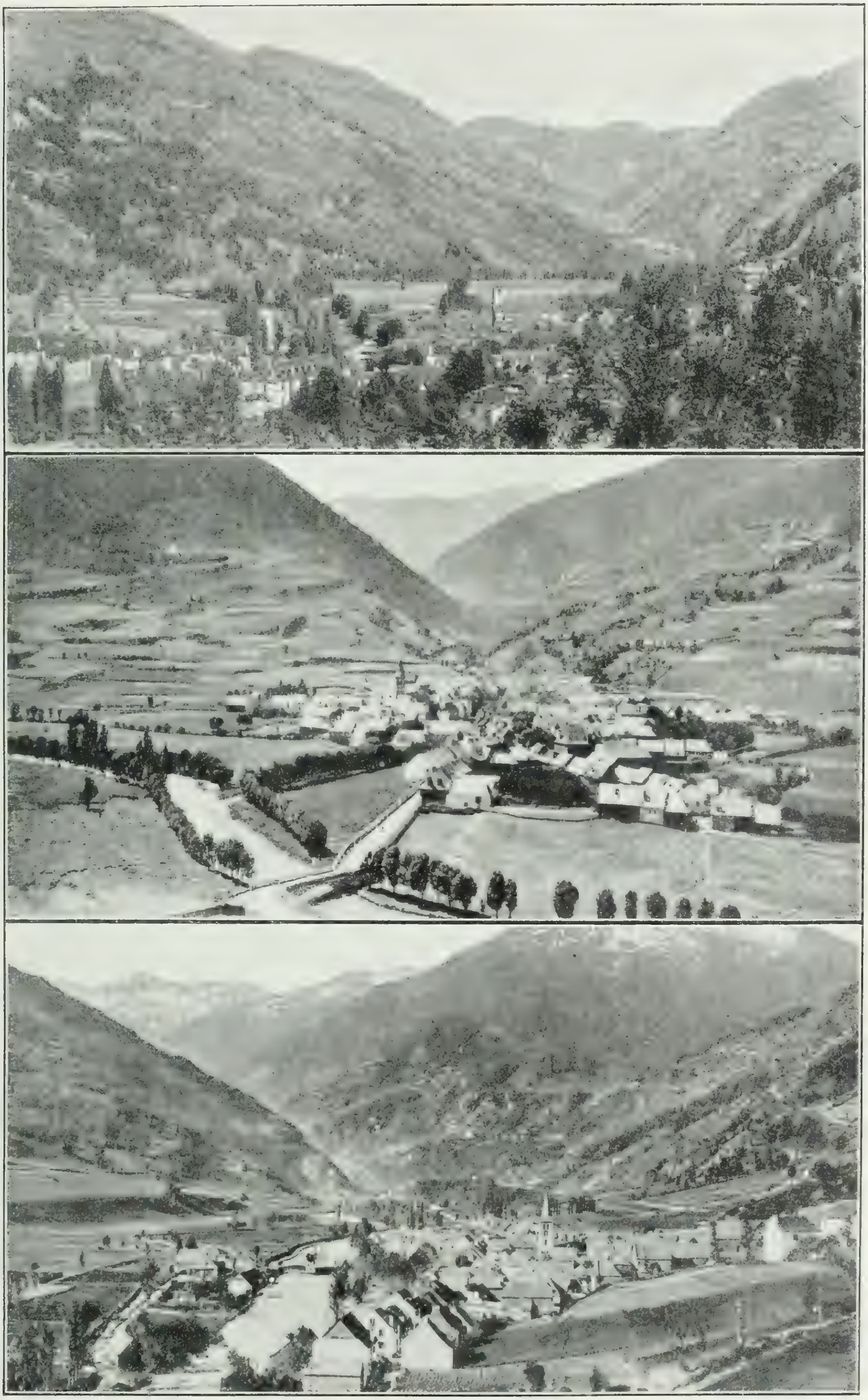

Vista general de la Vall d'Arán. — Vista general de Viella. — Vista general de Bosost.

Ribera y Ports de Viella. — Vista general de la Vall desde 'l Portillon. — Vista de Porteau prop de Lés. — Vis
Vista general de Escunau. — Vista

eral de Betreu. — Vista del Garona a la carretera de Arros. — Vista de Vilachs prop de Viella. — Vista de Salardu.
'all del Riu Negre y del Port de Viella.

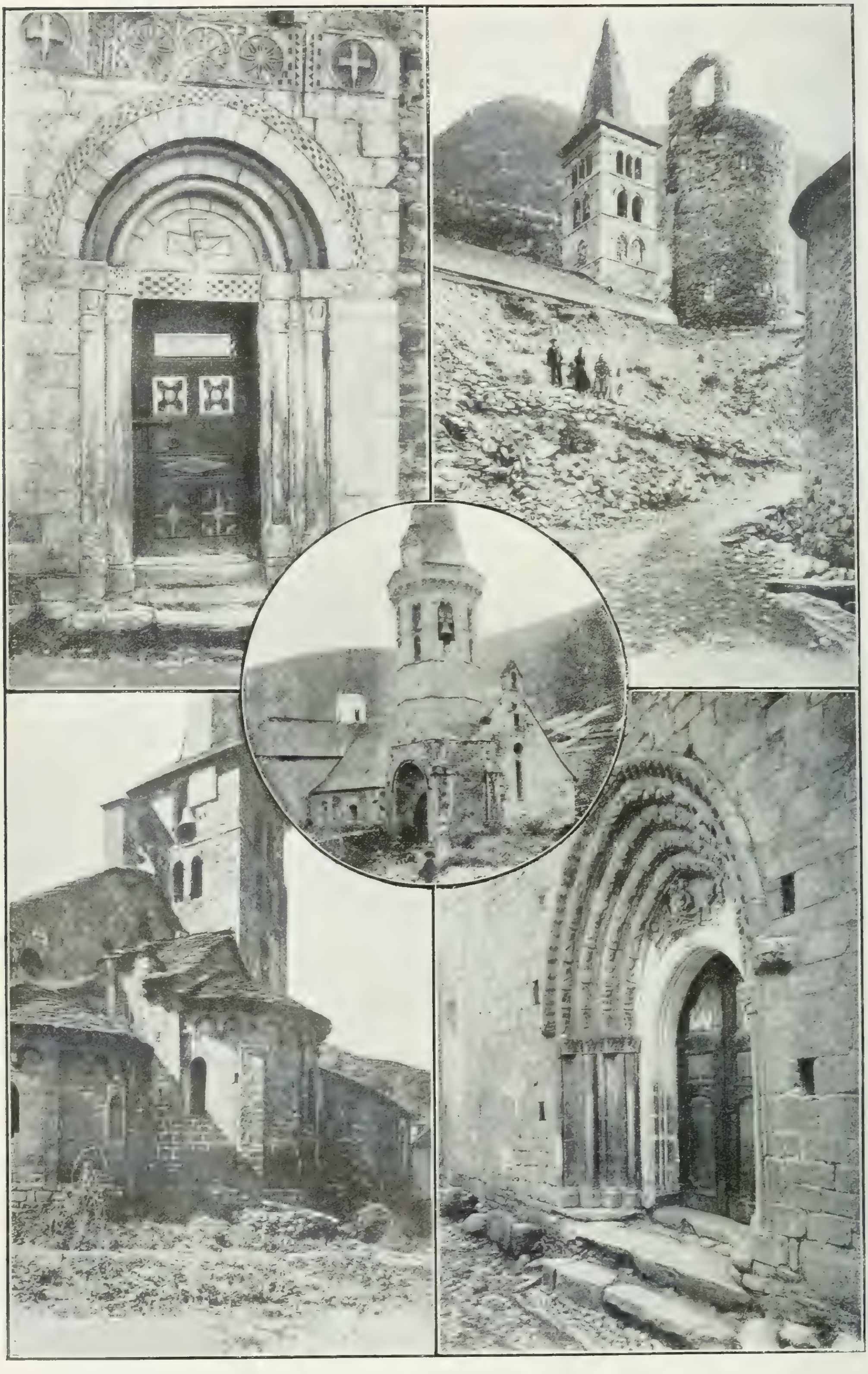

Vista de l' iglesia d' Escunau. — Torre de l' iglesia d'Arties. — Iglesia de Viella capital de la Vall d' Arán.
Iglesia de Bosost. — Iglesia de Betreu.

costats y 'l ventre platejats, clapat de ratlles transversals fosques, la barra inferior, qu' és mòlt més llarga que la superior, puja en forma d' arch a juntarse ab ella, les ales del llóm y del ventre son quasi tan llargues còm el cos, y al cap n' hi té una altra de petita en forma de vano. **Araña, peje araña**. || SALAMÓ. || — ARANYA VERA. || — BLANCA. || — FRAGATA. || — NEGRA. || — MONJA. Diferents nòms ab que se designen a les Balears les especies del meteix peix. || *Art. y of.* Peça de ferro roscada de coure y ab el cap formant baga en espiral, que s' utilisa pera les máquines de filar, torns de retórcer, máquines de rodets, etc Serveix pera guiar el fil. || *Náut.* Fusta ab mòlts forats per ont passen cordes primes y quin conjunt sembla una aranya, y serveix pera que no s' emboliqui la vela ab les cordes que guarneixen l' arbre de la nau. **Araña.** || f. TARANYINA.

Aranya

A L' ARANYA. *Loc. fam.* A estira cabells. *A la rebatiña.*

LES ARANYES PERA FILAR Y L' HOME PERA TRAVALLAR. *Ref.* EL MILITAR A LA GUERRA Y 'L PAGÉS A LA TERRA.

ARANYER. m. *Art. y of.* Conjunt d' aranyes. El llistó, barra o altre troç de fusta, sostenidor d' una restallera d' aquestes peçes.

ARANYES. f. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les ranunculácees, quines flors semblen aranyes: mòltes de les seues varietats se conreuen als jardins. **Arañuela.**

ARANYETA. f. dim. **Arañuela.**

ARANYUEL. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Viver; és a la vora del riu Mijares, y té 904 hab.

ARANYÓ. m. El fruit del aranyoner. **Endrina**

ANY D' ARANYONS, POCHS GARBERONS. *Ref* Indica que l' any que hi há mòlts aranyons és mòlt fret y hi há poch blat. *Año de muchas endrinas, pocas hacinas.*

ARANYÓ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Juneda, prov. de Lleida.|| Poble de la prov. de Lleida, bisb d' Urgell, part. jud. de Cervera; és a la vora del riu Sió, y té 924 hab.

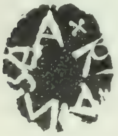
Segell d'Aranyó

ARANYONER. m. *Bot.* Mata de la fam. de les amygdalácees, quines branques acaven ab una punxa, quines fulles son elíptiques y retallades y quin fruit es nna mena de pruna petita, negra y mòlt aspre quan no es ben madura. **Endrino.**

ANY D' ARANYONER ANY DE POCH GRANER. Varietat del *Ref.* ANY D' ARANYONS, etc. *Espino abundoso, invierno riguroso.*

ARANYONET. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Gombreny.

ARAÑÓ Y MAJÓ (Miquel). *Biog.* Mestre de primeres lletres, quines obres didáctiques revelen un home de facultats, gran aptitut en la seua carrera y extraordinaria solidesa de coneixements. Va néixer a Canet de Mar l' any 1818, morint a Barcelona, teatre de la seua activitat, l' any 1881. Tenía colegi de primera y segona ensenyansa y era redactor de *El Boletín de Instrucción Pública* (1861) junt ab en Salvador Malet y M. Forcada. Es autor d' una *Biografía* d' en Cubí. D' entre els nou llibrets d' ensenyansa escrits per ell esmentarém la *Cartilla industrial, ó sea consejos morales de un anciano sobre el trabajo, la economía, la industria y el comercio.*

ARAQUES. *Bot.* v. MADUIXER.

ARAS D' ALPUENTE. *Geog.* Vila de la prov de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a mitjorn de la costa de Fricós y té 1,288 hab.

ARAU. m. *Ant.* REI D' ARMAS.

ARAU Y SANPONS (Francisco). *Biog.* Mecánich mòlt trassut, constructor d' instruments de matemátiques y d' aparells físichs y mecánichs. Va néixer y va morir a Barcelona (1797 a 1867). Els seus mérits eren mòlt estimats y va ocupar diversos càrrechs en que fou útil. Ell es qui va fer la esfera copernicana ab les órbites eclíptiques, imaginada pêl famòs abat Zafont, que 's guarda al Seminari de Girona. Va escriure algunes obres de teoría y práctica industrial, unes originals y altres traduides.

ARAUCÁ, NA. adj. Natural d' Arauco o pertanyent a aquest país d' América. **Araucano.**

ARAUT. m. *Ant.* PREGONER. || CORREU. || m. HERALT.

ARBE (Coma d'). *Geog.* Planell que 's trova en el camí de Canegan als estanys de Liat, en la Vall d' Arán.

ARBECA. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Lleida, bisb. de Tarragona. És famosa per les seues olives petites, dites arbequines. És a la vora de la riera de la Quadra y té 2,921 hab.

Segell d'Arbeca

ARBEL. m. *Geom. ant.* Nòm que donaven els geometres a una figura corbilínea formada de tres porcions d' arch y de tres ánguls aguts. **Arbelo.**

ARBERGAR. v. a. *Ant.* **Albergar.**

ARBITRABLE. adj. Lo que dependeix del arbitri de cada hu. **Arbitrable.**

ARBITRACIÓ. f. *Ant.* L' acció o facultat d' arbitrar. **Arbitraje.**

ARBITRADOR. m. ÁRBITRE, 1.

ARBITRAL. adj. ARBITRARI, 2.

ARBITRAMENT. m. *For.* Sentencia arbitraria, y també l' acció y efecte de donarla. **Arbitramento, arbitramiento.**

ARBITRAR. v. a. *For.* Judicar, determinar cóm árbitre. **Arbitrar.** || *Ant.* **Considerar.** || Proceir lliurement. **Arbitrar.** || Donar, proposar medis o arbitris. **Arbitrar.**

ARBITRARI, A. adj. Lo que dependeix del arbitri de cada hu. **Arbitrario.** || Lo que pertany als jutges árbitres o als seus judicis. **Arbitrario.**

ARBITRARIAMENT. adv. m. Al arbitri o voluntat de cada hu. **Arbitrariamente.**

ARBITRARIETAT. f. Proceiment o dictamen segóns el propi capritxo y contra la raó. **Arbitrariedad.**

ARBITRAT, DA. p. p. **Arbitrado.**

ARBITRATGE. m. Judici per árbitre. **Arbitraje.** || Operació per la qual s' esculleix el camí més ventatjós pera remetre lletres de cambi sobre una plassa extrangera y també 'l tráfech que consisteix en comprar efectes sobre una plassa ont están a baix preu, pera revendre'ls en altres plasses ont son mòlt buscats. **Arbitraje.** || Operació per la qual un cambía un valor de bossa contra un altre, venent l' un y comprant l' altre. **Arbitraje.**

ARBITRATIU, VA. adj. ARBITRARI.

ARBITRATORI, A. adj. *For. ant.* Lo que pertany als árbitres o dependeix d' ells. **Arbitratorio.**

ÁRBITRE. m. El jutge en qui les parts someten llurs demandes pera decidir llurs respectives pretensions. **Árbitro, arbitrador.** || Qui pot obrar sens dependencia de ningú. **Árbitro.** || ARBITRI, ALVEDRIU. || Art, medi pera conseguir algún fí. **Arbitrio.** || pl. ARBITRIS.

ARBITRE O ARBITRADOR Y AMIGABLE COMPONEDOR. fr. *For. Árbitro, arbitrador, y amigable componedor.*

A ARBITRE. fr. A voluntat. *A juicio, al arbitrio.*

SER ÁRBITRE. fr. Ser amo absolut. *Ser árbitro.*

ARBITRI. m. Facultat y poder de fer o triar lo que un vulgui. **Arbitrio.** || Medi extraordinari pera lograr algún fí. **Arbitrio, recurso.** || El judici o sentencia del árbitre. **Arbitrio.** || La escriptura de compromís de les parts d' acceptar la decisió dels árbitres. **Arbitrio**

ARBITRISTA. m. Qui discorre y proposa al Estat arbitris que li semblen útils. **Arbitrista.**

ARBOLADURA. f. *Náut.* El conjunt dels arbres de una nau. **Arboladura.**

ARBOLAM. m. *Ant.* HORTALISA.

ARBOLAR. v. a. ENARBOLAR.

ARBOLAR A PLOM. *Náut.* Posar els arbres verticalment. *Arbolar en candela.*

ARBOLÍ. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falset. És a la vora del riu Ciurana y té 515 hab. || — RIERA DE. *Hidrog.* Neix al pla de Gallicán, prop d' Arbolí, y desaigua no lluny del Ciurana, més avall del poble d' aquest nòm.

ARBOLÓ. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. d' Estach, prov. de Lleida.

ARBORAR. v. a. **Enarbolar.** || *Ter.* ALSAR.

ARBOREDA. f. *Ter.* ARBREDA.

ARBORESCENCIA. f. *Bot.* Qualitat de lo que creix en forma d' arbre, de lo que 's fa arbre. **Arborescencia.**

ARBORESCENT, A. adj. Que creix o 's fa cóm un arbre. **Arboroscente**

ARBORICULTURA. f. Conreu dels arbres. **Arboricultura.**

ARBORISACIÓ. f. Acció y efecte d' arborisar. **Arborización.** || *Min.* Figura natural, dibuix d' un ramatge que tenen algunes pedres, còm: les ágates per exemple. **Arborización.**

ARBORISAT, DA. adj. *Miner.* Se diu de tota pedra que deixa veure cert ramatge, per lo comú negre o roig, semblant al dels arbres. **Arborizado.**

ARBÓS (Jaume). *Biog.* Ilustre físich y químich remarcable, natural de Sant Hipólit de Voltregá (1824), que va morir a Barcelona l' any 1882. Va introduir al país els motors de gas. Buscant la baratura del combustible dels motors, va trovar el gas d' aigua. A Vich, Caldes de Montbuy, Tortosa y altres parts, se va ensajar el sistema del gas Arbós. Ultimament va construir un petit aparell pera ferse al acte 'l gas a casa meteix, valguentse del aire saturat de hidrocarburs volátils.

ARBÓS. m. *Bot.* Mata de la fam. de les ericácees; té dos o tres metres d' alsada, el tronch arrugat, les branques espesses, les fulles verdes y llustroses y retallades tot voltant, les flors en forma de raïms y els fruits rodons y granillosos, de primer verts, després grochs y a la derrería d' un hermós color vermell. **Madroño, madroñera.**

Segell d' Arbós

ARBÓS. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. del Vendrell. És a la vora del riu Foix y té 1,918 hab.

ARBOSSAL. m. Lloch plantat d' arbossos **Madroñal.**

ARBOSSAR. *Geog.* Caseríu del terme de Pollensa, Mallorca. || Caseríu del munic. d' Avinyonet, partit jud. de Vilafranca del Penadés.

ARBOSSER. m. *Bot. ter.* ARBÓS.

SI VOLS MAL A TA MULLER DUSLI LLENYA D' ARBOSSER. *Ref.* que indica el mòlt de mal cremar que fá la llenya de aquesta mata. *Si quieres ver á tu mujer hecha un demonio, llévale leña de madroño*

ARBOSSET. m. dim. Arbós petit. **Madroñuelo.** || *Geog.* Aldea de dist. munpal. de Vilanova d' Escornalbou, prov. de Tarragona.

ARBRÁM. m. ARBREDA.

ARBRÁS. m. aum. **Arbolazo.**

ARBRAT, DA. adj. Terreno de mòlts arbres. **Arboleda.**

ARBRE. m. Planta que 's distíngeix de les demés per sa corpulencia, comunment ab una sola soca llenyosa, lo meteix que les branques. **Árbol.** || *Náut.* Qualsevol dels pals d' una nau en que 's posen les veles. **Árbol, mástil, palo.** || *Art. y of.* En algunes máquines el pal dret que serveix d' eix pera 'l moviment circular, còm: al rodet del molí del oli, o a la cinia, etc. || El montant, sosteniment, base o centre d' un aparell. || Peçes quadrades, rodones, vuitevades o sisevades que s' empleen en construcció. || La peça sisevada que serveix en la devanadora pera repicar els pius. || A l' urdidor, la peça vuitevada ont radiquen les peçes de la bota. || A les escales de caragol, el sostenidor dels graóns. **Árbol.** || *Indum.* El cos de la camisa sense mánegas ni coll. **Arbol.** || *Bot.* L' espigó o tronch de l' atsabara. **Pitaco, picón.** || *Indus.* Al molí de farina, peça de fusta en part rodona y en part quadrada, en la qual engrava 'l collferro de la mola. **Árbol.** || — BLANCH. m. *Alba, álamo blanco.* || *Ter.* SÁLSER. || — BO. m. ARBRE DE MENJAR. || — DÒLS. El que sols se fá en terra fluixa, còm; la figuera, y 's diu aixis perque sembla que la xucli dolçament. || — FRUITER. El qui fa fruit. *Frutal, árbol frutal.* || — MONIAT. m. Herba d' olor fort que excita 'l vómit; les fulles son semblantes a les del *gatillo casto* y a les dels creixens. *Anagiris.* || — NEGRE. BERN. || — POLL. POLLANCRA. || — POMÍFER. *Ant.* ARBRE FRUITER. || — SANT. Arbre de passetj o de jardí quines flors en forma de raïms y de color morat fan una flaira mòlt agradable. *Cinamomo.* || — DE MARÍA. El semblant al pí per la soca, y per la fulla al garrofer. *Árbol de María.* || — DE MENJAR O DÓLS. El que fa el fruit bo pèra menjar. *Árbol de buen fruto.* || — DE PLATA. Arbre de la fam. de les oleágnees, de tres a quatre metres d' alsada, de fulles y flors blanquinoses y còm d' un color platejat, que fan una flaira aromática que se sent de lluny, y quin fruit se sembla a l' oliva. *Árbol del Paraiso.* || — DEL AMOR. ARBRE DE JUDAS. || — DEL PARADÍS. ARBRE DE PLATA. || — DE LA CIENCIA. Arbre del paradís, quin fruit li era proibit a Adam. *Árbol de la ciencia.* || — DE LA VIDA. Arbre de la fam. de les coníferes que es sempre vert y quines fulles son flairoses. *Tuya.*

ARBRE DOLENT NO POT DONAR FRUIT. af. Ab que s' expressa que no 's pot esperar res de la maldat.

ARBRE DE JUDAS, *Bot.* Arbre de tres a quatre metres d' alsada quines flors de color carmesí fan una mena de llegums del meteix color. Es arbre de jardí o de passetj. *Ciclamor, árbol del amor.*

ARBRES FRUITERS, FELS A MILERS. *Ref.* Per el mòlt producte que donen. *De plantar frutales, no te canses.*

ARBRE MESTRE. *Náut.* El qu' está al mitj de la nau. *Árbol ó palo mayor.*

ARBRE DE MITJANA. *Náut.* MITJANA.

ARBRE DE DIANA. *Quim.* Amalgama de plata, argentviu y aigua fort, que posada dintre de l' aigua forma la figura d' un arbret. *Árbol de Diana.*

ARBRE DE BONA CASTA PREN UN PAM Y 'N PAGA QUATRE. *Ref.* Ensenya que l' arbre de bona casta ocupa poch terreno y dòna mòlta utilitat. *Árbol de buen natío toma un palmo y paga cinco.*

ARBRE DE CONSANGUINITAT O GENEALÓGICH. La descripció figurada en forma de arbre, en que 's demostra la ascendencia o descendencia d' alguna familia. *Árbol genealógico.*

ARBRE QUE FLOREIX POT DONAR FRUIT. af. Ab que s' expressa que de qui es bo se 'n poden esperar bones obres.

ARBRE SECH. *Náut.* Sense veles. *A palo seco.*

ARBRE SOVINT TRASPLANTAT NO POSA ARRELS. *Ref.*

S' aplica als que muden sovint de poble o d' ofici. *A piedra movediza nunca el moho la cobija.*

ARRIMARSE A BON ARBRE. fr. Valerse de bons empenyos o de bon protector. *Agarrarse á buenas aldabas.*

CADA ARBRE FA 'L SEU FRUIT, O SEGONS L' ARBRE 'L FRUIT. fr. Ab lo que s' indica que és en va esperar de algú que dongui o fassi lo que no té costum de donar o fer. *No hay que pedir peras al olmo.*

DE DOLENT ARBRE NO N 'ESPERIS BON FRUIT. *Ref.* Ensenya que de gent de mala qualitat no se 'n poden esperar obres ni accións nobles. *De rabo de puerco nunca buen virote; de mala berengena nunca buena calabaza.*

DE XIQUET SE CRÍA L' ARBRE DRET. *Ref.* AL ENFORNAR SE FAN ELS PANS GEPERUTS. *Los niños de pequeños, que no hay castigo después para ellos.*

EN ARBRE CAIGUT TOTHOM HI FA LLENYA. *Ref.* Dòna a entendre el despreci que 's fa comunment d' aquell a qui ha estat contraria la sort, y la utilitat que algúns treuen de la seua desgracia. *Del árbol caído todos hacen leña, á moro muerto gran lanzada, hoja caída todo el mundo la pisa.*

MÉS VAL L' ARBRE QUE LES FLORS. *Loc.* Denota que devém fer més cas de lo principal que de lo accesori. *Más vale el árbol que sus flores.*

RENEGO DEL ARBRE QUE NO DÒDA FRUIT SINO A BASTONADES. *Ref.* Reprén als que per la seua indocilitat no obren bè sino per forsa. *Reniego del árbol que á palos ha de dar el fruto.*

SI L 'ARBRE GRAN BRINCAR VOLDRÁS, ABÁNS QUE 'L BRINQUIS EL TRENCARÁS. *Ref.* AL ENFORNAR SE FAN ELS PANS GEPERUTS.

ARBREDA. Lloch plantat d' arbres. **Arboleda.**

ARBREDIU. m. *Ter.* ARBREDA.

ARBRER, A. adj. Se diu del llóch o de la terra apropósit pera plantar'hi arbres. **Buen terreno para árboles.**

ARBRET. m. dim. **Arbolillo, arbolejo.**

ARBRÓ. m. dim. **Arbolejo.**

ARBROT. m. Arbre lletj o dolent; se diu ab tó de despreci. **Arbolote.**

Segell d' Arbucies

ARBUCIES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés. És població ont van a estiuejar molts barcelonins. Té 3,602 hab. || *Hidrog.* Riu que desaigua al Tordera, prop d' Hostalrich.

ARBULL. *Geog.* Montanya ab un célebre santuari, en el terme de Puigvert, part. jud. de Tremp.

ARBUSSOLS. *Geog.* Poblet del departament dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sourniá; és a la vora de la riera dels Prats y té 229 hab.

ARCA. f. *Ant.* CAIXA. || — D' AMISTANSA, y ARCA DE LA ALIANSA. Aquella en que per ordre de Dèu se tancá Noé y la seua familia ab una parella de cada mena d' animals. *Arca de Noé ó del diluvio.* || — DEL TESTAMENT. La en que 's guardaven les taules de la llei, el maná, y la vara d' Aarón. *Arca del testamento.*

ARCA. *Geog.* Veinat del terme de Rabullet, departament dels Pirineus Orientals. || — (COLL D'). Prop de Castellar d' en Huch, entre les comarques de Rus y les de Riols.

ARCABELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell. Es a la vora del Segre y té 208 hab

ARCABOT, A. m. y f. La persona que contracta o encubreix als que tenen tractes lascius o ilicits, o 'ls admet a casa seua. **Correvedile, alcahuete.** || *Met. fam.* La persona o cosa que serveix pera amagar lo que no 's vol que 's vegi o que se sápiga. **Alcahuete**

SI NO HI HAGUÉS ARCABOTES NO HI HAURÍA PUTES. *Ref.* Denota que si no hi hagués qui protegís als dolents no n' hi hauría tants. *No hay ladrón sin encubridor.*

ARCABOTÁS, SA. m. y f. aum. **Alcahuetón, alcahuetona.**

ARCABOTEJAR. v. a. y n. Fer l' ofici d' arcabot. **Alcahuetear.**

ARCABOTERÍA. f. L' acte de fer d' arcabot. **Alcahuetería** || *Met. fam.* Encubriment de qualsevol cosa. **Alcahuetería.** || Patrocini que 's dòna a algú perque fassa mal. **Alcahuetería.**

ARCABOTET, A. m. y f. Diminutiu d' arcabot. **Alcahuetillo, alcahuetilla.**

ARCABÚS. m. Arma de foch, mena d' escopeta. **Arcabuz.** || — PEDRENYAL. Lo que serveix pera tirar pedres. *Arcabuz pedrero.*

ARCABUSSADA. f. Tret del arcabús y la ferida que fá. **Arcabuzazo.**

ARCABUSSEJAR. v. a. Tirar arcabussades. **Arcabucear.** || Passar per les armes **Arcabucear**

ARCABUSSER. m. *Ant.* El soldat que usava arcabús. **Arcabucero.** || Qui feia arcabussos. **Arcabucero**

ARCABUSSERÍA. f. Munió d' arcabussos. **Arcabucería.** || El conjunt de trets tirats ab els arcabussos. **Arcabucería.** || Fábrica d' arcabussos. **Arcabucería**

ARCABUSSET. m. Dim. d' arcabús. **Arcabuete.**

ARCADA. f. Arch. **Arco.** || El conjunt o serie de archs, especialment als ponts. **Arcada.** || Cada un dels archs d' un pont. **Ojo.** || El conjunt de les costelles de la filosa o la caseta d' ella. **Rocadero.**

ÁRCADE. adj. El natural y lo pertanyent a l' Arcadia **Árcade.** || Individuu d' una academia de bones lletres de Roma. **Arcade**

ARCADÍ. n p. ARCADÍS.

ARCAICH, CA. adj. *Gram.* Lo qu' es vell y antich. **Arcaico** || *Arts.* Lo que pertany a l' alta antiguitat. **Arcaico.**

ARCAÍSME. m. Expressió o frase antiquada. **Arcaísmo.**

ARCALÍS *Geog.* Poble del dist. munpal d' Estach, prov. de Lleida.

ARCÁNGEL. m. Esperit benaventurat quina gerarquía está compresa entre la dels ángels y la dels principats. **Arcángel**

ARCÁNGELA. n. p. Nòm de dona. **Arcángela.**

ARCANGÉLICA. f. *Bot.* CARLINA

ARCEDIÁ. m. **Ardiaca**

ARCH. m. *Geom.* Una porció de còrba, còm, per exemple: *d' una elipse, d' un cercle* etc. **Arco.** || Arma de ferro, fusta o altra materia elástica, que, oprimida pêls extrems ab una corda o bordó, forma part de un cércol, y serveix pera tirar fletxes **Arco.** || *Arq.* Secció formada ab una còrba a un sólit plá **Arco** || El vímet o altra cosa en figura d' arch que 's posa als bressols a fí de que 'ls abrigalls no toquin la cara de les criatures. **Arco** || — AGUT. El que forma un ángul agut corbilíneu en la clau. *Arco agudo* || — ALSAT DE PUNT. Aquell quina alsada és el major semidiámetre de mitja elipse *Arco levantado de punto.* || — APUNTAT El que consta de dues porcións de cercle que formen ángul a la clau. *Arco apuntado* || — DE MITJ PUNT. El que consta d'un semicercle sencer. *Arco de medio punto* || — ARCH A NIVELL. Aquell que degenera en ratlla recta. *Arco adintelado.* || — ARCH DE PUNTA D' AMETLLA El que acava en punta, com el gótich. *Arco apuntado.* || — DE SANT MARTÍ. L' arch de diferents colors que 's forma als núvols ab el reflexe del sol. *Iris, arco iris.* || — DIRECTIU. *Astron.* L' equinoccial, contingut entre dos cer-

cles de posició. *Arco directivo.* || — TORAL. Un dels quatre en que descansa la mitja taronja. *Arco toral.* || —PROPORCIONAL. El semblant a altre. *Arco proporcional.* || — SEMIDIURN. El que descriu l' astre desde l' horitzó fins al meridiá superior. *Arco semidiurno.* || — SEMINOCTURN. El que un astre descriu desde el horitzó fins al meridiá inferior. *Arco seminocturno.* || — TRIUNFAL. L' arcada adornada de estatues, etc., que 's fá en llochs públichs en honor del vencedor o en celebritat d' algún succés memorable. *Arco triunfal.* || — ARCH DE SANT MARTÍ AL MATÍ, LA PLUJA JA ES AQUÍ; ARCH DE SANT MARTÍ A LA TARDE, LA PLUJA JA ES PASSADA, o també L' ARCH DE SANT MARTÍ, SI SURT AL MATÍ, PÁRALI 'L BASSÍ; SI SURT AL VESPRE, PÁRALI LA TESTA. Aforisme ab que 's significa que acostuma ploure o seguir la pluja si l' arch de Sant Martí surt al dematí, y deixa de ploure si surt a la tarde. *Arco de San Juan por la mañana, agua á la tardada; arco de San Juan de tarde, prevén la capa para el aire.*

ARCH SEMPRE ARMAT, O FLUIX O TRENCAT. *Ref.* Dòna a entendre qu' aixis com l' arch que está sempre tibant o 's romp o pert la forsa, aixís les coses humanes no poden mantindres mòlt temps en un estat violent. *Arco siempre armado, ó flojo ó quebrado.*

ARCH VOLTÁICH. El que forma la llum eléctrica entre dues puntes de carbó. *Arco voltaico.*

ARMAR O PARAR UN ARCH. f. Prepararlo pera tirar. *Armar, bregar, flechar el arco.*

ENTRE L' ARCH Y LA PARET. m. adv. ENTRE LA ESPASA Y LA PARET.

ARCH. *Geog.* Santuari y caseriu del dist. munpal. de Santa Pau, prov. de Girona.

ARCHS. *Geog.* Caseriu del terme de Vinyols, prov. de Tarragona. || Poble del dist. munpal. de Bellvís, prov. de Lleida. || — (MAS DELS). Caseriu del terme munpal. de Tarragona.

ARCÍS, A. n. p. **Narciso, a.**

ARCOSE. m. *Geol.* Mena de pedra sorrenca feldespática. **Arcose.**

ARCTÉTICH, CA. adj. Qui pateix de dolor a les articulacións: els meteixos dolors. **Artético.**

ARCTÍCOLA. adj. Calificatiu dels peixos que viuen al mar ártich. **Artícola.**

ARCUACIÓ. f. *Anat.* Corbatura d'algun os, en forma d'arch, còm se veu en els nois raquítichs. **Arcuación.** || Gep format al devant de l' esternó. **Arcuación.** || *Arquit.* Acepció sinónima del Arch o l' Arcada. S'usa determinadament en plural, pera designar la galería formada d'arcades, o bé un motiu d' ornamentació. **Arcuación.**

Arcuació

ARDANUÉS. *Geog.* Aldea del terme de Nerill, provincia d' Osca.

ARDENA Y DARNIUS, (Olaguer de). *Biog.* Matemàtich y geógraf. L' any 1707, va publ car un *Mapa dels comtats de Rosselló y Cerdanya.* Va presentarne un altre de Catalunya a Felip V, que no 's va publicar, cóm tampoch se varen publicar els seus volums de una *Adarga Catalana*, en un dels quals consta un nobiliaai de dues mil quatrecentes families extingides. L' any 1730 encara era viu.

ARDENT, A. adj. Lo que crema mòlt. **Ardiente.** || *Met.* Actiu, fervorós, eficás. **Ardiente, vehemente, fervoroso.**

ARDENTÍSSIM, A. adj. sup. **Ardentísimo.**

ARDENTÍSSIMAMENT. adv. m. **Ardentísimamente.**

ARDENTMENT. adv. m. Ab ardor. **Ardientemente.** || Ab gran desitj. **Ardientemente.** || Apassionadament, ab extrém. **Ardientemente.**

ARDENYA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Riera, prov. de Tarragona. || **(Plá d').** Planell caliç mòlt trencat entre Vallirana y Begues.

ARDÉVOL, (Jaume). *Biog.* Metge notable catalá. Va néixer a Vilella Alta l' any 1775 y va morir a Barcelona l' any 1835. Va pendre 'l títol a la Escola de Montpeller l' any 1800. Va estudiar geología y mineralogía; mostrá vocació pera 'l foment de les arts y la industria. Fou qui doná a conéixer al camp de Tarragona la manera de blanquejar les fibres y teixits vegetals ab el cloro. Ajudá al perfeccionament dels alambins pera la fabricació dels esperits en gran escala. L' any 1805, propagá, allí meteix, el conreu de les patates. Durant la guerra de la Independencia fou metge del exércit del país. L' any 1812 fundá a Reus, ab gran éxit, el primer periódich polítich, destinat a obra benéfica. Ardévol, esperit lliberal, n' era 'l director y li valgué 15 mesos de presó al castell de Pilats a Tarragona mentres se tramitá 'l procés, del que fou absolt. Inventá l' aparell *Hidrópata* pera elevar aigües ensajat a Salou en 1819 ab éxit. Es autor del primer travall d' estadística científica a Espanya: *Ensayo sobre la topografia y estadística de la villa de Reus* (1820). Meresqué 'ls honors d' aconteixement científich son travall: *Apuntes acerca de la Cardite intertropical, llamada vulgarmente fiebre amarilla y vómito negro.* (París, 1833 y Barcelona, 1870).

Jaume Ardévol

— Y SARDÁ (LEANDRE). *Biog.* Mecánich distingit, natural de Reus (1809), ont va morir l'any 1873. Va cursar Medicina a París l' any 1832 y més tart va estudiar a la Escola de Mines. Retornà a Barcelona l' any 1834, y dirigí dos importants establiments industrial, que fusionats constituiren la actual societat *La Maquinista Terrestre y Marítima,* essentne Ardévol un dels tres directors. Era home científich y industrial, estudiós, impulsor de innovacións, mes prudent y desconfiat, qui sols tenía fe en la raó ajudada de la experiencia. Formá part de la Academia de Ciencies naturals y Arts, de la Societat de Amichs del País, de Barcelona, y ocupá la presidencia del «Centro de Lectura» de Reus. Va escriure algunes memories.

ARDÉVOL. *Geog.* Arrabal de Prulláns, provincia de Lleida. || — Poble del dist. munpal. de Pinós, prov. de Lleida.

ARDIACA. m. El primer dels diaques. Avui és dignitat de les catedrals. **Arcediano.**

ÉSSER PETIT PER ARDIACA. fr. *Fam.* ÉSSER PETIT PER BISBE.

ARDIACONAT. m. La dignitat y jurisdicció del ardiaca. **Arcedianato.**

ARDIDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab ánim, ab coratge. **Denodadamente.**

ARDIDESA. f. *Ant.* y

ARDIESA. f. *Ant.* ARDIMENT.

ARDILLÓN. m. *Ant.* PUNGANT.

ARDIMENT. m. ARDIDESA. || pl. EMPRESES.

TINDRE ARDIMENT SOBRE ARDIMENT. *Loc. ant.* Creixe 'l valor.

ARDIR. m. *Ant.* Coratge, valor. **Denuedo, ardimiento.** || v. n. **Atreverse.**

ARDIT, DA. adj. Atrevit, animós, arriscat. **Osado, denodado, intrépido.** || *Ant.* Ingeniós. **Vivo.** || *Núm.* Moneda catalana que valía un diner. **Ardite.** || Estratagema, astucia. **Ardid, arte.** || DESITJ, VOLUNTAT.

NO VAL, NO SE ME'N DÓNA UN ARDIT. fr. Denota el poch valor d' alguna cosa o 'l despreci que se 'n fa. *No vale ó no se estima en un ardite, ó no se me da un ardite, un bledo ó un pito.*

SI TENS UN ARDIT PER VIL, MAI ARRIBARÁS A MIL. *Ref.* Ab que 's nota al que desprecía les coses per ser de poch valor. *Quien hace la miaja vil, nunca las llega á mil.*

ARDOR. m. Calor gran. **Ardor.** || *Met.* Esfors, activitat, eficacia. **Ardor, anhelo.** || Passió veement. **Ardor.** || Incentiu de la ira. **Ardor.** || RIGOR. || El punt més empenyat d' un combat o disputa. **Ardor vivo.** || — DE SANCH. *Med.* La alteració violenta d' ella. *Encendimiento.*

ARDORÓS, A. adj. **Ardoroso.**

ARDUAMENT. adv. m. Ab gran dificultat, perillosament. **Arduamente.**

ARDUÍSSIM, A. adj. sup, **Arduísimo.**

ARDUITAT. f. Dificultat gran. **Arduidad.**

ARDUIX. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Civis, prov. de Lleida.

ARDUO, A. adj. Mòlt dificultós. **Arduo.**

AREA. f. *Geom.* L' espai que comprén una figura plana. **Area.** || L' espai de terra que ocupa un edifici. **Area.** || *Astron.* Corona de llum que 's forma alentorn del sol y dels astres. **Area.**

AREA ó SAERA, (Ramón de). *Biog.* Canonge de Vich l' any 1348, natural de Manresa, famós jurisconsult. Va escriure un *Comentari* sobre les Constitucións y Usatjes de Catalunya. (Tots els autors escriuhen *Area,* y es probable sia *Aera,* de Ça - era, ó Saera. — Modernament La Era).

ARECH. m. *Ant.* Conreu de la terra. **Labranza.**

AREFACCIÀ. f. *Farm* Operació d' assecar els medicaments que deuen pulverisarse. **Arefacción.**

ARÉN. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del Noguera Ribagorsana y té 1,232 hab.

ARENA. f Sorra, conjunt de parts de la pedra reduída a granets més o menys petits **Arena.** || La d' or que 's trova a alguns rius. **Pepita.**

VOLER CONTAR LES ARENES DEL MAR. fr. Pondera la gran dificultat d' alguna cosa. *Querer contar las estrellas.*

ARENARI, A. adj. Lo que viu a l' arena. **Arenario.**

ARENCH. m. Peixet estret del cós, vert, blanch y platejat. **Arenque.**

ARENCH FUMAT. El secat al fum. *Arenque curado.*

ARENCH SALAT: ARENGADA.

ARENDALITA. f. *Miner.* Varietat d' epidot que 's trova a les mines de ferro d' Arendal, Noruega. **Arendalita.**

ARENER. m. Aquell que ven arena. **Arenero.**

ARENES. f. p'. *Med.* Les que 's formen als ronyons. **Arenas, cálculos.**

ARENES (Les). *Hidrol.* Riuet que neix prop de Barata, passa per Matadeperas, Tarrassa y Rubí y desaigua a la vora del Llobregat, una mica més avall de Sant Andreu de la Barca. || —(PLA DE LES). *Orog.* Pla al cim d' una de les montanyes de les Guilleríes a ponent de Sant Hilari Sacalm, pro . de Girona.

ARENETA. f. dim. **Arenica.**

ARENGA. f. Alocució a una comunitat o persona de respecte. **Arenga.** || *Iron.* Enraonament afectat e impertinent pera persuadir o enganyar a algú. **Arenga.**

AENGADA. f. Peix comunment de dotze a catorze centímetres de llarch per dos o tres d' ample; 'l llóm blavench, el demés platejat, el cap gran y punxagut, les aletes cendroses. **Sardina.**

ESTAR CÒM LES ARENGADES AL BARRIL. fr. Estar mòlt apretats en alguna part per lo mòlt concurs de gent. *Estar como sardina en banasta ó como piojos en costura.*

MÉS VAL ÉSSER CAP D' ARENGADA QUE CUA DE PAGELL. *Ref.* Denota que val més ésser el primer d' una corporació, encara que petita, que 'l derrer d' un' altra de més gran. *Más vale ser cabeza de ratón, que cola de león.*

ARENGADER, A. m. y f. Qui ven o tracta ab arengades. **Sardinero.** || Lo que pertany a les arengades. **Sardinero.**

ARENGADES. f. *Bot.* Herba indígena perenne de la fam. de les poligonácees, d' arrel grossa, fulles grans a la base y més petites a mida que surten de més amunt del tany; les seues flors ixen a les branques, no tenen pétals y llurs cálzers son pêl istil de les de les agrelles. **Romaza.**

ARENGADETA. f. dim. SARDINETA.

ARENGADOR, A. m. y f. Qui fá arengues. **Arengador.**

ARENGAR. v. a. Fer una arenga o discurs en públich. **Arengar.** || *Ant.* ARREGLAR, 1.

ARENISCH, CA. adj. Lo que té barreja d' arena. **Arenisco, arenoso.**

ARENÓS. adj. Lo que té molta arena. **Arenoso.** || Lo que consta de la naturalesa y qualitats de l' arena. **Arenoso, arenáceo.**

ARENULACI, A. adj. Que té granets semblants a les partícules d' arena. **Arenuláceo.**

ARENULÓS, A. adj. Plé o cubert de granets de arena mòlt menuda. **Arenuloso.**

ARENY. m. Platja de riu o de mar. **Arenal,** || Llit qu' ocupen les aigües en les crescudes ordinaries y que queda plé de sorra y rierenchs. **Lecho de río, ramblar.**

ARENYO. *Hidrog.* Riu afluent del Garona en la Vall d' Arán. || SERRA D' ARENYO. *Orog.* En la mateixa Vall d' Arán.

ARENYS (Fra Pere). *Biog.* Relligiós del ordre de predicadors. Va professar l' any 1364, essent prior, visitador del regne de Valencia y provincial de Terra Santa. Va escriure una *Crónica* de les coses memorables del seu temps, comensant el día en que va néixer l' autor (10 Desembre 1349) y acavant l' any 1443.

ARENYS. *Geog.* Caseriu agregat al ajunt. de Toloriu, prov. de Lleida. || — D' AMPURDÁ. Poblet de la prov. de Girona, pertanyent al dist. munpal. de Garrigás. || —DE BAIX. Un dels barris en que 's divideix Arenys d' Ampurdá. || —DE DALT. Un dels barris en que és divideix Arenys d' Ampurdá. || — DE LLEDÓ. Poble de la prov. de Terol, bisb. de Tortosa, part. jud. de Castellote; és a la vora esquerra del riu Algar y té 759. hab. || — DE MAR. Part. jud. de la prov. de Barcelona que comprén els 23 següents ajuntaments: Arenys de Mar, Arenys de Munt, Calella, Campins, Canet de Mar, Fogás de Tordera, Gualba, Malgrat, Montnegre, Olzinelles, Orsavinyá, Palafolls, Pineda, Sant Iscle de Vallalta, Sant Celoni, Sant Ciprià de Vallalta, Sant Esteve de Palautordera, Sant Pol de Mar, Santa María de Palautordera, Santa Susagna, Tordera, Vallgorguina y Villalba Sasserra,

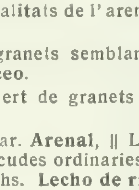

Segell d' Arenys de Mar

reunint entre tots 14,797 hab. || Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Girona; cap de part. jud. del seu nòm. Está situada a la vora del mar; és estació del F.-C. de Barcelona a Fransa per Mataró y té 4.618 habitants. Son mòlt estimades les seues ametlles ensucrades. || — DE MUNT. Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Girona; part. jud. d' Arenys de Mar. Está situada a poca distancia d' aquesta derrera vila y té 3.003 habitants.

Segell d'Arenys de Munt

AREO. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Sort. És a la vora de la Vallferrera y té 215 hab. || *Hidrog.* Riuet afluent de la vora de la ribera de Vallferrera; neix al peu del port d' Estax, prov. de Lleida.

AREÓMETRE. m. Instrument pera midar les densitats y pesos dels líquits. **Areómetro.**

AREÓSTIL. m. *Arquit.* L' intercolumni quina distancia es de vuit o més móduls. **Areóstilo.**

AREOTECTÓNICA. f. *For.* Art de fortificar, defendre y atacar les plasses fortes. **Areotectónica.**

AREÓTICH, CA. adj. *Med.* Que té la propietat de rarificar els humors. **Areótico.**

ARER. m. *Ter.* y

ARERA. m. Garbell més gran que 'l regular, que serveix pera porgar el blat a l' era. **Arel.**

ARES (Coll d'). *Orog.* Coll del Pirineu, entre la Cerdanya francesa y l' Ariège, a tramontana de Montlluis. Té una altitut de 1,600 met. sobre 'l nivell del mar en els cingles de Carlibas. Céssar en els seus comentaris *Bello Civili,* desc.iu son pas per aquell lloch, desde la Galia a Espanya, quan la batalla de Munda, fent'hi alsar un *Ara* conmemorativa de la victoria obtinguda sobre Pompeu; d' aquell monument li restá 'l nòm de *Collum de Ara,* que porten també altres colls del Pirineu y dels seus estreps. || — DEL BOSCH. *Geog.* Aldea del dist. munpal. de Benasau, prov. d' Alacant. || — DEL MAESTRE Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a una montanya, al cap demunt de la rambla Carbonera y té 2,031 hab. || — (SANTUARI DE LES). Situat en el Port de la Bonaigua.

ARES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Cabó, prov. de Lleida. || Serralada de la prov. de Lleida.

ARESTA. f. La punta prima ab que remata 'l boll d' alguns grans. **Aresta, raspa.** || *Arq.* Línea recta que divideix pel mitj els ánguls entrants y surtints. **Arista.** || La punxa o estelleta que 's clava a la carn. **Espina.**

ARESTUY. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Llavorsi, prov. de Lleida.

ARETI, NA. adj Natural y pertanyent a la ciutat d' Arezzo, Italia. **Aretino.**

Segell d' Arfa

ARETOLOGÍA. f. Part de la filosofía moral que tracta de la virtut y dels medis pera adquirirla. **Aretología.**

ARFA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell. És a la vora del Segre y té 896 hab.

ARGA. f. Máquina a modo de grua pera pujar pes. És un cilindre fixe a alguna part, de tal modo que fentlo rodar dos o més homens ab uns travessers sobre sòn eix, se li va caragolant una corda, que per l' un cap está subgecta al meteix cilindre y per l' altre está lligada al pes que s' ha de pujar. **Cabrestrante.**

ARGADELLS. m. pl. *Ter.* Angarillas de fusta, espart o vímechs, ab quatre divisions, que 's posen demunt del bast de les besties de càrrega pera portar cantis d' aigua, etc **Aguaderas.**

ARGALL. m. Córrech fet per les aigües de pluja als vessants de les montanyes. **Escurridero.** || *Ter.* CLAVAGUERÓ.

ARGALLERA. f. Eina de fuster pera fer solchs o canals a la fusta. **Gaizador.**

ARGALLET. m. Córrech petit fet per les aigües. **Escurridero.**

ARGAMASSA. f. Barreja de cals y sorra qu' usen els mestres de cases pera fer les obres. **Argamasa.** || — BLANCA. f. Barreja mòlt fina de cals y sorra que admet puliment. *Arcatifa.*

FER L' ARGAMASSA. *Argamasar.*

SEMBLAR ARGAMASSA. fr. Ésser alguna cosa mòlt espessa. *Ser una argamasa.*

ARGANEL. m. *Náut.* Part de la popa que serveix pera penjarhi una áncora. **Gaviete.**

ARGANELL. m. *Náut.* Anella que 's posa al cap de l' áncora pera lligarhi una corda. **Arganeo.** || Anelleta de metall qu' entra en la construcció del astrolabi. **Arganel.**

ARGANELLS. m. pl. *Ter.* y

ARGANS. m. pl. *Ter.* Dues paneres de vímechs unides per una mena de bras fet del meteix, que 's carreguen una a cada costat d' una bestia de bast pera portar'hi roba, fruita, terrisa, etc. **Arganas**

ARGELAGA. f. *Bot.* Planta de branques cubertes de punxes còm agulles; les fulles son mòlt petites, les flors d' un groch hermós, y 'l fruit en una tabelleta. **Aliaga, argoma.** || — DE BOSCH. GATOSES. || — VAQUERA. Varietat d' argelaga que té les branques peludes, mòlt obertes y plenes de punxes. **Aulaga ó aliaga vaquera.**

AMORÓS CÒM UNA ARGELAGA. fr. De génit aspre. *Suave como un erizo.*

SUAU CÒM UNA ARGELAGA. fr. *Suave como un erizo.*

ARGELAGAR. m. y

ARGELAGUER. m. Lloch ont hi ha moltes argelagues. **Aliagar, argomal.**

Segell d' Argelaguer

ARGELAGUER. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona; part. jud. d' Olot. És a la vora del Fluviá y té 844 hab.

ARGELÉS. *Geog.* Cantó del depart. dels Pirineus Orientals, dist. de Ceret; está format dels 12 ajuntaments següents. Albera (L'), Argellés, Banyuls sur Mer, Colliure, La Roca, Montesquiu, Palau del Vidre, Portvendres, Sant Andreu, Sant Genís les Fonts, Sureda y Vilallonga dels Monts. Compta 17,800 hab. || —(SUR MER). Vila del cantó del seu nòm, depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá; és prop del mar, té estació de F.-C. y 3,358 hab.

ARGELÍ, NA. adj. Natural d' Alger y lo pertanyent en aquesta ciutat del Africa. **Argelino.**

ARGELITA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, dióc de Valencia, part. jud. de Lucena; és a l' esquerra del riu Mijares y té 413 hab.

ARGEMÍ Y CASAMADA (Francisco). *Biog.* Relligiós dedicat a la música. Va néixer a Badalona l' any 1822 y va morir a Vinaroz l' any 1887. Va estudiar en el monestir de Sant Geroni de la Murtra, y l' any 1835 va passar a ésser organista de Martorell, desprès de Badalona, y més tart guanyá, mitjansant oposicions, la plassa de mestre de capella de Vinaroz. Era compositor y executant, escriguent música relligiosa y profana.

ARGEMIR (Miquel). *Biog.* (SANT MIQUEL DELS SANTS). Va néixer a la ciutat de Vich l' any 1591,

mostrant ja de petitet el seu fervor relligiós. Als dotze anys abandonava la casa pairal y anava a peu a Barcelona, ont va demanar pendre l' hábit en el convent de trinitaris calçats, professant a Saragossa l' any 1607. Va visitar una bona part d' Espanya, perseverant per tot arreu en les seues virtuts y austeritat. Castigant severament el seu cós, li va arrivar el tránzit de la mort a Valladolit l' any 1625, quan tot just tenía trenta tres d' etat. El Sant pare Pius VI va beatificarlo l' any 1779 y Pius IX el va canonisar.

Sant Miquel dels Sants. (Del Museu episcopal de Vich.)

ARGÉNS. m. La setsena part d' una onsa. Adarme.

ARGENSOLA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada. Té ajunt. y 510 hab. || Poblet del dist. municipal de Castellnou de Bages, prov. de Barcelona. || *Hidrol.* Rivera que prové de les serres de Viver y Serrateix.

Segell d Argensola

ARGENT. m. *Min.* Metall d' un blanch mòlt brillant, sobretot després de pulit. **Plata**. || *Ant.* DINER.

ARGENTADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui argenta. **Argentador**.

ARGENTAR. v. a. Guarnir, cubrir alguna cosa ab una capa o bany d' argent. **Argentar** || *Poet.* Donar color semblant al de l' argent. **Argentar**.

ARGENTAT, DA. adj. S' aplica als obgectes que s' han recobert d' una capa d' argent, y també a lo que se sembla a n' aquest metall. **Plateado**.

ARGENTER. m. Qui fá obgectes d' or y d' argent o 'n ven. **Platero, joyero**.

ARGENTERA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Baronía de la Vansa, prov. de Lleida. || Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falset. Es al fons de la barrancada de Riudecanyes, té apeadero del F.-C. directe de Saragossa a Barcelona, y 242 hab. || — (COLL DE L'). *Orog.* Coll que hi há a la divisoria entre 'l Camp de Tarragona y la Ribera del Ebre. Hi passa el F.-C. directe de Saragossa a Barcelona ab una foradada de més de quatre kilometres.

Segell d'Argentera

ARGENTERÍA. f. Botiga d' argenter. **Platería, joyería**. || Conjunt d' obgectes d' argent que hi há a una casa. **Plata**.

ARGENTÍ, NA. adj. Lo que fá so d' argent. **Argentino**. || Natural de la República Argentina o pertanyent a n' ella. **Argentino**. || *Min.* Varietat de carbonat de cals. **Argentina**.

ARGENTÍFER. adj. Lo que está fet d' argent. **Argentífero**. || *Min.* Mineral que conté argent. **Argentífero**.

Segell d'Argentona

ARGENTONA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró. Está situada a la vora de la riera del séu nòm; té un bon establiment d' aigües medicinals, **ajunt**. y 2.014 hab || — (RIERA D'). *Hidrog.* Riera formada per les de Dosrius y Orrius, que passa per Argentona y desaigua al mar, entremitj de Mataró y Premiá.

ARGENTÓS, SA. adj. *Ant.* Lo qu' és d' argent o 'n conté. **Argentoso, sa**.

ARGENTUÉS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Noves, prov. de Lleida.

ARGENTVIU. m. *Miner.* Metall de color blanch, mòlt pesat, y que 's conserva naturalment fluit. **Mercurio, azogue**.

ÉSSER UN ARGENTVIU. fr. Ésser mòlt viu y estordit. *Ser un azogue, una chispa.*

ARGET. *Hidrog.* Riu del Mitjdía de França, que desaigua al Ariège, vora de Foix

ARGILA. f. *Miner.* Alúmina barrejada naturalment ab altres terres que li donen un color groch, roig, etc. S' usa pera fabricar teules y tota mena de terrissa. **Arcilla, argilla**.

ARGILAGA. f. *Bot.* ARGELAGA.

ARGILAGA Y MONTBUY. *Geog.* Poble del dist. munpal. de La Secuita, prov. de Tarragona.

Segell d'Argilaga

ARGILER. m. Llóch ont hi há argila. **Lugar de arcilla**.

ARGILOIDES. adj. pl. *Geol.* Roques que presenten aspecte d' argila. **Arciloides**.

ARGILÓS, A. adj. Lo que conté argila o s' hi sembla. **Arcilloso**.

ARGIMIR. n. p. ARGIMIRO.

ARGIROLITA. f. *Miner.* Les pirites que 's troven a les mines d' argent. **Argirolita**.

ARGIROSA. f. *Miner.* Mineral argentífer, de color aplomat y aspecte metálich. **Argirosa**.

ARGOBARD. n. p. **Argobarto**.

ARGOLELL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Civis, prov. de Lleida.

ARGONAUTA. m. *Zool.* Génere de caragols de mar quina closca sembla una llanxa. **Argonauta**.

ARGUCIA. f. Sofistería, sutilesa inútil. **Sofistería, argucia**.

ARGUENS. m. pl. ÁRGANS.

ARGÜIR. v. n. Disputar, impugnar la opinió d' un altre. **Argüir**. || v. a. Donar indici o mostra d' alguna cosa, còm: *la vivesa dels ulls argüeix la del ingeni.* **Argüir, probar**. || *Ant.* **Rependre**.

ARGÜIRSE. v. r. Inferirse. **Argüirse**.

ARGULL. m. *Ant.* ORGULL.

ARGULLOL Y SERRA (Joseph). *Biog.* Va néixer a Manresa l' any 1839, morint a Barcelona 'l 1886. Va fundar y dirigir *El Manresano;* va ésser mantenidor dels Jochs Florals, presi ent de l' *Associació Catalanista d' Excursions Cientifiques* y de l' *Asociación de Aficionados á la Caza y Pesca de Cataluña.* És autor d' alguns llibres catalans y d' una colecció de disposicions legals, comentades per ell, sobre cassa y pesca.

ARGULLÓS, A. adj. *Ant.* AGUT, INGENIÓS. || ORGULLÓS.

ARGULLOSAMENT. adv. m. *Ant.* AGUDAMENT, INGENIOEAMENT.

ARGUMENT. m. Obgecció oposada a l' opinió d' algú, feta segons les regles de la lógica. **Argumento**. || L' assumpte o materia d' alguna obra. **Argumento**. || El resúm del poema o del cant que 's sol posar al principi d' ell. **Argumento**. || Indici o senyal d' alguna cosa. **Argumento**. || ARGÜENT. || —DE DOS CAPS. DILEMA || — DEMOSTRATIU. *Argumento demostrativo.* || —D' ESMALT: EMBLEMA. || — FALS El sofístich. *Argumento falso.* || —NEGATIU. El que 's pren del silenci dels subgectes d' autoritat. *Argumento negativo.* || —ORATORI: ENTIMEMA. || — PROBABLE. El que consta de les dues premisses probables, o al menys d' una d' elles. *Argumento probable.*

APRETAR L' ARGUMENT. fr. Ésser de difícil solució. *Apretar el argumento.*

SOLTAR L' ARGUMENT. Donarli solució, desfer les raóns del contrari. *Desatar el argumento.*

ARGUMENTACIÓ. f. *Lóg.* L' acció d' argumentar y 'l meteix argument. **Argumentación.**

ARGUMENTADOR, A. m. y f. Qui argumenta. **Argumentador, arguyente.**

ARGUMENTAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Argüir.**

ARGUMENTET. m. dim. **Argumentillo.**

ARGUT DE DALT; ARGUT DE BAIX. *Geog.* Vilatges situats a les vores del Garona en la Vall d' Arán.

ARIA. f. Composició musical pera cantarla una sola veu; consta de dues parts, y regularment se repeteix la primera: també 's diu aixís la música ab que 's canta. **Aria.**

ARIANT. *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa, Mallorca.

ARIANY. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Petra, Mallorca.

ARIBAU Y FARRIOLS (Bonaventura Carles) *Biog.* Home de lletres, quines moltes aptituts li han valgut els honors de la celebritat. Va ésser taquígraf, académich, poeta, periodista y economista, haventse també dedicat al comers, mostrant sempre un valer gens comú. Va exercir càrrechs públichs tals còm els de Director de la Casa de la Moneda, Director del Tresor y, finalment, un alt càrrech al Ministeri d' Hisenda. Pero la seua memoria 's conserva principalment per ésser autor d' una poesía coneguda per *Oda á la patria*, cadenciosa y suau de llenguatge y enlairada de conceptes; aixís còm també per haver estat Aribau director de la un temps famosa *Biblioteca de Autores Españoles.* Va néixer a Barcelona l' any 1798 y va morir a la meteixa ciutat l' any 1862. (Vegis *lamina sola de retratos*, lletra A).

ARIDAMENT. adv. m. *Ant.* SECAMENT.

ARIDESA. f. y

ARIDITAT. f. *Ant.* Sequedat gran de la terra. **Aridez.** || SECA, 1.

ARIÊGE. *Geog.* Depart. de la Catalunya Francesa compost en gran part pels territoris del antich comtat d' Foix. Les seues poblacions més significades son: Foix, Pamiers y Saint-Girons. Está dividit en 20 cantons, 338 municipis y reuneix una població de 219,641 hab. || *Hidrog.* Riu del mitjdía de Fransa, que rega els poblats més importants del antich comtat de Foix. Té les seues fonts als Pirineus Orientals, en el pich de la Font Negre, y després de regar el territori comprés entre la república d' Andorra y Fransa, s' endressa envers el Garona, ab quin riu, després d' afluir'hi l' Hers, s' uneix a 8 kilómetres de Tolosa.

ARIES. m. El primer signe del zodíach, que correspón al mes de Mars. **Aries.**

ARIETE. m. Máquina de guerra pera tirar a terra les muralles. Se componía d' una viga acavada ab una pessa de ferro en forma de cap de moltó, d' ont va pendre 'l nòm. **Ariete**

ARIETÍ, NA. adj. Semblant al cap del be. **Arietino.**

ARIGANY. m. *Bot.* MÚRGULA.

ARIJA. *Hidrog.* Riuet paralelo al Llobregat, entre la Pobla de Lillet y Sant Jaume de Frontanyá, prov. de Barcelona.

ARILA. f. *Bot.* Prolongació del cordó umbilical de les llevors de les flors. **Arila.**

ARIMON Y ANDARIO (Joaquim). *Biog.* Va néixer a Barcelona l' any 1804. Perseguit per les seues opinions polítiques, va emigrar a América l' any 1825. Retornat al seu país l' any 1850, hi va fundar la Societat del ferrocarril de Barcelona a Saragossa, del que 'n va ésser director alguns anys. L' any 1852 va publicar un projecte de lleis especials pera Ultramar.

ARÍNJOL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les esmiláceès, quines arrels son blanques y medicinals y treuen mòlts lluchs ab punxes, lo meteix que les fulles, que son de forma de cor. Les flors formen raïms y tenen unes boletes blanques y transparentes. **Zarzaparrilla.**

ARÍS. *Geog.* Poblet situat prop del Segre y del poble de Bars en la prov. de Lleida.

ARISCH, CA. adj. ESQUERP.

ARISBA (Rabí Salomón). *Biog.* Per abreviatura se anomena aixís al famós jueu Rabí Selomoh ben Abraham ben Adereth, natural de Barcelona. Son desconegudes les dates de la seua neixensa y de la seua mort. Pero sabém que l' any 1280 (5040 dels hebreus) era 'l rabanim (mestre) universal de tots els jueus d' Espanya. Va viurer mòlts anys a Barcelona, escrivint bona cosa d' obres del ritual jueu, de moral y de dret, les quals o gran part d' elles s' han imprés y reimprés, al través de les centuries, per Orient y Occident.

ARISMÉTICA. f. y 'ls seus derivats. ARITMÉTICA.

ARISSAL. *Geog.* Caseriu del terme de Sanselles, Mallorca.

ARISSÓ. m. *Zool.* ERISSÓ. || CAPELL, 3.

ARISTARCH. n. p. **Aristarco.**

ARISTOCRACIA. f. Govern en que intervenen solsament els nobles. **Aristocracia.** || Classe noble de una nació. **Aristocracia.** || Per extensió, classe que sobressurt entre les demés per alguna circunstancia. Aixís se diu: *l' aristocracia del saber, l' aristocracia del diner*, etc. || A vegades se diu també ab to despreciatiu, còm quan, parlant d' algú de la classe més ínfima de la societat, se diu: *¡És de l' aristocracia! ¡Quin aristócrata!*

ARISTOCRATA. m. ARISTOCRÁTICH, 2.

ARISTOCRATICAMENT. adv. m. D' una manera aristocrática. **Aristocráticamente,**

ARISTOCRATICH, CA. adj. Lo pertanyent a la aristocracia. **Aristocrático.** || Partidari o membre de l' aristocracia. **Aristócrata.**

ARISTOL. m. *Ant.* La punta inferior de la llansa. **Contera, regatón.**

ARÍSTOL. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Cervelló, prov. de Barcelona.

ARISTOT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisbat y part. jud. de la Seu d' Urgell. És a la vora del Segre y té 202 hab.

Segell d' Aristot

ARISTOTÉLICH, CA. adj. Lo que pertany a la doctrina y sistema d' Aristóteles. **Aristotélico.**

ARIT, DA. adj. S' aplica a les coses que no tenen humitat, y principalment a la terra. **Arido.** || *Met.* Dit del estil y conversació que no tenen amenitat. **Arido.**

ARITJOLS. m. *Bot.* ARÍNJOLS.

ARITMÉTICA. f. Art de comptar. **Aritmética.**

ARITMÉTICAMENT. adv. m. Segons les regles de l' aritmética. **Aritméticamente.**

ARITMÉTICH, CA. adj. Lo que pertany a l' aritmética. **Aritmético.**

ARITMOGRAFÍA. f. Art d' escriure 'ls números **Aritmografía.**

ARITMOGRAFE. m. Mena de regla calculada en forma d' arch de cercle. **Aritmógrafo.**

ARITMOLOGÍA. f. Ciencia que comprén tots els coneixements relatius a la mida de les magnituts o quantitats en general. **Aritmología.**

ARITMOMANCIA. f. Mena d' endevinació en la qual se preté conéixer el pervindre per medi dels números. **Aritmomancia.**

ARITMÓMETRE. m. Instrument que té marcades certes divisions logarítmiques que pertanyen a operacions del cálcul aritmétich. **Arimómetro.**

ARITMOMETRÍA. f. Art de trassar en l' aritmómetre les divisions logarítmiques ab les quals se verifiquen els cálculs aritmétichs. **Aritmometría.**

ARITS. m. pl. Els grans o llegums sechs pera 'ls quals s' usen mesures de capacitat. **Aridos.**

ARJANSANA. f. *Bot.* GENSANA.

ARJAN. m. *Náut.* Pal unit al que se li dona l' inclinació que 's vol. **Caña del timón.**

ARLEQUÍ. m. Personatge cómich de l' antiga comedia italiana, que portava careta negra y vestit de quadros de distints colors. Avui se 'n diu *clovn.* **Arlequín.** || Persona vestida ab aquest trajo. || *Fig. y fam.* Persona informal, ridícula y despreciable. **Arlequín.** || *Fig. y fam.* Gelat de dues o més substancies y ab colors. **Arlequín.**

Estatua dita de Guillem de Tallet a Arles

ARLEQUINADA. f. Paraula o acció d' arlequí. **Arlequinada.**

ARLES. *Geog.* Cantó del depart. del Pirineus orientals, dist. de Ceret, format de deu ajuntaments, que son: Amelie, Arles, Cortravi, La Bastida, Montalbá, Montboló, Montferrer, Palaldá, Sant Marsal y Taulís, ab un conjunt de 7.907 hab. || —DEL TECH O DEL VALLESPIR. Vila que fou la antiga capital del Vallespir, emplaçada a 277 metres d' altitut, regant són terme el riu Tech. Ara pertany al departament dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, essent cap de cantó, poblada per 2.462 hab. Té mòlts recorts históricHs y guarda curioses tradicions, cóm la del sepulcre románich de Guillem de Tallet, de quin brolla una deu d' aigua, a quina s' atribueix virtut curativa. Conserva una notable iglesia del sigle XI, declarada monument nacional a França, éssent posterior el claustre de la meteixa, que formava part del monestir de benets instituit allí desde 'ls temps mitgevals.

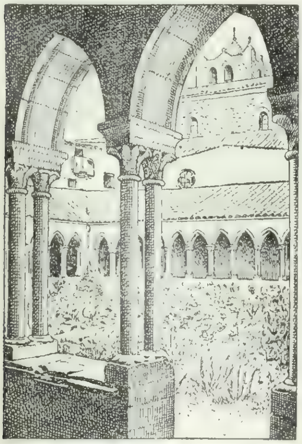

Claustre del antich monestir d' Arlés

ARLÓS. *Geog.* Vilatge de la Vall d' Arán.

ARLOT. m. *Ant.* ARCABOT.

ARLOTERÍA. f. *Ant.* DROPERÍA. || ARCABOTERÍA.

ARLOTZ. m. *Ant.* DROPO, BRIBÓ.

ARMA. f. Tot género d' instrument pera ofendre al contrari y pera defensarse. **Arma.** || —BLANCA. La que no és de foch, còm: *la espasa, el punyal,* etc. *Arma blanca.* || —DEFENSIVA. La que serveix pera guardarse de les ferides que pot fer l' enemich, còm: *l' escut. Arma defensiva.* || —DE FOCH. La que 's carrega ab pólvora, còm: *el fusell, la pistola,* etc. *Arma de fuego.* || —OFENSIVA. La qu' és a propósit pera ferir, còm: *l' espasa, l' escopeta,* etc. *Arma ofensiva.* || —TIRADISSA. La que 's llença, còm: *la fletxa, el dart,* etc. *Arma arrojadiza.*

¡AL ARMA, AL ARMA! *Expr.* Pera prevenir a les tropes que prenguin les armes. *¡Al arma, al arma! ¡á las armas!*

ARMADA. f. *Ant.* EXÉRCIT. || Conjunt de tropes marítimes. **Armada.** || ESQUADRA. || — (COMA D'). *Geog.* Montanya de demunt Montgrony en la Vall de Ribes.

ARMADÁS, *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Palafrugell, prov. de Girona. || Poblet que forma part del dist. munpal. de Garrigás, prov. de Girona.

ARMADES. *Geog.* Veinat de Cornellá, prov. de Girona.

ARMADOR. m. Capitá d' una nau armada en guerra. **Armador.** || Corsari. **Armador, corsario.** || Qui allista mariners pera pescar ballenes y bacallá. **Armador.** || Aquell qui arma embarcacions. **Armador.**

ARMADURA. f. Les pesses de ferro, etc., que vestíen antigament els militars. **Armadura.** || *Art. y of.* Complement, bastigi, carcassa. Conjunt de fusta, indicant els termes d' una obra, que s' ha de fer després. **Armadura.**

ARMALA. *Bot.* Planta de la familla de las rutácees, que creix en llochs pedragosos y sorrenchs. **Gamarza.**

ARMAMENT. m. Preparatiu de guerra. **Armamento.** || *Náut.* Títol d' un compte que s' acostumava obrir en els llibres de comers dels armadors, carregant els gastos; còm: *sous dels mariners, compra de queviures,* etc. **Armamento.**

ARMAMENTA. s. m. Armes y demés instruments bélichs que un porta demunt. **Armamento.**

ARMANCIES. *Geog.* Aldea de l' ajunt. de Campdevánol, prov. de Girona.

ARMANCIES DE RIBES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Ribes, prov. de Girona.

ARMANYÁ (Francisco). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona. Va néixer a Vilanova y Geltrú l' any 1718, de pares pescadors, y va morir a Tarragona l' any 1803. Elevat a bisbe de Lugo y més tart a la Sèu tarragonina, va deixar grat recort en una y altra diócessis. Als dinou anys podía competir ab els homens més savis del seu temps. A mitjans del sigle XVIII va indicar ja la necessitat de que les ciencies d' observació, les filosófiques y les teológiques seguissin el camí que modernament han emprés. El zel, el talent, l' activitat y 'ls bons sentiments d' Armanyá van fer mòlt de bé y varen ésser l' admiració de les eminencies del seu temps. Entre 'ls seus escrits que han arrivat a imprimirse s' alaben els *Sermons* y *Pastorals,* aixís com el *Compendi de la Doctrina Christiana.* (Vegis *Lámina sola de retratos,* lletra A).

ARMAR. v. a. Donar les armes a algú. També se usa còm recíproch. **Armar.** || Aparellar un bastiment pera fer guerra. **Armar.** || Proveir a algú de lo necessari pera alguna empresa. **Armar.** || Disposar, comboiar, formar alguna cosa, còm: *armar un ball, un plet, una brega,* etc. || També s' usa còm recíproch **Armar.** || Juntar les parts d' una máquina o compóndrela. **Armar.** || Fer creure mentides, entavanar de cap. **Armarla con queso, cargar de cabeza, embaucar.**

ARMAR CAVALLER. fr. Vestir el rei a un cavaller o a altre les armes, practicant certes ceremonies. *Armar á alguno caballero.*

ARMAR GAVIES. *Loc. náut. Envergar gavias.*

ARMAR DE PUNTA EN BLANCH. fr. Armar decap a peus. *Armar de punta en blanco.*

ARMARI. m. Caixa de fusta ab les seues portes y que dins té prestatges, calaixos o posts pera posarhi roba o altres coses. **Armario.** || Vuit que 's fá a la paret ab manyells y portes pera guardarhi les coses. **Alacena**.

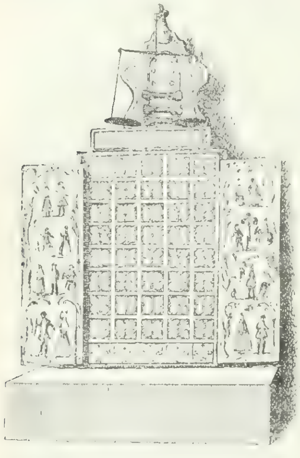

Armari d' apotecari del castell de Montsó (sigle XVIII)

ARMARIET. m. dim **Armario pequeño**

ARMARIS (Puig dels). *Geog.* Está situat en la serralada que va de Roca Colóm al Canigó. (2.520 metres.)

ARMARSE. v. r. Aparellarse pera la guerra. **Armarse.**

ARMAT, DA. p. p. **Armado.** || Els que fan de soldats romans en la profes ó de la Setmana Santa. **Armado.** || Entavanat de cap. **Levantado de cascos.**

ARMAT DE PUNTA EN BLANCH, y

ARMAT DE TOTS PUNTS. fr. Armat de cap a peus. *Armado de punta en blanco.*

VENS MÒLT ARMAT. fr. Se diu d' aquell que 's presenta enfurismat y disposat a barallarse. *Vienes lanza en ristre; dispuesto á romper lanzas.*

ARMAT. *Ictio.* V. MALARMAT.

ARMATOSTA. f. Máquina y moble groller y pesat, que serveix més d' embrás que de profit. **Armatoste.**

ARMEIG. El conjunt de peces que formen alguna cosa. **Armazón, armadura.**

ARMEJAR. v. a. *Ant.* y 'l seus derivats. **Pelear.**

ARMELÍ. m. *Ant.* ARMINYO.

ARMELLA. f. ANELLA, 1.

ARMENA (Font d'). *Hidrog.* Caudalosa dèu que neix prop de Vallirana.

ARMENGOL. n. p. **Hermenegildo.**

ARMENGOL. *Biog.* Comte d' Ausona (Vich), en el sigle X. Sunyer, comte de Barcelona, va erigir aquell comtat, desfentse de la sobiranía d' aquella encontrada a favor del seu fill Armengol; aquést va morir assesinat o al camp de batalla l' any 940 o 942.

— (BERNAT). *Biog.* Frare del sigle XIV, del ordre de predicadors, al convent de Barcelona. Doctor y catedrátich a l' Universitat; l' any 1356 va ésser enviat a París, ont va pendre 'l grau de doctor y va ensenyar mòlts anys. L' any 1360 va ésser nomenat inquisidor de la provincia tarraconina. Se va distingir per la seua saviduría y va morir a Barcelona l' any 1387.

— DE MONTCADA. *Biog.* Personatge polítich y militar del sigle VIII al IX, a qui Lluis *el Piadós* va concedir el govern de les illes Balears. És tingut pel primer comte d'Urgell (790). Va ésser comte del Rosselló, d' Empuries, de Cerdanya y de Pallars. Va morir envers l' any 819. En memoria d' ell tots els altres comtes d' Urgell s' anomenaren Armengols, per més que 'n la seua cronología comensa l' ordre numeral el séu successor *el Cordobés.*

— (JOSEPH). *Biog.* Escriptor relligiós. Governador de la mitra de Mallorca en 1847-48. Era docte y eloqüent. Nat a Palma l' any 1785, va morír en 1851.

— (NICOLAU). *Biog.* Escriptor y patrici mallorquí. Nat a Palma l' any 1751, ont morí en 1823. Procurador general, en Aragó, de l' ordre de Sant Joan, batlle de Mallorca y receptor de tota l' ordre, era un dels fundadors de l' Económica d' Amichs del País en la illa. Va traduir al castellá el poema *Gierusalemme liberatta*, del Tasso. Traduí igualment en vers castellá *El Paraíso perdido*, del inglés Milton. Deixá altres traduccions dels poetes antichs y també poesíes originals, entre elles un *Himno á San Francisco.*

— I, EL CORDOBÉS. *Biog.* Segon comte d' Urgell, germá d' en Raimond Borrell, comte de Barcelona. Va regir el séu senyoriu desde l' any 992 al 1010, en quin any va morir en la desgraciada expedició catalana que va anar a auxiliar al califa de Córdoba Maomet Almaadi.

— II, EL PELEGRÍ. *Biog.* Comte d' Urgell, entre 'ls anys 1010 y 1038, fill del *Cordobés.* Pacífich y devot, va anar a Jerusalem, ont va morir.

— III, EL DE BARBASTRE. *Biog.* Comte d' Urgell, hereu del nomenat *el Pelegrí.* Va governar el comtat entre 'ls anys 1038 y 1065, en els séus primers anys baix la tutela de la seua mare Constança. Va ésser aliat del comte de Barcelona Ramón Berenguer I. Bregá contra 'ls alarbs, subjugant als walís de Balaguer, Lleida, Montsó, Barbastre y Fraga. Va casar la seua filla Felicia ab el rei d' Aragó Sanxo Ramírez, y entre sogre y gendre varen reconquerir a Barbastre, morint Armengol en la lluita sota 'ls murs de la ciutat, caient el séu cadavre en poder dels enemichs, que li varen tallar el cap, que va guardar embalsamat dins una caixa d' or el rei moro de Saragossa.

— IV, DE GERB. *Biog.* Comte d' Urgell desde l' any 1065 al 1092. Fill del de *Barbastre* y batallador còm el seu pare o més, no va deixar en pau als alarbs de la ribera del Segre. Bastí el castell de Gerb, convertit en centre d' operacions contra Balaguer, de quina ciutat vá apoderarse. Va fer tributaris séus als walís de Tortosa, Lleida y Fraga, morint l' any 1092 al castell de Gerb.

— V, DE MAYERUCA. *Biog.* Comte d' Urgell entre 'ls anys 1092 y 1102, fill del *de Gerb.* Aliat ab el comte de Barcelona y 'l rei d' Aragó, bregá també contra 'ls alarbs. Per desavinenses polítiques ab el d' Aragó, va anar a Castella, aposentantse a Valladolit, ont va casarse ab na María, filla del comte Pere Ansúrez, que va dur en dot a la casa d' Urgell el senyoriu de aquella capital. Posat al servei d' Alfons VI de Castella, diuen que a la batalla de Córdoba va arrivar al peu del portal, arrencantne els pica-portes, que serviren després pera l' iglesia de Santa María l' antiga de Valladolit. Va morir a Mayeruca (Lleó) víctima d' una emboscada. Desde 'l seu fill, nat a Castella, fins a l' Armengol X (1268 a 1314), a la mort del qual el rei Jaume II comprá el comtat d' Urgell, és dubtós que siguin catalans els cinch Armengols d' Urgell que seguiren.

— Y CORNET (PERE). *Biog.* Advocat, natural de Barcelona (1837). Home distingit pêls séus estudis penitenciaris, sobre quina materia va escriurer mòlt, havent representat als elements oficials del país en diversos congressos penitenciaris haguts a l' extranger. Les qüestions obreres també l' havíen preocupat y fet escriure, aixís còm la beneficencia, L' any 1879 va fundar l' *Asociación general para la reforma penitenciaria en España.* Figura entre 'ls séus escrits un bon estudi sobre *La Reincidencia.* Va deixar d' escriure l' any 1889, morint a Barcelona l' any 1896.

ARMÉNI. m. y

ARMÉNICH. m. Natural d' Armenia, país del Assia. **Armenio.**

ARMENTER. n. p. Nòm d' home. **Emeterio.**

ARMENTERA. *Geog.* Vileta de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Té 841 habitants.

Segell d' Armentera

ARMER. m. Qui fa armes. **Armero.** || Qui cuida de les armes. **Armero.** || Mena de perxa que hi ha als cossos de guardia pera posarhi 'ls fusells drets y l' un al costat del altre. **Armero.**

ARMERÍA. f. Llóch ont se guarden les armes per curiositat o per ostentació. **Armería.** || L' art de fabricar armes. **Armería.** || La ciencia heráldica. **Armería.**

ARMEROS (Pich dels). *Geog.* Montanya de la Vall d' Arán. (2.545 m.)

ARMES. f. pl. Les tropes o exércit d' alguna potencia. **Armas.** || Els medis pera aconseguir alguna cosa, còm: *jo no tinch més armes que la raó.* **Armas.** || Les insignies que usen els nobles en llurs escuts pera distingirse 'ls uns dels altres, y també 'l meteix escut, y 'ls de regnes, provincies, etc. **Armas.** || Les que s' usaven antigament, còm: *morrió, peto, espatllera,* etc. **Armas.** || —FALSES. Les que son contra les regles del blasó. *Armas falsas.*

¡A ARMES! *Loc. ant.* *¡Al arma!*

AB LAS ARMES A LES MANS. *Loc.* A punt pera fer la guerra. *Con las armas en la mano.*

ANAR AB ARMES. *Ant.* *Juego de armas, vestir armas.*

DEIXAR LES ARMES. fr. Retirarse del servei de la milicia. També s' usa quan, estant la tropa sobre les armes, les arrimen pera descansar. *Dejar las armas.*

DESCANSAR SOBRE LES ARMES. *Mil.* Apoiar el fusell en terra al costat del peu dret. *Descansar sobre las armas.*

DONAR ARMES AL ENEMICH. fr. *Met.* Donar medis a un contrari en perjudici del meteix que 'ls hi dona. *Dar armas contra sí.*

DONAR ARMES A CUBERTA. *Loc. ant.* Prepararse 'ls de una nau pera combatre. *Hacer zafarrancho.*

DONARSE A LES ARMES. fr. Ferse soldat. *Darse á las armas.*

ENTREGAR LES ARMES. fr. *Met.* ABAIXAR CALSES.

ESTAR SOBRE LES ARMES. fr. Estar la tropa previnguda pera lo que pot esdevenir. *Estar sobre las armas.*

FER ARMES. Lluitar. *Hacer armas.*

FERSE A LES ARMES. Avesarse a manejarles. *Hacerse á las armas.* || Avesarse y acomodarse a lo que obliga la necessitat. *Hacerse á las armas.*

FESTA D' ARMES. Joch d' armes. *Fiesta de armas.*

FET D' ARMES. Fassanya militar. *Hecho de armas.*

LES ARMES Y 'LS DINERS SI NO 'S SABEN MANEJAR NO VALEN RES. *Ref.* Ensenya que si no se 'n fa bon us son perjudicials. *Armas y dineros buenas manos quieren.*

PASSAR PER LES ARMES. fr. Fusellar a algú. *Pasar por las armas, arcabucear.*

PENDRE LES ARMES CONTRA D' ALGÚ. fr. Declarárseli contrari, y ferli guerra cóm a enemich. *Tomar las armas contra uno.*

PRESENTAR LES ARMES. *Mil.* Fer ab elles els honors deguts al superiors de sargento en amunt. *Presentar, tomar las armas.*

RENDIR LES ARMES. fr. Fer l' infantería 'ls honors militars al Santíssim Sagrament, posant a terra 'l genoll dret y 'l fusell inclinat fins a terra. *Rendir las armas.* || Entregar 'ls vensuts les armes al vencedor. *Rendir las armas.*

VETLLAR LES ARMES. fr. *Ant.* Guardarles, fent centinella tota la nit, el qui havía d' ésser armat cavaller. *Velar las armas*

ARMET (Pere Mártir). *Biog.* Va néixer a Barcelona l' any 1770 y va morir a la meteixa ciutat l' any 1850. Sent mitger de seda, va estudiar les matemátiques y va entrar a la Academia de Ciencies naturals y Arts l' any 1816, havèntsel designat en 1822 pera ocupar la cátedra de matemátiques y cosmografía de aquella corporació. Va guanyar per concurs la plassa de professor de matemátiques establerta pêl Govern a Barcelona l' any 1827 y nou anys després va comensar a exercir igual càrrech als Estudis Generals de Barcelona. Va escriurer interesantes memories científiques.

ARMILLA. f. Peça de roba que 's porta ajustada al cos devall la casaca, etc. **Almilla, chaleco.** || *Ant.* ANELLA. || BRASSALET.

ARMILLAR. adj. S' aplica a la esfera composta de cércols, que representen els principals que 's consideren en el cel. **Armilar.**

ARMINYAT, DA. adj. Lo que pertany al arminyo. **Armiñado.**

ARMINYE. m. *Zool.* Mena de mustela de vint a vinticinch centimetres de llarch, de color blanch, menys la cua, que té 'l cap negre, y es quasi tan llarga còm tot el cos. **Armiño.** || La pell de dit animal. **Armiño.** || L' armussa dels canonges cuberta de pell blanca. **Armiño.** || Al blasó, figura a manera de mosquetes negres, que sobre camp blanch imiten les pells y cues dels arminyes verdaders. **Armiño.**

ARMINYÓS, A. adj. ARMINYAT.

ARMISTICI. m. Suspensió d' armes. **Armisticio.**

ARMOLL. m. *Bot.* BLETMOLL.

ARMONÍA. f. Consonancia de veus o d' instruments, o d' unes y altres plegats. **Armonía.** || La convenient proporció y correspondencia d' unes coses ab altres. **Armonía.** || AMISTAT, UNIÓ. || *Ret.* Combinació de diccions de pausada o rápida pronunciació, sostinguda per articulacions fácils y distintes, que fan l' estil dòls y agradable. **Armonía.**

ESTAR O VIURE EN BONA ARMONÍA. fr. Tractarse amistosament. *Correr con buena armonía, amistosamente.*

ARMÓNICH, CA. adj. Lo que fa armonía. **Armónico, armonioso, canoro.**

ARMONIFÓN. m. *Mús.* Instrument ab tecles y un canó elástich que reb l' aire de la boca. Les tecles se toquen còm les del piano. **Armonifón.**

ARMONIÓS, A. adj. Lo que és armónich o te armonía. **Armonioso.**

ARMONIOSAMENT. adv. m. Ab armonía. **Armoniosamente.**

ARMONISAR. v. a. Acte de posar alguna cosa en armonía. **Armonizar.**

ARMONIUM. *Mús.* Instrument a modo de piano ab registres y manxes. **Armonium.**

ARMONOMETRÍA. f. Art de midar les proporcions armóniques del so y les relacións dels tóns musicals. **Armonometría.**

ARMUSSA. Mena de valona que porten els ecclesiástichs demunt del sobrepellís. **Muceta.**

ARNA. f. Tinya, cuch que rosega la roba. **Polilla.** || Buch de abelles. **Colmena.** || *Met.* Lo que destrueix insensiblement alguna cosa. **Polilla.**

ÉSSER UN ARNA. fr. *Met.* Se diu del qui és mòlt astut y viu. *Ser muy redomado.*

TREURE LES ARNES. fr. Treure la roba al aire y espolsarla pera que caiguin les arnes, si 'n té. *Desapolillar, quitar la polilla.*

ARNAMENT. m. TINYADURA.

ARNARSE. v. r. *Met.* Ferse malbé la roba o qualsevol altra cosa. **Apolillarse.**

ARNAT, DA. p. p. **Apolillado.** || adj. *Met. fam.* Picat de verola. **Virolento.**

ARNÁU. m. Nòm d' home. **Arnaldo.**

ARNAU (Berenguer). *Biog.* Artista del sigle XIV, iluminador de llibres, que vivía a Barcelona entre 'ls anys 1361 y 1374.

— (COMTE L'). *Biog.* Vegis MATAPLANA, *(Arnau de).*

— (DE VILANOVA). *Biog.* Vegis VILANOVA.

— (EL CATALA). *Biog.* Trobador que se suposa que és el meteix que Tremolets Catalá. Vivía entre 'ls regnats d' en Alfons I y d' en Jaume el Conquistador.

— (GATELL). *Biog.* Vegis GATELL.

— (JOAN). *Biog.* Pintor nat a Barcelona l' any 1595 y mort l' any 1693 Va estudiar a Madrit, tenint per mestre a Eugeni Caxes y tenía gran correcció de dibuix y bon colorit. Els seus millors quadres son; *Vida de Sant Agusti; Sant Pere Apóstol,* y *Sant Francisco de Sales.*

— (JOSEPH . *Biog.* Relligiós francescá descals, nat a Xátiva 'l 1771. Desprès de cursar ab lluiment literatura, filosofía, cánons y teología, y havent regentat la cátedra de moral a la vila de Elx, va ésser elegit ministre provincial en el capítol de Oriola tingut l' any 1815 Al any següent era predicador del rei, exercint en 1817. Mes tart fou definidor general de l' ordre de Sant Francesch y poch després secretari general; havent presidit, per comissió, el capítol provincial. Era bon predicador y va fer algunes poesíes valencianes a la llibertat del rei Ferran VII.

— Y PALAU (JOAN). *Biog.* Brau mariner del sigle XVII, natural de Mataró, que 's va distingir a Portugal baix les ordres del marqués de Santa Cruz. Comandava una nau de la «armada invencible» artillada ab quaranta peces. Va morir l' any 1612, essent capitá de la galera «Sant Ramon.»

ARNELLA. f. *Ter.* ANELLA.

ARNER. m. *Ter.* Aucell. BOTIGUER.

ARNERA. f. *Mil.* Teixit de vímets, branques, etc., en figura de cilindre d' un metre trenta a un metre setanta d' alsada y d' un metre de diámetre que, plé de terra serveix pera defensarse del foch del enemich. **Cestón.**

ARNERA. *Hidrog.* Riu que neix al Pirineu gironí, passa prop de Massanet de Cabrenys y desaigua a la vora esquerra de la Muga, terme de Darnius.

ARNERADA. f. *Mil.* El conjunt d' arneres colocades en disposició de defendre als que manegen l' artilleria **Cestonada.**

ARNES. f. Planta perenne d' uns trenta a quaranta centímetres d' alsada, fulles senseres y flors grans y blaves menys al mitj que son grogues. Se conrea per adorno als jardins. **Amelo.**

ARNES. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa. És a la vora dreta del riu Algás y té 1,280 hab. || — SERRA DE. *Orog.* Es una de les branques dels ports de Beceyt, a l' extrem occidental de la prov. de Tarragona.

ARNÉS. m. Conjunt d' armes de cer, defensives, que duien els guerrers de la Etat Mitja. **Arnés.** || *Met.* BÉNS. || — DE FOGUER. Certa bossa brodada que solíen portar els cavallers penjada del cinturó.

Planta d' árnica

ARNESES. m. pl. *Ant.* Materials de guerra. **Tren de batir.**

ARNETA. f. dim. *Met.* TINYETA. || f. dim. Petit buch d' abelles. **Colmenita.**

ÁRNICA. f. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les compostes, de dos a tres pams d' alsaria y de flors grogues apomades. **Árnica, tabaco de montaña, hierba del gato, talpica.** || Tintura que s' usa en medicina pera contusions, cops y espunyidures, aixís còm també administrada interiorment en mòlt petites dósis. **Arnica.**

ARNICINA. f. *Quím.* Reïna amarganta que 's treu de l' árnica. **Arnicina.**

ARNOLF y

ARNULF. n. p. Nòm d' home. **Arnulfo.**

ARNULF. *Biog.* Bisbe de Vich, del sigle XI. Va morir de resultes d' una ferida rebuda al siti de Córdoba.

ARNÚS, (Evarist). *Biog.* Banquer barceloní, distingit per la seua lliberalitat. Va fundar una important escola a Badalona, d' ont era fill adoptiu, y en quina ciutat hi ha un passeig y una estátua que conmemoren el seu bon recort. Va protegir les arts y els artistes y va morir a Barcelona l' any 1890.

Evarist Arnús

— DE FERRER (MANUEL). *Biog.* Metge, natural de Tremp (1813), mort a Madrit l' any 1879. Desde 1846, en que va ser metge dels banys de la Puda, fins al terme de sa vida, quan ho era de Pantincosa, se dedicá al estudi científich de les aigües minerals, en quina branca del saber era mòlt entés, haventne publicat diferents tractats. L' any 1859 va fundar a Madrit el balneari de Sant Felip Neri, primer establiment de hidroterapia montat científicament a la capital d' Espanya.

ARNUX (Port de). *Orog.* Port de la banda occidental d' Andorra.

ARO. m. *Bot.* XERRIA.

ARO. *Geog.* Vila de la prov. de Girona, part. jud. de La Bisbal.

Segell d' Aro

ARO (Vall de). *Orog.* Vall de la prov. de Girona, situada prop de la costa, entre Sant Feliu de Guixols y Palamós.

AROL. Trosset de terra arraserat ont s' hi fan els planters de flors o de verdures. **Cuadro.** || Cada una de les faixes de terra en que 's divideix un hort pera fer 'hi diferentes viandes. **Cuadro.**

AROLA. *Geog.* Veinat pertanyent al mun. de Castellar d' en Huch.

AROLAS, (Francesch). *Biog.* Escriptor, advocat valenciá germá del famós poeta. Sembla que era natural de Valencia. Morí allá meteix l' any 1850, contant escassament 32 anys d' edat. Va desempenyar distints cárrechs literáris y polítichs, estant afiliat al partit lliberal. Escribía en el notable periódich *El Fénix,* de Valencia, tractant en castellá y en valenciá sobre temes históríchs y populars, ab la meteixa gracia y fina ironía de 'n Larra.

— (JOAN). *Biog.* Escolapi y poeta distingit, natural de Barcelona (1805), mort a Valencia, després de haver perdut la raó l' any 1849. Son notables les seues poesíes orientals, les relligioses y caballeresques. Va ésser mestre de llatí a les Escoles Píes de Valencia, l' any 1833. Va fundar, ab en Pasqual Pérez, *El Diario Mercantil,* y va colaborar en les revistes y periódichs principals de Barcelona y Valencia, traduint ademés diverses obres relligioses y literaries. Les seues poesíes s' han reimprès set vegades.

Joan Arolas

AROLES (Collada d'). *Geog.* En un dels estreps de Pedraforca, entre Gisclareny y Saldes.

AROLS, (Plá de). *Orog.* Plá a l' altitut de 1360 metres al O. de Sant Vicens del Rus, prov. de Barcelona.

AROMA. f. Flor del aromer. **Aroma.** || Se diu del olor que fan les flors o altres obgectes. **Aroma.**

AROMÁTICH, CA. adj. Lo que fá fragancia. **Aromático**

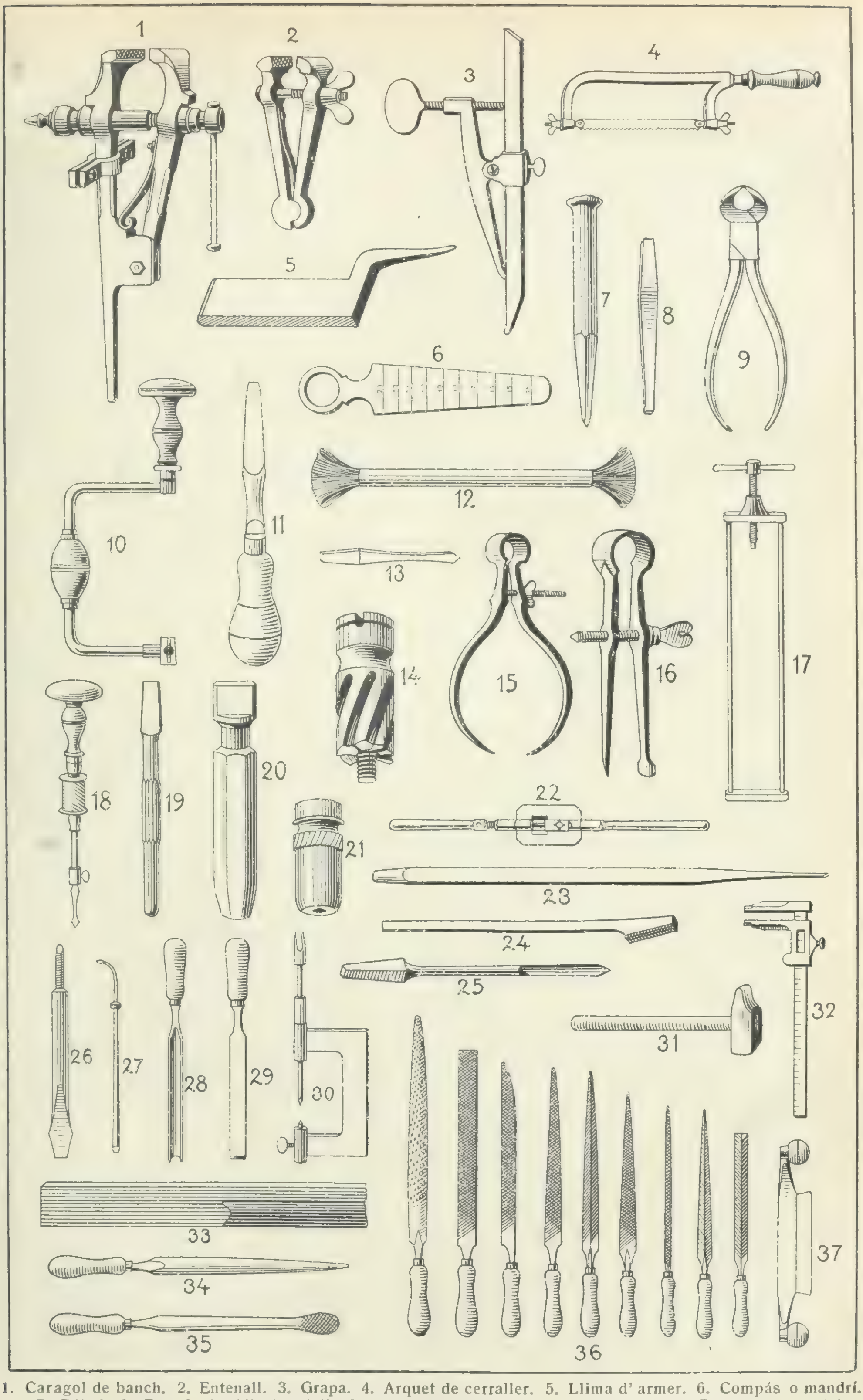

1. Caragol de banch. 2. Entenall. 3. Grapa. 4. Arquet de cerraller. 5. Llima d' armer. 6. Compás o mandrí. 7. Rébol. 8. Punxó. 9. Alicates talla ferro. 10. Filabarquí. 11. Tornillador. 12. Brotxa pera netejar. 13. Xafranador. 14. Fressa granada. 15. Compás corb de gruix. 16. Compás recte de gruix. 17. Caragol de prempsar. 18. Taladre. 19. Allisador. 20. Allisador gran. 21. Fressa fina. 22. Filera. 23. Regla. 24. Llima d' armer. 25. Cullereta. 26. Mascle pera roscar. 27. Rasqueta. 28. Gubia. 29. Enformador. 30. Caragol d' aplacar. 31. Martell. 32. Peu de rei. 33. Llima de ferrer. 34 y 35. Llimes de mitja canya. 36. Llimes de varies menes. 37. Plana de cadiraire.

AROMÁTICHS. m. pl. *Ant.* Nóm genérich de totes les drogues oloroses. **Aroma.**

AROMATISAR. v. a. Donar fragancia. **Aromatizar.**

AROMER. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les lleguminoses, quin tronch es mólt alt y quines branques tenen punxes; les seues flors son grogues y esfériques y fan mólt bona olor. **Aromo, acacia olorosa.**

ARONDETA. f. *Ant.* **Oreneta.**

ARPA. f. GRAPA **Zarpa.** || *Met. fam.* MÁ.

CAURE A LES ARPES. fr. *Met. fam.* Caure en poder d' algú. *Caer en las manos.*

GENT DEL ARPA. fr. *Fam.* TINYETA.

POSARLI A ALGU L' ARPA SOBRE. fr. *Met.* Xarparlo. *Prender, echar mano.*

TOCAR L' ARPA. fr. *Met. fam.* ROBAR.

ARPACH, GA. adj. ASPRE.

ARPADA. f. Esgarrapada. **Arpadura, rasguño.**

ARPANA. f. *Nàut.* Gronxament de la nau. **Arfada.**

ARPAR. v. a. Agafar a algú o alguna cosa ab violencia. **Agarrar.** || Donar arpades, esgarrapar. **Arpar, arañar.**

ARPEGI. m. *Mús.* Rápida succesió armònica dels sóns d' un acort. **Arpegio, arcada.** || Concordancia en virtut de la qual se fan sentir succesiva y rápidament els diversos sóns. **Arpegio.**

ARPELLA. f. *Ornit.* Aucell de presa de quaranta a cinquanta centimetres de llarch; ré 'l cap y devant del coll grochs y sense plomes; plomatge mólt blanch, fora de les grans plomes de les ales, que son negres; potes groguenques, ab ungles negres. Se cría als Pirinéus, menja tota mena d' inmundicies y alguna volta quadrúpedos petits y aucells **Pernóptero.**

ARPELLES. f. pl. y

ARPELLS m. pl. RASCLE, RASCLET.

ARPER, A. m. f. *Ant.* Qui toca l' arpa. **Arpista.**

ARPILLERA. f. Teixit de estopa ordinaria d' urdit mólt clar que s' usa pera fregar o aixugar coses grolleres. **Rodilla.** || XARPALLERA.

SEMBLA UNA ARPILLERA. fr. Se diu de tota roba arnada o mólt foradada. *Parece una criba.*

ARPIÓ. m. ARPÓ.

ARPIOT. m. Eina de pagés composta d' un mánech ab dues punxes de ferro. GRAPES Y CAVAFÉMS.

ARPÓ. m. Eina de pescar ab un mánech de fusta, y al extrém un ferro de tres puntes, pera ferir y enganxar el peix. **Arpón, fisga.**

ARQUEBISBAL. adj. Lo que pertany al arquebisbe. **Arzobispal.**

Escut d'Arquebisbe

ARQUEBISBAT. m. La dignítat d' arquebisbe y 'l districte de la seua jurisdicció. **Arzobispado.**

ARQUEBISBE. m. El bisbe metropolitá o principal d' una provincia eclesiàstica. **Arzobispo, metropolitano.**

ARQUEIG. m. La acció y efecte d' arquejar. **Arqueo.** || En el ram d' hisenda recompte dels cabdals que hi há a caixa, examinant avàns atentament el seu balans. **Arqueo.** || Mida de la capacitat d' una nau. **Arqueo.**

ARQUEJAR. v. a. Formar en figura d' arch. **Arquear.** || Amidar la capacitat de les embarcacións. **Arquear.**

ARQUELAU. n. p. **Arquelao.**

ARQUEOGRAFÍA. f. Descripció dels monuments antichs. **Arqueografía.**

ARQUEÓLECH. m. Qui 's dedica a l' arqueología. **Arqueólogo.**

ARQUEOLOGÍA. f. Ciencia que estudía les antigüetats per medi dels monuments. **Arqueología.**

ARQUEOLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany o es relatiu a l' arqueología. **Arqueológico.**

ARQUER. m. Qui tira fletxes. **Flechero.**

ARQUERA. f. *Ant.* ESPITLLERA.

ARQUES Y JOVER, (Agustí). *Biog.* Escriptor relligiós, nat a Concentaina en 1734 y mort a Valencia el 1808. Va deixar inédits mólts estudis de historia relligiosa de la ordre de la Mercé y també de pertinents a la noblesa, interessants al regne de Valencia.

ARQUES, (Coll de les). *Orog.* Cims del Vallespir, ont s' origina el riu Corbera.

ARQUÉS, (Mas de). *Geog.* Caseriu del terme municipal de Tarragona

ARQUET. m. *Mús.* Verga prima y còrba pels seus extréms, en els quals s' hi asseguren les cordes pera tocar el violí, etc. **Arco.** || Pera les albardes. **Barra.** || m. *Art. y Of.* Bastiment de ferro en forma d' arch ab una fulla de serra o una llima de dos talls subgecta als caps a un passador y que manté tivanta per l' un cap una paloma; serveix pera travallar ferro y altres metalls. || Vareta de acer o altra materia flexible que acava en un mánech de fusta tornejada y porta una corda o corretja pera entortolligarla al voltant de la maneta de una broca y donantli un moviment de vá y vé.

COP D' ARQUET. fr. ARPEGI.

FER L' ARQUET. fr. *am. Apurar la paciencia.* || V. FER LA GUITSA.

ARQUETA. f. dim. **Arqueta, arquilla.**

ARQUETECLÍN. m. *Ant.* REFETONER.

ARQUIMBAU, (Domingo). *Biog.* Prebere, mestre de capella de la catedral de Girona, compositor laboriosíssim. En 1790 se 'l va nombrar substitut en la mestría de la catedral de Sevilla, que va ocupar en propietat cinch anys després. L' any 1815 el Conservatori de Bolonia 'l va nomenar soci d' aquella Academia, per una *Lamentació* primera del Dijous Sant.

ARQUITECTE. m. Mestre pera progectar y dirigir la construcció de edificis. **Arquitecto.**

ARQUITECTÓNICH, CA. adj. Lo que pertany a l' arquitectura. **Arquitectónico.**

ARQUITECTURA. f. Art de construir o edificar segons determinades regles o seguint les inspiracións del bón gust, que poden mólt bé modificar aquelles. **Arquitectura.**

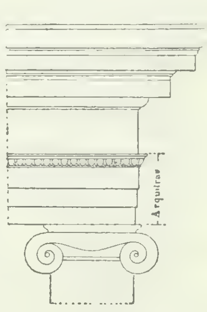

Arquitráu

ARQUITRÁU. m. *Arquit.* La part de cornisa que descansa directament demunt del capitell de la columna. **Arquitrabe.**

ARQUIVOLTA. f. *Arquit.* Motllura de relleu que segueix y adorna la clau d' un arch y passa d' una imposta a l' altra. **Archivolta, arquivolta.**

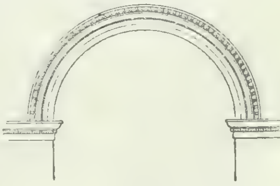

Arquivolta

ARRABAL. m. Barri mólt prop d' una ciutat o vila y també l' extrém d' algún poble gran. **Arrabal.** || *Geog.* Barri de Gurp, prov. de Lleida. || —DE L' ESTACIÓ. Caseriu de Bellpuig, prov. de Lleida. || —(EL). Caseriu del terme d' Olopte, dist. munpal. de Isóbol. prov. de Girona.

ARRABALER, A. adj. Qui viu a l' arrabal. **Arrabalero.**

ARRABASSAMENT. m. *Ant.* L' acció d' arrabassar. Roza.

ARRABASSAR. v. a. Arrancar les mates d' un terreno pera conreuarlo. **Rozar.** || Arrancar els ceps de una vinya. **Descepar.** || Arrancar de soca y arrel els arbres d' algún terreno. **Descepar.** || Arrancar les mates de soca y arrel. **Descuajar.** || Arrancar alguna cosa ab violencia, còm: *un clau, una dent.* **Sacar, arrancar.** || Obligar a donar, còm: *li vaig arrebassar el díner.* **Sacar.** || Pendre una cosa ab violencia. **Arrebatar.** || *Met.* Treure, còm: *arrebassar l' ánima del cós.* **Arrancar, quitar.** || Obligar a algú a dir lo que té ocult. **Sacar.** || *Ter.* ARTIGAR. || *Náut.* Passar navegant més enllá d' alguna embarcació o d' un altre punt en que hi ha alguna dificultat. Rebasar.

ARRABASSAT, DA. p. p. **Descepado, rozado.**

ARRACADA. f. Cad' un dels dos penjants que les dones porten a les orelles per adorno. **Arracada, pendiente.** || pl. *Met. fam.* Fills petits. **Pequeñuelos, hijitos.**

SI NO HI HA ARRACADES NO HI HA ABRASSADES. Aforisme ab que 's significa que no 's permeten certes coses sense haver'hi compromís formal.

Arracada

ARRACADES. f. pl. *Bot.* SANGUINARIA BLANCA.

ARRACADETA. f. dim. **Arrecadilla.**

ARRACONAMENT. m. Retiro. **Recojimiento.**

ARRACONAR. v. a. Posar alguna cosa a racó. **Arrinconar.** || Arrimar o deixar alguna cosa per inútil. **Arrimar, arrumbar.** || Privar a algú del empleu, confiansa o favor que disfrutava. **Arrinconar.** || *Ter.* RETIRAR.

ARRACONARSE. v. r. Posarse a racó. **Arrinconarse.** || *Met.* Retirarse del tracte de la gent. **Arrinconarse.**

ARRACONAT, DA. p, p. **Arrinconado.**

ARRAIX. m. *Ant.* Capitá de nau moresca. **Arraez.**

ARRAJARSE. v. r. Llensarse o tirarse ab impetu. **Arrojarse.**

ARRAMADARSE. v. a. Acte d' ajuntarse o de agruparse. **Agruparse.**

ARRAMASSAR. v. a. *Ter.* ARREPLEGAR, JUNTAR.

ARRAMBAR. v. a. Arrimar una nau a un' altra. **Abordar, arrimar.**

ARRAMBAT, DA. p. p. **Abordado.**

ARRAMBATGE. m. L' acció d' arrambar. **Abordaje.**

ARRAMBLAR. v. a. *Met.* Emportársen'ho tot ab violencia. **Arramblar.** || Arrimarse a un costat. **Arrimarse, quitarse de en medio.**

ARRAMBLAT, DA. p. p. **Arramblado.**

ARRÁMBLAT. fr. imp. Apártat, deixa pas. **Arrímate, hazte á un lado.**

ARRAMBLATGE. m. *Náut.* Máquina de ganxos forts y barres de ferro unides a una cadena que subgecta un cable que té un cap lligat a les vergues majors. **Arramblaje.**

ARRAMIR. v. *Ant* ARREMÉTRER.

ARRÁN. m. adv. Per l' arrel o junt a ella. **Á raíz, cercén ó á cercén.**

ARRÁN, ARRÁN. m. adv. Tan junt a un altra cosa que no hi pugui cabre res. *Á raíz.* || Se diu d' una cosa plena que no n' hi cap més. *Hasta el tope.*

ARRANAR. v. a. Tallar o trencar una cosa a la cara de la terra. **Cortar de raiz, á cercén.**

ARRANCACAIXALS. m. El qui fá dit ofici. **Sacamuelas, dentista.**

ARRANCADA. f. *Arquit.* Naixement del arch format sobre pilastres, etc. **Arranque.** || Embestida al principi d' una correguda. **Arranque.** || ARRANCAMENT. || Eixida violenta d' alguna part. **Arrancada.** || *Náut.* Eixir sobtadament. **Boga, arrancada, salida.**

ARRANCADOR, A. m. y f. Qui arranca. **Arrancador.**

ARRANCADURA. f. y

ARRANCAMENT. m. L' acció y efecte d' arrancar. **Arranque.** || Dit dels cabells. **Mesadura.**

ARRANCAPÍNS. m. Motiu que 's posa als homens grollers de molta forsa. MIL HOMENS. **Arrancapinos.** || *Met. fam. irón.* L' home flach, de poca forsa y figura desnerida. CAGA SENALLAS. MIL HOMENS.

ARRANCAR. v. a. Treure d' arrel una cosa que está plantada. **Arrancar.** || *Met.* Treure del pit les reumes o gargalls. **Arrancar.** || Treure ab violencia alguna cosa d' alguna part, còm: *un clau, caixal, etc.* **Arrancar.** || *Met.* Pendre ab violencia. **Arrancar.** || Apartar a algú de son propósit. **Sacar, arrancar.** || Conseguir ab manya qu' algú digui alguna cosa. **Arrancar, sacar.** || ARRABASSAR, 1. || Conseguir una cosa a forsa d' instancies y impertinencies. **Arrancar, sacar.** || Eixir d' una part pera anarsen a un' altre. **Partir, salir, arrancar.** || Comensar els archs o voltes. **Arrancar, mover.** || *Met.* Treure del enteniment. **Sacar.** || *Ant.* **Desbaratar.**

ARRANCAR A CORRE O A LA CARRERA. fr. Posarse a corre ab violencia. *Echar, apretar, arrancar á correr.*

ARRANCAR DE SOCA O DE SOCA Y ARREL. fr. Treure les plantes, brolla y maleses pera poder conreuar la terra. *Desmotar, descuajar, arrancar de cuajo.* || *Met. Descuajar, desarraigar, extirpar un vicio ó una mala costumbre.*

ARRANCAR EL BULL. fr. Comensar a bullir. *Levantar el hervor.*

ARRANCAR EL PLOR. fr. Comensar a plorar. *Soltar, romper el llanto.*

ARRANCARSE. v. r. Establirse en algún lloch, adquirint'hi lo necessari pera passarho bé. **Prosperar, arraigar.**

ARRANCASSONDAS. m. Eina que serveix pera arrancar la sonda quan se tors o s' enganxa al forat. **Arrancasondas.**

ARRANCAT, DA. p. p. **Arrancado.** || adj. Qui ab el seu travall ha lograt ferse una fortuna regular. **Arreglado, acomodado.**

ARRANCATS. adj. Al blasó, arbres y plantes que descubreixen les arrels, y 'ls membres dels animals que semblen arrancats. **Arrancados.**

ARRANCH. m. L' acció d' arrancar. **Arranque.** || Rauxa, cop d' ira. **Arrsnque.**

ARRANJAR. v. a. APARELLAR, COMPONDRE. || Acte d' aparellarse, arrenglerarse o compondre's. **Colocarse, situarse.** || *Ter.* Posar ordre en alguna cosa, ordenar. **Arreglar, poner orden.**

ARRANJARSE v. a. *Fam.* Saberse governar pera viure. **Bandearse.**

ARRANXAR. a. y n. *Náut.* Estirar mòlt una vela. **Arranchar.** || Passar el més prop possible de la costa, d' un baix, etc.

ARRAPAMENT. m. L' acció de retallar els cabells. **Rapadura, rasura.**

ARRAPAR. v. a. Pendre ab violencia. **Arrebatar, rapar, arrapar.** || Pelar ab la navaja. **Rapar.**

ARRAPARSE. v. r. Agafarse. **Agarrarse.** || ESGARRAPARSE.

ARRAPAT, DA. p. p. **Rapado.** || **Agarrado.**

ARRAS. m. *Drap.* **Tapicería.**

ARRASADOR, A. m. y f. Qui arrasa. **Allanador.** || Cilindre o bastó de fusta que 's fá passar demunt

de les mesures de grans o de llegums pera treure'n el curull. **Rasador**.

ARRASADURA. y

ARRASAMENT. m. *Ant*. L' acció y efecte d' arrasar. **Allanamiento**. || El de les mesures. **Rasadura**.

ARRASAR. v. a. Aplanar la superficie d' alguna cosa. **Arrasar, allanar**. || Arrunar, assolar algún edifici. **Arrasar**. || Treure 'l curull a les mesures. **Descolmar**.

ARRASARSE. v. n. Serenarse, desferse 'ls núvols. **Arrosarse**.

ARRASAT, DA. p. p. **Arrasado**. || Omplir alguna cosa fins a la vora. **Arrasar**.

ARRASSIARSE. v. n. *Ter*. ARRASARSE.

ARRASTRADAMENT. adv. m. Ab travalls y miseries. **Arrastradamente**.

ARRASTRAMORTS. m. *Náut*. El mariner encarregat de recullir els morts y ferits quan hi ha combat. **Arrastramuertos**.

ARRASTRAR. v. a. *Met*. Atraure a la voluntat o dictamen d' altre **Arrastrar, arrebatar**. || En alguns jochs de cartes eixir per trunfo.. **Arrastrar**.

ARRASTRAT. m. Bergant, infame, pervers. **Malvado, perverso**. || adj. Penós. **Arrastrado**.

ANAR CÒM UN ARRASTRAT. fr. Viure en molta pobresa, travallar mòlt y no poguer medrar. *Andar arrastrando*.

VIURE ARRASTRAT. *Expr*. La vida penosa o que 's passa ab travalls y disgustos. *Vida arrastrada ó de perros*.

ARRASTRE. m. En alguns jochs de cartes l' acció d' arrastrar. **Arrastre**.

ARRAU Y BARBA (Joseph). *Biog*. Artista y escriptor, natural de Barcelona (1802 a 1872). Havía cursat la notaría, mes va preferir el conreu de la pintura. Va viatjar per Italia, Fransa, Bélgica y Espanya. L' any 1816 va rebre la llicenciatura de doctor en Ciencies. L' any 1834 va organisar una classe d' art decoratiu a Llotja. Era notable en la pintura de retratos, essent un dels mestres distingits a Catalunya en tal especialitat. Va publicar un *Curso elemental de ornato*, costejat per la Junta de Comers. Fou professor de Llotja. Escrigué abundosament sobre belles arts y ciencies pures y aplicades, havent exercit influencia en la nostra cultura. Va pendre part a les exposicions hagudes a Barcelona desde 1836 fins a 1866.

Joseph Arrau y Barba

— Y ESTRADA (JOSEPH). *Biog*. Artista y escriptor, nat y mort a Barcelona (1774 a 1812). Premiat a Llotja els anys 1789 y 1793. Més tart va ésser professor de pintura y subdirector de la propia escola de belles arts. Va fer varies poesíes patriótiques en catalá y castellá, durant la guerra de la Independencia, publicantles els diaris de Barcelona, Tarragona y Manresa.

ARRAULIMENT. m. Acció y efecte d' arrupirse a terra, còm solen ferho els animals quan tenen por de ésser cassats y castigats. **Alastramiento**.

ARRAULIR. v. n. Parlant d' algunes besties alsar les orelles, tirarles darrera en acció de voler mossegar o acometre. **Amusgar**.

ARRAULIRSE. v. r. Arronsarse. **Encogerse, acurrucarse**. || ACOBARDIRSE.

ARRRAULIT, DA. p. p. **Encogido, acurrucado**.

ARRAYGADES. f. pl. *Náut*. Escales de corda. **Arraigadas**.

ARREAMENT. m. *Ant*. ARRÉU || Forniment. **Armadura**.

ARREAR. v a. *Ant*. ADORNAR.

ARREARSE v. r. *Ant*. Proveirse de lo necessari pera la manutenció. **Proveer**.

ARREAT, DA. p. p **Dispuesto, aparejado**.

ARREAT DE FERIR. *Loc. ant*. A punt de ferir o d' escometre. *Armado de todas armas*.

ARREBASSAR. v. a. y 'ls seus derivats. ARRABASSAR.

ARREBATADA. f. Sols s' usa en la frase: *tocar l' arrebatada*. **Tocar á rebato**.

ARREBATADAMENT. adv. m. Precipitadament, sense reflexionar. **Arrebatadameute, atropelladamente**.

ARAEBATAMENT. m. L' acció d' arrebatar. **Arrebatamiento**. || Suspensió dels sentits, particularment referintse a lo espiritual. **Éxtasis, arrobamiento**. || Furor, ímpetu d' una passió violenta. **Arrebatamiento, acaloramiento**.

ARREBATANT. adj. *Blas*. S' aplica al llop o a la guineu en l' actitut del lleó rampant. **Arrebatante**.

ARREBATAR. v. a. Pendre ab violencia alguna cosa. **Arrebatar**. || *Met*. Atreure, suspendre l' ánim o 'ls sentits còm fá l' eloquencia, la música, la hermosura, etc. **Arrebatar**. || *Ant*. **Robar**.

ARREBATARSE. v. r. Enlairarse en esperit. **Arrobarse, arrebatarse**. || Enfurismarse, deixarse portar d' una passió. **Arrebatarse**. || Admirarse, pasmarse. **Arrobarse, asombrarse**.

ARREBATAT, DA. p. p. Extasiat. **Arrobado, arrebatado**. || Precipitat, impetuós. **Arrebatado**. || Se diu del home inconsiderat y precipitat en les seues accións. **Arrebatado**.

ARREBÓS. m. EMBÓS.

ARREBOSSADA. f. La acció y efecte d' escampar el morter per la paret. **Revoque**.

ARREBOSSADOR, A. m. y f. Eina pera arrebossar. **Plana**.

ARREBOSSADURA. f. La acció y efecte d' escampar el morter per la paret. **Revoque**.

ARREBOSSAMENT. m. Embós de les dones pera no ser conegudes. **Rebujo**.

ARREBOSSAR. v. a. Extendre o escampar el morter per la paret pera allisarla. **Revocar, jaharrar**. || Donar dues capes pera pintar al fresch. **Entunicar**. || Tapar, embolicar a algú ab la capa. **Embozar**.

ARREBOSSARSE. v. r. ARREMANGARSE. || Taparse la cara ab la capa, etc. **Embozarse, revolverse en la capa**.

ARREBOSSAT, DA. p. p. **Revocado**. || **Embozado**.

ARREDOSSAR. v. a. *Náut*. Posar una nau a redós o a cubert d' algún vent. **Poner una nave á redoso**.

ARREDOSSARSE. v. r. Posarse a redós o a rasser. **Ponerse al abrigo del viento**.

ARREGLADAMENT. adv. m. Ab arreglo. **Arregladamente, moderadamente**. || Conforme, segóns. **Arregladamente**.

ARREGLADÍSSIM, A. adj. sup. **Arregladísimo**.

ARREGLADÍSSIMAMENT. adv. sup. **Arregladísimamente**.

ARREGLAMENT. m. Acte de posar alguna cosa en ordre. **Arregladamente**. || m. La instrucció que 's fá per escrit pera la direcció y govern d'alguna cosa. **Reglamento, regla**.

ARREGLAR. v. a. Posar cada cosa ont li toca. **Arreglar**. || Conformar les accións a la regla. **Reglar**. || A les fundicións de lletra, donar al motllo, per medi d' alses, la proporció corresponent al còs de la lletra. **Arreglar**. || Subgectar. **Arreglar**.

ARREGLAR UN LES SEUES COSES. fr. Fer testament. *Arreglar sus cosas, hacer testamento*.

ARREGLARSE. v. r. Seguir la regla, llei o costúm. **Arreglarse, conformarse, acomodarse.** || Moderarse, reduirse, reformarse. **Arreglarse, reformarse, templarse.**

ARREGLAT, DA. p. p. **Arreglado, reglado.**

ARREGLO. m Regla, ordre. **Arreglo.**

AB ARREGLO. m. adv. Segóns regla. *Con arreglo.*

ARREGUSSAR. v. a. *Ter.* y 'ls seus derivats **Arremangar.**

ARREL. f. La part ínfima dels arbres y plantes que está sota terra y per la qual reben les substancies nutritives **Raíz**. || La part inferior de qualsevulla cosa, majorment si está sóta terra. **Raíz.** || El principi u origen de qualsevulla cosa. **Raíz.** || — f. *Arit.* Nóm, que multiplicat una o més vegades per sí meteix dóna una quantitat igual al nombre de que s' ha extret dita arrel. **Raíz.** || — CÚBICA. *Arit.* La que multiplicada dues vegades per sí meteixa dóna 'l nombre de que s' ha extret. *Raíz cúbica.* || —DE BOIG. *Met.* El geni inconstant *Vena de loco.* || || DE CAIXAL. *Raigón.* || — IRRACIONAL O SORDA. *Arit.* La que no 's pot expressar ab cap mena de nombres. *Raíz irracional.* || — QUADRADA. La que multiplicada per sí meteixa una sola vegada dona 'l nombre de que s' ha extret. *Raíz cuadrada.*

D' ARREL. m. adv. Del tot, completament. *De raíz.*

ARRELADA. f El cap del tronch que correspón a l' arrel del arbre. **Raigal.**

ARRELÁM. m *Bot.* Conjunt d' arrels que un o mòlts arbres units escampen per sota la terra. **Raigambre.**

ARRELAMENT. m. L' acció y efecte d' arrelar. **Arraigadura.**

ARRELAMENTA. f. ARRELAM.

ARRELAR. v. n. Posar arrels els arbres y plantes. També s' usa com recíproch. **Arraigar, encepar, echar raíces.**

ARRELARSE v. r. Adquirir algú béns immobles en el paratge ont s' ha establert. **Arraigarse.** || *Met.* Pendre peu, afirmarse algún us, virtut, vici o costúm. **Arraigarse**

ARRELASSA. f. aum. **Raigón.**

ARRELAT, DA, p. p. **Arraigado.** || adj. S' aplica al que té possessións. **Arraigado.**

ARRELETA. f. dim. **Raicilla, raiceja.**

ARRELS. m. pl. Les fibres que, a manera de fils tenen alguns arbres y plantes.

POSAR ARRELS || fr. **Arrelarse.**

ARREMÁ. adv. m. Lluny, fora de comers o de tracte. **Á trasmano.**

ARREMANGAMENT. m. L' acció y efecte d' arremangar o arremangarse. **Arremango.**

ARREMANGAR. v. a. Doblegar o tirar les mánegues cap amunt. **Arremangar, remangar.**

ARREMANGARSE: v. r. Doblegar o tirar per amunt la part inferior d' un vestit llarch. **Arregazarse, enfaldarse, arremangarse.** || *Met.* Empendre de ferm alguna cosa. **Arremangarse.**

ARREMANGAT, DA. p. p. **Arremangado.**

ARREMANGO. m. Amenassa, senyal exterior de voler ferir o pegar. **Amago, ademán.**

FER ARREMANGOS. fr. Fer ademán o acció de pegar. ***Amagar.***

ARREMATAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Rematar.**

ARREMÉS, A. p. p. **Arremetido.** || f. Embestida. **Arremetida, arremetimiento.** || CORREGUDA.

ARREMESA. f. Embestida. **Arremetida.**

ARREMETRE. v. a. Acometre ab ímpetu y furia. **Arremeter.**

ARREMIR. v. a. *Ant.* AMENASSAR, DESAFIAR.

ARRENCACAIXALS. m. Eina que usaven els dentistes pera l' obgecte que 'l nòm expressa. **Polican** || *Vulg.* **Dentista.**

ARRENCAFELS, (Coll d'). *Orog.* Té 1,150 metres demunt el nivell del mar y és a la banda SE. de la encontrada de Camprodón, prov. de Girona.

ARRENCAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Arrancar.**

ARRENCH. m. *Ter.* Ocurrencia, acudit, frase o acció repentina y enérgica. **Arranque.**

ARRENDABLE. adj. Lo que 's pot arrendar. **Arrendable.**

ARRENDADOR, A. m. y f. Qui arrenda alguna cosa seua y aquell que la pren en arrendament. **Arrendador.** || ARRENDATARI.

ARRENDADOR DE LES MULTES DE LA MESTA. Qui arrendava les multes imposades pel consell de la Mesta.

ARRENDADOR D' HERBES. Aquell que arrenda les dels seus prats o deveses. **Herbajero.**

ARRENDADOR. *Geog.* Aldea del terme de Jarafuel, prov. de Valencia.

ARRENDADORET. m. *Dim.* **Arrendadorcillo.**

ARRENDADORET, MENJAR EN PLATA Y MORIR EN GRILLET. *Ref.* Se diu perque 'ls arrendadors solen gastar massa, y al passar comptes se veuen alcansats, y van a parar a la presó. *Arrendadorcillos, comer con plata y morir en grillos.*

ARRENDAMENT. m. L' acció d' arrendar y 'l preu que produeix la cosa arrendada. **Arrendamiento, arriendo.**

ARRENDAR. v. a. Llogar per un temps determinat una finca per un preu convingut. **Arrendar.** || Pendre en arrendament. **Arrendar.** || Dit de les herbes. **Alenguar.**

ARRENDAR AB EINES Y BOUS. a. Arrendar una finca ab les eines y bous que té 'l propietari pera travallarla. *Aboyar.*

NO LI ARRENDO LA GANANCIA. *Expr. fam.* Denota que algú está en perill o exposat al cástich que mereix. *No le arriendo la ganancia*

ARRENDAT, DA. p. p. **Arrendado.**

ARRENDATARI, A. adj. Qui pren en arrendament. **Arrendatario, arrendador.**

ARRENDIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Rendir.**

ARRENGLERAR. a. Posar en rengle. **Alinear.**

ARREPAPARSE. v. r. Extendre 's al sitial, assentarse ab mòlta comoditat y repós. **Rellanarse, repantingarse.**

ARREPAPAT, DA. p. p. **Arrellanado.**

ARREPAR. v. a. *Ant.* **Arrapar.**

ARREPEL· m. adv. Contra la direcció natural del pel. **Á contrapelo, pelo arriba, á pospelo.** || *Met.* Ab repugnancia. **Cuesta arriba, á repelo.**

ARREPENTIDES. f. pl. Se diu de les dones que havent fet mala vida 's retiren a viure a un convent d' un' ordre de Sant Agustí, fundada 'l sigle XIV. **Arrepentidas.**

ARREPENTIMENT. m. Penediment d' haver fet una cosa, regularment dolenta. **Arrepentimiento.**

ARREPENTIRSE. v. r. Tindre sentiment d' haver fet alguna cosa. **Arrepentirse.**

ARREPENTIT, DA. p. p. y adj. PENEDIT, DA. || **Arrepentido.**

ARREPLECH. m. L' acció y efecte d' arreplegar. **Cogedura.** || Munt, pila, agregat de moltes coses de una meteixa o de diferent especie, posades confosament. **Montón.** || Concurrencia, reunió de persones. **Gentío.**

ARREPLEGADÍS, SA. adj. Lo que s' arreplega sense elecció, y sols pera aumentar el nombre de lo que d' alló meteix se té. **Allegadizo.**

ARREPLEGADOR, A. m. y. f. Qui arreplega. **Allegador.** || Captaire. **Demandador, cuestor.** || *Ter.* TIRÁS

ARREPLEGADOR DE SAGÓ Y ESCAMPADOR DE FARINA. *Ref.* Se reprén a qui 's cuida mòlt de lo que val poch, y descuida lo que val mòlt. *Allegador de ceniza y derramador de harina.*

ARREPLEGADURES. f. pl. Els residuos de varies coses, per lo comú mengívoles, que s' arrepleguen escurant la cassola, el plat, etc. **Arrebañaduras.**

ARREPLEGAR. v. a. Rebre en sí alguna cosa, y axís se diu: *la mar tot ho arreplega.* **Recoger.** || Juntar coses separades, recullir. **Juntar, recoger.** || Recobrar lo que algú s' havía deixat a algún lloch. **Recoger.** || Anar juntant poch a poch pera guardarho, especialment els diners. **Recoger, allegar.** || Recullir els fruits de la terra, còm: *el vi, el blat, les olives*, etc. **Coger, recoger.** || Recullir y desar lo qu' está dispers o esbarriat; y axís se diu: *arreplega la plata, els papers*, etc. **Recoger, alzar.** || Sospendre 'l curs de alguna cosa pera esmenarla o que no tingui efecte. **Recoger.** || A alguns jochs de cartes, recullir la basa. **Asentar la baza.** || PLEGAR. || Dit de la gent que 's recull pera 'l servei del rei. **Reclutar, enganchar.**

ARREPLEGUEMNOS Y ANEUHI. *Loc.* EL PATRÓ ARANYA, etc.

QUI NO ARREPLEGA UN FESOL, NO SOPA QUAN VOL. *Ref.* Vol dir que l' home ha d' ésser previsor y no deu deixar perdre res de lo que pot esserli útil.

ARREPLEGARSE. v. r. Reunirse. **Juntarse, reunirse.** || Juntarse de cop en algún paratge mòltes persones. **Agolparse.**

ARREPLEGAT, DA. p. p. **Recogido, juntado.**

ARRERA. adv. m. **Atrás.** || prep. DERRERA.

DE PART D' ARRERA. fr. Detrás, en ausencia. *Detrás, á espaldas.*

ARRÉS. m. *Ant.* ARREUS.

ARRÉS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Viella. És a la Vall de Arán, a la vora del Garona, y 's divideix en Arrés de Baix y Arrés de Dalt. Té 101 hab. || *Hidrog.* Afluent del Garona que se li uneix en la borda del Troy a la Vall d' Arán. || Montanya de la Vall d' Arán.

ARRESAR. v. a. *Ant.* **Arrear.**

ARRESARSE. v. r. **Arrearse.**

ARRESERAR. v. a. Acte d' abrigar o lliurar del vent alguna persona o cosa. **Abrigar**

ARRESERARSE. v. r. L' acte de posarse a reser. **Abrigarse, defenderse del viento.**

ARRESERAT. p. p. **Abrigado.**

ARREST. m. L' acte d' arrestar a algú. **Arresto.** || Entre militars, presó. **Prisión, arresto.**

ARRESTAR. v. a. Posar prés a algú **Arrestar.**

ARRESTAT, DA. p. p. **Arrestado, da.**

ARRESTELLADA. f. RESTELLERA.

ARRESTELLAR. v. a. Posar algunes coses demunt d' altres ab cert ordre; fer una restellera. **Hacer un rimero, apilar.** (V. FER RESTELLS).

ARRÉU. m. *Ant.* Lo que serveix pera adornar a alguna persona o cosa. **Adorno, atavío, arreo.** || *Ter.* ARADA.

ARRÉU ARRÉU. fr. Ab que 's significa que no 's mira prim en lo que un compra o esculleix, sino que ho admet tal com se va presentant. *Sin escoger.*

A TOT ARRÉU O PER TOT ARRÉU. m. adv. Ont se vulla. *Por doquiera, donde quiera, doquiera.*

UNA PER ALTRA Y DÓS ARRÉU. fr. *Una por otra y dos al golpe ó vez*

ARRÉU. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Isil, prov. de Lleida. || — (ESTANYS D'). *Hidrog.* Son situats en la Vall d' Arán. || — (HURQUETA D'). Collet divisori d' aiguavessants del riu Malo y del barranch d' Arréu (2.378 m.) per ell passa la frontera de la Vall d'Arán.

ARRÉUS. m. pl. Tot l' armeig o aparells necessaris pera fer alguna cosa. **Arreos, aparejos.** || Vestits, adornos, etc. **Arreos.**

DONAR ELS ARRÉUS. fr. Subministrar lo necessari pera fer alguna cosa. *Dar recado.*

ARREVEURE. fr. Saludo que 's fá al despedirse d' algú. **Con Dios, hasta luego.**

¡ARRI! Veu que s' usa pera fer caminar les cavalcadures. **¡Arre!** || Interj. que s' usa pera expressar que no creyém lo que 'ns conten. **Más acá hay posada.** || *Expr. fam.* Ab que 's mana a algú que se 'n vagi. **¡Alto de ahí! ó ¡Fuera de aquí!.**

DIR TAN AVIAT ARRI CÒM XO. *Loc.* No ésser conseqüent en lo que 's diu. *Decir unas veces cesta, otras ballesta.*

ARRI, ARRI. mod. adv. Ab que 's reprén la importuna repetició d' alguna cosa. *Otra al dicho, Juan de Coca.*

ARRIÁ, NA. adj. Qui segueix els erros d' Arrio y el qui pertany a la seua secta. **Arriano.**

ARRIADA. f. L' acte d' arriar un nombre més o menys crescut de bestiar que pastura a un camp, pera menarlo a algún altre punt. **Arreada.**

ARRIALLAMENT. m. *Ant.* Rialla descompassada. **Carcajada, risotada.**

ARRIALLAT, DA. m. y f. *Ant.* Rialler. **Risueño.**

ARRIANISME. m. La secta y heretgía d' Arrio, heretge del sigle IV. **Arrianismo.**

ARRIAR. v. a. Fer caminar a les cavalcadures. **Arrear.** || *Náut.* Baixar les veles o banderes. **Arriar.** Allargar, afluixar un aparell o corda qu' está tivanta. **Arriar.** || *Art. y of.* Dónar corda, afluixantla, pera baixar un obgecte. **Arriar.**

ARRIAT, DA. p. p. **Arriado.**

ARRIATA. f. RIATA.

ARRIBADA. f. y

ARRIBADAMENT. m. L' acte d' arribar algú a un paratge determinat. **Llegada, arribo.** || El de la nau al port. **Arribada, arribaje.**

ARRIBAR. v. n. Entrar la nau al port. **Arribar. aportar.** || Entrar a qualsevol paratge el qui vé d' un altre. **Llegar.** || Refugiarse la nau per algún perill a un port ont no 's dirigía. **Arribar** || Bastar, durar; y axís se diu: *el diner no arribará pera pagar tots els deutes.* **Llegar, alcanzar** || Durar fins a temps determinat, còm: *aquest malalt fará prou si arriba al diumenge.* **Llegar, alargar.** || Entendre, compendre. **Alcanzar.** || Vindre 'l temps d' ésser, sufrir o fer alguna cosa. **Llegar.** || Conseguir lo que 's preté. **Llegar á alcanzar.** || Allargar fins a certa distancia alguna cosa, còm: *la vista, el tret*, etc. **Alcanzar.** || Importar, costar alguna cosa a cert preu. **Llegar, subir.** || Tocar alguna cosa a cert terme, còm: *la capa li arriba als talons.* **Llegar, alcanzar.** || Junt ab altres verbs prén la significació d' ells, còm: *si ho arriba a sapiguer.* **Llegar.** || Anar a alguna part per alguna diligencia. **Llegarse.** || Veure 'l fí de lo que 's desitja. **Arribar.**

ARRIBAR A TU PER TU. fr. ARRIBAR PER ENLLÁ.

ARRIBAR AL CAP. fr. *Llegar á las malas.*

ARRIBAR A MISSES DITES O A ÚLTIMES CANADELLES. fr. *Fam.* Arribar tart a algún convit o funció. *Llegar á los anises.*

ARRIBAR MÒLT MAL. fr. y

ARRIBAR MÒLT PER ENLLÁ. fr. Estar el malalt en greu perill. *Llegar al cabo ó á las puertas de la muerte.*

ARRIBAR PER ENLLÁ. Arribar algún negoci al major apreto. *Llegar á las dagas.* || Insultarse 'ls que 's barallen, dientse paraules injurioses. *Llegar á tu por tu. Arrojémelas, y arrojéselas.*

ARRIBAR POCH ENLLÁ. fr. ARRIBAR A POCH.

ARRIBAR PRIMER. fr. Acudir avans que 'ls altres al lloch de reunió. *Ganar la palmatoria o palmeta.*

ARRIBAR Y MOLDRE. *Loc. fam.* y

ARRIBAR Y ENGRANAR. *Loc. met.* Explica la brevetat ab que 's logra alguna cosa. *Llegar y besar el santo.*

NO ARRIBAR A LA SOLA DE LA SABATA. fr. *Met.* Denota la excessiva diferencia que hi há d' una persona a una altra. *No llegar al zancajo ó á la suela de su zapato.*

NO ARRIBAR A MÉS O MÉS ENLLÁ fr. ARRIBAR A POCH.

SI ARRIBA, NO ARRIBA, O SI ARRIBA NO BASTA. *Expr.* Denota que una cosa és tan escassa, que 'n prou feines n' hi há prou pera lo que há de servir. *Si alcanza no llega.*

ARRIBARSE. v. r. Anar a alguna part no gaire lluny. **Llegarse**

ARRIBAT, DA p. p. **Llegado.**

BEN ARRIBAT SIAU. *Expr.* Ab que 's desitja la felís arribada d' algú. *Bien venido seas.*

ARRIBO. m. Arribada.

ARRIMADA. m. Al joch de les botxes, el lloch mòlt arrimat al bolitj. **Arrime.**

ARRIMADERA. f. L' adorno de tela o estora fina que 's posava a les parets dels estrados, desde terra fins a uns sis pams. Avui se fá de pintura. **Frisos y arrimadillo.**

ARRIMADERO. m. *Prov.* Estora que 's posa a les cambres, clavada a la paret. **Arrimadillo.**

ARRIMADET. dim. de arrimat. ACOSTADET.

ARRIMADURA f. y

ARRIMAMENT. m. L' acció y efecte de arrimar. **Arrimadura**

ARRIMAR. v. a. Acostar una cosa a un' altra. **Arrimar, acercar,** || ARRACONAR, 2, 3, 4. || ESTREVAR. || *Náut.* Acostar una embarcació a qualsevulla part. **Acostar.** || Juntar una cosa a un' altra. **Allegar.**

ARRIMAT, DA. p. p. **Arrimado**

ARRIMAT A LA SEUA. *Loc.* Tossut. *Cerrado como pie de muleto.*

ARRIMBLARSE. v. a. *Ter.* ACOSTARSE, ARRAMBLARSE.

ARRIPAR. v. n. *Ant.* ARRIBAR.

ARRISCADAMENT. adv. m. Ab perill. **Arriesgadamente.** || Atrevidament. **Arriscadamente.**

ARRISCADÍSSIM, A. adj. sup. **Arriscadísimo.**

ARRISCADOR, A. adj. Qui arrisca. **Arriesgador.**

ARRISCAMENT. m. ARRISCH.

ARRISCAR. v. a. Posar en perill alguna cosa También s' usa còm recíproch. **Arriesgar, aventurar.**

ARRISCARSE. v. r. **Atreverse.**

QUI NO S' ARRISCA NO' N PISCA. *Ref.* Adverteix que mòltes vegades és necessari exposarse a algún perill pera conseguir alguna cosa. *Quien no se aventura no pasa la mar; al osado la fortuna le da la mano.*

ARRISCAT, DA. p. p. **Arriesgado.** || adj. Atrevit. **Osado, arriscado.**

ARRISCATS. pl. Joch de nois, que consisteix en dividirse els jugadors en dos escamots, posats l' un devant de l' altre, deixant cert espai entre 'ls dos, sortintne un o més de cada part, pera empaitarse y y veure qui pot agafar al altre. **Marro**

ARRISCH. m. Exposició atrevida y perillosa **Riesgo.** || ATREVIMENT.

ARRISSAR. *Náut.* Plegar, baixar les veles. **Arrizar.** || Assegurar o lligar ab cordes alguna cosa pera resistir al balans de la nau. **Arrizar, trincar, alotar.**

ARRISSAT, DA. p. p. **Arrizado.**

ARRITJOLS. m. pl. *Ter. Bot.* ARÍNJOLS.

ARRÓ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de les Bordes, prov. de Lleida.

ARROBA. f. Pés de vint y sis lliures de dotze unses cada una. **Arroba.**

CONTAR PER ARROBES. fr. *Met.* Ponderar mòlt. *Echar por arrobas.*

EL MAL VÉ A ARROBES Y SE 'N VA A UNSES. *Ref.* Denota que 'ls mals venen de prompte y se 'n van ab mòlt espai. *El mal entra á brazadas y se va á pulgadas; los males entran por arrobas y salen por adarmes.*

TRES QUINTARS FAN DOTZE ARROBES, COMPTES VELLS BARALLES NOVES. Aforisme ab que 's significa que pera evitar discussions deuen pagarse els comptes còm més aviat millor, o també que quan els negocis están mòlt embrollats s' ha de pendre nou partit: *A cuentas viejas, barajas nuevas*

ARROCAR. v. a. *Ant.* Fer troços. **Despedazar, hacer pedazos.**

ARROCINAT, DA. adj. Semblant al rocí. **Arrocinado.**

ARRODELLAR. v. a. *Ant.* Cubrir, defendre, escudar ab la rodella. **Arrodelar.**

ARRODONIMENT. m. L' acció y efecte d' arrodonir. **Redondeamiento.**

ARRODONIA. v. a. Posar rodona alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Redondear.**

ARRODONIRSE. v. r. Reduir els gastos a lo que dóna la venda. **Redondearse, recogerse, ceñirse.** || *Met.* Descarregarse dels seus cuidados, deutes o dependencies. **Redondearse.**

ARRODONIT, DA. p. p. **Redondeado.**

ARROENTAMENT. m. ENROGIMENT.

ARROGACIÓ. f. L' acció d' arrogar y arrogarse. **Arrogación.** || *For.* Afillament **Arrogación, adopción.**

ARROGADOR, A. m. y f. Qui s' arroga o apropía alguna cosa. **Arrogador.**

ARROGANCIA. f. Orgull, insolencia, superbia. **Arrogancia, altanería.** || Garbo, bissarría. **Arrogancia, bizarría.**

ARROGANT. adj. Orgullós, insolent. **Arrogante, altanero.** || Valent, briós. **Arrogante.** || Galant. **Arrogante, gallardo.**

ARROGANTÍSSIM, A. adj. sup. **Arrogantísimo.**

ARROGANTMENT. adv. m. Ab arrogancia. **Arrogantemente.**

ARROGARSE. v. r. Atribuirse, apropiarse algunes coses immaterials, còm: *facultats, jurisdicció,* etc. **Arrogarse.**

ARROGAT, DA. p. p. **Arrogado.**

ARROJAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats Llensar, enjegar. **Arrojar.** || *Ant.* ARRUIXAR.

ARROMANSAR. v. a. *Ant.* Posar en románs lo qu' está escrit en altra llengua **Romancear, romanzar.**

ARROMANSAT, DA. p. p. **Romanceado.**

ARRONSAMENT. m. L' acció de retirarse y apretarse entre si les parts d' un còs elástich. **Contracción, encogimiento.** || *Anat.* L' acció de retirarse 'ls nirvis. **Contracción, crispadura.**

ARRONSAR. v. a. Retirar comprimint. **Encoger.** || *Náut.* Alsarse la nau, y pujar les áncores a les taules de guarnició. **Arrozar.**

ARRONSAR LES ESPATLLES. fr. *Met.* Fer ab les espatlles cert ademán d' indiferencia o dupte. *Encogerse de hombros.* || Deixar sense resposta alguna pregunta o petició. *Eneogerse de hombros.*

ARRONSARSE. v. r. Reduirse de volum sense disminuir de pés. **Encogerse y acurrucarse si és al llit.** || *Fam.* MORIR.

ARRONSAT, DA. p. p. **Encogide, acurrucado.**

ARRONYONAT, DA. adj. En forma de ronyó. **Arriñonado.**

ARROP. m. El most bullit fins a adquirir la consistencia del aixarop, y se solen coure ab ell algunes fruites, còm: *tallades de meló, pomes,* etc. **Arrope.** || El de mores. **Diamorón, arrope de moras.**

ARRÓS. m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les gramínees que 's conreua dins de l' aigua; té 'ls tanys llarchs y les fulles llargues y estretes, les flors formant panolla y 'l gra oval, blanch y farinós. **Arroz.** || — DE BRUIXA, DE PARDAL y DE PARET V. CRESPINELL BLANCH. || — DE SECÁ. Varietat d' arrós que 's cría en terres secanes. *Arroz de secano.* || — SILVESTRE. *Arocia.*

Espiga d' arrós

ANAR D' ARRÓS. fr. Tindre alguna cosa a costa de altres. *Ir de gorra.*

ARRÓS, CATARINA, QUE LA CARN EMBAFA. *Ref.* GIRÉM DE FULL, etc.

ARRÓS, PEIX Y PEBROT VOLEN EL VI BEN FORT. *Ref.* Denota 'l bé qu' hi va 'l vi ab dites coses. *El arroz, el pez y el pepino nacen con agua y mueren con vino.*

ARRÓS Y LA GALLINA A LA OLLA. fr. Ab la que s' alaba lo bo d' algún dinar. *Arroz y gallo muerto.*

L' ARRÓS FÁ 'L VENTRE GROS Y LA PANXA LLISA. *Ref.* Denota 'ls bons efectes de l' arrós.

FER L' ARRÓS A ALGUNA. fr. Festejar. *Cortejar, hacer el amor.*

ARRÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Esterri de Cardós. prov. de Lleida. || — Y VILA. Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Viella. Es a la Vall d' Arán, a la dreta del Garona, y té 307 hab.

ARROSSAIRE. m. Se diu d' aquell que té per costum o és mòlt aficionat a menjar y divertirse a costa d' altres. **Gorrero.**

ARROSSAL. m. Camp sembrat d' arrós. **Arrozal.**

ARROSSEGAR. v. a. Portar per terra alguna persona o cosa tirant d' ella. **Arrastrar.** || *Met.* Emportarse derrera d' un o fer qu' un altre sigui del seu parer. || Anar alguna cosa fregant per terra. **Arrastrar.** || Caminar arrastrant els peus **Arrastrar los pies.**

ARROSSEGARSE. v. r. Anar per terra a rossegons o còm els reptils. **Arrastrarse.**

ARROSSEGAT, DA. p. p. **Arrastrado.**

ARROSSER. m. Qui conreua o vén arrós. **Arrocero.** || Aficionat a menjar arrós. **Arrocero.** || ARROSAL.

ARROSTIR. v. a. *Ant.* ROSTIR.

ARRUAR v. a. Acte de moure's y acostarse unes coses ab altres. **Juntarse, apiñarse.**

ARRUÉ (Leandre). *Biog.* Bisbe de Jaro (Visayas, Filipines). Era fill de Catalunya y va morir a aquella regió d' Oceanía a les derreríes del any 1897. Era frare agustí reformat y va ocupar aquella Seu l' any 1885, després de la mort del reverendíssim senyor Cuartero, primer bisbe de Jaro.

ARRUF. m. *Mar.* Corbatura que 's dòna a les cubertes d' un barco longitudinalment, quedant l' arch cap avall, de modo que 'ls extrems de popa y proa siguin més alts que 'l mitj. **Arrufo.**

ARRUFADURA. f. *Náut.* Corbatura de la proa y popa cap amunt. **Arrufadura.**

ARRUFAMENT. m. *Ant.* ERISSAMENT.

ARRUFAMENT DE NAS. Senyal de repugnancia o disgust que 's fá ab el nas. *Refunfuñadura, refunfuño.*

ARRUFAR. v. a. Fer arrugues a la roba, cresparla. **Alechugar.** || *Náut.* Arquejar. **Arrufar**

ARRUFAR EL NAS. fr. *Met.* Mostrar desdeny o repugnancia. *Torcer las narices ó el gesto.*

ARRUFARSE. v. r. *Ant.* ERISSARSE.

ARRUFAT, DA. p. p. ERISSAT.

ARRUGA. f. El doblech o plech de la pell, ordinariament per efecte de la etat. **Arruga.** || Els plechs que fá 'l vestit per estar mal cosit. **Fuelles.** || Els plechs que fá la roba a causa d' ésser mal plegada. **Arruga.**

ARRUGAMENT. m. L' acció y efecte d' arrugar o arrugarse. **Arrugamiento.**

ARRUGAR. v. a. Fer arrugues. També s' usa còm recíproch. **Arrugar.** || **Crespar.**

ARRUGARSE. v. r. *Fam.* Morir. **Arrugarse.**

ARRUGAT, DA. p. p. **Rugoso, arrugado.**

ARRUGAT. m. *Bot.* URÓ.

ARRUJA (Plá d'). *Geog.* Situat en la Vall d'Arán prop de la serra de la Bacanera.

ARRUIXADAMENT. adv. m. Valentment, atrevidament. **Arrojadamente.**

ARRUIXADESA. f. *Ant.* ATREVIMENT.

ARRUIXADOR, A. m. y f. Qui arruixa. **Rociador.** || m. El dels surtidors. **Girándula.** || Útil de llauna que serveix pera arruixar. **Regadera.** || *Ter.* Ventall fet de tiretes de paper. ESPANTA MOSQUES.

ARRUIXAMENT. m. L' acció d' arruixar. **Rociada.**

ARRUIXAR. v. a. Mullar alguna cosa de modo que l' aigua caigui escampada. **Rociar.** || Salpicar ab un glop d' aigua alguna cosa, còm: *la roba que s' ha de planxar.* **Espurriar.** || *Ant.* LLENSAR. || *Ter.* Fer fugir les mosques. **Espantar las moscas.**

ARRUIXAT, DA. p. p. **Rociado.** || adj. Atrevit, intrépit. **Arrojado.**

ARRUMBOJAR. v. a. *Ter.* ARRAMBLAR.

ARRUNAR. v. a. Espatllar, assolar algún edifici. **Arruinar.** || Destruir, malmetre la gent de guerra 'ls edificis y tot lo que trova al camp enemich. **Talar, arruinar.** || Fer mòlt de mal o perjudici, sobre tot en materia d'hisenda o interessos. **Arruinar.** || *Met.* Llensar a perdre a algú. **Echar por puertas, arruinar.**

ARRUNARSE. v. r. Malmetre la propia hisenda. **Perderse, arruinarse.**

ARRUNAMENT. m. Acte y efecte d' arrunar. **Arruinamiento.**

ARRUPIRSE. v. r. Posarse arronsat còm un capdell pera tindre menys de fret o fer menys de bulto. **Encogerse, acurrucarse.**

ARRUPIT, DA. p. p. **Encogido, acurrucado.**

ARRUSSÓ. m. *Ter.* FARINETES.

ARS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell. És a la vora del riu Santa Magdalena y té 250. hab. || — (COLL D'). *Geog.* És situat en la divisoria d'agües de l' Ariza y del Mardás y entre'ls colls de Palomera y de Merolla. (1.150 m.)

ARS BLANCH. m. *Bot.* Mata punxosa de la fam. de les pomácees, de fulles dentades dividides en tres o cinch segments, ramells de flors blanques mòlt flairoses y fruit roig, dòls y ab un sol pinyol rodó. || — CIRER DE PASTOR. **Majuelo.** || — NEGRE. ARANYONER. || — ESPINO NEGRO. || — DE TANQUES. Mata espinosa de la fam. de les solanácees, que 's sol plantar pera impedir l' entrada a les propietats; té les fulles llargues y estretes, en forma de falques y fá un fruit aovat llargarut. *Cambronera.*

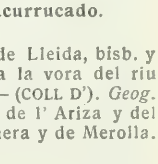
Segell d' Arseguell

ARSEGUELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell. És a la vora del Segre y té 284 habitants. || — (RIERA D'). *Hidrog.* Neix al vessant S. de la serra de Cadí; passa pe's termes d' Ansovell, Caba y Arseguell y desaigua,

uns 2 kilómetres més avall d' aquest derrer poble, a la vora del Segre.

ARSENAL. m. ADRESSANA.

ARSENIAT, DA. adj. Que conté arsénich. **Arseniado.**

ARSENIATAR, DA. adj. Se diu de les bases convertides en arseniats. **Arseniatado.**

ARSENICAL. adj. *Quím.* Pertanyent al arsénich. **Asenical.**

ARSÉNICH. m. Mineral mòlt cáustich, matzines violentes; n' hi ha de blanch, que sol ésser transparent, de groch y de roig. **Arsénico, rejalgar.** || — FERRUGINÓS. adj. Compost d' arsénich y de ferro. *Arsénico ferruginoso.* || —SULFUR m. Nòm que 's dòna als sulfurs metálichs que 's troven combinats ab certa quantitat d' arsénich. *Arsénico sulfuro.*

ARSENICITA. f. *Miner.* Arsénich de cals natural. **Arsenicita.**

ARSENÍFER, A. adj. Que conté arsénich. **Arsenífero.**

ARSÉNITS. m. pl. *Miner.* Familia que comprén tots els minerals d' arsénich. **Arsénidos.**

ARSENIUA. m. *Miner.* Combinació d' arsénich ab qualsevol cos simple. **Arseniuro.**

ARSENIURAT, DA. adj. Calificació de qualsevol metall barrejat ab arsénich. **Arseniurado.**

ARSEPÉLECH. m. m. *Ant.* ARXIPÉLACH.

ARSÓ. m. La fusta de devant o la de derrera de la sella de cavalcar. **Arzón.** || pl. En els telers de mitges dues pesses laterals, una a cada costat del teler, ont están atravessades ab la prempsa. **Arzones.**

ARSOLES (Riera d'). *Hidrog.* Petit rieral tributari de una de les vores de la riera de Baget, a la prov de Girona.

ARSOT DE TANCA. *Bot.* ARS DE TANQUES.

ARSURA. f. ARDOR.

ART. m. y f. Colecció de preceptes o regles pera fer bè alguna cosa. **Arte.** || Per antonomasia, el llibre de les regles de la gramática llatina que va escriurer Antoni de Nebrija. **Arte.** || *Met.* Industria, manya. **Arte.** || Astucia, artifici, engany. **Artificio, arte** || Filat de pescar. **Red.** || Estament, ofici. **Arte.** || Delicadesa, primor. **Arte** || pl. El curs complert de filosofía. **Artes.** || —ANGELICAL O DIABÓLICH. Art supersticiós d' apendre 'l que 's vol per medi d' un ángel o d' un mal esperit. *Arte angelical ó diabólico.* || — DE BRUIXERÍA. Malifetes que s' atribueixen a les bruixes y bruixots. *Arte de brujería.* || —D' ENDEVINAR: MÁGICA. || —DE LA TERRA, y DE PAGÉS. *Labranza, agricultura.* || —DE SANT ANSELM. Art de curar les llagues sols ab tocar les venes; és una superstició inventada per Anselm de Parma, y no per Sant Anselm, còm han dit alguns. *Arte de San Anselmo.* || — DE SANT PAU: NOTORIA. || —LLIBERAL. Lo que pertany més al ingeni que a les forses corporals, còm: *la poesia, la música,* etc. *Arte liberal.* || —MÁGICA: MÁGICA. || —MECÁNICH. Lo que necessita més de les forses del còs que del ingeni, còm: *la fustería, la ferretería,* etc. *Arte mecánico.* || —MILITAR: MILICIA. || — NOTORIA. Preparació supersticiosa de dejunis, confessions y oracions ab que falsament s' afirma poguer arribar a tots els coneixements que va tindre Salomó. *Arte notoria.*

BONES O BELLES ARTS: ART LLIBERAL.

CADA HU DE SÒN ART. *Loc.* DONAR L' ART A QUI L' HÁ.

D' ART. m. adv. *Ant.* DE MANERA.

DE MAL ART. *Loc.* En mal estat o disposició. *De mal arte.*

DONAR L' ART A QUI L' HÁ. *Ref.* Adverteix que qui entén les coses les ha de fer. *Quien las sabe las tañe; la misa dígala el cura*

EL GRAN ART. *Loc.* Per antonomasia, y podría dirse mòlt bé per ironia, la crysopeya. *La gran arte.*

MAL POT JUDICAR DEL ART QUI EN ELLA NO HI TÉ PART. *Ref.* QUE SAB EL GAT DE FER CULLERES.

NO ES ART DE PANE QUÆRENDO. *Loc.* QUE TÉ QUE VEURE 'L CUL AB LES QUATRE TÉMPORES.

NO SER O NO TINDRE ART NI PART. fr. No tindre interés en alguna cosa o estarne enterament exclós. *No tener arte ni parte.*

PER ART DEL ENCANTAMENT. *Loc. fam.* Sens saber còm ni còm no; per medis ocults y extraordinaris. *Por arte de birlibirloque*

PER ART DEL DIABLE. *Expr.* Per medi que sembla fora del ordre natural. *Por arte del diablo*

QUI TÉ ART VA A QUALSEVOL PART. *Ref.* Ensenya quan útil es tindre un ofici pera guanyarse la vida. *Quien tiene arte va por toda parte.*

TIRAR L' ART. Pescar ab ell. *Tender las redes.* || fr. *Met.* Fer totes les diligencies pera conseguir algún fi. *Echar la red.*

ARTÁ. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part jud. de Manacor; és a la vora de la riera de Canyamel y té

Vista de les coves d' Artá

5,816 hab. || —(COVES DE). Encare qu' emplassades al terme de Capdepera, s' anomenen d' Artá, per ésser aquest el punt desde ont s' hi endressa el camí pera visitarles. Desde la vora del mar a la vall de la Nyana, fa vía a la remarcable cova, un viarany. La boca de ella s' ovira desde lluny, pasantshi per una escala

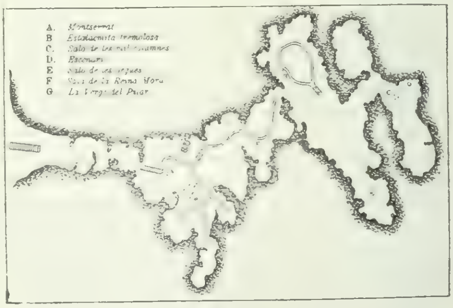

Plan de les coves d' Artá

d' obra. La extensió a recorre es d' uns 300 metres, poguents'hi admirar en les diverses grutes en que apareixen repartides, exemplars d' estalactites y altres petrificacions sorprendentes, éssent els llochs més notables, els anomenats les estatues dels cassadors, estalagmites precioses, la pedra de la lleona, els surtidors, els cambins, el quarto dit del trono, la sala de mil columnes, el monolit conegut per la gran columna, la Sala de la Reina Mora, el Montserrat, etc.

ARTAJ. *Geog.* Aldea del terme d' Andilla, prov. de Valencia.

ARTANA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb.

de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la vora de la riera del seu nóm y té 2,769 hab.

ARTECH. m. *Ant.* ARTER, ASTUT.

ARTEFACTE. m. Producte mecánich fet a alguna fábrica. **Artefacto.**

ARTELL. m. *Ant.* Garra, ungla afilada. **Garra.**

ARTEMÍ. n. p. **Artemio.**

ARTEMISSA. f. *Bot.* **Altimira.**

ARTEMISSIUM. *Geog. ant.* Un dels nóms de Denia, prov. d' Alacant, en temps dels romans.

ARTER. m. *Ant.* Manyós, astut. **Artero.** || Mentider. **Engañoso, falaz.**

ARTER, ARTER, PERO MAL CAVALLER. *Ref.* Reprén als que 's valen d' astucies pera enganyar als altres. *Artero, artero, pero mal caballero.*

ARTEREURISME. m. *Patol.* Dilatació d' una arteria contra natura. **Artereurismo.**

ARTERIA. f. *Anat* Conducte que reb la sanch del còr, y la porta a totes les parts del còs, a diferencia de la vena, que fa tot el contrari. **Arteria.** || *Anat.* ARTICULACIÓ, 1.

ASPRA ARTERIA. Part de l' orgue de la respiració. *Áspera arteria ó traquearteria, caña del pulmón.*

ARTERÍA. f. ART, ASTUCIA.

ARTERÍACH, CA. adj. *Med.* Remei contra les malaltíes de la tráquea y de la laringe. **Arteríaco.**

ARTERIAL. adj. *Anat.* ARTERIÓS || S' aplica a la sanch roja de les arteries; a les venes que contenen sanch d' igual color y a un lligament o canal que 's tanca aixís que ix el feto a la llum. **Arterial**

ARTERIALISAR. v. a. Convertir la sanch venosa en arterial. **Arterializar.**

ARTERIÉCTASIS. f. *Med.* Dilatació d' una arteria. **Arteriéctasis.**

ARTERIETA. f. dim. **Arteriola**

ARTERIOCALASIA. f. *Patol.* Atonía de les arteries. **Arteriocalasia.**

ARTERIODEMO. m *Cir.* Pinsa que serveix pera lligar les arteries. **Arteriodemo.**

ARTERIOGRAFÍA. f. Descripció de les arteries. **Arteriografía**

ARTERIOPITUITÓS, A. adj. y s. *Anat.* Cada un dels vasos situats en tota la extensió de la membrana mucosa pituitaria. **Arteriopituitoso.**

Segell d' Artés

ARTERIÓS, A. adj. Pertanyent a la arteria. **Arterioso.**

ARTERIOTOMÍA. f. Part de l' anatomía que tracta de la disecció de les arteries. **Arteriotomía.**

ARTERITIS. f. *Patol.* Inflamació de les arteries. **Arteritis.**

ARTÉS. *Geog.* Vila de la provincia de Barcelona; bisb. de Vich; part. jud. de Manresa. Está situada prop de la confiuencia del Riusech ab el Gavarresa. Té 2,543 habitants.

Segell d' Artesa de Lleida

ARTESA DE LLEIDA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. judicial de Lleida. És a la vora del canal d' Urgell y té 967 hab. || —DE SEGRE. Vila de la prov. de Lleida, archip. de Áger, part. jud. de Balaguer. És a la vora del Segre y té 1,736 hab.

Segell d' Artesa de Segre

ARTESÁ. m. Qui exerceix un art manual o mecánich. **Artesano.**

ARTESIÁ, NA. adj. Lo que pertany a l' Artois, antiga provincia de França. **Artesiano.** || m. Parlant de pous s' entén aquell del que obert per medi de sondes, ne surt l' aigua brollant més alta que la superficie de la terra. **Pozo artesiano.**

ARTET. m. dim **Artecillo.** || m. *Ant. mar.* Cada un dels pals que 's colocaven a la galera pera aguantar una vela horitzontal. **Filarete.**

ARTÉTICA. f. El mal de gota a les mans. **Artética, gota artética.**

ARTÉTICH, CA. adj. Qui té dolor a les articulacions, y 'ls remeis pera curarlo. **Artétrico, artítrico.**

Segell d' Artíes

ARTICH, CA. adj. Se diu del pòl septentrional y dels mars y regions que 'n son properes. **Ártico, círculo polar ártico, tierras árticas.**

ARTÍES. *Geog.* Vila de la provincia de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Viella. És a la confluencia del Valartíes ab el Garona y té 424 hab.

ARTICLE f. Part en que 's solen dividir els escrits. **Artículo.** || En els diccionaris qualsevol veu o accepció que 's defineix apart. **Artículo, acepción.** || *Gram.* És la modificativa que sense valor propi determina la paraula a la qual acompanya, o revela 'l carácter analógich de la meteixa, y son: *el, la, lo*, en singular, y *els, les*, en plural. **Artículo.** || En les capitulacions o tractats de pau cada una de les condicions que s'hi estipulen. **Artículo, pacto, condición.** || Géneros de comers. **Género, artículo.** || *For.* Excepció previa de un pledejant pera estorbar el curs de la causa principal. **Artículo.** || Cada pregunta de les que formen un interrogatori **Artículo.** || —DE FÉ. Veritat que 's deu creure còm revelada per Dèu, y proposada còm a tal per la Iglesia. *Artículo de fe.* || — DE FONDO. L' article doctrinal o de polémica que se posa al comensament o en lloch preferent dels diaris polítichs. *Artículo de fondo.* || — DE LA MORT. Els derrers moments de la vida. *Artículo de la muerte.*

FORMAR ARTICLE. fr. *For.* Introduir un incident en un plet *Formar artículo.*

FORMAR ARTICLE D' UNA COSA. fr. Contradirla. *Formar ó hacer artículo de alguna cosa.*

PER ARTICLES. fr. *Por artículos.*

ARTICULACIÓ. f. Cada junta o joch dels membres del cos humá o del dels animals. **Articulación.** || Pronunciació clara y distinta de les paraules. **Articulación.**

ARTICULACIÓ PLANIFORME. f. La formada pêl contacte de superficies planes o gaire bé planes. Altres l' anomenen *artrodia. Articulación planiforme.*

ARTICULADAMENT. adv. m. Ab pronunciació clara y distinta. **Articuladamente.**

ARTICULADOR, A. s. y adj. Qui articula. **Articulador.**

ARTICULAR. v. a. Pronunciar les paraules clara y distintament. **Articular.** || *For.* Posar en terme de prova les respostes dels testimonis. **Articular.** || **Altercar.** || adj. Lo que pertany a les articulacions, còm: *dolor articular*, etc. **Articular.**

ARTICULARSE. v. r. *Ant.* Juntarse 'ls ossos entre sí per medi de lligaments. **Articularse.**

ARTICULAT, DA. p. p. **Articulado.**

ARTICULATS. m. pl. *Zool.* Nòm d' una de les grans divisions del regne animal quin cos és fet de segments units uns ab altres o articulats. **Articulador.**

ARTICULEJAR. v a. Porfiar ab aspresa o acalorament. **Altercar** || *Ter.* ENRAONAR.

ARTICULISTA. m. Escriptor d' articles o discursos que s' inserten en qualsevol paper públic. **Articulista.**

ARTÍFICE. m. Qui exerceix algun art. **Artífice**.

ARTÍFICI. m L' art o primor ab qu' está feta alguna cosa. **Artificio, arte**. || Astucia, dissimulo, manya. **Maña, artificio**

ARTIFICIAL. adj. Lo que 's fa per art o industria del home. **Artificial**.

ARTIFICIALMENT. adv. m. ARTIFICIOSAMENT.

ARTIFICIÓS, A adj Lo fet ab artifici o primor. **Artificioso** || Manyós, astut. **Artificioso**

ARTIFICIOSAMENT. adv. m. Ab artifici. **Artificiosamente, artificialmente**.

ARTIFIL. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes quines fulles tenen botons y rams a la seua axila **Artifilo**.

ARTIGA f. La terra erma després de arrebasada y a punt de llaurar **Artiga, arrompido, noval**. || — ROMPUDA. Terra que de nou se romp, se llaura y 's sembra **Arrompido**.

TREURE ARTIGUES. fr. ARTIGAR.

ARTIGA. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. d' Arrós, prov. de Lleida. || Caseríu del dist. munpal. de Llesp, prov. de Lleida. || — DE LIN. Poblet del dist. munpal. de Vilach, prov. de Lleida. || — (MALL DEL'). Un dels cims de la Vall d' Arán. || Ribera de l'Artiga de Lin. S'origina en el plá de l'Artiga de Lin y s'anomena també Jueu, creientse que és la reaparició de l'aigua engolida en la Renclusa de toro o Embút de toro. || PUIG DE LA. — *Orog.* Puig de la frontera pirenaica, a tramontana del poble d' Espinabell, prov. de Girona. || VALL DE LA. — Vall de la part S.O. de la Vall d' Arán; recull les aigües dels vessants compresos entre 'l pich de la Ensecada y 'l de la Forcanada y baixa fins a les Bordes a la vora del Garona.

ARTIGAIRE. m. Qui treu artigues **Rompedor, roturador**.

ARTIGANS. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Arrés, prov. de Lleida.

ARTIGAR. v. a. Treure l' erm y preparar la terra pera poderla llaurar. **Artigar, romper, panificar**.

ARTIGAS. *Geog.* Caseríu del terme d' Alaró, Mallorca.

ARTIGUES. *Geog.* Caseríu del terme de Ridaura, prov. de Girona.

ARTIGUES Y FERRAGUT (Joan). *Biog.* Arabista mallorquí. Nat a Sineu l' any 1803, va morír assessinat ab altres jesuites còm ell a Madrit, l' any 1834. Savi en ciencies y llengües orientals. L' any 1824 trovantse a Madrit vàren ferlo catedrátich de llengua arábiga; havent tingut per deixebles a en Gayangos y n' Estévanez Çalderón. En 1827 era bibliotecari de Sant Isidro y prefet de l' Academia de llengües orientals. Deixá escrit el llibre: *Observaciones sobre varias antigüedades árabes de España*.

— Y SUAU (JOAN). *Biog.* Jurisconsult mallorquí. Nat a Palma l' any 1698 y mort en 1768. Als dinou anys va guanyar la cátedra de *instituta* en la Universitat de Palma, que regentá fins el 1732. Durant els cinch anys que les tropes d'en Felip V vàren allotjarse en la Universitat va donar aculliment als estudis en sa propia casa. L' any 1720 era, ademés, relator de l' Audiencia, y ab motiu de haverse alterat l' ordre a Ibissa, l' any 1734 hi va anar de jutge especial, passant catorze mesos en la tasca, qu' era difícil y compromesa, haventne eixit airós a satisfacció de tothom, apaibagant les pass'ons locals. Els mérits contrets aleshores vàren váldreli ocupar llochs públichs eminents en la illa.

ARTILLAR v. a. Armar d' artillería. **Artillar**

ARTILLER. m. Qui professa per principis teórichs la facultat d' artillería. **Artillero**. || El soldat que serveix a la artillería. **Artillero**. || Qui serveix al canó a diferencia del qui serveix al obús que 's diu *bombarder*. **Artillero**. || BOMBARDER. || — DE MAR. Classe de soldat de marina a la que s'hi puja desde mariner. *Artillero de marina*.

EL BON ARTILLER MORT AL PEU DEL CANÓ. *Loc.* EL BON SOLDAT MAI RECULA.

ARTILLERÍA. f. L' art de fabricar les armes, canons y demés enginys de guerra. **Artillería**. || Tota mena de máquines de guerra, còm: *canons, morters*, etc. **Artillería**. || El cos militar destinat a aquest servei. **Artillería**. || — DE MONTANYA. La de menor calibre, que 's pot portar a llom de les cavalcadures. *Artilleria de montaña*. || — GROSSA. La de gran calibre que s' emplea contra les fortaleses. *Artilleria de sitio*. || — VOLANT. La servida per artillers montats. *Artilleria de á caballo ó ligera*.

APUNTAR TOTA L' ARTILLERÍA. *Met.* Fer tot l' esfors possible pera conseguir alguna cosa. *Asestar toda la artilleria*.

ARTIMANYA. f. Artifici o astucia pera enganyar. **Artimaña**

ARTIMÓ. m. *Náut.* Vela llatina o triangular que 's colocava al pal més proper de la popa o timó. **Artimón**. || BORT. Vela mòlt gran que 's posava a l' entena de la galera, quant el vent era poch y 'l temps bó.

ARTISA. m. *Ant.* ARTESÁ.

ARTISTA m. Quí exerceix alguna de les belles arts. **Artista**.

ARTISTAMENT. adv. m. *Ant.* ARTIFICIOSAMENT.

ARTÍSTICAMENT. adv. m. D' una manera artística. **Artísticamente**.

ARTÍSTICH, CA. adj Pertanyent a les arts, especialment a les anomenades belles o nobles. **Artístico**.

ARTIT adj. *Ant.* DILIGENT.

ARTÓ. m. *Ter.* Nòm que donen a Palamós a un filat pera pescar. **Artó, artón**.

ARTRITIS. f. *Patol.* Malaltía de les articulacions, poagre. **Artritis**.

ARTRITÓMETRE. m. *Patol.* Instrument que serveix pera examinar en la orina d' una persona artrítica quina mena de poagre pateix. **Artritómetro**.

ARTROCACOLOGÍA. f. Tractat sobre les dislocacions espontánees **Artrocacología**.

ARTROCASIS. f. Caries de les superficies articulars. **Artrocasis**.

ARTROFLOGOSIS. f. *Patol.* Inflamació d' una articulació. **Artroflogosis**.

ARTROGASTRE. adj. Que té 'l ventre articulat. **Artrogastro**.

ARTRONCH. m. *Patol.* Inflor de les articulacións. **Artronco**.

ARTROPNOSIS. f. *Patol.* Supuració de les articulacións. **Artropnosis**.

ARTS. f. pl. Conjunt de travalls a que 's dedica l' home. **Artes**. || — DECORATIVES. Les que tenen per obgecte fer agradables a la vista els utensilis usuals, els mobles que 'ns rodegen, la casa en que vivím, etc, etc. En realitat no hi há cap art que no sigui decorativa *Artes decorativas*. || — DEL DIBUIX. Comprenen la pintura, l' esculptura y l' arquitectura. *Artes del dibujo*. || — INDUSTRIALS. v. ARTS DECORATIVES. || — LLIBERALS. Les que requereixen més principalment l' us de la inteligencia. *Artes liberales*. || — MECÁNIQUES. Aquelles a les que s' hi aplica més principalment el travall manual o les máquines. *Artes mecánicas*. || — SUMPTUARIES. Les que 's refereixen als vestits, mobiliari, arreus de les cavallerías, armes, veículs, etc. *Artes suntuarias*.

ARTUR. m. *Astron.* Estrella fixa de primera magnitut de la constelació del Bootes. **Arturo**. || m. Nòm d' home. **Arturo**.

ARUGA. f. Insecte de cos cilíndrich y llargarut compost de dotze anelles, que viu a les plantes y als arbres féntloshi mòlt de mal. També s' aplica a altres insectes. **Oruga**.

ARUGA DE PÍ. Cuca roja un poch peluda que 's cría als pins en unes bosses que semblen fetes de tara-

nyines y que, al sortir d' elles, devoren en pochs díes totes les fulles del arbre. *Oruga del pino*.

ARUNDINÁCEES. adj. *Bot*. S' aplica a les plantes que tenen forma de canya. **Arundináceas**.

ARÚS Y ARDERIU (Rosendo). *Biog*. Escriptor y filantrop, natural de Barcelona (1844 a 1891). Dels seus cabals, se fundá al morir ell a la seua ciutat natal la Biblioteca del seu nòm y la Casa Consistorial y Escoles Públiques del Hospitalet, al Plá de Barcelona, y les de Das, — a la Cerdanya, — de ont eran fills respectivament els seus pares. Arús es autor de bona quantitat de composicións catalanes y castellanes pera 'l teatre; escrigué bastant en periódichs. Va ésser secretari del primer Congrés catalanista (1880). És autor del llibre *Cartes a la dona* (Nova York, 1877) y junt ab en Bartrina (J.) va escriure la bromada popular *El nuevo Tenorio*.

Rosendo Arús y Arderiu

ARÚSPICE. m. AGORER.

ARVELLA (Port de la). *Orog* Port de la frontera septentrional d' Andorra.

ARVELLES. f. *Ant* VESSES.

ARVÍCOLA. adj. *Zool*. Que viu als sembrats. **Arvícola**.

ARVICULTURA. f Conreu dels cereals. **Arvicultura**.

ARXÍ. m. Mida que usen els xinos pera les teles y es de noranta tres centímetres. **Archín**.

ARXIACÓLIT. m. Primer acólit, quefe dels acólits. **Archiacólito**.

ARXICANCELLER. m. *Ant*. Gran, o primer canceller. **Archichanciller**.

ARXICONFRARÍA. f. Societat de persones piadoses, que 's reuneixen pera practicar algunes devocións. **Archicofradía**.

ARXIDIACA. m. El cap encarregat dels diaques d' una iglesia y de distribuir les almoines als primitius temps del cristianisme. **Archidiácono**. || El diaca que serveix més immediatament al prelat que celebra de pontifical. **Archidiácono**.

ARXIDIOCESSÁ. adj. y s. Dependent, pertanyent o relatiu a un arquebisbe. **Archidiocesano**.

ARXIDUCAL. adj. Lo pertanyent o relatiu al arxiduch o al arxiducat. **Archiducal**.

ARXIDUCAT. m. La dignitat y territori del arxiduch. **Archiducado**.

ARXIDUCH. m. En un principi era un duch revestit de més autoritat que 'ls altres. Avui es dignitat del soberá d' Austria, y titol de tots els seus fills concedit ademés a altres dels seus parents. **Archiduque**.

ARXIDUQUESA. f. La muller, la filla o la germana del arxiduch. **Archiduquesa**.

ARXIMÁGICA. f. Part de l' alquimia que tracta dels medis de fer l' or. **Archimágica**.

ARXIPÉLACH. m. Part del mar poblada d' isles. Per antonomasia s' anomena aixís'l mar el Egéu, situat entre Grecia y Assia. **Archipiélago**.

ARXIPRESTRAT. m. La dignitat d' arxipreste y 'l territori de la seua jurisdicció. **Archiprestazgo, arciprestazgo**.

ARXIPRESTRE. El principal dels preberes. És dignitat. **Arcipreste**.

ARXITRÁU. m. *Ant*. **Arquitráu**.

ARXIU. m. Llóch ont se guarden separadament y ab seguretat papers y documents de importancia **Archivo**. || *Met*. La persona a qui 's confía lo més reservat. **Archivo**.

ARXIVAR. v. a. Posar alguna cosa a l' arxiu pera guardarla. **Archivar**.

ARXIVAT, DA. p. p. **Archivado**.

ARXIVER. m. Qui té al seu cárrech algún arxiu. **Archivero, archivista**.

ARXIVOLTA. f. *Ant*. ARQUIVOLTA.

AS. prep. *Ant*. A. || Als jochs de cartes, la primera de cada coll. **As**. || *Ter*. Joch. **Burro**. || El total de la heretat. **As**.

EN TOT TROVA UN SIS O AS. fr. *Fam*. S' aplica al qui a tot hi trova faltes o que dir. *En todo tiene que decir*.

FER ASOS. fr. *Met*. Eixir mal alguna cosa, o no lograr lo que 's pretén. *Echar azar*.

L' AS D' OROS NO 'L JUGUEN BOBOS. *Ref*. Adverteix que pera qualsevulla cosa, per fácil que semblí, es precís tindre inteligencia. *As de oros no le juegan bobos*.

As d' un joch de cartes catalá. (Museu de Barcelona)

ASABORIJA. f. *Bot*. SAJULIDA.

ASALONGA. *Geog*. Poble de la Vall d' Andorra; és a la vora de la ribera d' Ordino y pertany a la parroquia d' aquest nôm

ASATS. adv. m. *Ant*. Mòlt, ab abundor. **Asaz**.

ASBAGENAR. v. a. *Ant*. Coure la vianda deixantla mitj crua y sense assaonar. **Salcochar, sancochar**.

ASBAGENAT, DA. p. p. **Salcochado**.

ASBALAIRSE. v. n. *Ant*. Quedarse sense sentits. **Pasmarse**.

ASBERCH. m. Armadura del pit. **Peto**.

ASBERGINAR. m. Vegis ALBERGINAR.

ASBERGINIA. f. Ve is ALBERGINIA.

ASBERGINIERA f. Vegis, ALBERGINIERA.

ASBEST. m. *Miner*. AMIANT.

ASBLAMAR v. a. *Ter*. SUPTAR.

ASBLAMAT, DA, p p SUPTAT.

ASBRONCAR. v. y derivats **Esbroncar**.

ASCABRANTAR. v. a. *Ant*. **Consternar**.

ASCADARCHS. *Geog*. Caseríu de Astoll, prov. de Girona.

ASCALLADES. f. pl. *Bot*. FUSELLADES.

ASCAMPAR. v. a. *Ant*. y 'ls seus derivats. **Escampar**.

ASCANI. n. p. Nòm d' home. **Ascanio**.

ASCANI. *Biog*. Tarragoní, metropolitá de la seua ciutat natal, en el derrer ters del sigle V. Se va distingir per humil y piadós. La fama del seu zèl pera mantindre la puresa de les doctrines y la disciplina de la Iglesia se veu ben manifesta en les dues cartes dirigides per ell al Sant Pare Hilari a propósit d' actes comesos per Silvani, bisbe de Calahorra y per Nundinari, bisbe de Barcelona, llegides abdues al Concili romá del any 465, de qui meresquéren la més plena conformitat.

ASCÁS *Geog*. Caseriu de la Vall d' Andorra, parroquia de La Massana.

ASCENCIO, (Joseph). *Biog*. Pintor y gravador valenciá de finals del sigle XVIII y comensaments del XIX. L' any 1783 va guanyar per concurs el cárrech de mestre de gravat de l' Academia de San Fernando

de Madrit, y per una obra de caligrafía el rei el va nomenar gravador de Cambra.

ASCENDENCIA. f. La serie de pares y avis de qui descendeix cada hu. **Ascendencia**.

ASCENDENT, A. adj. El pare o avi de qui descendeix algú. **Ascendiente.** || Predomini o autoritat sobre algú. **Ascendiente.**

TINDRE MÒLT D' ASC NDENT. fr. ÉSSER L' AMO DE L' AUCA.

ASCENDRE v. a. *Ant.* ENCENDRE.

ASCÉNS. m. Adelantament o promoció a major dignitat. **Ascenso.**

ASCENSIÓ. f. L' acció de pujar. **Ascensión.** || Per antonomasia, la de Jesucrist al cel y la festa anyal en que 's celebra aquest misteri. **Ascensión.** || ASSUMPCIÓ. || —OBLIQUA. *Astron.* L' arch de l' equador, comprés desde 'l principi del signe Aries cap al Orient fins a aquell punt que neix o arriva al horitzó al meteix temps que l' astre en l' esfera obliqua. *Ascensión oblicua* || — RECTA. *Astron.* L' arch de l' equador comprés entre 'l príncipi d' Aries y 'l punt qu' arriva al horitzó al meteix temps que l' astre en l' esfera recta, o bé 'l meridiá en qualsevol esfera. *Ascensión recta.*

PER L' ASCENSIÓ CIRERETES A ABUNDÓ. *Ref.* Significa que per tal diada abunda ja mòlt aquella fruita. *Por la Ascensión cerecitas á montón.*

PER L' ASCENSIÓ CORTINA AL BALCÓ. *Ref.* Significa que per tal temps comensa ja a fer calor.

ASCENSIÓ. *Orog.* Cim de 1, 300 met. demunt el nivell del mar que hi ha a la vora de Camprodón, prov. de Girona.

ASCENSIONAL. adj. *Astron.* Lo pertanyent a la ascensió. **Ascensional.**

ASCERIS. *Geog. ant.* Nòm de Calaf en temps dels romans.

ASCETA. m. Qui 's dedica a la perfecció cristiana. **Asceta.**

ASCETERI. m. Lloch retirat y solitari ont els ascetes s' entragaven a llurs contemplacions y exercisis de pietat. **Asceterio.**

ASCÉTICH, CA. adj. S' aplica als que 's dediquen a la práctica y exercici de la perfecció cristiana, y als llibres y escriptors que 'n tracten. **Ascético.**

ASCETISME. m. Vida contemplativa, rigidesa, escrupulositat sobre les coses mundanes portada al derrer extrém. **Ascetismo.**

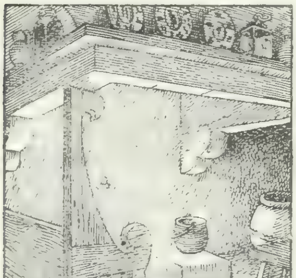
Ascó de masía

ASCIENSAT, DA. adj. **Sesudo.**

ASCLADOR. m. *Ter.* ESTELLADOR.

ASCLAR. v. a. *Ter.* ESTELLAR.

ASCLE. f. *Ter.* **Estella. Astilla.**

QUI TÉ TRONCH FÁ ASCLES *Ref.* Vol dir que qui té medis pera fer una cosa pot ferla sense cap impediment.

UN ASCLE NO FÁ FOCH, NI DUES TAMPOCH. *Ref. Una flor no hace primavera ó una golondrina no hace verano.*

ASCLÓ. m. *Ornit.* Aucell. BOTIGUER

ASCO. m. Alteració del ventrell causada per una cosa repugnant que provoca 'l vómit. **Asco, arcada, náusea.** || *Met.* Disgust fastigós que causa el mal olor o qualsevulla cosa. **Asco, fastidio, náusea.** || *Ant.* ROT, VENTOSITAT.

FER ASCO. fr. *Met.* Fer fástich, o ésser indecent o despreciable alguna cosa. *Hacer ascos, ser un asco.*

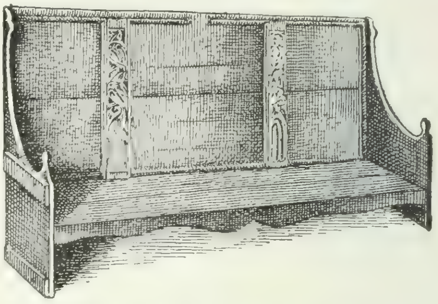
Ascó del sigle XVI. (Museu de Vich)

FER ASCOS. fr. *Fam.* Excitar el vómit. *Provocar á vómito.*

FER ASCOS DE ALGUNA COSA. fr. *Met.* Despreciarla. *Hacer ascos de alguna cosa.*

TINDRE ASCOS. fr. *Asquear.*

ASCÓ. m. Banch ab respatllera, prou ample y capás pera tres o més persones. **Escaño.** *Arqueol.* Els ascons catalans formen un dels aditaments més característichs del antich mobiliari, poguent-se'n esmentar alguns de ben notables, aixís en les llars de les masíes com en lo pertanyent a l' arquitectura relligiosa.

Ascó d'iglesia, sigle XV. (Museu de Vich)

ASCÓ. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part jud. de Gandesa Es a la vora del Ebre y té 2,499 hab. És estació del F.-C. directe de Saragossa a Barcelona.

ASCONA. f. *Ant.* Mena de llansa curta que 's llensava a voltes contra l' enemich. **Chuzo.**

ASCONET. m. dim. d' ascó. **Escañillo.**

ASDELANAGAR. v. n. *Ant.* RELLISCAR.

Segell d' Ascó

ASE. m. Animal de quatre potes, d' un metre deu centímetres a un metre quaranta d' alsada, d' orelles mòlt llargues y que té 'l cap de la cúa plé de pels llarchs. **Asno, burro.** || *Met.* Tonto, neci. **Asno, burro, borrico.** || Utensili de fusta format de quatre pals horisontals units per altres de verticals y més curts pera estufar la roba del llit y escalfarla ab un braseret plé de brases enceses que s' hi fica dins. **Tumbilla, burro.** || — D' INDIAS. V. ALICORN. || — DE TRAGÍ: BURRO DE TRAGÍ. || — ENGASSER. El destinat pera les críes. *Garañón.* || — MOSSEGAIRE. *Ictiol.* Ve-

gis TORET. || — RANCH. Allomat. *Asno cojo, derrengado.* || — SELVATGE. Mena d' ase pardo ab clapes blanques y negres. *Onagro.*

ASE AB OR HO LOGRA TOT. *Ref.* Denota que 'l qui té diners logra lo que vol per tonto que sigui. *Asno con oro alcánzalo todo.*

ASE CARREGAT DE LLETRES. fr. BURRO.

ASE D' ARCADIA, CARREGAT D' OR Y MENJA PALLA. *Ref.* Reprén als que son richs y 's tracten ab miseria, *Asno de Arcadia lleno de oro y come paja*

ASE D' EN MORA, DE QUANTES VEU S' ENAMORA. *Ref.* Reprén als que s' enamoren de totes les dones que veuen. *Amor trompetero, cuantas veo tantas quiero*

ASE DE QUATRE POTES. fr. Mòlt ignorant. *Tonto de tres ó de cuatro suelas.*

ASE MAGRE, PLE DE MOSQUES. *Ref.* Denota que al pobre y miserable tots se li atreveixen procurant reduirlo a major miseria. *A perro flaco todo son pulgas ó el perro flaco todo es pulgas.*

ASE MOHÍ, O MÒLT DOLENT O MÒLT FI. *Ref.* Denota que les cavalcadures d' aquesta mena o son mòlt bones o mòlt dolentes. *Asno mohino ó muy ruin ó muy fino.*

ASE QU' ENTRA EN HERETAT AGENA, N' EIXIRÁ CARREGAT DE LLENYA. *Ref.* Denota que 'l qui entra en paratge vedat s' exposa a rebre algún dany. *Asno que entra en dehesa ajena, volverá cargado de leña.*

ASE QUE 'M PORT Y NO CAVALL QUE M' ENDERROCH. *Ref.* Ensenya que 's millor contentarse ab un estament mitjá, que cercar el perill dels grans empleus. *Más quiero asno que me lleve, que caballo que me derrengue.*

ASE SECH CARREGAT DE MOSQUES. *Ref.* ASE MAGRE PLÉ DE MOSQUES.

AL ASE RUCH ARRIERO BOIG. *Ref.* Significa que pera aquells que ab capa de tontos no fan el que deuen, el millor remei es el cástich. *Al asno lerdo arriero loco.*

AL ASE Y MALA MULLER BASTONADES HO HAN DE FER. *Ref.* Denota que 'l cástich corretgeix els vicis fins d' aquells que no tenen coneixement. *El loco por la pena es cuerdo.*

BÉ POTS XIULAR SI L' ASE NO VOL BEURE. fr. De poch serveix manar o rependre a qui no 'n fá cas. *La cítola es por demás, cuando el molinero es sordo.*

BRAMS D' ASE NO PUGEN AL CEL, O 'L CEL NO 'LS OU. *Loc. fam.* Denota que no 's deu fer cas de qui parla sense raó. *A palabras necias, oídos sordos: oración de perro no va al cielo.*

CAURE DEL ASE. fr. *Fam.* Conéixer un erro. *Caer de su asno ó de su burro ó de su borrico.*

D' ONT VINGUÉ L' ASE, VINDRÁ L' ALBARDA. *Ref.* Denota que ab lo principal ve comunment l' accessori. *Do vino el asno vendrá la albarda.*

DE BON LLINATGE VE 'L NOSTRE ASE, QU' AB LES DENTS SE GRATA 'L CUL. Aforisme ab que 's significa el ridícul d' aquells que venint de baixa esfera volen aparentar més de lo que son.

DE BON LLINATGE VINCH, ASE ERA 'L MEU AVI.

DESGRACIAT L' ASE QUE NO POT ESTRENAR UNA ALBARDA.

DE JOSEPHS, JOANS Y ASES N' HI HA PER TOTES LES CASES.

DEIXA'M CAURE DEL ASE, Y AJUDARME HAS *Loc.* Denota que 'ls favors s' han de fer quan se necessiten. *Déjame caer y ayudarme has: cuando el hierro está encendido, entonces ha de ser batido.*

ELS CUIDADOS DEL ASE MATEN AL TRAGINER.

EN MARMER Y EN SALÓM CÒM MÉS VA MÉS ASES SON. *Ref.* JERUSALÉM, JERUSALÉM, CÒM MÉS ANÉM MENOS VALÉM.

ÉSSER UN ASE. fr. Se diu de les persones que son mòlt ignorantes, o fan alguna necetat. *Ser un burro.*

FER CREIXENSA D' ASE. fr. Ésser mòlt aixerit o maquet de criatura y tornarse lleig o pesat al ésser gran.

FERMA L' ASE ONT TON AMO VOL. *Ref.* Denota lo mòlt que 's fá estimar l' inferior que obeëix puntualment. *Haz lo que tu amo te manda, y sentaráste con él á la mesa.*

LA CULPA DEL ASE DONARLA A L' ALBARDA. *Ref.* Se aplica a les persones que per disculpar llurs defectes els atribueixen a altres que no hi tenen cap culpa. *La culpa del asno hecharla á la albarda.*

L' ASE FÁ UN COMPTE Y 'L TRAGINER O QUI L' ALBARDA 'N FÁ UN ALTRE Denota que les disposicions dels súbdits no tenen efecte sense la voluntat dels superiors. *Uno piensa el bayo y el otro el que lo ensilla.*

L' ASE PER FAM MENJA L' AGRAM. *Ref.* Denota que quan la necessitat apreta no 's para en delicadeses. *A buena hambre no hay pan duro, ni falta salsa á ninguno: cuando no tengo solomo de todo como*

MAI FORA TAN PERDUT L' ASE. *Loc fam.* DEL MAL AL MENOS.

MÒLTS ASES HI HA AL MERCAT QUE S' ASSEMBLEN. *Loc.* S' usa a manera de comparació pera disculpar a subgecte determinat d' haver fet alguna falta. *Hay un diablo que se parece á otro, ó hay muchos diablos que se parecen unos á otros.*

NO HAVER VIST MAI ASES VOLAR. fr. *Fam.* Nota la falta de coneixement en les coses comunes. *No haber oído campanas.*

PERA TU S' HA TRET L' ASE DEL ESTABLE. *Loc. iron. prov.* PERA TU SON ELS GUANTS, etc.

PER PEGAR AL ASE PEGAR Á L' ALBARDA. *Ref.* Que s' aplica als que tot ho confonen sense sapiguer el que 's fan. *Por dar en el asno dar en la albarda.*

QUAN L' ASE S' HAURÁ MORT DE RIALLES. fr. *Fam.* LA SETMANA DELS TRES DIJOUS.

¿QUÉ SAB L' ASE QUÉ COSA ÉS SAFRÁ, SI MAI HA ESTAT ADROGUER? *Ref.* Reprén a qui vol donar el seu vot en coses en que no hi entén. *El ciego no distingue de colores.*

QUEDARSE AL BANCH DELS ASES. fr. Se diu del deixeble que sempre és dels derrers de l' aula y per extensió d' aquell que mai fá res de notable. *Quedarse en el banco de los burros.*

QUI DEL ASE 'S MENJA 'L PÁ MAI DE FÁM SE MORIRÁ. *Ref.* Indica que l' ase és un bon auxiliar pera guanyarse la vida.

QUI DIU MAL DEL ASE AQUELL EL COMPRA. *Ref.* Denota qu' algú desprecía afectadament alguna cosa pera dissimular el desitj que 'n té. *Quien dice mal de la pera ése la lleva: quien desalaba la cosa ése la compra.*

QUI NO POT HAVERLES AB L' ASE LES HAU AB L' ALBARDA. *Ref.* Que s' aplica a les persones que quan no se poden venjar dels que 'ls hi han fet un mal, se venjen en coses seues. *Quien no puede dar en el asno da en la albarda.*

QUI TÉ L' ASE FÁ 'L PREU.

SEGONS L' ASE L' ALBARDA. *Ref.* Denota que 'l port y 'l tracte pera no ferse reparables s' han de conformar ab la qualitat y dignitat del subgecte a qui 's tracta. *A chico pajarillo, chico nidillo: á cada ollaza su coberteraza.*

SENSE DIR ASE NI BESTIA. *Loc. fam.* Sense demanar llicencia, sense dir paraula. *Sin decir oste ni moste, ó chó ni arre.*

SI L' ASE DÚ PICAROL, LA SOMERA TAMBÉ 'N VOL Aforisme ab que 's significa que deu haver'hi distinció entre persones de diversa categoría *Lo que quiere uno desea otro.*

TREURE L' ASE DEL CÓS. fr. TREURE LA LLANA DEL CLATELL.

TROS D' ASE. *Expr.* Denota l' incapacitat o necetat d' algú. *Pedazo de alcornoque, de animal, de bruto, de bestia.*

UN ASE Y UNA SOMERA, TOT HO PAGA MOSSÉN PERE.

ASENADA. f. Bestiesa, tontería: **Machada, burrada, asnada.**

ASENAL. adj. Lo que pertany al ase. **Asnal.**

ASENÁS. m. aum. **Asnazo.** || El mòlt neci o tonto. **Asnazo.**

ASENCIO ALCÁNTARA (Joaquim). *Biog.* Autor dramátich, poeta y periodista (1832-1879). Va escriure en catalá y en castellá, essentne algunes de les seues produccions bon xich acceptables.

ASENET. m. dim. d' ase. **Asnilio.**

ASES (Serra d'). *Orog.* Nòm que 's dona a part de l' estribació del Pirineu que, partint del Pich Negre de l' Os, forma 'l vessant esquerra de la riera de Santa Magdalena y acava al puig d' Orri, a la vora del Noguera Pallaresa, prop de Sort, prov. de Lleida.

ASET. m. dim. **Asnillo.**

ASFALT. m. Betúm sólit, llustrós, trencadís y mòlt negre, que crema y 's fón al foch còm pega y se usa, ja pera recubrir canonades de ferro, ja pera pavimentar carrers. **Asfalto.**

ASFIXIA. f. *Med.* Privació repentina de polsos, forses, respiració y moviment, de modo que és l' últim grau del síncope. **Asfixia.**

ASFOLLAR. v. a. *Ant.* AFOLLAR.

ASFORSAR. v. a. *Ant.* ESFORSAR.

ASGORDAR. v. a. *Ant.* MIRAR.

ASICATS. m. *Aut.* Esperó d' una sola punta de ferro, y en ella una rodanxa a distancia proporcionada pera que aquella no fassi mal al cavall. **Acicate.**

ASÍNTOTA. f. *Geom.* Ratlla recta que, indefinidament prolongada, s' acosta constantment a una córba sense poguer atravessarla mai. **Asíntota.**

ASINTÓTICH, CA. adj. D' asíntota. **Asintótico.** || L' espai comprés entre una còrba y la seua asíntota. **Espacio asintótico.**

ASLINGA. f. *Náut.* Cap de corda fort pera enganxar 'hi coses de mòlt de pes. **Eslinga.**

ASLINGAR. v. a. Lligar, subgectar ab l' aslinga. **Eslingar.**

ASLORA. f. *Náut.* Longitut de dintre de la nau desde 'l cap de la carena fins a la roda. **Eslora.**

ASLLOMAR. v. a. *Ter.* **Allomar.**

ASMA. f. *Med.* OFECH.

ASMÁTICH, CA. adj. Qui pateix d' ofech, o lo que pertany a aquesta malaltía. **Asmático.**

ASMET (Ras d'). *Orog.* Vall del Conflent, d' onts s' originen moltes déus d' aigua, convertintse en fonts del riu Tet.

ASNA. f. *Ant.* BURRA.

ASNET. m. *Ant.* ASENET.

ASNURAI. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Çivis, prov. de Lleida. || —PORT DE.—*Orog.* Port de la banda occidental d' Andorra.

ASPA. f. Dues fustes entrevessades en forma de una X, còm la creu en que fou martirisat Sant Andreu. **Aspa** || *Arquit.* Fustes que serveixen pera omplir un vuit. **Aspas.** || Als molins de vent, ales grans, forrades de drap, que 's posen al arbre y reben el vent pera fer rodar la mola. **Aspas.** || —DE SANT ANDREU. La creu que posaven als jueus reconciliats. *Aspa de San Andrés.* || En el blasó, figura d' una aspa o creu de Sant Andreu que ocupa el ters del escut. *Aspa de San Andrés, cruz de Borgoña ó borgoñota.*

Segell d' Aspa

ASPA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida És a la vora del riu Set, y té 502 hab.

ASPAR. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Saldes, prov. de Barcelona.

ASPÁRGULS. m. pl. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les carnabinácees, que 's cría a les tanques, quins brots tendres se menjen còm els espárrechs y quines flors serveixen pera donar l' amargor a la cervesa. **Lúpulo.**

ASPARRALL. *Ictiol.* V. ESPARRALL.

ASPASSAGAR. v. n. *Ant.* **Frecuentar, menudear.**

ASPATXAMENT. m. *Ant.* ASPEATXAMENT.

ASPE. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, bisb. de Oriola, part. jud. de Novelda; és a la carretera que va de Novelda a Oriola, y té 7 920 hab.

ASPEATXAMENT. m. *Ant* Desembrás. **Despacho.**

ASPECTE. m. El que 'ls obgectes presenten a la vista. **Aspecto, semblante.** || La cara de les persones. **Aspecto, semblante.** || *Astron.* La situació que tenen en el zodíach unes estrelles respecte d' altres. **Aspecto.**

TÍNDRE BON O MAL ASPECTE. fr. *Met.* Tindre una cosa bon o mal estat o disposició. *Tener buen ó mal aspecto.*

ASPENALL. m. *Ter.* Al Priorat, cinglera o timba. **Despeñadero.**

ASPENAR. v. a. *Ter.* ESTIMBAR.

ASPENARSE. v. n. *Ter.* Caurer d' una penya o cingle. Mòlt comú al Priorat, a la ribera d' Ebre y a la part catalana del Baix Aragó. **Despeñarse.**

ASPERGES. Veu purament llatina que significa ruixament o aspersió. **Asperges, aspersión.** || L' eina ab que s' aspergeix l' aigua beneita. **Hisopo, aspersorio.** || *Met.* DISPERSIÓ.

QUEDARSE A ASPERGES. fr. *Fam.* QUEDARSE IN ALBIS.

ASPERGIA, v. a. Arruixar de modo que l' aigua caigui a gotes escampades. **Rociar.**

ASPERITAT. f. *Ant.* ASPRESA.

ASPERÓ. f. Nòm que dònen els barquers de l' Ebre a la corrent que formen les aigües dessota d' una pesquera o resclosa **Aspereza.**

ASPERSIÓ. L' acció d' aspergir. **Aspersión, rociadura.** || *Ant.* Derramament de sanch. **Efusión ó derramamiento.**

ASPÍ. m. *Art. y of.* Máquina composta de bancades de fusta unídes a travessos, d' un arbre sostenidor, del empuellat y d' una devanadora. Serveix pera fer troques d' estam, cotó, etc, **Aspa.**

ÈSSER UN ASPÍ SENSE TROQUES. fr. *Fam.* Ésser inútil pera tot. *Este nuestro hijo don Lope no es miel ni hiel, ni vinagre ni arrope.*

ASPÍA. m. *Ant.* ASPÍ.

ASPÍAR. Fer troques a l' aspí. **Aspar.**

ASPIAT, DA. p. p. **Aspado.**

ASPIERA. f. *Ant.* ESPITLLERA.

ASPIRACIÓ. f. L' acció d' aspirar, **Aspiración.** || *Gram.* La força ab que 's pronuncien algunes vocals, còm: *en la he de cohet.* **Aspiración.** || *Mús.* L' espai més curt que la pausa, mentres se dona llòch a la respiració. **Aspiración.**

ASPIRADAMENT. adv. m. Ab aspiració. **Aspiradamente.**

ASPIRANT. p. a. **Aspirante.**

ASPIRAR. v. a. Atreure l' aire exterior introduintlo als pulmons. **Aspirar.** || Pretendre o desitjar ab ansia. **Aspirar.** || Notar les vocals ab aspiració. **Aspirar.**

ASPIRAT, DA. p. p. **Aspirado.**

ASPIROZ (Francisco X). *Biog.* Home públich valenciá, nat a la capital l'any 1799. Fou ministre en 1840. Era militar valent y atrevit; Comte d' Alpuente y vescomte de Begio.

ASPIS o JASPIS. *Geog. ant* Nòm d' Aspe, prov. de Alacant, en temps dels romans.

ÁSPIT m. Mena d' escursó d' uns trenta centimetres de llargaria, de color de coure, ab una verruga a l' extrem del nas. La seua picadura és verinosa. **Áspid.**

ASPLENI. m. *Bot.* FALSÍA.

ASPLUGA. *Geog.* Aldea de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell.

ASPORDIR. v. a. *Ant.* ESPAVORDIR.

ASPRA. f. El pal o estaca que sosté 'ls arbres, ceps, etc. **Rodrigón**.

EL TEMPS DE POSAR ASPRES. *Rodrigazón*.

POSAR ASPRES. fr. *Rodrigar*.

ASPRAMENT. adv. **Ásperamente**.

ASPRAR. v. a. ENASPRAR.

ASPRE, A. adj. Lo qu' és desapacible al tacte per tenir desigual la superficie, còm: *la tela grollera, la fusta no ribotejada*, etc. **Áspero**. || Terreno desigual, trencat, difícil de caminar 'hi. **Áspero, escabroso**. || *Met.* Desagradable al gust, còm: *la fruita poch madura*. **Acedo, áspero**. || De só desagradable. **Bronco, áspero, ingrato** || Lo qu' és contrari a la suavitat y afabilitat de geni, cóm: *temps aspre, paraules aspres*. **Áspero, severo**

ASPREDAT. f. *Ant.* y

ASPREJAMENT. m. *Ant.* ASPRESA.

ASPREJAR. v. a. Tindre 'l gust aspre alguna cosa. **Asperear**.

ASPRELL. m. *Bot.* ASPRELLA.

ASPRELLA. f. *Bot.* Mena d' alga petita que viu dintre de l' aigua y está cuberta d' una crosta calissa. **Cara común**.

ASPRELLINA. f. *Bot.* ASPRELLA.

ASPREMENT. adv. m. Ab aspresa. **Ásperamente**.

ÁSPRER. m. ASPRA.

ASPRES (Serra dels). *Orog.* Montanyes del Vallespir que formen la divisoria ab el Rosselló.

ASPRESA. f. La qualítat d' aspre. **Aspereza, aspesura** || Desigualtat del terreno. **Aspereza**. || Parlant del tracte y dels costums. **Aspereza**. || *Met.* Se diu de les coses desagradables al gust o al oído, del estil desigual, etc. **Aspereza**

ASPRESA DE VIDA. *Loc.* Rigor, austeritat. *Aspereza de vida*.

ASPRET, A. adj. dim. Un poch aspre. **Asperillo**.

ASPRETAT. f. ASPRESA.

ASPRILLAS. *Geog.* Caseriu del terme d' Elxe, prov. d' Alacant.

ASPRÍSSIM, A. adj. sup. **Asperísimo, aspérrimo**.

ASPRÍSSIMAMENT. adv. m. **Asperísimamente**.

ASPROR. f. f. ASPRESA. || La rigidesa que deixa la mola al ferro. **Aspereza**.

ASPRORETA. f. dim. El gustet un poch aspre o agre. **Asperillo, aspereza**. || Parlant del ví. **Rabanillo**.

ASQUEMIA. f. *Astron.* La constelació del Cà menor. **Asquemia**.

ASQUERA. m. *Astron.* La constelació del Cà major. **Asquero**.

ASQUERARSE. v. r. *Ter.* REVISCOLARSE. || Escaparse d' algún perill.

ASQUERÓS, A. adj. Lo que causa asco. **Asquerós, sa**.

¿ASQUERÓS VOS HAVÉU TORNAT? PUIG D' AQUEST GUISAT JA N' HAVÉU MENJAT. *Ref.* Contra aquells que, millorant de fortuna, desprecien lo que apreciaven quan eren a la miseria. *¿Asqueroso os habéis tornado? pues ya comisteis de ese guisado*.

ASQUEROSAMENT. adv. m. Porcament. **Asquerosamente**.

ASQUEROSÍSSIM, A. adj. sup. **Asquerosísimo**.

ASQUEROSITAT. f. Bruticia que causa ascos. **Asquerosidad**.

ASSABANONAR. v. a. Ablanir alguna cosa. **Suavizar, sobar**.

ASSABENSAR. y

ASSABENTAR. v. a. *Ant.* Fer sapiguer, noticiar alguna cosa **Hacer saber, noticiar**.

ASSABIRIR. v. a. *Ant.* SUAVISAR.

ASSABORAR. v. a. *Ant.* ASSABORIR

ASSABOREIG. m. *Ter.* Sensació que 's trova a la boca al menjar o beure alguna cosa **Sabor**.

ASSABORIMENT. m *Ant.* SABOR || Assaonament de les viandes. **Condimento**.

ASSABORIR. v. a. Tastar, menjar o beure pausadament alguna cosa pera trovarli bé 'l gust. **Catar, probar, gustar**. || Assaonar les viandes. **Sazonar**. || v. r. SABOREJARSE.

ASSABORIT, DA. p. p. ASSAONAT.

ASSACIAMENT, m *Ant.* SACIETAT.

ASSACIAR. v. a Satisfer la gana de menjar o de beure. També s' usa còm recíproch. **Saciar**. || *Met.* Satisfer el desitj que 's té d' alguna cosa. També se usa còm recìproch. **Saciar**.

ASSACIAT, DA. p. p. **Saciado, harto, satisfecho**.

ASSADOLLAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. ASSACIAR.

ASSAFÉTIDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, originaria de Persia, de la que se 'n treu una mena de goma mòlt pudenta. **Asafétida**. || Aquesta meteixa goma **Asafétida**.

ASSAG. m. *Ant.* ENSAIG.

ASSAGELLAR. v. a. *Ant.* SEGELLAR.

ASSAGETADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui assageta **Asaetador**.

ASSAGETEJAR. v. a. *Ant.* Tirar sagetes a algú ab intenció de matarlo. **Asaetear**.

ASSAGETEJAT, DA. p. p. **Aseateado**.

ASSAINAR. v. a. Fer assainets el cavall. **Relinchar**. || RENILLAR.

ASSAINET. m. Veu propia del cavall o de l' euga. **Relincho, relinchido**.

ASSAIG. m. *Ant.* ENSAIG.

ASSAILER v. a. *Ant.* Acometre. **Salir al encuentro**.

ASSAJADOR, A. m. y f *Ter.* y *ant.* Qui fa la prova de alguna cosa. **Ensayador**. || Qui instrueix **Ensayador**.

ASSAJAMENT. m. *Ant.* ENSAIG.

ASSAJAR. v. a. ENSAJAR. || INTENTAR. || *Ant.* SONDEJAR.

ASSALANTAR. v. a. *Ant.* IMBUIR.

ASSALARIAR. v. a. Donar salari o sou a algú. **Asalariar**.

ASSALARIARSE. v. r. Llogarse pera fer algún travall mitjansant salari. **Asalariarse**.

ASSALARIAT, DA. p. p. **Asalariado**. || adj. Assenyalat, determinat, còm: *lloch assalariat*. **Señalado**.

ASSALT. L' acció y efecte d' assaltar. **Asalto**. || m. Acomesa impetuosa pera entrar a una plassa o fortalesa a força d' armes. **Asalto**. || En la esgrima, acomesa assegurant a un temps el peu dret y l' espasa. **Asalto**. || *Met.* Acomesa veëment y repentina de algunes coses inanimades, còm: *les passions, les malalties*, etc. || **Asalto**.

ASSALT HOM. *Expr. ant. Hombre de prendas, bello hombre*.

D' ASSALT. adv. ll. D' improvís, repentinament. *De repente*.

DONAR ASSALT. fr. ASSALTAR.

ASSALTADOR, A. m. y f. Qui assalta. **Asaltador**.

ASSALTAMENT. adv. m. *Ant.* BELLAMENT.

ASSALTAR. v. a. Donar l' assalt a alguna plassa o fortalesa. **Asaltar**. || Sorpendre, acometre a algú de improvís, com fan els lladres que surten als camins.

Asaltar. || *Met.* Esdevenir de prompte alguna cosa o accident. **Asaltar**.

ASSALTARSE. v. r. *Ant.* Enamorarse d' alguna cosa. **Prendarse**.

ASSALTAT, DA. p. p. **Asaltado**.

ASSAMBLEA. f. Junta, congrés. **Asamblea**. || Tribunal dels grans priorats de l' ordre de Sant Joan. **Asamblea**. || Toch de caixa o timbal militar pera avisar a la tropa. **Asamblea**.

ASSANCH. f. *Astron.* Nòm donat a la constelació anomenada Lira. **Asangue**.

ASSANEARSE. v. r. Informarse, instruirse d' alguna cosa. **Cerciorarse, enterarse**.

ASSANEAT, DA. p. p. **Enterado, penetrado**.

ASSANTAR. v. a. *Ant.* AGRADAR, PLAURE.

ASSAÓNADOR. m. Qui assaona les pells, deixantles de color negre. **Zurrador, curtidor**. || Qui assaona les viandes. **Guisandero**.

ASSAÓNAMENT. m. El gust de les viandes assaonades. **Sazón, sabor**. || El de les pell. **Zurra, adobo de pieles**. | *Met.* SAO.

ASSAÓNAR. v. a. Donar a la vianda el punt de gust que li correspón. **Sazonar, condimentar, dar sabor**. || Posar les coses al punt y maduresa que deuen tenir, còm: *el sol assaona els fruits*. **Sazonar, madurar**. || Oprimir sovint alguna cosa pera que se ablani o amolli. **Sobar, amasar**. || Adobar les pells rascántles'hi'l pel. **Zurrar, curtir**.

ASSAÓNAR CÒM UN POP. fr. Donar mòlts cops a algú. *Zurrar*.

ASSAÓNARSE. v. r. Madurarse y posarse en saó alguna cosa. **Sazonarse**.

ASSAÓNAT, DA. p. p. **Sazonado, zurrado, curtido**.

ASSARIRSE. v. r. Moderar, templar o passar del tot l' enuig, o les senyals de furor o d' altra passió, especialment en el semblant de la cara. **Estordirse, serenarse, despejarse**.

ASSARIT, DA. adj. ESTORDIT.

ASSARRONAR. v. a. Castigar a algú pegantli bastonades. **Zurrar, tundir**.

ASSATJ. m. *Ant.* ENSAIG.

ASSATJAR v. a. y 'ls seus derivats. ENSAJAR.

ASSATS. adv. m. *Ant.* PROU.

ASSEAT. v. a. *Ter.* Net, curiós, mudat. **Aseado**

MOLT VA ASSEAT. fr. *Ter.* Mòlt va mudat o ben vestit. *Muy elegante va V.*

ASSECADOR. m. Llóch ont se posa alguna cosa a secar. **Secadero**.

ASSECAR. v. a. Extreure l' humitat d' algún cós per medi del aire o de la calor. **Secar**. || Gastar o consumir la saó o such substanciós d' alguna cosa. **Secar**.

ASSECARSE. v r. Perdre 'ls arbres y les plantes el vigor, ufana y verdor per causa de la calor o 'l fret. **Secarse**. || Aixugarse alguna cosa. **Secarse, enjugarse** || ASSEDEGARSE. || Quedar impedit l' ús d' algún membre. **Baldarse**

ASSECAT, DA. p. p. **Secado**.

ASSEDEGARSE. v. r. Patir mòlta set. **Apalambrarse**.

ASSEDEGAT, DA. adj. Qui tè mòlta set. **Sediento**.

ASSEGURACIÓ. f. Contracte pera assegurar en el comers els perills del mar. **Seguro. aseguración**.

ASSEGURADAMENT. adv. m. Sense dupte. **Seguramente**.

ASSEGURADOR, A. m. y f. Qui assegura. **Asegurador**.

ASSEGURAMENT. m. y

ASSEGURANSA. f. La acció d' assegurar. **Aseguramiento**. || SEGURETAT, CERTESA.

ASSEGURANT. p. a. **Asegurador**.

ASSEGURAR. v. a. Donar fermesa o seguretat a alguna cosa pera conservarla o pera que 's conservi al seu lloch. **Asegurar**. || Respondre del perill que els géneros poden corre per mar o per terra. **Asegurar**. || Posar alguna cosa en un paratge segur, com: *les persones a la presó*. **Asegurar**. || Afirmar la certesa d' alguna cosa. **Asegurar, afirmar**. || Preservar d' algún dany o perill. **Asegurar**. || Donar fiansa. **Asegurar**. || PROMETRE

QUI ASSEGURA DURA. *Ref.* Denota que 'l que emprén ab coneixement algún negoci ne sortirá bé. *Quien bien ata bien desata.*

ASSEGURARSE. v. r. Posarse en cobro. **Asegurarse**.

ASSEGURARSE D' ALGÚ. fr. Agafarlo. *Coger, prender.* || Fer a algú del sèu partit. *Atraer, arrastrar.* || Enterarse d' alguna cosa. *Enterarse.*

ASSEGURAT, DA. p. p. **Asegurado**.

ASSEGUT, DA. p. p. D' asseure. **Sentado**.

ASSEIADORA. f. Banch o post que tenen pera seure 'ls teixidor. **Asiento, banco, banqueta**.

ASSEIX. *Geog.* Caseriu del terme d' Ontenient, prov. de Valencia.

ASSELLAR. v. a. SAGELLAR.

ASSEMELLAR. v. a. y

ASSEMELLARSE. v. n. *Ter.* Semblarse. **Parecerse, asemejarse**.

ASSEMBLAMENT. m. SEMBLANSA.

ASSEMBLAR. v. a. *Ant.* SEMBLAR.

ASSEMBLAT. p. p. SEMBLANT.

ASSENAT, DA. adj. *Ant.* Qui tè mòlt de seny. **Sesudo, asesado**.

ASSENSAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Ascensar**.

ASSENSIO, (Vicens). *Biog.* Famós mestre de viola, nat a Valencia l' any 1771. Ocupá siti en la Reial capella de Madrit.

ASSENTADA. fr. *Fam.* CONFERENCIA.

D' UNA ASSENTADA. fr. D' UNA VEGADA.

ASSENTADAMENT. adv. m. Ab cordura. **Juiciosamente, cuerdamente**.

ASSENTADOR. adj. Qui assenta alguna cosa. **Asentador**.

ASSENTAMENT. m. *Ant.* CONFERENCIA. || RESOLUCIÓ. || La acció d' assentarse. **Asentamiento**. || *For.* La possessió que dòna 'l jutge al demanador dels bèns del contrari per no respondre aquést a la demanda. **Asentamiento**.

ASSENTAR. v. a. Posar a algú a la cadira, banch o altre siti. S' usa com recíproch. **Asentar, sentar**. || Presuposar alguna cosa pera obrar ab seguretat. **Asentar, sentar**. || Afirmar, donar per certa alguna cosa. **Asentar, afirmar**. || Notar, posar per escrit. **Asentar**. || Posar, colocar alguna cosa de manera que 's conservi ferma. **Asentar**. || Fer algún conveni o tracte. **Asentar**. || *For.* Posar en possessió dels bèns del contrari per no respondre aquést a la demanda. **Asentar**. || **Domiciliarse**. || Entre sastres aplanar les costures. **Sentar**. || En la esgrima deixar la espasa a terra, desistir. **Asentar**.

ASSENTAR EL REIAL, EL CAMP, etc. fr. Acampar les tropes. *Acampar el ejército ó las tropas, asentar los reales ó el campo.*

ASSENTAR LA FUSTA. fr. ENGRAELLAR.

ASSENTAR LES SEUES COSES. fr. ARREGLAR.

ASSENTARSE. v. r. Parlant del menjar o beure, rébre ho bè 'l ventrell. **Sentar la comida ó bebida: abrazar el estómago la comida ó bebida**. || *Arquit.* Solidarse l' edifici ab el pés dels meteixos materials. **Asentarse, hacer asiento**. || Allistarse en alguna congregació, etc. **Asentarse, alistarse**. || Parlant dels licors. ASSOLARSE || *Met.* Posar judici. **Repor-**

tarse, moderarse || LLOGARSE. || Pendre possessió d' algún empleu. **Tomar posesión.**

ASSENTARSE AL LLIT. *Loc. Incorporarse en la cama.*

ASSENTARSE BÉ ALGUNA COSA. fr. *Met* Agradar, ésser conforme al gust o dictamen d' un. *Sentar bien una cosa.* || Escaure, vindre bé una cosa ab un' altra, còm: *el vestit,* etc. *Asentar.*

NO ASSENTARSE BÉ 'L MENJAR O 'L BEURE. *Loc. No hacer bien la digestión, no asentarse en el estómago alguna cosa.*

ASSENTAT, DA. p. p. **Sentado, asentado.** || adj. *Met.* Judiciós, prudent. **Sentado, sesudo, asesado.** PER BEN ASSENTAT QU' ESTIGUIS, QUE NO POTS CAURE NO DIGUIS. *Ref. fam.* NO DIGUIS D' AQUESTA AIGUA NO BEURÉ, etc.

ASSENTIMENT. m. *Ant.* La acció y efecte de consentir. **Asenso, consentimiento** || LLICENCIA.

ASSENTIR. v. n. Convindre, estar d' acort ab el judici o dictame d' altre. **Asentir.**

ASSENTISTA. m. Qui fa algún contracte ab el govern o ab el públich pera la provisió d' algún exércit, etc. **Asentista.**

ASSENTIT, DA. p. p. **Asentido.**

ASSENTÍU. *Geog.* Poblet del dist munpal. de Bellcaire, prov. de Lleida.

ASSENTO. m. Seti, cosa pera sentarse còm cadira, etc. **Asiento.** || Contracte o conveni. **Asiento.** || Prudencia, seny. **Asiento, cordura, madurez.** || El lloch que tè cada hu a un tribunal o junta. **Asiento.** || El lloch ont está situada alguna cosa. **Asiento.** || Parlant d' edificis l' unió dels materials causada pêl pés d' ells meteixos, de lo que 'n resulta major solidesa. **Asiento.** || SEIENT. || *Art. y Of.* Base, llit, apoio o fixada d' un obgecte, peça o máquina. || — PRUDENCIA, CORDURA. || *Ant.* ALLOTJAMENT.

ESTAR, FER O QUEDARSE D' ASSENTO. fr. Establirse en algún poble o paratge. *Estar ó quedarse de asiento, hacer asiento.*

ASSENYALADAMENT adv. m. Principalment. **Señaladamente.** || *Ant.* Mòlt bè. **Excelentemente, esclarecidamente.**

ASSENYALADOR, A. m. y f. Qui assenyala **Señalador.** || Barreta de ferro que senyala les hores en els rellotges de sol. **Mostrador, aguja, gnomon.** || La que senyala les hores en els rellotges de corda. **Aguja, manecilla, saeta.** || DE PÁ. m. Eina de ferro pera assenyalar el pá avans de posarlo al forn. *Altera.*

ASSENYALAMENT. m. La acció d' assenyalar. **Señalamiento.**

ASSENYALAR. v. a. Posar marca o senyal a alguna cosa pera conéixerla. **Señalar.** || Determinar, fixar, còm: *assenyalar el día, mes, any,* etc. **Señalar.** || Fer alguna ferida o senyal al cós y més particularment a la cara d' algú. **Señalar.** || Mostrar alguna cosa entre altres. **Señalar.** || Fer senyal pera donar alguna noticia; y aixís se diu: *Montjuich assenyala un barco de guerra.* **Señalar.** || Dir determinadament alguna cosa. **Señalar.** || Amenassar; designar ab els ulls, dit, etc., alguna persona o cosa. **Señalar.** || Apuntar els tantos en algúns jochs de cartes. **Señalar, apuntar.**

ASSENYALARSE. v. r. Distingirse, singularisarse especialment en materia de reputació, crédit u honor. **Señalarse, distinguirse, singularizarse.**

ASSENYALAT, DA. p. p. **Señalado.** || adj. Ilustre. **Señalado, insigne, distinguido.** || Notable. **Notable.**

ASSENYAT. adj. *Ant.* Entenimentat. **Sesudo.**

ASSEQUIBLE. adj. Lo que 's pot conseguir. **Asequible.**

ASSERAR. v. a. **Acerar.**

ASSERCIÓ. f. Afirmació. **Aserto**

ASSERENAMENT. m. La acció d' asserenarse. **Serenidad.**

ASSERENAR. v. a. Aclarir, assossegar, tranquilisar alguna cosa, còm: *el temps, la mar,* etc. **Serenar.** || Posar l' aigua a la serena. **Serenar.** || Apaciguar, assossegar disturbis y avalots. **Serenar, calmar.** || *Met.* Templar, moderar l' enuig. S' usa còm a recíproch. **Serenar.**

ASSERENARSE. v. r. Abonansarse 'l temps. **Serenarse.** || *Met.* Passar l' agitació de les passións. **Serenarse.**

ASSERENAT, DA p. p. **Serenado.**

ASSERIA. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Afirmar, aseverar.** || ESTORDIRSE.

ASSERT. m. *Filos.* Afirmació. **Aserto.**

ASSERTIU, VA. adj. AFIRMATIU.

ASSERTIVAMENT. adv. m. AFIRMATIVAMENT.

ASSERTORI, A adj. *For.* Afirmatiu; s' aplica al jurament. **Asertorio.**

ASSESSÍ, NA. m. Qui mata alevosament. **Asesino.** *Met.* Dit de la persona mòlt cruel. **Traidor, alevoso.**

ASSESSINAMENT. m. *Ant.* ASSESSINAT.

ASSESSINAR. v. a. Matar alevosament. **Asesinar.**

ASSESSINAT, DA. p. p. **Asesinado.** || m. Mort alevosa, l' acte de ferla. **Asesinato.**

ASSESSOR, A. m. Qui dona consell a un' altre. **Asesor.** || Advocat ab qui s' acompanya 'l jutge llech pera determinar y sentenciar en les coses de justicia. **Asesor.**

ASSESSORAR. v. a. Donar consell o parer. **Asesorar.**

ASSESSORARSE. v. r. Pendre assessor el jutge llech pera proveir judicialment. **Asesorarse.**

ASSESSORAT, DA. p. p. **Asesorado.**

ASSESSORÍA. f. El cárrech d' assessor. **Asesoría.** || L' estipendi o drets del assessor. **Asesoría.**

ASSESSORIAL. adj. Lo que pertany a l' assessoría. **Asesorial.**

ASSESTAMENT. m. *Ant.* L' acció d' assestar. **Asestadura.**

ASSESTAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. APUNTAR, 1.

ASSETGE. m. *Ant.* BLOQUEÍG.

ASSETIAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Sitiar.** || v. n. *Ant.* ACAMPAR.

ASSETJAR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. ASSENTAR, 1. || *Ant.* **Sitiar.**

ASSEURE. v. a. *Ant.* SEURE. || Posar a algù en alguna cadira, banch o altre seti. També s' usa còm recíproch. **Sentar, asentar.** || *Ant.* Deixar posar alguna cosa a algun lloch. **Colocar, deponer, poner.**

ASSEVERACIÓ. f. La acció d' asseverar. **Aseveración, afirmación.**

ASSEVERADAMENT. adv. m. Afirmativament. **Aseveradamente.**

ASSEVERAR. v. a. Assegurar, afirmar lo que 's diu. **Aseverar.**

ASSÍ. adv. ll. Aquí. || Ara. **Ahora, aquí.**

ASSIA. f. Una de les parts del món. **Ásia.**

ASSIÁTICH, CA. adj. Natural del Assia o lo pertanyent a ella **Asiático.** || Dit del estil que ab mòltes paraules explica pochs conceptes. **Asiático.**

ASSIDENT. m. *Ant.* ASSESOR.

ASSIDUAMENT. adv. m. FRECUENTMENT.

ASSIDUITAT. f. **Frecuencia.**

ASSIGNABLE. adj. **Asignable**

ASSIGNACIÓ. f. L' acció y efecte d' assignar. **Asignación.**

ASSIGNAR v. a. a. Indicar, assenyalar, destinar. **Asignar, destinar.** || ANOMENAR.

ASSIGNAT, DA. p. p. **Asignado.**

ASIGNATURA. f. La materia explicada cada curs pêl catedrátich als seus deixebles. **Asignatura**.

ASSILO. m. Llóch de refugi que la llei concedía als delincuents. **Asilo**. || Edifici ont hi recullen persones pobres. **Asilo**. || *Met*. Amparo, p otecció, favor. **Asilo**.

ÁSSIM, A. adj. Se diu del pá sense llevat. **Ázimo**.

ASSIMUT. m. *Astron*. El cércol vertical que 'ls astrónems suposen que passa pel centre de qualsevol astre pera midar la seua altura sobre l' horitzó. **Azimut**. || Arch del horitzó comprés entre 'l punt de Mitjdía, prés sobre l' horitzó y 'l punt en que 'l cercol vertical travessa a n' aquest. **Azimut**. || Cércol que talla l' horitzó en ángul recte y passa pel punt vertical.

ASSIRI, A. m. Natural de l'Assiria, regne d' Assia. **Asirio**.

ASSISTAR. v. a. *Ant*. APUNTAR, 1.

ASSISTENCIA. f. Ajuda, auxili. **Asistencia**. || L' acte d' assistir a algún lloch. **Asistencia**. || La recompensa o estipendi que 's dòna pera assistir personalment. **Asistencia**. || — DE SEVILLA. Empleu que correspón al de corregidor. *Asistencia de Sevilla*.

ASSISTENCIES. f. pl. Aliments que 's senyalen a algú. **Asistencias**.

ASSISTENT. m; Qui assisteix. **Asistente**. || *Mil*. El soldat qu' está destinat a servir a algún oficial. **Asistente**. || Qualsevol dels dos bisbes qu' ajuden al consagrant en la consagració d' un altre. **Asistente**. || El relligiós anomenat pera assistir al general en el govern de la seua ordre. **Asistente**.

ASSISTIR. v. a. Estar present. **Asistir**. || Concorre a alguna part. **Asistir**. || Acompanyar a algú a algún acte públich. **Asistir**. || Ajudar, socorre, afavorir. **Asistir**. || Parlant dels malalts, cuidarlos **Asistir, servir**. || Servir interinament a algú. **Asistir**. || Donar assistencies o aliments. **Asistir, alimentar**.

ASSITIAR, v. a. y 'ls seus derivats. **Sitiar**.

ASSÍURER. v. n. *Ant*. SEURE.

ASSÓ. pron. AIXO.

EN ASSÓ. m. adv. ENTRETANT.

ASSOAR. v. a. *Quím*. Carregar, impregnar d' ássoe o nitrógen alguna cosa. **Azoar**.

AIGÜES ASSOADES. f. pl. *Med*. Les que son natural o artificialment carregades d' ássoe y s' usen còm medicinals. **Aguas azoadas**.

ASSOCAR. v. a. *Náut*. Apretar bé una corda. **Asocar**.

ASSOCIABLE. adj. El qui naturalment és inclinat a la societat, o té disposíció pera ella. **Sociable**. || BENIGNE, CORTÉS.

ASSOCIACIÓ. f. y

ASSOCIAMENT. m. *Ant*. La acció y efecte d' associarse. **Asociación**. || El conjunt d' associats pera un meteix fí u obgecte. **Asociación**.

ASSOCIAR. v. a. Admetre algú en alguna companyía. **Asociar**. || Juntar una cosa a un' altra. **Asociar**. || Pendre per company. **Asociar**.

ASSOCIARSE. v. r. Juntarse ab algú per algún efecte, còm; *els comerciants pera llurs negocis*. **Asociarse**.

ASSOCIAT, DA. p p. **Asociado**. || m. COMPANY.

ASSOCLÓRICH. m. *Quím*. Combinació del ássoe ab el cloro. **Azplano**.

ÁSSOE. m. *Quím*. Fluit elástich que ocupa les tres quartes parts del aire atmosférich. **Azoe, nitrógeno**.

ASSÓIDICHS. m. pl. *Min*. Familia de minerals que enclòu els nitrats naturals, l' ássoe, l' amoníach y el aire. **Azoidos**. || Familia de cossos simples que tè per tipo l' ássoe. **Azoidos**.

ASSOLADOR, A. m. y f. Qui assola. **Asolador**.

ASSOLADURA. f. y

ASSOLAMENT. m. DESOLACIÓ, 1.

ASSOLAPAR. v. a. Fer, posar solapes a un gech, a una levita, etc. **Asolapar**.

ASSOLAR. v. a. Tirar a terra alguna cosa, arrasarla. També s' usa còm recíproch. **Asolar, arrasar**.

ASSOLARSE. v. r. Aclarirse 'ls líquits, baixant el solatge al fons **Asolarse, serenarse**. || Caure a terra algún edifici, etc. **Arruinarse**.

ASSOLES. m. adv. *Ant*. SOLSAMENT. || A SOLES.

ASSOLAT, DA. p. p. **Asolado**.

ASSOLDAR. v. a. *Ant*. SOLDAR. || ASSALARIAR.

ASSOLDEJAR v. a. Allistar, pendre soldats a sou. **Reclutar**.

ASSOLDEJAT, DA. adj. Allistat. **Reclutado**.

ASSOLEADOR. m. Llòch a propósit pera pendre 'l sol. **Solana, abrigaño, carasol**.

ASSOLEGAR. v. a. y

ASSOLEIAR. v. a. Tindre alguna cosa al sol. **Asolear**. || v. r. Pendre 'l sol en algún raser. **Asolearse, tomar el sol**. || Posarse moreno d' anar pêl sol. **Solearse, insolearse**.

ASSOLEIAT, DA. p. p. **Soleado**

ASSOLEJAR. v. a. ASSOLEIAR.

ASSOLIAR. v. a. *Ant*. Desamparar, deixar sol, abandonar. **Desamparar**.

ASSOLIAT. adj. *Ant*. Sol, desamparat, sense. **Solo, sin**.

ASSOLIDOR, A. m. y f. Qui aconsegueix o atrapa a un altre. **Alcanzador**.

ASSOLIMENT. m. Acte d' assolir. **Alcance, alcanzamiento**.

ASSOLIR. v. a. Aconseguir. **Alcanzar**. || Atrapar descuidat. **Coger, sorprender**. || Apoderarse d' una cosa avans qu' arribi al fí a que 's destinava **Interceptar**.

ASSOLIT, DA. p. p. Atrapat en algún engany o delicte. **Cogido**. || Sorprés. **Sorprendido, asaltado**.

ASSOLRE. v. a. *Ant*. ABSOLDRE.

ASSOLL. m. *Ter*. Cort de porchs. **Pocilga**. || *Met*. Quarto brut y mal endressat. **Pocilga**.

ASSOMBRAR. v. a *Ant* ESPANTAR. || Causar admiració. **Asombrar**.

ASSOMBRAT, DA. p. p. **Asombrado, pasmado**.

ASSOMBRÓS, A. adj. Lo qu' espavordeix fins al extrém d' assombrar **Asombroso**.

ASSONANCIA f. *Mús* La correspondencia d' un sò ab un altre. **Asonancia**. || En la poesía castellana y catalana la conformitat d' uns assonants ab altres **Asonancia**

ASSONANT. adj. Lo que fá un meteix sò ab altre cosa. **Asonante**. || La final del vers que té les meteixes vocals, pero diferents consonants, que la final de l' altre ab qui ha de concertar. **Asonante**. || RELACIÓ, CORRESPONDENCIA.

ASSONANTAR. v. n. *Poét*. Barrejar versos assonants entre consonants, lo que 's té per un defecte. **Asonantar**.

ASSONANTAT, DA. p. p **Asonantado**.

ASSONAR. v. a Correspondre's les finals dels versos. **Asonar**. || v. n. *Ant*. Fer són. **Adormecer**.

ASSOODINAMIA. f. *Med* Perdua, debilitat de les forses vitals. **Azoodinamia**.

ASSOROLLAR. v. a. *Ter*. y 'ls seus derivats. SOROLLAR.

ASSORTAT, DA. adj. AFORTUNAT.

ASSORTIDOR, A. m. y f. Qui assorteix. **Proveedor**.

ASSORTIMENT. m. Provisió. **Surtido, surtimien-**

to, prevención. || Conjunt de máquines per algún fí. Juego.

ASSORTIR. v. a. Proveir o donar a algú lo necessari. Surtir.

ASSORTIRSE. v. r. Proveirse del necessari. Surtirse.

ASSORTIT, DA. p. p. Surtido. || Adornado, guarnecido. || m. pl. Varies especies. Surtidos.

ASSOSSECH. m. Tranquilitat, quietut. Sosiego.

ASSOSSEGADAMENT. adv. m. Sosegadamente.

ASSOSSEGAMENT. m. *Ant.* SOSSEGO.

ASSOSSEGAR. v. a. Apaciguar. També s' usa còm recíproch. Sosegar, tranquilizar, aquietar. || v. n. Reposar, descansar. Descansar, reposar.

ASSOSSEGAT, DA. p. p. Sosegado. || Qui és naturalment judiciós y quiet. Sosegado, reposado. || Dit del póls. Sentado, sosegado, firme.

ASSOT. m. Instrument pera assotar. Azote. || Cóp donat ab l' assot. Azote. || *Met.* Calamitat, aflicció, cástich gran, y la persona o cosa que 'l causa. Azote. || pl. Cástich ignominiós que s' aplicava públicament a certs delinquents, donantlos el butxí ab la penca cops a l' esquena. Azotes.

ASSOTS Y GÁLERES. *Loc. fam.* Prové del temps en que s' assotava y s' enviava per cástich a remar a les galeres del rei, y pera exagerar la culpa d' algú s' empleava la frase: MEREIX ASSOTS Y GALERES. *Merece azotes y galeras.*

ASSOTA-CRISTOS. m. pl. *Bot.* Mena de cart; planta punxosa de la fam. de les compostes, anomenada aixís a causa de créures que ab ella fou assotat Cristo; té les punxes grogues y les floretes moradès. Azotacristos.

ASSOTADOR, A. m. y f. Qui assota. Azotador.

ASSOTAGOSSOS. m. Qui cuida de fer eixir els gossos de la iglesia. Perrero.

ASSOTAMENT. L' acció d' assotar. Azota miento.

ASSOTAR. v. a. Pegar assots a algú. També se usa còm recíproch. Azotar. || *Met.* Donar cops a manera d' assots, còm: *l' aigua a les roques, el vent a les parets*, etc. Azotar.

ASSOTAT, DA. p. p. Azotado.

ASSOTENESIS. f. *Med.* Malaltía deguda a l' influencia del ássoe sobre 'ls demés principis de la economía animal. Azotenesis. || Nòm extensiu a una mena de malalties que comprén la cangrena, l' escorbut, etc. Azotenesis.

ASSOTILLAR. v. a. *Ant.* SUBTILISAR.

ASSOTISAR. adj. *Quím.* Impregnar d' ássoe. Azotizar.

ASSOTOIDES. m. pl. *Quím.* Familia de cossos minerals que comprén l' ássoe, el fósfor y l' arsénich, quines combinacions hidrogenades serveixen de base, aixís còm d' ácits les oxigenades. Azotoides.

ASSOTÓXIT. m. *Min.* Género de minerals que comprén les combinacions del ássoe ab l' oxígen. Azotóxido.

ASSOYS. *Geog.* Riera afluent de l' Arija.

ASSUDA. f. ASSUT. || RESCLOSA.

ASSUET. m. Día o tarde de vacació que 's dona als estudiants. Asueto.

ASSUFISMADAMENT. adv. m. *Ant.* SOFÍSTICAMENT.

ASSUMIR. v. a. Pendre, portarse'n. Tomar.

ASSUMIRSE. v. r. Arrogarse. Asumirse.

ASSUMIT, DA. p. p. Asumido.

ASSUMPCIÓ. f. L' acte d' ésser pujada María Santíssima en cós y ánima al cel per medi d' ángels, y la festa que per aquest motiu celebra l' Iglesia el día quinze d' Agost. Asunción.

ASSUMPT. n. p. ASSUMIT. || m. ASSUMPTE.

ASSUMPTA. n. p. de dona. ASSUMPCIÓ.

ASSUMPTE. m. y

ASSUMPTO. m. La materia de que 's tracta. Asunto. || NEGOCI.

DONAR ASSUMPTE. fr. Donar motiu u ocasió. *Dar asunto.* || Donar el punt o argument pera tractar de alguna cosa. *Dar asunto.*

DESEMPENYAR L' ASSUMPTE. fr. Probarlo completament. *Desempeñar el asunto.*

DORMIR SOBRE ALGÚN ASSUMPTE. fr. *Met.* Pendre temps pera resóldrel millor. *Dormir sobre algún negocio ó asunto.*

TOCAR DE PROP ALGÚN ASSUMPTE. fr. *Met.* Tindre'n coneixement práctich d' ell. *Tocar de cerca el asunto.*

ASSUQUES. *Geog.* Nòm que 's dona a dues montanyes pariones de la comarca de Camprodón.

ASSUT. m. Paret que travessa 'l riu pera conduir l' aigua per les cequies. Azud. || Máquina pera treure l' aigua dels rius y regar els camps. Azuda.

AST. m. Burxa de ferro ont enfilen la carn pera rostirla. Asador. || Peix. AGULLA, 7.

QUI ROBA L' AST NO 'N TAST. *Ref.* Adverteix que els afortunats, sense travall logren el fruit de les fatigues d' altres. *Uno levanta la caza y otro la mata.*

ASTA. *Náut.* Quiscún dels membres sensers sense varenga que 's sólen colocar als extréms del casco de la nau en llóch de codernas. Asta. || Nòm de tot pal fixe d' una nau colocat verticalment pera issar 'hi banderes o muntar 'hi panells. Asta.

ASTALARENY. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de la Torre de Capdella, prov. de Lleida.

ASTAMBOR. m. *Náut.* Peça que sosté 'l timó. Estambor.

ASTEÍSME. m. Ironía fina y delicada que consisteix en amagar l' alabansa dins d' una apariencia de censura y al revés. Asteísmo.

ASTELL. *Geog.* Poble del dist munpal. de la Torre de Capdella, prov. de Lleida. || Ribera de la conca del Flamissell.

ASTENIA. f. *Patol.* Falta de forsa, debilitat, esllanguiment. Astenia.

ASTEREÓMETRE. m. Instrument pera fer cálculs astereométrichs. Astereómetro.

ASTEREOMETRÍA. f. Art de calcular les eixides y postes de sol. Astereometría.

ASTEREOMÉTRICH, CA. adj. Lo pertanyent a la astereometría. Astereométrico.

ASTERIA. f. *Zool.* Género que comprén les estrelles de mar. Asteria. || *Miner.* Varietat del safir, la més hermosa y resplandent. Asteria. || Ópalo fals que 'ls llapidaris anomenen girassol. Asteria.

ASTÉRICH. m. *Anat* Tel subtil que s posa a la córnea y té figura d' estrelleta. Astérico.

ASTERISCH. m. Estrelleta impresa que serveix pera cridar l' atenció de qui llegeix envers alguna nota. Asterisco.

ASTERISME. m. CONSTELACIÓ.

ASTERITA. f. *Miner.* Pedra radiada o en forma d' estrella. Asterita.

ASTERNAL. adj. *Anat.* Que no té esternó, y aixís se poden anomenar *costelles asternals* les que no s' articulen ab aquell os. Asternal.

ASTEROIDES. m. pl. adj. *Astron.* Planetes petits qu' en gran nombre y en moviment rapidíssim roden al voltant del sol. Asteroides.

ASTET. m. dim. d' ast. Asardocillo. *

ASTÍ. Veu de pastor. Aquí.

ASTIL. m. Hasta. || adj. *Bot.* Calificatiu de tota planta sense ast l. Astilo.

ASTILES. f. pl. *Anat.* Glanduletes que 's fan a la canal de l' uretra. **Astiles.**

ASTOLSÍ. m. *Ter.* SUTGE.

ASTOLL. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Urtg, prov. de Girona.

Segell d' Astoll

ASTÓR. m. *Ornit.* Aucell, mena d' esparver, de color negre clar, la panxa blanca ab clapes negres, la cua cendrosa clapada de blanch, les cames grogues y 'l bech negre; és mòlt enemich de's colóms. **Alfaneque, ave zonza.**

ASTOR. Poblet del dist municipal de Sant Martí de Sasgayoles, prov. de Barcelona.

ASTORAMENT. m. Esparverament. **Azoramiento.**

ASTORAR. v. a. Esparverar, sobressaltar. També s' usa còm recíproch. **Azorar.**

ASTORAT, DA. p. p. **Azorado.**

ASTORELL. *Geog.* Caseriu del terme de Binissalem, Mallorca.

ASTORGÁ, NA. adj. Pertanyent a la ciutat d' Astorga; qui n' és fill. **Astorgano.**

ASTÓS. *Geog.* Barranch afluent de l' Essera.

ASTRAGAL. *Arquit.* Motllureta rodona que rodeja la banda més alta d' un pilar o columna. **Astrágalo.**

ASTRAL. adj. Que pertany als astres o hi té relació. **Astral.**

ASTRALLERA. f. *Náut.* Aparell ab currioles, pero sense cordes. **Estrellera.**

ASTRAMITX. m *Náut.* Biga qu' endenta ab les còrbes que 's posen demunt la cuberta dels barcos. **Estramiche.**

ASTRE. m. Cós lluminós del cel, còm: *el sol, la lluna, l' estrella,* etc. **Astro.** || *Met. ant.* ESTRELLA, 2.

ASTREMÓS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Montanisell, prov. de Lleida.

ASTRICCIÓ f. L' acció de tancarse 'ls poros **Astricción.**

ASTRINGENT. adj. S' aplica als aliments o remeis que restrenyen, còm: *les serves.* **Astringente, astrictivo.**

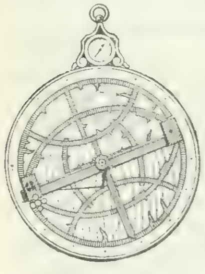
Astrolabi

ASTROGNOSSIA. f. Part de l' astronomía que tracta del coneixement de les estrelles fixes. **Astrognosia.**

ASTROLABI m. *Mat.* Instrument de metall en forma de planisferi: el seu us principal és pera observar els navegants l' altura del pol y dels astres. **Astrolabio.**

ASTROLATRÍA. f. Mena de sabeísme o adoració dels astres. **Astrolatría.**

ASTRÓLECH. m. Qui professa l' astrología **Astrólogo** || *Met.* ASTUT.

ÉSSER UN BON ASTRÓLECH. fr. *Met. fam.* ÉSSER UN BON APÓSTOL.

ASTROLOGAL. adj. Lo que pertany a l' astrología. **Astrológico.**

ASTROLOGÍA. f. Ciencia qne tracta dels astres. **Astrología.**

ASTROLÓGICH, CA. adj. **Astrologal.**

ASTROLOMÍA. f. *Ant.* ASTRONOMÍA.

ASTROMANCIA. f. Endevinació per medi dels astres. **Astromancia.**

ASTROMÁNTICH, CA. adj. Concernent a l' astromancia. **Astromántico.** || s. Qui pretén endevinar per medi dels astres. **Astrólogo, astromántico.**

ASTROMETRÍA. f. Art d' amidar els diámetres aparents dels astres y les distancies de les estrelles. **Astrometría.**

ASTRÓNOM. m. Professor d' astronomía. **Astrónomo.**

ASTRONOMÍA. f. Ciencia que tracta de la dimensió, mida y moviment dels cossos celestes. **Astronomía.** || **Aristología.**

ASTRONÓMICAMENT. adv. m. Segons els principis y regles dels astrónoms. **Astronómicamente.**

ASTRONÓMICH, CA. adj. Lo que pertany a l' astronomía. **Astronómico.**

ASTROSCOPIA. f. Contemplació dels astres. **Astroscopia.**

ASTRÓSCOPO. m. Instrument astronómich, compost de dos conos en quina superficie están descrites les estrelles y constelacicns, pera trovarles més facilment. **Astróscopo.**

ASTROSSOFÍA. f. Estudi o coneixement dels astres. **Astrosofía.**

ASTRUCH, CA. adj. *Ant.* AFORTUNAT, DITXÓS. || m. *Bot* TEY.

ASTUCIA. f. Manya, sagacitat. **Astucia, ardid.** || **Estratagema.**

ASTUCIÓS, A. adj. ASTUT. || *Ter.* ESCRUPULÓS, FASTIGÓS.

ASTUCIOSAMENT. adv. m. ASTUTAMENT.

ASTURDIT, DA. adj. ESTURDIT.

ASTURIÁ, NA. m. Natural d' Asturias, principat d' Espanya. **Asturiano.**

ASTUT, A. adj. Sagás. **Astuto.**

ÉSSER MÒLT ASTUT. f. *Pelarse de fino.*

ASTURAMENT. adv. m. Ab astucia. **Astutamente.** || FRAUDULENTMENT.

ASTUTÍSSIM, A. adj. sup. **Astutísimo.**

ATABAL. m. *Ant.* **Tabal.**

ATABALAR. v. a. Fer mal de cap. **Atolondrar, aturdir, atronar.**

ATABALAT, DA. p. p. **Atolondrado.**

ATACADOR. m. Qui ataca. **Atacador.** || Eina pera atacar les pesses d' artillería. **Atacador.** || Eina ab que s' ataca la pólvora a les barrinades. **Atacadera.** || A l' artillería de mar, corda grossa y forta ab un tros de fusta a un dels caps. **Atacador.**

ATACAMENT. m. L' acció y efecte d' atacar. **Atacadura, atacamiento.**

ATACAMITA. f. *Min.* Oxiclorur de coure trovat a Atakama. **Atacamita.**

ATACAR. v. a. Apretar el taco dins del canó de l' escopeta o d' un' altra arma. **Atacar.** || Embestir, acometre. **Atacar.** || Posar en apuro a algú a forsa d' arguments. **Atacar.**

ATACAT, DA. p. p. **Atacado.**

ATACH. m. L' acció d' atacar, embestir, acometre una plassa o exércit. **Ataque.** || *Met.* Acometiment d' algún accident repentí, còm: *feridura,* etc. **Ataque.**

ATACONADOR. m. Sabater que adoba 'l calçat vell. **Zapatero de viejo, remendón.** || *Met.* Qui pega. **Zurrador.**

ATACONAMENT. m. *Ant.* ADOB. || TACÓ, 2.

ATACONAR. v. a. Adobar les sabates. **Remendar.** || Atipar a algú, afartarlo. També s' usa còm recíproch. **Rellenar, atracar** || Pegar, fer un fart de tacó. **Zurrar.**

ATACONAT, DA. p. p. **Remendado.** || *Met.* **Zurrado.**

ATAFARRAR. v. a. Posar la tafarra. **Ataharrar.**

ATAFETANAT, DA. adj. Semblant al fafetá. **Atafetanado.**

ATAGELLAR. v. n. *Mar.* Navegar mòlt forsat de vela ab qualsevol obgecte. **Atagellar.**

ATALAÏA. f. Lloch pera atalaïar. **Vigía, atalaya.** || Qui atalaïa. **Vigía, atalaya, atalayador.**

ATALAÏA. *Geog.* Torre del terme d' Alcudía, Mallorca. || Caseriu del dist. munpal. de Vich, prov. de Barcelona. || —(LA). *Orog.* Montanya de 1,161 met. d' altitut, a la dreta del Turia, part. jud. de Chelva, prov. de Valencia.

ATALAÏADOR, A. adj. Qui atalaïa. **Vigia, atalaya, atalayador.** || *Ant.* Qui observa les accions d' altres. **Espía, atisbador.**

ATALAÏAMENT. m. L' acció d' atalaïar. **Atalayamiento.**

ATALAÏAR. v. a. Vigilar, tindre compte d' algú o de quelcòm. *Atalaïa a n' aquesta nena.* **Vigilar, cuidar.**

ATALAÏARSE. v. r. Adonarse d' algú o de quelcòm. *No me 'n havía atalaïat.* **Advertir, notar.**

ATALAÏASSA (La). *Orog.* Puig de 475 met. d' altitut al S.O. d' Ibissa, Balears.

ATALAÏAT, DA. adj. *Blas.* Se diu dels castells, torres, cases, etc., acabades ab una cornisa volatejada ab les seues espitl'eres pera observar lo que passa; còm també de les faixes, bandes, etc., que afecten la forma de dita cornisa. **Atalayador.**

ATALAÏES D' ALCALÁ (Les). *Orog.* Serra que hi há al N.O. d' Alcalá de Chisbert, prov. de Castelló.

ATALAÏETA. f. dim. **Atalayuela.**

ATALENTAR. v. a. *Ant.* Agradar. **Atalantar, agradar.**

ATALUSSAR. v. a. Tallar un terreno en forma de plá inclinat. **Escarpar.**

ATALLADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui talla. **Atajador.** || *Ant.* **Espía, explorador.**

ATALLAMENT. m. *Ant.* DRESSERA. || m. Medi pera terminar algún plet o desavenensa. **Corte, ajuste.**

ATALLANA. m. adv. *Ant.* PER LA DRESSERA.

ATALLAR. v. a. *Ant.* Detindre, aturar a algú eixintli al pas. **Cortar, atajar.** || Anar per la dressera pera abreviar camí. **Ir, atajar, echar por el atajo.** || Detindre 'l curs d' alguna cosa. **Atajar.** || Transigir, acabar un plet o desavinensa. **Cortar, atajar, terminar.**

ATALLS. m. pl. *Ant.* PLER.

ATAMBOR. m. *Ant.* Máquina pera pujar coses de mòlt pès. **Grua.** || TABAL.

ATANASI, A. n. p. **Atanasio.**

ATANASIA. f. Entre estampers, carácter de lletra. **Atanasia.** || *Bot.* Herba alta d' uns trenta centímetres semblanta a l' orenga; al cim forma una copa ab certes flors que 's conserven mòlt de temps. **Hierba de Santa María, atanasia.** || —MARINA. Herba d' uns trente centímetres d' altura, de fulles en figura de llansa, flors grogues y tota cuberta d' una borra mòlt semblanta al cotó. *Algodonera.*

ATÁNS. m. p. u. *Ant.* APROXIMACIÓ.

ATANSAR. v. a. y 'ls seus derivats. ACOSTAR.

ATANYENT. adj. PERTANYENT.

ATÁNYER. v. n. p. u. Tocar, pertányer. **Pertenecer, tocar.** || v. a. Cumplir les promeses. **Cumplir.**

ATAPAIMENT. m. Acció y efecte d' atapair. **Tupa.**

ATAPAIR. v. a. Apretar mòlt alguna cosa pera que no quedi tova. **Tupir.**

ATAPAIT, DA. p. p. **Tupido.**

ATARANTAR. v. a. *Ter.* Persuadir a algú que fassi alguna etsagallada. **Levantar de cascos.**

ATARANTAT, DA. p. p. Qui per sobra de vives obra precipitadament y sense reflexió. **Tronera, tolondrón, alborotado.** || ATURDIT. || Picat de la taràntula. **Atarantado.**

ATART. adv. t. *Ant.* No mòlt sovint, de quan en quan. **De tarde en tarde.**

ATATXONAR. v. a. Clavar els bagúls ab tatxes de llautó, etc. **Atachonar, clavetear.** || *Met.* Omplir alguna cosa apretant lo que s' hi fica, còm: *atatxonar la roba al bagúl.* **Embutir.**

ATAULF. *Biog.* Primer rei dels visigoths (411 a 415), que va sejornar a Barcelona, ont va morir assesinat per efecte d' una conspiració promoguda pêls galos, dels quals havía sigut, desprès de vence als romans, un dels més temibles enemichs.

Ataulf

ATAURICH. m. *Arq.* Obra de guix ab que 'ls moros adornaven els edificis. **Ataurique.**

ATAVELLAR. v. a. Disposar en forma de fulla de lletuga, còm se fà a les guarnicions y vores dels vestits. **Alechugar.**

ATAVIAMENT. m. *Ant.* **Atavío.**

ATAVIAR. v a. Compondre, assear, adornar. També s' usa còm recíproch. **Ataviar.**

ATAVIAT, DA. p. p. **Ataviado.**

ATAVISME. m. Semblansa d' un animal o planta als seus progenitors. || *Bot.* Tendencia d' una planta o animal a retornar al tipo primitiu d' ont prové. **Atavismo.**

ATAVIU. m. L' adorno y compostura de la persona. **Atavío.**

ATAXIA. f. *Med.* Desordre, irregularitat, conjunt de fenómens nerviosos, qu' indiquen sempre una afecció cerebral més o menys grave. **Ataxia.** || Desordre dels apetits, instints y passions del ánima. **Ataxia.**

ATAXODINAMIA. f. *Patol.* Irregularitat en els moviments d' un orgue del cos humá. **Ataxodinamia.**

ATAYS. f. Nòm d' una estrella. **Atais.**

ATECNIA. f. *Med.* Impotencia viril. **Atecnia.**

ATEIRADAMENT. adv. m. *Ant.* ARREGLADAMENT, ORDENADAMENT.

ATEIRAMENT. m. *Ant.* ORDRE, REGLA.

ATEÍSME. m. Opinió d' aquells que neguen l' existencia de Dèu. **Ateísmo.**

ATEÍSTA. m. y

ATEÍSTICH. adj *Ant.* Qui nega l' existencia de Dèu. **Ateísta.**

ATELESTITA. f. *Min.* Substancia rara, groguenca, que 's cristallisa en tetaedres. **Atelestita.**

ATELOMIELIA. f. Desarrollo incomplert del móll de l' espinada. **Atelomielia.**

ATEMORISAMENT. m. *Ant.* Mòlt temor. **Aterramiento.**

ATEMORISAR. v, a. Infundir, causar temor. També s' usa còm recíproch. **Atemorizar.** || ATURDIR. || AMENASSAR, 1.

ATEMORISAT, DA. p. p. **Atemorizado.**

ATEMPERACIÓ. f. L' acció y efecte d' atemperar. **Atemperación.**

ATEMPERADAMENT. adv. m. *Ant.* Ab templansa. **Templadamente.**

ATEMPERANT. p. a. Lo qu' atempera. **Atemperante.**

ATEMPERAR. v. a. Reduir alguna cosa al seu temperament. També s' usa còm recíproch. **Atemperar.** a || **Moderar, ablanir, templar, acomodar una cosa a un' altra. Atemperar.**

ATEMPORALAT, DA. adj. *Náut.* Vent que bufa ab molta furia. **Atemporalado.**

ATEMPTAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. INTENTAR, PROJECTAR, ASSAJAR.

ATENALLAR. v. a. Arrancar a un reu trossos de carn ab unes estenalles roentes. **Atenacear, atenazar.**

ATENALLAT, DA. p. p. **Atenaceado.**

ATENCIÓ. f. L' acció d' atendre. **Atención.** || Urbanitat, respecte, obsequi. **Atención.** || Consideració, mirament. **Atención.**

EN ATENCIÓ. m. adv. *En atención, teniendo presente.*

ATENDAR. v. n. y

ATENDARSE. v. r. *Ant.* Acampar la tropa a les tendes de campanya. **Acamparse.**

ATENDAT, DA. p. p. **Acampado.**

ATENDEMENT. m. *Ant.* y

ATENDENCIA. f. ATENCIÓ, 2, 3.

ATENDIBLE. adj. Digne de ésser atés. **Atendible.**

ATENDIMENT. m. *Ant.* ATENCIÓ.

ATENDRE. v n. Estar ab cuidado y atenció. **Atender.** || Tindre consideració a alguna cosa, còm: *atendre als mérits y no a la persona.* **Atender.** || Mirar per alguna cosa, o cuidarne. **Atender.** || v. a. *Ant.* ESPERAR. || Guardar, cumplir, mantíndres. **Atenerse.** || Donar lloch o tregües. **Dar treguas.** || ATRAPAR, ACONSEGUIR. || *Ant.* Eixir al pas.

ATENENT. m. adv. Considerant. **En atención, en consideración.**

ATENÉU. m. Nòm que 's dona a algunes corporacions científiques o literaries. **Ateneo.** || Llóch al qual s' hi reuneixen. **Ateneo.**

ATENIENSE. adj Natural o pertanyent a la república y ciutat d' Atenes. **Ateniense.**

ATENIRSE. v. r. Aderirse, atíndre a lo que 's té per més segur. **Atenerse.**

ATENT, A. adj. Qui té posada o fixa l' atenció en alguna cosa. **Atento.** || Cortés, urbá. **Atento, comedido.**

ATENTAMENT. adv. m. Ab cuidado y atenció. **Atentamente.** || Ab urbanitat o cortesía. **Atentamente.** || *For.* Contra l' ordre y forma del dret. **Atentadamente.**

ATENTAR. v a. Maquinar, progectar o cometre algún delicte. **Atentar.**

ATENTAT, DA. p. p. **Atentado.** || m. Çrim, delicte. **Atentado.** || Intent sense tó ni só. **Intentona.**

ATENTATORI, A. adj. *Ant.* Injust, violent. **Atentatorio.**

ATENTI POTENTI. m. adv. Ab abundancia, a discreció, còm: *menjar atenti potenti.* **A tente bonete.**

ATENTÍSSIM, A. adj. sup. **Atentísimo.**

ATENTÍSSIMAMENT. adj. sup. **Atentísimamente.**

ATÉNYER. v. a. ATÁNYER. || v. n. *Ant.* ARRIBAR. || *Ter.* ACONSEGUIR.

ATERMASIA. f. *Med.* Excés, aument morbós de calor. **Atermasia.**

ATERMENADOR. m. Qui posa fites a les terres. **Amojonador.**

ATERMENAMENT. m. L' acció y efecte d' atermenar. **Amojonamiento.**

ATERMENAR. v. a. Posar fites a les terres. **Amojonar.**

ATEROMA. m. *Med.* Tumor enquistat plé d' una materia espessa, blanquinosa y semblanta a les paparotes. **Ateroma.**

ATEROMATÓS. adj. *Patol.* Qu' és o participa de la naturalesa del ateroma. **Ateromatoso.**

ATERRADOR, A. adj. Qui aterra. **Aterrador.**

ATERRAMENT. m. L' acció d' aterrar. **Aterramiento.**

ATERRAR. v. a. Tirar a terra. **Asolar.** || Causar terror. També s' usa còm recíproch. **Aterrar, aterrorizar.** || Entre pilots, acostarse a terra. **Aterrar.** || ABATRE, HUMILIAR. || ASSOMBRAR.

ATERRARSE. v. r. *Náut.* Arrimarse 'ls vaixells a terra. **Aterrar.**

ATERRAT, DA. p. p. **Aterrado, aterrorizado.** || adj. *Náut.* Se d u de tot obgecte qu' és prop de terra. **Aterrado.**

ATERRIT, DA. adj. *Ant.* ATERRAT, 1.

ATERRORISAR. v. a. ATERRAR, 2.

ATERROSSAR. v. a. Fer terrossos d' una materia solta. **Aterronar.**

ATERROSSARSE. v. r. Ferse terrossos. **Aterronarse.** || Apilotarse, se diu del arrós, etc. **Aterronarse.**

ATERROSSAT, DA. p. p. **Aterronado.** || adj. Se aplica als camps, etc. **Terregoso.**

ATÉS, A. p. p. d' atendre. **Atendido.** || m. adv. EN ATENCIÓ.

ATESAR. v. a. *Náut.* Posar tivants els caps o les veles de la nau. **Atesar.**

ATESORAR. v. a. Arreplegar y guardar riqueses. **Atesorar.** || *Met.* Reunir moltes qualitats, gracies o perfeccions. **Atesorar.**

ATESTACIÓ. f. Testificació. **Atestación.**

ATESTAR. v. a. *For.* Certificar, testificar. **Atestar.**

ATESTAT, DA. p. p. **Atestado.** || adj. Plé. **Atestado.** || m. pl. *For.* Els instruments auténtichs que fan fé d' alguna cosa. **Testimoniales, atestados.**

ATÉU. adj. El qui nega l' existencia de Dèu. **Ateo.**

ATIADOR, A. m. y f. Qui atía. **Atizador.** || Eina pera atiat. **Atizador, atizadero.**

ATIAMENT. m. Acte d' atiar. **Atizamiento.**

ATIAR. v. a. Arrimar els tions al foch pera que no s' apaguin. **Atizar.** || Mocar el blé del llum, etc. **Atizar, avivar.** || *Met.* Fomentar les passions o afectes. **Atizar, revolver el ajo, el caldo.** || *Met.* **Instar, incitar.**

ATIAT, DA. p. p. **Atizado**

ÁTICAMENT. adv. m. A la manera dels átichs. **Áticamente.**

PARLAR ÁTICAMENT. *Loc.* Parlar concisament. *Hablar áticamente.*

ÁTICH, CA. adj. Lo pertanyent a Atenes. **Ático.** || S' aplica al estil qu' ab poques paraules expressa mòlts conceptes. **Ático.** || m. Cós d' arquitectura que se coloca per adorno demunt la cornisa d' un edifici. **Ático.**

ATICISME. m. Modo de parlar pur y concís. **Aticismo.**

ATICURGA. f. *Arq.* Columna quadrada del ordre átich. **Aticurga.**

ATIGRAR. v. a. Imitar les taques de la pell de tigre. **Atigrar.**

ATINADAMENT. adv. m. Ab discreció. **Atinadamente.**

ATINAR. v. a. Pensar, recordarse d' alguna cosa. **Atinar, acertar, dar en el blanco.** || *Met.* Endevinar per congectures. **Atinar.**

ATINAT, DA. p. p. **Atinado.**

ATINGUT, DA. p. p. d' atenirse o aténdres. **Atenido.**

ATIPAR. v. a. Satisfer de menjar. **Saciar.** || Satisfer el gust o desitj d' alguna cosa. **Saciar.** || Comunment s' usa còm recíproch. || Fastiguejar, cansar, molestar. **Cargar.**

ATIPLAR. v. a. Alçar el tò de la veu o del instrument que 's toca. **Atiplar.**

ATIPLARSE. v. r. Posar veu de tiple. **Atiplarse.**

ATIPLAT, DA. p. p. **Atiplado, tiplisonante.**

ATIRIZIA. f *Ant* ICTERICIA.

ATIRIZIARSE. v. r. *Ant.* ICTERICIARSE.

ATLÁNTICH, CA. adj. S' aplica al mar que s' extén entre Europa y América. **Atlántico.** || S' aplica a un ordre d' arquitectura en que, en lloch de columnes, s' hi posen estátues nomenades Atlantes. **Atlántico.**

ATLÁNTIDES. f. pl. Constelació en que hi ha estrelles, que fingiren els poetes ésser filles d' Atles. **Atlántida.**

ATLANTS. m. pl. *Arq.* Estátues d' homes que 's posen en lloch de columnes pera sostindre l' arquitrau. **Atlantes.** || ATLES, 2.

ATLES. m. Colecció de mapes enquadernats. **Atlas.** || *Anat.* Nòm de la extrema vértebra del coll que manté y dona moviment al cap. **Atlas.** || Montanya d' África. **Atlas.**

ATLETA. m Home que peleava a cops de puny. **Atleta, luchador.** || *Fisiol.* L' home que té 'l sistema muscular mòlt desarrollat. **Atleta.**

ATLÉTICAMENT. adv. m. Còm un atleta. **Atléticamente.**

ATLÉTICH, CA. adj. Lo que pertany al atleta. **Atlético.**

ATLÓIDICH. adj. *Ant.* Pertanyent o referent al atles o primera vértebra cervical. **Atlóideo.**

ATMETLLA. V. AMETLLA.

ATMIDIÁTRICA. *Med.* Aplicació dels vapors o del gas a la pell, còm medi curatiu. **Atmidriática.**

ÁTMIDÓMETRE. m. *Fís.* Instrument que serveix pera midar la evaporació. **Atmidómetro.**

ATMÓSFERA. *Fís.* Fluit subtil y elástich que rodeja un cós per totes parts y participa dels seus moviments. **Atmósfera.** || La massa del aire, ab el seus vapors, exalacions y demés, que rodeja la terra fins a una altura considerable. **Atmósfera.** || Fluit subtil que rodeja al sol y als seus planetes. **Atmósfera del sol,** etc.

ATMOSFÉRICH, CA. adj. Lo que pertany a l' atmósfera. **Atmosférico.**

ATMOSFEROGRAFÍA. f. Descripció de l' atmósfera y de les seues qualitats. **Atmosferografía.**

ATMOSFEROLOGÍA f. Tractat de les propietats de l' atmósfera. **Atmosferología.**

ATOGINAR. v. a *Mar.* Posar togins a les veles y demés pesses o punts que 'ls requereixin. **Atojinar.**

ATOLONDRAMENT m. L' acció y efecte d' atolondrar o de atolondrarse. **Aturdimiento, atolondramiento.**

ATOLONDRAR. v. a. Perturbar els sentits. Tambè s' usa còm recíproch. **Aturdir, atolondrar, perturbar.**

ATOLONDRAT, DA. p. p. **Atolondrado.** || adj. ATARANTAT.

ÁTOM. m. El cós més petit que se suposa indivisible. **Atomo.** || *Met.* Part mòlt petita de qualsevulla cosa. **Atomo.** || m. pl. Les particuletes que 's percibeixen en el raig del sol qu' entra a alguna pessa. **Atomos.**

FINS UN ÁTOM. *Loc. fam.* En la cosa més mínima o petita. *En un átomo.*

ATÓMICA. f. S' aplica a la teoría fundada en el cálcul del nombre d' átoms que de cada cos simple entren en la formació d' un compost. **Atómica.**

ATÓMICH, CA. adj. Lo qu' és excesivament petit. **Atómico.** || Lo que pertany als átoms. **Atómico, atomístico.**

ATOMÍFER. adj. Qu' está carregat d' átoms. **Atomífero.**

ATOMISAT. m. Qui segueix o defensa 'l sistema dels átoms. **Atomista.**

ATOMISME. m. Física corpuscular. **Atomismo.**

ATOMISTA. m. Partidari de les doctrines del atomisme. **Atomismo.**

ATOMOLOGÍA. f. Tractat dels átoms **Atomología**

ATONÍA. f. *Med.* Postiació, debilitat, esllanguiment, inercia. **Atonía.**

ATÓNICH, CA. adj. *M d* Qui pateix atonía. **Atónico.**

ATONIFICACIÓ f. *Med.* Acció per la que 's fá que 'ls orgues del cós se posin en estat d' atonía. **Atonificación.**

ATONIR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. ATURDIR, ESPANTAR.

ATÓNIT, A. adj. Pasmat o espantat d' algún obgecte o succés extrany. **Pasmado, atónito.**

ATONTAR. v. a. *Náut.* Posar un cop de mar en certa posició y moviments la nau. **Atontar.** || ENTONTIR.

ATONTAT, DA p. p. *Náut.* **Atontado.**

ATONTIMENT. m. L' acció y efecte d' atontir. **Atontimiento.**

ATONTIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Entontir.**

ATONYAT, DA. adj. Apretat. **Compacto, prieto.**

ATORAR. v. a. *Náut.* ABARROTAR.

ATORARSE. v. r. *Náut.* Parlant de les cordes, detíndres, no poguer passar per ont deuríen, ja per ésser massa grosses, ja per altra causa. **Atorarse, atragantarse.**

ATORMENTADAMENT adv. m. Ab torment. **Atormentadamente.**

ATORMENTADOR, A. m. y f. Qui atormenta. **Atormentador.**

ATORMENTAR. v a. Afligir y molestar corporalment a algú **Atormentar.** || *Met.* Molestar, enfadar, afligir a algú. **Atormentar, apurar.** || Donar torment pera fer confessar la veritat. **Dar tormento** || *Náut.* Fer una forta impressió a la nau la violencia de les onades, la força del vent, el pés de l' arboladura y tot lo que hi pot influir. **Atormentar.**

ATORMENTARSE. v. r. Apesararse. **Atormentarse.** || Donarse mal temps. **Atormentarse.**

ATORMENTAT, DA. p. p. **Atormentado.**

ATOROSAT, DA. adj. *Ant.* S' aplica a la bestia que pateix torsó. ATORSONAT

ATORROLLAR. v. a. Confondre a algú. **Aturrullar, aturdir, confundir.**

ATORROLLAT, DA p. p. **Aturrullado.**

ATORSONARSE. v. r. Patir torsó les cavalcadures. **Atorozonarse.**

ATORSONAT, DA. adj. S' aplica a les cavalcadures que pateixen torsó. **Atorozonado.**

ATORT. m. adv. *Ant.* PER FORÇA. || A TORT.

ATORTONAR. v. a. *Náut* Trincar ab tortóns. **Tortorar, atorrorar.**

ATRABILIAR. adj. y

ATRABILIARI. adj. y

ATRABILIÓS, A. adj. Lo que pertany a l' atrabilis. **Atrabiliario, atrabilioso.**

ATRABILIS. f. Bilis negra. **Atrabilis.**

ATRACA. Veu náutica ab que 's designa l' acció d' atracar, ajustar un tauló o altra peça de construcció ab altres. **Atracar.**

ATRACABLE. adj. **Abordable.**

ATRACADA. f. *Náut.* Acte d'atracar. **Atracada.**

BONA ATRACADA. *Náut* La que 'l patró dirigeix ab tal acert que l' embarcació queda parada y situada convenientment al punt a que devía atracar. *Buena atracada.*

MALA ATRACADA. *Náut.* La que 's fá sense dites circunstancies. *Mala atracada.*

ATRACADERO. m. Paratge ont sense perill poden atracars'hi les embarcacions menors. **Atracadero.**

ATRACAR. v. a. *Náut.* Acostar les embarcacions a terra o unes ab altres. **Atracar.** || Acostar un obgecte a un altre. També s' usa còm recíproch. **Atracar.** || Apretar una cosa contra un' altra. **Atracar.** || Acostar els obgectes uns ab altres sense que arrivin a tocarse. **Atracar.**

ATRACAR LES FULLES. fr. *Art. y Of.* Apropar la contrafulla al tall d' una altra fulla

ATRACAT, DA. p. p. **Atracado.**

ATRACCIÓ. f. L' acció o virtut d' atreure. **Atracción.** || ATRACTIU, 2.

ATRACCIÓ NEWTONIANA. La que 's verifica sóls a les grans masses, en raó d' aquestes meteixes, y del quadrat de les distancies. *Atracción neutoniana ó planetaria.*

ATRACTIU, VA. adj. Lo que atreu o té la virtut d' atreure. **Atractivo.**

ATRACTÍVOL, A. adj. Lo que atreu. **Atractivo.** || ATRACTIU.

ATRAFAGAR. v. n. y

ATRAFAGARSE. v. r. Fatigarse, afanyarse. **Atarearse.**

ATRAFAGAT, DA. adj. Aqueferat. **Atareado.**

ATRAURER v. a. *Ant.* ATREURE.

ATRAPAR. v. a. Agafar al que fuig. **Coger, atrapar.** || Assolir, aconseguir. **Alcanzar.** || Sorpendre, sobrevindre repentinament alguna cosa, còm: *l'atrapá la nit, l' atrapá al moment del furt o en mentida.* **Coger.** || Enganyar. **Coger.** || *Náut.* Posar o passar les trapes a les veles. **Atrapar.**

ATRAPAR AB ELS PIXATS AL VENTRE. fr. *Fam.* y

ATRAPAR A L' ENCESA. fr. Sorpendre de prompte a algú en algún delicte, etc., sense poders'ho pensar. *Coger de manos á boca, coger con las manos en la masa, coger infraganti.*

ATRAPAR DESCUIDAT O DESPREVINGUT. fr. Impensadament, de repent. *Coger de rebato, de manos á boca.*

ATRAPAR LA LLUNA. fr. Durar mòlt l' execució de alguna cosa. *Coger la noche.*

ATRAPAR SOTA. fr. *Coger debajo.*

ATRAPARSE. v. r. Caure a la trampa. **Cogerse.**

ATRAPASSAR. v. a. Fer alguna cosa depressa, surti bé o malament, ferla de qualsevulla manera. **Atrabancar, frangollar.**

ATRAPAT, DA. p. p. **Atrapado, cogido.**

ATRÁS. m. L' efecte d' atrassar y atrassarse. **Atraso.** || *Náut.* El punt de situació de la nau o distancia qu' aquésta 'l suposa més atrassat respecte al rumbo que ha obtingut per l' observació dels astres. **Atraso.**

ATRÁS DE. m. adv. y

ATRÁS QUE. m. adv. Ademés; aixís se diu: *Atrás de vindre tart encara renya.* **Tras.**

ATRASSAMENT. m L' acció y efecte d' atrassar y atrassarse. **Atraso.**

ATRASSAR. v. a. Retardar. **Atrasar.**

ATRASSAR EL RELOTJE. fr. Fer córrer enrera l' assenyalador. *Atrasar el reloj.*

ATRASSARSE. v. r. ENDERRERIRSE.

ATRASSAT, DA. p. p. **Atrasado.** || adj. Endeutat, empenyat. **Atrasado.**

ANAR ATRASSAT. fr. Estar empenyat o anar a menys. *Andar ó estar alcanzado, andar á tres menos cuartillo ó de capa caida.*

ATRASSOS. m. pl. Endarreriatges, rendes que deixaren de pagarse al temps assenyalat. **Atrasos.**

ATRAVÉS. m. adv. De través. **Al través.**

ATRAVESSA. f. *Náut.* Veu ab que 's designa l' acció d' atravessar, còm: *perns d' atravessa.* **Atraviesa.**

ATRAVESSADOR. m. TRAVESSER. || EMBARÁS, IMPEDIMENT.

ATRAVESSAMENT. *Met.* CONEXIÓ.

ATRAVESSAR. v. a. Posar una fusta o altra cosa d' una part a altra. **Atravesar.** || Passar de part a part el cós o algún membre ab l' espasa, l' aigua pels poros, etc. **Atravesar.** || Passar d' una part a altra, còm: *atravessar la carretera,* etc. **Atravesar, cruzar.** || Parlant del joch, fer alguna juguesca a més de lo que 's posa al fondo. **Atravesar** || Encreuar una cosa. **Atravesar, cruzar.** || *Náut.* Posar en fatxa, situar la nau ab el costat perpendicular o transversal a la direcció de la mar o del vent. **Atravesar, poner á la capa** || Llaurar segona vegada la terra. **Binar.** || MALMIRAR, ULLPENDRE. || Dit dels géneros. AGAVELLAR.

ATRAVESSARSE. v. r. Posarse de per mitj algún destorb. **Atravesarse** || Intercedir, posarse de per mitj. **Atravesarse.** || *Met.* Interrompre la conversa. **Atravesarse.** || Trovarse ab algú, barallarse. **Atravesarse.** || Entrevindre, ocórrer alguna cosa que impideix el curs de un' altra. **Atravesarse.** || Als jochs d' interés se diu de la quantitat que s' ha perdut o guanyat. **Atravesarse.** || *Náut.* A les maniobres, situarse la nau ab el seu costat perpendicularment a una direcció qualsevulla. **Atravesarse.** || Pendre 'l vent una direcció próximament perpendicular a una altra donada. **Atravesarse.**

ATRAVESSÁRSELI A ALGÚ UN NUS AL COLL. fr. *Met.* No poder parlar d' espant, pena o vergonya. *Atravesársele á uno un nudo en la garganta.*

ATRAVESSAT, DA. p. p. **Atravesado.** || adj. Qui no mira dret. **Atravesado.** || Mal intencionat. **Atravesado.** || L' animal que prové de varies castes. **Atravesado, cruzado.**

ATRAVESSAT DALT D' UNA CAVALCADURA. *Loc.* Ajagut demunt la seua cárrega. *Atravesado en una caballería.*

ATRAHIMENT. m. Lo que atrau o té virtut de atraure. **Atractivo.** || Atractiu, alicient que afalaga. **Atractivo.**

ATRE, A. pron. *Ter.* ALTRE.

ATREPAR. v. a. *Náut.* Agarrar ab la perxa o altre instrument de ganxo. **Aferrar.**

ATRES. pron. *Ter.* ALTRES.

ATRESORAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Atesorar.**

ATRESSAT, DA adj. **Diestro, adiestrado.**

ATRESSÍ. conj *Ant. for.* A més d' axió, ademés. **Otrosí, además, demás de esto.** || m. *For.* Cada una de les peticions després de la principal. **Otro sí.** || Juntament. **Juntamente.**

ATRET, A. p. p. *Ant.* De atreure. **Atraído.**

ATRETAL. adv. ALTRETANT.

ATREURE. v. a. Fer seguir alguna cosa, còm: *el imán al cer.* **Atraer.** || Guanyarse la voluntat d' algú. **Atraer, captarse la voluntad ó el afecto.**

ATREVIDAMENT. adv. m. Ab atreviment. **Atrevidamente, osadamente.** || TEMERARIAMENT. || LLIUREMENT.

ATREVIDÁS, SA adj aum ATREVIDÍSSIM.

ATREVIDET, A. adj. dim. **Atrevidillo.**

ATREVIDÍSSIM, A. adj. sup. **Atrevidísimo.**

ATREVIMENT. m. L' acció y efecte de atrevirse. **Atrevimiento, osadía, audacia.** || CORATGE. || TEMERITAT. || DESCARO.

DONAR ATREVIMENT. fr. ANIMAR, 2.

ATREVIRSE. v. r. Arriscarse, determinarse a fer alguna cosa. **Atreverse.**

ATREVIT, DA p. p. **Atrevido.** || adj. Insolent, descarat, desvergonyit. **Atrevido.** || ANIMÓS. || TEMERARI.

ATRIBA. f. Eina de fer esclops. **Atriba.**

ATRIBUCIÓ. f. L' acció d' atribuir. **Atribución.**

ATRIBUIR. v. a. Aplicar, assignar alguna cosa a algú. S' usa còm recíproch. **Atribuir, aplicar.** || Acumular. **Atribuir, achacar acumular** || CONCEDIR.

ATRIBUIT, DA. p. p. **Atribuído.**

ATRIBULADOR, A. adj. Lo que atribula. **Aribulanle.**

ATRIBULAR. v. a. Afligir. S' usa còm recíproch. **Atribular.** || Perturbar l' ánim. **Amotinar, turbar.**

ATRIBULARSE. v r. **Amotinarse.**

ATRIBULAT, DA. p. p. **Atribulado.** || adj. ATARANTAT.

ATRIBUT. m. *Teol* Qualsevol de les perfeccións propies de la essencia de Dèu, còm: *omnipotencia. misericordia,* etc. **Atributo.** || Símbol o senyal que denota 'l carácter y ofici de les figures, còm: *la palma de la victoria, el lliri de la puresa,* etc. **Atributo.**

ATRICIÓ. f. *Teol.* Dolor d' haver ofés a Dèu per por a les penes del infern, ab propósit d' esmena. **Atrición.**

ATRICIONARI. m. *Teol.* Teólech escolástich sostenidor de que l' atrició servíl o concebuda per un temor, còm el dels esclaus y no còm el dels fills, es suficient pera justificar al pecador en el sagrament de la penitencia. **Atricionario.**

ATRINXERAMENT. m. Trinxera, fosso, estacada o altura de terra o brossa pera defensar el cós dels soldats dels trets del enemich. **Atrincherar, atrincheramiento.**

ATRINXERAR. v. a. Fer trinxeres. **Atrincherar.**

ATRINXERARSE. v. a Fortificarse ab trinxeres, etc. **Atrincherarse.**

ATRINXERAT, DA. p. p. **Atrincherado.**

ATRISSAR. v. a. *Ant.* Reduir a pòls. **Pulverizar.**

ATRIT, A. adj. Qui té atrició **Atrito.** || *Ant* ABATUT.

ATRITOSTOMIA. f. *Anat.* Pegadura o soldadura dels llavis. **Atritostomia.**

ATRIVENSA. m. *Ant.* ATREVIMENT.

ATROFIA. f. Falta d' aliment; defecte de creixensa. **Atrofia.** || f. *Med.* Enflaquiment o consumpció parcial o total del cós. **Atrofia.**

ATROMPETAT, DA. adj. Dit del trabuch o altra arma de fóch que té la boca en figura de trompeta. **Abocardado.**

ATRONADOR, A. m. y f. TABALOT.

ATRONAR. v. a. Alborotar ab crits. **Atronar, atolondrar.** || Fer un gran soroll a manera de tró. **Atronar.**

ATRONARSE. v. r. Aturdirse ab el soroll dels tróns. Se diu dels cuchs de seda, dels polls avans de surtir del ou y d' altres críes que 's moren al sentir tronar. **Atronar.**

ATRONAT, DA. p. p. **Atronado.** || adj. ATARANTAT.

ATRONERAR. v. a. Obrir o fer troneres. **Atronerar.**

ATRONERAT. adj. S' aplica a la paret en que hi ha troneres. **Atronerado.**

ATROPELLADAMENT. adv. m. Precipitadament, ab desordre y confusió. **Atropelladamente.**

ATROPELLADOR, A. m. y f. Qui atropella. **Atropellador.**

ATROPELLAMENT. m. L' acció y efecte d' atropellar. **Atropellamiento, tropelia**

ATROPELLAR. v. a. Donar empentes, fer caure, passar atropelladament pêl demunt d' algú. **Atropellar.** || Despreciar, no fer cas de lleis, ni respectes, ni de la raó. **Atropellar.** || Injuriar, maltractar de paraula a algú sense donarli llóch de disculpa. Se diu comunment dels superiors respecte dels inferiors. **Atropellar.**

ATROPELLAR'HO TOT. fr Despreciar'ho tot ab arrogancia. *Atropellar por todo.*

ATROPELLARSE. v. r. Donarse massa pressa a fer o a dir les coses. **Atropellarse.** || Donarse empentes en llóchs de mòlta gent. **Atropellarse.**

ATROPELLAT, DA. p. p. **Atropellado.** || adj. Precipitat en dir u obrar. **Atropellado.**

ATRÓPICH. adj. *Quím.* Ácit que 's trova a la belladona, y sals quina base es l' atropina. **Atrópico.**

ATROPINA. f. *Quím.* Substancia alcalina y verinosa que s' extreu de la belladona. **Atropina.**

ATRÓS. adj. Fer, cruel, inhumá. **Atroz.** || Mòlt gran, enorme. **Atroz.**

ATROSMENT. adv. m. Ab atrossitat. **Atrozmente.**

ATROSSAMENT. m. Obra d' atrossar. **Sofaldo.**

ATROSSAR v. a. Alsar la roba. **Sofaldar.** || *Náut.* TROSSAR.

ATROSSARSE. v. r. Alsarse les faldilles. **Levantarse las sayas.**

ATROSSAT, DA. p. p. **Sofaldado.**

ATROSSITAT. f. Crueltat mòlt gran. **Atrocidad.**

ATROTINAR. v. a. y 'ls seus derivats. ABANDONAR, 2.

ATROTINARSE. v. r. Rebaixarse, envilirse. **Envilecerse.**

ATSAGAÏA. f. Llansa o fletxa curta que 's tira ab la ma. **Azagaya.** '

ATSAGAÏADA. f. Cop o ferida de l' atsagaïa. **Azagayada.**

ATSAR. m. Desgracia impensada. **Azar.** || CASUALITAT.

ATSARENA. f. *Ant.* Vestidura llarga y rodona que usaven les dones. **Ciclada.**

ATSAVARA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les amariliácees, de fulles molsudes acabades en punxa, que s' usa pera tanques de terres de conreu. **Agave, pita.**

ATSEGAÏA. f. ATSAGAÏA.

ATSEGALLADA. f. DISBARAT.

ATSEROLA. f. Fruit del adseroler; és rodó, vermell o groch y té tres pinyols mòlt agafats entre ells; el séu gust es agredols. **Acerola.**

ATSEROLER. m. *Bot.* Arbre fruiter de la fam. de les rosácees, de vuit a deu metres d' alsada, de branques curtes y trencadisses, que té punxes quan es bort y no 'n té quan es conreuat, de fulles retallades, flors blanques a poms, y quin fruit, del grossor d' una cirera, és groch o vermell; té tres pinyols mòlt durs. **Acerolo.**

ATSÍBAR. v. a. *Ant.* ETSÍBAR.

ATTANYENT. p. a. *Ant.* PERTANYENT.

ATTENDAR. v. n. *Ant.* ACAMPAR.

ATTENDRE. v. a. y 'ls seus derivats. ATENDRE.

ATTENEDOR, A. adj. **Atendible.**

ATTRIDAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Matar.** || ABATRE.

ATUELL. m. CAIXA DE MORT.

ATUFADAMENT. adv. m. **Atufadamente, enojosamente.**

ATUFARSE. v. r. Enfadarse o ressentirse d' alguna cosa. **Atufarse, amoscarsc picarse, quemarse.**

ATUFAT, DA. p. p. **Atufado, picado.** || adj. *Ter.* ESPÉS.

ATUIR. v. a. ENTUMIR.

ATUNYINAR. v. a. *Fam.* Fer un fart de tacó; pegar mólt a algú. **Zurrar la badana.**

ATURAAIGÜES. m. *Mar.* Forat replé a forsa de maça, ab una clavilla de fusta als ánguls dels escarpes de la quilla y altres peces, empalmades y exposades a l' acció de l' aigua pera que aquesta no entri per les juntures de dits escarpes. **Ataja aguas.**

ATURADA. f. Acció d' aturarse. **Parada, alto.**

ATURADETA. f. dim. PARADETA.

ATURADOR, A. m. y f. Qui atura. **Detenedor.**

NO TINDRE ATURADOR. fr. No tindre fré, entregarse desenfrenadament al vici. *Correr sin freno.*

ATURALL. m. Instrument pera aturar. **Detenedor.**

ATURAMENT. m. ENCANTAMENT.

ATURANSA. f. *Ant.* DETENCIÓ. || ALTO.

ATURAR. v. a. Detindre, suspendre 'l curs d' alguna cosa. **Detener, parar.**

ATURARSE. v. r. **Detenerse, pararse, parar** || *Ant.* AVERGONYIRSE. || RETENIRSE. || Fa tar la memoria. ATURARSE. || Reservarse alguna cosa d' altres. QUEDÁRSE.

QUI A QUARANTA NO S' ATURA Y A CINQUANTA NO ENDEVINA A SEIXANTA DESATINA. *Ref.* Denota que 'l qui no té judici a quaranta anys y a cinquanta no prevéu les coses, a la seua vellesa obrará erradament. *Quien á cuarenta no atura y á cincuenta no adivina, á sesenta desatina.*

ATURAT, DA. p. p. **Parado, detenido.** || Apocat. **Encogido, apocado.**

ATÚRAT. fr. Se sol dir a aquell que amenassa ab fer alguna etsagallada. *¡Detente! ¡Alto ahi!*

ATURBANTAR. v. a. *Náut.* Lligar al seu pal respectiu per mes avall de la encapilladura qualsevulla corda que pengi d' ell. **Aturbantar.** || Amarrar un puntal pel seu extrém al pal que deu sostindre. **Aturbantar.**

ATURDIMENT. m. Perturbació dels sentits. **Aturdimiento.** || **Cobardía, temor.** || Gran admiració. **Pasmo, aturdimiento.** || Falta d' expedició. **Torpeza, desmaña.**

ATURDIR. v. a. Perturbar els sentits. També s' usa còm recíproch. **Atronar, aturdir, atolondrar.** || Causar gran admiració. **Pasmar, aturdir.**

ATURDIT, DA. p. p. **Aturdido, atarantado.** || adj. Espantat, acobardit. **Amilanado, acoquinado.**

ATUTÍA. f. Óxit de zench de color cendrós, que 's trova agafat a la volta dels forns, ont s' ha fos el coure ab la calamina pera fer llautó: s' usa per remei en alguns mals d' ulls. **Atutía.**

ATXA. f. Ciri llarch y groixut de forma quadrada y ab quatre blens. **Hacha** || = DE VENT. La d' espart y pega. *Hacha de vien o, hachón.*

ENDEVANT LES ATXES, Y CREMAVEN TEYES. fr. Se sol dir quan se vol que 's deixi de conversar d' una cosa pera parlar d' un' altra. També s' usa la primera part sola pera indicar que se segueixi caminant o fent vía. *Adelante con los faroles.*

ATXACH. m. Maltía habitual. **Achaque.**

ATXACÓS, A. adj. Qui pateix atxach. **Achacoso.**

ATXASSA. f. aum. **Hachón.**

ATXATARSE. v. r. Tornarse xato. **Achatarse.** || Tornarse, ferse rom. **Arromarse.**

ATXATATS. adj. m. pl. *Entom.* Secció d' insectes coleópters pentámers, familia dels braquiálitres que ne comprén alguns mòlt plans de cós. **Achatados.**

ATXER. m. Qui fá llum ab atxes. **Hachero.** || Qui fá atxes. **Hachero.**

ATXERA. f. Peu de fusta pera aguantar les atxes. **Hachero.**

ATXOTA. m. *Mar.* Atxa grossa de cera que servía pera fer senyals. **Hachote.**

ATZUARA (Miquel). *Biog.* Pintor miniaturista valenciá del sigle XV, germá petit d' un altre miniaturista anomenat Domingo.

AU. m. *Ant.* **Aucell.**

AU DE PRESA. *Ave de rapiña.*

¡**AU!** interj. Veu de carreter pera incitar als animals, issa. ¡**Jau!**

¡AU, AU! Veus que s' usen pera aplaudir sorollosament. *¡Jau, jau!*

AUBA. m. *Bot. ter.* Alba, arbre blanch, a tota la prov. de Tarragona. **Álamo.** || AURORA.

A TRENCH D' AUBA. fr. A punta de día. *Al romper el alba*

AUBA (Son). *Geog.* Caseríu del terme de Muro, Mallorca.

AUBA (Coll d'). *Geog.* Partió d' aigües del riu Nere y Jueu, a la Vall d' Arán (2.125 m.) || — (MACIS D'). Un dels cims de la Vall d' Arán.

AUBÁ. f. *Ter.* Magrana de pinyol.

AUBACH, GA. adj. Lo que impideix el pas a la llum. **Opaco.** || Obscur, fosch, ombrívol. **Opaco.**

AUBACH. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Fígols, prov. de Lleida.

AUBADA. f. *Ant.* **Albada.**

Teodor Aubanel

AUBANEL (Teodor). *Biog.* Poeta contemporani de la Provensa. Va néixer a Avinyó, en 1829, morint en 1886. Entusiasta conreuador de la literatura de sa terra, va fundar profitoses institucions, essent dels que sostingueren ab els nostres poetes, corrents de germanó, assistint als Jochs Florals de Barcelona. Va ésser elegit *Capoulié* dels felibres.

AUBARDÍS. m. *Bot. ter.* ESBARSER.

AUBAREDA. f. *Ter.* Llóch plantat d' aubes. **Albareda.**

AUBÁS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Coll de Nargó, prov. de Lleida. || — (MONTANYA D'). A la Vall d' Arán.

AUBAT. m. *Ter.* ALBAT.

AUBELLÓ. m. Desaiguader dels estanys, patis, etc. **Arbollón, tijera.** || CLAVAGUERÓ.

AUBERGE. m. *Ter.* PRÉSSECH.

AUBERGENS Y AUBERGES. m. pl. *Ter.* PRÉSSECHS.

AUBERGINIA. f. Vegis ASBERGINIA.

AUBEROLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Tragó de Noguera, prov. de Lleida.

AUBERT. *Geog.* Poble del dist. munpal de Betlán, prov. de Lleida.

AUBETS. *Geog.* Poble del dist. munpal de Lladurs, prov. de Lleida.

AUBRICOCH. m. *Ter.* ABERCOCH.

AUCA. f. *Ant.* **Oca, rodolí.**

FER TOTS ELS PAPERS DE L' AUCA. f. Explica la inconstancia d' algún subgecte o facilitat de traurerli qualsevol dictamen. *Irse con el viento que corre; moverse á todos vientos.*

ÉSSER L' AMO DE L' AUCA. fr. Ésser el principal de algún negoci. *Ser el amo ó dueño de la baila.*

AUCANADA. *Geog.* Isleta del grupo de les Balears que pertany al dist. munpal. d' Alcudia.

AUCANELLA. *Geog.* Caseriu del terme d' Escorca, Mallorca.

AUCANELLETA. *Geog.* Caseriu del terme d' Escorca, Mallorca.

AUCELADOR. m. *Ant.* y

AUCELEGADOR. m. *Ant* Cassador d' aucells. **Cazador de aves.**

AUCELL. m. Animal volátil. **Ave, pájaro.** || *Met.* Astut, disimulat. **Pájaro.** || — AFOLLADOR. Aquell qu' está pera saltar del niu. *Volantón.* || — D' AIGUA. Se diu del que regularment tè 'l bech en forma de cullera y 'ls dits units per medí d' una pell, lo que 'ls hi permet usar les potes còm si fossin rems pera nadar, còm: *l' ánech, oca,* etc. *Ave acuátil ó de cuchara.* || — DE BOSCH: AUCELL SELVATGE. || — DE CANT. Aquell que ab el seu cant dóna auguris, segons la gent, còm: *el corb, la cucala,* etc *Ave de agüero.* || — DEL PARADÍS. Es d' uns trenta cinch centímetres d' alsaria, de color groch, ab el pit blau, les ales negres, y la panxa cendrosa; sota les ales li neixen una porció de plomes mòlt primes y 'l doble més llargues que 'l seu cós. *Ave del paraíso, pájaro del sol.* || — DE NIT: AUCELL NOCTURN. || — DE PASSA. El que a cert temps del any muda de regió, còm: *l' oreneta, el tòrt,* etc. *Ave de paso.* || — DE LA PLUJA. V. FORMIGUER, SIT DE ISTIU. || — DE PRESA. El que 's manté d' altres aucells y animals que cassa, còm: *l' esparver, l' áliga,* etc. *Ave de rapiña ó rapiega.* || — DE RECLÁM: V. RECLÁM. || — NOCTURN. Aquell que sols vola de nit, còm: *la òliva,* etc. *Ave nocturna.* || — SELVATGE Aquell que no 's domestica fácilment y fuig de poblat. *Ave silvestre ó brava.*

AUCELL PASSAT NO ES ENGAVIAT. *Ref.* y

AUCELL VELL NO ENTRA EN GAVIA. fr. Denota que és difícil enganyar als que tenen experiencia. *Pájaro viejo no entra en jaula; á perro viejo no hay tus tus.*

JA HA FUGIT L' AUCELL DEL NIU O DE LA GAVIA. fr. *Met.* Explica qu' algú ha fugit del paratge ont se pensaven trovarlo. *Saltó el pájaro del nido, voló el golondrino.*

MÉS VAL SER AUCELL DE BOSCH QUE DE GAVIA. *Ref.* Ensenya que 'l qui tem ésser castigat per algún delicte més li val escaparse *El buey suelto bien se lame; más vale salto de mata que ruego de buenos.*

MÉS VAL UN AUCELL A LA MÁ QUE CENT O QU' UNA ÁLIGA VOLANT. *Ref.* Denota que no devém aventurar el bé que tenim per la esperansa d' un altre que se'ns figuri major, pero que es problemátich. *Por el alabado dejé el conocido, y vime arrepentido; más vale pájaro en mano que buitre volando.*

NO S' HA DE DEIXAR DE SEMBRAR PER PÒR DELS AUCELLS. *Ref.* Denota que les coses útils y necessaries no 's deuen deixar de fer perque hi hagi perill o dificultat. *Por miedo de gorriones no se dejan de sembrar cañamones.*

QUI TÈ PÒR DELS AUCELLS QUE NO SEMBRI VESSES.

SEGÓNS L' AUCELL LA GAVIA. *Af. Tal para cual.*

AUCELLA. f. La femella del aucell. **Pájara.**

AUCELLADA. f. Aplech d' aucells. MOIXONADA.

AUCELLÁM. adj. Conjunt d' aucells. **Pajarería.**

AUCELLET. m. dim. **Pajarillo, avecilla.**

VORA DE CONVENT NI RIU, AUCELLET, NO HI FASSIS NIU. *Ref.* Aforisme ab que 's significa que 'l débil no deu mai confiar del fort. *Ni cabe río ni en lugar de señorío no hagas tu nido; cabe señor ni cabe igreja no pongas teja*

M' HO HA DIT L' AUCELLET. *Loc.* Ab que s' obliga als nois a confessar lo qu' han fet, suposant que ja se sab *Me lo ha dicho el escardillo.*

AUCELLETA. f Dim. d' aucella **Pajarita.**

AUCELLETS. m. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les ranunculácees, de tanys drets y blanquinosos; fulles d' un vert fosch per demunt y groguenques per dessota y flors morades, blanques, blaves o vermelles; se conreua als jardíns. **Aguileña, pajarilla.**

AUCELLOT. m. Aucell gros, quan no se li sab el nòm. **Pajarraco, avechucho.**

AUCELLS, (Coll dels). *Orog.* Coll de la serra de Sant Antoni, prop de Camprodón, prov. de Girona.

AUCERDA. f. ALFALS.

AÚCH exclam. **Aullido.**

AUCIDERE. v. a. *Ant.* y

AUCIA. v. a. *Ant.* y

AUCIURE. v. a. *Ant.* **Matar.**

AUDACIA. f. ATREVIMENT.

AUDÁS. m. ATREVIT.

AUDE. *Hidrog.* Riu del Mitjdía de França, que rega part dels territoris que pertanyíen a la Provensa. Neix als Pirineus dessota de la Roca d' Aude y s' endreça vers Carcassona, desembocant al sur de Narbona, al Mediterrá, regant una extensió de 223 kilometres.

AUDEÁNS. s. y adj pl. Sectaris del sigle IV, que pretenien que Dèu es corpóreu, y que les tenebres, l' aigua y 'l foch son eterns. **Audeanos.**

AUDICIÓ. f. *Ant.* y

AUDIENCIA. f. L' acte de oir a algú. **Audiencia.** || Tribunal existent en cada capital de provincia o regne. **Audiencia.** || Llóch pera les juntes de dit tribunal. **Audiencia.** || Els ministres anomenats per un jutge superior pera l' averiguació d' alguna cosa. **Audiencia.** || El districte a que s' extén la jurisdicció d' una audiencia o tribunal. **Audiencia.** || Llóch destinat pera donar audiencia. **Audiencia.** || — ECLESIÁSTICA. El tribunal d' algún jutge eclesiástich. *Audiencia eclesiástica.*

DONAR AUDIENCIA. fr. Admetre 'l rei o 'ls ministres als que tenen negocis pendents, y enterarse de les raóns en que s' apoien. *Dar audiencia.*

TINDRE AUDIENCIA. fr. Veure y determinar els plets. *Hacer audiencia.*

AUDIENSA. f. *Ant.* **Audiencia.**

AUDÍMETRE. m. Instrument propi pera amidar la extensió del oído. **Audímetro, acúmetro.**

AUDITIU, VA. adj. Lo que pertany al oído. **Auditivo, auditorio.** || Lo que té virtut pera oir. **Auditivo.**

AUDITOR. m· *Ant.* OIENT. || — DE GUERRA. Jutge lletrat qu' entén en les causes de fur militar en primera instancia. *Auditor de guerra.* || — DE LA NUNCIATURA. Assessor del nunci apostólich a Espanya, anomenat pêl papa. *Auditor de la Nunciatura.* || — DE LA ROTA. Cada un dels dotse prelats qu' en el tribunal romá, anomenat Rota, tè jurisdicció pera les apelacións de les causes eclesiástiques de tots els dominis católichs. *Auditor de la Rota.* || — DE MARINA. Lletrat qu' entén en les causes de fur de mar en primera instancia. *Auditor de marina.*

AUDITORI. m. Concurs d' oients. **Auditorio.** || AUDIENCIA, 6. || adj. *Ant.* AUDITIU.

AUDITORÍA. f. Empleu d' auditor. **Auditoría, auditorato.**

AUFÁBREGA. f. *Bot.* ALFÁBREGA.

AUFALS. f. *Bot.* ALFALS.

AUFALSAL. m. ALFALSAL.

AUFALSER. Vegis, ALFOLSER.

AUFALSERA. Vegis, ALFOLSERA.

AUFRANY. *Ornit.* Au útil perque neteja la terra de cadavres. **Grifo, buitre leonado.**

AUGE. m. Elevació gran en dignitat o fortuna. **Auge.**

AUGITA. f. *Min.* Piroxena negra dels volcáns. **Augita.**

AUGUR. m. AGORER.

AUGURAL. adj. Lo que pertany al auguri o als auguradors. **Augural.**

AUGURAMENT. m. *Ant.* AUGURI.

AUGURAR. v. a. Endevinar o pronosticar l' esdevenir per la vana observació d' algunes coses que cap influencia poden tíndre 'hi. **Agorar.** || m. *Ant.* AUGURI.

AUGURAT, DA. p. p. **Agorado.**

AUGURI. m. Endevinació supersticiosa que feien

els gentils pêl cant, per la volada y altres senyals dels aucells. **Agüero, auguración.**

AUGURI. n. p. **Augurio.**

AUGURI, (Sant). *Biog.* Diaca entre 'ls primers cristians de Tarragona, que va ésser martiritzat l' any 259 per ordre del governador Emiliá, junt ab Fruitós y Eulogi, bisbe y diaca respectius, avui també santificats. El cristianisme commemora llur glorificació el 21 de Janer.

AUGUST, A. adj. Lo que mereix veneració per la seua dignitat, excel-lencia, etc. **Augusto.** || Pertanyent a August. **Augusto.**

AUGUST, TA. n. p. **Augusto**

AUGUSTA. f. Sobrenóm de Barcelona. **Augusta.**

AUGUSTAL. adj. AUGUST, 2.

AUGUSTÍSSIM, A. adj. sup. **Augustísimo.**

AULA. f. A les universitats y estudis la pessa destinada a la ensenyansa. **Aula.** || *Ant.* Palau d' algún príncep. **Aula.** || AUDIENCIA, 6. || *Ter.* Arbre. **Alsina.**

AULÁS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Espluga de Serra, prov. de Lleida.

AULESA. f. *Ant.* **Bellaquería.** || SUPERBIA, TRAICIÓ, VILESA.

AULESTIA Y PIJOAN, (Antoni). *Biog.* Escriptor. Va neixer en 1849 a Reus, morint a Barcelona 'l 1908. Va cursar dret. Era membre de l' Academia de Bones Lletres; va presidir l' Associació Catalanista d' Excursións Científicas y la Secció de Literatura del Ateneu Barceloni. Mantenedor dels Jochs Florals en 1875. Premiat en certámens de Barcelona y Valencia (1874 y 1876). Sos travalls encara que poch originals eren apreciables còm a obra de divulgació, essent els més principals: *Historia de Catalunya* (dos vol. 8.º 1878); *Noticia histórica dels catalans que intervingueren en el descubriment d' América*, (premi en Jochs Florals, 1876.) Va esmenar y anotar els dos volums *Catalunya* de la reimpresió titulada *Espanya*, original de Piferrer y Pi y Margall (edit. Cortezo, Barna., 1884.)

AULET. m. *Ter.* Alsinar.

AULET. *Geog.* Veinat del dist. munpal de Arbucies, prov. de Girona

ÁULICH, CA. m. y f. Cortesá. **Palaciego, áulico, cortesano.**

AULINA. f. *Ter.* Alsina.

AULINECHS, (Coll de). *Orog.* Coll que hi há a la Vall de Vianya, entre les ermites de Sant Pons d' Aulina y de Santa Llussia de Puigmal, prov. de Girona. Té 830 metres demunt del nivell del mar.

AULISCHS. m. pl. Instruments de cirugía, en forma de broch. **Auliscos.**

AULIVERA. f. *Bot.* OLIVERA.

AULO MEVIO. *Biog.* Célebre vigatá de la época romana. Era tribuni militar al Assia setanta quatre anys avans de la Era Cristiana. Va tornar de la guerra enriquit y plé de distincións, establintse a Vich. *(Ausa,* aleshores), ont va fer edificar un porxo magnífich. Constatava la memoria y honors de Aulo una extensa inscripció, avui perduda.

AULTRE, A. m. y f. *Ant.* ADÚLTER.

AULLADOR, A m. y f. *Ant.* Qui ullprén. **Fascinador, aojador.**

AULLAMENT. m. *Ant.* La acció d' ullpendre. **Aojo, aojadura, aojamiento.** || *Ant.* **Udol**

AULLAR. v. a *Ant.* ULLPENDRE.

AUMECH. m. Vora espadada d' un riu cap ont se decanten les aigües. **Escarpadura.**

AUMELINT. *Geog.* Caseriu del terme d' Escorca, Mallorca.

AUMENT. m. Aumentació, creixensa. **Aumento, acrecentamiento, incremento.**

ANAR EN AUMENT. fr. Aumentar els interessos. *Ir en aumento.*

AUMENTABLE. adj. Lo que 's pot aumentar. **Aumentable.**

AUMENTACIÓ. f. *Ret.* GRADACIÓ. || AUMENT. || Pujada del riu o del mar. **Crecida.**

AUMENTADOR, A. m y f. Qui aumenta. **Aumentador.**

AUMENTANT. p. a. Lo qu' aumenta. **Aumentante.**

AUMENTAR. v. a. Donar major extensió a alguna cosa. **Aumentar.**

AUMENTARSE. v. r. Multiplicar, créixer alguna cosa. **Crecer.**

AUMENTAT, DA. p. p. **Aumentado.**

AUMENTATIU, VA. adj. *Gram.* Se diu dels nòms que aumenten la significació del primitiu. **Aumentativo.**

AUMENTS. m. pl. Els avensos en les conveniencies o empleus. **Aumentos.** || Els que adquireix el blat, la sal, etc., palejantlo o portantlo d' una part a l' altra. **Creces.** || El tant més per quartera que 'l llaurador torna al pósit pêl blat que se li ha deixat. **Creces.**

AUMETLLA. f. *Ter.* AMETLLA.

AUMETLLER. m. *Ter.* AMETLLER.

AUMISER. m. *Bot.* OM.

AUMOSTA. f. La porció de cosa forta y engrunada que cap a les dues mans juntes posades en forma cóncava. **Almuerza.** || *Ter.* GRAPAT.

AUNA. f. Veu derivada del nòm llatí *ulna*. Propiament és una braça, si bé admet alguna varietat, puig a Bélgica és poch menys d' una vara y la francesa té sis pams. **Ana.**

AUNAR. v. a. *Ant.* Congregar, unir per algún fí. **Mancomunar, aunar.**

AUNARSE. v. r. Incorporarse, barrejarse dues o més coses de manera que 'n fassin una sola. **Mancomunarse, aunarse.**

AUNAT, DA. p. p **Confederado, aunado.**

AUNATGE. m. L' acció d' amidar ab auna. **Aneaje.**

AUNEJAR. v. a. Amidar ab auna. **Anear.**

AUNYAR. v. a. y 'ls seus derivats. UNIR, JUNTAR.

AUPAR. v. a. Pujar a braços o a empentes. **Subir en brazos ó á empujones.**

AUR. m. *Ant.* OR. || *Ant.* Exclamació o crit de partida dels mariners. **¡Hurra!**

AURA. m. Aire suau y apacible. **Aura.**

AURA POPULAR. Aplauso y aceptació del poble. *Aura popular.*

AURACÁ. m. Vent mòlt impetuós y temible, que gira en grans cércols, quin diámetre creix a mesura que avança, apartantse de les zones de calmes tropicals, ont acostuma originarse. **Huracán.** || Vent de força extraordinaria. **Huracán.**

AURACANAT, DA. adj. *Náut.* Se diu del vent que té cert grau de força. **Huracanado.**

AURADA. f. *Quím.* Substancia greixosa que s' extreu del oli essencial de les flors del taronger; és blanca, crestallisable, soluble a l' éter; se fón al 55° y té l' aspecte de la cera. Se volatilisa al foch. **Aurada.**

AURADA. *Ictiol.* Nòm ab que 'ls pescadors designen varis genres de peixos de la familia dels esparralls. || — PLATEADA. || DORADA. *Largo blanco, largo picudo.*

AURÁN. m. *Bot.* AVELLANER.

AURAR. v. a. *Ant.* DAURAR.

AURAT. m. *Quím.* Sal formada per l' óxit áurich y una base. **Aurato.**

AUREIG m. OREIG.

AUREJAR. v. a. OREJAR.

AURELI, A. n. p. Nòm d' home. **Aurelio.**

AURELIÁ. n. p. Nòm d' home. **Aureliano.**

AURELLA. f. y 'ls seus derivats. ORELLA.

AURELLANA. f. ORELLANA.

ORELLANA DE PARET. *Ter. bot.* CONSOLVA.

AURENETA. f. *Ornit.* ORENETA.

AUREOLA. f. LAUREOLA.

AURETINA. f. *Quím.* Principi amarch que contenen les taronges encara una mica verdes. **Auretina.**

ÁUREU, A. adj. Ab que 's significa una cosa daurada. **Áureo.** || Lo qu' és mòlt semblant al or. **Áureo.** || Moneda d' or que, segons Campmany, l' any 1266 valía set sous y al sigle XIII lo que ara val l' escut d'or. *Áureo.* || *Farm.* Cert pés que val quatre escrúpols. *Áureo.*

ÁUREU NÚMERO. m. El período de dinou anys en que 'ls novillunis tornen a ésser en els meteixos díes. S' anomena aixís perque als calendaris romans se senyalava ab lletres o números d' or. *Áureo número.* || *Astron.* CICLO LLUNAR.

ÁURICA. f. *Náut.* VELA ÁURICA.

AURICALP. m. *Cir.* Instrument usat pera extreure la cera y els corpúsculs extranys que poden haverse introduit al conducte auricular extern. **Auricalpo.**

AURÍCOLA. f. Ala del cor. **Aurícola.** || Pabelló de l' orella **Aurícola.**

AURICULACI, A. adj. Semblant a l' aurícula. **Auriculáceo, a.**

AURICULAR. adj Lo que pertany a l' orella. **Auricular.** || S' aplica al dit més petit de la má. **Meñique.**

AURICULAT, DA. adj. Se diu de lo que té aurícules. **Auriculado.**

AURICULÍFER, A. adj. Que té aurícula. **Auriculífero.**

AURÍFER. A. adj. *Poét.* Lo que porta or. **Aurífero, aurígero.**

AURÍFICH, CA. adj. Entre alquimistes, lo qu' ells creuen que té la virtut de fer or. **Aurífico.** || Lo que pertany a l' or o n' és. **Aurífico.**

AURIFLOR. m. Adorno o distintiu. **Oriflama.**

AURÍFLUO, A. adj. *Poét.* Que raja, porta o conté or. **Aurífluo.**

AURIGINOSA. adj. *Med.* Febre acompanyada de ictericia, per el color groch del pacient. **Auriginosa.**

AURIOL. m. *Ictiol.* Peix mòlt esquisit del mar Carpi, que 's cría entre les roques y 's sustenta d' herbes que remuga. **Escaro.**

AURÍPENO. adj. D' ales daurades. **Aurípeno.**

AURÓ. m. *Bot.* URÒ.

AUROIDES. m. pl. *Quím.* Classe de metalls que comprén l' or y l' iridi. **Auroides.**

AURORA. f. La primera llúm que 's descubreix a l' Orient avans d' eixir el sol. **Aurora.** || Beguda feta de llet d' ametlles y aigua de canyella. **Aurora.** || *Poét.* El principi o primer temps d' alguna cosa. **Aurora.** || Color que resulta de la barreja de blanch, vermell y blau. **Aurora.** || —BOREAL. *Fís.* Fenómen lluminós que 's veu algunes vegades a la part del nort del cel. *Aurora boreal.*

PLORAR L' AURORA. fr. *Poét.* Caure la rosada. *Llorar la aurora.*

ROMPRE O APUNTAR L' AURORA. fr. AL TRENCAR DEL ALBA.

AURORES. f. pl. *Bot.* Francesilla que té la flor de color de taronja. **Francesilla, naranja.**

AURÓS. *Quím.* Óxit format en el primer grau de oxidació de l' or; sulfur o primer grau de sulfuració del meteix y altres fenómens que produeix dit metall. **Auroso.**

AUSA. *Geog. ant.* Nòm de Vich, prov. de Barcelona, en temps dels romans.

AUSADES o AUSATES. *Expr. ant.* **Claro está, ya se ve.**

AUSAR. v. a. ATREVIRSE.

AUSÁS. *Geog.* Caseriu de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell.

AUSAT (Port de). *Orog.* Port de la frontera N. O. d' Andorra.

AUSCULTACIÓ. f. *Med.* Operació que 's practica aplicant l' orella demunt del pit d' un malalt pera escoltar els sorolls de dins y poguer sapiguer ont és el mal. **Auscultación.**

AUSCULTAR. v. a. *Med.* Practicar l' acte de l' auscultació. **Auscultar.**

AUSEL. m. *Ant.* AUCELL.

AUSELAIRE m. *Ant.* Cassador d' aucells. **Cazador de aves.** || AUCELLAIRE.

AUSELLAR. v. a. *Ant.* **Cazar aves.**

AUSENCIA. f. L' acció y efecte d' ausentarse. **Ausencia.** || El temps en que algú está ausent. **Ausencia.**

L' AUSENCIA CAUSA OBLIT. *Ref.* Denota que 'l estar ausent fá oblidar de les coses. *Ausencia enemiga de amor; cuán lejos de ojos tan lejos de corazón.*

TINDRE ALGÚ BONES O MALES AUSENCIES. fr. Parlar bé o mal d' ell quan no és present. *Tener ó deber alguno buenas ó malas ausencias.*

TINDRE LES AUSENCIES Y MALALTÍES. fr. Substituír a un altre en el seu cárrech o empleu mentres está ausent o malalt. *Servir ausencias y enfermedades.*

AUSENT, A. adj. Lo que no és present. **Ausente.**

NI AUSENT SENS CULPA, NI PRESENT SENS DISCULPA. *Ref.* Denota quán difícil és al ausent respondre als cárrechs que se li fan. *Ni ausente sin culpa, ni presente sin disculpa.*

AUSENTARSE. v. r. Separarse d' alguna persona o llóch. **Ausentarse.**

AUSENTAT, DA. p. p. **Ausentado.**

AUSENTISME. m. Nòm que s' ha donat al costum, filla de la civilisació moderna y degut mòlt especialment als ferrocarrils, d' anarsen els richs dels pobles a viure a les grans capitals, ont hí passen la major part de l' any, de lo que no poden menys de ressentirse'n els que 's queden a aquélls. **Ausentismo.**

AUSERDA. f. *Ant. Bot.* ALFALS.

AUSETÁ, NA. adj. Natural de la ciutat d' Ausa, de l' antiga tarraconense. **Ausetano.**

AUSETANIA. *Geog.* Nòm de l' antigua regió catalana, quina capítal era Ausa; corresponía a l' actual Plana de Vich. **Ausetania.**

AUSIES MARCH. *Biog.* V. MARCH, (AUSIES).

AUSIDOR. m. *Ant.* OIDOR, OIENT.

AUSIR. v. a. *Ant.* OIR. || MATAR.

AUSÍURER. v. a. *Ant.* MATAR.

AUSOR. m. *Ant.* ALTURA, ELEVACIÒ.

AUSPICI. m. Entre gentils, endevinació supersticiosa. **Agüero, auspicio.** || *Met.* Protecció, favor. **Auspicio.**

AUSPICI. n. p. Nòm d' home. **Auspicio.**

AUSSIES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Oden, prov. de Lleida.

AUSSINYÁ. Poble del dist. munpal. de la parroquia de Besalú, prov. de Girona.

AUSTER, A. adj. Retirat, penitent. **Austero.** || **Rígido.**

AUSTERAMENT. adv. m. Severament. **Austeramente.**

AUSTERITAT. f. Mortificació dels sentits y passions o rigor del cos. **Austeridad.** || *Met.* Severitat. **Austeridad.**

AUSTOR. m. ASTOR.

AUSTRAL. adj. Lo que pertany al sur o mitjdía. **Austral.**

AUSTRALASITA. f. *Min.* Substancia cendrosa, composta d' alúmina, de sílice y un poch de ferro. **Australasita.**

AUSTRE. m. Un dels quatre vents principals que bufa del mitjdía. **Noto, austro.** || —ÁFRICH. m. *Mar.* deriv. del llatí. Un dels dotze vents que distingíen els antichs en el cércol del horitzó, situat a la part meridional entre 'l lleveig y el mítjorn. *Austro áfrico, libinoto, garbino.*

AUSTRIACH, CA. adj. El natural y 'l pertanyent a Austria, nació d' Europa. **Austriaco.**

AUT, A. adj *Ant.* ALT.

AUTARCIA. f. *Patol.* Benestar o contentament moral. **Autarcia.**

AUTE. m. Decret judicial donat en alguna causa civil. **Auto.** || —ACORDAT. *For.* Determinació que prén per punt general algún consell o tribunal superior ab assistencia de totes les sales. *Auto acordado.* || —DE FE. El del tribunal de l' Inquisició treient al catafalch als reus, als que 'ls hi llegíen les seues causes públicament després de sentenciades. *Auto de fe.* || —DEFINITIU. Lo que té força de sentencia. *Auto definitivo.* || —D' OFICI. El que proveeix el jutge sense pediment de part *Auto de oficio.* || —DE PROVIDENCIA. *For.* L' aute intermedi que dóna el jutge, manant lo que deu executarse en algún cas, sens perjudici del dret de les parts, disposició que sòls dura fins la definitiva *Auto.* || —DE TUNDA. *For.* Als tribunals ordinaris de la cort lo que disposa 'l jutge, manant d'una vegada diferentes coses, còm que algú regonegui 'l vale, y regonegut se li notifiqui que pagui, que no fentho se li exigeixi fiança, y que no donantla se 'l posi prés. *Auto.* || —INTERLOCUTORI. *For.* Lo que no decideix definitivament la causa o article. *Auto interculatorio.* || —SACRAMENTAL. Drama en que 'ls interlocutors son alegórichs, y quina acció regularment és de coses santes. *Auto sacramental.*

CONSTAR EN AUTES. fr. Estar provada en ells alguna cosa. *Constar de autos ó en autos.*

ESTAR EN AUTES. *Loc.* Estar enterat d' alguna cosa. *Estar en los autos.*

POSARSE EN AUTES. fr. Ademés del sentit recte, denota imposarse algú de lo que un altre refereix. *Ponerse en los autos.*

AUTEMESSIA. f. *Med.* Vómit espontani. **Autemesia.**

AUTÉNTICA. f. Despaix o certificació que testifica l' autenticitat d' alguna reliquia o miracle. **Auténtica.** || *For.* Qualsevulla de les constitucions recopilades per ordre de Justinia al fi del códich. **Auténtica.**

AUTENTICACIÓ. f. L' acció y efecte d' autenticar **Autenticación.**

AUTÉNTICAMENT. adv. m. Ab autenticitat. **Auténticamente.**

AUTENTICAR. v. a. Legalisar, autorisar jurídicament alguna cosa. **Autenticar.**

AUTENTICAT, DA. p. p. **Autenticado.**

AUTÉNTICH, CA. adj. Legalisat o que fa fe pública. **Auténtico.**

ANAR AUTÉNTICH. fr. *Fam.* Vestir ab mòlta magnificencia. *Vestir de etiqueta ó de uniforme.*

AUTENTICITAT. f. La circunstancia o requisit que fá auténtica alguna cosa. **Autenticidad.**

AUTES. m. pl. El procés d' alguna causa o plet. **Autos.**

AUTOBIOGRAFÍA. v. f. Descripció que fá un meteix de la seua propia vida. **Autobiografía.**

AUTOBIOGRÁFICH, CA adj. Lo pertanyent o relatiu a l' autobiografía. **Autobiográfico.**

AUTOCRACIA. f. Gobern despótich **Autocracia.**

AUTÓCRATA. m. **Déspota.**

AUTOCTON, A. adj. S' aplica als pobles o persones que son originaris del meteix país qu' habiten. **Autóctono.**

AUTODIDACTE. s. Qui aprén sense mestre. **Autodidacto.**

AUTODIDAXIA. f Disposició, talent d' apendre sense mestre. **Atodidaxia.**

AUTOGNOSIA f. Coneixement, estudi de sí meteix. **Autognosia.**

AUTÓGRAF, A adj. Qualsevol escrit de má del meteix autor. **Autógrafo.**

AUTOGRAFÍA. f. Art d' imitar un dibuix o escrit per medi de la litografía. **Autografía.** || Qualitat del autógraf || Coneixement práctich o estudi dels autógrafes. **Autografía.**

AUTOLITOTOMÍA. f. Art de practicarse a sí meteix l' operació de la talla. **Autolitotomía.**

AUTOMACIA. f. Qualitat, condició o estat del autómata. **Automacia.**

AUTOMAQUIA. f. Oposició o contradicció ab un meteix. **Automaquia.**

AUTÓMAT. m. Figura que per medi d' un mecanisme simila els moviments d' una persona o animal. **Autómata.** || Persona que no fá més que 'l que una altre vol. **Autómata.**

AUTOMÁTICH, CA. adj. Lo relatiu y pertanyent al autómata. **Automático.**

AUTOMATISME. *Fís.* Moviment maquinal sense qu' hi prengui part la voluntat **Automatismo.** || fig. Moviment intuitiu que no és regulat per la raó o pêl judici, etc. **Automatismo.**

AUTOMÓLITA. f. Mineral que té molta semblansa ab l' espinela. **Automólita.**

AUTÓNOM, A. adj. S' aplica a qui no dependeix més que d' ell meteix. **Autónomo.**

AUTONOMÍA. f. Llibertat de governarse per un meteix, parlant del home. **Autonomía** || Regirse per les seues propies lleis, parlant de nacions. **Autonomía.** || *Met.* No dependre de ningú. **Autonomía.**

AUTONÓMICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a l' autonomía. **Autonómico.**

AUTOPLASTIA. f. *Cir.* Operació que consisteix en substituir una part destruída del cos, prenent del meteix malalt els materials necessaris pera fer la reparació. **Autoplastía.**

AUTOPSIA. f. *Cir.* Demostració ocular, acció d' observar per sí meteix. **Autopsia.** || Investigació que 's fá en els cadavres per descubrir l' estat dels seus orgues y la causa de la mort. **Autopsia.**

AUTÓPTICH, CA. adj. Concernent a l' autopsia. **Autóptico.**

AUTOR, A. m. y f. Primera causa d' alguna cosa. **Autor.** || Motor principal. **Autor** || ESCRIPTOR. || En les companyíes de comediants qui cuida del govern económich y de la distribució de cabals. **Autor.** || *For.* CAUSANT.

AUTOR DE NOTA. Qui té molta fama, nòm y estimació. *Autor de nota ó de mucha nota.*

AUTORET. f. dim. Autor de poca nota. **Autorcillo.**

AUTORÍA f. L' empleu d' autor de les companyíes cómiques. **Autoría.**

AUTORISABLE. adj. Lo que 's pot autorisar. **Autorizable.**

AUTORISACIÓ. f. L' acció y efecte d' autorisar. **Autorización.**

AUTORISADÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt autorisat **Autorizadísimo.**

AUTORISADOR, A. m. y f. Qui autorisa. **Autorizador.**

AUTORISAMENT. m. *Ant.* AUTORISACIÓ.

AUTORISANT. p. a. AUTORISADOR

AUTORISAR. v. a Donar facultat pera fer alguna cosa. **Autorizar.** || Legalisar alguna escriptura. **Legalizar, autorizar.** || Confirmar, comprobar alguna cosa ab autoritat o text d' algún autor. **Autorizar.** || Aprobar o calificar alguna cosa. **Autorizar.** || Acreditar alguna cosa, alabarla. **Autorizar.**

AUTORISAT, DA. p. p. **Autorizado.**

AUTORITAT. f. El carácter o representació que té alguna persona pèl seu empleu, mérit o neixensa. **Autoridad.** || Potestat, facultat. **Autoridad, facultad.** || Crédit o fé que 's dona a alguna cosa. **Autoridad.** || Magestat, aparato, faust. **Autoridad.** || Text pera confirmar lo que 's diu. **Autoridad.**

AUTUMNAL. adj. Lo pertanyent a la tardor. **Otoñal.**

AUTRUCHE. f. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, d' uns trenta centímetres d' alsada, fulles dures tripartides y retallades per les vores y floretes blanques apomades en forma d' umbel-la. **Imperatoria.**

AUVINYÁ. *Geog.* Poble de la Vall d' Andorra, situat a la vora de la riera del seu nòm, y pertanyent a la parroquia de Sant Juliá de Loria || — (RIERA D'). *Hidrog.* Riera de la Vall d' Andorra, que desaigua al curs del Valira.

AUXILI. m. Socorro, ajuda. **Auxilio.**

AUXILIADOR, A. m. y f. Qui auxilía. **Auxiliador.**

AUXILIANT. p. a. Qui auxilía. **Auxiliante.**

AUXILIAR. adj. Qui auxilía. **Auxiliar.** || BISBE D' ANELL. || v. a. Protegir, donar auxili. **Auxiliar** || Ajudar a bé morir. **Auxiliar, ayudar á bien morir.**

AUXILIAT, DA. p. p. **Auxiliado.**

AUXILIATORI, A. adj. *For.* S' aplica al despatg o provisió que 's dòna pêls tribunals superiors a fí de que 's cumpleixin les providencies dels inferiors. **Auxiliatorio.** || f. Despatg d' aquesta naturalesa. **Auxiliatorio.**

AUXÓMETRE. m. *Fis.* Instrument que serveix pera amidar els graus qu' aumenta un aparato óptich. **Auxómetro.**

AUXOMÉTRICH, CA. adj. Lo que pertany al auxómetre. **Auxométrico.**

AUYRR. v. a. *Ant.* **Ullar.**

AUZIR. v. a. *Ant.* **Oir.**

AVA. *Biog.* Comtesa catalana de la primera meitat del sigle X, casada ab el comte Miró de Cerdanya, enterrada al monestir de Ripoll.

AVAGANT. m. Qui eixía a defendre ab armes contra l' acusador la innocencia de la dona acusada. **Campeón, paladín.** || *Ant.* ADALIT.

AVAGAR. v. a. *Ant.* FORCEJAR.

AVAL. adv. ll. AVALL.

AVALANXA. s. f. Munt de neu que 's desprén del capdemunt de les montanyes. || ALLAU. **Avalancha.**

AVALAR. v. a. *Ant.* DEVALLAR, BAIXAR.

AVALISAR. v. a. *Náut.* Marcar o senyalar ab valises els paratges perillosos d' un canal, de l' entrada d' un port, etc. **Valizar, avalizar.**

AVALORAT, DA. adj. *Ant.* VALENT.

AVALOT. m. Motí. **Motín, tumulto, alboroto.** || Remor, confusió de crits. **Zambra, gritería, bullicio.** || Quan és produit per una gran alegría. **Algazara.**

AVALOTADAMENT. adv. m. **Amotinadament,** sense ordre ni concert. **Tumultuosamente.**

AVALOTADOR, A. adj. Qui incita o mou alborots. **Alborotador, amotinador.** || Qui crida o baladreja mòlt. **Alborotador.**

AVALOTAPOBLES. m Amotinador, revoltós. **Alborotapueblos.** || *Fam.* El de bon humor que sempre móu bulles o festes. **Alborotapueblos.**

AVALOTAR. v. a. Causar, moure algún avalot, perturbar la tranquilitat pública. **Alborotar, amotinar.** || *Met.* Perturbar les potencies de l' ánima y 'ls sentits. **Amotinar, alborotar.** || Fer crits desmesurats. **Gritar, alborotar, vocear.**

AVALOTAR A ALGÚ. fr. Donarli xasco. *Dar vaya, dar matraca.*

AVALOTAR A HU AB ALTRE. fr. Ferlos introduir entre ells la desunió. *Indisponer.*

AVALOTARSE. v. r. **Amotinarse, alborotarse.** || Alterarse les passions. **Alborotarse, amotinarse.**

AVALOTAT, DA p. p. **Alborotado, amotinado.** || ATARANTAT.

AVALUACIÓ. f. L' acció y efecte d' avaluar. **Valuación, tasa.**

AVALUADOR, A. m. y f. Qui avalúa. **Avaluador.**

AVALUAR. v. a. Senyalar el preu o valor d' alguna cosa. **Valorar, valuar.**

AVALL. adv. ll. Abaix. **Abajo.**

BOCA PER AVALL. m. adv. *Boca abajo, de bruces.*

CAP AVALL. m. adv. *Hacia abajo.*

EN AVALL. m. adv. DEVALL.

FER AVALL. fr. FER CAMPANA.

AVALLAR. v. n. *Ant.* DEVALLAR.

AVANAR. v. a. *Ant.* COBDICIAR.

AVANS. m. AVANTATGE. || *Com.* Anticipació de paga que 's sol donar als mariners al empendre 'l viatge. **Avance.** || Cá'cul aproximat u de lo que pot costar la construcció d' una nau o d' una obra hidráulica. **Avance.**

AVANSA f. *Ant.* d' avansar. **Con anticipación.**

JEURE A L' AVANSA. *Saber una cosa anticipadamente.*

AVANSADA. f. L' acció d' avansar. **Avance, acometimiento.** || Uns quants soldats que s' avanseu del cos principal pera observar els moviments del enemich. **Avanzada.**

AVANSADOR, A. m. y f. Qui avansa o va endevant. **Adelantador.** || *Fam.* Qui arreplega diners o fá bossa. **Ahorrador.**

AVANSAMENT. m. AVANSADA.

AVANSAR. v. a. Aventatjar, excedir. També se usa còm recíproch. **Adelantar, aventajar, superar.** || Apressurar. **Acelerar, adelantar, avanzar.** || *Mil.* Acometre, embestir. **Avanzar.** || Anticipar, còm: *avansar la paga,* etc. **Adelantar, anticipar.** || Aumentar el cabal. **Adelantar.** || Passar devant d' algú. També s' usa còm recíproch. **Avanzar, adelantar.** || ADELANTAR, 5.

AVANSAT, DA. p. p. ADELANTAT, 1, 2, 3. || adj. GRAN, GROXUT.

ESTAR AVANSAT. fr. *Met.* Estar alguna cosa prop de la seua perfecció o acavament. *Hallarse próximo á la sazón ó perfección.*

AVANT. adv. ll. **Adelante, delante.** || adj. SEGÜENT. || interj. Ab la que aprovém alguna cosa o acció. **¡Adelante!** || adv. Lo meteix que *mòlt.* **Mucho.**

ANAR EN AVANT. fr. ADELANTAR.

D' AQUÍ O D' ALLÍ EN AVANT. m. adv. y

EN AVANT. m. adv. *En adelante, ó de aquí ó de allí en adelante, de hoy más.*

GUARDA AVANT. fr. GUARDAR.

QUI NO MIRA AVANT, ARRERA CAU. prov. Qu' inculca la previsió. QUI ENDEVANT NO MIRA, ENDARRERA CAU.

AVANTAR. v. a. *Ant.* AVANSAR.

AVANTAT. p. p. *Ant.* AVANSAT

AVANTATGE. m. Excés o superioritat en alguna línea. **Ventaja.** || La part ventatjosa que concedeix el de major habilitat al de menor. **Ventaja.** || **Preferencia.**

PORTAR AVANTATGE. f. SOBREPUJAR.

AVANTATJADAMENT. adv. m. VENTATJOSAMENT.

AVANTATJAR. v. a. AVANSAR, 1.

AVANTATJARSE. v. r. AVANSARSE, 2.

AVANTATJÓS. adj. VENTATJÓS.

AVANTATJOSAMENT. adv. m. VENTATJOSAMENT.

AVANTBRAÇ. m. *Ant.* Peça de l' armadura antigua pera cubrir o guardar el braç desde 'l cotze fins a la má. **Avambrazo.**

AVANTGUARDIA. f. VANGUARDIA.

AVAR. adj. AVARO.

AVARAMENT. adv. m. Ab avaricia. **Avaramente, avarientamente.**

AVARAR. v. a. Tirar al aigua alguna nau nova. **Varar, botar al agua.** || Amollar fil a la grua pera que s' alsi. **Remontar.**

AVAREZA. f. *Ant.* y.

AVARICIA. f. Apetit desordenat d' adquirir y guardar riqueses. **Avaricia.**

AVARICIAR. v. a. *Ant.* CODICIAR.

AVARICIÓS. adj. AVARO.

AVARICIOSAMENT. adv. m. *Ant.* AVARAMENT.

AVARO, A. adj. Qui té avaricia. **Avaro, avariento.**

L' AVARO ONT TÉ 'L TRESOR TÉ 'L COR. *Ref.* Denota la gran afició o apego que tenen els avaros al diner. *El avariento do tiene el tesoro tiene el entendimiento.*

L' AVARO ÉS CÒM EL PORCH, QUE NO APROFITA SINO DESPRÉS DE MORT. *Ref.* Denota que l' avaro y 'l porch mentres viuen no aprofiten; pero sí després de morts. *Del vivo ningún provecho, y mucho del muerto.*

L' AVARO RICH NO TÉ PARENT NI AMICH. Aforisme ab que 's significa que l' avaro no té compassió. *Avariento rico no tiene pariente ni amigo.*

AVASSALLAMENT. m. **Vasallaje.**

AVASSALLAR. v. a. Subgectar, rendir. **Avasallar.**

AVASSALLAT, DA. p. p. **Avasallado.**

AVE (Serra del). *Orog.* Serra que hi ha entre 'l riu Magro y 'l Júcar, part. jud. de Chiva, prov. de Valencia.

AVEINAMENT. m. *Ant.* APROXIMACIÓ, 1.

AVEINAR. v. a. Donar el veinatge a algú. **Avecindar.**

AVEINARSE. v. r. **Domiciliarse.**

AVELAR. v. a. *Ant. náut.* FERSE A LA VELA.

AVELLANA. f. El fruit del avellaner. **Avellana.** || —BORDA. *Nochizo.* || —TORRADA. La que se sol menjar pera postres. *Avellana tostada.* || *Bot.* LLEPASSERA.

PER SANTA MAGDALENA L' AVELLANA ÉS PLENA. *Ref.* Indica que per aquell día ja 's poden menjar avellanes tendres. *Por Santa Magdalena la avellana está llena.*

AVELLANADOR. m. Instrument de cer per fer avellanats. **Avellanador.**

AVELLANAL. m. y

AVELLANAR. m. Llóch ont hi ha avellaners. **Avellanar.** || v. a. Entre constructors de naus, fer avellanats. **Avellanar.**

AVELLANARI, A. adj. *Geol.* Nòm que 's dóna a certes roques que tenen pedretes del bulto y forma de l' avellana. **Avellanario.** || Epítet aplicat als animals que s' alimenten principalment d' avellanes.

AVELLANAT, DA. p. p. **Avellanado.** || m. *Náut.* Forat en figura de mitja avellana que 's fá a les posts del barco pera embutirhi la cabota del clau que les subgecta. **Avellanado.**

AVELLANEDA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Palau Sacosta, prov. de Girona.

AVELLANER. m. *Bot.* Mata de dos a quatre metres d' alsada, de la fam. de les cupulíferes, bort o conreuat, format de mòlts lluchs drets y flexibles, de fulles amples y de dos menes de flors, mascle y femella, quin fruit es l' avellana. **Avellano.**

AVELLANES. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; está entre 'l riu Segre y 'l riu Farfanya, afluent d' aquell; té agregats els pobles de Tartaréu y Vilanova de Avellanes, ab 1,247 hab.

AVELLANET. *Geog.* Poble del dist. munpal de la Vall de Castellbó, prov. de Lleida.

AVELLANETA. f. dim. **Avellanita.**

AVELLANÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Batllíu de Sas, prov. de Lleida.

AVELLANOSA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Riner, prov. de Lleida. || — (VALL DE L'). *Orog.* Vall a la vora del curs del Ritort, encontrada de Camprodón, prov. de Girona.

AVELLAS. *Geog.* Caseriu del terme de Fonteta, prov. de Girona.

AVEMARÍA. f. Oració ab que l' arcángel Sant Gabriel saludá a María Santíssima. **Avemaría.** || Nòm que 's dòna al toch de la oració al sortir y pondres el sol. || La part del sermó que 'ls predicadors solen acavar saludant a la Mare de Déu. **Avemaría.**

AL AVEMARÍA. m. adv. *Ter.* A TOCH D' ORACIÓ.

EN UN AVEMARÍA. *Loc.* EN UN DIR JESÚS. En un instant, en un moment, en mòlt poch temps, se fá o va succeir tal o qual cosa. *En un avemaría.*

¡AVE MARÍA! interj. **¡Jesús!** || Exclamació de sorpresa, de dól, etc. **¡Ave María!** || **¡Ave María Purísima!**

AVENCH. m. Cavitat natural més o menys ample, pero sempre mòlt fonda, que se obra a ran de terra. **Sima.**

Avench d' en Roca

AVENDRE. v. n. SUCCEIR, CONCORDAR.

AVENEDITZ. adj. *Ant.* EXTRANGER.

AVENGUT, DA. p. p. AVINGUT.

AVENIDOR. m. *Ant.* ESDEVENIDOR.

AVENIMENT. m. *Ant.* VINGUDA. || ACONTEIXEMENT, ACERT, AVÉNENCIA.

AVENIR. v. a. Ajustar, fer concordar als desavinguts. || *Ar. y Of.* Ajustar una peça dins d' un' altra. Fer encaixar, engalzar una porta, vidriera, finestres, etc., als marchs o bastiments. **Avenir, ajustar.** || v. n. *Ant.* ARRIBAR, SUCCEIR, AVINDRE.

NO PODERSE 'N AVENIR. fr. Semblar que no pot ésser qu' alguna cosa hagi succeit. *No poderse persuadir.*

AVENIRSE. v. r. AVÍNDRES. || Convenirse. **Avenirse, concertarse, quedar ó estar de acuerdo ó de inteligencia.** || Apariarse, fer armonía una cosa ab altra. **Concertar.**

AVENIRSE COM ELS LLADRES EN FIRA. *Ref.* LLOPS AB LLOPS NO 'S MOSSEGUEN.

AVÉNS. m. AVANT, AVANTATGE, AVANSAMENT, PROGRÉS.

Preparatius de baixada al Avench d' Ancora (Pontons).

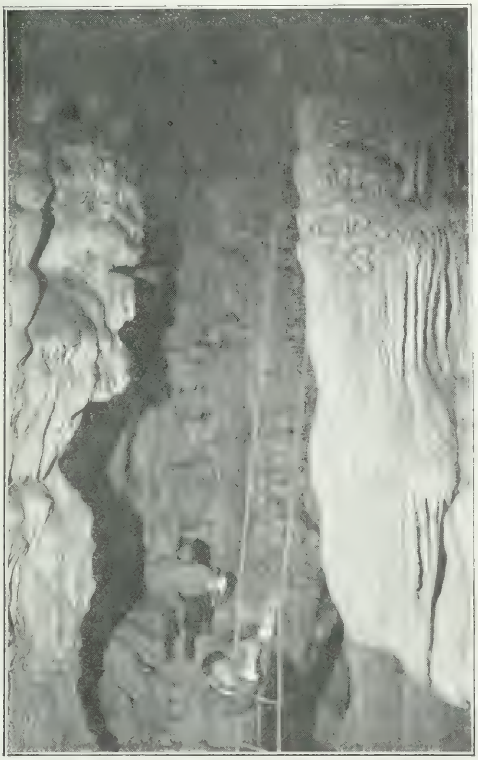

Pujant del fons del Avench dels Pouetons (Montserrat).

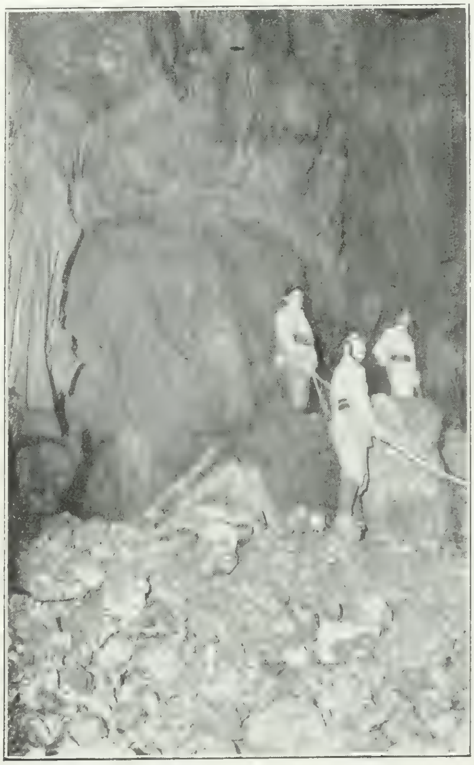

Fons del Avench d' En Roca (Ordal).

AVENTAR. v. a. *Ant.* Fer fugir. **Ahuyentar**. || *Ant.* ABORDAR EL GOS.

AVENTARSE. v. r. *Ant.* VANAGLORIARSE.

AVENTATJA. m. AVANTATGE.

AVENTATJAR. v. a. Excedir. També s' usa còm recíproch. **Aventajar**.

AVENTÍ. n. p. **Aventino**.

AVENTURA. f. **Ventura**. || Succés extrany. **Aventura**. || ATZAR.

METRE EN AVENTURA. *Loc. ant.* Faltar póch per posar a punt de succeir alguna cosa.

PER AVENTURA. *Loc. ant.* PER ATZAR.

AVENTURADAMENT. adv. m. **Aventuradamente**.

AVENTURADOR, A. m. y f. TEMERARI.

AVENTURAR. v. a. Provar fortuna. **Aventurar, probar ventura**.

QUI NO AVENTURA NO TÉ VENTURA. *Ref.* Denota que móltes vegades es menester corre algún perill pera conseguir alguna cosa. *Quien no se aventura no pasa la mar.*

AVENTURARSE. v. r. Arriscarse. **Aventurarse, arriesgarse**.

AVENTURAT, DA. p. p. **Aventurado**.

AVENTURER, A. m. Qui busca aventures. **Aventurero, caballero andante**. || Jove que s' embarca als vaixells de guerra còm aspirant a meritori pera optar al primer grau en el servei de l' armada. No gosa de sou ni uniforme. **Aventurero**. || *Náut.* Barco que va d' una plassa a l' altra buscant nólits. **Aventurero**.

AVENTURINAT, DA. adj. *Miner.* Semblant a la venturina. **Aventurinado**.

AVENTURÓS, A. adj. VENTURÓS.

AVER. v. a. HAVER.

AVER A MÓLT CAR. fr. *Ant.* Estimar *Apreciar.* || Gran voler. *Desear mucho ó con ansia.*

AVER ESGUART. *Loc. ant.* Guardar mirament, atenció a algú. *Atender.*

AVER NÓM. fr. ANOMENARSE.

AVERAMENT. m. *Ant.* ASSEVERACIÒ.

AVERANY. m. Apreci, estimació. **Aprecio**. || Pronóstich. **Pronóstico, agüero**.

FER MALS AVERANYS. *Loc.* Fer despreci o fástich de alguna cosa. *Hacer ó tener repulgos.*.

CEVA DE CAP D' ANY FA BON AVERANY. *Ref.* Se refereix a un costum de tallar dotze trossets de ceva y de posarhi un gra de sal a cada hu pera sapiguer els mesos plujosos y sechs que hi haurá l' any vinent; cosa que 's fa la nit de Cap d' any.

AVERAR. v. a. *Ant.* ASSEVERAR.

AVERGONYIR. v. a. Causar vergonya. **Avergonzar**. || També s' usa com recíproch. **Avergonzarse**.

AVERGONYIT, DA. p. p. **Avergonzado**.

ANARSE'N AVERGONYIT. fr. *Irse corrido, avergonzado.*

AVERÍA. f. El dany que pateixen les mercaderíes majorment a les embarcacións. **Avería**. || AVENTURA, 2. || *Ter.* Bestia de cárrega. **Averío**. || — D' ARMADA. Dotació que 's considerava necessaria pêl despaig de les armades que feien la carrera d' Indies. *Avería de armada.* || — GROSSA. El gasto extraordinari que 's fá per necessitat de convoi, o bé quan se llensen les mercaderíes al mar per efecte de temporal. *Avería gruesa.* || — ORDINARIA. Gastos ordinaris que causen els capitáns pera descarregar, etc. *Avería ordinaria.* || — SENSILLA. La causada a la embarcació o a alguna de les mercaderíes, quin dany sols recáu en l' interessat respectiu. *Avería simple.*

AVERIAR. v. a. Causar avería; malmetre alguna cosa. **Averiar**.

AVERIARSE. v. r. Malmetres els géneros o mercaderíes dins de les embarcacións. **Averiarse, marearse**.

AVERIAT, DA. p. p. **Averiado**.

AVERIGUACIÓ. f. **Averiguación, investigación**.

AVERIGUADOR, A. m. y f. Qui averigua. **Averiguador**.

AVERIGUAR. v. a. Buscar la veritat, descubrirla. **Averiguar**.

QUI TOT HO VOL AVERIGUAR, CASA SEUA HA DE PLEGAR. *Ref.* Avisa que no devém averiguar les coses dels altres per les males conseqüencies que això pot tindre. *Quien las cosas mucho apura no tiene la vida segura.*

AVERIGUAT, DA. p. p. **Averiguado**.

AVERIMENT. m. *Ant.* COSTÚM, HÁBIT.

AVERSAR. v. a. REPUGNAR.

AVERSIÓ. f. La repugnancia que 's té a alguna cosa. **Aversión, repugnancia**.

AVERSÓ, (Lluis de). *Biog.* Poeta barceloní del sigle XIV, fill de pares nobles. Va èsser secretari del rei Joan I y va escriure una *Poética* en catalá que 's guarda a la Biblioteca del Escorial; també es l' autor del *Truxïmany,* o interpretador, del *Gay Saber* El poeta Aversó y en Jaume Martí, cavallers de Barcelona, varen ésser autorisats pêl rei pera fundar una Academia o Escola de Poesía

AVERTÁ. n. p. **Avertano**.

AVESAR. v. a. Fer qu' algú prengui algun costum. **Acostumbrar**.

AVESARSE. v. r. Pendre 'l costum de fer alguna cosa. **Acostumbrarse**.

AVESAT, DA. p. p. D' avesar. **Acostumbrado**.

AVESCHA. m. *Ant.* BISBE.

AVESPA. f. *Ant.* VESPA.

AVESTRÚS. m. *Zool.* Aucell d' un metre seixanta centimetres d' alsaria, de cames llargues y que sols tè dos dits a les potes; el coll, cap, pit y panxa sense ploma, y les ales mòlt curtes e inútils pera volar. **Avestruz**.

AVI. m. El pare de la mare o del pare d' algú. **Abuelo**. || Qualsevol vell. **Abuelo**. || pl. ANTEPASSATS.

L' AMOR DELS AVIS FA DOLENTS ALS NETS. Aforisme ab que 's significa que l' ecsés d' amor dels avis consent totes les faltes als nèts. *Criado por abuelo, nunca bueno.*

L' AVI GUANYA Y 'L NÈT S' ESCANYA.

QUINT AVI. m. *Quinto abuelo.*

AVI, (Coll del). *Orog.* Coll que hi há entre les rieres de Ridaura y del Ámat, encontrada olotina, provincia de Girona.

AVIA. La mare del pare o de la mare d' algú. **Abuela**.

AVIÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona; part. jud. de Berga; está situat entre la riera de son nòm y la de Clará, un poch apartat de l' una y de l' altra y té 1,197 habitants.

Segell d' Aviá

AVIADOR. m. Barrina que usen els calafats. **Aviador**.

AVIAMENT. m. *Ant.* **Partida, marcha**.

AVIAR. v. a. DEIXAR ANAR, DESPATXAR, ENVIAR. || v. n. *Ant.* POSARSE EN CAMÍ. || *Ter.* Adobar, arreglar, fer anar bé una cosa. **Arreglar**. || v. r. Anarsen 'n de cop el líquit de la part ont está. **Salirse, derramarse**.

AVIAT, DA. p. p. **Soltado, suelto**. || adv. **Presto, luego**.

COM MÉS AVIAT MELLOR. *Loc. Antes hoy que mañana.*

AVICIAR. v. a. y 'ls seus derivats. CONTEMPLAR, 4.

AVICIARSE. v. r. Avesarse o aficionarse massa a una cosa. **Enviciarse, viciarse.**

AVÍCUL, A. adj. Semblant a l' avícula. **Avículo.**

AVÍCULA. f. *Ornit.* Aucell mosca o colibrí. **Avícula.**

AVICULAR. adj. Lo que pertany als aucells. **Avicular.**

ÁVIDAMENT. adv. m. *Ant.* ANSIOSAMENT.

AVIDITAT. f. COBDICIA, DESITJ.

AVILANIRSE. v. r. *Ant.* y 'ls seus derivats. ABANDONARSE, 3, 4.

AVILÉS (Miquel de). *Biog.* Marquès del meteix nòm. Militar y escriptor. És autor de la *Ciencia heroica ó del Blasón* (Madrit 1780). Havía format part del Consell Suprem de Guerra. Ab el destacament que manava se va apoderar de Mallorca, rendint la ciutadela y obligant a rendirse a Mahó l' any 1782. L' any 1800 era virrey del Perú. Va morir a Arequipa, llegant a la catedral de Vich un cálzer y unes canadelles d' or.

AVILIMENT. m. Acció y efecte d' envilirse. **Envilecimiento.**

AVILIR. v, a. *Ant.* y

AVILIZIR. v. a. *Ant.* **Avillanar.**

AVILTAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Envilir.**

AVIMENT. m. **Aparejo, atavío.**

AVINAGRAR. v. a. Fer tornar agre. També s' usa còm recíproch. **Avinagrar.**

AVINAGRAT, DA. p. p. **Avinagrado.** || adj. AGRE.

AVINANTESA. f. Ocasió, proporció, conveniencia.

AVINAR. v. a. Mullar alguna eina ab vi, còm: *una bóta,* etc. **Avinar, empapar con vino.**

AVINAT, DA. adj. Mullat en vi. **Avinado.** || De color semblant al del vi. **Avinado.**

AVINENSA. f. Ajust, conveni. **Avenencia.** || UNIÓ, AMISTAT, CORDIALITAT.

MÉS VAL MALA AVINENSA QUE BONA SENTENCIA. *Ref.* MÉS VAL UN BON AJUST, etc.

AVINENT, A. adj. *Ant.* TRACTABLE, APACIBLE, LLIBERAL.

ÉSSER AVINENT. fr. Ésser prop. *Estar á mano.*

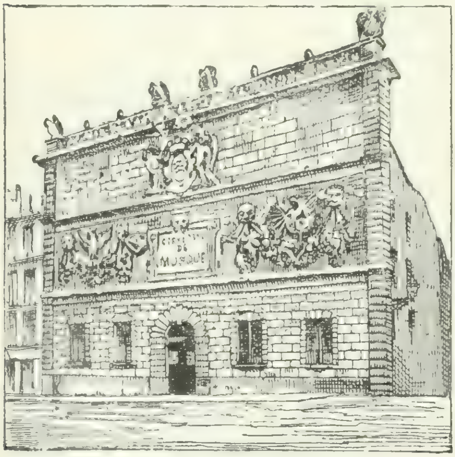

Antigua casa de la Seca a Avinyó

AVINENTAR. v. a. *Ter.* FER AVINENT, FER SAPIGUER.

AVINENTEA. f. y

AVINÉNTESA. f. *Ant.* y

AVINENTEZA. f. *Ant.* FACILITAT, PROPORCIÓ. || OCASIÓ.

AVINENTMENT. adv. m. *Ant.* **Hermosamente, graciosamente.**

AVINGUDA. f. Creixent impetuosa de algún riu o riera. **Avenida, crecida.**

AVINGUT, DA. p. p. **Avenido.**

BEN O MAL AVINGUTS. *Loc. Bien ó mal avenidos.*

Segell d' Avinyó

AVINYÓ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona; bisb. de Vich; part. jud. de Manresa. Está situat á la vora del Gavarresa, té ajunt. y 1,505 hab. || Ciutat de França, cap. del depart. del Vaucluse, ab 40,200 hab. Va ésser capital del antich marquesat de Provença, y serva recorts históríchs de la influencia catalana durant el temps mitjeval. Avui és residencia dels més coneguts *felibres*, entre ells Frederich Mistral.

Segell d' Avinyonet

AVINYONET. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona; part. judicial de Villafranca del Panadés. Está situat en una vall, té ajunt. y 1,452 hab. || — Poble situat entre 'ls rius Manol y Riusech; prov. y bisb. de Girona; part. jud. de Figueras. Té ajuntament y 546 hab.

Segell d' Avinyonet y Quinyoles

AVIÓ. m. *Ornit.* Aucell. FALSÍA, 1.

AVIOR. m. Lo pertanyent als avis. **Abolengo.**

L'HI VE D'AVIOR. *Le viene de casta.*

VEU DEL AVIOR. *Voz de lo pasado.*

AVIRAM. f. *Ter.* VIRAM.

AVIRONAR. v. a. *Ant.* RODEJAR.

AVIRÓNS. m. pl. Els peus de certs insectes. **Avirones.**

AVÍS. m. Noticia. **Aviso.** || Advertencia, consell. **Aviso.** || *Ant.* DISCRECIÓ.

ANAR O ESTAR SOBRE L' AVÍS. fr. ANAR O ESTAR ALERTA.

DONAR AVÍS. fr. AVISAR.

AVISADOR, A. m. y f. Qui avisa. **Avisador.**

AVISAR. v. a. Donar avís. També s' usa còm recíproch. **Avisar.** || Advertir, aconsellar. **Avisar.** || *Ter.* ADONARSE.

SENSE AVISARSE'N. fr. SENSE ADONARSE'N.

NO ME N' HAVÍA AVISAT. fr. *Fam.* NO ME N' HAVÍA ADONAT.

AVISAT, DA. p. p. **Avisado.** || adj. Prudent, discret. **Advertido, avisado.**

UN AVISAT VAL PER DOS. *Ref.* Denota lo convenient qu' és estar enterat d' alguna cosa avans d' empéndrela. *Hombre prevenido vale por dos; castillo apercibido no es decebido.*

AVISPAR. v. a. Avivar a algú. **Despertar, despavilar.** || PLOMAR, 2. || També s' usa còm recíproch. || *Fam.* **Pegar.**

AVISPAT, DA. adj. y

AVIST, A. adj. *Ant.* Sagás, viu **Despierto, avispado**

AVISTAMENT. m. ENTREVISTA.

AVISTAR. v. a. Arrivar ab la vista a alguna part. **Avistar.**

AVISTARSE. v. r. Veure's una persona ab un' altre pera tractar algún assumpte. **Avistarse.**

AVISTAT, DA. p. p. **Avistado.**

AVIT, DA. adj. **Avido.**

AVITOLAR. v. a. *Náut.* Amidar ab la vitola la

llargaria dels perns y ab un compasset de gruixos llurs diámetres. **Avitolar.**

AVITÓNS. m. pl. *Náut.* Escoteres que calen a la segona cuberta prop dels arbres mestres. **Avitones.**

AVITUALLAR. v. a. *Ant. mil.* Proveir de queviures. **Avituallar, proveer de vituallas.**

AVITUALLAT, DA. p. p. **Avituallado.**

AVIVADOR, A. m. y f. Qui aviva. **Avivador.** || Paper ab forats que 's posa demunt la llevor de la seda pera que pugi 'l cuquet que s' aviva. **Avivador.**

AVIVAR. v. a. Donar vida. **Avivar.** || *Met.* Excitar. **Avivar, aguzar.**

AVIVARSE. v. r. Rebre vida. **Vivificarse, avivarse.**

AVIVAT, DA. p. p. **Avivado.**

AVIVES. f. pl. L' infart de certes glándules que 'ls cavalls tenen a la gargamella. **Avivas.**

AVO. m. *Arit.* Veu qu' expressa 'l nombre de parts alíquotes d' una quantitat. **Avo.**

AVOCACIÓ. f. *For.* L' acció d' avocar. **Avocación.**

AVOCAR. v. a. *For.* Atreure a sí algún tribunal superior la causa qu' está pendent de sentencia d' un altre inferior. **Avocar.**

AVOL. adj. *Ant* VIL, DOLENT. || m. TROS.

AVOLMENT. adv. m. D' un modo avol. **Vilmente.**

AVONCLE. m. *Ant.* ONCLE.

SOBRE AVONCLE. *Ant.* Oncle en segón grau.

AVORRIR. v. a. *Ant.* ABORRIR.

AVUCASTA. f. *Ant.* **Avutarda.**

AVUI. adv. t. **Hoy.**

AVUI EN DÍA. m. adv. En el temps present.

AVUI PER MI, DEMA PER TU. *Ref.* Denota que les coses d' aquest món son tan inconstants, que qui avui es afortunat demá és desgraciat y al contrari *Los mazos del batán, cuando uno se levanta, el otro cae.*

D' AVUI A DEMÁ. m. adv. Denota que una cosa succeirá dins breu temps. *De hoy á mañana.*

D' AVUI EN DEVANT O D' AVUI ENLLÁ. m. adv. *De hoy en adelante, de hoy más.*

QUI HA FET AVUI, FARÁ DEMÁ. fr. *Fam.* Denota el poch cuidado o indiferencia ab que 's mira alguna cosa. *Ándese la gaita por el lugar.*

AVULSIÓ. f. *Med.* Arrencada, separació dels tendons o dels muscles. **Avulsión.** || *Juris.* Lo que la forsa d' un riu arrenca d' un camp en una vinguda soptada y ho porta a la part oposada o als camps de més avall.

AVUTARDA. f. *Ornit.* Aucell d' uns trenta centimetres de llarch, roig, ab clapes negres, el coll prim y llarch, les ales petites ab algunes plomes blanques y les demés negres. **Avutarda.**

AVUTARDAT, DA. adj. Semblant a l' avutarda. **Avutardado.**

AX-LES-THERMES. *Geog.* Cantó del depart. de Ariège, a la Catalunya francesa. Té 14 municipis y 5,569 hab. || Antiga ciutat de Catalunya francesa, al depart. de l' Ariège, emplassada a 716 metres d' elevació, comptant 1,545 hab. Es una de les estacions termals més concorregudes, que va tindre ja celebritat en temps dels romans de quina época deriva 'l seu nòm d' *Aquæ.* Sant Lluis, rei de França, va fundar en 1260 el seu hospital, y l' esglesia consagrada a Sant Udau martirisat a Ax en 452. Serva bons recorts históric hs.

AXARÍ. m *Ant.* ADZARÍ.

AXIL. m. *Ant.* DESTERRO. || adj. Se diu de lo corresponent al eix. **Axil.** || *Zool.* Part del ala dels aucells y del membre torácich d' altres animals, propera al cós.

AXILA. f. *Bot.* Ángul format per la soldadura d' un orgue demunt d' un altre. **Axila.** || *Zool.* Part de l' ala inmediatament aderida o més propera al cós dels aucells.

AXILAR. v. a. *Ant.* DESTERRAR.

AXINITA. f. *Min.* Silicat d' alúmina y de cals. **Axinita.**

AXIOMA. m. Sentencia o principi admés per tothom. **Axioma.**

AXIÓMETRE. m. *Mar.* Instrument que 's compón d' una pessa de fusta o de metall que passa pel cantell de la cara de proa de la xupeta que cubreix al timoner, y comunicant, per medi d' un cordillet, ab la roda del timó, participa dels moviments d' aqueixa y aixís indica la seua posició, sense necessitat d' acostarse a examinar'ho. **Axiómetro.**

AXIVITA. f. Silicat de coure, impur, de color vert blavench, frágil, difícil de fondre's al ácit nítrich. **Axivita.**

¡AY! interj. Dòna a entendre que 'ns recordém de alguna cosa que teníam en oblit. **¡Ay!** || Interjecció de dolor. **¡Ay!** || m. Gemech, suspir. **¡Ay!**

AB UN ALTRE ¡AY! NE SORTIRÉM. *Loc.* Ab que s' anima a continuar alguna cosa, donant a entendre que ja falta poch. *Con otro ¡ea! llegaremos á la aldea.*

ANAR O ESTAR SEMPRE EN UN ¡AY! fr. Estar algú ab temor que li succeeixi algún dany. *Llevar ó traer la soga arrastrando.*

¡AY FESTA! ¡AY FILLA! ¡AY VERGE! Expressions de alegría.

VAL MÉS UN ¡AY! QUE CENT GEMECHS.

VAL MÉS UN ¡AY! QUE TANTS.

AY. m. *Ter.* ALL.

AYA. f. *Ant.* DIDA.

AYACOR. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Xátiva, prov. de Valencia.

AYAMANS. *Geog.* Caseríu del terme de Lloseta, Mallorca.

AYCEL ó AICELL, A. pron. *Ant.* AQUELL.

AYCERT. pron. *Ant.* AQUEST.

AYCÍ. adv. ll. *Ant.* AXÍ.

AYDAR. v. a. *Ter.* AJUDAR.

AYDÍ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Llavorsí, prov. de Lleida.

AYELO DE MALFERIT. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Ontenient; té 2,894 hab. || — DE RUGAT. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albayda; és a la vora del riu Benissa y té 293 hab.

AYGOL. m. Nòm que donen a la regió pirenaica al reguerot que surt del tollal y corre entre glebes. **Reguero.**

AYGOLEIG. m. *Ter.* AYGUALERA.

AYGUA. Vegis AIGUA. f. Substancia en son estat més comú fluida, elástica, transparenta, sense olor, color, ni gust determinat. **Agua.** || PLUJA. || — AB NÉU. La refrescada ab néu. *Agua de nieve.* || — ANGÉLICA. V. Angélica, 2.ª acep. || — BENEITA. La que beneheix el sacerdot y que serveix pêl us de l' Iglesia y dels fidels. *Agua bendita.* || — BLANCA. AIGUA DE SATURNO. Aigua ordinaria preparada ab algunes gotes de acetat de plom líquit, que s' usa còm astringent y ressolutiva. *Agua vegeto-mineral.* || — BONA O PERA BEURE. *Agua bebediza, bebedera ó potable.* || — BRUTA O COMPOSTA. La beguda d' aigua, sucre y such d' algunes fruites o llevors, còm: *la llimonada*, etc. *Agua compuesta.* || — D' AGRÁS. Beguda d' aigua, sucre y such d' agraç. *Agraz, agrazada, agua de agraz.* || — DE CASTANYES. *Loc. fam. met.* Xacolata clara. *Agua de castañas.* || — DE CEL. V. AIGUA DE PLUJA. || — DE COLONIA. Esperit de vi barrejat ab algunes essencies aromátiques, còm: *de llimona, canyella, rosa,* etc. *Agua de Golonia.* || — DE GOMA. L' aigua en que s' hi ha posat goma en infusió. *Aguagoma.* || — DE LA ESPLUGA. Aigua mineral de Catalunya que té les me-

teixes propietats que la ferruginosa. *Agua de la Espluga, ferruginosa.* || — DE LA MAGNESIA. Aigua que porta magnesia en disolució. || — DE LA PUDA. Aigua mineral sulfúrea de prop d'Olesa de Montserrat, dita axís per el gran fetor que despedeix. Té les meteixes propietats que la sulfúrea. *Agua de la Puda.* || — DE LA REINA D'HUNGRÍA. Licor que 's treu de la flor del romaní destilantla. || —DEL CARME. Aigua de melisa composta, o aigua de tarongina composta. Producte de la destilació del alcool de varies substancies aromatoses en les que dominen les fulles fresques de la tarongina y que s' usa còm antiespasmódich. *Agua carmelileña, agua del Cármen, alcohol de melisa compuesto.* || — DE LES TRES NOUS. Aigua que s' obté de la destilació de les flors masculines de la noguera, de les nous mitj fetes y de las ja casi madures en els diversos temps en que 'ls esmentats orgues se presenten en aytals condicions. *Agua de las tres nueces.* || — DEL FERRO. La que prové d' una déu ferruginosa. *Agua ferruginosa.* || —DEL PAPA. La que 's destila de diferentes herbes y substancies vegetals. *Agua del papa.* || — DEL SOFRE, PUDENTA O PUDOSA. La que procedeix de fonts sulfuroses; s' usa contra les malalties de la pell, les sifilítiques, etc. etc. *Agua sulfurósa.* || — DE MIL FLORS. La que 's destila de les buines de bou. *Agua de mil flores.* || —DE NÉU. Aquella en que 's converteix la nèu quan se fón. *Agua de nieve.* || — D' OLOR. La composta ab substancies aromátiques. *Agua de olor.* || — D' ORDI. Beguda que 's fa de dit gra. *Ordiate.* || —DE PLUJA. La que cau dels núvols. *Agua de lluvia.* || — DE RECH. f. *Alema.* || — DE SALITRE. La que 's refreda ab glas artificial fet ab mòlt de salitre. *Agua de salitre.* || — DE SEDLITZ Y MAGNESIA. Aigua en que hi há una infusió de magnesia; es mòlt purganta y contra l'hipocondria, mals de cap, palpitacions de cor y sofocació; es aperitiva, y facilita a les dones les evaquacions periódiques. *Agua de Sedlitz y magnesia.* || —DE SELTZ. Aigua dita axís d' una font d' Armenia; participa d' una infusió considerable d' ácit carbónich, y se 'n fá també d' artificial; vigorisa les funcions del ventrell, facilita la digestió, disolt els humors biliosos, y desvaneix la melancolía. *Agua de Seltz.* || — DE SOSA. Aquella en que hi há una disolució de sosa: es remei contra 'l mal de pedra, la hidropesia, 'l poagre y les obstruccions de les entranyes. *Agua de sosa.* || —EMBASSADA. La que no té corrent. *Agua muerta.* || —FERRADA. Aquella en que 'ls ferrers apaguen el ferro bullent. *Agua de herreros.* || — MEDICADA. Preparada per medicina. *Agua medicada.*= | MINERAL. La que naturalment brolla portant substancies minerals. *Agua mineral.* || — MORTA: AYGUA EMBASSADA. || — MOSQUETA, DE TRÉBOL O DE MURTA. Aigües d' olor mòlt usades al sigle XVI. || — NAF. Aigua destilada ab la flor del taronger. *Agua de azahar.* || -- NAF BLANCA. Aigua naf sensilla, pera distingirla de la composta. || — NAF DOBLE. Quan es recull aigua destilada en quantitat doble a la flor empleada. || —NAF TRIPLE. Quan se 'n recull una vegada y mitja. || — PANADA. Un' aigua que s' obté fent bullir un crostó de pá ab aigua per obtindre 'ls principis solubles, y que 's dòna còm un aliment lleuger als malalts. *Agua panada.* || — PRIMA. *Ter.* V. AYGUA SOMA. || — SOMA. La que té poca fondaria. *Agua somera.* || —ROS. Licor que s' extreu de les roses destilantles ab aigua. *Agua rosada.* || —SAL O SALADA. L' aigua dolsa en que s'hi posa una porció de sal. *Agua sal.* || — TERMAL. La mineral que ix calenta de la déu en totes les estacions del any. *Agua termal.* || — VIVA. La provinent d' una déu o font natural que ragi sempre. *Agua viva.*

AYGUA AMUNT. m. adv. Contra la corrent d' ella. *Agua arriba.*

AYGUA AVALL. m. adv. Ab la corrent d' ella. *Agua abajo.*

AYGUA A COLL Y PEU AIXUT. *Loc. fam.* AMICHS FINS ALS OCHS, ete.

AYGUA D' AGOST, SAFRÁ, MEL Y MOST. *Ref.* Denota quan bona es pera dites coses la pluja d' Agost. *Agua de Agosto, azafrán, miel y mosto.*

AYGUA DE FEBRER, BONA PER EL SEMENTER. Aforisme ab que s' expressa lo bona qu' es la pluja en aquest mes. *Febrero, cebadero.*

AYGUA DE FEBRER, ORDI EN GRANER. *Ref.* Dòna a entendre que si plou pêl mes de Febrer, es segura la cullita d' ordi. *Febrero, cebadero.*

AYGUA DE JENER OMPLE BOTES Y GRANER. *Ref.* Denota que la pluja d' aquest més és mòlt bona pera les vinyes y 'ls sembrats. *Agua de Enero, todo el año tiene tempero.*

AYGUA PÊL MAIG MAL PÊLS ANIMALS. *Ref.* Que s' entén literalment. *Agua de Mayo mata gocho de un año.*

AYGUA DE MARS, HERBA ALS SEMBRATS. *Ref.* Denota que l' aigua d' aquest mes és bona per l' herba y dolenta pêls blats. *Agua de Marzo, peor que mancha en paño.*

AYGUA FREDA Y PA CALENT, CAUSEN DOLORS AL VENTRELL. *Ref.* Denota 'l perjudici que causa l' aigua després del pa calent. *Cuando comieres pan reciente, no bebas de la fuente: agua fria y pan caliente nunca hicieron buen vientre.*

AYGUA ENTRE CARN Y PELL. Hidropesía. *Agua entre carne y cuero.*

AYGUA, QUE FÀ LA VISTA CLARA. *Ref.* Denota 'ls bons efectes de l' aigua en contraposició als del ví. *Agua no enferma, ni embeoda ni adeuda.*

AYGUA PASSADA NO MOL MOLÍ. *Ref.* Vol dir que ha passat l' ocasió d' aprofitarse dels consells que 's demanen. *Agua pasada no mueve molino.*

¡AYGUA VA! *Expr.* Ab que s' avisa als que passen pêl carrer que 's va a llençar aigua o un' altra cosa per la finestra, etc. *¡Agua va!*

ANAR MAL CALSAT PER L' AYGUA fr. *Fam.* No portar el documents necessaris pera conseguir alguna cosa. *Traer ó venir con malas cartas ó con los papeles mojados.*

ANARSE 'N TOT EN AYGUA. fr. *Fam.* Suar mòlt. *Hacerse en agua.*

OFEGARSE AB POCA AYGUA. fr. *Met.* ESPANTARSE DE POCH.

AIXÒ ÉS CURAT AB AYGUA BENEITA. *Expr. fam.* Ab la que 's denota qu' una cosa és de fácil arreglar. *Eso se cura con una telaraña.*

BALLAR L' AYGUA AL DEVANT. fr. *Fam.* Esmerarse en complaure o agradar a algú. *Bailar el agua ó el agua delante; traerle á uno los pajarillos volando.*

CEL A ROQUETES AYGUA A BASSETES. *Ref. ter.* Que quan els núvols formen crumolls còm de cotó fluix, és senyal de pluja. *Cielo aborregado, suelo mojado.*

CÒM L' AYGUA DEL MES DE MAIG. fr. AB CANDELETES.

DONAR AYGUAMANS. fr. Servirla ab pitxell y gibrella. *Dar aguamanos.*

DONAR L' AYGUA PER AMOR DE DÉU. fr. Ploure ab abundancia. *Llover á cántaros, á cubas.*

ESCAMPAR L' AYGUA fr. *Met. fam.* ORINAR.

ESTAR AB AYGUA FINS A COLL. fr. *Met.* Trovarse en gran apreto o perill. *Estar con el agua á la boca, ó hasta la garganta; tener la soga á la garganta.*

ESTAR ENTRE DUES AYGÜES. fr. *Met.* Estar en dubte. *Estar entre dos aguas ó perplejo.*

FER AYGUA L' EMBARCACIÓ. fr. Entrar l' aigua per les juntures de la nau. *Hacer agua.*

FER AYGUA O AYGUADA. fr. Fer provisió d' aigua les embarcacions. *Hacer aguada.*

FER L' AYGUA TOTA CLARA. fr. *Fam.* Travallar en vá. *Trabajar en vano, coger agua en cesto ó en harnero.*

FER VINDRE L' AYGUA A LA BOCA. fr. *Met.* Fer venir gran desitj d' alguna cosa. *Hacerse la boca una agua.*

FONDRE 'S CÓM LA SAL A L' AYGUA. fr. Parlant dels béns y riqueses, dissiparse ab poch temps. *Hacerse sal y agua.*

GUANYAR LES AYGÜES. fr. *Náut.* Adelantar unes embarcacions a altres. *Ganar las aguas.*

GUÁRDAT D' AYGUA QUE NO CORRI Y DE GAT QUE NO

MIOLI. *Ref.* Denota que les persones de geni pacífich, quan s' enfaden son més temibles. *Del agua mansa líbreme Dios, que de la recia me guardaré yo; guárdate del agua mansa.*

L' AYGUA FA LA VISTA CLARA.

¡MAL AGUANYADA AYGUA QUE BEBÉU! *Loc* Denota qu' algú no és bo pera rés. *¡Qué lástima de pan habiendo cebada!* || Reprén al dropo o peresós. *Reniego de bestia que en invierno tiene siesta.*

NO DIGUIS D' AQUESTA AYGUA NO BEURÉ PER TÉRBOLA QUE SIGUI. *Ref.* Denota que ningú está lliure de que li succeeixi lo que a qualsevol altre. *Nadie diga de esta agua no beberé.*

NO GUANYAR ALGÚ L' AYGUA QUE BEU *Loc.* Que a més del sentit recte, denota ésser mòlt poch pagat un travall *No ganar alguno el agua que bebe.*

NO PODERSE'N TREURE L' AYGUA CLARA O NETA. fr. *Met.* No poder averiguar enterament alguna cosa. *No poder sacar en limpio ó en claro, ó no poder substanciar.*

NO 'T FIES' D AYGUA QUE NO CORRI, NI DE GAT QUE NO MIOLI; GUÁRDAT D' AYGUA, etc.

NO TROVAR AYGUA AL MAR. fr. No tindre habilitat pera trovar o lograr lo més fácil. *No hallar agua en la mar.*

¡PASSEN AYGUA! *Expr. fam.* Que s' usa quan se trenca alguna cosa. *¡Adiós, oruca le dió!*

PASSAR PER AYGUA. fr. Rentar lleugerament alguna cosa. *Hacer de agua ó del agua alguna cosa.* || ESBANDIR. || fr. *Met. fam* Fer alguna cosa depressa y malament. *Hacer algo deprisa y atropelladamente.*

PENDRE L' AYGUA DE LLUNY O MÒLT ALTA. fr. *Met. fam.* Comensar la relació d' alguna cosa per les primeres circunstancies. *Tomar de atrás el agua.*

PORTAR AYGUA AL MAR. fr. *Met.* Voler ensenyar a qui sab més. *Los necios enseñan á los sabios.* || fr. *Met.* FER CARITAT AL DIABLE.

PORTAR O FER ANAR L AYGUA AL SEU MOLÍ. fr. *Met.* Que 's diu del que sols mira 'l seu profit. *Llevar el agua á su molino.*

POSAR AYGUA AL VÍ. fr. *Merar, aguar, bautizar el vino.*

QUI AYGUA ATURA, BLAT MESURA. *Ref.* Ensenya que convé viure ab economía pera conservar la decencia. *Quien endura, caballero va en buena mula.*

QUI 'S NEGA NO MIRA AB QLINA AYGUA, O NO SAB DE QUINA AYGUA BÉU. *Loc.* Ab que 's dóna a entendre qne mòltes vegades, per deslliurarse del mal present, se 'n desitja un altre de major. *Sácame de aquí y degüéllame allí.*

SEMBLA QUE NO ÉS PER AYGUA ENTERBOLIR. *Loc met.* Denota que algú, aparentant sensillesa, cubreix la malicia que no era de pensar tingués. *Parece que no enturbia el agua.*

SENSE DIR AYGUA VA. fr. *Met. fam.* Que 's diu quan algú ocasiona algún dany sense avisar. *Sin decir agua va.*

ÉSSER AYGUA ALGUNA COSA. fr. *Met.* Ésser de poca substancia, de cap valor o apreci. *Ser de agua y lana.*

ÉSSER MÉS CLAR QUE L' AYGUA. fr. Pondera lo sumament clar qu' és lo que 's diu o s' explica. *Ser una cosa tan clara ó más clara que el agua.*

TIRAR AYGUA A LA CARA. fr. Tirarne a la cara de algú pera ferlo retornar d' alguna basca. *Echar agua en el rostro.*

TIRAR AYGUA AL MAR. fr. *Met.* Donar a qui té mòlt. *Echar agua al mar; llevar leña al monte.*

TIRAR AYGUA AL CAP. fr. BATEJAR.

TORNARSE AYGUA POLL. fr. *Met.* Desvanéixers les esperances d' algú. *Salir huero, hacerse, quedarse alpiste, volverse agua de cerrajas, volverse el sueño del perro.*

AYGUA BARREJA. *Hidrog.* Llóch ont s' uneixen dos rius o dues ríeres. **Confluencia.**

AYGUA BLAVA. *Hidrog.* Nòm d' una cala de Palafrugell, litoral gironí.

AYGUACUYT. (V. AIGUACUIT).

AYGUADA. f. AYGUAT. || *Pint.* El color líquit preparat ab aigua de goma pera pintar al tremp. **Aguada, aguazo.** || pl. *Ter.* RESAIGÜES. || f. *Mar.* La provisió d' aigua dolsa que porten els barcos pera 'l consúm durant el viatge. **Aguada.**

DONAR LES AYGUADES. fr. Entre mestres de cases, donar la derrera má o brunyir ab un drap mullat de blanqueig. *Lavar.*

AYGUADER, A. m. y f. Qui no beu ví. **Aguado, abstemio.** || Mestre y guardiá de fonts. **Fontanero, aguañón, maestro de aguas.** || Qui tragina aigua. **Aguador.** || Qui ven aigua. **Botillero.** || Un dels signes celestes. **Acuario.** || *Ter.* Qui cuida de distribuir les aigües pera regar. **Acequiero y cabecequia.**

AYGUADERA. f. Criada pera portar aigua. **Moza de cántaro.**

AYGUA D' OLIVA. *Hidrog.* Riera que desaigua al mar, entre Vinaroz y Benicarló, prov. de Castelló.

AYGUADUIT. m. *Ant.* ACUEDUCTE.

AYGUAFORT. m. Ácit nítrich disolt en poca cantitat d' aigua. Se l' anomena aixís perque disol ab facilitat la plata y altres metalls. **Ácido nítrico, agua fuerte, espíritu de nitro, ácido nitroso, deflogisticado, ácido azótico.**

Segell d'Ayguafreda

AYGUAFREDA. *Geog.* Poble situat a la vora del riu Congost, prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Granollers. Té ajunt. y 450 hab.

AYGUALADA. f. *Ter.* ROSADA.

AYGUALERA f. *Ter.* ROSADA.

AYGUALEIXOS. m. pl. Les llenyes o brossa que 'ls rius y el mar arrosseguen en llurs aigües. **Aluvión.**

AYGUALIR. v. a. Barrejar aigua ab un' altra cosa. **Aguar, merar.**

AYGUALIR O AYGUAR LA FESTA. fr. Interrompre o desvanéixer una alegría ab un succés desagradable. *Aguar la fiesta; mi gozo en un pozo.*

AYGUALIT, DA. p. p. *Ant.* **Aguado, merado.** || adj. Barrejat ab aigua, disminuit el sabor d' una beguda, baixat de tó un color. **Aguajoso, aguachento.**

AYGUAMANS. m. Obgecte de terrissa, pisa, etcétera, que serveix pera rentar les mans. **Aguamanos.** || RENTAMANS.

AYGUA-MARINA. *Min.* Pedra fina formada d' alúmina, sílice, glucina, cals y óxit de ferro, que té 'l color de l' aigua del mar. **Aguamarina.**

AYGUAMEL. f. La barrejada ab una porció de mel, de modo que no quedi espessa. **Aguamiel.**

AYGUAMOIX. m AYGUAMOLL.

Segell d' Ayguamurcia

AYGUAMOLL. m. Paratge tan abundant d' aigua, que ab dificultat se pot travallar. **Aguazal, pantano.**

AYGUAMURCIA Y POBLES. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, partit jud. del Vendrell És a la vora del riu Gayá, y té 1,902 habitants.

AYGUANEIX. *Hidrog.* vegis AIGUANEIX.

AYGUAPOLL. adj. Se diu de l' ou qu' és buit. **Huevo huero.**

AYGUARDENT. m. Licor clar còm l' aigua, d' olor y gust agradables; se treu per destilació de tota substancia vinosa y s' inflama al foch. **Aguardiente.** || —ALEMANY. És un purgant. *Untura de jalapa composta. Aguardiente alemán.* || —DE BRISA. El que se obté destilant la brisa. *Aguardiente de orujo.* || —RE-

FINAT. El primer y més fort que 's treu de cada cuita. *Aguardiente de cabeza.*

AYGUARDENTER, A. m. y f. Qui fá o ven aiguardent. Aguardentero.

AYGUARDENTERÍA. f. Botiga ont se ven aiguardent a la menuda. **Aguardentería.**

AYGUAROL. m. *Ter.* AYGUAMOLL.

AYGUA-ROS. f. ROSADA.

AYGUARRÁS. m. Oli de trementina. **Aguarrás, esencia de trementina.**

AYGUARSE. v. a. Omplirse d' aigua alguna terra. **Aguarse.**

AYGUAT, DA. p. p. **Aguado.** || m. La vinguda impetuosa d' aigua. **Aguacero, chaparrón, turbión, golpe de agua.**

AYGUAVELLA. *Geog.* Arrabal del dist. munpal. de Torre de Capdella, prov. de Lleida.

Segell d'Ayguaviva

AYGUAVENT. m. Pluja acompanyada ab aire fort. **Aguaviento.**

AYGUAVÉS. m. VESSANT.

AYGUAVIVA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Té ajuntament y 560 hab. || Poblet del terme municipal de Montmell, provincia de Tarragona.

AYGÜERA. f. Pica de pedra o de obra pera rentar els plats, etcétera. **Fregadero.** || Córrech que fan els pagesos en els costés o vessants pera fer anar les aigües a llurs bancals. **Zanja.**

AYGÜERETA. f. Aygüera, 2.ª accep.

AYGÜES. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Jijona; és a la vora de la riera del seu nòm y té 1,334 hab. || — *Hidrog.* Riera de la provincia d' Alacant; passa per Aigües y desemboca al mar al SO. de Vilajoyosa.

AYGÜES. f. pl. *Met.* Els visos que fan algunes teles, cintes, etc. **Aguas.** || Els visos que fan algunes pedres precioses. **Aguas.** || Els visos que fan les plomes dels aucells. **Aguas.** || Els visos que fan algunes fustes envernissades. **Aguas.** || Els oríns. **Aguas.** || DEL TIMÓ. f. pl. *Mar.* La part del mar en que s' trova sumergida la pala del timó. *Aguas del timón.* || Corrent qu' en virtut de la marxa del barco va desde proa y toca la pala del timó. *Aguas del timón.* || FALSES. Les que 's troven a poca profunditat, e impedeixen trovar les fermes. *Aguas falsas.* || — FERMES O SEGURES. Les dels pous que venen de veritables déus. *Aguas firmes.* || — FLUIXES O MOLLES. Se dóna vulgarment aquest nòm a les que tenen móltes sals en disolució, especialment sulfat de cals, y son mólt pesades al ventrell, no essent bones ni per beure, ni per courer els aliments, ni pera rentar la roba perque gasten mólt sabó. *Aguas pesadas; aguas selenitosas.* || — FORTES. Aquelles que per ésser poch carregades de sals, son lleugeres al ventrell y mólt diurétiques y digestives. *Agua ligeras.* || — MAJORS. Els excrements de la persona, y MENORS, l' orina. *Aguas mayores ó menores.* || —MEDICINALS. Les que 's recepten als malalts pera beure o banyarse. *Aguas medicinales.* || —VESSANTS. Les que cauen de les montanyes, teulades, etc. *Aguas vertientes.*

FER AIGUES. fr. *Met.* ANAR À FONS. || Confondre 's, no trovar eixida en alguna dificultat. *Perder pie.* || *Met.* ESPANTARSE.

LES QUATRE AYGÜES. *Farm.* Barreja d' aigua naf, ginesta, fonoll y tarongina, o de quatre aigües aromátiques destilades que s' usa còm antiespasmódica. *Cuatro aguas.*

LES SEUES AYGÜES SON BAIXES. fr. Trovarse en algún apreto. *Verse en las astas del toro: tener mal pleito, ver el pleito mal parado.*

PENDRE LES AIGÜES. fr. Pendre les aygües medicinals. *Tomar las aguas.*

TRENCAR LES AYGÜES. fr. Evaquar les dones prenyades l' humor que rodeja al feto, senyal próxim del part. *Romper las aguas ó la sangre.*

AYGÜETA. f. dim. **Agüita.** || *Met.* Licor que no té forsa. **Aguachirle.** || f. L' humor clar còm aigua que 's fa als grans o a les llagues. **Agüete.**

AYGUÓS, A. adj. Abundós d' aigües o que participa de la qualitat de l' aigua. **Acuoso.**

AYGUOSITAT. f. Qualitat de lo que abunda en aigua. **Acuosidad.**

AYGUOTA. f. Qualsevol liquit que no tingui les qualitats que li son propies, còm: *vi aigualit, caldo sense substancia.* **Aguachirle.**

AYL. m. *Ant.* ALL.

AYLÉ, NA. adj. *Ant.* AGÉ.

AYLÍ. adv. m. *Ant.* ALLÍ.

AYLÓ. pron. *Ant.* ALLÓ.

AYLOR. adv. t. *Ant.* LLAVORES, LLAVORS.

AYMANT. n. p. AMÁN.

AYMAR. v. a. **Amar.**

AYMERICH. *Geog.* Partida rural del part. jud. de Valls, prov. de Tarragona.

AYMERICH (Fra Nicolau). *Biog.* Inquisidor, natural de Girona, ont va pendre l' hábit dels predicadors l' any 1334, morint a la meteixa ciutat l' any 1399, als vuitanta d' etat. Va ésser fecundíssim escriptor. És autor d' un diálech contra 'ls lulistes, escrit en 1390, y a causa d' ell fou desterrat tres anys després a Urgell. Poch temps avans de morir encara escrivía. Les seues obres constituíen onze grans volums, que 's guardaven a la biblioteca del seu convent a Girona.

— (MATEU). *Biog.* Jesuíta, historiador y humanista, distingit en el conreu de la llengua llatina. Va néixer a Bordils l' any 1715, morint desterrat a Ferrara l' any 1798. Usava 'l pseudónim de *Mateu Massanet.* Dels diferents llibres que va escriure n'hi há un, quin text es encara avui consultat y se titula: *Nomina, et acta Episcoporum Barcinonensium,* etc., 1760. Havía estat professor de filosofía y teología y rector dels colegis de la Companyía de Jesús a Barcelona, Cervera y Gandía. Aymerich va ésser un dels primers a Catalunya a declararse contra els peripatétichs, introduint la reforma de la filosofía.

AYMÍA. *Loc. ant.* **Querida señora mía, vida mía.** || CONCUBINA.

AYNA. f. *Ant.* EINA.

Segell d' Aynet

AYNET DE CARDÓS. *Geog.* Poble del dist. municipal d' Estahón, prov. de Lleida. || — DE VALLFERRERA O DE BESSÁN. Poble de la prov. de Lleida; bisb. de la Séu; part. jud. de Sort. Está situat a la vora del riu de Vall de Ferrera, y té 231 hab.

AYNETO. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Lladorre, prov. de Lleida.

AYO, A. m. y f. Qui cuida de la educació d' algún príncep o gran senyor. **Ayo.** || *Ant.* DIDOT.

AYÓDAR. *Geog.* Poblet de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és dalt d'una montanya y té 882 hab.

AYOLI. m. *Ter.* ALIOLI.

AYONOLAR. v. n. *Ter.* AGENOLLARSE.

AYORA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia format de 8 ajuntaments, que son: Ayora, Cofrentes, Cortes de Pallás, Jalance, Jarafuel, Millares, Teresa de Cofrentes y Zarra. || — Vila de la prov. de Valencia, bisb. d' Oriola, cap del part. jud. del seu nòm; és a la vora de la riera de La Llacuna y té 4,987 hab. || — (SERRA DE). *Orog.* Montanyes prop de

Ayora, entre les provincies d' Albacet y Valencia, essent el pich més alt de les meteixes, l' anomenat *Mugrón*, de 1,218 metres sobre 'l nivell del mar.

AYR. adv. *Ter.* AIR.

AYRADA. f. Vent fort. **Airazo.**

AYRÁS. m. aum. D' aire. **Airazo, airón.**

AYRE. m. Fluit elástich y transparent que omple o constituheix lo que 'n dihém atmósfera. **Aire.** || VENT. || *Met.* Primor, gracia y perfecció en fer les coses. **Aire.** || Garbo, brío, gentilesa. **Aire, garbo, gallardía.** || *Mús.* El temps y moviment, quan se canta o toca. **Aire.** || — ACANALAT. El que passa per algún paratge estret. *Aire colado, encallejonado, acanalado.* || — POPULAR: AURA O FAMA POPULAR. || — VITAL. El que serveix pera la respiració. *Aire vital.*

AYRES NATIUS. Els del lloch o pais de que un es fill o en que s' ha criat. *Aires nativos.*

AL BELL AYRE. *Loc. ant. A placer, con comodidad.*

AYRE QUE TALLA. *Expr.* Aire mòlt fret. *Aire que corta.*

AB AYRE. m. adv. *Fam* Ab lleugeresa *Con aire.*

AGAFAR AL AYRE. fr. *Met.* AGAFAR AL VOL.

ASSOTAR L' AYRE. fr. Travallar en vá. *Echar lanzas en el mar.*

CREURE EN L' AYRE. fr. Creure ab mòlt poch fonament. *Creerse del aire.*

DE BON O MAL AYRE. *Loc. Met.* DE BON O MAL HUMOR.

ESTAR EN L'AYRE. fr. No haverse resolt, y també estar sens acomodo, servir interinament. *Estar en el aire.*

FER PÒR L'AYRE. fr. Tindre pór de qualsevulla cosa. *Temerse del aire.*

GUARDAR ELS AYRES. fr. Seguir el geni d' algú. *Guardarle á alguno el aire ó llevarle á alguno el aire.*

L' AYRE L' OFÉN. fr. Se diu de qui es mòlt delicat. *Ofenderse del aire.*

MUDAR D' AIRE. fr. Que 's diu del que s' ha posat malalt en algun lloch y passa a un altre a veure si li provará. *Mudar aires ó de aires.*

MUDARSE 'LS AIRES fr. *Met.* Mudarse la fortuna. *Mudarse el aire.*

NO FA UN ALÉ D' AYRE. fr. Denota que fa mòlta calma. *No hace ó no corre un pelo de aire.*

PARAR L' AYRE. fr. *Calmarse, sosegarse, echarse el aire.*

PARLÁR DEL AYRE. fr. Denota que la execució o inteligencia d' alguna cosa es quasi impossible. *Hablar de la mar, pensar en lo excusado.*

PARLAR EN L' AYRE. fr. *Fam.* Parlar sense fonament. *Hablar al aire.*

PASSAR AYRE. fr. Fer aire fresch. *Correr ó pasar aire.*

VIURE DEL AYRE DEL CEL fr. PASSAR DEL AYRE.

PASSAR O ALIMENTARSE DEL AYRE. fr. Confiar en vanes esperanses. *Sustentarse, mantenerse, alimentarse del aire.* || Menjar mòlt poch. *Sustentarse, alimentarse del aire.*

PENDRE L' AYRE. fr. Posarse en un lloch ont hi toqui l' aire. *Tomar el aire.*

PENDRE 'LS AYRES. fr. Estar en algún paratge ab l' obgecte de recobrar la salut per la mudansa de clima, aliments, etc. *Tomar aires.*

PORTAR EN L' AYRE. fr. Portar alguna cosa sense que toqui a terra. *Llevar en el aire, en peso, en volandas.*

QUEDARSE EN L' AYRE. fr. Quedarse un assumpto sens determinar, no acavar lo comensat, parar la execució d' alguna cosa. *Quedar en el aire, pararse.*

TINDRE L' AYRE D' ALGÚ. fr. RETIRAR 'HI.

AYRE. *Geog.* Illeta del dist. munpal. de Mahó, Menorca.

AYREFERIT, DA. adj. *Ter.* Qui té o ha sofert un atach de feridura. **Baldado.**

AYRE FLOR. *Geog.* Caseriu de terme de Sancelles, Mallorca.

AYREJAR. v. a. Posar alguna cosa al aire. **Airear.**

AYREJARSE. v. r. Pendre l' aire. **Airearse.**

AYREJAT, DA. p. p. **Aireado.**

AYREJÓS, A. adj. Llóch descubert, lliure de boires, bravades, etc. **Desavahado, airoso.**

AYRELA. f. *Bot.* Subarbust del ordre de les ermicinies. **Airela.**

AYRENES. f. pl. *Hist.* Festes que 'ls pagesos celebraven pera honrar a Baco y Céres. **Airenas.**

AYRET. m. dim. **Airecillo.**

AYRÓ CORONAT. m. *Ornit.* Aucell més gros que un colóm, de color vert hermós ab taques grogues, que a la llum fa tornassolats, ab un plomall de plomes negres al cap y 'l bèch còrb com una fals. **Airón.**

AYROLA. f. *Ant.* **Era.** || Paradeta de terra pera fer 'hi planters.

AYRÓS, A. adj. Dit del temps. **Airoso, ventoso.** || El llóch en que hi fa mòlt d' aire. **Airoso, ventoso.** || *Met.* Garbós. briós. **Airoso.**

AYROSAMENT adv. m. Ab garbo y gallardía. **Airosamente, gentilmente.**

AYSÍ. adv. m. *Ant.* AIXIS.

AYTAL. adj. *Ant.* **Tal.** || adv. *Ant* CÓM. || Jo, fulano. **Yo.**

AYTAMBÉ. conj. *Ant.* **También.**

AYTANA, (Serra). *Orog.* Serra que hi há entre 'ls part. jud. de Callosa y Vilajoyosa, prov. d' Alacant, y quin punt més enlairat és a 1,558 met. demunt el nivell del mar.

AYTANT. adj. TANT. || *Ant.* ALTRETANT. || adv. t. Fins a tant. **Hasta tanto.**

EN AYTANT. m. adv. *Ant* No obstant. *Sin embargo, no obstante.*

AYTANTBENT. adv. *Ant.* TAMBÉ.

AYTEMOMA. m. *Med.* Confusió y barreja dels humors dels ulls, formant un color negrench. **Aitemoma.**

AYTÓ o ATÓ. *Biog.* Bisbe de Vich en el sigle X, mòlt entés en ciencies exactes. Va ésser mestre de Gerbert, docte matemátich que va ocupar la cátedra de Sant Pere ab el nóm de Silvestre segón. Aytó va ésser arquebisbe per voler de Joan XIII, unintse les dues diócesis de Tarragona y Vich, al obgecte de ésser regides a la vegada per Aytó, ab el beneplácit del Sant Pare.

Segell de la casa d' Aytona

AYTONA. *Biog.* Títol que portaven els membres de la famosa familia dels Moncades. El primer senyor d' Aytona va ésser en Gastó de Moncada, que vivía en el sigle XV. El seu fill y hereu en Joan de Moncada, va obtindre d' en Carles I, títol de *comte* d' Aytona. Més el seu fill y hereu Francesch, va ésser el primer marqués d' Aytona, segons Reyal Cédula d' en Felip II (any 1581) Aquest títol va passar després a la familia Medinaceli per haver entrat en possessió del meteix, Na Teresa de Moncada, que 's va casar ab l' hereu Medinaceli l' any 1722.

Segell d' Aytona

AYTONA. *Geog.* Vila de la provincia, bisb. y part. judicial de Lleida. És a la vora del Segre y té 2,075 habitants.

AYTUA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Escaró, depart. dels Pirineus Orientals.

AYXOLENIA. f. *Astron.* Nòm de la constelació Cabra. Aixolenia.

AYZELL. pron. dem. AQUELL.

AZÁ, AZAM ó ASAM (Mosseh). *Biog.* Escriptor jueu, natural de Tárrega, a qui Amador de los Ríos anomena Rabbí Moseh de Zaragua. Va escriure en llemosí un tractat en vers sobre 'l joch d' escachs, traduit al castellá a mitjans del sigle XIV.

AZAFOR (Serra de). *Orog.* Serra del SO. de Denia, entre les provincies de Valencia y Alacant.

AZANUY. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora d' un barranch y té 1,084 hab.

AZARA. *Geog.* Llóch de la prov. d' Osca, part. jud. de Barbastre; té 500 hab.

AZEMAR. *Biog.* Trobador provençal, anomenat *el negre,* que durant el sigle XIII va gosar de positiva influencia en les corts de Pere II d' Aragó y Raimond VI de Tolosa.

AZLOR (María de la Consolació), Comtesa de Bureta. *Biog.* Va néixer a Girona l' any 1773 y morí a Zaragossa el 1814. Una de les heroínes de quan aquesta ciutat va ésser sitiada pêl exércit francés en la guerra de l' any 1808. Posá tots els seus béns a la disposició del general Palafox y va pendre part a la brega entre 'l meteix poble, al qual alentava sempre ab la seua paraula y exemple. Va inmortalisarse per son esperit patriótich, fins al punt, que una volta apoderades de la capital de Aragó, les tropes del primer Bonapart, la comtesa de Bureta va trasladarse a Cadis ab el seu marit, no retornant a Saragossa fins qu' els francesos abandoren l' Espanya. || *Geog.* Llóch de la prov. d' Osca, part. jud. de Barbastre. Té 550 habitants.

La comtesa de Bureta.
(D' una estampa del seu temps.)

AZOR. m. *Ant.* ASTOR.

AZUÉBAR. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; és a la vora del riu Palancia y té 826 hab.

AZUL. adj. y

AZUR. adj. *Ant.* BLAU DE CEL.

B

B. És la segona lletra del nostre Abecé. Se pronuncia tancant la boca, aderint els llavis completament y abultantlos un poch, posant la llengua en el seu estat natural, y aixecant el vel del paladar. En tal disposició l' aparato bocal, se dóna sortida al aire, xoca en la tancadura feta pêls llavis, els desprén, atravessa y produeix el só articulat anomenat *b*. Hi ha encontrades en les que 's confón la *b* ab la *v* a causa de la similitut d' abdues al acte de produirse.

BAANITA. m. Qui segueix la doctrina de Baanes, heretge de principis del sigle IX, que va formar una secta particular de maniqueus. **Baanita.**

BABA. f. Humor que flueix espontáneament de la boca. **Baba**. || Humor viscós que despedeixen els caragols y altres insectes. **Baba, babaza, limazo.** || La seda basta dels capolls embolicats y la meteixa camisa del capoll. **Cadarzo**. || m. *Met.* Home mòlt fatuo. **Baba**.

CAURE LA BABA A ALGÚ. fr. *Met.* Admirarse algú o causarli gran gust lo que diu o fá la persona del seu afecte. *Caérsele á uno la baba, estar con la boca abierta.*

TINDRE MALA BABA. fr. *Met.* Ésser murmurador. *Tener lengua de escorpión.*

BABADER. m. Troç de tela que 's posa al pit de les criatures per curiositat quan mengen. **Babero**. || Troç de tela que 's posa al pit de les criatures pera que no s' embrutin el vestit ab les babes. **Babero**.

BABALÁ (A la). m. adv. Ab poch cuidado, sense mirament. **A media talla**.

BABALLES. f. pl. Lo que queda en el plat després d' haver menjat. **Escamochos**. || Els rosegalls que deixa 'l bestiar a la menjadora. **Granzones, rizas, pajaza**.

BABAMENT. m. Acció de babejar. **Babeo**.

BABAR. v. a. BABEJAR.

BÁBARA. f. *Ant.* Mena de cotxe llargarut provinent de Baviera. **Bábara**.

BABAROTES (Fer). fr. **Hacer muecas**.

BABÁS, SA. adj. *Fam. aum.* **Bobón**.

BABASALL. m. **Babadero**.

BABASAY. m. *Ter.* BABADER, 2.

BABASSA. f. Humor aqüós, espés y enganxadís que fán els animals y les plantes. **Babaza**.

BABÁU. adj. Tonto, beneit. **Babieca, bobo**.

QUEDAR FET UN BABÁU. fr. Quedarse encantat ab qualsevulla cosa. *Quedar hecho un babieca, quedarse de una pieza ó hecho una pieza.*

BABÁU (Graciá). *Biog.* Mestre compositor de música, en el sigle XVII. Natural de Valencia, era mestre de capella en aquella capital entre 'ls anys 1650 y 1665.

BABAYÓS, A. adj. BABEJAT.

BABEIG. m. L' acte de babejar. **Babeo**.

BABEJAR. v. a. Despedir de sí la baba. **Babear**. || Omplir de babes. **Babosear**. || *Met.* CAURE LA BABA.

BABEJAT, DA. p. p. **Babeado, baboseado**.

BABEL. f. Llóch ont hi ha gran desordre y confusió, aludint a la torre de Babel. **Babel, babilonia**.

BABERA. f. Peça de l' armadura antiga que cubría la boca y la barba. **Babera**.

BABÍ (Coll de). *Orog.* Coll que hi ha a la serra dels Bufadors, a la vora del Ter, entre Llaers, prov. de Girona, y Sant Quírse de Besora, prov. de Barcelona. Té 925 met. demunt el nivell del mar. || — GRÓS y XICH. *Orog.* Colls situats prop del anterior.

BABIA. f. Estar en Babia. Estar mòlt distret sense enterarse de lo que 's diu o 's fá. S' usa ab el verb *estar*.

BABIECA. m. Ximple, toix. **Babieca**.

BABILÓ. m. *Ter.* Font que raja sols en temps de grans plujes. **Fuente, manantial**.

BABILONI, A. adj. Natural de Babilonia, ciutat de Siria. **Babilonio**.

BABILONIA. f. *Met.* Confusió. **Babilonia, babel**.

BABILÓNICH, CA. adj. Pertanyent a Babilonia. **Babilonio**.

BABÓ. n. *Ter. náut.* BABOR.

BABOIA. m. BABIECA.

BABOIADA. f. Tontería, bestiesa. **Bobería**. || PATRANYA, FALORNIA.

BABOIÁS, SA. adj. aum. Tontás. **Bobón, bobazo**. || TABOLL

BABOLS. *Bot.* V. ROSELLA y CAPELLANS.

BABOR. m. *Náut.* El costat que ve a la má esquerra del qui estant a popa mira a proa. **Babor**.

BABORTA. *Hidrog.* Riuet que neix als estanys del seu nòm, prop de la frontera occidental d' Andorra, y desaigua a la vora de la Vall Ferrera, prov. de Lleida. || —(PUIG DE). *Orog.* Puig de 2,933 met. d' altitut, situat al N.E. de la prov. de Lleida, a ponent de la ratlla occidental d' Andorra.

BABÓS, A. adj. Qui treu moltes babes. **Baboso**.

BABOSA. f. *Ictiol.* Cert peix de mar que té l' esquena negrenca ab varies clapes, dit aixís perque treu moltes babes. **Babosa**.

BABUTXA. f. Sabata de sola mòlt prima. **Zapatilla**.

BACA (Torre de). *Geog.* Atalaya del dist. munpal. de Sóller, Mallorca.

BACA. f. *Ictiol.* COMUNA. || — MORENA. Nòms ab que 's designen les especies de peix del género *torpedo*. **Torpedo, tremielga, tembladera**.

BACAINA. f. **Sueñecito**. || FER UNA BACAINA. fr. Trencar el son. **Descabezar el sueño**.

BACALAR m. *Ant.* Jove cavaller qu' havía fet les seues primeres armes, pero que no podía posar en campanya cert número de soldats; y per analogía se aplicá després al estudiant qu' havía rebut el primer

grau en la seua respectiva facultat. **Bachiller.** || BATXILLER.

BACALLÁ. m. Peix de 50 a 70 centímetres de llarch, pardo clar, que 's pesca ab abundancia, especialment al banch de Terranova, d' ont, desprès de salat y sech, s' abasteix quasi a tota l' Europa. Se 'n coneixen varies especies. **Bacalao, abadejo, merluza, truchuela.**

SEMBLAR UN BACALLÁ. fr. *Met.* Estar mòlt flach, sech. *Estar como un naipe ó hecho una pavesa.*

BACAMORTA. *Geog.* Poblet de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és al peu de Puig Planola.

BACANERA. *Geog.* Serra divisoria de la Vall d' Arán ab França, terme de Gonaux.

BÁCARA. f. *Bot.* ADZARÍ.

BACARDÍ Y JANER (Alexandre de). *Biog.* Advocat y escriptor professional. Va néixer a Barcelona l' any 1815, morint a la meteixa ciutat l' any 1888. És autor de diverses obres de dret mercantil y de llegislació militar y traductor del *Tratado de legislación ó exposición de las leyes generales* (1836-1837). L' any 1840 va publicar el *Tratado de derecho mercantil de España,* primer llibre d' aquesta materia escrit en castellá. L' any 1861 va publicar el *Diccionario del derecho marítimo de España* y 'l 1885 el *Diccionario de legislación militar,* publicant també, ab colaboració, el *Manual del derecho civil en Cataluña.*

BACASSIS. *Geog. ant.* Nòm de Bagá, prov de Barcelona, en temps dels romans.

BACH. m. UBACH. || — (VALL DEL). *Orog.* Valleta que comensa a la ratlla de l' encontrada de la Vall de Llerca ab la de Camprodón, a llevant del coll de Sant Pau, y acava sota el caseriu de Sant Miquel de Pera, agregata al ajunt. d' Oix, prov. de Girona. || — MORELL. *Hidrog.* Riera que baixa de la Creueta, encontrada de Camprodón, y 's junta a la de Bolós, el llóch anomenat Mulladar, pera formar la de Salarsa, prov. de Girona. || — DEL PORTELL (COLL DEL). *Orog.* Entre la vall d' Aranyonet y la del coll d'Ars, en el Bergadá.

BACH DE RODA (Francesch Maciá, conegut per). *Biog.* Patrici famós que va defendre ardorosament l' independencia de Catalunya de 1707 a 1714. Ell va ésser qui principalment obligá a fugir a les tropes de Felip V, quan feia trenta set díes que sitiaven Barcelona per primera vegada. Era natural del terme de Roda, vora de Manlleu; va ésser agafat a traició y va morir a la forca (28 d' Abril de 1715), perduda la llibertat de Catalunya. Havía sobressurtit en mitj del brillant estol de vigatans que van defensar fins al derrer moment l' autonomía del Estat catalá. Una cansó popular de l' época ha vingut perpetuant el recort d' en Bach de Roda millor que tots els llibres que se 'n haurían pogut escriure.

BACÍ. m. Gibrelleta pera orinar o anar de cós. **Bacín.** || *Ant.* BACINA.

SERVIR DELS BACÍNS. *Loc. ant.* Servir o donar aiguamans. *Dar aguamanil.*

BACIBÉ (Cercle de). *Geog.* Cercle lacustre ont s' origina 'l riu Malo en la Vall d' Arán. És una comarcada molt gran, plena de tarteres y migrats aglebats. || — (ESTANYS DE) Son en el cercle del seu nòm. || — (TUC DE). Un dels cims del cercle de igual nòm. (2,635 m.)

BACILAR. adj. Que té la forma llarga y cilíndrica d' una baqueta. **Bacilar.**

BACILARS. pl. *Min. y quím.* Certs crestalls llarchs, prims y rodonejats. **Bacilares,** || *Zool.* Animals infusoris prims. **Bacilares.**

BACINA. f. Plata, regularment de metall, pera demanar caritat. **Bacía.** || La qu' usen els barbers pera remullar. **Bacía.** || Vas cóncavo pera rentar els peus. **Bacía, barreño.**

BACINADA. f. L' inmundicia tirada del bací. **Bacinada.** || La porció que cap en un bací. **Bacinada.**

BACINÁS. m. aum. **Gran bacín.**

BACINASSA. f. aum. **Gran bacía.**

BACINER. m. Qui capta ab bacina. **Bacinador.**

BACINET. m. dim. **Bacinejo.** || Peça de l' armadura antiga que cubría 'l cap a manera de casco. **Bacínete.** || El soldat que portava corassa. **Bacinete.**

BACINETA. f. dim. **Bacinica, bacinilla.**

BACÓ. m. PORCH.

SI VOLS TINDRE UN MÉS BO, MATA BACÒ. Rerfá que se pren en sentit literal. *Si quieres un mes bueno mata cerdo.*

BACÓ (Francesch). *Biog.* Frare del Carme, natural de Girona, al sigle XIV. Va exercir l' ensenyansa a París durant dinou anys. L' any 1366 era procurador general y desprès provincial de Catalunya És autor d' obres llatines sobre relligió. Segons l' abat Tritemi, Bacó era un gran escriptor, excelent poeta y tan savi que a París era conegu ab el dictat de *doctor sublim y resolut.* Va morir a Camprodón pêl Agost de 1372.

BACONADA. f. *Ter.* **Porquería.** || ATSEGALLADA.

BACONÁS. m. aum. PORCÁS.

BACONET. m. dim. COTXINILLA, PANAROLA. || GARRÍ. || m. *Zool.* Animal de closca ab tres parells de mandíbules, sense palps; tronch dividit en set anelles, ab dos peus en cada una, llis y cendrós fosch ab taques negres. N' hi ha dues especies comunes: l' una de cos oblongue, convexe per demunt y plá per sota, se plega en forma de bola. **Cientopies, escolopendra.**

BACONISTA. m. Qui segueix les opinions del célebre filosop Joan Bacón. **Baconista.**

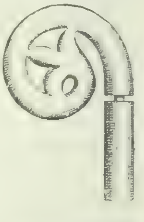

Bácul romànich del Museu de Vich

BACORETA. *Ictiol.* Peix de la familia de les tunyines. **Albácora.**

BÁCUL. m. Gaiato que 'ls débils y 'ls vells porten pera sostíndres. **Báculo.** || *Met.* Amparo, consol. **Báculo.**

BÁCUL PASTORAL. La crossa dels bisbes còm a pastors espirituals del poble. *Báculo pastoral.*

Bácul gòtich del Museu de Vich.

BADA. f. *Ant.* ESCÓLTA, CENTINELLA.

BADADOR, A. m. y f. Qui no está ab atenció. **Distraido** || *Ant.* MIRADOR, 2.

BADADURA. f. ESCLETXA. || CRIVELLA A LA TERRA. **Grieta.**

BADAFIÓ. m. *Náut.* Corda pera unir les bonetes ab les veles. **Badaza.**

BADAINA. *Art. y Of.* Eina d' acer ab mánech de fusta, usada pêls fusters y torners. Mena d' enformador, pero més revingut. Serveix pera fer forats picant ab la massa. **Badano, escoplo de punta corriente.**

Segell de Badalona

BADAIRE. m. BABAU.

BADALIT. m. EMBADALIT.

BADALONA. *Geog.* Ciutat de la prov., bisb. y part. jud. de Barcelona; está situada a la costa de Llevant, a la vora de la desembocadura del riu Besós; té molta industria y 19,254 hab.

BADALOT. m. Obertura que 's fá als sostres o a les parets en lloch de finestra. **Claraboya, tragaluz.** || La caixa de l' escala. **Caja.**

BADALL. m. L' acció de badallar. **Bostezo.** || *Ter.* CRIVELLA, ESCLETXA. || El tall que 's fá a la punta de la ploma d' escriure. **Raya, abertura.**

EL BADALL NO POT MENTIR, O VOL MENJAR O DORMIR O DROPERÍA MANTENIR. fr. *Hambre ó sueño ó ruindad del dueño.*

FER BADALLS Y CREUETES. fr. No haver menjat. *Hacerse cruces; estar por esta cruz de Dios.*

FER EL DERRER BADALL fr. Morir. *Dar la última boqueada.* || ESPIRAR.

BADALLAR. v. n. Respirar, obrir involuntariament la boca més de lo regular. **Bostezar.** || Fer alguna cosa ab negligencia o de mala gana **Dormir, roncar** ||Escoltar ab disgust o displicencia. **Bostezar.** || MORIR.

BADALLAR DE FAM. fr. Morirse de fam. *Morir de hambre.*

BADALLADOR. m. y

BADALLAIRE. m. Qui badalla sovint **Bostezador.**

BADANA. f. Pell d' ovella o de moltó adobada. **Badana.** || *Met.* Persona de poca substancia o fonament. **Badaluque.**

TOCAR LA BADANA. fr. *Fam.* Pegar a algú. *Znrrar la badana ó el bálago, menear el zarzo.*

BADAR. v. a. Dividir, partir. **Hender, rayar.** || v. n. Encantarse en qualsevulla cosa còm un x mple. **Quedar con la boca abierta.** || ESTAR OCIÓS.

BADAR LA BOCA. fr. *Abrir la boca.*

NO BADAR BOCA. fr. No dir res. *No chistar ó no desplegar los labios; coserse la boca: no decir esta boca es mía.*

BADARSE. v. r. Obrirse, crivellarse. **Henderse, abrirse.**

BADARSE LES FLORS. fr. ESCLATAR.

BADASSES. f. pl. *Náut.* Les cordes fixes posades de distancia en distancia a la relinga del grátil de les bonets ab que s' uneixen a les veles pera aumentarles quan convé agrandarles. **Badazas.**

BADAT, DA. p. p. **Hendido, abierto, resquebrajado.**

BADEJO. m. BACALLÁ.

FER BADEJO. fr. Mullarse còm un peix. *Calarse como una sopa.*

BADELLS. m. pl. *Bot. ter.* CUNILLETS.

BADERNA. f. *Náut.* Troç de trena de vuitanta o més centímetres de llarch. Serveix pera subjectar la gúmera al virador sempre que 's vira 'l cabrestant. **Baderna.**

BADERNAR. v. a. *Náut.* Subgectar ab badernes. **Badernar.**

BADERNÓ. m. *Nàut.* Baderna grossa y llarga. **Badernón.**

BADÉS. *Geog.* Caseríu del terme de Bellver, prov. de Lleida.

BADEYAR. v. n. *Ter.* BADALLAR.

BADÍA. f. Entrada de mar de mòlta extensió dins de la costa ont s' hi poden resguardar les embarcacions. **Bahía.** || ABADÍA. || — (LA). *Geog.* Caseríu del terme de Serrallonga, depart. del Pirineus Orientals.

Domingo Badia y Leblich

BADÍA Y LEBLICH (Domingo). *Biog.* Explorador catalá conegut per *Alí-Bey-el-Abbasi,* nòm adoptat per ell a fí d' evitar la sospita del seu origen cristiá entre els alarbs. Va neixer a Barcelona l' any 1767. Va exercir diferents càrrechs administratius, y l' any 1801 va presentar al govern el plan d' un viatge científich al Africa a càrrech de aquell, passant a executarlo, entrant a Tánger l' any 1803; més el viatge passá a ésser polítich. Va ésser el primer cristiá que va entrar a la Meca (1807) y va fer coneixer el seu famós temple als europeus. El principal llibre d' en Badía *(Voyages d Ali-Bey en Afrique et en Asie pendant les années 1803, 1804, 1805, 1806 et 1807,* París, Didot, 1814) serveix pera formarse concepte de la válua del atrevit explorador, contrariat per les alternatives de la política del seu temps. Encare está per fer la biografía d' aquest home distingit. Sembla que va morir l' any 1818 prop de Damasc, en el seu segon viatge a la Meca. Altres diuen que va morir l' any 1822.

BADIELLA. f. VIDALBA. || *Cir.* Troç de budell que va del melich del feto al llit o despulla. **Cordón umbilical.** || f. *Bot.* Herba que s' enrama, de fulles compostes y oposades, de flors blanques y tan picant que fa butllofes a la pell. Se 'n cría una mena a montanya y un' altre al plá. || HERBA DE LLAGUES. **Hierba del pordiosero.**

BADIGUER. m. *Art. y of.* Conjunt de bigues. Estiva de bigues o de taulons. **Estiva.**

BADIU. m. *Ter.* EIXIDA, CEL OBERT. || *Ter.* Forat del nas.

BADÓ. n. p. Nòm vulgar de Salvador. **Salvador.**

BADOCH. m. La flor del magraner. **Flor de granado, granadino, balaustria** || Persona que s' encanta ab qualsevulga cosa. **Babieca, papanatas.**

BADOLES. f. *Bot.* Planta semblanta a les agrelles y de la meteixa familia. **Acedera romana.**

BADOMERÍES. f. pl. Coses de poca importancia. **Fruslerías.**

BADOQUEJAR v. a. BADAR.

BADOQUEJAT, DA. p. p. BADAT.

BADOQUERA. f. Canya llarga o llistó de fusta a un de quins caps s' hi posa o disposa un objecte ab punxes y serveix pera cullir o agafar lo qu' es mòlt alt o en paratge poch a proposit pera ésser agafat ab les mans: serveix pera cullir fruites dels arbres de terra estant, y la usen 'ls nois pera heure pomes y peres en el joch de la sortija. **Aprehensor.**

BADOQUERÍA. f. Fer el badoch o el babau.

BADORET. n. p. Diminutiu de Badó. **Salvadorcito.**

BAELL (La). *Geog.* Veinat de Campelles, prov. de Girona.

BAELLS. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; es a la carretera de Binéfar a Benebarre y té 737 hab. || — (LA). Poblet de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del Llobregat y té 128 hab.

Segell de Baells (de Berga)

BÆTULO. *Geog. ant.* Nòm de la ciutat de Badalona, en temps dels romans.

BAF. m. El vapor que exala alguna cosa. **Vaho, vapor.** || El del ví quan bull. **Humo.** || TUF.

LLENSAR BAF. fr. Exalar vapor súbtil les coses calentes. *Vahar.*

BAFADA. f. El baf que ix tot plegat d' algún lloch. **Tufo, vaho**

BAFARADA. f. BAFADA.

BAGA. f. *Ter.* La corda pera lligar les cárregues. **Baga, lazo.** || ANELLA, CERCLE. || Llas que 's fá en les cordes. **Lazo.** || La llasada que 's fá al fil de la mitja per massa retort. **Oqueruela.** || *Ant.* Corretja ab que s' embolicava la llansa o 'l dart pera tirarlos ab més furia. **Amiento.** || El vuit del mánech de les balanses o de la romana pera regirse sobre la llengüeta o peu. **Alcoba, caja, manija.** || Llóch ombriu. UBAGA. || *Ter.* Plantada d' avellaners. || *Art. y of.* Peça de ferro de una cama roscada y formant baga o anell al cap. **Pitón.** || — D' EN SOLSONA (COLL DE LA). Entre 'ls vessants de l'Ayguadora y de l' aygua de Valls, en el camí de Berga a Gòsol per Peguera. (1,510 m.) || —

LLISA (COLL DE LA). Límit entre 'l Bergadá y 'l Ripollés y partió d'aigües de l'Arija y 'l Merdás. (1,210 metres.) || — OBERTA. El pitó que té l' anell desclós. La baga en forma d' interrogant. || — TANCADA. El pitó clos. El que té l' anell en circunferencia.

Segell de Bagá

BAGÁ. *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del riu Bastareny y té 804 habitants.

Segell de Sant Llorens de Bagá

BAGANT. f. *Ter.* Comporta d' aigua pera desviarla. **Compuerta.**

BAGARRO. m. BURINOT, ABELLA. || **Vagabundo.**

BAGARRO, A. m. y f. VAGARRO.

BAGASSA. f. Dona pública, prostituta **Ramera, gorrona, moza de fortuna.** BAGASSA BARBACANERA: DONA DE FOSSO.

BAGASSEJAR. v. n. *Fam.* Freqüentar les bagasses. **Putañear, putear.**

BAGASSER. m. Qui freqüenta les bagasses. **Putañero, putero.**

BAGASSERÍA. f. *Ant.* BORDELL. || La vida, exercici o reunió de les bagasses. **Putaísmo, putería.**

BAGASSETA. f. dim. **Putuela.**

BAGATELA. f. Cosa de poca entitat. **Bagatela, friolera.**

BAGATGE. m. Bestiar de cárrega pera traginar l' equipatge de la tropa. **Bagaje.** || El meteix equipatge. **Bagaje** || *Náut.* Equipatge de la tripulació y guarnició d' una nau. **Bagaje.**

BAGATGER. m. Qui mena 'l bagatge. **Bagajero.**

BAGERGUE. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Viella; té 148 hab. És a la vora del Inyola.

BAGES (Antoni). *Biog.* Militar inteligent y polítich d' empresa, fill de Reus. En la guerra civil de 1822 va lluitar per la llibertat. L' any 1843 va ésser el capitost de la revolució autonomista barcelonina de la *Junta Central.* Va morir lluitan, y 'l seu cós va ésser exposat a la sala de Sant Jordi, a la Diputació.

BAGES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, és a la carretera d'Elne a Thuir y té 1,477. || — V. SANT BENET DE BAGES. || — V. SANT FRUCTUÓS DE BAGES. || —(PLÁ DE). Comarca natural de la prov. de Barcelona, quina capital és Manresa.

BAGES (Estany de). *Hidrog.* Estany al mitjdía de França proper al Mediterrá, que ocupa una extensió de 18 kilometres per una amplada de 3 a 6.

BAGET (Joan). *Biog.* Un dels capdills catalans que més se distingiren a la segona batalla del Bruch a 14 de Juny de 1808, manant quatre companyíes de voluntaris de Lleida. Després va ésser comandant dels somatens a la línea del Llobregat.

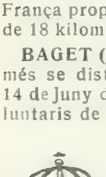

Segell de Baget

BAGET (Sant Cristófol de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Olot; té 1,093 hab Té agregats els pobles de Bestracá, Rocabruna y Salarsa.

BAGOL. m. *Ter.* CRIT, CLAMOR.

BAGOLAR. v. n. *Ter.* CRIDAR.

BAGOLAIRE. m. *Ter.* BALADRER, CRIDAIRE.

BAGOT. m. GOTIM. Una de les parts en que 's divideix el raïm. **Gajo.** || Raïm de pochs grans que deixen els vremedors als ceps. **Redrojo.** || *Ant.* BURINOT, ABELLA.

BAGOTAR. v. a. y

BAGOTEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. ESBAGOTAR, ESGOTIMAR.

BAGRA. f. *Ictiol.* Peix de riu, blanquinós, platejat; sa llargaria regularment és de prop de 20 centimetres, pero hi han paratges en que arriba a tindren prop de seixanta. **Bagre.**

BAGUENY. m. Dim. de baga o ubaga. **Umbría.**

BAGUER (Carles). *Biog.* Organer y mestre compositor, natural de Barcelona, mort l' any 1808, quan ne contava quaranta. Va ésser un musich mòlt notable. Existeixen manuscrites algunes obres importantes d' ell, pera veus y orquesta.

BAGUEROT. m. *Náut.* L' espai o part que les bogues o ploms dels filats de pescar ocupen a les relingues. **Casilla.**

BAGUES DE LA LLEVA. *Art. y of.* Petites grapes o planxetes que posen la lleva en l' encast de la fusta.

BAGUL. m. Caixa de tapa cóncava. **Baúl.** || La caixa dels morts. **Ataúd.** || *Met. fam.* El ventre del home. **Baúl.**

UMPLIR EL BAGUL. fr. *Met. fam.* Menjar mòlt. *Llenar el vientre.*

BAGULER. m. Qui fa baguls. **Baulero, cofrero.**

Segell de Bagur

BAGULET. m. dim. **Baulillo.**

BAGUR. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és prop del mar, devant del cap del seu nòm y té 1,915 hab.

BAGUR (Cap de). *Hidrog.* Cap de la costa gironina, entre Bagur y Palafrugell.

¡BAH! interj. Pera expressar algún enfado, o per aprovar alguna cosa, y per excitar o contindre còm: *¡bah! deixa'l anar; ¡bah! tu ho vols, sigui.* **¡Vaya! ó ¡ea!**
¡BAH, BAH! *¡Vaya, vaya! ¡ea!.*

BAHAMONDE (Francisco). *Biog.* Distingit escriptor nat a Valencia l' any 1750 y mort l' any 1805. Conreuá la prosa y la poesía, éssent restaurador del bon gust en les lletres valencianes. Li eren familiars les llengües clàsiques y tots els extrems de la filosofía y lletres. Pertanyía als Amichs del País y a la Academia de Nobles Arts de Valencia, de la que 'n va ésser secretari, ab la particularitat d' haver usat sempre 'l vestit caracter stich del poble valenciá.

BAHENT. *Geog.* Poblet de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Sort; té 257 habitants.

BAHÍ Y FONTSECA (Joan Francisco). *Biog.* Metge, natural de Blanes, ont va néixer l' any 1775. Director y catedrátich del Jardí Botánich de Barcelona. Va estudiar algunes epidemies; era expert en ciencies naturals. Autor y traductor de travalls apreciables que han sigut publicats. Per haver sigut el primer metge, partidari de la teoría del contagi, que va donar a coneixer la epidemia de la febre groga l' any 1821 a la Barceloneta, va ésser calumniat, tenint d' emigrar. La personalitat d'en Bahí era notable al seu temps, còm a metge y botánich. Va morir a Barcelona l' any 1841.

BAILETA. *Ictiol.* V. LLOP.

BAILS (Benet). *Biog.* Matemátich notable y laboriós. Natural de Sant Adriá de Besós (1730) y mort a Madrit l' any 1797. Director de matemátiques de la Academia de Sant Fernando; membre de la Academia Espanyola y de la Historia, docte en diverses llengües. El Govern li va encarregar la redacció del *Mercurio Histórico y Político.* Entre 'ls seus llibres hi figuren: *Elementos de matemáticas* (deu volums en quart gran); *Lecciones de clave y principios de armonía* (1775); *Principios de matemáticas donde se enseña la especulativa, con su aplicación á la dinámica, hi-*

drondmica, óptica, astronomía, geografía, gnomónica, arquitec ura, perspectiva y calendario (1776). L' any 1785 va publicar un travall científich contra 'ls cementiris dintre de les iglesies y poblats.

BAIRAT (Torrent del). *Hidrog.* Al peu de les montanyes de Carlit.

BAIX, BAIXA. adj. El que té poca alsaria. **Bajo** || *Met.* Humil, despreciable. **Bajo.** || Inclinat envers terra, còm: *cap baix.* **Bajo.** || Dit del color poch viu o esmortuit. **Bajo.** || Dit del estil o llenguatge. **Tenue, bajo.** || Lloch fondo. **Hondo, bajo, profundo.** || Dit del metall d' or y plata que no arriva al pes que marca la llei. **Bajo.** || La persona de poca y baixa sort. **Bajo.** || m. La veu o instrument que sona una octava més baixa que la del tenor. **Bajo.** || adv. ll. Sòta. **Bajo, debajo.** || En lloch inferior. **Bajo, debajo.** || adv. m. Ab veu baixa. **Bajo, quedo, quedito.** || prep. Que denota la dependencia d' un a un altre. **Debajo.**

BAIX DE. m. adv. Ab condició. *Bajo de ó con condición.*

BAIX MÁ. m. adv. Secretament. *Bajo, debajo de mano ó de manga.*

BAIX PENA. m. adv. *Bajo ó so pena.*

BAIX RELLÉU. Esc. *Bajo relieve.*

ANAR O ESTAR AL BAIX. fr. Anar a menys, estar atrassat. *Andar o estar alcanzado, ir á menos, cuesta abajo, de pie quebrado, de capa caída.* || Acavarse alguna cosa còm: *el vi de la bòta*, etc. *Dar bajo.*

DE BAIX EN BAIX. adv. m. Interiorment. *A sus adentros.*

ÉSSER BAIX DE DEVANT. fr. S' aplica al que té poca capacitat. *Ser un bendito, ser del pico amarillo.* || Qui tot s' ho creu. *Tener buenas tragaderas.*

FER BAIX MÁ. Loc. DESTRUIR.

POSAR BAIX LES ARMES. fr. Deixarles. *Dejar las armas.*

POSARSE BAIX LES ARMES. fr. *Met. fam.* Posarse baix la protecció d' algú. *Contar con la protección de alguno, abroquelarse.*

BAIXA. f. REBAIXA. || *Mil.* Nota per la que consta l' ausencia d' un individuo. **Baja.**

DONAR DE BAIXA. fr. *Mil.* Apuntar la falta o ausencia a les llistes que s' entreguen als superiors. *Dar de baja.*

ÉSSER DE MA BAIXA. fr. Parlant de persones. *Ser de baja estofa.*

FER BAIXA. fr Disminuirse 'l preu de les mercaderíes. *Dar baja, bajar.*

BAIXÁ. m. Governador dels turchs. **Bajá.**

BAIXADA. f. Lloch pendent. **Bajada.**

BAIXADETA. f. dim. **Cuestecilla; costanilla,** quan s' aplica als carrers que fan major pendent qu altres.

BAIXADOR, A. m. Pedrís o cosa semblant pera baixar de cavall. **Apeadero.** || ABAIXADOR. || *Ter.* **Embarcadero.**

BAIXAMAR. f. El fí de la minva de la mar. **Bajamar.**

BAIXAMENT. adv. Ab baixada o abatiment. **Bajamente.** || Grollerament, ab vilesa. **Bajamente.** || m. MERMA, DISMINUCIÓ.

BAIXANT. m. Disminució. **Disminución.**

BAIXAR. v. n. Passar d' un llóch superior a un altre d' inferior. **Bajar.** || Anar amollant lo qu' está pendent d' alguna corda. **Descolgar.** || Entre mariners, tornar la barca cap a terra. **Volver á tierra.** || v. a. Treure alguna cosa d' un llóch alt. **Deponer, bajar.** || Derivarse, originarse. **Descender, proceder.** || ABAIXAR.

BAIXAR A ALGÚ DE CAVALL. *Loc. Apear, desmontar.*

BAIXAR A ALGÚ DE CAVALL, CARRUATGE. *Loc. Apearse, bajar.*

BAIXAR DE LLEI. fr. Desmeréixer o perdre de qualitat. *Bajarse, descender.*

BAIXAT, DA. p. p. **Abajado, descendido.**

BAIXERAS (Angel María). *Biog.* Propietari; autor del plan de reforma de la Barcelona vella. Va néixer a la meteixa ciutat l' any 1834. Va comensar els estudis pera la reforma indicada l' any 1873 y l' Ajuntament els va aceptar còm a base d' estudi l' any 1879, adoptanlos l' any 1881. L' any 1889 se aprová 'l projecte definitivament per l' Estat. Baixeras va presentar al Senat l' any 1878 un projecte de llei pera la reforma interior de les grans poblacions, que és el meteix text que constitueix la secció quinta de la llei d' expropiació forsosa de 1879. Va publicar distints travalls relacionats ab el seu tema preferent, morint l' any 1892.

Angel M.ª Baixeras

BAIXESA. f. Fet vil o acció indigna. **Bajeza.** || *Fig.* Petitesa y miseria de la criatura respecte al seu Criador. **Bajeza.**

BAIXESA D' ÁNIM. fig. Poquetat d' ánim. *Bajeza de ánimo.*

BAIXESA DE CONDICIÓ O DE NAIXENSA. Humilitat. obscuritat de naixensa. *Bajeza de nacimiento.*

BAIXÓ. m. Instrument de música fet de fusta ab embocadura de canya y semblant al fagot. **Bajón.** || Baixa forta y soptada de preu de alguna cosa. **Bajón.**

BAIXOS. pl. m. Les peces més baixes d' un edifici. **Cuartos bajos.**

BAIXURA. s f. *Ant.* Fondo, terreno baix. || **Hondo.** || *Ant.* BAIXESA.

BAIX VENTRE. m. Nòm vulgar del hipogastre. **Bajo vientre.**

BAJÁ, NA. adj. Tonto, aturat **Bobo, sandio.**

AL HOM BAJÁ DÓNALI 'L DIT Y 'S PRÉN LA MÁ. *Ref. Al villano dale el pie y tomará la mano.*

BAJALOU (Riera de). *Hidrog.* Neix a la baga de Gallifa, terme d' Orís; passa per dins d' aquest terme y desaigua a la vora del Ter, tocant a Bajalou, prov. de Barcelona.

BAJANADA. f. Tontería. **Sandez, bobería.**

BAJANÁS. m. aum. Tonto, massa bó. **Bobalicón. bobazo, bobote.**

BAJANDA. *Geog.* Veínat d' Estavar, cantó de Sallagosa, depart. dels Pirineus orientals.

BAJANERIA. f. Contemplació excessiva de la muller. **Gurrumina.**

BAJANET, TA. m. y f. dim. de BAJÁ. **Tontito, bobalicón, bobillo, Juan de buena alma.** || m. El marit que 's deixa governar per la muller. **Gurrumino.**

BAJANOT. m. aum. *Ter.* BAJANÁS.

BAJANOTAMENT. adv. TONTAMENT.

BAJOCA. f. *Ter.* Monjeta tendre. **Judía tierna.**

BALA. f. Bola de diferentes mides y substancies. **Bola.** || Les de tirar ab fusell o canó. **Bala.** || Fardo de mercaderíes ben atapaídes. **Bala.** || Parlant de paper: deu resmes. **Bala.** || Les de jugar les criatures. **Bolitas.**

CÒM UNA BALA. fr *Fam.* Mòlt lleuger. *Como una bala.* || Mòlt dur. *Duros como balas.*

BÁLACH. s. m. Planta indígena de la fam. de les lleguminoses, mena de ginestell, quines flors s' usen còm a purgants. **Retama purgante, piorno.**

BALADA. f. *Poét.* Cançó treta regularment d' alguna tradició maravellosa. **Balada.**

BALADÍ, NA. adj. De poca substancia, de poch preu. **Baladí.** || BRÉVOL.

BALADRAIRE. m. BALADRER.

BALADRE. m. *Bot.* Mata indígena de la fam. de les ranunculácees, de fulles semblants a les del llorer, si bé més estretes y menys llustroses, y que fá poms de flors blanques y de color de rosa. Es verinosa. **Adelfa, laurel.** || — BORT. V. LLIGABOSCH. S' anomena també Baladre a una especie de thapsia y al ELEBOR BLANCH.

Brot de baladre

BALADREIG. m. Acte y efecte de baladrejar. **Gritería, chillería, vocerío.**

BALADREJADOR, A. m. y f. BALADRER.

BALADREJAR. v. a. Fer crits descompassats. **Vocear, baladrear**

BALADRER, A. m. y f. Qui crida mòlt. **Vocinglero, gritón.**

BALADRERAR. m. Llóch plantat de baladres. **Adelfar.**

BALAGUER Y CIRERA (Víctor). *Biog.* Poeta, historiaire, autor dramátich, novelista, periodista y polítich. Ha estat un dels homes del sigle XIX més populars de Catalunya, junt ab en Soler (Pitarra) y en Clavé. Ell va ésser el principal despertador del esperit patri catalá. Va néixer a Barcelona l' any 1824, morint a Madrit l' any 1901. El seu primer drama se va estrenar l' any 1838 *(Pepín el jorobado).* És abundantísima la seua producció, de la qual sobresurten les seues *Poesíes* catalanes y les *Tragedies* (dues coleccions), també en catalá. La seua *Historia de Cataluña* (1860), ab tot y ésser feta d' encárrech, és la més popular per l' amor ab que está inspirada y per la facilitat y brillantor del séu istil. Va ésser un dels restauradors dels Jochs Florals y 'l primer poeta modern proclamat *Mestre en Gay Saber.* Ocupá també la presidencia de la festa major de les lletres catalanes en 1861, 1868 y 1889. Afiliat a la política liberal, ocupá dues vegades el cárrech de Ministre de Foment y d' Ultramar. L' any 1884 va erigir a Vilanova y Geltrú el séu notable edifici Biblioteca-Museu, en agraïment al districte que l' havía fet diputat a Corts tantes vegades. (Vegis *Lámina sola de retratos,* lletra B).

— Y MERINO (ANDREU). *Biog.* Erudit escriptor dels primers temps del catalanisme. Va néixer a Barcelona l' any 1848, mor nt a la meteixa ciutat l' any 1883 Son mòlt apreciables els séus travalls d' investigació histórica espargits en revistes y periódichs del séu temps, restantne encare algúns d' inédits. Va ésser mantenidor dels Jochs Florals en 1877.

— Y SALVADOR (ANDREU). *Biog.* Bisbe, nat a La Jana (Castelló) en 1551 y mort en 1626. Vestí l' hábit de predicador a Valencia (1567) y fou deixeble de Sant Lluis Beltrán. Ensenyá teología a Tarragona y a Valencia. Vicari general d' Ibissa y d' Alacant. Assistí còm a definidor al Capítol general de Bolonia en 1600. El rei Felip III li doná 'l bisbat d' Albarracín en 1602 y al cap d' un any passá al d' Oriola, que ocupá vint y dos anys.

— Y SALVADOR (DAMIÁ). *Biog.* Relligiós domínich, nat el sigle XVI a La Jana (Castelló). Predicador eloqüentíssim, fervorosament relligiós. Aná a les Indies, fentse un renòm en les missions de Méxich y de Filipines. Es l' autor del llibre: *Carta sobre el estado de la Christiandad en Filipinas, Japón é Imperio de la China, fecha en Manila á trece de Julio 1599,* dedicada a son germá Fra Andreu, estampada a Valencia en 1601.

BALAGUER. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Lleida, que comprén aquestos 59 ajunts.: Ager, Agramunt, Albesa, Alfarrás, Algerri, Alguayre, Almenar, Alós de Balaguer, Anya, Artesa de Segre, Avellanes, Balaguer, Baldomá, Barbens, Baronía de la Vansa, Bellcayre, Bellmunt, Bellvís, Cabanabona, Camarasa, Castelló de Farfanya, Castellserá, Cubell, Doncell, Fontllonga, Foradada, Fuliola, Ibars de Noguera, Ibars d' Urgell, Linyola, Menárguens, Montgay, Oliola, Os de Balaguer, Penelles, Portella, Preixens, Puigvert d'Agramunt, Santa Linya, Santa María de Meyá, Térmens, Tornabous, Torrelameu, Tossal, Tragó, Tudela, Vallfogona, Vilanova de Meyá y Vilanova de Segriá, reunint entre tots 57,520 hab. || Ciutat de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, cap. del part. jud. y del antich comtat del seu nòm; és a la vora del Segre, y té 4,903 hab. || — (COLL DE). *Orog.* Coll que hi há entre Hospitalet y 'l Perelló, a la carretera de Tarragona a Valencia. Per extensió s' aplica aquest nòm a una bona part d' aquella serra.

Segell de Balaguer

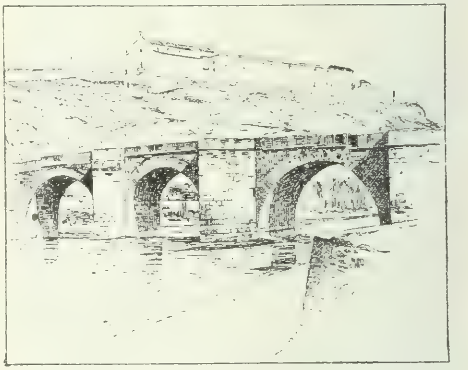

Santuari del Sant Crist a Balaguer

BALAIX. *Miner.* Pedra preciosa de color roig fosch, que té la duresa del crestall de roca y se pot pulir. **Balaj, balaja.**

BALANCEIG. m. Acte y efecte de balancejarse alguna cosa. **Balanceo.**

BALANCEJADOR, A. adj. *Náut.* Embarcació propensa a balancejar mòlt. **Abalanceador.**

BALANCEJAMENT. m. BALANCEIG.

BALANCEJAR. v. n. BALANSEJAR

BALANCÍ. m. Barra que atravessa l' estisora del carro o cotxe, ont entra la llança. **Balancín.** || El volant petit ab que 's sagella la moneda. **Balancín.** || Tot pal equilibrat que tinga moviment de báscula. || Fusta en quina 's gronxin dues persones. || *Art. y of.* La peça de rellotgería, per quines oscilacions isocróniques vé a regularisarse 'l moviment del motor. || *Mec.* Peça oscilant al voltant d' un eix horizontal, centrada per punt general. En la máquina de vapor de Watt, sistema vertical, forma el balancí una peça de fund ció que, al extrém, s' enllassa ab el pistó de vapor. *Náut.* Les cordes que penjen dels extrems del pal major. || *Zool.* Aditaments al origen de les ales de certs insectes. || *Hidrol.* Moviment de báscula, produít per una corrent d' aigua. **Balancín.**

BALANDRA. f. *Náut.* Embarcació de transport ab un arbre y una vela. **Balandra, corsario.**

BALANDRÁM. m. Vestidura talar a modo de capot, que usen els ecclesiástichs. **Balandrán.** || LLOBA.

BALANDRAU (Puig de), *Orog.* MALANDRAU (PUIG DE).

BALANDREIG. m. BALANCEIG.

BALANDREJAR. v. n. Moure alguna cosa d' un costat a un altre sense mudarla de siti. També s' usa còm recíproch. **Bambolear, bambonear, bambalear.**

BALANER. m. *Náut.* BALANDRA.

BALANS. m. Moviment d' un costat a l' altra, especialment de la nau. **Balanceo, balanceamiento** || Al comers, exámen del estat del seu cabal. **Avance, balance, tanteo.**

BALANSA. f. El seté signe del zodíach, compost de divuit estrelles. **Libra.** || Cada un dels plats cóncavos del pés. **Balanza.** || *Com.* Els estats en que s' expressa la especie, nombre y valor de les mercaderíes qu' entren o ixen a les aduanes. **Balanza.** || pl. Instrument pera pesar. Se compón de dos plats, canastró y llengüeta pera posarlo al fí. **Balanza, peso.**

CAURE LA BALANSA. fr. Inclinarse més a una part que a un' altra. *Caer la balanza.*

ESTAR EN BALANSA. fr. *Met.* Primparat, si cau no cau. *Estar en tanganillas.*

FER CAURE LA BALANSA. fr. *Met.* Ferla inclinar. *Hacer caer la balanza.*

POSAR EN BALANSES. fr. FER TITUBEJAR.

BALANSAMENT. m. BALANS.

BALANSAR. v. n. *Com.* Examinar el cabal. **Hacer el balance.**

BALANSEGAR. v. a. Posar en equilibri les balanses. **Balancear, balanzar, equilibrar.**

BALANSEJAR. v. n. Moure's un cós d' una part a un' altre, especialment la nau. **Balancear, fluctuar.** || *Met.* Estar indecís, dubtar. **Balancear, fluctuar, estar perplejo.**

ANAR BALANSEJANT. fr. *Met.* VACILAR. || Estar en perill de caure del séu estat. *Andar en balanza ó en balanzas.*

BALANSERA. f. Cada un dels dos pals drets ab un forat al mitj, ont se posa l' espadella pera donar direcció a la viga, que forma la prempsa del molí de l' oli. **Guiadera.**

BALANSETA. f. dim. **Balancica, balancita.**

BALANSEYAR. v. a. BALANSEJAR

BALANSÓ. m. Plat de les balanses. **Balanza.**

BALANZÁ HERRERA (Joseph). *Biog.* Mestre de música valenciá. Nat en la capital en 1820 y mort en la meteixa en 1880. Ensenyá d' armonía y composició a mòlts que foren deixebles distingits. Compongué gran quantitat de música de tota mena. Tenía fama de savi.

BALANZET. *Hidrog.* Port de la part de tramontana d' Ibissa (Balears).

BALAR. v. n. BELAR. || *Ant.* BALLAR.

BALARI Y JOVANY (Joseph). *Biog.* Filólech. Nat a Barcelona en 1844 y mort aquí meteix en 1904. Estudiá lleis y filosofía y lletres. Cursá taquigrafía ab el mestre Garriga, quin sistema propagá, havent guanyat una cátedra en oposicions (1872). En 1881 fou catedrátich de grech en l' Universitat de Barcelona, substituínt al insigne Bergnes de les Cases. Mantenedor dels Jochs Florals en 1875 y president dels meteixos en 1894. Estudiá mòlt y escrigué poch, sempre de taquigrafía y filología. Titols principals de les seues obres: *Historia de la Taquigrafía de los griegos y romanos* (1875); *Etimologies catalanes* (1885); *Influencia de la civilización romana en Cataluña* (1888); *Poesía fósil* 1890); *Historia de la Real Academía de Ciencias y Artes* (1895).

BALART (Francisco). *Biog.* Natural de Reus, de ofici galoner, que a hores perdudes donava lliçons de ball. Va compondre poesíes, danses y comedies, tot d' aire popular. A n' ell és deguda la famosa composició catalana que 's canta per la Setmana Santa y comensa: *Jesucrist la passió vostre,* etc. Vivía en la segona meitat del sigle XVIII.

— (GABRIEL). *Biog.* Mestre de música catalá; va néixer a Barcelona l' any 1824. En 1835 va dirigir l' orquesta del teatre Reial de Milán, y després igualment al Principal y al Lírich, de Barcelona, y del Circo y Jovellanos, de Madrit. Va ocupar la cátedra d' armonía y composició del Conservatori del Liceu. Numerosa és la bibliografía de les seues composicions musicals, entre les que hi figuren coros a varies veus, travalls pera orquesta, óperes y operetes, sarsueles, balls, etc. Va morir a Barcelona l' any 1893.

— Y GRANADA (RAMÓN). *Biog.* Llatinista y professor distingit catalá. Va néixer a Reus l' any 1794 y va morir a Barcelona l' any 1876. Va imitar ab éxit als clássichs llatins.

BALARTÍES *Hidrog.* Riuet de la Vall d' Arán; recull les aigües dels vessants compresos entre 'l port de Caldes o dels Aranesos y 'l de Rius, y desaigua a la vora del Garona, a la meteixa vila d' Artíes.

BALASCH. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Benavent de Tremp, prov. de Lleida.

BALASTUY. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Peramea, prov. de Lleida.

BALATJ. *Geog.* Vall del canigó ont s' origina la rivera de Taurinyá.

BALB, A. adj. Entorpit per excés de fret. **Arrecido, aterido.**

ESTAR BALB. fr. Tindre entorpit l' us dels membres per causa del fret. *Arrecirse, aterirse, pasmarse de frío.*

BALBUCENT, A. adj. Qui no pronuncia ab claretat. **Balbuciente.**

BALBUITAR. v. n. *Ant.* TARTAMUDEJAR.

BALCA. f. *Ter.* BOVA, 1.

BALCELLS Y CAMPS (Joseph Antoni). *Biog.* Apotecari de fama. Va néixer a Barcelona l' any 1777. Va estudiar matemàtiques a la Escola de Náutica ab fra Canyelles. Va cursar després física, anatomía y cirugía fins l' any 1818. Va esser el primer catedrátich hagut al Colegi de Farmacia de Barcelona. L' any 1802 va introduir el roig d' Andrinópo-

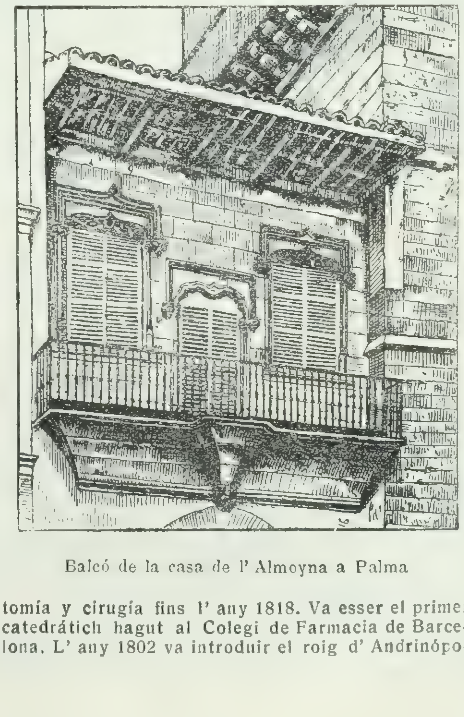

Balcó de la casa de l' Almoyna a Palma

lis en la fabricació del cotó. El seu renóm y activitat eran extraordinaris, contantse ab ell sempre que 's tractava d' empreses científiques o be relacionades ab l' estudi, aixís és que va ésser membre de moltes academies. Els seus escrits son mòlt nombrosos y 'ls seus temes de profit, per més que quasi sempre fossin de curta extensió. Va morir a Barcelona l' any 1857.

BALCÓ. m. Obertura que 's fá a les parets exteriors de les cases, que comensa a nivell del trespol en cada pis, a la que s' hi posa una llosana y una barana de ferro, fusta o pedra, pera poguer exirhi sense perill de caure. **Balcón.** || *Art. y of.* Peça forana ab ampit y barretes pels vidres. **Balcón.**

EXIR AL BALCÓ. *Loc. Asomarse al balcón.*

BALCONADA. f. BALCONERA.

BALCONÁS. m. aum. **Balconazo.**

BALCONERA. f. y

BALCONERÍA. f. El conjunt de balcóns que hi há a una casa. **Balconaje.**

BALCONET. m. dim. **Balconcillo.**

BALCOTADA. f. *Ter. d' art. y of.* Troç o peça de fusta, qu' essent plana primer, per efecte de la humitat se vincli. **Acanalada.**

BALDA. f. Peça plana de fer o o fusta de diferent llargaria, que serveix pera assegurar les portes després de tancades. **Aldaba.** || *Ter.* Peça de ferro que fa córrer la clau dins dels panys pera tancar. **Pestillo.** || — ROMANA. *Art. y of.* Les que s' usen pera les portes de carrer.

BALDALLÓ. m. dim. BALDÓ.

¡BALDAMENT! interj. Pera expressar el desitj de que succeeixi alguna cosa. **¡Ojalá! ¡quiera Dios! ¡plegue ó pluguiera á Dios!** || adv. Encara que. **Aunque.**

BALDANA. f. *Ter.* BOTIFARRA.

BALDEJAR. v. n. Fer soroll desagradable les baldes y altres coses mal ajustades. **Cencerrear.** || Fluixejar, anar baldera alguna cosa. **Pasarse.** || Dit del vestit o calçat. **Nadar.** || Dit de la ferradura. **Cascabeliejar.**

BALDELLON. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca. bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana y té 813 hab.

BALDER, A. adj. Lo que no ajusta bè. **Holgado, hornaguero.** || *Ant.* ALEGRÍA.

BALDETA. f. dim. Balda petita. **Aldabilla.**

BALDIRET, A. n. p. Diminutiu de Baldiri. **Baudilito.**

BALDIRI. m. Nòm d' home. **Baudilio.**

BALDIRÓ, NA. n. p. Diminutiu de Baldiri. **Baudilito.**

BALDÓ. m. Balda petita. **Aldabilla.** || Afront. **Baldón.** || Peça de ferro o de fusta que té per agafador un botó y que fentlo girar s' obra. **Colanilla, pasadorcillo.** || El de fusta, dit en algunes parts *pastell*, assegurat ab un clau, de manera que pugui voltar. **Taravilla, aldaba.** || BALDA, 2.

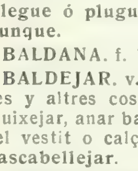

Segell de Baldomá

BALDÓ DE CAP. m. *Art. y Of.* S' anomena aixís, quan va mogut per un pòm a cada banda de porta

BALDOFA. f. *Bot.* Planta de la familia de les borraginees, mena de buglosa. **Buglosa.**

BALDOMÁ. *Geog.* Poble de la prov de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora del Segre y té 796 habitants.

BALDOMER. n. p. **Baldomero.**

BALDONET. m Dim. de baldó. **Aldabilla, aldaboncillo.**

BALDOVÍ Y PALLARÉS (Miquel). *Biog.* Metge y erudit valenciá, nat a Fuente la Higuera l' any 1792 y mort a Granada 'l 1868. Va pendre 'l títol a Valencia 'l 1816 y un any desprès guanyava la plassa de metge director dels banys de Bornos; en 1828 la de Lanjarón y en 1836 la del establiment de Graena. L' estudi mèdich de les aigües minerals era la característica de 'n Baldoví, que va publicar distintes monografíes d' aqueixa especialitat, esmentantse 'n com mòlt notables l' *Ensayo químico-analítico de las aguas y baños de Lanjarón,* publicat en 1833 y l' *Análisis de las aguas termo-minero-medicinales de los baños de Graena* (Granada), imprés en 1851, acompanyats un y altre llibre, d' estudi médich.

BALDRICH Y PALAU (Gabriel). *Biog.* General del exércit espanyol, nat a Plá de Cabra l' any 1814 y mort a Madrit l' any 1885. Aficionat a la carrera de les armes y afiliat al partit lliberal desde 1830, perseguí als carlins durant la guerra civil, arrivant a coronel. En 1866 va secundar al general Prim en les seues tentatives revolucionaries, per Tarragona y Barcelona. L' any 1868 va ésser nomenat brigadier, arrivant a tinent general, havent estat al frente de varies Capitaníes Generals y Direccions militars. Va ésser diputat a Corts per la provincia de Tarragona.

— Y VALLGORNERA (ALBERT). *Biog.* Marquès de Vallgornera. Natural de Raurell. Militar, polítich, escriptor, bibliotecari del Senat y ministre de la Gobernació. Va escriure el primer volum, únich publicat, de la historia de la guerra d' Espanya contra Napoleón, quina redacció s' havía confiat a una Comissió. És autor de bons travalls relatius a temes polítichs y de sociología. Existeix manuscrit un quadern folio titulat *Noticias para una descripción de la villa y término de Valls,* a la Reial Academia de Ciencies. Va morir a Madrit l' any 1864.

BALDUFA. f. Tros de fusta tornejat de figura quasi cónica, ab un clau a la punta; els nois la fan ballar ab un cordill. **Peón, trompo.** || fr. *fam.* **Ramera.** || *Art. y of.* Aparell compost d' una peça macissa que té la forma de la joguina d' aquest nóm, traspassada per un eix qual extrem superior acava en anella. Per aquesta anella passa una cordeta que se ajunta als caps d' una maneta unida al eix per un forat central. A la part inferior de la peça macissa hi há un forat pera colocarhi la broca. Movent la maneta amunt y avall la corretja s' enrotlla al eix y la baldufa pren un moviment giratori Avui encara s' usa, principalment pera foradar planxes. **Berbiquí.**

COP DE BALDUFA. El que dónen els nois ab ella. *Cachada.*

FER ANAR CÒM UNA BALDUFA. fr. *fam. Llevar como un zarandillo.*

BALDUFAIRE. m. Qui fa baldufes. **Trompero.**

BALEARS (Illes). *Geog* Illes situades a la costa oriental d'Espanya al E. de Valencia y latitut igual en el mar Mediterrá, orientades de N.E. a S.O., formant el grupo, Mallorca al centre, al N.E. Menorca y al S.O. les d' Ibissa y Formentera. Escampades entre aquestes, que son les majors, s' hi troven una munió d' illes, comprenent de l' un al altre cap 297 kilometres, y essent la seua superficie to'al de 5,014 kilometres quadrats, ab 311,649 hab. Foren conegudes en els primers temps de la civilisació antiga per *Afrodisiades*, els grechs les anomenaren *Gimnesies* a les de Mallorca y Menorca, y *Pitiuses* a les de Ibissa y Formentera, suposantse que prové 'l nòm de *Balears*, de la destressa ab que 'ls seus habitants llensaven bales de pedra ab la fona. || Provincia

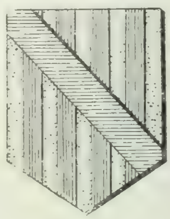

Escut de les Balears

Fot. Hauser y Menet

Maó: Vista general de la ciutat; El Llaçaret.—Ibiça: Vista general de la ciutat desde'l camí ral de Santa Eularia.
Maó: Passeig de Isabel II.—Ibiça: El castell.

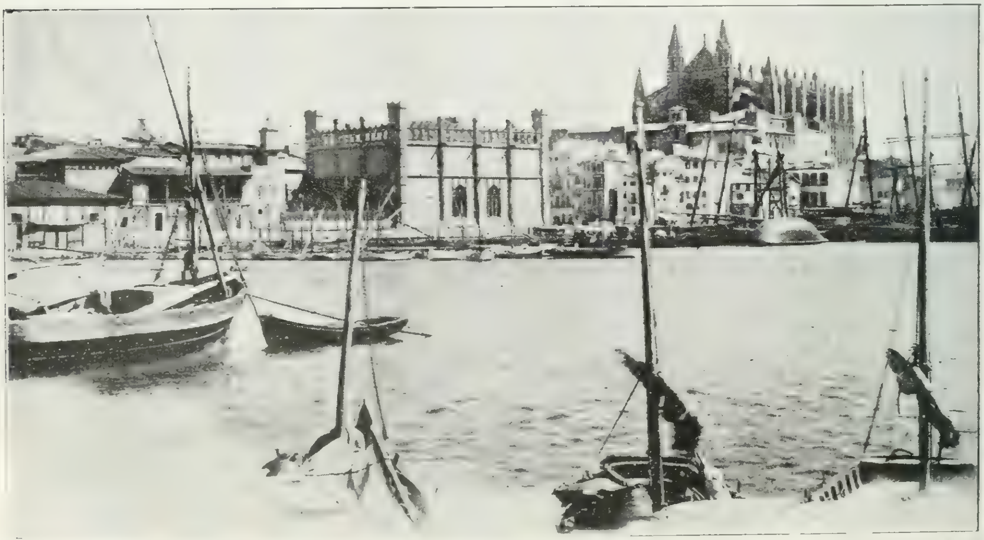

Fot. Hauser y Menet

Maó: Fortareça de Isabel II.— Ibiça: Monument al general Vara del Rey.— Ibiça: Carrer de la Verge.
Palma: Vista general.

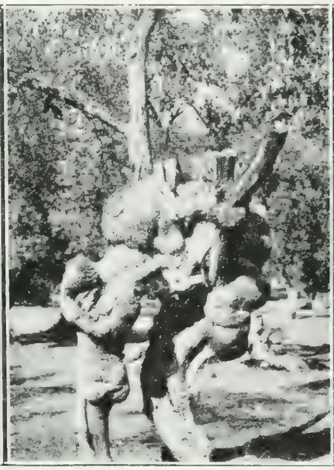

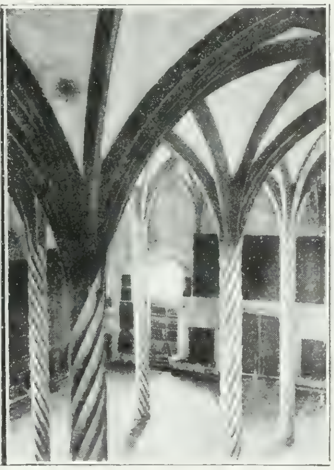

Soller: El Torrent. — Palma: Museu de Raxa. — Palma: Oliverar. — Palma: Interior de la Llotge.
Palma: La ciutat desde'l castell de Bellver.

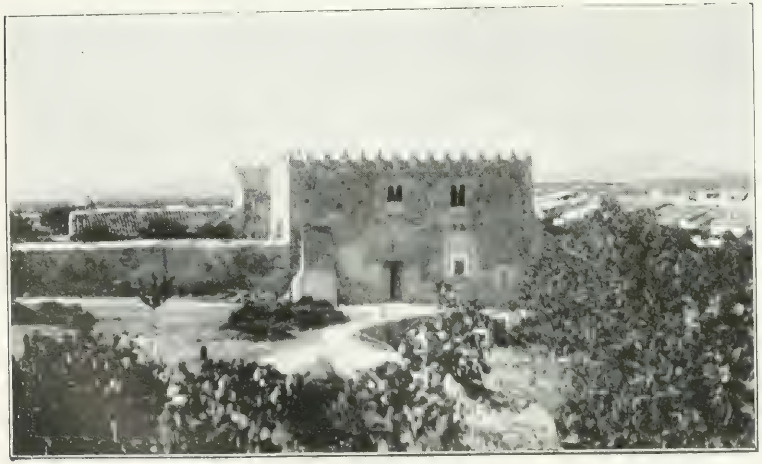

Valldemosa: La Foradada.— Palma: Pati de casa Oleza.— Manacor: Torre de les Puntes.— Manacor: Molins de vent.

de Balears, capital Palma, dividida en 59 ajuntaments, y sis partits judicials, dos a Palma, y els de Inca y Manacor a Mallorca; Mahó a Menorca, y el de Ibissa a l' illa d' aquest nòm.

BALEIGS. m. pl. La porció de grans de blat, etc., que per no haver quedat prou batut se separa del net a l' era. **Corzuelo, granzar, rabera.**

BALEJAR. v. n. Separar els baleigs del grá. **Abalear.**

BALEJAT, DA. p. p. **Abaleado.**

BALENA. f. El més gros dels cetáceus, que arriva a créixer fins a setse metres. Té 'l cos cilíndrich, obscur, y prop del cap dues aletes carnoses y un'altra a la part posterior del cós, ab dos forats sobre'l cap per ont llensa a gran distancia l' aigua que beu; pareix a la platja, y cría als seus fills com els animals de la terra. **Ballena.** || *Astron.* Una de les constelacións australs. **Ballena.** || *Ter.* BRANILLA.

EL FILL DE LA BALENA. *Ballenato.*

BALENCHANA (Joan Andreu). *Biog.* Metge balear, fisiólech eminent. Nat a Mahó l' any 1782; mort a França a mitjans del sigle XIX Va cursar medecina a París, doctorantse als trent'anys. Passá a Méxich, fentse una fama per son talent. Va vindre a Mallorca y després va retornar a França. Deixá escrits vint y quatre volums de lletra seua, entre ells un curs complert de fisiología y clínica. Era un esperit fortament observador. Publicá un quadern titulat: *Réflexions sur l'instinct, et sur sa perversion dans quelques maladies, suivies de quelques propositions relatives à l'anatomie générale, à la chirurgie et à la médecine,* etc. (París, 1820). Son quaranta dues planes forsa interessants y personals.

BALENER. m. *Ant.* Barco de figura de balena, obert y baix de costat, que s' usava antigament. **Ballenero.**

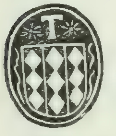
Segell de Balenyá

BALENER, A. adj. El que pertany a la pesca de la balena. **Ballenero.**

BALENYÁ. *Geog.* Poble de la prov de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; está tocant la carretera de Barcelona a Vich; té estació de ferrocarril y 643 habitats.

BALESTA f. **Ballesta.**

BALÍANS Y LES DEUS. *Geog.* Caseríu del dist. municipal de Vallsebre, prov. de Barcelona.

BALIERA (Torrent). *Hidrog.* Prové de la Serra Negra y s' uneix al Noguera Ribagorsana.

BALIGABALAGA. m. Persona de poch fonament. **Badulaque, chisgaravís.**

BALIRA (Pich d'en). *Orog.* Puig que hi há entre la Cerdanya y la Vall d' Andorra y té 2,812 met. damunt del nivell del mar. || Veg. VALIRA. || — (RIU). *Hidrog.* Riu de la Vall d' Andorra format de dos braços, o sigui del Balira oriental o riera de Canillo y del Balira occidental o riera d' Ordino; passa per Andorra la Vella, entra a la provincia de Lleida, passa per entre Castellciutat y la Seu d' Urgell y desaigua a la vora del Segre, després de haver recorregut uns 12 kilometres y mitj. Veg. VALIRA.

BALISSA. f. *Náut.* **Boya.**

BALISSAR. v. a. *Náut.* Lligar boyes pera saver ont paren les coses afonades. **Aboyar.**

BALÍSTICA. f. Ciencia que tracta de la manera de lliurar projectils. **Balística.**

BALISTRES (Coll dels). *Orog.* Coll del Pirineu gironí, a 260 met. d' altitut, sota del qual hi há 'l tunel internacional del F -C. de Barcelona a França.

BALIVA. f. *Ter.* MINOVA.

BALMA. f. *Ant.* COVA.

BALMARSE. v. r. **Espalmarse.** || Parlant de terrenos: fers 'hi coves.

BALMAS (Pau). *Biog.* Metge y botánich del sigle XVIII, fundador, junt ab altres, de la Academia de Ciencies y Arts de Barcelona, en la qual va exercir càrrechs entre 'ls anys 1766 y 'l 1785. L' any 1768 va donar conferencies sobre el Tractat del foch y en 1769 sobre 'l narcís conegut per *Lliri de Nadal;* sobre 'l jascint o «jonquillo»; sobre observacións termométriques, y sobre la aurora boreal del 24 d' Octubre de 1769.

BALME, Can. *Geog.* Caseríu del terme d' Alcudia, Mallorca.

BALMES (Jaume) *Biog.* Eminent filosof catalá. Va néixer a Vich el 28 d' Agost de 1810, morint a la meteixa ciutat l' any 1847. Fou un dels pochs homes universals del segle XIX. Les seues obres capdals son: *El Criterio;* la *Filosofía elemental;* la *Filosofía fundamental; El Catolicismo comparado con el protestantismo en sus relaciones con la civilización europea; Cartas á un excéptico en materias de religión*; y *Pio IX y la libertad.* Vegis *lámina sola de retratos,* lletra B.

BALMETA. f. Dim. de balma: coveta. **Cuevecita.**

BALMIS (Francisco X). *Biog* Doctor en medecina y botánich valenciá, nat en el derrer ters del sigle XVIII L' any 1803 va ésser enviat, per ordre del rei, a propagar la vacuna a Canarias, Cuba, Puerto Rico, Caracas y 'l restant de les Amériques. Haventla ja introduida a Cuba, poch avans, el doctor Romay, Balmis coadjuvá a solidar la obra d' aquell d' una manera profitosa. Va brillar també còm a metge tant còm a botánich, haventlo celebrat en els seus versos el gran poeta Quintana.

BALÓ. m. Fardo petit de mercaderíes. **Cabo, baleta.**

BALONA. f. El troç de panyo o tela, que sobreposat al coll cau demunt les espatlles. **Esclavina, valona, cuello.** || La del collet dels ecclesiástichs. **Cuello.** || Plat, que agafat a la boca del candelero serveix pera arreplegar la cera que cau. **Arandela, valoncita.** || Troç rodó d' encerat que 's posa per curiositat sota de la llumanera. **Velonera.**

BALONES. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és al peu d' una montanya y té 377 hab.

BALONETA. f. dim. **Valonita, valonilla.**

BALÓNS. m. pl. Mena de calsotets al us dels valons, que 'ls introduíren a Espanya **Valones, bragas.**

BALOT. m. BALÓ. || aum. **Balón.**

BALS. m. **Timba, despeñadero.**

BALS (Joan). *Biog.* Home de ciencia. Nat a Mahó l' any 1760 y mort allá meteix en 1840 Apotecari del hospital militar de Menorca, desde 1811. Soci de l' Academia de Medicina de Barcelona l' any 1831. Autor d' onze llibres, la majoría inédits, versant sobre ciencia. Entre ells el tractat de telegrafía més antich d' Espanya, titolat: *Nuevo sistema telegráfico con el heptadictilo, que llamamos español, distribuido metódicamente en 216 cuadros, que comprenden 95,760 movimientos,* etc., etc. Escrit l' any 1830.

BALSA. f. *Náut.* Mena d' embarcació formada per unes quantes pots mòlt ben juntades. **Balsa.**

BÁLSAM. *Bot.* Planta de la fam. de les crassulácees, que s' usa pera curar llagues y cremadures. **Hierba callera, bálsamo de jardín.** || m. Reïna de olor suau que flueix d' algunes plantes naturalment o per incisió. **Bálsamo.** || *Farm.* Medicament de substancies aromátiques pera les ferides y llagues. **Bálsamo.** || *Met.* La sanch més pura. **Bálsamo.** || — DE COPAHÚ O COPAIBA. El que 's treu d' un arbre del Brasil y de Caiena, de color blanch el menys pur y daurat el més pur. *Bálsamo de copahú ó de copaiba.* || — DE JUDEA O DE MECA. Reïna blanquinosa d' un arbre d' Arabia. *Bálsamo de Judea ó de Meca* || — DE MARÍA. Reïna blanca d' un arbre d' América semblant

al pi y de color vert quan és fresch. *Bálsamo de María.* || — DE TOLÚ. Substancia balsámica d' un arbre d' América que té les meteixes propietats que 'l bálsam del Perú *Bálsamo de Tolú.* || —DEL PERÚ. Planta, qu' en lloch de fulles fá còm unes tabelles d' una molsa mòlt sucosa, que serveix pera 'ls talls y altres coses. *Bálsamo del Perú ó peruviano.* || —SUOR. Bálsam pur de la Meca. *Opobálsamo.* || -- UNIVERSAL. *Quím.* Lo meteix que elíxir. *Bálsamo universal.*

ÉS UN BÁLSAM. *Loc. fam.* Denota qu' algún menjar o licor és mòlt delicat y excel-lent. *Es un bálsamo, es un ambar.*

BALSAMAR. v. a. EMBALSAMAR.

Planta de balsamita

BALSAMERA. f. Potet pera conservar el bálsam. **Balsamerita.**

BALSÁMICH, CA. adj. Lo que pertany al bálsam o té les seues propietats. **Balsámico.**

BALSAMILLA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les cucurbitácees, de tiges sarmentoses que s' enfilen, fulles retallades, floretes blanques y fruits ovals, llargaruts y berrugosos y d' un bonich color groch. **Balsamina.**

BALSAMITA *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, comprenent dotze especies propies del antich continent. **Balsamita.**

BALSARENY. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és a la vora del Llobregat, té algunes fábriques y 1,587 habitants.

Segell de Balsareny

BALSELLS Y PASQUAL (Joaquim) *Biog.* Apotecari y catedrátich, fill de Sant Martí de Provensals. L' any 1830 va ocupar la cátedra de física experimental de l' Universitat de Cervera y més tart la de l' Escola d' Enginyers Industrials de Barcelona. Mes el mérit principal d' en Balsells és l' haver constatat en 1854 que la naturalesa del cólera era microbiológica; per lo qual deu ésser tingut entre 'ls precursors de la virada nova de les ciencies. Va morir a Barcelona l' any 1879. És autor de diverses memories científiques, inédites moltes d' elles. Publicá en 1854 *Histología meteórica*, en francés, castellá y anglés, sobre 'ls «acreolitos» caiguts l' any 1851 a Nules y a Vilabella.

BALSELLS (Sant Andreu de). *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Vilanova de Sau, prov. de Barcelona; és al cantó oriental de la prov., al peu de les Guilleríes.

BALTAR (Son). *Geog.* Caseriu del terme d' Inca, Mallorca.

BALTARDAR. v. a. *Ant* ESBALDIR.

BALTASANA (Tossal de la). *Orog.* Tossal d' uns 1,200 met d' altitut, situat a uns dos kilómetres a la vora de Prades, prov. de Tarragona.

BÁLTICH. adj. Mar entre l' Escandinavia, Dinamarca y Russia. **Báltico.**

BALUART. m. Fortificació de forma triangular pera defensa de les muralles, que 's construeix al ángul de les plasses regulars, y a la cortina de les irregulars. **Baluarte, bastión.** || *Met.* Amparo, defensa. **Baluarte**.

BALUERNA, f. S' aplica a les coses de més envolúm que servei. **Armatoste.** || Dit de la persona que 's presenta devant d' un altra y li fá nosa. **Sombrajo**

BALUST. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Salás, prov. de Lleida.

BALUSTRADA. f. Renglera de balustres. **Balaustrada.**

BALUSTRAT, DA. adj. Format de balustres. **Balaustrado, balaustral.**

BALUSTRE. m. Mena de columneta de ferro, fusta o pedra travallada pera formar les baranes, balcons y altres adornos. **Balaustre.** || *Art. y ofic.* Fulla o superficie plana de fusta ab dibuix boiat a la serra.

BALUSTRET. m. dim. **Balaustrillo.**

BALL. m. Diversió, saltant al so de qualsevol instrument o del cant. **Baile.** || SARÁU. || Espectacle teatral ab que 's representa una acció per medi de la mímica y se fan varies danses. **Baile.** || — DE BASTONS. Ball entre mólts ab bastons, que pegant uns ab altres formen un só concertat al compás del instrument. *Paloteo, paloteado.* || — RODÓ. El qu' executa la gent vulgar regularment ab castanyoles. *Baile de botón gordo ó de candil ó de cascabel ó en rueda.* || — SANT VÍCTOR. *Med.* Atach convulsiu que sufreixen algunes persones y més especialment les criatures. Se l' hi ha donat aquest nòm perque s' invocava a Sant Víctor pera que curés als que 'n patíen. *Baile de San Vito, corea.*

¿EN QUÉ VINDRÁ A PARAR AQUEST BALL? *Loc. fam.* Denota l' incertitut del fí d' alguna funció desagradable o perillosa. *¿En qué vendrán á parar estas misas?*

ÉSSER L' AMO DELL BALL. fr. *Met.* Ésser el principal en algún negoci. *Ser dueño ó señor del argamandijo.*

FER EL BALL DEL POLL. fr. *Fam.* Frisarse, neguitejarse, arronsant els muscles y espatlles per alguna picor o per burla *Concomerse.*

FICAR EN EL BALL. fr. *Met.* Encloure a algú en algún negoci. *Meter en la danza.* || Atribuir maliciosament alguna cosa a qui no hi ha tingut res que veure. *Meter en la danza.*

HAVERHI UN BALL DE BASTONS. fr. *Met. fam.* Haverhi gran renyina, y regularment garrotades. *Haber paloteo, paloteado, moros y cristianos.*

UNA VEGADA POSATS AL BALL, BALLÉM. *Loc. met.* Denota qu' algú está determinat a seguir l' empenyo en que s' ha posat. *Puesto en el borrico, en el empeño, en el lance.*

BALL (La). *Geog.* Arrabal del terme de Campmany, prov. de Girona.

BALLABRIGA. *Geog.* Poblet de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena.

BALLADES. f. pl. **Baile.**

BALLADOR, A. m. y f. Qui balla. **Bailador.** || m. Os que juga ab altre en algunes conjuntures del cos, còm: *en el genoll, muscle y anca.* **Chueca.**

BALLADORET, A. m. y f. dim. **Bailadorcillo.**

BALLAR. v. n. Fer accions acompassades ab el cós, peus y braços. **Danzar, bailar.** || Moure's alguna cosa voltant mòlt depressa, còm: *la baldufa.* **Bailar.** || Vindre una cosa mòlt ampla. **Nadar.**

BALLAR EN ALGÚN NEGOCI. fr. *Met. fam.* Entrevenirhi o tindrehi part. Se diu comuntment del que 's fica en algún negoci que no li toca. *Jugar, danzar en algún asunto.*

BALLAR PÊL CAP. fr. Conservar confusament la especie d' alguna cosa. *Bullir por la cabeza.*.

BALLAR SEGONS EL SO. fr. *Met.* Acomodarse a les circunstancies. *Bailar al son que se toca.*

BALLAR SENSE ORDRE NI CONCERT. fr. Fer alguna cosa sense regles, fer disbarats. *Desconcertarse.*

FÁ DE MAL BALLAR AB EL VENTRE VUIT. *Ref.* Ab que els bebedors disculpen l' afició de beure mòlt sovint. *Seca la garganta, ni gruñe ni canta.*

FER BALLAR. fr. Obligar a algú a obrar ab autoritat y manya. *Hacer bailar.*

TREURE A BALLAR. *Sacar á danzar.*

BALLARIDA. f. *Bot.* Planta petita y anyal de la fam. de les papaveràcees; creix als sembrats, fá unes floretes grogues, quines quatre fulles son desiguals, dos a dos. **Pamplina, zadorija, zapatitos de la Virgen.**

BALLAROLA. f. Mena d' escarabat, no tan negre ni rodó còm aquest, que 's cría als llochs humits y foscos de les cases. **Corredera, cucaracha.**

BALLARUCH, GA. adj. *Ter.* LLEUGER.

BALLARUGA. f. GALA, 4. || *Ter.* MOLINET DE VENT pl. *Fam.* BALL RODÓ.

ANAR CÒM UNA BALLARUGA. fr. *Met.* Se diu de aquell que 's belluga mòlt o va mòlt depressa. *Ser movedizo.*

BALLARUMES. f. pl, *Ter.* PAMPALLUGUES.

BALLE. m. *Ant.* BATLLE

BALLE (Nadal) *Biog.* Esculptor al marbre, natural de Mallorca, que va comensar per afició, sense mestre, essentne aviat conegut per tota l' illa, no haventse mogut de la seua vila nadiua, Santa María. Vivía a mitjans del sigle XVII. Son obres d' ell: el presbiteri y socolada del altar major de la seua parroquia y la capella del beat Gaspar de Bono de la iglesia dels mínims del seu poble; havent travallat sempre ab desembrás y pulidament.

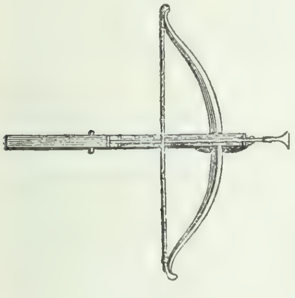

Ballesta

BALLES. f. pl. BALLADES.

ANAR A BALLES. fr. Ab que 's significa l' acte de anar a ballar. *Ir al baile ó ir á bailar.*

BALLESTA. f. *Mil.* Máquina antigua pera disparar pedres o sagetes grosses. **Ballesta.** || Arma pera disparar fletxes. **Arco, ballesta.** || Arch de fusta elástica, corba, oprimida pêls extréms ab una corda, que moguda ab el peu fá voltar la pessa que s' ha de tornejar. **Ballesta.**

A TRET DE BALLESTA. fr. *Met.* A llarga distancia. *A tiro de ballesta.*

ALLARGAR POCH LA BALLESTA. fr. *Met.* ALLARGAR POCH.

ARMAR LA BALLESTA. fr. Pararla. *Armar la ballesta.*

CAVALCAR LA BALLESTA. Montarla. *Encabalgar la ballesta.*

ESTAR LA BALLESTA A TRINQUER. *Loc. ant.* Estar a punt de disparar. *En el disparador.*

NOU DE BALLESTA. Os per armar la corda. *Nuez.*

BALLESTÁ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de les Penelles. prov. de Lleida. || Poble del dist. municipal d' Arabell, prov. de Lleida.

BALLESTADA. f. Tret de ballesta. **Tiro de ballesta.**

BALLESTAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; té 446 habitans.

BALLESTASSA. f. aum. **Ballestón.**

BALLESTEJAR. v. a *Ant.* Tirar ab la ballesta. **Ballestear.**

BALLESTER. m. Qui fa ballestes. **Ballestero.** || Qui tira ab la ballesta. **Ballestero.** || *Quim.* SOSA DURA. || —EN TAULA. *Ant* Allistat, inscrit a la taula d' allistament que 's posava. *De tabla.* || — SOBERCH. *Ant.* Ballester de refors. *Ballestero de refuerzo.*

— (JOAN). *Biog.* Relligiós de la ordre carmelitana de la que va ésser general, y escriptor llatí. Nat a la vila de Camps (Mallorca) l' any 1306 y mort a Palma l' any 1374. Al capítol general de Tolosa (1351) se li va confiar la ensenyansa pública de la Sagrada Escriptura als cursants del tercer any y la exposició de les Quatre Sentencies als del quart any, a la universitat de París. Al capítol de Perpinyá (1354), va ésser reelegit pera ensenyar abdues assignatures y se li va donar la borla de doctor. Al capítol de Burdeus (1358), fou elegit general de la ordre en Occident, havent presidit els capítols de Tréveris (1362); el de Montealbano, en la Lombardía (1366); el de Montpeller (1369), y el de Aix, capital de la Provença, en 1372. En tots ells lluí per son talent, rectitut de judici y bona erudició. Desde Provença, apessarat per sos seixanta vuit anys, torná a Mallorca, desitjós de morir en la terra nadiua (1374).

—(JOAN BATISTA). *Biog.* Famós metge valenciá del sigle XVII. Era considerat còm una eminencia nacional; pero son escasses les noticies biográfiques de ell. Entre 'ls especialistes és mòlt estimat el seu tractat de *Toxicologia.*

— (JOAQUIM). *Biog.* Gravador valenciá que 's va distingir a Madrit l' any 1766, quan encara no 'n havía complert ell vinticinch. Va gravar distints retratos d' homens ilustres y después s' honrava travallant en les estampes del *Quijote* (1780), edició publicada per l' Academia. Va ésser premiat per la de Sant Fernando y nomenat director honorari de la de Sant Carles l' any 1778. Al Museo d' aquesta institució hi figuren el seus gravats: *Jesucrist mort, sostingut per un ángel,* tret d'Alonso Cano, y diverses copies d' en Murillo.

—(JOSEPH). *Biog.* Patrici y polítich. Nat a Vinarós en l' any 1802. S' enamorá de la llibertat y prengué armes per ella del 1802 al 1823, essent oficial de voluntaris y comandant de la Milicia Nacional, durant la guerra dels set anys, a Castelló. Son comportament fou heróich, l' any 1837, quan D. Carles y 'n Cabrera sitiaren a Castelló de la Plana. En 1854 fou novament comandant de la milicia. En 1868 formá en la Junta revolucionaria. Fou alcalde, conseller, diputat provincial y governador interí. Tenía mòlt prestigi. Morí en 1876.

—(JULIÁ). *Biog.* Bon gravador mallorquí del sigle XVIII. Va néixer a la vila de Camps l' any 1750 y va morir a Sivilla de l' epidemia de l' any 1800. Va ésser protegit pêl cardenal Antoni Despuig, el creador del museo de Raxa, arquebisbe de Sivilla. Va travallar ab el notable gravador Joseph Muntaner, junt ab qui va fer el mapa gran de la illa, acavat l' any 1785, baix la direcció del cardenal. Va gravar a Madrit y a Sivilla, alternant dignament ab la plana major dels artistes del periode més notable que 'l gravat ha tingut a Espanya. Havía cursat filosofía y lletres. Fou tresorer y administrador general de la mitra y arquebisbat de Valencia, desde l' any 1795.

—(RAMÓN). *Biog.* Músich, natural de Vilanova y Geltrú (1819 a 1854). A l' Habana va apendre de 'n Bottessini a tocar el contrabaix ab la trassa admirable del seu mestre, logrant una merescuda fama.

—Y AIGUALS DE IZCO (JOAN). *Biog.* Pintor escenográfich mòlt notable, nat a Vinarós l' any 1837 y mort a Barcelona 'l 1868. Havía estudiat el seu art a París, establintse mòlt jovenet a Barcelona, ont conseguí una bona reputació en la seua especialitat. Va pintar pera 'l gran teatre del Liceu, pera 'ls ja desaparegúts de la «Sarsuela» y l' «Odeon,» aixís còm pera molts d' altres. Entre les obres d' ell qu' han fet época, cal citar la decoració del arbre del «manzanillo» pera l' Ópera *L' Africana,* pera 'l primer dels esmentats teatres.

—Y BELLVER (FRANCISCO). *Biog.* Enginyer, natural de Tortosa (1833), mort a Cheste en 1867. Feu grans serveis en la marina de guerra. En 1859 era aféres de fragata, en 1861 ho era de navío y en 1863 tinent del meteix. En 1868 agregat a la comissió de marina, a Londres, pe a inspeccionar el blindatge de la fragata

«Zaragoza.» Ocupá cátedra algunes vegades. Escrigué un notable curs d' arquitectura naval. Deixá escrits bons estudis dels pesos que componen el total d' un barco y pera progectarne la superficie sense tanteigs, etc., etc.

— Y NOGUERA (RAMÓN). *Biog.* Metge mallorquí notable; era fill de Palma, ont va morir l' 1794, als quaranta tres anys. Per les seues relacions ab el famós metge anglés Jenner, autor de la profilaxis de la verola, en Ballester va practicar l' inoculació de la vacuna a Mallorca alguns anys avans d' ésser coneguda a París y a Madrit. Pero el nostre metge fou amonestat per l' Inquisició a fí de que deixés els seus experiments práctichs. Exercí en l' hospital militar de Palma; era membre de distintes academies y secretari perpetual de la de Medecina de Mallorca. Coneixia bé quatre idiomes forasters. Escrigué en llatí notables llibres de la seua carrera, ab punts de vista teórichs y práctichs. L' any 1792 enviá a l' Academia de Medecina de Madrit la *Memoria sobre el poderoso y saludable uso de la música en las enfermedades nerviosas ocasionadas por pasiones de ánimo,* y a la de Barcelona altra memoria sobre 'l *trismus nascentium.* Quatre díes deprés de mort, la meteixa Academia premiava ab una medalla d' or el seu estudi sobre l' epidem a de tos haguda a Palma l' any 1793.

— Y ZAFRA (JOAN). *Biog.* Militar mallorquí, nat a Palma l' any 1701 y mort en 1766 A's nou anys va entrar de cadet al regimenr de Soria, del que 'l seu pare n' era capitá, prenent part a la guerra de sucessió entre les tropes d' en Felip V; y 'n els seus principals fets d' armes, gracies als quals va arrivar a marescal de camp, va ésser governador militar y polítich de Granada; governador y comandant general de la plassa y presiri de Ceuta; comandant general interí de les Balears y Director d' Enginyers, cumplint a satisfacció d' en Carles III algunes missions oficials que aquest li havía confiat pera Nápols, París y Lisboa.

BALLESTERA. f. *Bot.* ELEBOR BLANCH.

BALLESTERÍA. f. L' art d' usar de la ballesta. **Ballestería.** || El carrer ont se feien ballestes. **Ballestería.**

BALLESTETA. f. dim. **Ballestilla.**

BALLETA. *Geog.* Poblet pertanyent al dist municipal de Culera, prov. de Girona.

BALLÍA. f. BATLLÍA.

BALLIRA, La. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Urús, prov. de Girona.

BALL - MANETES m. pl. Joch de criaturetes petites que consisteix en picar de mans, tot cantant una cansoneta.

BALLOT Y TORRES (Joseph Pau). *Biog.* Gramátich distingit, natural de Barcelona, ont va morir de la epidemia l' any 1821. S' havía dedicat a l' ensenyansa ab bon éxit y a les darreríes de la seua vída se va ordenar de sacerdot. Entre 'ls llibres escrits d' ell, algun dels quals s' ha reimprés moltes vegades, mereix citarse la *Gramática y apología de la llengua catalana* (imp. Piferrer 1814), el primer llibre que en plé ensopiment de la terra, senyalá l' aubada de la actual renaixensa.

BALLTARGA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Bellver, prov. de Lleida.

BALLÚS (Collet de). *Geog.* Divisoria de les aigües de les rieres d' Aviá y Clará, en el camí de Berga a Casserres.

BAMBA. f. Sórt, casualitat. **Chiripa.**

BAMBALEJAR. v. n. BAMBOLEJAR.

BAMBALINA. f. Tela pintada que representa la part superior d' una mutació de teatre. **Bambalina.**

BAMBOLEJAR. v. n. BALANDREJAR. || *Met.* Estar una cosa poch ferma o segura. **Bambolear.** || **Titubejar.**

BAMBOLLAR. v. n. y 'ls seus derivats. **Bombollar.**

BAMBÚ. m. *Bot.* Planta mòlt alta de la fam. de les gramínees; mena de canya originaria de les Indies que s' emplea en la construcció de cases, fabricació de mobles y en mòltes altres coses. **Caña de Indias, bambú.**

BAN. m. CRIDA, MULTA, EDICTE. || pl. VEDATS. || *Ant.* Guerra entre plebèus o gent a qui no era lícit guerrejar. **Bando.** || Dret o tribut antich.

PAGAR EL BAN. fr. Incórrer en la pena establerta per ell. *Pagar la pena, multa,* etc.

SÓTS BAN. m. adv. *Ant.* BAIX PENA.

BANA. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Tírvia, prov. de Lleida.

BANAT. *Geog.* Caseríu del terme de Vilanova de Banat, prov. de Lleida.

BANCA. f. Banquet, assento de fusta sense respatller a manera d' una tauleta baixa. **Banca.** || Joch de cartes, en que un dels jugadors les porta, y els demés casen o apunten contra ell les cartes que gira. Les que cauen a la dreta les guanya 'l banquer, y les de l' esquerra 'ls que casen. **Banca.** || El díner que 's posa en cada carta. **Banca.**

CAURE DE LA BANCA. fr. Perdre la dona 'l dret de la herencia paterna per haver sobrevingut varó. *Caer de la banca.*

FER CAURE DE LA BANCA. fr. DESBANÇAR.

BANCADA. f. *Arquit.* Viga que trabada ab un' altra servía d' adorno y fermesa en la arquitectura antiga. **Alfarda.** || Llata de fusta de cinch dits de gruix y set d' ample, que regularment serveix pera travessers de portes y finestres. **Alfajía, alfarjía.** || A les vinyes, oliverars, etc, l'espai de terra entre tira y tira de ceps o d' arbres. **Almanta, entreliño.** || Entre abaixadors el taulell cubert ab un matalasset o coixí demunt del qual posen el panyo pera abaixarlo. **Bancada.** || *Nàut.* Tauló doble y ample que passa de costat a costat de les petites embarcacións, y serveix pera seure 'ls que remen. **Banco remero.**

BANCADES. p. f. *Art. y Of.* Els caps d' un urdidor de beta, d' un aspí, d' una máquina de rodets, etc. || El bastigi que fixa els travessos d' una màquina. || Els costats d' un llit. || El lligant de travessos o montants suspesos demunt d' un teler pera sostenir les máquines Jacquard. **Bancadas.**

BANCAL. m. Feixa o tros de terra quadrilonga, destinada a llegums o arbres. **Bancal.** || CAPSADA, 2. || Drap pera tapar els banchs y altres usos. **Bancal.** || *Ter.* BANCADA, 3. || DEVANTAL. || *Náut.* BANCH D' ARENA.

BANCAL DELS ARS. *Geog.* Caseríu del part. judicial de Solsona.

BANCALET. m. Dim. de bancal; bancal petit.

BANCARROTA. L' acte d' abatre 's el mercader o banquers públichs. **Bancarrota, quiebra.**

BANCÁS. m. aum. **Bancazo, bancaza.**

BANCH. m. Tauló groixut ab cames o petges sobre 'l qual travallen els artistes. **Banco.** || El en que 'ls ferrers tenen la enclusa petita per adobar claus. **Macho, banco.** || *Art. y Of.* Taula ont els fusters hi tenen els accesoris del seu ofici, caragol, pala de caragol, escarbot y canal. **Banco.** || Entre serradors el cavall de fusta sobre 'l qual serren. **Burro.** || Siti dels galeots a les embarcacións de rems. **Banco.** || A les prempses aquella peça sobre la qual se posa lo que s' ha de prempsar. **Meseta.** || Assiento de

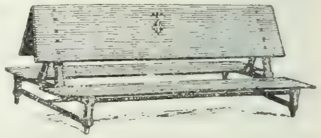

Banch del Museu de Vich

fusta prou llarch pera que hi puguin séurer varies persones a l' hora; n' hi há ab potes y n' hi há de completament cuberts pel devant; ab respatller y sense. **Banco, escaño.** || La casa pública en que 's posa 'l diner ab seguretat de premi. **Banco.** || — D' ARBORAR. *Náut.* Banch central d' una barca al que hi va subgecte 'l pal. *Banco de arbolar.* || — DE LES MENTIDES. Lloch en que 's reuneix gent ociosa pera conversar inutilment. *Mentidero.* || — DE LA PACIENCIA. *Náut.* El dels navíos y fragates de guerra situat devant del pal de messana. *Banco de la paciencia.* || — DE LA PIGRICIA. Banquet sense respatllera, ont els mestres fan sentar els nois per cástich. *Cáncana.* || — DE L' OBRA. El que a les iglesies está destinat als obrers de la parroquia. *Banco de los obreros.* || — DE PROA. *Náut.* Banch que hi há entre 'l d' arborar y la proa. *Banco de proa.* || — PETJAT. *Ant.* Arma de siti. *Banco pinjado.* || — DE SORRA. *Hidrog.* Paratge plé de sorra en que no hi há prou aigua pera navegar. *Banco de arena, bancal.* || — DEL TERS. *Náut.* El que segueix després del d' arborar anant cap a popa. *Banco del tercio.*

BANCHS DEL FRÉ. Part ont están lligades les brides. *Camas del freno.*

ALGÚ SEU EN AQUEIX BANCH QUE A SÍ NO APROFITA Y A ALTRE FA DANY. S' aplica als que ocupen algún puesto o gosen de favors sense fruit propi y ab perjudici d' altres. *Alguno está en el escaño que á sí no aprovecha y á otro hace daño.*

ESSER AL BANCH DE LA PACIENCIA. fr. *Met.* Estar sufrint alguna molestia. *Estar en el banco de la paciencia.*

QUEDARSE AL BANCH DELS ASES. fr. Se diu dels nois d' estudi que 's queden als derrers llochs. *Quedarse en el banco de los burros.*

BANCÓ (Riera de la). *Hidrog.* Riera que baixa del Pla de la Calma y desemboca a la vora del riu Congost, tocant a Ayguafreda, prov. de Barcelona. || Font intermitent, molt abundosa, quals aigües se creu provenen de la riera de la Bancó d' Ayguafreda; és en la riera de Tenes, prop de Riells del Fay.

BANDA. f. Çinta ampla que 's porta per insignia d' alguna ordre o grau militar. **Banda.** || Costat. **Lado, banda.** || Paratge. **Paraje, lugar.** || Partit. **Parte, bando.** || *Blas.* Faixa que traspassa diagonalment el blasó. **Banda.**

DEIXAR O ANAR A LA BANDA ALGUNA COSA. Separarla, deixarla apart. *Separar, dejar á un lado.*

DE BANDA A BANDA O D' UNA BANDA A L' ALTRA. *Loc. De banda á banda, de parte á parte.*

BANDARRA. adj. *Fam.* Dona que fuig de la feina. **Haragana, holgazana.** || f. Dona deixada, poch curiosa. **Sucia, abandonada.**

BANDARRIA. f. *Náut.* Mall pera clavar els perns y claus grossos. **Bandarria.**

BANDEIG. m. *Ant.* DESTERRO. || ABANDONO.

BANDEJAR. v. a. *Ant.* DESTERRAR. || PREGONAR. || ABANDONAR. || DESPULLAR.

BANDEJAT, DA. p. p. *Ant.* DESTERRAT.

BANDERA. f. Peça de tafetá ab un escut de les armes de la nació o del cos a que pertany, assegurada a una asta o llansa. **Bandera, pendón.** || Insignia semblant a la dita, regularment més alta, la qual s' usa a les professóns. **Estandarte, pendón.** || *Náut.* Insignia en que 's posen les armes de la nació a que pertany. **Bandera.** || La partida de tropa destinada a reclutar soldats. **Bandera de recluta.** || *Mil.* Toch particular pera anar a pendre les banderes. **Bandera.** || adj. Rodaire. **Andariego, azotacalles.** || *Com.* Dret de recárrech sobre 'ls géneros extrangers qu' entren a l' aduana. **Bandera.** || — BLANCA. La que s' enarbola en senyal de pau. *Bandera de paz.*

A BANDERA OBERTA. *Expr.* Ab tota llibertat. *A banderas desplegadas.*

ALSAR BANDERA. fr. Ferse cap d' un partit. *Levantar bandera, hacerse cabeza de bando.*

ASSEGURAR LA BANDERA. fr. *Náut.* Tirar una canonada ab bala al temps de desplegarla, per ésser contra 'l dret de gens disparar ab bala sense la propia bandera. *Asegurar la bandera.*

BAIXAR BANDERA. fr. Inclinarla al enemich en senyal de rendició. *Bajar bandera.*

BATRE BANDERA. fr. Inclinarla a algú en senyal de reverencia. *Batir bandera.*

EIXIR AB BANDERES DESPLEGADES. fr. Honor que 's concedeix als vensuts de la plassa que s' entrega. *Salir con banderas desplegadas.*

ENARBOLAR LA BANDERA. fr. Alsarla. *Enarbolar la bandera.*

SEGUIR BANDERA. fr. *Fam.* Ésser de la opinió d' un altre. *Seguir bandera.*

BANDERADO. m. L' alféres destinat a portar la bandera. **Abanderado.**

BANDEREJAR. v. n. Rodar, vagar. **Bigardear, biltrotear.**

BANDERER. m. *Ant.* BANDERADO.

BANDERETA. f. dim. BANDERILLA. || ESPANTALL. || BANDEROLA, 2.

BANDERETA DE CAMPANAR: PANELL. || *Met.* Persona inconstant. *Veleta.*

FER DE BANDERETA. fr. *Met. fam.* Ésser portador de noves. *Chismear.*

BANDERILLA. f. La bandereta que 's posa a les torres, y la que 'ls toreros claven als toros. **Banderilla.**

POSAR BANDERILLES ALS TOROS. *Banderillear.*

TIRAR BANDERILLES A ALGÚ. fr. *Met.* Dirli paraules picantes. *Poner una banderilla á alguno.*

BANDERILLER. m. El torer qne clava les banderilles. **Banderillero.**

BANDEROLA. f. Bandereta ab que 's marquen les distancies als campaments. **Banderola.** || La que 's posa a les imatges de Jesucrist ressucitat, Sant Joan Baptista y altres sants. **Banderola.** || Adorno de tafetá que 's lliga sòta 'l ferro de les llanses. **Banderola.** || GALLARDET.

BANDEROLA. *Geog.* Caseríu del terme de María y Mallorca.

BANDETA. f. dim. **Bandita.**

BANDINELLA. f. Troç de tela que 's posa còm a franja o cortina als prestatges de les botigues de roba. **Cortinilla.**

BANDIT, DA. adj. BANDOLER.

BÁNDOL. m. Edicte publicat solemnement. **Bando.** || La solemnitat d' aquest acte. **Bando.** || Facció, partit, parcialitat. **Bando.**

DIVIDIR EN BÁNDOLS. Aquadrillar. *Banderizar, abanderizar.*

PUBLICAR BÁNDOL. *Loc. Echar un bando.*

BANDOLA. f. Instrument músich de quatre cordes, còrb com el llaút. **Bandola.** || *Ter* BOLQUER.

BANDOLEJAR. v. n. **Robar, saltear.**

BANDOLER, A. m. y f. Lladre de camí reial. **Salteador, bandolero, bandido.** || **Vagabundo.** || Proscrit. **Proscripto, bandido.**

BANDOLERA. f. Banda de cuiro d' ont penja la tercerola del soldat de cavall. **Bandolera.** || La del guardia de Corps, ab galó de plata. **Bandolera.** || Plaça de guardia de Corps. **Bandolera.** || La dona que viu ab bandolers o pren part a llurs delictes. **Bandolera.**

BANDOLERESCH, CA. adj. Lo qu' és o pertany al bandoler. **Bandoleresco.**

BANDOLESCH, CA. adj. D' igual significació que l' anterior. **Bandoleresco.**

BANDOLÍ. m. Mena de guitarró. **Bandolín.**

BANDOLINA. f. VAGABUNDERÍA. || Decuit de goma,

de llevors de codony o d' altres substancies, al qual s' hi tira aigua de Colonia o altre perfúm y serveix pera mantindre 'l cabell en la forma que se li dona al pentinarse. **Bandolina.**

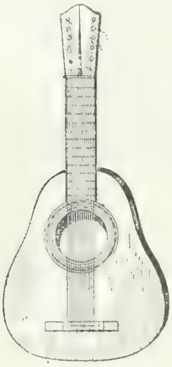

Bandurria

BANDONER. m. *Ant.* PENDONER.

BANDOSITAT. f. *Ant.* PARCIALITAT, BÁNDOL.

BANDUFELL. *Ter.* BALDÓ.

BANDURRIA. f. Instrument músich de quatre o cinch cordes, ab la caixa en figura de mitja carabassa y mánech còm la guitarra. Se sóna ab una púa de branilla, canya o cosa equivalent. **Bandurria.**

BANO. m. *Astron.* Un dels cans de la constelació Acteu. **Bano.**

BÁNOVA. f. Cobrellit groixut de cotó ab dibuixos de relleu, generalment blanch; devegades ab algún color barrejat, y voltat de sarrell. **Colcha.**

BANOVER. m. Aquell que fá o ven bánoves. **Fabricante, vendedor de colchas.**

BANQUER. m. Qui prén diners a una part y 'n dona a un' altra, girant la lletra per cert interés. **Cambista, banquero.** || Al joch de la banca, qui porta 'l joch **Banquero.**

BANQUET. f. dim. **Banquillo.** || Convit espléndit. **Banquete.** || Mena d' abrassadera prop del extrém del pany, per ont passa y se subgecta el pestell. **Picolete.**

BANQUETA. f. Tamburet; assento petit de tres peus de que usen els menestrals. **Banqueta.** || *Arq.* Basa llarga sobre la que 's funda l' edifici. **Embasamiento.** || *For.* Esgraó arrimat a una fortificació al peu del parapet, desde ont disparen els soldats, abaixantse després pera carregar a cubert. **Banqueta.** || *Ter.* VETLLADOR. || *Náut.* Banch situat entre l' anomenat del ters y la popa. **Banqueta.**

BANQUETES DE POPA. f. pl. *Náut.* Els assentos que rodejen interiorment els costats y 'l quadro de popa pera assentarse'ls passatgers d'un bot. *Bancos de popa.*

BANQUETEJAR. v. a. y n. Donar convits o freqüentarlos. **Banquetear.**

BANY. m. L' acció y efecte de banyar o banyarse. **Baño.** || Les aigües pera banyarse y el lloch ont son. **Baño.** || Ab tot y el poch espai de temps

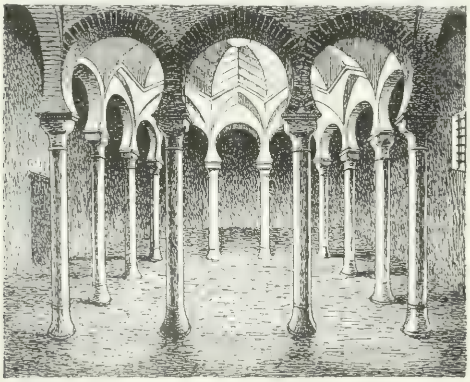

Banys a'arbs qu' existian a Barcelona

que influiren a Catalunya els alarbs, en alguns indrets de nostra terra se conservaven edificis destinats als banys, costum que portaven ab llurs doctrines relligioses els propagandistes de la llei mahometana. A Barcelona fins a 1834, y enclós en un antich edifici del cantó dels carrers de la Boquería y dels Banys Nous, existía un bell exemplar d'arquitectura, reste d' un casal de banys de aquesta mena, y a Girona, dins d' un convent, s' enlaira encara part de uns banys alarbs. A Palma de Mallorca, ont la dominació dels mahometans va durar més temps, poden admirarse al carrer d'en Serra els restes de uns notables banys, que reflecten l' estil y consuetut dels alarbs. || Pica ont se prenen banys. **Baño.** || *Pint.* Capa de color que 's

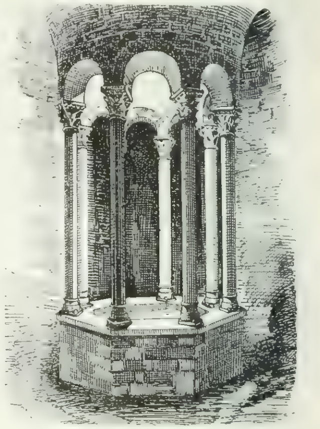

Restes d' uns banys alarbs a Girona

Banys alarbs a Palma de Mallorca

dòna demunt d' un' altra pera que ressalti més. **Baño.** || *Art. y of.* Liquit colorit que 's dòna a la fusta pera embarnisarla després. || *Quím.* Calor temperat per interposició d' alguna materia entre 'l foch y lo que 's calenta, còm: *bany d' arena.* **Baño.** || La crosta o capa de sucre ab que 's cubreixen els biscuits, etc També 's diu de la cera y altres coses. **Baño.**

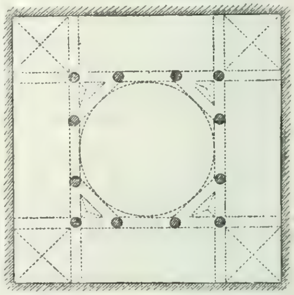

Planta dels banys alarbs a Palma de Mallorca

BANY DE MARÍA. El d'aigua en que aquésta serveix de medi pera temperar el calor del foch. *Baño de María.*

TINDRE NO MÉS QUE UN BANY. *Loc.* Tindre una no-

ció mòlt superficial d' alguna cosa o assumpte. *Tener una ligera tintura.*

BANYA. f. Excressencia dura de diverses formes que surt al cap de certs rumiants. **Cuerno, asta.** || Cada una de les dues puntes que tenen algúns insectes, còm el caragol, la papallona, etc. **Cuerno, antenas.** || *Fam.* Bony de resultes d' algún cop al cap. **Tolondrón, burujón, bollo, chichón.** || *Art. y of.* Una de les extremitats de l' enclusa, que té la forma cónica. || Un dels caps que tenen certs martells. || Eina en forma de creu, serveix pera donar tortes al ferro de calent en calent, per l' istil del tornagonser. || — DE CERVO. *Bot.* Herba semblant a les banyes del cervo. *Cuerno de ciervo.*

ABATRE A ALGÚ LES BANYES. fr. *Met.* Reprimir la superbia d' algú. *Bajar los bríos.*

ONT FICA O CLAVA LA BANYA NO HI HÁ QUI LI TREGUI. fr. *Fam.* Denota qu' algú és mòlt obstinat. *Clavar un clavo con la cabeza.*

APUNTAR LES BANYES. fr. Comensar a sortir. *Apitonar.*

DE DETRÁS AL REI LI FAN BANYES. *Ret.* Reprén als que, en ausencia, judiquen mal de les accions agenes. *Gente loca, coméis de mi rabo y no de mi boca.*

FER PORTAR BANYES. fr. *Fam.* Faltar la muller a la fidelitat conjugal. *Poner los cuernos, encornudar.*

FICAR LA BANYA. fr. *Fam.* Afirmarse en alguna cosa y perseverar en ella ab obstinació. *Encajársele á uno en la cabeza.*

TOT ÉS HU PORTAR LES BANYES O FERLES DUR. *Ref. met. irón.* Denota que no és igual manar u obeír. *Más vale con mal asno contender, que leña á cuestas traer.*

BANYES Y CABELLS BLANCHS NO VAN PER ANYS. Aforisme ab que 's significa que no son solsament els anys els que 'ns fan posar blanchs els cabells.

CARAGOL, TREU BANYA, etc. Cert joch de criatures. *Caracol, caracol, saca los cuernos al sol.*

BANYA (Punta de la). *Hidrog.* Punta sorrenca que hi há entre les goles de l' Ebre y Sant Carles de la Rápita; és la que forma 'l port natural dels Alfachs **Punta de la Baña.**

BANYA DE CABRA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses; té cosa de trenta centimetres d' alçada, ab les fulles cendroses per dessota y disposades de tres en tres y ab floretes blanques, quin fruit és una tabella llarga, plana, encorbada y estreta, que fá unes llevors groguenques, fortes y pudentes. **Alholva.**

BANYADA. f. Cop de banya. **Cornada.**

BANYADOR, A. m. y f. *Ant.* BANYER. || Qui banya. **Bañador.** || Lloch fangós en que 's revolquen els porchs senglars. **Bañadero, baña, bañil.**

BANYAGAIRE. adj. Qui té banyes o les té mòlt pronunciades. **Cornudo.**

BANYALBUFAR. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Palma; és a la vora del mar, al ponent de l' illa, y té 709 hab.

BANYAMENT. m. *Ant.* BANY, 1.

BANYAR. v. a. *Ant.* MULLAR. || Donar banys. També s' usa còm recíproch. **Bañar.** || Tocar l' aigua alguna cosa, còm: *el riu banya les muralles.* BANYAR. || *Ter.* NADAR, 1.

BANYARSE EN AIGUA ROS. fr. *Met.* Tindre gran complacencia. *Bañarse en agua rosada.*

BANYARRIQUÉ. m. *Entom.* Insecte negre ab les entenes més llargues que 'l cos. **Algavaro.**

BANYAT, DA. p. p. **Bañado.**

BANYER, A. m. L' amo dels banys o qui cuida d' ells. **Bañero.** || El mosso que cuida dels banys. **Bañero.** || El mariner que als banys de mar ensenya a nadar als que 's banyen. **Bañero.**

BANYERA. f. La dona que cuida dels banys de les dones. || Pica de marbre, d' obra, de zinch o de llauna que serveix pera banyars'hi. **Bañera.**

BANYERES. *Geog.* Caseriu del terme de la Vansa, prov. de Lleida. || Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part. jud. del Vendrell; té 776 hab || Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. d' Alcoy; és al vessant ponentí de la serra de Montcabra, y té 3,260 hab.

Segell de Banyeres

BANYES (Coll de). En el Canigó. (1,646 m.)

BANYET. m. dim. **Bañuelo.**

BANYETA. f. dim. **Cuernecico, cuernecito.** || *Fam.* Nòm que 's dóna al dimoni. **Patilla, pateta.** || pl. Les que tenen algúns insectes al cap. **Antena.** || Quan apunta o comensa a surtir. **Pitón.**

BANYETA (La). *Geog.* Veinat de Palol de Rebardit, prov. de Girona.

BANYISTA. m. Qui prén banys. **Bañista.**

Segell de Banyoles

BANYOLAS. V. BANYOLES.

BANYOLES. *Geog.* Vila de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Está situada a la vora de l' estany del séu nòm; té un antich monestir, una font pudosa (d' aigua sulfurosa), y 5,132 hab. || — (COMARCA DE).

Mapa comarcal de Banyoles

Regió que porta el nòm de la vila, qu' és la seua capital.

BANYOLÍ. m. L' ánima de la banya. **Cuerno, cuerna.**

BANYOLS. *Geog.* Caseriu del terme d' Alaró (Mallorca).

BANYONS. m. pl. *Ter.* Bajoques, tavelles de les mongetes tendres. **Vainas.**

BANYOT. m. *Art. y of.* Troç de fusta sobrera que se deixa en els travessos dels bastiments pera que aquésts quedin més fixes a la paret. Sobrant del montant d' una porta, vidriera, etc., que serveix de reforç al forat pera que, al falcar la peça, el montant no s' esberli. **Cuerno.**

BANYOTS. m. pl. *Náut.* Els extrems de les crusetes dels arbres. **Cuernos.**

BANYS (Els). *Geog.* Veinat del terme de Prats de Molló, depart. dels Pirineus Orientals. || —DE SANILLES. Caseriu del dist. munpal. de Llés, prov. de Lleida. || —DE SANT VICENTS. Caseriu del terme de Castellnou, prov. de Lleida. || — (PLÁ DELS). En la ribera del Essera, prop de Benasque.

BANYULS (Coll de). *Orog.* Coll del Pirineu de la prov. de Girona, al Nort de Sant Quirse de Culera. || —DELS ASPRES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus

Vista de Banyuls-sur-Mer

Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Ceret; és a la vora del riu Ter, y té 617 hab. || —SUR MER. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d' Argelés; és a la vora del mar, té estació de F.-C. y 3.699 hab.

BANYUT, DA. adj. Qui porta banyes. **Cornudo.** || *Met* El marit quina muller falta a la fidelitat conjugal. **Cornudo, cuclillo.** || *Ictiol.* Peix de la familia dels blemits. CAPSIGRANY. || adj. *Zool.* Provist d' antenes. **Antenado.**

BAO. m. *Náut.* Viga que sosté 'l pont d' un vaixell. **Bao.** || Cada una de les vigues grosses sobre les quals descansa la cuberta principal o sostre de la bodega. **Bao.** || —D' AIRE. Cada hu dels que sostenen un sollado llevadís. *Bao de aire, en el aire, vacío.* || — DE COFA. Cada una de les dues fustes qu' és posen a babor y estribor d' un arbre o mástil en sentit de popa a proa, descansant sobre les catxoles o assentos d' encapilladura pera sostindre les cofes. *Bao de cofa.* || —LLEVADÍS. El qu' encaixa ab les traques pero no s' hi clava, pera que 's pugui treure fácilment. *Bao falso, bao levadizo.* || —MESTRE. El més llarch de cada cuberta. *Bao maestro.* || — DELS TAMBUTXOS. Els dos baos grossos qu' atravessant els vapors de rodes per los dos costats, surten al defora de dites rodes. *Baos de las ruedas, baos del tambor.*

BAPTISMAL. adj. Lo que pertany al baptisme. **Bautismal.**

BAPTISME. m. El primer dels sagraments de la Iglesia, ab el qual rebém el ser de gracia y 'l carácter de cristians. **Bautismo.** || Certificació en que consta haver estat batejat algú. **Fe de bautismo.**

BAPTISSÉLIT, TA. adj. L' elegit pera 'l baptisme o qui 's bateja per convicció. **Baptisélito.**

BAPTISSÉLITA. s. y adj. Qui predica o alaba 'l baptisme. **Baptisélita.**

BAPTISTA. n. p. **Bautista.**

BAPTISTE. m. BAPTISME.

BAPTISTERI. m. Lloch ont está la pica de batejar. **Baptisterio, bautisterio.**

BAQUEIRA. *Orog.* Cim de la Vall d' Arán.

BAQUEJAR. v. n. *Mar.* Navegar ab les veles al fil del vent quan hi ha corrent favorable. **Baquear.**

BAQUERONA. f. *Numis.* Moneda de Bolonia equivalent a uns sis céntims. **Baquerona.**

BAQUETA. f. Burxa pera atacar la escopeta, el fusell, etc. **Baqueta.** || pl. Les manetes pera tocar el tabal. **Baquetas, palillos.** || Cástich militar ab corretges o vergues corrent el delinqüent nu de mitj cós en amunt entre dues files de soldats. **Baquetas.**

MANAR A BAQUETA. fr. *Met. fam.* Manar despóticament. *Mandar á baqueta.*

PASSAR PER LES BAQUETES. fr. Castigar ab elles. *Pasar por las baquetas, baquetear.*

TRACTAR A BAQUETA. fr. *Fam.* Tractar ab rigor. *Tratar á baqueta.*

BAQUETEIG. m. L' acció de baquetejar. **Baqueteo.**

BAQUETEJAR. a. *Ant.* Acte d' executar el cástich de baquetes. **Baquetear.**

BAQUETES. f. pl. Nòm donat a una classe de caragols. **Caracol.** || — BARBES. f. pl. *Bot.* Mena de bolet.

BAQUETÓ. m. Barreta de ferro, més groixuda que la de fusell, que s' usava pera netejar les armes de foch y descarregarles. **Baquetón.**

BAR. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Bellver, prov. de Lleida. || Poblet del dist. munpal. de Toloriu, prov. de Lleida.

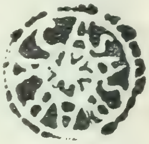

Segell de Bar

BAR o BARA. m. Fals, traidor. Es antonomasia del comte Bara. **Traidor, pérfido.**

BARA o BERA. *Biog.* Comte de Barcelona, feudatari dels franchs, a qui doná 'l poder Lluis *el Piadós* l' any 801. Va pendre part a les desgraciades empreses contra 'ls alarbs de Tarragona, pêls anys 809 y 810. L' any 817 va governar el ducat de la Septimania, tenint la capitalitat a Barcelona. L' any 819, per causes are desconegudes, el caballer Cenila va acusarlo de traidor deslleal al emperador Lluis. En Bara va apelar al «judici de Deu» desafiantse ab en Cenila y, còm va ésser vensut, se 'l comdemná a mort, pena que 'l sobirá li conmutá per el confinament perpetual a Ruan.

BARÁ (Arch de). *Arqueol.* Un dels monuments de l' época romana conservats a Catalunya, a la carretera de Barcelona a Tarragona, entre les pobla-

Arch de Bará

cions del Vendrell y Torredembarra. Opinen alguns que fou consagrat al emperador Trajano. Va ésser restaurat, mes no ha perdut la grandiositat del seu aspecte.

BARÁ (Mare de Deu de). *Geog.* Santuari del terme de Creixell, prov. de Tarragona.

BARALT Y TORRAS (Joseph). *Biog.* Pilot distingit y bon patrici, fill de familia pobre. Nat en Arenys

de Mar l' any 1740 y mort en la meteixa vila en 1829. Estudiá al Ferrol. Als vintidós anys manava una fragata y feia viatges a l' América. Tenía quaranta quatre anys y una posició social guanyada, quan fundá l' Estudi dels Pilots *(Escola de Náutica)* en Arenys, pera ensenyar científicament l' art de navegar. Carles IV comfirmá a en Baralt (1802) en l' ensenyansa y direcció de l' Escola, donantli ademés el títol de tinent de navili. Durant les guerres, per mar y per terra, ajudá generosament a la patria.

BARALLA. f. **Riña, pendencia.** || pl. Raons, disputes. **Brega.**

BARALLES DE MULLER Y MARIT, DE LA TAULA AL LLIT. *Ref.* Denota que les baralles entre marit y muller duren poch. *De baldón de marido nunca zaherido.*

BARALLADOR, A. m. y f. *Ant.* **Pendenciero, quimerista.**

BARALLAR. v. a. *Ter.* RENYAR. || v. r. **Reñir.** || Tindre raons. **Contender, escarapelarse.**

Celestí Barallat y Falguera

BARALLAT Y FALGUERA (**Celestí**). *Biog.* Advocat y publicista que va morir a Barcelona, sa ciutat natal, en 1903. Posseía una educació literaria mòlt remarcable, y va dedicarse a la crítica, havent-'se publicat mòlts dels seus articles en els primers volums de la revista literaria *La Renaixensa.* Va ésser mantenidor dels Jochs Florals de Barcelona en 1875. Un dels seus travalls mes acabats, va ésser l' escrit en 1874, encomiant l' obra del músich poeta Joseph Anselm Clavé. Va figurar en política, afiliat al partit conservador, essent regidor del Ajuntament de Barcelona (1875 a 1877).

BARALLUGA. *Ter.* BALLARUGA. || BALDUFA.

BARANA. f. Serie de balustres units entre sí, regularment pera les escales, balcóns y terrats. **Baranda, barandilla** || Obra de rajoles o pedres fins a l' altura del pit pera preservar de caure de llochs alts, còm: *el terrat,* etc. **Antepecho, pretil.** || La dels ponts. **Acitara, antepecho, guardalado.**

BARANDAT. m. *Ter.* ENVÁ.

BARANETA. f. dim. **Barandilla**

BARAT. m. *Ictiol.* Peix mòlt comú als mars d' Espanya. Es comprimit, estret cap a la cúa, y de color blau y vert ab ratlles negres. **Caballa.** || *Ant.* TRAMPA, ENGANY, FALSETAT.

BARATA. f. Cambi. **Barata, trueque, cambio, permuta y cambalache** en coses de poch valor.

BARATABLE. adj. Lo que 's pot baratar. **Trocable, cambiable.**

BARATADOR, A. m. y f. Qui fá barates. **Baratador.** || *Ant.* Estafa, trampós. **Embaidor, trampista, falso.**

BARATAR. v. a. Cambiar. **Trocar, permutar, cambiar y cambalachear, camalachar,** quan és en coses de poch valor. || Fer trampes. **Baratar, trampear.**

QUI BARATA 'L CAP SE GRATA. Aforisme ab que 's significa que aquell que barata sovint pert.

BARATAT, DA. p. p. **Trocado, cambiado.**

BARATER. m. *Ant.* Qui de grat o per forsa cobra el barato a les cases de joch. **Baratero.** || Qui va mòlt a cases de joch. **Garitero.** || TRAMPÓS.

BARATERA. f. *Ant.* PUTA, RAMERA.

BARATERÍA. f. *Ant.* ENGANY, FALSETAT. || Soborn del jutge que reb preu pera donar una sentencia falsa. **Baratería, cohecho, soborno.** || *Com.* Tota perdua causada voluntariament en barcos o géneros pêl patró. **Baratería.**

BARATET, A. adj. dim. **Baratito.**

BARATILLO. m. Conjunt de mobles de poch valor. **Baratillo.**

BARATÍSSIM, A. adj. sup. **Baratísimo.**

BARATO. m. Les estrenes que donen els jugadors al qui cuida que no 's fassin trampes. **Barato.** || adj. Lo que 's compra o ven per poch preu. **Barato.** || Fácil d' executar, poch gravós. **Barato.** || adv. m. Per poch preu. **Barato.**

A BARATO. m. A cambi. *A trueque.*

A BON BARATO. m. adv. Lleugerament. *Ligeramente.*

COBRAR EL BARATO. fr. *Met.* Significa que una persona predomina sobre d' altres imposants 'hi. *Cobrar el barato.*

DONAR DE BARATO. fr. *Fam.* Concedir sense precisió alguna cosa, o per no ésser del cas o perque no estorbi al fí principal que 's preté. *Dar de barato.*

FER BARATO. fr. Vendre a baix preu. *Hacer ó vender barato.*

LO BARATO ÉS CAR. *Ref.* Denota que lo que costa poch, val poch. *Lo barato es caro; lo ruin y malo de balde es caro; quien se viste de mal paño, dos veces se viste al año.*

NO HI HA COSA MÉS BARATA QUE LA QUE 'S COMPRA O NO HI HA COSA MÉS BARATA QUE LA QUE 'S PAGA AB DINERS. *Ref.* Denota que a vegades els regalos costen més que lo que 's compra. *No hay cosa más barata que la que se compra.*

BÁRATRO. m. *Poét.* INFERN.

Barb de riu

BARATURA. f. Preu baix. **Baratura.**

BARAYAR. v. a. *Ant.* RENYAR.

BARB. m. *Ictiol.* Peix de riu, espinós, ab una mena de barba a cada part de la barra inferior. **Barbo.** || pl. Granets que surten a la barba. **Barros.**

BARB PETIT. dim. *Barbillo.*

BARBA. f. La part de la cara sóta la boca. **Barba.** || El pel que neix a la part inferior de la cara. **Barba.** || El grapat de pel de la barba del bestiar cabriu. **Barba.** || Mena de bolet mengívol. **Seta.** || El qui als teatres representa 'l paper de vell. **Barba.** || —DE AARÓN. *Bot.* SARRIASSA. || — DE CABRA. Planta de la fam. de les compostes; és perenne, té cosa d' un metre d' alsada, fulles partides, dures, rústiques y arrugades, y flors blanques y oloroses, que pengen formant panolles. *Barba de cabra, barbajo.* || — DE CAPUTXÍ. *Fam.* Se diu d' aquella que és mòlt llarga. *Barba de capuchino.* || — DE GITANO. *Expr.* Barba mòlt espessa y mal cuidada *Barbas de zamarro.* || = DE JÚPITER. *Bot.* Planta de la qual n' hi ha moltes especies; té l' arrel grossa y d' ella 'n surten molts lluchs o brots, que cubreixen la terra a manera de globo. *Barba de Júpiter ó de Jove.* || HERBA PUNTERA.

BARBES HONRADES. *Loc.* Home honrat. *El hombre honrado.*

BARBA REMULLADA ÉS MITJ AFEITADA. *Ref.* literal. *Barba remojada, medio rapada.*

CANTIN PAPERS Y MENTIN BARBES. af. *Callen barbas y hablen cartas.*

CÒM MÉS POQUES BARBES MÉS POCA VERGONYA. *Ref.* Denota que la poca etat fá al home atrevit. *A poca barba, poca vergüenza.*

DIR A LES BARBES. fr. Dir alguna cosa a algú devant seu. *Decir á la barba ó en las barbas.*

FER BARBA. fr. FER CÓS PRESENT.

FER LA BARBA. fr. AFEITAR, 1.

FERSE BARBA D' OR. fr. *Met.* Ferse mòlt rich. *Hacerse de oro.*

LA BARBA BANYADA PREN L' AIXUTA. *Loc. met.* Alaba la ventatge d' ésser diligent. BARBA REMULLADA, etc.

LA BARBA DE MÓLTS COLORS SOLS LA PORTEN ELS TRAIDORS. *Af. La barba de muchos colores sólo la llevan traidores.*

MENTIR PER LA BARBA. *Loc. ant.* MENTIR DESCARADAMENT.

NEGRE DE BARBA. *Barbinegro.*

PER BARBA. m. adv. Denota que d' alló que 's parla n' hi há un per cada hu. *Por barba, por persona, por cabeza.*

POSAR BARBA. fr. Eixirhi'l pel. *Barbar.*

PUNYIR LA BARBA. fr. *Ant. Apuntar el bozo.*

QUAN VEGIS LA BARBA DE TON VEHÍ PELAR, POSA LA TEUA A REMULLAR. *Ref.* Denota que devém escarmentar ab lo que succeheix als altres. *Cuando la barba de tu vecino vieres pelar, echa la tuya á remojar.*

QUI NO GUARDA, MAI ALSA BARBA. *Ref.* Denota que pera prosperar se deu viure ab economía. *Quien guarda, halla, y quien cria, mata.*

TINDRE POQUES BARBES. fr. Tindre poca experiencia, etat o carácter. *Tener pocas barbas.*

TINDRE UN PAM DE BARBA. fr. *Met.* Ésser una cosa mòlt sabuda per mòlt antiga. *Tener tantas barbas.*

TREMOLAR LA BARBA. fr. Témer, espantarse, estar en recel. *Temblar la barba.*

Anselm Barba

BARBA (Anselm). *Biog.* Notable compositor musical que va néixer a Barcelona en 1848, morint a la meteixa ciutat en 1883. Va escriure moltes y remarcables composicions pera piano, y obtingué prestigi per les seues obres de música religiosa, entre quines s' hi contaven les partitures d' algunes misses. Va desempenyar el cárrech de mestre de capella y organista de la parroquial iglesia de Santa Agna.

BARBA Y ROCA (Manel). *Biog.* Advocat, filantrop y patrici mòlt distingit. Nat a Vilafranca del Penadés l' any 1752, mort allá meteix l' any 1824. Va pendre part a la guerra de la Independencia, formant en la Junta Suprema de Lleida, y després va ocupar la Secretaría de la Junta Superior del Principat, al ram de Gracia y Justicia. Va organisar l' hospital y l' hospici de Vilafranca, dedicanthi el seu temps, la seua inteligencia y 'ls seus cabals. Va fer avençar la agricultura y la industria, introduint lo conreu de la patata y la filatura de cotó al Penadés. Va fundar un premi consistent en una medalla d' or, adjudicable cada vinticinch anys per la Económica d' Amichs del País, de Madrit, al autor de la millor memoria sobre «Extinción de la mendicidad y establecimiento de las juntas de caridad».

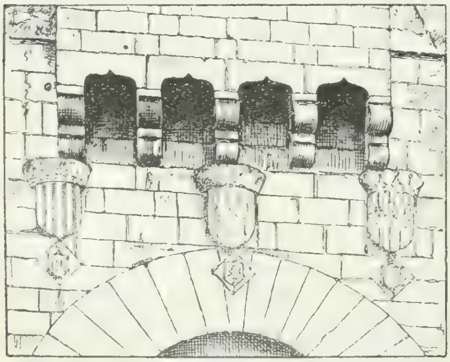
Barbacana del monestir de Poblet

BARBA. *Geog.* Caseríu del terme de La Puebla, Mallorca.

BARBABLANCH. adj. Qui té la barba blanca. **Barbicano, barbiblanco.**

BARBACANA. f. Fortificació antiga devant de la muralla pera defensa dels fossos. **Barbacana, falsabraga.** || La paret ab que solen voltar les plasses d' algunes iglesies. **Barbacana.** || L' ala de la teulada que surt fora la paret. **Alero, alar, ala, socarrén.** | La teuladeta o empostissat sobre les finestres pera guardarles de l' aigua. **Sobradillo.**

BARBADA. f. La part inferior de les barres, parlant de cavalcadures. **Barbada.** || *Ictiol.* Peix sense escata de tres quarts de llarch, cap gros y llis y de carn blanca y gustosa, que 's pesca a les costes de Galicia. **Barbada.** || f. *Mar.* Corda ab que 's subgecta el bauprés per dos o tres punts a uns forats que pera això hi ha a la pala del tallamar. **Barbiquejo.**

BARBADET. adj. dim. **Barbadillo.**

BARBAFORT. adj. Qui té 'l pel de la barba mòlt fort. **Barbitaheño.**

BARBAFRESCH. adj. Bonich, ben paregut. **Barbilucio.** || Afeitat de poch. **Barbihecho.**

BARBAGRÍS. adj. **Barbirrucio.**

BARBALLA. f. *Bot.* APAGALLUMS. || CUXABARBA.

BARBALLEDA (Can). *Geog.* Caseríu del terme de Pollensa, Mallorca.

BARBALLERA. f. Sotabarba. **Papada, papo, papadilla, gorja.** || La dels cavalls. **Barbada.** || La dels porchs o tocinos. **Cogullada, barbada, papada.** || La dels galls. **Barbas.** || Cadeneta o corretja que 's posa sota la barba pera subgectar alguna cosa. **Barbada.** || Cada una de les dues verrugues llargues y ovalades que tenen algunes cabres sòta la barba, les quals son indici de bona casta. **Marmella.**

BARBALLERAT. adj. *Blas.* S' aplica als galls, pollastres y capóns que tenen les barbes d' altre color que lo demés de la figura. **Barbelado.**

BARBALLERES. f. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; és petita, d' arrel cilíndrica y molsuda, de tany branquinós, fulles llises en forma de llansa y ondulades, y quines flors son unes capsetes grogues que formen escates. **Escorzonera.**

BARBALLÓ. m. *Ter.* ESPÍGOL.

BARBAMECH. adj. Sense gens de pel a la barba. **Barbilampiño.**

Segell de Barbará

BARBANEGRE. adj. Qui té la barba negra. **Barbanegro.**

BARBAPUNYENT. adj. *Ant.* Qui comensa a posar barba. **Barbiponiente.**

BARBAR. v. n. *Ant.* Apuntar la barba, posar barba. **Barbar.** || Fer surtir barbes. **Barbar.**

BÁRBARA. f. Nòm de dona. **Bárbara.**

SANTABÁRBARA. *Náut.* El llòch ont se guarda la pólvora a les embarcacións. *Santabárbara.*

NO PENSAR EN SANTA BÁRBARA SINO QUAN TRONA. *Ref.* Reprén als ingrats que després d' haver rebut el benefici s' olviden de qui 'ls hi há fet. *Rogar al santo hasta pasar el tranco; el rio pasado, el santo olvidado.*

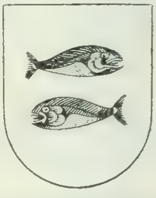
Segell de Barbará (Barcelona)

BARBARÁ. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; té 1,429 hab. || — (CONCA DE). Regió natural de la prov. de Tarragona, quina capital és Montblanch. || — (SANTA MARÍA DE). Poble de la

prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sabadell; és a la vora del riu Ripoll y té 787 hab.

BÁRBARAMENT. adv. m. Ab barbaritat, a la manera dels bárbres. **Bárbaramente.** || Ab barbarisme. **Bárbaramente.** || Cruelment. **Bárbaramente.**

BÁRBARE, A. adj. De país mòlt remot; entre grechs y románs tots els que no eren de la seua nació. **Bárbaro.** || Els naturals de Frigia y Berbería. **Bárbaro.** || Fér, cruel. **Bárbaro.** || Temerari. **Bárbaro.** || Groller, rústich. **Rudo, bárbaro.** || Propi dels bárbares o de la barbaria. **Bárbaro, barbárico.** ||

BARBASSA. f. aum. **Barbaza.**

BARBAT, DA. adj. Qui té pels a la barba. **Barbado, barbón, barbudo.** || De llarga barba. **Barbudo.**

HOME BARBAT. En el seu estat viril. *Hombre barbado.* || *Met.* De carácter viril. *Barbado.*

BARBATS (Coll de). *Geog.* Es al camí de Gironella a Casserres. || — (TORRENTERA DELS). Afluent de la riera de Clará.

BARBAYÓ. m. *Ter.* ESPÍGOL.

BARBEJAR. v. a. AFAITAR. || Arrivar ab la barba a algún lloch. **Barbear.**

Mapa comarcal de la conca de Barbará

Excel-lent, abundant; y aixís se diu: *cullita bárbara.* **Grande, abundante.**

BARBARESCH. adj. Lo qu' és o pertany als barbres o bárbares. **Barbárico.**

BARBARIA. f. Crueltat. **Barbarie.** || *Ant.* BARBARISME.

BARBÁRICH, CA. adj. **Bárbaro.**

BARBARISME. m. Vici contra la puresa del llenguatge. **Barbarismo.** || *Poét.* La multitut de bárbares. **Barbarismo.**

BARBARITAT. f. Feresa, crueltat. **Barbaridad.** || Excés, infinitat, còm: *té una barbaritat de llibres.* **Barbaridad, infinidad.** || Disbarat, necetat. **Barbaridad.** || Temeritat, arrisch. **Barbaridad.**

ES UNA BARBARITAT. *Loc. fam.* Es un excés. Se diu del menjar, beure, etc. *Es una atrocidad.*

BARBA ROJA. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. d' Oriola, prov. d' Alacant.

BARBARROIG. m. *Ornit.* Aucellet que té 'l pit roig. **Pitirrojo.** || Aquell que té la barba roja. **Barbirrojo.**

BARBARUENS. *Geog.* Poblet del dist munpal. de Seira, prov. d' Osca.

BARBELL. m. *Ictiol.* Peix un poch més petit que 'l barb. **Barbel.**

BARBELLAT. adj. *Blas.* BARBALLERAT.

BARBENS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, part. jud. de Balaguer; té 800 hab.

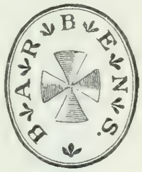

Segell de Barbens

BARBER. m. Qui té ofici de afaitar. **Barbero.** || *Ictiol.* Peix que dins de l' aigua sembla de color d' or y fora d' ella es vert ab taques de color de taronja y té l' esquena y 'l ventre platejat. **Lampuga.**

NO HI HÁ BARBER MUT NI MÚSICH QUE NO SIGUI SOMOGUT. Denota el mòlt parlar dels barbers y el poch seny que solen tindre 'ls músichs. *Ni barbero mudo ni cantor sesudo.*

BARBERA. f. La dona del barber. **Barbera.** || *Ant* BABERA.

BARBERÁ (Guillem de). *Biog.* Dominich famós del sigle XIII, natural de Reus. Del convent de Santa Caterina, de Barcelona, va passar a inquisidor per ordre del sant pare Gregori IX. S' honrava ab l' amis-

tat del gran rei en Jaume I. Va ésser enviat a les Corts de Montsó pera tractar de la conquista del regne de Valencia. Més tart va ésser nomenat bisbe de Lleida. Va morir l' any 1255.

—Y CANTURRI (JOSEPH MARÍA). *Biog.* Sacerdot y escriptor distingit, nat a Reus l' any 1832. Va ocupar les cátedres de retórica y de llengua grega al Seminari de Tarragona y la de psicología del Institut de la propia capital, del que 'n fou també director. Era bon orador, bon poeta y elegant prosista, fácil pera la sátira. Va traduir del hebreu *El cantar de los cantares,* de Salomón, y las *Lamentaciones,* de Jeremías, y al catalá *La prosa dels difunts,* en vers. Es autor d' una *Historia de la iglesia de la Bonanova.* Son d'ell els sermóns fets a Tarragona y a Reus en les honres d' en Prim. Es l' autor anónim del poema burlesch *Lo prodigi del sigle,* y de moltes composicións literaries que deixá inédites al morir al plá de Barcelona a principis del sigle XX.

BARBERET. m. dim. **Barberillo, barberito.**

BARBERÍA. f. La botiga y ofici del barber. **Barbería.** || Als convents la pessa destinada pera afaitar. **Barbería.**

BARBEROT. m. Mal barber. **Barberote.**

BARBES. f. pl. Les filasses de verdet que 's fan al fons dels barcos que passen mòlt temps al port. **Barbas.** || Les arrels primes dels arbres y plantes. **Barbas.** || Els costats del paper de fil quan no está tallat. **Barbas.** || Tot lo que presenta pels a la superficie. **Barbas.** || *Art. y of.* La post del caragol de travallar que subgecta el ferro. || — DE CAPUTXÍ. f. pl. *Bot.* PELS DE FARIGOLA.

BARBET. *Orog.* Puig de les montanyes del Canigó, a 2,748 met. d' altitut.

BARBETA. f. dim. **Barbilla, barbita.** || El soroll que fan les dents donant cops a la barba. **Cascaruleta.** || f. *Náut.* Tros de filástica pera amarrar algún efecte de poca consideració. BARBETA. || *Bot.* BARBA DE CABRA.

A BARBETA. m. adv. *Fort.* Sense troneres ni marlets. *A barbeta.* || *Náut.* Se diu pera denotar que 's subgecta una embarcació ab dues áncores y 'ls seus cables corresponents, quedant en disposició de girar y presentar la proa a la corrent del vent. *A barbeta.*

FER LA BARBETA. fr. Pegar ab la má sòta la barba pera fer petar les dents. *Hacer la cascaruleta.*

TOCAR LA BARBETA. fr. Afalagar, fer festes tocant la barba. *Pasar la mano por el cerro.*

BARBETAR. v. a. *Náut.* Amarrar ab barbetes. **Barbetar.**

BARBETAT. adj. *Bot.* Que té arreletes. **Barbetado.**

BARBÍGER, A. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes quins pétals son poch o mòlt peluts. **Barbígero.**

BARBIVERMELL. adj. Qui té vermell el pel de la barba. **Barbirrojo, barbirrubio.**

BARBOLL. m. Qui parla precipitada o confusament. **Barbullón.**

BARBOLLAR. v. n. Parlar precipitada y confusament. **Barbullar.**

BARBOLLEJAR. v. a. *Ter.* BARBOTEJAR.

BARBOTEJAR. v. n. Parlar entre dents. **Barbotar, hablar entre dientes.**

BARBOTES. *Hidrog.* Fonts intermitentes que brollen en la riera de Tenes, prop de Riells.

BARBRE. m. BÁRBARO.

BARBRES. m. *Ant.* BEREBERES.

BARBUDA (Tossal de la). *Orog.* Turó que hi há a tramontana d' Albocácer, prov. de Castelló.

BARBUJA. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Toloríu, prov. de Lleida.

BARBULL. m. *Ant.* BARBOLL. || TRÁFECH, MOVIMENT.

BARBUT, DA. adj. Qui té mòlta barba. **Barbudo.**

A DONA BARBUDA DE LLUNY SE LA SALUDA. *Ref.* Aconsella fugir d' ella per ésser de mala condició. *A la mujer barbuda de lejos se la saluda.*

BARBUTIJA. f. Campaneta d' aigua. **Barbutija.**

BARCA. f. Propiament és embarcació petita, sense quilla; pero també s' extén a les dels pescadors y altres que trafiquen per les costes del mar y pels rius. **Barca.** || LLANXA. || La que serveix pera atravessar els rius. **Barca, pontón.** || La del pilot. **Barca de piloto.** || De pescador. **Barca de pescador.** || *Met.* L' os del pit dels aucells. **Caballete.** || Vas o capseta de metall, que acostuma tenir forma de barqueta y serveix a l' iglesia pera guardar l' encens. *Naveta.* || pl. Nòm que dònen els tintorers a unes pesses de fusta semblantes a una barca, en les que hi tenyeixen seda y fil, valentse de certes canyes pera que 'ls tints surtin uniformes. **Barcas.** || — DE CREU. *Barco de cruz.* || — CUBERTA. *Ant.* Embarcació petita ab cuberta. *Albatoza.* || — DE BON VENT. fr. *Met.* Diligent. *Activo.* || — DE PANESCAL. *Ant.* PANESCAL. || — DE RIU. Mena de pontona plana del tot y sense tallóns, de forma variada segóns els paíssos, y serveix pera passar els rius ab gent, animals, carruatges y efectes. *Barca de pasaje.*

BARCA PARADA NO GUANYA NÓLITS. *Ref.* Dóna a entendre que 'ls que viuen ociosament, no medren. *Badajo de campana, si florece no gana. Andando gana la haceña, que no parada.*

BARCA PLANA O DE RIU. f. La qu' es mòlt planera, s' enfonsa poch al aigua, es capás de mòlta cárrega y serveix pera navegar pels rius y paratges de poch fondo. *Barca chata ó de río.*

BON VENT Y BARCA NOVA. *Ref.* Denota 'l desitj de que no torni qui se 'n va. *La ida del cuervo.*

EMBARCARSE EN BARCA DE CANYA. fr. *Met.* Empendre cosa que probablement no pot surtir be. *Embarcarse con poco ó sin bizcocho.*

LA BARCA PEL BARQUER Y LA TERRA PEL MASOVER. *Ref.* EL PAGÉS A LA TERRA Y 'L SOLDAT A LA GUERRA.

LA VENTURA DE LA BARCA ES ESSENT JOVE TRAVALLAR Y A LA VELLESA CREMAR. *Ref.* Se diu dels que sempre han estat desgraciats. *La mocedad trabajada y la vejez quemada.*

QUI BARCA HA DE PASSAR, AB JORNADA NO HA DE CONTAR. *Ref.* Explica la contingencia que hi há de arribar tart quan s' ha de passar un riu ab barca. *Quien barca ha de pasar no cuente jornada.*

TREURE LA BARCA A TERRA. fr. Sortir airós d' algún cárrech, negoci o dificultat. *Sacar la capa ó su capa.*

BARCADA. f. El cárrech que porta una barca. **Barcada.** || El viatge de la barca que passa un riu. **Barcada.** || Resultat de la pesca; el peix que porta una barca al tornar de la pesca. **Barcada.**

BARCARÉS. m. pl. Conjunt de barques d' una platja. **Conjunto de barcas de una playa ó localidad.**

BARCAROLA. *Mús.* Mena de cansó italiana ab acompanyament musical. **Barcarola.** || Cant sumament armónich, dóls y insinuant que usen els gondolers de Venecia. **Barcarola.**

BARCÁS. m. aum. **Barcote.**

BARCASSA. f. aum. **Barcaza, barcón, barcote.** || Barca que té la proa rodona ab un gran pal al mitj y una sola vela. **Barcolongo, barcolargo.**

BARCATGE. m. El dret de barca. **Barcaje.**

BARCEDANA (Sant Martí de). *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Arausís, prov. de Lleida.

BARCELÓ. *Geog.* Quadra del terme de Sant Martí Sarroca, prov. de Barcelona. || — DEL POU. Serraduy, provincia d' Osca.

BARCELÓ (Antoni). *Biog.* Famós mallorquí, almirall de l' armada espanyola. Nat a Palma l' any 1717 y mort a la meteixa capital l' any 1797. Als divuit anys capitanejava un xabech correu, ab el que hi perseguía els moros que delmaven les costes de Mallorca. En 1738 el rei el feu alféres de fragata. Aná

Barbería

1. Molls pera rissar el bigoti. 2. Estisores. 3. Pinta. 4. Respall pera treure el pel. 5. Id. pêl cap. 6. Id. pera respallar la roba. 7. Máquina de tallar el cabell. 8. Respall pera posar brillantina al pel. 9. Navaja. 10. Tassa ab la bronja pera deixatar'hi el savó. 11. Respall cilíndrich pêl cap. 12. Pinta espessa o llemenera. 13. Fogó pera els molls de rissar. 14. Mirall de má. 15. Afinador o suavisador. 16. Pot pera posar'hi el savó en pols. 17. Pastilla antiséptica. 18. Aparell pera netejar'hi les navajes. 19. Borla. 20. Polvera. 21. Respall pera netejar les pintes. 22. Pulverisador. 23. Pot pera fer les friccions. 24. Cadira de braços. 25. Estufa pera desinfectar.

Pla de Barcelona y Pla de Llobregat

Fot. Hauser y Menet

Rambla del Mitj y Teatre Principal.— Universitat literaria.— Cim del Tibidabo.— Palau de Belles Arts.

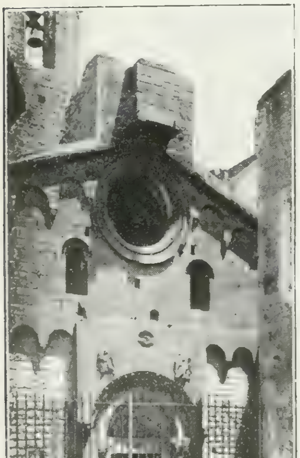

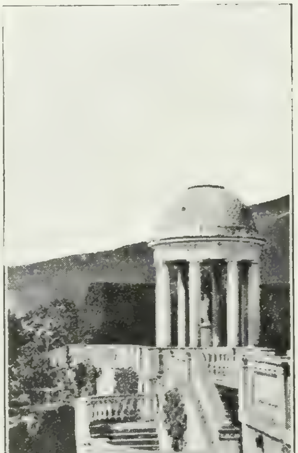

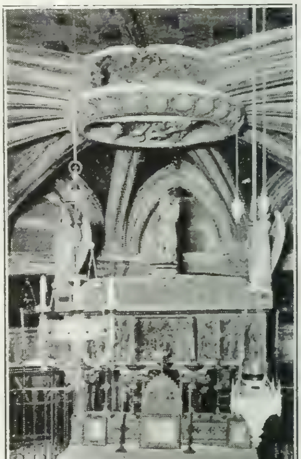

Barcelona: Vista general.—Barcelona: Iglesia de Sant Pau del Camp (sigle IX).—Horta: El Laberint.—Barcelona: Cripta
Pla de Barcelona: Ermita de Sant Cebriá a Sant Genís.— Barcelona: Iglesia

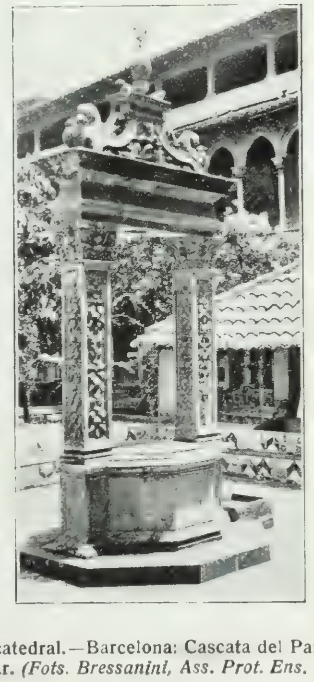
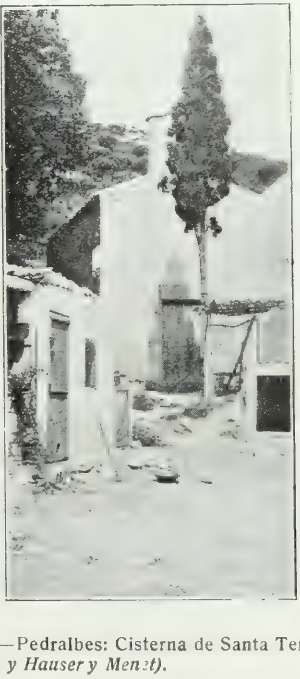
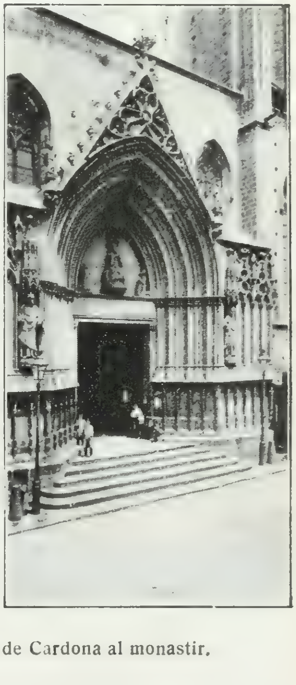

anta Eularia a la catedral.—Barcelona: Cascata del Parch.—Pedralbes: Cisterna de Santa Teresa de Cardona al monastir.
anta María del Mar. *(Fots. Bressanini, Ass. Prot. Ens. Cat. y Hauser y Menet).*

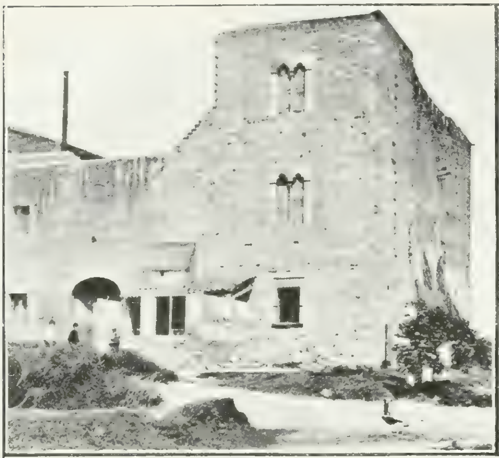

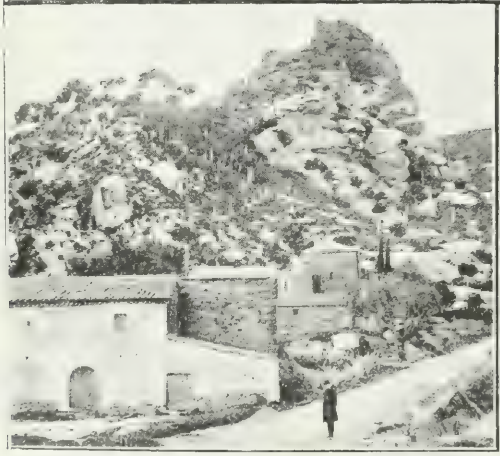

Cornellá de Llobregat: El Castell.— Vallvidrera: Estany del *pantano*.— Corbera: Iglesia de Sant Pons.
Gavá: Ermita de Brugués y Castell d'Aramprunyá.— Corts de Sarriá: Casa de Maternitat.

pujant de grau, fins arribar l'any 1762 a comandar els xábechs reials, y vuit anys després feia presoner al famós Selim, inutilisava dinou vaixells enemichs, prenía a mil siscents moros y lliurava del esclavatge a mòlts cristians. En 1779 comandava 'l bloqueig de Gibraltar, inventant, pera el cas, les llanxes bombarderes y millorant les canoneres. En 1783 bombejá Alger vuit díes seguits; tornant'hi al any següent, en que 'ls algerins li presentáren combat, obligantlo a retirarse, deixant, empró, malmeses bona part de les naus argelines y destruida la nau capitana d' en Barceló. Per aquesta arriscada empresa alcansá mercés y honra. L' any 1785 rebía 'l grau de tinent general de l' armada reial, manant cinch anys més tart les tropes que se li ajuntaren a Algeciras. Ja vell se retirá a Mallorca, morint en son pais nadiu als vuitant'anys.

Antoni Barceló

— (FRANCISCO). *Biog.* Procurador dels tribunals y escribá del ram de marina. Nat a Ciutadela de Menorca l' any 1814, mort en 1858. Havía escrit obres literaries y format una colecció de plans icnográfichs de la illa. La majoría de sos travalls va esser cremada per haver mort ell de malaltia sospitosa. Empró quedá salvat el manuscrit original de la seva *Historia de Menorca* (dos vol. fol.) que 's judica el millor travall histórich d' aquella illa.

— (TOMÁS). *Biog.* Frare dominich mallorquí, de talent extraordinari. Escriptor fecundíssim. Predicador mòlt atractiu. Gran retórich; expert poeta; la primera inteligencia de son temps en el còmput eclesiástich. Mòlt entés en astronomía; matemátich notable y eloqüent panegirista. En l' Estudi General de Mallorca va ocupar les cátedres de retórica, filosofía, teología y llengua hebraica. Durant la guerra de successió va ésser partidari del arxiduch Carles d' Austria. Va morir a Palma l' any 1723. D' entre 'ls seus escrits, la majoría inédits, citarém: *Arte de poesia castellana* (1696); *Alfabeto griego: norma para leer y escribir*, etc., (1697); *Cómputo eclesiástico reducido á método breve*, etc., etc.

— Y COMBIS (FRANCESCH). *Biog.* Naturalista, escriptor y catedrátich, natural de Peratallada (1820). Va morir a Palma de Mallorca l' any 1889. Era membre de distintes academies d' Espanya y França. Havía cursat les carreres de medecina y de ciencies, y va escriurer importants travalls sobre frenología y craneoscopía. Es autor d' uns notables catálechs d' aus, peixos, muscles, reptils y mamífers de les illes Balears. L' any 1879 va publicar la *Flora Balear*, que és considerada còm la seva obra capdal.

BARCELONA. *Geog.* Cap dels 7 part. jud. del séu nóm, que comprén: Badalona, Barcelona, Sant Adriá de Besòs, Santa Coloma de Gramanet y Sarriá, formant un total de 560,259 hab. || — Una de les quatre provincies en que ha sigut dividida Catalunya. Comprén 19 part. jud. y 318 ajunt., tenint entre tots 1.052,977 hab. Els 19 part. jud. son: Arenys de Mar, 7 de Barcelona, Berga, Granollers, Igualada, Manresa, Mataró, Sabadell, Sant Feliu de Llobregat,

Mapa del pla de Barcelona

Tarrassa, Vich, Vilafranca del Panadés y Vilanova y Geltrú. || — (PLA DE). Comarca que rodeija la ciutat de Barcelona, desde la boca del Llobregat fins la vora del Besós. || Ciutat capital de la prov. y antiga capital del comptat del séu nóm. Es a la vora del mar, entre les desembocadures dels rius Besós y Llobregat; té port, molta industria, alguns museus y biblioteques, universitat, institut, seminari, escola de belles arts, etcétera, etc. Es residencia del capitá general del Principat, del Governador civil de la provincia, del Bisbe de la diócessis, y té Audiencia territorial per lo civil y lo criminal. Té 523,946 habitants.

Escut de Barcelona

BARCELONA ÉS BONA SI LA BOSSA SÓNA; TANT SI SÓNA COM SI NO SÓNA BARCELONA ÉS BONA. Aforisme ab que 's significa la bellesa y grandesa de la capital de Catalunya.

BARCELONA (Fra Lluís de). *Biog.* Arquitecte de bona fama que va florir en el sigle XVII. Pertanyía al ordre dels caputxins. L' any 1660, per encárrech del capítol sevillá, va formar part de la comisió examinadora del sagrari de la catedral de Sevilla. Va passar una llarga temporada a Andalusía.

BARCELONETA (La). *Geog.* Arrabal del terme de Centellas, prov. de Barcelona. || — Arrabal del terme de Fornells de La Selva, prov. de Girona. || — Caseríu del terme de Llufríu, dist. munpal. de Palafrugell, prov. de Girona. || — Caseríu del terme de Serch, prov. de Lleida. || — Caseríu del terme de Sils, prov. de Girona. || — Caseríu del terme de Vallcebre, prov. de Barcelona. || — Caseríu del terme de la Vansa, prov. de Lleida. || — Barri marítim de Barcelona, construit baix el govern del Marqués de la Mina en el sigle XVIII.

BARCELONÍ, NA. adj. Natural de o pertanyent a Barcelona, capital del principat de Catalunya. **Barcelonés, barcelonense.**

BARCELLA. f. *Ter.* Mesura de grans que a Mallorca conté sis almuts: a Valencia quatre celemins: y aquésta és la que s' usa en algunes parts de Catalunya. **Barquilla, barcella, barchilla.**

BARCINA. f. *Ter.* XÁBEGA.

BARCINO. *Geog. ant.* Nòm de la ciutat de Barcelona al temps dels romans.

BARCINONE. *Geog.* Nòm antich de Barcelona.

BARCO. m Nòm comú de les embarcacions, encara que propiament és embarcació petita ab quilla. **Barco.** || —COSTER. m. *Mar.* El que s' emplea pera fer el cabotatge. *Barco costanero ó costero.* || — DE COSTATS RECULLITS. El que té recullits els costats, o que desde flotació en amunt disminueix de mánega. *Buque cerrado de bocas.* || —DE MOLTA QUADERNA. Aquell que té la coderna mestra de molta capacitat. *Buque de mucha cuaderna.* || — D' OBRA MORTA LLENSADA. El que té llensada l' obra morta. *Buque abierto de bocas.* || — DE VAPOR O BASTIMENT DE VAPOR. El qu' és mogut per máquines d' aquesta mena. *Buque de vapor.* || — DE VELA, BASTIMENT DE VELA. El qu' és mogut únicament per la forsa del vent. *Buque de vela.* || —LLATÍ. El barco aparellat ab veles llatines, còm: *el xábech, falutxo*, etc. *Buque latino.* || — MERCANT, BASTIMENT MERCANT. El que fá l' ofici d' una habitació o magatsém surant pera el transport de gent y mercaderíes. *Buque mercante.* || —O BASTIMENT NO ARBOLAT. *Náut.* El casco acabat de construir avans de posarhi l' arboladura. *Buque en rosca.* || —QUADRO. Nòm genérich de tots els que tenen les veles quadrades, còm: *la fragata, el berganti*, etc. *Buque redondo, cuadro, de cruz.*

BARCO AL AIGUA. fr. *Mar.* L' acció de tirar a l' aigua un barco. *Barco al agua.*

BARCONS (Collada de). *Orog.* Coll de la serra de la Magdalena, a la ratlla de les provs. de Barcelona y Girona, a mitjorn de Falgás de Bas.

BARCHETA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva, és a la vora de la riera del séu nòm y té 1,100 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera de la prov de Valencia; neix a la serra de les Agulles, passa per Barcheta y Torre de Lloris y desaigua a la vora del Júcar.

BARDAIX, A. m. y f. **Puto, sodomita.**

BARDALETA. *Ornit.* V. CASTANYOLA TRIST.

BARDALOHIERES (Clot de). *Orog.* En la ribera del riu Malo (Vall d' Arán).

BARDANA. f. *Bot.* LLAPASSA.

BARDAROLA. *Ornit.* Ausell insectívor molt util a la agricultura. **Zizi, verderón de los setos.**

BARDAULA. *Ornit.* V. SIT GROCH.

BARDERIU. *Hidrog.* Afluent de l' Arija; s' anomena també JUNYENT.

BARDESANITAS. m. pl. Heretges del sigle II que seguien a Bardesano, que a més de ser valentiniá, afegía que les accions dels homens dependeixen de les circunstancies. **Bardesanitas.**

BARDISSA. f. Clós o cubert d'esbarsers o cosa semblant. **Barda, bardal.** || f. *Bot.* Mena de cambró, esbarser o mata espinosa de les montanyes. **Camerubo.**

FER BARDISSES. fr. *Bardar.*

BARDISSAL. m. Llóch en que hi abunden les bardisses. **Cambronal.** || El camp, prat o bosch tancat ab bardisses. **Bardeza.**

BARDISSETA. f. dim. **Bardilla.**

BARDO. m. Nòm que 'ls antichs donaven al que feia o cantava versos en alabansa dels héroes. **Bardo.**

BARDOSA. *Ornit* V. BARDAROLA.

BARDÚM. *Ornit.* V. VERDÚM.

BARENA. f. BARENAR.

BARENADA. s. f. Acte de barenar. **Merienda.**

FER UNA BONA BARENADA. Estar de barenada. *Hacer una buena merienda.*

BARENAR. m. La menjada de la tarde entre dinar y sopar. **Merienda.** || v. a. Menjar alguna cosa entre dinar y sopar. **Merendar.**

BARESTA (Torrent de la). *Hidrog.* Torrent que baixa del coll de Paratjes y s' uneig al Garona mes amunt de Bosost (Vall d' Arán).

BARETGES. *Orogr.* Serralada que forma limit de la Vall d' Arán pel NO.

BARGADERA. *Hidrog.* Barranch afluent del Garona, que baxa de l' Estanyo.

BARGAL (Sant Pere de). *Geog.* Caseriu del terme d' Escaló, prov. de Lleida.

BARGALLÓ. m. *Bot.* Palma borda. **Palmito, margallón.** || Arrel de palma. **Raíz de palma.**

BARGALLÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Esteve Sasrovires, prov. de Barcelona.

BARGANT. adj. Dolent, fraudulent. **Bribón, pícaro, belitre, bellaco, bergante.** || Astut, sagás. **Bellaco, taimado.** || Brétol, malcriat y viciós. **Pillo, pícaro, galopín, bribón.**

BARGANTADA. f. **Picardía.**

BARGANTÁS, SA. m. y f. aum. y

BARGANTASSÁS, SA. m. y f. **Picaronazo, bergantón.**

BARGANTEJAR. v. a. Portar vida de bargant, viure llicenciosament. **Picardear, bribonear, haraganear.** || Perdre o emplear mal el temps. **Perder el tiempo.**

BARGANTERÍA. f. Deshonestetat. **Deshonestidad, picardía.** || Dolentería, fraudulencia, astucia. **Bellaquería, picardía.**

BARGAR. v. a. Separar el fil del cánem o del llinet de la palla que 'ls cubreix. **Agramar, espadar, espadillar.**

BARGÁS. *Orog.* Serra de la Vall d' Arán que domina 'ls clots de l' Infern.

BARGO. m. *Ter.* **Espadadora.**

BARGONAR. v. n. *Ter.* **Espadar.**

BARI. m. *Quim.* Metall blanch argentí, més pesat que l' ácit sulfúrich. **Bario.**

BARIDA. *Geog.* Caseriu del terme de Gramós, provincia de Lleida.

BARIDÁ. *Geog.* Antiga encontrada de Catalunya, situada entre la Cerdanya propiament dita, la Vall d' Andorra y l' Urgell; comprenía la Batllía y ademés Aransá, Aristot, Arseguell, Cavá, Ellar, Lles, Montellá, Prats y Sampsor, Prulláns, Talltendre y Vilech y Estana. Avui forma part de la prov. de Lleida.

BÁRIG. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alcira; és al peu de la serra de les Agulles y té 489 hab.

BARIOLS (Huch de). *Biog.* Frare del ordre de menors. Bon escriptor dels primers temps de la primitiva literatura catalana. L' any 1279 va escriure el *Llibre de vicis e de virtuts*, *El llibre d'amoretes* y *Explicació de les set hores canóniques.*

BARITA. f. Sulfat de bari, terra blanca qu' és alcalina y mòlt pesanta. **Barita.**

BARÍTONO. m. *Mús.* Veu mitja entre 'l tenor y 'l baix y es prén pêl subgecte que canta ab aquesta veu. **Barítono.**

BARJAU, LA. adj. *Ter.* BERGANT, TA.

BARJOLA. f. Saquet, sarró. **Barjuleta**

BARLET. m. Eina de ferro en figura de número set, qu' usen els fusters pera assegurar la fusta que travallan. **Barrilete.**

BARLIQUIBARLOQUI. m. Xarraire que reuneix al poble y l' estafa ab algunes coses que ven. **Saltabancos, salta en bancos, birlibirloque.** || *Met.* Qui parla mòlt y ab poca formalitat. **Badajo.**

BARLOA. f. *Náut.* Corda ab que per popa y proa s' atraquen y subgecten dues embarcacions. **Barloa.**

BARLOAR. v. a. *Náut.* Posar un barco al costat d' un altre o junt a un moll. **Barloar.**

BARLOCA. f. *Fam.* Tavola, soroll alegre. **Broma, zambra.**

PROU DE BARLOCA. fr. *Fam. Basta de broma ó de chanzas.*

BARLOES. f. *Náut.* Les amarres ab que s' atraca y subjecta un barco barloat. **Barloas.**

BARLONQUERA. *Orog.* Montanya situada demunt la coma de la Gireta, a la Vall d' Arán.

BARLOVENT. m. *Náut.* La part d' ont ve 'l vent respecte a un punt o llóch determinat. **Barlovento y altura**, en paratges de vents constants. || Lo que respecte d' un' altre cosa está més aprop del punt de ont ve 'l vent. **Barlovento.**

GUANYAR EL BARLOVENT. fr. *Náut.* Avansar contra el vent. *Ganar el barlovento.* || *Met.* Tindre més sort qu' un altre. *Ganar el barlovento.*

PERDRE 'L BARLOVENT. fr. *Náut.* No poder avansar camí. *Perder el barlovento.*

REGATEJAR O DISPUTAR EL BARLOVENT. fr. *Náut.* Maniobrar dues o més naus en competencia pera colocarse l' una a barlovent del altre o de les altres. *Regatear ó disputar el barlovento.*

BARLOVENTEJADOR. adj. *Náut.* El barco que barloventeja mòlt. **Barloventeador.**

BARLOVENTEJAR. v. a. *Náut.* Navegar en direcció contraria al vent tant còm se pugui. **Barloventear.**

BARNABÉU. m. Nòm d' home. BERNABÉ.

BARNABITA. m. Clergue regular de la congregació de Sant Pau, que fundá Antón María Zacarías l' any 1533, ab el fí de servir en les missions, y 's diuen bernabites per l' iglesia de Sant Bernabéu de Milán. **Barnabita.** || Altres religiosos que comensaren a Milán el sigle XIV. **Barnabitas, y apostolinos** perque pretenían imitar als Apóstols.

BARNADES (Miquel). *Biog.* Metge del rei y primer catedrátich de botánica del Reial Jardí Botánich de Madrit, soci honorari de la Reial Academia Matritense. Era fill de Puigcerdá y va morir l' any 1771. Tením d' ell dues obres: una de botánica, publicada a Madrit l' any 1767, y un' altre de póstuma, estampada allá meteix (1775), relativa al perill d' enterrar persones en apariencia difuntes y medis d' evitar'ho.

BARNATZ. m. *Ant.* VALOR, ESPERIT.

BARNEDA. *Geog.* Veinat del terme munpal. de Cassá de la Selva, prov. de Girona.

BARNICONS (Cap de 'n). *Hidrog.* Cap de l' extrém ponentí de l' illa de Menorca.

BARNÍS. m. Líquit més o menys espés ab que 's cubreix tot alló que 's vol que sigui llustrós, còm: *fustes, pintures*, etc. **Barniz.** || Barreja de trementina, oli de llinosa o d' altres ingredients que 's barreja després ab fum d' estampa pera fer la tinta d' imprentar. **Barniz.** || El que 's posa a la terrissa pera ferla llustrosa. **Vidriado.** || El que 's posa al calsat. **Charol.** || —CRISTALL. *Art. y of.* Barnís mòlt brillant. L' usen mòlt els fusters pera les fustes que han de qnedar al tó natural. Se dona al pincell. || —DE MUNYECA. L' usat pels ebanistes y donat ab la munyeca. Se composa de goma laca y esperit de ví. Els modelistes l' usen també pera 'ls models, si bé més espés, carregat de goma. El passen ab el pincell. || —DE PINCELL. Barnís més ordinari. En maquinaria s' usa per aquelles peces de fusta que s' exposen a l' oli, còm les caixes d' untar la llana o estam. || —FLATTING. Té les meteixes condicions del barnís cristall, si bé és més groch y menys brillant. Se dona també ab el pincell. || — TAPA. Barnís á base de alcofoll y trementina. Mòlt útil pera les máquines de fusta destinades a la fabricació. Se dona ab el pincell.

BARNISSAR. v. a. EMBARNISSAR.

BARNOLA. *Geog.* Caseriu del terme de Llés, prov. de Lleida.

BARNOYS. m. pl. Suros grossos que mantenen a flor d' aigua la part de dalt de la xarxa. **Encorchadura, cortizada.**

BARÓ. m. Títol entre vescomte y gentilhome. **Barón.** || *Náut.* Troç de corda grossa ab qu' asseguren el timó. **Barón.** || *Geog.* Caseriu del terme d' Estach, prov. de Lleida. || **(Cases de)**. *Geog.* Caseriu del terme d' Arcalís, prov. de Lleida.

BAROBÍS. m. pl. *Náut.* Son uns caps grossos de corda, fermats a les anelles de la cinta de la mánega, pera que la nau no caigui més del necessari quan dòna de quilla. **Barloa.**

BAROCH. m. *Log.* El quart modo de la segona figura del silogisme, que consta d' una universal afirmativa y dues particulars negatives. **Baroco.**

BAROMACRÓMETRE. m. Instrument pera averiguar la longitut y pes d' un noi acavat de néixer. **Baromacrómetro.**

BARÓMETRE. m. Instrument compost d' un tubo de vidre o crestall, ab argentviu, que serveix pera midar la pressió atmosférica y anunciar la pluja, el vent y el bon temps. També serveix pera conéixer l' altura de qualsevol indret de la terra demunt el nivell del mar. **Barómetro.** || —MARÍ. m. Instrument análech al barómetre comú, encara que montat y disposat en termes adequats al us de a bordo. *Barómetro marino.*

BARONA. f. *Ant.* y BARONESA. f. La muller del baró o la que posseeix una baronía. **Baronesa.**

BARONAL. adj. Lo que pertany al baró o a la baronía. **Baronal.**

BARONÍA. f. Territori que pertany a un baró o dignitat d' aquest títol. **Baronía**

BARONÍA (La). *Geog* Arrabal de Puigcerdá, prov. de Girona. || — (LA). Antiga encontrada de Catalunya, prov. de Girona, entre la Cerdanya, la Vall de Ribes y el Bergadá, que comprenía els pobles de Toses, Fornells, Navá, Dorria y Planés y el veinat de Espinosa. || — D' AUSIES. Caseriu del dist. munpal. de Oden, prov. de Lleida. || — DE LLINÁS. Antiga senyoría del Bergadá. || — DE LA VANSA. Reunió de pobles de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Balaguer; está situada entre 'l Segre, el Noguera Pallaresa y la serra de Montsech; la seua capital és Llusás y té además els pobles d' Argentera, Boada, Garsola y Tórech, reunint entre 'ls cinch 479 hab. || — DE RIALP. Conté 'ls pobles de Bellfort, que n' és la capital, Cases de Rialp, Doncell, Gualter, Guardia, Monestir, Oliva, Palau, Pallerols, Peracolls, Politg, Puig, Sant Cristófol, Serres, Torra y Vilaplana, reunint entre tots 1,248 hab. Pertany a la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Solsona.

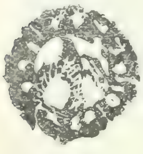

Segell de la Baronía de Llinás

Segell de la Baronía de Rialp

BAROSÁNEM. m. ANAMÓMETRE.

BAROSCOP. m. Instrument mòlt sensible que senyala les més petites variacions atmosfériques. **Baroscopio.**

BARQUEJAR. v. a. *Ant.* Trag'nar alguna cosa en una barca. **Barquear.** || *Ter.* Passejar pel mar en barca, al rem o a la vela. **Pasear por el mar.**

BARQUER, A. m. y f. Qui governa una barca. **Barquero.**

BARQUET. m. dim **Barquichuelo, barquillo.**

BARQUETA. f. dim. de barca. Barca pescadora que monten generalment cinch homes: el patró y quatre remitjers. **Barquita.**

BARQUITXÓ. m. dim. BARQUET.

BARRA. f. Troç de fusta o de metall llargarut. **Barra, palanca.** || La de fusta pera refermar una porta tancada. **Tranca, barra, tornapuerta** || Troç d' or, plata o d' altre metall en brut o sense travallar. **Barra, lingote.** || Les meteixes materies quan son en pasta y de figura circular, pero en castellá sols s' aplica a la plata, a distinció de la d' or, que anomenen **tejo**, y la de coure, plom y estany. **Galápago.** || L' os en qu' están encastades les dents y caixals. **Quijada, mandíbula.** || Joch en que 's tira una barra de ferro o cosa equivalent lo més lluny que 's pot, y de modo que caigui de punta. **Barra.** || En el blasó, cada llista que divideix l' escut de dalt a baix. **Barra, bastón.** || La vía o vió que fá defectuosos algúns teixits. **Barra.** || A les fleques, una peça que, moguda del raig del llanternó, tira la canaleta per medi d' un cordill quan ja se 'n havía tornat a son lloch pel seu meteix pes. **Barra.** || Lloch ont se ven la cassa, etc. **Alcándara.** || La de torrons. **Barra.** || pl. Al joch de l' anella, el front d' ella, senyalat ab unes ratlles en forma de barres. **Barras.** || Parlant d' armes de foch, cóm: *fusell*, etc., el desparador. **Gatillo, patilla, perrillo.** || A l' orgue, uns llistons de fusta que divideixen les canals dels registres. **Barras.** || Banch de sorra o pedra a l' entrada d' algún riu o port. **Barra.** || *Náut.* Uns pals còm de dues brasses de llarch qu' entren per uns forats del cabrestant o arga pera virar o donar volta quan s' alsa mòlt pes. **Barra.** || Dret que 's pagava pera passar per algún pas estret tancat ab una barra travessada, no podentse passar per altre part, y equival a pontatge. **Barra, pasaje.**

ALSAR LES BARRES. fr. Posar l' arma de foch al punt de dalt. *Calar el can, amartillar.*

DE BARRA A BARRA. m. adv. *Fam.* Fermament, rodonament; aixís se diu: HO HA NEGAT DE BARRA A BARRA. *De barra á barra.*

DEIXAR A ALGÚ O QUEDARSE AB LES BARRES ALTES. fr. *Met.* No poguer un parlar quan deuría ferho. *Aporrar.* || Quedar desairat en empenyo o pretensió. *Quedarse con las manos en la cabeza, soplarse las uñas.*

ESTAR EN BARRES. fr. Al joch de l' anella, trovarse algún jugador próxim a embocar'hi la bola. *Estar en barras.* || *Met.* Tindre alguna pretensió a bon punt o en bon estat. *Estar en barras.*

JUGAR O TIRAR A LA BARRA. fr. Exercitar el joch de barra. *Jugar, tirar la barra.*

MAL DE BARRES. *Mal de quijadas.*

NO PODER TIRAR MÉS LA BARRA. f. *Met.* No quedar esperansa de conseguir lo que 's desitja. *No poder tirar más la barra.*

PASSAR BARRA. fr. Esborrar algún escrit, passant ratlla. *Tachar y barrear.*

PENJAR LES BARRES AL SOSTRE. *Loc. fam.* Morirse de fam. *Estar á diente, como haca de bulero.*

QUEDAR AB LES BARRES ALTES. fr. *Met.* QUEDAR AB LA BOCA OBERTA.

SENTARSE LES BARRES. fr. Constrényerse les barres de tal modo, que queden les dents tan apretades que no 's poden obrir: malaltía tan grave, que quasi sempre és mortal quan se manifesta a consecuencia de una ferida. *Afectarse de trismo, tener trismo.*

TINDRE BONA BARRA. fr. *Met,* Esser mòlt menjador. *Tener buena tijera ó buen diente.*

TINDRE MÒLTA BARRA. fr. *Fam.* TINDRE MÒLT POCA VERGONYA.

TIRAR BARRA. fr. *Met. fam.* Determinarse y empenyarse en fer o conseguir alguna cosa. *Tirar la barra.*

TIRAR LA BARRA MÒLT LLUNY. fr. Aventatjar en alguna materia. *Tirar muy lejos la barra.*

BARRA (Francesch). *Biog.* Mestre de l' escola militar existent a Barcelona a mitjans del sigle XVII. Es autor d' un llibre de balística que 's titula: *Breu tractat d' artillería*, estampat a Barcelona l' any 1642 per ordre del Consell de Cent.

BARRA DE COMICA (Collada de). *Orog.* Partió d' aigues dels rius Tarón y Barradós (2,140 m.) en la Vall d' Arán.

BARRABÉS. Baronía, feude del Pallars en la etat mitjana; son cap era Montanuy, en la conca del Ribagorça.

BARRACA. f. Habitació petita y rústica. **Barraca, cabaña.** || Les que ocupen els venedors a la plassa. **Garabito.** || La dels carrers ont se ven menjar pels pobres y gent de tráfech. **Tabanco.** || *Ant.* CORRAL DE PORCHS.

BARRACARSE. v. r. *Náut.* Fer barraques a la platja y abrigarse en elles després del naufragi. **Barracarse.**

BARRADA. f. Cop de barra. **Trancazo.**

BARRADÓS (Riu). *Hidrog.* Riuet de la Vall de Arán; neix sota 'l pont d'Orla y desaigua a la vora del Garona, prop d' Arrós. || — (COLL DE). Divisoria entre la vall del meteix nom y la d' Iayola, (2,024 m.).

BARRAFUSTEJAR. v. a. *Ter.* CRIDAR, RENYAR.

BARRAGÁM. m. Tela de pel de cabra, a la que no atravessa la pluja; n' hi há de diverses menes. **Barragán.** || Altra mena de roba de llana, de poch més de quatre pams d' ample y de variats colors. **Barragán.**

BARRAGANA. f. **Concubina.**

BARRAGANET. m. *Náut.* Vulgarment la derrera peça alta d' enllás que compón la coderna. Entre constructors, un revés curt pera completar la coderna fins a la regala; y entre altres, un troç de fusta que

s' afegeix a l' extrem dels revessos en algunes embarcacions menors. **Barraganete, asta, apostura.**

BARRAL. m. Ampolla de cabuda d' una arroba. **Barral, redoma.** || Portadora tapada pera traginar líquits. **Barral.**

BARRALER, A. m. y f. *Ter.* Qui beu mólt ví. **Cuba.** || Qui fá barrals. **Cubero.**

BARRALET. m. dim. **Botelleta, redomica.**

BARRALET. *Bot.* ALL DE BRUIXA. CALABRUIXES.

BARRALÓ. m. Carretell que fá la quarta part de una cárrega. **Barril, tonel.**

BARRALINS, BARRALONS. Joch. DESCARREGAR BOTS.

BARRALONER. m. Qui fá barralons. || Qui porta 'l ví ab barralons. **Vinatero.**

BARRALONET. m. dim. **Barrilejo, barrilete.**

BARRALS (A). m. adv. Mólt abundant. **A cántaros**

PLOURE A BOTS Y A BARRALS. Ploure mólt seguit y ab força. *Llover á cantaros.*

BARRANCH. m. Éxcavació fonda que fan les aigües de pluja. **Barranco.**

BARRANCH (Hortes del). *Geog.* Caseriu del terme de Ferreríes (Menorca).

BARRANCÓS, A. adj. Plé de barranchs. **Barrancoso.**

BARRAQUES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Víver; té 478 hab. || Caseriu del terme de Selva (Mallorca). || —(LES). Caseriu del terme de Celrá, prov. de Girona. || — (LES).

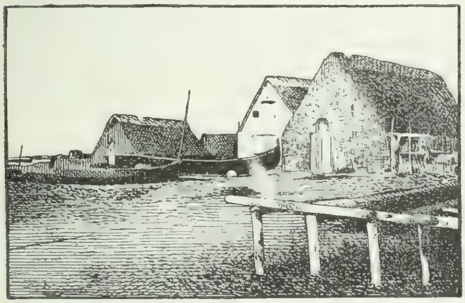

Barraques de la gola del Ebre

Caseriu del terme de Gallines, dist. municipal de Vilademuls, prov. de Girona. || Vehinat de Gombreny, prov. de Girona. || — (PLA DE LES). *Orog.* Al estret de Puigmal, dalt del llom de la serra (1,892 m.), a la vora de Ventolá, entre 'ls rius Rigart y Fresser, prov. de Girona.

BARRANQUET. m. dim. de barranch. **Barranquito.**

BARRAQUETA. f. dim. **Barraquilla.**

BARRAQUETA. *Geog.* Barri del terme de Gramuntill, prov. de Lleida.

BARRAR. v. a. Tancar, fortificar ab barreres. **Barrear.** || Assegurar ab barres els bagúls y coses semblantes. **Barretear.** || Borrar l' escrit passanthi una ratlla. **Barrear.**

BARRASSA. f. aum. **Barrón, barrerón.**

BARRAT, DA. adj. Se diu dels panyos mal teixits que treuen llistes que desdiuen de lo demés. **Barrado.** || Parlant del blasó s' aplica a la peça del escut sobre la qual s' hi posen barres. **Barrado.** || p. p. **Barrado, barreteado.**

BARREIG. m. *Ant.* Pillatge. **Pillaje, saco.**

BARREJA. f. L' unió de diverses coses. **Mezcla.** || La irregular y extravagant de menjars. **Comistrajo.** || Argamassa feta de ciment y sorra **Mortero de cemento y arena**

BARREJADOR. m. Qui barreja. **Mezclador.** || Referintse a jochs de cartes. **Barajador.**

BARREJAMENT. m. BARREJA.

BARREJAR. v. a. Unir o juntar coses de diverses menes. **Mezcla.** || Parlant de jochs de cartes. **Barajar.** || *Ant.* Introduir el desordre y la confusió. || Menjar carn y peix en día magre. **Promiscuar.**

BARREJARSE. v. a. Juntarse y confondres algunes coses, còm: *llinatges, colors,* etc. **Mezclarse.**

BARREJAT, DA. p. p. **Mezclado.**

BARRELETS. m. pl. *Bot.* ORELLA DE MONJO.

BARRELL. m. *Ant.* BARRA, 3.

BARRELLA. s. f. *Bot.* Nòm genérich de varies plantes de la fam. de les salsolácees, de les que se 'n treu la sosa o la barrella. **Barrilera, barrilla.** || — BORDA. Planta que 's distingeix de la comuna per estar plena de punxes fortes. *Barrilla borde.* || — ESPINOSA. *Barrilla pinchada, espinardo.* || — FINA. *Barrilla de Alicante.* || — PRIMA. La que té fulles mólt primes. || —VERA. La que té les fulles molsudes. *Barrilla.*

BARRELLADA. f. Munt o pila de barrella. **Montón de barrilla.** || *Met.* Resolució indeliberada y prompte. **Resolución indeliberada.** || Inverossimilitut, falsetat. **Fábula, falsedad.**

FLOCARLI BARRELLADA. fr. *Met. fam.* Resoldre prompte y sense por algún assumpte. *Decidir sin reparar ó tropezar en barras.*

TIRARLI A UN LA BARRELLADA. fr. Donarli la culpa d' alguna cosa dolenta; carregarli 'l mort. *Colgarle el milagro.*

BARRELLAR. m. Camp de barrella, y també 'l llóch ont se crema. **Barrilar.**

BARRELLAS (Esteve). *Biog.* Frare catalá, autor d' un llibre titulat: *Centuria ó historia de los famosos hechos del gran Conde de Barcelona D. Bernardo Barcino y D. Zinofre, su hijo, y otros caballeros de la provincia de Barcelona,* estampat a Barcelona, en fol. per Cormellas, l' any 1600, y reimprés a finals del sigle XVIII, en octau, ab el títul de *Blasón de Cataluña.* És un teixit de faules que va valdre un trist renóm al seu autor, y va fer inventar el mot *barrellada* còm sinónim d' inverossimilitut y falsetat.

BARRALLETA. f. *Bot.* Varietat de barrella. **Barraleta, caramillo, salado, sosa.**

BARRERA. f. Barana de fusta pera impedir el pas. **Barrera.** || Parapet de defensa. **Barrera.** || La barra o barres que aturen als passatgers als ponts y camins pera que paguin el dret. **Barrera.** || La ciutat o terreno que serveix de límit o frontera. **Barrera.** || En la moral, reparo, obstacle. **Barrera.** || Barra pera impedir el pas dels carrers. **Barrera.** || La que serveix pera interceptar les víes transversals dels ferrocarrils, al moment de passar els trens. **Barrera.**

BARRET. *Hidrog.* Torrentada del Conflent, que a la vora del curs del Tet, baixa del Pich de Gallinaç.

BARRET. m. Part de l' indumentaria que serveix per adorno y abrich del cap. **Sombrero.** || En el blasó senyal de dignitat ecclesiástica. **Sombrero.** || *Met.* L' home cap de casa. **Sombrero.** || — ALABAIX. *Sombrero gacho.* || —DE CAPELLÁ. *Sombrero de teja.* || —DE LA XEMENEYA. L' extrém de la xemeneya; és de teula o rajola y forma ángul. *Caballete.* || — DE QUATRE CORNS. *Ant* BONETO. || — DE RIALLES. Home de poch fonament. *Cascaciruelas, petate.* || —DE TRES GRESOLS. *Sombrero de tres candiles.* || — DE TRES CORNS. El que té figura triangular. *Sombrero de tres picos.*

ONT HI HA BARRETS, NO HI CAMPEN CAPUTXES. Denota que ont hi ha superiors callen els inferiors. *Baza mayor quita menor.*

ANAR BARRET EN MÁ. fr. Ferli a algú obsequis y homenatges poch corresponents. *Besar la correa, hacerse chiquito.*

DÍGASLI BARRET, DÍGASLI SOMBRERO. *Ref.* Repréu als que busquen diferencies a les coses que substancialment no les tenen; y als que ab impertinencia re-

peteixen una meteixa cosa ab diferentes paraules. *Olivo y aceituno todo es uno. Cual más, cual menos, toda la lana es pelos.*

FICARSE 'L BARRET FINS A LES ORELLES. fr. *Calar el sombrero.*

TRÉURES EL BARRET. *Loc.* Treurese'l del cap en senyal de cortesía y respecte. *Quitarse el sombrero.*

N' HI HA PER TIRAR EL BARRET AL FOCH. fr. *Met.* Estar pera desistir d' alguna cosa si l' incomoden mòlt. *Hay para aborrecer los huevos, ó para echar rayos, ó para patear el gorro, ó para echar el hatillo al mar.*

TANTS CAPS, TANTS BARRETS. fr. Se diu d' aquells que pensen sempre diferent l' un de l' altre y may están d' acort. *Tirar cada uno por su lado.*

BARRET Y SOMBRERO. *Loc. met. fam.* S' usa quan alguna cosa está més carregada de l' ordinari, o quan se repeteix alguna paraula sense necessitat. *Albarda sobre albarda.*

BARRET Y DRUET (Francisco). *Biog.* Advocat y economista, que havía nascut a Barcelona en 1817, morint a Blanes en 1881. Va ésser un dels jurisconsults més remarcables de son temps, y representá a Catalunya en el Congrés de diputats, afiliat al partit liberal, fent gran ressó les seues oracions parlamentaries. Va desempenyar també els cárrechs de síndich de l' Ajuntament y diputat provincial de Barcelona, essent un dels fundadors de la Caixa d' estalvis. Havía escrit y publicat molts estudis doctrinals y discursos eloqüents, més no va deixar reunides les seues obres. Presidí el col-legi de advocats, dues vegades, y en 1868 va ésser president del Ateneu Catalá.

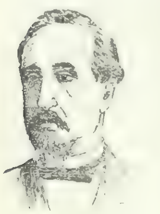
Francisco Barret

BARRETA. f. dim. **Barreta, barrita.** || La de la cortina. **Varilla.** || Tira ab que 's cubreix interiorment la costura de la sabata. **Barreta.** || Llistó provist de galzes que, al ensemps que serveix de reforç, fixa y encaixa els vidres dels balcons y les vidrieres. **Barrita.** || Al teler de brodar, cada un dels dos llistons de fusta més grossos als quals s' assegura la tela que s' ha de brodar. **Banzo.** || Al meteix teler, cada un dels dos travessers ab diferents forats pera estirarlo o afluixarlo posant'hi unes crivelles. **Barras.** || pl. El mal d' assentársels'hi les barres a les criatures. **Trismo, y mal de quijadas** a las Antillas.

BARRETADA. f. Cortesía que 's fá llevantse 'l barret. **Saludo que se hace con el sombrero.**

FER BARRETADA. fr. LLEVARSE 'L BARRET.

BARRETAIRE. m. Qui fá barrets o 'n ven. **Sombrerero.** || —D' AGULLA. *Ant.* Qui fá gorres. *Gorrero.*

BARRETERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; és medicinal; té les fulles en forma de cor, ab una borra blanca per sota, fá floretes grogues y té uns trenta centímetres d' alsada. **Icánfara, tusílago.**

BARRETET. m. dim. **Sombrerito.**

BARRETETS. m. *Bot.* Planta de la fam. de les crasuláceæs; les seues fulles, que surten directament de l' arrel, tenen la figura de paparinetes; caigudes aquestes, surt el tany, que fá unes floretes blanques. **Ombligo de Venus, sombrerillo.** || *Zool.* Nóm que 's dona en el litoral barceloní a les conxes del género *Patella*, que tenen una sola valva y viuen arrapades a les roques.

BARRETINA. f. Gorra de llana feta d' una peça y de tres o més pams de llarch y quin forro és tan llarch còm ella. Generalment és vermella o musca, mes també n' hi ha de negres y de verdes. **Gorra.**

BARRETINOT. m. Barretina mólt usada y feta malbé. **Gorra vieja y estropeada.** || Gorra negra de punt y acabada en punta, que solen dur els capellans y els vells. **Gorro.**

BARRETÓ (Collada del). *Orog.* Montanya que té uns 1,200 met., al N.O. de Sant Quirse de Besora, y a quin peu neix la riera de Farrés, afluent del Ter, prov. de Barcelona.

BARRI. m. Cada una de les parts en que 's subdivideixen les ciutats o pobles grans. **Barrio.** || Clos al exterior d' una casa de pagés. **Cerca.** || **Arrabal.**

ANARSE'N AL ALTRE BARRI. fr. *Met.* MORIRSE.

TOT LI ÉS BARRI. *Loc. fam.* Denota qu' algú ix de casa ab el vestit més usual. *Va de barrio, ó vestido de barrio.*

BARRI DE MAYANS. *Geog.* Caseriu de Castellfollit del Boix, prov. de Barcelona. || — DE SANTA EULARIA. Poble del dist. munpal. d' Hospitalet, prov. de Barcelona.

BARRICADA. f. Munt de pedres, fustes o altres obgectes pera formar una mena de parapet, que serveix pera impedir el pas al enemich, usantse més especialment en les revoltes. **Barricada.**

BARRIGUERA. f. Corretja o corda a modo de cingla que les mules de carro porten a la panxa pera sostindre 'ls aparells. **Barriguera.**

BARRIJA-BARREJA. modo adv. Barreja de coses heterogénees o incoerentes. **Mescolanza.**

BARRIL. m. Eina de fusta en forma de bóta; n' hi ha de diferents tamanys y serveix pera posarhi diverses coses. **Barril, tonel.** || El que serveix pera portar galeta dins dels barcos. **Bizcochero.**

DESCARREGAR BARRILS. fr. Joch entre quatre, agafantse dos per la cintura, estant capiculats, y assegurant alternativament els peus a terra, donant voltes mutuament sobre les espatlles dels altres dos, qu' están de mans y genolls a terra. *Quebrantahuesos.*

ESTAR CÒM LES SARDINES AL BARRIL. fr. ARENGADA.

BARRILA. f. *Fam.* BROMA, TAVOLA.

FER BARRILA. fr. FER TAVOLA.

ANAR DE BARRILA. fr. *Ir de bureo.*

BARRILET. m. dim. **Barrilejo, barrilito.** || *Náut.* Figura de barril petit que tenen algunes cordes y serveix de nus pera que no passin d' aquell paratge en que deuen quedar fermes. **Barrilete.**

BARRINA. f. Eina de cer o de ferro acerat ab un caragol o rosca a la punta pera foradar la fusta, y al cap un mánech encreuat. **Barrena.** || Barra de cer o de ferro capsada de cer, llosada de certa manera, pera foradar les roques. **Barrena.** || *Met.* Manía. **Manía, tema.** || —DE CAÇOLA. *Art. y of.* L' acanalada en sa banda interna y ab el cap convexe. S' utilisa pera engrandir forats. || — ESPIRAL. La de cama recta y buidada en sa part inferior, rematant ab una punta en espiral.

ANAR CARREGAT DE BARRINES ESPUNTADES. fr. *Met.* PORTAR LOS PAPERS MULLATS.

BARRINADA. f. El forat que fá la barrina. **Barreno.** || El soroll que fá 'l disparo dels explosius, de pólvora o dinamita, que 's posen al forat fet a la roca pera ferla saltar. **Barreno.**

BARRINAIRE. m. Aquell que barrina les roques. **Barrenero.** || *Ictiol.* Nom vulgar del peix *Ammodytes terebrans.*

BARRINAMENT. m. L' acció de barrinar. **Barreno.**

BARRINAR. v. a. Foradar ab la barrina. **Barrenar.** || Discórrer profundament. **Maquinar.** || v. a. Obrir un o més rumballs als costats de la nau sota de la ratlla del aigua pera que se 'n vagi a fons. **Barrenar.**

BARRINAR LA CLOSCA DEL CAP AB EL TREPÁ. *Loc. Trepanar.*

BARRINAR UNA NAU. *Loc.* Foradarla pera que hi entri l' aigua y s' enfonsi. *Barrenar, dar barreno á una nave.*

BARRINASSA. f. aum. **Barreno.**

BARRINAT, DA. p. p. **Barrenado.**

BARRINETA. f. dim. **Barrenica, barrenilla.**

BARRÓ. m. Cada un dels travessers de l' escala de gat o de la part baixa de les cadires. **Palo, barrote, travesaño.**

BARROCA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Feliu de Boada, dist. munpal. de Palau Sator, prov. de Girona.

BARROCH, CA. adj. Mena d' arquitectura xocant per lo mòlt carregada qu' és d' ornaments. **Barroco.**

PERLA BARROCA. La perla que no és rodona còm deuría esserho. *Perla barroca.*

BARROER, A. adj. GROLLER.

BARROERAMENT. adv. m. GROLLERAMENT.

BARROMBA. *Orog.* Planet a 1,370 met. d' altitut al S.E. de Vallcebre, prov. de Barcelona.

BARROT. m. Pal de fusta atravessat sobre posts pera assegurarles. **Barrote.** || A la marina llistó de fusta de dimensions proporcionades als molts obgectes a que s' aplica a bordo. **Barrote.** || Ferro de la reixa colocat verticalment. **Barrote.**

BARROTADA. f. Joch de cartes en que 's pot barrotar la manilla. Se juga entre tres y, si son quatre els jugadors, el que dona no juga. **Malilla.**

BARROTAR. v. a. y

BARROTARSE. v. r. Al joch de manilla, solo y alguns altres, deixar de jugar la manilla pera fer una altra basa. **Pasarse.**

BARROTAT, DA. p. p. **Pasado.**

BARROTÍ. m. dim. *Náut.* Qualsevulla de les fustetes esquadrejades qu' atravessen a un engraellat o quarté de babor a estribor. **Barrotín.**

BARROTS. m. pl. *Art. y of.* Reforços que 's posen enmetxats o embuetats a la testa d' una porta, portella o tauler llis, pera privar que bolquin. **Barrotes.**

Segell de Barruera

BARRUÉ, LLA. adj. *Ter.* ATOLONDRAT.

BARRUER, A. m. y f. Matosser; qui travalla toscament. **Chapucero, zamborrendón.** || BARRUFET.

BARRUERA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Séu d' Urgell, part. jud. de Tremp; té 923 hab. És a la vora de la Noguera de Tor.

BARRUFET. m. Noi entremaliat. **Zarandillo, argadijo, saltabardales.**

BARRUNTAR. v. n. Preveure, congecturar. **Barruntar.** || BARRINAR, 2.

BARRUSCA. f. *Ter.* RAPA.

BARRUXES. f. pl. *Bot.* BUXAROLA.

BARSA. f. y

BARSER. m. *Ter.* ESBARSER.

BARSERAR. m. *Ter.* ESBARSERAR.

BARSOS. m. pl. *Mar.* Taulons que fan fondo en bitó. **Barzos.**

BART. m. Armadura antiga de ferro o cuiro que cubría el pit, costats y anques del cavall. **Barda.**

BARTOMEU. n. p. Nóm d' home. **Bartolomé.**

BARTOMEU (Mestre). *Biog.* Argenter y arquitecte catalá, qu' entre 'ls anys 1320 y 1325 travallava pera la Catedral de Girona, en el famós retaule de l' altar major y en la construcció del edifici.

BARTRA. *Hidrog.* Congost del curs del Valira, avans d' arribar a Encamp, a la Vall d' Andorra.

BARTRELL. m. *Mar.* Boleta foradada que, unida ab altres iguals, forma el racament ab que s' uneix la verga ab el seu pal. **Vertello.**

BARTRELL DE CANAL. m. El de forma particular que té una canal al seu voltant. *Vertello de canal.*

BARTRELLS DE RACAMENT. Boletes foradades que, enfilades al bastart, formen el racament. *Vertellos de racamento*

BARTRES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Rojals, prov. de Tarragona.

BARTRINA Y DE AIXEMÚS (Joaquim). *Biog.* Escriptor que va néixer a Reus l' any 1850 y va morir a Barcelona el 1880. Passa a la posteritat còm a poeta per la seua original colecció de poesíes castellanes titulada: *Algo*, degudes a la seua brillant imaginació y gran cultura, més que a les seues qualitats de poeta. Després de mort se reuniren en un volum mòlts dels seus travalls esgarriats en algunes publicacions, ab el titol de *Obras en prosa y verso.* La seua producció fou la més genial de formes y atrevida de tendencies del seu temps a Espanya. Les seues famoses conferencies de l' Ateneu Barceloní mogueren les passions per dessobre lo usual y en particular quan tractá de l' América precolombina. La cultura y dots socials de 'n Bartrina, aixís cóm el seu esperit de tolerancia, l' havíen fet altament simpátich, a despit dels seus radicalismes.

Joaquim Bartrina

BARTROL. m. *Ter.* BERTROL.

BARUDANA (Sant Martí de) *Geog.* BARCEDANA (SANT MARTÍ DE).

BARUTELAR. v. a. *Ant.* PASSAR FARINA.

BARUTELZ. m. *Ant.* CEDÁS.

BAS. prep. *Ant.* BAIX, SOTA. || adj. *Ant.* BAIX, PETIT. || — (COLL DE). *Orog.* Coll que hi há entre Sant Esteve de Bas y Sant Feliu de Pallarols. || — (SANT ESTEVE DE). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; és a la vora del Fluviá, y té 1,725 hab. || — (SANT PRIVAT DE). Poble del Ripollés, dist. d' Olot, a 500 metres de elevació, que té agregats els caserius, de El Mallol, Puigpardines y Veinat nou, comptant entre tots 1,677 habitants.

Segell de Sant Esteve de Bas

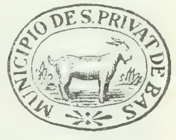

Segell de Sant Privat de Bas

BAS (Guillem de). *Biog.* Militar, descendent dels vescomtes de igual títol y un dels catorze primers que varen pendre l' hábit al fundar el rei Jaume I l' humanitaria ordre de la Mercé, redemptora de captius, el día 10 d' Agost de l' any 1218, a la Sèu de Barcelona.

BASA. f. *Arq.* Pedra en que descansa una columna o estatua. **Base, basa.** || *Mat.* En les figures planes, les ratlles ont descansen les demés de la figura. **Base.** || *Met.* Principi o fonament. **Base, basa.** || Als jochs de cartes, el nombre de les que arreplega el qui guanya la passada. **Baza.** || *Anat.* La part superior del cos, qu' és més ample y oposada a la seua punta; la part posterior del omóplate, qu' és la de més aprop de les vértebres de l' espatlla. **Base.** || *Bot.* Part inferior o qúa de la fulla. **Nacimiento, base.**

ARREPLEGAR LA BASA. fr. Recullir les cartes de cada jugada. *Asentar la baza.*

BASA ÁTICA. f. *Arq.* La que 's compón de dos toros ab una motllura entremitj. *Base ática.*

DEIXAR CÓRRER LA BASA. fr. Deixar passar la jugada, podent matar. *Soltar la baza.*

LES DONES NO FAN BASA. Modisme pera indicar que les dones no fan cap paper.

POBRE, POCA O PETITA BASA. *Loc. met.* Dit del home de poch alcans. *Corta pala.*

SENTADA LA BASA O AQUESTA BASA. m. adv. Suposat el principi. *Sentada la baza ó esta baza.*

BELLA BASCA 'M FÁ. *Loc. irón.* No 'm dóna cap cuidado. *Corran las cosas como corrieren.*

CAURE EN BASCA. fr. Desmaïarse. *Dar á alguno un desmayo.*

DONARSE BASCA: DONARSE ANSIA, 2.

DONAR BASCA ALGUNA COSA. fr. Donar ansia, inquietut y cuidado. *Pasar cuidados, penas,* etc.

JA 'M VÉ BASCA DE PENSAR'HI. *Loc.* Dona a entendre la pena que s' ha de passar fins a enllestir algún negoci. *Mucha pena me da sólo el pensarlo.*

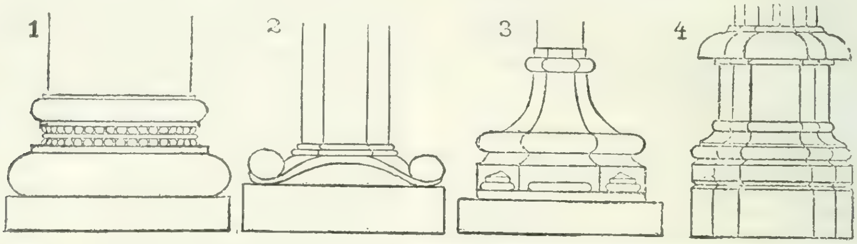

BASA: 1. Románica (Sant Martí Sarroca). — 2. Gótica (iglesia de Santa Agna, Barcelona). — 3. Gótica (Sant Geroni de la Murtra). — 4. Gótica (Catedral de Barcelona).

NO MORIRÁ DE CAP BASCA. fr. *Fam.* NO POSARSE CAP PEDRA AL FETGE.

BASA (Francisca Verónica). *Biog.* Venerable monja mallorquina, que va néixer a Palma l' any 1660 y morta a la meteixa capital l' any 1709. Va pendre l' hábit de l' ordre de les agustines y 'l vel de les mantelates l' any 1701. En vida li atribuiren el dó de la profecía, citants'en distints cassos, aixís còm el de fer miracles en la curació de malalts.

— (JOSEPH). *Biog.* Un dels jurisconsults més savis qu' ha tingut Mallorca. Escriptor. Nat a Palma l' any 1657 y mort en 1732. Als disset anys era doctor en jurisprudencia per l' Universitat de Salamanca, de la qual va ésser rector desde 1677 fins després del 1678, al retornar a Mallorca per la mort de son pare. Va reformar aquells estudis, que sapigué governar saviament. En l' illa va obtindre els primers llochs de la seua carrera, y a n' ell hagué de confiarse una competencia famosa entre la jurisdicció reial y l' ecclesiástica l' any 1721.

BASACHS. *Geog.* Veinat de Gironella.

BASADA. f. *Náut.* L' aparell que s' arma sota la nau pera botarla a l' aigua o pujarla a la carena. **Basada.**

BASALT. *Miner.* Roca silícea volcánica, dura còm el ferro, vitrificada y de color fosch. **Basalto.**

BASÁLTICH. adj. Format de basalt. **Basáltico.**

BASALTINA. f. Nòm comú del anfibol. **Basaltina.**

BASAMENT. m. *Arq.* Qualsevol cós que 's posa sota la columna. **Basamento.**

BASANITA. f. *Geol.* Pedra de tóch, roca basáltica d' un color negrench. **Basanita.**

BASANOMELANO. m. *Miner.* Mineral que 's presenta en crestalls de color mòlt negre, y en quina composició hi entren l' ácit titánich y els óxits férrich y ferrós. **Basanomelano.**

BASAR. v. a. Posar, fundar, assentar, estribar, establir, assegurar. **Basar.** || m. Nòm oriental del mercat públich. **Bazar.** || Gran magatzem ont s' hi venen obgectes d' industria y arts. || La reunió de moltes botigues en un meteix edifici, passatge, etc. **Bazar.** || m. *Ant.* PATÓ.

BASARDA. f. *Ter.* Por, y més particularment por de coses inmaterials. **Miedo, pavor.**

BASARDOSAMENT. adv. m. D' un modo basardós. **Pavorosamente.**

BASARDÓS, A. adj. *Ter.* ESPARTÒS.

BASCA. f. Desmai. **Desmayo.** || Ansia de vomitar. **Ascos.** || Gran desitj de fer alguna cosa. **Ansia, anhelo.**

BÁSCARA. *Geog.* Vila de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; está situada a la vora del Fluviá y té 935 hab., junt ab els llochs de Calabuig y de Orriols, que depenen d' ella.

Segell de Báscara

BASCOLLA. m. L' home rústich. **Agreste, rústico, patán, zafio.**

BASCOLLEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Bescollejar.**

BASCÓS, A. adj. *Met.* ACTIU, SOLÍCIT.

BÁSCULA. f. Mena de balança de palanca ont la força y 'l pes se posen a igual distancia del punt de apoio, còm en la balança comuna, o bé a distancia diferenta, còm en la romana, de modo que fassi contrapés y pugui haver'hi equilibri. **Báscula.**

BASE. m. *Mat.* BASA, 2.

BASEA, BASELLA o BASEYA. *Biog.* Llinatge noble mòlt influient durant el sigle XII, nascut a redós de la cort feudal de Castelló d' Empuries. Posseía 'l senyoriu de Juyá. El seu recort se conserva a Barcelona ab el carrer que li va ésser dedicat per la veu popular d' altres centuries.

BASELLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Séu d' Urgell, part. jud. de Solsona; té 855 habitants.

BASEOLOGÍA. f. Ciencia que tracta de les bases químiques. **Baseología.**

BASET (Pere). *Biog.* Arquitecte del sigle XV, qui, en coloboració ab Jaume Alfons, va fer l' any 1476 el claustre gótich del monestir de Montserrat, per encárrech del cardenal La Rovère.

BASETA. f. Les quatre cartes que sobren en el joch del revessí, després de repartides als jugadors les que 'ls hi toquen. **Baceta.** || Joch de cartes semblant al canet o a la banca.

BASEYA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Ciurana, prov. de Girona.

BASGART. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix a la serra de Cadí, al vessant tramontá del coll de Pendís, y desaigua a la vora del Segre, prop de Bellver.

BASI. m. Tintura de coure y cer. **Basio.**

BASIAL. adj. El cos senás central dels nou que componen la vértebra dels animals articulats. **Basial.**

BASICERINA. f. Fluorur básich de ceri. **Basicerina.**

BÁSICH, CA. adj. *Quím.* Compost en el qual domina la basa o el principi electrepositiu. **Básico.**

BASIFIXO, XA. adj. *Bot.* Lo qu' está fixo o aderit per la base. **Basifijo.**

BASIGOT. m. Al joch de la báciga és juntar quatre cartes semblantes. **Cuatrinca.**

BASILAR. adj. *Bot.* Propi de la base o colocat en ella. **Basilar.** || *Anat.* L' os esfenoides, que pertany a la base del cráni y a l' apófosis. **Basilar.**

BASILÉU. adj. S' aplica al animal mort naturalment y a la seua carn. **Mortecino.**

BASILI. m. n. p. Nóm d' home. **Basilio.** || adj. Qui segueix la regla de Sant Basili. **Basilio.**

BASÍLICA. f. En un principi era un palau o casa reial. Avui és iglesia sumptuosa, còm la de Sant Pere a Roma, la de Sant Ignasi a Pamplona, etc., etc. **Basílica.** || *Anat* Vena que s' uneix ab la cefálica, formant la mitjana. **Basílica.**

BASILICÓN. m. *Farm.* Ungüent compost d' oli, pega grega y cera groga. **Basilicón, basalicón, ungüento amarillo.**

BASILISA. f. n. p. Nòm de dona. **Basilísa.**

BASILISA, Santa. *Biog.* Natural de Xátiva. Va anar a Roma ab son mestre en relligió, que 's diu si era Sant Pau. Allá trová el martiri, baix l' imperi de Neró.

BASILISCH. m. *Zool.* Animal fabulós del que 's diu que mata ab la vista. **Basilisco** || *Astron.* Estrella fixa de la constelació del lleó. **Basilisco, corazón del león.** || Lo que causa molestia. **Basilisco.**

BASISFENAL. adj. *Anat.* Se diu de la base o del cós d' una de les quatre vértebres que constitueixen el crani. **Basisfenal.**

BASOÍDICH. adj. *Min.* Prisma piramidal que té una de les cares de la pirámide mòlt més alta que les altres, de modo que a primera vista el crestall se presenta baix la forma d' un prisma, terminat per una base obliqua. **Basoideo, basoides.**

BASORINA o BASORITA. f. *Quím.* Principi vegetal análech a les gomes. **Basorina, basorita.**

BASQUEIG. m. Neguit, desfici que se sent al ventrell quan se tenen ganes de vomitar. **Bascas, ansias.**

BASQUEJAR. v. n. Tindre basques. **Basquear.** || Manifestar impaciencia pera fer alguna cosa. **Anhelar, ansiar.**

BASQUEJARSE. v. r. Donarse ansia, enginyarse pera evitar algun dany o perill o pera obtindre alguna cosa desitjada. **Componerse, espavilarse, arreglarse.**

BASSA. f. Secreta, comuna. **Necesaria, letrina, privada, lugar común.** || Toll, estany ont s' hi recull l' aigua quan plou, pera beure y altres usos. **Balsa.** || Als molíns d' oli, estany ont va a parar el solatge **Balsa.** || Als molíns de farina, estany pera recullir l' aigua quan n' hi há poca. **Cubo.** || Sot, clot, que hi há als carrers y s' ompla d' aigua quan plou. **Charco.** || La que 's forma de les aigües pluvials o vingudes de rius, en que s' hi renta la roba, s' hi abeura 'l bestiar, etc. **Lavajo.** || La que queda als camps després d' haver plogut o haverse inundat. **Lagunajo.** || VIVER. || *Ter. Art. y Of.* Part vuida d'una fusta. El lloch més baix. Part cóncava. || — DE GLAS. Aquella ont s' hi recull aigua pera que 's geli. *Charca, poza.*

ESTAR COM UNA BASSA D' OLI. fr. Estar en suma quietut algun poble o familia. *Estar como una balsa de aceite.* || Dit del mar quan está en calma. *Estar la mar en leche ó en calma ó en bonanza.*

BASSA (Coll de la). *Orog.* Coll a 2,205 met. demunt el nivell del mar que hi há al NE. del coll de Toses, a la ratlla de la Cerdanya ab la Vall de Ribes, prov. de Girona. || — DE SANT VICENS. *Geog.* Caseríu del terme de Muro, Mallorca.

BASSA (Guillem). *Biog.* Guardiá fidel del castell d' Alaró a Mallorca, que va sufrir martiri d' ordre del rei Alfons III d' Aragó per no haver trencat el jurament y homenatge fet al rei Jaume II de Mallorca, resistintse a entregarli 'l castell, en companyía de 'n Guillem Cabrit, ab tot y 'l siti en regla que 'l rei de Aragó va posar a l' enlairada fortalesa.

— (PERE). *Biog.* Desgraciat general del exércit, quina trista fí ha fet popular el seu nóm. Va neixe a Reus cap a les derreríes del sigle XVIII. Cursava dret a Barcelona quan esdevingué la guerra de la Independencia y aleshores va abrassar la carrera de les armes, portantse com un brau. L' any 1830 era brigadier y tres anys després governador de Cádis, passant'ho a ésser de Barcelona l' any 1835. Un moviment polítich, ocorregut entretant, prenía peu y triunfava per la nació espanyola. Bassa, prime a autoritat interina, va volguer oposarse a la impetuosa corrent popular, desoint els bons consells que alguns li donaven, y fou víctima de la seua tenacitat, arrossegantse 'l seu cadavre pêls carrers de Barcelona, haventse intentat cremarlo en plena Rambla, demunt de una pila de impresos arrebassats per la policía al editor Oliveres, el meteix any 1835.

BASSADA. f. BASSAL. || Bassa mòlt plena d'aigua. **Balsa muy llena.**

MOLDRE A BASSADES. fr. Se diu del molí que, no tenint prou aigua, té que esperar que la bassa sigui plena pera poguer moldre.

BASSAGANYA (Pere). *Biog.* Farmacéutich y catedrátich notable. Va néixer a St. Pau de Seguries (Girona) l' any 1816. Va desempenyar la cátedra de Farmacia a les universitats de Granada y de Barcelona, havéntsel elegit degá d' aquesta facultat l' any 1888. Además de alguns travalls escríts pera revistes, queda d' ell la *Flora médico-farmacéutica* (1859).

Segell de Bassagoda

BASSAGODA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; té agregats els pobles de Cursovell, Lliurona, Pincaró, Ribelles y Sóus, reunint entre tots 493 hab. || —(COLL DE). *Orog.* Coll que hi hà a llevant de Sant Aniol, casi bé a la ratlla de la Garrotxa ab les Valls de Llerca, y que té uns 1,200 met. demunt el nivell del mar. || — (PUIG DE). *Orog.* Puig que hi há a la partió de les Valls de Llerca ab la Garrotxa y té 1,363 metres demunt el nivell del mar.

BASSAL. m. Bassa d' aigua detinguda. **Lago, regajo, charco.** || Xopoll, mullader. **Regajal.** || Lloch llotós ab alguna malesa. **Balsar, charco, lago.** || — D' OLI. fr. Quantitat d' eix liquit vessat. *Aceitada.*

BASSALET. m. dim. Clot petit d' aigua. **Charquillo.**

BASSAMENT. m. *Ant.* BAIXESA. || adv. m. *Ant.* BAIXAMENT. *Arqueol.* La basa o pedestal de la columna. **Basamento.**

BASSAR. v. a. *Ant.* BAIXAR.

BÁSSEGA. f. BÁCIGA.

BASSERA (Can). *Geog.* Caseríu delt erme d' Alcudia, Mallorca.

BASSES DE MONÁS. *Hidrog.* Estanyols que hi há al NO. y a poca distancia de Monás, caseríu del ajunt. d' Oix, prov. de Girona. || — DE FABERT. Planell del pla d' Aygamolls, situat prop de Espinatell, Pirineu de Camprodón.

BASSES (Plá de les). *Orog.* Planell de dos a tres kilómetres de extensió dalt de les Costes de Garraf.

BASSETA. f. dim. Bassa petita. **Balsilla.** || Cadireta ab un bassinet pera anar de cos les criatures. **Carretón.**

CAVAR DE BASSETA. fr. *Agr*, AIXORBIR.

BASSETA (Coll de la). *Orog.* En la serra d' Avellanet (1.800 m.) prov. de Lleida.

BASSETJA. f. *Ter.* FONA.

BASSEYA f. *Ant.* **Fona**.

BASSIA. f. *Ter.* Menjadora dels ases o dels porchs. **Pesebre**

BASSIBÉS. *Orog.* Puig de la serralada del Canigó, a 2,680 met. d' altitut. || —(PUIG DE). *Orog.* Puig dels Pirineus Orientals, prop de la frontera espanyola; és a mitjorn de Thues (Confient) y té 2,844 metres de altitut.

BASSINYOL. m. dim. de bassa d' aigua. **Balsita**

BASSIOLES (Plá de les). *Orog.* Planell situat entre Vallirana y Begues.

BASSIVA. adj S' aplica a la ovella que per mòlt vella se la destina a la carnicería. **Oveja cotral.**

BASSÓ. m. Diminutiu de bassa. **Charquito.**

BASSOLS (Joan). *Biog.* Framenor del convent de Barcelona al sigle XIV. Per el seu talent fou enviat a París a estudiar ab el famós Scoto, havent estat el seu deixeble predilecte. Va ésser bon filosoph y teólech, orador sublim y metge trassut. Va deixar escrits alguns tractats en llatí. Vivía per l' any 1322.

— (LLUIS) (FRA LLUIS DE OLOT). *Biog.* Caputxí, natural de Olot, autor del curiós llibre *Origen y arte de escribir bien*, mena de paleografía y tractat de caligrafía, ilustrat ab vinticinch lámines tirades al tórcol. Va pendre l' hábit l' any 1735, quan sols ne contava quinze d' etat. Va ésser bibliotecari del seu convent de Barcelona. Va morir l' any 1793.

BASSOT. m. *Ter.* Bassa d' aigua detinguda que després de les plujes sol haver 'hi als camins. **Badino.**

BASSOTES (Coll de les). *Orog.* En la serra de Cadí (1.810 m.).

BAST. m. Mena d' albarda curta, embotida de llana la part que toca a l' esquena de la bestia. **Basto, baste.**

ANIMAL DE BAST. Animal de cárrega. *Acémila.*

BAST, A. adj. Groller, de qualitat inferior. **Basto, tosco, grosero.** || *Met.* Home rústich o groller. **Basto, grosero.**

BASTA. f. El punt llarch ab que s' iguala la roba pera cosirla bè. **Basta, hilván.** || Els punts que 's fan de distancia en distancia als matalassos pera que no s' hi apiloti la llana. **Basta.** || *Ant.* BASTANT, 2.

FER BASTES. fr. EMBASTAR.

BASTADAMENT. adv. m. *Ant.* BASTANTMENT.

BASTAIX. m. *Ter.* CAMÁLICH. || m. Qui 's guanya la vida portant pés a coll. **Ganapán, palanquín, faquín, esportillero, bastaje.** || El permódol en figura de persona que 's posa al principi dels archs, columnes o arquitraus en acció de sostíndreles. **Atlante, agobiada.**

BASTAIXAR. v. a. *Ant.* Portar cárrega els bastaixos. **Transportar, traginar al hombro.**

BASTAMENT. m. *Ant.* Provisió pera la manutenció d' una plassa o exércit. **Bastimento.** || *Ant.* **Suficiencia, abundancia.**

BASTANICHS. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Vilech y Estangues, prov. de Lleida.

BASTANIST. *Orog* Canal de la serra de Cadí (2 400 m.). Dessota hi té la hermita del mateix nom.

BASTANT. adj. **Bastante.** || adv. m. y

BASTANTAMENT. adv. m. BASTANTMENT.

BASTANTÍSSIM, A. adj. sup. **Bastantísimo.**

BASTANTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Bastantísimamente.**

BASTANTMENT. adv. m. Prou, suficientment. També serveix pera contenir a algú o per posar pau entre 'ls que 's barallen. **Bastante, bastantemente, suficientemente, basta.**

BASTAR. v. a. *Ant.* ABASTAR, 2. || n. Ésser suficient, havern'hi prou **Llegar, alcanzar, cumplir.** || *Ant.* **Sobrar.**

BASTARD (Pich de). *Orog.* Puig de 2,095 met. de altitut a ponent de Ralleu, depart. dels Pirineus Orientals (Confient).

BASTARDA. adj. Dit de la lletra cursiva. **Bastardilla, bastarda.** || Certa pèssa de artillería. **Bastarda.** || *Náut.* La vela major llatina dels barcos d' aquest aparell. **Bastarda.**

BASTARDEJAR. v. n. Degenerar alguna cosa del seu origen. **Bastardear.** || *Met.* Degenerar en les obres y costúms. **Bastardear.**

BASTARDEJAT, DA. p. p. **Bastardeado.**

BASTARDERÍA. f. y

BASTARDÍA. f. Qualitat de bastart. **Bastardía.**

BASTARENY (Riu). *Hidrog.* Riu que neix al vessant S. de la serra de Cadí, al N. de la prov. de Barcelona, passa per Bagá y desaigua a la vora del Llobregat a Sant Llorens.

BASTART, DA. adj. Qui degenera del seu origen o naturalesa. **Bastardo.** || Dit del carácter de lletra cursiva. **Bastardo.** || *Ant.* BAST. || BORT, 1. || *Náut.* Vela mòlt gran que 's posava a l' entena de la galera quan era bo 'l temps y feia poch vent. **Bastarda.**

BASTAT, DA. p. p. ABASTAT.

BASTAY. m. BASTAIX

BASTER. m. Qui fa basts pêls animals y els carruatges de travall. **Bastero.**

BASTERO Y LLEDÓ (Antoni de). *Biog.* Canonge de la seu gironina, natural de Barcelona, distingit en la poesía, erudit, filosoph, historiaire y jurisconsult mòlt remarcable. Es autor de la célebre obra *Crusca Provenzale,* en la qual s' estudia la llengua, la literatura y 'ls poetes de Provença. Va deixar manuscrita una *Historia de la lengua catalana.* Visqué quinze anys a Roma, d' ont ne va tornar l' any 1724 després d' haver estudiat mòlt a la Biblioteca Vaticana. Va morir als 62 anys, pêl Septembre de 1737.

— Y LLEDÓ (BALTASAR). *Biog.* Bisbe de Girona, natural de Barcelona. Va ésser catedrátich de dret canónich y pêl seu saver y la seua influencia va obtindre moltes distincións lo meteix de part del arxiduch Carles d'Austria que d' en Felip V. És autor de l'obra *Conferencias de la diócesis de Gerona sobre materias morales y prudenciales prácticas, pertenecientes al estado sacerdotal* y *pastoral* (1750-51).

BASTETA. f. Entre sastres, el doblech que 's fa ab puntades, a modo d' embasta menuda, als caps de la tela. **Bastilla.**

BASTETS (SERRA DELS). *Orog.* Es un estrep de les montanyes de Busa.

BASTIÁ, NA n. p. *Fam.* y

BASTIANET. m. dim. SEBASTIÁ.

BASTIDA. f. Conjunt de taulons lligats a unes entenes demunt dels quals hi travallen els mestre de cases quan fan un' obra. || *Ant.* EDIFICI. || Banch o sitial pera posar en alt les botes del vi. **Combo.** || En els molíns fariners empostissat ont descansen els sachs, y també una porció de sachs posats els uns demunt dels altres. **Estante.**

BASTIDA. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Tost, prov. de Lleida. || — (LA). Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Arles; és a la vora del riu Bolés y té 453 hab. || — DE BELLERA. Poble del dist. munpal. de Sarroca de Bellera, prov. de Lleida. || — D' ORTÓNS. Poble del dist.

munpal. de Serch, prov. de Lleida. || — DE SORT. Poble del dist. munpal. de Sort, prov. de Lleida.

BASTIDETA DE CORRUNENY. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Viu de Llebata, prov. de Lleida.

BASTIDOR. m. Obra comunment quadrilonga, feta de quatre llistóns de fusta pera clavar 'hi les teles que s' han de pintar o brodar, pera ferne vidrieres, etc. **Bastidor.** || La tela pintada que 's posa a dreta y esquerra del escenari d' un teatre pera figurar el lloch ont hi passa la escena. **Bastidor.**

BASTIGI. m. *Art. y of.* Un quadret de montants o travessos. Lligat de llistons o pots. **Bastidor.**

BASTÍGICH. m. Pessa de fusta ont s' hi fixen les guies del teclat del piano. **Camilla.**

BASTILLAT, DA. adj. Parlant del blasó se diu de la peça que té 'ls marlets cap baix. **Bastillado.**

BASTIMENT. m. Dos muntants ab travesser dalt y baix, ont s' hi encaixa la porta, la finestra, etc. **Marco.** || El de les vidrieres, portes, etc. **Bastidor.** || EDIFICI, 1. || FORTIFICACIÓ. || ABAST, 1. || *Náut.* VAIXELL. || — D' AMBÁ. *Art. y of.* El de guix equivalent a la paret de maó de cantell. || — DE DUELLA. El bastiment forá. El que va encaixat a la duella o galze obert a la paret. || — DE BALCÓ. El que va encaixat a la duella. El compost de montants ab canal o galze o de dos travessos, el de dalt ab galze y el de baix ab galze y escupidor fet del meteix través. || — DE CANAL. Van compresos els de balcó y finestra. En general tots els que tenen els montants ab una canal. || — DE FALDÁ. El compost d' una sola cama o través, ja formant un angul recte agut u obtus, segons els cassos. No porten galze, mes, sí un bordó cóm a ornat. Es la base o sostenidor del boxit d' una xamaneia. || — DE FINESTRA. El destinat a n' aquesta peça. Guarda les meteixes condicions que 'l de balcó. || — DE MAÓ DE PLÁ. S' anomena aixís per ser els bastiments destinats a les parets mestres per lo general fetes de maó de plá. || — DE TARJA O AB TARJA. El bastiment que porta dos travessos destinats a dues obertures, anomenantse tarja a la superior.

BASTIMENT DE TRES QUILLES. m. *Náut.* El que té carena. *Buque de tres quillas.*

BASTIMENT DE DUES RODES. El que té la popa semblant a la proa y 'l timó per fora, cóm els falutxos, llaúts, etc *Buque de dos proas.*

BASTIMENT SENSE CUBERTA, El que no té cuberta. *Buque abierto.*

BASTIMENTS. *Orog.* Puig del Pirineu, demunt la comarcada d' Ull de Ter. En ses vessants hi neixen el Ter y el Freser; s' anomena també *Puig del Gegant* (2.881 m.).

BASTINA. adj. S' aplica a la carn cuita qu' es dura y estiraganyosa. **Carne correosa** || *Ictiol. Ter.* RAJADA.

BASTIÓ. m. *Fort.* Mena de trinxera o baluart avansat. **Bastión.**

BASTIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Edificar.** || *Ant.* FORTIFICAR. || *Ant.* ARMAR, PROMOURE, EMMARANYAR. || Montar. Posar els travessos d' una porta a llurs respectius montants. Preparar els bastigis pera encolar.

BASTIT. adj. m. *of.* Peça a modo d' embut, usada pels barretaires que 's forma juntant cara a cara altres varies pesses triangulars. **Bastido.**

BASTO. m. El coll de les cartes en que hi há pintats bastóns. **Basto, palo.** || L' as de dit coll. **Basto, palo.** || Qualsevulla carta de dit coll. **Basto, palo.**

BASTOS SON TRUNFOS. *Expr. Met. fam.* Denota haver 'hi garrotades. *Apalear, aporrear, andar el palo.*

CAGAR EL BASTO. *Loc. Met. fam.* SEGAR L' HERBA SÓTA DELS PEUS.

BASTÓ. m. Trós de fusta llarch y rodó, disposat pera diferents usos. **Palo, bastón.** || Mangala, canya o jonch d' Indies pera portar a la má. **Palo, bastón.** || El que porta 'l cego per guía. **Tiento.** || Al art de la seda el rodó en que 's recull la peça urdida pera passarla al plegador. **Bastón.** || *Met.* Mando. **Bastón.**

BASTÓ AGUAT: AGULLA D' ENLLARDAR.

QUI NO ESCOLTA LA RAHÓ, ESCOLTA EL BASTÓ. Aforisme ab que 's significa que qui no cedeix al raonament ha de cedir a la forsa. *A fuerza de villano, hierro en mano.*

REGNAR EL BASTÓ. fr. *Fam.* Haver 'hi bastonades. *Andar el palo.*

VESTEIX UN BASTÓ Y SEMBLARÁ UN BARÓ. *Ref.* Denota quan ajuden els adornos pera fer fer bon paper o pera dissimular la lletgesa. *Afeita un cepo y parecerá mancebo; baza compuesta, á la blanca denuesta; compón un cepillo, parecerá bonillo.*

BASTÓ (Jofre). *Biog.* Tercer senyor feudal de Cerviá y del castell de Pubol al sigle XI; tributari dels comtes de Barcelona, en quina cort era personatge distingit. Va intervindre en la boda de Berenguer *el Vell* ab Almodis. L' any 1067 va formar part de l' assamblea dels Vint-y-un que aprovaren les famosíssimes lleis *Usatges de Barcelona.*

BASTOMAR. v. n. *Ant.* BLASFEMAR.

BASTONADA. f. Cop de bastó. **Palo, bastonazo, bastonada.**

BASTONADA DE CEGO. La que 's dona ab furia y sense mirar ont se pèga. *Palo de ciego.*

FER UN FART O SARRÓ DE BASTONADES. fr. BASTONEJAR.

BASTONAGA. f. *Ter.* PASTANAGA.

BASTONEJAR. v. a. Pegar ab bastó. **Apalear, dar de palos, tundir, sobar.** || Remenar el vi ab un bastó pera desfer el tel de la superficie. **Dar bastón, bastonear.**

BASTONEJAT, DA. p. p. **Apaleado.**

BASTONER. m. *Ant.* Oficial inferior de justicia. **Alguacil de vara y verguer ó verguero.** || Qui porta el bastó de la justicia. **Corregidor.** || Qui guarda el bastó de una confraría y 'l porta a les professóns. **Bastonero.** || Mestre de danses. **Bastonero, alcalde.** || Qui fa bastóns y també aquell que 'n ven. **Bastonero.**

BASTONET. m. dim. **Palillo, bastoncillo, bastoncito.**

HAVER 'HI BALL DE BASTONETS. *Ref.* HAVER 'HI BALL DE BASTÓNS.

BASTONOT. m. Bastó petit y mal format. **Palitroque, palitoque.**

BASTONS, Coll de. *Orog.* Coll que hi há entre les Valls de Vianya y de Ridaura, prop de Sant Pere Espuig, del dist. munpal. de Capsech, provincia de Girona.

BASTRACH. f. *Ant.* BESTRETA.

BASTÚS. *Geog.* Poble agregat a Orcau, prov. de Lleida.

BASTÚS Y CARRERA (Vicens Joaquim). *Biog.* Erudit catalá que va consagrar els seus estudis a popularisar ab ordre y claretat els coneixements y curiositats de la arqueología y de la historia. Va néixer a Tremp l' any 1799 y va desempenyar alguns cárrechs oficials. Es autor del *Diccionario Histórico Enciclopédico,* (1833). *Curso de Arqueología. Tratado de declamación,* (1833). *Nuevas anotaciones al Quijote de Cervantes,* (1834). *Historia de los Templarios,* (1834). *La edad media. El trivio y el cuadrivio,* (1862). *La sabiduría de las naciones,* (1862-67). *Memorandum anual y perpétuo de todos los acontecimientos naturales ó extraordinarios, históricos, civiles,* etc., (1855-56). Va ésser mantenedor dels Jochs Florals de Barcelona l' any 1860. Va morir a aquesta ciutat l' any 1873.

BAT. m. *Ant.* EMBAT.

DE BAT A BAT. m. adv. Se diu de les portes quan están del tot obertes. *De par en par.* || *Numis.* Moneda de Alemanya que val dos quartos. *Bat.*

BATA. f. Cota, roba talar ab mánegues. **Bata**. || Mena de capa ab cua o róssech, que usaven les senyores pera anar de visita y a les funcións. **Bata**.

BATAFALÚA. f. *Ant*. MATAFALUGA.

BATAFIÓ. m. *Nàut*. Cap de corda prim y curt, fet ferm a la relinga del gratil de la vela, y ab lo qual s' aferra aquésta a la seua entena. **Batafiol, matafiol, matafión**.

BATAFIOLAR. v. a. *Náut*. AFERRAR, 2.

BATALL. m. Troç de ferro en forma de porra, afiansat al centre de la campana pera ferla sonar. **Badajo, lengua**. || Os pera fer sonar les esquelles. **Badajo, lengua**.

BATALLA. f. *Mil*. Lluita, combat de tropes o de naus. **Batalla**. || m. Antiguament el centre del exércit, ordenat entre la vanguardia y la retaguardia. **Batalla, centro, cuerpo de batalla**. || L' exércit en plé y les divisións grans que d' ell se feíen antiguament, d' ont prové 'l nóm de *batalla*. **Cuerpo de ejército, batalla**. || *Met*. Alteració de les passións, oposició de pensaments. **Batalla**. || *Pint*. El quadro que representa una batalla o acció de guerra. **Batalla**.

BATALLA CAMPAL. La que 's dòna entre dos exércits ab totes llurs forces. *Batalla campal*.

BATALLA DE TARONGES. *Ant*. Festa, joch o simulacre en que 'ls combatents se batíen ab taronges.

BATALLA JUDICATA. *Ant*. DESAFÍO LEGAL.

BATALLA REIAL. *Ant*. Aquella en que 'l soldat guanyava tot lo que podía arreplegar. *Batalla real*.

ARREAR DE BATALLA. fr. *Ant*. *Aparejarse, prepararse, disponerse para el desafío*

DONAR LA BATALLA. fr. Lluitar, combatre. *Dar, trabar la batalla, venir á las manos, combatir, batirse*.

EN BATALLA. m. adv. Escampada la tropa ab poch fondo. *En batalla*.

GUANYAR LA BATALLA. fr. *Mil*. Véncer al enemich. *Ganar la batalla*.

LLIURAR BATALLA. fr. Presentar o donar la batalla. *Librar batalla*.

PARAR BATALLA. *Ant*. PRESENTAR BATALLA.

PERDRE LA BATALLA. fr. *Mil*. Abandonar forsosament el camp ont se dona la batalla. *Perder la batalla*.

PRESENTAR LA BATALLA. fr. Posarse devant del enemich y desafiarlo. *Presentar la batalla*.

BATALLES ARRANJADES. *Ant*. En ordre de batalla.

BATALLA (Coll de la). *Orog*. Coll que hi há a la Serra de la Musara, entre Vilaplana y La Selva, provincia de Tarragona.

BATALLADA. f. Cop de batall. **Badajada**.

BATALLADOR, A. m. f. y

BATALLANT, A. m. y f. *Ant*. Qui combat. **Combatiente, batallador, lidiador**.

BATALLAR. v. a. Lluitar. **Batallar, combatir, pelear**. || v. n. *Met*. Disputar. **Pugnar, batallar, porfiar**.

BATALLARESCH, CA. adj. *Ant*. Pertanyent a la batalla. **Bélico**.

BATALLÀS. m. aum. **Badajazo**.

BATALLÉ (Plá). *Orog*. En el célebre bosch de Baricauba, entre Viella y Les Bordes, (Vall d' Arán).

BATALLER, A. m. y f. **Batallador**.

BATALLERA. f. Acte y efecte de batallar o tocar les campanes. **Repiqueteo**.

BATALLERÓS, A. adj. *Ant*. BELICÓS.

BATALLET m. dim. **Badajuelo**.

BATALLÍVOL. adj. *Ant*. BATALLARESCH.

BATALLÓ. m. *Mil*. Cós d' infantería de cert nombre de companyies. Avui es l' unitat táctica usual a tota Europa, y a vegades també l' orgánica y administrativa, quan no dependeix de regiment y está constituit pera obrar sol o en divisió o brigada. **Batallón**. || *Ant*. Esquadró de caballería. **Escuadrón** || Hi há batallóns de línea, de cassadors, de guíes, franchs, de reserva, etc.

BATALLOLA. f. *Náut*. Cada una de les dues fustes que s' asseguren als candeleros dels costats de la nau per la part exterior en que 's fan les empalletades. **Batayola, batallola**. || Ferro que hi havía a les galeres pera alsar la cuberta. **Batallola**.

BATALLOLA, Coll de la. *Orog*. Coll a 1,225 met. demunt el nivell del mar, situat a tramontana de Sant Jaume de Frontanyá, prov. de Barcelona; separa les aigües del Arija de les del Marlés.

BATAMENT. m. *Ant*. Acte de batre o de pegar a algú. **Apaleamiento**. || BATAMENT DE PEUS. *Ant*. PICAMENT DE PEUS.

BATÁN. m. *Art. y Of*. Máquina composta de tapes a dalt (anterior o posterior) d' una porta, al devant de bancades de ferro, reclosa de la caixa interna que és de fusta, de cilindres, molles, embuts, guía, llengueta, escursa, corró y pesos. La base d' aquesta máquina es balcada perque la roba llisqui. Es l' enginy que atapaeix la roba filtrantla y uniformantla. NOCH. **Batán**. || —DE MASSES. m. *Ter*. Barca de fusta de base falcada ab armadura de ferro. A son demunt, pero independent de la barca, hi há el joch de masses o siguin dugues peces d' alzina o roure ben fermes y esgraonades del cap, joch que 'ls colzets donen el moviment de va y ve, apilotant la roba y amassantla.

BATANAR. v. a. ABATANAR.

BATANER. m. Qui cuida del noch o hi travalla. **Batanero**.

BATARELL. m. Batiment, batent, y aixís se diu: *estar al batarell del sol*. **Resistero**.

BÁTAVO, A. adj. Natural de Batavia, avui Holanda. **Bátave**.

BATAYA. f. *Ant*. BATALLA.

BATAYADA f. *Ter*. **Batallada**. || Toch de bateix. **Toque de bateo**.

BATAYAR. v. n. *Ant*. BATALLAR.

BATAYLLA. f. *Ant*. BATALLA.

BATCOLL. m. *Ant*. BESCOLL.

BATCOLLADA. f. *Ant*. BESCOLLADA.

BATEA. f. *Náut*. Nau rectangular o quadrilonga, quins costats, popa, fondos y proa son superficies planes. **Batea**.

BATEA. *Geog*. Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és a la Vall del seu nóm y té 3,246 hab. || — (VAL DE). *Hidrog*. Riera que neix a la serra de Pándols, prop de Gandesa, prov. de Tarragona, reb les aigües de la riera de Vall Major, passa per Batea y desaigua a la vora del riu Matarraña, a la ratlla de les provincies de Tarragona y Saragossa.

Segell de Batea

BATECH. m. Moviment alternatiu de contracció y dilatació del cór y de les arteries. **Latido**. || Cop produit al cór per aquell meteix moviment. **Latido**. || El cop que se sent a les arteries de les parts del cós que son mòlt inflamades. **Latido**.

BATEDOR, A. m. y f. Qui bat. **Trillador**.

BATEGAR. v. n. Fer el cór y les arteries llurs naturals moviments de contracció y dilatació. **Latir**. || — v. a. BATRE

BATEIG. m. Administració del baptisme. **Bautizo, bateo**.

BATEJADOR, A. m. y f. Qui bateja. **Bautizante**

BATEJAR v. a. Administrar el sagrament del baptisme. **Bautizar**. || *Met* Treure un renóm a alguna persona o cosa. **Bautizar**. || Posar aigua al vi. **Bautizar, merar**. || Calificar una cosa de bona o dolenta. **Canonizar** || v. r. **Bautizarse**.

BATEJAT, DA. p. p. **Bautizado.** || m. CRISTIÁ. || BATÉJAT A LA HORA DE LA MORT. adj. Qui reb el baptisme al llit a la seua derrera hora. *Clínico.*

BATELL. m. *Ant.* Bot, llanxa. **Batel, bote.** || BATARELL. || BATEIG.

BATEMENT. m. **Latido**

BATENT. m. Part del bastiment de la finestra o porta contra la que bat al tancarse. Llistó que forma galze. **Batiente.** || Solá, part ont hi toca mòlt el sol. **Solana.** || Rastell de sol. **Resistero.** || p. a. Lo que bat, còm: *la porta, la finestra,* etc. **Batiente** || Parlant de portes se diu: *batent de porta; porta de dos batents,* significantse la que consta d' una o dues fulles.

BATERÍA. f. Conjunt de peces d' artillería disposades pera disparar. **Batería.** || El llòch ont se posa l' artillería pera batre una plassa o fortificació. **Batería.** || El conjunt de canons de cada cuberta de nau. **Batería.** || Els arguments o multitut d' empenyos pera qu' algú fassi 'l que se li demana. **Batería.** || — (PLÁ DE LA). *Orog.* Extens planell situat al peu del pich de Bassagoda; se l' anomena també CAMP DELS EMIGRANTS.

Segell de Batet

BATET. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; está dalt d' una montanya y té 396 hab. || Veinat del dist. munpal. de Ribes, prov. de Girona.

BATEU. m. *Ant.* BATELL, 1.

BATIALLA. f. *Ter.* BATEIG.

BATIAR. v. a. *Ant.* BATEJAR.

BATIBAUMES (Plá de). *Orog.* Plá que hi ha sota Puig Cerveris, a llevant de Serrat, caseriu del dist. munpal. de Caralps, prov. de Girona.

BATÍCUL. m. *Náut.* La vela y 'l pal de mitjana quan son mòlt petits. **Batículo**

BATIDOR, A. m. Soldat que va de descuberta. **Batidor.** || Guardia de Corps que va devant del cotxe d' alguna persona reial. **Batidor.** || El soldat de cavall que va devant del general. **Batidor.** || *Náut.* Cordeta que pòrten les veles dels falutxos desde la pena al puny de l' escota, dins d' una veina de tela pera que li serveixi de relinga. **Batidor.** || En la montería, qui fá alsar la cassa. **Batidor.** || s. y adj. El barco que va a la descuberta y a seguir altres barcos. **Cazado-**

BATIDOR D' EMPEDRAT. Vagabundo. *Azotacalles, cerero, callejero.*

BATIDORS o ESCUPIDERES. m. *Náut.* Els taulons triangulars qu' alguns coloquen sota de la bragada de les masquetes inferiors. **Batideros.**

BATIFULLA. m. BATIFULLER.

BATIFULLAR. v. a. Travallar els metalls. **Batir hoja.**

BATIFULLEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. BATIFULLAR.

BATIFULLER. m. Qui fá fulles d' or o plata pera daurar o platejar, batent'ho en una enclusa, fins deixar'ho tan prim còm un paper; després se posa en un llibre quadrat y 's va aprimant una multitut de vegades. **Batidor de oro ó plata, batihoja.** || Qui bat qualsevol metall, reduintlo a planxes, còm: *la llauna.* **Batihoja.**

BATIMENT m. *Ant.* L' acció de pegar a algú. **Apaleamiento.** || *Ant.* ABATIMENT. || —D' ALES. *Aleteo, aletada, sacudimiento de alas.* || — DE COR. *Latido, palpitación.* || *Pint.* ESBATIMENT. || —DE LLANA. L' acció de vergassejarla. *Baqueteo, vergueo de lanas.* || — DE MANS; PICAMENT DE MANS. || — DE PÒLS. *Batimiento, latido del pulso.*

BATÍN. m. *Astron.* Quiscuna de les tres estrelles que s' observen al ventre d' Aries. **Batín.**

BATIPORT. m. Al taulell de les botigues la peça ab golfes que s' alsa y baixa pera entrar y eixir. **Trampa.** || La manpara o mitja porta en quadro del carrer pera preservar del aire, aigua, etc., sense que impideixi l' entrada de la claror. **Compuerta, guardapuerta.** || *Art.* Porta de tronera que defensa dels trets contraris la peça de batería, y s' obra pera dispararla. **Mandilete.** || Cada una de les peces que formen el cantó baix y alt de les portes de les baterías, y 'l meteix cantó. **Batiporte, batiporta.** || Pany de cop. **Picaporte.** || Trapa dels subterranis. **Trampa.**

BATIPORTAR. v. a. *Náut.* Trincar els canons contra l' amurada de modo que ab les boques toquin al batiport alt de la respectiva porta. **Batiportar.**

BATISTA. m. **Baptista.** || Tela de Flandes mòlt blanca y fina. **Batista.**

BATISTE. m. BAPTISTA.

BATISTERI. m. *Ant.* BAPTISTERI.

BATLE. m. *Ter.* y

BATLLE. m. Jutge ordinari en certs pobles de Catalunya, Valencia y Mallorca, y antigament de senyoriu en la corona d' Aragó. **Alcalde, baile.** || El cap del Ajuntament. **Alcalde.** || — D' AIGÜES. AIGUADER, 6. || — DE MOSQUES. m. AGUTSIL DE MOSQUES. || — GENERAL. m. Ministre superior del reial patrimoni *Baile general.* || — DE GITANOS. El superior que s' elegeixen els gitanos. *Conde.* || —LOCAL. Aquell que'n alguns territoris entenía en primera instancia sobre rendes reials. *Baile local.*

¿QUÉ NO HI HA BATLLE EN AQUEST LLÒCH? *Loc.* Denota la molta confusió que hi ha en alguna part. *¿Qué es esta Babilonia?*

PER FALTA D' ALTRE, MÒN PARE FOU BATLLE. *Ref. Por falta de hombres buenos á mi padre hicieron alcalde.*

POSAR BATLLE. fr. Ésser mòlt familiar d' alguna part, disposar ab tó de satisfacció y autoritat. *Trinchar.*

BATLLE (Joseph). *Biog.* Frare franciscá, natural d' Alcover; va desempenyar alguns cárrechs fins a ésser designat, en 1696, inquisidor de Barcelona y avans, en 1694, cronista de l' ordre de *framenors* de Catalunya, havent escrit y presentat al capítol provincial del any 1715 la *Crónica de la provincia,* en dos volums folio. És autor d' algunes altres obres de temes piadosos. Vivía encare l' any 1726.

— Y MIR (JAUME). *Biog.* Pintor y mestre de Llotja Va néixer a Barcelona l' any 1801. És autor de molts retratos, quadros de género y pintures relligioses. La seua obra capdal és una *Escena del Diluvio* illuminada per un raig de sol entre núvols, pintada a Italia, que existeix en poder de la nostra Academia de Belles Arts. En Batlle també va gravar al boix. Va morir a Sarriá l' any 1858.

BATLLÉS Y TORRES AMAT (Marian). *Biog.* Remarcable metje y orador eloqüent, que va neixer a Moyá a les derreríes del sigle XVIII. Va morir l' any 1865.

BATLLESA. f. La muller del batlle. **Alcaldesa.**

BATLLET. m. dim. **Bailecito.**

BATLLÍA. f. Ofici d' alcalde y 'l territori de la seua jurisdicció. **Alcaldía.**

BATLLÍA (Coll de la). *Orog.* Coll que hi ha a la partió d' aigües del Ter y 'l Fluviá, a llevant de Camprodón, prov. de Girona. || — (LA). *Geog.* Antigua encontrada de Catalunya, compresa dins de la Cerdanya; la rega 'l Segre y 's componia de la vila de Bellver, que n' era la capital, y dels pobles veins següents: Badés, Balltarga, Bor, Coborriu, Cortariu, Ingla, Nas, Néfol, Osiá, Pedra, Pi, Riu de Santa María, Santa Eugenia, Santa Madalena, Talló y Vilella. Avui pertany a la prov. de Lleida.

BATLLIU. m. Cavaller profés del ordre de Sant Joan que té comanda. **Bailío.**

BATLLIU (de Sas). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Tremp y a 50 kilómetres al N.O. d' aquesta vila, té 492 hab.

BATLLÓ Y BARRERA (Feliu). *Biog.* Fabricant de filats y teixits que formava part de la raó social *Batlló germans.* Era natural d' Olot y va morir a Barcelona l' any 1878. Desde 'ls catorze anys residí a la capital, ocupat al comers dels seus germans. Ell montá el famós establiment situat al carrer d' Urgell, prop de Les Corts, quina superficie total és de 60,000 metres quadrats, dels que n' hi ha 24,000 de cuberts per les construccions y 7,000 pera dipósits d' aigua, poguentne contenir 25,000 metres cúbichs. Aquella fábrica, la més important d' Espanya al seu temps, tenia 53,000 fusades, produint 1,100,000 kilogs. de fil; contava ab 1,265 telers, que teixíen cad' any 240,000 peces de 52 metres, o siguin 12,480,000 metres de tela. La fábrica tenía aprest y blanqueig; s' hi elaborava 'l midó del que 'n feien 500,000 kilogs. al any y podía arrivarne a produir 1,800,000 kilogs. Movíen la fábrica catorze máquines de vapor ab forsa nominal de 617 cavalls y efectiva de 900, consumint 5,500 toneladas de carbó al any. Hi travallaven 2,200 persones, ab 2,100,000 pessetes de salaris. Pagava de contribució al Estat 60,000 pessetes.

BATLLORI. *Geog.* Veinat d' Esponellá, prov. de Girona.

BATLLORIA. *Geog.* Caseriu del terme de Montnegre, prov. de Barcelona.

BATOLLA. f. Eina formada de dos bastons units per medi d' una corda; serveix pera batre 'l gra a l' era. **Mayal.**

BATOLLAR. v. a. BATRE, 3.

BATÓMETRE. m. *Mar.* Instrument que serveix pera midar les profunditats del mar. **Batómetre.**

BATOMETRÍA. f. Art de midar les grans profunditats del mar per medi del instrument anomenat batómetre. **Batometría.**

BATRACIÁ, NA. adj. *Zool.* Semblant a la granota. **Batraciano.**

BATRACIS. pl. m. *Zool.* Ordre de aquets reptils. **Batracios.**

BATRACOCÉFAL, A. *Zool.* Que té 'l cap semblant al de la granota. **Batracocéfalo.**

BATRACOGRAFÍA. f. Descripció especial de l' organisació y demés circunstancies de la granota. **Batracografía.**

BATRAQUITA. f. Mineral de color gris verdench y lluentor greixosa, que pêl seu aspecte té alguna semblansa ab la granota y se trova al Tirol. **Batraquita.**

BATRE. v. a. Pegar una cosa contra un' altre, còm: *la mar contra les muralles.* **Batir, azotar.** || Desgranar el blat, llegums, etc., ab trill o batolles, etc. **Trillar.** || DEIXATAR. || Fer caure ab una perxa 'l fruit d' alguns arbres. **Varear y batojar.** || *Met.* PEGAR. || Entre peraires, basters y matalassers vergassejar la llana o el pel. **Arquear, batir, baquetear.** || Véncer. **Vencer, batir.** || Moure's violentament alguna part inferior del animal, còm: *el cor, el póls,* etc. **Latir, palpitar.** || Moure alguna cosa ab violencia, còm. *els rems, les ales,* etc. **Batir.** || Tocar el sol o 'l vent de plé a plé a alguna part. **Batir.** || REBATRE. || Entre xacolaters aplanar les rajo'es de la xacolata. **Extentender, allanar.** || Acunyar o encunyar, còm: *batre moneda.* **Acuñar.** || *Ant.* **Quebrar, hacer bancarrota.**

AL BATRE; EN EL TEMPS DE BATRE. m. adv. *Por la trilla.*

AL BATRE, SINO AQUEST L' ALTRE. *Ref.* Denota la imposibilitat de fer alguna cosa. *Cuando vengau los nazarenos.*

AL MAL DE CAP, EL MENJAR L' ABAT. *Ref. A la cabeza, el comer la endereza.*

BATRE DE REMS. *Loc. ant.* ARMAR ELS REMS; BOGAR. || fig. FUGIR.

BATRE EN FERRO FRET. f. *Met. Machacar en hierro frío.*

BATRE LA COSTERA. *Loc. ant. Batir la costa.*

BATRE L' EMPEDRAT. Això és, perdre 'l temps pêls carrers. *Matar el tiempo.*

QUI NO BAT AL JULIOL, NO BAT QUAN VOL. *Ref.* Denota que dit mes és el temps de batre. *En Agosto trilla el perezoso.*

BATRE'S. v. r. BARALLARSE.

BATSAGADA. f. *Ter.* XÁFACH. || Cop fort y sobtat. **Sacudida.**

BATUDA. f. El blat, ordi, etc., que s' extén a l' era cada vegada que 's vol batre. **Parva.** || L' acció de batre. **Trilladura, trillar.** || La dels arbres. **Vareo, vareaje.** || Art pera pescar, compost de tres filats de malles diferentes, pero de la meteixa amplaria y llargaria. **Batuda, solta, breja, trasmallo.** || Montería de caça major pera alsarla y que vagi als llochs ont l' esperen els caçadors. **Batida.** || pl. Filat travesser pera pescar. **Red barredera.** || Dret de la trentena part dels fruits.

ALSAR LA BATUDA. fr. Recullir la erada. *Desemparvar.*

EXTENDRE O PARAR LA BATUDA. fr. Escamparla per l' era. *Emparvar, aparvar.*

BATUSSA. f. Renyina. **Escaramuza, pendencia, sarracina, zurribanda, marimorena, pelotera, refriega, reencuentro,** y **redopelo** si és de nois. || *Fam.* Cástich, reprensió forta. **Zurra, solfeo, felpa.** || pl. **Batalla.** || — (COLLADA DE LA). *Orog.* En el camí de Prats de Molló al Pich de Tretsevents, (1.220 m.).

BATUT, DA. p. p. **Batido, trillado.** || Ferit. **Herido.** || Vensut. **Batido.** || Se diu del camí mòlt trepitjat o freqüentat. **Trillado.** || adj. Molt d' ossos, cansat en extrém. **Molido, majado, machacado.**

BATUTA. f. *Mús.* Veu presa del italiá, que vol dir mesura, compás. Modo d' acompassar els sóns y de marcar la duració de cada temps. També se diu *battuta.* **Battuta, batuta.** || El bastonet ab que 'l director d' orquesta marca 'l compás. **Batuta.**

BATXELLEJAR. v. n. *Ant.* BATXILLEREJAR.

BATXELLER. m. *Ant.* BATXILLER.

BATXELLERAT. m. *Ant.* BATXILLERAT.

BATXELLEREJAR. v. n. *Ant.* BATXILLEREJAR.

BATXILLER. m. Qui reb el primer grau d' alguna facultat. **Bachiller** || Qui parla mòlt y fora de propósit. **Bachiller, picotero.** || Qui vol averiguar lo que no l' importa. **Curioso.**

BATXILLERÁS. m. *Aum.* **Bachillerazo.**

BATXILLERAT. m. El grau de batxiller. **Bachillerato.**

BATXILLEREJAR. v. a. Parlar mòlt y fora de temps. **Bachillerear.**

BATXILLERET. m. dim. **Bachillerejo, bachillerillo.**

BATXILLERÍA. f. Parlería, tafanería. **Chismografía, habladuría.**

BATZEGADA. f. Cop fort. **Golpazo, batacazo.**

A BATZEGADES. m. adv. *Fam* Sense reflexió, ordre, ni concert. *De trompón, de golpe y porrazo.*

BAU. m. *Náut.* **Bao.** || adj. BALB.

BAU (Coll de la). *Orog.* Coll que hi há al S. E. de l' encontrada de Camprodón, prov. de Girona; té 1,070 met. demunt el nivell del mar.

BAUCAT. m. Pendó que usaren els cavallers templaris. **Baucat.**

BAUCI, A. adj. *Ter.* BUIT.

BAÚL. m. V. BAGUL.

BAULÓ (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida (Mallorca).

BAULÓ (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Sineu (Mallorca).

BAUMA. f. Excavació natural que hi há al peu de alguns espadats, diferenciantse de la cova, en que aquésta s' endintza en la terra, mentres aquélla és sols superficial. **Socavón**. || —(LA). *Geog.* Poble fabril de la prov. de Barcelona, situat a la vora del Llobregat, sota l' estació de Monistrol. Pertany al dist. munpal. d' aquest nòm. || — (COLL DE LA). En el camí de Bagá a Gósol per les fonts del Bastareny (1.550 m.). || —(COLLET DE LA). *Orog.* Collet que hi há a mitjorn y a curta distancia de Vallfogona, prov. de Girona.

BAUMAT, DA. adj. Vuidat per sota. **Hueco, socavado.**

BAUPRÉS. m. *Náut.* Pal agegut que surt de la proa. **Bauprés**.

BAUPS (Collada de). *Orog.* Montanya que hi há entre 'ls rius Ter y Freser, a tramontana de Ripoll y a llevant de Campdevánol, prov. de Girona. || —(TORRENT DE). *Hidrog.* Torrent que baixa de la collada del seu nòm y desaigua a la vora del Ter, aigües amunt de Ripoll.

BAUS. f. TIMBA, ESTIMBALL, PRECIPICI. || — DEL ASE. *Geog.* Engorjat del Tech entre Prats de Molló y El Tech.

BAUSÁ (Gregori). *Biog.* Pintor mallorqui, nat a Palma l' any 1590. Se va establir a Valencia, ont va perfeccionar el seu istil, aficionantse a l' escola del ilustre Ribalta, de qui va ésser el deixeble més distingit. Segons testimoni de 'n Palomino, les pintures de 'n Bausá se confonien ab les del seu mestre. Les seues obres més notables, a Valencia, son: *La resurrecció de Jesucrist,* a l' iglesia parroquial de Sant Andreu; *Sant Lluís Bertrán,* a l' iglesia de Sant Domingo; *Jesucrist mort, en braços de la Verge, L' adoració dels Reis,* pintada l' any 1645 pera Sant Miquel dels Reis; *El martiri de l' apóstol Sant Felip,* pera l' altar major dels Carmelites descalços, y la *Verge del Remei,* pera els Trinitaris calçats.

Segell de Bausén

BAUSADOR. m. *Ant.* **Traidor.**

BAUSÉN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona, y té 413 habitants. || *Orog.* V. SERRA BACANERA.

BAUSÍA. f. *Ant.* Traició. **Felonia, traición, baucía.**

BAUSSITJES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Espolla, prov. de Girona.

BAUZÁ (Felip). *Biog.* Mariner y geograf distingit, nat a Palma l' any 1764 y mort a Londres en 1834. Va estudiar a Cartagena y eixí a navegar l' any 1779, fent tot seguit campanya contra Inglaterra, intervenint en totes les principals accions. Desde 1785 va ajudar a formar l' Atlas marítim d' Espanya, prenent 'hi la part principal, fent el plan de Cádiz y de la seua badía. En 1789 era director de mapes y plans a la corbeta *Descubierta,* en el seu viatje al voltant del mon. Retorná malalt en 1794 per Valparaiso y Buenos Aires. La formació de la seua carta del *seno Mejicano* doná motiu a montarse la Direcció Hidrográfica de Madrit, que mòlt deu a la pericia y activitat d'en Bauzá. L' any 1808 li encomaná la Junta general militar la formació d' un mapa de les fronteres d' Espanya ab Fransa, en quin travall s' ocupava a la invasió napoleónica, costantli prou d' evitar que 'l francés Laborde s' apoderés dels seus estudis. Durant la invasió (1808 a 1814) no reposá, en comissions patriótiques adequades a ses aptituts y ciencia. En 1815 fou elegit director del Dipósit Hidrográfich. Estudiá la geografía y altures barométriques de les Vascongades y dels voltants de Madrit fins a Segovia y Serra del Guadarrama. En 1821 les Corts el designaren membre de la Junta protectora de la llibertat d' imprenta. També se li confiá una nova divisió del territori espanyol, que presentá llesta l' any 1821. Formá el plan pera aixecar el mapa d' Espanya aprovat pêl Gobern y per les Corts, y havéntsel fet director d' aqueix travall renunciá els xexanta mil rals de sou assignats. L' any 1822-23 sortí diputat per Mallorca y en 1823 la política del rei Ferrán VII l' expatriá a Gibraltar y a Londres. Fou amnistiat tres mesos avans de morir Deixá llestos nombrosos materials geográfichs d' América y de la península. Inglaterra l' honrá sepultantlo a l' Abadía de Westminter.

— (JOAN). *Biog.* Metge mallorquí del sigle XVII Era deixeble dels famosos Pizaeta, Mitjavila y Gascó. Se va graduar l' any 1737 a la universitat de Montpeller, a quina ciutat hi va fundar la societat médich-quirúrgica.

— (SIMON). *Biog.* Bisbe de Mallorca, nat a Palma l' any 1552 y mort l' any 1623. L' any 1571 va entrar a l' ordre dels Predicadors; va ésser enviat a Valencia, estant baix la direcció del que are es sant Lluis Bertran, ordenants 'hi de sacerdot l' any 1575. Retornat a Mallorca y lluint en la predicació, l' elegiren prior del convent de Manacor. A Puigcerdá y a Girona (1593) fou lector de teología, prior a Palma en 1595, y el rei Felip III en 1607 el proposá pera bisbe al sant pare Paulo V, havent pres possessió de la mitra l' any següent. Celebrá sínodos en 1611 y 1619. Institui algunes professons. Dedicá a Santa Teresa la primera iglesia que ha tingut. Fou mòlt caritatiu y estudiós. Millorá el palau bisbal de Palma.

BAVAR. v. n. y 'ls seus derivats. BABEJAR.

BÁVARO, A. adj. El natural y lo pertanyent a Baviera, regne d' Alemanya. **Bávaro.**

BAVASALL o **BAVASSALL**. m. *Ter.* **Babero**.

BAVECA. *Ornit.* V. GAMARÚS, XIVECA.

BAVECH. m. *Ant.* XARRAIRE. || TONTO.

BAYAROLA. f. *Ter.* BURINOT, 1.

BAYARRI (Pere). *Biog.* Advocat, polítich, ministre de Ma ina. Natural de Benicarló. Entrá a la política en 1854, éssent secretari de la Junta revolucionaria de Castelló. Diputat a Corts constituyents el meteix any y secretari del Congrés. Al caure Espartero (14 Juliol 1856) entrá al ministeri presidit per O'Donnell, éssent ministre de Marina, fins al Octubre del meteix any. En 1857 fou ministre del Tribunal Suprem de Guerra y Marina, desempenyant quin càrrech va morir.

BAYARRI. *Geog.* Caserío del terme de Sosis, provincia de Lleida.

BAYART. m. Eina formada de dos samalers ab tres o quatre pots travesseres clavades demunt d' ells que serveix pera portar a braços materials pera edificis y altres coses. **Angarillas.** || El del tabernacle pera portar imatges. **Andas**.

BAYARTE (Joan de). *Biog.* Insigne militar mallorquí del sigle XVII. Fixá matemáticament els calibres de la artillería de montanya y de plassa, havent aceptat tota Europa les fórmules d' ell. Els falconets sensills, que pesaven set quintars y mitj, se reduiren a pesar un xich més d' un quintar, en el nou sistema; les mitjes culebrines sensilles que tenien de pès vintivuit quintars, no' n pesàren sino dos, tenint iguals o superior efectes; modificá igualment la mida de les peces. En l' any 1670 fou designat governador de Menorca, ont fongué un canó d' artillería inventat per ell, obeint als cálculs científichs de la resistencia; més la novetat no prosperá entre 'ls técnichs oficials. Repetí les proves a Saragossa en 1673 devant de Don Joan d' Austria y l' éxit fou complert y aprovada sa teoría. Desde aleshores se reformá per ses iniciatives l' armament del exércit espanyol, que arrivá a ésser el mes perfet d' Europa. En Bayarte

fou, ademés, escriptor professional y figura entre 'ls notables especialistas de la balística.

BAYASCA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Llavorsí, prov. de Lleida. || — (RIUET DE). *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida que neix al terme del poble del seu nòm, passa per Arestuy y desaigua a la vora del Noguera Pallaresa, devant d' Estarón.

BAYDANA *Orog.* Cim que domina els clots de Feliu, més amunt de Set Cases (Camprodon).

BAYER Y ASARAU (Carles). *Biog.* Brigadier del exércit espanyol. Nat a Castelló de la Plana en 1795, ont morí en 1860. Seguí ab el general Blake les operacions que acavaren ab la capitulació de Valencia (1812), anant a França presoner de guerra. Retorná en 1814, reincorporantse. Aná a Ultramar en 1819. En 1827 tornava a servir en la península. Perseguí als carlins, en el Nort, durant la guerra del set anys. Després fou comandant general de Córdoba, en temps d' Espartero. En 1844 ho fou de la provincia de Cáceres. Fou també governador militar y diputat a Corts.

BAYETA. f. Drap fluix de llana, de diverses amplaries. **Bayeta**. || pl. Se prèn per el dol y draps dels túmbols **Bayetas, lutos.**

FLUIX CÒM LA BAYETA. fr. Persona inconstant, fácil de fer mudar de parer. *Veleta.*

BAYETÓ. m. La bayeta més basta y estreta. **Bayetón, boquín.**

BAYFAGO (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Sineu, Mallorca.

BAYLET. m Noi que serveix als pagessos pera portar recados als mossos del camp, etc. **Mochil**, y en algunes parts. **Motril.**

BAYLINA (Antoni). *Biog.* Frare franciscá, natural de Berga; orador y poeta. Va morir a Barcelona l'any 1821. Va escriurer mòlt en castellá y llatí, havent colaborat a *El Amigo de la Religión,* publicat a Barcelona. Ab el pseudónim de «Buenaventura Antonio Anibaly» va publicar *El Cándido, ó sea diálogos filosóficos* (vuit volum 8.u). L' any 1814, éssent guardiá del convent de Riudeperes, va escriure les *Memorias históricas del colegio de Santo Tomás de Riudeperas.*

BAYLON (Anicet). *Biog.* Fou un dels millors compositors musicals de la escola valenciana del sigle XVII.

BAYNAR. v. a. *Ant.* BANYAR.

BAYONETA. f. Mena de daga ab el mánech vuit pera assegurarla a la boca del fusell. Se diu axís per haverse inventat a Baiona, ciutat de Fransa. **Bayoneta.** || — CALADA. Se diu de la baioneta assegurada a la boca del fusell. *Bayoneta calada.*

CALAR LA BAYONETA. f. *Mil.* Prepararse pera acometre ab la baioneta calada. *Entrar á la bayoneta.*

BAYONETADA. f. Cop de baioneta. **Bayonetazo**

BAYTLLE. m. *Ant.* BATLLE.

BE. *Ter.* m. **Bel**. || ANYELL. || BE MAGENCH O BENS MAGENCHS. || Cert us o dret del senyor de la cosa donada a cens.

TREURE 'L BE. fr. ESCAPSAR EL BE. || *Met. fam.* Trovar algú un medi ocult de fer cabal o ferse rich. *Encontrar ó hallar la piedra filosofal.*

BÈ. f. Nòm que té la lletra B. BÈ. || m. Lo que fá la felicitat d' algú. **Bien**. || L' obgecte que 'ns inclina al amor. **Bien.** || Utilitat, benefici. **Bien.**

BÈ. adv. m. Rectament, ab acert. **Bien**. || Degudament. **Debidamente, bien**. || Felisment. **Felizmente, bien**. || Mòlt, y axís se diu: *estudiar, menjar bè.* **Bien, mucho, grandemente.** || Cómodament, còm: *ja estich bé.* **Bien.** || Oportunament, còm: *veniu bè.* **Oportunamente, bien.** || Prou, còm: *bè ho dòna a entendre.* **Bien, bastante.** || De bon gust, còm: *en tal casa mengen bè.* **Grandemente, bien.** || Ja, còm: *bè fá prou* **Ya, bien.** || Serveix pera concedir o aprobar lo qu' un altre diu. **Bien.** || interj. De despreci ab que 's dòna a entendre que no 's fá cas o no 's creu lo que diuen. **Bien, ya.** || interj. D' enuig o amenassa. **Bien, bien está.** || De bona gana, còm: *jo bè ho faria, pero tinch por.* **Bien, de buena gana.** || Després de negació denota *enproufeines,* còm: *no bè 'm van veure, quan van vindre a obsequiarme.* **Apenas, no bien, así que, luego que.** || interj. *Irón.* **Malo.** || Junt ab el verb *ésser* li aumenta l' afirmació, còm: *bè és veritat.* **Bien.** || Anteposada als verbs ab que 's junta, lo meteix que *certament,* còm: *ell bè ho diu.* **Bien, ciertament, seguramente.**

BÈ, BÈ. interj. Denota amenassa. *Bien, bien, ya, ya.* || Denota que a algú li será perjudicial el no voler seguir el consell que se li dòna: còm: *bè, bé, ell se 'n penedirá. Bien, bien.*

BÈ CANTA MARTA DESPRÈS DE FARTA. fr. *Ter.* Que ab el ventrell ple 's fan millor les coses. *Bien canta Marta después de harta.*

BÈ O MALAMENT. De qualsevulla manera. *Bien ó mal*

BÈ O MÒLT BÈ LI ESTÁ. *Loc.* Denota qu' algú té merescut lo que pateix. *Bien empleado, le está muy bien.*

BÈ O MÒLT BÈ LI VA. *Loc. irón.* Censura la disposició que 'ns sembla mal presa. *Buena va la danza.*

BÈ QUE O A BÈ QUE. m. adv. Encara que. *Aunque, bien que.*

BÈ, TEMPRAT. *Loc. ant.* AIXERIT, DE BON HUMOR.

¿ONT VAS, BÈ? ONT MÉS NE SÉ. af. Ab que 's significa que ont hi ha, més n' hi sol anar. *A do va la abundancia, á do más hay; dinero llama dinero.*

AL BÈ BUSCARLO Y AL MAL ESPERARLO. *Ref.* Que s' entén en sentit literal. *Al bien buscallo y al mal esperallo*

ANAR BÈ. Denota qu' algún negoci 's presenta favorablement. *A buen viento va la parva, andar de ganancias.*

ANAR PER BÈ. fr. Trovarse millor el malalt. *Ir bien, mejorar.*

ARA BÈ. m. adv. Suposat axó. *Ahora bien, esto supuesto*

DE BÈ A BÈ. m. adv. Amistosament, de bones en bones. *De bien á bien, amigablemente.*

DE FER BÈ MAL NE PERVÉ. *Ref.* Dòna á entendre la gran ingratitut dels homes qu' ordinariament paguen els beneficis ab males obres y danys. *Haz bien y guárdate.*

EL BÈ LI VÉ PER UNA CANAL. *Expr. fam.* Pondera la felicitat d' algú, que treu profit fins de les coses de que semblava impossible. *La perra le parirá lechones.*

EL BÈ O 'L MAL LA SALUT A LA CARA 'L TRAU. *Ref.* Dòna a entendre que la cara denota la salut. *El bien ó el mal á la cara sale.*

EL FER BÈ MAI SE PERT. *Loc. Hacer bien nunca se pierde; siembra beneficios para recoger fruto de buenos oficios.*

ÉS BÈ. *Es sazón, es justo.*

ÉS UN BÈ DE DÈU. fr. *Fam.* Denota abundancia de alguna cosa. *Es una bendición.*

ESTAR BÈ. fr. Tindre 'l menester. *Estar bien.* || Tindre amistat ab algú. *Estar bien con alguno.*

ESTAR MASSA BÈ. *Loc. fam.* Denota qu' algú abusa del bè que té, convertintlo en dany propi. *El bien le hace mal.*

FER BÈ. fr. Afavorir. *Hacer bien.*

FER BÈ ALS DIFUNTS. fr. *Hacer las honras, exequias, funerales.*

FÈS BÈ Y NO FASSIS MAL, QU' ALTRA COSA NO 'T CAL. *Ref.* Anar a bon fí, que Dèu ajudará. *Al hombre inocente Dios le endereza la simiente.*

FÈS BÈ Y NO MIRIS A QUÍ. *Ref.* Ensenya que 'l bè se ha de fer sense cap fí particular. *Haz bien, y no mires á quién.*

L' HOME DE BÈ PER TOT ARRÉU ÉS BEN REBUT. af. Ab que 's significa que l' home honrat és apreciat. *Al hombre de bien doquiera le acogen.*

MAI TINDRÁS BÈ SI D' ALTRE NO 'T PERVÉ. af. Ab que 's significa que sense ajuda no 's fá res. *Para un hombre, otro*

MÉS AVIAT SE SAP EL MAL QUE 'L BÈ. fr. Dòna a entendre que més aviat se saben les coses dolentes que les bones. *El bien suena y el mal vuela.*

MÈS BÈ. *Expr.* adverbial de preferencia, lo meteix qu' avans. *Más bien, antes.*

MÓLT BÈ. m. adv. *Francamente, muy bien.*

NO 'S CONEIX EL BÈ FINS QU' ÉS PERDUT. *Loc. El bien no es conocido hasta que es perdido.*

NO 'S POT FER BÈ SINO A LES ÁNIMES DEL PURGATORI Y ENCARA SEGONS A QUINES. af. lit. *En el bien cátate.*

PER BÈ. m. adv. Ab bona intenció. *Por bien.*

QUAN TE VINGUI BÈ. m. adv. *Cuando te venga bien.*

QUI BÈ 'T FARÁ O SE N' ANIRÁ O SE 'T MORIRÁ. fr. Denota 'l poch que solen durar els bèns d' aquest mòn, y que 'ls desgraciats perden aviat a qui 'ls hi fá bè. *Quien bien te hará, se te irá, ó se te morirá.*

QUI BÈ FÁ, BÈ TROBA. *Loc.* EL FER BÈ MAI SE PERT.

QUI ESTÁ BÈ QUE NO 'S MOGUI *Ref.* Contra qualsevulla mudansa que 's proposi a algú, si ell creu que no li convé, respecte del estat en que 's trova. *Bien está San Pedro en Roma; Marta, si bien estás, no te mudarás.*

QUI 'T VOL MAL TÉ FARÁ RIURE, Y QUI BÈ 'T FARÁ PLORAR. *Ref.* Denota l' utilitat de la correcció que comunment la dòna qui estima. *Quien bien te quiere te hará llorar, y quien mal, reir; quien te dió la hiel te dará la miel.*

SEMPRE O EN TOT TEMPS VÈ BÈ. *Loc.* Denota que lo útil sempre vè bè, encara que vingui tart. *Buenas son mangas después de pascuas.*

TINDRE TOT EL BÈ DE DÈU. fr. Tindre a casa totes les conveniencies. *Estar su casa como una colmena.*

Y BÈ. Expressió pera comensar a preguntar alguna cosa. *Y bien.*

BEABÁ. m. **Silabario.**

BEAR (Cap). *Hidrog.* Promontori de la rada de Portvendres; té 203 met. d' altitut.

BEARNÉS, A. adj. El natural de y 'l pertanyent al Bearn, antiga provincia de França. **Bearnés.**

BEASSÉS. f. *Ter.* MALETA.

BEAT. m. **Beato**

UNGLES DE GAT Y CARA DE BEAT. *Ref.* Reprén als hipócrites. *Uñas de gato y cara de beato.*

BEATA. f. Dona que ab hábit relligiós viu en clausura ab regla o sense. **Beata.** || Dona que viu retirada a casa seua, ocupantse en obres de virtut. **Beata.** || Dit irónicament de la dona que fingeix devoció. **Beata, beatona, gazmoña, gazmoñera.** || *Ictiol.* V. VIRADOR, AURADA PLAT. || — FARINERA. Expressió contra les dones que fingeixen virtut y falten a les seues obligacions. *Beata con devoción, las tocas bajas y el rabo ladrón.*

BEATA, SI L' AMOR NO 'M DESBARATA.. *Loc. fam.* MONJA DE SANT AGUSTÍ.

BEATAMENT. adv. m. **Beatamente.**

BEATERI. m. Comunitat de beates. **Beaterio.**

BEATERÍA. f. Fingiment de virtut **Beatería, gazmoñería, gazmoñada.**

BEATET, A. m. y f. dim. **Beatito.**

BEATIFICACIÓ. f. L' acció de beatificar. **Beatificación.**

BEATÍFICAMENT. adv. m *Teol.* Ab visió beatífica. **Beatíficamente.**

BEATIFICAR. v. a. Declarar oficialment qu' algú és beato y gosa de Dèu al cel. **Beatificar.**

BEATIFICAT, DA. p. p **Beatificado.**

BEATÍFICH, CA. adj. *Teol.* Lo que fá benaventurat. **Beatífico.**

BEATÍSSIM, A. adj. sup. **Beatísimo.** || Tractament que 's dòna al papa. **Beatísimo.**

BEATITUT. f. Tractament que 's dòna al Summo Pontífix. **Beatitud.** || BENAVENTURANSA || HIPOCRESÍA.

BEATO, A. adj. Felís, ditxós. **Beato.** || El sirvent de Dèu beatificat pel Summo Pontífix. **Beato.** || Qui s' exercita en obres de virtut. **Beato.** || Qui afecta devoció. **Beato, beatón, gazmoño.** || Qui porta hábit de relligiós sense regla fixa, ni viure en comunitat; qui viu retirat. **Beato.**

BEATRIU. n. p. Nòm de dona. **Beatriz.**

BEATUTXO, A. m. y f. *Irón.* HIPÓCRITA.

BEBEDÍS, SA. adj. Bo pera beure. **Bebedizo, bebedero, potable.**

BEBEDOR, A. m. y f. Qui béu mòlt. **Bebedor.**

BEBEDORÁS. m. aum. Qui béu ab excés. **Bebedor, beberrón.**

BEBENDA. f. El gust dels licors. **Sabor, boca, embocadura.**

BEBENT. m. BEBENDA. || p. a. **Bebiente.**

BEBOTEJAR v. a. *Fam.* Beure sovint. **Beborrotear.**

BECA. f. Insignia, faixa de panyo que usen els colegials demunt de la cota o manto, encreuada pel pit y penjant per les espatlles. **Beca.** || Plaça de colegial. **Beca.** || *Fig.* El meteix colegial. **Beca.**

BECABUNGA. f. *Bot.* Planta indígena que a més de la propietat pectoral té l' antiescorbútica. **Verónica, becabunga.**

BECADA f. *Ornit.* Aucell de pas, més petit que la perdiu, pardo, ab pichs lleonats, negres y blanchs, vermellenchs per demunt y més clars per sòta; el bèch llarch y la carn mòlt gustosa. **Becada, chochaperdiz, pitorra, gallina sorda.** || *Ter.* Inclinació del cap envers el pit quan algú se va adormint **Cabezada.** || f. El menjar que 'ls aucells vells porten als del niu pera criarlos. **Cebo de pájaro.** || *Ictiol.* Peix de la familia dels aulortómits. **Pito real, trompetero.** || — MARINA. Aucell de color un poch més fosch que 'l de la llebra, potes llargues, bèch mòlt prim y un poch encorbat. *Zazapito, chochaperdiz marina.*

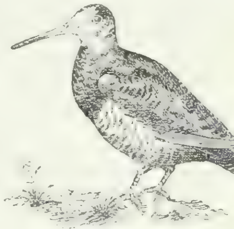

Becada

BAIXAR LA BECADA. fr. Rebre socorro, particularment si és sovint. També s' usa ab el verb ESPERAR. *Venir el cuervo.*

BECADELL. m. *Ornit.* Aucell mòlt semblant a la becada, pero més petit. **Agachadiza, chochín y becardón.**

BECAFIGUES. *Ornit.* V. MENJAFIGUES.

BECAR. v. n. *Ter.* L' acte de deixar caure 'l cap envers el pit aquell que s' adorm. **Cabecear, dar cabezadas.**

BECARDOT m. *Ornit.* Aucell que té 'l bèch gros y encorbat del capdevall. **Becardo.**

BECARI. n. p. **Becario.**

BECASSA. f. *Ornit.* BECADA.

BECASSINA. f. *Ornit* BECADELL.

BECARRADA. f. PICADA.

BECAYRE. m. *Ant. mús.* **Bequadro.**

BECEROLES. f. Cartilla en que 'ls minyonets hi aprenen les lletres. **Abecedario.**

APENDRE LES BECEROLES. Això és, apendre els primers elements de qualsevulla materia.

ANTON APRÉN LES BECEROLES. Aixó és: *Anton aprén de llegir. Aprender el abecé.*

BECEYT (Ports de). *Orog.* Ports que hi ha al extrém S.O de la serra de Caro, a la frontera de les provs. de Tarragona ab la de Terol.

BÈCH. m. Parlant d' aucells dues peces més llargues qu' amples, de la meteixa naturalesa que la banya, colocades l' una dalt y l' altre baix de la boca. **Pico**, || *Met.* L' extremitat d' algunes coses, còm: *de la capa, mantellina*, etc. **Pico.** || El broch dels gerros, porrons, etc. **Pico.** || Parlant d' aparells de gas. **Mechero.** || *Met.* La boca del home. **Pico.** || *Ant.* BOCH. *Art. y of.* || — DE MÁ. D' ESTACA. || —A BÈCH. m. adv. *Ant.* CARA A CARA. || — D' ÁNECH. Eina de cirurgía, dita aixís per la seua semblansa ab el bèch del ánech. *Pico de ánade.* || —DE CIGONYA O DE GRUA. Eina de cirurgía. *Pico de grulla, tirabala.* || AGULLES DE PASTOR. || — DE PARDAL. Eina de cirurgia. *Pico de gorrión.* || —DE GRUA. *Bot.* DE CIGONYA. || — MOLL. Qui ab facilitat se deixa enganyar o diu lo qu' havía de tindre reservat. *Pico amarillo, boquimuelle.* || — TENDRE. S' aplica al aucell quin bèch es massa débil pera servírsen pera foradar els tronchs dels arbres.

CAURE 'L GROCH DEL BÈCH. fr. *Met.* Ésser perspicás y difícil d' enganyar. *Tener colmillos o garrones, no ser de pico amarillo.*

COP DE BÈCH. fr. PICADA.

NO TINDRE SINO BÈCH fr. Ne tindre sino llengua. *No tener más que lengua ó pico.*

¿PENSES QUE NO M' HA CAIGUT EL GROCH DEL BÈCH, O QUE SÓ DEL BÈCH GROCH? *Loc. met. fam.* Denota qu' algú té experiencia pera no deixarse enganyar *No me mamo el dedo. ¿Piensas que estoy con la leche en los labios?*

PORTEULI AL BÈCH. *Loc met* Donar alguna cosa a algú tan explicada, que res li costa d' entendre. *Dar á alguno una cosa bien mascada.* || DONARLI MASTEGAT.

TREURE DEL BÈCH. fr. *Met. fam.* Fer dir ab manya a algú lo que no volía *Sacar el alma de pecado.*

BECH D' ALENA. *Ornit.* Aucell que s' alimenta d' animals aquatichs. *Avoceta común.*

BECH DE FERRO. *Ornit.* V. DURBECH.

BECH D' ESPÁTULA. *Ornit.* V. ANEGH PALETER.

BECH DE SERRA GRAN Y PETIT. *Ornit.* Aus perjudicials que sols s' alimenten de peix. *Anguiler.* || MERGO.

BECH PLANÉ. *Ornit.* V. ESPÁTULA.

BECH VERMELL. *Ornit.* Especie d' anech. ANECH GABAIG.

BECHÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Terol, part jud. de Nules; és a la vora del riuet del seu nòm y té 2,235 hab. || *Hidrog.* Riuet de la provincia de Castelló; neix a la serra d' Espadán, passa per Bechí y desaigua al mar prop de Burriana.

BECO. m. FONDISTA

BECULA. *Geog. ant.* Nòm de Beguda, prov. de Girona, en temps dels romans.

BEDELL. m. Parlant d' universitats, instituts y escoles, mena de porter. **Bedel.**

BEDET (Puig de). *Orog.* Puig proper a la frontera N.E. de la prov. de Lleida, vora de la Vallfarrera; té 2,797 met. d' altitut.

BEDOGA D' ADONS. *Orog.* Tossal de la vessant del Ribagorça, terme d' Adons.

BEDOLL. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les betuláces; té les fulles punxagudes y dentellades y de la seua crosta se 'n treu l' oli ab que s' adoba y aromatisa la pell de Russia. **Abedul.**

BEDRÁ. *Geog.* Illeta del dist. munpal. d' Ibissa, illa d' aquest nòm.

BEDRANELL *Geog.* Illeta del dist. munpal. d' Ibissa, illa d' aquest nòm.

BEDREDA. *Hidrol.* Afluent del riu de Torán a la Vall d' Arán.

BEDUÍNS. m. pl. Els alarbs sectaris d' Alí. **Beduínos.** || Els que viuen errants y roben pel desert. **Beduínos.**

BEDULL. m. *Bot.* BEDOLL.

BEEMÍ. m. *Astron.* Set estrelles de quarta magnitut que 's troven a la corbatura del Erídan. **Beemín.**

BEFA. f. Burla. **Befa, escarnio.**

FER BEFA O BEFES. fr. Burlarse. *Mofar, escarnecer, befar.*

BEFABEMÍ. m. y

BEFAMÍ. m. El tercer signe de la música segons el sistema de Guido Aretino, que consta d' una lletra y dues veus. **Befamí.**

BEFAR. v. a. FER BEFES.

BEFARSE. v r. **Mofarse.**

BEFASÍ. m. *Mús.* Terme que fa conéixer el tó de sí. **Befasí.**

BEGAL m. Nòm qu' alguns autors donen a la estrella brillant de la Lira. **Begalo.**

BEGONIA. *Bot.* Planta de la familia de les begoniacees, que se conreua mólt a la regió de la costa catalana, ont s' han aclimatat diferentes especies de la meteixa. Es originaria d' América, y el seu nòm se li doná en honor de Begon, governa or de Santo Domingo. Te d' altura uns quatre decímetres, de tanys carnosos y fulles grans en forma de cor, de colors desde el cendra al bronsejat, y fa flors blanques, grogues, rosades y rojes.

Begonia

BEGÓS. *Geog.* Barri del terme de Benós, dist. municipal de Les Bordes, prov. de Lleida.

BEGUDA. f. Qualsevol licor pera beure. **Bebida.** || L' aliment que solen pendre 'ls travalladors de la terra entre l' esmorsar y el dinar. **Bocadillo.** || *Met.* Mala noticia. **Trago, jarope.**

FER BEGUDA. fr *Comer algo.*

BEGUDA ALTA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Masquefa, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Sant Esteve Sesrovires, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Sant Llorens d' Hortons, prov de Barcelona. || —BAIXA. Caseriu del terme de Sant Llorens d' Hortóns, prov. de Barcelona. || — D' ADONS. Caseriu del dist. munpal. de Viu de Llebata, prov. de Lleida.

BEGUDÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; té 2,212 hab.

BEGUES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora de la riera de Canyelles y té 1,126 hab.

Segell de Begues

BEGUT, DA. p. p. **Bebido.**

BEN BEGUT. m. BORRATXO.

BEHETRÍA. f. *Ant.* Població en la que 'ls veins eren amos absoluts y podien nomenar ells meteixos llur senyor. **Behetría.**

BEIXACH. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vilech, prov. de Lleida.

BEJANET, A. m. y f. dim. BAJANET.

BEJES. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Viver; és prop del riu Palancin y té 1,289 hab.

BEL. m. La veu de les ovelles, cabres y bestiar semblant. **Balido.** || Trinch, só prim, clar y violent de la campana. || *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora

del riu Cérvol y té 242 hab || —(PENYA DEL). *Orog.* Puig de 1,251 met. d' altitut, entre Bel y Vallibona, prov. de Castelló

BELA. Nòm propi familiar de dona. **Isabel, Isabela.**

BELABARQUÍ. m. Trepá ab un mánech en figura de semicércol ab una empunyadura que s' apoïa al pit. **Berbiquí.**

BELADOR, A. m. y f. Qui bela. **Balante.**

BELAR. v. n. Fer bels. **Balar.** || Quan es mòlt sovint. **Balitar.**

BELART (Bonaventura). *Biog.* Famós cantant que va néixer a Tarragona l' any 1828 y va morir a Irvy (prop de París) l' any 1862. Va debutar al teatre Reial de Madrit l' any 1851, éssent extremadament aplaudit.

— (RAMON). *Biog.* Esculptor, natural de Montblanch, que residía a Madrit a principis del sigle XIX. Va néixer l' any 1776 y encara vivía 'l 1832. A la Reial Academia de San Fernando s' hi conserva un travall d' aquest autor premiat l' any de referencia.

BELCAYDE. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Castelló; neix a Alfondeguilla, passa per Vall d' Uxó y Moncófar y desaigua al mar tocant la Torre de Moncófar.

BELEJAR. v. n. BELAR.

BELEMNITA. f. *Hist. nat.* Fóssil del que s' han dit infinitats de patranyes, y no és més que l' os d' una mena de sepia fóssil. **Belemnita.**

BELEMNÍTELA. f. *Hist. nat.* Mena de belemnita que té una obertura interior a la vora anterior de la cara. **Belemnítela.**

BELEP. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Gurp, prov. de Lleida.

BELEROFONT. m *Astron.* Nòm donat a la constelació del Pegás **Belerofonte.**

BELESTA. *Geog.* Ciutat del comtat de Foix, are pertanyent a França a la vora del Hers; té 2,038 hab.

BELETA. f. Nòm propi familiar de dona. **Isabelica, Belilla.**

BELGA. adj. Natural de Bélgica. **Belga.**

Segell de Belianes

BÉLGICH, CA. adj. Lo relatiu o pertanyent a Bélgica. **Belga.**

BÉLGIDA. *Geog.* Vileta de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albayda; té 1,052 hab.

BELIANES. *Geog.* Poble de la prov. y par. jud. de Lleida, dióc. de Tarragona; és a la vora del canal d' Urgell y té 1,310 hab.

BÉLICH. adj. Pertanyent a la guerra. **Bélico.**

BELICÓS, A. adj. L' amant de la guerra. **Belicoso, guerrero, marcial.**

BELILLA (Joseph). *Biog.* Apotecari de Tortosa que va descubrir la manera de elaborar la magnesia y les seues aplicacions medicinals sis anys avans que l' anglés Dr. Black. Va publicar el seu descubriment a Saragossa, l' any 1750 a la imprenta d'en Joseph Fort, baix el títol de *Discurso físico-químico sobre el mejor método de elaborar la magnesia blanca, ó leche de tierra para conseguirla más virtuosa.*

BELITRALLA. f. *Ant.* Conjunt de pobres. **Pobretería.** || Conjunt de brétols. **Picaresca.**

BELITRAMENT. adv. m. **Mendigando.**

BELITRARIA. f. *Ant.* Mendicitat. **Gallofa.**

BELITRE. m. Vil, dolent. **Belitre, bribón, pícaro.** || *Ant.* Pobre, vagabundo, que demana caritat sense necessitat. **Gallofero, gallofo, belitre.**

BELITREJAR. v. n. *Ant.* Demanar caritat els vagabundos. **Gallofar, pordiosear.**

BELITRES (Coll de). *Orog.* És el coll més oriental del Pirineu gironí; sota d' ell hi ha la foradada per ont passa 'l ferrocarril de Barcelona a França; és prop de Portbou.

BELMATX (Piló de). *Orog.* Montanya de 1,279 met. de altitut situada prop d' Amélie-les-bains, cantó de Ceret, depart. dels Piríneus Orientals.

BELTRAN (Miquel). *Biog.* Capellá d' honor del rei Felip III (1613), y bisbe de Alés y Torralba (Cerdenya) desde 1638 al 1642 en que morí. Havía nat a Castelló de la Plana en 1588 y finí a Cáller als cinquanta quatre anys d' etat. El rei li conferí el priorat de Sant Joan de Burriana y desprès el bisbat.

— (PERE). *Biog.* Bisbe de Tuy (Galicia) al sigle XV. Era natural de Mallorca, fill d' una familia distingida de Lluchmajor, de quina parroquia va ésser rector a mitjans d' aquell sigle. Per la fama dels seus mérits els reis católichs el feren bisbe l' any 1486. Va reunir un sínodo a Vigo l' any 1497, esmenant abusos y estatuint cánons memorables en aquell bisbat. Va fer elevar a colegiata la parroquial de Vigo y va acavar la edificació de les capelles de Sant Jaume y de Sant Pere a la catedral (1499), morint a Roma a principis del any 1505.

BELUA. f. *Ant* Bestia.

BELXIT. m. Especie de llana espanyola mòlt estimada a l' extranger. **Belchite**

BELL, A. adj. Hermós, bonich, primorós. **Bello.** || Bó, apte, a proposit. **Bello.** || Excel-lent, còm: *bell enteniment.* **Bello.** || Mòlt o gran al seu ram, còm: *un bell troç, una bella estona.* **Bello.** || Agradable. **Bello, agradable, elegante.** || S' usa pera dònar més forsa a la expressió singularisant la cosa, còm: *estar a la bella vora, al bell cantó,* etc. **Mismísimo.** || Net, pur, clar, còm: *aigua bella.* **Limpio.** || *Irón.* còm: *bell estafa.* **Bello, bueno.**

BELL ACUDIT. *Expr. irón. Linda gracia, ¡qué gracia!*

A BELL ULL. m. adv. A bulto, sense pesar, mesurar ni comptar. *Á ojo, á bulto, á ojo de buen cubero.*

AL BELL DEVANT. m. adv. *Frente por frente, á la misma frente.*

POSAR EN BELL. fr. *Ant.* Posar en clar. *Poner en limpio ó en claro.*

PER SA BELLA CARA. m. adv. *Por su bella cara.*

BELLACAMENT. adv. m. **Pícaramente, bellacamente.**

BELLACO, CA. adj. Dolent, pícaro: s' aplica a les persones y a les coses. **Bellaco.**

BELLACÓ, NA. m. y f. aum. **Bellacón, bellaconazo.**

BELLADONA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les solanácees; és narcótica y verinosa, té les fulles aovades y les flors grans. **Belladona, solano furioso.**

BELLAMENT. adv. m. Perfectament. **Bellamente.**

BELLAQUERÍA. f. Dolentería. **Bellaquería, bellacada.** || Astucia, sagacitat. **Bellaquería.**

FER BELLAQUERÍES. fr. *Bellaquear, picardear.*

BELLAQUET. m. dim. de bellaco. **Bellacuelo.**

BELLARACA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, mòlt perjudicial pels prats, puig que 'l bestiar no la menja.

BELLAVISTA. *Geog.* Caseriu de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Valls.

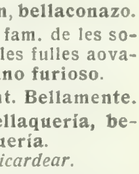

Segell de Bellcaire (Lleida)

BELLCAIRE. f. Vila de França ont se fa la fira de Santa Madalena. **Belcaire.** || A Barcelona fira de roba vella que 's feia tots els dies al paseig Nou o de Sant Joan y avui se fá al carrer d' Urgell. **Baratillo.** || *Geog.* Poble de la provincia, bisb. y part. jud. de Girona, té 471 hab. || Poble de la provincia de Lleida, bisbat de la Seu d' Urgell, part. jud. de Balaguer; té 1,734 hab.

BELLES ARTS. f pl. Aquelles que, ademés de requerir més particularment l' aplicació de la inteligencia, tenen per obgecte la representació de la bellesa. Generalment, s' aplica aquest dictat a la

pintura, l' esculptura, l' arquitectura y la música. **Bellas artes.**

BELLESA: f. Hermosura. **Belleza y beldad.** Sols se diu de les dones pera ponderar llur hermosura. || Primor, elegancia. **Belleza.** || Abundancia. **Abundancia, bendición.** || Adorno. **Ornato, belleza.**

DIR BELLESES. fr. *Met.* Parlar ab gracia. *Decir bellezas.*

BELLFORT. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de la Baronia de Rialp, prov. de Lleida.

BELLIDA. *Orog.* Montanya que hi há al S. O. de la prov. de Castelló, a mitjorn de Canales.

BELLIDOR y FOREST o FORÉS (Bernat). *Biog.* Enginyer famós, distingit als exércits de França y de Alemanya. Va néixer a Catalunya l' any 1698. Era mólt jove quan va ésser escullit pera ajudar a Cassini y La Hire a midar el Meridiá. Ha estat un escriptor laboriosíssim. Les seues principals obres son: *Science des ingénieurs* (1729); *Bombardier français* (1731); *Architecture hydraulique* (1737); *Théorie de l'action du vent.* L' any 1755 va publicar un diccionari de termes d' arquitectura. Va ésser inspector del arsenal de París y brigadier dels exércits. Va deixar varies obres inédites y, entre elles, un tractat de fortificació. Va morir l' any 1761.

BELLÍSSIM, A. adj. sup. **Bellísimo.**

BELLÍSSIMAMENT. adv. m. Perfectíssimament. **Bellísimamente, divinamente, grandemente.**

BELL-LLOCH. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de La Roca, prov. de Barcelona. || Caseriu del dist. municipal de Sant Climent Sasebes, prov. de Girona. || Poble agregat al dist. munpal. de Santa Cristina de Aro, prov. de Girona. || Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a un plá y té 1,349 hab. Té estació de F.-C. || —(RIERA DE). *Hidrog.* Neix al vessant N. de la serra de Cadí, passa per Alás y desaigua a la vora del Segre, més amunt de la Sèu d' Urgell. || —(MONTANYA DE). *Orog.* En la Cerdanya; hi há les runes d' un antich monastir.

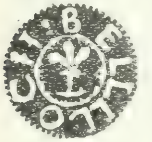

Segell de Bell-lloch (Lleida)

BELLMUNT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, arxiprestasgue d' Áger, part. jud. de Ba'aguer; té 527 hab. y és a la vora del riu Sió. || Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falset; és al cim d' una montanya, té varies mines de sulfur de plom y 599 hab. || *Orog.* Montanya que hi há a la prov. de Barcelona, a la vora del Ter, entre Sant Quirse de Besora y Torelló; el seu punt culminant té 1,175 met. demunt del nivell del mar. || —DE SEGARRA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Talavera, prov. de Lleida.

Segell de Bellmunt

BELLOCH. *Geog.* Caseriu del terme d' Alas, prov. de Lleida. || Poblet del dist. munpal. de Vilafranca de Conflent, depart. dels Pirineus Orientals.

BELLOR. f. *Ant.* BELLESA.

BELLPRAT. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada; té 315 hab.

Segell de Bellprat

BELLPUIG. *Geog.* Vila de la provincia de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; és estació de F.-C. y té 2,412 hab. || Poblet que forma un sol ajuntament ab Prunet, depart. dels Pirineus Orientals. || Caseriu del terme d' Artá (Mallorca). || *Orog.* Turó de 772 met. d' altitut, al Vallespir.

BELLPUY. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Noves, prov. de Lleida.

BELLREGUART. *Geog.* Poble de la prov. y bisbat de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del F.-C. de Valencia a Alacant y té 2,557 habitants.

Segell de Bellpuig

BELLTALL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Passanant, provincia de Tarragona.

BELLUGADIS. adj. Persona o cosa que 's belluga mólt. **Zarandillo.** || m. *Bot.* BELLUGUET.

BELLUGADISSA. f. Multitut que 's mou a un meteix temps. **Hormiguero, hervidero.** || *Bot.* V. BELLUGUET.

BELLUGADOR, A. m. y f. BELLUGUET, 1.

BELLUGAR. v. n. Posar en moviment alguna cosa, y més propiament la multitut de gent o animals. També s' usa còm recíproch. **Hormiguear, bullir, rebullir, remecerse.**

BELLUGÓ. f. BELLUGADISSA. || *Ter.* BELLUGUET, 1. Peix vermell ab clapes negres, que vola a estones. **Milano.**

BELLUGOR. f. BELLUGADISSA.

BELLUGÓS. adj. BELLUGADÍS.

BELLUGUET. m. Se diu de la persona inquieta o revoltosa. **Bullebulle, argadillo, zarandillo, ardilla.** || Les ametlles de l' arrecada, dites aixís a causa de lo mòlt que 's belluguen. **Almendra, perilla.** || m. *Bot.* Planta de la fam. de les gramínees, quin fruit, en forma de desmai, se belluga continuament.

SEMBLAR UN BELLUGUET. fr. Moures mòlt. *Parecer una ardilla ó un azogado.*

BELLULL. adv. m. *Ant.* A ull, a discreció d' algú. **Á ojo ó á ojo de buen cubero.**

BELLÚS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Játiva; té 326 hab.

BELLVEHÍ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Torrefeta, provincia de Lleida.

Segell de Bellvei

BELLVER (Francisco). *Biog.* Esculptor valenciá, nat l' any 1812 y establert desde mòlt criatura a Madrit, ont va morir l' any 1890, éssent vis-director de l' Academia de Sant Fernando, en quines aules era mestre de dibuix. Se va dedicar més especialment a l' esculptura relligiosa. Era deixeble del mestre Piquer.

—Y SANZ (LLUÍS). *Biog.* Juriscousult y polítich de molta figura a la provincia de Castelló, en quina capital nasqué en 1825. Entrá a la política en 1854, a favor d' Espartero. Va ésser cronista de la ciutat, governador interí de Castelló, diputat provincial y registrador de la propietat, ademés de moltíssims altres cárrechs. Era bon escriptor y periodista. Autor dels llibres: *El desierto de las Palmas* y una *Reseña histórica de Castellón.*

Segell de Bellver

BELLVER. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell; és a la vora del Segre y té 1,722 hab. || Poble del dist. munpal. d' Ossó, provincia de Lleida || Çastell del terme de Palma (Mallorca).

Segell de Bellvey

BELLVEY. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part. jud. del Vendrell; té 833 habitants.

BELLVÍS (Berenguer de). *Biog.* Bisbe de Vich, elegit l' any 1298 y mort l' any 1301. Se li deu una compilació de constitucions sinodals vigatanes.

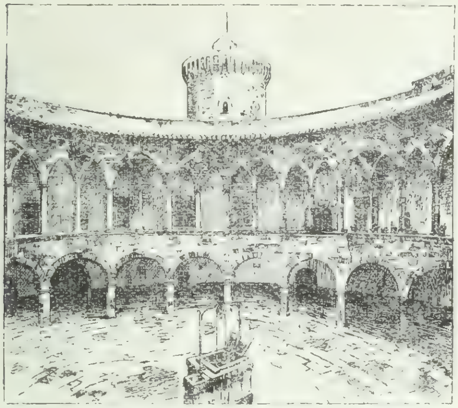

Pati del castell de Bellver aprop de Palma de Mallorca

— (JAUME DE). *Biog.* Famós jurisconsult del sigle XIII. És autor d' algunes obres en llatí.

BELLVÍS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell y part. jud. de Balaguer; és a la vora del riu Corp y té 2,689 hab.

Segell de Bellvís

BELLVITJES (Joseph). *Biog.* Prébere coautor del *Diccionario catalán-castellano-latino,* publicat a Barcelona l' any 1803, en colaboració ab en Joaquim Esteve y Antoni Jugla. Era de la Reial Academia de Bones Lletres de Barcelona, en la qual va llegir l' any 1800 un travall titolat: *Por qué tratado de ortografía ó por quales medios se arregló en lo antiguo el modo de escribir en catalán.* Era mestre de retórica y poética al Colegi Episcopal de Barcelona l' any 1790.

BÉ'M. adv. Contracció de *bè me.* **Bien me.**

BEMBÈ. adv. m. BEN BÉ.

BEMOLL. m: Tercera propietat de la música, quan comensa per la clau de *re fa ut,* y és una mitja veu entre 'l punt a que s' aplica y l' antecedent: se diu axís perque sona més suau. **Bemol.** || *Mús.* Una *b* que denota que la veu deu baixar mitj punt. **Bemol.**

DOBLE BEMOLL. Nota quina entonació és dos semitons més baixa que la del seu só natural. *Doble bemol.*

TINDRE TRES BEMOLLS. fr. *Fig. y fam.* Ab que 's pondera lo mòlt dificultós d' algún assumpte. *Tener tres bemoles.*

BEN. adv. S' anteposa a l' adjectiu y li dona força de superlatiu, còm: *ben savi.* **Bien, muy.** || Lo meteix que *bè,* còm: *ben segur,* etc. **Bien.**

BEN AFORTUNAT, DA. adj. Ditxós, felís, afortunat. *Bienaventurado, afortunado.*

BEN BÈ. adv. m. *Muy bien.*

BEN FET. *Loc.* Ab la qual s' aprova alguna cosa. *Bien hecho, bravo, excelente.*

¡BEN HAJA! interj. qu' expressa desitj de algún bon succés. *¡Bien haya! feliz, dichoso.*

BENABARRE. *Geog.* Part. jud. de la prov. d'Osca, format de 52 ajuntaments, que son: Aguinalín, Aler, Arén, Barazona, Benabarre, Benavent, Beranuy, Betesa, Bonanza, Bono, Caladrons, Calvera, Capella, Caserras, Castanesa, Castigaleu, Cornudella, Erdao, Espés, Fet, Gabasa, Graus, Güell, Juseu, Laguarres, Laspaúles, Luzás, Merli, Monesma de Benabarre, Montanuy, Montanyana, Neril, Olvena, Panillo, Perarrúa, Pilzán, Puebla de Castro (La), Pobla de Fontova (La), Pobla de Roda (La), Purroy, Roda, Sant Esteve del Mall, Santa Liestra y Sant Quílez, Santoréns, Secastilla, Serraduy, Sopeyra, Tolva, Torre la Ribera, Torres del Obispo, Viacamp y Litera; entre tots aquets ajuntaments no reuneixen més que 26,229 hab. || Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, cap del part. jud. del seu nòm; és al peu d' un turó y té 1,653 hab.

BENACANCIL. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera, prov. de Valencia.

BENACH (Antoni). *Biog.* Frare benet del monestir de Montserrat, que brillava a mitjans del sigle XVI Era mòlt celebrat còm a poeta. Se conserva d' ell un poema llatí en vers heroich: *Novem musæ, novem vitæ Sanctorum.* També 'n va fer un altre ab l' historia de Montserrat.

BENAFER. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Víver; té 473 hab.

BENAFIGOS. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Albocácer; és a la vora del riuet Monlleó y té 812 hab.

BENAFLOR. *Geog.* **Miraflor,** prov. d' Alacant.

BENAGÉVER. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la vora del ríu Turia y té 645 hab.

BENAGUACIL. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora del riu Turia, té estació de F.-C. y 5,816 hab.

BENALAZ. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera, prov. de Valencia.

BENALÍ. *Geog.* Caseriu del terme d'Enguera, prov. de Valencia. || — Poble del dist. munpal. d' Enguera, prov. de Valencia.

BENAMAR. *Geog.* Barri del terme de Muro, prov. d' Alacant.

BENÁN. m. *Astron.* Estrella de segona magntut, que 's trova al cap d' avall de la cua de la Ossa major. **Benán.**

BENANTE. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Esterri de Cardós, prov. de Lleida.

BENASCH. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Boltanya; és a la vora del riu Essera y té 1,598 hab.

BENASSAL. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, par. jud. de Albocácer; és dalt d' un barranch y té 2,926 hab.

BENASSAU. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Çoncentaina; és al peu del mont Serrella y té 649 hab.

BENASSAYT. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Biar, prov. d' Alacant.

BENAURANSA. f. BENAVENTURANSA.

BENAURAT, DA. adj. *Ant.* BENAVENTURAT.

BENAVENT. *Orog.* Serra de la Conca de Tremp.

BENAVENT DE LLEIDA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del Segre y té 493 hab. || — DE TREMP. Poble de la provincia de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Tremp; és al peu de la Serra de Comiols y té 478 hab.

BENAVENTURADAMENT. adv. m. y

BENAVENTURANSA. f. La gloria del cel. **Bienaventuranza** || Felicitat, prosperitat. **Felicidad, dicha, fortuna, bienaventuranza.** || pl. Les vuit felicitats que va ensenyar Cristo als séus deixebles. **Bienaventuranzas.**

BENAVENTURAT, DA. adj. Qui gosa de Dèu al cel. **Bienaventurado.** || Afortunat, ditxós, felís. **Bienaventurado, afortunado, venturoso.** || *Irón.* Massa sensill, ximple. **Bienaventurado, bendito.**

BENAVENTURÓS, A. adj. *Ant.* BENAVENTURAT.

BENAVENTUROSAMENT. adv. m. Ab felicitat. **Bienaventuradamente, felizmente, dichosamente.**

BENAVIRANSA. f. *Ant.* BENAVENTURANSA.

BENAVITES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; ès a l' esquerra del F.-C. de Valencia a Tarragona y té 426 hab.

BENCH. f. *Bot.* **Colitxo.**

BENE. *Geog.* Veinat del dist. munpal. d' Enveig, depart. dels Pirineus Orientals.

BENEDICCIÓ. f. L' acció y efecte de beneir. **Bendición.** || Aclamació festiva. **Bendición.** || — EPISCOPAL O PONTIFICAL. La que dònen en díes solemnes el papa o 'l bisbe y altres prelats fent tres vegades la senyal de la creu quan se anomenen les tres persones de la Santíssima Trinitat. **Episcopal ó pontifical.**

DONAR LA BENEDICCIÓ. fr. Beneir o desitjar tota mena de béns a algú. *Echar la bendición.* || *Met.* Abandonar algún negoci. *Echar la bendición.*

ES UNA BENEDICCIÓ DE DEU. fr. Pondera l' abundancia d' alguna cosa. *Es una bendición.*

FRUIT DE BENEDICCIÓ. Fill de llegitim matrimoni. *Fruto de bendición.*

BENEDICTA. f. *Bot.* VALERIANA.

BENEDICTÍ, NA. adj. Que pertany a l' ordre de Sant Benet. **Benedictino.**

BENEDICTÍ REFORMAT. adj. Pertanyent a la ordre de Sant Benet. *Camaldulense.*

BENEDICTINA. f. Ordre de Sant Benet; es antiquíssima y está dividida en mòltes congregacións. **Benedictina.** || Monja de Sant Benet. *Benedictina.* || Licor mòlt agradable que fan els frares benedictins. **Benedictina.**

BENEDICTO (Roch). *Biog.* Pintor valenciá mòlt distingit, del sigle XVIII, quines obres solen confóndres ab les del seu mestre Gaspar de la Huerta, ab tot y que és menys perfecte el dibuix. Va morir a Valencia l' any 1735.

BENEFACTOR, A. adj. Qui fa bè. **Bienhechor, benéfico.**

BENEFERRI. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. y part. jud. d' Oriola; és a la vora de la riera d' Abanilla y té 991 hab.

BENEFICENCIA. f. La virtut de fer bé. **Beneficencia.** || **Liberalidad, beneficencia, largueza.**

BENEFICENTÍSSIM, A. adj. sup. **Beneficentísimo.**

BENÉFICH, CA. adj. BENEFACTOR.

BENEFICI. m. Favor, mercé. **Beneficio.** || El bè que 's reb. **Beneficio.** || Adob de les terres y plantes. **Beneficio.** || Profit, utilitat. **Beneficio.** || Adquisició d' empleus per medi de diner. **Beneficio.** || Cesió de crédits per menys del seu valor. **Beneficio.** || Dret d' algú per llei o privilegi. **Beneficio.** || La entrada o producte d' alguna funció a favor d' algú. **Beneficio.** || — CURAT. El que posseeixen els rectors, o 'ls que tenen cura d' ánimes. *Beneficio curado, curado.* || — ECLESIÁSTICH. Cárrech u ofici a l' Iglesia, que 's confereix canónicament, y se diu simple perque no tè obligació de cuidar de les ánimes a diferencia del curat o rector. *Beneficio eclesiástico.*

BENEFICI DE CESSIÓ. *Com.* Dret dels acreedors sobre 'ls bèns del qu' ha quebràt. *Beneficio de cesión.*

BENEFICI D' INVENTARI. *For.* Herencia o aceptació d' ella ab benefici d' inventari: de modo que no 's pot obligar al heréu a pagar més deutes de lo que permet la herencia. *Beneficio de inventario.*

BENEFICI DE PATRONAT. Benefici que dòna algun particular per dret de patronat. *Beneficio de patronato.*

A BENEFICI. m. adv. A FAVOR.

BENEFICIADOR, A. m. y f. Qui beneficía. **Beneficiador.**

BENEFICIAL. m. Pertanyent al benefici eclesiástich. **Beneficial.**

BENEFICIAR. v. a. Fer bè. **Beneficiar.** || Millorar una cosa, ferla fructificar. **Beneficiar.**

BENEFICIARI, A. m. y f. Usufructuari. **Beneficiario.**

BENEFICIAT, DA. p. p. **Beneficiado.** || m. Qui obtè un benefici eclesiástich. **Beneficiado.**

BENEFICIÓS, A. adj. Útil, profitós. **Beneficioso, provechoso.**

BENEGIDA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alberique; és a la vora del riu Júcar y té 484 hab.

BENEIR. v. a. Consagrar, dedicar algunes coses al cult de l' Iglesia y utilitat dels fidels; aixís se diu: *beneir l' aigua, una iglesia, un altar,* etc. **Bendecir.** || Donar la bendició els pares als fills desitjantlos bé. **Bendecir, echar la bendición.** || Parlant dels camps, armes, banderes, naus, etc., dir sobre aquestes coses certes oracións ab certes ceremonies. **Bendecir.** || Alabar, glorificar, donar gracies a Déu pels beneficis rebuts. **Bendecir.** || Alabar a les persones a qui 's desitja algún bè, còm: *beneir als pares,* etc. **Bendecir.** || Assistir Déu a les criatures, còm: *Dèu nos beneeixi a tots.* **Bendecir.**

DÈU VOS BENEESCA DEL CAP FINS A LA VENTRESCA. af. Ab que 's desitja qu' algú posi enteniment. *¡Que Dios os bendiga!*

BENEIT, DA. p. p. **Bendecido, bendito.** || adj. Consagrat **Bendito.**

BENEITO (Aureli). *Biog.* Eclesiástich notable, de Morella, nat en 1713 y mort en 1775. Ocupá cárrechs al palau reial, fou membre honorari de l' Academia de la Historia, catedrátich, vicari general y governador del bisbat de Segorb, aixís còm del arquebisbat de Toledo. En temps del arquebisbe Lorenzana se feu baix la direcció de 'n Beneito, una edició del Breviari y Misal Moçárabe y dels pares toledans.

BENEJAM (Pere). *Biog.* Príor del monestir de Sant Geroni de la Murtra y més tart de Sant Geroni de la Vall d' Hebron; era natural de Barcelona y va morir l' any 1524. Va escriure algunes obres ascétiques. Era mòlt apreciat dels reis Ferràn V y Isabel I, aixís còm també de Carles I.

BENEJAMA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Villena; és a la vora del neixement de la riera del Rei y té 2,573 hab.

BENEJUZAR. *Geog.* Poble de la prov d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura y té 2,108 hab.

BENEMÉRIT, A. adj. Digne d' algun honor o dignitat pêls seus mérits o serveis. **Benemérito.**

BENEPLÁCIT. m. Aprobació. **Beneplácito.** || Permís. **Beneplácito.**

AB BENEPLÁCIT. m. adv. Ab permís d' algú. *Con beneplácito.*

A VOSTRES BENEPLÁCITS E HONOR APARELLAT. fr. *Ant. Soy de V. atento y seguro servidor.*

BENES (Pere). *Biog.* Arquitecte del sigle XV, autor del tabernacle de plata y pedres precioses, aixís com també del plan del famós altar major de la seu de Girona

BENES. *Geog.* Caseríu del terme de Batlliu de Sas. prov. de Lleida.

BENESSAT Y VAYES (Felip). *Biog.* Relligiós y home de ciencia. Va neixer a Sant Juliá de Vilatorta l' any 1815. Dedicat a la farmacia primerament, conrreuá les ciencies fisich-químiques desde 'l punt de vista de la seua aplicació práctica, essent notable la llista dels seus serveis, entre 'ls que s' hi compten l' establiment de les fábriques del gas a Sabadell, Manlleu y Vich, y l' estudi y plantejament d' una fábrica de candeles d' estearina. L' any 1863 abandoná 'ls estudis científichs pera ingressar al Seminari de Barcelona, havent estat capellá de la casa de

Beneficencia de Sabadell fins a la seua mort, ocorreguda l' any 1878.

BENESTANT. adj. *Ant.* y.

BENESTANTZ. adj. *Ant.* Qui se la passa bè. **Acomodado, acaudalado, opulento.**

BENESTAR. m. COMODITAT, CONVENIENCIA.

BENET. m. Nóm d' home. **Benito.**

BENET XIII (Pere de Luna) *Biog.* Antipapa famós, tingut per aragonés; segons Zurita va néixer a la vila de Illueca; pero també se 'l creu fill del poble de Figuerola, de la Conca de Tremp.

BENETA. *Geog.* Veinat de Castellar d' En Huch.

BENETANT. adj. *Ant.* Afortunat, ditxós. **Bienhadado, afortunado,** || RICH.

BENETÚSER. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és a la vora del F.-C. d' Almansa a Valencia y té 920 hab.

BENÉVOL, A. adj. Qui vol bè. **Benévolo.**

BENEVOLENCIA. f. y

BENEVOLENSA. f. *Ant.* Afecte, amor, bona voluntat. **Benevolencia.**

BENEVOLENTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt benévol. **Benevolentísimo.**

BENEYT, A. p. p. BENEIT. || adj. BENAVENTURAT. || m. Ximple. **Bobo, sandio, modorro.**

BENEIT DEL CABÀS. Sensill, de poch alcans, ignocent. *Bendito, bienaventurado.* || De geni apocat que se presta fácilment a tot quant se vol fer d' ell. *Juan Lanas.*

BENEYTÁS, SA. adj. Mòlt beneit. **Simplón, tontazo.**

BENEYTERÍA. f. Sensillesa mólt gran. **Sencillez.**

BENEYTÍSSIM, A. adj. sup. Sensillíssim. **Muy sencillo, sencillísimo.**

BENEYTÓ, NA. adj. BENEIT.

BENFET. m. *Ant.* BENEFICI.

BENFILAT, DA. adj. Se diu de la disposició de les fulles o altres orgues dels vegetals, quan se troven disposats en dues files oposades. **Bienfilado.**

BENGALA. f. Jonch d' Indies, y per extensió qualsevol altre bastó travallat pera portarlo a la má. **Bengala.**

FOCHS O LLUM DE BENGALA. Artifici pirotécnich que consisteix en canons llarchs y prims de cartró, plens d' una mixtura de salnitre, sofre y antimoni y produeix un llum blanch o d' altres colors, mòlt brillant; *Fuegos de Bengala.*

BENI. m. *Filol.* Paraula alarba, derivada de *ben,* que vol dir fill, y és comensament del nòm de moltes tribus alarbes y del de moltes poblacions d' Espanya. **Beni.**

BENIABONA. *Geog.* Aldea del terme de Selva, Mallorca.

BENIAFALQUI. *Geog.* Poble del dist. munpal de Planes, prov. d' Alacant.

BENIAFER. *Geog.* Aldea del dist. munpal. d' Alcoletxe, prov. d' Alacant.

BENIAGUAL. *Geog.* Aldea del terme de Benissalem, Mallorca.

BENIALÍ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Sancellas, Mallorca. || Poble del dist. munpal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENIAMAR. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Selva, Mallorca.

BENIARBEIG. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denia; té 923 hab.

BENIARDÁ. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá, té 887. hab.

BENIARJÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del riu Serpis y té 983 hab.

BENIARRÉS. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vora del riu Serpis y té 1,385 hab

BENIASSIM. *Geog.* Caseriu del terme de Beniardá, prov. d' Alacant.

BENIATJAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és al peu de la serra de Benicandell y té 583 hab.

BENIAYA. *Geog* Barri d' Alcalá de Chovada, provincia d' Alacant.

BENICARLÓ. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Vinarós; és prop del mar, té estació de F.-C. y 7,293 hab. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Castelló; neix a la serra de Valldancha, passa per Sant Mateu de Cervera del Maestre y desaigua al mar a la vora de Benicarló.

BENICASSIM. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és a la vora del mar, té estació de F.-C. y 1,266 hab.

BENICIVA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENICHEMBLA o BENIGEMBLA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Pego; és al peu d' una montanya y a la vora del riu Gorgos y té 774 hab.

BENICOLET *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és a la vora del riu Benissa y té 552 hab.

BENIDOLEIG. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denia; és al peu de una montanya y té 673 hab.

BENIDORM. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Vilajoiosa; és a la vora del mar y té 3,640 hab. || *Hidrog.* Illot que hi ha a mitjorn de la població del seu nòm, entre la punta d' Escaleta y la d' Aguiló, prov. d' Alacant.

BENIET DELS CRISTIANS. *Geog.* Despoblat del terme de Gandía, prov. de Valencia.

BENIFAIRÓ DE VALLDIGNA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, partit jud. d' Alcira; té 1,350 hab. || — DE LES VALLS. Poble agregat a Quart de les Valls, prov. de Valencia.

Segell de Benifallet

BENIFALLET. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. y partit jud. de Tortosa; és a la vora de l' Ebre y té 2,040 hab.

BENIFALLIM. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. d' Alcoi; és al peu de una montanya, no lluny del riu Serpis y té 599. hab.

BENIFASSA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Ballestar, prov de Castelló.

BENIFÁSSAR (Mont de). *Orog.* Montanya que hi ha a mitjorn de la Pobla de Benifássar, prov. de Castelló.

BENIFATO. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; té 368 hab.

BENIFAYÓ D' ESPIOCA o DE FALCÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Carlet; és estació del F.-C. d' Almansa a Valencia y té 4, 230 hab.

BENIFERRI. *Geog.* Poble del terme munpal. de Valencia.

BENIFET. m. FAVOR, BENEFICI, PROSPERITAT. || S'aplica més particularment als beneficis ecclesiástichs. **Beneficio.**

BENIFEYT, A. adj. *Ant.* Afavorit. **Favorecido.**

BENIFLÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del riu Sérpis y té 152 hab.

BENIGÁNIM. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és estació del F.-C. de Xátiva a Onteniente y té 3,537 hab.

BENIGNAMENT. adv. m. Ab agrado. **Benignamente.**

BENIGNE, A. adj. Afable, agradable. **Benigno.** || Piadós. **Benigno, propicio. piadoso.** || Trempat, suau, apacible. **Benigno.** || Nòm d' home. **Benigno.** || *Met.* BENEIT DEL CABÁS.

BENIGNÍSSIM, A. adj. sup. **Benignísimo.**

BENIGNÍSSIMAMENT. adv. sup. **Benignísimamente.**

BENIGNITAT. f. Afabilitat, agrado. **Benignidad.** || Pietat, humanitat, condescendencia. **Benignidad.** || *Met.* Suavitat del temps. **Benignidad.**

BENIGUENY. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera, prov. de Valencia.

BENIHUMEYA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Pego, prov. d' Alacant

BENIJÓFAR. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. y part. jud. d' Oriola; és a la vora del Segura y té 751 hab.

BENILLOBA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vora del riu Serpis y té 1,524 hab.

BENILLUP. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vall de Travadell y té 194 hab.

BENIMACLET. *Geog.* Poble del terme munpal. de Valencia.

BENIMAGRELL. *Geog.* Barri del terme de Sant Joan, prov. d' Alacant.

BENIMAMET. *Geog.* Poble del terme munpal. de Valencia.

BENIMANTELL. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dioc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del riu Guadalest y té 962 hab.

BENIMARFULL. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vall de Travadell y té 794 hab.

BENIMARSOCH. *Geog.* Barri del terme de Benirrama, prov. d' Alacant.

BENIMASOT. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la Vall de Ceta y té 353 hab.

BENIMAURELL. *Geog.* Barri del terme de Lahuar, prov. d' Alacant.

BENIMELI. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denia; és al peu del Segarria y té 454 hab.

BENIMODO. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Carlet; és a la vora de la riera d' Algemesí y té 4,149 hab.

BENIMUSLEM. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d'Alberique; és a la vora del riu Júcar y té 405 hab.

BENIOPA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és un xich apartat del riu Sérpis y té 2,260 hab

BENIPARRELL. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és al N.O. de l' Albufera y té 511 hab.

BENIPEIXCAR. *Geog.* Poble de la prov y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del riu Sérpis y té 655 hab.

BENIRRAMA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENIRREDRÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; té 565 hab.

BENISSA. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és dalt d' un turó, a la vora del riu Gorgos y té 5,724 hab. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Valencia; neix entre les serres de Benicandell y de la Cota, al S. de la prov.; passa per Ayeta de Rugat, Montichelva, Almiserat y Alfahuir, y desaigua a la vora del riu Sérpis.

Segell de Benissanet

BENISSANET. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del Ebre y té 1,981 hab.

BENISSANÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora del F.-C. de Valencia a Liria y té 979 habitants.

BENISSILÍ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENISSODA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és al peu de la serra d' Agullent y té 322 hab.

BENISSUAY. *Geog.* Barri del terme de Villain, dis. munpal. de la Vall d' Ebo, prov. d' Alacant.

BENISSUERA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és dins d' una vall y té 302 hab.

BENITACHELL. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Denia; és dalt d' una montanya, no gaire lluny del mar, y té 1,919 habitants.

BENITAYA. *Geog* Poblet del dist. munpal. de Vall Gallinera, prov. d' Alacant.

BENIURE. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Alsamora, prov. de Lleida.

BENIVOLENSA. f. *Ant.* **Benevolencia.**

BENIXUART. *Geog.* BENISSUAY, prov. d' Alacant.

BENIZAHAT. *Geog.* Barri del terme de la Vall d' Uxó, prov. de Castelló.

BENJAMÍ. m. Nòm d' home. **Benjamín.** || *Met.* El fill o persona més estimada, per alusió a Benjamí, fill de Jacob y de Raquel. **Benjamín.**

ÉSSER EL BENJAMÍ D' ALGÚ. fr. Ésser preferit en la estimació. *Ser el ojo derecho ó el Benjamín.*

BENJUHÍ. m Goma pudenta, assafétida que 's creu destilarse del lasserpici. **Benjuí, asafétida.** || Mena de goma o reïna excelent que vé de les Indies Orientals y de la qual diu Terreros havern 'hi tres especies, totes diferentes de l' assafétida. **Menjuí, benjuí.**

BENLLOCH. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Albocácer; té 1,818 habitants.

BENNASSER (Miquel). *Biog.* Moro mallorquí del temps de la reconquista pêl rei en Jaume I: fill d' en Benabet, va ésser convertit a la fé cristiana y batejat pêl dominich Miquel Fabra, prenent l' hábit dels predicadors, recorrent després tota l' illa pera convertir mahometans. Conten que, havent catequisat al seu pare, va sortir aquést de la seua casa de Alfabia pera ésser batejat a Palma y, desbocántseli el cavall que 'l conduía, va morir xafat contra una roca. La fama atribueix a Bennasser cures miraculoses. El seu cos sempre ha estat reverenciat y, després d' haver reposat en diferentes iglesies, és ara a la seu de Palma.

BENÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Les Bordes, prov. de Lleida.

BENPARLAT. adj. Qui parla cortesment. **Bienhablado.**

BÈNS. m. pl. Hisenda, patrimoni, riqueses. **Conveniencias, bienes, haberes.** || —ADVENTICIS. Els que adquireix el fill qu' encara está baix la patria potes-

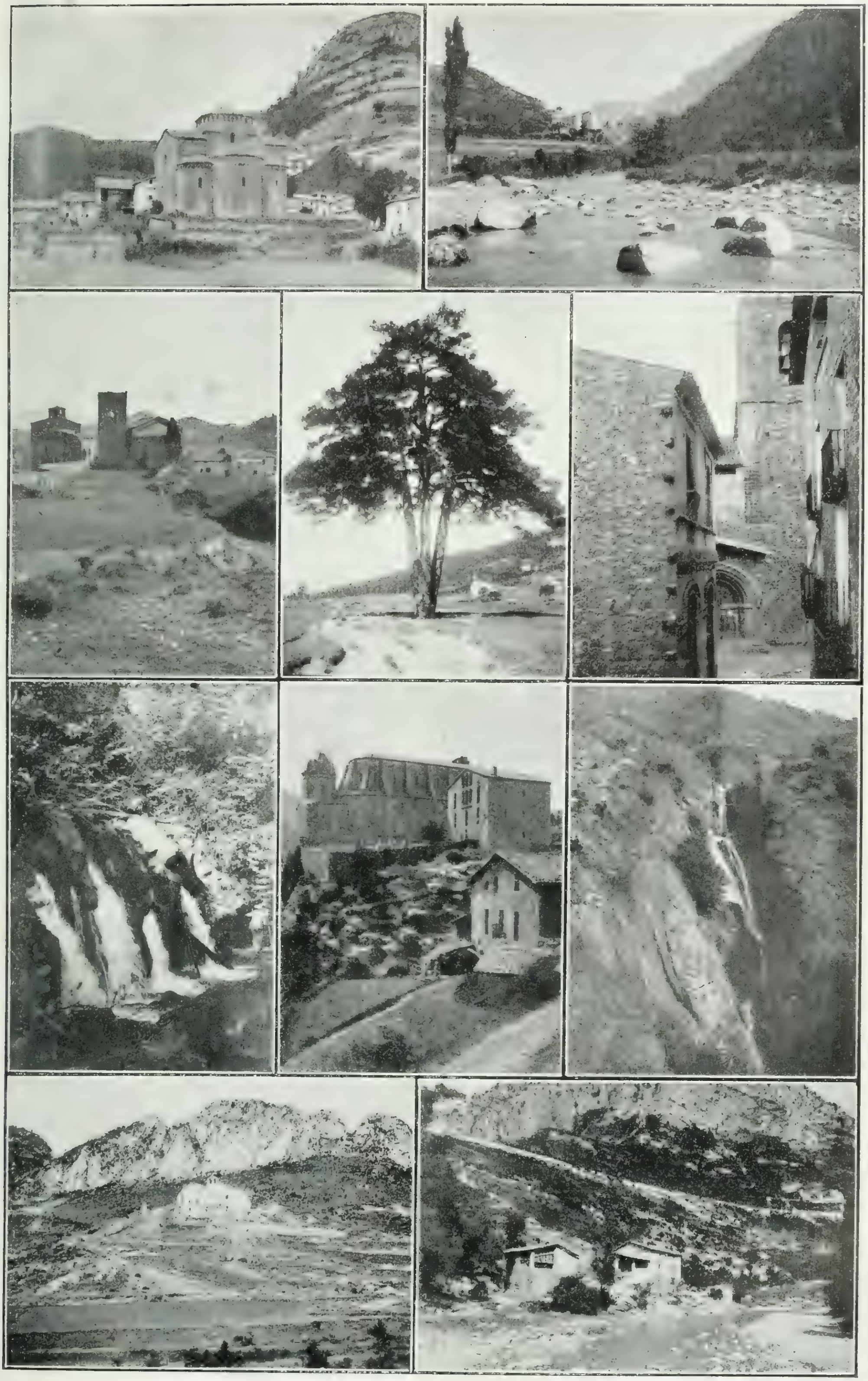

Sant Jaume de Frontanyá. — La Consolació (camí de Berga a Bagá). — Santuari de La Portella. — El Pi de les tres branques. — Plassa de Bagá. — Fonts del Bastareny. — Lourdes de La Nou. — Salt de la Farga vella. — Santuari de Corbera. — Font de La Badella (camí de Berga a Bagá).

BERGADÁ

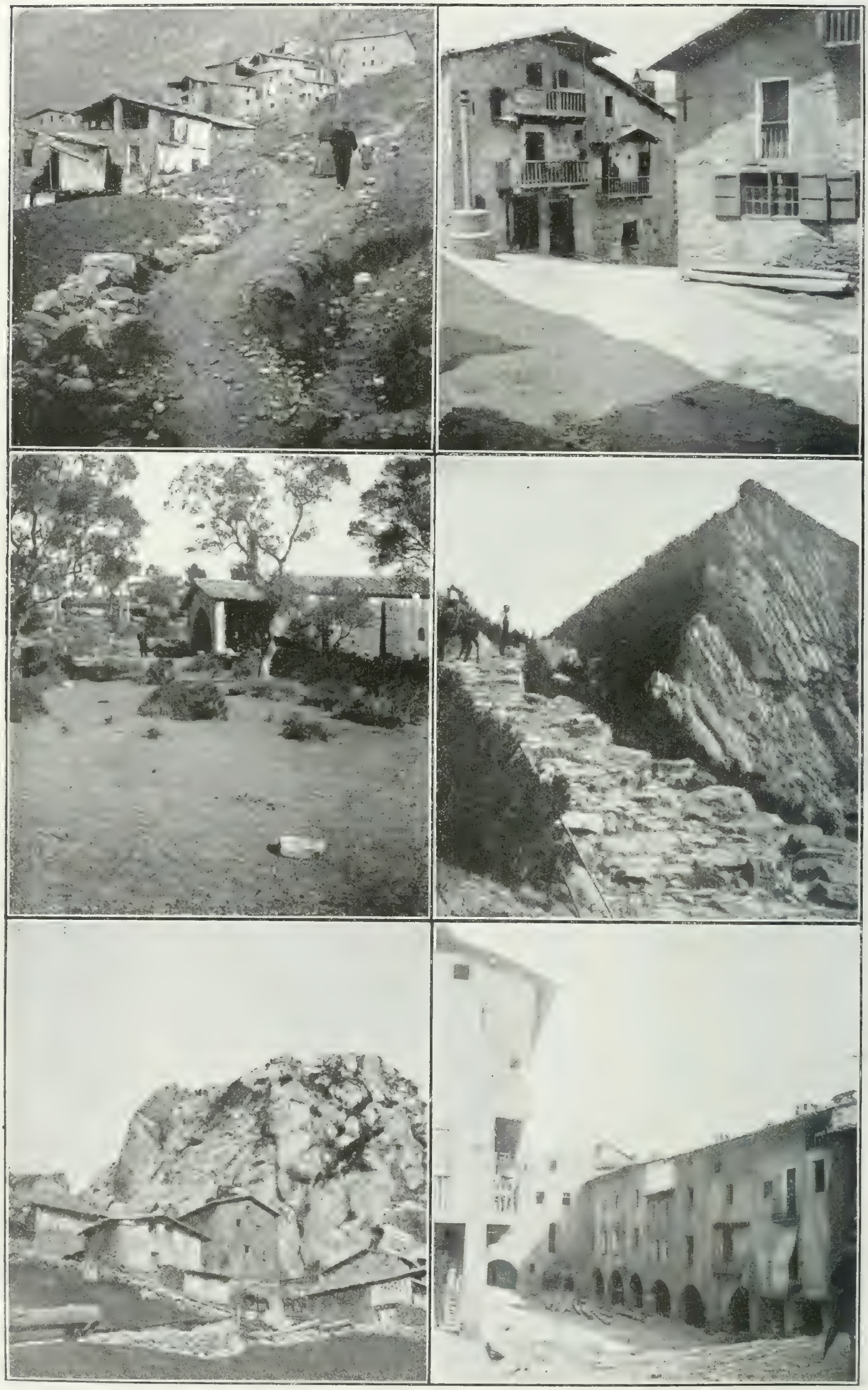

Pont de Raventí. — Casserres: plassa de la Creu. — Sant March. — Pas del Salt del Ós. — Peguera. — Plassa de Bagá.

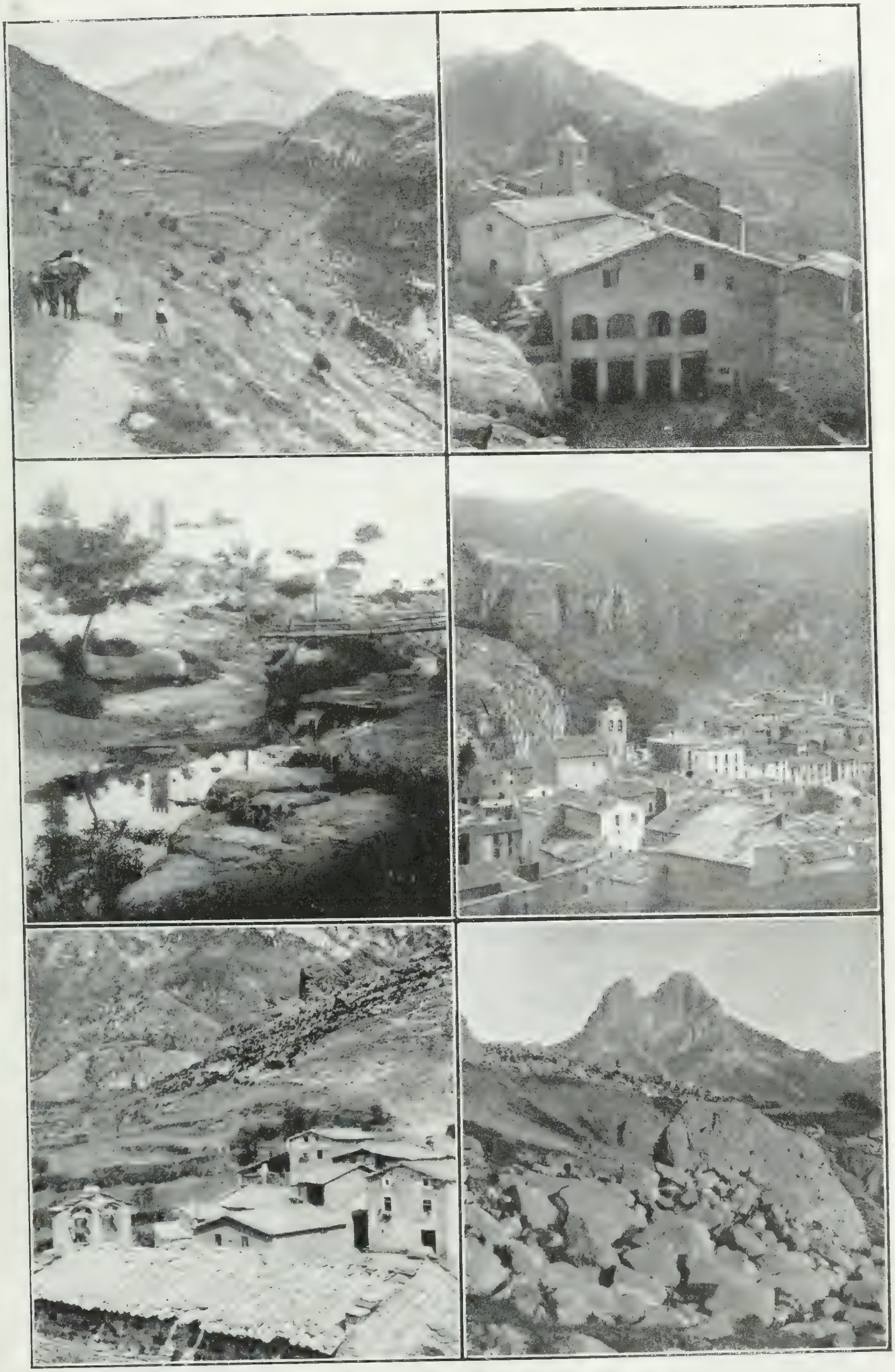

Pedraforca desde Gisclareny. — Castell del Areny. — Santa María de Merola. — Castellar d' en Huch. — Greixa. — Pedraforca desde 'l coll de Morro Negre.

BERGADÁ

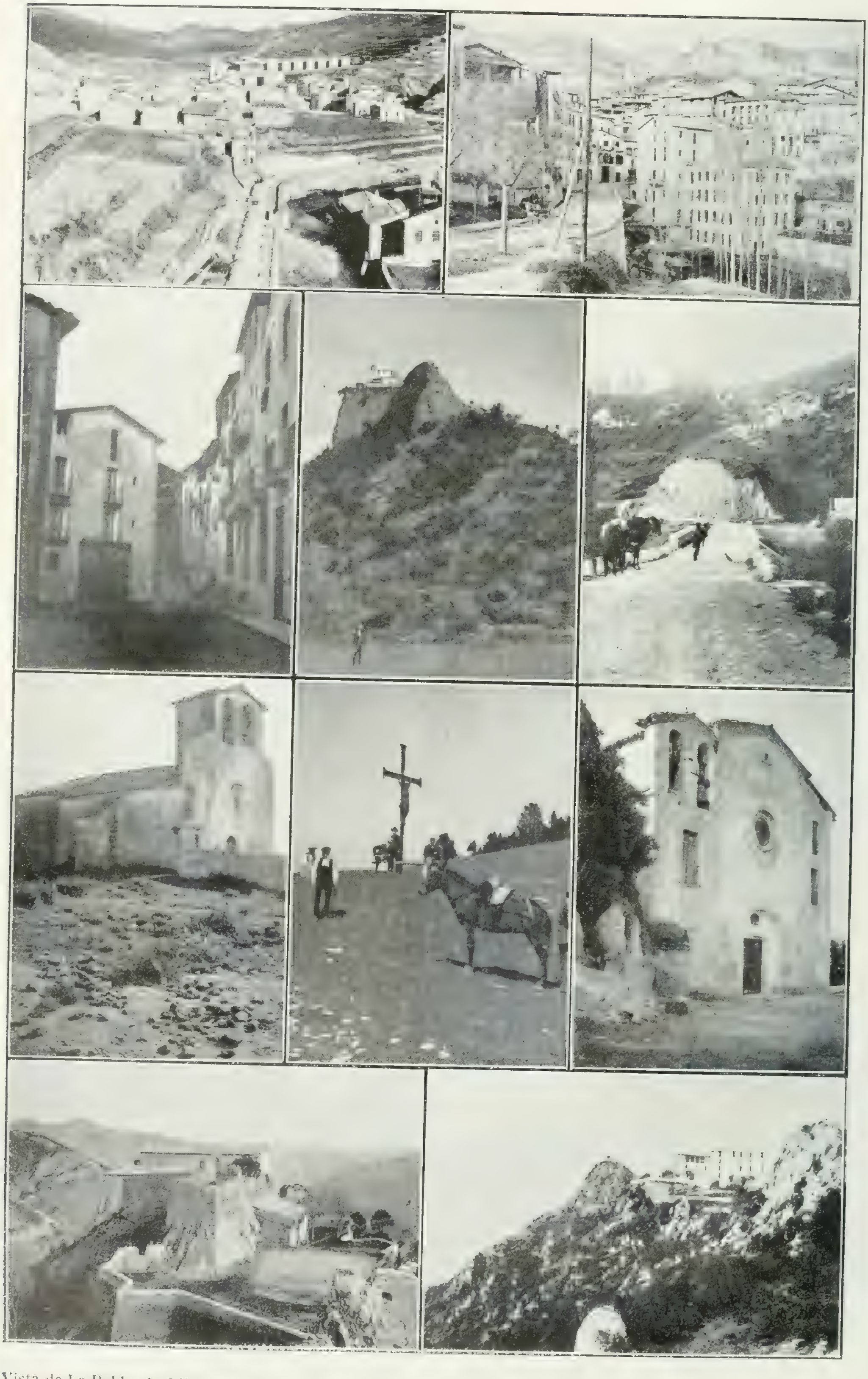

Vista de La Pobla de Lillet. — Vista de Berga. — Borredá. — La Quar. — Sant Llorens prop Bagá. — Iglesia de Fonollet. — Creu del Cabrer. — Ermita de Queralt. — Vista de Queralt. — Santuari de Queralt.

tat. *Peculio, bienes adventicios.* || — CASTRENSES O QUASI CASTRENSES. Els que s' adquireixen per la milicia o la toga. *Bienes castrenses ó casi castrenses.* || — DE FORTUNA. *Bienes de fortuna ó temporales.* || — DE REBELLES Y ENEMICHS. *Ant.* Cert dret fiscal. || — DEL COMÚ. Els que pertanyen a un poble. *Bienes concejiles.* || — DEL FISCH. Els que pertanyen al rei. *Bienes del fisco.* || — ESPIRITUALS. Els que pertanyen a la salut de l' ánima. *Bienes espirituales.* || — FORALS. *For.* Els que, retenint el senyor son domini directe, concedeix ab ells l' utilitat a un altre, pagantli pensió anual. *Bienes forenses.* || — GANANCIALS. *For.* Els adquirits durant el matrimoni. *Bienes gananciales.* || — IMMOBLES. *For.* Les finques. *Bienes inmuebles, bienes raíces, bienes sedientes, bienes sitios ó sitos.* || — LLIURES. *For.* Els que no son vinclats. *Bienes libres.* || — MOBLES. *For.* Els mobles de casa. *Bienes muebles.* || — MOSTRENCHS. Els que, per no tindre amo conegut, s' apliquen al príncep. *Bienes mostrencos.* || — MOVENTS. *Ant.* BÈNS MOBLES. || — PARAFERNALS O PARAFRENALS. Els que porta la dona al matrimoni fora del dot. *Bienes parafernales ó parafrenales.* || — PROFECTICIS. *For.* Els que adquireix el fill baix la patria potestat ab els del seu pare, o que li venen pel seu respecte. *Bienes profecticios.* || Els que podía retindre y gosar apart la dona a diferencia del dot y bèns parafernals. *Bienes profecticios.* || — SEENTS. *Ant.* BÈNS IMMOBLES. || — VAGANTS. *Ant.* *Bienes vacantes.*

AB BÈNS Y PERSONA. *Expr. fam.* Pera significar qu' algú concorre ab els seus bèns y persona per alguna cosa. *Con mi real y mi pala.*

BÈNS HAGUTS Y PER HAVER. *For.* Els adquirits y 'ls que 's poden adquirir. *Bienes habidos y por haber.*

BÈNS DE CAMPANA, DÉU ELS DONA Y 'L DIABLE 'LS ESCAMPA. Aforisme ab que 's reprén als sacerdots que no apliquen llurs bèns al fí que marca l' Iglesia. *Bienes de campana, dalos Dios y el diablo los derrama.*

BENSINA. f. *Quím.* Oli volátil, carbur d' hidrógen que s' obté destilant l' ácit benzoich ab la cals viva. **Bencina.**

BENTOST. adv. t. Ben aviat. **Muy presto.**

BENVINGUDA. f. La enhorabona que 's dona al qui arriva ab felicitat. **Bienvenida, parabién.**

BENVINGUT, DA. adj. Qui arriva felisment ont se desitjava. **Bienvenido.** || Nòm d' home o dona. **Bienvenido.**

BENVIST, A. adj. Qui té bona fama. **Bienvisto, bienquisto, bienconceptuado, bienopinado.**

BENVOLENT. m. Qui vol bè. **Bienqueriente**

BENVOLER. m. Amor, carinyo, afecte. **Bienquerer.** || v. a. Voler bè. **Apreciar, bienquerer.**

BENVOLGUT, DA. adj. Apreciat. **Bien quisto.**

BENZOAT, DA. adj. *Quím.* Sals que resulten de la combinació de l' ácit benzoich ab una base. **Benzoado.**

BENZOICH, CA. adj. Ácit tret del benjuí. **Benzoico.**

BEQUADRO. m. Accident de la música que fa natural el punt qu' era bemoll o sostingut. **Bequadro.**

BEQUEJAR. v. a. *Ter.* Picar l' aviram el menjar. **Picotear.**

BERA. *Biog.* V. BARA.

BERANI. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Rialp, prov. de Lleida.

BERANUY. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 328 hab. || Poble del dist. munpal. de Monrós, prov. de Lleida.

BERARD Y GASSOL (Gabriel). *Biog.* Assesor de les galeres de Catalunya. Va morir en les revoltes de 1640. És conegut per un *Discurso sobre la celebración de las Cortes de Aragón.*

— Y GERONÉS (JOAN). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del sigle XV. Jurat de Palma y del regne, desde 1401 al 1407. Síndich de Mallorca a la Cort d' Aragó l' any 1404. Advocat perpetual de Palma. Projectá els plans de fortificació pera defensar dels serrains la vila d' Andraitx, segons acort del govern balear (1408). Aquest Berard, fill d' altre jurisconsult, és l' autor de les *Ordinacions del regne de Mallorca,* quin régim va comensar en l' any 1405. Passá de aquesta vida en 1421.

— Y SOLÁ (GERONI). *Biog.* Artista mallorquí de mòlta ilustració, nat a Palma l' any 1742 y mort en la meteixa ciutat l' any 1795. Va assistir a la coronació del rei Carles III, a Madrit, delegat per la ciutat de Palma. L' any 1775 rebía 'l títol d' académich d' honor de Sant Fernando. Va coadjuvar a l' establiment de l' escola pública de dibuix de la seua ciutat nadiua, oberta l' any 1778. Va ésser dipositari reial de l' illa l' any 1794 y desde l' any avans era ja regidor perpetual de Palma. Va recorrer l' illa de Mallorca, reunint notes d' interés artístich y científich ab l' obgecte de formar una obra de consulta, quins plans y vistes havía comensat a gravar l' excelent artista Joseph Montaner, y quedaren en projecte. En Berard va fer la majoría de les imatges del altar major de l' iglesia de Sant Francesch de Palma.

BERART (Geroni Boix de). *Biog.* Militar y artista mallorquí, nat l' any 1679. Era capitá durant la guerra de succesió. Va fundar premis pera estimular als artistes y va reunir bona colecció de quadros. Travallava la cera y la terra cuita. Havent quedat viudo l' any 1732, se va ordenar de sacerdot.

BERBERA. f. *Bot.* VERBENA.

BERBERISCH, CA. adj. Natural de Berbería o lo que hi és pertanyent. **Berberisco, berberí.**

BERBITZ. f *Ant.* OVELLA.

BÉRBOL. m. *Ant.* VÉRBOL.

BERBOLÓS. adj. *Ant.* VERBOLÓS.

BERCANCÍ. m. Peça de crestall, marfil, plata, etc., que 's fa rosegar a les criatures quan han de posar la dentadura. **Chupador.**

BERCELITA. f. *Min.* Silicat d' alúmina descubert a Suecia, que ratlla 'l vidre y treu espurnes picantlo ab el foguer. **Bercelita.**

BERENGUER. n. p. BERENGARIO.

BERENGUER. *Biog.* Fill d' Hunrich, compte de Barcelona, dependent dels franchs, qui l' any 832 va substituír al comte Bernat. Hi há opinions diverses respecte a si sols governá divuit mesos, rellevantlo el seu antecesor Bernat, o si va morir l' any 836, tornant aleshores el comtat de Barcelona y 'l ducat de la Septimania a en Bernat. Sembla que 'n Berenguer també va ésser comte del Roselló.

— BERENGUER. *Biog.* Bisbe de Girona, fill de Guifre, comte de Cerdanya y germá de Guillém, bisbe de Urgell, y de Guifre, arquebisbe de Narbona. Es autor d' una carta del any 1087, alabada per la seua elegancia y copiada en el volum II, 18 de Mars, pêls PP. Bolandistes. Va morir l' any 1091.

— (RAMÓN). *Biog.* Monjo del monestir de Scala Dei, dedicat a la pintura. Va néixer a Lleida y va morir l' any 1675. Va ésser al monestir del Paular a estudiar les obres del famós pintor Carducho, traientne gran quantitat de copies y seguint son estil. El claustre petit de Scala Dei contenía vintyquatre grans teles originals de frá Berenguer, dotze decoraven el refetó, y les copies de Carducho, en tamany petit, decoraven l' espatller de les cadires del cor. Més tart va ésser elegit prior del monestir.

— D' ENTENÇA. *Biog.* Famós capitá en la expedició de catalans y aragonesos a Grecia, al sigle XIV; gran amich del capdill Roger de Flor. Va morir assessinat traidorament a la cort d' Atenes.

— DE PERALTA. *Biog.* Bisbe de Lleida, al que 's tingué y venerá còm a sant fins després del sigle XIV

a l' iglesia catedral del seu bisbat. Va morir l' any 1256, meteix any d' ésser elegit. Sembla que desde l' etat de quinze anys havía estat canonge. La veu popular l' anomena *Sant Berenguer*, y còm a tal l' inclouen Doménech y Ferrario en llurs catálechs de Sants de Catalunya.

— DE ROCAFORT. *Biog.* Militar famós del sigle XIV, de qui 's tenen poques noticies. Va anar a la expedició de Grecia, y era un envejós den Berenguer d' Entença, no regoneixent superioritat sino a Roger de Flor, per lo qual, mort aquést, en Rocafort va ocasionar la divisió dels expedicionaris en dos bándols. Havent mort assessinat el d' Entença, se creu que 'n Rocafort va ésser cómplis d' aital traidoría.

— RAMÓN I, *el Corvo*. *Biog.* Comte de Barcelona, hereu en 1018 d' en Ramón Borrell, comptant no més uns tretze anys, per lo qual regentá 'l govern la seua mare la comtesa viuda na Ermesinda. En 1020 exercía la sobiranía per sí sol, casantse un any després ab Sanxa, filla del duch de Gasconya. Esdevingueren discordies polítiques entre mare y fill, acavades mitjansant un tractat. Morta Sanxa, en 1027 va casarse ab na Guisla, germana del comte d'Empuries. Son diverses y contradictories les noticies de la seua fí, que 's suposa ocorreguda l' any 1035. El seu fill en Ramón Berenguer, l' hereu del primer matrimoni, mort el pare, va cenyir la corona. Berenguer Ramón, ab tot y les dificultats oposades a les seues iniciatives per la seua mare, fou l' iniciador del dret y de les llibertats populars catalanes, donchs va confirmar les franqueses de Barcelona y d' altres pobles del comtat en 1025.

— II, *el Fratricida*. *Biog.* Comte de Barcelona, hereu d' en Ramón Berenguer I *el Vell*. Compartía la corona comtal ab el seu germá bessó en Ramón Berenguer, primerament sense dividir el comtat y després, per manca de concordia, partintse 'l senyoriu, contra lo disposat per llur pare, l' any 1079. Berenguer Ramón fou senyor de diferents castells y alous, de la meitat de Girona y de les ciutats de Vich y Manresa; ocupant el palau de Barcelona, un d' ells, desde vuit díes avans de la Pasqua granada fins a vuit díes avans de Nadal, y l' altre 'l restant del any. Mes la ambició d' en Berenguer Ramón, no satisfeta, l' apassioná en termes, que anant de cassera pêl Montseny l' any 1082 matá a son germá Ramón Berenguer II, en el llóch conegut desde aleshores per «gorch del comte».

— RAMÓN. *Biog.* Foren distints els comtes catalans d' aquest nòm durant els sigles XI y XII fins a constituirse la confederació catalana-aragonesa en 1150, pêl casament de Ramón Berenguer IV el Sant, ab Petronella, filla de Ramón rei d' Aragó. D'aquestos comtes parlarém en els corresponents articles a Ramón Berenguer.

— *Biog.* Segón comte y marqués de Provença, vescomte de Milhaud y Gavaldá, segón fill d' en Ramón Berenguer III, *el Gran*, comte de Barcelona. L' any 1131, havent mort el seu pare, entrá a governar el comtat, aposentantse a Milhaud, qu' era la capital. Prengué per esposa a Beatriu, comtesa de Melgueil. Còm un parent de ña Dolça de Provença, nomenat Raimond de Bauci, pretenía la meitat del territori d' en Berenguer germá d' aquést, comte de Barcelona, en Ramón Berenguer IV, va enviar tropes a Provença en ajuda d' ell. Morí en Berenguer Ramón l' any 1144, segóns uns assessinat pêls Baucis y segóns altres en combat naval de genovesos.

BERENGUERA o BERENGUELA *Biog.* Reina y emperatriu, muller d' Alfons VII de Lleó y Castella. Va néixer a Barcelona y era filla de Ramón Berenguer III y de na Dolça de Provença. S' uní en matrimoni l' any 1128 a Saldanya, estant Alfons en brega contra 'ls alarbs y seguí al seu espós a la guerra, haventse distingit per lo arriscada. De son nòm quedá per Castella 'l costum de dir *berenguela* a una noia agraciada quan se volía lloar la seua gentilesa. Va morir l' any 1149 y 'l seu cós descansa a Sant Jaume de Galicia.

BERENT. *Geog.* Caseriu del terme de La Guardia, prov. de Lleida.

BERET (Plá de). *Orog.* Plá que 's trova a 1,899 metres demunt el nivell del mar, entre 'l riu Malo y 'l Noguera Pallaresa, prov. de Lleida.

BEREU. *Geog.* Poblet del dis. munpal. de Noves, prov. de Lleida.

BERFULL. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Xátiva, prov. de Valencia.

BERGA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Barcelona; comprén 37 ajuntaments, que sòn: Alpéns, Aviá, Baells (La), Bagá, Berga, Borredá, Brocá, Capolat, Cardona, Casserres, Castellar del Riu, Castellar de Nuch, Castell del Areny, Espunyola, Fígols, Gironella, Gisclareny, Llussá, Montclar, Montmajor, Nou (La), Olbán, Pobla de Lillet (La), Prats de Llussanés, Puigreig, Quart (La), Sagás, Saldes, Sant Jaume de Frontanyá, Sant Juliá de Cerdanyola, Sant Martí del Bas, Santa María de Marlés, Serchs, Vallcebre, Valdán, Vilada y Viver, reunint entre tots 33,262 hab. || Ciutat de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, cap del part. jud. del seu nòm y de la regió natural nomenada la Montanya o 'l Bergadá; té un canal industrial, moltes fábriques de filats y teixits de cotó y 5,268 hab.

Segell de Berga

BERGA (Guillém de). *Biog.* Poeta, baró y vescomte de Berga, a mitjant sigle XIII, conegut per les seues poesíes en llengua vulgar.

— Y SANTA CILIA (GABRIEL DE). *Biog.* Militar mallorquí nat l'any 1662 y mort l'any 1706. Era cavaller del Hábit de St. Jaume; capitá de cavallería de la companyía de paisans de St. Llorens, que ell mantenía, desde 1698 fins a les turbulencies de la isla, ocorregudes al designament de virrei a favor d' en Joseph de Zabastida. Va seguir el partit d'en Felip V a la guerra de successió, estant Mallorca dividida en *botiflets* y *baulets*, aquests derrers partidaris d' en Carles d' Austria. Quan la esquadra del arxiduch se va apoderar de Palma, entre 'ls díes 26 y 27 de septembre del any 1706, el capitá Berga hi va perdre la vida, víctima d' una temeritat, després de disparar la seua pistola contra un *baulet*. Al tornar Mallorca a la obediencia de Felip V, se buscava ab tal excés de zel al causant de la seua mort, que d' aleshores ensá corra el proverbi: *que hem som jo de sa mort d' en Berga*, pera significar ignocencia.

BERGADÁ (El). *Geog.* Regió natural al N. de la prov. de Barcelona; també se l' anomena La Montanya y té per capital Berga. Confronta: a tramontana, ab la Cerdanya; a llevant, ab la Vall de Ribes; a mitjorn, ab el Llussanés y 'l Plá de Bages, y a ponent ab l' Urgell.

BERGADÁ Y OSONA (María de les llagues). *Biog.* Mística vigatana del sigle XVII, que fundá 'l convent de Carmelites descalses, ont ingressaren elle y ses dúes filles, a la seua ciutat nadiua. La seua vida va ésser una seguida mortificació y va morir l' any 1650, dotze anys després de fundat el convent.

— Y OSONA (SOR TERESA DE JESÚS). *Biog.* Filla de la fundadora del convent de Carmelites descalses de Vich. Notable pel seu misticisme. Va morir als dinou anys (1640).

BERGAMOTA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les auranciácees; mena de llimoner quin fruit és amargant,

Mapa comarcal de Bergadá

tenint, en cambi, mòlt bona flaire. **Bergamota.** || Perera importada de Bérgamo, que fá les peres mòlt sucoses. **Bergamota, bergamoto.**

ESSENCIA DE BERGAMOTA. La que s' extreu per pressió de la pell de la llimona nomenada bergamota. **Esencia de bergamota.**

PERA BERGAMOTA. Pera mòlt sucosa de la perera bergamota. **Bergamota.**

BERGANTERÍA. f. Bretolada. **Pillería.**

BERGANTES (Riu). *Hidrog.* Riu que neix a la serra de la Mola, prov de Castelló, passa per Morella, Zorcall, Ortells y Zorita y entra a la provincia de Terol.

BERGANTÍ. m Nau de dos arbres y vela quadrada. **Bergantín.**

BERGANTÍ GOLETA. m. *Nàut.* Sols se diferencia del bergantí, en qu' és de construcció més fina y usa aparell de goleta al arbre mestre. **Bergantín goleta.**

BERGANTINA. f. *Nàut.* Embarcació de dos pals, mixta de xábech y bergantí, ab aletes a l'obra morta de popa y figura y bauprés a la proa. **Bergantina.**

BERGANTINET. m. dim. **Bergantinejo.**

Berganti

BERGIDUM. *Geog. ant.* Nòm de la ciutat de Berga, prov. de Barcelona, en temps dels romans

BERGILS. *Hidrog.* Estanys situats al vessant del macís de Colomés, en la Vall d' Arán.

BERGINIA. f. ALBERGINIA.

BERGINIERA. f. ALBERGINIERA.

BERGNES DE LES CASES (Antoni). *Biog.* Filólech y escriptor nat a Barcelona al comens del sigle XIX y mort a la meteixa ciutat el 17 de Novembre de 1879. Fou l' introductor de la literatura extrangera a Catalunya, traduint y editant ell meteix moltes de les millors obres del romanticisme. Publicá una gramática francesa, un' altre d' anglesa y un' altre de grega y una *Crestomatia* d' aquesta derrera llengua.

Antoni Bergnes

BERGUSIA. *Geog. ant.* Nòm de la ciutat de Balaguer en temps dels romans.

BERILL. *Miner.* Pedra fina qu' és un silicat de alúmina ab glucina, d' un color vert de mar, encara que també n' hi há de color blanch, groch o blau. **Berilo**.

BERJAULA. f. TONTA, XIMPLA, BABAUA, PAVANA.

BERLA. f. ESBERLA.

BERLEIX. m. *Ter.* Llóch al defora fresch y ab aigua. **Umbría**.

BERLEIXAR. v. a. *Ter.* Corre 'ls animals pêl berleix. **Corretear los animales por la umbría**.

BERLINA. f. Cotxe de dos assentos, dit aixís per haverse comensat a usar a Berlín. **Berlina**.

BERLINGA. f. *Náut.* PERXA.

BERNABEU. n. p. **Bernabé**.

BERNAD (Silveri). *Biog.* Un dels juristes més notables del sigle XVII. Nat a Morella en 1576. Desde 'l 1600 fou advocat reial y general de l' ordre de Montesa, guanyant un famosíssim plet en favor d' ella. Ocupá el cárrech de regent de la R. Audiencia de Cerdenya, éssent mòlt estimat. Escrigué en llatí uns *Comentaris* sobre 'l privilegi que disfrutaven els reis d' Aragó rebent els delmes y primicies.

BERNADET. m. TEIXIDOR, 2. || *Ictiol.* Peix de mar semblant a una aranya. **Centrina**.

BERNARDA. f. Nòm de dona. **Bernarda**.

BERNARDÍ. m. Nòm d' home. **Bernardino**.

BERNARDITOS. m. pl. Nòm vulgar que donen a la costa de Mataró a uns caragolets que 's tiren de carnada pera pescar pajell. **Bernarditos**

BERNARDO, A. m. y f. Relligiós o relligiosa de l' ordre de Sant Bernat. **Bernardo**.

BERNAT. m. Nòm d' home. **Bernardo**. || Barra de ferro enganxada a la paret pera apuntalar la porta. **Tranca, barra, barrote**. || *Ter.* BALDA, 1. || —HERMITÁ. *Ictiol.* Mena de cranch que busca un caragol buit pera ficars'hi y poguer defendre la part de derrera del seu cós, qu' és mòlt delicada. *Bernardo ermitaño, escita.* || —PESCAIRE. *Ornit.* Aucell de béch angulós, llarch, dret, punxagut, la llengua molsuda, les potes llargues y vermelles, la qúa blava y el ventre pardo lleonat. *Guardario.* || Tarambana, de poch judici o formalitat. *Tararira, chorlito, tarambana, chisgaravís.* || —PUDENT. *Entom.* Insecte ab dos ordres d' ales, les superiors més curtes que 'l cós, color cendrós a la part anterior y de coure a la posterior: li agrada 'l blat, y la farina del grá que rosega no fermenta. *Calapatillo.*

BERNAT, BERNAT, ENDEVINA QUI T' HA TOCAT. Joch de nois en que tenen tapat d' ulls al que para y els altres apartats; va un, li pega un cop y se 'n torna, després va el que para y si endevina qui li ha donat el cop, para a quést en llóch seu. *Adivina quién te dió que la mano te cortó.*

A LA CASA DE 'N BERNAT QUI NO HI ÉS NO HI ÉS CONTAT. *Ref. A quien está en su tienda no le achacan en contienda.*

BERNAT (Antoni). *Biog.* Predicador famós. Nat a Morella en 1543 y mort per la epidemia de son país en 1612. Ocupá cárrechs importants.

— ARMENGOL. *Biog.* Frare dominich de Barcelona, ont va néixer l' any 1330: mestre de Teología a l' Universitat de París y que l' any 1369 era definidor de la provincia d' Aragó. Va morir l' any 1387, deixant escrita una obra titolada: *Comentarios al maestro de las Sentencias.*

— (FRA). *Biog.* Mestre de l' obra de la Sèu de Tarragona. Va morir el 11 de Mars de l' any 1256.

— CALVÒ (SANT). *Biog.* V. CALVÓ (SANT BERNAT).

— D' ALCIRA (SANT). *Biog.* Nat a Pintarrofes (Valencia), fill d' Almançor, alarb poderós. Convertit al cristianisme ell y ses germanes Çaida y Çoraida, prengueren els nòms de María y Gracia, deixant el el d' Almançor que portava. Sufriren el martiri per má dels maometants. Llurs cóssos están sepultats en Alcira, al convent dels trinitaris.

— METGE. *Biog.* V. METGE.

— Y BALDOVÍ (JOSEPH). *Biog.* Poeta valenciá y home de lleis popularíssim. Va néixer a la vila de Sueca l' any 1830 y va morir a Valencia el derrer día del any 1864. Es considerat còm el *Quevedo valenciá.* Cursada la carrera de Lleis a l' Univerrsitat d' aquella capital, va exercir la facultat, ocupant varies cátedres de tal assignatura, fins a ésser nomenat jutge de primera instancia de Catarroja, éssent després diputat a Corts per la seua vila natal. Pero la seua fama prové del seu geni festiu, manifestat en moltíssimes poesíes de carácter popular que viurán tant còm la llengua valenciana. En els periódichs *El Sueco, La Donsayna* y *El Tabalet*, tots bens populars al regne de Valencia, hi va mostrar la seua gracia la *Musa del Júquer,* còm li deien els seus paisans, en travalls de prosa y vers que son models del humor valenciá. Mereixen esmentarse 'ls articles: *Berenar del carrer d' Alboraya, La paella de Sueca, Els misteris de Patraix;* les «Sessions periodístiques» d' *El Sueco;* els famosos versos: *Carta de Sento Beceroles* y la *Contestació de Pasqualo Ratolí* a la meteixa, ademés de la *Oda á la col* y les *Cartes de Rodrigo a Gregoria*, del originalíssim *Expediente poético prosaico* y del famós *Cementiri de Canta-cucos.* També conreuá un poch el teatre valenciá, escribint: *El Gafaut, Qui tinga cuchs que pele fulla, Pataques y caragols, L'agüelo Pollastre* (parodia de *Don Juan Tenorio), La viuda y l' escolá* (parodia del *Sacristán y la viuda)* y un' altra parodia més.

Bernat Baldoví

— *Biog.* Comte de Barcelona, feudatari dels franchs, que l' any 820 va substituir al comte Bara. Va fer un gran paper a la Cort de Lluís el *Piadós.* L' any 832 va ésser desposseít del seu cárrech per la dieta de Joac (Llemosí), posant'hi al seu llóch al comte Berenguer, y mort aquést, va recobrar en Bernat el comtat de Barcelona y el ducat de la Septimania. Va morir l' any 844, segons uns, condemnat per justicia y, segons altres, assessinat a traició pêl rei Carles *el Calvo,* fill d' ell segons totes les apariencies.

— *Biog.* Comte de Besalú, feudatari de França, l' any 834. Va ésser el tercer d' aquella autoritat comarcal instituída per Carles Magne, qui, a ran de la reconquista, va dividir els territoris de Girona en quatre comtats: Empuries, Besalú, Girona y Parelada.

—I. TALLAFERRO. *Biog.* Personatge cavalleresch mòlt famós, nové comte independent de Besalú. Regí entre 'ls anys 989 y 1020, en que morí ofegat a les aigües del Rose (Ródano), tornant de Provença, ont aná a concertar la boda del seu fill Guillém ab la noble Adela. Va ésser gran benefactor del monestir de Ripoll en 997; fundá y protegí alguns cenobis de l' alta montanya. Se titolá comte de Ripoll; sostingué campanyes contra els alarbs y resultá victoriós dels cristians revoltosos que assessinaren a son oncle Guifre. En companyía dels seus fills va anar a Roma, logrant del Sant Pare la institució del bisbat de Besalú (1017 a 1030). Les seues cendres son al monestir de Ripoll.

— II. *Biog.* Comte de Besalú en el sigle XI, fill de 'n Guillém I *el Gras*, de qui fou hereu. Regí la comarca desde l' any 1052 al 1066, en companyía del seu germá Guillém, y havent sigut assessinat aquest derrer, regná sol fins l' any 1097. Amparà dins el seu castell al bisbe Amat, llegat del Papa Gregori VII, al escaparse de Girona en 1077, qui armá cavaller al comte Bernat. Va morir sense fills y va tindre per succesor al seu nebot Bernat III.

— III. *Biog.* Derrer comte de Besalú, fill de 'n Guillém II y d' Estefanía. Va governar dit comtat desde l' any 1097 fins al 1111, en que va morir sense fills, passant el comtat de Besalú, aixís còm els de Ripoll, Vallespir, Fenolleda y Perapertusa, a mans del comte de Barcelona en Ramón Berenguer III, qu' era sogre de 'n Bernat.

BERNAT (Coll) *Orog.* Coll a 2,646 met. d' altitut, al S. O. del Conflent, prop de la frontera espanyola, depart del Pirineus Orientals. || —SALVATGE. Puig de la serralada que forma la partió entre 'l Llengadoch y 'l Conflent; té 2,427 met. d' altitut y és a la vora de Sanzá, depart. dels Pirineus Orientals.

BERNIA. f. *Ant.* Burell, roba basta de llana. **Bernia.** || La capa de dita roba. **Bernia.** || —(SERRA DE). *Orog.* Petita serra que hi há a llevant de Callosa de Ensarriá, prov. d' Alacant.

BERNÚS. m. ALBERNÚS.

BERNUY. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Altrón, prov. de Lleida.

BERRA. f. *Ter.* TRUJA.

BERRINA (Son). *Geog.* Caseriu del terme d' Inca (Mallorca).

BERRONER (Punta del). *Hidrog.* Cap de la banda N. O. de Formentera (Balears).

BERRÓS. *Geog.* Castell antich situat prop d' Escaló en la Vall d' Arán.

BERRÓS JOSSÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Jou, prov. de Lleida.

BERRÓS SUBIRÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Jou, prov. de Lleida.

BERRUGA. f. Duresa que 's fá còm un grá, regularment a les mans o a la cara. **Verruga.** || Girasol major que cura les berrugues. **Verrucaria, heliotropio, girasol mayor.** || *Art. y Of.* Troç de fusta posat al revés. Soca d' arbre sense llarch ni revés, formant aigües complexes.

BERRUGA. *Orog.* Cim de la Vall de Ribes

BERRUGASSA. f. aum. **Verrugaza.**

BERRUGÓS, A. adj. Qui té berrugues. **Verrugoso, averrugado.**

BERRUGUERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les borragínees, que cura les berrugues. **Heliotropio, verrucaria, girasol mayor.**

BERRUGUETA. f. dim. **Verruguita, verruguilla.**

BERRÚS. *Geog.* Antich poblat de la vora del Ebre, entre Faió, prov. de Saragossa, y Ribarroja, prov. de Tarragona. Avui no hi há més que l' ermita de Santa Magdalena. || *Hidrog.* Barranch que neix a Villalba, prov. de Tarragona, y desaigua a la vora del Ebre, junt a l' antich poblat del seu nòm. || *Orog.* Serra de la prov. de Tarragona, situada entre Ribarroja y Faió.

BERRUSCA. f. *Ter.* RAPA.

BERTA. f. Blonda d' una quarta d' ampla que usen les senyores unida al escot de la part superior del vestit y cau sobre 'l pit y espatlles a manera de valona. **Berta.**

BERTA. *Geog.* Petit veinat de Gisclareny.

BERTELL. m. *Mar.* BARTRELL.

BERTÍ (Cingles de). *Orog.* Famosos espadats que hi há a la banda Oriental del Pla de la Garga, vora del riu Congost, prov. de Barcelona. || — (SANT PERE DE). Caseriu del dist. munpal. de Sant Quirse de Safaja, prov. de Barcelona.

BERTOLD. n. p. **Bertoldo.**

BERTRÁN (Felip). *Biog.* Bisbe, nat en la Serra d' Engarcerán en 1704 y mort a Madrit en 1783. El rei Carles III el designá bisbe de Salamanca en 1763, y en 1774 el feu Inquisidor general, havent estat el primer valenciá que ocupá tal cárrech. Escrigué sermons y cartes pastorals, que s' han imprés, aixís còm les Constitucions del Reial Seminari de Sant Carles de Salamanca.

— (SANT LLUIS). *Biog.* (V. LLUIS BERTRÁN, SANT).

— Y BROS (PAU). *Biog.* Folk-lorista y poeta catalá, nat a Collbató l' any 1854. Llicenciat en filosofía y lletres, premiat en diferents certamens, guanyá la *Flor natural* als Jochs Florals de 1885 per la seua poesía *Lletra de convit.* Vivía al peu del Montserrat, recullint amorosament l' esplet de la musa popular, que li va servir pera formar els seus interessants llibrets: *Cançons y follies populars* y *Rondallística.* L' any 1877 va donar a la estampa una obreta, *De flor a flor* (dotze posades d' un poema), que revela un temperament de poeta dolcíssim. Va morir l' any 1890.

Pau Bertrán y Bros

— Y PASTOR (MARCH). *Biog.* Metge y catedrátich catalá. Va néixer a Tarragona l' any 1804. Brillá en la carrera, sobretot en toxicología y en el professorat. Éssent catedrátich de Fisiología de la facultat de Barcelona. va ocupar la presidencia de l' Academia de Medecina, És numerosa la nota dels seus escrits professionals, abundant'hi els estudis d' epidemiología. Va morir a Barcelona l' any 1863.

— Y ROS (JOSEPH). *Biog.* Militar y magistrat. Va néixer a Barcelona l' any 1795. Seguí la guerra de la Independencia y, acabada la campanya, va cursar lleis, havent desempenyat mòlts cárrechs oficials. Va escriure sobre la mendicitat per encárrech d' Espoz y Mina, Capitá general de Catalunya. En 1854 va explicar en la «Societat Económica Barcelonina de Amichs del País» la manera d' establir un Banch hipotecari y còm se podría aplicar a la nostra terra el crédit territorial. Això va esdevenir el punt de partida pera la reforma de la llei hipotecaria. Va morir l' any 1855.

BERTRENADA. f. *Ter.* TONTERÍA.

BERTROL. m. Mena de cove ab un filat a la part estreta, de modo qu' entrant el peix a les malles, ja no 'n pot sortir. **Garlito, buitrón, nasa.** || *Met.* **Trampa.**

CAURE AL BERTROL. fr. *Met. fam.* Caure algú al llas o trampa que se li havía parat. *Caer en el garlito.*

BERUSA. f. *Ant.* Tela de cotó procedent de Lió (França). **Berusa.**

BES. m. BEDOLL. || *Ter.* PETÓ. || *Náut.* Cada una de les talles que formen la vela.

BESADA. f. Petó, l' acte de besar. **Beso.** || *Ant.* Llabi mòlt abultat. **Bezo.**

BESADOR, A. m. y f. Qui besa. **Besador.** || Qui és mòlt amich de besar. **Besador, besucador.**

BESALÚ. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; está situada a la vora del Fluviá, fou capital del antich comtat del seu nòm y té 1,350 hab. || — (PARROQUIA DE). Agregat de pobles rurals que formen un sol districte municipal. El cap de l' ajuntament és Sant Farreol, tenint ademés els llóchs de Almar, Aussinyá, Fáras, Junyá, Miana y Torre. Pertany aquest dist. a la prov. y bisb de Girona, part. jud. d' Olot y té 795 hab.

Segell de Besalú

Segell de Besalú

BESAMANS. m. L' acte de concorre mòlta gent a besar les mans al rei y persones reials. **Besamanos.**

BESAMENT. m. *Ant.* BES.

BESÁN. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Ainet de Besán, provincia de Lleida.

BESANT. f. *Ant. numis.* Moneda de plata que circulava a Valencia en temps de Jaume II; valía dos vintidosos y setse maravedissos. **Besante.**

BESAR. v. a. Tocar ab els llavis alguna cosa en senyal d' amor o reverencia. **Besar.** || Quan és repetidament. **Besucar.** || *Met.* Dit de les coses inanimades que 's toquen unes ab altres. **Besar.**

A BESAR. m. adv. *Náut.* Fins a tocarse. *A besar.*

BESAR EL SAGELL. Senyal d' acatament que 's feia al rebre carta d' algún rei o princep. *Besar el sello.*

BESAR ELS PEUS O LES TREPITJADES. fr. *Met.* *Besar la tierra que otro pisa*

ARA 'M BESES, ARA NO 'M BESES. *Loc. fam.* Ab que 's reprén la inconstancia d' algú. *Desde que ví á tu tía muero de acedía; desde que no la veo, muero de deseo. El juego de la correhuela, cátale dentro y cátale fuera.*

BESARSE. v. r. **Besarse.** || Ensopegar de cop una persona ab un' altra **Besarse.**

BESAT, DA. p. p. **Besado.** || Dit de la part del pá que per haverse tocat ab altre queda poch cuit **Suegra.**

BESAVI, A. m. y f. Pare o mare del avi o avia; és el tercer grau de parentiu directe. **Bisabuelo, segundo abuelo; bisabuela, segunda abuela.**

BESCAMBRA. f. NECESSARIA.

BESCAMBRILLA. f. Joch de cartes, que 's juga ab trunfo. Al principi 's donen tres cartes a cada jugador, y després se van prenent una a una fins que s'acaven, y guanya qui té al fí més punts. **Brisca.**

BESCANÓ. *Geog.* Poble de la prov , bisb. y part. jud de Girona; és a la vora del Ter; té agregats els pobles de Estanyol, Montfullá y Vilana y compta 1,965 hab.

BESCANTAR. v. a. Desacreditar. **Denigrar, disfamar, zaherir.**

BESCARÁN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la falda meridional de la serra del seu nóm y té 340 hab. || — RIUET DE. *Hidrog.* Neix als estanys del seu nóm; passa pels termes de Bescarán, Castellnou de Carcolse, Estimariu y Torres y desaigua a la vora del Segre. || — (SERRA DE). *Orog* Serra que forma la frontera SE. de la Vall d' Andorra y la del NO. de la Cerdanya espanyola.

BESCOLL. m. La part posterior del coll. **Pescuezo, cerviz, cerviguillo, pestorejo.**

BESCOLLADA. f. Cop al bescoll. **Pescozón, pescozada, pestorejón.**

BESCOLLÁS. m. aum. Gran bescoll. **Gran pescuezo.**

BESCOLLEJAR. v. a. **Dar pescozones.**

BESCOLLUT, DA. adj. Qui tè mòlt gros el bescoll. **Pescozudo.**

BESCOMPTARSE. v. r. Equivocarse al comptar. **Errar la cuenta.** || Enganyarse, equivocarse ab alguna altra cosa. **Engañarse, equivocarse.**

BESCOMPTAT, DA p. p. **Errado.**

BESCOMPTE. m. Equivocació al comptar. **Trabacuenta, yerro de cuenta.** || *Met.* EQUIVOCACIÓ. || Lo que 's fa maliciosament en un compte. **Gabarro.**

BESCUIT. m. Pasta de farina, ous y sucre. **Bizcocho** || PÁMPOL. || GALETA. || adj. BESCUITAT.

BESCUITADA. f. Sopa de bescuits ab llet. **Bizcochada.**

BESCUITÁM. f. Provisió de bescuit. **Pantica.**

BESCUITAR. v. a Recoure 'l pa pera que 's pugui conservar millor. **Bizcochar.**

BESCUITAT, DA. p. p. **Bizcochado.**

BESCUITELLA. f. Mena de rosquilla de dos óvals units quasi en forma d' ulleres **Bizcotela.**

BESCUITER, A. m. y f. Qui fa o ven bescuits. **Bizcochero.** || m. Eina que serveix pera posar bescuits. **Bizcochero.**

BESCUITET. m. dim. **Bizcochito.**

BESEDA o BOSEDA. *Geog. ant* Nóm de Caldes de Montbui, prov. de Barcelona, en temps dels romans.

BESELDUNUM o BESIDUNUM. *Geog. ant.* Nóm de Besalú, prov. de Girona, en temps dels romans.

BESELGA. *Geog.* Caseriu del terme d' Estivella, prov. de Valencia.

BESERO (Puig de). *Orog.* Puig de 2,583 met. de altitut, situat a la vora del Noguera de Cardós, al NE. de Tabescán, prov. de Lleida.

BESET. m. dim. **Besico, besito.**

BESETS DE MONJA. f. *Bot. ter.* FANALS.

BÉSINES (Coll de) *Orog.* Collada del antich comtat de Foix, de 2,350 metres d' altitut, al N.E. dels pichs Pé[illegible]roux.

BESNÉT, A. m. y f. Fill o filla del nèt o neta. **Biznieto.**

BESNETOLÍ, NA. m. y f. Fill del besnèt o besnèta. **Tataranieto, chosno.**

BESNEULA. f. *Bot.* MANEULA.

BESNÉULIQUES. f. pl. *Bot.* Secció de la tribu de les borratxínees, del género cinoglosa. **Cinoglóseas.**

BESORA (Joseph Geroni). *Biog.* Canonge de la seu de Lleida, en el sigle XVII; era natural de Barcelona, doctor en Teologia y gran humanista. Va ésser diputat del seu capítol al parlament general convocat a Barcelona l' any 1653, havéntseli revocat els poders més tart. Va deixar en testament 5,577 volums a la Biblioteca dels Carmelites de Barcelona. Va escriure un llibre de *Cosas memorables*, y va morir a Barcelona l' any 1664.

BESORA. *Geog.* Poblet del dist munpal. de Naves, prov. de Lleida. || — (SANTA MARÍA DE). *Geog.* Poble de 448 hab., districte de Vich, prov. de Barcelona. || — (COLLADA DE). *Orog* Tocant al poble del meteix nom.

BESORI. *Orog.* Puig de 360 met. d' altitut de la serra d' Aledua, part. jud. de Carlet, prov. de Valencia.

BESSACH. m. Alforges de pell. **Bizazas, biazas, bisazas.**

BESSES (Les). *Geog.* Poble que hi havía a la vora del riu Set, prop de Cerviá; avui és del tot arrunat.

BESSIANS (Sant Andreu de). *Geog.* Poblet de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Esséra.

BESSÓ, NA. m. y f. El germá o germana d'un meteix part. **Mellizo, gemelo.**

BESSOGNA. f. *Ant.* URGENCIA, NECESSITAT.

BESSOGNAR. v. n. *Ant.* NECESSITAR.

BESSOGNÓS, A. m. y f. *Ant.* MENESTERÓS, NECESSITAT.

BESSOGÓN. m. *Ant.* MENESTER, NECESSITAT.

BESSONADA. f. Part de dos germans. **Mellizos, gemelos.**

BESTARD (Joan). *Biog.* Inteligent artista mallorquí del sigle XVII, un de s millors del seu temps. És autor de grandioses y admirables composicions pictóriques. N' existeixen avui algunes, al Museu provincial y a casa la ciutat de Palma (1629), a l' altar major de la parroquia de Randa, a la sala rectoral del colegi de la Verge de la Sapiencia, etc. Aquest artista havía adoptat el procediment (posat de moda en temps posteriors) de donar als quadros la entonació general propia pera lograr l' efecte desitjat en el seu conjunt.

BESTIA. f. Animal irracional. S' aplica més particularment als de quatre potes **Bestia, bruto.** || *Met.* Persona ruda. **Bestia, bruto.**

BESTIA ASSENYALADA. Se diu de la persona contrafeta y dolenta. *Hombre señalado.*

BESTIA BRUTA. Sumament incapás, tonto. *Bestia bruta, zafio, salvaje.*

BESTIA DE CÁRREGA. La que serveix pera portarla. *Bestia de carga, bestiaje.*

DE BESTIA ASSENYALADA LIBERANOS DOMINE. fr. *Met. fam.* Ab que 's denota que 'ls contrafets acostumen a ésser dolents, y que no 'ns devém fiar d' ells. *De hombre señalado líbranos, Señor.*

FER TORNAR BESTIA. fr. *Met.* Fer qu' algú obri còm a bestia. *Avilanar.*

FEU PLERS A BESTIES Y OS HO PAGARÁN AB COSSES. af. Ab que 's significa 'l desagraiment d' algú. *Haz bien y no cates á quién.*

MITJ BESTIA. *Semirracional, medio bruto.*

QUI AMENASSA Y NO PEGA PER BESTIA 'S QUEDA. *Ref.* Ab que 's nota als que amenassen y no tenen valor pera executar. *Quien amaga y no da, miedo ha.*

QUI BESTIA VA A ROMA, BESTIA 'N TORNA. *Ref.* Que indica, que qui és mòlt tonto per mòlt que fassi no' s pot avispar. *Fuime á palacio, fuí bestia y volví asno.*

SENSE DIR BESTIA QUÉ FAS. *Loc. fam.* SENSE DIR ASE NI BESTIA.

VIURE CÒM UNA BESTIA. fr. Viure algú còm si estigués destituit de raó y sense cap fre. *Vivir como una bestia.*

BESTIAL. adj. irracional. **Bestial, brutal, estúpido.**

BESTIALÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt bestia, tonto, etc. **Muy estúpido.**

BESTIALÍSSIMAMENT. adv. m. **Estupidísimamente.**

BESTIALITAT. f. Brutalitat, acció brutal. **Bestialidad, brutalidad, estupidez.** || Ferocitat. **Bestialidad.** || Pecat contra la naturalesa. **Bestialidad.**

BESTIALMENT. adv. m. A manera de bestia. **Bestialmente.**

BESTIÁM. m. Se diu de les besties de cárrega. **Bestiaje.** || Bestiar de pastura. **Ganadería.**

BESTIAR. m. Tot género d' animals que 's crien pêl servei y utilitat del home. **Ganado.** || *Met. fam.* S' aplica a les persones. **Ganado.** || — CABRÍU O CABRÚM. *Ganado cabrío.* || — DE CERDA. *Tocinos, ganado de cerda.* || — DE LLANA. *Ganado lanar.* || — DE LLISTA. *Ter.* Els bens triats pera ferne marrans y moltons. *Ganado escogido.* || — GROS. El que 's compón de caps majors, còm: *bous, mules, eugues,* etc. *Ganado mayor.* || — MENUT. El que 's compón de caps menuts, còm: *ovelles, cabres,* etc. *Ganado menor.* || Les cries d' aquest bestiar. *Ganado menudo.* || — MERÍ S' aplica al qui passa d' una part a altra y té la llana fina y frisada. *Ganado merino, trashumante.*

BESTIAR DE MÒLTS, EL LLOP SE 'L MENJA. *Ref.* Denota que lo qu' está a cárrech de mòlts, ningú ho cuida. *Asno de muchos, lobos le comen.*

BESTIAR TENDRE, DEIXEULO BEN PASTURAR. *Ref.* Vol dir que al jovent se li ha de deixar certa llibertat pera que creixi y 's desenrotlli bé.

BESTIASSA. f aum. **Bestiazo, bestión.**

BESTIEJAR. v. n. Fer el boig. **Bobear, loquear.**

BESTIESA. f. Bogería, tontería. **Necedad, bobería.**

DIR O FER BESTIESES. *Expr. met. fam. Decir necedades, bobear.*

BESTIETA. m. dim. **Bestezuela.**

BESTIOLA. f. dim. y

BESTIOLETA. f. dim. **Bestieta.**

BESTIOTA. m. y f. BESTIASSA.

BESTRACÁ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Baget, prov. de Girona. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que forma la divisoria entre les rieres de les Escales y Oix, prov. de Girona, y quin cim més enlairat té 1,040 met. demunt el nivell del mar.

Segell de Bestracá

BESTRER. v. a. *Ant.* Pagar per endevant. **Anticipar, adelantar.** || *Met.* Introduirse importunament a una conversa. **Meter su cucharada.** || *Met.* Suplir lo que un altre deu pagar ab el dret de reintegrarse. **Bastar.** || *Met.* **Pegar.**

BESTRET, A. p. p. **Anticipado, adelantado.**

BESTRETA. f. **Dinero adelantado.**

BESTREURE. v. a. Pagar per endevant alguna cosa o avensar diners sobre alguna feina. **Pagar por adelantado ó adelantar dinero.**

BESUGADA. f. Menjada de besugos. **Besugada.**

BESUGO. m. *Ictiol.* Peix de mar mòlt gustós, de uns trenta centimetres de llarch, comprimit, el llom blau clar y 'l ventre blanch: té una clapa negra prop de les ganyes. **Besugo.**

BESUGUER. m. Ham pera pescar besugos. **Besuguero.**

BETA. f. *Náut.* Qualsevulla de les cordes empleades als aparells, còm no sigui guindaleta o un' altra corda que tingui 'l seu nòm particular. **Beta.** || Nòm genérich de tota mena de corda empleada dins dels barcos.

BETAY. m. *Ant* **Batallador.**

BÉTERA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora de la riera de Caraixet, té estació de F.-C. y 2,829 hab.

BETES. *Ictiol.* Nóm vulgar del peix *cepola rubescens.* **Doncella.**

BETESA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és al peu de la serra de Sis y té 396 hab.

BETES BLANQUES. *Orog.* Montanyes de la prov. de Girona, prop del Pirineu, entre la encontrada de la Vall de Ribes y la de Camprodón.

BÉTICA. f. Nòm que 's donava a l' Andalusía. **Bética.**

BÉTICH, CA. adj. Natural o pertanyent a la Bética. **Bético.**

BETLÁN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Viella; és entre montanyes, a la vora del riu Barrador, afluient de la dreta del Garona, y té 396 habitants.

Segell de Betlán

BETLEMITA. m. Relligiós del ordre de betlemites, als quals l' any 1257 se 'ls hi concedí un establiment a Cambridge, Inglaterra: el seu hábit era semblant als dels germans penitents, ab una estrella vermella de cinch raigs al mitj d'un escut blau, pera significar la estrella de Betlem, qu 'és lo que doná 'l nòm als betlemites. **Betlemita.** || pl. Relligiosos hospitalaris de les Indies Occidentals. Innocenci XI els permeté fer vots: avans havíen format una congregació secular de la tercera ordre de Sant Francesch, fundada pêl germá Pere Bethencourt, natural de la illa de Tenerife; també hi havía monjes hospitalaries betlemites. **Betlemitas.** || Natural de Betlém.

BETLEMÍTICH, CA. adj. Cosa de Betlém. **Betlemítico.**

BETLLANS. *Geog.* Veinat del terme de Conat, depart. dels Pirineus Orientals.

BETREN. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Escunyau. prov. de Lleida.

BETÚM. m. Materia de diferent color, crassa y untosa, que 's trova a algúns llachs, y és inflamable còm el sofre. **Betún.** || Compost de cals, sofre, seu y altres ingredients pera unir canonades y altres coses. **Betún.** || — DE FOCH. El compost de pega grega, cera, encéns mascle y polvos de pedra pera ajuntar bé algún troç d' estatua. *Betún de fuego.*

Segell de Béuda

BETUMINAR. v. a. *Ant.* **Embetumar.**

BETUMINÓS, A. adj. Lo que té betúm o s' hi sembla. **Betuminoso.**

BÉUDA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; está situat al peu d' una montanya, té agregats els llochs de Lligordá, Palera y Sagaró, reunint entre tots 646 hab.

BEULAIGUA. *Geog.* Caseríu de Sant Martí de Bas, prov. de Girona.

BEURADA. f. El morter o guix cla que 's tira als junts de les pedres pera unirles. **Lechada.**

BEURADOR. m. ABEURADOR.

BEURATGE. m. *Ant.* BEGUDA.

BEURE. m. a. Engullirse algún licor. **Beber.** || Si la beguda és xacolata, té, café, purga, llimonada o qualsevol refresch, se diu: *pendre.* **Tomar.** || Reconcentrar, retallar, doblegar alguna cosa, còm: *la roba d' un vestit quan s' estreny.* **Embeber.**

BEURE A GALET. *Loc.* y BEURE A LA REGALADA. *Loc.* Beure deixant caure d' alt el licor. *Beber á chorro.* || Creure fácilment les noticies. *Beber en pilón.*

BEURE A LA SALUT D' ALGÚ. *Loc. Brindar, beber á la salud de alguno.*

BEURE AMORRAT, O BOCA PER AVALL. *Loc. Beber de bruces.*

BEURE A MORRO. *Loc.* Beure xuclant el galet. *Mamar.*

BEURE MÒLT Y ANAR DRET NO POT ÉSSER. *Ref.* Amenassa als que per medis ilícits volen ferse richs en poch temps. *Quien en un año quiere ser rico, al medio le ahorcan.*

BEURE Y BUFAR NO POT ÉSSER. *Ref.* Denota que no 's poden fer a un temps coses incompatibles. *Soplar y sorber no puede junto ser; no se puede repicar y andar en la procesión; muchos ajos en un mortero, mal los maja un majadero.*

BEURE Y TORNAR 'HI. fr Qu' explica l' empenyo ab que 's fá una cosa descansant y fent pausa pera tornar 'hi ab esfors *¿Qué hemos de hacer? Descansar y vuelta á beber.*

DESCANSAR Y TORNAR A BEURE. f. *Met.* Explica la porfía y tenacitat ab que se sosté alguna oposició, en que apar se cedeix, y s' hi torna ab nou esfors. *Descansar y vuelta á beber.*

DONAR BEURE. fr. *Dar de beber.*

DONARLI BEURE AB UN ESCLOP O AB UNA BANYA DE GAT. fr. *Met. fam.* BELL MAL SE 'N FÁ.

MIREU LO QUE BECH Y NO LA SET QUE PATESCH. *Ref.* Denota que algú atén als efectes sense mirar les causes *Miráis lo que bebo y no la sed que tengo.*

BEURE 'S. v. r. Empaparse d' aigua. **Embeber.**

BÉURESE' HO. *Expr. fam.* Creure alguna cosa. **Tragárselo.**

BEURÍM. m. *Ter.* BEURADA.

BEVENDA. f. *Ant.* PURGA. || *Ant.* BEGUDA.

BEY. m. Governador del país o ciutat marítima de Turquía. **Bey.** || Ratlla o defecte d' unió que 's presenta a la massa general d' algunes pedres de fil, per ont se solen trencar al picarles. **Pelo.**

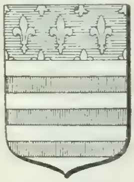
Escut de Béziers

BEYRE. m. *Ant.* **Copa.**

BÉZIERS. *Geog.* Ciutat de la Catalunya francesa, are capital del depart. del Herault, ab 52,268 habitants. És la *Bœterrœ Septimanorum* dels romans, y fou una de les poblacions que més sofriren durant la guerra dels Albigesos. És una de les poblacións industrials y agrícoles més importantes del Mitjdía de França, y serva monuments ben notables dels períodes antich y mitjeval, de l' influencia catalana-aragonesa en aquells indrets.

Plassa y font de la Ciutadela de Béziers

BEZOAR. m. Pedra o concreció que 's trova al ventre d' algunes cabres de la India y 's creia que era un remei excelent contra del verí y altres mals. **Bezoar.**

BEZOÁRDICH. m. Medicament que conté polvos de bezoar. **Bezoárdico.** || adj. Tot lo que pertany al bezoar. **Bezoárdico.**

BEZOÁRICH, CA. adj. Lo que conté bezoar, y també 'ls medicaments contra del verí. **Bezoar.** || — MINERAL. *Med.* Antimoni reduit a polvos blanchs per medi de diferentes disolucions en els ácits de la sal comuna y del nitre, y de repetides evaporacions. **Bezoárico mineral.**

BIADA (Miquel). *Biog.* Comerciant ardit y emprenedor, qui l' any 1846 va tindre la idea de fer un carril entre Barcelona y Mataró, quan encare no n' hi havía cap a Espanya, aguantant imperturbable les burles dels escéptichs y la desconfiansa general contra 'l seu plan. Va comensar les obres pêl juny del any 1847, y ab la seua perseverancia, havent vensut tota mena de obstacles, s' inaugurava la línia 'l día 28 d' octubre de 1848. Aquést fou el desé carril establert al món. S' encunyá una medalla en bronze pera conmemorar aquest avéns. En Biada no va poguer fruir el goig de veure realisada la seua obra per haver mort avans.

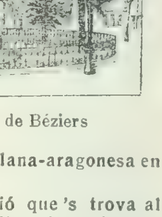
Miquel Biada

BIAIX. m. Cosa tallada o posada oblíquament, **Sesgo.** || *Ar. y Of.* Peça posada oblíquament; el tall de les esteses; situació d' un obgecte. **Sesgo.**

A BIAIX. m. adv. Oblíquament, al través. **Al sesgo, sesgadamente.** || — DE CARTABÓ. *Ar. y Of.* Biaix tirat ab l' instrument que forma triángul rectángul. || — PERDUT. Tot biaix que se separa del ángul recte.

BIANYA (Ramon de). *Biog.* Esculptor catalá de les derreríes del sigle XII y comensaments del XIII. Personalitat artística mòlt remarcable, segons és de veure en les dúes lloses sepulcrals encastades avui en les parets del claustre d' Elna (Roselló), firmades del propi artista. A judicar pêl cognòm, tal vegada sería empurdanés.

BIAR. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Villena; és al vessant N.O. de la montanya del Cavall y té 3,581 hab.

BIARSENIAT. m. *Quím.* Sal en que l' ácit arsénich conté doble quantitat d' oxígeno que la base. **Biarseniato.**

BIATÓMICH, CA. adj. *Quím.* Se diu del cós que comparat ab un altre de idéntica composició, conté en igual volúmen doble número d' átoms simples. **Biatómico**

BIBÁSICH, CA. adj. *Quím.* Se diu dels oxissals que contenen dúes voltes tanta base cóm quan se troven en estat neutre, y de les sals alóidees que resulten de la combinació d' un átom de la neutra y dos del óxit del meteix radical. **Bibásico.**

BIBIÁ. n. p. **Bibiano.**

BIBILONI (Gerònì). *Biog.* Frare franciscá y escriptor. Nat a Palma l' any 1802. Catedrátich de retórica a Mallorca l' any 1826. En 1835 va fer oposicions, ab éxit, pera la cátedra d' humanitats castellanes del Institut balear. Traduí del francés: *Derrotero del Brasil.* L' any 1818 va publicar un quadern de 55 planes, titulat: *Cristianos socialistas*, y més tart: *Explicaciones que, en descargo de su conciencia y rectificación de sus ideas... presentó al... obispo Rafael Manso...* (1855).

BIBLIA. Colecció dels llibres canónichs del Vell y Nou Testament. **Biblia, Sagrada Escritura, letras sagradas.**

BIBLIÁTRICA f. Art de restaurar els llibres. **Bibliátrica.**

BÍBLICH, CA. adj. Lo que pertany a la Biblia. **Bíblico.**

BIBLIÓFIL, A. m. y f. Aficionat als llibres. **Bibliófilo.**

BIBLIÓGRAF. m. Qui posseeix un gran coneixement de la bibliografía. **Bibliógrafo.**

BIBLIOGRAFÍA. f. Descripció, coneixement de llibres, de llurs edicións, etc. **Bibliografía.**

BIBLIOGRÁFICH, CA adj. Lo que pertany a la bibliografía. **Bibliográfico.**

BIBLIOMANÍA. f. Afany, ansia de tindre llibres. **Bibliomanía.**

BIBLIOMANIÁTICH, CA. adj. Posseit de la bibliomanía. **Bibliomaniático, bibliómano.**

BIBLIOTECA. f. Gran colecció de llibres posats per ordre dins d' armaris o prestatges. **Biblioteca.** || El local que conté 'ls llibres y quina entrada generalment es pública durant certes hores. **Biblioteca.** || L' obra que comprén la llista o catálech d' escriptors, llurs obres y professións. **Biblioteca.**

BIBLIOTECARI. m. Qui cuida d' una biblioteca. **Bibliotecario.** || adj. Lo que pertany a la biblioteca **Bibliotecario.**

BIBLIÓTOFO, A. m. y f. Aquell qui es tan avar dels seus llibres que no 'ls deixa a ningú. **Bibliótofo.**

BIBLISTES. m. pl. Certs heretges, que deien que sols la Biblia era la regla de fé, despreciant la tradició apostólica y'ls concilis. **Biblistas.**

BIBRACTEOLAT, DA. adj. *Bot.* Se diu dels vegetals que tenen dues bráctees. **Bibracteolado.**

BICARBONAT. m. *Quím.* Nóm genérich de totes les sals formades per l' ácit carbónich, que 'l contenen en doble quantitat que 'ls carbonats. **Bicarbonato.** || adj. Se diu del segón grau de carbonisació del hidrógen, que conté dues voltes més carbono que 'l primer. **Bicarbonado.**

BICARBURO. m *Quím.* Carburo que conté carbono en doble proporció del contingut en un altre. **Bicarburo.**

BICARENAT, DA. adj. *Bot.* Que tè dues carenes o pétals inferiors. **Bicarenado.**

BICIANAT. m. *Quím.* Nóm genérich de les sobressals en que l' oxígen del ácit ciánich és doble que'l de la base. **Bicianato.**

BICIBERRI. *Orog.* Cim de la divisoria de la Vall d' Arán ab el Pallars (3.000 m.) || — (CERCLE Y ESTANYS DE). *Hidrog.* Inponent amfiteatre de la serra de Montarto.

BICOLORINA. f. *Quím.* Substancia que 's trova a la tintura de quasia, a la disolució del subsulfat de quinina, etc., y dòna als líquits en que 's disol la virtut de pintar de blau. **Bicolorina.**

BICOQUET. s. m. BIGOTERA.

BICORDATURA. f. La doble escala en els instruments músichs d' arch. **Bicordatura.**

BICORN. adj. *Poét.* De dos corns o puntes. **Bicorne.**

BICORP. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Enguera; és a la vora de la riera de Corralejo y té 961 hab.

BICOSA. f. Cosa de poca entitat o despreciable. **Bicoca.** || Fortificació petita y de poca defensa. **Bicoca.**

BICOTILEDONI, A. adj. *Bot.* Calificació de les plantes que tenen dos lóbuls o cotiledons. **Bicotiledóneo.**

BICROMAT. m. *Quím.* Nóm de les sals que contenen dues parts d' ácit crómich per una de base. **Bicromato.**

BIDENT. adj. De dues dents o puntes **Bidente.**

BIDULF. n. p. **Bidulfo.**

BIEL, BIELÓ. Nóm vulgar de *Gabriel.*

BIENNAL. adj. Cosa de dos anys. **Bienal.**

BIENNI. m. L' espai de dos anys. **Bienio.**

BIERT. *Geog.* Poble agregat al dist. munpal. de Canet d' Adri, prov. de Girona.

BÍFER, A. adj. *Bot.* Que floreix dues vegades l'any. **Bífero.** || *Miner.* Crestall en que cada ángul sólit y cada cantell de la forma primitiva experimenta dos decreixements o minves.

BIFI, A. adj. Se diu de qui tè 'l llavi de baix més gros y sortit que 'l de dalt. **Befo.**

BIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Vegetal que tè dues fulles oposades. **Bifoliado.**

BIFOLIATAT, DA. adj. *Bot.* Se diu de les fulles compostes de dues fulletes. **Bifoliatado.**

BIFOSFAT. m. *Quím.* Sals dobles en que l' oxígen del ácit fosfórich es doble del de la base. **Bifosfato.**

BIFOSFIT. m. *Quím.* Sal doble en que l' oxígen del ácit fosforós es duplo del de la base. **Bifosfito.**

BIFULLADES. adj. pl. *Bot.* Se diu de les fulles que tenen el peciol comú acabat ab dues fulletes. **Bidigitadas.**

BIFURCARSE. v. r. Dividirse o partirse en dos. **Bifurcarse, ahorquillarse.**

BIGA. f. Fusta llarga y grossa, pera formar els sostres dels edificis. **Viga**. || En el molí del oli, fusta quadrada mòlt llarga y grossa qu' apreta 'ls espartíns pera exprémer l' oli de la pasta. **Viga**.

BIGA CURTA. *Barrote*. || — DE VINT PAMS. *Colaña*.

BIGA DE LA ESQUENA: ESPINADA.

BIGA TRAVESSERA. La que 's posa de través. *Viga traviesa*.

CONTAR LES BIGUES. fr. *Met. fam.* Tractar d' unes coses y fixarse en altres. *Mirar al cielo ó al techo; mirar ó contar las vigas*

BIGAL. m. *Ter*. ESPINADA.

BIGÁM. m. Conjunt de bigues. **Viguería**.

BIGAMIA. f. Segón matrimoni que contráu el marit o muller que sobreviu al altre. **Bigamia**. || L' estat d' un casat ab dues dones a un meteix temps o d' una casada ab dos homes. **Bigamia**.

BÍGAMO. m Casat ab dues dones a un meteix temps o ab viuda, o dues vegades ab soltera. **Bígamo**.

BIGARRADURA. f. Varietat. **Abigarradura**.

BIGARRAMENT. adv. m. Variació. **Abigarramiento**.

BIGARRAR. v. a. Posar a una cosa diferents colors o senyals sense ordre ni concert. **Abigarrar**.

BIGARRAT, DA p. p. **Abigarrado, bigarrado, gayado**.

BIGART. adj. Nóm injuriós que 's dòna al relligiós entremaliat. **Bigardo, begardo**.

BIGASSA. f. aum. **Vigaza**.

BIGASTRO. *Geog*. Poble de la prov. d' Alacant, bisb. y part. jud. d' Oriola; és un poch apartat del Segura y té 1,600 hab.

BIGAT. m. Llóm de les cavalcadures. **Palomilla**.

BIGEMINAT, DA. adj. *Bot*. Fulla quin peciol comú acava ab altres dos secundaris ab un parell de fulletes a cada hú **Bigeminado**.

BIGEST. m. ANY DE TRASPÁS.

BIGORNIA. f. *Art. y Of.* Enclusa mòlt petita al banch de travallar.

BIGOT. m. *Ter*. BIGOTI, MOSTATXO.

BIGOTA. f. Corriola sense politxa o roda ab forats al mitj. **Vigota**.

BIGOTADA. f. Cop que dònen els nois ab la punta de la baldufa demunt d' un'altra baldufa. **Cachada**.

BIGOTÁS. m. aum. **Bigotazo**.

BIGOTER, A. adj. *Ter*. DEIXAT. || Sense compassió.

MARE BIGOTERA. *Ter*. La que tracta als seus fills sense ternura ni compassió, a vaqueta. *Mala madre*.

BIGOTERA. f. Troç de panyo o cosa semblant que subjecta els bigotis. **Bigotera**. || Troç de cuiro o xarol que 's posa a les puntes del calsat fet de roba. **Bigotera**.

TINDRE BONES BIGOTERES. fr. *Fam*. Ésser hermosa una dona. *Ser bien parecida; tener buenas bigoteras*.

BIGOTI. m. y

BIGOTIS. m. pl. El pel que surt demunt del llavi de dalt. **Bigote**. || LLAVI. || A l' imprenta, adorno compost de dues ratlletes en figura de bigotis. **Bigote**.

BIGOTI REBANXINAT. *Bigote á la fernandina*.

CAURE DE BIGOTIS fr. *Fam*. Caure de cara a terra. *Dar de hocicos; caer de bruces; besar el suelo; hocicar*.

CLAVAR PÊLS BIGOTIS. fr. *Met*. Dir en presencia de algú lo que no voldria escoltar. *Decir en las barbas, ó en sus barbas; echar en cara; decir en sus hocicos*.

HOME DE BIGOTIS. *Loc. fam.* Valent, grave. *Hombre de bigote, ó bigotes*.

LLEPARSE 'N ELS BIGOTIS. *Expr. met. fam.* Trobar mòlt de gust en alguna cosa. *Chuparse los dedos*.

NO SERÁ PÊLS SÉUS BIGOTIS. *Expr. met. fam.* Ab que 's prevé a algú, que no lograrà lo que intenta o preté. *No te verás en ese espeio*. || Dit en alabansa d' alguna dona, que no será per qui 's proposa, ja la demani per ell o bè sigui per conversa. *No se peina para él*.

PASSARSE LA LLENGUA PÊLS BIGOTIS. fr. *Met. fam.* Lleparse 'ls llavis. *Relamerse*.

PEGAR DE BIGOTIS. fr. CAURE DE BIGOTIS.

TINDRE ALS BIGOTIS. fr. *Met. fam.* Tindre mòlt aprop. *Tener delante*.

TINDRE BIGOTIS. fr. *Met. fam.* Mantíndres ferm, tindre constancia. *Tener bigotes*. || Ésser mòlt valent y animós. *Tener pelos en el corazón*. || *Met*. Tindre gran dificultat, o ésser mòlt entrincada alguna cosa. *Tener uñas ó pelos*.

BIGUES (Pla de les). *Orog*. Pla a 1,800 d' altitut a tramontana de Camprodón, prov. de Girona.

Segell de Bigues y Riells

BIGUES (Sant Pere de). *Geog*. Poble de la provincia y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; és en lloch montanyós, al neixement de la riera de Tenes y té 899 hab.

BIGUETA. f. dim. **Vigueta**.

BILA. f. *Ant*. **Bilis**.

BILBAÍ, NA. adj. Natural de Bilbao o lo pertanyent al seu territori. **Bilbaíno**.

BILIARI, A. adj. Pertanyent a la bilis. **Biliario**.

BILIGONORREA. f. Malaltía dels ronyóns. **Biligonorrea, gonorrea**.

BILINGÜE. adj. Lo qu' está escrit en dues llengües. **Bilingüe**.

BILIÓ. m. *Arit*. Un milió multiplicat per un altre, o un milió de milións. **Billón**.

BILIÓS, A. adj. Qui tè molta bilis. **Bilioso**. || *Met*. Colérich. **Bilioso**.

BILIS. m. Un dels humors del cos humá; se forma al fetje, es viscós, amargant y té un color groguench. **Bilis**. || *Met*. **Cólera, rabia**.

BILORDA. f. *Ter*. BROSSA.

BILL. m. Veu inglesa que significa lo mèteix que progecte, petició, etc. **Bill**.

BILLÁR. m. Joch que 's juga ab boles de marfil impulsades ab un taco sobre una taula rectangular ab una barana d' uns quatre dits tot voltant, cuberta de baieta, que tè regularment una tronera a cada un dels quatre cantóns y dues al mitj arrimades a la barana. **Billar**. || Casa pública o lloch ont hi há la taula o taules pera jugar a billar. **Billar**.

BILLONALLA. f. *Ant*. MONEDA DE VELLÓ.

BIMÁ, NA. adj. Que tè dues mans. **Bimano**.

BIMBALOT. m. Joguina de criatures. **Traveja, juguete**.

BIMEMBRE. adj. *Ret*. Dit del període que consta de dues parts o membres. **Bimiembro**.

BIMESTRE. adj. Lo que dura dos mesos. **Bimestre**.

BIMFARÓ. *Geog*. Caseriu del terme de Alfés, provincia de Lleida.

BIMITJANA. adj. *Geom*. Línea total formada per l' unió d' altres dues commensurables en potencia. **Bimedia, bimedial**.

BINARI. m. *Arit*. Número que consta de dues meitats. **Binario**. || *Mús*. Compás que consta de dos moviments iguals. **Binario**.

BINATERA. f. *Náut*. Cap de corda prim y curt que serveix pera subgectar la vela o un' altra corda pera que no pengi. **Binatera**.

BINIALDALLA. *Hidrog*. Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

BINIALMARA. *Geog.* Caseriu del terme de Sancelles (Mallorca).

BINIANCOLLA. *Hidrog.* Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

BINIARAIX. *Geog.* Caseriu del terme de Sóller (Mallorca).

BINIARROY. *Geog.* Aldea del terme de Selva (Mallorca).

BINIBASSI. *Geog.* Aldea del terme de Fornalutx (Mallorca).

BINI-BECA (Punta de). *Hidrog.* Cap de la costa S.E. de l' isla de Menorca.

BINIDALI. *Hidrog.* Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

BINIFALET. *Geog.* Aldea del terme de Llubí (Mallorca).

BINIFAT. *Geog.* Caseriu del terme de Sancelles (Mallorca).

BINIFERRI. *Geog.* Caseriu del terme de Sancelles (Mallorca).

BINIFONBELL. *Geog.* Caseriu del terme de Sancelles (Mallorca).

BINIFONS Y CASES D' EBERA. *Geog.* Aldea de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre.

BINIGOMAR. *Geog.* Caseriu del terme de Pollensa (Mallorca).

BINIMELIS (Joan Baptista). *Biog.* Metge, cronista, matemátich y astrónem mallorquí. Nat a Pollensa l' any 1538, mort poch després d' entrar a la carrera ecclesiástica l' any 1616. Va estudiar a Palma, acabant la carrera de Medecina a Valencia ab el célebre Lluis Collado. Després va anar a Roma, estudiant ciencies físiques fins l' any 1570, que va retornar a Menorca pera ferne 'l mapa y 'l de l' isla de Cabrera. Nomenat *Cronista de Mallorca,* va comensar el seu travall en 1585, escrivint en sa llengua nadiua tres volums en foli, acavats en 1606, que resten inédits. Fou el primer cronista de l' isla. Inventá instruments astronómichs. A n' ell se degué la instauració dels fochs, o llums en les talaies, pera comunicarse d' extrém a extrém de l' isla el moviment de les embarcacions y sa procedencia. Escrigué en mallorquí un tractat pera fer oli, altre pera curar les ferides y cops al cap y altre de les virtuts de l' herba *nicoriana;* en castellá una interessant noticia de les rendes de la catedral de Valencia, y en llatí un tractat de matemátiques y dues obres d' astronomía. Hi han onze tractats més de Medecina escrits per ell.

BINI-PARRAIX. *Hidrog.* Cala del dist. marítim de Maó (Menorca).

BINISAFULLA. *Hidrog.* Cala del dist. maritim de Maó (Menorca).

BINISSALEM. *Geog.* Vila de l' isla de Mallorca, part. jud. d' Inca; té 3,938 hab.

BINOMI. m. *Arit.* Quantitat de dos membres units pêl senyal més o menys. **Binomio**.

BINOSSENARI, A. adj. *Miner.* Calificació d' un crestall format en virtut de dos decreixements, l' un per dues series y l' altre per tres. **Binosenario**.

BIÓCUL. m. Ullera de llarga vista ab dues armadures pera mirar'hi ab tots dos ulls. **Bióculo**.

BIÓGRAF. m. Escriptor de biografíes. **Biógrafo**.

BIOGRAFÍA. f. Historia o vida particular d' un individuo. **Biografía**.

BIOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent a la biografía. **Biográfico**.

BIOLOGÍA. f. Tractat sobre la vida en general. **Biología**.

BIOLÓGICH, CA. adj. Lo qu' és relatiu o pertany a la biología. **Biológico**.

BIOMBO. m. Mena de mampara de bastiment que s' obra y tanca ab frontisses, y sol servir pera dividir alguna sala o pera lliurarse de les corrents del aire. **Biombo**.

BIOQUIMIA. f. *Quim.* Part de la química que tracta de les substancies produídes per l' acció vital. **Bioquimia**.

Segell de Biosca

BIOSCA. *Geog.* Vileta de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Solsona; és a a vora del riu Llobregós, tocant la carretera de Tárrega a Pons y té 846 hab.

BIÓSFOR. m. *Fisiol.* Átom globulós que se suposa ésser la base de tots els cossos vius. **Biósfera, biósforo**.

BIOSOGRAFÍA. f. Coneixement o estudi descriptiu de tots els éssers animats qu' existeixen demunt la terra. **Biosografía**.

BIOT. m. *Ter.* Bassa d' aigua. **Balsa**.

BIÓTICA. f. *Fisiol.* Substancia imponderable, hipotética, que 's suposa ésser l' agent o principi vital de la materia. **Biótica**.

BIOTINA. f. *Min.* Substancia mineral del Vesubi que 's presenta en crestalls groguenchs transparents, en forma de romboedre obtús. **Biotina**.

BIOTOMÍA. f. *Didáct.* Ciencia que consisteix en analisar les diverses formes en que pot presentarse la vida. **Biotomía**.

BIPALP, A. adj. *Zool.* S' aplica a la boca dels insectes que tenen dos palps maxilars. **Bipalpeo**.

BIPARÁSIT, A. adj. *Hist. nat.* Que viu sobre un parásit. **Biparásito**.

BIPARTIT. m. *Poét.* Partit en dos troços. **Bipartido**.

BIRBADOR. m. *Ter.* AXARCOLADOR.

BIRBAR. v. a. *Ter.* AXARCOLAR.

BIRIL. m. *Ter.* ANYELL.

BIRLOTXO. m Carruatge obert de quatre rodes. **Birlocho**.

BIRÓ. m. *Zool.* Larva d' un insecte que 's posa sota de la llengua o del nas d' alguns animals. **Andrilla**. || Cada un dels grans produíts per dita larva. **Andrilla**.

BIROLET. m. Peça petita de fusta, que té cares iguals y acava en punta, y en la part oposada hi té un maneguet pera ferla ballar ab dos dits. En una cara hi té una S, que guanya un tanto si 's queda cap per amunt quan deixa de ballar; a l' altra una P, que vol dir que s' hi posi altre tant; a l' altra una D, que ni guanya ni pert, y a l' altra una T, que ho guanya tot. **Perinola**. || El joch que s' hi fá. **Perinola**.

BIROLLA. f. Cercolet de metall que 's posa al cap de baix dels bastons, ganivets, etc., pera que no 's gastin. **Contera, casquillo**. || *Art. y of.* Planxa de ferro rodona ab un ull al mitj que serveix pera assegurar les femelles dels caragols.

BIRRETA. f. Solideu vermell que 'l Papa posa als cardenals quan els nomena. **Birreta**.

BIRRETINS. m. pl. Nòm de certs religiosos, que després s' anomenaven humiliats. **Birretinos**.

BIRULÉ. m. *Ant.* El rotllo que forma la mitja caragolantse demunt el genoll. **Barulé**.

BIS. m. *Art. y Of.* Caragol ab cabota plana pera clavar a la fusta. **Tornillo aplastado** || *Ant. ictiol* Peix semblant a la tunyina. **Bisa**. || Caragol mòlt curt que serveix pera engranar ab les rodes de moviment pera ferles anar poch a poch. **Bis sin fin**. || *Ictiol. ter.* BARAT.

BISANTÍ, NA. adj. Natural de o pertanyent a Bisanci, avui Constantinopla, capital de Turquía. **Bizantino**.

BISANYAL. adj. *Bot.* Que dura dos anys. **Bisanual.**

BISARRAMENT. adv. m. Bonicament, elegantment. **Bizarramente.** || Excelentment. **Bizarramente.** || CURIOSAMENT. || Valentment. **Bizarramente.** || Sumptuosament, ab ostentació. **Bizarramente.**

BISARRÍA. f. Garbo, gallardía. **Bizarría.** || Generositat, magnificencia, lluiment. **Bizarría.** || Faust, vana ostentació. **Bizarría.**

BISARRÍSSIM, A. adj. sup. **Bizarrísimo.**

BISARRO, A. adj. Qui té bisarría. **Bizarro.**

BISART. m. *Ant.* Aucell. **Sacre.**

BISAURRI. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Boltanya; és a la vall de Benasch y té 813 hab.

BISBAL. adj. Cosa de bisbe. **Episcopal, obispal.**

BISBAL (La). *Geog.* Part. jud. de la prov. de Girona, format per 35 ajunts., que son: Bagur, Bisbal (La), Calonge, Casavells, Castell d' Empurdá, Castell d' Aro, Corsá, Cruilles, Foixá, Fontanilles, Fonteta, Gualta, Monells, Montrás, Palafrugell, Palamós, Palau-Sator, Pals, Parlabá, Pera (La), Peratallada, Rencós, Rupiá, Sant Feliu de Guíxols, Sant Joan de Palamós, Sant Sadurní, Santa Cristina de Aro, Serra, Tallada (La), Torrent, Torroella de Montgrí, Ullá, Ullastret, Vall-Llóbrega y Vulpellach, reunint entre tots 51,953 hab. || —(LA). Vila de la prov. y bisb. de Girona, cap del part. jud. del seu nòm. És a la vora del riu Daró y té 4,691 hab. || —DE FALSET. Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora de la riera de Cabacés y té 708 hab. || — DEL PANADÉS (LA). Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part. jud. del Vendrell; és a la vora de la riera de La Bisbal y té 1,645 hab. || —(RIERA DE LA) *Hidrog.* Neix a la serra de Bufaganya, al peu del puig de Montagut, prov. de Tarragona; passa pêls termes de Celma, Bisbal del Panadés y Vendrell, y desaigua al mar, sota de Calafell.

Segell de La Bisbal

Segel de Bisbal del Panadés

BISBAT. m. Dignitat, territori o diócesis del bisbe. **Obispado, diócesis**

BISBE. m. Prelat superior d' alguna diócesis, encarregat del govern de l' Iglesia al seu districte. **Obispo.** || Botifarra que 's fá d' un dels budells més grossos del porch. **Obispo, obispillo, morcón.** || — AUXILIAR O D' ANELL, y DE GRACIA. *Ant.* L' anomenat pera ajudar al bisbe propietari. *Obispo auxiliar de anillo ó de título.* || —FORASTER. m. Prelat que antiguament feia de bisbe als poblets. *Coroepiscopo.*

EL MÉS TONTO ÉS BO PER BISBE. *Loc. fam.* Denota la manya o astucia ab que algú fá el seu fet, afectant ignorancia, descuit o indiferencia. *El que menos corre, vuela.*

ÉSSER PETIT PERA BISBE. fr. *Met.* Tindre algú poch mérit o no ésser a propósit per l' empleu que posseeix o preté. *Tener malos dedos para organista; ser muy bobo para alcalde; ser chico pájaro para tan grande jaula.*

FER BISBE. fr. Deixar a algú sense diners. *Pelar, descañonar, quedarse á espadas.* || Estafar, pendre 'ls béns d' un altre ab engany. *Pelar.* || Ocórrer a dos a un temps una meteixa cosa, y aixís se diu: *Havém fet un bisbe.*

BISCARBÓ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Castellás, prov. de Lleida.

BISCARGIS. *Geog. ant.* Nòm de Forcall, prov. de Castelló, en temps dels romans.

BISCARRI (Jaume). *Biog.* Músich compositor catalá, que va néixer a Barcelona l' any 1837 y va morir l' any 1877. Era deixeble del mestre Andreví y va fundar el periódich *La España Musical*, publicant'hi bons articles d' historia y de crítica. Va compondre música relligiosa y profana, havent obtingut un éxit notable la seua melodía *Teresa* ab lletra catalana. Era un artista fervorós, bon professor y executant de piano. Va deixar comensada una *Historia científica del Arte musical.*

Jaume Biscarri

Segell de Biscarri

BISCARRI. *Geog.* Poblet del dist. municipal de Benavent de Tremp, provincia de Lleida.

BISCUTELA. f. *Bot.* Herba petita que fá una o més cames peloses, primes y d' uns trenta centimetres de alsada, ab poques fulles, estretes per baix, d' un vert viu y quasi ondejades per les vores, mòlt aspres y peludes. Les flors son grogues y 'l fruit consta de veguetes rodones y xafades que 's reuneixen per una vora y formen còm unes ulleres. **Doblescudo, anteojo.**

BISECAR. a. *Nat.* Partir un ángul en dues parts iguals. **Bisecar.**

BISECTOR. s. y adj. s. *Geom.* Plá que divideix un ángul recte en dues parts iguals. **Bisector.**

BISECTRIU. s. y adj. f. *Geom.* Ratlla que divideix un ángul en dues seccions iguals. **Bisectriz.**

BISELENIUR. m. *Quím.* Compost que conté dues porcions de seleni. **Biseleniuro.**

BISERIAT, DA. adj *Bot.* Tot sistema d' orgues disposats en dues series, una exterior y altra interior. **Biseriado.**

BISILICAT. m. *Quím.* Sulfat que conté doble quantitat d' ácit que la sal neutra corresponent. **Bisilicato.**

BISLLAURAR. v. a. Llaurar els sembrats al través pera arrancarne les arrels de les males herbes. **Arrejacar.**

BISMUT. m. *Min.* Metall d' un color platejat un poch roig, que a vegades presenta a la superficie unes aigües rojes o blaves. **Bismuto.**

BISNAGA. *Bot.* ESCURADENTS.

BISOLITA. f. *Min.* Vegetació mineral en forma de seda lluenta. **Bisolita.**

BISONYO, NYA. adj. S' aplica al soldat o a la tropa que tot just comensa a servir. **Bisoño, bozal.**

BISSACH. m. *Ant.* BESSACH.

BISSO. m. *Ant.* Peix. BIS.

BISSONT. m. *Zool.* Bou selvatge. **Bisonte.** || Animal selvatge de crin mòlt llarga, un corn en mitj del front y en tot lo demés semblant al cerv. **Bisonte.**

BISTORT, A adj. RETORT.

BISTORTA. s. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les poligonácees; d' arrel llenyosa y de fulles ovalades d' un color vert fósch; de tanys senzills que fan a llur extrém una espiga de floretes d' un vermell clar. Les seues arrels son astringentes. **Bistorta.**

BISTURÍ. m. Eina de cirurgía pera tallar o fer incisions. **Bisturí, besturín.**

BITÁCULA. f. *Náut.* La caixa en que 's porta la brúixula. **Bitácora.**

BITADURA. f. *Náut.* Volta que 's dona pera amarrar el cable alentorn de la creu de les bites. **Bitadura.** || Troç del cable que 's pren desde l' entellan-

gadura a la volta de les bites, segons el fons en que se deixa caure l' anella y l' obgecte ab que 's fondeja. || —PENDRE O COBRAR. Amarrar el cable a les bites **Tomar bitadura.** || — TREURE. Desamarrar el cable de les bites. **Quitar bitadura.**

BITAR. v. a. *Náut.* Amarrar el cable a les bites. **Bitar.**

BITES. f. pl. *Náut.* Dues fustes ab que s' assegura la corda de l' áncora aferrada. **Bitas.** || Dues fustes quadrades, rectes y grosses que pujen verticalment sobre les costelles de la nau fins a la meitat del puntal del entrepont y de la batería en les fregates, a les que s' hi afirmen els caps de les áncores quan se fondeja. **Bitas.**

BITLLA. f. Troç de fusta d' un pam de llarch, tornejat en rodó, ab la basa més ampla pera tíndres dret. **Bolo, birla.** || *Met.* El campanar que acaba en punta. **Torre.** || pl. Joch en que 's planten sis o més bitlles en tres fileres. Se tira de certa distancia ab una o més y 's guanya quan se fan caure, quedantne una de dreta. **Bolos.** || El petit, en que juguen els minyons de poca etat. **Chirinola.**

SEURE A LA BITLLA. f. *Met.* ESTAR EN EL CANDELERO.

BITLLAR. v. a. Entre carboners, ficar a l' ull de la pila la llenya a que hi han de calar'hi foch.

BITLLET. m. Paper pera comunicarse familiarment. **Billete, esquela.** || El paper de la rifa ab el número y les condicions del sorteig. **Billete.**

BITLLET DE BANCH. m. *Com.* Cédula que 's fá circular entre 'l comers pêl seu valor nominal, estant obligat el banch que l' ha autorisada o creada a pagarla al portador en qualsevulla ocasió que se li demani. *Billete de banco.*

BITLLO, BITLLO. m. adv. Denota l' acció de pagar al comptat. **A toca teja.**

BITLLOT. m. El rei de bitlles. **Diez de bolos,** y **cuatro** al dels nois.

BITÓ. m. *Náut.* Porta pera entrar el cárrech a la nau. **Escotilla.**

BITSEGA. f. Eina de boix de cosa d' un pam de llarch, de que 's serveixen els sabaters pera allisar y polir la vora de la sola de la sabata. **Bisagra, bruñidor.**

BITXACH. m. *Ornit.* Aucell de la terra d' unes quatre y mitja polsades; té 'l cap, la gorja y la qúa mòlt negres; els costats del coll, el cap de l' ala y 'l carpó ben blanchs, y 'l pit roig fosch La femella té taques blanques y rossenques a la gorja y altres petites diferencies. Menja escarabats, mosques y altres insectes. **Collalba.**

BITXERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les solenácees, qu' és una mena de pebrotera que fá uns pebrots llarchs y prims mòlt coënts. **Guindillera**

BITXO. m. Mena de pebrot llarch y prim, vermell y mòlt coënt. **Pebrina, guindilla.**

BITZEGA. V. BITSEGA.

BIURE Y MARGARIT (Joseph de). *Biog.* General catalá, el més acérrim defensor de la terra contra la invasió de Felip IV l' any 1640. Va néixer l' any 1602 y va morir expatriat a França el 1685. L' any 1640 va defendre el pas de Tivisa, cap al coll de Balaguer. A principis de 1641 va aixecar el sometent general. Perseguí al marqués de Los Vélez quan dominava el camp de Tarragona y va bátrel a Plá de Cabra. Recobrá la vila de Constantí, deslliurant a trescents catalans presoners, éssent mòlts els seus fets d' armes y alguns ben senyalats. L' any 1641 el govern catalá va delegarlo prop de la cort de França pera concertar la seua ajuda. Còm el cardenal Richelieu hagués mostrat algún rezel de la perseverancia o de la llealtat catalana, en Biure va oferir els seus fills en penyora. La cort francesa 'l distingí força, primer nombrantlo mariscal de camp l' any 1642 y tinent general el 1651. Va ésser governador de Catalunya durant aquells temps de revolta, posant sempre la seua vida en perill a favor de la causa catalana. Per assegurar l' éxit d' un empréstit, hipotecá tots els seus béns. En l' indult general concedit per Felip IV en els pactes de rendició de Barcelona en l' any 1652, en Biure fou l' únich excluit d' aquella gracia, vivint trenta tres anys expatriat, fins al morir.

BIURE. *Geog.* Poblet agregat a Les Piles, prov. de Tarragona. || — (SANT MARTÍ DE). Parroquia del Bergadá ab hermosa, iglesia románica, al camí de Püigreig a Sant Joan. || — (SERRES DE). *Orog.* Porten aquest nóm les que s' extenen de N. a S. desde Sajars al cim de La Guardia, entre 'l Marlès y la Vall de Gironella.

BÍVARO. m. *Ant.* y

BÍVERO m. *Ant.* CASTOR. || Pel d' aquest animal. **Castor.**

BIXEST. m. *Ant.* BIGEST, ANY DE TRASPÁS.

BLA, NA. adj. Tou, suau al tacte. **Blando.** || Dit del pá tou fet de poch temps. **Tierno, blando.** || Pastós. **Pastoso, blando.** || Dit del temps, amorós, suau, apacible. **Templado, blando.** || Fluix, poch apte pêl travall. **Blando, flojo.** || *Ant.* Benigne de condició. **Blando.**

BLADA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les acerácees, de fusta forta, branques oposades, fulles senzilles y flors petites formant raïm o umbrel-la. La seua fusta s' usa mòlt pera fer tascons de les eines de obrar y de bocellar, còm també pera la elaboració de rodets y esteles. **Arce, falso plátano, moscón.**

BLADER. m. *Ant.* CRUXIDELL. || m. Qui tracta en blat. **Triguero.** || L' agavellador de blat. **Triguero.** || adj. Lo que 's cría o fá entre 'l blat. **Triguero.**

BLAGA. f. *Ter.* BROMA, TAVOLA.

BLAIR. v. a. CREMAR.

BLAIRSE. v. r. Cremarse ab foch. **Quemarse.** || Ressentirse de paraules ofensives. **Escocerse, quemarse.**

BLAN, A. adj. *Ter.* BLÁ.

BLANAMENT. adv. m. **Blandamente.**

BLANCA. n. p. Nòm de dona. **Nieves.**

BLANCAFORT (Castell de). *Geog.* Castell situat a 1,218 met. demunt del nivell del mar, a la vora de Berga, prov. de Barcelona.

BLANCAFORT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Tragó de Noguera, prov. de Lleida. || Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és a la Conca de Barbará y té 1,208 hab.

Segell de Blancafort (Tarragona)

BLANCAL. adj. XEXA.

BLANCALL. m. Troç blanquinós d' alguna cosa, peladura, espai o clapa de terra sense plantes. **Blanquizal, blanquecino, mancha blanca.**

BLANCARÍA. f. Conjunt de roba blanca. **Mantelería.**

BLANCAS (Joan). *Biog.* Cap principal de l' autoritat de Perpinyá quan l' exèrcit francés va posar siti a la plassa l' any 1474. Conten que 'l fill de 'n Blancas va caure presoner, intimantse al pare la rendició de Perpinyá, baix pena de veure sacrificat al seu únich fill. Mes, Blancas, recordant sa lleialtat, se va mantindre ferm, responent que si als sitiadors els hi mancaven armes ell les hi deixaría les seues. Y havent sigut mort aquell infelís jove, continuá la resistencia dels sitiats, que per fí tingueren de rendirse per la fam. Perpinyá meresqué del rei Joan el títol de fidelíssima, y a la casa ont habitá el ferm patrici hi fou colocada aquesta inscripció: *Hujus domus dominus fidelitate cunctos superavit romanos,* que 's conservava encara l' any 1628.

BLANCÁS, SA. adj. Mòlt blanch. **Muy blanco.**

BLANCATXO. m. Lo que tira a blanch. **Blanquecino, blancazo, blanquizco.**

BLANCH, CA. adj. El color més clar de tots. **Blanco.** || En els escrits el vuit que 's deixa pera omplir després, o lo que 'l temps ha consumit. **Laguna, blanco.** || Qualsevol buit o intermedi. **Blanco.** || Entre estampers, FRARE, 2. || Entre impressors, és la primera forma que 's posa a la prempsa pera imprimir el full o la cara d' ell que primerament s' imprimeix. **Blanco.** || *Náut.* Se diu dels caps, etc., que no están enquitranats. **Blanco.** || Home de bè. **Blanco.** || Senyal fixa ont s' apunta el tret. **Blanco, hito.** || Fí u obgecte dels desitjos o accions. **Blanco.**

BLANCH CÓM UNA LLET. *Blanco como la leche.*

BLANCH CÓM UNA TOFA DE NÉU. *Blanco como el ampo de la nieve.*

BLANCH CRU. m BLANQUET.

BLANCH DE BARBA: BARBABLANCH.

BLANCH DE LLET. Tela mòlt blanca y fina. *Coutray, cotray, morlés, de morlés.*

BLANCH D' OU: CLARA.

BLANCH D' OR. m. *Bayo.*

BLANCH DE CABELLS. m. *Cano.*

DEIXAR EN BLANCH. fr. Frustrar les esperanses de algú. *Dejar á uno en blanco.*

EL BLANCH AL COSTAT DEL NEGRE RESSALTA MÉS. fr. *Fam. Cuanto más bajan las sombras, más suben los resplandores; lo blanco luce más junto á lo negro.*

NO DISTINGIR EL BLANCH DEL NEGRE. fr. Ésser un ignorant. *No distinguir de colores ó lo blanco de lo negro.*

QUEDARSE EN BLANCH. fr. No conseguir lo que 's desitjava. *Quedarse alpiste ó en blanco.*

TIRAR A BLANCH. fr. BLANQUEJAR.

TIRAR AL BLANCH. fr. TIRAR A SENYAL.

TOCAR AL BLANCH. fr. *Met.* Endevinar. *Dar en el blanco, en el hito.*

TANT SE ME 'N DONA BLANCH CÒM NEGRE. *Expr. met.* Explica la indiferencia ab que 's mira alguna cosa. *No me da frío ni calentura; tanto se me da por lo que va como por lo que viene.*

TORNARSE MÉS BLANCH QUE UN PAPER. fr. *Fam.* Sortir dit color a la cara d' algú a causa d' haver rebut un susto o sorpresa. *Ponerse más blanco que el papel; ponerse amarillo.*

Adolf Blanch

BLANCH (Joseph). *Biog.* Canonge de Tarragona, capellá de Felip IV, anticuari y poeta, mort l' any 1672. Les seues obres més notables son: *Archiepiscologio de Tarragona*, y una colecció de poesíes titolades: *Matalás de tota llana.*

— Y CORTADA (ADOLF). *Biog.* Excelent poeta; nat a Alacant, de pares catalans, l' any 1832 y mort a Barcelona 'l 1887. Va estudiar lleis, pero 's va dedicar més especialment a la literatura. Desde 1850 va comensar a fer poesíes en la nostra llengua, éssent dels primers premiats al restaurarse els Jochs Florals. L' any 1859 guanyava la viola d' or y argent; l' any 1865 l' englantina d' or ab la seua famosa poesía *La veu de les ruines* y 'l 1868 obtenía la flor natural, éssent proclamat mestre en *Gai Saber* el 1868 ab altre composició célebre, titolada: *Lo castell feudal.* Va guanyar mólts altres premis y distincions, havent presidit els Jochs Florals de l' any 1869. Ademés de poeta y novelista, era historiador y gramátich. Es autor d' una *Historia de la guerra de la independencia en el antiguo principado de Cataluña* (2 vol. en quart, Barcelona); coautor de la *Gramática catalana*, junt ab en Bofarull (Barcelona, primera edició, 1867) y va deixar inédit l' original d' un' altra *Gramática de la llengua catalana.*

— Y GRAELLS (JOSEPH). *Biog.* Natural de Vilafranca del Penadés; abat del monestir de Montserrat l' any 1824 y 'l 1829, éssent després elegit general de l' ordre dels benedictins.

— Y ILLA (NARCÍS). *Biog.* Escriptor distingit, natural de Girona y mort a la meteixa ciutat l' any 1874. Era redactor de la prempsa reaccionaria d' aquella ciutat y de la de Barcelona. Desde 1864 era cronista de la seua ciutat natal y membre de diverses academies. Apart dels seus llibres de literatura castellana, mereixen citarse d' ell: *Gerona histórica-monumental* (tres edicions) y *Fueros de Cataluña.* Figurava al estol dels primers catalanistes, y en política estava afiliat al partit carlí o tradicionalista.

BLANCOR. f. **Blancura.**

BLANCÓS, A. adj. *Ant.* BLANQUINÓS.

BLANCURA. f. La qualitat de blanch. **Blancura.**

LA BLANCURA MIL FALTES DISSIMULA. *Ref.* Denota que la blancura en les dones tapa algunes faltes. *La blancura mil tachas disimula.*

BLANCURIA. f. BLANCURA.

BLANDA. *Geog. ant.* Nòm de Blanes, prov de Girona, en temps dels romans.

BLANDEJADOR, A. m. y f. El qui blandeja. **Bamboleante.**

BLANDEJAR. v. a. *Ant.* BLANDIR. || BALANDREJAR.

BLANDICIA. f. *Ant.* ADULACIÓ.

BLANDIR. v. a. Moure, fer tremolar la llança o la espasa ab moviment trémol. **Blandir, vibrar, blandear.**

BLANDÓ. m. Atxa gran de cera ab un sol blé. **Blandón, ambleo.**

BLANENCH, CA. adj. Natural de Blanes o lo que hi pertany.

BLANES (Joan Bautista) *Biog.* Matemátich valenciá de mitjans del sigle XVIII. Se va aficionar al estudi de les ciencies exactes, resultant un gran matemátich. Judiquen que hauría pogut ésser un dels més notables especialistes del seu temps a no haver abandonat l' afició pera anar a México còm a director de mines. Les obres científiques escrites per ell son encara ben estimades.

— (PERE DE). *Biog.* Ecclesiástich valenciá, nascut durant el sigle XIV. Se creu qu' ell fou el filosoph, famós en son temps, conegut per *Pedro Hispano.* Benet XIII el feu cardenal, empró no seguí obeínt el cisma. Assistí al Concili de Pisa en 1408. Va morir a Roma l' any 1414.

— (RAMÓN DE). *Biog.* Protomártir de l' ordre de la Mercé, que prengué l' hábit a Barcelona entre 'ls catorze primers escullits l' any 1218, quan l' instituiren Jaume I, Sant Pere Nolasch y Sant Ramón de Penyafort.

Segell de Blanes

BLANES. *Geog.* Vila de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; está situada a la vora del mar y té 4,950 hab. || — (QUADRA DE). Casa del terme de Badalona, provincia de Barcelona.

SARDINETA DE BLANES, FUGINT DEL FOCH SE POSA A LES BRASES. fr. S' aplica a aquell que, volent evitar un perill, cau en un altre de més gros. *Huir de Málaga para dar en Malagón, ó salir de Guatemala para ir á Guatepeor.*

BLANET. m. dim: **Blandillo, blandito.**

BLANÍSSIM, A. adj. sup. **Blandísimo.**

BLANOR. f. **Blanura.**

BLANQUAIR. v. a. *Ant.* BLANQUEJAR.

BLANQUEIG. m. L' acció y efecte de blanquejar. **Blanqueo, blanqueadura.** || Se diu dels metalls avans d' encunyarlos. **Dealbación.** || La fábrica ont blanquejen la roba. **Blanqueo.**

BLANQUEJADOR, A. m. y f. Qui blanqueja. **Blanqueador.**

BLANQUEJADURA. f. y

BLANQUEJAMENT. m. BLANQUEIG.

BLANQUEJAR. v. a. Fer tornar blanch. **Blanquear.** || v. n. Mostrar alguna cosa la seua blancura. **Blanquear.** || Tirar a blanch. **Blanquear, tirar á blanco.** || EMBLANQUINAR.

Vista de Blanes

BLANQUEJAT, DA. p. p. **Blanqueado.**

BLANQUER. m. Qui té per ofici adobar les pells de bou y de cavall pera convertirles en sola o cuiro. **Curtidor, zurrador y blanquero.**

BLANQUER (Jaume). *Biog.* Esculptor mallorquí, considerat còm el primer entre 'ls balears. Va néixer a la vila de Sineu al derrer ters del sigle XVI y va florir en el següent. Son obra d' ell: el *Sant Francesch* de tamany natural del altar major de l' iglesia que li és consagrada, a Palma; les figures y grupos que adornen el gran retaule de la capella del Corpus Christi de la Catedral balear, fetes l' any 1600, y 'l seu relleu de *Jesús a la sinagoga;* el relleu del *Naixement de Jesús y l' adoració dels pastors,* a la capella de Sant Eloi; el *Devallament de la creu,* a la capella del Sant Christ de la parroquia de Santa Eularia y una imatge del *Salvador,* copiada de la de marfil feta per en Miquel Angel, que hi há a Roma al convent de la Minerva. L' any 1627 va ésser nomenat gravador d' encunys de la Çeca de Mallorca.

— (JOAN). *Biog.* Capellá de Mallorca, luliá altament distingit, que vivía en la primera meitat del sigle XVIII. Catedrátich de l' Universitat de Palma. Havía format la colecció més complerta de les obres d' en Ramón Lull, notant les variants y aclarint textos difícils, havent lograt acavar aquesta tasca l' any 1740.

BLANQUERÍA. f. Maniobra del blanquer. **Curtiduría, curtidura.** || La botiga del blanquer. **Curtidería, tenería.** || Carrer o barri dels blanquers. **Curtiduría, tenería.**

BLANQUESA. f. *Ant.* BLANCURA.

BLANQUET, A. adj. **Blanquillo.** || m. Mena de boga pera cadires. **Enea.** || Plòm reduít pêls vapors del vinagre a una substancia semblant al guix, pero blavenca, y més suau al tacte. **Albayalde, cerusacalde, plomo.** || Afeit que usen les dones pera semblar blanques. **Blanquete.**

BLANQUÍ, NA. adj. *Ter.* S' aplica al moltó. **Blanco.**

BLANQUIMENT. m. *Ant.* EMBLANQUIMENT. || El blanqueig del metall avans d' encunyarlo. **Blanquición, blanqueación, blanquecimiento.**

BLANQUININA. f. *Quím.* Álcali que s' obté per la evaporació del such de certes plantes. **Blanquinina.**

BLANQUINÓS, A. adj. Lo que tira a blanch. **Blanquecino, blanquizo, blanquinoso.**

BLANQUIR. v. a. EMBLANQUIR. || BLANQUEJAR.

BLANQUÍSSIM, A. adj. sup. **Blanquísimo.**

BLANQUIT, DA. p. p. *Ant.* EMBLANQUIT.

BLANURA. f. Blanor, qualitat de blá. **Blandura.** || Suavitat, afabilitat, agrado. **Blandura.** || Delicadesa, plaer. **Blandura.** || Templansa del temps humit. **Blandura.** || La que causa la rosada. **Relente.**

BLASCO (Francisco). *Biog.* Gravador al cer, nat a Ruzafa. Deixeble de 'n Rocafort, va perfeccionar els seus estudis a París, pensionat pêl patrici Liñán. Era mestre de gravat a l' Academia de Sant Carles, gravador de Cambra y membre de diverses academies. Es autor del retrato d' Aroles, que hi há al frente de les seues poesíes (1840) y del de 'n Campoamor, que figura en el seu poema *Colón* (1853). Va morir l' any 1864.

— SOLER (TEODOR). *Biog.* Distingit gravador valenciá, deixeble de l' Academia de Sant Carles y després de Rafel Esteve, havent anat a perfeccionarse a l' extranger, pensionat per Marián Liñán. Va ilustrar l' *Historia de Napoleón,* publicada a Valencia per Cabrerizo, y una edició del *Telémaco,* havent fet además móltes estampes relligioses. Va morir a Valencia l' any 1854.

BLASFEMABLE. adj. **Execrable.**

BLASFEMADOR, A. m. y f. **Blasfemo.**

BLASFEMAMENT. adv. m. Ab blasfemia o execració. **Con execración.**

BLASFEMANT. p. a. Qui blasfema. **Blasfemante.**

BLASFEMAR. v. n. Dir paraules injurioses contra Déu o 'ls sants. **Blasfemar, votar.** || Maleír, vituperar. **Blasfemar.**

BLASFEMAT, DA. p. p. **Blasfemado.**

BLASFEMENT. m. *Ant.* **Blasfemo.**

BLASFEMIA. f. Paraula injuriosa contra Déu o 'ls sants. **Blasfemia.** || Injuria, oprobi contra la reputació d' algú. **Blasfemia, infamia.** || Paraula injuriosa a alguna persona. **Blasfemia.**

BLASFEMO, A. adj. Lo que conté blasfemia. **Blasfemo, blasfemador.** || També s' usa còm substantiu en llóch de blasfemador. **Blasfemo.**

BLASI. m. Nòm d' home. *Ant.* BLAI.

BLASMAR. v. a. *Ant.* **Blasfemar.** || Rependre. **Increpar, oprobiar.**

BLASME. m. *Ant.* y

BLASMOR. m. *Ant.* VITUPERI, NOTA, TATXA. DONAR BLASME O DONAR GRAN BLASME. fr. *Ant.* Rependre fortament. *Afear.*

BLASÓ. m. Art d' explicar els escuts d' armes. **Blasón.** || Cada figura, senyal, peça que 's posa al escut. **Blasón.** || *Met.* Honor, gloria. **Blasón.** || Armes de llinatge. **Blasón.**

BLASONADOR, A. m. y f. Qui 's jacta o vanagloría d' alguna cosa. **Blasonador, jactancioso.**

BLASONAMENT. m. *Ant.* **Jactancia.**

BLASONANT. p. a. Qui blasona. **Blasonante.**

BLASONAR. v. n. Disposar l' escut d' armes. **Blasonar.** || Jactarse, vanagloriarse. **Blasonar.**

BLASTEMAR. v. n. *Ant.* **Blasfemar.**

BLASTOGENIA. f. Erupció que surt a la pell per l' acció de qualsevol principi morbífich. **Blastogenia.**

BLAT. m. *Bot.* Herba que 's conreua per quasi tot Europa y fá una espiga plena de grans continguts en dos bolls o pellofetes; son durs y forts y de color d' or quan son madurs. Serveixen pêl principal aliment de la persona, reduits a farina, de que 's fá 'l pá. **Trigo.** || pl. Els sembrats. **Sembrados, trigos, panes.**

ANY GELAT, ANY DE BLAT. *Ref. Año de heladas, año de parvas.*

BLAT BLANCAL y

BLAT CANDIAL. XEIXA. *Trigo candeal.*

BLAT CAIRUT. FAJOL.

BLAT BORT: TRAIGUERA, 2.

BLAT CUIT. El que 's menja cuit. *Frangollo.*

BLAT DE BONA LLUNA. *Loc. met.* Subgecte sensill y fácil d' ésser enganyat. *Buen Juan. Juan de buena alma.* || Apocat, qui fácilment se presta a tot quant pot fer ell. *Juan Lanas.*

BLAT DE COURE. El que té 'l grá rodó y abultat. Se pela y 's cou còm l' arrós. *Trigo redondillo, blanquillo o del milagro.*

BLAT DEL DIABLE: BLAT BORT.

BLAT DE VAQUES. XUCLADORS.

BLAT EN HERBA. *Loc. Porrina.*

BLAT Y VÍ, UN ANY PER TÚ Y UN ALTRE PER MÍ. *Ref. Pan y vino, un año tuyo y otro de tu vecino.*

BLAT FRESAT. m. Potatge que 's feien els moros ab blat torrat y mitj mólt. *Acemite.*

BLAT FORT. El que té l' aresta negra. *Arisprieto, trigo fuerte.*

BLAT MASCARÓ. *Ter.* BLAT ORB

BLAT MESTALL. El barrejat de xeixa y ségol. *Trigo, centeno.*

BLAT DEL MIRACLE. *Trigo del milagro.*

BLAT MUXÍ. adj. Se diu d'una mena de blat quines espigues no tenen arestes. *Cañivano, chamorro.*

BLAT NEGRE. *Ant.* FAJOL.

BLAT NET. El que no té cap barreja. *Trigo limpio.*

BLAT DE NOSTRE SENYOR. Blat bort que fá una espiga ab tres grans. *Trigo de pobre.*

BLAT ORB. El que té 'ls grans plens d' una pòls negra en lloch de farina. *Tizón, alheña.*

BLAT RODONELL. BLAT DE COURE.

BLAT ROIG O ROJAL. El que té 'ls grans rogenchs. *Rubión.*

BLAT SÉGOL. Blat d' una espiga estreta y més llarga que la comuna, grá més petit y color cendrós. *Centeno.*

BLAT TARDÁ, NI PALLA NI GRÁ. *Ref. El temprano miente; el tardío siempre.*

BLAT TORT DEL SÉGOL. Grá de la figura d' un esperó de gall ab tres estríes longitudinals, groguench de dins y pardo de fora, de gust agre un poch desagradable. *Cornezuelo, centeno corniculado.*

BLAT TOSELL. El que no té espigues. *Chamorro.*

AJAURE 'S EL BLAT. fr. Doblegarse les espigues fins a terra. *Encamarse, echarse los panes.*

NO DIGUIS BLAT FINS QUE SIGUI AL SACH Y ENCARE BEN LLIGAT. *Ref.* Que adverteix que no hi há seguritat en les coses per mòlta confiansa que 's tingui. *De la mano á la boca se pierde la sopa; no digas oliva que no sea cogida.*

PER SANTA CREU EL BLAT S' HI VEU. *Ref.* Vol dir que a primers de maig ja comensa a treure espiga.

PER SANT ISIDRO 'L BLAT HA D' ÉSSER IGUALAT. *Ref. Por San Isidro se iguala el trigo.*

TINDRE TOT EL BLAT EN HERBA. fr. Tindre 'l cap vert o poch seny. *Estar barrenado de cascos.*

TERRA NEGRA FÁ BON BLAT; TERRA BLANCA 'L FÁ ESCAIMAT; altres diuen MIGRAT. *La tierra negra buena para lleva,* o *De la tierra morena sale el pan blanco.*

TORNARSE ORB EL BLAT. fr. Tornarse pòls negra. *Alhentarse, atizonarse.*

BLAT DE MORO. *Bot.* Planta de la fam. de les gramínees, d' un metre y mitj d' alsada; el tronch és una canya nuosa, ab fulles llargues, estretes y punxagudes; fá unes panolles ab grans grossos còm sigrons, si bé hi há varietats que 'ls fan més petits. **Maíz.**

BLAT DE MORO ESGARRAT, BLAT DE MORO ENCERTAT. *Ref.*

BLAU, VA. adj. Lo qu' és de color semblant al del cel quan está seré. N' hi há de varies menes segons és més o menys pujat. **Azul,** y **cerúleo** quan s' aplica a les aigües del mar, rius o estanys. || *Met. ant.* ENVEJÓS. || adj. *Met. fam. ter.* MENTIDER.

BLAU DE CEL. El més clar. *Azul celeste.*

BLAU D' AMPOLLA: BLAU TURQUÍ.

BLAU INDISOLUBLE. f. Blau d' indi soluble. *Cerulina.*

BLAU TURQUÍ. El fosch o mòlt eixit. *Azul turquí o turquesado.*

BLAU. m. senyal amoratada, efecte d' un cop o contusió. **Cardenal, ramalazo.** || *Ter. Art.* y *of.* Macadura de la fusta. La banda de la fusta que té aquest color.

BLAUET. *Bot.* V. ANGELETS. || Planta. || BOTIGUER, aucell. || m. Pasta d' un color blau fosch, en forma de boles del grossor de l' avellana, que 's barreja ab l' aigua ab que 's renta la roba o ab el midó que 's deixata pera amidonarla, a fí de donar a aquella cert viso blavench. **Añil.**

BLAUA. f. *Fam.* MENTIDA. **Bola.**

BLAVA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sant Martí de Bas, prov. de Barcelona.

BLAVEJAR v. n. Tirar a blau. **Azulear.**

BLAVENCH, CA. adj. Lo que tira a blau. **Azulado, azulino, garzo, azulenco.**

BLAVET. m. *Bot. ter.* BLAUET. || *Ornit. ter.* BERNAT PESCAIRE.

BLAVETA. *Ornit* Aucell del genre *Sylvia,* mòlt util a la agricultura, anomenat aixís per son color. **Garganta azul.**

BLAVÍS, A. adj. BLAVENCH.

BLAVOR. f. Qualitat que constitueix el color blau. **Azul, azulamiento.**

BLAVÓS, A. adj. BLAVENCH.

BLAVURA. f. *Ant.* BLAU.

BLAY. m. Nòm d' home. **Blas.**

BLAY (Pere). *Biog.* Famós arquitecte y constructor barceloní del sigle XVI. Era al meteix temps arquitecte y mestre major de les catedrals de Tarragona y Barcelona. Perpetúa el bon gust d' en Pere Blay l' obra moderna del casal de la Diputació de Barcelona, feta entre'ls anys 1598 y 1620, adjunta a l' obra gótica construída 'l 1436. Entre les seues obres hi figuren la iglesia parroquial de la Selva del Camp, el sepulcre del sabi arquebisbe de Tarragona Antoni Agustí, la creu del portal de mar de Barcelona, etc. Blay va morir a aquesta derrera ciutat el 3 de juliol de 1620.

BLÉ. m. Fil o cordó de cotó pera fer llum. **Torcida, mecha.** || *Ant.* BROCH DE LLUMANERA.

BLEDA. f. *Bot.* Planta hortense de la fam. de les salsolácees; té les fulles llargues, amples y molsudes, d' un vert més o menys pujat, y mòlt sucoses. N' hi há algunes varietats. **Acelga.** || Calificatiu que s' aplica a les dones faves o parades. **Tonta, boba.** || — BOSCANA. Planta de la meteixa fam. que la anterior, que 's cría en les terres salitroses de la costa y del interior. *Acelga silvestre.* || — VERMELLA, BLEDARRAVE. **Remolacha.**

DEIXARSE PLANTAR LA BLEDA AL CLATELL. f. Deixarse amagar l' ou, deixarse enganyar. *Ser fácil de engañar.*

PLÁNTAM LA BLEDA AL CLATELL. *Expr. met.* Denota la resistencia que fá algú en creure alguna cosa. *Cuéntaselo á tu abuela.*

BLEDA (Jaume). *Biog.* Frare dominich nat a Algemesí, prov. de Valencia, l' any 1550, y mort l' any 1622. Exercint de rector en un vilaiet en que hi estaven establertes moltes families moresques, y notant que no més en apariencia seguíen el cristianisme, posá tota mena d' influencies pera lograr la expulsió d' aquella rassa, decretada per en Felip III, en 1609, causant l' empobriment d' Espanya. El pare Bleda és autor dels llibres: *Defensio fidei in causa neophytorum. Crónica de los moriscos de España. Tratado de la justa expulsión de los moriscos de España.*

— MIQUEL. *Biog.* Argenter de Barcelona a finals del sigle XIV. Va fer varies obres notables, entre altres una creu de plata pera la Confraría de la Sang de Igualada y un' altre pera la iglesia de Sant Miquel de Barcelona.

BLEDA (La). *Geog.* Illeta del dist. munpal. de Felanitx, Mallorca. || — SANTA MARÍA DE LA. Caseriu del part. jud. de Vilafranca del Panadés, a poca distancia d' aquesta vila. || — MAJOR. Illeta del dist. munpal. d' Ibissa, illa d' aquest nòm.

BLEDAPLANA. *Geog.* Illeta del dist. munpal. de Ibissa, illa d' aquest nom.

BLEDARRAVE. f. *Bot.* Planta de la meteixa fam. que les bledes comunes; se diferencía d' elles en el color vert morat de les seues fulles y en l' arrel, qu' és mòlt més grossa y fá un such vermell. D' aquesta varietat se' n treu el sucre dit de remolatxa. **Remolacha.**

BLEDES. *Geog.* Dúes illetes del dist. munpal. de Maó, Menorca.

BLEDÓS. adj. Que se sembla a la bleda. **Acelgado.**

BLEFARITIS. *Med.* Inflamació aguda o crónica de les parpelles. **Blefaritis.**

BLEIRAR. v. a. PANTEJAR.

BLEIX. m. Respiració fadigosa y 'l soroll ronch que fá. **Estertor, resuello.**

BLEIXANT, A adj. **Estertoroso.**

BLEIXAR. v. a. *Ter.* RESPIRAR, SOSPIRAR.

BLENDA. f. *Miner.* Sulfur natural de zench. **Blenda.**

BLENERA. f. El canonet ont se posa'l blé pera fer llum. **Mechero** || *Bot.* Planta medicinal de la fam. de les escrofulariácees; d' arrels perpendiculars, blanquinoses y fibroses; de tronch dur y cilíndrich d' un metre a un metre y mitj d' alsada y cubert tot ell, lo meteix que les demés parts de la planta, d' una borra blanca. **Gordolobo, candelaria, verbasco.**

BLENENTERIA. f. *Med.* Catarro dels budells, diarrea purulenta. **Blenenteria.**

BLENISMIA. f. *Med.* Afecció catarral de la faringe y de la laringe. **Blenismia.**

BLENOMETRE. m. Instrument que serveix pera midar y comparar la forsa relativa de les molles del fusell. **Blenómetro**

BLENOPIRIA. f. *Med.* Febre mucosa. **Blenopiria.**

BLET. m. *Bot.* Mena de creixen bort, blanch y vermell; és mòlt insípit. **Bledo.** || — BLANCH. Planta anyal de la fam. de les salsolácees, de fulles triangulars, que 's mengen bullides, y de quin tronch, de dotze a quinze centimetres d' alt, ixen unes floretes mòlt petites, verdes y a munts. *Armuelle cultivado.*

BLET MOLL. BLET BLANCH.

BLET MOLL DE BOSCH. Planta anyal de la meteixa fam. que 'l blet blanch, d' uns quaranta centimetres d' alsada, de fulles triangulars d'un vert fosch y de floretes petites formant raïm. *Armuelle borde.*

BLET VERT. Planta anyal de la fam. de les amarantácees, de tronchs rastrers, fulles ovalades, d'un vert fosch, y floretes petites apilades en forma de raim. Se 'n mengen les fulles bullides. *Bledo verde.*

BLETS. BLET VERT.

BLETS DE PARET: MORELLA ROQUERA.

NO SE ME 'N DÓNA UN BLET. *Expr. met.* No se me 'n dóna res. *No me importa un bledo, un pito ó un comino.*

BLINCAR. v. a. TORCE.

SI VOLS BLINCAR L' ARBRE GRAN, ANS QUE 'S BLINQUI 'S TRENCARÁ. *Ref. Los niños de pequeños, que no hay castigo después para ellos.*

BLINDA. f. *Mil.* Conjunt de rames, arbres o tronchs units uns ab altres pera cubrirse del foch enemich. **Blinda.**

BLINDAR. v. a. Fer blindatge. **Blindar.**

BLINDATGE. m. *Mil.* Resguart format de vigues, taulons o rames disposades en plá inclinat pera defensarse de les bombes, granades, etc. **Blindaje.** || Planxes groixudes de ferro o de cer ab que 's cubreixen per fora les naus de guerra pera lliurarles de les bales enemigues. **Blindaje.**

BLITIRI. m. PRINCIPIANT, APRENENT, NOVICI.

BLONDA. t. f. Punta feta de seda ab la que 's guarneixen les mantellines, vestits y altres robes. **Blonda, encaje de seda.**

BLONDA ESTRETA. La que té poca amplaria. *Blondina.*

BLOQUEIG. m. El siti que 's posa a tret de canó a una plassa pera que no hi entri res. **Bloqueo.**

BLOQUEJAR. v. a. Sitiar una plassa. **Bloquear.**

BLOQUEJAT, DA. p. p. L' acció de bloquejar. **Bloqueada.**

BÓ, NA. adj. Qui té bondat. **Bueno.** || Sensill, de bón natural. **Bueno.** || Útil, a propósit per alguna cosa. **Bueno, apto.** || Gustós, agradable, divertit. **Bueno.** || Lo que no s' ha malmés. **Bueno.** || Saludable. **Sano, bueno, saludable.** || Útil, convenient, còm: *és bó passejar, escriure,* etc. **Bueno.** || Ab salut. **Sano, bueno.** || Gran, mòlt, còm: *bon rato, bon troç.* **Bueno, buen.** || Finalment aquest adjectiu té sentits tan diversos y conformes a la naturalesa dels substantius, que 'ls pot calificar a tots, còm: *bon soldat, bon lladre, bona gana, bona fé, bona boca, bona casa,* etc. || adv. m. Bastant. **Bueno, bastante.** || interj. pera aprobar alguna cosa, y proferida irónicament pera reprobarla. **Bueno.**

A BONES. *Expr. fam.* Voluntariament. *Á buenas, de grado.*

ONT BONA. *Expr. fam. ¿Adónde va? ¿dónde bueno? ¿qué aires traen á usted por acá?*

ANAR A LA BONA DE DÉU. fr. Confiar vanament. *Al estricote, al retortero, a mal traer.*

ANAR BÓ. Anar prósperament. *Ir bueno ó bien; ir á buen viento la parva.*

ARRIMA 'T ALS BÓNS Y SERÁS UN D' ELLS. *Ref.* Denota que ab la freqüencia s' aprenen els costúms. *Anda con viejo y te dará buen consejo.*

AIXÓ VA BÓ fr. Denota seguir una cosa prosperant. *Esto va bien.*

BÓ BÓ VOL DIR BOBO. *Loc. fam.* MASSA BÓ VOL DIR ASE.

BÓNA NIT Y BÓNA HORA. *Loc.* Pera despedirse a la nit y salutació familiar quan a la nit se trova o 's despedeix d' algú. *Buenas noches.* || *Met.* BÓNA NIT VIOLA.

BÓNA NIT VIOLA. fr. Vol dir qu' una cosa ja no té remei.

BÓNES LLETRES. pl. La gramática, retórica, poesía, historia y antiguitats o varia erudició. *Buenas letras, bellas letras, humanidades, letras humanas.*

BÓNES TARDES. m. adv. Pera saludar a la tarde. *Buenas tardes.*

BÓ, POQUET Y SOVINTET, ÉS AL CÓS PROFITOSET. af. Ab que 's significa que lo bó no' s deu deixar mai. *Lo bueno siempre aprovecha aunque á miajillas se tenga.*

DE BÓ. *Expr. fam. De veras.* || De ferm. *De firme.* || *Loc.* Ab tota veritat. *Con toda verdad; á fe mía.*

DE BÓNES EN BÓNES. m. adv. Sense repugnancia. *De buenas á buenas; de bueno á bueno; buenamente; á buenas.*

DE BÓNES O DE MALES. m. adv. *Quieras ó no quieras. Mal que te pese.*

DE BÓNES SE 'N DÓNEN. fr. Competir ab un altre, igualarlo en alguna prenda, habilitat, etc. *Medir lanzas.* || S' úsa quan els que tracten d' alguna cosa son igualment destres y astuts. *Entre bobos anda el juego.*

DONAR ALGUNA COSA DE BÓ. fr. Pondera 'l desitj veëment de lograr o de que succeeixi alguna cosa. *Dar algo bueno, ó un brazo, ó una mano ó un dedo.*

DONAR BÓ DE RIURE. fr. Fer vindre ganes de riure. *Hacer reír; excitar risa.*

ENCARE BÓ. fr. *Expr. fam. Aun fortuna.*

ESTIGUIN BÓNS. *Expr.* de comiat. *Pásenlo bien; queden ustedes con Dios.*

FER BÓ. fr. Tindre bona disposició, simetría o adorno. *Parecer bien.*

FER BÓNA ALGUNA COSA. fr. *Met.* Eixirne responsable. *Hacer buena alguna cosa; abonarla; correr por mano ó cuenta de uno.*

LO BÓ ÉS QUE. *Expr. fam.* *Lo bueno ó el caso ó lo más particular, extraño ó notable es que.*

LO QU' ÉS BÓ PEL FETGE ÉS DOLENT PER LA MELSA. *Ref.* Denota que no tot lo que 's pot aplicar a unes coses se pot aplicar a altres. *Lo que es bueno para el hígado es malo para el bazo; con lo que Sancha sana, Marta cae mala; lo que sana la boca, enferma la bolsa.*

ELS BONS SE 'N VAN Y 'LS DOLENTS SE QUEDEN. *Loc.* *Los buenos se van y los ruines quedan.*

MASSA BÓ VOL DIR ASE. *Ref.* Denota que no's pot demostrar massa bondat als que 'n poden abusar. *Haceos miel y comeros han las moscas.*

MÉS BÓ. adj. comp. *Mejor.*

MÉS VAL POCH Y BÓ QUE MÒLT Y DOLENT. fr. *Met.* *Más valen dos bocados de vaca, que siete de batata.*

NO DEIXARLO BÓ PELS GOSSOS. fr. *Levantarle á uno la paletilla; ponerle de lodo; echar las temporalidades; poner banderillas.*

NO ES BÓ SINO PERA MENJAR. *Loc.* *No ser bueno sino para si.*

NO SER BÓ PERA PONDRE NI PERA COVAR. fr. *Met.* Ésser inútil pera tot. *No ser para silla ni para albarda.*

NO TINDRE LA BÓNA. fr. *Met.* No estar de bon humor. *No estar con sus alfileres; no estar gracia en casa; estar mal templada la guitarra; no estar la Magdalena para tafetanes.*

PEGÁRSELA DE BÓ A MILLOR. fr. *Fam.* S' usa quan els que tracten alguna cosa son igualment destres y astuts. *Entre bobos anda el juego; á cual mejor.*

PROCURA ESTAR BÓ QUE 'T PAGARÉ 'L METGE. Aforisme ab que 's significa lo que no 's tè ganes de fer.

QUAN VÈ BONA MAY VÈ SOLA. af. Ab que 's significa que 'ls mals may van sols. *Bien vengas mal, si vienes solo.*

QUI NO ES BÓ PER ELL MENYS O SERÁ PELS ALTRES. Aforisme literal. *Quien no cuida la hacienda propia mal cuidará de la ajena.*

SALVARSE O LLIURARSE D' UNA Y BONA. *Salir del barranco.*

SER AL BÓ. mod. adv. *Estar en lo mejor, en lo vivo de alguna cosa.*

ÉSSER BÓ PERA LLENSAR. fr. *Sólo es bueno para ser echado á la calle.*

ÉSSER BÒ PERA TOT. *Ser bueno para todo; ser para silla y albarda; ser de monte y ribera.*

ÉSSER MASSA BÓ. fr. Ésser ab excés pacifich, condescendent, sufert, etc. *Ser demasiado bueno.*

TAN BÒ VOL DIR BURRO. *Loc.* MASSA BÒ VOL DIR ASE.

¡TANT DE BÓ! m. adv. *¡Ojalá.*

TINDRE LA BONA. fr. *Met.* Estar d' humor. *Estar gracia en casa; estar de chunga, de chirinola, de buena, de gaita; pisar buena hierba.* || Entre jugadors. *Estar de suerte.*

TOT LO BÓ COSTA. *Loc.* Denota que les coses bones costen mòlt travall. *Nunca mucho costó poco.*

TROVARSE AL BÓ DE... mod. adv. *Encontrarse en medio, en lo mas fuerte de. .*

¿VA DE BÓ? *¿Va de veras?*

VINGUI LO QUE SEMPRE ES BÓ, FASSI FRET, FASSI CALOR. Aforisme ab que 's significa que 'l bó s' admet sempre. *Lo bueno, venga de do viniere.*

BOA s. m. *Erpet.* Serp qu' es de les més llargues que 's coneixen, puig n' hi há d' elles que tenen quaranta pams. **Boa.** || Pell llarga y no gaire ample que les senyores se posan al coll al hivern. **Boa.**

BOADA. *Geog.* Caseriu del terme de les Preses, prov. de Girona. || — Poblet del dist. munpal. de la Baronía de la Vansa, prov. de Lleida. || — Vegis SANT FELIU DE BOADA. || — V. SANT JULIÁ DE BOADA.

BOADES (Bernat). *Biog.* Historiaire catalá del sigle XV, natural de Salitja. És autor del llibre *Feyts d' armes de Catalunya,* acavat l' any 1420, notable en lo relatiu als fets contemporanis del escriptor. Boades era rector de Blanes, ont va morir l' any 1444.

BOATELLA. *Geog.* Iglesia dependent de la parroquial de Palmerola, en el Bergadá.

BOATO. m. Ostentació exterior de luxo y riquesa, que móltes vegades no está en relació ab els medis pecuniaris dels que 'n fan us. Es paraula presa del castellá, còm castellá, més que catalá, es aquest vici. **Boato.**

BOBADA. f. y

BOBADELLA. f. *Mar.* Biombo colocat a proa devant del bauprés als vaixells de proa oberta. **Bobadilla.**

BOBAL. m. Terra ont s' hi fan bobes o bogues. **Enear, espadañal.**

BOBALAR. *Orog.* Montanya del part. jud. de Morella, fronterisa a la prov. de Terol.

BOBANSA. f. *Ant.* **Bobería.**

BOBANZ. adj. *Ant.* VANAGLORIÓS.

BONANZAMENT. adv. m. *Ant.* VANAGLORIOSAMENT.

BOBANZARSE. v. r. *Ant.* **Vanagloriarse.**

BOBATÉ (El). *Geog.* Veinat de Ger, prov. de Girona.

BOBEJANT. m. adv. Fent el bobo. **Bobeando, tontamente, insulsamente.**

BOBEJAR. v. n. Fer el boig, dir tonteríes. **Bobear.** || Gastar el temps en coses vanes e inútils. **Bobear.**

BOBERA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és prop del límit S. de la prov. y té 739 hab.

BOBERÍA. f. Necetat, tontería. **Bobería, bobada.**

BOBO, A. adj. Qui tè poch enteniment. **Bobo.** || Graciós. **Gracioso, bobo.**

ENGANYA BOBOS. *Loc.* Se diu de qualsevulla cosa, que tenint mòlta apariencia, és de poca substancia o valor. *Ciega yernos, engaña bobos.*

QUAN EL BOBO VA AL MERCAT, EL MERCAT JA ESTÁ ACAVAT. *Ref.* Adverteix qu' es convenient fer les coses al seu degut temps. *Cuando el necio es acordado, el mercado es ya pasado.*

EL BOBO TOT HO SAB FER FINS AL TEMPS QU' ES MENESTER. *Ref.* *Todo el bobo sabe hacer hasta que se ha menester.*

BOBÓ. m. Dols que 's dona a les criatures. **Chochos.**

BOBOYA. f. **Baboya.**

BOCA. f. Part de la cara per ont se menja y 's despedeix la veu. **Boca.** || Entrada d' algunes coses, còm: *la boca del forn, del canó, del carrer,* etc. **Boca.** || Obertura, forat, còm. *boca de terra.* **Boca.** || Parlant de rius la part per ont entren al mar. **Boca, desembocadura.** || *Art. y Of.* La juntura o centre de dos batents. L' encaixament de galzes. || f. *Náut.* La obertura o amplaria de les peces mitjes que presenta la embocadura d' un riu, d' un canal, d' un port, etc. **Abra.**

BOCA DE FOCH. Arma que 's carrega ab pólvora. *Boca, arma de fuego.* || — DE GORJA. *Art. y Of.* Les fulles encaixades o ajuntades per una canal y un bordó. || — D' INFERN. Se diu de qui blasfema y diu mòltes maledicciòns. *Boca, lengua infernal; carretero.* || *Met.* Paratge d' ont ix mòlt de foch o calor. *Boca de infierno.* || — DE LA CLAU. La obertura feta al extrém d' una clau de collar femelles *Boca de la llave.* || — DE LA ESCOTILLA. La obertura de la metexa. *Boca de escotilla.* || — DEL BOT. La garra per ont se ompla o vuida. *Piezgo, boca de pellejo.* || — DEL COR

O DEL VENTRELL. *Boca del estómago.* || — D' OR. Se aplica a qui parla bé. *Pico de oro.* || — DE PINYÓ. La petita y agraciada. *Boquita, boquilla.* || — DE TABAL: BALADRER. || — FORTA O DUR DE BOCA. Se diu del cavall que hi tè certa duresa, de modo que la embocadura no li fa l' efecte corresponent. *Boca dura, boquiduro, duro de boca.* || — DE TORN. Peça de fusta ab un forat rodó a dalt colocada en un capsal del torn de ballesta y corresponent al punt del capsal oposat; serveix per quan s' ha de travallar o foradar per testa una peça, que pel llarch ja estigui tornejada.

BOCA AMARGA NO POT ESCUPIR MEL. *Ref.* Denota que cada hu parla de les coses segóns el profit o dany que n' ha tret. *Boca con duelo no dice bueno.*

BOCA DE CALAIX O DE DRACH O DE RAP. *Loc. fam.* La qu' es mòlt gran. *Boca de espuerta ó de costal.*

BOCA MUDA, MAY FOU ABATUDA. *Ref.* Declara la ventatge y bóns efectes que produeix el callar y 'ls mals resultats del parlar sense necessitat. *Al buen callar le llaman Sancho; en boca cerrada no entran moscas.*

BOCA PER AMUNT. m. adv. *Boca arriba.*

BOCA PER AVALL. m. adv. *Boca abajo.*

BOCA QUE NO PARLA DÈU NO L' OU. *Ref.* Denota que no 's remedía la necessitat oculta. *Boca que no habla Dios no la oye; el que no llora no mama.*

BOCA QUE VOLS, COR QUE DESITGES. fr. Abundantment. *Qué quieres boca.* || A la mida del seu gust. *A qué quieres boca; á pedir de boca.*

BOCA TERROSA: BOCA PER AVALL.

A BOCA DE CANÓ. m. adv. De mòlt prop. *A boca de jarro.*

A BOCA DE FOSCH O DE NIT. m. adv. *Al anochecer ó á boca de noche.*

A BOCA PLENA. m. adv. y

AB TOTA LA BOCA. m. adv. Ab tota claretat. *A boca llena, abiertamente.*

AB UN PAM DE BOCA. m. adv. Adalat, ab gran desitj o afany. *Desalado, con tanta boca.*

ANAR AB LA BOCA BADADA. fr. ANAR ADALAT. || fr. *Met. ant.* Desitjar sumament alguna cosa. *Beber los vientos por alguna cosa; abrir tanta boca; echar la lengua ó un palmo de lengua ó los bofes.*

ANAR EN BOCA DE TOTHOM. fr. Denota ésser mòlt pública y sabuda alguna cosa. *Ser público.*

BADAR LA BOCA. fr. *Abrir la boca.*

CALLAR LA BOCA. fr. *Met.* No dir res. *Callar la boca.*

CAURE BOCA AVALL. fr. CAURE DE CARA.

CREIXER LA SALIVA A LA BOCA. fr. *Met.* Trovar mòlt de gust en alguna cosa. *Hacerse agua ó una agua la boca.*

CUSIRSE LA BOCA. fr. *Met.* No respondre paraula. *Coserse la boca; no abrir la boca; no decir esta boca es mía.*

DE BOCA. m. adv. Ab que 's moteja al blasonador que no fa més qu' enraonar. *De boca, de pico; el mal del milano, las alas quebradas y el pico sano.* || DE PARAULA.

DE BOCA EN BOCA. *Loc.* Ab que 's denota que una especie s' escampa dientla 'ls uns als altres. *De boca en boca.*

DEIXARLO AB LA PARAULA A LA BOCA. fr *Met.* Anarse 'n sense voler escoltar a qui enraona. *Dejarle con la palabra en la boca.*

DELICAT O FLUIX DE BOCA. Se diu del cavall que per tindre alts y tallants els assentos, tè poch apoio en ells y no pot sufrir el mos. *Bocablanda, boquimuelle, blando de boca.*

DIR AB MITJA BOCA. fr. *Fam.* Oferir alguna cosa sols per cumpliment. *Decir alguna cosa con la boca chica; gastar pastillas de boca*

DIR ALGÚ TOT LO QUE LI VÉ A LA BOCA. fr. *Fam.* Parlar mòlt y sense consideració. *Irse de boca, ó irsele á alguno la boca, ó decir uno cuanto se le viene á la boca; despotricar.* || Parlar fort, jurant y perjurant, enfadat, sense sapiguer lo que 's diu. *Echar de la oseta ó por las de Pavía.*

DIR D' AQUELLA BOCA. fr. *Fam.* Ab que 's pondera el mal que algú diu. *Echar por aquella boca.*

EN BOCA TANCADA NO HI ENTRA MOSCA NI ALADA. *Ref.* BOCA MUDA, etc.

EN LA BOCA DEL DISCRET LO QU' ES PÚBLICH ÉS SECRET. *Ref.* Encomana la reserva y prudencia en el parlar. *En la boca del discreto lo que es público es secreto.*

ESCALFARSE DE BOCA. fr. *Met.* Proferir paraules descompasades. *Calentársele á uno la boca ó la lengua.*

ESTAR AB LA BOCA OBERTA O BADADA. fr. *Met.* Quedar admirat d' alguna cosa. *Estar ó quedarse con la boca abierta.*

FERSE BOCADES D' ALGUNA COSA. fr. *Met.* Jactarse, alabarse. *Echar bocanadas.* || Contar valenties falses. *Blasonar del arnés.* || Fer alarde, jactarse de noblesa. *Echar bocanadas; echar sangre por la boca.*

LA BOCA FA JOCH. *Loc. met. fam.* Denota que al joch s' ha de passar per lo que s' ha dit, encara que sigui contra un meteix. *La boca hace el juego.*

LA BOCA LI ES MESURA. *Loc. met. fam.* Denota que 's concedeix a algú tot lo que demana. *La boca le es medida.*

LA BOCA NO ADMET NOVES. *Af.* Ab que 's significa que hi há coses que no admeten dilacións. *El hambre no consiente raciocinios.*

LA BOCA NO VOL NOVES. fr. EL VENTRE NO VOL RAÓNS.

LLEPAR AB LA BOCA Y MOSSEGAR AB LA QUA. Denota la falsetat dels que 's demostren amichs y 's porten còm a enemichs. *Halagar con la boca y morder con la cola.*

NO BADAR BOCA. fr. *Met.* Callar quan sembla precís queixarse o donar un parer. *No desplegar la boca ó los labios; no abrir la boca.*

NO DIR AQUESTA BOCA ES MEUA. fr. *Met.* No dir paraula. *No decir esta boca es mía.*

NO DIR UNA COSA AB TOTA LA BOCA. fr. *Fam.* DIR AB MITJA BOCA.

NO EIXIR DE LA BOCA ALGUNA COSA. fr. *Met.* Callarla. *No salir una cosa de uno ó de la boca de uno.*

NO POSARSE A LA BOCA. fr. *Met.* No parlar d' algú o d' alguna cosa. *No tomar en boca.*

NO TINDRE MÉS QU' UNA BOCA. *Loc. fam.* Dòna a entendre que no 's pot dir tot d' una vegada. *No soy costal.*

NO TINDRE PROU BOCA. fr. *Met.* Denota que s' alaba mòlt alguna cosa. *Hacerse bocas ó lenguas.*

NO TINDRE UN NO LA BOCA fr. *Met. fam.* NO SABER DIR QUE NO.

PUNT EN BOCA. *Expr.* Ab que 's prevé el silenci. *Punto en boca; chitón.*

QUEDARSE AB LA BOCA BADADA U OBERTA. fr. *Fam.* Quedarse suspés sense poder parlar quan deuría ferse. *Aporrar.*

¿QUE NO TENS BOCA? *Expr.* Que reprén al que no parla quan deu. *¿Estás mudo? ¿no tienes lengua?*

RENTARSE LA BOCA GLOPEJANT. fr. *Enjuagar.*

RESPIRAR PER BOCA D' ALTRE. fr. *Fam.* Dir lo que un altre ha sugerit. *Hablar por boca de ganso.*

TAPAR LA BOCA. fr. *Met.* Fer callar, convéncer. *Tapar, cerrar la boca.* || Obligar a algú a seguir un parer distint del qu' ell tenía. *Ganar la boca.* || Sobornar. *Tapar la boca; sobornar, cohechar.*

TINDRE SEMPRE A LA BOCA. fr. *Met. Fam.* Repetir ab freqüencia alguna paraula. *No caérseie de la boca; traer siempre en la boca.*

TINDRE SEMPRE ALGUNA COSA A LA BOCA. fr. Parlar d' alguna cosa ab freqüencia. *No caérsele de la boca.*

ÉSSER LA BOCA MESURA. fr. *Met.* No tindre mida en pendre o en demanar. *A medida del deseo.*

TORNAR A LA BOCA 'L MENJAR O BEURE. fr. Sentir mal gust per no haverse assentat bè 'l menjar al ventrell. *Repetir, venirse á la boca.*

TREURE DE LA BOCA. fr. Anticiparse a lo que un altre volía dir. *Coger la palabra de la boca.*

TRÉURES 'HO DE LA BOCA. fr. *Met. fam.* Privarse algú de les coses més precises y necessaries pera donarles a un altre. *Quitárselo de la boca ó de su comer.*

TREURE SANCH PER LA BOCA. fr. *Met. fam.* ESCUPIR SANCH.

VINDRE A LA BOCA O AL PENSAMENT. fr. *Met.* Oferirse algunes especies y paraules pera proferirles regularment en defensa d' altre. *Venirse á la boca.*

VENT DE BOCA. *Expr. met.* Se diu de qui promet mòlt y cumpleix poch. *De boca; pastillas de boca.*

BOCAAMPLE. adj. **Boquiancho.**

BOCABADAT, DA. m. y f. Qui tè la boca mòlt oberta. **Boquiabierto.** || AVAR.

BOCA BARTELLA. *Orog.* Coll que hi há al extrém occidental de la Serra alta de Monás, a tramontana de Baget, prov. de Girona; té 1,060 met. demunt el nivell del mar.

BOCACER. adj. Se diu del cavall que tè mòlt dura la pell de les genives y que per això sent poch el frê y no l' obeeix. **Boquiduro.**

BOCACERS (Coll de). *Orog.* Collada del Canigó a 2,285 m. d' altitut.

BOCADA. f. *Ant.* **Bofetada.** || MOSSEGADA.

BOCADUR. m. S' aplica al cavall que sent poch el fré. **Boquiduro**

BOCAESTRET, A. m. y f. **Boquiangosto.**

BOCAFLUIX. adj. BOCAMOLL.

BOCAFRESCH. m. Se diu del cavall que tè la boca salivosa, y es obedient al fré. **Boquifresco.**

BOCAGRÓS. m. Se diu del cavall de boca partida y espaiosa. **Boquihendido.**

BOCALINA. m. *Mar.* La entrada que per algúns paratges tenen les barres dels rius, ab fondo suficient pera que hi puguin passar certes embarcacións **Bocalina.**

BOCA DE LLOP. *Bot.* CERVESA.

BOCAIRENTE (Benet de). *Biog.* Frare caputxí, nat a Bocairente (Valencia) l' any 1736 y mort a Alcira l' any 1779. Va pendre l' hábit als disset anys; se dedicá a la prédica, haventi sobresurtit, mereixent el títol de missioner apostólich. Fou secretari provincial. Traduhí del italiá algunes obres de vides relligioses y de devoció, casi totes publicades (Valencia a mitjans del sigle XVIII).

BOCAMÁNEGA. f. La part de la mánega qu' está més prop de la munyeca. **Bocamanga.**

BOCAMOLL, A. adj. Persona que conta tot lo que sap, encara que fós més convenient callar'ho. **Blando de boca, boquirroto.** || m. Caragol quina closca té la boca tova. **Boquimuelle.**

BOCANEGRA. m. Se diu del cavall que tè la boca negra. S' aplica també a una mena de caragol. **Boquinegro.**

BOCARÁN. m. Mena de teixit de llinet engomat més groixut y ordinari que la holanda. **Bocalí.**

BOCASSA. f. aum. **Bocaza.**

BOCASSECH, CA. m. y f. Se diu de qui tè la boca seca. **Boquiseco.** || Se diu del cavall que no fa brumera al mossegar el fré. **Boquiseco.**

BOCASSÍ. m. **Bocarán.**

BOCATERRÓS, A. adj. BOCA PER AVALL.

BOCA-TERROSA. fr. Se diu d' aquell que cau o be s' ajeu de cara a terra. *De bruces.*

BOCATORT, A. m. y f Se diu de qui tè la boca torta. **Boquituerto, boquitorcido.**

BOCAYRENT. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Onteniente; és al peu de la serra de la Mariola y té 4.067 hab.

BOCELL. m. *Arquit.* Motllura en forma de mitja canya. **Bocel.** || Ribot pera fer aquesta motllura de fusta. **Bocel.** || *Náut.* Çorriola de fusta per ont passen els derivells. **Motón.**

BOCELLAR. v. a. *Ant.* Fer canaletes ab el bocell. **Bocelar.** || Posar motllures, cadells, galzers y, en general, tot lo referent a l' adorno d' una peça de fusta.

BOCELLÁS. m. aum. **Bocelón.**

BOCELLER. m. Qui fá bocells. **Bocelero.**

BOCELLET. m. dim. **Bocelete.**

BOCÍ. m. La porció de menjar que cab d' una vegada a la boca **Bocado.** || Troç de qualsevulla cosa. **Pedazo.** || Distancia entre dos llóchs. **Trecho.** || El troç grouixut y curt que 's talla d' alguna cosa, còm d' un cabiró. **Zoquete.** || ROSEGÓ DE PÁ.

BOCÍ DE PÁ. *Loc. met.* L' aliment que 's necessita; y aixís se diu: *un bocí de pá. Pedazo de pan.*

A MIQUES Y A BOCINS. m. adv. *A pedazos ó en pedazos, por pedazos.*

BOCÍ MAL ASSENTAT. *Bocado mal digerido.*

CAR ÉS EL BOCÍ QUE A UN L' ESCANYA. *Ref.* Denota que paga bè 'l gust del menjar aquell a qui fa mal. *Amargo es el bocado que mucho cuesta.*

CONTARLI A ALGÚ ELS BOCINS DE LA BOCA. fr. *Fam.* Observarli lo que menja, donantli a entendre que menja massa. *Contar los bocados.*

MENJAR O PENDRE ALGÚN BOCÍ. fr. *Fam. Tomar un bocado.*

NO TINDRE UN BOCÍ DE PÁ PER POSARSE A LA BOCA fr. *Fam.* Ésser mòlt pobre. *No tener qué llevar á la boca; no tener para un bocado; no tener tras que parar, ó sobre que Dios le llueva.*

BOCINA. f. Instrument músich de banya o metall y còrb. **Bocina.** || Mena de trompeta de llauna pera parlar de lluny. **Bocina.**

BOCINALLA. f. MENUDALL, REBRECH.

BOCINEJAR. v. a. Fer bocins. **Hacer pedacitos, bocadillos.**

BOCINER. m. Qui toca la bocina. **Bocinero.**

BOCINET. m. dim. **Bocadillo.** || Trocet. **Pedacito.**

BOCOI. m. Barril en que 's transporten certs géneros. **Bocoy.**

BOCH. m. El mascle de les cabres. **Cabrón, macho de cabrío.** || *Ter.* Al regne de Valencia y 'ls catalans fronterissos. BADOCH, BABAU.

BOCH (Cala del). *Hidrog.* Caleta de la banda NE. de l' illa de Mallorca. || —(PENYAL DEL). Costa rocosa de la banda NE de l' illa de Mallorca.

BODA. f. Casament. **Boda, casamiento.** || La festa o convit en celebritat del casament. **Boda.**

A BODES ME CONVIDES. *Expr. met. fam.* De mòlt bona gana. *De mil amores.*

AQUELL QUE A LES BODES VA, NUVI HA DE SEMBLAR. *Ref.* Denota que cada hú deu acomodarse als usos y estils del país ont se trova. *Por donde fueres, haz como vieres.*

BODES REIALS. Nòm d' una contribució que 's pagava antigament pera atendre als gastos de les bodes dels reis. *Bodas reales.*

DE TALS BODES, TALS COQUES. *Ref.* Denota que 'l qui va mal guiat no pot esperar tindre bona fí. *De tales bodas tales costras.*

A LES BODES QUI MENYS MENJA ÉS LA NUVIA. *Ref.* LO MÉS MAL CALÇAT ÉS EL SABATER.

A LA BODA DEL FILLOL QUI NO T' HA CONVIDAT NO T' HI VOL. *Af.* Ab que 's significa que un no 's deu ficar allá ont no 'l demanen, o bè que ningú deu anar a funcions no essent'hi convidat, especialment si en elles s' hi menja y beu. *¿Quién te manda tomar vela en este entierro? A boda y á bautizado no vayas sin ser llamado.*

LA VIUDA PLORA Y 'LS ALTRES CANTEN A LA BODA. *Ref.* Denota les vicisituts de la vida humana. *La viuda llora y otros cantan en la boda.*

NO HI HÁ CAP BODA POBRA NI CAP MORT RICA. *Ref.* CASAMENT.

BODEGA. *Náut.* L' espai sota la cuberta. **Bodega.** || Als ports de mar la peça o peces que serveixen de magatsém als mercaders. **Bodega.**

BODEGUETES. *Geog.* Caseriu del terme de Liria, prov. de Valencia.

BODRIS. m. *Bot.* Planta de la fam. de les solsoláeees; té uns trenta centimetres d' alsada, fulles ovalades d' un vert groguench y flors vermelloses, petites y apomades al cap demunt de les branques. **Biengranada, mil-engrana.**

BOELLA (La). *Geog.* Caseriu del terme de La Canonja, prov. de Tarragona.

BOËR, A. m. y f. Qui guarda els bous. **Boyero.**

BOERA (Miquel de). *Biog.* General en cap del exércit expedicionari que va anar a conquistar Trípoli, Bujia, Orán y Masalquebir. General de les galeres d' Espanya, per Carles I. Boera, ja en temps de Ferrán V, *el Católich*, va pendre part a la batalla de Rávena, tenint la efectivitat de general. És enterrat a l' iglesia de Santa Agna, de Barcelona, ab estatua jaient.

BOFARULL Y DE BROCÁ (Andreu de). *Biog.* Va néixer a Reus l' any 1811, morint'hi el 1882. Tenía el títol d' advocat, y 's va distingir pêl seu amor a la historia y a l' arqueología, havent ocupat fins a la seua mort el cárrech d' arxiver municipal de Reus. El seu principal llibre és el titolat: *Anales históricos de Reus* (dos volums en quart, Reus, 1845). En colaboració ab Albiñana va publicar *Tarragona monumental.*

— Y DE BROCÁ (ANTONI DE). *Biog.* Escriptor y arxiver distingit. Era germá del anterior y va néixer a Reus l' any 1821, morint a Barcelona 'l 1891. Les seues principals obres son: *L' orfaneta de Menargues*, y *Costums que 's perden y recorts que fugen, Reus de 1820 a 1840.* Dels estudis históriehs sortits de la seua ploma mereixen citarse: *La Confederación catalana-aragonesa,* la *Historia crítica, civil y eclesiástica de Cataluña* y la *Historia crítica de la guerra de la independencia.* Fou un dels restauradors dels Jochs Florals, que va presidir. En l' aubada del renaixement reuní y publicá *Los trobadors nous*, aplech notable de poesíes. Travallá per la prempsa y pêl teatre. Fou mòlta la seua laboriositat en el conreu de les lletres y de l' historia. Durant quaranta sis anys estigué ocupat en l' Arxiu de la Corona d' Aragó. Morí escrivint l' *Historia de la guerra civil de los siete años en Cataluña.* Son nòm propi era Carles Antoni, y així firmava la documentació oficial. Vegis *lámina sola de retratos*, lletra B.

— Y DE SARTORIO (MANEL DE). *Biog.* Fill de don Prósper, de qui heretá les aficions; va substituírlo al frente de l' Arxiu de la Corona d' Aragó. Era de la Comissió de Monuments y va recullir 6,506 volums de les abandonades biblioteques dels convents y monestirs de Catalunya. L' any 1850 va rebre l' encárrech de cuidar de la conservació del claustre románich de Sant Cugat del Vallés. Se li deu l' instalació de l' Arxiu al palau dels virreis de Catalunya. Va seguir publicant la *Colección de documentos inéditos,* comensada pêl seu pare, donantne vintitrés volums al públich Son notables els seus travalls d' investigació relatius a la nostra historia y antigües costums. Va morir a Barcelona, d' ont era fill, l' any 1892.

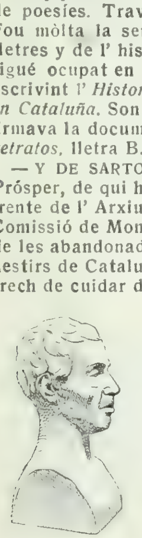

Prósper de Bofarull

— Y MASCARÓ (PRÓSPER DE). *Biog.* Arxiver de la Corona d'Aragó y notable historiaire de la dinastía catalana. Va néixer a Reus l' any 1777, morint a Barcelona 'l 1859. Desde 1802 era advocat, exercint a Madrit y Sevilla fins l' any 1814, en que va ésser nomenat arxiver, desempenyant quin cárrech morí, havent 'hi conquerit gran renòm. Va dirigir la publicació de l' edició castellana de la *Crónica de Cataluña* de 'n Pujades (1829 a 1832) Va replegar les despulles dels arxius dels monestirs de Sant Pau del Camp y de Sant Cugat del Vallés, axís còm els códix de Ripoll. És autor de l' obra capdal d' historia catalana: *Los condes de Barcelona vindicados* (2 volums en quart, Barcelona, 1836) y va fer imprimir disset volums de la *Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón,* que va continuar després el seu fill Manel.

BOFET. m. *Ant.* y

BOFETADA. f. Cop a la cara ab el palmell de la má. **Bofetada, bofetón.** || *Met.* Desaire. **Bofetada, bochorno.**

BOFETADASSA. f. aum. **Gran bofetón.**

BOFETADETA. f. **Bofetoncillo.**

BOFETEIG. m. L' acte de bofetejar. **Abofeteo.**

BOFETEJADOR, A. m. y f. Qui dona bofetades. **Abofeteador.**

BOFETEJAMENT. m. L' acció de bofetejar. **Abofeteamiento.**

BOFETEJAR. v. a. Pegar bofetades. **Abofetear, dar de bofetadas.**

BOFETEJAT, DA. p. p. **Abofeteado.**

BOFFIY o BOFILL (Guillém). *Biog.* Arquitecte de la Catedral de Girona, autor del plan celebérrim de una sola nau, que, per lo atrevit, va ésser causa de tantes discussions al comensar el sigle XV, havent estat precís que 'l bisbe Dalmau de Mur cridés a emetre parer als millors arquitectes de Catalunya y a alguns de forasters. Comensada l' enquesta el 23 de Janer de 1416, quin resultat va ésser favorable al arquitecte Bofill, va acabar la qüestió ab el parer emés pêl propi artista el 8 de Mars de 1417, passantse a realisar el famós plan d' una sola nau, que caracterisa al temple gótich de la Sèu gironina.

BOFIA. f. BOMBOLLA, BUTLLOFA. || GOFIA.

BOFIA. *Geog.* En el Bergadá y Cardona, és sinónim de *avench* o *cova.* || — (DE LES CINGLADES). En la serra d' En Cija, (2,200 m.) forma un avench de 10 m. de diametre per 15 de fondaria. || — (DE SANT JAUME). Prop de Berga, en la Boixadera dels Banchs.

BOGA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les tifácees, de un metre y mitj a dos metres d' alsada, ab fulles llargues y primes y un tany, a quin capdemunt s' hi fá una mena de cilindre que, un cop sech, deixa anar una polsina blanca mòlt pegalosa. S' usa pera fer culs de cadira, forrar ampolles, etc. **Enea, espadaña.** || *Ictiol.* Peix d' un pam, escatós, ulls grans y poca espina. **Boga, ojo de buey.** || L' acció de bogar o remar. **Boga.** || — ARRANCADA. *Met. náut.* La que's fá ab mòlta força y precipitació, servintse a un temps de tots els rems. *Boga arrancada.* || — DE RIU. m. *Ictiol.* Peix petit de riu, un poch semblant a la boga. *Cachuelo.* || — LLARGA. *Loc. náut.* La que's fá extenent mòlt els rems pera donar impuls a la embarcació. *Boga larga.* || —RAVELL. *Ictiol.* BESUGO. || BOJA, RAVELLA.

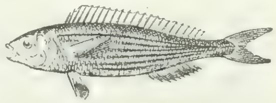

Boga

ANAR O ESTAR EN BOGA. fr. *Met.* Estar en us o ésser mòlt corrent. *Estar en boga ó en auge.*

EMBOLICAR O ENREDAR LA BOGA. fr. Posar enredos o dificultats a una cosa mòlt clara. *Meter enredos donde no los hay.*

BOGADA. f. *Náut.* Remada. **Bogada.**

BOGADOR, A. m. y f. Qui boga. **Bogador, boga, remero, bogante.**

BOGAL. adj. FRANCH, GENERÓS.

BOGANYÓ. m. *Ter.* Boga petita de riu. **Cachuela.**

BOGAR. v. n. *Náut.* Remar. **Bogar, remar.** || — LA CAMPANA. **Repicar, tocar.**

BOGAR A LA XINGA, XINGAR. v. a. *Náut.* Fer caminar un bot per medi d' un sol rem colocat a popa, moventlo alternativament cap a un costat y altre. *Cinglar, bogar á la cingla.*

BOGARRÓ. *Ictiol.* V. BOGA.

BOGATIRADA. adj. *Náut. ant.* Acció y efecte de bogar, cop. de rem. || BOGADA. BOGA ARRANCADA. BOGA, 3.

BOGAVANT. m. *Náut.* El primer remer de cada banch que hi havía a les galeres. **Bogavante.**

BOGIR. v. a. *Art. y Of.* Serrar ab la serra de bogir. Seguir ab la serra contorns accidentats. **Calar.**

BOGIT. p. p. *Art. y Of.* Cosa bogida; peça serrada ab la serra de bogir.

BÓGIT. m. Carril que formen al entorn de la cinia les petjades del animal que hi dóna voltes. **Andén.** || Vol de la xemeneia. **Campana.** || *Ter.* Campana de la llar o dels fogons. || VOLTA, cóm en: *donar dos bógits a la lligacama.* **Vuelta.**

FER BÓGIT. fr. Se diu dels arbres que extenen mòlt les branques. *Hacer pompa.*

BOGUETA. f. dim. SARDINETA.

BOHEMIÁ, NA. adj. Natural de Bohemia. Ab aquest nòm s' entenía mòlta gent dolenta. **Bohemio, gitano.**

BOHER (Pere). *Biog.* Esculptor rossellonés de remarcable concepte. Vivia a mitjans del sigle XIV, per quin temps va fer algunes estatues que ornen l' iglesia dels Agustins a Perpinyá.

BOHÍ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Barruera, prov. de Lleida. || —(VALL DE). *Orog.* Valleta que comensa al port de Rus, prov. de Lleida, y acava a la vora de la Vall de Caldes, a la meteixa provincia.

BOHICH. m. FORMIGUER.

BOHIGA. f. Terra novament rompuda pera sembrarla. **Artiga.**

BOHIGÓ. *Agric. ter.* FORMIGUER.

BOHIGUES DE MAR. *Geog.* Arrabal de Calafell, prov. de Tarragona.

BOIG, JA. m. y f. Qui ha perdut el seny. **Loco.** || *Met.* Imprudent. **Loco, imprudente.** || Furiós, frenétich. **Loco, furioso.** || Llunátich. **Loco, lunático.** || Aixalabrat. **Loco, calavera, tarambana.** || adj. *Met.* Abundant, exorbitant, còm: *cullita boja.* **Loco.**

A BOIG Y A CAVALLER TOT LI ESTÁ BÉ. *Ref.* Aconsella que 's procuri adquirir bona opinió perque ab ella 's dissimula millor qualsevol defecte. *Buena fama hurto encubre.*

AGREGAT DE BOIGS. Conjunt d' ells. *Gavilla, manada, hato, atajo.*

A LA BOJA. m. adv. DE BOIG.

BOIGS AB BOIGS S' AVENEN. fr. *Fam. Dios los cría y ellos se juntan.*

BOIG CÒM UNA CISTELLA. *Expr. fam.* Extremat en algún defecte o vici. *Loco de clavo pasado, ó de remate, ó de atar.*

BOIG ÉS QUI NO SAP PERA SÍ. fr. Denota qu' és boig aquell que no fá ús de la seua ciencia en bé de sí meteix. *Loco es quien para sí no es cuerdo.*

BOIX Y RICH BASTÓ SOBREDAURAT. *Ref.* Ostentar lo que no 's té. *Ufano, sin sustancia.*

BOJA PER BOJA, VINGUIN DINERS. *Ref.* Denota que les riqueses en el matrimoni tapen mòlts defectes. *Dios me dé marido rico, siquiera sea borrico.*

DE BOIG. m. adv. y

DE BOIG EN BOIG. m. adv. Sense ordre ni concert o sense mirar res. *Á tontas y á locas, á la loquesca.*

DÉU NOS GUARDE DE BOIG EN LLÓCH ESTRET. *Ref.* Denota que 's deuen evitar disputes ab persones de geni violent e inconsiderat. *Al loco y al aire darle calle.*

DEIXARLO ESTAR PER BOIG. fr. Se diu referintse a algú a qui no hi há medi de ferli entendre la raó o de disuadirlo de fer alguna etzegallada. *Dejarle freir en su aceite.*

EMBESTIR DE BOIG. fr. Acometre alguna empresa sense reflexió ni prudencia. *Acometer á ciegas.*

¿ESTÁS BOIG? *Expr. fam.* S' usa pera retreure a algú d' algún disbarat que va a fer. *¿Estás en tu camisa ó en tu juicio? ¿te has vuelto loco? ¿has perdido el juicio?*

FER BOJERÍES Y FER EL BOIG. fr. BOJEJAR.

FER TORNAR BOIG. fr. Privar del judici a algú. *Enloquecer.* || *Met.* Confondre ab la diversitat d' idees. *Volver á uno loco, desatentar.* || Impacientar. *Hacer volver loco.*

N' HI HÁ PERA TORNARSE BOIG. fr. *Fam.* Enfadarse mòlt, irritarse. *Hay para volverse loco ó para echar el hatillo al mar.*

QUI ÉS BOIG DE NATURA MAI NE CURA. *Ref.* y

QUI ÉS BOIG QUAN NEIX MAI NE GUAREIX. *Ref.* Denota que ab dificultat se perden els costúms de la primera etat. *Lo que se aprende en la cuna siempre dura; lo que en la leche se mama, en la mortaja se derrama; genio y figura hasta la sepultura; quien de locura enferma, tarde sana.*

SAB MÉS UN BOIG A CASA SEUA QUE UN SAVI A LA DELS ALTRES. *Ref.* Ensenya que dels negocis propis més sab aquell a qui li pertanyen, per poch que hi entengui, que no pas el qui mirantlos de lluny se fica a judicarlos sense coneixement. *Más sabe el loco en su casa que el cuerdo en la ajena.*

SI ÉS BOIG QUE 'L LLIGUIN O QUE 'L TANQUIN. *Loc. fam.* Denota que algú no és digne de compassió si insisteix en fer lo que sab que no li convé. *Quien es cornudo y lo consiente, que sea cornudo para siempre.*

TORNARSE BOIG. fr. *Fam.* Perdre l' enteniment. *Enloquecer, volverse loco, volvérsele á uno el jucio.* || Manifestar mòlta alegría. *Volverse loco de contento.* || Estimar mòlt alguna cosa, entretíndres 'hi. *Andar loco por alguna cosa; estar loco con alguna cosa.*

UN BOIG NE FÁ CENT. *Ref.* Denota lo que influeix el mal exemple en els companys. *Un loco ó cada loco hace ciento.*

BOIL (Bernat). *Biog.* Frare benet de Montserrat y primer arquebisbe y patriarca de les Indies, company de Cristófol Colón en el seu viatge de 1493; predicá l' Evangeli a América y va morir l' any 1520.

— JOAN TOMÁS. *Biog.* Orador sagrat del sigle XVIII, natural de Valencia; mort l'any 1807. Era doctor en Teología y mestre en arts. Tenía fama de pensador recte y d'orador notable. Sos sermons principals, tots ells impresos, se citen còm exemples de bon art en dir les coses.

— JOFRÉ. *Biog.* Eclesiástich valenciá notable del sigle XIV. Benet de Luna (papa XIII) el feu cardenal en 1390. Morí a Avinyó el 1397.

— PERE. *Biog.* Militar valenciá del sigle XIV. Foren notables ses campanyes contra del Jutge d' Alborea, en temps d' en Pere IV. Va ésser Capitá general del regne de Valencia, batlle general, Governador de Mallorca y General de l' Armada en les expedicions a Cerdenya.

BOIX. m. *Bot.* Mata de la fam. de les euforbiácees, que a voltes arriva a ésser arbre; és mòlt branquinosa; té les fulles petites, d' un vert fosch ilustrós y perennes; té la fusta mòlt dura y groguenca y fá unes floretes blanques. **Boj.** || — D' ESPARDENYA. Forma que serveix pera fer la puntera de les espardenyes. *Horma de alpargatero.* || — MARÍ. GATSERÁNS. || — MASCLE. GATSERÁNS.

Brot de boix

BOIX. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Tragó de Noguera, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix al Montsech, segueix la vall de Meyá y desaigua a la vora del Segre, entre Vernet y Baldomá. || — Riuet que baixa de les serres de Queralt y desaigua a la vora del Gayá, un poch més amunt de Pontils, prov. de Tarragona. || — COLL DE. *Orog.* Coll del Pirineu gironí, a 1,168 met. d' altitut, situat al N.O. de Monás. || — (SERRES DEL). *Orog.* És en el Bergadá, prop de Saldes.

BOIX (Esteve). *Biog.* Gravador d' estampes nat a Barcelona l' any 1774. Quan tenía 22 anys la Junta de Comers el va pensionar pera que anés a estudiar a Madrit, ont va tindre per mestre a en Manuel Salvador Carmona. L' any 1799 va guanyar el premi del gravat en dols a l' Academia de S. Fernando. Va deixar mòlts y bons gravats fets d' ell, marcadament del género rel-ligiós.

— MIQUEL. *Biog.* Militar catalá del sigle XVIII. Comandá el regiment de fusellers organisat en 1735 a Barcelona. Quan se declará la guerra contra Inglaterra y Portugal, en 1762, proposá al rei Carles III la formació d' un regiment de miquelets, a cost d' ell, compost de 1,200 voluntaris catalans. El marqués de la Mina informá en bon sentit la proposta y tot seguit s' organisá aquell cós, titolat oficialment «Primer regimiento de infantería ligera de Cataluña».

— Y RICARTE (VICENTS). *Biog.* Historiaire valenciá, el més notable de la seua regió en el sigle XIX. Va néixer a Xátiva l' any 1813 y va morir a Valencia 'l 1880. Va comensar els seus estudis vivint de caritat. Prengué l' hábit l' any 1827, haventne estat company del famós poeta Aroles, junt ab qui a les Escoles Píes va traduir la *Vida de Sta. Filomena*, que va ésser el seu primer travall. Sugestionat En Boix per la lectura d' un *Himno á la Libertad*, que 's feu popular en 1835 y 1836, l' any 1837 decidí abandonar el convent pera ésser secretari del marqués de Bellisca, visitant algunes ciutats d' Europa. Afiliat al partit lliberal, formá en la milicia ciutadana y en 1839 entrá a la carrera administrativa, havent exercit distints càrrechs. En plena activitat política, l' any 1843, va ésser secretari de la Junta de Salvació, representant al element avensat. Durant aquell temps va escriurer algúns drames, aplaudits. L' any 1843 va ésser rector del real colegi de nobles de St. Pau y l' any 1844 se 'l comissioná pera catalogar els monuments y obgectes artístichs de la provincia, al meteix temps que se 'l feia membre de la comissió pera transformar la histórica capella dels Reis, del convent de St. Domingo, en sepultura dels valencians ilustres. En 1847 guanyá, per oposició, la cátedra de Historia en la Universitat de Valencia. En 1848 rebé el títol de cronista d' aquella ciutat y de soci de mérit de la Económica d' Amichs del País. Fou censor de teatres y conresá la poesía. En 1853 era académich corresponent de mérit de la «Española de Arqueología» y també de la de la Historia. L' Institut Histórich de França, l' Arqueológich de Roma y el de Berlin el distingiren ab son títol. Havía sentat bellament la seua fama d' atitllat y erudit, publicant l' any 1845, els tres grans volums de la *Historia de la ciudad y reino de Valencia*, als quals seguí tot un enfilall d' estudis regionals ben interessants, entre ells: *Apuntes históricos sobre los fueros; El Encubierto de Valencia; Historia de las calles de Valencia; Memorias de Xátiva; Memorias de Sagunto; Noticia de los artistas valencianos*, y mòltes relacions d' actes viscuts. Els Jochs Florals de Barcelona l' any 1877 el tingueren per mantenedor.

Vicents Boix

BOIX-GREVOL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les celastrinácees, de fulles permanents, llustroses y punxagudes per les vores que fá unes boletes vermelles. La seua fusta, qu' és groga y forta, s' usa pera fer obgectes tornejats, còm la del boix, y de la seua segona crosta se 'n fá el vesch. **Acebo.**

BOIXA. f. *Art. y of.* Ánima de ferro colat foradada, que hi há en el centre de les rodes dels carruatges, dintre la qual gira el fusell d' aquéstes.

BOIXADORS (Joan Tomás). *Biog.* Electe general dels frares dominichs al Capítol presidit a Roma per Benet XIV l' any 1756. Era natural de Barcelona, y va escriure 'l llibre *Relación del martirio de Pedro Mr. Sans, obispo de Mauricastro; de Francisco Serrano, electo obispo de Tipasia; de Fr. Juan Alcover, de Joaquín Royo y de Francisco Díaz*, de la provincia de Fokyen (China) 1747 y 1748, impresa en Roma (1752) y després traduida al llatí.

BOIXADORS (Sant Pere de). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada.

BOIXEDA. f. Llóch ont s' hi crien molts boixos. **Bojedal.** || — (COLL DE LA). *Orog.* Coll a uns 1,100 metres demunt el nivell del mar, a ponent de Rocabruna y al N. E. de Camprodón, prov. de Girona. || — (RIERA DE LA). *Hidrog.* Riera que baixa del vessant ponentí del coll del seu nóm y desaigua a la vora del Ritort, prov. de Girona.

BOIXERICA. f. *Ter.* **Buxarola.**

BOIXET. m. Agulla de fusta, generalment de boix, que 's posava a la part posterior del cap de les dones pera ferse 'l monyo. **Aguja del moño.** || — Troç de boix tornejat pera fer puntes, randes, etc. **Palillo, bolillo, majaderuelo.**

MOLT SOROLL DE BOIXETS Y POQUES PUNTES. fr. MOLTA FRESSA Y POCA ENDRESSA.

BOIXETA. f. Eina de boix o de ferro semblanta a un balaustre afuada de l' un cap y ab una pota a l' altre; ab les extremitats giren els çabaters els escarpins y ab el centre brunyen les soles. || BITSEGA. || Póm d' olors. **Bellota.**

BOIXETERA (La). *Hidrog.* Rieral de la vora del riu Sagardell, a llevant de Pardines, prov. de Girona.

BOIXINA. f. Essencia que s' extreu del boix y s' usa còm remei. **Boxina.**

BÓIXOLS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Abella de la Conca, prov. de Lleida.

BOJAL. adj. Lo que pertany a la bojería.

BOJALMENT. adv. m. BOJAMENT.

BOJAMENT. m. adv. Furiosament, ab boixería. **Locamente, tontamente.** || Neciament, imprudentment. **Locamente, imprudentemente.** || Excessivament. **Excesivamente, locamente.**

BOJAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és en terra montanyosa y té 602 hab.

BOJARRÓ. m. **Sodomita.** || *Met. fam.* Panxa; y aixís se diu: *omplir el bojarró.* **Pandorga, bartola, baúl.** || ESTROFA, TUNO.

BOJARRONA. f. BOJERÍA.

TINDRE LA BOJARRONA. fr. Estar enfadat, de mal humor. *Estar incomodado.*

BOJÁS, SA. adj. aum TRUÁ.

BOJEJANT. p. a. Fent bojeríes pera divertirse. **Loqueando, simpleando.** || m. adv. **Jocosa, festivamente, por fiesta, en chanza, por juego, por diversión.**

BOJEJANT CÒM LES CRIATURES. *Expr. fam. Retozando.*

BOJEJAR. v. a. Fer o dir bojeríes. **Loqueando.** || *Met.* Tindre massa alegría, folgantse o divertintse. **Loquear.**

BOJERÍA. f. Malaltía que priva del us de la raó. **Locura**. || Disbarat, despropósit. **Locura, desatino**. || Fatuitat, ximplesa. **Locura, necedad, fatuidad, bobería**. || Extravagancia. **Locura, extravagancia**. || Manía. **Locura, manía**. || Casa de boigs. **Casa de locos, manicomio**.

BOJET, A. adj. dim. **Loquillo**.

BOJOT. m. PLAGA, 3, 4. || adj. Rampellut, qui té idees extravagantes. **Venático, lunático**.

BOL. m. *Miner*. **Bolarmini**. || L' acció de tirar el filat pera pescar, y la pesca que 's treu. **Lance**.

BOLA. f. Còs esférich. **Bola**. || La de mantega, bola; sagí, etc. **Pella**. || La de pomada feta de odorífichs. **Pomo, poma**. || Per donar els vots. **Haba**, || La sort de fer algú totes les bases en alguns jochs de cartes. **Bola**. || *Met*. Mentida. **Bola, mentira**.

DONAR LA BOLA. fr. Llensar unes pilotetes de vidre molt, verí o agulles pera matar gossos, gats, rates, etc. *Dar, echar zarazas*. || *Met*. Treure a algú de una casa, no voler'hi més tractes. *Dar dimisorias*. || Treure a algú d' un empleu. *Echar, despedir; apear á uno del empleo*. || MATAR.

DONAR LA BOLA. fr. ANAR A SANT TRUTÍ.

BOLA D' AMUNT. *Geog*. Poble del Vallespir, prop del riu Bolés, actualment al districte de Prades, cantó de Vinçá. Té 393 hab.

BOLA DE NEU. f. *Bot*. Planta de jardí, que fá unes floretes blanques y apomades. **Mundillo, bolas de nieve**.

BOLA (La). *Geog*. Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; té 224 hab.

BOLADA. f. Cop de bola. **Bolada, bolazo**.

BOLADO. m. Pá de sucre blanch o rosat. **Esponjado, azucarillo**.

BOLANDERA. f. Anella de ferro que va solta entre la clavilla y la roda del carruatge. **Estornija, alfardón, volandera, arandela**. (V. BIROLLA).

BOLARMINI. m. *Miner*. Terra roja y apegalosa. **Bolarménico, boloarménico**.

BOLATERNERA. *Geog*. Poble del Vallespir, a la vora del riu Bolés, ab estació del camí de ferro de Perpinyá a Vilafranca de Conflent. Forma part del districte de Prades, cantó de Vinçá y té 868 hab. En la collada del seu nòm hi há la partió del Conflent y 'l Rosselló. Se conserven quatre torres del antich castell y la porta románica de l' antiga iglesia

BOLATÓ. *Hidrog*. Rivera del Vallespir, provinenta de les montanyes de Prunet.

BOLBA. f. Borrelló de neu. **Copo**. || pl. Els pels o altres bruticies que 's troven als licors y que poch a poch se van assolant. **Zurrapa**.

BOLBAITE. *Geog*. Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Enguera; és a la vora del canal de Navarres y té 1,560 hab.

BOLBETA. f. **Zurrapilla**.

BOLCADA. f. Roba de les criatures de bolquer. **Envoltura, mantillas, empañadura, pañales**.

BOLCADOR. m. *Ant*. Llóch en que 's revolquen els animals. **Revolcadero**.

BOLCALL. m. *Ter*. BOLQUER.

BOLCAMENT. m. REVOLCAMENT. || L' acció de bolcar les criatures. **Envolvimiento**.

BOLCAR. v. a. y n. Posar els bolquers a les criatures. **Empañar, envolver**.

BOLCARSE. v. r. **Volcarse, revolcarse**.

BOLDÓS-JOSSÁ. *Geog*. Poblet del dist. munpal. de Lladorre, prov. de Lleida.

BOLDÓS-SUBIRÁ. *Geog*. Poblet del dist. munpal. de Lladorre, prov. de Lleida.

BOLDÚ. *Geog*. Poble del dist. munpal. de Tornabous, prov. de Lleida.

BOLEA. f. Pal ab una anella al mitj, que s' assegura en la punta de la llança del cotxe pera lligarhi els tirants de les mules de devant. **Bolea**.

BOLEJAR. v. n. Jugar a boles. **Bolear**. || Al joch de billar, jugar sense interés. **Bolear**.

BOLENCH ROIG. m. *Bot*. POTA DE COLOM.

BOLERO. m. Ball espanyol a modo de seguidilles. **Bolero**. || Qui té per ofici ballarlo. **Bolero**. || *Fam*. MERDA.

BOLÉS. *Hidrog*. Riu del depart. dels Pirineus Orientals; neix a Torre Batera; passa per La Bastida, Bola d' Amunt y Bolaternera y desaigua a la vora del riu Tet.

BOLET. m. Cremallot que fá el blé del llum d' olí. **Moco**. || *Bot*. Nòm genérich aplicat a les diferentes varietats de plantes celulars, que 's presenten generalment en forma de barret. **Hongo**. || Barret tou de copa ovalada. **Hongo**. || Cop que 's dona ab el revés de la má al cap d' algú. **Revés**. || —D' AIGUA. m. *Bot*. Bolet d' una substancia mòlt aiguosa que s' asseca mòlt aviat. *Canta*. || —DE BOU. Bolet que no és bó pera menjar, pero sí per altres menesters. || — DE BRUCH. A Solsona s' anomena aixís el *Panus stipticus*. || — DE CABRA. Nòm vulgar de un *Lactarius*. || — D' OR. A Girona se li diu aixís al *Ammanita cæsarea*. || — DE ROURE. A l' Empalme se designa ab aqueix nòm el *collybia furipes*. || — DE L' ESCA. El que 's fá a les soques dels roures y alsines; no és més que mitj bolet dur y corretjós format d' escates entreteixides y de color de canyella; se 'n fá l' esca. *Hongo yesquero* || —D' OM. Bolet blanch que 's fá a les soques velles dels oms. *Agárico*. || —DE SAULE. Bolet que 's fá a les soques velles dels saules. *Hongo, agárico*.

BOLET. *Geog*. Quadra del terme de Mediona, prov. de Barcelona.

BOLETA. f. *Art. y of*. Eina pera bocellar, de fusta y ab tascó y fulla còm totes llurs similars. És la que, passada per una cara, prén la forma de S.

BOLETERA. f. Lloch ont s' hi acostumen a fer bolets.

BOLETXES. f. pl. *Ter*. Enginy pera pescar. || BOLITX.

BOLI. m. *Ter*. BÓLIT.

BOLIANA. f *Ter*. PAPALLONA.

FER BOLIANA. fr. Treure ales la papallona. *Sacar alas la mariposa*.

BÓLICA. m. *Fam*. PLAGA.

BOLICH. m. *Ant*. EMBOLICH.

BOLINA. f. *Náut*. La corda en que 's tira de la vela desde la vora de barlovent pera que hi entri 'l vent sense brandejarla massa. **Bolina**. || De revés CAPS DE REVÉS. || *Mar*. Vela atravessada o inclinada als costats del barco. **Bolina**.

ANAR A LA BOLINA. fr. *Náut*. Rebre 'l vent de costat. *Andar á bolina, á orza*.

ANAR DE BOLINA. fr. *Fam*. Anar de tort o de través; anar malament. *Ir de través*.

BOLINA LLARGA O FRANCA. *Loc. náut*. La posició de bolina en que les veles reben lliurement el vent sense brandejarles massa. *Bolina ancha, abierta, franca*.

BOLINA DE GOLF. *Loc. náut*. La llarga de que s' usa regularment en vents contraris pera atrassar lo menys possible 'l viatge *Bolina de golfo*.

NAVEGAR EN BONA BOLINA, O A BOLINA LLARGA, O DE BOLINA Y ORSA, O PER BOLINA Y RELINGA. fr. *Náut*. Omplirse les veles de vent, navegar bè. *Navegar á bolina desahogada, ancha, abierta*.

BOLINAR. v. a. *Náut*. Estirar totes les bolines de l' aparell després de ben brassejat aqueix per sotavent. **Bolinear, bolificar**.

BOLINEJADOR, A. adj. *Náut*. El barco que té la propietat de pendre bè 'l vent y sortir a barlovent. **Bolineador**.

BÓLIT. m. Troç de fusta arrodonit, d' un forch de llargaria, ab una punta a cada cap pera ferlo saltar,

pegantli ab un bastonet anomenat cana. **Toña, estornija.** || Lo que 's posa pera assegurar la corda a les portadores. **Viretillo, botón, palitroque.** || JOCH CANA Y BÓLIT. || *Meteor.* Aereolit que esclata en l'aire ab gran espatech. **Bólido.**

BOLITX. m. Boleta petita ont se procura acostar'hi les altres. **Traiña, boliche, bolín y mingo** pr. Arag. || Filat pera pescar el peix menut. **Boliche.** || *Bot.* Planta de la familia de les compostes, que s' anomena aixís per la forma de ses flors.

BOLITXA f. *Of.* Mena d' art pera pescar corballs y altres peixos semblants. **Bolicha.**

BOLITXADA. f. *Fam.* Cop de sort, operació afortunada, pero feta ab poca conciencia. **Bolichada.**

BOLÓ. m. Tap de fusta pêls safreigs, cisternes banys, etc. **Buzón.** || m. *Art.* Pern llarch y quadrat que passa per les munyoneres de la curenya y les subgecta ab les posts. **Bolón.**

BOLONI. adj. Rudo, ignorant, tonto. **Bolonio.**

ÉSSER UN BOLONI. fr. Tindre pochs coneixements. *Ser un necio.*

BOLONIA. f. y

BOLONYA. f. Ciutat d' Italia. **Bolonia.** || Capital del Bolonyés a Picardía. **Bolonia.** || Ciutat de Picardía, d' Hungría, de Missia. **Bolonia.**

BOLONYÉS, A. adj. Lo pertanyent a Bolonya. **Bolonés.**

BOLORIU. *Geog.* Caseriu del terme de Fígols, prov. de Lleida.

BOLÓS (Arnau de). *Biog.* Noble senyor del sigle XIII, originari de la vila de Ripoll, que vivía a Olot l' any 1293 y 's va casar ab Almanda de Rocabruna. D' aquest matrimoni prové la distingida familia dels naturalistes olotins, que a través de setze gene acions venen exercint la farmacia, residint sempre a la meteixa casa y carrer d' Olot, comptant entre sos membres al famós botánich D. Antoni Bolós.

— (FRANCESCH.) *Biog.* Home de ciencia, natural de Olot (1773), ont era apotecari. Va ésser membre de mòltes societats científiques, corresponsal del Jardí Botánich de Madrit. És autor del llibre: *Noticia de los extinguidos volcanes de la villa de Olot y de sus inmediaciones hasta Amer.* Va morir l' any 1844.

— Y NOGUERA (DOMINGO). *Biog.* Apotecari distingit; natural d' Olot, mort a Nápols a l' any 1772, éssent apotecari del rei Ferrán IV, quin cárrech exercí mòlts anys.

BOLÓS. *Geog.* Poblet pertanyent al terme munpal. de Freixinet, prov. de Girona. || — (COLL DE) *Orog.* Coll a uns 900 met. d' altitut, prop del poble del meteix nóm, prov. de Girona. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera que neix entre la Portella d' en Pitansa y 'l coll de Sivilla, passa per Bolós y 's junta ab la del Bach-Morell, formant abdues la de Salarsa, prov. de Girona.

BOLQUER. m. Peça quadrada de tela pera embolicar les criatures de mamella. **Pañal, mantilla.**

BOLQUERA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Mont-Lluís; és a la vora del riu Angort y té 456 hab.

BOLQUERS. m. pl. Tota la roba ab que 's bolca a les criatures de mamella. **Pañales, envoltura, mantillas.**

ESTAR EN BOLQUERS. *Met.* Ésser una criatura, no tindre experiencia. *Estar en mantillas ó en pañales.*

NO HAVER DEIXAT ELS BOLQUERS. fr. *Met.* Tindre poch coneixement d' alguna cosa. *Estar en pañales.*

BOLQUÍM. m. *Ant.* BOLQUER.

BOLSICH. m. *Ant.* BUTXACA, BUTXACÓ.

QUI TÉ QUATRE Y GASTA CINCH NO TÉ DE MENESTER BOLSICH. *Ref.* Ensenya que qui gasta més de lo que tè, no pot estalviar res. *Quien tiene cuatro y gasta cinco, no ha menester bolsico.*

BOLSÓ. m. *Ant.* BOSSA.

BOLTRERA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Fígols, prov. de Lleida.

BOLULLA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, diócesis de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora de la riera del seu nóm y té 922 habitants.

Segell de Bolvir

BOLVIR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Puigcerdá; té 439 hab.

BOLL. m. La pellofa ab aresta que cubreix el grá del blat, del ordi, etc. **Cascabillo, cascarilla, folículo.** || Panet de pasta fina. **Bollo.** || Bony que 's fa a les peces de metall. **Abolladura, bolladura.** || Boles de filassa que queden dels panyos. **Barullón.** || Pelussa que surt dels telers. **Tamo.**

ÉSSER TOT BOLL. Se diu de lo qu' es inútil o superflu. *Ser todo paja.*

BOLLA. f. El dret que paguen les cartes de jugar. **Bolla.** || Segell de plom o de cera que 's posava als teixits de Catalunya pera conéixer de quina fábrica eren. **Bolla.** || El dret que 's pagava pera vendre dita roba. Hi há qui creu que 's posá als últims del sigle XIII pera ocórrer als immensos gastos que ocasionava la defensa del país contra 'ls pirates y 'l frau de teixits de llana, seda, cotó y fil. Fou abolit per Carles III a solicitut de Catalunya. **Bolla.** || Casa u oficina ont se cobrava aquest dret. **Bolla.** || *Met.* Mentida, patranya. **Mentira.** || *Met.* El senyal de porquería que sol quedar als faldons de les camises. **Palomino.**

BOLLA (La). *Geog.* Caseriu del terme munpal. de Flassá, prov. de Girona; té 257 hab.

BOLLADOR o BOLLAIRE. m. Qui posava 'ls segells als teixits. **Bollador, marchamero.**

BOLLAR. v. a. *Ant.* Posar un segell de plom als teixits pera conéixer de quina fábrica eren. **Bollar.**

BOLLARMINI. m. *Ant.* **Bolarmini.**

BOLLAT, DA. p. p. **Bollado.**

BOLLERÍA, La. *Geog.* Caseriu del terme de Torroella de Montgrí, prov. de Girona.

BOLLETA. f. El paperet que 's dòna als soldats pera allotjarse. **Boleta, boletín.** || TARGETA. || BUTLLETA.

DONAR BOLLETA. fr. Despedir a algú. *Dar el despido.*

BOLLICIÓ. f. *Ant.* BULL.

BOLLO. m. BOLL. || Plech en forma de bola que 's fá a les guarnicións dels vestits de les senyores y en les de les cortines, etc. **Bollo.** || Panet flonjo fet de pasta fina. **Bollo.**

BOLLÓ. m. *Ter.* BOLL, 1. || BESCAMBRA.

BOMBA. f. Bola de ferro vuida, que s' ompla de pólvora pera carregar els morters d' artillería. **Bomba.** || Máquina pera treure aigua de les naus, pous y altres paratges fondos. **Bomba.** || *Mar.* MÁNEGA, METÉOR. || La que serveix pera apagar el foch. **Matafuego, bomba.** || Mena de fanal rodó de paper que 's posa als carrers per les festes. **Farol.** || *Fam.* PET. || Globo aerostátich. **Globo.**

A PROVA DE BOMBA. m. adv. Mòlt fort. *A prueba de bomba, á maza de escoplo, á ley, á satisfacción.* || Dit dels edificis que poden resistir el cop y explossió de les bombes. *A prueba de bomba.*

BOMBAR. v. a. Fer anar la bomba pera treure aigua. **Dar á la bomba.**

BOMBARDA. f. Peça d' artillería antiga, curta y de boca mòlt ampla. **Bombarda.** || *Náut. Ant.* Mena de fragata pera tirar bombes. **Bombarda.** || *Fam.* PET.

BOMBARDA (Punta). *Hidrog.* Punta del S. del part. jud. de Callosa, prov. d' Alacant.

BOMBARDEIG. m. BOMBEIG.

BOMBARDEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Bombejar.**

BOMBARDER. m. Soldat que carrega y dispara les bombes dels morters. **Bombardero.**

BOMBARDERA. f. BOMBARDA.

BOMBAT. m. Cosa lleugerament corbada.

BOMBEIG. m. La acció de bombejar. **Bombardeo.**

BOMBEJAR. v. n. Tirar bombes. **Bombardear.**

BOMBEJAT, DA. p. p. **Bombardeado.**

BOMBER. m. Qui fa anar la bomba quan se cala foch, y per extensió cada hu dels individuos que formen la companyía de bombers que hi há en algunes grans poblacións. **Bombero.**

BOMBERÍA. f. El paratge destinat a la fundició de bombes. **Bombería.**

BOMBETA. f. Globo petit de vidre pera fer llum. **Lamparilla.**

BOMBO. m. Tabal mòlt grós pera acompanyar a la música fent de baix. **Bombo.** || m. *Náut.* Barco de gran capacitat, de fondo pla y poch calat, que serveix pera cárrega y pera passar braços de mar. **Bombo.** || Renóm que 's dòna a un barco petit per la classe d' aparell que porta, y majorment si es de males qualitats. **Cachumbo.** || *Art. y of.* També anomenat tambó. És la peça cilíndrica que transmet la força per medi de corretges. Está compost per dos jochs de plats de fusta, dos jochs de ferro y les delgues. || — DE LA MÁQUINA. Peça cilíndrica ab cercles de ferro colat y delgues de fusta. En la banda interna del bombo y a les testes de les delgues hi van collats uns archs de cremallera numerats, qu' ab l' ajuda de un cadell serveixen pera marcar les passades de la politxa pintadora. Aquest bombo serveix de debanadora y pintadora, ja que primer capdella el fil que després se pinta.

BOMBOLLA. f. Boleta que l' aire forma a l' aigua, majorment quan plou. **Burbuja, ampolla** || *Met.* Fullaraca, afectació en l' estil. **Bambolla, hinchazón.** || *Met* MENTIDA. || DE SABÓ. La que fan els nois per medi d' un canonet ab aigua de sabó. **Pompa de jabón.**

FER BOMBOLLES. fr. Se diu de l' aigua quan fa boletes d' aire. *Burbujear.*

BOMBOLLEIG. m. Seguit de bombolles que fa la aigua quan plou o quan bull, y lo meteix qualsevol altre líquit. **Burbujeo.**

BOMBOLLETA. f. dim. de bombolla. **Burbujita.**

BOMBÓNIT, DA. adj. Se diu dels insectes que fan remor al volar. **Bombónido.**

BOMBOSÍ. m. Tela de cotó, que regularment serveix pera forros. **Bombasí, fustán.**

BOMPAS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá; és a la vora del riu Tet y té 1,121 hab.

BON, A. adj. Terminació de *bó* quan precedeix al substantiu masculí; còm: *bon dia.* **Buen.**

BON REGENT. fr. Bona cara, bon aspecte. *Buen aspecto.*

BONA NIT, GRESOL. *Loc. fam.* Indica que ha desaparegut repentinament alguna cosa bona. *Buenas noches, cuarta.*

BON DÍA. Seré, alegre, divertit. *Buen día.* || Salutació del dematí. *Buenos días.*

BON HOME, PERO D' AQUÍ NO PASSA. *Expr. fam. Buen hombre, pero mal sastre.*

BONA BADERNA. *Mar.* Crit que 's fa als mariners, manantlos que abadernin bè y ab seguretat. *¡Buena baderna!*

BONA CARA. f. *Náut.* La cara de qualsevol lligassó sobre la que 's senyala la curvatura que deu tindre segóns galip. *Cara buena ó de encoramentar.*

DE BONES A PRIMERES. m. adv. Sens reparo, precipitadament. *Sin más ni más; á secas y sin llover.*

RER BONA ORDENACIÓ. *Loc. ant.* Contraposat a lo de pura necessitat. *Por buena ordenación.*

QUAN ES BONA MAI VÉ SOLA. *Ref.* Ensenya que als homens regularment mai els hi vè una desgracia sola. *Bien vengas mal, si vienes solo.*

BONA (Coll de la). *Orog.* Collet que hi há a l' extrem de llevant de Costa Borda, a mitjorn de Fornells, a la meteixa ratlla de la prov. de Girona ab la de Barcelona || Coll situat en la divisoria del Rigart y del Merdás, entre la Vall de Ribes y el Bergadá (1,925 m.).

BONACOSA. adv. m. Mòlt. **Abundancia, mucho, á manta, buen rato.**

BONAFÉ (Matías). *Bot.* Esculptor de talla, qui l' any 1457 va fer les cadires baixes del cor de la catedral de Barcelona.

— (RAFEL). *Biog.* Jesuita mallorquí, nat l' any 1606; mort a Manila en 1668. Va entrar a la Companyía l' any 1622, embarcantse cap a Filipines en 1631, exercint cárrechs d' importancia. Era home docte y prudent. És autor d' una de les bones obres de literatura ascética del sigle XVII, titulada: *Excelencia y oficios de piedad del arcángel San Rafael,* (Madrid, 1659).

BONAIGUA. *Geog.* Caseríu del terme de Sorpe, prov. de Lleida. || — *Hidrog.* Riuet que neix al port del seu nóm y desaigua a la vora dreta del Noguera Pallaresa dins del terme de Valencia d' Aneu. || — (PICH DE LA). *Orog.* Puig a 2,716 met. d' altitut situat al S. E. de la Vall d' Arán, prov. de Lleida. || — (PORT DE LA). *Orog.* Port a 2,072 met. d' altitut entre la Vall d' Arán y 'l Pallars, prov. de Lleida.

BONAIRE. adj. *Ant.* BONÁS. || MANSUETUT, BENIGNITAT.

ESTAR DE BONAIRE. fr. *Met.* Estar de bon humor. *Estar de buen humor.*

BONAIRE. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Eularia de Ronsana, prov. de Barcelona. || Veinat del districte municipal de Sajars.

BONAIRE (Coll de). *Orog.* Coll a 1,290 met. d' altitut, entre Camprodón y Bolós, prov. de Girona. || — (SERRAT DE). *Orog.* Montanya a 1,540 met. d' altitut, situada a mitjorn de Vilallobent, prov. de Girona.

BONAMENT. adv. m. **Buenamente, espontáneamente.** || Amistosament. **Amistosamente.** || Fácilment, sense fatiga. **Buenamente.** || DEGUDAMENT, LLEGÍTIMAMENT. || QUASI.

BONANSA. f. Bon temps a la mar. **Bonanza, calma.** || *Met.* Prosperitat. **Bonanza.** || Els quinse díes de calma durant els quals, segons diuen, l' aucell pescador o rall còva els ous. **Alción.**

BONANSA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és en terreno trencat, entre 'ls rius Éssera y Issábenes, y té 421 habitants.

BONANY. *Geog.* Caseriu del terme de Queralt, provincia de Tarragona. || — (PUIG DE). *Orogr.* Puig de 317 met. d' altitut, situat al S. O. y mòlt prop de Petra, illa de Mallorca.

BONAPLATA (Teodor). *Biog.* Comediant del teatre catalá. Nasqué a Barcelona l' any 1841. Comensà estudiant les belles arts a Llotja y més tart se dedicà al teatre. En 1870 s' embarcá cap'a l' América del Sud, travallant en els teatres de Montevideo, Buenos Aires y altres capitals. Retorná en 1883 y aleshores fou primer actor y director en el teatre Romea. Se 'l conceptuava bon actor entre aquella distingida companyia. Escrigué sobre l' art dramátich y traduí al castellà y acomodà a la escena obres forasteres.

Teodor Bonaplata

BONARBRE. *Bot.* SAUQUER.

BONÁS, SA. m. y f. Aument. de bó.

BONASTRE. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part jud. del Vendrell; té 828 hab.

BONATXÁS, SA. m. y f. aum. y

BONATXÓ, NA. m. y f. aum. y

BONATXOT, A. m. y f. aum. Pacífich, de bon natural. **Bonazo, bonachón, bonacho.**

BONAVENTURA. m. Nóm d' home. **Buenaventura** || f. Ditxa, bona sort. **Buenaventura.**

DIR LA BONAVENTURA. fr. Adivinar el pervindre de algú guiantse per les ratlles de la ma o altres senyals, com fan les gitanes. *Decir la buenaventura.*

BONAVISTA. *Geog.* Caseriu del terme de Pla del Penadés, prov. de Barcelona.

BONDADÓS, A. adj. De geni afable. **Bondadoso.** || LLIBERAL.

BONDAT. f. Qualitat que constitueix alguna cosa bona. **Bondad.** || Docilitat, suavitat de geni. **Bondad.** || Virtut moral que 'ns inclina a fer bé als altres. **Bondad.** || Sensillesa, falta de reserva; y aixís se diu: *la sèua massa bondat li causa aquets perjudicis.* **Bondad.** || *Filos.* La conformitat d' un acte ab la recta raó. **Bondad.** || El predicat o atribut que tè tot ser o cosa criada com a tal. **Bondad.**

BONDAT SUMA. Atribut de la Divinitat, ja sigui com a qualitat del ésser de Dèu, o com efecte de la seua misericordia. *Bondad suma*

MÉS VAL BONDAT QUE DINERS. *Ref.* Aconsella que al casarse 's miri mès la bondat del subgecte, que les seues riqueses. *Por codicia de florín no te cases con ruin.*

TINDRE TANTA BONDAT COM LES CABRES LLANA. *Ref.* Tindre 'n mòlt poca, ésser mòlt dolent. *Pedro, ¿cuándo serás bueno? Cuando las ranas tengan pelo.*

BONELLS (Jaume). *Biog.* Metge del sigle XVIII, natural de Barcelona, que va exercir la carrera aquí y a Madrit. L' any 1781 va llegir una memoria sobre els freqüents atachs de feridura y morts repentines a Barcelona. A Madrit va publicar, del any 1796 al 1800, junt ab el metge Lacaba, una notable obra titulada, *Curso completo de anatomía del cuerpo humano.* Abans havía donat a l'estampa (1792) un altre llibre contra l' abús de donar les criatures a dida.

BONESA. f. *Ant.* BONDAT.

BONESTARRE. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Estahón, prov. de Lleida. Es a la vora de la riera de les Bordes d' Estahón.

BONET. m. dim. de bo. || *Ant.* GORRA, BONETO.

BONET (Eduart). *Biog.* Famós aventurer, marit d' una reina de Madagascar, del sigle XVIII, remarcable per la herencia, qu' encara ningú ha recullit. Segons uns, era el tal Bonet natural de Tortosa y, havent fugit de la llar paterna per no congeniar ab algún sobrevingut a la familia, se va embarcar, arrivant a América, y corrent mòn va anar a parar a Madagascar, ont s' emmaridá ab la reina del país. Hi há qui pretén qu' era aragonés de naixensa, mes de familia tortosina. Emprò no falta qui 'l fá francés y nascut l' any 1725 a Montreuil, havent mort l' any 1798. Densá que la familia francesa Bonnet se dirigí l' any 1897 a la Cambra de diputats pera entaular negociacions reclamant la herencia del rei Bonet, que vé tramitantse l' assumpte; sense qu' encara s' hagi posat en clar quín és l' arbre de familia d' aquell subgecte. Se calcula que passa de 800 o 900 milions de franchs lo que tindría de fer efectiu ara el Tresor anglés, si 's presentessin els comprovants al dret de la herencia.

— (FRANCESCH). *Biog.* Pintor valenciá del sigle XIV, sogre d' un altre pintor nomenat Domingo Pasqual. Se troven noticies d' ell entre 'ls anys 1386 al 1390, en que va fer testament.

— (JOAN). *Biog.* Carmelita y escriptor. Va néixer a Olot l' any 1621, éssent comissari perpétuo de la tercera regla carmelitana desde 1666. Era home de mòlta capacitat y orador eloqüent. Entre 'ls llibres que va escriure deuen esmentarse: *Jardín del Carmelo* y *Elegancias de Paulo Manucio*, traduides al catalá. Va morir l' any 1691.

— (JOAN PAU). *Biog.* És autor de l' obra més antiga, entre les impreses, que 's coneixen pera ensenyar de lletra als muts, y 's titula: *Reducción de las letras y arte para enseñar á hablar á los mudos.* (Madrit, 1620).

— Y BONFILL (FRANCISCO). *Biog.* Catedrátich de física de mòlt renòm als instituts de Lleida y de Barcelona. Nat a Castellserá (Lleida) y mort a Barcelona el 1889. Havía cursat la carrera de farmacia. Era membre de varies academies y va ésser director del Institut de Barcelona. Va contribuír mòlt al coneixement de les ciencies, còm se pot veure pêls seus pochs escrits.

— Y BONFILL (MAGÍ). *Biog.* Catedrátich de física, nat a Castellserá (Lleida) l' any 1819. Havía cursat la farmacia y prés el títol de llicenciat en ciencies. Va ésser professor de física, de química y d' historia natural a l' Institut de Barcelona y d' análisis químich a l' Universitat de Madrit. Fou ademés secretari de la Comissió permanent de pesos y mesures métrich-décimals. Son importants les Memories científiques originals seues o traduides per ell.

— Y VINYALS (JOAQUIM). *Biog.* Catedrátich de náutica y de matemátiques a l' Escola especial de Barcelona. Va néixer y va morir a aquesta capital (1822 á 1887). És autor d' un tractat de *Trigonometría;* de les memories: *Medida del tiempo, Sobre la resolución del problema de la longitud,* y, *Movimientos de la luna y fenómenos que resultan de dichos movimientos.*

BONETER. m. *Bot.* Mata de dos a tres metres de alçada, de la fam. de les celestrinácees, de branques quadrangulars, fulles oposades y fruit rojench; fá mòlta pudor. **Bonetero.**

BONETES. f. pl. *Náut.* Troços de veles que s' afegeixen per la part de baix a la vela major y al trinquet. **Bonetas.** || Troços d' or o plata. **Boneta.**

BONETET. m. dim. **Bonetillo.**

BONETO. m. Sombreret de cartró, ab quatre bechs, cubert de panyo o de seda, qu' usen els capellans a les funcions ecclesiástiques. **Bonete.** || *Met.* El clergue secular; y aixís se diu: *No és el millor boneto del bisbat.* **Bonete.** || *Fort.* Mena de fortificació exterior, o sigui una tenalla doble o qúa d' oreneta. **Bonete.**

BONICH, CA. adj. Hermós, graciós, pulit. **Bonito, lindo, mono.** || Primorós. **Primoroso.** || Net; y aixís se diu: *tindre la llengua bonica.* **Limpio.** || adv. Bè, galantment. **Bonita, bonitamente, lindamente.** || *Irón.* Mal. **Malamente.** || pl. Adorno de les dones. **Aliños.**

ANAR, EIXIR, ESTAR AB TOTS ELS BONICHS. fr. Anar les dones ab tots els adornos possibles. *Ir, estar, salir con todos los alfileres, ó de veinticinco alfileres, ó de mar á mar.*

POSARSE BONICH. fr. *Atildarse, aliñarse, engalanarse, aderezarse.*

BONICHS. m. *Ter.* Les joies y atavíos de les dones que 's van a comprar avans del casori.

BONICIÓ. f. *Ant.* BRUNSIT.

BONICOT, A. adj. y.

BONICOI, A. adj. BONIQUET. || pl. BONICH.

ANAR A LES BONICOIES. fr. *Met.* Pendre les coses ab comoditat y sense gran empenyo. *Andar á las bonitas.*

JUGAR A LES BONICOIES. fr. Jugar per mer entreteniment o sense cap interés. *Jugar á las bonitas.* || Entretíndres ab la pilota sense deixarla tocar a terra. *Jugar á las bonitas.*

BONIFACI. n. p. **Bonifacio.** || adj. *Ter.* S' aplica al home que obra ab tota la bona fé y sense maliciar. **Bonifacio**

BONIFACI VIII. *Biog.* Papa que va ésser originari de Catalunya, ocupant el soli pontifici després de Celestí V, a qui va obligar a la renuncia de la tiara. S'anomenava Benet Gaetani, y va viure desde 1217 fins a 1303. El seu geni violent el feu enemistar ab els reis de son temps, fins al punt que 'l de França va empresonarlo a Agnani, posantlo en llibertat el poble. Va ésser autor de dues butlles prou remarcables en l'historia ecclesiástica, anomenades *Clericis laicos* y *Ausculta filii.*

Bonifaci VIII

BONIFACI (Francisco). *Biog.* Esculptor y arqueólech, natural de Tarragona, que va florir a finals del sigle XVIII. Existeixen a Tarragona móltes imatges fetes per ell, còm ho és també el retaule de la capella de Sant Olaguer, a la Catedral del arquebisbat catalá.

BONIFÁS Y MASÓ (Lluís). *Biog.* Esculptor notable del sigle XVIII. Va néixer a Valls l' any 1688 y 's va distingir en la estatuaria. El sant Miquel y l' altar major de la Barceloneta 's consideren còm la seua obra mestra. Va fer l' obra de talla de les cadires del cor de la Catedral de Lleida. Varies estatues de la Cartoxa de Escala Dei y móltes d' escampades per les iglesies del Camp de Tarragona son obra d' ell. Era membre de l' Academia de Sant Fernando. Va morir a Valls l' any 1765, als vuitanta dos d' etat.

BONIFICAR. v. a. *Ant.* Abonar alguna quantitat. **Bonificar, abonar en cuenta.** || Millorar una cosa, ferla útil. **Abonar, bonificar.** || Femar les terres. **Estercolar, abonar, bonificar.**

BONIFICAT, DA. p. p. **Bonificado.**

BONILLA (Joseph María). *Biog.* Home popular a Valencia durant una gran part del sigle XIX. Escriptor y artista a la vegada, distingit pêl seu humorisme. Va néixer l' any 1808 y va morir l' any 1870. El municipi valenciá guarda el seu retrato autógraf pintat a l' oli. Va fundar els periódichs satirichs *El Mole,* de política avensada, escrit en valenciá, y *El Cisne,* havent tingut mòlta circulació, particularment el primer. Va viure y va morir pobre, sense servirse mai de les seues grans relacions, aptituts y simpatíes.

BONIQUESA. f. BELLESA.

BONIQUET, A. adj. dim. **Bonitico, bonitillo.**

BONIR. v. n. *Ant.* BRUGIR.

BONÍSSIM, A. adj. sup. **Bonísimo.**

BONITERA. f. *Mar.* Aparell pera pescar els bonítols. **Bonitera, bonitolera.**

BONITO. m. y **BONÍTOL.** m. *Ictiol.* Peix semblant a la tunyina, de carn magra y macissa. **Bonito, bonítalo.**

Bonítol

BONÍTOL PETIT. m. *Ictiol.* *Albacora.*

BONLLABÍ (Joan). *Biog.* Prebere lulista del sigle XV, natural de Rocafort de Queralt. Va traduír al catalá 'l llibre *Blanquerna,* de 'n Llull (Valencia, 1521) y 'l *Llibre d' oracions y contemplacions del enteniment en Deu.*

BONNIN (Joseph). *Biog.* L' argenter més notable d' entre 'ls mallorquins. Va néixer a Palma a mitjans del sigle XVIII y va morir allá meteix l' any 1829 Va apendre de dibuix a l' escola de l' Económica Mallorquina, ont va guanyar un primer premi el 1779 per haver dibuixat una còpia de l' «Andrómeda» del Caraccio. Era a la vegada cisellador, diamantista y gravador excelent L' any 1819 va fer un cálzer d' or, plata y diamants «mòlt més rich per l' execució que pêl seu material», segons opinió autorisada. Va gravar la medalla d' or ab que 's va premiar l' any 1790 al inventor Joan Nicolau per ordre de Carles IV. Son de 'n Bonnin els encunys de les medalles de plata fetes a Mallorca pera la proclamació de Carles IV. El nòm de 'n Bonnin era una recomenació pera les joies eixides de les seues mans.

BONO. m. Cédula en que s' hi escriu la quantitat qu' ha de pagar qui la firma. **Bono.** || Bitllet especial que crearen les Corts espanyoles per alivi del Erari durant l' época de 1820 a 1823. || Boleta que 's dòna pera anar a recullir pá o altres obgectes. **Bono.**

BONO (Francisco). *Biog.* Jesuíta valenciá, nasqué a Alcira l' any 1679 y morí a Valencia en 1740. Fou mestre de retórica, de filosofía y de teología a distintes ciutats, rector dels colegis del regne de Mallorca y provincial d' Aragó. Existeixen d' ell mòlts bons sermons.

— (GASPAR DE). *Biog.* Insigne relligiós, nat a Valencia l' any 1530 y mort en 1604 a la meteixa capital, comtpant prop de setanta quatre anys. Éra també fill adoptiu de l' illa de Mallorca. Passá cinch anys ocupat en el comers de sedes, pera ajudar a sos desvalguts pares; sentá plaça de soldat de cavallería y aná a Italia sota les banderes de Carles V durant deu anys. Creient perdre la vida en un accident de la guerra, per haver caigut en un pou sech, quedant dessota 'l cavall, perseguit de sos enemichs, invocá a la Verge y a Sant Francesch. Haventse salvat, cumplí la prometensa feta y prengué l' hábit franciscá a Valencia en 1560, professant per excepció a l' any següent. Còm era tartamut, no 's dedicá a la prédica, sino a l' enseyansa dels novicis, a Valencia, a Palma y a la vila de Mur. En 1602 fou elegit pare provincial de l' ordre. Morí en opinió de sant. El bisbe de Mallorca, en 1627, demaná al Sant Pare la beatificació de Gaspar de Bono; el meteix any s' hi interessá el rei Felip y l' ajuntament de Palma; y fet el procés, Ignoscent XIII la decretá l' any 1721.

— (IGNACI). *Biog.* Poeta valenciá, nat a Concentaina en 1700 y mort l' any 1786. Era capellá y poeta fácil. Posá en vers castellá *Los cuatro Evangelios de la Sagrada Escritura,* quin original va pérdres al enviarlo a Madrit pera obtenir la llicencia d' estamparlo.

— (JOSEPH). *Biog.* Teólech valenciá, natural de Albaida; morí a Valencia l' any 1725. Prengué l' hábit en 1674. Fou calificador del Sant Ofici y jutge ordinari, per manament del bisbe de Segorb y del capítol de Terol. Escrigué diverses obres en llengua llatina, que justifiquen la seua fama.

BONO. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana y té 340 hab

BONOSI o BONÓS (Sant). *Biog.* Fill de l' antigua *Blanda* (Blanes), sacerdot dels primers temps del cristianisme, martiritzat a Blanes meteix el 21 de Agost de l' any 156 en companyía del seu coadjutor sant Maximiá. Un y altre son patrons segons de la vila de Blanes desde l' any 1663.

BONREPÓS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sant Salvador, prov. de Lleida. || — Y MIRAMBELL. Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és a la vora de la riera de Carraixet y té 603 hab.

BONVIATJE. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Joan Despí, prov. de Barcelona.

BONY. m. Excrescencia que 's fá a la pell. **Tumor, bulto, chichón.** || Lo que 's fá per adorno a les

peces de metall. **Bollo.** || En dites peces lo que resulta d' un cop que no 's fá per adorno. **Abolladura.** || Inflor al cap de resultes d' algún cop. **Tolondro tolondrón, burujón, bollo.** || El bulto, morro, gep o desigualtat d' alguna cosa. **Pitón, desigualdad.** || *Vet.* En els cavalls és una inflor còm una avellana o una nou que se 'ls hi fá a les juntures, prop de les potes. **Agalla.**

CALDERA VELLA Y TERRAT, BONY O FORAT. *Ref. Hombre viejo, saco de azares.*

BONYAGUER, A. adj. Desmanyat, poca trassa. **Chapucero.** || adj. Lo qu' está fet tosca y grollerament. **Chapucero.**

BONYÁS. m. aum. **Bubón, burujón.**

BONYEGAR. v. a. y 'l seus derivats. ABONYEGAR.

BONYEGUT, DA. adj. Lo que té diferents bonys. **Abollado, lleno de cerros.**

BONYET. m. dim. **Tumorcillo, bultillo, burujoncillo.**

BONYIGO. m. Embolich, mala feina. **Chapucería.**

BOÓTES. m. *Astron.* Un dels signes celestes. **Bootes.** || Guardiá de les osses. **Bootes.**

BOQUEJAR. v. n. Obrir la boca. **Boquear.** || Espirar el moribónt. **Boquear.** || Fer bosses alguna peça de roba. **Boquear.**

BOQUEJAT, DA. p. p. **Boqueado.**

BOQUENOLA (Serra de). *Orog.* Serra de la prov. de Tarragona, entre 'ls rius Brugent y Milans afluents de la ribera del Francolí.

BOQUERA. f. Portell o boca per ont surt l' aigua pera regar. **Boquera.** || Indret ont un riu desaigua en un altre. **Desembocadura.** || L' obertura que 's fá a les heretats tancades pera l' entrada del bestiar. **Boquera.**

BOQUERÓ. m. Obertura gran. **Boquerón.**

BOQUEROL. m. *Ter.* BOQUERÓ.

BOQUES. f. *Art. y of.* L' encaix de l' un y de l' altre batent dels dos que fan parella. També s' anomena aixís a la juntura de dues peces.

BOQUETA. f. dim. **Boquita.** || —(CAN). *Geog.* Caseriu del terme d' Inca (Mallorca).

BOQUILLA. f. Parlant d' instruments de vent, la part qu' entra a la boca. **Boca.** || Canonet ample de l' un cap, per ont entra la punta del cigarro, y estret de l' altre, que pera fumar se fica a la boca. **Boquilla.**

BOQUILLA. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera prov. de Valencia.

BOQUINA. f. Pell de boch. **Piel cabruna.**

BOQUITJA. f. Llagueta que se sol fer a la boca de les criatures de mamella per mamar massa seguit o pêl calor de la llet. **Ubrera.**

Segell de Bor

BOR. *Geog.* Poble del terme de Bellver, prov. de Lleida.

BORACITA. f. *Min.* Compost natural d' ácit bórich y magnesia. **Boracita.**

BORBA MARINA. f. *Zool.* Aucell aquátich de pas, de més de setanta centimetres de llarch, ab plomatje negre o bronsejat, collaret blanch y potes negres. Menja peixos y més que tot anguiles. **Gran cormorán.**

BORBOLL. m. Mentida. **Trapaza, trapacería, enredo.** || Embolich, confusió. **Enredo, embrollo.** || Abundancia de paraules que 's pronuncien atropelladament. **Borbollón.** || Moviment particular del aigua. **Borbollón, borbotón.**

BORBOLLAIRE. m. Mentider, enganyador. **Trapacista, trapacero, trapalón, embrollón.** || *Fam.* PRONÓSTICH, 3. || Qui parla atropelladament. **Borbollón, borbotón.**

BORBOLLEIG. adj. Moviment particular del aigua. **Borbollón, borbotón, murmurio.**

BORBOLLEJAR. v. a. Enganyar ab astucies. **Trapacear, trapazar.** || Parlar atropelladament, volent'ho dir tot d' una vegada. **Hablar á borbotones.**

BORBOLLEJAT, DA. p. p. **Embrollado.**

BORBONÉS. adj. y

BORBÓNICH, CA. adj. Lo qne pertany o és relatiu als Borbons. **Borbón, borbónico.**

BORBOTO. *Geog.* Poble del terme munpal. de Valencia.

BORCEGUÍ. m. Calçat que puja fins demunt del tornell del peu y 's corda per devant, aixís còm la botina 's corda pêl costat. **Borceguí.**

BORCEGUINER, RA. m. Qui fá o ven borceguins. **Borceguinero.**

BORCEGUINERÍA. f. Botiga de borceguins. **Borceguinería.**

BORCH. m. *Ant.* BURCH.

BORDA. f. *Ter.* MAS, MASÍA.

BORDADA. f. *Náut.* La derrota que entre dues virades fá una embarcació. **Bordada.** || La posició de bolina. **Amura.**

BORDALOYA. f. *Náut.* Una o dues fileres de fustes que 's posen a la borda. **Cubilete.**

BORDAS Y MUNS (Lluís). *Biog.* Professor de llengües, escriptor y traductor. Va néixer a Barcelona l' any 1798, morint'hi el 1875. Va escrinre sobre tota mena de temes, pero el seu fort era la gramática.

BORDATGE. m. *Náut.* Taulons que cubreixen les costelles de la nau per la banda de fora. **Bordaje.**

BORDAY. m. *Ter.* Mullader, xopoll d' aigua. **Charco.**

BORDAZAR DE ARTAZU (Antoni). *Biog.* Editor y escriptor; nat a Valencia en 1671 y mort en 1744. Estudiá per sí sol el llatí, arrivant a ésser un bon filólech Tractá d' instaurar a Valencia una Academia de Ciencies y, no havéntsel secundat, obrí per son compte, de franch, cursos d' arquitectura, d' aritmética y de geometría. Publicá bons llibres. De sa *Ortografia española* (1728) se'n feren varies edicions. És d' ell també el llibre *Proposición para el establecimiento de pesas y medidas uniformes.*

BORDEGÁS, SA. m. y f. Minyó o minyona de poca etat. **Rapaz, rapaza.**

BORDEGASSET, TA. m y f. dim. de bordegás. **Rapazuelo.**

BORDEGASSOT, A. m. y f. S' usa en sentit despreciatiu. **Grandullón.**

BORDEJAR. v. n. Degenerar dels séus o de la seva naturalesa. **Bastardear, degenerar.** || *Met.* Degenerar en les obres y costúms. **Bastardear.** || *Náut.* Donar bordo a la embarcació. **Bordear, barloventear, ganar barlovento.** || **Navegar de bolina.** || a. *Náut.* Donar bordades o navegar de bolina, alternativa y conseqüentment d' una y altra banda. **Bordear.**

BORDELENCH, CA. adj. Lo que pertany a Burdeus. **Bordelés.** || El nat a Burdeus.

BORDELL. m. Casa pública de dones mundanes. **Burdel, lupanar, putaísmo, putanismo.**

¿CÒM O QUÍN BORDELL? *Expr. fam.*, que 's junta sovint a les expressións d' impaciencia o de admiració. *¡Cómo! ¡qué diantre! ¿cómo diablos?*

VÉSTEN AL BORDELL. *Loc. fam.* Pera despedir a algú ab despreci, o quan no 's vol atendre a lo que diu o demana *¡Véte al rollo!*

BORDENCH, CA. adj Lo meteix que fora de temps. **Fuera de tiempo.** || *Met.* Falsificat, adulterat. **Falso, adulterado.**

BORDER. m. *Ant.* L' amo o 'l masover d' una borda. **Colono, masadero.**

BORDES. *Ter.* Nòm. genérich ab que 's designen les cabanes dels pastors en els Pirineus de Lleida.

BORDES (Les). *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de la Sèu d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 475 hab. || — DE CUBERÉS. Caseriu del terme d' Espluga, prov. de Lleida. || — D' ESTAHÓN (RIERA DE LES). *Hidrog.* Riera que neix a Ponent de Serra Plana, passa per Estahón, Ainet y Bonestarre, y desaigua a la vora del riu Noguera de Cardós, dessota de Ribera de Cardús, provincia de Lleida.

Segell de Les Bordes (Lleida)

BORDETA. *Geog.* Caseríu del terme de Les Bordes, prov. de Lleida. || — Caseríu del terme de Lleida. || — (LA). Caseríu del terme de Vilansós, prov. de Lleida. || — Caseriu del antich terme de Sans, avui agregat a Barcelona.

BORDILS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; está a la vora del Ter y té 904 hab., contant ab els del caseríu de la Fleca.

Segell de Bordils

BORDIOL. m. *Bot.* Mata de la fam. de les cistínees, de cosa de un metre cinquanta centimetres de alsada, de fulles llargues y rasposes pel revés y flors grans, blanques ab una taca negrenca. Dona una reïna flairosa. **Jara.**

BORDÍS. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les oleácees; olivera borda que 's diferencía de la vera en que aquella es més petita, té menos branques y l' oliva no es tan molsuda. **Acebuche.**

BORDISSENCH, CA. adj. Lo que tira a bort o sembla bort. Parlant de plantes. **Silvestre.**

BORDISSOTS. adj. pl. S' aplica a figues de certa mena y a les figueres que les fan. **Burjacetas.**

BORDÍUS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Caneján, prov. de Lleida.

BORDO. m. Costat exterior de qualsevol embarcació y també tot ella; axís se diu: *soch a bordo o vinch de bordo.* **Bordo.** || Volta de la nau sobre 'l costat pera guanyar el vent. **Bordo.**

ANAR A BOBDO. fr. Embarcarse. *Ir á bordo.*

DONAR BORDOS. fr. *Náut.* BORDEJAR, 3.

DONAR UN BORDO AB VELA Y ALTRE 'N FATXA. fr. Posar les gavies en fatxa quan no 's pot voltejar virant, y deixarse anar a disposició de la marea, timó a la banda. *Dar un bordo en vela y otro en facha.*

JA VINDRÁS A BORDO A MENJAR GALETA. *Loc. met. fam.* Vol dir que algú no deixará de pagar el mal que hagi fet. *Ya vendrás al pagadero.*

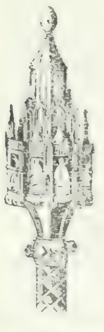
Bordó de plata ab esmalts (sigle XVI), procedent de Sant Joan de les Abadesses.

BORDÓ. m. Bastó de pelegrí ab una punta de ferro y una carbasseta o altre adorno al cap de dalt. **Bordón.** || Els que porten els capiscols al cor y a les professóns. **Cetro.** || *Arq.* Cordó del fuserol d' una columna. **Tondinotoro.** || Parlant de guitarres la corda més grossa. **Bordón.** || Còs geométrich equivalent a la meitat d' un cilindre partit pel diámetre. || Eina còm un ribot prim, de sola y tall formant vuit de mitja lluna y ab una guía com el galzador y adreçador. Serveix per fer bordons en els cantells de post, llates, etc. || Eina de bocellar. Es la que possada per cara o cantell deixa un bordó. Generalment s' emplea pels bastiments. || pl. *Náut.* Els mástils que serveixen pera les cabries. **Bordón.**

BORDÓ Y CARABASSA, VIDA REGALADA. *Ref.* Ab que se repréu als vagabundos que pretenen viure sense travallar. *Bordón y calabaza, vida holgada.*

¡MAL HAJA 'L ROMÉU QUE DIU MAL DEL SEU BORDÓ! *Ref.* S' aplica als que diuen mal de les seues propies coses. *¡Mal haya el romero que dice mal de su bordón!*

PLANTAR EL BORDÓ A ALGÚN LLÓCH. fr. *Met. fam.* Domiciliarse en ell. *Sentar el real.*

TANTEJAR ALGUNA COSA AB EL BORDÓ O BASTÓ. *Bordonear.*

BORDONAL. m. Cada una de les divisións quadrilongues de l' almadraba, ab una porta de la meteixa xarxa que condueix al artet. **Bordonal.**

BORDONER. m. Qui porta capa y bordó a les funcións ecclesiásticas. **Cetrero.**

BORDONET. m. dim. **Bordoncito.**

BORDOY. m. **Borday.**

BORDOY (Antoni). *Biog.* Gravador mallorquí nat a Palma al comensar el sigle XVIII. Existeixen bones estampes dibuixades y gravades d'ell, entre altres un Sant Benet fet per encárrech del bisbe fr. Benet Panyelles y Escardó, y distints travalls encomanats pel municipi de Palma, que 'l tenía per un valiós artista.

— (JOAN BATISTA). *Biog.* Famós moralista mallorquí del sigle XVI. Nat a Palma envers 1568. Va ferse jesuita l' any 1584, anant després de visitador a Barcelona, ab son mestre Joan Bta. Alberto; aquí va ordenarse capellá, passant després a Roma ab el marquès d' Aytona. Va retornar, destinat a Saragossa, exercint'hi la cátedra de teología y la de cassos de conciencia, (1613). Moría l' any 1627, deixant escrits dos volums en llatí, a punt de donar a la imprenta. *(De bulla cruciata).*

— Y TALLADAS (FRANCESCH). *Biog.* Relligiós franciscá de Mallorca, savi y perseverant. Nat a Felanitx l' any 1768 y mort en la casa ont va néixer, en 1850, per haverse retirat allá l' any de la exclaustració, 1835. Es l' autor de la excelent *Crónica seráfica de la Santa provincia de Mallorca,* edició ab portada del any 1814, empró quines noticies históriques arriven fins al any 1849.

BOREAL. adj. Lo pertanyent al vent *Bóreas,* o a la part del Septentrió. **Boreal.**

BÓREAS. m. Vent fret y sech que vè del Septentrió. **Bóreas.**

BORÉN. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sorpe, prov. de Lleida.

BORET. *Ictiol.* V. TÍSICH.

BONGONYÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Cornellá, prov. de Girona.

BORGONYÓ, NA. adj. Natural de Borgonya o pertanyent a ella. **Borgoñón.**

A LA BORGONYONA. m. adv. Al estil de Borgonya. *A la borgoñona.*

BORGONYOTA. f. Casco sense visera. **Borgoñota.**

BORGUNY (Albert). *Biog.* Frare mallorquí del ordre de Sant Domingo; artista y poeta fecundíssim, si bé de gust barroch. Va néixer y va morir a Palma (1707 y 1710). Era esculptor de talla y de figura, pintor, gravador y poeta. Es considerable la quantitat de travalls qu' eixiren de les seues mans, y alguns d' ells prou notables, pero pecant del mal gust del seu temps. La fama escampá 'l seu nóm fora de la isla, obtenint alguns éxits.

— (PERE). *Biog.* Martri cristià, nat a Palma en el any 1628; morí cremat en Alger en 1654. Passá una vida accidentadíssima, en terra de cristians per son temperament inquiet, y a morería per causa relligiosa. En 1680 els jurats de Palma demanaren al bisbe la formació del procés ordinari, a fí d' entaular la causa de la beatificació. En 1777 y 1778, l' ajuntament feu comensar les declaracións, més foren sus-

peses aquell any per reial orde totes les causes de beatificació, fins qu' en 1805 s' obri el judici novament, dificultantse seguirlo la invasió francesa.

BORI. m. *Ant.* **Marfil.**

BORI. *Geog.* Caseríu del terme de Sant Boy de Llobregat, prov. de Barcelona.

BORIA. f. *Ter.* VINYA.

BÓRICH, CA. adj. *Quím.* Tota combinació en que hi entra 'l boro. **Bórico.** || Ácit format pel oxígeno y el boro. **Bórico.**

BORINOR. f. *Ter.* Remor confosa còm la que fan els burinots, les abelles, etc. **Zumbido.**

BORJA (Alfons de). *Biog.* Vegis Calist III.

— (GASPAR JOFRE DE). *Biog.* Bisbe, de la famosa familia dels Borjas. Nat a Valencia y mort en l' any 1556. Era bisnet de na Joana de Borja, germana del sant pare Alexandre VI. Fou ardiaca major de la Sèu y tingué una canongía en la iglesia de Segorb. Finalment posseí la mitra d' aquest derrer bisbat y la de Albarracín (1530). Prengué part en el concili de Trento. En 1531 feu el *Sínodo de Segorbe y Albarracín* celebrat en el convent de Sant Francesch, de la vila de Xelva. Se li atribueix la correcció del *Breviario Segobricense.*

— (JOAN BATISTA). *Biog.* Esculptor valencià; nat en la capital del regne l' any 1692 y mort en 1756. Fou deixeble d' en Lleonart Capuz. En Alacant travallá l' esculpturat de la portada de la colegiata; el retaule y demés ornaments en relleu de la capella del sagrari de Sant Nicolau, aixis còm la Verge y el sant patró dels portals d' aquella iglesia. D' ell son, també, els baixos relleus dels sitials del cor de la catedral de Oriola. Al retornar a Vaelncia esculpí la estàtua de Sant Francisco que hi há en el frontis de la iglesia de Sant Felip Neri, en aquella capital.

— (PERE LLUÍS GARCERÁN DE). *Biog.* Valenciá, primer marquès de Navarrete, escriptor y derrer gran Mestre de la Orde de Montesa. Era germá del duch de Gandía (St. Francisco de Borja). Nasqué pêls anys 1558 y tot just en contava dissét quan entrá a ésser Mestre de Montesa. Fou virrei y capitá general del Tremecén y Túnis, Orán y Mazalquivir. Renunciá al maestrat, que s' incorporá a la Reial Corona d' Aragó, empro se li respectá la dignitat fins a morir. En 1590 entrá a l' orde de Calatrava. Poch després era virrei y capitá general de Catalunya y els comtats de Rosselló y Cerdanya, en quin cárrech morí en mars de 1592. Cervantes l' alaba còm a poeta dels millors. Fou tanbé el Mecenas d' en Jaume Falcó, poeta llatí, de Valencia.

— (RODERICH DE). *Biog.* Vegis ALEXANDRE VI.

— (SANT FRANCISCO DE). *Biog.* Va ésser duch de Gandía, y un dels personatges més remarcables a la Cort de Carles I. Va néixer a Gandía (Valencia) en 1510, y morí en 1572. Retirantse del món, va ingressar a la Companyía de Jesús, arrivant a ésser el tercer general d' aquella ordre en 1565. Les seues virtuts li donaren concepte de Sant, y obert l' expedient acreditant'ho, va ésser canonisat pêl papa Climent IX.

Sant Francisco de Borja

— Y LLANÇOL (PERE LLUIS DE). *Biog.* Escriptor y bisbe valenciá, nevot del sant pare Alexandre VI. Pêl Juliol del any 1500 son oncle li doná la mitra de Valencia, sa ciutat nadiua. Fou cardenal del títol de Sant Marcello y més tart li cambiaren el capell donantli el de Santa María in Via-lata; a la mort de son germá, l' arquebisbe Joan, possessor d' aquell cardenalat. Escrigué en llengua valenciana, a instancies de la reina de Sicilia na Joana, germana del rei católich en Ferran V, que havía estat virreina de Valencia, el llibre, encara inédit, *Capella de la Sancta Mare Esglesia en la qual son moltes bellisimes exposisions e rubriques.* Morí a Nápols l' any 1511.

BORJES DEL CAMP. *Geog.* Vila de la prov. y diócesis de Tarragona, part. jud. de Reus; és a la vora de la riera d' Alforja y té 1,172 hab.

Segell de les Borjes del Camp

BORJES D' URGELL. *Geog.* Vila important de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a un extrém del pla d' Urgell y té 4,174 hab.

Segell de les Borjes d' Urgell

BORLA. f. Póm de seda, fil, etc., de que penjen varis fils en forma de campaneta. **Borla.** || Insignia que els doctors porten demunt 'l boneto. **Borla.**

PENDRE LA BORLA. fr. Passarse doctor, rebre 'l grau de doctor. *Tomar la borla, doctorarse.*

BORLASSA. f. aum. **Borlón.**

BORLETA. f. dim. **Borlita, borlilla.** || Floch de seda. **Madroño.**

BORM. m. Malaltía que pateixen els cavalls, quins síntomes son treure un humor viscós pel nas, y la inflamació de les glándules a la gargamella. **Muermo.**

BORN. m. Plassa de mercat. **Mercado.**

BORN, A. m. y f. y

BORNADA. f. Volta, passeig. **Paseo.**

BORNAR. v. n. *Ant.* Donar voltes. **Dar vueltas.**

BORNELLA. f. Art mòlt petit que s' usa a Catalunya pera pescar llagostíns. **Bornelle.**

BORNI, A. m. y f. Mancat d' un ull. **Tuerto.**

DE CORNUT A BORNI. f. Ab que s' expressa la poca diferencia que hi há entre dues coses dolentes. *Cual más cual menos, toda la lana es pelos.*

FER BORNI. fr. *Dejar tuerto á alguien.*

BORNÍ. m. *Ornit.* Mena de falcó de vista mòlt perspicás; té 'l cos cendrós, y 'l cap, pit, extréms de les ales y les potes de un groch fosch; viu als estanys y fá 'l niu a la vora de l' aigua. **Borní.**

BORNOL. m. Boya composta de quatre troços de suro, més o menys cónichs, posats l' un demunt del altre, que serveix pera 'ls calaments dels arts sardinals. **Bornol.**

BORO. m. *Quím.* Cos simple no metálich, sólit, insípit, que combinat ab l' oxígeno forma l' ácit bórich. **Boro.**

BORONAT (Elisseu). *Biog.* Notable miniaturiste nat a Segorb l' any 1697. El capítol catedral de la seva terra li va facilitar medis pera cursar la carrera ecclesiástica y un cop fou ordenat, el va destinar a pintar llibres de cor, havent estat mòlt laboriós y afortunat en la seua tasca. En les revoltes hagudes s' han destruit la majoría de les seues obres, empró encare resta per honra del seu nóm un notable *Capitulari,* que 's guarda a la catedral de la seua ciutat nadina.

BORRA. f. La part més grollera y curta de la llana. **Borra.** || Bolbúm que 's fa per sòta del llit y altres mobles per manca de curiositat. **Tamo, borra, pelosilla.** || Pel de cabra pera umplir pilotes, coixíns, etc. **Borra.** || Pel que l' abaixador treu del panyo ab les estisores. **Tundizno, borra.** || La que's treu del panyo ab els palmassos. **Curesca.**

AFARTAR DE BORRA. fr. *Fam.* Donar cops, pegar. *Tundir á golpes, sobar; cargar de leña.*

DRET DE BORRA. fr. Tribut d' un cap de bestiar, per cada cinch cents. *Borra.*

FER BORRA DE BOU. fr. *Met. fam.* Cuitar a fer alguna cosa sense pensar si eixirá ben o mal feta. *Atrabancar; obrar á locas.*

TINDRE MÒLTA BORRA. fr. *Met. fam.* Estar carregat d' idees disbaratades. *Ser un cajón de sastre.*

BORRADOR. m. Escrit ab correccións pera posar en net. **Borrador, borrón.** || *Com.* Apuntacións de comptes pera passarlos al llibre major **Borrador.**

BORRADURA. f. La acció y efecte de borrar un escrit. **Tachón, testadura, borrón, raya, cancelación, canceladura.** || Aplech de granets o butllofetes que ixen a la pell. **Salpullido.**

BORRAIX. m. *Quím.* Quimicament sub-borat de sosa y que en manyería serveix pera preparar les soldadures.

BORRALL. m. Gens, mica. **Nada.**

NO ENTÉNDREHI BORRALL. fr. NO ENTÉNDREHI RES.

BORRALLÓ. m. Pilotet de llana separat del velló. **Vedija, vellón, guedeja.** || Cada porció de nèu que cau separada quan neva. **Copo.**

BORRALLONET. m. dim **Copillo.**

BORRALLUT, DA. adj. Lo que tè mòlt pel o borra. **Vedijoso, vedijudo, velloso, velludo.**

BORRAMENT. m. BORRADURA, 1.

¡BORRANGO! adj. interj. Significa admiració o extranyesa. **¡Diantre! ¡loco!**

BORRAS. f. pl. y

BORRÁS. m. Teixit groller d' estopa. **Malacuenda, razago, cañamazo, estopón.** || La part més grollera y plena de caranutxes y arestes que 's treu del cánem o del lli. **Agramiza.** || Tira de fusta ab un galze y canal, proveída de puntes, que serveix pera fixar les testes de les mantes en l' estricador o en la bota de les perxes.

A MAL BORRÁS. m. adv. De qualsevol modo, sense reflexió ni mirament. *A trompón; á topa tolondre; al estricote.*

ANAR DE MAL BORRÁS. fr. *Fam.* Anar mòlt malament una cosa. *Ir de capa caida.*

BORRÁS (Francisco). *Biog.* Metge y escriptor professional, fill de Falset (1769). Era catedrátich de medecina entre 'ls anys 1799 y 1834. Tenía molta traça pera les preparacións anatómiques y va colaborar en la publicació de la notable *Anatomia* del metge Bonells.

— (NICOLAU). *Biog.* Frare y pintor famós, nat a Concentaina l' any 1530 y mort a Gandía 'l 1610, als vuitant'anys. Era aventatjat deixeble de Joan de Joanes. Havent pintat el retaule del monestir de Sant Geroni, de Gandía, va demanar còm a preu l' hábit de l' ordre. Va travallar moltíssim pera 'l seu convent, y ab tot y haver sigut molest pel seu carácter nirviós, a la seva mort el capítol va declerarlo benefactor de l' ordre per la gran quantitat d' obres notables pintades pera 'l monestir, dispossant que cad' any li fossin dites cinquanta misses.

BORRÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Castellvell y Vilar, prov. de Barcelona.

BORRASCA. f. Tormenta de mar o alteració de les seues aigües promoguda per la força del vent. **Borrasca.** || Temporal fort a la terra. **Borrasca.** || *Met.* RENYINA, BARALLA.

BORRASCÓS, A. adj. Lo que causa o está subgecte a borrasca, còm: *el vent, la mar, el temps,* etc. **Tempestuoso, borrascoso, proceloso.** || Desgraciat; se diu del temps y altres coses inanimades. **Calamitoso.**

BORRASSA. f. Peça gran feta de borrás que serveix pera embolicar coses y durles més fácilment.

BORRASSÁ (Lluís). *Biog.* Pintor del sigle XIV y principis del XV que tenía mòlta fama. Va pintar els retaules de Sant Joan, de Valls; de Sant Salvador, de Guardiola; de Sant Antoni, de Manresa, y d' una iglesia de Burgos, entre 'ls anys 1396 y 1410. Hi há indicis pera creure qu' és fill de Girona y germá d' un altre pintor, Narcís Borrás, mort en plé sigle XIV.

BORRASSÁ *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; está situat en una planura a la vora del riu Algarra; té agregats els caserius de Creixells y Vilamorell comptant 828 hab.

Segell de Borrassá

BORRASSADA. f. Lo que's porta dins d' una borrassa, còm una borrassada de palla, de panolles, etcétera.

BORRATXA. f. *Bot.* Planta anyal de la familia de les borragínees, d' uns trenta a quaranta centimetres d' alsada, de tany branquillós, de fulles amples y ovalades y de floretes blaves en forma de raïm. Tota ella és plena de pels aspres y punxants. Es menjívola y les seues flors son suorífiques, y és una de les tres flors cordials. **Borraja.**

Branca de borratxa

BORRATXADA. f. Necetat, disbarat gran. **Borrachada, borrachera.** || Munió, abundancia. **Barbaridad, mundo, sin número.**

BORRATXEJAR. v. n. Emborratxarse ab freqüencia. **Borrachear.**

BORRATXERA. f. y

BORRATXINA. f. L' efecte d' emborratxarse; l' estat d' una persona borratxa. **Embriaguez, borrachera.**

BORRATXÍSSIM, A. adj. sup. Qui está mòlt plé de ví. **Borrachísimo.**

BORRATXO, A. adj. Qui está prés del ví. **Ebrio, borracho, embriagado.** || Qui 's deixa véncer de una passió y especialment de la ira. **Borracho.** || *Met.* Algunes fruites y flors del color del ví. **Borracho,** || Mena de cöet que 's tira entre les cames de la gent. **Borracho.**

AL BORRATXO FÍ NO LI BASTA L' AIGUA NI 'L VÍ. *Ref.* Denota que qui está borratxo per haver begut mòlt ví, després ha de beure mòlta aigua. *Al borracho fino ni el agua basta ni el vino.*

BORRATXO CÒM UNA SOPA. *Loc. fam. Estar hecho un cesto.*

¿ESTÁS BORRATXO? fr. *Fam.* ¿ESTÁS BOIG?

BORRATXÓ, NA. adj. aum. de borratxo. Qui se emborratxa ab freqüencia. **Ebrio, vinolento, difunto de taberna, zaque.**

BORRATXONÁS, SA. adj. aum. de borratxó. **Borrachonazo, borrachísimo, borrachón.**

BORRATXONET, A. adj. dim. **Borrachuelo.**

BÓRRAX. m. *Miner.* Sal neutre que 's trova a varies fonts y estanys, especialment a les Indies Orientals. S' usa en medicina y també pera soldar metalls. **Atíncar, bórax, borraj,** y **borra** estant purificada.

BORRAYNA. f. *Bot. ter.* BORRATXA.

BORRAYNA DE CINGLE. *Bot.* HERBA TOSSERA.

Segell de Borredá

BORRECH, GA. m. y f. *Ter.* L' anyell d' un any. **Borrego, borro, borrega.** || *Met.* Qui no més se confessa d' any a any. **Cadañego, cadañal.**

BORRECH DE DOS ANYS. *Andosco.*

BORREDÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Berga; és a la vora de

la riera Mardansol y té 879 hab. || —(COLL DE). *Orog.* Collet a 980 met. d' altitut al N.E. de Borre á, prov. de Barcelona.

BORREGA. f. *Ter.* Femella d' un any qu' encara no cría. **Borrega**.

BORREGO. m. Panellet rodó fet de la flor de la farina. **Mollete**.

BORREGUET, A. m. y f. dim. de borrech. **Borreguillo**.

BORRELL. Nòm de tres comtes independents de Barcelona:

— I O GUIFRE II. *Biog.* Comte sobirá de Barcelona, fill de 'n Guifre I *el Pilós*. Va comensar a regir per l' Agost de l' any 898 y va acavar el seu govern per l' Abril del 912.

— II. *Biog.* Comte de Barcelona que 's va partir la sobiranía ab son germá Miró I, fills abdós del comte Sunyer I. Va comensar a regir el comtat el 15 d' Octubre de l' any 954, morint el 30 de Septembre del 992. En Miró acavá els seus díes mòlt avans, el 31 d' Octubre del 966. Baix son reinat els alarbs s' apoderaren de Barcelona, d' ont el comte va tindre de fugir de nit y per mar, anant a refugiarse a Manresa, ont convocá als *homens de paratge*, acordant reconquistar la capital catalana.

— III. *Biog.* Comte sobirá, fill de Borrell II. Ocupá el poder l' any 992 y morí en 1018. Ajudá ab armes al califa de Córdoba destronat Muhamad el Mahady (1009), esdevenintne una continuitat de fets desgraciats, cóm les batalles de Akbatalbacar y del Guadiaro. Sembla que Borrell II morí combatent contra l' emir de Saragossa.

— Y FOLCH (MARIÁN). *Biog.* Pintor barceloní, quina carrera va comensar l' any 1839, morint l' any 1896. Va ésser bon professor de Belles Arts y és autor de obres de carácter didáctich y de bones pintures.

BORRELLS. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Lladurs, prov. de Lleida.

BORRELLUT, DA. adj. RASPÓS.

BORRIGA. f. La bagueta que 's fá al fil massa retort. **Oqueruela**.

BORRILLOL. m. BORRISSÓ O BORRISSOL.

BORRÍM. m. *Ter.* BORRISSÓ O BORRISSOL.

BORRIOL. *Geog.* Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és entre 'ls torrents Alforjes y Adzavara y té 3,395 hab.

BORRIQUET. *Ictiol.* Nòm vulgar d' un peix de la familia dels Gobits.

BORRISSÓ. m. BORRISSOL.

BORRISSOL. m. La borra que 's treu de demunt del panyo. **Flojel**. || La borra d' algunes fruites. **Pelusa, vello**. || La dels aucells avans de treure ploma. **Flojel**. || La borra de sota dels telers, llits y altres mobles. **Tamo, borra, pelusilla**. || Troç de barret o cosa equivalenta, que 'ls ferrers y algúns altres se posen sobre 'ls peus pera lliurarlos de les espurnes de foch. **Angorra**. || *Bot.* Planta de la fam. de les cariofilácees, de fulles en forma de llana, mòlt suaus al tacte, que fá unes floretes en forma d' espigues llargues, quina grana se dóna als canaris. **Hierba pajarera, pamplina de canarios**.

BORRISSOLA. *Geog.* Caseriu del terme de les Masíes de Sant Hipólit de Voltregá, prov. de Barcelona.

BORRÓ. m. Topo, taca o gota de tinta que cau al paper. **Borrón, y pastor el dels cartipassos dels nois**. || Entre estampers, defecte que resulta d' haver donat massa tinta o massa espessa. **Pastel**. || BORRADOR. || Nòm que algúns autors donen per modestia als seus escrits. **Borrón**. || *Bot.* El brot que apunta als arbres y als ceps. **Yema, botón, gérmen**. || El pel que té 'l panyo. **Lanilla**. || *Met.* Acció indigna o que perjudica la reputació. **Borrón**. || Qualsevulla imperfecció. **Borrón**. || Mena d' espart. **Esparto**. || —(RIERA DE). *Hidrog.* Riera de la prov. de Girona, que baixa de Bassagoda y desaigua a la vora del Fluviá, prop de Besalú.

BORRONAR. v. a. Fer rasgos, ratlles y figures pera passar temps. **Borrajear, borronear**. || v. n. *Bot.* Treure borró els arbres y 'ls ceps. **Abotonar**.

BORRONAT, DA. p. p. **Puesto en borrón**.

BORRONEJAR. v. a. BORRONAR.

BORRONET. m. dim. **Borroncillo**.

BORRÓS, A. adj. Plé de borres. **Razado, estoposo**.
LLETRA BORROSA. La que no té 'ls perfils fins. *Letra borrosa*.

BORRUGAT. *Geog.* Caseríu del terme de Castarner de les Olles, prov. de Lleida. || m. *Ictiol.* Peix anomenat aixís pêl seu color fosch. **Sombra**.

BORRULL (Francisco). *Biog.* Bisbe de Tortosa, nat a Valencia l' any 1695 y mort a Sant Mateu en 1758. Cursá a Valencia, graduantse de doctor en drets. Aná a estudiar a Roma y allá fou coadjutor del auditor degá de la Rota, don Tomás Núñez. L' any 1735 el pare sant Climent XII el feu canonge de Valencia, desempenyant mòlts cárrechs, inclós el de vicari general y rector de l' Universitat en 1740. Ferrán VI el nomená auditor de la Rota en 1752 y en 1757 bisbe de Tortosa, fins al morir. Escrigué algunes obres llatines, dues de elles notables, sobre dret ecclesiástich.

BORRUT, DA. adj. BORRÓS.

BORRUT (Serra del). *Orog.* Serra del N.O. de la prov. de Girona, entre les rieres de Queralps y Finestrelles, quin punt més enlairat se trova a 2,450 met. d' altitut.

BORSA. f. *Ant.* BOSSA.

BORT, DA. m. y f. Fill que 's té fora de matrimoni. **Horecino, bastardo, cunero** || *Bot.* L' arbre que neix sense plantarlo. **Borde, silvestre**.
BORT BORDEJA Y MARS MARSEJA. *Ref.* y
BORT Y MULA CADA DÍA SE 'N PENSA UNA, O 'L DÍA QUE NO LA FÁ, LA GUARDA PER L' ENDEMÁ. *Ref.* Denota 'l poch que 'ns devém fiar de gent ruïna. *El hijo borde y la mula cada día se mudan*.

BORTS. *Hidrog.* Barranch afluient del Sahente a la Vall d' Arán.

BORUR. m. *Quím.* Combinació del boro ab un altre còs combustible simple, sempre que aquést tingui qualitats electropositives. **Boruro**.

BOS. m. Mena de morralles d' espart, corda, etc., que 's posen als animals pera que no mosseguin. **Bozal**. || Trocet de fusta ab punxes de ferro que 's posa al morro del animals de cría pera que no puguin mamar. **Bozal**. || Lo que 's posa a les fures pera que no malmetin als cunills. **Prisuelo**.
POSAR EL BOS. fr. *Embozar*.

BOSCÁ, NA. adj. Cosa de bosch. **Silvestre**.

BOSCÁ ALMOGAVER (Joan). *Biog.* És el poeta *Boscán*, amich de 'n Garcilaso de la Vega. Va néixer a Barcelona l' any 1500 y va mo ir l' any 1540. Es l' introductor de l' influencia italiana a la literatura de Castella, éssent el primer a usar la forma coneguda per sonet. És Boscá tingut per excelent prosista, degut a la seua traducció castellana del *Cortesano*, de 'n Castiglione. Les poesíes de Boscá, mòlt celebrades y quins metres van ésser presos per patró, s' han estampat generalment plegades ab les del seu amich Garcilaso de la Vega.

BOSCALL. m. Branca de llenya, groixuda, tallada expresament pera cremar. **Tuero**.

BOSCALLADA. f. Cop de boscall o bastó. **Trancazo, estacazo, garrotazo**.

BOSCALLET. m. dim. **Pequeño tuero, leñecito**.

BOSCÁM. m. BOSCATGE.

BOSCASSAR. v. a. També *desbastar*. || Treure, pelar o planejar ab el ribot o garlopí la superficie d' una post o tauló. **Desbastar**.

BOSCATER. m. LLENYATER.

BOSCATGE. m. Conjunt d'arbres y plantes espesses. **Boscaje.** || Quadro que representa un país poblat d'arbres, mates y animals. **Boscaje.**

BOSCH. m. Terreno incult, poblat d'arbres y brossa. **Bosque.** || La part del jardí poblada d'arbres pera recreo. **Bosquete.** || — CREMAT O TORRAT. Aquell a que s' ha calat foch. *Chamicera.* || — ESPÉS. El que está mòlt poblat d'arbres y rebolls. *Maleza.* || — PERA TALLAR. Se diu d'aquell en que 'ls arbres se poden tallar pera aprofitarne la fusta y la llenya. *Talar.*

REDUIR A BOSCH. fr. Convertir 'hi alguna terra. *Embosquecer.*

ÉSSER UN BOSCH. fr. *Met.* Se diu d'una cosa mòlt espessa y confosa. *Ser un bosque.*

BOSCH (Illot del). *Orog.* Illot de la costa ponentina d'Ibiza, Balears. || — DE TOSCA. *Geog.* Caseríu de cases aislades, agregat al terme de Les Preses, prov. de Girona.

BOSCH (Andreu). *Biog.* Historiaire del sigle XVI, natural de Perpinyá. Es autor del llibre: *Epitome dels titols de honor de Catalunya, Rosselló y Cerdanya,* estampat a Perpinyá l' any 1628.

— DE LA TRINXERÍA (CARLES). *Biog.* Escriptor montanyench, nat a Prats de Molló l' any 1831. Va estudiar a Fransa fins a pendre 'l grau de batxiller, dedicantse després als estudis agrícols y a les ciencies naturals. Als derrers anys de la seua vida, vivint en les seues posessións dels Pirineus, se va aficionar a les lletres catalanes, sobresurtint en les descripcións montanyenques. Ademés de molts travalls escampats en revistes y periódichs, es autor de la novela *L' hereu Noradell,* y dels llibres *Plá y montanya, Recorts d' un excursionista* y *Tardanies.* Va morir en la seua casa pairal l' any 1897.

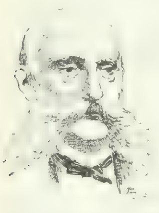

Carles Bosch de la Trinxería

— DE VERI (JORDI). *Biog.* Constructor d'orgues mallorquí. Nat a mitjan sigle XVIII en la ciutat de Palma y mort en la illa l' any 1810. Se distingí notablement per sa constructivitat y enginy. Contruí l'orga de la iglesia de Benisalem, als divuit anys de etat, guiantse per la observació dels sons de la naturalesa, més que per les ensenyanses de son oncle Pere; en vista de lo qual el bisbe Garrido l' enviá a Granada per que fos deixeble d' en Leonardo, el millor organer d'Espanya aleshores, qui al morir, havent comensat l' orga de la capella reial de Madrit, recomaná a en Bosch com l' únich capás d' acavarla bé, havent el rei Carles III seguit el consell d' aquell mestre. Construí l'orga de la catedral de Sevilla, ab cent vint registres, bona part dels quals son invenció seua, resultant el millor d' Espanya, havent romput ab la rutina dels constructors y adoptant les lleis científiques. Inventá dos aparells, pera treure obgectes del fons del mar y pera posar a flò d' aigua els barcos submergits. Fou bon artista y excelent matemátich. Son d' ell les dues orgues de la catedral de Murcia y la de Santany. Construí una guitarra armónica.

— Y CARDELLACH (ANTONI). *Biog.* Metge y erudit, natural de Sabadell (1758) mort a la meteixa població l' any 1829. Va publicar molts travalls sobre epidemiología; és autor d' una *Topografía médica de Sabadell,* de diverses memories y monografíes médiques y traductor de bons travalls professionals. Dels seus estudis histórichs cal esmentar els següents: *Memorias de Sabadell antiguo y su término desde el año 1789,* (1882); *Breve historia de Cataluña, Mapa de Cataluña antigua; Diario de los siete años de la guerra de Bonaparte, en Bráfim y su comarca.*

— Y FUSTEGUERAS (ALBERT). *Biog.* Enginyer y polítich, nat a Tortosa l' any 1848, mort a Madrit a 13 de Maig de 1900. Era, ademés, doctor en ciencies y llicenciat en dret. Va ésser diputat a Corts, senador per la Económica d' Amichs del País de Madrit, director general d'Establiments Penals, ministre de Foment en 1895, baix la presidencia d' en Cánovas, y Alcalde de Madrit, havent'hi fet algunes millores urbanes. Es autor d' un *Manual de Astronomía popular;* de *Estudios trigonométricos* (1875); de *El centenario, apuntes para la historia de la Sociedad Económica Matritense* (1875). Absorvit per la política no ha pas deixat la estela que del seu saber podía esperársen.

Albert Bosch y Fustegueras

— Y JULIÁ (MIQUEL). *Biog.* Enginyer y metge, nat a Martorell l' any 1818 y mort cap al 1870. Va exercir la carrera d'enginyer, desempenyant els més alts cárrechs d' ella. Havía ocupat la cátedra d' Agricultura a Barcelona y colaborat en el *Diccionario de Agricultura práctica y Economía rural.* Va presidir la Comissió nomenada pera estudiar els aiguats del riu Xúcar en 1864, publicant una voluminosa *Memoria* que conté bones ressenyes orográfiques, geognóstiques, meteorológiques y hidrológiques d' aquelles encontrades.

— Y LABRÚS (PERE). *Biog.* Comerciant y polítich que va figurar després de la revolució de 1868. Va néixer a Besalú l' any 1827 essent deixeble del seu paisá el savi Joan Zafont. Va presidir el *Fomento de la Producción Espanyola* y altres institucións económiques, y va anar com diputat a les Corts en varies llegislatures, distingintse per les seues manifestacións proteccionistes. En 1881 va organisar una serie de conferencies d' arts y oficis a Barcelona, en quina ciutat va morir l' any 1894.

Pere Bosch y Labrús

BOSCH DE TOSCA. *Geog.* Caseriu del terme de les Preses, prov. de Girona.

BOSCÓS, A. adj. Lloch mòlt poblat de boscos. **Nemoroso.**

BOSCURIA. f. BOSCATGE. || Lloch ple d' arbres y mates. **Espesura.**

BÓSFOR. m. Estret o canal per ont un mar se comunica ab un altre mar. **Bósforo.**

BOSÍA. *Hidrog.* Afluient del Flamissell, denominat també Çarroca, que s' origina en la vall de Llebata.

BOSOST. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 921 hab. || — (PORTILLÓ DE). Al camí de Bosost a Bagnères-de-Luchon, dalt la carena divisoria.

Segell de Bosost

BOSQUEIG. m. Dibuix o primera má d' una pintura. **Esbozo, bosquejo.** || Qualsevulla obra material sense acavar. **Bosquejo.** || Escrit u obra del ingeni al qu' encara no se li ha donat la derrera má. **Bosquejo.**

ESTAR EN BOSQUEIG O BOSQUEJAT. fr. Estar una obra sense acavar. *Estar en bosquejo.*

BOSQUEJAMENT. m. *Ant.* BOSQUEIG.

BOSQUEJAR. v. a. Dibuixar una imatge sense de-

finir els contorns. **Bosquejar.** || Donar la primera má a un quadro, fer les apuntacións generals per un escrit. **Bosquejar.**

BOSQUEJAT, DA. p. p. **Bosquejado.**

BOSQUEROL, A. adj. BOSCÁ.

BOSQUEROLMENT. adv. m. A estil de bosquerol. **Selváticamente, silvestremente, rústicamente.**

BOSQUET. m. dim. **Bosquecillo.**

BOSQUET. *Geog.* Caseriu del terme de Montreal, prov. de Tarragona. || Caseriu del terme de Mogent, prov. de Valencia.

BOSQUETÁ, NA. adj. BOSCÁ, BOSQUEROL.

BOSQUINA. f. BOSCATGE.

BOSSA. f. Saquet de cuiro o altra materia pera portar els diners. **Bolsa, bolso.** || La de seda feta de punt en forma d' alforjes. **Bolsillo. bolsillico.** || La d' embolicar el cabells. **Bolsa.** || *Com.* LLOTJA. || Túnica que conté 'ls testículs. **Escroto, bolsa.** || L' arruga que fá 'l vestit mal tallat o que no cau bé. **Bolsa, fuelle, buche.** || Mena de cartera de cartró coberta de tela pera guardar'hi els corporals. **Bolsa.** || La de posar les navajes. **Navajero, estuche.** || La en que descansa l' extremitat de la creu y barra del tálem. **Carcaj.** || Reixat de cordes al sol del carro pera posar'hi fato. **Bolsa.** || A les mines d' or, la part ont se trova el metall més pur. **Bolsa.** || Pera portar la bandera. **Portabandera.** || Cada una de les que serveixen pera posar les pistoles en la sèlla. **Pistolera.** || La de cuiro pera les cartes. **Balija.** || La que sosté la carrabina penjant de la sèlla. **Portacarabina.** || La que sosté la llansa o bandera del cavaller. **Cuja.** || El troç de tela que 's posa a les criatures pera que no s' embrutin a terra. **Culero.** || *Met.* Cabal, quantitat considerable de diners. **Bolsillo.** || RIDÍCUL, 3.

A LA BOSSA DEL JUGADOR NO HI CAL ESTRENYADOR, O CORRE SENSE ATURADOR. *Ref.* Denota que 'ls jugadors o perden o guanyen, y mai prosperen. *El que pone al juego sus dineros, no ha de hacer cuenta de ellos.*

BOSSA DE FERRO. Se diu del miserable y del avar. *Bolsa de hierro.*

BOSSA FORADADA: MÁ FORADADA.

BOSSA SENSE DINERS DÍGASLI CUIRO. *Ref.* Denota 'l poch que val lo que no serveix pera 'l fí a que está destinat. *Bolsa sin dinero, llámela cuero; candil sin mecha ¿qué aprovecha?*

CASTIGAR LA BOSSA. fr. Imposar alguna pena pecuniaria. *Castigar en la bolsa.*

CONTAR O CONSULTAR AB LA BOSSA. fr. *Met. fam.* Examinar algú si té prou cabal pera alguna empresa. *Consultar con el bolsillo.*

ESPOLSAR LA BOSSA. fr. *Fam.* ESPOLSAR LA BUTXACA.

FER BOSSA. fr. *Met.* Arreplegar diners y guardarlos. *Hacer bolsillo.*

FER BOSSES EL VESTIT. fr. Fer arrugues. *Bolsear.*

NO FICARSE 'N RES A LA BOSSA. fr. *Met,* NO FICARSE 'N RES A LA BUTXACA.

QUI COMPRA Y MENT A LA BOSSA HO SENT. *Ref.* Contra 'ls que fan gala d' haver comprat barato lo que han pagat car. *El que compra y miente, su bolsa lo siente.*

SEGONS LA BOSSA LA CARROSSA. *Af.* Ab que 's significa que cadascú vagi segons li pertoca. *Cada cual según su caudal.*

TINDRE BOSSA O BONA BOSSA O BEN FERRADA LA BOSSA. fr. *Met.* Tindre mòlts diners. *Tener talego, tener herrada la bolsa.*

TREURE LA BOSSA. fr. ALLARGAR ELS CORDONS DE LA BOSSA.

TREURE Y NO POSAR, TIRA LA BOSSA A RODAR. *Ref.* Denota que per mòlt que 's tingui, si hi há eixides y no hi há entrades, vé que s' acava. *Quien no pone y siempre saca, suelo halla.*

UNA BOSSA SOLSAMENT TÉ LA CASA QUE HI HÁ ARGENT. *Ref.* Denota que quan uns meteixos cabals se distribueixen per mòltes mans aviat s' acaven. *En la casa que hay dinero debe haber sólo un cajero.*

BOSSASSA. f. aum. **Bolsón.**

BOSSER, A. m. y f. Qui fá bosses. **Bolsero.** || En algúns monestirs, qui fá de majordóm. **Cillerero.**

BOSSERA. f. Monja que desempenya la majordomía del convent. **Cilleriza.**

BOSSERÍA. f. Entre monjos, la casa o celda del bosser. **Bolsería.**

BOSSES. *Bot. ter.* Nòm que 's dóna en el terme de Llagostera al bolet *clavaria pistillaris.*

BOSSES DE PASTOR. f. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les creuíferes, de cama sensilla branquinosa, pelada o peluda, sense flaire, de gust un poch coënt y astringenta. **Paniquesillo, bolsa de pastor.** || SARRONETS.

BOSSES VERMELLES. f. pl. *Bot.* BUFETA DE GOS.

BOSSETA. f. dim. y

BOSSICH. m. dim. **Bolsita.**

BOSSINADA. f. **Bofetada, revés.**

BOSTA (Antoni). *Biog.* Arquitecte del reial castell de Bellver, a Palma de Mallorca, per privileg. del rei Martí. otorgat l' any 1402, segons el qual la gracia concedida al pare, desprès de mort, quedava vinclada en el fill, que portava el meteix nòm, seguint una disposició donada pêl rei D. Joan de Aragó.

BOT. m. Pell de cabra o d' altre animal adobada y cusida per tots els costats menys per un dels caps, que serveix pera posar'hi ví, oli o altres liquits. **Cuero, pellejo.** || El salt que fá la pilota o qualsevol còs elástich quan cau a terra. **Bote.** || *Ictiol.* V. MOLA. S' anomena també aixís el *Balistes caprircus* **Pez ballesta.** || *Náut.* Barco petit sense cuberta pera anar y vindre per dins dels ports o pera portar gent als barcos grans. **Bote.** || Salt, brinco. **Salto. brinco.** || Sobresalt, moviment soptat causat per una sorpresa o per un sust. **Repullo.** || *Art. y of.* El llóch més alt d' una superficie plana. Part convexa de la meteixa. **Promontorio.** || El que és de pell d bou. **Odrina.** || —DE 'N FONT. *Ter.* Burinot. *Abejorro.* || —PETIT. *Náut. Serení, botequín.*

A BOT Y VOLEA. m. adv. Quan se torna la pilota apenes toca a terra sense donarli temps de botar. *A botivoleo*

A BOTS Y A BARRALS. m. adv. A SAMALADES.

DESCARREGAR BOTS. Joch entre quatre nois, de modo que dos se posen de genolls y mans en terra capiculats, sostenint a altres dos, que s' agafen, capiculats també, y donen voltes sobre 'ls de terra, quedant en posició inversa y seguint fent lo meteix fins que cauen, y llavors paren els dos qu' anaven demunt y aguanten als qu' eren sota d' ells. *Zainavaina.*

FER EL BOT. fr. Ploricar. Se diu més particularment de les criatures. *Hacer pucheros.*

FER UN BOT. fr. *Met.* Irritarse. *Saltar, saltar tan alto, embotijarse.*

INFLARSE CÓM UN BOT. fr. Omplirse de vent. *Embotijarse, abotargarse.*

REVENTAR EL BOT. fr. *Met.* Explosió de sentiment o enfado algún temps contingut. *Volar la mina.*

SEMBLA UN BOT INFLAT. fr. Ésser mòlt gros. *Parecer una bola.*

TINDRE 'L BOT. fr. *Fam.* Els nois quan s' enujen y ploren. *Estar hecho una botija.*

BOT. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és a la vora de la riera de Canaleta y té 1,470 hab.

Segell de Bot

BÒTA. f. Eina de fusta ab cércols pera guardar'hi ví, oli y altres liquifs. **Cuba, pipa, bota, tonel, barrica, vasija.** || *Met.* La persona mòlt grossa. **Cuba,**

cachigordete, recoquín, rechoncho. || GAT, 5. || Calçat de cuiro que arriba fins al genoll o més amunt d'aquést. **Bota.** || El doblech que fá la bocamánega per defora còm adorno. **Vuelta.** || —DE MUNTAR. Bota alta que porten algúns per anar a cavall. **Bota fuerte ó de montar.** || —DE L' URDIDOR. *Art. y of.* La peça montada ab circunferencies o valones de fusta, en la metxa sisevada del arbre. || —DE LES NAPES. Peça cilíndrica ab cercles de ferro y delgues de fusta. || —DE LA CARDA. Peça que serveix d' atuell ont s' hi enrotlla la cinta de corda.

HOME VALENT Y BÒTA DE BON VÍ AVIAT S' ACAVA. *Ref. Lo bueno dura poco.*

POSARSE O TORNARSE CÒM UNA BÒTA. fr. *Met. fam.* Tornarse mòlt gras. *Embastecerse; estar hecho una botija.*

ESTAR AB LES BÒTES POSADES. fr. *Met.* Estar a punt d' anar de viatge. *Estar con las botas puestas: tener las espuelas calzadas.*

POSARSE BOTES. fr. *Embotarse.*

POSARSE LES BÒTES AL REVÉS. fr. PENDRE 'L RAVE PER LES FULLES.

BOTADA. f. Fusta pera les bòtes. **Duelas.** || BOTÁM. || El ví que cab dins d' una bòta. **Bota.**

BOTADOR. m. *Náut.* Perxa llarga ab un ferro de punta y ganxo a un dels seus caps, que serveix pera atracar els barcos petits. **Bichero, botador.** || adj. Que s' aplica al saltador. **Saltador.**

BOTAFIONS. n. pl. *Náut.* Cordills que uneixen les xarxes. **Cordones.**

BOTAFOCH. m. *Art.* Pal ab la metxa encesa a la punta, que serveix pera calar foch al canó. **Lanzafuego, botafuego.** || Bronquinós. **Buscarruidos.**

BOTAFORA. f. *Náut.* Botavara curta en que 's caça la mitjana en barcos aparellats del llatí, místich o catxemarí. **Cazaescota.**

BOTAL. m. *Anat.* Obertura ample que 's trova al feto, a la paret que separa les aurícules del cor y per medi del qual se comuniquen aqueixes dues cavitats. **Botal.**

BOTALÓ. m. *Náut.* Pal pera posar a les veles y per altres usos. **Botalón**

BOTALÓ D' ALA. m. *Náut.* Pal rodó, ferrat y aparellat convenientment que descansa en les vergues de juanet y de gavia y 's fa lliscar fora d' elles pera caçar les veles d' ala. *Botalón de ala.*

BOTALÓ DE FLOCH. El mástil del arbre bauprés sobre 'l que 's coloca. *Botalón de floque*

BOTALLENÇAFOCHS. m. Eina d' artillería que serveix pera posar'hi 'l llençafochs. Consta d' una boca ab el seu passador de ferro, les virolles y un mánech de fusta. **Botalanzafuegos.**

BOTÁM. m. Munió de bòtes, regularment pera proveir les embarcacions. **Pipería, botámen, tonelería, dolaje.**

BOTANA. f. Peça rodona de fusta pera tapar els forats dels bots o bòtes. **Botana.** || Broch de les bòtes. **Brocal.** || FUADA.

BOTANER. m. Eina ab que 'ls boters posen les botanes, als bots y a les botes. **Botanero.**

BOTÁNICA. f. Ciencia que tracta de la naturalesa y propietat de les plantes. **Botánica.**

BOTÁNICH. m. Entés en botánica. **Botánico, botanista.** || adj. Lo que pertany a la botánica. **Botánico.**

BOTANOMANCIA. f. Endevinació supersticiosa per medi de les plantes. **Botanomancia.**

BOTANT. m. *Náut.* Falca que 's fica entre 'ls picadors y la quilla a fí d' aixecar un poch la nau al formar la barada pera botarla a l' aigua. **Botante.**

BOTAR. v. n. Saltar la pilota o qualsevol còs que cau a terra. **Botar, saltar.** || Tirar una nau al mar per la primera vegada. **Varar, botar.** || *Náut.* Governar el timó pera dirigir la proa al llóch que 's vol. **Botar.** || Enujarse, enfadarse ab senyals de voler plorar. **Hacer pucheritos o pucheros** || Fer bots o salts. **Brincar, saltar.**

BOTAR A FORA. fr. Treure a fora a algú. *Botar.*

QUI BOTA, NO SOPA. *Ref.* S' aplica a les criatures que fan el bot o 'l ploricó. *Quien lloriquea, no cena.*

Segell de Botarell

BOTARELL. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Reus; és a la vora de la riera d' Alforja y té 408 hab. || *Hidrog.* Riera del terme municipal de Barcelona.

BOTAROLA. f. *Art. y of.* Eina ab una concavitat esférica que serveix pera arrodonir els embutits de fusta o de metall. N' hi há que van soltes y altres que 's coloquen al forat de l' enclusa de forjar.

BOTARUT, DA. adj. Petit y gros. **Rechoncho.**

BOTAVANT. m. *Náut.* Mena de llança ab que 'ls mariners se defensen del abordatge. **Botavante.** || Peça de ferro acerat y afilat, en forma de la pala del foch, qu' usen els ferrers pera igualar el cascos dels cavalls, etc. **Pujavante.**

NI PER UN BOTAVANT. *Expr. fam.* Manifesta la repugnancia en accedir a alguna cosa. *Ni por un cristo; ni por esas ni por esotras.*

QUE SE 'N VAGI TOT AL BOTAVANT. *Expr. fam.* Denota 'l poch cuidado que li dona, al qui res li costa, de que 's gasti mòlt en alguna funció. *Arda Bayona.*

ÉSSER UN BOTAVANT. fr. *Fam.* Esser entramaliat. *Ser un diablo.*

BOTAVARA. f. *Náut.* Mena de botaló que subgecta ab joch lliure l' arbre de popa, suspén l' altre extrém per una amantina, y serveix pera caçar l' escota d' una vela. **Botavara.**

BOTAVIRA. f. Cap de corda que 's passa pêl voltant d' una pipa, d' un canó o d' un altre obgecte que 's porta rodant demunt de corrons. **Botavira.**

BOTAYOL. m. *Náut.* El bauprés que 'n els falutxes, balandres y altres barcos petits s' hi pot fer lliscar per dintre quan convé. **Botalón de proa.**

BOTELLA. f. *Ter.* Barralonet al que s' hi posa un galet a la panxa per beure. **Barrilejo, cuñete, cubeto.** || BOTET. || Eina de pell ab una xeramina al capdemunt, a propósit pera dur y beure ví. **Bota.**

BOTELLAIRE. m. L' home que té per ofici fer bots y botelles. **Botellero.**

BOTER. m. Qui fá bots o botets de pell. **Botero.** || Qui fá botes de fusta pera posar 'hi ví, aiguardent, etc. **Cubero, barrilero, carralero.**

BOTERA. f. *Ter.* GATONERA. || La dona del boter. **Botera.**

BOTERÍA. f. L' art u ofici de fer bòtes. **Tonelería.**

BOTET. m. Gat, cuiro cusit per un costat y empegat per dins, de figura cónica, ab un broch de fusta o de banya al coll pera beure'hi ab comoditat. **Botillo, bota, borracha.** || Reclám pera caçar guatlles. **Reclamo**

TOCAR EL BOTET. fr. *Met. fam.* Afalagar a algú pera ferli contar alguna cosa que desitjém sapiguer. *Tentar la ropa á alguno.*

BOTET (Guillém). *Biog.* Notable lleidetá del sigle XIII, mòlt entés en dret. És autor de la recopilació dels antichs costums legals o usatges de Lleida, als que hi va afegir els privilegis, les dotacions y 'ls drets de la ciutat, concordades ab les lleis romanes y gótigues (any 1229).

BOTETA. f. dim. **Cubeta, cubetilla.** || La que serveix pera portar'hi arengades. **Pipote, barril, casco.**

BOTÍ. m. Peça de cuiro o de panyo que té la forma de la cama, cubrintla tota o part, abotonada a la banda de fora y que cau demunt de la sabata. **Po-**

layna. || *Mil.* La presa que fan els soldats als enemichs. **Botín.**

BOTICARIO *Geog.* Caseriu del terme de Ribarroja, prov. de Valencia.

BOTIFLER, A. m. y f. Qui té les galtes mólt grosses. **Carrillos de monja boba, ó de trompetero.** || Motiu que s'aplicava als partidaris de Felip V durant la guerra de Succesió.

BOTIGA. f. El llóch ont travallen els menestrals o venen els mercaders. **Tienda** || La del apotecari. **Botica.** || La del barber. **Barbería** || La del llibreter. **Librería.** || *Ant.* MAGATSÉM. || La botiga del boter de pells. **Odrería.** || La del cerer. **Cerería.** || La de cervesa. **Cervecería.** || La de cisteller. **Cestería.** || La de manyá. **Cerrageria.** || La del fuster. **Carpintería.** || La de argenter. **Platería, joyería.** || La de passamaner. **Pasamanería, cordonería.** || La de pells adobades. **Peletería.** || La de pentiner. **Peinería.** || La de perruquer. **Peluquería.** || La de rellotger. **Relojería.** || La de roba. **Ropería.** || La de sastre. **Sastrería.** || La de barretaire. **Sombrerería.** || La de vendre trastos y roba vella. **Prendería.** || La de oller. **Alfarería.** || La de teles. **Lencería.** || La de sabater. **Zapatería.** || La de baster. **Guarnicionería,** etc., etc.

DE LA SEUA BOTIGA. *Loc. met. fam.* Significa que lo que algú conta o refereix és inventat per ell. *De su propio ingenio.*

OBRIR, PLANTAR, PARAR BOTIGA fr. *Poner ó abrir tienda.*

PLEGAR O TANCAR LA BOTIGA. fr. *Quitar, alzar, cerrar la tienda.*

BOTIGUER. m. Qui tè botiga oberta o ven géneros a la menuda. **Tendero.** || El de panyos. **Pañero.** || De teles. **Lencero.** || *Ornit.* Aucell d'unes quatre polsades de llarch ab el bèch negre, prim y llarch y els dos dits externs dels peus, que son vermells, units ab una membrana. Pel llóm es girassolat blau, vert y negre ab una hermosa ratlla al mitj; pêl ventre y 'ls costats del coll y del bèch es vermell. Habita a les vores del mar y dels rius. Se li dòna aqueix nòm perque 's creu que posantlo a les botigues de panyos fa fugir les arnes. **Pájaro polilla, martín perico, martín pescador.** || m. *Ornit.* Aucell de la terra, d'unes set polsades, bèch llarch, punxagut y potes curtes y rojenques. Color blau, y el cap verdós; gorja y ulls blanchs; parts baixes de color de rovell. Menja peixets, cuchs, sangoneres y caragols. **Martín pescador**

BOTIGUER DE TALL. El de robes que ven a la menuda. *Tendero.*

BOTIGUETA. f. dim. **Tiendecilla, puesto.**

BOTIL o BOTIRÓ. m. Home petit y grós. **Recoquín, botijón, repolludo, cachigordete, morcón, retaco, rechoncho, tapón de cuba.** || Enginy pera pescar.

BOTILÓ. m. *Ter.* BÓTIL, 2.

BOTINA. f. Calçat modern que puja una mica més amunt del tormell del peu y 's corda pêl costat de fora. **Botina, botita.**

BOTINFLAT, DA. adj. *Ter.* Més que inflat. **Abotagado.**

BOTIQUÍ. m. Caixonet o armariet ab les eines de cirurgía y les medicines més indispensables pera fer la primera cura. **Botiquín.**

BOTIRÓ. m. Noi massa grós. **Botijo.**

BOTIT, DA. adj. EMBOTIT.

BOTJA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, de uns cinquanta a vuitanta centimetres de alsada, de fulles fines y blanquinoses y d'un olor suau y agradable. S'usa còm remei contra 'ls cuchs. **Abrótano hembra, boja, lombriguera.** || Planta de la fam. de les compostes que s'usa còm estimulant. **Abrótano macho, hierba lombriguera, boja, escobilla parda.** || — BLANÇA. Planta de la fam. de les lleguminoses, de fulles sensilles y branques cubertes de pels sedosos, blanchs y apretats, ab flors formant espigues. *Boja blanca.* || — PUDENTA. Planta de la familia de les compostes. || — D'ESCOMBRES. || — PELUDA. Plantes de la fam. de les lleguminoses.

BOTJAR. m. *Ter.* Terreno incult plé de mates y maleses **Matorral.** || Lloch plé de botjes. **Estepar.**

BOTJES. f. pl. *Bot.* HERBA PUSSERA. || — DE SANT JOAN. ESPARNALLACH.

BOTJET. m. El buit de la paret entre biga y biga quan s'assenta la fusta. **Tabica.**

BOTÓ. m. Peça de fusta rodona y cuberta de roba, o boleta d'altra materia que 's passa pels traus pera subjectar els dos costats d'un vestit o d'altra cosa que 's vol unir. **Botón.** || El nus o borró dels arbres y plantes. **Abollón, botón, grumo, yema.** || Boleta de ferro a la punta de l'espasa pera no ferir. **Botón.** || Poncella, la flor avans de badarse. **Capullo, cáliz, botón.** || Parlant de les rodes dels carruatges, la peça grossa ont hi encaixen els raigs. **Cubo.** || Part generativa del animal. **Testículo.** || *Ant.* Grá a la cara. **Pústula.** || pl. *Ant.* BOLA, 4. || — DE FOCH. Cauteri ab un ferro bullent que acava en figura de botó. *Cauterio botón de fuego.*

CORDAR ELS BOTÓNS. fr. BOTONAR.

DESCORDAR ELS BOTÓNS. fr. DESBOTONAR.

NO PENDRE NI LA VÁLUA D'UN BOTÓ. *Loc. ant.* *No quitar ni tan siquiera una punta de alfiler.*

BOTONADA. f. Joch de botóns d'una peça de roba. **Botonada, botonadura.**

BOTONADOR. m. Eina de cer o de ferro pera cordar els botóns dels guants o de les botes. **Abrochador.**

BOTONAMENT. m La acció de botonarse. **Abrochamiento.**

BOTONAR. v. a. Cordar el vestit ab botóns. **Abotonar, abrochar.** || v. n. Treure ulls els arbres y plantes. **Abotonar.** || *Náut.* Unir una boneta a la seua vela o una peça a un'altra per medi d'una llassada o botó. **Abotonar.**

BOTONAT, DA. p. p. **Abotonado.** || Lo que treu botóns. Se diu dels arbres y plantes. **Abotonado.**

BOTONER, A. m. y f. Qui fa botóns. **Botonero.** || f. *Ter.* TRAU.

BOTONERÍA. f. Botiga, comers o fábrica de botóns. **Botonería.**

BOTONET. m. dim. **Botoncito, botoncico.** || pl. Lo que serveix de llevor pera les flors artificials. **Semilla.**

BOTONS D'OR. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculácees, de tany dret, fulles ab tres divisions y un poch peludes y flors grogues mòlt llustroses. **Botón de oro.** || DE PLATA. m. pl. *Bot.* Camamilla doble, planta de jardí. *Botones de plata.*

BOTORNÓNS. m. pl. Tumor que 's fa entre la orella y'l coll. **Pápula, papera, lamparón, parótida.**

BÓTRILS. m. pl. *Zool.* Género de muscles desprovistos de petxines, agregats, aderits, o fixes. **Botrilos.**

BOTRÍS. *Bot.* BODRÍS.

BOTXA. f. Bola pera jugar. **Bocha.** || Arruga que fa 'l vestit quan no ajusta bè al cós. **Fuelle, buche y bocha.** || pl. Mena d'escombreta de fil d'arám que usen els argenters pera netejar y brunyir les peces sobredaurades **Gratas.**

COP DÉ BOTXA. *Bochazo.*

JOCH DE BOTXES. El que 's juga entre dues o més persones ab unes boles mitjanes, que 'l jugador procura arrimar a una de petita anomenada bolitj, y guanya 'l qui las hi fa quedar més aprop. *Juego de las bochas.*

BOTXAR. v. a. y 'ls seus derivats. EMBOTXAR.

BOTXES o BOTJES. pl. f. Les que fa la roba o 'l vestit. **Fuelles.**

BOTXÍ. m. Ministre de justicia qu' executa les penes de mort y corporals. **Verdugo, mochín, ejecutor de la justicia.** || *Ornit.* Aucell de presa de mitj peu d' alt, cendrós, ab les ales y la cua negres clapades de blanch: la cua llarga y en figura de tascó. **Alcaudón, caudón.** || *Met.* Qui es mòlt cruel y castiga ab excés. **Verdugo.** || Al joch del osset la part més plana, oposada a la que 'n diuen rei. **Culo.**

EL PENITENT NO DIU RES Y 'L BOTXÍ S' ESCANYA. *Ref* S' aplica als qui s' apuren pêls negocis d' altres més que 'ls meteixos interessats. *No suda el ahorcado, y suda el teatino.*

PAGANT, AL BOTXÍ FAN ROBA. *Ref.* Denota el dret que cada hu tè a que se li doni de la mellor qualitat allò que li costa diners. *Por mi dinero papa le quiero.*

BOTXINAMENT. m. *Ant.* La acció de penjar. **Tormento de horca.**

BOTXINEJAR. v. a. *Ant.* PENJAR.

BOTZIGUÍ. m. BORRISSOL.

BOTZINA. f. *Ant.* **Bocina**

BOTZINAR. v. n. y

BOTZINEJAR. v. n. RONDINAR.

BOU. m. Toro capat y domesticat que serveix pera les feines del camp **Buey.** || Barca de pescar ab l' art; també 's diu *parella del bou* per ésser dues les barques que 's necessiten pera manejar dit art, del qual tiren aparelladas. **Pareja.** || *Fam.* PALLISSA, COP. || — DE CORPUS. Títol que 's dòna als bous figurats qu' en algúns paratges van devant de les professóns de Corpus fent boberíes pera fer riure. *Tarasca, gomia.* || — ENGREIXAT. *Cebón.* || — ESQUELLER: BOU MENER. || — FERÉSTECH O SELVATGE: TORO || — JOVE. El de pochs anys sense castrar ni domesticar. *Novillo.* || — MALICIÓS. El qu' es astut. *Marrajo.* || — MARÍ. *Ictiol.* Peix gros de mar semblant a la vadella. *Buey marino, vaca marina, foca.* || — MENER. El manso que va ab una esquella al coll y serveix de guía als altres. *Cabestro, manso.* || — VELL, PERA LA MATANSA. *Cotral.*

AL BOU MAIMÓ LI FA POCH L' AGULLÓ. *Ref.* Denota lo poch que serveixen els estímuls als peresosos. *Al buey harón poco le presta el aguijón.*

AL BOU VELL MUDA 'L D' AIRE Y DEIXARÁ LA PELL. *Ref.* Denota que 'ls homes vells mudant de clima y d' aliments exposen llur salut y vida. *Al buey viejo múdale el pesebre y dejará el pellejo.*

ANAR'HI TOT, BOUS Y ESQUELLES. fr. Resolució de fer alguna cosa, encara que sigui ab risch y perdua. *Rozín y manzanas, ó aunque se aventuren rocín y manzanas.*

BOU SOLT SE LLEPA COM VOL. *Ref.* Denota quán apreciable es la llibertat. *El buey suelto bien se lame.*

BOU VELL LLAURA DRET. *Ref.* Denota que la práctica ensenya; y s' aplica als que, guiats per sa inteligencia y práctica, manejen bè 'ls seus assumptes, encárrechs, etc. *Buey viejo, surco derecho.*

BOU Y ARRÓS. fr. *Met.* Dòna a entendre la magnificencia d' algún convit. *Arroz y gallo muerto.*

CORRAL DE BOUS. *Boyera, boyeriza.*

CÓRRER BOU. fr. Diversió consistent en deixar anar un bou pels carrers pera torejarlo.

DONAR BOU. fr. *Met. fam.* Pegar. *Bordonear.*

EL BOU PER LA BANYA Y L' HOME PER LA PARAULA. *Ref.* Denota que l' home queda lligat per la paraula que dona, aixís còm els bous se lliguen per les banyes. *Al buey por el asta y al hombre por la palabra.*

EL BOU TIRA L' ARADA, MES NO DE BONA GANA. *Ref.* Denota que 'l travall repugna. *El buey traba el arado, mas no de su grado.*

HAVER PERDUT ELS BOUS Y BUSCAR LES ESQUELLES. *Ref.* Denota lo que 'ns enganya 'l desitj, puig ab poch fonament creyém que podém obtindre lo que desitjem. *Quien bueyes ha perdido, cencerros oye ó se le antojan.*

JA ES DUR EL BOU AL AST. *Ref.* Denota que a algú se li ha passat ja 'l temps d' apendre. *Ya esta duro el alcacer para zampoñas; viejo es Pedro para cabrero; tiene ya dura la mollera.*

MÈS CAGA UN BOU QUE CENT ORENETES. *Loc. fam.* Denota que més profit se treu d' una cosa gran que de mòltes de petites. *Más caga un buey que cien golondrinos.*

NO VEURE UN BOU A TRES PASSES. fr. Ésser mòlt curt de vista. *No ver siete sobre un asno.*

¿ONT ANIRÁS, BOU, QUE NO LLAURIS? *Ref.* Denota qu'en totes les coses hi há dificultats y inconvenients. *¿Dónde irá el buey que no are?*

PARLÁ 'L BOU Y DIGUÉ MU. *Ref.* S' aplica als tontos que per poch que parlin no diuen sino disbarats. *Habló el buey y dijo mu.*

PASSA BOU PER BESTIA GROSSA. fr. *Met.* Quan el defecte o imperfecció d'una cosa 's recompensa ab la bondat o perfecció d' un'altra. *Váyase mocha por cornuda.*

PERDRE BOUS Y ESQUELLES. fr. *Met.* Pérdreho tot. *Perder á remate.*

POTA DE BOU. *Bot.* BARBA D' AARÓN.

TANT EL PUNXEN AL BOU QUE A LA DERRERÍA 'S MOU. *Ref.* Denota 'l cuidado que 's deu tindre en no irritar a algú, encara que mostri suavitat y mansuetut. *Aunque manso tu sabueso no le muerdas en el bezo; cada pajarico tiene su higadito.*

BOUADA. f. Ramat o multitut de bous. **Boyada.**

BOUÁS. m. aum. **Bueyazo.**

BOUER. m. BOVER.

BOUET. m. dim. **Bueyecico, bueyezuelo.**

BOULETERNÈRE. *Geog.* Nóm francés del poble de Boluteinera al Vallespir.

BOULZANE. *Hidrog.* Riu del Mitxdía de França a la regió del Fenouillet.

BOUMORT (Serra del). *Orog.* Serra de la prov. de Lleida, entre 'ls rius Noguera Palleresa y Segre. Es més amunt de Tremp y va de N.E. a S.O.

BOURG-MADAME. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora del riu Segre, prop de la frontera espanyola y té 280 hab.

BOUS (Collet dels). *Orog.* És situat a la serra de demunt les mines de Fígols, Bergadá.

BOVA. f. BOGA, 1. || *Ant.* **Piel de buey.**

BOVATGE. m. Dret qu' antiguament se pagava a Catalunya, desde 'l Segre fins a Salses, per cada parella de bous, dientse també per extensió al pagat per altra mena de bestiar. **Bovaje, bovático.**

BOVER. m. Pastor de bous. **Boyero, boyerizo.**

BOVER (Francisco). *Biog.* Esculptor, nat a Corbera l' any 1769. Era deixeble de la Escola de la Junta de Comers, que 'l pensioná pera anar a Roma. L'any 1797 era tinent director de la propia Escola. En companyía del esculptor M. Olivé va fer les estatues que hi há al pati de Llotja y és autor del grupo de gladiadors del primer pis del meteix edifici. Va morir en el primer ters del sigle XIX.

— (RAFEL). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVII. Resten inédites les obres d'aquest autor. Sobresurtí en les composicións escrites en llengua mallorquina, suaus y armonioses, producció distingida d' aquell temps; en cambi son de poca volada les obres que va escriure en vers castellá.

J. María Bover de Roselló

—DE ROSELLÓ (J. MARÍA). *Biog.* Escriptor bibliograf y erudit arqueólech que ab les seues digressions va contribuir a fonamentar l' esclat del renaixement literari de la seua terra. És autor dels bons llibres; *Noticias histórico-topográficas de la isla de Mallorca* (1836); *Memoria de los pobladores de Mallorca después de la última conquista por don Jaime I de Aragón,* (1838); *Noticia histórico-artística de los museos del cardenal Despuig,* (1845); *Varones ilus res de Ma-*

llorca (en colaboració de R. Medel; 1847); *Historia de la casa reial de Mallorca*, (1855).

— Y MAS (JOSEPH). *Biog.* Esculptor barceloní, professor de Llotja en la seua especialitat. Es autor del grupo *La Justicia dominant a la Força* (1835), de la estátua d' en Balmes que hi há als claustres de la catedral de Vich, y de les figures del rei en Jaume y del conseller Fivaller, del frontis de Casa la ciutat de Barcelona, retocades are de poch. Varies testes del cornisament de la Capitanía General de Barcelona, y molts més travalls escampats per Cádiz, Sevilla y altres parts son obra d' en Bover, que va morir a Barcelona l' any 1866.

— Y MUNTADAS (JOSEPH). *Biog.* Enginyer de mines y mecánich. Era fill de Besalú y morí en Almería l' any 1885. Estant al servei de la «Companyía Peninsular Azucarera» organisá la explotació d' un dels primers conreus de la canya de sucre montats a Espanya, baix el títol *Monserrat*, als voltants de Almería. Primerament havía servit al Estat, desde 1865, en Almadén, a la provincia de Granada, en Almería y Ciudad Real. Derrerament l' Estat el destiná a Huelva.

— Y RAMONELL (MIQUEL). *Biog.* Poeta mallorquí. Nat a Palma l' any 1720 y mort allá meteix en 1799. Deixá escrit un volum de poesíes líriques y dramátiques. Va publicar a Barcelona, l'any 1792: *D. Jaime I conde de Barcelona*, comedia en tres jornades; y *La conquista de Mallorca*, altre comedia, de la qual se han fetes algunes edicións.

BOVÍ, NA. adj. Lo pertanyent als bous. **Boyal, boyuno, vacuno.**

BESTIAR BOVÍ GELÓS. *Toriondo.*

BOVILA. f. Forn pera coure obra de terra, maons, totxos, rajoles etc.

BOVINA. f. Pua de les máquines de debanar.

BOY. prep. *Ter.* FINS, còm: *boy ne va tastar.*

BOY. n. p. BALDIRI.

BOYA. f. *Náut.* Troç de fusta o de suro que lligat a una corda y nadant damunt de l' aigua indica la situació del áncora. **Boya.** || Senyal que 's posa a les entrades dels ports y a alguns altres indrets pera indicar la ruta que s' ha de seguir o senyalar algun perill. **Boya.**

BOYETA. *Mar.* Grupia petita que solen tindre les embarcacións petites y algúns filats. **Boyarín.**

BOYRA. f. Vapor espés que s' alsa poch de terra y 's desfá ab el calor del sol. **Niebla.** || La que no 's pot alsar de terra. **Neblina.** || La que 's fa al mar. **Bruma, brumazón.** || La qu' en forma de nuvolet se arrossega per les montanyes. **Gata.** || *Ter.* Malaltía qu' enfosqueix la vista. **Niebla.** || El dany que la meteixa boira causa al blat. **Niebla.** || *Met* Confusió, obscuritat d' idees. **Cargazón.** || f. BRUGIT, SOROLL.

ANAR A ESCAMPAR LA BOYRA fr. Anar a distreures. *Salir á apacentar la vista.*

BOYRA PIXANERA. fr. La que mulla. *Niebla meona.*

BOYRA PLORANERA. BOYRA PIXANERA.

¿QUÉ HI HÁ BOYRA? *Expr. met. fam.* Que denota si está algú perturbat o mòlt carregat de cap. *¿Estás pesado, abrumado?*

TOCA BOYRES. fr. Se sol dir d' aquell que diu o fa ximpleríes. *Tarambana.*

¡VIVA LA BOYRA! *Expr. met. fam.* Denota 'l brugit, la satisfacció y alegría qu' hi sol haver en algún concurs. *¡Ande la zambra!*

BOYRADA. f. Conjunt de boyres, molta boyra. Se usa també en expressións còm aquesta: ¡QUÍNA BOYRADA! **¡Cuánto niebla!**

BOYRASSA. f. aum. **Gran niebla.**

BOYRES (Coll de les). *Orog.* Coll de 1,578 met. de altitut, al Pirineu gironí y a la meteixa ratlla de França, a tramontana de Rocabruna.

BOYRETA. f. dim. **Nieblecilla.**

BOYRINA. f. *Ant.* Boyra espessa y baixa. **Neblina.**

BOYRÓS, A. adj. Cubert de boyra. **Nebuloso.** || *Astron.* Se diu de les estrelles fixes de poca llum.

BRACADÓ. m. *Art. y of.* Eina de llauna, a mena de ensofradora, usada pera distribuir les terres al fer mosaich.

BRACARENSE. adj. El natural o lo pertanyent a Braga. **Braearense.**

BRACEJADOR. m. *Ant.* Qui tè bon braç pera tirar la barra, les botxes, etc. **Bracero**

BRACEJAR. v. n. Moure 'ls braços. **Bracear.** || *Náut.* Tirar de les braces per una o altra part pera posar les vergues seguint el plá o direcció convenient, segóns l' ángul qu' hagi de fer ab la del vent. **Bracear, brazar.**

BRACEJAR EN CREU O A DOS PUNYS. fr. *Náut* Tirar les braces de barlovent fins que les vergues quedin perpendiculars a la direcció de la quilla. S' usa també pera denotar les posicións de navegar en popa. *Bracear en cruz, por redondo, á dos puños.*

BRACEJAR A CENYIR DE PUNTA A PUNTA. *Náut.* Bracejar les vergues per sotavent tot lo que permetin les xarxes. *Bracear á ceñir ó en punta.*

BRACEJAR EN CONTRA, PER DEVANT, EN FATXA. *Náut.* Bracejar per barlovent fins que 'l vent toqui a les veles per derrera. *Bracear en contra, por delante, en facha.*

BRACEJAR EN VENT. *Náut.* Bracejar per sotavent fins que les veles rebin el vent pêl indret. *Bracear en viento.*

BRACER. m. Jornaler de la terra. **Gañán, bracero.**

BRACERA. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les compostes, de tronch brancallut, de fulles en forma de tiretes y de flors purpurines; és medicinal. **Centáurea mayor.**

BRACET. m. dim. **Brazuelo, bracillo.**

FER BRACET. fr. *Fam.* Donar el braç a alguna persona pera que s' hi apoïi. *Dar el brazo.*

BRACH. m. POSTERMA. || *Ant.* Gós de mostra. **Perro de muestra.** || Gos fí del morro partit. **Dogo. braco.**

BRACMITA. f. Mineral de manganesa, de color negrench, brill mitj metálich y pols parda: és infusible a la flesca; prén un color rogench al foch de reducció y produeix lleugera efervescencia, quan se fon ab borrax. **Bracmita.**

BRACONS (Coll de). *Orog.* Als cingles de Llancers y Joanetes, de la serra de Collsacabra (1,050 metres).

BRAÇ. m. Membre de la persona desde 'l muscle fins a la ma. **Brazo.** || Cada una de les classes de la societat: aixó és, estat ecclesiástich, noblesa y poble. **Clase, brazo.** || La classe o grau a que pertany cada hu en una nació. **Estamento.** || A la cadira, banch, etc., el barró que surt del espatller pera apoiar el colze. **Brazo.** || *Met.* Forsa, valor. **Brazo.** || — DE CAMPANA. La fusta que li serveix d' eix. *Brazo de campana.* || El ferro ont se lliga la corda. *Cigüeña.* || — DE CARRO. El que serveix pera junyir'hi els que deuen arrossegarlo. || — DE CREU. Cada una de les dues parts del travesser. *Brazos de la cruz.* || — DE LA RODA. *Ant.* RAIG. || — D' ORGA. El mánech o agafador dels registres. *Asidero.* || — DE MAR. Canal que se n' entra terra endíns. *Brazo de mar.* || — DE RIU. Canal que surt d' ell. *Brazo de río.* || — MILITAR O DE LA NOBLESA. Classe de milicia o noblesa. *Brazo militar ó de la nobleza.* || — SECULAR. L' autoritat temporal qu' exerceixen els tribunals y magistrats reials. *Brazo secular ó seglar.* || — DE PALANCA. m. *Náut.* A la palanca recta és la distancia que separa el punt d' apoio del punt d' aplicació, de la potencia o de la resistencia. *Brazo de palanca.* || — DE VERGA. m. *Náut.* Qualsevulla de les seues meitats. *Brazo de verga.*

A BRAÇOS. m. adv. Ab moltíssim travall. *A duras penas; á fuerza de brazos.*

AB ELS BRAÇOS EN CREU. *Loc. Con los brazos en cruz.*

AB ELS BRAÇOS OBERTS. *Loc. met.* Ab agrado y amor. *Abiertos los brazos ó con los brazos abiertos.*

DONAR EL BRAÇ. fr. *Met. fam.* Oferirlo pera que algú s' hi apoïi. *Dar el brazo.*

DONAR ELS BRAÇOS. *Abrazar.*

EL BRAÇ AL PIT Y LA CAMA AL LLIT. *Ref.* Aconsella'l cuidado que 's deu tindre quan se te mal en alguna de dites parts, y qu' en cada acció 's deuen aplicar els medis proporcionats al fi. *La pierna en el lecho y el brazo en el pecho.*

ÉSSER EL BRAÇ DRET D' ALGÚ. fr. *Met.* Ésser el seu principal apoio. *Ser su brazo derecho.*

ESTARSE AB ELS BRAÇOS ENCREUATS. *Loc. met.* ESTARSE AB LES MANS PLEGADES.

LLENSARRE ALS BRAÇOS D' ALGÚ. fr. *Met.* Confiar complertament un negoci o assumpte a la prudencia d' un altre. *Echarse en brazos de alguno.*

MOSTRAR EL BRAÇ FORT EN ALGUNA COSA. *Loc.* Manifestar algú 'l seu valor y fortalesa en alguna cosa. *Manifestar rigor.*

NO ALLARGAR MÉS EL BRAÇ QUE LA MÁNEGA. *Ref. Extender la pierna hasta donde llega la sábana.*

NO ÉS DEL NOSTRE BRAÇ. *Expr. fam.* Ésser d'altre classe o condició. *No es de nuestra clase.*

PENDRE 'L BRAÇ. fr. Aceptarlo d' algú pera apoiars'hi. *Tomar el brazo.*

SOTA 'L BRAÇ. m. adv. SOTA L' AIXELLA.

TINDRE 'L BRAÇ LLARCH O DE GITANO. fr. *Met. fam.* Comptar ab el favor y protecció d' alguna persona poderosa. *Tener brazos ó buenas aldabas; agarrarse á buenas aldabas.*

BRAÇA. f. La mida de sis peus. **Braza**. || *Náut.* Cap de corda al que s' hi subjecten els extréms de les vergues de les embarcacións. **Braza**

BRAÇADA. f. Moviment violent dels braços. **Brazada, braceada.** || BRAÇAT.

BRAÇAL. m. *Ant.* Armadura antiga del braç. **Brazal, braceral, brazalete.**

BRAÇALET. m. Anella d' or, argent, o altres materies, ab pedres fines o sense, que porten les dones al braç o a la munyeca. **Brazalete, pulsera.**

BRAÇALOT. m. *Náut.* Tróç de corda, de gruix proporcionat, fixo per un extrém al penol de la verga y provist al altre d' un lláç per ont passa la braça doble. **Brazalete.**

BRAÇÁS. m, aum. **Brazazo.**

BRAÇAR. v. a. *Art. y of.* Espargir ciment pêl demunt dels mosaichs.

BRAÇAT. m. Lo que s' abarca ab els braços d'una vegada. **Brazado, brazada.**

BRAÇATGE. m. Tot travall de braços, y en particular el de fer la moneda. **Braceaje, brazaje.** || m. Cens d'una vintena part en fruits que 's pagava avans.

BRAÇOLA. f. *Náut.* Cada hu dels quatre taulóns o peces que sobrixen de la cuberta, als quatre costats de les boques de les escotilles. **Brazola.**

BRAÇOLÍ. m. *Ter.* Cordill mòlt fort que s' usa pera pescar; se fá del cánem més prim, desprès de filat a má o a máquina. **Bramante.**

Segell de Bráfim

BRÁFIM. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Valls; és dins d' una fondalada, té estació de F. C. y 1,161 hab.

BRAGA. f. Drap que 's posa a les criatures de mamella pera netejarles sense desbolcarles. **Metedor, culero.** || pl Mena de calses amples y llargues que portaven els persas, medos, germáns y sármates. **Bragas.** || pl. CALSOTETS.

A QUI NO ESTÁ AVESAT A BRAGUES, LES COSTURES LI FAN LLAGUES. *Ref.* Denota que qui no está fet a alguna penalitat la sent mòlt més qu' altres. *A quien no está hecho á bragas, las costuras le hacen llagas; asno que no está acostumbrado á la albarda muerde la atafarra.*

MUDAR LES BRAGUES. fr. Posar a les criatures bolquers nets sense desbolcarles. *Entremeter.*

BRAGADA. f. Part del cós del animal desde l' angonal fins a la sofraja. **Bragada.** || f. *Mar.* La part més ample d' una còrba, d' ont arrenquen les seues rames, formant un ángul més o menys obert. **Bragada.**

BRAGASSES. m. pl. Home descuidat y fluix. **Vaínazas, Juan Lanas.**

BRAGAT, DA. m. Se diu del animal que tè l' entrecuix de diferent color que lo demés del cos. **Bragado.**

BRAGUER. m. Envenadura pels trencats o potrosos. **Braguero, ligadura. apretadero.** || Les mamelles de les vaques, cabres y bestiar semblant. **Bragadura, ubres.** || *Náut.* Cap de corda groixut que se assegura a la pala del timó. **Braguero.**

BRAGUETA. f. Obertura a la part del devant de les calses. **Bragueta.**

BRAHÓ. m. La part molsuda del braç. **Muñón, morcillo.** || *Met.* Forsa. **Brazo.**

TINDRE BON BRAHÓ. fr. *Met.* Tindre mòlta forsa. *Tener bravos jarretes; ser hombre de buen jarrete.*

BRAHOL. m. **Rugido.**

BRAHOLAR. v. a. Fer brahols. **Rugir.**

BRAM. m. La veu bronca d' algúns animals. **Bramido.** || El del ase. **Rebuzno, roznido.** || El del bou. **Mugido, bramido.** || El del lleó. **Rugido.** || Del òs. **Bramido.** || El del brau, vadell, y semblants. **Berrido.** || *Met.* Crit extraordinari de la persona quan está colérica. **Bramido.** || *Met.* Soroll espantós de la mar, etc. **Bramido.** || — DEL ELEFANT. La veu que fa l' elefant quan brama. *Barrito, berrido.*

BRAMS D' ASE NO PUJEN AL CEL, O 'L CEL NO 'LS OU. *Ref.* Denota que lo que 's fá de mala gana o 's demana ab mal modo, regularment no s' estima o no's consegueix. *Oración de perro no va al cielo.* || A PARAULES NECIES ORELLES SORDES.

CORRESPONDRE AL BRAM. fr. *Rebramar.*

FER BRAMS. fr. *Dar bramidos.*

BRÁM (Coll del). *Orog.* Entre les cingleres de Ayats y les de Cabrera (1,100 metres)

BRAMA. f. Sols tè us en la frase vulgar: *córrer la brama, córrer la veu.* || *Ter.* Enginy pera pescar.

FER LA BRAMA. fr. Burlarse d' algú. *Dar grita.*

BRAMADISSA. f. **Bramido, rugido.**

BRAMADOR, A. m. y f. Qui brama. **Bramador.** || *Poét.* Lo que fa un soroll semblant al bram. **Bramador.**

BRAMAIRE. m. *Fam.* BALADRER, 1.

BRAMAR. v. n. Fer brams. **Bramar.** || *Met.* Plorar mòlt fort. **Bramar.** || Se diu de la mar, del vent y altres coses que fan un soroll semblant al bram. **Bramar.** || Fer un soroll fort. **Bramar.**

BRAMAR CÓM UN TORO. fr. *Bramar de coraje.*

BRAMAR L' ASE. *Rebuznar, roznar.* || El bou. *Mugir.* || El lleó. *Rugir.* || El vadell. *Berrear.*

TORNAR A BRAMAR. fr. *Rebramar.*

BRAMASSACHS. m. Qui brama o crida descompassadament. **Voceador, algarero.**

BRAMIT. m. *Ant.* BRAM.

BRAMÓS, A. adj *Ant.* DESITJÓS.

BRAMUL. m. BRAMIT.

BRAMULADA. f. *Ter.* Cop de vent fort. **Ventolera.**

BRAMULAR. v. Fer vent mòlt fort. **Ventear.**

BRAN. m. *Ant.* ESPASA. || — D' ANGLATERRA. Mena de ball que antigüament s' usava a Espanya. *Bran de Inglaterra.*

BRANCA. f. *Bot.* El lluch o grífol que ix de la soca del arbre o dels tronchs principals de les plantes. **Rama, brazo.** || La tallada o separada del arbre. **Ramo.** || La esqueixada del arbre. **Gajo, garrancho,** y **gancho** 'l troç que hi queda. || La inclinada en vers terra. **Alabe.** || *Met.* La part o divisió que resulta d' una cosa ab dependencia d' ella. **Ramal.** || Lo qu' ha de servir pera plantar. **Rampollo.** || LLUCH. || *Met.* La persona que tè 'l seu origen comú ab altres del meteix tronch. **Rama.** || Parlant del fré, cada una de les barretes ont s' hi assegura la brida. **Cama.** || La part separada d' un tot, pero ab dependencia d' ell. **Ramo, parte.**

ANARSE 'N PER LES BRANQUES O PER BRANQUETES fr. Entretindres en lo insubstancial d' un assumpte, omitint lo més important. *Andarse por las ramas.*

BRANCA URSINA. *Bot.* Planta perenne que fá totes les fulles radicals, amples, grans y retallades per la vora, y una sola cama ab flors poch vistoses. *Acanto, hierba gigante, branca ursina.*

BRANCADA. f. El conjunt de branques o rames. **Ramaje.**

BRANCAL. m. Cada una de les dues pedres picades que formen els muntants del portal. **Jamba.** || *Ter.* MARXAPÉU.

BRANCALADA. f. *Arquit.* Conjunt de pedres que formen una porta o finestra.

BRANCALL o BRANCÁM. m. BRANCATGE.

BRANCAR. v. a. *Ant.* ABRAONAR, AGAFAR.

BRANCAT. n. p. PANCRÁS. **Pancracio.**

BRANCATGE. m. Conjunt de branques d' un arbre. **Ramada, ramojo.**

BRANCH. m. *Ant.* REMAT.

BRANCÓS, A. adj. BRANCUT.

BRANCUT, DA. adj. Plé de branques. **Brancoso.**

BRANDADA. f. Moviment d' un cos d' un costat al altre. **Vaivén.** || f. *Náut.* El moviment de rotació lateral y alternatiu que sufreix la nau, ab l' acció del vent y de les ones. **Balance.**

BRANDADA FORTA. La que sense inclinar mòlt la nau porta mòlta velocitat. *Balance duro, vivo ó violento.*

BRANDADOR, A. adj. Se diu del barco propéns a brandar. **Balanceador.**

BRANDAL. m. *Náut.* Cap de corda ab que 's subjecta un mástil de gavia a la taula de guarnició del arbre respectiu pera ajudar als seus obenchs. **Brandal.**

BRANDAR. v. n. Anar d' una part a l' altra. || v. n. Inclinarse una nau tan aviat a un costat còm al altre ab moviments alternatius més o menys forts. **Balancear.**

BRANDEJAR. v. a. Somoure una cosa ab força. **Sacudir, mover una cosa de un lado á otro.**

BRANDÓ. m. *Ant.* BLANDÓ.

BRANGOLÍ. *Geog.* Veinat del dist. munpal. d' Enveig, depart. dels Pirineus Orientals.

BRANILLA. f. Bigotis o barba de la ballena. **Ballena.** || Cada una de les barretes que formen els paraigues y vanos. **Varilla, varillaje.**

BRANILLA MESTRA. La de cada costat del vano pera reforsarlo. *Guardia, guia.*

BRANILLATJE. m. Conjunt de branilles o verguetes. **Varillaje.**

BRANQUEJAR. v. n. Anar de branca en branca. **Andar por las ramas.** || ANARSE 'N PER LES BRANQUES.

BRANQUETA. f. dim. **Ramilla, ramita.** || Ramet. **Ramito.** || pl. Llenya prima dels esporgaments dels arbres. **Ramojo, ramiza, desbroce,**

BRANQUIAT, DA. adj. *Ictiol.* Provist o guarnit de branquies. **Branquiado.**

BRANQUIATS. m. pl. *Zool.* Ordre d' anfibis que respiren per branquies. **Branquiados.**

BRANQUILLÓ. dim. de branca. **Ramita.**

BRANQUINYOL. m. dim. de branca. **Ramita.**

BRAQUIOCUBITAL. adj. *Anat.* Pertanyent al braç y al colze. **Braquiocubital.** || m. Nòm d' un lligament que s' extén desde 'ls cúbites fins a l' húmero. **Braquiocubital.**

BRÁQUIT. m. *Zool.* Apéndix en forma de braç. **Bráquido.**

BRASA f. La llenya o carbó encés o prés del foch. **Brasa.**

ESTAR EN BRASES. fr. *Met.* Tindre gran inquietut per algún cuidado o recel. *Estar en brasas ó como en brasas ó en ascuas.*

ESTAR ENCÉS CÒM UNES BRASES O CÒM UNA BRASA DE FOCH. fr. *Met.* Denota qu' algú té mòlt encés el color de la cara. *Estar hecho unas brasas ó una ascua.*

DE POCA BRASA CERTAMENT SE FÁ GRAN FOCH Y MÒLT ARDENT. || PETITA BRASA, CREMA, etc.

DONARSE BRASA O ANSIA. fr. *Componerse, menearse, bandearse.*

FUGIR DEL FOCH Y CAURE A LES BRASES. *Ref. Huir del fuego y dar en las brasas; saltar de la sartén y dar en las brasas.*

PARLAR MÉS QUE FETGE EN BRASES. *Loc. ter.* PARLAR PÊLS COLZES.

PASSAR CÒM GAT SOBRE BRASES. *Loc. met.* Passar sobre alguna cosa, qüestió o dificultat ab por o recel. *Pasar como sobre ascuas.*

PASSAR PER LES BRASES. fr. BRASEJAR.

PETITA BRASA CREMA UNA CASA. *Ref.* Denota que d' un no res a vegades s' obtenen grans resultats. *Con pequeña brasa se quema una casa; de pequeña centella grande hoguera.*

BRASCA. f. Barreja de póls de carbó y argila, que 's posa al interior dels forns de reducció pera preservar les parets de l' acció corrosiva que hi poden exercir algúns óxits metálichs. **Brasca.**

BRASEJAR. v. a. Ensajornar, mitj rostir una cosa o rostirla lleugerament. **Soasar, perdigar, emperdigar.**

BRASEJAT, DA. p. p. **Perdigado.**

BRASER. m. Eina de metall o de terra refractaria ont s' hi posa foch pera escalfarse, y s' anomena també aixís junt ab la capsa. **Brasero.** || Pila de brases enceses. **Hoguera.** || Llóch ont antiguament hi cremaven els delinqüents. **Brasero.**

BRASERET. m. dim. Caixeta forrada de llauna per dins y ab la tapa, que també és de llauna, foradada a modo de reixa; serveix pera posar'hi foch y escalfars'hi els peus. **Rejuela, rejilla, maridillo, estufilla, braserillo, librete.**

BRASERÍA. f. BRASER, 2.

BRASIL. m. Estat d' América. **Brasil** || Arbre de fusta pesada y de color encés que, bullida, serveix pera tenyir de vermell: **Brasil, palo brasil.** || El color vermell que 's treu d' aquesta fusta. **Brasil.**

DE COLOR DE BRASIL. *Brasilado.*

BRASILET. m. dim. Fusta menys forta y de color més baix que la del brasil. Vé de les Antilles. **Brasilete, brasilillo.**

BRASMOLOGÍA f. Ciencia que tracta del fluix y refluix del mar y d' esbrinar les causes que 'l motiven. **Brasmología.** || Tractat de la fermentació. **Brasmología.**

BRATAR. v. a. *Ter.* BARATAR.

BRAU, VA. adj. Ferós. **Bravo, bravío, feroz.** || Gran, bó, excel-lent. **Bravo** || Valent, esforçat. **Bravo.** || Alborotat, enfurismat. **Bravo.** || S' aplica a les coses dolentes, còm una mena d' aumentatiu; aixís

se diu: *brau lladre, brau estrafalari,* etc. **Bravo.** || m. Bou petit d' un any. **Becerro.** || adv. m. Bè. **Bravo, bien.**

¡BRAVA COSA! *Loc. iron.* Cosa necia, disbarat. *¡Brava cosa!*

EN LLÓCH BRAU. *Loc.* En camí desert. *En camino bravo ó desierto.*

BRAUET, A. adj. dim. **Bravito**

BRAULI. n. p. **Braulio.**

BRAUMENT. adv. m. **Bravamente.**

BRAUNITA. f. *Quím.* Deutóxit impur de manganeso. **Braunita.**

BRAVADA. f. Alenada, tuf molest que llensa alguna cosa. **Tufo, tuforada, vaharada, vaharina.** || —DE FUM. *Zorrera.* || —DE VÍ. *Estocada de vino.*

FER BRAVADA. fr. Eixir d' alguna cosa tuf molest. *Vahar, vahear.*

BRAVAMENT. adv. m. Bè. **Bravo, bravamente.** || Cruelment. **Bravamente.** || Copiosament, en gran manera. **Bravamente.**

BRAVATA. f. y

BRAVATADA. f. Amenassa arrogant y vana. **Bravata, ronca.** || Fanfarronada. || **Bravata. baladronada.** || pl. **Fieros.**

BRAVATEJAR. v. n. BRAVEJAR.

BRAVATEJAT. p. p. BRAVEJAT.

BRAVEJAR. v. n. Llençar bravates, insultar ab menyspreu. **Bravear, roncar, echar bravatas, fieros, blasonar del arnés.**

BRAVESA. f. Ferocitat, bravura. **Braveza, bravura.**

BRAVÍSSIM, A. adj. sup. **Bravísimo.** || adv. sup. **Bravísimo.**

Segell de Breda

BRAVÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Bravísimamente.**

BREDA (Sant Salvador). *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; está situada a la banda oriental del Montseny y té 1,469 hab.

BRÉDOLA. f. *Arq.* VOLTA.

BREGA. f. Disputa, baralles. **Brega, zambra, chacota, trulla, sarracina, trapisonda.**

ARMAR BREGA. f. Moure raons o disputes. *Armar pendencia, chacotear.*

MOURE BREGA. fr. Divertirse ab mòlta gatzara, crits y rialles. *Chacotear.*

PLEGAR LES CAPES A BREGA MOGUDA. *Loc. met.* Fer negoci mentres la confusió y 'l desordre entretenen als demés. *A rio revuelto ganancia de pescadores.*

BREGADELL. m. *Ornit.* Aucell de pas mòlt semblant al tayarol de cap negre. **Curruca de los jardines.**

BREGADOR. m. y f. Qui brega 'l cánem o 'l llí. **Agramador.**

BREGADORES. f. pl. Eina de fusta d' un metre sixanta a dos metres de llarch, y al mitj un crestall ont hi encaixa un altra peça en forma de canal, empiulada per un cap y ab un mánech a l' altre, ab que 's mou fácilment pera bregar el cánem o 'l llí. **Agramadera, grama y agramiza**

TINDRE BONES BREGADERES. fr. *Met. fam.* Menjar mòlt y depressa. *Tener buena tijera; estar picada la piedra; atacar bien la plaza.*

BREGAR. v. a. Batre 'l cánem o 'l llí pera separarlo de la riscla o caramuxa. **Agramar.** || Barallarse, disputar. **Bregar.**

BREL (Joseph). *Biog.* Pintor valenciá mòlt erudit. Va néixer envers l' any 1835 y va morir l' any 1894. Deixeble de l' Academia de Sant Carles, ha estat un dels pintors de son temps que més ha produít. En la seua derrera época va pintar toros y escenes taurines. El seu millor quadro d' aquesta mena és el titolat *En pleno siglo XIX,* que representa un toril al mitj del espectacle, mentres jau a terra un cavall destrossat y porten un torero ferit a l' enfermería.

BRELL (Benet). *Biog.* Organer y compositor, monjo de Montserrat, notable executant y fácil improvisador sobre 'l teclat. Va néixer a Barcelona y va morir al seu monestir l' any 1850. A l' arxiu d' aquella Escolanía hi há bona quantitat de pesses originals de aquest monjo.

BREMAR. v. a. y 'ls seus derivats. VEREMAR.

BRENAR. v. n. *Ter.* BARENAR.

BRÉNDOLA. f BARRA.

BRES. m. BRESSOL.

BRESCA f. Còs esponjós ab distintes casetes en que les abelles hi fan la mel. **Panal.**

BRESCA SENSE MEL. *Expr.* Que ademés del sentit recte, significa cara gravada o picada de verola. *Cara apedreada, empedrada, de rallo.*

BRESCA. *Geog.* Poblet del terme de Gerri, prov. de Lleida.

BRESCADET. m. dim. **Lagarejo.**

BRESCADOR. m. Eina de ferro pera obrir les arnes o buchs alsantne 'l tap. **Tempanador.**

BRESCADURA. f. L' acció de brescar les arnes o buchs de les abelles. **Castrazón.** || El temps de brescar. **Castrazón.**

BRESCÁM. m. La bresca sense mel un poch negra y verda. **Escarzo.**

BRESCAMBRILLA. V. BESCAMBRILLA.

BRESCAR. v. a. Treure part de la mel dels buchs de les abelles. **Castrar, desmelar,** y **escarzar** quan se fa al mes de Febrer. || Anar sense ordre. **Ir sin concierto.** || Parlant d' arnes, tallar les ceres vanes. **Despuntar.**

BRESCAT. m. Llóch ont se trepitja la verema. **Lagar.** || *Ter.* MATÓ. || **p. p. Desmelado.**

BRESÉS. *Geog.* Veinat de Mosset, depart. dels Pirineus Orientals.

BRESSADOR, A. m. y f. Qui bressa. **Mecedor, cunero.**

BRESSAMENT. m. L' acció de bressar. **Mecedura.**

BRESSAR. v. a. Gronxar les criatures al bressol. **Mecer.**

BRESSAT, DA. p. p. del verb bressar. **Mecido.**

BRESSET. m. dim. BRESSOLET.

BRESSOL. m. Mena de caixa estreta, disposada de tal modo que 's pugui gronxar fácilment. **Cuna.** || La que penja entre dos pilanets pera que no fassi soroll quan se bressa. **Cuna de viento.**

CONÉIXER A ALGÚ DESDE 'L BRESSOL. fr. *Met.* Conéixe 'l desde mòlt noi. *Conocer á uno desde la cuna.*

LO QUE S' APRÉN AL BRESSOL DURA MÉS QUE NO 'S VOL. *Ref.* Expressa que les coses que s' aprenen y els costúms que s' adquireixen desde nois ab dificultat s' olviden o deixen. *Lo que se aprende en la cuna siempre dura.*

POSAR AL BRESSOL. fr. *Encunar.*

BRESSOLA (Puig de la). *Orog.* A la carena que separa la vall de Carol de la de Vallbona (Cerdanya, 2,550 metres).

BRESSOLADA. f. y

BRESSOLAMENT. m. **Bressament.**

BRESSOLAR. v. a. BRESSAR.

BRESSOLEIG. m. L' acte de bressar. **Mecimiento.**

BRESSOLER, A. m. y f. BRESSADOR.

BRESSOLET. m. dim. **Cunita.**

BRESSUY. *Geog.* Caseríu del terme munpal. de Sort, prov. de Lleida.

BRETANYA. f. Provincia de França. **Bretaña.** || Tela fina de dita provincia. **Bretaña.**

GRAN BRETANYA. Anglaterra, isla del Occeá Atlántich. *Gran Bretaña, Inglaterra.*

BRETESSADES. f. pl. Referintse al blassó, peces crenellades que tenen marlets a dalt y baix alternativament. **Bretesadas.**

BRETÓ, NA. m. y f. El natural y lo que pertany a Bretanya. **Bretón.**

BRÉTOL. m. Home sense criansa, sense vergonya, rufiá. **Pillo, sollastrón, ribaldo.**

FER EL BRÉTOL. fr. Vagabundejar ab vida mal entretinguda. *Bigardear.*

BRETOLALLA. f. Munió de brétols. **Gavilla de pillos.**

BRÉTOLAMENT. adv. m. **Pícaramente.**

BRETÓNICA. f. *Bot.* BRUTÓNICA.

BRETUY. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Moncortés, prov. de Lleida.

BRETXA. f. Forat que fá l' artillería a les muralles. **Brecha.** || La que 's fá a qualsevol edifici. **Brecha.** || *Met. ter.* **Bulla.**

BATRE EN BRETXA. fr. *Mil.* Tirar de cop l' artillería grossa pera enrunar la muralla. *Batir en brecha.* || *Met.* Perseguir a alguna persona fins a ferli perdre 'l seu valiment. *Batir en brecha.*

OBRIR BRETXA. fr. *Mil.* Enrunar part de la muralla d' una plaça, torre o fort, de modo que hí pugui entrar l' enemich. *Abrir brecha.* || *Met.* Persuadir a algú o ferli mòlta impressió alguna cosa. *Abrir brecha.*

BREU. adj. Lo qu' és de poca durada. **Breve.** || Dit del estil o modo de parlar concís. **Conciso, breve, lacónico.** || Compendiós. **Suscinto, breve, compendioso.** || m. Escrit del Papa pêls reis, prímpceps o magistrats sobre algúns assumptes públichs. **Breve.** || *Mús.* Nota que val dos compassos o quatre mínimes. **Breve.** || *Gram.* La sílaba que 's pronuncia més depressa. **Breve.** || *Anat.* Nòm que 's dona a la munió de muscles. **Breve**

EN BREU. m. adv. Aviat, promptament. *En breve, dentro de, de aquí á poco.* || En suma, en poques paraules. *En breve, en suma.*

BREUET, A. adj. dim. **Brevecito, brevecillo.**

BREUGETAT. f. *Ant.* BREVETAT.

BREUMENT. adv. m. Ab brevetat. **Brevemente, con brevedad.** || EN BREU. || Suscinta, concisament. **Brevemente, concisamente.** || Parlant de la quantitat de les sílabes. **Brevemente.**

BREUS. m. pl. Cotó de blens ab un paper enrotllat al mitj, y quin contingut no 's deu llegir mai, que 's lliga als bracets de les criaturetes quan se les desmama pera que no anyorin el pit. **Amuleto.**

BREVETAT. f. Curta durada d' alguna cosa. || **Brevedad.** || Concisió. **Brevedad, concisión.**

BREVIARI. m. Llibre que conté 'l reso ecclesiástich. Pío V, Clement VIII y Urbano VIII reformaren el breviari romá y també feren lo meteix algúns bisbes particulars en llurs diócesis. El breviari dels benedictins, bernarts, cartuixos, premostratenses, etc., era diferent del comú per haverse aquells valgut de la llibertat que Pío V los hi va deixar de seguir l' antich reso. Breviari, antigament significava el llóch en que 's guardaven els breus o compendis, y d' aquí prengué 'l nòm, qu' és lo meteix que compendi del ofici diví. **Breviario.** || Entre estampers, grau de lletra més petita que l' entredós, y s' usa comunment pêls breviaris, manuals, etc. **Breviario.** || SUMARI, COMPENDI. || —MOSSÁRABE. El qu' usaven els ecclesiástichs d' Espanya després que 'ls moros s' apoderaren d' ella. El quart Concili toledá maná a totes les iglesies d' Espanya qu' usessen aquest breviari; després s' hi introduiren algúns defectes, que varen ésser reformats pêl célebre cardenal Cisneros, y s' usa avui en cinch parroquies de Toledo: a la capella del meteix cardenal, y a Salamanca a la del doctor Salábrica. Aquest ofici té mòltes coses particulars, pero santes y devotes. *Breviario mozárabe.*

BREVIETAT. f. *Ant.* BREVETAT.

BREVÍSSIM, A. adj. sup. **Brevísimo.**

BREVÍSSIMAMENT. adv. sup. **Brevísimamente.**

BREVITAT. f. *Ant.* BREVETAT.

BRÉVOL, A. adj. adj. Fácil de trencarse. **Endeble, quebradizo, quebrajoso.**

BRI. m. Cama de cánem, espart y altres coses semblantes. **Hebra.** || Els fils de la carn. **Hebra, brizna.** || Drap de cánem. **Lienzo, cáñamo.** || Partícula d' alguna cosa. **Pizca** || El de la flor de safrá, qu' és el meteix safrá. **Hebra, pistilo**

TREURE 'LS BRINS DEL SAFRÁ. fr. *Desbriznar.*

BRIÁ. m. Vermell ab llaga o granets cöents ab crosta escatosa còm el sagó. **Herpe.** || VÉRVOL.

BRIAL. m. *Ant.* Faldilles de tela o de seda que 's lligaven a la cintura y baixaven fi s als peus. **Brial, basquiña.** || Faldó de seda o altre tela que 'ls homes d' armes portaven desde la cintura fins demunt dels genolls. **Brial.**

BRIAN Y SAÚCH (Domingo). *Biog.* Metge del emperador d' Austria, en Carles VI. Nat a Castelló de la Plana l' any 1664 y mort el 1755 a Viena, en el plé de la seua gloria professional. Cursá medecina a Valencia y se 'n aná a l' extranger a principis del sigle XVIII, guanyant aviat mòlta fama. Son retrato és a l' Academia de Medicina de París.

BRIANÓS, A. adj. Plé de brians. **Herpético**

BRIANSÓ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Sant Antolí, provincia de Lleida. || *Hidrog.* Abundosa font del Montseny; pot considerarse còm l' orígen de la riera de Gualba.

Segell de Briansó

BRIANT. m. *Entom.* Insecte de dues línees de llargaria, quasi rodó y ab vuit potes. **Arador.**

BRIANTET. m. *Entom* dim. **Aradorcico, aradorcillo.**

BRIBALL. m. *Ter.* XICOT. **Rapaz, muchacho.** || BRIBÓ.

BRIBALLA. f. *Ter.* Canalleta, criatures. **Chiquillos**

BRIBÓ, NA. m. y f. Vagabundo, dolent. **Haragán, bribón, pícaro, bellaco.**

TORNARSE BRIBÓ. fr. *Abribonarse.*

BRIBONADA. f. Picardía. **Bribonada.**

BRIBONALLA. f. Estol de bribons. **Picaresca, gazapina, hampa, heria, gazapera.**

BRIBONÁS, SA adj. aum. **Bribonazo.**

BRIBONEJAR. v. a. Fer picardíes o bribonades. **Bribonear, andar á la briba.**

BRIBONERÍA. f. Vida y exercici de bribó. **Ribaldería, bribonería.**

BRIBONESCH, CA. adj. Pertanyent a la briba. **Hampesco.**

A LA BRIBONESCA. m. adv. A manera de brétol. *A la briba.*

BRIBONET, A. m. y f. **Bribonzuelo, picarillo.**

BRICANT (Saver més que). fr. *Met.* Ésser mòlt sagás en benefici propi. Tindre mòlta vivor. **Saber más que las culebras; saber más que Briján.**

BRICHBARCA o BRICHBARCH. m. Barco de tres arbres o bergantí de mòlt port ab un petit arbre de mitjana aparellat còm el major de la goleta. **Corbeta.**

BRICI. n. p. **Bricio.**

BRICÓ, NA. m. y f. *Ant.* BRIBÓ.

BRIDA. f. Les corretges lligades al fré. **Brida, rienda.** || El meteix fré. **Brida, freno.** || *Met.* FRÉ. || Peça de ferro en forma d' arch que subgecta la xitxarra al ferro que forada.

A BRIDA BATUDA. m. adv. *A rienda suelta; á todo correr.* || *Met.* Ab violencia. *A rienda suelta.* || *Met.* Ab tota llibertat. *A rienda suelta.*

AFLUIXAR LA BRIDA. fr. *Soltar las riendas; abrir la mano.*

A MITJA BRIDA. m. adv. *Met.* Ab restricció. *A freno metido.*

A TOTA BRIDA. m. adv. *A rienda suelta.*

MENAR PER LA BRIDA. fr Guiar els animals, tenint la brida a la má. *Llevar del diestro, por la rienda.*

POSAR LA BRIDA. fr. *Embridar.*

TINDRE LA BRIDA. fr. *Met.* Contenir a algú, impedir que 'n res s' excedeixi. *Refrenar.*

TIRAR LA BRIDA. fr. Subgectar ab ella les cavalleries. *Tener, tirar las riendas.*

BRIDECÚ. m. Corretja que 's posa a la cintura pera portar'hi l' espasa. **Biricú, tahalí, talabarte.**

BRIDETA. f. dim. de BRIDA. **Riendecita.**

BRIDÓ, m. dim. Brida petita. **Bridón.** || Aparell de cuiro que porten els animals al cap pera subgectarlos per medi de les riendes. **Bridón.**

BRIDONET. m. dim. BRIDÓ.

BRIGADA. f. *Mil.* Agrupació de dos regiments o de quatre o sis batallóns o esquadróns que constitueix part del cos d' un exércit manat per un brigader. **Brigada.** || Conjunt d' animals que serveixen pera portar les provisións y lo demés necessari pera la tropa. **Brigada** || Conjunt de persones reunides pera dedicarles a certa mena de travalls. **Brigada.**

BRIGADER. m. *Mil.* Qui mana una brigada. És un grau més que coronel. **Brigadier.** || Qui tè al seu cárrech els animals de una brigada. **Capataz de brigada.**

BRILLADOR. m. Reclám, xiulet de llauna, llautó, etc., pera caçar tòrts, grives, etc. **Reclamo, chilla, pito, suspiro.**

TOCAR EL BRILL O BRILLADOR fr. *Chillar.*

BRILLANT, A. adj. Lo que brilla. **Brillante, brillador.** || Resplandent, còm: *la pedra preciosa.* **Resplandeciente, brillante.** || Relluent. **Brillante, reluciente.** || Excel-lent, distingit. **Brillante.** || m. Diamant abrillantat. **Brillante.** || Certa estrella de segona magnitut. **Brillante, lucidez del Águila.**

BRILLANTOR. m. Resplandor. **Brillantez, brillo.**

BRILLAR. v. n. Relluir, despedir raigs de llum. **Relucir, brillar, resplandecer.** || Imitar el cant dels aucells ab el brillador. **Reclamar.** || *Met.* Lluir algú pel seu talent, les seues prendes, etc. **Brillar.**

BRILLO. m. BRILLANTOR. || Resplandor, elegancia. **Brillo.**

¡QUÍN BRILLO! fr. *¡Cuánta elegancia!*

BRÍM. m. *Ter.* BRÍ, 1.ª

BRIMARADA. f. *Ter.* El resplandor o flama de la fogaina. **Llamarada, llama.**

BRINDAR. v. a. Oferir alguna cosa voluntariament, convidar a algú. **Brindar.** || Beure a la salut d' algú. **Brindar.** || *Met.* Excitar l' apetit; y aixís se diu: *el día brinda a passejar.* **Convidar, brindar.**

BRINDIS. m. La acció de brindar. **Brindis.**

FER UN BRINDIS. fr. BRINDAR.

BRINÉUS m. pl. *Ant.* Joies de dones. **Brinquillo, brinquiño.** || ABALORIS.

BRINÓS, A. adj. Lo que tè mòlts brins. **Briznoso.**

BRÍO. m. Forsa, poder, coratge. **Pujanza, brío.** || Valor, resolució, esperit. **Brío.**

ABAIXAR ELS BRÍOS. fr. *Met.* Humiliar. *Bajar los bríos.*

COBRAR BRÍOS. fr. Reanimarse, reforsarse. *Rehacerse*

BRIOF. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Miquel de Campmajor, prov. de Girona.

BRIOL. m. *Náut.* Corda pera extendre y recullir les veles. **Briol.**

BRIOLOGÍA. f. Tractat sobre les molses. **Briología.**

BRIÓN. m. *Astron.* Constelació. **Brión.**

BRIONÍA. f. *Bot.* CARBASSINA

BRIONINA. f. Substancia extreta de la brionía. **Brionina.**

BRIÓS, A. adj. Esforsat, animós, qui tè brío. **Orgulloso, brioso.**

BRIOSAMENT. adv. m. **Briosamente.**

BRISA. f. Les pellofes y llavors del raïm que queden desprès de xafat y d' haverse 'n extret el ví. **Lía, orujo, casca.**

BRISADA. adj. *Blas.* Lo que alguns fills externs de nobles afegeixen al seu escut de familia pera diferenciarlo del de l' hereu. **Brisada**

BRISOLÍ. m. Cordonet mòlt prim que 's cus al entorn dels traus. **Pasillo.** || Cordillet mòlt prim pera pescar. **Cordel.**

BRISQUET (Pere). *Biog.* Pintor de la escola d' en Ribalta. Va néixer a Valencia l' any 1586 y va morir de tristesa a Terol l' any 1646, creientse decadent en les seues facultats, al no reeixirli 'l seu quadro de *L' adoració dels Reis*, destinat a la catedral d' aquella ciutat, a pesar dels seus esforsos. Son mòlt estimades les obres d' aquest artista.

BRISURA. f. *Blas* **Brisada**

BRITÁNICH, CA. adj. Pertanyent a la Gran Bretanya. **Británico.**

BRIVANT. m. *Ant.* **Vagabundo.**

BRIVIA. f. Horrible figura de fera que anava devant de les professóns de Corpus a Catalunya junt ab els gegants y els nanos, movent desaforadament els ulls. **Tarasca.**

ULLS DE BRIVIA. *Loc.* Ulls grossos y esparverats. *Ojos azorados.*

BRIZ (Francesch Pelay. *Biog.* Escriptor y folklorista mòlt notable, de principis del renaixement catalá. Va néixer a Barcelona l' any 1839 y va morir l' any 1889. Ha estat un dels més travalladors del nostre temps y que més branques de la literatura ha abraçat. Va fer traduccións del francés al castellá y del castellá al catalá; va reimprimir la edició de Ausies March; va publicar durant molts anys el *Calendari Catalá;* va dirigir la revista *Lo Gay Saber;* va ésser el primer en publicar música popular catalana *(Cansons de la terra,* cinch volums, en 8.º, ab lletra y música); va escriure noveles y poemes, drames catalans d' alta volada, poesíes, rondalles, endevinalles, etc., etc. L' any 1869 va ésser proclamat *Mestre en Gai Saber* y 'l 1875 va presidir els Jochs Florals. Briz, va ésser un dels precursors de les revindicacións polítiques de Catalunya.

BROCA. f. Mena de punta de barrina que 's posa al cap de vall del birbiquí pera fer forat. **Taladro.** || Eina de cer llarga, prima y rodona que serveix als carnicers pera esmolar llurs eines de tall. **Eslabón.** || *Ter* BAQUETA, 1, 2. || *Ter.* Vergueta de vesch pera caçar aucells. **Vareta.** || Verguetes encreuades pera aguantar les bresques als buchs de abelles. **Trenca** || AGULLES DE FER MITJA. || *Ter.* BASTONET, TRONQUET, PUNXÓ. || Clau rodó de cabota quadrada ab que 'ls sabaters asseguren la sola a la forma. **Broca.** || Entre perxers l' instrument en que capdellen la seda. **Carrete, broca.** || — DE CULLERA. La que tè forma mitx acanyada. || — D' ESTRELLA. La que té una punta en al mitj del cap y un tall a cada costat d' aquella. || — DE PUNTA DE LLANÇA. La que té 'l tall còm el ferro d' aquesta arma. || — DE BARRINA. La que té tall de rosca

còm les barrines. || — DE CASSOLA O DE CULLERA. Barreta de cer mòlt ben trempada, afuada y formant anella en el cap groixut.

Segell de Brocá

BROCÁ. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisbat de Solsona, part. jud. de Berga; té 209 hab.

BROCÁ Y CODINA (Joseph). *Biog.* Notable tocador de guitarra y mestre compositor, nat a Reus el any 1805 y mort a Barcelona 'l 1882. En 1885 se van publicar les seues millors obres.

BROCADA. f. Troç de sarment que 's deixa als ceps al podarlos. **Pulgar, saeta, brocada.** || *Ant.* Embestida. **Arremetida.**

BROCADELLA DE CAVALL. Cert us, o dret. *Brocadella.*

BROCAL. m. Mena d' ampolla de diversos materials que serveix pera refrescar les begudes. **Garrafa.** || El coll o boca del pou. **Brocal.**

BROCALET. m. dim. **Vasijilla, vasijita.**

BROCANT. adj. *Blas.* Qualsevulla figura sobreposada a un lleó. **Brocante.**

BROCANTITA. f. *Miner.* Substancia vidriosa, transpa enta, d' un vert esmeralda, insoluble a l' aigua. **Brocantita.**

BROCAR. v. a. *Ant.* EMBESTIR || m. *Ant.* **Encuentro, escaramuza.**

BROCAR SOBRE. *Loc. Ant.* Llensar un cavaller el seu cavall sobre algú. *Arremeter el caballo; echar encima el caballo.*

BROCÁS. m. Vi adobat ab mel. **Hipocrás.**

BROCAT. m. Teixit groixut y riquíssim fet de seda y or o de seda y argent. **Brocado.**

SEMBLANT AL BROCAT. *Glaseado.*

BROCATELL. m. Teixit de seda, cánem y or, no tan groixut còm el brocat, ni tan bó còm aquest. **Brocadillo.** || Marbre fácil de polir y de mòlt bon aspecte. **Mármol brocatel.**

BROCATER, A. m. y f. Teixidor de brocat. **Glaseador.**

BROCH. m. Canaleta en figura de bèch d' aucell o canonet que tenen e's gerros, porróns, etc., pera beure 'hi ab facilitat. **Pico, gallete.** || El gros pera umplirlos. **Boca.** || El bèch de la llumanera ont s' hi posa el blé. **Mechero.** || Parlant de salomóns y cornucopies. **Mechero, brazo.** || Peça de llauna o d' altra materia que 's posa a la boca dels candeleros pera recullir la cera o 'l séu que 's fon. **Arandela.** || BROCADA, 1.

AB EL BROCH GROS. m. adv. Beure sense mida. *A pico de jarro.*

ANARSE' N CÒM EL BROCH DEL CANTI. fr. *Met.* Patir un excessiu fluix de ventre. *Irse como una canilla ó de canilla.* || PARLAR A TOLLA.

NO ESTAR PER BROCHS. fr. *Met.* Estar de mal humor o de mala disposició d' ánim pera fer o concedir alguna cosa. *Estar de mal talante; no estar la Magdalena para tafetanes.*

NO FICARSE EN BROCHS fr. *Met fam.* Abstindres algú de lo que no li pertoca. *No meterse en dibujos ó en libros de caballería, ó en camisa de once varas.* || Resoldre 's sense reparar en inconvenients. *Hacer mangas y capirotes.*

BROCOL Y BROCUL. m. *Ter.* BRÓQUIL.

BROCONTOMÍA. f. *Cir.* Operació consistenta en practicar una incisió a la traqui-arteria, pera donar entrada al aire lliure y eixida al dels pulmóns pera extreure 'ls cossos extranys que s' hagin introduit a la laringe. **Brocontomía.**

BRODADOR, A. m. y f. Qui broda. **Bordador, recamador.**

BRODADURA. f. La acció de brodar y la meteixa cosa brodada. **Bordadura, bordado.** || Els reixats y dibuixos que 's fan ab l' agulla de cusir a la roba blanca imitant les puntes fetes al coixí. **Calado.**

BRODADURA DE REALS. La que puja mòlt demunt la tela. *Recamo, bordadura de realce.* || Si es de plata u or. *Argentería.* || Al blasó peça que rodeja part del escut pêl interior. *Bordadura.*

BRODAR. v. a. Cubrir una tela, pell, etc., ab dibuixos fets ab una agulla y fils d' or, argent, seda, llana, etc. **Bordar.** || — A LA BASTA. Fer bastes que vagin formant els dibuixos. *Bordar al pasado.* || — AL BASTIDOR. Cusir la tela als costats d' un bastidor de fusta escairat, de manera que quedi ben tivanta, y fent 'hi després els dibuixos ab el punt que 's vulgui tenint una má sota y l' altra demunt de la tela. *Bordar al bastidor.* || — AL CORDONET. Fer els dibuixos cus nt un cordonet demunt de la tela. *Bordar al cordoncillo.* || — A PUNT DE CADENETA. Fer els dibuixos ab aquest punt d' agulla per medi d' un ganxet. *Bordar á cadeneta.* || — AL REALS. Posar fils entre la tela o cuiro que 's broda y 'ls punts que s' hi fan, de manera que 'ls dibuixos fassin relleu. *Bordar de realce.* || — AL TAMBOR. Brodar posant la tela a un bastidor quina part superior es un cércol en forma de tabal, que descansa damunt de mitj cércol quina part convexa té la brodadora a la falda. *Bordar al tambor.* || — D' APLICACIÓ O SOBREPOSAT. Brodar primer les figures de una en una, aplicantles després y cusintles per tot el voltant de les meteixes a la tela o pell a la que han de servir d' adorno. *Bordado de sobrepuesto.*

BRODAT. m. Dibuix en relleu que 's fá ab una agulla de cusir y ab fil de llinet, cotó, llana, seda, or o argent demunt d'una tela, panyo, cuiro o altra materia. **Bordado, recamado.**

BRODAT, DA. adj. Tela, panyo, vellut, cuiro, etc., cobert de dibuixos en relleu fets ab agulla y fils de diverses menes. **Bordado.**

BROGIR. v. n. *Ant.* y derivats. **Brugir.**

BROLL. m. La erupció que fa l' aigua de baix dalt, alsantse pêl demunt de la superficie. **Borbollón.**

BROLLA f. Espessura de mates. **Maleza, matorral.** || Bosch de mates. **Monte bajo.**

BROLLÁ. *Geog.* Poble del Rosselló situat a la vora del Tech.

BROLLADOR. m. Lloch ont hi surt l' aigua a dolls. **Hervidero, ojo.**

BROLLAR. v. n Bellugar, estar en moviment les coses d' una mete xa mena. **Hervir** || Xurriar, fluir, l' aigua. **Chorrear, brotar, manar.** || Eixir el aigua a dolls de baix dalt demunt de la terra. **Borbollar, borbollonear, borbotar.** || *Met.* Abundar, cóm: *brollar la gent.* **Hervir.**

BROLLAT, DA. p. p. **Hervido.**

BROM. m. BORM. || *Bot.* Mena d' agrám. **Bromo.**

BROMA. f. BOIRA. || *Fam.* Brugit, soroll que 's fa divertintse. **Tremolina, chacota, tabahola, zumba, bulla, batahola.** || *Fam.* Burla lleugera. **Zumba, chanza.** || BRONQUINA. || *Ter.* NÚVOL.

FER BROMA fr. *Fam.* Divertirse. *Meter bulla, chacotear.*

BROMADA. f. És un derivat de *broma* ab que se expressa l' acte de fer gresca **Chanza.** || BOIRADA. || NUVOLADA.

BROMASSA. f. aum. BOIRASSA.

BROMAT. f. *Quim.* Tota sal formada per la combinació del ácit bórich ab una base. **Bromato.**

BROMATOLOGÍA. f. *Hist. nat.* Tractat dels aliments. **Bromatología.**

BROMEIG. m. BROMA, BOIRA.

BROMERA. f. BRUMERA.

BROMEREIG. m. Acte de fer bromera **Espuma.**

BROMETA. f. dim. BOIRETA. || *Ter.* NUVOLET. || GATZARA.

FER BROMETA. fr. Divertirse ab algú de paraula. *Chancearse, divertirse.*

¡QUÍNA BROMETA! fr. *Irón.* Se diu quan algú fa bromes ab poca substancia. *¡Qué gracia!*

BROMILLA. f. Boira que s' alsa al mar. **Bruma.**

BROMISTA. m. y f. Amich de bromes. **Chacotero, bromista.**

BROMO. m. *Quím.* Cós líquit simple, aixís denominat a causa del olor fort y desagradable qu' exala. S' extreu del aigua del mar. **Bromo.**

BROMÓS, A. adj. BOIRÓS. || Qui té 'l brom. **Amormado, muermoso.**

BROMURO. m. Combinació del bromo ab un altre cos simple metálich o no. **Bromuro.**

BRONCH, CA. adj. Desagradable a l' orella. **Bronco, áspero.** || *Met.* De geni aspre. **Áspero, bronco, brusco, carrasqueño.** || Se diu dels instruments de música. **Bronco, áspero.**

BRONCOTOM. m. *Cir.* Eina a modo de llanceta pera per la broncotomía. **Broncótomo.**

BRONCOTOMÍA. f. *Cir.* Operació que 's fa al tumor inflamatori format al canó de la respiració. **Broncotomía.**

BRONCOTÓMICH, CA. Lo que pertany a la broncotomía. **Broncotómico.**

BRONDÓ. m. *Ant.* BLANDÓ.

BRONGINA. f. La principal y millor de les xarxes o enginys pera pescar; té mil doscentes braces de llargaria, y s' hi han arrivat a treure mil paneres de peix, d' unes sis arrobes de pés cada una. **Red mayor.**

BRONJA. f. Pinzell gros de pel fí. **Brocha.**

BRONJASSA. m. aum. **Brochón.**

BRONJETA. f. dim. Pinzellet de pel mòlt fí. **Brochica, brochuela.**

BRONQUI. m. *Anat.* Cada una de les divisions de la traquiarteria que serveixen pera conduír l' aire als pulmons. **Bronquio.**

BRONQUIAL. adj. Lo que pertany als bronquis. **Bronquial.**

BRONQUINA. f. Raons, disputes, comensament de baralles. **Bronquina, rencilla, zipizape, brega.**

BRONQUINÓS, A. adj. Amich de moure bronquina. **Buscarruidos.**

BRONQUIS. m. pl. *Anat.* Els vasos del pulmó que reben l' aire. **Bronquios.**

BRONQUITIS. f. Inflamació dels bronquis. **Bronquitis.**

BRONSA. f. *Bot.* BRUCH.

BRONSA (Plá de la). *Orog.* Plá que hi há al cim d' una montanya, entre 'l vessant de la riera de Vallfogona y'l de la riera de Tabérnoles, abdues afluientes de la vora del Ter, entre Montesquiu y Ripoll, prov. de Girona.

BRONTÓMETRE. m. *Fís.* Aparell que serveix pera midar l' intensitat de la electricitat atmosférica durant les tempestats. **Brontómetro.**

BRONZE. m. Barreja de coure y estany, fosos a l' hora, a la que se n' hi afegeixin d' altres en menys quantitat, tals còm argent, plom, zinc, etc. **Bronce.**

ÉSSER DE BRONZE. fr. *Met.* Ésser mòlt fort. *Ser de bronce.*

FORT CÒM UN BRONZE. fr. *Fam. Fuerte como un ajo.*

TINDRE UN COR DE BRONZE. fr. *Met.* Ésser inhumá, cruel. *Ser de bronce, tener un corazón de bronce.*

BRONZEJAR. v. a. Colorir, per diferents procediments, ab una capa de bronze algúns obgectes de metall o d' altres materies. **Broncear.**

BRONZEJAT, DA. p. p. **Bronceado.** || m. L' acció y efecte de bronzejar. **Bronceado.**

BRONZERÍA. f. Conjunt de peces de bronze. **Broncería.**

BRONZO. m. BRONZE.

BROQUER. m. *Ant.* Escut petit de fusta, cubert de pell, ab la vora de ferro y una cassoleta d' aquest metall al mitj. **Broquel.**

BROQUERAR. v. a. *Náut.* Tirar de les puntes de les vergues cap a popa per la part de barlovent, pera que 'l vent pegui a les veles per la cara de proa. **Abroquerar.** || v. r. *Met.* Posarse al amparo o abrich d' alguna cosa. **Abroquelarse.** || v. r. Cubrirse ab el broquer. **Abroquelarse.**

BROQUERAT, DA. p. p. *Ant.* Cubert ab el broquer. **Abroquelado.**

BROQUERET. m. dim. **Broquelillo.**

BRÓQUIL. m. *Bot.* Planta hortense de la fam de les cruciferes; mena de col de fulles més fosques que fá unes pinyes per l' istil de les de la coliflor. **Brécol, brecolera, brócoli.**

BROS Y BARTOMEU (Joan). *Biog.* Mestre de capella y compositor, nat a Tortosa l' any 1777 y mort a Oviedo el 1856. S' esmenten d' ell, còm a notables, tres *Misereres y Lamentacions*, un *Te-Deum*, un ofici de difunts y mòltes misses y *salus.* Va ésser mestre de capella a Barcelona, León, Málaga y Oviedo.

BROSA Y ARNÓ (Marian). *Biog.* Mestre de primera ensenyança, nat a Sant Andreu de Palomar l' any 1831, mort allí meteix l' any 1881. Se va distingir en la seua carrera y va colaborar en diferents periódichs professionals, éssent director de la *Revista Andresense* y alcalde primer de Sant Andreu. Son travall més notable és el *Manual completo de hilatura de algodón* (1876), que li valgué 'l títol de soci honorari del «Centro Industrial de Cataluña».

BROSSA. f. El residuo de la llenya y de les fulles dels arbres. **Broza, seroja.** || Les mates inútils de qu' están plenes algunes terres. **Maleza, rebollar, mato, marana.** || La partícula de qualsevulla cosa que 's fica a l' ull. **Mota.** || Desperdicis. **Rampoina, broza.** || Entre estampers, respall pera netejar la lletra dels motllos. **Broza, escobilla** || Palles y residuos vegetals pera embolicar els mosaichs. **Broza.** || Les paraules inútiles del llenguatge. **Broza, hojarasca, fárrago.** || Parlant de líquits, la part més espessa que poch a poch va assolantse. **Zurrapa.** || La que cau dels telers. **Caedura.** || Les branques inútils dels desperdicis dels arbres. **Escamondadura.** || La que deixen les aigües a les vores dels rius al retirarse. **Pozanco.** || ESCOMBRARÍES.

FER NIU DE TOTA BROSSA. fr. *Met.* Aprofitar'ho tot. *Hacer á pluma y á pelo.*

GENT DE TOTA BROSSA. *Loc.* Gent sense ofici ni benefici. *Gente de toda broza.*

TREURE LA BROSSA. fr. *Desbrozar.*

BROSSA. *Bot.* BRUCH.

BROSSADA. f. Isleta de bardissa y brossa que 's forma als rius. **Bardonera, bardomera.**

BROSSAR. v. a. Entre estampers, netejar els motllos ab la brossa. **Brozar.**

BROSSAT. m. *Ter.* MATÓ.

BROSSETA. f. dim. VOLVETA.

BROSSÓS, A. adj. Que té o cría mòlta brossa. **Brozoso.** || Aplicat als licors. **Zurraposo, zurrapiento.**

BROST (Joseph María). *Biog.* Bon tractadista de teneduría de llibres catalá. Va néixer a Mataró l'any 1786 y va morir a Murcia 'l 1844. Va estudiar enginyería, matemátiques, dibuix y pintura. Va ésser catedrátich de matemátiques en diverses ciutats de Espanya, éssent mòlt estimades les seues obres: *Curso completo de teneduría de libros por partida doble* y *Aritmética mercantil.* Va deixar inédita una *Historia del Comercio.*

BROSTA. f. *Bot.* Mates espesses. **Maleza**.

BROSTADA. f. BROTADA.

BROSTÁM m. BROTÁM. || Conjunt de brosta. **Maleza**.

BROSTAR. v. a BROTAR.

BROSTATGE. m. Acte de brostar. **Florecimiento, brotar**.

BROT. m. Branqueta tendra. **Retoño, renuevo, brote, vástago**. || Plansó que surt de les arrels dels arbres. **Follón, pimpollo**. || Lo inútil de la soca o cimals dels arbres. **Chupón**. || Lo inútil de la soca dels ceps de la vinya. **Gerpa**. || Ull dels arbres. **Grumo** || Lo que surt de les arrels. **Barbado**. || *Met.* Mica, engruna. **Poco**. || —CURT. *Pitón.*

NO TINDRE BROT DE RAÓ. fr. No tindre gens de raó. *No tener un átomo de razón.*

PLÉ DE BROTS O LLUCHS. *Pimpollado.*

REMETRE BROTS. fr. REBROTAR.

BROTAD (Jaume). *Biog.* Naturalista y apotecari mallorquí. Nasqué a Palma l' any 1700. Escrigué la *Pharmacopea majoricence* (un vol. fol.)

BROTADA. **Germinación, brotadura**.

BROTALL. m. *Ter.* BROT.

BROTÁM. m. Munió de brots. **Ramaje**.

BROTAMENT. m. BROTADA.

BROTAR v. n. Treure brots els arbres o plantes. **Brotar, entallecer, germinar, pimpollecer, abotonar, apitonar**. || Els ceps. **Abotonar**. || BROLLAR.

COMENSAR A BROTAR. fr. *Mover.*

BROTÁS. m. aum. **Retoñazo, pimpollón**.

BROTET. m. dim. **Ramito, ramita**.

BROTIM. m. *Ter.* BROTET

BROTÓ. m. Rebrot de la col verda. **Brotón**. || Brot quan comensa a eixir. **Abollón**.

BROTONAR. v. n. y 'ls seus derivats. **Brotar**.

BROTONENCH, CA. adj. S' aplica a les plantes, especialment a la verdura destinada pera fer brots. **Brotonero**.

BROTXA. f. *Art. y of.* Pinzell grós pera omplir o barniçar **Bronja**.

BROU. m. CALDO. || —BUFAT. Caldo de butifarres. *Caldo de morcillas.* || —DE PÁ. L' aigua que 's fa bullir ab pá. *Substancia del pan.*

ÉS BROU DE LLENGÜES. fr. *Fam.* Denota que algú diu lo que no pensa fer. *Es todo jarabe de pico.*

LI HAN DONAT BROU DE LLENGÜES. *Expr. met. fam.* Se diu de qui enraona mòlt sense deixar parlar als altres. *Todo se lo habla; no deja meter baza.*

BROVILAMINI. m. *Min.* Mena de terra roja. **Brovilamini**.

BROYDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que se sol usar còm remei contra 'ls cuchs. **Bubrótano macho, hierba lombriguera, tanaceto**.

BROYDA FEMELLA. *Bot.* ESPERNALLACH.

BRU. n. p. **Bruno**.

BRU, NA. adj. Color fosch, color de castanya. **Obscuro**. || S' acostuma aplicar a la nit, per quina raó 's diu: *nit bruna*. **Obscuro**.

BRU (Francisco). *Biog.* Pintor y esculptor distingit, nat y mort a Valencia (1733-1803). En pintura era deixeble de 'n Vergara. L' any 1773 va deixar de pintar pera consagrarse a l' esculptnra. Va ésser director general de l' Academia de Sant Carles. Mòltes iglesies d' aquella regió guarden obres d' ell, aixís còm el Museu provincial (núms. 5, 70 y 93). Al convent de Sant Antoni hi há importants pintures murals al fresch, fetes d' ell.

—(MANEL). *Biog.* Gravador valenciá, germá del pintor Francisco. Va morir a Valencia l' any 1802, després d' haver ocupat cárrechs ben importants a l' Academia de Sant Carles. Se citen d' ell diverses estampes gravades al coure y altres a l' aigua-fort, ab punta seca y buril.

—(VICENS). *Biog.* Pintor y capellá valenciá. Va néixer a Benigánim l' any 1682 y va morir quan sols ne tenía vint y tres d' etat. Va estudiar a l' academia del pintor Cuchillos, mentres cursava la carrera ecclesiástica, y haventse fet célebre éssent encare un noi, va ésser escullit pera decorar l' iglesia dels sants Joans, quin sostre acabava de pintar el famós Palomino. Allá meteix existeixen d' ell tres quadros: *Sant Francisco de Paula, El baptisme de Jesucrist* y una *Gloria*, a la que hi figuren tots el sants venerats al meteix temple.

BRU (Son). *Geog.* Aldea del terme de Puigpunyent, Mallorca.

BRUCH. *Bot.* Mata de la fam. de les ericácees, de fusta forta, de fulles mòlt estretes y flors petites y d' un bonich color de púrpura. **Brezo**.

HO PODRÁS EMBOLICAR AB UNA FULLA DE BRUCH. fr. Se sol dir d' aquell a qui li prometeren alguna cosa qu' és dubtós o segur que no li han de donar.

Segell del Bruch

BRUCH. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Igualada; és al peu de la montanya de Montserrat y té 1,232 hab.

BRÚCICH, CA. adj. *Quím.* Calificació d' una sal quina base és la brucina. **Brúcico**.

BRUCINA. f. *Quím.* Substancia salificable extreta de l' escorsa de certes plantes. **Brucina**. || Álcali volátil que 's creia que hi havía a l' arrel de certes plantes. **Brucina**.

BRUEL. m. *Ant.* El bram del bou. **Mugido** || *Ornit.* REIETÓ.

BRUELAR. v. n. Bramar el bou. **Mugir**.

BRUFALAGA. f. *Bot.* BUFALAGA.

BRÚFOL adj. Dit del día nuvolós. **Pardo**. || Dit del animal brau. **Bravo**. || m. **Búfalo**.

BRUGA. f. *Bot.* BRUCH.

BRUGAR. m. *Ant.* BRUGUERA.

BRUGAROL. *Geog.* Caseriu del terme de Palafrugell, prov. de Girona.

BRUGAT (Port de). *Orog.* Pas del Pirineu, a la ratlla de França, a tramontana de la prov. de Lleida; té 2,881 met. d' altitut.

BRUGENT. adj. SOROLLÓS, FRESSÓS.

BRUGENT (Riu). *Hidrog.* Riuet de la prov. de Tarragona; neix a tramontana de la Musara, passa per Capafons y Montreal y desaigua a la vora del Francolí a la Riba. || Riuet de la prov. de Girona.

BRUGIDET. m. Soroll sort y confós que 'n profeines se sent. **Murmullo**.

BRUGIR. v. n. Fer un soroll sort. **Zurrir, zumbar**.

BRUGIT. m. SOROLL. || Reunió, el só bronch, desapacible y confós o sort. **Zurrido, zurrio, zumbido**. || El só confós que resulta de parlar mòlts a l' hora. **Murmullo, susurro, zumbido, zurrio, barbulla**. || De l' aigua o dels arbres. **Murmurio**.

FER BRUGIT. fr. BRUGIR.

BRUGUERA. f. Llóch ont hi creixen mòlts bruchs. **Brezal**. || *Geog.* Poble del dist. munpal. de Ribes, prov. de Girona. || Caseriu del terme de Sant Andreu de Rabós, dist. munpal. de Sant Andreu del Terri, prov. de Girona. || —(LA). Caseriu del terme de Gallinés, dist. munpal. de Vilademuls, prov. de Girona.

BRUGUERA (Mateu). *Biog.* Historiaire catalá, nat a Mataró l' any 1820 y mort a Barcelona 'l 1882. Va seguir la carrera ecclesiástica. L'any 1862 va ésser designat pera protonotari apostólich y 'l 1878 va entrar a la Academia de Bones Lletres de Barcelona.

És autor de la *Historia de la invicta y memorable bandera de Santa Eulalia, de la Historia del memorable sitio y bloqueo de Barcelona, y heroica defensa de los fueros y privilegios de Cataluña en 1713 y 1714*, de la *Historia de los caballeros del Temple* y d' alguns articles pera revistes.

— (ONOFRE). *Biog.* Metge del sigle XVI, natural de Barcelona, mòlt famós y ben considerat al seu temps. Va estudiar la epidemia catarral de Barcelona del 1562 y va descriure ab exactitut els seus síntomes y causes, conforme al estat de la ciencia al seu temps, sostenint que 'l catarro no era encomanadí. Es notable el travall del metge Bruguera per referirse a la tercera epidemia del seu género que hi havía hagut a Europa desde la Etat Mitjana.

— Y RIBAS (JAUME). *Biog.* Metge barceloní dedicat a les malaltíes de la boca. Va neixer l' any 1808 y va morir a la seva ciutat natal l' any 1870. És autor de bon nombre de travalls professionals escrits entre 1830 y 1859, quins manuscrits conserva l' Academia de Medecina y Cirurgía de Barcelona.

BRUGUEROLES. *Geog.* Veinat de Mieres, prov. de Girona.

BRUIR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. BRUNZIR.

BRUIXA. f. Dona que segons el vulgo té pacte ab el dimoni, per quin medi fa tota mena de malifetes. **Bruja, hechicera.** || Dona vella, lletja y espellifada. **Bruja.**

FER CÓRRER LA BRUIXA. fr. Enganyar a algu. *Sonsacar.*

¡FORA BRUIXES DEL ROTLLO! *Expr.* S' usa pera fer que se 'n vagi algú quina companyía no convé als demés. *¡Fuera diablos del corro!*

SEMBLAR UNA BRUIXA fr. *Met.* Anar mal vestida o mal endressada. *Parecer una bruja.* Parlant d' homes. *Estar hecho un Adán.*

BRUIXERÍA. f. L' art d' embruixar que se suposa tenen les bruixes. **Brujería, hechizo.** || pl. *Met.* Jochs de mans. **Brujerías.**

BRUIXES (Puig de les). *Orog.* Puig que hi há a tramontana de Talaixá, prov. de Girona, no gaire lluny de la ratlla de França, y quina altitut és de poch més de 1300 met.

BRUIXETA. f. dim. **Brujita.**

BRUIXÓ. m. *Ter.* **Calamarsa.**

BRUIXONADA. f. *Ter.* **Calamarsada.**

BRUIXOT. m. Home que segons el vulgo té pacte ab el dimoni. **Brujo, zángano.** || *Ornit.* Mena d' ánech.

BRÚIXULA. f. *Náut.* Agulla de navegar; barreta de cer imantada que senyala 'l Nort y serveix pera que 'ls mariners puguin seguir la direcció que 'ls hi convé. **Brújula, aguja de marcar.**

BRUJÓ. m. *Ant.* BURXÓ.

BRULOT. m. Embarcació plena de quitrá y altres materies combustibles que servía pera calar foch a les embarcacións enemigues. **Brulote.**

BRULL (Sant Martí del). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; té 331 habitants.

BRULLA. *Geog.* Poble del depart dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Thuir; és a la vora del riu Tech y té 440 hab.

BRULLAR v. a. *Ter.* ESPORGAR.

BRUMERA. f. Escuma, materia lleugera que s'alsa de qualsevol líquit. **Espuma.** || La que treuen per la boca els animals irritats. **Espumarajo, espumajo.** || La que fá 'l mar. **Adarce.**

PLE DE BRUMERA. *Espumoso, espumajoso.*

TREURE BRUMERA PER LA BOCA. fr. *Espumajear, espumar.* || *Met.* Estar mòlt irritat. *Echar espumarajos de rabia.*

BRUMEROT. m. *Ter.* BURINOT, 1.

BRUMIDOR. m. *Ter.* Fusteta lligada ab un cordill, que moguda ab violencia fa un só bronch. **Bramadera.**

BRUNA. f. *Numis.* Moneda que, segóns Campmany, en l' any 1200 valía seixanta tres sous. **Bruna.**

BRUNESA. f. *Ant.* NEGROR.

BRUNET, A. adj. Negre clar. **Brunete.** || *Ter.* Bolet bo pera menjar **Hongo.**

BRUNETA. f. Mena de teixit de llana o panyo bast. **Bruneta.**

BRUNEZIR. v. n. *Ant.* Enfosquirse, cubrirse 'l día. **Encapotarse, cerrarse el cielo.**

BRUNIQUER (Esteve Gilabert). *Biog.* Barceloní inteligent y erudit, que havent ocupat cárrechs desde 1597 durant trenta tres anys a casa la ciutat, va escriure dos volums en foli, guardats al arxiu municipal de Barcelona encara inédits, coneguts per *la rubrica de' n Bruniquer,* y un altre ja publicat ab lo títol de *Relació sumaria de la antigua fundació, y christianisme de la ciutat de Barcelona y del antich Magistrat y govern dels magnífichs Concellers y altres coses de honor y bellesa de dita ciutat; ahon se tocan moltes antigüetats, y coses dignes de memoria.* Va ésser notari públich de Barcelona desde 1591 a 1641. El Concell de Cent el va enviar a Roma, estant 'hi dos anys representant a la ciutat.

BRUNYIDÍSSIM, A. adj. sup. **Bruñidísimo.**

BRUNYIDOR, A. m. Qui s' ocupa en brunyir. **Bruñidor.** || Eina pera brunyir. **Bruñidor.** || Peça de cer ab que 'ls fusters treuen el filet a la ganiveta, y un'altra ab que'ls pentiners afilen llurs eines. **Afilón.** || Eina dels argenters pera brunyir l' or y l' argent. **Grata.**

BRUNYIDORA. f. Fusteta de noguera ab la que 's bruny la cera. **Bruñidera.**

BRUNYIDURA. f. y

BRUNYIMENT. m. La acciò y efecte de brunyir. Avans quan no s' aplicava el niquel, era mòlt usat el brunyiment. **Bruñimiento.**

BRUNYIR. v. a. Pulir donar llustre a les pedres, a la fusta y a altres coses. **Bruñir, lustrar, tersar, acicalar, alifar.** || Parlant de metalls. **Gratar.** || *Met.* Hermosejar la cara per medi d' afeits. **Bruñir.**

BRUNYOL. m. *Ter.* LLIRI BLAU. || *Ter.* BUNYOL.

BRUNYOLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; está situat en terra montanyosa y té 1,428 hab., junt ab els seus agregats Sant Dalmay y Sant Martí de Sapresa.

BRUNZENT. p. p. De brunzir. **Zumbante.**

BRUNZIMENT. m. BRUNZIT.

BRUNZINAR. v. n. BRUNZIR.

BRUNZIR. v. n. Fér un soroll seguit y penetrant, còm el que fan al aire les bales y les pedres tirades ab furia. **Zumbar,**

BRUNZIT. m. Soroll seguit y penetrant que fan al aire les coses que hi passen ab furia. **Zumbido.**

BRUSA. f. Mena de camisa que 's posa demunt la roba principal pera preservarla, y a les criaures pert adorno. **Blusa.**

BRUSAR. v. a. *Ant.* CREMAR.

BRUSCA. f. Tronquet. **Palillo, astilla.** || La brossa que cau al ull. **Mota.** || La de caçar ab vesch. **Vareta, palillo.**

BRUSCAMENT. adv. m. **Rudamente, ásperamente, broncamente.** || Precipitadament. **Precipitadamente.**

BRUSCARIA. f. *Ant.* Asperesa de geni. **Aspereza, dureza de genio.**

BRUSCH, CA. adj. BRONCH, 2. || m. y f. Qui té 'l geni aspre. **Brusco.**

BRUSENTAT, DA. adj. *Ant.* BULLENT.

BRUSI, A. adj. *Ant.* BRUSCH.

BRUSI Y FERRER (Antoni). *Biog.* Periodista catalá, fill de Antoni Brusi y Mirabent. Va néixer a Barcelona l' any 1815 y va morir a la meteixa ciutat l' any 1878. Va seguí, l' obra industrial del seu pare, emprò va concedir major importancia al *Diario de Barcelona,* que va millorar mòlt exercint influencia les seues innovacións, que persisteixen. Durant vintivuit anys ne va ésser el director, coadjuvant al enderrocament de les muralles de Barcelona, al progecte d' engrandiment de la meteixa y a la obertura del Itsme de Sués. Va editar les millors obres d' en Balmes. Aplicá la forsa del vapor a la imprenta primer que ningú a Espanya. El rei Alfons XII el va fer marqués de Casa Brussi, títol vinculat a la seua familia.

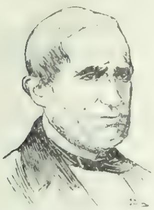
Antoni Brusi y Ferrer

— Y MATARO (ANTONI M.ª). *Biog.* Segón marqués d' aquest titol. Va néixer a Barcelona l' any 1846 morint a Sant Gervasi 'l 1887. Era doctor en abdós drets y redactor del *Diario de Barcelona.* A la mort del seu pare va ocupar el lloch d' aquest, perseverant en les tradicións de la casa.

— Y MIRABENT (ANTONI). *Biog.* Va néixer a Barcelona l' any 1779. Era enquadernador y llibreter y va adquirir la propietat del *Diario de Barcelona* als seus comensaments. Tenía imprenta propia, a la qual arrivá a haverhi reunides: fabricació de tintes, fundició de tipos y enquadernació. En 1820 va introduir la litografía a Espanya, perfeccionantla. Va morir a Barcelona l' any 1821.

BRUSIDOR. m. Eina de ferro de que 's valen els vidriers pera brusir els vidres o 'ls cristalls. **Brugidor, crujidor.**

BRUSIR. v. a. Igualar ab el brusidor les puntes del vidre que no han quedat ben tallades ab el diamant. **Brugir.**

BRUSSA. f. Respall rodó, fet de pel molt fort que serveix pera netejar els cavalls, mules, etc. **Bruza.**

BRUSSAR. v. a. Netejar ab les brusses. **Bruzar.**

BRUT, A. adj. Lo que conté substancies asqueroses. **Sucio, puerco, bruto, cochino.** || *Met.* Tonto, ignorant, rudo. **Bruto.** || Llicenciós, de mals costúms. **Bruto, licencioso, bestial.** || Toix, sense puliment. **Bruto.** || m. Animal irracional. **Bruto, bestia.** || Aquell qu' es porch y mal endreçat. **Cochino, puerco.**

ANAR BRUT L' ASSUMPTE. fr. *Met.* Anar mòlt malament. *Ir mal.*

EN BRUT. m. adv. Sense pulir. *En bruto.* || Sense rebaixar les tares. *En bruto.*

PARAULES BRUTES. Paraules indecents. *Palabras torpes, sucias.*

TINDRE 'LS BRUTS. fr. *Met.* NO ESTAR PER BROCHS.

BRUTAL. adj. Lo que imita o se sembla als irracionals, y s' aplica també al home dur, torpe, etc. **Brutal, bestial, irracional.**

BRUTALITAT. f. Impuresa. **Obscenidad. brutalidad, torpeza.** || La qualitat de brut. **Suciedad.** || Incapacitat, rudesa. **Brutalidad, bestialidad, asnada.**

BRUTALMENT o BRUTAMENT. adv. m. A manera de irracional. **Brutal, brutalmente, bestialmente.** || Indignament. **Indignamente, brutalmente.** || Impúdicament. **Impúdicamente, obscenamente, torpemente.**

BRUTEDAT. f. *Ant.* BRUTALITAT.

BRUTESA. f. *Ant.* BRUTICIA.

BRUTET. m. dim. **Cochinito.**

BRUTICIA f. Porquería. **Inmundicia, suciedad, bascosidad, porquería.** || La porquería que queda a la roba pel seguit de fregar ab la carn. **Grasa.** || La que 's treu de les coses que 's netejen. **Limpiadura.** || MERDA. || POSTERMA. || FANCH. || *Met.* CALAMARSA.

BRUTÍSSIMAMENT. adv. m sup. **Brutísimamente.**

BRUTÓNICA. f. *Bot.* Herba medicinal de la fam. de les llaviades; és petita y nuosa; de cada nus ixen dues fulles y fá les flors petites y morades o blanques. **Betónica.**

BUA. f. Tumoret ab materia. **Bua, buba.** || pl. Mal venereu. **Bubas.**

BUADAS Y FRAU (Agustí). *Biog.* Pintor mallorquí, nat a Palma l' any 1804. Desde mòlt jove 's va distingir copiant obres mestres. Se va caracterisar còm a retratista. A la Exposició celebrada a les Balears l' any 1849 va guanyar medalla d' or. Va ésser membre de varies academies y hi há obres seues al Museu Naval, de Madrit, y a la casa consistorial de Palma de Mallorca.

BUBATÉ (El). *Geog.* Caseriu del terme de Ger, prov. de Girona.

BUBENAGA. f. *Bot.* BRASSERA.

BUBÓ. m. Tumor gran, plé de materia. **Bubón.** || Tumor més o menys grós de certes glándules. **Bubón.**

BÚCAR. m. Vas de terrisa fina pera posarhi flors. **Búcaro.**

BUCELLES. f. pl. Eina d' argenter que té a un cap unes pinses y al altre una paleta. **Bucelas.**

BUCH. m. Embarcació. **Buque, nave.** || La capacitat d' un cos. **Buque.** || Arna de les abelles. **Colmena.** || *Fam.* El ventre. **Baúl, buche, arca del pan, bartola.** || *Art y of.* Un dels diferents cossos que formen un moble, còm: *Buch de dalt* o *de baix.*

BUCH DE RIU. *Madre.*

OMPLIR EL BUCH. fr. *Met. fam.* Menjar mòlt. *Henchir, llenar el baúl; llenar bien el buche.*

TREURE DEL BUCH. fr. *Fam.* TREURE DEL BÈCH.

BUCHS (Coll dels). *Orog.* Collet entre les rieres de Salarza y de la Vall del Buch, a mitjorn de Baget, prov. de Girona.

BUCLE. m. Caragol de cabells que les dones se fan al pentinarse. **Bucle, rizo.**

BUCÓLICA. f. Poesía o diálech pastoril en la que hí intervenen gent del camp. || *Fam.* El menjar. **Bucólica.**

BUCÓLICH, CA. adj. Pertanyent a l' égloga, als pastors, als bous y a la pastura. **Bucólico.**

BUDA. *Geog.* Isla situada a les goles del Ebre.

BUDELL. m. Tripa que fá mòltes voltes y reb y expeleix l' aliment; té diferents nóms, segons el lloch que ocupa y la seua grossaria y figura. **Intestino, tripa.** || —CEGO. El quart troç en que 's divideix la tripa y comensa desde 'l tercer fins al saxoner. *Intestino ciego.* || —CULAR O DERRER. El derrer dels grossos. *Tripa del cagalar, intestino recto.* || —DEJÚ. Troç de tripa que ordinariament se trova vuida, y comensa ont acava 'l budell primer. *Intestino yeyuno.* || —GIRAT. Malaltía, cólica qu' embussa el budell prim o tercer, y obliga a expelir els excrements per la boca. *Miserere, volvo ó vólvulo.* || —PRIM. Se diu de un qu' és mòlt prim. *Hila.* || —PRIMER. *Intestino duodeno.* || —QUART: BUDELL CEGO. || —QUINT. El que cocomensa ont acava 'l quart, y acava al cular o derrer. *Intestino colon.* || —SAXONER: BUDELL CULAR. || —TERCER. Llarch, prim. *Ilión, ileón, intestino tercero, volvo.*

GRUNYIR O RONCAR ELS BUDELLS *Loc. Zurrir.*

BUDELLER. m. Qui ven budells. **Tripero.**

BUDELLERES. f. *Ant.* Budells. **Tripas, bandullo.**

BUDELLET. m. dim. **Intestinito.**

BUDEROL. m. *Ter*. CAGANIU.

BUELTES. *Geog*. Caseriu del terme de Carlet, prov. de Valencia.

BUET. m. *Art. y of*. Eina de bocellar que 's passa pêls cantells de les posts ajuntades pera ferles encaixar.

BUET (Port de). *Orog*. Pas del Pirineu, a 2,588 met. d' altitut, situat a tramontana del naixement del riu de la Vallfarrera, prov. de Lleida.

BUF. m. L' acció y acte de bufar. **Soplo**. || *Ant*. Ressó. **Retumbo**. || PERFUM. || Al joch de dames, l' acció de pendre al contrari la peça ab que deu matar y no mata. **Soplo**. || L' aire mogut pêl acte de bufar. **Soplo**.

BUFA. f. Bossa d' una membrana forta que serveix de receptacle a l' orina. **Vejiga**. || Bosseta o depósit del fel. **Vejiga** || *Ter*. La bossa que fá la roba. **Fuelle, bocha, buche**. || Interj. admirativa. **¡Sopla! ¡moscas! ¡jum, jum!**

COP DE BUFA. *Vejigazo*.

BUFADA. f. Buf. **Soplo**. || Cop de vent que passa aviat. **Bocanada de viento, pasavolante, ráfaga**. || *Met*. L' acció executada lleugerament o sense reflexió. **Pasavolante**.

ÉSSER UNA BUFADA DE VENT. fr. *Met*. Cosa que passa mòlt aviat. *Ser nube de verano*.

BUFADETA. f. dim. **Soplillo**.

BUFADOR, A. m. y f. Qui bufa. **Soplador**. || m. BOCADILLO, 1. || Qui incita, mou o encén alguna cosa. **Soplador**. || m. pl. Forats subterranis dels quals ix continuament vent; n' hi há a Olot y altres paratges. **Sopladero**. || *Art, y of*. Canonet de llautó afuat y un xich corvat en sa banda més prima, en el que se bufa per recoure o soldar peces xiques de metall o per travallar el vidre ab el llum. || *Ter*. Canonet de canya ab un foradet a baix, bufant ab el qual treuen la pols dels recons els que travallen la pedra.

BUFAFOCHS. m. pl. VENTAFOCHS. || *Met*. CUINERA.

BUFAFORATS. m. *Ter*. BURINOT.

BUFAGANYA (Serra de). *Orog*. Serra que s' extén entre 'ls partits d' Igualaga y de Montblanch, al confí de les provs. de Barcelona y Tarragona.

BUFALAGA. f. *Bot*. Planta de la fam. de les dafnóidees, de branques curtes y grossetes, que serveix pera tenyir de groch. **Paserina**.

BUFALI. *Geog*. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és a la vora del F.-C. de Xátiva a Ontenient y té 302 hab.

BUFALÍ, NA. adj. Lo que pertany al búfalo. **Bufalino**.

BÚFALO. m. Brúfol, bou selvatge. **Búfalo**.

BUFANAGUES. *Bot*. Vegis PASTANAGA.

BUFANDA. f. Prenda d' abrich, llarga y estreta, feta de filoja d' estám de diferents colors, que s' acostuma a posar al coll a l' hivern. També n' hi há de panyo. **Tapabocas**.

BUFAR. v. a. y n. Expelir ab violencia el vent per la boca. **Soplar**. || *Met*. Manifestar l' home enfado, imitant al animal que bufa. **Bufar**. || Dit del cavall, toro y altres animals, **Bufar, resoplar**. || *Ant*. Ressonar. **Retumbar, resonar, rimbombar**. || Al joch de dames, fer perdre la peça quan el contrari se descuida de matar. **Soplar**. || Roncar, fer el guapo. **Blasonar del arnés, echar plantas**. || BURLAR, 2.

BUFAR A ALGÚ A L' ULL. fr. *Met*. Envejarli o disputarli alguna cosa. *Envidiar*.

BUFAR A L' ORELLA. fr. *Met*. Portar noves. *Chismear, soplar*.

BUFAR EL PEBRE. fr. *Met*. Ésser mòlt moreno. *Tener la tez morena*.

BUFAR LA DAMA. fr. *Met*. Lograr una cosa en competencia ab altres *Guindar*.

BUFAR Y FER AMPOLLES. fr. *Met*. Ésser fácil l' execució d' alguna cosa. *Sacar pajas de una albarda; echar guindas á la tarasca*.

¿PENSES QUE NO HI HÁ MÉS QUE BUFAR Y FER AMPOLLES? *Ref*. Denota que les coses difícils no 's logren desseguida. *¿A la primera azadonada queréis sacar agua?*

BUFARUT. m. *Ter*. Ratxa de vent de poca durada qu' alça la pols y l' arremolina **Bocanada de viento, remolino**.

BUFASSA. f. *Bot*. CARDIGA.

BUFAT, DA. p. p. Estufat, desvanescut. **Gravedoso, engreído, envanecido, entonado, encastillado, ufano**.

BUFATALS (Coll de). *Orog*. Entre la serra del Catllar y la de la Baga Negra, en el Bergadá.

BUFAVENTS (Plá de). *Orog*. Plá a uns 1,300 met. d' altitut que hi há al cim d' una de les estribacions ponentines de la serra de la Magdalena, a mitjorn de Vallfogona, prov. de Girona.

BUFAYA. f. Ostentació, pompa. **Boato, pompa**.

BUFET. m. Taula pera estudiar o escriure. **Bufete**. || La veu o soroll del animal que bufa. **Bufido, resoplido**. || PARAULADA. || Avui s' usa també pera significar l' armari o moble ont s' hi posa la terrissa fina y la crestallería. **Bufete, aparador**. || Per extensió 's comprén aixís meteix el despaitx dels advocats, notaris, etc. **Bufete**.

BUFETA. f. BUFA.

BUFETA DE GOS. f. *Bot*. Planta de la fam. de les solanácees, d' uns trenta centímetres d' alçada, ab fulles ab forma de cor, flors en figura de roda y fruits còm cireres, plens de llevors planes. **Alquequenje, vejiga de perro**.

BUFETES. f. pl. *Bot*. BUFETA DE GOS.

BUFIT. m. BUFET, 2.

BUFO, A. m. y f. Graciós de l' ópera italiana. **Bufo**. || S' aplica a l' ópera graciosa y a la veu del bufo. **Bufo**.

BUFÓ, NA, adj. Graciós. **Mono, donoso, lindo, bonito**. || *Ant*. BUFAT, TRUÁ. || m. Rata que va per l' aigua y fá olor d' almesch. **Almizclera, ratón acuátil ó de agua**. || m. y f. Persona que fá 'l paper de graciós en l' ópera italiana. **Bufo**. || Jutglar que serveix pera fer riure. **Bufón**.

FER EL BUFÓ. fr. Fer gestos. *Hacer el mono*.

BUFONADA. f. **Truhanería, fanfarronada**. || Ostentació, presumpció. **Pavonada**.

BUFONAMENT. m. *Ant*. Altanería, orgull. **Desvanecimiento**. || adv. m. **Lindamente**.

BUFONERÍA. f. **Bufonada**

BUFONESCAMENT. adv. m. *Ant*. DIVERTIDAMENT.

BUFONESCH, CA. adj. *Ant*. **Truhán, chocarrero**.

BUFONET, A. adj. dim. **Monito**.

BUGADA. f. Roba ficada dins d' un cossi ab cendra demunt, a la que s' hi tira aigua calenta que, filtrant'hi, la neteja y ix per un forat de baix feta lleixiu. **Colada**. || El conjunt de la roba ja netejada. **Colada**.

A CADA BUGADA 'S PERT UN LLENSOL. fr. Significa qu' una cosa va de mal a pitjor. *Salir de Málaga para ir á Malagón*.

AMOR DE GENDRE BUGADA SENSE CENDRA. *Ref*. Ab que 's significa lo lleuger o trivial de certes coses o fets. *Amor de yerno, sol de invierno*.

FER BUGADA. fr. *Fam*. *Confesarse*. || *Fam*. Orinarse les criatures

PASSAR BUGADA. fr. *Colar la ropa*.

BUGADEJAR. v. a. Netejar la roba per medi de la filtració de l' aigua bullida ab cendra. **Colar la ropa**.

BUGADEJAR EL FIL. fr. Posar les troques en lleixiu pera adobarles. *Empuchar*.

BUGADER. m. *Ter.* CUBELL, CENDRER, COSSI. || Qui fá bugades o 'l marit de la bugadera. **Lavandero.**

BUGADERA. f. Dona que fá bugades. **Lavandera.**

BUGADÓ. m. dim. **Coladita.**

CADA BUGADÓ UN ESQUINSÓ. *Ref.* Denota que les coses van empitjorant ab l' us. *Cada coladita una rasgadita.*

BUGATER. m. *Ter.* CENDRER.

BUGAR. m. *Ant.* ABELLAR.

BUGARRA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora del riu Turia y té 1,425 hab.

BUGAT. m. *Ant.* BUGADA.

BÚGER. *Geog.* Vila de l' isla de Mallorca, part. jud. d' Inca; és a la vora del torrent de Sant Miquel y té 1,173 hab.

BUGÍA. f. *Ant.* MONA, 1. || Candela de cera blanca. **Bujía.**

BUGIOT. m. *Ant.* MICO.

BUGIR. v. a. Foradar una fusta, un metall, etc., seguint un dibuix que s' hi ha fet. **Calar.** || *Náut.* Omplir d' estopa les cabotes dels claus y donárles'hi la derrera má del calafateig, aixís còm a les femelles y y nusos de les posts. **Bugir.**

SERRA DE BUGIR. Serreta prima que 's desmonta de un cap ficant la fulla dins d' un foradet que s' ha fet a la fusta o metall que 's vol bugir, serrantla seguint els dibuixos que s' hi han fet. *Sierra de calar.*

BUGLOSA. f. *Bot.* LLENGUA DE BOU.

BUGONAR. v. a *Ter.* Fer fressa les abelles. **Zumbar.**

BUGONEIG. m. *Ter.* Fressa que fan les abelles al volar aplegades o en aixám. **Zumbido.**

BUGUER. m. *Ant.* ABELLAR.

BUÍCH. m. *Ter.* FORMIGUER.

BUIGA. f. Se diu de la terra que 's travalla y sembra per primera vegada. **Arrompido, artiga, rompedura, rotura, roza.**

TREURE BUÍGA. Rompre, conreuar les terres ermes pera ferles produír. **Panificar.**

BUIGÓ. m. *Ter.* FORMIGÓ.

BUIRÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Batlliu de Sas, prov. de Lleida.

BUIRA Y LATORRE. *Geog.* Poblet de la prov. de Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana.

BUIX m. *Bot.* BOIX.

BUIXALLEU. *Geog.* SANT FELIU DE BUIXALLEU.

BUIXAR. v. a. *Ant.* ULLPENDRE.

BUIXAROLA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les ericácees; és rastrera, de tronchs llenyosos, de fulles ovalades y llustroses y de floretes blanques en forma de jerretes y apomades; fá unes boles vermelles y ab pinyol. S' usa contra 'l mal d' orina. **Gayuba.**

BUÍXEDO (Barranch de). *Hidrog.* Afluent de la vora del riu Noguera de Tor; neix al cercle de Finestrals.

BUIXERA. f. *Ter.* BOLÓ.

BUIXET (Puig de). *Orog.* Puig de la banda de tramontana de la serra de Campirmé, prov. de Lleida; té 2,845 met. d' altitut

BUIXETA. f. Ganiveta de conre ab que 'ls blanquers o assaonadors rasquen les pells de color pera allisarles y treure'n les taques. **Estira.**

BUJARIA. f. *Ant.* GALINDAINA.

BUJARSE v. r. *Ant.* EMPOLTRONIRSE.

BUJARRONA. f. *Fam.* PANXA.

BUJOL. m. Eina de fusta o de llauna de la forma de la galleda, pero més ample, que serveix pera rentar els plats y altres usos. **Cubeto, cubeta.**

BUJOLA. f. Cubell petit de fusta, tapat per dalt, ab un ansa y dos brochs, que serveix pera posar'hi aigua y beure'hi a galet.

BULDÚ (Ramón). *Biog.* Frare franciscá, nat a Cervera l' any 1815 y mort a Barcelona 'l 1889. Entre 1835 y 1844 va viure a Italia, havent ocupat a Rávena la cátedra de filosofía, y la de teología a Parma. Retornat a Çatalunya, l' any 1865 fou nomenat comissari provincial. Va publicar diverses obres de carácter relligiós y va dirigir algunes publicacions, haventse caracterisat en la *Revista Franciscana.* Sembla que 'l pare Boldú és l' autor del llibre *Las ruinas de mi convento,* quin original corretgí y esmená en Patxot, quin nòm còm autor no hi consta pas en les primeres edicions. (V. *lámina sola de retratos,* lletra B)

BULES D' AMUNT. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinsá; és a la vora de la Vall de Bules y té 393 hab.

BULETO. m. BUTLETO.

BÚLGAR, A. adj. El natural y lo pertanyent a Bulgaria. **Búlgaro.**

BULINOR. m. BRUGIT.

BULINOT. m. BURINOT, 1.

BULÚ. *Geog.* VOLÓ, depart. dels Pirineus Orientals.

BULTET. m. dim. Bulto petit. **Bultico, bultillo, bultito.**

BULTO. m. El volúm d' alguna cosa. **Bulto.** || Còs que per causa de la distancia o falta de llum no 's pot ben distingir. **Bulto.** || La inflor d' un tumor. **Bulto.** || Imatge d' esculptura. **Bulto.**

A BULTO. m. adv. Per demunt, sense examinar bè la cosa. *A bulto.* || Tot junt, sense contar, pesar o mesurar. *A ojo, de montón en montón.*

ÉSSER DE BULTO. fr. Ésser una cosa mòlt manifesta. *Ser de bulto.*

BULL. m. El moviment agitat dels líquits per causa del calor extern o de la fermentació. **Hervor, ebullición.** || El soroll y moviment agitat de les aigües del mar, etc., semblant al dels líquits quan bullen. **Hervor.** || El moviment agitat del tint de la caldera. **Bullón.**

ARRENCAR EL BULL. fr. Comensar a bullir. *Alzar ó levantar el hervor.*

BULL DE LA JOVENTUT. *Met. fam.* Delit impetuós. *Hervor, fogosidad.*

BULL DE LA SANCH. Alteració de la sanch per causa del calor o de la ira. *Efervescencia, hervor de la sangre.*

FALTARLI UN BULL. fr. Se diu d' aquell que no hi és tot y té coses de beneit. *Estar guillado.*

FER DONAR UN BULL. fr. *Herventar.*

BULLA. f. Gatzara, soroll. **Bulla, algazara, chacota, broma.** || Alegría acompanyada de crits, rialles y demostracions semblantes. **Chacota, bulla.** || Soroll de baralles. **Bolina.** || *Ant.* BUTLLA.

FER BULLA. fr. Burlarse d' algú. *Chancearse, burlarse, chacotear, hacer chacota; jugar con alguno al abejón.* || MOURE BULLA.

FERSE BULLA. fr. FERSE JOCHS.

MOURE ALGUNA BULLA. fr. Excitar alguna disputa. *Levantar ó mover una cantera ó polvareda.*

MOURE BULLA. fr. Parlar mòlts a un temps, de manera que no s' entenguin. *Meter bulla.*

PENDRE PER BULLA O PER COSA DE BULLA. fr. *Fam.* *Echar á chacota; meter á bulla.*

PER O DE BULLA. m. adv. *Por juego ó por modo de juego; de chanza, de burlas.*

BULLANGA. f. Alborot, motí. **Alboroto, asonada, motín, bullanga.**

BULLANGUER, A. m. y f. y

BULLANGUISTA. m. y f. Qui mou alborots o motíns. **Vocinglero, bullanguero, chisgaravís, chiquilicuarto.**

BULLAROCH. m. *Ter.* Manyoch de draps.

BULLENT, A. p. a. y adj. **Herviente, hirviente**.

BULLICI. m. Remor, soroll de mòlta gent **Bullicio**. || Alborot, sedició. **Bullicio**.

BULLICIÓS, A. adj. Inquiet. **Bullicioso**. || Dit del mar alborotat. **Bullicioso**. || BULLANGUER.

BULLICIOSAMENT. m. adv. **Bulliciosamente**. || ALEGREMENT.

BULLIDÓ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Barbens, prov. de Lleida.

BULLIDOR. m. Xuclador que hi há al mar, als rius o als llochs de mòlta aigua. **Tragadero, remolino de agua**. || SOROLLÓS. **Bullicioso**. || — DE SANT ESTEVE. *Hidrog.* Abundosa dèu que brolla del llit del Bastareny.

BULLIDORS. *Hidrol.* Un dels manantials termals de Caldes de Malavella, utilisat ja pels romans com ho demostren les piscines que hi há prop d' ells.

BULLIMENT. m. Acte de bullir. **Ebullición**.

BULLIR. v. n. Moure 's violentment els líquits per causa del calor extern o de la fermentació. **Hervir, bullir**. || BROLLAR. || *Met.* No parar ni estar assossegat en lloch. **Bullir**. || Posarse la mar en extrém agitada, fent mòlt de soroll. **Hervir**. || *Met.* Posarse la multitut en moviment. **Hormiguear**. || Fer bullir alguna cosa posantla dins de l' aigua. **Herventar**.

BULLIR LA SANCH. fr. *Hervir la sangre*. || *Met.* Expressa 'l vigor y vivesa d' algún jove. *Hervir, bullir la sangre*.

BULLIR LA VIANDA A LA OLLA. fr. *Cocer*.

BULLIR EL VI AL CUP. fr. *Fermentar, hervir el mosto*.

FER BULLIR L' ENTENIMENT. fr. Abrumar. *Abrumar, sacar de quicio*.

LA SANCH SENSE FOCH BULL. *Ref.* Denota que un no pot ésser indiferent a les desgracies dels parents. *La sangre sin fuego hierve*.

BULLIT, DA. p. p. **Hervido**. || m. *Fam.* EMBOLICH. || m. Carn bullida. **Cocido**.

BUMBÚM. m. Só continuat, sòrt y confús. **Susurro, zumbido, runrún** || Brugit que resulta de parlar mòlts a l' hora. **Murmurio, murmullo**.

BUNA f. Rumor que fa la veu baixa al sach dels gemechs. **Roncón**.

BUNIÓ. f. El só confús de les abelles. **Zumbido, zurrido**. || Soroll que se sent a les orelles quan s' hi ha ficat l' aire. **Zurrío**. || El brugit o soroll seguit que fan les coses al aire. **Zumbido**.

BUNIR. v. n. *Ant.* **Brugir**.

BUNYOL. Pasta batuda y fregida. **Buñuelo, arrepapalo, hojuela, lasaña, oreja de abad**. || El de farina, ous y mel. **Pestiño, pretiño**.

BUNYOL. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és a la vora del F. C. de Valencia a Utiel y té 4,754 hab.

BUNYOLA. *Geog.* Vila de la isla de Mallorca, partit jud. de Palma; és al peu d' una montanya y té 2,349 hab.

BUNYOLAT, DA. adj. En forma de bunyol. **Abuñuelado**.

BUNYOLER, A. m. y f. Qui fa o ven bunyols. **Buñolero**.

BUNYOLERÍA. f. Casa ont fan o venen bunyols. **Buñolería**.

BUÓS, A. m. y f. Qui tè búes. **Buboso, bubático**.

BURÁ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Navés, prov. de Lleida.

BURAT. m. Roba de llana o seda. **Burato**.

BURATÍ. m. dim. **Buratillo**.

BURATILLO. m. Mena de musselina de seda y llana basta. **Buratillo**.

BURCEGA f. PARET SECA.

BURCH. m. *Ant.* Poble. **Lugar, pueblo**. || *Ant.* **Arrabal**. || Aldea dependent d'un'altra població principal. **Burgo**.

BURCH. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Farrera, prov. de Lleida.

BURCHS (Serra de). *Orog.* Serra situada a la vora del riu Noguera de Tor, entre 'ls barranchs de Buixedo y Rabassa, y quin cim culminant té 2,631 met. d' altitut.

BURDETA (La). *Geog.* Caseríu del terme de Vulpellach, prov. de Girona.

BURELL o BUREY. m. Castany, roig fosch. **Buriel**. || Panyo bast y castany. **Buriel**.

BURENG. m. *Art. y of.* Eina, semblanta a la gubia, sense forma de canal, utilisada còm enformador pêls fusters, els esculptors y els ebanistes.

BURGÁ (Montanya del). *Orog.* S' alsa a tramontana del plá del meteix nóm, prov. de Tarragona. || — (PLÁ DEL). *Orog.* Plá que s' extén entre la ribera del riu Sech d' Aiguadina y la montanya del Burgá, a la vora del Ebre, prov. de Tarragona.

BRUGAT (El). *Geog.* Caseriu del terme munpal. de Reus, prov. de Tarragona.

BURGÉS, A. adj. Lo que pertany a la ciutat de Burges. **Burgés**. || Títol antich que equival a hisendat o ciutadá honrat. **Burgués**. || *Met. ter.* **Vagabundo**. || *Ant* En general era l' habitant de la vila. **Burgués**. || Amo o patró d' un estabilment ont s' hi travalla. **Burgués**.

BURGESÍA. f. Conjunt de burgesos o ciutadáns de la clase mitja. **Burguesía**.

BURGÍA. S' usa sols anteposant'hi 'l verb *fer*.

FER BURGÍA. fr. *Ter.* Esbombar, fer corre una nova. **Propalar**.

BURGIR. v. a. *Ter.* Dir, esbombar. **Propalar, hacer platillo**.

BURGIT, m. BRUGIT.

BURGÓ. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Unarre, prov. de Lleida.

BURGONYÁ. *Geog.* Poble que pertany al distrit munpal. de Cornellá, prov. de Girona.

BURGUERA (Romeu). *Biog.* Poeta mallorquí y famós relligiós dominich del sigle XIII. Nasqué a Palma; estudiá a París y prengué l' hábit en sa ciutat nadina l' any 1280. Fou mestre de teología en la Universitat de París; provincial de l' ordre de la Corona d' Aragó desde 1312. El meteix any establí a Xátiva una academia de llengua arábiga. Posá son talent y sa influencia a favor del rei de França quan Felip IV, *el bell*, cobdiciant les riqueses de l' ordre dels templers, va fer extinguirla. La obra poética d'en Romeu Burguera en llengua mallorquina, és forsa notable y existeix a Sivilla a la Biblioteca Colombina. Conté diversos títols, de tema relligiós, essent el principal la versió de la Biblia posada en vers. Estan en un codix, incomplert, del sigle XIV. Burguera morí a Pamplona l' any 1313.

BURGUESA. *Geog.* Quadra del terme de Viladecans, prov. de Barcelona. || — (SERRANIA). *Geog.* Serra del extrem S. O. de la isla de Mallorca.

BURGUET. *Geog.* Caseríu del terme de Vilallonga, prov. de Tarragona. || — Poblet del dist. munpal. de Senterada, prov. de Lleida.

BURGUETS (Arnau). *Biog.* Insigne relligiós mallorquí, nat a mitjans del sigle XIII. A principis del XIV era provincial dels frares dominichs de la Corona d' Aragó.

BURGUNYO. *Geog.* Caseriu del terme munpal. de Alacant.

BURÍ. m. Eina de cer cantelluda y afilada a fals escaire pêl seu extrem que serveix als gravadors pera ratllar els metalls o 'l boix. **Buril**. || m. *Ter. Art. y of.* Escarpre de més gruix que amplaria, usada

pels manyans. || Barreta de cer capsada de un tall en un cap y un manech tornejat de fusta; és eina de gravador. **Buríl.**

BURIÁS. m *Ter.* **Verga.**

BURILADA. f. Cop de burí, ratlla feta ab ell. **Burilada.**

BURILADOR. m. Qui fá buris, o bé 'ls usa pêls seus travalls. **Burilador.**

BURILAR. v. a. Obrir o gravar ab el burí figures o adornos. **Burilar.**

BURINA. f. **Bulla.**

BURINAR. v. n. BAMBOLEJAR. || v. a *Ter.* Furgar la terra ab el morro; se diu dels animals. **Hozar.**

BURINEIG. m. *Ter.* Pluja menuda y suau. **Llovizna.**

BURINEJAR. v. n. *Ter.* PLOVISCAR.

BURINOR. m. BUNIÓ.

BURINOT. m. *Entom.* Insecte ab ales, d' una polsada de llarch, cendrós y ab unes clapes negres que representen una calavera. Quan vola sempre brunzeix. **Abejarrón, abejorro.** || Abella bòrda que no travalla, persegueix a les altres y menja la mel. **Abejón, zángano.** || *Met.* Home massa sofert. **Borricón, borricote.** || Home de poca formalitat. **Tararira, botarate.** || *Met.* Joch entre tres posats en fila, un dels quals, colocat al mitj ab les mans juntes devant de la boca, fa un soroll semblant al del burinot, y entretenint aixís als altres dos, procura donarlos bofetades y evitar les d' ells. **Abejón.** || — CISTELLA: BURINOT, 5.

1, Burinot negre de camp; 2, burinot ros

BURJASSOT. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y partit jud. de Valencia; és estació de F. C. y té 3,988 habitants.

BURLA. f. **Mofa, burla, escarnio, irrisión.** || Engany. **Burla.** || Xasco. **Burla.** || Faula, rondalla, qüento de velles. **Conseja.**

BURLA AB DANY NO FA L' ANY. *Ref.* Dòna a entendre que les burles perjudicials duren poch temps. *Burla con daño no cumple el año.*

DE BURLES. m. adv. En broma. *De burlas, de burlitas.*

DEIXA LA BURLA QUAN MÉS T' AGRADI. *Ref.* Dòna a entendre qu' un seguit de burles vè a parar en disgustos y enfados. *A la burla dejarla cuando más agrada.*

ÉSSER LA BURLA. fr. *Ser el hazmerreir.*

FER BURLA. fr. BURLARSE.

FORA BURLES. *Expr.* De bó. *De veras.*

LES BURLES SE TORNEN O PASSEN A VERES. *Ref.* Denota la discreció o prudencia que 's deu tindre al fer burles pera que no siguin ofensives. *A las burlas así vé á ellas, que no te salgan á veras.*

LES BURLES SON CÒM LES PROFESSONS, QUE TORNEN ALLÁ D' ONT SURTEN. fr. Vol dir que qui 's burla d' un altre s' exposa a que també 's burlin d' ell. *Donde las dan, las toman.*

NO HI HÁ PITJOR BURLA QUE LA VERDADERA. *Ref.* Aconsella qu' entre bromes no 's descubreixin els defectes o faltes. *No hay peor burla que la verdadera.*

PER BURLA. m. adv. *Escarnecidamente.*

TINDRE MALES BURLES. fr. Enfadarse aviat, ser poch sofert. *Tener malas burlas; no consentir cosquillas.*

BURLAR. v. a. Frustrar. **Burlar.** || Enganyar. **Burlar.** || Despreciar. **Burlar.** || Xasquejar. **Zumbar, chasquear, burlar.** || AVERGONYIR.

TOT BURLANT BURLANT. *Loc. fam.* Tot bromejant. *Burla burlando.*

BURLARSE. v. r. **Mofarse, burlarse.** || Escarnir. **Escarnecer, burlarse.**

ABANS NO 'T BURLIS D' ALGÚ, MIRA BÈ QUI ETS TÚ. *Ref.* Reprén al qui tè les meteixes faltes que reprén en els altres. *Reprende vicios ajenos quien está lleno de ellos; todos somos hijos de Adán; dese una vuelta á la redonda.*

BURLARSE DEL MORT Y DE QUI 'L VETLLA, O DE LA PROFESSÓ. fr. *Met.* No fer cas de les repreensións, ni de lo que dirán. *Tañe el esquilón y duermen los toros al zon.*

NO 'T BURLIS DELS MÈUS DOLS, QUE QUAN ELS MEUS SERÁN VELLS ELS TEUS SERÁN NOUS. *Ref.* Repren als que 's burlen de les desgracies agenes que probablement han de sofrir ells també. *Hoy por mí mañana por ti; no te alegres de mi duelo, que cuando el mío será viejo el tuyo será nuevo.*

BURLAT, DA. p. p. **Burlado.**

BURLERÍA. f. *Ant.* BURLA.

BURLESCAMENT. adv. m. **Burlescamente, o á lo burlesco, o á lo bufón.**

BURLESCH, CA. adj. S' aplica al estil jocós o festiu. **Jocoso, burlesco, festivo.**

BURLETA. m. Qui tè costum de burlarse dels altres. **Burlón.**

BURLÓ. m. y *Ant.* **Burleta.**

BURLOT. m. Qui es obgecte de la burla dels altres. **Hazmerreir.**

BURMANIÁCEES. f. pl. *Bot.* Plantes herbácees, de fulla estreta y punxaguda, del tipo burmania de la familia de les mocotiledónees, originaries de les regions tropicals del antich continent: s' aclimaten a la banda de la costa.

BUROT. m. Nóm despectiu que s' aplica als guarda-portes o guarda consums. **Guardapuertas, consumero.**

BURQUE. m. *Ant.* BUCH, 1.

BURRA. f. La femella del burro. **Asna, burra, borrica.** || SOMERA. || f. *Fig.* y *fam.* La dona travalladora, que resisteix ab energía els afanys y les fatigues. || Dona presumida, ignoranta y sens instrucció. **Burra.**

A LA BURRA QU' ESTÁ PRENYADA FESLA ANAR BEN CARREGADA. *Ref.* Contra 'ls que donen més feina a qui 'n tè ja massa. *A la borrica arrodillada doblarle la carga.*

BURRA DE BALÁAM. *Hist.* En els llibres de certs rabins jueus, s' afirma que va ésser una de les deu criatures privilegiades, criades per Déu al acavar el sissé día, la que va dur la llenya pera el sacrifici de Isaach, y la que ha de servir al Mesíes, pera cabalgarla el día de sa triomfal tornada.

BURRADA. f. Colla de burros. **Burrada.** || Necetat. **Burrada.** || Al joch del burro, solo, manilla y algúns altres, jugades que 's fan contra llei. **Renuncio, burrada.**

FER BURRADA. fr. A algúns jochs de cartes no servir del coll que 's juga tenintne. Aquesta falta tè la seua pena, ja sigui per malicia, ja per descuit. *Renunciar.*

¡BURRANGU! interj. D' extranyesa o admiració. **¡Cáspita! ¡caramba! ¡zape!**

BURRÁS. m. aum. **Borricón, borricote.**

BURRET, A. m. y f. dim. **Borriquillo.**

BURRIACH. *Geog.* Castell enrunat que hi há demunt d' Argentona, al bell cim de la serra, prov. de Barcelona.

BURRIANA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la vora del riu Sech de Bechí, no gaire lluny del mar; té estació de F.-C. y 15,164 hab.

BURRICADA. f. BURRADA, 2.

BURRICAL. adj. Cosa pertanyent al ase. **Jumentil, borrical.**

BURRICALMENT. m. adv. A cavall d' un burro. **Pollinalmente, asnalmente.**

BURRICÁM. m. BURRADA, 1.

BURRICO. m. BURRO, 2.

BURRIOL. *Geog.* Arrabal de Serinyá, prov. de Girona.

BURRIQUET, A. m. y f. dim. **Borriquillo, borriquito.**

BURRO. m. Animal dels més pacients, servicials y profitosos a l' home. **Asno, burro, jumento.** || *Ictiol.* Nòm vulgar de un peix del género *Gobins*. **Pez del diablo.** || *Met.* Ignorant o de poch seny. **Asno, burro.** || Eina pera escalfar llits. || ASE, 3. || *Náut.* Cada un dels dos caps de corda que serveixen pera manejar la verga mitjana y subgectar el car. **Burro.** || Al torn de seda, la roda de fusta dentada que mou a totes les altres. **Burro.** || Joch de cartes en que se 'n donen tres a cada un dels companys, éssent trunfo la que queda demunt després de donades: guanya 'l qui fá més bases. **Burro.** || Qui no fá base en aquest joch. **Burro.**

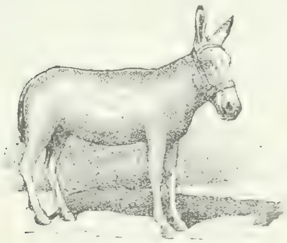

Burro

BURRO CARREGAT DE LLETRES. *Loc. fam.* Qui ha estudiat mòlt y no sab valerse'n, o té poch discerniment. *Burro cargado de letras.*

BURRO DE CAP A PEUS. *Loc.* Mòlt tonto. *Tonto de capirote ó de cuatro suelas.*

BURRO DE CINIA O DE TRAGÍ O GUIXER. *Loc.* Qui té un excés de feina. *Borricón.*

BURRO GUIXETER. *Ter.* BURRO DE GUIXAIRE.

BURRO EUGASSER: ASE EUGASSER.

CARREGAR'HO TOT AL BURRO. fr. *Met.* A LA BURRA QU' ESTÁ PRENYADA, etc.

COLLA DE BURROS: BURRADA, 1.

EL BURRO DEL TRAGINER SEMPRE VA DEVANT. *Expr. fam.* Nota al que s' anomena avans d' un altre o que prén el primer lloch. *El ruín delante; el burro delante para que no se espante.*

EL BURRO Y L' IGNORANT SON FILLS DE COSINS GERMANS. *Ref.* Denota que l' ignorancia és mòlt despreciable. *El rústico y el borrico nacieron de un mismo parto.*

ÉS CÒM ELS BURROS D' URGEL, QUE 'N VEIENT LA CÁRREGA JA SUEN. *Ref.* Se diu dels que 's cansen ab poch travall. *El ruín buey holgando se descuerna; el perro de Juan Denteja, que antes que le den se queja; es de casta de Pedro Tierno, que se descotilla durmiendo.*

MANADA DE BURROS: BURRADA, 1.

TROÇ DE BURRO. *Expr. fam. met.* Se diu d' aquell qu' és mòlt tonto y ignorant. *Rocin, tontazo, ignorantón.*

BURTINA o BORTINE. *Geog. ant.* Nòm d' Almudévar, prov. d' Osca, en temps dels romans.

BURXA. f. Eina de ferro pera remenar el foch. **Hurgón, hurgonero, pincho.** || La que usen els burots pera examinar les cárregues. **Aguja, pincho.**

BURXA D' ESCOPETA. BAQUETA.

BURXADA. f. Cop de burxa, ganivet, espasa o estoch. **Pinchazo, estocada.** || La ferida que resulta de ella. **Estocada.**

BURXAR. v. a. Remenar ab la burxa. **Hurgar.** || Punxar o ferir ab alguna eina de punxa. **Pinchar.**

BURXAT, DA. p. p **Pinchado.**

BURXETA. f. dim. **Pinchoncillo.** || BOTAFOCH, 1.

BURXÓ. m. BURXA, 1

BURXONET m. dim. de burxó. **Pinchito.** || Planta de jardí. **Caléndula, maravilla.**

BUS. m. *Ter.* Boix de la cotilla.

FER EL BUS. fr. Adular fingint humilitat. **Hacer el buzo.**

BUSA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Navel, prov. de Lleida. || —(SERRES DE). *Orog.* En el terme del poble del meteix nòm.

BUSA (Gabriel). *Biog.* Frare de l' ordre de predicadors, que va publicar l' any 1507, a Barcelona, el primer vocabulari catalá-llatí y llatí-catalá que s' ha estampat. Va sortir de les prempses del provensal Carles Amorós y forma un volúm en foli de unes duescentes cinquanta planes en lletra gótica. L' obra, avui rarísima, está calcada del vocabulari castellállatí del gramátich Nebrixa, quins preliminars porta elegantment traduíts al catalá.

BUSAROCA. *Ornit.* Vegis BISAROCA, MILANA.

BUSAROLA. f. y

BUSAYNES. f. pl. *Ant.* ALOPECÍA.

BUSCA. f. BRUSCA. || *Ter.* Bastonet pera senyalar les lletres als nois. **Puntero.** || *Ter.* BROCA, 3. || f. AGULLA.

EN BUSCA. m. adv. *En demanda.*

BUSCA FRESSES. fr. *Fam.* BUSCA RAONS.

BUSCAGATOSES. m. Vago, gandul, desenfeinat. **Vago, holgazán, zángano.**

BUSCALAVIDA. m. Se diu de la persona mòlt diligenta en procurarse la seua subsistencia y la de la seua familia per tots els medis lícits. **Buscavidas.**

ÉS UN BÚSCALA. fr. Se sol dir d' aquella persona que se la sab buscar, és dir, que se sab entendre y arreglar pera viure bè. *Buscavidas.*

BUSCALL. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Les Angles, depart. dels Pirineus Orientals.

BUSCAR. v. a. Cercar ab diligencia pera trovar alguna cosa. **Buscar.**

BUSCAR EL FILL, O 'L FILL DEL TONTO. fr. *Met. fam.* Quedarse al últim pera aprofitarse dels desperdicis dels altres. *Quedarse á la espiga.*

QUI BUSCA TROVA. *Ref.* Denota que regularment se consegueix lo que 's desitja, quan s' hi posa mòlt de empenyo. *Quien busca halla.*

BUSCARLA. *Ornit.* V. ESPANTA CAÇADORS.

BUSCARÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Capmany, prov de Girona. || Veinat del terme de La Estrada, dist. munpal. d' Agullana, prov. de Girona. || Veinat de Serinyá, prov. de Girona.

BUSCARRAONS. m. Amich de buscar bronquina. **Buscarruídos, pendenciero, quimerista.**

BUSCI. f. *Náut. ant.* Nau de costats tan pronunciats que tenía gaire bé forma de bòta. Segóns les seues dimensións comptava el nombre de pals, tenint les majors fins a tres entenes. **Buscia, buscio.** || *Ter. náut.* S' aplica el nòm de *Busci*, a algunes petites embarcacións usades pera la pesca.

BUSEU. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Badent, prov. de Lleida.

BUSNAGA. f. *Ter.* MOCA DE PEIX.

BUSÓ. m. *Ant.* COËT.

BUSQUETA. f. *Ornit. ter.* Ab aquest nòm se designen varies especies d' aucells del género *sylvia.* REYETÓ, TAJARETA, MOSQUETA. || —ROSSINYOLENCA. Aucell de bosch mòlt semblant al taiarol, pero més petit. *Curruca charladora.*

BUSQUETS Y TORROJA (Marsal). *Biog.* Va néixer a Reus l' any 1832. Laboriosíssim traductor de obres ingleses y franceses, aixís históriques còm literaries. Va escriure en importants periódichs del

seu temps y va fer algunes obres dramátiques en castellá y catalá, havent estat afortunat en les darreres Va morir l' any 1878. Hi há hagut altres dos escriptors del meteix cognòm, pero cap d' ells va tindre importancia: *Modest*, germá del anterior, y *Modest Busquets y Oliva*, fill d' aquest últim; abdós eren de Reus. El derrer va morir mòlt jove a Barcelona.

Busso

BUSSAL m. *Ter.* BADOCH, BABAU.

BUSSO. m. Nadador que va per dintre de l' aigua y 'n treu els obgectes que hi há al fons. **Buzo.** || *Ant.* BRUIXOLA. || Arma usada als temps antichs pera defensa de les places fortes. **Busaco.** || *Zool.* Aus de presa, buteonines de la familia de les falcónides, d' ales amples y llargues, y la qüa poch menys que quadrada. N' hi ha diferentes especies. Les més conegudes a la regió pirenenca son de plomall fosch. **Buzo.**

BUSSÓ. m. Forat per ont se tiren les cartes pera 'l correu. **Buzón.**

BUSSOT. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Jijona; és al peu d' un turó, no gaire lluny del mar y té 1,359 hab.

BUSTIA. f. *Ant.* Caixeta ont s' hi posava l' almoina que s' arreplegava. **Cepillo, caja.**

BUSTO. m. Estatua feta sols desde 'l pit en amunt. **Busto.** || Parlant d' escuts d' armes, el cap d' un home o d' una dona sense braços y ab sols lo que hi há desde 'l cap fins al pit: quan és de perfil se deu expressar. **Busto.** || — GEMINAT. *Escult.* El que té dues cares, que representen a voltes el meteix personatge, o diferents en altres, colocats d' espatlla, formant un sol contorn unit a la banda superior del cap.

BUTAROLA. (V. BOTAROLA).

BUTEGA. f. *Ter.* BOTIGA, MAGATSEM.

BUTIFARRA. f. Budell plé de carn o altra vianda. **Morcilla.**

BUTIFARRES DE SERVAR. *Ter.* Les qu' están fetes de manera qua 's puguin conservar sense florirse ni passarse.

FER BOTIFARRES DE LA SANCH D' ALGÚ. fr. RENTARSE AB LA SANCH D' ALGÚ.

BUTIFARRA. *Met.* Terme ibisench que s' aplica a qui aparenta saver mòlt y sab poch. PATUM. || — (CAP DE). *Hidrog.* Cap de la costa S.E. de la illa de Menorca.

BUTIFARRÓ. m. Llóch ont s' hi penjen les butifarres.

BUTIFARRER. m. Mena d' aspi que serveix pera penjar les butifarres. **Morcillero.**

BUTIFARRETA. m. dim. Butifarra prima. **Tarangana.**

BUTIFARRÓ. m. dim. Butifarra petita. **Morcillita.**

BUTIGOY. m. *Ter.* Mesura de ví que 's divideix en dues mitjareres. **Porrón.**

BUTLETO. m. Creu o diploma que dona 'l Papa. **Buleto.**

BUTLLA. f. Lletres apostóliques despatxades per la Curia romana que contenen alguna gracia o providencia. **Bula.** || Segell de plóm, que ab filalls de seda, penja de certs documents pontificis. Té per una banda en relleu el nòm del Papa, y per l' altra les testes dels apóstols Sant Pere y Sant Pau. **Sello de Bula.** Als documents que 'l porten se 'ls anomena *Butlla plumbea.* || En temps del predomini de Roma, s' anomenava aixís la joia que portaven al coll els fills de families de la noblesa, fins qu' estaven a l' etat de vestir la toga. Tarquino *el Vell,* va ordenar que 'ls joves patricis, portessin al coll, un anell d' or anomenat butlla, fet en forma de cor, pera esmentarlos que havíen de tindre prudencia y valor. Aquest joiell servía també còm a símbol de victoria. **Bula.** || La taca de porquería que queda en la camisa. **Palomino** || — DE CARN. La en que 'l Papa concedeix als que tenen la de la Creuada el poder menjar carn els díes proíbits, exceptuats algúns. *Bula de carnes.* || — DE COMPOSICIÓ. La que dona 'l comisari de la Creuada als que posseeixen bèns d' altres quan no 'ls hi consta qui n' és l' amo, y per ella 's compón ab dit comissari. *Bula de composición.* || — DE DIFUNTS. La en que, mitjansant la paga de certa quantitat, se aplica indulgencia plenaria a l' ánima de la persona a quin nòm s' extén. *Bula de difuntos.* || — DE LA CENA. La que 's llegeix cada any el Dijous Sant devant del Papa. Conté mòltes excomunions contra 'ls heretges desobedients a la Santa Sede y contra 'ls que restrenyen o perturben la jurisdicció ecclesiástica, ab mòlts casos reservats. No és admesa a França, y totes les demés nacions l'examinen avans d' admétrela pera veure si conté alguna cosa contra les llivertats de l' Iglesia galicana, y ab sols que s' hi digui *proprio motu* n' hi ha prou pera que se li negui l' entrada. A Espanya les examinava 'l Concell, y sí trovava inconvenient se pregava a la Santa Sede, quedant sense efecte. *Bula de la cena.* || — DE LA CREUADA. La en que 'l Papa concedeix indulgencia als que fan caritat per la guerra contra infidels. *Bula de la Cruzada.*

Butlla d'or romana

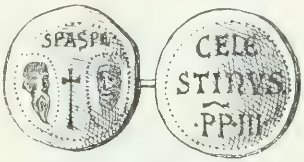
Segell de butlla pontificia

TINDRE BUTLLA DE FERRO. fr. *Met. fam.* Pensar algú que tot li és lícit. *Tener bula para todo.*

BUTLLAIRE. m. Comissionat pera repartir les butlles. **Bulero.**

BUTLLARI. m. Colecció de butlles. **Bulario.**

BUTLLETA. f. Papeleta ab la que 's permet poder entrar lliurement en algún llóch. **Boleta, cedulilla.** || Llenqueta de paper ab que 's dona algún avís. **Papeleta.** || BOLLETA.

BUTLLETÍ. m. Bitllet de comunió. **Cédu'a de comunión.** || Publicació periódica destinada a tractar d' assumptes especials, còm: *de comers, medicina y cirurgía, administració,* etc. **Boletín.**

BUTLLOFA. f. La pell que s' alsa plena d' humor aiguós. **Ampolla, vejiga.** || La que fá una cremadura. **Quemadura.** || *Met. fam.* Mentida. **Bola, grilla.**

BUTLLOFAR. v. a. Ferse butllofes al còs. També s' usa còm recíproch. **Ampollar, levantar ampollas.** || Quan se fan a l' aigua. **Burbujear.**

BUTLLOFASSA. f. aum. Butllofa gran. **Ronchón.**

BUTLLOFAT, DA. p. p. **Ampollado.**

BUTLLOFETA. m. dim. **Vejiguilla, vejigüela, ampolleta.**

BUTNADA. f. *Ter.* MOCA DE PEIX.

BUTNÉ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Gósol, prov. de Lleida.

BUTS. m. *Ant.* De cop, a la una. **De golpe, á la vez.**

BUTSENIT. *Geog.* Poble del dist munpal. de Montgai, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. munpal. de Lleida.

BUTSINAR. v. a. y

BUTSINEJAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Rondinar.**

BUTXACA. f. Mena de saquet que 's porta cusit al gech, a la levita, a les calses, etc. **Bolsillo.** || La que porten les dones cusida o sobreposada a les faldilles. **Faltriquera.** || pl. *Met.* Home descuidat y fluix. **Vainazas.**

ANAR FORT O CALENT DE BUTXACA. fr. Tindre y gastar mòlts diners. *Ir de fuerte.*

CÒM SI HO TINGUÉS A LA BUTXACA. *Loc. fam.* Tindre completa seguretat de lograr alguna cosa. *Tener como en la bolsa.*

ESCURAR LA BUTXACA A ALGÚ. fr. Portársen'hi tots els diners. *Mondar.*

ESPOLSAR O DEIXAR A ALGÚ NET DE BUTXACA. fr. *Met. fam.* Guanyarli tots els diners al joch. *Dejar á alguno en buenas noches.*

GRATARSE LA BUTXACA. fr. *Fam.* Treure diners. *Rascarse la faltriquera,* y se sol afegir: *pelo arriba.*

NO FICARSE RES A LA BUTXACA. *Loc. fam.* Fer alguna cosa sense interés. *No meterse o echarse nada en la bolsa.*

PAGAR DE LA SEUA BUTXACA. fr. Pagar alguna cosa ab els seus diners. *Pagar de su bolsillo.*

QUEDAR ESCURAT DE BUTXACA. fr. Quedar sense diners. *Quedar limpio.*

SANGRAR LA BUTXACA. fr. *Met. fam.* Imposar alguna pena pecuniaria. *Castigar en la bolsa.*

TINDRE A ALGÚ A LA BUTXACA. fr. *Met.* Tindre prou intimitat ab algú pera ferli fer lo que se li demana. *Tener de la oreja, ser dueño del cuchillón, del hato, de los cubos.*

BUTXACÓ. m. dim. **Bolsillo.**

BUTXAQUETA. f. dim. **Bolsillito, faltriquerita.**

BUTXERQUES. *Geog.* Aldea del terme de Vilallonga, prov. d' Alacant.

BUTXÍ. m. BOTXÍ.

BUTXINEJAR. v. a. Fer patir, martirisar a algú. **Martirizar.**

BUTXINEJAT, DA. adj. **Martirizado.**

BUVOR. m. *Ter.* BAF.

BUYAL. m. *Ant.* FORAT, CLARABOIA.

BUYDAR. v. a. Desembrassar alguna cosa de lo que tenia dins. **Vacíar.** || Fer alguna figura de guix o de metall fós en motllos buits. **Vacíar.** || Treure l' aigua d' algún llóch. **Agotar.** || Llensar lo que hi há dins d' un got, gerro, etc. **Verter, vacíar.**

BUYDAR'HO TOT. fr. Dir tot lo que un sab. *Echar, vaciarse.*

BUYDOR. f. Qualitat de lo qu' és buit. **Vaciedad, vacío.**

BUYNA. f. *Ter.* Excrement del bestiar boví. **Boniga.**

BUYR. v, a. *Ant.* **Abuyr, abundar.**

BUYRACH. m. Capsa pera portar les fletxes. **Aljaba, carcaj.** || Cuiro pera embolicar les broques o les verguetes de vesch. **Cuero.** || Cuixí en que 'ls sastres hi claven les agulles de cusir. **Acerico.**

BUYT, DA. adj. Lo que no hi há res dins. **Vacío.** || Lo que no té res per la part de sota. **Hueco, vacío.** || L' espai que queda desocupat per haverne tret lo que hi havía. **Vacío.** || La concavitat desocupada que hi há dins d' algunes coses. **Hueco, cavidad, vacío.** || L' espai en que no hi há res, còm entre dues cases, sota d' un arch de pont, etc. **Hueco, claro.**

Buytre

ANAR DE BUYT. fr. Se aplica als carruatges y a les besties que van sense càrrega. *Ir de vacío.*

UNA BUYDA. fr. *Náut.* Intérval entre dues onades fortes quan la mar vé grossa. *Una vacía.*

BUYTRE. m. *Ornit.* Voltor, au de presa de dos a tres peus d' alsaria, de vol pesat y color negre. Se nodreix de cadavres, vivint en tribu ab els aucells de la seua especie. **Buitre.**

BUZGARRA. *Geog.* Caseriu del terme de Quesa, prov. de Valencia.

Retrats (Lletres C y D)

Joseph A. Clavé (1824-1874)
pág. 400

Lluís Çollado
pág. 419

Joseph Coroleu y Inglada (1839-1895)
pág. 469

Rupert Chapí (1851-1909)
pág. 385

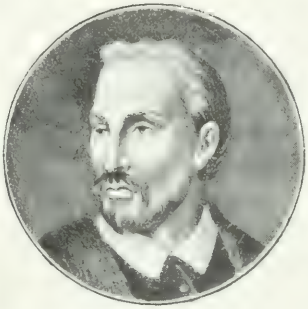

Pau Claris (M. en 1641)
pág. 397

Antoni Despuig y Dameto
(1745-1813) pág. 561

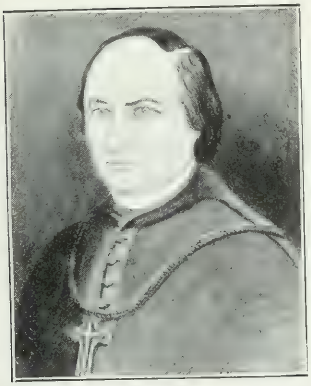

Miquel Domenech y Vaciana (1816-1878)
pág. 599

Francesch Domingo y Garriga
(1841-1881) pág. 600

Manel Durán y Bas (1823-1907)
pág. 611

RETRATS (LLETRA C)

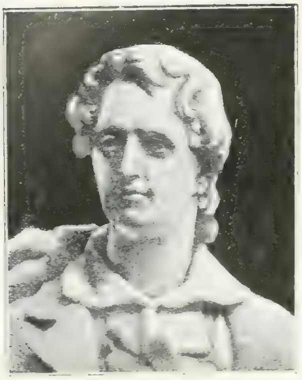

Manel de Cabanyes (1808-1833)
pág. 282

Calixt III (M. en 1458)
pág. 296

Damiá Campeny (1771-1855)
pág. 306

Antoni de Capmany y de Montpalau
(1742-1813) pág. 326

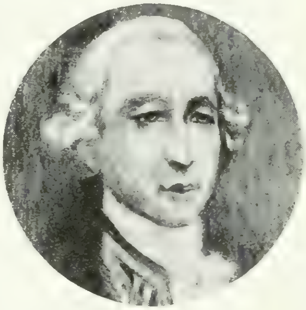

Pere Caro, Marqués de la Romana
(1761-1811) pág. 341

Narcis Carbó y de Aloy (1826-1890)
pág. 332

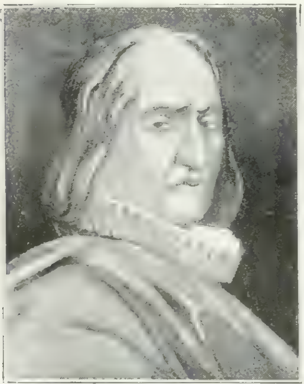

Rafel de Casanova (1714)
pág. 351

Joseph Castell y Comas (1808-1850)
pág. 360

Gabriel Ciscar y Ciscar (1769-1829)
pág. 392

C

C. És la tercera lletra del nostre Abecé. Se pronuncía tenint la boca regularment oberta, els llabis en la posició corresponent a la obertura vocal, la llengua aderida per la part posterior als caixals de dalt y 'l vel del paladar alsat. En tal disposició 'ls membres del aparato vocal, se dòna sortida al aire, pega aquést en el paladar, y al pegar y separarse les barres, se produeix el só palatal *c*.

Aquesta lletra conserva 'l valor de palatal devant les vocal *a, o, u;* mes, devant les *e, i* el modifica, convertintlo en dental-llingual-xiulant. Aquesr doble valor que s' atribueix a la lletra *c* és un inconvenient pera la escriptura, per la raó de no haver 'hi una llei que l' aboni, y perque 's confón la *c* en tal cas ab la *s* suáu.

C. Lletra que a la numeració romana val per *cent.* Algúns diuen que té tal valor, perque la C en cert modo és la L doble ⊏ invertida, y còm la L val cinquanta, dues vegades cinquanta fan cent. La C val per cent mil, còm totes les lletres de la numeració romana valen mil vegades més, quan té dessobre una ratlla horitzontal. Repetida, combinada ab altres lletres, y girada al revés, representa diferents valors, cóm: CC, doscents; XC, noranta; CIↃ, mil; IC, cinchcents. **C.**

CA. m. GOS. || *Expr. fam.* Lo meteix que no. **No.**

CA MAJOR. m. *Astron.* Constelació del hemisferi austral. **Can mayor.**

CA QUE CAÇA ESQUIROLS. *Ardero.*

CA RABIÓS NO CONEIX AL SEU AMO. *Ref.* Aconsella que no s' apuri al qu' está enfadat, perque còm ha perdut el seny és mòlt arriscat, puig no coneix ni respecta a ningú. *El perro con rabia á su amo muerde; el can con rabia á su dueño vuelve la cara.*

CANS AB CANS NO 'S MOSSEGUEN. *Ref.* Denota que 'ls d' unes meteixes inclinacions o costúms regularment sempre s' avenen. *De corsario á corsario no se pierden sino los barriles.*

A CA GROS NO CAL DIRLI QUITXO. *Ref.* Ensenya que l' home experimentat y judiciós és mòlt dificultós d' enganyar. *A perro viejo no hay tus tus.*

CÒM UN CA BASTONEJAT O SANAT DE FRESCH. *Expr.* Vol dir qu' algú se 'n va mòlt depressa d' algún llóch ressentit o cremat per alguna cosa. *Como perro con vejiga, con cencerro, con maza ó con cuerno.*

CONTENT COM UN CA AB UN OS. *Expr.* Alegre, content. *Como una pascua.*

EL CA QUE BÈ LLADRA, BÈ GUARDA LA CASA. *Ref* Denota que la severitat dels amos evita sempre 'ls excesos de la familia. *Perro que mucho ladra bien guarda la casa.*

MÈS LLADRA 'L CA QUAN MÈS PÒR HÁ. *Ref. Más ladra el perro cuando ladra de miedo.*

NO PER TU SINO PÊL PÁ MENEJA LA CUA 'L CA. *Ref. Menea la cola el can, no por ti sino por el pan.*

QUI VOL BÈ A BERTRÁN, VOL BÈ ALS SEUS CANS *Ref.* Dòna a entendre que 'l qui vol bè a algú, el vol també igualment a totes les seues coses. *Quien bien quiere á Beltrán, bien quiere á su can.*

QUAN ELS CANS LLADREN ALGUNA COSA SENTEN. *Ref.* Ab que 's significa que quan se diu alguna cosa sol haver 'hi algún fonament. *Cuando el río suena agua lleva.*

SI VOLS QUE 'T SEGUEIXI 'L CA, TÍRALI PÁ. *Ref. ¿Quieres que te siga el can? Dale pan.*

CABA (Ignasi La). *Biog.* LACABA.

CABACÉS. *Geog.* Poble de la provincia de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora del riu Montsant y té 890 hab.

Segell de Cabacés

CABACET. m. *Ant.* Peça de la armadura antiga que cubría 'l cap. **Capacete, celada.**

CABAL. adj. Just, conforme al pes, nombre y mesura. **Justo, exacto, cabal.** || Cumplert, sencer, perfet. **Cuadrado, cabal, completo.** || Dit de les persones de totes prendes. **Cabal, cumplido.** || m. Lo que correspón a cada hu. **Cabal.** || Bèns, hisenda de qualsevulla mena. **Medios, caudal, capa.** || La quantitat que concedeix el pare al fill y l' amo al esclau. **Peculio, pegujal.** || *Ant.* CAPITAL || Diner deixat a guany. **Cabal.** || *Fam.* Abundancia de bèns o hisenda. **Sebo.** || pl. Géneros. **Caudales.**

CABAL DE GUERRA. fr. *Caudal de guerra.*

ESTAR CABALS. fr. Ésser iguals. *Estar cabales.*

FER CABAL. fr. FER CAS.

FER CABAL D' ALGUNA COSA. fr. Apreciarla. *Hacer caudal de alguna cosa.*

POCH CABAL, MALA VENTURA. *Ref.* S' aplica al qui té poch y encara ab penes y travalls. *Poca lana y ésa entre zarzas.*

QUEDAR EN EL SEU CABAL. fr. Quedar en pau, sense perdre ni guanyar. *Quedar en paz.*

QUI PAGA LO QUE DEU, FA CABAL PÊL SEU HERÉU. *Ref.* Aconsella pagar ab promptitut lo que 's deu pera juir ab tranquilitat de lo que queda. *Paga lo que debes, sabrás lo que tienes.*

CÁBALA. f Superstició ab que 'ls juéus ab anagrames y diverses combinacions de paraules y lletres de la Sagrada Escriptura pretenen averiguar els seus sentits y misteris. **Cábala.** || *Fam.* Negociació secreta y artificiosa. **Cábala.** || Tradició oral qu' entre 'ls juéus explicava y fixava 'l sentit de la Sagrada Escriptura, ja en lo moral y práctich, ja en lo místich y especulatiu. **Cábala.**

CABALER, A. m. y f. La persona que negocía. **Negociante.** || Germá del heréu d' una casa. **Segundón.**

CABALET. m dim. **Caudalejo.**

CABALETA. f. *Mús.* Frase curta d' una cadencia periódica y moviment animat ab que acaven quasi tots els duos, tercetos y altres peces d' ópera. **Cabaleta.**

CABALÍSSIM, A. adj. sup. **Cabalísimo.**

CABALÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Cabalísimamente.**

CABALISTA. m. El qui professa la cábala. **Cabalista.** || Intrigant, fals, artificiós. **Cabalista.**

CABALÍSTICH, CA. adj. Lo que pertany a la cábala. **Cabalístico.**

CABALMENT. adv. m. Justa, precisa, concisament. **Por sus cabales, cabalmente.**

CABALÓ. m. dim. CABALET.

CABALÓS, A. adj. Acapdalat. **Acaudalado, caudaloso** || CAUDALÓS, PROFITÓS, CABAL, UMPLERT.

CABALLERA. *Geog.* Poblet pertanyent al ajunt. de Freixenet, prov. de Girona.

CABALLERA (Serra). *Orog.* Serra que s' extén entre Ripoll y Ribes, separant la conca del Ter de la del Fresser.

CABALLERA ALTA. *Geog.* Caseriu del dist. municipal d' Oden, prov. de Lleida.

CABALLÓN. *Orog.* Montanya que hi há entre la riera d' Algemesí y 'l riu Júcar, a la partió dels part. jud. de Carlet y Chiva, prov. de Valencia.

CABANA. f. CABANYA.

CABANABONA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora del riu Llobregós y té 342 hab.

CABANASSA (La). *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Mont-Lluis; és a la vora del riu Tet y té 222 hab.

Alexandre Cabanel

CABANEL (Alexandre). *Biog.* Remarcable pintor francés, que va ésser deixeble de Picot. Va néixer a Montpeller en 1821, y va morir en 1889. Entre 'ls quadros de Cabanel, hi figuren el de la *Agonía de Crist*, *Jesús al Pretori*, que li va valdre 'l premi de pensionat a Roma; la *Mort de Moisés*, la *Magdalena arrepentida*, el *Naixement de Venus* y la *Mort de Francesca de Rímini*. Fou afecte al moviment literari provençal, havent pertenescut a algunes de les corporacions establertes a Montpeller.

CABANELLAS Y CLAVERA (Miquel). *Biog.* Metge mallorquí. Nat a la Pobla l' any 1760. Mort a Madrit en 1830. Inspector general d' epidemies en els regnes de Valencia y de Murcia. Sub-inspector de medecina y cirurgía de Madrit. És interessant la seua producció d' escriptor epidemiólech, reduida a set publicacions, de les quals resulta ésser en Cabanellas un dels metges més avensats del seu temps. En la epidemia de febre groga soferta a Sevilla l' any 1800, va fer experiments en la seua propia persona «*para comprobar la virtud de los gases ácido-minerales, contra las semillas ó gérmenes de dicha enfermedad*». Citarem, dels seus escrits: *Ciencia de la vida ó discurso phisiológico sobre la doctrina Browniana* (Cartagena, 1802), obra anterior a la del famós Bichat. El Dr. Hulmann va impugnarla.—*Memoria para introducir en España las fumigaciones de Guiton de Morveau, con motivo del contagio de Cartagena.* Estampada a Madrit l' any 1805, per ordre del Govern.

Segell de Cabanelles

CABANELLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. Té agregats els pobles de Caixás, Espinavesa, La-Estela, Sant Martí Sasserres y Vilademines, tenint entre tots 1,039 hab. || — (COLLADA DE). Prop de Prats de Molló, en el camí d' eix poble a Sant Guillém de Combret (1,125 m.).

CABANES (Francisco de). *Biog.* Militar que va néixer a Solsona l' any 1781. Va anar a la expedició contra Mahó y a la campanya de Portugal. Va arrivar a capitá per la guerra de la Independencia y 'l 1814 era brigadier, havent sigut quefe d' Estat Major del exércit d' operacions. L' any 1833 era mariscal. Va escriure interessants estudis sobre la guerra de la Independencia y va traduir algunes obres militars. Va establir a Espanya 'l servei regular de viatges en diligencia, comensat a Catalunya l' any 1817, topant y vencent moltes contrarietats, y va estudiar la possibilitat de la navegació del Tajo desde Aranjuez a Lisboa, morint a Madrit l'any 1834.

— (PERE). *Biog.* Artista valenciá del sigle XV. Pot considerársel còm un dels millors pintors del seu temps, enamorat del art italiá. Entre 1493 y 1394 pintava 'l magnífich retaule de la capella de la Diputació o Generalitat de Valencia, una de les millors obres valencianes d' aquella centuria. L' any 1506 acabava 'l retaule principal de la iglesia de Jesús. L' any 1528 era elegit conseller de la seua ciutat nadiua y 'l 1538 encare seguía pintant. L' Ajuntament de Valencia conserva d' ell una preciosa taula d' istil italiá, representant *La Cena*. Un germá seu, Martí Cabanes, era també pintor, mes no se 'n coneix cap quadro ni 's tenen noticies de si valía poch o mòlt còm artista.

Segell de Cabanes

CABANES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. judicial de Figueres. Té 874 hab. || Vila de la prov. y part. jud. de Castelló, bisb. de Tortosa; és dalt d' un turó y té 3,694 hab.

CABANILLES (Joseph). *Biog.* Famós mestre organer del sigle XVII. L' any 1670 exercía 'l seu art a la catedral de la Seu d' Urgell. Sembla qu' era, ademés, compositor mòlt distingit. — Se cita un altre mestre (vegis CAVANILLES) que tal vegada sigui aquest meteix.

CABANNES (Les). *Geog.* Població de la Catalunya Francesa, al depart. de l' Ariège, situada a 533 metres d' altitut.

CABANYA. f. Caseta rústega. **Cabaña.** || f. Al joch de billar l' espai comprés entre la barana y la ratlla desde ont se fa la surtida. **Cabaña, casa.**

CABANYAL. *Geog.* Barri del dist. munpal. de Valencia.

CABANYES (Joaquim). *Biog.* Coronel de artillería, individuo de la Academia de Belles Arts de Barcelona y vocal de la Comissió de Monuments. Conreuava la pintura y fou un bon paisatgista. Va morir l' any 1876.

— (MANEL DE). *Biog.* Poeta notable, fill de Vilanova y Geltrú, nat l' any 1808. Era llicenciat en dret, mes no va exercir la seua carrera, haventse dedicat a la literatura. Ha estat un dels catalans que millor han escrit en castellá, empró sense deixar de ésser catalá per la concisió de la frase; segóns Quintana en Cabanyes era 'l millor poeta d' Espanya. Va morir jove, l' any 1833. Després d' un llarch oblít, are de pochs anys se li ha fet justicia; la seua estátua honora 'l frontis de la Biblioteca-Museu Balaguer, a Vilanova. Vegis *lámina sola de retratos*, lletra C.

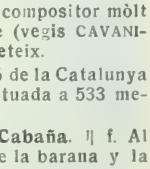

Segell de Cabanyes

CABANYES. *Geog.* Poble del dist. municipal de Sant Fost de Capcentelles, prov. de Barcelona.

CABANYES DEL PENADÉS (Les). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadés. Té 379 habitants.

CABARRÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Noves, prov. de Lleida.

CABÁS. m. Mena de senalla de llata de palma o

espart ab dues anses a la vora. **Esportillo, capazo.** || *Met.* Abundó, còm: *Mamarse un cabás d' indulgencies.* **Montón, mundo, infinidad.**

A CABASSOS Y A CABASSADES. m. adv. Ab mòlta abundó. *A fanegas, á montones.*

FICAR AL CABÁS. fr. *Encapazar, encapachar.*

TRAGINAR ALGUNA COSA AB CABASSOS. *Loc. Esportear.*

CABASPRE (Joan). *Biog.* Savi mallorquí, Doctor en drets y distingit defensor de 'n Ramón Llull. L' any 1508 va entrar de mestre de doctrina lulliana en el Estudi General de Mallorca, havent tingut per deixeble al famós Nicolau Pax. Mereixía bona opinió al rei Ferrán *el Catòlich.* Les poques obres que va escriure han esdevingut mòlt rares. Va morir a Palma en l' any 1529.

CABASSADA. m. Lo que cap dins d' un cabás. **Capazo.**

CABASSÁS. m. aum. **Esportón.**

CABASSAT. f. CABASSADA.

CABASSATGE. m. *Ant.* Dret que's pagava per cap. **Cabezaje.**

CABASSET. m. dim. **Esportillo, cenacho.**

CABECILLA. m. Cap de partida aixecada ab armes. **Cabecilla.** || CAPITOST.

CABELL. m. El pel del cap. **Cabello, pelo.** || El que cau dret del front. **Copete.**

AFEINAR, ROLLAR ELS CABELLS. fr. *Ant.* Caragolarlos. *Encrespar, rizar ensortijar el cabello.*

AGAFARSE PÊLS CABELLS. fr. AGAFARSE, 1.

AGAFARSE PER UN CABELL. fr. *Met.* Váldres d'algún pretext mòlt frivol *Asirse, agarrarse de un cabello.*

ALLISAR ELS CABELLS. fr. Passar lleugerament la pinta o cosa equivalenta pera deixarlos plans. *Traspeinar.*

ANAR A ESTIRA CABELLS. fr. Se diu quan se llença una cosa ont hi há moltes criatures juntes pera que l' agafi qui primer pugui. *Andar á la rebatiña.*

ARRENCARSE 'LS CABELLS. fr. Demostrar estar mòlt enfadat. *Patear.*

ARRUFARSE 'LS CABELLS. fr. Posarse drets per efecte d' espant u horror. *Espeluznarse.*

BANYES Y CABELLS BLANCHS NO SURTEN PÊLS ANYS. *Ref.* Que s' entén en sentit natural. *Canas y cuernos no son de vejez.*

BUFAR CABELL. fr. Ceremonia que usen els nois pera assegurar que no faltarán a lo que han pactat y convingut, especialment quan fan barates. *Pelitos ó pelillos á la mar.*

CABELL AFEGIT O POSTÍS. *Cabello postizo.*

CABELLS ARRUFATS O ERISSATS. *Cabello rizado.*

CABELLS BLANCHS. *Canas.*

CABELLS CARAGOLATS. Quan ho son naturalment. *Cabello ensortijado ó crespo.* || Artificialment. *Cabello rizado.*

CABELL CASTANY. El que tè 'l color de castanya. *Cabello castaño.*

CABELLS D' ÁNGEL. Confitura feta d' una carabassa quin interior se desfá en fils mòlt prims a manera de cabells. *Cabellos de ángel.*

CABELLS DESFETS. *Melena.*

CABELLS EMBULLATS. *Cabello enmarañado.*

CABELLS ENTRUNYELLATS. *Cabello crespo, ensortijado.*

CABELL GRIS. El mitj blanch y mitj negre o castany. *Cabello entrecano.*

CABELL NATURAL. El que no es postís. *Pelo propio,*

CABELL ROS, CABELL POLLÓS. *Ref.* Denota que dit cabell cría polls. *So el cabello rubio, buen piojo rabudo.*

CRIAR CABELLS. fr. *Encabellecerse.*

EMBULLAR ELS CABELLS. fr. Embolicarlos, desordenarlos. *Despeinar.*

ESCLARIR ELS CABELLS. fr. Desembullarlos ab l' escarpidor. *Escarmenar el pelo.*

NO SURTIR ELS CABELLS BLANCHS DEBADES. fr. Manifesta l' efecte de la etat o dels travalls d' alguna persona. *No se van los días en balde.*

PARTIR UN CABELL AL AIRE. fr. *Met.* Ésser mòlt viu, ésser astut. *Partir ó hender un cabello en el aire ó por medio; cortar un pelo en el aire.* || ÉSSER MÈS VIU QUE LA TINYA.

POSAR CABELLS BLANCHS. fr. *Encanecer.*

ROIG DE CABELLS. Qui 'l tè roig. *Pelirrojo.*

ROS DE CABELLS. Qui 'l tè ros *Pelirrubio.*

SORTIR CABELLS BLANCHS ABANS DE TEMPS. fr. *Florecer la almendrera.*

TALLAR ELS CABELLS. fr. *Cortar el pelo.*

TIRAR O PORTAR PÊLS CABELLS. fr. Aplicar alguna autoritat o sentencia que no vè prou al cas. *Traer por los cabellos.*

CABELLERA. f. El conjunt de cabells. **Cabellera.**

CABELLERA DE BERENICE. Nòm que doná l' astronom Conón a les set estrelles de prop de la qüa del Lleó y que 's dòna encara avui día a aquesta constelació. *Cabellera de Berenice.*

CABELLERA DESLLIGADA: CABELLS DESFETS.

CABELLERA EMBULLADA. La qu' está mal pentinada. *Greña.*

CABELLERA DE LA REINA f. *Bot.* Planta perenne, rastrera, mòlt comuna als jardíns: tè les fulles llargarudes, rodones y molsudes; les flors vermelles, y tenen la propietat de tancarse fora del sol. *Cabazur.*

CABELLET. m. dim. **Cabellito, pelillo.**

CABELLS. m. pl. *Bot.* PELS.

CABELLS DE LA MARE DE DEU. *Bot.* PELS DE FARIGOLA.

CABELLUT, DA. adj. Qui tè 'l cabell mòlt llarch. També s' aplica a algunes plantes y fruites, còm: *panotxes,* etc. **Melenudo, cabelludo.** || Que té la clin mòlt llarga. **Cerrejoso.**

CABÉS. m. *Ant.* BALONA. || COLL DE CAMISA.

QUI NO TÈ SINO UN CABÉS, MALALT AL DISSAPTE ÉS. *Ref.* Denota quan bó es tindre 'l necessari pera viure bè. *Quien no tiene más que una camisa, cada sábado tiene mal día; quien no tiene más que una toca, malos edisantos toma.*

CABESSA. f. *Bot.* La cebeta que fan a les arrels varies plantes, còm: *lliris, francesilles,* etc. **Cebolleta, cebolla.** || *Ant.* CAP.

CABESSA D' ALLS. *Cabeza de ajos.*

CABESSADES. f. pl. S' usa sols ab el verb donar.

DONAR CABESSADES. fr. *Náut.* CABESSEJAR.

CABESSAR. v. n. Fer cabesses les plantes. **Concrear.**

CABESSAT, DA. p. p. **Concreado.**

CABESSEIG. m. y

CABESSEJABENT. m. *Náut.* La acció y efecte de cabessejar la nau. **Cabeceo.**

CABESSEJAR. v. n. *Náut.* Fer la nau un moviment de proa a popa baixant y pujant alternativament l' una y l' altra. **Cabecear.**

CABESSETA. f. dim. **Cebollita.**

CABESSO. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Pinoso, prov. d' Alacant.

CABESSÓ (Mont). *Orog.* Montanya que hi há a llevant de Jijona, prov. d' Alacant.

CABESSOLS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Biar, prov. d' Alacant.

CABESSUDES. *Bot.* Planta de la familia de les compostes. **Escoba de cabezuela.** || V. BRANALLONS.

CABESSUT, DA. adj. *Ant.* TOSSUT.

CABESTANY (Guillém de). *Biog.* Poeta elegant de la noblesa catalana; vivía en el sigle XII y segóns sembla era natural del Rosselló. Ben escasses y poch conegudes son les seues composicións literaries y més que al seu art déu el seu renóm a la fí trágica de que, segóns la tradició, va ésser causa el seu ena-

morament d' una dama, quin marit va assessinar y esquarterar al poeta. A la muller infidel li va donar a menjar, sense que ho sospités, el cor d' en Cabestany, y despres presentantli 'l cap, li va revelar que era d' ell el cor que havía menjat. Y còm ella confessés haverlo assaborit a plaer y jurás no volerne probar d' altre, al moment que 'l marit ofés tractava de venjársen, ella va córrer a suicidarse.

CABESTANY. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Moncortés, prov. de Lleida. || Poble del dist. munpal. de Montoliu de Cervera, prov. de Lleida. || Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá, de quina capita dista so!s uns 3 kilometres.

CABESTRERA. f. *Náut.* La unió dels caps dels filats pera pescar tunyines, anguiles, etc **Cabestrera.** || Corda qu' assegura les anses a una distancia oportuna del fons de l' aigua. **Cabestrera.**

CABET. *Ictiol.* Peix del género *Trigla.* **Cabete.**

CABETA. f, *Arquit.* Motllura cóncava formada per una quarta part de la circunferencia. **Cabeta.**

CABEZAENT. *Orog.* Montanya de la prov. de Valencia, al confí ab la de Castelló.

CABIMENT. m. CABUDA.

CABIRÓ. m. Fusta grossa de la tercera part de amplaria d' un tauló que serveix pera edificis y altres coses; tè uns quatre o cinch metres de llarch y uns quinse centím. de gru x. **Alfagia, cabrio, cuartón.**

CABIRÓ (Coll del). *Orog.* Collet situat al N. E. de Pera, prov. de Girona, entre les rieres de les Escales y d' Oix; té uns 810 met. d' altitut.

CABIROL. m. Isart, cabra selvatge. **Cabra montesa, gamuza, bicerra, rupicabra.**

CABIROY. m. t. *Ornit.* Aucell d' estany. **Pájaro de estanque.**

CABISGOL. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Lladurs, prov. de Lleida.

CÁBIT. m. Cop que una bola dòna a un' altra de ple a ple en el joch de l' anella. **Cabe.**

CÁBIT DE PALA. *Loc. met.* Ocasió impensada pera lograr alguna cosa. *Cabe de pala ó de paleta ó de á paleta.* || Sort del meteix joch, quedant la distancia d' una pala de bola a bola. *Cabe de pala ó de paleta.*

CABLE. m. *Náut.* **Amarra.**

CABLE, GÚMERA. m. *Náut.* Corda mòlt grossa de cent vint braces de llargaria que serveix pera amarrar l' embarcació. *Cable.*

CABLE ELÉCTRICH O SUBMARÍ. m. Cordó grós que té per ánima mòlts filferros y que serveix pera transmetre telegrames per mar a grans distancies. *Cable eléctrico ó submarino.*

PICAR EL CABLE O 'LS CABLES. fr. *Náut.* Tallarlos ab la destral. *Picar cables.*

CABO. Classe inmediatament inferior al sargento, y és el grau més baix de la milicia. **Cabo.**

CABO FURRIER: FURRIER.

QUATRE Y 'L CABO. *Expr. fam.* Denota qu' algunes coses sols costen el travall de péndreles. *Cinco y la garra.*

CABO (Francisco). *Biog.* Mestre de capella valenciá, del primer ters del sigle XIX. Excelent organista. Compongué obres de mòlta importancia. Morí l' any 1832.

Segell de Cabo

CABÓ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora de la riera del seu nòm y té 659 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera de la prov. de Lleida; neix a la serra del Boumort y desaigua a la vora del Segre, prop d' Organyá.

CABORCA. f. *Ant.* COVA.

CABORIA. f. Trencacap. **Quebradero de cabeza.**

CABORRELL. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Bellver, prop de Lleida.

CABOSSA. *Ter.* **Cabota.**

CABOT. m. *Ictiol.* Peix de 10 a 12 centímetres de longitut, de color fosch per la esquena y groch als costats, ab taques negres; de vegades taques blanques en les peces operculars; és molt comú en el Mediterrani. **Burro.**

CABOTA. f La part superior y ample dels claus y dels caragols d' entornillar. **Cabeza de clavo.**

VOLER FER ENTRAR UN CLAU PER LA CABOTA. fr. *Met Clavar un clavo con la cabeza.*

CABOTADA. f. El cop que 's dòna ab el cap. **Cabezada.**

DONAR O PEGAR CABOTADES. fr. *Fam.* PESAR FIGUES.

CABOTAR. v a. *Art. y of.* Fer cabota a un clau, a un caragol d' entornillar o a qualsevol altre obgecte semblant.

CABOTATGE. m. La navegació o tráfech que 's fá sense allunyarse gaire de la costa. **Cabotaje.**

CABRA. f. *Bot.* Nòm vulgar del bolet *Lactarius pubescens,* en algunes comarques. || *Zool.* Animal quadrúpede ab banyes y barbes, femella del mascle cabriu. **Cabra.** || *Entom.* Insecte de sis potes, semblant al poll; s' engendra a la pell, se multiplica mòlt, s' arrapa a les parts peludes del cós humá, y fá mòlta picor. **Ladilla.** || Estrella de primera magnitut. **Cabra.** || Mena de cranch de mar. **Centola.** || *Art. y of.* Aparell de fusta formant dues equis, que s' emplea pera serrar caps de fusta.

CABRA CERVAL. *Zool.* Animal que participa de les propietats de cabra y de cerv. *Cervicabra.*

CABRA DAYNA. *Zool.* DANYA.

CABRA MONTESA: CABIROL.

CABRA QUE TÉ BARBALLERES. *Marmellada.*

CARREGAR LES CABRES A ALGÚ. fr. *Met.* Donar la culpa a qui no la té. *Echar, cargar las cabras á alguno.*

FER CABRES. fr. *Met.* Jugarse 'ls companys quí pagará sol lo qu' han perdut entre tots. *Echar cabras ó las cabras.*

LA CABRA AVESADA A SALTAR, SALTA Y SALTARÁ. *Ref.* Significa que cada hu obra segóns el seu natural. *La cabra siempre tira al monte; el que malas mañas há, tarde ó nunca las perderá; pies que son duchos de andar, no pueden quedos estar.*

LA CABRA DE MÒN VEÍ TÉ MÉS LLET QUE LA MEUA. *Ref.* Reprén als envejosos, que sempre tenen per millor lo dels altres. *La gallina de mi vecina más huevos pone que la mía; la cabra de mi vecina tiene más leche que la mía.*

LA CABRA PER LA SEUA CULPA DIUEN TÉ LA CUA CURTA, O LA CABRA PÊLS SEUS PECATS PORTA 'LS GENOLLS PELATS. *Ref.* Significa qu' algú mereix el que l' hi haja succeit alguna cosa. *Por mis pecados ó por negros de mis pecados, pagar alguno su pecado.*

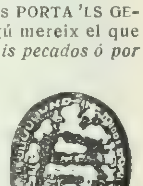
Segell de Cabra

CABRA. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Valls; és a mitjorn del coll del seu nòm y té 952 hab.

CABRA (Coll de). *Orog* Coll que hi há a la serra de Comavert, entre la Conca de Barbará y 'l Camp de Tarragona.

CABRAFIGA f. La figa de la cabrafiguera. **Higo silvestre.**

CABRAFIGADURA. f. *Ant.* La acció de cabrafigar. **Cabrahigadura.**

CABRAFIGAR. v. a. *Ant.* Fer enfilades de figues de la cabrafiguera y penjarles a les branques de la figuera femella, quan aquésta no 'n té prop una de mascle, pera que la segona fassi fruits assaonats y dolsos. **Cabrahigar, encabrahigar.**

CABRAFIGUERA. f. Figuera bòrda del género masculí, quin fruit no madura. **Cabrahigo**.

CABRE. v. n. Poder contenirse una cosa dins d' un 'altra o entre altres **Caber**.

HONRA Y PROFIT NO CABEN EN UN BOLSICH. *Ref.* Vol dir que generalment qui guanya mòlt y depressa no pot pas fer 'ho honradament. *Honra y provecho no caben en uu saco.*

NO CABRE A LA PELL. f. *Fam.* Estar mòlt gras. *No caber en el pellejo.*

NO CABRE A LA PELL D' ALEGRÍA. f. *Met. No caber de gozo, de contento.*

CABREIG. m. L' acte y efecte de cabrejar. **Cabrilleo.**

CABREJA. f. Mena de trabuch pedrer. **Cabreja.**

CABREJAR. v. n. FER CABRES. || v. a. *Náut.* Formarse ones blanques quan comensa a bufar un vent fresch. **Cabrillear**.

CABRELL. m. *Ornit.* Aucell d' estany. **Pajaro de estanque.**

CABRELLES. f. pl. Set estrelles juntes que hi há a la constelació Tauro. **Cabrillas, pléyades.**

Segell de Cabrera

CABRER, A. m. Pastor de cabres. **Cabrero, cabrerizo.**

CABRERA. f. La cabanya o barraca ont s' hi guarden les cabres a la nit. **Cabreriza.**

CABRERA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Igualada; té 318 hab. || Caseriu del terme de Montreal, prov. de Tarragona. || — (SANT FÉLIU DE). Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; té 801 hab. || — (SANT JULIÁ DE). Caseriu agregat al poble del Corcó, prov. de Barcelona.

CABRERA (Illa de). *Geog.* Illeta a mitjorn de la de Mallorca,agregada al districte municipal de Palma.

CABRERA (Grau de). *Biog.* Poeta catalá del sigle XII, quin estudi encara no s' ha fet.

— (RAMÓN). *Biog.* Geni militar de les tristíssimes guerres civils d' Espanya durant el sigle XIX. Va néixer a Tortosa l' any 1806. Va cursar la carrera ecclesiástica y arrivant a Ordres el bisbe les hi va negar per no considerarlo prou apte pera 'l sacerdoci. Al principi de la guerra carlina va sentar plassa y, còm tenía talent militar, era valent fins a la temeritat y posseía un organisme fort a tota prova, va ascendre mòlt depressa. Va triomfar del exércit regular en diverses batalles y va sofrir també séries derrotes. Manifestá instints feréstechs contra 'ls presoners. Fou presa sa mare pera refrenar sa inhumanitat, y haventla fusellada, la seua crueltat se refiná terriblement contra 'ls infelissos de tota mena que anaven a raure a les seues mans. En mitj de les seues victories y ab la seua audacia arrivá a les portes de Madrit, essent el més temible dels capitostos del carlisme. Per fí, desprès del any 1839, derrotat pêl general O' Donnell y esperonat pêl comte de Luchana, després d' haver tractat inútilment de defensar a Berga, qu' era 'l derrer baluart dels carlins, va tindre de fugir a França ab les seues forces l' any 1840. Torná a vindre a Catalunya quan la guerra dels matiners (1848), mes, derrotat al Pasteral per en Nouviles, va retornar a França. Establert y casat a Londres, hi va morir l' any 1877, després d' haverlo declarat traidor el pretendent Carles, per haver acceptat la legalitat del rei Alfons XII qui li reconegué el grau de Capitá general del exércit y els seus títols nobiliaris.

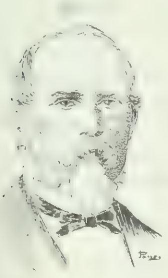
Ramón Cabrera

CABRERÍA. f. Casa en que s' hi ven llet de cabra. **Cabrería.** || Casa ont s' hi recullen les cabres a la nit. **Cabreria.**

CABRES. *Ter. bot.* A la Selva s' anomena aixís una mena de bolet del género *Lactarius*.

CABRES MORTES (Coll de). *Orog.* Entre Sant Jaume de Frontonyá y Prats de Lluçanés.

CABRESTANT. m. **Arga.** || Mena de torn vertical que s' usa a bordo pera alsar áncores, pujar mástils, etc. **Cabrestante.**

CABRETA. f. dim. **Cabrita, cabrilla.**

CABRIA. f. Torn, máquina composta de vigues que formen un ángul al que s' hi assegura una curriola pera muntar coses de mòlt pes. **Cabria.** || f. Entre corders corró de fusta ab quatre canals de llarch a llarch, ont s' hi ajusten les quatre cames que 's solen unir pera fer corda. **Alcachofa, galápago.** || Joch de puntals pera sostindre obgectes.

CABRIANES. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Sallent, prov. de Barcelona.

CABRIDA. f. CABRETA.

CABRIDAR. v. n. Parir la cabra. **Parir la cabra.**

CABRIDET. m. dim. **Cabritillo.**

CABRIEL. *Hidrog.* Riu que forma la partió entre les provincies de Cuenca y Albacete ab la de Valencia y desaigua a la vora del Júcar, tocant a Cofrentes, dins de la derrera de dites tres provincies.

CABRILS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; té 798 hab. Está al peu del vessant E. de la serra que limita la Costa de Llevant. || *Hidrog.* Riera del Conflent, pervinenta de les montanyes de Madres, reunintse a Oleta ab les aigües de la d' Evol.

Segell de Cabrils

CABRILLES (Serra de les). *Orog.* Serra de la vora de la riera de la Vega, al S.E. de Requena, prov. de Valencia.

CABRINETI (Joseph). *Biog.* El militar més popular de les tropes lliberals de Catalunya durant la tercera guerra civil. Va néixer a Palma de Mallorca y va morir víctima de la seua temeritat, al voler entrar al poble d' Alpens, l' any 1873, essent brigader del exércit. En els últims anys de la primera guerra carlina va fer la campanya còm cadet. Al any 1843 s' havía sublevat a Saragossa a favor de la Junta Central. També va pendre part a la guerra de Africa. Era incansable, valent y cumplidor del seu dever; per lo qual s' enduie les simpatíes del element lliberal aixís còm les dels homens pacífichs del país.

Joseph Cabrineti

CABRIOLA. f. Salts que fan els que ballen encreuant els peus en l' aire. **Cabriola, campanela.** || Qualsevol brinco fet ab lleugeresa. **Cabriola.**

FER CABRIOLES. fr. *Dar, hacer eabriolas, cabriolar, cabriolear.*

CABRIOLÉ. m. Capot ab mánigues y valona. **Cabriolé, capingot.** || Mena de birlotxo. **Cabriolé.** || La part devantera de les diligencies y d' altres cotxes. **Cabriolé.**

CABRIROLS (Turch de). *Orog.* Alterós cim de la serralada fronterissa de la Vall d' Arán (2,475 m.).

CABRIT. m. El fill de la cabra quan es petit. **Cabrito.**

GABRIT DE LLET. El qui mama. *Choto.*

CABRIT (Guillem). *Biog.* Vegis BASSA (GUILLEN).

CABRITA. f. **Cabritilla.**

CABRITAR. v. a. **Cabridar.**

CABRITEIG. m. Acció y efecte de saltar o fer cabrioles. **Cabrilleo.**

CABRITEJAR. v. n. Saltar, fer cabrioles, fer salts còm les cabres. **Cabrillear.**

CABRITILLA. f. Pell adobada de qualsevol animal petit, còm: *cabrit, anyell,* etc. **Cabritilla.**

CABRIU o CABRUM. adj. Lo pertanyent a les cabres. **Cabrio.**

CABRÓ. m. Boch, **Bode, cabrón.** || Mena de cranch de mar, ab els ulls negres y uns pels mòlt forts al cap. Serveix de company y guía a la pina. **Esquila, camarón, paguro.** || CRESTAT. || *Met.* Cornut, qui consent l' adulteri de la seua muller. **Cabrón.**

CABRONADA. f. Acció infame que permet algú contra la seua honra. **Cabronada.** || Incomoditat gran. **Cabronada.**

CABRONÀS. m. aum. **Cabronazo.**

CABRONET. m. dim. **Cabroncilio.**

CABRONIL. adj. *Ant.* CABRIU.

CABRUNA. f. *Bot* Herba. **Barba de cabra.**

CABUDA. f. Capacitat d' alguna cosa pera contenirne altra. **Cabida, capacidad.** || *Ant.* INTERVENCIÓ.

CABUDET. *Ictiol.* V. CABUT.

CABURLÉ (Puig de). *Orog.* Puig situat a tramontana de Talaixá, prop de la ratlla de França, prov. de Girona.

CABUSSA. f. Mena de bony o berruga que 's fá als arbres. **Berrugón.**

CABUSSADOR. m. *Ant.* Qui neda sòta l' aigua. **Buzo.**

CABUSSAMENT. m. *Ant.* CABUSSÓ.

CABUSSAR. v. a. Ficar alguna cosa sòta l' aigua. **Zabullir.** || v. r. Ficarse de cop sòta l' aigua. **Zabullirse, zambullirse, zampuzarse, chapuzarse.**

CABUSSAT, DA. p. p. **Zambullido, chapuzado.**

CABUSSÓ. m. L' acte y efecte de ficarse sòta l' aigua. **Zabullida, zabullidura, zambullida** || adj. *Ornit.* Aucell semblant a l' oca; tè 'l bèch llarch, rodó, dentat y encorbat de la punta. **Mergo, cuervo marino, merganzor.**

FER UN CABUSSÓ. fr. *Dar una zambullida ó un chapuz.*

CABUSSOT. m. *Ornit.* Aucell d' aigua de que n' hi há de tres o quatre menes, pero se 'n veuen poques vegades: tè les potes enderrera y és esquat, porta monyo (menys la mena més comuna qu' es la més petita), tè varis colors, pero 'l que més se veu és castany del coll, y negre del pit y 'ls costats. **Somorgujo castaño.**

CABUT, DA. p. p. **Cabido.**

CABUT. *Ictiol.* Peix de 12 a 18 centímetres de longitut, de color roja, brillant a la esquena, rosat dels costats y platejat del ventre; al cap hi té tres ratlles grogues obliqües; es poch conegut al Mediterrani. **Cabezudo, borriquete.**

CACA. *Fam.* Els excrements de les criatures. **Caca** || Paraula ab que les criatures avisen que volen fer de cos. **Caca.**

AMAGAR LA CACA. fr. *Met.* Encubrir algún defecte o vici. *Ocultar la caca.*

CACAREIG. m. La acció de cacarejar. **Cacareo**

CACAREJADOR, A. m. y f. S' aplica al gall o gallina que c careja. **Cacareador.** || Qui pondera o exagera les accións propies. **Cacareador.**

CACAREJAR v. n. Cantar el gall o la gallina. **Cacarear, cloquear** || *Met.* Exagerar les propies accións. **Cacarear.**

CACAREJAT, DA. p. p. **Cacareado.**

CACÁU. m. *Bot.* Arbre d' América, de fulles llustroses, llises, dures y ovalades: les flors son grogues y vermelles, y 'l fruit llarch d' uns catorse centímetres d' iguals colors que la flor y té de trenta a quaranta llevors. **Cacao.** || El fruit cóm una ametlla cubert d' una mena de volva prima y de color de canyella fosch; és el principal ingredient de la xacolata. **Cacao.**

EL LLOCH POBLAT DE CACÁUS. *Cacaotal.*

TINDRE MÒLT DE CACÁU. fr. *Fam.* Tindre mòlts diners. *Ser muy rico.*

CACAUBARDISTES. m. pl. Eutiquiáns del sigle IV, que rebatíen el concili de Calcedonia y sostenien que Dèu no té més que una sola naturalesa· **Cacaubardistas.**

CACAUET. m. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses, procedenta d' América y aclimatada a Espanya, que fá un fruit que tè un gust semblant al de la ametlla. **Cacahuete.** || El fruit d' aquesta planta. **Cacahuete, maní.**

CACCACH. m. La veu natural del ánech. **Parpar.**

CACCIONDA. f. *Farm;* Píndola que 's dòna contra la disentería. **Caccionda.**

CACÍ. m. *Ictiol.* Peix de mar. **Cacín.**

CACICAT. m. Dignitat de cacich. **Cacicazgo.** || Influencia que algún polítich exerceix sobre una població, encontrada o provincia. **Cacicato, cacicazgo.**

CACICH. m. Senyor de vassalls indis. **Cacique.** || f. Qualsevulla de les persones principals d' un poble qu' exerceixen excessiva influencia en assumptes polítichs o administratius. **Cacique.**

CACIQUISME. m. *Fam.* Excessiva influencia dels cacichs polítichs. **Caciquismo.**

CACÓFACH, GA. s. Qui menja coses repugnantes al gust comú. **Cacófago.**

CACOFONÍA. f. Só aspre per la concurrencia de la derrera sílaba d' una dicció ab la primera de la següent. **Cacofonía.**

CACOFÓNICH, CA. Lo que pertany a la cacofonía. **Cacofónico.**

CACOGRAFÍA. f. Mal modo d' escriure, cambiant o partint malament al fí de la ratlla alguna veu o sílaba. **Cacografía.**

CACONIQUIA. f. *Cir.* Alteració en la formació de les ungles. **Caconiquia.**

CACOPRAGIA. f. Vici dels órguens que serveixen pera la nutrició. **Cacopragia.**

CACOQUILIA. f. *Med.* Conversió del aliment en quilo viciat, lo que causa la malaltía de la cacoquimia. **Cacoquilia.**

CACOQUIMIA. f. *Med* Excés de mals humors. **Cacoquimia, caquexia.**

CACOQUÍMICH, CA. m. Qui pateix cacoquimia. **Cacoquímico.** || *Met.* Melancólich, trist. **Cacoquimio.**

CACORAQUITIS. f. *Med.* Deformitat de la espinada. **Cacoraquitis.**

CACOSÍNTETON. m. Figura gramatical viciosa en que 's dis'oquen y trenquen les paraules. **Cacosínteton.**

CACTONITA. f. *Miner.* Pedra mòlt semblanta a la cornarina y que 's cregué antigüament un talismán pera assegurar la victoria al qui la duya al demunt. **Cactonita.**

CAÇADOR. Cognóm. Vegis CASSADOR.

CAÇADORES. f. pl. *Entom.* Género de aranyes que no filen y agafen la presa perseguintla. **Cazadoras.**

CAÇA-ESCOTA. f. *Mar.* Botavara curta ab que

cacen la mitjana 'ls falutxos y altres embarcacións menors. **Caza-escota.**

CAÇAMOSQUES. m. *Ornit.* Aucell de bèch llarch y estret; la barra de dalt còrba cap baix y 'ls peus débils y curts. Pel seu aspecte y costúms se sembla als papamosques. **Cazamoscas.**

CAÇAR. v. a. Buscar y perseguir els aucells y altres animals de caça. **Cazar.** || Adquirir ab destresa alguna cosa que no s' esperava. **Cazar.** || Preguntar ab manya pera que algú confessi lo que no vol. **Cazar, pescar, dar caza.** || Captivar la voluntat d' algú ab afalachs y enganys. **Cazar.** || *Náut.* Tirar les escotes o escotins de les veles pera que quedin orientades o ben presentades al vent després d' amurades. **Cazar, halar.** || *Náut.* DONAR CASSA. || Gitar, expelir, foragitar, traure de casa, fer eixir d' una comarca. **Despedir, echar, expeler.**

CAÇAYRE, m. CAÇADOR.

CADA. Veu que junt ab un' altra paraula la determina a especie, individuo o part certa, còm: *cada home.* **Cada.**

CADA HU. Cada persona. *Cada uno.*

CADA HU PER ONT LA ENFILA. *Ref.* Denota la tossudería ab que 's defensa 'l parer propi. *Cada loco con su tema, y cada lobo por su senda.*

CADA HU DEL SÈU NE POT FER LO QUE VOL. *Ref. fam.* Denota que qui es duenyo d' alguna cosa pot disposar d' ella sense darne raó a ningú. *Cada uno puede hacer de su capa un sayo.*

CADA HU 'L QUE SIGUI SÈU. *Ref.* Adverteix que ningú deu pendre lo que no li toca, ni deixar pendre lo que li pertany. *Ni hagas cohecho, ni pierdas derech.*

CADA PUNT O INSTANT O A CADA PAS. m. adv. *A cada instante, por momentos.*

CADACH. m. *Bot.* GINEBRA.

CADAF. m. *Ter.* Mesura d' oli, la quarta part d' un quartá. **Cadaf.**

CADAFA. m. *Ter.* y

CADAFAL o CADAFALCH. m. CATAFAL.

CADAHÚ. pron. CADA QUAL.

CADALDÍA. adv. **Cada día.**

CADAP. m. *Ter.* CADAF.

CADA QUAL. pron. CADAHÚ, CADASCÚ.

CADAQUÉS. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora del mar y té 1,693 hab.

Segell de Cadaqués

CADARIÁNS. m. pl. Sectaris maometáns que atribueixen al home la facultat de obrar lliure e independentment. **Cadarianos.**

CADARN. m. Fluxió o destilació que cau excessivament del cap al nas, al coll o al pit. **Catarro.**

COURE O COURE 'S EL CADARN. fr. Fer tornar al seu estat normal líquits alterats pêl cadarn. *Sudar el resfriado.*

CADARNERA. f. *Ornit.* Aucell d' uns sis centímetres de llarch, la esquena fosca, el ventre blanch y 'l cap vermell fort. S' atravessa ab el canari, y es apreciable pêl seu cant. **Jilguero, colorín, pintadillo, pintacilgo.**

CADARNÓS, A. m. y f. ENCADARNAT.

CADASCÚ. adj. indef. *Ter.* CADAHÚ. **Cada uno.**

CADÁVER. m. El cós mort. **Cadáver.**

CADAVERÍ, NA. *Zool.* Que viu sobre 'ls cadávers. **Cadaverino.**

CADAVÉRICH, CA. adj. Pertanyent al cadáver y lo que se li sembla pel color o l' aspecte. **Cadavérico.**

CADELL. m. El gos nat de poch temps, y 'l fill petit d' algúns animals, còm: *el lleó, el llop, l' òs,* etc. **Cachorro.** || Entre fusters, mena de ribot pera fer canals a la fusta. **Acanalador, avivador.** || Peça de fusta assegurada a la canal de la tramuja pera fer caure 'l gra que s' ha de moldre, y senyalar quan se para la mola. **Citola, taravilla.** || En les bòtes o barrils la regata o mossa ont s' hi encaixa 'l cul o 'l tap, y en el bastiment de finestra les posts que 'l formen. **Gargol.** || *Ter.* El floquet que fan algúns arbres en lloch de flor. **Espiguilla, candelilla.** || Troqueta de fil o de seda. **Cadejo, cadillo.** || La unió de mòlts fils pera fer borles o altra cosa de passamaner. **Cadejo.** || *Maquin.* Peça de forma un poch còrba, destinada a encaixar ab les dents de la roda dentada pera parar el seu moviment. **Perrillo.** || *Ornit.* Insecte que obra galeríes dins de terra y és mòlt perjudicial als sembrats. **Grillotalpa.**

CADELL (Galceran). *Biog.* Capitost dels *cadells,* qui l' any 1581 desde la Cerdanya va entrar per la Vall de Querol comandant 225 homes, arrivant fins a la Seu d' Urgell, essent derrotat als camps de Llers, per lo qual se 'n va tindre de tornar a França.

— (JOAN). *Biog.* Senyor feudal del castell d' Arseguell, a Cerdanya, originari de Puigcerdá, qui posat al devant d' una fracció política en el sigle XVI, doná nóm al bándol dels *cadells,* contraris o enemichs d' un altre bándol quins partidaris eren nomenats *nyerros* o *narros.* Sembla que 'ls *cadells* eren apoiats, o per lo menys ben vistos, per la noblesa, mentres que 'ls altres representaven quelcòm de l' aspiració popular. Joanot Cadell va morir l' auy 1594, mes els *nyerros* y 'l *cadells* subsistíen encara ben entrat el sigle XVII.

CADELL. *Ter. entom.* Nóm que 's dóna en algunes comarques al GRILL REAL.

CADELLAR. v. a. Parir la goça, la lloba, etc. || *Met.* Anar donant més y més de sí alguna cosa. **Parir, cundir, dar de sí.**

CADELLAT, DA. p. p. **Parido.**

CADELLET. m. dim. **Cachorrillo, cachorrito.**

CADELLS. m. pl. Bándols que hi hagué a Catalunya durant el sigle XVI, contraris als *narros.* **Cadells.**

CADELLS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les zigofilácees, quins fruits petits, ovalats y plens de pels forts, s' arrapen a la roba. **Abrojos.** || Els fruits de la meteixa planta. **Abrojos.** || També 's dóna aquest nòm a dos altres plantes de la familia de les umbilíferes. **Cadillos, Guijones.**

CADENA. f. La filera de móltes anelles enllaçades l' una ab l' altra. **Cadena.** || La serie o continuació de fets o coses materials, còm: *una cadena de desgracies.* **Cadena.** || En les contradances, cert moviment que 's forma donantse tres vegades la má ab varies postures, que se'n diu *cadena simple;* y la que's forma donantse cinch vegades les mans se 'n diu *doble.* **Cadena.** || L' urdit del teler. **Urdimbre, cadena.** || El conjunt de presidaris quan van a cumplir la pena. **Cadena.** || Mida qu' usen els enginyers pera amidar d stancies. **Cadena.** || L' enllàç de vigues juntades pêls caps. **Cadena.** || La d' or. **Soguilla.** || *Met.* Subgecció. **Cadena**

CADENAIRE. m. Qui fá cadenes. **Eslabonador.**

CADENASSA. f. aum. **Cadenón.**

CADENAT, DA. m. PANY, 6

CADENCIA. f. L' armonía que resulta del nombre y disposició de les sílabes. **Cadencia.** || *Mús.* Cert acabament del cant; totes y cada una de les parts de la peça dividida en períodes. **Cadencia.** || *Ret.* Se diu de les frases y períodes sonors y ab armonía vigorosa. **Cadencia.** || La prosa o parlar afectat ab la mida del vers. **Cadencia.**

PARLAR AB CADENCIA. fr. Parlar en prosa afectant la mida del vers. *Hablar con cadencia.*

CADENCIÓS, SA. adj. Lo que té cadencia. **Cadencioso.**

CADENETA. f. dim. **Cadenilla, cadenita**. || Entre cusidores, travall fet ab fil o seda en figura de cadena. **Cadeneta.** || La que 's posa per adorno a les guarnicións. **Cadenilla.**

CADENOT. m. *Náut.* En l' acepció vulgar, encara que de forma particular, la que subgecta la vigota inferior d' un obench gros al costat de la nau. **Cadena.**

CADERA. f. Costat. **Cadera.**

OS DE LA CADERA. *Cía.*

CADERATGE. m. Conjunt que formen les dues caderes d' una persona y més particularment d' una dona. **Caderas.**

CADET. m. El soldat noble o distingit que serveix en algún regiment aspirant a ésser oficial. **Cadete.** || Alumne d' algún colegi militar. **Cadete.**

CADETADA. f. Acció de cadet. **Cadetada.**

CADÍ. m. Entre turchs y moros, jutge de causes civils. **Cadí.**

CADÍ (Serra de). *Orog.* Serra que divideix les aigües del Segre de les de la Vansa, en el confí de les provincies de Barcelona, Girona y Lleida, y quin puig més enlairat és el de la Canal Baridana, que 's trova a 2,678 met. d'altitut. || — (VALL DE). *Orog.* A mitjorn y ponent dels cims del Canigó, en sa part superior hi hà 'ls estanyols dels que s' origina el riu de Cadí.

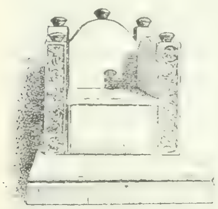

Cadira episcopal de la catedral de Girona

CADIF m. pl. *Ter.* Nòm donat a una tela grollera de llana.

CADÍNS. m. pl. Drap groller de llana. **Cadiz.**

CADIRA. f. Seti ab respatllera pera una persona sola. **Silla.** || La de parir. **Puesto.**

CADIRA DE BRAÇOS. La que té respatllera y apoio pera posar'hi els braços. *Silla de brazos, sillón.*

CADIRA DE FLAUTA. *Ter.* CADIRA D'ESTISORA.

CADIRA MITJANA. La qu' és un poch més petita que les comunes. *Silla baja.*

CADIRA DE REPÓS. La de més comoditat. *Silla poltrona.*

CADIRES DE COR. El conjunt d'elles. *Sillería.*

S' HI PODEN LLOGAR CADIRES. *Loc. fam.* Denota 'l mòlt gust ab que 's podría estar a alguna part pera veure o escoltar alguna cosa. *Se puede pagar dinero.*

Cadira dels bisbes de Vich (sigle xv). — Museu de Vich

CADIRAIRE. (V. CADIRER).

CADIRASSA. f. aum. **Sillón.**

CADIRAT. m. Conjunt de cadires del cor d' una iglesia o bè d' una sala o cambra. **Sillería.**

CADIRER. m. Qui fá o ven cadires. **Sillero.**

CADIRETA. f. dim. **Sillica, sillita.** || Assento que formen entre dos agafantse de les mans. **Silla de la reina.** || Parlant d' orgues, aquella part que té diferents registres inferiors ont seu l' organista. **Silla del órgano.** || Peça ont descansa l' eix. **Silleta, soporte.** || *Art. y of.* Peça ont hi descansa 'l cap del arbre de ferro d' un embarrat.

CADISSADELITES adj. pl. Sectaris mussulmans que s' inclinen a l' estoicisme y fugen de les festes y diversions. Estudien indistintament l' *Evangeli* y 'l *Corán.* **Cadizadelitas.**

CADISSOS. m. pl. CADINS

CADMI. m. Metall blanch un poch blavench, brillant y mòlt semblant al estany, dúctil y fácil de ésser convertit en fulls. Els minerals que 'l contenen son poch abundants y se 'l trova ordinariament ab el zench. **Cadmio.**

CADMÍA. f. Óxit de zench sublimat durant la fundició d' aquest metall y que porta ordinariament en sí meteix óxit de cadmi. **Cadmía.** || Per extensió 's designa ab aquest nòm qualsevulla sublimació metálica aderida a una xemeneia o a la volta d' un forn. **Cadmía.**

CADOLLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Senterada, prov. de Lleida.

CADUCAMENT. adv. m. Débilment. **Caducamente.** || m. L'estat de caduch. **Caduquez, caducamiento.**

CADUCAR. v. n. CADUQUEJAR.

CADUCAR EL LLEGAT, FIDEICOMÍS, etc. fr. *For.* Extingirse per falta d' hereus. *Caducar el legado, el fideicomiso,* etc.

CADUCARSE. v. r. CADUQUEJAR.

CADUCAT, DA. p. p. CADUQUEJAT.

CADUCATS. m. pl. *For.* Bèns vacants qu' adquireix l' Estat per falta d' hereus. **Caducados.**

CADUCÉU. m. Verga que porta Mercuri, a la que hi há enroscades dues serps. Era símbol de la pau. **Caduceo.**

CADUCH, CA. adj. Decaigut per la vellesa. **Caduco.** || Poch durable. **Perecedero, caduco, transitorio.**

ETAT CADUCA. *Caduquez.*

CADUCITAT. f. *For.* La qualitat que fá caducar alguna cosa. **Caducidad.**

CADUF. m. *Ter.* y

CADÚFOL. m. *Ter.* CATÚFOL.

CADUQUEJAR. v. n. Obrar o parlar sense concert per causa de la mòlta etat. **Caducar, chochear.** || Perdre la seua força, per falta d' us o per altra raó, un decret o instrument públich. **Caducar.** || fig. Arruinarse o acavarse alguna cosa per antiga y gastada **Caducar.**

CADUQUESA. f. ETAT CADUCA.

CAEDÍS, SA. adj. *Ant.* Primparat, que fácilment cau. **Caedizo.**

CAF. adj. *Ant.* Nombre senar. **Impar, non.** || CÁMFORA.

CAFARÓ. m. *Ter.* TAFANER.

CAFÉ. m. Llevor petita, de la cual, torrada y molta, se 'n fá una beguda que facilita la digestió. **Café.** || Casa pública destinada a conversar, divertirse, beure café y altres líquits. **Café.** || La beguda preparada ab dita llevor. **Café.**

CAFEÍNA. f. *Quím.* Un dels dos principis de la llevor del café, que 's desenrotlla per la torrefacció y que, si 's deixa cremar massa, desapareix per la carbonisació. **Cafeína.**

CAFETAL. m. Llóch de mòlts arbres que produeixen el café. **Cafetal.**

CAFETER, A. m. Qui ven café. **Cafetero.**

CAFETERA. f. L' eina en que 's prepara la beguda nomenada café. **Cafetera.**

CÁFILA. f. Munió de persones, de besties o de coses. **Cáfila.**

CAFÍS o CAFITS. m. Mesura de quaranta celemíns a Aragó y quaranta quatre a Valencia. || *Met.* MÒLT. || **Cahíz.**

CAFRE. m. Natural de la costa d' África envers el cap de Bona Esperança. **Cafre.** || *Met.* BÁRBARO, CRUEL, SELVATGE.

CAGACALCES. m. Cobart, poruch, pusilánim. **Cagón.** || *Met.* L' home que 's deixa governar fácilment. **Bragazas.**

CAGADA. f. CAGARADA || *Met.* Acció ridícula o de un éxit infelís. **Cagada.**

CAGADET. m. dim. **Cagadillo, cagadito.**

CAGADOR, A. m. y f. CAGANER.

CAGADORA. f. BASSA, 1.

CAGAFERRO m. L' escuma del ferro y d' altres metalls. || Desferres del carbó y del ferro combinades per l' acció del foch de la fornal. **Escoria, cagafierro, mocos de herrero.**

CAGALLÓ. m. El fem dur que fan el matxo, el cavall y altres animals grossos. **Cagajón.** || El de la cabra, anyell y altre bestiar petit. **Cagarruta.**

CAGAMANECHS. *Ornit.* Aucell del género saxicola que s' alimenta d' insectes. COBIT DE PIT ROIG.

CAGAMENT. m. *Ant.* CAGADA.

CAGAMOTXO. *Bot.* Planta de la familia de les euforbiácees.

CAGANUJA. f. *Bot.* LLETATRESA.

CAGANELL (Riera de). *Hidrog.* Neix a la Creu de Tenes, terme de la parroquia de Ripoll, prov. de Girona, y desaigua a la vora del Ter, un kilómetre més avall de Ripoll.

CAGANER, A. m. y f. Qui caga mòlt sovint. **Cagón, cagador.** || *Met.* Cobart. **Cagón, caco.** || Mesquí, escás. **Roñoso, mezquino, menguado, agarrado.**

CAGANERÍA. f. *Met.* Poquetat, miseria. **Roñería, mezquindad.**

CAGANIU. m. *Ornit.* L' aucell que neix el derrer de la cría. **Postrero.**

CAGAR. v. a. Vuidar el ventre, fer de còs. **Cagar.** || Dels aucells se diu: *tullir.* || *Met.* Deslluír, tirar a perdre alguna cosa. **Cagar, manchar, afear.**

CAGARLA BEN AMARGA. *Loc. fam.* Costar una cosa més de lo que val o exposarse a algún perill. *Ya te costará la torta un pan.*

CAGAR EL TIÓ. Diversió de nois el vespre de Nadal, que consisteix en pegar bastonades a un tió posat a la vora del foch y sota o derrera del qual una má llença dolços y lleminadures. *Hacer cagar al nochebueno.*

CAGARSE DE PÒR. fr. Tindre una pòr extraordinaria. *Ciscarse de miedo*

DONAR UNA AGLÁ PERA FER CAGAR UN ROURE. *Ref.* AGLÁ.

CAGARADA. f. Lo que 's fá cada vegada que 's va de còs. Cagada, caca.

CAGARINA. m. *Met.* CAGACALSES. || f. pl. Corripies, fluix de ventre. **Cagadera.**

SEMBLA QUE TINGUI CAGARINES. *Loc. fam.* S' aplica al que va mòlt depressa. *Parece que ha comido cazuela.*

CAGAROT. m. CAGANER.

CAGARRET. m. dim. **Pequeño cagajón.**

CAGARRO. m. Cagalló. **Cagajón.**

CAGARSE. v. r. Escapárseli a algú la caguera **Ciscarse.**

CAGAT, DA. p. p. **Cagado.** || m. CAGANER, MESQUÍ.

ÉS UN CAGAT. *Loc. fam.* És un cobart. *Es un cagado, un cagón, un gallina.*

CAGAYRE. m. Cagón.

CAGIGAR. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Cuart.

CAGÓ, NA. adj. Aquell que va de ventre mòlt sovint. **Cagón.** || *Fig. y fam.* Aquell qu' és poruch y cobart. **Cagón.**

CAGUERA. f. Ganes d' anar de còs. **Necesidad.**

CAGUERRI. m. CAGANER, 2. || Vulgarmenr també 's diu: *¡és un caguerris!* pera significar que s' és mòlt poruch o cobart.

CAGUETES. f. pl. CAGARINA.

CAHENT. p. a. Lo que amenassa ruína. **Cadente.**

CAHER. v. n. *Ant.* CAURE.

CAIMARÍ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Selva (Mallorca).

CAIMARIS (Miquel Eugeni). *Biog.* Metge, escriptor y poeta distingit, nat a Ciutadella de Menorca l' any 1826. Al acabar la carrera ja tenía guanyat un nòm honrós. Tant bè conreuá la ciencia còm la literatura, havent ajudat al insigne Pifer er quan travallava en els volums relatius a Catalunya, de l' obra *Recuerdos y bellezas de España.* Les llengües llatina, francesa y castellana li servien igualment que la nadiua pera ses galanes poesíes. En el diari *El Barcelonés,* del any 1847, hi va publicar son notable estudi: *La fisiología del amor,* tractat fisiológich moral d' aquest sentiment.

CAIRE. m. CANTELL.

CAIRELL. *Bot.* Planta de la familia de les poligonees, que creix als camps de montanya.

CAIRELLS. m. *Bot.* Planta de la fam. de les halorágees; se cría als estanys y aigües mortes dels rius; fá les flors blanques y un fruit una mica més gros que una avellana, quina llevor és farinosa y menjívola. **Abrojo ó castaño de agua.**

CAIRETES. f. *Ter.* GUIXES.

CAIRÓ. m. *Art. y Of.* Peça cuita de terra pera enrajolar. N' hi han de fins, mitjans y gruixuts. **Baldosa, ladrillo.**

CAÍS. *Geog.* Barri del terme de Villalonga, prov. de Alacant.

CAITÍU. adj. *Ant.* DOLENT.

CAIXA. f. Capsa gran de fusta més llarga que ampla, ab una tapa plana assegurada ab frontisses. **Arca.** || A les tresoreríes y cases de comers la peça pera rebre, guardar y entregar el diner. **Caja.** || Oficina pública de corréus ont hi porten les cartes de algúns pobles pera enviarles a llurs destinos. **Caja.** || Entre estampers caixó ab moltes separacións, ont s' hi posen les lletres per classes. **Caja.** || La paret de rajoles pera resguart de les canonades d' obra pera pas d' aigues. **Atarjea, atarjía.** || La part del cotxe ont les persones van assegudes y a cubert. **Caja.** || La de morts. **Ataúd, caja de muertos.** || La d' alguna peça d' artillería. **Cureña.** || f. El piló ont cau la farina quan surt de la mola. **Alguarín.** || Clós de fusta que tapa les rodes d' una transmissió; parets de fusta que guarden el mecanisme d' un engranatge. || Base vuida d' una construcció qualsevol. || — DE BOMBES. f. Separació que 's fá al voltant del pal major y dels canóns de les bombes pera guardarlos de la pressió de la cárrega. *Caja de bombas.* || — DE GROS. Lloch pera tenir la sorra y el ciment barrejat pera fer mosaich. || — DE NUVIA. La que plena de roba 's donava a les nuvies; n' hi havía de mòlt ben travallades per dintre y per fora. *Arca de novia.* || — DE PONT. Qualsevol dels caixóns calafatejats y surants que 's posen sota les planxes de calafat. *Cajón de suspender.* || — DE SUSPENDRE. f. Máquina composta de dos caixóns que 's posen un a cada costat del barco pera aguantarlo en l' aire. També 's diu camell. *Camello.*

EN CAIXA OBERTA 'L JUST HI PECA. *Ref.* LA OCASÓ FA 'L LLADRE.

ÉSSER CAIXA TANCADA. fr. Se diu de les persones o coses no conegudes. *Arca cerrada.*

TREURE A ALGU A SO DE CAIXES DESTREMPADES. *Loc. fam.* Despedir ab publicitat y estrépit a algú de una casa, empleu o cárrech. *Echar con cajas destempladas.*

CAIXA DEL MORO. *Arqueol.* Nóm ab que 's desig-

na un dolmen situat al terme de Llauró al Vallespir.

CAIXABANCH. m. Caixa pera guardar'hi la roba. **Arca.** || Banch, l' assento del qual es una caixa còm els de les iglesies y cases nobles. **Cajabanco.**

CAIXAL. m. Cada una de les dents del derrera que molen el menjar. **Muela.** || pl. *Met.* LLIGADA. || Punxes en forma de dents de serra que 's fan als vestits, a les rodes, etc. **Diente.**

CAIXAL DEL SENY. El que surt quan un ja es gran derrera de tots els altres. *Cordal, muela del juicio.*

TINDRE CAIXALS. fr. *Met. fam.* Ésser mòl difícil una cosa. *Tener uñas ó pelos.* || Esser algú difícil d' enganyar. *Tener colmillos.*

CAIXAL Y ESTRADÉ (Joseph). *Biog.* Famós bisbe de la Seu d' Urgell. Va néixer al Vilosell l' any 1803, y va morir a Roma 'l 1877, després d' haver prés part a la derrera guerra civil a favor del pretendent Carles de Borbó. Havía sigut catedrátich de Sagrada Escriptura a la Universitat de Cervera abans d' ésser canonge de Tarragona. Al any 1853 va passar a ocupar la Seu bisbal d' Urgell y el co-principat de Andorra. Es autor de dues obres religioses: una en llatí *(Veni mecum pii,* etc. 1856), y l' altra en castellà: *Luchas del alma con Dios.*

Joseph Caixal y Estradé

CAIXALADA. f. L' acte de mossegar. **Mordisco, mordiscón, tarascada.** || Bocí de pá o porció curta d' un' altre aliment que 's pren entre les hores del menjar. **Bocado, bocadillo.** || El troç que 's separa d' alguna cosa ab les dents. **Mordiscón, mordisco, bocado.**

MENJARSE ALGUNA COSA AB QUATRE CAIXALADES. *Loc.* Menjársela mòlt depressa. *Comerse en uno o dos bocados alguna cosa.*

CAIXALADETA. f. dim. **Bocadito, bocadillo.**

CAIXALEJAR. v. a. Donar caixalades. **Mordiscar.** || MOSSEGAR. || PEGAR CAIXALADES.

CAIXALEJAT, DA p. p. **Mordiscado.**

CAIXALER. m. *Ant.* **Dentista.** || XARRAIRE.

CAIXALS. f. pl. Les rajoles que queden perpendiculars formant dents pera seguir la obra. **Agrajas.**

CAIXALS DE VELLA. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les zigofilácees; és rastrera y fá un fruit rodó ab cinch punxes triangulars. **Abrojo.**

CAIXÁNS. *Geog.* Poble de la prov de Girona, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Puigcerdá; té agregat el poble de Pareres y compta 268 hab.

CAIXÁS. *Geog.* Poblet agregat al ajuntament de Cabanelles, prov. de Girona. || Poble del departament dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Thuir; té 347 habs.

CAIXASSA. f. aum. **Cajón.**

CAIXER. m. Qui fa caixes. **Cajero.** || Qui tè la caixa d' un tresor. **Cajero.** || El qui reb o distribueix el diner de les tresoreríes o de les cases de banca, etc. **Cajero.** || CAXISTA.

CAIXETA. f. dim. **Cajita, cajilla, arquilla** || La que serveix pera recullir l' almoina. **Cepillo, cepo.**

CAIXISTA. m. Oficial d' imprenta qu' ordena les lletres pera imprimir. **Cajista.** || Qui compon les ratlles que serveixen pera fer les planes d' un llibre o les columnes d' un diari. **Cajista.**

CAIXÓ. m. dim. CAIXETA. || *Ant.* ESCRIPTORI.

CAIXONÁS. m. aum. CAIXASSA.

CAIXONET. m. dim. CAIXETA.

CAJU. m. Entre enquadernadors la rebaba o cella que treuen al ángul interior del llibre ont hi encaixen els cartróns. **Cajo.**

CÂL. Contracció de *casa el;* sempre va unit ab ofici, professió, títol o empleo del amo que l' habita, còm: *a câl batlle, a cal metge.* **Casa.**

CAL BARBÉ. *Geog.* Caseriu del terme de Coll de Nargó, prov. de Lleida.

CAL BASACHS. *Geog.* Caseriu del terme de Gironella, prov. de Barcelona.

CAL MARCH. *Geog.* Caseríu d' Arabell, prov. de Lleida.

CAL PUBILL. *Geog.* Caseríu de la Cava, prov. de Lleida.

CAL RAJOLER. *Geog.* Caseriu del terme de Llisá de Vall, prov. de Barcelona.

CAL ROS. *Geog.* Caseriu de Castellar de Nuch, prov. de Barcelona.

CAL RUBIÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, prov. de Barcelona.

CAL SAMISSÓN. *Geog.* Caseríu del terme de Fontrubí, prov. de Barcelona.

CALA. f. Entrada petita que fa la mar dins la terra. **Cala, ensenada.** || Paper caragolat y untat ab sabó, oli, sal o altres ingredients pera fer anar de còs. **Cala.** || Desfiles posades en forma de clau que 's fiquen a una llaga o ferida pera aixugarla y no deixarla tancar. **Lechino, clavo, mecha.** || *Cir.* **Calador.**

CALA CODOLAR (Punta de). *Hidrog.* Cap de la banda S. E de Formentera, Balears.

CALA FIGUERA (Cap de). *Hidrog.* Forma l'extrem ponentí de la badía de Palma, isla de Mallorca.

CALABOSSO. m. Lloch segur ont s'hi tanquen els presos per delictes greus. **Calabozo.**

CALABRÉS, A. m. y f. Natural de Calabria. **Calabrés.** || adj. Lo pertanyent a Calabria. **Calabrés.** || Raïm dit aixís per haver vingut de Calabria. **Calabrés.**

CALABRIA. f. Regió del regne d' Italia. **Calabria.**

CALABRIA. *Ornit.* Au aquática del género podiceps. **Gran somormujo.** || — GRÓS. Mena d' anech del género *colymbus* que s' alimenta de peixos, insectes y vegetals aquatichs. ANECH CABUSSÓ. || — PETIT. Especie molt semblanta a l' anterior. || CABUSAIRE. AGULLA. **Colimbo de garganta roja.**

CALABROT. m. *Nàut.* Corda prima. **Calabrote.**

CALABROTAR. *Náut.* Formar un cap de tres cordóns, compostos cada un d' altres tres. **Acalabrotar.**

CALABRUIX o CALABRUIXÓ. m. *Ter.* CALAMARSA.

CALABRUIXA. f. *Bot.* ALL DE BRUIXA.

CALABRUIXONAR. v. n. *Ter.* CALAMARSEJAR.

CALABUIG. *Geog.* Poble que forma part del dist. munpal. de Báscara, prov. de Girona.

CALADA. f. *Náut.* L' acció de calar. **Calada.** || El resultat de la pesca. **Pesca.**

BONA CALADA. fr. *Buena pesca.*

ESGUERRAR LA CALADA. fr. *Fam. Esbullar la mano.*

CALADRONS. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora d' un barranch y té 401 hab.

CALAF. *Biog.* Cognòm d' una familia d' artistes argenters del sigle XVI, veíns de Barcelona, dels quals n' hi há travalls firmats als llibres de passantía que guarda la Diputació barcelonina.

— (GASPAR). *Biog.* Poeta mallorquí. Conseller d' aquell regne l' any 1500, representant als mercaders. Va ésser delegat pera informar al rei d' Aragó, per discordies hagudes al publicarse a Barcelona *El Directorium* del Inquisidor Aymerich ab la butlla condemnatoria de les obres d' en Lull, havent conseguit el document de Saragossa (21 febrer 1503) declarant

el rei que la doctrina luliana era mòlt digne d' ensenyarse a les Universitats del país. El poeta Calaf va ésser membre del jurat en el certamen fet a honor d'en Lull, havent 'hi llegit una excelent composició laudatoria, en mallorquí, abans del fallo.

Segell de Calaf

CALAF. *Geog*. Vila de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Igualada. Té estació de F.-C., ajunt. y 1,438 habitants. És la antiga *Ascerris* dels lacetants.

CALAFAT. m. L' home qui té per ofici tapar els forats y les escletxes de les embarcacions. Qui calafateja. **Calafate, calafateador.** || Betúm compost de pega, seu, reïna y altres ingredients pera calafatejar les naus. **Brea.**

CALAFAT (Nicolau). *Biog*. Mestre impressor mallorquí del sigle XV, fill de la vila de Valldemosa. Va ésser el primer impressor de llibres establert a les illes Balears. Tenía la oficina a Miramar y travallava correcta y pulcrament. Va estampar el *Tractatus* de Gerson, un volum en quart, l' any 1485; *Devote contemplació y meditacions de la via-sacra*, l' any 1487; y *Visió deleitable*, ben rares avui en día.

CALAFATAMENT. m. L' acció de calafatejar. **Calafatería.**

CALAFATAR. v. a. *Ant*. CALAFATEJAR.

CALAFATEIG. m. L' acte de calafatejar. **Calafateo**

CALAFATEJADURA. f. Acció y efecte de calafatejar. **Calafateadura.**

CALAFATEJAR. v. a. Tapar les juntures de les posts de les naus ab estopa y una composició de cera o pega, pera que no hi entri l' aigua. **Calafetear, calafatear.**

CALAFATEJAT, DA. p. p. **Calafateado.**

ESTAR MÒLT CALAFATEJAT. fr. *Met. y fam*. Estar mòlt atropellat y mancat de salut, sobre tot si s' és vell. *Estar hecho un cascajo.*

Segell de Calafell

CALAFATÍ. m. *Mar*. Aprenent de calafat. **Calafatín.**

CALAFELL. *Geog*. Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Barcelona, part. jud. del Vendrell; té estació de F.-C. y 1,253 habitants.

CALAGUALA. f. *Ant*. Planta del Perú, d' arrel aspra y retorta, les fulles inferiors amples y les superiors estretes, la llevor mòlt petita; l' arrel és mòlt medicinal, resolutiva y sudorífica. **Calaguala.**

CALAGUALA DE MONTANYA. Planta anyal de la fam. de les geraniácees, de fulles retallades y fruit llarch y prim en forma d' agulla. *Aguja de pastor, pico de cigüeña.*

CALAIRE. m. DRAGADOR.

CALAIX. m. Caixa sense tapar que encaixa en alguns mobles, tals còm: taules, armaris, etc., corrent avant y enrera, y serveix pera ficar 'hi coses que 's volen tindre desades. **Cajón.**

ANARSE 'N AL CALAIX. fr. *Met. Morirse.*

CALAIX DE SASTRE. fr. *Met*. Se diu d' aquell quin magí és plé d' idees desordenades y confoses. **Cajón de sastre.**

ÉSSER AL CALAIX. fr. *Met*. Ésser mort.

CALAIXÁS. m. aum. **Cajón grande.**

CALAIXERA. f. Mena de taula, més alta que les ordinaries, y plena de calaixos de dalt a baix. **Cómoda.**

ARREGLAR LA CALAIXERA. *Loc. fam*. Preparar les robes pera casarse. *Preparar el ajuar.*

DONAR CALAIXERES. ARREGLAR LA CALAIXERA.

CALAIXET. m. dim. || CALAIXÓ. || CALAIXONET. **Cajoncillo.**

CALAMANDA. f. Nóm de dona. **Calamanda.**

CALAMAR. m. *Ter*. y

CALAMARS. m. *Ictiol*. Animal semblant a la cipia; té dos ossos en figura de ganivet y un altre en figura de ploma. **Calamar, calamarejo.**

CALAMARSA. f. Pluja que 's glassa al aire y cau en grans petits. **Granizo.**

CAURE CALAMARSA. fr. CALAMARSEJAR.

CALAMARSADA. f. La calamarsa que cau d' una vegada. **Granizada, granizo.**

CALAMARSEJAR. v. n. Caure calamarsa. **Granizar.**

CALAMARSEJAT, DA. p. p. **Granizado.**

CALAMÁS. m. *Ant*. CALAMARS.

CALAMÁSTECHS. m. pl. Cadena de ferro clavada demunt de la llar del foch ab un doble ganxo pera penjar 'hi la caldera o l' olla. LLAR.

Calamástechs (sigle XVIII)--Museu municipal de Barcelona.

CALÁMENS. m. *Bot*. Planta perenne de la fam. de les llabiades; té mòltes branques, fulles ovalades y flors formant raïms; fá una olor mòlt agradable; és medicinal. **Calamento, calaminta, rementola.**

CALAMENTA. f. *Bot*. CALÁMENTS.

CALAMINA. f. Mina abundant de zench en forma de pedra, de color groguench que tira a roig, y s' emplea, fonentlo ab coure, pera fer llautó y per alguns medicaments **Calamina, piedra calaminar.**

CALAMITAT. f. Desgracia, infortuni, miseria. **Calamidad.**

CALAMITES. *Orog*. Nòm que 's dona a uns clots emboscats voltats de cingleres, dessota 'l Grau de Pedrís, prop de Sant Jaume de Frontanyá.

CALAMITÓS, A. adj. Infelís, desgraciat. **Calamitoso.** || Lo que causa travalls y miseries. **Calamitoso.**

CALAMITOSAMENT. adv. m. **Calamitosamente.**

CALAMITOSÍSSIM, A. adj. sup. **Calamitosísimo.**

CALANCA. *Hidrog*. Cala petita, mena d' escletxa grossa oberta a la costa. **Caleta.**

CALANDRETA. *Ornit*. COTURRET. TERRAROL.

Calandria

CALANDRIA. *Ornit*. Aucell del género alauda, molt util a la agricultura y estimat pel seu cant. **Calandria.**

CALANDRINA. *Ornit*. CAMA ROJA. TROBAT.

CALÁNICH. m. Nòm d' home. **Calánico**.

CALANYA. f. Casta, rassa. **Calaña**. || *Fig*. Indole, qualitat, naturalesa d' una persona o cosa. Aixís se diu: *Ésser de bona o mala calanya*. **Calaña**.

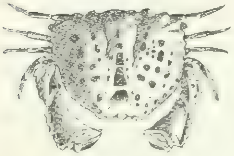

Calap

CALAP. *Zool*. Género de crustacis de la familia dels colapideus, que 's troba als mars calents y templats.

CALAPA. m. CALÁPAT.

CALAPANDRIA. f. *Fam*. CONSTIPAT.

CALÁPAT. f. *Zool*. Gripáu, animal verinós semblant a la granota, pero més grós. **Sapo, escuerzo, bufo, galápago**.

CALAPET. m. dim. **Sapillo**. || *Bot*. ALTIMIRA.

CALAR. v. a. *Met*. Penetrar, compendre. **Calar**. || *Ant*. BAIXAR. || *Ant*. CALLAR || *Náut*. Amainar les veles. **Amainar, calar**. || *Fam*. Pegar, còm: *cálali una bofetada*. **Pegar, dar, echar**. || m. Llòch abundant de pedra pera fer cals. **Calar, calero**.

CALAR. v. a. Entre pescadors ficar les xarxes, les nanses, etc., al aigua pera pescar. CALAR.

CALAR TANTS PEUS D' AIGUA. *Náut*. Tindre la nau els meteixos peus de calat. *Calar tantos pies de agua*.

CALARSE. v. r. Menjar o beure alguna cosa. **Zampar, echarse**. || *Fam*. Posarse alguna peça de roba; y aixís se diu: *calarse 'l gech*. **Ponerse**. || Junt ab la partícula *a* de devant d' un infinitiu significa comensar l' acció del verb, còm: *calarse a corre, a riure*. **Echar, ponerse**. || Entrar, ficarse a algún paratge, anar, arrimarse. **Trasladarse, meterse, arrimarse**.

CALARSE A JAURE. fr. Que a més del sentit recte significa no cuidarse de res. *Echarse á dormir*.

CALASTÓ. m. *Ant*. CANASTRÓ.

CALAT. m. La quantitat amidada verticalment que la nau té esfonsada a l' aigua. **Calado**.

CALAT DE LA GRESA O D' ALEFRÍS. S' anomena aixís pera distingirlo del anterior o verdader, el calat comptant desde la base del cós de construcció fins al plano de flotació. *Calado de alefris*.

CALAT, DA. p. p. **Calado**. || Dit de la llansa. **Enristrada**. || m. Travall que 's fá en metall, fusta, pedra y altres coses, foradantles de part a part. **Calado**.

CALATRAVA. f. *Hist*. Ordre militar de cavallería instituida a Castella en el regnat de don Sauxo III l' any 1158. **Calatrava**.

CALATRAVENY, A. adj. Natural de Calatrava. **Calatraveño**. ||Pertanyent o relatiu a aquella antiga fortalesa y vila de la Manxa o al seu camp. **Calatraveño**.

CALATRAVÍ. adj. De l' ordre de Calatrava. **Calatravo**.

CALAVERA. f. El conjunt dels ossos del cap sense la carn ni la pell. **Calavera** || El conjunt dels ossos dels animals despullats de tota carn. **Esqueleto** || *Met*. Home de poch seny. **Calavera, mala cabeza**.

CALAVERADA. f. Acció d' un home de poch judici. **Calaverada, cabildada**.

FER CALAVERADES. fr. Fer coses propies de qui té poch seny. *Calaverear*.

CALAVERETA. f. dim. **Calaverilla, calaverita** || *Met*. Calaverilla.

CALCA. f. Cada un dels llistóns de fusta de mitja cana de llargaria, que 'l teixidor mou alternativament ab els peus pera fer pujar y baixar la viadora. **Cárcola**. || adj. Alguna cosa. **Alguna**. || Troç de fusta de forma especial que serveix, ab el paper de vidre al demunt, pera fregar motllures.

CALCADA. 4. *Ant*. TREPITJADA.

CALCAR. v. a. *Ant*. TREPITJAR. || Passar o picar ab una agulla o punxó els perfils d' un dibuix pera que s' estampin a un' altra part, estergint'ho ab una munyeca de pols de carbó. **Calcar**. || Posar un troç de paper-tela demunt d' un dibuix y dibuixarlo en aquéll. **Calcar**.

CALCÁREU, A. adj. Lo que té cals o participa de ella. **Calcáreo**.

CALCEDONI, A. adj. Cosa de la Calcedonia. **Calcedonio**.

CALCEDONIA. f. Ciutat de Bitinia. **Calcedonia** || *Miner*. Pedra dura y semi-transparenta y d' un color blanch lletós; vé á ésser una mena d' ágata. **Calcedonia**.

CÁLCER. m. Vas de metall daurat, interiorment al menys, ont el capellá hi posa 'l ví que ha de consagrar al dir la missa. **Cáliz**. || Als primers temps del cristianisme els vasos sagrats eren de fusta o de pedra, fentlos més endevant de plom, de bronze, de llautó, de vidre, de cristall, y ja desde el sigle VIII, els cálcers se feren de metalls o de pedres precioses, havent 'ni alguns també de ambre. A la Catedral de Valencia s' hi conserva un d' aquestos vasos sagrats, que s'atribueix ésser el que va usar el Redemptor. A Catalunya, de les primeries del període mitjeval, se guarden alguns cálcers ben remarcables, essent digne d' esmentarse entr' ells, el que va pertanyer al bisbe de Vich, Sant Bernat Calvo, que ara forma part del tresor de la Catedral ausetana. || *Bot*. Coberta exterior de les flors, gaire bé sempre verda y del meteix teixit de les fulles.

El cálcer del Redemptor (Catedral de Valencia)

Cálcer de Vich

1. Cálcer del sigle XII (Museu de Vich).

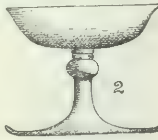

2. Cálcer de Sant Bernat Calvo (sigle XIII)--M. Vich.

PASSAR ELS SET CÁLCERS D' AMARGURA. fr. *Fam*. Passar tota mena de tribulacións. *Pasar las de Cain*.

CALCES. f. pl. Vestidura d' home, ab dos camalls o cuixots que s' uneixen al entremitj. **Calzón, calzones**. || PANTALONS. || *Ant*. MITJES DE SOTA. || Entre gitanos, grillóns. **Calzas**. || pl. *Ant*. BOTINS, POLAINES.

ABAIXAR CALCES. fr. ABAIXAR EL CAP.

DESFERSE LES CALCES fr. Descordarse 'ls botóns ab que s' aguanten. *Desatacarse*.

PORTAR LES CALCES. fr. *Met*. Dominar la muller al marit. *Llevar, ponerse, calzarse las bragas ó los calzones; en casa de Gonzalo más puede la gallina que el gallo*.

POSARSE LES CALCES D' ALGÚ. fr. *Met*. Governarlo, manarlo. *Calzarse á alguno*.

SABERSE CORDAR LES CALCES fr. Tindre coneixement, poderse governar sense ajuda d' altres. *Salir de mantillas ó pañales; estar criado*.

CALCÉS. m. L' extrém superior de l' arbre del barco llatí ont s' obren les grueres pera la maniobra de la drissa de l' entena. **Calcés**.

CALCETA f. Senyal que 's posa a les cames de les gallines pera conéixerles **Travilla, calza.**

POSAR CALCETA. fr. Notar a alguna persona per alguna circunstancia o motiu particular. S' usa comunment en mal sentit. **Marcar, señalar con el dedo.**

CALCETER. m. *Ant.* Qui fá mitjes o 'n ven. **Fabricante ó vendedor de medias.**

CALCETES. f. pl. dim. **Pantaloncillos.**

CALCH. m. El dibuix calcat d' un altre que queda estampat a un paper. **Calco.**

CALCI. m. *Quím.* Metall blanch, mòlt alterable a l' aire y l' aigua que, combinat ab l' oxígeno, forma la cals. **Calcio.**

CALCIGAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. TREPITJAR.

CALCITES. f. *Ant.* Sulfat de ferro dessecat, **Calcites.**

CALCÓGRAF. m. GRAVADOR. **Calcógrafo.**

CALCOGRAFÍA. f. L' art de gravar, y l' obrador ont s' hi grava. **Calcografía.**

CALCOMANÍA. f. Passatemps que consisteix en retallar gravats de colors y passarlos al vidre, fusta, porcellana, etc., mullantlos ab trementina o ab un altre líquit. **Calcomanía.**

CALCOPIRITA. f. *Min.* Pirita de coure. **Calcopirita.**

CALCÓPTER. adj. *Zool.* Que té les ales bronsejades. **Calcóptero.**

CÁLCUL. m. Cómputo o compte que 's fa per operacións aritmétiques o algebraiques; hi há *cálcul diferencial* y *integral.* **Cálculo.**

CÁLCUL DIFERENCIAL. Part de les matemátiques que tracta de les diferencies infinitament petites de les quantitats que creixen o disminueixen. *Cálculo diferencial.*

CÁLCUL INTEGRAL. Part de les matemátiques que ensenya a descubrir les quantitats variables, una volta conegudes les seues diferencies infinitament petites. *Cálculo integral.*

CÁLCUL INFINITESSIMAL. El diferencial y integral junts. *Cálculo infinitesimal.*

CALCULABLE. adj Lo que 's pot calcular. **Calculable.**

CALCULADOR, A. m. y f. Qui calcula. **Calculador.**

CALCULAR. v. a. Fer cálculs. **Calcular, hacer cálculos.**

CALCULAT, DA. p. p. **Calculado.**

CALCULATORIA. f. *Ant.* Art de calcular. **Calculatoria.**

CALÇADOR. m. Llenca de banya o de metall pera calçarse ab comoditat les sabates. **Calzador.**

CALÇAMENT. m. L' acció de calçarse. **Calzadura.**

CALÇAR. v. a. Posar a algú el calçat. **Calzar.** || Arrimar terra a certes plantes, còm: *ápits, escaroles,* etc., pera que 's fassin tendres y blanques. **Aporcar, acogombrar.** || Cavar alentorn dels arbres y arrimar un poch de terra a la soca. **Atetillar, calzar, recalzar.** || Tindre 'l peu certa llargaria, y aixís se diu: *calçar deu punts.* **Calzar.** || Ésser el sabater de algú, y aixís se diu: *Fulano calça mòlts senyors.* **Calzar.** || Treure 'ls bolquers a les criatures y vestirles de curt. **Sacar los pies, poner de redondo.**

QUI CALÇA AB AMICH O PARENT, CALÇA CAR Y MÉS DOLENT. *Ref.* Denota que hi há mòlts que als amichs los hi fan les coses més dolentes y més cares. *Lo ruin me gaste el amigo, que lo bueno pronto es vendido; de los amigos se vive.*

CALÇARSE. v. r. **Calzarse.**

CALÇASSES. f. pl. aum. **Calzonazos.**

ÉSSER UN CALÇASSES. *Loc.* Ésser mòlt fluix y condescendent. *Ser un calzonazos.*

CALÇAT, DA. p. p. **Calzado.** || m. Botes, sabates, espardenyes, mitjes y tot lo que cubreix el peu pera 'l seu resguart. **Calzado.** || Tot lo que cubreix y adorna 'ls peus y cames. **Calzado.** || El relligiós que porta sabates y mitjes, a diferencia d' altres que no més porten espardenyes o sandalies. **Calzado.** || *Ornit.* Aucell que té les potes cubertes de ploma. **Calzado.** || Animal que té les potes blanques y 'l cós d' un altre color. Se diu regularment dels cavalls. **Calzado.**

EL SABÁTER ÉS EL MÉS MAL CALÇAT. *Ref.* En que 's manifesta que còm millor se pot fer una cosa o ab més conveniencia, tant més faltat se n' está. *En casa del herrero peor apero, ó cuchillo de palo.*

CALDA. f. L' acció de caldejar. **Calda.** || *Art. y Of.* Acció y efecte de caldejar el ferro y el cer al forjarlos. || El temps que dura l' efecte d' aquesta operació. Son frases correntes: *donar una calda, deixar perdre la calda* || *Met.* Qualsevol calor que se sent. **Calda.** || Banys d' aigües minerals calentes. **Caldas.**

DONAR UNA CALDA. fr. CALDEJAR. || *Met.* Estimular a algú, instigarlo pera que fassi alguna cosa. *Dar calda ó una calda á alguno.*

CALDAICH. adj. Cosa de Caldea, avui Caldar. **Caldaico, caldeo.**

CALDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab ardor. **Ardientemente.**

CALDARIA. f. Llei antiga que manava ficar la má o 'l braç dins d' una caldera plena d' aigua bullenta, pera provar l' innocencia d' algú. **Ley caldaria.**

CALDEGAS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora de la riera de la Verneda y té 170 habitants.

CALDEJAR. v. a. Fer tornar el ferro bullent o vermell per medi del foch. **Caldear.** || Donar mòlt calor o foch a alguna cosa. **Caldear.** || *Fam.* Pendre caldo sovint. **Tomar caldo á menudo.** || Tindre alguna cosa gust de caldo. **Saber á caldo.**

CALDEJAT, DA. p. p. **Caldeado.**

CALDENTEY (Bartomeu). *Biog.* Capellá, teólech y catedrátich luliá a l' Estudi general de Mallorca. El rei Ferrán, *el Católich,* l' any 1492 va fer donació a n' ell y a n' en Francesch Prats de l' ermita de Miramar y terres veines, ont tenien una imprenta y ensenyaven doctrina luliana. Va morir l' any 1500.

— (GUILLÉM) *Biog.* Famós mestre de medecina mallorquí, nat a Felanitx a mitjans del sigle XV. Corretgí una edició de les obres de Galeno publicada a Pavía (Italia) ab el títol: *Hugonis Senensis exposito, in libros tertiis (Mintegnon) Galeni, cum questionibus: emmendata per Gullielmum Caldentey, Majoricensem Hispanium artium et medicina doctorem 1496.* El metge Caldentey morí l' any 1510.

CALDER. m *Ant.* CALDERÒ. || adj. Aficionat al caldo. **Amigo del caldo.**

CALDERA. f. Vas de metall, rodó, ab una ansa gran al mitj o dues de petites una a cada banda. **Caldera.**

CALDERES DE 'N PERE BOTERO. *Expr. fam.* L' infern. *Calderas de Pero ó Pedro Botero.*

CALDERA VELLA O TERRAT SEMPRE TÉ BONY O FORAT. *Ref.* Denota que la vellesa porta mòlts mals. *Hombre viejo, saco de azares; hombre viejo, cada día un duelo nuevo.*

AB UNA CALDERA VELLA SE 'N TROVA UNA DE NOVA. *Ref.* S' aplica als joves d' abdós sexes que 's casen ab vells ab el fí d' heretar. *Con un caldero viejo se compra otro nuevo.*

CÒM SI M' HAGUESSEN TIRAT UNA CALDERA D' AIGUA BULLENTA. fr. *Met.* Deixar a algú parat o suspens ab alguna nova impensada. *Echarle á uno, ó como si me echaran un jarro de agua*

TIRAR A ALGÚ UNA CALDERA D' AIGUA BULLEN-

TA. fr. *Met. fam.* Deixarlo suspéns y parat ab alguna cosa o dit impensat. *Echarle á uno un jarro de agua.*

CALDERADA. f. Lo que cab dins d' una caldera. **Calderada.** || El menjar o beurim dels porchs. **Calderado.**

CALDERASSA. f. aum. **Calderón.**

CALDERER. m. Qui fá o ven calderes. **Calderero.** || A's rentadors de llana qui fá foch a la caldera **Calderero.** || pl. El carrer dels calderers. **Calderería.**

CALDERERÍA. f. Botiga o barri de calderers. **Calderería.**

CALDERETA. f. dim. **Calderuela, caldero, calderillo, calderita.** || La de treure aigua. **Caldero, acetre.**

ANAR CÒM LA CALDERETA DE MATINES. fr. *Ter.* Portar noves, batxillerejar. *Ser el correvedile, corredor de oreja.*

CALDERÍ. m. **Calderó.**

CALDERILLA. f. dim. Caldereta pera portar aigua beneita pera les cerimonies religioses. **Calderilla, acetre, caldereta.** || *Numis.* Moneda de velló. **Calderilla.**

CALDERÓ. m. dim. **Caldereta.** || Els impressors anomenen aixís aquesta senyal ¶ ab que distingeixen els párrafos o senyalen els fulls que van fora de la obra principal. **Calderón.** || *Mús.* La nota o senyal que adverteix la suspensió dels instruments pera que el qui canta execúti lo que vulgui. **Calderón.** || Entre comptistes aquesta ʉ. que denota 'l miler. **Calderón.**

CALDERÓ (Miquel de). *Biog.* Inquisidor, natural de Barcelona que vivía a les derreríes del sigle XVII y principis del XVIII. Essent fiscal del Reial Patrimoni en 1671 va publicar la *Defensa del real patronato de la abadía de Bellpuig,* y l' any 1685 les *Decisiones criminales concilii cathaloniæ.* Va ésser Regent de la Reial Audiencia y també regent honorari del Consell Suprem d' Aragó.

Segell de Calders

CALDERÓ. *Geog.* Veinat del terme de Riudellots de la Selva, prov. de Girona.

CALDERONA. f. **Marmita.**

CALDERS. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; té 1,703 habitants.

CALDERS. *Biog.* Familia senyoril de les baroníes de Segur y Pierola, quina casa a la Etat Mitja era 'l castell de Calders, prop de Manresa. Desde 'l sigle XII fins al XVII se troven els principals membres de aqueixa familia tenint cárrechs importants y prenent part en fets d' armes còm la presa de Mallorca per en Jaume I, la d' Alger per en Carles I, la batalla de Lepant y les campanyes de Sicilia, Nápols, Cerdenya y Salses. L' any 1616 'l duch de Alburquerque, virrei de Catalunya, va fer arrassar el castell de Calders a causa d' haversi fet forts els *nyerros,* protegits per en Miquel de Calders y Gilabert.

CALDES. f. pl. **Calientes.**

CALDES (Pere). *Biog.* Famós teólech, de la ordre de la Mercé, al sigle XIII, quins escrits eren tinguts en gran estima y mòlt buscats pêls savis de fora de Espanya.

— (RAMÓN DE). *Biog.* Degá de Barcelona en el sigle XIII; va escriure 'l notable *Liber feudorum,* guardat avui còm un joiell al Arxiu de la Corona d'Aragó, a Barcelona.

CALDES (Port de). *Orog.* Coll que hi há entre la Vall d' Arán y Caldes de Bohí, provincia de Lleida. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix a ponent deSant Feliu de Codines; passa pels termes de Caldes de Montbuy y Palau Solitar y desaigua a la vora del riu Besós, més avall de Santa Perpétua de la Moguda, provincia de Barcelona.

CALDES DE BOHÍ. *Geog.* Poble y establiment de aigües termals del dist. municipal de Barruera, prov. de Lleida.

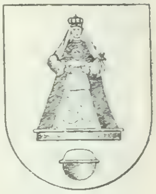
Segell de Caldes de Estrach

CALDES DE ESTRACH. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; és a la vora del mar y té 691 habitants. Es estació del F. C. de Barcelona a Girona. Vulgarment se l' anomena Caldetes.

Segell de Caldes de Malavella

CALDES DE MALAVELLA. *Geog.* Vila de la prov. y bisbat de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; té aigües termals; té agregats els llochs de Franciach y Santa Ceclina y compta 1,851 hab.

CALDES DE MONTBUY. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; és famosa per les seues aigües termals y té 3,570 hab.

Segell de Caldes de Montbuy

CALDET. m. dim. **Caldillo.**

CALDETES. *Geog.* CALDES DE ESTRACH.

CALDÉU, A. adj. CALDAICH.

CALDO. m. El such o aigua en que s' hi há cuit la vianda. **Caldo.** || pl. El vi, oli y altres líquits que 's porten per mar. **Caldos.**

CALDO MEDICAT. El de vadella, perdius, granotes, etc., junt ab diferentes herbes. *Caldo alterado.*

A QUI NO VOL CALDO TASSA PLENA *Loc. prov.* Denota que 'ls superiors deuen tindre carácter, quan els inferiors se resisteixen al cumpliment de llurs obligacións. *Ahi te duele, ahi te daré; al que no quiere caldo, taza y media.*

CALDOLIVER (Jaume). *Biog.* Esculptor barceloní del sigle XVI. L' any 1546 va fer per compte de la ciutat, una imatge de Cristo crucificat encarnada pêl pintor Alemany. També 'n va fer un' altra pêl convent de Mont-Sió.

CALDOR. m. *Ter.* **Ardor.**

CALDÓS, A. adj. Lo que tè mòlt de caldo. **Caldoso.**

CALDOSET. adj. dim. **Caldosito.**

CALDOT. m. Caldo mal fet, ab poca curiositat o substancia. **Calducho.**

CALDRE. v. imp. Ésser menester. **Necesitarse.** || Ésser alguna cosa còm correspón. **Ser conforme.**

CALEDONITA. f. Mineral de color vert blavós, trovat a Escocia y més conegut per sulfat-carbonat de plom eruptífer. **Caledonita.**

CALEFACTOR. m. Eina que serveix pera escalfar. **Calefactor.**

Segell de Calella

CALELL. m. Pedreta introduída per descuit a les rajoles o teules, que 's converteix en cals al coure 's. **Caliche.**

Segell de Calella

CALELLA. *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Girona, part. jud. de Arenys de Mar. És a la costa y té 4,241 hab. || Barri de pescadors dependent del ajuntament de Palafrugell, prov. de Girona.

CALENDA. f. Llissó del martirologi romá, en que hi están escrits els fets dels sants y festes pertanyents al día. **Calenda** || pl. Primer día del mes. **Calendas.**

CALENDAR. v. a. Posar la fetxa a un escrit. **Datar.** || FER MENCIÓ.

CALENDARI. m. PRONÒSTICH. **Calendario, almanaque.** || *Met.* Cabal, cas; y aixís se diu: *no 'n faig calendari.* **No hago caso**

CALENDARI GREGORIÁ O REFORMAT. El que ara usa la Iglesia per disposició del papa Gregori XIII, qui l' any 1582 maná restituir l' equinocci de la primavera al día 21 de Mars, treient deu díes del mes de Octubre, qu' eren els que l' equinocci s' havia avensat. *Calendario gregoriano, nuevo ó reformado.*

FER CALENDARÍS. fr. A més del sentit literal significa fer pronóstichs o auguris sense còm vá ni còm vé. *Hacer calendarios.*

FER UN METEIX CALENDARI. fr. *Fam.* Ab rigurosa igualtat, sense la més petita diferencia. S' usa regularment ab els verbs anar, portar, amidar. *Por un mismo rasero.*

CALENDARISTA. m. Qui fá calendaris. **Calendarista.**

CALENDAT, DA. p. p. **Datado.**

CALENDER. m. *Ant.* CALENDARI.

CALENDULINA. f. *Bot.* Substancia mucilaginosa, mòlt semblanta a la goma extreta de les flors del boixach. **Calendulina.**

CALENT, A. adj. Lo que conté calor. **Caliente** || ARDENT. || ACALORAT.

CALENT DE CAP. m. adv. Qui ha begut mòlt vi y comensa a sentirne 'ls efectes. *Calamocano.*

DE CALENT EN CALENT. m. adv. Desseguida. *En caliente.*

DE CALENT EN CALENT SE PELEN. *Expr. fam.* Denota que 's deu aprofitar l' ocasió quan se presenta. *El llanto sobre el difunto; golpea el hierro cuando está caliente; á hierro caliente, batir de repente.*

TÍNDRE HO CALENT. *Loc. fam.* Dissimular, portar un negoci ab cautela. *Tener reservado, callado.*

TOT CALENT. *Expr. fam.* Pera burlarse del que tè alguna esperansa sense fonament. *Átatela al dedo.* || S' usa pera negar alguna cosa. PERA TÚ SON ELS GUANTS.

VAGI JO CALENT Y RIGUI LA GENT. *Ref.* S' aplica al que fá 'l seu gust sense fer cas de lo que puguin dir d' ell. *Ande yo caliente y ríase la gente.*

CALENTADOR. m. El lloch qu' en algúns convents se destina pera escalfarse 'ls relligiosos. **Calefactorio.** || ASE, 3. || Eina en forma de tabal, que serveix pera escalfar la roba. **Mundillo.**

CALENTAR. v. a. ESCALFAR.

CALENTÓ, NA. adj. dim. de calent. **Calentillo.**

CALENTONET. adj. dim. Un poch calent. **Tibio, calentito.**

CALENTONETA. f. dim. **Calorcillo.**

CALENTOR. f. **Calor.**

CALEPÍ. m. Reculliment de notes que un pren pera el seu us particular. **Calepino.** || DICCIONARI.

CALEPODI. m. Nòm d' home. **Calepodio.**

CALERA. f. Llóch d' ont se treu la pedra pera fer cals. **Cantera de piedra caliza.**

CALÉS, A. adj. Natural de Cales. CALÉS. || m. *Fam.* Quartos, moneda. **Pistrinquis.**

CALESA. f Carruatge obert per devant, sobre dues barres y ab dues rodes. **Calesa.**

CALESER. m. Qui mena una calesa. **Calesero.** || Qui lloga caleses. **Calesinero.**

CALESÍ. m. Volant, carruatge a propósit pera passejar. **Calesín.**

CALESQUIST. m. Pissarra argilosa que conté venes calisses. **Calesquisto.**

CALET. *Geog.* Arrabal de Riudellots de la Selva, prov. de Girona.

CALET. *Ictiol.* Peix de la familia del esparrits. **Roncador, ollaca, chopa.**

CALETA. f. *Hidrog.* CALANCA. || Illot que hi há dins de la badía de Palma, illa de Mallorca. || —(PUNTA DE LA). Punt de la costa a llevant de Denia, prov. d' Alacant.

CALETRE. m. *Fam.* Seny, tino, discerniment. **Caletre.**

DEL SEU CALETRE. m. adv. D' ingeni propi. *De propio Marte.*

CALFRET. m. Indisposició del cós, en que al ensemps se sent un fret y calor extrany. **Calofrío, escalofrío, calosfrío.**

SENTIR CALFRETS. fr. *Tener escalofríos.*

CALGUT, DA. p. p. de caldre. S' usa regulament ab negació, còm: *no ha calgut.* **No ha sido menester.**

CALIBIFORME. adj. Calificació de certs liquens, quins filaments cilíndrichs semblen filferro. **Calibiforme.**

CALIBRAR. v. a. Regonéixer el calibre d' alguna bala o arma de foch. **Calibrar.**

CALIBRE. m. Diámetre de la boca d' un' arma de foch. **Calibre, alma.** || El diámetre de la bala. **Calibre.**

ÉSSER DE BON O MAL CALIBRE. fr. *Met.* Ésser de bona o mala qualitat. *Ser de buen ó mal calibre.*

CALICAL. adj. *Bot.* Calificació dels fils de les flors quan están enganxats al cálcer. **Calical.**

CALICANT (Puig). *Orog.* Puig de 472 met. d' altitut, a la part llevantina de l' illa de Mallorca.

CALICÉRICH, CA. adj. *Bot.* Que té 'l cálcer acavat en punta. **Calicéreo.**

CALICIFLOR, A. adj. *Bot.* De cálcer florit. **Caliciforo.**

CALICINARI, A. adj. Calificació del nectari quan está colocat sobre 'l cálcer, y de les flors dobles quan llurs pétals procedeixen de la multiplicació y transformació dels pétals del cálcer. **Calicinario.**

CALICÓ. m. Mena de roba de cotó prima que vé de les Indies.

CALÍCUL. m. *Bot.* Mena de segon cálcer que tenen algunes flors. **Calículo.**

CALICULAR. adj. *Bot.* Calificatiu de les flors que tenen calicul. **Calicular.**

CALICUT. m. Çerta tela de seda que vé de Calicut. **Calicut.**

CALIDÍSSIM, A. adj. sup. CALENTÍSSIM.

CALIDONI, A. adj. Natural de Calidonia, ciutat d' Etolia. **Calidonia.**

CALIDOSCOPI. m. Instrument óptich que serveix generalment pera passatemps. Consisteix en un tubo que comprén dos miralls inclinats y dues xapes de vidre, transparent l' una y raspada l' altre, y entre elles mòlts obgectes menuts de vidres de colors, quines imatges se multipliquen simétricament variant fins al infinit, al fer volar el tubo l' observador que aplica l' ull a un foradet. Aquest instrument s' ha comensat a usar també derrerament a l' industria pera compondre dibuixos simétrichs. **Calidoscopio.**

CALIFA. m. Entre 'ls maometáns era al principi el vicari del profeta. És veu arábiga, y significa successor o heréu; pero 's pren lo meteix que summo sacerdot de Maoma; si bé ja s' han multiplicat els califes. **Califa.**

CALIFAT. m. La dignitat de califa. **Califato.**

CALÍFER, A. adj. Que conté cals. **Califero.**

CALIFICABLE. adj. Que pot o deu ésser calificat. S' usa mòlt més el negatiu incalificable. **Calificable.**

CALIFICACIÓ. f. L' acte de calificar. **Calificación.**

CALIFICADAMENT. adv. m. p. u Ab calificació. **Calificadamente.**

CALIFICADÍSSIM, A adj. sup. **Calificadísimo.**

CALIFICADOR, A, m. y f. Qui califica. **Calificador.** CALIFICADOR DEL SANT OFICI. m. Teólech anomenat per la Inquisició, destinat a censurar els llibres o proposicions. *Calificador del Santo Oficio.*

CALIFICAR. v. a. Determinar les qualitats bones o dolentes d' alguna cosa. **Calificar.** || Autorisar, comprovar la habilitat d' alguna cosa. **Calificar.** || *Met.* Ennoblir, acreditar, donar títols a algú. També s' usa còm a reciproch. **Calificar.**

CALIFICAT, DA. p. p. **Calificado.**

CALIFICATIU, VA. adj. Qui té virtut pera calificar; lo qu' és propi pera calificar o lo que califica. **Calificativo.**

CALIFÓRNICH, CA. adj. Cosa de la California, país d' América. **Califórnico.**

CÁLIG. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Vinaroz; és a la vora de la riera de Cervera y té 3,534 hab.

CALÍGRAF. m. Professor de caligrafía. **Calígrafo.**

CALIGRAFÍA. f. L' art d' escriure bé o de fer bona lletra. **Caligrafía.**

CALIGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent a la caligrafía. **Calígrafo.**

CALILITA. f. *Miner.* Pedra silicosa hidratada, de color rogench fosch. Se trova al comtat d' Autrin, a Irlanda. **Calilita.**

CALIMA. f. *Náut.* Mena de vapors a manera de fum blanquinós, qu' en temps de calma y de calor se condensen més o menys a l' atmósfera. **Bórea, calima** || Entre pescadors conjunt de suros enfilats còm uns rosaris; equival a una boia. **Calima.**

CALIMERI. m. Nòm d' home. **Calimerio.**

CALINICA. f. Nòm de dona. **Calinica**

CALINICH. m. Nòm d' home. **Calínico.**

CALIOPA. f. Nòm de dona **Caliopa.**

CALIOPI. m. Nòm d' home. **Caliopio.**

CALIPEPLA. f. *Ornit.* Género d' aucells que comprén les menes més boniques de perdiu. **Calipepla.**

CALÍPICH, CA. adj. Se diu de certs musclos que tenen el capdevall de la part posterior clapes de color diferent de tot lo demés. **Calípigo.**

CALIPTE. m. *Zool.* Género de coleópters tetrámers. **Acalipto.**

CALÍPTER. m. *Patol.* Carnositat que cubreix la hemorroidal. **Calíptero.**

CALÍS, SA. adj. **Calcáreo.**

CALISSAIA. f. Mena de quina de color groch de taronja; té l' escorxa plana y d' un gruix que fá que's distingeix fácilment. **Quina amarilla, quina calisaya.**

CALISTRAT. m. Nòm d' home. **Calistrato.**

CALITAT. f. QUALITAT.

CALITJA. f Vapor espés, a manera de boira, que 's forma en temps de mòlta calor, y enfosqueix l' aire. **Calina.**

CALITJÓS, A. adj. Espés, fosch, parlant del aire o de l' atmósfera. **Caliginoso.**

CALIU. m. La cendra calenta ab algunes espurnes de foch. **Rescoldo.**

CUIT AL CALIU O ENTRE CENDRES. *Subcinericio.*

CALIUET. m. dim. **Rescoldito.**

CALIXT III. *Biog.* Pare Sant, natural de la Torre de Canals (Xátiva), mort a Roma en 1458, als setanta anys. Era fill de don Joan de Borja. Cursá primeres lletres a Valencia y la carrera ecclesiástica a la famosa Universitat de Lleida, de la que 'n fou catedrátich de teología, després de pendre 'l doctorat en abdós drets. Fou canonge a Lleida y a Barcelona. Rector de Sant Nicolau y confés a Valencia. Mòlt estimat del rei n' Alfons d' Aragó, qui l' elegí membre del seu consell y l' enviá d' embaixador al concili de Constansa. Fou auditor de la Rota y bisbe de Valencia desde 1429. Creat cardenal en 1444 va ésser elegit pontífix el día 1 de maig de 1455.

CALIXTE. n. p. **Calisto.**

CALMA. f. Falta de vent. **Calma.** || La suspensió o cessació d' algunes coses, còm: *dels dolors, negocis,* etc. **Calma.** || *Met.* Pau, sossego, repós, tranquilitat, etc. **Calma.** || CATXASSA.

EN CALMA. m. adv. Se diu de la mar quan está sossegada. *En calma, en leche, navegable, tranquilo, pacífico.*

CALMA (Pla de la). *Orog.* Plá casi bé al cim del Montseny, a tramontana de Fogás de Monclús, prov. de Barcelona.

CALMANT. p. a. **Calmante.** || m Lo que tè la propietat de calmar. **Sedativo, calmante.**

CALMAR. v. n. Posarse la mar en calma. **Calmar.** || v. a. Moderar alguna cosa rigorosa, còm: *la cámfora calma 'l dolor.* **Adormecer, calmar, mitigar, sosegar.** || Sossegar els moviments del ánim, l' alteració de les passións, còm: *la ira,* etc. **Apaciguar, aplacar, calmar, sosegar.** || Aquietar els crits o plors d' algú. **Acallar, calmar, sosegar.** || Dit del vent. **Encalmarse, calmarse**

CALMAT, DA. p. p. **Calmado.**

CALMELLES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Ceret; és a la vora de la riera d' Oms y té 285 hab.

CALMÓS, A. adj. Se diu de les persones que parlen pausat; que tot ho prenen a bè; que son pesades en llurs accións, y no s'arrebaten de sanch. **Calmoso.**

CALMUCH, CA. adj. Habitant d' un districte de Tartaria. **Calmuco.**

CALÓ. m. *Mar.* Sonda que pot arrivar al fons. **Cala, calón.** || Llenguatge o dialecte que 's parla entre criminals y gitanos. **Caló.**

CALOBRA (La). *Geog.* Aldea del terme d' Escorza, Mallorca.

CALOCÉFAL. adj. *Zool.* Que tè 'l cap hermós. **Calocéfalo.**

CALÓFIL. adj. *Bot.* Que tè fulles hermoses. **Calófilo.**

CALOGERS. m. pl. Monjos grechs que segueixen la regla de Sant Basili y fan una vida mòlt austera; el nóm és grech y significa *bon vell.* També hi há monges de la meteixa regla. **Calogeres.**

Segell de Calonge (Barcelona)

CALOMELANS. m. pl. *Med.* Panacea mercurial, áliga blanca, mercuri dols. És el protoclorur de mercuri sublimat, verament alterant y purgant segons la dóssis. **Calomelanos.**

CALONGE. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Igualada; té 428 hab. || Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té agregat el caseriu de Sant Antoni y compta ab 3,327 hab. || Caseriu del terme de Santany, Mallorca.

Segell de Calonge (Girona)

CALOR. f. La impressió que fan als cossos el foch y 'l sol. **Calor.** || *Met.* Ardiment, activitat, vivesa. **Calor.** || Lo més fort, viu o empenyat d' algún combat o disputa. **Calor.**

AB CALOR. m. adv. Ab empenyo. *Con calor.*

CALOR NATURAL. El propi o necessari pera conservar la vida. *Calor natural.*

DONAR CALOR. fr. *Met.* Accelerar alguna cosa. *Dar calor.* || A les blanqueríes l' operació de posar al ca-

lor o al foch la pell, pera que prengui 'l color viu que 'n diuen d' anta, introduint'hi l' oli. *Dar calor.*

ENTRAR EN CALOR. *Tomar calor.*

FER CALOR. fr. Ésser el temps calorós. *Hacer calor.*

GASTAR EL CALOR NATURAL EN ALGUNA COSA. fr. *Met.* Posar'hi més atenció de la que 's mereix. *Gastar el calor natural en alguna cosa.*

MORIRSE DE CALOR. fr. Tindre un grau excessiu de calor. *Freirse de calor.*

NI PER CALOR NI PER FRET NO 'T LLEVIS LA CAPA NI EL BARRET *Ref.* Denota que no devém deixar les coses necessaries, encara que 'ns causin alguna molestia. *Ni por frío ni por calura no dejes tu cobertura; ni en invierno sin capa, ni en verano sin calabaza.*

NI PER CALOR DEIXIS LA CAPA, NI PER FRET LA CARABASSA. *Ref,* NI PER CALOR NI PER FRET, etc.

OFEGARSE DE CALOR. Estar mòlt fatigat per la excessiva calor. *Ahogarse de calor.*

PENDRE CALOR. fr. ENTRAR EN CALOR.

PICAR LA CALOR. fr. Esser mòlt calent el temps. *Dejarse caer el sol.*

CALORÍA. f. *Físc.* Unitat de mida pêl calor. **Caloría.**

CALÓRICH, CA. m. *Quím.* Cós elemental, fluit y subtil que penetra o abandona els poros dels cossos, dilatant o contraient llurs parts; n' hi há de combinat o interposat, segóns l' estat en que se 'l considera en els cossos. **Calórico.**

CALORICITAT. f. Propietat que tenen els animals y vegetals de produir calor espontániament. **Caloricidad.**

CALORÍFER, A. adj. Que trasmet calor. **Calorífero.**

CALORIFICACIÓ. f. La acció per la qual se produeix la calor. **Calorificación.**

CALORÍFICH, CA. adj. Lo qu' escalfa. **Calorífico.** || Aparell pera escalfar les habitacions, els cotxes de ferro-carril, etc. **Calorífero.**

CALORÍMETRE. m. Instrument pera midar el calor específich dels cossos. **Calorímetro.**

CALORIMETRÍA. f. *Fis.* L'art de conéixer la quantitat de calor que 'ls cossos tenen en determinades circunstancies. **Calorimetría.**

CALORIMÉTRICH, CA. adj. Lo que pertany a la calorimetría. **Calorimétrico.**

CALORINÓS, A. adj. Se diu de les malaltíes originades pêls efectes d' una calor excessiva. **Calorinoso.**

CALORÓS, A. adj. Lo que tè calor o 'n fa tindre. **Caluroso, caloroso.**

CALOROSAMENT. adv. m. Ab calor. **Calurosamente, calorosamente.**

CALOSTRACIÓ. f. Malaltía a qu' están subgectes les criatures acavades de néixer. **Calostración.**

CALOSTRE. m. La primera llet de la femella després d' haver parit. **Calostro.**

CALPE. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del mar y té 2,428 hab.

CALPES (Els). *Geog.* Castell del terme de la Pobla d' Arenoso, prov. de Castelló.

CALPURNI (Flacus). *Biog.* Retórich de la época romana, del qual han arrivat fins a nosaltres cinquanta una *Declamationes,* que solen afegirse seguidament a les de Quintiliá. Calpurni pertanyia a una familia tarragonina, y en aquella metrópoli hi queda memoria d' aquell cognóm en una inscripció transcrita per Finestres.

CALRADA. f. *Ter.* FLAMARADA, INCENDI

CÁLRER. v. *Imp.* **Caldre.**

CALS. *Geog.* ALCALS.

CALS. f. Pedra que cremada s' esponja y se torna blanca. **Cal.**

CALS AMARADA. *Cal muerta ó apagada.*

CALS FOSA. CALS AMARADA.

CALS GRASSA. La que aumenta mòlt de volum al amararla. *Cal grasa.*

CALS HIDRÁULICA. La que s' enforteix aviat dins del aigua. *Cal hidráulica.*

CALS MAGRE. La que aumenta poch de volum.

CALS VIVA. La que no está amarada. *Cal viva.*

CALSA. f. *Ter.* MITJA. V. CALCETES.

CALSICH. m. **Calsilla.**

CALSIDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; mena de cart que serveix pera nodrir els porchs y 'ls pollets d' indiot. **Cardo hemorroidal.**

CALSIGAR. v. a. y 'ls seus derivats. TREPITJAR. || v. a. *Ter.* CALSINAR, TORRAR.

CALSIGARSE. v. n. *Ter.* Calsinarse, torrarse per la forsa del sol. **Calcinarse, tostarse.**

CALSIGAT, DA. adj. *Ter.* CALSINAT, TORRAT.

CALSILLA. f. Mena de mitja sense peu. **Calcetón.**

CALSINA. f. Cals a punt de servir pera emblanquinar. **Lechada.** || Barreja de cals, pedra menuda y altres materials. **Calcina.**

CALSINACIÓ. f. y

CALSINAMENT. m. La acció de calsinar. **Calcinación.**

CALSINAR. v. a. Reduir a pols les pedres o 'ls metalls per medi del foch. **Calcinar.**

CALSINAT, DA. p. p. **Calcinado.**

CALSINAYRE. m. Qui fá cals o 'n ven. **Calero.**

CALSINER. m. Bassa pera amarar la cals. **Calero.**

CALSINERÍA. f. La casa o lloch ont s' hi ven cals. **Calería.**

CALSINÓS, A. adj. Lo que tè molta cals. **Calcáreo.**

CALSÓ. m. Botí sense sola. **Botín, polaina.**

CALSOBRA. f. *Ant.* Runes d' un edifici. **Escombros.**

CALSÓNS. m. pl. MITJES. || CALCES.

CALSOTES. m. BUTXAQUES.

CALSOTETS, CALSETS o CALSOTS. m. Calces de tela que 's posen desota dels pantalóns, etc. **Calzoncillos, pañetes.**

CALSPAT. m. *Miner.* Mena de cals carbonatada crestallisada. **Calspato.**

CALT, DA. adj. *Ant.* CALENT.

MENTRES ES CALT SE PELA. *Ref.* DE CALENT EN CALENT SE PELEN.

CALTERISAR. v. a. *Ant.* CAUTERISAR.

CALTIRI. m. *Ant.* CAUTERI.

CALUIX. m. *Ter.* TRONXO.

CALUMNIA. f. Acusació falsa y maliciosa. **Calumnia.**

AFIANSAR DE CALUMNIA. fr. *For.* Obligarse l' acusador a provar lo que dedueix contra l' acusat, subjectantse a les penes establertes per la llei cas de no cumplir'ho. *Afianzar de calumnia.*

JURAR DE CALUMNIA. fr. *For.* Prestar les parts litigants, al principi del plet, jurament de que no procedeixen ni procedirán de mala fé. *Jurar de calumnia.*

CALUMNIADOR, A. m. y f. Qui calumnia. **Calumniador.**

CALUMNIAL. adj. CALUMNIÓS.

CALUMNIAR. v. a. Acusar falsa y maliciosament a algú atribuínt'li un delicte que no ha comés. **Calumniar.**

CALUMNIAT, DA. p. p. **Calumniado.**

CALUMNIÓS, A. adj. Lo que conté calumnia. **Calumnioso.**

CALUMNIOSAMENT. adv m. Ab falsa acusació. **Calumniosamente.**

CALVA. f. La closca del cap quan li han caigut els cabells. **Calva, calvicie, calvario, calvez,** y **calvatrueno** la que prén tot el cap.

CALVARI. m. El camí que té varies estacións o capelletes en memoria de la pujada de Jesucrist al Calvari. **Calvario.** || *Met.* Vida plena de penes y dolors, y aixis se diu: *¡Quín Calvari!* **Calvario.**

CALVARI (Plá del). *Orog.* A la montanya de Sant Jaume de Frontanyá.

CALVARIA. f. Nòm d' unes relligioses de l' ordre de Nostre Senyora del Calvari. **Calvaria.**

CALVASSA. f. aum. **Calvaza.**

CALVEJAR. v. n. Anar faltant el cabell. **Encalvecer.**

CALVELL. *Hidrog.* Ribera del Vallespir que, després de passar per Taulís, descendint de Roch Rodó, s' uneix a la ribera de Castell.

CALVERA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, abadiat de Sant Victoriá, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 323 hab.

CALVESA. f. CALVA.

CALVET. m. dim. **Calvete, calvillo.**

CALVET (Dámas). *Biog.* Poeta y autor dramátich de la renaixensa catalana. Va néixer a Figueres l' any 1836 y va morir a Barcelona 'l 1891. Va seguir la carrera d' enginyer industrial, y durant mòlts anys va ensenyar dibuix de progectes a l'Escola Industrial de Barcelona. Havent anat l' any 1861 a les festes del *Felibrige,* a Tarascó, va ésser nomenat *felibre,* servint de llaç d' unió entre 'ls literats catalans y provençals. Més tart va obtindre 'l mestratge en *Gai saber* (1878). Colaborá en *Los trobadors nous* y en *El conseller,* en *La Corona de Aragón* y en el *Diario de Barcelona.* L' any 1866 va tindre un gran éxit literari ab el seu drama *La campana de l' unió.* L' any 1874 va publicar la primera opereta catalana: *A la voreta del mar,* ab música de 'n J. Goula. Reuní ses poesies en el llibre *Vidrims* (1881) y doná mostra de sa potencia literaria en el poema *Mallorca cristiana* (1886).

Dámas Calvet

CALVIÁ. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Palma; és al vessant ponenti de la serra de la Burguesa y té 2,551 hab.

CALVICIA. f. **Calva, calvicie.**

CALVINA o CALUINA. f. *Ant.* Mena de dart gros que comunment s' usava pera la caça de selvatgins. **Jabalina.**

CALVINISME. m. Secta de Calvino, qne l' any 1685 fou desterrada de França pêl edicte de Nantes. Entre 'ls mòlts erros del calvinisme, son que Déu predestina o reprova sols perque vol, sense atendre a mérit o desmérit; que dona als predestinats una fé que no poden perdre, y una gracia que 'ls hi priva la llibertat; que 'ls justos no poden, a causa del pecat original, fer cap obra bona, ni están obligats a ferla ni a guardar els manaments, y altres erros condemnats per l' Escriptura, els Concilis y 'ls Sants Pares y per l' Iglesia universal. Algúns diuen que 'ls erros de Calvino son mil quatrecents. **Calvinismo.**

CALVINISTA. m. Sectari de Calvino, heresíarca del sigle XVI. **Calvinista.**

CALVINYÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Anserall, prov. de Lleida.

CALVÍSSIM, A. adj. sup. **Calvísimo.**

CALVO, A. adj. Qui té tot el cap o part d' ell sense cabells. **Calvo.**

CALVO DEL TOT O CÒM EL PALMELL DE LA MÁ. *Calvo como una calabaza.*

TORNARSE CALVO. fr. Perdre 'ls cabells. *Encalvecer, encalvar.*

CALVÓ (Pasqual). *Biog.* Mallorquí d' un talent extraordinari en arts y ciencies. Va néixer l' any 1752. Desde petit va estudiar dibuix y pintura, dirigit pêl famós Chiessa. Passá cinch anys a Venecia, desde ont María Teresa d' Austria el cridá a la seua cort, y d' allá fou envíat a Roma l' any 1774, acavant de consolidar son renòm. Aquella protectora el feu retornar a Viena l' any 1779, l' elegí primer pintor de la cort, ocupantlo en sa imperial galería ab setcents florins anyals. Mes, aviat l' anyorament feu presa del artista Calvó, prenent a voltes carácters de bogería, ab tot y les mostres d' estima del prímpcep de Kanning y d' haverlo fet passar una temporada al Luxemburg. Se 'l feu viatjar per Italia y Espanya; en 1787 aná a l' América, y a son retorn a la patria una parálisis li dificultá l' exercici de la pintura, ocupant son temps, fins al morir en 1817, acavant sos llibres inédits, sobre: *Fracciones decimales; Logaritmos; Álgebra; Geometría; Perspectiva; Arquitectura; Construcción naval; Gnomónica; Física experimental; Estática é hidrostática.*

— (SANT BERNAT). *Biog.* Va néixer l' any 1180 al Mas Calvó, prop de Reus. Cursats els estudis, va vestir l' hábit de Sant Benet al monestir de Santes Creus, éssent elegit, l' any 1226, abat perpétuu per unanimitat. D' allí va passar, l' any 1233, a ocupar el bisbat de Vich. A la conquista de Valencia va lluitar contra 'ls alarbs, rendint castells y viles, que 'l rei Jaume I va cedir en feudo a l' iglesia de Vich. Penedit de les crudelitats de la guerra, se va retirar a la vida contemplativa fins que 's va creure prou purificat pera retornar a Vich a regir el bisbat, ont va morir el 26 d' Octubre de l' any 1243, comptant 73 anys d' etat. Ja en vida se li atribuíen miracles y, desprès de mort, l' Iglesia l' ha colocat entre 'ls sants. Era un bisbe notable y un predicador eloqüent. El seu còs se venera en capella expressa a la catedral de Vich.

— Y GUALBES (FRANCESCH). *Biog.* Militar catalá, nat a Barcelona en 1625 y mort en 1690. Li deien *el valent,* perque ho era de bó. Estigué afortunat al guerrejar contra 'ls moros de Berbería. En la guerra dels segadors se portá còm a bon patrici. Un cop finida la brega, passá al servei del rei de França Lluís XIV, ab qui aná a la campanya d' Holanda. Durant aquella guerra, fou escullit pera governador de Maestrich, havent defensada bè la plaça contra 'l prímpcep d' Orange. Per tal servei meresqué ésser tinent general de l' exércit francés.

— Y PUIG (BERNAT). *Biog.* Mestre de música mòlt distingit. Va néixer a Vich l' any 1819 y va morir a Barcelona 'l 1880 Va ésser organer del Pi en 1842, en 1844 de Santa María del Mar; desprès ho va ésser de la Catedral fins l' any 1853, en que va passar de mestre de capella a l' iglesia de la Mercé. Va escriure sobre 'l seu art en *El Áncora.* Va ésser director de la secció de música de *La Filarmónica,* y va compondre més de setcentes obres de música relligiosa, l' ópera *Il solitario* y algunes sinfoníes y peces pera cant y piano, quarteto y orga. És mòlt apreciat el seu *Método de solfeo.*

Bernat Calvó y Puig

CALZA o CALÇA (Francesch). *Biog.* Historiaire y docte en llengües grega y llatina. Va néixer a Barcelona a la segona meitat del sigle XVI. Era home de gran cultura y va escriure d' historia de Catalunya, haventne publicat no més *De Cathalonia liber pri-*

mus, en octau, l' any 1588. Els altres tres llibres que havíen de completar l' obra resten inédits. L' any 1601 va publicar la relació de les festes de Sant Ramón de Penyafort a Barcelona. Els seus contemporanis el teníen en gran estima.

CALL. m. El camí estret y llarch en mitj de montanyes, parets, etc. **Callejón.**

CALL JUÍCH. Barri ont en les poblacións vivíen els jueus durant l' Etat mitjana. *Judería.*

CALL DE LA MA. *Ant* PALMELL.

¡CALLA! Usat còm interjecció significa l' extranyesa que causa alguna cosa, y aixís se diu: *¡calla, qu' és bó!* **¡Calla!**

CALLADA. f. *Ant.* GAIATO.

A LA CALLADA. m. adv. CALLADAMENT.

CALLADAMENT. adv. m. Sense parlar. **Tácitamente, callandico.**

CALLANDET. m. adv. Ab veu baixa, sense fer soroll. **Callandico.**

TOT CALLANDET. m. adv. Ocultament, dissimuladament, sense fer soroll. *A la calla callando.*

CALLANSA. f *Ant* SILENCI.

CALLAR. v. a. No parlar. **Callar.** || Guardar secret. **Callar.** || Dissimular, tindre algú reservat el seu intent. **Callar.** || No donarse per entés de lo que se sent a dir o se sab. **Callar.** || Passar en silenci, ometre alguna cosa de lo que 's diu o s tracta. **Callar, pasar por alto.** || Tolerar, no oposarse a algún abús, poguent'ho fer. **Callar.** || Parar de cantar els aucells, les granotes, etc. **Callar.** || Guardar silenci. **Callar.** || *Poét.* Calmar o disminuirse 'l soroll de la mar, dels rius, del vent, etc. **Callar.**

CALLA TÚ Y CALLARÉ JO, O CALLA Y CALLARÉ. *Loc.* Denota que a qui té defectes no li convé rependre 'ls dels altres. *Cállate y callemos, que sendas nos tenemos.*

CALLAR Y FER LA SEVA *Loc. fam.* S' aplica al que fá 'l seu negoci sense fer cas d' observacións. *Parece que cae y se agarra; callar y obrar por la tierra y por la mar.*

FER CALLAR. fr. Convéncer. *Hacer callar.*

NO FA POCH, QUI CALLA Y FA 'L SEU JOCH. *Ref.* Se aplica al qui en alguna conversa observa sense parlar, pera ferne us al seu degut temps. *Quien calla, piedras apaña.*

QUI CALLA OTORGA. *Ref.* Denota que, en les coses favo ables, qui calla consent. *Quien calla otorga.*

QUI NO SAB CALLAR LO SEU, MAL CALLARÁ LO DELS ALTRES. *Ref.* Que 's prén en sentit literal *Quien dice lo suyo, mal callará lo ajeno; asno lerdo, tú dirás lo tuyo y lo ajeno.*

QUI NO SAB CALLAR, NO SAB PARLAR. *Ref.* Denota que qui enraona mòlt acostuma dir mòlts disbarats. *Quien no sabe callar no sabe hablar.*

QUI TÉ MÉS QUE CALLAR, MÉS ENRAONA. *Ref.* Se prén en sentit literal. *Reprende vicios ajenos quien está lleno de ellos; buen callar se pierde.*

CALLARÍS. m. *Ant.* CALL.

CALLAT, DA. p. p. **Callado.** || adj. Qui guarda 'l secret. **Reservado, callado.** || Qui parla poch. **Taciturno.**

CALLASTRES. *Geog.* Veinat d' Estavar, cantó de Sallagosa, depart. dels Pirineus Orientals.

CALLERÉS, A. adj. Cosa de Cáller, ciutat de Cerdenya. **Callerés.**

CALLES. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisbat de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la vora de una riera y té 1,093 hab.

¡CALLÉU! interj. **¡Callad!**

CALLIPOLIS. *Geog. ant.* Colonia focense fundada prop de Tarragona.

CALLIS (Antoni). *Biog.* Famós advocat vigatá de la meteixa familia d' en Jaume Callís *(Calicio).*

— (JAUME). *Biog.* Famós jurisconsult que va néixer a Vich l' any 1370. Pêls seus mérits va obtindre alts cárrechs dels ordres civils y militars. Els reis Alfons IV, Martí I y Ferrán d' Antequera, s' honraren ab la seua amistat y 'l derrer el va fer noble y l' armá cavaller. L' any 1419 la noblesa 'l va elegir pera representarla a les Corts de St. Cugat del Vallés y 'l braç militar l'escullí l' any 1422 pera jutge provisor y reparador. Va escriure llibres notables sobre 'l dret catalá, d' entre 'ls quals deu citars: *Commentarium super usaticos Cathaloniæ* (1401).

CALLOSA (Serra de). *Orog.* Serra que hi há entre Callosa de Segura y Benferri, prov. d' Alacant.

CALLOSA D' ENSARRIÁ. *Geog.* Part. jud. de la prov. d' Alacant, format de 18 ajuntaments, que son: Alfaz del Pí, Altea, Beniardá, Benimantell, Benissa, Bolulla, Calpe, Callosa d' Ensarriá, Castell de Castells, Confides, Cuatretondeta, Facheca, Famorca, Guadalest, La Nucia, Polop y Tárbena. || Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, cap del partit del seu nòm; és a la vora del riu Guadalest y té 4,220 hab. || — DE SEGURA. Vila de la prov. d' Alacant, bisbat d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a la carretera de Murcia a Valencia, al peu de la serra de la Closa, y té 5,262 hab.

Segell de Callús

CALLÚS. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; té 719 hab.

CAMA. f. Parlant d' homes la part del cós entre 'l peu y 'l genoll y a voltes fins comprenent 'hi la cuixa. **Pierna.** || El pal del cós de les lletres que tira cap avall, còm els de la *m, n.* **Pierna.** || El pal o traç de lletres que puja o baixa més que 'l cós d' elles. **Palo.** || Part del forch d' alls, etc. **Ristra, ramal.** || El cap de la fona. **Ramal, pierna.** || La part de la mitja desde 'l taló fins al genoll. **Caña.** || La del botó y semblants. **Presillas.** || A la prempsa d' imprimir cada un dels montants que serveixen de peu y costat pera estrebar y assegurar tota la máquina. **Pierna.** || A les plantes el tronxo, tronch o trompa. **Tallo.** || Parlant del bot, el coll per ont raja, **Piezgo.** || pl. Els montants de la taula. **Pies.**

AGAFAR PER LA CAMA. *Apernar.*

CAMA A CAMA. m. adv. TANT A TANT.

CAMA ASSÁ CAMA ALLÁ. m. adv. Ab les cames separades. *A horcajadas, á horcajadillas.*

CAMA DE BLAT. *Caña.*

CAMA DE FIGUERA. *Ant* CAMATORT.

ÉSSER LA CAMA DEL MAL. fr. *Fam.* Denota qu' algú és la causa del mal que succeeix. *Ser el dedo malo.*

TINDRE UNA CAMA A LA SEPULTURA O AL FOSSAR. fr. *Met.* Denota qu' algú és tant vell o está tant malalt que no pot trigar gaire a morirse. *Tener un pie en la sepultura.*

AB LES CAMES NUES O CRUES. fr. *En pernetas, en piernas, desnudas las piernas.*

CAMES DE BRÓQUIL O DE GÁNGUIL. Qui les té llargues y primes. *Zanquivano.*

CARREGARSE LES CAMES A COLL. fr. ANAR A PEU.

ESTAR A CAMES. fr. *Met.* Haver eixit bé d' alguna disputa o dels cárrechs que 's fan, o d' algun perill. *Sacar bien el caballo ó sacar el caballo limpio.* || *Met.* Fer alguna cosa difícil y perillosa evitant tot dany. *Sacar bien el caballo, ó el caballo limpio.*

ESTIRAR LES CAMES. fr. *Fam.* Passejarse. *Estirar, extender las piernas.*

HAVER A CAMES. fr. *Fam.* ACONSEGUIR.

MOURE VIOLENTAMENT LES CAMES. *Loc. Pernear.*

SEGAMENT DE CAMES. f. Paralisació momentánia del moviment de les cames.

SEGAR LES CAMES. TRENCAR LES CAMES.

SEGARSE LES CAMES. fr. Paralisarse llur moviment; no poguer caminar.

TALLAR LES CAMES PER LA CÒRBA. fr Debilitar mòlt. *Desjarretar.*

TALLAR O SEGAR LES CAMES. fr. Impedir els medis

pera fer fortuna. *Desjarretar, cortar los pasos.* || Debilitar les forces. *Desjarretar.*

TINDRE BONES CAMES. fr. Ésser mòlt caminador. *Tener pies ó buenos pies.*

TORT DE CAMES. CAMATORT.

TRENCAR O TRENCARSE LES CAMES. fr. Impossibilitar o impossibilitarse pera alguna cosa. *Cortar ó cortarse las piernas.*

VALDRES DE LES CAMES. fr. Escapar corrent. *Poner pies en polvorosa; tomar las de Villadiego.*

CAMACURT, A. adj. Dit de qui té 'l pas curt. **Pasicorto.**

CAMADA. f. Cop de cama. **Pernada.** || *Ter.* BANCADA, 3. || Pas llarch. **Tranco, gambada.**

A CAMADES. m. adv. A salts, apressuradament. *A paso largo, á trancos.* || *Met. ter.* A TIRES

CAMAFEU. m. Pedra fina gravada al relleu. **Camafeo.**

CAMAL. m. *Ant.* Grillons de fusta que posats al coll de les cames impideixen caminar lliurement. **Cepo, corma.** || Als arbres les branques més groixudes que se 'n separen immediatament desde la soca. **Brazos.** || *Ter.* Cuixot dels pantalons, etc. **Muslo, calzón.**

CAMALDULENSE. f. Ordre de relligiosos fundada l' any 1009 per Sant Romualt, baix la regla de Sant Benet ab algunes constitucions particulars y hábit blanch. El seu principal monastir és el Mont de la Corona, als Apenins. Va ésser aprovada l' any 1703 per Alexandre II. || adj. Lo pertanyent a la esmentada ordre o als seus relligiosos. || Relligiós que segueix l' ordre del meteix nòm. **Camandulense, camaldulense.**

CAMÁLICH. m. A Barcelona, Madrit y algunes altres parts qui s' está regularment a les plasses o altres paratges públichs, ab unes cordes al coll, a fí de que qualsevol pugui servirse d' ell pera transportar coses de pes d' una part a l' altre, guanyantse aixís la vida. **Mozo de cordel ó de esquina, ganapán, faquín.**

CAMALS. m. pl. *Ant.* Mena de calçat. **Botas.**

CAMALL. m. Cuixot dels pantalons o dels calsotets. **Pernera.**

CAMALLADA. f. El cop. que 's reb a la cama y 'l seu efecte. **Pernada.**

CAMALLARCH, GA. adj. Se diu de quí té les cames llargues o de qui allarga mòlt el pas. **Pasilargo, zanquilargo.**

CAMALLEÓ. m. *Zool.* Mena de llarganjaix, d' ulls graus y fondos; té quatre potes y a cada una tres dits; la qua llarga y plana, y s' agafa ab ella lo meteix que ab les potes; al cap hi té una mena de cresta y dues obertures que li serveixen de nas; no té orelles. El seu moviment és pausat y grave. Pren diferents colors y 'ls muda fácilment. **Camaleón.** || *Astr.* Una de les dotse constelacions australs observades pêls moderns. **Camaleón.** || *Bot.* Planta medicinal. **Angélica.**

Segell de Camallera

CAMALLEOPART. m. *Astron.* Constelació septentrional. **Camaleopardo.**

CAMALLERA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Saus, prov. de Gírona.

CAMALLERES. f. *Ter.* CARAMELLES.

CAMALLIGA. f. *Ter.* LLIGACAMA.

CAMALLOCH. m. *Ter.* Enginy pera pescar. **Red.**

CAMALLUENT, A. m. y f. *Ter.* Nòm que 's dóna als pagesos richs de montanya. **Montañés.**

CAMAMILLA D' ARAGÓ. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les compostes, que té de trenta a quaranta centímetres d' alsada y fá pomets de flors blanques ab un botó groch al mitj; tota ella fá mòlt bona olor. **Matricaria, botón de plata.** || — BORDA. Varietat de camamilla que per les fulles se sembla al fonoll; treu un tany y al cap de munt hi surt una flor de fulles blanques al entorn y grogues al mitj. *Magarza, matricaria.* || — FINA. Varietat de l' anterior; té poca alsada y fá mòlt bona flaire. *Manzanilla fina.* || — PUDENTA. Planta de la meteixa fam. que les anteriors, pero més petita; s' arrapa a terra, té les tiretes de les fulles mòlt primes y fá tot' ella una pudor mòlt ofenosa. *Manzanilla hedionda.* || — ROMANA. MANSANILLA FINA. || — D' URGELL. MANSANILLA D' ARAGÓ. || — VERA. Varietat de les anteriors, de les que sols se distingeix per la seua olor, que és mòlt més fina; les seues flors son les que més generalment s' usen en medicina, sobre tot còm tóniques y antiespasmódiques. *Manzanilla verdadera ó romana.*

CAMAMIRLA. *Ter.* CAMAMILLA.

CAMÁNDULA. m. *Irón.* Se diu de qui la sab llarga. **Camándula.**

TINDRE MÒLTES CAMÁNDULES. fr. *Irón.* Ésser mòlt astut. *Tener muchas camándulas ó conchas; tener más conchas que un galápago.*

CAMANDULEJAR. v. n. Obrar còm camanduler. **Camandulear.**

CAMANDULER, A. m. y f. Qui té mòltes camándules, hipócrita. **Camandulero.**

CAMANDULERÍA. f. **Camándula.**

CAMAOBERT, A. adj. Qui té les cames obertes. **Perniabierto**

CAMAPRIM, A. m. y f. Qui té les cames primes. **Zanquivano.**

CÁMARA. f. La peça ont el rei dóna audiencia, y ont sols hi tenen entrada 'ls gentils homes, ajudes de cámara y embaixadors. **Cámara** || Nòm comú als consells compostos de president y diputat sense número fixo y també cada un dels cossos llegisladors que sol haver 'hi als governs representatius, distingintse ab els nòms de *cámara alta* 'l Senat y *cámara baixa* 'l Congrés. **Cámara.** || En anatomía part cóncava del craneu que va a parar al exterior de l' orella. **Cámara.**

CÁMARA ALTA. A Anglaterra 'l consell o tribunal superior compost dels senyors quin número 's deixa al arbitri del rei. *Cámara alta.*

CÁMARA APOSTÓLICA. Aquella en que 's tracten els negocis pertanyents a la tresorería o dominis de la Iglesia. *Cámara apostólica.*

CÁMARA BAIXA. La qu' está composta dels diputats de les provincies, viles y pobles. *Cámara baja ó de los comunes.*

CÁMARA IMPERIAL. Aquella en que 's judiquen els negocis dels príncеps del imperi. *Cámara imperial.*

CÁMARA OBSCURA. Terme d' óptica. Se redueix comuntment a una caixa de fusta, en que hi há un canó ab el seu vidre lenticular, de manera que s' acosti y s' aparti pera buscar el foco; rebut aixís el raig de la llum, que va a parar a un mirall que fá un ángul de quaranta cinch graus ab el plá horitsontal de la caixa, d' aquí ressalten els raigs, formant ángul de reflexió igual al d' incidencia, a un vidre desllustrat qu' está sobre 'l mirall, formant ab ell el meteix ángul que 'l plá inferior, y en aquest vidre deslluistrat, que no deu rebre altre llum que la que passa per dit canó, s' hi pinta l' obgecte ab tots els seus colors y proporcions. *Cámara oscura.*

Segell de Camarasa

CAMARASA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora del Segre y té 1773 hab. || Caseriu del terme de la Pobla de Mafumet, prov de Tarragona.

CAMARER. m. Dignitat o empleu; y aixís se diu: *Canonge camarer*. **Camarero**. || Criat distingit que cuida de tot lo pertanyent a la cambra. **Camarero**.

CAMARER DEL REI. A la casa reial de Castella s' anomenava aixís al principal de la cámara del rei, fins que s' hi introduiren l' estil y nóms de la casa de Borgonya, y allavors prengué 'l nòm de *sumiller de corps*. *Camarero mayor*. || CAMBRER.

CAMARERA. f. **Camarista**. || CAMBRERA.

CAMARERÍA. f. Cert tribut que's pagava en temps del rei En Pere a la cámara reial; y consistía en quaranta maravedissos per miler dels que 'l rei pagava als seus criats. **Camarería**. || L' empleu u ofici de camarer. **Camarería**.

CAMARIL. m. Peça que hi há derrera del altar de alguna imatge, ont s' hi guarden les joies y 'ls vestits. **Camarín**.

CAMARILLA. f. Als estudis de gramática la peça ont s' hi donaven surres. **Camarilla**. || Conjunt de cortesans que, per estar mòlt aprop de les persones reials, influieixen en els negocis del Estat. **Camarilla**.

CAMARISTA. m. Ministre del consell de la cámara. **Camarista**. || f. Dama que serveix a la reina, princeses o infantes. **Camarista**.

CAMARISTA MAJOR. La de més autoritat entre les que serveixen a la reina. Ha d' ésser de la grandesa d' Espanya y entre altres preeminencies tè la de manar a totes les que serveixen a palau. *Camarera mayor*.

CAMARLENCH. Títol de dignitat entre 'ls cardenals de la santa Iglesia romana, tenint obligació de presidir la cámara apostólica y exercir l' autoritat papal quan hi há sede vacant. **Camarlengo**. || A la casa reial d' Aragó equivalía a camarer de Castella. **Camarlengo**.

CAMARÓ. m. *Ictiol*. Cranch de mar, petit còm el dit xich de la má. **Camarón**.

CAMARON Y BORONAT (Joseph). *Biog*. Pintor valenciá notable, nat a Segorb l' any 1730 y mort a Valencia 'l 1803, essent director jubilat de l' Academia de Sant Carles. Era fill del esculptor Nicolau, que li feia seguir la seua especialitat. Mort el seu pare se va dedicar ab gran fe a la pintura, sobresurtint tot seguit lo meteix en la figura qu' en el paisatge Conreuá igualment la poesía y la música, essent autor de composicións que no passáren d' entre 'ls amichs. L' any 1752 va anar a Madrit pera estudiar els grans pintors italians y espanyols. Allí va pintar pera l' embaixador d' Anglaterra alguns quadros que avui figuren al palau de Windsor y al Museu de Londres. Es mòlt llarga la nota de les pintures notables d' en Camaron.

CAMARÓN Y MELIÁ (Manel). *Biog*. Pintor valenciá, fill del anterior y germá d' un altre de ben distingit. Va néixer l' any 1763, y 'l 1799 va disputarse el cárrech de director dels Estudis ab el famós pintor en Vicens López, lloch que va ocupar dignament al any 1801. Va pintar la mitja taronja del presbiteri y els medallons de la volta de la catedral de Segorb. Al Museu provincial de Valencia hi figuren d' ell ab el número trenta dos una *Dolorosa; Una Verge*, ab el número noranta; y el retrato de *D Francisco X. Aspiroz* ab el número vuitcens noranta sis.

CAMAROSIS. f. *Cir*. Fractura del crani, quins fragments están disposats de modo que formen una volta y tenen per base la duramáter. **Camarosis**.

CAMAROT. m. Petit compartiment que hi há als barcos per posar 'hi 'l llit. **Camarote**.

CAMAROT DE PROA. m. *Náut*. Aposento d' un barco, situat cap a la proa. *Camarotillo*.

CAMAROT DEL TAMBUTXO. *Náut*. Cada un dels que als barcos de vapor se fan a popa y a proa dels tambutxos de les rodes. *Camarote del tambor*.

CAMA ROJA BRODADA. *Ornit*. Nòm vulgar de una au del género *Lobipes*. **Caballero labrador**.

CAMARROJA. f. *Bot*. MORELLA ROQUERA. || XICOIRA. || *Ornit*. Ab aquest nòm se designen al menys tres menes d' aucells dels géneros *Anthus*, *Himantopus* y *Totanus*. **Ruselinaó bermejina, zancudo común, caballero gambeta**.

CAMA-SECH. m. *Bot*. Bolet mòlt semblant al moixernó, més quina aroma no es tan bona còm la de aquest. **Hongo de tallo muy delgado**.

CAMASSA. f. aum. De cama. **Pernaza**.

CAMATIMÓ. m. Barra de l' arada. **Timón**.

CAMATORT. m. Sancallós endíns. **Estevado, patiestevado**. || Sancallós enfora. **Zambo, patizambo, zancajoso, zancajiento**.

CAMAURA. f. Mena de gorra ab dues puntes que se baixen pera tapar les orelles. **Papalina, becoquín**.

CAMBI. m. Barata d' una cosa per altra. **Cambio, trueque, permuta**. || Aument o disminució del valor que 's dóna a la moneda, al temps de pagar, a les provincies ont se destina. **Cambio**. || L' interés o ganancia pera pagar les lletres. **Cambio**. || L' acte de pendre diners, obligantse per cert premi o interés a abonarlo a la part que s' ajusta. **Cambio**. || Tornes que 's donen al fer una barata. **Premio**. || El dels presoners. **Canje**. || El de paper moneda en diners, y al revés. **Agio, agiotaje**. || Mudansa, alteració, varíetat. **Cambiamiento, mudanza** || Entre gitanos. AMISTANSAMENT. || El lloch o casa ont se fan els cambis. **Cambio**.

A LES PRIMERES DE CAMBI. *Loc. met*. Al comensar algún negoci. *A las primeras de cambio*.

CAMBI MENUT. La permuta o barata d' unes monedes ab altres pagant cert interés. *Cambio minuto*.

CAMBI SECH. El negoci que 's fá donant diner a cambi ab lletra fingida sens revelar el guany o interés que resulta a qui dòna 'l diner. *Cambio seco*.

DONAR A CAMBI. fr. CAMBIAR.

DONAR EL CAMBI. fr. Fer burla. *Hacer burla, burlarse de alguna cosa*.

EN CAMBI. m. adv. *En cambio, en recompensa*.

PENDRE 'L CAMBI. fr. Deixarse enganyar sense adonarse'n. *Dejarse engañar, dejarse embaucar*.

TORNAR EL CAMBI. fr. *Met*. Tractar a algú còm ell nos ha tractat. *Pagar con la misma moneda*.

CAMBIABLE. adj. Lo que 's pot cambiar. **Cambiable**.

CAMBIADÍS, SA. adj. **Mudable, variable**.

CAMBIADOR. m. Qui cambia. **Cambiador, cambiante**. || *Ant*. CORREDOR DE CAMBI, CAMBISTA.

CAMBIADURÍA. f. *Ant*. **Corredoría**.

CAMBIALARI. m. *For*. Aquell a favor de quí'l cambiador fá la permuta dels diners. **Cambialario**.

CAMBIAMENT. m. *Ant*. CAMBI, MUDANSA:

CAMBIANT. p. a. Qui cambía. **Cambiante**.

CAMBIAR. v. a. Baratar. **Cambiar**. || Variar, alterar. **Cambiar**. || Donar o pendre diner a cambi. **Cambiar**. || Mudar una cosa d' una part a l' altra. **Mudar, trasladar, trasmudar**. || *Náut*. Girar les veles de modo que hi pegui 'l vent. **Cambiar**.

CAMBIAT, DA. p. p. **Cambiado**.

CAMBIERA. f. *Ant*. CAMBI.

CAMBISTA. m. Qui barata monedes o bitllets de banch mitjansant cert interés. **Cambista**.

CAMBRA f. Sala. **Aposento, cámara**. || GRANER. || La sala de popa que hi há a les embarcacións. **Cámara**. || L' excrement de la persona. **Cámara**. || *Ant*. MENJADOR, 2. || **Flato**.

ESTAR EN LA CAMBRA. fr. *Ter*. ESTAR EN CAPELLA.

TRAVALLAR EN CAMBRA. fr. Travallar privadament. *Trabajar privadamente*.

CAMBRA FOSCA. *Orog*. Clotarada dessota Roca Colóm, plena de colossals t rteres.

CAMBRA DE MONTMELL. *Orog*. Aspres cinglerats que formen un original reclós en el que s' hi

tanquen grosses remades, en la serra del meteix nòm del Cadí.

CAMBRAHÍNA. f. CAMBRAY.

CAMBRAY. m. Tela mòlt fina que pren el nóm de la ciutat ont se fabrica. **Cambray** || Lo que se li sembla o hi pertany. **Cambrayado.**

CAMBRAYNA. f. Tela que se sembla al cambray. **Cambrayón.**

CAMBRAYÓ. m. Tela semblant al cambray, pero més ordinaria. **Cambrayón.**

CAMBRER. m. *Ant.* CAMARER. || Als hospitals, qui cuida de la cambra. **Camarero, cabo de sala.**

CAMBRERA. f. La criada distingida de casa de senyors. **Doncella, camarera.**

CAMBREROL *Geog.* Veinat del terme de Massanes, prov. de Girona.

CAMBRES. f. pl. Fluixetat de ventre. **Despeño, cámaras, diarrea.**

CAMBRES DE SANCH. fr. Fluix de ventre, en que 's treu sanch. *Disenteria.*

QUI TÈ CAMBRES. fr. *Camariento.*

TINDRE CAMBRES. fr. *Fam.* *Irse de vareta.*

Segell de Cambrils

CAMBRES D' ASE. *Orog.* Cim de la divisoria entre la Cerdanya y 'l Conflent (2,750 met.).

CAMBRETA. f. dim. **Camarilla, camarita.**

CAMBRILS. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Reus; és a la vora del mar, té estació de F. C. y 2,676 habitants. || Caseriu del dist. municipal d' Odén, provincia de Lleida. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Curs d' aigua a la vora de la esmentada vila.

Segell de Cambrils

CAMBRÓ. m. *Of.* Cada un dels quatre dentallóns de ferro, fixos per medi d'un eix al carro de la prempsa, qu' entren a les canals de les badanes impedint que ixi aquéll del seu lloch quan corre per aquéixes. **Cambrón.** || pl. Peces de ferro, fixes antiguament a les caixes dels telers de seda, que servíen de guía a les llensadores. **Cambrón.**

CAMBRONERA. *Bot.* Nòm vulgar d' una planta de la fam. de les solanácees.

CAMBROTA. f. Llóch de mals endreços de la casa. **Chiribitil.**

CAMBUCA. f. *Patol.* Llaga venérea que 's fa al entrecuix prop dels orguens genitals. **Cambuca.**

Brot de camelia

CAMEDRIS m. *Bot.* Planta de la familia de les llabiades qu'és mòlt comuna a les montanyes de roca calar; té les fulles petites y retallades còm les del roure y les seues flors son petites, vermelles y amargantes. **Camedrio.**

CAMEDRIT. m. *Farm.* Vi preparat ab la infusió del camedris. **Camedrito.**

CAMEJAR v. n. Moure les cames. **Pernear.** || Caminar depressa. **Pernear.**

CAMELÀS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Thuir; és a la vora de la riera de Castellnou y té 517 hab.

CAMELIA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les cameliácees; prové de l' Assia central y 's conreua als jardins per la boniquesa de les seues flors, que son blanques, vermelles o matisades, pero sense flaire; aquesta mata creix fins a l' alsada de dos y més metres y té les fulles d' un vert fosch llustrós. **Camelia.** || La flor d' aquesta mata. **Camelia.**

CAMELL. m. Quadrúpede de cós mòlt llarch ab dos géps al llom; aguanta mòlt de pes y passa mòlts díes sense beure. **Camello.**

CAMELLA. f. La femella del camell. **Camella.**

CAMELLER. m. Qui mena y cuida els camells. **Camellero**

CAMELLET. m. dim. **Camellejo.**

CAMES LLARGUES. *Ornit.* Nòm vulgar d' au. **Zancudo común.**

CAMETA. f. dim. **Piernecita.** || La peça còrba de l' arada desde 'l dental fins al timó. **Galápago, cama.**

CAMETES Y A FUGIR. *Loc. ter.* Pera denotar prompptitut o llestesa en sortejar el perill. *Tomar las de Villadiego.*

CAMETA DE PERDIU. *Bot.* Nòm que 's dona pêls encontorns de Badalona a una mena de bolet del género *Hygrophorus.*

CÁMFORA. f. Producte immediat dels vegetals: una mena d' oli volátil concret que 's trova a varies plantes. **Alcanfor, cámfora.** || Pans més o menys voluminosos, rodonejats, cóncaus per una part, convexes per l' altra, perfectament blanchs, transparents, llisos, d' olor fort y particular, de gust agre y seguit d' una sensació de fret. **Alcanfor refinado ó purificado.**

CAMFORAR. v. a. Posar cámfora a algún líquit pera aplicarlo còm remei. **Alcanforar.** || Tirar polvos de cámfora a alguna llaga o posarne a qualsevulla cosa pera que no 's corrompi. **Alcanforar.**

CAMFORAT, DA. p. p. **Alcanforado.**

CAMÍ. m. La terra batuda o trepitjada pera anar d' un paratge al altre. **Camino.** || El viatge d' una part a altra. **Camino.** || Cada un dels viatges que fá el qui va a cercar alguna cosa, còm: *fer un camí de aigua.* **Viaje, camino.** || Medi o recurs. **Camino, medio, recurso.** || CARRETER. **Camino carretero de ruedas.** || CUBERT. *Mil.* **Camino cubierto.** || DE FERRADURA O MORRALER. **Camino de herradura.** || RAL O REIAL. **Carretera, camino real.** || *Met.* El medi més fácil, comú y segur pera la consecució d' algún fí. **Camino real, carretero, trillado.**

CAMÍ DE SANT JAUME: VÍA LÁCTEA.

CAMÍ DRET. m. adv. Directament. *Camino derecho.*

CAMÍ FERRAT. m. Camí de ferradura. *Camino de herradura.*

CAMÍ GENERAL. La carretera reial dels sigles mitjáns. *Camino general ó real.*

CAMÍ RAMADER. *Galiana, ligajo.*

ANAR CADA UN PÊL SEU CAMÍ. fr. Se diu dels que discorden en les opinións. *Ir cada cual por su camino.*

ANAR DE CAMÍ fr. Estar de pas en un lloch per anar a un altre. *Ir de viaje.*

ANAR FORA DE CAMÍ. fr. *Met.* Obrar sense método. *Ir fuera de camino.* || Anar errat *Ir fuera de camino.*

ANAR PÊL CAMÍ REIAL. fr. *Met.* Seguir la corrent o avesarse a alguna cosa. *Ir por ó con el chorrillo.* || *Met.* Facilitar la consecució d' alguna cosa. *Ir por el camino real.*

COSA DEL CAMÍ. *Vial.*

DE CAMÍ. m. adv. Al meteix temps. *De camino, de paso.*

DESFER EL CAMÍ. f. Tornar enrera pel meteix camí. *Desandar.*

DIVISIÓ DE TRES CAMÍNS. El lloch ont se divideixen. *Trivio.*

EIXIR AL CAMÍ. fr. Anar a esperar. *Salir al encuentro.* || Parlant de lladres. *Saltear.* || *Met.* Previndre la idea o intenció d' algú. *Salir al camino.*

ENSENYAR EL CAMÍ DE LA ESCALA O DE LA PORTA. fr. Treure a algú de casa. *Enseñar la puerta de la calle.*

FER CAMÍ. fr. CAMINAR.

FER EL SEU CAMÍ, fr. Seguir algú 'l camí que empréu. *Ir á su camino.*

GIRAR DE CAMÍ. fr. Apartarse del camí dret dirigintse a un dels costats. *Torcer el camino.*

MÉS VELL QUE 'LS CAMÍNS. *Loc. fam.* Ab que 's denota que una cosa és mòlt antiga. *Más viejo que la sarna, que el repelón ó que préstame un cuarto.*

NO HAVER'HI CAMÍ NI CARRERA. fr. *Met.* No conéixer medi de conseguir alguna cosa. *No haber medio.*

NO TINDRE ALGUNA COSA CAMÍ NÍ CARRERA. fr. *Met.* No tindre ordre ni concert. *No tener piés ni cabeza, orden ni concierto, ton ni son; no llevar camino.*

OBRIR O DONAR UN CAMÍ. fr. Ferlo ont no n' hi havía. *Romper, abrir, procurar un camino.* || *Met.* Facilitar el medi d' eixir d' alguna dificultat, y aixís se diu: *Déu obrirá un camí. Abrir camino.* || *Met.* Ésser invertor d' alguna cosa. *Abrir camino.*

PENDRE 'L CAMÍ DE LA PORTA. fr. Eixirse d' alguna casa. *Tomar, coger la puerta:*

PER TOT HI HÁ CENT LLEGÜES DE MAL CAMÍ. *Ref.* Ab que 's significa les dificultats que 's troven en tota empresa o assumpte. *Por doquiera hay su legua de mal camino; tener alguna cosa su legua ó pedazo de mal camino.*

POSARSE EN CAMÍ. fr. Empendre un viatge. *Ponerse en camino.*

QUAN ANIRÁS DE CAMÍ, NO VIATGIS SENSE PÁ NI VÍ. *Ref.* Denota quán convé pera tots els cassos la prevenció o preparació dels medis oportuns. *Quien no trae soga, de sed se ahoga.*

QUI CAMINA MAL CAMÍ, NO FÁ BON PÉS A LA FÍ. *Ref.* TAL LA VIDA, TAL LA MORT.

QUI SEMBRA EN CAMÍ RAL, PERT EL GRÁ Y PERT EL JORNAL. *Ref.* Denota que travallen debades els que no's valen dels medis proporcionats al fí. *Quien siembra en el camino, cansa los bueyes y pierde el trigo.*

TALLAR O TAPAR ELS CAMINS. fr. Embrassarlos, ferlos intransitables. *Cegar los conductos, pasos, veredas, caminos.*

TINDRE O NO CAMÍ UNA COSA. fr. *Met.* Ésser o no ésser alguna cosa fundada. *Llevar ó no llevar camino.*

TORNAR A ALGÚ A CAMÍ. fr. *Met.* Fer entendre la raó a algú, demostrant'li l' erro en qu' estava. *Meter en ó entrar por camino.*

CAMÍ. *Geog.* Santuari del terme de Granyena, prov. de Lleida.

CAMÍ-RAL. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Abella de la Conca, prov. de Lleida.

CAMINADA. f. Passeig llarch pera fer exercici. **Caminada, caminata.**

CAMINADOR, A. m. y f. Qui camina mòlt y depressa. **Andariego, caminador, andador.** || m. pl. Cordó, cinta o corretja cusida a la part superior del còs del vestit de les criatures, que aguanta algú ab la má pera ensenyarles a caminar. **Andadores.**

ANAR SENSE CAMINADORS O NO NECESSITAR CAMINADORS. fr. *Met.* Denota que algú té prou industria pera manejarse per sí meteix sense ajuda d' altre. *Nadar sin corchos, sin calabazas; comer pan con corteza.*

CAMINAL. m. *Ter.* Carrer o camí dels jardins o passeigs. **Calle.**

CAMINANT. m. **Caminante.**

CAMINAR. v. n. Anar de viatge d' un llóch a l' altre. **Caminar, andar.**

CAMINAT, DA. p. p. **Caminado.**

CAMINATA. f. CAMINADA.

CAMINET. m. dim. **Caminillo, caminito.**

CAMISA. f. Peça de roba interior ab coll y mánegues. **Camisa.**

CAMISA DE FORÇA. La que s' usa pera contindre atachs de bogería, pera cástich y per prevenció en hospitals y manicomis. *Camisa de fuerza.*

CAMISA ROMANA. Part del vestit de ceremonia dels reis d' Aragó. *Camisa romana.*

DEIXAR A ALGÚ SENSE CAMISA O AB LA CAMISA DE L' ESQUENA fr. *Fam.* Pera explicar que a algú li han prés tot lo que tenía. *Dejar á uno sin camisa, ó no dejarle ni aun la camisa.*

DONAR O PENDRE LA DONA AB LA CAMISA DE L' ESQUENA. *Loc.* Casars'hi sense dot. *Dar ó tomar la mujer en camisa.*

EN CAMISA. m. adv. Sense portar res més que la camisa. *En paños menores.* || *Ant.* Lleugerament. *A la ligera.*

POSARSE O FICARSE EN CAMISA D' ONZE VARES. *Loc.* S' aplica al que 's fica en assumptes que no l' importen. *Meterse en camisa de onze varas.*

JUGARSE LA CAMISA. fr. *Fam.* Jugars'ho tot. *Jugar hasta la camisa.*

NO TINDRE MÉS QUE LA CAMISA DEL DEMUNT. fr. *Met.* S' aplica al qu' és mòlt pobre, sense ofici ni patrímoni de qué mantenirse. *No tener uno más que la capa en el hombro.*

PRIMER ÉS LA CAMISA QUE 'L GIPÓ. *Ref.* Explica la preferencia que deu donarse als parents o persones immediates respecte a les que no ho son. *Más cerca está la camisa de la carne que el jubón; más cerca está la camisa que el sayo; en tal año nací, que quiero más por mí que por tí.*

QUEDARSE AB LA CAMISA DE L' ESQUENA. fr. *Met.* Quedarse mólt pobre. *Quedar sin camisa.*

VÉNDRE'S LA CAMISA. fr. Véndres'ho tot. *Vender hasta la camisa.*

CAMISASSA. f. aum. Camisa llarga. **Camisón.**

CAMISER, A. m. y f. Aquell qui fá camises. **Camisero, camisera.** || Aquell qui ven camises. **Camisero.**

CAMISERÍA. f. Botiga ont se venen camises. **Camisería.**

CAMISETA. f. dim. **Camisilla.** || Peça basta de cuiro, panyo o tela pera tapar alguna cosa. **Funda.**

CAMISÓ. m. Peça de tela ab coll y sense espatlles, que 's planxa y 's posa demunt de la camisa. **Camisolín.**

CAMISOL. m. *Ant.* Peça de l' armadura antigua que tenía la mánega llarga fins a la má. **Camisote**

CAMISOLA. f. Camisa fina que 's posa demunt de la interior, y sol estar guarnida pêls punys y l' obertura del pit. **Camisola.** || *Ter.* ARMILLA.

CAMISOLÓ. m. CAMISÓ.

CAMISSA. f. *Ant.* TIMÓ DE L' ARADA.

CAMÓS (Narcís). *Biog.* Frare y escriptor de l' ordre de predicadors, natural de Girona. El seu mèrit principal consisteix en haver publicat a Barcelona, l' any 1657, el llibre: *Jardin de María plantado en Cataluña.* Pera compóndrel visitá totes les iglesies, santuaris y ermites de la nostra terra dedicades a la Mare de Deu, anant'hi sempre a peu. També va publicar el *Compendio de la vida del V. Fr. Dalmacio,* estampat a Girona l' any 1690.

— Y DE REQUESENS (MARCH ANTONI DE). *Biog.* Va néixer a Barcelona, éssent primerament militar y després relligiós. Felip II el va nomenar governador de l' illa de Cerdenya. Haventse enviudat y havéntseli mort els fills, va ingresar a l' ordre de Sant Agustí als trenta vuit anys. En 1588 se va graduar de teología. En 1600 va ésser elegit prior del seu convent y visitador de la provincia de Catalunya. Va obtindre del Papa Climent VIII un breu manant que quan se celebri Capítol a Catalunya s' elegeixi un provincial catalá, quan se celebri a Aragó aragonés y valencia quan el Capítol se tingui a Valencia. Va fundar els convents de La Selva y de Tárrega. Felip II el va fer arquebisbe de Trani, empró va morir a Nápols l' any 1606, abans d' ésser consagrat.

CAMÓS DE SANT VICENS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Está situat al peu

d' una montanya y té agregat el llóch de Santa María de Camós, reunint entre 'ls dos 467 hab || —(DE SANTA MARÍA). SANTA MARÍA DE CAMÓS.

CAMOSA. adj. y

CAMOSINA. adj. Poma d' olor y gust mòlt saborós que s' usa en la medicina. **Camuesa.** || POMERA.

CAMP. m. Gran extensió de terra plana o quasi plana fora de població. || *Met.* Extensió, àmbit, capacitat. **Campo.** || Parlant de robes o de quadros al oli. **Fondo.** || El seti o terreno que ocupa un exércit, y 'l mete x exércit en disposició d' entrar en batalla. **Campo.** || En el gravat y pintat, l' espai llis o que no té figures. **Campo.** || adj. Lo que pertany al camp, còm: *terra campa.* **Campesino, campestre.**

A CAMP OBERT. m. adv. *A campo abierto.*

A CAMP RAS. m. adv. *A campo raso.*

A CAMP TRAVÉS. *Loc.* Deixant el camí y atravessant el camp. *A campo travieso.*

ASSENTAR EL CAMP. fr. *Asentar el campo*

ASSENYALAR EL CAMP. fr. *Mil.* MARCAR EL CAMP. *Partir el campo.*

CAMP CLOS. El camp preparat pera 'l desafiu o batalla singular. *Palenque.*

CAMP DE BATALLA. El llóch ont combaten dos exércits. *Campo de batalla.*

CAMP DE DARRERA CASA. *Loc. fam.* El cul. *Salvo honor, trascorral, tabalorio, nalgatorio, tabalario, rabel.*

CAMP DE LLAURÓ. Camp de sembradura. *Campo de labranza.*

CÓRRER EL CAMP. fr. *Mil. Correr el campo.*

DEIXAR EL CAMP LLIURE. fr. *Met.* Desistir d' algún empenyo ab competencia ab altres. *Dejar el campo abierto, libre, desembarazado, despejado.*

DESCUBRIR EL CAMP. fr. *Mil.* Regoneixer la situació del exércit enemich. *Batir el campo ó estrada, descubrir el campo.* || *Met.* Averiguar alguna cosa. *Descubrir campo ó el campo.*

EIXIR AL CAMP. fr. *Hacerse al campo.* || SORTIR AL CAMP.

EL CAMP FÉRTIL NO DESCANSANT SE TORNA ESTÉRIL. *Ref.* Denota la necessitat del descans pera poguer seguir travallant. *El campo fértil, no descansando, tórnase estéril; alguna vez olvida tus tareas para volver con nu vo aliento si deseas.*

FUME 'L CAMP. fr. *Fam.* ESCAPARSE.

LLEVAR EL CAMP. fr. *Mil.* Recullir les despulles del enemich vensut al meteix camp de batalla, y també llevar les tendes que serviren pera acampar. *Alzar, levantar el campo.*

MANTINDRE 'L CAMP. fr. *Mantener el campo.*

MARCAR EL CAMP. fr. *Mil.* Senyalar el llóch que ha d' ocupar un exércit o campament. *Marcar el campo.*

QUAN NO N' HI HÁ PELS CAMPS, NO N' HI HÁ PELS SANTS. *Ref.* Denota qu' en anys estérils no 's poden donar mòltes almoines. *Cuando no lo dan los campos, no lo han los santos; ó no han santos donde no dan campos.*

QUEDAR AL CAMP. Quedar algú vensut en desafiu o batalla. *Quedar en el campo.*

QUEDAR EL CAMP PER ALGÚ, O QUEDAR AMO DEL CAMP. fr. *Met. fam.* Véncer a algú en la disputa o empenyo. *Quedar el campo.*

REGONÉIXER EL CAMP. fr. *Met.* Previndre les dificultats que pot haver'hi en alguna cosa abans d' empéndrela. *Reconocer el campo.*

SORTIR AL CAMP. fr. Desafiar, barallarse. *Salir á campo ó al campo.*

TINDRE SEGUR O ASSEGURAR EL CAMP. Garantir als combatents en les batalles a camp clós la llibertat del llóch y de les persones. *Asegurar el campo.*

CAMP D' ABAIX. *Geog* Caseriu del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CAMP DE CHELVA. *Geog.* Caseriu del terme de Titaguas, prov. de Valencia.

CAMP DE DALT. *Geog.* Aldea del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CAMP DE TARRAGONA. *Geog.* Regió natural de Catalunya que s' extent per la costa desde 'l riu Gayá fins a l' Hospitalet: té per límit, al N. y al NO., les montanyes que 'l separen de la Conca de Barbará y del Priorat. Vegis *Mapa comarcal*, en lámina sola.

GENT DEL CAMP, GENT DEL LLAMP. *Ref.* S' aplica als fills del Camp de Tarragona, aludint al geni enfurismat que se 'ls hi suposa.

CAMP DEL GRILL. *Geog.* Caseriu del dist. municipal d' Avinyonet, prov. de Barcelona.

CAMP DE L' ORACIÓ. Collet a 880 met. d' altitut, entre 'ls rius Margansol y Marlés, a mitjorn de Borredá, prov. de Barcelona.

CAMP DE LES FERRERÍES. *Geog.* Caseriu del terme de Tuéjar, prov. de Valencia.

CAMP DELS EMIGRANTS. *Orog.* Plá a uns 1,100 met. d' altitut que hi há a tramontana de Bassagoda, dalt de la carena de la serra de Riu, estribació que se desprén del Pirineu gironí, en direcció de N. a S.

CAMP DE 'N SERRA. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida (Mallorca).

CAMP DES SOLDAT (Es). *Geog.* Caseriu del terme de Campanet (Mallorca).

CAMP MAURÍ (Cova de). Interessant cova natural propera a Berga.

CAMP-SANGLÉS (Joseph). *Biog.* Poeta, natural del terme de Roda (Vich), mort l' any 1879, quan sols ne tenía vintidós d' etat. Deixá escrites no més divuit poesíes, aplegades pêls seus amichs y publicades a Vich l' any 1881, en un volúm de 60 planes.

CAMP-VEY. *Orog.* Puig de 400 met. d' altitut, al NÓ. d' Ibissa (Balears).

CAMPÁ (Climent). *Biog.* Metge y cirurgiá, natural de Vich, mort l' any 1868. Se distingí a la seua ciutat natal durant l' epidemia de l' any 1854, en termes que 'l municipi va fer gravar el seu nòm a una lápida a casa la ciutat, regalant'li una ploma de or y un diploma. És autor dels articles corresponents al partit de Vich del *Diccionario Geográfico* publicat per en Madoz, y d' altres travalls y monografíes.

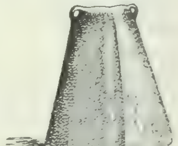

Campana del sigle IX al XI (Museu de Vich)

CAMPAL. adj. *Ant.* CAMPESÍ. || Aplicat a batalla. **Batalla campal.**

CAMPAMENT. m. Exércit acampat, la forma d' acamparlo y llóch que ocupa. **Campamento, campo, acampamento.**

CAMPANA. f. Peça de metall en figura de copa boca avall, ab un batall que la fá sonar. **Campana.** || Tot lo que se li sembla, còm: el bógit de la xemeneia, els vidres pera tapar els rellotges de sobretaula y 'ls gerros de flors artificials, etc. **Campana.**

A SO DE CAMPANES. m. adv. *A campana herida ó tañida, á toque de campanas*

Campana del sigle XIII (Museu de Vich).

ASSENTAR LA CAMPANA. fr. Posar en equilibri les campanes al temps de ventarles, de manera que quedin boca per amunt. *Sentar la campana.*

BÈNS DE CAMPANA DEU ELS DÓNA Y 'L DIABLE 'LS ESCAMPA. *Ref.* S' aplica a aquells qu' inverteixen els bèns de l' Iglesia en altres fins diferents d' aquells a qu' están destinats. *Bienes de campana, dálos Dios, y el diablo los derrama.*

SIGNES
Limit de Partit
Ferrocarril
Tramvia
Carretera
Camí carreter
Camí inferior
CAP de Partit
Poble
Farola
Ermita ó Santuari
CAMP DE TARRAGONA
Conca de Barbarà
Comarca d'Igualada
Panadés
Priorat
Ribera d'Ebre
MAR MEDITERRANI
VALLS
REUS
TARRAGONA
Falset
Tivisa
Sarreal
Barbarà
Prenafeta
Cabra
Vilavert
Lilla
La Riba
Vilarrodona
Alcover
Montreal
Capafons
Arbolí
Porrera
Alforja
Aleixar
Borjes del Camp
Riudecols
Riudecanyes
Riudoms
La Selva
Vilallonga
Constantí
Canonja
Vilaseca
Salou
Cambrils
Montroig
Altafulla
Tamarit
Pradip
Vandellós
Hospitalet
Coll de Balaguer
P. Grossa
Cap Salou
ESCALA
0
5
10 Km

Tarragona: vista panoràmica.

Tamarit: portal de la rectoría.

Reus: casa ont va neixer el general Prim.

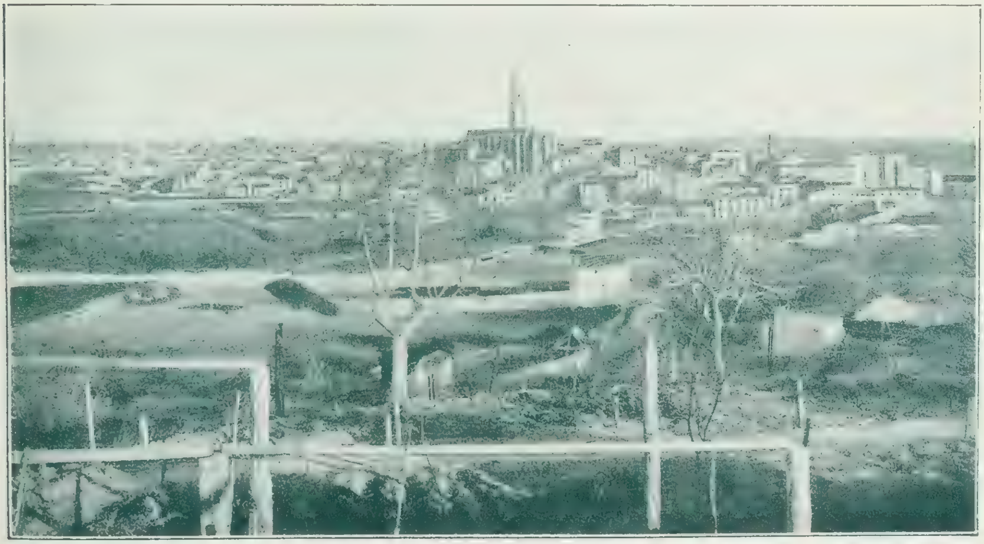

Valls: vista parcial.

Iglesia de Prades

Tarragona: plaça del Pallol.

Interior de la catedral de Tarragona.

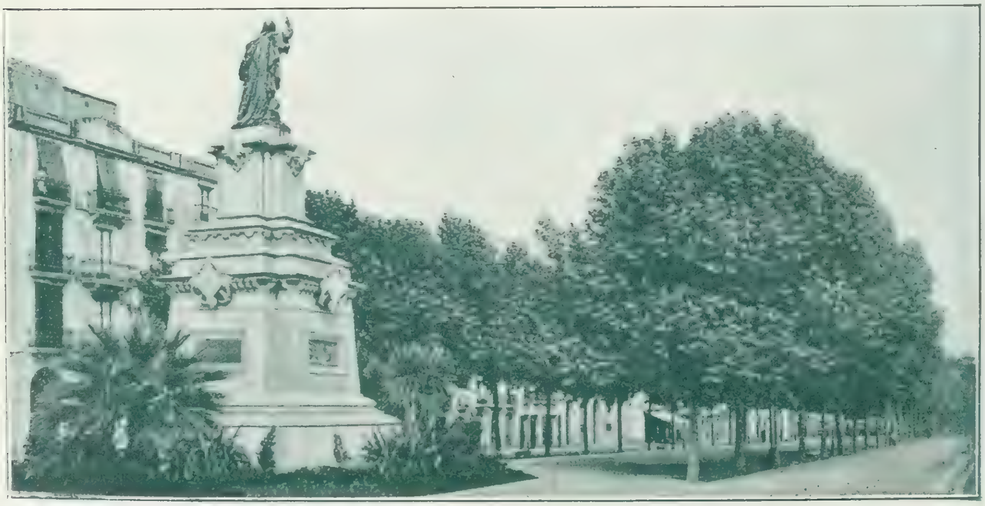

Tarragona: Rambla de Sant Joan y monument a Roger de Lluria.

Camp de Tarragona

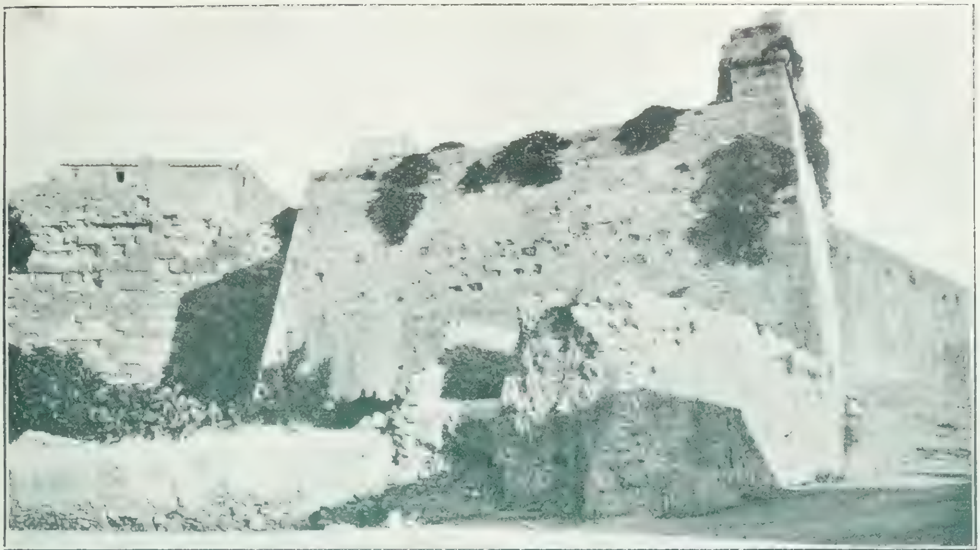

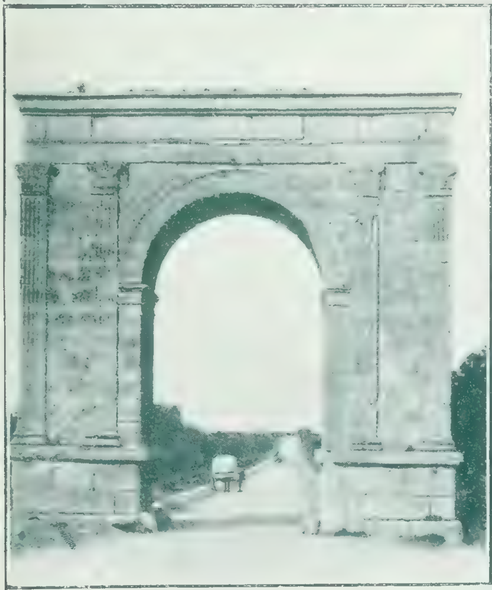

Tarragona: muralles romanes. — Arch de Barà entre Vendrell y Torredembarra. — Claustre del monastir de Santes Creus. — Vista general de Reus.

CAMP DE TARRAGONA

Reus: plaça de Prim. — Tarragona: fatxada de la catedral. — Tarragona: interior de la catedral.
Vista general de La Riba.

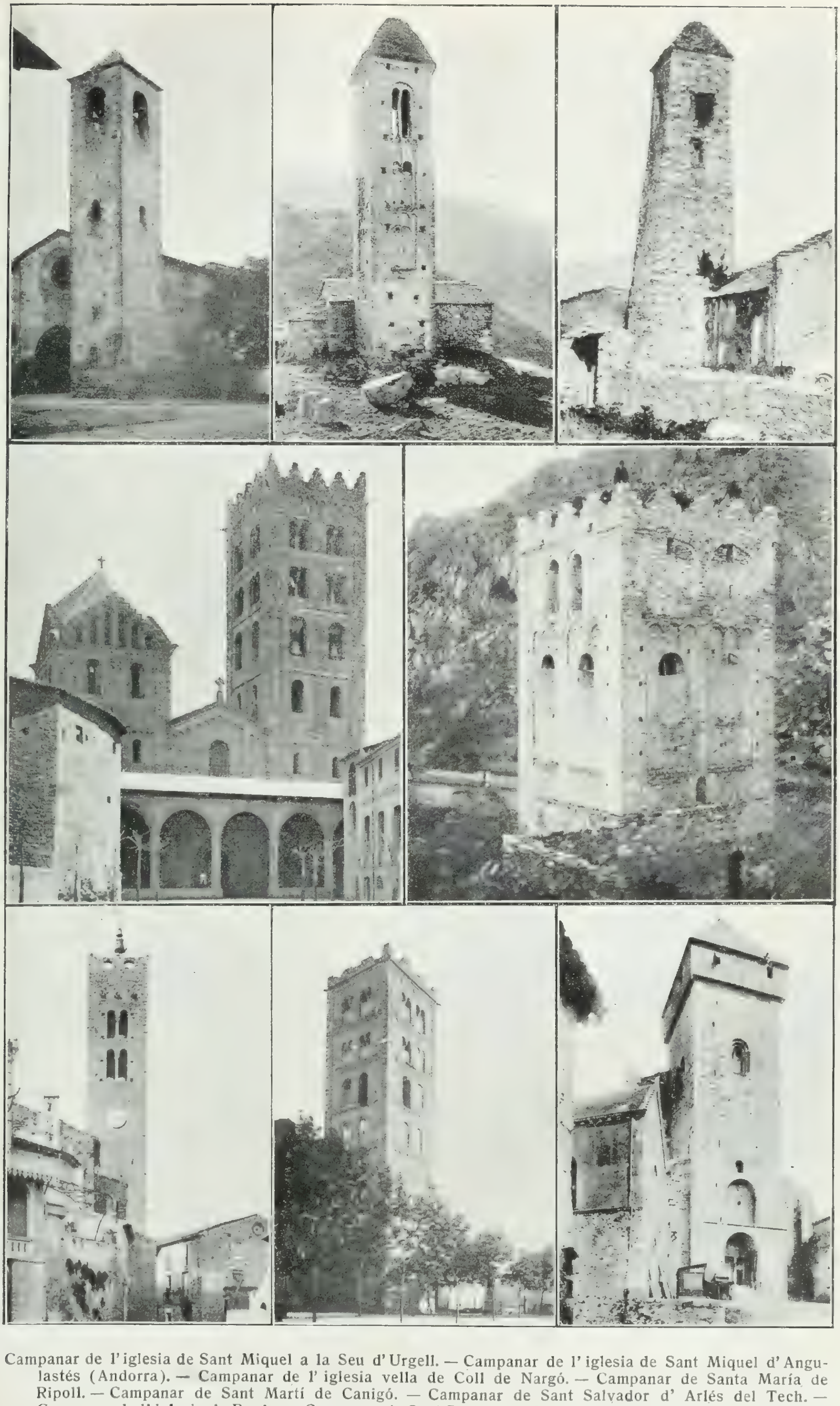

Campanar de l' iglesia de Sant Miquel a la Seu d' Urgell. — Campanar de l' iglesia de Sant Miquel d' Angulastés (Andorra). — Campanar de l' iglesia vella de Coll de Nargó. — Campanar de Santa María de Ripoll. — Campanar de Sant Martí de Canigó. — Campanar de Sant Salvador d' Arlés del Tech. — Campanar de l' iglesia de Breda. — Campanar de Sant Bertran de Comminges.

Campanars

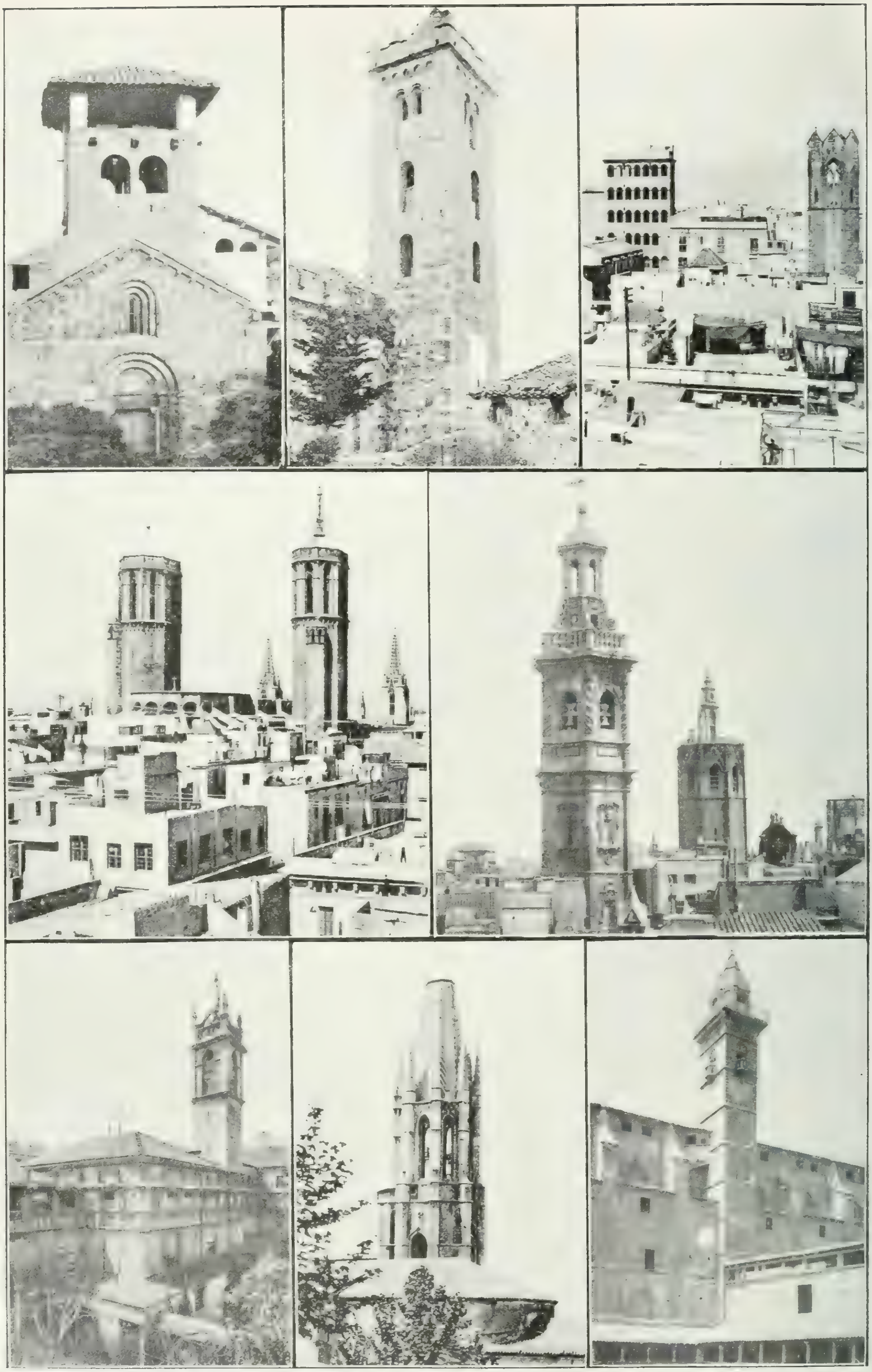

Campanar de Serinyá (Empurdá). — Campanar de Costoges (Vallespir). — Campanar de Santa Agata (Barcelona). — Campanars de la Catedral (Barcelona) — Campanar de la Catedral *(Miquelet)* y de Santa Caterina (Valencia). — Campanar de l' Audiencia (Barcelona). — Campanar de Sant Feliu (Girona). — Campanar de Sant Francesch (Palma de Mallorca).

CAMPANA DE BUSSO. *Máquina* comunment de fusta en forma de campana, que usaven els bussos pera poguer estar més temps dins de l' aigua. *Campana de buzo.*

CAMPANA DE COMUNITAT. La de dins dels convents que serveix pera convocar a algúns actes. *Segundilla.*

CAMPANA PETITA. *Esquila.*

COP DE CAMPANA. El toch repetit de les campanes. *Campaneo.*

FER CAMPANA. fr. *Fam.* Faltar algun estudiant a la classe. *Hacer novillos.*

JOU DE CAMPANA. *Ter.* BRAÇ DE CAMPANA.

QUAL LA CAMPANA, TAL LA BATALLADA. *Ref.* Ensenya ésser més o menys sorolloses les accions segons la qualitat de les persones. *Cual es la campana, tal es la badajada.*

REPICH DE CAMPANES. *Repique de campanas.*

SEGONS LA CAMPANA 'L SO. fr. *Ref.* Ab que 's significa que s' ha d' obrar segons les circunstancies. *A do fueres haz lo que vieres.*

TINDRE CAMPANA. fr. *Met.* Estar convaleixent o no fer llit. *Andar ó estar en pie, tener hambre.*

VENTAR LES CAMPANES. fr. Tocarles, féntles 'hi donar voltes. *Voltear las campanas ó llevarlas á pino.*

CAMPANADA. f. Batallada, 'l cop que dona 'l batall a la campana, y 'l so que 'n resulta. **Badajada, campanada.** || *Met.* Escándol o novetat. **Campanada.**

CAMPANAR. m. La torre o paratge ont hi há les campanes. **Campanario.** || El d' una sola paret. **Espadaña.** || Al torn de la seda cada un dels dos fusos clavats en ell a modo de pilans ont s' hi assegnra 'l fus de ferro. **Frailecico, canecillo.**

PUJARSE 'N AL CAPDEMUNT O AL CIM DEL CAMPANAR. fr. *Met.* Enfadarse mòlt. *Subirse á las bovedillas.*

CAMPANAR. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Valencia.

CAMPANEIG. m. El toch repetit de campanes. **Campaneo.**

CAMPANEJAR. v. n. Tocar sovint les campanes. **Campanear.** || Tocar sovint les campanes. **Campanillear.**

CAMPANER. m. Qui fá campanes o té per ofici tocarles. **Campanero.**

CAMPANER (Nicolau). *Biog.* Advocat y poeta. Va néixer a Palma de Mallorca l' any 1742, morint als vuitanta nou de sa etat, en 1831. Se graduá en drets l' any 1763. Passá a Madrit en 1771 y al any següent formava entre 'ls membres de la Reial Academia de Dret. Havent exercit distints cárrechs públichs per nombrament reial, en 1793 fou designat oidor de la Audiencia de Mallorca, ont mostrá ésser contrari a l' aplicació de la pena de mort. A la invasió napoleónica cumplí còm a bon patrici y acavada la guerra fou ministre honorari del tribunal suprem d' Hisenda y se 'l designá pera regent de la Audiencia de Canaries, que renunciá per sa mòlta etat. En 1823 va estampar un poema polítich, de tons suaus, que li ocasioná persecucions y disgustos. Escrigué en castellá y resten inédits bastants dels originals en vers d' en Campaner.

Nicolau Campaner

—Y FUERTES (ÁLVAR). *Biog.* Numismátich mòlt entés fill de Mallorca. Posseía a Barcelona un del millors monetaris haguts a Catalunya. Va escriure les obres: *Historia monetaria del Principado de Cataluña; Historia monetaria del reino de Mallorca; Apuntes para la formación de un catálogo numismático español* (Barna. 1857); *Ojeada histórica á la antigua legislación mercantil del Principado de Cataluña* (Madrit, 1859); *Dominación árabe en las Baleares. Reseña cronológica de los gobernadores y emires de estas islas* (Palma, 1860).

CAMPANERÍA. f. El conjunt y 'l só de mòltes campanes. **Campaneo.**

CAMPANES. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Valencia.

CAMPANET. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. d' Inca; té 2,987 hab.

CAMPANETA. f. dim. Campana petita. **Campanilla, campanita.** || Apagador de llumaneres. **Campanilla.** || Membrana auricular formada pêl quint parell de nirvis, extesa y tivanta còm la d' un timbal. **Tímpano.** || GARGAMELLÓ.

CAMPANETA D' AIGUA. Bombolla. *Burbuja.*

TOCH FORT DE LA CAMPANETA. *Campanillazo.*

Campaneta del sigle XVI (Museu de Barcelona).

CAMPANETES. f. pl. *Bot.* Planta de la familia de les convulvulácees; té les fulles ovalades o una mica triangulars y fá unes campanetes blanques ab cinch taques vermelles. **Corregüela, enredadera.** || CORRETJOLA GRAN. || També s' anomena aixís una planta de la fam. de les campanulácees. **Farolillos.**

CAMPANICH (Cap de). *Hidrog.* Cap del N. E. de l' illa d' Ibissa, Balears.

CAMPANIL. m. *Ant.* CAMPANAR.

CAMPANÓLECH. m. Cércol gran de fusta, armat per la banda exterior d' algunes campanes, colocades armónicament en diferents tons, les quals se toquen per medi d' una maneta que comunicant un moviment de rotació al cércol, fá que 's vagi reproduint armónica y simultániament el so de les campanes. **Campanólogo.** || Qui toca aquest instrument. || Qui, ab alguns altres, armats tots de campanes armóniques, toca peces de música, movent la seua campana a temps y a compás, segons li va corresponent. **Campanólogo.**

CAMPÁNULA. f. *Bot.* Genre de plantes de les campanulácees, ab més de 230 especies; algunes de elles se menjen amanides. **Canonistos.**

CAMPANUT, DA. adj. Retumbant, pretensiós. **Hinchado, campanudo.** || *Met.* S' aplica al estil y a les paraules retumbants. **Campanudo.**

Brot de campánula.

FERLA CAMPANUDA. fr. Ferne una de grossa o mòlt sonada. *Hacerla cerrada.*

CAMPANYA. f. El temps que dura una guerra. **Campaña.** || Cada any de servei militar actiu. **Campaña.**

ANAR A CAMPANYA. fr. *Met.* Anar a la guerra. *Salir á campaña.*

BATRE O CÓRRER LA CAMPANYA. fr. *Mil.* Regonéixerla pera sapiguer quin és l' estat del enemich. *Correr la campaña.*

ESTAR EN CAMPANYA. fr. *Mil.* Fer la guerra. *Estar ó hallarse en campaña.*

CAMPANYOL. m. Rata dels camps. **Ratón enano.**

CAMPAR. v. n. Tindre de qué viure. **Vivir.** || Procurarse la manutenció. **Buscar la vida.** || *Mil.* Assentar un campament. **Acampar, campar.** || Surtir d' algun perill, còm: *campar de la presó, d' alguna malaltia,* etc. **Escapar, ponerse en salvo.**

CAMPARSE LA VIDA. fr. *Fam.* Sapiguérsela guanyar. *Ganarse la vida.*

CAMPÁRSELA. fr. *Met.* Ésser felís o afortunat. *Campar con su estrella.*

CAMPI QUI PUGUI. fr. *Sálvase el que pueda.*

SE LA CAMPA O SE LA CAMPA BÉ. fr. *Fam.* *Vive ó vive bien.*

CAMPAROL. adj. Lo que pertany al camp y la persona que hi és sempre. **Campesino, campestre.** || *Fam.* Qui és del camp de Tarragona. **Natural del campo de Tarragona** || Mena de bolet menjívol.

CAMPBLANCH. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Clariana, prov. de Lleida.

CAMPCARDÓS (Pich de). *Orog.* Tossal de 2,914 met. d' altitut, situat al N. E. de la prov. de Lleida, quasi bé a la ratlla de la Cerdanya francesa || — (VALL DE). *Orog.* Valleta de la banda esquerra de la vall de Querol o d' Arabó, Cerdanya francesa, departament dels Pirineus Orientals.

CAMPDERÁ Y CAMIN (Francisco). *Biog.* Polígraf, natural de Lloret de Mar, ont va morir (1793-1862). Fet presoner pêls francesos durant la invasió napoleónica, quan va veure 's lliure va estudiar medecina a Montpeller, ont va tindre la honra de substituir al professor Dunal en la direcció del Jardí de Plantes. Al pendre 'l títol de metge, l' any 1819, va llegir el seu travall: *Propositions de seméiologie générale.* Després va establirse a Lloret, ont va fundar la *Torre Llunática*, casa de boigs, potser la primera d' Espanya (1844). Son obres d' ell les següents: *Monographie des Rumeaux; Silabario español metódico con algunas reflexiones para ilustrarle* (1830); *Descripción de algunos instrumentos para enseñar las primeras letras y la escritura en notas de música, por D. Jaime Isern, ciego de nacimiento* (1837); *Indagación estadística acerca de la reproducción y mortandad en la ciudad de Gerona y en la villa de Lloret de Mar, en el siglo último y en los siete primeros años del actual* (1849); *Clasificación natural de los verbos castellanos* (1859).

Segell de Campdevànol

CAMPDEVÁNOL (Sant Cristófol de). *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdá; és a la vora del riu Fresser y té 1,312 hab. || — (SANT LLORENS DE). Poble de la vora del Fresser; forma part del dist. munpal. de Campdevánol, Sant Cristófol, prov. de Girona.

CAMPDURÁ. *Geog.* Poble del terme de Celrá, prov. de Girona.

CAMPEDRONI (Francesch). *Biog.* Esculptor perpinyanés, del sigle XIII, establert a Palma de Mallorca, ont fou cridat per el rei en Jaume II pera entendre en les esculptures del palau reial de Palma y travallar l' ángel de bronse pera 'l cim d' una torre del palau, que a través dels sigles ha servit de penell marcant la direcció del vent. Aquest ángel fou tan alabat que 'l rei maná li portessin a sa residencia de Sineu. Un fill d' aquest artista, de nòm Antoni, deixeble de son pare, fou mestre major d' esculptura de la catedral de Palma (1330) y se 'l creu l' autor del antich retaule major d' aquella seu.

CAMPEJAR. v. n. Sobreixir entre altres o aventatjarlos en alguna habilitat, art o gracia natural. **Campar, campear, sobresalir.** || *Mil.* Estar en campanya. **Campear.**

CAMPELL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vall de Laguart, prov. d' Alacant.

CAMPELLES. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Puigcerdá; té agregat el caseriu de Baells y compta 440 hab; és al cim del vessant de la dreta de la Vall de Ribes, entre aquesta vila y la Pobla de Lillet. || — (MONTANYA DE). *Orog.* Montanya que hi há entre les provincies de Girona y Barcelona, a la partió d'aigües dels rius Rigalt y Mardansol. || —(COLLADA DE). A la meteixa montanya (1,300 met).

CAMPENY (Damiá). *Biog.* Esculptor notabilíssim. Va néixer a Mataró l' any 1771 y va morir a Sant Gervasi, prop de Barcelona,'l 1855. Mitj cursades les primeres lletres el seu pare 'l va posar d' aprenent a casa seua, ben a dísgust del noi. A estones vagatives feia aquest figuretes de fanch ab tal intenció que revelaven el seu temperament d' artista. Observat això per un entrant de la casa, va fer qu' en Campeny pogués cursar belles arts, de bon principi a Mataró y després a Barcelona. L' any 1795 va guanyar una plaça de pensionat a Roma, hont hi va viure dinou anys. Va apendre de travallar el marbre al taller de restauracións del Museu Vaticá, y 's va fer tan gran amich del famós esculptor Canova que 's consultaven reciprocament les seues obres. L' any 1816 va tornar a Espanya y va entrar de professor a Llotja. L' any 1819 va anar a Madrit ont el van nomenar esculptor de Cámara y soci de mérit de la Academia de San Fernando, pregantli qui hi entrés de professor. Pêls anys 1824, 25 y 26 va exposar a Barcelona obres mòlt importants, obtenint grans éxits. Va ésser obgecte d' altes consideracións, mai solicitades per ell. Se va distingir còm a professor y còm a artista. A les distintes oficines de Llotja s' hi conserven notables obres d' ell, entre les quals hi figura *Lucrecia moribunda* en marbre de tamany un xich més gran que 'l natural. Va manar que al morir se li dongués sepultura en plena terra, a flor d'aigua y aixis han desaparegut les seues mortals despulles. Veg's *lámina sola de retratos*, Lletra C.

CAMPEÓ. m. Héroe famós en armes que 's distingeix en algunes glorioses accións. **Campeón.** || Qui antigament feia camp als torneijs y desafíos y entrava en batalla. **Campeón.**

CAMPER. m. Fondo qu' és tot d' un color y llís. **Fondo.**

CAMPER. adj.

CAMPEROL. adj. y

CAMPESÍ, NA. adj. **Camparol.**

CAMPESPÍN. *Geog.* Caseriu del terme de Caneján, prov. de Lleida.

CAMPESTRE. adj. Lo pertanyent als camps y la persona que hi viu sempre. **Campesino.** || adj. **Camparol.**

CAMPET. m. dim. de Camp. **Campillo.**

CAMPETXO m. *Bot.* Arbre que creix espontáneament a Méjich, de gust un poch dòls, després amarch y astringent y d' un olor agradable; exteriorment és d' un color vermell fosch y conté una materia que serveix pera diferents tints. **Campeche.** || Fusta de dit arbre. **Palo de campeche.**

CÁMPILLO Y MATEU (Antoni). *Biog.* Notari major de la curia episcopal de Barcelona, en quina ciutat va néixer (sigle XVIII). Era mòlt entés en causes eclesiástiques, especialment en lo relatiu a assumptos matrimonials y beneficials. El seu mérit principal consisteix en haver reunit apreciables noticies y observacións respecte al valor de les monedes antigues y modernes de Barcelona. Dominava la paleografía, a la que tenía especial predilecció, havent interpretat y publicat documents interesants pera la historia y la cronología de Catalunya. L' any 1766 va publicar: *Disquisitio methodi consignandi annos aerae christianae...* etc.

Segell de Campins

CAMPÍNS. *Geog.* Poble de la provincia y bisbat de Barcelona, partit judicial de Arenys de Mar; té 308 hab.

CAMPINYA. f. Planura gran de terra de conreu. **Campiña**.

CAMPIÓ. m. y

CAMPIÓN. m. *Ant.* **Campeó**.

CAMPIR. v. a. Pintar d' un sol color ben extés. **Pintar**.

CAMPIRMÉ (Alt de). *Orog.* Puig de la serra del seu nóm que té 2,213 met. d' altitut. || — (COLL DE). *Orog.* Pas a 1,957 met. d' alt tut entre les valls de Ungarre y de les Bordes de Estahón, prov de Lleida. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que 's desprén del Pirineu al Mont-Roig y va de tramontana a mitjorn formant la partió d' aigües del Noguera de Cardós y del Noguera Pallaresa, acavant al aiguabarreig de abdós rius, devant d' Escaló, prov. de Lleida.

Segell de Campllonch

CAMPIT, DA. adj. Pintat de un sol color. **Pintado**.

CAMPLLONCH. *Geog.* Poble de la provincia, bisb. y part. jud. de Girona Té 434 hab. || —(PLÁ DE). Extens plá d' uns dos km. de llargada per mitj d' amplada, a una hora de Berga, al camí de Castellar del Riu. Al mitj d'ell s' alsa 'l gigantesch Pí de les tres branques.

CAMP MAGRE (Plá de). *Orog.* Planell situat a tramontana de Roca Colóm.

CAMPMAJÓ. *Geog.* Poblet del districte munpal. de Arabell, prov. de Lleida.

CAMPMAJOR (Sant Martí de). *Geog.* Poble agregat a Sant Miquel de Campmajor, prov de Girona.

CAMPMANY. *Geog.* CAPMANY.

CAMPMANY Y PAHISSA (Narcís). *Biog.* Autor dramátich més afortunat que correcte. Va néixer a Barcelona l' any 1837, y va morir l' any 1886. No baixen de trenta quatre les composicións d' ell estrenades als teatres de Barcelona, algunes representades centenars de voltes. Llurs títols, presos de boca del poble y llurs temes copiats dels costums y sentiments populars, teníen pera 'l publich tot l' encís de la vida, malgrat mancals'hi el bon gust literari.

CAMPO (Bordes de). *Geog.* A la vora de la ribera de Ruda, prop de Tredós (Vall d' Arán).

CAMPO (Tuchs de). *Orog.* Cims que tanquen el cercle lacustre de Saburedo, origen de la conca del Garona.

CAMPO DE MIRRA. *Geog.* Poble de la prov. de Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Villena; és a la vora de la riera del Rei y té 945 habitants.

CAMPORIOL (Collet de). *Orog.* Collet que hi há a la vora de la riera d' Oix, a mitjorn del poble de aquest nóm, prov de Girona.

CAMPORRELLS (Gertrudís). *Biog.* Marquesa de Tamarit. Dama distingida que va costejar la construcció de la capella de la cova ont fou trovada la imatge de la Verge de Montserrat y a les seues despeses va ferse el camí que avui ocupa el Rosari monumental, esmersant'hi seixanta mil ducats (any 1631) També va fer present al monestir d' un relicari pera les Santes Espines, guarnit ab trescents trenta dos diamants.

CAMPORRELLS. *Geog.* Poble agregat al ajuntament d' Albesa, prov. de Lleida. || — Poble de la prov. d' Osca, archip. d' Áger, part. jud. de Tamarit; és a la vora de la carretera de Binéfar a Benabarre y té 997 hab.

CAMPORROBLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Requena; és a la vora del riu Requena y té 1,973 hab.

CAMPOS (Vicents). *Biog.* Violinista valenciá de gran renóm en son temps. Nasqué a la ciutat del Turia l' any 1702.

CAMPOS. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Manacor; té 8,645 hab. || —(MORRO DE). *Orog.* Puig de 1,582 met. d' altitut, entre les provincies de Castelló y Terol, prop de Cortes d' Arenosso. || — (D' ARENOSSO). *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, dióc. de Valencia, part. jud. de Viver; és a la vora del riu Mijares y té 781 hab.

CAMPOSINES. *Geog.* Caseriu de La Fatarella, provincia de Tarragona. || — (VALL DE). *Orog.* Vall que baixa desde més amunt del poble de Camposines fins a la vora del Ebre, entre Mora y Benisanet, prov. de Tarragona.

Segell de Camprodón

CAMPOT. m *Fam.* Çamp dolent.

CAMPRODÓN. *Geog.* Antiga encontrada que constituía la vegueria del seu nòm. Confinava: a tramontana, ab els Pirineus; a llevant, ab les valls de Llerca; a mitjorn, ab la Garrotxa y 'l Ripollés, y a ponent, ab la vall de

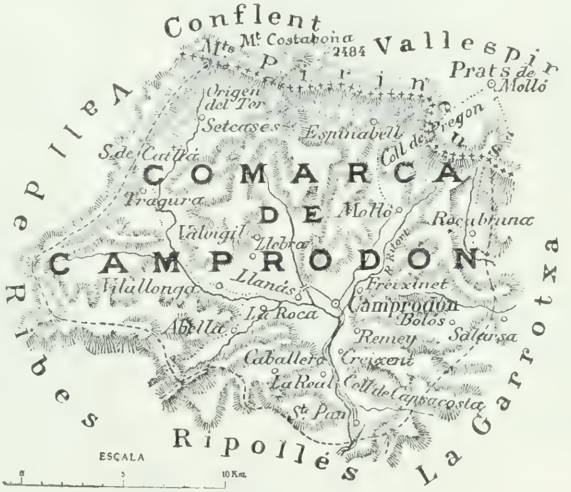

Mapa de la comarca de Camprodón

Ribes. || Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Puigcerdá. És a la confluencia del Ritort ab el Ter y té 1,603 hab.

CAMPRODÓN Y SAFONT (Francesch). *Biog.* Poeta y autor dramátich, natural de Vich (1816), mort a l' Havana 'l 1879. Havía cursat lleis, emprô se va dedicar a la literatura. Va escriure *Flor de un día* al comens de sa carrera literaria, que s' estrená a Madrit en 1851, y va fer la seua reputació. Animat per l' éxit, va fer la segona part, *Espinas de una flor*, que va consolidar el seu crédit còm escriptor. Va seguir fent pêl teatre arreglos del francés y originals, no baixant de trenta dues les produccións represen-

Francesch Camprodón y Safont

tades, algunes de les quals, còm les sarsueles *Marina* y *El dominó azul* son popularísimes encara avui, y altres còm: *Asirse de un cabello, Los diamantes de la corona, El diablo en el poder, Uua vieja* y *El relámpago,* han tingut éxit a través dels anys. Escrigué pera 'l teatre catalá *Teta la gallinaire* (1866) y *La tornada de 'n Titó* (1867). Les seues poesíes tenen poch de notable En Camprodón va ésser diputat diferentes vegades, sense sobressortir. Les seues despulles varen ésser trasladades de l' Havana a Madrit, ont hi sont enterrades, l' any 1887.

CAMPS. *Geog.* Poble del terme munpal. de Fonollosa, prov. de Barcelona.

CAMPS Y CASTELLVÍ (Manel) *Biog.* Capellá y tenor de gran renòm al seu temps. Va néixer a Vilafranca del Penadés l' any 1772 y va morir a Barcelona 'l 1842. Va guanyar per oposició la capellanía de les «Descalzas reales» y va ésser tenor de la reial capella y palau de S. M., a Madrit. Més tart va ésser beneficiat y mestre de capella en la parroquial de Vilafranca durant dotze anys, y d' allí va vindre a Barcelona de tenor de la capella de música de Santa María del Mar. L' any 1831 va publicar la part teórica del seu llibre: *Escuela elemental del noble arte de la música y canto.* És autor, ademés, de gran quantitat de peces de música relligiosa, pera orga y pera orquesta.

— Y FABRÉS (ANTONI). *Biog.* Mestre en *Gai saber* y mantenedor dels Jochs Florals tres distintes vegades. Va néixer a Manresa l' any 1822. Dedicat a l' industria, va estudiar les qüestións socials partint del criteri católich, publicant en el *Semanario de Manresa* els articles «Apuntes sobre la cuestión industrial», que devíen ésser la primera part d' una obra sobre *Economía política cristiana.* Desde jove conreuá la poesía en catalá y en castellá. Son famoses les seues composicións *Los tres sospirs de l' arpa* y *Al temps vell.* La seua producció literaria és poca, emprô assaonada. En 1894 foren publicats a Manresa dos volúms contenint l' un les *Poesíes* y l' altre *Apuntes sobre la cuestión industrial.*

CAMUSA. f. *Zool* Mena d' isart. **Gamuza.** || La pell de dit animal que, adobada, serveix pera mòlts usos. **Camusa, gamuza.**

CAN. *Fam.* Contracció de *casa en.* **Casa de.**

CAN GARLANDA. fr. *Fam.* Casa de mòlta gent y de mòlt soroll. *Casa de Tócamerroque.*

CAN AGUILERA. *Geog.* Caseriu del dist munpal. de Piera, prov. de Barcelona.

CAN BALAGUER. *Geog.* Caseriu del terme de Castellet, prov. de Barcelona.

CAN BARRERES. *Geog.* Caseriu del terme de Regás, prov. de Barcelona.

CAN BORRÁS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Castellvell, prov. de Barcelona.

CAN BOU. *Geog.* Caseriu del terme d' Orpí, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Llerona, prov. de Barcelona.

CAN BROS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Martorell, prov. de Barcelona.

CAN CANALETES. *Geog.* Caseriu del terme de Cabrera, prov. de Barcelona.

CAN CARLOS (Coll de). És a la serra que, arrencant del macís de Sant March d' Estiula, va dret al plá de les Lloses, de la serra de Matamala.

CAN CRUSET DE LA CARRERA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sant Martí Sarroca, prov. de Barcelona.

CAN FORMIGA. *Geog.* Caseriu del terme de Cabrera, prov. de Barcelona.

CAN FREIXES. *Geog.* Caseriu del terme de Cabrera, prov. de Barcelona.

CAN MIRÓ. *Geog.* Caseriu del terme de Begues, prov. de Barcelona.

CAN MORISCOT. *Geog.* Caseriu del terme de Corbera, prov. de Barcelona.

CAN PANXETA. *Geog.* Caseriu del terme de Castellví de la Marca, prov. de Barcelona.

CAN PARAIRE. *Geog.* Veinat de Sant Iscle de Vallalta, prov. Barcelona.

CAN PERA PAU. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Olérdola, prov. de Barcelona.

CAN ROIG. *Geog.* CORBERA DE BAIX.

CAN ROSSELL. *Geog.* Caseriu del terme de Subirats, prov. de Barcelona.

CAN TRONA. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Sant Esteve de Bas, prov. de Girona.

CANA f. Mida que s' usava a Catalunya y altres parts; equivalía a 1 metre 555 milímetres. Avui está fora d' us legal. **Cana.** || Llistó o bastó d' un a dos pams de llarch pera jugar a bólit. **Marro.**

MIDAR AB LA SEUA CANA ALS ALTRES. fr. AB EL SEU MAL VOL CONÉIXER EL DELS ALTRES.

SAVER QUAN NE VAL LA CANA. fr. *Met.* Estar escarmentat. *Llevar el escarmiento; llevarlo en la cabeza.*

SET CANES FONDO Y SOTA TERRA. *Loc. met.* Ab que 's significa qu' alguna cosa está mòlt amagada. *Siete estados debajo de tierra.*

CANÁ. *Hidrog.* Illot de la costa llevantina d' Ibissa (Balears).

CANABASSA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; té de cinquanta a setanta centimetres de alsada, fulles semblantes a les del cánem, tronch pelut y l' arrel en forma de fus; fá flors grogues, és medicinal y fá una mica d' olor. **Eupatorio.**

CANACI, A. adj. *Bot.* Que pertany o és semblant a la canya. **Canáceo.**

CANACIÓ. f. L' acció d' acanar les robes. **Vareo, varaje.** || Referintse a les terres. **Apeo.**

CANADALT. *Geog.* Caseriu del terme de La Junquera, prov. de Girona.

CANADELL. m. *Ter.* CANADELLA.

CANADELL (Cap). *Hidrog.* Cap del depart. dels Pirineus Orientals, al NO. de Cervera.

CANADELLA. f. *Ant.* CETRILL.

CANADELLES. f. pl. Ampolletes d' or, plata, vidre, etcétra, pera servir el ví y l' aigua quan se diu la missa. **Vinajeras.**

Canadelles del sigle XIV (Museu de Vich)

CANADELLÓ. m. *Ter.* Cetrillet de terrissa que 'ls pagesos se 'n duen plé d' oli al camp. **Aceitera.**

CANADOR m. Medidor de terres. **Apeador, agrimensor.**

CANAL. f. Cavitat llarga y descuberta per ont s'hi condueix recullida l' aigua o algún altre líquit; se fá de terra, pedra, fusta, plóm, etc. Serveix pera regadiu, navegació, desguás y altres fins. S' usa en género masculí parlant dels canals grans, còm: el *canal d' Urgell, el de Berga,* etc. **Canal.** || La llarga, y regularment de llauna, que posada sota de les canals de la teulada, reb les seues aigües y les llensa lluny de les parets, als carrers o patis. **Canalón.** || La de les teulades. **Canal, canalera.** || *Arq.* Als molins, la de la bassa per ont cau l' aigua al rodet. **Saetín.** || La cavitat qne 's forma entre les anques del cavall quan está mòlt gras. **Canal.** || A la cama, l' os desde 'l genoll fins al peu, y al braç, desde 'l cotze fins a la munyeca. **Canilla.** || Paratge estret del mar per ont passa la corrent fins a trovar major amplaria y més profunditat pera navegar, còm: *el canal de la Manxa,*

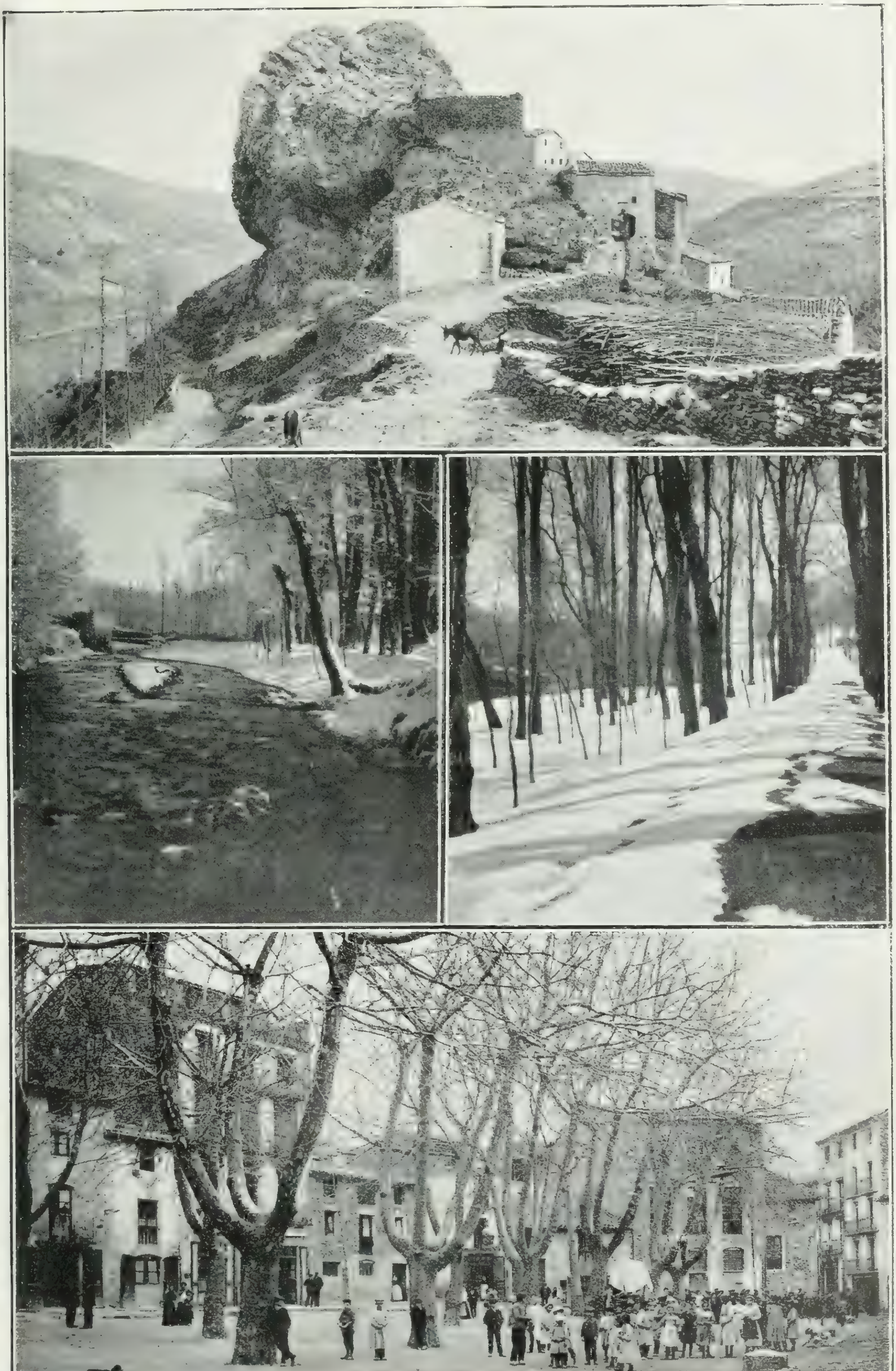

Voltants de Camprodón: La Roca. — Riutort. — Passeig de la Font Nova. — Plaça del doctor Robert.

el de Bahama, etc. **Canal.** || El rech pera conduír l' aigua del riu ont se vol. **Canal, brazal** y **caz** prov. Arag. || *Ant.* SÓLCH. || Esboranch o esquerda que ratlla de dalt a baix una cinglera; és generalment estreta y casi inaccessible; se l' anomena també *xemaneia* o *bretxa*. || El que 's fá 'ls rius pera que hi entri 'ls peix y 's pugui pescar ab facilitat y abundancia. **Canal.** || El de la respiració o la obertura per ont surt l' aire. **Respiradero.**

ANAR LES CANALS. Caure per elles l' aigua per haver plogut ab abundor. *Correr las canales.*

CANAL BARIDANA (Coll de la). *Orog.* Coll de la serra de Çadí, a 2,475 met. d' altitut. || —(PUIG DE LA). Puig de la serra de Cadí, que té 2,638 met. demunt el nivell del mar y és el més alt de tota la serra.

CANAL D' ORIVELL. *Orog.* Coll de la meteixa serra de Cadí, entre 'l Salt del Sastre y 'l puig de la Canal Baridana.

CANAL DE BASTANIST. *Orog.* Coll de la serra de Cadí, partió d' aigües dels rius Segre y Llobregat, entre Punta Aguda y 'l puig de Pedra Plana, entre les provs. de Lleida y Barcelona.

CANAL DE QUÉ. *Orog.* Oberta còm totes al caient nort de la serra de Cadí, ab paorosos esboranchs.

CANAL DE RIAMBAU. *Orog.* Fonda collada que separa 'ls dos pitons del Pedraforca.

CANAL DEL CRESTALL. *Orog.* A la serra de Cadí (2,500 met.)

CANAL DEL MORCART. *Orog.* A la serra de Cadí, estimbada y del tot inaccessible.

CANAL DEL VERDET. *Orog.* Esboranch que ratlla de dalt a baix un pitó del Pedraforca, y quasi l' únich punt per ont pot pujars'hi.

CANAL DELS CABIROLS. *Orog.* Al Pedraforca.

CANAL MALA. *Orog.* Puig de la serra del Catllar a la partió d' aigües dels rius Ter y Fresser, prov. de Girona.

CANAL ROJA. *Orog.* Al meteix Pedraforca.

CANALASSA. f. aum. **Canalón.**

CANALAT, DA. adj. Lo que fá canal. **Acanalado.**

CANALBONA (Puig de). *Orog.* Puig de 2,966 met. d' altitut, situat a la ratlla de França, al NE. de la prov. de Lleida.

CANALDA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Odén, prov. de Lleida.

CANALEJA. *Geog.* Caseríu del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CANALERA. f. **Canal.**

CANALETA. f. dim. **Canaleja, canalita.** || *Arquit.* Motllura cóncava que 's fá al canó d' una columna. **Estría.**

CANALETA. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Tarragona. Neix al terme d' Horta, passa pêls de Bot y Prat de Compte y desaigua a la vora del Ebre entre Miravet y Xerta.

CANALÍAS (Jaume). *Biog.* Pintor barceloní del sigle XIV, que l' any 1372 travallava al enteixinat de Casa la ciutat de Barcelona.

CANALICULAT, DA adj. Calificació de varis órguens vegetals o animals que tenen forma de canal. **Canaliculado.**

CANALISACIÓ. f. Acció y efecte de canalisar. **Canalización.**

CANALISAR. v. a. Fer canals, establir un sistema de canalisació ja pera regar les terres, ja pera transports, ja pera forsa motriu. **Canalizar.** || Regularisar el fondo d' un riu pera ferlo navegable. **Canalizar.**

CANALÓ. m. CANALETA.

CANALOBRE. m. Candelero grós, generalment de ferro, sostingut per tres peus y acabat ab una punxa ont s' hi clavava l' atxa o 'l ciri. **Candelabro.**

Canalobre de ferro, sigles XIV al XV (Museu de Vich).

CANALS (Antoni). *Biog.* Escriptor del ordre de predicadors que vivía a principis del sigle XV. Se conéixen còm escrits per ell aquestos llibres: *Escala de contemplació*, tres volums en quart, manuscrits, dedicats al rei d' Aragó; *Rahonament entre Scipió Africá y Annibal*, dedicat al duch de Gandía. Va traduir al catalá 'l llibre de Sant Bernat *Ad sororem*, dedicat al camarlench del rei Martí, baix el títol: *Carta de Sant Bernat a sa germana, sobre les virtuts y vicis.* Alguns creuen que fra Canals era valenciá.

—(GASPAR). *Biog.* Argenter barceloní del sigle XVI. L' any 1522 era membre del Concell de Cent.

CANALS Y MARTÍ (Joan Pau). *Biog.* Nat a Barcelona abans de mitján sigle XVIII. Conreuá la química y en ella 's distingí per la seua aplicació a la tintorería, havent influit mòlt en el desenrrotllo de la industria y de la agricultura per distints indrets d' Espanya, ajudat del govern. Durant més de quinze anys estigué sempre amatent a escriure sobre tals materies pera divulgar coneixements d' aplicació immediata, y és notable la llista de les memories monográfiques publicades per ell. Va ésser diputat l'any 1760 a la Cort en representació de les fábriques de Catalunya, essent ademés membre de distintes Academies y Societats Económiques. Era baró de Vallroja.

CANALS. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva; és a la vora del riu Montesa y té 4,744 hab. || Caseriu del dist munpal. de Riu, prov. de Lleida. || Poble del dist. munpal. de Peramea, prov. de Lleida. || — (SERRA DELS). *Orog.* Serra situada entre la vora dreta del riu Noguera de Cardós y la esquerra de la riera de Noarre o de Guerosso, quin punt culminant té 2,738 met. d' altitut; comensa al Pirineu y arriva fins a Tabescán, prov. de Lleida. || —DE SANT MIQUEL. *Orog.* Trencalls encinglerats de la ribera del Mardansol, a l' antich camí de Berga a Ripoll. || —DE SANT ANIOL. *Orog.* És a les cingleres de Sant Aniol, valls del Llerca.

CANALLA. f. Els nois petits. **Chiquillos.**

CANALLADA. f. Cosa de canalla. **Criaturada, chiquillada.**

CANALLETA CANALLOTA o **CANALLUSSA.** f. Els nois petits. **Chiquillos.**

CÁNAM. m. CÁNEM.

CANAMÁ (Coll de). *Orog.* Collet que hi há entre la encontrada de Camprodón y les Valls de Llerca, a mitjorn de Bolós, prov. de Girona. Té uns 1,090 met. d' altitut.

CANAMAR. m. **Canemar.**

CANAMÁS. m. Borrás, tela que 's fá de la estopa del cánem. **Cañamazo.** || aum. **Cañamazo.**

CANAMENT. m. *Ant.* CANACIÓ.

CANAMUIXA. f. *Bot.* La canya que fá 'l cánem o 'l lli quan se l' agrama. **Agramiza, cañamiza.**

CANANA. f. Cartutxera gran de cuiro ab una divisió pera cada cartutxo que 's porta a la cintura. **Canana, cacerina.**

CANANÉU, A. adj. Cosa de la terra de Canaá. **Cananeo.**

CANAPÉ. m. Mena de sofá. **Canapé.**

CANAPOST. *Geog.* Caseriu del terme de Peratallada, prov. de Girona.

CANAR. v. a. Amidar robes ab la cana o véndreles a canes. **Varear.** || Midar, fitar les terres, heretats o edificis, senyalant els seus limits y fites. **Apear.**

CANARI, A. adj. El natural de les illes Canaries. **Canario.** || m. *Ornit.* Aucell del meteix tamany que 'l passarell, comuntment de color groch, o de palla clar, de cant fort y armoniós. Es natural de Canaries, de diferents colors, y 's cría en gavies. **Canario.** || Embarcació petita. **Canario.** || *Ictiol.* Peix de la fam. dels lábrits. VAQUETA.

CANARIA. f. *Ornit.* La femella del canari. **Canaria.** || pl. Illes en l' Occeá Atlántich. **Canarias.**

CANASTRA. f. Paner gran format de vímets o llistóns petits y entreteixits. És comunment de figura llargaruda y serveix pera transportar fruites y altres coses. N' hi há de varis tamanys y formes. **Banasta, canasta, canasto.** || *Ter.* pl. Árguens.

OMPLIR LA CANASTRA. fr. *Embanastar.*

PORTAR CANASTRES. fr. Fer manto, anar clochpius els aucells. *Enmantarse los pájaros, estar enmantados ó mantados.*

CANASTRER. m. CISTELLER.

CANASTRETA. f. dim. Canastra petita. **Canastilla.**

CANASTRÓ, m. El braç del peu de la creu de quins caps penjen els cordills o cadenetes que aguanten els plats de les balanses; y a la romana la barra per ont corre'l piló. **Astil.** || Cada meitat de dit braç. **Brazo.**

CANAT, DA. p. p. Midat a canes. **Vareado.**

CANAT. m. *Ter.* Paner gran de canya. **Canasto.**

CANAVELLES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d' Oleta; és a la vora del riu Tet y té 249 hab.

CANAVERA. f. *Bot.* MALVÍ.

CÁNAVES (Jaume). *Biog.* Mallorquí, bisbe de Malta. Nasqué a Pollensa l' any 1653 y morí en 1721. Essent capellá entrá a l'orde de Sant Joan de Jerusalem y per ses qualitats el gran Mestre y el Consell Suprem el designáren Prior de la Iglesia de Sant Joan de la illa de Malta, havent merescut tan bella estima, que 'l poble demaná se l' escullís pera bisbe en 1713, y va regir aquella mitra durant vuit anys.

CÁNCAMO. m. *Náut.* Clivella rodona de ferro que per un cap acava en punta y per l' altre en ganxo. **Cáncamo.**

CANCELL. m. Ambá de fusta ab que s' impedeix la entrada del aire a les iglesies y entrades de cases particulars. **Cancel.** || El qu' es de vidres pera dividir una sala. **Camón.**

CANCELLACIÓ. f. La acció y efecte de cancellar. **Cancelación, cancelada, canceladura, testadura.**

CANCELLAR. v. a. Anular un instrument públich, esborrantlo o inutilisant el segell. **Cancelar.** || *Met.* Esborrar de la memoria. **Cancelar.**

CANCELLAT, DA. p. p. **Cancelado.** || adj. *Bot.* Orguens dels vegetals que afecten la forma reticular. **Cancelado.**

CANCELLER. m. El qui a les universitats tè l' autoritat pontificia y regia pera conferir els graus. **Cancelario.** || Nóm que 's donava al mestrescola d' algunes iglesies. **Canceller.**

CANCELLERÍA. f. Tribunal superior de justicia ont, ademés dels plets qu' en ell s' introduíen, se coneixía per apelació de totes les causes dels jutges de les provincies qu' estaven dins del seu territori, y privativament de les de la noblesa y propietats de patrimonis vinclats. De les seues executories no hi havía apelació, y sols s' admetía recurs per agravi o injusticia notoria, y la súplica al rei en grau de mil y cinchcentes. A Espanya n' hi havía una a Valladolit y un altra a Granada. **Chancillería.**

CÁNCER. m. Signe boreal del Zodíach ont arriva'l sol en el solstici del estiu. **Cáncer.** || CRANCH, 2.

CÁNCER (Jaume). *Biog.* Autor aragonés, famós tractadista, del dret ca alá, nat a Barbastre 'l sigle XVI y aveinat a Barcelona, ont va escriure la seua obra, sovint esmentada als tribunals y cossos de dret: *Variarum Resolutionum juris Cesarei Pontificii et municipalis Principatus Cathaloniæ.*

CANCERARSE. v. r. Ferse un cranch a alguna part del cós. **Cancerarse, encancerarse.**

CANCERAT, DA. p. p. **Cancerado.**

CANCERÓS, A. adj. Lo qu' está tocat del cranch o participa de la seua naturalesa. **Canceroso.**

CANCILLER. m. CANCELLER. || Antiguament el secretari del rei, qui guardava 'l segell reial. **Canciller.**

CANCILLER DE LA PURITAT. Qui tenía antiguament el segell secret del rei y segellava les cartes. *Canciller del sello de la puridad.*

CANCILLER MAJOR. Qui guardava 'l segell reial y segellava 'ls despatxos reials. *Canciller mayor.*

CANCILLER MAJOR DE CASTELLA. Títol honorífich del arquebisbe de Toledo. *Canciller mayor de Castilla.*

CANCILLERÍA. f. CANCELLERÍA.

CANCRINITA. f. *Min.* Substancia vidriosa, de color blau fosch, transparent, de textura fullosa, y composta de silicat d' alúmina, sosa y cals. **Cancrinita.**

CANDALISSA. f. *Náut.* Aparell ab corona que penja de cada un dels dos pals majors y serveix pera ficar y treure les embarcacions menors del buch y altres pesos grossos. **Candaliza.**

CANDALOBRE. m. *Ant.* **Candelero.**

CANDELA. f. Peça de cera, seu o altre materia en forma de bastó, ab un blé al mitj que va de dalt a baix y serveix pera encéndrel y fer llum. **Vela, candela.** || *Fam.* El mòch que per descuit penja del nas sense netejarlo. **Mocarro.** || El floquet o espigueta que fan en llóch de flor alguns arbres, còm l' alba, el castanyer, etc. **Candelilla, espiguilla.** || *Arq.* El puntal llarch y dret que junt ab altres serveix pera sostindre 'ls embalats. **Espárrago.**

A MATA CANDELES. *Expr.* Ab que 's significa que una cosa 's fá ab llestesa y sense retart. *A mata candelas.*

ACABARSE LA CANDELA. f. *Met.* Usada als encants pera denotar que s' acava 'l temps de dir més; se medeix per la duració de una candela encesa. *Acabarse la candela ó candelilla.* || *Fam.* Se diu del malalt que está próxim a morir. *Acabarse la candela.*

CANDELA DE SEU. *Vela de sebo.*

CÒM UNA CANDELA CAP PER AVALL. *Loc. fam.* Dissiparse 'ls bèns. *Hacerse sal y agua.*

DONA Y TELA NO LA MIRIS AB CANDELA. *Ref.* *La mujer y la cibera ó la tela, no la cates con candela.*

FONDRE 'S CÒM UNA CANDELA. fr. *Met. fam.* Impacientarse perque no 's fá alguna cosa a gust propi. *Quemarse.*

FONDRE 'S LA CANDELA, ATXA, ETC. Fondres fent canal la cera o seu. *Correrse la vela, el hacha.*

UNA CANDELA A SANT MARTÍ Y UN' ALTRE AL DIABLE. *Af.* Ab que 's significa qui vol atraures els favors de dos partits oposats, o pera assegurarse'n algun. *La cruz en los pechos y el diablo en los hechos.*

Candelabre de plata de la catedral de Palma de Mallorca (sigle XVIII).

CANDELABRE. m. Candelero ab un o més brochs. **Candelabro.**

CANDELER. m. Qui travalla la cera o té botiga pera véndrela. **Cerero.** || Qui fá o ven candeles de seu. **Velero.**

CANDELER MAJOR. Qui té al seu cárrech aquest ofici a la casa reial. *Cerero mayor.*

CANDELERA. f. Festa de la Purificació de Nostre Senyora, en la que 's fá professó solemne ab candeles beneídes y s' assisteix a la missa ab elles. **Candelaria, Purificación.** || BLENERA. || Nòm de dona. **Candelaria.**

SI LA CANDELERA PLORA 'L FRET ÉS FORA, SI RIU EL FRET ÉS VIU. *Ref.* Ab que 's significa que si plou minva 'l f et, y que del contrari aumenta.

CANDELERET. m. dim. **Candelerillo.**

CANDELERO. m. Instrument de fusta, o altra materia; generalment té un peu que li serveix de base, una columna que a la part de dalt hi té un canó ont s' hi posa la candela pera que s' aguanti dreta y segura. **Candelero.** || El de mòlts braços o brochs. || SALAMÓ. || *Ter.* CARAMELL, 1. || El que s' aplica a la paret, etc. PALMATORIA, 2. || El que porten els acólits a les funcions d' iglesia. **Cirial** || *Náut.* Ferro que 's posa a bordo de l' embarcació y a altres parts pera assegurar-hi alguna corda. Si té una anella a la part de dalt, s' anomena *candelero d' ull*, y si acava sense, *candelero cego.* **Candelero.**

ÉSSER AL CANDELERO. fr. *Met.* Ab que 's denota qu' algú está colocat en puesto, dignitat o ministeri de gran autoritat. *Poner ó estar en el candelero.*

CANDELES. f. pl. *Bot.* GASÓ. || A Caldes de Malavella y sa comarca se dòna aquest nòm a una mena de bolet. **Amanita saginata.**

CANDELES DE BRUCH. *Bot.* Nòm vulgar de un bolet: *Clavaria pistillaria.*

CANDELETA. f. dim. **Candelica, velilla.**

AB CANDELETES. m. adv. Pondera lo ben rebuda o desitjada qu' és una cosa. *Como el agua de mayo.*

MÒLTES CANDELETES FAN UN CIRI PASQUAL. *Met. fam.* Vol dir que no 's deu fer cas omís de lo poch, perque mòlts pochs, sigui pres en el sentit que 's vulgui, fan un mólt. *Muchas candelillas hacen un cirio pascual; muchos pocos hacen un mucho; grano á grano llega para ti el año, ó grano á grano hincha la gallina el papo.*

CANDELIER. m. *Ant.* CANDELER.

CANDELL. *Geog.* Caseriu del terme de Rupiá, provincia de Girona. || Veinat de Caixás, depart. dels Pirineus Orientals.

CANDELLS. m. pl. *Bot.* ABRIULLS.

CANDI. adj. S' aplica al sucre crestallisat. **Cande, piedra.** || n. p. **Cándido.**

CANDI, A. adj. Persona sensilla y sense cap mena de malicia. **Cándido.**

CANDIA. f. Nòm de dona. **Cándida.**

CANDIAL. adj. S' aplica al blat de superior qualitat. **Candeal, escanda, escandia.**

CANDIDACIÓ. f. Acció de crestallisarse 'l sucre. **Candidación.**

CÁNDIDAMENT. adv. m. Sensillament, ab candor. **Cándidamente.**

CANDIDAT. m. Qui pretén alguna dignitat o empleu honorífich. **Candidato.** || La persona proposada o indicada pera algun cárrech, encare que no 'l solicití. **Candidato.**

CANDIDATURA. f. Llista de candidats. **Candidatura.**

CANDIDESA. f. Sensillesa, innocencia. **Candidez.**

CÁNDIDO, A. adj. Blanch. **Cándido.** || *Met.* Sensill, sense malicia. **Cándido.** || Ximple, poch advertit. **Cándido.**

CANDIOT, A. adj. Natural de Candía o Creta, illa del Mediterrani. **Candiota.**

CANDIR. v. a. Posar en conserva o ab sucre. **Almibarar.**

CANDIRSE. v. r. DESMAIARSE, ESLLANGUIRSE. || Parlant de les conserves. **Almibararse.**

CANDÍSSIM. sup. De cándit. **Candidísimo.**

CANDIT. p. p. **Almibarado.**

CÁNDIT, DA. adj. **Cándido.** || ALLANGUIT.

CANDITA. f. *Min.* Varietat negre de aluminat de magnesia. **Candita.**

CANDONGA. f. *Fam.* Carinyo fingit per enganyar a algú. **Candonga.**

CANDOR. m. CANDIDESA.

CANEJADOR. m. *Ant.* **Canador.**

Segell de Caneján

CANEJÁN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 701 hab.

CANEJAR. v. a. *Ant.* CANAR.

CANEJAT, DA. adj. El modo còm queda arrugada la pell del cos humá, especialment la de les mans, després de estar bon rato a l' aigua. **Acanalado, arrugado, estriado.**

CANEJERO. *Geog.* Caseriu del terme de Xátiva, prov. de Valencia.

CANELLA. f. *Ter.* AIXETA.

CANELLAS (Agustí). *Biog.* Famós matemátich, excelent astrònom, inteligentíssim en geografía; bon literat y bon professor en tals materies. Va néixer a Santa María dels Pens l' any 1765 y va morir a Alella 'l 1818. Havent estudiat náutica, va fer un viatge a Veracruz, còm a meritori, y al retornar a Barcelona (1789), va pendre l' hábit dels trinitaris. Entrá a l' Academia de Ciencies, de Barcelona, en 1803, llegint la seua notable memoria en prò de la base del sistema decimal y de la gran conveniencia d' adoptarlo pels usos de la vida. Establí una cátedra de cosmografía en la que hi ensenyava de franch. Delegat pêl Govern va travallar, junt ab en Mechain y en Delambre (1805) mentres se practicaven en el nostre país les operacións geodésiques pera determinar la verdadera configuració de la terra. En 1806, còm a premi 'l rei li confiá la cátedra de náutica, havent fet dels seus deixebles excelents pilots. Durant la invasió francesa guerrejá entre 'ls espanyols, distingintse principalment en els travalls de topografía y obres de campanya. Al tornar la pau en 1814 recomensá les llissóns de náutica y aleshores va escriure el seu llibre *Elementos de astronomía náutica,* únich d' ell publicat, (2 tom. en quart, Barña, 1816). En 1817, estudiá la manera d' aprofitar les aigües del Llobregat pera regar una part del Vallés y del plá de Barcelona. Inventá un instrument pera ajustar millor les observacións geodésiques y astronómiques. Escrigué una memoria provant la conveniencia de formar un bon mapa de Catalunya.

CANELLAS o CANYELLES (Vidal de). *Biog.* Famós juriscolsult, bisbe de Osca, conceller del gran rei en Jaume I al qual va seguir en totes les empreses. Nasqué a Canelles, prop de Figueres al comens del sigle XIII. Prengué part en la formació de les lleis municipals de la ciutat de Valencia y va assistir al Concili allí tingut l' any 1240. Va coleccionar les lleis y furs del regne d' Aragó segons l' acort de les Corts hagudes a Osca en 1247. Fou diputat a les Corts de Catalunya y Aragó en 1250. Regí el bisbat de Osca entre 'ls anys 1228 a 1252. Ademés de les lleis de Valencia y d' Aragó, compongué 'l llibre *In excelsis Dei thesauris,* especie de comentaris de les lleis d' Aragó.

CANELLES. *Geog.* Poblet pertanyent al ajuntament de Navata, prov. de Girona. || — (DE SEGRE). Poblet del dist. munpal. de Fígols, provincia de Lleida.

CÁNEM. m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les cannabinácees; té més de un metre vint d' alsada; les seues fulles son retallades en forma de dits y les flors verdes còm la planta; se conreua pera utilisarne 'ls fils, que s' usen pera fer cordes, teixits, etc., y les llevors, que serveixen pera 'ls aucells. **Cáñamo.** || El nèt de la primera operació en la pinta. **Canal.** || El de la segona. **Chorrón.** || Drap fet de cánem. **Lienzo, cáñamo.**

Brot y fulla de cánem

CANEM BORT. Vegis EBULS.

ÉSSER CÒM EL CÁNEM DE LES VORES. fr. *Fam.* Se diu de lo que no serveix pera res. *Ser ó valer tanto como la carabina de Ambrosio.*

LA LLEVOR DE CÁNEM. *Cañamón.*

MOCHS DE CANEM. Els desperdicis d' ell. *Desperdicios del cáñamo.*

CANEMAL. adj. S' aplica a la terra bona pera plantar cánem. **Cañamal.**

CANEMAR. m. Terra plantada de cánem. **Cañamar.**

CANES (Coll de). *Orog.* Coll a uns 1,100 metres d' altitut que hi há entre Vallfogona y Artigues, prov. de Girona, a la partió d' aigues dels rius Ter y Fluviá.

CANESSÚ. m. Cos de vestit de dona, curt y sense mánigues. **Canesú.** || Part superior de la camisa, lo meteix d' home que de dona, excepció feta de les mánigues. **Canesú**

CANET. m. Cert joch de cartes, en el qual el qui les dona 's queda una carta, y reparteix les demés, pert quan surti igual a la sèua, y guanya quan surten les dels altres. **Sacanete.** || Incident en que 'l qui porta el joch guanya les tres primeres cartes, y axís se diu: *fer canet.* **Ronda.**

CANET DE TRENTA MIL DIMONIS. fr. Baralla entre mòlts ab conf sió y desordre. *Sarracina, gresca.*

FER CANET DE CUL. fr. *Met. fam.* FER BANCARROTA.

FER PETAR EL CANET. fr. *Fam. met.* FER PETAR LA CLACA.

CANET (Joseph). *Biog.* Metge del capitol de Tarragona, natural de Calaf, qui portat del seu patriotisme, durant la invasió francesa, entre 1808 y 1814, va publicar gran nombre de fulles volants en favor de la relligió y de la independencia. Va escriure també de medecina y en particular sobre la vacuna.

— (PERE JOAN). *Biog.* Doctor en drets y advocat mallorquí del sigle XVII. Va ésser comissionat, junt ab n'Antoni Mesquida, pera recopilar els Privilegis y Franqueses del regne de Mallorca; tasca complerta l' any 1622; quin travall se guarda en un volum infoli, manuscrit, al arxiu del Ajuntament de Palma.

CANET. *Geog.* Poble del departament dels Pirineus Orientals, bisbat y Cantó de Perpinyá; és prop de la desembocadura del riu Tet y té 806 hab. || — (ESTANY DE). *Hidrog.* Estany a les costes del Mediterrani al Mitxdía de França. Té quatre kilometres y mitj de llargada per un y mitj a dos y mitj d' amplada.

Segell de Canet d' Adri

CANET D' ADRI. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. És cap del dist. munpal. del seu nóm, tenint com agregats els llochs d' Adri, Biert, Montbó, Montcalp y Rocacorva. Té 983 hab.

CANET DE BERENGUER. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la vora del mar y té 672 hab.

CANET DE MAR. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Arenys de Mar; és a la costa y té 2,996 hab.

Segell de Canet de Mar

CANET DE VÉRGES. *Geog.* Poble corresponent al ajuntament de La-Tallada, prov. de Girona.

CANET EL ROIG. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; és dalt d' un turó a la vora del riu Cerval y té 2,390 habitants.

CANEYLA. f. *Ant.* CANYELLA.

CANFÓGENO. m. *Quim.* Cós compost de carbono e hidrógen. **Alcanfógeno.**

CANFÓN. m. Líquit incolor, oliós, que s' obté ab la destilació de la cámfora del Japó ab ácit fosfórich anhidre y també ab la del artificial o clorhidrat de cámfora ab la cals. **Canfono.**

CÁNFORA. f. CÁMFORA.

CANFORADA. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les quenopodíacees; está caiguda per terra, té les fulles mòlt primes y tot ella está cuberta de pels y fá olor de cánfora. **Alcanforada.**

CANFORAR. v. a. CAMFORAR.

CANFÓRIDA. f. *Quim.* Substancia d' origen vegetal que per les seues propietats se sembla a la cámfora. **Canfórida.**

CANGA (Coll de la). *Orog.* Collet que hi há als Monts Gabarras, entre La Bisbal y Calonge, prov. de Girona.

CANGE. m. Cambi. Sols s' usa en materies diplomátiques, parlant de poders, presòners, etc. **Canje.**

CANGEAR. v. a. Fer el cange. **Canjear.**

CANGEAT, DA. p. p. **Canjeado.**

CANGURO. m. *Zool.* Quadrúpet originari de la Nova Holanda, notable pêl volúm extraordinari de la seua qüa y per la llargaria desproporcionada dels seus membres. La femella porta una bossa a la que hi fica 'ls seus cadells. **Canguro.**

CANÍ, NA. Lo que pertany al gos o se li sembla. **Canino.**

CANÍBAL. m. Home cruel o inhumá. **Caníbal, caribe.**

CANIBALISME. m. Passió que tenen els caribes per la carn humana. **Canibalismo.** || Ferocitat, crueltat. **Canibalismo.**

CANÍCULA. f. *Astron.* Estrella de la constelació

d' aquest nóm. **Canícula.** || Temps en que aquesta estrella neix y 's pon ab el sol y en qu' és excessiva la calor. **Canícula.**

CANICULAR. adj. Lo que pertany a la canícula. **Canicular.**

CANIGÓ. *Orog.* Montanya del Est pirenaich compresa are en territori francés. El pich més enlairat té una altitut de 2,785 metres, constituint una plataforma de 8 metres per 3, de la qual ixen varis estreps, formant diferentes collades que rematen al E. el Puig Barbet de 2,748 metres, al S. el Puig Sech de 2,600 y el de Tretze Vents de 2,763, y al O. el de Quacemi que té 2,422 metres d' elevació. Les més fantástiques llegendes y tradicións, s' originen a la comarca del Canigó, servant l' esperit catalanesch, y còm en les seues montanyes hi neixen déus impetuoses, formant estanys fantástichs, de son esguart brolla la poética inspiració pera els aimadors de les gestes catalanes

CANIGÓ (Sant Martí de). *Arquit.* Monestir situat prop del Vernet, quina vall domina desde 'l lloch ont está edificat al caire d' una timba. Empresa la restauració pel bisbe de Perpinyá Monsenyor Carselade, és d' esperar el complert establiment de

Sant Martí de Canigó

aquella bella página del art románich, comensada a les primeríes del sigle XI. El campanar es de forma quadrada irregular, y el claustre tot just conservat va ésser obra del sigle XII. L' abadía de Sant Martí de Canigó es un dels monuments nacionals de França.

CANIGONENCH, CA. adj. Lo pertanyent al Canigó. **Canigonense.**

CANIVELL Y DE VILA (Francisco). *Biog.* Famós cirurgiá nat a Barcelona en 1721 y mort l' any 1797. Era cirurgiá honorari del rei, cirurgiá major de la Armada en 1771, vicepresident de la Reial Academia de Cirurgía de Cádiz y soci de altres corporacións científiques. Tenía fama principalment per la destresa ab que feie les operacións de litotomía. Va escriure 'l llibre *Tratado de vendajes y apósitos,* publicat a Barcelona l' any 1763 y reimprés a Cádiz.

CANNES (Francisco). *Biog.* Filólech y relligiós del sigle XVIII. Nasqué a Valencia y morí a Madrit en 1775. Era jovenet quan prengué l' hábit de l' ordre franciscana, havéntsel destinat a les missións de Orient. Residí a Sant Joan de Damasch durant setze anys, adquirint mòlts coneixements de les llengües usuals d' aquells indrets del mòn. Aixís pogué escriure una *Gramática árabe* y un *Diccionario árabe-español,* publicat en 1774. Més tart estampá en tres volúms en foli el *Diccionario español-latino-árabe.*

CANÓ. m. Instrument buit, cilíndrich y a manera de canya, de metall, fusta, os, etc., que serveix pera diferents usos. **Cañón.** || La ploma dels aucells quan comensa a eixir. **Cañón.** || El del blat y altres herbes. **Caña.** || El de la canya entre nus y nus. **Cañuto** || El de canya que posen a la llansadora dels teixidors. **Canilla.** || El de plom, vidre o terra pera les canonades d' aigua. **Caño.** || *Anat* El de la freixura. **Garguero, traquiartería, caña del pulmón.** || El de la xemeneia. **Humero, cañón de chimenea.** || Peça d' artillería. N' hi há de diferents calibres y pera varis usos, còm: *canó de batre, de campanya,* etc. **Cañón.**

CANÓ D' AGULLES. El de posar'hi agulles de cap o de cusir. *Alfiletero.*

CANÓ DE FER MITJA. Aquell que 's posa a la trinxa y serveix pera ficar'hi una de les quatre agulles ab que 's fá mitja. *Palillo.*

CANONS GRANÍFUCHS. Els que serveixen pera tirar ab pólvora sola contra 'ls núvols de mala estrugansa pera ferlos desfer evitant que descarreguin pedra. *Cañones granífugos.*

FER CANÓNS. fr. Entre teixidors posarhi 'l fil. *Encanillar.*

POSAR CANÓNS ELS AUCELLS. *Encañonar, pelechar.*

CANOA. f. Embarcació qu' usen els indis, feta de una sola peça, en figura de pastera. **Canoa.**

CÁNOES. *Geog.* Poble del depart. del Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá; és a mitjorn d' aquesta vila, a la vora del riu Tet, y té 938 habitants.

CÁNON. m. Decisió establerta en algún Concili sobre 'l dogma o disciplina. **Cánon.** || La part de la missa que comensa: *Te igitur,* y acaba ab el *Pater noster.* **Cánon.** || Catálech dels llibres sagrats acceptats còm auténtichs per l' Iglesia católica. || pl. L' estudi o facultat del dret canónich. **Cánones.**

CANONADA. f. Acueducte. conducte de canóns de terrissa o d' altre materia pera conduír aigua. **Encañado.** || *Mil.* Tret de canó d' artillería y l' estrago que fá. **Cañonazo.** || Entre abaixadors, vía de diferent color qu' ix al panyo. **Barra.** || f. *Fam.* PET.

CANONÁS. m. aum. **Cañonazo.**

CANONEIG. m. *Mil.* L' acte y efecte de canonejar. **Cañoneo.**

CANONEJAR. v. a. *Mil.* Disparar els canóns d' artillería. **Acañonear, cañonear.**

CANONER, A. adj. *Náut.* S' aplica a les llanxes armades ab canóns. **Cañonero.** || m. Qui fá canóns pera teixír. **Canillero.**

CANONET. m. dim. **Cañoncico, cañoncillo** || Els de canya o de vidre pera adornos de vestit. **Cañutillo.**

CANONETER. m. *Art.* Eina de llauner que serveix pera fer canonets. **Canutillero.**

CANONGE. m. Qui obté alguna canongía. **Canónigo.**

CANONGE DE LA PESCATERÍA: PILLO.

CANONGE DOCTORAL. Aquell que obté la canongía doctoral. *Canónigo doctoral.*

CANONGE LECTORAL. Aquell que obté la canongía lectoral. *Canónigo lectoral*

CANONGE MAGISTRAL. Aquell que obté la canongía magistral. *Canónigo magistral.*

CANONGE REGULAR. Qui obté canongía d' iglesia regular, còm la de Pamplona, y també 'ls relligiosos premostratenses y altres que viuen baix la regla de Sant Agustí. *Canónigo regular.*

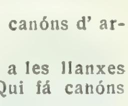

Fruitós Canonge

CANONGE (Fruitós). *Biog.* Prestidigitador còm no n' hi ha hagut cap més a Catalunya. Va néixer a l' any 1824 a Montbrió, morint a Barcelona el 1890. Comensá fent d' enllustre-botes, y per passatemps feia joch de mans, arrivant a ésser popularíssim. Havent vist travallar als més grans prestidigitadors, va arrivar a igualarlos. Durant mòlts anys recorregué les principals ciutats d' Europa y d' América donant ses-

sións de jochs de mans, éssent per tot arreu celebrada la seua llestesa y netedat de travall. Posá la seua popularitat y la seua trassa en móltes ocasións al servei d' actes benéfichs. Ell sol va lograr animar el Carnestoltes barceloní en la decena dels anys 1860 a 1870.

CANONGES. m. pl. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les valerianácees que 's cría als camps y a les vinyes y fá floretes rojes y a poms al capdemunt de la branca. **Hierba de los canónigos.**

CANONGESA. f. La dona que viu en comunitat relligiosa observant alguna regla, pero sense vots solemnes, ni obligarse a perpétua clausura. **Canonesa, canonisa** y **canóniga.**

CANONGET. m. dim. **Canonjillo.** || *Fam. ter.* XIMPLE.

CANONGÍA. f. Les prebendes o dignitats de les catedrals y colegiates. **Canongía, canonicato.**

CANONICAL. adj. Lo pertanyent al canonge. **Canonical.**

CANÓNICAMENT. adv. m. Conforme a la disposició dels sagrats cánons. **Canónicamente.**

CANONICAT. m. CANONGÍA.

CANÓNICH, CA. adj. Lo qu' está fet o arreglat segons els sagrats cánons, còm: *hores canóniques, llissó canónica,* etc. **Canónico.** || S' aplica als llibres y epístoles de la Sagrada Escriptura. **Canónico.** || DRET CANÓNICH.

CANONISABLE. adj. Lo que 's pot canonisar o és digne de que 's canonisi. **Canonizable.**

CANONISACIÓ. f. L' acte y efecte de canonisar. **Canonización.**

CANONISAR. v. a. Declarar el Papa solemnement y posar a la llista dels sants a algún beato. **Canonizar.**

CANONISAT, DA. p. p. **Canonizado.**

CANONISTA. m. Professor o estudiant del dret canónich. **Canonista.**

Segell de La Canonja

CANONJA. f. *Ant.* El forn o fleca dels canonges. **Panadería de los canónigos.**

CANONJA (La). *Geog.* Poble de la prov., dióc. y part. jud. de Tarragona; no és gaire lluny del mar y té 1,426 hab.

CANÓNS. m. pl. Peces de terra cuita pera canalisar les aigües. N' hi han de móltes menes: canó de embut, canó piulat, mitj canó, canó de cotses, etc.

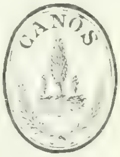

Segell de Canós

CANÓS. *Geog.* Lloch de la provincia de Lleida, part. jud. de Cervera. Té 100 habitants.

CANOVELLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, partit judicial de Granollers; és a la vora del Congost y té 337 habitants.

Segell de Canovelles

CÁNOVES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; té 717 hab.

CANPIR. v. n. *Ant.* Tornarse blanch de cabells. **Encanecer.**

CANS (Coll). *Orog.* Coll que hi há a la serra de Santa Magdalena, entre Vidrá, provincia de Barcelona, y Sant Privat, provincia de Girona.

CANSADAMENT. adv. m. Fatigosament. **Cansadamente.**

CANSADÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt cansat. **Cansadísimo.**

CANSALADA. f. La carn grassa del porch, qu' és enganxada a la conna. **Tocino, lardo.**

SUAR LA CANSALADA. fr. *Met. fam.* SUAR LA CARCANADA.

CANSALADER, A. m. Qui ven cansalada. **Tocinero.**

Segell de Cánoves

CANSAMENT. m. Rendit de forces per cansanci.

CANSANCI. m. Manca de forces a causa d' haverse afadigat. **Cansancio.**

CANSAR. v. a. Causar cansanci. **Cansar.** || *Met.* IMPORTUNAR. || Perdre la terra la substancia nutritiva per haverli fet donar massa cullites o bè a causa de la mena de llevors que s' hi han sembrat y la han empobrida. **Cansar.**

NO CANSAR. *Loc. ant.* NO PARAR.

CANSARSE. v. r. Afadigarse fent alguna cosa. **Cansarse.** || Disgustarse d' alguna cosa. **Cansarse.**

CANSARSE 'L CAP. fr. Pensar, meditar mòlt sobre alguna cosa. *Devanarse los sesos.*

ESTAR CANSAT D' ALGÚ O D' ALGUNA COSA. *Loc.* Estarne mòlt disgustat. *Estar cansado, fastidiado, aburrido.*

NO CANSARSE O NO HI HÁ QUE CANSARSE. fr. *Met.* Denota que no 's logrará una cosa per més medis que s' empleín. *No hay que cansarse; todo es trabajar en vano.*

QUI CANSA ALCANSA. *Ref.* Explica que 's deu tindre mòlta constancia pera lograr lo que 's necessita. *Pobre importuno saca mendrugo; la porfía mata la caza.*

CANSAT, DA. p. p. **Cansado.** || adj. Lo que ha perdut mòlt de la celeritat del seu moviment, y aixís se diu: *bala cansada.* **Cansado.** || Qui respira ab dificultat per haver caminat mòlt depressa o causa semblant. **Exhalado.** || Arraconat per haver servit massa, còm: *lletra cansada.* **Cansado.** || Molest. **Cansado, pesado.**

CANSÓ. f. Composició en vers pera cantarse. **Canción.** || Repetició molesta. **Cantinela.**

DEIXARSE DE CANSÓNS. fr. Deixar l' accessori y anar a lo principal. *Dejarse de cuentas.*

TORNAR AB LA METEIXA CANSÓ. fr. Repetir importunament una meteixa cosa. *Volver á la misma canción; otra al dicho Juan de Coca; no hay olla sin tocino; toma su purga; dale bola.*

CANSONEJAR. v. a. Anar ab cansóns y batxilleríes. **Gastar romances, tener muchas camándulas.**

CANSONER, A. m. Qui té móltes sofisteríes, excuses, camándules, y s val de tergiversacions. **Romancero.** || m. Llibre que conté varies cansóns y romansos. **Cancionero, romancero.** || adj. *Fam.* Se aplica a qui va ab mòlta pausa o usa de mòlts rodeigs pera fer o dir alguna cosa. **Remolón.**

CANSONERÍA. f. Camándula, peresa. **Romancería**

CANSONERÍES. f. pl. Camándules, excuses, pretextes; aixís se diu: *No 'm vinguis ab cansoneries* o *¡qué tantes cansoneríes!* **Camándulas, pretextos, rodeos.**

CANSONETA. f. dim. **Cancioncica, cancioncilla, cancioncita.** || La que serveix pera fer dormir a les criatures. **Arrullo.**

CANT. m. L' acció y efecte de cantar. **Canto.** || Poema curt en estil heroich. **Canto.** || Cada una de les parts en que 's divideixen algúns poemes épichs. **Canto.**

AL CANT DEL GALL. *A media noche.* || A punta de día. *Al canto del gallo.*

CANT D' ORGA O FIGURAT. *Mús.* El que admet, entre les sis veus del diapassón, altres notes, còm: cor-

xeres, semicorxeres, etc. *Canto de órgano ó figurado.*

CANT FREQÜENT Y MOLEST. *Fam.* L' acte de cantar sovint. *Canticio.*

CANT PLÁ O GREGORIÁ. El que sols consta de sis veus del diapassón *Canto llano.*

FER ABAIXAR EL CANT. fr. Humiliar, abátre a algú. *Bajar los brios.*

PASSAR EL CANT. fr. Se diu dels aucells quan fan les passades de cantar. *Trinar.*

CANTABLE. adj. Lo que pot cantarse. **Cantable.**

CANTÁBRICH, CA. adj. Pertanyent a Cantabria. **Cantábrico.**

CÁNTABRO, A. adj. El natural o pertanyent a Cantabria. **Cántabro.**

CANTADA. f. Peça de música variada de recitats, .aries, un baix y móltes veus ab acompayament de instruments. **Cantada, cantata.**

CANTADETA. f. dim. **Cantadilla.**

CANTADISSA. f. Seguit de cantar. **Canturía.**

CANTADOR, A. m. y f. El qui canta o és aficionat a cantar. **Cantor.**

CANTAL. m. *Ant.* ROCH.

CANTALAR (El). *Orog.* Montanya del part. jud. d' Enguera, prov. de Valencia.

CANTALLOPS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té 796 hab. És a la vora de la vall del seu nòm. || Poble del dist. munpal. de Subirats, prov. de Barcelona. || —(VALL DE). *Orog.* Vall que comensa a la ratlla de França, Pirineu gironí, y arriva fins a la vora del Llobregat, sota Vilarnadal.

CANTANT, A. p. a. Qui canta. **Cantante.**

CANTAR. v. a. Moure la veu ab compás y modulació. **Cantar.** || *Poét.* Compondre o recitar alguna cosa. **Cantar.** || Al joch de cartes, dir el punt. **Acusar.** || *Fam.* Descubrir un secret. **Cantar.** || *Náut.* Dir o prevenir en veu alta alguna cosa. **Cantar.**

AQUÍ CANTA O AQUÍ ESTÁ QUI CANTA. *Loc. fam.* Denota que hi há documents ab que provar lo que 's diu. *Carta canta.*

AIXÓ O AQUEST ÉS ALTRE CANTAR. *Loc. fam.* AIXÓ SON FIGUES D' ALTRE PANER.

CANTAR DE PLÁ. fr. Confessar algú francament tot lo que se li pregunta. *Cantar de plano.*

CANTAR DE REPENT. fr. *Cantar á libro abierto.*

CANTAR DELS CANTARS. m. Llibre canónich dels cántichs de Salomó. *Cántico de los cánticos; cantar de los cantares.*

CANTAR LA CARTILLA A ALGÚ. *Ref.* CARTILLA.

CANTARANA (La). *Hidrog.* Riuet del depart. dels Pirineus orientals, que passa per Terrats, Trullás y Pollastres, y desaigua a l' estany de Canet.

CANTARELLA. f. Só monótono y desagradable que 's fá al cantar, parlar, llegir, etc. **Tonillo, sonsonete, canticio.** || dim. *Ter.* CANTERET. || Repetició molesta é importuna d' una meteixa frase. **Cantinela.**

CANTARER. m. Pedrís o banch que sol haver'hi a la cuina pe a posarhi 'ls cantis d' aigua. **Zafariche,** y **cantarera** pr. Arag. || Qui fá cantis. **Alfarero, cantarero.**

CANTARERA. f. *Ter.* CANTARER, 1.

CANTARÍ, NA. m. y f. Qui canta a totes hores fora de propósit. **Cantarín, cantarina.** || f. La dona que té per professió cantar al teatre. **Cantatriz.**

CANTÁRIDA. f. *Entom.* Mosca verinosa de color vert y de qualitat acre y corrosiva que, feta pols, se aplica demunt la pell pera que hi fassi butllofes. **Cantárida, cubillo.** || El pegat de l' esmentada pols y la butllofa que 's fá **Cantárida** || pl. Insecte sense ales de més d' una polsada de llarch, negre y ab unes ratlles travesseres vermelles. L' oli preparat ab ell s' aplica còm un vexigatori a les cavalleríes. **Abadejo.**

CANTARÍDICH, CA. Que se sembla o 's refereix a la cantárida. **Cantarídeo.**

CANTARIDINA. f. *Quím.* y *mat. méd.* Substancia blanca, fullosa y brillant, a la qual deuen les cantárides la virtut vexicant. **Cantaridina.**

CANTAROPSIS. f. *Anat.* Ángul de l' ull. **Cantaropsis.**

CANTATA. f. Composició poética d' alguna extensió pera que 's posi en música y 's canti. **Cantata.**

CANTAYRE. m. CANTADOR.

CANTELL. m. Cap, cantó o vora d' alguna cosa, majorment si fá caires. **Canto.** || L' extrém d' algunes coses que 's poden partir fácilment, còm: *cantell de pá, de formatge,* etc. **Cantero.**

DE CANTELL. m. adv. De costat. *De canto.*

CANTELLUT, DA. adj. Lo que té cantell. **Esquinado.**

CÁNTER m. p. u. CANTI.

CANTERANO. m. *Ter.* Mena de calaixera. **Cómoda.**

CANTERILLER. m. CANTERER.

CANTERETS. *Bot.* Planta de la familia de les primulácees.

Canti del sigle xvi, procedent de Sant Martí Sarroca. (Museu de Barcelona).

CANTI. m. Eina de terrissa o metall, estret de boca, ampla de panxa y estret de cul, ab un' ansa; serveix regularment pera posar 'hi aigua. **Cántaro.** || *Met.* El líquit que cap dins d' un canti. **Cántaro.** || *Ter.* Mesura de ví de diferenta capacitat. **Cántaro.** || Urna en que 's posen sorts per les quintes y eleccions. Se diu aixís perque antiguament se ficaven dins d' un canti. **Cántaro.**

A CANTIS. m. adv. A BOTS Y A BARRALS.

ANARSE 'N CÒM EL BROCH DEL CANTI. fr. *Irse como una canilla.*

ENTRAR O ESTAR EN CANTI. fr. Entrar en sort. *Entrar ó estar en cántaro ó en suerte.* || *Met.* Estar proposat per algun empleu o prop de conseguirlo. *Estar en cántaro.*

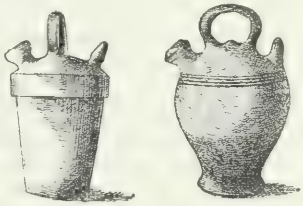

Cantis

TANTES VEGADES VA 'L CANTI A LA FONT QUE A LA DERRERÍA 'S TRENCA, O QUE AL ÚLTIM HI DEIXA 'L COLL. *Ref.* Denota que qui s' exposa móltes vegades ix escarmentat o reb. *Cantarillo que muchas veces va á la fuente ó deja el asa ó la frente; tantas veces va el cántaro á la fuente, que algunas veces se quiebra ó se deja el asa ó la frente.*

CANTICELA. f. Cantar o copla, composició poética breu destinada per lo comú pera cantar. **Cantilena.**

CÁNTICH. m. Composició métrica pera donar gracies a Dèu. **Cántico.** || Qualsevol cant. **Cántico.**

CÁNTICH DELS CÁNTICHS: CANTAR DELS CANTARS.

CANTICI. m. *Fam.* L' acte de cantar ab freqüencia. **Canticia.** || CÁNTICH.

CÁNTIGA. f. Composició poética dividida en estrofes, després de cadascuna de les quals se repeteix un estribillo lligat per la rima ab elles **Cántiga.**

CANTIL. m. Paratge del fons del mar, que forma còm un graó o vara tallada més o menys a plom. **Cantil.**

CANTILENA. f. CANSÓ.

CANTIMPLORA. f. Mena de brocal de coure, estany o un altre metall que serveix pera refrescar l' aigua. **Cantimplora.** || Canó encorbat ab dos braços desiguals, un dels quals se fica a l' aigua o licor y 'l xucla per raó del pes de l' aire sobre 'l meteix licor, y 'l llensa pêl braç més llarch. **Cantimplora, sifón.** || Ferro que 's posa a la part de devant de les sèlles, etc. **Cantimplora.**

FER LA CANTIMPLORA fr. *Fam.* Fer el ploricó, ponderar miseria pera moure a compassió. *Hacer la guaya.*

CANTINA. f. Mena de taberna o bodegó que sol haver 'hi als quartels dels soldats y als llóchs ont hi travalla mòlta gent. **Cantina.**

CANTINER, A. m. y f. Qui cuida de la cantina. **Cantinero.**

CANTINERA. f. Dona que serveix begudes a la tropa fins durant les accions de guerra. **Cantinera.**

CANTIRET. m. dim. **Cantarillo, cantarito.**

CANTITAT o QUANTITAT. f. Magnitut. **Cantidad.** || Tot lo que, numéricament parlant, está subgecte a aument o disminució. **Cantidad.** || Número, porció considerable d' alguna cosa. **Cantidad.** || La qualitat de ser breu o llarga alguna sílaba y 'l temps que s' hi emplea en pronunciarla. **Cantidad.**

CANTÓ. m. L' ángul exterior d' un edifici. **Esquina.** || Extrém, racó, punta d' alguna cosa, còm: *de camp, de casa, de matalás.* **Cornijal.**

CANTÓ. *Hidrog.* Riuet que neix al port del seu nòm, a la serra de Sant Joan, passa pêl terme de Soriguera, y desaigua a la vora del Noguera Pallaresa, més avall de Sort. || — (COLL DE) *Orog.* Coll a 1,715 met. d' altitut, a la serra de Sant Joan, vora del Noguera Pallaresa, prov. de Lleida.

CANTÓN. m *Ant.* CANTÓ.

CANTONS DEL EXÉRCIT. *Ant.* Flanchs, costat del exércit. *Flancos del ejército.*

CANTONADA. f. aum **Esquina, esquinazo.**

GIRAR LA CANTONADA. fr. Girar de camí eixint d' un carrer y entrant a un altre. *Doblar la esquina.*

CANTONAL. adj. Lo que correspón o té analogía ab el cantó. **Cantonal.**

CANTONAT, DA. adj. *Ant.* CAYRUT.

CANTONERA. f. Peça de metall pera subgectar els ánguls de les peces de fusta, còm: *taules, escriptoris,* etc. **Cantonera.** || RACONERA.

CANTONERES. f. pl. Adornos de cantonada, usats per pintors, fusters, manyans, etc.

CANTOR, A. m. y f. Qui té per ofici cantar. **Cantor.** || Qui canta. **Cantor.**

CANTURIA. f. Cant de música. **Canturia.** || El modo y aire de cantarse les composicions musicals. **Canturia.** || La capella de música d' algunes iglesies. **Capilla de música.**

CANTURRI. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Pallerols, prov. de Lleida. || — DE NAVINÉS. Caseriu del terme de Navinés, dist. munpal. d' Arfá, prov. de Lleida.

CANTUSSEIG. m. *Ter.* Cant en veu baixa.

CANTUSSEJAR. v. a. *Ter.* Cantar en veu baixa.

CANUDERA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les plumbaginácies, que s' usa contra 'l mal de caixal. **Belesa, dentaria, dentelaria.**

CÁNULA. f. Canonet més o menys llarch y obert per tots dos caps, que serveix pera mòltes operacions quirúrgiques. **Cánula.**

CANUT. m. Cada una de les casetes que fan les abelles a les bresques. **Celdilla.** || *Ter.* CANÓ, 4. || n. p. **Canuto.**

CANXALAGUA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les gencianácees, provinent d' América; té mòlta semblansa ab el fel de terra y s' u a còm medicinal **Chanchalagua.**

CANYA. f. *Bot.* Planta perpetua de la fam. de les arnudácees, ab les fulles llargues, estretes y punxagudes, que 's cría als paratges humits. **Caña.** || La cama del blat, del moresch y altres semblants. **Caña.** || Mena de jonch d' América que serveix pera bastó. **Caña.** || La de la freixura y del pulmó. CANÓ DE LA FREIXURA. || *Mús.* El canonet de canya o metall, en que hi há la llengüeta del baixó y altres instruments de boca. **Estrangul, pipa, caña.** || *Náut.* La part de l' áncora desde la creu fins a l' anella. **Caña, asta.** || *Náut.* Manuella de fusta o de ferro assegurada ab un pern pera girar el timó. **Caña.** || La part més prima, llarga y rodona del rem. **Caña.** || A les fábriques de crestall o vidre, canó de ferro, ab l' extrém del qual se pren la porció de pasta necessaria, bufant 'hi pera donar la forma corresponent a la peça que 's vol fer. **Caña.** || Canonet de palla, fusta o metall pera xuclar algun licor. **Caña.** || Entre boters canó de canya pera inflar els bots bufant. **Caña.** || Entre canterers o gerrers troç de canya partida de llarch a llarch, que apliquen pera unir la peça que treuen. **Caña.** || Entre pescadors la que serveix pera pescar, y comunment se compón d' un cert nombre d' elles lligades entre sí. **Caña de pescar, vara, y rabiza,** la punta ont se lliga 'l nyinyol. *Arq.* El cós de la columna entre la basa y 'l capitell. **Caña.**

ARRIAR LA CANYA. fr. *Náut.* Deixarla en completa llibertat pera que segueixi 'ls moviments que li fá fer la pala del timó, impelida pêls cops de mar. *Arriar la caña.*

CANYA BÒRDA: CANYA-SIULA.

CANYA D' ESCOMBRES: CANYA-SIULA.

CANYA DE ROSARIS. Planta anomenada aixís perque ses llevors serveixen de grans de rosari. CAÑA DE CUENTAS, YERBA DEL ROSARIO.

CANYA DOLSA O DE SUCRE. Planta anyal semblanta a la canya comuna pero de brots més curts y plens d' una substancia sucosa y dolsa de la que se 'n treu el sucre. *Caña dulce ó de azúcar, cañamiel.*

CANYA PRIMA. *Cañucela.*

CANYA-SIULA. Mena de canya prima ab el plomall negrench y més ample que 'l de la canya comuna, que 's cría en paratges humits y s' usa pera fer escombres, cubrir barraques, etc. *Cañizo, cañavera.*

CANYA XIULA: CANYA-SIULA.

CORRER CANYES. fr. Lluitar diferentes quadrilles de cavallers armats de canyes pera simular un combat y donar proves de llestesa y agilitat. Se solía fer en les festes públiques. *Correr cañas.*

¡DRETA LA CANYA! *Náut.* Veu ab que 's mana al timoner que posi la canya del timó al mitj o en direcció de la quilla. *¡Derecha la caña!*

ESTAR SECH, MAGRE, FLACH O PRIM CÒM UNA CANYA. fr. Se diu del qu' está mòlt magre. *Estar como un naipe.*

PESCADOR DE CANYA, MÉS PERT QUE NO GUANYA. *Ref. Pescador de caña, más come que gana.*

QUI TÉ CANYES FÁ FLAUTES. *Loc. prov.* QUI TÉ TIONS FÁ ESTELLES.

CANYA DE BAIX. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Joan les Fonts, dist. munpal. de Begudá, prov. de Girona.

CANYA (La). *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Capsech, prov. de Girona.

CANYADA. f. Cop de canya. **Cañazo, cañaverazo.**

CANYADA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Villena; és a la vora de la riera del Rei y té 994 hab.

CANYADA D' ALMENARA. *Geog.* Caseriu del terme de Quesa, prov. de Valencia.

CANYADA DE CORTÉS. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CANYADA DE PASTORS. *Geog.* Caseriu del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CANYADA DEL TRIGO. *Geog.* Caseriu del terme de Pinoso, prov. d' Alacant.

CANYADA ROJA. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CANYADA SECA. *Geog.* Caseriu del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CANYADES. *Geog.* Caseriu del terme d'Elda, prov. d' Alacant.

CANYADILLA. *Geog.* Caseríu del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CANYAFERA o CANYAFERLA. f. *Bot.* Planta silvestre semblant a la canya comuna; les fulles y llevors cóm les del fonoll. **Cañaheja, cañaherla, cañareja, férula.**

CANYAFERAL. adj. Lo pertanyent o semblant a la canyafera. **Feruláceo**.

CANYAMÁS. m. *Ant.* Drap d' estopa del cánem. **Cañamazo.** || Drap clar de cánem pera brodar 'hi ab seda o llana de colors, y serveix pera sabates, cobritaules, etc. També s' anomena aixís després de brodat. **Cañamazo.**

CANYAMÁS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Dos rius, prov. de Barcelona.

CANYAMEL. f. CANYA DOLSA.

CANYAMELAR. *Geog.* Barri del dist. munpal. de Valencia.

CANYAMERAS (Joan). *Biog.* Regicida, fill d' una familia pagesa del plá de Barcelona, qui 'l día 7 de Desembre de l' any 1492 va agredir al rei Ferran *el Católich,* ferintlo al coll, mentres baixava a presidir el Tribunal de Justicia tot parlant ab els Concellers. De moment se va creure que 's tractava d' alguna conspiració y fou gran l'efecte causat als reis y a Barcelona; més les declaracións d' aquell infelís, vellet de seixant'anys, «que volgué matar al rei perque li tenía usurpada la corona, pertanyentli per dret; a la qual renunciava si no'l martiritzaven y deixaven lliure,» reveláren que 's tractava d'un maniátich. El regicida fou mort. El rei a les tres setmanes quedava curat.

CANYAR. m. Lloch plantat de canyes. **Cañaveral, cañar, cañizar, cañizal.** || Lloch ple de canya siules. **Carrizal.**

CANYELÓ. m. Confit llarch que té dins un trosset de canyella o de confitura de poncém. **Canelón.**

CANYELLA. f. *Bot.* La segona pell d' un arbre del meteix nóm, que 's cría a les illes orientals, de color roig groguench, d' olor y gust mòlt aromátich y agradable. **Canela.** || La part de devant de la cama desde el genoll fins al peu. **Canilla, tibia.** || *Anat.* L' os desde 'l cotse fins a la munyeca. **Canilla, cúbito.** || *Bot.* L' arbre que fá la canyella. **Canelón, árbol de la canela.** || *Hidrol.* Font intermitenta propera al mas Girvés, a la Cerdanya.

CANYELLA BLANCA. *Bot.* La escorsa del winter, arbre de l' América Meridional y de les Antilles; serveix de condiment y tè una propietat mò t enérgica. A l' América la empleen contra l' escorbut y entra en la composició de varis preparats farmacéutichs. *Canela blanca, falsa corteza de winter.*

CANYELLADA. f. Menjar de canyella, sucre y moll de garsa que 's dóna als falcóns. **Canelada.**

CANYELLER. m. *Bot.* Arbre de la canyella. **Canelo.**

CANYELLES (Magí). *Biog.* Historiaire local, adroguer de ofici; nat en la ciutat de Manresa en l' any 1622 y mort a les derreríes del sigle XVII. Sabía el llatí, la paleografía, era bon calígraf y dominava les matemátiques. Exercí importants cárrechs del govern y administració local. Era sots veguer en 1651; intervingué seguidament en els negocis de la ciutat entre 1653 y 1685, havent estat conceller segón en 1653 y en 1662. En 1667 escrigué pera 'l municipi el tractat *Jurisdictió del Magnífich Mostasaph de la ciutat de Manresa;* en 1669 compongué el *Llibre major Rational;* en 1678 la *Tarifa o escandall de les Fleques,* travalls administratius de carácter oficial mòlt notables. Emprò la obra capdal d' en Canyelles es la titolada *Descripció dc la grandesa y antiquitats de la ciutat de Manresa,* escrita en 1679; la més antiga y millor de les histories de Manresa, que ha restat inédita més de doscents anys.

Segell de Canyelles

CANYELLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadés; té 563 hab.

CANYEM. m. *Ant.* CÁNEM.

CANYER. m. CANXAR.

CANYET. m. *Ter.* Lloch ont s'hi llensen les brosses o animals morts. **Buitrera, muladar.**

¡VÉSTE'N AL CANYET! fr. *Met. fam. ter.* Ab que 's despedeix a algú de mal modo. *¡Véte al rollo!*

CANYET. *Geog.* Caseríu del terme de Castellbisbal, prov. de Barcelona. || Altre caseríu del terme de Badalona, prov. de Barcelona.

CANYETA. f. dim. **Cañita, cañilla, cañuela.**

CANYETILLO. m. Fil d'or o plata en forma de canonet. **Cañutillo.**

CANYÍS. m. Teixit plá de canyes y cordill pera secar figues y altres fruites, criar cuchs de seda, fer celsrasos, etc. **Cañizo, zarzo.** || pl. El dels carros. **Ádrales.**

CANYIULA. adj. Qui está mòlt flach o débil. **Canijo, agostizo, desmirriado, releco, bacalao, desvaído, poquito, hético, chupado.**

CANYÓ. m. *Ant.* CLAVAGUERA. || *Ter.* GARGAMELLA, 2. || *Ter.* De paper. PAPERINA.

CANYONER, A. adj. S' aplica a les embarcacións que munten algún canó. **Cañonero.**

CANYÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Aranyó, prov. de Lleida.

CANYOTA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les gramínees que infesta 'ls sembrats. **Cizaña, sorgo.** || CANYA BORDA.

CAOBA. f. *Bot.* Arbre gran de les Indies, de fusta forta y llustrosa, de color castany més o menys clar. Serveix pera mobles d' adorno y gust, còm: *calaixeres, llits,* etc. **Caoba, caobana.** || La fusta de aquest arbre. **Caoba.**

CAORCIS (Arnau). *Biog.* Mariner brau y mòlt expert, nat a principis del sigle XIII, mort a Sivilla cap al any 1270, ont l' havía cridat el rei n' Alfons *el Savi,* quan tractava d' organisar la marina de guerra de Castella. Aquell sobirá va contractarlo pera una de les deu galeres armades per ell, fentli además honroses mercés.

CAOS. m. Confusió, desordre. **Caos.** || Barreja confosa de tots els elements y materies que se suposa que hi havía en els primers temps del món. **Caos.**

CAÓTICH. m. Lo pertanyent al caos. **Caótico.**

CAP. adj. Ningú. **Ninguno.** || m. Part superior del cos. **Cabeza.** || Cada persona. **Cabeza.** || Superior en alguna corporació o comunitat. **Cabeza.** || El principal d' alguna societat. **Jefe, caudillo.** || El principi o extrém d' alguna cosa respecte de la seua llargaria. **Extremo, cabeza.** || Capacitat, talent, disposició. **Cabeza.** || Conducta, enteniment, judici. **Cabeza.** || Motllo de fusta que usen els perruquers pera fer perruques. **Fraustina.** || *Ant.* CAPÍTOL. || La planxeta de llauna o llautó que 's posa al extrém del cordó, tireta, etc. **Herrete.** || L' extrém del carrer. **Salida, cabo.** || Terme o fí d' alguna cosa. **Fin.** || Cada bri o cama del fil retort. **Cabo, hebra.** || *Náut.* Troç de

corda. **Cabo.** || *Geog.* Montanya o terra elevada que's fica al mar. **Cabo.** || *Ter* RES. || El cim d' alguna altura. **Cima, sumidad.** || Part principal de la taula quan se junten varies persones. **Cabecera.** || A les troques de fil, cotó, etc., el principi. **Cabo.** || prep. Envers. **Hacia.** || pl. *Náut.* Les parts principals que formen l' esquelet d'un barco, cóm son: *quilla, codaste, roda, codernes,* etc. **Cabeza.** || Els extréms o la popa y la proa de la nau. **Cabezas.** || pl. Les varies especies que 's toquen al parlar d' un assumpte. **Cabos.**

CAP A CAP. m. adv. Ab un altre. *De persona á persona, de silla á silla, mano á mano, cuerpo á cuerpo, uno á uno.*

CAP AIXALABRAT, ATOLONDRAT O ALBOROTAT. fr. Subgecte aixalabrat. *Tolondro, tolondrón, fargallón.*

CAP A MAR. fr. *Náut.* Algúns ho entenen solsament per donar tela a popa estant a la capa a fí de presentar bè la proa a la mar. *Cabeza á la mar.*

CAP A MUNT. m. adv. *Hacia arriba.*

CAP AL TART. adv. t. Derrera hora de la tarde, abans d' entrada de fosch. *Al anochecer, á boca de noche, sobretarde.*

CAP AQUÍ. m. adv. ll. Envers el lloch ont está qui parla. *Hacia aquí, acá.*

CAP BOIG. Qui obra inconsideradament. *Casquilucio, alegre de cascos.*

CAP D' ANY. L' ofici que 's celebra per algún difunt el día que fá l' any de la seua mort. *Cabo de año.* || El primer día del any. *Año nuevo.*

CAP D' ASE. *Met.* Tonto, ignorant. *Sandio.* || *Ictiol.* Peix de la familia dels triglits, de 20 a 27 cm. de llargada. *Cachorubio.*

CAP DE BANDO. Qui alça partides de gent armada y les dirigeix. *Cabecilla, cabeza de partido, de bando, cuadrillero.*

CAP DE BESTIAR. Quadrúpedo de la especie doméstica, còm: *bou,* etc. *Res, cabeza de ganado.*

CAP DE BOU. Qui 'l tè mòlt gros. *Cabeza de toro, cabezudo.* || Tossut. *Cabezudo.* || *Ictiol.* Peix. JULIOLA. || *Ter.* CULLERETA, 2.

CAP DE BURRO. *Met.* CAP D' ASE.

CAP DE CARABASSA. *Met.* CAP SENSE CERVELL

CAP DE CASA O DE LLINATGE. El principal de cada familia a qui tots els demés de la meteixa hi estan subgectes. *Cabeza de familia.*

CAP DE COL: ULL DE COL.

CAP DE COLLA. El qui mana una colla de travalladors. *Capataz.*

CAP DE CREU. *Expr. fam.* MALVINATGE.

CAP DE CUNILL. *Ictiol.* Peix semblant al llargandaix, pero sense peus. *Lagarto de mar.*

CAP DE DIT. La part carnosa de la punta del dit. *Yema ó pulpejo del dedo.*

CAP DE DOL. El parent més proper que presideix el enterro o réb el pésam en nóm de tota la familia. *Dolorido.*

CAP D' ESCALA. El més alt d' ella. *Alto, cabo de la escalera.*

CAP D' ESCAROLA. *Expr. fam.* Dit del cap mòlt poblat de cabells curts y caragolats. *Monte.*

CAP D' ESQUADRA El soldat que mana una esquadra. *Cabo de esquadra.*

CAP D' ESTOPA: CAP SENSE CERVELL.

CAP DE FERRO. El qui ocupantse en travalls intelectuals no 's cansa may. *Cabeza de hierro.*

CAP DE FRARE. Clau de cer ab punta en figura de barrina que serveix pera engrandir els forats que 's fan al coure, ferro, etc. *Escariador.*

CAP DE GUAITES Ofici municipal inferior al sotabatlle, encarregat de la vigilancia, qu' en un principi desempenyaven els nobles. En els actes de ceremonia duien còm distintiu o atribut un bastó negre en quins caps hi havía gravades dues creus. *Jefe de vigilancia.*

CAP DE LA IGLESIA. Títol que 's dòna al papa respecte de la Iglesia universal. *Cabeza de la Iglesia.*

CAP DE MESTER. Prohóm d' ofici. *Prohombre de oficio.*

CAP DE MONTANYA O DE SERRA. La part més alta d' ella. *Cabeza de monte ó sierra.*

CAP DE MORO. Plom de les peces de roba. *Plomo, sello.* || Entre apotecaris el tap d' un alambí que usen sense refrigerant, de modo que cau l'aigua destilada. *Cabeza de moro.*

CAP DE MORT. El conjunt dels ossos del cap, despullats de la cara y pell. *Calavera.* || Entre estampers senyal que deixa la lletra posada al revés. *Mortaja.*

CAP DE MOTÍ. *Levantador.*

CAP DE NÚVOL. El núvol gran separat dels altres. *Nubada, nubarrada.*

CAP D' OLLA. *Ictiol.* Mena de dofí de gran tamany, poch freqüent al mar Me iterrani, que tè 'l cap rodó y dues aletes als costats primes y llargues. || *Ter. fam.* Persona que no serveix pera rés. CAP DE TRÓNS. || Home aixelabrat, sense cap ni centener. *Cabeza de chorlito.*

CAP D' OVELLA Y GARRES DE LLOP. *Loc.* UNGLES DE GAT Y CARA DE BEAT.

CAP DE PÁ. Estúpit. *Cabeza de tarro, cabeza redonda.*

CAP DE PARTIT. Ciutat o vila de la qual dependeixen algúns pobles en lo judicial y governatiu *Cabeza de partido.* || CAP DE BANDO.

CAP DE PESSONERA. El cap del fusell que ix fora de la roda dels carruatges. *Pezón.*

CAP DE PIT: ESTERNÓN

CAP DE PROCÉS. *For.* Auto d' ofici del jutge pera averiguar el delicte en causes criminals. *Cabeza de proceso.*

CAP DE REGNE O PROVINCIA. Capital, còm ho es Barcelona respecte a Catalunya. *Capital; cabeza de reino ó de provincia.*

CAP DE TABOLA: CAP ALBOROTAT.

¡CAP DE TAL! *Expr. fam.* Ab que 's denota l' enfado que causa alguna cosa; mena d' amenassa. *¡Voto á tal! ¡voto á quien!* || Exclamació. *¡Cuerpo de Dios ó de Cristo, ó de mí ó de tal!*

CAP DE TIMÓ. *Náut.* L' extrem superior qu' entra per la llimera y s'encasta a la canya. *Cabeza de timón.*

CAP DE TRÓNS. CAP D' OLLA.

CAP DEL NAS, LLENGUA, etc. *Punta de la nariz, de la lengua,* etc.

CAP ESGABELLAT. *Met.* Persona que tè moltes idees, pero sense sapiguerles coordinar; qui no tè ordre ni concert en lo que fá. *Madeja sin cuerda.*

CAP FLUIX: CAP SENSE CERVELL.

CAP GASTAT. *Náut.* El qu' está un poch malmés exteriorment per haver servit mòlt. *Cable lavado.*

CAP GROS. El de grandaria despropo cionada. *Cabezorro.* || *Met.* Neci, tonto. *Cabeza de tarro, cabeza redonda.* || *Ictiol.* Cert peix de quaranta a seixanta peus de llarch, dels quals n' ocupa més de la meitat el cap, en el que hi tè un conducte per ont llensa l' aigua, y unes boles que contenen la substancia coneguda ab el nóm d' *esperma de balena,* y en altres parts del seu cos l' altra que 's coneix ab el d' *ambre gris.* Es vivípar; tè mamelles y habita en els mars més calents d' Europa. *Marsopa ó marsopla, cachalote.* || CULLERETA, 2.

CAP MAJOR. m. *Ant. Jefe superior ó principal.* CAP DE CASA.

CAP NEGRE. *Ornit.* ABELLEROL.

CAP PELAT. fr. Qui no tè cabell o 'l du afeitat. *Pelón.*

CAP PER AMUNT. Dret. *Cabeza arriba.*

CAP PER AVALL. De cap a terra. *Cabeza abajo.*

CAP PER CAP. m. adv. Tant per tant, sense tornes en les barates. *Pelo á pelo, taz á taz sin adehala.*

CAP SENSE BARRET O SENSE CERVELL. Qui obra desordenadament. *Reloj desconcertado, casquivano; cabeza de chorlito ó de pollo ó de grillo.*

CAP SENSE DENTS. *Loc. fam.* Desdentegat. *Muelas de gallo.*

CAP VERT: CAP SENSE CERVELL.

CAPS D' ASE. m. pl. *Bot.* Planta de la familia de las llabiades mòlt abundosa en nostres boscos. ROMANÍ MASCLE. CARDIGASES.

CAPS DE LES BITES. *Náut.* Els extréms de la creu que sobreíxen per cada costat. *Tetas, cabezas de las bitas.*

CAPS DE REVÉS. *Náut.* Les escotes de barlovent, y les bolines y bolitxes de sotavent que no serveixen en les posicions de bolina. *Cabos de revés.*

A CAP O CREU. Joch de nois que 's fá tirant cinch céntims al aire; y l' un demana cap o cara y l' altre creu. *A cara ó cruz.* || *Met.* Moltíssim barato. *A huevo.*

A CAP O TRAVESSES. Joch que 's fá posantse algú dues agulles de cap al palmell de la má de la manera que li acomoda, y presentant la má tancada a l' altre jugador, li pregunta de quina manera están posades les agulles, y s' hi ho endevina guanya, y sino pert. *Punta con cabeza.*

ABAIXAR EL CAP. fr. Inclinarlo envers terra. *Bajar, inclinar la cabeza.* || *Met.* Fer per força lo que 'ns repugna. *Bajar la cabeza, las orejas, la cola; besar la correa.* || *Met.* Estar trist y pensatiu. *Bajar la cabeza, estar cabizbajo, hacer calendarios.*

AGAFAR ENTRE CAP Y COLL. fr. *Apercollar.*

AL CAP. m. adv. DETRÁS, DESPRÉS. || Passat mòlt temps. *A largo andar.*

AL CAP DEL MÓN. *Expr.* A qualsevulla part per lluny que sigui. *Al ó hasta el cabo del mundo.*

AL CAP SOM. *Loc. fam.* Ab qu' algú denota voler terminar alguna cosa. *Hasta aquí hemos llegado; alto ahí.*

AL CAP Y A LA FÍ O AL CAP Y AL ÚLTIM O AL CAP Y AL RATO. *Loc.* Per últim; després de tot. *Al cabo, ó al cabo y á la postre, ó al cabo de la jornada.*

ALSAR EL CAP. fr. *Levantar la cabeza.* || *Met.* Pendre ánim qui está abatut. *Respirar.* || *Met.* Trobarse millor el malalt. *Alzar cabeza.* || *Met.* Millorar en fortuna. *Alzar ó levantar cabeza.*

ANAR CAP BAIX. fr. *Met. Ir cabizbajo.*

ANAR CAP PER AVALL. fr. *Met.* Tornar a menys, anar perdent la salut, el crédit, etc. *Andar de pie quebrado, ir cuesta abajo ó de capa caida.*

ANARSE 'N DEL CAP. fr. *Met.* ANARSE 'N DE LA MEMORIA.

ANARSE 'N EL CAP, O ANARSE 'N EL CAP A PASSEJAR. fr. *Met.* Desvanéixers el cap. *Desvanecerse, irse la cabeza, andársele á uno la cabeza.*

BALLAR O ANAR PÊL CAP. *Met.* Recordar alguna cosa. *Bullir por la cabeza.*

CANSARSE 'L CAP. fr. Afadigarse pensant mòlt en alguna cosa. *Devanarse los sesos.*

CARREGARSE DE CAP. fr. *Fam.* POSÁRSELI A UN EL CAP CÒM UNS TRES QUARTANS.

CARREGÁRSELI 'L CAP A ALGÚ. fr. Sentir pesadès o ensopiment al cap. *Cargársele á alguno la cabeza.*

CAURE DE CAP. fr. *Dar de cabeza, caer cabeza abajo.*

DE CAP A CAP. m. adv. De part a part, o d' extrém a extrém. *De barra á barra.* || DE GOM A GOM.

DE CAP A PEUS O DESDE 'L CAP FINS ALS TAPÍNS O DESDE 'L CAP FINS A LA QÜA. m adv. Enterament, desde 'l principi al fí. *De la cabeza hasta los pies ó de pies á cabeza, de alto á bajo, de pe á pa.*

DE CAP Y DE NOU. m. adv. Desde 'l principi. *Desde el principio; de raiz, de nuevo.*

DEL SEU CAP. m. adv. *Fam.* Del seu propi ingeni o invenció. *De su cosecha.* || Al seu arbitre, sense seguir l' ordre regular. *De su ingenio.*

DEMANAR EL CAP. fr. *Met.* Demanar la mort d' algú. *Pedir, solicitar la muerte ó cabeza de alguien.*

DONAR CAP. fr. *Met.* Donar curs a alguna cosa. *Dar vado, curso, salida.*

EIXIRNE A CAP. fr. *Met.* Acabar, eixir bé alguna cosa. *Llevar á cabo.*

EIXIR DEL SEU CAP. *Met.* Inventar algú alguna cosa *Inventar, idear, sacar de su cabeza* || Fingir alguna patranya. *Sacar, hablar ó levantar de su cabeza.*

EIXIRSE DEL CAP. fr. *Met.* EIXIRSE DE LA MISERIA.

ENTAVANAR DE CAP. fr. Envaneixe a algú ab alabanses excessives o induirlo a fer alguna cosa. *Levantar de cascos.*

ÉSSER CAP DE DANSA. fr. *Met.* Ésser el principal d' algun negoci mal governat. *Guiar la danza, ser el amo ó el dueño de la baila.*

ÉSSER CAP DEL DOL. fr. *Met.* Assistir a algun funeral còm a parent més próxim del difunt. *Hacer el duelo.*

ESTAR CALENT DE CAP. fr. *Met.* Tindre un comensament de borratxera. *Estar ó ir calamocano; tener reservado ó callado; no estar para firmar.*

FER BULLIR EL CAP. Perturbar. *Aturdir la cabeza.*

FER CAP. fr. *Fam.* Arribar a algun llóch determinat. *Acudir, dar, ir á dar.*

FER DE CAP. fr. DIRIGIR. || *Ter.* Acompanyar alguna persona de confiansa a una minyona. *Hacer de padres.* || Esser el primer. *Hacer de cabeza ó cabecera.*

FER EL CAP VIU. fr. *Fam.* Estar alerta, viure ab vigilancia y cuidado *Andar ó estar alerta ó sobre aviso.*

FER O OBRAR DEL SEU CAP. fr. Obrar per sí o sense consell. *Hacer por su cabeza.*

FICAR EL CAP AL COVE O A L' OLLA. fr. *Met. fam.* Obstinarse algú en sostindre una cosa equivocada. *Meter la cabeza en un puchero.*

FUGIR DEL CAP. fr. ANARSE 'N DE LA MEMORIA.

JUGÁRSE 'HO A CAP Y CREU. fr. *Met.* Denota lo poch que s' apreciá alguna cosa. *Echar á pares y á nones.*

LLIGAR CAPS. Coordinar alguna cosa. *Atar cabos.*

LLIGAR EL CAP. fr. Pentinar y lligarse 'ls cabells *Atar, componer, recoger el cabello.*

MENJAR DEMUNT DEL CAP D' UN TINYÓS. fr. Tindre mòlta gana, no ésser llamench ni escrupulós en el menjar. *Comer sobre la cabeza de un tiñoso.*

MÉS VAL ÉSSER CAP DE LLUS QUE QÜA D' AVESTRÚS. *Ref.* MÉS VAL ÉSSER CAP D' ARENGADA, ETC.

METRE A HU EL CAP ENTORN. fr. *Met.* Entavanarlo de cap, posarli al cap alguna idea o progecte disbaratat. *Hacerle perder la chaveta; ponerle en el magin; ponerle en rueda.*

MOURE O REMENAR EL CAP JA A UN COSTAT JA A L' ALTRE. fr. *Cabecear, menear, mover la cabeza.*

NO PODERSE TREURE DEL CAP ALGUNA COSA. fr. *Met. fam.* Pensar contínuament en alguna cosa que fá pena. *No poderse quitar de la cabeza; no haber quien quite alguna cosa de la cabeza.*

NO SAVER PER QUIN CAP COMENSAR. fr. No sapiguer còm comensar alguna cosa. *No saber por dónde empezar*

NO TINDRE CAP NI CENTENER. fr. Estar una cosa tan intrincada que no se li trova medi pera posarla en clar. *No tener cabo ni cuerda.*

NO TINDRE CAP NI PEUS. fr. Estar una cosa mòlt confosa, sense ordre ni concert. *No tener pies ni cabeza.*

OBRIR EL CAP A ALGÚ. fr. Ferli un trench o ferida. *Descalabrar, abrir la cabeza.* || *Met.* Molestar ab crits o instancies. *Quebrar, ó romper la cabeza ó los cascos.*

PASSARLI O CÓRRERLI A ALGÚ ALGUNA COSA PÊL CAP. fr. *Met.* Oferírseli a la imaginació. *Pasarle á alguno alguna cosa por la cabeza; ponérsele en la cabeza.*

PELAT O RAPAT DE CAP. Qui té 'ls cabells tallats mòlt arrán. *Raido de cabeza.*

PÊL CAP MÉS BAIX. m. adv. Al menys. *A lo, por lo ó cuando menos.*

PER CAP. fr. Per cada individuo. *Por cabeza.*

PER CAP CAP. m. adv. Expressa la absoluta negació o impossibilitat d' alguna cosa. *Por ningún término ó estilo ó medio; de ningún modo, por ningún cabo.*

PERDRE 'L CAP. fr. *Met.* Morir violentment. *Perder la cabeza.* || Tornarse boig. *Volverse loco, enloquecer.*

PORTARLA DE CAP. fr. *Met.* Tindre tramada ab dissimulo la execució d' alguna cosa. *Llevarla hecha.*

POSARLI A ALGÚ AL CAP ALGUNA COSA. fr. *Met* Persuadirlo. *Meter en la cabeza.*

POSAR 'HI 'L CAP. fr. *Fam.* Ab qu' algú assegura

alguna cosa; y aixís se diu: *hi posaría 'l cap que no és còm vos diéu. Poner la cabeza.*

POSAR SOBRE 'L CAP ALGUNA COSA. fr. Metafóricament manifesta l' apreci que 's fá d' alguna cosa. *Poner alguna cosa sobre la cabeza.*

POSAR UN CAP CÒM UN TABAL O CÒM UNS TRES QUARTÁNS. fr. *Met. Aturdir, atolondrar.*

POSARSE AL CAP ALGUNA COSA. fr. *Met* Afirmarse en un dictamen perseverant en ell ab obstinació. *Encajársele á uno en la cabeza alguna cosa.*

PUJARSE 'N AL CAP. fr *Met.* Denota la perturbació que causen els vapors forts d' alguna cosa, còm: *del tabaco*, etc. *Subirse á la cabeza, subirse el humo á la chimenea, y subirse á predicar,* dit del ví bó.

QUI BARATA, 'L CAP SE GRATA. *Ref.* Aconsella 'l mòlt cuidado que 's deu tindre en escullir y baratar lo que 's posseeix. *Quien bien tiene y mal escoge, por mal que le venga no se enoje; por buscar más contento, tornóse su tiempo viento.*

RODAR EL CAP. fr. Flaquejar o torbarse 'ls sentits. *Desvanecerse.* || Moure 'l a una part y altra en senyal de negar alguna cosa. *Cabecear.* || *Met.* Despreciar alguna cosa. *Torcer la cabeza.*

SENTIR 'HO DE CAP DE NAS. fr. *Met.* Rastrejar, presumir o entendre lo que un altre vol fer. *Husmear, olear, dar en la nariz.*

SI HO TÉ AL CAP QUE S' HO POSI ALS PEUS. *Loc. fam.* Dóna a entendre qu' algú deu desenganyarse d' alguna cosa. *Que se lo quite de la cabeza, que se desengañe.*

TALLAR CAPS. fr. *Náut.* Tallarlos a cops de destrals en la necessitat urgent d' usar de la vela pera salvar l' embarcació. *Picar cable, cables ó amarras.*

TANTS CAPS TANTS BARRETS. *Loc. fam.* Que reprén la poca unió que hi sol haver en els d' una meteixa familia. *Los hijos de Marirrabadilla, cada uno en su escudilla.*

TINDRE A CAP DE LLIBRE. fr. *Met.* Tindre rabia a algú y observar els seus descuits pera aprofitarse 'n y venjarse. *Tener hipo con alguno; tener ó traer entre ojos.*

TINDRE AL CAP DE LA LLENGUA. fr. *M t.* TINDRE A LA PUNTA DE LA LLENGUA..

TINDRE 'L CAP A TRES QUARTS DE QUINSE. fr. *Met. Tener la cabeza á las once.* || Estar algú distret en cosa que devía posar 'hi atenció. *Pensar en las musarañas.*

TINDRE 'L CAP DE CARABASSA. fr. *Met. fam.* Tindre poch seny. *Tener cascos de calabaža; los cascos a la jineta; barrenados los cascos.*

TINDRE 'L CAP MÒLT GROS. fr. *Met. fam.* Ésser mòlt toixo. *Tener el entendimiento gordo, embotado ó rudo.*

TINDRE 'L CAP PLE DE VENT. fr. *Met. fam.* Ésser presumit. *Tener la cabeza llena de aire.*

TINDRE 'L CAP CÒM UN TABAL O CÒM UNS TRES QUARTÁNS. Estar mòlt amoinat, o tindre mòlt mal de cap.

TINDRE PÊL CAP DELS DITS. fr. *Met.* Saver mòlt bé alguna cosa. *Tener en las uñas, al pronto, á la mano.*

TINDRE UN CAP BOIG. fr. *Met.* TINDRE 'L CAP DE CARABASSA.

TIRA PÊL CAP QUE VULGUIS, O QUE TIRI PÊL CAP QUE VULGUI. *Loc.* TIRAR BARRA.

TIRARSE DE CAP A L' AIGUA. fr. *Met. fam.* Empendre atrevidament alguna cosa perillosa o mòlt difícil. *Echar el pecho al agua.*

TREURE CAP. fr. *Met.* Ésser a propósit o vindre al cas. *Venir al caso.*

TREURE DEL SEU CAP. fr. *Met.* Inventar o idear alguna cosa. *Sacar de su cabeza.*

TREURE DEL CAP. fr. *Met.* Dissuadir *Quitar de la cabeza, quitar del casco.*

TREURE 'L CAP. fr. *Met. fam.* Deixarse veure a algun llóch, còm: *al balcó, a la finestra*, etc. *Asomarse, asomar la cabeza.* || Deixarse veure qui havía estat ocult per algun temps. *Sacar la cabeza.* || *Met.* Manifestar desitj d' alguna cosa. *Sacar la cabeza.* || *Met.* Atrevirse a dir o fer alguna cosa 'l qui estava humiliat o abatut. *Sacar los pies de las alforjas.*

TREURE 'L CAP DEL FIL. fr. *Met.* Averiguar ab mòltes diligencies l' origen o causa d' alguna cosa. *Sacar la pua al trompo.*

TRENCAR EL CAP. fr. *Met.* OBRIR EL CAP, 1. || fr. *Met.* AMOINAR.

TRENCARSE 'L CAP. fr. *Met.* Fadigarse la imaginació en discórrer. *Romperse los cascos; quebrarse la cabeza.*

UMPLIR DE CAP. fr. *Met.* OBRIR EL CAP, 2.

UMPLIR EL CAP DE VENT. fr. *Met.* Adular, envanéixer a algú. *Llenar, henchir la cabeza de viento.*

VINDRE A CAP. fr. *Met.* MADURAR UN TUMOR

XAFAR EL CAP. fr. *Met.* Humiliar la superbia d' algú. *Quebrantar la cabeza.*

CAP BLANCH. *Hidrog.* Cap de la costa S. de l' illa de Mallorca.

CAP D' ARÁN. *Geog.* Caseriu del terme de Tredós, prov. de Lleida.

CAP DE COLOMÉS (Estanys de). *Hidrog.* Petits estanyols del cercle de Colomés, mòlt propers l' un de l' altre.

CAP DE FRARE. m. *Art. y of.* Enxafranador de punta cónica dentada.

CAP DE LLISET. *Orog.* Montanya de 2,359 metres d' altitut, al S.E. d' Aspá, prov. de Barcelona.

CAP DE PERA. *Hidrog.* Cap de la costa N.E. de l' illa de Mallorca.

CAP DE ROQUES BLANQUES. *Orog.* CAP DE LLISET, prov. de Barcelona.

CAP DEL REBATO. *Geog.* Caseriu del terme de Abrera, prov. de Barcelona.

CAP DEL TUCH DE LA PICADA. *Orog.* Un dels cims que formen la divisoria de la Vall d' Aran ab França, (2,530 m).

CAP DE LA GALLINA PELADA. *Orog.* Grop rocós y nú que es un dels mes alts de la serra d' Encija.

CAP DE LA ORACIÓ (Collet del). *Orog.* Prop del poblet de Sorribes al Bergadá.

CAP DE LA PORTELLA. Es al camí de Bagá a Gosol pel Bastareny, y al serrat de la Salve (1,780 m).

CAP-JUP. adj. Cap-baix, inclinat. **Cabizbajo.**

CAP-LEUCATA. *Orog.* Situat a les costes del Mitjdía de França, y aixís anomenat per les roques blanques que 'l formen.

CAP-VESPRE. adv, t. CAP-AL-TART.

CAPA. f. Peça de roba llarga y sense mánigues, oberta de devant, que porten els homens demunt del vestit; és estreta de dalt y mòlt ample y rodona de baix. **Capa.** || La que 's posa demunt d' altres coses pera cubrirles, o donarles 'hi un bany que hi fá còm una mena de crosta. **Capa, mano.** || La d' or a les mines. **Alutación, manta.** || Dit d' alguna cosa que s' extén demunt d' un' altre, còm: *capa de terra.* **Capa, lecho, tongada.** || La crosta que la barreja de farina, ous batuts y sucre fá demunt dels peus, de la llengua de porch y d' altres coses semblantes, quan se guisen. **Bardilla.** || El bany de sucre y midó ab que 's cubreixen els bescuits y altres pastes. **Alcorza.** || El tel que 's forma a la superficie dels líquits. **Nata, tela, lama, flor. capa.** || L' encubriment d' alguna cosa, y aixís se diu: *capa de lladres.* **Capa, alcahuete.** || *Náut.* Nòm que 's dóna generalment a la disposició de la nau que trobantse al mar, y no faltant vent, no va o queda quasi parada Aquesta maniobra 's fá per conveniencia, còm per esperar el día o un' altre embarcació, o bé per precisió, còm per aguantar un temporal. **Capa.** || *Náut.* La vela principal que va al arbre del mitj, qu' es la major. **Capa mayor.** || En la seua accepció comuna té varies aplicacions a bordo, y aixís se diu: *capa del timó, de fogonadura, de quitrá*, etc., que son troços de draps enquitranats, etc., ab que 's cubreixen y guarden de la intemperie alguns obgectes. **Capa.** || Entre fundidors

de campanes el tercer motllo que 's posa devant del segon. **Capa.**

CAPA CONSISTORIAL O MAGNA. La que 's posen els arquebisbes pera assistir als divins oficis y altres actes capitolars. *Capa magna ó consistorial.*

CAPA DE LA BOTXA. La camisa del capell. *Cadarzo.*

CAPA DE COR. La que 's posen els canonges y prebendats de les catedrals y colegiates pera assistir al cor y a altres actes capitolars. *Capa de coro.*

CAPA DE REI. Tela fina de lli y cotó, de la que solen ferse sobrepellissos els canonges, etc. *Capa de rey.*

Capa pluvial

CAPA DEL CEL. *Met.* El meteix cel, dit aixís perque cubreix totes les coses de la terra. *Capa del cielo.*

CAPA PLUVIAL. La que usen els prelats y 'ls que fan de preste en les vespres, professons y altres actes del cult diví. *Capa pluvial.*

AGUANTAR LA CAPA. fr. *Met. fam.* Fer d' arcabot. *Alcahuetear.*

AGUANTARSE A LA CAPA. fr. *Náut.* Sufrir o resistir un temporal, mantenintse tot lo possible sense girar la popa al vent. *Aguantarse á la capa, capear.*

ANAR DE CAPA CAIGUDA. fr. *Met. fam.* Anar en decadencia en els béns, fortuna o salut. *Andar ó ir de capa caida.*

BARCO A LA CAPA MARINER A L' HAMACA. *Ref.* Ab que 'ls mariners donen a entendre que posada la embarcació a la capa, no hi há res qué fer, ni la posició y aparells ab que 's sosté ofereixen els grans cuidados que son indispensables en altres circunstancies. *Barco á la capa, marinero en la hamaca.*

FER CAPA, POSARSE A LA CAPA. fr. *Náut.* Amarrar el timó a la banda, disposar les veles de modo que 'l barco s' aguanti ab la proa a la mar, o prengui 'l mar per l' amura. *Hacer capa, ponerse ó esperar á la capa.*

FER UNA CAPA MAL TALLADA. fr. *Met. fam.* Arreglar algun negoci dificultós prenent un terme mitj. *Dar un corte, sesgo.*

GUARDAR Y DEFENSAR LA CAPA. fr. *Met. fam.* Defensar l' hisenda o 'l dret. *Guardar, defender la capa.*

LLENÇAR LA CAPA. fr. *Met. fam.* Deixarla caure pera obrar ab desembrás. *Derribar la capa.*

MANTINDRES A LA CAPA. fr. *Met.* Estar en observació esperant ocasió pera lograr alguna cosa. *Estar ó estarse al pairo.* || *Náut.* Disposar les veles d' una embarcació de manera que camini mòlt poch o no camini gens. *Estar ó ponerse á esperar á la capa.*

QUI TÉ CAPA DE TOT S' ESCAPA. *Ref.* Denota que aquell que té d ners o valiment de tot surt bè. *Quien tiene capa de todo se escapa.*

TIRAR LA CAPA. *Loc. met.* S' usa quan se sent una exageració mòlt gran. *Rebaja, compadre, y llevaréis la galga.*

TIRAR LA CAPA AL TORO. fr. *Met. fam.* Aventurarse a algún dany pera evitarne un altre de major o conseguir algún fí. *Echar la capa al toro.* || Perdre la vergonya y arriscar'ho tot. *Echar la capa al toro.*

TREURE'S LES CAPES NETES. fr. *Met. fam.* Eixir sense dany o perdua d' algún negoci. *Sacar el caballo; salir bien librado.*

CAPACÍSSIM, A. adj. sup. **Capacísimo.**

CAPACITAT. f. L' ámbit, espai o extensió d' algún lloch. **Capacidad.** || Talent, inteligencia, comprensió. **Capacidad.** || Aptitut per alguna cosa. **Capacidad.**

CAPADA. f. Lo que cap dins de la capa. **Capada.** || CABOTADA. || Cop de capa. **Capazo.**

CAPADOCI, A. adj. El natural y cosa de Capadocia. **Capadocio.**

CAPAFONS. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és entre montanyes, a la vora de riu Brugent y té 443 hab.

CAPAIMONA. *Geog.* Caseriu del terme de Tollos, prov. d' Alacant.

CAPARÓN. m. *Ant.* CAPUTXO.

CAPARRADA. f. Cop de cap. **Cabezada, coscorrón, topetada.**

CAPARRÁS. m. aum. Cap gran y desproporcionat. **Cabezorro.** || *Met.* Se diu del home mòlt savi. **Erudito.**

CAPARRÓ. m. dim. de cap o cap petit. **Cabezuela, cabecilla.** || *Met.* Home de poch judici. **Cabezuela.**

CAPARRONADA. f. **Caparrada.**

CAPARRONET. m. dim. CAPARRÓ.

CAPARRÓS. m. y

CAPARROSA. f. Sulfat de ferro impur del comers; és vert servint pera fer tinta d' escriure y tenyir de negre **Caparrosa, caparrosa verde, sal de Marte.**

CAPARROSA BLAVA. Sulfat de coure; serveix pera fer el blau de Prussia. *Caparrosa azul.*

CAPARRUT, DA. adj. Capritxós, tossut **Capitoso, caprichoso, terco, tozudo.**

CAPÁS, SA. adj. Lo que té espai pera contindre alguna cosa. **Capaz.** || Gran, espaiós. **Capaz.** || *Met.* Apte, a propósit, suficient. **Capaz.** || Home de talent y instrucció. **Capaz, hábil, talentoso.** || Se diu d' algu en ordre a les qualitats que requereixen les lleis; còm: *el boig no és capás de fer testament.* **Capaz.**

FERSE CAPÁS D' ALGUNA COSA. fr. Enterarse 'n. *Hacerse capaz de alguna cosa.*

CAPATÁS. Qui té al seu cárrech cert número de gent per algún travall. **Mayoral, manijero, capatáz.**

CAPATXO. *Ictiol.* V. CAPUTXA.

CAPBAIX, A. m. y f. Qui té 'l cap inclinat a terra; qui está pensatiu, melancólich. **Cabizbajo.** || HIPÓCRITA.

CAPBLANCHS. m. *Bot.* Herba de la fam. de les crucíferes, de fulles estretes y blanquinoses, quina grana s' usa contra l' ofech y 'l poagre. HERBA BLANCA. || **Aliso de mar.**

CAPBLAU. *Bot.* Nòm que 's dona a Mallorca a dues menes de bolets.

CAPBRÉU. m. Llibre de capbrevacións. **Cuaderno, libro manual.** || El fruit líquit d' un benefici ecclesiástich. **Cabreo.** || *Náut. ant.* ROL.

CAPBREVACIÓ. f. L' obra de capbrevar. **Capbrevación.**

CAPBREVADOR. m. CAPBREVER.

CAPBREVAR. v. a. Assegurar, liquidar y deixar clar y corrent el cens o cosa semblant. **Cabrevar, apear.**

CAPBREVAT, DA. p. p. CABREVADO.

CAPBREVER. m. Qui capbreva. **Cabrevador.**

CAPBROT. m. La flor o la fruita de cap de brot. **Flor ó fruto del extremo de una rama.**

ÉSSER DE CAPBROT O DE CAP DE BROT. fr. *Met.* Ésser de lo mellor de la seua mena. *Ser de lo mejor, de lo más selecto entre lo de su clase.*

CAPBUSSAIRE. *Ornit.* Au aquática del género *Colymbus.* || CALABRIA PETIT. || **Colimbo de garganta roja.**

CAPBUSSAR. v. a. Fer capbussóns dins de l' aigua.

CAPBUSSET. *Ornit.* **Pequeño somormujo.**

CAPBUSSÓ. m. *Ter.* TAMBORELLA. || **Chapuzón.**

CAPBUSSONS y CAPBUSSOT. *Ornit.* Aus acuátiques del género *Podíceps.* **Gran somormujo.**

CAPCIGRANY. m. *Ictiol.* Nòm vulgar de un peix de la familia dels blennits de 15 a 20 cm. de llarch. || BANYUT. || **Cabruza, baboso.** || *Ornit.* Aucell un poch més petit que una guatlla, de color de cendra; és de pas y sols resta vora de terra 'ls tres mesos

d' estiu. **Abejaruco.** || La persona ridícola, tonta o de tracte enfadós. **Zoquete, abejaruco.**

CAPCIÓ. f. *Ant.* CAPTURA.

CAPCIONAR. v. a. *For. ant.* CAPTURAR.

CAPCIÓS, A. adj. Enganyós, artificiós. **Capcioso.**

CAPCIOSAMENT. adv. m. Ab artifici, ab engany, ab mala fé. **Capciosamente.**

CAPCIR. *Geog.* Vall de la Catalunya francesa, de extensió 16 kilómetres per 12 d' amplada, envoltat de montanyes y obert envers el N. pêl curs del riu Aude.

CAPÇOLET. m. Troç de fusta ab dos llistóns que 's colla al caragol del banch pera serrar peces.

CAPDALT. adv. ll. CAP AMUNT. || **Caudillo, príncipe.**

CAPDANSER. m. Qui és cap d' una dansa. **Maestro de danzas.** || *Met.* Cap d' una facció o pandilla. **Pandillero.**

CAPDELL. m. Pilota feta de seda, fil, llana, etc., capdellada. **Ovillo.**

COL DE CAPDELL. f. *Repollo.*

CAPDELLA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Torre de Capdella, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida; neix als estanys del seu nóm, sota 'l port de la Bonaigua; passa pê's termes de Capdella, Espui, Aiguavella, Torre de Capdella, Astell, Obeix, Monrós, Beranuy, Antist, Pobleta de Bellvehí, Estavill y Senterada, ont prén el nòm de Flamisell.

CAPDELLAR. v. a. Posar el fil, la seda, etc., al entorn d' un encetall pera que després pugui servir pera cusir, brodar, etc. **Devanar, ovillar.**

CAPDELLAR GENT. fr. *Ant.* Reunir, arreplegar. *Juntar gente.*

CAPDELLARSE. v. r. Apinyarse. Se diu de les cols y algunes altres verdures. **Acogollarse, repollar.**

CAPDELLAT, DA. p. p. **Devanado.**

CAPDELLET. m. dim. Capdell petit. **Ovillejo.**

CAPDEMUNT. m. El cim d' alguna cosa. **Cima.**

CAPDEPERA. *Geog.* Vila de l' illa de Mallorca, part. jud. de Manacor; és a la vora del mar y té 2,735 habitans.

CAPDEPÓN Y MARTÍNEZ (Tomás). *Biog.* Home polítich alacantí. Nasqué en la vila d' Almoradí l' any 1820 y morí a Murcia el 1877. De jove fou militar: escrigué algunes obres que li valgueren la creu de Carles III y 'l grau de capitá. Se distingí còm a periodista, éssent co-propietari y redactor de *El Correo*, primer diari del partit de l' Unió lliberal. Passats els succesos de l' any 1856 se retirá de l' exércit, fundant el diari *La Península* ab en Romero Ortiz. En 1858 fou elegit diputat per Oriola. Quan el cólera invadí la capital del seu districte en 1859, prestá serveis personals que li foren agraíts ab la creu de Beneficencia. Essent diputat l' any 1866 firmá la famosa exposició a la reina Isabel II, per lo qual hagué d' expatriarse, retornant després de la revolució de Septembre de 1868. Torná a sortir diputat, fou subsecretari del ministeri d' Hisenda y després director general de propietats y drets del Estat.

CAPDEVALL. m. L' extrém inferior d' alguna cosa. **Extremo inferior, y sima** lo del fondo d' una concavitat.

CAPDEVILA (Antoni). *Biog.* Polígraf y doctor en medecina. Nat a Barcelona a mitjans del sigle XVIII. Va estudiar medecina a Cervera y matemátiques a Valencia. Primer va ésser ajudant consultor de l' exércit y després catedrátich de Sant Carles. Morí a Madrit a una etat mòlt avensada. Va escriure sobre bibliografía, cronología, epigrafía, relligió, historia, geografía, agricultura, arqueología, etc.; mes tant sols s' han publicat d' ell quatre obres de medicina, una de les quals és el *Manual para el modo de tratar las heridas por mordeduras de animales rabiosos* (Barcelona, 1787).

— (ARNAU DE). *Biog.* Escriptor del sigle XV, natural de Barcelona, de qui ha arrivat fins a nosaltres el *Tractat ó compendi fet de les monedes per lo qual pot esser mes e comprès com un regne e patria pot esser robat e gastat per art de billoneria, e aixis meteix com ne pot esser preservat si diligentment es advertit attés ó entés* (1437).

— (JOSEPH MANEL DE). *Biog.* Metge y escriptor professional. Nat a Barcelona en el derrer ters del sigle XVIII y mort l' any 1854. Serví en el còs d' artillería durant trenta cinch anys y en 1825 va passar a la guardia reial. Va ésser examinador del Tribunal de Cirurgía de la provincia de Barcelona durant la guerra de l' Independencia. És autor de tractats, memories y discursos professionals, aixís còm de dues biografíes dels doctors Flotats, Bahí y Fonseca. L' any 1839 va llegir a l' Academia de Cirurgía de Madrit el seu *Raciocinio en el que se manifiesta que el justo equilibrio de la sensibilidad animal en el organismo es el sostén de la vida.*

CAPDILL. m. Qui mana o dirigeix en temps de guerra. **Caudillo.** || Qui és cap o director. **Caudillo.**

CAPEIG. m. L' acció de capejar al toro. **Capeo.**

CAPEJAR. v. a. Torejar ab la capa al toro. **Capear.**

CAPEL. m. *Ant.* BARRET.

CAPELO. m. El barret vermell que porten cóm insignia de la seua dignitat els cardenals de la santa Iglesia romana. **Capelo.** || La meteixa dignitat de cardenal, y aixís se diu: *el Papa ha donat el capelo.* **Capelo.** || CAPEL-LO. m. *Capelo.*

CAPELL. m. Peça de tela, que 's posa per abrich al cap de les criatures desde que neixen. **Capillo.** || Troç de cordobá que 's posa a la punta de les sabates per la part de dins pera que fassin tou y no fassin mal al peu. **Capillo.** || Adob que 's fá a la punta de les sabates per la part de fora. **Capellada.** || La obra que fá 'l cuch de seda ab la seua baba: és de la figura d' un ou de colóm, groch o blanquinós. **Capullo, capillo.** || El que fan dos o més cuchs junts. **Ocal.** || El d' un sol cuch y de la millor qualitat. **Almendro.** || El que está obert per una punta. **Pitó.** || La cucurulla de cuiro ab que 's tapaven els ulls als falcóns y altres aucells de cassa pera que se estiguessin quiets. **Capillo. capirote.** || CAPEL. || Gibrella o mitj cove que 's posa al revés en els buchs de les abelles quan tenen mòlta mel. **Capirote** || CAPOLL. || *Ant.* PREPUCI. || *Ant.* El de capa. CAPUTXO. || El de cardenal. **Capelo.** || **Gorra, bonete.**

CAPELL DE FILAT. Gorra de xarxa, de punt o teixit mòlt clar que portaven ajustada al cap els almogávers y altres. *Redecilla.*

DEL CAPELL A LES SABATES. *Loc. De pies á cabeza.*

ENFILAR ELS CAPELLS. fr. *Enrastrar.*

CAPELLA. f. Edifici dins d' alguna iglesia ab altar y advocació particular. **Capilla.** || Les iglesies petites, ja estiguin separades, ja unides a altres iglesies. **Capilla.** || El cós de músichs assalariats per alguna iglesia. **Capilla.** || Els altars que fan els nois. **Altarcico.**

CAPELLA REIAL. f. La qu' és de patronat especial del rei. S' anomena aixís més comunment la capella que té 'l rei al seu palau. *Capilla real.*

ESTAR EN CAPELLA. Se diu del reu qu' és a la capella de la presó desde que se li notifica la sentencia de mort pera prepararse a morir. *Estar en capilla.* || *Met.* Estar esperant per moments el resultat d' alguna pretensió o negoci que dóna cuidado. *Estar en capilla.*

POSAR EN CAPELLA. fr. Trasladar el reu condemnat a mort a la capella de la presó pera que 's prepari a morir cristianament. *Poner, meter en capilla.*

CAPELLÁ. m. L' ecclesiástich que obté alguna capellanía. **Capellán**. || Qualsevol ecclesiástich, encare que no tingui capellanía. **Cura, clérigo**. || El sacerdot que diu missa a la capella u oratori particular. **Capellán**. || *Ictiol.* Peix de la familia dels gádits de 15 a 25 cm. de llarch. **Capellán**. || A Mallorca se designa ab aquest nòm la MÒLLERA y la PELAYA ROSSA.

CAPELLÁ D' ALTAR. El qui canta les misses a la capella reial. *Capellán de altar.*

CAPELLÁ DE CALDERETA O DE MISSA D' ONSE. El qui no ha seguit carrera. *Clérigo de misa y olla.*

CAPELLÁ DE COR. Qualsevol dels capelláns que hi há a les catedrals y colegiates pera assistir al cor. *Capellán de coro.*

CAPELLÁ D' HONOR. El qui diu missa a les persones reials en un orarori privat. *Capellán de honor.*

CAPELLÁ MAJOR. El cap o superior d' alguna comunitat de capelláns. *Capellán mayor.*

CAPELLÁ MAJOR DEL REI. Capellá que té jurisdicció espiritual y ecclesiástica en les coses y setis reials. L' exerceix el patriarca de les Indies y usa d' aquest títol l' arquebisbe de Santiago. *Capellán mayor del rey.*

CAPELLÁ MAJOR DELS EXÉRCITS. Aixís s' anomena 'l seu vicari general. *Vicario general, capellán mayor de los ejércitos ó castrense.*

CAPELLÁ REIAL. El qui obté una capellanía per nombrament del rei. *Capellán real.*

TIRAR CAPELLÁNS. fr. TIRAR PERDIGÓNS.

CAPELLÁ. f. *Art. y of.* Aparell de ferro colat pera posar les cadenetes dels embarrats d' una fábrica. || CAPELLA. || TRANSMISSIÓ.

Segell de Capellades

CAPELLA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida y part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 592 hab.

CAPELLADA. f. La part de dalt de la punta de la espardenya. **Capellada**.

CAPELLADES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part jud. d' Igualada; és a la vora del riu Anoya y té 2,698 hab. Té remarcable importancia industrial per les fábriques de paper allí establertes, quina elaboració va protegir el rei D. Carles III, assignant privilegi de noblesa als que les establiren. Vora de la població se han fet descubriments de restes prehistórichs.

Vista de Capellades

CAPELLANET. m. dim. Capellá jove. **Curita**.

CAPELLANÍA. f. Fundació d' algún particular sense intervenció del ordinari ab certa obligació de missa o altres cárrechs. **Capellanía**.

CAPELLANIU. m. Qui obté alguna capellanía. **Capellán**.

CAPELLANS. m. pl. *Bot.* **Palitra**.

CAPELLAR. m. *Ant.* Mena de capa ab caputxa a la moresca. **Capellar**.

CAPELLASSA. f. *Náut.* Tapa de llauna o de fusta que preserva d' humitat les bitácores, etc. **Capillo**.

CAPELLER. m. Qui cuida d' alguna capella y de lo pertanyent a ella. **Capillero, capiller**.

CAPELLET. m. *Ter.* CAPSÓ.

CAPELLETA. f. dim. **Capillita**.

CAPELLINA. f. Peça de l' armadura antiga que cubría la part superior del cap. **Capellina**. || El soldat que usava dita armadura. **Capellina**. || *Ornit.* Aucell. **Ave fría**.

CAPER. m. El sacerdot que assisteix al altar o al cor ab capa pluvial. **Capero**.

CAPERÓ. m. *Ant.* CAPERUTXO.

CAPERÓ Y AGRAMUNT (Andreu). *Biog.* Bisbe y escriptor, nat a Castelló de la Plana en 1646 y mort a Valencia en 1719. Exercí el professorat, essent frare carmelitá. Elegit provincial de Valencia, Aragó y Navarra en el capítol de Roma del 1686. La Diputació de Valencia l' enviá d' embaixador al rei Carles II. Fou vicari general de tota l'ordre, guanyantse la voluntat del sant pare Climent XI. Felip V, el feu bisbe de Lugo, (1714). Morí quatre anys després al anar a pendre possessió del bisbat de Terol.

CAPEROL. m. *Náut.* y

CAPERRÓ. m. *Náut.* La peça més alta de la roda de proa y 'l cap de dalt de la meteixa. **Caperol**.

CAPERUTXA. f. CAPERUTXO.

CAPERUTXET. m. dim. **Caperucita, caperucilla**.

CAPERUTXO. m. Abrich pêl cap, sol o unit a una valona o altre roba de cos, que forma còm una mena de paparina acavada en punta. **Caperuza**.

CAPERUTXOT. m. aum. **Caperuzón**.

CAPET. m. dim. Cap petit. **Cabecilla**. || *Met. fam.* Jove de poch judici. **Cabecilla**. || ESTRENYACAPS.

CAPETA. f. dim. Capa petita. **Capita**.

CAPFICAT, DA. adj. Melancólich, afligit, trist. **Amodorrado, marrido**. || Ensopit per causa d' algún mal. **Amodorrado**. || m. Sarment llarch d' un cep, que s' enterra eixint solament el cap, pera ferne un altre. **Serpa, mugrón**.

FER CAPFICATS. fr. Fer passar el sarment llarch per sòta terra, de modo qu' eixint el cap se formi un nou cep. *Amugronar.*

CAPFLUIX, A. m. y f. De poch judici. **Casquivano**.

CAPFOQUERS. m. pl. Ferros o pedres que hi há a les llars de foch y escalfapanxes pera posar'hi 'ls tronchs atravessats. **Morillos**.

CAPGIRADA. f. CAPGIRAMENT. || *Metáf.* Fugida, manyositat pera deslliurarse d' algún apuro. **Regate**.

CAPGIRAMENT. m. Trabucament. **Tergiversación**.

CAPGIRAR. v. a. Girar de dalt a baix alguna cosa. **Volver de arriba abajo, trabucar**. || Fer anar abaix la punta o extrém d' alguna cosa. **Volver de cabeza ó de punta**. || Trastornar, perturbar l' ordre de les coses. **Volver lo de abajo arriba ó lo de arriba abajo**.

CAPGIRELL. m. CAPGIRAMENT. || *Met.* Inestabilitat de les coses humanes. **Altibajo**.

FER UN CAPGIRELL O UNA TOMBARELLA. fr. Caure d' algún lloch. *Dar abajo.* || *Met.* Destruirse, acavarse alguna cosa. *Irse á pique ó á rodar.*

CAPGIRELLAR. v. a. Ab que 's significa l' acte de capgirar, o trabucar, o rodar. **Rodar**.

CAPIALT, A. adj. *Arquit.* Se diu del arch que per defora es escarser, y per dins está a nivell, o per fora rodó, y per dins escarser, de modo que la volta fassi pendent cap fora. **Capialzado**.

CAPICULAR. v. a. Posar una cosa tocant a un'altra pero en sentit contrari, còm el cap de l' una ont l' altra hi té 'ls peus. **Gualdrapear, contrapear**.

CAPICULAT, DA. p. p. **Gualdrapeado, contrapeado.**

CAPIGORRISTA. m. *Fam.* L' ociós y vagabundo que comuntment va de capa y gorra. **Capigorrón. capigorrista.** || Qui tè ordres menors, y 's manté sempre aixís sense pendre les majors. **Capigorrón, capigorrista.**

CAPILACIÓ. f. *Cir.* Mena de fractura capilar del craneu. **Capilación.**

CAPILAR. adj. S' aplica als vasos del cos que son mòlt subtils y prims. **Capilar.** || *Fís.* S' aplica als tubos mòlt estrets. **Capilar.**

CAPILARITAT. f. Qualitat de capilar. **Capilaridad.** || *Fís.* Propietat que tenen els cossos sólits de fer pujar per les seues parets fins a certa altura 'l líquit que les mulla, còm: *l' aigua*, y de repelir y formar al seu entorn un vuit ab el líquit que no les mulla, còm: *l' argentviu*. **Capilaridad.**

CAPILLA. f. Mena de vel blanch en forma de caputxa, que 's posa al cap de les criatures en la ceremonia que 's fá acavant de batejarles. **Capillo, capilla** || Part del hábit dels relligiosos d' algunes ordres, que serveix pera cubrir el cap. **Capilla.** || Frare profés de qualsevulla ordre. **Capilla.** || El primer exemplar de cada full de l'obra que s'imprimeix. **Capilla.**

HO HA PRES AB LA CAPILLA, Y HO DEIXARÁ AB LA MORTALLA. *Ref.* GENI Y FIGURA FINS A LA SEPULTURA.

CAPILLA (Andreu). *Biog.* Frare cartutxá, nat a Valencia a mitjans del sigle XVI. Feu grans serveis al rei Felip II. Fou bisbe d'Urgell y escullí pera son provisor al que després ha estat Sant Joseph de Calasanz. Morí en 1610.

— (VICENTS). *Biog.* Gravador, nat a Valencia l'any 1767. Era deixeble d' en Monfort, gravant la medalla conmemoradora de la beatificació del valenciá Nicolau Factor, encunyada per acort de la Academia de Sant Carles. L' any 1798 fou soci de mérit de la Reial Academia de Sant Carles y en 1812 va ésser nomenat director dels Estudis. La obra més notable d' ell és l' imatge de la Verge de Fontsanta.

CAPILLUT, DA. adj. Semblant a la capilla dels frares. **Capilludo.**

CAPIR. v. n. FERSE CAPÁS.

CAPIRÓ. m. y

CAPIROT. m. Armussa ab una caperutxa que usen a les universitats els doctors y mestres pera certs actes públichs. Cada facultat tè 'l seu color diferent. **Capirote.** || El cop que 's dona al dit del mitx, apoiantlo sobre 'l polse, y deixantlo anar ab violencia. **Capirote, capirotazo.**

CAPIROTADA. f. *Ant.* Mena de salsa d' herbes, ous, alls y altres ingredients. **Capirotada.**

CAPISCOL. m. L' ecclesiástich qu' obté una capiscolía. **Chantre, capiscol, sochantre.**

CAPISCOLÍA. f. Dignitat que a les catedrals y colegiates té al seu cárrech dirigir el cant plá al cor. **Capiscolía, chantría.**

CAPISSAYO. m. Vestidura que porten els bisbes y prelats demunt del roquet, y que 'ls arriva més avall dels genolls, y ab dues obertures pera treure'ls brassos. **Mantelete. capisayo.**

CAPISSET. m. Mena de travesser usat en maquinaria, figurant martell pêls dos caps. **Capisete.**

CAPISSOLA. f. Capacitat, talent; y aixís se diu: *fulano tè bona capissola.* **Cholla.**

CAPISTRAT, DA. adj. *Zool.* Que tè una ratlla o cordó de diferent color al morro. **Capistrato.**

CAPISTRE. m. Part del cap dels aucells que rodeja la base del bèch. **Capistrato.**

CAPITÁ. m. Qui mana una companyía de soldats, distingintse pêl nóm que se li afegeix; còm *capitá de infantería, d' ingeniers, de cavallería*, etc. **Capitán.** || Qui mana un barco de guerra o mercant. **Capitán.** || Qui fá de cap entre lladres. **Capitán.** || Home encarregat de buscar feina pera una colla de travalladors, contractar la sega d' un camp, etc., y de cobrar la setmanada d' aquella o 'l preu fet y ferne la partió. **Capataz.**

CAPITÁ DE BANDERA. A l' armada qui governa 'l barco que porta 'l general. *Capitán de bandera.*

CAPITÁ DE BATALLÓ. El capitá que mana una de les sis companyíes de que consta un batalló de marina. *Capitán de batallón.*

CAPITÁ DE CLAUS. Qui a les places d' armes tè al seu cárrech obrir y tancar els portals a les hores de ordenansa. *Capitán de llaves.*

CAPITÁ DE FRAGATA. Qui la mana ab el grau de tinent coronel. *Capitán de fragata.*

CAPITÁ DE GUARDIES DE CORPS. Qui manava una de les tals companyíes ab immediata subjecció al rei. *Capitán de guardias de corps.*

CAPITÁ DE MAR Y GUERRA. Qui mana vaixell de guerra de l' armada. *Capitán de mar y guerra.*

CAPITÁ DE MESTRANSA. Qui a les adressanes tè al seu cárrech els aparells y 'l cuidado dels magatséms. *Capitán de maestranza.*

CAPITÁ DE VAIXELL. Qui 'l mana y té grau de coronel. *Capitán de navío.*

CAPITÁ DEL PORT. Qui cuida de la netedat y bon ordre del port, y pren noticia de les embarcacións qu' entren o ixen d' ell; sol tindre grau militar. *Capitán del puerto.*

CAPITÁ GENERAL. Qui tè 'l mando de la tropa d' un exércit, armada o provincia. *Capitán general.*

CAPITÁ-MANAYA. m. *Fam.* Qui va devant dels armats a la professó de Setmana Santa. **Centurión.** || Qui tot ho mana. **Padre mandón, marimandona.**

CAPITACIÓ. f. Repartiment de contribucións per caps. **Capitación.**

CAPITAL. m. La quantitat de diner que 's posa a cens, rédit o ganancia. **Capital.** || El cabal de qualsevulla mena que algú posseeix estimat en diner. **Capital** || La ciutat qu' es cap de regne o provincia. **Capital.** || adj. Lo que pertany al cap, còm: *accident, capital.* **Capital.** || Principal, mòlt gran, còm: *enemich capital.* **Capital.** || S' aplica també als pecats o vicis que son origen d' altres, còm: *la superbia.* **Capital.** || m. *Fort.* La línea que 's baixa del ángul flanquejat per medi del baluart. **Capital.**

CAPITALISABLE. adj. Alló que 's pot capitalisar. **Capitalizable.**

CAPITALISAR. v. a. Reduir a capital l' import de la renda, sou o pensió anyal, que quedi redimida entregant dit import. **Capitalizar.** || Afegir al capital l' import dels interessos ja vensuts, y ferne un capital més gran, que guanyi majors interessos. **Capitalizar.**

CAPITALISAT, DA. p. p. **Capitalizado.**

CAPITALISTA. m. El duenyo d' un capital productiu. **Capitalista.** || Qui ab preferencia a altres negocis emplea 'l seu diner en el giro de lletres de cambi al interés corrent en la plassa. **Capitalista.**

CAPITALITAT, DA. f. La qualitat de capital. **Capitalidad.**

CAPITALMENT. adv. m. Grave, mortalment. **Gravemente, mortalmente, capitalmente.** || PRINCIPALMENT. || RADICALMENT.

CAPITANA. f. La muller del capitá. **Capitana.** || El principal vaixell d' armada o esquadra. **Capitana.**

CAPITANEJAR. v. a. Manar tropa o armada, fent l' ofici de capitá. **Acaudillar, capitanear.** || Guiar alguna gent, encara que no sigui de tropa ni armada, anant devant d' ella pera alguna funció o festeig. **Capitanear.**

CAPITANEJAT, DA. p. p. **Capitaneado.**

CAPITANET. m. dim. **Capitancillo.**

CAPITANÍA. f. L'empleo de capitá. **Capitanía.** || Dret que paguen al capitá d' un port els barcos que hi fondejen. **Capitanía.** || Oficina del capitá del port. **Capitanía.**

CAPITANÍA GENERAL. L'empleu y 'l lloch ont hi té 'l despaig el capitá general. *Capitania general.*

CAPITELL. m. *Arquit.* La part superior que corona la columna. N'hi há de diverses formes segons l'ordre

Capitell del templ: d'Hércules a Barcelona (corinti hispano-romá)

Capitell del monestir de Sant Cugat del Vallés (románich)

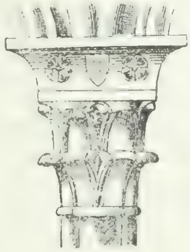

Capitell de Junqueres, Barcelona (gótich)

Capitell de Santas Creus (gótich)

Capitell de Mallorca (gótich florit)

Capitell de Mallorca (estil plateresch)

a que pertany l' edifici. **Capitel, chapitel.** || Banch prim y lleuger que serveix pera posarhi demunt el teler de brodar y per altres usos. **Banquillo.**

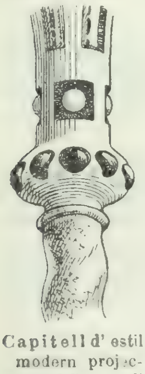

Capitell d' estil modern projectat pêl Sr. Gaudi

ADORNAT O FET EN FORMA DE CAPITELLS. *Capitelado.*

CAPITELLAT. adj. *Bot.* S' aplica a les plantes quines flors hi surten quasi dalt de tot. **Capitelado.**

CAPITELLS. Aparells de fusta pera posar 'hi taulóns: supleixen a voltes el banch de fuster.

CAPITÓ. m. *Cir.* El cap del feto quan és mòlt gros. **Capitón.**

CAPÍTOL. m. Junta de relligiosos o clergues regulars, pera elegir prelats y altres assumptes. **Capítulo.** || A les catedrals y colegiates el conjunt dels canonges. **Capítulo, cabildo.** || La sala ont se congreguen els canonges pera tíndre 'hi llurs juntes. **Cabildo.** || La meteixa junta dels canonges. **Cabildo.** || Parlant de les ordres militars la junta dels cavallers y demés vocals d' alguna d' elles, y també la que 's celebra pera posar l' hábit a algún cavaller. **Capítulo.** || La divisió principal d' un escrit pera més fácil inteligencia d' ell. **Capítulo.** || Entre relligiosos la reprëensió que 's dòna a algú en presencia de la comunitat per alguna falta grave qu' há comés. **Capítulo.**

BONS CANONGES Y MAL CAPÍTOL. *Ref.* Denota ésser alguna corporació d' opinió diferenta de la que manifesten els seus membres per separat. *Buenos canónigos y mal capítulo.*

CAPÍTOL GENERAL. Se diu d' aquell al que hi assisteixen tots els vocals d' una ordre relligiosa pera nomenar el seu general. *Capítulo general.*

CAPÍTOL PROVINCIAL. Aquell en que 's reuneixen els vocals d' una ordre relligiosa d' una provincia pera elegir el provincial. *Capítulo provincial.*

CAPÍTOLS MATRIMONIALS. Els pactes que 's fan al tractarse de fer un casament y que s' autorisen ab escriptura pública. S' aplica aquest nóm a la meteixa escriptura. *Capitulaciones ó capítulos matrimoniales.*

GUANYAR O PERDRE CAPÍTOL. fr. *Met. fam.* Conseguir o no algú lo que pretenía o 's disputava entre mòlts. *Ganar ó perder capítulo.*

CAPITOLI. m. Nòm que s' apropiava durant l'época romana als temples principals de les ciutats, y que més endevant va apli arse als edificis sumptuosos fins del ordre civil. Aixís, a Tolosa s' anomena Capitoli, á la casa de la vila, qu' ocupa el meteix lloch ont estava situada la del antich municipi, que fins a les derreríes del sigle XVIII, va sostíndre el nòm de *capituls.* La historia de les institucións del Llanguedoc, a partir del sigle XIII esmentava sovint el Capitoli d' aquella ciutat a l' etat mitjana, quan aquella regió estava unida a Catalunya.

CAPITOSA. m. Cap principal d' alguna cosa. **Capitán, cabecilla.**

CAPITOST. m. *Ant.* CAPDILL.

CAPÍTULA. f. Lo que 's resa després dels salms y antífones, a totes les hores canóniques, menys a les matines. **Capitula.**

CANTAR LA CAPÍTULA. fr. Dir cantant al cor els llochs de la Sagrada Escriptura pertanyents a les hores canóniques nomenades capítules. *Capitular.*

CAPITULACIÓ. f. Concert o pacte entre dues o més persones sobre algún negoci comunment grave. **Capitulación.** || pl. CAPÍTOLS, 6.

CAPITULADA. f. La resolució imprudent d' algún capítol. **Cabildada.**

CAPITULANT. p. a. *For.* Qui capitula o fá cárrechs a algú. **Capitulante.**

CAPITULAR. m. L' individuo d' alguna comunitat que hi tingui vot. **Capitular.** || adj. Lo que toca o pertany al capítol. **Capitular.** || v. a. Pactar, fer algún conveni. **Capitular.** || Fer cárrechs a algú. **Capitular.** || Entregarse a l' enemich una plaça de guerra o un còs d' exércit baix determinades condicións. **Capitular.**

CAPITULARI. m. Llibre de les capítules. **Capitulario.**

CAPITULARMENT. adv. m. En forma de capítol. **Capitularmente.**

CAPITULAT, DA. p. p. **Capitulado**.

CAPITXOLA. f. *Ant.* Teixit de seda q e forma un cordonet a manera de burat. **Capichola**.

CAPITXOLAT, DA. adj. *Ant.* Lo qu' és semblant a la capitxola. **Capicholado**.

CAPLEUTA. f. *Ant.* Fiansa que 's donava pera que un reu pogués eixir de la presó. **Fíanza carcelaria**.

CAPLLETRA. f. *Ant.* LLETRA MAJÚSCULA.

CAPMANY Y DE MONTPALAU (Antoni de). *Biog.* Savi filólech, preceptor literari y bon historiaire, apart d' ésser home polítich y tindre la carrera militar. Va néixer a Barcelona l' any 1742 y va morir a Cádiz víctima de la peste de l' any 1813. Acavada la guerra contra Portugal en 1762, se retirá de l' exércit. El Govern va comissionarlo pera colonisar Sierra-Morena ab families pageses y travalladores de Catalunya. Després se li encomená el regoneixement dels reials arxius de Barcelona y la formació d' una colecció diplomática. Més tart va ordenar l' Arxiu del Reial Patrimoni de Catalunya, donantli forma d'oficina y redactant'hi un reglament. Per l' invasió francesa va seguir el partit espanyol, anant a Sivilla y a Cádiz cuidant la redacció de la *Gaceta del Gobierno*. Va anar a les Corts extraordinaries de Cádiz còm diputat per Catalunya, éssent de bastant relleu la seua personalitat. L' obra literaria de 'n Capmany fou abundanta y bona, excepció feta dels seus escrits polítichs, d' actualitat o de compromís; tot lo demés, fill de l' estudi y sadollat per la seua convicció y 'l seu saver, és encare frescal y ben interessant, particularment els seus travalls de erudició. El seu *Centinela contra franceses*, traduída a les principals llengües d' Europa, y al francés per ordre de Napoleón I, va obtindre mòlta fama. Mereixen estima mòlt particular els seus llibres: *Memorias históricas sobre la Marina, Comercio y Artes de la antigua ciudad de Barcelona* y 'ls seus interessantísims suplements (6 volúms en quart, Madrit, 1779, 1791 y 1792), que maná imprimir pêl seu compte la memorable Junta de Comers de Barcelona; *Filosofía de la elocuencia*, de la que se 'n hat fetes mòltes edicións; *Teatro crítico de la elocuencia española*, y altres, son recomenables. Vegis *Lámina sola de retratos*, lletra C.

CAPMANY. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té còm agregat el poble de Buscarós y contenen entre 'ls dos 815 hab. És al peu del vessant de la vall de Cantallops.

CAPMÁS. m. Cambi o permuta entre coses regularment de mena diferenta. **Trueque**. || Cap de masía. **Colono**. || m. Especie de ventalla comunment de cartró que 's posa devant del foch pera que no ofengui la seua massa ardor. **Abanico de chimenea**.

CAPMÁSCLES. m. p. CALAMÁSTECHS.

CAPMAYL. m. Peça d' armadura antigua que cubría y defensava 'l cap. **Capacete**. || Teixit de malla pera cubrir y guardar principalment el cap. **Capacete**.

CAPNEGRE. m. *Ornit.* TAIAROL.

CAPÓ. m. L' animal capat, còm: *el cavall, matxo*, etc. **Capón**. || Dit de l' home. **Eunuco**. || El pollastre que 's capa pera engreixarlo y menjarlo més tendre. **Capón**. || El que s' engreixa a la caponera. **Capón de leche**. || CAPIROT, 2. || *Náut.* Cap gros forrat ab llengües de cuiro y filet, qu' está ferm a les servioles, y subgecta l' áncora per l' anella. **Capón, boza**.

AL QUI'T DONA UN CAPÓ, DÓNALI LA CUIXA Y L'ALÓ. *Ref.* Denota que devém ésser agraíts als que 'ns fan algún bè. *A quien te da el capón, dale la pierna y el alón.*

CAPÓ BOSSA. m. *Náut.* Cap gros, ferm a la gata que serveix pera tindre penjada l' áncora pêl arganell. *Capón.*

CAPÓ D' AIGUA. *Ornit.* Ab aquest nòm se designen varies especies d' aus del género *Ardea*, com el BERNAT PESCAIRE y l' ESPURGA BOUS.

CAPÓ D' AIGUA RÓS. *Ornit.* V. MARTINET RÓS.

CAPÓ DE MAR. *Ictiol.* Cert peix semblant al molf. *Capón marino.*

CAPÓ REIAL. *Ornit.* V. POLIT CASTANY, IBIS.

POSAR EL CAPÓ A L' ÁNCORA. fr. *Náut. Caponar.*

QUAN FERRAVEN ELS CAPÓNS A LLEIDA. *Expr. fam.* Ab que 's dona a entendre l' antiguetat d' alguna cosa. *En tiempo de Maricastaña.*

CAPÓ (N). *Biog.* Gravador al boix, mallorquí, que floría a mitjans del sigle XVIII. És el millor artista mallorquí conegut en sa especialitat y del qual ne existeixen bastantes lámines, emprò no 'n tenim pas noticies biográfiques. Se citen del seu buri: una estampa gran de la *Concepció ab el beat Lull y Scoto* (1774); un *Sant Cristófol;* el *Naixement de Jesús*; y el *Beat Ramón Lull escrivint.*

CAPOLAMENT. m. Cansansi, desassossego en el còs, que apar que trenca els ossos. **Quebramiento, quebrantamiento**.

CAPOLAR. v. a. y 'ls seus derivats. TRINXAR, PICOLAR, MAGULAR.

CAPOLAT, DA. adj. **Molido**. Trinxat, fet miques. **Trinchado, desmenuzado**. || Reventat de caminar o de cansament. **Molido, magullado**.

Segell de Capolat

CAPOLAT. *Geog.* Poblet de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera de Navet y té 324 hab.

CAPOLAT DE BUSA. *Orog.* Cinglera que limita 'ls plans de Busa.

CAPOLATELL. *Orog.* Macis de roca separat per una esquerda del cingle de Capolat de Busa, formant un replá rodejat de cingles.

CAPOLL. m. V. CAPELL. || El botó de la rosa, del que 'ls apotecaris ne treuen una aigua destilada per medicina. **Cabezuela, capullo**. || PREPUCI.

CAPOLLET. m. dim. **Capullito**.

CAPONA. f. Xarretera sense sarrell. **Capona**.

CAPONADA. f. Pá estovat ab aigua y amanit ab sal, oli, vinagre y ceba. **Gazpacho**.

CAPONAR. v. a. SANAR. || Casar la noia xica abans que la gran. **Dar capote**.

CAPONAT, DA. p. p. SANAT.

CAPONERA. f. Gavia o pollera pera engreixar els capóns. **Caponera**. || Comunicació desde la plaça a les obres exteriors que 's fá excavant el fosso. **Caponera**.

CAPONET. m. dim. **Caponcillo**.

CAPORAL. *Mil. ant.* CABO D' ESQUADRA.

CAPOT. m. Vestidura en forma de capa, pero més estreta y ab mánegues. **Capote**. || En algúns jochs de cartes, la passada en que un dels jugadors fá totes les bases. **Capote**.

DONAR EL CAPOT. fr. *Met. fam.* Deixar sense menjar a algú per haver arrivat tart. *Dar capote.* || En algún joch de cartes, no deixar fer cap basa als contraris. *Dar capote.*

CAPOTA. f. Capa poch apreciable. **Capotón**. || Barret de senyora fet de tafetá, etc., ab arrugues o veines. **Sombrerillo, capota**.

CAPOTÁS. m. aum. **Capotón**.

CAPOTEJAR. v. a. Moure 'l cap a una part y altra. **Cabacear**.

CAPOTET. m. dim. **Capotillo**.

CAPOTÓN. m. *Ter.* Capot curt qu' usaven les dones. **Capotillo**.

CAPOULET. *Geog.* Poble de la Catalunya francesa, depart. de l' Ariège. Prop d' ell s' hi troven les ruines del castell de Miglos.

CAPPARE. m. *Bot.* El cap, brot o fruit principal. **Pendón.**

CAPPLÁ *Ictiol.* V. LLISSA LLOBARRERA.

CAPRA. f. *Ictiol.* Mena de peix. **Capra.**

CAPRAT. m. *Quím.* Género de sals formades per la combinació del ácit cáprich ab les bases salificables. **Caprato.**

CAPRÉOLA. f. *Zool.* Familia de mamífers que comprén la cabra y 'l cervo. **Capréola.**

CÁPRICH, CA. adj. Ácit descubert en la mantega de la vaca y de la cabra. **Cáprico.**

CAPRICORNI. m. El desé signe austral del Zodíach, al qual hi arriva 'l sol al solstici d'hivern. **Capricornio.**

CAPRINA. f. *Quím.* Substancia grasa que pot convertirse en ácit cáprich per la saponificació. **Caprina.**

CAPRITX. m. Concepte sense fonament. **Capricho.**

CAPRITXADA. f. Acudit de realisar un progecte sense fonament. **Caprich.**

CAPRITXO. L' idea que forma algú fora de les regles ordinaries, quasi sempre sense fonament ni raó. **Capricho, antojo, gusto, genio, humorada, voluntad, ley del encaje.** || En les obres de poesía, música y pintura, lo que 's fá per la força del ingeni més que per les regles de l' art. **Capricho.**

CAPRITXÓS, A. m. y f. Qui obra sense atendre a altra regla que 'l seu desitj y 'l segueix ab terquetat. **Caprichoso, caprichudo.** || adj. Lo que 's fá per capritxo. **Caprichoso.** || Lo qu' está fet per capritxo. **Caprichoso.** || Inconstont, y axís se diu: *la fortuna és mòlt capritxosa.* **Caprichoso.**

CAPRITXOSAMENT. adv. m. Ab capritxo. **Caprichosamente.**

CAPRITXOSÍSSIM, A. adj. sup. **Caprichosísimo.**

CAPRITXOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Caprichosísimamente.**

CAPRÓICH. m. *Quím.* Nòm d' un ácit de propietats semblantes al cáprich, que 's descompón per la destilació. **Caproico.**

CAPSA. f. Peça vuida de plata, fusta, cartró o altra materia ab una tapa solta o agafada que serveix pera ficar'hi alguna cosa. **Caja.** || *Ter.* Copa d' arbre. **Copa.**

CAPSA DE BARRET. La que serveix pera guardarlo y preservarlo de la pols. *Sombrerera.*

CAPSA DE BLAT DE MORO. *Ter.* PANOTXA.

CAPSA DE BOIX. *Bujeta.*

CAPSA DE BRASER. Especie de tarima de fusta ab un forat rodó al mitj, ont s' hi fica 'l braser. *Caja de brasero.*

CAPSA DE COLIFLOR, BRÓQUIL, etc. El conjunt de rame's abans de florir. *Pella.*

CAPSA DE GARRAFÓ. Capsa de suro que serveix pera posar'hi l' ampolla ab neu pera refrescar el beure. *Corcho, corchera.*

CAPSA D' HOSTIES. Potet de llauna o bronse ont s' hi guarden les hosties a les sagristíes. *Hostiario.*

CAPSA DE LLI. La capseta ont hi té la llevor. *Baga.*

CAPSA DE SABÓ. La que serveix pera posar'hi 'l sabó per' afeitar. *Jabonera.*

CAPSA D' ULLERES. La de cartró o cuiro en forma d' estoig, que serveix pera desar'hi les ulleres. *Anteojera.*

ESTAR A LES CAPSES. fr. Significa qu' está mòlt apurat. *Estar in albis.*

CAPSACOSTA (Coll de). *Orog.* Coll que fá uns 1,020 met. d' altitut y está situat entre la vall de Vianya y la de Ter, al NE. de Sant Joan de les Abadesses, prov. de Girona.

CAPSADA. f. Entre llibreters, els cordillets ab que 's junten els caps dels fulls al enquadernar el llibre, quedant'ne un al capdemunt y un altre al capdevall. **Cabezada.** || Cada divisió que 's fá a les hortes. **Tablar, era, banco, bancal.** || *Ter.* Copa de arbre. **Copa.**

FER CAPSADES. fr. Dividir les terres en capsades. *Tablear.*

CAPSADA. *Geog.* Caseriu del terme de Petrel, prov. d' Alacant.

CAPSADURA. f. ABRASSADERA. || BROLLA.

CAPSAL. m. COIXÍ. || La part dels llits ont se posen els coixins. **Cabecera de la cama.** || El guarniment de fusta ab que s' asseguren les campanes. **Armazón, cabeza, contrapeso.** || Tronch o pedra sobre que s' hi posen les botes pera preservarles de l' humitat. **Poino, combo.** || El travesser del capdemunt y del capdevall, que junt ab els muntants formen el bastiment de les finestres, portes, etc. **Cabio.**

RENYINA DE CAPSAL. *Expr.* Renyina de marit y muller. *Riña de almohada.*

CAPSALERA. f. La fusta dreta y més o menys adornada que 's posa al capdemunt del llit derrera dels coixins. **Cabecera.**

CAPSANA. f. Drap de cuina pera fregar y aixugar les coses. **Rodilla.** || Cércol o rodella de simolsa, panyo o altra roba pera portar cantis o altres coses de pés demunt el cap. **Rodete.** || *Ter.* AIXUGAMÁ. || La que 's fá de forchs d' alls y serveix pera posar'hi les olles, calderes, etcétera. **Rodete.**

CAPSANES. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora de la riera de la Serra y té 887 hab.

Segell de Capsanes

CAPSAR. v. a. Posar caps als bordóns, trensilles, etc. **Herretear, clavetear, echar herretes.** || Entre llibreters, cusir les capsades dels llibres. **Cabecear.** || Cusir als extréms de les estores o robes un travesser del meteix pera cubrirlo y reforsarlo. **Cabecear.** || *Art. y of.* Deixar els caps de les barres de ferro en la forma convenient. Aquesta operació se fá *en calent* ab el martell y *en fret* ab la llima.

CAPSASSA. f. aum. **Cajón.**

CAPSAT, DA. p. p. **Guarnecido, claveteado.**

CAPS D' ASE. m. *Bot.* Planta de la fam. de les llabiades; fá mòlts brots, d' uns 50 centimetres de llarch, llenyosos y branquinosos; les fulles entre llanseolades y linears, senceres y semblantes a les del espígol, pero més estretes, més petites y més toves; les flors formen espigues terminals, son llabiades y de color blau fosch; llur flaire és més agradable que la del espígol; tenen un gust amargant. **Cantueso.**

CAPSECH. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; está situat a la vall de Vianya y és cap d' ajuntament, del que 'n formen part els pobles de Castellar de la Montanya, Sant Andreu de Socarrats, Sant Martí del Clot, Sant Pere Despuig, Santa Margarida de Vianya, Valldelbach y 'l veinat de La Canya, reunint entre tots 1,801 hab.

CAPSEMPA. *Ictiol.* V. PEIX DE SANT FRANCESCH.

CAPSER. m. Qui fá capses. **Cajero.**

CAPSETA. f. dim. **Cajita, cajilla.** || *Bot.* El vaset membranós o de closca y vuit, dins del qual hi há les llevors. **Cápsula, cajilla, cajita.**

CAPSETES. *Bot.* Planta de la familia de les compostes, anomenada axís junt ab altres de la metexa familia; es comú en els llochs humits del litoral y del centre de nostra terra.

CAPSFERRATS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; mena de calcida que 's fá a les terres de conreu. **Cardillos.**

CAPSIDA. *Hidrog.* Riera de la prov. de Tarragona. Neix a les montanyes del seu nòm y desaigua a la vora del Ebre, prop de Tivenys. || — (MONTANYA DE LA). *Orog.* Montanya que hi há a la vora del riu Sech de l' Agudina, prov. de Tarragona

CAPSIGRANY. m. CAPCIGRANY.

CAPSIRÓ. m. dim. **Cabezuela, cabecilla, cabecita.**

CAPSIROT. m. CAPCIGRANY.

CAPSÓ. m. El capell que 's posa al cap de les criatures. **Capillo.** || Puny de bastó.

CAPSOLS. m. pl. *Art. y of.* Dues peces del torn antich, en quines en una sola d'elles no més, volta la materia que 's torneja.

CAPSONET. m. dim. **Cajetín.**

CAPSÓU. m. El dret del 10 per 100 entre procuradors. **Procura, procuraduría.** || El dret que 's paga al senyor del domini directe, quan se venen les possessions donades a cens. **Laudemio.**

CÁPSULA. f. *Bot.* Pell o envoltura de certs grans o llevors. **Cápsula.** || *Farm.* Envoltura insípida y soluble de certs medicaments desagradables al paladar. **Cápsula.** || — ATRABILIARIA. *Zool.* Cadascún dels dos cossos d' apariencia glanulosa colocats demunt dels ronyons. **Cápsula.** || — SINOVIAL. *Zool.* La qu' és a les articulacions de moviment y segrega la sinovia. **Cápsula.**

CAPS Y TRAVÉS. Joch de criatures. A CAPS O TRAVESSES

CAPTA. f. L' acció de demanar caritat o almoina. **Demanda, cuesta.** || La qu' en alguns pobles se fá 'l día de Pasqua pêl predicador de la quaresma. **Hornazo.**

CAPTADOR, A. m. y f. Qui fá la capta. **Demandador, cuestor.**

CAPTAIRE. m. Pobre que demana caritat. **Mendigo, pordiosero.**

CAPTAR. v. n. Demanar caritat. **Mendigar, pedir limosna, pordiosear.** || Atreure l' atenció o voluntat d' altres ab la dolsura y suavitat del tracte o del discurs. **Captar.** || Procurarse medis que dependeixen d' altres pera conseguir algun fí. **Mendigar.**

CAPTARSE. v. n. Atraure 's la voluntat, l' apreci, 'l respecte, etc. **Captarse.**

CAPTENENSA. f. *Ant.* **Constancia, firmeza.**

CAPTENER. m. *Ant.* BON TRACTE, BON PORT, BON ASPECTE. || v. a. *Ant.* GOVERNAR. || v. r. *Ant.* GOVERNARSE, PORTARSE BÉ

CAPTERRERA. f. Bardissa que s' assegura ab terra o pedres demunt les parets dels corrals, horts y heretats pera llur conservació. **Barda.**

CAPTINDRE. v. a. TRACTARSE BÉ. || v. r. COMPORTARSE, CONDUIRSE, ESTAR SATISFET, MANEJARSE.

MAL CAPTINDRE. fr. *Ant* REBELLARSE.

CAPTIRI. m. CAPTA. || La bacina de captar a les iglesies, en que regularment hi há la imatge del Sant pêl cult del qual se capta. **Demanda.**

CAPTIU, VA. m. y f. CAUTIU. || *Met.* Subgecte a alguna passió. **Apasionado.**

CAPTIVAR. v. a. Fer presoners als enemichs en la guerra, privantlos de la llivertat. S' aplica més propiament als cristians fets presoners pêls turchs y 'ls moros de Berbería. **Cautivar.** || *Met.* Subgectar les potencies de l' ánima. **Cautivar.**

CAPTIVARSE. v. r. CAPTAR, 2. || *Ant.* SOMETRE 'S.

CAPTIVAT, DA. p. p. **Cautivado.**

CAPTIVATGE. m. *Ant.* y

CAPTIVERI. m. y

CAPTIVITAT. f. Estat del qu' ha perdut la llivertat. **Cautiverio, cautividad, captividad.**

CAPTURA. f. *For.* L' acte d' agafar a algú pera ficarlo a la presó. **Captura.**

CAPTURAR. v. a. Agafar a algú y posarlo a la presó. **Proceder á la captura, poner en captura.** || Fer pagar la pena imposada al qu' ha contravingut a algun bándol. **Multar.**

CAPTURAT, DA. p. p. **Multado, capturado.**

CAPUÁ, NA. adj. Natural de Capua o lo que hi pertany. **Capuano.**

CAPUTXA. f. Entre estampers accent circumflexe. **Capucha.** || Mena de mantellina que porten les dones; és mòlt estreta y arriva fins a la cintura poch més o menys. **Capucha.** || CAPUTXO. || Certa reforma de l' ordre de Sant Francesch, fundada a Espanya pêl beat Joan de Guadalupe en temps d' Alexandre VI. **Capucha, orden de la Capucha.** || *Ictiol.* Peix de la familia de les rayes, de mòlt gros tamany. **Capatjo, raya.**

CAPUTXASSA. f. aum. **Capuchón.**

CAPUTXER, A. m. y f. Qui fá caputxes. **Capuchero.**

CAPUTXET (Pich de). *Orog.* Puig de 2,025 met. d' altitut, situat a ponent de Candiés, Conflent, departament dels Pirineus Orientals.

CAPUTXETA. f. dim. **Capuchillo.**

CAPUTXÍ. m. El frare descals de l' ordre de Sant Francesch, que porta barba llarga, l' hábit de color de castanya, ab capa del meteix y un caputxó punxagut que li cau demunt l' esquena, y serveix pera taparse 'l cap. **Capuchino.** || Sostenidor ont hi encaixa 'l picaport quan s' ajusta la porta. **Nariz.** || Lo que pertany a l' ordre dels caputxins. **Capuchino.** || pl. *Ter.* TIRABÉCHS. || *Náut.* Corbes de curta bragada, les quals se posen a proa y a popa per dins a les parts més estretes. **Capuchinos.**

CAPUTXÍ FALS. *Met.* Hipócrita. *Santo de pajares.*

FER EL CAPUTXÍ FALS. fr. *Met.* Fingir virtut y devoció. *Hacer la seráfica, ó la gata muerta.*

SI D' AQUESTA PUCH SORTÍ 'M FARÉ FRARE CAPUTXÍ. *Ref.* Ab que s' expliquen els que, escarmentats d' alguna cosa fan propósit d' ésser més cautes en endevant. *Si de ésta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo, ó si Dios de ésta me escapa, nunca me cubrirá tal capa.*

CAPUTXINA. f. Monja descalsa de l' ordre de Sant Francesch que segueix la regla dels caputxins. **Capuchina.** || *Bot.* MORRITORT D' INDIES. || Planta de la familia de les tropeólees, de tanys sarmentosos, ab flors en forma de caputxa, de color roig ataronjat, és un xich picanta de gust y fá una flaire molt suau. Se cultiva en els jardins, y s' aclimata fácilment. És originaria del Perú.

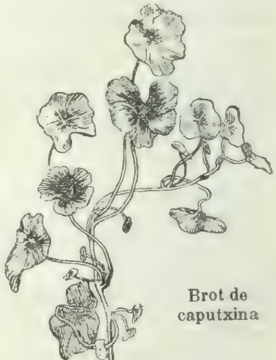

Brot de caputxina

CAPUTXINADA. f. Obra de caputxí. Comunment se preu en mal sentit. **Capuchinada.**

CAPUTXO. m. Cuberta del cap més llarga qu' ampla, que acaba en punta, y 's fá caure demunt les espatlles. **Capucho, capucha.**

CAPVESPRE. m. Al comensar la nit, o al ferse de nit. **Anochecer.**

CAPVESPREJAR. v. n. Ferse vespre. **Anochecer.**

CAQUÉTICH, CA. adj. De mala constitució en la sanch. **Caquético.**

CAQUEXIA. f. Síntoma de debilitat que pot trovarse en diferentes malalties. **Caquexia.**

CAR, **A**. adj. Lo que té mòlt preu. **Alto, caro.** || Estimat, volgut. **Querido, caro.** || adv. m. A preu alt. **Caro.** || *Ant.* **Certamen.** || conj. *Ant.* PUIG, PERQUE, DONCHS. || m. *Náut.* L' extrém més groixut de les entenes. CAR.

CAR. *Náut.* La mitja entena que mira a proa. **Car.**

AL CAR. m. adv. *Náut.* Envers, a la part, a la banda. *A la parte, á la banda.*

CAR BOCÍ. *Expr. fam.* Lo que costa mòlt y és difícil de conseguir. *Caro bocado.*

CAR CÓM FOCH. fr. Moltíssim car. *Caro como aceite de Aparicio.*

CAR D' ENFORA. fr. *Náut.* Mar que vé de lluny sense fer sentir els seus efectes a la costa. *Car de fuera.*

COSTAR CAR. fr. Resultar mòlt perjudici d' alguna cosa. *Costarle á uno caro lo que ha hecho.*

CUIDADO NO VOS COSTI CAR. *Loc. fam.* Dóna a entendre que una cosa pot costar més de lo que val. *Cuidado no os salga caro.* || Denota qu' algú s' exposa a un mal o perill que no ha previst. *Mira que no te cueste la torta un pan.*

EIXIR CAR. fr. COSTAR CAR.

ÉSSER CAR DE VEURE. fr. *Fam.* Oferirse algú poch sovint al tracte, comunicació o visita dels que lo preguen. *Venderse caro.*

TRÉURE 'HO DEL CAR Y POSAR 'HO A LA PENA, TOT QUEDA A L' ANTENA. *Ref.* Denota que les mutacions accidentals no destrueixen l' ésser de la cosa. *Que vais abajo, que vais arriba, acá queda quien os trasquila.*

CARA. f. La part anterior del cap desde 'l principi del front fins a la punta de la barba. **Cara.** || Semblant. **Cara, semblante.** || Faixada o frontis d' alguna cosa. **Fachada, cara, frente.** || La superficie de l' aigua. **Flor.** || L' indret de la tela, panyo, etc. **Haz, cara.** || L' indret de les pells. **Flor.** || *Ant.* **Carestía.**

CARA A CARA. m. adv. Manifestament, descobertament. *Cara á cara.* || En presencia, devant d' algú. *Cara á cara, á vista, en faz, en presencia.*

CARA D' ALIGOT. *Fam.* Se diu del qui és carallarch, begut de galtes o té 'l nas de lloro. *Cariaguileño.*

CARA DE CUL FET A LA MODA: fr. *Fam.* XIMPLE, BABÁU, TONTO.

CARA D' ÉTICH O DE MERDA D' OCA. *Expr. fam.* La qu' és mòlt descolorida y groga. *Cara de acelga ó de gualda.*

CARA DE JUDES. *Expr.* S' aplica al qui devant d' algú diu una cosa y derrera 'n diu un' altre. *Cara con dos haces; hombre de dos caras.*

CARA DE JUÉU. *Fam.* Se diu d' aquella persona qu' és lletja. *Cara de hereje.*

CARA DE JUTGE O DE POCHS AMICHS O DE VINAGRE. Se diu del qui té l' aspecte desagradable. *Rostrituerto, cara de pocos amigos, ó de vinagre.*

CARA DE NOI. La que per les seues fesomíes sempre criatureja. *Cara amuchachada.*

CARA DE PASQÜES. Se diu del qui la fá alegre y placentera. *Cara de pascuas, carialegre.*

CARA DE POCA VERGONYA O SENSE VERGONYA. Descarat, desvergonyit. *Carirraido, desuellacaras.*

CARA DE POCHS DINERS. Se diu del qui fá la cara trista. *Cara de viernes.*

CARA DE RELLOTGE. El cercle ont hi están senyalades les hores y llurs subdivisions. *Muestra.*

CARA DE TRES DÈUS: CARA DE JUTGE.

CARA D' UNA PEDRA PULIDA. Cada una de les superficies travallades de la pedra. *Faceta.*

CARA DE VADELLA. f. *Bot.* Planta que creix fins a l' altura de dos o tres peus; fá les fulles molsudes y en figura de llansa, les flors vermelles, y 'l fruit semblant al nas de la vadella. *Becerra.*

CARA DE VAQUETA O SENSE VERGONYA O ENVERNISSADA. Se diu del home que no té vergonya, y no fá cas de que li diguen injuries, o l' atrapen en mentida o en alguna mala acció. *Cara de baqueta.*

CARA ESTRAFETA. La que té fesomíes extranyes y defectuoses. *Cara ó figura dificultosa.*

CARA PER CARA. *Loc. ant.* A LA CARA, CARA A CARA.

CARA PIGADA O APEDREGADA. Qui la té mòlt picada de verola. *Cara de rallo, apedreada ó empedrada.*

A CARA D' AIGUA, A LA CARA DE L' AIGUA. m. adv. A la superficie o prop la superficie de l' aigua. *A flor ó á la flor del agua.*

A CARA DESCUBERTA. m. adv. A vista de tothom. *A cara descubierta.*

ANAR AB LA CARA DESCUBERTA. fr. *Met. fam.* Anar sense reparo ni temor de res el qui obra bé. *Andar con la cara descubierta.*

BONA CARA Y DOLENTS FETS. *Ref.* Ab que 's reprén als hipócrites. *Cara de beato y uñas de gato.*

CAURE LA CARA DE VERGONYA. fr. *Met. fam.* Passar mòlta vergonya per haver incorregut en alguna mala nota. *Caérsele á uno la cara de vergüenza.*

CLAVAR PER LA CARA O PELS BIGOTIS. fr. *Met.* Rependre a algú vituperant'li alguna cosa. *Dar en rostro ó en cara.* || Dir a algú 'ls seus defectes, fent'li al meteix temps memoria d' algun benefici qu' ha rebut. *Echar á la cara ó en cara.*

CONÉIXERSELI AB LA CARA. fr. Manifestar algú ab la cara lo que li está passant o sent al seu interior. *Traerlo escrito en la frente; conocérsele en la cara.*

DE CARA. m. adv. Enfront, y aixís se diu: *el vent vé de cara. De cara, enfrente.*

DESFER LA CARA A REVESSOS. fr. *Met.* Bofetejar mòlt fort a algú. *Deshacer los hocicos, las narices, la cara.*

DIR A LA CARA. *Met.* Parlar devant d' un alguna cosa contra ell. *Decírselo en su cara.*

DIR 'HO LA CARA. fr. *Met.* Manifestarse a la cara algun afecte o passió. *Salir á la cara, decírselo la cara, conocérsele en la cara.*

ENCÉS DE CARA. Qui está mòlt vermell per algun acalorament o agitació. *Encendido de cara.* || Qui naturalment está mòlt roig. *Encendido de color; difunto de taberna.*

ESCUPIR A LA CARA D' ALGÚ. fr. *Met.* Burlarse d' algú cara a cara fentne mòlt despreci. *Escupir en la cara de alguno.*

ESTRELLAR A LA CARA. fr. *Met.* Dir devant d' algú lo que 'l pot ofendre mòlt. *Dar entre ceja y ceja*

FER ALTRE CARA. fr. *Met.* Variar les circunstancies d' algun assumpte. *Mudar de semblante ó de color.*

FER BONA CARA, ALTRE CARA, MILLOR CARA. fr. *Met.* Estar algun negoci en estat en que fá esperar bon o mal resultat, altre resultat o millor resultat. *Hacer bueno, mejor ú otro semblante.*

FER BONA O MALA CARA. fr. *Met.* Estar de bon o mal humor. *Estar de buen ó mal gesto ó talante.*

FER CARA. fr. PLANTAR CARA. || *Met.* Estar un edifici enfront d' un altre. *Hacer fachada.*

FER CARA A DOS. fr. *Met. fam.* Complaure a dos oposats, donant la raó a l' un y al altre. *Comer á dos carrillos*

FER DUES CARES. fr. *Met. fam.* Manejarse ab astucia en algun negoci, treientne utilitat de tots els que s' hi interessen, encare que tinguen interessos oposats. *Hacer á dos manos.*

FER MALA CARA. fr. Manifestar enfado o enuig a la cara. *Poner gesto.*

FER MALA CARA A ALGUNA COSA. fr. Donar algú senyals de que no li agrada, o mostrarse poch content d' ella. *Hacer gestos á alguna cosa.*

FER PETAR PER LA CARA. fr. CLAVAR PER LA CARA.

FER VEURE A HU LA CARA DEL LLOP. *Expr. fam.* ENSENYARLI LES DENTS.

FRESCH O LLUENT DE CARA. De cara afable, de sana complexió. *Carilucio.*

GIRAR LA CARA. fr. Inclinarla a algun obgecte en senyal d' afició, y al contrari, desviarla en senyal de despreci. *Volver la cara ó el rostro.*

GRABAT DE CARA: CARA PIGADA.

GROS DE CARA. Qui la té abultada. *Carigordo.*

JA 'N FÁ LA CARA. *Loc. irón. fam.* *Ya se le conoce.*

LA CARA LI DIU O LI FÁ PROCÉS. *Loc. fam.* Expressa la conformitat entre les paraules o les obres y 'l semblant d' algú; manifestarse a la cara algún afecte o passió. *Salir á la cara; decírselo la cara, en la cara se le conoce.*

LA CARA TINGUI NETA QUE 'L CUL NO IX A LA FINESTRA. *Ref.* Ab que 's volen disculpar els que procuren aparéixer mòlt bè exteriorment, encara que 'ls hi falti lo necessari en lo que no se 'ls veu. *La mujer pálida, la casa sucia, la puerta barrida. La mujer de Alcorisa, trapo de cuello y no camisa.*

MALA CARA. El disgust o enfado que s' hi manifesta. *Hocico, ceño.*

MIRAR AB CARA DE MALICIA. fr. Manifestar malicia en el modo de mirar. *Mirar con ira ó con ceño, ó de sobreceja ó de mal ojo.*

MIRAR AB UNA CARA D' ENFADAT. fr. Manifestar enfado en el modo de mirar. *Mirar de lado ó de medio lado ó de través.*

MUDAR O MUDARSE DE CARA. fr. Desfigurarse per alguna malaltía o accident repentí. *Desencajarse la cara.*

NEGRE DE CARA. Quí es mòlt moreno. *Cari-negro.*

NO GIRAR CARA. fr. *Met.* Prosseguir lo comensat sense reparar en obstacles. *No volver la cara atrás.*

NO MIRAR LA CARA A ALGÚ. fr. *Met.* Tindrelí quimera o aversió. *No mirar la cara á alguno.*

NO TINDRE CARA PERA FER O DIR ALGUNA COSA. fr. No atrevirse per vergonya o per pór. *No tener cara ó valor para hacer ó decir alguna cosa.*

PER LA SÉUA BONA CARA. m. adv. Que junt ab els verbs VOLER, PRETENDRE y algúns altres equival a solicitar o intentar alguna cosa sense cap mérit pera lograrla. *Por su bella cara; por sus ojos bellidos.*

PLANTAR CARA. fr. Oposarse descaradament contra alguna persona o cosa. *Hacer frente.*

PLANTAR CARA A TOTHÓM. fr. *Fam.* S' aplica a les dones que donen conversa o festejen a tots els que's presenten. *Mi hija Antona uno la deja, otro la toma.*

PLÉ DE CARA. Gras de cara, de galtes molsudes. *Carilleno.*

PORTAR'HO ESCRIT A LA CARA. fr. *Met.* No poder algú dissimular lo que li succeheix, manifestant'ho ab la seua cara o 'ls seus actes o ab altres senyals visibles. *Traerlo escrito en la frente.*

QUI CARA VEU, CARA HONRA. *Ref.* Denota que la presencia del subgecte hi fá mòlt pera lograr lo que's pretén, y que per respecte no se li diu cara a cara lo que se li diría al derrera. *Cara á cara vergüenza se cata.*

RENTAR LA CARA A ALGÚ. fr. Netejarla. *Lavar la cara.* || *Met. fam.* Adular. *Lavar la cara ó los cascos.*

RENTAR LA CARA A ALGUNA COSA. Netejarla, donarli nou llustre. *Lavar la cara á alguna cosa.*

RODÓ DE CARA. Qui la tè rodona. *Carirredondo.*

ROIG DE CARA: ENCÉS DE CARA.

SALTAR A LA CARA. fr. Ésser una cosa mòlt clara y evident. *Saltar á la cara.* || fr. Enfadarse, airarse. *Saltar á la cara ó á los ojos.*

SENSE MIRAR CARA NI ULLS. fr. Desbaratadament, sense ordre ni concert. *A tontas y á locas; á diestro y á siniestro; sin ton ni son.* || SENSE MIRAMENT NI RESPECTE. || A TORT Y A TRAVÉS

TAN BONA CARA FÁ AB UNA MENTIDA CÒM AB UNA VERITAT. *Loc. fam.* Pera denotar qu' algú ment ab tanta frescura, que no s' immuta gens. *Tan buena cara hace con una mentira como con una verdad*

TINDRE CARA. fr. Paréixer, semblar; y aixís se diu: TÈ CARA DE SAVER LA LLISÓ. *Tener, hacer la cara.*

TINDRE CARA DE POCA VERGONYA. fr. Quedarse algú mòlt satisfet de coses que deurían avergonyirlo. *Tener cara de corcho.*

TINDRE LA CARA GROIXUDA O MÒLT GROIXUDA. fr. Se diu de qui no té vergonya. *Ser un sinvergüenza.*

TINDRE UNA CARA CÒM UN ÁNGEL O CÒM UN SERAFÍ. *Tener la cara como una bendición ó como un ángel.*

TREURE LA CARA. fr. *Met.* Presentarse còm a interessat en algún assumpte. *Sacar la cara.*

UMPLIR LA CARA DE DITS. fr. ESTAMPAR ELS CINCH DITS A LA CARA.

VEURE'S LES CARES. fr. *Fam.* Denota 'l desitj de veures ab un altre pera manifestarli algun ressentiment. *Verse las caras.*

CARABACINETA. *Geog.* Caseriu del terme d' Orba, prov. d' Alacant.

Carabassa

CARABASSA. f. El fruit del carabasser. **Calabaza.** || El meló vert. **Calabaza**

CARABASSA CONFITADA. La confitura seca de carabassa. *Calabazate.*

CARABASSA DE CABELLS D' ÁNGEL. Carabassa que té la escorxa llisa, ab capes blanquinoses y groguenques y les llevors comunment negres. La molsa es sucosa, blanca y fá tants fils, que després de cuita sembla una cabellera embullada, de la qual se 'n fá confitura anomenada cabells d' ángel. *Cidracayote, chilacayote.*

CARABASSA D' EGIPTE. Carabassa gran y rodona. *Calabaza totanera ó confitera.*

CARABASSA D' HIVERN. La que 's fá en aquesta estació del any. *Calabazona.*

CARABASSA RABAQUERA. *Calabaza confitera.*

CARABASSA DE VI, VINERA O VINETERA. La que forma dos globos y serveix pera posarhi vi. *Calabaza vinatera, calabacino.*

ÉSSER TAP Y CARABASSA. fr *Met. Ser olla y cobertera.*

CÒM PLOUEN CARABASSES. *Ref.* CÒM ARA PLOUEN FIGUES.

DONAR CARABASSA. fr. *Met. fam.* Reprobar a algú als exámens, no voler les dones als que les demanen per mullers. També 's diu PORTARSE'N CARABASSA referintse al reprobat. *Dar calabazas. llevar calabazas.*

ENCARA NO ÉS A LA CARABASSA Y JA'S TORNA VINAGRE. *Loc. fam.* Denota que 's malogra alguna cosa abáns de temps. *Aun no está en la calabaza y ya se torna vinagre.*

NADAR SENSE CARABASSES. fr. *Met. fam.* Denota que algú tè prou industria pera manejarse tot sol, sens ajuda d'altre *Nadar sin calabazas ó no necesitar calabazas para nadar.*

TINDRE 'L CAP DE CARABASSA. *Loc. met. fam.* Ab que 's significa tindre poch judici o cordura. *Tener cascos de calabaza.*

CARABASSA (Can). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida, Mallorca.

CARABASSADA. f. Abundor de carabasses. **Abundancia de calabazas.**

CARABASSAR. m. Llóch sembrat de carabasses. **Calabazal**.

CARABASSAT. m. *Ant.* CARABASSA CONFITADA.

CARABASSEJAR. v. a. RONDELLEJAR. || XASQUEJAR. || DONAR CARABASSA.

CARABASSER, A. m. y f. Qui ven carabasses. **Calabacero.** || m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les cucurbitácees; és rastrera, de fulles grans y de flor groga, el fruit gros, rodó, ovalat o llargarut. **Calabacera, calabaza.**

ENFILARSE O PUJAR CÒM UN CARABASSER. Creixer mòlt una cosa en poch temps. *Crecer á palmos, como espuma.* || *Met.* Encéndres de sanch, enfadarse aviat. *Ser muy vivo de genio.*

PUJARSE'N AL CARABASSER. fr. *Met. fam.* PUJARSE'N AL CAMPANAR.

CARABASSERAL. m. *Ter.* CARABASSAR.

CARABASSETA. f. dim. **Calabacilla, calabacita.** || *Ter.* CARABASSÓ.

CARABASSINA. *Bot.* V. CARBASSINA.

CARABASSÓ. m. Carabasseta llargaruda y mòlt tendre que 's menja cuita. **Calabacín.**

GUISAT FET AB CARABASSÓNS. *Calabacinate.*

CARABASSONET. m. dim. **Calabacilla.**

CARABASSOT. m. Carabassa vuida. **Calabaza vana.**

CARABELA. f. *Náut.* Embarcació llarga y estreta ab una vela llatina. **Carabela.**

CARACTER. m. Senyal, distintiu dels homes y de les coses entre sí. **Carácter.** || Geni de cada hu. **Carácter.** || *Teol.* Senyal espiritual o imborrable que imprimeixen a l' ánima 'ls sagraments del baptisme, confirmació y ordre. **Carácter.** || L' honra y preeminencia que donen els empleus y dignitats. **Carácter.** || Xifra, nota o lletra del alfabet. **Carácter.** || Certa qualitat que infundeix respecte a qui la coneix. **Carácter.** || Forma y figura de la lletra feta a má. **Carácter.** || *Bot.* Senyal natural que distingeix les unes plantes de les altres. **Carácter.** || Formalitat, constancia. **Carácter, tesón.** || Al teatre la qualitat per la qual un personatge 's distingeix d' un altre. **Carácter.** || Cert aire, modals y conjunt de prendes que 's descubreixen en mòltes senyals particulars, y que distingeixen una cosa d'un'altra; y en aquest sentit se diu del enteniment, del discurs, del estil y d'altres mòltes accións y obgectes, còm: *la grandesa d' ánim era 'l carácter dels románs; la prudencia d'Ulisses,* etc **Carácter.**

CARACTERISAR. v. a. Distingir, senyalar una cosa ab les qualitats que li son més propies. **Caracterizar.** || Autorisar a algú ab algún empleo o dignitat. **Caracterizar.**

CARACTERISAT, DA. p. p. **Caracterizado.** || adj. Distingit. **Caracterizado.**

CARACTERISME. m. *Bot.* Semblansa de algunes parts de les plantes ab altres del cos humá. **Caracterismo.**

CARACTERÍSTICAMENT. adv. m. D' una manera característica. **Caracteristicamente.**

CARACTERÍSTICH, CA. adj. Pertanyent al carácter. **Característico.** || *Gram.* **Radical.**

CARAGIRAR. v. a. Girar la cara. **Volver el rostro.** || Tornarse fals, mudar de opinió o de modo de pensar. **Apostatar.**

CARAGIRAT, DA. adj. Fals, traidor. **Judas, apóstata.** || *Bot.* FASOLET.

CARAGOL. m. Moluscii gasterópod ab closca en forma d' espiral; té quatre banyetes, a quines puntes hi tè 'ls ulls, y les allarga y arronsa com li convé. Se cría en paratges humits, a les plantes y parets, y és mòlt dolent pera les hortalisses y plantes de jardí. **Caracol.** || Closca univalva d' algúns animalets de mar: n' hi há d' innumerables especies; y algunes sumament hermoses y fines. **Caracol.** || Escala en forma de espiral. **Escalera de caracol ó de ojo.** || Parlant de prempses y altres máquines és un cilindre ab rosques espirals, que encaixen ab altres que té la peça dita femella, y puja y baixa per dins d' aquesta. **Husillo.** || Cilindre de ferro ab osques espirals pera armar algunes máquines, còm: *llits,* etc., o pera unir les peces d' elles. **Tornillo.** || La bagueta o doblech que fá la seda, fil, etc., per estar massa retort. **Oqueruela.** || *Anat.* Certa cavitat de l' orella en forma de caragol. **Cóclea, caracol.** || Bucle o anella que natural o artificialment fá 'l cabell. **Rizo, sortija, bucle.** || En la arquitectura naval volta enroscada que formen els galóns de les bordes, de la toldilla y del castell. **Caracol, voluta, evoluta.** || *Bot.* Planta de la familia de les geraniácees que viu pel cims del Montserrat. || *Ter.* Xuclador, moviment circular de l' aigua. **Remolino.** || pl. Encenalls que fan els fusters ribotejant. **Virutas.** || m. Revolta que fan les llebres pera enganyar al gos que les persegueix. **Regate.** || BOVER. Caragol verdós y gros. || *Ant.* **Campanar.** || *Maquin.* Tornillo pera travallar els llimadors. **Caracol.** || Clau de rosca ab cabota rodona y una entalla pera ficarhi 'l collador, o ab cabota llisa quadrada, sisavada o vuitavada. || Aparell de ferro que usen els manyans y altres industrials pera subgectar peces que 's travallen; consisteix principalment en dues galtes que 's badan y 's clouen ab ausili d' una rosca y una molla que 'l travallador fa corre ab una maneta que hi há al cap del mascle.

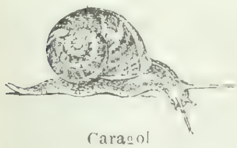
Caragol

CARAGOL A L'ANGLESA. Així anomenaven els manyans a principis del sigle XIX el caragol actual, per diferenciarlo del anterior que abans s' usava.

CARAGOL A LA CATALANA. Forma antigua de caragol que 's diferencia principalment de la d' ara en no tenir la pota que subgecta l' eina a un petge del banch.

CARAGOL DE MAR: CORN MARÍ.

CARAGOL, TREU BANYA, PUJA A LA MONTANYA, CARAGOL BOVER, PUJA AL TARONGER. *Loc. fam.* Entreteniment de nois que creuen que ab aquestes paraules els caragols treuen les banyes y caminen. *Caracol, caracol, saca los cuernos al sol.*

CARAGOL VINYAL. Caragol gros que 's cría a les vinyes. *Caracol de viña.*

FER CARAGOLS. fr. Donar voltes. *Caracolear.* || *Ter.* Moure 's l' aigua circularment als rius, etc., xuclantse tot lo que se li presenta. *Remolinar, remolinarse, remolinear.*

CARAGOLA. f. Caragol de closca blanca. **Caracola.**

CARAGOLAMENT. m. L' acció y efecte de caragolar y caragolarse alguna cosa. **Enroscadura.**

CARAGOLAR. v. a. Enrotllar, fer rodar la vora de alguna cosa sobre ella meteixa, quedant en forma de canó. **Arrollar, rollar.** || Tórcer, donar voltes en rodó a alguna cosa flexible, de manera que quedi en forma de rosca. **Enroscar.** || Fer caragols al fil, a la seda, als cabells, etc. **Ensortijar, retortijar.** || Apretar els caragols de la prempsa, etc., dins de la femella. **Entornillar, apretar los tornillos.**

CARAGOLARSE. v. r. Enrrotllarse naturalment els cabells, el fil massa retort, y les fulles dels arbres y plantes. **Encarrujarse, ensortijarse, retortijarse.**

CARAGOLÁS. m. aum. **Caracolazo**

CARAGOLAT DA. p. p. **Arrollado, rollado.** || **Enroscado.** || **Encarrujado.**

CARAGOLER, A. m. y f. Qui busca y ven caragols. **Caracolero.**

CARAGOLET. m. dim. **Caracolito, caracolillo, caracolejo.** || Denominació d' una de les qualitats del fondo del mar, perque 's compón de caragols mòlt petits. **Caracolillo.**

CARAGOLETA. f. dim. **Caracolilla.**

CARAGOLÍ. m. *Bot.* Planta semblant a la monjetera, que s' enaspra y fá la flor d' un blanch que tira a blau morat, de mòlt bona olor y en figura de caragol. **Caracolillo.** || m. dim. CARAGOLET || Mena de fil que 's tenyeix ab el color de porpra que produeixen a América unes petxinetes anomenades caragolíns. **Caracolilla.**

CARAGOLINET. m. *Ter.* Olleta de les més petites. **Pucherito.** || TUPINET.

Segell de Caralps

CARALPS. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Seu d' Urgell, part. jud. de Puigcerdá; té agregats els pobles de Fustanyá y Serrat y entre tots tenen 705 hab.

CARALLARCH, GA. m. y f. Qui tè la cara llarga. **Carilargo.**

CARAMALLERA. f. Barra ab dents, que generalment tenen la figura de ganxos. **Caramellera.**

CARAMANYOLA. f. *Fam.* CARABASSA VINERA.

¡CARAMBA! interj. Ab que s' expressa la sorpresa que causa alguna cosa. **¡Zape! ¡caramba! ¡cáspita!**

CARAMBOLA. f. Cop del joch de billar que 's fá ab tres boles, tirant l' una de modo que toqui a les altres dues. **Carambola.** || Altre cop, quan haveut tocat una bola a l' altra, va una de les dues a tocar la tercera. **Carambola.**

CARAMELA. f. *Ant.* CARAMELLA.

CARAMEL-LO. m. Pasta de sucre clarificat fins que després de fet adquireix alguna consistencia. **Caramelo, canelón.**

CARAMELL. m. Troç de glás que's forma a les canals. **Carámbano, calamoco, canelón, cerrión.** || El seu o cera que s' escorre de les atxes, de les candeles, etc. **Moco.** || El bocí de blé mòlt cremat que sol formar com un bolet al capdemunt, especialment en temps d' humitat. **Moco.**

CARAMELLA. f. Fluviols ab el so de tiple mòlt agut. **Caramillo, flautillo.**

CARAMELLA. *Geog.* Caseríu del terme del Mas de Barberáns, prov. de Tarragona. || *Hidrog.* Riuet que neix al peu de la montanya de Caro, passa per la Caramella y desaigua a la vora del Ebre, més avall de les Roquetes.

CARAMELLAR. v. n. Tocar la caramella. **Tocar el caramillo.**

CARAMELLES. pl. f. Se diu de les cansóns que 's canten la nit de Pascua, haventse pres la part per lo tot. **Alborada.**

CARAMELLOT. m. CARAMELL, 2, 3.

CARAMENT. adv. m. A preu alt. **Caramente, caro.**

CARAMIDA. f. **Imán.**

CARAMORENO, A. m. y f. S' aplica al que tè la cara mòlt morena. **Carinegro.**

CARAMOT. m. Fgura d' un home ab escut a la má esquerra y alguna cosa a la dreta, ab que pega al que 's deté a la carrera del joch en que s' usa. **Estafermo.** || *Met.* m. y f. Qui 's queda parat y encantat. **Estafermo.**

CARAMUIXA. f. La canya del cánem després de trocejada y separada de la fibra. **Agramiza, cañamiza, tasco, arisca.** || *Bot.* PORRASSA.

CARANCA. f. *Ter.* CATANTONYA.

CARANÇÁ. *Hidrog.* Nòm ab que 's designen varis estanys que hi há en la conca superior del riu del meteix nóm, afluent del Tet, els mes importants son l' *estany blau,* l' *estany negre* y l' *estany gran* o de les *truites.* || *Orog.* Carena del Pirineu gironí, banda N. de la vall de Ribes, que té 2,842 met. d' altitut. || (GORGES DE). Se troven en el curs inferior de la ribera de Carançá ont aquesta passa entre cingles espadats

CARANTONIES. f. pl. Caricies que 's fan a algú pera lograr alguna cosa. **Carantoña, arrumaco.**

FER CARANTONIES. fr. *Fam. Carantoñar.*

CARAPLÉ, NA. m. y f. Gras de cara. **Carilleno.**

CARARRODÓ, NA. m. y f. S' aplica al qui té la cara rodona. **Carirredondo.**

CARARRUGAT, DA. m. y f. S' aplica al qui té la cara arrugada. **Carifruncido.**

CARASCAT, DA. m. y f. *Ant.* S' aplica al qui porta la cara tapada. **Enmascarado.**

CARASSA. f. aum. **Caraza.** || La de pedra o de fusta que 's posa a algúns edificis. **Mascarón.** || La de cartró pera disfressarse ab fesomíes grosses y ridícules. **Mascarón, carátula.** || CARETA, 2.

FER CARASSES. f. FER CARETES.

CARASSÓ. m *Ter.* Enginy pera pescar. **Red.**

CARASSOL. m. Indret ont el sol hi toca de plé. **Albrigaño, solana.**

CARAT (Ben o mal). Se diu del que té les facciòns regulars o deformes. **Bien ó mal ajustado, bien ó mal encarado.**

¡CARATSUS! exclam. **¡Caramba!**

CARAU. m. Nóm. d' home. **Carauno.**

CARAULL. *Geog.* Quadra del terme de Munter, prov. de Barcelona.

CARAVANA. f. Multitut de gent que a l' Assia y a l' Africa 's reuneix pera fer algún viatge ab major seguretat. **Caravana.**

CARAVANISTA. m. Nòm que 's dona als barcos y als mariners que porten els géneros d' escala a escala a Llevant. **Caravanista.**

CARAVELA. f. Nau rodona ab forma de galera, ab la popa quadrada. **Caravela, saetía.**

CARAVIA. f. Arrel còm la de la xaravía. **Alcaravea.**

CARBASSA. f. y 'ls seus derivats. CARABASSA.

CARBASSERS (Plá de). *Orog.* Ampla replá de la serralada que separa la Vall de Nuria de la Cerdanya, per dessota 'l coll de Finestrelles.

CARBASSÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada.

CARBASSINA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les cucurbitácees; té 'ls tanys rasposos y s' enaspren; les fulles son retallades per l' istil de les de la parra y 'ls fruits esférichs, blanchs o negres. **Nuera, brionia.**

CARBÓ. f. Troços de llenya que, després d' haverlos penetrat el foch, s' apaguen ab terra y queden en disposició de tornarse a encendre. **Carbón.** || La brasa després d' apagada. **Carbón.** || Bolet que 's fá a les gramínees. **Tizón.**

CARBÓ DE BRANQUETA. El que 's fá de tronchs y de branques primes d' alsina, roure y altres arbres. *Carbón de canutillo.*

CARBÓ DE PEDRA. Substancia mineral, mena de betúm y terra, de color quasi negre. *Carbón de piedra.*

CARBÓ DE PINYOL D' OLIVA. El que 's fá d' aquest pinyol. *Erraj.*

CARBÓ DE RABASSA O DE RABASSÓ. El que 's fá de les arrels arrancades. *Carbón de arranque.*

CARBÓ MAL CREMAT. El que no está ben penetrat del foch. *Tizo.*

CARBÓ PUR. *Quím.* El que no té cap barreja. *Carbono.*

CARBÓ DE TERRA. *Turba.*

CAVAR PERA TREURE 'L CARBÓ DE PEDRA. fr. *Hornaguear.*

PINTAR AB CARBÓ SOBRE MÁSCARA. fr. *Met.* Travallar en vá. *Sembrar en la arena; coger agua en un cesto ó en un harnero.*

TERRENO DE CARBÓ DE PEDRA. *Hornaguero.*

CARBÓ Y DE ALOY (Narcís). *Biog.* Metge de renòm per la base científica dels seus estudis y escriptor profesional de valua. Va néixer a Barcelona l'any 1826, morint'hi 'l 1890. Va estudiar pera militar y era ajudant del seu pare el general Carbó. Abandoná les armes pera estudiar medicina, exercintla a Mataró, ont fundá l' Ateneu. Durant mòlts anys va desempenyar cátedres de medicina a la facultat de Barcelona. Els estudis de micrografía, hidrología, la botánica y la física foren per ell seriament conreuats, fent un paper mòlt lluít a les nostres Academies. Els seus escrits científichs son mòlt apreciats. Va ésser president de l' Ateneu Barceloní y d' altres corporaciòns. Vegis *Lámina sola de retratos,* lletra C.)

— Y GONZÁLEZ (JOAN). *Biog.* Poeta de familia catalana, nat a Curaçao l' any 1822 y vingut a Barcelona éssent encara mòlt petit. Va estudiar y va es-

escriure entre nosaltres, morint aquí l' any 1846. Va exercir el professorat, tenint al seu cárrech els curs preparatori pera 'ls aspirants a mestre a l' Escola Normal de Barcelona (1845). Junt ab en Laureá Figuerola, director aleshores de la Normal, va publicar la *Revista general de Instrucción pública*, una de les primeres d' Espanya; va traduír del francés algunes obres literaries y de geografía pero tota la seua fama la deu a les seues poesíes castellanes publicades pêl seu cusí en M. Milá y Fontanals, que li han valgut el dictat de poeta pur y delicat. La seua trassa influí en la bona orientació literaria de Catalunya durant el romanticisme.

— Y MALFERIT (DAMIÁ). *Biog.* Metge mallorquí, nat a Palma a finals del sigle XV. Home de mòlta cultura y expert en la carrera. Metge de sanitat del regne. Va morir a Palma l' any 1554. És autor del llibre—enterament original y fill de ses observacións y experiencia, titolat: *Libro del arte de las comadres ó madrinas y del regimiento de las preñadas y paridas y de los niños*, etc., quina primera part s' acavá d' escriure l' any 1528, y fou estampat a Palma l' any 1541. Sembla qu' és el llibre més antich d' aital materia imprés a Espanya.

CARBONADA. f. L' excrement de les criatures acavades de néixer. **Ceconio, pez, alhorre.** || Els facultatius ne diuen **atrabilis, bilis negra,** y també **meconio.** || Fornada de carbó. **Foya.**

CARBONARI. m. Partidari de la llivertat: membre d' una associació política secreta que va tindre origen a Italia al comensament del sigle XIX y que s' espargí per varies nacións ab l' obgecte de combatre 'l despotisme y la tiranía. **Carbonario.**

CARBONARSE. v. r. Se diu del blat o del ordi quan se torna orb. **Atizonarse.**

CARBONAR. v. a. Fer carbó. **Hacer carbón.**

CARBONAT. m. *Min.* Carbonat de cals que 's precipita ab certes aigües. També 's diu ADARS. **Adarce, carbonato.**

CARBONAT, DA. p. p. **Atizonado.** || a lj. Lo que conté carbó. **Carbonado.**

CARBONELL (Esteve). *Biog.* Navegant mallorquí del sigle XVII, natural de Palma. Havía servit a les ordres del famós Pere de Santa Cilia y Pax. Va escriure una *Relación* al marqués de Cerralbo, virrei de Méxich (1632), tractant del viatge fet pêl capitá Joan de Iturbe abans de l' any 1627 pera descubrir el golf de les Californies, aixís còm del viatge fet per en Carbonell meteix y al propi fi, ab el capitá Francesch Ortega, l' any 1632. Va presentar un *Memorial* al marqués de Cadreyla, virrei, demanantli consentiment pera poblar el port de Sant Bernabé en el cap de Sant Lluch de les Californies. L' any 1655 preparava son retorn a Mallorca.

— (PERE MIQUEL). *Biog.* Arxiver de la Corona de Aragó per espai de quaranta anys, notari acreditadissim, escriptor diligent, historiaire y notable poeta. Va néixer a Barcelona l' any 1434, ont hi morí als vuitanta tres anys (1517). La principal obra de que és autor se titula: *Chroniques d' Espanya que tracten dels nobles e invictissims reys goths y gents de aquells y dels comtes de Barcelona.* (Un volúm fol., Barcelona 1546, per Carles Amorós). Ha estat el primer historiaire que s' ha apoiat en documents pera justificar les seues opinións.

— PONS. *Biog.* Framenor, nat a Barcelona cap a l' any 1260 y mort a la meteixa ciutat l' any 1350. Va professar l' any 1287. Va ésser bisbe de Tolosa y mestre de prímpceps y d' infants, entre ells del que ara és venerat còm Sant Lluis. L' any 1334 era provincial de la seua ordre, tenint jurisdicció sobre Valencia, Catalunya, Navarra, Balears, Córcega y Cerdenya. Ab tal investidura va assistir a la junta tinguda a Avinyó l' any 1336 pêl Sant Pare Benet XI aixís còm al Capítol general de l' ordre l' any 1337. Va escriure en llatí uns bons comentaris a la Biblia, que han fet argüir bastant pera posar en clar si Sant Tomás havía pogut pendre d' ells la seua famosa *Catena aurea* o bè si va ésser a l' inversa. Empró sembla qne abdós ignoraven lo que l' altre havía escrit. L' obra de 'n Carbonell (8 vol. manuscrits en pergamí) se guardava a Toledo al convent de *San Juan de los Reyes.*

— Y BRAVO (FRANCISCO). *Biog.* Insigne home de ciencia. Era l' apotecari més savi d' Europa y un químich de primera força al seu temps. Nasqué y morí a Barcelona (1758 a 1837). Als diset anys havía prés el doctorat de Filosofía a Palma; l' any 1789 el Colegi de Farmacia de Barcelona li donava 'l títol, dispensantli l' etat, y a l' any següent revía el meteix diploma del Colegi de Madrit. L' any 1795 prenía el títol de metge a Osca. Acavats els seus estudis se va dedicar a la química, aplicant els seus coneixements a l' industria, escampant la seua fama per Espanya y l' extranger. La Junta de Comers de Barcelona li va encomanar l' any 1805 la cátedra pública y gratuita de la química aplicada. Passada la guerra de l' independencia va obrir un curs públich de mineralogía, que va ésser el primer donat a Barcelona. L' any 1796 va publicar la tan celebrada obra: *Pharmaciæ elementa chemiæ*, etc., traduída al francés y al castellá y reimpresa sovint fins a l' any 1824, declarada de text a França, obra que va ésser el primer tractat metódich, complert y d' ample base científica escrit sobre farmacia. A les Academies de ciencies naturals y de medicina práctica de Barcelona hi va donar a conéixer estudis de mòlta calitat entre 'ls anys 1799 y 1823. Pêls seus mérits professionals va exercir cárrechs de l' Estat, obtenint honroses distincións. Era en Carbonell tan inteligent en les ciencies còm expert en les lletres. Va traduír importantes obres de teoría y práctica industrial y també de ciencies, aumentantles y anotantles. Va escriure travalls magistrals, còm els esmentats *Elementos de farmacia*, l' *Arte de hacer y conservar el vino, con una noticia acerca de la fabricación del vinagre* (1820), sovint reimpresa, y convertida en *Manual* l' any 1832, y la *Memoria químico-médica acerca de la preparación farmacéutica y usos medicinales del prototastrato de mercurio y potasa* (1831). Havía trovat la manera de compondre 'ls colors a l' oli sense fortor, substituínt l' oli de llinosa pêl xerigot de la sang, y va publicar el resultat dels seus estudis.

— Y SELVA (MIQUEL). *Biog.* Pintor y poeta, nat a Molins de Rei l' any 1854 y mort l' any 1896. Artista exquisit y delicat pêls seus temes y la manera de tractarlos. Era deixeble de Llotja, y les seues primeres obres foren exposades a Barcelona l' any 1873 *(Repás d' anatomía, El passeig de Sant Joan, Anyoransa* y un *estudi).* En 1874 va exposar: *El pont de Molins de Rei, Les deu hores* y *La miseria de la mort.* A Madrit (1834) va donar a conéixer els quadros: *Patria, Fides, Amor, Un retrato* y *Cándida.* L' any 1887 va guanyar un premi pêl seu quadro: *Un caçador.* Còm a poeta ha fet distints travalls y se 'n troven de publicats a la revista *Lo Gay Saber* y al *Calendari Catalá* de 'n Briz (1882).

CARBONELL. *Geog.* Barri del terme de Xátiva, prov. de Valencia.

CARBONER, A. m. y f. Qui fá o ven carbó. **Carbonero.** || *Ornit.* Aucell del género *silvia.* COTXA DE CAP BLANCH. BITXACH GROS. ROSINYOL DE MURALLA.

CARBONERA. f. El forn o llóch en que s' hi fá carbó. **Carbonera.** || El llóch de les cases destinat a guardar'hi el carbó. **Carbonera.** || Forn petit ont s' hi cremen els culots o carbóns mal penetrats del foch. **Tizonera.** || *Náut.* Vela del estai major. **Carbonaria.** || *Ornit.* TAIAROL DE CAP NEGRE.

CARBONERA. *Hidrog.* Illeta que hi há a l' entrada del port de Campos, al S. de l' illa de Mallorca.

CARBONERÍA. f. El llóch ont hi venen carbó. **Carbonería.**

CARBONERS (Riera de). *Hidrog.* Riera que neix a mitjorn de Plá Rebost y desaigua a la vora del Ter, un poch abans de que aquést passi per Setcases, prov. de Girona.

CARBONET. m. dim. **Carboncillo.** || Carbó menut, terragada. **Cisco.**

CARBÓNICH, CA. adj. Lo qu' está format per la combinació del carbono ab l' oxígeno. **Carbónico.** ||

Planol de Carcassonne

S' aplica a l' ácit del carbó, qu' és el tuf que despedeix el carbó quan se crema. **Ácido carbónico.**

CARBONIJA. f. *Ver* CARBONISSA.

CARBONILS. *Geog.* Caseriu del terme munpal. de Albanyá, prov. de Girona; és a la vora de La Muga.

CARBONISA. f. TERRAGADA.

CARBONISACIÓ. f. Reducció d' un combustible a l' estat de carbó. **Carbonización.**

CARBONISAR. v. a. *Quim.* Combinar ab el carbono. **Carbonizar.** || Reduír a carbó. **Carbonizar.**

CARBONISAT, DA. p. p. **Carbonizado.**

CARBÓNIT. m. *Quím.* Compost salí del ácit oxálich. **Carbónito.**

CARBONO. m. *Quim.* CARBÓ PUR.

CARBUNCLE. m. Pedra preciosa, mólt dura, lluenta y no mólt pesanta, de color vermell de rosa o de carmí. **Rubí, carbunclo, carbunco.** || Tumor punxagut y verinós, principalment quan fá materia. **Carbunclo, carbunco, hura.**

CARBUR. m. *Quim.* Resultat de la combustió del carbó pur ab una substancia simple. **Carburo.**

CARBUR DE CALCI. *Quim.* Compost químich de poch menys de dos tersos de calci per poch més d' un ters de carbó pur; és un cós sólit d' un color de plom fosch y s' usa pera la producció de gas acetilé y còm insecticida, particularment a les vinyes. **Carburo de calcio.**

CARCAGENT. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alcira; és a la vora del riu Jucar, té estació de F.-C. y 12,351 hab.

CARCANADA. f. El conjunt d' ossos o calavera que queda dels aucells després d' havérlos'hi tret els quartos. **Caparazón.**

APLICAR'HI LA CARCANADA. fr. *Met. fam.* POSAR'HI 'L COLL.

SUAR LA CARCANADA. fr. *Met. fam.* Suar moltíssim. *Sudar el quilo; sudarle á uno el copete.*

CARCANET. *Geog.* Llóch proper a l' Aude, a la Catalunya francesa.

CARCANIÈRES. *Geog.* Població al Mitjdía de França, celebrada per les seues aigües termals, que brollen a una temperatura de 59°. Está emplassada a 700 met. d' altitut, prop del coll de les Hores.

CARCANYOL. m. *Arq.* La part d' obra que hi há a abdós costats d' una volta, entre l' arch d' extrados y la part de dalt de la meteixa. **Seno, relleno.**

CARCASSONA (Arnau de). *Biog.* Militar d' una noble familia, que l' any 1218 va pendre l' hábit de la Mercé, entre 'ls catorze primers que constituiren la benefactora ordre mercenaria.

— (BARTOMEU). *Biog.* Autor dramátich, nat a Barcelona l' any 1830 y mort l' any 1888. Va fer algúns versos pera les primeres tentatives musicals de 'n Clavé. Va colaborar en distints periódichs; va ésser actor y director d' escena. L' any 1866 va organisar una societat pera representacións catalanes. Darrerament era majordom del teatre del Liceu. Algunes de les seues produccións se representaren sovint durant una llarga temporada, còm: *Cada ovella ab sa parella* (1866), *L' incendi de Hostalrich* (1866), *Gent de barri* (1877), *¡¡Angel de Deu!!* (1867), etcétera.

Escut de Carcassonne

CARCASSONNE. *Geog.* Ciutat de la Catalunya francesa, bisb. y capital del departament del Aude, ab 30,976 hab. Forma dues agrupacións de població als abdós costats del riu Aude, y serva notables monuments y mòlts recorts históricls, éssent dignes d' esmentarse 'ls anomenats *Torres narboneses* y la catedral de Sant Nassari. La part vella de la ciutat, constitueix un aplech de remarcables edificacións pertanyentes a l' etat mitjana, y fins de temps més antich, donchs a la banda del Nort, se serven restes

Vista dels murs de Carcassonne

de les fortificacions romanes, demunt de quines bastiren els vissigots, la seua urbs. Forma el clos fortificat doble mur, ab cinquanta torres rodones, moltes d' elles dels sigles XII y XIII, que va restaurar Viollet-

le-duc desde 1855 fins a 1879, afirmant aquell eminent archeólech, que cap més població d' Europa, podía compararse ab la fesomía mitxeval servada per l' antiga Carcassona.

CARCATRÓS. m. *Ter. ornit.* Aucell d' estany que persegueix a les gavines estrenyentles de tal manera que de pura por les fá femtar a l' aire y tot volant pren la femta, de la que s' alimenta. **Pájaro de estanque.**

CARCAVA. f. *Ant.* RESCLOSA

CARCAX. m. *Ant.* BUIRACH.

CÁRCEL (Miquel Ferrán de la). *Biog.* Poeta mallorquí del sigle XVII. Agutzil del rei a Mallorca. Va morir l' any 1652 a una etat mòlt avensada. Autor de l' obra *Vigilant despertador,* qu' estava a punt d' estamparse l' any 1633. És un poema en bon vers mallorquí, ab diversitat de metres, format de dinou cants, relatius a conceptes morals del viure, tan distingit y lloable de forma y llenguatge còm pêl criteri raonat de la filosofía.

CARCELL o CÁRCEL (Miquel Ferrán). *Biog.* Teixidor y poeta mallorquí del sigle XVI. Mort l' any 1594, a Palma. «Poeta célebre, mòlt pobre de reals y pobríssim de amichs» diu la partida mortuoria d' ell. S' ha imprés y reimprés el seu poema curiosíssim *Tractat dels vicis y mals costums de la present temporada,* compost de duescentes vint-y-cinch quintetes. És de factura popular, empró no vulgar ni baixa. Vers fácil, armoniós, bon llenguatge; se hi retreuen sovint autors d' alta qualitat y coses de l' antiga historia.

CARCELLER. m. *Ant.* ESCARCELLER.

CARCELLERÍA. f. *Ant.* L' ofici d' escarceller. **Alcaidía.**

CÁRCER. m. *Ant.* PRESÓ.

CÁRCER. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alberique; és a la vora del riu Sellent y té 959 hab.

CARCH. m. *Ant.* CÁRRECH. || p. p. *Ant.* CARREGAT.

CARCINOMA. f. *Patol.* Mena de mal viu o malaltía que presenta alguns dels carácters d' aquell. **Carcinoma**

CARCRE. m. *Ant.* PRESÓ.

CARCULLA. f. PETXINA.

CARDA. f. Instrument compost d' una fusta plana, en la qual s' hi assegura un troç de baqueta plena de punxes de filferro. Serveix pera preparar el cotó o la llana a fí de que pugui filarse ab perfecció. **Carda, peine.** || La de ferro pera cardar la llana. **Cardencha, carducha.** || L' instrument ab que 's travalla la llana per tercera vegada. **Carda de rodilla.** || CARDOT. || Máquina de cardar.

DONAR UNA CARDA. fr. *Met.* Rependre fortament a algú. *Dar una carda.*

CARDA (Punta de la). *Hidrog.* Cap al N.O. de La Calobra, illa de Mallorca.

CARDADA. f. La llana que cab en una carda. **Cardada.** || L' acció de cardar. **Cardadura.**

CARDADOR, A. m. y f. CARDAIRE.

CARDAMENT. m. CARDADA, 2.

CARDAMOMO. m. *Bot.* Planta medicinal de la fam. de les amoriácees; fá uns granets còm pinyons de color de cendra, olorosos y de gust un poch coent. **Cardamomo, cardomomo, grana del paraíso.**

CARDAR. v. a. Pentinar la llana o 'l cotó pera poderlo filar. **Cardar.** || La primera vegada que 's fá aquesta operació. **Emborrizar.** || La segona vegada. **Emborrar.**

CARDAR LA LLANA A ALGÚ. fr. *Met. fam.* Repéndrel ab severitat. *Cardarle á alguno la lana.*

ELS UNS SE 'N PORTEN LA FAMA Y 'LS ALTRES CARDEN LA LLANA. *Ref. Unos tienen la fama y otros cardan la lana.*

CARDASSA. f. aum. Carda grossa de ferro. **Carducha.**

CARDAT, DA. p. p. **Cardado.**

CARDAYRE. m. Qui carda. **Cardador.**

CARDAYRE. *Ictiol.* Peix de la familia de les rayes, mòlt poch comú; a les Balears se l' anomena CAVACH, LLISÓ.

Segell de Cardedeu

CARDEDEU. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; és a la vora del Mogent; té estació de F.-C. y reuneix 1,604 hab.

CARDELLACH Y BUSQUETS (Pau). *Biog.* Notari mòlt inteligent y de fama. Va néixer a Tarrassa l' any 1814, exercint la seua carrera en algunes poblacions, fins que per ascens va ésser trasladat a Barcelona l' any 1863, en recompensa d' haver escrit y publicat la notable obra: *Jurisprudencia práctica ó fórmulas contractuales comentadas según las leyes comunes, y según la ley Hipotecaria, aplicadas á todas las provincias de España.* Va influir poderosament en les reformes de la llei Hipotecaria. Els seus escrits, publicats en les revistes professionals, cridaven l' atenció pêl seu vital interés. Va contribuir a fer la *Biografia Eclesiástica.* L' any 1846 va publicar un *Compendio de substanciación de juicios.* Va deixar inédites tres obres de carácter práctich, entre elles una *Gramática catalana* (1840). Va morir a Barcelona l' any 1879.

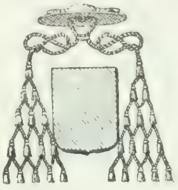

Escut de Cardenal

CARDENAL. m. Persona eclesiástica d' eminent dignitat, membre del sagrat colegi o consell del Papa pê 's negocis graves de l' Iglesia. Hi há setanta cardenals, y tenen veu activa y passiva en la elecció de pontífix. **Cardenal.** || *Ornit.* Aucell del tamany d' un tòrt, de color de sanch, ab una faixa negra tot voltant del bèch que s' extén fins al coll. **Cardenal.** || CARDADOR.

Cardenal

CARDENALAT. m. La dignitat de cardenal. **Cardenalato.**

CARDENALICI, A. adj. Lo que pertany al cardenal. **Cardenalicio.**

CARDENER. *Hidrog.* Riu que neix al N. de Pedra y Coma, al vessant de mitjorn del coll de Port, provincia de Lleida; passa pels termes de l' esmentat Pedra y Coma, Castelltort, Sant Llorens de Morunys, Guixes, Castelló, Busa, Olius y Clariana; entra a la prov. de Barcelona y rega 'ls termes de Cardona, Sant Salvador, Suria, Torruella, Manresa, Viladordis y Castellgalí, en quin indret desaigua al curs del Llobregat.

CARDER, A. m. y f. Qui fá cardes. **Cardero.**

CARDEROLA. f. *Ant.* CADARNERA.

CARDET. m. *Bot.* Cart que 's cría als gurets; n' hi há d' aspre que serveix pera forratge y purgar als animals y n' hi há de suau y tendre que 's tira a l' olla. A l' Urgell ne diuen CARDETES. **Cardillo, cardoncillo.**

CARDET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Barruera, prov. de Lleida.

CARDÍACH, CA. adj. S' aplica a les malaltíes del cor y als remeis que les curen. **Cardíaco, cordíaco.**

CARDIALGIA. f. Dolor agut a la boca del cor. **Cardialgia**

CARDIÁLGICH, CA. adj. Lo que pertany a la cardialgia. **Cardiálgico.**

CARDIAS. m. *Anat.* Forat superior del ventrell; boca del cor. **Cardias.**

CARDIATOMÍA. f. *Anat.* Dissecció del cor. **Cardiatomía.**

CARDIECTASIA. f. Aneurisma del cor. **Cardiectasia.**

CARDIGA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les compostes; mena de cart quina arrel y cálcer de la flor son menjívols. **Cardo borrisquero ó yesquero, toba.**

CARDINA. *Geog.* Veinat de Saldes.

CARDINA. f. *Ter.* CADARNERA.

CARDINAL. adj. Principal, fundamental. || S' aplica als signes Aries, Cáncer, Lliura y Capricorní. **Cardinal.**

CARDÓ (Jaume) *Biog.* Jurisconsult notable del sigle XV, natural de Vich. Va adicionar l' obra del famós Dr. Callís *De pau y treuga* y va escriure diversos tractats sobre 'ls *Usatges.*

CARDÓ (Desert de). *Orog.* Cloterada que hi há a llevant de la serra d' aquet nòm, prov. de Tarragona; hi havía un convent transformat avui en establiment balneari.

CARDÓ (Serra de). *Orog.* Serra que hi há a la vora del Ebre, entre Benifallet y Tivenys, prov. de Tarragona.

CARDONA. *Biog.* Cognòm d' una familia famosíssima, senyora, a l' Etat Mitja, de la vila del propi nòm. Més tart s' uní ab el de Medinaceli, per haverse casat ab el duch d' aquest títol la octava duquesa de Cardona, Catarina Antonia, a comensaments del sigle XVIII. A les Corts catalanes el duch de Cardona era president del Braç noble o militar, aixís còm l' arquebisbe de Tarragona ho era del Braç ecclesiástich y Barcelona tenía la presidencia del Braç popular o reial. El duch de Cardona era a Catalunya senyor d' una ciutat (Solsona), de trenta viles, de vint-y-cinch castells, de doscents setantados llóchs, de més de dues mil trescentes cases y de quatre ports de mar.

— (ENRICH DE). *Biog.* Bisbe de Barcelona abans de cumplir els vint anys (1505 a 1512); cardenal (1520); arquebisbe de Monreal (Sicilia). Acompanyá al Papa Adriá en son viatge a Roma. Prefet del castell de St. Angelo. Era germá d' en Lluís de Cardona, que també va ocupar la sèu barcelonina. Va morir a Roma l' any 1529 y reposa a la iglesia de Santa María de Montserrat. Havía nascut a Urgell a 1485.

— (ESPERA-EN-DÈU). *Biog.* Jurisconsult barceloní de mòlt renòm en el sigle XV. Embaixador del rei Alfons al concili de Constansa l' any 1416.

— (FRANCESCH). *Biog.* Monjo del monestir de Sant Geroni de la Vall d' Hebron, autor d' una obra relligiosa manuscrita que 's guardava en aquell monestir.

— (JOAN). *Biog.* Literat del sigle XV, autor d' una novela titolada, segons Torres Amat, *Tratado notable de amor.*

— (JOAN). *Biog.* Artista elegit «pintor de la ciutat» de Valencia l' any 1523, per mort de Joan Marí. Les derreres noticies que 's tenen d' ell arriven a l' any 1546, en que va rebre una comanda professional de la Diputació del Regne de Valencia. Un fill seu, nomenat Bartomeu, era reconegut còm ajudant del pare en l' encárrech de pintor de la ciutat. En 1560 el fill seguía exercint, y era substituit en les seues ausencies per Onofre Falcó.

— (JOAN DE). *Biog.* Docte varó, primer abat comanditari del monestir de les Avellanes (1527); canceller d' Aragó y bisbe de Barcelona (1531 a 1546). Se li deu el breviari barceloní de l' any 1540. Va fer comensar la construcció dels Estudis Generals de Barcelona. Va morir l' any 1546 a la torre Pallaresa, entre Santa Coloma de Gramanet y Badalona. Havía nascut a Barcelona.

— (LLÁTZER). *Biog.* Autor llatí d' una obra sobre 'l part de la Verge María, estampada a Venecia l' any 1584.

— (LLUIS DE). *Biog.* Bisbe de Barcelona (1530 a 1531); excelent literat del sigle XVI, germá del cardenal Enrich de Cardona. Passá al arquebisbat de Tarragona en 1531. Va morir l' any 1532.

— (PERE DE). *Biog.* Bisbe de Lleida desde l' any 1407 fins al 1411. Era fill del primer comte Huch Folch de Cardona y de Beatriu de Luna. El papa Benet XIII li va donar una canongía en la catedral de Lleida. Era protonotari apostólich. A la mort del rei Martí 's va declarar partidari d' en Jaume d' Urgell, empró a prechs del parlament de Barcelona va guardar neutralitat; va morir abans del compromís de Casp, en 1411.

— (PERE F. DE). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona en 1515. Abans bisbe d' Urgell, Conceller de Ferran de Aragó y de Çarles I, Virrei y capitá general de Catalunya, cárrechs junts per primera vegada, exercits ab gran talent. En 1522 rebé a Tarragona al papa Adriá al embarcarse cap a Roma, y en 1525 rebía al rei de França Francisco I, presoner a Pavía de pas cap a Madrit. Celebrá dos concilis. Autor del *Ordinarium sacramentorum*, estampat a Barcelona per Rossembach, l' any 1530.

— (PERE FOLCH DE). *Biog.* Embaixador prop del papa Climent X. Autor de la *Geometría militar*, estampada a Nápols l' any 1678.

— (RAMÓN DE). *Biog.* Vescomte, padrí de Sant Ramón Nonat. Ell fou qui al visitar el cadavre d' una parenta morta de sobte al Portell, mancant'hi assistencia facultativa y estant la difunta al derrer mes del seu embrás, va treure 'l seu punyal, li obrí el ventre y salvá al infantó, portant'lo a les fonts baptismals, donant'li 'l seu nóm y el renóm de *No-nat* ab que are 'l venera la Iglesia. Any 1200.

— (RAMÓN DE). *Biog.* Capitá del sigle XIV, notable per les seues aventures a Italia. En diverses ocasións va ésser general dels güelfes, y per cert mòlt desgraciat en les seues empreses. L' any 1320 era general del exércit del papa, y 'l 1324 Marco Visconti 'l va fer presoner a la batalla de Nauri, retornant'li la llivertat a condició de negociar ab la Santa Seu a favor dels gibelins y de no fer mai més armes contra ells. Emprò el sant pare Joan XXII lo rellevá del jurament fet y li va ordenar que capitaneixés als güelfes florentins. Després d' alguna victoria 'ls florentins li encomenaren el més brillant exércit que havien tingut; emprò passades algunes accións de guerra favorables, caigué presoner (29 Jul. 1325) al pont de Cappiano, junt ab son fill. Florencia no 'l rescatá y sols se sab d' ell que en 1328 seguía presoner.

— (RAMÓN DE). *Biog.* Es un dels poetes catalans compresos en el *Cansoner* de París.

— Y MIRET (ENRICH). *Biog.* Metge que va distingirse pêls seus estudis patologichs. Va neixer a Barcelona en 1851, y acavada la carrera va entrar al cos de Sanitat de l' Armada. Trovantse a les illes Filipines en 1887 el metge Cardona, complint la seua missió humanitaria va perdre la vida sacrificat pêls naturals de Ponapé.

— Y ORFILA (FRANCISCO). *Biog.* Capellá mallorquí que a les derreríes del sigle XIX, va consagrarse als estudis científichs. Va colaborar en varies revistes de ciencies naturals, figurá en varies corporacions y fou autor de la obra *doscientos coleópteros más de Menorca.* Va morir a Mahó l' any 1892.

— Y PARÍS (JAUME). *Biog.* Impressor y poeta, nat a Agramunt l' any 1852. Va fundar a Manresa el setmanari *El Obrero Católico*, continuat després a Lleida. Va guanyar algúns premis y accésits als certámens de la Academia Bibliográfica Mariana, y va morir l' any 1889.

Cardona y Solsona

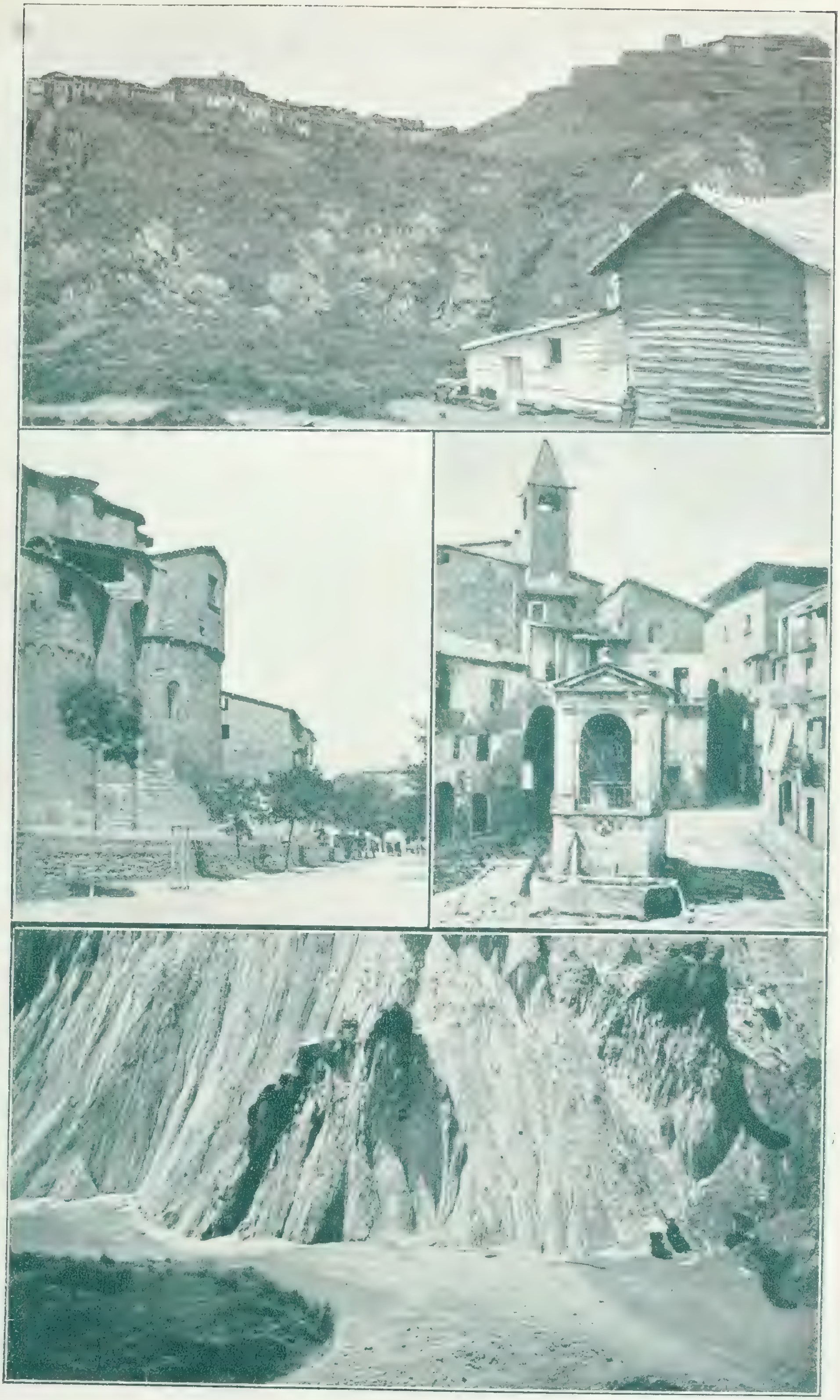

Cardona: vista general. — Solsona: absis de la catedral. — Solsona: plaça de Sant Joan
Cardona: montanya de la sal roja.

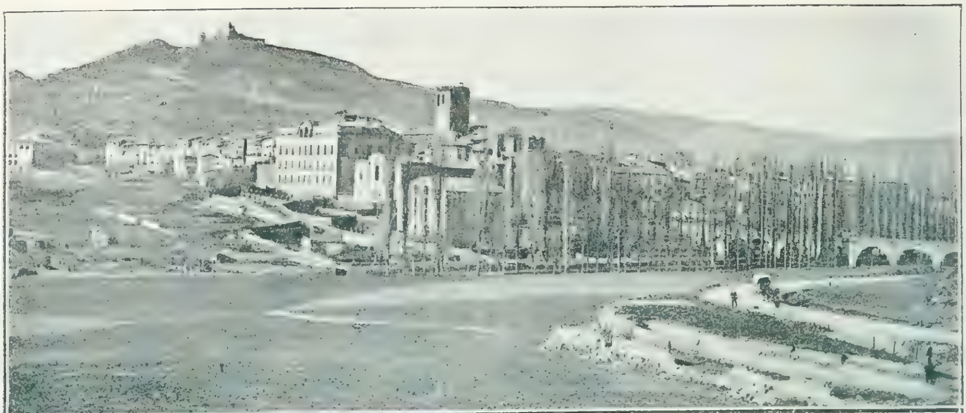

Solsona: vista general.—Cardona: sepulcre del primer duch de Cardona, En Joan Raimont Folch y de la seva muller a l'interior de l' iglesia.—Coll de Port del Comte.—Cardona: vista general de les salines.

CARDONA Y SOLSONA. *Geog.* Comarca natural, de quina formen part les terres que pertanyíen al antich comtat de Cardona. Té per límits: al Nort, la Cerdanya y l' Alt Urgell; al Sur, la Segarra y comarca d' Igualada; al Est, el Bergadá y el Plá de Bages, y al Oest, l' Alt Urgell y el curs del Segre.

CARDONA. *Geog.* Vila de la

Segell de Cardona

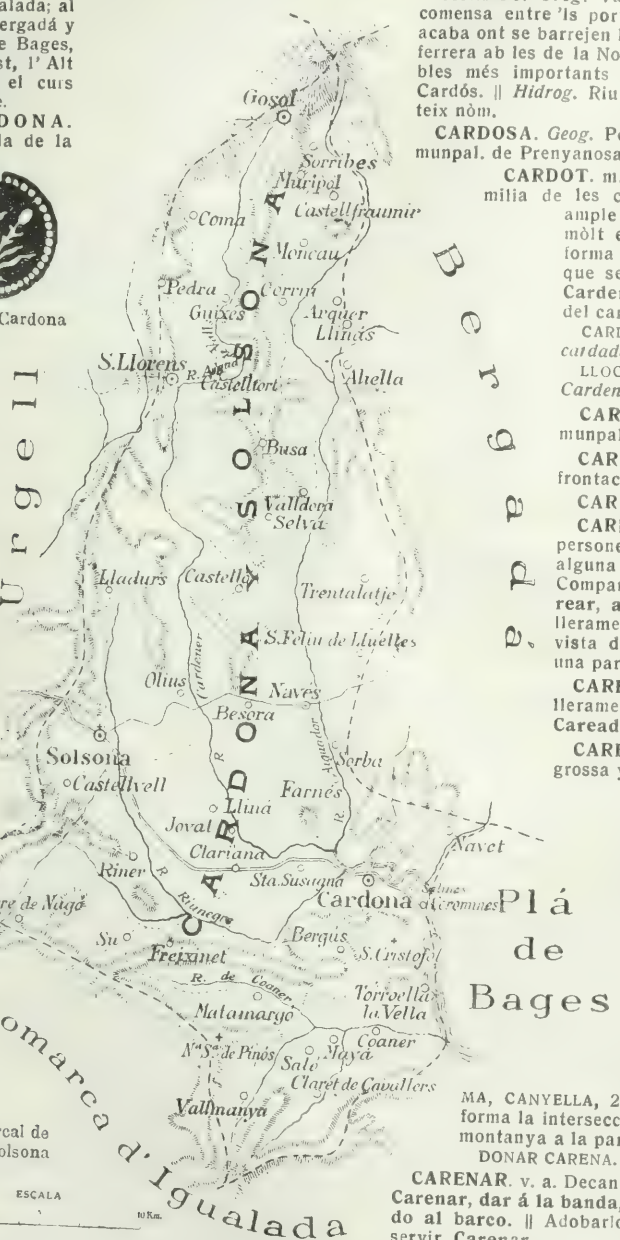

Mapa comarcal de Cardona y Solsona

prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del Cardener, té unes famoses mines de sal gema, és la capital del antich comtat del seu nóm y té 3,900 hab.

CARDONER. V. CARDENER.

CARDONINA. *Quím.* Substancia amarga que se extreu del cart. **Cardonina.**

CARDÓNS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; té la cama espinosa, la fulla llarga y espinosa y fa una capsa ab quatre o cinch pues. **Cardencha.**

CARDÓS. *Orog.* Vall del extrem N.E. del Pallárs; comensa entre 'ls ports de Lladorra y Tabescán y acaba ont se barrejen les aigües de la ribera de Vallferrera ab les de la Noguera de Cardós. Els seus pobles més importants son: Tabescán y Esterri de Cardós. || *Hidrog.* Riu que recorre la vall del meteix nòm.

CARDOSA. *Geog.* Poble del terme de Cedó, dist. munpal. de Prenyanosa, prov. de Lleida.

CARDOT. m. *Bot.* Planta anyal de la familia de les compostes, de fulla llarga y ample com la de la lletuga, pero mòlt espinosa y fá una espiga en forma de pinya plena de punxes, que serveix pera frisar els panyos. **Cardencha, cardón.** || La espiga del cardot. **Capota, carda.**

CARDOT DE PERAYRE. *Cardo de cardadores.*

LLOCH PLANTAT DE CARDOTS. *Cardenchal, cardizal.*

CAREGUÉ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Surp, prov. de Lleida.

CAREIG. m. Comparació o confrontació. **Careo.**

CARÉIXER. v. n.

CAREJAR. v. a. Confrontar unes persones ab altres pera averiguar alguna veritat. **Carear, acarar.** || Comparar una cosa ab un' altra. **Carear, acarar, cotejar.** || Picar grollerament a punta d' escoda la cara vista de les pedres que 's posen en una paret. **Carear.**

CAREJAT, DA. adj Pedra grollerament picada de una sola cara. **Careado.** || p. p. **Careado.**

CARENA. f. *Náut.* Fusta o viga grossa y llarga que passa de popa a proa per sota de la embarcació y serveix de fonament a tot el fustam de aquella. **Quilla.** || L' adob que 's fá a la nau pera que pugui tornar a servir. **Carena.** || La biga llarga que passa de un cap a l' altre, y serveix de llom o cavallet pera sostindre les demés que formen la teulada. **Gallo, parilera, puente.** || El llom de terra entre sòlch y sólch. **Loba, caballón, caballete, camellón, lomo, esqueleto.** || — DE LA CAMA, CANYELLA, 2. || La ratlla ondulada que forma la intersecció dels dos vessants d' una montanya a la part més alta d' ella. **Cuesta.**

DONAR CARENA. fr. *Carenar.*

CARENAR. v. a. Decantar el barco pera adobarlo. **Carenar, dar á la banda, á la quilla, dar el costado al barco.** || Adobarlo pera que pugui tornar a servir. **Carenar.**

CARENAT, DA. p. p. **Carenado.**

CARENCIA. f. Falta o privació d' alguna cosa. **Carencia.**

CARENERS. m. pl. Peces de terra cuita y enbarnissada pera acavament de teulada.

CARÉS. m. *Ter.* Pam de cara, pamet. **Palmito.** || Aspecte del cel o del temps. **Cariz.**

CARÈS. m. Aspecte, semblansa. **Cariz.**

CARÉS. m. *Mar.* Aspecte que presenta l' atmósfera o l' horitsó. **Cariz.**

CARESMAR (Jaume). *Biog.* Relligiós, savi arqueólech y erudit escriptor, nat a Igualada l' any 1717. Als vinticinch anys va entrar al monastir de Bellpuig de les Avellanes, ont hi va ensenyar filosofía y teología essentne més tart l'abat. Va restaurar la biblioteca y va ordenar l' arxiu d' aquell casal, revelant aptituts extraordinaries, per lo qual va ésser solicitat de distints indrets de Catalunya pera iguals empreses, y aixís va recórrer mòlts monastirs, recullint documents importantíssims pera la nostra historia. Va travallar setze anys en arreglar y extractar els codix del arxiu de la Sèu barcelonina. Havía classificat abans els arxius d' Áger, Gerri y Sant Cugat del Vallés. Va morir, víctima d' un atach de feridura, quan feya tres anys que s' ocupava en ordenar l' arxiu del palau del bisbe de Barcelona l' any 1791. Va ajudar als autors de la *España Sagrada* y del *Viaje literario á las iglesias de España.* Abundant y notable és el travall fet per en Caresmar en prò dels estudis históricls catalans, bona part del qual resta encare inédit.

CARESTÍA. f. Falta o escassesa d' alguna cosa. **Carestía.** || Preu mòlt alt per causa de la escassesa. **Carestía.**

CARESTIÓS, SA. adj. *Ant.* **Estéril.**

CARET, A. adj. S' aplica als cavalls y eugas que tenen una clapa de pel blanch extés en tota la llargaria del front y cara, y quasi en tota l' amplaria. **Careto.** || Cosa rara. **Carito.**

CARETA. f. dim. **Carita, carilla.** || La postissa, comunment de cartró, que serveix pera disfressarse. **Máscara, mascarilla, careta, carátula.** || Filat mòlt espés de fil ferro, que 'ls abellers se posen a la cara pera brescar. **Mascarilla, careta.**

LLEVARSE LA CARETA. fr. *Met.* Descubrir la intenció oculta. *Quitarse el embozo.*

TREURE 'S LA CARETA. fr. *Met.* Parlar ab resolució, deixar la vergonya pera dir o fer alguna cosa. *Quitarse la marcarilla ó la máscara.*

CAREY. m. Closca de tortuga de mar que 's travalla, y després serveix pera ferne obgectes d'adorno y de luxo. **Carey.**

CARGAREME. m. *Com.* Document que sols se diferencía de la carta de pago en que aquésta 's fá cárrech de present y en aquell de futur còm indica la meteixa veu. **Cargareme.**

CARGOLA. f. *Ter.* LLIMACH.

CARIA. f. *Arquit.* El cos de la columna o tota aquella part que hi há desde la basa al capitell. **Caria.**

CARIÁTIDE. f. *Arquit.* Figures de dones vestides ab robes llargues, de que 's servíen els antichs pera fer la caria o cos de la columna jónica, y per extensió qualsevulla figura humana que serveixi de columna o de pilastra en qualsevol edifici. **Cariátide ó cariátides.**

CARIBE. m. Home bárbaro, cruel. **Caribe.**

CARICATO. s. y adj. *Art.* S' anomena aixís al cantor que, tenint una mitjana veu de baix, está encarregat de la part de graciós en les óperes. **Caricato.**

CARICATURA. f. Retrato ridícol d' alguna persona. **Caricatura.**

CARICÓS, A. adj. *Med.* Se diu dels tumors quina forma es semblant a la d' una figa. **Caricoso.**

CARIENTISME. m. *Ret.* Mena de tropo que consisteix en una ironía plena de dolsura y alegría, en una broma poch coënta. **Carientismo.**

CARIES. m. Putrefacció d' algún os causada per alguna materia corrosiva. **Caries.**

CARINYO. m. Amor, afició, benevolensa. **Cariño.** || Festes en senyal d' amor. **Cariño, terneza, ternura.**

CARINYÓS, A. adj. Afectuós, amorós. **Cariñoso.**

CARINYOSAMENT. adv. m. Ab carinyo. **Cariñosamente.**

CARINYOSÍSSIM, A. adj. sup **Cariñosísimo.**

CARINYOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab mòlt carinyo, ab mòlt afecte. **Car.ñosísimamente.**

CARIOFILAT. adj. *Bot.* Coroles regulars formades de cinch pétals amagats del tot dins del canó del cálcer a causa de tindre la part de baix mòlt llarga. **Cariofilado.**

CARÍS. m. *Náut.* L' aspecte de claretat o nuvolada que presenta l' atmósfera al horitsó. **Cariz.**

CARISMA. m. *Teol.* Dó gratuit que Dèu concedeix abundantment a alguna criatura. **Carisma.**

CARÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt car o de mòlt alt preu. **Carísimo.** || Mòlt estimat. **Carísimo.**

CARÍSSIMAMENT. adv. m. A mòlt alt preu. **Carísimamente.** || Ab mòlt apreci. **Carísimamente.**

CARITAT. f. Virtut teologal que consisteix en amar a Dèu sobre totes les coses y al próxim còm a nosaltres meteixos. **Caridad.** || Lo que 's fá als pobres pera socórrerlos. **Caridad, limosna.** || CASA DE CARITAT. || f. Nóm de dona. **Caridad.**

DEMANAR CARITAT. fr. Implorar la compassió agena, o anar de porta en porta a fí de recullir algún socorro. *Pedir limosna, pordiosear, mendigar.*

FER CARITAT. fr. Donar algún socorro a algún necessitat, especialment a qui lo demana. *Hacer ó dar limosna.*

FER CARITAT AL DIABLE. *Expr. fam.* Denota l' imprudencia d' aquell que dòna, fins alló que a n' ell meteix li fará falta, al qui no ho há de menester. *Dais por Dios al que tiene más que vos.*

LA CARITAT BEN ORDENADA COMENSA PER SÍ METEIX. *Ref.* Denota que la propia conservació es la obligació primera, y que no devém oblidarnos de nosaltres pera socórrer als demés. *La caridad bien ordenada comienza por sí mismo ó empieza en casa.*

CARITATIU, VA. m. y f. Qui exercita la caritat. **Caritativo.**

CARITATIVAMENT. adv. m. Ab caritat. **Caritativamente.**

CARITEO. *Biog.* Famós poeta italiá, natural de Barcelona que adaptá 'l pseudónim de *Cariteo* ab que és generalment conegut. (Vegis GARRETA).

CARLÁ. m. En algúns llochs de la corona d' Aragó era un senyor que tenía certa jurisdicció y drets sobre algún territori. **Carlán.** || Tot vasall que tenía el castell en feu d' un altre senyor. **Carlán.**

CARLANÍA. f. La dignitat de carlá y 'l territori de la seua jurisdicció. **Carlanía.**

CARLAT (Vall de). *Orog.* Nóm que 's dona al troç de la Vall del Ter, comprés entre l' aigua barreja de la riera de Carboners y la del torrent de la Coma de Orri, més amunt de Setcases, prov. de Girona.

CARLEMANY. n. p. **Carlomagno.**

CARLES. n. p. **Carlos.**

CARLET. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia format de 11 ajuntaments, que son: Alcudia de Carlet, Alfarp, Alginet, Benifayó d' Espioca, Benimodo, Carlet, Catadan, Llombay, Monserrat, Montroy y Real de Montroy. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nóm; és a la vora de la riera d' Algemesí, té estació de F. C. y 6,107 hab.

CARLETS. n. p. dim. de Cárles. **Carlitos.**

CARLÍ. m. Home que segueix el partit de D. Carles. **Carlín, carlista.** || Gós cacer, petit de cos, que tè 'l morro xafat y negre. **Dogo, carlín.** || CARLINA, 2.

CARLINA. f. *Bot.* Planta perenne dels Pirinéus, de la fam. de les compostes; té les fulles retallades y espinoses, l' arrel grossa, molsuda y en figura de fus. Picada y estovada ab aigua serveix pera fer el vesch.

Ajonjera, cardo, ajonjero, aljonjera, aljonjero, ajonje, angélica, carlina, cardo pinto. || *Numis.* Moneda de plata del temps del emperador Carles V, que valía sis sous a poca diferencia. **Carlina, carlín, carrilla, careta.** || *Ornit.* V. CARDINA, CADARNERA.

CARLISME. m. Idea que professen els carlins. Partit polítich que formen els carlins. **Carlismo.**

CARLIT. *Orog.* Cim més enlairat del Pirineu catalá desde les montanyes d' Andorra al mar (2.921 m.); en les altes valls del Segre. || —(ESTANYS DE). *Hidrog.* Regió hidrográfica del macís montanyós del meteix nòm.

CARLOTA. f. Nóm de dona. **Carlota**

CARME. m. Ordre regular de relligiosos qu' han prés el nòm de la montanya del Carmelo. **Carmen.** || El convent dels carmelites. **Carmen.** || f. Nòm de dona. **Carmen, María de monte Cármelo.** || *Ant.* VERS.

Segell de Carme

CARME. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Igualada; és a la vora de la riera del seu nòm y té 931 hab.

CARME (Riera de). *Hidrog.* Neix al vessant llevantí de la serra de Bufaganya, al confí de les provincies de Barcelona y Tarragona; passa per Orpí, Carme y Torre de Claramunt, y desaigua a la vora del Anoia, entre la Pobla de Claramunt y Capellades, prov. de Barcelona. || *Geog.* Arrabal de la ciutat de Girona.

CARMELITA. m. y f. Frare y monja del Carme. N' hi há de calçats y descalços: els primers porten l' hábit negre y la capa blanca, els altres l' hábit de color de castanya y la capa també blanca, pero més curta y grollera. **Carmelita, carmelitano.**

CARMELITÁ, NA. adj. Lo que pertany a la relligió del Carme. **Carmelitano.**

CARMES. m. *Entom.* L' insecte que 's cría a la grana, de quin va pendre 'l nòm el color carmesí. **Carmes.**

CARMESÍ, NA. adj. S' aplica a les robes de seda o de panyo de color porpra mòlt pujat. **Carmesí.** || El polvo que 's fá del cuquet de la grana. **Carmesí.**

CARMETA. n. p. Dim. de Carme. **Carmencita.**

CARMÍ. m. Tint de cotxinilla o de brasil y alúm de roca. **Carmín.** || El color encés semblant al carmí. **Carmín.**

CARMÍ BAIX. El que 's fá ab guix prim y cotxinilla. *Carmín bajo.*

CARMINATIU, VA. adj. *Farm. bot.* Se diu dels medicaments y substancies que corretgeixen y disipen els flatos. **Carminativo.**

CARMITG (Francesch). *Biog.* Frare de l' ordre de St. Agustí, natural de Barcelona, que va florir durant el sigle XVII. Se va distingir per una memoria felicíssima y extraordinaria. Va ensenyar filosofía a les Universitats de Tarragona y de Barcelona. Va ésser rector del colegi de St. Guillem de Barcelona, alcansant fama y admiració tant pêl seu saver còm per les seues idees relligioses. Va escriure un tractat llatí contra 'l llibre de Molinos *Guía espiritual*, per créurel pervers, y contra la *Concordia mística*, del propi autor. Va deixar inédites varies obres sobre temes relligiosos, totes en llatí, qu' eren conceptuades d' excelent doctrina. Va morir a Urgell en 1677, als trentasís anys d' etat.

CARMONA. m. p. dim. *Fam.* de Carme. **Carmencita.**

CARNUIXA. f. *Ter.* CARAMUIXA.

CARN. f. La part molla del cós dels animals. **Carne.** || Un dels tres enemichs de l' ánima, que inclina a la sensualitat y a la lascivia. **Carne.** || El menjar que 's compón de parts d' animals terrestres o volátils, en contraposició de la que 's compón d' animals d' aigua que 's diu peix. **Carne.** || La que 's ven en públich pêl abast del comú. **Carne.** || La part tova de la fruita qu' está coberta ab la pell, escorsa o esclofolla. **Pulpa, carne.**

¡A CARN! m. adv. Crit ab que un dels dos partits que hi havía a Catalunya animava als seus pera acometre ab valor. *¡A ellos!*

CARN DE PEL. La de cunill y altres animals de caça que tenen pel. *Carne de pelo.*

CARN DE PIT, CARN DE POCH PROFIT. *Ref.* Denota que dita carn no és mòlt profitosa. *Carne de pecho, carne sin provecho.*

CARN DE PLOMA. La dels aucells que serveixen pêl regalo de l' home, còm: *de gallines, capons,* etc. *Carne de pluma.*

CARN FÁ CARN Y VÍ FÁ SANCH. *Ref.* Denota que la carn és el millor aliment pêl cós. *Carne carne cría, y peces agua fría.*

CARN FINGIDA. Tumor a l' escrot, melich o a les ingles, que conté aire o aigua, o alguna part de budell. *Hernia muscular.*

CARN MORTA. La dels animals que 's maten. *Carniza.*

CARN MORTECINA. La dels animals morts de mort natural. *Carne mortecina.*

CARN SELVATGE. La dels animals montesos. *Carne salvajina.*

CARN SENS' OSSOS. La que no té ossos y és de part escullida. *Carne momia.* || *Met. fam.* Empleu de mòlta utilitat y poch travall. *Carne sin hueso, bocado sin hueso.*

CARN TRINXADA. La que 's redueix a miques. *Picadillo, jigote, carne picada.*

CARN VIVA. Se diu d' aquella de les llagues qu' encare qu' está sense pell, se conserva sana y sense putrefacció. *Carne viva, carne sana.*

CARN Y SANCH. Els germans y parents. *Carne y sangre.*

ENTRE CARN Y PELL. m. adv. Dins l' interior del cós, pero prop de la pell. *Entre carne y cuero.*

ÉSSER CARN Y UNGLA. fr. *Met. fam.* Ésser mòlt amichs. *Ser carne y uña; olla y cobertera; no haber pan partido.*

ÉSSER DE CARN Y OSSOS. fr. *Met.* Sentir còm qualsevol altre 'ls travalls d' aquesta vida. *Ser de carne y hueso.*

ÉSSER UN TROÇ DE CARN BATEJADA. fr. *Met. fam.* Ésser mòlt tonto y incapás. *Ser un pedazo de alcornoque, de animal, de bruto.*

FER CARN. fr. Parlant dels animals carnicers, matar. *Matar, hacer carnicería, riza.* || Parlant d'homens, ferir o maltractar a algú. *Hacer carne*

MÉS PROP ESTÁ DE LA CARN LA CAMISA QUE 'L GIPÓ. *Ref.* Denota que als parents y persones acostades se 'ls hi deu donar la preferencia. *Más cerca está la camisa de la carne que el jubón.*

NO ÉS CARN NI PEIX. fr. *Met.* Denota qu' alguna persona és del tot inútil. *No es carne ni pescado, ni frío ni caliente; este nuestro hijo don Lope ni es miel, ni hiel, ni vinagre, ni arrope.*

PASSARSE A ESCALFAIRSE LA CARN. fr. Fer mala olor o comensar a corrompre 's. *Aventarse las carnes.*

PLÉ DE CARNS. Se diu del qui 'n té mòlta. *Carnudo, carnoso, abultado de carnes.*

POSAR CARNS. fr. Posarse grás. *Cobrar, echar ó tomar carnes.*

POSAR LA CARN A LES MANS DEL LLOP. fr. *Met.* Encarregar els negocis o bèns a qui sol perdre 'ls o destruirlos. *Encomendar las ovejas al lobo.*

POSAR TOTA LA CARN A L' OLLA. fr. *Met.* Aventurar 'ho tot d' una vegada. *Poner toda la carne en el asador.*

PUJAR LA CARN. fr. Criar carn quan se va curant una llaga o ferida. *Escarnar.*

QUAN LA CARN ÉS DEL LLOP, PER ELLA METEIXA SE N' HI VA. *Ref.* Denota que al qu' és desgraciat, tot li

ix al revés. *El que ha de morir á oscuras, á oscuras muere, aunque tenga el padre cerero; al pajarillo que se ha de perder, alillas le han de nacer.*

QUI MENJA LA CARN QUE ROSEGUI 'LS OSSOS. *Ref.* Denota que les conveniencies s' han de gosar ab els seus cárrechs y penalitats *Quien come la carne, que roa el hueso; quien lleva las oblatas, que taña las campanas; quien está á las maduras, debe estar á las duras.*

SOFREGIR LA CARN. fr. Passarla una mica pêl foch, per la cassola o la paella. *Perdigar.*

TREMOLAR LES CARNS. fr. Tindre gran por o horror d' alguna cosa. *Temblar las carnes.*

TRINXAR CÒM A CARN DE BUTIFARRES. fr. RENTARSE AB LA SANCH D' ALGÚ.

CARNADA. f. L' esquer fet de carn pera pescar peix o pera caçar llops. **Carnada.**

CARNADURA. f. La qualitat de la carn d' algú en quant a la cura de les ferides; aixís diém: *N. té bona o mala carnadura.* **Encarnadura.**

CARNAL. adj. Lo que pertany a carn. **Carnal.** || El temps de l' any que no és quaresma. **Carnal.** || *Met.* Luxuriós, y lo que pertany a la luxuria, còm: *home carnal, pecat carnal.* **Carnal.** || Mundá. **Carnal, mundano.** || Grau de parentiu mòlt proper, còm germá, cosí, oncle o nebot carnal. || m. pl. Una mena de tela entrefina de que se 'n fá mòlt us. **Crea.**

CARNALATGE. m. La carn feta troços y salada que serveix pera la provisió de les embarcacions. **Carnaje.** || La destroça gran o mortaldat que resulta d' alguna batalla. **Carnaje, carnicería.**

CARNALETS (Riera de). Afluent de la vora de la riera de les Lloses, prov. de Girona. Neix al coll de Sant Jaume, terme de Sant Jaume de Frontanyá, a la meteixa ratlla de la prov. de Girona, passa pel terme de la parroquia de Ripoll y desaigua al peu meteix de la pagesía de les Planes.

CARNALÍSSIM, A. adj. sup. **Carnalísimo.**

CARNALITAT. f. Concupiscencia, plaer de la carn. **Carnalidad.**

CARNALMENT. m. adv. Ab carnalitat. **Torpemente, carnalmente.**

JUNTARSE CARNALMENT. fr. Tindre unió carnal. *Revolverse, tener cópula.*

CARNAROL. m. *Ant.* SARRÓ DE CASSADOR.

CARNASSA. m. Abundancia de carn. **Carnaza.** || pl. AIGUACUIT.

CARNATGE. m. CARNALATGE.

LLIURAR A CARNATGE. *Loc.* PASSAR A FIL D' ESPASA. || m. Destrossa o gran mortaldat de gent que 's fá a la guerra. **Carnicería.**

CARNAVAL. f. CARNESTOLTES.

CARNER. m. *Ant.* SEPULTURA. || *Met.* VENTRELL, VENTRE.

CARNERA. f. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les acantácees que té les fulles radicals, amples y retallades de les vores, ab una sola cama mòlt poblada de flors poch vistoses. **Acanto, branca ursina, hierba gigante.**

CARNESTOLTES. f. pl. Els tres díes abans del dimecres de cendra. **Carnestolendas.** || m. Figura ridícola que 's fá en els tres díes de carnaval, y que s' acostuma posar a les finestres o balcons y 's crema 'l darrer día. **Judas.** || *Met.* Subgecte ridícol y despreciable. **Cascaciruelas.**

ENTERRAR AL CARNESTOLTES. Divertirse 'l poble 'l derrer día de Carnaval, fingint un enterro en que 's porta 'l carnestoltes a enterrar o cremar. En algunes parts ixen el día de cendra al camp a divertirse y fer menjades, etc. *Quemar á Judas; enterrar la sardina.*

CARNETA. f. dim. **Carnecita, carnecilla, carnecica.** || A LA BRASA. dim. Una carn cuita a la brasa. **Carbonillada.**

CARNICER, A. m. y f. Qui talla y ven carn. **Carnicero, cortador, cortante.** || adj. S' aplica al animal que 'n mata d' altres pera menjarse 'ls. **Carnicero, carnívoro.** || El qui menja mòlta carn. **Carnicero.** || Home crudel y sanguinari. **Carnicero.** || f. S' aplica a la dona luxuriosa y lasciva. **Carnal, lujuriosa.** || f. La lliura que a Catalunya pesa trentasís unses. **Libra carnicera.** || *Ant.* BUTXÍ.

CARNICER (Ramon). *Biog.* Compositor musical mòlt famós al seu temps. Va néixer a Tárrega l' any 1789. Als disset anys va vindre a Barcelona pera completar els seus estudis, coneixent ja l' orga y 'l contrapunt. Desde l' any 1815 el mestre Carnicer era conegut còm a músich notable. Entre les seues primeres composicions hi figura la *Sinfonía* de l' ópera *Il Barbiere di Siviglia,* conceptuada digne d' en Rossini y mòlt superior a la que 'l gran mestre italiá havía posat a l' obra referida. L' any 1819 se va estrenar a Barcelona la primera ópera d' en Carnicer: *Adela di Lusagnano,* quin gran éxit va posar de relleu el talent de l' autor. La segona va ésser també ben rebuda, mes a la tercera va volguer eixirse de la escola italiana y 'l públich va rebre fredament el *Don Giovanni Tenorio* per estar tallat pêl patró de la música alemanya, y còm en Carnicer tenía 'l convenciment de la superioritat del seu travall, disgustat pêl fracás se 'n va anar a Madrit. Recorregué Italia, França y Anglaterra. L' any 1827, mentres era director del teatre de Barcelona, el Govern l' obligá a tornar a Madrit per créurel indispensable en la formació de la companyía d' ópera. Després fou nombrat mestre del Conservatori de la Cort y en 1839 professor d' Armonía del Liceu Artístich y Literari. A la mort de la reina Amalia va fer una *Missa de difunts* notabilíssima. A Madrit hi van estrenar les seues óperes *Elena y Malvina, Colombo, Eufemio de Messina, Ismailia,* totes ab éxit, essent mòlt extraordinari 'l de les dúes primeres. Mes, la guerra que li feien els seus enemichs va disgustarlo fins al extrém de comprar eines de fuster pera abandonar el conreu de la música. Va escriure: sís óperes; vuit composicions relligioses a gran orquestra; nou sinfoníes; vint y vuit himnes; y més d' un centenar de peces de diversa mena pera cant y orquestra, ademés d' haver instrumentat y arreglat més de duescentes peces, tot ben estimat en son temps. Després de mort (Madrit, 1855) l' Estat tractá d' adquirir les obres d' en Carnicer.

Ramón Carnicer

CARNICERÍA. f. Llóch ont s' hi ven la carn pêl abast del comú. **Carnicería.** || *Met.* Destrossa, matansa de gent. **Carnicería.**

FER CARNICERÍA. fr. *Met* Fer mòltes ferides o tallar mòlta carn a algú. *Hacer carnicería.*

CARNIFICACIÓ. f. *Med.* Conversió d' un os, etc., en carn. **Carnificación.**

CARNIFICAR. v. a. Convertir en carn o donar l' apariencia de tal: s' usa especialment parlant de certs medicaments que s' apliquen a les llagues. **Carnificar.**

CARNIFICARSE. v. r. *Med.* Convertirse en carn algun os, etc. **Carnificarse.**

CARNÍVOR, A. adj. S' aplica als animals que s' alimenten de la carn crua dels cossos morts. **Carnívoro.**

CARNÓS, A. adj. Lo qu' és de carn. **Carnoso.** || *Med.* Se diu de les parts compostes principalment de carn. **Carnoso, carnudo.**

CARNOT. m. Carn superflua que 's cría a alguna llaga. **Carnosidad.** || Excrescencia que 's fá a la vora de les ungles y causa bastant dolor. **Uñero.**

CARNSALADA. f. CANSALADA.

CARNÚM m. CARNASSA, 1.

CARNUMQUERA. *Bot.* Nòm que 's dòna a la Vall d' Arán a la CARLINA.

CARNÚS, SA. adj. Brut, asquerós. **Asqueroso, sucio, hediondo**. || *Ter.* ROSSA.

CARNUSSA. f. CARNASSA.

CARNUT, DA. adj. Qui té mòlta carn. **Carnoso, carnudo**.

CARO (María Pasquala). *Biog.* Doctora y catedrática de filosofía. Va néixer a Palma l' any 1768. Va morir monja de Sta. Caterina a Palma en 1827. Era dona de mòlt talent. Als dotze anys sostenía conclusions a la Universitat de Valencia. Dominava les llengües llatina, italiana y francesa. L' any 1781 va publicar a Valencia 'l llibre *Ensayo de historia, física y matemáticas.* Es autora de bona quantitat de poesíes relligioses castellanes.

CARO Y SUREDA (Joseph). Marqués de la Romana. *Biog.* General del exércit. Va néixer a Palma de Mallorca l' any 1764, ont va morir en 1813. L' any 1777 havía entrat al servei de l' armada còm a guardia marina y essent capitá de fragata, no poguent véncer el mareig, va passar al exércit, fent mòltes y notables campanyes, arrivant a tinent general. Va ésser capitá general de Valencia. És autor del *Catecismo político arreglado á la constitución... para instrucción de la juventud y uso de las escuelas de primeras letras* (Palma, 1812), que comptava onze edicions l' any 1836, y estava traduít al mallorquí.

— (JOAN). *Biog.* Militar mallorquí, germá del marqués de la Romana. Va néixer a Palma en 1775 y morí en Alcalá de Henares l' any 1829. Comensá a servir de cadet en l' infantería pêl Abril de 1787. En 1801 estava a la guerra contra Portugal y en 1807 formava part de l' *exércit del Nort,* havent ajudat mòlt a son germá pera reembarcar les tropes espanyoles en les costes de Dinamarca y retornar aquí a lluitar per l' independencia. Maná la cavallería victoriosa en la batalla y bloqueig de Lugo, éssent brigader. Formá en l' exércit de Catalunya, y per sos mereixements ascendí a marescal de camp en 1810. Éssent governador militar de Valencia, se 'l destiná a regir la cavallería en la desgraciada batalla de Sagunto (25 d' Octubre de 1811) éssent ferit y prés per l' enemich, que 'l portá a França. Feta la pau, retorná a Espanya en 1815, ascendint a tinent general. Ocupá varies Capitaníes generals y, per últim el rei el destiná de quartel a Alcalá.

— (PERE). *Biog.* Marqués de la Romana. Militar famós, home de lletres y bibliófil. Va néixer a Palma de Mallorca en 1761 y morí a Cartajó (Extremadura) en 1811. Estudiá primer a França y després a Salamanca y a Madrit. L' any 1775 entrava al servei de la Marina. En 1779 era oficial, prenent part en el siti de Gibraltar en 17‿2. De 1783 al 84 estudiá llengües, protegí les arts y viatjá per Alemanía y per Austria. De retorn fou destinat a les ordres de Gravina, y en 1790 rebía el grau de capitá de fragata; mes, en la guerra del 1793 entre Espanya y França, passá a l' exércit de terra, a Guipúzcoa. En 1794 la Romana vingué a Catalunya baix les ordres del comte de la Unión, mort en l' acció de Montnegre, en la qual el militar mallorquí feu prodigis. El francés triomfava; el castell de Figueres se rendía el 27 de Novembre y la tropa espanyola s' arreplegava a Girona; granejaven les derrotes y únicament la divisió del marqués de la Romana guardá ordre en la retirada, contenint a l' enemich. Éssent marescal de camp, secundá inteligentment y ab coratge el plan del general Urrutia pera deslliurar dels francesos a la plassa de Roses en Janer de l' any 1795, éssent notables ses operacións més enllá de Besalú. Pêl Maig invadí la Cerdanya. A Catalunya 's creia qu' era un cop descisiu aquella invasió; mes, al firmarse la pau de Basilea, quan el general Urrutia ja 's creia vencedor, ab l' esforç de la Romana, sentintse ofés, renunciá la Capitanía. La Romana, fet tinent general se retirá també a Alacant pera conreuar els estudis de arqueología. En 1800 ocupá interinament la Capitanía general de Catalunya y poch després era del Consell Suprém de Guerra. En 1807 li fou confiat l' exércit d' onze mil espanyols que, d' acort ab Napoleón, aná a Holanda pera tallar el pas als anglesos. Ajudant ardidament al francés en terres de Suecia, trovantse lluny y entre enemichs, el general Bernadotte li ordená que jurés fidelitat al rei d' Espanya Joseph Bonapart, venint aleshores en coneixement de la traició feta al ésser invadida la nostra terra. D' una situació tan compromesa n' eixí ben airós, salvant perfectament la seua dignitat y son exércit, podent retornar a Espanya gracies a son talent y serenitat. Arrivá a Galicia, trovant derrotat al general inglés Blake, en 1808, y el marqués de la Romana se feu cárrech de l' *exércit del Nort,* ajuntat al de Galicia, éssent general en quefe de les provincies septentrionals d' Espanya. Ses glorioses campanyes per Galicia reanimaren el país y expulsaren d' aquelles terres al francés. Separat del govern de Galicia per son excés de zel, poch després entrá a Castella comandant vint y cinch mil homes. Se dirigí a Extremadura a fí de protegir Badajoz. Havent sabut que 'l duch de Wellington era a Portugal y desitjava posarse d' acort ab ell pera combatre al general Massena, anava a compláurel y greu malaltía 'l deturá pêl camí, morint en pochs díes el 23 de Janer de 1811. (V. *Lámina sola de retratos,* lletra C)

CARO. *Orog.* Montanya que hi há a la vora del Ebre, a ponent de Tortosa; és una de les estribacións dels Ports de Beceit.

CAROL. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Llogaya del Terri, prov. de Girona. || Poblet del dist. munpal. de Portá, depart. dels Pirineus orientals. || *Orog.* QUEROL (VALL DE).

CAROLINA. f. *Bot.* Poll de la Carolina, aclimatat a Catalunya. || Planta de la familia de les lleguminoses que 's conreua y neix espontania en el Plá del Llobregat. **Coletuy**.

CARÓS. *Geog.* Caseriu del terme de Prenyanosa, prov. de Lleida. || —(SANT MARTÍ DE). Llóch que forma part del ajunt. de Vilanova de Sau, prov. de Girona.

CAROSIS. f. *Patol.* Certa enfermetat de les caròtides. **Carosis**.

CAROTA. f. Gesto que 's fá ab la cara, ab lo qual se manifesta 'l fástich que 'ns fá alguna cosa o 'l disgust que 'ns causa. **Visaje**.

FER CAROTES. fr. Denotar ab les accións de la cara 'l dessabriment que 'ns causa algún menjar aspre, agre, etc. *Alargar los dientes ó poner los dientes largos.* || Se diu també del sol quan tan aviat llú còm se amaga derrera 'ls núvols. *Hacer carazas.*

CARÓTICH, CA. adj. *Patol.* Pertanyent a la carosis. **Carótico**.

CARÓTIDES. f. pl. *Anat.* Venes del coll. **Carótidas, venas yugulares**.

CAROTINA. f. Materia crestallisable que s' extreu del such fresch de la pastanaga. **Carotina**.

CARP. m. *Ant.* Part del braç y 'l palmell de la má. **Carpo**.|| m. *Anat.* Una de les tres parts de la má que s' articula ab l' antebráç y 'l metacarp. **Carpo**.

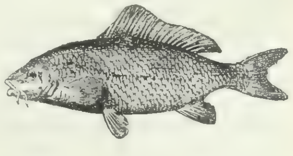

Carpa

CARPA. f. *Ictiol.* Peix que's cría als estanys y als gorchs y basses dels rius: és mòlt semblant a la tenca. **Carpa**.

CARPADELL. m. *Bot.* Nòm dels fruits heterocarps, indeiscents y pluriloculars, que 's componen d' un pericarpi sech, rodejat pêl cálcer. **Carpadelo.**

CARPANELL. adj. *Arq.* Se diu de la volta que imita una mitja elipse formada sobre l' eix mes llarch, encara que ab porcións de cercle. **Apainelado, carpanel.**

CARPELL. m. *Bot.* Quiscún dels fruits o pístils parcials d' una meteixa flor. **Carpelo.**

CARPERA. f. Estany ont s' hi conserven les carpes. **Carpera.**

CARPERA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Valencia.

CARPETA. f. Coberta de carta. **Sobrecarta, cubierta.** || Cada un dels cartróns entre 'ls quals s' hi guarden papers, dibuixos, etc. **Carpeta.**

CARPETADA. f. A les secretaríes significa suspendre la resolució d' algún expedient, no donantli curs. **Carpetazo.** || Cop que 's dona ab una carpeta. **Carpetazo.**

CÁRPICH, CA. *Bot.* Pertanyent als fruits. **Cárpico.**

CARPÍDERO, A. adj. *Bot.* Nòm dels fruits parcials, que s' han unit entre sí al temps de la maduració. **Carpídero.**

CARPIO. m. *Ictiol.* CARPA.

CARPÓ. m. La punta o capdevall de l' espinada. **Coxis, rabadilla.** || Parlant dels aucells, l' osset que 'ls fá remenar la qúa. **Rabadilla, obispillo.**

CARPÓFACH, GA. adj. *Zool.* Animal que s' alimenta de fruita. **Carpófago.**

CARPOFALANGIÁ, NA. adj. *Anat.* Que pertany al carp y a les falanges dels dits. Se diu d' aquells dos muscles que corresponen al dit grós y al dit xich. **Carpofalangiano**

CARPOLEPIT, DA. m. *Bot.* Género de plantes que comprén les especies quins fruits son solidaris y están sota escates sobreposades y distintes de les fulles. **Carpolépido.**

CARPOLOGÍA. f. Ciencia o coneixement dels fruits. **Carpología.** || *Patol.* Agitació automática de les mans, còm volent agafar alguna cosa a l' aire o palpar la roba del llit.

CARPOMETACARPI, NA. adj. *Anat.* Que pertany al carp y al metacarp. Se diu dels dos muscles que corresponen al dit gros y al dit xich. **Carpometacarpiano.**

CARPOMÍS, A. adj. *Bot.* Que viu del such de les plantes. **Carpomizo.**

CARPOTERIGI, A. adj. *Zool.* Que té braços en forma d' aletes o aletes en forma de braços. **Carpoterigio.**

CARQUEXIA. *Bot.* Especie de ginesta que 's fá en la regió subalpina de la alta montanya catalana.

CARQUINYOLI. m. Troç de pasta mòlt torrada feta ab farina, ou, sucre y ametlles. **Bizcocho.**

CARRABINA. f. Arma de foch semblant a l' escopeta, pero un poch més curta. **Carabina.** || —RATLLADA. La que té 'l canó ratllat per dins. **Carabina rayada.**

VAL TANT CÒM LA CARRABINA DE L' AMBRÓS, y se sol anyadir: CARREGADA DE SAGÓ. *Loc. fam.* Se diu de les coses que no serveixen pera res. *Es lo mismo que la carabina de Ambrosio, ó vale tanto como la carabina de Ambrosio.*

CARRABINADA. f. Soroll que fá 'l tret de la carrabina. **Carabinazo** || Mal causat pêl tret de la carrabina. **Carabinazo.**

CARRABINER. m. *Mil.* Soldat destinat a impedir o perseguir el frau. **Carabinero.** || *Fam.* Home mòlt aficionat a les dones. **Mujeriego.**

CARRADOR, A. adj. Qui fá carrachs o carra 'l suro pera ferne taps. **Escuadrador de corcho.**

CARRALL. m. Massa porosa o esponjosa que queda de la fundició dels minerals. **Escoria.**

CARRANA. f. *Ter.* Enveja carregada de malicia. **Envidia.**

CARRANCO, CA. adj. *Fam.* S' aplica al que coixeja. **Renco, rengo, zanqueador.** || Vell atxacós y impedit **Carraco, carcamal.**

CARRANCOL. m. *Ornit. ant.* VERDÚM.

CARRANQUEJANT. m. adv. Poch a poch y ab pena. **Pian, pian, un pie tras otro.**

CARRANQUEJAR. v. n. Anar coxeijant, decantantse a un costat y altre. **Renquear.**

CARRÁS. m. *Ter.* Penjoll de raïms. **Colgajo, cuelga.** || Gotím de raïm. **Gajo.**

CARRASCA. f. *Bot.* Arbre. Mena d' alsina petita que té les fulles ovalades, entre espinoses y retallades, y llises per abdós costats; a la seua escorsa s'hi fan uns grans a manera de gales petites y dins uns insectes. **Coscojo, carrasco, carrasca.**

CARRASCA. *Geog.* Caseriu del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CARRASCAL. m. Llóch plantat de carrasques. **Coscojar, coscojal, carrascal.**

CARRASCAL. *Geog.* Barri del terme de La Jana, prov. de Castelló. || —(SERRA DEL). *Orog.* Serra que s' extén de Ponent a Llevant, al S. del part. jud. de Alcoy, trovantse el seu punt culminant a 919 met. de altitut.

CARRASCALET. m. dim. **Carrascalejo.**

CARRASCASSA. f. aum. **Carrascón.**

CARRASQUET (Serra de). *Orog.* Serra del NE. de Xixona, prov. d' Alacant.

CARRASSELLA. f. *Bot.* BRUCH.

CARRAT, DA. adj. Róm, sense punta. **Romo.**

CARRAU. m. *Ter.* Xarrich-xarrach. **Carraca.**

CÁRRECH. m. L' acció de carregar. **Cargo.** || *Met.* Ofici, empleu o comissió. **Cargo.** || Govern, direcció u obligació de fer o cumplir alguna cosa. **Cargo.** || Parlant de comptes, el conjunt de partides rebudes. **Cargo.** || Les mercaderíes que porta una embarcació. **Cargamento, cargazón, carga.** || La culpa o falta de que s' acusa a algú en el cumpliment del seu empleu. **Cargo.**

CÁRRECH DE CONCIENCIA. Lo que l' agrava. *Cargo de conciencia.*

CÁRRECH NOU. El que 's fá novament a algú. *Recargo.*

DEMETRE A ALGÚ DEL SEU CÁRRECH. fr. *Ant.* Privar a algú del seu empleu o degradarlo dels honors y dignitats que té. *Deponer.*

DEMETRE'S DEL SEU CÁRRECH. fr. *Ant.* Fer dimissió del empleu. *Dimitir el empleo; hacer dimisión del empleo.*

FER CÁRRECHS A ALGÚ. fr. Reconvenirlo. *Hacer cargo á alguno.*

FERSE CÁRRECH D' ALGUNA COSA. fr. Enterarse de ella, compéndrela bè. *Hacerse cargo de alguna cosa.*

PENDRE AL SEU CÁRRECH. fr. Encarregarse de fer alguna cosa. *Tomar á su cargo.*

CÁRRECH. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Canején, prov. de Lleida.

CÁRREGA. f. Qualsevulla cosa que pesi demunt d' un altra. **Carga.** || El pes regular que porta sobre sí l' home o bestia pera traginarlo d' una part a l' altra, y també 'l que porta un carro o embarcació. **Carga.** || Quantitat determinada de certes coses, còm: *de vi,* que son quatre barralóns; *d' oli,* trenta quartans; *de blat,* etc. **Carga.** || Tribut, gravámen. **Carga.** || La obligació que 's té per raó de l' estat, ofici o empleu. **Carga.** || Porció de pólvora y munició que 's fica al canó de les armes de foch. **Carga.** || CÁRRECH.

A CÁRREGUES. m. adv. Ab mòlta abundó. *A cargas.*

CÁRREGA QUE PLAU NO PESA. *Ref.* Denota que lo que vé de gust no incomoda per molest que sigui. *Sarna con gusto no pica.*

ÉSSER CARREGÓS. f. Causar molestia o enfado. *Ser pesado.*

IGUALAR LA CÁRREGA. fr. Repartirla en dues parts d' igual pes, una per banda. *Terciar la carga.*

NO PODER PORTAR O AGUANTAR LA CÁRREGA. fr. *Met.* No poder cumplir l' obligació propia d' un empleu. *Acodillar con la carga, rendir á la carga.*

PESAR LA CÁRREGA. fr. *Met.* Ferse molesta l' obligació. *Sentarse la carga.*

PORTAR LA CÁRREGA. fr. *Met.* Sufrir tot el cuidado y travall d' alguna cosa. *Llevar la carga.*

SACUDIRSE LA CÁRREGA. fr. *Met.* Lliurarse d' algún gravamen de cuidado. *Echar la carga de sí.*

TREURE'S LA CÁRREGA DEL DEMUNT fr. *Met.* Apartarse voluntariament d' alguna obligació. *Soltar la carga.*

CARREGADÍSSIM, A. adj. sup. **Cargadísimo.**

CARREGADOR. m. Lloch d' ont s' hi carrega. **Embarcadero, cargadero.** || El qui embarca les seues mercaderíes. **Cargador.** || Eina de fusta pera carregar els canóns d' artillería. **Cargador.**

CARREGAMENT. m. Els géneros o mercaderíes de alguna embarcació. **Cargamento, cargazón.** || El pes que se sent a alguna part del cos, còm: *al cap, al ventre,* etc. **Cargazón.**

CARREGAR. v. a. Posar pes a un home, a una nau, etc. **Cargar.** || *Mil.* Acometre ab vigor al enemich. **Cargar.** || Posar la pólvora y municións a les armes de foch. **Cargar.** || Menjar mòlt. **Cargar mucho ó demasiado.** || Imposar un gravamen sobre les persones o coses. **Cargar.** || Fer provisió d' alguna cosa. **Cargar.** || Apuntar al llibre de comptes lo que algú deu. **Cargar.** || Aumentar el pes d' alguna cosa. **Cargar.** || Imputar o atribuir alguna cosa a algú. **Cargar, achacar.** || Parlant de jochs de cartes tirarne una superior a la jugada. **Cargar.** || Carregar les vigues a la paret. **Atizonar.** || Estribar o descansar una cosa demunt d' un' altra. **Cargar, armar.** || Pendre algú sobre sí alguna cárrega. **Cargar.** || *Met.* Beure massa vi. **Asomarse.** || Aumentar el preu d' alguna cosa. **Cargar, encarecer.** || Donar la culpa a algú. **Cargar, echar la culpa.**

CARREGARSE. v. r. Inclinar tot el cós a alguna part. **Cargarse.** || *Com.* Ferse cárrech de les quantitats rebudes. **Cargarse.** || Parlant de malalts, ferse la malaltía més molesta. **Agravarse.** || Referintse a l' atmósfera y al temps; *ennuvolarse.* **Cargarse, encapotarse, oscurecerse.**

CARREGAT, DA. p. p. **Cargado.** || adj. Abundant d' alguna cosa, còm: *arbre carregat de fruit, home carregat de paciencia, de pessetes,* etc. **Lleno, cargado.**

CÁRREGÓS, A. adj. Molest, gravós. **Gravoso, molesto.**

CARREGUETA. f. dim. **Carguilla, carguita.**

CARREJAMENT. m. *Ant.* CARRETEIG.

CARREJAR. v. a. *Ant.* CARRETEJAR.

CARRELL. m. Entre corders rodet que, assegurat per una clavilla a una creu, volta per medi del cordill de la roda, y serveix pera retórcer y formar el fil, que s' enganxa ab una anelleta que dit carrell té a l' extrém. **Carrete.**

CARRER. m. L' espai que queda entre dues rengleres de cases. **Calle.**

DEIXAR A ALGÚ AL CARRER. fr. *Met. fam.* Péndreli els bèns o empleu ab que 's mantenía. *Dejar á uno en la calle.*

EN MITJ DEL CARRER. m. adv. En públich, devant de tothóm. *En público en medio de la calle.*

GIRAR DE CARRER O 'L CARRER. fr. Mudar de camí eixint d' un carrer y entrant a un altre. *Doblar la esquina, doblar la calle.*

LLENSAR AL CARRER. fr. *Met.* Malmetre 'ls diners, l' hisenda, etc. *Tirar ó tirar á la calle.*

PASSEJAR ELS CARRERS. fr. Anar continuament de carrer en carrer sense cap necessitat. *Callejear, pajarear, azotar las calles, corretear.*

QUEDAR AL CARRER. fr. *Met.* Perdre tots els medis de subsistencia. *Quedar ó quedarse en la calle.*

TREURE AL CARRER. fr. Fer marxar a algú per forsa de l' habitació qu'ocupava. *Echar de casa.* || *Met.* Despatxar a algú de la casa ont servia o estava colocat. *Echar á la calle, poner en la calle.*

TÚ PASSARÁS PEL MÈU CARRER. *Loc. met.* S'amenassa ab ella al qui nega algún favor, donantli a entendre que quan ell lo necessitará se li donará la meteixa paga. *Arrieros somos y en el camino nos encontraremos.*

CARRER DE CAL ROSSELL. *Geog.* Arrabal del terme de Lavid, prov. de Barcelona.

CARRER DE CAPUTXINS. *Geog.* Arrabal del terme de Granollers, prov. de Barcelona.

CARRER DE COLLSUSPINA. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRER DE DALT. *Geog.* Arrabal del terme de Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DE JESUS. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRER DE MANRESA. *Geog.* Arrabal del terme de Badalona, prov. de Barcelona.

CARRER DE MOYÁ. *Geog.* Arrabal del terme de Castelltersol, prov. de Barcelona.

CARRER DE SANT JAUME. *Geog.* Arrabal del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DE SANT MAMET. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRER DE TURCÓ. *Geog.* Arrabal del terme de Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DEL BOSCH. *Geog.* Arrabal del terme de Lavid, prov. de Barcelona.

CARRER DEL CANONGE. *Geog.* Arrabal del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DE L' HOSTAL. *Geog.* Arrabal del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DEL MITJDÍA. *Geog.* Arrabal del terme de Granollers, prov. de Barcelona.

CARRER DELS MOLINS. *Geog.* Arrabal del terme de Lleida, prov. de Barcelona.

CARRER DEL PLA D' AGUILAR. *Geog.* Arrabal del terme d' Avinyó, prov. de Barcelona.

CARRER DEL PEDREGAL. *Geog.* Arrabal del terme de Castelltersol, prov. de Barcelona.

CARRER DEL PELICHS. *Geog.* Arrabal del terme de Roda, prov de Barcelona.

CARRER DEL SERRAT. *Geog.* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRER DEL SURO. *Geog.* Nóm vulgar de Vilalba del Llobregat, prov. de Barcelona.

CARRER DE LES FALGUERES. *Geog* Arrabal del terme de Centelles, prov. de Barcelona.

CARRERA. f. Camí ral que va d' una part a altra. **Carrera.** || Els carrers destinats pera passar'hi les professóns y altres solemnitats semblantes. **Carrera.** || *Ant* Els carrers mòlt frequentats per passar'hi 'ls reus que 's castigaven públicament. **Carrera, calles públicas.** || *Met.* La professió de les armes, de les lletres, de les ciencies, etc. **Carrera.** || El curs o duració de la vida humana. **Carrera.** || El curs o camí que algú segueix en les seues accións. **Carrera.** || La seguida de punts escapats a la mitja. **Carrera.** || Parlant de música la pujada o baixada que fá 'l qui toca o canta, pujant o baixant per lo comú una octava, passant lleugerament pels punts intermedis. També s' anomenen aixís les notes que la expressen.

Carrera, carrerilla. || *Ant.* CARRER. || Cada renglera d' escachs del joch de dames. **Calle.**

EIXIR A CARRERA. fr. Eixir a rebre a algú. *Salir á recibir; al encuentro.*

ESTAR EN CARRERA. fr. Haver comensat algú a servir algún destino o professió. *Estar en carrera.*

SEGUIR LA CARRERA DE LES LLETRES. fr. Aplicarse als estudis. *Seguir las letras.*

CARRERA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Canejàn, prov. de Lleida.

CARRERANY. m. Corriol.

CARRERA Y SAYROL (Joaquim). *Biog.* Enginyer que va néixer a Barcelona, ont seguí sos estudis y després de brillants examens va obtenir els títols de mestre d' obres y director de camins en l' época en que's comensá el ferrocarril de Barcelona a Mataró, primera línea construida a Espanya, per enginyers extrangers y a les ordres dels que travallá el senyor Carrera, fins al any 1848, en que s' inaugurá aquesta vía. Més tart fou encarregat per la junta directiva de la citada línea, de sa prolongació fins a Girona, per lo qual vingué a ésser el primer constructor espanyol de ferrocarrils. D' ell van ésser també els progectes que's van fer de la meteixa vía de Girona fins a la frontera francesa, qu' en bona part també va dirigir, còm també a n' ell se deuen el progecte de ferrocarril de cremallera de Monistrol a Montserrat y el funicular del Tibidabo, els dos avui en explotació. Morí als seixanta sis anys.

Joaquim Carrera y Sayrol

CARRERAS (Francisco). *Biog.* Metge famós y escriptor professional, nat a Perpinyá l' any 1622 y mort a Barcelona 'l 1695. Va estudiar a la Universitat de Barcelona prenent el títol l' any 1654. Pêl seu saver va ésser cridat a Madrit, y l' any 1676 era primer metge del exércit d' Espanya, cárrech que va tindre durant catorze anys. Es autor dels llibres: *De vario omnique falso astrologiæ conceptu* (Barcelona, 1657, en quart); *De salute militum tuenda* (Madrit, 1677, en 8.º). Va ésser origen de tota una familia de metges notables, nats a Perpinyá, quin cognóm els francesos ortografíen *Carrère.* Cal esmentar entre 'ls seus descendents al metge, historiaire y poeta francés, mort a Barcelona en 1802 y nascut a Perpinyá en 1740, que va ésser metge de la reial casa y inspector general de les aigües del Rosselló.

— (MARIAN). *Biog.* Pintor escenógraf. Va travallar principalment pera 'l teatre del Liceu de Barcelona. Desde América li van fer algunes comandes, aixís còm també pera'ls teatres de la península. De la qualitat del travall d' en Carreras n' és bona mostra el haver alternat dignament ab el famós Soler y Rovirosa al ferse 'l decorat de l' ópera *Don Carlos,* pera el Liceu, essent deguda a en Carrerras la sala-despaig d' en Felip II. Domenyava magistralment la perspectiva y sentía bé el color, no estant pas mancat de la cultura que exigeix l' art escénich. Va morir a Barcelona l' any 1888.

— Y ARAGÓ (LLUIS). *Biog.* Metge oculista y escriptor professional mòlt laboriós. Va néixer a Barcelona l' any 1835. Acavada la carrera va perfeccionar els seus estudis al extranger. Va modificar algúns instruments de la seua especialitat, senyaladament l' optómetre astigmómetre, pera reconéixer y midar les alteracións de la refracció y la agudesa visual. Ha ocupat cárrechs oficials y merescut mòltes distincións. Además d' haver colaborat en les principals revistes oftalmológicas d' Espanya, de Portugal, França y Alemanya, publicá per son compte la *Revista de Ciencias Médicas* a Barcelona durant mòlts anys. Ajudá a formar la estadística geográfica de les malalties dels ulls y de la ceguera en Europa. Son notables els seus estudis monográfichs especialistes y les obres *Estudios oftalmológicos* (Barcelona 1875); *Exámen y mejora de la visión,* (Barcelona, 1880), y *La ceguera en España,* (Barcelona 1881).

— Y DAGAS (JOAN). *Biog.* Mestre de música, compositor y erudit. Va néixer a Girona l' any 1828. De 1851 a 1860 va ésser mestre de capella de la sèu gironina. L' any 1860 era professor a l' orquesta del Liceu de Barcelona y al any següent va guanyar per oposició 'l cárrech de mestre director de la Escola de cegos, que va renunciar l' any 1872 pera tornar a Girona, ont se va dedicar a l' ensenyansa de la música. Entre les seues mòltes composicións, aixís relligioses còm d' altra mena, deuen senyalarse tres óperes: una en castellá, *Los Pastorcillos,* y dues en italiá, *Il renegato* y *Rosmunda en Rávena,* estrenades, la primera a Madrit y les altres dues a Girona. El mestre Carreras va obtindre premis a Espanya y a França per algunes composicións. Va morir a la Bisbal.

— Y LASTORTRAS (LLUIS). *Biog.* Escriptor, dedicat principalment al periodisme. Nat a Mataró l'any 1840 y mort a Barcelona 'l 1888. Va fer la crítica artística y la literaria, havent comensat a escriure a *El Café* (1859) y a *El Noticiero de Barcelona* ab el pseudónim de «Manuel Manrique de Lara». En 1867 colaborava en *La América* (Madrit) y més tart va escriure al diari barceloní titulat primer *El Principado,* després *La Imprenta* y més tart *El Diluvio.* Era home de idees mòlt personals, a voltes exagerades. Conreuá, sense éxit, el teatre y la novela. Els seus millors travalls son els estudis de crítica literaria; *Los malos novelistas españoles; Retratos á la pluma* (1884); *Los prosistas contemporáneos en Madrid,* (1885). Residí a Italia y a França.

Lluis Carreras y Lastortras

CARRERES. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Montagut, prov. de Girona.

CARRERETA f. dim. **Carrerilla, carrerita.**

CARRERÓ. m. El carrer estret y excusat per ont no s' hi passa gaire **Callejuela, callejón.** || L' estret y llarch que formen dues parets. **Callejón.**

CARRERÓ QUE NO PASSA. El que no té eixida a un altre carrer. *Callejón sin salida.*

FER PASSAR PER UN CARRERÓ. fr. *Encallejonar.*

CARRERONET. m. dim. **Callejoncillo, callejoncito.**

CARRET. m. dim. **Carretón.** || El que serveix pera jugar les criatures. **Castillejo, carretillo.** || El que usen els pobres tulits pera anar pels carrers demanant caritat. **Carretón.** || El dels esmolets, que tè una roda ficada entre dues barres ont hi porten la mola, ab una eina ab aigua que raja quan la necessiten. **Carretón.** || El que serveix pera ensenyar de caminar a les criatures. **Carretilla, carretón, castillejo.**

CARRETA. f. Mena de carro llarch y estret de dues rodes, que té 'l plá format solsament de tres o cinch llates, ab la del mitj més llarga, que serveix de llansa, ont s' hi enganxen els bous pera tirarla. **Carreta, carro.**

CARRETADA. f. La cárrega que porta una carreta o carro d' una sola vegada. **Carretada.** || Munió de coses de qualsevulla mena. **Carretada.**

A CARRETADES. m. adv. Copiosament, ab mòlta abundó. *A carretadas, á cargas.*

CARRETÁM. m. Conjunt de carros o carretes. **Carretería.**

CARRETATGE. m. Acció y efecte de carretejar **Acarreo.**

CARRETEIG. m. L' acció y efecte de traginar ab carro o carreta. **Acarreo, carretaje, acarreamiento.**

CARRETEJADOR, A. m. y f. Qui carreteja. **Carreteador.**

CARRETEJAR. v. a. Traginar alguna cosa ab carro o carreta. **Carretear, acarrear.**

CARRETEJAT, DA. p. p. **Carreteado.**

CARRETEL-LA. f. Cotxe construit de manera que 's pot usar tapat o descubert. **Carretela.**

CARRETELL. m. Bota petita que regularment serveix pera guardar'hi 'l ví bo. **Barril, tonel.**

CARRETELLET. m. dim. **Barrilete.**

CARRETER. m. Qui fá carros. **Carretero, carpintero de carretas, de prieto.** || Qui mena carro o carreta. **Carretero.** || adj. S' aplica al camí públich prou ample pera passar carros y cotxes. **Camino carretero.** || *Ornit.* V. ROSINYOL D' AIGUA.

RENEGAR CÒM UN CARRETER. fr. *Fam.* Renegar mòlt. *Echar la oseta; jurar como un carretero.*

SUAR CÒM UN CARRETER. fr. *Fam.* Suar copiosament, ab mòlta abundó. *Sudar á chorros.*

CARRETERA. f. El camí públich pera carros y cotxes. **Carretera.**

CARRETERA EMPEDRADA. *Calzada, arrecife.*

NO DEIXIS LA CARRETERA PER ANAR PER LA DRESSERA. *Ref.* Ensenya que pera lograr algún fí devém sempre preferir els medis més regulars y segurs, encara que més lents, als que 'ns hi poden conduir més aviat, pero que no presenten tanta seguretat. *Por ningún tempero no dejes el camino real por el sendero.*

CARRETERÍA. f. CARRETÁM. || Ofici de carreter. **Carretería.** || El paratge ont hi fan els carros y carretes. **Carretería.**

CARRETIER. m. *Ant.* CARRETER.

CARRETILLA. f. *Ter.* Coët borratxo. **Carretilla, buscapiés.**

CARRETÓ. m. Mena de caixó petit ab una roda per la part del devant y dos mánechs per la de derrera pera ferlo córrer: serveix pera portar cals, pedra, sorra, etc. **Carretón.**

CARRETONET. m. dim. CARRET, 2.

CARREU. m. Pedra picada escairada pera 'ls edificis. **Sillar.** || *Art y of.* Llima grossa de quatre caires iguals, totes elles picades.

CARREU. *Geog.* Quadra del dist. munpal. d' Abella de la Conca, prov. de Lleida.

CARREUADA. f. L' obra feta de carreus posats en rengle. **Sillería.**

CARRÍCOLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és a tramontana del pich de Benicadell y té 195 hab.

CARRIL. m. El senyal que deixen a terra les rodes dels carruatges. **Carril, bache, rodada.** || Camí estret en que sols hi há l' amplada justa pera passar'hi un carro. **Carril.** || FERROCARRIL.

CARRILERA. f. Cada una de les dues corretges, comunment cubertes d' escates de metall, ab que 'ls soldats se subgectaven el morrió. **Barboquejo.**

CARRINCLÓ, NA. adj. CARRANCO, 2.

CARRIÓ (Maurici). *Biog.* Manresá, fill benemérit de la ciutat, quin retrato figura a la galería de manresans ilustres. Va néixer en 1779, morint a Manresa l' any 1859. Al combat del Bruch, capitanejava part dels somatents, nomenantlo capitá la Junta de guerra. Va seguir la carrera de les armes arrivant a tinent coronel. Fou l' iniciador de la crema de paper sellat francés a Manresa.

CARRISQUEIG m. *Ter.* Petament de dents. **Rechinamiento de dientes.**

CARRISQUEJAR. v. a. *Ter.* Petar les dents. **Rechinar los dientes.** || v. n. CRUIXIR.

CARRITX. *Bot.* Planta de la familia de les gramínees que 's fá en els marges dels rius, estanys y llochs salins de fons humit en l' Urgell. **Carrizo.**

CARRO. m. Máquina de fusta que serveix pera portar cárrega. Generalment, consisteix en un empostissat més llarch qu' ample, ab baranes als costats, posat demunt d' un fusell ab dues rodes; té dues barres y va tirat per cavallerías. **Carro.** || Constelació anomenada *Ossa major.* **Carro, Osa mayor.** || En els

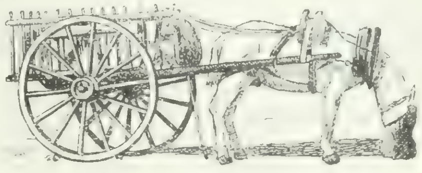

Carro

cotxes, la máquina sense la caixa. **Carro.** || m. Entre estampers, máquina sobre la que fan córrer la forma pera estampar o imprimir. **Carro.** || m. A les máquines de filar, és la part que va demunt de rodes y se separa estirant el fil y torna a acostars'hi capdellantlo als fusos. **Carro.**

CARRO DE CARREGA. m. Carro de transport tirat per dues o més cavallerías. *Carromato.*

CARRO QUE GRUNY MÒLT. *Chirrión.*

CARRO TRIOMFAL. El que s' usa mòlt adornat a les professóns, representacións y altres festes. *Carro triunfal.*

QUI 'L CARRO UNTA, ELS SEUS BOUS AJUDA. *Ref.* Denota que 'l qui vol lograr alguna cosa, és menester que fassi algún regalo. *Quien su carro unta, sus bueyes ayuda.*

UNTAR EL CARRO. fr. *Met. fam.* Regalar o gratificar a algú pera conseguir lo que 's desitja. *Untar el carro.*

CARROBLA. *Ant.* GARROFA.

CARROCHA. *Orog.* Puig de 1,120 met. d' altitut, a la partió dels parts. juds. d' Enguera y Ayora, prov de Valencia.

CARROJA. *Geog.* Barri del terme d' Alpatró, prov. d' Alacant.

CARROLL. m. *Ter.* GOTÍM.

CARRONYA. m. RUÍ.

CARROSSA. f. Cotxe gran y mòlt ben adornat que regularment se fá pera funcións públiques. **Carroza.** || Mena de galera o carro llarch de quatre rodes. **Galera.** || ROSSA.

CARRUATGE. m. Tota mena de máquines ab rodes que, tirada per animals, serveixen pera portar pes. **Carruaje.** || Conjunt de carros, carretes, cotxes, etc. **Carruaje.**

PASSEJAR AB CARRUATGE. *Loc. Ruar.*

QUI ADOBA CARRUATGES. *Aperador.*

RECULAR UN CARRUATGE. *Cejar.*

CARRUTXA. f. Moble de fusta pera ensenyar de caminar a les criatures. **Andaderas, carretilla, castillejo.**

CARSUS. m. *Bot.* CALSIDES.

CART. m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les compostes; té les fulles o penques unides a la cama, y de cartxofa. **Cardo.** || CARDOT. || — BORT. *Cardillos.* || — DE ASE. || — DE MARÍA. *Cardo María.* || — ESTRELLAT. *Cardo estrellado; trepacaballos encarnado.* || — GALLOFER. *Cardo lechal; alcachofa*

Cart

borriquera. || — PANICAL. *Cardo corredor.* || — SANT. *Cardo santo; centáurea bendita.*

CARTA. f. Paper escrit y comunment clós ab hostia, lacre o goma, ab que 's comuniquen els ausents. **Carta.** || Llibret que conté les lletres del abecedari y 'ls primers rudiments pera apendre de llegir. **Cartilla, silabario.** || Trocet de cartró mòlt fí ab figures pintades en nombre de quaranta vuit, dividides en quatre colls, o siguin oros, copes, espases y bastos, pera jugar a diferents jochs. **Naipe, carta.** || *Ant.* Testimoni per escrit. **Escritura.** || *Ant* PAPER.

A CARTA CABAL. m. adv. Del tot, a tot ésser, y axís se diu: *N. és un home de bè a* CARTA CABAL. *A carta cabal.*

AGAFAR O PENDRE LES CARTES. fr. Posarse algú a enraonar sense donar tanda. *No dejar meter baza; tomar la taba; moler de represa.*

ANÁRSE'N DE LES CARTES. Descartarse. *Irse de las cartas.*

APARTAR LES CARTES. No enclóureles a les llistes del correu. *Apartar las cartas.*

ARMAR O ENCORTAR LES CARTES. fr. *Ant.* Arreglar les cartes ab alguna trampa pera guanyar el joch. *Armarla.*

ASSEGURAR LES CARTES. fr. Respondre les oficines de correus que arrivarán ont van dirigides. *Certificar las cartas.*

CARTA ACORDADA. Aquella ab que un tribunal superior reprén o adverteix reservadament alguna cosa a una corporació o persona de carácter. *Carta acordada.*

CARTA ARRUMBADA. *Náut.* Carta de navegar a la que hi há marcades una o més roses de rumbos. *Carta rumbada ó rumbeada.*

CARTA BLANCA. Als jochs de cartes, la que no té figura de sota, cavall, rei, ni as. *Carta blanca.* || El títol o despaig d' algún empleu quan se deixa en blanch el nòm del agraciat pera omplirlo a favor de qui 's vulgui. *Carta blanca.* || L' autorisació que 's dòna a algún magistrat pera que obri còm li sembli, segóns les circunstancies. *Carta blanca* || Cada full de paper sense lletres que 's posa al principi y al fí del llibre. *Guarda.* || La caputxa de paper o d' altra cosa que 's posa a la filosa pera assegurar lo que 's fila. *Rocadera, rocador, capillo, cucurucho.*

CARTA CIRCULAR. L' escrit concebut en el meteixos termes, que 's dirigeix a mòltes persones d' igual categoría. *Carta circular.*

CARTA CREDENCIAL. L' escrit que 's dona a algún embaixador o ministre d' un soberá, a fí de que 'l reconeguém o admetém per tal. *Carta credencial, credenciales, carta de creencia.*

CARTA DE CIUTADÁ. *Carta de vecindad.*

CARTA DE CRÉDIT. Se diu d' aquella en que 's prevé a algú que dongui a un altre lo que necessita a compte de qui l' escriu. *Carta de crédito.*

CARTA DE CREENSA: CREDENCIAL.

CARTA DE CÒRBES. *Náut.* La de navegar en que hi están senyalades les còrbes magnétiques. *Carta magnética.*

CARTA DE DEUTE. *Ant.* DEBITORI.

CARTA DESAFORADA. Despaig en que 's deroga alguna exempció o privilegi. *Carta desaforada*

CARTA D' ESPERA. Document que 'l jutge o tribunal a qui toca concedeix al deutor pera que l' acreedor no 'l pugui apremiar fins passat el temps senyalat. *Carta de espera ó dilatoria ó moratoria.*

CARTA D' EXÁMEN. El despaig d' aprobació pera qu' algú pugui exercir el seu ofici o professió. *Carta de exámen.*

CARTA DE FÉ: ÁPOCA.

CÁRTA DE FELICITACIÓ. Carta respectuosa en que 's dona l' enhorabona per algún succés favorable. *Carta de felicitación.*

CARTA DE GERMANDAT. El títol que dona 'l prelat d' alguna ordre relligiosa a favor del que admet còm a germá. *Carta de hermandad.*

CARTA DE GRACIA. *For.* Se diu aixís un contracte particular ab que 'l comprador s' obliga a tornar la cosa comprada sempre y quan el venedor li torni 'l preu. *Pacto de retrovendendo* || La que concedeix algún fur, gracia o exempció. *Carta de gracia, forera ó desaforada.*

CARTA DE NATURALESA. El privilegi reial ab quin se concedeix a algún extranger la naturalesa en altres regnes pera que pugui obtindre beneficis ecclesiástichs y altres privatives, de que no podría gosar còm a extranger. *Carta de naturaleza.*

CARTA DE NAVEGAR. *Náut.* Mapa en el que s' hi descriu la mar o una part d' ella ab les seus costes y llochs ont hi há perills y banchs de sorra. *Carta de navegar.*

CARTA DE PAGO. Instrument públich o privat en que l' acreedor confessa haver rebut del deutor lo que aquést li devía. *Carta de pago, recibo de ápoca.*

CARTA DE POBLACIÓ. Diploma de repartiment de terra als nous pobladors d' algún lloch ont s' hi funda un poble. *Carta puebla.*

CARTA DE PROCURACIÓ O DE PERSONERÍA. *Ant.* PODER O PODERS.

CARTA DE RECOMANACIÓ. Aquella ab que 's recomana una persona a un' altra. *Carta de recomendación.*

CARTA DE REPUDI. Acte o escriptura de repudi. *Carta de quito, de quitación, de repudio.*

CARTA DE RESIDENCIA, DE SEGURETAT O DE PERMANENCIA. El despaig que 's dòna a algú pera que sigui regonegut y tractat còm a veí d' alguna vila o lloch y pera que pugui gosar dels seus furs y privilegis. *Carta de vecindad.*

CARTA DE SANITAT. *Náut.* PATENT.

CARTA DE VENDA. L' escriptura que 's fá pêl notari devant de dos testimonis pera vendre alguna cosa. *Carta de venta.*

CARTA DOTAL. CAPÍTOLS.

CARTA FALLA O FALSA. La que, en el joch de cartes, no és trumfo o no val cap tanto. *Carta falsa.*

CARTA FAMILIAR. La que s' adressa a un parent o amich. *Carta familiar.*

CARTA GENERAL. Mapa que representa un gran espai de mar. *Carta general.*

CARTA GEOGRÁFICA: MAPA.

CARTA LLIURE. Saldo de comptes, y la certificació d' estar ajustats y satisfets d' alcáns. *Finiquito, liberación.*

CARTA MONITORIA. Despaig en que s' avisa alguna cosa. *Carta monitoria ó notificatoria ó de aviso.*

CARTA NEGRA. *Ter.* FIGURA, 7.

CARTA PARTICULAR. *Náut.* La que 's contreu a una extensió determinada de mar y costes. *Carta particular.*

CARTA PARTIDA PER A, B, C. Instrument que s' escrivía dues vegades en un meteix paper o pergamí ab les lletres *a, b, c.* al mitj: se partía 'l pergamí dividint aquestes lletres, corresponent la meitat d' elles a cada meitat de paper, y en abdues meitats quedava escrit del meteix modo el contracte. *Carta partida por a, b, c.*

CARTA PASTORAL. Imprés que 'l prelat dirigeix al clero y fidels del seu bisbat donantlos instruccións, consells, etc. *Carta pastoral.*

CARTA PLÚMBEA. Escriptura ab sello de plóm. *Carta plomada.*

CARTA VISTA. Se diu aixís la que toca a algú en algúns jochs, que 's pot veure y deixarse si no acomoda. *Carta vista.*

CARTA VIVA. La persona que anant a alguna part está encarregada de dir de paraula lo que s' havía de enviar per escrit. *Carta viva.*

CARTES APARTADES. Les que no 's posen a la llista, sino que 's donen per separat. *Cartas apartadas..*

CARTES, DAUS, DONES Y VÍ FAN TORNAR AL RICH MESQUÍ. *Ref.* Denota que 'ls jochs, les dones y 'l ví fan fer a l' home lo que no és decent. *Dados, mujeres y vino, sacan al hombre de tino.*

CARTES FORMADES. Les que s' enviaven les iglesies en els primitius sigles del cristianisme pera conservar l' unitat. N' hi havía de tres menes: comunicatories, dimissories y comendatories. Les comunicatories eren les que donava 'l bisbe als fidels que eixíen de la seua diócesis pera que poguessin acreditar que no estaven exclosos de la comunió de l' Iglesia; les dimissories eren una mena de llicencia que 'l bisbe concedía als ecclesiástichs pera passar a una altra diócesis, y les comendatories eren les que 's donaven als fidels qu' havíen contret algún mérit particular ab l' Iglesia, pera que a les iglesies ont se presentessin se 'ls hi tingués una especial consideració. *Cartas, letras formadas.*

CLOURE LES CARTES. fr. Plegarles y posar'hi hostia o lacre, pera que no 's puguen obrir; ficarles dins de un sobre y tancarlo. *Cerrar las cartas.*

DESCLOURE LES CARTES. fr. Obrir el sobrescrit. *Abrir las cartas.*

DONAR LES CARTES. fr. Parlant de jochs de cartes repartirles entre 'ls jugadors. *Dar cartas.*

ENDEVINAR CARTES. Joch de cartes. *Sacar cartas.*

FRANQUEJAR LES CARTES. *Loc.* Posar'hi sello de franqueig. *Franquear las cartas.*

EL MILLOR JUGADOR SENSE CARTES. *Ref.* Que a més del sentit recte, s' aplica als subgectes que no s' han ficat en algún assumpte del que tenen major coneixement que 'ls demés. *El mejor jugador sin cartas.*

NO VEURE 'S CAP CARTA. fr. Tindre mal joch. *No ver carta, tener mal naipe.*

PERDRE AB BONES CARTES. fr. *Met.* No conseguir alguna pretensió tenint medis y mérits suficients. *Perder con buenas cartas.*

PERDRE LA CARTA DE NAVEGAR. fr. PERDRE L' OREMUS.

PUJAR LES CARTES. fr. Al joch de cartes, vindre bon s. *Acudir el naipe.*

PUNTEJAR, RUMBEJAR EN LA CARTA. fr. *Náut.* Manejar els compassos demunt la carta de navegar pera posar'hi 'l punt, o situar'hi 'l paratge en que 's considera estar la nau, segóns el resultat de les observacións particulars. *Echar ó marcar el punto; cartear, compasar, arrumbar, puntear, rumbear.*

QUEDARSE LES BONES CARTES. fr. Al joch de cartes reservarse les bones pera tindre má; y per extensió prevenir qualsevol perill. *Tenerse en buena.*

SI ALGÚ LLEGEIG UNA CARTA, UN POCH LLUNY DE AQUELL T' APARTA. *Ref* Denota que devém retirarnos un poch d' aquell que llegeig algún escrit. *Ni ojo en tu carta, ni mano en el arca.*

VENDRE A CARTA DE GRACIA. fr. Vendre alguna finca ab la condició de rescatarla quan se pugui o 's vulgui tornar el capital. *Vender al quitar.*

CARTABÓ. m. *Ant* Clós que pêls extréms de popa y proa 's forma al caramanxel pera que no entri el aigua al combés. **Cartabón.** || Entre fusters, etc., la regla ab que senyalen la fusta en ángul recte o a escaire. Té la forma d' un triangul rectangul y serveix pera marcar ánguls de 45° y també paraleles. **Cartabón**

CARTABONA. f. Entre 'ls fusters de ribera s' anomena aixís un' eina de cinch o sis polsades d' ample y deu o dotze de llarch, circular o retallada pêl cantó de fora pera posar els cartabóns a escaire als taulóns. **Cartabona.**

CARTAGENER, A. adj. Natural de y pertanyent a Cartagena d' Espanya. **Cartagenero.**

CARTAGINÉS. adj. Natural de Cartago y lo pertanyent a aquella antiga ciutat d'África. **Cartaginés.**

CARTAGO VETUS. *Geog. ant.* Nóm de Cantavieja, prov. de Terol, en temps dels romans.

CARTAMINA. f. *Quím.* Principi colorant de les flors de la safranera borda. **Cartamino.**

CÁRTAMO. m. *Bot.* SAFRÁ BORT.

CARTANYA. *Geog.* Caseriu del terme de Sempere, prov. de Valencia.

CARTEJAR. v. a. *Ant.* Fullejar un llibre. **Hojear.**

CARTEJARSE. v. r. Correspondre's unes persones ab altres per medi de cartes. **Cartearse.**

CARTELA. f. Entre esculptors repéu pera sostindre algún pes, y entre ferrers el ferro que sostê 'ls balcóns que ixen mòlt enfora. **Cartela, repisa, ménsula.** || *Arquit.* Banqueta qu' eixint del plá ont está colocada serveix pera sostindre o rebre algun aditament de la construcció. **Ménsula.**

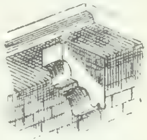

Cartela d' estil gótich

CARTELL. m. L' escrit que 's posa a algún paratge públich pera anunciar alguna cosa **Cartel, rótulo.** || El paper escrit ab que un desafía a un altre pera bátre's'hi. **Cartel.**

CARTELL D' EXCOMUNIÓ. La carta o despaig d' excomunió qu' expedíen els tribunals pontificis pera 'l descubriment d' alguna cosa que 's suspitava haver estat robada o be amagada maliciosament. *Paulina.*

PLANTAR CARTELLS. fr. Fixar papers infamatoris o satírichs contra algú en llochs públichs. *Poner cedulones; fijar edictos.* || Fixar en llochs públichs els edictes d' algúns tribunals, o 'ls d' excomunió a les iglesies. *Poner cedulones.*

CARTELLÁ. *Geog.* Poblet del ajuntament de Sant Gregori, prov. de Girona.

CARTELLATGE. m. *Bot.* TORTELLATGE.

CARTELLES. f. pl. *Blas.* Peces rectangulars en forma de cartes de jugar que 's posen al escut formant cinch rengles o bè alternativament, set senseres y deu mitjes, les sis talledes y les quatre partides **Cartelas**

CARTELLER. m. Qui fixa 'ls cartells per les parets y les cantonades. **Cartelero.**

CARTER. m. Qui porta les cartes del corréu a les cases dels subgectes a qui van dirigides. **Cartero** || Qui fá cartes pera jugar. **Naipero, cartero.**

CARTERA. Bossa feta de pell o de roba pera guardar'hi cartes y altres papers doblegats. **Cartera.** || Bossa de cuiro o de cartró cubert de badana pera posarla demunt la taula d' escriure y ficar'hi 'ls papers dins. **Cartera, carpeta.** || Bossa de badana o de altra cosa en que 'ls nois hi porten els llibres y 'l cartipás quan van a estudi. **Vademecum, cartapacio.** || El trocet de roba que tapa la boca de les butxaques de les americanes y d' altres peces de cós. **Cartera, portezuela, golpe.**

CARTERETA. f. dim. **Carterica, carterilla, carterita.**

CARTESIÁ, NA. adj. Qui segueix el sistema de Descartes o lo que li pertany. **Cartesiano.**

CARTETA. f. dim **Cartita.**

CARTÍLACH. m. *Anat.* TENDRUM.

CARTILAGINÓS, A. adj. *Anat.* Lo que consta de tendrúms. **Cartilaginoso.**

CARTILLA. f. Testimonial que 's dóna als ecclesiástichs pera que consti que son ordenats. **Cartilla.** || Paper pautat que 's posa sòta del d' escriure pera fer les ratlles dretes **Falsilla, pautilla.** || CARTA, 2. *Náut.* Llibre o tractat en que 's defineix el nòm y us de les peces, aparells y maniobres d' una nau; y aixís se diu: *cartilla marítima, cartilla de maniobra*, etc. **Cartilla.**

CANTAR LA CARTILLA A ALGÚ. fr. *Fam.* Rependre 'l dihentli lo que deu fer. *Cantarle ó leerle á alguno la cartilla.*

CARTIPÁS. m. Quadern de paper comunment pautat y ratllat, pera 'ls nois que comensen a escriure a fi de que s' avesin a fer la lletra ab igualtat. **Cartapacio.** || Quadern de paper blanch. **Cartapacio.** || CARTERA, 3.

CARTOGRAFIA. f. Tractat de les cartes geográfiques; art de ferles. **Cartografía**.

CARTOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la cartografía. **Cartográfico**.

CARTÓGRAFO. m. Autor de cartes geográfiques. **Cartógrafo**.

CARTOIX. m. Relligiós del ordre de Sant Bruno. **Cartujo**.

CARTOIXA. f. Ordre relligiosa mòlt estreta fundada per Sant Bruno. **Cartuja**. || Monestir de cartoixos. **Cartuja**.

CARTOIXÁ. m. *Ter*. Mena de raïm. XAREL-LO.

CARTOLARI. m. *Ant*. El llibre en que 'l notari posa y guarda pel seu ordre 'ls registres de les escriptures y altres instruments, pera qu' en tot temps se trovin. **Protocolo**. || *Ant*. Llibre de pergamí ont hi há copiats els privilegis y escriptures de les iglesies, monastirs y altres corporacións. **Cartulario, tumbo**. || *Ant. For*. El notari. **Cartulario**.

CARTOLOGÍA. f. **Cartografía**.

CARTOMANCIA. f. Endevinació per medi de les cartes. **Cartomancia**.

CARTRÓ. m. Fulles de paper enganxades unes ab altres ab aiguacuit o pastetes. **Cartón** || Fulls de paper groixuts y grans. **Cartón**.

CARTROLINA. f. Cartró prim y fí, regularment blanch, que fet llenques, serveix pera brodar, fer traus y altres coses. **Cartulina**. || Les meteixes llenques cubertes de seda, or o argent. **Cartulina**.

CARTRONER. m. Qui fá cartróns. **Cartonero**.

CARTUTXERA. f. Bossa de cuiro en que 'ls soldats hi porten els cartutxos. **Cartuchera**.

CARTUTXO. m. La quantitat de pólvora y municións corresponent a cada tret d' alguna arma de foch, embolicada en paper o drap pera carregar ab facilitat; are els cartutxos son metálichs. **Cartucho**.

CARTXOFA. f. La pinya y flor de la cartxofera. És aperitiva, treu les obstruccións, purifica la sanch y és de mòlt aliment. **Alcachofa**. || Llás o floch en forma de cartxofa. **Alcachofado, alcarchofado**. || *Met*. Dit de la dona deixada, fluixa, peresosa. **Panfila, babieca**.

CARTXOFA BOSCANA. La bòrda. *Alcacil, alcarcil, alcaucil*.

GUISAT O MENJADA DE CARTXOFES. *Alcachofado*.

TOT LO QUE TÈ FORMA DE CARTXOFA. *Alcachofado*.

CARTXOFAR. m. Troç de terra plantat de cartxoferes. **Alcachotal**.

CARTXOFER. m. CARTXOFERA.

CARTXOFERA. f. *Bot*. Planta conreuada de la fam. de les compostes, de l' alsada de tres a quatre peus, que tè les fulles llargues y retallades, d' un vert clar pêl indret y cendrós pêl revés ab les penques amples, groixudes, acanalades y fibroses. **Alcachofa, alcachofera**

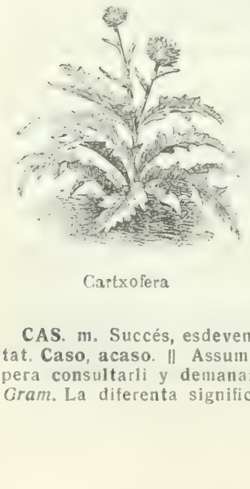

Cartxofera

CARTXOFERAL. m. y

CARTXOFERAR. m. CARXOFAR.

CARTXOT Y CARTXOT DE FRARE. m. *Ter*. BESCOLLADA.

CARTXOTEJAR. v. a. *Ter*. BESCOLLEJAR.

CAS. m. Succés, esdeveniment. **Caso**. || Casualitat. **Caso, acaso**. || Assumpte que 's proposa a algú pera consultarli y demanarli 'l seu parer. **Caso**. || *Gram*. La diferenta significació dels nóms per medi de la terminació o preposició que 'ls acompanya. **Caso**. || *Ant*. La forma o aire de les lletres de má. **Caso**. || Entitat, importancia, estimació, apreci. **Caso**. || Cosa, còm: *li ha passat un cas xocant*. **Caso** || *Ter*. La esquena del ganivet. **Recazo, lomo**. || adj. De cap valor. **Nulo, de ningún valor, caso**.

A CAS PENSAT. m. adv. Expressament, ab tota intenció. *De caso pensado*.

ANÉM AL CAS. *Loc. fam*. S' usa pera que, deixant apart lo accessori 's passi a tractar de lo principal. *Vamos al caso*.

AQUÍ ÉS, O ESTÁ, O AQUEST ÉS EL CAS. *Loc*. Aquí está la dificultat. *Ese es el diablo*.

AQUÍ SERÁ 'L CAS. *Loc. fam*. Manifesta que 's tem que pugui succeir un perill. *Ahí será el diablo*.

AIXÒ NO ÈS DEL MÈU CAS. *Expr. fam*. Això no 'm toca a mi o no es de la meua obligació. *Eso no es cuenta mía, ó no es de mi incumbencia*.

CAS APRETAT O APURAT. Lo de difícil resolució. *Caso, trance apurado, apretado*.

CAS DE CONCIENCIA. *Teol*. Se diu de les accións de les persones, ab relació ab la seua conciencia. *Caso de conciencia*.

CAS DE CORT. *For*. La causa que deu ésser portada a un tribunal suprém, o que pot comensars'hi prescindint dels inferiors. *Caso de corte*

CAS DEL DIMONI O DE MIL DIMONIS: CAS APRETAT.

CAS DE MENYS VALER. La acció de que resulta desprestigi o deshonor. *Caso de menos valer*.

CAS DE PRIVILEGI. *For*. Se diu respecte del delicte de que deu entendre un altre jutge distint del comú. *Caso de privilegio*.

CAS DE VENTURA. Desgracia impensada. *Azar, caso siniestro*.

CAS FAVORABLE. *For*. El que 'l dret afavoreix particularment. *Caso favorable*.

CAS IMPENSAT. Succés impensat. *Caso fortuito, emergencia*.

CAS QUE: EN CAS QUE.

CAS RESERVAT. Pecat de tal naturalesa que sols el pot absoldre 'l superior o algún altre que estigui expressament autorisat pera ferho. *Caso reservado*.

DE GRAN CAS. m. adv. De mòlta consideració, importancia o entitat; y aixís se diu: ES COSA DE GRAN CAS. *De tomo y lomo*.

DONAT CAS, O EN CAS QUE, O EN CAS DE, O EN TAL CAS. m. adv. Suposat, si succeeix. *Dado ó puesto caso, demos caso, supongamos, dado que, caso ó en caso que, demos de barato, aun cuando*.

EN ALTRE CAS. m. adv. EN ALTRA OCASIÓ.

EN CAS D' IGUALTAT, VALERSE' S DEU AL AMICH. *Loc. prov*. Denota que l' ordre de la caritat prefereix els propis als extranys. *La caridad bien ordenada empieza por si mismo*.

EN TOT CAS. m. adv. Sigui lo que sigui, o de qualsevulla manera que sigui. *En todo caso*

ES CAS NEGAT. *Loc. fam*. Ésser quasi impracticable o impossible alguna cosa. *Es caso negado*.

ÉSSER CAS. fr. CONVINDRE.

ÉSSER O NO DEL CAS. fr. FER O NO AL CAS

ÉSSER TOT UN CAS O UN CAS DE CASSOS. fr. *Fam*. Ésser un cas apuradíssim. *Ser un caso del diablo*.

ESTAR O NO AL CAS. fr. *Fam*. Atendre o no, estar o no enterat de lo que 's parla. *Estar ó no en el caso*.

FER O NO FER AL CAS. fr. Vindre o no a tom de lo que 's tracta, o convindría per algún efecte. *Venir ó no al caso, ser ó no del caso*.

FER O NO FER CAS D' ALGUNA COSA. Apreciarla o no. *Hacer ó no caso, ó cabal*.

NO FER CAS DE RES. fr. Denota qu' algú no s' incomoda per res, o que no li fa res que succeeixi lo que succeeixi. *Echarlo todo á palacio; tanto se le da por lo que va como por lo que viene*.

NO FER CAS D' ALGÚ. fr. Despreciarlo o no recordarse d' ell en lo que devía ésser atés. *Contar con los muertos ó entre los muertos*.

NO FOS CAS QUE. *Loc. fam*. Denota que 's tem que

succeeixi lo que no 's voldría que succeis. *No fuese que.*

FER EL METEIX CAS. m. adv. FER LA METEIXA RAÓ.

¡QU' ES CAS! O ¡QU' ES CAS D' AIXÓ! O ¡QU' ES CAS D' ULLERES SI NO TÈ NAS! Locucións negatives. *No puede ser; de ningún modo; en ninguna manera.*

SI PER CAS. m. adv. EN CAS QUE.

VINDRE PER UN CAS RODAT. fr. Succeir alguna cosa per casualitat, pero a temps oportú. *Venir rodado.*

CAS CONCOS. *Geog.* Caseriu del terme de Felanitx, Mallorca.

CASA. f. Edifici fet per habitar. **Casa.** || Conjunt de persones que formen una familia. **Casa.** || La descendencia o llinatge que té un meteix nòm de casa y vé del meteix origen. **Casa.** || Al joch dels escachs y de les dames, cada quadret de la taula. **Casa, casilla.** || Els interessos y profit que dóna una casa; y aixís se diu: *la casa 'ns manté.* **Casa.**

CASA ADOBADA, LA MORT DEL HERÉU. *Ref.* Que 's diu perque 'ls que 's fan cases, solen morir enproufeines comensen a disfrutarles. *La casa hecha, y el huerco á la puerta, ó casa hecha sepultura abierta.*

CASA D' ARGENTER. *Ant.* SECA.

CASA D' AIGUA: BOTELLERÍA.

CASA DE BOIGS: BOGERÍA. || Aquella en que hi há falta de govern. *Casa de locos ó de orates.*

CASA DE BOMBES. L' edifici ont hi há les bombes de vapor pera disminuir l' aigua d' una resclosa. *Casa de bombas.*

CASA DE CAMP. La construída fora de la població pera passar 'hi cert temps del any. *Casa de campo ó de recreo; quinta.*

CASA DE CARITAT. Establiment ont s' hi recullen els pobres sense amparo. *Casa de caridad; de beneficencia, hospicio.*

CASA DE DESPESES O DE POSADA. Casa particular ont s' hi admeten alguns hostes pagant lo que 's convé. *Casa de huéspedes; casa de posada ó de posadas.*

CASA DE DÈU O DEL SENYOR, D' ORACIÓ O DE DEVOCIÓ. La iglesia. *Casa de Dios ó del Señor ó de oración.*

CASA DE JOCH. La casa pública ont s' hi reuneixen alguns pera jugar. *Casa de juego.*

CASA DE MONEDA: SECA.

CASA DE PAGÉS. Casa de llaurador. *Cortijo, casa de labranza.*

CASA DE PAGO. Llóch públich ont s' hi paga. *Pagaduría.*

CASA DE RELLIGIÓ. Collegi, convent, monastir. *Casa de religión*

CASA DE DUES PORTES FÁ DE MAL GUARDAR. *Ref. literal. Casa con dos puertas, mala es de guardar; lo que quieras te haré, mas casa con dos puertas no te guardaré.*

CASA DEL COMÚ. La casa de la vila o ciutat ont l' ajuntament hi té les seues juntes. *Casa consistorial ó casas consistoriales.*

CASA DEL DELME. La qu' era destinada pera guardar 'l delme. *Casa diezmera ó excusada.*

CASA DE LA CIUTAT, DE LA VILA: CASA CONSISTORIAL.

CASA DELS BORTS O BORDERÍA. La casa pública ont hi recullen y críen als borts y altres criatures desamparades. *Inclusa, casa de expósitos.*

CASA FORTA. La que per la qualitat dels materials y estar ben construída és de mòlta duració. *Casa fuerte.* || La que serveix d' habitació y está fortificada pera defensars 'hi contra 'ls enemichs. *Casa fuerte.* || Mòlt rica. *Casa fuerte ó poderosa.*

CASA NOVA, SEPULTURA DE LA MORT. *Ref.* CASA ADOBADA, LA MORT DEL HERÉU.

CASA PAIRAL. Aquella de que treu origen un llinatge. *Casa paterna.*

CASA PER CASA O DE CASA EN CASA. m. adv. Anar de l' una al altre sense deixarne cap. *Calle hita, casa por casa, de casa en casa.*

CASA PRINCIPAL. La qu' és gran o rica respecte d' altres. *Casa principal.*

CASA PÚBLICA O DE PROSTITUCIÓ. La de les dones de mala vida. *Burdel, casa de prostitución.*

CASA REIAL. El Palau del rei. *Casa real.* || Les persones reials y 'l conjunt dels seus familiars. *Casa real.*

CASA SANTA. La de Jerusalém ont hi há 'l Sant sepulcre de Jesucrist. *Casa santa.*

CASA SOLAR. La de noble antiguetat. *Casa solar ó solariega.*

ANAR DE CASA. fr. Anar ab roba sensilla o d' estar per casa. *Estar de casa, estar ó hallarse de trapillo.*

A QUI FÁ UNA CASA O 'S CASA, LA BOSSA LI TORNA RASA. *Ref.* Denota qu' en dites ocasions se gasta mòlt de diner. *A quien hace casa ó se casa la bolsa le queda rasa.*

BENEITA CASA ÉS AQUELLA QUE TÉ OLOR DE VELL TOTA ELLA. *Ref.* Significa que l' antigor de les cases denota que son principals o riques. *Bendita casa es aquella que huele á antigua toda ella.*

BÓ ÉS ANAR A VISITAR, PERO ÉS MILLOR A CASA ESTAR. *Ref.* Ab que s' aconsella 'l retiro. *No hay cosa más buena que estar uno en su celda.*

CADA CASA ÉS UN MÓN. *Loc. fam.* CADA TERRA FÁ SA GUERRA.

CADA HÚ A CASA SEUA FÁ 'L QUE VOL. *Ref.* CADA HÚ DEL SEU 'N FÁ 'L QUE VOL.

CADA HÚ A CASA SEUA Y DÈU A LA DE TOTS, O CADA HÚ QUE S' ESTIGUI A CASA SEUA O QUE 'S CUIDI DE CASA SEUA O QUE 'S CUIDI DE LA SEUA CASA. *Ref.* Significa que convé que les families visquin separades pera evitar disputes y disgustos. *Cada uno en su casa y Dios en la de todos.*

CADA HÚ SAB A CASA SEUA ONT HI PLOU. *Ref.* Denota que cada hú coneix millor que un altre lo que li convé. *Cada uno sabe dónde le aprieta el zapato.*

CASES FETES DE ROBAR, LES VEURÁS ENDERROCAR. *Ref.* QUAN DE MAL JUST VÉ L' ANYELL, MAL PROFIT FARÁ LA PELL.

CÁURELI A ALGÚ LA CASA SOBRE. fr. *Met. fam.* Patir alguna gran opressió. *Caérsele á alguno la casa á cuestas.*

CÒM UNA CASA. m. adv. Mòlt notable, d' importancia o consideració; y aixís se diu: *és un filósop còm una casa. De consecuencia, como una casa, ó como una loma, ó de tomo y lomo, de gran tomo.*

DE CASA. m. adv. Se diu del vestit ordinari o sensill que s' usa a casa, còm: *Va de casa. Casero.* || Familiar d' alguna casa. *Casero.*

DE FORA CASA O FORASTERS VINDRÁN QUE DE CASA 'NS TREURÁN, O HOSTES VINGUEREN QUE DE CASA 'NS TRAGUEREN. *Ref.* Ab que 's reprén als que volen manar a la casa dels altres. *De fuera vendrá quien de casa nos echará.*

DITXOSA LA CASA EN QUE HI HÁ CORONA RASA. *Ref.* Denota que 'ls ecclesiástichs solen ésser l' amparo dels seus. *Do no hay cabeza raida, no hay cosa cumplida.*

A CADA CASA COUEN FAVES, Y A LA NOSTRA A CALDERADES. *Ref.* Denota que a tot arreu hi há travalls y cada hú creu que 'ls seus son els més grans. *En todas partes cuecen habas y en mi casa á calderadas.*

A LA CASA DE 'L JUGLÁS, TOTHOM BALLA 'L CONTRAPÁS O LA CANALLA ÉS BALLADORA. *Ref.* Denota que les costums de la familia o del súbdit solen ésser conformes a les dels pares o superiors. *En la casa del gaitero todos son danzantes, ó en la casa del alboguero todos son albogueros.*

A LA CASA QUE NO HI HÁ PÁ, TOTHOM CRIDA, Y TOTHOM TÉ RAÓ. *Ref.* Denota que la miseria sol ocasionar disputes o baralles al sí de les families. *Donde no hay harina ó en la casa donde no hay harina, todo es mohina.*

A LA CASA QUE NO S' HI RENYA, NO HI HÁ PÁ. *Ref.* Denota que pera aumentar els interessos és necessaria l' activitat en els que governen, y qu' és mòlt perjudicial llur descuit. *Casa reñida, casa regida.*

EIXIR DE CASA. fr. Se diu de la primera vegada que ix d' ella 'l qui no podía eixir per malaltía o per altre motiu. *Salir de casa.*

ÉSSER A LA DARRERA CASA. fr. Ésser mòlt pobre. *No tener tras que pasar ó sobre que Dios le llueva.*

FER CASA. fr. Adquirir, procurarse interessos. *Hacer casa.*

FER L' HOME A CASA. Voler manar a casa ab exageració y gallejant. *Oler la casa á hombre.*

FERNE UNA CÒM UNA CASA. fr. Fer alguna malifeta de consideració. *Hacer una como un templo.*

LA CASA EN CANTÓ Y LA VINYA EN RACÓ. *Ref.* Denota que la casa cantonera té mòltes ventatges, y que convé que la vinya estigui lluny del camí pera que 'ls que passen no 'n cullin raïms. *Casa en canto y viña en pago, ó casa en cantón y viña en rincón.*

LA CASA ONT S' HI TRAVALLA, MAI HI FALTA PÁ NI PALLA. *Ref.* Denota que 'l travall proporciona la subsistencia y 'ls auments de la casa. *Qnien trabaja medra, ó quien trabaja tiene alhaja, ó la casa en que se trabaja, nunca está sin pan ni paja.*

LA CASA QUE NO TÉ PAU, MÒLTES NITS NO 'S TANCA AB CLAU. *Ref.* Denota que 'ls marits y mullers que no viuen bé, l' un per l' altre descuiden la casa y 'ls interessos. *La casa en que siempre hay guerra muchas noches no se cierra.*

MUDAR DE CASA. fr. Deixar la casa en que s' habitava pera passar a viure a un' altre. *Mudar de casa.*

NO CABRE EN TOTA LA CASA. fr. *Met. fám.* Estar l' amo mòlt enujat ab tots. *No caber en toda la casa.*

NO EIXIR DE CASA. fr. Estars 'hi per necessitat. *Guardar la casa.*

NO TINDRE CASA NI ALBERCH. fr. *Fam.* Estar algú mòlt pobre. *No tener casa ni hogar, ó sobre que cáerse muerto.*

OFERIR LA CASA A ALGÚ. fr. Donarli entrada pera que hi vagi sempre que vulgui. *Franquear, ofrecer la casa.*

PARAR CASA A ALGÚ. fr. Moblarla pera que pugui habitar 'hi. *Poner la casa á alguno.*

PARAR CASA APART. Separarse 'ls que vivíen junts. *Poner casa aparte.*

PARAR O PLANTAR CASA. fr. Pendre casa, establirse de nou còm a cap de familia. *Poner, asentar casa.*

PER SA CASA MIRA POCH EL QUI JUGA O MIRA AL JOCH. *Ref.* Denota lo mòlt perjudicial qu' és l' aficionarse massa als jochs. *No tiene á su casa apego el que juega ó mira el juego.*

PLEGAR CASA. fr. *Fam.* Mudar de residencia o domicili. *Levantar la casa.*

QUI GASTA MÉS DEL QUE TÈ, HA D' ANAR CASA A LLOGUER. *Ref.* Denota que cada hú no deu gastar més de lo que li permeten les seues facultats. *Quien gasta más de lo que gana, vestirá de telaraña.*

QUI NO TÉ CASA PER SÍ, DE MÒLTS HA D' ÉSSER VEÍ. *Ref.* Denota que qui no té casa propia, ha de mudar sovint de casa. *El que no tiene casa de suyo, vecino es de todo el mundo.*

QUI TOT HO VOL AVERIGUAR CASA SEUA HA DE PLEGAR. *Ref.* Denota que 'l qui s' entreté mòlt en averiguar les coses d' altres per forsa ha de descuidar les seues. *Quien las cosa mucho apura no tiene vida segura.*

¿QUI 'T FÁ CUIDAR DE CASA D' ALTRE? *Loc. fam.* Ab que 's reprén a qui 's cuida de lo que no li pertoca. *¿Quién le dió vela para este entierro?*

ÉSSER LA CASA D' EN GARLANDA O DE MAL GOVERN. fr. *Fam.* No haver 'hi ordre ni concert *Andar manga por hombro.*

ÉSSER MÒLT DE CASA. fr. Tindre algú mólta franquesa ab una familia. *Ser muy de casa.*

ÉSSER TOTS DE CASA. fr. *Fam.* Denota que no s' han de gastar cumpliments ab les persones ab qui 's té mòlta amistat. *Ser todos de casa.*

SI A TA CASA HI ENTRA MÒLT BÉ, MIRA SEMPRE CÒM HI VÉ. *Ref.* Denota que s' ha de tindre mòlt de cuidado ab els medis d'adquirir. *Si tu casa mucho tiene, mira siempre cómo viene; ten hacienda, y mira bien de dónde venga.*

SI A TA CASA HI HÁ BONANSA, NO HI SERÁ SI FÁS FERMANSA. *Ref.* Denota que 'l fer fiansa per algú sol perturbar la tranquilitat y causar mòlts mals ratos. *Si haces por alguien fianza, no habrá en tu casa bonanza.*

TINDRE LA CASA PLENA CÒM OU. fr. TINDRE 'HI TOT EL BÉ DE DÈU.

CASA ANTÚNEZ. *Geog.* Barriada del dist. munpal. de Barcelona.

CASA-BLANCA. *Geog.* Caseriu del terme de Quesa, prov. de Valencia.

CASA CREMADA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Corbera. prov. de Barcelona.

CASA DE LA PATRIA. *Geog.* Caseriu del terme de Tuéjar, prov. de Valencia.

CASACA. f. Vestidura d' home que s' ajusta al cós demunt l' armilla, ab mánegues y faldons estrets que penjen sols per derrera. **Casaca, fraque.**

CASACA D' ARNÉS. f. *Ant.* COTA DE MALLA.

GIRAR LA CASACA. fr. *Met. fam.* Ferse algú del partit contrari al que seguía. *Volver la casaca, mudar de casaca.*

PASSEJAR LA CASACA. fr. *Met. fam.* Anar pêls carrers sense cap obgecte ni fí determinat. *Pasear la casaca.*

CASACASSA. f. aum. **Casacón.**

CASACÓN. m. Casaca gran que 's porta demunt de tota la demés roba pera abrigarse. **Sobretodo.**

CASADA. f. La familia d' alguna casa. **Familia.** || La muller d' algú. **Casada.**

LA MILLOR CASADA ÉS LA QUE NO TÉ SOGRA NI CUNYADA. *Ref. literal. Aquella es bien casada, que no tiene suegra ni cuñada.*

CASADEMUNT (Joseph). *Biog.* Arquitecte distingit nat a Barcelona l' any 1804 y mort l' any 1868. Va ésser director de la Escola d' Arquitectura de Barcelona, catedrátich de la Escola professional de Mestres d' obres y membre de la Academia de Belles Arts de la meteixa ciutat. L' any 1837, al moment d' aterrarse 'l famós convent de Sta Caterina, un dels millors edificis gótichs de la ciutat comtal, cremat dos anys abans, la Junta de Comers va comissionar al Sr. Casademunt pera que 'n fés els plans. Ab els borradors d' ell, l' any 1886 se publicá la monografía de la iglesia y del claustre d' aquell convent.

CASADESÚS (Plá de). *Orog.* Planet que hi há entre La Baells y La Nou, prov. de Barcelona.

CASADET, A. m. y f. dim. **Casadillo, casadilla.**

CASADEVALL (Gayetá). *Biog.* Mestre compositor de música relligiosa, organer y pianista. Va posar en música bona part de les poesíes místiques de mossen Jascinto Verdaguer y va morir a Barcelona l'any 1903.

CASADOR, A. m. y f. Se diu de la persona que ja té prou etat pera casarse. **Casadero.**

TINDRE LA CASADORA. fr. ANAR ACASARAT.

CASAFABRE. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinçá; és a la vora de la vall de Bules y té 103 hab.

CASAFAGES (Gabriel). *Biog.* Dominich del sigle XV, teólech y escriptor tomista, natural de Barcelona. Va ésser un del tres escullits pera anar l' any 1463 a Roma a tractar una qüestió que havía fet mòlt de soroll. L' inquisidor barceloní Rossell havia condemnat, per herética, la afirmació, sostinguda pêls franciscans, sobre si la sanch vessada per Jesucrist a la passió, havía de créurer's unida a la divinitat hipostáticament lo meteix que 'l cós quan va ésser sepultat. Durant tres díes se va discutir en presencia de Pío II, dels cardenals y de mòlts savis, sostenint frá Casafages la téssis en favor de la condemna feta pêl inquisidor Rossell, confirmant el papa 'l seu parer, aixó és: que la sanch de Cristo mereixía adoració per estar unida ab la divinitat. Casafages va escriure algunes obres relligioses en llatí, de les quals n' esmenta quatre títols en Torres Amat en les seues *Memorias.*

CASAFONT. *Geog.* Caseriu del terme de Navés, prov. de Lleida.

CASAFORT. *Geog.* Caseriu del terme de Nulles, prov. de Tarragona.

CASAL. m. *Ant.* **Arrabal.** || BUCH D' ABELLES. || L' área que comprén la superficie de terra ont se vol edificar. **Solar, casal.**

CASALOT. m. Casa gran. **Caserón.**

CASALS. *Geog.* Caseriu del terme de Serinyá, prov. de Girona.

CASAMADA Y COMELLA (Manel). *Biog.* Frare de la Mercé, gramátich y orador distingit. Nat a Barcelona l' any 1772 y mort l' any 1841. Va ésser examinador sinodal de Girona y membre de l' Academia de Bones Lletres. Queden d' ell algúns sermóns sobre aconteixements importants. Es autor d' algunes obres didáctiques sobre gramática poesía y eloqüencia, estampades a Barcelona.

CASAMATA. f. Volta que 's fá en alguna part de la muralla, ont s' hi posa una batería pera defensa del fosso. **Casamata, plaza baja.** || Pou que 's fá al terraplé dels baluarts pera sentir si s' hi fá alguna mina. **Casamata.** || Obra que ix al fosso, a la cavitat que fá la muralla per sota dels rebellins y baluarts, ont s' hi posa una peça d' artillería cuberta pera ofendre als assaltants y fer mal a les trinxeres enemigues. **Casamata.**

CASAMENT. m. Contracte fet entre home y dona ab les degudes ceremonies per l' Iglesia pera viure maridablement. **Casamiento.**

EL CASAMENT HA D' ÉSSER A GUST. *Loc. fam.* Denota que la elecció de marit o de muller ha d' ésser lliure y espontánea. *Matrimonio y señorio no quieren fuerza ni brio; el casado descontento siempre está en tormento.*

FER UN CASAMENT. fr. Proposarlo a les parts y fer que hi convinguin. *Ajustar una boda.*

FER UN CASAMENT DOBLE. fr. Casarse pare y fill ab mare y filla, o mare y fill ab pare y filla. *Hacer un casamiento doble.*

NO HI HÁ CAP CASAMENT POBRE NI CAP MORT RICA. Denota que al temps de celebrarse 'ls casaments, comunment se pondera més de lo que 's té, y 's disminueix quan arriva 'l cas de morir. *Ni boda pobre, ni mortuorio rico.*

NO HI HÁ CAP CASAMENT SENSE FLORS, NI CAP MORT SENSE PLORS. *Ref.* Denota que 'ls casaments se celebren ab alegría, y que la tristesa y sentiment acompanyen a la mort. *No hay boda sin canto ni mortuorio sin llanto.*

SI VOLDRÁS BÈ ACERTAR, AL CARRER T' HAS DE CASAR. *Ref.* SI VOLS ÉSSER BEN CASAT, etc.

SON CASAMENTS DE DÉU NOS DÓ O QUE DÉU ELS BENEESCA. *Loc. fam.* Se diu dels que 's fan per algúns fins particulars, que a qui menys convenen és als que 's casen. *De estos casamientos que Mariparda hace, á unos pesa y á otros place.*

Joan Casamitjana y Alsina

CASAMENTER, A. m. y f. Persona que proposa y ajusta casaments. **Casamentero.**

CASAMÍ. *Orog.* Un dels pichs mes enlairats del macís del Canigó (2.422 m.).

CASAMITJANA Y ALSINA (Joan). *Biog.* Compositor musical y flautista de mérit. Va néixer a Barcelona l' any 1805 y morir a Valencia 'l 1881. Va estar algúns anys formant part de l' exércit francés en qualitat de músich. L' any 1830 va tornar a Barcelona y als dos anys se 'n va anar a Cuba, éssent músich de regiment fins al 1857. El 1866 guanyava un premi en concurs públich obert per l' Ateneu Catalá de Barcelona, cridant l' atenció del jurat per les notables qualitats artístiques del seu travall.

CASANELLA. f. Gala del roure, ballaruga.

CASANOVA DE VALLS. *Geog.* Caseriu del terme de Guixes, prov. de Lleida.

CASANOVA o CASANOVAS (Rafel de). *Biog.* Derrer conceller en cap del govern municipal de Barcelona. Elegit pera l' elevat cárrech l' any 1713, trovantse la ciutat sitiada per les tropes castellanes y franceses, va cumplir els seus devers de ciutadá y de conceller fins a caure ferit al Portal Nou el día 11 de Septembre de 1714, al entrar a Barcelona l' exércit que arrebassá les llivertats de Catalunya.

—(JOAN). *Biog.* Cardenal y escriptor notable. Nat a Barcelona després de mitjans del sigle XIV y mort a Florensa l' any 1436. El Sant Pare Martí V el va fer mestre del Sacre Çolegi en 1418 y més tart bisbe de Cerdenya, éssent'ho després d' Elna. L'any 1427 va tornar a Barcelona ab la cort d' Alfóns V d' Aragó, de quin rei era confessor. En 1430 l'esmentat Papa el va nomenar cardenal. Va ajudar a Eugeni IV contra 'ls cismátichs de Basilea y l' any 1431 va rebre 'l titol d' administrador perpétuo del bisbat de Girona. Quan se tractava d' escullir un succesor al Papa Eugeni, el rei d' Aragó 'l va posar entre 'ls mereixedors de la tiara. És autor dels tractats: *De potestate Papæ supra concilium* y *Contra schismaticos Basileenses.*

— Y ESTORACH (ANTONI). *Biog.* Pintor d' historia y de costums, nat a Tortosa l' any 1847 y mort l' any 1896. Va passar a Madrit y a París els millors anys de la seua carrera, havent'hi exposat obres mòlt celebrades pêls inteligents. Havía estat pensionat a Roma en 1871 per la Diputació de Barcelona. Va obtindre algúns premis y distincións en públichs concursos.

— Y MIR (RAMÓN). *Biog.* Home públich mòlt entés en agricultura. Va morir a Barcelona l' any 1875. Ell y 'l comte de Fonollar varen fundar l' Institut Agrícol Catalá de Sant Isidro. Havía estat comissari regi d' Agricultura a la provincia de Barcelona, diputat provincial, president de l' Económica d' Amichs del País, membre de l' Academia de Ciencies y de mòltes més. Va escriure algunes memories agrícoles de temes práctichs ben interessants, quins originals queden inédits, éssent mòlt poch lo que va fer estampar

CASANOVES (Antoni). *Biog.* Pintor barceloní del sigle XVII que, junt ab un altre pintor, en Ramón Planella, va fer de nou l' any 1653, per encárrech de la ciutat, el gegant y la gegantesa pera les professóns del Corpus.

CASAQUETA. f. y

CASAQUILLA. f. dim. **Casaquilla.**

CASAR. v. n. Contreure matrimoni. Comunment s' usa còm recíproch. **Casar.** || v. a. Autorisar ab la seua presencia, el rector o un altre sacerdot, ab llicencia expressa, el sagrament del matrimoni. **Casar.** || *Met.* Unir o juntar una cosa ab un' altra. **Casar.** || En el joch, posar el diner que s' ha de jugar o travessarlo a la sort. **Meter.** || *Met.* Disposar algunes coses de manera que fassen joch o tinguen correspondencia unes ab altres. **Casar.**

A QUI 'S CASA LA BOSSA SE LI TORNA RASA. *Ref.* Pondera 'l mòlt gasto que un casament implica. *El que se casa ya puede preparar el bolso.*

CASARSE AB LA PROMESA D' ALTRE. fr. *Soplar la dama.*

EL QUI LLUNY SE 'N VA A CASAR, VA ENGANYAT O VA A ENGANYAR. *Ref.* Adverteix que per encertar el matrimoni convé mòlt que 's coneguin y 's tractin els que s' han de casar. *Quien lejos va á casar, va engañado ó va á engañar.*

ESTAR CASAT AB ALGUNA COSA. fr. *Met.* Ésser mòlt aficionat u obstinat ab alguna cosa, còm: *dictámen, opinió*, etc. *Estar casado.*

¿QUÉ NO HI HÁ MÉS QUE CASARSE? *Loc. fam.* Denota que pera casarse 's necessiten algunes conveniencies. *Casar, casar ¿y el gobierno?*

QUI 'S VOL CASAR, MOLT S' HI HÁ DE PENSAR. *Ref.* Que a més del sentit recte, adverteix que 'ls assumptes d' importancia 's deuen premeditar abans d' empéndrels. *Antes no te cases, mira lo que haces.*

SOLS FOS CASARSE, 'S CASARÍA AB LA FILLA DEL BUTXÍ, o còm diuen altres: ENCARA QUE FOS AB UN BASTÓ VESTIT D' HOME. *Loc. fam.* Ab que 's denota 'l gran desitj que té de casarse alguna dona. *Sea maridillo, siquiera de lodillo.*

VAL MÉS CASARSE QUE CREMARSE. *Ref.* Ab que se aconsella el matrimoni còm a remei contra la concupiscencia. *Más vale casarse, que abrasarse.*

CASARILL. *Geog.* Poble del terme d' Escunau, prov. de Lleida.

CASAS Y AMIGÓ (Francesch). *Biog.* Poeta d' estre relligiós, quina vida va ésser ben curta. Va néixer a Barcelona l' any 1859 y va morir l' any 1887. Havía seguit la carrera de lleis. Va guanyar distintes joies als certámens literaris celebrats per la Joventut Católica de Barcelona els anys 1885 y 1886. Aquest derrer any va publicar un llibret titolat: *La nit de Nadal*, ramet poétich. Després de mort se reculliren els seus travalls en un volúm titolat: *Poesies* (1888).

— Y BARBOSA (JOSEPH). *Biog.* Electricista distingit y un dels primers divulgadors de l' electricitat entre nosaltres. És autor dels llibres: *Luz y calor* y *Manual de electricidad popular.* L' any 1890 publicava la revista *La Ciencia Eléctrica.* Va morir l' any 1886.

CASASSA (Riera de la). *Hidrog.* Afluent de la vora del Ritort, que neix al coll de Fembra-morta y desaigua una mica més amunt d' Espinavell, prov. de Girona.

CASAT, DA. p. p. Casado.

CASAT SÓ, QUÈ M' HI DIÉHU. Denota qu' algúns matrimonis, després de celebrats, se troven faltats de tot lo que 'ls pot fer felissos, lo qu' és causa de que se n' empenedeixin. *Casado y arrepentido; casado y mal dia todo en un dia.*

CASAT Y ENMAINADAT. *Expr. fam.* Se diu del casat que té fills. *Casado con hijos, padre de familia.*

PERA ÉSSER UN MAL CASAT, VAL MÉS QUEDARSE FADRÍ. fr. Que 's prén en sentit literal. *Para mal casar, màs vale nunca maridar.*

QUI FESTEJA LA CASADA, LA VIDA PORTA EMPRESTADA. *Ref.* Denota que perilla mòlt la vida del que obsequia a les casades, perque 'l marit procurará venjarse. *Quien adama ó corteja una casada, lleva la vida emprestada.*

QUI NO SIGUI BÓ PER CASAT, QUE NO ENGANYI A LA DONA. fr. *Fam.* Se prén en sentit literal. També vol dir que qui no serveixi per una cosa no s' ha de comprometre a ferla.

SI VOLS ÉSSER BEN CASAT, CASAT PÊL VEINAT. *Ref.* Aconsella que pera contreure matrimoni és preferit un conegut de bones circunstancies, encara que pobre, a qualsevol altre per riqueses que tingui. *Al hijo de tu vecina quítale el moco y cásale con tu hija, ó al hijo de tu vecino mételo en casa y dale vestido.*

Segell de Casavells

CASAU. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Gausach, provincia de Lleida.

CASAVELLS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té agregat el poble de Matajudaica, tenint entre abdós 348 hab.

CASCABELL. m. Boleta vuida de metall, ab una nanseta, y en la part oposada un tall que acava ab un foradet a cada cap y té un ferret dins pera que soni al bellugarse. **Cascabel, cascabillo.** || CASCABELLS. pl. *Sonajer.* || *Met.* Home de poch seny. **Cascabel, cabecilla.**

Cascabells
Colecció Rusiñol

OMPLIR EL CAP DE CASCABELLS. fr. Alborotar a algú ab esperances falagueres pera ferli fer alguna cosa. *Cascabelear.*

SONAR ELS CASCABELLS. v. r. *Cascabelear.*

TINDRE CASCABELLS AL CAP. fr. *Fam.* Ésser alborotat y sense judici. *Ser un cascabel.*

CASCABELLADA. f. Esquellada feta ab cascabells. **Cascabelada.**

CASCABELLEJAR. v. a. Fer soroll la ferradura per estar mal clavada. **Chacolotear, chocolotear, guachapear, chapear.**

CASCABELLET. m. dim. **Cascabelillo, cascabelito.**

CASCABELLITO. m. *Bot.* Mena de pruna petita y rodona, de color purpúreo fosch, de gust dols, y que se 'n treu fácilment el pinyol. **Cascabelillo, ciruela de dama.**

CASCADA. f. Salt d' aigua natural o artificial. **Cascada, catarata.**

CASCADURA. f. *Ter.* Cop, contusió. || El mal dels pits de les dones que críen, procedent de la llet que se 'ls hi glassa. **Pelo.**

Cascall

CASCALL m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les papaveráceas, medicinal, de fulles llargues, partides alentorn y agafades sense qúa a les cames; les flors son semblantes a les roses y de diferents colors, ab una capseta al mitj plena de llevors negres que fan vindre son. **Adormidera, dormidera.**

CASCALL BLANCH. El que fá la flor blanca; del seu fruit se 'n treu el millor opi. *Adormidera blanca.*

CASCALL BORT. *Adormidera silvestre.*

CASCALL CORNUT. El que 's cría a la sorra de la platja y está plé d' un such groch que fá mòlta pudor. *Adormidera marina, amapola boyuna.*

SUCH DE CASCALL. *Fam. Meconio.*

CASCALLS o CASTAYLS (Jaume). *Biog.* Arquitecte y esculptor del sigle XIV, que va néixer a Berga, y entre quines obres més selectes pot admirarse el retaule major de l' iglesia de Cornellá de Conflent, en marbre blanch, executat en 1345, representant escenes de la vida de Jesús. Per ordre del rei en Pere IV, va fer a Poblet les quatre sepultures dels infants reials: en Pere, na María, en Jaume y Alfons. Les obres varen ésser comensades l' any 1366 y eren adossades a les parets de la capella de Sant Benet. Els fragments arrivats fins a nosaltres mostren la válua d' aquest artista a qui alguns crítichs anomenen *Cascall.*

CASCANAR. *Geog.* Caseriu del terme de Saucelles (Mallorca).

CASCAR. v. a. *Fam.* Pegar. **Cascar, dar, plantar.**

CASCARILLA. f. *Bot.* Escorsa d' un arbre d' América, amarga, aromática, medicinal y semblanta a la quina; quan se crema fá una olor còm de mesch. **Cascarilla.**

CASCARSE. v. a. *Fam.* Menjarse o béure 's alguna cosa. **Echarse al coleto ó á cuestas, soplar, zamparse.** || ENVELLIRSE.

CASCAT, DA. p. p. **Cascado.**

CASCATA. f. **Cascada.**

CASCO. m. *Mil.* Peça pera cubrir y defendre 'l cap. **Casco.** || La mena d' ungla que tenen les cavalcadures y a la qual se 'ls hi clava la ferradura. **Casco, uña.** || *Anat.* La closca del cap. **Casco, cráneo.** || *Náut.* El buch o capacitat de la nau. **Casco, buque.** || L' ámbit o espai que ocupa una población. **Casco.** || Al blasó, 'l timbre que 's posa sobre l' escut còm adorno principal. **Casco.** || *Artill.* Qualsevol tròç de bomba o granada. **Casco.**

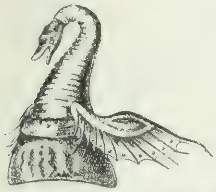

Suposat casco del rei Jaume I el Conqueridor

CASCO ACOPAT. S' aplica al cavall o euga que 'l té reduit, còm les mules. *Casquimuleño.*

CASCO AFRISONAT. Se diu del cavall o euga que 'l tè ample. *Casquiderramado.*

CASCÓ o CASCÚN. pron. indefinit. *Ant.* CADA HU.

CASCUNHORA. *Expr. ant.* CADA INSTANT.

CASCUT, DA. adj. Se diu del animal que tè mòlt casco. **Cascudo.**

CASEAT. m. *Quím.* Sal formada per la combinació del ácit caséich ab una base. **Caseato**

CASÉICH, CA. adj. *Quím.* Calificació d' una sal, un óxit y un ácit produits per la descomposició del formatge. **Caseico.**

CASEÍNA. f. *Quím.* Substancia blanca, esponjosa sense olor ni sabor, sólida y soluble a l' aigua, que hi há al formatge. **Caseína.**

CASELL. m. Cada una de les separacións per medi d' envás, que hi há als molíns d' oli pera que 'ls que hi porten olives les puguin tindre separades fins que's molguin. **Atajadizo, algorín.**

CASELLAS (Guillem). *Biog.* Inquisidor mallorquí del sigle XV, nat a la vila de Felanitx. Vestí l' hábit de Sant Domingo a Palma l' any 1469. Fou lector de teología en aquell convent y en el de Tortosa, arrivant prompte a mestre. Una visita d' ell feta al sant pare Sixt IV, a fi de consultarli un dubte d' ortodoxia respecte a la inscripció posada al peu d' una imatge del convent de Palma, produí la butlla pontificia del 11 de Septembre de 1483, que fou un triomf pera en Casellas. Assistí al capítol de 1489 a França; a les juntes de Saragosa en 1490 y al capítol de Copliure, en 1491. Exercí tots els cárrechs de la ordre, inclós el de vicari general en els convents balears y finalment fou elegit inquisidor dels regnes de Catalunya, Cerdenya y Mallorca. En 1503 provocá séria disputa contra 'ls lulians sobre la virginitat de María, y a Roma aprobaren la doctrina d' en Lull. La vila de Felanitx és acreedora al inquisidor Casellas del aigua de la font de Santa Margarida, dels abeuradors y safreigs dels defores, construits a despeses d' ell. Morí a Palma l' any 1516.

CASELLES. *Geog.* Caseriu del terme de Fonollosa, prov. de Barcelona.

CASELLES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Vilert, dist. munpal. d' Esponellá, prov. de Girona.

CASENYAU. *Geog.* Caseriu del lloch de Çanejan, en la prov. de Lleida.

CASER, A. adj. Lo que 's fá a casa o hi pertany. **Casero.** || Lo que 's fá a les cases entre persones de confiansa sense aparato ni cumpliments, còm: *ball caser, comedia casera,* etc. **Casero.**

CASERES *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és al confí de la provincia, al peu de la serra de Pándols y té 608 hab.

CASERÍA. f. y

CASERIU. m. El conjunt de cases d' un poble o ciutat. **Caserío.** || Conjunt de cases de pagés que no arriven a formar poble. **Casar, caserío.**

CASERNA. f. Magatsém, volta feta a proba de bomba sòta dels baluarts pera allotjar'hi tropes y altres usos. **Caserna.**

CASERRES. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisbat de Lleida, part. jud. de Benabarre; és en terreno trencat y té 489 hab.

CASES (Magí). *Biog.* Mestre de retórica barceloní del sigle XVII; bon teólech y missioner. Va ésser ell qui, en un sermó predicat a la iglesia del Hospital, va induir als concellers de Barcelona a fundar la casa de dones arrepentides, obra feta l' any 1677. Va escriure alguns llibres relligiosos de divulgació, en catalá y castellá, aixís còm també una obra literaria en trexametres llatins.

CASES (Les). *Geog.* Caseríu del terme de Naves, prov. de Lleida.

CASES ALTES. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és al *recó d' Aldemur*, a la vora del riu Guadalaviar o Turia y té 720 hab.

CASES BAIXES. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és al *recó d' Aldemur*, a la vora del riu Guadalaviar o Turia y té 1,228 hab.

CASES DE CAL AVI (Les). *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Subirats, prov. de Barcelona.

CASES DE CAMPREDÓ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Tortosa, prov. de Tarragona.

CASES DE CONILL. *Geog.* Caseríu del dist. municipal de Tortosa, prov. de Tarragona.

CASES DE JOAN BLANCO. *Geog.* Caseríu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CASES DE LACALLE. *Geog.* Caseríu del dist. municipal de Tortosa, prov. de Tarragona.

CASES DE PATERNA. *Geog.* Caseríu del terme de Ayora, prov. de Valencia.

CASES DE RIALPS. *Geog.* Caseríu del dist. municipal de la Baronía de Rialp, prov. de Lleida.

CASES DE RIBES. *Geog.* Caseriu del terme d' Enguera, prov. de Valencia.

CASES DE VINALLOP. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Tortosa, prov. de Tarragona.

CASES DEL BATISTA (Les). *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Subirats, prov. de Barcelona.

CASES DEL CARTRÓ (Les). *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Subirats, prov. de Barcelona.

CASES DEL DOSAL. *Geog.* Caseriu del terme de Salardú, prov. de Lleida.

CASES DEL MAR. *Geog.* Caseriu del terme d' Alcanar, prov. de Tarragona.

CASES DEL MOJÓN. *Geog.* Caseriu del terme de Jarafuel, prov. de Valencia.

CASES DEL NÉGOCIANT (Les). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de La Garriga, prov. de Barcelona.

CASES DEL PORT (Les). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Barcelona.

CASES DEL RIU. *Geog.* Caseríu del terme de Requena, prov. de Valencia. || Caseríu del terme de Rossell, prov. de Castelló. || Caseríu del terme de Jarafuel, prov. de Valencia.

CASES DEL SENYOR. *Geog.* Caseríu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CASES DEL SENYOR DEL CASTELL. *Geog.* Caseríu del terme de Cornellá, prov. de Barcelona.

CASES DEL XUM (Les). *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Canyelles, prov. de Barcelona.

CASES DE LA CREU (Les). *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Les Cabanyes, prov. de Barcelona.

CASES DE LA RIERA. *Geog.* Caseríu del dist. municipal de Castellví de la Marca, prov. de Barcelona.

CASES DE LA GESSERA. *Geog.* Caseríu del terme de Senterada, prov. de Lleida.

CASES DE LA VEGA. *Geog.* Caseríu del terme de Ayora, prov. de Valencia.

CASES DE LOS PATRONES. *Geog.* Caseríu del terme de Teresa de Cofrentes, prov. de Valencia.

CASES D' EN FAMADES (Les). *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Cornellá, prov. de Barcelona.

CASES D' EN MATEU (Les) *Geog* Caseríu del dist. munpal. de Les Cabanyes, prov. de Barcelona.

CASES D' EN MILLÁS. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Cornellá, prov. de Barcelona.

CASES D' EN ROCA (Les). *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de Corbera, prov. de Barcelona.

CASES D' EN ROIG (Les). *Geog.* Caseríu del dis. munpal. de Corbera, prov. de Barcelona.

CASES NOVES. *Geog.* Veinat de Cornellá, prov. de Girona. || Arrabal de Sant Martí de Sarroca, prov. de Barcelona. || Arrabal del terme de Cornellá, prov. de Girona. || Arrabal del terme de Vilademat, prov. de Girona. || Arrabal de Vilanant, prov. de Girona. || — (LES). Caseríu del dist. munpal. de Sant Martí Sarroca, prov. de Barcelona. || —(LES). Caseríu del dist. munpal. de Fontrubí, prov. de Barcelona. || — (DEL GORNAL). Caseríu del dist. munpal. de Castellet, provincia de Barcelona. || — (DEL MARCAS). Caseríu del dist. munpal. de Castellví de la Marca, prov. de Barcelona. || —(DE TORRENT). Poble del dist. munpal. de Paiporta, prov. de Valencia. || — (DE VELLVER). Caseríu del terme de Vilorí, prov. de Barcelona.

CASET. m. dim. *Irón.* Cas dificultós. **Casillo.**

CASETA. f. dim. **Casilla, casita.** || El campanaret o panxa que fan les costelles de les filoses. **Rocadero, castillejo.** || Cada un dels quadrets del joch de dames. **Casa, casilla.** || Cada una de les petites divisións del calaix ont s' hi posa 'l xacolata sobre 'l paper pera batre 'l y donarli la forma de rajola. **Casilla.** || La barraca ont hi há 'ls burots. **Casilla.**

CASETES (Les). *Geog.* Barri de Rodonyá, prov. de Tarragona. || Veinat del dist. munpal. de Planoles, prov. de Lleida. || Caseriu del terme de Collsuspina, prov. de Barcelona. || Caseriu del terme de Sant Sadurní d' Anoia.

CASETES D' EN RASPALL (Les) *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Fontrubí, prov. de Barcelona.

CÁSETES D' IBÁNYEZ. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CASETES DE CORDOLLA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Senterada, prov. de Lleida.

CASETES DEL CORTÉS (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Callús, prov. de Barcelona.

CASI. adv. QUASI.

CASIMIR. m. Tela mòlt fina feta ab la llana de les cabres del Tíbet, India Anglesa. **Casimir, casimira.** || Xal indi brodat a ma y fet de trocets aplicats a una tela de casimir. **Chal de casimir.**

CASINOS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora de la riera Salada y té 1,732 hab.

CASINYÁU. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Canején, prov. de Lleida.

CASINYOT. m. *Fam.* Casa petita y despreciable. **Casucha, caseta.**

CASIOPEA. f. *Astrol.* Constelació boreal que té, entre altres, cinch estrelles mòlt brillantes. **Casiopea.**

CASOLÁ, NA. adj. CASER. || Qui s' está mólt en sa casa y cuida del govern y economía d' ella. **Casero.** || Dit d' alguns animals feréstechs que 's domestiquen, cóm: *cunills*, etc. **Casero, doméstico.**

CASONS DE PALMEROLA. *Geog.* Veinat del terme munpal. de Palmerola, prov. de Girona.

CASORI. m. *Fam.* Casament fet sense judici. **Casorio.**

CASÓS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Llesp, prov. de Lleida.

CASOT. m. Nóm despreciatiu. **Casucho.**

CASOVALL. *Geog.* Poblet del terme munpal. de Pallerols, prov. de Lleida.

CASPA. f. Crostetes cóm molletes de sagó que 's fán arrán dels cabells y a les llagues quan se curen. **Caspa.**

CASPAR. v. a. Netejar, treure la caspa. **Descaspar.**

CASPERA. f. Pinta espessa pera treure la caspa. **Lendrera.**

CASPÓS, A. adj. Cubert, plé de caspa. **Casposo.**

CASQUET. m. Cuberta de roba, etc., pera tapar la closca del cap. **Casquete.** || Pegat compost de pega y móltes herbes cefáliques, que 's posa al cap dels tinyosos, y arrancantlo després de cert temps segueixen les arrels dels cabells, y curen. **Casquete.**

CASQUET ESFÉRICH. Tota secció d' esfera tallada per un plá. *Casquete esférico.*

CASSA. f. L' acció de cassar. CAÇA. **Caza.** || Els animals abans y després de cassats. **Caza.** || Eina de metall que té un mánech ab un ganxo al extrém, y serveix pera treure oli o aigua de les gerres, etc. **Cazo.** || f. Caputxa de la lloriga dels antichs. **Almófar.** || *Náut.* La diligencia que fá un barco per atraparne un altre. **Caza.**

CASSA D' AUCELLS. *Caza de aves.*

CASSA DE COLOMS AL VOL. *Palomería.*

CASSA MAJOR. La de les feres, cóm: *llops, porchs senglars, cabirols,* etc. *Caza mayor.*

CASSA MENOR. La de llebres, perdius, etc. *Caza menor.*

ABANDONAR LA CASSA. fr. *Náut.* Ordre que per senyal sol donar el general d' una esquadra, pera que executin aquesta maniobra, desistint d' aquesta diligencia y posantse al rumbo convenient. *Abandonar, desamparar la caza.*

ALSAR, MOURE O AIXECAR LA CASSA. fr. Fer de manera que 'ls aucells se posin a volar pera tirals 'hi al vol *Volar.* || Fer surtir del jas o cau a la que no vola pera matarla o agafarla. *Levantar la caza.*

ANAR A LA CASSA D' ALGUNA COSA. fr. Solicitarla ab móltes diligencies. *Andar á caza de alguna cosa.*

DONAR CASSA. fr. *Náut.* Perseguir una embarcació a un' altre. *Dar caza.* || *Mil.* Perseguir al enemich. *Dar caza.*

ESPANTAR LA CASSA fr. ALSAR LA CASSA. || *Met.* Malograrse algun negoci per haverse anticipat els medis, o per no haverse empleat els que feien al cas. *Espantar la caza.*

EL QUI VULGUI BONA CASSA, VAJA A COMPRARLA A LA PLASSA. *Ref.* Denota que la cassa que 's compra surt més barata y 's tría cóm se vol. *El que quiera buena caza, vaya á comprarla á la plaza.*

FER ALSAR LA CASSA. fr. FER ALSAR LA CASSA.

POSARSE EN CASSA. fr *Náut.* Maniobrar pera que una nau fugi d' un' altre que la persegueix. *Ponerse en caza.*

UN ALSA LA CASSA Y ALTRE LA MATA. *Ref.* Denota qu' algú sense travall logra lo qu' altres han prepa-

rat ab móltes diligencies. *Uno levanta la caza y otro la mata.*

CASSÁ DE PETRÁS. *Geog.* Poble agregat al ajuntament de Corsá, prov. de Girona.

Segell de Cassá de la Selva

CASSÁ DE LA SELVA. *Geog.* Vila de la prov., bisbat y part. jud. de Girona; té 'ls veinats de Barneda, Esclet, Les Serres, Llabrés de Baix, Llabrés de Dalt, Matamala, Montroig, Muscaroles, Perles, Sangosta y Serinyá, reunint entre tots 4,935 habitants.

CASSACIÓ. f. *For.* L'acció d'anular algun instrument públich. **Casación.** || TRIBUNAL DE CASSACIÓ. || RECURS DE CASSACIÓ.

CASSADA. f. Llóch ont se cassa, o al menys bó pera cassar 'hi. CAÇADOR. Se 'n diu també cassera. CAÇADA. **Cazadera.**

CASSADOR, A. m. y f. Qui cassa. CAÇADOR. **Cazador.** || Dit dels animals que per instint ne cassen de altres. **Cazador** || CORSARI. || *Náut.* Nòm que 's dóna al barco destinat a donar cassa y a fer la descuberta. **Cazador, batidor.** || pl. Soldats de tropa lleugera mólt ágils, que son els més a propósit pera rompre 'l foch y pera les guerrilles. **Cazado.**

CASSADOR D' ALFORJA O DE GOSSOS. Qui cassa ab gossos, llassos o altres trampes. *Cazador de alforja.*

CASSADOR D' ART Y MANYA. Qui cassa ab trampes, cóm son: *llassos, espartons,* etc. *Parancero, chuchero.*

CASSADOR DE BARRACA. El qui espera la cassa ficat dins d' una barraca. *Paradislero.*

CASSADOR DE FERES. *Montero.*

CASSADOR DE MOIXONETS GUANYA, PERO MENUDETS. *Ref.* Denota que 'l cassador d' aucells petits no hi pot fer ganancia. *Cazador de pujaritos ganará pocos cuartitos.*

CASSADOR DE VOL. Qui mata 'ls aucells volant. *Cazador al vuelo.*

CASSADOR Y PESCADOR, O FAM O FRET O CALOR. *Ref.* Denota que 'ls uns y els altres solen patir dites coses. *Cazador y pescador, ó hambre, ó frío, ó calor.*

EL CASSADOR QUE VOL CASSAR, A LA CASSA NO AMENASSA. *Ref.* A SÓ DE TABALS NO S' AGAFEN LLEBRES.

CASSADOR o CAÇADOR (Guillem). *Biog.* Bisbe d' Alguer, nat a Vich l' any 1477. Primer va ésser canonge de la sèu vigatana, després auditor de la Rota romana, secretari del Papa Lleó X, embaixador de Julius II a la cort d' en Ferrán *el Católich* y autor de diverses obres llatines sobre dret canónich, estampades al sigle XVI, a París y Lió. Va morir a Roma l' any 1527.

— (GUILLEM). *Biog.* Bisbe de Barcelona desde 1561 fins 1570. Nebot del *Guillem* anterior y successor del seu oncle *Jaume* en la mitra barcelonina. Va ésser, al concili de Trento, assessorat pêl famós lulista catalá Vileta. Va presidir el concili de Barcelona de l' any 1569 a nòm del arquebisbe de Tarragona en Gaspar de Cervantes. Va escriure l' *Ordinarium Barcinonense.*

Jaume Cassador

— (JAUME). *Biog.* Bisbe de Barcelona, desde l' any 1546 al 1561. Era natural de Vich y germá y oncle dels dos anteriors. És autor del *Breviarium Barcinonense nunc denuo confectum.* (Barna. imp. Trinxería, 1560).

— (JOAN). *Biog.* Escriptor del sigle XVI y mestre de la Academia de Barcelona. Autor de la comedia llatina *Claudius,* estampada a Barcelona l' any 1573, y d' algunes altres obres.

CASSANELLA. f. GALA DE ROURE PERA FER TINTA.

CASSAR. v. a. *For.* Anular. **Casar, anular, derogar.**

CASSARET. m. CAÇARET. Una de les parts que componen l' art de pescar anomenat xávaga. **Cazarete.**

CASSAROLA. f. Eina rodona de metall, ab un mánech llarch; serveix pera cuinar 'hi. **Cacerola.**

CASSAT, DA. CAÇAT. p. p. **Cazado.**

CASSERA. f. CACERA. La cassa entre mòlts pera divertirse. **Cacería.** || *Ant.* MATALÁS DE PLOMA.

Segell de Casserres

CASSERRES. *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és dalt d' un turó a la vora del Llobregat y té 1,457 hab. || — (SANT PAU DE). *Arquit.* Antich monastir situat prop la vila del meteix nòm.

CASSETA. f. dim. Cassó petit ab un peu, que usen els apotecaris pera despatxar certes medicines. **Caceta.** || La que usen els fusters, etc., pera fondre l' aiguacuit. **Cazo.** || La que usen els argenters pera netejar y blanquejar els metalls. **Balanzón.** || Eina de coure pera treure y portar l' oli a les piques. **Taceta.**

CASSI. n. p. **Casio.**

CASSIA. f. **Acacia.** || *Bot.* Escorsa aromática o mena de canyella diferenta de la comuna, d' una classe de llorer del meteix nòm. **Casia leñosa.** || CASTANYER D' INDIES.

CASSIA FÍSTOLA. f. CANYA FÍSTOLA.

CASSIA VIRGILIANA. Certa canyella que fá la cama quadrada; la fulla còm la del romaní y 'l fruit roig. *Casia virgiliana.*

CASSIÁ. n. p. **Casiano.**

CASIBRÓS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de la rivera de Cardós, prov. de Lleida.

CÁSSICH, CA. adj. Lo que pertany al génere cassia. **Cásico.**

CASSIDONIA. f. Pedra preciosa tornassolada que usaren els antichs pera fer vasos. **Casidonia.**

CASSIGALL. m. *Ter.* PEDÁS, PARRACH.

CASSIMBA. f. *Mar.* Aparell ab que 'ls pescadors de canya ajuden a treure 'l peix, que podría trencárlos 'hi la canya o 'l nyinyol **Casimba.**

CASSIMIR. n. p. **Casimiro.**

CASSINO. m. Tertulia, societat, punt de reunió de gent pera conversar, instruirse o entretíndres honestament. **Casino.**

CASSÓ. m. CAÇÓ. Eina de metall, en forma de mitja taronja, ab un mánech de ferro pera posarla y tréurela del foch. **Cazo.** || *Ictiol.* Ab aquest nòm se designen varies especies de peixos de les families dels espinácits y dels escímnits. **Agullá, ferrón, pintarroja, pez clavo.**

CASSOLA. f. CAÇOLA. Eina de terrissa, més ample que fonda; serveix pera guisar y altres usos. **Cazuela.** || El menjar que s' hi guisa y en particular el de peus de porch, ous, etc., que 's fá 'l dijous grás. **Cazuela.** || p. u. GALLINER, 2.

CASSOLA DE PESSA. La gran en que s' hi pot coure mòlta carn. *Cazuela carnicera.*

CASSOLA TRIPERA. f. Cassola gran en que s' hi pot coure mòlta vianda. *Cazuela carnicera.*

EIXIRSE DE CASSOLA. fr. *Met. fam.* Prorrompre en paraules injurioses contra d' algú. *Desbocarse, despepitarse.*

PORTAR LA CASSOLA AL FORN. fr. *Met.* Dirigir o ésser el principal en algun negoci en que hi intervenen mòlts. *Menear el ajo.*

CASSOLADA. f. CAÇOLADA. Lo que cap a la cassola. **Cazuela.**

CASSOLASSA. f. CAÇOLASSA. aum. **Cazolón.**

CASSOLETA. f. CAÇOLETA. dim. **Cazoleja, cazueli-**

ta. || Parlant d' armes de foch peça en forma de mitja canya, inmediata al polvorí ont s' hi posava l' encep. **Cazoleta, eja.** || Peça de metall sota de la guarnició o puny de l' espasa pera resguart de la má. **Cazoleta.** || Os rodó que facilita 'l joch del genoll. **Chaquezuela, rótula.** || A l' escut peça rodona de cer, que 's posa fora y cau sobre la má, pera preservarla. **Cazoleta.** || Vas en que 'ls abrillantadors posen la soldadura. **Cazoleta.** || *Náut.* Peça de fusta tornejada, que serveix pera cordar o botonar. **Cazonete.**

CASSOLETA (La). *Orog.* Montanya que hi há a la partió del part. jud. de Chiva, Liria y Requena, prov. de Valencia.

CASSONAT. m. CAÇONAT. Lo que pot cabre en un cassó. **Cazado.**

CASSUSSA. f. *Fam.* FAM CANINA.

CAST, A. adj. Pur, honest, oposat a la sensualitat. **Casto.** || Ignocent. **Casto, cándido, puro.** || Dit de les coses inanimades que conserven la puresa o perfecció corresponents. **Casto.** || n. p. **Casto.**

CASTA. f. Generació, llinatge. Se diu també dels irracionals. **Casta, raza.** || Sort o qualitat de les persones o coses. **Casta, calaña, raza, ralea.**

MALA CASTA. *Expr. fam.* Que s' aplica al maliciós y de mal natural. *Mala cuca.*

QUI NO 'N VÉ DE CASTA, 'N FÁ POCH O 'N FÁ MASSA. *Ref.* QUI NO 'N VÉ DE RASSA, 'N FÁ POCH O 'N FÁ MASSSA.

VINDRE 'N DE CASTA. fr *Met.* Haverse continuat y continuarse alguna cosa en els d' alguna comunitat o familia, y ésser ja cóm una propietat inseparable d' ella. *Llevar de suelo y propiedad.*

CASTALLA. *Geog.* Vila de prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Jijona; és a la vora del riuet del seu nóm y té 4,428 hab.

CASTAMENT. adv. m. Ab castedat. **Castamente.**

CASTANESA. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és al peu d' una serra, a la vora del riu Noguera Ribagorsana y té 479 hab.

CASTANITA. f. *Miner.* Pedra argilosa del color y 'l tamany d' una castanya. **Castanita**

CASTANY, A. adj. S' aplica al color cóm el de la esclofolla de la castanya. **Castaño.** || Se diu del cavall y matxo que té 'l color fosch rogench. **Bayo. castaño.**

CASTANYA. f. Fruit del castanyer mólt nudritiu y gustós, de la grossaria d' una nou, de figura de cor, y cuberta d' una esclofolla estiraganyosa y de color fosch que tira a vermell. **Castaña.** || El cabell de les dones lligat al derrera en forma quasi rodona. **Castaña.** || Cop que 's dona al cap ab les mans plegades. **Castañetazo.**

CASTANYA D' AIGUA. *Bot.* Planta que neix a les vores dels estanys y rius; té les fulles cóm les del alba, ab puntes a la seua cincumferencia y la qüa llarga, les flors petites el fruit espinós y rodó ab una llevor dins semblant a una castanya. *Castaña de agua, abrojo acuátil.*

CASTANYA BORDA. La del castanyer bort. *Castaña regoldana, silvestre, esp nosa.*

CASTANYA DE MAR. Equinit de forma rodona y plé de punxes cóm l' erissó, ab la boca al mitj de la part de sota. *Erizo.* || Altra mena d' equinit en figura de globo, la part superior plana, ab sis ordres de pues longitudinals, y una berruga a la basa de cada una. *Castaña marina, erizo marino.*

CASTANYA SECA. La que s' ha fet assecar pera que 's pugui guardarse tot l' any. *Castaña pilonga.*

CASTANYES PER NADAL SABEN BÉ Y 'S PARTEIXEN MAL. *Ref.* Que 's pren en sentit literal. *Castañas por Navidad saben bien y pártense mal.*

COP DE CASTANYA. *Castañetazo.* || Esclafit, pet o soroll que fá la castanya quan se posa sencera al foch. *Castañetazo.*

CASTANYA (Sant Cristófol de la). *Geog* Poble agregat al de Brull, prov. de Barcelona.

CASTANYADA. f. Menjada de castanyes y més particularment la que s' acostuma fer la nit de Totsants ab panellets de massapá y vins bons. **Castañada.**

CASTANYADELL (Sant Pere de). *Geog.* Poble agregat al de Sau, prov. de Barcelona.

CASTANYAL. m. y

CASTANYAR. m. Lloch plantat de castanyers. **Castañal, castañar y castañedo.**

CASTANYEDA (Gregori). *Biog.* Artista valenciá dels sigles XVI y XVII. Pintor quina qualitat principal es l' haver sigut deixeble y gendre del insigne Ribalta y no distingirse avui prou be, quínes son les obres del deixeble, per confóndres ab les del mestre, havent travallat junts en algunes ocasións. Va morir a Valencia l' any 1629.

CASTANYEDA. n. y f. Lloch plé de castanyers.

CASTANYER. m. *Bot.* Arbre gros y ramós de la familia de les hipocastanácees, de fulles semblantes a les de la noguera, y fá 'l fruit anomenat castanya. **Castaño.** || m. y f. Qui ven castanyes. **Castañero.**

Brot de castanyer

CASTANYER DE INDIES. *Bot.* Arbre mólt gran y semblant al castanyer comú, qui na escorsa té propietats tóniques mólt enérgiques; y encara qu' han volgut que substituís a la quina, numerosos experiments han provat que no pot reemplassar a la peruviana. *Castaño de Indias.*

CASTANYET. *Geog.* Poble agregat al ajuntament de Santa Coloma de Farnés, prov. de Girona.

CASTANYETA. f. Esclafit que 's fá apretant el dit del mitj ab el dit grós y fentlo separar d' ell ab violencia. Se sol usar en mólts balls. **Castañeta.** || *Ter.* CASTANYOLA. || *Náut.* Mena d' ansa de fusta o de ferro que 's clava als costats, amurades, cubertes, etc., pera amarrar'hi les cordes. **Castañuela.** || Troç de fusta ab un forat gran al mitj, ont s' hi assegura bè la corriola de l'amura major. **Castañuela. galápago, postelero de amura.**

CASTANYOLA. f. *Bot.* Herba medicinal semblant al jonch; és de la fam. de les ciprenácees, té l' arrel llarga, negra y olorosa, brots triangulars, y a cada un d' ells una panolla d' espigues petites. **Juncia olorosa.** || *Ictiol.* Peix plá còm el pagell, pero de color de plom còm el de les orenetes. **Castaño, coracina.** || pl. Instrument de dues meitats cóncaves, de fusta de noguera, castanyer, etc., que, unides ab una beta o cordó, tenen la forma de dues petxines o d' una

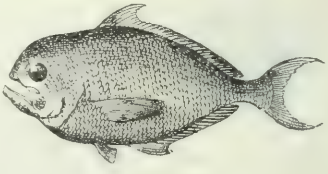
Castanyola

castanya, y serveixen pera tocarles tot ballant. **Castañuela, castañeta.** || Dos testos que posats entre 'ls dits, y fentlos pegar un ab altre, imiten un poch el sò de les castanyoles. **Tarreñas, tejoletas, tejuelas.** || Tocament, sò o repich de castanyoles. **Castañeteado.**

SONAR LES CASTANYOLES. fr. *Castañetear.*

CASTANYS Y SOLÁ (Francisco). *Biog.* Fundador del Poble Nou (suburbis de Barcelona). Nat a Olot l' any 1810 y mort a Salamanca 'l 1859. Catedrátich de Jurisprudencia a Barcelona y a Salamanca. Diputat a Corts per Girona en 1840. L' any 1841 era bibliotecari de la biblioteca provincial de Barcelona. L' any 1843 la junta suprema 'l va nomenar ministre interí de la Gobernació. L' any 1845 se va retirar al sorral del terme de Sant Martí de Provensals y s' hi va fer una casa y aquesta va ésser l' origen del populós barri del Poble Nou. L' any 1855 va anar a Madrit, en representació dels industrials barcelonins, a gestionar contra la reforma aranzelaria que 's projectava. Era de la milicia nacional, redactor de *El Constitucional*, del *Boletín de Jurisprudencia y Legislación*, etc., y al morir va deixar manuscrita una *Defensa de los derechos de los titulados en Cataluña hereus y pubillas.*

CASTARNÉ DE LES OLLES. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Espluga de Serra, prov. de Lleida.

CASTARNER. *Geog.* Poblet de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribago sana.

CASTEDAT. f. Virtut que consisteix en guardar puresa y moderació en tot lo referent a la sensualitat o plaers carnals. **Castidad.**

CASTEDAT CONJUGAL. La fidelitat que 'ls casats deuen guardarse mutuament. *Castidad conyugal.*

CASTEILLON (Coll de). *Orog.* Pich de 1720 met. d' altitut al Mitxdía de França.

CASTELL. m. Lloch fortificat ab muralles, baluarts, fossos, etc. Antiguament se feien rodóns, pero sense flanchs laterals que 'ls defensessin còm ara. **Castillo.** || *Náut.* Cuberta en forma de castell, tant a la proa cóm a la popa, y serveix pera resguardars 'hi la gent. **Castillo.**

CASTELL DE FOCH. Máquina de fusta en forma de castell, guarnida de fochs artificials pera diversió del públich. *Castillo ó árbol de fuego.*

CASTELL NO TERMENAT. El que no té territori. *Castillo.*

CASTELL TERMENAT. El que té terme o territori propi y fitat o que se li coneguin els límits per tradició. *Castillo amojonado.*

CASTELLS LLEVADISSOS. Els que posaven a les naus pera armarles pêl combat. *Castillos portátiles.*

FER CASTELLS A L' AIRE. fr *Met. fam.* Fer plans o progectes sense fonament. *Hacer torres de viento ó castillos en el aire.*

FORTIFICAR AB CASTELLS. fr. *Encastillar.*

TANCAR A ALGÚ A UN CASTELL. fr. Posarlo pres en ell. *Encastillar, encerrar, meter en un castillo.*

CASTELL. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora del riu Majó y té 151 hab. || Caseriu del dist. munpal. d' Oliana, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Rivera del Vallespir quines aigües se reuneixen ab les de la de Calvell, més enllá de Taulis.

CASTELL D' ESTAHÓ. *Geog.* Poble del districte municipal de la Pobleta de Bellveí, provincia de Lleida.

CASTELL DE ARO. *Geog.* Poble de la prov. y bisbat de Girona, part. jud. de La Bisbal. Té ajuntament y 1,191 hab.

CASTELL DE CABRES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; té 460 hab.

CASTELL DE CASTELLS. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; té 1,594 hab.

CASTELL DE EMPURDÁ. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té 150 hab.

CASTELL DE MONTBUY. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Mateu de Montbuy, provincia de Barcelona.

CASTELL DE SANTA MARÍA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Freixanet, prov. de Lleida.

CASTELL DE VILAMALEFA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Lucena; és a la vora del riuet de Vilahermosa y té 1,353 hab.

Segell de Castell del Areny

CASTELL DEL ARENY. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora d' un afluent del Mergansol y té 251 hab.

CASTELL DE LA PERA. *Geog.* Poble de la prov. de Girona.

CASTELL DELS MOROS. *Orog.* Puig que hi há a la vora del Ter, a tramontana y a curta distancia de Catllar, provincia de Girona.

CASTELL-LLEÓ. *Geog.* Antich castell quals runes dominen la vila de les Bordes a a Vall d' Arán.

CASTELL-LLUBÍ. *Geog.* Aldea del terme de Muro, Mallorca.

CASTELL-ROSSELLÓ. *Geog.* Caseriu del departament dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá, de quina vila es prop. És l' antiga *Ruscino* dels románs que va donar nóm al Rosselló.

CASTELL SA ESPASA. *Orog.* Cim de roques a la vora de la riera de Les Escaldes y a la confluencia de aquesta ab la de Sant Aniol, prov. de Girona.

CASTELLA. *Geog.* Antiga regió d' Espanya. Hi há dues Castelles: la Vella y la Nova. La primera té per capital Valladolit y la segona Madrit, que és també la capital de la nació. **Castilla.**

CASTELLÁ. *Geog.* Caseriu del terme de Tost, prov. de Lleida.

CASTELLÁ, NA. m. La llengua que parlen els de Castella. Per extensió y per ésser la llengua oficial a Espanya se'n diu també, mòlt impropiament per cert, *llengua espanyola.* **Castellano.** || Governador d' algún castell. **Castellano, castellán.** || adj. El natural o propi de Castella. **Castellano.**

A LA CASTELLANA. m. adv. Al us de Castella. *A la castellana.*

CASTELLADA. f. *Blas.* Brodadura, creu, banda y altres peces carregades de castells en que no s' especifica 'l número. **Castillada.**

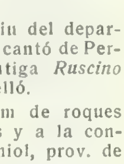

Segell de Castelladral

CASTELLADRAL. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona y part. jud de Manresa; és a la vora de la riera d' Ortóns y té 1,449 habitants, contant ab els dels seus agregats Valdeperas y Órriols.

CASTELLANADA. f. *Fam.* Paraula dita en mal castellá. **Castellanada.**

CASTELLANÍA. f. Senyoriu y jurisdicció del castellá, que tenía lleis particulars y jurisdicció apart pera 'l seu govern. **Castellanía.**

CASTELLANISAR. v. a. Fer castellana alguna cosa o que sembli castellana; y aixís diém: *No sé per qué s' han de castellanisar els noms catalans.* **Castellanizar.**

CASTELLANISAT, DA. p. p. Castellanizado.

CASTELLAR. m. CASTELLÁ, 2.

CASTELLAR (Joan del). *Biog.* Valenciá del sigle XV. Arquebisbe y prebere cardenal en 1503. Va morír a Valencia, essent electe arquebisbe de Monreal.

CASTELLAR. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part jud. de Solsona; és a la vora de la riera Salada y té 405 hab. || Caseriu del terme de Ruzafa, avui del dist. munpal. de Valencia. || — (SERRA DE). *Orog.* Estrep montanyós que 's desprén de la part de llevant de Puigllançada y forma la divisoria de les aigües del Llobregat y del Rigalt.

Segell de Castellar del Riu

CASTELLAR DEL RIU. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del riu Aigua de Valls y té 310 habitants.

CASTELLAR DE LA MONTANYA. *Geog.* Poblet que forma part del ajuntament de Capsech, prov. de Girona.

Segell de Castellar de la Selva

CASTELLAR DE LA SELVA. *Geog.* Poblet del terme munpal. de Quart, prov. de Girona.

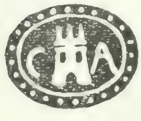

Segell de Castellar d' En Huch

CASTELLAR D' EN HUCH. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és al neixement del riu Llobregat y té 617 hab.

CASTELLAR (Sant Esteve de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sabadell; és a la vora del riu Ripoll y té 3,540 hab.

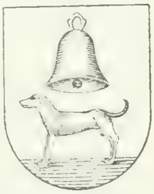

Segell de Sant Esteve de Castellar

CASTELLAR Y QUADRAS. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, partit jud. de Manresa.

CASTELLARNAU (Joan Bautista). *Biog.* Erudit monjo de Sant Cugat del Vallés, colaborador dels bolandistes, els quals en les *Actes,* volum VII del mes de Juliol, plana CLI, fan gran elogi d' ell. Va ésser prior y sagristá major del monastir. Va escriure la historia dels abats de Sant Cugat, aixís còm un gros volum titolat: *Indice ó repertorio por orden alfabético de las cosas notables del archivo de Sant Cugat,* inédites una y altra. Va morir l' any 1673 essent abat de Sant Pere de Roda.

CASTELLÁS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora del Segre y té 267 hab. || Poblet del dist. munpal. de Malpás, prov. de Lleida.

CASTELLBELL (Marquesat de). *Biog.* Pertany a la familia Amat, provinenta dels comptes d' Empuries y emparentada ab els sobirans de Barcelona per part de la reina Almodis, muller de Ramon Berenguer *el Vell.* Més el primer marqués d' aquest titol ho va ésser En Joseph de Amat, l' any 1702 per concessió d' en Felip V, encare qu' el segón marqués, del meteix nóm de fonts va ésser partidari de l' arxiduch Carles d' Austria. El fill del primer marqués, En Manel de Amat, va ésser tinent general del exércit y virrei del Perú, y en Joseph, fill del segón marqués, va ésser governador de Tarma (Perú).

CASTELLBERGADÁ. *Geog.* Turó situat junt al santuari de Queralt y de mòlt difícil accés (1.292 metres).

CASTELLBISBAL. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Tarrasa; és a la vora del Llobregat y té 1,462 hab.

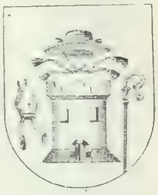

Segell de Castellbisbal

CASTELLBÓ. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; té 190 hab. || *Hidrog.* Riuet que neix al vessant llevantí de la montanya de Sant Joan del Herm, passa pels termes de Castellbó y Adrall y desaigua a la vora del Segre sota de Arabell. || — (VALL DE). *Orog.* Valleta que hi há a la vora del Segre, a la part alta de la prov. de Lleida.

Segell de Castellbó

CASTELLCIR. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; té 257 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix a la Sauva Negre, passa per Castellcir, provincia de Barcelona, y forma l' origen del riu Tenes, afluent del Besós.

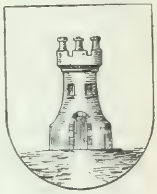

Segell de Castellcir

Segell de Castellciutat

CASTELLCIUTAT. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora del Segre y té 486 hab.

CASTELLDÁSENS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del riu Set y té 1,323 hab.

Vista de Castellciutat

CASTELLDEFELS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; está al peu de la montanya, prop del mar y té 280 hab.

Segell de Castelldefels

CASTELLDOSRIUS (Marquesat de). *Biog.* Títol donat l' any 1695 per Carles II a En Manel Oms de Santa Pau, embaixador a Portugal y a França, qui per raó del seu cárrech va entregar a Felip V el famós testament pêl que va passar a regir la Espanya. El primer marqués de Castelldosrius va ésser també virrei de Mallorca, de Lima, de Terraferma y de Xile. El títol va passar l' any 1842 a En Pere Carles de Sentmenat, per haver mort sense hereu En Francisco Xavier, essent tinent general.

CASTELLET. m. dim. **Castillito, castillejo, castelluelo, castellete.** || Plomall que 's posa per adorno a les cabessades dels cavalls. **Garzota.**

CASTELLET (Bonaventura). *Biog.* Home de ciencia dedicat a l' agricultura, nat a Tarrasa y mort a Argentona l' any 1890. Se va distingir notablement en l' especiaiitat vitícola. Havía cursat la farmacia. L' any 1865 va publicar a Tarrasa 'l llibre: *Enología española,* tractant de la mellora dels vins y de la manera d' imitar els més celebrats de l' extranger. L' any 1869 va publicar la *Viticultura y enología española,* tractat del conreu de la vinya y dels vins. Per abdues obres va meréixer grans distincións. Va estudiar la filoxera, senyalant de bon principi l' introducció dels ceps americans còm a medi de salvárse'n. És notable la seua monografía sobre 'l *Tintorero híbrido de mosto negro.*

Segell de Castellet de Gornal

CASTELLET. *Geog.* Lloch del dist. munpal. de la Espluga de Serra, prov. de Lleida. || — (SANT VICENTS DE). Poble de la prov. de Barcelona, par. jud. de Manresa ab 1,300 hab. || — DE GORNAL. Poble de la prov. y bisb. de Barcelona; part. jud. de Vilanova y Geltrú. És a la vora del riu Foix y té 1,878 hab. Compta còm agregats els caserius de Les Casetes de Gornal ab 236 hab., Clariana ab 145, Gornal ab 372, Les Masuques ab 182 y Torrelletes ab 224.

CASTELLFORT (Marquesa de). *Biog.* (Vegis *Egual (María).*

CASTELLFORT. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Moreila; és al peu d' una montanya y té 1,491 hab.

Segell de Castellfullit del Boix

CASTELLFRAUMÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Solsona; és a la vora del riu Aigua de Valls.

CASTELLFULLIT DEL BOIX. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és a la vora de la riera de Guardiola y té 826 hab.

Segell de Castellfullit de la Roca

CASTELLFULLIT DE LA ROCA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. d' Olot; és a la vora del Fluviá y té 996 hab.

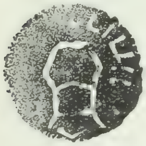

Segell de Castellfullit de Riubregós

CASTELLFULLIT DE RIUBREGÓS. *Geog.* Vileta de la prov de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. d' Igualada; és a la vora del riu Llobregós y té 420 hab.

CASTELLGALÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, par. jud. de Manresa. Té 600 hab.

Segell de Castellgalí

CASTELLNOU (Joan de). *Biog.* Poeta, un dels set mantenedors de la *Gaia ciencia* de Tolosa; vivía allá per la primera meitat del sigle XIV. Existeixen dues obres d' ell: *Compendi de la conexença dels vicis que poden esdevenir en los dictats del Gay saber,* etc., etc., y *Del vici apellat sobrelans.* En Castellnou devía ésser mòlt afectat a la didáctica literaria, atenent a lo que 'ns resta dels seus escrits, y ho demostra l' haver coleccionat les poétiques catalanes de 'n Berenguer de Noia, Jofre de Foxá y Ramón Vidal.

— (VESCOMTE DE). *Biog.* Almirall del regne d' Aragó, al primer ters del sigle XIV. Va ésser nomenat almirall de l' armada castellana ab motiu de la conquista de Ceuta y Gibraltar (1415), ajudant a la presa d' abdues places ab vaixells catalans y castellans, per haverse negat l' almirall de Castella a tal empresa, disgustant al seu rei en Joan I.

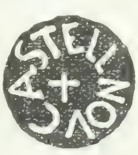

Segell de Castellnou

CASTELLNOU. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Thuir; és al costat de la riera del seu nòm y té 340 hab. || Vileta de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; és a la vora del riu de Palencia y té 1,322 hab. || Barri de Basella, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. munpal. de Sant Salvador de Toló, provincia de Lleida.

CASTELLNOU D'AVELLANÓS. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Batllíu de Sas, prov. de Lleida.

Segell de Castellnou d'Olujes

CASTELLNOU D' OLUJES. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Prenyanosa, prov. de Lleida.

CASTELLNOU DE BAGES. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és al neixement de la riera de Riudor y té 329 hab.

Segell de Castellnou de Bages

CASTELLNOU DE CARCOLSÉ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Aristot, prov. de Lleida.

CASTELLNOU DE MONTFALCÓ. *Geog.* Poblet del dist. municipal d' Ossó, prov. de Lleida.

CASTELLNOU DE MONTSECH. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Alsamora, prov. de Lleida.

Segell de Castellnou de Seana

CASTELLNOU DE SEANA. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, bisb. de Solsona; és a la vora del riu Corp y té 1,171 hab.

CASTELLNOU DEL CAMÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada.

CASTELLÓ (Pich de). *Orog.* Un de's cims mes enlairats que separen el Conflent del Capcir (2.045 m.).

CASTELLÓ Y AMAT (Vicents). *Biog.* Pintor valenciá, nat a les derreríes del sigle XVII. Deixeble de 'n Vicents López, qui 'l presentá a Carles IV per la precocitat artística de que havía donat mostra desde nen y que li valgué ésser excluít del servei militar. Era académich de mérit y mestre de dibuix del antich a l' escola de l' Academia de Sant Carles, en quin Museu s' hi guarden diferents quadros d' ell. A les iglesies de Valencia y en colecciòns particulars hi figuren obres seues de força válua. Va morir l' any 1860.

— Y ANGLARILL (ROMÁ). *Biog.* Gravador de metalls barceloní; destre pêl gravat de punxóns pera la fundició tipográfica, autor dels tipos de l' escriptura bastarda espanyola, que son un prodigi de correcció caligráfica, unida a una trassa professional mai superada, quins punxóns foren gravats l' any 1887. En Castelló va morir a Barcelona quan sols tenía uns trenta cinch anys.

— Y GINESTA (PERE). *Biog.* Metge famós, nat a

Guissona l' any 1796 y mort a Madrit l' any 1850. Va estudiar a Barcelona, exercint el professorat aquí y a Sant Jaume de Galicia. L' any 1801 va ésser escullit pera 'l cárrech de cirurgiá de la reial familia y 'l 1814 elevat a catedrátich de la Facultat de Madrit, ont va fer la seua reputació científica, que va posar de relleu cuidant una forta malaltía de 'n Ferrán VII. Va fer grans reformes a l' ensenyansa de la Medecina y Cirurgía, a l' organisació de Sanitat, a la direcció de banys, Academies médiques, etc., etc. Se li deu la construcció del edifici de la Facultat de Medecina de Madrit. En 1863 la reina Isabel II va fer esculpir al marbre la testa del metge famós, que ha deixat poca cosa escrita d' ell.

Segell de Castelló d'Empuries

CASTELLÓ D' EMPURIES *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. Está situada no gaire lluny del mar y és una de les millors poblacións de l' Empurdá. Té 2,613 hab.

CASTELLÓ D' ENCÚS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Talarn, prov. de Lleida.

CASTELLÓ DE FARFANYA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Balaguer; té 1,410 hab.

CASTELLÓ DE TOR. *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Llesp, prov. de Lleida.

CASTELLÓ DEL DUCH. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; és fronterisa a la provincia d' Alacant y té 1,498 hab.

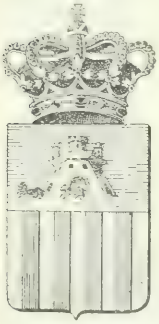
Escut de Castelló de la Plana

CASTELLÓ DE LA PLANA. *Geog.* Una de les tres provs. en que va ésser dividit l' antich regne de Valencia; confina a tramontana ab la prov. de Tarragona, a llevant ab el mar, a mitjorn ab la prov. de Valencia y a ponent ab la de Terol. Té partit judicial, 140 ajunts. y 318,260 hab. || Part. jud. de la prov. del seu nòm. Comprén 9 ajunts., que son: Almasora, Benicassím, Borriol, Cabanes, Castelló de la Plana, Oropesa, Pobla Tornesa, Torreblanca, Vilafamés y Vilarreal. || Ciutat, capital de la prov. del seu nòm; és al mitj d' un gran plá, no gaire lluny del mar; té estació de F.-C. y 29,966 hab.

Segell de Castelloli

CASTELLOLÍ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada; té 541 hab.

CASTELLONET DE LA CONQUISTA. *Geog* Poble de la provincia y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del riu Benissa y té 243 hab.

CASTELLS (Joan). *Biog.* Capdill carlí, nascut a Áger l' any 1802. L' any 1835, en la primera guerra, comensá a fer armes a favor del pretendent Carles, distingintse pêl seu valor y atreviment, comandant un batalló. Va acompanyar a Cabrera al retirarse aquést a França. Després del conveni de Vergara va emigrar, y a la guerra dels *matinés* va tornar a guerrejar per Catalunya, desde 1847 a 1849, arrivant a general entre 'ls carlíns. Va emigrar de nou, fins al mes d' Abril de 1872, en que de sobte 's va presentar a Gracia al cap d' una partida de seixanta homes, iniciant la tercera guerra civil, en quina tanta importancia va adquirir. A les derreríes de l' any 1875 se va retirar de nou a França.

— (MARTINA). *Biog.* Primera doctora en medecina y cirurgía que hi ha hagut a Espanya. Va néixer a Lleida l' any 1855 y va pendre 'l grau a Madrit l' any 1882, morint a Barcelona al any 1884. Era filla y germana de metges lleidetans distingits. El seu germá Frederich va exercir la carrera a Lleida y a Barcelona, éssent redactor y director d' importants revistes professionals entre 'ls anys 1879 y 1881; va coloborar a la redacció del *Diari Catalá*, primera publicació diaria estampada en la nostra llengua.

Martina Castells

— Y COMAS (JOSEPH). *Biog.* Catedrátich de medecina. Nat a Sant Boi de Llobregat l'any 1808 y mort l' any 1850. Va ésser director anatómich del Colegi de Medecina de Barcelona. L' any 1838 va llegir a la Academia de Ciencies una memoria sobre l' utilitat y 'l plan d' un curs d' anatomía aplicada a les belles arts, logrant que 's fes tal innovació. Va ésser als congressos científichs de Turín y de Florencia (1842) y de Nápols (1846). Còm escriptor professional no més resten d' ell algunes poques memories y la traducció castellana del *Diccionario de medicina, cirugía, farmacia, medicina legal,* etc., d' en Nyster.

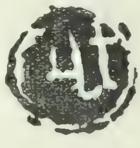
Segell de Castells

CASTELLS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Tahús, prov. de Lleida.

CASTELLSERÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora de la carretera de Tárrega a Balaguer y té 1,186 hab.

Segell de Castellserá

CASTELLTALLAT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Mateu de Bages, prov. de Barcelona.

CASTELLTERSOL (Sant Fruitós). *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, partit judicial de Granollers; és dalt d' un turó y té 1,387 hab.

Segell de Castelltersol

CASTELLVELL. *Geog.* Poble de la provincia y dióc. de Tarragona, part. jud. de Reus; és a la vora de la riera de les Animes y té 716 hab. || — (SANT VICENTS DE). Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, partit jud. de Manresa; és a la vora del Llobregat y té 2,023 hab. || — DE BELLERA. Poblet del districte municipal de Batlliu de Sas, prov. de Lleida.

Segell de Castellvell del Cap

Segell de Castellvell y Vilar

CASTELLVÍ DE LA MARCA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadés; és a la vora de la riera de Marmellá y té 1,366 hab.

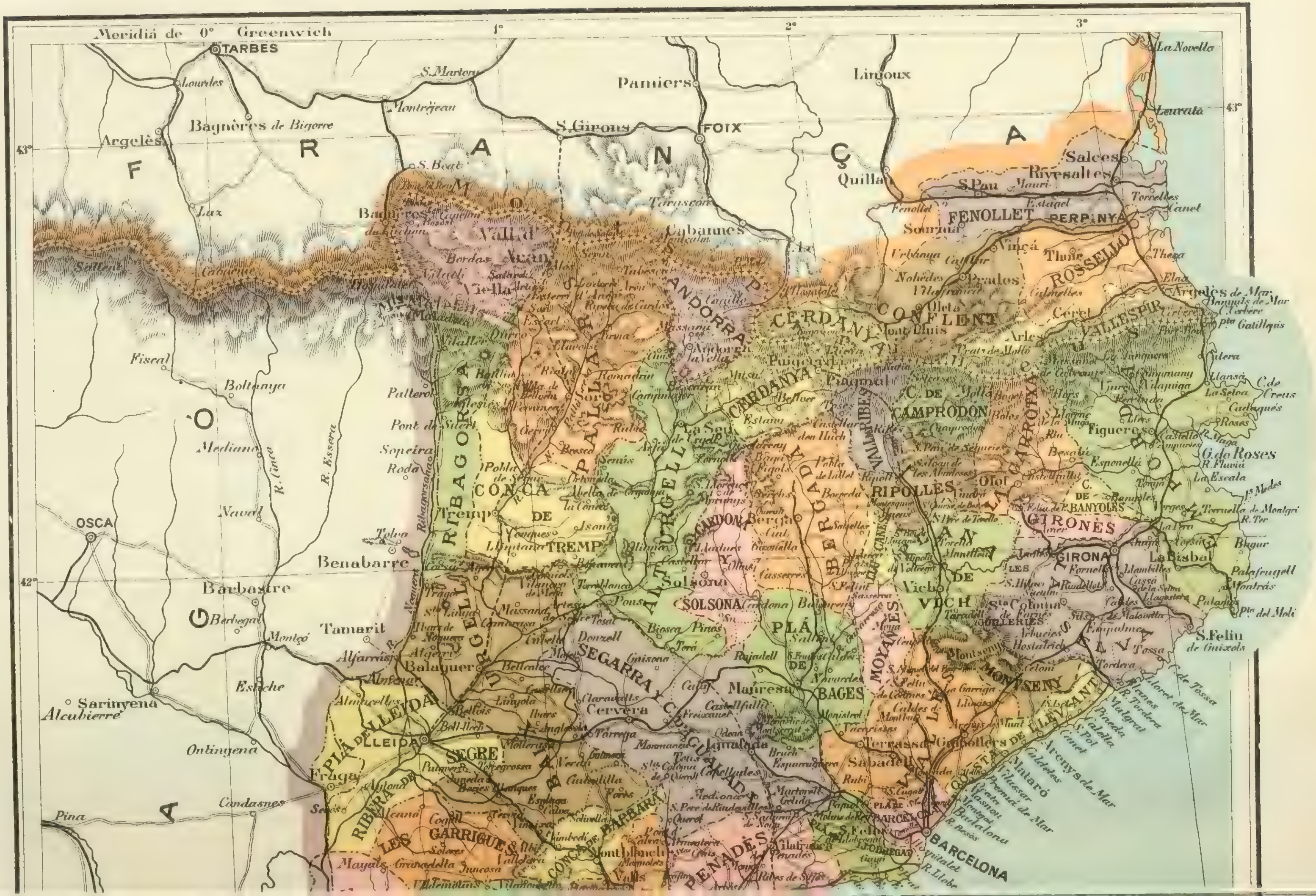
Meridià de 0° Greenwich
1°
2°
3°
43°
42°
FRANÇA
ARAGÓ
TARBES
Lourdes
Argelès
Bagnères de Bigorre
S. Martory
Montréjeau
S. Beat
Pamiers
S. Girons
FOIX
Limoux
Quillan
Salces
Ribesaltes
S. Pau
FENOLLET
PERPINYÀ
ROSSELLÓ
CONFLENT
CERDANYA
ANDORRA
VALLESPIR
Prades
Ceret
Arles
Argelès de Mar
Banyuls de Mar
La Novella
Leucata
Tarascon
Cabannes
Vall d'Aran
Viella
PALLARS
RIBAGORSA
CONCA DE TREMP
Tremp
Benabarre
Tamarit
Barbastre
OSCA
Sarinyena
Alcubierre
Ontinyena
Fraga
Candasnes
Pina
Fiscal
Boltanya
Mediano
Naval
R. Cinca
R. Essera
Pont de Suert
Sopeira
Roda
Balaguer
LLEIDA
PLÁ DE LLEIDA
SEGRE
URGELL
ALT URGELL
La Seu d'Urgell
Puigcerdà
C. DE CAMPRODON
Camprodon
VALL DE RIBES
RIPOLLÈS
Ripoll
Olot
GARROTXA
Figueres
G. de Roses
C. de Creus
Cadaqués
L'Escala
C. DE BANYOLES
GIRONÈS
GIRONA
La Bisbal
Palafrugell
S. Feliu de Guixols
Tossa
Lloret de Mar
Blanes
Malgrat
Pineda
Calella
S. Pol
Canet
Arenys de Mar
Mataró
Vilassar
Premià de Mar
Badalona
BARCELONA
Vich
PLANA DE VICH
MONTSENY
Berga
BERGADÀ
Solsona
SOLSONA
Cardona
PLÁ DE BAGES
Manresa
BAGES
MOYANÈS
Sabadell
Terrassa
Granollers
COSTA DE LLEVANT
SEGARRA
Cervera
Tárrega
Igualada
Martorell
PENADÈS
Vilafranca
S. Feliu
Montblanch
CONCA DE BARBERÀ
LES GARRIGUES
RIBERA D'EBRE
Mayals
Cogull

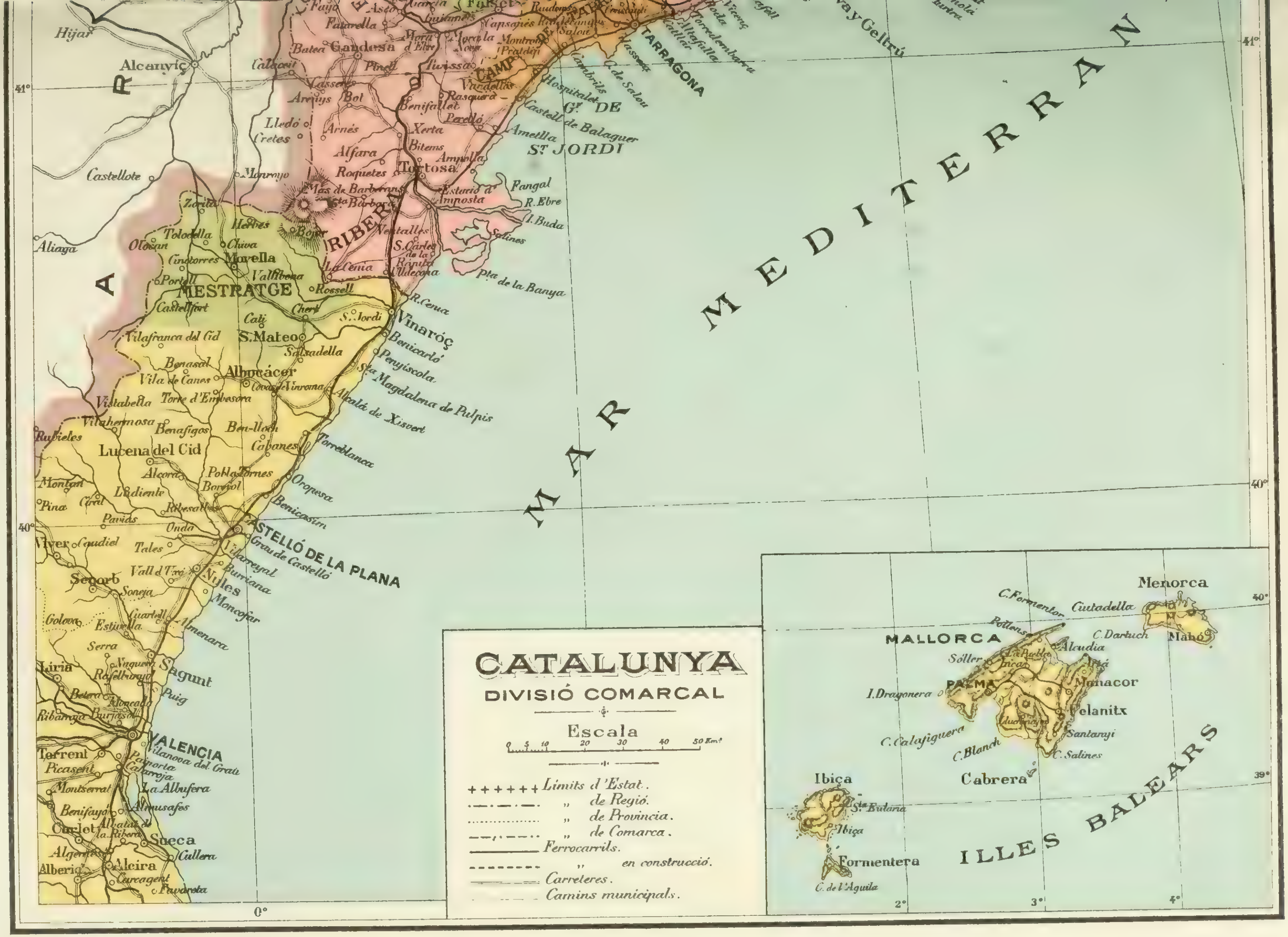

Lit. Salvat y Cª (S. en C.) Barcelona.

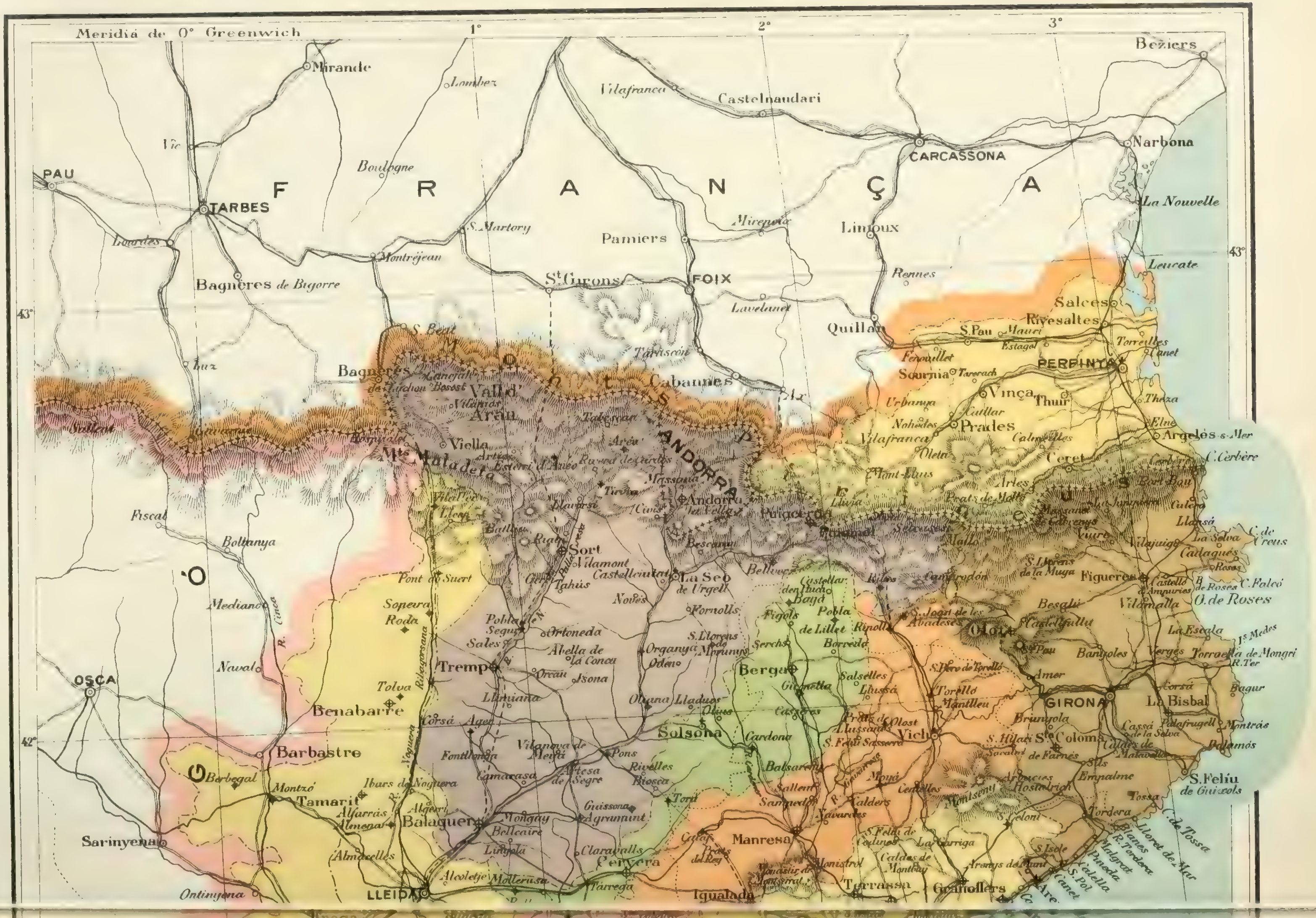
Meridià de 0° Greenwich
F R A N Ç A
CARCASSONA
Narbona
Beziers
Castelnaudari
Vilafranca
Mirande
TARBES
PAU
Bagneres de Bigorre
Montréjean
S. Martory
Pamiers
FOIX
Limoux
Quillan
St Girons
Salces
Rivesaltes
PERPINYA
Vinça
Prades
Ceret
Figueres
GIRONA
Olot
Vich
Manresa
Berga
Solsona
La Seo de Urgell
Andorra
ANDORRA
Puigcerdà
Sort
Tremp
Balaguer
LLEIDA
Cervera
Igualada
Terrassa
Granollers
Barbastre
Benabarre
OSCA
Sarinyena
Tamarit
Viella
Mts Maladeta
Vall d' Aran
S.Feliu de Guixols
La Bisbal
O. de Roses
C. de Creus
C. Cerbère
Argelès s-Mer
La Nouvelle
Leucate
Ò
G

Lit. Salvat y Cª (S en C.) Barcelona.

Lit. Salvat y C.ia (S en C.) Barcelona

CASTELLVÍ DE ROSANES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora del riu Anoia y té 281 habitants.

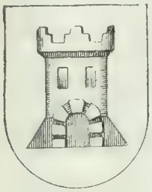

Segell de Castellví de la Marca

CASTELLVÍ Y OBANDO (Francisco). *Biog.* Patrici, escriptor dels comensos del sigle XVIII. Va néixer a Montblanch y va morir a Viena l' any 1757. Va deixar manuscrits quatre volúms en quart, titolats: *Narraciones históricas de España desde el año 1700 á 1725,* ocupantse detinguda y documentalment dels successos de Catalunya y en particular del siti de Barcelona entre 1713 y 1714. Va escriure, ademés, una obra de geografía, contenint 293 mapes. Va morir quan tractava d' imprimir els seus travalls. Per manament reial els originals se dipositaren a la Biblioteca imperial de Viena.

Segell de Castellví de Rosanes

— Y PALLARÉS (FRANCISCO). *Biog.* Metge distingit y escriptor professional. Va néixer a Bot (Tarragona) l'any 1812 y morir l' any 1879. Va ésser metge del hospital de Tortosa fins l'any 1857, després catedrátich de Filosofía a Girona, de quin Institut va arrivar a esserne director. Va coloborar a les revistes professionals, donant mostra de gran laboriositat a les academies de qu' era membre.

CASTELLVINY. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Enviny, prov. de Lleida.

CASTERÁS (Plá de). *Geog.* Plá aglebat que 's trova en el camí de Bossost a Arres, en la Vall d' Arán.

CASTERASSOS. *Geog.* Nòm que 's dóna a uns prats de la vila de Vilach, còm a recort del castell que antiguament hi havía.

CASTERET. *Geog.* Nòm que 's dóna a la Vall de Árán a les runes de les torres romanes, còm el CASTERET DE LÉS.

CASTEYL. m. *Ant.* CASTELL.

CASTIAR. v. a. *Ant* CASTIGAR.

CÁSTICH. m. La pena que s' imposa a algú per alguna falta o delicte. **Castigo.**

CÁSTICH EXEMPLAR. L' extraordinari pera major escarment. *Castigo ejemplar.*

CÁSTICH LLEUGER: REPRENSIÓ.

SENSE CÁSTICH. m. adv. *Impune.*

CASTIELFABIB. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chelva; és al *recó d' Ademur,* a la vora de la riera Ebrán y té 2,427 hab.

CASTIGADÍSSIM, A. adj. sup. **Castigadísimo.**

CASTIGADOR, A. m. y f. Qui castiga. **Castigador.** || *Ant.* REPRENSOR, CORRECTOR.

CASTIGALÉN. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Cuart y té 266 hab.

CASTIGAMENT. m. *Ant.* CÁSTICH.

CASTIGAR. v. a. Executar, donar alguna pena corporal. **Castigar.** || Mortificar, afligir. **Castigar, mortificar, cohibir.** || *Náut.* Exercir una cosa massa esforsos, ja de pressió, ja de percussió, sobre una altra cosa. **Çastigar.** || *Ant.* ESCARMENTAR. || v. a. Advertir, sermonejar, amonestar. **Sermonear.**

QUI A UN CASTIGA, A CENT AVISA. *Ref.* Pera denotar que 'l cástich d' un és escarment de mòlts. *Quien á uno castiga, á ciento hostiga.*

CASTIGAT, DA. p. p. **Castigado.**

CASTILBLANQUE. *Geog.* Caseriu del terme de Cortes de Pallás, prov. de Valencia.

CASTILLÓ DE SOS. *Geog.* Poble de la prov. de Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Boltanya; és a la Vall de Benasch, a la vora del riu Éssera y té 813 hab.

CASTILLONROY. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és al peu de la serra de Pinyana y té 863 hab.

CASTINA. f. El fundent calís que s' emplea pera facilitar la fòsa de mineral de ferro. **Castina.**

CASTINYA. f. Mineral o terra seca que sols se trova a les mines de ferro, y serveix pera fondre 'l y pera fer productives les terres fortes, humides, etc. **Castiña.**

CASTÍS, SA. adj. De bona casta. **Castizo.** || Dit del estil pur, propi, natural, expressiu y correcte. **Castizo.** || Se diu dels fills d' una espanyola casada ab un indi, fill d' espanyol y d' india. **Castizo.**

CASTISENT. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Eroles, prov. de Lleida.

CASTÍSSIM, A. adj. sup. **Castísimo.**

CASTLÁ o **CATLÁ.** m. *Ant.* CASTELLÁ, 2. || m. Un dels cinch o deu cavallers que pêl servei de guerra devíen tindre 'ls vescomtes anomenats comdors valvassors, y rebíen sou per la seua manutenció y la de son cavall. **Catlán.**

CASTLANÍA. f. CASTELLANÍA.

CASTOR. m. *Zool.* Animal quadrúped y anfibi poch més grós que un gat; del seu pel, comunment pardo, mòlt espés y fi, 'n fan barrets: té tant d'instint qu' ell meteix se fabrica la casa, imitant perfectament l' arquitectura civil. Habita al Assia, a l' América Septentrional y al nort d' Europa. **Castor.** || Mena de roba qu' imita 'l pel del castor. **Castor.**

CÁSTOR Y PÓLUX. *Astron.* Signe boreal, el tercer dels del Zodíach, que correspón al mes de maig. *Géminis, Cástor y Pólux.* || LLUMENETES DE SANT TELM.

CASTORAT. m. *Quím.* Sal produída per la combinació del ácit castórich ab una base salificable. **Castorato.**

CASTORET. m. Roba de llana teixida còm l' estamenya, ab el pel semblant al del panyo. **Castorcillo.**

CASTOREU. m. *Med.* Secreció de les glándules prepucials del castor. **Castóreo.**

CASTÓRICH, CA. adj. *Quím.* Calificació d' un ácit que 's produeix per l' acció de l' ácit nítrich sobre la castorina. **Castórico.**

CASTORINA. f. *Min.* Principi grás extret del castoreu. **Castorina.**

CASTRAMETACIÓ. f. L' art d' acampar un exércit ventatjosament. **Castrametación.**

CASTRAMETADOR. s. y adj m. L' individuu del exércit destinat a disposar y trassar l' acampament de les tropes. **Castrametador.**

CASTRENSE. adj. Lo que pertany a la guerra o a la milicia. **Castrense.**

CASTRO (Joan de). *Biog.* Valenciá del sigle XV. Governador del castell de St. Angelo a Roma, bisbe de Agrigento y cardenal de Santa Prisca, creat per Alexandre VI en 1501. Va morir a Roma.

— (GUILLEM DE). *Biog.* Poeta valenciá mòlt famós, nat a la capital en 1569 y mort a Madrit a l' Hospital de la Corona d' Aragó en 1631. L' enterraren de caritat. Ses obres dramátiques foren imitades y fins traduídes al francés pêl gran poeta Corneille *(El Cid* una d' elles). Meresqué 'ls elogis dels principals escriptors de son temps. Títols de les seues comedies notables: *Las mocedades del Cid* (primera y segona part). *El amor constante; La piedad en la justicia; El Narciso en su opinión; La fuerza de la costumbre; Los mal casados de Valencia.*

CASTRUM OCTAVIANI. *Geog. Ant.* Nòm de Sant Cugat del Vallés, prov. de Barcelona, en temps dels romans.

CÁSTULA. f. Faixa o cinturó que portaven antiguament les dones **Cástula.**

CASTULONÉS, A. adj. Natural de Castulona. **Castulonense.**

CASÚ. pron. indef. *Ant.* CADA HÚ, CADA QUAL.

CASUAL. adj. Fortuit, contingent o que succeeix per casualitat. **Casual.** || m. Eventual, s' aplica al peu del altar o dret d' estola. **Casual.**

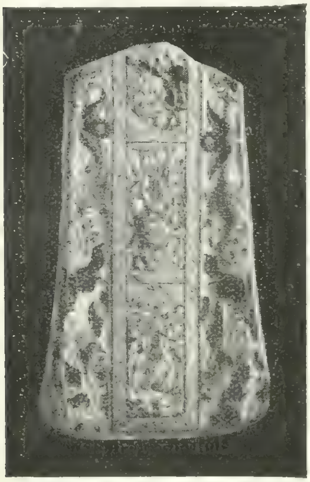
Casulla catalana (ojival)

CASUALITAT. f. Succés impensat. **Casualidad.** || VENTURA.

PER CASUALITAT. fr. *Casualmente.*

CASUALMENT. adv. m. Impensadament, sense premeditació. **Casualmente, por casualidad.**

CASUÍSTA. m. Teólech qu' escriu o a qui li consulten casos de conciencia. **Casuísta.**

CASUÍSTICA. f. Part de la teología moral que tracta dels casos de conciencia. **Casuística.**

CASUITISME. m. El sistema dels casuístes. **Casuitismo.**

CASULLA. f. Vestidura sagrada que 'l sacerdot se posa demunt dels demés ornaments pera dir la missa. Les primeres eren rodones y sols ab un forat pera passar 'hi 'l cap, fins que Honori IV maná obrirles pêls costats. En la primitiva Iglesia era 'l vestit comú dels sacerdots. **Casulla.**

Casulla catalana (época moderna)

CASULLER. m. Qui té per ofici fer casulles. **Casullero.**

CASULLES (Veinat de les). *Geog.* Escampall de cases de pagés situat entre coll de Jou y el riu de Saldes.

CATACLISME. m. Trastorn universal del globo terrestre. **Cataclismo.** || DILUVI, INUNDACIÓ, DEVASSALL. || Per extensió qualsevulla desgracia grossa. **Cataclismo.**

CATACRESIS. f. *Ret.* Metáfora que consisteix en la reunió de varies paraules que semblen disbarats, essent, empró, les úniques que poden fer compendre la idea que 's tracta d' expressar, còm: *a cavall d' un burro.* **Catacresis.**

CATACUMBES. f. pl. Soterrani ont antiguament s' hi enterraven els morts. **Catacumbas.**

CATACÚSTICA. f. Part de l' acústica que tracta de les propietats del ressó. **Catacústica.**

CATADÁU. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Carlet; és a la vora de la riera d' Algemesí y té 1,831 hab.

CATADIÓPTRICH, CA. adj. *Fís* Lo que reuneix la reflexió y la refracció. **Catadióptrico.**

CATAFAL. m. Bastida que 's fá ab taulons per estar ab comoditat en alguna funció pública. **Tablado, andamio.** || El que 's fá pera executar'hi als sentenciats a mort. **Cadalso.** || Túmbol mòlt alt y adornat que 's posa al mitj de la iglesia pera les exequies de princeps y grans personatges. **Catafalco.**

CATALÁ, NA. adj. El natural de Catalunya o lo que hi pertany. **Catalán.**

EL BON CATALÁ FINS DE LES PEDRES TREU PÁ. *Ref.* Ab que 's significa l' activitat que regularment distingeix als catalans. *Todo buen catalán de las piedras saca pan.*

CATALAGA. f. *Ant.* CATÁLECH.

CATALANESCH, CA. adj. *Ant.* CATALÁ.

CATALANISAR. v. a. Adaptar al llenguatge catalá alguna paraula d' un' altre llengua. **Catalanizar.**

CATALANS (Els). *Geog.* Castell del terme d' Aranyuel, prov. de Castelló.

CATALÁUNICH, CA. adj. Pertanyent a l' antiga Catalunya. **Cataláunico.**

CAMPS CATALÁUNICHS. fr. Camps ont Atila, rei dels huns, va ésser completament derrotat. *Campos cataláunicos.*

CATÁLECH. m. Llista de persones o inventari de llibres o altres coses. **Catálogo.**

CATALEPSIA. f. *Med.* Accident nerviós repentí, de carácter histérich, caracterisat per les sensacions y la immovilitat del cós en qualsevulla postura en que se 'l posi. **Catalepsia.**

CATALÉPTICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la catalepsia. **Cataléptico.** || Atacat de catalepsia. **Cataléptico.**

CATALICÓN. m. *Farm.* Electuari purgatiu. **Catalicón.**

CATALISIS. f. *Quim.* Facultat excitativa d' alguns cossos, que ab llur sola presencia posen en moviment certes afinitats que d' altre modo quedaríen inactives. **Catalisis.**

CATALÓ (Otger). *Biog.* OTGER.

CATALOGAR. a. Apuntar, registrar ordenadament llibres, manuscrits, etc., formantne catálech. **Catalogar.**

CATALUNYA. f. Regió del N.E. d' Espanya limitada pêls Pirineus, el mar Mediterrani y els antichs regnes de Valencia y d' Aragó. Avui está dividida políticament en quatre provincies, que son: Barcelona, Girona, Lleida y Tarragona. Els pobles aborígens de Catalunya, constituiren els grupus definits en l' historia de la antigor, baix els nòms de ceretans, russillións, indigetes, ausetans, lacetans, betulons, cedetans, suessetans, cossetans, ilergetes y altres. Còm totes les nacións occidentals, fou invadida per les races d' Orient primer, més tart pêls romans y pêls pobles que provinents del Nort baixaren per aquest indret de l' antiga Europa. Les invasions anteriors al

Escut de Catalunya

temps mitjevals fóren a Catalunya, les dels *Ligurs;* les dels *Grechs*, qu' establiren a la costa algunes colonies; les dels *Celtes;* les dels *Cartaginesos*, que trovaren forta resistencia; les dels *Romans*, que 'ns imposaren la seua civilisació después de dos sigles de lluita: y después del antich periode, la dels *Goths*, que establiren a Barcelona la seua capitalitat; y la dels *Alarbs*, que s' apoderaren de tot Catalunya, promovent la reconquesta ab el concurs dels franchs, y ab el moviment comensat, la formació dels comtats, que van donar llóch a la independencia, y al origen de la llengua y del dret catalá. La historia de Catalunya marca en sa divisió les següents époques: la de les invasions desde 'ls temps primitius fins al sigle VIII; la creació dels comtats y constitució de la nacionalitat catalana, desde 'l sigle VIII al XII; Confederació catalana aragonesa, desde 1137, pêl casament del comte Ramon Berenguer IV ab Petronella d' Aragó, fins a Ferran el Católich; unió personal de Catalunya ab Castella fins l' adveniment de Felip V; centralisació de Catalunya, desde la guerra de successió fins als nostres dies. Son remarcables els serveis que Catalunya ha prestat a la causa de la civilisació al Occident y ab especialitat a Espanya, introduint la cultura grega y llatina, y arrelant el cristianisme; essent la primera regió de la penilla en fer recular els alarbs, ajudant a altres regions d' Espanya pera lliurársen; donant les primeres lleis náutique que admeteren después els pobles més avensats d' Europa; portant a l' Orient civilisació, después de ofegar al Mediterrani el poder marítim dels turchs; arrelant el bon gust literari y artístich; establint la redemptora ordre de la Mercé; contribuint al descubriment de les Indies Occidentals; y promovent la adopció de tots els avensos de les ciencies y de les arts. Els límits polítichs de Catalunya determinats pêl rei En Jaume I, a les derreríes del sigle XIII eren: «Comença per Salces al Rosselló, Vingrau, Taltaull, Astagel, Regla, Margévol, Arbufols, Musset, Coll de Jou, Puig-Valedor, Font-Rubiós, Partés, l' Avet-coronat; d' açí pel Port de l' Argenter al de Savesacorba, Martellat, Boet, Nostra Senyora de Montgaria, Sant Lup, Oñá, Haras de Seis, y baixa per Bausen al Port de Pedres Blanques, que 's trova a la Vall d' Arán; y d' açí cap a Benabarre y a les fonts del Cinca, seguintlo tot ell fins a topar ab l' Ebre, y travessantlo puja la línia fins a Berrusa y a la Pobla de Massalú fins al riu d' Algas, qu' és el que divideix a Catalunya d' Aragó al Ponent; y prenent aquesta línia, s'encamina cap al Mitjorn pujant pêl riu d' Algas a les Pinyeres, Caseres, Arenes y al Port de Bersau; y d' açí atravessa 'l riu de la Cenia, deixa a má dreta 'l convent de Benifaçá, que ja és de Valencia, y dit riu Cenia divideix a Catalunya de Valencia al Mitjorn, passant a una vila de Catalunya dita Cenia que dóna el nòm a n' el riu y el qual seguint son curs passa entre Dos ventes, una de Valencia y l' altre de Catalunya, ont atravessa 'l Camí Reial, deixades les viles d' Ulldecona y el Canar, que son de Catalunya, a la má esquerra; fineix son curs en el mar Mediterrani, y desd' allí per la costa amunt fins a Salces altre vegada». De més a més, en el período mitjeval, els catalans exerciren la seua influencia política a Nápols, Sicilia, Cerdenya, Córcega, Atenes y Neopatria.

CATALUNYA (Cala de). *Hidrog.* La cala més tramontanenca de l' illa de Mallorca.

CATAMARRUCH *Geog.* Poble del dist. munpal. de Planes, prov. d' Alacant.

CATAÑY (Bartomeu). *Biog.* Relligiós mallorquí mòlt venerat, que degué néixer a les derreríes del sigle XIV y morí a Palma en 1462. Fundá els primers convents d' observants a les Balears, a Palma: un altre a Sóller y altre a Menorca. Meresqué la confiansa dels reis y l' amistat del Sant Pare Pius II. Aquést, pêl maig de 1461, li demaná que posés el seu valiment pera posar la pau a l' illa en les discordies populars de mitjans del sigle XV; y quan comensava l' autoritat a exercir els seus rigors contra 'ls vensuts, ell se presentá al virrei, ab aquesta noble eloqüencia: «*Trempau, senyor, la justicia ab la misericordia*». Sos consells y arbitratge eren solicitats dels poderosos; considerantsel are còm el Fenelon mallorquí. Fou custodi dels franciscans de Mallorca y después guardiá del convent de Jesús de Palma. Escrigué homilies y sermons en llatí. Les seues despulles mortals son venerades d' abans de la butlla d' Urbá VIII.

CATAPLASMA m. *Med.* Pegat fet d' arrels, fulles o llevors bullides, picades o moltes, que s' aplica exteriorment còm remei. **Emplasto, cataplasma.**

CATAPULTA. f. Máquina militar que usaven antiguament pera tirar pedres y sagetes. **Catapulta.**

CATAPUSSIA. f. *Bot.* LLETATRESA.

CATARANYA. f. *Ornit.* Aucell de nit. **Catараña.**

CATARATA. f. Tel blanch que 's fá demunt la nina del ull y que no de xa veure. **Catarata.** || Salt natural d' un riu mòlt capdalós. **Catarata.** || *Met.* Núvol carregat d' aigua. **Catarata.**

TINDRE CATARATES. fr. *Met* No entendre o no conéixer bé les coses per ignorancia o passió. *Tener cataratas.*

TREURE LES CATARATES. fr. Treure dels ulls el tel que tapa la vista. *Batir las cataratas.*

CATARINA. Nòm de dona. **Catalina, Catalnica.** || *Ornit.* Lloro menor que 'l comú que té mitj cap vermell. **Catalina, Catalnica.**

CATARINETA. n. p. Dim. de Catarina. **Catalinita.**

CATARRAL. adj. Pertanyent al catarro. **Catarral.**

CATARRO. m. Fluix o destilació que ataca 'l nás, la boca o 'l pit. **Catarro.** || Tós mòlt forta que solen tindre les criatures. **Tos ferina.**

CATARROJA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és estació del F.-C. d' Almansa a Valencia y té 6,999 hab.

CATARRÓS, A. adj. Qui pateix catarro. **Catarroso.**

CATÁRTICH, CA. adj. S' aplica als medicaments purgants. **Catártico.**

CATARTINA. m. *Quím.* Substancia increstallisable, soluble al alcofoll, a l' éter y a l' aigua. **Catartina.**

CATASTRE. m. Contribució que pagaven nobles y plebéus y s' imposava sobre totes les rendes fixes y possessions que produíen fruits anyals. **Catastro** || Cens o padró estadístich de les terres y cases pera sapiguer la contribució que n' han de pagar llurs amos. **Catastro.**

CATÁSTROFE. f. Desgracia extraordinaria que altera l' ordre regular de les coses. **Catástrofe.**

CATÁU. m. Cau, llóch ont s' hi recull algú. **Manida.** || AMAGATALL. || El llóch ont sol fer cap algú ab freqüencia. **Guarida, nidal, nido, madriguera**

CATECISME. m. Llibre que conté l' explicació de doctrina cristiana. **Catecismo**

CATECÚ. m. Substancia medicinal, semblant a la terra, de color de canyella, de gust un poch amarch, que 's treu per decocció d' un arbre de les Indies Orientals. **Cato, tierra japónica.** || Medicament en forma de granets que 's fá d' almesch, ambre y del arbre dit *caiús* en la India Oriental; serveix pera fortificar la boca del cor. **Cachunde.**

CATECUMENAT. m. Estat de catecúmeno. **Catecumenado.**

CATECUMENIA. f. Galería alta de la iglesia ont s' hi posaven els que devíen ésser instruits en la doctrina cristiana. **Catecumenia.**

CATECÚMENO, A. m. y f. Qui s' está instruint en la doctrina cristiana pera poguer rebre 'l baptisme. **Catecúmeno.**

CÁTEDRA. f. Mena de trona ab seti desde ont expliquen els catedrátichs les llissons a llurs deixebles. **Cátedra.** || L' empleu y exercici de catedrátich. **Cátedra.** || La facultat qu' ensenya algun catedrátich **Cátedra.** || La dignitat pontificia o episcopal. **Cátedra.** || El seti o cadira pontifical. **Cátedra.**

CÁTEDRA DE SANT PERE. La dignitat de Papa y a vegades se pren pêl meteix Papa. *Cátedra de San Pedro.*

CÁTEDRA DEL ESPERIT SANT: TRONA.

POGUER POSARNE CÁTEDRA. fr. *Met.* Se diu pera ponderar la perfecció ab que algú posseeix alguna ciencia, art o materia. *Poder alguno leer ó poner cátedra, ó leer de oposición.*

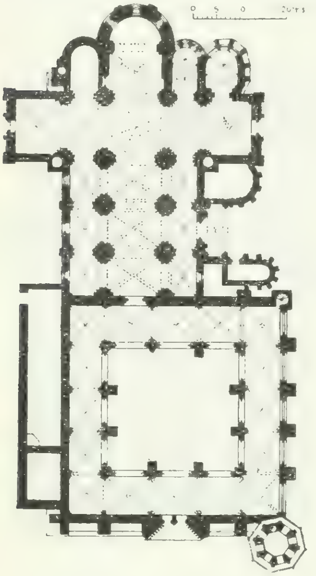

Planol de la Catedral antigua de Lleida

CATEDRAL. adj. Iglesia principal en que resideix el bisbe o arquebisbe ab el seu capítol. **Catedral.** || També s' usa còm substantiu femení. **Catedral.** || En catalá les catedrals son també anomenades Sèu, encara que abdues denominacións

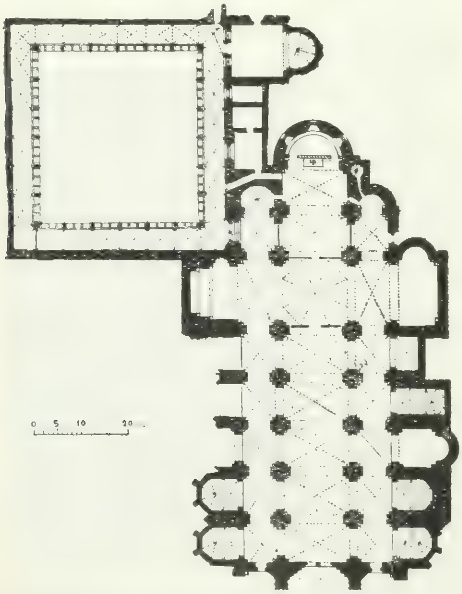

Planol de la Catedral de Tarragona

tenen consemblant origen y determinació dels mots *cathedra* o *sædes*, per referirse a la qualitat de contindre dins de son recinte la cadira pastoral del bisbe. Les catedrals, baix aquest concepte, y després del sigle x, a semblansa de les antigües basíliques construídes, tenen en quant al trassat de la seua planta, diverses formes. En les llatines se subgecta 'l plánol a la creu llatina, posada al fons

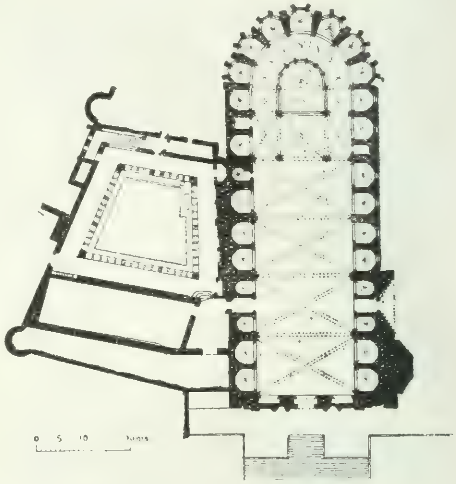

Planol de la Catedral de Girona

del absis la cadira del bisbe, que més endevant, ab les que formen el chor dels canonges, se colocaren a la nau central, pera remarcar aixís que a l' iglesia principal sejornen els ecclesiástichs revestits de les dignitats esmentades. Seguiren els estils arquitectónichs que marquen época, y podriem citar a Catalunya exemplars dignes d' estudiarse baix aquest punt de vista, encara que posteriors innovacións hagen minvat la puresa del seu clásich progecte. Són romániques l' antigua catedral de Lleida y la de Tarragona, y gótiques la de Barcelona, quines enlaira-

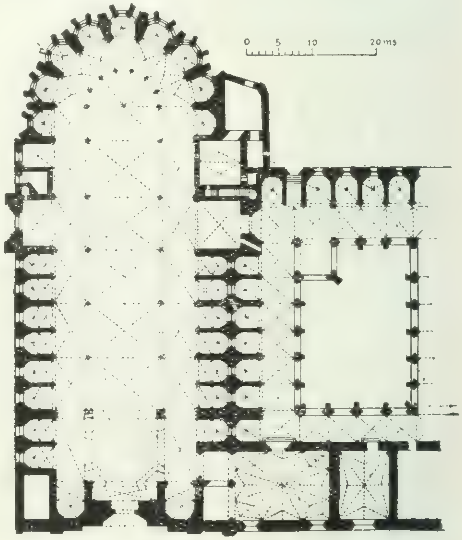

Planol de la Catedral de Barcelona

des naus formen una ben combinada proporció, rellevada per les llums del seus finestrals, y la de Girona, digne d' ésser admirada per l' ardidesa de la seua nau central. El nòm aplicat a l' iglesia capitolar a la nostra terra, ha servit ademés d' origen a la etimología d' algún poble, còm: *la Sèu d' Urgell.*

CATEDRÁTICH. m. Qui té cátedra pera ensenyar alguna facultat. **Catedrático.**

CATEGORÍA. f. *Log.* Una de les classes a que 's redueixen totes les coses y entitats físiques. **Predicamento, categoría.** || Carácter o circunstancies que fan mòlt apreciable alguna cosa o persona. **Categoría.**

CATEGÓRICAMENT. adv. m. Decisivament, afirmant o negant sensillament alguna cosa. **Categóricamente.**

CATEGÓRICH, CA. adj. S' aplica al discurs o proposició en que directament s' afirma o nega alguna cosa. **Categórico.**

CATEQUISAR. v. a. Instruir a algú en la doctrina cristiana y misteris de la relligió. **Catequizar.** || *Met.* Induir a algú a fer o consentir lo que li repugna. **Catequizar.**

CATEQUISAT, DA. p. p. **Catequizado.**

CATEQUISME. m. L' exercici d' instruir en la doctrina cristiana. **Catequismo.**

CATEQUISTA. m. Qui instrueix als demés en la doctrina y misteris de la relligió. **Catequista.**

CATERÉTICH, CA. adj. *Cir.* S' aplica als cáustichs lleus que sols obren superficialment sobre 'ls teixits del còs humá. **Caterético.**

CATERVA. f. Munió de persones o coses reunides en algun paratge, y regularment sense ordre ni concert. **Caterva, cáfila.** || VENTREGADA.

CATÉTER. m. *Cir.* Sonda metálica ab un canal a la convexitat de la seua corvadura ont s' hi fiquen les eines tallantes pera fer la operació de la cistotomía. **Catéter.**

CATETERISAR. v. a. Introduir una sonda a la bufeta. **Cateterizar.**

CATETERISME. m. *Cir.* Operació d' introduir un catéter a la bufeta de l' orina. **Cateterismo.** || Exploració de la trompa d' Eustaqui per medi d' un catéter o sonda. **Cateterismo,**

CATETO. m. *Geom.* Cada un dels dos costats que formen l' ángul recte d' un triángul. **Cateto.** || *Arquit.* Perpendicular que passa pel eix de la voluta del capitell jónich; línea vertical que passa per un sólit de revolució. **Cateto.**

CATETO DE INCIDENCIA. *Opt.* Raig lluminós perpendicular al pla del mirall. *Cateto de incidencia.*

CATETO DE REFLEXIÓ. Raig lluminós que va desde el pla del mirall al ull. *Cateto de reflexión.*

CATI. m. Mena d' engomadura y prempsat que 's dòna a les teles pera que tinguin llustre **Cati.**

CATÍ. *Ceog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. d' Albocácer; té 2,444 hab. || Caseriu del terme de Petrel, prov. d' Alacant.

CATIFA. f. Teixit de llana o seda de diferents colors ab que 's cubreix l' enrajolat de les habitacións pera abrich y adorno de les meteixes. **Alfombra, alcatifa.**

CATIFA MORESCA. Mena de catifa que usen els moros. *Zofra.*

CATIFER. m. Qui fá catifes. **Fabricante de alfombras.**

CATIFETA. f. dim. **Alfombrilla.**

CATILINARIA. f. Nóm que 's dòna a cada un dels quatre famosos discursos que va fer Cícero contra Catilina. **Catilinaria.** || Se diu per extensió de tot discurs eloqüent que té per obgecte increpar a una persona o posar de manifest les seues malifetes. **Catilinaria.**

CATIPÓ. m. Mena d' adorno que 's posa al cap de les cavalcadures y besties de cárrega; regularment és de llana o d' estám de diferents colórs. **Quitapón.**

CATIU, VA. m. y f. CAPTIU. || m. *Ant.* CAUTIVERI.

JUGAR ALS CATIUS. fr. Joch de nois en que 's fingeix una batalla entre moros y cristiáns. *Jugar á moros y cristianos.*

CATIVAR. v. a. y 'ls derivats. CAPTIVAR.

CATLLAR. *Geog.* Poble de la prov., dióc. y part. jud. de Tarragona; és a la vora del riu Gayá y té 1,317 hab. Té estació de F. C. || Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora de la riera de la Castellana y té 608 hab. || Santuari a 1,165 met. d' altitut, situat a la vora del Ter, a tramontana de Tragurá, prov. de Girona. || — (HERMITA DEL). Estava emplaçada en lo alt de la serra que separa la vall del Freser de la de les Lloses, prop Ripoll; avui és enrunada. || — (SERRA DEL). *Orog.* Serra de la banda N.O. de la prov. de Girona, que forma la partió d' aigües entre 'l Ter y 'l Freser y quin punt més enlairat és a 2,450 met. d' altitut. || — (VALL DEL). Vall de la vora del Ter, més amunt de Tragurá, prov. de Girona.

Segell de Catllar

CATLLARÁS. *Orog.* Enlairat planell (1,625 m.) en qual centre s' aixeca una gegantina roca anomenada Roch del Catllarás; és aprop de Sant Romá de la Clusa.

CATÓLICAMENT. adv. m. Conforme a la doctrina católica. **Católicamente**

CATÓLICH, CA. adj. Universal, y per aquesta qualitat s' aplica a la Iglesia romana. **Católico.** || Cert, infalible, de fe divina; y aixís se diu: *dogma católich.* CATÓLICH. || El cristiá que té a Jesucrist per cap invisible de la Iglesia y al papa per cap visible. **Católico.** || Renóm mòlt antich dels reis d' Espanya, renovat per En Ferrán V. y Na Isabel I, dits per antonomasia 'ls *Reis Católichs.* **Católico.** || Lo que és sá y perfet. **Católico.** || Lo que pertany a la relligió católica, còm: *Iglesia católica.* **Católico.**

ÉSSER O NO ALGÚ CATÓLICH. fr. *Met.* Estar o no algú sá y de bon humor. *Estar ó no católico.*

ÉSSER O NO ALGUNA COSA CATÓLICA. fr. *Met.* Tindre o no les perfeccións que 's requereixen. *Ser ó no alguna cosa católica.*

CATOLICISME. m. La creensa de la Iglesia católica. **Catolicismo.** || Comunitat universal dels que viuen en la relligió católica. **Catolicismo.**

CATOLICÍSSIM, A. adj. sup. **Catolicísimo.**

CATOLIU. *Zool.* Aucell. **Galerita,**

CATORSÁU, VA. adj. Cada una de les catorse parts en que 's divideix un tot. **Catorzavo.**

CATORSE. adj. Se diu del número cardinal que 's compón d' una desena y quatre unitats. **Catorce.**

CATORSÉ, NA. adj S' expressa ab ell el número catorse posat en relació ab altres números. **Catorceno.** || Certa mena de panyo groller y ordinari. **Catorceno.**

CATRACÓLICA. f. Casaca gran y antiquada. **Casacón.**

CATRAL. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a l' horta d'Oriola y té 2,597 hab.

CATRE. m. Llit lleuger pera dormir una sola persona. Regularment té 'l pla ont se jau de drap fort, y els barróns de manera que poden plegarse. N' hi há de varies formes, pero la més general és d' estisora. **Catre.**

CATRE DE BAGÚL. Caixa ab uns bastidors que serveixen de catre, plegantlo y desplegantlo. *Caticofre.*

CATÚFOL. m. Vas de terrissa en forma de gerro que serveix pera treure aigua de les sinies y altres llochs. **Arcaduz, cangilón.**

FER CATÚFOLS. fr. *Met.* Se diu del vell que ja té la memoria y 'l judici débils per raó de la etat. *Chochear, caducar.*

CATXALAGUA. *Bot.* V. CENTAURA.

CATXALOT. m. Mena de balena. **Cetáceo, cachalote, marsopa, ó marsopla.**

CATXAMARINA. m. Barco de dos pals, ab veles al ters y algúns flochs y gavies volants en temps de bonansa. **Cachamarín ó cachemarín.** || El barco que usa aquest aparell còm: *la catxamarina, el lugre*, etc. **Buque de vela al tercio.**

CATXAMONA. f. Cop que 's pega a la galta. **Cachete.** || *Fam.* El cop suáu que 's dòna per diversió ab la má oberta, tocant sols ab el dit polser y ab l' índex a les galtes dels nois, que les inflen expressament. **Buchete.**

LA PRIMERA 'L REI PERDONA, LA SEGONA CATXAMONA. fr. *Fam.* Joch de nois que a la segona marrada 's castiguen ab una catxamona. *Buchete.* || *Ref.* Qu' ensenya que la repetició d' una meteixa falta és imperdonable. *A la segunda va la vencida.*

CATXAPIT. m. *Ter.* Barana, generalment macisa, qu' arriva a l' alsada del pit que 's posa als llochs alts pera que no caigui ningú. **Antepecho.**

CATXASSA f. Fleuma o lentitut en el modo de obrar. **Cachaza.** || *Met.* La persona que la gasta. **Pelmazo, pachón, posma, pánfilo.**

CATXASSUT, DA. adj. Qui té mòlta catxassa. **Cachazudo.**

CATXET. m. Ganivet curt, ample y mòlt punxagut. **Cachetero.** || Cadell, instrument qu' encaixa en una roda dentada pera deturar o regularisar la rotació de un cilindre. **Perrillo.** || CATXETA.

CATXETA. f. El cop que 's dòna a la cara ab el puny clos. **Cachete.**

CATXETER. m. Qui acava de matar al toro a la plassa ab el catxet. **Cachetero.**

CATXIFOLLAR. v. a. *Fam.* TROMPAR.

CATXILLAR. v. a. *Ter.* CADELLAR.

CATXO. m. Joch que 's juga ab la meitat de les cartes, desde 'ls sisos fins als reis, o ab l' altra meitat, graduant per aquest ordre 'l valor de cada una d' elles, y aumentantse 'l punt segóns se van lligant els colls, essent el major el del sis o cinch de cada un. Se reparteixen les cartes d' una en una fins a tres, y en totes se pot envidar; quan lliguen les tres d' un coll se fa *catxo*, y 's diu *catxo major* el de tres reis. **Cacho.**

HAVÉM FET BON CATXO. *Expr. fam.* L' HAVÉM FETA BONA.

CATXOLA. f. *Náut.* Cada un dels taulóns que, colocats a una y altra banda del cap del bauprés, serveixen de pas pel estai y fals estai del masteler del velatxo. **Cachola.** || pl. Les corves ab que 's forma 'l coll d' un pal y en quines pernades superiors s' hi assenten els baus que sostenen les cofes. **Cacholas**

CATXOLES DEL MASTELER. Troç de cabiró pernat al coll dels mástils de les gavies. *Cacholas del mastelero.*

CATXOLA O CALTERES. f. *Mar.* Cada una de les dues corves que tenen les pernades verticals clavades al coll del arbre, una a cada costat. *Cachola.*

CATXURRAL. m. Lloch de moltes catxurreres. **Cadillar.**

CATXURRERA. f. *Bot.* Herba que 's fá regularment entre 'ls sembrats; fá 'l fruit rodó ab uns pelets forts que s' enganxen fácilment als vestits. **Cadillo.**

CATXURRO. m. El fruit de la catxurrera. **Cadillo.**

CATXUTXA. f. Mena de gorra ab figura de plat o giradora. **Cachucha.**

CAU. m. Lloch pera amagarse. **Guarida, madriguera.** || Paratge ont s' hi recull algú. **Manida.** || El lloch ont s' hi recullen els cervos y les daines. **Venadero.** || El forat ont viuen y críen els cunills. **Madriguera, conejera, conejal, vivar, vivero. gazapera.** || El forat ont s' hi fiquen els grills. **Grillera.** || La cova ont s' hi recull la guinéu. **Raposera.** || El lloch ont s' hi amaguen els lladres. **Ladronera, cueva de ladrones.** || El forat ont s' hi fiquen els llangardaixos. **Lagartera.** || La cova ont hi viu l' òs y hi cría 'ls seus fills. **Osera.** || El lloch ont hi fan el jas y viuen en la montanya 'ls porchs senglars. **Porquera.** || El forat dins del qual hi críen les rates. **Ratonera.** || *Met.* El lloch retirat ont s' hi reuneix mòlta gent de mala vida. **Madriguera, nido, conejera, conejal.**

CAU D' ORELLA. m. *Anat.* Concavitat ont s' hi recull la cera de les orelles. *Alveario.*

TREURE DEL CAU. fr. *Met. fam.* Esquivar o allunyar d' algún lloch als que acostumen amagars'hi. *Desanidar.*

CAU (Joseph). *Biog.* Notable mestre de capella y compositor relligiós. Va néixer a Barcelona en la segona meitat del sigle XVIII, morint a la meteixa ciutat l' any 1812, essent jove encare y quan s' esperava que arrivaría a ésser un dels primers compositors d' Europa. Se citen d' ell algúns oratoris, la missa cantada l' any 1802 a Santa María del Mar, devant dels reis d' Espanya y una missa pastoril qu' encara s' executa.

CAUBA. *Orog.* Montanya propera a Bausen en la Vall d' Arán.

CAUCIÓ. f. *For.* Seguretat que dòna una persona a un' altra de que cumplirá lo pactat, promés o manat. **Caución**

CAUCIÓ D' INDEMNITAT. La que algú dona a un'altre prometentli tréure 'l salvo d' alguna obligació. *Caución de indemnidad.*

CAUCIÓ FIDEJUSSORIA. *For.* La caució que 's dòna ab fiansa. *Caución fideyusoria.*

CAUCIÓ JURATORIA. Jurament ab que promet tornar a la presó 'l pobre que ix d'ella sense fiansa. *Caución juratoria.*

PRESTAR CAUCIÓ. fr. CAUCIONAR.

CAUCIONAMENT. m. *Ant.* CAUCIÓ.

CAUCIONAR. v. a. Obligarse per un altre assegurant que fará o no fará alguna cosa. **Dar ó prestar caución.**

CAUDA. m. *Ant.* Róssech o qüa de la capa consistorial qu' usaven els arquebisbes y els bisbes al chor. **Cauda.**

CAUDACIÓ. f. *Patol.* Prolongació extraordinaria y anormal del clítoris. **Caudación.**

CAUDAL. m. Quantitat de diners, hisenda o béns. **Caudal** || Abundó d' alguna cosa **Caudal.**

CAUDALÓS, A. adj. S' aplica a les corrents dels rius, rieres, etc., que porten mòlta aigua. **Caudaloso.**

CAUDALOSAMENT. adv. m. Ab mòlta abundó. **Caudalosamente.**

CAUDALOSÍSSIM, A. adj. sup. **Caudalosísimo.**

CAUDAT, DA. adj. *Bot.* Se diu de certs órguens vegetals prolongats en forma de qüa; d' un animal que tingui la qüa mòlt llarga; del cés dels insectes, quan acava ab qüa, y de les ales d' una papallona, quan a la part del derrera hi té una prolongació o que sobreíx més o menys. **Caudado.**

CAUDATARI. m. L' ecclesiástich doméstich del bisbe o arquebisbe, destinat a portarli 'l róssech de la capa consistorial. **Caudatario.**

CAUDÁTIL, A. adj. Que té forma de qüa o semblansa o analogía ab ella. **Caudátil.**

CAUDETE. *Geog.* Pobl de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Requena; és a la vora del riu Requena y té 1,432 hab.

CAUDÍ (Joseph). *Biog.* Artista valenciá del sigle XVII. Conreuá al ensemps la arquitectura, la pintura, el dibuix y 'l gravat. En les seues diferentes facultats va colaborar en els festeigs y ceremonies públiques y en la estampació de llibres. Es autor d' un bon retrato a cavall de D. Francisco Folch de Cardona. Carles II el va nomenar pintor y projectista major de les obres del Alcazar de Madrit y Sitis Reials Va cuidar de la part artística de la comed a d' en Marsilla, representada devant d' en Carles II y de la seua primera muller. Va morir a Valencia en l' any 1696.

CAUDIEL. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Viver; té 1,849 hab.

CAUDIÉS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Montlluís; és a la vora de la riera del seu nóm y té 207 hab. || (RIERA DE). *Hidrog.* Riera que neix a la vessant llevantina del coll de Doradó, passa per Caudiés y Ralléu y desaigua a la riera de Cabils, Conflent.

CAUDIMÁ. m. Denominació que s' ha donat a totes les mones del nou continent, perque la qüa les hi serveix de má. **Caudimano.**

CAULA. f. *Ter.* **Cucala.**

CAULE. m. *Arquit.* L' ullet que surt de les fulles del capitell corinti, acavant per un tronch o una branca al mitj y un altre als ángulS del cimaci. **Caule.**

CAULÉS DE VIDRERES. *Geog.* Caseriu del terme munpal. de Vidreres, prov. de Girona.

CAULICINAL. adj. *Bot.* Calificació de certes plantes parásites que creixen als tronchs y branques seques d' altres. **Caulicinal.**

CAULOCARP. m. *Bot.* Branca de les plantes vivácees que durá mòlt y mòltes vegades fá fruit. **Caulocarpo.**

CAURE. v. n. Anar a terra alguna persona o cosa desde un indret més alt. **Caer.** || Estar situada una cosa a alguna part, còm: *l' Assia cau al Orient.* **Caer.** || Anar a parar alguna cosa a diferent lloch del que's pensava. **Caer.** || Cometre alguna falta. **Incurrir, caer.** || Cumplirse 'l temps d' algún plasso, pensió, paga, arrendament, etc. **Caer.** || Perdre la prosperitat, validment o empleu. **Caer.** || Tocar o eixirli a algú alguna cosa per sort, còm: *la loteria, ésser soldat,* etc. **Caer.** || Ferse alguna festivitat en cert temps o día, còm: *Corpus cau sempre en dijous.* **Caer.** || *Met.* Menjar, beure; aixís se diu: *hi há caigut una costella, un porró de ví* **Caer.** || *Met.* Acavarse alguna cosa; y aixís se diu: *ja ha caigut tot el porch, una bóta de ví,* etc. **Caer.**

CAURE A SOTAVENT. v. a. *Náut.* Separarse la nau cap a sotavent del rumbo ont se dirigeix, per causa de la força del mar, del vent o de la corrent. També 's diu abatre. *Abatir.*

CAURE BÈ O MAL ALGUNA COSA AB ALTRA. fr. *Met.* Ésser'hi proporcionada, o convenient y oportuna, o ésser'hi totalment oposada. *Caer bien ó mal una cosa con otra ó á otra.*

CAURE DE MADUR. fr. *Met.* Ésser algú mòlt vell y decrépit. *Caerse de maduro.*

CAURE ENSEMIT. *Ter.* CAURE TOT D' UN COP O D' UN PLEGAT.

CAURE TOT PLEGAT. fr. CAURE CÒM UN SACH.

CAURE UN TEMPS. fr. *Náut. Nos ha caigut un temps,* diuen els pescadors a qui ha arreplegat una tamborinada.

DEIXAR CAURE. fr. Deixar de la má alguna cosa. *Dejar caer* || Deixarla de la má expressament, aparentant haver'ho fet per descuit. *Hacer caediza alguna cosa de la mano.*

DEIXAR CAURE ALGUNA ESPECIE EN LA CONVERSA. fr. *Met. fam.* Fer vindre a tòm el parlar d' algún assumpte. *Dejarse caer alguna cosa en la conversación.*

DEIXARSE CAURE A ALGUNA PART. fr. *Met. fam.* Dirigirs'hi. *Cargar á ó sobre alguna parte.*

FER CAURE. fr. Tirar a terra. *Derribar.*

QUI NO HA CAIGUT ESTÁ PER CAURE. *Ref.* Ensenya que no 's deuen censurar els defectes dels altres, perque tots estém exposats a tíndre 'ls. *Quien tiene hijo varón, no diga á otro ladrón.*

SI CAU O NO CAU. *Expr. fam.* Se diu d' una cosa qu' está primparada. *Si cae ó no cae, estar una cosa en tanganillas.*

CÁURE'HI. fr. *Met. fam.* Vindre en coneixement de alguna cosa, compéndrela, recordarse 'n. **Caer en ello.**

CAUSA. f. Principi que produeix alguna cosa. **Causa.** || Motiu o raó pera ferla. **Causa.** || Negoci en que s' hi prén interés o partit. **Causa.** || *For.* Plet. **Pleito, causa.** || Procés criminal. **Causa.** || Pretext. **Pretexto, causa, color, título.** || *Ant.* COSA. || El dret que 's té a alguna cosa. **Motivo, derecho.**

CAUSA ADEQUADA. *Fil.* La que produeix l' efecte sense que n' hi intervinguin d' altres. *Causa adecuada.*

CAUSA BEN FUNDADA EN DRET. *For.* Causa justa. *Causa fundada en derecho.*

CAUSA CIVIL. *For.* Causa ordinaria, còm és un plet, etc. *Causa civil.*

CAUSA CRIMINAL. Procés que 's fá contra algú per algún delicte, ja essent d' ofici, ja a instancia de part. *Causa criminal.*

CAUSA D' APELACIÓ. *For.* La que 's segueix per haverse apelat. *Causa de apelación.*

CAUSA EFICIENT. *Fil.* La que ab la seua virtut fá o produeix algún efecte. *Causa eficiente ó efectriz.*

CAUSA EQUÍVOCA. *Fil.* La que no és sola ni semblant a l' efecte que produeix. *Causa equívoca ó comitante ó coeficiente.*

CAUSA EXEMPLAR. *Fil.* La que dirigeix en l' acció. *Modelo, causa ejemplar.*

CAUSA FINAL. *Fil.* El fí ab qué o per qué 's fá alguna cosa. *Causa final.*

CAUSA FÍSICA. *Fil.* La que produeix algún efecte sensible. *Causa física.*

CAUSA FORMAL. *Fil.* La meteixa forma que determina la denominació o classe a qué pertany el subgecte. *Causa formal.*

CAUSA IMPULSIVA. *Fil.* La raó o motiu que inclina a obrar, y aixís se diu: *Defendre la causa de Deu,* etc. *Causa impulsiva ó motiva.*

CAUSÁ INADEQUADA. *Fil.* La que produeix l' efecte en companyía d' altres. *Causa inadecuada.*

CAUSA INSTRUMENTAL. *Fil.* La que serveix d' instrument, còm la ploma, qu' és la causa instrumental de l' escrit. *Causa instrumental.*

CAUSA LUCRATIVA. *For.* El títol ab que 's posseix o adquireix alguna cosa per donació o llegat, a diferencia de l' onerosa, que sempre té algún cárrech u obligació *Causa lucrativa.*

CAUSA LLIURE. Aquella de quina dependeix que s' obri o no. *Causa libre.*

CAUSA LLUNYANA. *Fil.* Un segón fí. *Causa remota.*

CAUSA MAL FUNDADA. *For.* La duptosa. *Causa fundada en derecho.*

CAUSA MATERIAL. *Fil.* Materia de la que se 'n fá alguna cosa, còm: *el ferro de la clau,* etc. *Causa material.*

CAUSA MORAL. *Fil.* La que produeix algún efecte reial, pero en coses purament morals, y aixís un autógrafo será *causa moral* dels exemplars que multiplica per medi del motllo. *Causa moral.*

CAUSA NECESARIA. *Fil.* La que no pot deixar de produír el seu efecte, còm: *el foch,* que necessariament ha de cremar; *la ploma,* que moguda per la má no pot deixar de formar les lletres. *Causa necesaria.*

CAUSA OCASIONAL. *Fil.* Aquella que encara que no obri verdaderament en la producció de l' efecte, dòna ocasió a la causa primera pe a que 'l produeixi, o bè l' ocasió solament y no la causa directa de lo que succeeix. *Causa ocasional.*

CAUSA ONEROSA. La lucrativa ab alguna obligació. *Causa onerosa.*

CAUSA PARTICULAR. *Fil.* La que produeix un efecte particular. *Causa particular ó singular.*

CAUSA PER ACCIDENS. *Fil.* La que produeix un efecte per una casualitat. *Causa por accidente.*

CAUSA PER SE. *Fil.* La que per naturalesa o per propia voluntat está destinada a la producció del efecte. *Causa per se.*

CAUSA PIA. Fundació piadosa, aniversari en memoria d' algú. *Memoria, obra pía.*

CAUSA PRIMERA. *Fil.* La que obra ab independencia absoluta, y aquesta sols és Deu. *Causa primera.*

CAUSA PRINCIPAL. *Fil.* La que dona 'l moviment principal a l' instrument que obra, y axís la má del qu' escriu és *causa principal* de la lletra que forma. *Causa principal.*

CAUSA PROXIMA. *Fil.* El fí immediat que s' intenta. *Causa próxima.*

CAUSA PÚBLICA O COMUNA. L' utilitat o 'l bè comú. *Causa pública ó común.*

CAUSA SEGONA. *Fil.* La que obra ab dependencia de la primera. *Causa segunda.*

CAUSA UNÍVOCA. *Fil.* La qu' és semblant al seu efecte. *Causa unívoca.*

AB CAUSA O AB JUSTA CAUSA. m. adv. Ab raó. *Con razón.*

ACRIMINAR LA CAUSA. fr. *For.* Agravar, aumentar el delicte. *Acriminar la causa.*

CONÉIXER D' UNA CAUSA fr. *For.* Ésser el jutge de ella. *Conocer de una causa ó pleito.*

DECAURE EN LA CAUSA. fr. *For. ant.* Pérdrela. *Perder la causa.*

DEFENDRE ALGÚ LA SEUA CAUSA. fr. Defendre algú els seus drets o interessos. *Defender uno su causa.*

DONAR PER CONCLOSA LA CAUSA. fr. No poguer alegar res més; estar al cas de donar la sentencia. *Dar por conclusa la causa.*

EIXIR A LA CAUSA. fr. *For.* EIXIR A LA DEMANDA:

FER CAUSA COMUNA. fr. MANCOMUNARSE.

FORMAR CAUSA A ALGÚ. fr. *For.* Instruir o formar procés a algún criminal o que se 'l té per tal. *Hacer ó formar causa á alguien.*

GUANYAR LA CAUSA. fr. GUANYAR EL PLET.

MOURE, INTENTAR CAUSA O POSAR EN CAUSA A ALGÚ. fr. ARMAR PLET A ALGÚ.

PER CAUSA. m. adv. Per respecte d' alguna cosa. *Por causa.*

PER CAUSA D' ALGÚ. m. adv. Per la seua culpa. *Por culpa ó causa de alguno.*

¿PER QUINA CAUSA? ¿Per qué? *¿Por qué?*

PORTAR O MENAR UNA CAUSA. fr. *For.* Deféndrela l' advocat. *Defender una causa.*

CAUSADOR, A. m. y f. Qui causa. **Causador, causa, causante.**

CAUSAFINALISTA. m. El filosoph que prefereix l' estudi de les causes finals. **Causafinalista.**

CAUSAL. f. Se diu de qualsevulla raó o cosa impulsiva **Causal.** || adj. *Gram.* Se diu d' alguna partícula, còm: *perque.* **Causal.**

CAUSALITAT. f. La relació de la causa ab l' efecte. **Causalidad.**

CAUSANT. p. p. **Causador.** || m. *For.* La persona de qui 's deriva 'l dret que algú té, y axís *el pare és causant dels drets que l' hereu té a l' herencia.* **Causante.**

CAUSAR. v. a. Produír la causa 'l seu efecte. **Causar** || Ésser causa, motiu u ocasió de que succeeixi alguna cosa. **Causar.**

CAUSAT, DA. p. p. **Causado.** || m. *Fil.* Efecte. **Causado.**

CAUSATIU, VA. adj. Lo que fá la controversia y constitueix l' estat de la causa, **Causativo.**

CAUSETA. f. dim. *Fam.* Causa petita. **Causa pequeña, pleitecillo.** || Motiu petit. **Ocasioncilla, ocasioncita.**

CAUSÍDICH, CA. adj. *For.* Lo que pertany al seguiment de causes y plets. **Causídico.** || L' advocat que porta les causes y 'ls plets. **Causídico.**

CÁUSTICH, CA. adj. *Med.* Medicament corrosiu. **Cáustico.** || *Met.* Satírich. **Cáustico, satírico.** || En la catóptrica y dióptrica se diu del raig de llum reflexe o refracte que s' uneix ab altres a un punt, de modo que crema a la materia que se li aplica. **Cáustico, ustorio.**

CAUTAMENT. adv. m. **Cautelosamente.**

CAUTELA. f. Precaució, reserva ab que 's fan algunes coses. **Cautela.**

ABSOLDRE AB CAUTELA. fr. Se diu en el judici ecclesiástich quan, en el dubte de si algú ha incorregut o no en l' excomunió, se 'l absol. *Absolver á cautela.*

CAUTELAR. v. a. Previndre, precaucionar. **Cautelarse.** || v. r. **Cautelarse, precaverse.**

CAUTELAT, DA. p. p. **Cautelado**

CAUTELÓS, A. adj. Qui obra ab cautela o malicia. **Cauteloso, taimado.** || Prudent, mirat en dir o fer alguna cosa. **Cauteloso.**

CAUTELOSAMENT. adv. m. Ab precaució y prudencia. **Cautelosamente, cautamente.** || Ab reserva. **Cautelosamente.** || MALICIOSAMENT.

CAUTELOSÍSSIM, A. adj. sup. **Cautelosísimo.**

CAUTELOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Cautelosísimamente.**

CAUTERI. m. Barreta de ferro rodona que acava en forma de botó, y la qual, bullent, usen els cirurgians pera estroncar la sanch, etc. **Cauterio, botón de fuego.** || L' acció de cauterisar. **Cauterio, cauterización** || La llaga o font que 's fá ab el cauteri. **Cauterio.** || Medicament cáustich. **Cauterio.** || *Met.* Lo que corregeix o preserva d' algún mal moral o material. **Cauterio.**

CAUTERI ACTUAL. El botó de ferro bullent. *Cauterio actual.*

CAUTERI POTENCIAL. El que 's compón de remeis mòlt forts y corrosius o la pedra pera cremar la part a que s' aplica. *Cauterio potencial.*

CAUTERISACIÓ. f. CAUTERI, 2.

CAUTERISADOR, A. m. y f. Qui cauterisa. **Cauterizador, cauterizante.**

CAUTERISAR. v. a. Foguejar ab el cauteri. **Cauterizar, dar botón.** || *Met.* Corregir ab aspresa y rigor. **Cautsrizar.**

CAUTERISAT, DA. p. p. **Cauterizado.**

CAUTÍ. m. *Of.* Eina de coure ab espiga de ferro y mánech de fusta, que serveix pera soldar ab estany. **Cautín.**

CAUTIU, VA. m. y f. CAPTIU.

CAUTIVAR. v. a. y tots els seus derivats. CAPTIVAR.

CAUTO, A. adj. Qui obra ab precaució. **Cauto.** || adj. *Ant.* OCULT, RESERVAT.

CAUTXO. *Nat.* Especie de reïna lleugera d' América. **Caucho.**

CAUTXUCH. m. Substancia sólida, inodora, parda, insípida, flexible y mòlt resistenta que s' extreu per incisió d' algúns vegetals d' América y de les Indies y té mòlt us en les arts. **Cauchuc, caucho.**

CAUTXUCH MINERAL. m. Mena de betúm que presenta l' aspecte, la pastositat y elasticitat del cautxuch vegetal descrit anteriorment. *Cauchuc mineral.*

CAUTXUCH VOLCANISAT. m. El qu' está combinat ab certa quantitat de sofre y posseeix una elasticitat que no s' altera ab l' us ni ab les variacións de temperatura. S' emplea generalment en la fabricació de tubos pera ficar'hi els fils metálichs que serveixen pera conduír l' electricitat. *Cauchuc volcanizado.*

CAUVÓ (Puig). *Orog.* Puig de la serra dels Canals, prov. de Lleida; té 2,672 met. d' altitut.

CAVA. f. CAVADA. || La vena més grossa del còs, qu' entra a la cavitat de derrera del cor. **Cava.** || *Ter.* GRUTA

CAVÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la banda N. de la serra de Cadí y té 316 hab.

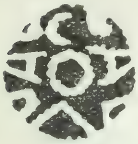

Segell de Cavá

CÁVACH. m. Aixada ampla. **Azadón de pala.** || MAGALL. || També 's diu CÁVECH.

CAVADA. L' acció de cavar la terra. **Cava, cavadura.** || La mantornada o segona que 's fá a les vinyes. **Renda.** || *Náut.* Se diu de la mar ab referencia als vuits que deixen entre sí les onades. **Cava, cavada.**

CAVADÍS, SA. adj. Se diu de la terra o de la sorra que 's separa cavant. **Cavadizo.**

CAVADOR, A. m. y f. Qui cava la terra. **Cavador.**

CAVADURA. f. CAVADA, 1.

CAVAFÉMS. m. *Ter.* GRAPES.

CAVAFRÍA. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CAVALCADA. fr. Presa feta saquejant. **Correría, cabalgada, presa.** || —REIAL. La en que tot lo que 's percassava a l' enemich erá del percassador, sense haver de donar ni 'l quint ni res al rei. **Cabalgada real.** || f. Correguda de cavalls, etc., pera guanyar algún premi qui arriva primer al terme senyalat. **Carrera.** || Comitiva a cavall. **Cabalgata.** || Tribut o dret senyorial. **Derecho de cabalcada.**

CAVALCADOR, A. m. y f. Qui vá a cavall. **Cabalgador.** || PUJADOR, PEDRÍS.

CAVALCADOR DE CETRERÍA. El sirvent montat que anava a la cassa de cetrería. *Montero de cetrería.*

CAVALCADURA. f. Bestia de bast o sella. **Cabalgadura, caballería.**

DOLENTA CAVALCADURA. *Loc. met. fam.* Pervers, de mal natural. *Mala cuca, mala pécora.*

CAVALCAR. v. a. Anar a cavall. **Cabalgar.** || Ésser ampla o mal assentada una peça de roba o part de ella. **Venir holgado.**

CAVALCAT, DA. p. p. **Cabalgado.**

CAVALERÍA (Cap). *Hidrog.* Cap de la banda N. de l' illa de Menorca.

CAVALIER. m. y 'ls seus derivats. CAVALLER.

CAVALL. m. *Zool.* Quadrúpede de potes ab casco, de coll y qüa coberta de pels llarchs y abundants. El seu color més comú es el roig; pero n' hi há també de blanchs, negres y clapats d' aquests colors. És animal que 's domestica ab facilitat y dels més útils al home. **Caballo.** || Al joch d' escachs es una peça en figura de cavall. **Caballo.** || Al joch de cartes la que té per figura un home a cavall. **Caballo.** || Banch de quatre peus ab taulons per demunt, qu' usen els mestre-de-cases en lloch de bastida. **Caballo.** || El tumor o posterma que 's fá a l' angonal, y prové del mal gálich. **Caballo.** || El soldat de a cavall, y aixís se diu: *els acometeren trenta cavalls.* **Caballo.** || El aguller de fil que s' encreua al aspi o al urdidor al formar el ram o madeixa. **Caballo.** || La canya o bastó que 'ls nois se posen entre les cames pera divertirse. **Caballico, caballito.** || Entre estampers, quan la frasqueta pega contra la forma y desordena algunes lletres. **Caballo.** || El blanch de la pota dreta y má esquerra. **Caballo trastrabado.** || El del pel blanch, gris y daurat fosch. **Roano, rodado.** || El blanch de quatre potes. **Caballo cuadralbo.** || El que té pels blanchs a la qüa. **Rubicán, rubicano.** || L'aficionat a les mules. **Mulero.** || El que portaven les dames a les funcións públiques. **Palafrén.** || El de bastos al joch del truch. **Perico.** || Eina de fuster formada de tres fustes obliqües en que s' hi posa la fusta pera desbastarla. **Borrico, burro.** || — (ARMAT). Cubert de ferro. *Armado.* || —(ALFORRAT). Cubert de cuiro o tela pera major lleugeresa. *Ahorrado, horro.* || — ENCUBERTAT. *Encubertado* || — GUARNIT. *Guarnecido.*

CAVALL CAPÓ. El capat. *Caballo capón.*

CAVALL DE BONA BARRA. *Met. fam.* La persona que a tot s' acomoda. Se diu comunment parlant de coses de menjar. *Caballo de buena boca.*

CAVALL DE CÁRREGA. *Caballo de carga, albardón.*

CAVALL DE CARRETA. *Caballo de carreta.*

CAVALL DE CARROSSA. *Caballo de carroza.*

CAVALL DE COTXE. *Caballo de coche.*

CAVALL DE FUSTA. *Expr. met. fam.* Qualsevulla embarcació. *Caballo de palo.* || El potro ont se donava torment als reus. *Caballo de palo.*

CAVALL DE GUERRA. *Caballo de guerra.*

CAVALL DE LLITERA. *Caballo de litera.*

CAVALL DE LLOGUER. *Caballo de alquiler.*

CAVALL DE MALA MORT. El flach, lleig y de males manyes. *Gurrufero.*

CAVALL DE MONTAR. *Caballo de montar.*

CAVALL DE POSTA. *Caballo de posta.*

CAVALL DE REGALO O DE MA O DE PARADA. El que se té reservat pera lluiment. *Caballo de regalo, de mano, de aldaba, de ostentación.*

CAVALL DE REMUDA. *Caballo de remuda.*

CAVALL DE VALOR. El de bona casta. *Caballo castizo.*

CAVALL DE VAPOR. La unitat que serveix de mida pera valuar la forsa de vapor y consisteix en una potencia capás d' alsar en un segón de temps un pes de setanta cinch kilográms a la alsaria d' un metre. *Caballo de fuerza.*

CAVALL EMBUFEGAT. El que respira ab dificultat. *Caballo asmático.*

CAVALL FOGUEJAT. El que no té por al soroll de les canonades. *Caballo fogueado.*

CAVALLS FORSATS. *Hist.* Companyía de cavallers de janets costejada pels nobles de Palma, obligats desde 'l repartiment al fèu de cavalleríes, y servíen de guardies y escoltes diaries al rei y a la noblesa y escoltaven també al virrei y demés empleats reials. *Caballos forzados.*

CAVALL FRISÓ O DE FRISA. *Mil.* Cilindre de fusta ab pües o travessers pera impedir el pas a la cavallería enemiga. *Caballo de Frisa ó Frisia.*

CAVALL FUST. *Ant.* MATZINA.

CAVALL GUARNIT. El qu' está a punt de poderse montar. *Caballo montado.*

CAVALL LLEUGER. El que no porta armes defensives, per lo que 's maneja ab més facilitat y lleugeresa. *Caballo ligero.*

CAVALL MARÍ. Cert anfibi semblant al cavall de terra. *Caballo marino, de agua, de mar, hipopótamo, hipocampo.*

CAVALL REGUITNADOR. El que tira cosses. *Caballo falso.*

CAVALL DE SERP. *Entom. Caballito del diablo.*

CAVALL TROTADOR. El que té mal pas. *Caballo trotón.*

A CAVALL DONAT NO LI MIRIS EL DENTAT. *Ref.* Reprén la impertinencia dels que busquen faltes a les coses que 'ls hi regalen, manifestant el seu geni descontentadís. *A caballo presentado ó regalado no hay que mirarle el diente; de lo ajeno, lo que quisiera su dueño.*

A MATA CAVALL. m. adv. Atropelladament. *A mata caballo.*

A UNGLA DE CAVALL. fr. A tot córrer. *A uña de caballo.*

ALSARSE EL CAVALL DE MANS. fr. *Suspenderse el caballo.*

ANAR A CAVALL. fr. *Ir, andar á cavallo.* || Si es cama ensá cama enllá. *A caballo, á horcajadas, á horcadillas y á escarramanchones.* pr. Arag. || Si és còm les dones. *A asentadillas, á mujeriegas.* || Si s' hi va ajegut. *Atasajado.*

ANAR EL CAVALL A PAS CUBERT. Cubrir en part la ratlla del trepitj o 'l sol d' una pota ab el de l' altra. *Andar oscuro el caballo.*

ANAR CÒM UN CAVALL DESENFRENAT. fr. Abandonarse, entregarse desenfrenadament als vicis. *Correr sin freno.*

ANAR A CAVALL DEL DE SANT FRANCESCH. *Loc. met. fam.* Anar a peu. *Ir en el coche de Sant Francisco, ó de don Juan Zapata, ó con la cruz de los calzones.*

CUBRIR EL CAVALL A L' EUGA. fr. *Acaballar.*

CUBRIRSE 'L CAVALL. fr. Cubrirse algún tant el trepitj d' una pota ab le de l' altra. *Taparse el caballo.*

EMPINARSE 'L CAVALL. fr. Alsarse 'l cavall sobre les potes de derrera. *Enarbolarse, encabritarse.*

ENSENYAR UN CAVALL. fr. Adestrarlo. *Trabajar un caballo.*

ÉSSER CAVALL DE DUES SELLES. *Expr.* Ésser bó pera tot. *Ser bueno lo mismo para un fregado que para un barrido.*

ESTAR ENTRE LES POTES DEL CAVALL. fr. *Met. fam.* Estar mòlt abatut, despreciat. *Estar á los pies de los caballos.*

FER ANAR EL CAVALL A TOT CÓRRER. fr. Ferlo córrer ab extraordinaria violencia. *Escapar el caballo.*

FERLI FER ANQUES AL CAVALL. fr. Ferlo abaixar encullint les anques. *Derribar el caballo ó derribar las caderas al caballo.*

GIRAR EL CAVALL. fr. Mudarlo o girarlo d' una má al altra. *Trocar el caballo.*

MENEJAR, MENAR, GOVERNAR O PORTAR EL CAVALL. *Llevar el caballo.*

PICAR UN CAVALL. fr. Exercitarlo, ensenyarlo 'l picador. *Picar.*

PORTAR BÉ 'L CAP EL CAVALL. fr. Portar el cap dret y ben posat. *Enfrenar bien el caballo.*

PROVEIR DE CAVALLS. fr. *Encabalgar.*

PUJAR A CAVALL. fr. *Montar á caballo.* || *Met.* Subjugar. *Ensillar, domar, hollar, poner el pie encima.*

QUI SOL MENJA 'L SEU GALL, SOL ENSELLA 'L SEU CAVALL. *Ref.* V. GALL.

TIR DE QUATRE CAVALLS. *Cuádriga.*

TOT BON CAVALL ENSOPEGA. *Loc.* Indica que per avisat que sigui l' home algunes vegades s' equivoca. *El más diestro la yerra.*

TREURE BÉ 'L CAVALL. fr. *Sacar bien el caballo ó sacar el caballo limpio.*

CAVALLA. f. *Ictiol.* Peix mòlt comú als mars de Espanya; té de vint a trenta centimetres de llargada, és mòlt estret per la qüa, de color blau y vert ab ratlles negres y de carn roja y poch estimada. **Caballa.**

CAVALLADA. f. Munió de cavalls. **Reunión ó conjunto de caballos.**

CAVALLAR. adj. Lo que pertany al cavall. **Caballar, caballuno.**

CAVALLÁS. m. aum. **Caballón.**

CAVALLER. m. Persona de calificada noblesa. **Caballero.** || Qui munta a cavall. **Caballero, jinete.**

ARMAR CAVALLER. fr. Posar el rei a un cavaller les armes, cenyintli l' espasa ab varies ceremonies. *Armar á uno caballero.* || Admetre a algú en alguna ordre de cavalleria, segóns les ordres prescrites y després de les degudes ceremonies. *Armar ó ser armado caballero.*

CAVALLER AVENTURER. *Ant.* Qui anava pel món cercant aventures. *Caballero andante, aventurero.*

CAVALLER DE BRAGUETA. *Ant.* Qui gosava d' aquest privilegi o noblesa per haver tingut set fills mascles seguits, de llegítim matrimoni. *Hidalgo de bragueta.*

CAVALLER DE PICOREA. m. *Ant.* El soldat de cavallería que corría terra d' enemichs ab l' algara. *Algarero.*

CAVALLERS, CADA QUAL AB SES MULLERS. *Ref.* Que denota que cada qual se contenti ab el seu estat, igualantse sols ab els de la seua esfera, sense pretendre ésser més ni abaixarse tampoch a ésser menys del que li correspón. *Cada asno con su tamaño; cada oveja con su pareja.* || — DE JANET. Els qui muntaven certs cavalls petits y lleugers que 'n deien janets. *Caballero de jinete.*

CAVALLER SELVATGE. *Ant.* El justador d' ofici, mena de gladiador de l' Etat Mitjana. *Caballero salvaje.*

CAVALLERÁS. m. aum. Lo qu' es més distingit entre 'ls de la seua classe. **Caballerote.** || Qui 's porta còm a cavaller. **Caballeroso.**

CAVALLEREJAR. v. n. Portarse còm un cavaller. **Caballerear, hacer el caballero, portarse caballerosamente.**

CAVALLERESCH, CA. adj. Lo que pertany als cavallers o 'ls hi és propi. **Caballeresco.**

CAVALLERET. m. dim. **Caballerito.** || El jove presumit. **Caballerete, caballerito.**

CAVALLERÍA. f. Bestia pera anar a cavall. **Caballería.** || Tropa de a cavall. **Caballería.** || Preeminencia, privilegi del cavaller. **Caballeria.** || Art de l' equitació. **Caballería.** || Institut propi dels cavallers que feien professió de les armes. **Caballería.** || *Ant.* Conjunt de qualitats propies de cavallers. **Caballería.**

CAVALLERÍA DE TERRA. *Ant.* Part de terra de valor 10 sextercis o sextaris de blat o síen 80 quarteres de renda a raó de 8 quarteres cada sextari, que 's donava al cavaller militar y 's judicava prou pera tindre cavall y armes aparellades sempre que se 'l necessités pera la defensa del principat. *Caballería de tierra.*

CAVALLERÍA D' HONOR. fr. *Ant.* La que conferíen els richs-homes als seus cavallers. *Caballería de honor.*

CAVALLERÍA DE MAINADA. fr. *Ant.* La que conferíen els reis. *Caballería de mesnada.*

EL DÍA DE LA CAVALLERÍA D' ALGÚ. fr. *Ant.* El día en que havía estat armat cavaller. *El día en que fué armado caballero.*

LLEVAR CAVALLERÍA O LLEVARSE CAVALLERÍA D' ALGÚ. *Loc. ant.* Aventatjarlo en coses de cavallería. *Aventajar en caballería.*

PENDRE CAVALLERÍA D' ALGÚ. *Ant.* Ésser armat per ell cavaller. *Recibir la orden de caballería.*

CAVALLERÍS. m. Qui té al seu cárrech la cavallerissa. **Caballerizo.**

CAVALLERÍS DEL REI. Qui té l' ofici d' anar a cavall a l' esquerra del cotxe del rei. *Caballerizo del rey, caballerizo del campo.*

CAVALLERÍS MAJOR DEL REI. Qui té al seu cuidado la cavallerissa del rei, l' armería y casa dels cavallers patjes. *Caballerizo mayor del rey.*

PRIMER CAVALLERÍS DEL REI. Qui en ausencia del cavallerís major governa la cavallerissa del rei. *Primer caballerizo del rey.*

CAVALLERISSA. f. Estable, lloch destinat pera les cavalleríes. **Caballeriza.**

CAVALLEROT. m. aum. El cavaller tosch y grosser. **Caballerote.**

CAVALLET. m. dim. **Caballito, caballico, caballejo.** || Bastidor en que descansa la tela que s' ha de pintar. **Caballete.** || Entre estampers molla o troç de fusta assegurat ab un tornillo a la cama esquerra de la prempsa pera que hi descansi la barra. **Caballete.** || Entre pellaires unes fustes en figura d' esquena de ase pera penjar y aixugar la llana. **Caballete.** || PONTET. || Dues peces de ferro que hi há a la llar del foch pera aguantar la llenya. **Morillos.** || Entre teixidors una parella de armadures fetes de tres fustes obliqües cada una, que aguanten un cilindre pera plegarhi'l teler. **Caballete, borrico.** || Permódol triangular pera sostindre prestatges. **Palomilla.** || FERRET DE GERRER. || Llóm o crestall que 's fá dalt de les parets pera que no les fassi malbé l' aigua. **Albardilla, caballete.** || *Entom. ter.* PREGADEU DE ROSTOLL.

CAVALLÓ. m. El llóm de terra que hi há entre sòlch y sòlch. **Cabellón, camellón, albardilla.**

CAVALLONA. f. Al joch d' escachs la dama quan pot saltar. **Caballona.**

CAVALLOT. m. CAVALL DE MALA MORT.

CAVANILLAS (Joseph). *Biog.* Organer de la catedral de la Seu d' Urgell, que va morir l' any 1725. Era tingut còm el primer artista del seu temps en la seua especialitat. Va compondre unes vuitcentes peces pera orga. Vegis CABANILLAS.

CAVANILLES (Antoni Joseph). *Biog.* Remarcable botánich y savi jesuita. Va neixer a Valencia en 1745 y fou professor de filosofía a Murcia. En 1777, va marxar a París acompanyant als duchs del Infantado, y en la capital de França va conreuar ab éxit els estudis de les ciencias naturals, especialment la botánica, publicant una obra mòlt notable ab el títol de *Menadelphia classis dissertationes decem.* Va aumentar l' herbari del Jardí botán ch de Madrit ab 12,000 especies, y publicar diverses obres fruit de les seues observacions científiques, entre quines, resultaven les *Disertaciones de la clase monadelfia,* ab 300 dibuixos d' ell meteix; les *Observaciones sobre el artículo España* de la nova *Enciclopedia*, defensant als seus compatricis, y la *Icones et descriptiones plantarum.* Va morir en 1804.

Antoni Joseph Cavanilles

CAVAR. v a. Estovar o moure la terra ab el cávech o aixada. **Cavar.** || Fer algún clot cavant. **Cavar.** || Treure la terra de les mines d' or. **Escopetar.** || *Náut.* Fer als taulóns la cavitat que necessiten quan han d' aplicarse a algún lloch convexe. **Acopar, cavar.** || *Ant.* RIBOTEJAR. || v. n. Anar algunes coses profundisant y pudrint la carn. **Socavar, cavar.** || *Met.* Reflexionar, pensar interiorment. **Cavar.**

CAVAR FONDO O ENDÍNS. fr. ENFONDIR. || *Met.* Discórrer profundament, penetrar mòlt. *Profundizar, profundar, ahondar.*

CAVARRASA. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CAVAT, DA. p. p. **Cavado.**

CAVATINA. f. *Mús.* Peça de cant, de curta duració, executada per un sol cantant. **Cavatina.**

CAVAYL. m. *Ant.* CAVALL.

CAVERNA. f. Gran cova o cavitat a la terra o a alguna roca. **Caverna.** || *Anat.* La concavitat que fá la materia o posterma a les llagues o nafres. **Caverna.** || Entre gitanos. **Casa.**

CAVERNETA. f. dim. **Cavernita.**

CAVERNÓS, A. adj. Lo que té mòltes cavernes. **Cavernoso.** || Se diu de les llagues o nafres que tenen cavernes. **Cavernoso.**

CAVERNOSITAT. f. p. u. Qualitat de cavernós. **Cavernosidad.**

CAVET. *Arquit.* Motllura rodona, vuida, que forma un quart de cercle. **Caveto.**

CAVIAR. m. Ou salat d' esturió. **Caviar.**

CAVÍCOLA. adj. Se diu dels animals que víuen a les cavernes. **Cavícola.**

CAVILACIÓ. f. La acció y efecte de cavilar. **Cavilación.** || Reparo o dificultat de poca monta. **Quisquilla.** || **Sofisma.**

CAVILACIONETA. f. dim. **Cavilacioncilla, cavilacioncita.**

CAVILADOR, A. m. y f. CAVILÓS.

CAVILAR. v. a. Fixar la imag nació en vanes subtileses. **Cavilar.**

CAVILÓS, A. adj. MANIÁTICH. || Inquiet, impertinent, enredador. **Caviloso.** || Dit de les coses fetes per les persones de dita condició. **Caviloso.**

CAVILOSÁMENT. adv. m. Ab cavilació o engany. **Cavilosamente.**

CAVILOSITAT. f p. u. CAVILACIÓ.

CAVITAT. f. Espai vuit. **Cavidad.**

CAVOLINITA. f. *Miner.* Silicat d' alúmina y de potassa, substancia blanca, brillant, de color de maraperla, que crestal isa en prismes rectangulars, se fá opaca al foch y és soluble dins dels ácits. Se trova al Vesubi. **Cavolinita.**

CAXAL (Antoni). *Biog.* General de l' ordre de la Mercé, natural de Tarragona. Era doctor en drets y teología; va ésser catedrátich de cánons a Lleida y a Osca, y embaixador d' AlfonS IV al concili de Constansa (1416), en quina població va morir l' any 1417. Era no sols personatge important socialment parlant, sino també d' inteligencia clara y escriptor elegantíssim.

CAXANES (Bernat). *Biog.* Notable metge barceloní, nat l' any 1560. Va publicar el llibre *Adversus valentinos, et quosdam alios nostri tempori medicos: de ratione nuttendi sanguinem in febribus putridis.* (Barna., imp. Malo, 1592, en octau). Pêl contingut de tal llibre resulta que Caxanes era contrari ab fonament cientifich del costum dels metges espanyols del seu temps que abusaven de les sangríes.

CAYENT, A p. p. CAURE.

CAYGUDA. f. L' acció y efecte de caure. **Caída.** || La llargaria de la tela, cortina, capa, etc. **Caída.** || CULPA.

ANAR DE CAIGUDA. fr. *Met. fam.* ANAR AL BAIX, 1.

CAYGUT, DA. p. p. **Caído.** || adj. *Met.* **Desmazalado, desmadejado.**

CAYMÁN. m. *Zool.* Reptil d' Indies, mena de llargandaix mòlt semblant al cocodrilo, encare que més petit. **Caimán.** || *Met* Qui afecta prudencia pêls seus intents. **Caimán, redomado.** || *Ter.* BRASER, 1.

CAYMENT. m. *Ant.* CAIGUDA.

CAYMÓ Y BASCÓS (Pere). *Biog.* Home polítich, mòlt prestigiós y popular al Empurdá a mitjans del sigle XIX. Va néixer a Sant Feliu de Guíxols l' any 1819; va ésser mòlt perseguit, prés diferentes vegades y expatriat. L'any 1868 va ésser deslliurat de la presó y portat en triomf a la casa consistorial pera que formés part de la junta revolucionaria, mentres a Sant Feliu era elegit president de la entitat igual, y més tart batlle primer. L' any 1869 va ésser elegit diputat de l'Assamblea Constituient per Girona, còm a membre del partit republicá federal. Havent estat el capitost de l' alsament de La Bisbal al octubre de 1869, va ésser condemnat a mort, essentli conmutada aquesta pena per la de desterro.

Pere Caymó y Bascós

CAYRAT. m. *Arquit.* Fust qu' atravessa diagonalment d' una carrera a altre en els ánguls entrants. **Cuadral.** || pl. Les vigues més petites que ixen del cavallet de la teulada. **Asnas.**

CAYRE. m. Cantó o ángul exterior que formen dues superficies. **Esquina.** || *Ant.* QUADRO.

EN CAIRE. m. adv. EN QUADRO.

CAYREJAR. v. a. Treure caires a alguna cosa, aplicantse més particularment a la fusta y a la pedra. **Escuadrar.**

CAYRELL. m. CAYRE, 1. || Perruca postissa que imita y supleix el cabell natural. **Cairel.** || *Ant.* FLETXA. || Mena de sageta de fusta cremada y quadrada. **Cuadrillo.** || *Mar.* La cinta més alta que 's posa en un vaixell a la punta del alcássar, castell y toldet. **Cairel.**

CAYRENT. *Geog.* Caseriu del terme d' Ayelo de Malferit, prov. de Valencia.

CAYRETA. f. *Ter.* GUIXA.

CAYRÓ. m. Rajola quadrada. **Baldosa.**

CAYRUT. adj. Ab que 's significa lo qu' és angular o agut. **Agudo**.

CE. Nòm de la lletra C. **Ce**.

CEAT. m. Sal produída per la combinació del ácit céich y una base salificable. **Ceato**.

CEBA. f. *Bot.* Planta de regadiu de la fam. de les liácees; té l' alsaria de quaranta a seixanta centímetres, les fulles fistuloses, la cama estufada del mitj, y acava ab una mena de panotxa globosa. L' arrel és una cabessa del meteix nòm, formada de varies capes tendres y sucoses, d' un olor fort, agre y coënt. **Cebolla**.

Ceba

CEBA MARINA. *Bot.* Planta silvestre que 's fá a les platjes de mar y a les montanyes; té les fulles d' un vert bonich, amples y sucoses, la cabessa semblant a la de la ceba comuna; composta de mòlts grills que 's divideixen en tres capes ben distintes; primera de tels mòlt prims, foliaceus, sechs y blanchs; la segona de grills espessos, molsuts, viscosos, mòlt agres y amarchs; la tercera de grills no desarrollats, poch espessos, viscosos, blanchs y mucilaginosos. La medicina sols usa 'ls de la segona capa, qu' aplicats a la pell l' inflamen mòlt aviat, y en altes dosis obren còm els veris narcótichs agres; serveix contra les feridures passives, y exerceix una influencia estimulant mòlt notable en la secreció de les membranes viscoses; l' us dels preparats d' aquesta planta produeix grans ventatges pera la curació de la tisis pulmonar. *Escila, cebolla, albarrana.*

CEBA MARRANA. *Bot.* CEBA MARINA.

CEBA SICOTRÍ. Such extractiu reïnós que 's treu de mòltes plantes exótiques. *Áloe sucotrino, ó socotrino, acíbar.*

CEBES. Joch de nois en que comunment s' assenten alguns a terra, abrassantse cada hú al del seu devant, formant còm una cadena, y dos qu' están drets, fent l' un d' amo y l' altre de comprador, proven d' alsar al de devant. *Arráncate nabo, arráncate cepa.*

FER MENJAR O ROSEGAR CEBA. fr. *Met. fam.* Fer rabiar o mortificar a algú. *Hacer morder el ajo á uno.*

QUI VEN O CONREA CEBES. *Cebollero.*

CEBACI, A. adj. *Bot.* Que té l' olor de la ceba o del all. **Cebáceo**. || Que té una forma semblant a la de la ceba. **Cebáceo**.

CEBADA. f. Guisat fet ab ceba. **Cebollada**.

CEBALLONS. m. pl. Cuchs que 's fan a la carn. **Cresa**.

CEBASSA. f. aum. **Cebollón**.

CEBER. m. Producte vegetal que 's treu per incisió de la planta del meteix nòm, qu' és semblant a la atsavara, y 's presenta en munts de variats colors, trencadissos, de fractura brillant, que fan una pòls daurada y de gust amargant. **Acíbar**

CEBER DE CAVALL. m. El que 's presenta en munts de color moreno, brut y quasi negre, y plens d' impureses, que fan una pòls parda fosca. *Acíbar caballudo.*

CEBER HEPÁTICH. m. El de segona classe, d' olor semblant al fetge, menys transparent y brillant, pero més obscur que 'l sicotrí y d' olor forta semblanta al de la mirra. *Acíbar hepático.*

CEBETA. f. dim. **Cebolleta**.

CEBOLLÍ. m. Llevor de cebes. **Cebollino**. || Planter de cebes. **Cebollino**.

CEBOLLUT, DA. adj. Se diu de les plantes que tenen cabessa còm les cebes. **Cebolludo**.

CEBRA. f. *Zool.* Quadrúpet d' África semblant al matxo, de color groguench, ab llistes transversals pardes o negres. **Cebra**.

CEBRIÁ. m. Nòm. d' home. **Cipriano, Cebriano, Cebrián**.

CECA. f. Mesquita de moros que hi havía a Córdoba, ont hi anaven ab la meteixa reverencia que a la Meca. **Ceca**

ANAR DE CECA EN MECA. fr. *Met. fam.* Anar ociosa y inútilment d' una part a l' altre. *Andar de Ceca en Meca.*

HAVER CORREGUT LA CECA Y LA MECA Y LA VALL D' ANDORRA. fr. *Met. fam.* Ésser algú mòlt experimentat y astut. *Ser muy corrido*

CECADERO. m. Ferro còrb, al qu' en els cotxes y galeres se lliguen els tirants de corda o de cuiro assegurats a la retranga, y serveixen pera fer recular el carruatge. **Cejadero**.

CECAL. f. Una de les venes del cós humá. **Cecal**.

CECERITA. f. *Min.* Silicat de ceri. **Cecerita, cerita**.

CECH. m. *Ant.* CEGO.

CECIFORME. adj. *Bot.* Tubus curts pléns d' oli volátil que 's troven a les umbelíferes. **Ceciforme**.

CECINA. f. Carn salada, aixuta y secada al fum, al sol o al aire. **Cecina**.

CECOGRAFÍA. f. Métode d' escriptura pera 'ls cegos. **Cecografía**. || Art d' ensenyar d' escriure als cegos. **Cecografía**.

CECRÍFAL. m. *Anat.* Un dels ventres dels animals remugadors. **Cecrífalo**. || *Ant.* Filat ab que 's cubríen els cabells les dones gregues. **Cecrífalo**.

CEDARÓ. m. *Astron.* Estrella de tercera magnitut, que 's trova al pit de Casiope. **Cedarón**.

CEDÁS. m. Eina formada d' un riscle rodó y una tela feta comunment de cerdes pera passar farina o colar líquits. **Cedazo**. || El que serveix pera passar perles, pedres fines, etc. **Quilatera**.

PASSAR PÊL CEDÁS. fr. Separar ab ell la farina del segó, o les partícules d' altres materies, de modo que quedin les grosses demunt de la tela y les petites caiguin dessota. *Cerner.* || *Met.* Examinar mòlt els fets d' algú. *Examinar la conciencia de alguno.*

VÉURE 'HI PER UNA TELA DE CEDÁS. fr. *Fam.* Significa judicar de les coses no còm son en sí, sino del modo que les presenta la preocupació. *Ver ó adivinar por tela de cedazo.*

CEDASSER, A adj. Qui fá cedassos. **Cedacero**. || *Met.* Qui porta qüentos y enredos de l' un a l' altre a fí de ferlos barallar. **Chismoso**.

CEDASSERÍA. f. Botiga ont fan o venen cedassos. **Cedacería**.

CEDASSET. m. dim. **Cedacillo, cedacito, cedazuelo**.

CEDIBLE. adj. *For.* Lo que 's pot cedir o donar. **Cesible**.

CEDIR. v. a. Donar, transferir o traspassar a un altre cosa, acció o dret. **Ceder**. || v. n. Donarse per vensut, rendirse. **Ceder**. || Resultar alguna cosa en bé o mal, alabansa o estimació d' algú. **Ceder**. || Concedir alguna cosa que repugnava. **Ceder**. || Minvar la forsa d' alguna cosa, còm: *del vent, de la febre, del fret*, etc. **Menguar, ceder, bajar, mitigar**. || Parlant d' algun negoci afluixar l' ardor o empenyo ab que s' havía emprés. **Cejar**.

FER CEDIR. fr. Fer condescendir o mudar de pensament a algú. *Blandear, doblar.*

Segell de Cedó

CEDÓ. *Geog.* Poblet del districte municipal de Torrefeta, provincia de Lleida.

CEDÓ (Francisco). *Biog.* Vicari general a Espanya de l' ordre dels Esclaus de María. L' any 1663 va fun-

dar a Barcelona la professó del Diumenge de Rams y de la Congregació dels Dolors, que va ésser la primera y la originaria de totes les del país. Va escriure, entre altres, una obra sobre 'ls convents de la seua ordre a Catalunya, mòlt incorrecte, segons judici d' en Torres Amat. Va morir l'any 1671.

Cedre

CEDRAL. m. Llóch ont hi há mòlts cedres. **Cedral.**

CEDRE. m. Arbre del Líban mòlt alt, frondós y fragant, sempre vert, y quina fusta no's corca ni pudreix. Pertany a la fam. de les cupressácees. **Cedro.**

CEDRELAT. m. *Bot. ant.* Arbre conífer, gegantesch y mòlt semblant al cedre. **Cedrelato.**

CEDRELLEÓ. m. *Farm.* Oli preparat ab el fruit del cedre. **Cedreleón.**

CEDRÍ, NA. adj. Lo qu' és de cedre o li pertany. **Cedrino.**

CEDRIA. f. Such gomós que destila 'l cedre. **Cedria.**

CEDRIT. m *Bot.* Fruit del cedre, mena de boleta d' un color roig blavench mòlt semblant al ginebró. **Cédride.** || *Farm.* Ví mòlt ardent preparat ab ví dòls y reïna de cedre. **Cedrito.**

CÉDULA. f. Troç de paper escrit o per escriure, vale o paper d' obligació. **Cédula.**

CÉDULA DE PREEMINENCIES. La que 's donava a algú per haver fet mòlts anys del seu ofici, conservantli 'l salari, honors y facultat pera concórre'hi sempre que volgués. *Cédula de preeminencias.*

CÉDULA INTRODUCTORIA. *For.* Petició o memorial. *Libelo introductorio.*

CÉDULA PERSONAL. La que té obligació de pendre, mitjansant el pago de certa quantitat, tothom qui té catorze anys complerts. Serveix pera identificar la personalitat de cada hú per més que no hi há cap senya personal. **Cédula personal.**

CÉDULA REIAL. Despatx del rei, ab el qual se concedeix alguna gracia, o 's pren alguna providencia. *Cédula real.*

CEDULARI. m. La reunió de reials ordres. **Cedulario.**

CEDULATGE. m. El dret que 's paga per les cédules. **Cedulaje.**

CEDULETA. f. dim. **Cedulilla.**

CÉFALA. f. *Entom.* Papallona diurna del género dels sátires. **Céfala.**

CEFALÁCENO, NA. adj. *Ictiol.* Que té espines al cap. **Cefaláceno.**

CEFALAGRA. f. Afecció gotosa del cap; irritació del meteix. **Cefalagra.**

CEFALALGIA. f. *Med.* Mal de cap. **Cefalalgia.**

CEFALANT, A. adj. *Bot.* De flors reunides en forma de cap. **Cefalanto.**

CEFALARI, A. adj. Nòm que 's dóna als nódols d' una roca granullosa quan son tan grossos còm un cap humá. **Cefalario.**

CEFALARIA. *Bot.* Planta de la familia de les dipsácees semblantes al género *dipsoquees* y *escabioses.* Se 'n coneixen unes 30 especies, algunes conreuadas als nostres jardins.

Cefalaria

CEFALASPIDÓFEN, A. adj. *Erpet.* Reptils que tenen el cap cubert d' escates. **Cefalaspidófeno.**

CEFALÁSTICH, CA. adj. *Med.* Remei contra 'l mal de cap. **Cefalástico.**

CEFÁLAT, DA. adj. Calificació dels moluschs que tenen cap. **Cefalado.**

CEFÁLEA. f. *Ant.* MIGRANYA.

CEFÁLICA. f. *Anat.* Vena superior del braç nomenada aixís per haverse cregut que treia la sanch del cap. **Cefálica.**

CEFÁLICH, CA. adj. Lo que pertany al cap. **Cefálico.**

CEFALOBRANQUI, A. adj. Que té 'ls branquis prop del cap. **Cefalobranquio.**

CEFALODIAL. adj. *Bot.* Calificatiu de la fructificació d' alguns líquens. **Cefalodial.**

CEFALOFARINGEU. adj. *Anat* .Troç del muscle constrictor superior de la faringe que s' inserta superiorment a la part inferior de l' apófisis basilar. **Cefalofaríngeo.**

CEFALOFRAGMA. m. *Hist. nat.* Diafragma que divideix interiorment en dues parts, una anterior y altre posterior, el cap dels insectes. **Cefalofragma.**

CEFALÓIDICH, A. adj. *Bot.* Que té la forma de cap. **Cefalóideo.**

CEFALOMÁTOM. m. *Med.* Tumor sanguini del cap de les criatures acavades de néixer. **Cefalomátomo.**

CEFALOMELIA. f. *Anat.* Inserció d' un membre accessori al cap. **Cefalomelia.**

CEFALOMETRÍA. f. *Cir.* Tractat del art de partejar. **Cefalometría.**

CEFALÓNICH, CA. adj. El natural de l' illa de Cefalonia y lo que hi pertany. **Cefalonio.**

CEFALOPAGIA. f. *Anat.* Reunió de dos animals per la part superior del cap. **Cefalopagia.**

CEFALÓPODO, A. adj. *Med.* Que té 'ls orgues motrius al cap. **Cefalópodo.**

CEFALÓPTER, A. adj. *Zool.* Que té un monyo de ploma en forma de girassol al cap. **Cefalóptero.** || *Ictiol.* Peixos de l'ordre dels plagiostomes, familia de les rajades, ab grans ales pectorals, amples y punxagudes. El nomenat *Massena,* tipo del género, a voltes se pesca ab la tunyina al mar Mediterrani.

Cefalópter

CEFALOXIA. f. *Med.* Inclinació viciosa del cap que cau envers un dels muscles. **Cefaloxia.**

CEFALLÓS, A. adj. *Ter.* PALPISSOT.

CEFERÍ. n. p. **Ceferino.**

CEFÉU. f. Constelació celest. **Cefeo.**

CEGADOR, A. s. Qui priva a un altre de la vista **Cegador.** || Lo que fá perdre la vista. **Cegador.**

CEGALLÓS, A. adj. Qui té habitualment els ulls carregats, vermells y plorosos. **Cegajoso, cegatoso.**

CEGAMENT. adv. m. A cegues. **A ciegas.** || *Met.* Temerariament. **Ciegamente, alucinadamente.**

CEGAR. v. a. Fer cego a algú. **Cegar.** || *Met.* Ofuscar l' enteniment o la llum de la raó els afectes y passións desordenades. **Cegar.** || Tornarse cego. **Cegar.**

CEGARSE. Tornarse cego. **Cegarse.** || *Fig.* Obcecarse, endurirse, posarse cego de passió, no volguer fer cas de raóns, per convincentes que siguen. **Cegar, cegarse.**

CEGAT, DA. p. p. **Cegado.**

CEGO, A. m. y f. Qui no hi veu. **Ciego.** || *Met.* Posseít d' alguna passió. **Ciego.**

A CEGUES. m. adv. CEGAMENT.

ANAR A CEGUES. fr. *Fam.* Anar a ulls cluchs. *Andar ciegamente.*

A LA TERRA DELS CEGOS QUI NO TÉ MÉS QUE UN ULL ÉS REI. *Loc. fam.* Denota qu' entre mòlts que tenen alguna falta, és preferit el que la té menys grossa. *En la tierra de los ciegos el tuerto es rey.*

ELS CEGOS NO DISTINGEIXEN DE COLORS. fr. CADA HÚ DEL SEU OFICI.

ÉSSER CEGO. fr. *Met.* No entendre bè o desconéixer les coses per ignorancia o per passió. *Ser ciego, tener cataratas.*

MÒLT CEGO ÉS, QUI NO HI VEU PER UNA TELA DE CEDÀS. *Ref. met. fam.* Denota 'l poch coneixement de qui no entén les coses més clares y fácils d' entendre. *Harto ciego es el que no ve por tela de cedazo.*

QUALSEVOL CEGO HO VEU. *Loc. fam.* S' usa pera demostrar l' evidencia d' alguna cosa. *Eso lo verá un ciego.*

SOMNIAVA 'L CEGO QUE HI VEIA Y SOMNIAVA 'L QUE CREIA. Denota la facilitat ab que tothom creu alló que l' hi convé. *Soñaba el ciego que veía, y soñaba lo que quería.*

CEGUEJAR. v. n. Escursarse la vista. **Ceguear.**

CEGUEJAT, DA. p. p. **Cegueado.**

CEGUERA. f. Gran defecte o privació total de la vista. **Ceguera.** || Fat-lera o gran afició a alguna cosa. **Manía, tema.**

CEGUET, A. m. y f. dim. **Cieguecito.**

CEGUETAT. f. Privació de la vista. **Ceguedad.** || Passió que ofusca la raó. **Ceguedad, alucinación, alucinamiento.**

CEGUTA. *Bot.* V. CICUTA.

CEJÍN. m. *Astron.* Estrella de tercera magnitut de la constelació Bootes. **Cejín.**

CEL. m. L' espai immens en que giren tots els astres. **Cielo.** || La gloria celestial. **Cielo.** || L' atmósfera. **Atmósfera, cielo.** || Clima; y aixís se diu: *Espanya té un bon cel.* **Cielo, clima.** || La cuberta de algunes coses, y aixís se diu: *el cel del llit, del cotxe*, etc. **Cielo.** || pron. AQUELL. || m. Ormeig de pescar. **Cierto aparejo de pescar.**

CEL ROGENT A LA VESPRADA, LA PLUJA SE N' ÉS ANADA. *Ref.* Que 's prén en sentit literal. *Arreboles de la noche, á la mañana son soles.*

CEL ROGENT AL DEMATÍ, LA PLUJA JA ÉS AQUÍ, *Ref.* Que 's prén en sentit literal. *Arreboles de la mañana á la noche son agua.*

CEL ROGENT, PLUJA O VENT. *Ref.* Que s' entén en sentit literal. *Aurora rubia, ó viento ó lluvia.*

AGAFAR EL CEL AB LES DENTS. fr. *Met.* Denota 'l gran enfado que algú ha rebut ab una cosa, manifestant'ho ab demostracións exteriors. *Tomar el cielo con las manos.*

ANÁRSE'N O PUJÁRSE'N AL CEL. fr. *Met.* Salvarse. *Ir, volar al cielo.* || *Met.* Se diu del qui ha perdut tots els seus béns. *Irse como la sal en el agua.* || *Met.* Se diu del qui ha emprés algún negoci y s' hi ha tornat pobre. *Caer de cabeza.*

BAIXAT O VINGUT DEL CEL. fr. Prodigiós, excel-lent. *Bajado, venido del cielo.*

ESCUPIR AL CEL. fr. *Met.* Procedir contra algú ab medis que 's converteixen en perjudici de qui 'ls usa. *Escupir al cielo.*

ÉSSER AL CEL. *Met. fam.* Estar lliure de tota molestia. *Estar en la gloria.*

GUANYAR EL CEL. fr. *Met.* Pera denotar que 's consegueix ab virtuts y bones obres. *Ganar, comprar, conquistar el cielo.*

MUDAR DE CEL. fr. MUDAR DE CLIMA.

PENSARSE TOCAR EL CEL AB EL DIT. fr. Se diu del home vanitós que 's creu tindre un mérit mòlt superior al dels altres. *Engreído como un gallo de cortijo; pensarse tocar el cielo con el dedo.*

QUI AL CEL ESCUP A LA CARA LI CAU *Ref. Quien al cielo escupe en la cara le cae.*

SEMBLAR UN CEL. fr. Pera denotar qu' algún temple o algún altre lloch causa mòlta satisfacció, per estar mòlt ben illuminat o adornat, o per haver'hi una gran música, etc. *Estar hecho un cielo.*

SI 'L CEL CAU, A TOTS ENS ATRAPARÁ A SOTA. *Fam.* Ab que 's respón a qui per tot hi veu perills y entrebanchs. *¿Y si cae el cielo y nos coge debajo? Si el cielo cayera se cogerían muchas coguiadas.*

VINDRE O BAIXAR DEL CEL. fr. Pera denotar que alguna cosa és mòlt bona. *Venir ó bajar del cielo.*

VÉSTE'N AL CEL. *Loc. fam.* Ab que 's desprecia lo que un altre diu o proposa. *Vete al cielo, al rollo, á pasear.*

VEURE 'L CEL OBERT. fr. Presentarse una ocasió favorable pera eixir d' algún apuro. *Ver el cielo abierto ó los cielos abiertos.*

VEURE 'L CEL PER UN FORAT O PÊL FORAT DE L' AIGÜERA fr. *Fam.* S' aplica a aquells que tenen poch coneixement del mòn. *Ver el cielo por un embudo.*

VOLER PUJAR AL CEL A DESPIT DELS SANTS. fr. Ab lo qual se reprén a una persona empenyada en satisfer els seus desitjos o en fer la seua voluntat, justa o injustament. *Quiere mi padre Muñoz lo que no quiere Dios.* || Ésser imprudencia, volguer un impossible o lograr un fí sense posar'hi els medis corresponents. *Querer subir al cielo sin alas ó sin escalera ó dar una puñada en el cielo.*

CELA DE NÚÑEZ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Muro, prov. d' Alacant.

CELADA. f. Armadura antigua del cap. **Celada, casco.** || *Ant.* EMBOSCADA. **Celada.** || AMAGATALL

CELADAMENT. adv. m. *Ant.* AMAGADAMENT.

CELADOR. m. Qui vetlla per la conservació del ordre y bon govern. **Celador.** || Parlant de congregacións y altres societats, el que cuida de que 's cumpleixin llurs estatuts. **Celador.** || A estudi, qui cuida de que 's guardi silenci. **Celador.**

CELAR. v. a. *Ant.* Amagar. **Celar, encubrir, ocultar.** || Procurar ab cuidado l' observansa de les lleis, obligacións o encárrechs. **Celar.** || Obs rvar ab atenció els moviments y accións d' aquell de qui 's tem alguna cosa. **Celar.**

CELAYA (Joan de). *Biog.* Famós doctor en teología, natural de Valencia. Va estudiar a París, exercint el vicariat general en distints arquebisbats de França. En 1525 va retornar a Valencia pera visitar sa mare y parentela; havent admirat tantíssim la seua oratoria, que 'l municipi demaná a l' emperador Carles I deixés quedar En Celaya a son país, en el qual fou rector perpetual de l' Universitat. Escrigué obres distingides. Morí l' any 1558.

CELDA. f. L' aposent que 'l relligiós o la relligiosa té al seu convent. **Celda.**

CELDONI. n. p: **Celedonio.**

CELDETA. f. dim. **Celdilla, celdita.** || *Bot.* Cada un dels vuits que ocupen les llevors a les capses, els grans a les tabelles, etc. **Celdi la.**

CELEBANDICUS PROMONTORIUM AVIENI.

Geog. ant. Nòm de Palafrugell, prov. de Girona, en temps dels romans.

CELEBÉRRIM, A. adj. sup. Mòlt célebre. **Celebérrimo.**

CELEBRACIÓ. L' acció de celebrar. **Celebración.** Aceptació, aplauso. **Aplauso, aclamación, celebración.**

CELEBRADÍSSIM. A. adj. sup. Mòlt celebrat. **Celebradísimo.**

CELEBRADOR, A. m. y f. Qui celebra o aplaudeix. **Celebrador.**

CELEBRANT. p. a. **Celebrante.** || m. El sacerdot que diu la missa. **Celebrante.**

CELEBRAR. v. a. Alabar. **Aplaudir, celebrar, encarecer.** || Reverenciar, venerar solemne y públicament els misteris de la Relligió y la memoria dels sants. **Celebrar.** || Fer solemnement y ab els requisits necessaris alguna funció o contracte. **Celebrar.** || Dir missa. **Decir misa, celebrar.**

CELEBRAR CONTRACTE MATRIMONIAL. *Loc.* Autorisar ab escriptura pública 'ls pactes que serveixen de base a un casament. *Celebrar capítulos matrimoniales ó contrato matrimonial.*

CELEBRAT, DA. p. p. **Celebrado.**

CÉLEBRE. adj. Famós. **Célebre.** || Festiu, xistós, que té agudeses agradables. **Célebre.**

CÉLEBREMENT. adv. m. Ab celebritat. **Célebremente.**

CELEBRITAT. f. Fama, renòm o aplauso que obté una persona o cosa. **Celebridad.** || Solemnitat ab que 's celebra alguna festa o aconteixement. **Aparato, celebridad, pompa, solemnidad, fausto, magnificencia, majestat.**

CELELLES (Francesch). *Biog.* Home de lleis mòlt versat en dret mercantil, que vivía en plé sigle XV a Barcelona. Va corretgir y esmenar les famoses lleis mercantils catalanes, publicantlès ab el títol de *Consolat*, estampades l' any 1494 per en Pere Posa a la ciutat comtal.

CELEMÍ. m. Mesura de grans, que conté la dotsava part d' una fanega. **Celemín.** || La quantitat que hi cap. **Celemín.**

CELERITAT. f. Promptitut, llestesa. **Celeridad.**

CELEST. adj. Lo pertanyent al cel o a la gloria. **Celeste.** || De color de cel. **Celeste, celúreo, de color de cielo.** || *Poét.* Lo que pertany al cel. **Celestial, celeste.**

CELESTÍ. n. p. **Celestino.** || m. Relligiós de l' ordre de Sant Pere Celestí. **Celestino.**

CELESTIAL, adj. **Celeste.** || *Met.* Agradable, perfecte, deliciós. **Celestial.**

CELESTIALMENT. adv. m. Per disposició del cel. **Celestialmente.** || Perfecta, deliciosa, admirablement. **Celestialmente.**

CELESTINA. f. *Bot.* Género de plantes notables per l' hermós blau de llurs flors. **Celestina.** || Relligiosa de l' ordre dels celestíns. || *Miner.* Nòm de l' estronciana sulfatada. || Nòm de dona. **Celestina.**

CELÍACA. f. Vena que porta la sanch al ventre inferior. **Celíaca.** || *Met.* Fluix de ventre ab que surt el quilo junt ab els excrements. **Celíaca.**

CELÍACH, CA. adj. Qui pateix de celíaca. **Celíaco**

CELIANDRA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les umbelíferes, de fulles menudes y arraïmades, les llevors de la qual son uns grans rodóns. Se posa als platillos. **Cilantro, culantro.**

CELIBAT. m. L' estat de solter. **Celibato.**

CÉLIBE. m. Fadrí, que no ha prés estat de matrimoni. **Celibato, célibe.**

CÉLICH, CA. adj. *Poét.* Lo pertanyent al cel. **Célico.**

CELIDONIA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les crucíferes, que per qualsevulla part que 's trenqui o 's talli li surt un such groch que amargueja. La flor té quatre fulles, és rodona y groga. **Golondrina, celidonia.**

Brot de Celidonia

CELIER. m. *Ant.* CELLER.

CELISTIA. f. L' escassa claror que fan les estrelles. **Resplandor de las estrellas.**

CELMA. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Aiguamurcia, provincia de Tarragona.

CELOBERT. m. Espai descubert que 's deixa al mitj d' algúns edificis pera donar llum. A l' article *pati* 's dirá la diferencia que hi há entre aquestes dues paraules. **Patio.**

CELRÁ. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora del Ter, té agregat el llóch de Campdurá y compta 1,648 hab.

CELSA o CELSONA. *Geog. ant.* SETELSIS.

CELSITUT. f. L' elevació y excel-lencia d' alguna cosa. **Celsitud.** || *Ant.* ALTESA, MAGESTAT.

CELTA. adj. S' aplica al individuo de la Galia céltica. **Celta.**

CELTES. m. pl. Els pobles de dita nació. **Celtas.**

CELTIBERIA. *Geog. ant.* Antiga regió d' Espanya. **Celtiberia.**

CELTIBÉRICH, CA. adj. El natural de o pertanyent a la Celtiberia. **Celtibérico, celtiberio, celtíbero.**

CÉLTICH, CA. adj. Lo pertanyent als celtes. **Céltico.**

CÉLULA. f. *Bot.* Cavitat que tenen algunes fruites pera tancar la llevor. **Célula.**

CELULAR. adj. Pertanyent o relatiu a les célules. **Celular.** || *Bot. y zool.* S' aplica al teixit orgánich compost de fulletes o filaments entrecreuats formant celuletes en contacte 'ls uns ab els altres. **Celular.** || Se diu de les presóns y establiments penals ont hi há celdes pera guardar als presos o penats, parcial o absolutament incomunicats, segóns els nous sistemes penitenciaris. **Celular.**

CELL, A. pron. *Ant.* AQUELL.

CELLA. f. Conjunt de pels que hi há demunt de la concavitat superior dels ulls de les persones. **Ceja.** || La de fava. **Ceja.**

CREMARSE LES CELLES. fr. *Met. fam.* Estudiar mòlt. *Quemarse las cejas.*

CEL-LA. f. *Ant.* CAMBRA.

CELLAJUNT, A. adj. Qui té les celles mòlt plenes de pel, de modo que quasi 's toquen l' una ab l' altra. **Cejijunto.**

CELLER. m. Llóch ont s' hi té 'l ví. **Bodega.** || *Ant.* TAVERNA.

CELLERER. m. *Ant.* CELLER.

CELLERET. m. dim. **Bodeguilla.**

CELLETA. f. dim. **Cejuela.**

CÉLLES Y AZCONA (Antoni). *Biog.* Arquitecte distingit, mort a Barcelona l' any 1835. L' any 1817 va inaugurar les llissóns d' arquitectura, espléndidament organisades per la Junta de Comers, quina ensenyansa era gratuita; mes abans havía sigut enviat a Roma (1793) y a Madrit (1803) pera estudiar l' art monumental. Va publicar a Barcelona diversos escrits relatius a belles-arts, forsa ben rebuts. L' any

1820 va fer estampar un quadern titolat: *Noticia de la aplicación de las materias volcanizadas de la villa de Olot á ciertas especies de construcciones de obras, y mayormente á las de hidráulica.* Per encárrech de l' esmentada Junta de Comers, va estudiar lo que quedava del temple romá de Barcelona, en companyía de 'n Cabanes, deduínt que les columnes y arquitraus del carrer del Paradís eren del antich temple d' Hércules.

CELLÉS (Onofre Pau) *Biog.* Canonge barceloní del sigle XVI, compilador de les *Constitucións de Catalunya* (1585).

CELLUDO, DA. adj. *Ant.* Qui arruga 'l front en senyal d' enfado. **Ceñudo, ceñoso.** || Qui té les celles mòlts grosses. **Cejudo.**

CELLUY. *Geog.* Parroquia anexa a Anchs, prov. de Lleida.

CEMENT. m. *Quím.* Composició de sals o altres materies, ab la que s' embolica algún metall, ab el fi de purificarlo o reduírlo a l' estat que 's desitja. **Cemento.** || *Zool.* Una de les substancies que formen les dents de certs mamífers. **Cemento.**

CEMENTACIÓ. f. *Quím.* Acció y efecte de cementar. **Cementación.**

CEMENTAR. v. a. Modificar l' estat d' un mineral per medi de la calor y d' una substancia nomenada cement. **Cementar.**

CEMENTERI. m. *Ter.* CEMENTIRI, FOSSÁR.

CEMENTIRI. m. Fossar, llóch sagrat ont s' hi enterren els fidels. **Cementerio.**

CENACLE. m. y

CENÁCUL. m. La sala ont Jesucrist va fer el seu derrer sopar. **Cenáculo.**

CENDAL o CENDAT. m. Tela de seda o de fil mòlt prima y transparent. **Cendal.**

CENDERA. f. Filat pera agafar cunills, llebres, etc. **Capillo.**

CENDRA. f. Resíduo polvós que queda de les coses cremades. **Ceniza.** || pl. Els restes d' un cadavre. **Cenizas.**

CENDRA CALENTA: CALIU.

CENDRES BLAVES. *Pint.* Color blau, hermós, especialment pera iluminacións y miniatures y pintar al temple. *Cenizas azules.*

CENDRES GARBELLADES. *Cenizas garvilladas.*

AMOR DE GENDRE BUGADA SENSE CENDRA. *Ref.* Que significa lo poch inténs d' aquest amor. *Amistad de yerno, sol de invierno.*

DÍA DE CENDRA. Primer día de quaresma. *Miércoles de ceniza.*

TINDRE ENTRE CENDRES. Amagar alguna cosa pera que no 's descubreixi. *Ocultar bajo cenizas.*

FER CENDRA. fr. Que s' usa sols en aquesta o parescuda forma: ¿QUÁN FEM CENDRA? *¿Cuándo es miércoles de ceniza?*

POSAR CENDRA. fr. Practicar el sacerdot el día de cendra la cerimonia posant cendra al front dels fidels. *Poner ceniza.*

FER CENDRES. fr. Destruir totalment alguna cosa. *Reducir á cenizas.*

CENDRADA. f. Cendra de bugada. **Cernada.** || Pegat fet de cendra y altres substancies que 'ls manescals apliquen a les cavalcadures. **Cernada.**

POSAR CENDRADA. f. Cubrir ab cendrada alguna cosa; regularment se diu quan s' aplica al ventre de les criatures. *Acernadar, encernadar.*

CENDRAR. v. a. Purificar al gresol l' or, l' argent o qualsevol altre metall. **Acendrar.**

CENDRAT, DA. p. p. **Acendrado.**

CENDRE. v. . *Ter.* PASSAR FARINA. || **Cerner.**

CENDREJAR. v. n. Manossejar la cendra. **Manosear la ceniza.** || Tirar a color de cendra. **Ser ceniciento.**

CENDRER. m. Drap bast de fil ab cendra que 's posa demunt del cubell pera passar bugada. **Cernadero.**

CENDRERA. f. Lloch pera posar'hi la cendra. **Cenicero.** || — (LA). Dolmen mitj arruinat situat prop de Cadaqués.

CENDRÓS, A. adj. De color de cendra. **Ceniciento, cenizoso, cenizo.** || Cubert de cendra. **Cenizoso.**

CENIA. f. *Ter.* **Cinia.**

A QUI TE CENIA Y MALA MULLER NO LI FALTA MAI QUE FER. *Ref.* S' entén en el seu sentit literal, puig si la mala muller dòna sempre mòlta feina no 'n dòna menys la cenia, pêls adobs que seguidament necessita. Pot traduirse aixís: *A quien tiene noria y mala mujer, nunca le falta que hacer.*

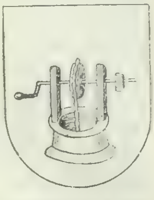

Segell de La Cenia

CENIA (La). *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del riu del seu nóm y té 3,390 hab. || — (LA). *Hidrog.* Riu que forma la partió entre la prov. de Tarragona y la de Castelló; neix als ports de Beceit, passa per La Cenia, Ulldecona y Alcanar y desaigua al mar.

CENEFA. f. Llenca que 's posa al cap de munt o al cap de vall dels dossers, tapiceríes, cobrellits, etc., ja de la meteixa tela o d' un 'altra de que son fets aquells, pera que 'ls hi serveixi d' adorno. **Cenefa.** || Llenca de tela que tenen al mitj algunes casulles de diferent color que la dels costats. **Cenefa.** || El cap de vall de les faldilles quan es una llenca de diferent color del de aquelles. **Cenefa.**

CENEFA GULDERA. f. *Náut.* Qualsevol dels cantells circulars de l' armadura dels tambutxos de les rodes al barco de vapor. *Cenefa.*

CENESTESIA. f. *Med.* Sensibilitat general del cos humá. **Cenestesia.**

CENILL. m. *Ant. Bot.* Herba filosa de la fam. de les algues, que 's fá a l' aigua embassada. **Verdín, ova, alga.**

CENIT. m. *Astron.* El punt de la esfera celeste que ve a plom demunt del indret en que 'ns trobém. **Zénit.**

CENOBI. m. *Ant.* MONESTIR.

CENOBIAL. adj. *Ant.* MONÁSTICH.

CENOBITA. m. *Ant.* MONJO.

CENOBÍTICH, CA. adj. *Ant.* MONÁSTICH.

CENOLBOLOGÍA. f. Part de la economía política comparada, relativa als medis de promoure y fomentar la conveniencia pública. **Cenolbología.**

CENOPEGIES. f. pl. Festa dels Tabernacles, que celebraven els hebréus ab gran solemnitat. **Cenopegias.**

CENOSIS. f. *Med.* Evaquació. **Cenosis**

CENOTAFI. m. Monument sepulcral en memoria d' alguna persona. **Cenotafio.**

CENRA. f. *Ter.* y 'ls seus derivats. CENDRA.

CENS. m. Contracte en que 's transfereix el domini útil d' una finca a un tercer, pera que tregui l' us de fruit, quedant el domini directe y alodial en poder del transferent, qu' en el dret se diu enfiteusis, obligantse 'l qui accepta la concessió o traslació a pagar al senyor directe certa pensió anyal en regoneixement del domini directe y recompensa de la utilitat que 's cedeix; y encara que, segóns práctica de Catalunya, 's paga d' entrada una petita quantitat respectiva al contracte, no es d' essencia del cens. **Censo.** El dret u obligació del qui há de pagar pensió de cosa concedida baix aqueixa cárrega; y també la meteixa pensió. **Censo.** || CONTRACTE. || EMPADRONAMENT.

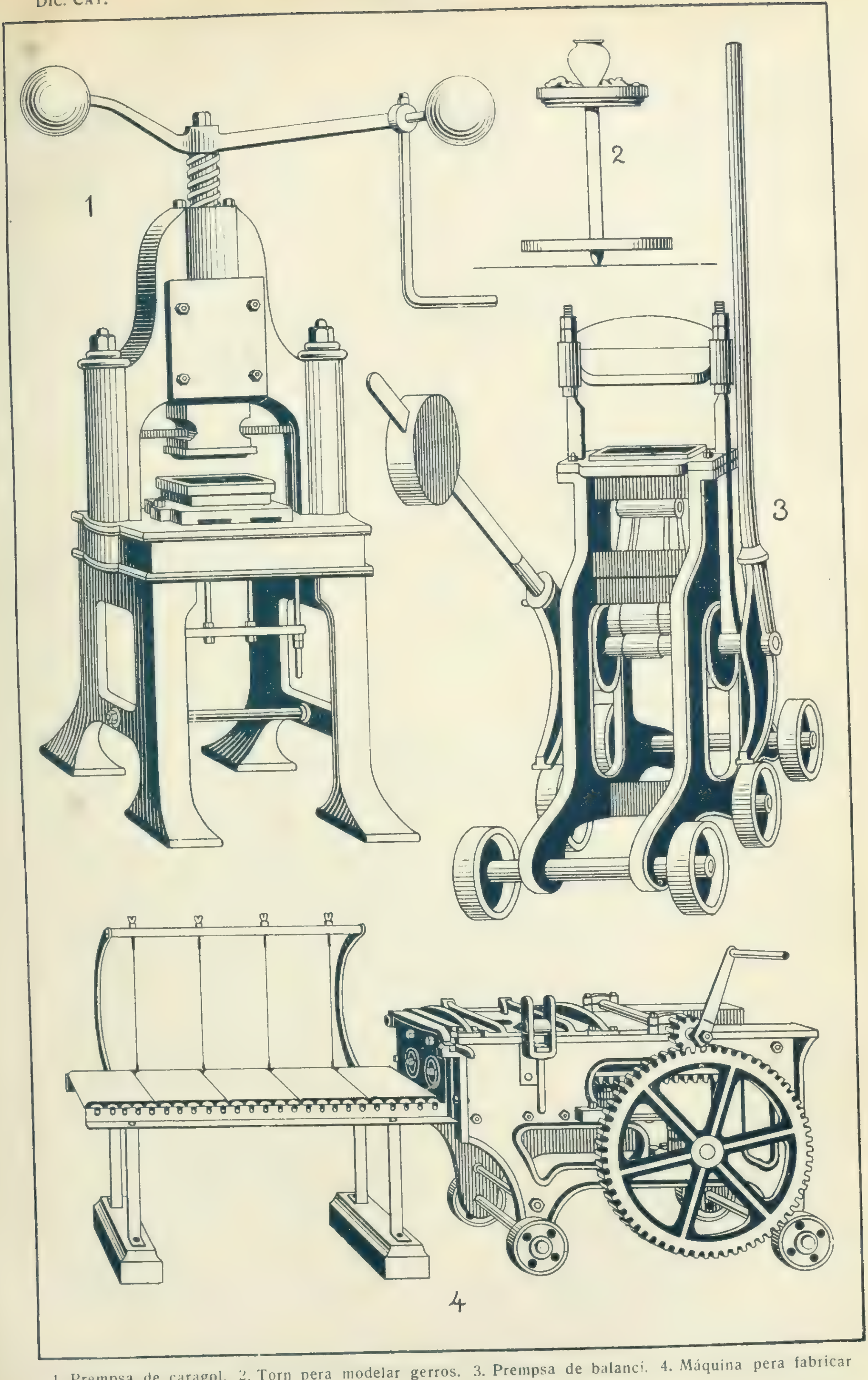

1. Prempsa de caragol. 2. Torn pera modelar gerros. 3. Prempsa de balanci. 4. Máquina pera fabricar els productes cerámichs.

Cerería

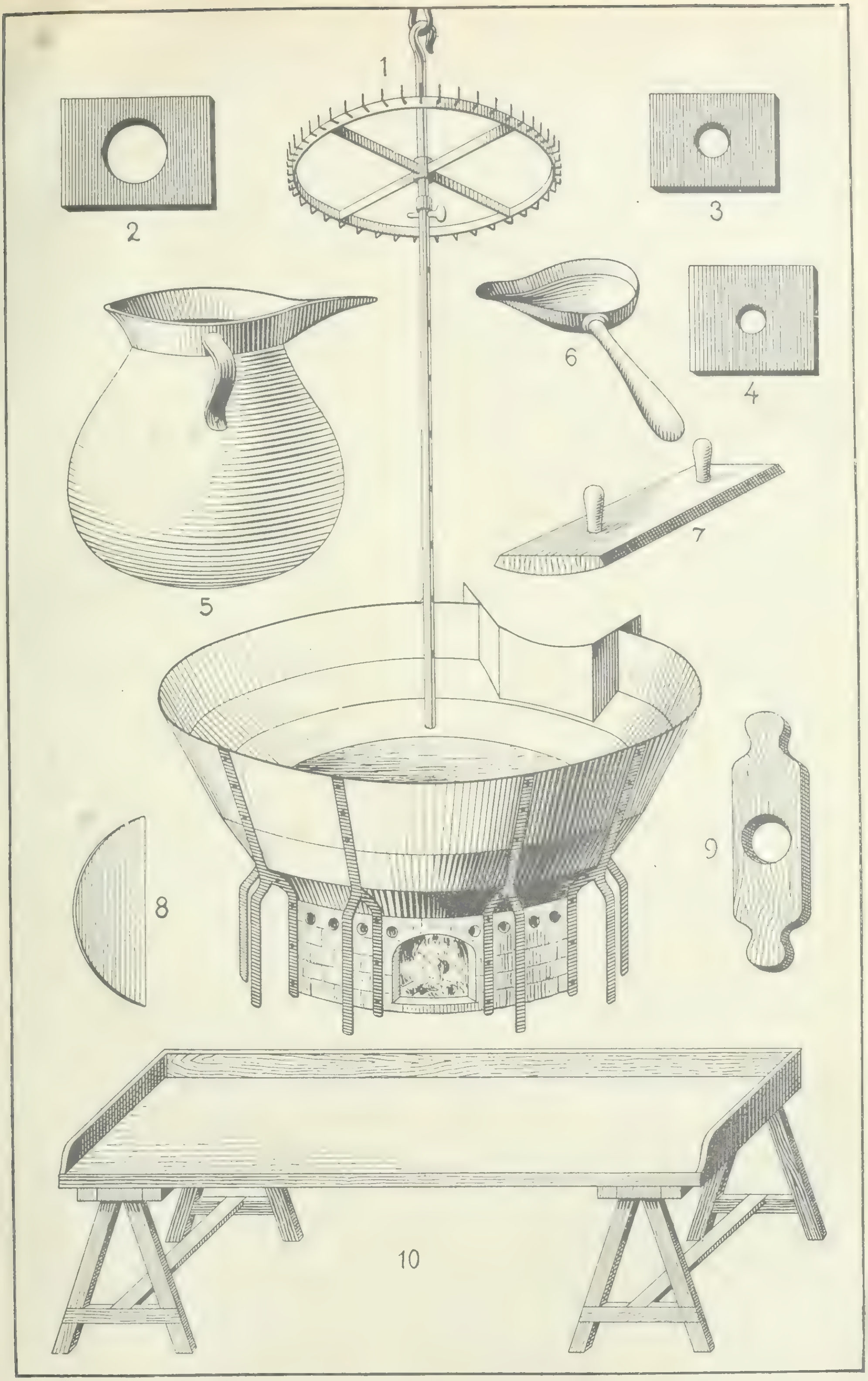

1. Torn (anella), trona, vol del perol y fogaina. 2, 3 y 4. Rotllanes de ferro pera enmotllar. 5. Olla de fondre. 6. Llosa. 7. Esplana. 8. Tallador o capçador. 9. Rotllana de fusta pera enmotllar les atxes. 10. Taulell d' esplanar.

CENS AB SENYORÍA DIRECTA. f. El cens enfitéutich quan la finca en que s' estableix és alodial, y 'l concedent se reserva 'l dret d' usar de fadiga, de firmar per raó de domini y cobrar lluisme segóns les circunstancies al ferse 'ls traspassos successius. *Censo con señorío directo.*

CENS AB SENYORÍA MITJANA. *For.* El que 's posa en algúns paratges de Catalunya, especialment a Barcelona, quan la finca ja está subgecte a un cens ab senyoría directa, y és anexe al meteix que 'l concedent tingui dret a usar de fadiga, o bé firmar a la escriptura del traspás y cobrar part del lluisme, lo que s' explicará més extensament al article SENYORÍA. *Censo con señorío mediano.*

CENS CONSIGNATIU. Aquell en que 's reb una quantitat per la qual s' ha de pagar una pensió anyal, assegurant el capital ab finques. *Censo consignativo.*

CENS ENFITÉUTICH. Dret de exigir pensió anyal de aquell a qui s' ha trasladat el domini útil d' alguna finca, reservantse 'l domini directe. *Censo enfitéutico.*

CENS EN NUA PERCEPCIÓ. *For.* Mena de cens enfitéutich, conegut particularment a Catalunya y aprobat per una de les seues constitucións municipals, y al que van anexes tres drets: el d' amparar a fí de cobrar les pensións; el de firmar a les escriptures dels traspassos, y 'l d' usar de fadiga al únich fí de quedarse la finca pel preu y pactes ab que s' havía venut a un' altre. Se sol usar quan s' estableix una finca en la qual ja hi há senyor directe y 'l número legal de mitjáns, en aquells territoris en que 's poden posar tres senyoríes mitjanes a més de la directa. Aquest dret de fadiga sols pot usarlo el perceptor del cens quan no ha estat protestat pêl derrer senyor mitjá de la finca. *Censo en nuda percepción.*

CENS PERPETUO. Imposició sobre bèns immobles ab obligació de no poguerlos vendre sense coneixement del senyor del cens, pera usar de dues accións, que son: *o quedarse la finca pêl meteix que 'n dòna un altre, o percibir la víntena part del preu que se 'n treu. Censo perpetuo.*

CENS REDIMIBLE. El que 's pot redimir o treure. *Censo redimible ó al quitar.*

CENS RESERVATIU. Aquell en que 's transfereix el domini d' alguna cosa, reservantse 'l dret d' alguna pensió anyal. *Censo reservativo.*

CENS VITALICI. p. u. VIOLARI.

CARREGAR UN CENS. fr. Imposar segón cens demunt d' un altre. *Cargar un censo.*

FUNDAR CENS. fr. Establir alguna renda hipotecant una finca o altres bèns. *Fundar un censo.*

LO PERTANYENT AL CENS. *Censal.*

CENSAL. m. Contracte de venda que s' executa entrevenint per part del comprador cert preu y per part del venedor una pensió anyal, que abáns era del 5 y avui és del 3 per 100, ab pacte de retrovendició, que s' anomena de lluir, donantse comunment una mena d' hipoteca d' una finca, que respongui del capital y pensións. No val el pacte de que 's pagui anticipadament la pensió, per estar proibit per una constitució del papa Pius V. **Censo.** || Lo que s' imposa sobre 'ls bèns del comú. **Juro.**

CREAR UN CENSAL. fr. Fundarlo. *Crear un censo.*

ÉSSER UN CENSAL. fr. *Met fam.* Pondera 'l gasto continuat d' alguna cosa; y aixís se diu: *un rellotge es un censal. Ser un censo ó un censo perpetuo.*

LLUIR O TREURE UN CENSAL. fr. *For.* Extingirlo, tornar el capital llurant l' hipoteca. *Redimir un censo.*

PENDRE UN CENSAL. fr. ASCENSAR.

SI COMPRAS RES A CENSAL, NO 'N PAGUIS MÉS DEL QUE VAL. *Ref.* Contra les usures en els censals. *Cuando á censo comprarás, paga lo justo y no más.*

CENSALISTA. m. Qui cobra o té a favor seu algún censal. **Censalista.**

CENSOR. m. Qui d' ordre del tribunal competent examina obres literaries. **Censor.** || Murmurador, que sindica les persones o llurs actes. **Censor.**

CENSORI, A. adj. Lo pertanyent al censor. **Censorio.**

CENSURA. f. Judici o dictamen sobre algún escrit. **Censura.** || Nota, correcció o reprobació. **Censura.** || Ofici del censor. **Censura.** || Pena ecclesiástica del foro exterior ab arreglo als cánons. **Censura.**

EXPOSARSE A LA CENSURA. fr. Surtir alguna cosa al públich. *Salir á la barrera.*

CENSURABLE. adj. Digne de censura. **Censurable.**

CENSURADOR, A. m. y f. Qui censura. **Censurador.** || Qui a tot té que dir'hi. **Censurador.**

CENSURAR. v. a. Formar judici d' alguna obra. **Censurar.** || Murmurar, vituperar. **Censurar.** || Reprobar, corretgir, criticar. **Censurar.**

CENSURAT, DA. p. p. **Censurado.**

CENSURATIU, VA. adj. Qui censura. **Censurativo.**

CENSURATORI, A. adj. Lo que 's refereix a la censura. **Censuratorio.**

CENT. m. CENTENAR. || Numeral cardinal. **Ciento.**

CENT EN BOCA. fr. *Fam.* XANGUET.

CENT EN BOCA Y GUARDA LA BOSSA. *Ref.* Prometre mòlt y donar poch. *Ni obra buena, ni palabra mala; apuntar y no dar; mandar potros y dar pocos; cacarear y no poner huevo; gastar pastillas de boca.*

CENT EN GRANA. *Bot.* V. HERBA DE LA PEDRA.

DELS CENT ELS NORANTA NOU. *Loc.* Denota que pochs s' exceptúen d' alló de que 's parla y comunment s' entén en mala part. *San Nicolás de los vinos agudos, treinta vecinos los veintinueve cornudos.*

Brot de centaura

CENTÁU. m. CENTÉSSIM.

CENTAURA. f. *Bot.* CART SANT. || Familia de plantes cinárees, comprenent 470 especies de plantes herbácees anyals.

CENTAURE. m. y

CENTAURO. m. *Astron.* Una de les setse constelacións australs. **Centauro.** || pl. Els primers habitants de Tessalia. **Centauros.**

CENTAYA. f. *Zool.* Mena de cranch. **Maya esquinado.**

CENTCAMES. m. *Entom.* Insecte verinós, llarch y estret, ab mòltes cametes als costats. **Escolopendra, cienpiés.**

Centcames

CENTCAPS. m. *Bot.* PANICAL O ESPINACAL.

CENTÉ, NA. adj. Numeral ordinari. **Centeno, centésimo, centenario.**

CENTELLA. f. *Poét.* Llamp. **Centella, rayo.**

ÉSSER VIU CÓM UNA CENTELLA. fr. *Fam.* Se diu de qui té mòlta vivesa o ingeni. *Ser una cendra ó vivo como una cendra.*

CENTELLANT. adj. *Blas.* Se diu de les faixes, bandes, bastóns, vergues y altres peces que fan ondes punxagudes per tots dos costats. **Centellante.**

Segell de Santa Coloma de Centelles

CENTELLES (Santa Coloma de). *Geog.* Vila de la provincia de Barcelona, bisbat y partit judicial de Vich; és a la vora del riu Congost y té 2,007 habitants. || — (SANT MARTÍ DE). *Geog.* Poble del districte municipal de Balenyá, provincia de Barcelona.

CENTENA. f. *Ant.* La companyía d' exércit composta de cent homes. **Centena.**

CENTENAR. m. El número de cent unitats. **Centena, centenal, centenar.**

A CENTENES. m. adv. Ab que 's pondera 'l gran número d' alguna cosa. *A centenares, á centenadas.*

CENTENARI, A. adj. El temps de cent a cent anys. **Centenario.** || m. La festa que 's celebra de cent a cent anys. **Centenario, centenar.**

CENTENELL o CENTENELLA. m. y f. Mena de regla movible que usen els fusters, picapedrers, etc., pera midar ánguls de totes menes. **Falsa escuadra.**

CENTENER. m. Cert cordonet que divideix la madeixa pera que no s' emboliqui. **Cuenda.** || *Ant.* CENTURIÓ.

CENTÉSSIM, A. adj. Numeral ordinari. **Centésimo.** || Un centáu, una part de cent. **Centésimo.**

CENTÍGRADO. adj. Lo qu' está dividit en cent parts iguals o graus. **Centígrado.**

CENTIGRAM. m. La centésima part d' un gram. **Centigramo.**

CENTÍLITRE. m. La centésima part d' un litre. **Centilitro.**

CÉNTIM, A. adj. CENTÉSSIM. || m. Moneda que val la centéssima part d' una pesseta. **Céntimo.**

CENTÍMETRE. m. Centéssima part del metre, mida de longitut. **Centímetro.**

CENTINELLA. f. El soldat que vigila allí ont li manen. **Centinela.** || La persona qu' está d' observació. **Centinela.**

CENTINELLA AVANSADA. *Mil.* Soldat destinat a observar els moviments del enemich desde 'l punt més distant del cós del exércit. *Centinela avanzada.*

CENTINELLA PERDUDA. *Mil.* La que s' envía a recórrer la campanya pera observar al enemich y que está exposada a perdre's. *Centinela perdida.*

FER CENTINELLA. fr. Estar el soldat guardant de fixo algún punt. *Hacer ó estar de centinela.*

CENTIPLICAR. v. a. **Centuplicar.**

CENTPÉUS. m. *Entom.* CENTCAMES.

CENTRADOR. m. Capsalets corredissos, pera provar si está ben centrada una peça, abans de posarla al torn.

CENTRAL. adj. Lo que pertany al centre. **Central.**

CENTRALISACIÓ. f. La acció de centralisar. **Centralización.**

CENTRALISADOR, A. s. y adj. Lo que centralisa. **Centralizador.**

CENTRALISAT, DA. adj. Lo qu' está reconcentrat o dependeix d' un centre. **Centralizado.**

CENTRALISTA m. Qui es partidari de centralisació o del poder central. **Centralista.**

CENTRAT. m. Al blasó és un globo impérial dins d' un o de mitj cércol en forma de cinta, que passa pel mitj del globo. **Centrado.**

CENTRE. m. El punt del mitj d' una figura cercolar, que dista igualment de tots els punts de la circumferencia. **Centro, punto céntrico.** || El fons de alguna cosa. **Centro, profundo.** || Referintse a figures corbilínees el punt ont se reuneixen els raigs reflexos. **Centro, foco.** || *Mil.* Aquella part del exércit ordenat qu' está entre la vanguardia y retaguardia. **Centro, cuerpo de batalla.** || *Bot.* El mitj de la flor, que's compón de flórusculs units entre sí, formant una figura plana un poch convexa. **Disco, centro.** || *Náut.* Sobrenóm que ad uireix la nau qu' en una línea o columna d' altres navega preceida de la meitat y seguida de l' altra meitat. **Centro.** || En les figures polígones regulars el punt en que 's tallen les diagonals. **Centro.** || *Met.* L'obgecte o fí qu'algú's proposa, còm: *el mando es el centre a que aspira l' ambició.* **Centro.** || *Met.* Qui está al mitj o quasi al mitj de alguna cosa; aixís se diu: *el centre de la ciutat*, etc. **Centro.** || El lloch en que hi há abundor d' alguna cosa, còm: *Barcelona es el centre del comers.* **Centro.**

CENTRE D' EQUILIBRI FORSAT. Punt ont está colocat un cos entre dues molles que fan igual esfors pera dilatarse en direccións oposades, el qual manté el equilibri. *Centro de equilibrio forzado.*

CENTRE DE GRAVETAT. El punt per ont, passa la ratlla vertical que divideix el cos en dues parts de igual pes. *Centro de gravedad.*

CENTRE DE GRAVITACIÓ. El punt en que s' equilibren les forses de dos o més cossos que actúen mutuament entre sí, ja units en un sistema, o ja per efecte de la gravetat. *Centro de gravitación.*

CENTRE DE ROTACIÓ. El punt sobre que 's verifica la rotació d' un cos o sistema de cossos. *Centro de rotación.*

CENTRE D' UN ARBRE. m. *Náut.* El punt en que 'l seu eix talla 'l plom o ratlla al llarch de la qual s' ha situat. *Centro de un palo.*

CENTRE D' UNA QUADERNA. *Náut.* La ratlla qu' en el plá de qualsevulla d' elles divideix exactament la seua figura per meitat, en el sentit d' alt y baix. *Centro de una cuaderna.*

CENTRE DE VOLÚM. El de solidesa o de figura de tot cos. *Centro de volumen.*

CENTRE DEL ESCUT. Al blasó 'l mitj del escut que representa 'l cor d' un home d' ont dimana 'l valor y la generositat. *Centro del escudo.*

CENTRE DEL VELÁM. m. *Náut.* El centre de gravetat comú o resultant de les árees de totes les veles situades en llurs llochs respectius. *Centro de velamen.*

CENTRE DIVISOR. Entre rellotgers es el punt al plá del rellotge, que representa 'l centre del món, y serveix pera dividir en graus la representació d' un cércol máxim de l' esfera. *Centro divisor.*

CENTRE VÉLICH. *Náut.* PUNT VÉLICH.

ESTAR AL SEU CENTRE. fr. *Met.* Trovarse bé y content en algún lloch o empleu. *Estar en su centro.*

CÉNTRICH, CA. adj. **Céntrico.**

CENTRÍFUGU, A. adj. *Fís.* Qui fuig o s' aparta del centre. **Centrífugo.**

CENTRÍPET, A. f. *Fís.* Qui busca o s' encamina al centre. **Centrípeta.**

CENTUPLICADAMENT. adv. m. Ab multiplicació de cent vegades. **Centuplicadamente.**

CENTUPLICADOR. s. y adj. Que centuplica. **Centuplicador.**

CENTUPLICAR. v. a. Aumentar una cosa cent vegades. **Centuplicar.**

CENTURIA. f. Sigle o espai de cent anys. **Centuria, siglo.**

CENTURIÓ. m. Capitá-manaia.

CENYIDOR. m. Mena de faixa pera cenyir el cós; la que gasten els capellans pera lligarse la sotana al cós. **Ceñidor.**

CENYIR. v. a. Rodejar alguna cosa a un' altre, còm la faixa al cós. **Ceñir.**

CENYIR EN TANTES QUARTES. a. *Náut.* Tindre un barco la propietat de navegar contra 'l vent en l' ángul expressat, essent aquést més petit que 'l de 6 quartes o 67 $^1/_2$° en que generalment cenyeixen els barcos de creu. *Ceñir en tantas cuartas.*

CEP. m. *Bot.* Planta de la fam. de les ampelidácees; és la que fá els raïms. **Vid, cepa.** || Trampa de fusta pera agafar llops, guinéus y altres animals. **Cepo** || Instrument de dues fustes bastant grosses, llargues y quadrades, ab uns forats rodóns al mitj pera tancar'hi el coll o la cama del reu. **Cepo.** || Eina pera capdellar seda abans de tórcerla. **Cepo.** || La caixa de l' escopeta o fusell. **Cepo, caja.**

CEP DE PRESÓ. Grilló de ferro que 's posa als peus dels presos. *Cepo, brete*

CEP DEL ÁNCORA. *Náut. Cepo del ancla.*

CEP PERA CREMAR. *Ceporro.*

CEP BLANCH. *Bot.* Planta perenne indígena de la familia de les cucurbitácees; és mòlt comuna entre les bardisses; se trova a Montserrat, Montseny y als prats dels Pirineus. *Brionia, nueza.* Vegis CARBASSINA.

CEP FOLL. *Bot.* MATAPARENT.

DE BON CEP PLANTA LA VINYA, Y DE BONA MARE LA FILLA. *Ref.* Que aconsella elegir per muller una dona virtuosa, perque del seu bon exemple dependeix la bona criansa dels fills. *De buena vid planta la viña, y de buena madre la hija.*

CEPÁS. m. aum. Cep grós. **Cepón.**

CEPELL. m. La pell del cep. **Césped.**

CEPTRE. m. *Ant.* CETRE.

CEQUIA. f. Rech o canal d' aigua. **Acequia.**

FER CEQUIES. fr. *Acequiar.*

PARATGE ONT HI HÁ MÒLTES CEQUIES. *Acequial.*

QUI FÁ O CUIDA CEQUIES. *Acequiero.*

CER. m. Ferro combinat ab carbono, en la proporció d' hu a dos per cent d' aquest derrer, que és susceptible de transformarse en un metall mòlt fort per medi del tremp. **Acero.**

CERA. f. Materia reïnosa que travallen les abelles, y queda després de separada la mel. **Cera.** || El conjunt de ciris o atxes de cera. **Cera.**

CERA ALEDA. Betúm ab que les abelles unten els buchs o arnes per dintre. *Cera aleda.*

CERA GROGA. f. La que té 'l color que treu naturalment de la bresca. *Cera amarilla.*

CERA DE LES ORELLES. Humor gras que 's cría dins de les orelles. *Cera, cericia.*

CERA, TELA Y FUSTANY, GRAN TENDA Y POCH GUANY. *Ref. literal. Cera, tela y fustán, gentil tienda y poca ganancia.*

CERA VERGE. La qu' está melada, o a les bresques, nomenada aixís per ésser més pura. *Cera virgen.*

ÉSSER CÒM UNA CERA. fr. Ésser dócil. *Ser una cera.*

GASTAR CERA. fr. *Fam.* Tindre catxassa. *Gastar pachorra.*

NO HI HÁ MÉS CERA QUE LA QUE CREMA. fr. *Fam.* Ab que 's denota que un no té més de lo que 's veu d' alló de que 's tracta. *No hay más cera que la que arde.*

PORCIÓ DE CERA SENSE TRAVALLAR. *Marqueta.*

POSAR A ALGÚ CÒM UNA CERA. fr. Ferlo dócil. *Hacer de alguno cera y pábilo.*

CERÁMICA. f. Nòm que s' aplica a la fabricació de tota mena d' obgectes de terrissa, de pisa o de porcellana y al art d' ornamentarlos, sigui ab adornos fets del mateix material, sigui ab pintures o esmalts. **Cerámica.**

CERAT. m. Mena d' ungüent compost de cera, oli y altres ingredients; mòlt apegalós y moll còm un emplastre. **Cerato.** || adj. Lo que pertany al cer, o 's fá d' ell. **Acerino.**

CERATIES. m. *Astron.* Cometa que té dues cües o que presenta la forma d' una mitja lluna. **Ceratias.**

CERATOTOMÍA. f. *Cir.* Operació que consisteix en tallar la córnea transparent. **Ceratotomía.**

CERATÓTOMO. m. *Cir.* Eina que serveix pera tallar la córnea transparent en la operació de la ceratotomía. **Ceratótomo.**

CERAUNITA. f. *Min.* Substancia mineral composta de silex, alúmina y magnesia; d' un color vert transparent. Els antichs creien que queia ab el llamp y la tenien còm un gran remei contra mòltes malalties. **Ceraunita.**

CERBATANA. f. Canó de fusta o altre materia, ont s' hi fiquen ciuróns, pedretes, etc., pera tirarles, bufant ab violencia per un dels caps; s' hi poden matar aucells. **Cerbatana.**

CERBÉRE. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Argelés; és estació d' empalme del F.-C. de Barcelona a França ab el de Perpinyá y París y té uns 1,500 habitants. || — (CAP DE). *Orog.* Cap a les costes mediterránies en territori francés, d' ont parteix la ratlla divisoria ab Espanya.

CÉRBOL (Riu). *Hidrog.* Riuet de la prov. de Castelló; neix més amunt de Vallibona y desaigua al mar, part amunt de Vinaroz.

CERCA. f. CAPTA. || p. u. L' acció de buscar. **Busca.**

CERCADA. *Geog.* SANT PERE DE CERCADA, prov. de Girona.

CERCADIT. m. PANADÍS.

CERCADOR, A. adj. CAPTADOR. || Escudrinyador, investigador. CERCADOR.

CERCAPÓUS. m. Ganxos de ferro pera treure lo que cau als pous. **Rebañadera.**

AGAFAR AB EL CERCAPÓUS. fr. *Garfear.*

CERCAR. v. a BUSCAR.

QUI CERCA TROVA. *Ref. Quien busca halla.*

QUI MAL CERCA PREST EL TROVA. *Ref.* Denota que 'l qui preveient el mal no l' aparta cau en ell. *Quien mal busca, pronto lo halla; el pez que busca el anzuelo, busca su duelo.*

CERCAVORES *Ornit.* Aucell del género *Accentor,* que s' alimenta sols d' insectes. CURRUCA DE LOS ALPES.

CERCAT. m. p. p. **Buscado.**

CERCELLA. f. *Ornit.* Mena d' ánech d' uns quaranta centímetres de llarch que viu a la vora del mar y 's nudreix de peixos; el mascle és negre, la femella parda: tenen el bèch clapat de negre y vermell, les potes vermelles y les ungles negres. El mascle té ademés una mena de berruga al principi del bèch. NEGRETA.

CERCETA. f. *Ornit.* Aucell d' aigua del tamany d' un colom; té 'l bèch gros y ample de la part superior, pardo cendrós, salpicat d' unes clapetes negrenques y a les ales un rengle de plometes blanques y un altre de verdes girassolades. **Gaviota, cerceta.**

CERCIORAR. v. a. Enterar a algú d' alguna cosa. **Cerciorar.**

CERCIORARSE. v. r. Enterarse d' alguna cosa. **Cerciorarse.**

CERCIORAT, DA. p. p. **Cerciorado.**

CERCLADOR. m. **Cercolador.**

CERCLAR. v. a. **Encercolar.**

CERCLE. m. a. y

CERCO. m. a. CÉRCOL. || *Ant.* CLOS, TANCA.

CÉRCOL. m. Peça de fusta, ferro o altre materia en figura cercolar. **Aro.** || En les bòtes, barralons, etc. **Fleje, arco, aro.** || El primer que 's posa a les bòtes. **Rumo.** || El segon. **Sotalugo.** || El del botó de la roda del carro. **Manguito.** || *Ant.* ROTLLO, RODONA. || CÍRCOL. || *Ter.* PANERA.

CERCOLADOR. m. Qui posa 'ls cércols a les bòtes. **Arquero.**

CERCOLAMENT. m. *Ant.* ENCERCOLAMENT.

CERCOLAR. v. a. *Ant.* ENCERCOLAR. || adj. **Circular.**

CERCOLAT, DA. p. p. ENCERCOLAT.

CERCOLER. m CERCOLADOR.

CERCOLET. m. dim. **Arillo.**

CERCOSA (Collet de). *Orog.* En el camí de Vilada a Sant Jaume de Frontanyá (1,100 m.).

CERDÁ, NA. adj. El natural de o pertanyent a la Cerdanya. **Cerdanio, ceretano.** || *Met.* Astut. **Astuto.**

CERDÁ (Ildefons). *Biog.* Enginyer famós, autor del planol d' engrandiment de la ciutat de Barcelona

(ensanxe). Va néixer al mas Cerdá, entre Centelles y St. Feliu de Codines, l' any 1816. Va cursar llatí y filosofía a Vich; a Barcelona, les matemátiques y l' arquitectura; y la carrera d' enginyer, a Madrit. Va ésser diputat a Corts l' any 1850; síndich del Ajuntament de Barcelona y comandant del bataló de sapadors de la milicia 'l 1854; regidor deu anys després y diputat provincial l' any 1871. Se distingí còm a publicista y és autor del *Tratado de urbanización* (dos volums publicats y un de inédit) mòlt notable y únich de la seua mena, imprés per compte del Estat en 1867. Va dedicar la seua vida y 'l seu talent a les millores urbanes de la capital catalana. Va deixar progectades la reforma del interior de Barcelona y la urbanisació de Montjuich. Va morir als banys de Caldes de Besaya l' any 1876.

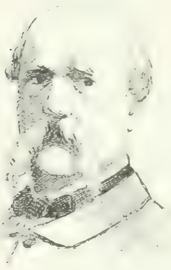

Ildefons Cerdá

— (TOMÁS). *Biog.* Matemátich y ex-jesuíta, nat a Tarragona l' any 1715. Va ésser un dels reformadors de la ensenyansa de la filosofía a la Universitat de Cervera y va exercir el professorat al colegi de nobles, a Barcelona. És autor dels llibres: *Elementos generales de aritmética y álgebra* (Barna., 1758); *Lecciones de geometria y trigonometría* (Barna); un tractat sobre *Artillería,* publicat a Madrit al obrirse la escola militar de Segovia, y *Prolusiones philosophicæ;* quedant inédites: *De secciones cónicas,* un volum; *Del cálculo diferencial é integral,* dos volums; *De mecánica,* un volum, y altre de *Optica,* aixís còm dos volums de *Geometria sublime y Mecánica,* a punt d' imprimir.

— O CERDÁN (JOSEPH). *Biog.* Capitá mòlt brau del sigle XVI, fill de Tortosa. Durant les famoses campanyes de Flandes, se distingí notablement pêl seu valor (1584), y al seti de la vila de Graves (1586) va rebre una ferida d' arcabús.

— DE LLOSCOS (ANTONI). *Biog.* Cardenal mallorquí Nat a la vila de Santa Margarida cap a l' any 1390. Estudiá a la Universitat de Lleida, de la que 'n fou mestre, exercint ab métode propi. Ocupá diversos cárrechs ecclesiástichs, fins a examinador sinodal de Lleida en 1428. Reformá les constitucións de l' ordre dels trinitaris. Fou visitador y comissari general de Anglaterra, Hibernia y Escocia durant dos anys y acavat ho fou a Espanya y a Italia, havent estat procurador general de l' ordre. Pius II l' escullí pera teólech consultor seu, y l' enviá d' embaixador al rei Anfós d' Aragó, qui 'l feu bisbe de Lleida (1449 a 1459). Fou cridat a Nápols pera ésser mestre dels primpceps d' Aragó, lluint son talent y domini en la pedagogía. A instancies del rei escrigué 'l llibre: *De educatione principum,* que 's publicá mòlt després Una temporada (1447) fou arquebisbe de Messina, desd' ont aná a Roma, pera ajudar a son amich el Sant Pare Nicolau V, essent cardenal en 1448, inquisidor suprem y diputat per la Santa Congregació de regulars. Aná a Florensa, delegat pêl Papa, a calmar la sublevació contra 'l rei Anfós, eixintne airós. Al tornar a Roma fou elegit canonge de la sèu mallorquina y aprés morí a l' any 1459, a Roma.

— DE VILLARESTAU (FRANCISCO). *Biog.* Pintor de Cámara. Nat a Barcelona (1814) y mort a Madrit (1881). Deixeble de les Escoles de la Junta de Comers. Pensionat per cinch anys a Roma en 1834. Viatjá per Italia, Alemanya, Polonia y Turquía. L' any 1843 va establirse a Madrit, ocupantse en fer copies dels quadros de Velázquez y de Rafael, y també pintantne de originals, de temes relligiosos, mitológichs y históricis, aixís còm també retrats.

— DE VILLARESTAU (MANEL). *Biog.* Taquígraf y arqueólech. Nat a Tarragona (1811) y mort a Valencia (1866). Va cursar filosofía, matemátiques, francés y taquigrafía a Barcelona y la carrera del dret a Valencia, ont hi va ensenyar la llengua francesa. L' any 1834 era primer taquígraf de la *Gaceta de Madrid* y del *Diario de la Administración.* Va escriure y publicar cinch edicions del *Repertorio geográfico* (1.ª edició, 1836), y l' any 1855 el *Repertorio histórico,* pera 'ls Instituts. Va coleccionar monedes, llibres, quadros, gravats y antigüetats de tota mena. L' any 1853 va publicar un catálech de les seues monedes arábigues espanyoles (2.ª edic., 1861), y 'l 1858 va publicar, ab noticies, un catálech general de les monedes autónomes d' Espanya.

CERDÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva; és a la vora del riu Montesa y té 394 hab.

CERDANS (Sant Llorens dels). *Geog.* Vila del Vallespir, a 659 met. d' altitut, a la vora del riu La Quera. Pertany ara al cantó de Prats de Molló; té 2,362 hab. Se distingeix còm una de les seues produccións característiques, la fabricació d' espardenyes. || Veinat del dist. munpal. d' Arbucies, prov. de Girona. || — (COLL DE). *Orog.* Coll de la banda N. de la serra del Montseny, entre Viladrau y Cerdans, prov. de Girona.

CERDANYA (Comtes de). *Biog.* La Cerdanya és considerada còm el primer territori independent de Catalunya y per lo tant els seus comtes còm els sobirans més antichs de la nostra terra (sigle XIII). Seniofre y 'l seu fill Miró consten entre 760 y 780. L' any 863 era comte en Salomó, discutit comte Barcelona, mort l' any 873. A n' ell segueix Miró I, fill de Seniofre d' Urgell; després Miró II, fill quart d' en Guifre 'l Pilós. Va morir l' any 928 y 'l seu hereu Seniofre va ocupar el comtat y, morint sense fills, va heretar el senyoriu el seu germá tercer n' Oliva Cabreta, qui l' any 990 's va fer monjo a Monte Casino; governant després d' ell en Guifre (990 a 1025), Ramon Guifre (1025 a 1068), Guillem Ramon (1068 a 1095), Guillem Jordá y Bernat Guillem (1095 a 1109), abdós junts, mes en Bernat regí sol desde 1109 a 1117. Aquést va morir sense fills y aleshores la Cerdanya va passar al domini del comte de Barcelona, que ho era 'l gran Ramon Berenguer III, parent més próxim d' en Bernat. En mitj d' algunes alternatives, sempre més la Cerdanya va tindre per comtes als reis d' Aragó.

CERDANYA (La). *Geog.* Comarca natural del NO. de la prov. de Girona, dividida en dues pêl tractat dels Pirineus. La Cerdanya és regada pêl riu Segre, que l' atravessa de NE. a SO.

CERDANYA ESPANYOLA. *Geog.* Part mitjornenca de l' antich comptat de Cerdenya, que va quedar éssent d' Espanya després del tractat dels Pirineus; té per capital Puigcerdá y forma part de les provs. de Girona y Lleida. Comprén els ajuntaments d' Alp, Bolvir, Caixans, Das, Ger, Guils, Isóbol, Llivia, Maranges, Puigcerdá, Urtj, Urús y Vilallobent, a la prov. de Girona; y Aristot, Arseguell, Bellver, Cavá, Ellar, Llés, Montellá, Musa y Aransá, Prats y Sampror, Prullans, Riu, Tallsendre, Toloriu y Vilech y Estana, a la prov. de Lleida.

CERDANYA FRANCESA. *Geog.* Part tramontanesca de l' antich comptat de Cerdanya, cedida a França pêl tractat dels Pirineus (1659); forma part del actual depart. dels Pirineus orientals y té per capital Mont-Lluis. Comprén els ajuntaments d' Augustrina, Bolquera, Bourg-Madame, Cabanassa (La), Caldegas, Dorres, Egat, Enveig, Err, Estavar, Eina, Llo, Mont-Lluís, Nahuja, Odelló, Osseja, Palau, Planés, Portá, Porté, Sallagosa, Sant Pere dels Forcats, Santa Llocaya, Targassona, Tour de Carol (La), Ur, Vallsabollera y Vilanova de les Escaldes.

CERDANYOLA (Sant Juliá de). *Geog.* És cap de

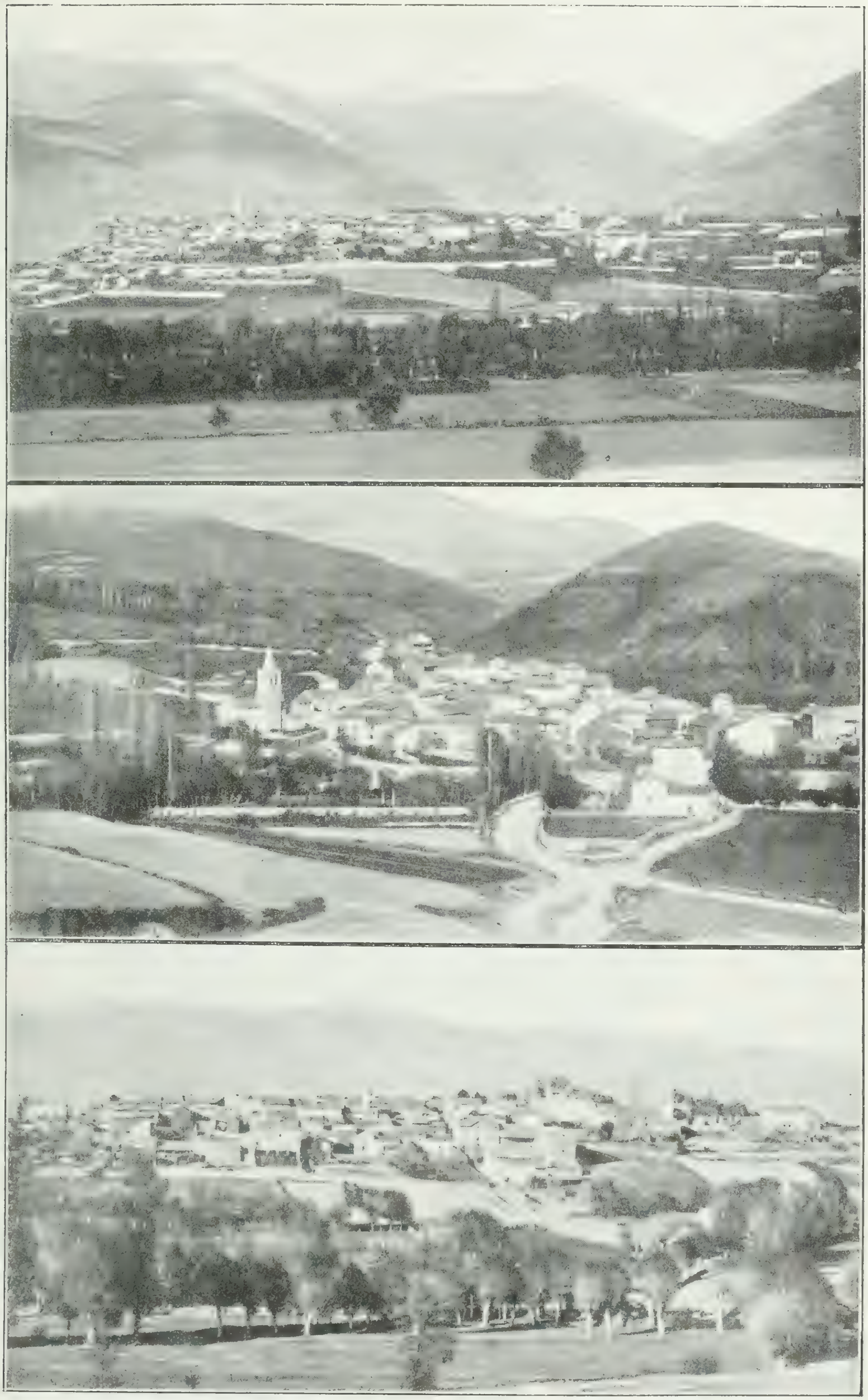

Vista general de Puigcerdá. — Vista general d' Ur prop de Bourg Madame. — Vista general de Palau.

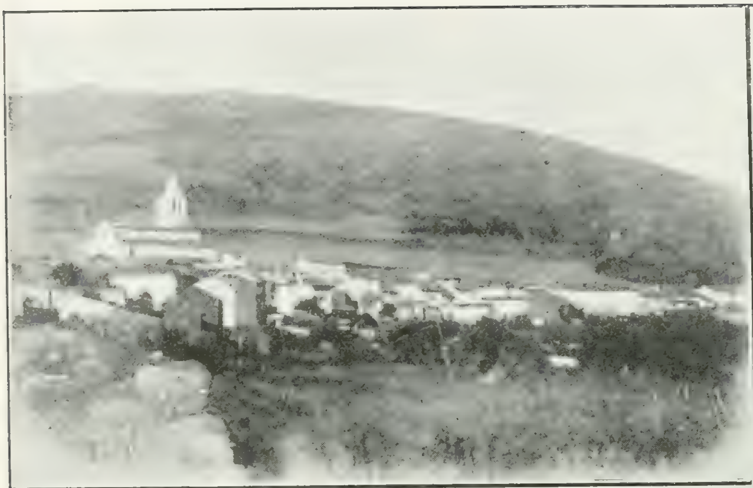

Vista de Llivia. — L' ermita del Calvari a Montlluis. — La Batllía y les escoles de Bourg Madame. — Villeneuve d

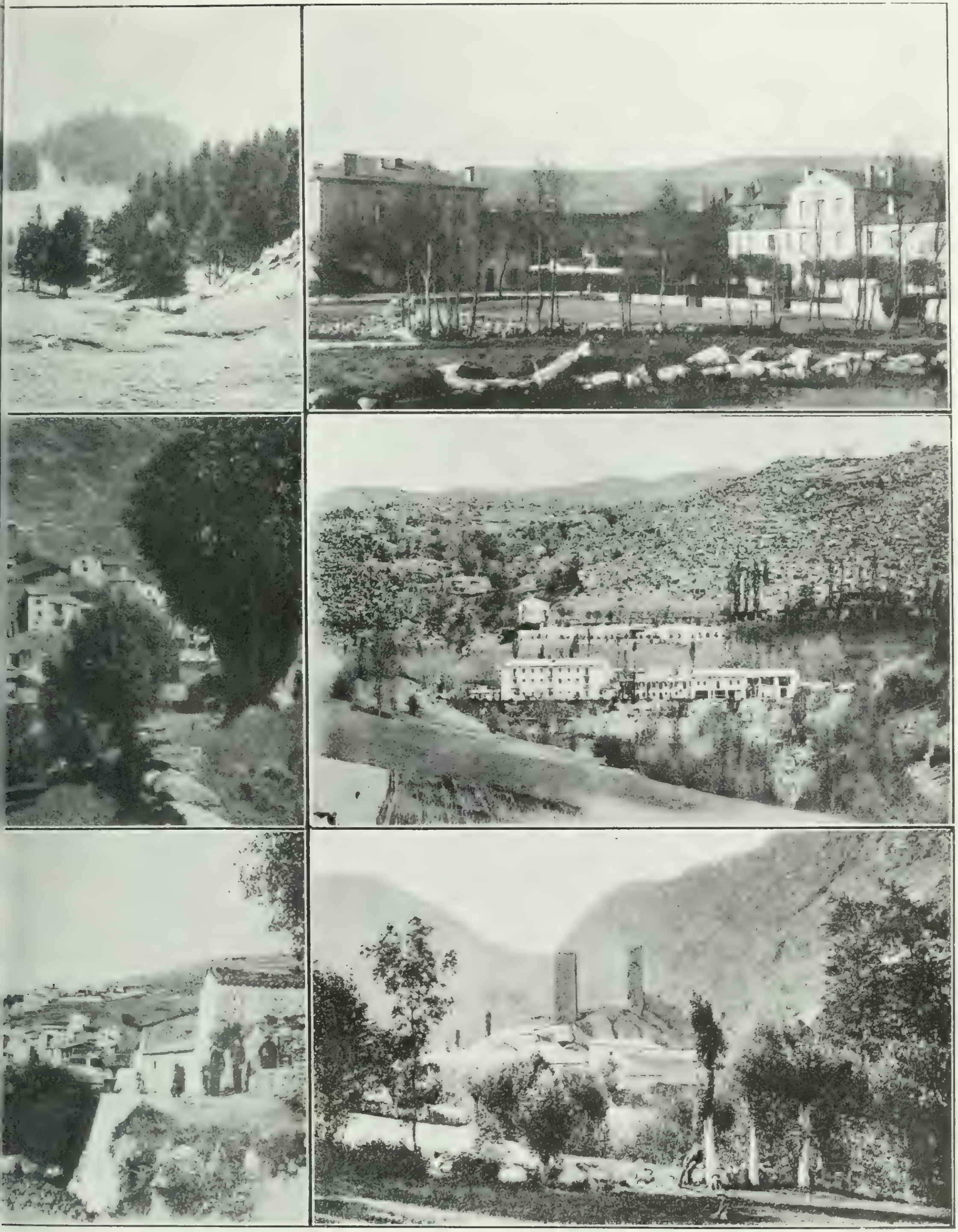

caldes. — Vallsabollera. — Balneari de Travesseres Senillés. — Aldea d' Hix. — Vista de Martinet. — Pobla de Carol.

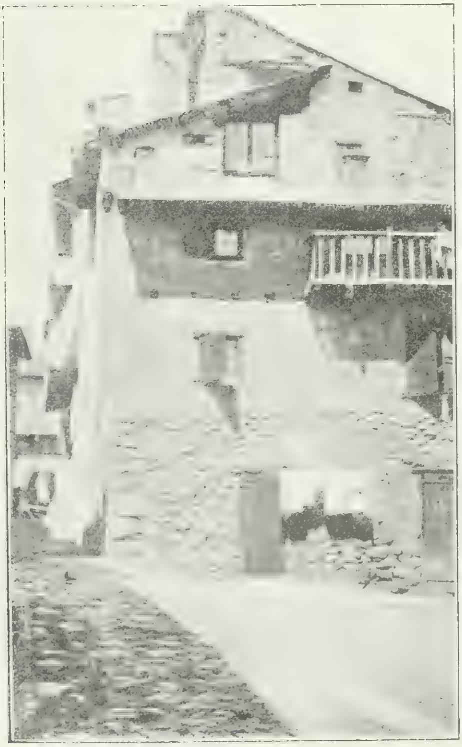

Iglesia de Talló a Bellver. — Puigcerdá: Estatua del brigadier Cabrinety. — Un recó de Puigcerdá.
La porta de França a Montlluis.

ajuntament que 'l forma ab Guardiola, Sant Llorens de Bagá y 'ls veinats de La Guingueta y Torra de Foix, en la prov. de Barcelona.

CEREAL. adj. Nòm que, per referencia a la deesa Ceres, qu' ensenyá als homes el conreu de la terra, se dona a les plantes quins fruits son farinosos y als grans d' aquestes meteixes plantes, tal còm: *el blat, l' ordi, el sègol,* etc. **Cereal.**

CEREMONIOSAMENT. adv. m. Ab ceremonies. **Ceremoniosamente, afectadamente.**

CEREPOLL. m. *Bot.* SERFULL.

CERER. m. Qui ven cera o ciris. **Cerero.** || f. y m. Fábrica o obrador ont se travalla la cera. **Cerería.**

CERERÍA. f. Botiga de cerer. **Cerería.**

CERESSUS. *Geog. ant.* Nòm, segóns uns, de Cervera, prov. de Lleida y, segóns altres, de Santa Coloma de Queralt, prov. de Tarragona, en temps dels romans.

Mapa comarcal de La Cerdanya

CEREBRAL. adj. Lo que pertany al cervell; s' aplica a les afeccións que ocupen o semblen ocupar el cervell. **Cerebral.**

CEREBRE. m. *Ter.* CERVELL.

CEREMONIA. f. Acció exterior segóns llei, estatut y costum pera adorar les coses divines y reverenciar les profanes. **Ceremonia.** || Cumpliment afectat. **Ceremonia.**

DE CEREMONIA. m. adv. Ab tot l' aparato corresponent. *De ceremonia, de etiqueta.*

FER CEREMONIA. m. adv. Per cumpliment. *De ceremonia, por ceremonia.*

FER CEREMONIES. fr. Cansonejar. *Hacer gestos á alguna cosa.*

GUARDAR CEREMONIA. fr. Fer lo qu' és de costúm o estil, especialment en els tribunals o comunitats. *Guardar ceremonia*

CEREMONIAL. m. Llibre en que hi há les ceremonies que s' han de fer en actes públichs. **Ceremonial, ritual.** || adj. Tot lo que pertany a l' us de les ceremonies. **Ceremonial.**

CEREMONIER. adj. y

CEREMONIÓS, A. adj. Qui és amant de ceremonies o de cumpliments. **Ceremonioso, ceremoniático.**

CERET. *Geog.* Cantó del dist. del meteix nòm, depart. dels Pirineus orientals (França); el formen els 15 ajunts. següents: Banyuls dels Aspres, Botó (El), Calmelles, Ceret, Esclusa (L'), Illes (Les), Maurelles, Montoriol, Oms, Portús (El), Reynés, Riunogués, Sant Joan de Plá de Corts, Tallet y Vivés. || Vila del Vallespir, emplassada a l' altitut de 177 met., que forma part del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, y és subprefectura y cap del cantó y dist. del seu nòm. Té 3,629 hab. Conserva restes de les antigües muralles y una iglesia del sigle XII, restaurada posteriorment, éssent notable el pont de Ceret, un dels monuments nacionals de França, atribuít als romans, encara que algún arqueólech el consideri d' época posterior. Ab aquest pont s' enllaçen mòltes tradicións populars.

CERETANIA. *Geog. ant.* Nòm de la Cerdanya en temps dels romans. **Ceretania.**

CERETANS. *Geog. ant.* Habitants de la Cerdanya en temps dels romans. **Ceretanos.**

CERETÍ, NA. m. y f. CERDÁ.

CERI. m. *Quím.* Substancia metálica terrosa que abunda mòlt poch y no té cap aplicació industrial. **Cerio o cerium.**

CERÍFICH, CA. adj. Lo que pertany a la cera. **Cerífico.**

CERILLA. f. Candeleta mòlt prima y llarga, plegada de diferents modos, que servía pera fer llum anant d' un llóch a l' altre quan no 's coneixía 'l gas ni l' electricitat. **Cerilla.**

CERITA. f. *Min.* Mineral compost de sílex y óxit de ceri. **Cerita.**

CERLER. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Benasch, prov. d' Osca.

CERMENYA. f. Pera mòlt primerenca y petita, qu' en algunes parts ne diuen *mosquerola.* **Cermeña.**

CERMENYONER. m. *Bot.* Arbre que fá les peres cermenyes. **Cermeño.**

CERNEDA (Vall de). *Orog.* En la vessant de mitjorn de la serra de Cadí; ses aigües van al riu de Lavansa, afluent del Segre.

CERNÍCALO. m. Mena de falcó ab el cap grós, la qúa llarga y en forma de vano quan la desplega, les potes grogues y les plomes de color de canyella. **Cernícalo.**

CERNIDORES f. pl. Escaletes de pastera. **Varilla.**

CERNIR. v. a. *Ant.* Passar alguna cosa pêl cedás, purgador, etc. **Cerner, cribar.**

CERO. m. Núm. **Zero.** || *Ictiol.* Peix del tamany de un tòrt. **Tordo acuátil.**

CERÓ. *Geog.* Poble del terme de Tudela, prov. de Lleida, bisb. d' Urgell.

CEROFERARI. m. y

CEROFERER. m. Acólit que porta 'l candelero. **Ceroferario.**

CEROMANCIA. f. Endevinació per medi de les figures de cera. **Ceromancia.**

CEROT. m. *Farm.* CERAT.

CERQUEDA. *Geog.* Caseriu del terme de Navinés, prov. de Lleida.

CERQUILLO. m. Cércol de cabells que forma la corona del cap dels frares. **Cerquillo.**

CERRA. f. p. u. CERDA.

CERRALLER. m. MANYÁ.

CERRALLERÍA. f. y m. Botiga y obrador de manyá. **Cerrajería.**

CERRAR. v. a. *Náut.* Fer girar la canya del timó fins que 'l seu extrém toqui ab l' amurada a una y altra banda. **Cerrar á la banda el timón.**

CERRO m. Manyoch de cánem o lli pentinat y net pera poderse filar. **Cerro, copo.**

CERS. m. Vent fret que bufa del Nort. **Cierzo, bóreas.**

CERT, A. adj. Segur, indubitable. **Cierto.** || Indeterminat, còm: *en cert temps,* **Cierto.** || adv. **Cierto, ciertamente.**

DE CERT. m. adv. *Ciertamente, de cierto.*

DEIXAR LO CERT PER LO INCERT. fr. Que 's prén en sentit literal. *Dejar lo cierto por lo dudoso.*

JA ÉS BEN CERT. *Loc. fam. A buen seguro.*

SÍ, CERT; PER CERT. m. adv. *Cierto, por cierto.*

CERTA. adv. m. CERTAMENT.

CERTÁ. adj. *Ant.* CERT.

CERTÁMEN. m. Disputa literaria. **Certámen.**

CERTAMENT. adv. m. Per cert. **Ciertamente.**

CERTER, A. adj. Qui sab encertar ab un tret el punt que 's proposa. **Certero.**

CERTERAMENT. adv. m. D' un modo certer, destre, hábil, segur. **Certeramente.**

CERTES. m. adv. CERTAMENT

DE CERTES, SÍ PER CERTES. m. adv. *Por cierto, sí por cierto.*

HOC CERTES. m. adv. *Cierto, ciertamente.*

CERTESA. f. Coneixement cert y segur d' alguna cosa. **Certeza, certidumbre.**

CERTIFICACIÓ f. Escrit en que s' assegura la veritat d' algún fet. **Certificación, certificado.**

CERTIFICADOR, A. m. y f. Qui certifica. **Certificador.**

CERTIFICAR. v. a. Afirmar, dónar per certa alguna cosa. **Certificar.** || *For.* Afirmar alguna cosa ab instrument públich. **Certificar.**

CERTIFICAT. p. p. **Certificado.** || CERTIFICACIÓ. || m. *Mil.* La certificació que dóna l' arcalde de cada llóch per ont fá tránsit la tropa al comandant d' ella, expressant que cap soldat ha fet violencia en aquell llóch. **Contenta.** || Certificació que 'n iguals casos, y a petició de l' alcalde, dóna el comandant de la força, manifestant haver estat ben assistida la tropa en aquell llóch. **Contenta.**

CERTIFICATORI, A. adj. Lo que certifica o serveix pera certificar. **Certificatorio, fehaciente.**

CERTIFICATORIA. f. *Ant.* CERTIFICACIÓ.

CERTÍSSIM, A. adj. sup. de cert. **Certísimo, ciertísimo.**

CERTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Certísimamente, ciertísimamente.**

CERTITUT. f. CERTESA. || MORAL. || La que 's té d' ésser tan certa una cosa, que judicar lo contrari sería temeritat. **Evidencia ó certitud moral.**

CERTÓS, A. adj **Certero.**

CERVA. f. La femella del cervo. **Cierva.** || SERVA.

CERVAL. adj. Lo que pertany al cervo. **Cerval, cervino, cervario, cervuno.**

CERVANTESCH, CA. adj. Propi y característich de Cervantes, còm escriptor o que té semblansa ab qualsevol de les dots o qualitats que distingeixen les seues obres. **Cervantesco.**

CERVANTISTA. adj. Admirador o apassionat de Cervantes. **Cervantista.**

CERVANTÓ (Agna). *Biog.* Llatinista notable y bona escriptora del sigle XVI. Va néixer a Catalunya y era filla d' una familia noble de Cerdenya, mes provinenta de la nostra terra. Son mòlt alabades les seues cartes llatines adressades a diferents savis de Europa, y diuen qu' excedeix a tota ponderació una al célebre humanista Marineo Sículo. És autora del llibre: *De Saracenorum apud Hispaniam damnis.*

CERVARINA. f. *Bot.* PLANTATGE CORONAT.

CERVATELL. m. *Zool.* Cervo novell que ja no mama. **Cervato.**

CERVATELLET. m. dim. *Zool.* Cervo petit qu' encara mama. **Cervatillo.**

CERVELL. m. La substancia pastosa continguda dins de la closca del cap de qualsevol animal. **Seso, cerebro.** || *Met.* Prudencia, judici, saviduría. **Seso, cerebro.** || Imaginació, comprensió. **Cerebro.**

BÉURE 'S EL CERVELL. fr. Haver perdut l' enteniment. *Tener el juicio en los talones.*

CERVELL DE GAT. *Loc. fam.* S' aplica al que no té enteniment o, si 'n té, 'n fá poch us. *Encaprichado.* || En algunes comarques catalanes se dóna aquest nòm a una argila agromollada, plena de ronyons o nóduls.

DESSUCARSE 'L CERVELL. fr. *Fam.* Calentarse 'l cap discorrent mòlt sobre alguna cosa. *Devanarse los sesos.*

DÓNAR CERVELLS DE MOSQUIT A ALGÚ. *Ref. met.* Haverse guanyat l' afecte y voluntat d' algú pera ferli fer tot lo que un vol. *Dar sesos de mosquito á alguno.*

ESCALFAR EL CERVELL A ALGÚ. fr. Enfadarlo. *Incomodar.*

ESTAR ALGÚ EN CERVELL D' ALGUNA COSA. *Expr.* Entossunirse en ella. *Empeñarse en alguna cosa.*

FICARSE AL CERVELL. fr. *Fam. met.* Se diu d' un soroll mólt violent, que apar qu' entra dins el cap. *Taladrar la cabeza.*

NO ÉS COSA DE CUIDADO, SE LI VEU EL CERVELL. *Ref.* Ab que 's pondera per antifrasis algún gravíssim dany. *No es nada lo del ojo y lo llevaba en la mano; no es nada la meada, y calaba siete colchones y una frazada.*

TINDRE 'L CERVELL SEGUR. fr. Tindre bon cap pera 'l mando. *Tener carácter y rigidez para el mando; tener entereza.*

TOU CÒM UN CERVELL. fr. Denota qu' algún menjar cuit és mólt tendre. *Tierno como una leche.*

CERVELLERA. f. *Ant.* MORRIÓ.

CERVELLET. m. dim. Còs mólt proper al cervell per la part més baixa del cap. **Cerebelo.**

CERVELLINA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que fá raïmets de floretes blanques. **Cervellina.**

CERVELLÓ. *Biog.* Familia extingida de la noblesa catalana, que se suposa provenía d' un dels nou fabulosos *baróns de la Fama*, en Grau Galcerán o Guillém de Cervelló, dels primers temps de la reconquesta de Catalunya. Mes, faules apart se sab que Carles Carlemany erigí en baronía el senyoriu de Cervelló. A través dels sigles el nòm Cervelló se 'l trova en totes les grans empreses de Catalunya, lluínt en les Naves de Tolosa y en la conquesta de Mallorca, y quan va comensar la decadencia de la nostra nacionalitat, els Cervelló lo propi que 'ls Cardona y altres families nobles, llueixen en els fets d' armes de l' Estat espanyol. Felip IV doná 'l títol de comte de Cervelló, l' any 1654, a Grau de Cervelló pêls seus serveis en la guerra.

— (GABRIEL DE). *Biog.* General d' artillería del sigle XVI. L' any 1571 va lluírse a la batalla de Lepant. Mes, deu la seua fama a que éssent governador de Tunis l' any 1574, poch després de la seua conquesta, els turchs se prepararen pera recobrar la ciutat, y havent rebut en Cervelló ordres d' abandonarla y retirarse al fort de la Goleta, se negá a cumplirles pretextant que mai havía fugit devant del enemich. Resistí ab gran heroisme l' empenta dels turchs, fins que les seues forces varen quedar reduídes a trenta homes, caient tots ells presoners. Sembla qu 'en Cervelló va morir a Çonstantinopla prés y engrillonat.

— (GRAU DE). *Biog.* Disseté baró de la casa. Va pendre part a les campanyes del regnat d' en Pere III, de quin rei va ésser padrí a Burdeos en el famós desafío no realisat, a que 'l va provocar el rei de Nápols, Carles d' Anjou (1282), que per cert no hi va acudir. El seu fill del meteix nòm va ésser el derrer baró de Cervelló, haventse incorporat després la baronía a la Corona d' Aragó l' any 1297, per en Jaume II.

— (GUILLÉM DE). *Biog.* Noble y militar del sigle XII. Va pendre una part distingida a la conquesta d' Almería, quan va ésser presa als alarbs pêl comte de Barcelona en Berenguer IV (1147).

— (GUILLÉM DE). *Biog.* Quinzé baró de la casa. Va pendre part a la batalla de les Naves de Tolosa (1212), formant a l' exércit d' en Pere II d' Aragó y va morir a la conquesta de Mallorca l' any 1236.

— (GUILLÉM DE). *Biog.* Cavaller del sigle XIV, bon capitá y famós çomandant de l' armada que va devastar les costes de Génova y va bloquejar el seu port l' any 1331. Després se 'n va anar a les illes de Córcega y Cerdenya interceptant la navegació y 'l tráfech comercial dels genovesos. Cap a l' any 1347 era virrei y governador de Cerdenya; mes, se li va sublevar el país y va ésser vensut, havent vist morir els seus dos fills al camp de batalla y morint'hi ell meteix de cansament y de sed.

— (JOAN). *Biog.* Militar valenciá mólt remarcable del sigle XVI. Lluí en la famosa batalla de Pavía.

— (PERE GUILLÉM DE). *Biog.* Noble cavaller del sigle XIII, que va ésser un dels catorze primers que varen pendre l' hábit al fundarse l' ordre de la Mercé redemptora de captius.

(SANTA MARÍA DE). *Biog.* La persona més famosa de la noble familia Cervelló. Va néixer a Barcelona el primer de Desembre de l' any 1230 y va morir a la meteixa ciutat el día 19 de Setembre del 1290. Desde petita s' havía distingit per la seua bondat y 'ls seus sentiments caritatius. Va passar la vida a l' ordre de la Mercé, morint en olor de santetat, éssentne canonisada l' any 1693. És coneguda vulgarment ab el nòm de *Santa Maria del Socós.*

Segell de Cervelló

CERVELLÓ. *Geog.* Poble de la provincia y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora de la riera del seu nòm y té 1,754 hab. || — (SANTA COLOMA DE). Poble de la meteixa prov. y part. jud., a la vora del Llobregat; té 1,050 hab. y en son terme hi há establerta la xamosa Colonia Güell, qu' envolta la nomenada fábrica de velluts y de felpes.

CERVER. adj. Cerval.

CERVERA (Francisco). *Biog.* Músich valenciá de mòlta fama, que lluhí en el sigle XVII.

— (RAFEL). *Biog.* Escriptor barceloní, del sigle XVII, que l' any 1628 era ciutadá y conceller segon de Barcelona. És autor d' una genealogía de la casa dels Cardona; de uns discursos histórichs relatius a Barcelona que arriven fins al 1621; de unes notes a la *Historia* d' en Pere Tomich; y d'unes observacións sobre la historia de Catalunya. Va traduir al castellá, anotantla, la *Crònica* d' en Desclot, estampada a Barcelona l' any 1616 per en Cormellas.

Segell de Cervera

CERVERA. *Geog.* Ciutat de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona; és cap de partit, té una bona iglesia gótica, una universitat qu' en altre temps sigué mólt famosa y are no utilisa la ensenyansa oficial; és a la vora del riu del seu nóm; té estació de F.-C. y 4,232 hab. || — (CAP). *Hidrog.* Cap del N.E. de Torrevieja, prov. d' Alacant. || — (CAP). *Orog.* Vegis CERBÉRE. || — (COLL). En el camí de Gironella a Prats de Llusanés (573 m.). || — (RIU). *Hidrog.* Neix

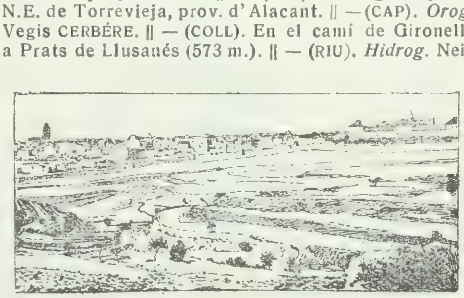

Vista de Cervera

a la frontera S.E. de la prov. de Lleida, passa per Cervera, Tárrega y Anglesola y desaigua a la vora del Segre, prop de Vallfogona.

CERVERA DEL MESTRE. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; té 2,553 hab.

CERVERÍ, NA. adj. Natural de Cervera o lo pertanyent a aquesta ciutat. || f. *Bot.* **Cervellina.**

CERVERÍ. *Biog.* Literat catalá, dels sigles XIV o XV, natural de Girona, autor de la *Faula del Rossinyol* y de la *Cansó dels Deus d' amor.*

CERVERIS (Puig). *Orog.* Puig a 2,180 met. d' altitut, situat a la partió d' aigües dels rius Ter y Sagadell, a tramontana de Pardines, prov. de Lleida.

CERVEROLA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les rosácees. Es ramosa, d' uns vuitanta centimetres d' alt; té les fulles llargues y obertes y fá una flor de color de palla: la usen els blanquers pera adobar els cuiros. **Agrimonía, hierba de San Guillermo.**

CERVESA. f. Beguda d' ordi o blat y de la flor de l' herba nomenada cervesa o aspárguls. **Cerveza.** || Herba de la fam. de les cannabínees que 's fá a les tanques y voretes dels camíns, de fulla retallada en forma de pámpol y de quina flor se'n fá la cervesa. **Lúpulo, hombrecillo.**

CERVESER, A. m. y f. Qui per ofici fá o ven cervesa. **Cervecero.**

CERVESERÍA. f. Fábrica o botiga de cervesa. **Cervecería**

CERVÍ (Pich). *Orog.* Punt dominant de la serra de Manyanet en el Pallars.

CERVIÁ (Berenguer). *Biog.* Arquitecte notable y estatuari. Vivía en la segona meitat del sigle XV, per quin temps (1434 a 1458) dirigía les obres de la sèu de Girona en qualitat de mestre major.

Segell de Cerviá

CERVIÁ. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora del Ter, té agregat el caseríu de Rasset y compta ab 825 hab. || Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora del riu Set y té 1,762 hab.

CERVINO Y FERRERO (Joaquim Joseph). *Biog.* Home de lleis y escriptor. Nat a Tortosa l' any 1817 y mort en 1883. L' any 1863 era magistrat de l' Audiencia de Madrit y en 1875 ho va ésser del Tribunal Suprem. Per la seua iniciativa, varen ésser creades (1844) les cátedres del Dret pera 'ls estudiants del notariat, que donáren fonament pera que l' any 1857 s' establís la *carrera superior*, elevada després a *facultat.* En Cervino va redactar la llei del Notariat, l' any 1862, el reglament del any 1874 y el decret de 1881. Ademés de bons articles professionals publicats en revistes, és autor del tractat refer nt als vestits y cerimonies del poder judicial espanyol, inclós a la *Historia de las Ordenes de Caballeria,* (Dorregaray editor), de dos drames bibíichs, d' algúns poemes y cants épichs en castellà.

CERVO. m. *Zool.* Quadrúpedo selvatge de banyes ganxudes, llises y mòlt enramades. **Ciervo.**

CERVO VOLANT. Escarabat pardós ab dues banyes de varies puntes còm les dels cervos, y quatre ales. *Ciervo volante, escarabajo cornudo.*

CÉS. m. Orifici per ont l' animal expeleix els excrements. **Ano, sieso.**

CÉSAR. n. p. D' home. **César.**

CESAREU, A. adj. Lo pertanyent al emperador, al imperi o majestat imperial. **Cesáreo.**

CESARI, A. n. p. **Cesáreo, a.**

CESARIENSE. adj. Natural de Cesárea. **Cesariense.**

CESARISME. m. Sistema de govern en que una persona resumeix y exerceix tots el poders en nóm de la soberanía nacional. **Cesarismo.**

CESCLA. m. *Ter.* CÉRCOL.

CESCLAYRE. m. *Ter.* CERCOLADOR.

CESILLES (Joan). *Biog.* Artista barceloní del sigle XIV. L' any 1382 va pintar el retaule de la iglesia de Sant Pere de Reus ab tot l' apostolat. El retaule actual és de 1557, obra d' en Perris d' Austriach.

CESSACIÓ. f. La acció y efecte de acavarse alguna cosa. **Cesación, cesamiento.**

CESSACIÓ A DIVINIS. Pena ecclesiástica per la qual se suspenen els divíns oficis. *Cesación á divinis.*

CESSAMENT. m. CESSACIÓ.

CESSIÓ. f. Renuncia a favor d' algú. **Cesión.**

CESSIÓ DE BÈNS. *For.* Renuncia que fá 'l deutor per no poguer pagar als acreedors pera que 'l jutge pagui, a prorrata dels crédits. *Cesión de bienes.*

FER CESSIÓ DE BÈNS. *Ceder, hacer cesión,* etc.

CESSIONAR. v. a. Transferir. **Ceder.**

CESSIONARI, A. m. y f. La persona a quin favor se fá la cessió. **Cesionario, cesonario.**

CESSULIS o CEZOLIS. (Jaume de). *Biog.* Famós escriptor del sigle XIII qui segons en Torres Amat, era frare del convent de dominichs de Barcelona, y segons els francesos ho era del de Reims. Autor del llibre *De les costums dels homes e dels oficis dels nobles, sobre 'l joch dels escachs;* la obra més celebrada y lleg'da dels sigles XIV y XV. Se creu escrita en llatí, y traduida tot seguit a les principals llengües d' Europa. Tracta de l' aplicació moral y política del joch dels escachs al ordre social. Se 'n conserven quatre manuscrits en llengua catalana, de les derreríes del sigle XIV, y son: a l' Arxiu de la Corona d' Aragó, a la Catedral de Girona, a la Biblioteca Nacional de Madrit y a la Biblioteca Vaticana. Fins l' any 1900 no s' havía estampat cap versió catalana.

CESSURA. f. En la poesía llatina, la síl·laba que queda al fí de la dicció després de la formació de algún peu. **Cesura.**

CEST. pr. dem. Aquest és. **Este es.**

CESTA. f. *Ant.* CISTELLA.

DIR TAN AVIAT CESTA CÒM BALLESTA. *Ref.* No ésser consegüent en lo que 's diu. *Decir unas veces cesta y otras ballesta.*

ESTAR SI ES CESTA, SI ES BALLESTA. Duptar d' una cosa. *Estar si son fritas, si son asadas.*

CETACEU, A. adj. Se diu dels animals vivípars de la mar. S' usa també còm a substantiu. **Cetáceo.**

CETOGRAFÍA. f. Part de la zoología que tracta de la descripció de la balena y demés cetaceus. **Cetografía.**

CETRA. f. PITXELL.

CETRE. m. Bastonet de materia preciosa, insígnia d' emperadors y reis. **Cetro.**

CETRELL. m. *Ter.* y

CETRILL. m. Mena d' ampolleta de vidre, llauna o terrisa, generalment ab ansa y un broch prim, que serveix pera posar'hi l' oli. **Aceitera, oliera, alcuza.** || El de vinagre. **Vinagrera.** || pl. Les ampolletes en que s' hi posa oli y vinagre pera 'l servei de taula. **Vinagreras.**

CETRILLADA. f. L' oli que cap dins d' un cetrill. **Alcuzada.**

CETRILLÁS. m. aum. **Alcuzón.**

CETRILLER. m. Qui fá o ven cetrills. **Alcucero.**

CETRILLERES. f. pl. Peça o guarniment de fusta, crestall, etc., pera posarhi 'ls cetrills del oli y vinagre. **Vinagreras, ó vinageras.**

CETRILLET. m. dim. **Alcucilla.**

CEVAR. v. a. *Ant.* **Encevar.**

CEVER. m. Herba de la qual se'n fá un such amarguíssim. Procedeix d' Africa; pero ja 's trova aclimatada a les costes meridionals d' Espanya. Es mòlt semblant a l' adsavara, pero no aguanta tan bé 'l fret, ni les seues fulles acaven en punxa, ni té la flor a manera d' embut, y neix més baixa que 'l fruit. **Zábida, zábita.** || El such que 's treu d' aquesta planta.

CEVO. s. y m. *Ant.* ESQUER, ENGRANALL.

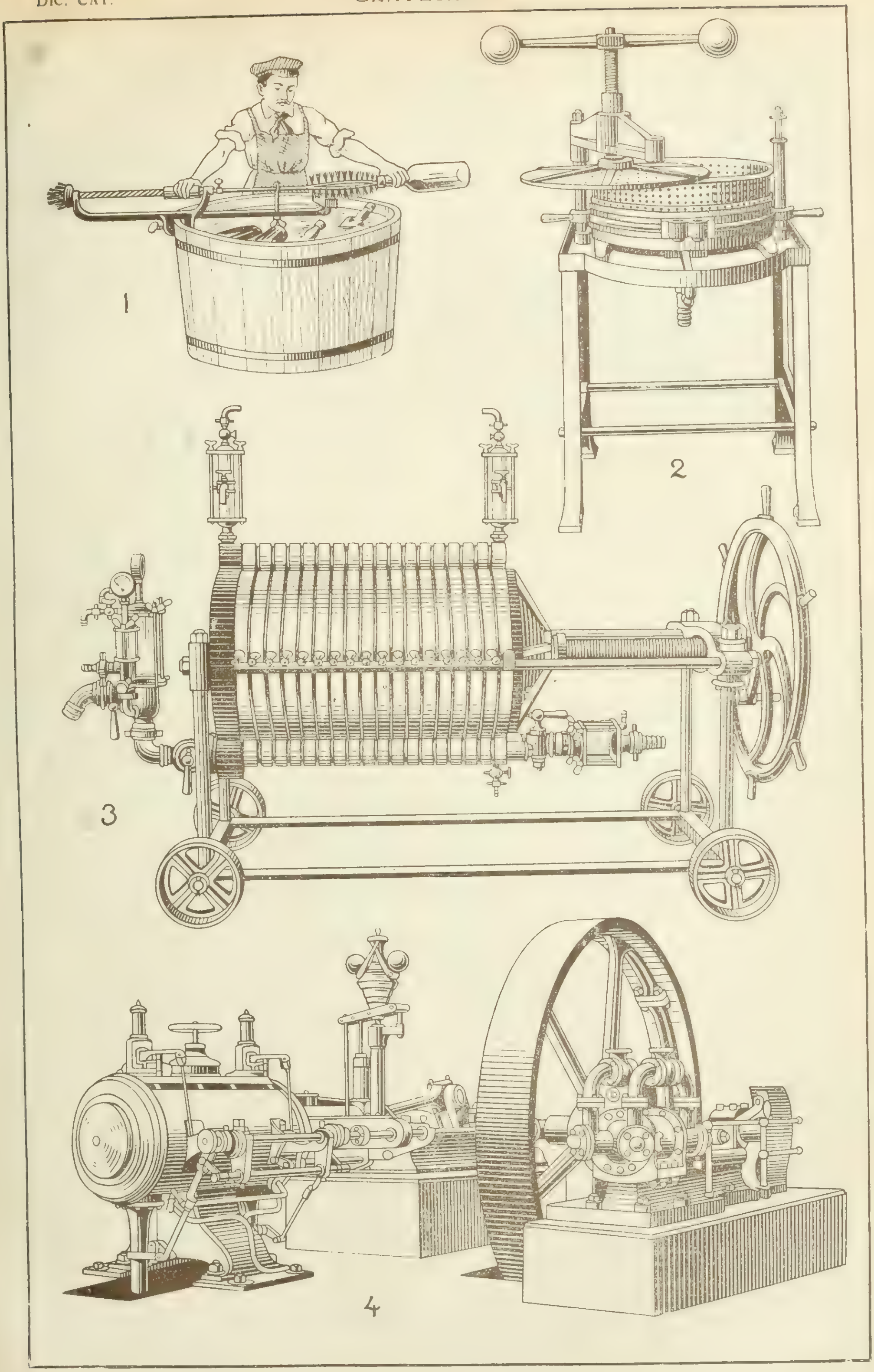

1. Aparell pera rentar les ampolles. 2. Máquina pera prempsar la pasta. 3. Máquina pera colarla.
4. Compresor al amoniach, ab máquina de vapor.

CEYA. f. *Ter.* CELLA.

CEYL. pr. *Ant.* AQUELL.

CEYLANITA. f. *Miner.* Mena de granet negre. Ceilanita.

CEYTÓ. m. SAITÓ.

CHAFRIÓN (Llorens). *Biog.* Pintor del sigle XVIII, deixeble de Giacuinto. Va néixer a Valencia en 1696 y va morir malhauradament en 1749. En 1747 va pendre l' hábit de caputxí, anomenantse en relligió *Fray Maties de Valencia.* Les seues obres pictóriques foren d' assumptes místichs.

CHAPÍ (Rupert). *Biog.* Músich contemporani, mort el día 26 de Mars de 1909, a Madrit. Va néixer a Villena (Alacant) a 27 de Mars de 1851, y va comensar la seua carrera còm a músich de regiment. Pensionat a Roma per l' Academia de Belles Arts, va fer erudits estudis a l' arxiu de la Capella Sixtina, passant després a París pera perfeccionarse en la composició y l' armonía Va ésser autor meritíssim, d' estil força elegant, y la seua derrera obra, *Margarita la Tornera,* ha sigut prou elogiada pochs dies abans de ocorrer la mort del illustre compositor. De més a més de la seua *Fantasía morisca* y de mòltes altres composicións enlairades, perpetuarán l' obra de 'n Chapí les óperes *Roger de Flor* y la *Filla de Jefté,* y sarsueles de música tan esquisida còm: *La tempestad, El rey que rabió, Curro Vargas,* etc. (Vegis *lámina sola de retratos,* lletra C.)

CHARISEMÍ. *Hidrog. ant.* Nòm del cap de Gata, prov. d' Alacant, en temps dels romans.

CHARTRAN (Joan Jascinto Sebastiá). *Biog.* Militar francés que va néixer a Carcassona l' any 1779, esmentantse les seues proeses a les batalles d' Fleurus y de Waterlóo. Afecte a Napoleó Bonapart, al retorn de l' illa d' Elba, fou un dels més fidels adeptes de l' emperador, y després de l' expatriació de aquéll, va ésser perseguit y sotmés a un consell de guerra, condemnat a mort y fusellat en 1816.

CHELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Enguera; és a la vora del canal de Navarres y té 2,689 hab.

CHELVA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia; comprén els 22 ajuntaments següents: Ademuz, Alpuente, Andilla, Aras d' Alpuente, Benagéver, Cálles, Cases Altes, Cases Baixes, Castielfabib, Chelva, Chulilla, Domengo, Higueruelas, Loriguilla, Losa del Obispo, Pobla de Sant Miquel, Sinarcas, Titaguas, Torre Baixa, Tuéjar, Vallanca y Yessa (La). || Vila de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, cap del part. jud. del seu nòm; és a la confluencia de la riera de Alcotes ab la de La Yessa y té 11,957 hab.

CHELVÁ, NA. adj. y s. m. y f. Nadiu de Chelva o lo pertanyent a l' esmentada vila.

CHERA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Requena; és a la vora de la riera de Sot y té 985 hab. || —(PICH DE). *Orog.* Puig que hi há entre Requena y Chelva, prov. de Valencia.

CHEVALLO. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sarroca de Bellera, prov. de Lleida.

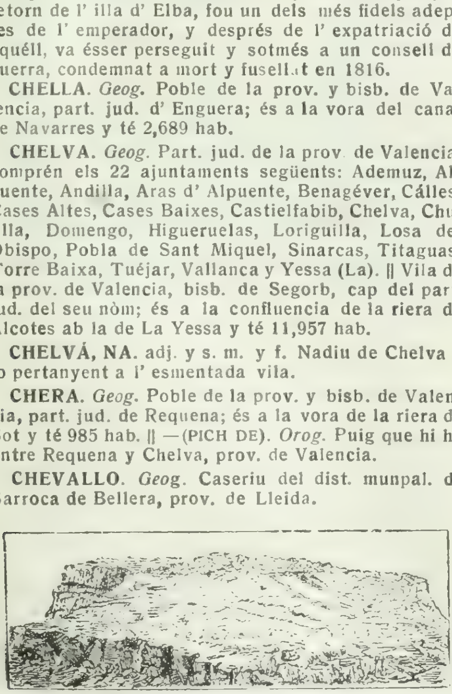

Murs prehistórichs a Chert

CHERT. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Sant Mateu; és a la vora de la riera de Sant Mateu y té 2,644 hab.

CHERTA. *Geog.* Vila de la provincia de Tarragona, bisbat y partit judicial de Tortosa; és a la vora del Ebre quin cabal d' aigües s' utilisa a la resclosa pera el regadiu de la comarca. Té 2,866 habitants.

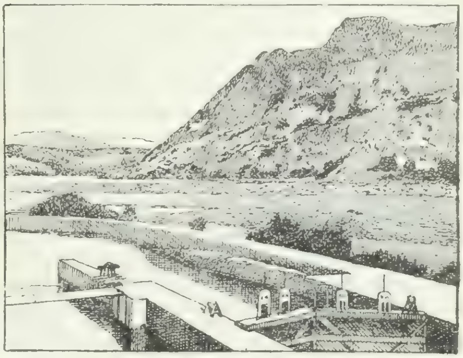

Resclosa de Cherta

CHESTE. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és a la vora del barranch de Chiva, té estació de F.-C. y 6,036 hab.

CHÍA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part jud. de Boltanya; és a mitj costé de la banda dreta de la Vall de Benasch y té 662 hab. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que forma la vessant dreta de la Vall de Benasch desde l' estret del Run fins més amunt de Vilanova.

CHILCHES. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisbat de Tortosa, part. jud. de Nules; és estació de F.-C. y té 813 hab.

CHINCÓN (Bernart Perez de). *Biog.* Ecclesiástich del sigle XVI, que va distingirse per les seues obres literaries y pêls seus estudis de teología. Va ésser canonge de la seu de Valencia.

CHINCHILLA (Astasi). *Biog.* Metge remarcable dels comensos del sigle XIX. Va néixer a la vila de Ayora (Valencia) l' any 1801. La seua obra *Anales históricos,* perpetuará el saver d' aquell facultatiu il-lustre, que va prestar rellevants serveis a la medicína, desempenyant prou importantes comissións, y éssent un dels primers en fer estudis médich-monográfichs.

CHINES. *Geog.* Caseriu del terme de Guadalest, prov. d' Alacant.

CHINORLA. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CHINORLET. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant.

CHIRIVELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Torrent; és a la vora del riu Turia y té 1,429 hab.

CHIRIVETA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisbat d' Urgell, part. jud. de. Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana.

CHIRLES. *Geog.* Caseriu del terme de Polop, prov. d' Alacant.

CHIVA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, format per 10 ajuntaments que son: Alborache, Bunyol, Cheste, Chiva, Dos Aigües, Godelleta, Macastre, Set-Aigües, Turís y Iátova. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. anomenat; és entre 'l barranch del seu nom y 'l d' Ampúes, té estació de F.-C. y 4,945 hab. || —(SERRA DE). *Orog.* Serra que hi há a ponent de la vila del seu nóm, prov. de Valencia. || — (DE MORELLA). *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; té 687 hab.

CHODOS. *Geog.* Vileta de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és entre montanyes y té 928 hab.

CHOPITEA Y DE VILLOTA (Dorotea de, viuda de Serra). *Biog.* Virtuosa dama, que durant la segona meitat del sigle XIX, va inspirar a Barcelona les obres benéfiques més remarcables, protegint ab quantiosos cabals totes les que ja existíen. A les seues iniciatives va deurers la creació del Hospital del Sagrat Cor de Jesús y l' establiment dels tallers salesians a Sarriá.

CHOPO. *Geog.* Caseriu del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CHORRILLO. *Geog.* Caseríu del terme d' Elda, provincia d' Alacant.

CHÓVAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisbat y part. jud. de Segorb; és a la vora del riu Palancia y té 769 hab.

CHRESTIANESCH, CA. adj. *Ant.* CRISTIÁ.

CHRISTIANI o CRISTIÁ (Pau). *Biog.* Frare dominich del sigle XIII, mòlt erudit en la llengua hebraica. Era famós el seu zel pera convertir jueus al cristianisme, qualitat ben sintetisada en la célebre controversia tinguda devant del rei en Jaume 1.er entre fra Cristiá y 'l jueu gironí Moisés, a 20 de Juliol de 1263, en la qual triunfá 'l nostre autor, havent manat el rei esténdre'n acta.

CHULILLA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chelva; és a la vora del riu Turia y té 1,588 hab.

CÍA. f. Os del anca. **Cía, cea.**

CIABOGA. f. *Náut.* La volta en rodó d' una embarcació de rems, remant els d' una part y ciant els de l' altra. **Ciaboga.** || La acció de girarse 'l barco, cambiant en sentit oposat la situació de la popa en un canal o paratge estret pera fondejar o després de haver deixat caure l' ancla. **Ciaboga.**

CIANHÍDRICH, CA. adj. *Quím.* Ácit líquit, incolor, de gust fresch al principi y abrasador després; se compón d' una part d' hidrógeno y altra de cianógeno; existeix en combinació a la película de les ametlles amargues y en altres varies substancies. Es el verí més actiu que 's coneix. **Cianhídrico.**

CIÁNICH, CA. adj *Quím.* Lo pertanyent al cianógeno. **Ciánico.**

CIANIRROSTRE. adj. Que té blau el bèch. **Cianirrostro.**

CIANISME. m. Intensitat progressiva del blau del cel, que 's gradúa per medi del cianómetre. **Cianismo.**

CIANODÉRMICH, CA. adj. *Med.* Referent a la cianodermis. **Cianodérmico.**

CIANODERMIS. f. *Med.* Color anormal de la pell, que conserva un tó entre blavós y morat. **Cianodermis.**

CIANOFTALMÍA. f. Coloració blava y anormal dels ulls. **Cianoftalmía.**

CIANÓGENO. m. *Quím.* Combinació gasseosa de dues parts de carbono y una d' ássoe. **Cianógeno.**

CIANÓMETRE. m. Instrument que serveix pera determinar els diferents graus d' intensitat del color blau. **Cianómetro.**

CIANORINA. f. *Quím.* Materia colorant que tenyeix algunes vegades de blau l' orina. **Cianorina.**

CIANOSA. f. *Miner.* Sulfat natiu de coure. **Cianosa.**

CIANURO. m. *Quím.* Combinació del cianógeno ab un cós simple, a excepció del oxígeno. **Cianuro.**

CIAR. v. a. *Náut.* Tornar el barco enderrera sense girarlo. **Ciar.**

CÍAS. *Geog.* Caseriu del terme de Monells, prov. de Girona. || —(SERRA D' EN). *Orog.* En les montanyes de Busa.

CIÁTICA. f. *Med.* Malaltía que prové d' un humor que 's fica a l' os de la cadera. **Cía, ciática**

CIÁTICH, CA. adj. Quí pateix ciática y lo pertanyent a aquesta malaltía. **Ciático, ceático.**

CIATIFORME. adj. *Bot.* Se diu de les plantes, flors o fulles que presenten la forma d' una gavoletera o d' un cono posat cap per avall. **Ciatiforme.**

CIBADER. m. Sach de tela grollera ab una beta o corda que 's passa al coll y serveix pera portar'hi 'l menjar. **Zurrón.**

CIBADILLA. f. *Bot.* MATAPOLL.

CIBADILLINA. f. *Quím.* Materia crestallina blanca, en forma de prismes exagonals agrupats formant estrelles: és insoluble a l' éter, soluble a l' aigua bullenta y 's combina ab els ácits formant sals crestallisades; s' obté fent bullir la veratrina impura precipitada per un álcali **Cebadillina.**

CIBAT (Antoni). *Biog.* Metge y escriptor científich barceloní y catedrátich de Física experimental. Va servir a l' exércit francés durant la guerra de la Independencia y va ésser metge de Joseph Bonapart. Va morir a Madrit l' any 1812 y als funerals se li van fer els honors de general de divisió del exércit francés, concedits ja en vida. Va escríurer sobre l' acústica (1795); la febre groga (1800), y sobre la influencia del gas hidrógen y del oxígen a l' organisme. És autor de uns *Elementos de Matemáticas* y de uns altres *Elementos de física experimental.*

Cibori sense columnes, de Tavérnoles

CIBET. f. *Zool.* GAT D' ALGALIA.

CIBORI. m. COPÓ. *Arquit.* Pabelló que corona un altar o tabernacle, destinat al Santíssim Sagrament. || *Hist. rel.* Vas o urna pera conservar'hi les hosties consagrades. **Ciborio.**

CICATEJAR. v. n. Regatejar. **Regatear, cicatear.**

CICATER, A. adj. Me quí, avar. **Mezquino, cicatero, roñoso, ruín.**

CICATERÍA. f. Avaricia. **Mezquindad, cicatería.**

CICATRISACIÓ. f. L' acció de cicatrisar. **Cicatrización.**

CICATRISAR. v. a. Tancarse, apellarse les llagues o ferides després de curades. També s' usa còm recíproch. **Cicatrizar.**

CICATRISAT, DA. p. p. **Cicatrizado.**

CICATRIU. f. Senyal que queda a la pell després de tancada una llaga o ferida. **Cicatriz.**

CÍCERO. m. Entre estampers cert carácter de lletra d' un grau més que la d' entredós y un menys que l' atanasia. N' hi há de xich y de gros. **Lectura.**

CICERONIÁ, NA. adj. S' aplica a lo que imita a cosa de Ciceró, còm: *l'estil, la eloqüencia,* etc. **Ciceroniano.**

CICLÁN. m. Qui té solsament un testícul. **Ciclán.**

CÍCLICH, CA. adj. Cercolar o circular. **Orbicular, cíclico.**

CICLO. m. **Ciclán.** || Cert número d' anys, que un cop acavats se tornen a comptar de cap y de nou. **Ciclo.**

CICLO DECEMNOVENAL O DECEMNOVENARI, O LLUNAR. Curs periódich de nou anys al cap dels quals els novilunis tornen a caure en els meteixos díes. Els románs els senyalaven ab lletres d' or. *Áureo número, ciclo decemnovenal ó decemnovenario.*

CICLO PASQUAL. Període de cinchcents trenta dos anys solars, que resulta de la multiplicació dels ciclos llunars de nou anys y dels solars de vint y vuit. *Ciclo pascual.*

CICLO SOLAR. Número de vint y vuit anys desprès del qual torna a caure 'l diumenge en el meteix día del mes. *Ciclo solar.*

CICLÓ. m. Huracá mòlt fort. **Ciclón.**

CICLOCANT. adj. Que presenta la forma d' un cono invers. **Ciclocanto.**

CICLOIDE. f. *Geom.* Línia córba formada, o per un punt de la circumferencia d' un cércol sobre una línia recta, o per la extremitat superior del diámetre cercolar tirat perpendicularment sobre dita línia. **Cicloide.**

CICLÓMETRE. m. Instrument propi pera amidar cércols cíclichs. **Ciclómetro.**

CICLOMETRÍA. f. Art d' amidar cércols o ciclos. **Ciclometría**.

CÍCLOP. m. Gegant fabulós. **Cíclope.**

CICLOPEU, EA. adj. Lo que pertany als cíclops. **Ciclópeo.** || Estil de construcció primitiva, aplicat

Murs ciclópeus de Tarragona

especialment als murs de les poblacións edificades en temps remots. **Ciclópeo.**

CICLÓPICH, CA. adj. Lo qu' és o pertany als cíclops. **Ciclópico.**

CICLOPIÓ. n. El blanch del ull. **Ciclopión.**

CICLOTOMÍA f. *Cir.* Operació o extracció de la catarata. **Ciclotomía**.

CICUTA. f. *Bot.* JULIVERTASSA.

CICUTARIA. f. *Bot.* Una de les tres principals varietats de la cicuta o julivertassa y mòlt semblanta a aquesta. **Cicutaria.**

CICUTINA. f. *Quím.* Alcaloide particular que s' extréu de la cicuta y és considerat còm el seu principi actiu. **Cicutina.**

CID (Serra del). *Orog.* Petita serra de la prov. de Alacant, a llevant de Monóvar.

CIDRA. f. Beguda feta de such de pomes o peres que supleix al ví. **Cidra.**

CIDOSTRA. f. Pintura preparada pera donar la primera má a certs obgectes.

CIENCIA. f. Sabiduría de les coses humanes ab principis certs y evidents. N' hi há de varies classes, còm exactes o matemátiques; naturals, que tracten de la naturalesa; les varies facultats, que 's divideixen en práctiques y especulatives, infuses y adquirides, divines y humanes, etc. **Ciencia.**

AB CIENCIA Y PACIENCIA. m. adv. Ab coneixement, permís y tolerancia d' algú. *A ciencia y paciencia; con noticia y tolerancia de alguno.*

CIENCIA CERTA. *Ciencia cierta, pleno conocimiento.*

CIENCIA DE SIMPLE INTELLIGENCIA. *Teol.* La que versa sobre lo que no és, ni fou, ni será; això és, sobre la estabilitat de les coses a l' estat de mera possibilitat. *Ciencia de simple inteligencia.*

CIENCIA GAIA: POESÍA.

CIENCIA MITJA. f. *Teol.* La que ab Dèu veu les coses qu' han de succeir condicionalment, còm: la ab que va veure o coneixe la conversió dels de Tiro, si haguessin vist els miracles de Iesucrist. *Ciencia media.*

DE CERTA CIENCIA. Ab coneixement cert. *Con pleno conocimiento.*

VAL MÉS CIENCIA QUE DINERS. *Ref.* Ab que 's significa 'l valor que tenen pera l' home 'ls coneixements. *La ciencia es preferible al dinero.*

SENSE CIENCIA MÍA. *Loc. fam.* Sense saber 'ho jo. *Sin mi conocimiento.*

CIENT, A. adj. Qui sap alguna cosa. **Ciente**.

CIENTÍFICAMENT. adv. m. Conforme ab les regles d' alguna ciencia. **Científicamente**.

CIENTÍFICH, CA. adj. **Científico.**

CIENTMENT. adv. m. ADRETES.

CIÉRVOLES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Senterada, prov. de Lleida.

CIESSO. *Geog.* Nòm que 's dona a la alta conca del riu Barradós en la Vall d' Arán.

CIFRA (Isabel). *Biog.* Venerable relligiosa mallorquina. Va néixer a la ciutat de Palma l' any 1467. Prengué una part importantíssima en la fundació de la Casa de la Criansa (1510), notable institució educadora del canonge Geroni Genovart, qu' en 1521 comptava més de cent pensionistes de families distingides. Essentne la priora Isabel Cifra dictá sáviament les obligacións de la casa, partint del principi que «*les regles han d' ésser poques, pera que sien ben guardades*». Morí en la opinió de santa pèl Maig de l' any 1542, y totes les autoritats de la illa demanaren al sant pare que la santifiqués. S' obrí una informació y el papa Paulus III consentí fos enterrada a la catedral en un vistós sepulcre.

CIGAL. m. *Mar.* Forro que 's posa al argamell del áncora. **Cigalo.**

CIGALA. f. *Entom.* Insecte del tamany d' una llagosta qu' a l' istiu fá un cant ronch y desapacible. **Cigarra, chicharra.** || *Vulg.* Punta de cigarro barato, apagada y tornada a encendre. **Colilla.**

CANTAR CÒM UNA CIGALA. fr. CANTAR CÒM UNA CALANDRIA, 2.

CIGALASSA. f. aum. **Cigarrón.**

CIGALES. m. pl. *Bot* CERVELLINA.

CIGALETA. f. dim. y

CIGALÓ m. **Cigarra pequeña.** || CIGALA, 2.

CIGALERA (Estany de). *Hidrog.* Petit estanyol situat en el plá del meteix nòm a la Vall d' Arán. No te font d' alimentació visible, y son desaigua constitueix el barranch de Lanadós, afluent del d' Esteix, que a la vegada forma 'l riuet de Bausen.

CIGARRER, A. m. y f. Qui fá o ven cigarros. **Cigarrero.**

CIGARRET. dim. De cigarro. **Purillo.** || Cigarret de paper. **Cigarrillo, pitillo.**

CIGARRO. m. Rotllet de fulles de tabach. **Cigarro puro.** || L' embolicat ab fulles de blat de moro. **Pajilla.** || L' embolicat ab paper. **Pitillo, cigarrillo.**

CIGNE. m. p. u. **Cisne.**

CIGONY. m. *Ant.* El poll de la cigonya. **Cigoñino.**

CIGONYA. f. *Ornit.* Aucell de pas, semblant a la grua, blanch, ab algunes plomes negres a les ales, y 'l coll y 'l bèch llarch. **Cigüeña.** || Ferro de la campana, ont s' hi lliga la corda pera tocarla. **Cigüeña.** || Instrument pera traure aigua. GRUA, 5. || Entre estampers la maneta de les prempses. **Cigüeña** || *Met.* Burla que 's fá a algú per detrás posant els dits retorts sobre l' índix. **Cigüeña.** *Ter.* PERXA. || f. *Árt. y of.* Maquineta pera trepar llauna.

CIGONYAR. v. a. *Mar.* Acompassar a terra les figures de les quadernes pera que resultin iguals de les dues bandes. **Cigüeñar.**

CIGONYETA. f. dim. **Cigüeñuela.**

CIGONYÍ. m. CIGONY.

CIGRÓ. m. CIURÓ.

CIGÜELA. f. *Ant.* CIGALA.

CIJA (Serra d' En). *Orog.* Macís montanyós que está s tuat entre 'ls ayguavessos del riu de Saldes y 'ls d' Aygua de Valls y Ayguadora en el Bergadá.

CIJAR o CITJAR (Pere). *Biog.* Escriptor del sigle XV, y frare de la Mercé: catedrátich de teología a Liô y procurador general de la seua ordre a Roma. L' any 1446 era comendador del convent de Saragossa. Entre les seues obres, escrites en llatí, hi figura una historia de l' ordre mercenaria fins a l' any 1459. Emprô 'l seu escrit més afortunat sembla haver sigut un fascicle, titolat *Tantum quinque;* qu' és el parer donat als reis católichs quan se tractava d' aplicar a atencións del Estat les caritats recullides pera la redempció de captius.

CIL Y BORÉS (Joaquim). *Biog.* Metge, catedrátich y escriptor professional, nat a Barcelona l' any 1805 y mort l' any 1882 a la meteixa ciutat. Va desempenyar els més alts cárrechs professionals a les corporacións oficials y academies. Amich y company d' en Roca y Cornet y d' en Balmes, va colaborar ab ells en *La Religión* y *El Pensamiento de la Nación.* Va redactar *El Áncora* y va dirigir la revista *El sentido católico en las ciencias médicas.* Va llegir a la Universitat els discursos inaugurals de 1838 y 1868. Fou escassa la seua producció bibliográfica, descomptantne 'ls travalls académichs, abundosos, interessants y notables per la seua forma y 'ls seus temes.

CILICI. m. Sach o vestidura aspre que s' usava antiguament per penitencia. **Cilicio.** || Cinturó de cordes o filferro que 's porta tocant la carn pera mortificació. **Cilicio.**

CILICIÁ, NA. adj. El natural de Cilicia a l' Assia Menor. **Ciliciano.**

CILINDRAR. v. a. Passar un full de paper, de cartró, etc., per entre dos cilindres pera que quedi més fort y lluënt. **Cilindrar.**

CILINDRE. m. *Geom.* Cós sólit, llarch y rodó en forma de columna, que té per bases dos cercles paralels. **Cilindro.** || *Mecán.* Lo qu' en les máquines de vapor impedeix que passi 'l vapor. **Cilindro.**

CILÍNDRICH, CA. adj. Lo que té figura de cilindre. **Cilíndrico.**

CILINDRISTAQUI, A. adj. *Bot.* Se diu d' algunes plantes que tenen les flors disposades en forma d' espigues cilíndriques. **Cilindristáqueo.**

CILINDRITA. f. Nòm genérich baix el qual se comprenen algúns moluschs fósils, còm: *els conos, les olives y altres.* **Cilindrita.**

CILIOGRADANT. adj. Que camina per medi d' apéndix ciliformes. **Ciliógrado.**

CILÍOL. m. *Bot.* Perllongació del peritoni intern de les molses, quan llurs apédix son mòlt petits. **Ciliolo.**

CILLA. f. *Bot.* CEBA MARINA.

CIM. m. y

CIMA. m. El punt més alt de les montanyes, dels arbres, etc. **Cima, cumbre.** || *Met.* El grau superior a que 's pot arrivar. **Colmo, cima.** || La part superior del morrió o l' adorno que s' hi posa. **Cimera.** || L' extrém en qu' está assegurat el nyinyol a la canya de pescar. **Rabiza.** || *Bot.* Conjunt de mòltes qües o punxóns, qu' eixint d' un meteix punt, se divideixen regularment en altres raigs que porten flors, de modo que pot anomenarse umbela irregular, còm el del saúch. **Cima.**

CIMA DE CAP. f. *Náut.* L' extrém d' un cap. També se 'n diu xicote. *Chicote.*

ESTAR FINS A LA CIMA DELS CABELLS. fr. *Met. fam.* Estar cansat de sufrir qui no hi té cap obligació. *Estar hasta las cachas, hasta las cejas, hasta el gollete.*

CIMA (Pere). *Biog.* Bisbe mallorquí del sigle XIV, mort a Palma, regint la mitra l' any 1387. De jove entrá al servei dels reis de Mallorca y després se feu frare franciscá; exercí tots els cárrechs, fins a ésser elegit bisbe d' Elna (Rosselló). Fundá a Palma 'l millor establiment benéfich de son temps. Era confés del rei d' Aragó en Pere IV, al usurpar aquést el regne de Mallorca a son malaventurat parent en Jaume III (1349). Al morir el bisbe Galiana (1375) pogué pretendre el bisbe Cima la mitra de Mallorca al cap de dos anys, rebent la confirmació de Roma en 1378. Ajudá forsa la construcció de la catedral y restablí la disciplina ecclesiástica. Al morir Gregori XI, fou molestat pêl cisma, al ésser falsejada pêl inquisidor Aymerich la butlla sobre Ramon Lull.

CIMAL. m. *Arq.* CIMBORI. || Adorno superior d' un frontis. **Remate.**

CIMAR. v. a. *Náut* Passar el car de l' entena, als falutxos y demés barcos de vela llatina, d' una part a altre per l' immediació del arbre y per la cara de proa, al virar de bordo, pera que la vela quedi de la bona volta. **Cimar.**

CIMARRÓ. m. *Náut.* Nòm que 's dóna al mariner indo ent, rondinaire y poch amich del travall. **Cimarrón.**

CIMÁS o CIMACI. m. *Arq.* Motllura en forma de *s*, composta de dues parts de cercle, que acaven l' ample d'aquella sense fer caires. **Cimacio.**

CIMBARULL. m. *Ter.* Y 'ls seus derivats. CURULL.

CIMBELL. m. Cordill que 's lliga a la punta del bastó en que s' hi posa l' aucell que serveix d' ensa o reclam pera cassarne d' altres. **Cimbel.** || m. *Ter.* Y 'ls seus derivats. CURULL.

CIMBORI. m. *Arq.* Cúpula petita demunt la mitja taronja. **Cimborio, cimborrio.** || *Met.* ENTENIMENT. || ETZEGALLADA.

CIMBROS. m. pl. Pobles germánichs. **Cimbros.**

CIMENT. m. Material natural o artificial compost d' argila cuita y de cals que s' endureix dins de l' aigua y s' usa en obres hidráuliques. **Cemento.** || Garlopa mòlt grossa y sense maneta que tenen els boters posada de sola en l' aire ab un cap tocant a terra y l' altre cap alt sostingut per dues cames: la usen per rebaixar el cantell de les dengues. **Juntera.**

CIMENTAR. v. a. Entre fusters, l' acció d' aplanar la sola del ribot o la garlopa que s' ha malmés travallant.

CIMER. m. *Ant.* PLÒMALL.

CIMERA. f. *Blas.* Adorno sobre la cima del elm o celada, còm: *un cap de gós, un castell,* etc. **Cimera.**

CIMERI, A. adj. L' habitant de terres mòlt fredes. **Cimerio.**

CIMINTERI. m. *Ant.* CEMENTIRI.

CIMITARRA. f. Sabre ample y mòlt encorvat. **Alfanje, cimitarra.**

CIMOFAMIA. f. *Miner.* Varietat d' aluminat de glucina en qual interior se veuen reflexes blavenchs; sol presentarse generalment en masses rodonejades grans

còm un pésol y en prismes de vuit cares que acaven en cúspides exáedres; és transparenta, trencadissa y de fractura concóidea; ratlla l' agustita y 'l quars, s' electrisa ab el refrech y és infusible a la flesca. **Cinofamia.**

CIMOLITA. f. *Miner.* Mena d' argila que s' usava pera desengreixar y blanquejar les teles. **Cimolita.**

CIMONTÁ, NA. adj. Lo qu' está de la part ensá de les montanyes, y encare sols se diu parlant dels Alps. **Cimontano.**

CIMÓS, A. adj. *Bot.* Se diu de les flors que presenten inflorescencia al cim de les branques. **Cimoso.**

CINABRI. m. *Miner.* Sulfat natural d' argent viu o mercuri; és de color roig fosch y mòlt pesant. **Cinabrio.**

CINAMEYNA. f *Quím.* Producte artificial oliós y sense color que s' obté per la destilació del bálsem del Perú ab una disolució de potassa cáustica. **Cinameína.**

CINÁMICH, CA. adj. *Quím.* Calificació d' un ácit crestallí de color blanch, que s' obté exposant a l' aire l' essencia de canyella o tractant el bálsem del Perú per una disolució de potassa: se transforma en oli essencial de canyella exposat a l' acció del ácit nítrich y en altre còs mòlt semblant a l' ácit benzoich. **Cinámico.**

Brot de Cinamóm

CINAMIL. m. Principi radical de la canyella. **Cinamilo.**

CINAMÓM. m. *Bot.* ARBRE DE PLATA. || Arbre de adorno de la familia de les meliácees, d' uns sis metres d' elevació ab fulles alternes, ab flors axilars de color de viola. Té la fusta dura y fa una olor agradosa. **Cinamomo.**

CINAPI. *Bot.* Planta de la fam. de les umbelíferes, mena de julivert. **Cinapio, perejil canino.**

CINAPINA. f. *Quím.* Materia crestallina, insoluble a l' éter, soluble a l' aigua y a l' alcofoll, que se extreu del cinapi. **Cinapina.**

CINÁRICH, CA. adj. Calificació d' un extracte que s' obté evaporant, per medi d' un calor suau, el such depurat y filtrat de les fulles de la carxofa. S' usa en medecina còm tónich y digestiu. **Cinárico.**

CINCA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Lladurs, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riu de la prov. d' Osca; neix al peu del pich de Posets (Pirineus) y desaigua a la vora del Segre, sota La Granja d' Escarp, passant per la ciutat de Fraga y 'l poble de Masalcoreig, aquella de la prov. d' Osca, si bè 'ls seus habitants parlen catalá, y aquésta de la de Tarragona.

CINCELL. m. Eina de ferro que té la boca y 'l tall de cer, y serveix pera tallar ferro fret ab el martell. **Cortafrío.** || Ferro pera treure 'ls claus que no 's poden arrencar ab les estanalles. **Botador.**

CINCH. Numeral cardinal. **Cinco.** || La carta que té cinch senyals. **Cinco.**

¿PER QUÍNS CINCH SOUS? *Loc fam.* Per quín motiu o raó. *¿Por qué carga de agua?*

CINCHANYAL. adj. *Ant.* **De cinco años.**

CINCHCENTS. Numeral cardinal. **Quinientos.**

CINCHENRAMA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les rosácees, que 's cría en els paratges humits y té la fulla semblant a la menta. PEU DE CRIST. **Cincoenrama, potentila, pie de Cristo.**

CINCHCLAUS. *Geog.* Caseriu del terme d' Empuries, prov. de Girona.

CINCHDITS. m. Pincell pera imitar la fusta.

CINCHMESÓ, NA. adj. Qui neix al cap de cinch mesos d' ésser engendrat. **Cincomesino.**

CINCHNERVIS. *Bot.* PLANTATJE.

CINCH-TORRES. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora del riuet Caldes y té 1,696 hab.

CINCOGESMA. f. *Ant.* **Pascua de Pentacostés.**

CINCOGRAFÍA. f. L' art de gravar el zinc. **Cincografía.**

CINCONINA. m. *Quím.* Un dels dos alcaloides vegetals que hi há a la quina; és menys actiu que la quinina, pero tampoch trasbalsa tant els cossos. **Cinconina.**

CINCOVATINA. f. *Quím.* Alcaloide de color blanch, inodor y amargant, que s' obté d' una varietat de la quina pêl meteix procediment que la quina y la cinconina. Se crestallisa en prismes. **Cincovatina.**

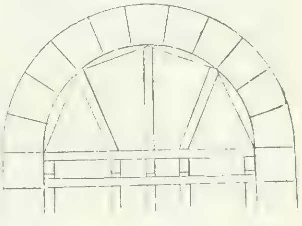

Cindria

CINDRIA. f. Mena de meló que té la molsa vermellenca y és mòlt aigualit. **Melón de agua, sandía.** || *Arq.* Motllo de fusta pera ferhi demunt els archs y les voltes de obra. **Cimbra, cercha.** || *Ter.* Els fusters acostumen anomenarne *Xindri* aplicant'ho pera punt de portal.

CINDRIAR. m. Llóch plantat de cindrieres. **Sandiar.**

CINDRIERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les cucurbitácees; és semblant a la melonera, de brots quasi igualment extesos, pero de fulla més petita y d' un vert més fosch. **Sandía.**

CINECOMASTE. m. Home que té 'ls pits tan grossos còm les mamelles de la dona, lo qual s' observa en els subgectes de temperament linfátich y escrofulós. **Cinecomasto.**

CINEMÁTICA. f. Part de la mecánica qu' estudia 'l moviment en les seues condicións d' espai y temps, prescindint de l' idea de força. **Cinemática**

CINEMATÓGRAF. m. Espectacle públich que consisteix en la projecció, demunt d' una tela, d' una llarga llenca d' un meteix assumpte, preses a tan curts espais l' una de l' altre que reproduixen ab tota exactitut y naturalitat els moviments y accións de les persones o dels animals de qui han sigut preses. **Cinematógrafo.**

CINERARIA. adj Recordant lo antich se diu: *urna cineraria,* aixó és, urna ont s' hi guardaven les cendres d' algú. **Cineraria.**

CINEREU, REA. adj. De color de cendra. **Ceniciento, cinéreo.**

CINERICOLI, A. adj. *Zool.* Se diu dels animals que tenen la part de devant del coll de color de cendra. **Cinericolio.**

CINGLA. f. Faixa pera assegurar l' albarda o sella. **Cincha.** || *Fam.* Banda. **Banda.** || Beca de colegial. **Beca.** || *Ter.* Mena de faixa d' espart que usen els mariners pera tirar l' art.

CINGLADURA. f. L' acció de cinglar. **Cinchadura.** *Náut.* SINGLADURA.

CINGLAR. v. a. Apretar la sella o l' albarda ab la cingla. **Cinchar.** || Engolfarse en alta mar. **Engolfarse, entrar en alta mar.** || *Náut.* Fer caminar el bot ab un sol rem colocat a popa. || Engolfarse en alta mar. **Singlar.**

CINGLAT, DA. p. p. **Cinchado.**

CINGLADA DE MAL DE VENTRE. Mal de ventre mòlt fort. *Retortijón de tripas, dolor de vientre.*

CINGLE. m. y

CINGLERA. f. Roques espadades. || **Despeñadero.** || TIMBA.

CINGLETA. f. dim. **Cinchuela.**

CÍNGUL. m Cordó ab una borla a cada cap, ab que 'l sacerdot se cenyeix l' alba. **Cíngulo.**

CINIA. f. Máquina feta de rodes pera treure l' aigua dels pous. **Noria.**

CÍNICH, CA. adj. Secta de filosops morals fundada per Antístenes. || Persona que fá ostentació dels seus vicis y defectes. **Cínico.**

CINISME. m. Doctrina dels cínichs. **Cinismo.** || Descaro en defensar o practicar accións o doctrines vituperables. **Cinismo.**

CINITA. f. *Min.* Pedra en que s' ha cregut descubrir'hi la figura d' un gos. **Cinita.**

CINNA. *Geog. ant.* Nòm de Guissona, prov. de Lleida, en temps dels romans.

CINOCÉFAL. adj. *Zool.* S' aplica a l' animal que té 'l cap semblant al del gos. **Cinocéfalo.**

CINOFALÓFOR, A. adj. *Bot.* Que dóna fruits semblants a la qüa del gos. **Cinefalóforo.**

CINOGLOSA. f. *Bot.* LLEPASSERA.

CINOGRAFÍA. f. Descripció o historia del gos y de les seues admirables qualitats. **Cinografía.**

CINOREXIA. f. *Patol.* Apetit insaciable, fam canina, momentaniament satisfeta y seguida de vómits violents. **Cinorexia.**

CINOSURA. f. *Astron.* Constelació boreal que consta de set estrelles. **Cinosura, Osa menor.**

CINOVELLA. f. Ronya que tenen els cavalls. **Cinovella.**

CINQUAGÉSSIMA. f. El diumenge abans del primer de Quaresma. **Cincuagésima.**

CINQUANTA. adj. numeral c rdinal. Lo que té cinch desenes. **Cincuenta.**

CINQUANTÉ, NA. adj. Lo que pertany al número cinquanta. **Quincuagenario, cincuenteno, quincuagésimo.** || m La cincuentena part d' alguna cosa. **Cincuenteno.** || f. *Ant.* Companyía de cinquanta soldats. **Cincuentena.**

CINQUÉ, NA. adj. **Quinto.**

CINQUENA. f. *Fam.* Moneda d' or de cinch duros, o siguin vinticinch pessetes. **Moneda de oro de cinco duros.**

A LA CINQUENA. fr. Parcería o sistema d' arrendament de terres en que 'l parcer o arrendatari paga a l' amo de l' hisenda el quint dels fruits. *Al quinto.*

Segell d'El Cint

CINQUENAMENT. adv. m. *Ant.* **En quinto lugar.**

CINQUILLO. m. Anell de cinch pedres. **Cintillo.**

CINT, A. p. p. CENYIT.

CINT (El). *Geog.* Poblet de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera Espital.

CINTA. f. Teixit llarch y estret. **Cinta.** || La ab que 's cenyeixen la sotana els ecclesiástichs. **Ceñidor.** || La comunment de color de rosa que tenen a les oficines pera lligar e's plechs dels papers. **Balduque.** || Llenca de cuiro de tres o quatre dits d' ample, ab que, per medi d' una civella, s' estreny regularment la cintura. **Cinta.** || CINTURA. || *Náut.* Les fustes que van per fora del costat de la nau, de popa a proa, pera reforç del empostissat. **Cinta.** || La que 's posa al voltant de la copa del barret, a la part de fora. **Cintillo.** || *Ter.* Enginy pera pescar. **Cinta.** || f. *Náut.* A les embarcaciórs petites y barcos costaners, és la filada de taulóns posada sota de la sala. **Cinta.** || Mena de corniseta que corre al llarch de la barca y separa la falca de les taules. **Cairel, cinta, fajadura.** || —DE BAIX. La inferior immediata a la cinta de cárrega. **Cinta principal, primera o de la manga.** || pl. Filades de taulóns més grossos que 'ls demés del forro exterior que 's coloquen desde la ratlla de flotació cap a la clau. **Cintas.**

CINTA. n. p. **Cinta.**

CINTASSA. m. aum. **Cinta grande.**

CINTAT, DA. adj. *Arq.* Que té cintes o faixes. **Cintado.**

CINTER. m. PERXER. || CORRETGER. || *Ant.* CINTA, CINTURÓ.

CINTERÍA. f. El conjunt, botiga o comers de cintes. **Cintería.**

CINTET, A. m. y f. Corromput de Jascintet. **Jacinto.**

CINTETA. f. dim. **Cintilla.** || n. p. dim. de Cinta. **Cintita.**

CINTIRI. m. *Ant.* Fluix de ventre ab barreja de sanch. **Disentería.**

CINTO. m. Nòm d' home. **Jacinto.**

CINTÓ. m. CINTURÓ.

CINTURA. f. La part inferior del còs ont s' hi cenyeixen els vestits. **Cintura.**

CINTURÓ. m. Cintó pera portar l' espasa. **Talabarte, cinturón, tahalí, biricú.** || La cinta que antiguament regalaven els marits a les dones casades de nou, y ara s' ha fet d' us general. **Cinturón.**

CINYANA. *Hidrog.* Riera que baixa del terme de Vilademuls y desaigua a la vora del Ter, entre Cerviá y Sant Jordi Desvalls, prov. de Girona.

CINYELL. m. *Ant.* CÍNGUL. || m. Ab que 's significa lo que clou o tanca o limita. **Cinto.**

CIONIS. f. *Patol.* Inflamació y prolongació preternatural del gargamelló. També 's diu *cionitis.* **Cionis, cionitis.**

CIPAYO. m. Entre 'ls habitants de l' India anglesa l' indígena que s' allista pera servir als européus o a les files dels seus conquistadors. **Cipayo.** || Nòm que 's donava vulgarment als voluntaris de la llivertat qu' estaven a sou de les diputacións provincials catalanes després de la revolució de Septembre de 1868. **Voluntario.**

CIPIA. f. *Ictiol.* Peix mòlt semblant al calamars, del qual se diferencia per ésser més gros y no tindre qúa. Té un os sobre l' esquena que s' usa en farmacia y altres arts. **Jibia.**

CIPOLÍ. m. *Geol.* Marbre d' estructura tullosa, en la qual s' ha cregut trovar'hi certa semblansa ab els grills de les plantes bulboses. **Cipolino.**

CIPRI. adj. Natural de Xipre, y lo pertanyent a aquesta illa. **Ciprio.**

CIRAT. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Víver; és a la vora del riu Mijares y té 1,591 hab.

CIRET. *Geog.* Caseriu del terme de Vidrá, prov. de G'rona.

CIRCENSE. adj. Lo pertanyent al circo. **Circense.**

CIRCINAT, DA. adj. *Bot.* Calificació de les plantes quines fulles neixen enrotllades o que tenen el tronch format d' anells, protuberancies o cercles ficats els uns dins dels altres y quines llevors solen emplearse pera fer collarets y manilles. **Circinado.** || Epítet dels aucells que tenen les plomes senyalades ab ratlles transversals de diferent color que 'l fons; de les serps que tenen cercles transversals més o menys regulars, y de les closques en que s' hi noten cercles en relleu. **Circinado.**

CIRCO. m. Llóch destinat als exercicis gimnástichs o eqüestres. **Circo.**

CIRCÓ. m. *Min.* Mineral que 's trova a la naturalesa; se compón de 65 parts de circoni, 33 de sílex y 2 d' óxit de ferro. **Circón.**

CIRCONA. m. *Quim.* Óxit de circoni blanch, sense gust ni olor, d' un pes específich de 4, 2; irreduíble per medi del calor, insoluble a l' aigua, pero capás d' ennegrirse a l' estat d' hidrat. S' obté tractant en un gresol de plata a foch viu el circó reduít a pols mòlt fina. **Circona.**

CIRCONDUCCIÓ. f. *Anat.* Moviment pêl que un membre descriu un cono que té 'l cim al capdemunt de l' articulació superior y la base al cercle que descriu l' extrém inferior de dit membre. **Circunducción.**

CIRCONDUCTE. p. p. De circonduír. **Borrado, cesado.**

CIRCONDUÍR. v. a. *Ant.* Ab que 's significa l' acte d' esborrar o acavar una cosa. **Borrar, cesar.**

CIRCONI. m. *Miner.* Metall que se presenta en trocets petits de grá coërent y fí, de color negre que brunyintse 's torna lluënt y de color de cendra fosch. **Circonio.**

CIRCUICIÓ. m. *Ant.* Parlant de camíns, marrada, rodeig.

CIRCUÍR. v. a. Rodejar. **Circuír, cerrar. rodear.**

CIRCUÍT, DA. p. p. **Circuído.** || m. Espai de terreno comprés dins certa circumferencia y la meteixa circumferencia que 'l rodeja. **Circuito.**

CÍRCUL o CERCLE. m. *Geom.* Figura plana compresa dins d' una ratlla tancada, nomenada circumferencia, quins punts disten tots igualment d' un altre que hi há al mitj nomenat centre. **Círculo.** || Conjunt d' assentos posats en forma de cercle. **Círculo.**

CÍRCUL VICIÓS. *Log.* Vici de l' oració, que 's comet quan una cosa s' explica recíprocament per un'altra, quedant les dues sens explicació. *Círculo vicioso.*

CÍRCULS D' ALTURA O DE DEPRESSIÓ. Els paralelos al horisó o superior a ell, que determinen l' altura dels astres; o sota d' ell, en quin cas determinen llur depressió. *Almicantarados.*

CÍRCULS DE POSICIÓ. Son els sis més grans de la esfera, això és, equador, ecclíptich, primer meridiá, horitsontal y 'ls dos coluros que divideixen el meridiá. *Círculos de posición.*

CÍRCULS HORARIS. *Astron.* Els que senyalen les hores; els principals son dotse, que divideixen l' equador en vint y quatre parts iguals o en quinse graus per hora. *Círculos horarios.*

CÍRCULS VERTICALS. *Astron.* Els majors que passen pel zénit y nadir, y son perpendiculars al horitsó. *Círculos verticales.*

CIRCULACIÓ. f. Acció de circular. **Circulación.**

CIRCULANT. p. a. Que circula, que s' admet sense repugnancia, que circula mòlt. Se diu especialment de noticies, monedes, documents de crédit, etc. **Circulante.**

CIRCULAR. adj. Lo que pertany al círcul. **Circular.** || f. La carta escrita d' orde superior, donant alguna ordre o noticia. **Circular.** || v. n. Passar una cosa per mòltes mans, còm la moneda. **Circular.** || Parlant de la sanch, córrer per les arteries y venes desde 'l cor a les demés parts del cos. **Circular la sangre.**

CIRCULARMENT. adv. m. **Circularmente.**

CIRCULAT, DA. p. p. **Circulado.**

CIRCULATORI, A. adj. *Fisiol.* S' aplica al moviment de la sanch. **Circulatorio.**

CIRCULET. m. dim. CERCOLET, CERCLET.

CIRCUMCIDAR. v. a. Tallar el prepuci. **Circuncidar.**

CIRCUMCÍS. p. p. irreg. de circumcidar. **Circonciso.**

CIRCUMCISSIÓ. f. L' acte de circumcidar. **Circuncisión.** || Festa que celebra la Iglesia el primer día del any. **Circuncisión.**

CIRCUMDAR. v. a. RODEJAR.

CIRCUMDAT, DA. p. p. RODEJAT.

CIRCUMFERENCIA. f. La ratlla còrba que tancada per totes parts forma un cercle. **Circunferencia.**

CIRCUMFERENCIA CÒNCAVA. La ratlla que tanca 'l círcul considerada per la part de dins. *Circunferencia còncaea.*

CIRCUMFERENCIA CONVEXA. La meteixa considerada per la part de fora. *Circunferencia convexa.*

CIRCUMFERENCIAL. adj. Lo que pertany a la circumferencia. **Circunferencial.**

CIRCUMFERENCIALMENT. adv. m. **Circunferencialmente.**

CIRCUMFLEXE. adj. S' aplica al accent compost d' agut y grave. **Circunflejo, capucha.**

CIRCUMNAVEGACIÓ. f. L' acció y efecte de circumnavegar. **Circunnavegación.**

CIRCUMNAVEGAR. v. a. Donar la volta al món per mar. **Circunnavegar.**

CIRCUMPOLAR. adj. Lo qu' es proper del polo. **Circumpolar.**

CIRCUMSPECCIÓ. f. Atenció, cordura, prudencia. **Circunspección.** || Severitat y gravetat en les accións y paraules. **Circunspección.**

CIRCUMSPECT. adj. y

CIRCUMSPECTE, A. adj. Remirat, prudent. **Circunspecto.** || Serio, grave, respectable. **Circunspecto.**

CIRCUMLOCUCIÓ. f. Figura retórica que consisteix en explicar ab moltes paraules lo que podría explicarse ab mòlt poques o ab una sola. **Perífrasis, circunlocución.**

CIRCUMLOQUI. m. Lo que 's diu ab moltes paraules poguentse dir ab moltes menys. **Circunloquio.**

CIRCUNSCRIPCIÓ. f. Acció y efecte de circunscriure. **Circunscripción.** || Divisió administrativa, militar o ecclesiástica d' un territori. **Circunscripción.**

CIRCUNSCRIT, A. p. p. **Circunscrito.**

CIRCUNSCRIURE. v a. *Geom.* Descriure una figura alentorn d' altra. **Circunscribir.** || Reduir a certs límits. **Circunscribir.**

CIRCUNSTANCIA. f. Accident de temps, lloch, modo, etc., unit a la substancia d'algún fet. **Circunstancia.** || Condició, qualitat, requisit. **Circunstancia.**

EN LES CIRCUNSTANCIES PRESENTS. m. adv. Equival a lo meteix que a l' estat actual de les coses. *En las presentes circunstancias.*

CIRCUNSTANCIADAMENT. adv. m. Ab totes les circunstancies. **Circunstanciadamente.**

CIRCUNSTANCIAL. adj. Que implica o denota alguna circunstancia. **Circunstancial.**

CIRCUNSTANCIAR. v. a. Explicar detalladament les circunstancies d' alguna cosa. **Circunstanciar.**

CIRCUNSTANCIAT, DA. p. p. y adj. Lo que s' explica ab totes les seues circunstancies. **Circunstanciado.**

CIRCUNSTANT, A. adj. Lo qu' está alentorn d' un altra cosa. **Circunstante.** || pl. Els que son presents, assisteixen o concorren a algún lloch. **Circunstantes.**

CIRCUNVALACIÓ. f. La acció de circunvalar. **Fortificación, circunvalación.** || *Mil.* Seti, cordó. **Circunvalación.**

CIRCUNVALAR. v. a. Rodejar una ciutat, un exércit, etc. **Circunvalar.**

CIRCUNVALAT, DA. p. p. **Circunvalado.**

CIRCUNVEÍ. adj. Proper. **Circunvecino, contiguo.**

CIRCUNVISIÓ. f. Acció de véurer ab una mirada tots els objectes que 'ns rodejen. **Circunvisión.** || L' acte mental que 'ns presenta resumits tots els aconteixements interessants, ab relació a nosaltres, qu' están succeint aprop y les consequencies que poden tindre pera nosaltres meteixos. **Circunvisión.**

CIRENAICH. adj. Se diu d' una secta de filosops que va néixer de la divisió dels peripatétichs, y de la que 'n va ésser autor Aristipo. **Cirenaico.**

CIRENÉU. adj. El natural de Cirene. **Cireneo.**

CIRER. m. CIRERER. || BOSCÁ. SANGUINYOL.

CIRER DE BETLÈM. *Bot.* GATSERÁNS.

CIRERA. f. El fruit del cirerer. **Cereza.**

CIRERA BÒRDA. f. Cirera petita, mòlt dura y amarganta. *Amarguilla.*

CIRERA D' ARBÓS. *Madroño.*

CIRERA DE PASTOR. El fruit del ars blanch. *Majuela.* || *Ter.* CIRERA D' ARBÓS.

CIRERA GARRAFAL. Les més grosses y de mellor gust. *Cirera garrafal.*

CIRERA GUINDA. Cirera igual a les comunes pero un xich més agre. *Guinda.*

ÉSSER CÒM EL PANER DE LES CIRERES, QUE ESTIRANT-NE UNA SURTEN TOTES. fr. *Fam.* S' aplica a les raóns que 's mouen entre varies persones, perque 's van enredant les unes ab les altres y llavores surt tot lo que hi há pera dir y fins lo que s' hauria de callar.

PESAR CIRERES. fr. PESAR FIGUES.

CIRERA. *Geog.* Caseriu del terme de Mataró, prov. de Barcelona. || —(COLL DE LA). *Orog.* Al Canigó, entre 'l Puig de Pél de Cá y 'l Puig de l' Estela.

Brot de cirerer

CIRERAL. m. y **CIRERAR.** m. Lloch plantat de cirerers. **Cerezal.**

CIRERER. m. *Bot.* Arbre d' escorsa dura, llisa y un poch vermellenca; el seu fruit son les cireres. **Cerezo.**

CIRERER BORT. *Cornejo, cerezo silvestre, cerezo de racimo.*

CIRERER DE BOSCH. *Cerezo de aves, de monte ó negro.*

CIRERER DE CIRERES COSTALERES. *Cerezo, garrafal, durazno.*

CIRERER DE LLOP. *Ter.* ARBÓS, ARBOSSER.

CIRERER MOLL. *Cerezo mollar.*

CIRERER DE PASTOR. ARS BLANCH.

CIRERER DE SANTA LLUSSIA. *Cerezo de Mahoma o de Santa Lucia.*

CIRERET. m. dim. **Cerecito.**

Cirereta

CIRERETS (**Plá dels**). *Orog.* En la serra de Cadí (1,600 m.).

CIRERETA. f. dim. **Cerecilla, cerecita.** || *Ornit.* Aucell d'uns deu centimetres de llarch, d' ales de color de cendra, blanch de ventre y potes rojes. Se entreté jugant entre les canyes y 'ls jonchs. **Arandillo.** || —(DE PASTOR). *Bot.* ARS BLANCH.

CIRI. m. Candela de cera d' un sol blé, llarga y grossa. **Cirio.** || *Ter.* Candela còm les de dir misa, **Vela.**

CIRI PASQUAL. El que 's beneëix el dissapte sant, y crema durant els oficis divins fins al día de la Ascensió. *Cirio pascual.*

DRET CÒM UN CIRI. fr. Mòlt dret. *Tieso como un ajo ó como un hueso.*

ENCARCARAT COM UN CIRI. fr. Dret còm un ciri.

MOLTES CANDELES FAN UN CIRI PASQUAL. fr. *Met. fam.* Explica que moltes vegades la repetició de coses petites arriva a ferne una de grave. També se usa en el sentit de que petits estalvis arriven a fer un gros cabal. *Muchas candelillas hacen un cirio pascual, muchos pocos hacen un mucho.*

MOLTES GOTES DE CERA FAN UN CIRI. fr. MOLTES CANDELES, etc.

SORTIR AB CIRIS TRENCATS. fr. *Met.* Surtir ab especies impertinents, extranyes o fora del cas. *Con su pata de cabra ó de gallo, ó con su media espada.*

CIRIACH. n. p. **Ciriaco.**

CIRIAL. m. Candelero. **Cirial.**

CIRIÁS. m. aum. **Cirio grande.**

CIRIER. m. *Ant.* CANDELER, 1.

CIRIET. m. dim. **Cirio pequeño.**

CIRILOT. m. *Ter. Ornit.* Aucell d' estany. **Pájaro de estanque.**

CIRINÉU. m. Qui ajudá a portar la creu a Jesucrist. **Cirineo.** || Per extensió qui ajuda a un altre en algún empleo o travall. **Cirineo.**

CIROFERARI. m. L' acólit que porta ciri a l' iglesia **Ceroferario.**

CIROT. m. *Ter.* Cubert de rames pera guardarse del sol. **Sombraje, sombrajo.**

CIRQUE. m. **Circo.**

CIRRAT, DA. adj. *Hist. nat.* Provist d' una prolongació còm el filament llarch que 's percibeix per devant de l' obertura posterior d' algunes filacies, o que conté un plomall que cau sobre 'l coll, còm en algúns falcóns. **Cirrado.** || *Bot.* Calificació d' un órgue que té la forma y fá l' ofici de cirro, còm la punta llarga y prima d' algunes fulles y pedúnculs comúns.

CIRRIGRAT, DA. adj. *Zool.* Se diu dels animals que 's serveixen dels cirros pera caminar. **Cirrigrado.**

CIRROSIS. f. *Patol.* Granulació d' un color groch rogench, que 's fá devegades al fetge. **Cirrosis.**

CIRRUS. m. Nóm d' una de les quatre formes principals que presenten els núvols: es aquella en que aquestos semblen filaments encreuats. **Cirras.**

CIRURGÍA. f. Art de curar les malaltíes del cos humá operant certes parts d' ell ab eines adequades. **Cirugia.**

CIRURGIÁ. m. Qui professa o exerceix l' art de la cirurgía. **Cirujano.**

CIRURGIÁNS. m. pl. *Ictiol.* Certs peixos. **Acanturos, cirujanos.**

CIRÚRGICH, CA. adj. Lo pertanyent a la cirurgía. **Quirúrgico.**

CISALPÍ, NA. adj. Lo qu' está situat entre Roma y 'ls Alps. **Cisalpino.**

CISCAR Y CISCAR (Gabriel). *Biog.* Home polítich valenciá. Nat a Oliva en 1769. Director de l' Academia de Guardas Marinas, de Cartagena; Brigadier de la Reial Armada; Comandant general d' Artillería de Marina; Secretari general de la Junta Suprema de Sivilla (1808) y un dels que formáren la Regencia triunviral d' Espanya y Indies en 1813. Morí a Gibraltar en 1829.

CISCO. n. p. Nóm vulgar de Francisco. **Paco.**

CISELL. m. Eina de cer tallanta que serveix pera travallar ab primor pedres, metalls, ets. **Cincel.**

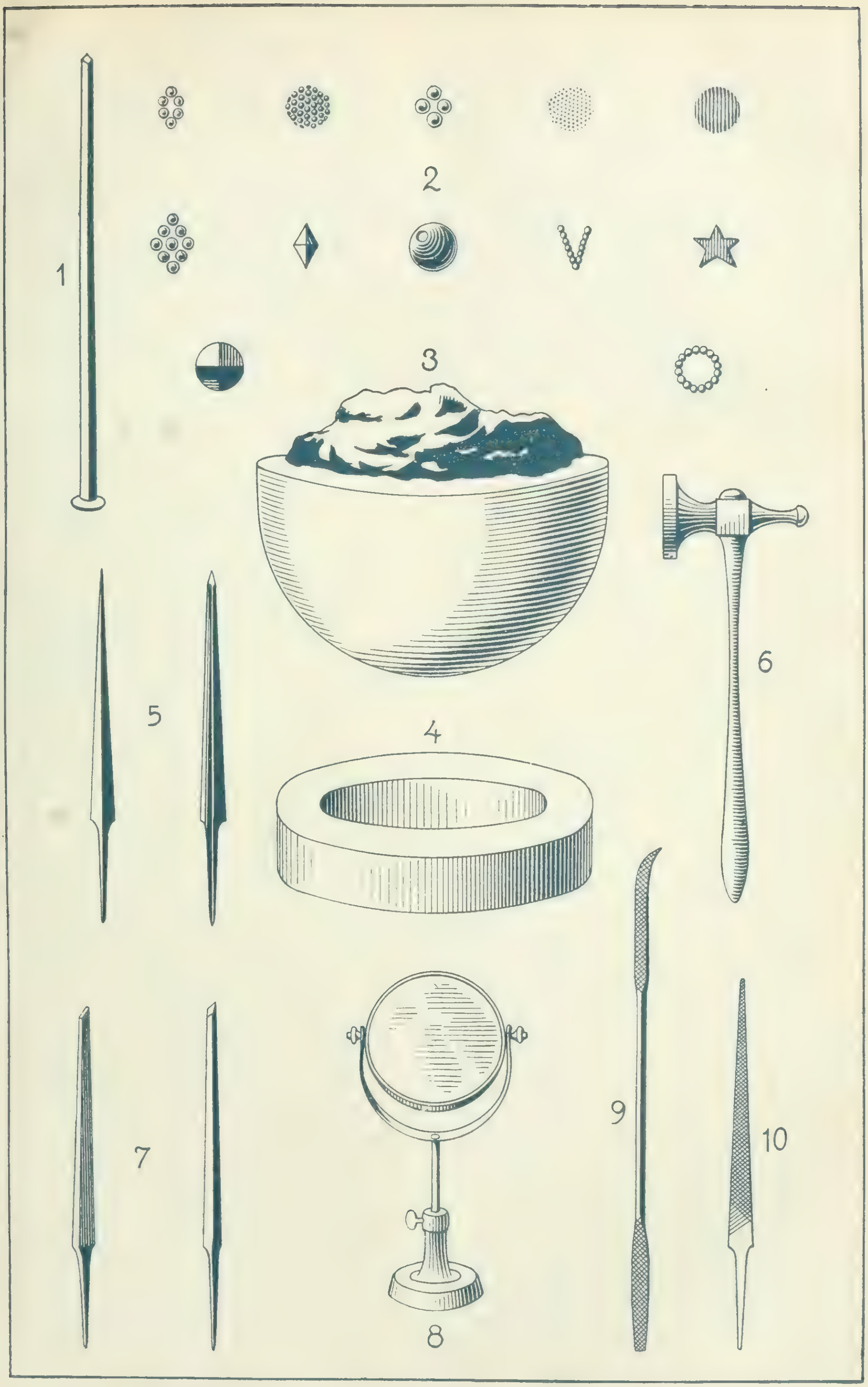

1. Cisell. 2. Diferentes testes de cisells. 3. Bola. 4. Rodet. 5. Rascadors. 6. Martell. 7. Burís. 8. Lupa. 9. Llima córva. 10. Llima usual.

CISELLAR. v. a. Travallar, gravar pedres o metalls ab el cisell. **Cincelar.**

CISMA. m. Divisió o separació entre 'ls individuus d' algún cos. **Cisma.** || Discordia entre la gent d' algún poble o familia. **Cisma.**

CISMÁTICH, CA. adj. Rebelde a la verdadera Iglesia. **Cismático.** || Qui introdueix la discordia a algún lloch o corporació. **Cismático.**

CISMONTÁ, NA. adj. Lo qu' está situat d' aquesta banda de les montanyes, respecte de la situació ont un se trova. **Citramontano, cismontano.**

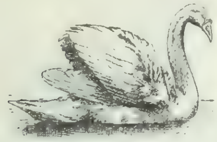
Cisne

CISNE. m. *Ornit.* Aucell blanch, de bèch groch, coll mòlt llarch, potes negres y dits units ab una pell o membrana còm els de l' ánech; se cría a les vores dels estanys y rius. **Cisne.** || *Astrol.* Una de les vint y dues constelacións boreals. **Cisne.** || *Met.* Bon poeta o músich excel-lent. **Cisne.**

CANTAR CÒM UN CISNE. fr. Cantar mòlt bé. *Cantar como un cisne.*

EL CANT DEL CISNE. fr. *Met.* El derrer cant d' algú; les revivalles de la mort. *El canto del cisne.*

CISPADÁ, NA. adj. Lo qu' está entre Roma y 'l riu Po. **Cispadano.**

Cistell

CISQUELLA. *Geog.* Caseriu del dist munpal. de Sant Pere d' Arquells, prov. de Lleida.

CISQUET. n. p. dim. de Cisco. **Paquito, Francisquillo.**

CISTELL. m. Teixit de vímechs jonchs o altra materia, de forma comunment rodona y còncava, que serveix pera posar'hi fruites y altres coses. **Cesto.** || Cistell gran. **Argadijo, argadillo.**

CISTELLA. f. Paner o panera. **Cesta.** || La de palla. **Escriño.**

BOIG CÒM UNA CISTELLA. *Expr. fam.* Que s' aplica al qui ab les seues accións se porta còm a boig. *Loco de atar.*

Segell de Cistella

OMPLIR LA CISTELLA PLENA. fr. PUJAR LA MOSCA AL NAS.

CISTELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té agregat el poble de Vilaritg y compten entre abdós 772 hab.

CISTELLADA. f. **Cistellat.**

CISTELLÁS. m. aum. **Cestón.**

CISTELLASSA. f. aum. **Cestón.**

CISTELLAT. m. Lo que cap dins d' una cistella. **Cesta.** || Cistell gran. **Cesto grande.**

A CISTELLATS. *A cestos.*

CISTELLAYRE. m. y f. Qui fá o ven cistelles. **Cestero.**

CISTELLER. m. Qui fá o ven cistells o cistelles. **Cestero.**

CISTELLERÍA. f. Botiga de cisteller. **Cestería.**

CISTELLET. m. dim. **Cestillo, cestico.**

CISTELLETA. f. dim. PANERET, 2.

CISTER. m. Ordre de relligiosos fundada per Sant Robert y Sant Esteve. Es antiquíssima y ha donat grans homes y pontífix a l' Iglesia. **Cister, cistel.** || Bujol que posen sòta les bòtes pera recullir'hi el vi que cau de l' aixeta. **Cubeto.**

CISTERCIENSE. adj. Lo pertanyent a l' ordre del Cister. **Cisterciense.**

CISTERNA. f. Pou ont s' hi recull l' aigua de la pluja. **Aljibe, cisterna.**

CISTERNER. m. Qui cuida de les cisternes. **Aljibero.**

CISTERNETA. f. dim. y

CISTERNÓ. m. dim. **Cisternilla.**

CISTERÓ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Pallargas, prov. de Lleida.

CISTINA. f. *Quím.* Materia groguenca, crestallina, que 's disol dins dels ácits minerals y forma ab ells compostos crestallíns; s' obté disolent les pedres urinaries y biliaries ab l' amoníach cáustich. **Cistina.**

CISTO. m. *Bot.* **Estepa.**

Cit dels grochs

CISURA. f. Obertura sútil en algún cos. **Cisura.** || El tallet que fá 'l sangrador a la vena. **Cisura.**

CIT DELS GROCHS. m. *Ornit.* Aucell d' uns quinse centimetres de llarch, cap negre, y grocs els costats, coll y ventre. Menja insectes y llevors. **Ave tonta de los setos.**

CITA. f. Senyal o avís del lloch y temps pera veure 's o parlarse dues o més pe sones. **Cita.** || Referencia a alguna llei, autoritat o escrit pera comprovar lo que 's diu. **Cita.**

CITACIÓ. f. L' acció de citar. **Emplazamiento, citación.**

CITACIÓ DE REMAT. *For.* Notificació o intima al deutor, de la venda que 's va a fer dels seus bèns. *Citación de remate.*

CITADOR, A. m. y f. Qui cita. **Citador.**

CITAR. v. a. Avisar a algú senyalantli 'l temps y lloch pera tractar d' algún assumpte. **Citar.** || Referir o anotar al marge d' algún escrit els autors o textos pera comprobació de lo que 's diu o s' escriu. **Citar.** *For.* Notificar a algú que comparegui devant l' autoritat. **Alegar, citar, producir.** || Anomenar a cada hu pel seu nóm. **Citar.**

CITAR DE REMAT. fr. *For.* Notificar al deutor qu' és executat, el remat que 's va a fer dels seus bèns. *Citar de ó para remate.*

CÍTARA. f. Mena de guitarra rodona ab cordes de metall que 's toca ab una punta de cer. **Laúd, cítara.**

CITARÍNS. m. pl. Pobles de Sicilia prop de Palerm. **Citarinos.**

CITARISTA. m. Qui toca la cítara. **Citarista.**

CITARÍSTICH, CA. adj. *Poét.* Lo que pertany a la cítara. **Citarístico.**

CITAT, DA. p. p. **Citado.**

CITATORI, A. adj. *For.* El manament ab que 's cita a algú. **Citatorio.**

CITATORIA. f. CITACIÓ.

CITEA. f. **Cítara.**

CITERIOR. adj. Lo qu' está a la part d' aquí respecte de lo qu' está a la part d' allá. **Citerior.**

CITORIA. f. *Bot.* CENTAURA PETITA.

CITOYÉN. m. *Ant.* Vestit de dona ajustat al cós, clos pêl pit y ab una mena de collet. **Chamerluco.**

CITRA. f. *Ant.* **Cítara.** || Mesura de treure vi. PITXELL. || Aparell de llauna o zinc pera posar oli.

CITRAGO. m. *Bot.* TARONGINA.

CITRAMARI, NA. adj. Lo qu' está a aquesta banda del mar. **De esta parte del mar, de acá del mar, citramarino.**

CITRAMONTÁ, NA. adj. CISMONTÁ

CITRAT. m. *Quim.* Nóm genérich de les sals formades per la combinació del ácit cítrich ab una base. **Citrato.**

CITRELL. m. *Ter.* CETRILL.

SI VOLS TINDRE OLI VELL GUARDA L' OLI DEL CITRELL. *Ref.* Indica que pera tindre una cosa s' ha de guardar. *Si quieres vino añejo guarda el vino del pellejo.*

CITRELLA. f. *Ter.* CANTI, CANTIRET.

CÍTRICH, CA. adj. *Quim.* Lo que pertany al poncém o a la llimona. **Cítrico.**

CITRÓ. m. *Bot.* RABANISSA GROGA.

CITRONELLA. *Bot.* TARONGINA.

CIURANA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té agregat el caseríu de Baseya y tenen entre abdós 258 hab. || Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falset; és a la dreta del riu del seu nóm y té 164 hab. || — (RIU). *Hidrog.* Riu de la prov. de Tarragona; neix a la serra de Prades, passa per La Febró, Ciurana, Poboleda, les dues Vilelles, Gratallops y Lloá y desaigua a la vora del Ebre, un poch más avall de García.

CIURET. *Geog.* Caseriu del terme de Vidrá, prov. de Girona. || — (COLL DE). *Orog.* Coll de la serra de la Magdalena, prov. de Girona, situat a la partió d' aigües dels rius Ges y Fluviá, al S.E. del poble de Ciuret. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Afluent de la vora del riu Gés, prov. de Girona.

CIURÓ. m. SIGRÓ.

CIURÓ ASTURIÁ. Sigró propi d' Asturies; és més dur y més petit que 'l de Castella. **Arvejo.**

CIURONAR. m. Terra plantada de ciuróns **Garbanzal.**

CIUTADÁ, NA. m. y f. Veí o fill d' alguna ciutat. **Ciudadano.** || Home bó. **Ciudadano.** || Qui gossa 'l dret de ciutadá. **Ciudadano.** || adj. Lo pertanyent a la ciutat y als ciutadáns. **Ciudadano.**

CIUTADÁ HONRAT. Títol d' honor. *Ciudadano honrado.*

CIUTADÁ MAJOR. *Ant.* Primera classe o estat dels habitants de ciutat, que comprenía 'ls més honrats y estimats que no exercíen art mecánich. *Ciudadano mayor.*

CIUTADÁ MENOR. *Ant.* Tercer estat que comprenía 'ls menestrals. Éssent els ciutadáns y 'ls burgesos iguals en dret, sols se diferenciaven: 1.er En la precedencia dels primers, y 2.ón En els privilegis especials de cada vila o ciutat, de manera que un burgés de la vila de Perpinyá portava avantatge a mòlts ciutadáns de mòltes ciutats de Catalunya. *Ciudadano menor.*

CIUTADÁ MITJÁ. *Ant.* Segón estat o classe de ciutadáns, còm mercaders, etc. *Ciudadano mediano.*

CIUTADEJAR. v. n. Semblarse a lo qu' és de ciutat. **Ciudadear.**

CIUTADELA. f. y

CIUTADELLA. *Geog.* Ciutat de l' illa de Menorca,

Vista de Ciutadella

part. jud. de Mahó; és a la costa ponentina de l' illa, és port de mar y té 8,645 hab.

CIUTADELLA. f. *Ant.* Fortalesa ab baluarts situada en paratge ventatjós pera subgectar o defendre una població. **Ciudadela.** || *Hist.* Quan els exércits aliats de França y d' Espanya, triunfaren en la lluita de successió, una volta Felip V, va possessionarse de Barcelona, a 11 de Septembre de 1714, resolgué alsar una ciutadela que fòs amenassa constant pera els veins de la ciutat, dictant una reial ordre a 1.er de Juny de 1716 pera que s' enlairés aquella demunt del llóch qu' ocupava el barri més rich de la capital de Catalunya, nomenat el de la Ribera. Aterrades les nombroses cases en ell contingudes, imposant onerosos tributs y fins la prestació personal als habitants de la població, s' encomená al enginyer flamench Prósper de Werboom, que dirigís l' edificació d' aquell fort estratégich que devía memorar la perdua de les llibertats catalanes. Tant sóls de l' antigua barriada de la Ribera, va conservarse el campanar del convent de Santa Clara, destinantlo a presó militar, en quína tants patriotes foren reclosos, eixint d' ella, pera pagar ab la mort el civisme de defendre les seues opinións. La anomenada torre de la ciutadela, va ésser aterrada després de la revolució de 1868, quan el govern provisional va cedir al ajuntament de Barcelona la fortificació, pera destinarla a parch. La primera exposició universal, allí celebrada en 1888, ha minvat els ominosos recorts de aquell monument.

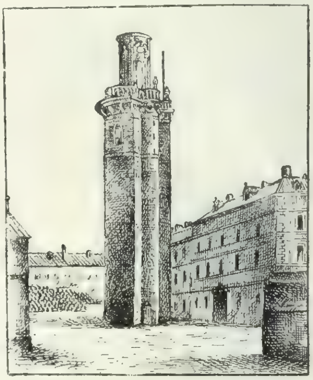

Torre de la ciutadella (Barcelona)

CIUTADETA. f. dim. **Ciudadilla.**

CIUTADILLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Tarragona, part. jud. de Cervera; és a la vora del riu Corp y té 787 hab.

Segell de Ciutadilla

CIUTAT. f. Població gran que gosa de majors preeminencies que les viles. **Ciudad.** || Conjunt de carrers y edificis de que 's compón. **Ciudad.** || L' ajuntament d' ella. **Ayuntamiento, cuerpo municipal, ciudad.** || Els ciutadáns. **Ciudad, ciudadanos.**

CIVADA. f. *Bot.* Planta semblant a la cugula, y 'l seu gra al del ségol. **Avena.**

CIVADAR. m. Camp sembrat de civada. **Avenal.**

CIVADER. m. *Ter.* Saquet pera posar 'hi la civada, garrofes, segó, etc., pera donar menjar a les cavalleríes. **Morral.**

CIVADERA. f. *Ant.* Morral pera donar civada, etc., a les cavalcadures. **Cebadera.**

CIVELLA. f. Peça de metall de varies formes ab una punxa al mitj pera subgectar les corretges, etc. **Hebilla.** || Peça de fusta de lladoner en forma de ferradura, qne 's posa al cap de la cingla. **Anillo.**

CIVELLADA. f. y

CIVELLÁM. m. Abundancia de civelles en els guarniments d' una cavallería. **Hebillaje.**

CIVELLAR. v. a. Cordar ab la civella. **Hebillar.**

CIVELLASSA. f. aum. **Hebillaza.**

CIVELLAT, DA. p. p. **Hebillado.**

CIVELLER. m. Qui fá o ven civelles. **Hebillero.**

CIVELLETA. f. dim. **Hebillica, hebillita, hebilleta, hebilluela.**

CIVERA. f. BAYART.

CIVETA. f. *Zool.* Mamífer carnívor d' África. **Civeta.**

CÍVICH, CA. adj. CIUTADÁ. || DOMÉSTICH. || S' aplica a la milicia urbana y als seus individuus. **Urbano, cívico.**

CIVIL. adj. Lo que pertany a la ciutat. **Civil.** || Sociable, urbá, atent. **Civil.** || *For.* Lo que pertany a la justicia en punt a interessos y no en lo criminal. **Civil.** || Soldat de la guardia civil. **Guardia civil.**

CIVILISACIÓ. f. L' acció y efecte de civilisar. **Civilización.** || Política, urbanitat, cultura. **Urbanidad, cultura, civilización, civilidad, sociabilidad.**

CIVILISADOR, A. adj. Qui civilisa. **Civilizador.**

CIVILISAR. v. a. Fer cult y sociable. També s' usa còm recíproch. **Civilizar.**

CIVILISAT, DA. p. p. **Civilizado.**

CIVILITAT. f. CIVILISACIÓ.

CIVILLA. f. CIVELLA.

CIVILMENT. adv. m. Ab política, urbanitat. **Urbanamente, civilmente, cortesmente.** || *For.* Conforme al dret civil. **Civilmente.**

CIVIS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. d' Urgell; és a la vora del riu de Santa Magdalena y té 592 hab.

Segell de Civit

CIVISME. m. Virtut patriótica. **Civismo.**

CIVIT. *Geog.* Poble del districte municipal de Talavera, prov. de Lleida.

CLACA f. Verbositat, conversació impertinent. **Garla, charla.**

FER PETAR LA CLACA. fr. *Fam.* Se diu vulgarment dels que tenen llarchs enraonaments sobre coses de poch interés. *Tender el paño d. l púlpito.*

CLACAR. v. n. XARRAR.

CLADELLS (Sant Miquel de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; té agregat el caseriu de Sauleda y reuneix 381 hab.

CLADERA (Cristófol). *Biog.* Escriptor mallorquí erudit, y polítich de renòm. Nasqué a la vila de La Pobla l' any 1760. Desprès de doctorat s' ordená de primera tonsura y li conferiren una capellanía a Sivilla y desprès la dignitat de tresorer a la sèu de Mallorca (1792). Passá a Madrit y fou secretari de la interpretació de llengües; se feu notable per sa erudició; acreditá sos coneixements en l' exercici del dret; viatjá per Anglaterra y França y retorná a Madrit quan la ocupació francesa, entrant a la secretaría d' Estat, éssent ministre del Interior. Això va congriarli la malavolensa dels patriotes, vegentse obligat a emigrar. Havéntseli format un procés canónich pera desposseirlo de la dignitat de tresorer de la catedral de Palma, que encare conservava, retorná al país nadiu pera defensarse, ab llicencia del rei Ferran VII. S' establí prop d' Alcudia l' any 1814, y allí acavá sos dies a finals del 1816. La enemistat d' ell ab en Leandre Fernández de Moratín traspúa en els escrits de l' un y de l' altre. Diuen que l' ilustre poeta castellá, en sa come. ia *El café*, pintá a en Cladera ab el ridicol paper de «D. Hermógenes». De la activitat y del valer d' En Cladera ne donen bona mostra els onze volúms de *El espíritu de los mejores diarios que se publican en Europa* (Madrid, 1787 fins al 1793), més tart reimpresos; onze volúms de *Los sacrosantos concilios generales y particulares desde el primero celebrado por los Apóstoles en Jerusalen, hasta el Tridentino, según el órden cronológico de su celebración, y el análisis del P. Ricard.* — *Investigaciones históricas sobre los descubrimientos de los españoles en el mar Océano, en el siglo XV y principios del XVI* (Madrid, 1794). — *Noticias históricas de Mallorca* (inédites). — *Exámen de la tragedia de Hamlet.* — Ademés va deixar dotze volúms de traduccións del anglés y del francés

CLADES. m. *Ter.* BARBACADA.

CLAFOLL. m. *Ant.* CAPOLL. || *Ter.* ESCLOFOLLA.

CLAM. m. *Ant. for.* Queixa, querella. **Instancia, querella.** || CLAMOR. || Primera demanda executiva. **Instancia, demanda.**

FER CLAM. fr. *Ant.* Queixarse. *Quejurse.*

MENAR CLAM. fr. *Ant.* Seguir plet. *Seguir pleito.*

CLAMADOR, A m. y f. CLAMANT.

CLAMALLS y CLAMALLERS. m. CLAMÁSTECHS.

CLAMANT. m. *For. ant.* **Querellosso, querellante, instante.**

CLAMAR. v. n. Cridar llastimosament demanant favor o ajuda. **Clamar** || Dit d' algunes coses inanimades, còm: *la terra clama aigua; 'l delicte clama cástich.* **Clamar.**

CLAMARSE. v. r. *For. ant.* **Quejarse, querellarse, poner instancia ante el juez.**

CLAMÁSTECHS. V. CALAMÁSTECHS.

CLAMAT, DA. p. p. **Clamado.**

CLAMATER. m. *For. ant.* **Clamador.**

CLAMIDOTIS. f. *Ornit.* Género d' aucells fundat per una especie d' avutarda. **Clamidotis.**

CLAMOR. m. Crit gran y esforsat. **Clamor** || Veu llastimosa d' aflicció, o passió d' ánim. **Clamor.**

CLAMOREIG. m. El clamor, crits y confusió de veus. **Clamoreo.**

CLAMOREJAR. v. a. Pregar ab instancia y veu llastimosa. **Clamorear.**

CLAMORÓS, A. adj. Dit del rumor llastimós d' una multitut de gent. **Clamoroso.**

CLANDESTÍ, NA. adj. Secret, ocult. **Clandestino.**

CLANDESTINAMENT. adv. m. Ocultament, sense cap testimoni. **Clandestinamente, á escondidas.**

CLANDESTINITAT. f. La qualitat de clandestí. **Clandestinidad.**

CLAP. m. y

CLAPA. f. Taca. **Mancha.** || La part de diferent color d' algun cós. **Mancha.** || CLARIANA, 1. || Al bosch y altres plantatges l' espai de terra en que no hi há arbres. **Calva.**

CLAPA (Puig de la). *Orog.* Puig a 1,652 met. d' altitut, situat a la partió d' aigües del Ritort y del Tech, a la meteixa ratlla de França, al N.E. d' Espinabell, prov. de Girona.

CLAPADA. f. DIRNE O FERNE ALGUNA DE CLAPADA. || fr. *Fam. ter.* DIRNE O FERNE ALGUNA DE CRESPA.

CLAPAR. v. a. Pigar, fer clapes a alguna cosa. **Manchar.**

CLAPARADA. f. CLAPA.

CLAPAT, DA. p. p. adj. **Manchado.**

CLAPEJAT, DA. adj. **Manchado, salpicado.**

CLAPEJAR. v. a. Omplir de clapes. **Salpicar, manchar.**

CLAPER. m. Clapa de terra sense vegetació al mitj d' un bosch. **Claro.** || *Ter.* Munt de llenya. TINADA. || Sepulcre de gegants. CLAPER.

CLAPERA. f. *Ter.* RODERA.

CLAPERÓS (Antoni). *Biog.* Notable esculptor barceloní del sigle XV, autor de la ornamentació arquitectural de la glorieta del sortidor al claustre de la sèu barcelonina (1449) y de móltes gárgoles del propi claustre (1450). Entre 'ls anys 1458 y 1460 va fer les dotze imatges de terra cuita avui existentes, al portal

dels Apóstols de la sèu de Girona. El Concell de Cent de Barcelona li va confiar una imatge de pedra, representant a Sta. Eularia, que tenía setze pams d' alsaria.

— (ANTONI). *Biog.* Esculptor barceloní del sigle XV, fill del anterior. L' any 1449 ajudava al seu pare a fer l' obra de la preciosa clau y cresteria de la volta del sortidor de la sèu de Barcelona, travallant axímeteix en altres ornaments de pedra del indicat claustre.

— (JOAN). *Biog.* Esculptor barceloní del sigle XV, fill del insigne Antoni y germá del anterior. L' any 1460 va firmar un contracte ab el Capítol catedral de Girona, en nòm propi y del seu pare, pera fer, de terra cuita, un grandiós tema representant l' *Assumpció de la Verge*, que no 's devía realisar per les revoltes polítiques esdevingudes a la mort del prímcep de Viana.

CLAPIR. v. n. Lladrar de certa manera 'l gós quan persegueix la cassa. **Latír, gañir.**

CLAPISSA. f. Llóch rocós ont no hi há cap mena de vegetació. **Manchón de roca.** || *Ter.* Caos de penyes, roques, pedres que amuntonades, cobreixen gran extensió de terreno. || — (DEL OS). *Orog.* Gran estimball de blochs de roca despresos del macís de Septhomes en el Canigó.

CLAPIT. m. Grinyol interromput, quan el gós persegueix la cassa o sent algun dolor. **Latido.**

CLAPOTEJAR. v. a. Pegar cops alternatius alguna cosa a un' altre, còm: *clapotejar les onades a la costa.* **Golpear.**

CLAR, A. adj. Lo que té claretat **Claro.** || Transparent còm l' aigua y 'l crestall. **Claro** || Net, pur, desembarassat, còm: *veu, vista, pronunciació clara.* **Claro.** || Líquit barrejat ab algúns ingredients que 'l fan poch espés. **Claro.** || Parlant de teixits, lo que no té la densitat o espessor convenient. **Claro.** || El color poch carregat de tint. **Claro.** || Evident, manifest. **Claro.** || L' espai o intermedi que hi há en algunes coses, còm: *en sembrats, professóns,* etc. **Claro.** || Poch comú, còm. *els savis verdaders son clars.* **Raro, claro, poco.** || Lo que té més intermedis de lo regular. **Claro.** || Lo que 's diu ab llibertat o sense reparo. **Claro.** || Ras, seré, còm: *día clar.* **Despejado, claro.** || Perspicáç, agut. **Despejado, claro, agudo.** || *Ant.* **Esclarecido, ilustre.** || Lo que hi há a la narració o escrit a causa dels punts suspensius o també per faltar 'hi alguna cosa. **Claro.** || *Pint.* La porció de llum que banya la pintura. **Claro.**

CLAR ESTÁ. *Expr.* Ab que 's dóna a compendre ésser certa y assegurada la cosa que 's diu. *Claro está.*

CLAR Y CATALÁ. m. adv. Ab tota claretat, sense cap reparo ni mirament. *En buen romance.*

CLAR Y OBSCUR. *Pint.* Dibuix que no té més que un color al fons en que 's pinta. *Claro y oscuro, claroscuro.*

A LA CLARA O A LES CLARES. m. adv. Sense embarás, sense reparo, sens empaig. *A las claras; por lo claro.*

ANÉM CLARS. *Expr. fam.* Ab que 's manifesta 'l desitj de que lo que 's tracta s' expliqui ab tota sensillesa y ingenuitat. *Vamos claros.*

CANTAR CLAR. fr. Denota la llivertat ab que 's diu alguna cosa. *Cantar claro; decir alguna cosa tan clara como el agua; cantarle á alguno la cartilla.*

DE CLAR EN CLAR. m. adv. Manifestament, ab claretat. *De claro en claro.*

ÉSSER UNA COSA MÉS CLARA QUE L' AIGUA O QUE 'L SOL, etc. fr. *Ser una cosa más clara que el sol ó que el agua,* etc.

FERSE CLAR. fr. FERSE DÍA.

POSAR EN CLAR. fr. Explicar ab claretat. *Poner en claro.*

TOT CLAR. m. adv. Clarament, sense fer 'hi embuts. *Por lo claro, en puridad, claramente.*

TREURE EN CLAR. fr. *Met.* Deduir la substancia d' algun discurs; averiguar alguna cosa. *Sacar en claro ó en limpio.*

CLARA. f. Nòm de dona. **Clara.** || La materia blanca y líquida que circueix el rovell del ou. **Clara.** || CLARISSA.

CLARÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Solsona; está entre la riera Salada y 'l riu Guardiola. || Poble del dist. munpal de Torredembarra, prov. de Tarragona. || Poble del Depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora de la riera de Taurinyá y té 289 hab. || Quadra del terme d' Aviá, prov. de Barcelona. || Quadra del terme de Viladecavalls, prov. de Barcelona. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera que neix prop de Cofort y desaigua a la vora del Llobregat, més avall de Gironella. || — (PLÁ DE). *Orog.* En el camí que va de La Baells a La Nou.

CLARÁ o CLARESVALLS (Joan). *Biog.* Escriptor llatí del sigle XIV, predicador notable y catedrátich de teología a la Universitat de Montpeller, natural del Rosselló. L' any 1327 era provincial de l' ordre del Carme. Ademés dels comentaris als quatre llibres de les Sentencies y dels dos volúms de *Lectura libri,* va deixar escrits tres llibres de sermóns predicats a Avinyó devant dels Papes Joan XXII y Benet II. Va morir a Cerdenya l' any 1340.

CLARABOYA. f. Finestra alta sense portes. **Tragaluz, claraboya.** || La qu' és a les teulades. **Buharda.**

CLARABOYAR. v. a. ENTRETALLAR.

CLARABOYAT, DA. p. p. ENTRETALLAT. || adj. *Met.* Se diu de qui 's posa 'l vestit mòlt foradat. **Claraboyado.**

CLARAMENT. adv. m. Ab claretat. **Claramente.**

CLARAMUNT (Geroni). *Biog.* Argenter barceloní del sigle XVI. L' any 1584 era Conceller de la ciutat.

CLARAMUNT. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Eroles, prov. de Lleida. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra de la prov. de Lleida que va de N. a S. entre les de Sant Gervás y 'l Montsech y separa 'ls vessants del Flamisell y Noguera Pallaresa de les del Noguera Ribagorsana. || *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisbat d' Urgell, part. jud. de Cervera; és a la vora de la carretera de Tárrega a Agramunt y té 625 hab.

CLARAVALLS. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana.

Segell de Claravalls

CLAREA. f. Beguda de ví blanch, sucre o mel, canyella y altres aromátichs. **Néctar, clarea.**

CLAREDAT. f. CLARETAT

CLAREJAR. v. n. Comensar a sortir la llum del día. **Clarear, clarecer.** || Traspassar la llum per algun cós per massa prim. **Traslucir, clarear.**

CLAREJAR DE FAM. *Loc. fam.* Tindre mòlta fam. *Clarear de hambre.*

CLAREJAT, DA. p. p. **Clareado.**

CLARELL. m. El cánem de segona sort tret el brí. **Cáñamo inferior.**

CLARESA. f. *Ant.* CLARETAT.

CLARET, A. adj. dim. **Clarito.** || Se diu del ví negre qu' és un poch clar. **Clarete.**

CLARET Y BARRERA (Francisco). *Biog.* Catedrátich y académich de la de Ciencies Naturals y Arts de Barcelona, en quina corporació va donar a conéixer algúns estudis originals sobre cálculs aritmétichs y economía entre 'ls anys 1849 y 1869. Va morir a Barcelona pêl Janer de 1877.

— Y CLARÁ (ANTONI MARÍA). *Biog.* Bisbe famós, nat a Sallent l' any 1807 y mort a Font Freda

(Narbona) l' any 1870. Va comensar éssent teixidor a Sallent y a Barcelona. A ratos perduts va estudiar llatí, dibuix y matemátiques. En 1827, a Vich, formalisá l' estudi de la carrera ecclesiástica, y un cop acavada 's va dedicar a predicar a l' hospital de Vich, fentse aviat famós per tota Catalunya. Va ésser bisbe de Trajanópolis y presentat per l' arquebisbat de Santiago de Cuba, que va desempenyar fins l' any 1868, época en que va tindre d' emigrar d' Espanya pêl cambi de govern. Ha estat també propagador relligiós, servintse del llibre, del quadern y de la fulla volant, éssent quantiosísima la seua producció, reimprimintse a través dels anys mòltes de les seues obres. La més popular és el *Camí dret y segur per arrivar al Cel.*

Antoni María Claret y Clará

CLARET. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Tremp, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. munpal. d' Oliola, prov. de Lleida.

Segell de Claret

CLARET DELS CAVALLERS. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Mateu de Bages, prov. de Barcelona.

Segell de Claret dels cavallers

CLARETAT. f. Efecte de la llum. **Claridad**. || Modo d' esplicarse sense confusió. **Claridad**. || Un dels quatre dots del còs gloriós. **Claridad**. || Perspicacia als ulls pera véure'hi. **Claridad de la vista ó de los ojos**. || La propietat de pronunciar clara y distintament. **Claridad de la voz**.

CLAREYA. f. *Ant.* CLAREJA.

CLARÍ. m. Instrument músich. És un canó de metall que va aixamplantse desde la boca fins al capdevall y acava ab una mena de trompa. **Clarín**. || Qui té per ofici tocarlo. **Clarín, clarinero**.

CLARÍ DE CAMPANYA. Instrument músich de metall, mena de corneta, pero més estret y ab més tortes. *Clarín de campaña.*

CLARIANA. f. Intermedi desocupat. **Claro**. || Entre 'ls núvols, quan comensen a dividirse, l' acte de donar pas a la llum. **Claricia**.

CLARIANA (Joseph) *Biog.* Mestre de música distingit y bon compositor de valsos, nascut a Reus l' any 1810 y mort a Barcelona l' any 1861. Va ésser director de l' Escola de Cegos de Barcelona. Era mólt bon violinista y notable tocador de figle. Va escriure diverses composicións musicals mòlt populars dintre y fora de Catalunya.

CLARIANA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada; és a l' esquerra de l' Anoia. || Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Solsona; és a la vora del Cardener, y ab els seus agregats Buidasachs y Borelles, reuneix 373 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix a Montargull, prov. de Tarragona; passa per baix de Rodell y Bellmunt; provincia de Lleida; entra a la de Barcelona y passa per Clariana, desaiguant a la vora de l' Anoia, entre Albarols y Jorba.

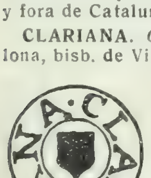
Segell de Clariana

CLARIANYA. f. Espai entre dues coses. **Claro**.

CLARIFICACIÓ. f. L' acte de clarificar. **Clarificación**.

CLARIFICAR. v: a. Aclarir alguna cosa traient'li la bruticia que l' enterbolía. **Clarificar**. || Purificar lo que té solatge, còm: *licors, sucre,* etc. **Clarificar**.

CLARIFICAT, DA. p. p. **Clarificado**.

CLARIFICATIU, VA. adj. Lo que té la virtut de clarificar. **Clarificativo**.

CLARÍFICH, CA. adj. RESPLANDENT.

CLARIMENT. m. *Pint.* Els clars d' un quadro. És més usat en plural. **Clarimento**.

CLARINADA. f. Toch repetit dels claríns o alguna senyal que 's fá tocantlos. **Clarinada**.

CLARINAT, DA. m. y f. En termes de blasó, és l' animal que porta esquelles o campanes, còm *vaques, moltóns, camells,* etc **Clarinado**

CLARINET. m. Instrument músich de vent, que vá aixamplantse proporcionalment fins al capdevall. **Clarinete**. || Qui 'l toca. **Clarinete**.

CLARÍNS. m. pl. Roba mòlt prima y clara. **Clarines**.

CLARIÓ. m. *Pint.* Pasta de guix blanch y greda pera dibuixar en tela o drap lo que s' ha de pintar. **Clarión**.

CLARIR. v. n. *Ant.* RESPLANDIR.

CLARÍS (Pau). *Biog.* Patrici insigne, natural de Barcelona; canonge de la Sèu d' Urgell desde l' any 1612 fins que va morir, en 1641. Per les seues altes qualitats el Capítol de la Sèu li va conferir sempre les comisións més delicades. L' any 1638 va ésser elegit, per sorteig, diputat del braç ecc esiástich y còm a tal president de la Diputació o Generalitat de Catalunya y portador d' iniciatives. Feia vuit anys que havíen comensat y creixíen les queixes del país per les exaccións ilegals imposades per l' exércit castellá, en guerra contra França. Ja feia catorze anys que anaven en aument les contrafaccións del dret públich, y eren intolerables les vexacións y iniquitats comeses per la soldadesca, consentides y fins atiades pêl rei Felip y 'l comte-duch d' Olivares. Per lo qual havía crescut y 's multiplicava el zel del governant Pau Clarís en prô de la justicia y del dret. Alarmats a Madrit, que teníen per home temible a en Clarís, atesa la seua influencia en el país y considerant'lo enemich del poder castellá, al propi temps que entussiasta per les llivertats catalanes, manaren al virrei que l' empresonés (Mars 1640). En la revolta del 12 de Maig, que deslliurá als diputats Tamarit y Quintana y als concellers Vergós y Serra, en Clarís, convertit ja en apóstol de la causa catalana, tingué d' ésser qui calmés al poble amotinat. Desateses a Madrit les queixes y reclamacións respectuoses, pêl Septembre els catalans convocaren els tres estaments en la sala de Sant Jordi, revestint l' acte el caràcter d' unes Corts. Presidí en Pau Clarís, pronunciant'hi el famós discurs que decidí al país a llensarse a la guerra. En Clarís afrontá la situació animós, seré y atent sempre a tot, en mitj del tribul propi del cas. Era la personalitat més vistosa y en la qual el país tenía posada la confiansa en la crítica situació que fou empresa la guerra *dels segadors*. Apurá primerament els recursos per la vía diplomática, a fí de no trencar l' armonía ab el govern de Madrit, que usá tota mena d' ardits en contra d' ell. Declarada la guerra, assistía personalment al llochs de perill, si era necessari Durant la famosa batalla de Montjuich concorregué a la muralla. Quan no hi hagué més remei, negociá l' ajuda de França y son protectorat, en el cas de constituírse Catalunya en República. Mes tart solicitá lleialment l' anexió per pura necessitat. Accedí el rei de França. Emprô, rendit a la fatiga el còs de l' insigne patrici, queia greument malalt quan entraven a Barcelona les tropes franceses pera auxiliarnos. El poble feu pregaries per la salut d' en Clarís, a qui 's tenía per pare de la patria; mes, als vuit díes s' extingí aquella vida, sembrant arreu el desconsol més gran que s' hagi vist a Barcelona, (27 Febrer 1671). (V. *Lámina sola de retratos,* lletra C.)

CLARISSA. f. Monja de Santa Clara. **Clarisa, clara.**

CLARÍSSIM, A. adj. sup. **Clarísimo.** || Mòlt il-lustre. **Esclarecidísimo, clarísimo.**

CLARÍSSIMAMENT. adv. sup. **Clarísimamente.**

CLARIT, DA. adj. RESPLANDENT.

CLARÓ. m. adj. CLARÍ.

CLAROR. f. L' efecte que causa la llum il-luminant algún espai. **Resplandor, claridad.**

DONAR CLAROR. fr. Comunicar la llum. *Esclarecer, iluminar.*

PASSAR LA CLAROR. fr. Véure 's la claror d' una part d' un còs a l' altra éssent prim. *Clarecerse.*

PASSÁRSE 'N LA CLAROR. fr. Ésser una cosa ab mòlt aparato o contra l' estat que convé. *Salir de su quicio ó de sus quicios; ser de padre y muy señor mío.*

CLARTAT. f. *Ant.* CLARETAT.

CLASCA. f. *Ant* CLOSCA.

CLASCAR (Pau). *Biog.* Prebere, natural de Barcelona, autor d' obres relligioses y d' historia, publicades a Barcelona entre 1616 y 1627. Va escriure la *Relación de la entrada de Felipe IV en Barcelona á 21 de Marzo de 1626;* va traduír del italiá y ademés va compondre un tractat de la missa en llatí. Còm escriptor era mòlt travallador; va viatjar mòlt y va fer la volta al mòn.

CLASSA. f. ACASSIA.

CLASSA FÍSTOLA. f. *Ant.* CANYA FÍSTOLA.

CLASSE. f. Número de persones d' un meteix estament u ofici. **Clase.** || Cada divisió d' estudiants que estudíen materia diferenta. **Clase.** || La meteixa aula. **Clase.** || Ordre de coses pertanyentes a una meteixa espec e, còm: *vegetals, minerals.* etc. **Clase.**

CLÁSSICH, CA. adj. Distingit, notable, còm: *autor, error clássich.* **Clásico.**

CLASSICISME. m. Sistema de classificació. **Clasicismo.** || Sistema o còs de doctrina de la literatura greco-romana. || Escola, gust, forma dels anomenats clássichs per oposició als romántichs.

CLASSIFICACIÓ. f. L' acció y efecte de classificar. **Clasificación.**

CLASSIFICAR. v. a. Distribuír en classes. **Clasificar.**

CLASSIFICAT, DA. p. p. **Clasificado.**

CLASTES y **CLASTRES.** m. *Ant.* CLAUSTRE.

CLATELL. m. Part de derrera del cap y coll sobre la punta de l' espinada. **Cogote, colodrillo**

CLATELL D' ESTELLES. *Loc. fam.* LLANUT.

ÉSSER NET DE CLATELL. fr. Ésser astut. *Sentir nacer la hierba; tener colmillos.*

GRÓS DE CLATELL: DESCOLLUT.

CLATELLADA. f. BESCOLLADA.

FÉRSE 'HI A CLATELLADES. *Loc. fam* Ab que s' indica que deu ferse entendre la raó a algú a força de cops. *Hacer al loco cuerdo con la pena.*

CLATELLÁS. m. aum. **Cerviguillo.**

CLATELLEJAR. v. a. Dònar cops al clatell. **Dar pescozones.**

CLATELLEJAT, DA. p. p. **Popado.**

CLATELLET. m. dim. **Pescuecillo.**

CLATELLINA. f. CLATELL.

CLATELLUT, DA. adj. Qui té 'l clatell grós. **Pescozudo, cervigudo** || *Met.* Tonto. **Necio, estúpido.**

CLAU. m. Troç de ferro prim ab cabota y punta. **Clavo.** || El rodó y de cabota quadrada que usen els sabaters. **Broca** || *Ant.* CLAVELL. || El que no té cabota. **Saetín.** || El de civella. || PUNGANT O PUNXANT. || CALA, 3. || *Met.* Dolor agut, cuidado grave o pena que dòna congoixa. **Clavo.** || f. Eina de ferro pera tancar y obrir els panys. **Llave.** || Eina pera caragolar o descaragolar. **Llave.** || Eina de metall pera dònar corda al rellotge. **Llave.** || *Met.* Medi pera descubrir lo qu' está ocult. **Llave.** || Principi que facilita 'l coneixement d' alguna cosa. **Llave.** || Martellet pera afinar els instruments músichs. **Llave, afinador.** || *Mús.* El senyal que 's posa al principi de la pauta, que, segóns la ratlla en qu' está, senyala 'l tó. **Clave.** || Parlant d' armes de foch. PANY. || *Arq.* La pedra que clou l' arch. **Clave.** || *Met.* Explicació al comens dels escrits pera interpretarlos. **Clave.** || CAPONA. || pl. Als molins de farina, fustes pera posar el collferro al mitj de l' arbre. **Cuñas, clavos.** || m. *Ter.* ULLAL.

APRETAR EL CLAU. fr. *Met.* APRETAR LES CLAVILLES.

AQUÍ VAN LES CLAUS. *Loc. met.* Denota que algú 's desprén del maneig d' algún negoci sense donar cap raó. *Ahí te quedan las llaves.*

CLAU ANGLESA. Eina que 's pot graduar segóns convinga pera extreurer caragols.

CLAU CIGONYA. Eina d' un gruix determinat pera extreurer caragols.

CLAU COMUNA O MESTRA. La que tanca y obra tots els panys d' una casa. *Llave maestra.*

CLAU D' ALA DE MOSCA. El que té la cabota semblant a l' ala de dit insecte. *Clavo de ala de mosca.*

CLAU DAURADA. La dels gentilshomes del rei en exercici. *Llave dorada.*

CLAU D' ENTRADA. La dels gentilshomes del rei sense exercici, pera tindre entrada a algunes sales del palau. *Llave de entrada.*

CLAU DE ROSCA. El que té caragol y serveix pera unir les peces d' una máquina o pararles apretantse a les femelles. *Tornillo*

CLAUS DE L' IGLESIA. Potestat espiritual pêl govern y direcció dels fidels. *Llaves de la Iglesia.*

CLAU DEL PEU. *Ant* ULL DE POLL.

CLAU DEL REGNE. Plaça forta a la frontera. *Llave del reino.*

CLAU DE L' ULL. Taca al blanch de l' ull. *Clavo del ojo.*

CLAU DINAL. El clau grós que serveix pera clavar les bigues y fustám de resistencia. *Clavo de chifla.*

CLAU DOBLE. La que, a més de les dents regulars, ne té d' altres pera donar segona volta al pastell. *Llave doble.*

CLAU FALSA. La feta d' amagat pera forçar un pany. *Ganzúa.*

CLAU GANXUT. *Escarpia.*

CLAVAR UN CLAU A LA RODA DE LA FORTUNA. fr. *Met.* S' aplica als que havent arrivat a un alt grau de fortuna procuren assegurarse una prosperitat duradera. *Echar un clavo á la rueda de la fortuna.*

CLAVAR UN CLAU AL COR. fr. *Met.* Causar gran aflicció o sentiment. *Clavarle á uno el corazón.*

FER ENTRAR O VOLER ENTRAR EL CLAU PER LA CABOTA. fr. Ésser tossut y tenás en el seu dictámen. *Clavar un clavo con la cabeza; en dando que el perro rabia, ha de rabiar.*

GIRAR LA CLAU. fr. Tancar ab ella. *Echar la llave.*

LA CLAU ÉS LA PAU. *Ref.* Denota que pera evitar sospites y raóns y viure ab seguretat convé tancar bè. *Llave en cinta hace buena á mí y á mi vecina; más vale vuelta de llave que conciencia de fraile.*

NO DEIXAR UN CLAU A LA PARET. fr. Despullar una casa de tot quan hi há. *No dejar clavo ni estaca en la pared.*

NO SE ME 'N DONA UN CLAU. *Expr.* Ab que' s denota el despreci o poch cuidado que 's té d' alguna cosa. *No importa un clavo; no se me da una castañeta, un pito, un bledo, un higo ó un pepino; se me da lo mismo que de las coplas de Calainos ó de don Gaiferos ó de la zarabanda; no se me da nada; nada se me da*

PERDRE LA CLAU. *Loc. met.* Tindre correnses o corribies. *Irse de vareta.*

PRESENTAR LES CLAUS. fr. Acte de sumissió y obediencia al soberá, quan entra a una ciutat o la conquista. *Presentar las llaves.*

REBLAR EL CLAU. fr. *Met.* Impugnar, rebatre ab raóns. *Rebotar, rechazar, remachar el clavo.*

SOTA CLAU O TANCADA AB PANY Y CLAU. m. adv. Denota que una cosa está ben guardada o tancada ab clau *Debajo de llave, tras llave.*

TINDRE LES CLAUS DEL CEL A LA BUTXACA. fr. *Met.* Tindre la potestat espiritual que té l' Iglesia pera absoldre pecats y concedir indulgencies. *Tener las llaves del cielo en el bolsillo.*

TINDRE UNA COSA TANCADA AB CENT CLAUS. fr. *Estar cerrado con cien llaves.*

UNA AL CLAU Y CENT A LA FERRADURA. fr. *Met. fam.* Ab que 's denota als qu' enraonen mòlt y fora de propósit. *Una en el clavo y ciento en la herradura.*

CLAU DE MIRALLES. *Geog.* Quadra del terme de Sant Pere Desvíns, prov. de Barcelona.

CLAUDI. n. p. **Claudio**

CLAUDICACIÓ. f. Obra y efecte de claudicar. **Claudicación.**

CLAUDICAR. v. n. Obrar desarreglada o defectuosament. **Claudicar.**

CLAUDICAT, DA. p. p. **Claudicado.**

CLAUER. m. Anella pera posar'hi les claus, regularment penjant d' una caden. **Llavero.** || CLAVARI. || *Ant.* A les ordres militars era 'l cavaller que tenía la dignitat y cárrech de guardar y defendre 'l castell o fort principal. **Clavero, clavario.** || f. Qui cuida de les claus y té encarregada l' economía de la casa. **Ama de llaves.**

CLAUET. m. dim. **Clavete, clavillo, clavito.**

CLAUETA. m. dim. **Llavecilla, llavecita, llavecica.**

CLAUS DE NOSTRE SENYOR. *Bot.* CALABRUIXES.

CLAUSÓ. m. *Arq.* Pedra que sosté alguna part que reïx d' una obra arquitectónica. **Ménsula.**

CLAUSTRA. f. *Ant.* **Claustro.**

CLAUSTRAL. adj. Que s' aplicá en Espanya, a principis del sigle XVI, a algúns relligiosos francis-

A CLAUSTRE PLÉ. m. adv. Se diu quan s' examina a algú en presencia de tot el claustre pera guanyar algún any que no ha cursat. *A claustro pleno.*

CLAUSTRE MATERN. El ventre d' una mare. *Claustro materno.*

CLAUSTRET. m. dim. **Claustrillo.**

CLAUSTRÓ. m. dim. CLAUSTRET.

CLÁUSULA. f. Període de perfet sentit. **Cláusula.** || *For.* En els testaments y escriptures, cada disposició del testador o fundador. **Cláusula.**

CLÁUSULA CONSTITUIENT. *For.* La que 's posa a algu es escriptures constituínt a algú possessor per altre. *Clánsula constituyente.*

CLÁUSULA GUARENTIGIA. La que 's posa a algunes escriptures donant facultats als jutges pera procedir a l' exacció en força de la meteixa còm si aixís se hagués sentenciat o transigit. *Cláusula guarentigia.*

CLÁUSULA IRRITANT. *For.* La que cassa o anula alguna cosa. *Cláusula irritante.*

CLAUSULAR. v. a. Terminar el període a la raó. **Clausular.**

CLAUSULAT, DA. p. p. Se diu del estil de cláusules curtes. **Clausulado.**

CLAUSULETA. f. dim. **Clausulilla.**

CLAUSURA. f. Als convents de frares és el recinte ont no hi poden entrar dones, y als de monjes aquell en que no hi poden entrar ni homes ni dones **Clausura.** || L' obligació de les persones relligioses de no eixir de son lloch y la proibició de poguer'hi entrar. **Clausura.** || Lloch de retiro. **Encierro, encerramiento.**

CLAVA. f. Garrot acavat ab una porra plena de claus o altres coses pera ajuda. Aixís s' anomena la porra d' Hércules. **Clava.**

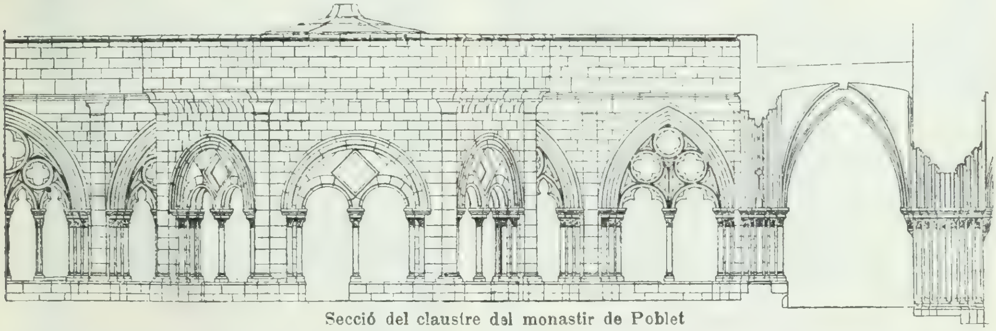

Secció del claustre del monastir de Poblet

cans separats de l' observancia, havent'nhi encara actualment a Italia. **Claustral.** || Lo que pertany al claustre y als individuos que hi viuen. **Claustral.**

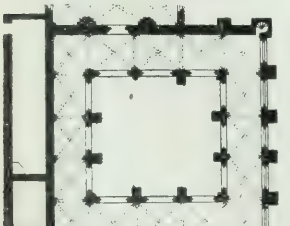

Planol del claustre de la seu de Lleida

CLAUSTRALITELA. adj. Se diu de les aranyes que teixeixen la taranyina en forma de celdes ovals. **Claustralitela.**

CLAUSTRE. m. **Claustro.**

CLAUSTRE. m. Galería que volta 'l pati principal d'alguna iglesia o convent. **Claustro.** || A les universitats, la junta que 's compón del rector, catedrátichs, doctors y mestres. **Claustro**

CLAVAGUERA. f. Conducte subterrani de bruticia y aigües corrompudes. **Albañal, albañar, cloaca,**

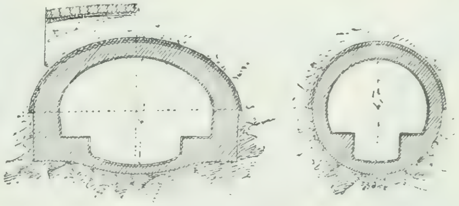

Clavaguera

alcantarilla, caño. || El forat que hi há a les parets dels horts pera que hi passi l' aigua quan plou. **Clavijera.**

CLAVAGUERA MESTRA. La principal. *Cloaca madre.*

CLAVAGUERÓ. m. El que surt de les cases y se junta ab la claveguera mestra. **Atarjea, atajía.**

CLAVAMENT. m. La acció de clavar alguna cosa. **Enclavación.**

CLAVAR. v. a. Ficar un clau dins d' un cos sólit. **Clavar.** || Introduir alguna cosa punxaguda dins altra, còm una agulla a la roba. **Hincar, clavar.** || *Fam.* Pegar, còm: *clavar una bofetada.* **Encajar.** || *Met.* Enganyar. **Engañar.** || Rependre a algú. **Reprender.**

CLAVARLA A TOTHÓM. fr. *Met.* No perdonarla a ningú. *No ahorrarse con nadie, ni con su padre; no perdonar á Cristo.*

CLAVARI. m. Qui té a son poder la clau d' algún lloch de confiansa. **Clavero.** || MAJORDÓM. || Empleo de clavari. **Clavería.**

CLAVARSE. v. r. *Fam.* Menjarse o beure 's alguna cosa. **Zamparse.** || Posarse a fer alguna cosa, còm: *clavarse á córrer, a riure.* **Echarse á correr, á reir.**

CLAVASSÓ. m. El conjunt de claus. **Clavazón.**

CLAVAT. *Expr. fam.* Just, cabal, exacte, això meteix. **Clavado, clavadito.** || *Blas.* Collaret y ferradures que tenen els claus de diferent color qu' aqueixes peces.

CLAVE. m. Instrument de música, ab cordes de filferro y tecles còm el piano. **Clave, clavicordio.**

CLAVÉ (Joseph Anselm). *Biog.* El músich-poeta més popular de Catalunya, sobressurtint en el genre descriptiu de color local. Va néixer a Barcelona l any 1824, morint'hi l' any 1874. Va fundar les societats corals de la nostra terra, ab elements de la classe travalladora, de la que ell procedía. En 1845 fundá la societat *Aurora* y en 1850 la *Euterpe*, avui subsistent. Tantes ne va organisar que va despertar d' un cap a l' altre de Catalunya l' amor al cant. En 1861 hi havía vuitanta cinch societats corals. Quatre grans festivals donats a Barcelona, de mil y dos mil cantors y de dos y trescents músichs, constituiren notables aconteixements als que s' hi interessava tot el nostre país, entre 'ls anys 1860 y 1862. Per aquells temps va anar ab els seus coros a Saragosa y a Madrit despertant'hi gran entussiasme. Va compondre lletra y música, en castellá y en catalá. La espontaneitat, la bellesa y el plé carácter dels nostres sentiments brollen de les notes còm dels mots que va rimá en Clavé abans de deixondirse 'l modern esperit catalanesch. *Les flors de Maig, Les nines del Ter, La Verema, Els pescadors, Los xiquets de Valls, La Maquinista* y altres, son obres capdals que viuen traspassant les modes, y totes les generacións les troven frescals y complertes. De *La verema*, digué en Castelar que la seua música era digna dels versos de Virgilius. En Clavé 's va dedicar també al periodisme, còm artista, fundant *El Metrónomo* y còm a polítich *La Vanguardia.* Esmersá forsa d' activitat en les bregues dels partits, afiliat al republicá-federal entre quins prohoms va figurar. En 1873 era diputat a Corts. Va ésser president de la Diputació barcelonina y governador civil de Castelló de la Plana, ont va escriurer la seua derrera composició, *Goig y planys.* Entre 1850 y 1868 havía estat pres a la torre de la Ciutadela, confinat a les Balears y expatriat a Lió. Pássan de cent les seues obres, tres d' elles teatrals (1851-1858) y dues musicals polítiques. *La Marsellesa*, en catalá, y *La Revolución.* Per suscripció pública se li construí en 1876 una sepultura monumental y en 1888 el monument conmemoratiu alsat a Barcelona en la Rambla de Catalunya. (Vegis *lámina sola de retratos*, Lletra C.)

Pelegrí Clavé y Roqué

— Y ROQUÉ (PELEGRÍ). *Biog.* Artista inteligentíssim, nat a Barcelona l' any 1811 y mort a la meteixa ciutat l' any 1880. Quant era petit va estudiar música, emprò atret per la pintura va cursar a Llotja; als diset anys feia 'ls retratos dels seus pares y comensava a treu e profit dels seus travalls. En 1834 va guanyar, per oposició, una pensió a Roma per cinch anys. De 1835 a 1836 va pintar *El somni d' Elías* y en 1839 la *Parábola del Samaritá*, mòlt celebrats a Italia y que figuren are a Llotja, còm també unes academies correctíssimes fetes ab negre y clarió. A Madrit en 1846 exposá un quadro d' historia mòlt celebrat. Més tart, quan se reorganisá la Academia de Sant Carlos, a Méxich, obtingué la plassa de director de Pintura, en oposicions fetes a l' Academia de Sant Lluch de Roma. A Méxich pintá la cúpula de la Professa, els quadros *El amor filial* y *La Sibila*, ademés de bon número de retratos, presentats en la Exposició feta en 1848 per la Academia mexicana. Després de vint anys de regentar brillantment aquella cátedra de Méxich retorná a Barcelona en 1865, havent figurat poch en sos derrers quinze anys.

CLAVELAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Ant.* **Clavar.**

CLAVELL. m. *Bot.* La flor del claveller. **Clavel.** || Poncella d' un arbre de Assia, mòlt semblant al llorer; té la figura d'un clau petit, rodó, ab quatre puntes a la cabota, de color pardo, d'olor aromátich y agradable y de gust un poch picant. Serveix còm medicina y còm especia pera 'ls platillos. **Clavo, clavillo.** || El clavell que s' ha conservat dos anys al arbre. **Madreclavo.**

Brot de clavells

CLAVELL D' AGOST. *Tageta.*

CLAVELL D' ASE. NIELLA DEL BLAT.

CLAVELL D' INDIES. Flor, la planta de la qual, dita en castellá *Otona*, és de cosa d' un metre d' alsaria, mòlt ramosa y plena de nusos. *Clavel de Indias, clavelón.*

CLAVELL DE MAR: MADRÉPORA.

CLAVELL DE MORO. Flor, la planta de la qual puja uns tres peus, y forma mòlts rams que acaven ab la flor matisada de groch y de morat obscur. *Clavel de moro ó morisco.*

CLAVELL DE PASTOR. *Clavel silvestre.*

CLAVELL DE POM O DEL AMOR. Mena de clavellina que fá poms de clavellets ab els cálcers rodejats de moltes fulletes llargues y estretes en forma de barbes. *Minutisa, manutisa.*

CLAVELL DE SANT ISIDRO Y DE POM. Planta. *Clavel de ramillete.*

CLAVELL DE LA XINA. Flor ab cinch fulles, blanques per la part de sota y més o menys enceses y purpúrees per la de demunt, y 'l tot, encara que petit, mòl hermós. *Clavel de la China.*

CLAVELL MORESCH O MORISCO. *Tageta.*

CLAVELLAR. m. Lloch plantat de clavells.

CLAVELLÁS. m. aum. **Clavelón.**

CLAVELLES. *Geog.* Quadra del terme de Manlleu, prov. de Barcelona.

CLAVELLER. m. *Bot.* Planta perenne de la fam. de les cariofilácees, que 's multiplica per esqueix y fá els clavells. **Clavel.** || L' arbre que fá 'ls clavells de especia y creix fins a l' altura d' uns vuit metres. **Giroflé.**

CLAVELLER D' ÁFRICA. *Bot.* Planta que té una arrel de la que ixen distintes cames d' uns trenta centimetres de llarch, cubertes, aixís còm també les fulles, de pels aspres, y les flors en forma d' espiga, vermelles y semblantes a les de la viola. *Alboquerón.*

Claustre

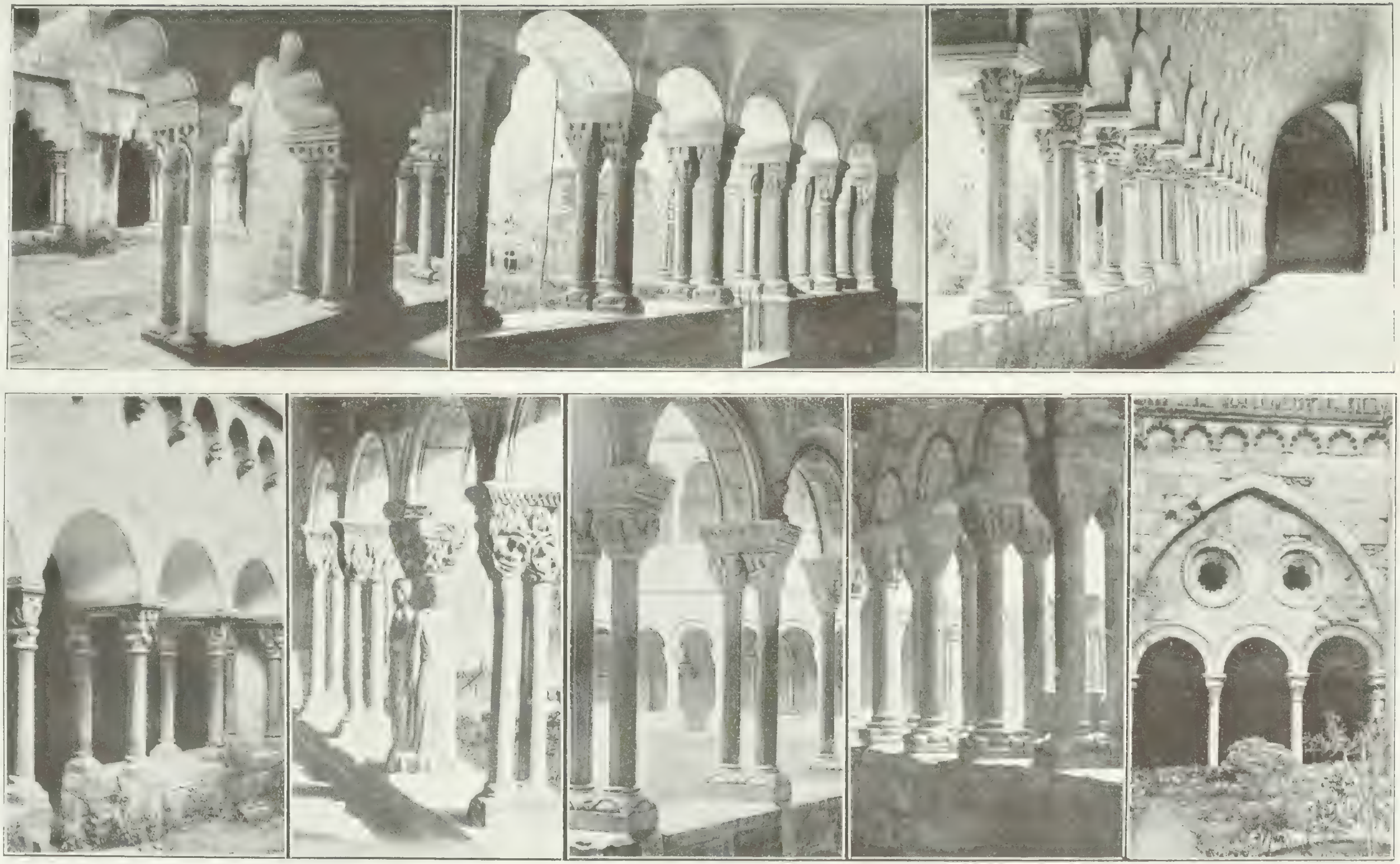

Sant Pau del Camp (Barcelona); *Llati-bisanti, sigle* XI. Perelada; Catedral de Girona; Sant Cugat del Vallés; Sant Bertrán de Comminges; Ripoll; Santa María del Estany; *Románich, sigles* XII y XIII. — Catedral de Tarragona; *Transició románich-gótica, sigle* XIII.

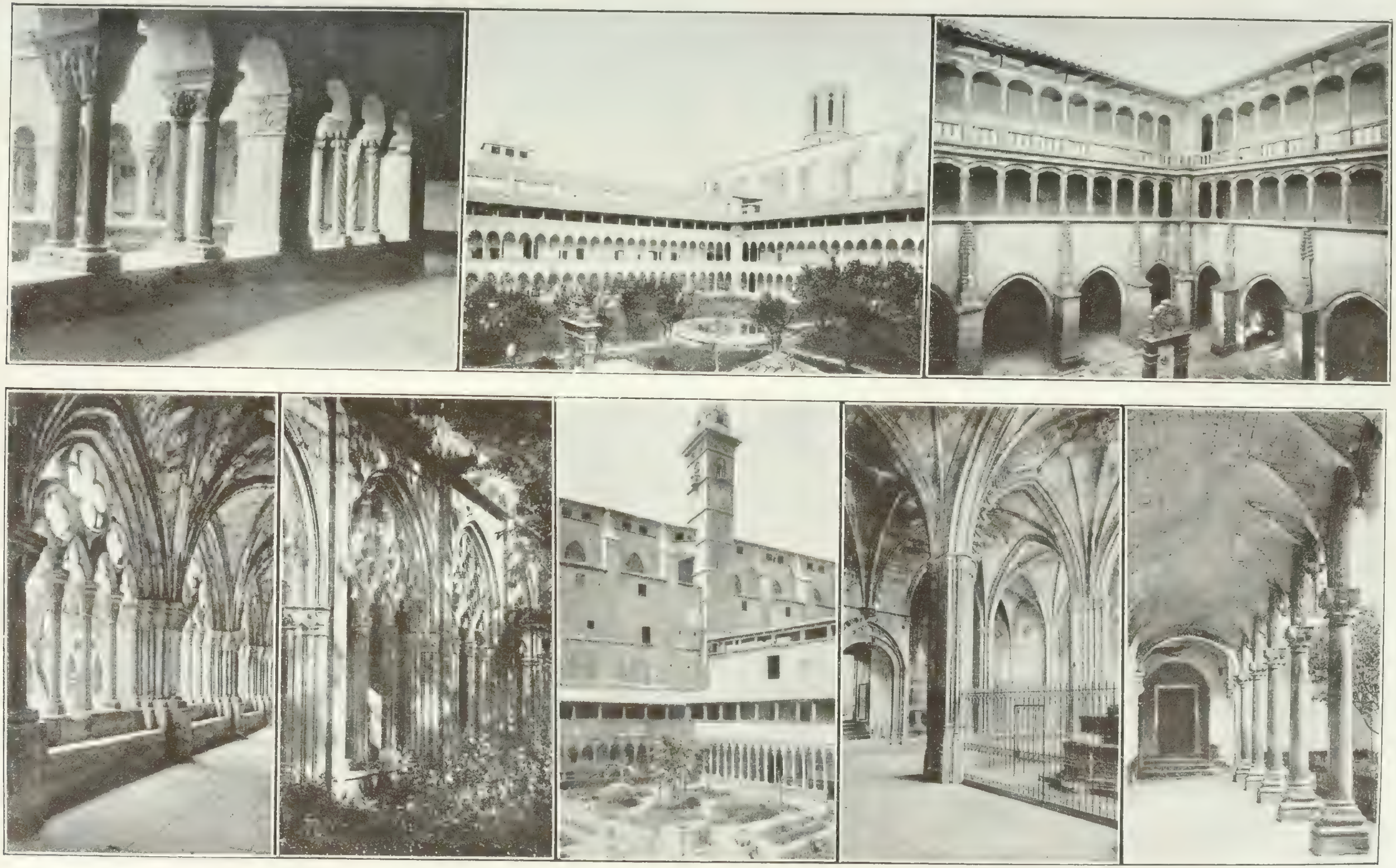

Elna; *Romanich, sigle* XII. — Pedralbes; *Gotich, sigle* XIV. — Bellpuig; *Gotich-abarrocat, sigle* XVI. — Poblet; Santas Creus; Sant Francesch (Palma de Mallorca); Catedral de Barcelona; *Gotich, sigles* XIV y XV. — Sant Domingo de Vich; *Renaixement, sigle* XVI.

CLAVELLET. m. dim. **Clavelillo ó clavelito.**

CLAVELLETS. f. *Bot.* **Clavel dentado.**

CLAVELLINA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les cariofilácees de fulles llargues, estretes, punxagudes, de color vert fort; la flor de diferents colors y d' olor agradable mòlt semblanta a la del claveller pero més petita. **Clavellina.** || *Ter.* VIOLER DOBLE. || Entre constructors de naus la figura que fá la rebladura dels perns sobre l' anella. **Clavellina.**

CLAVELLINA DE MORT. *Bot.* GOJATS.

CLAVELLINADA. f. Abundor de clavells ó de clavellines. **Multitud de claveles.**

CLAVELLS. m. pl. Les flors del claveller que s'usen còm especia. **Clavos.**

CLAVER. m. CLAUER.

CLAVER (Sant Pere). *Biog.* Vegis PERE CLAVER *(Sant).*

CLAVERA. f. Forat o motllo pera formar la cabota dels claus. **Clavero, clavera.** || Eina de cerraller pera reblar els claus. **Clavera.** || Entre calderers eina de ferro ab la que fan els claus d' arám pera adobar les calderes. **Embutidera.** || El forat ont s' introduheix el clau quedant'hi encastada la cabota. **Clavera.**

CLAVERA DE PONT. Entre clavetaires peça de ferro quadrada, de quatre a cinch pams y ab varis forats pera fer les cabotes als claus grossos, y ab un petge punxagut a cada cap pera clavarla a una fusta encastada a terra. *Clavera de puente.*

CLAVERES. f. pl. Aparells pera fer claus.

CLAVERÍA. f. La dignitat de claver. **Clavería.**

CLAVEROL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 467 hab.

CLAVETA. f. *Ter.* dim. CLAUETA. || f. pl. Peces que serveixen pera ficar les politjes y rodes al punt del eix que sigui necessari, fent una entalla en aquestes y un'altra a l' arbre. **Clavetas.** || f. Peça de ferro o cer, xica contraplana y cap y ample que posada en una entalla o un encast, serveix pera retenir alguna altra peça de manera que pugui despendres quan convinga. || Peça de ferro en forma de tascó que 's coloca en els entalls pera fixar la roda al arbre.

CLAVETAIRE. m. Qui té per ofici fer claus. **Chapucero, clavetero.**

CLAVETEJAR. v. a. Guarnir de claus. **Clavetear.**

CLAVETEJAT, DA. p. p. **Claveteado.**

CLAVETER. m. n. p. CLAVETAIRE.

CLAVIA. Peça de ferro que atravessa l' extrém del fusell dels carruatges pera que no fugi la roda. **Pezonera** || Un cilindre ab cabota ab rosca a l' altre extremitat per ont corre la peça dita femella; serveix pera subgectar ferros o fustes.

CLAVIARPA. f. Instrument músich del género del harpa, ab cordes de budell verticals que 's feien tocar per medi de tecles. **Claviarpa.**

CLAVICÉMBALO. m. CLAVICORDI. || Instrument músich de cordes de filferro, que 's toca per medi de tecles còm el piano. **Clavicémbalo.**

CLAVICILINDRO. m. Instrument músich ab tecles, de la forma d' un clave, quin só 's produía pel refrech d' un cilindre de vidre. **Clavicilindro.**

CLAVICITERI. m. *Mús.* Mena d' harpa ab cordes de budell verticals. **Claviciterio.**

CLAVICORDI. m. *Mús.* Instrument de cordes de filf rro y tecles. **Clavicordio.**

CLAVICORN. m. Instrument músich de llautó y de vent semblant al cornetí y de les dimensións del figle; consta de tres pistóns y acava ab una gran campana cònica de mòlta obertura. **Clavicorno.**

CLAVÍCULA. f. *Med.* Cada un dels dos ossos del cos humá, que ixen de les espatlles y clouen el pit per la part de dalt **Clavícula.**

CLAVICULAR. adj. *Met.* S' aplica als muscles de les clavícules. **Clavicular.**

CLAVICULAT, DA. adj. Al blasó és la peça que sembla forrada, de modo que se 'n veu un'altra pèl mitj d' ella. **Claviculado.**

CLAVIESTERNAL. adj. Pertanyent o relatiu a la clavícula y a la post del pit. **Claviesternal.**

CLAVIFOLIAT, DA. adj. De fulles claviformes. **Clavifoliado.**

CLAVIFORME. adj. Que té forma de clau. **Claviforme.**

CLAVIGER. m. *Ant.* PORTER.

CLAVIHUMERAL. adj. Nóm d' un dels muscles del braç de la granota. **Clavihumeral.**

CLAVILLA. f. Peça de fusta o de ferro en forma de clau, qu' entra per un forat pera assegurar alguna cosa. **Clavija, espiga, tarugo.** || Trocet de ferro o de fusta pulit pera assegurar les cordes de la guitarra y d' altres instruments semblants. **Clavija.** || Als penjarrobes la peça acavada en forma de botó ont s' hi penja la roba. **Bolillo.** || *Náut.* TIMÓ. || Peça de fusta a mitj escaire, ab una civella de fusta que serveix pera lligar els bous a la llansa de la carreta. **Clavija.** || Als cotxes el ferro que 's posa a un dels tres forats de la llansa pera que no s' escapin les bolees. **Clavija.** || *Náut.* Troç rodó de ferro o de fusta, que passat per un forat dels clavillers, serveix pera amarrar o pendre volta als caps. **Cabilla.** || Cada un dels caixals o peces de fusta en forma de tascó, encaixades de ferm y exteriorment a la circumferencia de la roda del timó a punt corresponent al cap de cada hu dels seus raigs. **Cabilla** || f. Peça xica de fusta y cilíndrica que serveix per unir altres peces entre sí. || Peces tornejades ab un cap ample y plá que tenen algúns instruments còm el violí y la guitarra, pera tivar les cordes. || Bloch de fusta tornejada posat en forma horitzontal, ont els tintorers extreuen el fil en troca.

APRETAR A ALGÚ LES CLAVILLES. *Loc. met.* Posarlo en algún compromís mòlt fort ab algún discurs o argument. *Apretar á alguno las clavijas.*

CLAVAR O ASSEGURAR AB CLAVILLES. fr. *Náut. Encabillar, cabillar.*

NO HI HÁ PITJOR CLAVILLA QUE LA DE LA METEIXA FUSTA. *Ref.* Expressa que l' enemich més dolent és el qui es estat amich, o es del meteix ofici o professió. *No hay peor cuña ó astilla que la del mismo palo.*

CLAVILLAR. v. a. Apuntar alguna cosa ab clavilles. **Enclavijar.** || Posar clavilles a la guitarra o a un altre instrument semblant. **Enclavijar.**

CLAVILLASSA. f. aum. *Ant.* **Cabillón.**

CLAVILLAT, DA. p. p. **Enclavijado.**

CLAVILLER. m. *Náut.* Taulonet plé de forats per ont passen les clavilles pera amarrar els caps. **Cabillero.** || Qui fá clavilles pera les naus. **Cabillero.** || *Ant.* TURMELL.

CLAVILLERÍA. f. *Náut.* Conjunt de clavilles. **Cabillería.**

CLAVILLOT. m. *Náut.* **Clavilla.**

CLAVIORGA. m. Instrument músich ab cordes còm el clave y flautes còm l' orgue. **Claviórgano.**

CLAVÓ. m. CLAVASSÓ.

CLEDA. f. Tanca al entorn d' un camp o d' una heretat qualsevulla. **Cerca.** || *Ter.* Enreixat de porta o finestra. **Verja.**

CLEDOMANCIA. f. Endevinació per medi de les claus y de les paraules. **Cledomancia.**

CLEMENCIA. f. Virtut que modera 'l rigor de la justicia. **Clemencia.** || Pietat, misericordia, compassió. **Clemencia.** || f. Nóm de dona. **Clemencia.**

CLEMENT. adj. Qui té clemencia. **Clemente.**

CLEMENTINA. adj. Qualsevulla de les constitucións de la colecció del dret canónich dit Clementi-

nes. **Clementina.** || f. pl. Part del dret canónich composta de les constitucións del papa Climent V y dels cánons del concili de Viena, publicats pel papa Joan XXII en 1317. **Clementinas.**

CLEMENTISSIM, A. adj. s. **Clementísimo.**

CLEMENTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Clementísimamente.**

CLEMENTMENT. adv. m. Misericordiosament. **Clementemente.**

CLENCA. m. *Ter.* La persona débil o de poca salut. **Enfermizo, débil.**

CLENXA. f. La ratlla o partió del cabell. **Crencha, carrera.**

CLENXADOR. m. *Ant.* L'agulla pera partir els cabells. **Partidor.**

CLENXAR. v. a. Fer la clenxa del cabell. **Partir la raya.**

CLENXINARSE. v. r. Ferse la clenxa. **Partirse la raya del cabello.**

CLEPSA. f. *Fam.* La closca del cap. **Cascos.** || n. *Fam.* CAP.

CLÉPSIDRA. f. Rellotge d'aigua de que se servien els antichs pera amidar el temps; era mòlt inexacte. Se colocava devant del orador a qui 's concedíen una, dues, o tres hores segóns el discurs. **Clépsidra.**

CLEPSINA. f. *Erpet.* Mena de sangonera més petita que les comunes, d'un color pardo obscur, sense clapes y ab una sola ratlla longitudinal y groga a la esquena. **Clepsina.**

CLERCH. m. *Ant.* CLERGUE.

CLERECÍA. f. Conjunt de persones ecclesiástiques que formen el clero. **Clerecía.** || El nombre d'ecclesiástichs qu' assisteixen a alguna funció d'iglesia. **Clerecía.** || La tonsura o privilegi del clergue. **Clericato.**

CLERGÁS. m. aum. **Clerigazo.**

CLERGUE. m. Qui mitjansant les ordres menors o majors está destinat al servei del altar y del cult diví. **Clérigo.** || El tonsurat. **Coronado,** || *Ant.* SABI.

CLERGUET. m. dim. **Cleriguillo.**

CLERICAL. adj. Lo que pertany al clero, còm: *hábit, estat,* etc. **Clerical.**

CLERICALMENT. adv. m. De la manera que correspón al estat clerical. **Clericalmente.**

CLERICAT. m. L' estat de clergue. **Clericato, clericatura.**

CLERICATURA. f. L' estat clerical. **Clericatura.**

CLERICIA o CLERIGIA. f. **Clericia.**

CLÉRIGUE. m. CLERGUE.

CLERIGUECH DE CANCER (Martí). *Biog.* Bisbe de Osca. Es autor de un manuscrit existent a la Reial Biblioteca, titolat: *Discurso de las leyes, privilegios y libertades del reino de Aragón en forma de cuestiones escolásticas.*

CLERO. m. Conjunt d'ecclesiástichs. **Clero.** || CLERECÍA, 2.

CLERO REGULAR. Qui fá 'ls vots solemnes de pobresa, obediencia y castedat. *Clero regular.*

CLERO SECULAR. Qui no fá 'ls vots solemnes. *Clero secular.*

CLEROMANCIA. f. Endevinació per medi dels daus. **Cleromancia.**

CLET. n. p. **Cleto.**

CLETA. f. y

CLETXA. f. ESCLETXA.

CLETXADA. f. *Blas.* La rodonesa dels claus de la creu. **Clechada.**

CLIC-CLAC. m. Mimologisme del so del fuet o del espetech d'un cos sonor al trencarse. **Clic-clac.**

CLIDOMANCIA. f. Endevinació supersticiosa per medi de les claus. **Clidomancia.**

CLIENT. m. Qui está baix la protecció y tutela de algú. **Cliente.**

CLIENTELA. f. La protecció y amparo d'algún poderós. **Tutela, clientela.** || El conjunt de clients. **Clientela.**

CLIENTET. m. dim. **Clientículo.**

CLIMA. m. Espai de terra comprés entre dos paralelos de l' equinoccial **Clima.** || Temperament particular de cada país. **Clima, cielo.**

BON CLIMA. El qu' és sá. *Clima bueno.*

MUDAR DE CLIMA. fr. Que 's diu quan algú s' ha posat malalt a algún lloch y se 'n va a un altre pera veure si hi trova millora. *Mudar de aires, de clima, de atmósfera.*

CLIMATÉRICH, CA. adj. Dit del any que supersticiosament se creu que és funest, per concórre'hi certs números de set en set. **Climatérico.** || L' any 63 entre 'ls egipcis. **Climatérico.**

ESTAR CLIMATÉRICH. fr. *Fam.* Trovarse de mal humor, no rebre bé lo que 's diu. *Estar climatérico.*

CLIMATOLOGÍA. f. Ciencia dels climes y llurs fenómenos. **Climatología.**

CLIMATOLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany o és relatiu a la climatología o a les condicións propies de cada país. **Climatológico.**

CLIMATURA. f. Influencia, qualitats y reunió de circunstancies relatives a cada clima. **Climatura.**

CLÍMAX. m. *Retór.* Figura pera establir la gradació d'un discurs, elevantlo o baixantlo segóns convingui y còm per graus. **Clímax.**

CLIMENT. m. Nóm d' home. **Clemente.**

CLIMENT (Joseph). *Biog.* Bisbe de Barcelona, escriptor notable; un dels homes més distingits de son temps. Nasqué a Castelló de la Plana en 1706 y morí en la meteixa en 1775. Fou un dels millors oradors del sigle. Canonge magistral de Valencia en 1748. En 1766 l' elegiren bisbe de Barcelona, ont sa fama encare es duradora. Fundá deu escoles franques, de primeres lletres, (1767): restaurá el palau bisbal; feu construir un cementir, y va corretgir al clero. Després de nou anys el trasladaren a Málaga; més ell va preferí retirarse a Castelló, tenint la salut delicada.

— Y CAVEDO (MANEL). *Biog.* Pianista y compositor valenciá notable. Nat a Gandía el cap d'any del 1810.

CLIN. m. **Crin.** || El conjunt de pels llarchs que tenen algúns animals demunt del coll; comuntment se usa en plural. || Conjunt de pel que serveix pera fer coixins. **Crin, pelote.**

CLÍNICA. f. Part de la medicina qu' ensenya de visitar els malalts y ordenar els remeis pêls séus mals. **Clínica.** || Lloch dels hospitals destinat pera la práctica d' aquesta part de la medicina. **Clínica.**

CLÍNICH. m. Metge dedicat a la observancia de la malaltia dels que guarden llit. **Clínico.** || *Teol.* Nóm que 's donava als que rebíen el baptisme al llit en la seua derrera malaltía. **Clínico.**

CLINOYDÉ. m. *Anat.* En forma de llit. **Clinoide.**

CLÍPER. adj. *Náut.* Nom anglés que 's va introduint entre nosaltres y significa lleuger, veler. **Clíper.**

CLISÓMETRE. m. *Cir.* Instrument pera amidar la inclinació de la pelvis y determinar la relació del eix d'aquesta cavitat ab la del cos. **Clisómetro.**

CLISOMETRÍA. f. *Cir.* Art d' amidar la inclinació de la pelvis. **Clisometría.**

CLÍTORIS. m. Cos carnós y eréctil que sobressurt a la part més alta de la vulva. **Clítoris.**

CLIVELL. m. Obertura llarga y estreta còm la de les figues. **Grieta.**

CLIVELLA. f. CLIVILLA.

CLIVELLARSE. v. r. CLIVILLARSE.

CLIVILLA. f. ESCLETXA. || La de la terra y del cutis. **Grieta.** || La obertura sense crosta que 's fá al pá al courel al forn. **Regaño.** || f. El troç de fusta rodó o quadrat y cónich pera fixar les metxes d' una montura. || Petita peça que serveix pera evitar que un ferro ajustat a un altre s' escorri.

CLIVILLA DE FER MANS. f. La peça de fusta forta, fina y tornejada, fixa a una part ferma, que serveix pera retorcer les troques.

CLIVILLAR. v. a. Estrellar, esberlar. **Rajar, hender.**

CLIVILLARSE. v. r. Obrirse, partirse. **Resquebrarse, resquebrajarse.**

CLIVILLAT, DA. p. p. **Resquebrajado.**

CLIVILLÉS (Ras de). *Orog.* Plá que hi há dalt de la serra de la Magdalena, al peu de Puigsacabra, prov. de Girona.

CLIXÈ. m. Planxa de metall a la que hi há estereotipada una plana de carácters movibles de impremptа o un gravat, poguent imprimirse y conservarse pera altres edicións. **Clisé.** || El vidre en que queda impresa l' imatge fotográfica. **Clisé.**

CLO. m. El so que fá la veu de la gallina lloca. També s' aplica a les donzelles casadores. **Clo.**

CLOCA. f. LLOCA.

CLOCA (NAS DE). Expressió equivalent a *nas de campana.*

CLOCALOU. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Andreu de Socarrats, prov. de Girona.

CLOCAR. v. n. CLOQUEJAR.

CLOCH, CLOCH. m. La veu de la gallina lloca. **Clo, clo.** || Lo que fá l' ampolla de coll estret. **Clo, clo.**

CLOCHPIU. adj. *Met. fam.* S' aplica al home debil y de poca salut. **Clueco.**

CLOËNDA. f. El fí o acabament d' alguna cosa. **Conclusión, remate.**

CLOËNT. p. Del verb CLOURE.

CLOFIA. f. y

CLOFOLLA. f. ESCLOFOLLA.

CLOGUT, DA. p. p. *Ant.* CLOS.

CLOÏR. v. a. *Ant.* CLOURE.

CLONARD (Comte de). *Biog.* Vegis SOTO.

CLÓNICH, CA. adj. Se diu dels moviments convulsius y espasmódichs quan son irregulars y mòlt frequents. **Clónico.**

CLÓNODES. m. Paraula grega usada pera designar estat particular del pòls, en quin se perbibeix quelcóm de convulsiu y desigual. **Clónodes.**

CLOP. m. *Bot.* POLL, POLLANCRE.

CLOQUEIG. m. La acció de cloquejar. **Cloqueo.**

CLOQUEJADOR, A. m. y f. Qui cloqueja. S' aplica al aucell que còva. **Cloqueador.**

CLOQUEJAR. v. n. Fer la lloca cloch, cloch. **Cloquear, clocar.**

CLOQUER. m. *Ant.* CAMPANAR.

CLOQUERA. f. L' estat de la lloca. **Cloquera.**

CLORAL. m. Producte de la reacció del cloro pur en gran excés sobre l' alcofoll. **Cloral.**

CLORAT. m. *Quim.* Sal formada per la combinació del ácit clórich ab una base. **Clorato.**

CLORÁXILA. f. *Quim.* Producte de color groguench que s' obté fent arrivar una corrent de cloro a una disolució de clorisatina. **Cloráxila.**

CLORHÍDRAT. m. *Quim.* Sal produida per la combinació del ácit clorhídrich ab una base. **Clorhidrato.**

CLORHÍDRICH. m. *Quim.* Compost de cloro e hidrógeno. **Clorhidrico.**

CLORINDINA. f. *Quim.* Cos pulverulent, de color de viola que s' obté tractant la clorisátida pêl foch. **Clorindina.**

CLORISÁTIDA. f. *Quim.* Cos blanch, polsós que 's descomposa per la acció del calor en clorisatina y en clorindina. **Clorisátido.**

CLORISATINA. f. *Quim.* Producte groguench crestallí, a la temperatura de 100 graus se sublima y 's descompón en parts. **Clorisa.ina.**

CLÓRIT. m. *Quim.* Combinació del cloro ab els cossos que son menys electrenegatius qu' ell. **Clórido.** || Género de sals formades per la combinació del ácit clorós ab les bases salificables. **Clorito.**

CLORITA. f. *Miner.* Silicat aluminós, hidratat, quina base son la magnesia y 'l protóxit de ferro. **Clorita.**

CLORO. m. *Quim.* Cos simple que 's trova a la naturalesa combinat ab altres cossos. En estat de gas es d' un groch verdós, de gust astringent y olor sofocant; a l' estat líquit es descompost pêl calor y la llum, y 's transforma en ácit hidroclórich per la seua combinació ab l' hidrógeno de l' aigua. **Cloro, ácido muriático, ácido muriático ozigenado, deflogisticado.**

CLORO ANTIMONIAL. m. *Quim.* Nóm que prenen les combinacións del clorur antimónich ab els clorus de altres metalls més electrepositius qu' ell. *Cloro antimonial.*

CLOROFACITA. f. *Miner.* Una de les terres verdes que 's troven als basalts y altres roques amigdalaries. **Clorofacita.**

CLORÓFANO, A. adj. *Bot.* Que 's groch o verdós o que té tendencia a pérdrer aquets colors. **Clorófano.**

CLOROFORMO. m. *Quim.* Substancia líquida, incolora, oliosa, aromática que s' obté tractant l' alcofoll pels clorurs d' óxits. S' emplea en medicina pera fer insensibles als malalts a qui s' han de fer operacións més o menys cruentes. **Cloroformo.**

CLOROFOSFÓRICH, CA. adj. *Quim.* Calificació dels cossos compostos de cloro y fósforo, que 's diferencíen entre sí en que la segona expressa major quantitat de fósforo que la primera. **Clorofosfórico.**

CLOROGASTRE, A. adj. Se diu dels animals que tenen l' abdómen vert o groch. **Clorogastro.**

CLORÓMETRE. m. Aparell destinat a valuar la quantitat de cloro combinat ab l' aigua o ab una base. **Clorómetro.**

CLORONAFTALASSA. m. *Quim.* Compost de naftalina y de certa quantitat de cloro, que substitueix a una part equivalent d' hidrógeno. **Cloronaftalasa.**

CLORÓPTER, A. adj. *Ictiol.* D' ales nadadores o elitres verts. **Cloróptero.**

CLOROSPINELLA. f. *Miner.* Varietat verda del aluminat de magnesia, en la que 'l peróxit de ferro y la alúmina's constitueixen còm isomorfis. **Clorospinela.**

CLOROSULFUR. m. *Quim.* Combinació d' un clorur ab un sulfur. **Clorosulfuro.**

CLOROXALAT. m. *Quim.* Sal produida per la combinació del ácit cloroxálich ab una base salificable. **Cloroxalato.**

CLORUR, A. adj. Calificació dels peixos que tenen l' aleta capdal verda. **Cloruro.** || *Quim.* Combinació del cloro ab un metall o ab algún dels meta'oides. **Cloruro.**

CLORUR DE CALS. Cos sólit, blanch groguench, gromullut, d' olor fort de cloro, de gust acre y desagradable; soluble en part al aigua, que separa la cals y destrueix els colors dels vegetals. Serveix pera desinfectar y pera blanquejar el paper y les teles. *Cloruro de cal, oximuriato de cal, polvos de Tennant, muriato sobreoxigenado de cal.*

CLORUR D' OR Y SOSA: MURIAT D' OR Y SOSA.

CLORUR DE SOSA LÍQUIT. Ès un líquit comunment sense color, suáu al tacte, d' olor de cloro y de gust coënt y salat. *Cloruro de sosa, licor de Zabarraque.*

CLOS. m. Lloch circuit de paret o d' altra tanca. **Cercado, cerrado.** || Lloch circuit de ferro, fusta, etc. **Ceto varaceta ó varaceto.** || Lo que 's fá de canyes als jardíns. **Arrieta, arriate, cañal.** || Lloch circuit de banchs o altres coses, ont s' hi fá una funció pública. **Coso.** || Circuit de plantes, mates, etc. **Rapajo.** || Lo que serveix pera festes. **Tela.** || Lloch pera fer'hi córrer cavalls. **Hipódromo.** || El petit. **Cerquito.** || p. p. **Cerrado.** || *Ant.* CONCLÓS.

CLOSA. f. *Ter.* **Cráter.**

CLOSCA. f. La pell dura d' algunes fruites, arbres, etc. **Cáscara, corteza.** || L' esclofolla de les ametlles, nous, etc. **Cáscara.** || La del peix, còm: *la de la tortuga, la llagosta,* etc. **Concha.** || La del ou. **Cáscara, cascarón.** || La del cap. **Casco, cráneo.** || La del genoll. CASSOLETA || La de l' ostra. **Desbulla.** || La dels testaceus. **Valva.**

ENCARA NO HA EIXIT DE LA CLOSCA DEL OU, QUE TOT HO PORTA EN RENÓU. *Ref.* Contra 'ls nois o jovens que tenint poca experiencia de les coses, volen semblar homes fets. *Aun no ha salido del cascarón, y ya tiene presunción.*

CUBERT DE CLOSCA. Dit del animal. *Conchudo, conchado.*

LO QUE TÉ DUES CLOSQUES O PETXINES. *Bivalvo.*

LO QUE TÉ LA CLOSCA GRAN Y GROSSA. *Cascarudo.*

SENSE CLOSCA. m. adv. *Met.* A mitj fer, sense tindre la derrera má o perfecció. *En fárfara.*

CLOSCASSA. f. aum. **Cáscara grande.**

CLOSQUERA. f. *Ant.* Lloch dels barcos destinat a posar'hi bescuit o galeta. **Bizcochera.**

CLOSQUETA. f. dim. **Cascarilla, cascarita.**

CLOT. m. Concavitat que 's fá a algunes superficies. **Hoyo, hoya.** || Fossa o sepultura. **Hoya, sepultura.** || Lo que 's fá pera plantar'hi arbres. **Gavia.** || Els sots o tolls que 's fá quan plou. **Charco.** || El que se fá al peu de les plantes o arbres pera deturar el aigua. **Sócavo.** || El que fá algún animal quan rasca. **Freza.** || El que fan els minyóns pera jugar. **Bache.** || El que fan els carruatges y cavalleríes als carrers y camíns. **Bache.** || A les mines. **Ornacho.** || A la pedra picada. **Saltadura.**

Segell del Clot

FER CLOTS. fr. *Ahoyar.*

PLE DE CLOTS. *Hoyoso.*

TIRAR AL CLOT. fr. *Met. fam.* MATAR. || ENTERRAR.

CLOT. *Geog.* Barriada de Sant Martí de Provensals, prov. de Barcelona, avui agregat a la ciutat de aquest nóm. || — (COMA DEL). *Orog.* Lloma de la vora esquerra de la Vall de Nuria, a llevant y al meteix peu del santuari, prov. de Girona.

CLOT DEL BARRANCH. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de la Abella de la Conca, prov. de Lleida.

CLOT DEL MORO. *Geog.* En la conca del Llobregat, part demunt de La Pobla.

CLOTADA. f. L' espai de terreno fondo. **Hondonada.** || La qu' está entre dues montanyes. **Cañada.**

CLOTAR. v. a. *Agric.* Fer colgats. **Acodar, cerchar.**

CLOTARELL. m. *Ter.* Clotada petita. **Hoyadita.**

CLOTET. m. dim. **Hoyuelo.**

CLOTO (Estany). *Hidrog.* Un dels estanys del cim de Colomés, que té forma circolar y una illa en son centre.

CLOTXES DEL PUIGMAL. *Hidrog.* Rieral que neix al peu de Puigmal y desaigua a la vora esquerra de la riera de Caralps, prov. de Girona, després de haver barrejat les seues aigües ab les de la riera de Setfonts.

CLOTXETA. f. Joch de nois que consisteix en tirar cada hu un quarto al clotet que tenen fet a terra, y aquell que 'l fá anar dins o més prop guanya la má o comensa a jugar, fent ficar quartos dins ab l' ungla del dit polzer, y axís'n guanya tants còm n' hi fica. **Boche, uñate, uñeta.** || Se 'n diu també CLOTXA de aquest joch. **Hoyuelo.**

CLOTXETES, m. pl. Certes peces del teler de mitjes. **Clochetes.**

CLOURE. v. a. Tancar, posar algún estorb que impideixi entrar a algún lloch. **Cercar, ceñir, rodear, cerrar, circuir.** || *Ant* CONCLOURE. || Posar les dents les cavalcadures. **Cerrar.** || Plegar y posar hostia a alguna carta o altre paper pera que no 's pugui llegir. **Cerrar.**

CLOURE AL MITJ. fr. Tindre rodejat a algú pera que no s' escapi. *Entrecoger, cerrar.*

CLOURE LA CLÁUSULA. fr. Acavar el período o la raó. *Clausular.*

CLOURE'S. v. r. Tancarse una cosa per sí meteixa o per altre medi. **Cerrarse.** || Parlant de llagues. **Cicatrizarse.** || Acavar de ferse fosch. **Anochecerse.**

CLOVAR. v. a. ENFEIXAR, FEIXAR.

CLOVELLA. f. ESCLOFOLLA.

CLOXA. f. *Ant.* Roba de vestir llarga que aplegava fins a terra. **Vesta, túnica.**

CLUA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Baldomá, prov. de Lleida. || — (LA). Poblet del dist. munpal. de Basella, prov. de Lleida. || — (DE LA CONCA). Poblet del dist. munpal· de Alsamora, prov. de Lleida.

CLUB. m. Junta o societat política, o de sport. **Club.** || Societat ont se tracten els assumptes públichs. **Club.** || Per extensió se diu de tota associació que professa opinións exaltades y violentes. **Club.** || Nòm de certes societats excursionistes extrangeres pera estudiar la topografía, les arts y les ciencies. **Club.**

CLUBISTA. m. Membre d' un club. **Clubista.**

CLUCA. f. *Bot. ter.* CUNILLETS.

CLUCH. adj. Tancat; s' aplica als ulls. **Cerrado ó ciego.** || pl. S'aplica als ulls poch oberts. **Cegarritas, cegato.**

A ULLS CLUCHS. fr. *A ojos cerrados.*

FER CLUCH. fr. Acavar alguna cosa, morir. *Finir, morirse.*

CLUELL. m. *Ter.* Cequia de desaigua a la part de vall dels molins. **Acequia ó canal de desagüe.**

CLUFARSE. v. r. AJOCARSE.

CLUFIR. v. a. MORIRSE.

CLUIXAR. v. a. *Ant.* ACLUCAR.

CLUIXAT. p. p. CLUCH.

CLUIXIR. v. n. *Ant.* CRUIXIR.

CLUNIACENSE. adj. Lo pertanyent al monastir o congregació de Cluni, ciutat de França. **Cluniacense.**

CLUQUENT. m. adv. A ULLS CLUCHS.

CLUS. adj. *Ant.* CLOS.

CLUSA (Coll de la). *Orog.* Coll a 1,665 met. d' altitut a tramontana de Sant Romá de la Clusa, prov. de Barcelona. || — (COLLET DE LA). *Orog.* En el camí de Gironella a Prats de Llussanés, prop d' Olvan.

CLUSCA. f. y

CLUSQUET. m. CAPIROT.

COA. f. *Ter.* Qüa.

TÓLRER LA COA ALS CAVALLS. fr. *Ant.* Costúm de menar detrás del difunt cavaller a l' acte del seu enterro algúns dels seus cavalls desangrantse per la qúa acavada de tallar, en major honra y mostra de dol. *Cortar la cola á los caballos.*

COACCIÓ. f. Força o violencia que 's fá a alguna persona pera obligarla a dir o a fer alguna cosa. **Coacción.**

COACTIU, VA. adj. Lo que té força obligatoria. **Coactivo.**

COACUSADOR, A. s. y adj. Qui fá una acusació en companyía d' un altre. **Coacusador.**

COACUSAT, DA. s. y adj. Qui és acusat al meteix temps qu' un altre o altres y còm a cómplice d' ells. **Coacusado.**

COADJUTOR, A. m. y f. Qui ajuda a un altre. **Coadjutor.** || D' un bisbe. BISBE D' ANELL O AUSILIAR. || El que en virtut de butlles pontificies tenía la possessió futura d' alguna prebenda ecclesiástica y la servía sense rendes ni emoluments. **Coodjutor.** || El jesuíta que no feia professió solemne: el sacerdot se deia espiritual y 'l llech temporal. **Coadjutor.**

COADJUTORI. m. COADJUTOR, 1.

COADJUTORÍA. f. Facultat o cárrech de coadjutor. **Coadjutoría.** || La facultat que per butlles apostóliques se concedía a algú pera servir dignitat o prebenda ecclesiástica en vida del propietari, ab dret de succeírlo després de la seua mort. **Coadjutoría.**

COADJUVADOR. m. COADJUTOR.

COADJUVANT. adj. Qui ajuda. **Coadyuvante.**

COADJUVAR. v. a. Contribuír a la consecució de alguna cosa. **Coadyuvar.**

COADJUVAT, DA. p. p. **Coadyuvado.**

COADUNACIÓ. f. Incorporació d' una cosa ab una altra. **Coadunación, coadunamiento.**

COADUNAR. v. r Barrejar o incorporar unes coses ab altres. **Coadunar, incorporar, mezclar.** || *Ant.* AQUADRILLAR.

COADUNARSE. v. r. Unirse, barrejarse. **Coadunarse.** || Conformarse. **Conformarse.**

COADUNAT, DA. p. p. **Coadunado**

COÁGUL. m. El grumoll que 's fá a algún líquit. **Coágulo, cuajo.** || *Med.* Sanch presa. **Coágulo, sangre cuajada.**

COAGULACIÓ. f. y

COAGULAMENT. m. L' acció y efecte de grumullarse o péndres algún líquit. **Coagulación.**

COAGULAR. v. a. Fer grumullar líquits, còm *la llet*, etc. També s' usa còm recíproch. **Coagular, cuajar.**

COAGULAT, DA. p. p. GRUMULLAT.

COALESCENCIA. f. *Med.* Aderencia, unió de dues parts poch temps abans separades. **Coalescencia.**

COALICIÓ. f. Lliga, unió, aliansa. **Unión, liga, asociación, coalición.**

Segell de Coaner

COANER. *Geog.* Poblet de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Manresa; és a la vora de la riera del seu nòm.

COANIMACIÓ. f. L' acte d' animarse una cosa ab una altra. **Coanimación.**

COAPÓSTOL. m. El qui és company d' un altre en l' apostolat. **Coapóstol.**

COAPTACIÓ. f. *Ant.* La proporció y conseqüencia d' una cosa ab un' altra. **Coaptación.** || *Med.* L' acció per la qual se tornen a llur situació natural els fragments d' una articulació dislocada. **Coaptación.**

COAPTAR. v. a. *Ant.* Proporcionar, ajustar o fer que s' avingui una cosa ab un' altra. **Coaptar.**

COARRENDADOR. m. Qui junt ab un altre dóna en arrendament alguna cosa. **Coarrendador.**

COARRENDAR. v. a. Arrendar en companyía de altre. **Coarrendar.**

COARRENDAT. DA. p. p. **Coarrendado.**

COARRENDATARI. m. Qui arrenda junt ab un altre. **Coarrendatario.**

CÓART. m. *Ant.* COBART.

COARTACIÓ. f. *For.* Obligació que imposa 'l benefici ecclesiástich d' ordenarse dins cert temps. **Coartación.**

COARTAR. v. a. Limitar, restringir quelcòm, còm: *la voluntat, la jurisdicció*, etc. **Coartar.**

COARTAT, DA. p. p. **Coartado.** || adj. Se diu del esclau qu' ha pactat la seua redempció, y ha donat part del diner a l' amo, qui ja no 'l pot vendre a ningú. **Coartado.**

PROVAR LA COARTADA. fr. *For.* Fer constar el suposat reu haver estat ausent del paratge en que 's cometé 'l delicte al meteix temps y hora en que aquéll se va cometre. *Probar la coartada.*

COARXO. m. *Mar.* Corda que 's lliga per un cap a l' almadraba y per l' altre a una áncora fondejada; sosté l' art de pescar anomenat cobarxo y fá per la part de mar el meteix ofici que 'l coto de l' almadraba per la part de terra. **Coarcho.**

COATI. m. *Zool.* Mamífer carnívoro, plantígrado. **Coati.**

COAUTOR, RA. m. y f. Autor o autora junt ab un altre o ab uns altres **Coautor.**

COBALT. m. *Min.* Metall de color blanch platejat, que 's trova comunment a les mines ab l' arsénich y altres metalls; el seu óxit, qu' és de color de rosa, serveix pera donar el color blau als esmalts y al vidre. **Cobalto.**

COBALTINA. f. *Quím.* Arseni-sulfur de cobalt que s' emplea a les arts. És de color cendrós alterat per una tinta lleugerament roja y de crestalls nets y brillants; treu espurnes ab el foguer, se fon a la flesca, desprenent vapors arsenicals, y dóna al vidre del borrax un color blau mòlt intens. **Cobaltina.**

COBARDAMENT. adv. m. **Cobardemente, con cobardía.**

COBARDÍA. f. Falta de coratge. **Cobardía**

COBART DA. adj. Qui no té valor. **Menguado, cobarde, gallina.**

ÉSSER COBART. fr. *Cobardear.*

DE COBARTS NO N' HI HÁ RES ESCRIT. fr. Se prén en sentit directe, perque l' historia sols s' ocupa dels valents.

HOME COBART MAI TROVA DONA BONICA. *Ref.* Ab que 's significa la prevenció o poca inclinació que hi há pêls cobarts, sobre tot per part de les dones.

COBARXO. m. Part essencial de l' almadraba, que consisteix en una fila d' art de pescar prou llarga que 's dirigeix cap a mar ab una inclinació a la costa y torna al punt de partida. **Cobarcho.**

COBBLA. f COPLA.

COBDICIA. f. Apetit desordenat de riqueses. **Codicia.** || *Met.* Desitj veëment de coses bones. **Codicia.** || *Ter.* Cuidado, afany. **Cuidado, solicitud, afán.**

LA COBDICIA MATA LA FAM. *Ref.* Denota que el afany d' atresorar porta l' abundancia. *La codicia mata el hambre.*

LA COBDICIA ROMP EL SACH. *Ref.* Qu' és còm dir: QUI TOT HO VOL, TOT HO PERT.

COBDICIABLE. adj. Desitjable. **Codiciable, envidiable.**

COBDICIADOR, A. m. y f. Qui cobdicia. **Codiciador.**

COBDICIAR. v. a. Desitjar ab ansia les riqueses o altres coses. **Codiciar.**

COBDICIAT, DA. p. p. **Codiciado.**

COBDICIÓS, A. adj. Qui té cobdicia. **Codicioso.** || *Met. y fam.* Travallador, solícit. **Codicioso.**

COBDICIOSAMENT. adv. m. Ab cobdicia, ab ansia. **Ansiosamente, codiciosamente, avaramente, con codicia.**

COBDICIOSET, A. adj. dim. **Codiciosito.**

COBDICIOSSÍSIM, A. adj. sup. **Codiciosísimo.**

COBEA. f. *Ant.* COBDICIA.

COBEJAMENT. m. *Ant.* DESITJ, COBDICIA. || ABRICH.

COBEJANSA. f. *Ant.* COBDICIA. || INCLINACIÓ, PASSIO.

COBEJANT. adv. m. COBDICIOSAMENT.

COBEJAR. v. a. *Ant.* COBDICIAR, DESITJAR.

COBEJÓS, A. adj. *Ter. ant.* COBDICIÓS.

COBELLA. f. *Erpet* Mena de serp. **Cobela**.

COBERT, A. p. p. CUBERT.

COBERTADA. f. *Náut.* Cárrega que s' estiva demunt de la cuberta d' una barca tapantla ab draps o estores.

COBERTORA. f. y

COBERTURA. f. **Cubertora**.

COBÉS, A. adj. *Ant.* COBDICIÒS.

COBEYTAT. f. *Ant.* COBDICIA.

COBEZESA. f. *Ant.* COBDICIA

CÓBICH. m. *Ornit.* Aucell exclusivament insectívor, de bech fort y de plomatge negre, blanch y terrós. **Collalba, cubiblanco**. || COBICH DE PIT ROIG. V. CAGAMÁNECHS.

CÓBIT. *Ornit.* CÓBICH.

COBLA. f. **Copla**.

COBLAR. v. a. **Juntar**. || Posar per ordre les cartes d' un meteix coll. **Ligar, arrumflar**.

COBLAT, DA. p. p. JUNTAT.

COBLEJADOR. m. COBLEJAIRE.

COBLEJAR. v, n. COPLEJAR.

COBLEJAT, DA. p. p. COPLEJAT.

COBLEJAIRE. m. Qui fá coples. **Coplista, versista**.

COBORRIU. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix a la vessant N. de la serra de Cadí, prop de Coborriu de Bellver y desaigua a la vora del Segre, prop de Bellver. || —DE BELLERA. COBORRIU DE BELLVER. || —DE BELLVER. Caseriu del dist. munpal. de Bellver, prov. de Lleida. || —DE LA LLOSA. Caseriu del dist. munpal. de Lles, prov. de Lleida.

COBRA. f. *Erpet.* Nòm que 's dóna als escorsóns que sols tenen al cap escates sobreposades y en forma de quilla, al igual que a l' esquena. **Cobra**.

COBRADER, A. adj. S' aplica a lo qu' és fácil de cobrar. **Cobradero**.

COBRADOR. m. Qui está encarregat de cobrar. **Cobrar**. || COBRADER. || Qui está encarregat de cobrar a les carreteres el dret que paguen els carruatges y cavalleríes. **Portazguero**. || Qui cobra el dret d' entrada que paguen les mercaderíes y ramats de bestiar. **Peajero**. || Qui cuidava de cobrar el dret dit de la roda que pagava 'l bestiar. **Rodera**.

EL MAL COBRADOR FÁ 'L MAL PAGADOR. *Ref.* Reprén als que 's descuiden en lo que 'ls importa mòlt, ocasionantse 'l no ésser atesos, fins en lo que 'ls és degut. *Mal cobrador hace mal pagador*.

COBRAMENT. m. *Ant.* y

COBRANSA. f. Recaudació de diners o d' altres coses que 's deuen. **Exacción, cobranza**.

COBRAR. v. a. Rebre la paga dels deutes. **Cobrar**. || Recobrar lo perdut. **Recuperar, recobrar**. || Junt ab algúns substantius, còm: *afició, carinyo, voluntat, odi*, etc., significa pendre, posar dites coses a algún obgecte. **Cobrar, tomar**. || Junt ab algúns substantius, adquirir, y aixís se diu: *cobrar fama, crédit, enemichs, esperit, valor*, etc. **Tomar, cobrar**. || *Ant.* Cantar. **Cantar** || v. gr. **Cobrar aleluya**.

COBRA FAMA Y CÁLAT A JAURE. *Ref.* Ab que 's significa que lo primer és lo que més costa. *Cobra buena fama y échate á dormir*.

COBRAR TERRA. f. *Met. fam.* Convaléixer d' alguna malaltía. *Alzar, ir alzando*.

COBRAT, DA. p. p. **Cobrado**.

COBRECÁLCER. m. Troç de tela fina pera tapar el cálcer litúrgich: regularment és del meteix color de la casulla. **Paño de cáliz**.

COBRECEL. m. SOBRECEL.

COBRELLIT. m. Cuberta superior ab que 's tapa 'l llit. **Colcha**.

COBRETAULA. m. Cuberta que 's posa demunt la taula pera que fassi més goig. **Tapete**.

COBRICELAR. v. a. Acte de cubrir. **Cubrir**.

COBRO. m. Exacció dels deutes. **Cobro, cobranza**.

DONAR COBRO. fr. Acudir a temps al remei d' alguna cosa. *Atajar*.

POSAR EN COBRO. fr. Posar alguna cosa en paratge segur. *Poner en cobro*.

POSARSE EN COBRO. fr. Refugiarse en paratge segur. *Ponerse en cobro*.

COCA. f. Pasta de farina, aplanada y de varies figures. **Torta**. || La de la flor de la farina pastada ab llet pera regalo. **Molleta**. || La que té mantega. **Almojabana**. || La que 's cou al forn guarnida d' ous ab esclofolla. **Hornazo**. || La que 's compón de farina, mel y altres especies. **Melcocha**. || La que 's fá per la colació de la vigilia de Nadal ab ametlles, nous y altres fruites. **Nochebuena**. || *Náut.* Navío rodó, ample de popa y proa, curt, alt de bordo y de mòlt calat, que tenía dues y tres cubertes. **Coca**.

FERSE UNA COCA. fr. *Met.* Xafarse. *Hacerse tortilla*.

POSAR A ALGÚ PLÁ CÒM UNA COCA. fr. *Fam.* Obligar a algú a fer lo que no vol. *Hacer venir á la gamella*.

QUEDAR FET UNA COCA. fr. Quedar xafat del tot. *Quedar hecho una torta*.

COCA Y CIRERA (Antoni). *Biog.* Metge mòlt distingit y bon escriptor professional. Va néixer a Igualada l' any 1807 y va morir a Barcelona l' any 1872. Va comensar a exercir la carrera l' any 1841, havent entrat ben aviat al professorat, guanyant la cátedra de Patología de Valencia en 1848, passant al cap de dos anys a ocupar la cátedra de *Clínica médica* a Granada y venint finalment al Colegi de Medecina de Barcelona. No cal dir que posseía forces títols honorífichs de diverses academies. Ademés d' algunes memories de la seua especialitat, Coca va escriure dues obres de certa importancia: *Tratado de terapéutica general* (dos volúms en quart. Barcelona 1862) y *Prolegómenos clínicos de clínica médica*, obra póstuma completada pêls doctors Bruguera y Crous, publicada a Barcelona l' any 1873 (un volúm en quart).

COCARDES. f. Peces d' adorno que van a abdós costats de les frontaleres de la brida. **Cocardas**.

COCCEISTES. m. pl. Sectaris del sigle XVII, que consideraven tota l' historia del Antich Testament còm el quadro de la de Jesucrist y l' Iglesia, opinant que abans d' acavarse 'l mòn devía haver'hi a la terra un regne temporal presidit per Cristo. **Cocceyistas**.

COCCINA. f. Materia animal de la cotxinilla. **Coccina**.

COCCIÓ. f. L' acció de coure o coure 's alguna cosa. **Cocción, cocimiento**. || Alteració particular que sufreixen els aliments quan s' han introduít al orgue digestiu. || *Med.* Cambi que 's realisa en la materia morbífica abans d' ésser assimilada o eliminada. || Acció sostinguda de calórich sobre les substancies animals o vegetals y l' efecte d' aquesta meteixa acció.

COCENTAINA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Alacant, format de 21 ajuntaments, que son: Agres, Alcocer de Planes, Alcolecha, Alfara, Almudaina, Alquería de Aznar, Balones, Benassán, Beniarrés, Benilloba, Benillup, Benimarfull, Benimassot, Cocentaina, Gayanes, Gorga, Lorcha, Millena, Muro, Planes y Tollos. || Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, cap del part. jud. del seu nòm; és a la vora del riu Serpis y té 7,032 hab

COCH. m. Cuiner. || COK. || **Cocinero**. || m. *Ter*. Mena de coques llargues fetes ab espinachs, mató, sucre, tunyina o altres coses. **Torta**. || Troç de pasta de borrego que 's tira o reparteix quan hi há bateig. **Bizcocho**.

SOBRE-COCH. m. Primer cuiner. *Cocinero mayor*.

COCH Y BORDILS (Bartomeu). *Biog*. Jesuíta y predicador mallorquí. Nat a la vila d' Inca l' any 1526 y mort a Palma en 1587. Després de pendre ordres fou rector del colegi de Monte-Sión per espai de onze anys, havent sigut mòlt profitosa la seua regencia. De tanta qualitat devía ésser la seua oratoria, que a Mallorca, pera ponderar un bon predicador, deien que semblava en Coch. A l' illa de Cerdenya exercí 'l cárrech de pare provincial. Tenía fama de home virtuós y recte.

COCI. m. *Ter*. CUBELL. || Eina gran de terrissa. **Tinajón, cuenco, cuezo**.

COCLEARIA. f. *Bot*. HERBA DE LA FLUXIÓ.

COCLEARIACIA. f. *Bot*. Tribu de la fam. de les creuades, que tenen per tipo el género coclearia. **Coclearíácea**.

CLOCLEIG. m. La veu que fan algúns aucells, còm: *el corb, la gralla*, etc. **Graznido**.

CLOCLEJADOR, A. m. y f. Qui cloqueja. **Graznador, gaznador**.

COCLEJAR. v. n. Cantar d' algúns aucells. **Graznar, gaznar**.

COCO. m. Fruita d' América del tamany d' un meló mitjanser vert: té dins un such mòlt fresch, y quan és madur una molsa blanca que tira a gust de avellanes. **Coco**. || La closca interior y dura del coco, del que se 'n fan xicres, vasos y altres coses. **Coco**.

COCO. s. m. Nòm vulgar ab que en algunes encontrades catalanes se designa a les persones d' etat. **Abuelo**.

COCÓ o **COCÚ**. m. Nòm que dònen els nois a l' ou. **Huevo**.

COCODASTO. m. Onomatopeia significativa del cacareig de les gallines. **Cocodasto**.

COCODRIL. m. *Zool*. Animal que te 'l cós recobert de plaques dures, gran corpulencia y mòlt semblant al llangardaix per sa forma. **Cocodrilo**

COCOLLIS. m. *Ant*. COSCOLL.

CÓCORA. s. y adj. Persona impertinenta que insisteix en molestar als demés repetidament y sense oportunitat. **Cócora**.

COCOTAL. m. El lloch ont hi han plantats mòlts cocos. **Cocotal**.

COCOTER. m. *Bot*. Mena de palmera d' América que té les fulles compostes d' altres en forma d' espasa y plegades cap enderrera, y que regularment fá fruit dues o tres vegades cada any: d' aquest fruit se 'n diu coco. **Cocotero**.

CODALET. *Geog*. Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora de la riera de Taurinyá y té 323 hab.

CODALS. *Hidrog*. Illots de la costa N.O. de l' illa de Mallorca, Balears.

CODEÍNA. f. *Quím*. Nou principi alcaloide descubert al opi y a l' hidroclorat de morfina comuna; és una substancia blanca, crestallina, soluble a l' aigua, y d' acció mòlt diferenta que 'ls demés principis del opi; és un remei excelent pera la curació de les gastralgies o plectoneuralgies, y també pera les afeccions cerebrals. **Codeína**.

CODERA. f. Calabrot que 's dóna per la popa, aleta o quadrada de popa, a un' altre embarcació pera posar la nau atravessada o mantíndrela en la posició convenient. **Codera**.

CODERCH (Antoni). *Biog*. Músich organer d' anomenada. Va néixer a Olot l' any 1770 y va morir l' any 1836. Exercía a la catedral de la Seu d' Urgell.

CODERNA. f. *Náut*. Una de les peces que 's posen a les proes de les embarcacións pera major perfecció del tallamar. **Varenga, cuaderna, orenga**.

CODERNA D' OMPLIR O DE REMETJOS. La coderna que 's travalla després y 's posa entre les pates d' armar, un cop feta la gavia. *Cuadernas intermedias ó de henchimiento*.

CODERNA MESTRE. La que té més área, situada al punt més ample de la mánega. *Cuaderna maestra ó principal*.

CODERNA REVIRADA. f. Nòm que pren la coderna quan les dues branques de que 's compón están respecte al diametral en plans inclinats simétricament cap al extrém respectiu del casch. *Cuaderna revirada*.

CODERNES FALSES. f. pl. *Náut*. Les seccións transversals que 's tiren en el plá entre les verdaderes dels extréms pera la major justificació y còm auxiliars pera 'l trassat de les codernes revirades. *Cuadernas falsas*.

CODERNES FORTES. f. pl. *Náut*. Les primeres que 's travallen y s' arbolen, deixant entre elles llóch pera les altres d' entremitj. També 's diuen d' armar. *Cuadernas de armar*.

CODERNES VERDADERES. f. pl: Les seccións transversals del plá que representen les codernes materials ab que deu formarse l' enremat. *Cuadernas verdaderas*.

CODERNAL. m. *Náut*. Un troç de fusta quadrat ab dues o tres politxes grans, que serveix pera arbolar la nau. **Cuadernal**.

CODI. m. *Ant*. CÓDICH.

CODIA. f. *Med*. La cabessa del cascall. **Codia**.

CÓDICE. m. Llibre manuscrit que serva obres o bé noticies antigües. **Códice**. || En els arxius diplomátichs de l' antigua Catalunya, se 'n guarden alguns

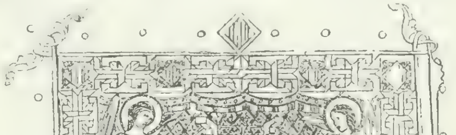

Primer full del Códice de privilegis (sigle XIV) al arxiu histórich de Mallorca

prou remarcables, dietaris, bans y ordres, privilegis, etc. mòlts d' ells miniaturats y altres ab indicacions gráfiques, que no per la sensillesa de la factura, deixen d' ésser prou dignes d' estudi.

CÓDICH. m. Colecció de lleis o constitucións. **Código.**

CODICIA. f. Y 'ls seus derivats. COBDICIA.

CODICIL. m. Escrit en que algú declara la seua derrera voluntat pera treure o afegir alguna cosa al seu testament o explicarlo ab més claretat. **Codicilo.**

CODICILAR. adj. Lo pertanyent al codicil. **Codicilar.**

CODIFICACIÓ. f. L' acció y efecte de codificar. **Codificación.** || Formació de códichs. **Codificación.**

CODIFICAR. v. a. Reunir en un o més códichs les lleis que no ho estaven. Formar códich o códichs. **Codificar.**

CODILLO. m. *Agr.* La part de la branca tallada que queda unida al tronch pêl nús. **Codillo.** || Al joch del tresillo l'acte de perdre la posta 'l qui entra, fent més bases un dels contraris. **Codillo.** || A les embarcacións un dels extréms de la quilla. **Codillo de popa.**

GUANYAR DE CODILLO. fr. *Met.* Usar d' alguna astucia pera lograr lo que un altre solicita. *Jugársela á uno de codillo.*

CODINA. f. Nòm que dónen els minaires a una terra vermella o argila ferruginosa, compacta, mòlt difícil d' arrancar. **Codina.** || Clot natural que hi há demunt d' algunes roques y que s' omple d' aigua de pluja, que s' hi conserva algun temps. || Roca llisa a flor de terra.

CODINA (Bonaventura). *Biog.* Bisbe de Canaries en 1847, qu' era fill de Barcelona. L' any 1845 va publicar a Madrit, sense nòm d' autor, la obra llatina: *Expositio ascetico-moralis pontificalis romani, tit. de Collatione sacramenti ordinis, in gratiam adspirantium ad statum sacerdotalem elucubrata.*

— Y FRANCH (JAUME). *Biog.* Apotecari peritíssim y docte en belles lletres, nat a Barcelona l' any 1805 y mort aquí meteix l' any 1881. Va fer el doctorat a l' antich colegi de St. Victoriá y la práctica a la oficina del famós Carbonell. Després va muntar un laboratori de productes químichs y farmacéutichs en unió dels doctors Bastús y Balvey. Va ocupar mòlts anys la presidencia, efectiva y honoraria, del Colegi d' Apotecaris de Barcelona, axís còm diversos cárrechs administratius y oficials, havent estat alcalde, diputat provincial y a Corts, per Barcelona, y senador, per Lleida. Junt ab els doctors Ronquillo y Grau fundá 'l periódich *La Botica* (1853-1854), en el qual, ademés d' articles científichs hi publicava, en folletí, el llibre *Guia del farmacéutico práctico* (138 planes en quart), que no 's va acavar.

CODINETA. f. y

CODINOIA. f. Diminutiu de codina.

CODIÓFIL, A. adj. *Bot.* De fulles peludes o cubertes de borrissol. **Codiófilo.**

CODODELL. m. *Ter.* y

CÓDOL. m. Pedra. **Canto.**

CODOLADA. f. Cop de códol, pedrada. **Pedrada, cantazo, peñazo.**

CODOLAR. m. Pedregám, pedregal. **Pedriscal, pedregal, cascajar.**

CODOLET. m. dim. **Piedrecita.** || *Met.* Importú, impertinent. **Mosca.**

FER EL CODOLET. fr. Fer burla d' algú, penjant un códol a l' anella de la porta. *Hacer el ladrillejo.*

CODOLÓS, A. adj. Pedregós. **Pedregoso, guijarreño.**

CODOMÁ. m. *Med.* Cara dorsal del carp. **Codomano.**

CODONY. *Geog.* Caseriu del terme de Perafort, prov. de Tarragona.

CODONY. m. y

CODONYA. f. Fruita rodona, groga, granillosa, aspre y d' olor agradable **Membrillo.**

CODONYAR. m. Llóch plantat de codonyers. **Membrillar.**

CODONYAT. m. Confitura de codony. **Carne de membrillo, codoñate.**

CODONYAT AROMATISAT. m. *Cidonita.*

CODONYER. m. L' arbre que fá codonys. **Membrillero, membrillo.**

CODONYER D' EMPELT. *Zamboa.*

CODONYERA (La). *Geog.* Poble de la prov. de Teruol, bisb. de Saragossa, part. jud. d' Alcanyís; te 1,342 hab.

CODONYERAR. m. CODONYAR.

CODONYET. m. dim. **Membrillito.**

CODORNAL. m. *Náut.* CODERNAL.

CODORNIU (Antoni). *Biog.* Orador sagrat notabilíssim, nat a Barcelona l' any 1699 y mort a Ferrara l' any 1770. Va entrar a la Companyía de Jesús l' any 1719, ensenyant filosofía a Barcelona y teología a Girona. Escampada la fama de les seues qualitats naturals d' orador, el seu nòm fou celebrat per Catalunya d' un cap al altre; donchs la seua vivesa, accionats, el tó de la veu, la clara pronunciació feien que tot seguit l' auditori quedés atret per la seua paraula. En temps de Ferrán VI va ésser comissionat pera recullir a Girona la documentació y memories relatives a la historia ecclesiástica y civil d' Espanya. Compongué una *Vida* de D. Ramón de Marimón y de Corbera, bisbe de Vich. (Barna., 1763, un vol. en quart).

— Y FERRERES (MANEL). *Biog.* Metge militar de gran renòm al seu temps, actiu y organisador. Nat a Esparraguera l'any 1788, va morir a Madrit, en plena fama, l' any 1857. Fet el doctorat a Cervera, va servir al exércit durant la guerra de la Independencia, passant l' any 1819 a ésser primer metge del exércit expedicionari de Ultramar, anant després a Méxich l' any 1821, ont hi va fundar escoles d' ensenyansa gratuita y va organisar l' Academia de Medecina. Tornat a Espanya l' any 1834, dos anys després era subinspector de Medecina del exércit del Nort y va proposar uns reglaments pera 'ls hospitals militars que fou acceptat. D' aleshores ensá 'l seu temperament organisador no va parar; ascendí a director general de Sanitat; organisá les Academies facultatives, fundá la Biblioteca médich-castrense y dirigí el *Boletín de Medicina.* Fou senador y soci fundador de la Academia de Ciencies. Son nombrosos y ben interessants els seus estudis impresos, relatius a medecina militar.

— Y NIETO (ANTONI). *Biog.* Metge y entés escriptor professional. Va néixer al Clot, prop de Barcelona, l' any 1817, éssent el seu pare 'l metge Manel Codorniu. Cursá les primeres lletres a França y la carrera a Madrit, rebent el títol l' any 1838 ab dispensa de l' etat. Durant la guerra carlina dels set anys fou metge en la campanya y després metge de regiment. En 1844 aná a Filipines, exercint 'hi la carrera y estudiant aquell país, que recorregué en gran part, formant la *Topografía médica de Filipinas*, principal travall de son autor, estampada en 1858 y reimpresa en el *Boletín de la Sociedad Económica de Amigos del País de Filipinas* (1882-1883).

CODOSCEL. m. Tumor inflamatori venéreu que 's presenta a les glánoles angonolaries. **Codescele.**

CODRET. m. Materia greixosa, barrejada ab petroli. **Codret.**

COECUACIÓ. f. Igualtat, repartiment equidistributiu de lo que cada contribuient ha de pagar. **Coecuación.**

COEFICACIA. f. L' acció o forsa unida de mòltes coses. **Coeficacia.**

COEFICIENT. m. Multiplicador d' una quantitat algebraica. **Coeficiente.** || La quantitat que precedeix immediatament a un' altre y la multiplica. **Coeficiente.** || Pot usarse còm adjectiu.

COËNT. Particip present del verb coure. **Caliente.**

COERCIÓ. f. L' acció de refrenar algun desordre o l' efecte de dominar a aquells que 'l promoguéren. **Coerción.**

COERCITIU, VA. ad. Que coarta, refrena o reprimeix. **Coercitivo.**

COËRENCIA. f. Conexió o relació d' unes coses ab altres. **Coherencia.**

COËRENT. adj. Conforme, adaptat. **Coherente.**

COERETA. m. *Ornit.* CUERETA.

COËRÉU, VA. m. y f. Qui és heréu juntament ab altres. **Coheredero.**

COËSIÓ f. Acció y efecte de reunirse les coses entre sí. **Cohesión.** || *Fís. y quím.* Unió íntima entre les molécules d' un cós; forsa d' atracció que les manté unides. **Cohesión.**

COESSENCIA. f. Participació de la meteixa essencia. **Coesencia.**

COËT. m. Canó de paper o de canya, reforsat ab nyinyol y atacat ab pólvora. **Cohete.**

COËT BORRATXO. El que quan s' hi cala foch corre anguilejant per entre 'ls peus del públich. *Buscapiés, carretilla, rapapiés, cohete rastrero.*

COËT DE CORDA. El que corre per una corda, travessant d' un cap a altre. *Cohete corredor.*

COETA. f. dim. CUETA. || *Ornit.* CUERETA.

COETANI, A. El qu' és d' una meteixa etat. **Coetáneo**, **coevo.**

COËTADA. f. Munió de coëts. **Cohetería.**

COËTAIRE. m. Qui té per ofici fer coëts y altres artificis de foch. **Cohetero.**

COËTER. m. Qui fá o ven coëts. **Cohetero.**

COETEJAR. v. a. Acció de móurers anguilejant. **Culebrear.**

COETERN, A. adj. Igualment etern. S' aplica a les tres divines persones. **Coeterno.**

COETERNITAT. f. La qualitat, ésser y estat de lo coetern. **Coeternidad.**

COEVO, A. adj. COETANI.

COEXISTENCIA. f. La existencia d' una cosa juntament ab un' altre. **Coexistencia.**

COEXISTENT. p. a. Lo qu' existeix junt ab un' altre cosa. **Coexistir.**

COEXISTIR. v. n. Existir una cosa juntament ab un' altre. **Coexistente.**

COEXISTIT, DA. p. p. **Coexistido.**

COFA y COFFA. f. *Ant.* COFIA. || *Náut.* Mena de tauleta xica que 's coloca dalt dels arbres majors sobre 'ls baos, de figura d' una D majúscula. **Cofa.** || *Ter.* Cofa gran. **Esportón.**

COFAL. m. *Ant.* COFIA

COFARSE. v. r. Posarse repantigat, arrepapat a l' assento o a un' altre part. **Arrellanarse, repantigarse, aclocarse, recalcarse.**

COFAT, DA. p. p. **Arrellanado.**

CÓFEA. f. *Bot.* Nòm científich del café. **Cófea.**

COFÍ. m. Covenet d' espart, etc., pera posar panses, figues, etc. **Espuerta, cofín.** || *Ter.* ESPORTÍ.

COFIA. f. Mena de gorra que porten les dones còm abrich o còm adorno del cap. **Escofieta, cofia.**

POSAR LA COFIA. fr. **Escofiar.**

COFIERA. f. La dona que fá o ven cofies. **Cofiera.**

COFIETA. f. dim. **Cofiezuela.**

COFIS Y MOFIS. *Loc. fam.* Se diu del conveni o contracte de persones unides pera algún mal fí. **Monipodio,**

FER COFIS Y MOFIS. *Loc. met.* Fer compares y comares. *Hacer mangas y cabezones.*

COFOI, A. adj. SATISFET, CONTENT, ESTUFAT, ENVANIT. **Vano, satisfecho.**

COFORT. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga.

COFRE. m. Mena de caixa de tapa quasi plana que 's tanca ab pany y clau y serveix regularment pera posar 'hi roba. **Cofre.** || Entre estampers, quadro format de quatre llistóns, que abrassa y subgecta la pedra en que 's posa 'l motllo a la prempsa. **Cofre.**

COFRE REIAL. *Ant.* L' erari reial. *Erario, arcas reales.*

COFRENTES. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Ayora; és a la confluencia dels rius Cabriel y Júcar y té 1895 hab.

COFRER. m. Qui fá o ven cofres. **Cofrero.**

COFRET. m. dim. **Cofrecillo, cofrecito, cofrecico.**

COFTO. adj. CÒPTICH. || Concernent als coptos o cristiáns originaris d' Egipte. **Copto.**

COFURNA. f. Aposent petit. **Tabuco.**

COGITACIÓ. f. *Ant.* PENSAMENT, l' acció y efecte de pensar.

COGITAMENT. m. *Ant.* REFLEXIÓ, PENSAMENT, PENSA.

COGITAR. v. a. **Pensar, reflexionar, concebir.**

COGITAT, DA. p. p. *Ant.* PENSAT.

COGNACIÓ. f. Parentiu de consanguinitat per la línia femenina entre 'ls descendents d' un pare comú. **Cognación.**

COGNAT, DA. m. y f. El parent per consanguinitat respecte d' altre, o quan tots dos o algú d' ells descendeix per línia masculina d' un pare comú. **Cognado.**

COGNICIÓ. f. *Ant.* CONEIXEMENT.

COGNITIU, VA. adj. Qu' és capás de conéixer. **Cognitivo.**

COGNÓM. m. *Ant.* Sobrenóm o apellido. **Cognombre.**

COGNOMENARSE. v. r. ANOMENARSE.

COGNOMENAT, DA. p. p. *Ant.* ANOMENAT.

COGOLL. m. BROT.

COGOLLS o CUGOLLS. *Geog.* Poble agregat al ajunt. de Sant Feliu de Pallarols, prov. de Girona.

COGOMBRE. m. *Bot.* Planta indígena d' Egipte, que 's conreua a totes les provincies d' Espanya; és de la fam. de les cucurbitácees, fá la rama sucosa, rastrera y mòlt llarga, les fulles rodones y partides, les flors grogues, éssent unes mascles y altres femelles; el fruit és cilíndrich o oval. **Pepino.** || El fruit de dita planta, qu' és de dotze a setze centímetres de llarch, vert més o menys clar per la part exterior, y blanch a la interior, y conté llevors ovalades y punxagudes per un dels seus extréms. **Pepino.**

COGOMBRE AMARCH. COGOMBRET.

COP DE COGOMBRE. *Pepinazo.*

QUI HA FET EL COGOMBRE QUE 'L TREGUI A L' OMBRA. *Ref. met. fam.* Denota que qui ha contret una obligació, la deu cumplir. *Quien hizo el cohombro que lo lleve al hombro.*

COGOMBRER. m. Terra plantada de cogombres. **Pepinar, cohombral.**

COGOMBRET. m. *Bot.* Planta silvestre de la fam. de les cucurbitácees; fá la fulla de vert blanquinós, el fruit còm un cogombre, pero més petit, y per poch que 's toqui la planta cau el qu' és madur. **Cohombrillo, pepino del diablo.**

COGULL. m. Jonch de les Indies que treu un sarment llenyós còm un vímech. **Cogul.**

COGULL. *Geog.* Poble de la provincia, bisbat y partit judicial de Lleida; és a la vora del riu Set y té 490 hab.

COGULLA. f. L' hábit de chor que vesteixen alguns monacals **Cogulla**.

COGULLADA. f. *Ornit.* Aucell un poch més petit que una guatlla, de color terrós y que té un plomallet al mitj del cap. **Cogujada**. || *Bot.* FUXARDA.

Cogullada

COGULLADA. *Geog.* Poblet de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Alcira; és a la vora del ferrocarril d'Almansa a Valencia y no forma ajunt.

COGULLÓ *Orog.* En la comarca de Berga se dóna aquest nòm als cims cónichs y enesprats de les montanyes. || — D' ESTELA. *Orog.* Cim avençat del extrém meridional dels Rasos de Peguera, que domina tota la vall del Metge y la de Castellar del Riu.

COGULLÓNS. *Geog.* Caseriu del terme de Rojals, prov. de Tarragona.

COHABITACIÓ. f. L' acte d' habitar junt ab altres. **Cohabitación**.

COHABITAR. v. n. Fer vida conjugal els casats. **Cohabitar**

COHABITAT, DA. p. p. **Cohabitado**.

COIBICIÓ. f. Acció y efecte de coibir. **Cohibición**.

COIBIR. v. a. *Ant.* CONTINDRE, REPRIMIR, REFRENAR.

COIBIT, DA. p. p. CONTINGUT, REFRENAT.

COINCIDENCIA. f. L' acte o efecte de coincidir. **Coincidencia**.

COINCIDENT. p. p. **Coincidente**.

COINCIDIR. v. n. Convindre, ésser conforme una cosa ab altre. **Coincidir**.

COINCIDIT, DA. p p. **Coincidido**.

COINDAMENT. adv. m. *Ant.* AIROSAMENT.

COINDICANTS. pl. *Met.* Senyals que concorren ab els síntomes particulars. **Coindicantes**.

COINQUINACIÓ. f. y

COINQUINAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte de coinquinarse. **Coinquinación, mancha**.

COINQUINAR. v. a. *Fam.* Molestar, importunar, còm: *coinquinar la paciencia.* **Moler, reventar, machacar, apurar, abrumar, marear, majar, jorobar**.

COINQUINARSE. v. r. *Ant.* Disfamarse, envilirse. **Coinquinarse**.

COINQUINAT, DA. p. p. **Coinquinado**.

COIR. v. a. *Ant.* Tindre tracte carnal ab dona. **Tener acceso á mujer**.

COISSÓ. f. Sensació que causa lo que cou. **Escozor, picazón, resquemazón, resquemo, escocimiento**.

COIT. m. CÓPULA, 2.

COIX, A. adj. La persona o animal qu' al caminar no assenta igualment els dos peus. **Cojo**. || El banch o taula que té algún dels peus més curt que 'ls altres. **Cojo**.

ANAR A PEU COIX. fr. *Ir á la pata coja.*

NO ÉSSER COIX NI MANCO. fr. *Met.* Ésser expert, intelligent. *No ser cojo ni manco.*

QUI VA AB UN COIX, AL CAP DEL ANY ÉS TAN COIX CÒM ELL. *Ref.* Se refereix al influxe que tenen les males companyíes pera pervertir als bons y sensills. *Quien con lobos anda, á aullar se enseña; la manzana podrida, pierde á su compañía; ojos malos, á quien los miran pegan su malaltia.*

COIXARIA. f. COIXERA.

COIXEJAR. v. n. No poder assentar igualment els peus. **Cojear**. || *Met.* Faltar a la rectitut en algunes ocasións. **Cojear**.

SABER DE QUÍN PEU COIXEJA. fr. *Saber ó conocer de qué pie cojea.*

COIXERA. f. y

COIXESA. f. Accident que impedeix poder caminar sense decantarse a l' un costat ni a l' altre. **Cojera**.

COIXET, A. adj. dim. **Cojuelo, cojecito**.

COIXÍ. m. Mena de sach petit plé de llana, cotó o ploma pera posar 'hi 'l cap o séures 'hi. **Almohada**. || El de cotxo. **Almohadón**. || El de fer puntes. **Mundillo, bolo**. || El que serveix pera daurar. **Plumazón**.

CONSULTAR 'HO AB EL COIXÍ. fr. *Fam. met.* Pendre 's temps pera meditar algún negoci. *Consultar con la almohada; dormiréis sobre ello y tomaréis acuerdo.*

COIXINERA. f. La funda del coixí. **Funda de almohada**.

COIXINET. m. dim. **Almohadilla**. || El de posar agulles. **Acerico**. || El que usen les dones pera cusir. **Almohadilla**. || El que 's posa sobre l' incisió de les sangríes. **Cabezal**. || El que 's posa sobre 'ls coixíns del llit pera dormir més cómodament. **Cabezal**.

COIXINETS. m. pl. *Art. y of.* Les dues peces que s' aixamplen y estrenyen pera roscar en la filera oberta. || Els soports sobre 'ls quals gira un arbre en les máquines. **Cojinetes**.

COIXO. m. *Ter.* COIX.

COIXOT. m. CUIXOT. || pl. SARAGÜELL.

COK. m. Producte de la carbonisació de la hulla que s' emplea en les máquines de vapor ab preferencia a aquésta, perque no conté sofre ni fá fum, y per consegüent no destrueix tan aviat les peces d' arám. **Cok**.

COL. f. *Bot.* Hortalissa menjívola de la fam. de les crucíferes; té les fulles amples y verdoses y és prou coneguda. **Berza, col**. || adj. *Ant.* **Alguno**.

Col

COL BORRATXONA O BORRATJENCA. *Ter. Berza.*

COL CARAGOLADA. *Col de cántaro.*

COL DE BROT O D' HIVERN. *Ter. Bretón.*

COL DE CAPDELL O CAPDELLADA O DE SOLDAT. *Ter. Repollo.*

COL GITANA, ROMANA, CRESPADA. *Ter. Col de cántaro.*

COL VERDA, ALOMA O PRIMERENCA. *Ter. Col rizada, llanta.*

COL Y BRÓQUIL. BRÓQUIL.

A ELLES, COMPANYS, VOS A LES COLS Y JO A LA CARN. *Ref.* Censura als egoistes. *A ellas, padre, vos á las berzas y yo á la carne.*

ENTRE COL Y COL LLETUGA. *Ref.* Que denota ésser necessari el variar algunes coses pera que no fastiguexin. *Entre col y col lechuga.*

PÁRLE 'M DE COLS, LA MARE 'N CUINA. *Expr. fam.* Ab que 's reprén als que parlen fora de propósit. *Si preguntan por berzas, mi padre tiene un garbanzal.*

REMENAR LES COLS. fr. *Met. fam.* Manejar algún assumpte o negoci. *Menear el ajo.*

SEMPRE COLS AMARGUEN. fr. *Met. fam.* Denota que per bona y gustosa que sigui una cosa, acava per cansar si se n' abusa. *Cada día olla amarga el caldo; cada día gallina amarga la cocina.*

COLA. f. AIGUACUIT.

COLA DE BOCA. La que basta mullarla ab saliva pera que enganxi. *Cola de boca.*

COLA DE PEIX. Mena d' aiguacuit blanch que 's fá de la pell y d' algunes tendrums de varis peixos y

més especialment de la bufeta d' aire dels esturións, qu' és la millor. *Cola de pescado.*

COLA DE RETALL. Mena d' aiguacuit clar que 's fá de retalladures de luda y serveix pera pintar al tremp y preparar teles, donar consistencia al paper, etc. *Cola de retal.*

COLABORACIÓ. f. L' acció y efecte de colaborar. **Colaboración.**

COLABORADOR, A. m. y f. Qui travalla ab un altre. **Colaborador.**

COLABORAR. v. n. Travallar ab altres. **Colaborar.**

COLABORAT, DA. p. p. **Colaborado.**

COLACIÓ. f. Refeccioneta que 's fá les nits de dejuni. **Colación** || L' acte de conferir els beneficis ecclesiástichs y graus a les universitats. **Colación.** || Comparació, coteig. **Colación, comparación, cotejo.** || *Ant.* **Conferencia.**

FER COLACIÓ. fr. *Hacer colación.*

COLADA. f. Llet presa. **Cuajada.** || NATA, 1. || Nòm que 's dóna a una espasa del Cid, y després ha passat a significar lo meteix que una bona espasa. **Colada.**

COLADÍS, SA. adj. Lo que 's cola fácilment. **Filtradizo.**

COLADOR. m. Cedasset o drap pera colar els líquits. **Colador, coladero.** || Xuclador d' aigua. **Sumidero.** || Forat ont s' hi cola l' aigua o un altre líquit. **Tragadero.** || Bebedor de ví. CUP. || COLLADOR, 2. || m. Qui dóna colació d' algún benefici. **Colador.**

COLADORA. f. Eina de llauna sense mánech que hi há als molins d' oli y serveix pera treure oli dels pouets o cups. **Escullador.**

COLADURA. f. L' acció y efecte de colar alguna cosa líquida. **Coladura**.

COLAMENT. m. L' acció y efecte de colar. **Coladura.**

COLAPSE. m. *Met.* Postració repentina de les forses vitals, determinada per debilitat a l' influencia necessaria dels centres nerviosos. **Colapso.**

COLAR. v a. Passar algún líquit pêl colador. **Colar.** || *Fam.* Beure mòlt ví, aigua, etc. **Colar.** || v. n. Passar per algún llóch estret. **Colar.** || m. Llóch plantat de cols. **Berzal.**

COLARSE. v. r. *Fam.* Ficarse d' amagat a algún llóch. **Colarse.**

COLASSA. f. aum. **Berzasa.**

COLAT, DA. p. p. **Colado.**

COLAT. m. *Bot.* Planta de la fam. de les cariofilácees que 's creia que aumentava la llet de les vaques que la pasturaven. **Jabonera.**

COLATA. *Geog.* Caseriu del terme de Montaberner, prov. de Valencia.

COLATERAL. adj. Se diu de la part o del adorno qu' está als costat de la part principal. **Colateral.** || El parent que no ho és en línia recta. **Colateral**

COLATIU, VA. adj. S' aplica al benefici ecclesiástich y a tot lo que no 's pot gosar sense colació canónica. **Colativo**. || Lo que té virtut de colar y netejar. **Colativo.**

COLÁU. n. p. Nòm vulgar de Nicoláu. **Colás.**

COLBÓ *Geog.* Santuari del terme d' Áger, prov. de Lleida.

COLCAR. v. a. L' acte d' anar a cavall. **Cabalgar.**

COLCÓM. m. QUELCÓM.

COLCÓM MÉS. adv. m. Alguna cosa més. *Algo más.*

COLCOTAR. *Miner.* Substancia que hi há en gran abundor a la naturalesa; forma masses més o menys voluminoses, d' un color roig més o menys fosch, que embruta 'ls dits: té un olor un poch coënt y un gust una mica ferruginós; absorbeix l' ácit carbónich del aire, és insoluble a l' aigua y soluble a algúns ácits. **Tritóxido o peróxido de hierro, óxido rojo de hierro, azafrán de Marte astringente, colcotar.**

COLDRE y CÓLRE. v. a. Honrar, celebrar alguna festa. **Celebrar**. || Parlant de refredats és curarlos procurant suar. **Cocer.**

COLECCIÓ. f. Conjunt de varies coses d' una meteixa mena, còm: *d' escrits, mapes, medalles,* etc. **Colección.** || L' obra de colectar. **Colección.**

COLECCIONAR. v. a. Fer o formar coleccións de varis objectes. **Coleccionar.**

COLECTA. f. Aplega. **Recaudación, colectación, recaudamiento.** || Oració que 's diu a la missa. **Colecta.** || Repartiment d' alguna contribució per un veinat. **Colecta.** || El llóch ont se recauda 'l dret als portals, etc. **Oficina de recaudación.**

COLECTACIÓ. f. L' acte de cobrar **Recaudación,** colectación.

COLECTADOR. m. **Colector.**

COLECTAR. v. a. Cobrar. **Recaudar, colectar, cobrar.**

COLECTAT, DA. p. p. **Cobrado.**

COLECTICI, A. adj. Dit del cós de tropa de diferents paratges sense disciplina. **Colecticio.**

COLECTIU, VA. adj. Lo que té virtut de recullir o reunir. **Colectivo.** || *Gram.* Nòm qu' en singular significa pluralitat, còm: *l' apostolat, que significa 'ls dotze apóstols.* **Colectivo**. || Lo que pertany a una colectivitat. **Colectivo.**

COLECTIVISME. m. Sistema social que consisteix en fer que cada branca de l' industria 's dongui en ús de fruit a la colectivitat d' obrers que hi travallen. **Colectivismo.**

COLECTIVISTA. adj. S' aplica al qu' és partidari del colectivisme. **Colectivista.**

COLECTIVAMENT. adv. m. En comú, ab unió. **Unidamente, colectivamente, juntamente.**

COLECTOR m. Cobrador. **Recaudador, colector, exactor.** || L' ecclesiástich que reb les almoines de les misses pera distribuirles entre 'ls celebrants. **Colector.**

COLECTOR DE LA CÁMARA APOSTÓLICA. Qui recauda les rendes, drets, etc., pertanyents a la curia y tresorería apostólica. *Colector de la cámara apostólica.*

COLECTOR D' ESPOLIS. Qui está encarregat de recullir els bèns que deixen els bisbes, pertanyents a la mitra. *Colector de espolios.*

COLECTOR REIAL. La persona que té al seu cárrech cobrar els drets reials. *Tablajero.*

COLECTORÍA. f. Ministeri de recaudar algunes rendes. **Colecturía.** || La oficina del colector. **Colecturía.** || El cárrech del colector de les misses, y 'l paratge destinat pera aquest ofici. **Colecturía.**

COLEDOGRAFÍA. f. Descripció de quant té relació ab la bilis. **Coledografía.**

COLEGA. m. Company d' ofici o de professió. **Colega.**

COLEGI. m. Cós de persones en una meteixa casa, destinat a la ensenyansa, baix certes regles y un superior. **Colegio.** || La meteixa casa. **Colegio.** || Convent de regulars destinat als estudis. **Colegio,** || Cós de persones d' una meteixa professió ab certes constitucións, còm: *colegi d' advocats, notaris, metges,* etc. **Colegio**

COLEGI APOSTÓLICH. El dels Apóstols. *Colegio apostólico.*

COLEGI ELECTORAL. Llóch designat pera que segóns les lleis, els electors hi exerceixen els seus drets en les votacións de cárrechs públichs. *Colegio.*

COLEGI SAGRAT. La comunitat dels cardenals de la Iglesia romana. *Colegio de cardenales; sacro colegio.*

ENTRAR AL COLEGI. fr. Ésser 'hi admés. *Entrar en el colegio.*

COLEGIÁ. m. **Colegial.**

COLEGIADA. f. **Colegiata**.

COLEGIAL, A. m. y f. Qui té plassa en algún colegi. **Colegial**. || *Ant*. Company de colegi o de comunitat. **Colega**. || adj. Lo pertanyent al colegi. **Colegial**.

COLEGIALMENT. adv. m. En forma de colegi o comunitat. **Colegialmente**.

COLEGIAT. m. **Colegiado**.

COLEGIATA. f. Iglesia que no tenint bisbe o arquebisbe 's compón de dignitats y canonges seculars. **Colegiata, iglesia colegial**.

COLEGIATURA. f. Beca de colegial. **Colegiatura**.

COLEGIR. v. a. Inferir una cosa d' un' altre. **Inferir, colegir, deducir, sacar, seguirse, concluir**. || *For*. En les causes o plets fer un resúm de lo alegat per les parts. **Recopilar, resumir**.

COLEGIT, DA. p. p. **Inferido, colegido, deducido**.

COLÉLITA. f. *Med*. Pedra biliaria. **Colélita**.

COLENT. p. a. Qui celebra o dóna cult. **Celebrante**.

COLEÓPTER, A. adj. *Entom*. Nòm que s' aplica als insectes que tenen les ales ficades dins d' un estoix de materia dura. **Coleóptero**.

COLEORANFO. adj. *Ornit*. Aucells quina barra superior cubreix una vaina córnea. **Coleoranfo**.

COLEOPIRA. f. *Patol*. Febre biliosa. **Coleopira**.

COLERA. *Bot*. HERBACOL.

CÓLERA. f. Un dels quatre humors del cós humá; se cría al fetge. **Bilis, cólera**. || Enfado, ira. **Cólera**.

AMAINAR LA CÓLERA. fr. Sossegarla. *Amainar la cólera*.

APLACAR LA CÓLERA A ALGÚ. fr. Humiliarlo ab amenaces, etc. *Cortar la cabeza á alguno*.

CEGAR LA CÓLERA. fr. *Cegar la cólera*.

DESCARREGAR LA CÓLERA CONTRA ALGÚ. fr. *Descargar en alguno la ira, la cólera*.

EMBORRATXARSE DE CÓLERA. fr. *Met*. Enfadarse mòlt. *Emborracharse de cólera; tomarse de la ira ó de la cólera*.

EXALTARSE LA CÓLERA. fr. Encendre 's la ira. *Exaltarse la cólera, la bilis; montar en cólera*.

FUMAR DE CÓLERA. fr. *Met*. *Arder en cólera*.

CÓLERA-MORBO. m. Malaltía epidémica qu' entra ab rampa. **Cólera morbo**. || —ASSIÁTICH. Se diu assiátich perque procedeix del Ganges. **Cólera morbo asiático**. || — ESPORÁDICH. El cólera indígena que presenta quasi 'ls meteixos carácters y qu' és efecte d' abusos en el menjar fruites y en el beure. **Esporádico**. || —FULMINANT. Se diu aixís quan acava ab la persona en poques hores. **Fulminante**.

COLÉRICAMENT. adv. m. Ab cólera. **Iracundamente**.

COLÉRICH, CA. adj. Lo que pertany a la cólera. **Colérico**. || Qui s' enfada fácilment. **Colérico**. || Pertanyent o relatiu al cólera-morbo. **Colérico**. || Atacat de cólera-morbo. **Colérico**.

COLERIFORME. adj. *Med*. Malaltía que se sembla al cólera o té la forma de cólera. **Coleriforme**.

COLERINA. f. *Patol*. Mena de cólich per l' estil del ocasionat pêl cólera. **Colerina**.

CÓLERO. adj. *Blas*. El lleó que amaga la qüa entre les potes fent poch honor al escut, o favorintlo còm mostra de sumissió y obediencia segóns la significació dels demés emblemes que l' acompanyen. **Colero**.

COLET. *Bot*. Nòm vulgar de una planta *saponaria*.

COLETA. f. dim. **Bercica**. || BANYA DE CABRA.

COLETÁ, NA. adj. Relligiós d' una reforma de l' ordre de Sant Francesch, feta per la Beata Coleta. **Coletano**.

COLETO. m. *Ant*. Vestidura d' anta, ab faldóns per abrich del cós. **Coleto**.

COLGADURA. f. COLGAMENT.

COLGAFOCHS. m. L' home que mai se mou de prop del foch. **Torreznero**. || *Bot*. MATAFOCHS

COLGAMENT. m. L' acció de colgar o calsar plantes. **Acogombradura, aporcadura**.

COLGAR. v. a. Tapar alguna cosa, còm: *el foch ab la cendra*, etc. **Cubrir**. || *Agr*. Acostar terra a les plantes, còm: *a l' escarola, als ápits, carts*, etc. **Acogombrar, aporcar**. || ENTAPISSAR. || *Ant*. PONDRE 'S EL SOL. || *Ter*. ANAR AL LLIT.

COLGARSE. v. r. *Ter*. Anarse 'n al llit. || **Acostarse**. || Póndre 's, parlant del sol. **Ponerse**.

COLGAT m. El sarment soterrat pera fer un nou cep. **Acodo, mugrón, codal, provena**. || La part soterrada. **Codadura**. || p. p. **Cubierto**.

FER COLGATS. fr. Soterrar el sarment llarch d' un cep, fentli eixir el cap al llóch ont se vol que hi hagi un nou cep. *Amugronar, acodar, arrodrigonar*.

COLÍ (Francesch Miquel). *Biog*. Escriptor, jesuita, botánich; nat a Ripoll l' any 1592 y mort a Filipines l' any 1660. Va ésser rector del colegi de Manila, y autor d' algunes obres que justifiquen l' alt concepte que mereixía, éssent les principals les titolades: *Judia sacra; Vida del santo hermano Alfonso Rodriguez, Historia universal de la provincia de Filipinas, de la Compañía de Jesús, desde 1581 á 1615* y la obra *Labor evangélica*, mòlt estimada per la enumeració que conté de les plantes del Arxipélach. En les obres se li dòna al seu nóm la forma castellana «Colín».

COLIBRÍ. s. m. *Ornit*. Aucell mòlt petit semblant al aucell-mosca, haventn 'hi de varies menes. **Colibrí**.

CÓLICA. f Dolor fort que causa cursos y vómits. **Diarrea, cólica**.

CÓLICH. m. Dolor que se sent al intestí o als budells. **Cólico, dolor, cólico**.

COLIFLOR. f. *Bot*. Col mòlt gustosa que fá una mena de pinya composta de grumets blanchs. **Coliflor**.

Coliflor

COLIGACIÓ. f. y

COLIGANSA. f. *Ant*. La acció y efecte de coligar. **Liga, coligación, confederación, alianza, unión, coaligación**. || Unió d' unes coses ab altres. **Enlace, coaligación, trabazón, coligadura, trabamiento**.

COLIGARSE. v. r. Unirse, confederarse uns ab altres. **Mancomunarse, coligarse, confederarse**.

COLIGAT, DA. p. p. **Coligado, confederado, mancomunado**.

COLIMENT. m. *Ant*. **Culto**.

COLINAP. f. Col de fulles blanques y crespades, de tronch groixut y d' arrel abultada. **Colinaba**.

COLIRI. m. *Med*. Nóm genérich de totes les medicines que s' apliquen als ulls o a la conjuntiva. **Colirio**. || *Ant*. Tot munt de desfiles en forma de clau que se fica a les fístules o llagues. **Colirio**.

COLIRITA. f. *Miner*. Alúmina hidratada silicífera que sols se diferencía de l' alcofana en que té menys quantitat de sílice. **Colirita**.

COLISA. f. Armadura giratoria demunt de la qual s' hi munta un canó d' artillería. **Colisa**.

COLISEU. m. Edifici destinat a representacións teatrals. **Teatro, coliseo**.

COLISIÓ. f. Fregadura o acció y efecte de toparse un cos sólit ab un altre. **Colisión**.

COLIT. *Ornit*. Nòm vulgar de un petit aucell del género *saxicola* mòlt útil a la agricultura.

COLITIGANT. m. Qui pledeja en companyía d' un altre. **Coligante**

COLITXO. m. Planta de la fam. de les cariofiláccees, de fulles verdes, blanquinoses y suaus y les flors blanques formant panolla; quan es tendre se

menja còm verdura, ja bullida, ja fregida o en truita cóm els espinachs. ESCLAFIDORS. **Colleja.**

COLOCACIÓ. f. Acció y efecte de colocar. **Empleo, colocación, destino.** || Estat social en que un se trova. **Situación.**

COLOCAR. v. a. Posar alguna cosa al seu degut lloch. **Colocar.** || Acomodar a algú en algún estat o empleo. **Acomodar, colocar.** || S' usa també còm recíproch. **Colocarte.**

COLOCAT, DA. p. p. **Colocado.**

COLOCUTOR. m. Qualsevol de les persones que prenen part a una conversa. **Colocutor.**

COLOESPINÓS, A. adj. *Entom.* Insecte que té dues espines a la esquena. **Coloespinoso.**

COLOFONA. f. PEGA GREGA.

COLOIDES. m. *Med.* Cáncer gelatiniforme. Degeneració particular que no conté cap producte patológich del cáncer. **Coloides.**

COLÓM, A. m. y f. *Ornit.* Aucell doméstich de varies castes, que 's diferencíen principalment en el color o la grandaria. **Palomo, paloma.** || El criat en colomar y que surt al camp. **Palomariego.** || *Met.* La persona d' un geni pacifich. **Paloma.** || Se pren també per símbol de la ignocencia y sensillesa. **Paloma.** || Constelació sòta del Cá. **Palomo.** || Cosa mòlt blanca. **Palomo.** || Entre gitanos. LLANSOL, TONTO.

Colóms

COLÓM BOSCATÁ, DE BOSCH, FERÉSTECH, ROQUER O SELVATGE: TUDÓ.

COLÓM BOTAT. El blau clar ab una ratlla negra al cap devall de la qüa. *Palomo botafogo.*

COLÓM CALSAT. El que té les cames y 'ls peus vestits de ploma. *Paloma calzada.*

COLÓM CASOLÁ. El domesticat que 's cría a casa. *Paloma duende ó casera ó zurita.*

COLÓM CORONAT. El que té una porció de plomes del cap en forma de mitj cércol. *Paloma tripolina ó tropolina.*

COLÓM CULIBLANCH. El que té la qüa blanca y lo demés del cos de qualsevol altre color. *Palomo culiblanco.*

COLÓM CULINEGRE El que té la qüa negra y tot lo demés blanch. *Palomo culinegro.*

COLÓM CULITENAT. El que té la qüa d' un color entre café y canyella y lo demés tot blanch. *Palomo culitenado.*

COLÓM DE LA TERRA. El qu' es més gros que 'ls comúns. *Paloma mestiza.*

COLÓM DE MONYO. El que té una mena de plomallet al cap. *Paloma de moño ó moñuda.*

COLÓM D' ULL GROS: COLÓM FLAMENCH.

COLÓM FILICOTÓ. Colóm petit de ploma mòlt fina y de color blanquinós ab algunes ratlles groguenques. *Palomo filocotón.*

COLÓM FLAMENCH. El mòlt gros que té 'l bèch carrat y 'ls ulls vermells ab més cercles que'ls comúns. *Paloma flamenca.*

COLÓM GLASSAT. El que té les plomes crespades. *Paloma rizada.*

COLÓM GROSSA-GORJA. Varietat de pap mòlt grós y plomatge vistós. Els més característichs són originaris d' Anglaterra y de Fransa.

COLÓM MONGÍ. El que té algunes plomes del cap de les ales y la qua blanques, y tot lo demés d' un altre color. *Palomo monjin ó monjil.*

COLÓM PAPATATXI. El que té altes les plomes desde 'l cap fins al pit còm una mantellina. *Paloma de toca.*

COLÓM PAVO. El que té la qüa dreta y extesa còm un vano. *Paloma jalandrina*, y algúns *paloma tripolina.*

COLÓM PEONER: COLÓM CALSAT.

COLÓM ROQUER. Mena de falcó o colóm boscá que va mòlt per les roques. *Roques, halcón roques, palomo bravío.*

COLÓM ROVELLAT. El que té la ploma de color de rovell. *Palomo royo.*

COLÓM XAREL-LO. El qu' és tot blanch. *Paloma blanca.*

COLÓMS APARIATS. El mascle y la femella que se uneixen pera la cría. *Palomas casadas ó pareadas.*

CASSAR COLÓMS. fr. *Palomear.*

CUIDAR COLÓMS. fr. *Palomear.*

FER EL COLÓM. fr. *Fam.* GITAR.

FINS ELS COLÓMS TENEN FEL. *Ref.* Denota que una persona, per quieta y pacífica que sigui, ve de vegades que s' enfada. *Cada pajarito tiene su higadito, ó cada pajarilla tiene su higadilla.*

LO PERTANYENT ALS COLÓMS. *Columbino.*

RONCAR ELS COLÓMS. fr. MARRUCAR.

COLÓM. *Geog.* Illeta de la costa llevantina de Menorca.

COLÓM (Joan). *Biog.* Eloqüentíssim orador mallorquí nat a Palma l' any 1749 y mort l' any 1806. En 1778 se ordená de sacerdot y onze anys desprès era canonge y desprès vicari general de Mallorca. En Torres Amat cita divuit obres llatines escrites del doctor Colóm, apart d' algúns sermons. Més de cinquanta voltes va predicar a Madrit, per encárrech del rei, de la reial familia y del suprem concell de la Inquisició.

COLOMA. f. Nóm de dona. **Coloma.**

COLOMA SURANA. *Ant.* TUDÓ.

COLOMÁ. n. p. **Colomano.**

COLOMAIRE. m. Qui cría o ven colóms. **Palomero.**

COLOMAR. m. Llóch destinat a la cría de colóms. **Palomar.** || Quan és petit. **Palomera.**

MENJAR HI HAJA AL COLOMAR, QUE COLÓMS NO 'N FALTARÁN. fr. *Met* Se diu de la protecció y foment que s' ha de donar a les arts, al comers, etc. *Haya cebo en el palomar, que ellas vendrán*

QUAN ES FET EL COLOMAR EL COLÓM ES MORT. *Ref.* Significa que solen morir els que fan cases al cap de poch temps que les disfruten; perque generalment quan un té medis de férsela ja es vell. *La casa hecha y el huerco á la puerta, ó casa hecha, sepultura abierta.*

COLOMASSA. f. El fém de colóm. **Palomina.**

COLOMBINA. f. *Quim.* Substancia extreta de les arrels d' un arbre d' América o d' unes mates d' Africa, nomenades colombo, servint de remei pera les afeccións de les víes digestives. **Colombina.**

COLOMÉ (Tuch). *Orog.* Montanya de forma cónica que 's trova anant de Viella al port del meteix nòm.

COLOMER. m. *Ant.* COLOMAR.

COLOMER (Conrat). *Biog.* Actor y autor cómich, fill de Barcelona. Va comensar la carrera d' enginyer militar, y la va deixar l' any 1866. Dedicat al teatre catalá va ésser un bon actor y director de companyía. Va escriurer algunes comedies, algun drama, sarsueles y peces, colaborant en altres en companyía de l' Eduard Vidal y Valenciano y d' en Campmany. Algunes de les seues obres s' han representat moltes vegades, y les que va fer en els derrers anys de la seua vida, varen ésser mòlt aplaudides.

Conrat Colomer

— (MARIÁN). *Biog.* Pintor viguetá del comensament del sigle XIX. És autor dels quatre quadros que hi há a la capella del Sant Misteri de la parroquia de Sant Joan de les Abadeses. Junt ab en Romeu va pintar la colecció de retratos de bisbes de Vich que hi há a aquella sèu.

— (PERE). *Biog.* Ecclesiástich remarcable per son saver y virtut. Va néixer a Girona l'any 1822, acavant la carrera a Roma en 1845. Al retornar a Espanya, després d' ordenat, se li va conferir cátedra al seminari de Girona, explicant'hi filosofía y teología dogmática, fins a pendre possessió en 1876 del bisbat de Vich, morint a la capital de la diócesis en 1881. Era coneixedor de les llengues clássiques, y bon poeta llatí, havent'hi escrit *Himnes y poesíes* el-logiades, entr' elles un poema ab el titol de *Maria Virgo, Seu de vita Beatæ Mariæ Virginis Libri Quinquaginta.*

COLOMER. *Geog.* Illot del dist. munpal. de Pollensa, Mallorca.

Segell de Colomés

COLOMÉS. *Geog.* Poble de la prov. bisb. y part. jud. de Girona; té 395 hab. || — (CERCLE DE). *Orog.* Cercle de montanyes de l' extrem S.E. de la Vall de Arán dins del que hi há gran nombre d' estanys y de estanyols || — (PICH DE). *Orog.* Puig de la frontera S.E. de la Vall d' Arán; té 2,926 met. demunt el nivell del mar. || — (PORT DE). || — (PORTELL DE). Accidents geográfichs que 's troven en la meteixa regió.

COLOMET. m. dim. **Palomito.**

COLÓMETA. f. dim. **Palomita.**

COLOMÍ. m. El fill del colóm casolá, que té poch temps. **Pichón.** || El del colóm roquer. **Palomino torcaz.**

COLOMINA. f. *Bot.* FUMDETERRA.

COLÓN. m. Part principal del período. **Colon.**

COLÓN PERFET. *Gram.* Dos punts en aquesta forma (:) que serveixen pera distingir els membres d' una

COLÓN IMPERFET. *Gram.* Punt y vírgula en aquesta forma (;) que serveix pera senyalar una part de la cláusula. *Colón imperfecto.*

COLÓN. m. *Ant.* MASOVER.

COLONA. f. *Ant.* **Columna.**

COLONIA. f. Gent enviada pêl govern a establirse a un altre país. **Colonia.** || Territori més o menys llunyá de la nació que se 'n va apropiarne, pera fins comercials, polítichs, etc. Catalunya durant el periode mitj eval va extendre la seua influencia política a les illes heléniques y a la banda Sur d' Italia. || Paratge ont s' hi estableix la colonisació. **Colonia.** || Vivendes y poblacións construides al voltant de algún establiment industrial sejornant' hi en elles els travalladors que allí tenen feina. Acostumen adoptar el nóm del establiment a quin deuen el seu origen. **Colonias industriales.** || Institució que arrela d' uns quants anys ensá, organissant al estiu eixides de alguns dies pera que sejornin, fora de les ciutats populoses, els alumnes de les escoles públiques, pera deixondirse ab la vida del camp. **Colonias escolares.** || Ciutat, arquebisbat y electorat sobre 'l Rhin. **Colonia.** || Ciutat de Vestfalia. **Colonia Agripina.**

FER O ENVIAR UNA COLONIA. fr. *Establecer una colonia.* || Qui hi habita. *Colono.*

COLONIA SERRA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Alguaire, prov. de Lleida.

COLONIAL. adj. Pertanyent a les colonies. **Colonial.** || ULTRAMARÍ. En aquest concepte 's parla de *fruits colonials.* **Coloniales.**

COLONIENSE. adj. El natural de o lo pertanyent a la ciutat de Colonia. **Coloniense.**

COLOQUI. m. Conferencia entre dues o més persones pera tractar d'algún negoci particular. **Coloquio.**

COLOQUINTA. f. y

COLOQUÍNTIDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les cucurbitácees, mena de cogombre de fruit mòlt semblant a la cindria, pero del tamany d' una pilota petita; és mòlt amarch, y útil en medecina còm purgant. **Coloquíntida, alhandal.**

Mapa de la colonisació catalana en els temps mitgevals

oració, de manera que 'l sentit que 'ls preceëix queda ja perfet, y lo que segueix sols serveix pera més explicació y claretat de lo que queda escrit. *Colon perfecto.*

COLOR. m. Modificació dels raigs de la llum que, segóns la disposició dels cossos, els fa véurer blaus, verts, vermells, etc. **Color.** || L' impressió que fan als ulls els raigs de la llum que reflexa la superficie de

algún cos. **Color.** || Parlant de vestits, el que no és negre ni blanch. **Color.** || El tint que presenten les plomes dels aucells. **Jaldre.** || El tint que s' observa als núvols segóns llur gruixaria o segóns còm els hi toca 'l sol. **Celaje.** || Referintse al blasó, la materia y ornament de les armeríes, en que primer hi havía blanch, roig, blau y vert; després s' hi va afegir el d' or y de porpra, y derrerament s' hi varen introduír el negre, el d' armini, etc. **Color.** || AFEIT, 1. || pl. *Pint.* Els materials de varis colors preparats pera pintar. **Colores.**

COLOR ARTIFICIAL. En el tint, pintura, etc., el compost de varis colors simples. *Color artificial.*

COLOR BAIX. El fluix o que no resulta gaire. *Color bajo.*

COLOR D' AIRE. Cert color groch sumament baix y delicat. *Color de aire.*

COLOR D' AROMA. Color groch que 's fá ab l' arrel de la carcuma. *Color de aroma.*

COLOR D' AURORA. El que resulta de la barreja del blau, blanch y vermell. *Color de aurora.*

COLOR DE CANARI. El groch semblant al del dit aucell. *Color de canario.*

COLOR DE COURE. El roig ferruginós. *Color de cobre.*

COLOR DE FOCH. El vermell fosch que no té la perfecció del carmesí. *Color de fuego.*

COLOR ESMORTUÏT O APAGAT. El que no té vivesa. *Color amortiguado ó apagado.*

COLOR FORT. El que no pert. *Color permanente.*

COLOR MUSCH. El pardo obscur. *Color musco.*

COLOR NATURAL. Aquell qu' és propi de cada objecte. *Color natural ó propio.* || A les blanqueríes, el d' anta. *Color de ante ó natural.*

COLOR TRENCAT O ESBLAIMAT. El baix que no té vivesa. *Color quebrado ó quebradizo.*

COLOR VIU, PUJAT O EIXIT. El que ressalta. *Color vivo ó subido.*

COLORS PRIMITIUS. Els fonamentals, de la combinació dels quals resulten tots els altres que, segóns Newton, son els següents: vermell, groch, blau, vert, morat, indi y de taronja; pero el P. Lluís Castell, jesuíta, diu que n' hi há prou ab el blau, el groch y 'l vermell pera fer tots els altres. *Colores madres ó primitivos.* || Entre tintorers, el blau, el vermell, el musch, el negre y 'l de palla. *Colores primitivos.*

BAIXAR EL COLOR. fr. *Met. pint.* Perdre la seua vivesa. *Caer el color.*

BÈ LI DIU PROU EL COLOR. *Loc.* Dona a entendre que a algú se li coneix alguna cosa ab el color de la cara. *Quien no cree en dolor, crea en color.*

COSA DE DOS COLORS. *Berrendo.*

DE COLOR D' ALBERGINIA. *Aberengenado.*

DE COLOR D' ANTA. El de color semblant al d' ante. *Anteado.*

DE COLOR D' ARGENT. *Plateado, argentado.*

DE COLOR D' ESMERALDA. *De color de esmeralda ó de verde esmeralda.*

DE COLOR D' OLIVA. *Aceiteado.*

DE COLOR D' OR. *Dorado.*

DE COLOR DE BRONZE. *Bronceado.*

DE COLOR DE BURELL. *Aburelado.*

DE COLOR DE CAFÉ. *Tostado, de color de café.*

DE COLOR DE CASTANYA: CASTANY.

DE COLOR DE CASTANYA CLAR. *Acabellado.*

DE COLOR DE CENDRA. *Ceniciento, cinericio.*

DE COLOR DE FUM. *De color de humo.*

DE COLOR DE GAMUSSA. *Gamuzado.*

DE COLOR DE GOS QUAN FUIG. fr. *Fam.* Color indefinit, de cap color. *De un color indefinido.*

DE COLOR DE LILA. S' aplica a les coses de color entre morat y cendrós. *De color de lila.*

DE COLOR DE LLIMONA. D' un groch verdós. *Limonada.*

DE COLOR DE MAREPERLA. Blanch ab un punt de color de rosa. *Nacarado.*

DE COLOR DE MORA: MORAT.

DE COLOR DE NOGUERA. *Noguerado.*

DE COLOR DE PALLA. *Pajizo, melado.*

DE COLOR DE PLOM. *Plomizo.*

DE COLOR DE PORPRA. *Purpúreo.*

DE COLOR DE PUNSÓ. Se diu del color de foch mòlt viu. *De color de punzó.*

DE COLOR DE ROSA. *Róseo, rosado.*

DE COLOR DE ROSA BATUDA. Se diu d' algunes teles en que l' urdit és de color de rosa comuna y la trama blanca, o al contrari. *De color de rosa batida.*

DE COLOR DE SAFRÁ. *Azafranado.*

DE COLOR DE SANCH. *Sanguíneo, sanguino.*

DE COLOR DE TARONJA. *Anaranjado.*

DE COLOR DE VERT D' ESPERA, y se sol afegir: FORRAT DE PASSATEMPS. *Loc. fam.* Ab que se sol respondre a les criatures quan demanen alguna peça de roba y no se 'ls hi vol fer. *De color de aire.*

DE COLOR DE VIOLA. *Violado, violáceo.*

DE COLOR FOSCH. *Obscuro.*

DISTINGIR DE COLORS. fr. *Met.* Tindre prou discerniment pera no confondre les coses y acomodar a cada una lo que li correspón. *Distinguir de colores.*

DONAR COLOR O COLORS. fr. Pintar. *Dar color ó colores, meter de color, colorar, colorir.*

FER EIXIR ELS COLORS A LA CARA. fr. Fer tornar roig a algú avergonyintlo. *Sacarle los colores, ó sacar los colores á la cara ó al rostro, ó ponerle á alguno colorado, ó abochornarle.*

FER PERDRE 'L COLOR. fr. Disminuírlo o ésser causa de que 's perdi el color natural. *Robar el color, hacer caer de color.*

MUDAR DE COLOR. fr. Manifestar ab la cara alguna alteració d' ánim. *Mudar de color.*

MUDAR MIL COLORS O DE COLOR A CADA INSTANT. fr. Denota la turbació o la por de que 's descubreixi a algú lo que li convé que no se sápigui. *Un color se le iba y otro se le venia.*

PENDRE COLOR. fr. Comensar a madurarse algúns fruits, donantne senyal ab el color que tenen quan son madurs. *Tomar color, pintar.*

PENDRE 'L COLOR. fr. Tenyirse, empaparse d' ell les robes que 's tenyeixen. *Tomar el color.*

PERDRE 'L COLOR. fr. Descolorirse algú. *Caer de color.*

PUJAR EL COLOR. fr. Donarli més vivesa carregantlo més, o afegintli algúns ingredients pera que ressalti. *Subir el color.*

TENYIR DE TOTS COLORS. fr. *Met. fam.* BALLAR SEGÓNS EL SÓ.

TORNARSE DE MIL COLORS. fr. MUDAR MIL COLORS.

TRASMUDÁRSELI A ALGÚ EL COLOR. fr. Anarse 'n el color natural per algún accident repentí. *Demudársele á alguno el color.*

COLORAMENT. m. L' acció de donar color a la pintura. **Coloración.**

COLORAR. v. a. *Met.* Disfressar alguna cosa, amagant la veritat. **Colorear, pretextar, colorir.**

COLORAT, DA. p. p. *Met.* Dissimulat ab alguna raó aparent. **Coloreado.**

POSARSE COLORAT. fr. Tornarse roig. *Ponerse colorado.*

COLORAINA. f. Color viu que ressalta en contraposició d' altres. **Colorín, angaripolas, garambainas.**

COLORET. m. dim. AFEIT, 1.

COLORETES. f. pl. Roba ordinaria de varis colors. **Angaripolas.**

COLORÍGRADO. m. *Fís.* Instrument pera determinar el grau de coloració dels cossos. **Calorígrado.**

COLORIR. v. a. *Pint.* Donar color a lo que 's pinta. **Colorir.**

COLORISTA (Bon o mal). m. *Pint.* Qui dona bè o malament els colors a lo que pinta. **Buen ó mal colorista.**

COLORIT, DA. p. p. **Colorido.**

COLÓS. m. Estatua d' enorme grandaria. **Coloso.** || Persona de descomunals proporcións. **Coloso.** || Qui té gran poder, tant en lo físich còm en lo moral. Coloso.

COLOSSAL. adj. Lo que pertany al colós o és mòlt més gran que l' ordinari. **Colosal.**

COLOSTRE. m. La primera llet que té la dona després del part. **Calostro.**

COLRADURA. f. *Pint.* Vernís que, aplicat demunt d' una peça argentada, la fá semblar daurada **Corladura.** || Cremadura del sol. **Asoleamiento.**

DONAR COLRADURA. *Pint.* COLRAR.

COLRAR. v. a. *Pint.* Aplicar el vernís nomenat colradura demunt d' un obgecte argentat a fí de que sembli daurat. **Corlar, corlear** || Cremar, fer tornar moreno 'l sol. **Asolear.**

COLRARSE. v. r. Tornarse moreno per anar mòlt pêl sol. **Asolearse, tostarse del sol.** || SUBTARSE, 2.

COLRAT, DA. p. p. *Pint.* **Corleado.** || Del sol. **Asoleado, quemado del sol.** || SUBTAT.

CÓLRER. v. a. *Ant.* COLDRE.

COLSA. f. *Bot.* Mena de col; n' hi há de borda y de conreuada. **Colza.**

COLSADA. f. Ángul, revolta. **Recodo, ángulo, revuelta.** || Cop de colse. **Codazo.** || Mida de la má al colse. **Codo.**

PEGAR COLSADA. fr. *Fam.* Tocar a algú pera que se 'n adoni d' alguna cosa. *Dar del codo.*

COLSADURA. f. La part del sarment enterrada pera que 's fassi un altre cep. **Codadura.**

COLSE. m. La part exterior del braç ont fan el joch els dos ossos de que 's compón. **Codo.**

AIXECAR EL COLSE. fr. *Fam.* Beure mòlt ví. *Levantar de codo ó el codo.*

COP DE COLSE: COLSADA, 2.

TOCAR AB EL COLSE: PEGAR COLSADA.

XARRAR PÊLS COLSES. fr. *Fam.* Pera denotar que 's parla mòlt. *Hablar mucho.*

COLSEJAR. v. a. *Ant.* PEGAR COLSADES.

COLT, A. p. p. de coldre. **Celebrado.**

COLTEL. m. y

COLTELL. m. y 'ls seus derivats. GANIVET. || Mòlts diuen erradament *contell.* || Ganiveta llarga subgecta a un banch, ab una articulació a ran d' aquést y un mánech a l' altre cap. || L' eina de fer formes de sabates y de travallar esclops. || Ganiveta xica, solta, ab un mánech a cada cap, usada pera la construcció de cadires.

COLTELLADA. f. *Ant.* GANIVETADA.

COLTELLER. m. *Ant.* DAGUER.

Joseph M.ª Colubí

COLUBÍ (Joseph María). *Biog.* Militar mallorquí, nat l' any 1785. Fill d' una familia distingida en la milicia desde 'l sigle XVII, entrá mòlt jove a fer armes, primerament en la guerra contra 'ls anglesos y després lluitant per l' independencia entre 1808 y 1814. Era subtinent en 1807 y tenía 'l grau de capitá en 1809. Se portá còm un brau en el siti de Girona y rebé 'l títol de cavaller de l' ordre de Sant Fernando. Seguí tota la campanya per terres de Catalunya ab mòlt lluíment. En el primer temps constitucional presidí a Barcelona el consell de guerra pera jutjar a Jordi Bessières (1821); fou governador interí de Hostalrich y en propietat de la Ciutadella de Barcelona. Sempre maná forces, y a Orsavinyá (Maig de 1822), a Blanes (Juny) y en l' acció d' Alforja (15 d' Agost), acreditá ses qualitats de militar. Quan els francesos entraren per abolir la Constitució, En Colubí emigrá a terres forasteres, retornant a la mort de Ferrán VII. Desde 1830 serví a les ordres del general Llauder pêls regnes d' Aragó y Navarra, venint ab ell a Catalunya en 1832, de primer quefe de estat major. Arrivada la guerra civil dels set anys, organisá els nous cossos de l' exércit y prestá bons serveis en la Capitanía general de Catalunya, ascendínt a brigader. Sortí a montanya pera combatre als carlíns; mes, arrivat l' any 1834, aná de governador militar a Tortosa, ciutat flagellada per la guerra y per una epidemia, havent sigut tal son comportament que ascendí a marescal de camp, fins que a les derreríes de l' any fou enviat de governador a Tarragona y comandá les forces de la baixa Catalunya, del Llobregat a l' Ebre, posant a ratlla a l' enemich. Tal confiansa mereixía al govern y al país, que li fou en 1839 encarregada la causa en averiguació de lo succeít en la desgraciada expedició del general Oraá contra Morella, ésent acceptat plenament son parer, notable document de jurisprudencia militar. El meteix any fou segón cabo en la Capitanía general de les Balears, y en 1841 el Govern li maná escullir quartel fora les illes, mes se revocá l' ordre.

COLUBRAMET. m. Nòm d' una estrella de tercera magnitut situada a la má del Serpentari. **Colubramet.**

COLUMBIANA. f. Roba de llana teixida a l' encordillat y atafetanatada. N' hi há de varis colors. **Columbiana.**

COLUMBRINA. f. CEP BLANCH. || *Art.* **Culebrina.**

COLUMNA. Pilar rodó que sosté o adorna algún edifici, tabernacle, etc. **Columna, coluna.** || En els llibres, cada part en que está dividida una plana per medi d' un blanch o ratlla de dalt a baix. **Columna.** || *Mil.* Porció de soldats formats de modo que presentin poch front y mòlt fondo. **Columna, coluna.** || *Met.* La persona o cosa que serveix d' amparo o protecció a un' altra. **Columna.** || La qu' és més ampla de la part del capitell que de la basa. **Columna abalaustrada.** || — VERTEBRAL. *Anat.* El conjunt de les vértebres que formen l' espinada.

Columna salomónica d'estil barroch. a l'iglesia de Caldes de Montbui.

COLUMNA ACANALADA. *Arq.* La que té algunes ratlles de dalt baix en forma de mitja canya. *Columna acanalada, estriada.*

COLUMNA AISLADA. *Arq.* La que está separada de les parets. *Columna aislada, suelta.*

COLUMNA ÁTICA. *Arq.* La qu'és quadrada y deixa véurer els seus quatre costats. *Columna ática, cuadrada.*

COLUMNA COMPOSTA. *Arq.* La mixta d' ordre jónich y corinti; té les meteixes proporcións que les de aquells dos ordres, pero 's diferencia d' elles en el capitell. *Columna compuesta.*

COLUMNA CORINTIA. *Arq.* La de proporcións iguals a les del ordre jónich, pero 'l seu capitell o copada és diferenta. *Columna corintia.*

COLUMNA DÓRICA. *Arq.* La que té una alsada igual a set vegades y mitja la seua gruixaria o diámetre. *Columna dórica.*

COLUMNA JONICA. *Arq.* La que té d' altura vuit vegades la seua gruixaria, pero després se li dòna mitj gruix més. *Columna jónica.*

COLUMNA MILLAR. La que senyalava les milles a les víes romanes. *Columna miliar.*

COLUMNA SALOMÓNICA. *Arq.* La que puja en forma espiral, donant algúns toms, que regularment son sis. *Columna salomónica.*

COLUMNA TOSCANA. *Arq.* La que pertany a l' ordre

toscá. Té d' alsada set vegades el gruix o diámetre de la seua base. *Columna toscana.*

COLUMNES D' HÉRCULES. Nòm que 's dona a les montanyes d' abdós costats de l' estret de Gibraltar que senyalen la partió entre les aigües del Mediterrani y les del Atlántich. *Columnas de Hércules.*

COLUMNES DEL MOLINET. f. pl. *Náut.* Les dues grans peces verticals que sostenen el còs del molinet, rebent el seu eix en els daus encastats a la seua cara de popa. *Columnas del molinete.*

COLUMNES DE LA RODA DEL TIMÓ. *Náut.* Els dos puntals tornejats que sostenen l' eix de la meteixa. *Columnas de la rueda del timón.*

COLUMNACIÓ. f. *Arq.* Disposició, ordre o proporció de les columnes. **Columnación.**

COLUMNANTERI, A. adj. *Bot.* Reunit en forma de columna; se diu dels fils de la flor y dels filets o fibres de les plantes. **Columnantéreo.**

COLUMNARI, A. adj. S' aplica a la moneda de plata encunyada a les Indies, que tenía les dues columnes y l' inscripció *plus ultra*, y aixís se deia: *pesseta columnaria*, etc. **Columnario.**

DONA COLUMNARIA. fr. *Fam.* La qu' está prenyada.

COLUMNATA. f. La serie de columnes que sostenen o adornen un edifici. **Columnata.**

COLUMNATA POLISTILA. fr. *Arq.* La que 's compón d' un gran número de columnes de diferents estils. *Columnata polistila.*

COLUMNETA. f. dim. **Columnita.**

COLUMNÍFER, A. adj. *Bot.* COLUMNANTERI. || **Columnífero.**

COLUMNILLA. f. *Bot.* Eix central de la flor; resulta de la soldadura de varis carpels y sosté al seu entorn els granets de la planta. **Columnilla.**

COLUMPI. m. Corda que 's lliga pêls dos caps a les vigues del sostre o als tronchs de dos arbres pera gronxars'hi. **Columpio.**

COLURO. m. *Astron.* Cada un dels dos cercles máxims de l' esfera que 's creuen als polos formant angles rectes y passen, l' un pêls punts equinoccials y l' altre pêls punts solsticials. **Coluro.**

COLUSIÓ. f. *For.* Conveni fraudulent y secret ab que s' afavoreix a la part contraria en un plet. **Colusión.**

PER COLUSIÓ. m. adv. Fraudulentment. *Por colusión, fraudulentamente.*

QUI FÁ O USA COLUSIÓ. *Pastelero.*

COLUTORI. m. Tot líquit que serveix pera rentar la boca. **Colutorio.**

CÓLXICH. m. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les colxicácees, que 's trova a mòlts punts d' Espanya; té la cabessa més o menys grossa y mòlt ficada a terra, comprimida d' un costat y convexa de l' altre, d' olor desagradable y dè gust agre y corrosiu. **Cólchico ó quitameriendas de otoño.**

Cólxich

COLZET. *Art. y of. ter.* Post recolsada d' una máquina. **Codillo.**

COLL. m. Part del animal que uneix el cap ab el còs. **Cuello.** || Llóch estret entre dues montanyes. **Collado.** || El del brocal, ampolla, porró, etc. **Cuello.** || De la cama o del peu. **Garganta del pie.** || El de la camisa, **Cabezón, cuello,** y abans de cosirlo **tirilla.** || La boca del pou. **Brocal.** || Del bot. **Piezgo.** || Adorno de puntes que usen les dones. **Escote.** || En el joch de cartes, cada una de les quatre especies, còm *oros, copes*, etc. **Palo.** || En el vestit, còm: *en la casaca, jupa,* etc. **Gorjal.** || ESPATLLES. || m. La part de l' arbre o mástil compresa entre l' encapilladura de la xarxa respectiva y la creu de la verga. **Cuello.** || El punt del rem que separa 'l guió de la canya que descansa a l' escalamera y juga a l' estrop fent de punt d' apoio. || —DE GAT. La part posterior del coll quan la vora superior del meteix és massa carnós y grós. També 's diu *bescoll.* **Cerviz de gato.** || —DEL GAÓ. *Náut.* El punt de l' arrencament d' ont comensa la roda. **Arranque de roda.**

A COLL DE MATXOS. *Loc.* A BAST.

A COLL Y BE Y A COLL SARRÓ. fr. *Fam.* Sobre les espatlles. *A cuestas.*

AGAFAR PÊL COLL. fr. *Apercollar.*

ALSAR EL COLL. fr. ALSAR EL CAP.

ANAR AB EL COLL DRET. fr. *Met.* Tindre algú mòlta superbia y orgull. *Ir con la cabeza erguida.*

CARRÉGAT'HO AL COLL. fr. Pera denotar que algú deixa algún negoci sense donar raó de còm el deixa. *Ahi te quedan las llaves.*

ÉSSER D' UN METEIX COLL. fr. Ésser de la meteixa opinió o partit. *Ser de la pega, ó de una misma opinión ó lobo de una manada.*

ESTARNE FINS AL COLL. fr. *Met. fam.* Estar apurat, cansat de sufrir indegudament. *Estar hasta el gollete, hasta los ojos.*

PORTAR AL COLL. fr. *Met.* Mantindre a algú o acreditar mòlt d' ell. *Llevar en hombros, traer ó llevar en las ancas.*

POSAR'HI 'L COLL. fr. *Met. fam.* Travallar ab activitat pera lograr alguna cosa. *Poner, arrimar el hombro; tomar á pechos.*

QUEDARSE PENJAT PÊL COLL. fr. Quedarse burlat en els intents o pretensións. *Quedarse colgado de la agalla.*

SALTAR AL COLL. fr. Abrassar a algú. *Echarse al cuello.*

TANT LI HAURÍA VALGUT TRENCARSE 'L COLL. *Loc. fam.* Denota qu' alguna cosa causará gran mal o perjudici a qui l' ha feta. *Cantó al alba la perdiz, más le valiera dormir.*

TOTS DOS HI HEM DE POSAR EL COLL. *Loc. fam.* Denota que tant la muller còm el marit deuen travallar pera mantindre la casa. *Mientras anda el jugo, ande el huso.*

COLL (Antoni Martí). *Biog.* Organer del reial convent de Sant Francesch el Gran, de Madrit en el sigle XVIII. Era natural de Reus y va pendre l'hábit de l' ordre franciscana a Castella. Va publicar a Madrit l' any 1714 l'*Arte de canto llano* (un vol 4t.), reimprés l' any 1719 afegint'hi l' *Arte del canto de órgano.* Es autor del llibre *Flores musicales.* Sembla que va deixar inédita l' obra *El Arte del Peregrino cantor.* Firmava 'ls seus llibres ab el nòm de *Fray Antonio Martín Coll.*

— (BERNAT DEZ O DEL). *Biog.* Vegis DEZCOLL (BERNAT).

— (JAUME). *Biog.* Frare franciscá, nat a Vilafranca del Penadés a derrers del sigle XVII. Era orador notable y cronista de la seua ordre a Catalunya. Figuren entre'ls seus escrits la traducció de la *Vida del V. Buenaventura Gran* (1733), el *Sermon de N. Señora de la Gleba* (1725), etc. Més la obra principal, consultada encare avui ab profit, es la *Crónica seráfica de la santa provincia de Cataluña,* que tracta dels orígens de l' ordre franciscana fins al any 1400. (Un vol. fol. Barcelona, 1738).

— (JOSEPH SEBASTIÁ). *Biog.* Metge catalá, que a mitjans del sigle XIX exercía 'l professorat a la Escola de Medecina de Madrit. És autor dels llibres: *Exámen crítico-filosófico de las doctrinas médicas homeopática y alopática comparadas entre sí.* (Madrit, 1843, imp. Lalama); *Elementos de fisiología; Elementos de obstetricia,* etc.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Frare barceloní del sigle XVIII, mort l' any 1787. És autor de una *Breve noticia de la fábrica y construcción del nuevo barrio de la Barceloneta,* etc.

— Y BRITAPAJA (JOSEPH). *Biog.* Advocat y escrip-

tor; americá de naixensa, pero fill d' un mataroní. Va cursar a la universitat barcelonina y entre nosaltres se va desarrollar y va escriurer. Després de la revolució de 1868 va colaborar en les millors publicacións republicanes de Barcelona. Després va deixar la política pera dedicarse al teatre, havent escrit en catalá y castellá. Se feu popularíssim envers l'any 1872 ab l' éxit inacabable del *Robinson Petit*, al que va seguir *De Sant Pol al Polo Nort* (1872) y *La Fantasma Groga* (1873); havent arreglat del francés *Les cent doncelles* y *Giroflé - Giroflá*. Les sarsueles *Los Banys Orientals* y *L' Angeleta y l' Angelet*, d' acceptació popular, són obra d' ell, lletra y música. És abundanta la seua producció, quina qualitat única és la d' ésser popular. En Coll y Britapaja va néixer a Arecibo (Puerto Rico) l' any 1840 y va morir a Barcelona l' any 1904.

— Y MASADAS (EDUART). *Biog.* Economista, que va néixer a Barcelona en 1824, cursant fins al doctorat la carrera de lleis. Per oposició fou nomenat en 1856, catedrátich de Economía política y en 1860 de Geografía y estadística comercial, del Institut de Barcelona. Al crearse en 1887 la carrera de comers fou nomenat director de la escola superior de Barcelona, desempenyant el cárrech fins a la seua mort. Deixá publicades varies obres, entre elles la *Geografía comercial* y la *Economía política*.

— Y PRAT (NARCÍS). *Biog.* Arquebisbe de Caracas y Venezuela, nat en el sigle XVIII, probablement a Girona, y mort a Madrit l' any 1822. Va ésser Fiscal de la Curia y era capiscol de la sèu gironina, en 1796. Era soci de la Academia de Bones Lletres de Barcelona en quin arxiu s' hi conserva un travall seu llegit l' any 1805, titolat: *Los caracteres principales de los catalanes en tiempos de nuestros condes.* En 1807 va ésser nomenat arquebisbe, arribant a la Guaira l' any 1810. Quan va esdevenir la revolució llibertadora de Venezuela, va intervindre en aquells afers y còm hi representava paper important, creientlo simpátich al moviment de Independencia, el Capitá General li maná l' any 1816 que 's presentés a Madrit. Allá va ésser acusat de haver fomentat la sublevació y li privaren tornar a l' América. Se 'l preconisá bisbe de Palencia pero va quedar sense efecte la designació y va morir essent arquebisbe de Caracas, ont va enviars 'hi 'l seu cor, l' any 1843, conforme a sa voluntat postrera. El municipi de Caracas posá el retrato del Ilm. Coll al costat dels llibertadors Bolivar y Miranda.

Joseph Coll y Vehí

— Y VEHÍ (JOSEPH). *Biog.* Aquest distingidíssim catedrátich de literatura castellana va néixer a Torrent (Girona) al any 1823 y va morir a la meteixa l' any 1876. Va deixar publicades, entre altres, les següents obres: *Elementos de Literatura, Refranes del Quijote, Diálogos literarios, La sátira provenzal, Elementos de arte métrico y latino*, etc.

— Y VEHÍ (NARCÍS). *Biog.* Metge, poeta y músich, nat a Palamós l' any 1825 y mort a Camprodón l'any 1851. Va posar la música a una ópera castellana de Víctor Balaguer, titolada *El doctor Burlado,* (1846). L' any 1849 va llegir en la Societat Filomática de Barcelona una *Memoria sobre los deberes del facultativo en el ejercicio de la Medicina legal.*

— DE VALLDEMÍA (ARMENGOL). *Biog.* Distingit orador sagrat y bon professor, nat a Moyá l' any 1810 y mort a Mataró l' any 1876. Va entrar a l' ordre dels escolapis l' any 1826. Tenía gran facilitat pera la llengua llatina y pera la poesía. Poch després de pendre ordres (1834) va anar a América, dedicantse a la predicació y a la ensenyansa. A Puerto Príncipe va ésser director del Colegi Calasanciá. Retornat a Espanya l' any 1852, va fundar a Mataró l' establiment d' ensenyansa conegut pel *Colegi de Valldemía,* altament celebrat. Se citen d' ell diferents sermons, mòlt notables.

Armengol Coll y Valdemía

COLL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Barruera, prov. de Lleida. || — (ERMITA DE LA MARE DE DEU DEL). Esplanada a 620 d'altitut en el Vallespir prop de Calmelles; és lloch de aplechs y festes populars, especialment durant el mes de Septembre. || — (EL). Veinat de Orriols, prov. de Girona. || — (EL). Caseriu del terme d' Orriols, dist. munpal. de Báscara, prov. de Girona. || — (D' AMAT). Poblet del dist. munpal. de la Vansa, prov. de Lleida. || — (D' ESPINA). Caseriu del dist. munpal. de la Abella de la Conca, prov. de Lleida. || — (DE BOIX). Caseríu del dist. munpal. de Abinyá, prov. de Lleida. || — (DE CARRERA. *Orog.* Pas a uns 650 met. d' altitut entre la Vall del Bach y la del Coll de la Carrera, al N.O. de Castellar de la Montanya, prov. de Girona. || — DE CARRERA (RIERA DE). *Hidrog.* Riera que neix a mitjorn del coll del seu nóm y desaigua a la vora del Fluviá, aigües amunt de Castellfullit, prov. de Girona. || — (DE NARGÓ). *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora del Segre y té 728 hab. || — (DEL RAT). Poblet del dist. munpal. de Tudela, prov. de Lleida.

Segell de Nargó

COLL. *Hidrog.* Lloch ont les aigües d' un riu tenen molta corrent. **Pendiente fuerte en los ríos.**

COLL-ROIG. *Orog.* Coll a 1,625 met. d' altitut situat a la serra de Montgrony, a tramontana de Gombreny y entre 'ls naixements de les rieres de Pardinella y Santou, prov. de Girona. || Coll a 1,480 met. d' altitut al N.O. de la Pobla de Lillet, prov. de Barcelona. || Collet a uns 800 met. d' altitut, a la vora de la riera de Sant Aniol y a ponent de Bassagoda, prov. de Girona.

COLL-SACREU. *Orog.* Coll de la costa de Llevant per ont hi passa la carretera d'Arenys de Mar a Sant Celoni, prov. de Barcelona.

COLL-TORT. adj. **Cuellituerto.** || *Met.* Mal inclinat, revés. **Díscolo.** || **Hipócrita.**

COLL-TRENCAT. adj. **Desnucado.**

COLL-VENTÓS. *Orog.* Collada del Vallespir a la elevació de 505 metres prop les riveres de Carol y de Llinasó.

COLLA. f. Junta, aplech de varies persones pera algún fí, còm: *de segadors, mestres de cases*, etc. **Cuadrilla, mano.** || Reunió de persones dolentes sense ordre ni concert. **Gavilla, manada, hato.** || Conjunt de besties de cárrega. **Recua.** || Conjunt de burros. **Burrada, borricada.** || *Met.* Multitut d' ignorants. **Manada, hato de borricos, etc.** || Multitut de gossos. **Perrería.** || *Náut.* La estopa que últimament se fica a cada escletxa del barco. **Colla.** || Ventada pera fer sortir les embarcacións. **Colla.**

ESTAR A LA COLLA. fr. *Náut.* Tíndre 'ho tot complert y a punt pera ferse a la vela. *Estar á la colla.*

COLLADA. f. Seguida de cartes d' un meteix coll. **Runfla, rumflada.** || *Ant* COLL, 1. || Forsa que 's fá ab el coll pera deglutir. **Deglución.** || *Náut.* Duració d' un meteix vent per algún temps. **Collada.**

COLLADA DE VENT. Continuació de vents d' una meteixa banda, o duració d' un meteix vent. *Collada de viento.*

COLLADA BAIXA. *Orog.* Coll a 1,130 met. d' altitut, a tramontana de Berga, prov. de Barcelona. || — (FONDA). *Orog.* Collada de la serra de Monás, a 1,370 met. d' altitut, situada a la ratlla de França, a tramontana y a curta distancia de Monás, prov. de Girona. || Estribació de Costabona, a 1,890 met. de altitut, situada a la vora del neixement del Ritort, prov. de Girona.

COLLADA GELADA. *Orog.* Coll a 2,060 metres de altitut entre la Vall del Noguera Ribagorsana y la de Caldes, prov. de Lleida.

COLLADA VERDA. *Orog.* Té uns 1,600 metres de altitut y está situada al extrém de mitjorn del Mont Roig, a la partió d' aigües dels rius Ter y Sagadell, a ponent de l' Abella, prov. de Girona. || Collada a mitjorn de la anterior, a 1,850 met. d' altitut y a la meteixa vora dreta del Ritort.

COLLADETA. f. dim. **Colladito.**

COLLADO (Joan). *Biog.* Pintor valenciá y bon poeta llemosí, mort en 1767. Va pintar entre les seues produccións més remarcables el retaule major de l' iglesia de Noriega.

— (LLUIS). *Biog.* Metge valenciá del sigle XVI, famosíssim en son temps. Nat a la capital envers 1520. Catedrátich de prima y d' anatomía en la Universitat valenciana. Descubrí l' osset *estapeda* que forma l' orgue del oir. Trová cura a les malaltíes lientéssiques. Refusá el cárrech de metge de la reina Isabel de la Pau, pera no semblar inferior en categoría al famós Francisco Vallés, qu' era primer metge del rei Felip II. Escrigué algunes obres de medecina. Morí a les derreríes del sigle XVI.

COLLADO (El). *Geog.* Aldea del terme d' Alpuente, prov. de Valencia. || — (DE MONÓVAR). Caseríu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (DE NOVELDA). Caseríu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (DE SALINES). Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (DE SAX). Caseriu del terme de Salines, prov. d' Alacant. || — (DE VICTORIANO). Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (DE VILLENA). Caseriu del terme de Salines, prov. de Alacant.

COLLADOR. m. Caragolador. Eina de ferro pera caragolar y descaragolar. **Destornillador.** || *Náut.* Mena de tina gran, foradada de baix, que serveix pera que s' escorrin y aixuguin les cordes enquitranades. **Artesa, colador.** || m. *Art. y of.* Bocí de cer contraplá y cap y ample, ab mánech tornejat; per l' estremitat inferior s' ajusta a la entalla o xopadera del caragols y serveix per collarlos o descollarlos.

COLLALBA. f. Maça de fusta dura ab la que 'ls jardiners desfan terrossos. **Collalba.**

COLLAR. m. Adorno que 's posa al coll. **Gargantilla, collar.** || El dels homes. **Barbicacho.** || Corretja ab punxes pera 'ls gossos de ramat. **Carlanca.** || Coxí de pell plé de pel que porten els animals pera llaurar, o tirar d' una carreta. **Collera, collar.** || La cadena que 's posa al coll dels escláus. **Collera.** || La anella que pér cástich se posa als malfactors. **Collar, collera, argolla.** || *Met* La vía o fatxa de diferent color que tenen algúns aucells al coll, còm les tórtores. **Collar.** ||El que's posa sobre la dalmática. **Collar.** || *Náut.* Baga dels extréms superior e inferior del estat major. **Collar.** || v. n. COBLAR. || CARAGOLAR. *Fam.* LLIGAR, AVENIRSE. || Unir, juntar dues peces de fusta per alguna obra. **Ensamblar.** || Conferir un benefici ecclesiástich. **Colar.** || *Ant.* PUJAR. || **Subir.** || Importar, o arribar una quantitat a certa suma. **Montar, subir, llegar.**

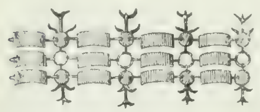

Collar de ferro pera gos de ramat, sigle XVIII. Procedeix de Cap Ie-lla (Lleida). (Museu de Barcelona).

COLLARET. m. dim. **Collarito, collarejo, gargantilla.**

COLLARET. m Persona que tragina coses a coll. S' usa mòlt a montanya quan no hi há medi de ferho ab carros ni a bast.

COLLAT, DA. p. p. **Collado.** || CARAGOLAT.

COLLBATÓ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, partit judicial d' Igualada; és al peu de la montanya de Montserrat y té 672 hab.

Segell de Collbató

COLLDECANAS (Guillem). *Biog.* Monjo ripollés del sigle XIII y prior de Panissars; és autor del llibre *Vitæ Solitariæ.*

COLLDEJOU. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és en una de les estribacións orientals de la montanya de la Mola y té 458 hab.

Segell de Colldejou

COLL DE LA VENA. *Geog.* Veinat de cases proper a Gisclareny.

COLLEGATS. *Hidrog.* Llarch congost per ont passa la Noguera Pallaresa, entre Gerri de la Sal y la Pobla de Segur, prov. de Lleida.

COLLEJAR. v. n. Moure 'l coll. **Menear el cuello.** || Fer collades algú quan engull ab dificultat. **Deglutir con violencia.** || Alsar el coll. **Levantar, erguir, enhestar el cuello.**

COLLELL (Santuari del). *Geog.* Veinat del dist. municipal y parroquia de Besalú. Té un seminari menor ont 12 ecclesiástichs dónen la primera y segona ensenyansa als deixebles. || — (EL). *Orog.* Coll a 1,820 met. demunt el nivell del mar, situat entre el Bergadá y la Vall de La Vansa, al O. de Puig, prov. de Barcelona.

COLLERA. f. COLLAR, 4, 8.

COLLET. m. dim. **Cuellecito.** || Altura de terra que no arriva a ésser montanya. **Colina.** || m. Cert coll postís que sols usen els ecclesiástichs. **Alzacuello.**

COLLET DE RUIXA. fr. Coll fet de puntes frisades. *Golilla rizada.*

COLLET ROIG DE MUNTDERM. *Orog.* Collet a 1,325 met. d' altitut al S.E. de Gavarrós, prov. de Barcelona.

COLLFRET. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Artesa de Segre, prov. de Lleida. || Veinat del dist. municipal de Vidrá, prov. de Girona.

COLLFORMICH. *Orog.* Serra divisoria entre la conca del Besós y la del Tordera.

COLLFORNICH. *Geog.* Veinat del terme de Massanes, prov. de Girona.

COLLISES (Collet de les). *Orog.* En el Canigó entre la tartera del Pas Cabrera y 'l collet dels Cortalets.

COLLIURE. *Geog.* Població al extrém oriental dels Pirineus a França, ab 2,940 hab. Té un petit port, per quin s' exporta ví del Rosselló y suro, y ont fins a 1703 se celebrava una tradicional profesó náutica, consemblanta a la de Santa Cristina de Blanes. Conserva un antich castell y está dominada envers el S.E. per l' antich fort de Sant Elm.

COLLMORTÉ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Mur, prov. de Lleida.

COLLÓ. m. Botó o testícul del animal. **Botón, testículo.** || Dit d' un home cobart. **Collón, gallina, cagón.**

COLLÓNS DE CA. m. *Bot.* Planta de la fam. de les orquidácees, de fulles amples y grosses semblantes a les del lliri, de tronch caragolat, de trenta a quaranta centímetres d' alsaria, y que treu al cim un pom de flors vermelles: l' arrel té dos bultos en forma de testículs. *Salep, testículo de perro.*

COLLONADA. f. **Cobardía.**

COLLS. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana. || — (SERRA DE). *Orog.* Montanya que fá partió d' aigües entre 'l Noguera Ribagorsana y la riera de Caldes de Bohí, qu' és un dels tributaris del seu curs, prov. de Lleida.

COLLSABADELL. *Geog.* Aldea del dist. munpal. de Llinás, prov. de Barcelona, a la vora de la riera de Mogent que té 204 hab.

COLLSACABRA. *Orog.* Serra divisoria entre la Plana de Vich y la comarca d' Olot.

Segell de Collsuspina

COLLSACREU. *Orog.* Serra divisoria entre la conca del Tordera y la conca del litoral del Est.

COLLSUSPINA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la serra del seu nòm y té 359 hab. || — (SERRA DE). *Orog.* Montanya de la prov. de Barcelona, entre 'ls parts. juds. de Vich y Manresa.

COLLTÓRCER. v. a. Tórcer el coll. **Torcer el cuello.** || Morirse o estarse morint, defallir. || **Desfallecer, morirse.**

COLLTORT, A. m. y f. Hipócrita. **Colitorlo, cabeza torcida, gazmoño, beatón.**

CÓM. m. Oubi pera donar menjar als tocinos. **Gamella.** || adv. m. **Como.** || El modo o forma ab que succeëix alguna cosa. **Como.** || Comparació de dos extréms que se semblen en alguna cosa; aixís se diu: *blanch còm una neu,* etc. **Como.** || En quín estat; y aixís se diu: *¿còm esta 'l malalt?* **Como.** || Segóns, conforme; y aixís se diu: *còm tu vulguis.* **Como.** || Al principi d' interrogació val, per qué, y aixís diém: *¿còm no has vingut?* **Como.** || Serveix pera explicar el modo, y aixís se diu: *¿còm ho farém?* **Como.** || Senyal d' admiració; aixís diém: *¡còm t' has posat!* **¿Cómo, hola y esto?** || Ab verbs en temps de subjunctiu equival a *si* condicional o a gerundi; aixís diém: *còm sigui aixís, no temis.* **Como, con tal que, sí.** || Després de segona oració és *que* d' infinitiu; aixís se diu: *¿no veiéu còm sòu uns mata mosques?* **Como, que.** || adv. QUANT. || Pera que, o a fí de que. **Como.**

COM AIXÍS. m. adv. *Como, que, porque.*

CÒM ARE PLOUEN FIGUES. *Expr. fam.* Serveix pera ponderar l' impossibilitat de que una cosa succeëixi. *Como mi abuela; como ahora llueven albardas.*

CÒM ÈS ARE, Y AIXÍS CÒM. m. adv. Per exemple. *Por ejemplo.*

¿CÒM NO? ¿Per qué no? *¿Cómo no? ¿Por qué no?*

CÒM SE VULGUI. *Loc. Como quiera.*

CÒM SI L' HAGUESSIN BASTONEJAT. Expressió ab que 's pondera 'l cru ximent o defalliment. *Estar molido como una alheña.*

SENSE CÒM VA NI CÒM COSTA. fr. *Fam.* Sense mirar res. *A troche moche; á tontas y á locas; sin más ni más; á ojo de cubero; á secas y sin llover; sin más acá ni más allá.*

COMA. f. Signe d' aquesta figura (,) pera dividir les parts més petites d' un período. **Coma, inciso.** || Altitut petita y llargaruda. **Loma.** || Vall o clotada entre montanyes enlairades. || L' octava o quasi octava part d'un tó. **Coma, diesi.**

SENSE FALTAR 'HI UNA COMA. fr. Pera denotar que una cosa és enterament perfecta. *Sin faltar una coma, ó punto ni coma, ó un ápice.*

COMA (Pere Mártri). *Biog.* Bisbe d' Elna al sigle XVI. Havía prés l' hábit al convent de predicadors de Barcelona, éssent després provincial de l' ordre y lector a la cátedra de Tarragona. Va assistir al concili de Trento còm teólech del bisbe de Girona, en companyía d' aquést, y va morir l' any 1578 o 1580, deixant escrites algunes obres relligioses, de les quals el *Directorium Parochorum,* que l' autor va traduir, va ésser estampat a Saragossa, l' any 1587; a Sivilla, l' any 1569; a Valladolid, l' any 1618, etc.

COMA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Ortoneda, prov. de Lleida. || Poble del dist. munpal. de Pedra y Coma, prov. de Lleida. || — ARGENTERA. *Orog.* En el camí de Vilada al santuari de La Quar. || — ARMADA (GORGES, PLANS Y VALL DE). En la meteixa localitat. || — ARMADA (PUIG DE). En la vall superior del Ter, demunt l' Estret de Murens. || — ARMADA (PUIG DE). Puig de la serra que separa la Vall de Ribes del Mardás; té 2,491 met. d' altitut y és a mitjorn de Navá, prov. de Girona. || — ARNAU. En la vall de la riera de Vallcebre. || — (CIM DE). Turó de caires cantelluts, de la serra de Cadí (2,525 m.). || — (COLL DE). Entre les aigues de la riera de Vilada y de Castell de l' Areny (1,010 m.). || — DE CAMP MAURI. Montanya de 1,165 met. d' altitut al N.O. de Berga, prov. de Barcelona. || — DE LA PERDIU. Prop del santuari de Nuria. || — DE VALLSABOLLERA. Puig de 2,265 met. d' altitut, que domina la Cerdanya, desde 'l plá de la Perxa, fins al forat de la Seu. || — DELS CANERS. En els estreps del Pedraforca. || — DELS CORTILS. En la serra Pedregosa, aresta separada de les montanyes de Cadí. || — DELS MOROS. Petita vall dels encontorns de Gombreny, prov. de Girona. || — NEGRA (PUIG DE). Forma dos puigs separats per un esboranch, en la frontera pirenenca, a tramontana de la Rivera de les Falgueres de les Valls del Llerca (1,615 m.). || — PREGONA. En la vessant de la collada d' Estela, prop de Berga. || — SALIES (RIBERA DE). *Hidrog.* Afluent del riu Jueu, en la Vall d' Arán. || — SALIES (TUCH DE). *Orog.* Serra de la Vall d' Arán. || — TABANERA. Prop del Plá de les Forques, en el camí de Ribes a Cerdanya per la creu de Mayans.

COMABELLA. *Orog.* Tossal que 's desprén del Padró dels Quatre Batlles.

COMABONA. *Orog.* Cim de la serra del Cadí (2,525 m.).

COMADOU. *Orog.* Clotada abrupte de prop les fonts del riu Segre.

COMA FORMOSA (Coll de). *Orog.* Coll a 1,265 met. d' altitut, situat al N.E. de Vallfogona, prov. de Girona.

COMALADA (Vall de la). *Orog.* Valleta de la vora del Ritort, aigües amunt d' Espinabell, prov. de Girona. || — (TUCH DE LA). Enlairada serra de la Vall d' Arán.

COMALIA. Mena d' hidropesía crónica del bestiar de llana, que la contreu menjant els galápats que 's formen a conseqüencia dels xáfechs dei estiu. **Comalia, comalición.**

COMALLONGA (Coll de la). *Orog.* Coll que hi há a llevant y al peu meteix del Taga y a mitjorn de Pardines, prov. de Girona.

COMANADOR. m. El cavaller que té comanda en alguna de les ordres militars. **Comendador.** || El prelat d' alguns convents de la Mercé y de Sant Antón Abat. **Comendador.** || Qui dóna comandes. **Comendador.**

COMANADORA. f. Entre relligioses mercenaries, la prelada. **Comendadora.**

COMANAMENT. m. Manament, encárrech. **Orden, encargo.**

A COMANAMENT D' ALGÚ. *Loc. ant.* A SA DISPOSICIÓ, A SES ORDRES, BAIX DE SÒN MANDO.

COMANAR. v. a. *Ant.* ENCARREGAR, ENCOMANAR. || v. n. *Ter.* Encomanar una malaltía, un costum, etc. **Pegar.**

COMANDA. f. Dignitat de les ordres militars, y 'l seu territori y rendes. **Encomienda, bailiaje.** || *Ant.* ENCÁRRECH.

COMANDA DEL BARCO. *Náut.* S' entenía quan el patró primitiu y verdader, elegit pêls accionistes, encarregava pera un viatge determinat el seu barco ab totes les seues facultats a un altre subgecte; pero ab con sentiment de la major part dels interessats, puig que del contrari ell quedava responsable de qualsevol perjudici. *Encomienda del buque.*

COMANDA DELS GÉNEROS. *Náut.* Contracte reial nominat entre 'l propietari d' uns efectes y 'l que 'ls reb en dipósit, ab comissió pera portarlos a cert destí, ja sigui pera consignarlos a un altre, o bè pera vendre 'ls o negociar 'hi mitjansant algun premi del benefici que resultés de qualsevulla de dites operacións. *Encomienda de los géneros.*

COMANDAMENT. m. *Ant.* COMANAMENT.

A COMANDAMENT. m. adv. *Bajo la órden.*

COMANDANCIA. f. Empleu de comandant. **Comandancia.** || La provincia subgecte en lo militar a algun comandant. **Comandancia.**

COMANDANT. m. *Mil.* Oficial que mana una plassa, un llóch o qualsevulla tropa. **Comandante.** || El que mana a altres subalterns. **Comandante.**

COMANDANT GENERAL. El d' un regne o provincia. *Comandante general.*

COMANDANTA. f. *Náut.* Títol de la nau comandanta d' una esquadra o divisió, que 's diu reial si és de tres ponts. **Comandanta.** || La muller del comandant. **Comandanta.**

COMANDAR. v. a. Manar un exércit, plassa, destacament, etc. **Mandar, comandar, imperar.**

COMANDAT, DA. p. p. **Comandado**

COMANDATARI. m. Qui porta encárrechs d' un al altre, y s' obliga a donarne compte. **Encomendero.** || Ecclesiástich secular que té en comanda algun benefici regular. **Comandatario.**

COMANDATICI, A. adj. S' aplica a la carta o despaig de recomenació. **Comendaticio.**

COMANDITA (Societat en). f. Companyía d' especulació industrial o comercial, constituída ab arreglo a les formalitats de la llei, y en quina además del anomenats socis industrials, figuren els comanditaris, que son els qu' aporten el capital. **Sociedad en comandita.**

COMANDITARI, A. adj. Nòm dels socis capitalistes en una comandita. **Comanditario.**

COMANIR. v. a. Exorcisar. Generalment s' aplica a les oracións que 'l capellá diu contra 'ls núvols tempestuosos pera allunyarlos del terme de la seua parroquia. **Exorcisar.**

COMARCA. f. Territori que comprén varis pobles ab tots llurs encontorns. **Comarca.**

COMARCÁ, NA. adj. Veí. **Comarcano.**

COMAS (Aleix). *Biog.* Músich, nat a Tarrassa a finals del sigle XVIII. Va estudiar a la famosa Escolanía de Montserrat desde l' any 1802 al 1807. Se 'l considerava còm un dels més distingits mestres de oboe. Va morir a Barcelona.

— (ALFONS). *Biog.* Distingit músich natural de Tarrassa. Era deixeble de la Escolanía de Montserrat a les derreríes del sigle XVIII. Va ésser un notable concertista de fagot, de flauta y d' oboe, y a la fí organer de la iglesia de St. Pau del Camp, a Barcelona.

— SEGIMON. *Biog.* Un dels presidents de la Academia de Bones lletres al sigle XVIII. Era capellá y doctor en dret, catedrátich de retórica a l' Universitat de Barcelona, y después a la de Cervera. Va millorar la retórica que 's donava de text al seu temps, y la va refundir, donantli més claretat y métode. Va ésser estampada a Barcelona l' any 1779, per un deixeble seu, catedrátich del Seminari.

COMASSA (Serra de la). *Orog.* Prop de la carrera fronterissa de la Vall d' Arán. || *Hidrog.* Estany del Carlit.

COMAVERT. *Orog.* Serra que formen la partió d' aigües entre 'l riu Gayá y la riera de Rocafort, prov. de Tarragona.

COMBAT. m. Lluita entre persones o besties. **Combate.** || Batalla interior del ánim o de les passións. **Lucha, combate.** || Debat, disputa forta. **Debate, combate.**

DEIXAR A ALGÚ FORA DE COMBAT. fr. Quedar algú inútil pera la lluita. *Estar ó quedar fuera de combate.*

COMBATENT. p. a. Qui combat. **Combatiente.**

COMBATIDOR. m. Qui combat. **Combatidor.**

COMBATRE. v. n. Lluitar. **Pelear, combatir.** || v. a. Acometre, embestir. **Combatir.** || *Met.* Contradir, impugnar. **Combatir.** || Agitar l' ánim, els afectes y les passións. **Combatir.** || Disputar. **Combatir.** || Dit de les onades del mar y dels vents. **Batir combatir.**

COMBATUT, DA. p. p. **Combatido.**

COMBENEFICIAT. Qui és beneficiat junt ab altres d' una meteixa iglesia. **Combeneficiado.**

COMBÉS. m. *Náut.* L' espai que hi há entre l' arbre major y 'l de trinquet a la cuberta de la batería que és dessota del castell: alguns constructors el defineixen: *la segona cuberta de les naus de dos ponts.* **Combés.**

COMBETS (Pleta dels). *Geog.* En la vessant de la montanya de Palmerola a la Vall d' Arán. Hi há además el *Pilar* y la *Font dels Comtets.*

COMBINABLE. adj. Lo que 's pot combinar. **Combinable.**

COMBINACIÓ. f. Acció de combinar. **Combinación.** || Unió de dues coses en un meteix subgecte. **Combinación.** || Agregat de veus posades per ordre alfabétich. **Combinación.**

COMBINAR. v. a. Ordenar, disposar coses diferentes entre sí pera formar un compost, còm: *lletres, números,* etc. **Combinar.** || Comparar, cotejar una cosa ab un' altre. **Combinar, cotejar, comparar.** || Formar algun plan. **Combinar.** || Juntar tropes o esquadróns. **Juntar, combinar, formar.**

COMBINAT, DA. p. p. **Combinado.**

COMBINATORI, A. adj. S' aplica al art de combinar les coses. **Combinatorio.**

COMBOI. m. Escolta, guarda pera portar ab seguretat alguna cosa. **Convoy.** || La provisió que 's porta. **Convoy.** || *Met. fam.* ACOMPANYAMENT, SÉQUIT.

COMBOIANT. m. MANIFASSER. || p. a. **Convoyante.**

COMBOIAR. v. a. Escoltar un convoi. **Convoyar.** || MANIFASSEJAR.

COMBOIAT, DA. p. p. **Convoyado.**

COMBREGADOR. m. Llóch ont s' hi dóna la sagrada comunió. **Comulgatorio.** || Als convents de monjes la finestreta per ont se les hi dóna la comunió. **Gratícula, comulgatorio.**

COMBREGAR. v. a. Donar la sagrada comunió. **Comulgar.** || v. n. Pendre la sagrada comunió. **Comulgar.** || m. **Viático.**

COMBREGAR AL MALALT. fr. VIATICAR.

COMBREGAR GENERAL Y ENTERRO PER AMOR DE DÈU. *Loc. met.* Denota la desproporció del fí respecte del principi d' alguna cosa. *O calzad como vestís, ó vestid como calzáis; en cueros y con sombrero, traer guantes y cañizuelo.*

PORTAR EL COMBREGAR. fr. *Llevar el viático.*

COMBREGAT, DA. p. p. **Comulgado.**

COMBURENT. adj. *Quím.* Epítet que 's dòna als cossos que, al combinarse ab altres, produeixen la combustió o nflamació. **Comburente.**

COMBUSTIBLE. adj. Bó pera cremarse. **Combustible.**

COMBUSTIÓ. f. Acte y efecte de cremar. **Combustión.**

COMDOR o COMITOR. m. Títol y dignitat entre vescomte y valvessor, tenint ofici de soci del comte, pera acompanyarlo y administrar justicia en nòm seu en tot el comtat desprès del vescomte. Tal títol sols va durar desde 'l temps dels comtes particulars fins abans de l' unió de Catalunya ab Aragó. **Comdor.**

COMEDIA. f. Poema dramátich en que 's presenta alguna acció familiar entre particulars y 's dirigeix a la correcció de les costúms. **Comedia.**

COMEDIA DE CAPA Y ESPASA. Aquella quina acció passa entre persones que no excedeixen de l' esfera de nobles y cavallers. *Comedia de capa y espada.*

COMEDIA DE FIGURÍN. Aquella que té per principal obgecte rependre algún vici ridícol y extravagant de un personatge. *Comedia de figurón.*

COMEDIA DE FOLGA. Aquella que té per principal obgecte assumptes jocosos. *Comedia de farsa.*

COMEDIA DE GRACIÓS. f. Aquella quin principal obgecte és rependre algún vici ridícol y extravagant. *Comedia de figurón.*

COMEDIA HEROICA. Aquella quina acció se suposa passar entre prímpceps. *Comedia heroica.*

ÉSSER UNA COMEDIA O UN PAS DE COMEDIA. *Expr. fam.* Pera significar la diversió o riure que causa alguna cosa. *Ser una comedia ó un paso de comedia.*

FER LA COMEDIA. fr. *Met.* Portarse ab dissimulació enganyadora. *Representar la comedia.*

COMEDIANT, A. m. y f. Qui representa comedies o tragedies als teatres públichs. **Comediante, cómico.** || *Met.* Enganyador, fingit, sátrapa. **Simulado, fingido.** || **Bobo.**

COMEDIDAMENT. adv. m. Ab moderació y urbanitat. **Comedidamente.**

COMEDIMENT. m. Urbanitat, moderació. **Comedidamente.**

COMEDIRSE. v. a. Arreglarse, moderarse, contíndrers. **Comedirse.**

COMEDIT, DA. p. p. Moderat. **Comedido.** || En menjar y beure. **Sobrio, templado, frugal.** || Cortés, atent, ben criat. **Urbano, cortés.**

COMELLA (Riera de la). *Hidrol.* Afluent de la vora de la riera de Sant Aniol; baixa del Mas Subirá, pasa pêl de la Comella y desaigua dessota de Sant Aniol, prov. de Girona.

COMELLAR. m. Llóch ont hi há mòltes comes. **Lugar en que abundan las lomas.**

COMELLAS Y CLUET (Antoni). *Biog.* Notable filosoph nat a Berga l' any 1832 y mort allá meteix essent un modest capellá. Cursada la carrera ecclesiástica, va pendre ordres l' any 1856; desprès va ésser mestre de llatí y catedrátich de teología al seminari de Solsona. Els seus coneixements en filosofía, teología y filología eren mòlt grans, y posseía perfectament les llengües llatina, francesa, italiana, alemanya, anglesa, hebraíca y grega. Dos llibres de estudi mòlt intens varen fer conéixer el seu nòm y van fonamentar la seua fama: l' un és: *Demostración de la armonía entre la Religión y la Ciencia* (un volúm en quart, Barcelona 1880), y l' altre, considerat còm un dels millors monuments elevats a la filosofía cristiana, és: *Introducción á la filosofía, ó sea doctrina sobre la dirección al ideal de la Ciencia* (Barcelona, 1883).

COMENDATARI. m. Ecclesiástich secular que té en comanda algún benefici. **Comendatario.**

COMENDATIU, VA. adj. y

COMENDATORI, A. adj. Carta o despaig de recomenació. **Comendaticio, comendatorio.**

COMENJA. f. Provincia y ciutat de França. **Cominges, Comenge.**

DIU EL BISBE DE COMENJA, QUI NO TRAVALLA NO MENJA. *Ref.* Denota que 'l travall és necessari pera guanyar el sustent. *En la tierra de mala duca; quien no trabaja no manduca.*

COMENS. m. *Ant.* COMENSAMENT.

COMENSADOR, A. adj. Qui comensa alguna cosa. **Principiador.**

COMENSAL. m. Qui habita o menja junt ab una altra persona. **Comensal.** || En algunes catedrals y colegiates, prebendat immediat al canonge. **Racionero, comensal.**

COMENSALÍA. f. En algunes catedrals y colegiates, prebenda immediata al canonicat. **Ración, comensalía.**

COMENSAMENT. m. y

COMENSANSA. f *Ant.* **Principio.**

COMENSAR. v. a. **Empezar, comenzar, dar principio.** || v. n. **Empezar, principiar, tener principio alguna cosa.**

COMENSAR A DONAR PREU. fr. *Abrir ó romper el precio.*

COMENSAR EN BÈ O EN FORTUNA ALGUNA COSA. *Entrar con el pie derecho, ó con buen pie.*

COMENSAR DE CAP Y DE NOU. fr. *Fam.* Tornar a empendre una obra mal acavada. *Empezar de nuevo.*

COMENSA Y MAI ACAVA. *Expr. fam.* Ab que 's denota que un té mòlt que dir, o que per mòlt que digui sempre li queda qué dir, o que per massa llarch se fá pesat. *Comienza y no acaba.*

COMENSAT, DA. p. p. **Principiado, empezado.**

COMENT. m. *Ant.* COMENTARI. || EXPOSICIÓ.

COMENTADOR, A. m. y f. Qui comenta. **Comentador.**

COMENTAR. v. a. Explicar, glosar, aclarir alguna obra literaria. **Comentar.**

COMENTARI. m. Interpretació, explicació, declaració del sentit d' alguna obra literaria. **Comentario, comento.** || pl. Histories escrites ab brevetat, còm les de Céssar, les del marqués de Sant Felip, etc. **Comentarios.** || LLIBRE DE MEMORIA.

COMENTAT, DA. p. p. **Comentado.**

COMERCIABLE. adj. y

COMERCIAL. adj. S' aplica als géneros ab que 's pot comerciar. **Comerciable.** || *Met. ant.* De tracte afable. **Sociable, comerciable.**

COMERCIANT, A. m. y f. Qui comercia. **Comerciante.**

COMERCIAR. v. a. Negociar, traficar comprant y venent o cambiant mercaderíes. **Comerciar.** || *Met.* Tindre comunicació o tracte, comunment ilícit, unes persones ab altres. **Comerciar.**

COMERCIEJAR. v. a. COMERCIAR.

COMERS. m. Negociació comprant y venent. **Comercio.** || Comunicació o tracte d' uns ab altres. **Comercio.** || Còs de comerciants. **Comercio.** || *Met.* Tracte secret y ilícit entre persones de diferent sexe. **Comercio.** || Joch de cartes entre quatre o més persones, en que 's donen a cada hu tres cartes tapades, se 'n posen a la taula quatre destapades y guanya 'l que 'n reuneix tres d' un coll superior a les dels altres jugadors. **Comercio.** || El paratge més concorregut dels pobles grans. **Comercio.** || BOTIGA.

COMERSAR. v. a. *Ant.* COMERCIAR.

COMES (Joan). *Biog.* Il-lustrat ecclesiástich contemporani, nascut a mitjans del sigle XIX a la vila de Artés. Va ésser bisbe de Ciutadella y de Terol, y va morir jove encara. Les seues despulles foren enterrades a la Sèu de Manresa, en un artístich sepulcre, en quin epitafi se consignen els mereixements d' aquell prelat, un dels homes de major cultura del seu temps.

— (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Famós mestre de música valenciá, nat envers l' any 1560. Era mestre de capella a la Sèu y en el colegi del Patriarca.

— (JOSEPH). *Biog.* Notari de la curia de Vich, nat a Centelles al sigle XVII y mort l' any 1722. Era batxiller en dret y escrivá del comte de Centelles. L'any 1701 va publicar a Girona (imp. J. Oliva) dos volúms in-folio titolats: *Viridarium artis notariatus*, dels quals se 'n va fer una traducció castellana, publicada a Barcelona l' any 1828. Va deixar dos volúms manuscrits, inédits, relatius a la seua carrera.

— (PERE JOAN). *Biog.* Primer canonge seglar de la colegiata de Santa Agna, de Barcelona, en quina ciutat va néixer l' any 1562, morint'hi l' any 1621. Era mòlt versat en notaría, que havía exercit a la seua joventut. De la seua laboriositat y afició a l' historia ne queda bona mostra a l' arxiu municipal de Barcelona ab el *Llibre de algunes coses assenyalades succehides en Barcelona y altres parts*, fet l' any 1583 y publicat l' any 1878 (imp. de *La Renaixensa)*, y també a l' arxiu de la colegiata de Santa Agna ab el manuscrit, inédit, titolat: *Institutiones seu lucernæ.* La primera obra va ésser escrita d' amagat durant dos anys y mitj exercint d' escrivent a cá la Ciutat; mes, l'any 1584 se li va descubrir, li formaren causa els concellers y 'l llibre quedá a l' arxiu, ja qu' era extret sense permís dels documents de la casa, y estava proibida la copia y extracció dels escrits diplomátichs que figuraven arxivats.

COMES. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Errs, depart. del Pirineus orientals. || —(COLL DE LES). *Orog.* Coll a 1,370 met. d' altitut, al SE. de Vallcebre, prov. de Barcelona a l' extrém del plá d' en Barromba, dalt d'un murallám de cinglateres. || —(COLL DE LES). Está situat entre 'l Plá del Burgá y La Ametlla, prov. de Tarragona.

COMÉS, A. p. p. **Cometido.** || *Ant.* Encomanat, encarregat, confiat a algú. **Cometido, confiado.**

COMESTIBLE. adj. Lo que 's pot menjar. **Comestible.** || m. pl. **Comestibles.**

COMETA. m. Còs celest de la naturalesa dels planetes, que descriu una órbita més excéntrica que aquells, per quina raó sols se pot veure de llarch en llarch temps; generalment va acompanyat d' una qúa o cabellera lluminosa. **Cometa.** || Joch de cartes dit en algunes parts al hu y al dos: el qui té má juga les cartes per ordre, còm: *as, dos, tres*, etc., fins que pert l' ordre, y en tal cas juga 'l del costat, si la té, seguint axís els demés. **Cometa.** || El nou d' oros del meteix joch, y val per qualsevulla carta. **Cometa.** || *Orog.* Coma petita.

COMETARI, A. adj. *Astron.* Pertanyent o referent als cometes. **Cometario.**

COMETOGRAFÍA. f. Tractat dels cometes. **Cometografía.**

COMETOLOGÍA. f. Part de l' astronomía que tracta dels cometes. **Cometología.**

COMETRE. v. a. y

COMÉTRER. v. a. Encarregar algún negoci a algú. **Cometer, confiar.** || Fer algún delicte, etc. **Perpetrar, cometer.**

COMETRE'S. v. r. FIARSE.

Brot de comí

COMÍ. m. *Bot.* Herba de fulles partides mòlt menudes, ab mólts ramets de flors petites, llevor ovalada, d' un costat convexa y plana de l' altre, aromática, acre, medicinal y bona pera les salses. **Comino.** || CUMÍ.

COMÍ BORT. Especie de matafaluga borda. *Comino silvestre.*

COMÍ DE MADRIT: CARVI.

COMÍ (Grau). *Biog.* Arquitecte del sigle XIV, autor del projecte de l' iglesia parroquial de Santa Coloma de Queralt, elegant obra gótica, comensada a bastir per ell meteix l' any 1330.

COMIÁ. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és al peu de la serra del Pinós y a la vora de la riera de Marlet. || —(COLL DE). *Orog.* Coll a uns 900 met. d' altitut per ont passa la carretera de Sant Quirse de Besora a Berga; está situat entre Alpens y Borredá, a la vora del riu Marlés, prov. de Barcelona.

COMIAT. m. **Despedida.**

DAR COMIAT. fr. DESPEDIR

PENDRE COMIAT. fr. DESPEDIRSE.

CÓMICAMENT. adv. m. A la manera dels cómichs. **Cómicamente.**

CÓMICH, CA. m. y f. COMEDIANT. || adj. Lo pertanyent a la comedia, còm: *estil cómich*, etc. **Cómico.**

COMICI. m. Llóch ont el poble va a votar als regidors y diputats. **Comicio, colegio electoral.**

COMINAL. adj. *Ant.* Indiferent. **Común.** || *Náut.* TRIPULACIÓ. || Qui té part a la massa comuna. **Partícipe de la masa comuna.** || COMUNAL. *Náut. ant.* OFICIAL DE LA MAR. || adj. *Ant.* ACCEPTABLE.

COMINALESA. f. *Ant.* JUDICI D' ÁRBITRES.

COMINALMENT. adv. FÁCILMENT.

COMINES (Pere). Escriptor del sigle XVII, probablement militar, autor d' una *Relación diaria de lo sucedido en el ataque* y *defensa de la ciudad de Barcelona, cabeza del principado de Cataluña, antemural de toda España*, dedicada pêl seu autor al rei d' Anglaterra Guillém II (un volúm en octau, estampat a La Haya l' any 1699). En Pere Comines parla còm testimoni presencial del siti de Barcelona de l' any 1697.

COMIOLS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d'Anya, prov. de Lleida. || —(COLL DE). *Orog.* Coll de la serra de Montsech per ont passa la carretera de Tárrega a Tremp, prov. de Lleida; és al NE. del poble del seu nòm. || —(SERRA DE). Serra que s' extent entre les del Montsech y Boumort, prov. de Lleida.

COMÍS. m. Pena de perdre la mercadería 'l qui còmercia en géneros proíbits. **Comiso.** || Els meteixos géneros comissats. **Comisso.**

COMISSAR v. a. Declarar que una cosa ha caigut en la pena de comís. **Dar de comiso, comisar.**

COMISSARI. Qui té facultat d' un altre pera algún negoci. **Comisario.**

COMISSARI DE GUERRA. Qui passa revista general a la tropa. *Comisario de guerra.*

COMISSARI DEL SANT OFICI O DE L' INQUISICIÓ. El sacerdot qu' entenía en els cárrechs d' ella. *Comisario del Santo Oficio ó de la Inquisición.*

COMISSARI GENERAL. Antigament, qui manava part de la cavallería en els exércits. *Comisario general.*

COMISSARI GENERAL DE CRUSADA. Ecclesiástich que per nomenament del rei y facultat pontificia té al séu cárrech els negocis pertanyents a aquesta gracia. *Comisario general de cruzada.*

COMISSARI GENERAL DE JERUSALÉM O DE LA TERRA SANTA. Relligiós franciscá resident a la cort per nomenament del rei en lo tocant als cabals dels convents y hospicis dels sants llóchs. *Comisario general de Jerusalén ó Tierra Santa.*

COMISSARI GENERAL D' INDIES. A l' ordre de Sant Francesch, era 'l relligiós encarregat de les seues provincies d' Indies. *Comisario general de Indias.*

COMISSARI ORDENADOR. L' immediat en autoritat a l' intendent d' exércit, a qui supleix en cas d' ausencia. *Comisario ordenador.*

COMISSARÍA. f. y

COMISSARIAT. m. Empleu y oficina del comissari. **Comisaría, comisariato.**

COMISSAT, DA. p. p. El género que ha caigut en comís. **Comisado, comiso.** || *Ant.* COMISSIONAT.

COMISSIÓ. f. Ordre, encárrech, facultat qu' alguna corporació dòna de paraula o per escrit a algú, pera qu' executi o entengui en algún assumpte. **Comisión.**

PECAT DE COMISSIÓ. El que 's comet infringint la llei de Dèu en algún precepte negatiu. *Pecado de comisión.*

COMISSIONAR. v. a. Donar comissió a algú pera entendre en algún negoci. **Comisionar.**

COMISSIONAT, DA. p. p. **Comisionado.** || La persona encarregada d' algún negoci. **Comisionado, comisionista.**

COMISSIONISTA. m. La persona que té comissió per algún negoci comercial. **Comisionista.**

COMISSURA. f. *Anat.* Unió de les diverses parts de la closca del cap per medi d' unes dentetes còm les de la serra. **Comisura.**

CÓMIT. m. Oficial qu' estava encarregat de les maniobres y dels cástichs dels forsats a les galeres. **Cómitre.**

COMITIT, DA. adj. *Ant.* COMISSIONAT.

COMITIVA. f. Acompanyament. **Séquito, comitiva.**

COMMEMORABLE. adj. Lo qu' es digne d' ésser commemorat. **Conmemorable.**

COMMEMORACIÓ. f. Memoria que 's fá d' alguna cosa. **Conmemoración.** || A l' ofici ecclesiástich, la memoria que 's fá d' algún sant, festivitat, etc. **Conmemoración.**

COMMEMORACIÓ DE VIUS Y DE MORTS. Plegaria commemorativa en obsequi de vius y morts. *Conmemoración de vivos y difuntos.*

COMMEMORACIÓ DELS DIFUNTS. Aniversari que celebra l' Iglesia 'l día dos de Novembre per les ánimes del Purgatori. *Conmemoración de los difuntos.*

COMMEMORADOR, A. s. y adj. Qui commemora o lo que commemora o recorda algún fet. **Conmemorador.**

COMMEMORAR. v. a. Fer memoria o commemoració d' algun fet o d' alguna cosa. **Conmemorar.**

COMMEMORAT, DA. p. p. **Conmemorado.**

COMMEMORATIU, VA. adj. Lo que representa o fá commemoració de quelcom. **Conmemorativo.** || Les senyes o circunstancies exteriors al acometiment d' una malaltía y totes les qu' han preceit a l' época en que s' ha donat avís al facultatiu. **Conmemorativo.**

COMMENSURABLE. adj. Lo que 's pot amidar ab una meteixa mida o ab igualtat. **Conmensurable.**

COMMENSURACIÓ. f. La mida o proporció d' una cosa ab un' altra. **Conmensuración**

COMMENSURAR. v. a. Midar ab igualtat o ab la deguda proporció. **Conmensurar.**

COMMENSURAT, DA. p. p. **Conmensurado.**

COMMENSURATIU, VA. adj. Lo que serveix pera commensurar. **Conmensurativo.**

COMMERCI. m. *Ant.* COMERS.

COMMERSANT. m. *Ant.* COMERCIANT.

COMMERSAR. v. a. *Ant.* **Comerciar.**

COMMINACIÓ. f. Amenassa del superior al súbdit o al inferior pera corretgirlo o per altres fins. **Conminación.**

COMMINAR. v. a. Amenassar ab pena al reu pera que s' esmeni, digui la veritat o pera altres fins. **Conminar.**

COMMINAT, DÁ. p. p. **Conminado.**

COMMINATORI, A. adj. Lo que conté amenassa. **Conminatorio.**

COMMINUTA. f. *Cir.* Se diu de la fractura en que els ossos han quedat reduits a fragments més o menys petits. **Conminuta.**

COMMINUTIU, VA. adj. *Med.* Que presenta comminució o fractura. Fracturat, romput, partit en trossos petits. **Conminutivo.**

COMMISERACIÓ. f. Compassió. **Conmiseración**

COMMIXTIÓ. f. Barreja de coses diferentes. **Conmistión, conmixtión.**

COMMOCIÓ. f. Moviment, perturbació violenta del ánim o del cos. **Conmoción, perturbación, alteración.** || Alsament, rebelió d' algún partit, poble, provincia, etc. **Conmoción, tumulto, levantamiento, movimiento.**

COMMOGUT, DA. p. p. **Conmovido.**

COMMONITORI m. Memoria, relació de noticies per escrit. **Conmonitorio.**

COMMÓS, A. p. p. COMMOGUT.

COMMOURE. v. a. Perturbar, inquietar, alterar, móurer. **Alterar, conmover, agitar, perturbar.**

COMMOURE 'S. v. r. **Conmoverse.**

COMMOVEDOR, A. m. y f. **Perturbador.**

COMMOVIMENT. m. *Ant.* COMMOCIÓ.

COMMUNIDOR. m. L' exorcisant contra les tempestats. **Exorcista.** || El lloch destinat pera conjurar les tempestats. **Lugar para exorcismos.**

COMMUNIR. v. a. **Corroborar, confirmar.** || Exorcisar el temps. **Conjurar.**

COMMUNIT, DA. p. p. **Conjurado.** || CORROBORAT.

COMMUTA. f. COMMUTACIÓ.

COMMUTABLE. adj. Lo que 's pot commutar. **Conmutable.**

COMMUTACIÓ. f. Barata, cambi. **Conmutación, trueque, cambio, permuta.**

COMMUTAR. v. a. Cambiar, baratar. **Trocar, conmutar, cambiar, permutar.**

COMMUTAT, DA. p. p. **Conmutado.**

COMMUTATIU, VA. adj. Lo qu' arregla l' igualtat o proporció que hi deu haver entre les coses quan se donen unes per altres. Se diu de la justicia. **Conmutativo.**

CÓMODAMENT, adv. m. Ab comoditat. **Cómodamente.** || Oportuna, convenient o utilment. **Cómodamente.**

COMODANT. m. *For.* Qui presta a un altre gratuitament una cosa tangible pera que se 'n serveixi fins a cert temps o pera cert us y se li retorni després. **Comodante.**

COMODAR. v. a. *For.* Deixar gratuitament alguna cosa pera cert temps. **Comodar.**

COMODAT. m. *For.* Contracte pel qual se dòna o reb alguna cosa ab obligació de tornarla. **Comodato**

CÓMODATARI. m. *For.* Qui pren alhajes o diners a fiar. **Comodatario.**

COMODÍ. m. Lo que serveix pera tot. **Comodín.**

COMODITAT. f. Conveniencia. **Comodidad.** || La bona disposició de les coses pêl us que se n' ha de fer. **Comodidad.** || Utilitat, interés. **Comodidad.**

CERCAR LES SEUES COMODITATS. fr. Buscar els seus interessos y utilitats. *Ser amigo de sus conveniencias.*

CÓMODO, A. adj. Oportú, proporcionat. **Cómodo.**

A COMODO. m. adv. Que denota la moderació del preu. *A precio acomodado, á moderado precio.*

COMODORO. m. Títol que 's dòna a Anglaterra, Holanda y América a un capitá de navío, encarregat de manar mòlts vaixells reunits. **Comodoro.**

COMOLO FORNO. *Orog.* Montanya de la partió S. de la Vall d' Arán, a ponent del Port de Caldes; té 3,032 metres demunt el nivell del mar.

COMOLOS-PALES. *Orog.* Serra de la prov. de Lleida, quina alsada máxima és de 3,000 metres damunt el nivell del mar; está entre la Vall de Bohí y la de Sant Nicolau, sota la frontera S. de la Vall de Arán.

COMPACTE, A. adj. Unit, trabat, apretat. **Compacto.**

COMPADÉIXER. v. a. Sentir llástima pêls mals de un altre, tindren 'n compassió. **Compadecer.**

COMPADÉIXERSE. v. r. Tindre llástima o compassió d' algú. **Compadecerse.**

COMPADESCUT, DA. p. p. **Compadecido.**

COMPAGINACIÓ. L' acte y efecte de compaginar. **Compaginación.**

COMPAGINADOR, A. m. y f. Qui compagina. **Compaginador.**

COMPAGINAR. v. a. Ordenar coses que tenen relació o connexió entre elles. **Compaginar.**

COMPAGINARSE. v. r. Correspondre 's les planes d' un llibre, ésser colocades per l' ordre de la numeració. **Compaginarse.**

COMPAGINAT, DA. p. p. **Compaginado.**

COMPANATJE. m. Vianda que pot menjarse freda. **Fiambre.**

COMPANEJAR o COMPANAJAR. v. n. Compartir, distribuir alguna cosa ab economía. **Economizar.**

COMPANY. m. Qui acompanya o s' acompanya ab un altre. **Compañero.** || Qui és a una meteixa oficina, empleu, etc. **Compañero.** || **Cómplice.** || Qui viu en companyía d' altres. **Compañero.** || Al joch els que s' ajuden mutuament contra altres. **Compañero.** || Lo que fa joch o simetría ab un' altra cosa. **Compañero.** || Lo que s' acostuma usar o portar ab sí meteix, còm: *el llibre*, etc. **Compañero.**

ANAR DE COMPANYS. fr. *Ir en compañía.*

COMPANY DE SORT. m. Participant, company de la meteixa sort ab altre o altres. *Consorte.*

TROVAR COMPANY. fr. Descubrir en algú el meteix geni o 'ls meteixos gustos y aficións que un té. *Encontrar Sancho con su rocín.*

COMPANYA. f. Familia o fills petits. **Familia, hijos.** || *Ant.* El servei. **Gente, servidumbre.** || *1er.* COMPANYÍA. || *Náut.* El petit retret de popa a les naus reduides. **Cámara.** || *Ant. náut.* EQUIPATGE, TRIPULACIÓ. || f. COMPANYERA.

QUI AB COMPANYA 'S FICA, CAGAT SE LLEVA. fr. *Met.* QUI AB CRIATURES SE FICA, etc.

COMPANYERA. f. La dona que acompanya o se acompanya ab un'altra pera algún fí. **Compañera.**

COMPANYERISME. m. Intimitat propia de companys que s' aprecien ab especialitat. **Compañerismo.**

COMPANYETA. f. dim. QUITXALLETA.

COMPANYÍA. f. Societat o junta de persones. **Compañía.** || El marit respecte de la muller, y aquésta respecte d' aquell. **Compañía.** || Qui va junt ab un altre. **Compañía.** || *Com.* Societats de comerciants. **Compañía.** || *Mil.* Cert número de soldats ab el seu capitá. **Compañía.** || Número de comediants que formen un cos pera representar als teatres públichs. **Compañía.**

COMPANYÍA D' ESPARDENYÁ. *Expr. fam.* Se diu de aquell que havent eixit en companyía d' un altre, 'l deixa quan més aquest l' ha menester. *Compañía del ahorcado.*

COMPANYÍA DE JESÚS. Relligió fundada per Sant Ignasi de Loyola. *Compañía de Jesús.*

COMPANYÍA DE NOSTRA SENYORA. L' ordre de relligioses que 's diuen de l' Ensenyansa, fundada pêls jesuites. *Orden de Nuestra Señora.*

COMPANYÍA DEL PELEGRÍ. *Náut. ant.* EQUIPATGE.

AB ALEGRE COMPANYÍA, SE SUFREIX LA TRISTA VIDA. *Ref.* Que 's pren en sentit literal. *Con alegre compañía, se sufre la triste vida.*

COMPANYÍA PER HONOR, AB IGUAL ANS QUE AB MAJOR. *Ref.* Denota que l' amistat ab els iguals, es més segura que no pas ab els que son o tenen més que nosaltres. *La compañía para honor, antes con tu igual que con tu mayor; cada cual con su igual.*

LES MALES COMPANYÍES NO PORTEN RES DE BÓ. *Loc. prov.* Aconsella lo mòlt que convé evitar les males companyíes. *Huye del malo, que trae daño.*

MÒLTS ME FAN COMPANYÍA. *Loc. fam.* Denota ésser algú de la meteixa condició o modo de pensar d' altres. *Ser iguales.*

PER COMPANYÍES. m. adv. *Por compañías.*

COMPANYÓ, NA. m. y f. **Compañero, compañera.** || PARIÓ.

QUE HO DIGUI 'L MEU COMPANYÓ, QU' ES TAL CÒM JO. *Ref.* Denota qu' entre dos companys tant motiu de desconfiansa hi há en un còm en altre. *Tan bueno es Pedro como su compañero; preguntadlo á Muñoz que miente más que vos.*

COMPANYONA. f. *Ant.* MULLER.

COMPAR. adj. *Mús.* Correlatiu de sí meteix, parlant dels tons que n' acompanyen d' altres. **Compar.**

COMPARABLE. adj. Lo que 's pot o és digne de compararse. **Comparable.**

COMPARACIÓ. f. L' acte y efecte de comparar. **Comparación.** || *For. ant.* **Comparecencia.**

EN COMPARACIÓ. m. adv. *En comparación.*

TOTA COMPARACIÓ ES ODIOSA. fr. *Fam.* Per que un o altre dels comparats ha d' eixirne rebaixat. *Toda comparación es odiosa.*

COMPARADAMENT. adv. m. COMPARATIVAMENT.

COMPARANSA. f. COMPARAÇIÓ.

COMPARAR. v. a. Confrontar una cosa ab un' altra pera véurer si son iguals o quina diferencia hi há entre abdues. **Comparar, cotejar.** || v. r. Igualarse ab altres. **Compararse con otro.**

COMPARAT, DA. p. p. **Comparado.**

COMPARATIU, VA. adj. Lo que compara o serveix pera fer comparació d' una cosa ab un' altra. **Comparativo.** || *Gram.* La frase o adjectiu que relaciona 'ls termes de la comparació, còm: *millor* ab *bó*, *pitjor* ab *dolent*, etc. **Comparativo.**

COMPARATIVAMENT. adv. m. Ab comparació. **Comparativamente.**

COMPARE. m. Padrí de batejar o confirmar. **Padrino, compadre.** || S' aplica també als amichs y coneguts. **Compadre.**

DEL PA DEL MEU COMPARE BON TROÇ AL MEU FILLOL. *Ref.* Denota que comunment s' és pródich en lo dels altres y ranci de lo propi. *Del pan de mi compadre, gran zatico á mi ahijado.*

FER COMPARES Y COMARES. fr. FER COFIS Y MOFIS.

COMPARECENCIA. f. *For.* L' acte de presentarse devant del jutge. **Comparecencia, comparición.**

COMPAREGUT, DA. p. p. **Comparecido.**

COMPARÉIXER. v. n. Presentarse una persona devant d' un' altra personalment o per poders. **Parecer, comparecer.** || Trovarse una cosa que s' havía perdut. **Parecer, comparecer.** || Deixarse veure a alguna part, o anar'hi. **Parecer, comparecer.**

COMPARENDO. m. Despaig o citació ab que 'l superior o jutge mana a algú que se li presenti. Es veu usada als tribunals. **Comparendo.**

COMPARENT. p. a. **Compareciente.**

COMPARER. f. COMPARÉIXER.

COMPARET. m. dim. **Padrinito.** || Fadrí forro, travallador de la terra. **Bracero.** || m. *Ter.* Travallador de la terra. **Labrador, labriego.** || Entre mariners, qui no és del art de navegar. || Entre gent del poble, qui no és menestral ni senyor. **Labriego.**

COMPARICIÓ. f. *For.* **Comparecencia.** || L' aute ab que 'l jutge mana comparéixer. **Comparición.**

COMPARSA. f. Acompanyament que sol haverhí a les representacións teatrals. **Comparsa.** || Companyía de disfresses. **Comparsa.**

COMPART. f. *For.* Qui té part ab altres en algún negoci civil o criminal. **Comparte.**

COMPARTICIÓ. f. REPARTICIÓ.

COMPARTIDOR. m. Qui comparteix. **Compartidor.** || adj. Lo que 's pot compartir. **Compartible.**

COMPARTIMENT. m. Distribució y repartiment d' un tot en parts iguals. **Compartimiento.**

COMPARTIR. v. a. Distribuir un tot en part iguals o proporcionades. **Repartir, compartir.**

COMPARTIT, DA. p. p. **Repartido, compartido.**

COMPÁS. m. Instrument matemátich de fusta o metall, compost de dues peces unides al cap ab un pern y que s' aixampla o estreny segóns convé. **Compás.** || *Met.* Regla o modo de viure o d' obrar. **Com-**

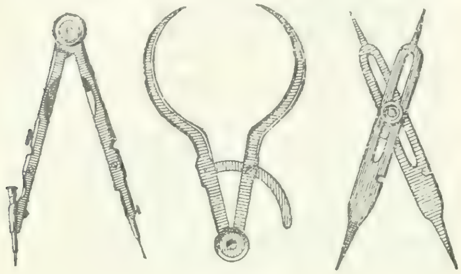

Compassos

pás. || *Mús.* Temps que 's gasta a cada nota o figura. **Compás.** || El moviment de la má del que dirigeix la orquesta. **Compás.** || Ratlla perpendicular que 's posa a les pautes de solfa. **Compás.** || En l' esgrima és la deguda proporció en els moviments. **Compás.** || *Ter. Naut.* BRÚXULA.

COMPÁS DE CALIBRES. Lo que serveix pera amidar el calibre de les peces d' artillería. *Compás de calibres.*

COMPÁS DE DISTANCIES. m. El que serveix pera midar escales en planols y mapes.

COMPÁS DE GRUIXOS. Compás de branques corbes que serveix pera amidar els diámetres de les barres, cilindres, columnes, etc. *Compás de gruesos.*

COMPÁS DE PROPORCIÓ. El que té quatre puntes y un pern o caragol, corredís que 's posa ont convé pera que entre l' obertura de les dues puntes d' un cap y la de les dues del altre hi hagi la proporció que 's desitja. *Compás de proporción.*

COMPÁS DE VARES. Aquell que té les puntes fermades ab unes tanques rectangulars que corren per la llargaria d' un regle y s' hi subgecten per medi d' un caragol de pressió. *Compás de vara.*

Compás major

COMPÁS MAJOR. fr. *Mús.* Un dels temps de la música. *Compás mayor.*

COMPÁS MENOR. *Mús.* Altre temps de la música. *Compás menor.*

COMPÁS MESTRE D' ANSES. m. Aparell que per un costat abasta tot el cós midat y pêl altre precisa el gruix del meteix.

PORTAR EL COMPÁS. fr. *Mús.* Dirigir una orquesta. *Llevar el compás.* || fr. *Met.* Dirigir o governar alguna cosa. *Echar el compás.*

TREURE DE COMPÁS. *Loc. met.* Treure de tino. *Sacar de tino.*

COMPASSET. m. dim. *Mús.* COMPÁS MENOR. || *Matem.* Compás petit. **Compasito.**

COMPASSIBLE. adj. DIGNE DE COMPASSIÓ.

COMPASSILLO. m. *Mús.* Un dels quatre temps que s' usen a la música, en lo qual la nota dita máxima val vuit compassos. **Compasillo.**

COMPASSIÓ. f. Sentiment que 'ns fan les desgracies dels altres. **Compasión.**

DIGNE DE COMPASSIÓ. Qui mereix ésser compadescut. *Digno de compasión, compasible.*

FER COMPASSIÓ. fr. *Fer llástima.*

MOURE'S A COMPASSIÓ. fr. *Moverse á compasión.*

COMPASSIU, VA. adj. Qui fácilment se compadeix dels altres. **Compasivo.**

COMPASSIVAMENT. adv. *Mod.* Ab compassió. **Compasivamente.**

COMPATERNITAT. f. El parentiu espiritual que'l padrí de batejar o confirmar contreu ab els pares de la criatura. **Compaternidad.**

COMPATIBILITAT. f. Aptitut d' una cosa pera unirse ab un'altra. **Compatibilidad.**

COMPATIBLE. adj. Lo que té aptitut pera concórrer en un meteix lloch o en un meteix subgecte. **Compatible.**

COMPATRICI, A. m. y

COMPATRIOTA. m. y f. Qui és de la nostra meteixa patria. **Compatricio, compatriota.**

COMPATRÓ, NA. m. y f. Patró juntament ab altre. **Compatrono. compatrón.**

COMPATRONAT. m. Dret y facultat de compatró. **Compatronato.**

COMPAYNA. f. COMPANYA.

COMPELACIÓ. f. *For.* Interrogatori basat sobre fets y articles. **Compelación.**

COMPELIDOR, A. m. y f. Qui compeleix. **Impulsor.**

COMPELIMENT. m. Incitatiu, estímul. **Impulso, compulsión, impulsión.** || COMPULSIÓ.

COMPELIR. v. a. Obligar. **Compeler.** || Incitar. **Compeler.** || *Ant.* NECESSITAR.

COMPELIT, DA. p. p. **Compelido.**

COMPENDI. m. Breu recopilació. **Epitome, compendio.**

COMPENDIADOR. m. Qui compendía. **Compendiador.**

COMPENDIAR. v. a. Reduir a compendi. **Compendiar, compendizar.**

COMPENDIARIAMENT. adv. m. COMPENDIOSAMENT.

COMPENDIAT, DA. p. p. **Compendiado.**

COMPENDIÓS, A. adj. Abreviat, reduit. **Abreviado, compendioso.**

COMPENDIOSAMENT. adv. m. En compendi. **Compendiosamente, compendiariamente.**

COMPENDRE. v. a. Entendre profundament alguna cosa. **Penetrar, comprender, alcanzar.** || Rodejar per totes parts. **Abrazar, comprender, ceñir.** || v. n. Contindre, encloure en sí. **Incluir, comprender, abrazar, abarcar.**

COMPENETRACIÓ. f. La acció o efecte de compenetrar. **Compenetración.**

COMPENETRAR. v. a. *Lóg.* Penetrar fins lo més minuciós de les coses. **Compenetrar.**

COMPENSA. f. *Ant.* COMPENSACIÓ.

COMPENSABLE. adj. Lo que 's pot o es digne de compensar. **Compensable.**

COMPENSACIÓ. f. La acció o efecte de compensar. **Compensación.** || PREMI.

COMPENSAR. v. n. Indemnisar algún dany, agravi o perjudici. **Resarcir, compensar.** || v. n, Gosar de algún bé en grau equivalent al dany que s' ha patit. **Compensar.**

COMPENSARSE. v. r. Resarcirse una cosa ab la seua contraria, còm: *les perdues ab les ganancies.* **Compensarse.** || Resarcirse un a sí meteix el dany qu'un altre li ha ocasionat. **Compensarse.**

COMPENSAT, DA. p. p. **Compensado.**

COMPENSATIU, VA. adj. Lo que compensa. **Compensativo.**

COMPENSATORI, A. adj. Lo que serveix de compensació. **Compensatorio.**

COMPERMUTAR. v. a. Permutar un benefici eclesiástich ab un altre. **Compermutar.**

COMPETENCIA. f. Disputa entre dos o més subgectes sobre algunes coses. **Competencia.** || Incumbencia, pertenencia. **Incumbencia, competencia, pertenencia.**

A COMPETENCIA. m. adv. *A competencia, á porfía.*

ESTAR EN COMPETENCIA. Pretendre dues o més persones una meteixa cosa. *Estar en competencia.*

COMPETENT. m. En la primitiva Iglesia 'l catecumen ja instruit y més adelantat en els dogmes de la relligió cristiana. **Competente.** || adj. Convenient, proporcionat, adequat, bastant. **Competente.** || Degut, llegítim. **Competente**

COMPETENTMENT. adv. Proporcianada, adequadament. **Competentemente.** || Llegítimament. **Legítimamente.**

COMPETICIÓ. f. *Ant.* COMPETENCIA.

COMPETIDOR, A. m. y f. Qui competeix. **Competidor.**

COMPETIR. v. n. Aspirar dos o més subgectes ab empenyo a una meteixa pretensió. **Competir.** || Pertányer. **Competir, corresponder, tocar, pertenecer.** || RIVALISAR.

COMPETIT, DA. p. p. **Competido.**

COMPILACIÓ. f. Colecció de varies noticies o materies. **Compilación.**

COMPILADOR, A. m. y f. Qui compila. **Compilador.**

COMPILAR. v. a. Juntar en un cós varies noticies o materies. **Compilar.**

COMPILAT, DA. p. p. **Compilado.**

COMPINXE. m *Fam.* Amich, camarada. **Compinche.**

COMPLACENCIA. f. Condescendencia. **Complacencia, condescendencia.** || Satisfacció, alegría, gust. **Complacencia.**

COMPLACENT, A. adj. CONDESCENDENT. || p. a. Qui compláu. **Complaciente.**

COMPLANCTA o COMPLANTA. f. *Ant.* Poesía de grans dimensións y de género trist. **Elegía.**

COMPLANGUT, DA. p. p. **Complacido.**

COMPLANT. f. *Ant.* **Lamento.**

COMPLÁNYER. v. n. *Ant.* PLÁNYER || Plorar ab llágrimes y sospirs. **Plañir.** || CONDÓLDRE 'S.

COMPLAURE. v. a. Donar gust o plaer a un altre. **Complacer, condescender.**

COMPLÁURE 'S. v. r. Tindre satisfacció en alguna cosa. **Complacerse, alegrarse.**

COMPLEMENT. m. La derrera perfecció d' alguna cosa. **Complemento.** || Lo que la completa. **Complemento.**

COMPLEMENTARI, A. adj. Lo que constitueix el complement d' una cosa. **Complementario.**

COMPLERT. adj. y

COMPLET, A. adj. Cabal, perfet. **Completo.** || Obsequiós, atent. **Cumplido.**

COMPLETAMENT. adv. m. Sense que hi manqui res. **Completamente, cumplidamente.**

COMPLETAR. v. a. Fer cumplida y perfecte alguna cosa. **Acabalar, completar.**

COMPLETAT, DA. p. p. **Completado.**

COMPLETES. f. pl. Derrera part del reso ecclesiástich. **Completas.**

COMPLEXIÓ. f. Temperament y graduació dels humors del cós humá. **Complexión.** || *Ret.* Figura per quina móltes oracións comensen y acaven per una meteixa paraula. **Complexión.**

DE BONA O MALA COMPLEXIÓ. *Loc. Bien o mal complexionado.*

COMPLEXIONAL. adj. Lo pertanyent a la complexió. **Complexional.**

COMPLEXE. m. El conjunt o unió de dues o més coses. **Complejo.** || adj. *Anat.* Se diu d' un dels catorse muscles del cap pêl seu moviment. **Complexo, cruzado.** || *Lóg.* COMPOST.

COMPLICACIÓ. f. Concurrencia y barreja de diverses coses. **Complicación.**

COMPLICAR. v. a. Barrejar, unir les unes ab les altres, coses diferentes. **Complicar.**

COMPLICAT, DA. p. p **Complicado.**

CÓMPLIX. m. Company en la comisssió d' algun delicte. **Cómplice.**

COMPLICITAT. f. Qualitat de cómplix. **Complicidad**

COMPLIR. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. CUMPLIR.

COMPLIT. p. p. COMPLERT.

COMPLOT. m. CONSPIRACIÓ, TRAMA, JUNTA SECRETA.

COMPLOTAR. v. a. Preparar un complot ab varis subgectes. **Complotar.**

COMPOME. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora de la riera de la Castellana y té 261 hab.

COMPONDRE. v. a. Formar de varies coses una de sola, colocantles ab cert ordre. **Componer.** || Constituir, formar algun cós o agregat de varies coses o persones. **Componer.** || Parlant de números, sumar o pujar a una quantitat determinada. **Componer.** || Ordenar lo desconcertat, adobar lo espatllat. **Reparar, componer, aderezar, ordenar, concertar.** || Escriure o fer alguna obra d' ingeni. **Componer.** || Entre estampers formar diccións juntant les lletres. **Componer.** || Adornar. **Componer.** || Reforsar, corroborar, còm: *el ví ranci compon el ventrell.* **Componer, corroborar.** || Posar pau entre 'ls desavinguts. **Ajustar, componer.**

ANEU 'HO VOSALTRES A COMPONDRE. *Loc.* ANEU 'HO A ENTENDRE.

COMPONDRE 'S. v. r. Adornarse. **Adornarse, componerse.** || Formar un tot de varies parts, còm: *la segona d' activa 's compón de supósit, verb y acusatiu regit.* **Componerse.** || *Ter.* Se diu de la nèu quan comensa a posarse y lligarse. **Helarse.** || Dit del temps. ALSARSE, 7.

QUE 'S COMPONGUIN. *Loc. fam.* Allá se les avinguin. *Allá se las campaneen; allá se las hayan; allá se las avengan; allá se las aburejen; allá se las avenga Marta con sus pollos, críe muchos ó críe pocos.*

COMPONEDOR. m. Entre estampers eina de ferro o de fusta, ab un gálser a un dels caires pera arreglar'hi les lletres. **Componedor.** || COMPOSITOR.

Componedor

MÓLTS COMPONEDORS DESCOMPONEN LA NUVIA. *Ref.* Denota qu' en les coses de gust o d' ingeni no convé que hi intervingui massa gent. *Muchos componedores descomponen la novia.*

COMPONENDA. f. El dret que 's paga a la dataría de Roma per les butlles o llicencies que no tenen tatxa fixa. **Componenda.** || Arreglo entre varis que estaven desavinguts. **Componenda.**

COMPONIBLE. adj. Lo que 's pot compondre. **Componible.**

COMPORT. m. *Ant.* TOLERANCIA.

COMPORTA. f. Porta petita que s' alsa y baixa als canals, preses, máquines y fortaleses. **Compuerta.**

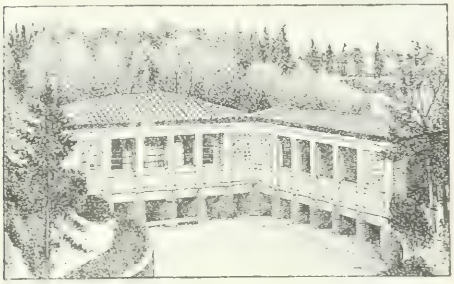

Comportes del canal d' Urgell (riberes del Segre)

COMPORTABLE. adj. Sufrible **Tolerable, comportable, soportable, llevadero, sufrible, permisible.**

COMPORTAMENT. m. Modo de portarse. **Comporte, comportamiento.**

COMPORTAR. v. a. Permetre, sufrir. **Sufrir, tolerar, comportar.**

COMPORTARSE. v. r. Modo de conduirse. **Comportarse, portarse.**

COMPORTAT, DA. p. p. **Comportado.**

COMPOSADET, A. m. y f. dim. **Compuestito.**

COMPOSADOR, A. m. y f. **Componedor.**

COMPOSAR. v. a. *Ant.* Carregar contribucións. **Imponer.** || Transigir, compondre 's. **Transigir, avenirse, componerse.** || Compondre una cosa de parts. **Componer.** || *Met.* COMPROMETRE. || Fer pagar massa cara alguna cosa. **Exigir dos precios.**

COMPOSARSE. v. r. AVENIRSE, COMPONDRE 'S.

COMPOSAT, DA. p. p. **Impuesto**

COMPOSICIÓ. f. L' acció y efecte de compondre. **Composición.** || Ajust, conveni. **Composición.** || *Mús.* Artificiosa composició de diferents sons. **Composición.** || Obra del ingeni. **Composición.** || *Gram.* Lo que 'l mestre dicta als deixebles pera traduir 'ho a la llengua qu' aprenen. **Composición, tema.** || Adob d' alguna cosa espatllada. **Compostura.**

COMPOSICIÓ DE FORCES. f. La operació per la qual se dedueix la forsa resultant de dues o més components donades. *Composición de fuerzas.*

COMPOSITOR. m. Qui compón, especialment tractantse de música. **Compositor, componedor.** || Entre estampers qui arregla les lletres pera estamparles. **Compositor.** || *For.* ÁRBITRE.

AMIGABLE COMPOSITOR. Árbitre quin fallo 's comprometen acceptar dos o més pledejants. *Amigable componedor.*

COMPOST, A. m. Agregat de varies parts. **Compuesto.** || MODEST, ADORNAT. || adj. *Bot.* Les flors que resulten de la unió de dues o més floretes sentades al receptacle y redejades d' un cálcer comú. **Compuesto.** || Se diu de les fulles quin pecíolo sosté dues o més floretes distintes les unes de les altres, còm: *les dels aufals dels prats.* **Compuesta.** || *Quím.* Se diu del cós format de dos o més elements, còm l' aigua, que ho és d' oxígen y d' hidrógen. **Compuesto.** || *Farm.* Medicament format de mòltes substancies actives. **Compuesto.** || p. p. **Compuesto.**

COMPOSTELÁ, NA. adv. Lo que pertany a Sant Jaume de Galicia o de Compostela. **Compostelano.**

COMPOSTURA. f. Adorno. **Aseo, compostura, aliño, adorno.** || Modestia, gravetat, circunspecció. **Compostura.** || COMPOSICIÓ, 2.

AB COMPOSTURA. m. adv. COMPOSTAMENT.

COMPOTERA. f. Copa gran de vidre o d' altre materia, ab tap de lo meteix, ont s' hi guarda la compota o confitura. **Compotera.**

COMPRA. f. L' acció y efecte de comprar. **Compra.** || La d' ous, gallines y altres coses pera véndreles. **Recova.** || La meteixa cosa comprada. **Compra.**

COMPRADÍS, SA. adj. Lo que 's pot comprar. **Comprable, compradizo.**

COMPRADOR, A. m. y f. Qui compra **Comprador.** || De gallines, ous, etc., pera revendre. **Recovero.** || La persona destinada pera comprar, particularment en comunitats relligioses. **Comprador.**

EL MAL COMPRADOR MENJA DOLENTA VIANDA. *Ref.* Que 's pren en sentit literal. *El mal comprador come lo peor.*

COMPRAR. v. a. Adquirir per diner el domini d' alguna cosa. **Comprar.**

COMPRÁRSELA. fr. *Fam.* Anarse 'n, fugir. *Tomar las de Villadiego; dar la grupa; poner ó echar los pies en polvorosa; volar golondrino, escurrirse.*

QUI COMPRA MÉS DEL QUE POT, APRÈS HO HA DE VENDRE TOT. *Ref.* Aconsella que no fem més de lo que 'ns permeten els nostres cabals. *Quien compra lo que no puede, vende lo que le duele.*

QUI COMPRA Y MENT, A LA BOSSA HO SENT. *Ref.* Denota que la mentida del comprador sempre recau en perjudici seu. *El que compra y miente, su bolsa lo siente.*

QUI NO 'T CONEGUI, QUE 'T COMPRI. *Ref.* Se diu d' aquell que preté enganyar ab bones paraules a qui 'l coneix massa. *Quien no te conoce ese te compre.*

COMPRAT, DA. p. p. **Comprado.** || SOBORNAT. || Joch entre quatre ab vuit cartes cada hú, y les vuit que resten fins a quaranta 's venen a qui 'n dona més. **Comprado, compradillo.**

COMPREËNSIBILITAT. f. Possibilitat de que les coses siguin compreses. **Comprensibilidad.** || Lo que fá les coses compreënsibles. **Comprensibilidad.**

COMPREËNSIBLE. adj. Lo que 's pot compendre. **Comprensible.**

COMPREËNSIÓ. f. L' acte de compendre. **Comprensión.** || Facultat, perspicacia pera compendre. **Penetración, comprensión.** || *Gram.* Reunió de dues o més sílabes en una sola, cosa de que per altre nòm se 'n diu sinéresis. **Comprensión, contracción.**

COMPREËNSIU, VA. adj. S' aplica a la facultat de compendre o entendre alguna cosa. **Comprensivo.**

COMPREËNSOR, A. m. y f. *Teol.* El benaventurat que gosa de la presencia de Dèu. **Comprensor.** || Qui comprén o alcansa alguna cosa. **Comprensor.**

COMPRÉS, A. p. p. **Comprendido.** || Contingut. **Contenido, comprendido.**

COMPRESICAUDE, A. adj. *Zool.* De qüa comprimida. **Compresicaude.**

COMPRESICAULO, A. adj. *Bot.* De tronch comprimit. **Compresicaulo.**

COMPRESICORNI, A. adj. *Entom.* D' antenes comprimides. **Compresicórneo.**

COMPRESSIBILITAT. f. La propietat de poder ésser un cós comprimit o reduit a menys volúm per medi de la pressió o de la percussió. **Compresibilidad.**

COMPRESSIBLE. adj. Capás d' ésser comprimit. **Compresible.**

COMPRESSIÓ. f. L' acció y efecte de comprimir. **Compresión.**

COMPRESSIU, VA. adj. Lo que comprimeix.

COMPRIMIR. v. a. Exprémer, apretar, estrényer. **Comprimir.** || Reprimir, contíndrer. **Reprimir, comprimir, refrenar.** || Obligar. **Comprimir.**

COMPRIMIRSE. v. r. Contindrers, refrenarse. **Comprimirse**.

COMPRIMIT, DA. p. p. **Comprimido, compreso**. || adj. *Bot.* Se diu de la cama xafada que té dues cares laterals convexes, còm: *la dels pésols d' olor*. **Comprimido**.

COMPROBACIÓ. f. L' acte y efecte de comprovar. **Comprobación**.

COMPROBAR. v. a. Confirmar alguna cosa comparantla ab un' altre y acreditantla ab proves. **Comprobar**.

COMPROBAR LES SECCIÓNS. a. *Náut.* Tallar el cós de construcció per altres seccións de diferenta mena pera veure si les que ja son tirades y armonisades tenen o no algun defecte. *Comprobar las secciones.*

COMPROBAT, DA. p. p. **Comprobado**.

COMPROMÉS, A. p. p. **Comprometido**. || m. *Ant.* COMPROMÍS.

COMPROMETEDOR, A. s. y adj. **Lo** que compromet. **Comprometedor**.

COMPROMETIMENT. m. COMPROMÍS, 4.

COMPROMETRE. v. a. Fer a algú responsable de algun encárrech. **Comprometer**. || Deixar a la discreció d' un tercer l' acabament d' una disputa, d' un plet, etc. **Comprometer**.

COMPROMETRE 'S. v. r. Arriscarse, posarse en algun compromís. **Comprometerse**.

COMPROMÍS. m. Un dels tres modos d' elecció canónica, quan tots els electors dónen a un o més subgectes d' entre ells poder pera elegir. **Compromiso**. || Conveni entre pledejants pera aderirse al judici d' un árbitre. **Compromiso**. || Escriptura ab que 'ls pledejants nomenen árbitres. **Compromiso**. || Dificultat, embrás, empenyo. **Compromiso**. || PERILL.

ESTAR O POSAR EN COMPROMÍS. fr. Posar o estar en incertitut: *Estar ó poner en compromiso*.

COMPROMISSAR. v. a. *Ant.* COMPROMETRE.

COMPROMISSARI. m. L' árbitre que nomenen els pledejants pera decidir el plet. **Compromisario**. || En les elecciόns canóniques aquell a quin favor s' ha fet el compromís. **Compromisario**. || El que s' elegeix pera l' elecció de senadors. **Compromisario**.

COMPROMISSORI, A. adj. *For.* Entre litigants, lo pertanyent al compromís. **Compromisorio**.

COMPROMITENT. m. El qui en els plets dóna 'l dret d' elecció o d' adjudicació al compromissari. **Compromitente**.

COMPTADOR. m. *Ant.* COMTADOR.

COMPTAR. v. a. Y derivats. CONTAR.

COMPTE. m. L' acció y efecte de comptar. **Cuenta**. || Cálcul, cómput. **Cuenta, cálculo, cómputo**. || Paper en qu' están escrites les partides d' alguna suma o import d' alguna cosa. **Cuenta**. || Milió, deu vegades cent mil. **Millón, cuento**. || *Ant.* RONDALLA, FAULA. || pl. ARITMÉTICA. || m. *Ant.* COMTE.

COMPTE DE LA VELLA. El que 's fá ab els dits. *Cuenta de la vieja.*

COMPTE ERRAT QUE NO VALGUI. fr. *Fam.* Pera salvar les equivocaciόns que pugui haver 'hi. *Cuenta errada que no valga.*

COMPTE Y RAÓ SOSTENEN L' AMISTAT. *Ref.* Vol dir que fins entre amichs hi há d' haver formalitat en materia d' interessos. *Cuenta y razón conservan la amistad.*

A BON COMPTE. m. adv. Segóns lo dit abans. *Á la cuenta.* || En conclusió, en compendi. *En cuento, á buena cuenta.*

A COMPTE. m. adv. En part del pago de lo que 's deu *Á cuenta, á buena cuenta* || A cárrech. *Á cargo.*

AJUSTAR ELS SEUS COMPTES. fr. Examinar les mides que convé pendre en algun negoci. *Ajustar uno sus cuentas.*

AL PASSAR COMPTES ENS VEURÉM. *Ref. Al pasar cuentas me lo diréis.*

A MÒN COMPTE: PER MÒN COMPTE: O A COMPTE MEU. m. adv. Al meu cárrech y cuidado. *Por mi cuenta.*

COMPROVAR UN COMPTE. fr. Comparar les partides ab els seus justificatius. *Pelotear.*

COMPTES VELLS, BARALLES NOVES. *Ref.* Indica que no deu deixarse passar temps en materia de comptes, perque de lo contrari pot haver 'hi oblits que donguin llóch a disputes. *A cuentas viejas, barajas nuevas.*

DEMANAR COMPTE. fr. *Pedir cuenta.*

DONAR BON O MAL COMPTE DE LA SEUA PERSONA. fr. Correspondre bé o malament a la confiansa o encárrechs fets. *Dar buena ó mala cuenta de su persona.*

DONAR COMPTE. fr. Donar noticia o raó. *Dar cuenta.*

EN COMPTE. m. adv. En llóch. *En cuenta.*

ENTRAR EN COMPTES AB SÍ METEIX. fr. Considerar lo que passa al seu interior pera arreglarse del millor modo que convingui. *Entrar en cuenta consigo.*

ESTAR FORA O HAVER EIXIT DE COMPTE. fr. Haver cumplert la dona els nou mesos de prenyada. *Estar fuera de cuenta.*

ESTAR O ANAR LLUNY DE COMPTES. fr. ANAR LLUNY D' OSQUES.

FER COMPTE. fr. SUPOSAR.

FER EL COMPTE A ALGÚ. fr. *Met.* Matarlo. *Hacerle la cuenta.* || Notar les partides que l' han de compondre. *Llevar la cuenta.* || DESPEDIR.

FER GRANS COMPTES. fr. Fer partides arbitraries y no justificades. *Hacer la cuenta del Gran Capitán.*

FER O TREURE COMPTES ALEGRES. fr. Tindre vanes esperances. *Hacer cuentas galanas, hacer castillos en el aire.*

FERSE COMPTE. fr. FERSE CÁRRECH.

HOME DE COMPTE. *Loc.* Persona de suposició, de cabals. *Hombre de arraigo.*

JA PASSARÉM COMPTES. fr. *Met. fam.* Ab que s' amenassa a algú. *Ya ajustaré cuentas contigo, ya ajustaremos cuentas, ya nos veremos.*

LIQUIDAR ELS COMPTES. fr. Igualar el cárrech ab la data. *Liquidar las cuentas.*

NO TROVAR'HI 'L COMPTE. fr. *Met. fam.* Eixir una cosa al revés de lo que s' esperava. *Burlar las esperanzas.*

PENDRE A ALGÚ PÊL SEU COMPTE. fr. *Met. fam.* Pendre de tema a algú. *Tomarla con alguno.* || Encarregarse d' alguna cosa. *Tomar por su cuenta.*

PENDRE A COMPTE O A BON COMPTE. fr. Admetre alguna partida en part de pago. *Tomar en cuenta.*

PERDRE 'L COMPTE. fr. Ésser mòlt difícil reduir a número alguna cosa per havern' hi massa. *Perder la cuenta.*

POSAR EN COMPTE. fr. *Poner en cuenta.*

REBRE COMPTE. fr. *Ant.* DONAR COMPTE.

REBRE COMPTE PRIM. fr. *Ant.* Donar compte estret. *Dar estrecha cuenta.*

¡TENTE COMPTE! *Loc.* D' amenassa. *Cuenta con la cuenta; cuidado con ello.*

TINDRE COMPTE. fr. Atendre a alguna cosa, o cuidarne. *Tener cuenta.* || Cumplir, fer exactament lo que 's mana. *Observar, tener cuenta.*

TINDRE COMPTE EN EL MENJAR. fr. *Guardarse la boca.*

TINDRE 'L SEU COMPTE. fr. *Tener su cuenta.*

TIRAR EL COMPTE. fr. TREURE COMPTES.

TREURE COMPTES fr. Calcular l' import d' alguna cosa. *Echar la cuenta.*

TREURE COMPTES. fr. Ésser alguna cosa útil o profitosa. *Tener cuenta.*

TREURE 'LS SEUS COMPTES. fr. *Met.* Considerar lo que pot resultar a favor o en dany propi. *Ajustar sus cuentas.*

VINDRE A COMPTE. fr. Ésser útil, convenient o profitosa alguna cosa. *Tener cuenta.*

COMPTE (Francisco). *Biog.* Notari y escriptor rossellonés del sigle XVI, natural de la vila d' Illa. L' any 1586 va fer una *Geografia dels comtats de Rosselló y Cerdanya*, tractant dels límits entre Espanya

y França. A la Reial Biblioteca de Madrit hi havía un manuscrit seu ab prólech de l' historiador Esteve de Corbera, titolat: *Ilustraciones á los condados de Rosellón, Cerdaña y Conflent.* També és autor d' una *Historia de Cataluña.* Els estudis d' aquest autor han aprofitat bastant als historiaires catalans de s sigles XVII y XVIII, y la seua *Geografía* s' ha traduít al francés.

— (PERE). *Biog.* Arquitecte valenciá del sigle XV. Autor de la famosa Llotja de Valencia, comensada l' any 1482 y acavada en 1498, de la qual, en compensació de son preciós travall, el Consell general de Valencia nomená alcaide perpetual al arquitecte, ab el sou de trescentes lliures anyals. El meteix artista prosseguí y acavá l' obra d' aquella sèu.

COMPTE. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Figuerola d' Orcau, prov. de Lleida. || —(COLL DE). *Orog.* Collet qne hi há a les montanyes de la Vansa, a llevant d' Alinyá, prov. de Lleida. || —DE PALLÁS. *Geog.* Caseriu del terme munpal. de Peramea, prov. de Lleida.

COMPTET. m. dim. Petit compte. **Cuentecita.**

COMPTISTA. m. Qui sab de comptes. **Cuentista.**

COMPULSA. f. *For.* Copia, trasllat d' una escriptura, etc., fet judicialment y cotejat ab l' original. **Compulsa.**

COMPULSAR. v. a. *For.* Treure alguna compulsa. **Compulsar.** || Obligar a algú a fer alguna cosa. **Compulsar.**

COMPULSAT, DA. p. p. **Compulsado.** || Obligat a fer alguna cosa. **Compulso, compelido.**

COMPULSIÓ. f. *For.* Apremi, força que 's fá a algú obligantlo a fer alguna cosa. **Compulsión.**

COMPULSIU, VA. adj. Lo que té virtut de compelir. **Compulsivo.**

COMPULSORI, A. adj. *For.* Se diu del manament o provisió del jutge pera compulsar algún instrument. **Compulsorio.**

COMPUNCIO. f. y

COMPUNGIMENT. m. Dolor, sentiment interior d' haver pecat. **Compunción.**

COMPUNGIRSE. v. r. Tindre compunció de les culpes comeses. **Compungirse.** || *Ant.* Remordir alguna cosa la conciencia. **Compungir.**

COMPUNGIT, DA. p. p. **Compungido.**

COMPURGACIÓ. f. PURGACIÓ CANÓNICA. || PURGACIÓ VULGAR.

COMPURGAR. v. a. Passar per la prova de la compurgació pera acreditar la seua innocencia. **Compurgar.**

COMPURGAT, DA. p. p. PURGAT.

COMPÚS. adv. Còm més aviat. **Como ó cuanto más pronto.**

CÓMPUT. m. La ciencia de computar per les estrelles pera l' ordenació del temps. **Cómputo.**

COMPUTACIÓ. f. Cálcul o compte de temps que's necesita pera alguna cosa. **Computación.**

COMPUTAR. v. a. Contar o calcular per números. Se diu comunment del anys, del temps y de les etats. **Computar.**

COMPUTAT, DA. p. p. **Computado.**

COMS (Plá dels). *Orog.* Planura que 's trova a un replá de montanya, a llevant de Castellar d' En Huch, prov. de Barcelona.

COMSEVULGUI. mod. adv. De qualsevol modo, en qualsevol circunstancia o situació. **Como quiera, como se quiera.**

COMSEVULLA. m. adv. COMSEVULGUI.

COMTAT. m. Dignitat y domini del comte. **Condado.**

COMTE. m. Títol d' honor, dignitat o distinció. **Conde.** || Capitá o superior entre 'ls gitanos. **Conde.** || Antiguament, qui tenía la guarda y custodia d' un districte, auxiliat pêls seus oficials, ab jurisdicció civil y criminal, éssent el verdader senyor; per aixó li estaven subgectes el vescomte, el comdor y 'l valvessor, els quals sols en nòm d' ell administraven justicia, excepte en les causes dels vassalls y 'ls seus rústichs, homes propis y altres enfiteuticaris que còm a causes feudals tocaven als senyors y baróns. **Conde.**

COMTE DEL REIAL PATRIMONI. *Ant.* BATLLE DEL REIAL PATRIMONI. *Baile del real patrimonio.*

COMTESA. f. Dama titolar o la muller del comte. **Condesa.**

COMTESSA (Tuch). *Orog.* Macís que domina per llevant el fons del port de Viella a la Vall d' Arán; és el límit superior de la conca de recepció del Noguera Ribagorçana (2,780 m.).

COMTET, ESETA. m. y f. dim. de comte. **Condesito.**

COMÚ, NA. adj. Lo qu' és de mòlts. **Común.** || Corrent, admés de tothòm o de la major part. **Común.** || Ordinari, bast, despreciable, d' inferior condició. **Común.** || m. La gent que compón una provincia, ciutat, poble, vila, etc. **Común, comunidad.** || GREMI. || UNIVERSAL. || A l' ofici diví, el reso general destinat pera tots el sants d' una meteixa mena. **Común de los santos.** || m. *Astron.* S' anomenen aixís *Géminis, Virgo, Sagitari y Piscis,* perque aqueixos signes participen unes vegades de les qualitats dels seus antecedents y altres de les dels seus consegüents. **Bicorpóreos.**

COMÚ DE DOS. *Gram.* El substantiu que convé als dos sexes. *Común de dos.*

COMÚ DE TRES. *Gram.* L' adjectiu d' una terminació que 's pot acomodar al substantiu masculí, femení y neutre. *Común de tres.*

EL COMÚ NO 'S PROÍBEIX A NINGÚ. *Ref.* Que 's prén en sentit literal. *Lo común no se prohibe á ningún.*

EL QU' ÉS DEL COMÚ NO ÉS DE NINGÚ. *Ref.* Vol dir que ningú 's cuida en particular de lo qu' és de mòlts y ningú ho estima còm cosa propia

EN COMÚ. m. adv. *En común, en general.* || Juntament, en comunitat. *En común, de comunidad.*

PARLAR EN COMÚ. fr. *Hablar en común.*

PER LO COMÚ. m. adv. Generalment. *Por lo común.*

QUI PARLA EN COMÚ NO PARLA AB NINGÚ, O NO AGRAVÍA A ALGÚ. *Ref.* Denota que ningú 's deu donar per agraviat d' alguna paraula picant dirigida a mòlts. *Quien habla en común no habla con ningún.*

QUI SERVEIX AL COMÚ, SERVEIX A NINGÚ. *Ref.* Denota que 'ls serveis fets a una comunitat no son regoneguts. *Quien sirve al común, sirve á ningún.*

TINDRE ALGUNA COSA EN COMÚ. fr. *Tener, gozar, ó poseer en común.*

VIURE EN COMÚ. fr. FER COMUNA.

COMUNA. f. NECESSARIA. || DESPESA.

COMUNA D' ESTUDIANTS O DESPESERS. Companyía d' aquéstos a una meteixa casa contribuínt al gasto en parts iguals. *Comunidad.*

FER COMUNA. fr. Viure varies persones juntes a una meteixa casa contribuínt al gasto en parts iguals. *Hacer escote.*

COMUNAL. adj. Lo que pertany al comú. **Comunal.** || Una cosa regular, ni massa grossa ni massa petita. **Comunal.**

COMUNALMENT. adv. y

COMUNAMENT. adv. COMUNMENT.

COMUNER, A. adj. Lo pertanyent a les comunitats o bándols de Castella en temps de l' emperador Carles V. **Comunero.** || m. y f. El partidari d'aquelles comunitats o bándols. **Comunero.** || Generalment, parlant qui porta la veu popular contra del prímpcep. **Comunero.** || Qui té part ab altres a una hisenda. **Comunero.**

COMUNIA. f. *Ant*. CONVENI, AJUST, COMPANYÍA.

COMUNICABILITAT. f. La facultat o qualitat de ésser comunicable. **Comunicabilidad**.

COMUNICABLE. adj. Lo que 's pot comunicar o és digne de comunicarse. **Comunicable**. || Humá, tractable. **Sociable, comunicable, tratable**.

COMUNICACIÓ. f. Acte y efecte de comunicar o o de comunicarse. **Comunicación**. || Tracte, correspondencia. **Comunicación**. || Tracte ilícit entre homes y dones. **Comunicación**. || Unió, correspondencia d' unes coses ab unes altres, còm: *d' aires, d' un quarto ab altre*, etc. **Comunicación**. || *Ret*. Figura ab que 's consulta als jutges o contraris sobre lo que 's deu fer en el cas que 's posa. **Comunicación**.

COMUNICACIÓ DE PROCÉS. *Loc. for*. Providencia del jutge pera que s' entreguin els autes o 'l procés a la part que 'ls demana. *Comunicación de proceso*.

COMUNICANT. p. a Qui comunica. **Comunicante**.

COMUNICAR. v. a. Fer participar a un altre de lo que algú té. **Comunicar**. || Descubrir, manifestar a un altre lo que algú sab. **Comunicar**. || Conversar, tractar ab algú de paraula o per escrit. **Comunicar**. || Consultar, demanar parer a un altre sobre un assumpte. **Comunicar**. || Fer sapiguer els cuidados, pensaments, etc , que un té. **Comunicar**.

COMUNICARSE. v. r. Tractarse de paraula o per escrit. **Comunicarse**. || Juntarse o estar contigua una cosa ab un' altra. **Comunicarse**.

COMUNICAT. m. Article, per lo comú aclaratori, vindicatiu o en resposta d' un altre, y algunes vegades didáctich, politich, financier, etc., que 's posa a algún diari, subscrit comunment per persona extranya a la redacció. **Comunicado**.

COMUNICAT, DA. p. p. **Comunicado**.

COMUNICATIU, VA. adj. Apte pera comunicar o comunicarse. **Comunicativo**.

COMUNICATORI, A. adj Lo que serveix pera comunicar. **Comunicatorio**. || LLETRES COMUNICATORIES.

COMUNIÓ. f. Comunicació, participació de lo que és comú. **Comunión**. || La sagrada Eucaristía. **Comunión**. || Recepció de la sagrada Eucaristía. **Comunión**.

COMUNIÓ DELS SANTS. La mutua participació dels bèns espirituals que tenen els fidels entre sí còm a membres d' un meteix còs. *Comunión de la Iglesia ó de los Santos*.

COMUNIÓ DE FÉ. f. *Rel*. Creensa uniforme de móltes persones, que les uneix baix un sol cap en una meteixa Iglesia, sense lo qual no podría aquéixa tindre unitat. *Comunión de fe*.

DONAR O PENDRE LA COMUNIÓ. fr. COMBREGAR.

COMUNIDOR. *Arq*. Porxada a quatre vents que hi há prop de les parroquíes rurals, desde ont el rector maleëix les pedregades. (V. COMMUNIDOR).

COMUNIR. v. a. *Ant. ter*. **Exorcisar, conjurar**. (V. COMMUNIR, 2.)

COMUNISME. m. Doctrina o sistema social, que 's funda en la comunitat dels bèns materials y en la abolició de la propietat particular. Son mòlts els filosops qu' han concebut teoríes més o menys singulars sobre aquest sistema ensalsat pêls primers cristiáns y practicat pêls frares, teoríes insinuades després per Fenelon, Rovert Owen, Esteve Cabet y altres. **Comunismo**.

COMUNÍSSIM, A. adj. sup. **Comunísimo**.

COMUNÍSSIMAMENT. adv. m. **Comunísimamente**.

COMUNISTA. s. y adj. Partidari del comunisme. **Comunista**.

COMUNIT, DA. p. p. EXORCISAT.

COMUNITARI, A. adj. Pertanyent al sistema comunista. **Comunitario**.

COMUNITAT. f. La qualitat que fá que les coses siguin comunes, de manera que qualsevol pugui usarne. **Comunidad**. || Lo qu' és comú d' algún poble. **Común**. || Congregació o societat de persones que viuen baix unes meteixes regles. **Comunidad**. || Junta de persones en cada poble de Castella, qu' en temps de l' emperador Carles V seguía el partit de les comunitats. **Comunidad**. || pl. Avalots, alsament dels pobles de Castella en temps de l' esmentat Carles V. **Comunidades**.

COMUNMENT o COMUNAMENT. adv. m. Freqüent, ordinari o regularment. **Comunmente**.

CONANGLA (Cingles de). *Orog*. Estribació del macís montanyós d'En Cija en el Bergadá.

CONANGLELL. *Geog*. Caseriu del terme de Sant Hipólit de Voltregá, prov. de Barcelona.

CONANGLES (Barranch de). *Hidrog*. És en la conca superior del Noguera Ribagorsana, prop del port de Viella.

CONAT. m. Propósit, intent, comensament de la comissió d' un acte que no arriva a consumarse. **Empeño, conato, esfuerzo**.

CONAT. *Geog*. Poble del depart. del Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la confluencia de la riera d' Urbanyá ab la de Nohedes, y té 283 hab.

CONCA. f. Vas gran de metall, de fusta o d' altra materia. **Cuenca**. || La cavitat de l' ull. **Cuenca del ojo**. || *Ter*. La de fusta pera donar beure als porchs. || GABADAL, ÓUBIT. || Espai de terra gran enclotat, y aixís se diu: *conca d' un riu*. **Cuenca**. || GIBRELLA.

CONCA. *Biog*. Pintor del sigle XVIII, nascut a Valencia, autor d' algúns quadros d' assumpte religiós.

— Y ALCARAZ. *Biog*. Rel-ligiós que va néixer a Onteniente l' any 1746 y va morir en 1820. Pertanyía a la Companyía de Jesús, y al ésser expulsat d' Espanya en temps de Carles III, va passar a Italia, mereixent les més enlairades distincións pêl seu saver. Al retornar a la seua patria, va ésser nomenat rector del Colegi de Nobles. Les seues obres foren mòlt estimades, fentse remarcar entre elles la titolada: *Elogio del cardenal Ximenez de Cisneros*.

CONCA DE BARBARÁ. *Geog*. Encontrada natural de la prov. de Tarragona, situada entre 'l Camp, Prades, l' Urgell y la conca de l' alta Anoia, y quina capital és Montblanch.

CONCA DE TREMP. *Geog*. Encontrada natural de la prov. de Lleida; situada entre les serres de Claramunt, Montsech, Comiols y Boumort, y quina capital és Tremp.

CONCABELLA. *Geog*. Poblet del dist. munpal. de Aranyó, prov. de Lleida.

Segell de Concabella

CONCADA. f. *Ant*. La cabuda d' una conca y també 'l seu contingut. **Concada**.

CONCAGAR. v. a. EMMERDAR.

CONCAGARSE. v. r. ESCAGATXARSE.

CONCAGAT, DA. p. p. EMMERDAT, ESCAGATXAT.

CONCAMBI. m. p. u. CAMBI.

CONCAMERACIÓ. f. *Arq*. Corvatura d' una volta. **Concameración**.

CONCANONGE. m. Qui és canonge al meteix temps qu' un altre del meteix capitol. **Concanónigo**.

CONCASSAR. v. a. FERIR, BATRE.

CONCAUSA. f. Lo que obra junt ab un' altra cosa y és causa d' un meteix efecte. **Concausa**.

CONCAVACIÓ. f. *Patol*. Mena de gep que surt al pit. **Concavación**.

CONCAVIFOLIAT, DA. adj. *Bot*. De fulles cóncaves. **Concavifoliado**.

Mapa comarcal de la Conca de Tremp

CONCAVITAT. f. El clot que forma qualsevol superficie que tingui les vores altes. **Concavidad.** || La d' una volta. **Concavidad.**

CÓNCAVO, A. adj. Superficie que forma concavitat. **Cóncavo.**

CÓNCAVO-CÓNCAVO. adj. Que presenta cavitat pêls seus costats o cares; que té dues superficies cóncaves. **Cóncavo-cóncavo.**

CÓNCAVO-CONVEXE. adj. Qu' és cóncavo d' un costat y convexe de l' altre. **Cóncavo-convexo.**

CONCEBEMENT. m. *Ant.* CONCEPCIÓ.

CONCEBIBLE. adj. Lo que 's pot concebir o imaginar. **Concebible.**

CONCEBIMENT. m. *Ant.* CONCEPCIÓ.

CONCEBIR. m. y

CONCEBRE. v. a. *Ant.* Ferse prenyada la femella. **Concebir.** || Formar idees o conceptes d' alguna cosa. **Concebir.** || PERCEBIR. || *For.* Expressar. **Concebir.**

CONCEBUT, DA. p, p. **Concebido.**

CONCEDIBLE. adj. Lo que 's pot concedir. **Concedible.**

CONCEDIMENT. m. *Ant.* CONCESSIÓ.

CONCEDIR. v. a. Dònar, otorgar, fer gracies de alguna cosa. **Otorgar, conceder.** || Aderirse al dir de un altre. **Conceder.** || Consentir, permetre. **Conceder, ceder.**

CONCEDIT, DA. p. p. **Concedido.**

CONCELLAR. v. a. *Ant.* ACONSELLAR.

CONCENT. m. *Mús.* Cant armoniós de mòltes veus. **Concento.**

CONCENTRACIÓ. f. *Quím.* La major densitat o força que adquireixen certs cossos per la substracció d' algún d' extrany interposat entre les seues molécules. **Concentración.** || f. L' acció de reunir envers un centre comú, còm, quan se reuneixen els raigs del sol al foco del mirall abrasador, y se aumenta en gran manera peraquesta operació l' intensitat del calor. **Concentración.**

CONCENTRAR. v. a. RECONCENTRAR.

CONCENTRAR SE. v. r. RECONCENTRARSE.

CONCENTRAT, DA. p. p. RECONCENTRAT.

CONCÉNTRICH, CA. adj *Geom.* Se diu de les figures que tenen un meteix centre. **Concéntrico.**

CONCEPCIÓ. f. Acte y efecte de concebir. **Concepción.** || Per antonomasia, la de la Verge María. **Concepción.** || La festivitat que celebra l' Iglesia ab aquest títol. **Concepción.** || f. Nòm de dona. **Concepción.**

CONCEPCIONARIS. m. pl. Certs teólechs de París que al sigle XVI sostenien ésser ja de fé que la Verge María havía estat concebuda sense mácula de pecat original. **Concepcionarios.**

CONCEPTÁCUL. m. *Bot.* Receptácle, cápsula petita ont hi há encloses les llevors o corpúsculs repro-

Monastir de Poblet: Palau del rei D. Martí. — Poblet: Porta de la iglesia. — Montblanch: Absis de la iglesia de Santa María. — Montblanch: Iglesia de la Serra. — Espluga de Francolí: Masía de la Capella.

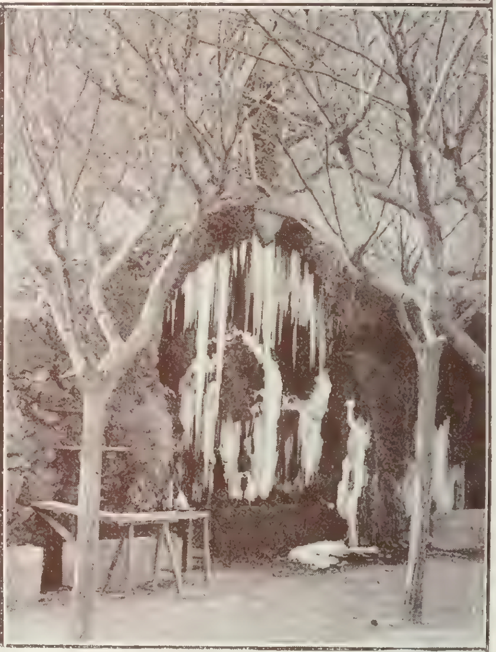

Poblet: Vista general del Monastir. — Poblet: Sala Capitolar. — Espluga de Francolí: Font de la Santa Fè. — Montblanch: Plaça Major.

Pobla de Segur: Vista general. — Tremp: Plaça de Capdevila. — Pobla de Segur: Quatre Cantons. — Tremp: Font del Juncar. — Tremp: Interior de la iglesia parroquial. Pobla de Segur: Iglesia parroquial.

CONCA DE TREMP

Tremp: Absis de la iglesia parroquial. — Pobla de Segur: Pont al Noguera Pallaresa. — Iglesia d'Abella de la Conca. — Portalada de la iglesia de Cobet. - Castell de Llordá

ductors de les plantes que pertanyen a la classe de les criptógames. **Receptáculo.**

CONCEPTACULARI. m. *Bot.* Que té forma o trassa de conceptácul. **Conceptaculario.**

CONCEPTE. m. Idea que concibeix o forma l' enteniment. **Concepto.** || Opinió o judici que 's forma d' alguna cosa. **Concepto.**

AL MEU CONCEPTE. m. adv. Segóns la meva opinió o segons el meu modo de pensar. *A mi ver; á mi modo de pensar.*

CONCEPTEJAR v. n. Dir freqüentment conceptes aguts. **Conceptear**

CONCEPTET. m. dim. Concepte ridícol, petit. **Conceptillo.**

CONCEPTIBLE. adj. **Concebible.**

CONCEPTISTA. m. Qui diu o escriu conceptes ingeniosos o aguts. **Conceptista.**

CONCEPTIU, VA. adj. Qu' es propi pera concebir o imaginar. **Conceptivo.**

CONCEPTUAR. v. a. Formar concepte o judici. **Conceptuar.**

CONCEPTUAT, DA. p. p. **Conceptuado.**

CONCEPTUÓS, A. adj. Plé d' agudeses y conceptes. **Sentencioso, conceptuoso.**

CONCEPTUOSAMENT. adv. m. D' una manera conceptuosa. || Ab agudesa y concepte. **Conceptuosamente.**

CONCERNENCIA. f. RELACIÓ, 2, PERTENENCIA.

CONCERNENT. adj. Lo que pertany a alguna cosa. **Concerniente.**

CONCERNIR. v. imp. Tocar, pertányer. **Concernir.**

CONCERT. m. Bon ordre y disposició de les coses. **Concierto.** || Ajust, conveni. **Concierto.** || Composició musical de mòlts instruments. **Concierto.** || Composició de dues o tres veus sobre sò baix o cant pla. **Concierto.** || Avingut, concordat. **Convenido.**

ANAR ALGUNA COSA SENS ORDRE NI CONCERT. fr. Pera significar que 's fan les coses sense meditació. *Ir de trastes.*

DE CONCERT. m. adv. De comú consentiment. *De concierto, de acuerdo, de mancomún, de conformidad, unánimemente.*

CONCERTA. f. CONCERT.

CONCERTACIÓ. f. Acció y efecte de concertarse. **Concertación.**

CONCERTADAMENT. adv. m. Ab ordre y concert. **Concertadamente.**

CONCERTADÍSSIM, A. adj. sup. **Concertadísimo.**

CONCERTADOR, A. m. y f. Qui concerta. **Concertador.**

CONCERTADOR DE PRIVILEGIS. Qui té al seu cárrech el despaig de les confirmacións dels reials privilegis. *Concertador de privilegios.*

CONCERTANDO. m. *Gram.* Certa variació del infinitiu. **Concertando.**

CONCERTANT. adj. La persona que toca o canta una part a un concert. **Concertante.** || *Mus.* S' aplica a la peça composta de dues o més veus, entre les quals se distribueix el cant. || p. a. Lo que concerta.

CONCERTAR. v. a. Tractar del preu d' alguna cosa que 's compra. **Ajustar, concertar.** || Pactar, tractar, concordar alguna cosa. S' usa còm a recíproch. **Pactar, concertar, ajustar, concordar.** || Unir, conciliar als desavinguts. **Concertar, conciliar.** || v. n. *Gram.* Convindre dues parts de la oració en alguna circunstancia. **Concertar, concordar.** || v. r. AVÍNDRES.

CONCERTAT, DA. p. p. **Concertado.**

CONCESSIÓ. f. Gracia, permis, otorgament. **Concesión.** || *Ret.* Figura per la que 's dóna per sentada la opinió d' un altre ab el fí de váldrerse'n pera redargüirlo. **Concesión.**

CONCESSIONARI. m. *For.* La persona a qui 's fá una concessió. **Concesionario.**

CONCHILLOS Y FALCÓ (Joan). *Biog.* Pintor nat a Valencia l' any 1641 y mort l' any 1711, a la meteixa ciutat. Era deixeble d' Esteve March y protegit de D. Joseph Hidalgo. Va fundar una academia de dibuix al carbó, a la que s' hi va formar la nova generació d' artistes del seu temps. En Palomino admirava la correcció del dibuix de'n Conchillos, artista mòlt original en tot. També gravava al aigua fort. Abunden les pintures notables d aquest autor a les iglesies, coleccions particulars y al Museu provincial. Hi há d' ell un retrato autograf al oli, en poder dels seus descendents.

CONCIENCIA. f. Ciencia y coneixement interior del bé que devém fer o del mal que devém evitar. **Conciencia.** || Se pren per la bona conciencia; y aixís se diu: *fulano no té conciencia.* **Conciencia.** || ESCRÚPOL.

CONCIENCIA ERRÓNEA. *Teol.* La que ab ignorancia judica lo verdader per fals. *Conciencia errónea.*

ACUSAR LA CONCIENCIA. fr. Sentir remordiments. *Acusar, remorder, argüir la conciencia.*

CARREGAR LA CONCIENCIA. f. Agravarla ab el pecat. *Cargar la conciencia.*

CONSULTAR AB LA CONCIENCIA. fr. *Met.* Atendre y obrar segons lo que dicta la conciencia. *Ajustarse con su conciencia.*

DE CONCIENCIA AMPLA. m. adj. Se diu del que ab poch fonament obra o aconsella contra 'l rigor de les lleis. *Ancho de conciancia*

DE CONCIENCIA ESTRETA. Se diu del qu' és mòlt ajustat al rigor de les lleis. *Estrecho de conciencia.*

EN CONCIENCIA. *Expr.* Arreglat a ella. *En conciencia, según conciencia, á conciencia.*

ENCARREGAR LA CONCIENCIA. fr. *Met.* Recordar a algú 'l seu deber. *Encargar la conciencia.* || Fer a algú responsable d' alguna cosa. *Encargar la conciencia.*

ESCARBOTAR LA CONCIENCIA. fr. *Met.* Estar poch segur de lo que s' ha fet. *Escarbar la conciencia.*

ESTAR TRANQUIL DE CONCIENCIA. fr. No tindre res que causi remordiments. *Estar tranquilo de conciencia.*

NETEJAR LA CONCIENCIA. fr. *Fam.* Confessarse o satisfer obligacións de justicia. *Descargar la conciencia.*

NO TINDRE CONCIENCIA. fr. *Met.* Esser mòlt descuidat en el cumpliment de les obligacións. *No tener conciencia.*

PER LA MEVA CONCIENCIA. *Loc.* Que serveix pera assegurar o afirmar la veritat d' alguna cosa. *Por mi conciencia; á fe mía.*

PREDICA CONCIENCIA Y VEN VINAGRE. fr. FÉS LO QUE JO'T DICH Y NO MIRIS LO QUE JO FAS.

CONCIENCIÓS, A. adj. Que té bona conciencia. **Concienzudo.**

CONCIENCIOSAMENT. adv. m. Segóns bona conciencia. **Concienzudamente.**

CONCILI. m. Junta o congrés pera tractar d' una cosa. **Concilio.** || Junta o reunió llegítima de prelats de l' Iglesia católica pera deliberar y decidir sobre materies de dogma y disciplina. **Concilio.** || La colecció dels decrets d' algún concili. **Concilio.**

CONCILI CLANDESTÍ: CONCILIÁBUL.

CONCILI ECUMÉNICH O GENERAL. Aquell a que hi assisteixen els prelats de tots els estats y regnes de la cristiandat, baix la presidencia del summo pontífice o dels seus legats. *Concilio ecuménico ó general.*

CONCILI NACIONAL. Aquell en que s' ajunten els bisbes y arquebisbes d' una nació, baix la presidencia del patriarca, o del primat, si n' hi há. *Concilio nacional.*

CONCILI PROVINCIAL. Aquell a que assisteixen els bisbes d' una provincia, presidint el metropolitá. *Concilio provincial.*

JUNTAR UN CONCILI. fr. Congregarlo. *Convocar un concilio.*

CONCILIABLE. adj. Lo que 's pot conciliar o arreglar. **Conciliable.**

CONCILIÁBUL. m. El concili que no és convocat per autoritat llegítima. **Conciliábulo.** || La reunió de gent que tracta de fer alguna cosa dolenta. **Conciliábulo.**

CONCILIACIÓ. f. La acció y efecte de conciliar. **Conciliación.** || Conveniencia o semblansa d' una cosa ab un'altra. **Conciliación.** || Favor o protecció qu' algú s' adquireix. **Conciliación.**

CONCILIADOR, A. m. y f. Qui concilía. **Conciliador.**

CONCILIAR. v. n. Posar d' acort els camins dels qu' eren contraris. **Conciliar.** || Guanyar els ánims y benevolenses; alguna vegada 's diu també del odi y aburriment. **Conciliar, conciliarse, granjearse.** || Concordar proposicións que semblaven contraries. **Conciliar.** || adj. Lo que pertany als concilis, còm: *decisió, decret conciliar.* **Conciliar.** || La persona que assisteix a un concili. **Conciliar.**

CONCILIAT, DA. p. p. **Conciliado.**

CONCILIATIU, VA. adj. Lo que concilía. **Conciliativo.**

CONCINNITAT. f. Armonía que resulta de la colocació de les paraules escullides, respecte de les lletres, que les fan més o menys agradables. **Concinidad.**

CONCIÓ. f. *Ant.* SERMÓ.

CONCIRÓS, A. adj. CAPFICAT, PENSATIU.

CONCÍS, A. adj. Lo qu' está dit o escrit ab concisió. **Conciso.** || La persona que parla ab concisió. **Conciso.**

CONCISAMENT. adv. m. Ab concisió. **Concisamente.**

CONCISIÓ. f. La qualitat de dir les coses no més que ab les paraules més precises. **Concisión.**

CONCITACIÓ. f. Acció y efecte de concitar. **Concitación.**

CONCITADOR, A. m. y f. Qui concita. **Concitador.**

CONCITAR. v. a. Instigar a algú contra un altre. **Concitar.**

CONCITAT, DA. p. p. **Concitado.**

CONCITATIU, VA. adj. Lo que concita. **Concitativo.**

CONCIUTADÁ, NA. m. y f. El ciutadá respecte de altres veíns de la meteixa ciutat. **Conciudadano.**

CONCLAMACIÓ. f. La acció de conclamar. **Conclamación.**

CONCLAMAR. v. n. Cridar o clamar juntament. **Conclamar, aclamar.**

CONCLAMITACIÓ. f. Conjunt tumultuós de clamors y crits. **Conclamitación.**

CÓNCLAVE. m. Junta de cardenals pera elegir papa, y 'l lloch de la elecció. **Cónclave.**

CONCLAVISTA. m. El familiar o criat qu' entra al cónclave. **Conclavista.**

CONCLOENT. p. a **Concluyente.**

CONCLÓS, A. p. p. **Concluído, concluso.**

DONAR PER CONCLÓS. fr. *For.* Donar la causa per terminada, y no haver'hi ja lloch a probar ni alegar res. *Dar por concluso.*

CONCLOURE. v. a. Acabar, terminar. **Acabar, concluir, dar fin.** || Determinar, resoldre alguna cosa. **Concluir.** || Inferir, treure alguna consequencia. **Concluir.** || Convéncer a algú ab la raó, de manera que no li quedi que replicar. **Concluir.** || *For.* Posar fí a les causes. **Concluir.** || Parlant d' obres de pintura donar'hi la derrera má, deixant ab perfecció totes les seues parts. **Definir.**

CONCLUDA. f. *Cetr.* Menjar compost de sucre, canyella, moll de garsa, etc., que 's dòna als falcóns pera animarlos a caçar la garsa reial. **Concluda.**

CONCLUENT. p. a. CONCLOENT.

CONCLUENTMENT. adv. m. D' una manera que conclóu o convéns. **Cancluyentemente.**

CONCLUIR. v. a. CONCLOURE

CONCLUÍT, DA. p. p. CONCLÓS.

ÉSSER COSA CONCLUÍDA. fr. Ésser acabada. *Ser cosa concluida, terminada.*

CONCLÚS, A. p. p. CONCLÓS.

CONCLUSIÓ. f. L' acte y efecte de concloure. **Conclusión.** || El fí y resolució d' alguna cosa. **Conclusión.** || El determini sobre alguna materia que s' ha ventilat. **Conclusión.** || *For.* La terminació dels alegats jurídicament a un plet. **Conclusión.** || Proposició que 's defensa a les escoles: regularment s' usa en plural. **Conclusión.** || La proposició que 's dedueix d' altres. **Conclusión.** || Parlant d' esgrima, acció ab la má esquerra, agafant la guarnició de la espasa del contrari, y prenentli, ja sigui per forsa torcentli la má, ja sigui amenassantlo ab la punta de la espasa al pit. **Conclusión.** || *Ant.* L' oració que 's diu a la misa després de la comunió. **Postcomunión.**

DEFENSAR CONCLUSIÓNS. fr. Als estudis públichs sostindre alguna opinió o doctrina, responent a les dificultats dels qu' argumenten. *Defender acto, conclusiones.*

EN CONCLUSIÓ. m. adv. En suma, finalment. *En conclusión.*

CONCLUSIONISTA. m. ACTUANT.

CONCLUSIU, VA. adj. Lo que conclóu o termina una cosa, o serveix pera conclóurela o terminarla. **Conclusivo.**

CONCO, A. m. y f. Vell que no es casat. **Viejo, anciano, solterón.**

CONCO-ANTÉLIX s. y adj. *Anat.* Muscle petit del oído extern, y qu' algúns denominen transvers de la orella. **Conco-antélix.**

CONCOIDAL. adj *Miner.* Semblant a una petxina. **Concoidal.**

CONCOIDE. m. *Geom.* Especie de còrba que's prolonga indefinidament acostantse sempre a una recta sens atravessarla mai. **Concoide.**

CONCOLEGA. m. Qui és del meteix colegi qu' un altre. **Concolega.**

CONCOLOR, A. adj. *Zool.* Que té la part superior d' igual color que la inferior. **Concoloro.**

CONCOMITANCIA. f. Concurrencia d' una cosa ab un' altra. Se sol usar d' un modo adverbial, *fer concomitancia.* **Concomitancia.**

CONCOMITANT. adj. Lo qu' acompanya u obra junt ab un' altra cosa. **Concomitante.**

CONCORDABLE. adj. Lo que 's pot concordar ab un'altra cosa. **Concordable.**

CONCORDABLEMENT. adv. y

CONCORDADAMENT. adv. m. De concert. **Concordemente, de común acuerdo, de común consentimiento, de concordia.**

CONCORDADOR, A. m. y f. Qui concorda. **Concordador.**

CONCORDAMENT. adv. CONCORDABLEMENT.

CONCORDANCIA. f. Correspondencia o conformitat d' una cosa ab un'altra. **Concordancia.** || *Gram.* Conformitat d' una part de l'oració ab un' altra convenint en alguna circunstancia. **Concordancia.** || *Mús.* La justa proporció entre sí de les veus que sonen juntes. **Concordancia.** || pl. Index alfabétich de totes les paraules de la Biblia ab les cites dels llochs corresponents. **Concordancias.**

CONCORDANT. p. a. Lo que concorda ab un'altra cosa. **Concordante.** || pl. S' anomenen aixís aquells versos de diferentes veus comunes, que tenen un sentit contrari per raó d' altres paraules que se 'ls hi afegeixen. **Concordantes.**

CONCORDAR. v. a. Conformar, convindre una cosa ab un' altra, còm la copia d' una escriptura ab l' original. **Concordar, convenir, corresponder, concertar.** || Concertar als qu' están desavinguts. **Concordar, oonciliar, ajustar.** || *For.* Ajustar una causa o plet. **Ajustar, concordar una causa ó pleito.** || *Mús.* CONSONAR, 1.

NO CONCORDAR L' UNA COSA AB L' ALTRA. *Loc. fam.* Denota la desproporció e inconsequencia de les accións. *No viene el son con la castañeta.*

CONCORDARSE. v. r. Avíndres, compondre 's.

CONCORDAT, DA. p. p. **Concordado.** || m. Tractat o conveni entre algún príncep y la cort de Roma sobre punts de disciplina ecclesiástica. **Concordato, concordata.**

CONCORDE. adj. Conforme, d' un meteix sentit y parer. **Uniforme, concorde.**

CONCORDEMENT. adv. m. D' acort. **Concordemente**

CONCORDI. n. p. **Concordio.**

CONCORDIA. f. Conformitat, unió. **Concordia.** || Ajust o conveni entre 'ls desavinguts. **Avenencia, concordia.** || Instrument jurídich que conté lo tractat o convingut entre les parts. **Concordia.** || Pau, quietut. **Concordia.**

DE CONCORDIA. m. adv. D' ACORT.

CONCORPOREU, A. adj. *Teol.* S' aplica al qui combrega ab les degudes disposicións, que diuen se fá un meteix cós ab Cristo. **Concorpóreo.**

CONCORREGUT, DA. p. p. **Concurrido.**

CONCORRENSA. f. **Concurrencia.**

CONCORRENT. p. a. CONCURRENT.

CONCÓRRER. v. n. Juntarse a un meteix lloch y temps varies persones, successos o coses. **Concurrir.** || Contribuir ab alguna quantitat. **Contribuír, concurrir.** || ENTREVINDRE.

CONCORT. adj. **Concorde.**

CONCREACIÓ. f. *Teol.* La acció de criar móltes coses a un meteix temps. **Concreación.**

CONCRECIÓ. f. Conjunt de móltes partícules que s' uneixen, formant una massa més o meuys compacte y sense forma determinada. **Concreación.**

CONCRECIONARI, A. adj. *Geol.* Estructura de les roques que formen masses. **Concrecionario.**

CONCRECIONAT, DA. adj. *Miner.* Que té 'l carácter de concreció. **Concrecionado.** || *Geol.* Lo que s'ha format per vía de filtració pausada y seguida, o per dipósits successius dins de les coves que hi há entre les roques. **Concrecionado.**

CONCRECIÓNS ARTRÍTIQUES. f. pl. Les substancies calísses que 's formen a les cavitats articulars. **Concreciones artríticas.**

CONCRESCIBILITAT. f. Virtut de solidificarse que té la materia. **Concrescibilidad.**

CONCRET, A. adj. *Lóg.* Qualsevol obgecte considerat en sí meteix, ab exclusió de quant li pot ésser extrany y accesori. **Concreto.** || *Geol.* S' aplica a algunes substancies que formen una massa, resultat de l' unió de les partícules. **Concreto.**

CONCRETACIÓ. f. Acció y efecte de concretar y concretarse. **Concretación.**

CONCRETAR. v. a. Combinar, concordar algunes especies o coses. **Concretar, contraer.** || v. n. Recíproch. **Reducirse, limitarse.**

CONCRETAT, DA. p. p. **Concretado.**

CONCRIAR. v. a. Criar moltes coses a un meteix temps. **Concrear.**

CONCRIAT, DA. p. p. **Concreado.**

CONCRÓS. *Orog.* Feréstega comarcada de la conca superior del Ter a ponent de Roca Colóm; hi há algúns estanyols y colossals tarteres.

CONCUASANT. adj. Se diu del dolor del part quan ja no pot ésser més inténs. **Concuasante.**

CONCUBÍ. m. *Ant.* CONCUBINARI.

CONCUBINA. f. La dona que cohabita ab algún home còm si fós el seu marit. **Manceba, concubina, amancebada.**

CONCUBINARI. m. Qui té concubina. **Concubinario.**

CONCUBINAT. m. y

CONCUBINATGE. m. Tracte o comunicació del home ab sa concubina. **Amancebamiento, concubinato.**

CONCÚBIT. m. Unió carnal. **Concúbito, coito.**

CONCULCACIÓ. f. Acció y efecte de conculcar. **Conculcación.**

CONCULCAR. v. a. Trepitjar ab els peus alguna cosa. **Conculcar.**

CONCULCAT, DA. p. p. **Conculcado.**

CONCUNYAT, DA. m. y f. El germá o germana del cunyat o cunyada. **Concuñado.**

CONCUPISCENCIA. f. Apetit desordenat dels bens terrenals. **Concupiscencia.** || Apetit deshonest. **Concupiscencia.**

CONCUPISCENT. adj. Posseit o dominat de la concupiscencia. **Concupiscente.**

CONCUPISCIBLE. adj. Se diu del apetit sensitiu, al que pertany desitjar lo que convé a la conservació o comoditat del individuo o especie. **Concupiscible.**

CONCURRENCIA. f. Reunió de móltes persones a un meteix lloch. **Concurrencia.** || Ocurrencia o concurs de diferents successos. **Concurrencia.**

CONCURRENT. p. a. **Concurrente.**

CONCURRIMENT. m. y

CONCURS. m. **Concurrencia.** || La oposició literaria que 's fá en certes pretensións questionables. **Concurso.** || Assistencia o ajuda pera alguna cosa. **Concurso.**

CONCURS D' ACREEDORS. Cessió de béns a mans de la justicia pera pagar als acreedors. *Concurso de acreedores.*

CONCURS DE DIVERSIÓ. m. Reunió. Als colegis majors eren divertiments que 's feien per Nadal y Carnestoltes. *Alcobas.*

CONCURSAR. v. a. Manar el jutge que 's posin a concurs d' acreedors els béns d' aquell que no paga lo que deu. **Concursar.**

CONCURSAT, DA. p. p. **Concursado.**

CONCUSSIÓ. t. Commoció violenta. **Concusión.** || Arbitrarietat, exacció injusta de diners feta per una autoritat que ven la justicia. **Concusión.**

CONCUSSIONARI. m. Magistrat o superior que exigeix injustament una quantitat o 's deixa sobornar. **Concusionario.**

CONDAL. adj. COMTAL. **Condal.**

CONDAL. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Cervera, prov. de Lleida.

CONDECENDRE. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. CONDESCENDIR.

CONDECENT. adj. Convenient, corresponent **Condecendente.**

CONDECORACIÓ. f. L' acció y efecte de condecorar. **Condecoración.** || Distintiu honorífich. **Condecoración.**

CONDECORAR. v. a. Concedir una condecoració a algú. **Condecorar.**

CONDECORAT, DA. p. p. **Condecorado.**

CONDEIXEBLE. m. Qui estudía o ha estudiat junt ab un altre. **Condiscípulo.**

CONDELMADOR, A. s. Qui rebía 'ls delmes en companyía d' un' altre persona. **Condezmero.**

CONDELMER, A. s. y adj. Qui en companyía d' altres tenía part als delmes d' una parroquia o persona, y també qui 'ls pagava junt ab un altre o uns altres. **Condezmero.**

CONDEMNA. f. Testimoni de la sentencia donat pêl notari del tribunal pera que consti 'l cástich que 's dóna a algun reu. **Condena.** || La del reu en ausencia o rebeldía. **Encartamiento.**

CONDEMNABLE. adj. Qui mereix ésser condemnat. **Condenable.**

CONDEMNACIÓ. f. L' acció y efecte de condemnar. **Condenación.** || PENA, CÁSTICH. || Per antonomasía la condemnació eterna. **Condenación eterna.**

CONDEMNADOR, A. m. y f. Qui condemna, censura o reprova alguna cosa. **Condenador.**

CONDEMNAR. v. a. Pronunciar el jutge la sentencia, imposant al reu la pena corresponent. **Condenar.** || Reprovar alguna doctrina o opinió, declarantla perniciosa y dolenta. **Condenar.** || Desaprovar alguna cosa que no agrada. **Condenar.** || *Met.* Paredar alguna porta o finestra. **Condenar.**

FER CONDEMNAR. fr. *Met.* Fer desesperar. *Infernar, irritar.*

CONDEMNARSE. v. r. Incórrer en la pena eterna. **Condenarse.** || Culparse a sí meteix. **Condenarse.**

CONDEMNAT, DA. p. p. **Condenado.** || Qui és al infern. **Condenado**

CONDEMNATORI, A. adj. Testimoni de la condemna. **Condenatorio.**

CONDENSABILITAT. f. La qualitat d' ésser condensable. **Condensabilidad.**

CONDENSABLE. adj. Lo que 's pot condensar. **Condensable.**

CONDENSACIÓ. f. L' acte y efecte de condensarse alguna cosa. **Condensación.**

CONDENSADOR, A. m. y f. Qui condensa. **Condensador.** || *Maquin.* Caixa ont va 'l vapor a la sortida del cilindre y a la que s' hi fá anar aigua freda pera condensarlo. **Condensador.**

CONDENSADOR DE FORCES. m. Punt de reunió ont concorren els esforsos successius d' un motor principal pera distribuirlos y aplicarlos oportunament, segons sigui necessari. *Condensador de fuerzas.*

CONDENSAR. v. a. Comprimir, apretar, espessir, donar consistencia als líquits y també a altres coses. També s' usa còm reciproch. **Condensar.**

CONDENSAT, DA. p. p. **Condensado.**

CONDENSATIU, VA. adj. Lo que té la virtut de condensar. **Condensativo.**

CONDEPUTAT. m. **Condiputado.**

CONDESCENDENCIA. f. L' acció y efecte de condescendir. **Condescendencia.**

CONDESCENDENT. p. a. **Condescendiente.**

CONDESCENDIR. v. a. Complaure, acomodarse a la voluntat d' algú. **Condescender.**

CONDESCENDIT, DA. p. p. **Condescendido.**

CONDESSA. f. COMTESA.

CONDESTABLE. m. Antiguament se deia aixís al qui obtenía la primera autoritat a la milicia. **Condestable.** || *Náut.* Qui fá de sargent major a les brigades d' artillería de marina. **Condestable.**

CONDESTABLESA. f. La muller del condestable. **Condestablesa.**

CONDESTABLÍA. f. Cárrech o dignitat de condestable. **Condestablía.**

CONDEUTOR. m. Qui deu junt ab un altre a algú y a un meteix temps. **Condeudor.**

CONDICIÓ. f. La naturalesa o estat de les coses. **Condición.** || Llei o pacte. **Condición, calidad, conque.** || El natural o geni de les persones. **Condición.** || La qualitat del neixement o estat de les persones, còm: *noble, plebéu.* **Condición.** || La constitució primitiva y fonamental d' un poble. **Condición.**

CONDICIÓ CASUAL. *For.* La que no dependeix del árbitre del home. *Condición casual.*

CONDICIÓ CONGRUENT O CONVENIBLE. *For.* La que convé al pacte que 's celebra y al qual s' hi posa. *Condición convenible.*

CONDICIÓ DESCONVENIBLE O INCONGRUENT. *For.* La que s' oposa a la naturalesa del contracte o als seus fins. *Condición desconvenible.*

CONDICIÓ HONESTA. La que no s' oposa als bons costúms. *Condición honesta.*

CONDICIÓ IMPOSSIBLE DE DRET. *For.* La que s' oposa a la honestetat de costúms o al dret natural. *Condición imposible de derecho.*

CONDICIÓ IMPOSSIBLE DE FET. *For.* La que no 's pot cumplir per aquell a qui s' imposa. *Condición imposible de hecho.*

CONDICIÓ MIXTE. *For.* La que dependeix en part del árbitre y en part de la casualitat. *Condición mezclada.*

CONDICIÓ NECESSARIA. *For.* La que 's precisa pera que valgui algun contracte. *Condición necesaria.*

CONDICIÓ POSSIBLE. *For.* La que dependeix del poder y arbitre dels homens. *Condición posible.*

CONDICIÓ TÁCITA O CALLADA. *For.* La qu' encara sense expressarse se sobreentén. *Condición tácita.*

CONDICIÓ TORPE O DESHONESTA. *For.* La que s' oposa directament a la llei. *Condición torpe.*

DE CONDICIÓ. m. adv. De modo, de manera. *De condición, de suerte.*

PURIFICARSE O VERIFICARSE LA CONDICIÓ. fr. Arrivar el cas d' haverse d' executar lo qu' estava promés condicionalment. *Purificarse la condición.*

CONDICIONAL. adj. Lo que té enclosa alguna condició. **Condicional**

CONDICIONALMENT. adv. m. Ab condició. **Condicionalmente.**

CONDICIONAR. v. a. *Ant.* PACTAR.

CONDICIONARI. m. *Astron.* El planeta nocturn que ix de día. **Condicionario.**

CONDICIONASSA. f. aum. Geni fort. **Condicionaza.**

CONDICIONAT, DA. adj. **Condicional.** || p. p. *Ant.* PACTAT.

CONDICIONETA. f. dim. Se prén sempre per condició aspre. **Condicioncilla.**

CONDIGNAMENT. adv. m. Ab la igualtat y proporció deguda entre 'l mérit y 'l premi, 'l delicte y la pena. **Condignamente.**

CONDIGNATARI. a. y adj. Qui és dignatari juntament ab un altre. **Condignatario.**

CONDIGNE, A. adj. S' aplica al premi o pena corresponent al mérit o a la culpa. **Condigno.**

CONDIGNITAT. f. La proporció del mérit ab el premi. **Condignidad.**

CÓNDIL. m. *Anat.* Les eminencies articulars, rodones d' un costat y aplanades del altre. **Cóndilo.**

CONDILOMA. f. *Patol.* Excrecencia carnosa produída pêl mal venereu que sol eixir per les vores del cès. **Condiloma.**

CONDIMENT. m. Lo que serveix pera assaonar y donar bon gust al menjar. **Guiso, condimento.**

CÓNDIT. m. *Ant.* MENJAR.

CONDITÍPET, DA. adj. Crustaceu o animal de closca que té 'ls peus amagats. **Conditípedo.**

CONDOL. m. Dolor, llástima, aflicció o sentiment. **Duelo.**

CONDOLDRES 'S. v. r. Tindre compassió y llástima de lo que un altre pateix. **Condolerse.**

CONDOLENCIA. f. CONDOL.

CONDOLGUT, DA. p. p. **Condolido, condolecido.**

CONDOLIT, DA. adj. Cansat, capolat. **Molido.**

CONDOLIR. v. a. y

CONDOLRES. v. r. *Ter*. CONDOLDRE 'S.

CONDOMINI. m. Dret de domini juntament ab un' altre persona. **Condueño**.

CONDÓMINO, A. s. y adj. *Jur*. Qui té 'l domini d' alguna cosa juntament ab un' altre persona. **Condueño**.

CONDONACIÓ. f. L' acte y efecte de condonar. **Condonación**.

CONDONADOR, A. m. y f. Qui condona. **Perdonador, perdonante, condonador**.

CONDONAR. v. a. Perdonar alguna pena o deute. **Condonar**.

CONDONAT, DA. p. p. **Condonado**.

CONDONATARI. m. *For*. El qui junt ab un altre reb una donació. **Condonatario**.

CONDOR. m. *Ornit*. L' aucell més grós y de més forsa de tots els coneguts y és també 'l que vola més alt. **Condor**.

CONDORMIR. v. a. Fer vindre son. **Adormecer**. || *Fig*. Acallar, entretindre. **Adormecer**. || Calmar, sossegar. **Adormecer**.

CONDRET. m. CONRÉU. || adj. *Náut*. Entre constructors de naus, se diu de la peça ajustada al paratge a que deu estar 'hi. **Aclopado, armado**. || p. p. CONREAT. || Bon estat. **Buen estado**.

EN CONDRET. m. adv. En segur. *En seguro*.

CONDRINA. f. Materia que 's trova als tendrúms y filaments, y 's treu d' aquestos fentlos bullir ab aigua per espai de deu o dotse hores, deixant 'ho després refredar y tractant 'ho per un ácit o pêl sulfat d' alúmina. **Condrina**.

CONDRITIS. f. *Med*. Inflamació dels tendrúms. **Condritis**.

CONDRO. m. *Bot*. Llevor mòlt semblanta al blat pero més viscosa. **Condro**.

CONDRODITA. f. *Min*. Substancia que 's presenta en forma de grans rodonejats, groguenchs o negrenchs. **Condrodita**.

CONDRÓMETRE. m. Instrument que serveix pera conéixer pêl pés les qualitats dels grans y de les farines. **Condrómetro**.

CONDUCCIÓ. f. Acte y efecte de conduir, portar o guiar alguna cosa. **Conducción**. || El contracte d' arrendament. **Conducción**.

CONDUCENCIA. f. L' acció de convindre o d' ésser conduent per alguna cosa. **Conducencia**.

CONDUCTA. f. Modo o ordre ab que cada hú governa y dirigeix la seua vida y acciòns. **Conducta**. || El salari que dóna un poble al metge pera que assisteixi y cuidi als malalts veins del meteix. **Iguala**.

CONDUCTAR. v. a. Assalariar un metge, un apotecari, etc. **Igualar**.

CONDUCTARSE. v. r. Concertarse ab el metge, apotecari, etc. **Igualarse**.

CONDUCTAT, DA. p. p. **Igualado, concertado**. || CLIENT.

CONDUCTE o CONDUCTO. m. Canal o canonada pera les aigües. **Conducto**. || *Met*. La persona o medi per la qual se dirigeix algun negoci o pretensió. **Conducto**. || *Anat*. **Vagina**.

TAPAR ELS CONDUCTES. fr. Embussarlos ab alguna cosa. *Cegar los conductos*.

CONDUCTIBILITAT. f. *Fís*. La propietat que tenen certs cossos de donar pas al calórich y al fluit eléctrich. **Conductibilidad**

CONDUCTIER. m. *Ant*. **Conductor**.

CONDUCTIU, VA. adj. Lo que té virtut de conduir. **Conductivo**.

CONDUCTOR, A. m. y f. Qui condueix. **Conductor**. || m. *Fís*. S' aplica a tot cós que té la propietat de dónar pas al calórich y al fluit eléctrich. **Conductor**.

CONDUCTOR D' EMBAIXADORS: INTRODUCTOR D' EMBAIXADORS.

CONDUENT. p. a. **Conducente**.

CONDUENTÍSSIM, A. adj. sup. **Conducentísimo**.

CONDUIMENT. m. *Ant*. CONDUCCIÓ.

CONDUINT. p. a. *Ant*. CONDUENT.

CONDUIR. v. a. Portar alguna cosa d' una part a un' altre. **Conducir**. || Guiar o encaminar. **Conducir**. || Dirigir algun negoci. **Dirigir, conducir, cuidar, gobernar**. || Menar. **Conducir**. || Ajustar o llogar per algun preu o salari. **Igualar**. || v. n. Convindre, ésser a propósit per algun fí. **Conducir**.

CONDUIRSE. v. r. CONDUCTARSE. || APORTARSE.

CONDUIT, DA. p. p. **Conducido**. || CONDUCTAT.

CONDUPLICACIÓ. f. *Ret*. Consisteix en repetir una paraula al comensament o a la fí d' una frase. **Conduplicación**.

CONDUPLICAT, DA. adj. *Bot*. Qu' está doblegat pêl mitj, en el sentit de la seua llargaria. Se diu dels cotiledóns quan se toquen per llurs cares estant doblegats a l' hora, y de les fulles quan son dins de la poncella colocades les unes al costat de les altres, sens abrassarse, y doblegades longitudinalment. **Conduplicado**.

CONDURMENTS. s. y adj. pl. Sectaris dels sigles XIII y XIV que ab l' excusa de la caritat evangélica consentíen que dormissin a una meteixa habitació persones de diferent sexe. **Condurmientes**.

CONEGUDAMENT. adv. m. Clarament. **Conocidamente**.

CONEGUDÍSSIM, A. adj. sup. **Conocidísimo**.

CONEGUDÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Mòlt clarament. **Conocidisimamente**.

CONEGUT, DA. p. p. **Conocido**. || m. y f. Familiar, mòlt tractat. **Conocido**. || Comú, sabut. **Conocido**. || Distingit, acreditat, il-lustre. **Conocido**.

ÉSSER MÉS CONEGUT QUE LA MALA HERBA. fr. *Fam*. Ab que 's pondera que una persona és mòlt coneguda. *Ser más conocido que la ruda ó tan conocido como la ruda*.

CONEIXEDOR, A. m. y f. Qui coneix. **Conocedor**.

CONEIXEMENT. m. L' acció y efecte de conéixer. **Conocimiento**. || *For*. Obra de conéixer y judicar una causa. **Conocimiento**. || Document que firma 'l capitá d' una embarcació donant compte de lo que ha carregat. **Conocimiento, póliza de carga**. || INSTRUCCIÓ. || DISCRECIÓ.

AB CONEIXEMENT. m. adv. Ab instrucció y ciencia. *Con conocimiento*.

SENSE CONEIXEMENT. m. adv. Sense instrucció ni ciencia. *Sin conocimiento*.

VINDRE EN CONEIXEMENT. fr. Conéixer alguna cosa després d' haverla dubtada o oblidada per algun temps. *Venir en conocimiento*.

CONEIXEMENTS. m. pl. Instrucció variada, nociòns adquirides sobre ciencies, lletres, arts, etc. **Conocimientos**.

CONEIXENSA. f. CONEIXEMENT, 1, 3. || La persona que 's té coneguda y tractada. **Conocido**. || Noticia. **Conocimiento**.

TINDRE MÒLTA CONEIXENSA. fr. *Fam*. Tractar y conéixer algú mòltes persones. *Ser muy conocido*.

CONEIXENT. p. a. **Conociente**. || *Ant*. Conegut. **Conocido**.

CONÉIXER. v. a. Entendre, tindre idea d' alguna cosa. **Conocer**. || Saber, advertir. **Conocer**. || Tindre idea clara de la fisonomia o figura d' alguna persona. **Conocer**. || Tindre tracte, comunicació y amistat ab algú. **Conocer**. || Presumir, conjecturar, còm: *conech que plourá*. **Conocer**. || *Met*. Tindre l' home acte carnal ab alguna dona. **Conocer**.

ABANS QUE CONEGUIS NO ALABIS NI VITUPERIS. *Ref.* Que 's pren en sentit literal. *Antes que conozcas, no alabes ni cohondas.*

CONÉIXER AB EL BLANCH DELS ULLS O AB LA CARA. fr. *Fam.* Penetrar l' intenció d' algú. *Conocérsele á alguno alguna cosa en lo blanco de los ojos.*

¿DE QUÁN ENSÁ QUE 'NS CONEIXÉM? fr. *Fam.* Reprén la massa familiaritat d' algú ab qui s' havía tingut poch o gens de tracte. *¿En qué bodegón hemos comido juntos?*

DONAR O DONARSE A CONÉIXER. fr. *Fam.* Manifestar el geni o condició. *Dar ó darse á conocer, hacer ó hacerse ver.*

Segell de Conesa

CONEIXERSE. v. r. Judicar justament de sí meteix. **Conocerse.**

CONEIXÉRSELI. fr. LLUIR EL PEL.

CONEJERA. *Hidrog.* Illeta situada a tramontana de la de Cabrera, Balears.

CONESA. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; té 453 hab.

CONESTABLE. m. *Ant.* Cap de la part d' exércit que 's deia conestablía. **Jefe de condestablía.**

CONESTABLÍA. f. *Ant.* Companyía o partida de exércit. **Condestablía.**

CONFABULACIÓ. f. Conferencia, conversació entre dues o més persones. Se sol pendre en mal sentit. **Confabulación.**

CONFABULADOR, A. m. y f. Qui confabula. **Confabulador.**

CONFABULAR. v. a. Tractar d' alguna cosa entre dues o més persones. **Confabular, conferenciar.**

CONFABULARSE. v. r. Convíndres dues o més persones sobre algún negoci en perjudici d' un altre. **Confabularse.**

CONFABULAT, DA. p. p. **Confabulado.**

CONFALÓ. m. *Ant.* GANFARÓ, PENDÓ.

CONFECCIÓ. f. Medicament de diferentes substancies pulverisades y barrejades ab aixerop fins tindre consistencia y forma de conserva. **Confección.**

CONFECCIONADOR, A. m. y f. Qui confecciona. **Confeccionador.**

CONFECCIONAR. v. a. Fer confeccións. **Confeccionar.** || FER.

CONFECCIONAT, DA. p. p. **Confeccionado.**

CONFEDERACIÓ. f. Lliga, unió, aliansa entre algunes persones; comunment se diu de la que fan les nacións. **Alianza, confederación.**

CONFEDERADOR, A. s. Qui confedera. **Confederado.**

CONFEDERAR. v. a. y

CONFEDERARSE. v. r. Fer aliansa, lliga o unió ab altres. **Confederar, confederarse.**

CONFEDERAT, DA. p. p. **Confederado.**

CONFEDERATIU, VA. adj. Lo que confedera. **Confederativo.**

CONFEGIDOR, A. m. y f. Qui confegeix. **Deletreador.**

CONFEGIR. v. a. Pronunciar cada lletra de per sí, juntant les consonants ab les vocals de cada sílaba, pera unir aixís totes les d' una dicció. **Deletrear.** || EXAMINAR, CONÉIXER.

CONFERENCIA. f. L' acció de conversar o tractar entre dues o més persones. **Conferencia** || El repás o explicació que fan els conferenciants als seus deixebles. **Conferencia, repaso.** || A algunes universitats y colegis, l' acte en que 's reuneixen totes les aules. **Academia, conferencia.** || A algunes universitats, la llissó que 's dòna cada día. **Conferencia.**

FER CONFERENCIA. Explicar privadament alguna ciencia o facultat a algún deixeble. *Pasar, hacer conferencia.*

CONFERENCIANT. m. Qui fá conferencia o ensenya privadament a algún estudiant. **Pasante.**

CONFERENCIAR. v. a. Tractar, conversar. **Conferenciar.** || **Consultar.**

CONFERENCIAT, DA. p. p. **Conferenciado.** || CONSULTAT.

CONFERENCIEJAR. v. n. **Conferenciar.**

CONFERIR. v. a. Comparar una cosa ab un' altra. **Conferir, cotejar.** || Examinar alguna cosa junt ab altres. **Conferir.** || Dónar o concedir alguna cosa, còm: *dignitats,* etc. **Conferir.** || **Conferenciar.**

CONFERIRSE. v. r. **Apersonarse.**

CONFERIT, DA. p. p. **Conferido.**

CONFERMAR. v. a. *Ant.* **Confirmar.**

CONFERVA. f. *Bot.* Nòm genérich de certes plantes aquátiques y marines que son capilars. **Conferva.**

CONFÉS. m. El sacerdot que ou la confessió sacramental. **Confesor.** || m. y f. *For.* El reu que confesa 'l seu delicte. **Confeso.**

CONFÉS DE LA MÁNEGA AMPLA. s. Qui absol fácilment els pecats. *Confesor de manga ancha.*

CONFESSAR. v. a. Oir el sacerdot els pecats del qui 's confessa. **Confesar.** || Manifestar algú lo que sab. **Confesar.** || Regonéixer o declarar per la forsa de la raó lo que d' altre modo no s' hauría declarat. **Confesar.** || Declarar el penitent al confessor en el sagrament de la penitencia 'ls pecats qu' ha comés. **Confesar.**

CONFESSAR DE PLA. fr. *Fam.* Declarar una cosa ab tota sinceritat sense amagarne res. *Confesar de plano.*

QUI LA CONFESSA, QUE LA PAGUI. *Ref.* QUI XERRA, PAGA.

CONFESSARSE. v. r. CONFESSAR, 4.

CONFESSAT, DA. p. p. **Confesado.**

CONFESSIÓ. f. Declaració de lo qu' algú sap, ja sigui voluntariament, ja preguntat per altre. **Confesión.** || La declaració que 'l penitent fá dels pecats al confessor en el sagrament de la penitencia. **Confesión.** || *For.* La resposta que dòna 'l reu, ja sigui confessant, ja negant el delicte que se li imputa. **Confesión.**

CONFESSIÓ GENERAL. La que 's fá dels pecats de tota la vida o de gran part d' ella. *Confesión general.* || La fórmula u oració que té la Iglesia pera prepararse 'ls fidels a rebre algúns sagraments, que comensa: *Jo pecador,* etc. *Confesión general.*

OIR DE CONFESSIÓ. fr. Exercir el ministeri de confessor. *Oir de confesión ó de penitencia.*

CONFESSIONARI. m. El lloch destinat pera oir les confessións sagramentals. **Confesonario, confesionario.** || Tractat o discurs pera sapiguer confessar y confessarse. **Confesionario.**

CONFESSIONERA. f. En algúns convents de monjes la relligiosa que té 'l cuidado dels confessionaris, o está encarregada de la clau. **Confesionera, confesionariera.**

CONFESSIONISTA. m. Luterá de la branca de Asburg. **Confesionista.**

CONFESSOR. m. El sacerdot que ab la aprobació del seu prelat ordinari confessa als penitents. **Confesor** || Títol que dòna la Iglesia católica als sants que no son mártirs. **Confesor.**

CONFESSOR DE MÁNEGA AMPLA. CONFÉS DE MÁNEGA AMPLA.

EXAMINARSE DE CONFESSOR. fr. Obtindre del prelat ordinari, mitjansant exámen, llicencia de confessar. *Exponerse de confesor.*

CONFÍ. m. Terme que divideix les provincies y regnes, y senyala llurs límits. **Confin, lindero.**

CONFIABLE. adj. Lo que 's pot confiar a un'altra persona. **Confiable.**

CONFIADAMENT. adv. m. Ab confiansa y seguretat. **Confiadamente.**

CONFIADÍSSIM, A. adj. sup. **Confiadisimo.**

CONFIADOR. m. Fiador ab un altre o company en la fiansa. **Confiador.**

CONFIANSA. f. Seguretat y esperansa ferma que se té en alguna persona o cosa. **Confianza.** || Animo, vigor. **Confianza.** || Presumpció, vana opinió de si meteix. **Confianza.**

AB CONFIANSA. m. adv. Sense reserva. *Con confianza.*

A LA CONFIANSA HI HÁ 'L PERILL. *Loc. prov.* Denota qu' algunes coses se malogren per descuidarles a causa de tenir'hi massa confiansa. *En la confianza está el peligro.*

DE CONFIANSA. m. adv. Se diu de la persona en qui pot fiarse. *De confianza.*

DONAR CONFIANSA. fr. Donar algú esperansa de que 's conseguirá alguna cosa. *Confiar.*

EN CONFIANSA. m. adv. En secret, baix secret. *En confianza, en secreto, bajo sigilo.*

FER CONFIANSA. fr. CONFIAR.

CONFIAR. v. a. Fiar d' algú. **Confiar.** || Esperar ab fermesa y seguretat. **Confiar.** || Encarregar y fiar al cuidado d' un altre algún negoci. **Confiar.**

CONFIAT, DA. p. p. **Confiado.**

CONFIDENCIA. f. CONFIANSA. || Les noticies que donen els espies. **Confidencia.**

CONFIDENCIAL. adj. Lo que 's fá o 's diu entre dues o més persones en recíproca confiansa. **Confidencial.**

CONFIDENCIALMENT. adv. m. Ab confiansa. **Confidencialmente.**

CONFIDENCIARI. m. Qui dòna 'l seu nòm pera posseir un benefici y qui 'l reb y pot disposar d' ell y de la renda que li correspón. **Confidenciario.**

CONFIDENT. m. La persona de qui 's fá confiansa. **Confidente.** || Fidel, segur, de confiansa. **Confidente.** || Qui serveix d' espía y porta les noticies de lo que pasa entre 'ls enemichs. **Confidente.** || Moble a mena de sofá embogat, que servía pera asseures'hi dues personas. **Confidente, canapé.**

CONFIDENTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt fiat. **Confidentísimo.**

CONFIDENTMENT. adv. m. En confiansa. **Confidentemente.** || Ab fidelitat. **Confidentemente.**

CONFIGURACIÓ. f. Disposició de les parts d' un cos que li donen certa forma o figura. **Configuración.** || Impressió externa que forma la vista d' un cós corpóreu. **Configuración.**

CONFIGURAR. v. a Donar certa forma o figura a alguna cosa. **Configurar.**

CONFIGURAT, DA. p. p. **Configurado.**

CONFINAMENT. m. Desterro a un lloch determinat que arbitrariament se sol imposar a un enemich polítich, ab condició de no poguerne surtir sense llicencia especial. **Confinamiento.** || Condemna imposada per delictes comuns, impedint que per temps determinat sejorni al terme de son domicili el que la sofreix. S' usa també, referintse als que 's troven condenats a establiments penitenciaris.

CONFINANT. adj. Lo que confina ab un'altra cosa. **Confinante.**

CONFINAR. v. n. Ésser proper d' un altre poble, provincia o regne. **Lindar, confinar.** || v. a. Desterrar a algú, senyalant'li un lloch determinat, del que no 'n pugui surtir durant el temps del seu desterro. **Confinar.**

CONFINAT, DA. p. p. **Confinado.**

CONFÍNS DEL MON. m. pl. Els més apartats de la terra ab relació al punt ont un se trova. Sol usarse per hipérbole. **Confines del orbe.**

CONFIRMACIÓ. f. Revalidació d' algún fet aprobat abáns. **Confirmación.** || Prova de la veritat. **Confirmación.** || El segón dels sagraments de la Iglesia. **Confirmación.** || *Ret.* Aquella part del discurs que l' orador presenta pera probar la seu proposició. **Confirmación**

CONFIRMADAMENT. m. adv. Ab firmesa, seguretat y aprobació. **Confirmadamente.**

CONFIRMADOR. m. Qui confirma. **Confirmador, confirmante.**

CONFIRMAR. v. a. Revalidar lo qu'estava ja aprobat. **Confirmar.** || Corroborar la certesa o veritat de alguna cosa. **Aseverar, confirmar, comprobar, contestar, corroborar, firmar.** || Assegurar, donar a alguna persona o cosa major seguretat. **Confirmar.** || Administrar el sagrament de la confirmació. **Confirmar.** || *Met. fam.* Dónar una bofetada. **Confirmar.**

CONFIRMARSE. v. r. Ratificarse en el seu dictamen o opinió. **Ratificarse, confirmarse.**

CONFIRMAT, DA. p. p. **Confirmado.**

CONFIRMATORI, A. adj. *For.* S' aplica al aute o sentencia que confirma 'ls dónats abáns. **Confirmatorio.**

CONFISCABLE. adj. Lo que 's pot confiscar. **Confiscable.**

CONFISCACIÓ. f. L' acte y efecte de confiscar. **Confiscación.**

CONFISCAR. v. a. Privar dels seus béns a algú, y aplicarlos al fisch. **Confiscar.**

CONFISCAT, DA. p. p. **Confiscado.**

CONFIT. m. Anís y altres grans ensucrats. S' usa més comunment en plural. **Confite, confitura.** || A moltes poblacións catalanes, se conserve cóm a tradició industrial l' elaboració d' ametlles, avellanes y altres fruites seques ensucrades, còm per exemple les *ametlles d' Arenys.*

CONFIT D' AMETLLA. El que té una ametlla cuberta de sucre. *Peladilla.*

CONFITS CORDELLATS. Deixuplines. *Azotes, confites.*

FER CONFITS. f. CONFITAR

POT O ALTRA COSA PERA POSAR'HI CONFITS. *Confitera.*

CONFITAR. v. a. Posar viandes o fruites dins de algún such, al que s' hi sol barrejar herbes o altres ingredients forts, còm: *vinagre, sal,* etc., pera que 'n prenguin el gust. **Adobar, encurtir.** || Coure ab sucre clarificat les fruites preparades pera fer confitura. **Confitar.** || *Met.* Guardar alguna cosa ab recel y mòlt cuidado. **Guardar para simiente.**

CONFITÁS. m. aum. **Confitón.**

CONFITAT, DA. p. p. **Adobado.**

CONFITER, A. m. y f. Qui fá o ven confits. **Confitero.** || ADROGUER.

CONFITERÍA. f. La casa o botiga ont s' hi fan o venen confits. **Confitería.** || ADROGUERÍA.

CONFITIER. m. *Ant.* CONFITER.

CONFITURA. f. La fruita o altra cosa qu' está confitada. **Dulce, confitura**

CONFITURA DE CABELL D'ÁNGEL: CABELLS D' ÁNGEL.

CONFITURA DE CARABASSA: CARABASSA CONFITADA.

CONFITURA DE CONSERVA: CONSERVA.

CONFITURA DE PERES: PERA.

CONFITURA DE PONCÉM. f. Poncém confitat ab sucre. *Acitrón.*

CONFITURA DE SUCH. f. Dòls que 's fá generalment ab fruites, deixant' hi bona quantitat de such. *Compota.*

CONFITURERA. f. Eina en forma de tassa ab tapadora, que serveix pera treure a taula les confitures en conserva. **Compotera.**

CONFLAGRACIÓ. f. La acció y efecte de conflagrar. **Conflagración.**

CONFLAGRAR. v. a. Cremar, abrasar. **Conflagrar.**

CONFLENT. *Geog.* Antiga encontrada catalana, pertanyent a França desde 'l Tractat dels Pirineus (1659); la formen els cantons de Prades y Oleta y part dels de Vinçá, Montlluís y Sournía. Confina al N. ab el Llanguedoch y 'l Rosselló, al E. y S.E. ab l' alt Vallespir, al S. ab les encontrades de Camprodón y Vall de Ribes y al O. ab la Cerdanya y 'l Capcir. Té per capital Prades y conta ab 53 ajuntaments que pertanyen tots ells al departament dels Pirineus Orientals.

Mapa comarcal de Conflent

CONFLICTE. m. Lo més fort y renyit d' un combat o batalla. **Conflicto.** || *Met.* Angoixa, agitació del ánim. **Conflicto.**

CONFLUENCIA. f. y

CONFLUENT. m. Concurrencia o unió de les aigües de dos rius, de dues rieres, etc. **Confluencia.** || adj. *Med.* S' aplica als granets de la verola que ixen ab abundor. **Confluente.**

CONFLUIR. v. n. Juntarse dos o més rius a un meteix paratge. **Confluir.** || Concórrer a un meteix paratge gent de diferentes bandes. **Confluir.**

CONFONDIMENT. m. *Ant.* CONFUSIÓ.

CONFONDIT. p. p. *Ant.* CONFÓS.

CONFONDRE. v. a. Barrejar dues o més coses diferentes de modo que les parts de les unes s' incorporin ab les de les altres. **Confundir.** || Pendre una cosa per altra, perturbar, desordenar alguna cosa. **Confundir.** || Convéncer, deixar a algú sense paraula. **Aturrullar, confundir.**

CONFONDRE 'S. v. r. Avergonyirse. **Avergonzarse, correrse.** || Humiliarse ab el coneixement de sí meteix. **Anonadarse. confundirse.** || Torbarse y no sapiguer còm fer'ho pera explicarse. **Confundirse.**

CONFORMACIÓ. f. Colocació o distribució de les parts que formen alguna cosa. **Conformación.**

CONFORMAR. v. a. Convindre, concordar una cosa ab altra. **Conformar.** || Ferse una persona de la opinió d' un' altra. Més comunment s' usa còm recíproch. **Conformar.** || v. a. Ajustar, concordar una cosa ab un' altra. **Acordar, conformar, ajustar.**

CONFORMARSE. v. r. Avindre's a fer lo que repugnava. **Resignarse, conformarse, reducirse, someterse.** || Convindre ab l' opinió d' un altre. **Adherirse, conformarse.**

CONFORMAT, DA. p. p. **Conformado.**

CONFORME. adj. Igual, proporcionat, convenient, corresponent, just, semblant. **Conforme.** || D' un meteix parer. **Conforme.** || adv. m. Segóns. **Conforme, á tenor, según, en conformidad.** || Ab correspondencia y proporció. **Conforme.**

CONFORMEMENT. adv. m. Ab unió y conformitat. **Conformemente.**

CONFORMISTA. s. Nòm donat als protestants de Anglaterra. **Conformista.**

CONFORMITAT. f. Semblansa entre dues persones. **Conformidad.** || Igualtat, correspondencia d' una cosa ab un' altra. **Conformidad.** || Unió y bona correspondencia entre dues o més persones. **Conformidad.** || Simetría y proporció entre les parts que formen un tot. **Conformidad.** || Adhesió al dictámen de un altre. **Conformidad.** || Resignació, paciencia y sufriment en les adversitats. **Conformidad.**

CÒRRER DE BONA CONFORMITAT. fr. *Fam.* CÓRRER BÈ AB ALGÚ.

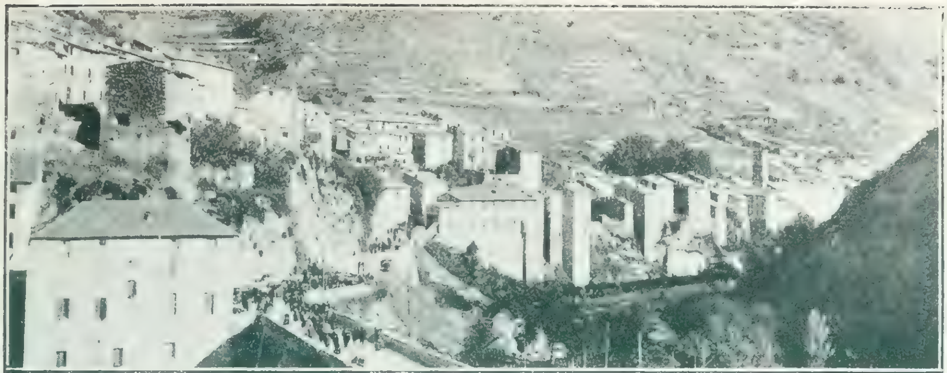

Vista general de Oleta. — La vall de Cadí al Conflent. — Hotel del Parch a Vernet les Bains.
Vista general de Vilafranca del Conflent.

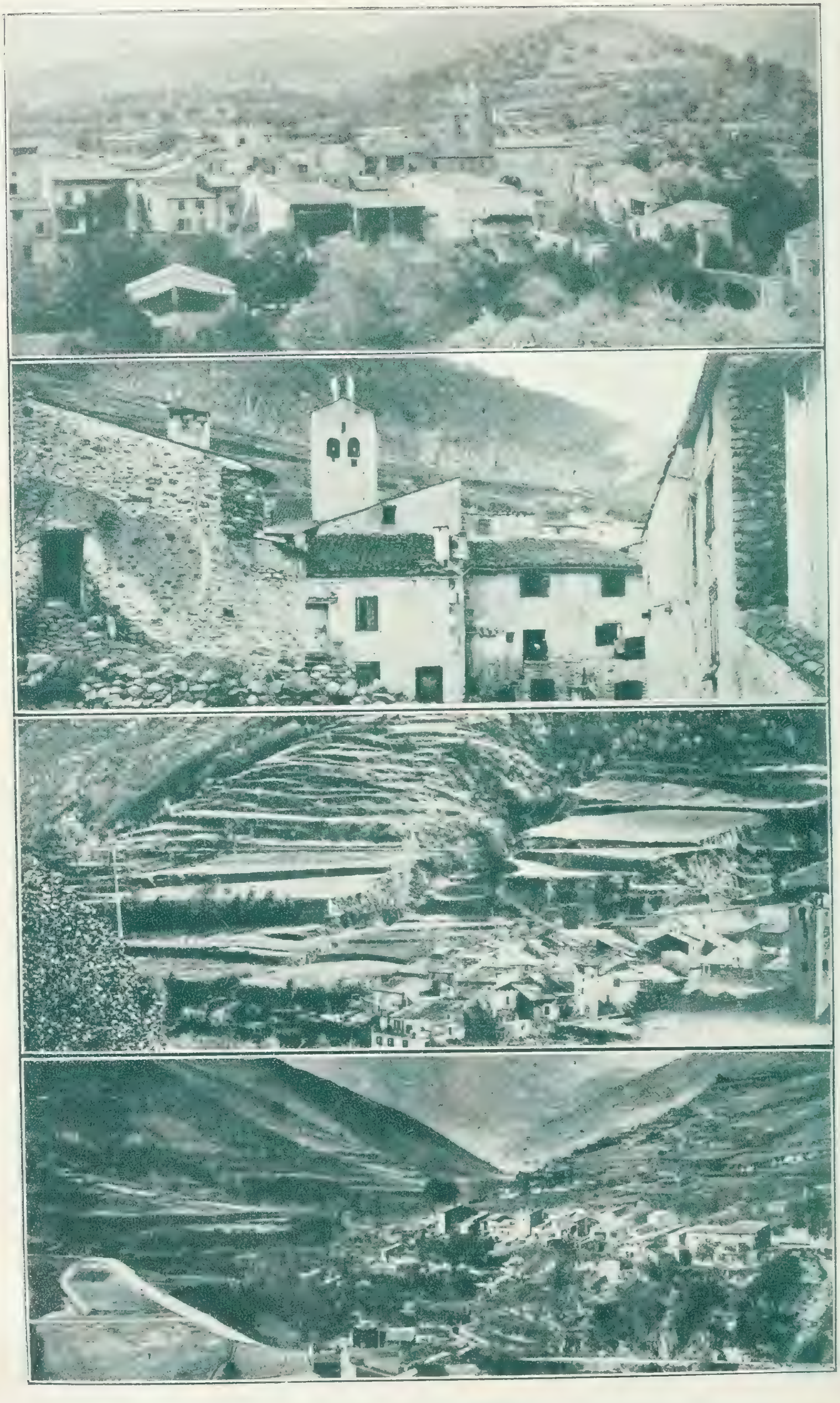

Vista general de Catllar. — Plaça de Pí. — Vista de Serdinyá. — Vista del veinat de Joncet.

DE CONFORMITAT. m. adv. De comú acort y consentiment. *De conformidad.*

EN CONFORMITAT. m. adv. CONFORMITAT, 3. || Baix aquesta condició. *En conformidad, en este supuesto, bajo esta condición.*

PENDRE EN CONFORMITAT ALGUNA COSA. fr. PENDRE AB PACIENCIA ALGUNA COSA.

CONFORT. m CONFORTACIÓ.

CONFORTACIÓ. f. L' acció y efecte de confortar. **Confortación.** || Consolació. **Consolación, confortación, consuelo.**

CONFORTADOR, A. m. y f. Qui conforta. **Confortador.**

CONFORTANT. p. a. També s' usa còm a substantiu. **Confortante.** || m. pl. MITÓNS

CONFORTAR. v. a. Dònar vigor, esperit y forçes. **Confortar.** || Animar, consolar al qu' está afligit. **Consolar, confortar, alentar, animar.**

CONFORTAT, DA. p. p. **Confortado.**

CONFORTATIU, VA. adj. Lo que té virtut de confortar. **Confortativo.**

POSAR UN CONFORTATIU. fr. Posar alguna cosa confortant a alguna part del còs. *Epitimar.*

CONFÓS, A. p. p. **Confundido.** || Barrejat. **Revuelto, confuso.**

CONFRACCIÓ. f. Rompiment. **Confracción.**

CONFRARE. m. Qui és allistat a una confraría. **Cofrade.**

QUI ÉS CONFRARE PRÈN CANDELA. *Ref.* Denota que qui 's ressent de lo que 's repréu en general, dòna indici de que ell s' hi creu comprés. *Quien se pica, ajos come.*

QUI SIGUI CONFRARE QUE PRENGUI CANDELA. *Ref.* Denota qne qui 's cregui comprés en algún cárrech o repreënsió que 's fá en general, procuri esmenarse. *Quien se quemare, que sople.*

CONFRARESSA. f. La dona qu' está allistada a alguna confraría. **Cofrada.**

CONFRARÍA. f. Congregació d' algúns devots pera exercitarse en obres de pietat ab l' autorisació competent. **Hermandad, cofradía.** || Gremi o companyía de gent pera algún fí determinat. **Cofradía.**

CONFRATERNITAT. f. Amistat íntima, germandat. **Hermandad, confraternidad.**

CONFRICACIÓ f. L' acció de reduír a pòls una substancia trencadissa, maurantla ab els dits, o bè expremer ab les mans el such d' una planta: **Confricación.**

CONFRIDES. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, dióc. de Valencia, part jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del riu Guadalest y té 864 hab.

CONFRINGIR. v. a. **Infringir.** || v. a. *Ant.* TRENCAR, FER TROÇOS.

CONFRONTACIÓ. f. Comparació que 's fá d' una cosa ab un' altra. **Confrontación, cotejo, careo.** || El límit que divideix una heretat d' un' altra. **Linde, lindero.** || *Met.* Simpatía, conformitat natural entre algunes persones o coses. **Confrontación.**

CONFRONTANT. p. p. **Confrontante.**

CONFRONTAR. v. a. Comparar una cosa ab una altra. **Confrontar.** || Acarar una persona ab un' altra pera sapiguer la veritat d' alguna cosa. **Confrontar, carear.** || v. a. Confinar. **Alindar, confrontar, lindar.** || Ésser una cosa semblanta a un' altra. **Confrontar.**

CÓNFRONTAT, DA. p. p. **Confrontado.**

CONFUGI. m. *Ant.* REFUGI.

CONFUGIR. v. a. *Ant.* Anar a trovar a algú en busca d' ausili, remei, protecció, etc. **Recurrir.**

CONFÚS. A. adj. Barrejat, desordenat. **Confuso.** || Poch perceptible, difícil de distingir. **Confuso.** || Turbat, plé de pór. **Confuso.**

EN CONFÚS. m. adv. CONFUSAMENT.

CONFUSAMENT. adv. m. Ab confusió y desordre. **Confusamente, en confuso, desordenadamente.**

CONFUSIÓ. f. Desordre, perturbació. **Confusión.** || Perplexitat, turbació d' ánim. **Confusión.** || Falta de método al explicarse. **Confusión.** || Abatiment, humillació. **Confusión.** || Vergonya, afront, ignominia. **Confusión.**

POSAR CONFUSIÓNS. fr. *Fam.* Ficar la discordia entre algunes persones. *Levantar ó armar un caramillo. enredar, enzarzar.*

CONFUSIONER, A. m. y f. Qui posa confusións. **Zizañero.**

CONFUSÍSSIM, A. adj. sup. **Confusísimo.**

CONFUTACIÓ. f. L' acte y efecte de confutar. **Confutación, refutación.**

CONFUTAR. v. a. Rebatre l' opinió contraria, convencentla d' errada. **Refutar, confutar, rebatir, combatir.**

CONFUTAT, DA. p. p. **Confutado.**

CONGELABLE. adj. Lo que 's pot congelar. **Congelable.**

CONGELACIÓ. f. L' acció y efecte de congelarse 'ls líquits. **Congelación.**

CONGELAR. v. a. Fer gelar algún líquit. **Congelar.**

CONGELARSE. v. r. Glassarse algún líquit. **Congelarse.**

CONGELAT, DA. p. p. **Congelado.** || adj. GLASSAT.

CONGELATIU, VA. adj. *Fís.* Lo que té virtut de congelar. **Congelativo.**

CONGEMINACIÓ. f. Formació doble y simultánea d' un engendro. **Congeminación.**

CONGÉNERE. adj. Lo qu' és del meteix *genre* o *género,* derivació o procedencia. **Congénere.**

CONGENÉRICH, CA. adj. Del meteix género que un altre de que 's parla. **Congenérico.** || PARAULES CONGENÉRIQUES. || f. pl. *Gram.* Derivades d' un meteix género o d' una meteixa veu. **Palabras congenéricas.**

CONGENIAL. adj. S' aplica al qu' és del meteix geni que un' altre. **Congenial.**

CONGENIAR v. n. Tindre algú un meteix geni que un altre. **Congeniar.**

CONGÉNIT, A. adj. Lo que s' engendra juntament ab un' altra cosa. **Congénito.** || Qne vé de neixensa o que 's va engendrar junt ab el feto. **Congénito.** || *Patol.* Epitet que 's dòna a certes afeccións que depèndeixen de l' organisació primitiva de l' individuo.

CONGESTA. f. Apilotament de neu en certs replechs o valls enlairades de les montanyes ont triga mòlt a fóndrers'hi o no s' hi fon mai. **Ventisquero.** || *Ter.* GELADA.

CONGESTIÓ. f. *Med.* Aplech d' humors detinguts a alguna part del còs. **Congestión.**

CONGESTIU, VA. adj. Detingut, aglomerat, propi pera causar congestió, parlant dels humors. **Congestivo.** || *Bot.* Se diu de les flors quan les seues fulles se caragolen sobre sí meteixes d' una manerra irregular. **Congestivo.**

CONGI. m. Vas gran en forma de canti, pera posar'hi aigua, ví, etc. **Cangilón.**

CONGLOBACIÓ. f. Unió de coses o parts que formen una pila. **Conglobación.** || *Met.* Unió y barreja de coses immaterials, còm: *d' afectes, paraules,* etc. **Conglobación.** || *Ret.* Figura que consisteix en comensar y acavar la frase o sentencia ab una meteixa paraula. **Conglobación.** || Aglomerament de proves. **Conglobación.**

CONGLOBAR. v. a. Unir, juntar, amontonar coses o parts de modo que fassin pila. **Conglobar, conglomerar.**

CONGLOBAT, DA. p. p. **Conglobado.**

CONGLOMERACIÓ. Acció y efecte de conglomerar. **Conglomeración.**

CONGLOMERAR. v. a. **Reunir.** || r. Juntarse o agruparse parts o átoms de substancies iguals o diferentes ab tal coëssió que 'n resulti una massa compacte. **Conglomerar.**

CONGLOMERAT, DA. p. p. Juntat, unit. **Conglomerado.** || *Bot.* S' aplica a les flors agrupades a un meteix botó. **Conglomerado.** || *Miner.* Conjunt de palets o de troços de pedra reunits per una pasta o ciment natural, formant una massa compacta y de gran duresa. **Conglomerado.**

CONGLUTINACIÓ. f. L' acció y efecte de conglotinar. **Conglutinación.** || *Med.* L' acte d' unirse, aderirse, apegarse o lligarse dues o més coses entre sí y 'l medi d' haver'ho verificat. **Conglutinación.**

CONGLUTINAR. v. a. Unir una cosa ab un' altra. **Conglutinar.** || r. Unirse, juntarse iguals o diversos elements constituínt masses compactes. **Conglutinar.**

CONGO. *Bot.* Especie de tè indígena de l' África, ont s' usa y s' hi conreua. **Congo.** || La regió del África coneguda ab aquest nòm. **Congo.**

CONGOIXA. f. Ansia, aflicció de l' ánim. **Angustia, congoja.** || Basca, angunia, desmai. **Congoja.** || Xafagor. **Bochorno.** || Rigor, desgracia, desfet, desarreglo a la naturalesa, inclemencia del temps; aixís se diu: *gran congoixa de neus.* **Inclemencia del cielo.**

DONAR CONGOIXA. fr. CONGOIXAR.

CONGOIXADÍSSIM, A. adj. sup. **Congojadísimo.**

CONGOIXAR. v. a. Angustiar, fatigar, afligir. **Acongojar, congojar, angustiar.**

CONGOIXARSE. v. r. Angustiarse, afligirse. **Acongojarse, congojarse, angustiarse.**

CONGOLENY, A. adj. Pertanyent al Congo o als naturals d' aquell país. **Congoleño.**

CONGOST. m. Llóch estret per ont passen els rius quan s' estrenyen entre dues montanyes. **Garganta, hoz, boquete, gollizo.**

CONGOST. *Hidrog.* Riu de la prov. de Barcelona. Neix a Aigües Partides, prop de Balenyá; passa per Centelles, Aiguafreda, El Figaró, Granollers, Palau y Montmeló, ont, juntantse ab el Mogent, forma 'l riu Besós. || Gorga oberta pel Flamissell. || — (SANT MIQUEL DEL). Lloch ab una iglesia del sigle XI fundada pels Comtes de Pallars, en la prov. de Lleida.

CONGOSTELL. m. Congost petit. **Hocino, hocentejo.**

CONGRACIARSE. v. a. Ferse ben voler d' algú. **Congraciarse.**

CONGRATULACIÓ. f. L' acció y efecte de congratular. **Congratulación.**

CONGRATULADOR, A. m. y f. Qui congratula. **Congratulador.**

CONGRATULAR. v. a. Manifestar a la persona a qui li ha passat un cas felís, l' alegría y satisfacció que un ne té. Se usa també còm recíproch. **Congratular.**

Congre

CONGRATULAT, DA. p. p. **Congratulado.**

CONGRATULATORI, A. adj. Lo que pertany a la congratulació. **Congratulatorio.**

CONGRE. m. *Ictiol.* Peix de mar sense escata, de la forma de l' anguila, pero més corpulent y plé de espines. N' hi há de varies menes. **Congrio, zafio.**

CONGRE NEGRE. *Negrilla.*

CONGRE RÒS. *Varga.*

CONGRE SERPENTER. *Martina, Culebra prinda.*

CONGRE SERPET. *Congrio.*

CONGREGABLE. adj. Lo que 's pot congregar. **Sociable, congregable.**

CONGREGACIÓ. f. Junta de varies persones pera tractar d' alguna cosa. **Congregación.** || CONFRARÍA. || Nòm que 's donava antiguament a algúns partits o bándols. **Congregación.** || La reunió de mòlts monastirs baix un meteix superior general. **Congregación.** || El capítol d' algunes ordres relligioses. **Congregación, capítulo.** || A la cort romana, qualsevulla de les juntes dels cardenals y altres persones, pera despatxar varis negocis, còm: *congregació del concili, de ritus,* etc. **Congregación.** || Comunitat de sacerdots seculars dedicats als exercicis dels ministeris ecclesiástichs baix certes constitucións, còm: *la del Salvador, de Sant Felip Neri,* etcétera. **Congregación.**

CONGREGACIÓ DELS FIDELS. L' Iglesia católica o *Congregación de los fieles.*

CONGREGACIONAL. adj. Lo pertanyent a una o varies congregacións. **Congregacional.**

CONGREGANT, A. m. y f. Individuo d' una congregació. **Congregante.**

CONGREGAR. v. a. Juntar, convocar, reunir. **Congregar.**

CONGREGARSE. v. r. Reunirse, juntarse. **Congregarse.**

CONGREGAT, DA. p. p. **Congregado.**

CONGRENY. m. Eina de fuster, mena de prempsa de fusta pera fer ajustar les posts encolades. **Congriel, cepo.**

CONGRENY DE MENESCAL: POTRO, 2.

CONGRÉS. m. Junta de varies persones, comunment pera tractar d' assumptes de govern y ajustar la pau entre prímpceps o repúbliques. **Congreso.** || Actualment un dels cossos deliberatius que, junt ab el Senat, formen les Corts. **Congreso.**

CONGRIAR. v. a. Fer eixir o formar d' una manera extraordinaria; aixís se diu: *les bruixes congrien un temporal.* **Formar.** || També s' usa còm recíproch. **Formarse, levantarse.**

CONGRIARSE. v. r. Avivarse o estimularse; se diu més particularment dels temporals. **Avivarse, formarse.**

CONGRUA. f. La renda ecclesiástica assenyalada pêl sínodo pera la manutenció del que ha de rebrer ordres ecclesiástiques. **Congrua.**

CONGRUAMENT. adv. m. Convenientment, ab oportunitat. **Congruamente.**

CONGRUENCIA. f. Conveniencia, oportunitat. **Congruencia.**

CONGRUENT. adj. Convenient, oportú, a propósit. **Congruente.**

CONGRUENTÍSSIM, A. adj. sup. **Congruentísimo.**

CONGRUENTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab mòlta oportunitat y conveniencia. **Congruentísimamente.**

CONGRUENTMENT. adv. m. CONGRUAMENT.

CONGRUÍSME. m. *Teol.* Sistema sobre la gracia eficás, que defensa que Deu la dòna als homes en aquelles circunstancies en que preveu que seguirán les seues inspiracións. **Congruismo.**

CONGRUÍSTA. m. *Teol.* Qui segueix el congruísme. **Congruista.**

CONGRUITAT. f. CONGRUENCIA.

CONGRUO, A. adj. Oportú, convenient. **Oportuno, congruo.**

CONHORT. s. m. Consol, animació. **Conforte.**

CONHORTAR. v. a. Acte de consolar o animar. **Confortar.**

CÓNICH, CA. adj. *Geom.* Lo que pertany al cono, còm: *secció, superficie cónica*, etc. **Cónico.**

CONÍCICH, CA. adj. *Quim.* Se diu d' un ácit que's treu de la julivertassa o cicuta, y de les sals produides per les seues combinacións ab la conicina. **Conícico.**

CONICINA. f. *Quim.* Álcali que hi há a la julivertassa o cicuta, al que se l' hi atribueixen les propietats verinoses d' aquesta planta. **Conicina.**

CONICITAT. f, Forma lleugerament cònica que presenta la llanta de les rodes de les máquines y vagons dels ferrocarrils. **Conicidad.**

CONICRITA. f. *Miner.* Substancia blanca, compacta, transparent, quina classificació no és encara segura; té mòlta analogía ab la perosclerita. **Conicrita.**

CONIDÓMETRE. m. *Fis.* Instrument pera mesurar la densitat del sucre. **Conidómetro.**

CONIELLS. m. pl. COLITXOS.

CONÍFLORO, A. adj. *Bot.* De flors còniques. **Conífloro.**

CONIFORME. adj. De forma cónica. **Coniforme.**

CONILITA. f. *Miner.* Substancia blanca y en forma de pols, insoluble als ácits, y que per medi de la flesca dòna un granet crestallí. Se compón de carbonat de cals y de magnesia, d' óxit de ferro y d' aigua. **Conilita.**

CONJECTURA. f. Judici probable que 's fá de les coses pels senyals que 's veuen u observen. **Conjetura.**

CONJECTURABLE. adj. Lo que 's pot conjecturar. **Conjeturable.**

CONJECTURADOR, A. m. y f. Qui conjectura. **Conjeturador.**

CONJECTURAL. adj. Lo que sols se funda en conjectures. **Conjetural.**

CONJECTURALMENT. adv. m. Per conjectura. **Conjeturalmente.**

CONJECTURAR. v. a. Judicar de les coses per algúns indicis y observacións. **Conjeturar.**

CONJECTURAT, DA. p. p. **Conjeturado.**

CONJUGABLE. adj. Lo que 's pot conjugar. **Conjugable.**

CONJUGACIÓ. f. *Gram.* Diferenta terminació del verb, per modos, temps y persones. **Conjugación.** || *Anat.* Copulació de nervis. **Conjugación.**

CONJUGAL. adj. Lo que pertany a l' unió entre marit y muller. **Maridable, conyugal.**

CONJUGALMENT. adv. m. Ab unió conjugal. **Conyugalmente.**

CONJUGAR. v. a. *Gram.* Variar un verb per modos, temps y persones. **Conjugar.**

CONJUGAT, DA. p. p. **Conjugado**

CÓNJUGUES. m. pl. El marit y la muller. **Cónyuges, consortes.**

CONJUMINAR. v. a. Arreglar, adobar negocis, objectes materials o immaterials. **Componer, disponer, arreglar.** || Arreglar les coses de manera que vinguin bé y còm un desitxa. **Arreglar, preparar las cosas.** || n. Arreglarse les coses o les circunstancies per pura casualitat o a favor d' una cosa. **Compararse.**

CONJUNCIÓ. f. Unió. **Conjunción.** || *Gram.* Part indeclinable de l' oració que junta entre sí les cláusules u oracións senceres. **Conjunción.** || *Astron.* Concurrencia de dues o tres estrelles a un meteix cercle de longitut. **Conjunción.**

CONJUNCIÓ DE LA LLUNA. Coincidencia d' aquesta ab el sol a un meteix cercle de longitut o sigui a un meteix punt de l' eclíptica. *Conjunción de la luna.*

CONJUNCTAMENT. adv. m. CONJUNTAMENT.

CONJUNCTIU, VA. adj. Lo que uneix una cosa ab un' altra. **Conjuntivo.**

CONJUNT, A. adj. Unit, apropat. **Conjunto.** || *Met.* Aliat, parent. **Conjunto, consanguíneo.** || Barreja de mòltes coses diverses. **Conjunto.**

CONJUNTAMENT. adv. m. Unidament. **Conjuntamente.**

CONJUNTÍSSIM, A. adj. sup. **Conjuntísimo.**

CONJUNTURA. f. Ocasió favorable. **Oportunidad, coyuntura.** || Unió d' un os ab altre. **Coyuntura.**

CONJUR. m. La acció y efecte de conjurar els exorcistes. **Exorcismo, conjuro.** || Imprecació mágica o supersticiosa. **Conjuro.** || Prech fort ques 's fá a algú. **Conjuro.**

CONJURACIÓ. f. Conspiració premeditada contra l' estat o la forma de govern. **Conjuración.**

CONJURADOR, A. m. y f. Qui conjura. **Exorcista, conjurador, conjurante.**

CONJURAR. v. a. Dir l' exorcista les oracións disposades per l' Iglesia, pera treure l' esperit maligne del cós dels energumens. **Conjurar.** || Demanar alguna cosa ab instancia y ab certa mena d' autoritat. **Conjurar.**

CONJURARSE. v. r. Conspirar unintse algúns contra llur soberá o superior. **Conjurar.** || *Met.* Conspirar contra algú unintse mòltes persones o coses pera ferli dany o perdre'l. **Conjurar.**

CONJURAT, DA. p. p **Conjurado.** || m. Qui forma part d' alguna conjuració. **Conjurado.**

CONJUTGE. m. *Ant.* MATRIMONI. || Qui es jutge junt ab un' altre en una meteixa causa. **Conjuez.**

CONNA o COTNA. f. La pell de la cansalada. Per semblansa 's dòna també aquest nòm a la pell o crosta dura d' altres coses. **Corteza de tocino.**

CONNAR. v. a. Causar algún gravámen. **Agravar.** || Fer pagar excessivament alguna cosa. **Cargar ó apretar la mano, pelar.**

CONNAT, DA. p. p. **Agravado.**

CONNATURAL. adj. Lo qu' es propi o conforme a la naturalesa del vivent. **Connatural.**

CONNATURALISACIÓ. f. La acció y efecte de connaturalisarse. **Connaturalización**

CONNATURALISAR. v. a. Dónar a un extranger els drets y privilegis dels naturals del país ont habita. **Connatural.**

CONNATURALISARSE. v. r. Ferse veí d' alguna part ab els meteixos privilegis que 'ls naturals. **Connaturalizarse** || Familiarisarse, avesarse algú a coses a que no hi era fet, còm: *al travall, al clima*, etc. **Naturalizarse, connaturalizarse.**

CONNATURALISAT, DA. p. p. **Connaturalizado.**

CONNATURALMENT. adv. m. D' un modo propi a la naturalesa de la cosa de que 's parla. **Connaturalmente.**

CONNEXIÓ. f. Enllás o relació d' una cosa ab una altra. **Conexión.** || pl. Drets y coses annexes a la principal. **Conexidades.**

CONNEXIU, VA. adj. Lo que pot juntar una cosa ab un'altra. **Conexivo.**

CONNEXO, A. adj. Lo que té enllás o connexió ab altra cosa. **Connexo.**

CONNIVENCIA. f. Dissimulo en lo superior de les infraccións o transgressións dels seus subalterns. **Connivencia.** || COMPLICITAT.

CONNIVENT. adj. Lo qui incorre en connivencia. **Connivente.**

CONNOTACIÓ. f. Relació que indirectament dóna a conéixer una altra cosa, còm: *lo blanch connota la blancura.* **Connotación.** || Parentiu en grau remot. **Connotación.**

CONNOTADOR, A. m. y f. Qui connota. **Connotador.**

CONNOTAR. v. a. Fer relació una cosa ab un' altra. **Connotar.**

CONNOTAT, DA. p. p. **Connotado.**

CONNOTATIU, VA. adj. *Gram.* S' aplica als nóms primitius o al ofici o coses que 'n connoten un' altra de principal. **Connotativo.**

CONNOVICI, A. m. y f. Qui és novici ab un' altre en alguna ordre relligiosa. **Connovicio.**

CONO. m. *Geom.* Figura sólida qu' está continguda en dues superficies, la una es un cercle, que 's diu base, y l' altra es la reproducció continuada de la circumferencia de dit cercle que 's va estrenyent fins a reduirse a un punt. **Cono.**

CONO OBLICH. *Geom.* El cono que té l' eix inclinat. *Cono escaleno.*

CONO RECTE. *Geom.* Aquell que té l' eix perpendicular a la base. *Cono recto.*

CONOIDE. f. *Geom.* Cós semblant al cono que té per base una elipse en lloch d' un cercle perfet. **Conoide.**

CÓNOP. adj. Calificació aplicada als bolets que tenen la cama cònica. **Cónopo.**

CONQUERIDOR. m. *Ant.* **Conquistador.**

Segell de Conques

CONQUERIR. v. a. *Ant.* **Adquirir.** || **Conquistar.**

CONQUERRER. v. a. *Ant.* CONQUISTAR.

CONQUES. *Geog.* Vila de la provincia de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora de la carretera d' Artesa de Segre a Tremp y té 490 hab. || —(RAS DE). *Orog.* Carena de la montanya que forma 'l vessant esquerra de la riera de Santa Magdalena, prov. de Lleida; és a continuació de la serra d' Ases, anant de llevant a ponent.

CONQUESTA. f. *Ant.* CONQUISTA.

CONQUILIOLOGÍA. f. *Hist. nat.* Ciencia que tracta de les petxines y caragols. **Conquiliología.**

CONQUILLA. f. *Ter.* PETXINA.

CONQUERIR. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. CONQUISTAR.

CONQUISTA. f. Adquisició feta a forsa d' armes d' una plassa, ciutat, etc. **Conquista.** || *Met.* L' acció y efecte de conquistar o atreure alguna persona al seu partit o guanyar la seua voluntat. **Conquista.** || La meteixa cosa conquistada. **Conquista.**

CONQUISTADOR, A. m. y f. Qui conquista. **Conquistador.**

CONQUISTAR. v. a. Adquirir a forsa d' armes alguna plassa, ciutat, etc. **Conquistar** || *Met.* Guanyar la voluntat d' algú fentse del seu partit. **Conquistar.**

CONQUISTAT, DA. p. p. **Conquistado.**

CONRAT. n. p. **Conrado.**

CONREADIU, UA. adj. Lo que pot ésser conreat. **Cultivable, laborable.**

CONREADOR, A. m. y f. Qui conreua. **Cultivador.**

CONREAR. v. a. Travallar la terra pera que dongui fruit. **Labrar, cultivar.**

CONREAT, DA. p. p. **Labrado, cultivado.**

CONREGNAR. v. a. Regnar junt ab un altre a un meteix regne. **Conreinar.**

CONRESAR. v. a. CONREUAR.

CONRÉU. m Cuidado, bon estat y conservació d' alguna cosa. **Conreo.** || Cultiu. **Labranza, cultivo, labor.**

SEGON CONRÉU. Se diu aixís la segona llaurada que 's dóna a les terres. *Binazón.*

CONSABEDOR, A. m. y f. Qui sab una cosa juntament ab un altre. **Consabidor.**

CONSABUT, DA. adj. S' aplica a la persona o cosa de que s' ha tractat anteriorment. **Consabido.**

CONSAGRACIÓ. f. L' acció y efecte de consagrar. **Consagración.**

CONSAGRADOR. m. y

CONSAGRANT. p. a. **Consagrante.**

CONSAGRAR. v. a. Fer sagrada alguna persona o cosa. **Consagrar.** || Pronunciar ab intenció 'l sacerdot les paraules de la consagració a la missa. **Consagrar.** || Erigir un monument pera perpetuar el nòm d' alguna persona, o succés notable. **Consagrar.** || Oferir, emplear el temps en alguna cosa, còm: *la vida al bè de la patria.* **Consagrar.** || Oferir, dedicar a Dèu alguna persona o cosa. **Consagrar.** || Destinar alguna expressió o paraula pera particular y determinada significació, còm: *les paraules consubstancial, transubstancial,* etc. **Consagrar.**

CONSAGRARSE. v. r. Dedicarse o entregarse al servei d' una idea y més particularment al de Dèu. **Consagrarse.**

CONSAGRAT, DA. p. p. **Consagrado.**

CONSANGUINEU, A. adj. Parent per consanguinitat. **Consanguíneo.**

CONSANGUINITAT. f. Unió per parentiu natural de varies persones que descendeixen d' un meteix tronch. **Consanguinidad.**

CONSECTARI. m. COROLARI.

CONSECUCIÓ. f. L' acte de lograr lo que 's preté. **Consecución.**

CONSECUTIU, VA. adj. Lo que segueix immediatament a un' altre cosa. **Consecutivo.**

CONSECUTIVAMENT. adv. m Immediatament després, pêl seu ordre. **Consecutivamente.**

CONSÉGRER. v. a. *Ant.* CONSEGUIR.

CONSEGÜENT. m. Als entimemes la segona proposició que 's dedueix de l' antecedent. **Consecuente, consiguiente.** || *Geom. arit.* El segon terme d' una raó ab que s' hi compara 'l primer, dit antecedent. **Consecuente.** || adj. *Met.* Lo que 's segueix per ordre respecte d' alguna cosa. **Consecuente.**

DE O PER CONSEGÜENT. m. adv. Dóna a entendre que una cosa 's segueix o 's dedueix d' un' altre. *De consiguiente, por consiguiente, consiguientemente, por el consiguiente, por consecuencia.*

ÉSSER O NO CONSEGÜENT. fr. *Fam.* Ésser o no constant en el modo d' obrar. *Ir, proceder o no consiguiente, guardar consecuencia.*

CONSEGÜENTMENT. adv. m. PER CONSEGÜENT.

CONSEGUIMENT. m. *Ant.* CONSECUCIÓ.

CONSEGUIR v. a. Lograr lo que 's preté o 's desitja. **Lograr, conseguir, alcanzar.**

CONSEIL. m. *Ant.* CONSELL.

CONSEILARÍA. f. *Ant.* CONSELLERÍA.

CONSEILER. m. *Ant.* CONSELLER.

CONSELL. m. Parer, dictámen que 's dóna o 's prén pera fer o deixar de fer alguna cosa. **Consejo.** || Tribunal superior de diferents ministres ab un governador pera 'ls negocis de govern y administració de justicia. **Consejo.** || La casa o paratge ont s' hi reuneix. **Consejo.** || Congrés de varies persones. **Junta.** || PRUDENCIA. || *Teol.* pl. Els secrets de la Divina Providencia. **Juicios, consejos.**

CONSELL COLATERAL. Tribunal suprém de Nápols, dit aixís perque 'ls seus ministres s' assentaven al costat del virrei. *Consejo colateral.*

CONSELL DE CENT. L' instituit pêl rei Jaume I, pera el régimen municipal de Barcelona y d' altres poblacions importantes de Catalunya, suprimit pêl decret de Nova Planta, després de la guerra de successió. *Consejo de Ciento.*

CONSELL DE LA CREUADA. El que judicava de les rendes y assumptes pertanyents a la Butlla de la Santa Creuada. Avui está reduit a un tribunal que 's diu Comissaría. *Consejo de la Cruzada.*

CONSELL D' ESTAT. Alt cós consultiu qu' entén en els negocis més importants del Estat. *Consejo de Estado.*

CONSELL D' ORDRES. Tribunal superior que 's compón d' un president y varis cavallers elegits entre les ordres militars. *Consejo de órdenes.*

CONSELL DE MINISTRES. El constituit per els ministres y presidit per un d' ells o pêl rei. *Consejo de ministros.*

CONSELL REIAL D' AGRICULTURA. El qui entenía en els assumptes rurals y s' ocupava de llur direcció y foment. *Consejo real de Agricultura.*

CONSELL REIAL D' ESPANYA E INDIES. Tribunal suprém que aconsellava al rei sobre negocis governatius. *Consejo real de España é Indias.*

CONSELL REIAL D' ESPANYA Y ULTRAMAR. El que per espai d' algúns anys substituí al d' Estat y que fou suprimit y més tart restablert. *Consejo real de España y Ultramar.*

CONSELL SENSE REMEI, CAGA'T EN ELL. *Ref.* Denota que de poch serveix el consell si no va acompanyat de remei. *Consejo sin remedio, cuerpo sin alma.*

CONSELLS EVANGÉLICHS. Aquells que dòna l' Evangeli en general, encara que no obliguin còm de precepte, còm: *la pobresa voluntaria, la castedat,* etc. *Consejos evangélicos.*

ASSISTIR A CONSELL. fr. *Concurrir, asistir al consejo.*

CABRE AL CONSELL *Loc. ant.* ASSISTIR AL CONSELL.

CRIDAR A CONSELL. fr. *Convocar, llamar á consejo.*

DONAR CONSELL. fr. ACONSELLAR.

ENTRAR EN CONSELL. fr. Tindre consell y deliberar lo que s' ha de fer. *Entrar en consejo, consultar.*

MÒLTS GERMÁNS EN UN CONSELL EL BLANCH FAN TORNAR VERMELL. *Ref.* Ab que 's significa la varietat de parers que hi há a tota reunió. *Pon lo tuyo en consejo, nnos dirán que es blanco y otros que es negro.*

PENDRE CONSELL. fr. Consultar a un altre lo que 's deu fer en algún cas duptós. *Tomar consejo, dictamen, parecer, consultar.*

QUI PREN CONSELL D' ELL METEIX, ELL TOT SOL SE PENEDEIX. *Ref.* QUI SOL S' ACONSELLA, SOL SE PENEDEIX.

SI TENS DE PENDRE CONSELL, PRENLO SEMPRE DE HOME VELL. *Ref.* S' entén en sentit literal. *Del viejo, el consejo.*

TIRAR A CONSELL. *Loc. ant.* CRIDAR A CONSELL.

VOL DONAR CONSELL, Y LA CASA LI CAU. *Ref.* Reprén als que donen consells als altres, y no 'ls prenen per ells meteixos. *Alcaraván zancudo, para otros consejo, para ti ninguno.*

CONSELL. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Alaró, Mallorca.

CONSELLER. m. Qui aconsella. **Consejero, consultor.** || El magistrat o ministre d' algún consell. **Consejero, consiliario.** || Nòm que desde 'l sigle XIII al reinat de Jaume I tingueren els magistrats municipals de Barcelona, de Manresa y altres ciutats y viles catalanes, que representaven els diferents estaments, y eren elegits anyalment per insaculació a la diada de Sant Andreu. Imposat a Catalunya el decret de Nova Planta per Felip V, va ésser suprimida aquella organisació municipal. **Conseller, conceller.** || *Ant.* **Cónsul.**

CONSELLER DE CAPA Y ESPASA. Qui no es lletrat, y no té vot pera 'ls negocis de justicia. *Consejero de capa y espada.*

CONSELLERA. f. La muller del conseller. **Consejera.**

CONSELLERÍA. f. Empleo de conseller. **Consejería.**

CONSEMBLANT. adj. SEMBLANT.

CONSEMBLANTMENT. adv. m. SEMBLANTMENT. || *Ant.* conj. També, lo meteix. **También, lo mismo, otro tanto.**

CONSEMBRAT, DA. adj. *Agr.* Terra sembrada de mòltes menes de grans. **Conseminado.**

CONSENCIENT. p. a. Qui consent alguna malifeta. **Consenciente.**

CONSENSUAL. adj. *For.* Contracte que 's perfeciona ab el consentiment. **Consensual.**

CONSENT. p. a. De consentir. **Consentiente.**

CONSENTIMENT. Aprobació, adesió al parer de un altre. **Asenso, consentimiento.**

FER CONSENTIMENT. m. adv. *Med.* Per la connexió que les parts del cos humá tenen les unes ab les altres. *Por consentimiento.*

CONSENTIR. v. a. Permetre. **Consentir.** || v. n. Aderirse al parer d' altres. **Consentir.** || Admetre, ésser compatible. **Consentir.** || Creure, pendre per certa alguna cosa. **Consentir.** || Badar, esquerdar ab algún cop. **Cascar.**

NO CONSENTIR. fr. No admetre, oposarse, contradir. *Discutir, contradecir, no conformarse.*

CONSENTIRSE. v. r. Rebre un cós sólit algún dany, de modo que amenassi ruina. **Sentirse.**

CONSENTIT, DA. p. p. Esquerdat, en perill de trencarse. **Sentido, cascado.** || S' aplica al home casat que consent la vida lliure y llicenciosa de la seua dona. **Consentido, cabrón.**

CONSEQÜENCIA. f. *Lóg.* La proposició que 's dedueix de les dues primeres en un silogisme. **Consecuencia.** || Fet o succés que resulta d' un altre. **Consecuencia.**

EN CONSEQÜENCIA. m. adv. S' usa pera denotar que una cosa que 's fá o s' ha de fer és conforme a lo manat o convingut abans. *En consecuencia.*

ÉSSER O NO DE CONSEQÜENCIA. fr. Ésser o no d' importancia. *Ser o no de consecuencia, de consideración, de monta.*

PER CONSEQÜENCIA. m. adv. PER CONSEQÜENT.

CONSEQÜENT. m. CONSEGÜENT.

CONSEQÜENTMENT. adv. PER CONSEQÜENT.

CONSERGE. m. La persona que té al seu cárrech les claus d' un paláu, castell o casa d' algún gran senyor, o d' alguna societat, institució, etc. **Conserje.**

CONSERGERÍA. L' empleu y habitació del conserge. **Conserjería.**

CONSERVA. f. Confitura que 's fá bullint algunes fruites ab sucre, etc. **Conserva.** || *Náut.* La mútua unió de mòltes embarcacións pera auxiliarse y defensarse. **Conserva.** || La que 's fá de troços mòlt menuts, còm de carabassa, etc. **Conserva trojezada.** || La que 's fá de raïms cuits ab most fins a pendre cert punt. **Uvate.**

FER CONSERVA. fr. Bullir les fruites ab sucre o mel fins que prenen cert punt. *Conservar.*

CONSERVACIÓ. f. La acció y efecte de conservar. **Conservación.**

CONSERVADOR, A. m. y f. Qui conserva. **Conservador.** || Jutge ecclesiástich o secular per defensar a l' Iglesia o als ecclesiástichs. **Conservador, juez conservador.**

CONSERVADORÍA. f. La dignitat de jutge conservador. **Conservatoría, conservaduría.**

CONSERVAMENT. m. *Ant.* CONSERVACIÓ.

CONSERVAR. v. a. Mantindre alguna cosa, cuidar de que no 's malmeti. **Conservar.** || Guardar, retindre. **Conservar.** || Parlant de costúms, vicis, virtuts, etc., seguir practicantles. **Observar, conservar.**

CONSERVARSE. v. r. Durar alguna cosa. **Subsistir.**

CONSERVAT, DA. p. p. **Conservado.**

CONSERVATGE. m. *Náut.* CONSERVA, 2.

CONSERVATIU, VA. adj. Lo que conserva. **Conservativo.**

CONSERVATORI, A. adj. La cosa que conté y 'n conserva un' altra. **Conservatorio.** || La casa destinada pera ensenyar de música y fomentar aquesta ensenyansa. **Conservatorio.**

CONSERVATORÍA. f. Autoritat, jurisdicció del jutge conservador. **Conservatoría.** || L' indult o lletres apostóliques ab qu' algunes comunitats fan jutges conservadors. **Conservatoría.** || pl. Les cartes o lletres dels jutges conservadors donades a favor de les parts pera conservar llurs drets. **Conservatorías.**

CONSERVERÍA. f. Art de fer conserves. **Conservería.**

CONSEYL. m. *Ant.* CONSELL.

CONSEYLER. m. *Ant.* CONSELLER.

CONSIDERABLE. adj. Digne d' ésser considerat. **Considerable.** || Gran, quantiós. **Considerable.**

CONSIDERABLEMENT. adv. m. Ab excés, en gran manera. **Considerablemente.**

CONSIDERACIÓ. f. L' acte y efecte de considerar. **Consideración.** || Mirament, atenció que té algú o que se li té. **Miramiento, consideración, atención, respeto.**

CARREGAR LA CONSIDERACIÓ. fr. *Met.* Reflexionar ab atenció alguna cosa. *Cargar la consideración.*

EN CONSIDERACIÓ. m. adv. En atenció. *En consideración.*

ÉSSER ALGUNA COSA DE CONSIDERACIÓ. fr. Ésser de importancia, de consequencia. *Ser alguna cosa de consideración, de monta, de importaucia, de peso.*

PARAR LA CONSIDERACIÓ. fr. Aplicarla particularment a alguna especie. *Parar la consideración.*

SENSE CAP CONSIDERACIÓ, m. adv. Sense reflexió ni mirament. *Sin consideración.*

CONSIDERACIONETA. f. dim. **Consideracioncilla.**

CONSIDERADAMENT. adv. m. Ab consideració. **Consideradamente.**

CONSIDERADOR, A. m. y f. Qui considera. **Considerador, considerante.** || *Ant.* CONSIDERABLE, 1.

CONSIDERANT. m. Preámbul d' un decret, raó expositiva d' una llei. **Considerando, considerandum** || *For.* Un dels fonaments que deuen tindre les sentencies judicials. **Considerando.**

CONSIDERAR. v. a. Pensar, meditar, reflexionar alguna cosa ab mòlt de cuidado y atenció. **Considerar, contemplar.**

CONSIDERAT, DA. p. p. **Considerado.**

CONSIGNA. f. L' acció de consignar. **Consignación.** || *Mil.* Les ordres que 's dónen a la centinella. **Consigna.**

CONSIGNACIÓ. f. CONSIGNA, 1. || La quantitat de diner destinada a fer algún pago. **Consignación.**

CONSIGNADOR. m. *Com.* Qui consigna les seues mercaderíes o embarcacións a disposició d' algún corresponsal. **Consignador.**

CONSIGNAR. v. a. Senyalar o destinar els rédits d' alguna finca pera algún pago. **Consignar.** || *For.* Depositar judicialment alguna quantitat. **Consignar.** || *Com.* Enviar les mercaderíes a algún corresponsal. **Consignar.** || Destinar algún lloch pera posar'hi o colocar'hi alguna cosa. **Designar.** || Manifestar algú la seua opinió sobre determinat assumpte o questió. **Consignar.**

CONSIGNAT, DA. p. p. **Consignado.**

CONSIGNATARI. m. *For.* Qui reb en dipósit, per acte judicial, el diner de qu' un altre fá consignació **Consignatario.** || *For.* L' acreedor que cobra 'l producte d' alguna finca o prenda en pago del seu crédit. **Consignatario.** || El mercader que reb el cárrech qu' un altre li envía. **Consignatario.**

CONSILIARI. m. A les universitats, colegis, etc., qui assisteix còm a consultor del superior d' elles. **Consiliario.** || CONSELLER.

CONSIRAR. v. a. *Ant.* **Considerar.**

CONSIRÓS, A. adj. *Ant.* PENSATIU, INQUIET, IMPACIENT.

CONSISTENCIA. f. Duració, fermesa, solidesa. **Permanencia, consistencia.**

CONSISTENT. p. a. Lo que té consistencia. **Consistente.**

CONSISTIR. v. n. Estar fundada una cosa en una altra. **Estribar, consistir, depender.** || Estar una cosa composta de tals o quals parts. **Consistir, constar.**

CONSISTEIX EN EL PADRÍ. fr. *Fam.* S' emplea pera donar a entendre que no se sab en qué consisteix en que un sigui premiat o considerat y un altre no, essent persones d' iguals circunstancies. *Ello va en la comadre, o más va en la comadre que en la que lo pare.*

CONSISTORI. m. En algunes ciutats y viles principals d'Espanya l' ajuntament. **Consistorio, cabildo.** || Junta o consell que celebra 'l papa ab assistencia dels cardenals. **Consistorio.** || La casa o paratge ont se junten els consistorials. **Consistorio.**

CONSISTORI DELS DIPUTATS. *Mar.* La reunió que a les galeres s' anomenaven diputats del general. *Consistorio de los diputados.*

CONSISTORI DELS JOCHS FLORALS. El que anyalment, el-legeixen els adjunts de aquesta institució, restaurada a Barcelona en 1859, pera organisar la festa que 's celebra el primer diumenge del mes de Maig.

CONSISTORI DIVÍ. Tribunal o trono de Dèu. *Consistorio divino.*

CONSISTORI PÚBLICH. El que celebra 'l papa al seu paláu pera consultar els assumptes del govern de la Iglesia, y proclamar els bisbes y altres prelats. *Consistorio público.*

CONSISTORI SECRET Y DE CEREMONIA. Acte ab que el papa reb als prínceps y dòna audiencia als embaixadors. *Consistorio secreto ó de ceremonia.*

CONSISTORIAL. adj. Lo que pertany al consistori. **Consistorial.** || S' aplica a la dignitat que 's proclama al consistori del papa. **Consistorial.**

CONSISTORIALMENT. adv. m. En consistori o pêl consistori del papa y cardenals. **Consistorialmente.**

CONSOCI, A. m. y f. Soci respecte d'un altre. **Consocio.**

CONSOGRE, A. m. y f. El pare o la mare de una de les dues persones unides en matrimoni, respecte del pare o de la mare de l' altra. **Consuegro.**

FERSE CONSOGRE. fr. Contreure aquest parentiu pel matrimsni dels respectius fills. *Consuegrar.*

CÓNSOL. m. **Cónsul.** || *Náut.* Qui cuidava de la venda del vi y dels queviures y de la seua distribució, pes y mesura. **Cónsul, maestro de raciones.**

CONSÓL. m. Alivi d' alguna pena o aflicció. **Alivio, consuelo, consolación.** || Goig, alegría, plaer. **Alivio, consuelo.**

DONAR CONSÓL: CONSOLAR.

CONSOLA. f. Mena de taula estreta y més o menys artísticament feta, ab una post casi al capdevall de les potes, que 's posa arrimada a la paret y serveix pera tenirhi un rellotge, floreros y altres adornos; n' hi há que tenen un mirall damunt. **Consola.**

CONSOLABLE. adj. Qui és capás d' ésser consolat. **Consolable.**

CONSOLACIÓ. f. L' acte y efecte de consolar o de consolarse. **Consolación.** || Nòm de dona. **Consolación.**

CONSOLACIÓ (Ermita de la). *Geog.* **En la vall del**

Llobregat prop de Fígols; és de construcció del sigle XVII y está bellament situada entre penyals.

CONSOLADÍSSIM, A. adj. sup. **Consoladísimo.**

CONSOLADOR, A. m. y f. Qui consola. **Consolador.** || S' aplica a les paraules o coses que consolen. **Consolador.**

CONSOLAR. v a. Aliviar la pena o aflicció d' algú. També s' usa còm recíproch. **Consolar.** || Confortar o recrear. **Consolar.**

CONSOLAT, DA. p. p. **Consolado.**

CONSOLATORI, A. adj. Lo que consola, còm: *paraules consolatories.* **Consolatorio, consolador, consolativo.**

CONSOLDA. f. *Bot.* Nòm que 's dòna a plantes de diverses families **Consuelda, consuélida.**

CONSOLDA MITJANA. Herba de la fam. de les llabiades. *Consuelda media, bugula ó bugula rastrera.*

CONSOLDA MAJOR. CONSOLVA MAJOR.

CONSOLDA MATAFOCH. Herba de la fam. de les cresuláceas. *Siempreviva mayor, hierba puntera.*

CONSOLDA ROJA. *Tormentilla.*

CONSOLIDACIÓ. f. L' acte y efecte de consolidar. **Consolidación.**

CONSOLIDADOR. m. y

CONSOLIDANT. p. a. *Med.* S' aplica als remeis que consoliden. **Consolidador, consolidante.**

CONSOLIDAR. v a. Dónar forsa y solidesa a alguna cosa. **Consolidar.** || Juntar els troços d' una cosa trencada de modo que 's mantinguin ferms. **Consolidar.** || *Met.* Assegurar més y més alguna cosa, còm: *l' amistat, l' aliansa,* etc. **Consolidar.** || *For.* Reunir l' us de fruit ab la propietat. S' usa també còm a recíproch. **Consolidar.**

CONSOLIDAT, DA. p. p. **Consolidado.**

CONSOLIDATIU, VA. adj. Lo que té la virtut de consolidar. **Consolidativo.**

Consolva

CONSOLVA. f. *Bot.* Herba perenne medicinal, de la fam. de les llabiades, de fulles semblantes a la llengua de bou, cubertes de borrissol y aspres; la cama acanalada, la flor groga còm la de la ruda, y l' arrel, qu'és negra de fora y blanca y viscosa de dins, aplicada a les ferides té la propietat de tancarles. **Consuelda mayor ú oficinal, consólida, suelda.**

CONSONANCIA. f. *Mús.* Proporció de diferents tóns a un meteix temps. **Consonancia.** || *Poét.* Conformitat o correspondencia de unes consonants ab altres. **Consonancia.** || La relació d' algunes coses entre sí. **Consonancia.**

CONSONANT. m. La paraula que desde la vocal accentuada fins a la fí té les meteixes lletres que un' altre ab la que 's correspón. **Consonante.** || *Mús.* El só que pot formar consonancia ab un altre. **Consonante.** || adj. *Met.* Lo que té relació d' igualtat ab un' altre cosa. **Consonante.** || La lletra que no 's pot pronunciar sense auxili d' una vocal. S' usa també còm a substantiu. **Consonante.**

CONSONAR. v. n. Dónar a dos o més instruments o veus acordes un meteix tó. **Consonar.** || *Poét.* Tindre dues paraules les meteixes lletres desde la vocal en que cau l' accent fins a la fí. **Consonar.** || Tindre algunes coses igualtat, conformitat o relació entre sí. **Consonar.**

CÓNSONO, A. adj. *Mús.* Lo que consona, está en armonía o acorde ab un' altre cosa. **Cónsono.**

CONSORCI. m. Unió o companyía dels que viuen junts. **Consorcio.** || La participació d' una meteixa sort. **Consorcio.**

CONSORT. adj. com. Qui és company d' un altre y participa de la seua meteixa sort. **Consorte.** || m. y f. *Ant.* El marit respecte de la muller y aquesta respecte d' aquell. **Consorte.** || pl. *For.* Aquells que pledejen junts ja còm a demandants, ja còm a demandats. **Consortes.**

CONSPÍCU, A. adj. Il-lustre. **Conspícuo.**

CONSPIRACIÓ. f. L' acte de conspirar. **Conspiración.**

CONSPIRADOR, A. m. y f. Qui conspira. **Conspirador, conjurado.**

CONSPIRAR. v. n. Unirse mòltes persones secretament pera tramar quelcóm contra un sobirá o contra 'l govern. **Conspirar.** || Unirse mòltes persones contra algun particular. **Conspirar, conjurarse.** || Concórrer varies coses a un meteix fí. **Conspirar, concurrir, encaminarse, dirigirse.**

CONSPIRAT, DA. p p. **Conspirado, conjurado.**

CONSTANÇA DE SICILIA. *Biog.* Muller del rei en Pere III d' Aragó y II de Barcelona, anomenat el *Gran* o el *dels Francesos.* Era filla de Manfret, rei de Sicilia, y 's va casar a Montpeller el día 13 de Juliol de 1262. Va tindre quatre fills y dues filles del seu matrimoni: n' Alfons II, hereu de la corona del seu pare (1285-1291); en Jaume II, que essent rei de Sicilia va heretar la corona del seu germá, mort sense fills (1291-1327); en Fadrich, proclamat rei de Sicilia quan el seu germá Jaume va passar a ocupar el trono d' Aragó; en Pere, casat ab na Guilleuma de Montcada, vescomtesa del Bearn; na Isabel, reina de Portugal avui santa; y na Violant o Constança, reina de Nápols per haverse casat ab el rei Robert. Na Constança de Sicilia va morir a Barcelona, mòlts ans desprès del rei en Pere, en 1302.

CONSTANCI. n. p. D' home. **Constancio.**

CONSTANCIA. f. Fermesa y perseverancia d' ánim en les bones resolucións y fins en alló qu' és dolent o del tot indiferent. **Constancia.** || Nòm d' algunes ciutats. **Constancia.** || Nòm propi de dona. **Constancia.**

CONSTANCIENSE. adj. Els habitants o naturals de Constancia o cosa que hi pertany. **Constanciense.**

CONSTANS (Joan Pau). *Biog.* Canonge de la colegiata de Pons y de Vich. Va néixer a Mataró a derrers del sigle XVIII. Va escríurer sobre 'l Tribunal de la Inquisició (1814, Manresa), y *Consideraciones sobre la naturaleza del gobierno constitucional* (1827, Vich). Se titolava «comandant del cós relligiós militar anomenat la Creuada».

CONSTANT. adj. Qui té constancia. **Constante.** || Lo que consta de varies parts. **Constante.** || p. a. **Cert, manifest. Contante.**

CONSTANT EL MATRIMONI. fr. *For.* Mentres duri 'l matrimoni. *Durante el matrimonio; constante el matrimonio.*

CONSTANTÍ. n. p. **Constantino.**

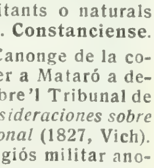

Segell de Constantí

CONSTANTÍ. *Geog.* Vila de la prov., dióc. y part. jud. de Tarragona; és a la vora del riu Francolí y té 2,314 hab.

CONSTANTINOPOLITÁ, NA. adj. Natural de Constantinopla o lo pertanyent a aquella ciutat. **Constantinopolitano.**

CONSTANTINS. *Geog.* Poble del terme munpal. de Sant Gregori, prov. de Girona.

CONSTANTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt constant. **Constantísimo.**

CONSTANTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab mòlta constancia. **Constantísimamente.**

CONSTANTMENT. adv. m. Ab constancia. **Constantemente.** || Ab coneguda certesa. **Indubitablemente, constantemente, indefectiblemente.**

CONSTAR. v. n. Ésser una cosa certa y manifesta. **Constar.** || Estar un tot compost de les seues parts. **Constar.**

CONSTELACIÓ. f. *Astr.* Conjunt de varies estrelles fixes a que s' ha donat el nòm d' algun animal o d' altre cosa pera poderles indicar ab més ordre y facilitat. **Constelación.** || *Med.* Passa d' alguna malaltía. **Constelación.** || *Astrol.* Aspecte dels astres al néixer algú o al succeir algun fet. **Constelación.**

CONSTERNACIÓ. f. Gran turbació y abatiment del ánim. **Consternación.**

CONSTERNAR. v. a. Conturbar y abatre l' ánim o fer perdre 'l coratge. **Consternar.**

CONSTERNAT, DA. p. p. **Consternado.**

CONSTIPACIÓ. f. *Ant. med.* Restrenyiment de ventre. **Constipación.** || CONSTIPAT.

CONSTIPAMENT. m. REFREDAT, CONSTIPAT.

CONSTIPAR. v. a. Tancarse 'ls poros impedint la transpiració. Regularment s' usa còm a recíproch. **Constipar, constiparse.**

CONSTIPARSE. v. r. *Ant. med.* Restrényerse 'l ventre. **Constiparse, estreñirse el vientre.**

CONSTIPAT, DA. p. p. **Constipado.** || REFREDAT.

CONSTITUCIÓ. f. La essencia y qualitats d' una cosa que la diferencíen de totes les demés. **Constitución.** || Llei, edicte. **Constitución.** || La forma o sistema de govern o les lleis fonamentals de cada estat. **Constitución.** || L' estat actual y circunstancies en que 's trova algun regne, cós, família, etc. **Constitución, estado, circunstancias, situación.** || Regla, ordenansa, estatut o forma de govern d' algun cós o comunitat. **Estatuto, constitución.** || Parlant de persones, temperament o complexió. **Constitución, complexión.**

CONSTITUCIÓ APOSTÓLICA. Decisió o manament solemne del papa referent a algun punt de dogma o disciplina. *Constitución apostólica.* || pl. Colecció de cánons de l' Iglesia, qu' alguns havíen atribuit als apóstols, pero qu' en el día tots convenen en que son apócrifs. *Constituciones apostólicas.*

CONSTITUCIÓ DE DOT O DOTAL. *For.* Acte pêl qual se senyala 'l dot a la nuvia obligantse a satisferlo al marit desseguida o a plassos. *Constitución de dote.*

CONSTITUCIÓ DEL MÓN. La seua creació. *Constitución del mundo.*

CONSTITUCIÓNS DE CATALUNYA. Colecció de lleis, drets y privilegis de l' antigua nacionalitat catalana. *Constituciones de Cataluña.*

CONSTITUCIONAL. adj. Lo que pertany a la constitució. **Constitucional.**

CONSTITUCIONALISME. m. Esperit constitucional. || Sistema constitucional. **Constitucionalisme.**

CONSTITUCIONALMENT. adv. m. D' un modo constitucional. **Constitucionalmente.**

CONSTITUCIONARI. m. Se diu aixís per excel-lencia 'l qui admet la constitució o butlla *Unigenitus.* **Constitucionario.**

CONSTITUIDOR, A. m. y f. CONSTITUENT.

CONSTITUIENT. p. a. Qui constitueix o estableix alguna cosa. **Constituyente, constituidor.** || Qui estableix o funda algun cens, dot, patrimoni, etc. **Constituyente.**

CORTS CONSTITUIENTS. Les convocades pera donar nova constitució a un estat o pera donarla per primera vegada. *Cortes constituyentes.*

CONSTITUÍR. v. a. En la física y moral formar, compondre. **Constituír.** || Estatuír, ordenar. **Establecer, constituír.** || Fer qu' alguna cosa tingui certa qualitat o condició. **Constituír.** || Posar o colocar a algú en alguna dignitat o empleu. **Constituír.** || Posar, fer consistir, còm: *la benaventuransa 's deu constituír en el Summo Bè.* **Constituír.**

CONSTITUÍT, DA. p. p. **Constituído.**

CONSTITUT. m. *For.* Punt principal d' una escriptura pública. **Constituto, cláusula.** || *Fil.* El tot que 's compón dels constitutius. **Todo. constituto.**

CONSTITUTIU, VA. adj. Lo que constitueix alguna cosa al seu ésser, de modo que la distingeix de les altres. **Constitutivo.**

CONSTRÉNYER. v. a. Obligar a algú a fer alguna cosa. **Constreñir, compeler, precisar, apremiar.** || *Med.* Apretar, oprimir. **Constreñir.**

CONSTRÉNYERSE. v. r. Dissimular, reprimirse. **Reprimirse, contenerse.**

CONSTRENYIBLE. adj. Lo que 's pot constrényer. **Constreñible.**

CONSTRENYIDAMENT. adv. m. Ab força o violencia. **Constreñidamente.**

CONSTRENYIMENT. m. Força o violencia que 's fá a algú pera obligarlo a fer alguna cosa **Constreñimiento.** || APREMI.

CONSTRENYIT, DA. p. p. **Constreñido, compulso.**

CONSTRET. adj. Lligat, cenyit o breu. **Constreñido.**

CONSTRICCIÓ. f. L' acció y efecte de constrényer. **Constricción.**

CONSTRICTIU, VA. adj. *Med.* CONSTRINGENT.

CONSTRICTOR. m. *Anat.* Cada un dels muscles del nas. **Constrictor.**

CONSTRINGENT, A. adj. y s. *Med.* Lo que apreta y deté. **Constrictivo.** || Constrictiu, que constreny, tanca o apreta. **Constringente.**

CONSTRINGIR. v. a. CONSTRÉNYER.

CONSTRINGIT, DA p. p. CONSTRENYIT.

CONSTRUCCIÓ. f. L' acte y efecte de construír. **Construcción.** || *Gram.* La recta disposició de les parts de l' oració entre sí. **Construcción.** || Traducció d' un idioma a un altre. **Traducción, construcción.** || *Nàut.* L' art de construír les embarcacións. **Construcción.** || *Med.* Disposició dels membres del còs humá pera fer la disecció. **Construcción.**

CONSTRUCTOR. m. *Náut.* Qui sab y exerceix l'art de construír embarcacións. **Constructor.** || Qui edifica y construeix qualsevulla obra. CONSTRUCCIÓ.

CONSTRUCTOR NAVAL. m. El fuster de ribera que posseëix de l' arquitectura 'ls principis y regles necessaris pera trassar, calcular y construír embarcacións. *Constructor naval.*

CONSTRUCTOR PARTICULAR. L' individuo matriculat de mestransa que, havent cumplert els seus quatre anys d' aprenentatge en alguna dressana y sense correspondre al còs d' ingeniers de l' armada, s' emplea en la construcció de barcos. *Constructor particular.*

CONSTRUÍR. v. a. Fabricar, edificar. **Edificar, labrar, construír, fabricar.** || A les aules de gramática traduír del llatí al castellá, prenent primerament les parts o colocant les paraules pêl seu ordre natural. **Construír.** || Fer, formar. **Construír.**

CONSTRUÍT, DA. p. p. **Construído.**

CONSUBSTANCIACIÓ. f. Paraula ab que 'ls luteráns expressen la presencia reial de Cristo a l' Eucaristía. **Consubstanciación.**

CONSUBSTANCIADORS. m. pl. Nòm que dónen els teólechs católichs als luterans qu' admeten la consubstancia de l' Eucaristía. **Consubstanciadores.**

CONSUBSTANCIAL. adj. *Teol.* S' aplica a la Santissima Trinitat, pera significar que les tres persones son una meteixa y única substancia, naturalesa y essencia. **Consubstancial.**

CONSUBSTANCIALITAT. f. *Teol.* Unitat, identitat de substancia. **Consubstancialidad.**

CONSUBSTANCIALMENT. adv. m. D' un modo consubstancial. **Consubstancialmente.**

CONSUETA. m. APUNTADOR. || Llibre que conté les consuetuts. **Consueta.**

CONSUETES. pl. Commemoracións al fí de laudes y vespres. **Consuetas.**

CONSUETUDINARI, A. m. y f. *Teol. for.* Se diu de la persona que té per costúm fer algún pecat. **Consuetudinario.** || adj. Lo qu' és de costúm. **Consuetudinario.**

CONSUETUDINARIAMENT. adv. m. De costúm o segóns costúm, d' una manera consuetudinaria. **Consuetudinariamente.**

CONSUETUT. f. Costúm. **Costumbre.**

CONSUÍT, DA. p. p. *Ant.* De cusir. CUSIT.

CÓNSUL. m. Un dels jutges que composen el tribunal de comers. **Cónsul.** || Representant que té cada nació a les plasses de comers de l' extranger pera protegir la navegació del seu país y pera administrar justicia. **Cónsul.**

CÓNSUL DEL SAGELL. Antich ofici municipal. *Cónsul del sello.*

CÓNSUL GENERAL. L' encarregat de la correspondencia ab els cónsuls particulars. *Cónsul general.*

CONSULAR. adj. Lo que pertany al cónsul. **Consular.**

CONSULARMENT. adv. m. A manera de cónsul. **A modo de cónsul, consularmente.**

CONSULAT. m. El tribunal de comers compost de prior y cónsuls. **Consulado.** || L' ofici de cónsul d' alguna potencia, y 'l districte que comprén. **Consulado.** || Casa u oficina ont despatxa 'l cónsul. **Consulado.**

CONSULTA. f. Conferencia entre advocats, metges o altres persones pera resoldre alguna cosa. **Consulta.** || La pregunta o proposta que 's fá sobre algún dupte. **Consulta.** || El dictámen que 'ls magistrats, tribunals o altres corporacións presenten al rei pera la seua aprobació. **Consulta.** || La que fan els consellers al rei. **Consulta.**

CONSULTABLE. adj. Lo que 's pot consultar. **Consultable.**

CONSULTACIÓ. f. *Ant.* CONSULTA.

CONSULTAMENT. adv. m. *Ant.* A POSTA, DE PROPÓSIT.

CONSULTAR. v. a. Conferenciar, tractar ab altres sobre algún negoci. **Consultar.** || Demanar parer o consell a algú. **Consultar.** || Presentar els tribunals supréms o altres corporacións algún escrit que requereix l' aprobació reial. **Consultar.** || Deliberar algú ab sí meteix sobre alguna cosa. **Consultar.**

CONSULTAT, DA. p. p. **Consultado.**

CONSULTIU, VA. adj. Lo que 's pot y deu consultar. **Consultivo.**

CONSULTIVAMENT. adv. m. D' acort o ab consulta. **Consultivamente.**

CONSULTOR, A. m. y f. Qui consulta. **Consultor.** || Qui dona 'l consell consultat. **Consultor.**

CONSULTOR DEL SANT OFICI. Ministre del tribunal de l' Inquisició que suplía en les ausencies als advocats de presos. *Consultor del Santo Oficio.*

CONSÚM. m. El gasto que 's fá d' alguna cosa, còm: *queviures, begudes, robes,* etc. **Consumo.**

CONSUMACIÓ. f. L' acte de concloure y perfeccionar alguna cosa. **Consumación.** || Extinció, supressió. **Consumación.**

CONSUMACIÓ DEL MATRIMONI. El primer acte carnal ab que 's paga el deute conjugal. *Consumación del matrimonio.*

CONSUMACIÓ DELS SIGLES. La fí del mòn. *Consumación de los siglos.*

CONSUMADAMENT. adv. m. Enterament, perfectament. **Consumadamente.**

CONSUMADÍSSIM, A. adj. sup. **Consumadísimo.**

CONSUMADÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Mòlt perfectament. **Consumadísimamente.**

CONSUMADOR, A. m. y f. Qui acava y perfecciona alguna cosa. **Consumador.**

CONSUMAR. v. a. Acavar, perfeccionar. **Perfeccionar, consumar, dar la última mano.** || Consumir. **Aniquilar, consumar.** || Parlant del matrimoni, pagarse per primera vegada 'l deute conjugal. **Consumar.** || Perdre, arruinar, llensar a perdre, fer malbé, devastar. **Perder, arruinar, echar á perder, maltratar, devastar.**

CONSUMAT, DA. p. p. **Consumado.**

CONSUMATIU, VA. adj. Lo qu' és la perfecció o complement d' altres coses, còm: *el sagrament de la Eucaristía,* qu' és el complement dels demés. **Consumativo.**

CONSUMIDOR, A. m. y f. Qui consúm o destrueix. **Consumidor.**

CONSUMIMENT. m. L' acció y efecte de consumir. **Consumimiento.**

CONSUMIR. v. a. Gastar, destruír, extingir. **Consumir.** || Molestar, apurar, afligir. **Consumir.** || Parlant del sacerdot a la missa, rebre 'l còs y la sanch de Nostre Senyor. **Consumir.**

CONSUMIRSE. v. r. Gastarse, destruírse, extingirse. **Consumirse.** || Afligirse, apurarse. **Consumirse.** || Dessecarse poch a poch el malalt. **Extenuarse, consumirse, secarse.** || Preferir patir alguna necessitat abans que demanar ausili. **Secarse.**

CONSUMIT, DA. p. p. **Consumido.**

CONSUMPCIÓ. f. CONSUMIMENT. || *Med.* La falta de vida que 's manifesta paulatinament. **Consumación, consunción.**

CONTABILITAT. f. Aptitut de les coses pera poguer reduírles a compte o cálcul. **Contabilidad.**

CONTABLE. adj. Que 's pot contar o referir. **Contable.**

CONTACTE. m. L' acte de tocarse dos cossos. **Contacto.**

CONTADOR. adj. Lo que 's pot contar. **Contador.** || m. *Arit.* Qui conta. **Contador, contista, calculador.** || Qui té l' empleu de portar el compte d' entrades y eixides de diners. **Contador.** || La persona anomenada pêl jutge competent o per les meteixes parts pera liquidar algún compte. **Contador.**

CONTADOR D' EXÉRCIT. Qui té al seu cárrech el compte y raó de lo que gasta un exércit. *Contador de ejército.*

CONTADOR DE PROVINCIA. Qui té l' administració de les rendes, y dóna compte y raó de les contribucións dels pobles y producte de les rendes de la provincia en que és empleat. *Contador de provincia.*

CONTADOR DE VAIXELL. Qui porta 'l compte y raó de lo que s' hi gasta per compte de l' Estat. *Contador de navío.*

CONTADOR DE VAIXELLS. m. Qui, als arsenals, porta 'l compte y raó de la marinería baix el meteix sistema que a un barco armat. *Contador de bajeles.*

CONTADOR GENERAL DE LA DISTRIBUCIÓ. Qui está encarregat de fer la de la Reial Hisenda. *Contador general de la distribución.*

CONTADOR PRINCIPAL DE MARINA. Qui porta 'l compte y raó de tot lo que 's gasta al ram de marina per lo que toca al departament a qu' está destinat. *Contador principal de marina.*

CONTADORET. m. dim. **Contadorcillo.**

CONTADORÍA. f. y

CONTADURÍA. f. L' oficina ont se porta 'l compte y raó del producte d' algunes rendes y de la seua distribució. **Contaduría.** || L' empleu u ofici de contador. **Contaduría** || La casa o llóch ont está establerta. **Contaduría.**

CONTADURÍA D' EXÉRCIT. Oficina ont se porta 'l compte y raó de tot lo que costa l' exércit, y demés gastos de guerra pertanyents a una provincia. *Contaduría de ejército.*

CONTADURÍA DE PROVINCIA. Oficina ont se porta 'l compte y raó de les contribucións y productes de les rendes de la provincia. *Contaduría de provincia.*

CONTADURÍA GENERAL. Oficina subgecta a algún tribunal d' hisenda que califica 'ls comptes dels diners relatius al seu ram. *Contaduría general.*

CONTADURÍA GENERAL DE DISTRIBUCIÓ. Oficina que porta 'l compte y raó de la distribució de la Reial Hisenda. *Contaduría general de distribución.*

CONTADURÍA PRINCIPAL DE MARINA. Oficina establerta a cada departament de marina, pera portar el compte y raó de lo que s' hi gasta pertanyent a aquest ram. *Contaduría principal de marina.*

CONTAGI. f. Malaltía que s' encomana. **Contagio.** || *Met.* La perversió que resulta del mal exemple. **Contagio.**

CONTAGIAR. v. a. INFESTAR, CONTAMINAR.

CONTAGIÓS, A. adj. S' aplica als mals que son encomanadissos. **Contagioso.** || Qui té contagi. **Contagioso.** || *Met.* Vicis y costúms que s' encomanen ab el tracte. **Contagioso**

CONTALLA. s. f. TRADICIÓ.

CONTAMENT. m. *Ant.* Narració d' algún fet. **Cuento** || *Ant* COMPTE, 3.

CONTAMINAR. v. a Penetrar l' immundicia a algún còs, fent'hi taques y mal olor. S' usa també còm recíproch. **Contaminar.** || Encomanar un mal. **Contaminar, contagiar.** || *Met.* Corrompre, viciar, alterar. **Contaminar.** || Pervertir, corrompre les costúms o la puresa de la fé. **Contaminar.** || Parlant de la llei de Deu, infringirla, profanarla. **Contaminar.**

CONTAMINAT, DA. p. p. **Contaminado.**

CONTANT. m. DINER CONTANT.

AL CONTANT. m. adv. A DINER CONTANT.

CONTAR. v. a. Numerar, computar progressivament lo que 's pot distingir pêl seu número. **Numerar, contar.** || Treure comptes segóns les regles de l' aritmética. **Contar, calcular, computar.** || Referir algún succés verdader o fabulós. **Contar** || Posar en compte. **Contar.** || Posar a algú al número, classe u opinió que li correspón. **Contar.**

CONTAR AB ALGUNA PERSONA O COSA PER ALGÚN FÍ. fr. Confíar que servirá pera conseguir lo que 's desitja. *Contar con alguna persona ó cosa para algún fin.*

CONTAR CENT Y PAGAR HÚ. *Ref.* Ab que 's significa la facilitat ab que un pot equivocarse.

CONTAR O NO CONTAR AB ALGÚ. Fer o no fer memoria d' alguna persona, còm: *conta o no contis ab mi pera tal o qual cosa. Contar ó no contar con alguno.*

CONTAR PER FETA ALGUNA COSA. fr. Dónar igual valor al desitj o promesa de fer alguna cosa còm si ja realment s' hagués fet. *Contar por hecha alguna cosa.*

CONTARHO A SA TÍA. fr. *Fam.* Expressa la incredulitat del qu' escolta y la inutilitat de que li contin lo que no ha de creure. *Contárselo á su abuela.*

¡A QUÍ HO VÉ A CONTAR! *Expr. fam.* Denota que de algún fet n' está més enterat aquell a qui 's conta que 'l meteix que ho conta. *¡Mira á quién se lo cuenta!*

QUI NO HI ÉS NO HI ÉS CONTAT. *Loc. fam.* Denota qu' entre mòlts que tenen interés en alguna cosa, regularment queda perjudicat qui no hi es. *Quien no parece, perece.*

CONTARSE. v. r. Referirse. **Contarse.**

CONTAT, DA. p. p. **Contado.** || m. *Ant.* COMPTAT, 2.

CONTELL GROCH. *Bot.* LLIRI GROCH.

CONTELL VERMELL. *Bot.* LLIRI DELS BLATS.

CONTEMPERAR. v. a. SUAVISAR, MODERAR.

CONTEMPLACIÓ. f. L' acte y efecte de contemplar. **Contemplación.** || El carinyo, regalo y condescendencia excessiva ab que se sol tractar a les criatures. **Mimo, condescendencia.** || Condescendencia. **Condescendencia.** || La excessiva condescendencia que té 'l marit ab la seua muller. **Gurrumina.**

CONTEMPLADOR, A. m. y f. Qui contempla. **Contemplador.**

CONTEMPLAR. v. a. Mirar atentament alguna cosa. S' usa també còm recíproch. **Contemplar.** || Considerar profonament alguna cosa. **Contemplar.** || *Teol.* Meditar les coses divines. **Meditar, contemplar, considerar.** || Complaure ab adulació. **Contemplar.** || Condescendir o consentir algunes coses que, encara que de poca importancia, poden ésser perjudicials. **Contemplar.** || Tractar ab excessiu carinyo y regalo, particularment a les criatures. **Mimar, contemplar.**

CONTEMPLARSE. v. r. Regalarse, cuidarse bé. **Regodearse.** || Mirarse, observarse cuidadosament a sí meteix. **Contemplarse.**

CONTEMPLAT, DA. p. p. **Contemplado.** || adj. Se aplica a les criatures ab qui s' usa d' excessiva condescendencia. **Mimado, contemplado.** || Melindrós, delicat. **Mimoso.**

CONTEMPLATIU, VA. adj. Lo que pertany a la contemplació. **Contemplativo.** || Qui medita intensament. **Contemplativo.** || La persona entregada a la meditació de les coses divines. **Contemplativo.** || Qui condescendeix ab adulació a la voluntat d' un altre. **Contemplativo.**

CONTEMPLATIVAMENT. adv. m. Ab contemplació. **Contemplativamente.**

CONTEMPORANEU, A. adj. Lo que existeix al meteix temps qu' alguna persona o cosa. **Contemporáneo.**

CONTEMPORISACIÓ. f. La acció y efecte de contemporisar. **Contemporización.**

CONTEMPORISADOR, A. s. y adj. Qui contemporisa. **Contemporizador.** || Condescendent, ja sigui ab artifici, estudi o interés determinat, ja sigui per cálcul. **Contemporizador.**

CONTEMPORISAMENT. m. *Ant.* CONTEMPORISACIÓ.

CONTEMPORISAR. v. n. Acomodarse al gust o dictamen d' un altre, per respecte a algún fí particular. **Contemporizar, ir al amor del agua, blandear con otro.** || Entretindre l' execució d' alguna cosa per algún fi particular. **Diferir, contemporizar.**

CONTENCIÓ. f. Competencia o emulació. **Contención.** || Brega, disputa. **Contención, contienda.**

CONTENCIONAL. adj. Relatiu a la contenció. **Contencional.**

CONTENCIÓS, A. adj. Lo qu'está en disputa. **Contencioso.** || Qui té costúm de contradir tot lo que 'ls altres afirmen. **Contencioso.** || *For.* S' aplica a la disputa que tenen els pledejants en presencia del jutge. **Contencioso.** || Disputable, duptós. **Contencioso.**

CONTENCIOSAMENT. adv. m. D' un modo contenciós. **Contenciosamente.**

CONTENÇÓ. f. *Ant.* y

CONTENDA. f. Lluita, disputa ab armes o raóns. **Contienda, contención, disputa, altercado.**

CONTENDENT, A. p. a. Qui lluita o 's baralla. **Contendiente.**

CONTENDRE. v. n. *Ant.* Lluitar, barallar. **Contender.**

CONTENEMENT. m. *Ant.* SENYAL, INDICI, MOSTRA.

CONTENENZA. f. *Ant*. **Continencia**. || *Ant*. FERMESA.

CONTENGUT, DA. p. p. **Contenido, comprendido**.

CONTENIR. v. a. CONTINDRE.

CONTENT, A. adj. Satisfet, alegre, gustós. **Contento**.

CONTENT ESTICH DE LO QUE TINCH. *Loc*. Denota que la mudansa que 's proposa a algú no li es convenient, atés l' estat en que 's trova. *Bien está San Pedro en Roma*.

CONTENT JO, CONTENT TOTHOM. *Ref*. Denota que algú está content de la seua sort o 'l seu estat. *Mi marido es tamborilero, Dios me lo dió y así me lo quiero*.

CONTENTACIÓ. f. *Ant*. **Contento**.

CONTENTADÍS, SA. adj. S' aplica al qui ęs fácil d' acontentar. **Contentadizo**.

CONTENTAR v. a. ACONTENTAR.

ÉSSER DE BON O MAL ACONTENTAR. fr. *Fam*. *Ser de buen ó mal contentar; ser de buen ó mal contento; ser bien ó mal contentadizo*.

CONTENTARSE. v. r. ACONTENTARSE.

CONTENTIÓ. f. *Ant*. CONTENCIÓ.

CONTENTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt alegre o satisfet. **Recontento, contentísimo**.

CONTENT. m. Goig, alegría, satisfacció. **Contento, contentamiento, placer, alegría**.

ESTAR FORA DE SÍ DE CONTENT. fr. *Met. fam*. Estar excessivament alegre. *Volverse ó estar loco de contento*.

CONTENZÓ. f. *Ant*. CONTENCIÓ.

CONTERRANEU, A. adj. S' aplica als que son naturals d' una meteixa terra. **Conterráneo**.

CONTERTULI, A. m. y f. CONTERTULIÁ.

CONTERTULIÁ, NA. adj. Que pertany o concorre a una tertulia. **Contertuliano**.

CONTESA. f. *Ant*. **Contenda**.

ESTAR EN CONTESA. fr. *Ant*. No estar acordes, o estar disputant. *Discordar, contender*.

CONTESSA. f. *Ant*. RELACIÓ, NARRACIÓ, RONDALLA.

CONTESTA. f. RESPOSTA.

CONTESTA. *Geog. ant*. Nóm de Cocentaina, provincia d' Alacant, en temps dels románs.

CONTESTABLE. adj. Que 's pot impugnar o contestar. **Condestable**.

CONTESTACIÓ. f. RESPOSTA. || Altercat, disputa. **Contestación**.

CONTESTAR. v. a. Conformarse 'ls testimonis en tot ab la declaració d' altres. **Contestar**. || Respondre a les preguntes o escrits. **Contestar**. || *For*. Respondre 'l reu a la demanda del actor. **Contestar**.

CONTESTE. adj. S' aplica al testimoni que declara lo meteix qu' un altre sense discrepar en res. **Conteste**.

CONTEXT. m. La serie del discurs, narració o historia. **Contexto**. || m. El contingut textual. **Contextura, contexto**.

CONTEXTACIÓ. f. RESPOSTA.

CONTEXTAR. v. a. RESPONDRE.

CONTEXTURA. f. Combinació respectiva de les parts que formen un tot. **Contextura**. || *Met*. La configuració corporal de la persona. **Contextura**.

CONTIGNACIÓ. f. *Astron*. Reunió de les peces que serveixen pera fixar un instrument astronómich. **Contignación**.

CONTIGUAMENT. adv. m. Ab immediació de temps o de lloch. **Contiguamente**.

CONTIGÜITAT. f. Immediació de dues coses. **Contigüidad**.

CONTIGUO, A. adj. Inmediat. **Contiguo**.

CONTINDRE. v. a. Encloure, tindre dintre una cosa. S' usa també còm recíproch. **Abrazar, contener, comprender**. || Detindre, destorbar. **Reprimir, contener, refrenar, cohibir, contener**. || Reprimir o moderar alguna passió o sentiment. S' usa també còm recíproch. **Contener**.

CONTINENCIA. f. Virtut que modera y refrena les passións. **Continencia**. || Abstinencia dels plaers de la carn. **Continencia**. || L' acte de contindre o de contindres. **Continencia**.

CONTINENCIA DE LA CAUSA. *For*. Unitat en tot judici, de modo que síen una la acció principal, un el jutge y unes les persones que 'l segueixen fins a donar la sentencia. *Continencia de la causa*.

CONTINENSA. f. CONTINENT, 1.

CONTINENT. m. L' aire de la cara o 'l garbo del cos. **Continente**. || adj. Moderat, qui practica la virtut de la continencia. **Continente**. || m. Lo que conté un' altra cosa dintre de sí. **Continente**. || *Geog*. Una gran extensió de terra unida que 'l mar rodeja per tot arreu y qu' abarca varies nacións, provincies, etc. **Continente, tierra firme**.

EN CONTINENT. adv. Luego, al instant. *Luego, al instante, en continente*.

CONTINENTAL. adj. Lo que pertany al continent. **Continental**.

CONTINENTÍSSIM, A. adj. sup. Qui és mòlt moderat. **Continentísimo**.

CONTINENTMENT. adv. m. Moderadament, ab continencia, ab templansa. **Continentemente**.

CONTINENZA. f. **Continencia**.

CONTINGENCIA. f. Accident, ventura, cas fortuit. **Contingencia**.

CONTINGENT. adj. S' aplica a les coses que poden succeir o deixar de succeir. **Contingente, casual**. || La part ab que cada hu contribueix pera un meteix fí. **Contingente**.

CONTINGENTMENT. adv. m. Casualment. **Contingentemente**.

CONTINGIBLE. adj. Possible, que pot succeir. **Contingible**.

CONTINGIR. v. n. *Ant*. SUCCEIR, ESDEVENIR.

CONTINGUT, DA. adj. **Contenido**. || adj. Moderat. **Moderado, contenido, sobrio**. || m. Cosa de que 's tracta en algún escrit. **Contenido**.

CONTINUACIÓ. f. Acte y efecte de continuar. **Continuación**. || *Ret*. Figura en que 's repeteixen les paraules y se perfeccionen les sentencies. **Continuación**.

AB LA CONTINUACIÓ. m. adv Ab la prossecució de lo comensat. *Con la continuación*.

CONTINUADAMENT. adv. m. Seguidament. **Seguidamente, continuadamente, sin intermisión**. || De continuo. **Continuadamente, á la continua, continuamente**.

CONTINUADOR, A. m. y f. Qui continúa una cosa comensada per un altre. **Continuador**.

CONTINUAMENT. adv. m. CONTINUADAMENT, 2. || m. *Ant*. CONTINUACIÓ.

CONTINUAR. v. a. Prosseguir lo comensat. **Continuar**. || Durar, perseverar, permanéixer. **Continuar**.

CONTINUARSE. v. r. Seguir, extendres. **Continuarse**.

CONTINUAT, DA. p. p. **Continuado**. || *Ant*. adj. **Continuo**.

CONTINUATIU, VA. adj. Que implica o denota continuació. **Continuativo**.

CONTINUITAT. f. L' unió natural que tenen entre sí les parts de relació. **Continuidad**.

CONTINUO, A. adj. Lo que dura, obra o 's fá sense interrupció. **Continuo**. || Lo que té unió entre sí.

Continuo. || Perseverant en fer alguna cosa. **Continuo.** || m. El tot compost de parts unides entre sí. Continuo.

DE CONTINUO. m. adv. CONTINUADAMENT.

CONTIRAL. m. *Ant.* **Igual.** || *Ant.* ADVERSARÍ, CONTRAR, CONTRINCANT.

CONTONITA. f. *Min.* Substancia groguenca, trovada a les laves de Vesubi. **Contonita.**

CONTORESOS. m. pl. Nóm que 's dòna als albigenses **Contoreses.**

CONTORN. m. Terreno o llochs veíns de que está rodejada una població. **Contorno.** || *Pint. y escult.* Delineació o perfil exterior que anava la figura. **Perfil, contorno.**

CONTORN DE CONSTRUCCIÓ. m. *Náut.* El conjunt de ratlles que tanquen o comprenen el cos de construcció d' un barco. *Contorno de construcción.*

CONTORNS ESPIRALS. *Arq.* Se diuhen aixís els adornos que 's fan en qualsevulla part de la fábrica, en figura espiral. *Contornos espirales.*

EN CONTORN. m. adv. Tot voltant, al entorn. *En contorno, alrededor.*

CONTORSILA. adj. f. *Bot.* S' aplica a la fulla quin manech es susceptible de tórcers. **Contorsil.**

CONTORSIÓ. f. Moviment violent y afectat d' una persona. **Contorsión.**

CONTRA. f. Oposició. **Contra.** || prep. Ab que 's denota la oposició y contrarietat d' una cosa ab un altra. **Contra.** || Àparell que serveix pera aguantar la botavara de la cangreja contra la seua escota quan el vent es llarch a fí de que no 's mogui ab el balanceig. **Contra.** || ENFRONT.

CONTRA GUSTOS NO HI HÁ DISPUTA. Significa que contra 'l gust que té algú no hi valen raóns. *Sobre gustos no hay disputa.*

AL CONTRA. m. adv. AL CONTRARI.

EN CONTRA. m. adv. Oposadament. *Contrariamente, en contra, en contrario.*

FER LA CONTRA. fr. Oposarse a alguna cosa. *Oponerse, impugnar.*

CONTRAALETA. *Náut.* Peça que s' emperna per la cara de la proa a la aleta en barcos de gran tonelatge o de mòlt sólida construcció. **Contraaleta.**

CONTRAALMIRANT o ALMIRALL. m. Oficial general de l' armada immediatament inferior al vicealmirant. Equival a mariscal de camp a l' exército de terra. **Contraalmirante.**

CONTRAAMARLETAT, DA. adj. *Blas.* Se diu dels marlets que tenen una peça pêls dos costats quan no son perpendiculars. **Contraalmenado.**

CONTRAAMURA. f. *Mar.* Corda grossa pera reforsar l' amura. **Contraamura.**

Contrabaix

CONTRAAQUARTEL o CONTRAQUARTEL. m. *Blas.* La part del escut contraaquartelat. **Contracuartel.**

CONTRAAQUARTELAMENT. m. *Blas.* Acció y efecte de contraaquartelar. **Contracuartelamiento.**

CONTRAAQUARTELAR. v. a. *Blas.* Partir cada un dels quartels d' un escut ja aquartelat, en quatre quartels, de modo que per la nova divisió resulti ab setse quartels. **Contraacuartelar.**

CONTRAAQUARTELAT, DA. adj. *Blas.* Que té quartels contraposats en metall o en color. **Contracuartelado.**

CONTRABAIX. m. *Mús.* La veu més baixa que 'l baix. **Contrabajo.** || Instrument músich de corda, de la figura d' una viola, pero més gros. **Contrabajo.**

CONTRABAIXISTA. m. *Mús.* Professor, tocador de contrabaix, que 'l toca, l' entén o li agrada. **Contrabajista.**

CONTRABAIXÓ. m. *Mús.* Instrument de vent que dòna la octava baixa del baixó. **Contrabajón.**

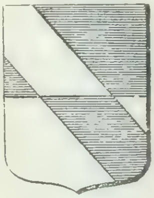
Escut ab contrabanda

CONTRABALANCEJAR. v. a. CONTRAPOSAR.

CONTRABALANSA. f. CONTRAPÉS.

CONTRABANDA. f. *Blas.* Banda dividida en dues parts metáliques diverses, l' una de color y l' altra no. **Contrabanda**

CONTRABANDISTA. m. Qui entra frau. **Contrabandista.**

CONTRABANDO. m. FRAU.

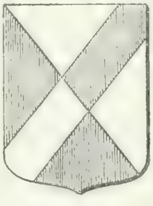
Escut ab contrabarra

CONTRABARRA. f. *Blas.* Barra de diferent color. **Contrabarra.**

CONTRABARRAT. adj. *Blas.* Qu' está plé de barres de diferent color. **Contrabarrado.**

CONTRABARRERA. f. La segona barrera que hi há a les plasses de toros. **Contrabarrera.**

Escut contrabarrat

CONTRABASTÓ. m. *Blas.* Bastó dividit en dos, diferents de color o de la materia de que están fets. **Contrapalo.**

CONTRABATERÍA. f. Batería que 's posa oposada a un' altra. **Contrabatería.**

CONTRABATRE. v. a. Tirar contra les bateríes del enemich. **Contrabatir.**

CONTRABITES. f. pl. *Náut.* Cada una de les còrbes que sostenen les bites per la part de la proa. **Contrabitas.**

CONTRABOLINA. f. *Náut.* El cap que s' assegura envers la meitat de la relinga de la caiguda d' una vela pera ajudar a penjarla còm convingui. **Contrabolina.**

CONTRABOTIR. v. a. *Ant.* REBUTIR.

CONTRABRAGUER. m. *Mar.* Segón braguer que's posa als canóns de gros calibre còm a refors del primer. **Contrabraguero.**

CONTRABRASSA. f. *Náut* El cap qu' ajuda a les braces pera subjectar les vergues en la posició acomodada, pera que les veles prenguin vent. **Contrabrazada.**

CONTRABRASSEJAR. v. a. *Náut.* Brassejar les unes vergues en contraposició de les altres. **Contrabracear.**

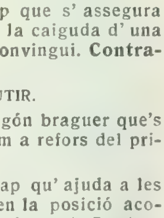
Escut contrabretesejat

CONTRABRASSOLES. f. pl. *Náut.* Nóm particular que algúns dònen a les brassoles que van de babor a estribor. **Contrabrazolas.**

CONTRABRETES. m. *Blas.* Fila d' una mena de rosques de esmalt diferent sobre una meteixa banda o barra. **Contrabretes.**

CONTRACAMBI. m. El gasto que té que fer el donador d' una lletra pel segón cambi que causa. **Contracambio.**

CONTRACANAL. m. Canal secundari que ix del principal, ja sigui per desguás d' aquest, ja per un altre obgecte. **Contracanal.**

CONTRACÁS. m. Cert ungüent bó pels cops. **Ungüento.**

CONTRACCIÓ. f. La acció d' arronsarse 'ls cossos elástichs, quan son copejats o apretats per uns altres. **Contracción.** || La acció d' arronsarse 'ls nirvis al cós dels vivents. **Contracción.** || *Gram.* Supressió de lletres y sílabes senceres en una o més diccións. **Contracción.**

CONTRACCIÓ DE LA VENA LÍQUIDA. *Fís.* La que sufreix el líquit al sortir d' un forat. *Contracción de la vena líquida.*

CONTRACÉDULA. f. *For.* Cédula que revoca l' anterior. **Contracédula.**

CONTRACIBADERA. f. *Náut.* Vela que 's sol posar demunt de la del baurés. **Contracebadera.**

CONTRACLAROR. f. La llum que passa per algún cos diáfano, sútil o clar, o la que 's percibeix de costat pera examinar el llustre o viso d' alguna roba o pintura. **Trasluz.**

CONTRACLÁU. f. Clau pera deixifrar o entendre alguna xifra **Contraclave.**

CONTRACODASTA. m. *Náut.* Afegidura postissa de fusta que 's posa a les naus, aumentant el rasell, pera que govermin bé les que no ho fan. **Contracodaste.**

CONTRACOINDICACIÓ. f. *Terap.* Tot síntoma o fenómen del malalt que corrobora y fortifica la coindicació. **Contracoindicación.**

CONTRACOLUMNA. f. *Náut* Cada una de les segones columnes que 's posen al vaixell a la basada quan té excessiva estella morta. **Contracolumna.**

CONTRACOR. adv. m. De mala gana. **De mala gana.**

CONTRACORDA. f. *Mar.* La peça que 's posa contra la corda dorment al costat, quan aquésta no és d' un gruix suficient pera assegurar bé 'l bao. **Contracuerda.**

CONTRACORDAR. v. a. Posar cordes dobles a un instrument. **Contracordar.**

CONTRACORRENT. f. Corrent contraposada a un' altre. **Contracorriente.** || adv. m. Contra la corrent. **Contracorriente.**

CONTRACOSTA. f. La costa d' alguna illa o penilla, oposada a la que troven primer els qui naveguen envers ella pêls rumbes acostumats. **Contracosta.**

CONTRACTA. m. CONTRACTE. || La escriptura que conté 'ls pactes y condicións d' algun contracte. **Contrata.**

CONTRACTACIÓ. f. Comers y tracte de géneros vendibles. **Contratación.**

CONTRACTAR. v. a. Negociar, fer contractes. **Contratar.**

CONTRACTAT, DA. p. p. **Contratado.**

CONTRACTE. m. Pacte, conveni entre parts de fer o de dónar alguna cosa. **Contrato.** || El de vendre totes les mercaderíes d' un plegat. **Pancada.** || f. Instrument, escriptura o sensilla obligació firmada ab que les parts asseguren els contractes qu' han fet. **Contrata.** || El meteix contracte, ajust o conveni. **Contrata.** || Contracte que 's fá ab el govern, el públich o algún particular pera fer una obra material per determinat preu. **Contrata.**

CONTRACTE DE COMPRA Y VENDA. *For.* El conveni entre 'l venedor y 'l comprador, ab que s' obliga 'l primer a entregar la cosa venuda, y l' altre 'l preu convingut per ella. *Contrato de compra y venta.*

CONTRACTE DE LOCACIÓ Y CONDUCCIÓ. *For.* Conveni pêl qual l' amo d' una cosa s' obliga a concedir a un altre l' us d' ella per temps determinat, mitjansant cert preu convingut qu' ha de pagar qui la reb. *Contrato de locación y conducción.*

CONTRACTE ENFITÉUTICH. *For.* El conveni mútuu, pêl qual l' amo d' una finca que 's ven se reserva 'l domini directe, y passa la utilitat al comprador, qui no la pot vendre sense consentiment del senyor directe. *Contrato de enfiteusis ó enfitéutico.*

CONTRACTE ILÍCIT. El celebrat contra les lleis y bons costúms. *Contrato ilícito.*

CONTRACTE INNOMINAT. *For.* El que 's comprén en el nòm genérich del contracte, per no tindre nòm específich y determinat. *Contrato innominado.*

CONTRACTE LÍCIT. El qu' está arreglat a les lleis y bons costúms. *Contrato lícito.*

CONTRACTE NOMINAT. *For.* El que a més del nòm genérich té 1 particular, còm el contracte de compra y venda. *Contrato nominado.*

CONTRÁCTIL. adj. Capás de contraure 's ab facilitat. **Contráctil.**

CONTRACTILITAT. f. En fisiología és aquella propietat viril en virtut de la qual les parts sólides dels cossos organisats tenen la facultat d' executar qualsevol moviment, còm de contraure 's, de dilatarse, d' obrar, de progressar, etc. **Contractilidad.**

CONTRATISTA. m. Persona que per contracta fá una obra material pera 'l govern, pera 'l públich o pera algún particular. **Contratista.**

CONTRACTIU, VA. adj. Que contreu o determina una contracció. **Contractivo.**

CONTRACTUAL. adj. *For.* De contracte, que pertany a contracte o conveni. **Contractual.**

CONTRADA. f. *Ant.* CONTORN, COMARCA.

CONTRADANSA. f. Ball figurat, en el qual hi ballen mòltes persones a un temps. **Contradanza.**

CONTRADANSISTA. m. Qui és mòlt aficionat a les contradanses. **Contradancista.**

CONTRADECLARACIÓ. f. Declaració contraria a un' altre de feta anteriorment. **Contradeclaración.**

CONTRADICCIÓ. f. L' acte de contradir o contradirse. **Contradicción.** || Oposició. **Contradicción.**

IMPLICAR CONTRADICCIÓ. fr. Ab que 's dóna a entendre que una proposició afirma coses contradictories. *Envolver, implicar contradicción.*

CONTRADICTOR, A. adj. Qui fá contradicció a un altre. **Contradictor.**

CONTRADICTORI. adj. Lo que té contradicció ab un' altre cosa. **Contradictorio.**

JUDICI CONTRADICTORI. *For. Juicio contradictorio.*

CONTRADICTORIA. f. *Lóg.* Se diu aixís qualsevulla de dues proposicións, de les quals la una afirma lo que l' altre nega. **Contradictoria.**

CONTRADICTORIAMENT. adv. m. Ab contradicció. **Contradictoriamente.**

CONTRADIMENT. m. *Ant.* CONTRADICCIÓ.

CONTRADIR. v. a. Negar lo que un altre afirma o al contrari. S' usa també còm recíproch. **Contradecir.**

CONTRADISAMENT. m. *Ant.* CONTRADICCIÓ.

CONTRADIT, A. p. p. **Contradicho.** || m. *Ant.* CONTRADICCIÓ.

CONTRADRISSA. f. *Náut.* Segona drissa pera ajudar a la primera y assegurar més la verga. **Contradriza.**

CONTRAEMBOSCADA. f. Emboscada que 's fá contra d' un' altre. **Contraemboscada**

CONTRAEMERGENT. adj. *Blas.* Se diu dels animals arrimats d' espatlles y quins caps y potes ixen d' una peça del escut. **Contraemergente.**

CONTRAEMPIT. m. *Art. y of.* Travesser de fusta més amunt del empit de les portes.

CONTRAEMPUNYADURA. f. *Mar.* El cap fixo als penols de les vergues de gavia que 's posa còm refors de la empunyadura quan se prenen rissos. **Contraempuñadura.**

CONTRAENDOSSAR. v. a. Donar una lletra de cambi pera pagar a una persona que n' havía endossat un' altre. **Contraendosar.**

CONTRAESCAQUEJAT, DA. adj. *Blas.* Que té escachs contraposats a les faixes del escut. **Contraescaqueado.**

CONTRAESCARPA. f. *For.* La pendent de la banda de muralla qu' és dintre 'l fosso. **Contraescarpa.**

CONTRAESCOTA. f. *Náut.* Cap del gruix de l' escota, que s' assegura a un dels extréms de la vela pera subgectarla quan hi há temporal. **Contraescota.**

CONTRAESCOTÍ. m. *Náut.* Cap que serveix pera donar més seguretat als escotíns de les gavies. **Contrescotín.**

CONTRAESCRIPTURA. f. Instrument otorgat pera anular o protestar un' altre escriptura anterior. **Contraescritura.**

CONTRAESTAI. m. *Náut.* Cap gros qu' está demunt del estai pera ajudarli a sostindre 'l pes. **Contraestay.**

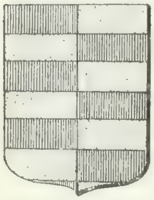

Escut contrafaixat

CONTRAFACCIÓ. f. *Ant.* CONTRAVENCIÓ.

CONTRAFAEDOR. m. *Ant.* y

CONTRAFAENT. m. *Ant.* CONTRAVENTOR.

CONTRAFAIXAT, DA. adj. *Blas* Que té faixes contraposades, éssent la meitat de la faixa de diferent metall y color que l' altre meitat. **Contrafajado.**

CONTRAFALLAR. v. a. Parlant de cartes, retrunfar. || *For.* Decidir el jutge alguna cosa contra lo que abans havía determinat. **Contrafallar.**

CONTRAFALLO. m. RETRUNFO. || *For.* Sentencia del jutge, en la que decideix alguna cosa contra lo que abans havía determinat. **Contrafallo.**

CONTRAFER. v. a. Escarnir, imitar alguna cosa. **Imitar, remedar, escarnecer.** || Fer alguna cosa semblant a un' altre. **Contrahacer.** || *Ant.* CONTRAVINDRE.

CONTRAFERSE. v. r. Fingirse lo que no és. **Fingirse, contrahacerse.**

CONTRAFET, A. p. p. **Contrahecho.** || S' aplica al que té algun membre esgarrat. **Deforme, contrahecho.**

CONTRAFILERA. f. La filera que serveix de defensa o resguart d' un' altre o d' unes altres fileres. **Contrahilera.**

CONTRAFILET. m. *Blas.* La part del escut semblant a l' orla, de la que 's diferencía en que sols ne té la meitat de la amplaria, separantse ab igual distancia de la circunferencia del escut. **Contrafilete.**

CONTRAFIRMA. f. *For.* Inhibició contraria a la de la firma. **Contrafirma.**

CONTRAFIRMANT. p. a. *For.* Se díu de la part que obté inhibició contraria a la de la firma. **Contrafirmante.**

CONTRAFIRMAR. v. a. *For.* Guanyar inhibició contraria a la de la firma. **Contrafirmante.**

CONTRAFISURA. f. *Cir.* Clivell o esberla oposada a aquella en que s' ha rebut el cop. **Contrafisura.**

CONTRAFITXA. m. *Fust.* Entre fusters, la clavilla o espiga que 's trova en un' altre espiga o clavilla. **Contrafija.**

CONTRAFLAMANT. adj. *Blas.* Se diu de les peces oposades, punxagudes y ondejades en forma de flames. **Contraflamante.**

CONTRAFLORAT, DA. adj. *Blas.* L' escut que té flors contraposades en el color y metall, estant oposades les bases. **Contraflorado.**

CONTRAFLORONEJAT, DA. adj. *Blas.* Se diu de un escut quins floróns alternen aixís en el color còm en el metall. **Contrafloroneado.**

CONTRAFOCH. m. Operació per la qual s' aturen els progressos de la crema d' un bosch. **Contrafuego** || *Náut.* La vela triangular que s' enverga al contraestai de velatxo. **Contrafoque.**

CONTRAFOR o CONTRAFUR. m. Infracció de for o fur. **Contrafuero.**

CONTRAFORT. m. *Mil.* Fort oposat al dels enemichs. **Contrafuerte.** || *Arquit.* Macís d' obra, pera donar major resistencia als murs verticals, servint pera apoiarlos. **Contrafuerte.** || Pedás de cotó que 's posa entre la tela y 'l forro dels vestits pera que tinguin més forsa. **Entretela, trape.** || Corretja de dos dits d' amplaria, que 's clava als arsóns de la sélla pera assegurar les cingles. **Contrafuerte.** || Llenca de cuiro ab que 's reforsa 'l calsat. **Contrafuerte.**

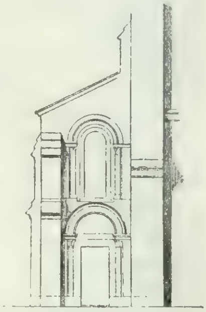

Contrafort

POSAR CONTRAFORTS ALS VESTITS. fr. Reforsarlos ab tela, cotó, o un altre drap cusit entremitj de la roba y 'l forro. *Entretelar.*

CONTRAFOSSO. m. *For.* El segon fosso que 's fá pera resguart del primer. **Refoseto, contrafosso.**

CONTRAFUGA. f. *Mús.* Mena de fuga que obra de un modo oposat al d' una fuga primitiva. **Contrafuga.**

CONTRAFULLA. f. La cara d' una pedra picada, contraria a la que tenía a la pedrera. **Contralecho.**

CONTRAGALIBAR. v. a. *Mar.* Senyalar la figura d' una peça per la cara oposada a la que s' ha escairat primer. També 's diu *contraescaira.* **Contraguar.**

CONTRAGIRAR. v. a. com. Tornar a girar una lletra de cambi, no pagada al seu venciment, contra 'l qui l' havía endossada. **Recambiar.**

CONTRAGUARDIA. f. *For.* Obra exterior de dues cares que formen un ángul devant dels baluarts, pera cubrir les seues cares y rebre al enemich. **Contraguardia.**

CONTRAGUINYAR. v. a. *Náut.* Tornar un barco al seu rumbo fentli fer un moviment contrari a la guinyada. **Contraguiñar.**

CONTRAINDICANT. m. *Med.* Síntoma que destrueix la indicació del remei que havía semblat convenient. **Contraindicante.**

CONTRAINDICAR. v. a. *Med.* Regoneixer l' inutilitat d' un remei que per altre part semblava convenient. **Contraindicar.**

CONTRAINDICAT, DA. p. p. **Contraindicado.**

CONTRAJÓU. m. *Náut.* El tauló que 's clava al jou pera donarli més resistencia. **Contrayugo.**

CONTRALMIRANT. m. *Mar.* **Contralmirante.**

CONTRALOR. m. Ofici honorífich de la casa reial, segóns la etiqueta de la casa de Borgonya; entrevenía en els comptes y gastos, tenía al seu cárrech el cuidado de les joies y mobles y exercía altres funcións. **Contralor.** || Al cós d' artillería y als hospitals militars aquell qui porta 'l compte y raó dels fondos y dels efectes. **Contralor.**

CONTRALT. m. Veu entre la de tiple y tenor. **Contralto.** || Qui canta ab la veu del meteix nòm. **Contralto.**

CONTRALLAMBORDA. f. Llosa posada al costat y al meteix nivell d' una llamborda. **Contraadoquín.**

CONTRALLISSOS. m. pl. *Of.* Barretes de fusta que hi há als telers pera moure 'ls fils. **Contralizos.**

CONTRAMALLA. f. Filat de pescar clar que 's posa derrera d' un altre més espés, a fí d' aturar els peixos que passen per les seues malles. **Contramalla**

CONTRAMANAMENT. m. CONTRAORDRE.

CONTRAMANAR. v. a. Manar lo contrari de lo que s' havía manat abans. **Contramandar.**

CONTRAMARCA. f. La segona marca, diferenta de la primera, que 's posa als fardos o embalatges a fí de que siguin més coneguts. **Contramarca.**

CONTRAMARCAR. v. a. Posar segona senyal o marca. **Contramarcar.**

CONTRAMARCAT, DA. p. p. **Contramarcado**

CONTRAMARCH. m. El segon march que 's clava al bastiment qu' está fixo a la paret, pera posar 'hi les vidrieres. **Contramarco.**

CONTRAMAREA. f. *Náut.* La marea qu' és oposada a un' altre. **Contramarea.**

CONTRAMARXA. f. Tornada enrera en el camí que s' havía fet. **Contramarcha.** || *Mil.* Evolució ab que un batalló muda de front o de costats. **Contramarcha.** || *Náut.* El moviment successiu de tots els vaixells d' una línia que maniobren a un meteix llóch. **Contramarcha.**

CONTRAMARXAR. v. n. Tornar enrera, desfer el camí que s' havía fet. **Contramarchar.**

CONTRAMESSANA. f. *Mar.* Arbre de la nau prop de popa. **Contramesana.**

CONTRAMESTRE. m. *Náut.* Oficial subaltern del capitá o mestre. **Contramaestre.**

CONTRAMETXA. f. *Mar.* Cada una de les peces que s' endenten a la metxa dels pals majors dels vaixells grans. **Contramecha.**

CONTRAMINA. f. La mina oposada a la dels contraris, pera inutilisarla. **Contramina.** || Comunicació de dues o més mines pera netejarles y treure 'n les runes o 'l mineral. **Contramina.**

CONTRAMINADOR. m. Qui contramina. **Contraminador.**

CONTRAMINAR. v. a. Fer contramines. **Contraminar.**

CONTRAMINAT, DA. p. p. **Contraminado.**

CONTRAMINER, A. s. y adj. Qui contramina. **Contraminero.**

CONTRAMITJANA. f. *Náut.* Arbre de la nau proper de popa. **Contramesana.**

CONTRAMOTIU. m. Motiu oposat a un altre. **Contramotivo.**

CONTRAMOTLLO. m. Motllo fet ab un altre. **Contramolde.**

CONTRAMUNYÓNS. m. pl. Mena de ressalts o contraforts de metall que rodejen els munyóns del canó pera reforsarlos. **Contramuñones.**

CONTRAMURA. f. CONTRAAMURA.

CONTRÁMURALLA. f. Muralla baixa pera major defensa de la principal. **Falsabraga, antemuro, contramuralla, contramuro.**

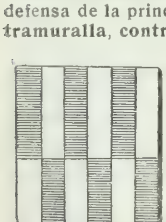

Escut ab contrapals

CONTRANATURAL. adj. Lo que s' oposa al ordre de la naturalesa. **Contranatural.**

CONTRAOBERTURA. f. *Cir.* Tall del cráneu a la part oposada a la que ha rebut el cop. **Contraobertura.**

CONTRAORDRE. m. Ordre que revoca la donada anteriorment. **Contraorden.**

CONTRAPAL. m. *Blas.* Bastó dividit en dos diferents, un y altre del color o de la materia de que son fets. També 's diu *contrabastó.* **Contrapalo.**

CONTRAPALANCA. f. Alsaprém doble pera aixecar pesos. **Contrapalanca.**

CONTRAPALANQUÍ. m. *Náut.* Qualsevol dels dos caps que serveixen pera assegurar la verga en cas de faltar algún dels palanquíns. **Contrapalanquín.**

CONTRAPALAR. v. a. *Blas.* Formar contrapal. **Contrapalar.**

CONTRAPALMEJAR. m. *Mar.* La post grossa que per la part interior del barco reforça 'l plá que hi há entre la quilla y 'l palmejar. **Contrapalmejar.**

CONTRAPARET. f. *Arq.* Qualsevulla paret baixa que 's posa alentorn d' un edifici pera reforçarlo. **Contrapared, contramuro, falsabraga.**

CONTRAPART. f. *Mús.* Concordancia armoniosa de veus compostes. **Contraparte.**

CONTRAPARTIT, DA. adj. *Blas.* Se diu de les peces que 's troven partides a un escut aquartelat y tangent cada meitat al quartel del seu costat. **Contrapartido.**

CONTRAPÁS. m. *Mús.* El segón pas que canten unes veus mentres d' altres canten el primer. **Contrapaso.** || En algúns llóchs de Catalunya, ball en que mòltes parelles, agafades de la má y fent rodona, ballen a l' ensemps ab diferents passos, ja a la dreta, ja a l' esquerra, segóns el passatge de la música, que sol ésser la meteixa ab que 's canta la passió. **Contrapaso.**

A CASA DEL JUGLÁS TOTHÒM BALLA 'L CONTRAPÁS. *Ref.* Qu' explica la tendencia innata a l' home de fer lo que veu fer. *En casa del tamborilero todos son danzantes, ó en casa del alboguero todos son albogueros.*

Escut contrapassat

CONTRAPASSAR. v. n. *Blas.* Estar dues figures d' animals en acció de passar encontrades. **Contrapasar.**

CONTRAPERFILAR. v. a. Entretallar perfil ab perfil una peça de fusta sobre d' un' altra, de modo que les motllures en relleu de l' una omplin exactament els vuits de l' altra que les cubreix. **Contraperfilar.**

CONTRAPÉS. m. El pes que 's posa a la part contraria d' un altra pera equilibrarles. **Contrapeso.** || Barra que usen els volatins pera conservar l' equilibri. **Contrapeso, chorizo, tiento.** || *Met.* Lo que 's considera suficient pera equilibrar una cosa excessiva. **Contrapeso.**

CONTRAPESAR. v. a. Posar una cosa contra de un' altra. **Contrapesar.** || *Met.* Igualar una cosa ab un' altra en valor o mérit o altra circunstancia. **Contrapesar.** || Pesar una cosa tant còm un' altra. **Equilibrar, contrapesar, equiponderar.**

CONTRAPESAT, DA. p. p. **Contrapesado.**

CONTRAPESTE. f. Se diu del remei o preservatiu contra la peste. **Contrapeste.**

CONTRAPILASTRA. f. *Arq.* Pilastra unida a la paret. **Contrapilastra.**

CONTRAPORTA. f. La segona porta gran que separa l' entrada de lo demés de la casa. **Contrapuerta, portón.**

CONTRAPOSAR. v. a. Comparar una cosa ab una altra. **Contraponer, comparar, cotejar, equiparar.** || Oposar. **Oponer, contraponer.**

CONTRAPOSAT, DA. p. p. **Contrapuesto.**

CONTRAPOSICIÓ. f. Comparació de coses contraries. **Contraposición, contrabalanza.** || OPOSICIÓ.

CONTRAPOU. m. *Artill.* Fornet practicat a alguna distancia demunt de la volta de les galeríes de contramina, y susceptible de causar explosió, sense que s' esllavissi ni enruni la galería. **Contrapozo.**

CONTRAPRINCIPI. m. Principi contrari a un altre. Contraprincipio.

CONTRAPROBA. f. Medi de comprobació que se usa pera assegurarse de l' exactitut d' una operació qualsevulla. Contraprueba.

CONTRAPRODUENT. adj. Lo que prova lo contrari de lo que 's vol provar. Contraproducente.

CONTRAPROJECTE. m. Designi, plan, projecte que 's forma pera contrarrestar o combatre 'n un altre. Contraproyecto.

CONTRAPUNT. m. *Mús.* Concordancia armoniosa de veus contraposades. Contrapunto.

CANTAR DE CONTRAPUNT. fr. Fer armonía ab concordancia de veus contraposades. *Contrapuntear, cantar de contrapunto.*

CONTRAPUNT FIGURAT, FLOREJAT. m. *Mús.* Concert quines diferentes parts armóniques s' expressen ab tons y cadencies distintes, còm si citessim la varietat incidental del contrapás. *Contrapunto figurado ó florido.*

CONTRAPUNT SENSILL. m. *Mús.* Concert filarmónich en que totes les parts procedeixen unissones nota per nota. *Contrapunto simple ó sencillo.*

CONTRAPUNTADES. f. pl. *Blas.* Les armes que están punta contra punta. Contrapuntadas.

CONTRAPUNTAR. v. a. *Blas.* Posar punta contra punta les armes d' un escut. Contrapuntar.

CONTRAPUNTARSE. v. r. Competir un contra un altre en algún empenyo. Medir las armas. || Dirse paraules picantes. Contrapuntearse, contrapuntarse.

CONTRAPUNTEJAR. v. a. *Mús* CANTAR DE CONTRAPUNT.

CONTRAPUNTISTA. s. *Mús.* Qui sab, coneix o entén perfectament les regles del contrapunt. Contrapuntista.

CONTRAPUNXÓ. m. Eina de cer, comunment cilíndrica, acavada en una punta afuada, que serveix pera senyalar sobre 'ls metalls l' indret ont s' ha de foradar. Granete. || Eina de ferro, ab que marquen els manyans els punts al ferro.

CONTRAQUEIXA. f. *For.* La queixa que proposa 'l querellat contra 'l querellant. Contraquerella.

CONTRAQUERELLA. f. *For.* Queixa del querellat contra 'l querellant. Contraquerella.

CONTRAQUILLA. f. *Náut.* Peça que cubreix per la part de dins tota la quilla del barco de popa a proa. Contraquilla.

CONTRARI, A. adj. Oposat, repugnant. Contrario. || Lo qu' és dolent o perjudicial per algú. Adverso, contrario. || m. Enemich. Enemigo, contrario, adversario, desafecto. || Qui segueix un plet contra un altre. Contrario.

AL CONTRARI. m. adv. D' una manera oposada. *Al contrario, al revés.*

DEL CONTRARI. m. adv. A no ésser aixís, si no és aixís. *De lo contrario, donde no.*

MOLT AL CONTRARI. m. adv. D' una manera mòlt oposada. *Muy al contrario, muy al revés.*

CONTRARIAR. v. a. *Ant.* CONTRADIR, OPOSARSE.

CONTRARIEJAR. v. a. *Ant.* CONTRADIR.

CONTRARIETAT. f. L' oposició que té una cosa ab un' altra. Oposición, contrariedad.

CONTRARIETAT DE LLEIS. Oposició de lleis en el dret escrit o de dos llóchs d' una meteixa llei. *Antinomia.*

CONTRARIÍSSIM, A. adj. sup. Contrariísimo.

CONTRARIÓS, A. adj. *Ant.* CONTRARI.

CONTRARMONÍA. f. *Mús.* Vici o defecte d' armonía. Contraarmonia.

CONTRARRACAMENT. m. *Mar.* Segón racament que 's posa sota del primer pera sostindre la verga en cas de que falti aquést. Contrarracamento.

CONTRARRAMPANT. adj. *Blas.* Se diu de dos animals rampants mirantse recíprocament l' un al altre. Contrarrampante.

CONTRARREBLÓ. m. Eina usada pêls llauners y 'ls manyans pera reblar el metall en planxes.

CONTRARRECIBO. m. El recibo que 's dóna revocantne un altre d' anterior. Contracédula.

CONTRARRELLEIX. m. Addició feta lateralment a una muralla, pera que pugui aguantar més pes. Contrarrelex.

CONTRARRÉPLICA. f. Réplica que 's fá contra del que ha replicat. Contrarréplica.

CONTRARREPRESENTACIÓ. f. Representació que 's fá contra de la feta per un altre. Contrarrepresentación.

CONTRARREPRESENTAR. v. a. Representar contra un' altre representació. Contrarrestar.

CONTRARREQUESTA. f. Acció y efecte de contrarrequerir. Contrarrequerimiento.

CONTRARRESTA. f. Acció y efecte de contrarrestar y contrarrestarse. Contrarresto.

CONTRARRESTAR. v. a. Resistir, oposarse. Contrarrestar.

CONTRARREVOLUCIÓ. f. Revolució en sentit contrari a l' immediata anterior. Contrarrevolución.

CONTRARRODA. f. *Náut.* Peça que tapa y reforça la roda de la nau, guardant la meteixa figura. Contrarroda. || Parlant de falutxos y embarcacións petites, és lo meteix que contracodasta y que còrba coral quan son d' una sola peça. Albitana.

CONTRARRONDA. f. *Mil.* Segona ronda pera assegurarse més de la vigilancia dels puestos. Contrarronda.

CONTRAS. m. pl. *Mús.* Els baixos més fondos de algunes orgues. Contras.

CONTRASSACUDIDA. f. *Esgrim.* Moviment que 's fá ab l' arma pera oposarse a la sortida del contrari. Contrasacudida.

CONTRASSAGEL. m. *Ant.* y

CONTRASSAGELL. m. *Ant.* CONTRASELLO.

CONTRASSAGELLAR. v. a. *Ant.* CONTRASELLAR.

CONTRASSALVA. f. Descárrega d' artillería ab que 's contesta al qui n' ha feta abans. Contrasalva.

CONTRASSÁTIRA. f. Sátira responentne un' altra. Contrasátira.

CONTRASSELLAR. v. a. Posar segón sello. Contrasellar.

CONTRASSELLO. m. Segón sello que 's posa a un meteix document. Contrasello.

CONTRASSEMBLE. adj. *Ant.* CONSEMBLANT, IGUAL. || ADVERSARI, CONTRARI O RIVAL D' IGUAL VALÍA.

DONAR PER PAR E PER CONTRASSEMBLE. Parlant de desafíos, presentar un contrari d' igual valia. *Dar por adversario.*

CONTRASSENTIT. m. Interpretació contraria al sentit natural de les paraules o expressións. Contrasentido.

CONTRASSENYA. f. Senya que 's dona reservada mutuament pera entendre's entre sí. Contraseña. || *Mil.* La senyal pera conéixer's els uns als altres, y la que 's dona a la centinella pera no deixar passar al qui no la dongui. Contraseña.

CONTRASSOSTRE. m. La part que reforça 'l sostre. Contratecho.

CONTRAST. m. CONTRADICCIÓ, OPOSICIÓ. || Ofici de marcar les joies d' or y plata. Contraste. || Llóch ont se marca l' or y la plata. Contraste. || *Met.* Combat entre persones o coses. Contraste, contienda. || *Náut.* Mutació repentina y contraria del vent. Con-

traste. || *Pint. y escult.* Oposició entre 'l carácter de les figures, o entre llurs parts o colors. **Contraste.** || OBSTACLE.

FIEL CONTRAST. La persona que té al seu cárrech el marcar els pesos y mesures, la plata y altres metalls.

CONTRASTAI. m. *Náut.* Cap grós sobre l' estai, pera ajudar a sostindre l' arbre, inclinantlo cap a proa. **Contraestay.**

CONTRASTAMENT. m. L' acte y efecte de contrastar. **Sacudimiento, concusión.**

CONTRASTANT. p. a. Qui resisteix. **Opuesto, contraste.**

CONTRASTAR. v. a. Resistir, oposarse a un altre ab obres o ab raóns. **Contrastar.** || Exercir l' ofici de contrast. **Contrastar.** || Fer tremolar alguna cosa. **Contrastar, conmover, hacer temblar.** || Tirar per terra. **Derribar.** || Fer desistir. **Hacer titubear, hacer vacilar.** || *Ant.* OBSTAR.

CONTRASTAT, DA. p. p. **Contrastado.**

CONTRATAPA. f. La part que reforça la tapa. **Contratapa.**

CONTRATAST. m. Especie de martell pera us dels manyans.

CONTRATELA. f. Filat de malla gran que 'n té derrera un altra de malla més petit. **Trasmallo.**

CONTRATELA DE PESCAR. Filat de malles amples y fortes pera pescar que 's posa detrás d' un altre de malles més estretes y de cordill més prim. *Contramalla, contramalladura.*

CONTRATEMPS. m. Infortuni, calamitat, travall. **Contratiempo.**

CONTRATIRANT. m. Tirant de ferro pera subgectar l' escala d' un cono.

CONTRATRACA. f. *Náut.* Traca escairada que se encaixa de popa a proa per sota dels baus. **Cuerda durmiente.**

CONTRATRANCANILLS. m. *Náut.* Qualsevulla de les dues o tres fileres de taulóns de la cuberta propera al trencanill y encastats als baus a una auranella. **Contratrancaniles.**

CONTRATRETA. f. Astucia pera desbaratar alguna treta o engany. **Contrateta.**

CONTRATRINXERA. f. *For.* Trinxera dels sitiats contra 'ls sitiadors. **Contratrinchera.**

CONTRAVALLACIÓ. f. L' acció y efecte de contravallar. **Contravalación.**

CONTRAVALLAR. v. a. *Mil.* Formar els sitiadors una serie de trinxeres paraleles al circuit de les muralles de la plassa sitiada. **Contravalar.**

CONTRAVENCIÓ. f. Transgressió d' algún manament. **Transgresión, contravención, quebrantamiento, infracción.**

CONTRAVENENO. m. CONTRAVERÍ.

CONTRAVENINT. p. a. CONTRAVENTOR.

CONTRAVENTOR, A. m. y f. Qui fá lo contrari de lo qu' está manat y disposat. **Contraventor.**

CONTRAVERAR. v. a. *Blas.* Posar contraveros. **Contraverar.**

CONTRAVERÍ. m. Remei pera destruir els efectes del verí. **Contraveneno.**

CONTRAVERO. m. *Blas.* El vero oposat a un altre o 'l metall o 'l color oposat a un altre. **Contravero.**

CONTRAVIDRIERA. f. Segona vidriera que serveix pera major abrich. **Contravidriera.**

CONTRAVINDRE. v. a. Fer lo contrari de lo que está manat. **Contravenir.**

CONTRAVINGUT, DA. p. p. **Contravenido.**

CONTRAVIRAR. v. a. *Mar.* Virar en sentit contrari. **Contravirar.**

CONTRAVOLTA. f. *Mar.* La part que hi há entre el primer y 'l segon ángul de les gambotes de proa. **Contrabovedilla.**

CONTRAVOLUTA. f. Voluta que duplica la principal. **Contravoluta.**

CONTRAXIFRA. f. La clau pera entendre 'ls escrits xifrats. **Contracifra.**

CONTRAY. m. Panyo fí que 's fabricava a Courtray de Flandes. **Contray.** || Panyo ordinari que feien a Valencia. **Contray.**

CONTRAYENT. p. a. Qui contréu. **Contrayente.**

CONTRAYT. m. *Ant.* CONTRACTE.

CONTRESCARPA. f. CONTRAESCARPA.

CONTRESCRIPTURA. f. y

CONTRESCRIT. m. Escrit pera protestar d' un altre anterior. **Contraescritura.**

CONTRET, A. p. p. **Contraido.** || adj. Esgarrat de algún membre. **Lisiado, estropeado.** || OBLIGAT.

CONTREURE. v. a. Estrényer, juntar una cosa ab un' altra. **Contraer.** || Aplicar a un sentit determinat alguna proposició o máxima general. **Contraer.** || Parlant de costums. **Adquirir.**

CONTRIBUCIÓ. f. Paga de la part que 's deu en una pena, tribut o gasto comú. **Impuesto, contribución.** || El meteix tribut que 's paga. **Contribución.**

ÚNICA CONTRIBUCIÓ. Repartiment que 's fá respecte als bens y utilitats de cada hu dels contribuients a fí de reunir en una sola paga lo que ordinariament está dividit en varis drets y tributs. *Unica contribución.*

CONTRIBUIENT Y CONTRIBUENT. p. a. Qui contribueix. **Contribuyente.**

CONTRIBUIDOR, A. m. o f. Qui contribueix. **Contribuido, contribuyente, tributario.**

CONTRIBUIR. v. a. Pagar cada hu la quota o part que li toca per alguna imposició, repartiment, etc. **Contribuir.** || *Met.* Ajudar, concórrer al logro d'algún fí. **Contribuir, concurrir.**

CONTRIBUIT, DA. p. p. **Contribuido.**

CONTRIBULAT, DA. adj. ATRIBULAT, 1.

CONTRIBUTIU, VA. adj. Concernent a la contribució. **Contributivo.**

CONTRICIÓ. f. Dolor o sentiment d' haver ofés a Dèu, sols per ésser ell qui és **Contrición.**

CONTRINCANT. m. Competidor. **Contrincante.** || A les oposicións qui és d' una meteixa trinca qu' un altre, pera argüirse mutuament. **Contrincante.**

CONTRISTAR. v. a. Afligir, entristir. **Contristar.**

CONTRISTAT, DA. p. p. **Contristado.**

CONTRIT, DA. adj. Qui sent contrició. **Contrito.**

CONTROVERSIA. f. Disputa, especialment en materies de relligió. **Ventilación controversia.**

CONTROVERSISTA. m. Qui escriu o tracta sobre punts de controversia. **Controversista.**

CONTROVERTIBLE. adj. Disputable. **Controvertible.**

CONTROVERTIR. v. a. Disputar sobre alguna materia. S' usa també còm recíproch. **Ventilar, controvertir.**

CONTROVERTIT, DA. p. p. **Controvertido.**

CONTUMACIA. f. Tenacitat, terquetat, obstinació en algún error. **Contumacia.** || *For.* La omissió o tardansa a comparéixer a un judici o cumplir algún requisit del meteix, dins del terme corresponent. **Rebeldía, contumacia.**

CONTUMÁS. adj. Perfidiós a mantindre algún error. **Contumaz.** || *For.* Qui no vol comparéixer a judici. **Rebelde, contumaz.**

CONTUMASMENT. adv. m. Ab porfía y contumacia. **Tenazmente, contumazmente, con contumacia.**

CONTUMELIA. f. Injuria, insult, afront de paraula dita a alguna persona a la cara. **Oprobio, contumelia.**

CONTUMELIÓS, A. adj. Ofensiu, injuriós. **Afrentoso, contumelioso.**

CONTUMELIOSAMENT. adv. m. Ab contumelia, d' un modo contumeliós. **Contumeliosamente.**

CONTUNDENT. adj. *Cir.* S' aplica a l' eina que fá contusións. **Contundente.** || *Log.* Argument fondat.

CONTURBACIÓ. f. Inquietut, turbació. **Conturbación.**

CONTURBAR. v. a. Inquietar, trastornar, alterar. **Alterar, conturbar, turbar.** || *Met.* Conmoure el ánim. **Turbar, conturbar, agitar.**

CONTURBARSE. v. r. Inquietarse, turbarse. **Alterarse, conturbarse.**

CONTURBAT, DA. p. p. **Conturbado.**

CONTURBATIU, VA. adj. Lo que conturba. **Conturbativo.**

CONTÚS, A. adj. Cascat, macat. **Majado, contuso, magullado, cascado.**

CONTUSIÓ. f. Cascadura, macadura. **Contusión.**

CONTUSIONAR. v. a. *Med.* Causar contusións. **Contusionar.**

CONTUTOR. m. Tutor juntament ab un altre. **Contutor.**

CONTUVERNI. m. Coabitació ilícita. **Contubernio.**

CONUSFUSORIUS. m. *Of.* Gresol de coure o de ferro que té la forma d' un cono invers y que s' usa pera la extracció dels metalls. **Conusfusorius.**

CONVALÉIXER. v. n. Referse d' alguna malaltía. **Convalecer.**

CONVALESCENCIA. f. La millora del malalt fins qu' está bo del tot. **Convalecencia.** || Casa u hospital pera convaléixer els malalts. **Convalecencia.**

CONVALESCENT. p. a. Qui convaleix. **Convaleciente.**

CONVALESCUT, DA. p. p. **Convalecido.**

CONVENCEDOR, A. m. y f. Qui convéns. **Convencedor.**

CONVÉNCER. v. a. Persuadir a un altre que mudi de dictamen a forsa de raó. També s' usa còm recíproch. **Convencer.** || Provar un fet o delicte que 's negava. **Convencer.**

CONVENCIBLE. adj. Lo que pot convéncerse. **Convencible.**

CONVENCIMENT. m. La acció y efecte de convéncer. **Convencimiento, convicción.**

CONVENCIÓ. f. Conveni, concert. **Convención, convenio, concierto, ajuste.** || Assamblea dels representants d' un país que assumeix tots els poders. **Asamblea.** || Assamblea política de França a les derreríes del sigle XVIII. **Convención.**

CONVENCIONAL. adj. Lo pactat y convingut. **Convencional.** || m. Membre de la convenció francesa. **Convencional.**

CONVENCIONALMENT. adv. m. Per convenció. **Convencionalmente.**

CONVENENZA. f. *Ant.* CONVENI.

CONVENGUT, DA. p. p. De convindre **Convenido.**

CONVENI. m. Ajust, convenció. **Convenio, concierto, convención, conveniencia, ajuste.** || Aquell que fá algún estat ab la cort pontificia. **Concordato.**

CONVENIBLE. adj. CONVENIENT.

CONVENIENCIA. f. Utilitat, profit. **Conveniencia.** || Acomodo, proporció. **Acomodo, proporción, conveniencia.** || Comoditat. **Conveniencia.** || Conformitat d' una cosa ab un' altra. **Conveniencia, congruencia.** || pl. Havers, rendes o béns. **Conveniencias.**

CONVENIENT. adj. Util, profitós, oportú. **Conveniente.** || Congruent, conforme, corresponent, proporcionat, decent. **Conveniente.**

CONVENIENTÍSSIM, A. adj. sup. Mòlt convenient. **Convenientísimo.**

CONVENIENTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. D' un modo mòlt convenient. **Convenientísimamente.**

CONVENIENTMENT. adv. m. Util y oportunament. **Convenientemente.**

CONVENIR. v. n. CONVINDRE.

CONVENIRSE. v. r. CONVINDRES.

CONVENSUT, DA. p. p. **Convencido.** || adj. *For.* S' aplica al reu qu' está convensut del delicte, encara que no l' hagi confessat. **Convicto.**

CONVENT. m. La casa ont hi viuen en comunitat els frares o les monjes. **Convento.** || La meteixa comunitat. **Convento.**

CONVENT. *Geog.* Caseriu de Bellpuig, prov. de Lleida. || Caseriu de Sanahuja, prov. de Lleida.

CONVENTET. m. dim. **Conventito.**

CONVENTÍCUL. m. Reunió ilícita o clandestina d' algunes persones. **Conventículo.**

CONVENTÍCULA. f. *Ant.* CONVENTÍCUL.

CONVENTUAL. adj. Lo que pertany al convent. **Conventual.** || El relligiós que viu a algun convent. **Conventual.** || A algunes ordres el relligiós que és el predicador de la casa. **Conventual.**

CONVENTUALITAT. f. L' habitació dels relligiosos que viuen a un meteix convent. **Conventualidad.** || L' assignació d' un relligiós a un convent determinat. **Conventualidad.**

CONVENTUALMENT. adv. m. En comunitat. **Conventualmente.**

CONVERGENCIA. f. *Fís. y mat.* Direcció de les ratlles y dels raigs de la llum a un meteix punt. **Convergencia.**

CONVERGENT. adj. *Fís. y mat.* S' aplica a les ratlles y raigs de llum que 's van acostant els uns als altres, de modo que si s' allargaven se reuniríen a un meteix punt. **Convergente.**

CONVERGIR. v. n. *Geom.* Dirigirse dues o més ratlles a un meteix punt. **Converger.** || Per extensió s' aplica a coses immaterials, còm: *dictamens, opinións,* etc. **Converger.**

CONVERS, A. adj. Convertit. Se diu especialment dels moros y juéus que 's converteixen a la relligió católica. **Converso, convertido.**

CONVERSA. f. Enraonament familiar entre dues o més persones. **Conversación.** || Les persones que enraonen entre sí familiarment. **Conversación.**

CONVERSA DE POCA SUBSTANCIA. Se diu aixís aquella en que 's tracten assumptes de poch o cap interés. *Palique.*

MUDAR DE CONVERSA. fr. Enraonar d' un assumpte diferent del que 's tractava. *Echar la plática á otra parte, volver la hoja.*

TRENCAR LA CONVERSA. fr. Interrompre la conversa comensada. *Romper, cortar la conversación.*

CONVERSABLE. adj. Tractable. **Sociable, conversable.**

CONVERSACIÓ. f. CONVERSA.

DEIXAR CAURE EN LA CONVERSACIÓ ALGUNA ESPECIE. fr. Dirla afectant descuit. *Dejarse caer alguna cosa en la conversación.*

LA MÒLTA CONVERSACIÓ ÉS CAUSA DE MENYSPRÉU. *Ref.* Denota que 'l familiarisarse massa ab la gent és la causa que no 's conservi 'l degut respecte. *La mucha conversación es causa de menosprecio.*

TINDRE UN GRAT RATO DE CONVERSACIÓ. fr. *Fam.* Ésser una cosa de llarga durada. *Aun hay quehacer para rato; aun hay un buen rato.*

TREURE LA CONVERSACIÓ. fr. *Fam.* Tocar 'hi algun assumpte còm per incidencia. *Sacar la conversación.*

CONVERSAR. v. n. Enraonar familiarment unes persones ab altres. **Conversar, platicar, departir.**

CONVERSIÓ, f. L' acte y efecte de convertirse. **Conversión.** || Mutació d' una cosa en un' altre. **Conversión.** || Cambi de mala a bona vida. || **Conversión.** || *Ret.* Figura de paraules, que 's comet quan dues o més cláusules acaven d' una meteixa manera. **Conversión.** || *Mil.* El moviment que fá la tropa girantse a un altre costat. **Conversión.** || *Lóg.* La mutació de subgecte en predicat o al contrari. CONVERSIÓ. || *Ant.* INVERSIÓ.

QUART DE CONVERSIÓ. *Mil. Cuarto de conversión.*

CONVERSIU, VA. adj. El qui té virtut de convertir. **Conversivo.**

CONVERTIMENT. m. *Ant.* CONVERSIÓ.

CONVERTIBLE. adj. Lo que pot mudarse o convertirse. **Trasmudable, convertible.**

CONVERTIR. v. a. Mudar una cosa en un' altre. També s' usa còm reciproch. **Trasmutar, convertir, transformar.** || Portar a la verdadera relligió o a la práctica de les bones costúms al qui va errat. **Convertir.** || Emplear alguna cosa pera un fí diferent d' aquell a qu' era destinada. **Convertir.**

CONVERTIT, DA. p. p. **Convertido.**

CONVEXITAT. f. La elevació de la superficie cercolar d' un cós, més alta del centre que de les vores, còm el segment de la esfera vist per la part de fora. **Convexidad.**

CONVEXE, A. adj. S' aplica a la superficie que té convexitat. **Convexo.**

CONVICCIÓ. f. Prova manifesta y evident d' una veritat negada. **Convicción.**

CONVICTE, A. m. y f. CONVENSUT, 2.

CONVICTOR. m. Qui viu a algun seminari o colegi sense ésser de la comunitat. **Convictor.**

CONVICTORI, A. adj. Als colegis de jesuites l' habitació ont vivien els pensionistes. **Convictorio.**

CONVIDADOR, A. m. y f. Qui convida. **Convidador.**

CONVIDAR. v. a. Pregar alguna persona a un' altre que li fassa companyía a menjar, a passeig, o bé a alguna funció o divertiment. **Convidar.** || *Met.* Moure, incitar; aixís se diu: *El temps convida a passejar.* **Convidar.**

CONVIDAR A ALGÚ A ALGUNA COSA. fr. Oferirl 'hi. *Ofrecer á alguno alguna cosa, convidar á alguno con alguna cosa.*

CONVIDARSE. v. r. Oferirse voluntariament pera alguna cosa. **Convidarse.**

CONVIDAT, DA. p. p. **Convidado.** || m. Qui menja en companyía d' aquell que l' ha convidat. **Convidado.**

QUAN ESTIGUIS CONVIDAT, MENJA SOLS LO ACOSTUMAT. *A donde vayas cumple cnal debes.*

CONVINCENT. adj. Lo que convéns. **Convincente.**

CONVINCENTMENT. adv. m. Ab convenciment. **Convincentemente.**

CONVINDRE. v. n. Ésser d' una meteixa opinió. **Convenir.** || Ésser convenient. **Convenir.** || Correspondre, pertányer. **Convenir.** || Reunirse alguns en algun llóch. **Convenir.** || *Gram.* CONCORDAR.

NO CONVÉ UNA COSA AB L' ALTRE. fr. *Fam.* Indica la desproporció o contradicció de les accións. *No viene el son con la castañeta.*

SI MÓLT CONVÉ. m. adv. Denota la possibilitat d' alguna cosa. *Si á mano viene.*

CONVÍNDRES. v. r. Ajustarse, concordarse. *Avenirse, convenirse.*

CONVINENT. adj. *Ant.* CONVENIENT.

CONVINENÇA. f. *Ant.* CONVENI.

CONVIT. m. Acció y efecte de convidar. **Convite.** || La funció a quina és convidat algú. **Convite.**

CONVIT DE SANT BRUNO. *Expr. fam.* Aquell en que 's paga a tant per barba. *Convite con porra.*

EL CONVIT DE BARCELONA. *Expr.* Ab que 's nota als qui conviden sols per cumpliment. *El convite del toledano; bebiérades si hubiérades almorzado.*

CONVOCACIÓ. f. L' acció de convocar. **Llamamiento, convocación.**

CONVOCADOR, A. m. y f. Qui convoca. **Convocador.**

CONVOCAR. v. a. Citar a mòlts pera que concorrin a un llóch determinat. **Convocar**

CONVOCAT, DA. p. p. **Convocado.**

CONVOCATORI, A. adj. Lo que convoca. **Convocatorio.**

CONVOCATORIA. f. La carta o despaig ab que 's convoca. **Convocatoria.**

CONVOI. m. COMBOI.

CONVÓLVOL. m. *Entom.* Cuch que 's cría als pámpols y destrueix els ceps. **Convólvulo.**

Planta convolvulácea

CONVOLVULÁCEU, CEA. adj. *Bot.* Se diu dels arbres, mates y herbes que 's distingeixen per tindre fulles alternes, corola en forma de tubo o campana, ab cinch plechs, y llevors ab albumen mucilaginós, còm la batata, la maravella, la cuscuba, etc. **Convolvuláceo.** || pl. *Bot.* Familia d' aquests arbres, mates y herbes. **Convolvuláceo.**

Planta convolvulácea

CONVOLVULÍCOLA. adj. *Entom.* Insecte que viu a l' alcofoll. **Convolvulícola.**

CONVULSIÓ. f. Moviment, agitació extraordinaria y alternada de contracció y estirament de nervis. **Convulsión.**

CONVULS, A. adj. Qui pateix convulsió. **Convulso.**

CONVULSIU, VA. adj. Lo que pertany a la convulsió. **Convulsivo.**

CONXA. f. Roba de llit formada d' una doble tela de color, embotida de cotó fluix y cusida formant dibuixos. **Colcha.** || Nòm vulgar castellanisat de Concepció. **Concha.**

TINDRE MÒLTES CONXES. fr. *Met.* Denota qu' una persona és mòlt reservada y astuta. *Tener muchas conchas, ó tener más conchas que un galápago, ó tener mucha trastienda.*

CONXARSE. v. r. *Fam.* Convenirse mòltes persones pera algún fí, regularment dolent. **Conchabarse.**

CONXETA. n. p. Diminutiu del mòm vulgar *Conxa.* **Conchita.**

CONXI. m. *Bot.* Mena de canyella. **Conchi.**

CONXORXA. f. Reunió de persones que desitjen un fí, parlant baix y ab por d' ésser descubertes. **Conchabanza.**

COONESTAR. v. a. Donar proves o apariencies de ésser bona alguna cosa. **Cohonestar.**

COONESTAT, DA. p. p. **Cohonestado.**

COOPERACIÓ. f. L' acció de cooperar. **Cooperación.**

COOPERADOR, A. m. y f. Qui coopera. **Cooperador.**

COOPERAR. v. a. Contribuír, obrar juntament ab altres per un meteix fí. **Cooperar.**

COOPERARI. m. **Cooperador.**

COOPERAT, DA. p. p. **Cooperado.**

COOPERATIU, VA. adj. Lo que coopera o pot cooperar. **Cooperativo.**

COOPERATORI. m. *Litúrg.* Vel de seda ab que 's cubríen antiguament els dóns sagrats. **Coopertorio.**

COOPOSITOR. m. Qui concorre ab un altre a fer oposicións pera obtindre alguna prebenda. **Compositor, competidor, contrincante.**

COORDINACIÓ. f. L' acció y efecte de coordinar. **Coordinación.**

COORDINADAMENT. adv. m. Ab coordinació. **Coordinadamente.**

COORDINAR. v. a. Posar per ordre y método algunes coses. **Coordinar.**

COORDINAT, DA. p. p. **Coordinado.**

COP. m. Encontre d' un còs ab un altre. **Golpe.** || Ferida, contusió que resulta d' una bastonada, pedrada, etc. **Golpe.** || Infortuni, malauransa. **Golpe, contratiempo.** || Multitut, abundancia. **Golpe.** || Espurna, admiració, sorpresa. **Golpe, admiración, sorpresa.** || A las obres d' ingeni, aquella part que té més gracia y oportunitat. **Golpe.** || Al joch de billar, la jugada en que 's guanyen algúns tantos, còm: *bitlla*, etc. **Golpe.** || Mena de salabre petit usat a les voreres del Llobregat pera pescar sabogues. || VEGADA.

COP D' AGULLA. *Agujazo.*

COP D' AIGUA: XAFACH.

COP D' ALA. El que dòna ab ella l' aucell. *Aletazo, alazo.* || El moviment de les ales quan les bat l' aucell. *Aletada.*

COP D' ALETA. El que dòna ab ella el peix. *Aletazo.*

COP D' AMPOLLA. *Botellazo.*

COP D' ANELLA. El que 's dòna ab ella a la porta de la casa. *Aldabada.*

COP D' AST. *Asadorazo.*

COP DE BAIONETA. *Bayonetazo.*

COP DE BALA. El que dóna aquésta, disparada d' un fusell o escopeta. *Balazo.*

COP DE BANYA. *Cornada.*

COP DE BARRA DE LA PORTA. *Trancazo.*

COP DE BARRET. *Sombrerazo.*

COP DE BASTÓ. *Bastonazo.*

COP DE BIT DE BOU. *Corbachada, corbachazo.*

COP DE BURÍ. *Burilada.*

COP DE CABESTRE *Jaquimazo.*

COP DE CAMA. El moviment violent que 's fá ab ella. *Pernada.*

COP DE CAMPANA. El que hi pega 'l batall, y també 'l só que fá. *Campanada.* || El toch repetit y continuat d' elles. *Campaneo.*

COP DE CANÓ: CANONADA.

COP DE CANTI. *Cantarazo.*

COP DE CANYA. *Cañazo.*

COP DE CAP. El que 's dòna pegant ab el cap. *Cabezada, calabazada, casquetazo, calamorrada, cascarrón, viaraza.* || *Met. fam* Determinació poch premeditada. *Ventolera.*

COP DE CARRABINA. Soroll que fá la carrabina quan se dispara, y 'l dany que causa 'l seu tret. *Carabinazo.*

COP DE CÁVECH O D' AIXADA. El que 's dòna cavant. *Azadada, azadonada, azadonazo.*

COP DE CÓDOL O DE ROCH. *Cantazo.*

COP DE CORDILL. *Cordelazo.*

COP DE CORDÓ. *Cordonazo.*

COP DE COSSA. El que 's pega ab el peu. *Acoceamiento.*

COP DE CULATA. *Culatazo.*

COP DE CULLERA. *Cucharazo.*

COP DE DESTRAL. *Hachazo.*

COP D' ESCOMBRA. *Escobazo.* || ESCOMBRADA.

COP D' ESPARDENYA. *Alpargatazo.*

COP D' ESPASA. *Cintarazo.*

COP D' ESTACA. *Estacazo.*

COP D' ESTISORES. *Tijerada, tijeretada.*

COP DE FLETXA. *Flechazo.*

COP DE FONA. *Hondazo.*

COP DE FORTUNA. El succés extraordinariament favorable que logra algú, ab el qual aumenta la seua fortuna. *Golpe de fortuna.*

COP DE FUET: FUETADA.

COP DE FUSELL El que 's dòna ab ell, y 'l tret que dispara. *Fusilazo.*

CÓP DE GARROT: GARROTADA.

COP DE GENOLL. *Rodillada, rodillazo.*

COP DE GENT. Concurrencia de mòltes persones. *Gentio, golpe de gente.*

COP DE LLANSA: LLANSADA.

COP DE MÁ. *Manotada.*

COP DE MAR. Onada forta contra les embarcacións o les costes. *Golpe de mar.*

COP DE MARTELL. *Martillazo.*

COP DE MASSA. *Mazazo.*

COP D' OLLA. *Ollazo.*

COP DE PAELLA. *Sartenazo.*

COP DE PALA. *Palazo.*

COP DE PALET. *Guijarrazo.*

COP DE PANDERO. *Panderazo.*

COP DE PEDRA: PEDRADA.

COP DE PENCA. *Pencazo.*

COP DE PESCAR: NANSA.

COP DE PICA. *Picazo.*

COP DE PICAPORTA: COP D' ANELLA.

COP DE PILOTA. *Pilotazo.*

COP DE PISTOLA. El tret d' aquesta arma y la ferida que 'n resulta. *Pistoletazo.*

COP DE PLÁ. *Lapo.*

COP DE PLANTOFA: PLANTOFADA.

COP DE PLOMA. El rasgo o lletra adornada que 's fá sense aixecar la ploma del paper. *Plumada.*

COP DE PLUJA: XÁFACH.

COP DE PORRA. *Porrazo.*

COP DE PORTA. *Portazo.*

COP DE POST. *Tablazo.*

COP DE PUNY: PUNYADA. *Puñetazo.*

COP DE QÜA. El moviment de la qüa dels peixos y altres animals. *Coleadura.*

COP DE RAJOLA. *Ladrillazo.*

COP DE RELLA. *Rejazo.*

COP DE RONSAL. *Remalazo.*

COP DE SABATA. *Zapatazo.*

COP DE SABRE. *Sablazo.*

COP DE SAGETA. *Saetazo, saetada, flechazo.*

COP DE TAPÍ. *Chapinazo.*

COP DE TARONJA. *Naranjazo.*

COP DE TEULA. *Tejazo.*

COP DE TRABUCH. El tret disparat per aquesta arma y la ferida que 'n resulta. *Trabucazo.*

COP DE TRANCA. *Ant.* COP DE BARRA.

COP DE TRAIDOR O A TRASCANTÓ. *Sosquin.*

COP D' ULL. Punt de vista agradable. *Golpe de vista.* || ULLADA.

COP DE VANO. *Abanicazo.*

COP DE VERGA. *Vardascazo.*

COP DE XURRIAQUES: XURRIACADA.

COP EN BOLA. El que 's dóna a una bola ab altra, sense que rodi ni toqui a terra la que porta l' impuls. *Golpe en bola*

COP EN SECH. El que 's dóna de ferm a alguna cosa pera aturar el moviment d' un' altra. *Sequete.*

COP FORT D' ANELLA. *Aldabazo.*

COPS AL BOT O AL BULTO. *Expr. fam.* Ab que se anima a algú pera que fassi una cosa regularment difícil. *Ánimo á las gachas.*

A COP. m. adv. A FORÇA.

A COP CALENT. m. adv. *Met.* Aviat, a l' instant. *En caliente.*

A COP DE BOIG. adv. m. A TALL DE BOIG.

A COP DE DINERS. m. adv. Ab abundor de diners. *A copia de dinero, á fuerza de dinero.*

A COPS DE PUNYS. m. adv. Sense reflexió. *A galope, de galope.*

A DRET COP. *Loc. ant.* De front, cara a cara al combat. *De frente, cara á cara.*

ANAR A COPS DE PUNYS. fr. *Fam.* Barallarse, pegantse cops ab els punys *Andar á puñadas, á la morra, al morro, al pescuezo, al pelo, á mia sobre la tuya.*

APLANAR A COPS. fr. Pegar mòlt a algú. *Moler.*

DE COP. m. adv. Tot plegat, d' improvís. *De golpe, de repente, de sopetón.*

DE COP Y VOLTA. m. adv. Sense reflexió ni meditació. *De golpe y porrazo, de golpe y zumbido, de bote y voleo.*

D' UN COP. m. adv. D' una sola vegada, en una sola acció. *De un golpe.*

D' UN SOL COP. m. adv. D' una sola vegada, sense aixecarse. *De una asentada ó sentada.*

DESCARREGAR COPS. fr. Dónar a algú cops ab força violencia. *Descargar golpes.*

DESCARREGAR EL COP. fr. Dónar un cop a algú. *Descargar el golpe.*

DÓNARSE COPS AL PIT. fr. Pegarse ab la má o 'l puny al pit en senyal de sentiment pêls pecats comesos. *Darse golpes de pechos* || BARALLARSE,

ERRAR EL COP. fr. *Met.* Frustrarse l' efecte d' alguna acció. *Errar el golpe.*

FER A COPS DE PUNYS. fr. *Met.* Fer depressa alguna cosa, sense mirar si está ben o mal feta. *Atrabancar.*

FER COP. fr. Fer força alguna raó o argument. *Hacer sangre, dar golpe.*

FER COP. fr. Impresionar, cridar l' atenció. *Dar golpe, llamar la atención.*

FER COPS DE PUNYS. fr. ANAR A COPS DE PUNYS.

FER O DÓNAR COP ALGUNA COSA. fr. Causar sorpresa o admiració. *Dar golpe alguna cosa* || Causar novetat o extranyesa. *Dar ó hacer choz alguna cosa.*

FET A COPS DE PUNYS. fr. Fet depressa y, per lo meteix, malament. *Galopeado.*

QUI PEGA PRIMER PEGA DOS COPS. *Loc.* Denota el avantatge que tenen els més diligents o 'ls que son els primers en certes coses. *No hay tal venta como la primera.*

TANCA DE COP. fr. *Met. fam.* Se diu de la raó que conclou y no 's pot impugnar. *No tiene quite, no tiene réplica ó vuelta de hoja, es incontestable.*

TOT D' UN COP. m. adv. TOT D' UN PLEGAT.

COPA. f. Vas petit, regularment de crestall en forma de cálcer. **Copa.** || El ramatge del arbre. **Copa.** || La part vuida del barret ont s' hi fica 'l cap. **Copa.** || Braser que té la figura de copa y és d' aram, llautó o d' altra materia, ab dues anses pera portarlo de una part a l' altra. **Copa.** || Cada una de les cartes del coll que té pintades copes. **Copa.**

FER TREMOLAR LES COPES DELS GENOLLS. fr. *Fam.* Fer pòr a algú. *Hacer temblar la pajarilla.*

TREMOLAR LES COPES DELS GENOLLS. fr. *Fam.* Manifestar el temor o respecte que 's té a alguna persona o cosa. *Temblar la contera, temblar la barba.*

COPABLE. adj. *Ant.* **Culpable.**

COPADA. f. *Art. y of.* Ribot ab la sola y 'l tall arrodonits pera fer mitges canyes a la fusta. **Copada.** || *Arquit.* Motllura vuida, que uneix un cós horitzontal ab altre vertical. **Copada.**

COPAIBA. f. *Bot.* Arbre del Perú, que té les branques petites, les fulles compostes d' altres de més reduides, y les flors blanques en forma de raïms. Del tronch se 'n treu el balsem del meteix nóm. **Copaiba.**

COPAL. adj. *Bot.* Reïna casi incolora mòlt dura y sense olor ni gust, que s' emplea pera fer vernissos durs de bona calitat. **Copal.**

COPALXI. m. *Bot.* Escorsa prima, de color groch, granullosa, d' un amargor desagradable y gust astringent; és considerada còm febrífuga. **Copalchí.**

COPAR. v. a. Posar a una carta una quantitat igual a la que té la banca al joch del meteix nóm o al del monte. **Copar.** || Apoderarse d' un conjunt de persones o coses sense deixarne escapar cap. **Copar.** || *Mil.* Sorpendre o impedir la retirada a una forsa fentla presonera. **Copar.**

COPARRET. m. dim. COPET.

COPASSA. f. aum. **Copaza.**

COPAT, DA. adj. S' aplica al arbre que té mòlt ramatge. **Copado, copudo.**

COPEJADOR, A. m. y f. Qui pega cops. **Golpeador.**

COPEJAMENT. m. La acció y efecte de copejar. **Golpeo, golpeadura.**

COPEJAR. v. a. Dónar mòlts cops demunt d' alguna cosa. **Golpear.** || Dónar cops a algú, maltractarlo ab ells. **Golpear, sacudir.** || FER SOTRACHS. || MACAR.

COPEJARSE. v. r. MACARSE

COPEJAT, DA. p. p. **Golpeado.** || MACAT.

COPELLA. f. Gresol que 's fá de cendres rentades u ossos calcinats pera cendrar o purificar l' or y la plata. **Copela.**

COPELLACIÓ. f. La acció y efecte de copellar. **Copelación.**

COPELLAR. v. a. **Cendrar.**

COPELLAT, DA. p. p. CENDRAT.

COPER, A. m. y f. *Ant.* Qui tenía per ofici servir ab la copa al seu senyor. **Copero.**

COPER MAJOR DEL REI O DE LA REINA. Qui 'ls servía la copa. *Archicopero, copero mayor del rey.*

COPERA. f. El lloch ont se guarden o 's posen les copes. **Copera.**

COPERNICÁ, NA. adj. Lo que pertany al célebre astronom Copérnich, y al seu sistema respecte al moviment de la terra e immovilitat del sol. **Copernicano.** || m. Astronom que segueix el sistema de Copérnich. **Copernicano.**

COPÉRNICH. m. *Astron.* Nóm qu' en memoria del célebre Nicoláu Copérnich se dòna a una taca de la lluna. **Copérnico.**

COPET. m. dim. **Golpecillo.**

COPETA. f. dim. COPIT. || ESCALFETA.

COPIA. f. Trasllat d' algún escrit o solfa. **Copia.** || Abundó d' alguna cosa. **Copia.** || *Pint. y escult.* La obra que no es de propia invenció, sino que 's treu exactament d' un' altra. **Copia.**

COPIA SIMPLE. La que no és autorisada ab la firma del notari o d' altre funcionari. *Copia simple.*

PER COPIA. m. adv. En trasllat, en compendi. *Trasuntivamente, en copia.*

COPIADOR, A. m. y f. Qui copía. **Copiante, copista, copiador.** || *Com.* El llibre ont s' hi copía la correspondencia. **Copiador.** || PLAGIARI.

COPIAR. v. a. Tréurer copia d' algún escrit o de alguna composició de música. **Trasladar, copiar.** || Treure copia d' alguna obra de pintura o escultura. **Copiar.** || Imitar la naturalesa en les obres d' escultura y pintura. **Copiar.** || *Met.* Imitar les faccións y costúms d' algú. **Remedar.** || ESCARNIR.

COPIAR DEL NATURAL. *Pint. y escult.* Copiar el modelo viu, qu' es una persona nua. *Copiar del natural.*

COPIAT, DA. p. p. **Copiado.**

COPIÓS, A. adj. Abundant, nombrós, quantiós. **Copioso.**

COPIOSAMENT. adv. m. Abundantment. **Copiosamente.**

COPIOSÍSSIM, A. adj. s. **Copiosísimo.**

COPIOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Copiosísimamente.**

COPIROTADOR. m. *Ant.* Qui posava 'l capirot a les aus de presa que s' usaven pera la cassa. **Albardillador.**

COPLA. f. Cada estrofa d' una composició poética, ja sigui terceto, quintilla, octava, etc., y per antonomasia la quarteta ab assonancia, consonancia o sense ella. **Copla.** || COLLA. || *Ter.* El cós de música de alguna iglesia. **Capilla.** || La música que toca als balls o a les festes majors. **Orquesta.** || *Ter.* A l' Alt Vallés s' apropía el nòm de *copla,* a les cavallerías que s'utilisen pera batre el grá a les eres.

COPLA D'ART MAJOR. Estrofa de vuit versos de dotse sílabes, que concerten entre sí 'l 1, 4, 5 y 8; el 2, 3, 6 y 7. *Copla de arte mayor.*

COPLA REIAL. La de dues quintilles d' uns meteixos o de varis consonants. *Copla real.*

COPLES DE CEGO. Les dels romansos que solen cantar els cegos, y comunment les despreciables. *Coplas de esquina ó de ciego.*

CANTAR, DIR O FER COPLES. *Coplear.*

COPLEJAR. v. n. Fer coples, dirles. **Coplear.**

COPLETA. f. dim. **Coplilla.** || pl. Les sentencioses y morals que canten els missionistes y 'ls congregants. **Saetilla, saeta.**

Copó del sigle XIII. (Museu de Vich).

COPLISTA. m. Qui fá coples dolentes. **Coplero, coplista.** || Qui ven coples o romansos. **Coplero, coplista.**

COPO. m. Acció de copar. **Copo.**

COPÓ. m. Mena de cálcer, de copa més baixa y ampla que 'l de dir missa, ont s' hi guarden les hosties consagrades. **Copón.**

Copó del sigle XIII. (Museu de Vich).

COPOLL. m. BOTÓ, 2.

COPOLLET. m. dim. PONCELLETA.

COPÓNS. *Biog.* Llinatge famós a Catalunya, quina casa radicava a Vilafranca del Penadés, emprò quina familia 's trova a Santa Coloma de Queralt, a Barcelona y a altres punts, durant els anys esplendorosos de la nacionalitat catalana. Els Copons eren barons y senyors de Balsareny. Un dels seus derrers representants al sigle XIX, va ésser el general Francesch de Copóns y Navia, que va néixer a Málaga, al sigle XVIII, si bé va ésser identificat ab l' esperit de la terra dels seus ascendents.

— (ANDREU). *Biog.* Arquitecte de Santa Coloma de Queralt a mitjans del sigle XIV.

— (ANTONI DE). *Biog.* Canonge de la séu de Barcelona, natural de Vilafranca del Penadés (1678). Era germá del arquebisbe de Tarragona l' Iltre. Pere de Copóns.

— (EMERECIANA DE). *Biog.* Natural de Vilafranca del Penadés, filla de Onofre de Copons, que vivía a les derreríes del sigle XVI, y va morir l' any 1650. Se va distingir còm a relligiosa del ordre de les caputxines, havent professat a Barcelona en mans de la fundadora Angela Margarida l' any 1602. Al cap de cinch anys va ésser enviada a fundar la casa de Valencia, ateses les seues qualitats de prosselitisme. De allá, va anar a la vila d' Alcira a organisar un nou convent y d' Alcira a Madrit, Granada y Toledo, sempre cridada, a causa de la fama de santetat que guanyava per tot arreu.

— (JAUME DE). *Biog.* Bisbe, nat a Vilafranca del Penadés a principis del sigle XVII y mort l' any 1680. Era ardiaca d' Andorra, a la Seu d' Urgell, l' any 1665, quan va ésser nomenat bisbe de Vich, quina mitra va ocupar fins l' any 1674. El papa Climent el trasladá al bisbat de Lleida, que va regir desde 1674 a 14 d' Abril de 1680.

— (JOSEPH DE). *Biog.* Framenor, natural de Vilafranca del Penadés, de la familia dels marquesos de Moja. L' any 1670 era provincial de la seua ordre a Catalunya y va ésser procurador general a Roma. D' ell hi há imprés a (Roma, 1676) un volum folio titolat: *Apologia de la V. Juana de la Cruz.* Va morir al seu convent de Jesús, l' any 1697, a la etat de vuitanta cinch anys.

— (JOSEPH DE). *Biog.* Natural de Vilafranca del Penadés. Era marquès de Moja. En Torres Amat l' esmenta còm escriptor.

— (PERE DE). *Biog.* Bisbe d' Urgell, nat a Vilafranca del Penadés l' any 1622. Va morir a Balaguer l' any 1691. Deu anys abans (1681) havía prés possessió de la mitra.

— (PERE DE). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona desde l' any 1729 fins al 1753. Va néixer a Vilafranca del Penadés l' any 1675 y va morir al seu palau de Tarragona 'l 13 d' Abril de 1753, havent merescut el dictat de pare dels pobres.

— (PONS DE). *Biog.* Abat perpetual del monestir de Sta. María de Poblet; va comensar a regir l' abadía el 20 de Maig de 1316 y acavá 'l 29 de Juliol de l' any 1348, per haver mort de la peste que flagellá aquell gran casal. Ell va ésser qui va manar escriure a Celestí Destorrent la preciosa copia del *Libre dels feyts esdevenguts en la vida del mòlt alt senyor Rey en Jaume lo Conqueridor,* acavat l' any 1343, quina edició de bibliófil feu estampar el mestre Aguiló hi há pochs anys.

Francesch de Copons y Navía

— Y NAVIA (FRANCESCH DE). *Biog.* General descendent de la familia catalana d' aquest cognòm, encara que nascut a Málaga en el derrer ters del sigle XVIII. Va ésser a son temps un dels militars més distingits y 's feu remarcar durant la guerra de la Independencia per les seues proeses. A la defensa de la plassa de Tarifa, sitiada pêls francesos, va enlairarse, obtenint renòm merescut. Va ocupar la Capitanía general de Catalunya a les derreríes de la lluita sostinguda ab els francesos, y desempenyant aquest cárrech va ésser designat pera rebre en 1814, al rei Ferran VII a son retorn de França, presentantli la Constitució de 1812.

Segell de Copóns

COPÓNS. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. d' Igualada; és a la vora del riu Anoia y té 777 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Baixa de Puig Malla y Solanelles, en la ratlla de les provincies de Lleida y Barcelona; passa per Prats de Rei, Sant Pere Desvins y Copóns y desaigua a la vora del Anoia, entre Santa María del Camí y Jorba.

COPORÍSTICH. adj. *Cir.* Que cura 'ls ulls de poll. **Coporístico.**

COPOS. m. *Patol.* Laxitut, fadiga, cansament. **Copos.**

COPOSIS. f. *Med.* Disposició del cós en que la major part de facultats animals s' exerceixen ab menys vigor que lo regular. **Coposis.**

COPRAGOGO. m. *Farm.* Electuari purgatiu summament dolç y benigne. **Copragogo.**

COPRE. adj. *Zool.* Que viu de fempta. **Coprido.**

CÒPS. m. pl. Renda de la mitra de Barcelona y de alguns particulars; de cada quartera de blat, etc., que 's desembarcava 'ls ne tocava una cullerada. **Cops.**

COPSAR. v. a. Acte de recullir o guardar. **Recoger.** || v. a. *Ter.* RETINDRE, CASSAR, ATRAPAR.

COPSAT, DA. adj. CURULLAT, DA.

COPTOGRAFÍA. f. Art. de retallar trocets de cartró o pergamí representant varies figures. **Coptografía.**

COPTOLOGÍA. f. Tractat sobre coptografía. **Coptología.**

CÓPULA. f. Lligadura, unió d' una cosa ab un' altra. **Cópula.** || Acte carnal. **Cópula, concúbito, acceso, coito, acto ó ayuntamiento carnal.** || *Diál.* El verb que uneix el predicat ab el subgecte. **Cópula.** || *Gram.* COPULATIU, 2.

COPULATIU, VA. adj. Lo que uneix una cosa ab un' altra. **Copulativo.** || *Gram.* Se diu de la conjunció que uneix les parts de la oració o té oracións senceres. **Copulativo.**

COPULATIVAMENT. adv. m. Juntament. **Copulativamente.**

COQUELUTXA f. m. CATARRO.

COQUELLS. *Geog.* Caseriu del terme de Vilanant, prov. de Girona.

COQUESSA. f. *Ant.* CUINERA.

COQUET. m. Embarcació mòlt petita, semblant al xinxorro, que s' usava antiguament. **Coquete.**

COQUETA. f. dim. **Tortillita.** || *Fam.* Dona de poca delicadesa, que té especial gust y vanitat en ésser a un temps festejada de mòlts, y no correspondre a cap. **Coqueta.** || *Ter.* PALMETA, 2. || PALMETADA, 1.

COQUETERÍA. f. y

COQUETISME. m. L' art, vida y modo d' ésser de les coquetes. **Coquetería, coquetismo.**

COQUÍ, NA. adj. Avar, miserable. **Mezquino, miserable, roñoso, agarrado, menguado, apretado, estreñido.** || Qui estalvía o redueix el seu gasto més de lo racional. **Ahorrativo.**

MÉS PERT EL COQUÍ QUE 'L LLIBERAL. *Ref.* Denota que 'l voler estalviar massa causa a vegades majors gastos. *Piensa el avariento que gasta por uno, y gasta por ciento.*

COQUINERÍA. f. Avaricia, ratería. **Mezquindad, miseria, sordidez.**

COR m. Porció de carn mòlt sólida, quasi oval de la part superior y acavada en punta obtusa girada al costat esquerra. **Corazón.** || *Met.* Coratge, ánim, esperit. **Corazón.** || Voluntat, amor, benevolensa, còm: *fill del meu cor.* **Corazón.** || L' interior de les coses inanimades, còm: *el cor del arbre.* **Corazón.** || El centre d' alguna cosa. **Corazón.** || El troç de roba o altra cosa que 's talla en forma de cor. **Corazón** || m. Paratge o llòc del temple ont s' hi reuneix el clero pera cantar els oficis divins. CHOR. **Coro.** || Conjunt d' ecclesiástichs, relligiosos o relligioses que canten o resen els oficis divins. CHOR. **Coro.** || El reso y cant de les hores canóniques. CHOR. **Coro.** || Cada una de les dues bandes en que 's divideix el cor pera cantar alternativament. CHOR. **Coro.** || Número de persones que canten totes a una veu. CHOR. **Coro** || El conjunt de tres o quatre veus. CHOR. **Coro.** || *Poét.* Versos destinats pera cantarse ab mòltes veus juntes. CHOR. **Coro.** || *Dram.* El cant de les coses que tenen conexió ab el drama, y que 'ls antichs solíen posar a la fí de cada acte. CHOR. **Coro.** || Multitut d' esperits angelicals y benaventurats que alaben al Senyor en el cel, còm els dels ángels, de les verges, dels mártirs, etc. CHOR. **Coro.** || Número de persones que 's reuneix pera cantar, fer broma, etc. CHOR. **Coro.** || Interjecció ab que s' anima a algú. **Ánimo.**

COR DE LLEÓ. fr. VALENT, BRAU.

COR DE POLLASTRE, DE BE O DE GALLINA: COBART.

COR DEL ALL. La part interior del all.

COR DEL COCO. f. El moll dels cocos de les palmes. *Copra.*

COR DEL PÍ. La part interior del pí.

COR FRANCH. f. FRANCH.

COR FRET, COR GELAT. fr. adj. FRET, GELAT.

COR GRAN. S' aplica a la persona de sentiments magnánims. *Gran corazón, magnánimo.*

COR NOBLE. Se diu de la persona magnánima, generosa, de bones intencións. *Corazón noble.*

COR OBERT. fr. COR FRANCH. || IMPRUDENT.

A COR INGRAT MAL ANY EL MAT. *Ref.* Ab que 's significa lo perversa qu' és l' ingratitut. *El ingrato es de todos aborrecido.*

ALEGRARSE 'L COR. fr. *Alegrarse el corazón.*

ANAR AB EL COR A LA MÁ. fr. *Met. fam.* Denota la ingenuitat y bona fé d' algú. *Llevar ó tener el corazón en las manos.*

ANAR AB EL COR OBERT. fr. ANAR AB EL COR A LA MÁ.

ANAR AL COR. fr COMMOURE.

ANAR EL COR. *Loc. ant.* PENETRARSE, FERSE CÁRRECH, FER PENSAMENT O RESOLUCIÓ.

ANÁRSEN 'HI 'L COR. fr. *Met.* Desitjar ab ansia alguna cosa. *Irse tras algo; írsele á alguno el alma por alguna cosa ó á alguna cosa.*

APENDRE DE COR. *Aprender de memoria.*

ARRANCAR EL COR. fr. *Met.* Exagera 'l dolor, sentiment y commiseració per algun cas llastimós. *Arrancarse el alma, el corazón, las entrañas.*

BALLAR EL COR. Estar mòlt alegre. *Bailar el corazón.*

BATRE 'L COR. *Loc.* AFECTARSE, INQUIETARSE, SOBRESSALTARSE.

BRINCAR EL COR. fr. BALLAR EL COR.

CAURE LES ALES DEL COR. fr. ABATRE 'S, POSTRARSE.

CAVAR EL COR. *Loc. ant.* PARTIRSE 'L COR, TRENCARSE 'L COR.

CLAVAR O FERIR EL COR. fr. *Met.* Moure a algú a llástima y compassió. *Atravesar, clavar, traspasar el corazón.*

COR QUE VOLS, COR QUE DESITGES. fr. Ab la que algú expressa lo mólt atés y cuidat qu' és pêls que rodejen que 's desviuen pera satisfer tots els seus desitjos. *Bailarle el agua delante á uno.*

DE COR. fr. Ab veritat, ab llealtat, en bona fé. *De corazón.*

DE L' ABUNDANCIA DEL COR NE PARLA LA BOCA. fr. ABUNDANCIA.

DEL COR LI NEIX A MARIA 'L FILAR. fr. *Met.* Víndrerli a algú alguna cosa del seu natural. *Salir de pelo.*

DIR EL COR ALGUNA COSA. fr. *Met.* Pronosticarla sense motius suficients. *Decir ó anunciar algo el corazón.*

DOBLAR EL COR. *Loc. ant.* DOBLAR L' ÁNIM, L' ESPERIT, EL VALOR.

DÓNAR COR. fr. DÓNAR ÁNIM.

DÓNAR EL COR: PRESSAGIAR, PRESSENTIR.

EIXIRLI A ALGÚ DEL COR ALGUNA COSA. fr. *Met.* Ferla o dirla ab tota veritat o realitat. *Salir á uno alguna cosa del corazón.*

«¡EL COR M' HO DEIA!» fr. En que s' acostuma a prorrompre quan se veu qu' ha succeít algún cas que 's temía. *Me lo decía el corazón.*

EL COR NO ENGANYA O NO MENT. fr. Denota 'l pressentiment que se sol tindre dels successos futurs. *El corazón no es traidor.*

ÉSSER DUR DE COR. fr. No tindre sentiments. *Ser duro de corazón.*

ÉSSER HOME DE COR. fr. Tindre sentiments, valor, esperit. *Ser hombre de corazón.*

FALTAR EL COR. fr. *Met.* TREURE EL COR.

FER COR. fr. Reparar les forces ab aliment o beguda. *Restaurar las fuerzas.* || REPOSAR, BEURE, ANIMARSE, MENJAR. || BEGUDA.

FER EL COR FORT. fr. Esforçarse pera dissimular la por o algún altre sentiment interior. *Hacer de tripas corazón; aparentar serenidad.*

FER MAL AL COR. fr. Congoixarse per alguna cosa que fá patir. *Hacer daño al corazón.* || TOCAR AL COR.

FERNE MAL EL COR. fr. *Met.* Estar ab cuidado o recel d' alguna cosa. *Estar uno en ascuas.*

FER TRIP TRAP EL COR. fr. Móure 's el cor violentment. *Latir el corazón.*

FER UN SALT O SALTS EL COR. fr. BALLAR EL COR.

HAVER A COR. fr. *Ant.* DESITJAR.

HAVER A HU CORDIAL AL SEU ÇOR. *Loc. ant.* Estimarlo de debó. *Tenerle un verdadero cariño.*

HAVER COR SOBRE COR. *Loc. ant.* Redoblar l' esperit, l' ánim, el valor. *Redoblar el valor.*
LLARCH DE COR. *Loc.* ESPLÉNDIT.
MAL COR. fr. DOLENT, INSENSIBLE. *Mal corazón.*
MAL DE COR. fr. *Met.* CUIDADÓS. || MAL.
MANCAR EL COR. *Loc.* FALTAR EL COR.
NO TINDRE COR. fr. No tindre sentiments, valor o esperit. *No tener corazón, no tener alma.*
OBRIR EL COR. fr. CONFIARSE, COMUNICAR, FRANQUEJARSE. *Abrir el corazón.*
PARTIRSE 'L COR. fr. Denota 'l dolor y sentiment viu qu' algú sent. *Partirse el corazón.*
PENDRE A HU 'L COR. *Loc. ter.* Dóldre's mòlt d' alguna cosa. PARTIRSE 'L COR.
RESAR O CANTAR A CORS. fr. Resar alternativament, comensant els uns y responent els altres. *Rezar á coros.*
SAPIGUER DE COR. fr. Sapiguer de memoria. *Saber de coro.*
SI 'L COR FOS DE CER, NO 'L VENCERÍA 'L DINER. *Ref.* Denota que 's difícil que l' home resisteixi les tentacións de la cobdicia. *Si el corazón fuera de acero, no le venciera el dinero.*
TINDRE BON COR. fr. TINDRE BON SANGRO.
TINDRE COR. *Loc.* TINDRE ÁNIM, VALOR, PENSAMENT, DESITJ, RESOLUCIÓ y també SENTIMENTS.
TINDRE EN COR. *Loc. ant.* Tindre cor d' alguna cosa, o tíndrela present. *Tener voluntad de alguna cosa ó tenerla presente.*
TINDRE 'L COR ALEGRE. fr. ESTAR ALEGRE.
TINDRE 'L COR EN UN FIL. fr. *Met. fam.* Agitarse per la por d' algún perill o travall. *Estar con el alma en un hilo.*
TINDRE 'L COR NAFRAT. fr. Estar mòlt adolorit. *Tener llagado el corazón.*
TINDRE 'L COR OPRIMIT: FER MAL EL COR.
TINDRE 'L COR PETIT. fr. COBART, POCH, MESQUÍ.
TINDRE 'L COR TRIST. fr. ESTAR TRIST, MIGRAT.
TINDRE UN COR CÒM UN BRAU. fr. Tindre mòlt coratge y esforç. *Tener pelos en el corazón.*
TINDRE UN COR DE BRONZE. fr. Esser insensible y poch compassiu. *Ser de bronce; tener un corazón de bronce.*
TINDRE UN COR DE TIGRE. fr. *Met.* Ésser inhumá y fér. *Tener corazón de tigre; tener pelos en el corazón.*
TOCAR AL COR. fr. ANAR AL COR.
TRENCARSE 'L COR. fr. Causar a algú alguna cosa mòlta llástima y compassió. *Quebrársele á uno el corazón.*
TREURE 'L COR. fr. *Descorazonar, amilanar.*

CORACHAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; té 244 hab.

CORACIÁ, NA. adj. *Ornit.* Paregut al còrb; qu' és o participa de la seua naturalesa o propietat. **Coraciano**.

CORACOIDES. f. *Anat.* Apófisis del omóplat, que s' asembla al béch d' un còrb. **Coracoides.**

CORADELLA. f. Les entranyes de l' animal. **Asadura**.

CORADELLETA. f. dim. **Asadurilla**.

CORADILLES. *Orog.* Montanyes de la Vall d' Arán.

CORAGRE. m. y

CORAGROR. m. *Med.* Indisposició del esófach, en que s' experimenta una sensació coënta y ardorosa acompanyada de rots agres. **Acedía**.

CORAL. m. *Hist. nat.* Substancia calissa en forma d' arbret formada per uns pólips que viuen al fons del ma; n' hi há de blanch, de color rosa y de vermell; aquest derrer és el més estimat; se 'n fan obgectes d' adorno. **Coral**. || Lo que pertany al coral. || adj. CORDIAL.

CORAL (Santuari de). *Geog.* Caseriu emplassat en el Vallespir, a 1,075 met. d' altitut.

CORALAR. v. a. *Ant.* Pescar corals. **Pescar corales**.

CORALER. m. Qui travalla 'l coral o hi trafica. **Coralero**.

CORALET. m. *Ter.* BITXO, 3.

CORALETS. m. *Bot.* Mata de la fam. de les berberiácees, quines branques y fulles, d' un vert llustrós, son plenes de púes. **Agracejo, agracillo, agranzones**.

CORALÍGENO, A. adj. Que produeix coral. **Coralígeno**.

CORALINA. f. *Bot.* Herba marina de la fam. de les algues, que se sembla al coral. **Coralina de Mallorca**.

CORALIOGRAFÍA. f. Descripció científica del coral. **Coraliografía**.

CORALITES. f. pl. Corals o coralines fóssils. **Coralitas**.

CORALMENT. adv. m. *Ant.* CORDIALMENT.

CORALT. n. p. **Coraldo**.

CORAMBOVIS. m. *Fam.* Se diu de les persones abultades y de bona presencia, quan afecten gravetat. **Corambovis**.

CORÁN o CORÁ. m. El llibre en que 'ls mussulmans conserven la llei de Maoma, ab els seus ritus y cerimonies. **Corán**.

CORANDELL. m. Entre estampers, la regleta que 's posa al motllo de dalt a baix pera dividir la plana en columnes. **Corondel**.

CORANTA. adj. num. y 'ls seus derivats. || *Ter.* QUARANTA.

CORASSA. f. Armadura que 's compón de peto y espatller, y 's fá de ferro o de cer; antiguament se feia de corretges nuades les unes ab les altres. **Coraza**. || *Zool.* Armadura exterior d' algúns reptils, composta de dues peces soldades pêls costats ab obertures pera que hi pugui passar el cap, la qüa y les potes. **Coraza**.

CORASSER. m. El soldat de cavallería armat ab corassa. **Coracero**.

CORASSETA. f. dim. **Coracilla**.

CORATGE. m. Valor, esforç. **Valor, coraje, ánimo, corazón**. || *Ant.* COR. || *Int.* Pera animar. **Ánimo**.
DÓNAR CORATGE. fr. Esforçar, dònar ánim. *Animar.*
HAVER CORATGE. fr. *Ant.* FER ÁNIM.
HAVER A CORATGE. *Loc. ant.* *Estar muy enojado por alguna cosa.*
PENDRE CORATGE. fr. COBRAR ÁNIM, ANIMARSE.

CORATJÓS, A. adj. Briós, animós. **Valeroso, animoso, resuelto, brioso**. || Valent. **Valiente**.

CORATJOSAMENT. adv. m. Ab brío y ánim. **Valerosamente, animosamente**.

CORATJUT, DA. adj. *Ant.* CORATJÓS.

CORAYL. m. *Ant.* CORAL.

CÓRB, A. adj. Lo que té forma d' arch. **Corvo, corvado**. || *Ant.* GEP.
CÒRB DE L' ARADA: CAMETA, 2.
CÒRB DE LA CAMA. *Ant.* SOFRAJA.

CÓRB. m. *Ornit.* Aucell negre, carnívor, del tamany d' una gallina. **Cuervo**. || *Astron.* Una de les constelacións australs **Cuervo**.

Córb

CÒRB CALVO. *Corneja encapotada.*
CÒRB CARNICER. *Cuervo.*
CÒRB D' ÁFRICA. m. *Ornit.* Córb del mitjdía de África. *Corbiral.*
CÒRB MARÍ. m. *Ornit.* Aucell semblant a l' ánech; té 'ls dits units ab una membrana, el bèch llarch, cilíndrich, dentat y encorvat de la punta. *Cuervo marino, mergo, merganasar, corvejón.*

CÓRB PETIT. *Cuervecillo.* || CORNELLA, CUCALA.

CRIEU CÓRBS Y VOS TREURÁN ELS ULLS. *Ref.* Reprén als ingrats que no sols no agreëixen els benifets, sino que mòlt sovint tornen mal per bè. *Cría cuervos y te sacarán los ojos.*

EL CÓRB DIU NEGRA A LA GARSA, O 'L CÓRB DIU A LA GARSA, COMARE, MÒLT NEGRA SOU *Ref.* Reprén a aquells que imputen als altres els meteixos vicis y defectes qu' ells tenen. *Dijo la corneja al cuervo, quítate allá, negro, y el cuervo á la corneja, quitaos vos allá, negra; dijo la sartén á la caldera, tírate allá, culinegra; dijo la sartén al cazo, quítate allá, que me tiznas.*

LO QUE PERTANY AL CÓRB. *Corvino.*

NO POT ÉSSER MÉS NEGRE 'L CÓRB DE LO QUE HO SON LES ALES. *Ref.* Denota que no hi há que témer major mal que l' haver ja succeít lo pitjor que podía vindre. *No puede ser el cuervo más negro que las alas.*

CÒRBA. f. *Ornit.* CUCALA. || f. Fusta còrba ont hi encaixen els raigs de la roda per la part interior, la qual, per la part exterior, se guarneix de ferro. **Pina.** || Motllo de fer teules. **Galápago**

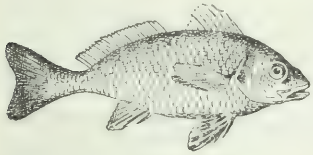

Corball

CORBA. *Ictiol.* CORBINA.

CORBALL. m. *Ictiol.* Peix de mar d' un pam y mitj de llarch, de color fosch clapat de negre, el cap curt, les dents de dalt mòlt més petites que les de baix y 'l llòm negre ab dos raigs o agullóns. **Corvina.** || REIG. || Se dóna també aquest nòm a un peix del género *Umbrina.* CORBINATA, VERRUGATO.

CORBALLERA. f. *Pesc.* Mena de filat pera pescar corballs. **Corvinera.**

CORBAMENT. m. La part per ont alguna cosa 's doblega. **Corvadura.** || La part còrba dels archs y de les voltes. **Curvatura.**

CORBARSE. v. r. L' acte de doblegarse. **Encorvarse.** || *Fig.* Inclinarse, humillarse, abaixarse. **Humillarse.**

CORBATA. f. Adorno de roba fina que 's porta al voltant del coll. **Corbata.** || *Art. y of.* Part de la prempsa de mosaichs.

CORBATÍ. m. dim Mena de corbata que no dòna més qu' una volta al coll, ajustantse al derrera ab civella o gafets. **Corbatín.**

CORBATURA. f. Qualsevol desvío de la direcció recta. **Corvatura.**

CORBELLA. f. Fals de fulla més ample que la ordinaria. **Hoz.**

CORBELLA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Talladell, prov. de Lleida.

CORBERA (Bernat de). *Biog.* Noble cavaller del sigle XIII, un dels catorze militars catalans que varen pendre l' hábit de la Mercé al fundarse a Barcelona la benefactora ordre redemptora dels cautius.

— (ESTEVE DE). *Biog.* Historiador, ciutadá de Barcelona, investigador mòlt erudit. Va morir l' any 1635. La seua obra més celebrada porta 'l títol de *Cataluña Ilustrada,* (un volum fol. Nápols 1678), publicada pel seu admirador el P. Gómez de Porres, qui creu que 'l bisbe Marca 's va aprofitar dels manuscrits d' en Corbera pera la famosa *Marca Hispánica.* Corbera, desterrat de Catalunya, va ésser primerament magistrat de l' Audiencia de Milán, al cap d' onse anys Regent del Suprem d' Aragó y ademés Gran Canceller de Milán y Lloctinent de la Cambra de Nápols. Altres obres d' ell sobre Catalunya: *Prosperidades infelices* (manuscrita); *Vida de Doña María de Cervelló ó del Socós* (Barcelona 1629); *Genealogía de la... casa de Queralt y breves relaciones... de los... Condes de Barcelona y reyes de Aragón.*

CORBERA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és a la carretera de aquesta derrera ciutat a Mora d' Ebre y té 2,271 hab. || Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; té 959 habitants. || — (D' ALCIRA). Poble de la prov. y bisb. de Valencia, partit judicial d' Alcira; té 2,102 habitants. || — (D' AMUNT). Arrabal de Corbera, prov. de Barcelona. || — (DE BAIX). Arrabal de Corbera, prov. de Barcelona. || — (SANTUARI DE). Prop de Berga, a 1,444 met, la iglesia es del sigle XVII, pero la Verge es més antiga. || — (SERRA DE). *Orog.* Aixis s' anomena la que te en sa vessant el santuari del meteix nóm.

Segell de Corbera (Tarragona)

Segell de Corbera (Barcelona)

CORBETA. fem. *Náut.* Embarcació lleugera de tres arbres y vela quadrada; a vegades té 'l pal messana sense cofes ni vergues. **Corbeta.**

Corbeta

CORBINS. *Geog.* Poble de la prov. bisb. y part. jud. de Lleida; és a la confluencia del Noguera Ribagorsana ab el Segre y té 980 habitants.

CORBO (Serra del). *Orog.* Serra que hi há a tramontana de Xixona, prov. d' Alacant.

Segell de Corbins

CORCADURA. f. La acció y efecte de corcarse una cosa. **Carcomedura.**

CORCAR. v. a. Rosegar el corch alguna cosa. **Carcomer, bromar.**

CORCARSE. v. r. Omplirse de corchs alguna cosa. **Carcomerse.** || Parlant de llegúms y fruites. **Picarse.** || Parlant dels grans. **Agorgojarse, gorgojarse.**

CORCAT, DA. p. p. **Carcomido.** || adj. Parlant dels grans. **Gorgojado.**

CORCE. f. *Náut. ant.* Especie de gorab. **Cárabo.**

CORCER. m. Cavall lleuger. **Corcel.**

CORCESCA. f. Arma semblant a l' alabarda, que segóns sembla se diferenciava d' aquésta en que 'l ferro acabava ab una sola punta còm la llansa. **Corcesca.**

CORCH. m. *Entom.* Insecte que rosega la fusta y la fá pols. **Carcoma, broma.** || La pòls que fá 'l corch a la fusta y a les llegums. **Carcoma.** || El vuit que 'l corch fá al tronch dels arbres. **Hueco, hueca.** || El cuch que 's cría a les llenties, guixes y altres llegúms. **Mida.** || L' insecte que corca les dents y' ls caixals. **Guijón.** || El de la roba. **Arna.** || El de les llevors

y fruites. **Coco**. || *Met.* Cuidado grave y continuo que mortifica interiorment. **Carcoma.** || La persona o cosa que va gastant la hisenda poch a poch. **Carcoma.** || MORRUT.

Segell de Santa Maria de Corcó

CORCÓ. m. ROSECH, NEGUIT, CORCH, 8.

CORCÓ (Santa María de) *Geog.* Lloch de la prov. de Barcelona, part. jud. de Vich. Té 1,000 hab.

CORCOBA. f. GEP.

CORCOLILLA. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la vora del neixement de la riera de la Yessa.

CORCOR. f. ROSECH.

CORÇÓS. m. *Zool.* Animal un poch més gran que la cabra, de color gris groguench, banyes petites berrugoses y en forma de forquilla cap a la punta. **Corzo.**

CORDA. f. Conjunt retort de fils o brins de cánem, espart o altra materia. **Cuerda.** || La qu'és mòlt groixuda. **Soga, cuerda, maroma.** || La de curriola ab que 'ls mestres de cases pujen els materials. **Tiro.** || La de viola, guitarra y altres instruments músichs. **Cuerda.** || La metxa de cánem sense filar pera calar foch a les peces d' artillería. **Cuerda.** || Als rellotges de butxaca una cadeneta agafada per un cap al cilindre y pel altre al tambor, que propaga 'l moviment que reb de la molla. **Cuerda.** || La qu' es feta de vímechs. **Crizneja.** || La qu' es feta de cordills. **Torzal.** || La que 's posa a la prempsa quan se fa ví, pera impedir que caigui la brisa. **Briaga.** || La que serveix pera apretar y assegurar la cingla a les cavalcadures. **Latiguera, látigo.** || La que serveix pera comprimir algúns instruments. **Tiradera.** || *Náut.* Les que a les embarcacións no tenen nòm particular. **Triza, beta.** || *Náut.* La qu' es feta d' espart **Estrenque, estrinque.** || La de dos o tres caps. **Piola.** || pl. Els nirvis del cos humá. **Cuerdas.** || *Geom.* La ratlla recta tirada per la part interior d' una còrba, y acavada en dos punts d' ella. **Cuerda.**

CORDA FALSA. *Mús.* La que no 's pot posar en consonancia ab les demés del instrument. *Cuerda falsa.*

CORDES DE SOBRE CUBERTA. f. pl. *Náut.* Traques de taulóns grossos endentats de popa a proa sobre 'ls baus al mitj de la cuberta pera la seua major solidesa longitudinal. *Cuerdas superiores.*

CORDES DE TELER DE MA. f. pl. *Ar. y Of.* Les que baixen en sentit vertical y serveixen pera sostindre el moviment de relació entre les calques de dalt y les de baix.

AFLUIXAR LA CORDA. fr. *Met.* Moderar el rigor. *Aflojar la cuerda, las riendas.*

DONAR MÉS CORDA. fr. *Met.* Exasperar al qui está enfadat. *Dar soga.*

ESTIRAR LA CORDA. fr. *Met.* Portar les coses ab massa rigor. *Tener la cuerda tirante, apretar la cuerda.*

LA CORDA SEMPRE 'S TRENCA PER LA PART MÉS FLACA O MÉS PRIMA. *Ref.* Denota que 'l més débil queda ordinariament vensut, encara que tingui més raó que la part contraria. *Quebrarse por lo más delgado.*

LLIGAR AB CORDES. fr. *Enmaromar.*

PUJAR ALGUNA COSA AB CORDA. *Guindar.*

PUT A CORDES, O 'L COLL LI PUT A CORDA. *Expr. fam.* Denota que 'ls malfactors y facinerosos están continuament en perill d' ésser penjats. *Le huele el pescuezo á cáñamo ó la garganta á esparto.*

TANT Y TANT SE VOL ESTIRAR LA CORDA QUE VÉ QUE 'S TRENCA, O TANT TIRARÁS LA CORDA QUE 'S TRENCARÁ. fr. *Met.* Denota que no és prudent portar les coses fins al extrém. *Tanto pica la piedra en la raiz del torvisco, hasta que quebranta el pico.*

TINDRE O PORTAR CORDA DE PENJAT. fr. *Vulg.* Se diu d' aquell a qui tot li va bé. *Tener soga de ahorcado.*

TIRAR DE LA CORDA. fr. *Náut. Halar.*

TIRAR LA CORDA FINS QUE 'S TRENQUI. fr. *Met.* Apurar la paciencia d' algú. *Apretar hasta que salte la cuerda.*

TIVAR LES CORDES. fr. *Náut.* Posarles tivantes. *Tesar.*

CORDADA. f. El conjunt de presos lligats y més especialment els que 's porten a presidi. **Cuerda.**

CORDÁM. m. Conjunt de cordes. **Cordería, cordelería.** || *Náut.* El conjunt de cordes d' una embarcació. **Cordaje, cordelería, jarcia.**

CORDAR. v. a. Ajustar al cós alguna peça de roba per medi de botóns, gafets o cordó. **Abrochar, atacar.** || Passar el botó pêl trau. **Abotonar.**

CORDAT, DA. p. p. **Abotonado, abrochado, atacado.**

CORDELL. m. y

CORDELLA. f. *Ant.* CORDILL.

CORDELLAR. v. a. y n. *Mar.* Relingar, o sigui cusir o reforsar les relingues. **Cordear.** || v. a. Embolicar la baldufa ab un cordill pera ferla ballar. **Rodear.**

CORDELLAS (Francesch de). *Biog.* Abat del monestir de Gerri. Bon patrici en els moments més crítichs pera la nació catalana. Va presidir la memorable sessió del día 30 de Juny de 1713, durant el famós siti de Barcelona.

— (MIQUEL). *Biog.* Doctor en drets, un dels recopiladors de les *Constitucions* de Catalunya.

CORDELLAT, DA. adj. Entre passamaners s' aplica a unes cintes que imiten el cordill. **Cordelado.** || m. Roba basta de llana axís anomenada perque la trama fá un cordillet. **Cordillaje.**

CORDER. m. Qui fá o ven cordes. **Soguero, cabestrero.** || *Ter.* ANYELL.

CORDERET. m. dim. *Ter.* ANYELLET.

CORDERETA. f. *Ter.* ANYELLA.

CORDERÍA. f. CORDÁM, 1. || Botiga ont venen cordes. **Cordelería.**

CORDERO (Joan Martí). *Biog.* Ecclesiástich valenciá que va néixer en 1520, y va morir en 1584. Va distingirse còm antiquari, y dedicat al conrreu de la literatura, se li deuen mòltes publicacións, unes originals y traduides altres.

CORDEROURE. *Orog.* Collades divisories de les aigües de la riera de Merola que van al Llobregat y les de la del Cint que desaigüen al Cardoner, en el camí de Casserres a Cardona.

CORDESES (Antoni). *Biog.* Relligiós jesuita mòlt notable; nat a Olot l' any 1518 y mort a Sivilla 'l 1601, als vuitanta dos anys. Va entrar a la Companyía a Barcelona (1545). Va ésser un éxit la seua ensenyansa pública de doctrina cristiana, a la que hi assistía gent de totes classes y etats. Va assistir a la primera congregació general de la companyía, tinguda a Roma l' any 1558, còm a procurador general de Aragó. Li varen ésser confiats els colegis de Gandía y Coimbra y la penitenciaría de Roma. Després de fet el quart vot (1559), el P. Lainez, general del ordre, 'l va escullir pera prepósit de la provincia de Aragó (1560) y després de la de Toledo, havent estat ab tal calitat, a la segona, tercera y quarta congregacions generals de la companyía. Va publicar diversos llibres devots a Italia y a Espanya, dexantne algúns de inédits.

CORDETA. f. dim. **Cuerdecica, cordezuela.**

ESTIRA CORDETES. fr. *Fam.* S' aplica a qui té un gust especial en fer barallar a les persones. **Zizañero.** || Se diu també al que valguentse de manyes y tretes, perjudica els interessos de un tercer. **Avariento.**

CORDIAL. adj. Afectuós, de cor. **Cordial.** || Lo que té virtut pera confortar el cor. **Cordial, cardiaco.** ||

m. Beguda composta de varis ingredients pera confortar el cor. **Cordial.**

CORDIALÍSSIM, A. adj. sup. **Cordialísimo.**

CORDIALÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Ab mòlt de afecte, de tot cor. **Cordialísimamente.**

CORDIALITAT. f. Afecte profón. **Cordialidad.**

CORDIALMENT. adv. m. Afectuosament, de cor. **Afectuosamente, cordialmente.**

CORDIERITA. *Miner.* Silicat d'alúmina o de magnesia, de color blavench, a vegades transparent, de brill parescut al cuars ratllant 'l vidre. **Cordierita.**

CORDIFOLIAT. adj. *Bot.* De fulles cordiformes. **Cordifoliado.**

CORDIFORME. adj. En figura de cor. **Cordiforme, acorazonado.**

CORDILL. m. Reunió de fils de cánem retorts. **Cordel, bolantín.** || El que fan servir els mestres de cases pera pujar a plom les parets. **Tendel.** || El que serveix pera calsar les abarques. **Calzadera.**

CORDILL ESCARRITXAT DE LA CORREDORA. m. *Náut.* El troç que's deixa sortir abáns de comensar a tallar les divisións que senyalen les milles a fí de donar temps a que la barca y 'l cordill prenguin assento a l'aigua. *Cordel escarreado de la corredera.*

ÉSSER ALGUNA COSA TIRADA A CORDILL. fr. Estar alguna cosa en línea recta, còm: *els edificis,* etc. *Estar á cordel, á línea.*

TIRAR A CORDILL. fr. Posar algunes cordes tivantes en línea recta, pera alinear alguna cosa. *Acordelar.*

CORDILLET. m. dim. **Cordelejo, cordelito.**

CORDÓ. m. Mena de cordill, comunment de seda, cotó, estám, etc. **Cordón.** || La corda ab que's lliguen l'hábit al cós els relligiosos d'algunes ordres. **Cordón.** || *Mil.* Tropa colocada de distancia en distancia pera impedir la comunicació d'un territori ab altres o 'l pas de la gent. **Cordón.** || El conjunt de tropes pera impedir el pas als enemichs. **Línea.** || Guarnicioneta que 's fá a la vora de les monedes. **Gráfila, cordoncillo.** || *Arq.* El que rodeja una columna. **Astrágalo.** || A les peces d'artillería lo que s'hi posa per adorno a distancia de mitj peu de la boca. **Astrágalo.** || La divisa que porten els cadets al muscle. **Cordones** || *Fort.* La obra exterior que 's compón d'un baluart. **Corona.** || *Arq.* BOCELL. || *Náut.* Unió de filasses retortes que formen còm una corda y serveix pera fer cables y altres caps. **Cordón.**

ALLARGAR ELS CORDÓNS DE LA BOSSA. f *Met.* Preparar els diners pera fer un gasto gros. *Alargar la bolsa, desatesorar.*

CORDOÁ. m. *Ant.* y

CORDOBÁ. m, La pell de cabra o de boch adobada. **Cordobán.**

CÓRDOBA Y MIGUEL (Bonaventura de). *Biog.* Advocat y escriptor, nat a Tortosa l'any 1806 y mort a Valencia, essent magistrat, l'any 1854. Va exercir la carrera a Barcelona y a Madrit y desde 1847 va ésser diputat a Corts en diverses ocasións, lluints 'hi còm orador. L'any 1851 era segon quefe de la Direcció de lo Contenciós. Va escriurer la *Vida militar y política de Cabrera,* publicada entre 1844 y 45, a Madrit (quatre volums). També és autor d'una extensa *Noticia histórica literaria del Dr. D. Jaime Balmes.* (un vol. quart: Madrit, 1848), y tenía comensada una *Historia de San Vicente Ferrer.*

CORDOBÉS, A. adj. El natural de Córdoba y lo pertanyent a aquesta ciutat d'Espanya. **Cordobés.**

CORDOLIA. f. *Patol.* Dolor de cor. **Cordolia.**

CORDONADA. f. Cop de cordó. **Cordonazo.**

CORDOÑÁS. m. aum. **Cordonazo.**

CORDONÁS O CORDONADA DE SANT FRANCESCH. Nòm que donen els mariners als temporals que sol haverhi al mar algúns díes abáns o després del equinocci de la tardor. *Cordonazo de San Francisco.*

CORDONERA. f. CORDÓ, 1.

CORDONET. m. dim. **Cordoncito.** || En certs teixits, llistes estretes y abundoses. **Cordoncillo.**

CORDOVER. m. **Carta blanca.**

CORDURA. f. Prudencia, seny, judici. **Cordura.**

CORECH. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Caneján, prov. de Lleida.

CORELLA (Mossén Joan de). *Biog.* Cavaller y mestre de teología, que suposen la majoría dels escriptors, era nadiu de Valencia. Va viure al sigle XV, éssent autor de moltes obres en prosa y en vers.

COREME. *Ant.* **Quaresma.**

COREOGRAFÍA. fr. Art de compondre balls. **Coreografía.** || Art de representar en el paper un ball per medi de signes, còm s'hi representa un cant per medi de notes. **Coreografía.** || En general, art de la dansa. **Coreografía.**

COREOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la coreogafía. **Coreográfico.**

COREÓGRAFO. m. Compositor de balls. **Coreógrafo**

CORESMA. f. *Ant.* QUARESMA.

CORET. m. dim. **Corillo.** || Rodelleta de cuiro que posen els basters sota d'un clau pera que no hi fregui lo que s'hi posi al demunt. **Corete.**

CORIARINA. f. *Quím.* Alcaloide que 's treu del roldó. **Coriarina.**

CORIFÉU. m. *Met.* Qui és seguit d'altres en alguna opinió, secta o partit. **Corifeo.**

CORÍLLA. *Hidrog.* Riuet de la Vall d'Arán. Neix a la montanya de Sant Martí, passa a llevant de la ermita d'aquest sant y desaigua a la vora dreta del Garona, sota meteix de Gessa.

CORIMBÍFLOR, A. adj. *Bot.* Que té les flors disposades en corimbo. **Corimbífloro, corimbífero.**

CORIMBO. m. *Bot.* Inflorescencia caracterisada per un conjunt de flors que neixen a diferents punts del tronch y s'alsen quasi a la meteixa altura. **Corimbo.**

CORIMORI. m. En llenguatge familiar el defalliment del qui té gana de menjar. DEFALLIMENT. || TREMOLOR DE COR.

CORINDÓ. m. *Min.* Alúmina pura crestallisada; és pedra preciosa quasi dura còm el diamant. **Corindón.**

CORINTI, A. adj. El natural y lo pertanyent a Corinto. **Corintio.** || Un dels cinch ordres d'arquitectura. **Corintio**

CORINTIA. f. *Bot.* Tulipa groga, blanca, daurada y vermella. **Corintia.**

CORIÓN. m. *Anat* Membrana exterior de les dues que cubreixen el feto. **Corión.**

CORISTA. m. Entre 'ls regulars, qui assisteix al chor; pero més propiament se dóna aquest nòm als frares destinats al chor desde que professen fins que tenen la missa. **Corista.** || Cada un dels que canten formant el chor a les óperes y sarsueles. **Corista.** || *Mús.* Instrument de cer en forma de forqueta que fentlo pegar a una post per un dels ganxos y apoiat després a l'esmentada post, hi dóna un tó constant, al que s'hi arreglen tots els instruments de música. **Tono.**

CORISTAT. m. Entre 'ls regulars, el temps que passen els frares o les monjes baix la direcció d'un mestre després d'haver professat. També té aquest nòm el llóch ont viuen y 's reuneixen. **Jovenado.**

CORMINAS Y GÜELL (Joan). *Biog.* Canonge y escriptor, fill de Manlleu. És principalment conegut per haver continuat les «Memorias» sobre escriptors catalans publicades pêl bisbe Torres Amat. Va ésser catedrátich de la Universitat de Cervera y després secretari del arquebisbe de Burgos. L'any 1848 era subdelegat castrense y governador ecclesiástich d'aquell arquebisbat. Va publicar diferents sermóns y

tractats además del seu llibre *Suplemento á las «Memorias para ayudar á formar un diccionario de los escritores catalanes»*, quina edició és feta a Burgos l' any 1849.

CORMULL. m. Y 'ls seus derivats. CURULL.

CORN. m. Costat d' alguna cosa, còm: *corn del altar.* **Lado, cuerno.** || La tropa que cubreix el centre del exércit per qualsevol dels dos costats. **Ala.** || La punta de la manta, matalás, sarria, etc. **Cogujón, cornijal.** || L' instrument que tenen els porquers pera cridar y arreplegar els porchs. **Corneta, cuerno.** || El que tenen els caçadors de cervos pera aixecar la caça. **Cuerna.** || Molusch marí. **Molusco.**

CORN AB PUES. Nòm que 's dona al petit caragol del género Murex, mòlt comú en nostra mar.

CORN ANGLÉS. *Mús.* Instrument de fusta que fá una gran còrba y acava ab una bomba. Produeix sons mòlt melodiosos, semblants a la veu humana. *Corno inglés.*

CORN DE L' ABUNDANCIA. *Mit.* Cert vas en figura de banya del que 'n cauen fruits y flors, ab que 'ls gentils significaven l' abundor. *Cornucopia, cuerno de la abundancia.*

CORN MARÍ. Caragol gran de mar que per un dels caps acava en punta; aquesta es forada y serveix pera tocarlo còm una trompa. L' usen els pescadors y al bufarlo se fá sentir a grans distancies, malgrat el soroll del mar: segons el vent, desde Caldetes se senten els que toquen en aigües de Canet.

SÓ DE CORN. Dret pêl qual el senyor d' algun castell obligava a tocarlo en certs cassos. *Son de bocina.*

TOCAR EL CORN. fr. Sonarlo *Tañer la bocina.* || *Met.* Anarse 'n d' improvis d' algun llóch sense despedirse. *Tomar el trote, escurrir el bulto.*

CORNADÓ (Puig). *Orog.* Puig que hi há a llevant de Batet, prov. de Girona, entre les vores dels rius Fresser y Sagadell.

CORNAILLA. *Ictiol.* MARTELL.

CORNALERA. f. Ansa de la portadora. **Brazo.**

CORNARÍA. f. Pedra preciosa mòlt transparenta, de color comunment de taronja y mòlt hermosa. Serveix pera gravar 'hi segells. **Cornerina, corniola, cornelina.**

CORNAVAQUES (Puig de). *Orog.* Puig de 545 met. d' altitut al N. de l' illa de Mallorca.

CÓRNEA. f. *Anat.* La segona túnica del ull. **Córnea.**

CÓRNEA OPACA. *Zool.* La que forma 'l blanch del ull. *Córnea opaca.*

Cornella

CÓRNEA TRANSPARENT. *Zool.* Disch central del ull per el qual penetren els raigs lluminosos y 's veu el color del fons del ull. *Córnea transparente.*

CORNELI. n. p. **Cornelio.**

CORNELLA. f. *Ornit.* Mena de córb, ab el cap, gorja, ales y qüa negres y lo demés de color de cendra negrench. **Corneja.** || Hi ha la CORNELLA DE BECH BLANCH y la CORNELLA BLANCA.

CORNELLÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora d' aquest riu y té 2,165 hab. || Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona. Está situat a la vora del Terri; té agregats els pobles de Burgonyá, Cors, Pujals dels Cavallers, Pujals dels Pagesos y Sors, que formen la Vall de Cornellá. És cap de dist. munpal. y té 1,256 hab. || — (DE LA RIBERA). Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá; és a la vora del riu Tet y té 1,358 hab. || — (DEL BERCOLL O DEL VERCOL). Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. y cantó de Perpinyá; és estació de F.-C. y té 344 hab. || — (DEL CONFLENT). Població de 512 hab. al dist. y cantó de Prades, a una altitut de 534 met., en el punt de unió de les valls de Fillols y del Vernet. La seua iglesia, del sigle XII, és una de les creacións més remarcables del art románich, y exquisides les ferramentes que ornen la porta d' entrada.

Segell de Cornellá (Barcelona)

Segell de Cornellá (Girona)

CORNELLANA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Fórno s, prov. de Lleida.

CORNELLAS (Climent). *Biog.* Filólech nat a Perafita l' any 1815. Era llicenciat en dret civil y canónich, professor del Institut de Barcelona. Més tart va ensenyar l' anglés a l' Escola de Comers de Madrit. Se coneixen catorse edicións de la seua *Gramática francesa teórico-práctica* y sís d' una d' anglesa. És autor del *El Antigalicismo,* llibre de lectura francesa pera evitar els galicismes en la versió espanyola.

CORNER. m. *Bot.* SANGRINYOL.

CORNET Y MAS (Gayetá). *Biog.* Periodista y autor de diverses obres de viatges per Catalunya. Era fill de Barcelona y havía cursat la carrera d' enginyer industrial. Va ésser professor y un dels fundadors de la *Academia de Taquigrafía* de Barcelona, de la qu' era president. Va fundar y dirigir la primera *Revista Taquigráfica* haguda a Espanya (1874). En 1856 havía fundat la *Revista Industrial.* Desde 1853 fins a la seua mort va ésser redactor del *Diario de Barcelona.* Va publicar un *Compendio de taquigrafía española* (1852), y entre altres *Guíes,* les de Barcelona, Manresa y Cardona, Caldes de Montbui y St. Miquel del Fai, Montserrat y *Una excursión por Cataluña* (1888).

CORNET. *Geog.* Caseriu del terme de Sallent, prov. de Barcelona.

CORNETA. f. Instrument músich de metall format d'un tubo enroscat que té la boca ampla y acampanada. **Corneta.** || Qui toca aquest instrument. **Corneta.**

CORNETA DE CAÇADOR. La que toquen els caçadors pera dónarse algun avís o senyal. *Corneta de monte.*

CORNETA DE POSTILLÓ. La que tocaven els postillóns quan hi havía diligencies. *Corneta de posta.*

CORNETA O TROMPETA DE CLAUS. m. Instrument músich mòlt paregut a la corneta comuna, pero que per medi d' un mecanisme de set claus produeix sóns més armónichs. *Corneta de llaves.*

CORNETÍ. m. *Mús.* Instrument més petit que la corneta que té cinch voltes o tons **Cornetín.** || Qui toca aquest instrument. **Cornetín.**

CORNETÍ DE TRES PISTÓNS. *Mús.* Instrument de llautó semblant al cornetí, que té set voltes conegudes ab el nòm de tons. *Cornetín de tres pistones.*

CORNICABRA. f. *Bot.* GARROFER BORT.

CORNICER. m. *Bot. ter.* SANGRINYOL.

CORNICELLIS. m. *Bot.* PLANTATGE CORONAT.

CORNICERVI. m. BANYA DE CERVO.

CORNIER. m. *Bot.* SANGRINYOL.

CORNIFORME. adj Estel ab qüa còrba. **Corniforme.**

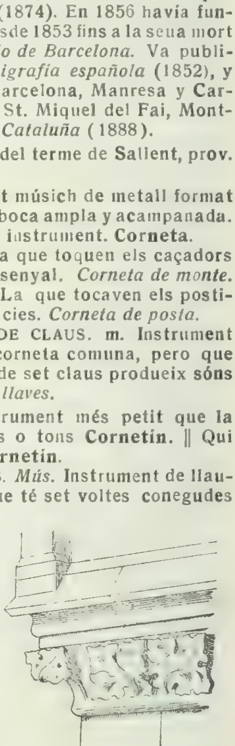

Cornisa gót'ca del sigle XIV

CORNIOLS. m. pl. *Bot.* CORNS.

CORNISA. f. Conjunt de varies motllures que coronen un cós o ordre d' arquitectura. **Cornisa, corniza.**

CORNISA D' ARQUITRÁU. f. Tot cornisament quin fris s' ha suprimit. *Cornisa de arquitrabe.*

CORNISA DE LA CANTONADA. f. *Arquit.* La part superior del enteulament. *Cornija.*

CORNISAMENT. m. *Arquit.* Cós d' arquitectura compost d' arquitráu, fris y cornisa. **Cornisamento o cornisamiento.**

CORNISAMENT MUTILAT. m. Aquell en que s' ha suprimit l' arquitráu y 'l fris posant 'hi en llóch d' ells un anell de columna y un filet. *Cornisamento ó cornisamiento mutilado.*

CORNISETA. f. dim. **Cornisita.**

CORNS. m. *Bot.* Mata de la fam. de les cornácees, que fá pomets de flors grogues y un fruit de la grossor d' una avellana, vermellench, un poch agre y menjívol. **Cornejo macho.**

CORNUCOPIA. f. CORN DE L' ABUNDANCIA. || Adorno que consta d' un march de fusta daurat ab un mirall al mitj y una palmatoria al peu. **Cornucopia.**

CORNUDELL (Sant Joan de). *Geog.* Petita hermita románica que domina la vall de l' Arija prop de Castellar d' En Huch.

Segell de Cornudella (Tarragona)

CORNUDELLA. *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Tarragona, part jud. de Falset; és al vessant de mitjorn del Montsant y té 2,386 hab. || Poble de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és un poch apartat del Noguera Ribagorsana y té 491 hab.

CORNUT, DA. adj. Qui té banyes. **Cornudo y cornijero.** || Marit a qui la muller ha faltat a la fé conjugal. **Cornudo.**

CORNUT Y PAGAR EL BEURE, O CORNUT Y POBRE. *Loc. fam.* S' usa quan a algú, després d' haverli fet algun agravi o causat algun perjudici, encara se 'l tracta malament. *Sobre cuernos, penitencias; tras cornudo, apaleado y mándanle á bailar.*

DE CORNUT A BORNI. *Loc fam.* S' usa pera denotar que 's pot escullir entre dues coses dolentes. *Cual más, cual menos, toda la lana es pelos.*

EL CORNUT ÉS EL DARRER QUE HO SAB. *Ref.* Denota que qui és més interessat en alguna cosa que s' ha fet, és el darrer a qui 's participa. *El cornudo es el último que lo sabe.*

CORÓGRAF. m. Qui descriu algun país. **Corógrafo.**

COROGRAFÍA. f. Descripció d' algun regne, país, o provincia. **Corografía.**

COROGRÁFICAMENT. adv. m. Segóns les regles de la corografía. **Corográficamente.**

COROGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la corografía. **Corográfico.**

COROLA. f. Part principal de la flor, generalment olorosa y de color viu, que cubreix les parts que ser-

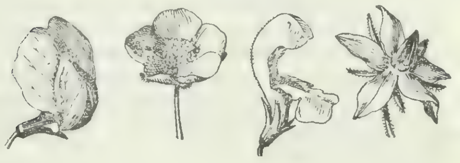

Coroles

veixen pera la generació; está formada d' una o varies parts nomenades pétals. **Corola.**

COROLARI m. Proposició que 's dedueix de la demostrada anteriorment. **Corolario.**

COROLEU Y INGLADA (Joseph). *Biog.* Advocat y escriptor distingit, nat y mort a Barcelona (1839-1895). L' any 1869 va ésser agregat a l' embaixada d' Espanya a París, d' ont era corresponsal d' *El Telégrafo*, de Barcelona. L' any 1880 va assistir, per delegació, al Congrés Catalá de Jurisconsults. L' any 1882 l' Academia de l' Historia li va encarregar la copia de les actes de les Corts Catalanes, d' Aragó y de Valencia, aixís còm les generals dels tres regnes, y a més la de les lleis dictades desde 'ls *Usatges* fins al sigle XVIII. Va colaborar a les principals revistes y periódichs de Barcelona y Madrit. Va publicar un bon resúm dels *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, en un sol volúm. Va traduir gran quantitat de obres del francés, de l' italiá y de l' anglés, tenint la meteixa extraordinaria facilitat pera la traducció que pera produír textos originals. Son d' ell les *Cróniques* d' en Desclot, d' en Muntaner y d' en Pere IV, reimpreses a Barcelona els anys 1885 y 1886. És abundantísima y bona la seua producció históricheliteraria y jurídica. Citarém: *El feudalismo y la servidumbre de la gleba en Cataluña,* Girona, 1878; *El condestable de Portugal,* Girona, 1878; *Claris y son temps,* Barcelona, 1878; *Historia de Villanueva y Geltrú*, Vilanova, 1878; *Dels contractes d' enfiteusis y rabassa morta*, Barcelona, 1878; *Biografía de Pablo Claris,* llegida al posarse 'l seu retrato a la Galería de Catalans Ilustres; *Apuntes para la historia de Granollers,* premiada al certámen local de 1881; *Episodios de la guerra de la Independencia,* premi al certámen d' Igualada, 1884; *Cartas á un obrero,* premi en el certámen d' Igualada, 1885; *Prim,* Barcelona, 1885; *El monasterio de Vilabertrán,* monografía premiada a Figueres, en 1885; *Progecte d' una constitució municipal en un Estat federal, fundat en l' estudi dels municipis romans y en lo dels catalans de l' Etat Mitja,* premi al certámen de La Bisbal, 1886; *Algunos datos sobre la historia de Hostalrich,* premi a l' Associació Literaria de Girona l' any 1886, igualment còm la monografía, *Noticias históricas sobre los muros de Gerona; Barcelona y sus alrededores*, 1887; *Los fueros de Cataluña y la sociedad política moderna,* 1888; *Memorias de un menestral, 1792-1864*, Barcelona, 1889; *Documents históricks catalans del sigle XIV*, Barcelona, 1889; *América, historia de su colonización é independencia,* 4 volúms en quart, Barcelona, 1894. Ademés d' una obra titolada: *Supersticiones de la Humanidad,* feta per encárrech editorial, En Coroleu y En Pella en colaboració escrigueren: *Las Cortes Catalanas*, 1876; *Lo Somaten'*, 1877; *Los fueros de Cataluña,* 1878. (V. *Lámina sola de retratos,* lletra C.)

COROLÍ, NA. adj. *Bot.* S' aplica a tot lo relatiu a la corola, còm pels del pétals, perigoni, estams o fils de les flors, etc. **Corolino.**

COROLÍPAR, A. adj. *Bot.* S' aplica a la flor quins orgues han prés la forma de corola. **Corolíparo.**

COROLÍSTICH, CA. adj. *Arq.* S' aplica a les columnes adornades ab una guirlanda de flors en forma d' espiral. **Corolístico.**

COROLOGÍA. f. Discurs sobre la descripció d' un país. **Corología.**

COROMINA (Bartomeu Tomás). *Biog.* Gravador d' encunys, nat a Barcelona l' any 1808 y mort a Madrit l' any 1867. Va estudiar a Llotja, ont als disset anys va obtindre un premi. Després va anar a Madrit, ont va travallar ab el notable gravador Marián González Sepúlveda. L' any 1832 En Coromina va guanyar el premi extraordinari pêl gravat de medalles, otorgat per l' Academia de Sant Fernando, de quina corporació va ésser nomenat individuo de mérit l' any 1844 y més tart professor, fins a l' any 1864. Aleshores va entrar a la *Fábrica Nacional del Sello* ab el cárrech de director facultatiu. Entre móltes altres, va gravar la medalla de l' Exposició Nacional de Belles Arts (1856) y la conmemoradora de la guerra d' Africa (1860).

COROMINAS (Bernardí). *Biog.* Jurisconsult y poeta de renòm del sigle XVI, natural de la Sèu de

Urgell. Posseía mòlt bè 'l grech y 'l llatí, éssent mòlt notables les seues poesíes, pero encara está per fer l' estudi de l' home y de les seues obres.

— (JOSEPH). *Biog.* Gravador d' estampes, al coure, nat a Barcelona l' any 1756. Va estudiar a Llotja, éssentne més tart tinent director de l' Escola de Pintura, director de la secció de gravat y académich de mérit de la de Sant Fernando. A l' Exposició celebrada a Llotja l' any 1825 hi va presentar un gravat representant Sant Lluís.

COROMINES. *Geog.* Quadra del terme de Solanelles, prov. de Barcelona.

CORONA. f. Ornament honorífich que cenyeix el cap, y per diversos respectes correspón a diferentes persones. **Corona.** || El cim del cap. **Corona, coronilla.** || Regne o monarquía **Corona.** || La tonsura rodona que 's fá als ecclesiástichs, afeitantlos el cabell en senyal de qu' están dedicats al ministeri de la Iglesia. És més o menys gran, segóns la diferencia dels ordres. **Corona.** || L' aureola ab que 's coronen els sants. **Laureola, corona, diadema, aureola.** || Rosari de set denes. **Corona.** || *Met.* Premi, honor, recompensa. **Corona.** || Fí y acavament d' alguna obra. **Corona, coronación, remate.** || *Meteor.* Cércol que 's forma al voltant del sol o de la lluna. **Halo, corona.** || *Fort.* Obra exterior que 's compón de dos baluarts, dues cortines y dos mitjos baluarts. **Corona.** || *Met.* Honor, esplendor. **Corona.** || *Arq.* La part de la cornisa qu' és sota la cimassa y la gola. **Corona.** || *Náut.* Cap grós qu' está fixo per la meitat de la seua llargaria a la gargamella; té unes grans corrioles per ont hi passa la corda de l' aparell. **Corona.**

CORONA AUSTRAL. Constelació de l' hemisferi meridional. *Corona austral.*

CORONA BOREAL. Constelació de l' hemisferi septentrional. *Corona boreal.*

CORONA DE BARÓ O BARONAL. La d' or que porten els baróns, y forma còm un boneto ab dues fileres de perles comunes al voltant. *Corona de barón.*

CORONA DE COMTE O COMTAL. La qu' és insignia dels comtes y está guarnida de divuit perles grosses. *Corona de conde.*

CORONA DE DUCH O DUCAL. La qu' és oberta sense diademes, ab perles y pedrería tot voltant y ab vuit floróns semblants a les fulles de l' ápit. *Corona de duque ó ducal.*

Corona de ferro

CORONA DE FERRO. La que usaven els emperadors quan se coronaven reis dels lombarts. *Corona de hierro.*

CORONA DE FLORS. La formada de diferentes flors. *Pancarpia.*

CORONA D' INFANT. La qu' en tot és semblant a la del rei, pero sense diademes. *Corona de infante.*

CORONA DE MARQUÉS. La que té quatre floróns y quatre rams compostos cada un de tres perles. *Corona de marqués.*

CORONA DE PRÍMPCEP D' ASTURIES. La qu' és igual a la del rei, sino que no té més que quatre diademes. *Corona de principe de Asturias.*

CORONA DE RAIGS. La que 's posa al cap de les divinitats gregues o romanes. *Corona radiata, radial ó de rayos.*

Corona imperial

CORONA DE REI. *Bot.* HERBA DE TALL.

CORONA DE VESCOMTE. La d' or guarnida ab quatre perles grosses ab puntes del meteix metall. *Corona de vizconde.*

CORONA IMPERIAL. La que té mòltes perles ab vuit floróns y un boneto d' escarlata en forma de mitra, pero no tan llarga ni acavada en punxa. *Corona imperial.*

CORONA IMPERIAL. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les liliácees, originaria de Orient y que 's conreua als nostres jardins; fá les flors a poms y penjant cap per avall; tota ella fá una flaira mòlt forta y 's considera còm verinosa. *Corona imperial.*

CORONA MURAL. La que 's dónava al soldat que primer escalava la muralla. *Corona mural.*

CORONA NAVAL, ROSTRADA O ROSTRATA. La que 's dónava al soldat que saltava primer al barco del enemich. *Corona naval, rostrada ó rostrata.*

CORONA OLÍMPICA. La de branques d' olivera pera premiar al vencedor als jochs olímpichs. *Corona olímpica.*

CORONA OVAL. La de murtra que portava 'l general a l' acte de la ovació. *Corona oval.*

CORONA PAPAL. La formada de tres corones sobreposades que representen al papa còm a summo pontífex, jutge suprém y llegislador dels cristians. *Corona papal, tiara.*

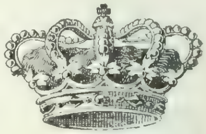
Corona reial

CORONA REIAL. La que usen els reis en algunes ocas óns: és d' or y pedres precioses. *Corona real.*

DITXOSA ÉS LA CASA EN QUE HI HÁ CORONA RASA. *Ref.* Adverteix que'ls ecclesiástichs son pêl regular l' amparo de les families. *Do no hay cabeza raida, no hay casa cumplida.*

CORONACIÓ. f. L' acte de coronarse algun sobirá. **Coronación.** || La fí d' alguna obra. **Coronación.**

PENDRE CORONACIÓ. fr. *Ant.* Coronarse, acte y cerimonia de coronarse o ésser coronat el rei. *Acto de la coronación.*

CORONADOR, A. m. y f. Qui corona. **Coronador.**

CORONADES. m. pl. Planta anyal de la fam. de les compostes; se conreua als jardins y fá flors de mòlt diferents colors. *Crisantemas.*

CORONAL adj. *Anat.* S' aplica al os del front y a lo que li pertany **Coronal.**

CORONAMENT. m. CORONACIÓ. || *Arq.* L' adorno que 's posa a la part superior del edifici, y que li serveix còm de corona. **Coronamiento.** || m. *Náut.* La part més alta de la popa. **Coronamiento.**

CORONAR. v. a. Posar la corona al cap, cerimonia que regularment se 'ls hi fá als papes, emperadors y reis, quan entren a regnar. **Coronar.** || *Met.* Perfeccionar, completar alguna cosa. **Coronar, dar la última mano.** || Posar alguna cosa a la part superior de una fortalesa, eminencia, etc. **Coronar.** || p. us. Umplir un vas fins a la vora. **Coronar.** || Formar copa 'ls arbres. **Coronar.** || Al blasó posar una corona sobre les armes. **Coronar.** || *Met.* Premiar, recompensar. **Coronar.** || Al joch de dames posar un peó demunt d' un altre quan arriva a ésser dama pera distingirlo dels demés peóns. **Coronar.** || *Met.* Tallar la soca del arbre en rodó a fí de que torni a brotar. **Coronar.**

CORONARIA. adj. *Anat.* S' aplica a l' arteria y també a la vena particular del cor. **Coronaria.**

CORONAT, DA. p. p. **Coronado.** || m. El clergue tonsurat, o l' ordenat d' ordres menors. **Coronado.**

FERLA CORONADA O BEN CORONADA. fr. *Fam.* Cometre un gran erro o ferse mòlt de mal. *Hacerla cerrada ó de clavo pasado.*

CORONATGE. m. *Ant.* CORONACIÓ. || m. *Ant.* Dret pêls gastos de la coronació del prímpcep que s' exigía a cada veï del regne d' Aragó y comtat de Barcelona. **Coronaje.**

CORONEL. m. *Mil.* L' oficial que té al seu cárrech el mando d' un regiment. **Coronel.** || Al blasó, lo meteix que corona. **Coronel.**

CORONELA. f. *Mil.* La muller del coronel. **Coronela.** || Forsa armada que la ciutat de Barcelona po-

sava en peu de guerra pera la seua defensa o la de llurs institucións. **Coronela.**

CORONELL. m. *Ter.* MONYO. || *Ant.* CORONEL.

CORONETA. f. dim. **Coronita.** || La part superior del cap. **Coronita.**

CORONETA. *Orog.* Cim prominent de la montanya de Saumuga a la Vall d' Arán.

CORÓNICA. f. CRÓNICA.

CORONISA. f. *Arq.* CORNISA.

CORONISTA. m. CRONISTA.

CORONOIDES. adj. *Anat.* S' aplica a les apófisis semblantes al bèch d' una cucala y situades la una a la part superior de les branques de la barra inferior y l' altra en la part anterior y superior del cúbitus. **Coronoides.**

CÓRP. m. CÓRB.

CÓRP. *Hidrog.* Riu que neix a Guillalmons, prov. de Tarragona, passa per Llorach y Segura, entra a la prov. de Lleida, rega 'ls termes de Vallfogona, Guimerá, Ciutadilla, Nalech, Rocafort, Maldá, Sant Martí, Belianes, Vilanova de Bellpuig y Palau d' Anglesola, y desaigua a la vora del Segre, perdut sota terra.

CORPENDRE. v. a. Conmoure, admirat ab alguna cosa sorprenent, ensisadora y impensada. **Sorprender, conmover.**

CORPENTA. f. *Vulg.* El cós d' una persona petita y rodanxona. **Corpanchón, corpazo.**

CÓRPMARÍ (Puig). *Orog.* Puig de 159 met. d' altitut al S.E. de l' illa d' Ibissa, Balears.

CÓRPORA. f. *Fam. ter.* Cós, referintse al de persones o animals. **Cuerpo.**

CORPORACIÓ. f. Societat, comunitat. **Corporación.**

CORPORADURA. f. *Ter.* CORPULENCIA.

CORPORAL. adj. Lo que pertany al cós. **Corporal, corpóreo.**

CORPORALMENT. adv. m. Ab el cós. CORPORALMENT.

CORPORALS. m. pl. Drapet quadrat de llí fí que's desplega y 's posa demunt de l' altar pera posar 'hi l' hostia y 'l cálcer quan se diu missa. **Corporales.**

CORPOREITAT. f. La qualitat de cós. **Corporeidad, corporalidad.**

CORPOREU, A. adj. Lo que té cós o pertany al cos. **Corpóreo.**

CORPORIFICACIÓ. f. *Quím.* Acció de tornar els esperits al ésser y cós que tenien abans d' haverlos extret. **Corporificación.**

CORPORIFICAR. v. a. *Quím.* Fixar y reduir els esperits a cós per medi de la corporificació. **Corporificar.**

CORPORIFICAT, DA. p. p. **Corporificado.**

CORPOSSOARI, A. adj. *Hist. nat.* Que té 'ls órguens de la nodrició animal. **Corpozoario.**

CORPRENEDOR, A. adj. Lo que corprén. **Sorprendente, conmovedor, admirable, seductor.**

CORPRÉS, A. p. p. De corpendre. **Admirado, conmovido, hechizado, sorprendido.**

CÓRPS. m. *Ant.* Veu francesa admesa a Espanya, pera significar alguns empleus pertanyents a la persona reial. **Corps.**

CORPULENCIA. f. La grandaria y magnitut d' algun cós. **Corpulencia.** || *Met.* Excés de carns que té algú. **Humanidad, corpulencia.**

CORPULENT, A. adj. Lo qu' és de gran cós. **Corpulento.**

CORPUS. m. Veu purament llatina pera designar la diada o festa anyal del Santíssim Sagrament del cós de Jesucrist. **Corpus.**

CORPÚSCUL. m. *Fís.* Cós mòlt petit. **Corpúsculo.** || *Fís.* Nòm ab que 's designen les parts ténues de la materia, que no poden distingirse ab la vista sino auxiliada del microscopi. També 's dóna aquest nòm als cossos que 's veuen a cop de vista revolotejant pêl aire de les habitacións quan hi entra un raig de sol per alguna escletxa o foradet. **Corpúsculo.** || *Med.* Cossos petits, que sembla que 's mouen y revolotejen o passen y traspassen devant dels ulls en alguns estats patológichs o afeccións. Els que pateixen de catarates incipients creuen que sense parar están veient aqueixos obgectes y procuren apartarlos ab les máns. Quan les febres atáxiques o malignes arriven al punt més alt d' intensitat, els malalts se figuren també tindre devant aqueixos corpúscols bellugadissos y 'ls persegueixen ab les máns, ab un silenci mòlt gran.

CORPUSCULAR. adj. S' aplica al sistema dels filosophs que admeten els corpúsculs còm materia elemental. **Corpuscular.**

CORRAL. m. Llóch clos y descubert que hi há a les cases o al despoblat destinat a diferents usos. **Corral, corraliza.** || Pati tocant a la meteixa casa pera 'l seu desembrás o pera tirar'hi les escombraríes. **Patio.** || Llóch tancat ont els pastors hi recullen el bestiar pera resguardarlo de les inclemencies del temps. **Aprisco, redil, paridera.**

CORRAL DE BESTIAR. *Encerradero.*

CORRAL DE BOUS. *Boil, boyera, vaqueriza, majada, paridera.*

CORRAL DE CABRITS. *Chibital, chibitero.*

CORRAL DE PORCHS. *Cochinera, zahurda, chiquero, chochiquera, pocilga.* || *Met.* Llóch brut y asquerós. *Zahurda, pocilga.*

CORRAL DE VADELLS. *Novillero.*

TREURE DEL CORRAL. fr. *Descorralar.*

CORRALÁS. m. aum. **Corralón.**

CORRALET. m. dim. **Corralillo.**

CORRANDES. f. Cansóns populars. **Cantares populares.**

CORREA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera del Espital.

CORRECAMES. m. pl. Coët que corre anguilejant per terra. **Cohete corredor.**

CORRECCIÓ. f. Reprensió d' algún delicte o defecte. **Corrección.** || Esmena y censura dels erros de alguna cosa. **Equivocación, corrección.** || *Ret.* Figura que substitueix una paraula pera explicar millor la precedent. **Corrección.** || *Farm.* La preparació del medicament pera atemperar l' activitat massa violenta d' algún simple esperit, etc. **Corrección.** || *Náut.* L' acció de corretgir els defectes de la navegació per medi de les seues regles. **Corrección.**

CORRECCIÓ DE SENTENCIA. *Ret.* Figura que s' usa pera esmenar alguna cláusula que abans s' havía dit o ponderat. *Corrección de sentencia.*

CORRECCIÓ FRATERNA. Reconvenció que 's fá privadament al próxim pera corretgirlo d' algún defecte. *Corrección fraterna ó fraternal.*

CORRECCIÓ GREGORIANA. Se diu de la que 's va fer per disposició del Papa Gregori XIII l' any 1582, per la que 's varen treure deu díes al mes d' Octubre de aquell any, fent que 's contés día 15 el qu' era día 5; que després, a cada 400 anys, se treguessin tres díes pera corretgir l' error que resultava d' haver intercalat cada quatre anys o cada bisest un día cabal de 24 hores, no devents'hi afegir més que 23 hores, 16 minuts y 48 segóns pera que 'l cómput fos del tot exacte. *Corrección gregoriana.*

CORRECCIONAL. adj. Lo que condueix o porta a la correcció. **Correccional.**

CÓRRECH. m. *Ter.* XARAGALL.

CORRECTAMENT. adv. m. Ab correcció. **Correccional.**

CORRECTE, A. adj. Exacte, segóns regles. **Correcto.** || Lo que no té defecte, tant si 's tracta de obres literaries còm d' altra mena. **Correcto.**

CORRECTÍSSIM, A. adj. sup. **Correctísimo.**

CORRECTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Correctísimamente**

CORRECTIU, VA. adj. S' aplica als medicaments que tenen la virtut de corretgir, y s' usa també còm a substantiu masculí. **Correctivo.**

CORRECTOR. m. Qui corretgeix. **Corrector.** || Qui estava encarregat pêl govern de confrontar els impresos ab l' original pera veure si estaven conformes. **Corrector.** || El superior o prelat local que hi havia als convents de l' ordre de Sant Francesch de Paula. **Corrector.** || A l' imprempta 's diu axís el qui está encarregat de cotejar ab l' original les proves dels fulls que s' imprimeixen. **Corrector**

CORRECTORA. f. La superiora d' algún convent de monjes de l' ordre de Sant Francesch de Paula. **Correctora.**

CORRECUITA (A). Expressió ab que 's significa aquell que va u obra mòlt depressa; axís se diu: *anar a correcuita, fer'ho a correcuita,* que 's dirá en castellá: **Ir á prisa, hacerlo á la ligera o rápidamente.**

CORREDEMPTOR, A. m. y f. La persona que redimeix junt ab un' altra. **Corredentor.**

CORREDISSA. f. Correguda curta. **Carrera, corrida, correrilla.**

CORREDOR, A. m. y f. Qui corre mòlt. **Corredor.** || Galería estreta y llarga que serveix de pas dins dels pisos. **Pasadizo, corredor.** || Qui per ofici entrevé a les compres y vendes. **Corredor.** || El que té varies peces o cambres als costats. **Claustro, crujía, tránsito.** || El que rodeja tot o gran part d' un edifici. **Andito.** || *Ant.* El soldat qu' entrava per les terres de l' enemich y les arrasava y saquejava. **Corredor.** || *Náut.* La part estreta de cuberta que 'ls barcos petits tenen a cada costat de l' obertura de passadís de proa a popa, careixent de cuberta complerta còm els hi passa als llaúts, etc. **Corredor.** || GALERÍA. || Tira horitsontal o passadís que crusa a cada costat de la barca de proa a popa.

CORREDOR DE COLL O D' ENCANT: CORREDOR, 3.

CORREDOR D' ORELLA O DE CAMBI. Qui solicita lletres o diner emmanllevat, y ajusta 'ls cambis d' interessos que s' han de dònar y les seguretats o resguarts. *Corredor de cambios.*

FER DE CORREDOR. fr. Entrevenir còm a tercer a les compres y vendes de géneros. *Trujimanear.*

CORREDORET. m. dim. **Corredorcillo.**

CORREDORÍA. f. L' ofici y diligencia del corredor en qualsevol negoci de comers. **Correduría, corretaje.** || El dret o estipendi de corredor. **Corretaje.**

CORREDURA. f. *Ant.* CORREDORÍA.

CORREGADA. f *Ter.* XARAGALL.

CORREGENCIA. f. La regencia en que 's comparteix el poder ab un altre. **Corregencia.**

CORREGENT, TA. adj. Qui té o exerceix la regencia junt ab un altre. **Corregente.**

CORREGER. m. CORRETGER.

COTREGIDOR. m. *Ant.* CORRECTOR, 1. || Magistrat que a algunes parts d' Espanya exercía la jurisdicció reial ab mer mixto imperi y coneixía de les causes contencioses y guvernatives y del cástich dels delictes. **Corregidor.** || Modernament era 'l president dels Ajuntaments y era nomenat de Reial ordre. **Corregidor.**

CORREGIDORA. f. La muller del corregidor. **Corregidora.**

CORREGIMENT. m. Empleu de corregidor. **Corregimiento.** || El territori de la jurisdicció del corregidor. **Corregimiento.**

CORREGUDA. f. Moviment apresurat de l' home o de la bestia pera anar ab promptitut d' un llóch a un altre. **Corrida, carrera.** || *Ant.* Fluix d' algún humor. **Corrimiento.** || Hostilitat que feia la tropa entrant a país enemich y talantlo y saquejantlo. **Correría.**

ANAR A LES CORREGUDES DE BOUS. fr. *Ir á las corridas de toros.*

DE CORREGUDA. m. adv. Ab llestesa, mòlt depressa. *De corrida.*

CORREGUDETA. f. dim. **Correrilla, correndilla.**

CORREGUT, DA. p. p. **Corrido.** || adj. Açotat públicament. **Azotado.**

CORREIG. m. La llenqueta de cuiro que serveix pera lligar les sabates. **Majuela.** || CORRETJA

DESFER ELS CORREIGS DE LA SABATA. fr. Deslligarlos. *Desmajolar.*

CORREJA. m. *Ant.* CORRETJA.

CORREJER. m. *Ant.* CORRETGER.

CORRELACIÓ. f. Analogía o relació recíproca de dues o més coses. **Correlación.**

CORRELATIU, VA. adj. S' aplica a lo que té correlació. **Correlativo.**

CORRELATIVAMENT. adv. m. Ab relació ab alguna altra cosa. **Correlativamente.**

CORRELIGIONARI. adj. Qui és de la meteixa rellligió o del meteix partit qne un altre. **Correligionario.**

CORRENDES. f. pl. FLUIX DE VENTRE.

TINDRE CORRENDES. fr. Patir de fluix de ventre. *Estar ó andar corriente, tener despeño ó diarrea, irse de vareta.*

CORRENSA. f. FLUIX DE VENTRE. || FLUIX DE SANCH.

CORRENT. adj. S' aplica a lo que no té impediment o embrás pera 'l seu us y efecte. **Expedito, corriente.** || Lo qu' és admés y autorisat per l' us y la costúm. **Corriente.** || S' aplica a la cosa llesta y acavada. **Corriente, moliente.** || Dit del estil. **Fluido, corriente.** || Aplicat als diferents períodes en que 's divideix el temps, lo qu' está passant actualment, còm: *any corrent,* etc. **Corriente.** || Se diu de la moneda de bona llei y admesa al comers. **Corriente.** || p. a. Qui corre. **Corriente.** || m. El curs constant de les coses. **Corriente.** || El curs dels rius o de les fonts. **Corriente.** || Cert moviment precipitat de les aigües del mar a alguna part, sense conéixer's a la superficie. **Corriente.** || El paratge del mar, riu o riera en que l' aigua corre més depresa. **Corriente.** || adv. m. CORENTMENT.

CORRENT FORTA. f. *Mar.* Corrent més forta que la ordinaria y de direcció desigual, encara que mai oposada. *Correntín.*

CORRENT IMPETUOSA. Aquella qu' arrebassa soptadament tot lo que trova. També se 'n diuen marors vives. *Aguaje, marea.*

DEIXARSE PORTAR DE LA CORRENT. fr. *Met.* Conformarse ab l' opinió comuna, encara que 's conegui que no és la més acertada. *Dejarse llevar del, ó de la corriente.*

PENDRE LA CORRENT. fr. *Met* Contreure 'l vici de fer alguna cosa. *Tomar el chorrillo.*

POSAR CORRENT. fr. *Met.* Posar alguna cosa en disposició de servir pera algún obgecte. *Poner corriente.*

POSARSE CORRENT. fr. *Met.* Pagar algú tots els deutes, quedarse solament ab lo propi. *Redondearse.*

SEGUIR LA CORRENT. fr. *Met.* Seguir l' opinió de la majoria sense preocuparse si és bona o dolenta. *Seguir la corriente, irse tras el chorrillo ó tras la corriente.*

TOT CORRENT. m. adv. Depressa, ab llestesa. *Corriendo.* || *Iron.* Resposta que 's fá quan no 's vol fer una cosa.

CORRENTMENT. adv. m. Sense dificultat ni contradicció. **Corrientemente.**

CÓRRER. v. n. Anar mòlt depressa. **Correr.** || *Met.* Moure's progressivament els liquits y fluits. **Correr.** || Seguir les coses el seu curs natural. **Correr.** || Dirse o dónarse per certa alguna cosa. **Correr la voz, correr la fama.** || Cuidar d' algun negoci o fer les dilligencies. **Correr, entender con.** || Apressurarse a fer alguna cosa. **Correr.** || Passar algún negoci per ont li correspón. **Correr.** || Ésser admesa o rebuda alguna cosa. **Correr.** || Passar alguna cosa a l' any o al temps de que 's tracta. **Pasar, correr.** || Recórrer, acudir al valiment o ajuda d' algú. **Recorrer, correr.** || Parlant de la moneda, passar, ésser admesa. **Valer, correr.** || Parlant del aire o aigua. **Susurrar.** || *Ant.* ACORRER. || *Ant.* EMPAITAR. || *Ant.* ANAR A PARAR.

CÓRRER AL DERRERA D' ALGÚ. fr. Empaitarlo ab furia y crits. *Dar tras uno.* || Perseguirlo pera ferli algún dany. *Correr á alguno.*

CÓRRER O NO CÓRRER BÈ AB ALGÚ. fr. Tindre 'hi o no bona correspondencia. *Correr ó no correr, llevarse bien ó mal con alguno, estar ó ponerse de cuerno con alguno.*

A CORRECUITA. m. adv. Atropelladament, ab tota pressa. *Á mata caballo, á uña de caballo.*

A TOT CÓRRER. m. adv. Ab tota velocitat. *A todo correr, á mata caballo, á escape.*

DEIXAR CÓRRER ALGUNA COSA. *Loc.* Deixarla estar, prescindir d' ella. *Dejarla correr.*

DEIXARSE CÓRRER SOBRE ALGÚ. *Loc. ant.* Tirárseli sobre. *Echársele encima.*

QUI MENYS CORRE, VOLA. fr. *Fam. met.* Denota que regularment qui afecta descuit o indiferencia en alguna cosa, és qui la solicita ab més eficacia. *El que menos corre, vuela.*

CORRERÍA. f. Hostilitat de la gent de guerra, talant y saquejant el país enemich. **Excursión, correría, incursión.**

CORRESPONCIÓ. f. **Correspondencia.**

CORRESPONDENCIA. f. La relació d' una cosa ab un' altra. **Correspondencia** || Conformitat, proporció, simetría. **Correspondencia.** || Tracte recíproch d' una persona ab un' altra. **Correspondencia.** || Entre comerciants el tracte que tenen entre sí sobre coses del seu comers. **Correspondencia.** || Comunicació per escrit o de paraula. **Correspondencia.** || Retribució del benefici rebut. || **Correspondencia.** || L' obertura per la qual se comuniquen els aires. **Correspondencia.**

CORRESPONDRE. v. a. Fer algún favor pera pagarne un' altre que s' ha rebut. **Corresponder.** || Pertányer. **Tocar, corresponder, pertenecer.** || Tindre una cosa proporció o conformitat ab un' altra. **Corresponder.**

CORRESPONDRE' S. v. r. Comunicarse per escrit uns ab altres. **Corresponderse** || Estimarse recíprocament. **Corresponderse.**

CORRESPONENT. adj. Proporcionat, conforme, convenient. **Correspondiente.** || m. Qui té correspondencia o tracte ab un'altre. **Correspondiente, corresponsal.**

COPRESPONSAL. m. CORRESPONENT. || Qualsevulla persona, resident a distinta població, ab quina s' hi está ab correspondencia, ja per negocis mercantils o d' interessos, ja per assumptes artístichs, polítichs o literaris. **Corresponsal.**

CORRETATGE m. Diligencia y travall que posa el corredor als contractes y vendes. **Corretaje.** || Premi y estipendi que obté 'l corredor per la seua dilligencia. **Corretaje.**

CORRETGIBLE. adj. Lo qu' es pot corretgir. **Corregible, enmendable.**

CORRETGIR. v. a. ESMENAR. || Advertir, rependre. **Corregir.**

CORRETGIRSE. v. r. ESMENARSE.

CORRETGIT, DA. p. p. ESMENAT.

CORRETJA. f. Llenca de cuiro que serveix pera lligar o subgectar alguna cosa. **Correa.** || *Met.* La que tenen els barbers pera passar 'hi les navajes pera que vagin més fines. **Suavizador.** || La de la cabessada dels cavalls que 'ls cenyeix el bescoll. **Ahogadero.** || La que penja del estrep y l' aguanta. **Ación.** || La qu' está quarnida ab civella. **Francalete.** || La que subgecta les barres del cavall. **Muserola.** || La que sosté penjat la esquella. **Castigadera.** || La que serveix pera portar el fusell. **Portafusil.** || *Ictiol.* RAJADA ESCRITA. NEGRITO.

CORRETJA FORTA. f. La que pêl seu gruix y amplaria pot calificarse de corretjassa. *Correón.*

TINDRE CORRETJA. fr. *Met. fam.* Sufrir les bromes o burles sense enfadarse. *Tener correa.*

CORRETJÁM. m. Conjunt de corretjes. **Correaje.**

CORRETJASSA. fr. aum. **Correón.**

CORRETJER. m. Qui fá corretjes. **Correero.**

CORRETJERÍA. f. Ofici de fer corretjes o botiga ont se venen. **Correería.**

CORRETJETA. f. dim. **Corregüela, correhuela.**

FER LA CORRETJETA. fr. Tréurer en rodó una tireta d' escorsa del tronch d' un arbre pera que no pugui passar 'hi la sava y 's mori

CORRETJÓ. m. *Ter.* CUIROL.

CORRETJOLA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les convolvulácees que 's trova als camps y als sembrats, té les flors blanques, en forma d'embut o campaneta y les fulles en forma de fletxa. **Corregüela, correhuela, atabaquillo.**

CORRETJOLA GRAM. *Bot.* CAMPANETES.

CORRETJOLA VERA *Bot.* CAMPANETES.

CORRETJÓS, A. adj. S' aplica a lo que 's doblega fácilment sense trencarse. **Correoso.**

CORRÉU. m. Qui té l' ofici de portar les cartes de un lloch a l' altre. **Correo.** || La casa o lloch ont s' hi reben y 's despatxen les cartes. **Correo.** || Conjunt de cartes que 's reben y 's despatxen. **Correo.**

CORREU D' ESPARDENYA. Qui té l' ofici de portar les cartes desde una administració de corréus als pobles que son fora de la carrera. *Balijero, hijuela.*

CORRÉU DE PEU. El peató que porta les cartes d'un lloch a l' altre. *Propio.*

CORRIBLE. adj. *Ant.* CORRENT.

CORRIMENT. m. *Ant.* CORREGUDA. || Fluxió d' humor que 's posa a alguna part del cós, còm *als ulls, als caixals,* etc. **Escurribanda, corrimiento.** || Maltía que consisteix en un fluix d' un humor acre y corrosiu que ix pel conducte ordinari. **Gonorrea.**

CORRIMORT. m. CORRIMENT, 3.

CORRIOL. m. Caminet estret. **Senda.** || *Ornit.* **Cuereta.**

CORRIOLA. f. Roda que 's mou sobre un eix y per quina circumferencia o canal hi passa una corda pera pujar coses de pés. **Garrucha, carrucha, polea.** || La que serveix pera pujar y baixar les llanties de les iglesies. **Carrecón.**

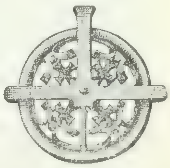

Corriola del sigle XVI (Museu de Vich)

CORRIOLÁM. m. Munió de corrioles. **Poleame.**

CORRIOLAYGA. f. *Ter. ornit.* Aucell d' estany. **Pájaro de estanque.**

CORRIOLES. f. pl. *Ter.* CORRETJOLA.

CORRIOLES BORDES. *Ter.* A l' Urgell se dóna aquest nòm a una planta de la familia de les aporinácees.

UNTAR LES CORRIOLES. fr. *Met.* Regalar diners pera conseguir lo que 's desitja. *Untar el carro.*

CORRIOLET. m. dim: de Corriol. **Senderito, sendita, senderito.**

CORRIOLETES. m pl. *Bot.* MOXERNÓ.

CORRIPIES. f. pl. Fluix de ventre. **Escurribanda, cagalera, desconcierto.**

CORRIU. *Geog.* Poblet situat junt al torrent de la Rasa prop Sant Llorens de Morunys.

CORRÓ. m. Cilindre de fusta que serveix pera arrossegar ab més facilitat alguna cosa de mòlt pes. **Rodillo, rodo, ruejo.** || Coixí rodó que agafa de part a part del llit. **Travesero, larguero, cabezal, travesaño.** || Rodet pera moldre 'ls materials als forns de vidre. **Muela.** || A les máquines de cardar cotó 's diu aixís cada un dels cilindres de fusta vestits de cardes, y 's distingeixen entre sí ab variats nóms. Se diu *corró gros,* al que ocupa 'l centre de la máquina y comunica 'l moviment a tots els demés; *fí,* al que está entre 'l gros y 'l caragolador; *esmolet,* al qu'está a la part oposada al fí derrera del gros; *dormidor,* al que pren el cotó de la tela, y *xichs* a tots els demés. **Cilindro.**

PUJAR A CORRÓ. fr. *Met.* Enfadarse. *Atufarse, amoscarse, subírsele á uno el humor, la mostaza á las narices.*

CORRÓ DE MUNT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Llerona, prov. de Barcelona. || —(DE VALL). Poble del meteix dist. munpal. que l' anterior.

CORROBORACIÓ. f. Esfors y vigor que 's dòna al que está desalentat o débil. **Corroboración.**

CORROBORANT. p. a. Lo que corrobora. **Corroborante.** || m. Medicament que té la virtut de corroborar. **Corroborante.**

CORROBORAR. v. a. Aumentar el vigor, dónar noves forses. **Corroborar.** || Dónar nova forsa a la raó, argument u opinió. **Esforzar, corroborar, roborar.**

CORROBORAT, DA. p. p. **Corroborado.**

CORROBORATIU, VA. adj. CORROBORANT.

CORROIR. v. a. Fer malbé o menjar alguna cosa rosegantla. **Corroer.**

CORROMPEDOR, A. m. y f. **Corruptor.**

CORROMPIMENT. m. *Ant.* CORRUPCIÓ.

CORROMPRE. v. n. Alterar o mudar la forma de alguna cosa. **Corromper, contaminar, depravar.** || Falsificar alguna cosa. **Adulterar, corromper, depravar.** || Pervertir o seduir alguna dona, especialment donsella. **Violar, corromper, estuprar.** || Pervertir o víciar les bones costúms d' algú. **Pervertir, corromper.** || Sobornar al jutge o a un' altra persona ab regalos o d' altra manera. **Sobornar, corromper, cohechar.**

CORROMPRE 'S. v. r. Pudrirse, ferse malbé. **Podrirse, corromperse, malearse.**

CORROMPUDAMENT. adv. m. Errada, viciadament. **Corrompidamente.**

CORROMPUT, DA. p. p. **Corrompido.**

CORRONCUY. *Geog.* Poblet del Pallars que té una típica iglesia románica.

CORROSAR. v. n. *Ant.* ENFADARSE, ENRABIARSE.

CORROSIÓ. f. La acció y efecte de corroir. **Corrosión.**

CORROSIU, VA. adj. Lo que corroeix o té la virtut de corroir. **Corrosivo, corroente.**

CORROSÓS, A. adj. *Ant.* ENFADAT, ENRABIAT.

CORRÚA. f. Nombrós seguici de gent. **Séquito, serie, fila.** || Munió de persones, de besties, etc., que van les unes derrera de les altres. **Procesión, reata.**

CORRUBÍ. *Geog.* Poblet corresponent al terme de Viladonja, prov. de Girona.

CORRULLA. f. *Náut.* Espai sòta la cuberta que toca 'l costat de la galera. **Corrulla.** || El panyol de les xarxes en la galera.

CORRUPCIÓ. f. La acció y efecte de corrompre o de corrompre's alguna cosa. **Corrupción.** || Alteració o vici en algún llibre o escrit. **Corrupción, contaminación, depravación.** || Fluix de ventre. **Corrupción.** || Vici o abús introduit en les coses immaterials, còm: *corrupció, de costums, de llenguatge,* etc. **Corrupción.**

CORRUPTAMENT. m *Ant.* CORRUPCIÓ. || adv. CORROMPUDAMENT.

CORRUPTE. m. CORROMPUT. || **Corrupto.**

CORRUPTELA. f. CORRUPCIÓ, 3. || *For.* Mal costúm o abús introduit contra llei o dret. **Corruptela.**

CORRUPTIBILITAT. f. Qualitat per la qual un cós físich está subgecte a corromprer 's. **Corruptible**

CORRUPTÍSSIM, A adj. sup. **Corruptísimo, corrompidísimo.**

CORRUPTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Corruptísimamente.**

CORRUPTIU, VA. adj. Lo que té virtut pera corrompre. **Corruptivo.**

CORRUPTOR, A. m. y f. Qui corromp. **Corruptor, corrompedor.**

CORS, A. adj. El natural o pertanyent a l' illa de Córcega. **Corso.** || m. *Ant.* COS. | CURS.

HU SON CORS. *Loc. ant.* PERSONALMENT.

CORS (Guillém de). *Biog.* Arquitecte y esculptor notable del sigle XIV. Se va encarregar de la direcció de les obres de la catedral de Girona l' any 1330. Se considera, ab fonament, que deu ésser ell l' autor de l' excelent estatua de marbre nomenada de *Sant Carlemany,* acavada cap a l' any 1345, qu' és una de les millors esculptures mitjevals catalanes, y representa un rei de la nostra terra.

CORS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Cornellá, prov. de Girona.

CORSA. f. *Ant.* ESCORSA.

CORSÁ. *Geog.* Poblet de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té agregat el caseriu d' Anyells y reuneix 639 hab. || Poblet del dist. municipal d' Áger, prov. de Lleida.

CORSARI. m. COSSARI.

CORSECAR. v. a. Acte de secarse 'l cor o morir. **Morir.** || Expressa també una mort lenta; aixís se diu: *María anava corsecantse per moments y no va poguer resistir més.*

CORSECANT. p. Present del verb corsecar. **El que mata ó muere.**

CORSECH, CA. adj. Qui no té sava al cor. S' aplica als arbres y plantes y, per extensió, a les persones y als animals que 's van consumint poch a poch o que ja s' han consumit del tot.

CORSER. m. *Ant.* CORCER.

CORSIA. f. Corredor de la nau pera passar de proa a popa. **Pasamano, crujía, tilla.**

CORSIER. m *Ant.* CORCER.

CORSÓ, A. adj. CORS, 1. || m. *Zool.* Animal de la classe dels que remuguen, mòlt lleuger y poruch, semblant al cervo, de color cendrós, ab banyes que acaven en figura de forca y quasi sense qüa. **Corzo.**

CORSONA. f. *Zool.* La femella del corsó. **Corza.**

CORT, A. adj. *Ant.* CURT. || f. La ciutat o vila ont resideix el soberá. **Corte.** || ESTABLE. || TRIBUNAL. || f. pl. Junta o congrés dels tres braços del regne, eclesiástich, noblesa y poble. **Cortes.** || A Catalunya, el congrés general legislatiu del estat, que 'l rei convocava y presidía en persona. **Cortes.** || A Navarra, la reunió dels tres estaments del regne, eclesiástich, noblesa militar y 'l de les repúbliques. **Cortes.**

CORT CELESTIAL. La reunió dels ángels y benaventurats qu' están glorificant a Deu al cel. *Corte celestial.*

CORT DE PORCHS: CORRAL DE PORCHS.

CORT DELS SOBIRANS O DELS SUPERNALS. *Ant.* CORT CELESTIAL.

CORT PLENERA. *Loc. ant.* En plena cort. *En plena corte.*

FER LA CORT. fr. Obsequiar o procurar enamorar a alguna dona. *Hacer la corte, festejar, galantear, cortejar, enamorar.*

Joan Cortada

CORTÁ. m. QUARTÁ.

CORTADA (Joan). *Biog.* Nat a Barcelona l' any 1805; hi va morir l' any 1868. Les seues noveles deixen mòlt que desitjar; en cambi, els seus articles de crítica y de costúms, que firmava ab els pseudónims de *Aben Abulema* y de *Benjamin*, son tan clássichs que no desdiuen dels de Larra y de Lafuente.

CORTALS (Els). *Geog.* Poblet del dist. munpal. de La Llagona, depart. dels Pirineus orientals. || Arrabal del terme de Gombreny, prov. de Girona.

CORTÁN. m. *Ant.* QUARTÁ.

CORTANA. f. QUARTANA.

CORTARIU. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Bellver, prov. de Lleida.

CORTÁS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Ellar, prov. de Lleida.

CORTER. m. *Ant.* La quarta part. QUART.

CORTES D' ARENOSSO *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Lucena; és entre montanyes y té 1,504 hab.

CORTES DE PALLÁS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Ayora; és a la vora del Júcar y té 1.359 hab.

CORTÉS (Geroni). *Biog.* Valenciá que va viure durant les derreríes del sigle XVI y comensos del XVII dedicantse al conreu de les matemátiques y de les ciencies naturals. Va ésser l' autor de la obra nomenada *Lunario y pronóstico perpétuo,* de quina se n' han fetes moltes reimpressions, y d' altres llibres prou remarcables, encare qu' escrits ab lleuguatge vulgar.

CORTESÁ, NA. adj. Lo que pertany a la cort. **Cortesano.** || CORTÉS. || m. Qui serveix al rei a la cort y sab els usos d' ella. **Aulico, cortesano.**

CORTESANAMENT. adv. m. Ab cortesía. **Cortesanamente, cortesmente.**

CORTESANÍA. f. Atenció, urbanitat. **Cortesanía.**

CORTESANÍSSIM, A. adj. sup. **Cortesanísimo.**

CORTESÍA. f. Acció, demostració d' atenció o respecte que té una persona a un' altra. **Cortesía.** || CORTESANÍA. || BARRETADA.

FER CORTESÍA. fr. LLEVARSE 'L BARRET.

CORTIADA (Miquel). *Biog.* Advocat y escriptor nat a Lleida y mort el 6 de Febrer de 1691. Era catedrátich de dret romá a l' universitat de la seua ciutat natal, éssent després regent a l' Audiencia de Catalunya. És mòlt conegut per la seua obra de dret: *Decissiones Rev. Cancellarii Sacri regii Senatus Cathaloniæ, sive pars prima pro praxi contentiorum, et competentiarum Regnorum inclytæ Coronæ Aragonum,* etc., escrita entre 'ls anys 1650 y 1660. La segona part se va publicar a Barcelona l' any 1665 y forma un altre volúm in-folí. És autor pesat y de carácter práctich. L' obra citada és un tractat de dret comparat ab el dels estats d' Aragó y Valencia y sos jurisconsults.

CORTIADA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Peramola, prov. de Lleida.

CORTICATÍ, NA. adj. *Bot.* El grá de les gramínees quan está cubert ab la seua pallofa exterior. **Corticáceo.**

CORTÍCIFER, A. adj. *Entom.* Se diu dels insectes cuberts d' una mena de closca. || pl. *Hist. nat.* Pólips que tenen un *ex córneo* o calís cubert d' una crosta contráctil y viva. **Corticífero.**

CORTICINA. f. *Quím.* Extracte oxidat del taní; se li ha donat aquest nòm perque 's trova a la major part de les escorses dels arbres. **Corticina.**

CORTICÓS, A. adj. *Bot.* Nòm que 's dòna a les fruites que son carnoses per dins y tenen una escorsa cuirosa, còm: *la llimona y la taronja.* **Corticoso.**

CORTILS Y VIETA (Joseph). *Biog.* Escriptor folk-lorista, nat a Blañes l' any 1839 y mort a la meteixa localitat en 1898. Se doná a conéixer còm a folk-lorista a l' Associació d' Excursións, de la que n' era delegat. És autor dels següents travalls: *Etnología de Blanes* (1886); *Ressenya histórica de la vila de Blanes* (Anuari de 1882), *Festa popular de la platja de Santa Cristina* (Anuari de 1881); *Marinescas,* cantars, premiats a Sant Feliu de Guíxols; *La propietat,* etc., y diversos escrits en revistes y certámens. La vila de Blanes ha posat el nòm d' en Cortils y Vieta a un dels seus carrers.

CORTINA. f. Drap gran fet de roba de cotó, llana, seda, etc., pera tapar y adornar portes, finestres, balcóns, llits, etc. **Cortina.** || *Fort.* Troç de muralla que hi há entre baluart y baluart. **Cortina.** || La que és derrera la porteta del sagrari. **Palia.**

POSAR CORTINES. fr. Adornar ab elles alguna cosa. *Encortinar.*

TIRAR O FER CÓRRER LA CORTINA. fr. Ferla córrer per la barreta pera tapar o cubrir alguna cosa. *Correr la cortina.* || Ferla córrer tota a un costat pera descubrir lo que tapava. *Correr, descorrer la cortina.*

CORTINA Y FARINÓS (Antoni). *Biog.* Pintor valenciá, nat a Almácera l' any 1841 y mort de repent a Madrit l' any 1891. Concebía y executava ab mòlta facilitat. Derrerament s' havía dedicat a la pintura decorativa d' iglesies y salons.

— Y ROBERTO (IVO DE LA) *Biog.* Arqueólech y pintor catalá, nat a Vilanova y Geltrú l' any 1805. Després d' estudiar pintura ab En Pau Rigalt, va exercir cárrechs administratius a distintes ciutats d' Espanya, aprofitant les seues estades en elles en benefici de l' art y de l' arqueología. Va ésser un dels primers que va dibuixar sobre pedres litográfiques (1820-1829). Va ajudar a formar el Museu de Belles Arts a Mérida y va dirigir les excavacións fetes l' any 1840 a les runes d' Itálica. Son mòlt nombroses les seues aquareles y litografíes de monuments y restes arqueológichs d' Espanya, escampades en llibres y revistes o guardades en álbums per societats caracterisades. Va ésser perseguit pêl tristement famós Carles d' Espanya, en ocasió d' haverlo comissionat per anar a Roma l' Academia de Belles Arts de Barcelona.

CORTINATGE. m. Conjunt de cortines. **Cortinaje.**

CORTÓ. m. CROSTÓ. || *Ter.* QUARTERÓ.

CORTONEJAR. v. a. Treure les escates o crostes de les llagues. **Escarizar.**

CORTS. L' unió del Congrés y Senat. Tenen la facultat de fer les lleis, etc. **Cortes.**

CORTS GENERALS D' ARAGÓ, DE CATALUNYA, etc. La congregació de cada un dels estats de la confederació catalana aragonesa a la seua capital respectiva pera tractar d' un obgecte especial. També 's deia PARLAMENT. *Cortes general s, parlamento.*

CORTS GENERALS DE LA CORONA. Congregació dels representants dels tres braços de la confederació catalana-aragonesa, a un punt mitjancer que solía ésser Montsó. *Cortes generales de la corona.*

CORTS (Joseph). *Biog.* Militar y escriptor nat a Cervera l' any 1666 y mort allá meteix cap als vuitanta anys, després d' haver ajudat ab mòlt bona fé a les armes d' en Felip V, per lo qual va ésser prés y

desterrat. Havía estat regidor perpetual de la ciutat de Cervera y secretari d' aquella Universitat literaria. Ab el pseudónim de «Diego Bravo de Villasante» va publicar *Discursos políticos y morales deducidos de la historia de los emperadores romanos,* traduída del italiá. Va deixar escrit y esmenat l' original del llibre *Estado antiguo y moderno de la ciudad de Cervera,* «recopilado por don José Corts, regidor perpetuo de la referida ciudad, y capitán de infantería española en el regimiento de los naturales de Cervera». L' any 1723 el rei li va donar llicencia d' estamparla.

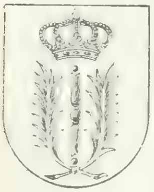
Segell de les Corts de Sarriá

CORTS DE SARRIÁ (Les). *Geog.* Antich poble agregat are a la ciutat de Barcelona.

CORTSAVI o CORSAVY. *Geog.* Poble del Vallespir, are del depart. dels Pirineus Orientals, en un dels estreps del macís de la Soca, a 793 met. d' altitut. Pertany al cantó d' Arlés, dist. de Ceret, bisb. de Perpinyá y té de veinat 787 hab.

CORUNYER. *Bot.* PERALLONER.

CORVA. f. *Art. y of.* Cada arch dels que formen una roda, ja sía de máquina o de carro.

CORVASSIL o CURBASSILL. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Portá, depart. dels Pirineus Orientals.

CORVATERA. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Sora, prov. de Barcelona.

CORVO, A. adj. CÒRB.

CORXERA. f. *Mús.* Una de les set notes o figures musicals; val la meitat de la semínima. **Corchea.**

CÒS. m. Campanya que 's fá per mar pera perseguir als pirates y embarcacións enemigues. **Corso.** || A algunes festes públiques la corregúda de persones a peu o a cavall pera guanyar algun premi. **Carrera, curso, coso, cosetada.** || *Náut.* Navegació o servei que 's fá en temps de guerra ab patent del govern, ab l' obgecte principal de impossibilitar el comers del enemich. **Corso.** || Plassa pública ont s' hi solen celebrar festes solemnes. **Coso.** || *Entom.* Cuch bastant grós que 's cría als tronchs dels arbres.

ANAR EN CÒS. fr. Perseguir als pirates y embarcacións dels enemichs. *Andar, ir á corso, corsear.*

CÓS. m. Qualsevulla substancia material y extensa. **Cuerpo.** || El tronch del cós humá, a diferencia del cap, braços y cames que 's diuen extremitats. **Cuerpo.** || Cadávre. **Cuerpo.** || L' agregat de persones que formen un poble, república o comunitat. **Cuerpo, corporación.** || Cert nombre de soldats ab llurs respectius oficials. **Cuerpo.** || La empresa, emblema o figura que significa alguna cosa. **Cuerpo.** || *Arq.* L' agregat de parts que formen un edifici fins a la cornisa. **Cuerpo.** || Terreno de trenta pams d' ample pera fer 'hi una casa. **Cuerpo.** || Parlant dels llibres, la obra sense 'ls índex y preliminars. **Cuerpo.** || A la Suma de Sant Tomás la explicació del article fora 'ls arguments. **Cuerpo.** || A les lleis civils y canóniques, la colecció auténtica d' elles **Cuerpo.** || Parlant de la roba, la seua doblaria o grossor. **Cuerpo.** || A les agulles de cusir, el forat pera enfilarles. **Ojo, hondo, culo.** || Quantitat que té les tres dimensións d' ample, llarch y gruix o fondaria. **Cuerpo.** || *Arq.* La part de la columna compresa entre 'l capitell y la basa. **Escapo, fuste, cuerpo.** || m. En sentit familiar se tradueix per *coleto,* en la frase *tirarse al cós alguna cosa,* que lo meteix s' entén pera llegirla, que pera menjarla o béurela. **Echarse al coleto alguna cosa.**

CÓS DE CAMISA. *Bot.* L' arbre sense mánigues ni coll. *Árbol, cuerpo.*

CÓS DE CONSTRUCCIÓ. *Náut.* La part del casch del barco sobre 'ls membres compresos entre la línia superior del espatller y 'l cantell interior de la gresa. *Cuerpo de construcción.*

ÇOS DE MOLINET. *Náut.* La part del casch compresa entre les columnes. *Cuerpo del molinete.*

CÓS D' IGLESIA. L' espai d' ella sense comptar la capella major, ni les colaterals, ni 'l creuer. *Cuerpo de iglesia.*

CÓS DE LA BOMBA. La part superior y més ampla del canó per ont hi puja y baixa 'l pistó. *Cuerpo de la bomba.*

CÓS DEL CABRESTANT. *Náut.* La part del barco compresa entre 'l barret o topa y la cuberta. *Cuerpo del cabrestante.*

CÓS DEL DELICTE. La cosa ab que s' ha comés el delicte o hi há senyals d' havers 'hi comés. *Cuerpo del delito o de delito.*

CÓS LLUMINÓS. El que despedeix llum. *Lumbrera, luminar.*

CÓS PRESENT. m. adv. Se diu del mort exposat al públich. *De cuerpo presente.*

A CÓS DESCUBERT O PERDUT. m. adv. Sense resguart. *A cuerpo descubierto.*

BUSCAR EL CÓS. fr. Promoure disputes, buscar raóns. *Buscar la lengua*

DESENTERRAR COSSOS MORTS. fr. *Met.* Murmurar d' alguna persona qu' ha deixat d' existir. *Desenterrar los muertos.*

DONAR O FER PENDRE CÓS. fr. Espessir els líquits fins al punt corresponent. *Dar cuerpo, espesor.*

EN CÓS. m. adv. En comunitat presidida pêl que n' és cap. *En cuerpo, en comunidad.*

EN CÓS DE CAMISA. m. adv. Vestit de mitj cós en avall y de mitj en amunt ab la sola camisa. *En cuerpo de camisa.*

EN CÓS Y ÁNIMA. m. adv. *Met. fam.* Completament, sense deixar res. *En cuerpo y alma.*

FER CÓS PRESENT. fr. Concórrer algú a alguna funció o junta sense péndre 'hi part. *Hacer cuerpo presente.*

FER DE CÓS. fr. *Fam.* Evacuar el ventre. *Hacer del cuerpo.*

FER PASSAR PER UN CÓS D' AGULLA. fr. *Met.* Limitar a algú 'l menjar. *Dar de comer por onzas, por adarmes, por alambique. Met.* || Tindre a algú mòlt subgecte. *Meter en un puño ó en un zapato.*

FUGIR O RETIRAR EL CÓS. fr. Apartarlo pera lliurarlo d' algun cop. *Huir, hurtar el cuerpo.* || *Met.* Fugir de ficarse en embolichs. *Huir, hurtar, echar el cuerpo fuera.* || Fugir de tractarse ab alguna persona. *Huir el cuerpo.*

PENDRE CÓS. fr. Aumentarse alguna cosa. *Tomar cuerpo.*

POSAR LA PÒR AL CÓS. fr. *Fam.* Fer que algú agafi pòr o 'n tingui d' algú altre. *Meter las cabras en el corral.*

QUEDARSE ALGUNA COSA AL CÓS O A LA PANXA. fr. *Met. fam.* Callar algú lo que tenía intenció de dir. *Quedarse con alguna cosa en el cuerpo.*

CÓS. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Montagut, prov. de Girona.

COS-GAYÓN Y PONT (Ferrán). *Biog.* Home polítich, nat a Lleida l' any 1825. Va ésser inspector general de la Ceca de Madrit, director general de Contribucións y ministre d' Hisenda. Pertanyía a l' Academia de Ciencies morals y polítiques. És autor dels llibres: *Historia de la Administración pública en España* (un vol. octau, Madrit, 1851); *Historia jurídica del patrimonio real* (un vol., Madrid, 1881); *El déficit de ayer, el de hoy y el de mañana, computados por datos oficiales* (Madrit, 1882); *La cuestión obrera y el socialismo* (1890); y algunes altres de menys importants.

COSA. f. Tot lo que té entitat: **Cosa.** || *Ant.* CAUSA.

COSA COTADA. Tatxada, tassada, fixa, midada. *Tasada.*

COSA DE. m. adv. Prop de, poch més o menys. *Cosa de, cerca de, poco más ó menos.*

COSA DE CONSIDERACIÓ O ENTITAT. Cosa de substancia y de valor. *Cosa de consideración, de entidad, de valor, de momento, de peso, de consecuencia.*

COSA DE MALA MORT. *Expr. fam.* La mòlt inferior o despreciable a la seua esfera. *Cosa de mala muerte.*

COSA DE RIURE. *Expr.* Denota qu' alguna cosa fa riure. *Cosa de risa.*

COSA DE VEURE. *Expr.* Cosa digna d' ésser vista. *Cosa de ver.*

COSA DEL ALTRE MÓN. *Expr. fam.* Fet extravagant que fá mòlt temps qu' ha passat. *Cosa del otro jueves.*

COSA DURA. *Met.* Cosa rigorosa, insoportable. *Cosa dura.*

COSA FORTA O FORTA COSA. Cosa molesta, difícil y travallosa. *Fuerte, recia cosa.*

COSA PRIVADA ES DESITJADA. *Ref.* TOT LO PRIVAT ES DESITJAT.

COSA PÚBLICA Lo qu' es sabut de tothóm. *Cosa pública.*

¡COSA RARA! *Expr.* Denota l' admiració y extranyesa que causa alguna cosa. *¡Cosa rara!*

COSA SABUDA. Quantitat fixa, promesa o estipulada a día determinat; preu, pacte de obligació de pagar. *Cosa cierta, estipulada ó prometida.*

COSES MOVENTS. *Ant.* BÈNS MOBLES.

COSES SEHENTS. *Ant.* BÈNS IMMOBLES.

ABÁNS DE FER UNA COSA, PREN CONSELL SI ES PERILLOSA. *Ref.* S' entén en sentit literal. *Si una empresa es peligrosa, antes consulta la cosa.*

A FE QU' ES PESADA COSA LA PERSONA MELINDROSA. *Ref.* Se pren en sentit literal. *Es cierto pesada cosa la persona melindrosa.*

ALGUNA COSA. *Algo.*

ALGUNA COSA HI HAURÁ. *Loc.* QUAN ELS GOSSOS LLADREN, etc.

ANAR UNA COSA PER ALTRA. fr. Denota que deu sufrir les incomoditats d' un empleu u ofici qui 'n té les comoditats y profits. *Váyase mocha por cornuda; váyanse las duras por las madres, ó quien está á las maduras que esté á las duras.*

¡BELLA O BRAVA COSA! *Expr.* Denota 'l despreci que 's fá d' alguna cosa. *¡Gran cosa! ¡gran cosa por cierto! ¡brava cosa!*

BONA COSA. m. Adv. Mòlt. *Mucho.* || *Expr.* Ab que s' alaba la gracia d' algú. Regularment s' usa en sentit irónich. *¡Donosa cosa!*

CADA COSA VÉ AL SEU TEMPS CÒM LES FIGUES AL AGOST. *Ref.* Denota que les coses perden mòlt quan son fora de lloch y temps. *Cada cosa en su tiempo y los nabos en adviento.*

¿CÒM VA LA COSA? *Loc. fam.* Pera preguntar l' estat en que 's trova alguna cosa. *¿En qué altura nos hallamos?*

DISPOSAR LES SEUES COSES. fr. Fer testament y prepararse pera morir còm a cristiá. *Disponer sus cosas.*

ÉS COSA BONA. *Loc. fam. irón.* Ab que s' expressa la irregularitat d' algún fet. *Donosa cosa es.*

ÉS COSA LLARGA. *Loc fam.* Denota que hi há mòlt que dir sobre un assumpte. *Es cuento largo.*

ÉS COSA PER DEMÉS. *Loc. fam.* Expressa qu' alguna cosa 's trova a un grau superior. *Es cosa por mayor.*

ÉSSER COSA DE NYIGUI NYOGUI. fr. Ser de poch valor y despreciable. *Ser cosa de chicha y nabo.*

ÉSSER GRAN O MÒLTA COSA. fr. Ab que 's pondera mòlt alguna cosa. *Ser mucho cuento.*

ÉSSER MÒLT LLUNY DE FER O SUCCEIR ALGUNA COSA. fr. Ésser algú enemich de ferla, o no haver'hi cap senyal de que suxeëixi. *Estar lejos de hacer ó suceder alguna cosa.*

GRAN COSA. Mòlt comunment s' usa ab negació; y aixís se diu: *no ha plogut pas gran cosa. Mucho.*

LES COSES D' AQUEST MON VERDES Y MADURES SON. *Ref.* Denota la inconstancia de les coses terrenes. *En este mundo cansado, ni bien cumplido, ni mal acabado.*

MAI PERDI COSA QUE MÉS ME DOLGUI. *Loc. fam.* Denota 'l despreci que 's fá d' alguna cosa. *Ahí me las den todas.*

NO DIR UNA COSA PER ALTRA. fr. *Fam.* Dir la veritat. *No decir una cosa por otra.*

NO ÉS COSA O NO VAL O NO ÉS GRAN COSA. fr. Expressa qu' alguna cosa és de poch valor. *No es ó no vale nada.* || interj. ¡FRIOLERA!

NO ÉS COSA DE RIURE. fr. *Fam.* Dòna a entendre la importancia o gravetat d' alguna cosa. *Ahí es un grano de anís; no es cosa de por aquí.*

NO FA SINO UNA COSA Y AQUESTA MAL FETA. *Ref.* Denota que 'ls ociosos quan volen fer alguna cosa la llensen a perdre per la seua poca trassa. *Arremangóse mi nuera, y volcó en el fuego la caldera.*

NO HI HÁ CÒM VIURE PERA VEURE COSES. *Expr.* Se usa pera manifestar la extranyesa d' alguna cosa que no s' esperava d' alguna persona. *Bueno es vivir para ver.*

NO HI HÁ CÒM VOLER PERA FER LES COSES. *Ref.* Reprén als que no volen fer lo que se 'ls mana, excusantse dient que no saben fer'ho. *Donde hay gana, hay maña.*

NO HI HÁ TAL COSA. fr. No és aixís. *No hay tales carneros; no hay tal cosa; no hay tal haca.*

NO SERÁ COSA QUE 'T QUADRE, FET PER UN TRAIDOR O LLADRE. *Ref.* Ensenya que no devém protegir al home malvat. *No abrigues por compasión al que es traidor ó ladrón.*

PARLANT D' ALTRA COSA. fr. *Fam.* S' usa pera mudar de conversa. *Dejando una cosa por otra.*

PASSAT A COSA JUDICADA, O A AUTORITAT DE COSA JUDICADA. fr. *For.* Se diu de qualsevulla cosa que ja se suposa, y de qu' es inútil tractar. *Pasado en cosa juzgada ó en autoridad de cosa juzgada.*

PER TAN POCA COSA MÉS VAL NO RES. *Loc. prov.* Ab que 's denota no apreciar una cosa pera ésser en poca quantitat. *Para tan poca salud, más vale morirse.*

PER UNA COSA DE NO RÉS *Loc. fam.* Per cosa de poca importancia. *Por quítame allá esas pajas.*

POCA COSA. Se diu de la persona débil de cós o del ánim. *Poquito, poquita cosa.*

¿QUINA COSA? *Loc. fam.* ¿Qué dius que hi há? ¿qué vol? ¿qu' és? || *Loc.* Que 's sol usar quan se proposa alguna endevinalla. *¿Qué es cosa y cosa?*

¿QU' ES UNA COSA COSETA? QUE COSA, 2.

¡QUÉ TANTA COSA! *Loc.* ¡QUÉ TANTA COTILLA!

SI NO VOLS QUE 'S SÁPIGA LA COSA NO LA DIGUIS. *Ref.* Adverteix el cuidado ab que havém d' anar en comunicar els nostres secrets. *Quien dice su puridad, vende su libertad; el mejor secreto es el que queda encubierto.*

UNA COSA. Qualsevulla materia indeterminada que se calla per algún motiu. *Una cosa.* || S' usa pera fer separació entre 'ls extréms d' alguna materia, còm concedint alguna cosa pera negar les demés. *Una cosa.*

UNA COSA CÒM AQUEIXA. *Loc. fam.* Això meteix. *Eso mismo.*

UNA COSA DE NO RES. *Loc.* Una cosa de mòlt poch valor y entitat. *Una nadería, una bagatela, una fruslería.*

UNA COSA O ALTRA SERÁ O RES. *Loc.* Que s' usa quan algú diu de diferents modos una cosa abáns de endevinarla. *O es buey, ó tortilla, ó sarmientos en gavilla.*

VEURE LA COSA MAL PARADA. fr. Conéixer el perill en que 's trova algú, o la perdua que sufreix alguna cosa. *Ver el pleito mal parado.*

COSCASTELL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Peramea, prov. de Lleida.

COSCÓ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Oliola, prov. de Lleida.

COSCOLL. m. Mena d' alsina petita, de fulles espinoses. **Coscoja, carrasca, chaparro, chaparra.** || *Bot.* Mena d' ápit que 's cría a les montanyes; les seues fulles se composen de fulles partides y les flors blanques en forma de girasol. **Apio montano.**

COSCOLL. m. *Bot.* GARRICH.

COSCOLL DEL VESCH. *Bot.* BOIX GRÉBOL.

COSCOLLA. f. *Bot.* GARRICH.

COSCOLLER. *Orog.* Serrat de les montanyes de Busa.

COSCOLLS. *Bot.* TURBIT.

COSCONAL. m. Lloch ont s'hi críen coscolls. **Coscojal, coscojar.**

COSCONILLA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que 's cría al peu dels marges y a les vores dels camins y sembrats que fá floretes grogues; quan la planta és tendra és bona pera menjar crua y ensiamada. **Cosconilla.**

COSCOYA. *Orog.* Serra del terme de Sineu, Mallorca.

COSENO. m. *Matem.* El seno del complement d' un ángul. **Coseno.**

COSENTÍ, NA. adj. El natural y lo pertanyent a Cosensa. **Cosentino.**

COSERA. *Ant.* MATALÁS.

COSERANS. *Hist.* Antiga comarca romana que s' extenía per les conques dels rius Ariege y Garona.

COSETA. f. dim. **Cosilla.** || *Met.* El subgecte delicat. **Alfeñique.**

COSÍ, NA. m. y f. Fill del germá o germana del pare o de la mare. **Primo o primo hermano.**

COSÍ GERMÁ: COSÍ. || *Met.* Cosa mòlt semblant a altra o que té les meteixes propietats. *Primo hermano.*

COSIA. f. *Ant.* CURSIA.

COSIMENT. adv. *Ant.* ALBIR, VOLUNTAT, DISCRECIÓ, MERCÉ.

A COSIMENT. *Loc. ant.* A VOLUNTAT, A DISCRECIÓ.

COSIR. v. a. y 'ls seus derivats. CUSIR.

COSIR A PUNYALADES. v. a. Causar a algú mòltes ferides ab punyal. *Acribillar de heridas.*

COSMÉTICA. f. La part de la higiene qu' ensenya l' us dels cosméticbs pera dissimular o corretgir els defectes de la pell. **Cosmética.**

COSMÉTICH. m. Preparació que té per obgecte conservar la frescura y bon semblant de la pell. **Cosmético.**

COSMETOLOGÍA. f. La part de la higiene que té per obgecte la netedat del cós y de la roba. **Cosmetología.**

CÓSMICH, CA. adj. Lo relatiu al Univers y a la materia de qu' és format. **Cósmico.**

COSMOGONÍA. f. Ciencia o sistema de la formació del univers. **Cosmogonía.**

COSMÓGRAF. m. El professor o escriptor de cosmografía. **Cosmógrafo.**

COSMOGRAFÍA. f. Descripció del univers. **Cosmografía.**

COSMOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la cosmografía. **Cosmográfico.**

COSMOLABI. m. Instrument pera pendre les altures dels astres y representar els cercles de la esfera. **Cosmolabio.**

COSMÓLECH. m. Professor de cosmología. **Cosmólogo.**

COSMOLOGÍA. f. Ciencia de les lleis naturals per les que 's regeix l' univers. **Cosmología.**

COSMOMETRIA. f. Ciencia que tracta de la mida de tot l' univers. **Cosmometría.**

COSMONOMIA. f. Conjunt de regles que governen l' univers. **Cosmonomia.**

COSMOPOLITA. m. Ciutadá del mòn; qui fá cas omís de la seua patria y viu indiferentment a qualsevol país, manifestant igual afecte a tots els homes. **Cosmopolita.**

COSMOPOLITISME. m. Disposició del esperit que fá que un consideri tot el mon còm patria. **Cosmopolitismo.** || Disposició oposada al esperit de patriotisme exclusiu. **Cosmopolitismo.**

COSMORAMA. m. Ilusió óptica que per medi de un crestall convexe fa que semblin de bulto y reial les coses pintades. **Cosmorama.** || La sala y també l' instrument que serveixen pera produir aquesta ilusió. **Cosmorama.**

COSMOS. m. MON.

COSMOSOFÍA. f. Estudi del univers segons els principis místichs. **Cosmosofía.**

COSP. *Orog.* Vall atravessada per la riera de Castell de l' Areny en el camí de Vilada a Sant Jaume de Frontanyá. || —(SANT JULIÁ DE). *Arqueol.* Iglesieta románica situada en la meteixa vall. || — (PLANS DE). *Orog.* Entre 'l collet de Puig Lluent y la collada de Faig prop Sant Jaume de Frontanyá.

COSPRONS. *Geog.* Poblet del terme de Port-Vendres, depart. dels Pirineus Orientals.

CÒSSA. f. Cop fort y cap enrera que donen les cavalcadures ab l' una o les dues potes del derrera, y per traslació 's diu també de les persones que fan lo meteix ab els peus. **Coz.** || El cop que peguen ab aquest moviment. **Coz.** || El cop de culata de les armes de foch al temps de dispararles. **Coz, culatazo.**

PAGAR AB UNA CÒSSA AL CUL. fr. *Met.* Ésser desagrait o pagar els favors ab ingratituts. *Dar una coz, dar el pago.*

PEGAR O TIRAR CÒSSES. fr. Dónar les cavalcadures patades ab les potes del derrera. *Acocear, cocear.* || *Met.* Resistir, repugnar, no voler convindre ab alguna cosa. *Disparar coces, tirar coces, cocear.*

COSSACH, CA. adj. Habitant de varis districtes de Russia y lo pertanyent a n' ell. **Cosaco.** || m. Soldat rus de tropa lleugera. **Cosaco.**

COSSADERS. m. pl. *Náut.* Els taulóns del forro exterior del barco compresos entre la cinta principal y la ratlla de flotació liviana. També 's diuen cossaderos. **Cosaderos.**

COSSALET. m. dim. de COSSET.

COSSAR. v. a. Fer cos, posar cos als vestits, apretar lo que va cenyit al cos. **Ajustar los vestidos al cuerpo, ceñir el cuerpo.** || v. a. y 'ls seus derivats. **Vestir.**

COSSARI, A. m. y f. Qui mana alguna embarcació armada, en cós. **Corsario.** || adj. S' aplica a la meteixa embarcació armada en cós. **Corsario, corsaria.**

COSSÁS. m. aum. COSSEGÁS.

COSSAT. p. p. de COSSAR.

ANAR COSSAT O BEN O MAL COSSAT. *Ir ceñido; llevar ajustado el cuerpo.*

COSSATGE. m. Disposició del cos. **Talle.**

COSSECANT. f. *Matem.* La secant del complement del ángul. **Cosecante.**

COSSEGÁS. m. aum. **Corpazo, corpachón.**

COSSEJADOR, A. m. y f. Animal guit, que tira cosses. **Coceador, falso, ruín.**

COSSEJAR. v. a. Dònar, pegar cosses. **Acocear, cocear.** || v. n. Anar al còs. **Corsear, ir á corso.**

COSSEJAT, DA. p. p. **Coceado.**

COSSELET. m. *Mil.* Armadura antigua composta de gola, peto, espatller, manilles y celades. **Coselete.**

COSSET. m. dim. **Corpezuelo, corpecillo.** || Mena de gipó sense mánigues ni faldes. **Corpezuelo, corpiño, almilla.** || *Zool.* Part anterior ovalada dels moluschs de petxines bivalves. **Corselete.** || —DE MONTANYESA. Coleto petit. **Coletillo.** || COTILLA.

COSSETÁ. *Geog. ant.* Habitant de la Cossetanía y també lo pertanyent o propi d' aquella regió. **Cosetano.**

COSSETANIA. *Geog. ant.* Nòm donat pêls antichs

a la regió de la costa catalana compresa entre 'ls rius Gayá y Ebre; venía a ésser lo que avui ne diém Camp de Tarragona. **Cosetania.**

COSSIADA. f. *Bot.* FUIXARDA.

COST. m. El preu d' alguna cosa. **Costa, coste, costo.** || Travall, fadiga. **Costa, costo.**

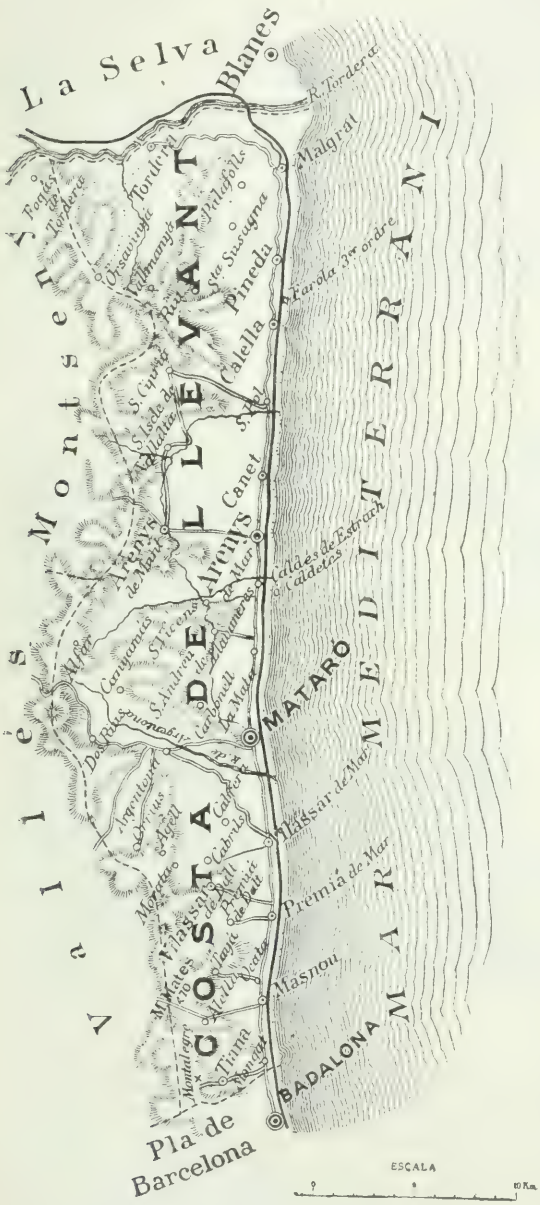

Mapa comarcal de la Costa de Llevant

A COST Y COSTES. m. adv. Pêl preu y gasto que té una cosa sense cap ganancia. *A coste ó á costo y costas.*

A TOT COST. m. adv. A tot gasto. *A toda costa.*

COST. *Bot.* MENTA ROMANA.

COSTA. f. Terreno que fa pendent. **Cuesta.** || COST. || La vora del mar y la terra que té prop. **Orilla, costa, marina.** || *Ter.* Troç de fusta d' un pam de llarch y dos dits d' ample, que usen els sabaters pera aixamplar les sabates. **Costa.** || *Ant.* COSTELLA.

COSTA AMUNT. m. adv. Anant pujant. *A repecho, cuesta arriba.* || m. adv. Ab repugnancia. *A repelo, cuesta arriba.*

COSTA OBERTA. f. La qu' és seguida y sense cap mena d' abrich de punta ni de altra cosa. *Costa abierta.*

A COSTA DE. m. adv. A força de. *A costa de.*

ANAR COSTA AMUNT. fr. Anar pujant la costa. *Repechar, ir cuesta arriba.*

ANAR COSTA COSTA, O COSTA A COSTA. Costejar, seguir la costa marítima. *Costear.*

A TOTA COSTA. m. adv. A TOT COST.

FER LA COSTA. fr. Pagar per algú. *Hacer la costa.* || Posar els medis pera qu' algú consegueixi alguna cosa. *Hacer la costa.* || *Met.* Portar una sola persona la conversa, ésser l' obgecte d' ella o de la murmuració de tots. *Hacer el gasto.*

A COSTES Y DESPESES. m. adv. *Fam.* Pagant tots els gastos. *A expensas, á costas.*

CONDEMNAR A COSTES. fr *For.* Fer pagar tots els gastos. *Condenar á costas.*

COSTA. *Geog.* Caseriu agregat a Canejan, provincia de Lleida. || — (COLLET DE). *Orog.* Collet a 1,165 metres d' altitut, a la vora del Ritort, entre les rieres de Ginestosa y de la Boixeda, al SE. de Molló, prov. de Girona.

COSTA DE LLEVANT. *Geog.* Encontrada que se extén entre el Plá de Barcelona y 'l promontori de Tossa; per la banda del mar, y fins les properes serres que formen la partió d'aigües dels rius Besós, Mogent y Tordera ab el mar, per la banda de terra.

COSTA DE PONENT. *Geog.* Llenca de costa, compresa entre la desembocadura del Llobregat y la del Foix al Penadés, prov. de Barcelona.

COSTA DEL MORO. f. *Term. de Blanes.* S' emplea pera designar les costes del Marroch.

COSTA (Pere). *Biog.* Esculptor natural de Vich. Va morir a Berga l'any 1761. Tant pêls seus mérits personals còm per la benefactora influencia exercida en ell, còm en el gran pintor Viladomat, pêls extrangers Galli Biviena y Conrat Rodolfo, va ésser un dels millors artistes catalans del seu temps. Gracies a n' ell, unit a altres artistes, se sostenía aleshores l' estudi de les bellesarts a Barcelona. En Costa va ésser un dels primers acadèmichs de mérit de la Reial de Sant Fernando. Aficionat a l' heráldica va escriurer l' obra *Nobiliario catalán*, dos volúms manuscrits servats a la biblioteca de Sant Felip Neri, a Barcelona. Les principals iglesies de Barcelona, Vich, Girona, Cervera, etc., li encarregaren travalls.

— (RAMÓN). *Biog.* Provincial dels dominichs de la Corona d' Aragó y escriptor. Va néixer a Barcelona l' any 1640 y va morir l' any 1703. Va pendre l' hábit de la ordre dels predicadors y va estudiar a Salamanca, prenent' hi el grau de mestre en teología y 'l de doctor en les universitats de Valencia y de Barcelona. Va ésser catedrátich de aquesta derrera y prior del convent de Santa Caterina. Era bon predicador y va deixar escrites algunes obres.

— DE RISPA (FELISA). *Biog.* Professora mòlt distingida per la seua il-lustració. Va ésser desde 1855 mestra de l' escola municipal de cegos y de sorts y muts de Barcelona, morint a n' aquesta ciutat l' any 1880.

— Y BOFARULL (DOMINGO). *Biog.* Capellá y escriptor del sigle XVIII, fill de Solsona. Ademés d' alguna obreta de carácter relligiós, va deixar inédits aquestos travalls: *Memoria de la ciudad de Solsona y de su iglesia, y catálogo de sus antiguos prelados; Episcopologio de los obispos de Solsona; Apéndice de documentos inéditos,* comprovants de l' historia de Solsona; *Vida del obispo de Solsona don Rafael Lasala; Historia de Cataluña.*

— Y BORRÁS (JOSEPH DOMINGO). *Biog.* Arquebisbe de Tarragona. Va néixer a Vinarós l' any 1805 y va morir a Tarragona l' any 1864. La fama del seu talent va fer que ja durant els seus estudis se 'l consultés en cassos difícils ab marcada preferencia. Al any 1828 va fer oposicións a les canongíes doctorals de Tortosa y Saragossa, despertant interés les seues facultats, y a l' any següent va tornar a ferles per una canongía de Sant Felip de Xátiva, obtenint el primer llóch. Poch deprés prenía ordres menors. Desde aleshores va guanyar mòlt la seua personalitat, mostrantse intransigent en relligió. Va topar algunes vegades ab els homes de l' Estat, per lo qual sufrí desterro. Era mòlt actiu y travallador. L' any 1865 se va publicar a Barcelona, d' ont havía estat bisbe, una colecció de les seues obres complertes.

— Y HUGAS (JOSEPH). *Biog.* Tocador de guitarra mòlt notable, fill de Torroella de Montgrí y mort l' any 1881. És considerat còm el quart o quint dels millors guitarristes del sigle XIX. Havía estudiat a Torroella y a Barcelona, haventse perfeccionat a Valencia, tenint per guía al mestre Pasqual Pérez, organer de la sèu, qui li va ensenyar el contrapunt y li va fer estimar la música clássica.

— Y GALLISÁ (LLUCIÁ). *Biog.* Jesuita que va ésser catedrátich de retórica y filosofía a la Universitat de Cervera, y autor de varies obres. Era nadiu de Vich, en quina ciutat va néixer en 1731, y va morir a Ferrara l' any 1811, per haverse retirat a Italia, quan l' expulsió de la Companyía de Jesús pêl rei Carles III.

COSTA (La). *Geog.* Poble del dist. munpal. de Fogás de Moncús, prov de Barcelona. || Arrabal de Juyá, prov. de Girona. || —CABIROLERA. *Orog.* Un dels cims més aguts de la serra de Cadí (2,572 m.). || — GEPERUDA. Pendent de forma combada al peu del Puig Llansada.

COSTÁ. prep. Prop, junt, cerca, tocant. **Cabe.**

COSTABONA (Puig de). *Orog.* Puig a 2,464 met. d' altitut; és a la ratlla de França, al N.E. de Setcases, prov. de Girona.

COSTABORDA. *Orog.* Montanya que hi há entre les provincies de Barcelona y Girona, a tramontana de Castellar d' En Huch, que pertany a la primera.

COSTADA. f. COST, COSTES, GASTOS.

COSTALGIA. f. *Med* Dolor que 's posa a la regió de les costelles. **Costalgia.** || MAL DE CÒSTAT.

COSTANA. f. Als carros de carbó, cada un dels encanyissats dels costats. **Costana.**

COSTANER, A. adj. Lo que pertany a la costa. **Costanero, litoral.**

COSTAR. v. n. Valdre, ésser de cost. **Costar.** || *Met.* Causar cuidado o travall alguna cosa. **Costar.** || COSTAR ALGUNA COSA 'L DOBLE O MÒLT MÉS DE LO QUE VAL. fr. *Fam.* Denota que se n' ha donat més preu del que valía. *Costarle la torta un pan.*

COSTAR CAR. fr. *Met. fam.* Resultar un gran perjudici de l' execució d' alguna cosa. *Costarle á uno caro, ó cara alguna cosa.*

LO QUE POCH COSTA, POCH DOL. *Ref.* Denota que lo que costa poch travall y fadiga s' estima poch. *Hijo sin dolor, madre sin amor.*

TANT COSTA DIR SI CÒM NO. *Ref.* Denota qu' és prudent algunes vegades concedir alguna cosa; axís còm altres el negarla. *La boca que dice no, dice si.*

VOLRÍA QUE AITAL LLÓCH FÒS NOSTRE, BÈ PAR QUE POCH VOS COSTA. *Ref. ant.* LO QUE POCH COSTA, POCH DOL.

COSTARJAS (Tuch de). *Orog.* Montanya de la Vall d' Arán (1,950 m.).

COSTAT. m. Cada meitat del cós del animal desde 'l peu fins al cap. **Lado, costado.** || *Met.* La persona qu' assisteix o acompanya a un' altra. **Lado, apoyo.** || *Geom.* Cada una de les ratlles qu' enclouen una figura plana, o cada un dels plánols que comprenen un sólit. **Lado.** || *Met.* La part dreta o esquerra d' alguna cosa. **Lado.** || Qualsevol dels paratges qu' están al voltant d' un cós. **Lado.** || La persona qu' afavoreix y protegeix a un' altra. **Lado.** || El modo, medi o camí que 's prén per alguna cosa. **Lado.** || *Mil.* La part dreta o esquerra d' una porció de tropa, còm de una columna, un batalló. **Flanco, costado.** || m. *Náut.* Cada un dels dos costats que formen el casch del barco, de popa a proa, desde la ratlla d' aigua fins a regala. **Costado.**

COSTAT PER COSTAT. m. adv. Serveix pera explicar l' immediació d' una cosa respecte d' un' altra, quan les dues no están separades sino per una paret. *Paret en medio.*

COSTAT, PUNY, PENOL DE BARLOVENT O SOTAVENT. m. Els meteixos obgectes de la nau al costat d' ont bufa 'l vent no navegant en popa o rodó. *Costado, puño, penol de barlovento.*

AL COSTAT. m. adv. COSTAT PER COSTAT. || Mòlt aprop. *Al lado.*

ANAR AL COSTAT. fr. Anar acompanyant a algú. *Ir al lado.*

ANAR COSTAT PER COSTAT. fr. Denota la igualtat de dues o més persones quan se passejen juntes. *Ir lado á lado.*

ANAR DE COSTAT. fr. Tombarse cap un costat lo que 's mou o 's porta. *Ladearse.*

ESTAR DE COSTAT. fr. No estar alguna cosa enfront del qui la mira. *Estar ladeado.*

GIRAR DE COSTAT. fr. Decantar envers un costat alguna cosa. *Ladear.*

LO QUE PERTANY AL COSTAT. *Lateral.*

MIRAR AL COSTAT. fr. Mirar ab despreci o dissimulo. *Mirar de lado ó de medio lado.*

NO SABER PER QUIN COSTAT GIRARSE DE FEINA. fr. NO POGUER DONAR L' ABAST

POSARSE O GIRARSE DE COSTAT. fr. Posarse de modo que 'l costat vingui al devant de la persona o cosa de que 's parla. *Perfilarse.*

TIRAR CADA HÚ PÊL SEU COSTAT. fr. Anarse 'n cada hú per diferenta direcció. *Echar cada uno por su lado.* || *Met.* Estar discordes en algun dictamen. *Ir, echar cada cual por su camino.*

TIRAR PER ALTRE COSTAT. fr. *Met.* Seguir diferenta opinió que un altre, o deixar la que un meteix havía adoptat pera seguirne un' altra de diferenta. *Echar por otra parte, por otro lado.*

COSTASANA (Lluis). *Biog.* Esculptor del sigle XVI, natural de Ripoll. L' any 1583 va fer l' imatge de Sant Pere, de la iglesia de Montgrony.

COSTAVANA. *Geog.* COSTUMÁ, prov. de Tarragona.

COSTEJAR. v. a. Fer o pagar el gasto. **Costear.** || Anar les embarcacións per la vora de la costa. **Costear, perlongar, navegar costa a costa.**

COSTELLA. f. Qualsevol dels ossos llarchs y encorvats que ixen de l' espinada, y venen envers el pit. **Costilla.** || pl. *Met.* La muller. **Costilla.** || *Náut.* Fustes corves qu' estreven pêls caps a la carena, y formen els costats del barco. **Cuadernas.** || Se diu impropiament de les espatlles. **Costillas.** || La de carn pera menjar. **Chuleta.**

COSTELLES. f. pl. *Art. y of.* Les diferentes peces

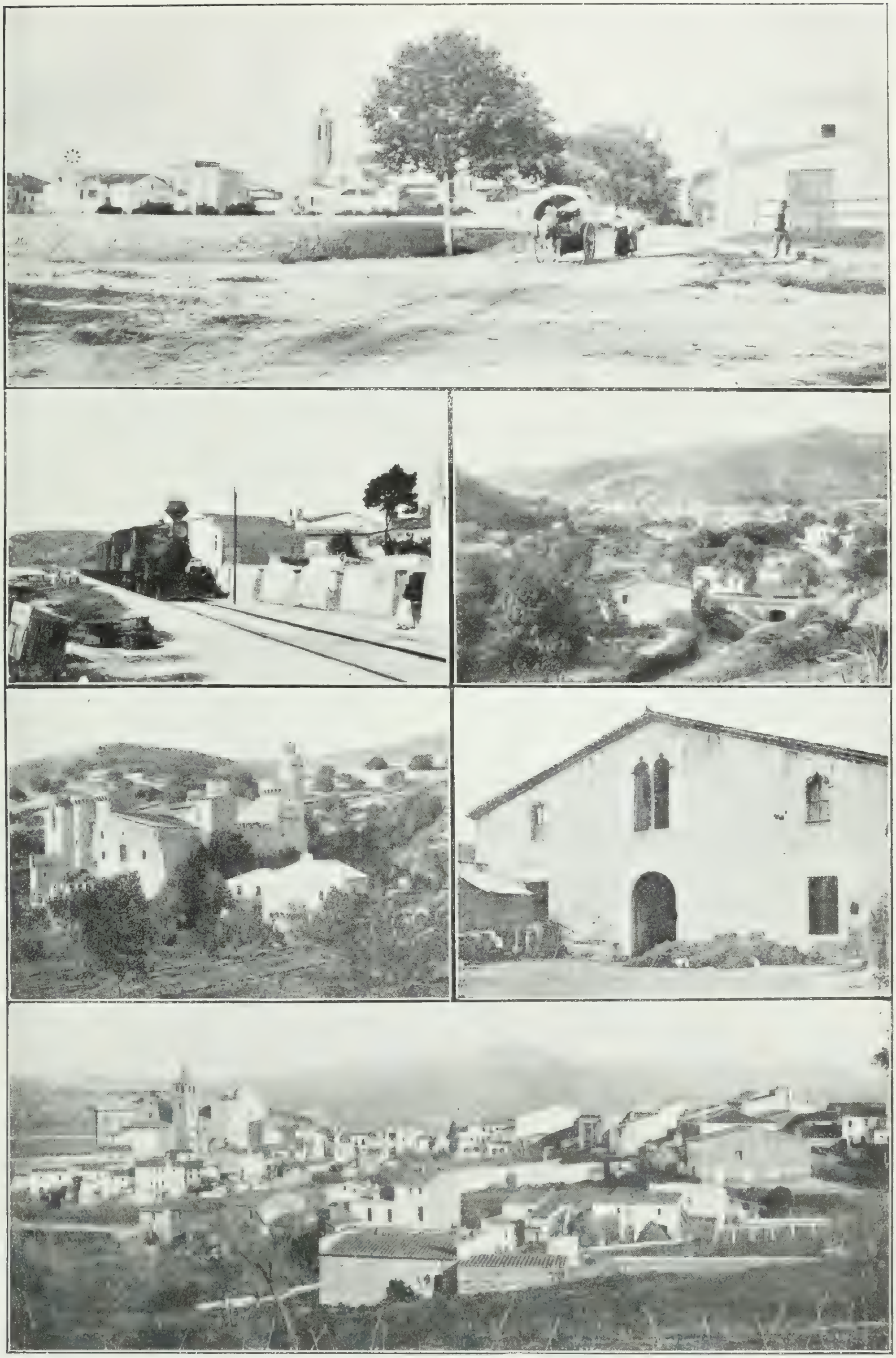

Calella, vista de les afores.— Calella, carrer de Marina.— Arenys de Munt, vista general.— Canet de Mar, vista del castell de Santa Florentina. — Alella, casa Biló. — Tordera, vista general.

Costa de Llevant

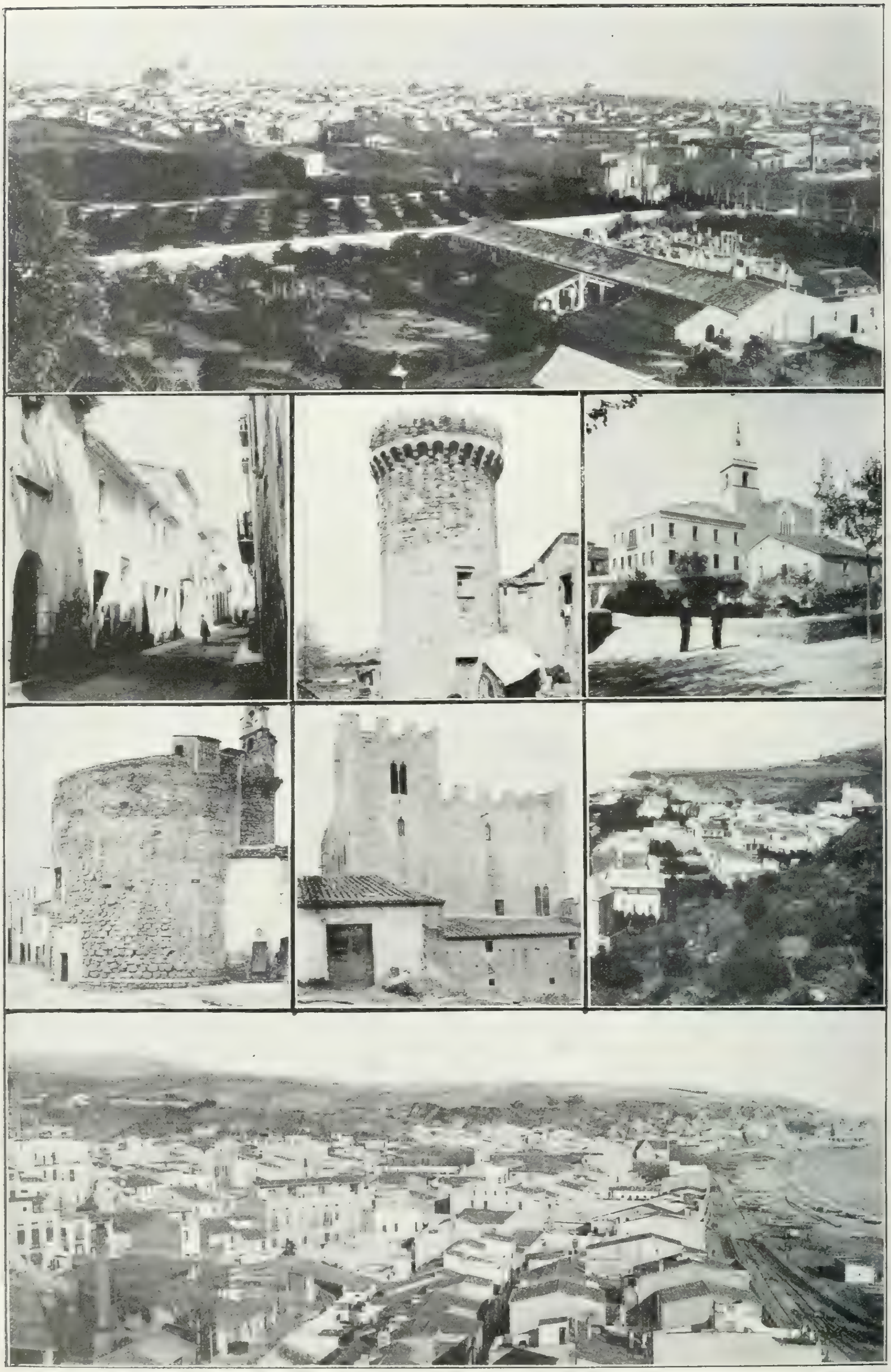

Mataró, vista general. — Calella, carrer de Mar. — Mataró, torre del Palau. — Teyá, Iglesia y escoles. — Canet de Mar, torre de la carretera. — Vilasar de Dalt, castell. — Caldetes, vista de la població. — Arenys de Mar, vista general.

Torroella de Montgrí: Ballant la sardana. — Lloret de Mar: Ball de les morratxes. — Valencia: Ball de la jota valenciana al firal. — Granollers: Ball de les gitanes a la plaça. — Castelltersol: Ball del ciri.

Costums populars (Festes)

Lloret de Mar: Arrivada de la professó de Santa Cristina a la platxa. — Font-Romeu: Antich pelegrinatge. — Tarragona: El xiquets de Valls, montant un castell a la plaça de la Catedral. — Barcelona: La professó general de corpus, eixint de la Catedral. — Valencia: Una parella a la cavalcata del firal. — Barcelona: Els gegants de la Ciutat. — Sant Cárles de la Rápita: Cursa de bous. — Barcelona: Concert del Orfeó Catalá al bosch de Vallvidrera.

COSTUMS POPULARS (TRAVALL)

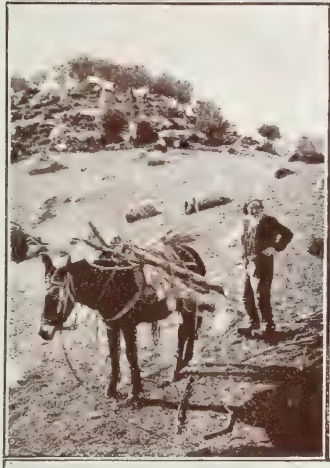

Vilajuiga: Ventant el blat a l'era. — El correu de la Seu d'Urgell a Andorra la vella. — Llenyater d' Andorra. — Empurdá: Eixint a pescar sardina. — La Escala: Pasturant prop de la mar. — Mataró: Esperant la barca de pesca. — Bosost: Fira de Sant Joan. — Organyá: Firal de bous. — Vilademat: Matant l'estona jugant a la bescambrilla el día de festa.

COSTUMS POPULARS (TRAVALL)

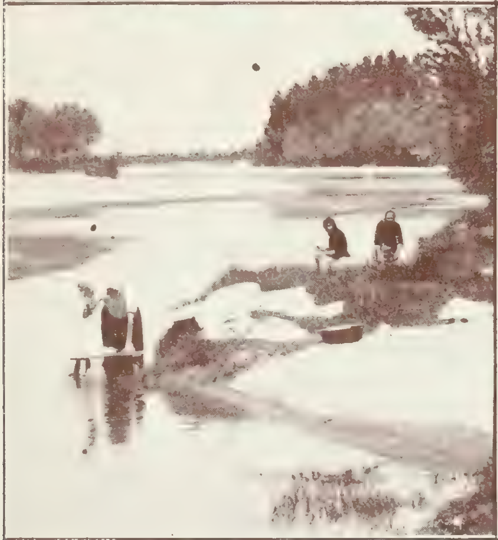

La Escala: La sega. — Calella: Tirant el bolitx. — Castelló d'Empuries: Rentant a la Muga. — Costa de Llevant: Enllestint palangres. — Roses: Pesca a l'almadraba. — Empurdá: La brema.

compreses en travalls distints, ja per sosteniment, ja per lligats còm per guíes y límits: *de l' àspit,* pera devanar troques; *del revólver,* calaixos per les llençadores; *del urdidor,* ab forats per les clivilles que limiten la faixa de l' urdit.

COSTELLES FALSES. f. pl. *Anat.* Les que no s' apoien a la part del pit o l' esternó. *Costillas falsas.*

ANAR DE COSTELLES. fr. Çaure d' esquena. *Ir de costillas, tomar las pajas con el cogote, ó alzar las pajas con la cabeza.* || *Met.* Eixir malament d' alguna empresa superior a les seues propies forses. *Dar al través.*

PEGAR A LES COSTELLES. fr. *Descostillar.*

COSTELLÁM. m. El conjunt de costelles. **Costillar, costillaje.**

COSTELLETA. f. dim. **Costillita, chuletita.**

COSTELLÓS, A. adj. Que té costelles. **Costífero.**

COSTELLUT, DA. m. y f. S' aplica al que té grans ossos y costelles. **Costellado.**

COSTER. m. *Ant.* COSTA, 2. || La post esguerrada que queda a les vores quan se serra algun tronch o biga. **Costera, ripia.** || Paper tarat que surt a cada raima. **Costero.**

COSTERA. f. *Ant.* NAFRA. || adj. S' aplica a cada una de les dues máns de paper coster que hi há a cada raima. **Costera.** || *Ant.* **Costa marítima.**

COSTERAMENT. adv. m. Sense separarse de la costa. **Costeramente.**

COSTEREJAR. v. a. *Ant.* COSTEJAR.

COSTERS. m. pl. *Náut.* Els taulóns exteriors que queden d' una peça serrada al fil y se 'n solen fer ventreres, soles, tuquins, etc. COSTONES.

COSTERUT, DA. adj. Lo que fá costa. **Costanero.** || *Met.* Lo qu' és pesat de fer. **Costoso.**

COSTES (Les). *Geog.* Caseriu del terme de Casavells, prov. de Girona. || Caseriu del terme de Mollet, prop Perelada, prov. de Girona. || *Orog.* Serra que va desde 'l coll de Jou al de Toses, entre les prov. de Girona y Barcelona, y parteix les aigües del Ter de les del Llobregat. || — (DE LA MALESA). Dessota la collada d' Estela per demunt de Campllonch.

COSTETA. m. dim. **Cuestecilla, cuestezuela, costanilla.**

COSTINYOLA. *Orog.* Montanyeta que hi há a tramontana y mòlt a la vora de Camprodón, entre 'l riu Ritort y la riera de Feitus, prov. de Girona.

COSTITX. *Geog.* Poble de l' illa de Mallorca, part. jud. d' Inca; és a la vora del torrent de Muro y tè 1,326 hab.

COSTOGES. *Geog.* Poble del Vallespir, are del departament dels Pirineus Orientals, que 'ls francesos anomenen Coustouges. Está situat a 832 metres de altitut, y és d' origen mòlt antich, conservantse en ell una de les iglesies, considerada còm a monument nacional de França. Forma part del cantó de Prats de Molló, bisbat de Perpinyá, y té 565 hab.

COSTOGES (Riera de). *Hidrog.* Riera del alt Vallespir que neix al coll de la Creu y desaigua a la vora de la de La Quera.

COSTÓS, A. adj. Lo que costa mòlt o es de mòlt preu. **Costoso.** || *Met.* Travallós, difícil. **Costoso.** || Lo que fá mòlt de mal o mòlt de sentiment. **Costoso.**

COSTOSAMENT. adv. m. Mòlt car. **Costosamente.**

COSTOSÍSSIM, A. adj. sup. **Costosísimo.**

COSTOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. Moltíssim car. **Costosísimamente.**

COSTRÉNYER. v. a. *Ant.* COSTRENYIR.

COSTRENYIMENT. m. *Ant.* COSTRENYIMENT.

COSTRET, A. p. p. *Ant.* De costrényer. CONSTRINGIT.

COSTÚM. m. Hábit adquirit de fer alguna cosa per haverla feta mòltes vegades. **Costumbre.** || Práctica mòlt usada y rebuda que té forsa de llei. **Costumbre.** || Lo que per geni o propensió 's fá mòlt sovint. **Costumbre.** || Us dels pobles, temps y nacións. **Costumbre.** || pl. Les bones o males accións morals que califiquen a cada persona. **Costumbre.**

COSTÚM IMMEMORIAL. Lo que per ésser mòlt antich no hi há memoria de quan va comensar. *Costumbre inmemorial.*

LES COSTÚMS Y 'LS DINERS FAN ALS HOMES CAVALLERS. *Ref.* Denota que la riquesa y bons costúms son els principis de la noblesa. *Costumbres y dineros hacen los hijos caballeros.*

MAL COSTÚM. Lo qu' es oposat a la bona moral. *Vicio, resabio.*

PÉNDREHO DE COSTÚM. fr. Fer ab mòlta frequencia alguna cosa. *Tomarlo por oficio.*

COSTUMA. f. *Ant.* COSTUM.

COSTUMÁ. *Geog.* Caseriu del terme de Benifallet, prov. de Tarragona.

COSTUMANSA. f. *Ant.* COSTÚM. || Dret. **Derecho**

COSTUMAR. v. n. *Ant.* ACOSTUMAR.

COSTUR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisbat de Tortosa, part. jud. de Lucena; és entre 'ls rius Lucena y Monlleó y té 979 hab.

COSTURA. f. L' unió de dues peces cusides. **Costura.** || Casa ont s' ensenyen a les noies les feines propies del seu sexe, baix la direcció d' una mestra. **Escuela, amiga.** || Senyal que queda d' alguna ferida o llaga després de curada. **Cicatriz, costurón.**

ANAR A COSTURA. fr. Anar les noies a la casa de la mestra pera apendre les feines propies del seu sexe. *Ir á la labor, á la maestra.*

COSTURA PLANA. f. La que 's fá als vels fora del teler, quedant el fil cavalcant sobre les vores de la tela. *Costura plana.*

POLL DE COSTURA. *Piojo pegadizo.*

COSTURER. m. *Ant.* **Sastre.**

COSTURERA. f. La dona que té costura pera ensenyar noies. **Maestra, amiga.** || CUSIDORA.

COSTURETA. f. Lo qu' está cusit grollerament. **Costurón.**

COT. m. CAPOT. || *Ant.* **Cota.**

COT, A. adj. BAIX, INCLINAT.

COTA. f. Roba talar ab mánigues, que usen els homes pera anar per casa. **Bata.** || Vestidura que porten els reis d' armes a les funcións públiques. **Cota.** || La que porten els escoláns. **Bata, brandis.** || QUOTA.

COTA D' ARMES. Mena de capot ab mánigues que portaven els cavallers a la guerra y als torneigs demunt de les armes. *Cota de armas.*

COTA DE MALLA. Armadura antiga del cós feta de malles, filferro o llautó groixut. *Cota, loriga, jubón ojeteado.*

VESTIR AB COTA DE MALLA. *Lorigado.*

FER COTES DE MALLA O ARMAR AB ELLES. fr. *Mallar.*

Cota de malles

COTA (Serra de la). *Orog.* Serra del S.E. de la provincia de Valencia, a la seua partió ab la d' Alacant.

COTABISME. m. *Mat. med.* Nòm d' un medicament mòlt alabat pêls casos de caquexia. **Cotabismo.**

COTADOR. m. L' animal que cota. **Corneador, acorneador.** || m. El toro que fereix sovint ab les banyes. **Cornúpeta.**

COTAMALLER. m. Qui fá cotes de malla. **Mallero.**

COTANDA (Joseph). *Biog.* Esculptor de les derreríes del sigle XVIII. Va néixer a Valencia l' any 1758 y va morir en 1802. Va distingirse pêls seus travalls d' ornamentació, y va obtindre la plassa de mestre de l' Academia de Sant Carles.

COTANGENT. f. *Matem.* La tangent del complement d' un ángul. **Cotangente.**

COTAR. v. a. Ferir ab les banyes o jugar ab elles. **Acornear, cornear, amurcar.** || **Tatxar, medir.**

EN TERRES ESTRANYES LES VAQUES COTEN ALS BOUS. *Ref.* Dóna a entendre que quan un és foraster y no té qui 'l protegeixi, fins els inferiors l' insulten y atropellen. *En tierra ajena, la vaca al buey acornea.*

COTAT, DA. p. p. **Acorneado, corneado.**

COTEIG. m. Comparació, confrontació d' una cosa ab un' altra. **Cotejo, comparación, parangón, paralelo.**

COTEJAR. v. a. Confrontar, comparar una cosa ab un' altra. **Cotejar, comparar, parangonar, colacionar.**

COTEJAT, DA. p. p. **Cotejado, comparado.**

COTES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alberich; és a la vora del Júcar y té 232 hab.

COTET, COTET. *Loc.* A pleret, a poch a poch, d' amagat y sense remor. **A hurtadillas.**

COTETA. f. dim. **Batita.**

COTÍ. m. Roba de fil regularment ratllada, que serveix pera diferents usos y més particularment pera teles de matalás y trespontins. **Coti.**

COTÍCUL. m. *Min.* Mena de pisarra fina, que 's fon a la flesca, donant un esmalt fosch; forma banchs y a voltes filóns y venes. Serveix pera afinar navajes. **Cotículo, novaculita.**

COTIDIÁ, NA. adj. Lo de cada día. **Cotidiaao.**

COTIDIANAMENT. adv. m. Diariament. **Cotidianamente.**

COTILEDÓN. m. *Bot.* La fulla del embrió de les plantes fanerogames. **Cotiledón.**

COTILLA. f. Justillo de tela o seda ab barnilles o espart, ab que les dones s' apreten el cos. **Cotilla.**

¡QUÉ TANTA COTILLA! *Expr.* Ab que 's demostra 'l disgust que causa algú ab les seues impertinencies. *¡Qué tanta jeringa! ¡Qué tanta jeta!*

COTILLAIRE, A. m. y f. Qui té l' ofici de fer cotilles o 'n ven. **Cotillero, corsetero.**

COTILLÓ. m. Mena de vals en que s' hi fan varies figures. **Cotillón.**

COTISACIÓ. f. *For.* Tribut que s' imposa a algúns repartiment del tribut, determinació de la quota que ha de pagar cada hu. **Cotización.** || La quota o'l tant que paga cada persona que pren part a un dinar o altra festa, pera cubrir els gastos. || Acció de tassar o imposar tassa. || Acció de valuar el preu del paper y les accións al mercat d' efectes públichs. **Cotización.**

COTISAR. v. a. *Com.* Publicar en alta veu a la *Bossa* el preus dels documents de la deuda del estat, o 'l de les accións mercantils que tenen curs públich. **Cotizar.**

COTISAT, DA. adj. *Blas.* Se diu del camp o escut plé de bandes de colors alternats. Si no se n' esmenta 'l nombre se suposa que son deu. **Cotizado.**

COTISSA. f. *Blas.* Banda que no té més que la tercera part de la seva amplaria ordinaria. **Cotiza.**

COTIYDE. f. Cavitat del os ilio que reb l' os del fémur. **Cotiyde.**

COTNA. f. CONNA.

COTO. m. Lloch ont s' hi apleguen pobres que no tenen posada. **Cotarro.**

COTO (Serra del). *Orog.* Serra de 881 metres de altitut, al S. del part. jud. de Monóvar, prov. d' Alacant.

COTÓ. m. *Bot.* Borra blanca y llarga que embolica les llevors de la cotonera, y una volta cardada y filada serveix pera fer tota mena de teixits. **Algodón.**

COTÓ DE BLENS. El que 's posa als llums pera que cremin. *Mecha.*

COTÓ FLUIX. El qu' encara no es filat. *Algodón en rama.*

COTOLINA. f. **Cotonina.**

COTOLIU. f. *Ornit.* Aucell sedentari, més petit que l' alosa y quin bech es menys fort que'l d'aquesta; el seu cant es mòlt melodiós. TITIT, TITIRET, TITERELLA. **Cogujada, pipi de los prados.**

COTOLIVA. f. *Ornit.* Aucell semblant a la cogullada, pero un póch més petit y sense monyo. **Totovía, gulloría, galerita.**

COTONER. m. Qui tracta ab cotó. **Algodonero.**

COTONER (Bernat). *Biog.* Bisbe, germá dels dos grans mestres de Malta. Va néixer a Palma l' any 1613 y va morir l' any 1684. De rector de Manacor va passar a canonge de Palma (1644) y més tart, essent vicari general, va regentar el bisbat, captantse tantes simpatíes que 'l rei va proposarlo pera bisbe d' Oristany, a la illa de Cerdenya. Després els mallorquins varen pregar al rei que demanés al Sant Pare la mitra de Mallorca pera 'l bisbe Cotoner, accedint'hi Climent X, (1671). Al poch temps d' ésser en la seua terra nadiua, 's va promoure una forta qüestió entre la mitra y la Inquisició, per haver estat ferit dins del temple de Sant Francesch, don Joseph Villalonga. Va tindre de bregar mòlt contra la Inquisició; aquesta 'l va escomunicar, aprovant el rei els actes del inquisidor, fins que a l' any 1678 la Sagrada Congregació va fer anular aquella escomunió. El pontífix Climent X li va demanar informes respecte a la fama de santitat de la beiata mallorquina Catarina Tomas, en quin afer va cumplir a satisfacció del poble y del cap de la Iglesia, qui pera demostrarli la merescuda estima en que 'l tenía, lo va nomenar prelat mallorquí, donantli la dignitat de bisbe de Santa Justa, prelat doméstich del Sant Pare y vexilari de la Santa Mare Iglesia. Mentres feia la visita pastoral per el bisbat de Mallorca, a mitjants del mes de Janer, un atach d' aufech li va arrebassar la vida.

— (BERNAT LLUÍS). *Biog.* Notable home de lleis, nat a Palma de Mallorca a les derreríes del sigle XVI. Va estudiar dret a Avinyó fins a doctorarse, passant la seua joventut fora del seu país, no tornant'hi fins a les seues velleses, entrant a l' estat ecclesiástich. Va obtindre un benifet primer y una canongía després a la catedral de Palma. Era mòlt bon predicador, y 'l va escullir el Sant Pare pera inquisidor apostólich de Cerdenya, éssent més tart inquisidor general d' Aragó, Catalunya y Valencia. Visitant la Sicilia, va morir a la capital d' aquell regne l' any 1641.

— (FERRÁN). *Biog.* Un dels militars que més remarcable historia tingueren al sigle XIX. Va néixer a Palma en 1810 y va morir a Barcelona l' any 1888. En sa llarga carrera, y cumplidor sempre dels seus debers, va desempenyar cárrechs de mòlta importancia, entre altres els de capitá general de Burgos, de les Balears, de Puerto Rico, d' Aragó y de Catalunya, president de la secció de Guerra y Marina al Consell d' Estat, ministre interí de la Guerra, director general de la guardia civil y del còs y quartel d' inválits, diputat per les Balears en 1843 y senador en 1853. Posseía varies condecoracións, y en 1871 se li va concedir el títol de marqués de la Cenia, a quin uns anys després, se li va unir la grandesa d' Espanya. Va entrar de cadet a l' exércit en 1825, lluitant ab

valor al promoure's la primera guerra civil, vencent ab poch temps el moviment insurreccional de Talavera. En 1843 era comandant general del còs d' operació a Galicia, obtenint pêls seus serveis l' empleu de mariscal de camp. Va lluitar després en les provincies de Cartagena y Alacant, sometent als que s' havíen revoltat en elles, y en tots els nomenaments que havía obtingut, va distingirse per la seua energía y l' acert, que 'l feia volguer y respectar pêls pobles y pêls seus subordinats.

— (FRANCESCH). *Biog.* Militar mallorquí, nat a Palma l' any 1724. Va ésser regidor d' aquella ciutat desde 1752 fins a 1763. A l' any següent se va constituir la milicia provincial, a la que hi va entrar En Cotoner guiant una companyía, cárrech que va exercir dinou anys. L' any 1783 el varen fer capitá de granaders y 'l 1788 revía 'l grau de tinent coronel de infantería, y 'l 1794 arrivava a coronel. Un any després sortía del còs provincial y entrava a l' exércit ab els galóns de brigader. Aleshores va anar a la guerra de França y assistí a l' acció de Tolón y a la campanya de Catalunya, baix les ordres del marescal de camp don Valentí de Bellvís, portantse sempre dignament. Morí a mitjans de l' any 1807.

Francesch Cotoner

— (MARCH-ANTONI). *Biog.* Relligiós mallorquí, nat l' any 1604. Era jutge de competencies del regne de Mallorca. Inquisidor de Sicilia y savi jurisconsult, del que 'n queden diverses alegacións de dret, éssent notable la de l' any 1654 relativa al *fidei-comis* de Francesch Desclapez.

— (NICOLAU). *Biog.* Cavaller mallorquí, gran mestre de l' ordre de Sant Joan de Jerusalém; era germá de Rafel. Va néixer a Palma l' any 1608 y va morir a Malta el 1680. Durant el mestrat de son germá, ell ocupava la batllía de Mallorca, y a la mort d' aquell ocupá ab lluíment la meteixa alta dignitat. Va costejar la fortificació de Malta anomenada *La Cotonera*, deixant 'hi rendes pera 'l sosteniment de la fundació y de les seues tropes, havent subsistit fins a l' entrada d' en Napoleón. En Cotoner fundá també una cátedra de medecina y de anatomía a l' hospital de Malta.

— (RAFEL). *Biog.* Cavaller mallorquí de l' ordre de Sant Joan de Jerusalém, germá d' en March-Antoni; nat a principis del sigle XVII. Va ésser batlle de Mallorca. El 5 de Juny de 1660 va obtindre la dignitat de gran mestre de Sant Joan. A Malta millorá la casa del hospital, enriquint artísticament l' iglesia y aumentant les rendes de l' ordre. Poch temps va exercir el mestrat, morint a Malta a l' Octubre de 1663.

— Y SALAS (JOSEPH). *Biog.* Mallorquí distingit, nat a Palma l' any 1773; era fill del militar Francesch. Fou deixeble d' en Francesch Montaner. Era militar y regidor perpetual. Desde 1807 era soci de mérit de l' Academia de Sant Fernando, de Madrit. Va pintar algúns paissatges. A l' altar major dels caputxins de Palma hi há un Sant Miquel, y a la parroquia de la Santa Creu una imatge de Santa Agna, que son obres pintades d' ell.

— Y SUREDA (MARCH-ANTONI). *Biog.* Militar, nebot de 'n Rafel y, còm aquést, nascut a Mallorca. Se feu remarcar als comensos del sigle XVIII còm partidari de Felip V, y havent lluitat a la batalla d' Almansa, li va conferir aquell rei el títol de marqués d' Ariany.

COTONERA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les malvácees; té prop d' un metre d' alsada; les fulles en forma de cor, les flors grogues y vistoses y 'l seu fruit és una capsa que té de quinse a vint llevors embolicades ab una mena de borra blanca y llarga, qu' és el cotó, de que tan gran us ne fá la industria de teixits. **Algodón, algodonero y algodonal.**

COTONERÍA. f. Fábrica ont s' hi travalla 'l cotó. **Algodonería.** || m. pl. La seda desfilada, raspadures de banya o altre materia posada als tinters pera recullir la tinta perque la ploma d' oca no 'n prengués massa. També se 'n deien blens y flochs. **Algodones.**

COTONINA. f. Roba grollera de cotó, teixida comunment a l' encordillada. **Cotonía.**

COTOQUÍA. n. p. Nòm vulgar d' Agatoquía. **Agatoquía.**

COTOQUIETA. n. p. Diminutiu de Cotoquía. **Agatoquita.**

COTORLIU. *Ornit.* COTOLIU.

COTORRA. f. *Ornit.* Mena de lloro petit. **Cotorra, catalnica, catalina, catalinica.** || La femella del lloro, qu' aprén y repeteix ab facilitat les paraules que sent. **Cotorrera.** || *Met.* La dona mòlt parladora. **Cotorra, cotorrera.**

PARLA MÉS QUE UNA COTORRA. fr Ab que 's pondera lo mòlt qu' algú parla. *Hablar más que una urraca, que un sacamuelas.*

COTORRERA. f. Gavia de cotorres. **Cotorrera.**

COTORRETO. *Ornit.* TARRAROL, CALANDRETA.

COTORRISTA. m. Qni no té ofici ni benefici y no fa més que anar de taberna en taberna. **Catavino.**

COTORRO. m. El llóch o casa ont hi van a jugar els jugadors de professió. **Garito, tahurería.**

COTS Y AVINYÓ (Antoni). *Biog.* Metge catalá, que va morir en 1883. Va publicar remarcables travalls professionals, algúns d' ells destinats a combatre la relació dels costúms.

COTUMI. m. *Min.* Clorur de plom griseuch en forma d' agulles o fullets prims que 's trova als cráters dels volcans. **Cotumita, cotumio y cotumito.**

COTURNAT, DA. adj. *Entom.* Epítet dònat a un insecte, que té 'ls quatre genolls negres. **Coturnado.**

COTURNO. m. Calçat antich ab sola de suro mòlt groixuda que sols el duien els reis, 'ls potentats y 'ls actors trágichs pera semblar més alts. **Coturno.**

CALÇAR EL COTURNO. fr. *Met.* Usar l' estil sublim, majorment els poetes. *Calzar el coturno.*

ÉSSER D' ALT COTURNO. fr. *Met.* Ésser d' alta posició o mòlt privilegiat. *Ser de alto coturno.*

COTXA. f. *Ornit.* Nòm que 's dòna a tres o més especies d' aucells, de les que sols una és de la terra, qu' és la de cap blanch, que 's trova als jardins perseguint cuques. Tenen uns quinse centimetres de llarch, y son de color blanch, negre y rogench. **Pezpita, ruiseñor de pared.** || — DE CAP BLANCH. CARBONER, BITXACH GRÓS, ROSSINYOL DE MURALLA. || — FUMADA. CUA ROJA, RUMÍA, CAUDIROJO.

COTXARELLO. m. *Art. y of.* Nòm despreciatiu de gaveta entre paletes y manobres.

COTXARSE. v. r. Colgarse ab les robes del llit. **Abrigarse, arroparse.**

COTXE. m. Carruatge de quatre rodes, ab una caixa ab assentos pera algunes persones. **Coche.**

COTXE DE CAMÍ. El que serveix pera viatjar. *Coche de camino.*

COTXE DE COLLERES. El qu' és tirat per mules guarnides ab colleres. *Coche de colleras.*

COTXE DE DILLIGENCIA: DILLIGENCIA.

COTXE DE LLOGUER. El que 's lloga públicament. *Simón.*

COTXE Y COTXADURA Y CIVADA PERA LA MULA. *Ref.* Reprén als ambiciosos que no 's contenten ab lo necessari y desitgen coses superflues. *Conde y condadura y cebada para la mula; abad de zarzuela, comisteis la olla, pedís la cazuela.*

GUIAR O MENAR EL COTXE. fr. Conduir els animals que 'l tiren. *Cochear.*

PARAR EL COTXE. fr. Detenirlo devant d' algú en senyal de respecte y cortesía. *Parar el coche.*

POSAR O TREURE COTXE. fr. Comensar a tenirne. *Echar coche.*

COTXERA. f. La muller del cotxero. **Cochera.**

COTXERET. m. dim. **Cocherillo, cocherito.**

COTXERÍA. f. Lloch pera guardar cotxes. **Cochera.**

COTXERO. m. Qui mena les mules o 'ls cavalls d' un cotxe. **Cochero.**

LO QUE PERTANY AL COTXERO. *Cocheril.*

COTXET. m. dim. **Cochecillo.**

COTXINADA. f. COTXINERÍA.

COTXINAMENT. adv. m. D' un modo indecorós, indecent. **Indecentemente.**

COTXINES. f. pl. Els pots de terrissa que 's posen sota 'ls talls fets als arbres pera recullir 'hi la reïna o 'l such que 'n raja. **Cochinas.**

COTXINERÍA. f. Acció indecorosa y grollera. **Cochinería, cochinada.**

COTXINILLA. f. *Entom.* Insecte sense ales de figura ovalada; el seu cós fá còm anelletes de color cendrós fosch; se cría pêls paratges humits y quan el toquen forma una bola. **Cochinilla, cucaracha.** || Insecte del tamany d' una xinxa; té 'l cós deprimit y arrugat transversalment y després de sech y fet pòls serveix pera donar el color de grana a la llana y la seda. **Cochinilla.**

COTXINO, A. adj. Persona mòlt bruta. **Cochino.**

COTXO. m. COTXE. || *Ter.* PORÇH.

COTXOT. m. Cotxe vell o mal girbat. **Carricoche.**

COU-DINAR. m. Entreteniment de les criatures, figurant que couen dinar a llurs cassoletes, fogonets y altres eines de fireta. **Comidilla.**

FER COU-DINAR. *Hacer la comidilla.*

COUËNT, A. adj. Lo que dóna coissó. **Quemajoso.** || Picant. **Picante.**

COURE. m. *Min.* Metall qu' és menys ductil que l' or y la plata, de color rogench. Se trova natiu y també en combinació ab el ferro, plata, sofre, ácit carbónich, antimoni, etc. Lligat ab l' estany forma 'l bronze, y lligat ab el zench forma 'l llautó, metall blanch, etc. **Cobre.**

COURE ABIGARRAT. m. Mineral de color pardo, rogench, de brillantor quelcóm metálica y reflexes blavenchs o violats. Se trova a les mines de coure quasi sempre unit ab la calcosina. *Cobre abigarrado.*

ALSAR EL COURE. fr. Alborotar y avergonyir a algú a forsa de crits. *Mover el alambre, dar grita.*

COSA DE COURE. *Cobreño.*

LO QUE TÉ BARREJA DE COURE. *Encobrado.*

LO QUE TÉ PART DE COURE. *Cobrizo.*

COURE. v. a. Preparar les viandes crues per medi del foch y algun líquit pera que's puguin menjar. **Cocer.** || Donar per medi del foch al pá, les rajoles, etc., la consistencia necessaria. **Cocer.** || Digerir el ventrell el menjar. **Digerir, cocer, descocer.** || Estar o estarse coënt alguna cosa líquida. **Hervir, cocer.** || Fer coissó alguna cosa. **Escocer, morder.** || Causar pena o sentiment alguna cosa. **Escocer.** || Causar al paladar alguna cosa una sensació picanta. **Quemar, requemar.**

COURÉR. m Qui travalla 'l coure. **Latonero, velonero.**

COURE 'S. v. r. *Met.* Escalfarse massa ab el calor excessiu del foch o del sol. **Achicharrarse.** || Restituirse a llur estat natural els líquits alterats pêl costipat. **Cocer, cocerse el resfriado.**

LO QUE NO 'S COU PER TU, DÉXEU CREMAR. *Ref.* Denota que no devém ficarnos ab lo que no 'ns importa. *Lo que no has de comer déjalo bien cocer; ni mio es el trigo, ni mia la cibera, muela quien quiera.*

COURÍM. m. Les eines de coure que serveixen pera la cuina. **Cobre.**

COVA. f. Cavitat subterránia formada per la naturalesa o pêl art. **Cueva, caverna, guarida.** || La que 's fá a les montanyes pera extréure 'n alguns minerals o terres. **Hornacho.**

COVA SANTA *Geog.* Santuari del terme d' Altura, provincia de Castelló. || *Orog.* Montanya que hi há al N.E. d' Andilla, entre les provincies de Castelló y Valencia.

COVADA. f. Els ous que l' aucell còva d' una vegada. **Empolladura, nidada.** || Pollada, niuada. **Nidada.**

COVADOR. m. El llóch senyalat ont la gallina hi va a pondre o a covar els ous. **Ponedero, nidal, nido.** || El vuit que 's fá a les parets del colomar pera que hi ponguin els colóms. **Hornilla.**

COVAMENT. m. La cría o poll de les abelles. **Empolladura.**

COVAR. v. a. Acció d' escalfar els aucells els ous pera fer eixirne 'ls pollets. **Empollar.**

AQUÍ CÒVA, AQUÍ ESTÁ COVANT. fr. *Irón.* Denota haverse algú descuidat pera trovar alguna cosa. *Voló el golondrino, átatelo al dedo.*

COVARÓ. m. y

COVAROT. m. L' ou que 's posa al covador pera que la gallina hi pongui 'ls seus. **Ponedero, nidal.**

COVAT, DA. p. p. **Empollado.**

COVATXA. f. COVETA.

COVATXOLA. f. COVATXA.

COVE. m. Cistell gran fet de vímechs y canya, més ample de la boca que del cul y que serveix pera posar 'hi varies coses **Cuévano, cestón.** || El que no té anses. **Macona.** || El que serveix pera posar 'hi la roba de la bugada. **Carriego.**

EL QUI UN COVE SABRÁ FER, JA POT DIR QU' ÉS CISTELLER. *Ref.* QUI FÁ UN COVE, FÁ UN CISTELL.

FERNE UNA CÒM UN COVE. fr. Cometre alguna torpesa, fer una gran tontería. *Hacerla cerrada ó sonada ó de clavo pasado.*

LO QUE HI HÁ AL COVE ÉS PEIX. *Loc. ter.* NO HI HÁ MÉS CERA QUE LA QUE CREMA.

QUI FÁ UN COVE, FÁ UN CISTELL. fr. Vol dir que qui 'n fá una 'n pot fer mòltes. *Quien hace un cesto, hace ciento... si le dan mimbres y tiempo.*

COVENET. m. dim. Cove petit. **Covanillo, covanilla.**

COVES BLANQUES. *Hidrog.* Cap de la banda N. de l' illa de Mallorca.

COVES DE VINROMÁ. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. d' Albocácer; és a la vora del riu Sech y té 4,430 hab.

COVET. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Isona, prov. de Lleida.

COVETA. f. dim. Cova petita. **Covacha, cuevecita, covezuela.**

COX. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. de Oriola, part. jud. de Dolores; és a l' horta d' Oriola y té 1,736 hab.

COXIS. m. *Anat.* Os petit, triangular, encorvat cap endarrera, articulat ab l' interior del sacro. **Coxis.**

¡COY! inter. *Ter.* **¡Caramba! ¡Vaya! ¡Cuernos!** || m. Llit de mariner: terme aportat del anglés. **Coy.**

CR. Ab tres punts demunt és abreviatura de *crómich.* **Cr.**

CRA. m. El cloqueig del corb. **Cra.**

CRABE. m. Escoriació de les callositats, que 's considera còm un síntoma de sífilis. **Crabe.**

CRABERA (Tuch de). *Orog.* Serra de la Vall d' Arán.

CRABES (Tuch de). *Orog.* Montanya de la Vall d' Arán.

CRACH. m. *Ter.* CRUXIT, PET.

CRACHS. m. pl. CRAQUES.

CRAMBES. *Orog.* Montanya de demunt Bossost, prov. de Lleida.

CRAMER. m. *Bot.* Plantes dicotiledónees semblantes a les poligólees. **Cramero.**

CRAMERAT. m. *Quim.* Sal produída per la combinació de bases salificables ab l' ácit cramérich. **Cramerato.**

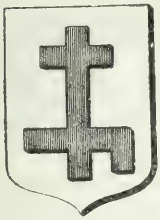
Escut cramponat

CRAMERI. m. *Zool.* Insectes dípters de la familia dels calipteris. **Cramerio.**

CRAMÉRICH. adj. *Quim.* Ácit que procedeix de les arrels del cramer. **Cramérico.**

CRAMPA. f. *Med.* Contraccións nirvioses que se senten a les cames. **Crampa.**

CRAMPONAT. adj. *Blas.* Se'n diu dels escuts que tenen a's extréms una mitja potensa, formada per un pal atravessat. **Cramponado.**

CRANCERLÍ. m. *Blas.* Porció de corona de floróns posada a modo de banda a través del escut. **Crancelín, crancerlín.**

CRANCH. m. Crustaceu de deu a quinse centímetres de llarch ab vuit cames, les dues de devant més llargues que les demés, cada una ab dues ungles llargues en forma d' alicates. Se críen a les rieres y al mar: aquests derrers son mòlt grossos y quasi rodóns. Uns y altres son bons pera menjar y mòlt substanciosos. **Cangrejo.** || Tumor maligne, dur y negrench que rosega la carn y és de dificilíssima curació. **Zaratán, cáncer.** || Llaga maligna que 's fá a la cara, que s' endanya ab els remeis. **Nolimetángere.** || Mena d' osca que té la lletra d' estampa a la part de baix pera conéixer si 's posa o no al revés. **Cran.** || m. pl. *Fam.* DITS.

Cranch

CRANCH D' AIGUA DOLSA. *Astaco.*
CRANCH PETIT. *Cangrejuelo.*
FERSE UN CRANCH. fr. *Cancerarse.*

CRANEOGRAFÍA. f. Descripció científica del craneu. **Craneografía.**

CRANEOLOGÍA. f. Tractat especial del craneu. **Craneología.**

CRANEOMETRÍA. f. L' art d' amidar o calcular la grandiaria del craneu. **Craneometría.**

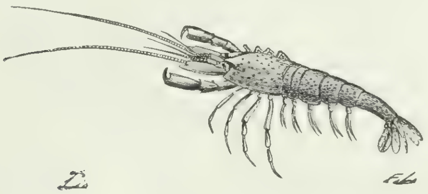
Crangó

CRANEOSCOPIA. f. Inspecció frenológica del craneu. **Craneoscopia.**

CRANEU. m. La closca del cap, que tapa 'l cervell. **Cráneo, casco.**

CRANGÓ. m. *Zool.* Género de crustacis del ordre dels decapodis macruris. **Grangón.**

CRÁPULA. f. Borratxera. **Crápula.**

CRAPULAT, DA. adj. *Ant.* Emborratxat. **Embriagado.**

CRAPULÓS, A. adj. Entregat als vicis. **Crapuloso.**

CRAQUES. f. pl. *Ter.* Nóm ab que 's designen els pinyons, avellanes, atmetlles, etc., per l' analogía del pet que fan al trencarse. **Cascajo.**

CRAS, A. adj. Gras, espés. **Craso.** || Junt ab els substantius erro, engany, ignorancia, etc., significa indisculpable. **Craso.**

CRASSA. f. A les cases de moneda es el gibrell ont hi cau el metall fós. **Craza.**

CRASSAMENT. adv. m. Sense disculpa. **Crasamente.**

CRASSES. f. pl. La bruticia que queda a les bresques quan se'n treu la cera. **Cerón.**

CRASSIOGRAFÍA. f. Ciencia que descriu els diversos temperaments. **Crasiografía.**

CRASSÍSSIM, A. adj. sup. **Crasísimo.**

CRASSITUT. f. Grossaria. **Gordura, crasitut.**

CRÁTER. m. La boca en forma d' embut per ont respiren els volcans. **Cráter.**

CRATERITA. f. Varietat d' ágata mòlt dura, y de un color groch verdós. **Craterita.**

CRATÍCULA. f. Finestreta per ont se dòna la comunió a les monjes. **Cratícula.** || Referintse a la perspectiva es la reducció d' una figura que 's fa per medi de quadrets dividits en forma de persiana. || *Quim.* Reixeta que 's posa demunt de la cendra als forns.

CREACIÓ. f. L' acte de crear Déu el món. **Creación.** || La nova erecció d' un empleu o cárrech. **Creación.** || El nombrament de cardenals que fá 'l papa. **Creación.** || S'aplica a les obres literaries y artístiques quan se distingeixen per la seua concepció y composició. **Creación.**

CREACIÓ DE CENSAL. *For.* L' acte ab que 's reb un capital sobre determinades hipoteques, pactant pagarse la pensió permesa per la llei. *Constitución de censo.*

CREADOR. m. **Criador.** || m. *Ant.* **Acreedor.**

CREAR. v. a. **Criar.** || Erigir, instituir alguna nova dignitat o empleu. **Crear.**

CREAT, DA. p. p. CRIAT. || **Creado.**

CREATIU, VA. adj. Que pot crear. **Creativo.**

CREATURA. f. *Ant.* **Criatura.**

CRECA, f. *Ter.* Aixís s' anomena a Ibissa l' esquerda de paret o de marjada. **Grieta.**

CRECENCI. n. p. **Crecencio.**

CREDENCER. m. *Ant.* Qui té 'l cuidado de la credensa. **Credenciero.**

CREDENCIAL. adj. Lo que acredita un nomenament. **Credencial.** || m. pl. **Carta credencial.**

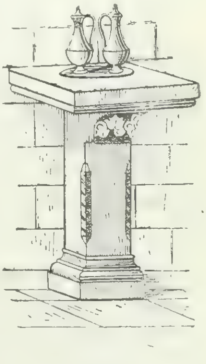
Credensa

CREDENSA. f. La tauleta del costat del altar ont s' hi posen les canadelles quan se celebren els oficis divíns. **Credencia, aparador.** || Prestatge ont antigament s' hi posaven les ampolles de vi y aigua de que 's feia salva abáns de beure 'l rei. **Credencia.** || *Ant.* **Creencia.**

CREDIBILITAT. f. Fonament o raó pera ésser creguda alguna cosa. **Credibilidad.**

CREDIBLE. adj. *Ant.* **Creible.**

CREDIBLEMENT. adv. m. *Ant.* **Creiblemente**.

CRÉDIT. m. Deute qu' algú té al seu favor. **Crédito**. || Abono, apoio, cabuda, valiment. **Crédito**. || Reputació, fama. **Crédito**. || Lliurament o abono de alguna quantitat. **Crédito**. || El favor, poder o autoritat que 's logra ab algú o a alguna cosa. **Crédito**. || *Com.* Facilitat que té algú pera que se li deixi 'l diner o se li fiïn els géneros que necessita. **Crédito**. || pl. Efectes a cobrar. **Créditos**.

DONAR A CRÉDIT. fr. Deixar diner sense altra garantía que 'l crédit d' aquell que 'l reb. *Dar á crédito.*

DONAR CRÉDIT. fr. ACREDITAR.

DONAR O POSAR CRÉDIT. fr. CREURE.

FER CRÉDIT. fr. FER FÉ.

CREDO. m. El símbol dels Apóstols, que conté 'ls principals articles de la religió católica. **Credo**.

CREDO DE LA MISSA. L' ordenat en la forma que avui se diu pel concili Niceno, afegint alguna cosa al dels Apóstols contra 'ls arriáns. *Credo de la misa.*

CADA CREDO. *Expr. fam.* Cada moment, ab mòlta frequencia. *Cada credo.*

EN UN CREDO. m. adv. En mòlt breu temps. *En un credo.*

CREDUL, A. m. y f. Qui creu fácilment tot lo que se li diu. **Crédulo, creedor**.

CRÉDULAMENT. adv. m. Ab mòlta credulitat. **Crédulamente**.

CREDULITAT. f. Facilitat en creure. **Credulidad**.

CREEDOR, A. m. y f. *Ant.* **Acreedor**. || *Ant.* **Curador, administrador**.

CREENCIA. f. Crédit o fe que 's dòna a alguna cosa. **Creencia**. || Relligió, secta. **Creencia**. || *Ant.* CONFIANSA.

CREENÇA. CRÉDIT, 1.

CREENSA. f. CREENCIA, 1.

FER CREENSA. f. *Ant.* Assegurar, confirmar la realitat de lo que 's diu. *Asegurar en verdad.* || *Ant.* FER ACATAMENT O REVERENCIA.

CREENT. m. CREYENT. || p. pres. *Ant.* de creure. CREYENT.

CREGUT, DA. p. p. **Creido**.

CREIBLE. adj. Lo que 's pot creure **Creible, creedero**.

CREIBLEMENT. adv. m. PROBABLEMENT, VEROSÍMILMENT.

CREIRE. v. a. *Ant.* CREURE.

CREIX. m. ESCREIX. || AUMENT.

CREIXELL. *Geog.* Poble de la prov. y diócesis de Tarragona, part. jud. del Vendrell; és prop de la costa y té 421 hab. || Caseriu del terme munpal. de Borrassá, prov. de Girona.

Segell de Creixell

CREIXEMENT. m. *Ant.* CREIXENSA.

CREIXEMONI. m. *Ter.* A Ibissa equíval a AUMENT.

CREIXENAR. m. Lloch plé de créixens. **Berrera**.

CREIXENERA. CRÉIXENS BORTS.

CRÉIXENS. m. *Bot.* Herba aquática de la fam. de les crucíferes que té un gust coënt y quines fulles se menjen ensiamades. **Berro, mastuerzo acuático**.

CRÉIXENS BORTS. Planta de la fam. de les umbelíferes que 's cría a les vores dels rechs y de les aigües mortes, quines tijes cilíndriques tenen moltes branques; té les fulles llises, dentellades y d' un vert mòlt bonich y fá unes floretes blanques agrupades en forma de umbel-la. **Berrera, berraza**.

CRÉIXENS DE PRAT. Herba de la fam. de les crucíferes, de fulles retallades y floretes blanques; és amarganta y antiscorbútica. **Mastuerzo pratense**.

CREIXENSA. f. L' acte y efecte de créixer. **Crecimiento**.

CREIXENT. m. CREIXENSA. || Als rius l' aument de aigua per causa de les plujes o per fondre 's la nèu. **Crecida**. || AUMENT. || LLEVAT, 2. || Al blasó la forma en que la lluna d' un escut té les puntes girades. **Creciente**. || p. a. **Creciente**.

CREIXENT DE LA LLUNA. El temps que passa desde el noviluni al pleniluni, durant el qual sembla més grossa. *Creciente de la luna.*

CREIXENT DE LA MAR. La pujada que fa 'l mar a algunes costes dues vegades al día. *Creciente de la mar, flujo, marea, creciente, entrante, montante, estación.*

FER EL CREIXENT DE LA LLUNA: CRÉIXER, 7.

CRÉIXER. v. n. Aumentarse insensiblement els cossos naturals en altura, extensió o nombre. **Crecer**. || Aumentarse alguna cosa per afegirsen 'hi exteriorment, còm: *els rius*, etc. **Crecer**. || Pujar l' aigua de la mar dues vegades al día. **Llenar, crecer**. || Allargarse, progressar alguna cosa en el seu curs, còm: *la borrasca, el dia*, etc. **Crecer**. || Espargirse, extendre 's material o moralment, còm: *la taca, la peste*, etc. **Crecer, cundir**. || Aumentarse 'l volúm de algunes coses estovantse o inflantse, còm: *l' arrós*, etc. **Crecer, cundir**. || Parlant de la lluna, descubrirse més part d' ella. **Crecer**. || **Redundar**. || v. a. Fer crescudes a la mitja. **Crecer**. || Aumentar el preu o imposició d' alguna cosa. **Aumentar, subir**. || *Poét.* Aumentar, afegir. **Crecer**.

CRÉIXER PER AVALL. fr. CRÉIXER CÒM ELS NAPS.

FER CRÉIXER ALGUNA COSA. fr. Aixamplarla, donantli més ámbit o extensió de la que tenía. *Dilatar, extender.*

CREIXIDERA. f. *Ter.* BALLADORA.

CREIXIMENT. m. AUMENT. || CREIXENSA. || EXALTACIÓ.

CREIXIMONI. m. L' aument que fá 'l blat al graner o al trasplantarlo. **Creces**.

CREMA. f. La acció de cremar. **Quema**. || L' incendi d' algún edifici, bosch, etc. **Quema, incendio**. || Menjar de llet, ous, midó o farina, sucre y canyella, bullit fins a cert punt, en que 's treu del foch y 's torra del demunt ab una planxa de ferro bullent. **Natillas**. || Els dos punts que 's posen demunt d' una vocal, pera denotar que deu pronunciarse ab tot el seu valor. **Crema**. || Parlant d' enrajolats regata, juntura entre rajola y rajola. **Degolladura**. || pl. XANCRES.

CREMACERA. m. *Fam.* Se diu del capellá qu' és mòlt pesat en dir la missa. **Quemacera**.

CREMADA. f. Troç de bosch o de malesa que haventse cremat té 'ls tronchs sense fulles ni escorsa y és mòlt negre del foch. **Chamicera, quemada**.

CREMADOR, A. m. y f. Qui crema o cala foch. **Quemador**. || Qui fá o lo que fá enrabiar. **Quemador**. || Lloch ont s' hi cremaven e's sentenciats. **Quemadero**.

CREMADURA. f. La acció de cremar o cremarse. **Quema, quemadura, quemazón**. || La llaga o senyal que fá 'l foch o un'altra cosa mòlt calenta. **Quemadura**. || La de les plantes per causa del fret, etc. **Quemadura, tizón**.

CREMAIOT. m. *Ter.* A Ibissa el moch del llum ben cremat. **Moco**.

CREMAL (Gorja). *Orog.* Estret esboranch obert pêl riu de Nuria que hi passa.

CREMALLEJAR. v. a. Cremar poch a poch y a estones. **Arder á intérvalos, arder despacio ó poco á poco**.

CREMALLER. m. *Ter.* GRAELLA.

CREMALLERA. f. *Fis.* Barra de ferro dentada, que engranant ab un pinyó serveix pera que un moviment rotatori ne produeixi un altre de rectilineu. **Cremallera**.

CREMALLERS. m. pl. CLAMÁSTECHS.

CREMALLOT. m. CREMELL.

CREMAMENT. m. CREMA, 1, 2.

CREMAR. v. a. Consumir per medi del foch. **Quemar**. || Escalfar ab mòlta activitat, còm: *el sol al fort del estiu*. **Quemar, abrasar**. || Assecar, enmostigar les plantes la forsa del fret o de la calor. **Quemar, abrasar**. || Fer enfadar mólt a algú. **Quemar, encender, enardecer, exasperar**. || Parlant de licors. **Alambinar**. || v. n. Obrar a les coses l' acció del foch. **Arder**. || Ésser massa calenta alguna cosa. **Quemar**.

LO QUE NO 'S COU PER TÚ DÉIXAHO CREMAR. *Ref.* Pera significar que no 'ns havém de ficar en lo que no 'ns hi va ni vé res. *Lo que no has de comer déjalo bien cocer.*

NO HI HÁ MÉS CERA QUE LA QUE CREMA. fr. Metafórica y familiar. *No hay más cera que la que arde.*

CREMARSE. v. r. Sentir massa calor. **Quemarse, abrasarse**. || Despacientarse algú perque no 's fá una cosa al seu gust. **Quemarse**. || *Met.* Sentir la forsa de alguna passió o afecte. **Quemarse**. || *Fam.* Estar prop d' endevinar o trovar alguna cosa. **Quemarse**. || Subtarse 'l pa quan se cou. **Churruscarse**. || Dit del guisat per falta de such. **Churruscarse, quemarse**.

CREMAT, DA. p. p. **Quemado**.

CREMAT SIGUI. *Loc. fam.* Pera assegurar la veritat. *Que me maten.*

ESTAR CREMAT fr. *Met.* Estar mòlt enfadat. *Estar volado, ó dado á las furias, ó á Barrabás.*

CREMELL, CREMELLÓ o CREMELLOT. m. El moch del llum fet cendra. **Moco, seta, jeta**.

CREMOR. f. Com un foch que se sent interiorment. **Ardor, quemazón**.

CRÉMOR DE TARTRA. m. *Quim.* Tartrat ácit de potasa que crestallisa en prismes quadrangulars, de color blanch y d' un gust ácit desagradable; s' usa còm purgant. **Crémor cristal ó crémor tártaro**.

CRENELLAT, DA. adj. *Blas.* Muralla que té marlets. **Crenelado**.

CRENXA. f. CLENXA.

CREOFAGIA. f. Voracitat per la carn. **Creofagia**.

CREOSOTA. f. Líquit incolor y transparent, de consistencia semblanta a la del oli d'ametlles, d'olor poch agradable, còm de carn fumada. Es remei eficás contra 'l mal de caixal y pera estancar la sanch y tancar aviat les ferides y llagues. **Creosota**.

CREPÁ. v. a. *Ter.* A Ibissa vol dir desesperarse.

CREPITACIÓ. f. Acció y efecte de crepitar. **Crepitación**. || *Med.* Soroll que produeix el frech mutuo dels caps d' un os trencat y a vegades l' aire al penetrar als pulmóns. **Crepitación**.

CREPITANT. adj. Lo qu'espurneja. **Chisporroteo**.

CREPITAR. v. n. Espurnejar, fer espetechs còm la llenya quan crema. **Crepitar**.

CREPÓ. m. *Ant.* CARPÓ.

CREPÚSCUL. m. La claror que fa desde que apunta 'l día fins que ix el sol, y desde que 'l sol se pon fins a la nit. **Crepúsculo**.

CREPUSCULAR. adj. Llustrench, lo que pertany al crepúscul. **Crepuscular**.

CREPUSCULÍ. adj. Llustrench. **Crepusculino**.

CRESCUDA. f. L' acte o efecte de créixer alguna cosa. **Crecimiento**. || L' aument d' aigua que prenen els rius, etc., a causa de les plujes, etc. **Crecida**. || f. pl. Els punts que s' aumenten a la mitja pera aixamplarla. **Crecido**.

FER CRESCUDA. fr. Aumentarse 'l preu d' alguna cosa. *Subir, tomar aumento.*

CRESCUT, DA. p. p. **Crecido**. || m. pl. CRESCUDES.

CRESOL. m. GRESOL. || *Ant.* LLUM, LLUMANERA.

CRESP, A. adj CARAGOL, 6. || *Ter.* Capa o espessor que 's fá a la superficie dels líquits. **Capa, nata**. || La materia que s' endureix a la superficie de les viandes. **Costra**.

FELLA CRESPA. fr. FERLA CORONADA.

CRESPADOR. m. Cilindre de ferro demunt del qual s' hi ajusta de llarch a llarch un altre ferro en forma de mitja canya pera crespar els cabells. **Encrespador, tenacillas de rizar**.

CRESPAR. v. a. Caragolar els cabells, fer tabelles a la roba. **Rizar**.

CRESPAT, DA. p. p. **Rizado**.

CRESPELL. m. Mena de bunyol mòlt prim. **Oreja de abad, lasaña, albardilla**. || CARAMELL, 1.

CRESPELLA. f. *Ter.* Mena de tortell. **Rosca**.

CRESPELLET. m. dim. **Hojuela**.

CRESPÍ (Joan). *Biog.* Capdill de la revolta dels agermanats esdevinguda a Mallorca en 1521. Era majordóm del gremi dels *pelaires*, y designat capitá de les companyíes d' artesans, va assaltar el castell de Bellver. Vensuda la revolta en 1523, va ésser prés, sofrint la mort al castell reial. || — Y BORJA (LLUÍS). Escriptor valenciá de la segona meitat del sigle XVII. Va desempenyar cárrechs d' importancia, entre altres els de catedrátich de teología y ardiaca de Sagunto.

Segell de Crespiá

CRESPIÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres. És a la vora del Fluviá; té agregats els caserius de Llavanera, Pedrinyá, Pompiá y Portell, reunint entre tots 634 hab.

CRESPINELL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les crassulácees, que creix a les parets velles, a les teulades y als llócs pedregosos. *Siempreviva menor, racimillo, uvas de gato.*

CRESPINELL BLANCH. Varietat del anterior, quines fulles crasses son mengívoles, si bé un xich ácides; és refrescant y antioftálmica. També se 'n diu: *raïms de llop. Uñas de gavilán, vermicular, uvas de gato.*

CRESPINELL GROCH: CRESPINELL PICANT.

CRESPINELL PICANT. Varietat de crespinell que fá les flors grogues; el such de les seues fulles és febrífugo, diurétich y antiescorbútich. *Vermicular, racimillo, siempreviva picante.*

CRESPÓ. m. Mena de glassa en que l' urdit está més retort que la trama. **Crespón**. || Tela de seda crespada a modo de pelfa. **Crespón**.

CRESSIÓ. f. *Ant.* CREIXENS.

CRESSO. m. Se diu de tot home opulent per referencia al Cresso de l' historia. **Creso**.

CRESTA. f. Excrescencia natural de carn mòlt roja que 'l gall y altres animals de la meteixa especie tenen demunt del cap. **Cresta**. || El monyo que tenen algúns aucells, còm: *la puput*, etc. **Cresta, moño, copete, airón, penacho**. || La part de la celada que s' alsa sobre 'l cap y ont s' hi posen les plomes. **Cresta**. || *Anat.* Tota part que té semblansa ab la cresta de la gallina. **Cresta**.

CRESTA DE GALL. *Bot.* Planta de la fam. de les llabiades, mena de salvia de fulles un poch semblantes a la cresta del gall, la cama cairuda y la flor vermella, ab una mena de llavi. *Gallocresta, horminio u hormino.*

CRESTA MARINA. *Bot.* FONOLL MARÍ.

ALSAR LA CRESTA. fr. Posarla tiessa. *Encrestarse.*

LLEPAR LA CRESTA. fr. *Met.* Procurar guanyar ab sumissións y prechs la voluntat d' aquell que reparteix mercés. *Andar abajado.*

LLEVAR LA CRESTA. fr. Tallarla o separarla de l' aucell. *Descrestar.*

PICARSE LES CRESTES. fr. *Met. fam.* Contrapuntarse y dirse paraules picantes. *Darse de las astas, apitonarse.*

CRESTADOR. m. Instrument acerat pera tallar les bresques quan se cresten les arnes. **Castradera, cortadera,** tajadera.

CRESTADURA. f. El temps y acció de crestar les arnes. **Castrazón.**

CRESTALL. m. CRISTALL. || La llenca de terra que s' alsa entre dos solchs. **Caballete, caballón, loma loba, camellón, entresurco.** || El cordó de terra que d videix airols o parades dels horts. **Albardilla, caballete, camellón.** || m. Les teules que formen la carena entre les dues vessants de la teulada **Caballete.**

CRESTALL. m *Fís. y quím.* El còs que 's presenta baix d' una forma regular de mòltes superficies planes, còm: *les sals, metalls, alúms,* etc. **Cristal.** || Vidre mòlt fi y transparent, que resulta de la fusió de tres parts ab una de sosa, y una petita quantitat de cals y de litargi. **Cristal.** || *Poét.* Aigua clara. **Cristal.**

CRESTALL DE ROCA. *Miner.* Quarts hialí incolor completament transparent; és la sílice pura y 'l més dur de tots els quartsos. *Cristal de roca.*

CRESTALLERA. f. Máquina en que 's travalla 'l crestall. **Cristalera.** || *Arq.* Adornos que 's posen arrenglerats a lo més alt de la teulada o a les vores que donen al carrer. **Crestería.**

CRESTALLET. m. dim. **Crestalico**

CRESTALLÍ, NA. adj. Lo qu' és de crestall o s' hi sembla **Cristalino.** || Pur, clar, transparent. **Cristalino.** || L' humor espés que forma 'l globo dels ulls, ont s' hi refracten els raigs de la llum. **Cristalino.** || Mena de mal gálich qu' és mortal. **Cristalino.**

CRESTALLISACIÓ. f. L' acció de crestallisar o crestallisarse. **Cristalización.**

CRESTALLISAR. v. a. Reduír a crestall les sals y altres substancies. S' usa també còm recíproch. **Cristalizar.**

CRESTALLISAT, DA. Cristalizado.

CRESTALLISORI. m. *Quím.* Vas ont s' hi posa la materia crestallisable. **Cristalizorio.**

CRESTALLOGRAFÍA. f. *Fís. y quím.* Descripció de la forma que prenen els còssos al crestallisarse. **Cristalografía.**

CRESTALLOMANCIA. f. La superstició d' endevinar per medi dels miralls, fent'hi veure 'ls obgectes que 's vol. **Cristalomancia.**

CRESTALLONOMÍA. f. Coneixement de les lleis de que dependeixen les diverses propietats geomètriques dels crestalls. **Cristalonomía.**

CRESTAR. v. a. Treure de les arnes les bresques ab la mel, deixant'hi so's les necessaries pera que les abelles puguin alimentarse y fabricarne més. **Castrar, cortar y escarzar,** si 's fá al mes de Febrer. || *Ant.* Capar, castrar.

CRESTAT. m. El boch o mascle de les cabres quan és sanat. **Castrón, cabrón, castrado.** || *Met. fam.* CORNUT. || m. pl. Al blasó, els galls que tenen la cresta de diferent esmalt que lo demés del còs. **Crestados.** || p. p. **Castrado.** || Lo que té cresta. **Crestado.**

CRESTEJAR. v. a. Anar per les crestes o cims de les montanyes.

CRESTERÍA. f. *Arq.* Adorno calat propi d' arquitectura gótica. **Crestería.**

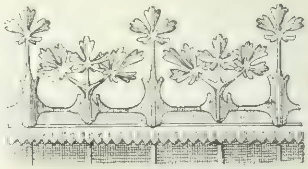

Crestería

CRESTETA. f. dim. **Crestita.**

CRESTIÁ, NA. adj. *Ant.* CRISTIÁ.

CRESTIANISME. m. *Ant.* CRISTIANISME.

CRESTIENTATZ. f. *Ant.* CRISTIANDAT.

CRESTIRI. m. *Ant.* CRISTERI.

CRESTÓ. m. CRESTAT.

CRESTOMATÍA. f. Colecció de troços escullits de diferents escriptors, ordenats de tal manera que van presentant per graus les dificultats pera anar iniciant progressivament als principiants en el coneixement d' un o més idiomes, **Crestomatía.**

CRETENSE. adj. Cosa de Creta. **Cretense, crético.**

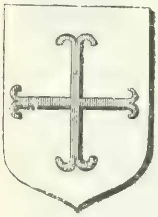

Creu anellada

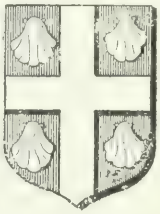

Creu cantonada

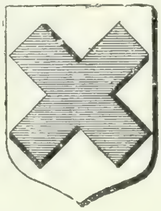

Creu de St. Andreu

Creu llatina

Creu potensada

CRETÍ, NA. adj. Subgecte afectat de cretinisme. **Cretino.**

CRETINISME. m. *Med.* Malaltía endémica que regna als colls de certes montanyes, caracterisada per una mena d' embrutiment moral junt ab una conformació viciosa de la major part dels órguens que desempenyen els oficis de relació. **Cretinismo.**

CRETLLA. f. *Ter.* y

CRÉTUA. f. *Ter.* ESCLETXA.

CREU. f. Figura formada de dues peces que 's tallen fent angles rectes. **Cruz.** || Insignia y senyal del cristiá, en memória d' aquella en que hi va morir Jesucrist. **Cruz.** || A les ordres militars, insignia d' honor, més o menys semblanta a la creu regular. **Cruz, encomienda, venera.** || Peça d' honor del blasó. **Cruz.** || La que 'ls bisbes porten al pit. **Pectoral.** || La que va devant de les professóns. **Guión, cruz.** || La de Sant Antoni. **Tau.** || La que hi há a les monedes dels prímpceps cristians. **Cruz.** || *Esgrim.* L' acció en forma de creu quan lluiten. **Cruz.** || *Astron.* Petita constelació de quatre estrelles en figura de creu. **Cruz, crucero.** || *Náut.* El punt o centre de tota verga simétrica o de braços iguals, y també 'l de la vela que s' hi enverga. **Cruz.** || El punt en que se uneix l' asta de l' áncora eb els seus braços. **Cruz.** || *Met.* Aflicció, cárrega, travall, gravámen. **Cruz.** || Doctrina cristiana, y aixís se diu: *que Sant Francesch Xavier va anar a plantar la creu entre 'ls infidels.* **Cruz.**

CREU ANELLADA. Creu anclada.

CREU CANTONADA. La que té figures en els seus extrems que omplen els espais.

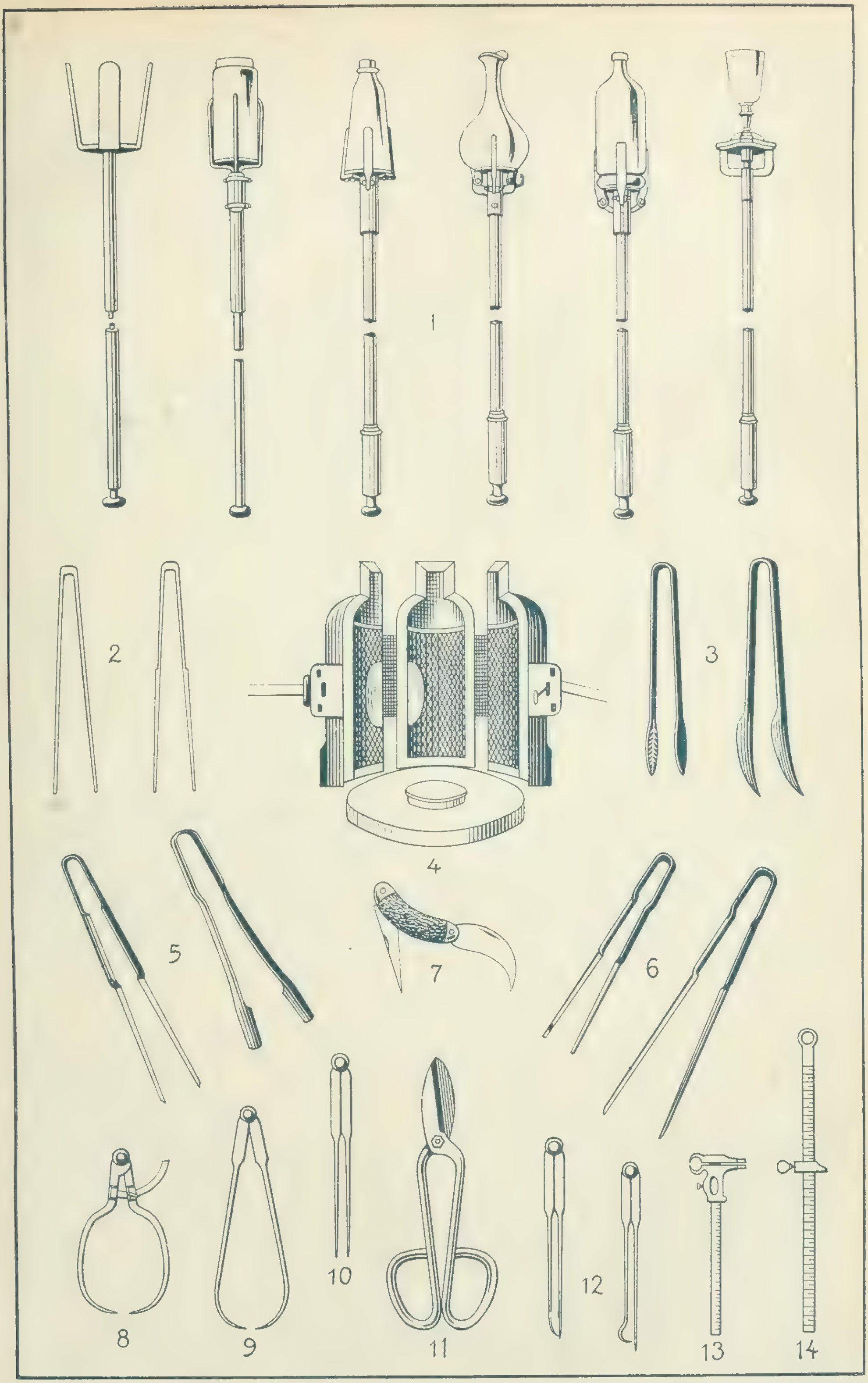

1. Bufadors de varies menes. 2 y 3. Pinses mes usuals. 4. Motllo pera fer ampolles. 5 y 6. Pinses pera diverses aplicacións. 7. Ganivet. 8. Compás de gruixos. 9. Compás d' arrodonir. 10. Compás dret. 11. Estisores de vidrier. 12. Compassos tórts. 13. Peu de rei. 14. Mida llarga.

Creus de terme

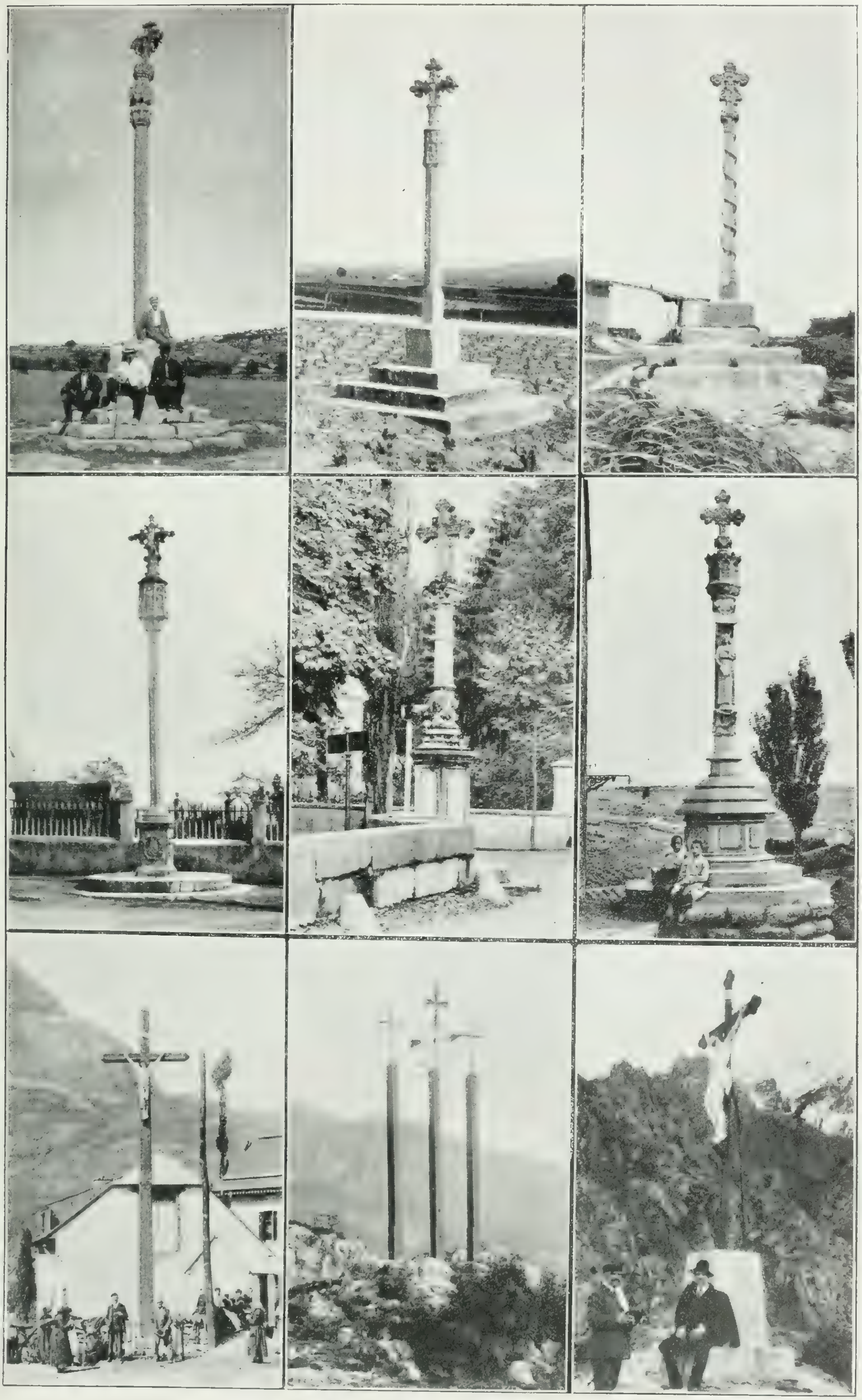

Creu de Vallclara. — Creu de ca 'n Sogues a Vilafranca del Penadés. — Creu salomónica de Cardedeu. — Creu de Tarragona. — Creu de Moutauban a Luchon. — Creu del Tort a Manresa. — Creu de Gavarnie. — Creus de Berga prop del santuari de Queralt. — Creu demunt de Sant Martí de Canigó.

CREUS DE TERME

Creu de Vilafranca del Penadés. — Creu de Bellpuig. — Creu de Puigreig. — Creu de Castellbó (endret). — Creu de Castellbó (revés). — Creu de Sitges. — Creu de L' Estany. — Creu de Centelles. — Creu de Sant Cugat del Vallés.

CREU DE CARAVACA. La que té quatre braços. *Cruz de Caravaca.*

CREU DE SANT ANDREU. La atravessada al biaix. *Aspa de San Andrés, cruz de Borgoña.*

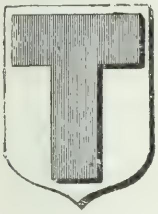

Creu de St. Antoni

CREU DE SANT ANTONI. La que té e's brassos en forma de T.

CREU GEOMÉTRICA. Instrument óptich de dues regles ab certes graduacións, pera observar les altures de les estrelles y amidar qualsevulla distancia o alsada. *Cruz geométrica, báculo de Jacob, ballestilla.*

CREU LLATINA. La disposada de manera qu' está partida ab igualtat.

CREU POTENSADA. La que porta en els seus extréms petits travessanys.

AIXÓ HO DEIXARÁ AB LA CREU O AB LA MORTALLA. *Ref.* Denota que sols la mort pot desarrelar un hábit o inclinació. *Eso lo acabarán la pala y el azadón.*

DE LA CREU A LA FETXA. m. adv. Completament, del principi al fí. *De la cruz á la fecha.*

DERRERA LA CREU HI HÁ 'L DIABLE. *Ref.* Adverteix el perill de que 's vicíen les obres per la vanitat o hipocresía. *Detrás de la cruz está el diablo; el rosario en el cuello y el diablo en el cuerpo.*

EN CREU. m. adv. En figura de creu. *En cruz.*

ESTAR PER AQUESTA CREU DE DEU. fr. *Fam.* Quedarse sense diners, sense empleu, etc. *Quedarse por esta cruz.*

ÉSSER MENESTER LA CREU Y 'LS GANFARÓNS. fr. *Fam.* Ésser menester totes les diligencies pera lograr alguna cosa. *Ser menester la cruz y los ciriales, ó Dios y ayuda.*

FER CREUS. fr. *Fam.* FER BADALLS Y CREUETES.

FER LA CREU O 'L SENYAL DE LA CREU D' ALGUNA COSA. fr. *Signarla.*

FER CREU Y RATLLA A ALGÚ. fr. Denota que volém evitar tot tracte y correspondencia ab algú. *Hacerle la cruz.* || Abandonar qualsevulla cosa. *Echar la bendición.*

FERSE CREUS. fr. Demostra la gran admiració y extranyesa que causa alguna cosa. *Hacerse cruces, maravillarse, asombrarse, pasmarse.*

NO TINDRE SINO LA CREU DEL FRONT. fr. *Met. fam.* Ésser mòlt pobre. *No tener casa ni hogar, ó sobre que Dios le llueva; no tener blanca ni cornado.*

PER LA CREU TOTHÒM HI VEU. *Ref.* Denota que l' interés nos mou a obrar. *Por dinero baila el perro y por pan si se lo dan.*

QUEDARSE SENSE UNA MALLA NI UNA CREU. fr. Quedarse pobre del tot qui tenía algunes conveniencies. *Quedarse en cruz y en cuadro; andar ó estar á la cuarta pregunta; no quedarle á uno cera en las orejas.*

SENSE LA CREU NINGÚ HI VEU. *Ref.* SENSE LLUM NINGÚ HI VEU.

TINDRE VUIT CREUS. fr. *Fam.* Tindre vuitanta anys. *Ser ochentón.*

TOTHÒM SE MOSTRA AMICH DE LA CREU. *Ref.* PER LA CREU TOTHÒM HI VEU.

CREU. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Matamala, depart. dels Pirineus orientals. || —(COLL DE LA). *Orog.* Coll a 1,712 met. d' altitut que hi há al NO. de Ralleu, depart. dels Pirineus orientals. || —(LA). *Geog.* Alta collada de prop Castellar d' En Huch, entre les aigues de l' Arija y les del Llobregat. || —(PLÁ DE LA). *Orog.* Plá que hi há entre Doria, prov. de Girona, y 'l coll de la Creu de Mayans; té uns 1,780 met. d' altitut. || — D' EN SOLER (COLL DE LA). Entre les vessants de l' Arija y del Marlés (1,300 m.). || — D' ESPADES. Coll ont hi há una modesta creu de ferro prop de La Nou (1,400 m.). || — D' ESTRÉMERA. *Geog.* En un collet prop del veinat d' Aranyonet, prov. de Girona. || —D' ORDAL (COLL DE LA). *Orog.* Pas de la carretera de Tarragona a Barcelona entre Vallirana y Cantallops, a la segona de dites provincies; té poch més de 500 met. d' altitut. || — DE BUSA. Dalt de la cinglera y a la sortida del Plá de Busa (1,370 m.). || —DE CAMPDEVÁNOL. *Geog.* Veinat de Campdevánol, compost de una dotsena de cases. || —DE CAMPLLONCH (COLL DE LA). Demunt el plá de Campllonch dominant la clotada del riu Metge y la vall d' Espinalbet (1,250 m.). || — DE FERRO. En la serra d' En Cija (2,300 m.). || —DE FUMANYA. *Orog.* Collada oberta en un contrafort de la serra d' En Cija, prop del poble del meteix nòm. || — DE JOVELL. Coll de la estreta aresta de la serra de la Quar, partint aigües de la rivera de La Portella y de la de Marlés. || —DE LA LLIPODERA. Puig de la serralada del Canigó, depart. dels Pirineus orientals; té 2,040 met. d' altitut. || —DE LES COLLADES. A la entrada del Plá de Busa. || — DE MAYANS (COLL DE LA). Coll a 2,025 met d' altitut, entre la Cerdanya y la Vall de Ribes, gaire bè a la ratlla de França, a la vora de Toses, prov. de Girona. || — DE MOLOSA. En la collada entre 'l Plá del Calvari y 'l cap de la costa dels Combs, entre Guardiola y Sant Jaume de Frontanyá. || — DE MONTBARDÓ. *Geog.* En el cim de la serra, en el camí de Montelar a Serrateix. || — DE NOU COMES. *Orog.* En un collet de Berga a Peguera (1,633 m.). || — DE SALGA. *Geog.* Entre 'ls aiguavessos de la vall de La Portella y 'ls de la ribera de Borredá. || — DE TEULATS. Prop de Llanars, en la vall de Marlés. || —DEL CABANAL. *Orog.* En la collada oberta en un estrep del Pedraforca, demunt la vall de Saldes. || — DEL CABRER O DELS RASOS. En una collada oberta en un estrep de serra avançat occidentalment dels Rasos de Peguera. || — DEL HOME MORT. En el coll situat entre les valls d' Estíula y del Mardás, en el Bergadá (1,275 m.). || — DEL PUIG. *Geog.* PUEBLA DE FARNALS, prov. de Valencia. || — DELS SANTS (PUIG DE LA). *Orog.* Puig de la serra de Cardó, a 943 met. d' altitut, situat al N.E. de Tivenys, prov. de Tarragona. || —VERMELLA (COLLET DE). En el camí de Sant Jaume de Frontanyá a Prats de Lluçanés.

CREUER. m. *Arquit.* L' espai format per la nau principal d' una iglesia y la transversal que la atravessa perpendicularment al indret en que s' encreuen. **Crucero.**

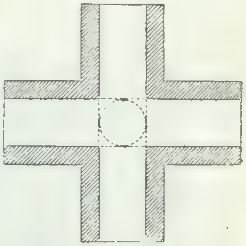

Creuer

CREUERA. f. Els dos ferros que surtint de la guarnició de l' espasa formen ab ell una creu y serveixen pera defensar la má y 'l cap dels cops dels contraris. **Gavilán.** || *Art. y of.* Dues fustes encreuades. || *Bot.* Planta de la familia de les rubiácees, mòlt general a Catalunya.

CREUERA GROGA. *Bot.* Espunyidola groga.

CREUETA. f. dim. **Crucecita.**

CREUETA (Coll de la). *Orog.* Coll de la serralada del Canigó, a uns 1,400 met. d' altitut. || — (COLL DE LA). En la serra de la costa de Llevant prop d' Arenys. || — (COLL DE LA). En la alta vall del Llobregat formant divisoria entre la conca d' aquest riu y la del Rigart, tributari del Freser (1,820 m.).

CREURE. v. a. Tindre per cert. **Creer, asentir, dar crédito.** || Dónar ferm assentiment a les veritats de fé. **Creer.** || Pensar, judicar, suspitar, estar persuadit d' alguna cosa. **Creer.** || Opinar ab fonament o tindre alguna cosa per verossímil. **Creer, opinar.** || Fiarse de lo qu' altre ensenya. **Creer.**

CREURE DE FLUIX O DE LLEUGER. fr. Creure sense fonament. *Creer ó creerse de ligero, ó tener buenas tragaderas.*

FER CREURE. fr. *Met.* S' usa quan algú s' ha deixat enganyar tontament. *Engatusar, engañar.*

NO HO CRECH O NO HO VULL PAS CREURE FINS QUE HO VEGI, O PERA CRÉURE 'HO ÉS MENESTER VÉURE 'HO, O QUAN HO VEURÉ HO CREURÉ. *Loc. fam.* Denota que no 's pot creure alguna cosa fins assegurarse 'n bé. *Ver y creer.*

QUI NO HO VULGUI CREURE QUE HO VAGI A VEURE, Y TANT SE VAL QUE HO CREGUIS CÓM QUE NO HO CREGUIS. *Loc. fam.* Denota ésser cert lo que 's diu, y que 's desprecía si algú no ho vol creure. *Quien no lo quiera creer, que lo vaya á ver.*

CREUS (Cap de). *Orog.* És entre La Selva de Mar y Cadaqués éssent el més llevanti de Catalunya **Cabo de Creus.** || — (COLL DE). En la serra de Cadí (1,400 m.).

CREUS DE MALTA. f. pl. *Bot.* Planta perenne que 's conreua per adorno dels jardins; té 'l tany nuós, les fulles oposades y fá floretes vermelles de quatre o cinch fulles. **Cruz de Jerusalén.**

CREUS Y COROMINAS (Leandre). *Biog.* Escriptor barceloní, autor de varies poesíes. Va ésser director de *Diario de Villanueva y Geltrú,* y va morir al any 1846.

— Y MARTÍ (JAUME). *Biog.* Relligiós mataroní, nat l' any 1760 y mort l' any 1825. Va ésser rector de La Garriga, catedrátich del Seminari de Barcelona, canonge de la Sèu d' Urgell y diputat a Corts a les famoses y trascendentals de Cádiz. L' any 1815 era bisbe de Menorca y 'l 1823 va ésser nomenat arquebisbe de Tarragona, morint als dos anys d' exercir tan enlairat cárrech. Quan l' entrada dels exércits francesos a Espanya pera restablir el régim polítich contrari a la Constitució, l' arquebisbe Creus va formar part de la regencia d' Urgell.

CREUS (Santes). *Arqueol.* Monastir arruinat de la prov. de Tarragona, part. jud. del Vendrell, que pertanyía a l' ordre de Sant Bernat. Va fundarlo en Guillém Ramon de Moncada a l' any 1151, y servava se-

Porta principal del monastir de Santes Creus

pulcres reials y dels personatges més remarcables de la nostra historia, Roger de Lluria, els de la familia Moncada, y els dels reis Pere III y Jaume II. La iglesia, el claustre y el palau del rei Jaume II, aixís còm les esmentades sepultures, donen, ab tot y la devastació soferta en 1835, concepte de la grandiositat y magnificencia d' aquell casal. La part exterior de l' iglesia, té l' aspecte de fortalesa enmarletada.

CREVADURA. f. *Ant.* TRENCADURA.

CREVELAR. v. a. *Ant.* GARVELLAR.

CREVERA. f. *Ter.* BROCA, 3.

CREVETA. f. dim. *Ter.* CREUETA.

CREVILLENT. *Geog.* Vila mòlt important de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. d' Elche; és a la carretera de Novelda a Oriola y té 10,865 hab. || *Orog.* Serra que hi há a la vora del riu Vinalop, al N.O. de Crevillent, prov. d' Alacant, y quin punt culminant té 835 met. d' altitut.

CREXELL o CREIXELL. *Biog.* Familia distingida de la noblesa catalana de la Etat Mitja, de la que 'n varen eixir mòlts individuos de renóm. Era casa empordanesa, radicant al terme de Borrassá. Desde les derreríes de la Etat Mitja y fins ben entrat el sigle XIX, varen tindre casa-palau al terme d' Horta, del plá de Barcelona.

— (DALMAU DE). *Biog.* Famós cavaller del Empordá. Éssent ja vell va dirigir la celebérrima batalla de les Naves de Tolosa (any 1212), en que tots els reis cristians d' Espanya s' acoblaren pera abatre als serraíns. Va ésser testimoni, junt ab el seu parent Guillem de Crexell y altres nobles empordanesos, del testament del rei Alfons I, *el Cast,* fet a Perpinyá l' any 1194.

CREYENT. p. a. Qui creu. **Creyente.**

CREYENSA. f. *Ant.* CREENCIA.

CREZÓ. m. *Ant.* Honor, estima que s' adquireix o guanya ab alguna acció gloriosa. **Prez.** || FAMA, en bona y mala part.

CRÍA. f. La procreació dels animals en general. **Cría.** || Entre pastors l' aument qu' adquireix el remat ab la nova procreació. **Cría.** || El temps de la procreació dels animals. **Cría.** || *Fam.* La criatura mentres se cría, y aixís se diu: *ont va aquesta ab la cria al coll.*

CRÍA D' OQUES *Ansarería.*

CRÍA DE POLLS. MENJANSA.

FER CRÍA. fr. CRIAR, 6.

CRIABLE. adj. Lo que fácilment se pot criar. **Creable.**

CRIADA. f. Dona de servei. **Fámula, criada.** || CRIATURERA.

CRIADERO. m. Terra que 's reserva pera planter d' arbres. **Acotado.**

CRIADETA. f. dim. **Criadilla, criaduela.**

CRIADOR. m. Atribut propi de Dèu. **Criador.** *Met.* **Inventor, autor.** || Qui per ofici cuida de la criansa d' alguns animals. **Criador.** || *Met.* Se diu d' alguna persona o terra respecte de les coses de qu' abunda, còm: *aquest noi és mòlt criador de polls,* etc. **Criador.**

CRIAMBA. f. *Ter.* Mena de bolet. || VERMELLA. *Ter.* Bolet bó pera menjar. **Seta.**

CRIAMENT. m. *Ant.* CRIANSA. || CREACIÓ.

CRIANSA. f. Atenció, cortesía, urbanitat. **Crianza.** || EDUCACIÓ.

DONAR CRIANSA. fr. EDUCAR.

CRIAR. v. a. Fer les coses de no res, qu' és propi y peculiar de Dèu. || Engendrar, produir, còm: *aquesta terra cría bones vinyes.* **Criar.** || INVENTAR. || Dónar de mamar als fills propis o d' altres. **Criar.** || Alimentar, cuidar aucells y altres animals. **Criar.** || **Instruir, educar.** || **Aumentar, fomentar.** || Fer cría les bes-ties. **Procrear, encastar, criar, hacer cría.** || Anyellar, produir el bestiar. **Ahijar.** || Treure brots els arbres y les plantes. **Ahijar, echar renuevos.**

CRIARLES TOVES. fr. *Fam.* MAMÁRSELES FRESQUES.

CRIARSE CÒM ELS ARBRES DE LA RAMBLA. *Loc.* Criarse sense que ningú se 'n cuidi.

CRIÉU CÓRBS Y US TREURÁN ELS ULLS. *Ref.* Pera significar que s' ha d' anar ab cuidado a fer favors, perque 'ls fets a ingrats serveixen mòltes vegades d' armes pera pagar mal per bé. *Cría cuervos y te sacarán los ojos.*

EL CRIAR ENVELLEIX Y 'L PARIR ENTENDREIX. *Ref.* Denota que la dona que cría sòl desmillorarse, y que la que pareix se posa de millor semblant. *El criar arruga y el parir alucia.*

NO TÉ PÁ Y VOL CRIAR CÁ. *Ref.* Pera significar aquells que treuen més al sol que no hi há a l' ombra. *No tiene que comer y convida huéspedes.*

CRIAT, DA. p. p. **Criado.** || adj. Que ab els adverbis bé o mal se diu dels que han tingut bona o mala criansa. **Bien ó mal criado.** || m. Qui serveix per una soldada. **Criado.**

CRIAT DE VOSTÉ. *Expr.* De cortesía ab que algú se ofereix al servei d' un altre. *Servidor de usted.*

CRIAT MAJOR. *Ant.* GENTILHOME. || Qui serveix depenent inmediatament del seu amo. *Criado de escalera arriba.*

CRIAT MENOR O INFERIOR. El cuiner, cotxero, etc. *Criado de escalera abajo.*

ESTAR CRIAT. fr. Saberse arreglar sense necessitat d' altres. *Estar criado.*

CRIATURA. f. Tota cosa criada. **Criatura.** || Infant, nat de poch. **Criatura.** || El feto avans de néixer. **Criatura.** || *Met.* L' home fet pero que té poca experiencia, o no és bó pera certes coses. **Criatura.** || *Met.* Qui obra puerilment. **Criatura.** || Un respecte d' un altre a qui deu l' empleu o llóch que ocupa. **Hechura, criatura.** || Desgraciat, y aixís se diu: *¡qué has fet, criatura, o criatura de Dèu!* **Criatura.**

CRIATURA DE MAMELLA. La qu' encara mama. *Niño de teta.*

CRIATURA VERDA. *Ter.* SACH DELS GEMECHS.

D' AIXÓ PLORA LA CRIATURA. *Loc. fam.* Dóna a entendre qu' algú no vol una cosa quan se mort per ella. *La gata de Marirramos.* || NO 'N VULL, NO 'N VULL, DONEUME 'N BON TROÇ.

DESDE CRIATURA. m. adv. Desde la primera etat. *Desde niño.*

ENCONAR A UNA CRIATURA. fr. Donarli la primera llet. *Hacer las entrañas á una criatura.*

ÉS UNA CRIATURA. *Loc. fam.* Expressa qu' algú té poca etat o coses propies de noi. *Es una criatura.* || No ésser home per aixó.

FER CALLAR LA CRIATURA. fr. Entretíndrerla, ferla callar quan plora. *Acallar el niño.*

FER CRIATURES. fr. *Fam.* FER CONCEBIR A LA DONA.

FER DE O LA CRIATURA. fr. FER CRIATURADES.

FER DORMIR LA CRIATURA. fr. Cantarli pera que li vingui la son. *Dormir al niño.*

FER UNA CRIATURA CRISTIANA. fr. *Fam.* BATEJARLA.

FINS LES CRIATURES HO SABEN. *Loc.* Pera rependre als que ignoren o dupten lo qu' és públich y notori. *Es público y notorio, ó anda en coplas, ó los niños lo saben.*

JA NO ÉS TAN CRIATURA, O JA NO ÉS CAP CRIATURA. *Expr. fam.* Pera denotar qu' algú té més etat de la que 's judica o representa. *Ya no es niño.*

LES CRIATURES DIUEN LO QUE SENTEN A DIR. *Ref.* Aconsella que 'ls pares deuen tindre mòlt de cuidado en no obrar o parlar mal devant dels fills, perque aquéstos no fassin altre tant pêl mal exemple. *Dicen los niños en el solejar lo que oyen á sus padres en el hogar.*

¡MIRÁU QUÍNA CRIATURA! *Expr. fam.* EL NEN D' EN SISES.

¡NO 'M SIGUI CRIATURA O TAN CRIATURA! *Loc. fam.* Pera rependre a algú que no procedeix ab la deguda reflexió. *No seas niño.*

PERDRE LA CRIATURA. fr. MALPARIR.

PLORAR CÒM UNA CRIATURA. fr. *Fam.* Plorar ab desespero per algun sentiment. *Llorar á lágrima viva; llorar lágrimas de sangre ó como una Magdalena.*

QUI AB CRIATURES SE FICA, CAGAT NE SURT. *Ref.* Adverteix el perill d' encarregar el maneig de les coses a persones sense práctica ni reflexió. *Quien con niños se acuesta, sucio se levanta; ara con niños y segarás cadillos.* || Denota la poca seguretat que 's deu tindre en el carinyo dels nois. *Amor de niño, agua en cestillo.*

SEMPRE SERÁS CRIATURA. *Loc. fam.* Ab que 's denota qu' algú obra còm si fos un noi. *Siempre has de ser niño.*

CRIATURADA. f. Acció o paraula propies de nois, y reprensibles a l' etat varonil. **Niñada, muchachada, niñería, puerilidad.**

FER CRIATURADES. f. Obrar sense reflexió o còm una criatura. *Niñear, muchachear, aniñarse.*

CRIATUREJAR. v. a. Fer coses de criatura. **Chiquillear.**

CRIATURER, A. m. y f. Aficionat a les criatures. **Niñero.**

CRIATURERA. f. MAINADERA.

CRIATURETA. f. dim. **Criaturica.**

CRICH. adj. *Fam.* COQUÍ. || Pobre que vol aparentar lo que no pot. **Quiero y no puedo.** || m. *Ter.* A Ibissa s' anomena aixís el pot de vidre qu' és estret de boca.

CRICH-CRACH. m. El soroll que 's fá trepitjant alguna cosa seca, còm: *avellanes*, etc., y s' extén a qualsevol altre soroll semblant. **Trisca.**

CRICOIDES. s. y adj. Epítet del cartílago anular de la laringe, que ocupa la part inferior d' aquest orgue. **Cricoides.**

CRICTONITA. f. Substancia d' un negre amoratat, compost d' un óxit de ferro y ácit tatánich que 's trova a les esquerdes de les roques alpines. **Crictonita.**

CRIDA. f. Publicació d' alguna cosa en veu alta y en públich pera que arrivi a noticia de tothòm. **Pregón.** || *Ant.* NUNCI.

FER FER UNA CRIDA. fr. Ab que 's nota a algú de mòlt xarraire o que no sab guardar cap secret. *Dar un cuarto al pregonero.*

FER UNA CRIDA. fr. Publicar en veu alta lo que convé que arrivi a noticia de tothòm. *Pregonar.* || fr. *Met.* Publicar lo qu' estava ocult y devía callarse. *Pregonar.*

CRIDADISSA. f. CRITS.

CRIDADOR, A. m. y f. CRIDAIRE. || *Ant.* ACUSADOR, NUNCI.

CRIDAIRE, A. m. y f. BALADRER.

CRIDAR. v. a. Avisar ab la veu o ab senyals a algú pera que vingui. **Clamar, dar voces.** || FER UNA CRIDA. || Avisar a algú pera que vagi a algún llóch. **Llamar.** || Inspirar, y aixís se diu: *Deu el crida a la relligió.* **Clamar.** || Convocar, y aixís se diu: *cridar a capítol, a consell.* **Llamar, convocar.** || Demanar a algú pera qu' entrevingui en alguna cosa, còm: *cridar al metge.* **Llamar.** || ENCANTAR, 3. || *Met.* Atreure, còm: *cridar els humors*, etc **Llamar.** || Fer acudir els aucells per medi del reclám. **Reclamar.** || v. n. Fer crits. **Gritar, clamar, vocear, vociferar, dar gritos.** || Parlar ab veu alta. **Levantar la voz, gritar.** || Alsar la veu ab orgull. **Levantar el grito.** || Trucar a la porta. **Llamar.**

JA POTS CRIDAR OUS A VENDRE. fr. És còm dir: ja pots predicar si ningú 'n fa cas. *Predicar en desierto.*

QUI MÉS CRIDA, AQUELL GUANYA. *Loc. fam.* Explica l' astucia y la malicia d' aquells que perque no tenen raó solen ferse témer ab crits pera conseguir lo que desitjen. *Fingir ruido por venir á partido; el que mal pleito tiene á barato lo mete.*

A LA CASA ONT NO HI HÁ PÁ TOTHÒM CRIDA Y TOTHÒM TÉ RAÓ. *Ref.* Ab que 's significa que la falta de recursos sol portar la perturbació a les families. *En la casa que no hay harina, todo es mohina.*

CRIDAT, DA. p. p. **Llamado.**

CRIDORIA. f. *Ter.* GATZARA, AVALOTS, CRITS.

CRIM. m. Delicte grave ab la formal intenció d' injuriar o perjudicar. **Crimen.**

CRIM DE LESA MAJESTAT. El comés contra la persona o dignitat del rei o contra l' Estat. *Crimen de lesa majestad.*

PURGARSE D' UN CRIM. fr. *Justificarse.*

CRIMINACIÓ. f. ACRIMINACIÓ.

CRIMINAL. adj. Lo que pertany a crim. **Criminal, criminoso.** || Delinqüent. **Criminoso, criminal.**

CRIMINALISAR. v. a. *For.* Fer criminal un plet qu' era civil. **Criminalizar.**

CRIMINALISTA. m. Escriptor de materies criminals, l' advocat mòlt versat en elles, y 'l notari o escrivá que les actúa. **Criminalista.**

CRIMINALITAT. f. Qualitat o circunstancia que constitueix criminal una acció. **Criminalidad.**

CRIMINALMENT. adv. m. D' un modo criminal. **Criminalmente, criminosamente.**

CRIMINAR. v. a. ACRIMINAR.

CRIMINAT, DA. p. p. y adj. ACRIMINAT.

CRIMINÓS, A. adj. CRIMINAL.

CRIMINOSAMENT. adv. m. CRIMINALMENT.

CRIMÓFIL, A. adj. Amich dels climes o paíssos frets, parlant d' aucells. **Crimófilo.**

CRIN. m. El conjunt de cerdes o pels aspres que algúns animals tenen al coll y a la qüa. **Crin, clin, crines.**

Cripsida

CRINAL. adj. Lo que pertany al crin. **Crinal.**

CRINAT, DA. adj. *Poét.* CRENUT.

CRINOLINA. f. Especie de teixit de seda, que serveix pera fer corbatins, gorres, etc. **Crinolina.**

CRIOLL, A. m. El fill de europeus que neix a Amèrica. **Criollo.**

CRIPINETA. f. Preparat de carn de porch trinxada ab tófunes y 'l tot embolicat ab un bossí de tela de porch.

CRIPSIDA. *Bot.* Género de plantes de la fam. de les gramínees, que comprenen varies especies al mitj-día d' Europa, ab fulles planes y espigues especiformes. **Cripsida.**

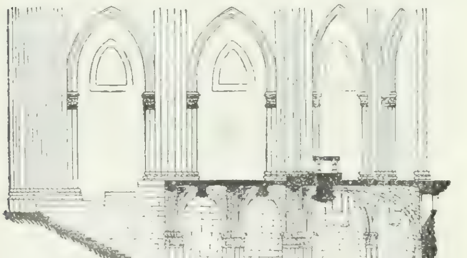
Cripta

CRIPTA. f. Bóveda o volta grossa subterránea, especialment en les iglesies. **Cripta.**

CRIPTOBRANQUI, A. adj. Nòm que 's dòna al peix que respira per medi de branquies amagades. **Criptobranquio.**

CRIPTOCIES. f. pl. *Bot.* Nòm d' una fam. d' algues microscópiques composta de cinch géneros, quines especies (que poden considerarse còm el primer grau de la vegetació) se presenten en forma de granets mólt sensills y casi sense color. **Criptocóceas.**

CRIPTOGAM, A. adj. Se diu de les plantes quins orgues sexuals son amagats o poch aparents. **Criptógamo.**

CRIPTOGAMIA. f. *Bot.* Nòm de la classe de plantes que comprén els vegetals quin sistema de fecundació és quasi nul, poch visible o amagat del tot. **Criptogamia.**

CRIPTÓGRAF. m. Qui escriu criptográficament. **Criptógrafo.**

CRIPTOGRAFÍA. f. Art d' escriure en xifres o de un modo secret. **Criptografía.**

CRIPTOGRÁFICAMENT. adv. m. D' un modo criptográfich. **Criptográficamente.**

CRIPTOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la criptografía. **Criptográfico.**

CRIPTOLOGÍA. f. Tractat sobre la manera de considerar totes les ciencies en quatre grans grupos de coneixements generals, pera després subdividirlos en nombroses classificacións específiques. **Criptología.**

Crisantema

CRIPTOPÓRTICH. m. *Arq.* Llóch soterrani y abovedat, mena de pórtich de catacumba. **Criptopórtico.** || Volta que aguanta o sosté una obra antigua. || Decoració arquitectónica d' una cova. **Criptopórtico.**

CRISÁLIDA. f. L'estat de l' insecte mentres está al cogoll. **Crisálida, ninfa.**

CRISANTEMA. f. *Bot.* Mena de coronado doble ab fulles mòlt llargues. **Crisantema.**

CRISIS. f. Judici que 's fá d' alguna cosa després de ben examinada. **Crisis.** || Mutació considerable que fá alguna malaltía, ja sigui pera millorarse o pera agravarse més el malalt. **Crisis.** || Les circunstancies més crítiques o ardues d' algún negoci. **Crisis, estado crítico.** || Esforç violent y involuntari. **Crisis.**

Crisma

CRISMA. m. y f. Olí y bálsem barrejat que consagren els bisbes al dijous sant, pera administrar els sagraments del baptisme, confirmació, ordre y extremaunció, y ungir als bisbes quan els consagren. || Monógram del nòm de Jesucrist, que 'l forma una P (r dels grechs) y una X o creu de Sant Andreu. S' escriu també XPS y XPI. **Crisma.** || JUDICI, ENTENIMENT.

FER PERDRE LA CRISMA. fr. *Fam.* Irritar, enfadar mólt. *Descrismar, descristianar, desbautizar.*

NO TINDRE CRISMA. fr. *Fam.* Denota qu' algú no té cap feta bona. *No vale nada fuera de la crisma.* || Dit de qui obra desbaratadament. *Estar fuera de Dios, ó ser hombre de la vida airada.*

PERDRE O LLEVARSE LA CRISMA. fr. DESCRISMARSE.

QUI COMPRA CRISMA. *Loc. fam.* Pera donar a entendre qu' algú té poch seny. *Ponerle sal en la mollera.*

TE TRENCARÉ LA CRISMA. *Loc. fam.* Ab que amenassen els baladrers. *Te quitaré ó romperé la crisma.*

CRISMACIÓ. f. L' acte d' imposar la santa crisma. **Unción, crismación.** || *Ant.* Untura que feien ab oli a algúns malalts. **Untura, crismación.**

CRISMAL. m. *Ant.* Vas en que 'ls monjos portaven oli beneít pera ungir als malalts. **Crismal.**

CRISMAR. v. a. Ungir ab crisma. **Crismar.**

CRISMERA. f. El vas o ampolleta ont s' hi guarda 'l crisma. **Crismera.**

CRISOBERIL. m. *Miner.* Pedra preciosa de color vert groguench, més dura que 'l topaci y ab vesllums blanchs o blavenchs. **Crisoberilo.**

CRISOCALCH. m. *Quim.* Lliga o barreja de coure y zench, que presenta certa apariencia d' or y, entre altres nòms, porta també 'l de *similor.* **Crisocalco.**

CRISÓCOLA. f. *Miner.* Pedra preciosa, quadrada y de color d' or. **Crisócola.** || Soldadura pêl or y algúns altres metalls; la millor és verda còm una esmeralda, y la destila 'l coure. **Crisócola.**

CRISOGASTRE, A. adj. *Zool.* De ventre més o menys semblant al or. **Crisogastro.**

CRISÓGENO, A. adj. *Zool.* De galtes de color d' or. **Crisógeno.**

CRISOGONÍA. f. Nòm qu' en llur llenguatge misteriós donaven els alquimistes a la pòls d' or separada d' una disolució del meteix metall. **Crisogonía.** || *Bot.* Llevor aurífera.

CRISOGRAFÍA. f. L' art d' escriure ab lletres d' or. **Crisografía.**

CRISÓLIT. m. *Miner.* Pedra preciosa, menys dura que 'l topaci, diáfana y de color d' or barrejat de vert ab un foch maravellós. **Crisólita.**

CRISOLOGÍA. f. La ciencia de les riqueses. **Crisología.**

CRISÓPAL. m. *Miner.* Varietat d' aluminat de glucina, en quin interior s' hi distingeixen reflexes blavenchs; sol presentarse en cossos rodonejats, grossos còm ciuróns y en prismes de vuit cares que acaven per cúspides exaedres; és transparent, trencadissa y de fractura petxinenca; ratlla l' agustita y 'l quars, s' electrisa ab el frech y és infusible a la flesca. **Crisópolo.**

CRISOPEYA. f. Art ab que 's pretenía convertir els metalls en or. **Crisopeya, piedra filosofal.**

CRISOPRASI. m. *Miner.* Ágata d' un color vert de poma. Posada al foch se torna blanca. **Crisoprasio.**

CRISPAR. v. a. Causar contracció repentina y lleugera al teixit muscular o a qualsevol altre de naturalesa contráctil. **Crispar.**

CRISPATURA. f. *Cir.* Contracció dels nirvis. **Crispadura, crispatura.**

CRISPELL. m. *Ter.* TORTELL.

CRISPÍ. n. p. **Crispin.**

CRISPINIÁ. n. p. **Crispiniano.**

CRÍSPUL. n. p. **Críspulo.**

CRISSA. f. *Ant.* Crisis.

CRISSOLIT COMÚ. *Min.* Cals fosfatada que cristalisa en prismes més llarchs qu' amples; és menys dura que 'l crestall de roca y té un color groch verdench. **Crisolita común.** || — (ORIENTAL). Pedra fina transparent, dura còm el quartz y d' un bonich color groch verdench; és un silicat de alúmina. *Crisolita oriental.*

CRIST. m. El Fill de Déu fet home. **Cristo.** || SANTCRIST.

CRIDAR A ALGÚ 'L CRIST. fr. EMPAITAR ALS LLADRES.

SANTCRIST. Qualsevulla imatge de Crist crucificat. *Crucifijo, Cristo.*

CRISTALL. m. y 'ls seus derivats. CRESTALL.

CRISTERI. m. XERINGA.

CRISTÍ. s. y adj. Nóm que durant els anys de 1833 a 1840 se dónava als partidaris de donya María Cristina de Borbó. **Cristino.**

CRISTIÁ, NA. adj. Lo que pertany a la relligió de Crist. **Cristiano.** || m. y f. Qui professa la relligió de Crist, que va rébrer ab el baptisme. **Cristiano.** || *Fam.* Se diu del vi al que s' hi ha tirat aigua. **Aguado, cristiano.** || Germá, proisme, còm: *tots som cristiáns.* **Cristiano.** || *Fam.* Qui, aixís diém: *no hi há cristiá que 'l pugui entendre, aguantar,* etc. **Quien.**

CRISTIÁ PER FORSA NO PLAU A DEU. *Ref.* Contra 'ls que no obren bé sino per forsa. *Reniego del árbol que á palos ha de dar el fruto.* || S' usa també pera rependre al mesquí que fa 'ls benifets de mala gana. *La zarza da el fruto espirando y el ruin llorando.*

CRISTIÁ VELL. Qui ve de cristiáns sense barreja de moro, de juéu ni d' altra rassa. *Cristiano viejo.*

CRISTIÁNS DE LA CORRETJA. Els antichs cristiáns y juéus qu' habitaven a la Messopotamia y Siria 'ls quals, per ordre superior, portaven una corretja llarga; avui quasi tots son nestoriáns y jacobites. *Cristianos de la correa.*

CRISTIÁNS DE SANT JOAN. Secta que bateja sols còm batejava Sant Joan: no adoren la Santíssima Trinitat, etc. *Cristianos de San Juan.*

CÒM SÓ CRISTIÁ, O A FE DE CRISTIÁ. *Loc.* f. Pera assegurar lo que 's diu. *A fe ó á ley de cristiano; en justos y en creyentes.*

ÉSSER O NO ÉSSER CRISTIÁ. fr. *Fam.* Se diu de la moneda bona o dolenta. *Ser ó no ser de ley.*

NO ESTAR CRISTIÁ. fr. *Fam.* NO ESTAR DE FILIS.

NO ESTAR DEL TOT CRISTIÁ. fr. *Fam.* Tindre un comensament de borratxera. *Estar calamocano.*

NO ESTAR O NO TROVARSE MÒLT CRISTIÁ. fr. *Fam.* No estar del tot be de salut. *No estar muy católico.*

PARLAR CRISTIÁ. fr. *Fam.* Parlar clar y de modo que ho entenguin els qu' escolten. *Hablar cristiano.*

SANT CRISTIÁ. Persona de bon geni pero de poca capacitat. *Buen hombre, hombre de Dios, santo varón.*

CRISTIANAMENT. adv. m. Segóns la llei de Cristo. **Cristianamente.** || RELLIGIOSAMENT, FIDELMENT.

CRISTIANAR. v. a. BATEJAR.

CRISTIANAT, DA. p. p. Del verb cristianar. **Bautizado.**

CRISTIANDAT. f. El país qu' habiten els cristiáns. **Cristiandad.** || Virtut cristiana, còm: *home de mólta cristiandat.* **Cristiandad.** || La congregació de tots els fidels cristiáns, la meteixa relligió u observancia de la llei de Cristo. **Cristiandad.**

CRISTIANESCH, CA. adj. *Poét.* CRISTIÁ.

CRISTIANET, A. m. y f. dim. **Cristianito.**

CRISTIANI (Fr. Pol). *Biog.* Relligiós catalá que a les derreríes del sigle XIII, se feu remarcable pêls coneixements que posseía en les llengues orientals. A 20 de Juliol de 1263, va sostindre a presencia del rei Jaume 1.er una discussió filosófica ab el savi rabí Moisés de Gerona, que va declararse vensut pêl frare Cristiani. El rei va manar que s' escrivissin les actes d' aquella disputa pera perpetuarla, haventse defensat en ella els següents temes: *Messías venit; Deus verus et verus homo ille est; Pro salute hominum passus est et mortuus; Legis ceremonia cum adventu Messíes cessarunt.*

CRISTIANISAR. v. a. Conformar alguna cosa ab el ritu cristiá. **Cristianizar.**

CRISTIANISME. La doctrina y relligió de Jesucrist. **Cristianismo.** || El conjunt dels fidels cristiáns. **Cristianismo.**

CRISTIANÍSSIM, A. adj. sup. **Cristianísimo.** || Renóm que tenien els reis de França. **Cristianísimo.**

CRISTINA. f. Nóm de dona. **Cristina.**

CRISTINETA. n. p. Diminutiu de Cristina. **Cristinita.**

CRISTIRI. m. *Ant.* XERINGA.

CRISTÓFOL. n. s. **Cristóbal.**

CRISTOLOGÍA. f. Tractat de Crist o del enviat de Dèu. **Cristología.**

CRIT. m. Veu mòlt forta y penetrant donada per algú. **Grito.** || *Met.* Fama, anomenada. **Nombradía, nombre.** || pl. Confusió de veus altes. **Gritería, grita, vocería, vocinglería.**

CRIT D'ALARMA. Aquell ab que s'avisa pera pendre les armes en algún perill. *Grito de alarma, á las armas.*

CRITS DELS ANIMALS. m. pl. *Ter. Moyá.* El so gutural que llensen les besties, apropiant diversos nóms quan se particularisen, còm: el bou *esbrumalla;* el burro *brama;* la cabra *esbalatega;* el cavall *saina;* el gat *esmiola;* el garrí *esguella;* el gós *borda;* el xai *bela*, etc.

A CRITS. m. adv. En veu alta y forta. *A gritos, á voces, á voz en grito.*

ALSAR EL CRIT. fr. Alsar la veu ab orgull y desaforadament. *Alzar, levantar el grito.*

ÉS UN CRIT DE NO MOURE'S EL REI. fr. *Fam.* Demanar un preu excessiu de lo que 's ven. *Es un desuello.*

FER UN CRIT A ALGÚ. fr. Cridarlo. *Llamar, dar una voz á alguno.*

FER CRIT. fr. Córrer la veu, dirse mòlt. *Sonarse, correr la voz.*

FER CRITS. fr. Esforsar la veu repetides vegades. *Vocear, dar voces, dar gritos, gritar.*

CRITERI. m. Discerniment, judici. **Criterio.**

CRÍTICA. f. Bon gust, discerniment y capacitat pera judicar d' una obra o pera ferla. **Crítica, criterio.** || Judici que 's fá de les obres, segóns les regles del bon gust. **Crítica.** || Censura maliciosa y solapada de qualsevulla cosa. **Zaherimiento, crítica.**

CRITICABLE. adj. Lo que pot o deu ésser criticat. **Criticable.**

CRITICADOR, A. m. y f. MURMURADOR, CRÍTICH, 1.

CRITICAR. v. a. Examinar una obra, y judicar segóns les regles del bon gust. **Criticar.** || MURMURAR.

CRITICASTRE. m. despec. Aquell que sense fonament censura y satirisa als demés o a llurs obres. **Criticastro.**

CRITICAT, DA. p. p. **Criticado.**

CRITICISME. m. *Fil.* Secta filosófica quin principal obgecte es determinar els límits y l' exercici llegítim de les nostres facultats. **Criticismo.**

CRÍTICH. m. Qui judica segóns les regles de la crítica. **Crítico, censor.** || *Fam.* Qui afecta parlar ab cultura. **Culto.** || CRITIQUEJADOR, 2. || adj. Lo que pertany a la crítica. **Crítico.** || Judiciós, còm: *historia crítica.* **Crítico.** || *Med.* Lo que pertany a la crisis, còm: *síntomes, accidents, temps y mutacións notables.* **Crítico.** || Se diu de tota circunstancia oportuna, ardua, urgent, etc. **Crítico.**

Critmo

CRITIQUEJADOR, A. m. y f. Qui en tot té que dir sense perdonar la més petita falta. **Aristarco, criticón, mordaz, crítico.** || Qui censura les obres de ingeni a tort y a través **Criticastro, zoilo.**

CRITIQUEJAR. v. a. **Criticar.** || Abusar de la crítica, criticar injustament. **Critiquizar.** || Vituperar les accións o la conducta d' algú. **Criticar, censurar.**

CRITMO. m. *Bot.* Género de plantes umbelíferes, gairebé sense calcer en la flor. Comprén una sola mena mòlt abundosa a les costes del Mediterrani. **Critmo.**

CRIVELAR. v. a. *Ant.* GARVELLAR.

CRIVELLA. f. CLIVILLA, 1, 2.

CRIVELLARSE. v. r. Badarse. **Henderse.** || CLIVILLARSE.

CRIVELL. m. *Ter. ibissench.* Escletxa. **Rendija.**

CRIVILLER (Joseph). *Biog.* Militar y escriptor científich, natural d' Alforja. Era capitá retirat quan va publicar, en colaboració ab el tinent de fragata Joseph Ruiz un volúm acompanyant el mapa geográfich de la provincia de Tarragona (1816), descrivintne la topografía de la majoría dels pobles y 'ls camins, rius, torrents, rieres y barranchs d' aquella provincia.

CROAT. m. Natural de la Croacia, provincia de Hungría. **Croata.**

CROCA. f. METZINES. || COCA DE LLEVANT.

CROCANT. m. Certa pasta d' ametlles, avellanes, etc., endurida ab caramel-lo. **Crocante.**

CROCH. m. Ganxo ab que 'ls mariners acosten les unes barques a les altres. **Cocle, cloque.** || Eina per armar la ballesta, que estira ab forsa la corda fins a montarla a la nau **Gafa**

CROI. adj. *Ant.* DUR, RÚSTICH, INTRACTABLE.

CRÓIXER. v. n. *Ant.* CRUIXIR.

FER CRÓIXER. fr. Menjarse a'guna cosa ab mòlta llestesa. *Despavilar.*

CROLLAR. v. a. *Ant.* Fer tremolar alguna cosa. **Estremecer.**

CROM. m. *Min.* Metall d' un blanch brut ab certa brillantor, trencadís y feblement magnétich, prou dur pera ratllar el vidre. **Cromo.**

CROMÁMETRE. m. *Mús.* Instrument que facilita l' operació d' afinar el piano als que no 'n son gaire práctichs. **Cromámetro.**

CROMAT. m. *Quím.* Combinació de l' ácit crómich ab una base salificable. **Cromato.**

CROMÁTICH, CA. adj. *Mús.* Un dels tres géneros del sistema músich, y és el que procëeix per semitóns. **Cromático.** || *Opt.* Se diu del crestall o del instrument óptich que presenta al ull del observador els obgectes ab les faixes y colors del arch iris. **Cromático.**

Escala cromática

ESCALA CROMÁTICA. *Mús.* Aixís s' anomena l' escala composta de dotse sóns, ab la sola diferencia d' un semitó.

CROMATISME. m. *Opt.* Calitat de lo cromátich. **Cromatismo.**

CRÓMICH, CA. adj. *Min.* Pertanyent al crom. **Crómico.**

CROMIS. m. *Ictiol.* Género de peixos de la familia dels pomacéntrichs de carn mòlt pochestimada, que son abundosos al Mediterrani. **Cromis.**

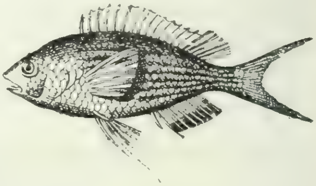
Cromis

CROMLEK. m. Monument druídich format de pedres posades a plom en una o més fileres cercolars. **Cromlek.**

CROMOLITÓGRAF. m. Qui exerceix l' art de la cromolitografía. **Cromolitógrafo.**

CROMOLITOGRAFÍA. f. Proceiment que 's segueix pera estampar dibuixos de colors per medi del ácit crómich ab diferentes bases, usantse comuntment els cromats de potassa. **Cromolitografía, litografía al cromo.** || Estampa o lámina obtinguda ab aquest proceiment. **Cromolitografía.**

CROMOLITOGRAFIAR. v. a. Exercir l' art de la cromolitografía. **Cromolitografiar.**

CROMOLITOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent a la cromolitografía. **Cromolitográfico.**

CRÓNICA. f. Historia que conserva l' ordre dels temps. **Crónica, corónica.**

CRÓNICAMENT. adv. m. D' una manera crónica. **Crónicamente.**

CRÓNICH, CA. adj. Se diu de la malaltía habitual o que dura mòlt de temps. **Inveterado, crónico.** || Dit de la malaltía, etc., en que l' humor té 'l seu moviment regular, o per díes, còm: *quint, seté,* etc. **Crónico.**

CRONICITAT. f. *Patol.* Estat de lo qu' és crónich. **Cronicidad.**

CRONICÓ. f. Narració histórica y breu, seguint l' ordre dels anys. **Cronicón.**

CRONIÓMETRE. m. *Fís.* Instrument pera mesurar la duració de la pluja. **Croniómetro.**

CRONISTA. m. Autor de cróniques. **Cronista.**

CRONÓGRAF. m. Savi en o escriptor de cronografía. **Cronógrafo.** || Máquina destinada a midar y a representar la marxa contínua del temps. Consta de dues parts. D' un cronómetre **o** rellotge de mòlta precisió y d' un cilindre que té moviment, sobre 'l qual s' hi apoia periódicament un punxó-ploma qu' estampa, si aixís se pot dir, les petxades del temps. La conexió entre abdues parts se verifica per medi de la electricitat. **Cronógrafo.**

CRONOGRAFÍA. f. Descripció del temps. **Cronografía.**

CRONOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la cronografía. **Cronográfico.**

CRONOGRAMA. f. Inscripció quines lletres inicials de cada paraula, unides entre sí, indiquen la fetxa del fet a que aquella fá referencia. **Cronograma.**

CRONÓLECH. m. CRONOLOGISTA.

CRONOLOGÍA. f. Ciencia que tracta del computo del temps. **Cronología.**

CRONOLÓGICAMENT. adv. m. D' un modo cronológich. **Cronológicamente.**

CRONOLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany a la cronología. **Cronológico.**

CRONOLOGISTA. m. Escriptor o professor de cronología. **Cronólogo, cronologista.**

CRONOMERISTA. m. *Mús.* Quadro que conté totes les descomposicións possibles del compás. **Cronomerista.**

CRONÓMETRE. m. Mida del temps, y cert rellotge de moviment quasi uniforme, que serveix als navegants pera averiguar la longitut geográfica del punt en que 's trova la nau. **Cronómetro, tempómetro, reloj de longitud ó reloj marino.**

CRONÓSTICH. m. *Poét.* Composició poética en la que les primeres lletres de cada vers preses còm numerals formen la xifra de certa época. **Cronóstico.**

CROQUER. m. Entre pescadors qui porta 'l croch o ganxo pera enganxar les tonyines quan se les pesca ab l' almadrava. **Croquero.**

CROQUETA. f. Mena de mandonguilla d' arrós, panses, gallina, patates, etc., que 's fá fregir. **Croqueta.**

CROQUIS. m. Disseny sensill d' algun terreno o posició militar, fet a ull sense regles geométriques. **Croquis.** || Dibuix lleuger. **Croquis.**

CROS (Joseph). *Biog.* Argenter valenciá mòlt remarcable que va viure al sigle XVIII.

CROS. *Hidrog.* CROUS. || *Geog.* Veinat d' Argentona.

CROSSA. f. Bastó ab un travesser al cap, que serveix pera apoiars 'hi 'ls que no poden caminar bé. **Muleta.** || Forqueta pera sostindre 'ls baiarts y tabernacles. **Horquilla.** || Xancra pera passar les rieres, etc., sense mullarse. **Zanco.** || Bastó alt y en forma de gaiato que usen els bisbes còm insignia de llur dignitat. **Báculo pastoral.** || *Escult.* Adorno lleuger en forma de crossa episcopal pera sostindre 'l coronament d' alguna obra d' esculptura o arquitectura. **Ménsula calada.** || f. *Art. y of.* Troç de fusta en quin extrém hi hagi colze

PARAR CROSSA. fr. *Fam.* Detíndrers per algun temps a algun llóch. *Hacer pie.* || ESTABLIRSE, DOMICILIARSE.

CROSSETA. f. Mossa, peça de ferro pera aguantar el mánech de la caceta del aiguacuit. **Pie.**

CROSTA. f. Cuberta o capa exterior, que s' endureix al entorn d' alguna cosa molla. **Costra.** || La part exterior y dura del pá, formatge o de qualsevulla altra cosa tova. **Corteza.** || La del pá separantla de la molla. **Descortezadura.** || La capa dura que queda de resultes d' alguns mals quan se van curant. **Postilla, pústula, escara, costra, pupa.** || La que 's fá a les matadures. **Uña.** || El sol del pá. **Suelo.** || La dels arbres. **Corteza.** || *Ictiol.* La closca d' alguns peixos, còm: *tortuga,* etc. **Concha.** || La closca de la tortuga que serveix pera fer capses, ornaments, embutits y altres usos. **Carey, caray.**

BONA CROSTA. *Fam.* BRIBÓ.

CUBERT DE CROSTA. *Costroso.*

ÉSSER DE LA CROSTA DE BAIX. fr. *Fam.* Ésser mòlt tonto. *Ser cerrado de mollera.*

CROSTES DE LA LLET. fr. Les que acostumen a sortir a les criatures que mamen. *Lactumen.*

UMPLIRSE DE CROSTES. fr. *Apostillarse.*

CROSTÁM. m. Betúm pera les naus. **Zulaque, brea.**

POSAR CROSTÁM A LA NAU. fr. *Ant.* Embetumarla. *Embrear, dar zulaque á la nave.*

CROSTETA f. dim. **Costrilla.** || La que 'ls grans deixen a la pell. **Lentejuela.**

CROSTÓ. m. L' extrém d' algunes coses que 's poden partir fácilment, còm: *de pá, formatge,* etc. **Cantero.** || El bocí de pá tallat del cantó, a diferencia de la llesca que 's talla de cap a cap. **Zoquete.** || Cop que 's pega al cap ab el nus del dit del mitj y ab el puny clos. **Capón.**

CROSTONET. m. dim. Petit crostó de pá. **Canterito.**

CROTAFITE. m. *Anat.* Muscle que ocupa la cavitat del pòls y alsa la barra inferior. **Crotafite, crotafito.**

CROTO. m. *Ornit.* Aucell d' aigua del tamany del cigne, pero ab les potes més curtes, de color blanch, qu' ab el temps degenera en roig. Sota del bèch hi té una bossa ont hi guarda la pesca qu' agafa pera menjársela desprès ab comoditat. El modo d' obrir aquesta bossa pera donar aliments als seus polls ha motivat la fábula de que s' obra 'l pit pera alimentarlos ab la seua sanch. **Pelícano, alcatraz, onocrótalo.**

CROTS. f. *Ant.* CREU.

CROUS (Riera de). *Hidrog.* Naix al peu de les Agudes al Montseny y és l' afluent principal de la riera d' Arbucies; s' anomena també *riera de Vilanova.*

CROUS Y CASELLAS (Joseph). *Biog.* Metge de mòlt de renóm nat a Barcelona l' any 1846 y mort a Valencia l' any 1887. Desde mòlt jove 's va dedicar al professorat, havent obtingut la cátedra de patología médica de la Escola de Medecina de Valencia l' any 1875 en brillants oposicións, desempenyantla tot el restant de la seua vida, ab mòlt de lluiment.

Va colaborar a la prempsa professional de Barcelona, fundant a Valencia *Los Archivos de la Medicina*. Ademés de mòlts estudis y discursos, va publicar un *Tratado elemental de Frenopatología*. L' any 1866 va ésser un dels fundadors del Institut Médich de Barcelona.

CROZAT (Antoni). *Biog.* Marqués del Chatel, que va viure desde 1655 a 1738. Va néixer a Tolosa (França) y fou un dels hisendistes més remarcables del seu temps.

CRU, A. adj. Se diu de la vianda que no está preparada per l' acció del foch y de la que no és prou cuita. **Crudo**. || Se diu d' algunes coses que no están preparades, rentades o tenyides, còm: *de la seda, drap*, etc. **Crudo**. || *Met.* Cruel, desapiadat. **Crudo**. || Se diu del temps mòlt fret y destemplat. **Crudo**. || *Met.* Se diu del tumor que no és prou madur. **Crudo**

A VOLTES SE 'N TREU MÉS DEL CRU QUE DEL NU. *Ref.* Que més caritat o favor material se pot esperar del dur de cor, pero rich, que del que no té res. *Más se saca del crudo que del desnudo.*

CRUADA. f. *Ant.* CRUSADA. || Llóch ont se creuen dos o més camins. **Travesía, encrucijada.**

CRUAMENT. adv. m. Rigurosament. **Áspera, crudamente.** || CRUELMENT.

CRUCIADA. f. *Bot.* ESPUNYIDELLA.

CRUCIAR. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. **Atormentar.** || *Ant.* CRUCIFICAR.

CRUCÍFER, A. adj. *Poét.* Qui porta o té l' insignia de la creu. **Crucífero**. || *Bot.* S' aplica a les herbes y mates que 's distingeixen per llurs fulles alternes, quatre sépals en dues files, corola cruciforme, estáms ab glándules verdoses a llur base y llevors sense albumen, còm: *la col, la mostassa*, etc. **Crucífero**.

CRUCIFERARI. m. Qui porta la creu a algunes funcións. **Cruciferario, crucero, crucífero y crucígero.**

CRUCÍFERAS. f. pl. Se diu de les flors que tenen les fulletes disposades en forma de creu. **Crucíferas.**

CRUCÍFEROS. m. pl. Relligiosos de l' ordre de la Santa Creu, fundada l' any 1160. **Crucíferos.**

CRUCIFICADOR, A. m. y f. Qui crucifica. **Crucificador.**

CRUCIFICAMENT. m. *Ant.* CRUCIFIXIÓ.

CRUCIFICAR. v. a. Clavar a la creu. **Crucificar, martirizar.** || *Met. fam.* Molestar, incomodar ab excés. **Crucificar.**

CRUCIFICAT, DA. p. p. **Crucificado.**

EL CRUCIFICAT. Per antonomasia Jesucrist. *El crucificado.*

CRUCIFIU, CRUCIFIX, CRUCIFIXI o CRUCIFIXO. m. SANTCRIST.

CRUCIFIXIÓ. f. Acció y efecte de crucificar. **Crucifixión.** || *Met.* MORTIFICACIÓ.

CRUCIFORME. adj. En forma de creu. **Cruciforme.**

CRUDELMENT. adj. m. *Ant.* CRUELMENT.

CRUEL. adj. Qui 's complau en fer mal als altres. **Cruel**. || Inhumá, qui no 's compadeix del mal o desgracia d' altres. **Inhumano, cruel.** || *Met.* Insufrible, còm: *dolor, malaltia cruel.* **Cruel, acerbo.** || Sagnant, dur, violent, còm: *batalla cruel.* **Cruel.** || Dit del temps fret, rigurós. **Cruel.**

CRUELÍSSIM, A. adj. sup. **Cruelísimo.**

CRUELÍSSIMAMENT. adv. m. Ab crueltat. **Cruelmente, cruentamente.**

CRUELTAT. f. Inhumanitat, feresa d' ánim. **Crueldad.** || Acció cruel. Crueldad. || Insensibilitat, còm: *és una crueltat no donar una educació als fills.* **Crueldad.**

CRUELLA (Joan Francisco). *Biog.* Remarcable pintor valenciá de la segona meitat del sigle XIX. Va pintar obres mòlt el-logiades, y va ésser un dels més laboriosos membres de la Academia de Sant Carles. Va morir en 1886.

CRUENT, A. adj. Sagnant. **Cruento, sangriento.** || INHUMÁ, CRUEL.

CRUENTACIÓ. f. L' acció d' ensangrentar. **Cruentación.**

CRUESA. f. Estat d' algunes coses que no tenen la deguda suavitat o saó. **Crudeza.** || *Met.* Rigor, aspresa. **Crudeza.** || Indigestió. **Crudeza de estómago.**

CRUILLES. *Biog.* Familia noble de l' Ampurdá, a la qual s' uniren els Peratallades en el sigle XIII, al casarse Na Guilleuma de Peratallada ab Gilabert de Cruilles. Dels Cruilles figuren a l' historia de Catalunya famosos almiralls, diplomátichs y prelats. L' origen de la familia se pert en la boira dels temps. Teníen llur castell a les Gabarres. Llurs qüestións y plets ab els bisbes de Girona, quins senyorius eren veíns, varen arrivar a ésser mòlt graves. Els Cruilles, durant els sigles XI y XII, eren mòlt poderosos y temuts.

— (BERNAT DE). *Biog.* Un dels nobles catalans que van figurar al sigle XIV a l' expedició feta a l' illa de Cerdanya. Va ésser l' heroich defensor del castell de Guardamar en 1357.

— (GALCERÁN DE). *Biog.* Cavaller de les derreríes del sigle XI, que va ajudar militarment al rei en els seus afers de Provensa (1176). Vint anys després, durant el regnat d' Alfóns I, *el Cast*, figurava entre 'ls alts personatges de la cort.

— (GILABERT DE). *Biog.* Noble distingit del temps d' en Jaume I, *el Conqueridor*. Se va portar brillantment al costat del rei a la conquesta de Mallorca l' any 1229, havent estat un dels primers que va desembarcar a Santa Ponsa, prenent part al primer combat que 's va lliurar contra 'ls serraíns. D' ell fa menció honorable 'l meteix rei Jaume en la seua crónica. Aquest personatge va ésser pare del més famós del meteix nòm de fonts.

— (GILABERT DE). *Biog.* Noble ampurdanés del sigle XIII y fill de l' anterior; va ésser una de les primeres figures polítiques de Catalunya y d' Aragó al seu temps. Militar valent y distingit, company d' armes d' en Pere III al comensament del seu regnat; conseller y amich íntim del rei pêl seu talent y les seues virtuts. Era senyor del castell y poblats de Cruilles, Peratallada, Bagur, Calonge y d' altres parts. Va mereixer l' estima de quatre reis d' Aragó, en Jaume I, *el Conqueridor;* en Pere II, *el Gran;* n' Alfóns II, *el Lliberal* y en Jaume II, *el Just.* El primer l' enviá d' embaixador a pactar les paus ab el rei de Navarra l' any 1273; el segón l' enviá al comte de Foix en 1277 y a París en 1278 còm a diplomátich; en Jaume II l' enviá d' embaixador a Roma pera negociar les paus ab el Papa y el rei de França els anys 1288 y 1293. Y quasi no 's trova cap aliansa, pacte o conveni de trascendencia política o social d' aquells regnats en que no hi hagi la firma d' en Gilabert de Cruilles. Va meréixer la confiansa del rei en Pere II, a qui va secundar admirablement en la seua temeraria y gloriosa empresa de comparéixer a Burdeus, fentne aixecar acta notarial, l' any 1283, el día fixat pera 'l desafío del rei Carles d' Anjou. En Cruilles va ésser marmessor, pêl testament del rei Pere, junt ab les primeres figures de l' Iglesia y de la noblesa. Va morir tenint a la ratlla de vuitanta anys, deixant al seu hereu en Berenguer un nòm ilustre y a la patria un recort honrat.

— (HUCH DE). *Biog.* Bisbe de Barcelona, que va morir a l' any 872, lluitant ab els alarbs.

— (JOFRE DE). *Biog.* Cavaller ampurdanés del sigle XI, que va acompanyar al comte Ramón Berenguer III, *el Gran*, a la conquista de Mallorca l' any 1114.

CRUILLES. *Geog.* Vileta de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és cap d' ajuntament dels pobles agregats Sant Cipriá dels Alls, Sant Cipriá de Lladó, Sant Miquel de Cruilles y Santa Pelaya, reunint entre 'ls cinch 929 hab.

Segell de Cruilles

CRUIXIDELL. m. *Ornit.* Aucell de color negrench, un poch més grós que una cogullada; va mòlt pêls blats. **Triguero, gorrión triguero.**

CRUIXIDERA. f. CRUIXIMENT.

CRUIXIDOR, A. adj. Lo que cruix. **Rechinador.**

CRUIXILLARDA. f. *Bot.* FUIXARDA.

CRUIXIMENT. m. Cansament, fadiga. **Molimiento, molienda, quebrantamiento.** || *Ant.* CRUIXIT, 2, 3.

CRUIXIR. v n. Cansar, capolar. **Moler, quebrantar.** || Fer un soroll agut alguna cosa per la frotació. **Crujir, rechinar, chirriar, roncar.** || Fer soroll o estrépit alguna cosa quan se trenca. **Crujir.** || Petar la fusta. **Chasquear.** || Batre les dents depressa a causa del fret, d' una convulsió, etc. **Dentellear, dentear, dar diente con diente.**

CRUIXIRSE. v. r. Esquerdarse, consentirse una paret, etc. **Sentirse.**

CRUIXIT. m. Soroll o estrépit. **Estallido.** || Pet que fá la fusta quan s' esquerda. **Chasquido, crujido.** || Pet que fá 'l mandró o 'l fuet. **Chasquido.** || El pet o tró que fá l' arma de foch al dispararla. **Estampido.** || adj. Fadigat, capolat. **Molido, quebrantado.**

CRUMULLAR. v. a. y

CRUMULLIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Curullar** o **curmullir.**

CRUOR. m. *Poét.* SANCH.

CRUP. m. *Med.* Varietat d' angina, a voltes mortal, que ataca especialment als nens petits y está caracterisada per l' inflamació de la membrana mucosa del canal respiratori. **Crup.**

CRUPAL. adj. Lo que pertany o és relatiu al crup. **Crupal.**

CRURAL. adj. *Anat.* Pertanyent a la cama. **Crural.**

CRUREU. m. *Anat.* Muscle de la cama que ab altres semblants donen moviment al peu. **Crureo.**

CRUSADA. f. CREUADA. || Expedició militar contra 'ls infidels, que publicava 'l Papa, concedint indulgencies als que hi anaven; s' hi allistaven voluntaris de tota la cristiandat y portaven per divisa una creu, ésent la de cada nació de diferent color. El meteix nòm se donava a la tropa. **Cruzada.** || La concessió d' indulgencies que 'l Papa va fer als reis y als demés que contribuiren per fer dita guerra. **Cruzada.** || Ordre de relligiosos o canonges regulars que portaven una creu per distintiu. **Cruzada.** || El tribunal pera 'ls assumptes de dita guerra, etc. **Cruzada.** || La creu que dita tropa portava demunt del vestit. **Cruzada.**

CRUSAMENT. m. *Náut.* La longitut de les vergues d' un barco de creu. **Cruzamen.**

CRUSAR. v. a. ENCREUAR. || Atravessar algún camí, camp, etc., passant d' una part a l' altra. **Cruzar.** || *Náut.* Navegar en totes direccións per un espai determinat a fí de protegir el comers, etc. **Cruzar.** || ARMAR CAVALLER.

CRUSARSE. v. r. Vindre tot d' un plegat mòlts negocis. **Amontonarse, cruzarse.** || ARMARSE CAVALLER.

CRUSAT. m. Qui s' allistava a les crusades. **Cruzado.** || El cavaller que porta la creu d' alguna ordre militar. **Cruzado.** || El paratge ont s' encreuen dos o més camins. **Encrucijada, cruzada, cruce.**

CRUSER. m. CRUCIFERARI.

CRUSERO. m. Entre estampers, la part del paper que divideix els dos mitjos fulls ont s' hi claven les puntures. **Crucero.** || *Náut.* Determinada extensió de la mar ont crusen les naus destinades a dit efecte. **Crucero, cruzadero.** || La nau o naus destinades a crusar. **Crucero.**

CRUSPIRSE. v. r. *Fam.* Menjarse. **Zamparse, echarse á cuestas ó al coleto.** || *Ter.* Ressecarse massa lo que 's cou. **Churruscarse.**

CRUSPIT, DA. p. p. **Zampado.** || *Ter.* **Churruscado.**

CRUSTACI, A. adj. *Zool.* S' aplica als animals cuberts d' una closca dura, pero flexible y dividida per

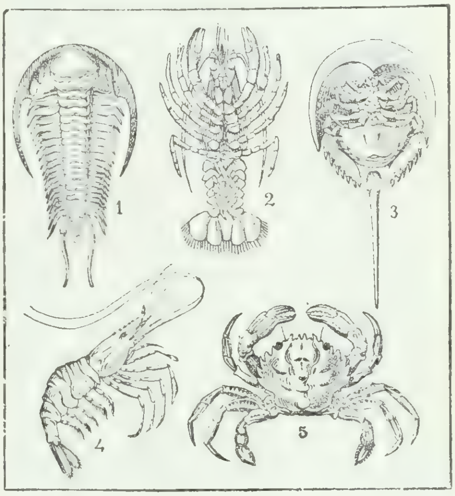

CRUSTACIS: 1. Tribolit (fóssil). — 2. Cranch de riu. — 3. Limulo. — 4. Llagostí. — 5. Cranch.

conjuntures. També se 'n diuen animals de closca. **Crustáceo.**

CRUSTERA. f. *Ter. d' Ibissa.* Crosta. **Corteza.**

CRUXENT (Gayetá). *Biog.* Metge homeópata, nat a Mataró l' any 1801 y mort l' any 1863. Va obtindre nombroses distincións académiques. Era escriptor professional mòlt dilligent, defensor y propagador de l' homeopatía y de la frenología, entre 'ls anys 1846 y 1863.

CRUZELITAT. s. f. *Ant.* CRUELITAT.

CRUZELMENT. adv. m. *Ant.* CRUELMENT.

CU. Ab un punt demunt és la fórmula de *crúpich* en la química, y si té un 3 dalt a la dreta, vol dir *sesquicúprich.* També és abreviatura de *cuprós.* || Nòm de la lletra *q.* **Cu.**

CUA. V. QÜA.

CUADRAS (Pere). *Biog.* Esculptor y mestre de dibuix, nat a Vich envers l' any 1770 y mort l' any 1854. Va estudiar a la Llotja de Barcelona y la Junta de Comers li va donar una pensió pera estudiar a Roma. Establert a Vich, se va dedicar a l' ensenyansa y va fer diversos altars, d' entre 'ls quals se 'n esmenten còm els millors l' altar major de l' iglesia dels Carmelites calçats, l' altar de Sant Pau, les figures del monument de la catedral y l' altar major de Sant Domingo. Era trassut en l' especialitat del baix relleu.

CUADRELLS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Molsosa, prov. de Lleida.

CUALBRES LLORES. || VERMELLES. Nòm que 's dóna a la vall d' Amer a unes menes de bolets del género Russula.

CUALSEVOL. adj. *Ter. d' Ibissa*. Qualsevulla.

CUALL. m. FORMATJERA. || Ventrell, pap. **Cuajar, cuajarejo, buche, papo.**

CUALLAMENT. m. COAGULACIÓ.

CUALLAR. v. a. *Ant*. COAGULAR.

CUAR DE POBLET. *Geog*. Poble de la prov. y bisbat de Valencia, part. jud. de Torrent; té estació de F.-C. y 1,808 hab. || — (DE LES VALLS). Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la esquerra de la carretera de Valencia a Castelló y té 930 hab.

CUARENTENA. *Geog*. Illeta del port de Maó (Menorca).

CUARETA. f. *Ornit*. CUSCUETA, PASTORETA.

CUARTELL. *Geog*. Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunto; és a la carretera de Valencia a Castelló y té 982 hab.

Cuasia

CUASIA. f. *Bot*. Género de plantes de la familia de les rutacees, ab una sola especie de 1,90 a 2,80 met. d' alta, ab rames de fulles espargides y flors de un roig hermós que formen raïm. Es medicinal. **Cuasia.**

CUATRETONDA *Geog*. Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albaida; té 2,147 habitants.

CUATRETONDETA. *Geog*. Poble de la provincia de Alacant, dióc. de Valencia, part. jud. de Callosa de Ensarriá; té 476 hab.

CUATROCORZ. *Geog*. Poblet del terme munpal. de Peralta de la Sal, prov. d' Osca.

Segell de Cubelles

CUBELL. m. Coci o tina pera passar bugada. **Cuezo, cuenco, cocio**

CUBELLADA. f. Lo que cap dintre un cubell. **Cuezada, colada.** || *Met*. Certa mesura. **Cuezada.**

CUBELLES. *Geog*. Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilanova; és a la vora del mar y té 917 habitants.

Segell de Cubells.

CUBELLS. *Geog*. Vila de la provincia de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la carretera de Balaguer a Artesa de Segre y té 1,325 hab.

CUBERE (Pont de). *Geog*. En la ribera de l' Essera, a poca distancia de Benasque.

CUBERES. *Geog*. Caseriu del dist. munpal. de Bahent, prov. de Lleida. || — (SERRA DE). Montanya de demunt l' estret de Collegats.

CUBERT, A. p. p. **Cubierto.** || m. El plat, ganivet, cullera, forquilla, o sols la cullera, forquilla y ganivet que 's posa a cada hu a la taula. **Cubierto.** || La casa o altre paratge ab sostre, pera lliurarse de la inclemencia del temps. **Cubierto.** || Lloch resguardat de la pluja ont s' hi recull el bestiar. **Tinada, tinado, tinador, cobertizo.** || CUBERTA. || POSADA, HOSPEDATGE. || Dit del cel nuvolós. **Pardo, nebuloso, sombrío, encapotado.**

ESTAR A SOTA CUBERT. fr. Que ademés del sentit recte significa estar fora de perill. *Estar en salvo ó á cubierto.*

POSARSE A CUBERT. fr. *Met*. Previndres contra 'l dany que 's tem. *Ponerse a cubierto.*

SOTA CUBERT. m. adv. *Debajo de cubierto.*

CUBERTA. f. Lo que 's posa demunt d' alguna cosa pera resguardarla o per adorno. **Cubierta, cobertura.** || *Náut*. Cada sostre que divideix les estancies de la nau **Cubierta.** || El paper ab qu' está closa una carta. **Sobre, carpeta.** || Lo que 's posa demunt del cavall pera resguart de la sella y guarniments. **Gualdrapa, caparazón.** || L' encerat de demunt dels cotxes pera resguardarlos. **Caparazón.** || A les embarcacións p'anes el drap qu' alsen pera guardarse del sol. **Tienda.** || El sostre de la caixa del cotxe. **Tejadillo.** || *Ter*. SOSTRE. || La de la bossa o coixinera. **Funda, almohada.** || Al blasó 's diu de la torre que té sostre. **Cubierta.**|| Parlant de llibres el pergamí o altra pell ab que 's cubreixen els fulls. **Cubierta.** || A les taules y altres mobles. **Tapete.**

CUBERTA DE RODELLES. *Ant. mil*. Máquina a manera de tortuga, formada ab les rodelles pera defensarse de les armes que tiraven de la muralla. *Testudo, tortuga.*

PRIMERA CUBERTA. *Náut*. El pont inferior de la nau, qu' está menys elevat demunt del aigua. *Primera ó principal cubierta.*

ABRIGAR LES CUBERTES. fr. *Náut*. Fer tot lo que convé pera defensarles del temporal. *Abrigar las cubiertas.*

APUNTALAR LES CUBERTES. fr. *Náut*. Posar'hi puntals pera evitar que s' ensorrin y pera subgectar els costats de la nau contra 'ls temporals. *Apuntar las cubiertas.*

ENTRE O SOBRE CUBERTES. m. adv. Ab que s' expressa la diferenta situació d' un individuo u obgecte, qu' está resguardat d' alguna cuberta, o al ras. *Entre ó bajo cubiertas.*

OBRIRSE LES CUBERTES. fr. *Náut*. Desconjuntarse les peces que la formen. *Abrirse las cubiertas.*

PER LES CUBERTES. m. adv. Pera significar qu' algú que té obligació d' estudiar no estudía. *No mirar un libro, ó mirarlo por las cubiertas.*

RECÓRRER LES CUBERTES. fr. *Náut*. Adobarles. *Recorrer las cubiertas.*

RENDIRSE LES CUBERTES. fr. *Náut*. Doblegarse, ensorrarse les cubertes per faltar'hi 'ls puntals. *Rendirse las cubiertas*

RODAR CUBERTES. fr. *Náut*. Indica haver navegat mòlt y en mòlts barcos. *Rodar cubiertas.*

CUBERTORA. f. Plat ab un mugró o ansa al mitj, que serveix pera tapar les olles, etc. **Cobertera.** || *Met*. ARCABOTA. || En les prempses de fer vi, fusta rodona que apreta la verema pera exprémerla. **Tabla.**

CUBERTORASSA. f. aum. **Coberteraza, cobertera grande.**

CUBERTURA. f. L' acte de cubrirse 'ls grans de Espanya devant del rei la primera vegada. **Cobertura.**

CUBET (Coll de). *Orog*. Entre les valls de Santa Llucia y de Ridaura, en la comarca d' Olot.

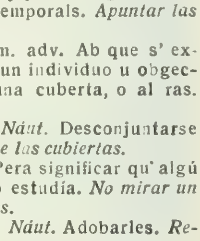

Marian Cubí y Soler

CUBÍ Y SOLER (Marian). *Biog*. Eminent frenólech nat a Malgrat, provincia de Barcelona, l' any 1801 y mort a aquesta capital l' any 1875. Ademés de varies obres didáctiques sobre llengües, va publicar un *Manual de Frenología* y *La Frenologia y sus glorias* y mòltes d' altres sobre aquesta materia. Perseguit pêl tribunal ecclesiástich de Santiago va lograr ferse absoldre y va obtindre la declaració de que la Frenología tal còm ell la explicava no era contraria al dogma católich.

CUBICACIÓ. f. L' acte y efecte de cubicar. **Cubicación**.

CUBICAR. v. a. Multiplicar un número pêl seu quadrat, o sigui dues vegades per ell meteix. **Cubicar**. || Midar la capacitat o'l volum d' alguna cosa. **Cubicar**.

CÚBICH, CA. adj. *Geom*. Lo que té les propietats del cubo. **Cúbico**.

CUBICULARI. m. *Ant*. CAMBRER.

CUBIL (La). *Orog*. Un dels cims de la serra que arrancant de Puigllançada va a morir a la vall del Freser demunt Coma Armada.

CUBILLS. m. pl. *Bot*. BALLARIDA.

CUBITAL. adj. Lo que té la mida del colze a la má. **Cubital**.

CÚBITUS. m. *Anat*. L' os més llarch y groixut dels dos que formen el bras desde 'l colze a la má. **Cúbito**.

CUBO. m. *Geom*. El sólit compost de sis quadros perfectes, y per consegüent iguals en les tres dimensións de llarch, ample y alt. **Cubo**. || La tercera potencia d' una quantitat, o sigui aquesta quantitat multiplicada dues vegades per ella meteixa. **Cubo**.

CUBOIDES m. *Anat*. Un dels ossos del peu. **Cuboides**.

CUBRIDOR, A. adj. Lo que cubreix. **Cubriente**. || m. **Encubridor**.

CUBRIMENT. v. a. L' acció y efecte de cubrir. **Cubrimiento**.

CUBRIMENT DE COR. v. a. *Defalliment, basca*.

CUBRIR. v. a. **Tapar**. || També s' usa còm recíproch. **Cubrir**. || Amagar una cosa manifestantne o deixantne veure altra. **Cubrir**. || Umplir la superficie d' una cosa, encara que no quedi cuberta del tot, còm: *cubrir de fanch*, etc. **Cubrir**. || Defensar, impedir que un lloch pugui ésser atacat lliurement pel enemich. **Cubrir**. || *Arq*. Posar la cuberta als edificis. **Techar, cubrir**. || Tapar les plantes delicades ab estores, pera lliurarles del fret, etc. **Acogollar, cubrir**. || Calsar, colgar els ápits, carts, etc., pera que 's tornin blanchs y tendres. **Acogombrar, aporcar**. || Juntarse 'l mascle ab la femella pera fecundarla. **Cubrir, tomar, cabalgar**. || Dit dels aucells. **Pisar**. || El gall a la gallina. **Gallear**. || El bou a la vaca. **Vaquear**. || Donar bany de sucre y midó als bescuits. **Alcorzar, cubrir de alcorza**. || **Encubrir, ocultar**. || Dit de les coses morals, còm: *cubrir de vergonya*, etc. **Cubrir**. || *For*. Portar una resposta o defensa. **Cubrir**. || Dónar a la vianda una capa d' ous, farina, etc., pera fregirla després. **Rebozar, arrebozar**. || Parlant de comptes igualar el cárrech ab la data. **Cubrir la cuenta**. || COVAR.

CUBRIRSE. v. r. Posarse 'l barret, la gorra, etc. **Cubrirse**. || Defensarse dels trets enemichs per medi d' algún reparo. **Cubrirse**. || Tornarse rojes les peces de metall per la pudor, etc. **Tomarse**. || ROVELLARSE. || Dit del temps, del cel, etc., *ennuvolarse*. **Encapotarse** y **aborregarse** si es ab núvols blanchs. || Anarse retenint alguna quantitat de diner pera recobrar lo que 's té avansat o suplert. **Cubrirse**. || *Com*. RESGUARDARSE, ASSEGURARSE. || Dit del cor. **Contristarse, cubrírsele á uno el corazón**.

CUCA. *Entom*. Nóm que 's dona a diverses menes de bestioletes de varies grandaries, figures y colors. **Bicho, sabandija**. || ORUGA. || CUCH.

CUCA DE CENT PEUS O DE LA MARE DE DÈU: PANAROLA.

CUCA DE LLUM O DE SANT JOAN: LLUERNA.

CUCA DE SEDA. Larva d' un insecte lepidópter petit d' uns set centimetres de llarch, que 's nodreix de fulles de morera, y travalla un capell de seda, transformantse al eixirne en papellona. *Gusano de seda*. || CUCH, 5.

CUCA DELS POLLS. *Ant*. LLÉMANA.

CUCA HI HÁ AL FORAT. *Loc. fam*. TRETSE SON TRETSE.

CUCA LLAURADORA. Insecte molt petit y quasi rodó, qu' és mòlt perjudicial a les plantes. *Arador*. || Espe-

Cuques de seda (*Fot. J. Esquirol de La Escala*).

cie de taup o toixó, que forada la terra y talla les arrels de les plantes. *Turón, cortón*.

CUCA LLUMENERA. *Ter*. LLUERNA.

CUCA VINADERA. Insecte sense ales, de més de tres centímetres de llarch, negre, ab unes ratlles transversals vermelles. *Abadejo, corraleja*.

MALA CUCA. *Expr. fam*. Maliciós, dolent. *Mala bestia, mala pétora*.

MORTA LA CUCA, MORT EL VERÍ. *Ref*. Denota que faltant la causa falten els efectes. *Muerto el perro, muerta la rabia*. || Ensenya qu' en faltant el motiu del interés, s' acava l' amistat, correspondencia o carinyo. *Quitósele el culo al cesto, y acabósele el parentesco*.

TREURE LA CUCA DEL FORAT AB LES MANS DELS ALTRES. fr. *Met*. Fer executar per altres alló de que 'ns pot resultar algún perjudici. *Sacar el ascua con la mano del gato ó con mano ajena*.

CUCAFERA. f. *Ter*. Bestia de bulto, disforme y monstruosa que 's porta devant la professó de Corpus pera denotar la idolatria vensuda pêl Santíssim Sagrament. **Tarasca**.

CUCALA. m. *Ornit*. Mena de còrb que té 'l cap, el coll, les ales y la qua negres y tot lo demés cendrós fosch. **Corneja**.

CUCALES. f. pl. Les dues rodones d' espart ab que se tapen els ulls de les cavalleríes que donen voltes a la cinia o a un molí. **Antiparras**.

CUCANYA. f. MAIG, 2. || *Met*. Lo que 's consegueix ab poch travall. **Ganga, cucaña**.

CUCARATXA. f. Mena d' escarabat de quatre ales, negrench, ab dos apendix llarchs al cap y altres dos més curts y grossos a la qua. **Cucaracha**.

CUCARDA. f. **Escarapel-la.**

CUCARRAI. f. *Ter. Ibissa.* Coca ab espinachs que 's menja els díes de vigilia.

CUCERANITA. f *Min.* Silicat d' alumina d' un negre pardós que a voltes tira a blau, y qu' abunda mòlt als Pirineus. **Cuceranita**.

CUCH. m. Nòm de mòltes especies d' insectes que no tenen vértebres, caminen arrossegantse y s' enfilen. **Gusano.** || Animal de sanch roja, sense membres, llarch, cilíndrich, dividit en gran nombres d' anelles, a cada una de les quals hi té a la part de sòta pels tiessos dirigits endarrera. Se críen a la terra y al ventre de les persones. **Lombriz, lambrija.** || Mena d' aruga d' una papallona de nit. Té cosa de cinch centímetres de llarch, els costats peluts ab clapes blanques, tres desllorigadors groguenchs prop del cap, y 'ls demés pardos, ab una ratlla rogenca a la esquena; rosega les fulles dels arbres fruiters. **Cuco.** || Nòm de varies especies d' animalets que 's críen a les llevors y fruites. **Coco**. || Insecte que 's cría als budells dels aucells, principalment dels de presa. **Filandria.** || PAPATERRA. || Nòm d' alguns insectes que fan una mena de taranyina, y s' emboliquen ab ella. **Arañuelo.** || Nòm de diferents insectes petits y de varies formes que 's críen a l' aigua y llóchs humits. **Gusarapo.**

CUCH BLANCH. Larva que 'l saltiró deposita a les arrels dels cereals pera que se 'n nodreixi.

CUCH DE LA CARN: SAVALL.

CUCH DE LA CONCIENCIA. El remordiment que té l' home quan obra mal. *Gusano de la conciencia.*

CUCH DE LA TERRA: TARTANYA.

CUCH DE SEDA. El que 's manté de fulles de morera y fá la seda. *Gusano de seda.* Vegis *Cuca.*

CUCH LLEVAT: MORRUT.

CUCH LLUENT: LLUERNA.

CUCH REVOLTÓ. Insecte que s' embolica ab els pámpols dels ceps y 'ls rosega. *Revoltón.*

PICAT DEL CUCH. *Loc.* Se diu de les llevors y fruites tarades pêls animalets que s' hi críen. *Cocoso.*

QUI TÉ CUCHS QUE PELI FULLES. *Ref.* Denota que no devém pendre part en lo que no 'ns importa. *Al que le duela la muela échala fuera.*

TINDRE BONS CUCHS O MOLTS CUCHS O ESTAR AB UNS CUCHS. fr. *Met. fam.* Tindre pòr d' alguna cosa. *Tener cerote, estar en ascuas*

CUCÍFERA. f. Género de plantes de la fam. de les palmeres. El seu tronch té de cinch a set metres d' alsada y de cinquanta a vuitanta centímetres de circumferencia a la base. És planta exótica. **Cucífera.**

CUCLEJAR. v. n. Y 'ls seus derivats. COCLEJAR. || Cantar el cucut. **Cuclear.**

CUCO. m. *Fig. y fam.* Astut, que mira pêl seu propi bé sense cuidarse del dels altres. **Cuco**.

CUCÓ. m. CODINA.

CUCÓ (Pasqual). *Biog.* Gravador valenciá, considerat extranger en obres forasteres, que vivía a mitjans del sigle XVIII. Pêl mes d' agost del any 1770 rebía 'l títol d' académich de la valenciana de Sant Carles. Va morir l' any 1793.

Cucurbitáceas

CUCORNA. f. *Ter.* Joch de nois o noies. **Gallinita ciega.**

CUCÓS, A. adj. Lo que cría cuchs. **Gusaniento, verminoso, vermicular.**

CUCÓU. m. Bolet que no és bó pera menjar y sol ésser blanch o vermell de sobre. **Hongo**. || *Ter. fam.* OU.

CUCÚ. m. Veu o cant del cucut. **Cucú.**

CUCURBITACEU, CEA. adj. *Bot.* Lo que sembla una carabassa. **Cucurbitáceo** || f. pl. *Bot.* Familia de plantes quin tipo característich és la carabassa. **Cucurbitáceas.**

CUCURULLA o CUCURUTXA. f. Cuberta del cap, alta y acava en punxa còm solen durla 'ls congregants, etc. **Capirote, caperuza.** || Paperina de cartró, en que hi há pintades varies figures, o guarnida de flochs ridícols, que 's posava al cap de les dones que treien a la vergonya. **Coroza.**

FER CUCURULLA. fr. *Fam.* FER CAMPANA. || FER FIGA.

POSAR LA CUCURULLA. fr. Posar al cap d' algú aquesta senyal d' afront. *Encorozar.*

CUCURRUCH. *Ter. Ibissa.* L' occipuci del cap.

CUCUT. m. *Ornit.* Aucell de passada, de color cendrós, llustrós, y per sòta blanch, brut, ratllat de pardo, ab la qüa negrenca. **Cuclillo, cuco, cuquillo.** || CUECH. || Joch. CUNILLETS. || Joch de cartes en que se 'n dóna una a cada jugador, y comensant el qui és má, si no n' está content, la cambía ab la del qui li segueix y aquést ab l' altre, etc., fins a aquell que té un rei que diu: *¡cucut!* y no está obligat a cambiarla: el derrer pren la derrera carta del joch, qu' en algunes parts no li serveix si és rei; y descobertes les cartes pert el qui té la més baixa. **Malcontento, cuco.** || Veu ab qu' en dit joch se manifesta que 's té 'l rei. **Zape, cuco.**

Cucut

CUDOLET. m. S' usa ab la frase *fer el cudolet*, y significa parlar secretament o a la orella d' algú. **Hablar al oido.**

CUDONY. m. *Ter. Ibissa.* El codony.

CUDUNYAT. *Ter. ibissench.* Dols de codony.

CUDULÁ. m. *Ter. Ibissa.* Pedregam.

CUECU fr. *Ter. ibissench.* Ganyota.

CUEJAR. v. n. **Cuajar.**

CUËNT. m. *Ter. Ibissa.* Picant.

CUENTO o QÜENTO. m. Relació d' alguna historia o cas inventat pera entretindre a les criatures. **Cuento, conseja.** || Xisme que 's conta a algú pera ferlo barallar ab un altre. **Cuento, chisme, chinchorrería.** || pl. DISPUTES.

AQUÍ ESTÁ 'L CUENTO. fr. *Fam.* En això está la dificultat, o la substancia de lo que 's tracta. *Ese es el diablo ó el cuento.* || Denota 'l major perill que 's tem o sospita en lo que pot succeir. *Ahi será el diablo.*

CUENTO DE VELLES. Noticia que 's té per falsa. Aludeix a les rondalles que les velles solen contar a les criatures. *Cuento de viejas; pajarota, burlería, patraña, galloja.*

DEIXARSE DE CUENTOS. *Loc. fam.* Deixarse de raóns y concretarse a la substancia de la cosa. *Dejarse ó quitarse de cuentos, ó historias ó rodeos.*

ÉS UN CUENTO. *Loc.* Denota qu' alguna cosa és grave o de mal aguantar. *Recia cosa es.*

ESTRIPAR UN CUENTO. fr. *Fam.* Interrompre 'l discurs ab un' altra relació o pregunta impertinent. *Degollar un cuento.*

NO ESTAR PERA CUENTOS. fr. *Fam.* Abstíndrer 's algú de fer o de dir impertinentment més d' alló que correspón. *No meterse en dibujos.* || NO ESTAR PERA JOCHS.

CUERA. f. *Ornit.* CUERETA, 1. || GROPERA, RABASTA. || RETRANGA.

CUERETA f. *Ornit.* Pastorella, aucell d' uns dotse centímetres de llarch, de color cendrós y negre; té una vía blanca transversal a les ales y la qüa llarga; aquesta sempre está en moviment. **Aguzanieve, piz-**

pita, nevatilla, motolita, motacila, andario, pizpitillo, nevereta, pizpita, pajarita de las nieves.
CUERETA D' AIGUA. *Bot.* CULLERETA D' AIGUA.

CÜERINS. m. pl. *Ter. Ibissa.* Paperets que 's posen enrastrats a la qüa de les grues y estels.

CUERNA. f. QÜERNA.

CUERNAR. v. a. Y 'ls seus derivats. ENCUADERNAR.

CUET. m. COËT.

CUETA. f. dim. **Colita, colilla, rabito.** || CUERETA.

CUEVARRUZ ALTA. *Geog.* Aldea del terme de Jessa, prov. de Valencia. || — BAIXA. Aldea del terme d' Alpuente, prov. de Valencia.

CUFFI. m. *Bot.* Herba de la fam. de les ranumentácees qu' és una mena d' espuela borda. *Espuela silvestre.*

CUFI. m. *Ter. Ibissa.* Senalla.

CÚFICHS. m. pl. *Ant.* Certa mena de lletres inventades pêls alarbs. **Cúficos.**

CUFOLL. m. *Ter. Ibissa.* Grá vegetal, aglá, etc.

CUFORRA. f. *Ter.* COFIA.

CUGAT. n. p. **Cucufate.**

CUGAT (Joseph Pau). *Biog.* Apotecari de Barcelona, que l' any 1851 va inventar el gas portátil, en colaboració del seu confrare Golferichs.

CUGUCIA. f. ADULTERI. || Dret que percibía 'l senyor feudal si una dona de remensa era declarada adúltera, en quin cas se feien dues parts del dot o béns de la culpable, l' una pera 'l senyor y l' altra pera 'l marit, a menys d' ésser aquést culpable també per haver' ho consentit. **Cugucia.** || DRET DE CUIXA.

CUGUL. m. El cor de la cabessa dels alls, que fá còm una trompa y té la llavor al capdemunt. **Machuelo.** || GRILL DE L' OU. || *Ant.* CUCUT.

CUGULA. f. Civada bòrda, que 's cría entremitj dels sembrats, éssentlos' hi mòlt perjudicial: fá una espiga blanca y prima ab sis o més grans, que ixen alternativament dels dos costats del cim a modo de espiguetes, y contenen dins d' una pellofa negra una llavor més xica que la del blat. **Ballueca, egílope, zizaña.**

CUGULL. m. *Ant.* CUCUT.

CUGULL. *Geog.* Caseriu del terme de Vallvert, prov. de Tarragona.

CUGULLA. f. L' hábit exterior d' algúns monjos. **Cugulla, cogulla.** || *Ant.* CAPUTXO || La punta o culera de la manta. **Cornijal.**

CUGULLADA. f. *Ornit.* Aucell de color de terra, un poch més grós que 'l pardal, ab un plomellet o monyo al cap. **Cogujada, cugujada, copada, galerita.**

CUGULLADA MARINA. *Ornit.* Aucell d' uns divuit centimetres de llarch: té 'l cap, l' esquena y les ales negrenques; el ventre blanch, la qüa clapada de blanch y negre, la part inferior del coll clapada de negre, els peus verdosos y 'l béch llarch y negre. *Picudilla.*

CUGUMELLA. *Bot.* Mena de bolet. **Hongo.**

CUGÚS o COGUT. m. ADÚLTER.

CUÍ. v. a. *Ter. d' Ibissa.* **Cullir, recullir.**

CUI-CUI. *Ornit.* PIULA.

CUICH. m. *Ter.* MOSQUIT.

CUIDA. f. *Ter. d' Ibissa.* Cullita.

CUINAT. m. *Ter. d' Ibissa.* Potatge.

CUIRASSA. f. *Ant.* CORASSA.

CUIROL. m. *Ter. Blanes.* Cordill.

CUÏT. m. *Ter.* MOSQUIT.

CUIUNETS. m. pl. *Ter. Blanes.* Ornaments que 's posen al bordó fora del llagut.

CUIXA. f. La part del animal compresa desde l' anca fins al genoll. **Muslo.** || La dels aucells y bestiar que 's despatxa a la carnicería. **Pierna.** || A les prempses, cada un dels dos montants que subgecten tota la máquina. **Pierna.**

CUIXAL. m. Peça de l' armadura antigua pera cubrir y defensar la cuixa. **Quijote.** || Trós de barret o de pell que 's posen al revés sobre la cuixa 'ls peraires o cardadors de llana. **Cojal.** || pl. CALSES, SARAGÜELLS.

CUIXERA. f. CUIXAL, 1.

CUIXETA. f. dim. **Muslillo.**

CUIXÍ. m. COIXÍ.

CUIXINS DE MONJA. m. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses. *Tragacanto.*

CUIXIVICH. *Orog.* Montanya de la conca del Barradós, en la Vall d' Arán.

CUIXOT. m. *Ter.* CUIXAL, 3. || PERNIL. || Camall de les calses o dels calsotets. **Calzón, manga de calzones.**

CUL. m. Les anques o part carnosa que tenen les persones desde l' acavament de l' espinada fins al comensament de les cuixes, y encare que poques vegades, se sol dir també dels irracionals. **Culo, trasero.** || El cés o forat per ont s' expeleix l' excrement. **Culo, ano.** || La part inferior de les olles, cas oles, etc. **Suelo, culo, fondo, asiento.** || L' extremitat inferior o posterior d' alguna cosa. **Culo.** || Bocí que queda del extrém inferior d' alguna cosa, còm: *de ciris, candeles,* etc. **Cabo.** || *Met.* Recó, còm: *morir en un cul d' hospital.* **Rincón, culata.**

CUL ARRERES. *Expr. fam.* Reculant. *A reculones, reculando.*

CUL BLANCH. *Ornit. Alorón.*

CUL DE BUGADERA O DE PASTERA. fr. Se diu de les anques mòlt abultades. *Culón.*

CUL DE CANONGE. fr. CUL DE BUGADERA.

CUL DE GALLINA O DE VELLA: CULCUSIT.

CUL DE MONA. Qualsevulla cosa lletja o ridícula. *Culo de mona.*

CUL GRÓS. Qui té les anques abultades. *Nalgudo.*

AL CUL DEL SACH S' HI TROVEN LES ENGRUNES. *Ref.* Contra 'ls que dissipen les coses de que deuen respondre. *Al dar la cuenta me lo diréis; al fin se ven las zurrapas.* || Denota que a la derrería 's descubrirá lo qu' estava olvidat o amagat. *Todo saldrá en la colada.*

ANAR CUL ARRERES. fr. *Fam.* Estar enderrerit de cabals, déurer diners. *Estar ó andar alcanzado.*

ARA QUE LI HA VIST EL CUL DIU QU' ÉS FEMELLA. Denota que no és menester mòlta advertencia pera conéixer lo qu' és patent y notori. *Lo que con el ojo veo, con el dedo lo adivino.*

ARRIVAR AL CUL. fr. *Fam.* ARRIVAR AL SOL.

CAURE DE CUL. fr. Perdre l' equilibri fins a tocar de cul a terra. *Dar de culo ó de cogote.*

ENTRE CUL Y CLETA 'S FICA UNA NÉTA. *Ref.* Ab que algú reprén a algú altre que li va prop fent'li nosa. *Meterse ó venir entre pies.*

EL CUL D' EN JAUMET, QUE NO SAP SEURE NI ESTÁ DRET. *Ref.* Pera dir que algú no está mai quiet. *Estar siempre de levante.*

ELS MÉS VALENTS CAUEN DE CUL. *Ref.* Significa que 'l qui freqüenment s' exposa als perills, fiat en la seua destresa o habilitat, regularment hi cau. *El mejor nadador se ahoga.*

ESTAR DE CUL. fr. ESTAR D' ESPATLLES.

FÍCAT'HO AL CUL. fr. *Fam.* Pera despreciar algú lo que se li ofereix. *Arrópate ó arrebózate en ello, ó bien te puedes arropar con ello.*

JO SÓ 'L CUL DEL FRARE. *Loc fam.* TOT HO PAGA 'L CUL DEL FRARE.

NO FER UN CUL DE DÍA. *Loc.* No fer día pera res. *No hacer dia para nada.*

PÊL CUL ENTRA LA LLETRA. *Ref.* Denota que l' apendre o adelantar alguna cosa ha d' ésser a forsa de mòlt de travall. *La letra con sangre entra; no se alcanza la victoria sin haber bien peleado.*

¿QUÉ TE QUE VEURE 'L CUL AB LES QUATRE TÉMPORES? *Ref.* Contra 'ls que parlen fora del cas o del assumpte de que 's tracta. *¿Qué tienen que hacer las bragas con la alcabala de las habas? ó ¿qué tiene que ver el culo con las cuatro témporas?*

QUI LLOGA 'L CUL NO SEU QUAN VOL. *Ref.* Denota la precisió que té 'l criat d' estar subgecte a la voluntat del seu amo encara que sigui contra la séva. *Quien sirve, no es libre.*

QUI MÒLT S' ABAIXA 'L CUL ENSENYA. *Ref.* Denota que la sumissió y humilitat no han de degenerar en baixesa. *Quien mucho se abaja el culo enseña.*

QUI VOL PEIX S' HA DE MULLAR EL CUL, O QUI VULGUI PEIX QUE 'S MULLI 'L CUL. *Ref.* Ab que 's significa que no s' obtenen les coses fácilment. *No se pescan truchas á bragas enjutas.*

REMENAR EL CUL. fr. Moure 'l afectada o desproporcionadament caminant. *Nalguear, contonearse.*

SAPIGUER MÉS QUE 'L CUL DE MESTRE VIDAL. *Loc. fam.* SAPIGUER MÉS QU' OLI DE BASSES.

SUAR EL CUL, O'L CAP DEL NAS. fr. Costar mòlt afany y travall la consecució d' alguna cosa. *Sudar el ojo.*

TINDRE 'L CUL PELAT D' ANAR PER LES AULES. *Loc.* Tindre mòlta experiencia del mon. *Haber andado ó corrido las siete partidas; saber de toda costura.*

TOT HO PAGA 'L CUL DEL FRARE. *Loc. fam.* Que se usa quan a algú li carreguen totes les molesties que deurien repartirse entre altres, o li donen totes les culpes. *Que lo pague el culo del fraile; yo soy el culo del fraile.*

TREURE 'L CUL A ALGUNA COSA. fr. *Descular.*

CULADA. f. Cop de cul. **Culada.** || El cop que 's dòna ab el cul quan se cau. **Culada.**

DONAR O PEGAR UNA CULADA. fr. Que a més del sentit recte equival a caure algú del seu estat, honra, fortuna, etc. *Dar de cabeza ó de culo.*

CULANA. f. Botifarra feta del budell cular del porch. **Marcón, obispillo.**

CULAR. m. Budell ont s' hi atura y pren forma el excrement. **Cular.** || v. a. DONAR LA VACA.

CULÁS. m. aum. **Culón, culazo.**

CULASSA (Circh de la). *Geog.* En la alta vall del Segre prop la font origen d' aquest riu.

CULATA. f. La part posterior de la caixa del fusell y armes semblantes **Culata.** || La part posterior del cotxe. **Culata** || *Art.* La part posterior del canó d' artillería desde les anses fins al fí de la peça per ont está més reforsada. **Culata.** || *Fam.* CUL.

CULATADA. f. Cop de culata. **Culatazo, mochazo, culatada.** || Còssa que pega l' arma de foch al dispararla. **Culatazo, coz.**

CULATXO. m. Drap que 's posa a les criatures sòta del bolquer. **Culero.**

CULCUSIR. v. a. Surgir un forat o esquíns arrugant la roba de tot voltant en lloch de deixarla ben llisa y estirada. **Corcusir.**

FER CULCUSITS. fr. CULCUSIR.

CULEBRA. f. Corretja pera cenyir el còs. **Pretina.** || Corretja en que 'ls caçadors hi porten la caça al coll. **Percha.** || Bossa llarga y estreta a manera de corretja, a la que solen portarhi 'ls diners els que van de camí. **Culebra.** || Constelació prop del pol antártich. **Culebra.**

CULEBRINA. f. *Art.* Peça d' artillería mòlt llarga y de poch calibre qu' allarga mòlt tret. **Culebrina.**

CULEBRÓN. *Geog.* Caseriu del terme de Pinoso, prov. de Valencia.

CULEJAR. v. n. REMENAR EL CUL.

CULERA (Sant Miquel de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té agregat el poble de Balleta o Sant Silvestre. Está situat a la vora del mar y és estació de F. C. de Girona a França.

CULET. m. dim. **Culito.**

CULGÁ. v. a. *Ter. de Ibissa.* Encendrar les brases.

CULINARI, A. adj. Lo que pertany a la cuina. **Culinario.**

CULIVAT, DA. adj. AJUPIT, ARRUPIT.

CULMINACIÓ. f. *Astron.* La major altura d' un astre. **Culminación.**

CULMINANT. p. pr. Se diu de lo més alt d' una casa, d' una montanya, etc. **Culminante** || fig. Superior, principal, sobressurtit. **Culminante.** || *Astron.* Punt del meridiá per quin passa un astre. **Culminante.**

CULMINAR. v. n. Passar un astre pêl meridiá. **Culminar.**

CULÓ. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida. Neix al coll de Creus, de la serra de Cadí, passa pel terme de la Bastida de Ortóns y desaigua a la vora del Segre devant de la Seu d'Urgell.

CULOT. m. El carbó que fá fum per no haver estat ben penetrat del foch. **Tizo.**

CULPA. f. Falta comesa voluntariament. **Falta, culpa, yerro.**

CULPA JURÍDICA. *For.* Falta de dilligencies que deu fer l' encarregat d' alguna cosa. *Culpa jurídica.*

CULPA LATA. Omissió d' aquelles coses que ni'l més negligent descuidaría. *Culpa lata.*

CULPA LEVE. Omissió d' aquelles dilligencies que no descuidaría un home cuidadós y exacte. *Culpa leve.*

CULPA LEVÍSSIMA. Omissió que pot cometre 'l més cuidadós fins en els seus propis negocis. *Culpa levísima.*

CULPA TEOLÓGICA. Pecat. *Culpa teológica.*

A CULPA. m. adv. A causa. *A causa.*

¿A QUÍ DONARÁS LA CULPA? *Loc.* Ab que 's reprén al qui 's queixa d' algún dany de que ell meteix n' és la causa. *Amansa su saña, quien por sí mismo se engaña.*

DONAR LA CULPA. fr. Atribuir a algú la falta que 's presúm ha comés. *Echar la culpa ó la carga; dar culpa; culpar.*

DONAR LA CULPA A UN ALTRE. fr. Disculparse algú, imputant la falta a un altre. *Echar la culpa ó las cabras á otro.*

DONAR LES CULPES A QUI NO LES TÉ. fr. *La culpa del asno echarla á la albarda; cargarle á alguno las cabras.*

¡NO 'N TINDRÍES TÚ LA CULPA! *Expr. fam.* Ab que 's nega lo que un meteix ha de menester o que 's veu clarament que no convé concedir'ho. *Guarda, Pablo, nó en mis días.*

QUI TÉ LA CULPA QUE PAGUI LA PENA. *Ref.* Es mòlt just que qui fa 'l mal el pagui. *Quien tal hace que tal pague.*

¿QUÍNA CULPA TÉ 'L CIRERER, SI 'L SEU AMO 'T FA UN DESPLER? *Ref.* Contra 'ls que no podentse venjar d' aquell de qui han rebut agravi 's venjen de qui no 'n té la culpa o de les coses inanimades. *¿Qué culpa tiene la viña, que su amo contigo riña?*

¿QUÍNA CULPA TÉ LA GATA, SI LA MOSSA NO 'S RECATA? *Ref.* Denota qu' aquell que pateix algún dany o perjudici per la seua culpa, no té motiu pera queixarse. *Justo es el mal que viene, si le busca el que le tiene; el mozo no ha la culpa, que la moza se lo busca.*

TANTA CULPA TÉ QUI MATA LA CABRA, CÒM QUI LI TÉ LA GARRA. *Ref* Denota que tan culpables son els que consenten el mal, còm els que 'l fan o hi contribueixen, de qualsevol modo que sigui. *Hacientes y consencientes merecen la pena igual.*

TINDRE ALGÚ LA CULPA. fr. Haver dónat ocasió a que succeeixi alguna cosa dolenta. *Tener alguno la culpa.*

CULPABILÍSSIM, A. adj. sup. **Culpabilísimo.**

CULPABILÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Culpabilísimamente.**

CULPABILITAT. f. La qualitat de culpable. **Culpabilidad.**

CULPABLE adj Qui té culpa. **Culpable.**

CULPABLEMENT. adv. m. Ab culpa. **Culpablemente, culpadamente.**

CULPACIÓ. f. Acció de culpar o culparse. **Culpación.**

CULPAR. v. a. Dònar la culpa. **Culpar, echar la culpa.** || v. r. CONDEMNARSE.

CULPAT, DA. p. p. **Culpado.**

CULROIG, JA. m. y f. *Ornit.* Aucell un poch més xich que un pardal; té la qüa roja. **Cola rubia.**

CULSIGÁ. v. a. *Ter. d' Ibissa.* Trepitjar. **Pisar.**

CULT. adv. m. Ab cultura d' estil. **Culto.** || m. Honor o reverencia que 's tributa a alguna persona o cosa que la representa. **Culto.** || Adoració y homenatge que 's rendeix a la Divinitat. **Culto.** || adj. Se diu del estil pur y correcte y de qui l' usa. **Culto.** || Dit del estil afectat y de qui l' usa. **Culto.** || Se diu de l' home ben instruít y del país ont s' hi conreuen les ciencies y les arts. **Culto.** || Cortesá, polítich. **Culto.**

CULT DE DULÍA. Honor que 's dòna als ángels y sants per les excel-lencies ab que Deu els ha dotat. *Culto de dulía.*

CULT DE HIPERDULÍA. El que 's dòna a María Santísima per ésser Mare de Deu; és superior al que 's dòna als sants y als ángels. *Culto de hiperdulia.*

CULT DE LATRÍA. Adoració que 's dòna solament a Deu per la seua infinita grandesa. *Culto de latría.*

CULT DIVÍ O DIVINAL. El que 's dòna a Deu als temples ab adoracións, sacrificis y ceremonies que mana l' Iglesia. *Culto divino.*

CULT EXTERN. L' adoració a Deu y als sants ab sacrificis, professóns y altres coses visibles. *Culto externo*

CULT INDEGUT. Superstició ab que 's dòna a Deu honor aparent y fals, còm predicar miracles falsos, etc. *Culto indebido.*

CULT INTERN. Adoració a Deu a l' interior dels nostres cors, ab actes de fé, esperansa y caritat. *Culto interno.*

CULT SAGRAT Y RELLIGIÓS. El que 's dòna a Deu y als sants. *Culto sagrado ó religioso.*

CULT SUPÉRFLUO. El que 's dòna per medi de coses vanes y inútils o ab algún fí contrari al de l' Iglesia. *Culto supérfluo.*

CULT SUPERSTICIÓS. El que 's dòna d' un modo indegut o a qui no 's deu donar. *Culto supersticioso.*

CULTAMENT. adv. m. Ab cultura. **Elegantemente, cultamente.** || *Irón.* Ab afectació. **Cultamente.**

CULTELL. m. *Ant.* GANIVET.

CULTELLADA. f. *Ant.* GANIVETADA.

CULTERÁ. m. Qui usa del estil afectat y poch inteligible. **Culterano, culto, cultero.**

CULTERANISME. m. Estil dels que parlen o escriuen afectadament. **Culteranismo.**

CULTILATINIPARLA. adj. *Fest.* Se diu de la dona set ciencies o que tot ho vol saver. **Cultilatiniparla.** || Llenguatge afectat y estudiat que usen els cultiparlistes. **Cultilatiniparla.**

CULTIPARLAR. v. a. Parlar ab afectació o ab massa cultura. **Cultiparlar.**

CULTIPARLISTA m. y f. Qui parla mòlt y ab veus afectades. **Cultiparlista.**

CULTÍSSIM, A. adj. sup. **Cultísimo.**

CULTIU. m. CONREU.

CULTIVABLE. adj. CONREUABLE.

CULTIVADOR, A. m. y f. CONREUADOR.

CULTIVADOR (El). *Geog.* Caseriu del terme de la Nucía, prov. d' Alacant.

CULTIVAMENT. m. *Ant.* CONREU.

CULTIVAR. v. a. CONREUAR. || Posar els medis pera mantindre y aumentar el coneixement, tracte y amistat ab algú. **Cultivar.** || Ab els nòms talent, virtut, ciencies, etc., exercitais'hi. **Cultivar.**

CULTIVAT, DA. p. p. CONREUAT.

CULTURA. f. CULTIU, 1. || *Met.* Els medis pera aumentar y fomentar alguna cosa. **Cultivo, cultura.** || Hermosura, elegancia d' estil, llenguatge, etc. **Cultura.**

CULTURAR. v. a. *Ant.* CONREUAR.

CULLA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. d' Albocácer; és a una montanya y té 2,819 habitants.

CULLÁ. *Ter. Ibissa.* Pendre punt un menjar. **Cuajar.**

CULLER. *Ter.* CULLERA. || CULLEROT.

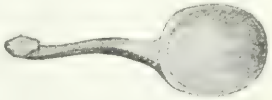

Cullera de plata trovada a Elx (Alacant). Pertany a les derreríes del sigle XVI

CULLERA. f. Eina de fusta, plata, marfil, etc., ab una paleta cónca-va y un mánech pera pendre la vianda del plat y portarla a la boca y per altres usos. **Cuchara.** || Planxa de ferro en figura de barca, ab un mánech de fusta, pera introduír la pólvora als canóns. **Cuchara.**

CULLERA ACANALADA. f. Eina que s' utilisa pera la fabricació de mosaichs.

CULLERA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sueca; és a la vora del mar, no lluny del riu Júcar; té estació de F.-C. y 11,957 hab. || *Hidrog.* Cap que hi há al NE. de la vila d' aquest nòm, prov. de Valencia.

CULLERA DE PASTOR. *Bot.* PINYA DE SANT JOAN.

CULLERADA. f. La porció de menjar que cab dins de la cullera. **Cucharada** | *Fer.* Mida d' una cullera que hi cab quasi mitja unsa. **Cucharada.** || Se diu de les paraules d' aquell que 's fica en alguna conversa, regularment sense cap necessitat. **Cucharada.** || Cop de cullera. **Cucharazo**

A CADA CULLERADA BEU. *Loc. fam.* Ab que 's nota al que beu ab mòlta freqüencia mentres menja. *Tras cada pregón, azote.*

DÒNAR CULLERADA. fr. *Met.* Ficarse inoportunament a la conversa d' altres, o en assumptes que no li pertoquen. *Meter su cucharada.*

CULLERADETA. f. dim. **Cucharadita.**

CULLERASSA. f. aum. **Cucharón.**

CULLEREJAR. v. n. Remenar ab la cullera. **Cucharetear.** || *Met.* MANIFASSEJAR.

CULLERER. m. Qui fá o ven culleres. **Cucharero, cucharetear.** || Llistó de fusta ab caixals pera penjar'hi les culleres y forquilles. **Cucharero, cucharetero de cocina.**

CULLERETA. f. dim. **Cuchareta.** || L' embrió de la granota o del galipau quan surt de l' ou, qu' és de color negrench, cilíndrich, d' uns tres o quatre centimetres de llarch per un o dos d' ample per la part del cap, desde 'l qual se va aprimant fins acavar en una qüa punxaguda. Passats uns quinse díes, li neixen dues potes, y d' allí a poch temps altres dues; y aixís viu sobre uns quaranta díes, fins que pert la qüa, y queda fet una granota o un galipau perfecte. No té veu; viu continuament dins de l' aigua, de la qual treu el cap pera respirar; és sumament ágil y s' alimenta de petits insectes. **Renacuajo.**

CULLERETA D' AIGUA. *Bot.* Planta de fulles mòlt partides ab els talls de tres en tres, menys les del cim, que son sensilles y mòlt estretes. És tan cáustica, que tallada y aplicada a la pell l' excita y promou inflamacións. *Ranúnculo, coclearia.*

CULLERETES. *Bot.* PINYES DE SANT JOAN.

CULLEROT. m. Cullera grossa y fonda pera pendre viandes calloses. **Cucharón.** || *Ter.* LLOSSA.

CULLETA. f. *Ant.* Cert tribut. **Colecta**. || *Ter.* CULLITA.

CULLIDA. m. *Ant.* CULLITA. || *Ant.* **Colecta**.

CULLIDOR, A. m. y f. Qui cull. **Cogedor, cogedero**. || **Colector**. || adj. Lo que 's pot cullir. **Cogedizo**. || Se diu de la persona que ha arribat al estat de casarse. **Casadero**. || Dit dels fruits. MADUR. || *Met.* VELL. || Arrendador de drets. **Asentista**.

CULLIDURA. f. L' acte de cullir alguna cosa. **Cogedura**.

CULLINT. ger. **Cogiendo**.

CULLIR. v. a. Arreplegar algunes coses, còm: *els fruits de la terra,* etc. **Coger, recoger**. || Arrencar ab les mans alguna cosa, còm: *les flors,* etc. **Coger**. || Atrapar a algú descuidat. **Sobrecoger, coger de manos á boca**. || Atrapar a algú en mentida. **Pescar, coger**. || Agafar al que fuig. **Atrapar**. || Recullir o alsar de terra alguna cosa. **Alzar, coger, levantar del suelo**. || Convéncer ab raóns a algú. || Enganyar ab astucia. **Engañar, coger al espartillo**. || Agafar caça. **Cazar**. || Captivar la voluntat d' algú. **Cazar**. || *Ant.* **Colectar**. || m. La acció de cullir. **Cogedura**.

CADA HU CULL LO QUE SEMBRA. *Expr.* Denota que el premi y'l profit correspón al servei o travall. *Como sembráredes, cogeredes.*

CULLIT, DA. p. p. **Cogido**. || Atrapat, desprevingut. **Sorprendido, sobrecogido**.

CULLITA. f. Els fruits que dòna la terra. **Cosecha**. || La temporada de cullir o arreplegar els fruits. **Cosecha, agosto**. || La ocupació de recullir els fruits. **Cosecha**. || *Met.* Multitut de coses que no son fruits, còm: *cullita de pusses,* etc. **Abundancia, cosecha**. || La abundor de coses immaterials, còm: *mérits, virtuts, vicis,* etc. **Cosecha**. || El profit o fruit abundós que 's treu d' alguna cosa· **Vendimia, cosecha**.

CULLITA ABUNDANT. *Guilla.*

A BONA O MALA CULLITA. m. adv. Pera denotar que el preu d' algún arrendament de terres o fruits ha de ésser el meteix un any estéril, qu' un any abundant. *A fruto sano.*

ÉSSER O NO ALGUNA COSA DE LA CULLITA D' ALGÚ. fr. *Fam.* Esser o no de la propia invenció. *Scr ó no de su propia cosecha.*

CULLITÓ. m. *Ter.* CISTELL.

CUMEDÁN (Barranch de). *Hidrog.* Desaigua en el riuet de Bausen en la Vall d' Arán.

CUMENT. *Ter. Blanes.* Lo que pot obrirse ab el ferro de canal a la nau.

CUMI. Veg's COMÍ.

CUMPANATGE. m. *Ter. Ibissa.* Lo que 's menja ab pá.

CUMPLEANYS. m. El día en qu' algú fa 'ls anys. **Cumpleaños**.

CUMPLERT, A. p. p. **Cumplido**. || adj. Abundós, llarch, plé, còm: *vestit, menjar, cumplert,* etc. **Cumplido**. || Dotat de totes les prendes estimables. **Cumplido, cabal**. || Mòlt atent, cortés, obsequiós. **Cumplido**.

MÉS CUMPLERT QU' UN LLENSOL DE TALLA Y MITJA. fr. *Fam.* Se diu d'aquell que sempre cumpleix ab tots y en tot. *Es muy cumplido.*

CUMPLIDAMENT. adv. m. **Cumplidamente**. || ABUNDANTMENT.

CUMPLIDÍSSIM, A. adj. sup. **Cumplidísimo**.

CUMPLIDÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Cumplidísimamente**.

CUMPLIDOR, A. m. y f. Qui cumpleix. **Cumplidor**. || Plasso o cosa que s' ha de cumplir. **Cumplidero**.

CUMPLIMENT. m. Acció y efecte de cumplir. **Cumplimiento**. || Obsequi, demostració d'urbanitat. **Cumplimiento, cumplido**. || Oferta per mera urbanitat o cerimonia. **Cumplimiento**. || ABAST, PROVISIÓ.

ENTRE AMICHS Y SOLDATS ELS CUMPLIMENTS SON EXCUSATS. *Ref. Entre amigos y soldados cumplimientos excusados.*

ESTAR O ANAR DE CUMPLIMENT. fr. Fer o rebre alguna visita per pura cerimonia. *Estar ó ir de cumplimiento.*

FER CUMPLIMENT. fr. COMPLETAR. || CUMPLIR.

OFERIR ALGUNA COSA PER CUMPLIMENT. fr. Oferir alguna cosa per cerimonia, ab la confiansa de que no será acceptada. *Ofrecer alguna cosa por mero cumplimiento.*

TOT SE 'N VA EN CUMPLIMENTS. fr. Denota qu' algú en fa masa. *Todo es cumplimiento.*

CUMPLIMENTAR. v. a. Donar la enhorabona o fer visita de cumpliment. **Cumplimentar**. || *For.* Posar en execució 'ls despaigs u ordres superiors. **Cumplimentar**. || Saludar a algú. **Cumplimentar**.

CUMPLIMENTAT, DA. p. p. **Cumplimentado**.

CUMPLIMENTER, A. adj. Qui fa mòlts cumpliments. **Cumplimentero**.

CUMPLIR. v. a. Fer lo qu'es d' obligació. **Cumplir**. || Esser el temps o 'l día en que termina algún plasso u obligació. **Cumplir**.

CUMPLIR AB ALGÚ. fr. Satisfer l' obligació o cortesía que se li té. *Cumplir con alguien.*

CUMPLIR AB TOTHÓM. fr. Fer a cada hu l' obsequi que li correspón. *Cumplir con todos.*

CUMPLIR PER ALTRE. fr. Fer alguna cosa en nóm d' un altre. *Cumplir por otro.*

CUMPLEIXI JO Y 'LS DEMÉS DIGUIN LO QUE VULGUIN. fr. *Ter.* Significa qu' algú queda satisfet en cumplir la seua obligació sense reparar en miraments ni respectes. *Cumpla yo y tiren ellos.*

FER ALGUNA COSA PER CUMPLIR. fr. Aparentar algú que cumpleix, a fí de que no 'l tinguin per descuidat. *Hacer alguna cosa por cumplir.*

CÚMUL. m. Pila, arreplech de moltes coses. **Cúmulo**. || Tropell de desgracies. **Cúmulo**. || Suma de negocis, travalls, raóns, etc. **Cúmulo**.

CUMULATIVAMENT. adv. m. *For.* Ab prevenció o a prevenció. **Cumulativamente**.

CUMULINAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Curullar**.

CUNA. f. *Ant.* LLIBRE D' ÒBITS.

LO QUE 'S DEPREN A LA CUNA TOT TEMPS DURA. *Ref. ant.* HO HA PRES AB LA CAPILLA Y HO DEIXARÁ AB LA MORTALLA.

CUNDARO (Manel). *Biog.* Frare franciscá, nat a Barcelona al derrer ters del sigle XVIII. Se va distingir mòlt en el famós siti de Girona, éssent capitá de la 7.ª companyía de la Creuada gironina ordenada per la Junta de Govern, haventli sigut confiat el baluart de la Mercé durant el siti, ateses les seues aptituts personals. Feta la pau, les autoritats de Girona y 'ls seus superiors en relligió el varen instar pera que escrigués la historia del siti, que va deixar inédita baix el títol: *Historia politico-militar de la plaza de Gerona,* etc. N'hi há una copia al arxiu municipal de Girona y se 'n va publicar la part histórica en el volum quint de la *Revista* d' aquella localitat. El P. Cundaro va fer els sermons a les honres de Alvarez de Castro y al retorn de Fernando III l' any 1813.

CUNDIR. v. n. y 'ls seus derivats. ESPARGIR.

CUNEIFORME. adj. S' aplica a les varies parts dels vegetals que desde la base a la punta s' allarguen en forma de tascó. **Cuneario, cuneiforme**.

CUNEIRROSTRE, A. adj. S' aplica als aucells que tenen el bech en forma de tascó com els pardals. **Cuneirrostro**.

CUNETA. f. Vall que 's fá als fossos sechs de les plasses pera que l' aigua no s' hi embassi, y també a cada costat de's desmunts de les carreteres y ferrocarrils pera que s' hi escorri l' aigua. **Cuneta**.

CUNGOLLS. *Hidrog.* En la conca del Freser, en el camí de Mayanells a Serrat.

CUNÍ Y MARTORELL (Miquel). *Biog.* Entomólech, nat a Calella l' any 1827. Va escriurer ab deliciosa ingenuitat els seus estudis y excursions entomológiques per Catalunya. Va pendre part a les tasques de la Associació d' Excursións Catalana y desde 1884 a la Academia de Ciencies y Arts de la qual fou secretari de la Secció d' Historia Natural. Va morir a Barcelona el 14 Maig de 1902. Els seus principals escrits, son: *Paseo entomológico por los alrededores de Barcelona; Contribución á la fauna entomológica de Cataluña, Barcelona y sus alrededores; Fauna entomológica de Calella; Noticia de un nuevo Neuróptero descubierto en Cataluña; Relaciones de las plantas con los insectos.* Va fundar la Societat Catalana d' Historia Natural.

CUNIELL. *Hidrog.* Barranch situat entre Cantallops y 'l barri de Vilaseca, prop de Calella.

CUNIELLS. m. pl. *Bot.* COLITXOS.

CUNILL. m. *Zool.* Animal quadrúpedo, feréstech y casolá, regularment pardo cendrós, ab les potes cubertes per sòta de pel roig; és mòlt fecundo y socava la terra **Conejo.** || Se diu de la carn que 's ven a la carnicería y que no té os ni greix, còm: *cunill de bou, de moltó,* etc. **Carne momia.**

Cunill de bosch

CUNILL CASOLÁ. *Conejo casero.*

CUNILL DE BOSCH. *Conejo silvestre.*

CUNILL DE GARRIGA O DE BOSCH. *Cunill feréstech.*

CUNILL FERÉSTECH. *Conejo de monte.*

CUNILL LLEBRER. *Conejo lebrel.*

CUNILL PORQUÍ. Quadrúpedo d' uns dos pams de llarch, cubert de pels erissats, pardo de l' esquena y rogench dels costats y de la panxa, la qüa y potes mòlt curtes, les orelles petites y rodones. Gruny còm: *el porch y 's domestica fácilment. Paca.*

Cunill llebrer

FER CUNILL. Al joch de dames arraconar, posar al contrari en estat de no poder passar abant ni arrera les peces que li queden, sense faltar a les lleis del joch. *Encerrar* o *engorrinar.*

TREURE 'L CUNILL DEL CAU AB LES MANS D' ALTRE. fr. *Fam.* TREURE LA CUCA DEL FORAT, etc.

CUNILL. *Geog.* Caseriu de prop de Calaf, prov. de Barcelona. || Caseriu del dist. munpal. de Figuerosa, prov. de Lleida. || — (PLÁ DE). *Orog.* Dessota la Vall de Rus al Bergadá.

CUNILLA. f. La femella del cunill. **Coneja.** || *Met. fam.* Dona mòlt fecunda. **Coneja.**

CUNILLADA. f. Conjunt de cunills parits d' un sol cop per una cunilla. **Camada.**

CUNILLAR. v. n. Parir la cunilla. **Parir la coneja.**

CUNILLÁS. m. aum. **Conejazo.**

CUNILLER. m. Lloch destinat a criar'hi cunills o paratge ont hi abunden. **Conejal, conejar.** || Qui caça cunills. **Conejero.** || Dit del gos que serveix pera caçar cunills. **Podenco, conejero.** || Qui cría o tracta en cunills. **Conejero.**

CUNILLERA. *Hidrog.* Illeta de la costa ponentina d' Ibissa, Balears.

CUNILLES. f. pl. *Bot.* CUNILLETS.

CUNILLES (Sant Joan de). *Geog.* Caseriu del terme de Mediona, prov. de Barcelona.

CUNILLET. m. dim. **Gazapito, conejito.**

AMAGAR CUNILLETS. Joch de nois en que uns se amaguen y altre 'ls va a buscar y paga aquell a qui atrapa. *Escondite.*

CUNILLETS. m. pl. COLITXOS. || *Bot.* GALLARETS.

CUNIT. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisbat de Barcelona, part. jud. del Vendrell; és a la vora del mar y té 328 hab.

CUNTENDRE. v. a. *Ter. Ibissa.* Succeir. **Acontecer.**

CUNTINAL. m. *Ter. Ibissa.* Perseverant, constant, igual.

CUNYAT, DA. m. y f. Germá o germana del marit respecte de la muller, o de la muller respecte del marit. **Cuñado.**

CUÕ. m. *Ter. Ibissa.* Coissor. **Escocer.**

CUOCIENT. m. QUOCIENT.

CUOT. m El cabell llarch del derrera que 's duia lligat ab una cinta y queia a la esquena en forma de qüa. **Coleta.**

CUOTA. f. QUOTA.

CUP. m. Lloch destinat a tirarhi 'ls raïms desprès de trepitjats pera que fermentin, y 's fassi 'l vi. **Lagar.**

CUPET. m. dim. **Lagarejo, tinillo.**

CUPIDÓS, A. adj. *Ant.* DESITJÓS, COBDICIÓS.

CUPO. m. Quota, part senyalada o repartida a un poble o a un particular en qualseuol impost, empréstit o repartició. **Cupo.**

CUPÓ. m. *Com.* Cada una de les parts d' un document del deute públich o d' una societat de crédit, que periódicament se van tallant presentantles al cobro d' interessos vensuts. **Cupón.**

CUPRAT. m. *Quim.* Combinació del deutóxich de coure ab alguns óxits metálichs electrepositius. **Cuprato.**

CÚPRICH, CA. adj. *Quim.* Lo que pertany al coure o que 'l conté. **Cúprico.**

CUPSAR. v. a *Fam.* Agafar. **Agazapar.**

CÚPULA. f. La volta en forma de mitja taronja que 's construeix als edificis grans pera hermosejarlos y donárlos 'hi claror. **Cúpula, media naranja.**

CUQUER, A. adj. PORUCH.

CUQUET. m. dim. **Gusanillo, rapillo.**

CUQUET (Pere). *Biog.* Pintor barceloní, de les derreríes del sigle XVI. Va morir a Barcelona l' any 1666. Poques noticies hi há d' ell; mes, se sab qu' era un artista de gran trassa y alta volada, tan fort en la composició còm en el colorit. Al convent dels Carmelites y al de Sant Francesch de Barcelona, hi havíen mòltes obres fetes d' ell, desde la gran composició fins al retrat. Els inteligents que varen poguer fruir veientles, están d' acort en que les pintures d' en Cuquet eren tan personals que no se semblaven a les de cap altre pintor.

CUQUÍ, NA. m. Y 'ls seus derivats. **Coquí.**

CURA. f. Aplicació dels remeis necessaris pera recobrar la salut. **Cura.** || CURACIÓ. || CURADORÍA. || *Ant.* CUIDADO.

CURA D' ÁNIMES. El cárrech que té 'l rector de cuidar en lo espiritual als seus feligresos. *Cura de almas, rectoría, rectorado.*

ALLARGAR LA CURA. fr. Que, a més del sentit recte, denota allargar sense cap necessitat algun negoci per propia conveniencia. *Alargar la cura ó la mecha.*

ENCARA HI HÁ O TÉ CURA. fr. ENCARA TÉ REMEI.

NO HAVER CURA. *Ant.* No fer cas d' alguna cosa. *Estar sin cuidado, no hacer caso.*

NO TINDRE CURA. fr. Que a més del sentit recte, denota l' impossibilitat d' algun efecte, en particular l' esmena. *No tener cura.*

POSARSE EN CURA. fr. Empendre la curació d' algun mal crónich. *Meterse, ponerse ó entrar en cura.*

TINDRE O HAVER 'HI CURA. fr. Poguerse curar. Se diu lo meteix del malalt que de la malaltía. *Tener cura.*

CURABLE. adj. Lo que 's pot curar. **Curable**.

CURAÇAO. m. Licor que s' obté per la infusió en aiguardent de les escorxes d' una mena de taronja agre que 's cría a l' illa de Curaçao; l' infusió 's barreja ab almíbar bastant espés. **Curaçao**.

CURACIÓ. f. Acte y efecte de curar. **Curativa, curación, cura**. || La preparació del fil y drap pera 'l blanqueig. **Curación**. || *Ant.* CURADORÍA.

CURADOR. m. La persona anomenada jurídicament pera administrar els bens y negocis dels menors o del qui no és apte pera governarse 'ls. **Curador, curador ad bona**. || Qui cura 'ls malalts. **Sanador, curador**.

CURADOR AD LITEM. m. *For.* La persona anomenada pêl jutge pera seguir els plets y defensar els interessos del menor. *Curador ad litem.*

CURADORÍA. f. *Ant.* CURADURÍA.

CURADRIU. f. *Ant.* Femení del cárrech de curador. **Curadora**.

CURADURÍA. f. *Ant.* L' encárrech de curador dels menors. **Curaduría**.

CURALOTOT. m. *Bot.* Planta de la fam. de les hiperiácees que fá les flors apanollades y s' aplica en cataplasmes pera curar les cremadures y 'ls escolaments de sanch. **Toda buena, toda sana**. || *Farm.* Cataplasme pera tots els mals. **Sanalotodo, panacea**. || *Met.* El medi que s' intenta aplicar generalment a tot o ab que 's creu poderse remeiar qualsevol dany. **Sanalotodo**.

CURALOTOT BORT. *Bot.* Figuera infernal bòrda. *Higuera loca, estramonio.*

CURANDER. m. Qui fá de metge sense ésser 'ho. **Medicastro, curandero, sacapotras, ensalmador**.

CURAPÉU. m. Instrument que serveix pera netejar la part inferior del casco de les cavalleríes. **Curapié**.

CURAR. v. a. Aplicar al malalt els remeis que 's creuen convenients. **Curar**. || Tornar la salut a un malalt. **Sanar, curar**. || Costejar al malalt tot lo necessari. **Curar**. || Beneficiar les peces pêl blanqueig. **Curar**. || *Ant.* CUIDAR, PROCURAR. || *Met.* Aliviar les dolencies o passións del ánim. **Curar**. || *Met.* Remeiar algun dany. **Curar**. || v. n. Recobrar la salut perduda. També s' usa còm recíproch. **Sanar, curar**. || v. r. CUIDARSE.

CURARSE EN SALUT. fr. *Fam.* SANGRARSE EN SALUT.

CURARE. m. Substancia venenosa que 'ls indis de l' América del Sur extreuen per decocció d' una planta qne allí hi creix, afegint 'hi suchs mucilaginosos y se 'n serveixen pera enverinar llurs armes de caça y de guerra. El *curare* és sólit, negre, d' aspecte reïnós y amarch, encara que no agre ni picant. La seua acció tónica se sembla a la del verí de la serp de cascabell. Inficiona la economía animal en quant se posa en contacte ab la sanch. Té per contraverí 'l cloro y 'l bromo. **Curare**.

CURARINA. f. *Quim.* Alcaloide que 's considera còm el principi actiu del curare. **Curarina**.

CURAT, DA. p. p. **Sanado, curado**. || f. RECTORÍA, FELIGRESSÍA. || m. RECTOR.

AIXÓ ESTÁ CURAT AB AIGUA BENEITA. fr. *Eso se cura con una telaraña.*

CURATIU, VA. adj. Lo que serveix pera curar. **Curativo**

CURBÁS (Coma de). *Orog.* Junt a la ermita de Sant Joan de Torán, a la Vall d' Arán.

CURBATÓ. m. *Náut.* CURVATÓ.

CURCAT, DA. p. p. CORCAT. || *Met.* Pervertit. **Maleado, inficionado**.

CURCUDELLA. f. *Entom. ter.* CURCULLANA, ESTISORETA.

CURCULLANA. f. *Entom* ESTISORETA.

CURCUMA. f. *Bot.* Arrel semblant al gingebre, del meteix olor y un poch amarganta. **Curcuma**. || *Quim.* Substancia reïnosa y groguenca que s' extreu d' aquesta arrel. Pren un color roig sanguinós ab l' acció dels álcalis y serveix de reactiu en química. Els tintorers l' usen pera tenyir de roig. **Curcuma**.

CURDANES. f. pl. *Ter. de Blanes*. Les oles del mar.

CURENYA. f. Carro pera portar y manejar fácilment les peces d' artillería. **Cureña**. || A les fábriques de fusells, peça de noguera en forma de bast pera fer la caixa del fusell. **Cureña**. || Bastó de ballesta. **Cureña**.

A CURENYA RASA. m. adv. Sense parapeto o defensa que cubreixi la batería. *A cureña rasa.*

POSAT A LA CURENYA. fr. Dit de la peça d' artillería colocada sobre 'l seu carro. *Encureñado.*

CURETA. f. Eina pera netejar els palmassos o cardes. **Pierme**.

CURIA. f. Tribunal de negocis ecclesiástichs. **Curia, audiencia eclesiástica**.

CURIA DELS TERSOS. Oficina d' un jutjat ordinari, ont s' inscriuen les obligacións ab cláusula guarentigia. *Curia de los tercios.*

CURIAL. adj. Lo pertanyent a la curia. **Curial**. || *Ant.* PRÁCTICH, EXPERT. || m. Qui cuida dels expedients o negocis de la cort romana. **Curial**. || *Ant.* CORTESÁ.

CURIALISME. m. El conjunt de máximes y doctrines dels curials. **Curialismo**.

CURIÓS, A. adj. Persona neta y amiga de la netetat. **Limpio, curioso, aseado**. || L' obgecte que per la seua extranyesa mou la curiositat. **Curioso**.

CURIOSAMENT. adv. m. Ab curiositat. **Curiosamente**. || ANSIOSAMENT, DESITJOSAMENT.

CURIOSÍSSIM, A. adj. sup. **Curiosísimo**.

CURIOSÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Curiosísimamente**.

CURIOSITAT. f. Netetat **Aseo, limpieza, curiosidad**. || Cosa digna d' ésser vista o sabuda. **Curiosidad**.

CURLANDÉS, A. s. y adj. El natural de y lo que pertany a Curlandia. **Curlandés**.

CURMULLAR. v. a. y

CURMULLIR. v. a. Y 'ls seus derivats. **Curullar**.

CURONA. f. *Ter.* Nòm que a Blanes se dóna a la corda que lliga l' aparell al pal de la nau.

CURÓS, A. adj. *Ant.* CUIDADÓS.

CUROSAMENT. adv. m. *Ant.* CUIDADOSAMENT.

CURRADORS. m. pl. *Náut. ter.* A Blanes y a altres llóchs de la costa llevantina, s' anomenen aixís les taules posades al llagut pera privar que en cas de temporal s' hi fiqui l' aigua.

CURRAYÁ. *Bot.* Planta de la fam. de les orquídees.

CURREDORA DE LA CAMBRA. f. *Náut. ter. Blanes.* La post que serveix pera tapar la cambra.

CURRIA. *Náut. ter.* A la costa de llevant, y marcadament a Blanes, s' anemena aixís la politxa o corriola pera isar les cordes.

CURRICÁN. m. Mena de xarxa pera pescar mòlt usada a les costes del Mediterrani. **Curricán**.

CURRIOL. m. Vegis CORRIOL.

CURRIOL. *Ornit.* Se dòna aquest nòm a tres especies d' aucells del género *Charadrins* mò't beneficiosos a la agricultura. CURRIOL PETIT, ANDARIO.

CURRIOLA. V. CORRIOLA. f. *Bot.* CORRETJOLA.

CURRIOLAIRE. m. Manobre que puja 'ls materials a un' obra per medi de la corriola. **Peón de albañil**.

CURRIOLES. *Bot.* ESTIRAVELLES.

CURRO. m. *Ter.* MANCO, primera accepció.

CURRÚA. f. *Ter.* COLLA, RUA.

CURRUCA. f. *Ornit.* Aucell petit, verdós, que canta mòlt bé y còva 'ls ous del cucut, que li treu del niu els d' ell y li posa 'ls seus. **Curruca.**

CURRUNCUY. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Viu de Llebata, prov. de Lleida.

CURRUTACO, A. adj Se diu de qui sol anar maco y pulit. || FESTEJADOR.

CURS. m. La direcció que té o 's dóna a alguna cosa. **Curso.** || *Met.* Serie o continuació, còm: *el curs del temps.* **Lapso.** || A les universitats y colegis el temps assenyalat cada any pera anar a les aules. **Curso.** || Cada facultat que s' estudía a les universitats. **Curso.** || El temps que s' emplea en estudiar alguna facultat als estudis públichs, còm: *els anys de filosofía, els de teología,* etc. **Curso**. || Colecció dels tractats princ pals pêls que s' ensenya alguna facultat. **Curso.** || Evacuació del ventre. **Curso.** || El camí que fá o 'ls carrers per ont passa alguna professó, etc. **Vía, carrerra, curso.** || La duració y progrés de les coses, còm de la vida, etc. **Curso.** || *Med.* El camí que prenen els humors dins del cós humá. **Curso.** || El moviment dels astres. **Curso.** || L' estat de les coses, per raó de llur positura o de les persones de que dependeixen. **Curso.**

CURSA. f. *Ter.* CORREGUDA, CAMINADA.

CURSANT. m. Qui cursa alguna facultat. **Cursante.**

CURSAR. v. a. Assistir a la universitat o al colegi y oir l' explicació d' alguna facultat. **Cursar.**

CURSAT, DA. p. p. **Cursado.** || adj. Avesat o entés en alguna cosa. **Cursado.**

CURSI. adj. *Fam.* Se diu de la persona que presumeix de fina y elegant sense ésser 'ho. **Cursi.** || S' aplica també a tot lo qu' ab apariencia de riquesa o de elegancia és ridícol y de mal gust. **Cursi.**

CURSIU, VA. adj. Carácter de lletra d' estampa que imita la de má. **Bastarda, cursiva.**

CURSIVAMENT. adj. m. *Ant.* DEPRESSA.

CURSOR. m. *Ant.* CORREU. || *Ant.* Escrivá de diligencies. **Cursor.**

CURSOVELL. *Geog.* Poble que forma part del dist. munpal. de Bassagoda, prov. de Girona.

CURT, A. adj. Lo que té poca extensió. **Corto.** || Cosa de poca duració. **Corto.** || Lo qu' és petit en comparació d' altres coses de la seua meteixa especie. **Corto.** || Defectuós, escás. **Corto** || La moneda que no té 'l degut pes. **Feble.** || *Met.* Qui té poch talent o instrucció. **Limitado, corto, de pocos alcances.** || Apocat, vergonyós. **Encogido, corto, tímido,** || Qui és poch hábil en el seu art o facultat. **Zancarrón, cortapala.** || Se diu del fadrí poch expedit en el travall. **Corto.** || Tivat, còm: *tindre la brida curta.* **Tirante.** || adv. m. *Ant.* BREUMENT.

CURT DE GAMBALS. fr. De poch alcans. *Corto sastre, corto pala.*

CURT DE PARAULES. fr. Faltat de paraules pera explicarse. *Corto.*

A LA CURTA O A LA LLARGA. m. adv. Expressa que ab temps ha de verificarse alguna cosa. *A la corta ó la larga; tarde ó temprano.*

ANAR CURT. fr. Estar faltat de medis. *Estar alcanzado de medios; andar á tres menos cuartillo.*

ANAR O VESTIR DE CURT. fr. Anar els ecclesiástichs sense hábits talars. *Ir de corto.* || S' aplica també a les jovenetes qu' encara porten faldilles curtes. *Ir de corto.*

CURTACIÓ. f. *Astron.* La diferencia que 's considera entre la distancia del centre del mòn al d' un planeta en la seua órbita, y la del centre del mòn, al punt de la eclíptica, en que 's suposa que hi há l' esmentat planeta. **Acortamiento, curtación.**

CURTAMENT. adv. m. *Ant.* BREUMENT, EN BREU.

CURTARIA. f. Poca extensió. **Cortedad, pequeñez.** || Falta de talent, instrucció, valor, etc. **Cortedad.** || Escassetat de bèns. **Cortedad.**

CURTÉ. m. *Náut. Ter. Blanes.* Planxa de fusta de esquena d' ase a la cuberta pera posar'hi les botes d' aigua y la cuina.

CURTEDAT. f. CURTARIA.

CURTEJAR. v. n. Ésser alguna cosa curta pera lo que ha de servir. **Ser corto.** || Faltar, no ésser prou abundant. **Escasear, no bastar.**

CURTES. *Náut. Ter. Blanes.* Topes de l' escutilla.

CURTESA. f. CURTARIA.

CURTET, A. adj. **Cortito.**

CURTIE. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Les Angles, depart. dels Pirineus orientals.

CURTIELLA (Coll de). *Orog.* Coll que hi há a la partió del Priorat ab el Camp, al camí que va de Porrera a Alforja, prov. de Tarragona.

CURTIENT, A. *Quím.* Calificació dónada a una substancia polsosa en forma d' extracte; de color roig pardós sense olor, de gust amarch y un poch agre, soluble a l' aigua y a l' esperit de ví y insoluble als olis fixos. És el principi astringent dels vegetals, y per la propietat que té de formar ab la gelatina un principi insoluble y quasi incorruptible, els blanquers l' usen pera adop de les pells. **Curtiente.**

CURTÍSSIM, A. adj. sup. **Cortísimo.**

CURTRÍCONO. m. *Geom.* Cono tallat per un plá paralelo a la base. **Curtrícono.**

CURUCA. f. *Ant.* CURRUCA.

CURULL. m. La porció de grá, farina, etc., que surt per demunt de la boca de la mesura, etc. **Colmo.** || Lo que puja més amunt de la vora de les copes de gelats. **Copete.** || Parlant de ximeneies, l' extrém que sol formar de dues o més teules o rajoles dretes pera que isca 'l fum y no hi entri la pluja. **Caballete.**

Segell de Curullada

CURULL (Riera de). *Hidrog.* Neix a Plá-Travé, terme de Falgás, provincia de Girona; passa pêl terme de Sant Andreu de la Bola, prov. de Barcelona, y desaigua a la vora del Gès, al Molí Nou de Vidrá.

CURULLADA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Granyenella, prov. de Lleida.

CURULLAR. v. a. Omplir la mesura, vas, etc., fins més amunt de les vores. **Colmar.**

CURULLAT, DA. p. p. **Colmado.**

CURUMELL. m. *Ant.* CURULL.

CURUMELLAR. f. *Ant.* CURUMULLAR.

CURUMULL. m. CURULL.

CURUMULLAR. v. a. y 'ls seus derivats. CURULLAR.

CURUNYER. *Bot.* CORNER.

CURVA o CÒRBA. f. *Geom.* Se diu de tota ratlla que no és recta. **Curva.** || *Náut.* Peça de fusta que per la part exterior forma un ángul y per l' interior és còrba; n' hi há mòltes y serveixen pera unir una part de la nau ab l' altra per la banda de dins. **Curva.**

CURVA BANDA. *Náut.* Cada una de les que, colocades horitsontalment, subgecten el tallamar contra la proa per una y altra banda. *Curva banda.*

CURVA CAPUTXINA. *Náut.* La que subgecta 'l tallamar a la roda. *Curva capuchina.*

CURVA CORAL. *Náut.* La que junta 'l codaste ab la quilla. *Curva corale.*

CURVATÓ. m. *Náut.* Curva petita. **Corvatón.**

CURVATURA. f. Qualsevulla separació de la direcció recta. **Curvatura, curvidad.**

CURVEIS. *Ter. Moyá.* Mena d' escala pera portar'hi demunt sarrións.

CURVERÍA. f. Conjunt de curves. **Curvería.**

CURVILINEU, A. adj. *Geom.* Se diu de la figura limitada per ratlles corves. **Curvilineo.**

CUSA (Collet de). *Orog.* En la carretera de Gironella a Prats de Llussanés, prop d'Olvan.

CUSACHS (Joseph). *Biog.* Pintor de costúms militars. Nat y mort a Barcelona (1850-1909). Va cursar la carrera militar, éssent tinent d' artillería en 1871 y capitá en 1879. Sentint vocació per les belles arts, va estudiar la pintura al taller d' En Simó Gómez, retirantse del exércit en 1882, tenint fama de artista. Va retratar algúns generals y primeres personalitats de Barcelona, ont tenía 'l taller. La seua obra, emprô, és caracterisada per tipos y escenes militars. Va rebre comandes del rei de Portugal y de algunes repúbliques americanes. La reina-regent de Espanya va adquirir les seues obres enviades a l' Exposició de Madrit en 1887. És autor de la i-llustració del llibre: *La vida militar en España.*

Joseph Cusachs

CUSCH, CA. adj. *Ant.* PERESÓS.

CUSCUETA. f. *Ornit.* Aucell de pas, de qüa y ales llargues, cendrós per demunt y blanquinós per sota. **Lavandera.**

CUSCURULLA. f. *Ter.* PETXINA.

CUSCUSSÓ. m. *Ant.* FARINETES.

CUSCUSSÚ. m. Pasta de farina y mel reduída a granets rodóns que, cuita després al bau d' aigua calenta, se guisa de varies maneres. És menjar mòlt usat entre 'ls moros. **Alcuzcucú, alcuzcuz.**

CUSCUTA. f. *Bot.* PELS O CABELLS DE FARIGOLA.

CUSÍ, NA. m. y f. COSÍ.

CUSIBLE. adj. Lo que 's pot cusir. **Cusible.**

CUSIDOR. m. Eina d' enquadernador, formada de una tauleta ab un caragol de fusta a cada cap, a la part superior dels quals s' hi posa un travesser foradat a la mida dels caragols, de modo que 'ls manté en una situació vertical, y en mitj d' ell s' hi lliguen les cordes pera cusir els llibres. **Telar, cosedor.**

CUSIDORA. f. La dona que cus per altre. **Costurera.**

CUSIDURA. f. **Costura.**

CUSINATGE. m Parentiu de cosins. **Primazgo.**

CUSIR. v. a. Unir ab fil y agulla dos troços de roba, cuiro, llata d' espart, etc. **Coser.** || *Met.* Unir o juntar dues coses de manera que semblin cusides. **Coser.**

CUSIR A PUNYALADES. fr. *Acribillar, coser á puñaladas.*

ELL S' HO TALLA, ELL S' HO CUS. *Loc. fam.* Pera significar que un meteix s' ho guanya tot. *El arriero de Arganda, él se lo cuece, él se lo cuaja, y él se lo lleva á vender á la plaza.*

CUSIT, DA. p. p. **Cosido.** || *Met.* Mòlt plé de coses d' una meteixa mena. **Plagado.** || GANYADA, COSTURA.

ESTAR CUSITS. fr. *Met. fam.* Se diu de les persones qu' están mòlt apretades a algún llóch. *Estar como piojos en costura ó como sardinas en banasta.*

CUSITA. adj. Se diu dels descendents de Cus, fill de Cam. En etnografía y filología s' usa pera designar els pobles o rasses que crearen els primers grans imperis. **Cusita**

CÚSPIDE. f. El punt en que 's reuneixen els cantóns d' una pirámide. **Cúspide.** || La part superior de les montanyes que acava en punta. **Cúspide.**

CUSPINERA (Climent). *Biog.* Escriptor y mestre de música. Va néixer a Caldes de Montbui l' any 1842 y va morir l' any 1889. Va ajudar a Clavé en la seua obra de les societats chorals, havent estat director de l' *Euterpe Caldense;* va compondre les peces chorals: *Los segadors* y *Los llenyaters.* Va ésser organer de la parroquia de Caldes y del monastir de Santa Clara, a Barcelona; director de l' escola de música de la Casa de Caritat; critich musical de la prempsa barcelonina y autor de diverses composicións de música relligiosa.

CUSSIA. f. *Náut.* Galería de la nau pera passar de popa a proa. **Galería, crujía, tilla.**

ANAR DE CUSSIA. fr. *Met.* Buscar ab cuidado alguna cosa que 's desitja. *Irse á ojeo.*

CUSSOGUES. f. pl. *Ter.* PESSIGOLLES.

CUSSÓN. m. *Ant.* PICADOR DE CAVALLS.

CUSSONS. *Geog.* Veinat de Sora, prov. de Barcelona. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix al collet de Sant Agustí, carretera de Sant Quirse de Besora a Alpens, prov. de Barcelona; passa pel terme de Sora y desaigua devant per devant de Sant Quirse, a la vora del Ter.

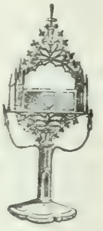

Custodia de Marqueixanes (Roselló)

CUSTODI. m. Qui guarda alguna cosa. **Custodio.** || A la relligió franciscana qui governa alguna custodia. **Custodio.** || Dit del Angel de la Guarda. **Custodio**

CUSTODIA. f. La acció de guardar alguna cosa. **Custodia.** || SACRARI. || Peça d' or o d' altre metall preciós, a la qual s' hi exposa a la pública veneració el Santíssim Sagrament. **Custodia.** || La persona o escolta que guarda algún prés. **Custodia.** || A la relligió franciscana cert nombre de convents que no basten a formar provincia. **Custodia.** || Clausura, retiro. **Encierro, clausura.** || *Art. y of.* Peu dret ab una osca semicircular a dalt que 's posa còm a soport sota d' una barra llarga, pera que no fimbri quan se torneja. També se 'n diu *Llaneta.*

Custodia de la catedral de Barcelona

TINDRE EN CUSTODIA. fr. Tindre alguna cosa resguardada. *Tener en custodia, ó en cobro.*

CUSTODIAR. v. a. Guardar ab cuidado y vigilancia **Custodiar.**

CUSTODIAT, DA. p. p. **Custodiado.**

CUSTUMA. f. *Ant.* COSTÚM.

CUTÁ. v. a. *Ter. Ibissa.* Topar.

CUTANEU, A. adj. Lo que pertany al cutis. **Cutáneo, cuticular.**

CUTCHET Y FONT (Lluis). *Biog.* Un dels patriarques de la renaixensa catalana. Nat a la Cerdanya l' any 1815 y mort a Barcelona l' any 1891. Va estudiar medecina a Montpeller; més la seua vocació literaria l' incliná al periodisme y a la política lliberal, haventse distingit per la seua serietat y per lo

Lluis Cutchet

estudiós de son caracter. Va abandonar després el periodisme pera 'ls estudis económichs y les investigacións históriques. L' any 1859 va anar a Italia ab el seu gran amich en Víctor Balaguer y al seu retorn se va dedicar novament al periodisme, fins cap al any 1868, que 's va retirar. Son notables, entre altres llibres d' ell, els següents: *Cataluña vindicada* (1858) estudi del alsament contra el rei en Joan II; una *Memoria* sobre el compromís de Casp, en la que sentá que la decisió en pro del rei Ferran no fou legal o justa, ni noble ni admirable, còm se suposava; en 1868 publicá a Barcelona la *Historia del siti de Girona en 1809*. Els seus folletos de política se distingíen per sa profunditat y moderació. Va ésser president dels Jochs Florals de Barcelona l' any 1876.

CUTER. m. *Náut.* Barco ab veles al ters, una mitjana, colocada en un arbre petit cap a popa, y varis flochs. **Cúter.**

CUTERO. m. *Terme de Santa Coloma de Queralt.* ESCOLÁ. **Monaguillo.**

CUTÍCOLA. adj. *Zool.* Que viu sòta de la pell. **Cutícola.**

CUTÍCULA. f. *Anat.* **Epidermis.**

CUTICULAR. adj. CUTÁNEU.

CUTICULÓS, A. adj. *Hist. nat.* Que té la forma de una pell petita. **Cuticuloso.**

CUTIS. m. y f. La pell sutil que cubreix exteriorment el cos humá. **Cutis.**

CUTIS RECREMAT. Color ennegrit, torrat. *Cutis atezado.*

DELICAT DE CUTIS PERO NO DE CONCIENCIA. Vol dir persona d' aspecte bonich y sentiments perversos. *Delicado de cutis pero no de conciencia.*

CUTXARRETA. f. *Náut.* Cada un dels dos cutxarros superiors de popa, 'ls extréms dels quals agafen els caps del jou principal. **Cucharreta.**

CUTXARRO. m. *Náut.* Corbitat que forma la figura del casco de la nau a la popa y a la proa, desde la ratlla d' aigua fins a la cinta, y a un y altre costat de codaste y roda. **Cucoarro.** || Cada un dels enllassos que formen aquesta corbitat, y dels taulóns de ferro, que s' assenten sobre ells. **Cucharro.**

CUYÁS (Vicents). *Biog.* Compositor musical notabilíssim, fill de Palma de Mallorca (1816) y resident a Barcelona, ont va morir, als vintitres anys, el 7 de Maig de 1839. De bell principi va estudiar literatura, medecina y dibuix. Més, als disset anys, la seua vocació per la música li feu estudiar l' armonía, avensanti'hi pasmosament, baix la direcció del mestre Vilanova. Al cap d' uns anys va comensar a compondre peces, rebudes ab forsa éxit y seguint ab activitat la tasca empresa, fins a compondre l' ópera, o melodrama lírich en dos actes, *La Fattuchiera*, estrenada al teatre Principal l' any 1838, admirant als inteligents y al públich. En Piferrer va consignar que 'n Cuyás seguía a Bellini, aventatjant'lo en expressió dramática y en més abundancia de imaginació, essent, per lo tant, mòlt més variat en la creació de formes noves, bó y posseint un criteri estétich elevadíssim. Segons la autorisada opinió del meteix crítich, en Cuyás considerava la ópera cóm un drama cantat, còm una representació dels sòns, ja siguin armoníes o melodíes, y a la música o als sòns còm un complement, còm una expressió espiritual de lo que mai pot dir la poesía. Conceptes que mòlts anys després en Wagner va adoptar y han constituit el fonament de la seua celebritat, coincidint ab el nostre mestre prematurament perdut, tot just assolit el seu gran triomf.

Vicents Cuyás

CUYDADO. m. CUIDADO. || Atenció pera fer bé alguna cosa. **Cuidado** || Dependencia o negoci a cárrech d' algú. **Cuidado.** || Ansia, solicitut, dilligencia. **Cuidado.** || Recel, temor. **Cuidado.** || **Vigilancia.** || ANGUSTIA, CONGOIXA. || Veu ab que s'avisa a un altre pera que s aparti del perill que l' amenassa. **Guarda, cuidado.** || interj. Que equival a poch a poch, pararse. **Tate, tate.**

CUYDADO, O CUIDADO QUE ME LA PAGARÁS. *Loc. fam.* D' amenassa. *Cuidado me llamo.*

AB CUYDADO. m. adv. Ab judici y reflexió. *Quedo, con tiento.* || Ab esmero. *Con cuidado.*

AB MÒLT DE CUYDADO. adv. m. *Con mucho cuidado, poderosamente.*

CÓRRER AB CUYDADO D' ALGUNA COSA. fr. Estar obligat a respondre d' ella. *Correr al cuidado de uno alguna cosa.*

DONAR CUYDADO. fr. Causar temor el mal estat de alguna cosa. *Dar cuidado ó que pensar.*

ELS CUYDADOS DEL ASE MATEN EL TRAGINER. *Ref.* Denota qu' es de tontos passar cuydado de lo que no 'ls interessa. *Cuidados ajenos matan al asno.*

ESTAR DE CUIDADO. fr. Estar el malalt en perill. *Estar de cuidado ó de peligro.*

NO'N PASSI O PERDI CUYDADO. *Loc. fam.* No'n passi ansia. *No le dé cuidado ó pena.*

NÓ'T DONGUI O NO 'N PASSIS CUIDADO. *Loc. irón.* NO ANIRÁS A ROMA PER LA PENITENCIA.

NO PASSAR CUYDADO. *Loc.* No tindre cap congoixa ni pena. *Dormir a pierna suelta ó tendida.*

PASSAR, TINDRE O ESTAR AB CUYDADO. fr. Estar en temor o recel d' alguna cosa. *Estar en cuidado.*

POSAR CUYDADO. fr. Fer alguna cosa ab solicitut y atenció. *Poner cuidado.*

POSAR EN CUYDADO. fr. Fer qu' algú estigui ab recel o temor. *Poner en cuidado.* || ALARMAR, 2.

POSAR NOU O MAJOR CUYDADO. fr. Aumentarlo. *Montar en cuidado.*

TREURE DE CUYDADO. f. Donar a algú una noticia favorable sobre alguna cosa que 'l tenía en recel. *Sacar de cuidado ó de pena.* || Ajudar a algú a eixir de algún apuro. *Sacar á uno de cuidado ó de un arduo empeño.*

CUYDADÓS, A. adj. CUIDADÓS. || Solícit, dilligent. **Cuidadoso.** || Vigilant. **Vigilante, cuidadoso.**

CUYDADOSAMENT. adv. m. CUIDADOSAMENT. || Atenta, dilligentment. **Próvidamente, cuidadosamente, guardadamente.**

CUYDADOSÍSSIM, A. adj. sup. CUIDADOSÍSSIM. || **Cuidadosísimo.**

CUYDAR. v. a. CUIDAR. || Posar cuidado al fer alguna cosa. **Cuidar.** || Pensar, presumir, intentar, còm: *cuydá matarlo.* **Intentar, creer.** || Estar quasi a punt de verificarse lo que significa l' altre verb ab qui se acompanya. **Estar á pique.** || Guardar, procurar. **Percatar, proveer, guardar.** || Parlant dels malalts, governarlos. **Cuidar.** || GUARDAR EL BESTIAR.

A NO CUYDAR. m. adv. IMPENSADAMENT.

CUYDARSE. v. r. CUIDARSE. || Mirar bé per la propia salut. **Cuidarse.**

CUYDAT, DA p. p. CUIDAT. || **Cuidado.**

CUYERA. f. *Ant.* CUIXAL, 1.

CUYLITA. f. *Ant.* CULLITA.

CUYNA. f. CUINA. || Peça de la casa, destinada a coure 'l menjar. **Cocina.** || Vianda cuita. **Cocinería.**

COMBREGAR A LA CUYNA. fr. *Met.* BEURE A GALET, 2.

FER LA CUYNA. fr. CUINAR.

LA CUYNA TANCADA Y'L GAT DINS. *Ref.* Que 's diu de les persones descuidades qu' afecten ésser cuidadoses. *Las llaves en la cinta, y el perro en la cocina.*

CUYNAMENT. m. *Ant.* L' acció de cuinar. **Cocedura.** || OLLA, 2.

CUYNAR. v. a. CUINAR. ‖ Coure, guisar la vianda. Guisar, cocinar.

CUYNAT, DA. p. p. CUINAT, DA. ‖ **Cocinado.** ‖ OLLA, 2.

CUYNER, A. m. y f. CUINER. ‖ Qui té per ofici cuinar. Cocinero.

CUYNETA. f. dim. CUINETA. ‖ **Cocinica, illa, ita.**

CUYR. m. *Ant.* CUIRO.

CUYRÁM. m. CUIRÁM. ‖ Provisió de cuiros. Corambre.

CUYRASSA. f. *Ant.* CORASSA.

CUYRASSER. m. *Ant.* CORACER.

CUYRO. m. CUIRO. ‖ La pell que cubreix la carn dels animals. **Cuero.** ‖ La pell de bou y altres animals semblants adobada y dura pera les soles del calsat, etc. **Cuero.**

BOSSA SENSE DINERS, DÍGASLI CUYRO. fr. *Fam. Bolsa sin dinero.*

DEIXAR 'HI 'L CUYRO. *Met. fam.* Morir. *Dar la piel ó el pellejo; doblar la servilleta.*

DEL CUYRO 'S FAN LES TIRETES. fr. *Fam.* De lo principal ix lo accessori. *Del cuero salen las correas.*

POSAR CUYRO Y CORRETGES. fr. *Fam.* Fer alguna obra o dilligencia per algú, y además pagar els gastos. *Poner cuero y correas; el sastre del Campillo, que cosía de balde y ponía el hilo.*

CUYROL. m. CUIROL. Troç de cordobá o badana que usen els terrissaires pera allisar l'obra abans de cóurela. **Alpañata.**

CUYSSOR. m. *Ant.* GUISSOR.

CUYT, A. p. p. CUIT. **Cocido.** ‖ adj. DIGERIT. ‖ AVESAT. **Envejecido.** ‖ *Ter.* Joch. CUNILLETS, 1.

ESTAR 'HI CUYT. fr. *Met. fam.* Estar mòlt versat en alguna cosa. *Estar curtido ó cocido en alguna cosa.*

MAL CUYT O MITJ CUYT, MITJ CRU. *Expr.* Se diu de la vianda que no és prou cuita. *Sancochado, salcochado, medio cocido.*

MASSA CUYT. *Expr. Recocho, recocido.*

¿QUÉ SERÁ DESPRÉS DE CUYT? *Loc.* **A qué vindrá a** parar. *¿Qué será en resumidas cuentas, ó en sustancia, ó en limpio, ó en conclusión; en qué vendrán á parar estas misas?*

TANT ME FÁ O TANT SE ME 'N DÓNA CUYT CÒM CRU. *Expr. fam.* TANT SE ME 'N DÓNA NAPS CÒM COLS.

CUYTA. f. CUITA, FORNADA. ‖ La porció de xacolata que 's fá regularment en un jornal. **Molienda.** ‖ Aflicció, desgracia, miseria. CUITA. ‖ PRESSA, ANSIA.

A CORRE-CUYTA. m. adv. Desseguida, tot corrents. *Aprisa y corriendo; á toda prisa.*

CUYTA-CORRENTS. m. adv. A CORRE-CUYTA.

DE CUYTES. m. adv. Tot corrent. *A toda prisa.*

CUYTADAMENT. adv. m. CUITADAMENT, APRESSURAMENT.

CUYTAMENT. m. *Ant.* CUITAMENT, PRESSA.

CUYTAR. v. n. CUITAR. Fer les coses depressa. **Darse prisa, apresurarse, despacharse** ‖ v. a. Dónar pressa. **Dar prisa, meter prisa.** ‖ Anticipar la instrucció d' alguna cosa. **Acelerar.** ‖ EMPAITAR.

NINGÚ 'NS CUYTA. *Loc fam.* No hi há cap motiu urgent pera anar depressa. *Nadie nos sigue el alcance, ó nadie nos corre.*

CUYTAT, DA. adj. *Ant.* APRESSURAT.

CUYTÓS, A. adj. CUITÓS. Lo que 's cou fácilment. **Cocedero, cocedizo.** ‖ CUYTAT.

LLEGUM CUYTÓS. fr. Llegum que 's cou fácilment. ‖ *Met.* Persona enguniosa.

CUYTOSAMENT. adv. m. CUITOSAMENT, APRESSURADAMENT, ANSIOSAMENT.

CUYUL. *Ornit.* CUCUT.

CYSELA AVIENI. *Geog. ant.* Nòm de Sant Feliu de Guíxols, prov. de Girona, en temps dels romans.

CZAR. m. Emperador de Russia. **Czar.**

CZARINA. f. Emperatriu de Russia. **Czarina.**

D

D. És la quarta lletra del nostre Abecé. Se pronuncía tenint la boca lleugerament oberta, 'ls llavis, per lo tant, un poch separats, la llengua aderida suaument per la punta a les dents superiors, y 'l vel del paladar alsat. En tal disposició 'ls membres, se forma còm un canó quin forat de sortida 's trova tapat per la punta de la llengua. Si 's dóna sortida al aire, xoca ab la llengua, la fá despendre y 's produeix el só *d*, que 's diu dental per raó d' intervindre 'hi principalment les dents. En catalá mai figura a fí de paraula.

La lletra *d* entre 'ls romans valía 500.

A la nomenclatura química significa 'l vidrio'. Abans de nòm propi significa *don* o *donya* o *doctor*. Posada axís d/d a les lletres de cambi val, per díes data; aixís d/fha, per díes fetxa y d/v, per díes vista. DD. Abreviatura de doctors. || Còm lletra d' ordre indica 'l quart llóch. || És la quarta lletra dominical; senyala diumenge en els calendaris moderns y dimecres en els del ritual antich. || En música senyala 'l tó de *re* y és abreviatura de la paraula italiana *dolce*. Al antich abecedari químich indica 'l sulfat de ferro. || A l' álgebra denota una quantitat coneguda. || En Q. D. G. vol dir: *Que Dèu guardi*. || En Q. E. P. D., *Que en pau descansa* o *descansi*.

DA. m. *Mús.* Cop fluixet donat ab la má esquerra al timbal, y 's diferencía del *ta*, qu' és més fort. **Da.**

DABANELL. m. *Ant.* DEVANADORES.

DABELLA o D' ABELLA (Pere). *Biog.* Poeta catalá mitjeval, de qui hi há alguna poesía en el *Cançoner*, de la Biblioteca de París (fol. 207), que va donar a conéixer en Tastú. És un altre de tants catalans que no han sigut historiats.

DABLE. adj. Possible. **Factible, dable, hacedero.**

DAÇÁ. adv. ll. *Ant.* Del costat d' aquí, d' aquesta banda. **De acá, del lado de acá, de este lado.**

Dáctil

DACÉN. adv. *Ant.* D' assó, d' alló, d' aquí. **De esto, de ello, de aquí.**

DACI, A. adj. El natural de y lo pertanyent a Dacia, provincia d' Europa. **Dacio.**

DACIÁ. m. Nòm d' home. **Daciano.**

DACIANANT. m. y

DACIAVANT. adv. t. *Ant.* D' aquí endevant, en lo successiu. **En adelante, de aquí en adelante.**

DACIÓ. f. *For. ant.* Donació. || *Ant.* **Data.**

DACRIÓ. f. *Med* Secreció linfática dels ulls. **Dacrión.** || *Bot.* Such de plantes que al concretarse prén la forma de una llágrima.

DACROIDE. f. *Med.* Se diu de les llagues que 'n raja continuament materia. **Dacroide.**

DACSE. m. *Ter. ibissench. Bot.* Blat de moro. **Maíz.**

DÁCTIL. m. Nòm genérich que 's dónava a totes les closques perllongades subcilíndriques, poch més o menys semblantes a dits. **Dáctilo.** || m. *Bot.* Planta de la fam. de les gramínees, composta d' especies vivácees nombroses y múltiples. S' emplea mòlt a les bordures dels quadros als jardins.

DACTILAT, DA. adj. Lo que té forma de dit. **Dactilado.**

DACTÍLETRE. m. Instrument que s' usava pera atormentar y aixafar els dits del pacient. **Dactiletro.**

DACTÍLICH, CA. adj. Lo que pertany al dáctil. **Dactílico.**

DACTILIÓ. m. *Mús.* Instrument de ressort, inventat l' any 1836, destinat a donar als dits més forsa y agilitat pera tocar el piano. **Dactilión.** || *Med.* Adherencia congénita o accidental dels dits entre sí. **Dactilión.**

DACTILIOMANCIA o DACTILOMANCIA. f. Endevinació que 's feia per medi d' un anell penjat a una taula en que hi havía les lletres del abecedari, endevinant segons elles, y 'l punt en que queia l' anell. **Dactilomancia.**

DACTILIOTECA. f. *Ant.* Caixeta en que s' hi guardaven els anells preciosos y les pedres gravades, y també la cambra en que s' hi couservaven. **Dactilioteca.**

DACTILITIS. f. Inflamació d' un dit. **Dactilitis.**

DACTILOGÍA. f. L' art de parlar fent signes ab els dits. **Dactilogía.**

DACTILONOMIA. f. Ciencia de comptar pêls dits. **Dactilonomia.**

DACTILÓPTER, A. adj. *Zool.* Que té les ales o aletes guarnides de raigs lliures en forma de dits. **Dactilóptero.**

DÁDIVA. f. Lo que 's dóna. **Dádiva, don, merced, regalo.**

DADIVÓS, A. adj. Lliberal, generós, propéns a donar. **Dadivoso.**

DADIVOSAMENT. adv. Lliberalment, generosament. **Dadivosamente.**

Dáfila

DÁFILA. f. r. *Zool.* Au de la fam. famelirrostre, del grupus de les anatines. Té 'l coll llarch y prim, el cap perllongat, el bech tant llarch còm el meteix cap, y la qüa punxaguda.

DAFNE. m. Ordre dels moluschs. **Dafne.** || *Bot.* Género de plantes que comprén més de cinquanta me-

nes d' arbustes espargits per l' un y l' altre continent, quines flors mòlt sovint aglomerades y d' olor suáu, son verdoses, blanques, grogues, rossenques, blavoses, purpurines o violades.

Dafne

DAFNIA. f. *Zool.* Género d' animals de closca. **Dafnia.** || *Min. ant.* Pedra preciosa que no 's coneix avui dia y a la que 'ls antichs li atribuíen la propietat de curar la epilepsia.

DÁFNICH, CA. adj. Lo pertanyent al llorer. **Dáfnico.**

DAGA. m. Arma blanca curta y aguda, de dos talls y a vegades de quatre. **Daga.**

DAGÁ. m. DEGÁ.

DAGANAT. m. DEGANAT.

DAGASSA. f. aum. De daga. **Dagón.**

DAGOBERT. m. Nòm propi d' home. **Dagoberto.**

DAGUER. m. Qui fá tota mena de ganivets. **Cuchillero.** || L' art de la daguería catalana, va tindre significació en els primers temps de l' etat mitxana, y en nostres museus arqueológichs se 'n poden admirar mólts exemplars remarcables. Aixís a les ciutats com als pobles de montanya, de l' estudi dels organismes económichs d' aquells temps, se 'n dedueixen aplechs de curioses noticies de les agremiacións y confraríes dels daguers catalans, y no son poques les poblacións catalanes entre elles Barcelona, que còm a recort d' aquella producció, serven carrers anomenats de la *Daguería.*

DAGUERÍA. f. Barri, carrer o botiga dels daguers. **Cuchillería.**

DAGUERROTIPAR. v. a. Ab que 's significa l' acte de fixar les imatges per medi del daguerrotipo. **Daguerrotipar.**

DAGUERROTIPIA. f. Art de daguerrotipar. **Daguerrotipia.**

DAGUERROTIPO. m. Conjunt de procediments ab els quals se fixen les imatges en una planxa metálica. **Daguerrotipo.** || El daguerrotipo, que va fonamentar els procediments de la fotografía, va ésser cercat ab afany per Niepce desde 1814, que més endevant va associarse ab Lluis Daguerre, pintor decorador y físich francés que desde 1822, feia investigacións pera descubrirlo, segons va esdevenir a l' any 1839, quan sis anys abans havía mort En Niepce.

DAGUETA. f. dim. **Daguilla.**

DAGUÍ. *Biog.* Personatge pirenench del temps de la reconquista. Primer abat del monastir de Ripoll, que desde Monagals ont era ab els seus monjos, va passar al monastir fundat pêl comte Guifre I, *el Pilós,* entre 'ls anys 875 y 877. El seu abadiat va durar desde l' any 873 al 902.

DAGUÍ o DEGUÍ (Pere). *Biog.* Mestre lulliá, natural de Montblanch; mort a Sivilla en 1500. Va succeir al famós Llobet, l' any 1481, a la cátedra mallorquina lulliana fundada per na Agnés Quint. Va brillar a les derreríes del sigle XV. En 1484 escrigué *Janua artis Magna Raimundi Lulli.* Al comens de la centuria era capellá dels Reis Católichs. Cónten que fonamentantse en l' art d' en Lull y sense preparació, li bastaren set mesos pera adquirir tota la ciencia ab que admirá a Italia. Mòlts se deien *daguins* y seguíen les inspiracións del mestre. Alguns l' acompanyaren a Roma, quan hi aná a defensarse, devant del Sant Pare Sixte IV, contra les censures dels teólechs espanyols, havent rëeixit. Se cita d' ell la *Metaphysica,* escrita a Randa en 1485, y alguns altres fascicles lullians. (Barcelona, un sense any, per Pere Posá; altre del 1488, del meteix impressor; altre del any 1489, id.; altre fet a Sivilla, 1500, per Stanislau Polono; etc.)

DAIXONSES. *Fam.* Veu indeterminada que sol significar *aixó, fulano,* etc., y regularment s' usa quan no 's recorda 'l nòm de la cosa o no 's vol dir. **Eso, esto.**

DAIXONSES Y DALLONSES. *Loc. fam.* Que sol usarse contra 'ls que no saben donar raó certa de res. *Pregonaron no sé qué, que fueran á no sé dónde, so pena de no sé cuánto.*

DAJÚS. prep. DEVALL, DESSOTA.

DALA f. *Náut.* Canal de fusta pera llensar a la mar l' aigua que treu la bomba. **Dala, adala.**

DALÉ. m. Ansia, desitj vëement. **Anhelo.**

DALERA. f. DALÉ.

¡DALI! interj. Pera excitar a fer alguna cosa. **¡Vamos á ello!** || interj. Pera excitar a algú a pegar a un altre. **¡Dale!** || També s' usa pera rependre o contindre als perfidiosos. **¡Dale!** || La veu ab que 'l forjador crida al aprenent pera que agafi 'l mall y piqui.

DALI QUE DALI. *Expr. fam.* Manifesta l' enfado que causa una perfidia o repetició indiscreta. *Dale que dale; dale que le darás; dale bola, otra al dicho Juan de Coca, toma si purga, amuela Simón.*

Brot de dalia

DALIA. f. *Bot.* Planta anyal de la familia de les compostes, mena de les arteroidees, que va descriure el botánich *Dahl,* quin nòm memora y va ésser conreuada a Europa desde les derreríes del sigle XVIII. Compren set o vuit diferentes especies, ab nombroses varietats, obtingudes pêls empelts y la jardinería. Fa una flor hermosa, frisada blanca unes vegades, altres vermella, groga o d' altre color, còm n' hi han també de matisades. **Dalia.** || La flor d' aquesta planta. **Dalia.**

DALINA. f. Materia blanca, polsosa, poch soluble a l' aigua freda, mòlt semblanta al midó, que 's treu dels tubérculs de la dalia. **Dalina.**

DALIRSE. v. n. *Ter.* GLATIR.

DALIT. m. ÁNIM, CORATGE.

DALMASES Y ROS (Pau Ignasi de). *Biog.* Historiaire, nat a Barcelona y mort aquí meteix l' any 1718. A les Corts celebrades de 1701 a 1702 va ésser elegit primer cronista de Catalunya, y l' any 1709 tenía llest el primer volum (inédit) de la seua *Historia General de Cataluña,* que 'l terme de la vida li feu deixar incomplerta. Va anar d' embaixador a Anglaterra, per delegació de les Corts catalanes, en la crisis política de les derreríes de la nostra nacionalitat. Va ésser un dels fundadors de la Academia de Bones lletres de Barcelona, y d' ell s' esmenten algunes composicións poétiques. És autor d' un voluminós estudi provant que Pau Orosi és natural de Tarragona y no de Braga (Barcelona, 1702) y d' una *Vida de Sta. Eulalia.*

DÁLMAT, A. m. y f. Natural de Dalmacia, provincia de la Iliria, Europa. **Dálmata.**

Dagueria

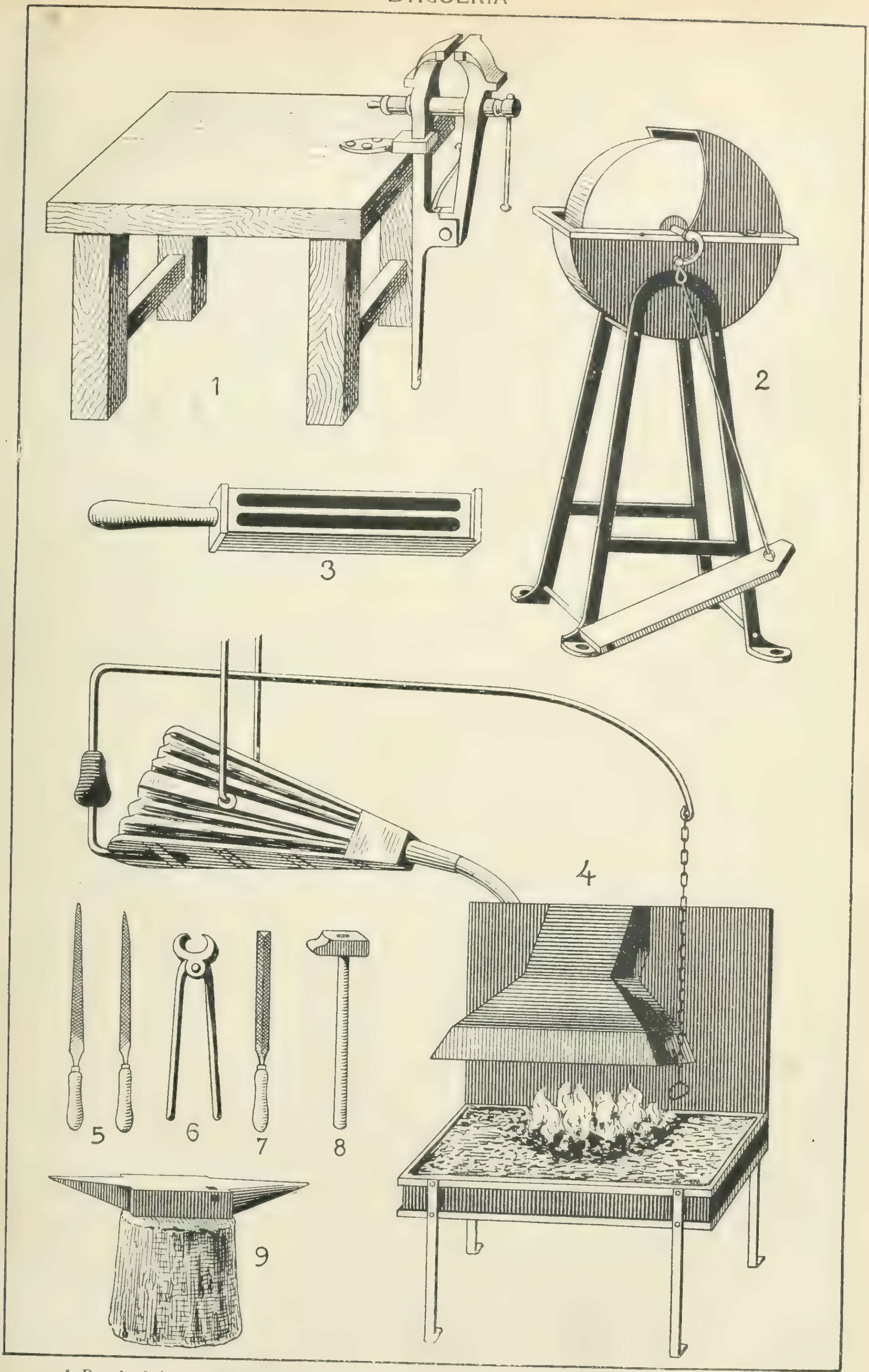

1. Banch ab torn. 2. Mola. 3. Afinador. 4. Forja o fornal. 5. Llimes ordinaries. 6. Estenalles. 7. Llima especial. 8. Martell. 9. Enclusa.

DALMÁTICA. f. Cota blanca de mánegues curtes y amples, ornada de porpra que usaven els antichs dalmates y que 'ls romans adoptaren als seus trajos de cerimonia. **Dalmática.** || Vestimenta sagrada ab amples ombreres formant una creu, que usen els diaques y subdiaques en la celebració dels divins oficis. **Dalmática.** || Cota oberta dels costats que duien els guerrers y usen encare els macers y els heralts a les

Dalmática catalana, brodada estil del renaixement, ab l' escut de Sant Jordi. (Lloret de Mar)

cerimonies a quines concorren. A móltes localitats de l' antiga Catalunya, les diades assenyalades se usen aquestas dalmátiques, móltes d' elles servades dels temps en quins les institucions municipals tenien apropiat organisme. **Dalmática.**

DALMAU. m. Nòm propi d' home. **Dalmacio.**

DALMAU. *Biog.* Famós y habilíssim en l' art dels jochs de mans, natural de Tarragona, que vivia a les derreries del sigle XV. Va viatjar per Italia, Flandes, Alemanya, y va recórrer tota Espanya y altres parts del mòn. A la nostra península va ésser prés distintes vegades pêls inquisidors, que tenien per art de bruixería lo que ell demostrá sempre era sols llestesa de dits y enginy en manejar les cartes y les monedes, y en fer veure el blanch negre, còm se sol dir.

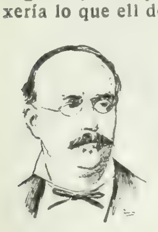

Eussebi Dalmau

DALMAU (Eussebi). *Biog.* Músich catalá y excelent director de orquestra. Fill de D. Joan Bta., músich també. Va néixer a Barcelona l' any 1841. Va estudiar piano, cant y composició al Liceu; l' any 1855 ja era mestre acompanyant de piano. Poch després era substitut del mestre Obiols a la direcció del Liceu, y l' any 1866 va tindre de dirigir *L' Africaua*, sense haver prés part als ensaigs, donant mostra del seu talent musical. Va dirigir les orquestres de diferents teatres del país y durant mòlts anys va ésser el mestre director preferit dels de Trieste, Madrit, Sant Petersburg, Lisboa y Barcelona. Va morir a aquesta darrera ciutat l' any 1886, al plé de les seues facultats d' artista.

— (JOSEPH). *Biog.* Poeta y noble barceloní, que floría a principis del sigle XVII. Era del Consell de Sa Magestat a l' Audiencia de Barcelona. Va fundar el convent de carmelites descalsos de Gracia, quina iglesia, quasi tota construída a les seues despeses, és coneguda vulgarment ab el nòm dels *Josepets,* ont s' hi guarden les seues despulles. En Dalmau va escriure una *Relación de las fiestas que se celebraron en Barcelona y en otras partes de Cataluña por la beatificación de Sta. Teresa de Jesús,* estampada a Barcelona l' any 1615.

— (RAIMONT). *Biog.* Bisbe de Lleida, desde l' any 1076 fins al 1094. Va ésser elegit per aclamació del poble y del clero, éssent instituít bisbe pêl Sant Pare Gregori VII d' acort ab el rei Sanxo. Va ésser a distints concilis, va reformar les costums ecclesiástiques y va restablir la vida canónica en la seua puresa. Entre les gracies y donacións que va obtindre dels reis s' hi conta la otorgada als canonges de Roda de poguer elegir llur bisbe. Era 'l bisbe Dalmau conseller del rei, mereixía la consideració de savi y era tingut per sant. Va morir l' any 1094.

— (SEBASTIÁ). *Biog.* Un dels capdills catalans més remarcables durant la lluita de successió. En 1713, nomenat coronel, va recorre Catalunya, acoblant les forces defensores de les lleis catalanes. Va caure presoner de l' exércit sitiador de Barcelona y va morir a la presó de Penyíscola.

— DE BAQUER (LLUÍS). *Biog.* Notari catalá del sigle XIX, qu' exercía la carrera a la Sèu d' Urgell, de ont era fill. És autor d' una *Historia de la República de Andorra,* publicada a Barcelona, imp. de P. Riera, l' any 1849. Era nebot del bisbe de la Sèu, D. Simeó de Guardiola.

— DE ROCABERTI (RAIMONT). *Biog.* Escriptor y polítich catalá del sigle XVII, comte de Peralada y vescomte de Rocaberti. Era adicte a Felip IV, a qui va dedicar el seu llibre: *Compendio de las grandezas y prerrogativas soberanas de la antiquísima casa de los vizcondes de Rocaberti... condes de Peralada, barones y marqueses de Anglesola* (Madrit, 1651), obra feta per l' advocat Joseph Torner, pero retocada y completada per En Dalmau. L' any 1646 va fer estampar a Saragossa: *Presagios fatales del mando francés en Cataluña,* també dedicada a Felip IV. Publicá ademés: *Memorial ó defensa del marqués de Aitona.*

— DEL VIU (LLUÍS). *Biog.* Notable pintor catalá del sigle XV, veï de Barcelona. És autor de la famosa taula del Museu de pintura barceloní, representant la Verge dels Concellers, encomanada a l' artista pêl govern de la ciutat l' any 1443 y acavada 'l 1445. És la pintura a l' oli més antigua d' Espanya, probablement la primera feta aquí per tal procediment. Segóns ella, resulta ésser en Dalmau afiliat a l' escola del mestre flamench Van Eick, si és que no n' hagués estat deixeble, còm és de creure. Poques noticies se 'n tenen d' En Dalmau, llevat de que l' any 1453 encara exercía 'l seu art a Barcelona.

— MONER (SANT). *Biog.* Frare dominich dels sigles XIII y XIV, fill de Santa Coloma de Farnés. Va estudiar a Girona y a Montpeller. Dominat per la seua vocació relligiosa, va entrar al convent de predicadors de Girona, distingintse tot seguit per l' humilitat y el menyspreu del benestar corporal. Va obtindre permís pera fer vida penitenta a la cova de Marsella habitada per Santa María Magdalena, passant'hi una bona temporada prenent un aspecte cadavérich. Se 'l va fer tornar al convent de Girona y allá va pendre per estada un' altra cova oberta a la roca viva, fins a perdre la salut a causa de tantes mortificacións morint el día 24 de Setembre de l' any 1341, als cinquanta anys. Després de moltíssims anys de rebre la veneració popular espontania el Papa Ignoscent XIII el va canonisar.

— Y FAURA (FRANCESCH). *Biog.* Óptich y escriptor de

la seua especialitat, que va morir a Barcelona l' any 1886, deixant escrita, entre altres obres, la titolada: *Tesoro de la vista y su conservación hasta la vejez.*

— Y MAYOL (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Músich nat a Barcelona l' any 1814. Deixeble de l' escolanía de la Mercé, als setze anys entrava a la banda d' artillería; poch temps després era director d' orquestra de teatres y l' any 1837 mestre de violí al Liceu. Deu anys més tart dirigía l' orquestra del nostre gran teatre, del que 'n va ésser suplent y primer violí. Durant més de vint anys va ésser mestre de capella de Santa María del Mar. Va morir l' any 1880.

DALMAY. n. p. DALMAU.

DALT. adv. ll. Denota la part alta d' algún llóch. **Arriba.** || En els escrits s' usa referintse a lo dit abans. **Arriba,** sobre, **antes.** || D' alsaria. **De alto, de altura, de alzada**

DALT DE TOT. Al cim d' alguna cosa. *En lo más alto; cima por cima.*

ANAR DE DALT A BAIX. *Loc. fam.* Caure, precipitarse. *Dar, venir abajo, venir al suelo.*

DE DALT A BAIX. m. adv. De cap a peus, del principi al fí. *De arriba abajo.*

NO TOCAR DALT NI BAIX. fr. NO HAVERN'NI PERA DENTS ENCEVÁR.

POSARSE DALT. fr. En algúns jochs de cartes, dònar per perduda la má. *Entrarse ó meterse en baraja.*

VINDRE ALGUNA COSA DE DALT. fr. Estar decretada per Déu. *Venir de arriba ó de lo alto.*

DALTABAIX. m. El cop que 's dòna al caure de un llóch alt. **Altibajo, zaparrazo, zaparrada, batacazo** || Desgracia que sobrevé perdent fortuna. **Zaparrazo**

DONAR UN DALTABAIX. *Loc. fam.* DONAR UNA PALLISSA. || ANAR DE DALT A BAIX.

DALTRI. m. D' altri. **De otro.**

DALLA. f. Mena de fals de fulla mòlt ample que té un mánech dret y llarch y serveix pera segar. També és l' insignia de la mort. **Guadaña.**

LA DALLA SEGÓNS LO QUE MENJA TALLA. *Ref. ter.* Vol dir que quant més bon jornal se paga al dallador ab tant més de dalit travalla.

DALLÁ. adv. ll. De l' altra part. **Del otro lado, de la otra parte.**

DALLADOR. m. Qui dalla. **Guadañero, guadañil, dallador.**

DALLAIRE. m. DALLADOR.

DALLAMENT. m. Acte ú obra de dallar els prats. **Dallamiento.**

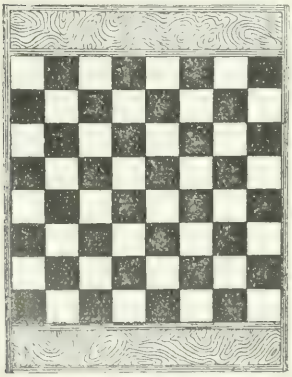

Joch de dames

DALLAR. v. a. Segar ab dalla. **Dallar, guadañar.**

DALLÍ. adv. ll. D' ALLÍ.

DALLÍ EN AVANT. adv. *Ter.* D' ALLÍ EN AVANT.

DALLIUS (Pla dels). *Orog.* En la Vall d' Arán, pêl camí de Bausen a Gonaux.

DALLÓ. adv. De alló. **De aquello.**

DALLONSES. m. DAIXONSES.

DAM. m. *Ant.* DANY.

DAMA. f. Dona noble y de distinció. **Dama, señora.** || Criada d' honor de la reina, o de grans senyores. **Dama.** || Dona hermosa, de bon còs y disposició. **Dama.** || Dona galantejada d' algún home. **Dama.** || A les comedies, la que fá 'ls papers principals, fora la graciosa. **Dama.** || Al joch de les dames, el peó o peça coronada que pot córrer tota la ratlla. **Dama.** || Al joch d' escachs, la peça principal després del rei, la qual se pot moure en totes les direccións. **Reina.** || *Ant.* MESTRESSA. || *Ter.* MASSÓ PITJADOR. || pl. Joch entre dos en una fusta que hi há seixanta quatre quadrets o casetes ab dotse peces cada jugador, y guanya 'l qui primer acava les del contrari. **Dama.**

DAMA CORTESANA. Ramera. *Dama cortesana.*

DAMA DE CARRERA. Nòm que 's dòna a les dones mundanes. *Dama de carrera.*

DAMA DE CORT O D' ESCACHS *Met.* PUTA.

DAMA DE PALAU. La dona qu' entrava en classe de dama a servir a la reina fins que podía posarse tapins. *Menina.*

DAMA D' HONOR: DAMA, 2.

BELLA DAMA: BELLA DONA.

BUFAR LA DAMA. fr. Al joch de dames, ferla perdre al contrari per no haver mort quan devía. *Soplar la dama.* || *Met.* Lograr una cosa en competencia d' altres. *Guindar.* || *Met. fam.* Casarse l' un ab la promesa d' altre. *Soplar la dama.*

CORONAR LA DAMA. fr. Posar un peó sobre altre quan arriva a la derrera caseta del contrari. *Coronar, señalar una dama.*

FER O ENTRAR DAMA. fr. Arrivar un peó a la derrera caseta del contrari. *Hacer ó entrar dama, llegar á dama*

Damajoana

DAMAJOANA. f. Ampolla mòlt gran cuberta generalment ab un teixit de bímechs. **Damajuana.**

DAMÁS. m. *Ant.* DOMÁS.

DAMÁS. n. p. **Dámaso.**

DAMÁS (Sant). *Biog.* Pare Sant, nat l' any 304 a la vila d' Argelaguer (La Garrotxa), a qui uns autors creuen romá y altres tarragoní. Va morir a Roma l' any 384. Era eminent còm a escriptor y còm a pontífix. Al concili de Constantinopla, éssent Papa Agató, se calificá de «diamant de la fé» a sant Damás. Va ocupar més de setze anys la cadira de sant Pere. Va fer erigir dues basíliques a Roma. Celebrá 'l segón concili de Constantinopla. Son estimades les seues obres literaries y filosófiques. Va tindre gran amistat y llarga correspondencia ab l' insigne sant Geroni.

DAMASCENO, A. adj. El natural de y lo pertanyent a Damasch. **Damasceno, damasquino.**

DAMASQUÍ, NA. adj. **Damasceno.** || m. Mena de sabre portat de Damasch. **Damasquino.**

A LA DAMASQUINA. m. adv. A l' estil de Damasch. *A la damasquina.*

DAMASSA. f. aum. Dama elegant. **Damasa.**

DAMESES (Les). *Orog.* Turó d' uns 1,500 met. de altitut, situat a mitjorn de la Pobla de Lillet, prov. de Barcelona.

Joan Dameto

DAMETO (Joan). *Biog.* Historiaire mallorquí del sigle XVII. Era mòlt erudit y essent jesuita va exercí el professorat a Catalunya. Després va deixar l' hábit y va entornarse 'n al seu pais, prenent 'hi 'l títol de doctor en dret. El gran Consell de Mallorca 'l va escullir pera cronista del regne. És autor de les obres: *Vida de San Iñigo monje y patrón de Calatayud,* estampada en aquella ciutat; *Historia general del reino de Mallorca,* de la qual sols n' arrivá a publicar el primer volum, en 1631, a compte dels administradors del regne. En Vicents Mut y en Geroni Alemany varen ésser els continuadors de la *Historia general del reino de Mallorca.* Va morir l' any 1636.

— Y SUREDA DE SANT MARTÍ (ANTONI). *Biog.* Pintor del sigle XVIII, natural de Palma de Mallorca. Era deixeble del famós artista Mesquida. Pertanyent a les nobles familíes mallorquines dels cognóms que porta, va ésser ademés, un protector de les arts, havent contribuit a la restauració del bon gust. És autor d' una colecció de paisatjes sobre vitela, fets a la ploma, y entre 'ls seus quadros al oli s' esmenta un Sant Gayetá còm a superior. Al proclamarse 'l rei Ferran sisé, l' ajuntament de Palma li va encomanar l' ornamentació del frontis de la Casa del Comú, fent'ho a satisfacció de tothom.

DAMIÁ. m. Nóm propi d' home. **Damián.**

DAMIANISTA. m. Secta que no regoneixía distinció de persones en Dèu. **Damianista.** || Nóm que 's donava als seus principis a les relligioses de Santa Clara. **Damianistas, damianitas.**

DAMISELA. f. Noia aixerida, estufada. **Damisela.** || Senyoreta. **Damisela.**

DAMNABLE. adj. *Ant.* CONDEMNABLE.

DAMNACIÓ. f. *Ant.* CONDEMNACIÓ.

DAMNADAMENT. adv. m. *Ant.* Penosament. **Penosamente.**

DAMNADURA. f. *Ant.* CANCELACIÓ.

DAMNAR. v. a. *Ant.* CONDEMNAR. || **Reprobar, revocar, anular.** || v. r. CONDEMNARSE.

DAMNAT, DA. p. p. *Ant.* CONDEMNAT.

DAMNATGE. m. *Ant.* DANY.

DAMNEJAR v. a. *Ant.* DANYAR.

DAMNIFICACIÓ. f. *Ant.* L' acte de causar dany. **Damnificación.**

DAMNIFICADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui causa dany. **Damnificador.**

DAMNIFICAR. v. a. y 'ls seus derivats. *Ant.* DANYAR, PERJUDICAR.

DAMNÓS, A. adj. *Ant.* DANYÓS.

DAMONIAT, DA. adj. *Ant.* ESPERITAT.

DAMONT. prep. *Ant.* DEMUNT.

DAMPNIFICAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DAMNAR.

Danaide

DAMUNT. prep. y adv. ll. DEMUNT.

DAN. m. *Ant.* DANY.

DANAIDE. f. *Entom.* Insecte lepidopter diurn, de origen exótich, de colors vius y variats, éssent el *danar* el género més conegut.

DANSA. f. Ball a compás de la música. **Danza.** || Cert nombre de balladors que 's junten pera alguna dansa pública. **Danza.** || L' art de dansar. **Danza.**

DANSA D' ESPASES. La que 's fá ab espases a les mans ab les quals se donen cops al so d' algún instrument. *Danza de espadas.*

DANSA BARREJADA. Ball del temps de don Pere IV d' Aragó, que tal volta 's cantava pels meteixos dansants o altres. *Danza.*

DANSA PARLADA. f. El ball en que hi entren persones vestides a propósit pera representar un pas histórich. Ball parlat. *Danza hablada.*

ANAR O ENTRAR EN DANSA. fr. *Met. fam.* Ficarse o trovarse ficat en algún negoci. *Andar, entrar, estar ó meterse en danza, danzar.*

FICAR O POSAR EN DANSA. fr. *Fam.* Atribuir maliciosament a algú una cosa en que no hi ha pas tingut cap part. *Meter alguno en la danza.* || Procurar ab manya qu' algú entri en algún negoci. *Meter en danza.*

SEGUIR LA DANSA. fr. Seguir la bulla. *Ande la danza.*

DANSADOR, A. m. y f. Qui dansa. **Danzador.**

DANSAR. v. a. Ballar a compás ab ordre y método. **Danzar.** || Moure 's alguna cosa depressa. **Danzar.** || BALLAR EN ALGÚN NEGOCI.

TREURE A DANSAR. fr. TREURE A BALLAR

DANSARÍ, NA. m. y f. BALLADOR.

DANTA. f. *Zool.* Quadrúpedo d' América, de la grandaria d' un mulat, cap gros y llargarut, ab una mena de trompa elástica, a quin extrem hi té 'ls forats del nas; té 'ls ulls petits, les orelles semblantes a les del porch y 'l pel espés, curt y negrench. **Dante, alce, gran bestia,** orinac.

DANTONIÁ, NA. adj. Se diu de la eloquencia tribunicia, enérgica y aspre, aludint al carácter oratori del famós revolucionari francés Dantón. **Dantoniano.**

DANUBIÁ, NA. adj. Lo qu' está próxim al Danubi o pertany al meteix. **Danubiano.**

DANÚS (Miquel). *Biog.* Un dels pintors més notables de la illa de Mallorca durant el sigle XVII. Va estudiar a Italia al obrador d' en Carles Maralta y era mòlt considerat a Roma per les seues obres. Va tornar a Mallorca cap a les derreríes de la centuria. Als quatre cantons del claustre dels agustins de Palma hi havía quatre quadros pintats per ell, pero retocats per una má inexperta.

DANY. m. Detriment, perjudici. **Daño.**

A DANY D' ALGÚ. m. adv. Del seu compte. *A daño de alguno, á su cuenta y riesgo.*

DANY EMERGENT. *For.* Lo que té principi d' altra cosa, còm als contractes lo que 's segueix de la retenció del diner. *Daño emergente, lucro cesante.*

ÉSSER TINGUT A RETRET EL DANY. fr. *Ant. Ser responsable á resarcir el daño.*

LO QUE NO ÉS AL MEU ANY NO ES EN MON DANY. *Ref. Lo que no fué en mi año, no fué en mi daño.*

PAGAR DANYS Y PERJUDICIS. fr. Pagar tots els danys y gastos qu' ocasiona alguna cosa. *Pagar daños y perjuicios.*

QUAN ÉS VINGUT JA 'L DANY, ÉS EN VÁ PARLAR DE ANTANY. *Ref.* QUAN FOU MORT LO COMBREGAREN.

SOSTINDRE DANY E INTERÉS. fr. PAGAR DANYS Y PERJUDICIS.

DANYADOR, A. m. y f. Lo que danya. **Dañador, damnificador.**

DANYAR. v. a. Fer o causar dany. També s' usa còm recíproch. **Dañar, damnificar.** || Ofendre, incomodar, còm: *la mòlta llum a la vista*, etc. **Molestar, dañar.** || Maltractar, fer malbé alguna cosa. **Dañar.**

DANYAT, DA. p. p. **Dañado.**

DANYÓS, A. adj. Lo que danya. **Dañoso, dañino, nocivo, dañable** || MOLEST.

DANYOSAMENT. adv. m. *Ant.* Ab dany y perill. **Dañosamente.**

DANYOSISSIM, A. adj. sup. **Dañosísimo.**

DAPNAR. v. a. y 'ls seus derivats. PERJUDICAR, CONDEMNAR.

DAQUÉN. adv. *Ant.* D' AQUÍ.

DAQUEST. adv. D' aquest. **De esto.**

DAQUÍ. adv. D' AQUÍ

DAQUÍ AMUNT' m. adv. *Ant. De ahí arriba.*

DAQUIAVANT. adv. y

DAQUIENANT. adv. t. D' AQUÍ EN AVANT.

DAR. v. a. DONAR.

DAR CALDA. *Ter. d' arts y oficis.* Possar carbó al forn, a la caldera, etc.

DAR FOGUERADA. *Ter. d' arts y oficis.* Possar llenya al forn d' obra.

DARA Y DE ZAMORA (Lluisa). *Biog.* Baronesa de Purroy. Va néixer a Tortosa l' any 1808 y morta a la meteixa ciutat l' any 1888. En els set sitis que el carlí Cabrera va possar a la plassa de Gandesa, durant la guerra civil, la baronesa de Purroy va ésser valenta fins al heroisme y altament humanitaria; haventse posat montada a cavall devant dels voluntaris cada vegada que sortíen fora muralla a

escometre al enemich, sense perdre mai la serenitat. La bontat del seu cor era tanta còm la fortalesa del seu esperit, segons ho va probar repartint queviures y medecines als necessitats.

DARDANARI. m. *Ant.* **Monopolista.**

DARDAR. v. n. *Fam.* Rondar mòlt pels carrers sense cap necessitat. **Biltrotear, ruar, callejar, corretear.**

DARDARON (Joseph). *Biog.* Artista mallorquí del sigle XVIII, que 's dedicava a la especialitat de la pintura al fresch. A Palma hi va pintar mólts sostres de grans sales a casa'l marqués de Vivot, ab composicións mitológiques, fabuloses y batalles d' Alexandre Magne; ab temes decoratius, nens, flors y frisos, segons l' estil del seu temps.

DARDAYRE. m. y f. Qui roda mòlt pels carrers. **Callejero, biltrotero, ruante, azotacalles y cerero.**

DARDEJAR. v. n. Ferir ab el dart. **Dardear.** || Manejar el dart; dispararlo. **Dardear.**

DARDELL. m. *Ant.* DART.

ANAR DARDELL. fr. Oscilar alguna cosa que volta sobre algún eix. *Oscilar, temblar, bambolear, bambalear.*

DARDER (Geroni). *Biog.* Menescal catalá de fama, que va néixer a Barcelona l' any 1804 morint'hi l'any 1889. Va conreuar els estudis científichs de la seua especialitat y'n va ésser un bon divulgador. Va colaborar a *El Eco de la Veterinaria*, que 's publicava a Madrit entre'ls anys 1853 y 1857, a quina redacció hi prenía part en Viñas y Martí. Va traduir la obra de Lafore *Tratado de las enfermedades de los grandes rumiantes*, (Barña. 1850). A la *Revista de Agricultura Práctica* hi va publicar l' estudi titolat: «Perineumonía epizoótica». A Madrit, junt ab en Miquel Viñas y Martí, l' any 1859, va fer l' *Apéndice al tratado completo del arte de herrar y forjar*, de M. Rey. Al esdevenir la terrible malaltía «triquinosis» dels porchs l' any 1879, ell ne va publicar un breu estudi.

DARDERES. Institució barcelonina pera l'assistencia dels malalts de cases particulars. **Darderas.**

DARGA. f. *Ant.* **Adarga.**

Segell de Darnius

DARMÓS. *Geog.* Poblet del terme munpal. de Tivisa, prov. de Tarragona.

DARNIUS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és dalt d' una montanya, a vora del riu Arnera y té 1,168 hab. Té agregat el poblet de Montroig.

DARÓ. *Hidrog.* Riuet de la provincia de Girona. Neix a la vessant llevantina de les montanyes Gavarres, passa per La Bisbal, Ullastret, Gualta y Fontanilles y desaigüa al mar a tramontana de la Torre de Pals.

DAROGAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Derogar.**

DARRER, A. adj. Ultim en la seua especie u ordre. **Último, postrero, postrimero y postrer** si s'antepósa al substantiu.

¡MALHAJA 'L DARRER! *Loc. proverb.* Que usen els nois pera animar a córrer al que 's va quedant derrera. *¡Mala sarna le coja al último! ¡á puto el postre!*

DARRERA. m. *Fam.* CUL. || adv. ll. La part posterior d' alguna cosa. **Tras, detrás.** || Al últim, detrás de tot. **Al último.** || prep. Qu' indica l' ordre de les coses. **Tras, detrás.** || adv. m. En ausencia d' algú. **En ausencia, detrás.** || m. pl. La part posterior dels vestits, etc. **Cuartos traseros.**

AL DARRERA. m. adv. DARRERA.

ANAR DARRERA D' ALGÚ. fr. Perseguirlo, córrerli detrás. *Ir ó andar tras de alguno.*

ANAR DARRERA O AL DARRERA. fr. **Continuarse, succeirse** una cosa a l' altra per ordre, torn o número. *Seguirse.*

ANARLI DARRERA. fr. Fer medis pera conseguir alguna cosa. *Ir ó andar tras alguna cosa.*

ESTAR A LA DARRERA CASA. fr. Estar en gran pobresa o necessitat. *No tener sobre qué caerse muerto.*

QUEDARSE DARRERA O ENDARRERA. fr. Quedarse detrás. *Rezagarse.*

TANT DONARÁS A EN PERE QUE LI HAURÁS D' ANAR DARRERA. *Ref. Tanto le darás que pobre quedarás.*

DARRERAMENT. adv. t. Després de tot. **Últimamente, posteriormente, postreramente.**

DARRERATGES. m. pl. *Ant.* ENDERRERITS.

DARRERENCH, CA. adj. TARDÁ.

DARRERÍA. f. FÍ. || El termini d' alguna cosa, y comuntment 'l darrer període de la vida del home. **Postrimería.**

DARRERÍES DEL HOME. Mort, judici, infern y gloria. *Postrimerías, novísimos.*

LO QUE 'L BOIG FA A LA DARRERÍA, 'L SABI HO FA A LA PRIMERÍA. *Ref.* Ensenya que 'l neci, després de mòlts desenganys, ha de fer lo que 'l prudent fá ab previsió. *Lo que el loco hace á la derrería, hace el sabio á la primería.*

DÁRSENA. f. La part més resguardada d' un port pera conservar carenes y habilitar les embarcacións. **Dársena.**

DART. m. SAGETA. || Arma afilada semblanta a la punta de llansa, que 's llensa ab la má **Dardo.** || m. *Astron.* Nóm d' una petita constelació boreal. **Dardo.** || *Arquit.* Part que divideix els óvuls esculpits en quatre parts de cercle y acava en punta de fletxa. || *Bot.* Sol anomenarse aixís cada una de les punxes de l' ortiga.

Dart

DARTOS. m. *Anat.* Membrana contráctil, filamentosa y rogenca que cubreix els testiculs. **Dartos.**

DAS *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Urgell, part. jud. de Puigcerdá; és a la Cerdanya, a la vora de la carretera de Barcelona a Puigcerdá; té agregats els pobles de Moroll, Sanabastre y Tartera, reunint entre tots 354 habitants.

Segell de Das

DÁSSA. Imp. *Ter. ibissench.* Dóne'm imperatiu del verb dónar. **Dáme.**

DASSÁ. adv. ll. D' aquesta part. **De acá, del lado ó de la parte de acá.**

DAT, DA. p. p. DONAT.

DAT Y NO CONCEDIT. *Loc. fam.* Denota que 's pemet una proposició encara que sigui falsa, perque no fa 'l cas. *Dado y no concedido.*

DATA. f. Nota del día y lloch en que 's firma un paper. **Data.** || Partida d' un compte pera descárrech de lo rebut. **Data.**

ESTAR DE BONA O MALA DATA. *Loc. fam.* Estar de bon o mal humor. *Estar, quedar; ir de buena ó mala data.* || ESTAR O NO ESTAR DE FILIS.

POSAR EN DATA O PER DATA. fr. Assentar una partida en compte pera descárrech de lo rebut. *Adatar, datar.*

DATARI. m. Prelat que presideix y governa 'l tribunal de la dataría. **Datario, y prodatario** si és un cardenal.

DATARÍA. f. Tribunal de la curia romana, que despatxa les provisións de beneficis no consistorials, les reserves de pensións sobre ells, les dispenses ma-

Daurador de metalls

1. Diposit pera daurar y platejar al flam. 2. Pesalíquits pera els banys. 3. Respall. 4. Pot pera els ácits. 5. Fogó eléctrich pera escalfar els banys. 6. Cercapols. 7. Torn pera netejar. 8. Bany galvanich sense pila. 9. Pila pera banys galvanoplástichs. 10. Aparell pera midar fils y planxes. 11. Pila de bany galvanich. 12. Bany de crestall. 13. Amperimetre pera marcar les corrents del bany.

trimonials, les d'etat y altres, les facultats d'enagenar bèns ecclesiástichs, y les provisións d'oficis vendibles de la meteixa curia. **Dataría.**

Penjoll de dátils en flor

DÁTIL. m. El fruit de la palmera, qu'es còm una pruna petita y llargaruda, groch, mòlt gustós y que té 'l pinyol cilíndrich ab un sòlch de cap a cap. **Dátil.** || Especie de caragol de mar, de la figura del dátil. **Dátil.** || Cert fóssil. **Dátil, belemnita.**

DATILET. m. dim. **Datilillo.**

DATIU. m. *Gram.* El tercer cas de la declinació. || Expressa a qui va 'l dany o profit. És el cas que correspón al complement indirecte. **Dativo.**

DATO. m. Document, proba. **Dato.** || pl. *Matem.* Quantitats conegudes pera trobarne d'altres de desconegudes. **Datos.** || Indicis de que 's treuen consequencies. **Datos.**

DAU. m. Peça cúbica d'os, marfil, etc., que té de un fins a sis punts a les seues cares y serveix pera varis jochs de fortuna. **Dado.** || Peça cúbica de metall, que serveix de punt d'apoio pera mantindre en equilibri algunes máquines, còm: *la porta, 'l rodet de la mola.* **Tejuelo, dado, rangua.** || Cada un dels corróns en que descansen els braços de la campana y altres máquines. **Palomilla.** || La planta o part superior que corona 'l capitell. **Abaco.** || Al blasó 'ls quadrets que resulten de les divisións del escut, tallat al menys dues vegades. **Dado.** || *Náut.* Peça quadrada, per lo regular de bronze, encastada a una politja que gira en el seu codernal sobre un pern de ferro pera resguardar el forat de dita politja. **Dado, alma, ánima, palometa, chapeta.** || *Maquin.* Peça que frega ab l'eix y va ajustada a la cadireta **Bronce.**

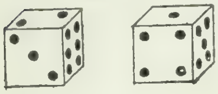

Daus

DAU FALS. El de jugar, qu' está disposat de manera que tenint més pes a un costat que als altres quasi sempre cau de la meteixa cara. *Dado falso.*

CARREGAR ELS DAUS. fr. Falsificarlos introduínt'hi plom pera que caigui sempre d'un meteix costat. Sistema usat ja a l'antigor, segóns ho proven uns daus servats al Museu arqueológich de Tarragona. *Cargar los dados.*

CÓRRERLI BÈ 'L DAU A ALGÚ. fr. Tindre sort. *Tener suerte favorable, correr el dado.*

DEIXAR EL DAU A ALGÚ. fr. DEIXAR A LA MÁ, etc.

EL DAU ÉS TIRAT. *Loc. fam.* La cosa está resolta. *El dado está tirado.*

EL MILLOR DELS DAUS ÉS NO JUGARLOS. *Loc.* Que denota ésser lo més prudent evitar els danys y perills. *El mejor de los dados es no jugarlos.*

MUDARSE 'LS DAUS. fr. Mudarse l'estat de les coses. *Mudarse ó trocarse los bolos.*

SEGÓNS CÒM PINTI 'L DAU. fr. Conforme 'l temps y les circunstancies *Conforme diere el dado.*

TINDRE 'L DAU. fr. *Met.* TINDRE LA PAELLA PÊL MÁNECH.

TINDRE MAL DAU. fr. *Met.* Tindre mala sort. *Correr mal el dado ó la suerte..*

TIRAR DAU FALS. fr. *Met.* Enganyar. *Dar, echar dado falso.*

VINDRE BÈ 'L DAU. fr. Afavorir la sort. *Tener la suerte favorable, correr el dado, acudir ó dar bien el juego, acudir el naipe.*

DAUET. m. dim. **Dadillo.**

DAURADA. f. *Ictiol.* ORADA.

DAURADELLA. f. *Bot.* Herba medicinal de la fam. de les falgueres; és alta d'un pam, se fá entre les roques als llóchs aubachs, té les fulles partides y cubertes del revés d'una pelussa pardogroguenca. No té cama y fá la llevor a les fulles. **Doradilla, escolopendra.**

DAURADOR, A. m. y f. Qui daura. **Dorador.**

DAURADURA. f. Obra de daurar. **Doradura.**

DAURAR. v. a. Cubrir d'or. **Dorar.** || *Met.* Interpretar favorablement les males obres. **Dorar.**

DAURAR D'ESTANY. fr. *Ant.* MENTIR, FINGIR, AMAGAR O DISFRESSAR LA VERITAT.

DAURAT, DA. adj. Cubert d'una capa d'or. **Dorado.** || m. DAURADURA.

DAURER o DEURER (Joan). *Biog.* Pintor mallorquí del sigle XIV. Poques noticies hi há d'ell, llevat que va ésser un excelent artista, segóns ho proven les seues obres, una d'elles—qu'és una taula gótica de la parroquia d'Inca, representant la verge María, d'estatura més del natural—está firmada al peu ab la llegenda: *Joan Deurer pintor ma pintada lany MCCCLXXIII.* És autor d'un sant Miquel fet pera la iglesia de Sant Joan de Mur l'any 1374. Se li atribueixen mòlt belles pintures que 's guarden a l'illa.

DAVALLAR. v. n. y 'ls seus derivats. DEVALLAR.

DAVANT. m. y 'ls seus derivats. DEVANT.

DAVASSAL. m. Cop de pluja forta y de poca duració. **Turbión, aguacero, chaparrón, grapada, aguaducho.** || *Met. fam.* Abundor excessiva de paraules. **Tropel, flujo, chorreada de palabras, taravilla.**

DAVASSALL. m. DEVASSALL.

DAVINA. f. *Min.* Silicat d'alúmina y de cals. **Davina.**

DAVIT (Kimhi Rabbi). *Biog.* Vegis KIMHI (DAVIT).

DAVIU (Llorens). *Biog.* Monjo gerónim, nat a Mataró l'any 1541 y mort l'any 1598. Va desempenyar distingits cárrechs a la seua ordre. És autor d'un bon llibre llatí que tracta de la passió de Crist (645 planes en octau), encara inédit.

DÁVOL. adj. *Ant.* VIL.

DAVOLTES. adv. *Ant.* A VOLTES.

DAYA NOVA. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. d'Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura y té 691 hab. || —VELLA. Poble de la prov. d'Alacant, bisb. d'Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura y té 212 hab.

DAYMÓS o DAYMUZ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del mar y té 896 hab.

DAYNA. f. *Zool.* Mena de cervo petit, ab les banyes brancudes, còrbes y aplanades per la punta, y la qüa curta. La femella no té banyes. **Gamo, dama.** || Pell de l'animal. **Piel gamuna.**

ÉSSER UNA DAYNA. fr. *Fam.* Ab que 's pondera la lleugeresa d'algú. *Ser un ave.*

DAYNETA. f. dim. **Gamezno, gamito.**

DE. Nòm de la lletra D. **De.** || Negació, o expressió contraria a la que significa 'l nòm o verb a que procedeix en composició, còm: *degenerar, demèrit;* o que aumenta la significació, còm: *devastar, devorar;* o que la disminueix, còm: *demanar.* || prep. de genitiu, quan dependeix del nòm substantiu. **De.** || prep. d' ablatiu, quan dependeix de verb. **De.** || prep. d' acusatiu, quan dependeix d' un' altra preposició, còm: *fora de la ciutat, després de tot.* **De.** || Denota la materia de que 's fá o consta alguna cosa, còm: *cullera de plata.* **De.** || Denota el contingut d' alguna cosa, còm: *ampolla de ví.* **De.** || També s' usa en llóch de *ab,* majorment denotant el fí d' alguna acció, còm: *picar de peus, de intent.* **De.** || Indicant la causa equival a *per,* còm: *els nois se 'n alegren de la mort del porch.* **De.** || També equival a *per* a les oraciós de passiva, còm: *va ésser enviat de part de l' ajuntament.* **De.** || Aixís meteix és *per,* denotant l' exercici actual d' alguna dignitat o empleu, còm: *N. está de governador a Tarragona.* **De, por.** || Expressant distancia de temps o de llóch és *desde,* cóm: *de ahir a avui, de cap a peus.* **De, desde.** || Regeix també l' infinitiu en sentit de gerundi llatí, còm: *després de sopar és hora de dormir.* **De.** || S' usa còm conjunció comparativa, v. gr.: *vos parlo de amich.* **Como.** || Serveix pera determinar el temps, còm: *de dia, de nit.* **De.** || Denota l' assumpte de que 's tracta. **De.** || Acompanyada de la preposició *a* significa lo meteix qu' *entre,* còm: *vindreu de sis a set.* || **Entre, de.** || Colocada entre un adjectiu y 'l seu substantiu dòna mòlta energía a l' expressió, còm: *no dorm el traidor de Judes.* **De.** || També se sol posar en llóch de *en,* còm. *fou ferit de la cama.* **De, en.** || Nota d' ilació, còm: *de aquí se segueix.* **De.** || Lo meteix qu' en l' espai, còm: *de dos anys a aquesta part.* **De.** || Se posa en llóch de *pera,* còm: *la ploma de escriure.* **Para.** || Acompanyada de la preposició *en,* indica la distribució del temps, còm: *de dues en dues hores.* **De, cada.** || DEL. || També modifica una infinitat d' expressións; aixís diém: *de poch en poch, de passada,* etc.

DE NO. m. adv. Al contrari, còm: *el superior ha de ésser humil,* DE NO, *será despreciat. De no, donde no, de lo contrario, sino.*

Debanadores

DEA. f. *Ant. poét.* DEESA.

DEBADES. adv. *Ter. ant.* A VEGADES. || adv. EN VÁ. || DE FRANCH, GRATUITAMENT.

DEBADES TANT. *Expr. irón.* Per això meteix. *Por eso mismo.*

DEBANADORES. f. pl. Aparell fet de canyes o de llistóns de fusta creuats que giren al voltant d' un eix vertical fixat en un peu, pera devanar'hi les troques. || Als teatres, aparell que conté un bastidor pera presentarlo ab rapidesa de l' un o de l' altre costat. **Devanaderas.**

DEBAT. m. Disputa, altercació. **Debate, disceptación.** || Baralles, lluita. **Debate.** || Qualsevulla cosa que impresiona l' ánim. **Debate.**

¿QUÍN DEBAT Y VOL FARINA? *Loc. met. fam.* S' aplica als que havent tingut prou temps pera ferse fer una cosa, van esperant a l' última hora y llavors maten ab presses, sense dónar prou temps als que l' han de fer. *El mozo del gallego que andaba todo el año descalzo, y en un dia queria matar al zapatero.*

DEBATEGAR. v. a. Ab que 's significa qui lluita pera salvarse o defensarse. **Luchar.**

DEBATRE. v. n. Altercar, disputar. **Altercar, debatir, disceptar.** || COMBATRE, LLUITAR. || Remenar alguna cosa pera que 's condensi o 's barreji, se liquidi o 's desfassi. **Batir.**

DEBATRE'S. v. r. BATRE'S, LLUITAR.

DEBATUT, DA. p. p. **Debatido.** || Remenat, deixatat. **Batido.**

DEBEDOR. m. *Ant.* DEUTOR.

DEBER. m. Obligació. **Deber.**

FER EL SEU DEBER. fr. Complir la seua obligació. *Hacer su deber.*

DÉBIL. adj. De poch vigor y resistencia. **Débil.** || *Met.* De poch esperit. **Débil.**

DEBILESA. f. DEBILITAT.

DEBILITACIÓ. f. DEBILITAT.

DEBILITADÍSSIM, A. adj. sup. **Debilitadísimo.**

DEBILITAMENT. m. DEBILITAT.

DEBILITANT. p. a. Lo que debilita. **Debilitante.**

DEBILITAR. v. a. Disminuir el vigor o força d' alguna persona o cosa. **Debilitar.** || v. r. Anar perdent la força o vigor. **Debilitarse, flaquear, desgastarse.**

DEBILITAT. f. Falta de força o vigor. **Debilidad.** || Flaquesa d' esperit o d' enteniment. **Debilidad.** || p. p. **Debilitado.**

DEBILITAT DE LA NATURALESA HUMANA: FRAGILITAT.

DEBILITAT DE VENTRELL. Falta de força pera digerir el menjar. *Debilidad ó desconsuelo del estómago.*

DÉBILMENT. adv. m. **Débilmente.**

DÉBIT. m. DEUTE. || Obligació recíproca entre 'ls casats. **Débito, deuda conyugal.**

DEBITORI. m. Escriptnra de débit. **Debitorio, vale.** || AUTÉNTICH.

DEBITORI SIMPLE. Rebut o escriptura privada. *Debitorio simple ó privado.*

RECULLIR UN DEBITORI. fr. Pagar lo que 's deu en virtut del meteix. *Recoger un vale.*

DEBOTAR. v. a. Llensar, botar fora. **Arrojar, echar, expeler.**

DEBUIXAR. v. a. Y 'ls seus derivats. DIBUIXAR.

DEBUT. m. Comensament d' un succés, obra o discurs. **Debut.** || Primera obra d' un autor. **Debut.** || Primera sortida d' un actor al teatre. **Debut.**

DEBUTANT. m. Qui debuta. **Debutante.**

DEBUTAR. v. a. Fer el debut. **Debutar.**

DECA. f. Partícula aumentativa que en el nou sistema métrich designa una unitat de mida o pes deu vegades major que la unitat generatriu, per exemple: un decálitre és deu litres o deu vegades un litre. **Deca.**

DECACORDI. m. *Mús. ant.* Instrument ab deu cordes, de figura triangular. Era una mena d' arpa. **Decacorde, decacordio.**

DÉCADA. f. Narració dels fets ocorreguts en l' espai de deu anys. **Década.** || En general se diu de tot lo qu' enclóu una desena. **Década.**

DECADENCIA. f. Declinació, principi de la ruina d' alguna persona o cosa. **Decadencia.** || Se diu de les coses morals, còm: la *decadencia del imperi o de les arts,* etc. **Decadencia.**

ANAR EN DECADENCIA. fr. DECAURE.

DECAEDRE. s. y adj. *Geom.* Sólit de deu cares o costats. **Decaedro.**

DECAENT. p. a. Lo que decáu. **Decadente.**

DECÁGONO. m. *Geom.* Figura plana de deu ánguls y deu costats. **Decágono.**

DECAGRAM. m. Deu grams. **Decagramo.**

DECAIMENT. m. Debilitat, falta de forses. **Decaecimiento.**

DECALCH. m. Acció de calcar un dibuix. **Decalco.**

DECÁLECH o DECÁLOGO. m. Els deu manaments de la llei de Dèu. **Decálogo.**

DECÁLITRE. m. Mida de capacitat que té deu litres. **Decálitro.**

DECÁLOBO, A. m. Que té deu divisións rodones. **Decálobo.**

DECALVACIÓ. f. Acte y efecte de decalvar. **Decalvación.**

DECALVAR. v. a. Tallarli a algú 'ls cabells arrán del cap en cástich d' algun delicte. **Decalvar.**

DECAMÉRIDA. f. *Mús.* La 3,010ª part de la octava dividida primerament en 43 parts; cada una d' aqueixes 7 en 10, pera establir el sistema més exacte de temperament dels sons. **Decamérida.** || Divisió en 10. || Desena part.

Decámetre

DECÁMETRE. m. Mida longitudinal de deu metres. **Decámetro.**

DECAMPAR. v. n. Alsar el campament la tropa. **Decampar, levantar el campo ó los reales.**

DECAMPAT, DA. p. p. **Decampado.**

DECANAT. m. DEGANAT.

DECANDIMENT. m. Acte y efecte de decandir. **Decaimiento.**

DECANDIR. v. n. Decaure, vindre a menys alguna persona o bestia. **Decaer, descaecer.** || També s' usa còm recíproch. **Abatirse.**

DECANDRÍA. f. *Bot.* Desena classe del sistema sexual de Linnéu, que comprén tots els vegetals ab flors hermafrodites y que tenen deu fils de flor. **Decandría.**

DECANIA. f. Subdivisió d' un comtat en deu families o cantóns, en temps del feudalisme. **Decania.**

DECANO. m. El més antich d' una corporació. **Decano.** || El nomenat pêl rei pera presidir algun consell o tribunal, encara que no sigui 'l més antich. **Decano.**

DECANTAMENT. m. L' acció y efecte de decantar. **Lado, torcimiento.** || L' acció d' abocar un' eina poch a poch pera que caigui 'l líquit y quedi 'l solatge. **Decantación.** || El declive o inclinació d' una paret. **Torcimiento.**

DECANTAR. v. a. Moure alguna cosa torcentla o inclinantla a algun costat. També s' usa còm recíproch. **Ladear, torcer, decantar.** || *Met.* Fer qu' algú s' inclini al nostre partit u opinió. **Llevar, atraer.** || Inclinar poch a poch alguna eina pera treure 'l líquit sense que caigui 'l solatge. **Decantar.** || Ponderar, exaltar, aplaudir. **Decantar.** || Apartarse del camí recte. **Torcer, decantar.**

DECANTARSE. v. r. Determinarse a seguir algun partit u opinió. **Ladearse, inclinarse, abalanzarse.** || Perdre alguna cosa la línia perpendicular. **Torcerse, ladearse.**

DECANTAT, DA. p. p. **Ladeado, decantado.** || Ponderat per mòlt bó. **Decantado.**

DECAPITACIÓ. f. Acció y efecte de tallar el cap. **Decapitación.**

DECAPITAR. v. a. Tallar el cap. **Decapitar.**

DECASSÍLABO. adj. Vers de deu sílabes. **Decasílabo.**

DECAURE. v. n. Anar a menys, lo meteix tractantse de bèns de fortuna que de la salut. **Decaer, menguar, descaecer, decaer, ir en decadencia.**

DECAYCIÓ. f. *Ant.* DECAIMENT.

DECAYGUDA. f. *Ant.* DECADENCIA.

ANAR EN DECAYGUDA. fr. DECAURE.

DECAYGUT, DA. p. p. **Decaído.**

DECAYMENT. m. *Ant.* CAYGUDA.

DECEBEMENTZ. m. *Ant.* ENGANY.

DECEBRE. v. a. *Ant.* ENGANYAR.

DECEBUT, DA. p. p. *Ant.* ENGANYAT.

DECEDENT. adj. *Bot.* Qne 's desprén y cau algun temps després del seu desenrotllament, parlant dels diversos órguens d' una planta. **Decedente.**

DECELAMENT (de secrets). fr. Publicació o descubriment de secrets. **Publicación ó descubrimiento de secretos.**

DECELAR. v. a. y

DECELERAR. v. a. Publicar o descubrir un secret. **Publicar ó descubrir un secreto.**

DECELAR A ALGÚ ACUSANTLO. fr. *Delatar.*

DECEM. Veu llatina que equival a deu y entra a la composició de mòltes paraules. **Decem.**

DECEMNOVENAL. adj. Epítet que 's dóna al ciclo llunar de dinou anys. **Decemnovenal.**

DECENCIA. f. Asseo, compostura y adorno corresponent a cada persona o cosa. **Decencia.** || Recato, honestetat, modestia. **Decencia.**

DECENLOCULARI, A. adj. *Bot.* Qu' está compartit en deu compartiments, parlant d' un ovari o d' un fruit. **Decenloculario.**

DECENT. adj. Honest, just, degut. **Decente.** || Corresponent, conforme al estat o qualitat de cada cosa. **Decente.** || Adornat sense luxo, pero ab netetat. **Decente.** || Modest, ben criat. **Decente.** || Ben vist, de bona reputació. **Decente.** || Se diu de la persona que no és noble, pero que té bon comportament y bona reputació. **Decente.**

ÉSSER DECENT. fr. Estar bé alguna cosa, dónar carácter. *Ser decoroso ó decente.*

DECENTÍSSIM, A. adj. sup. **Decentísimo.**

DECENTMENT. adv. m. Ab decencia. **Decentemente.**

DECEPCIÓ. f. ENGANY.

DECEPTIU, VA. m. y.

DECEPTORI, A. adj. ENGANYÓS, CAPCIÓS.

DECERNIR. v. a. Distingir, advertir la diferencia que hi há entre dues coses. **Discernir.** || *Ant.* DETERMINAR.

DECESSIÓ. f. *Ant.* PRECEDENCIA.

DECESSOR. m. *Ant.* PREDECESSOR.

DECI. Partícula qu' en el sistema métrich designa una unitat deu voltes més petita que la unitat generativa, per exemple: un decílitre, és la desena part de un litre. **Deci.**

DECIANA. *Geog. ant.* Nòm de Báscara, prov. de Girona, en temps dels romans.

DECIÁREA. f. Mida superficial que té la décima part d' una área. **Deciárea.**

DECIDIR. v. a. Determinar, resoldre. **Decidir.**

DECIDIRSE. v. r. Determinarse, resoldre 's. **Decidirse.**

DECIDIT, DA. p. a. **Decidido, resuelto.** || adj. Determinat, qui manifesta mòlt empenyo per alguna cosa. **Resuelto, decidido.** || Prompte, expedit. **Resuelto.**

DECIGRAM. *Metrol.* La desena part d' un gram. **Decigramo.**

DECÍLITRE. m. *Metrol.* Mesura de capacitat qu' és la desena part d' un litre. **Decílitro.**

DÉCIM, A. adj. Ab que 's significa la desena part d' una cosa. **Décimo.**

DÉCIMA. f. La desena part d' alguna cosa. **Décima.** || DELME. || *Poét.* Estrofa de deu versos de vuit sílabes cada un. Va ésser el primer d' usarla l' espanyol Vicens Espinel. És forma que s' usa mòlt pera felicitacións. **Décima.**

DECIMADOR, A. m. y f. DELMER, 2.

DECIMAL. adj. Se diu de cada una de les deu parts iguals en que 's divideix una quantitat. **Decimal.** || Lo que pertany al delme. **Decimal.**

DÉCIMANOVENA. f. Ab que 's significa un dels registres de trompetería de les orgues. **Décimanovena.**

DECÍMETRE. m. La desena part d' un metre. **Decimetro.**

DECIO (Francesch). *Biog.* Catedrátich de retórica

de la Universitat de Valencia. Excelent llatinista valenciá, que vivía a mitjans del sigle XVI y va deixar estampades algunes obres. Va despertar entre'ls seus deixebles l' amor pêls autors clàssichs llatins.

DECÍS, A. p. p. *Ant.* De decidir. **Decidido.**

DECISIÓ. f. Determinació en alguna cosa duptosa. **Decisión.** || Sentencia pronunciada en les causes civils y criminals. **Decisión.**

DECISIÓ DE ROTA. f. La sentencia que dóna a Roma 'l tribunal de la Rota sobre qualsevol causa. *Decisión de la Rota.*

DECISIONISTA. m. Compilador, comentador de decisións. **Decisionista.**

DECISIR. v. a. *Ant.* DECIDIR.

DECISIU, VA. adj. Lo que decideix. **Decisivo, decisorio.**

DECISIVAMENT. adv. m. Per decisió, determinadament. **Decisivamente.**

DECLAMACIÓ. f. Discurs oratori, quasi sempre fingit, pera exercitarse en les regles de la oratoria. **Declamación.** || Sátira, discurs veëment y acalorat. **Declamación, invectiva.** || Qualsevulla oració retórica. **Declamación.** || El tó y accionat del qui declama. **Declamación.**

DECLAMADOR, A m. y f. Qui declama. **Declamador.**

DECLAMAR. v. a. Perorar, dir un discurs en públich, o pera exercitarse en les regles de la oratoria. **Declamar.** || Parlar ab ardor y fogositat contra 'ls vicis. **Declamar.**

DECLAMATORI, A. adj. Se diu del estil massa veëment y retumbant o afectat. **Declamatorio.**

DECLARACIÓ. f. Manifestació o interpretació de lo que 's dupta o s' ignora. **Declaración.** || *For.* Deposició d' algun reu, testimoni o périt en causes criminals o civils. **Declaración.**

DECLARACIÓ DE GUERRA. L' acció d' intimarla. *Declaración de guerra.*

DECLARACIÓ DE QUIEBRA. f. *Com.* Deposició del comerciant, manifestant a un tribunal que no pot pas pagar als seus acreedors y acció de manifestarla al públich. *Declaración de quiebra.*

DECLARADAMENT. adv. m. Manifestament. **Declaradamente, notoriamente.**

DECLARADOR, A. m. y f Qui declara o explica. || TESTIMONI.

DECLARAMENT. m. *Ant.* DECLARACIÓ.

DECLARANT. p. a. Qui declara. **Declarante.**

DECLARAR. v. a. Interpretar, explicar lo desconegut o duptós. **Declarar.** || *For.* Determinar, decidir. **Declarar.** || Prestar jurament en causa civil o criminal. **Declarar, deponer.** || Manifestar l'ánim o la intenció. || DECLARARSE A ALGÚ. || **Proclamar.** || **Protestar.**

DECLARAR LA GUERRA. fr. Manifestar oficialment una nació que va a fer la guerra a un' altra. *Declaración de guerra.*

DECLARARSE. v. r. Decidirse per algún partit. **Declararse, decidirse.** || *Fam.* Dónarse a conéixer per alguna mala qualitat. **Declararse.** || Dit de les coses inanimades, deixarse veure, còm: *la victoria se ha declarat pel rei.* **Declararse.**

DECLARARSE A ALGÚ. fr. Confiarlí algún secret. *Declarar su pecho ó corazón, declararse á alguno.*

DECLARAT, DA. p. p. **Declarado.**

DECLARATIU, VA. adj. Lo que explica alguna cosa poch clara. **Declarativo.**

DECLARATIVA. f. La facilitat de produirse o explicarse ab claretat y elegancia. **Declarativa.**

DECLARATORI, A. adj. *For.* Aute o cláusula que declara alguna cosa. **Declaratorio.**

DECLINABLE. adj. *Gram.* El nóm que 's pot declinar. **Declinable.**

DECLINACIÓ. f. Decliu o pendent. **Declinacion.** || *Met.* **Decadencia.** || *Gram.* La variació per cassos. **Declinación.** || *Astron.* Lo que un astre s' aparta de la equinoccial envers algún dels pols. **Declinación.** || A l' art de fer rellotges de sol la diferencia d'algún plá per estar de cara a orient o ponent. **Declinación.** || *Náut.* Lo que l' agulla s' aparta de la direcció nort. Lo meteix se diu de la nau que s' aparta de la seua derrota. **Ceclinación.**

NO SAPIGUER LES DECLINACIÓNS. fr. Ésser mòlt ignorant. *No saber el Cristus ó las declinaciones.*

DECLINANT. p. a. Que declina. **Declinante.** || adj. *Geom.* S' aplica al pla o paret que té declinació. **Declinante.**

DECLINAR. v. a. *Gram.* Variar per cassos el nóm, pronóm y particip. **Declinar.** || v. n. Inclinarse envers alguna part. **Declinar, decaer, menguar.** || Acavarse o arrivar al últim, còm: *el sol, el dia.* **Declinar.** || Decaure l' us o exercici d' alguna cosa fins a tocar a l' extrém contrari, còm: *la virtut ha declinat en vici.* **Declinar.** || *For.* Parlant de la jurisdicció no regonéixer per llegítim el jutge del plet per incompetencia. **Declinar.** || v. n. *Astron.* Allunyarse un astre del equador. **Declinar.**

DECLINARSE. v. r. *Gram.* Variarse pêls seus cassos el nóm, pronóm y particip. **Declinarse.**

DECLINAT, DA. p. p. **Declinado.**

DECLINATORI. m. Instrument que 's compón de una fusta quadrada ab una bruixula, y serveix pera observar la declinació de la paret. **Declinatorio.**

DECLINATORIA. f. *For.* Petició en que 's declina el fur, o no 's regoneix a algú per jutge llegitim. **Declinatoria.**

DECLIVE. m. La pendent o rampa d' alguna cosa. **Declivio, declive.**

DECOCCIÓ. f. L' acte y efecte de coure 's alguna cosa. **Decocción.** || Digestió. **Decocción.**

DECOLACIÓ. f. *Med.* Estat d' un orgue separat de les parts a que naturalment devía aderirse, a consequencia de la destrucció del teixit celular que 'ls unía. **Decolación.** || Separació del cap del feto del seu tronch, quan als mals parts se queda aquést a la matriu. **Decolación.**

DECOLLACIÓ. f. *Ant.* DEGOLLACIÓ.

DECONTINENT. adv. m. *Ant.* ENCONTINENT.

DECORACIÓ. f Mutació d' escena y 'l seu adorno en lés representacións teatrals. **Decoración.**

DECORADOR, RA. adj. Qui decora o adorna. **Decorador.**

DECORAR. v. a. Adornar, hermosejar. **Decorar.** || Apendre de memoria. **Decorar.**

DECORAT, DA. p. p. **Decorado.**

DECORO. m. Honor, reverencia o respecte que 's deu a alguna persona pêl seu neixement o la seua dignitat. **Decoro.** || Circumspecció, gravetat, serietat. **Decoro.** || Puresa, honestetat, recato. **Decoro.** || Honra, punt, estimació. **Decoro.**

DECORÓS, A. adj. Lo que té decoro. **Decoroso, honroso.**

DECOROSAMENT. adv. m. Ab decoro. **Decorosamente.**

DECÓRRER. v. n. *Ant.* FLUIR.

DECORRIMENT. m. *Ant.* DECURS.

DECORTACIÓ. f *Agr.* Malura que ataca y destrueix la part superior dels arbres y particularment la copa de les alsines, y s' atribueix a la esterilitat del terreno, a la forsa del sol o a una gran gelada. **Decortación.**

DECRÉIXER. v. n. Baixar, disminuir alguna cosa. **Decrecer.**

DECREIXENT DE LA MAR. m. REFLUIX.

DECREMENT. m. DISMINUCIÓ.

DECRÉPIT, A. adj. S' aplica a la etat mòlt avansada, o al qui per ésser vell té poch clares les potencies. **Decrépito, caduco, carraco.**

DECREPITUT. f. Summa vellesa. **Decrepitud, senectud.**

DECRET. m. Decisió, resolució o determinació del rei o d' algún tribunal sobre algún assumpte o negoci. **Decreto.** || Al dret canónich, la constitució que forma 'l papa consultant als cardenals. **Decreto.** || El llibre del dret canónich recopilat per en Graciá. **Decreto.**

DECRET IRRITANT. El que invalida alguna altra providencia anterior. *Decreto irritante.*

DECRETACIÓ. f. *Ant.* DECRET.

DECRETAL. f. Epístola ab que 'l papa declara algún dupte per sí sol o ab el parer dels cardenals. **Decretal.** || pl. Recopilació de les epístoles o decisións pontificies. **Decretales.**

DECRETALISTA. m. Expositor o interpretador de les decretals. **Decretalista.**

DECRETAR. v. a. Resoldre, decidir. **Decretar.**

DECRETAT, DA. p. p. **Decretado.**

DECRETISTA. m. Comentador del llibre que'n dret canónich s' anomena *Decret.* **Decretista.**

DECRETORI. adj. S' aplica al día que 'ls metges solen senyalar pera formar judici de la malaltía. **Decretorio.**

Dêctich

DÊCTICH. m. *Entom.* Insectes ortopters, mena de llagostes del Mitjdia d' Europa abundoses en les nostres regións. Se creia abans que 'l such viscós de la seua baba, era remei contra les berrugues.

DECÚBIT. m. *Med.* El pósit que fa algún humor passant d' una part a un' altra del cós. **Decúbito.**

DECUMBANT. adj. *Bot.* Qu' está ajagut. **Decumbante.**

DÉCUPLO, A. adj. S' aplica a la quantitat qu' es deu vegades més gran que l' altra ab que 's compara. **Décuplo.**

DECURENCIA. f. Estat d' un orgue decurent. **Decurencia.**

DECURENT adj. *Bot.* Epítet que 's dòna a les flors quina vora 's prolonga pêl llarch de la branca, aderintshi còm si les fulles nasquessin d' ella. **Decurente.**

DECURS. m. La continuació del temps. **Decurso, discurso, curso.** || *Astron.* Disminució successiva de la grandaria aparent de la lluna, desde 'l plenilluni fins a la lluna nova. **Decurso.**

DECURSIVA PÉNEA. adj. *Bot.* Epitet que 's dòna a les fulles plumoses, quines fulletes se prolonguen per la base sobre 'l pedícul que les sustenta. **Decursiva pénea.**

DECUSAT, DA. adj. *Bot.* Qu' está disposat en forma de creu. **Decusado.**

DECUSATIU, VA. adj. *Bot.* Epítet que 's dòna a les parts d' una planta que s' encreuen en ánguls rectes. **Decusativo.**

DECUSORI. m. *Cir.* Instrument que s' ha usat pera deprimir la dura-máter y facilitar la sortida de les materies purulentes escampades sòta d' ella. **Decusorio.**

DECUYT. m. Such bullit ab herbes o altres substancies medicinals. Serveix pera beure y també per altres usos. **Cocimiento, decocción.**

DEDÁLICH, CA. adj. És veu usada pels arquitectes pera significar cosa enginyosa. **Dedálico.**

DEDALO. m. Laberinto, lloch ont un s' hi pert per lo intrincat. || *Met.* Enredo, embolich, confusió. **Dédalo.**

DEDEU (Joseph). *Biog.* Jesuita valenciá, mort l' any 1882. Era orientalista mòlt distingit. La mort el va sorpendre ocupat en la tasca de formar un «Diccionari de veus valencianes procedentes del arábich».

DEDICACIÓ. f. Consagració, aplicació d' alguna cosa al cult diví. **Dedicación.** || Celebritat del día en que 's fa memoria d' haverse dedicat algún temple o altar. **Dedicación.** || Inscripció de la dedicació d' algún temple o edifici gravada a una pedra d' ell. **Dedicación.**

DEDICAR. v. a. Consagrar alguna cosa al cult de Déu o dels sants. **Dedicar.** || Erigir algún monument a la memoria d' algún héroe o d' alguna victoria. **Dedicar.** || Emplear, destinar, aplicar. També s' usa còm recíproch. **Dedicar.** || Dirigir, enviar alguna cosa a persona determinada. **Dedicar.**

DEDICAT, DA. p. p. **Dedicado.**

DEDICATORI. adj. Que conté o suposa dedicació. **Dedicatorio.**

DEDICATORIA. f. Carta que 's posa al principi de alguna obra pera endressarla a qui 's dedica. **Dedicatoria.**

DEDIGNAR. v. a. Desdenyar, despreciar. **Dedignar, desdeñar.**

DEDIGNARSE. v. r. DESDENYARSE.

DEDÍNS. adv. ll. **Dentro.**

CRIDAR ALS DE DINS. *Llamar á los que se encuentran en el interior.*

ÉSSER O ESTAR DE DINS. *Estar dentro.*

LO DE DINS D' UNA CASA. *El interior de una casa.*

PER DEDÍNS Y PER DEFORA. *Por dentro y por fuera.*

VINDRE DE DINS. *Salir del interior.*

DEDUCCIÓ. f. Ilació, derivació. **Deducción.** || Rebaixa d' alguna quantitat. **Deducción, descuento, rebaja.** || *Mús.* Progressió natural de sis veus: *do, re; mi, fa, sol, la.* **Deducción.**

DEDUIBLE. adj. Lo que 's pot deduir. **Deducible.**

DEDUIR. v. a. Treure la conseqüencia d' una cosa per altra. **Inferir, deducir.** || Rebaixar alguna partida d' una quantitat. **Deducir, rebajar.** || *For.* Presentar les parts llurs defenses o drets. **Alegar, deducir.**

DEDUIT o DEDUYT, DA. p. p. **Deducido.**

DEDUPLICACIÓ. f. Reproducció de certes plantes microscópiques que 's multipliquen dividintse en dues parts que constitueixen dos individuus semblants. **Deduplicación.**

DEÉ. adj. *Ant.* DESÉ.

DEÉMBRE. m. *Ant.* DESEMBRE.

DEÉN, NA. adj. *Ant.* DESÉ.

DEÉNEMENT. adv. *Ant.* En desé lloch. **En décimo lugar.**

DEÉSA. f. Qualsevol divinitat femenina. **Diosa.** || Diosa.

DEFALCACIÓ. f. *Ant.* y

DEFALCAMENT. m. *Ant.* DESFALCH.

DEFALCAR. v. a. *Ant.* DESFALCAR.

DEFALCAT, DA. p. p. DESFALCAT.

DEFALCH. m. *Ant.* DESFALCH.

DEFALDRE o DEFALRE. v. n. *Ant.* DEFALLIR.

DEFALENT. adj. *Ant.* DEFECTIBLE.

DEFALIMENT. m. *Ant.* FALTA, CULPA.

DEFALIR. v. n. *Ant.* DEFALLIR.

DEFALL. m. *Ant.* FALTA, MORT.

DEFALLENSA. f. *Ant.* DEFALLIMENT.

DEFALLENT. adj. *Ant.* DEFECTIBLE.

DEFALLIMENT. m. Mancament de forces, de vigor o de ánim. **Desfallecimiento, defallecimiento, dejamiento, lasitud, caimiento, languidez.** || Basca, desmai. **Desfallecimiento.** || Lo que vé per falta de aliment. **Ahilo.** || *Ant.* **Falta, culpa, carencia.**

DEFALLINT. adj. *Ant.* **Defectible**

DEFALLIR. v. n. *Ant.* Perdre l' ánim. **Desfallecer.** || Cometre alguna falta. **Faltar.** || *Ant.* Morir. **Fallecer, fenecer.** || *Ant.* DISMINUIR, MINVAR. || Faltar, no haver'hi prou d' alguna cosa. **Faltar.**

DEFALLIRSE. v. r. Perdre la salut, el vigor. **Descaecer, debilitarse, caer en languidez.**

DEFALLIT, DA. p. p. **Desfallecido.**

DEFALT. m. *Ant.* FALTA, DEFECTE, CARENCIA. || adj. *Ant.* FALTAT.

DEFALTAR. v. a. *Ant.* DEFALLIR.

DEFECACIÓ. f. Acció y efecte de defecar. **Defecación.** || *Quím. y farm.* Separació del solatge que fan els líquits, especialment els suchs vegetals, durant l' evaporació. **Defecación.**

DEFECAR. v. a. Fer els excrements. **Defecar.** || *Quím.* Treure 'l solatge o pósit d' un líquit pera poguerlo clarificar. **Defecar.**

DEFECCIÓ. f. L' acte de separarse públicament d' una causa, partit o secta. **Defecación.** || CONJURACIÓ, SUBLEVACIÓ.

DEFECTE. m. Imperfecció natural o moral. **Defecto, imperfección.**

DEFECTET. m. dim. de defecte. **Defectillo.**

DEFECTIBILITAT. f. Dualitat de lo qu' es defectible. **Defectibilidad.**

DEFECTIBLE. adj. Lo que pot mancar. **Defectible.**

DEFECTIU, VA. adj. Lo que té algún defecte o falta. **Defectivo.**

DEFECTIVA. adj. *Geom.* Se diu de la còrba hiperbólica del tercer grau que sols té una asíntota rectilínea. **Hipérbole defectiva.**

DEFECTUÓS, A. adj. Lo qn' es imperfet. **Defectuoso, imperfecto, tachoso, manco, trabajoso.**

DEFECTUOSAMENT. adv. m. Ab defecte. **Defectuosamente.**

DEFENDENT. p. a. **Defendiente, defensor, defendedor.**

DEFENDENT DE CONCLUSIÓNS. Qui defensa en acte públich literari algunes proposicións, y respón als arguments que se li fan en contra. *Sustentante.*

DEFENDIBLE. adj. Lo que 's pot o 's deu defendre. **Defendible.**

DEFENDRE. v. a. *Ant.* DEFENSAR. || PROTEGIR, AMPARAR.

DEFENDRE 'S. v. r. *Ant.* LLIURARSE, EXCUSARSE.

DEFENENT. p. a. *Ant.* DEFENDENT. || *Ant.* **Defendible.**

DEFENIMENT. m. *Ant.* **Defensa.**

DEFENRE. v. a. *Ant.* DEFENSAR.

DEFENSA. f. La acció de defensar o defensarse. **Defensa.** || Reparo, resguart. **Defensa, defensivo.** || Arma o instrument ab qu' algú 's defensa d' algún perill. **Defensa.** || Amparo, protecció. **Defensa.** || Qualsevulla obra de fortificació. **Defensa, defensas.** || Manifest en abono d' alguna persona o cosa. **Defensorio, apología.** || *Ant.* PROHIBICIÓ. || f. *Náut.* Peça de fusta qu' entre les posts de guarnició del arbre major y del trinquet, se fixava al costat a trets y de dalt a baix, pera evitar qu' aquéll se fés malbé ab el frech de les naus menors y demés obgectes pesats y voluminosos que s' introdueixen o s' extreuen de bordo per medi dels aparells. || s. pl. *Náut.* Troços de cables vells que penjen de les bandes fins al aigua. **Defensas.** || Dents incisives, caixals, urpies, banyes, etc., parlant de besties.

POSARSE EN DEFENSA. fr. Posarse en disposició de resistir al que intenta fer algún mal. *Ponerse en defensa, estar ó ponerse á la defensiva.*

DEFENSABLE. adj. Lo que 's pot defensar. **Defensable.**

DEFENSAR. v. a. Preservar d' algún dany. **Defender.** || Mantindre o sostindre alguna cosa contra 'l dictamen d' un altre. **Defender.** || Advocar a favor de altre. **Defender.** || *Ant.* Proibir, vedar, impedir. **Defender.** || Sostindre la certesa d' alguna cosa. **Defender.** || v. a. Al joch del tresillo encarregarse de la partida quan el que hi anava no la pot guanyar. **Defender.**

DEFENSARSE. v. r. Preservarse d' algún dany. **Defenderse.**

DEFENSAT, DA. p. p. **Defendido.**

DEFENSIÓ. f. *Ant.* DEFENSA.

DEFENSIONAT, DA. adj. y

DEFENSIU, VA. adj. Lo que serveix pera defensar o defensarse. **Defensivo.** || Que serveix pera defensar, reparar resguardar. **Defensivo.** || m. Defensa, reparo, preservatiu, resguart **Defensivo.** || Drap xupat ab algún líquit que s' aplica a qualsevulla part del cós ont hi há algún mal o dolor. **Defensivo.**

DEFENSIVA. f. Estat del que 's defensa sense acometre. **Defensiva.**

ESTAR O POSARSE A LA DEFENSIVA. fr. Posarse en estat de defensa sense voler acometre al enemich. *Estar á, ó ponerse sobre la defensiva.*

DEFENSOR, A. m. y f. Qui defensa. **Defensor.** || m. *For.* La persona anomenada pêl jutge pera defensar els béns d' un concurs a fí de que defensi als ausents. **Defensor.**

DEFENSORI. m. p. u. **Defensa.**

DEFENSORÍA. f. L' exercici o ministeri de defensor. **Defensoría.**

DEFERENCIA. f. Adesió al dictamen o modo de obrar d' un altre per respecte o per excessiva moderació. **Deferencia.**

DEFERENT. m. *Astron.* En el sistema de Ptoloméu les còrbes que porten els planetes ab el seu epicicle. **Deferente.** || *Anat.* Els vasos dels testículs que contenen el semen. **Deferente.** || adj. S' aplica al que se adereix al dictamen d' un altre sense renunciar a sostindre 'l séu. **Deferente.**

CONDUCTE DEFERENT. *Anat.* Canal secretori dels testículs: son dos y al reunirse formen el canal ejaculador. *Conducto deferente.*

DEFERIR. v. n. Convindre ab el dictámen d' un altre. **Deferir.** || v. a. Comunicar, dónar part de la jurisdicció o poder. **Deferir.**

DEFÉS, A. p. p. *Ant.* De defendre. **Vedado, defendido, prohibido.**

DEFFALT. *Ant.* DEFALT.

DEFFALLENT. adj. *Ant.* DEFECTIBLE.

DEFFECTIU, VA. adj. *Ant.* DEFECTUÓS.

DEFFENDRE. v. a. *Ant.* DEFENSAR.

DEFFENEDOR, A. m. y f. *Ant.* DEFENSOR.

DEFFENENT. p. a. *Ant.* DEFENDENT.

DEFFENIMENT. m. *Ant.* y

DEFFENSIÓ. f. *Ant.* DEFENSA.

DEFFÉS, A. p. p. *Ant.* DEFÉS.

DEFFET. *Ant.* DESFET.

DEFFIAR. v. n. *Ant.* y

DEFIAR. v. n. *Ant.* DESCONFIAR.

DEFICIENCIA. f. Defecte e imperfecció. **Deficiencia.**

DEFICIENT. adj. Defectuós, imperfet en alguna cosa. **Deficiente.** || adj. *Arit.* Se diu del número quines parts alíquotes sumades formen una quantitat més petita qu' ell. **Deficiente.**

DÉFICIT. m. Veu llatina que usen els comerciants pera significar el descubert que resulta, comparant el capital existent ab el que hi ha posat a la empresa; y a l'administració pública la part que manca pera omplir les atencións del Estat reunides totes les sumes destinades a cubrirles. **Déficit.** || La nota que indica dita falta. **Déficit.**

DEFINIBLE. adj. Que pot ésser definit. **Definible.**

DEFINICIÓ. f. Explicació clara y exacta de la essencia d'alguna cosa. **Definición.** || Decisió, determinació. **Definición.** || pl. En les ordres militars, menys a la de Sant Jaume, 'l conjunt d'estatuts y ordenanses que serveixen pera llur govern. **Definiciones.**

DEFINICIÓ DE COMPTES. El remat dels comptes, o la certificació que 's dòna pera que consti qu'han quedat ajustats, y satisfet l'alcans que 'n resultava. *Finiquito.*

DEFINIDOR, A. m. y f. Qui defineix o determina alguna cosa. **Definidor.** || A les ordres relligioses cada relligiós qu'ab el prelat principal formen una mena de consell, anomenat *definitor* pera 'l govern de la relligió, y resoldre 'ls casos més arduos. **Definidor.**

DEFINIMENT. m. *Ant* DEFINICIÓ, 2.

DEFINIR. v. a. Explicar la essencia d'alguna cosa. **Definir.** || Determinar, resoldre. **Definir.**

DEFINIT. adj. *Bot.* Se diu dels fils de flor y dels pétals quan no passen de dotse; éssent més, se diuen *indefinits.* **Definido.**

DEFINIT, DA. p. p. **Definido.**

DEFINITIU, VA. adj. Lo que decideix, resol y conclou decissivament alguna cosa. S' usa en lo forense, y s' aplica a la sentencia que comprén la totalitat del plet. **Definitivo.**

DEFINITIVAMENT. adv. m. Decissivament, resolutivament. **Definitivamente.**

DEFINITORI. m. Llóch destinat pera celebrar les juntes de definidors relligiosos. **Definitorio.** || La junta o còs dels definidors. **Definitorio.** || Els que, ab el general o provincial de una ordre, componen els relligiosos definidors generals o provincials. **Definitorio.**

DEFLAGMACIÓ. f. *Quim.* Acció de flagmar; d' extreure dels líquits espirituosos les parts aquoses que contenen. **Deflagmación.**

DEFLAGRACIÓ. f. *Quim.* Acció de fer cremar una substancia còm flama. Acte y efecte de deflagrar. Combustió flamígera. **Deflagración.**

DEFLAGRADOR. m. *Fís.* Aparell electre-magnétich de gran potencia, per quin medi 's produeixen els efectes de la combustió. **Deflagrador.**

DEFLAGRAR. v. n. Cremarse repentinament una substancia sense fer flama, ni explotar. **Deflagrar.**

DEFLAQUIMENT. m. ENFLAQUIMENT.

DEFLEGMACIÓ. f. *Quim.* Nova destilació a la qual se somet un licor obtingut per medi del foch al obgecte de separar les parts més aquoses. **Deflegmación.**

DEFLEGMAR. v. a. Tréurer la part aquosa d'una substancia. **Deflagmar.**

DEFLOGISTICAR. v. a. *Quim.* Extréurer d' una substancia el principi inflamable. **Deflogisticar.**

DEFLUIX. m. Moviment que fá la lluna apartantse d' un planeta del que no distava més que dotse graus y acostantse cap a un altre. **Deflujo.**

DEFLUXIÓ. f. *Ant.* FLUXIÓ.

DEFOLIACIÓ. f. Caiguda prematura de les fulles dels arbres y plantes produída per una malura o per l' influencia atmosférica. **Defoliación.**

DEFORA. adv. ll. Exteriorment o per la part exterior. **Defuera, por defuera.**

DEFORES. m. pl. Els alentorns d' algún llóch. **Alrededores.**

DEFORMACIÓ. f. Acció y efecte de deformar o deformarse. **Deformación.**

DEFORMADOR, A. adj. Qui deforma. **Deformador.**

DEFORMAR. v. a. Fer deforme una cosa. **Deformar.**

DEFORMATORI, A. adj. Se diu de lo que deforma o serveix pera deformar. **Deformatorio.**

DEFORME. adj. Desfigurat, imperfet, lleig, desproporcionat. **Deforme.**

DEFORMEMENT. adv. m. Ab imperfecció o desproporció. **Deformemente.**

DEFORMITAT. f. Imperfecció o desproporció de una figura. **Deformidad, disformidad.** || Erro groller. **Deformidad.**

DEFRAUDACIÓ. f. Acció y efecte de defraudar. **Defraudación.**

DEFRAUDADOR, A. m. y f. Qui defrauda. **Defraudador.**

DEFRAUDAMENT. m. DEFRAUDACIÓ.

DEFRAUDAR. v. a. Usurpar els drets d' algú. **Defraudar.** || Frustrar, deixar sense efecte alguna cosa. **Defraudar.** || *Met.* Llevar, privar, destorbar, embarassar. **Defraudar.**

DEFRAUDAT, DA. p. p. **Defraudado.**

DEFRONT. adv. ll. **En frente, en paz, cara á cara, en presencia, á rostro.**

DEFUGI. m. Excusa pera evitar alguna dificultat. **Efugio.**

DEFUGIR. v. n. Evitar, evadir algún compromís o qualsevulla altra cosa que no 's creu acceptable. **Evadir, eludir.** També s' usa còm recíproch. **Evadirse.**

DEFUITA. f. *Ant.* EFUGI.

DEFUIR. v. n. FUGIR.

DEFUNCIÓ. f. **Defunción, muerte.**

DEFUNCT. adj. *Ant.* y

DEFUNT, A. adj. DIFUNT.

DEFUYTA. f. *Ant.* DEFUGI.

DEGÁ. m. El més antich d' una corporació. **Decano.** || Qui a les iglesies catedrals obté 'l deganat. **Deán.** || Ecclesiástich que té jurisdicció determinada fora de la curia del bisbe. **Vicario foráneo.**

DEGAST. p. p. *Ant.* DEGASTAT.

DEGASTAR. v. a. *Ant.* FER MALBÉ.

DEGEL. m. *Ant.* y

DEGELAMENT. m. *Ant.* DESGLÁS.

DEGELAR. v. n. *Ant.* DESGLASSAR.

DEGENERACIÓ. f. Decaíment, declinació d' alguna osa. **Degeneración.**

DEGENERAR. v. n. Decaure, perdre, desdir alguna cosa del seu primitiu estat. **Degenerar.** || *Met.* Decaure algú de la noblesa dels seus antepassats, no correspondre a llurs virtuts o a les que ell meteix tenía en altre temps. **Degenerar, bastardear.** || *Pint.* Desfigurarse alguna cosa. **Degenerar.**

DEGENERAT, DA. p. p. **Degenerado.**

DEGLUCIÓ. f. Acció y efecte de deglutir. **Deglución.**

DEGLUTIDOR. m. Engullidor per ont se degluteix l'aliment. **Engullidor. deglutidor.**

DEGLUTIMENT. m. L' acció y efecte d' engullir. **Deglución.**

DEGLUTIR. v. n. Engullir, passarse alguna cosa. **Engullir, tragar.**

DEGLUTIT, DA. p. p. **Engullido, tragado.**

DEGOLAR. v. a. *Ant.* DEGOLLAR.

DEGOLLACIÓ. f. L' acció y efecte de degollar. **Degollación, degüello.**

DEGOLLADA (Rafel). *Biog.* Advocat, polítich y escriptor que va ésser en 1843 president de la Junta Central establerta a Barcelona. Va ésser un dels propagandistes més resolts de les idees modernes, y va sofrir persecucións per haverles sostingudes.

DEGOLLADER. m. El lloch destinat pera degollar el bestiar. **Degolladero.**

POSAR O PORTAR AL DEGOLLADER. fr. *Met.* Posar a algú en gravíssim perill de perdre la vida o de sufrir algún mal grave. *Llevar al degolladero ó al degüello.*

DEGOLLADOR, A. m. y f. Qui degolla. **Degollador.** || m. La part de l' animal per ont se 'i degolla. **Degolladero.**

DEGOLLADURA. f. DEGOLLADOR, 2. || f. *Esc.* La part més prima dels balustres y reixes. **Degolladura.** || *Mar.* L' esqueix d' una vela que 's degolla.

DEGOLLAMENT. m. p. u. DEGOLLACIÓ.

DEGOLLAR. v. a. Tallar la gargamella a algún home o a alguna bestia. **Degollar.** || *Met.* Ésser algú sumament molest, pesat, importú. **Degollar.** || v. a. *Mar.* Esqueixar una vela ab el ganivet quan hi há borrasca o perill. **Degollar.** || Esqueixar una vela per la meteixa faixa de rissos.

FULANO 'M DEGOLLA. fr. *Fam.* Pondera lo pesat o repugnant de la persona a qui 's fá referencia. *Fulano me degüella.*

PASSAR A MATA DEGOLLA. fr. Matar als enemichs després d' haverlos guanyat alguna plassa per assalt. *Pasar á cuchillo.*

TREUME D' AQUÍ Y DEGOLLE'M ALLÍ. *Ref.* S' usa quan un vol donar a entendre que desitja sortir aviat d' un apuro, encara que després tingui de caure a un altre de més grós. *Sácame de aquí y degüellame allí.*

DEGOLLAT, DA. p. p. **Degollado.**

DEGOSTAR. v. a. *Ant.* DEVASTAR, DESTRUIR.

DEGOTALL. m. Llóch per ont cau l' aigua gota a gota. Se sol dir de les roques que gotejen. **Gotera.**

DEGOTAMENT. m. *Ant.* DESTILACIÓ.

DEGOTANT. p. a. Lo que degota. **Goteando.**

DEGOTAR. v. n. Caure algún líquit gota per gota. **Gotear.**

DEGOTER. m. *Ter.* y

DEGOTÍS. m. GOTERA.

DEGOYLAR. v. a. DEGOLLAR.

DEGRA. Temps del verb deure, deuría. **Debiera.**

DEGRADACIÓ. f. L' acte de degradar solemnement a alguna persona dels honors y privilegis que tenía. **Degradación.** || La privació del grau u honors que algú tenía. **Degradación.** || Humillació, baixesa. **Degradación.** || *Pint.* La disminució qu' en virtut de la perspectiva adquireix per medi de la distancia qualsevol dels còssos qu' en ella 's fingeixen, declinant del seu tamany natural. **Degradación.**

DEGRADACIÓ DE LA LLUM. *Pint.* Templansa dels clars d' aquelles coses que son als derrers termes. *Degradación de luz.*

DEGRADACIÓ DEL COLOR. *Pint.* Moderació de tons que s' observa als termes que 's consideren més o menys lluny. *Degradación de color.*

DEGRADACIÓ REIAL O ACTUAL. La que s' executa ab les solemnitats previngudes pêl dret o per l' us introduít. *Degradación real ó actual.*

DEGRADACIÓ VERBAL. La que dicta 'l jutge competent, pero sense arrivar a l' execució. *Degradación verbal.*

DEGRADANT. adj. Lo que degrada o rebaixa. **Degradante.**

DEGRADAR. v. a. Privar a algú de les dignitats, honres y privilegis que tenía. **Degradar.** || Humillar, rebaixar, envilir. **Degradar.**

DEGRADARSE. v. r. Humillarse, abaixarse a lo que no 's deuría. **Degradarse.**

DEGRADAT, DA. p. p. **Degradado.**

DEGRADUACIÓ. f. *Ant.* DEGRADACIÓ.

DEGRE. Temps del verb deure, debés. **Debiera.**

DEGÚ, NA. adj. *Ant.* NINGÚ.

DEGUASTAR. v. a. y 'ls seus derivats. DESTRUIR, MALBARATAR.

DEGUDAMENT. adv. m. Justament. **Debidamente.**

DEGUSTACIÓ. f. *Ant.* TAST.

DEGUSTADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui tasta. **Catador, probador.**

DEGUSTAR. v. a. *Ant.* TASTAR.

DEGUT, DA. p. p. De deure. **Debido.** || adj. Corresponent. **Correspondiente, debido, proporcionado.** || Just. **Debido, justo.**

DEHÉ, NA. adj. DESÉ.

DEHENA. f. *Ant.* DESENA.

DEIDOR. *Ant.* y

DEICIDA. m. S' aplica als que van dónar la mort a Nostre Senyor o bé hi contribuiren. **Deicida.** || *Ant.* ENRAONADOR, XISTÓS.

DEICIDI. m. Homicidi de Jesucrist Dèu y home verdader. **Deicidio.**

DEIFICACIÓ. f. Transformació que causa la gracia a l' ánima del just unintla ab Dèu. **Deificación.** || Alabar massa a una persona. **Deificación.** || Entre 'ls gentils l' acció de posar al nombre dels dèus a llurs héroes y emperadors. **Deificación.**

DEIFICAR. v. a. Divinisar alguna cosa per medi de la participació de la gracia. **Deificar.** || Entre 'ls gentils posar a llurs héroes y emperadors al nombre dels dèus. **Deificar.**

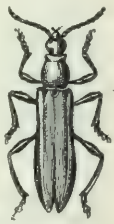

Deilo

DEILO. m. *Entom.* Insecte mòlt abundós a les costes del Mediterrani. Pertany a la fam. dels cerameicides y té un color vert fosch.

DÉIPARA. adj. Títol que no més se dóna a la Verge Santíssima, per ésser Mare de Dèu. **Deípara.**

DÉISME. m. Error dels que regoneixen únicament a Dèu còm autor de la naturalesa, y neguen la revelació. **Deísmo.**

DÉISTA. m. Sectari del deísme. **Deísta.**

DÉITAT. f. Ésser o essencia divina. **Deidad.** || Entre 'ls gentils nòm que dónaven a llurs falsos dèus, y que usen ara mòlt els poetes. **Deidad.**

DEIÚS. prep. *Ant.* DEJÚS.

DEIVIRIL. adj. Qui participa de dues naturaleses, divina y humana, còm Jesucrist. **Deiviril.**

DEISCENCIA. f. *Bot.* Estat dels orgues de les plantes que al arribar cert temps s' obren naturalment pera deixar sortir lo que tenen dins. Se diu més particularment de les llevors. **Deiscencia.**

DEISCENT. adj. *Bot.* Se diu dels orgues closos de les plantes que s' obren per ells meteixos. **Dehiscente.**

DEIX. m. Manera particular que tenen d' accentuar les finals de les paraules algunes persones y en especial els naturals de determinades regións o encontrades. **Dejo.** || El gust que 's sent al acavar de menjar o beure. **Dejo.** || Debilitat o fluixetat. **Dejo.** || Apostrofada aquesta paraula és la primera persona del present d' indicatiu del verb *deixar.*

DEIXA. f. Donació o llegat que fá algú al fer testament. **Manda.**

FER UNA DEIXA. fr. Deixar un llegat a favor d' algú. *Hacer una manda.*

DEIXADESA. f. Negligencia, peresa, abandono de sí meteix o de les seues propies coses. **Dejadez.**

DEIXALLES. f. pl. Lo que 's deixa. **Sobras.**

DEIXAMENT. m. Abatiment, falta de forses. **Dejamiento.** || DEIXADESA.

DEIXAR. v. a. Despendre 's d' alguna cosa, retirarse, apartarse d' ella. **Dejar.** || Omitir, no fer. **Dejar.** || Desamparar, abandonar. **Dejar.** || Permetre, no impedir que 's fassi alguna cosa. **Dejar.** || Anomenar, instituir, còm: *deixar heréu, marmessor a algú.* **Dejar.** || Cessar, anarse 'n, còm: *el dolor, la febre m' ha deixat.* **Dejar.** || Renunciar el vestit, el calçat, no volerlo portar més. **Desechar el vestido, el calzado.** || Dónar a un altre alguna cosa pera que n' usi algun temps, ab la obligació de tornarla al seu amo. **Prestar.** || Cessar, desistir, no prosseguir. **Dejar.**

DEIXAR A ALGÚ DESPULLAT, EN CAMISA, POBRE, PELAT, AB LA ROBA DE LA ESQUENA. fr. Robar, pendre, portársen 'hi a algú tot lo que tenía. *Dejar á alguno en cueros, en pelota.*

DEIXAR A ALGÚ SENSE RES. fr. Llevarli l' empleu o acomodo que tenía. *Dejar á alguno en pie.*

DEIXAR A ALGÚ TAPAT, SENSE RESPOSTA, SENSE SAPIGUER QUÉ DIR, AB LA PARAULA A LA BOCA. fr. Fer callar a algú, quedant confós, sense sapiguer qué respondre. *Aturullar.*

DEIXAR A LES FOSQUES. fr. *Met.* Deixar burlat a algú. *Dejar á oscuras*

DEIXAR ANAR. fr. Soltar lo que 's té a la má o que estava detingut. *Soltar.* || DEIXAR CÓRRER.

DEIXAR, DEIXARSE ANAR. fr. Llensar alguna cosa de dalt a baix o llensarse un meteix desde un llóch alt. *Dar abajo consigo, con algo.*

DEIXAR O DEIXARSE CAURE DE DALT A BAIX. fr. *Met.* DEIXAR O DEIXARSE ANAR.

DEIXAR CÓRRER. fr. Permetre, tolerar, dissimular. *Dejar correr.*

DEIXAR DE CONÉIXER. fr. Haver perdut la coneixensa d' alguna cosa. *Desconocer.*

DEIXAR DE PONDRE LA GALLINA. fr. *Desponerse la gallina.*

DEIXAR DINERS A GUANY. fr. *Dar, prestar.*

DEIXAR ENCANTAT, PARAT. fr. Causar admiració, pasme, espant ab algun succés raro. *Dejar pasmado, parado, atónito.*

DEIXAR ENDARRERA. fr. Adelantarse, aventatjarse. *Dejar atrás.*

DEIXAR ESTAR. fr. Abandonar alguna empresa, no insistir en ella, deixar de perseguir o inquietar, d' exigir alguna cosa d' algú. *Dejar.*

DEIXAR EL CAMINAR PÊL CÓRRER. fr. Anar depressa, precipitadament, ab violencia. *Ir, ó andar, más que de paso.*

DEIXAR LO CERT PER LO DUPTÓS. fr. No aprofitar la ocasió d' adquirir algun bé per les esperanses d' un altre de més favorable. *Dejar lo cierto por lo dudoso.*

DEIXAR 'HI 'L CUYRO O LA PELL. *Loc. vulg.* Morirse. *Dar la piel.*

DEIXARÍA D' ÉSSER QUI SÒ. *Loc.* PRIMER SE PERDERÍA 'L MEU NÓM.

DEIXAR MOCAT. fr. *Met.* No deixar lograr a algú lo que pretenía o desitjava. *Dejar á buenas noches.*

DÉIXE 'L CÓRRER, QU' ELL S' ATURARÁ. *Expr.* Aconsella que deixa a algú en el seu empenyo temerari fins qu' ell meteix se desenganyi. *Déjalo correr que ello se parará.*

HO DEIXARÁ AB LA CREU O AB LA MORTALLA. fr. *Eso lo acabará ó apartará la pala y el azadón.*

HO HA PRÉS AB LA CAPILLA O CAMISA Y HO DEIXARÁ AB LA MORTALLA. fr. *Lo que en el capillo se toma, con la mortaja se deja.*

NO DEIXAR A ALGÚ BÓ PERA 'LS GATS. fr. *Vulg.* Tractar malament a algú de paraules. *Poner á uno cual digan dueñas.*

NO DEIXAR DE. fr. Tractar a algú de mala manera, aixís se diu: *de lladre no l' he deixat. Tratar.*

NO DEIXAR MAI, NO DEIXAR DE PETGE. fr. No apartarse d' algú, seguirlo, acompanyarlo per tot. *No dejar á uno.*

NO DEIXAR 'HI RES. fr. Denota l' estrago que ha causat alguna cosa, còm una pedregada a les vinyes. *Asolar, talarlo, destruirlo, llevárselo todo.*

NO DEIXAR PARAR, SOSSEGAR O REPOSAR UN INSTANT. fr. Cansar mòlt a algú. *No dejar poner los pies en el suelo.*

NO DEIXAR PERDRE RES. fr. Aprofitar 'ho, arreplegar 'ho tot. *No perder ripio.*

NO DEIXAR UN CLAU A LA PARET. fr. *Fam. No dejar clavo ni estaca en la pared.*

NO DEIXARNE CAP PER COIXA NI PER GEPERUDA. fr. NO DEIXAR RES PER VERT.

NO VULGUIS PER LA DRESSERA DEIXAR MAI LA CARRETERA. *Ref. Quien deja el camino real por la vereda, piensa atajar y rodea.*

SI VOLS TINDRE ENEMICHS, DEIXA DINERS ALS AMICHS. *Ref. Hombre que presta sus barbas mesa.*

DEIXARSE. v. r. Abandonarse, no cuidarse de sí meteix. **Dejarse, abandonarse.**

DEIXARSE ANAR DE RIURE. fr. Riure desordenadament. *Caerse de risa.*

DEIXARSE ANAR O DEIXARSE ANAR A TERRA. fr. Llensars 'hi, tirars 'hi. *Echarse, arrojarse al suelo, derribarse.*

DEIXARSE DE COSES, D' HISTORIES. No distreure 's, no fixarse en futeses o impertinencies. *Dejarse de cuentos.* || Còm exclamació o interjecció sol significar provocació o amenassa, usat l' imperatiu ab veu activa, còm: *deixa, deixa. Déjale, déjale.* DEIXA 'L VINDRE, DEIXA 'L ANAR *Déjale que venga, déjale*

DEIXARSE PERDRE. fr. Se diu del que pert voluntariament al joch pera complaure al contrari o per altra causa. *Hacerse perdidizo.*

DEIXARSE VÉNCER. fr. Cedir als impulsos d' alguna cosa. *Dejarse llevar.*

DEIXARSE VEURE. fr. Comparéixer a alguna part. *Parecer, parecerse.*

NO 'T DEIXARÁS DE CASAR PER AIXÓ. *Expr. fam.* S' usa pera denotar que no 's pert la estimació d' algú per fer alguna cosa. *No perderás por eso casamiento.*

DEIXAT, DA. p. p. **Dejado, prestado, mandado.** || adj. Fluix, negligent, qui no cuida de les seues conveniencies. **Dejado.** || Postrat, abatut. **Postrado.** || Malfet, malganós. **Desazonado, postrado, dejado.** || Omís en qüestió d' interessos. **Dejado, delativo.**

ANAR TOT DEIXAT. fr. Anar tot desgairat. *Caerse á pedazos.*

BEN DEIXAT. m. adv. Se diu d' una obra primorosa, ben acavada. *Delicado.*

DEIXAT, DEIXAT ANAR. *Loc. fam.* Caigut, desgairat. *Desmazalado.* || Dit del vestit y coses semblantes. *Caído.*

DEIXATAR. v. a. Desfer les parts d' algun cós per medi d' algun líquit. **Desleir, desatar.**

DEIXATAT, DA. p. p. **Desleído, desatado.**

DEIXEBLE. m. La persona qu' aprén ab un mestre o va a estudi. **Discípulo.** || Qui segueix la opinió d' algú, encara que sigui de temps mòlt més antich. **Discípulo.** || pl. *Mús.* Qualsevol dels tons que venen a parells, còm: 2, 4, 6, 8, a diferencia del 1, 3, 5 y 7. **Discípulo.**

DEIXEPLINAR. v. a. Y 'ls seus derivats. DE XUPLINAR.

DEIXES. f. pl. Les despulles o peces de vestir que deixa algú després d' haverles usades. **Deshechos.** || Les sobres del menjar que queda als plats. **Escamochos.**

DEIXIBLE. adj. Lo qu' és digne de deixarse. **Cosa dejada, digna de dejarse.**

DEIXIFRAR. v. a. Explicar lo que no és prou clar. **Descifrar.**

DEIXIOCARDIA. f. Desviació del cor cap al costat dret. **Dexiocardia.**

DEIXO. m. DEIXAMENT. ‖ DEIX.

DEIXONDIR. v. a. Despertar al que dorm. **Desadormecer, despabilar.** ‖ v. a. *Met.* TREURE LA LLANA DEL CLATELL.

DEIXONDIRSE. v. r. Sacudir la son. **Despabilarse.**

DEIXONDIT, DA. p. p. **Desadormecido, despabilado.**

DEIXUPLINA. f. L' acció de deixuplinar y deixuplinarse. **Disciplina.** ‖ pl. Els açots que serveixen pera deixuplinar y deixuplinarse. **Disciplinas.**

DEIXUPLINANT. m. DEIXUPLINAT, 2

DEIXUPLINAR. v. a. Açotar, donar deixuplines per mortificació. **Disciplinar.** ‖ Instruir, ensenyar a algú la seua professió donantli llissóns. **Disciplinar.**

DEIXUPLINARSE. v. r. Açotarse, donarse cops ab les deixuplines per mortificació. **Disciplinarse.**

DEIXUPLINAT, DA. p. p. **Disciplinado.** ‖ m. Qui els díes de la Setmana Santa anava deixuplinantse per varis paratges del poble, resant les estacións. **Disciplinante, disciplinado.**

DEJECTAMENT. m. Obra de dejectar o refusar. **Desechamiento.**

DEJECTAR. v. a. Despreciar, desestimar. **Desechar.** ‖ Reprobar, excloure. **Desechaa.**

DEJECTAT, DA. p. p. **Desechado.**

DEJORN. adv. Mòlt aviat. **Temprano.**

DEJÚ, NA. adj. Qui no ha menjat res. **Ayuno.** ‖ *Met.* Qui no té noticia d' alguna cosa o no l' entén. **Ayuno.** ‖ Qui 's priva d' algún gust o diversió. **Ayuno.**

EN DEJÚ. m. adv. Sense haver menjat res. *En ayunas.* ‖ *Met.* Sense tindre noticia o sense entendre alguna cosa. S' usa ab els verbs *estar* y *quedar*. *En ayunas.*

DEJUNAR. v. n. Abstíndres de menjar. **Ayunar.** ‖ *Met.* No haver entés res. **Quedarse en ayunas.**

DEJUNAR DESPRÉS DE FART O DESPRÉS D' HAVER DINAT. fr. Se reprén ab ella a aquells que aparenten mortificació y viuen regaladament. *Ayunar después de harto.*

PROU DEJUNA QUI MAL MENJA. *Ref.* Denota que 'l qui menja malament se mortifica tant còm qui dejuna. *Harto ayuna quien mal come.*

DEJUNI. m. Abstinencia de menjars proíbits, sense fer més que un menjar en tot el día pera cumplir ab el precepte ecclessiástich o per devoció. **Ayuno.**

DEJUNI NATURAL. fr. Abstinencia de tot menjar y beure desde les dotse de la nit anterior. *Ayuno natural.*

DEJUNTAR. v. a. *Ant.* DESUNIR, SEPARAR.

DEJUNYIR. v. a. *Ant.* DESJUNYIR.

DEJÚS. prep. *Ant.* SOTA, DEMUNT.

DEJUTJAT, DA. adj. *Ant.* JUDICAT.

DEL. Contracció de la preposició *de* y l' article *el*, còm: *ha comprat pá del forn; la vinya del rector*, etc. Del.

DELACIÓ. f. Acusació, denunciació. **Delación.**

DELANAGAR. v. n. *Ant.* RELLISCAR.

DELANTER, A. adj. DEVANTER.

DELAT, DA. adj. *Ant.* Acriminat, acusat. **Acriminado, acusado, delatado, denunciado.**

DELATABLE. adj. Digne d' ésser delatat. **Delatable.**

DELATADOR, A. m. y f. DELATOR.

DELATANT. p. a. Qui delata. **Delatante.**

DELATAR. v. a. Acusar, denunciar a alguna persona al jutge o tribunal corresponent. **Delatar.** ‖ Descubrir, revelar alguna cosa. **Delatar.**

DELATAT, DA. p. p. Delatado.

DELATOR, A. m. y f. Denunciador, acusador. **Delator.**

DELAY. adv. *Ant.* A l' altra vida. **En el otro mundo.**

DELÉ. m. DALÉ.

DELECTABILÍSSIM, A. adj. sup. **Deleitabilísimo, deleitosísimo.**

DELECTABLE. adj. Lo que dona gust o agrada. **Deleitable, deleitoso.**

DELECTABLEMENT. adv. m. Ab mòlt d' agrado o plaer. **Deleitosamente, deleitablemente.**

DELECTACIÓ. f. **Deleite.**

DELECTACIÓ MOROSA. La complacencia o contemplació deliberada en algún obgecte o pensament proíbit, sense ánim de posarlo per obra, sino sensillament deleitans'hi. *Delectación morosa.*

DELECTANT. p. a. Lo que delecta. **Deleitante.**

DELECTAR. v. a. Agradar o dónar mòlt gust. Se usa també còm recíproch. **Deleitar.**

DELECTAT, DA. p. p. **Deleitado.**

DELEGACIÓ. f. *For.* L' acte y efecte de delegar. **Delegación** ‖ Facultat pera que algú exerseixi jurisdícció en nòm d' altre. **Delegación.**

DELEGADOR. m. y

DELEGANT. p. a. Qui delega. **Delegante.**

DELEGAR. v. a. *For.* Dónar a algú la jurisdicció qu' un altre té pera que obri en nòm del que li dóna. **Delegar.**

DELEGAT, DA. p. p. **Delegado.** ‖ m. La persona en qui 's substitueix alguna jurisdicció. **Delegado.** ‖ Jutge comissionat per un d' ordinari. **Delegado.**

DELEITABLE. adj. DELECTABLE.

DELEITANSA. f. *Ant.* DELEYTE.

DELEITANT. p. a. **Deleitante.**

DELEITAR. v. a. Dónar mòlt gust o plaer. També s' usa còm recíproch. **Deleitar, complacer.**

DELEITAT, DA. p. p. **Deleitado.**

DELEITE. m. Delicia, plaer, complacencia. **Complacencia, deleite.** ‖ Gust carnal venéreu. **Deleite.**

DELEITE SENSUAL. Lo que 's percibeix pêls sentits corporals. *Deleite sensual.*

DELEITÓS, A. adj. DELECTABLE.

DELEITOSAMENT. adv. m. DELECTABLEMENT.

DELEITOSÍSSIM, A. adj. DELECTABILÍSSIM, DELICIOSÍSSIM.

DELFÍ. m. *Zool.* Animal de mar, de cosa d' un metre y mitj de llarch, negre per demunt, negre blau dels costats, blanquinós de sota, ab el morro prim y llargarut, la boca mòlt gran, les dents en figura d' alena, els ulls petits y pestanyes grosses, y la qüa en figura

Delfí

de mitja lluna; és el més xich y lleuger dels cetáceus. **Delfín.** ‖ Títol del primogénit del rei de França. **Delfín.** ‖ Mena de caragol marí. **Delfín, col.** ‖ Una de les vintidues constelacións boreals. **Delfín.**

DELFIÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Rabós, prov. de Girona.

DELFINA. f. La muller del delfí de França. **Delfina.** ‖ *Quim.* Alcaloide blanch, crestallisat, de gust mòlt aspre; forma ab el ácits sals solubles mòlt acres. **Delfina.**

DELFINAT. m. Provincia de França. **Delfinado**.

DELFINÉS, A. adj. Natural del Delfinat. **Delfinés**.

DELFINET. m. dim. **Delfinito**.

DELFÍNICH, CA. adj. *Quím*. Epítet d'un àcit particular, degut a l'acció de la potassa sobre l'oli del delfí. **Delfínico**.

DELFINOIDES. m. pl. *Hist. nat*. Nóm que comprén tots els cetáceus que per llur forma exterior se semblen als delfíns. **Delfinoides**.

DELFINORINCH. m. *Ictiol*. Género de cetaceus qu'arriba a gran desenrotllo; és mòlt comú al mar glacial y notable per la forsa y'l soroll ab qu'engega l'aigua. **Delfinorinco**.

DELFÍNULA. f. *Ictiol*. Género de moluschs, grossos y de color de mareperla, generalment plens de tubérculs o d'espines més o menys llargues. **Delfínula**.

DELIBAT. m. *Ter. Ibissench*. Moviment, trají. **Trajín**.

DELIBERACIÓ. f. Resolució premeditada. **Deliberación**. || Premeditació, reflexió. **Deliberación**. || PARER, ACORT.

DELIBERADAMENT. adv. m. Ab deliberació. **Deliberadamente**.

DELIBERADOR, A. m. y f. Qui delibera. **Deliberador**.

DELIBERANT. adj. Que delibera, que té dret o es instituit pera deliberar. **Deliberante**.

DELIBERAR. v. a. Reflexionar, examinar, pesar les raóns d'alguna cosa pera ferla o no ferla. **Deliberar**. || Resoldre ab premeditació. **Deliberar**. || DETERMINAR. || Escullir lliurement. **Escoger, deliberar, elegir**.

DELIBERAT, OA. p. p. **Deliberado**.

DELIBERATIU, VA. adj. Lo que pertany a la deliberació. **Deliberativo**.

DELICADAMENT. adv. m. Ab delicadesa. **Delicadamente**. || Agudament. **Delicadamente, agudamente**. || REGALADAMENT.

DELICADESA. f. Debilitat, flaquesa, falta de vigor o consistencia. **Delicadez**. || Geni que per un tres y no res s'altera. **Delicadeza**. || Suavitat, dolsura. **Delicadeza**. || Fluixedat, condescendencia. **Delicadeza**. || *Met*. Sutilesa. **Delicadeza**. || Finura y curiositat ab que's fá alguna cosa. **Delicadeza**. || AFEMINACIÓ. || Referintse al llenguatge, lo més fí del idioma. **Delicadeza**. || *Met*. Mirament, escrupulositat, pundonor. **Delicadeza**.

DELICADÍSSIM, A. adj. sup. **Delicadísimo**.

DELICADURA. f. *Ant*. y

DELICAMENT. m. *Ant*. DELICADESA, REGALO.

DELICAT, DA. adj. Suáu, blá, amorós. **Delicado**. || Flach, débil, faltat de vigor, decaigut, afemellat. **Delicado** || Gustós, regalat. **Exquisito, delicado**. || Difícil, exposat a contingencies, còm: *punt delicat*. **Espinoso, delicado**. || Agraciat, bén paregut. **Delicado**. || Sutil, ágil, ingeniós, còm: *pensament delicat*. **Delicado**. || Primorós, ben travallat. **Delicado**. || Frágil, trencadís. **Delicado**. || Llamench en el menjar. **Goloso, delicado**. || Tendre. **Tierno, delicado**. || *Met*. Qui se ressent o s'enfada ab facilitat. **Delicado, vidrioso, cosquilloso**.

EL DELICAT D'EN TENDRE, QUE PUJANT AL LLIT SE VA ALLOMAR. *Ref*. Contra 'ls que son massa delicats o que's queixen de poch. *Es de casta de Pedro Tierno, que se descostilló durmiendo*.

ÉSSER MASSA DELICAT PÊL INFERN. fr. Se diu de qui se queixa per futeses o s'afecta ab poch motiu. *Ser muy delicado para el infierno*.

DELICATESA. f. DELICADESA.

DELICIA. f. Gust, recreo. **Delicia, deleite, placer, recreo**. || Se diu d'alguna cosa delitosa de sobte. **Delicia, delicias**.

NADAR EN LES DELICIES. fr. Disfrutarne mòltes. *Nadar en las delicias*.

DELICIÓS, A. adj. Falaguer, agradable, gustós. **Delicioso, deleitoso**.

DELICIOSAMENT. adv. m. Ab delicia. **Deliciosamente, deleitosamente**.

DELICIOSÍSSIM, A. adj. sup. **Deliciosísimo**.

DELICTE. m. Infracció de la llei. **Delito**.

DELICTE GRAVE. CRIM.

DELICTE NOTORI. *For*. El que's comet devant del jutge o en públich o en altra forma en que's pot proceir d'ofici ab dos testimonis. *Delito notorio*.

DELIGAR. v. a. *Ant*. DESLLIGAR.

DELIGENTMENT. adv. m. DILLIGENTMENT.

DELINEACIÓ. f. L'acció y efecte de delinear. **Delineación, lineamiento, delineamiento**. || L'obgecte delineat. **Delineación**. || *Arq*. **Modelo**.

DELINEADOR, A. m. y f. Qui delinea. **Delineador**.

DELINEAMENT. m. DELINEACIÓ.

DELINEANT. m. El dedicat al art de delinear. **Delineante**. || p. a. Que delinea. **Delineante**.

DELINEAR. v. a. Tirar els perfils exteriors d'algún cos. **Delinear**. || *Met*. Explicar alguna cosa ab tots els seus detalls. **Delinear**.

DELINEAT, DA. p. p. **Delineado**.

DELINQÜENCIA o DELINCUENCIA. f. Calitat de delinqüent. **Delincuencia**.

DELINQÜENT o DELINCUENT. adj. Qui delinqueix. **Delincuente**.

DELINQUIMENT. m. FALTA, MANCAMENT.

DELINQUINT. m. *Ant*. DELINQÜENT.

DELINQUIR. v. n. Cometre un delicte, infringir alguna llei o precepte. **Delinquir**.

DELIQÜESCENCIA. f. Qualitat de deliqüescent. **Delicuescencia**.

DELIQÜESCENT. adj. Que's liquida poch a poch al contacte del aire humit. **Delicuescente**.

DELIQUI. m. Defalliment, desmai. **Deliquio**. || Arrebatament, desacort. **Arrebatamiento, deliquio**.

DELIQUI DEL SOL: ECLIPSE.

DELIR. v. a. *Ant*. ESBORRAR, DESTRUIR. || m. DELIT, 2.

DELIRANT. p. a. Qui delira. **Delirante**.

DELIRAR. v. n. Perturbarse la raó per causa de vellesa, debilitat ó malaltía. **Delirar**. || *Met*. Dir o fer disbarats. **Delirar, desvariar**.

DELIRI. m. Desvari, perturbació de la raó. **Delirio**. || *Met*. Despropósit, disbarat. **Delirio, desvarío**. || ANSIA. || *Poét*. Estro, inspiració poética. **Delirio**.

DELIRI FEBROS. El produit per la violencia de la febre. *Delirio febril*.

DELIRI CONVULSIU. Tremolor nerviós, agitació dels muscles. *Delirio convulsivo*.

DELIRIUM TREMENS. m. Deliri ab gran agitació y tremolor a causa del abús de begudes alcohólliques. **Delirium tremens**.

DELIT, DA. p. p. *Ant*. ESBORRAT. || m. Vigor, forsa, agilitat. **Brío, vigor, buena disposición**. || Gana, desitj. **Gusto, placer**.

DELITABLE. adj. *Ant* **Delectable**.

DELITANSA. f. *Ant*. **Deleit**.

DELITAR. a. a. *Ant*. **Deleitar**.

DELITARSE. v. r. *Ant*. **Deleitarse**.

DELITESCENCIA. f. *Med* Desaparició súbita de tots els fenómenos inflamatoris. **Delitescencia**. || *Quím*. Fenómeno en virtut del qual un cos crestallisat pert la seua aigua de crestallisació. **Delitescencia**.

DELITÓS, A. adj. Qui té ganes de fer alguna cosa. **Ansioso, ganoso**. || *Ant*. DELICIÓS. || Qui té bona salut. **Bien dispuesto**.

DELITOSAMENT. adv. m. VIGOROSAMENT.

DELIURA. m. Lliure, parlant del mar. **Mar libre, alta mar.**

DELIURACIÓ. f. *Ant.* y

DELIURAMENT. m. *Ant.* L' acte y efecte de salvar a algú d' algún perill. **Libramiento.**

DELIURANÇA o DELIURANSA. f. *Ant.* **Libertad.**

DELIURAR. v. a. *Ant.* DESLLIURAR, ENTREGAR, CONSIGNAR.

DELIURE, A. adj. *Ant.* Lliure, no coartat. **Libre.** || Franch. **Libre, horro.**

DELMABLE. adj. Lo qu' está subgecte a delme. **Dezmable.**

DELMADER. m. Qui cuida de cobrar el delme. **Dezmero.**

DELMAR. v. n. Cobrar el delme. **Diezmar, dezmar.** || v. a. *Met.* Castigar de cada deu un. **Diezmar, dezmar.** || Separar de cada deu un. **Diezmar.** || Pagar els delmes. **Diezma, dezmar.**

DELMARI. m. Territori del qual se 'n cobra 'l delme. **Dezmatorio, dezmería.**

DELME. m. La part de fruits que pagaven els fidels a la Iglesia, que regularment era la desena. També 's pagava a algúns seculars. **Diezma, décima.** || La desena part d' un tot. **Décima, diezmo.**

COBRAR SEGÓN DELME. fr. REDELMAR.

DELMER, A. adj. Lo que pertany al delme. **Dezmero, decimal, diezmal.** || m. y f. Qui paga delme. **Diezmero, dezmero.** || DELMADER.

DELÓTICH, CA. adj. *Miner.* Epítet que 's dóna a un crestall que a unes varietats presenta cares al nucleu y a altres no. **Delótico.**

DELTA. f. Planuria triangular formada a la desembocadura d' algúns rius y mòlt semblant per la seua figura a la delta majúscula del abecedari grech. **Delta.** || Triángul voltat de raig que 'ls pintors dibuixen ab un ull al mitj, o les lletres de la paraula Jehová, còm emblema de la Trinitat. **Delta.**

DELTOCARPI, A. adj. *Bot.* Que fá fruits triangulars. **Deltocarpio.**

DELTOIDES. m. Muscle de forma triangular que tenim a la part de dalt del braç. **Deltoides.**

DELTOTÓ. m. *Astron.* Constelació boreal, anomenada també triángul. **Deltotón.**

DELL, A. Contracció de les veus *de* y *ell.* **Del, de él, de ella.**

DELLÁ. prep. *Ant.* De part d' allá.

DELLAVORS. adv. t. DESPRÉS. || D' aleshores. **Desde entonces.**

DELLIBERAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Deliberar.**

DELLIBRAR. v. a. y 'ls seus derivats. DESLLIURAR.

DELLIURAR. v. a. *Ant.* DESLLIURAR.

DELLIURE. adj. *Ant.* DESLLIURE.

DEMÁ. m. adv. t. El día que segueix al d' avui. **Mañana.** || *Met.* El temps venider indeterminat. **Mañana.** || Aviat, abáns de mòlt temps. **Mañana.** || *Expr.* Ab qu' algú nega lo que se li demana. **Mañana.**

DEMÁ AL MATÍ. Al dematí del día que segueix al present. *Mañana por la mañana.*

DEMÁ A LA TARDE. Tarde del día següent d' aquell en que 's parla. *Mañana por la tarde.*

DEMÁ AL MITJ DÍA. El mitj del día que segueix a aquell en que 's parla. *Mañana al mediodía.*

DEMÁ AL VESPRE O A LA NIT. Vetllada del día següent d' aquell en que 's parla. *Mañana por la noche.*

DEMÁ, DEMÁ, O JA HO FARÉ DEMÁ. *Loc. fam. irón.* Contra 'ls peresosos que deixen sempre les coses pera ferles un altre día. *Hoy me iré, cras me iré, mala casa mantendré.*

DEMÁ PASSAT, O PASSAT DEMÁ, O DESPRÉS DEMÁ. m. adv. El día següent al de demá. *Pasado mañana.* || *Expr. met. fam.* Ab qu' algú denota que no fará lo que se li diu. *La semana del otro viernes.*

NO PENSAR AB DEMÁ. fr. Viure ab tota alegría satisfacció, sense pensar en lo venider. *No pensar en mañana.*

DEMAGOGIA. f. Ambició de dominar en una sedició popular, y 'l desordre que 'n resulta. **Demagogia.** || Desbordament de les passións populars. **Demagogia.**

DEMAGOGO, GA. m. y f. El cap d' una sedició popular dominat per l' ambició de manar. **Demagogo.** || Perturbador, amich de bullangues y motins. **Demagogo.**

DEMANADA. f. *Ant.* DEMANDA.

DEMANADISSA. f. REQUESTA, 3.

DEMANADOR, A. m. y f. Qui demana, pretendent. **Pedidor, demandador, pretendiente.** || Pidolaire. **Pedidor, pedigüeño.** || CAPTADOR. || Qui demana en judici. **Demandante.** || SUPLICANT.

DEMANANT. p. a. SUPLICANT.

DEMANAR. v. a. Instar a algú pera que dóni o fassi alguna cosa. **Pedir, demandar.** || Pregar que 's fassi caritat pera socórrer alguna necessitat o pera 'l cult d' algun sant. **Pedir.** || PREGUNTAR. || *For.* Explicar algú 'l seu dret o la seua acció devant del jutge. **Demandar, pedir una demanda, pedir en justicia.** || Posar preu a la mercadería. **Pedir.** || Voler, desitjar, còm: *el pagés demana pluja.* **Pedir.** || Avisar desde la porta, pera veure 's ab algú de l' habitació. **Llamar.** || Expressar algú la seua voluntat de que un altre comparegui a la seua presencia, còm: *l' amo demana al criat.* **Llamar.** || Adquirir una cosa o altra, còm: *els sembrats demanen pluja.* **Pedir, requerir.** || BUSCAR, INQUIRIR, PRETENDRE. || Proposar als pares o parents d' alguna dona l' intent de que la donguin a algú per esposa. **Pedir.** || En alguns jochs és preguntar als miradors si la jugada és llegítima o no, fentlos jutges del cas. **Pedir.** || Cridar a algú. **Llamar.**

DEMANAR A ALGÚ, O PER ALGÚ, O PER ALGUNA COSA. fr. Preguntarne. *Pedir, preguntar por alguno, o por alguna cosa.*

DEMANAR PÊL BENESTAR D' ALGÚ. fr. Preguntar per la seua salut. *Preguntar por la salud de alguno.*

¿A QUI DEMANA? Pregunta que 's fá al qui busca a un altre pera sapiguer a quí busca. *¿Por quién pregunta?*

DEMANA MÒLT Y TINDRÁS POCH. *Loc. fam.* *Pedir sobrado por salir con lo mediano.*

FICARSE ALGÚ ONT NO 'L DEMANEN. fr. *Meterse donde no le llaman.*

NO HI HÁ MÉS QUE DEMANAR. *Loc.* Denota que a alguna part hi há abundor de tot lo que 's desitja. *No hay más que pedir.*

¿QUI DEMANA? Pregunta que 's fá al qui truca a la porta pera sapiguer quí és. *¿Quién llama? ¿quién va allá?*

DEMANAT, DA. p. p. **Pedido, solicitado.**

DEMANDA. f. Petició, súplica, solicitut. **Demanda.** || *For.* Deducció en judici expressant la pretensió, agravi o dret. **Demanda.**

DEMANDA OBSCURA: ENIGMA.

DEMANDES Y RESPOSTES. Els altercats que ocorren en algun assumpte. *Dimes y diretes.*

EIXIR A LA DEMANDA. fr. Defensar alguna cosa, o posarse còm part en un plet. *Salir a la causa ó á la demanda.*

FER DEMANDA A ALGÚ. fr. Demanar en justicia. *Poner una demanda.*

RESPONDRE A LA DEMANDA. fr. *For.* Presentarse en judici pera respondre a la pretensió del actor. *Contestar á la demanda.*

DEMANDADER, A. m. y f. RECADER.

DEMANDANT. p. a. *For.* Qui presenta una demanda. **Demandante, demandador.**

DEMANDAR. v. a. *Ant.* DEMANAR.

DEMARCACIÓ. f. Ratlla o senyal que divideix el terme d' algun territori. **Demarcación.** || Jurisdicció, districte a que s' extén l' autoritat d' algú. **Demarcación.**

DEMARCADOR, A. m. y f. Qui demarca. **Demarcador.**

DEMARCAR. v. a. Senyalar els termes d' algun país o terreno. **Demarcar.** || *Náut.* Senyalar per medi de la brúixula la direcció o rumbo. **Demarcar, marcar.**

DEMARCAT, DA. p. p. **Demarcado.**

DEMASÍA. f. Y 'ls seus derivats. DESMASÍA.

DEMATÍ. m. MATÍ. || adv. t. Al principi del matí, les primeres hores del dia. **De mañana, temprano.**

LLEVARSE DEMATÍ. fr. MATINEJAR.

QUI 'S LLEVA DEMATÍ TÉ TEMPS PERA TOT. fr. *Prov.* Denota que qui és dilligent logra lo qu' altres no poden lograr. *Quien madruga halla el pájaro en el nido, y quien duerme hállale vacío.*

DEMATINET. m. El principi del matí. **Mañanita.** || adv. t. MATINET.

DEMENCIA. f. Bogería, enagenació de la raó. **Locura, demencia.**

DEMENT. adj. Faltat de judici. **Demente.** || IMPRUDENT, EXTRAVAGANT.

DEMENTARSE. v. r. És verb poques vegades actiu. Perdre 'l judici. **Dementarse.**

DEMENTAT, DA. p. p. **Dementado.**

EL DEMENTAT PER LA PENA ÉS AVISAT. *Ref.* Significa que 'l cástich corretgeix els vicis fins dels boigs. *El loco por la pena es cuerdo.*

DEMENTRE. adv. t. *Ant.* MENTRE, ENTRETANT.

DEMENTRES. adv. t. *Ant.* MENTRES.

DEMENYS. adv. m. DE MENOS.

DEMERÉIXER. v. a. *Ant.* MERÉIXER. || DESMERÉIXER.

DEMÉRIT. m. Falta de mérit. **Demérito.** || L' acte y efecte de desmeréixer. **Demérito.** || Culpa, delicte. **Demérito.**

DEMERITORI, A. adj. Lo que causa demérit. **Demeritorio.**

DEMÉS. adv. m. Excés en el número, pes o mesura, còm: *n' hi ha dues de més.* **Demás.** || adv. Ab els articles *lo, la, los, las,* significa lo restant o 'ls restants. **Demás.**

ADEMÉS DE QUE. Pera major abundament. *Á más de que.* || Fora de que, prescindint d' axó. *Demás ó además que.*

DEL DEMÉS O AL DEMÉS. m. adv. Que 's refereix a un' altra cosa de que s' ha tractat. *Por lo demás, ó en cuanto á lo demás.*

ÉS PER DEMÉS. *Loc.* ÉS UN GROS.

ÉSSER 'HI DEMÉS O PER DEMÉS. fr. Ésser inútil, superfluo. *Estar demás.*

LES DEMÉS VEGADES. *Ant.* Les més de les vegades. *Las más de las veces.*

PER DEMÉS. m. adv. En vá, inútilment. *Por demás, en vano.*

DEMÉS, A. adj. Destituït d'un ofici, cárrech o dignitat. **Demitido o dimitido.**

DEMETRE. v. a. Privar a alguna persona del empleu, o degradarla dels honors y dignitats que tenía. **Deponer, apear.** || Renunciar algun cárrech, etc. **Renunciar, dimitir, hacer dimisión.** || Llicenciar, enviar dimissories, cartes d' exoneració, etc. || Perdre l' amparo d' algú. || Deixarse d' arrogancies. || Renunciar a peticións.

DEMETRI. m. *Quím.* Nòm qu' alguns químichs donen al ceri. **Demetrio.**

DEMISSIÓ. f. DIMISSIÓ. || SUMISSIÓ.

DEMNÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Enfadar, fer enfadar. **Disgustar.**

DEMOCRACIA. f. Govern popular. **Democracia.**

DEMÓCRATA. m. Partidari de la democracia. **Demócrata.**

DEMOCRÁTICAMENT. adv. m. D' un modo democrátich. **Democráticamente.**

DEMOCRÁTICH, CA. adj. Lo que pertany a la democracia. **Democrático.**

DEMOCRATISAR. v. a. Introduir o propagar doctrines, principis o costúms democrátiques. **Democratizar.**

DEMÓCRIT. n. p. **Demócrito.**

DEMOCRÍTICH, CA. adj. Pertanyent a Demócrito y a la seua filosofía. **Democrítico.**

DE MODO. adv. m. **De manera.**

DEMÓFIL, A. adj. Que té amor al poble. **Demófilo.**

DEMOLICIÓ. f. L' acció o efecte de demolir alguna cosa. **Demolición.**

DEMOLIDOR, A. m. y f. Qui demoleix. **Destruidor, asolador.**

DEMOLIR. v. a. Arruinar, enderrocar. **Demoler.**

DEMOLIT, DA. p. p. **Demolido.**

DEMONÍACA. f. Secta d' anabaptistes, que ensenyava que 'ls dimonis a la fi del mon s' havíen de salvar. **Demoníaca.**

DEMONÍACH, CA. adj. Lo que s' atribueix o pertany al dimoni. **Demoníaco.** || *Met.* ENDEMONIAT.

DEMONÓGRAF. m. Aquell qu' escriu o ha escrit sobre 'ls dimonis. **Demonógrafo.**

DEMONOLATRÍA. f. Adoració dels dimonis. **Demonolatría.**

DEMONOMANÍA. f. Bogería que consisteix en creure's estar endemoniat. **Demonomanía.**

DEMONÓMANO, A. adj. El pobre boig que s' imagina estar endemoniat. **Demonómano.**

DEMONSTRAR. v. a. y 'ls seus derivats. DEMOSTRAR.

DEMORA. f. y

DEMORANSA. f. *Ant.* Trigansa, dilació. **Demora.** || *Náut.* La direcció o rumbo en que 's trova o s' observa un objecte, ab relació a la d' un altre conegut. **Marcación, demora.**

DEMORAR. v. n. Trigar, aturarse a algún lloch. **Demorar, retardar.** || *Náut.* Correspondre un objecte a un rumbo o direcció determinada respecte a un altre lloch o al paratge desde ont s' observa. **Demorar.**

DEMOSTÉNICH, CA. adj. Calificació que 's dóna al género d' eloquencia més o menys semblant al de Demóstenes. **Demosténico.**

DEMOSTRABILITAT. f. Qualitat de lo demostrable. **Demostrabilidad.**

DEMOSTRABLE. adj. Lo que 's pot demostrar. **Demostrable.**

DEMOSTRABLEMENT. adv. m. D' un modo demostrable. **Demostrablemente.**

DEMOSTRACIÓ. f. Proba d' alguna cosa per principis certs. **Demostración.** || Manifestació, senyal, significació. **Demostración.** || Festa, significació de alegría, regositj o contento. **Exaltación, demostración.**

DEMOSTRACIÓ A POSTERIORI. La que 's pren del efecte posterior a la que 's tracta de probar. *Demostración á posteriori.*

DEMOSTRACIÓ A PRIORI. La que 's treu de les causes; la que 's pren d' una cosa preexistent pera probarne un' altra. *Demostración á priori.*

DEMOSTRACIÓ A SIMULTANI. La que 's treu d' una cosa que té simultaneitat o connexió ab lo que 's tracta de probar. *Demostración á simultáneo.*

DEMOSTRACIÓ ANALÍTICA. f. *Filos.* Método de raciocini que proceeix passant de lo conegut a lo desconegut y d' una proposició als seus elements, fentla

dependre d' un' altra ja demostrada o evident per la seua propia forsa; deduint, per medi d' hipótesis, consequencies succesives, fins que s' arriva a un resultat fals o evidentment cert. *Demostración analítica.*

DEMOSTRACIÓ SINTÉTICA. La que proceeix per composició, reunint varies veritats enllassades per certes relacions y fentne derivar altres veritats. *Demostración sintética.*

DEMOSTRADOR, A. m. y f. Qui demostra. **Demostrador.**

DEMOSTRANSA. f. *Ant.* DEMOSTRACIÓ.

DEMOSTRANT. adj. Que demostra. **Demostrante.**

DEMOSTRAR. v. a. Probar alguna cosa per principis certs y evidents. **Demostrar.** || Manifestar, senyalar. **Demostrar.** || *Lóg.* Mostrar, fer veure que una veritat particular está compresa en un' altra d' universal, de la que se 'n té bona certesa, d' ont se dedueix qu' es tan certa la veritat o cas particular de que 's tracta còm el principi o veritat universal que 'l conté. **Demostrar.**

DEMOSTRARSE. v. r. DECLARARSE, APAREIXERSE, MANIFESTARSE.

DEMOSTRAT, DA. p. p. **Demostrado.**

DEMOSTRATIU, VA. adj. Lo que demostra. **Demostrativo.** || *Ret.* Un dels géneros que s' usen pera fer panegírichs e invectives, o alabar y vituperar **Demostrativo.** || *Gram.* Se diu del pronóm que senyala o demostra algún objecte, còm: *aquest, aqueix, aquell.* **Demostrativo.**

DEMOSTRATIVAMENT adv. m. Clara, convincent. **Demostrativamente.**

DEMÓTICH, CA. adj. S' aplica a lo que pertany al poble. **Demótico.** || La escriptura egipcia feta ab carácters vulgars y no ab jeroglífichs. **Demótico.**

DEMPERE (Anselm). *Biog.* Frare de la Mercé, nat en Alcalá de Chisvert, prov. de Castelló l' any 1727. Va pendre l' hábit a Tortosa l' any 1743 y va professar a Valencia. Per les seues aficions paleográfiques va ésser elegit arxiver del convent de la vila del Puig. Al morir (1799), va deixar quaranta volúms manuscrits historiant coses y persones de la seua ordre, y además una obra titolada: *La púrpura Mercenaria,* tractant dels cardenals qu' ha tingut l' ordre redemptora de captius.

DEMPNADOR, A. m. y f. *Ant.* DANYADOR.

DEMUDACIÓ. f. Alteració de la fesomía, del tracte o dels costúms. **Demudación.**

DEMUDADAMENT. adv. m. D' una manera demudada. **Demudadamente.**

DEMUDAMENT. m. DEMUDACIÓ.

DEMUDAR. v. a. Mudar, variar, trasmudar. **Demudar.** || Alterar, disfressar, desfigurar. **Demudar.** || r. Trasmudarse. **Demudarse.** || Alterarse, immutarse. **Demudarse.**

DEMUDAT, DA. p. p. **Demudado.**

DEMUNT. prep y adv. ll. Dalt d' alguna cosa. **Encima, sobre, de sobre.** || *Ant.* MONTANYÉS.

ANAR DEMUNT O PER DEMUNT. fr. SURAR.

DEMUNT, DEMUNT O PER DEMUNT. m. adv. SUPERFICIALMENT. || PER ALT, A ULL.

FER ANAR DEMUNT DEVALL. Trastornar l' ordre de les coses. *Volver lo de abaio arriba, ó lo de arriba abajo.*

DENA. f. En el rosari, cada part que consta d' un parenostre y deu avemaríes **Decenario, diez de rosario.** || El grá més grós o assenyalat que 's posa als rosaris pera dividir les desenes, y també la desena dels xichs. **Diez de rosario.** || DESENA.

DENANT. prep. *Ant.* DEVANT O DAVANT. || ABANS.

DENARIT. adj. Ab que 's significa aquell qu' és poca cosa per la seua constitució física. **Delgado, pequeño, débil, flaco.**

DENDRÁGATA. f. *Min.* Ágata naturalment arborisada. **Dendrágata.**

DENDRITA. f. *Min.* Figura arbriforme que 's veu a la superficie d' algunes pedres; és deguda a la crestallisació de diverses substancies metálliques infiltrades a la massa. **Dendrita.**

DENDRÓFAGO, A. adj. y s. *Zool.* Que rosega fusta. **Dendrófago.**

DENDRÓFORA. f. *Min.* Pedra u obgecte en que s' hi veu la figura d' algún arbre o planta. **Dendrófara.**

DENDROGRAFÍA. f. *Bot.* Tractat o historia dels arbres. **Dendrografía.**

DENDROLOGÍA. f. *Bot.* Part de la botánica dedicada al coneixement dels arbres indígenes y exótichs. **Dendrología.**

DENDRÓMETRE. m. *Geom.* Instrument per medi del qual se poden resoldre gráficament tots els problemes de la trigonometría rectilínea. **Dendrómetro.** || Instrument pera midar els arbres. **Dendrómetro.**

DENEB-ADEJEJE. f. *Astron.* Estrella que 's trova a la qüa del Cigne. **Deneb-adejeje.**

DENEB-ALECET. f. *Astron.* Estrella altrament anomenada qüa de Lleó. **Deneb-alecet.**

DENEB-ALEIDE. f. *Astron.* Estrella que 's trova en el còs del Cigne. **Deneb-aleide.**

DENEB-ALJEDI. f. *Astron.* Nòm de tres estrelles de sexta magnitut que 's troven a la constelació del Capricorni. **Deneb-aljedi.** || Altra estrella que 's trova a la qüa de la meteixa constelació.

DENEGACIÓ. f. Acció de negar. **Denegación, repulsa.** || Desaprovació, l' acció de desdirse. **Denegación, retractación.** || f. *For.* Acte en virtut del qual un jutge 's declara incompetent. **Denegación.**

AB DENEGACIÓ. fr. Sense demora ni dilació. *Con denegación*

DENEGACIÓ DE PATERNITAT. Acte en virtut del qual un marit se nega a regonéixer còm a seu un fill de la seua muller. *Denegación de paternidad.*

DENEGAMENT. m. DENEGACIÓ.

DENEGAR. v. a. No concedir lo que 's demana. **Negar.** || *For.* No admetre una demanda. **Denegar.**

DENEGAT, DA p. p. **Denegado.**

DENEGATORI, A. adj. Que denega; lo que conté denegació. **Denegatorio.**

DENGÓS, A. adj. MELINDRÓS.

DENGOSA. f. La dona melindrosa. **Denguera, dengosa.**

DENGÚ. pron. *Ant.* NINGÚ.

DENGUE. m. Delicadesa afectada, desdeny que fan les dones, y a vegades de lo que més desitxen. **Dengue, melindre.**

DENIA. *Geog.* Ciutat de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nóm; és a la vora del mar; actualment se li fa un bon port; és estació de F.-C. y té 12,468 hab. || Part. jud. de la provincia d' Alacant, format de 18 ajuntaments, que son: Alcalalí, Beniarreig, Benidoleig, Benimali, Benitacheli, Denia, Gata, Jalon, Jávea, Llíber, Miraflor, Ondara, Pedreguer, Sanet y Negrals, Senija, Setla y Mirarrosa, Teulada y Vergel. Reuneixen entre tots 48,746 hab.

DENIGRACIÓ. f. La acció de denigrar. **Denigración.**

DENIGRADOR, A. m. y f. Qui denigra. **Zaheridor.**

DENIGRANT. Particip present de denigrar; qui denigra o lo que denigra. **Denigrante.**

DENIGRAR. v. a. Infamar, ofendre, parlar mal de alguna persona. **Denigrar.**

DENIGRAT, DA. p. p. **Denigrado.**

DENIGRATIU, VA. adj. Lo que denigra. **Denigrativo.**

DENIGRATIVAMENT. adv. m. Ab desdoro. **Denigrativamente.**

DENÍS. n. p. **Dionisio.**

DENOMENAR. v. a. **Denominar.**

DENOMINACIÓ. f. Títol, renóm ab que 's distingeixen les persones o coses. **Denominación.**

DENOMINADOR. m. *Arit.* El número que als quebrats expressa les parts en que 's divideix l' unitat.

DENOMINADOR COMÚ. *Arit.* El resultat de diferents denominadors multiplicats entre sí pera que tots els quebrats tinguin el meteix. *Común denominador.*

DENOMINAR. v. a. Anomenar alguna cosa determinadament. **Denominar.** || Posar algún títol o renóm a les persones o coses. **Denominar.**

DENOMINAT, DA. p. p. **Denominado.**

DENOMINATIU, VA. adj. Lo que denomina. **Denominativo.**

DENOTACIÓ. f. La acció y efecte de denotar. **Denotación.**

DENOTAR. v. a. Indicar, anunciar, significar. **Denotar.**

DENOTAT, DA. p. p. **Denotado.**

DENOTATIU, VA. adj. Lo que denota. **Denotativo.**

DENÓU. adj. *Ter.* DINÓU.

DENOVÉ. adj. *Ter.* El dinóu en ordre. **Décimonono.**

DENS, A. adj. Espés. **Denso.** || *Met.* Apilotat, apretat. **Denso.**

DENSÍFLOR, A. adj. *Bot.* De flors apretades les unes ab les altres. **Densífloro.**

DENSÍMETRE. m. *Fís.* Instrument ab que 's mideix el pes especifich dels líquits. **Densímetro.**

DENSIRROSTRE. adj. *Ornit.* De bèch fort, dur. **Densirrostro**

DENSÍSSIM, A. adj. sup. **Densísimo.**

DENSITAT. f. Espessor, crassitut. **Densidad.** || *Fís.* Pes d' un cos per un volum determinat; relació de la seua massa al seu volum.

DENT. f. Cós petit, blanch, llis y mòlt dur, encastat a la geniva y en la seua major part descubert: propiament s' entén cada un dels quatre que son al mitj de les barres, y serveixen pera tallar el menjar. **Diente.** || *Met.* Cada una de les puntes de varies eines que serveixen pera tallar, serrar, etc. **Diente.** || pl. A les claus de ferro és la part del capdevall que's fica dins del pany y serveix pera obrir y tancar les portes, els calaixos, etc. **Dientes, guardas.** || A les ferradures és la punta retorta que se les hi fá als extréms. **Callo.** || Cada un dels engranatxes de les rodes d' engravació. **Diente.**

DENT AGEGUDA. Les que hi han en les fulles de serra o xerrach.

DENT CANINA: ULLAL, 1.

DENT CORCADA. La gastada o podrida. *Diente gastado, neguijón.*

DENT DE LLEÓ. *Bot.* PIXALLIT.

DENT DRETA. Les que a les fulles del xerrach o de la serra son properes.

DENT SOBRE DENT. La dent que surt demunt d' un altra. *Sobrediente.*

A LLOP DORMENT NO LI ENTRA RES EN DENT. *Ref. A raposo durmiente no le amanece la gallina en el vientre.*

ARRANCAR LES DENTS. fr. Esdentegar. *Desdentar, sacar ó arrancar los dientes.*

CLAVAR LES DENTS. fr. Agafar ab forsa alguna cosa ab les dents. *Hincar ó clavar el diente, dentellear.*

CRUIXIR O PETAR LES DENTS. fr. Batre les unes ab les altres per causa del fret o d' alguna convulsió. *Dentellear, dar diente con diente.* || Explica la rabia o desesperació ab que 's pateix alguna pena o torment. *Apretar, rechinar, crujir los dientes.*

ENSENYAR O REGANYAR LES DENTS. fr. Fer cara a algú, ferli la contra. *Mostrar dientes ó los dientes ó el diente.*

ENTRE DENTS. m. adv. Se diu quan algú parla sense deixarse entendre. *Entre dientes.*

ESCURAR LES DENTS. fr. Netejarles. *Mondar, limpiar, escarbar los dientes.*

ESMOLAR LES DENTS. fr. *Met.* Prepararse pera menjar. *Aguzar los dientes.*

ESMUSSAR LES DENTS. fr. Causárles'hi una sensació desagradable, còm fá l' agror fort d' alguna fruita o d' algún altre menjar mòlt agre. *Alargar los dientes, poner los dientes largos, dar dentera.*

FA CAURE LES DENTS; O NO, QUE 'T CAURÍEN LES DENTS. *Expr.* Ab que 's nega alguna cosa de menjar, especialment dólç, a les criatures. *No, que se te caerán los dientes.*

FER ESGARRIFAR LES DENTS. fr. Causar'hi una sensació desagradable algún soroll, còm quan s' esquinsa alguna tela o 's rasca algún metall. *Dar dentera.*

GUARNIT DE DENTS: DENTAT, 1.

LES DENTS TE SÚEN. *Loc. irón.* Que 's diu d' aquell, que havent travallat poch afecta estar mòlt cansat y haver travallat mòlt. *Arrópate que sudas.*

LLUCIAR LES DENTS. fr. *Met.* Prepararse pera menjar. *Aguzar los dientes.*

MASTEGAR'HO ENTRE LES DENTS. fr. Pronunciar malament, o per dificultat, o per no voler deixarse entendre. *Mascullar, mascujar, mascar.*

NO HAVÉRN 'HI PERA DENTS ENCEBAR O NO TOCAR A MITJA DENT. fr. Haverhi poch menjar. *No haber para untar un diente; no llegar á un diente; no tener para un diente.*

NO PASSAR DE LES DENTS, O NO ENTRAR DE LES DENTS EN AVALL. fr. Manifesta la repugnancia que 's té a alguna cosa. *No entrar de los dientes adentro.*

PARLAR O DIR ENTRE DENTS. fr. Butsinejar, murmurar. *Hablar entre dientes, refunfuñar, gruñir.*

PERDRE DENTS Y CAIXALS. fr. *Met.* Passar mòlt temps fent alguna cosa y adquirir'hi experiencia. *Encanecer.*

POSAR DENTS O 'L DENTAT. fr. *Dentar, endentecer, echar los dientes.*

TANT PROP TINCH LES DENTS QUE NO 'M RECORDO DELS PARENTS, O D' AMICHS NI PARENTS. *Ref.* Denota que cada hu mira més aviat per sí, que pêls altres, per més acostats que siguin. *Antes son mis dientes que mis parientes; más cerca están mis dientes que mis parientes.*

TE DESFARÉ O'T TRENCARÉ O'T LLEVARÉ LES DENTS O LES DENTS DE LA BOCA. *Loc.* Ab que s' amenassa dónar un cop a les barres d' algú. *Te quitaré ó romperé los dientes ó te haré escupir los dientes.*

TINDRE LA DENT SOBRE D' ALGÚ. Tíndrerli quimera o parlar mal d' ell. *Tener, tomar ó traer alguno entre dientes; tenerle ojeriza.*

TINDRE UNES DENTS MÒLT LLARGUES. fr. *Fam.* Tindre mòlta gana. *Estar á diente, ó estar á diente como haca de bulero.*

TREMOLAR LES DENTS. fr. Batre les unes ab les altres per causa del fret o de la por. *Tiritar, dar diente con diente, castañetear los dientes.*

VALENT DE DENTS. *Expr.* Contra aquell que s'alaba de valent, donantli a entendre que sols es bó pera menjar. *Valiente por el diente.*

DENTAL. m. La fusta ont s' encaixa la rella a la arada. **Dental.** || adj. *Gram.* Que 's pronuncía tocant la llengua a les dents. **Dental.**

DENTAL (Coll). *Orog.* Prop del Plá del Moixaró, entre la vall del Forat y 'l clot d' En Pere, al Bergadá.

DENTAR. v. n. Posar les dents. **Echar dientes.**

DENTARRA. f. y

DENTASSA. f. aum. Dent més grossa del regular. **Dentón.** || pl. Qui té les dents desproporcionades. **Dentón, dentudo.**

DENTAT, DÁ. adj. Lo que té dents. **Dentado.** || m. **Dentadura.** || Al blasó 's diu d' algunes parts d'ell que acaveu en punta aguda en forma de dents. **Dentado, endentado, tronchado, partido, danchado, endanchado.** || Entre mestres de cases es un' eina que té tall per dos costats, y serveix pera perfeccionar el quadro, y pintures dels enrajolats. **Aciche.**

Brot de dentelaria

POSAR EL DENTAT. fr. POSAR LES DENTS.

DENTELARIA. f. *Bot.* MALVESCH. || Género de plantes de la familia de les plombagínees, que abans se empleaven contra 'l mal de caixals. **Dentelaria.**

DENTELL. m. *Arquit.* Quadrat sobre 'l qual se tallen els dentellóns. **Dentelete.** || Faixa quadrada que forma part de la cornisa jónica o corintia. **Dentelo.**

DENTELLAR. v. n. CRUIXIR LES DENTS.

DENTELLAT, DA. adj. DENTAT, 3.

DENTELLAR. v. a. **Mordiquear.** || *Met.* Murmurar d' algú, dirne mal. **Morder.**

DENTELLÓ. m. *Arq.* Motllura en figura de dents que 's posa per adorno sòta la corona de les cornises dóriques y corinties. **Dentellón, dentículo.**

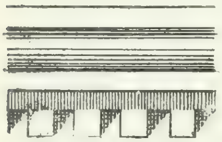
Dentelló

DENTETA. f. dim. **Dentezuelo, dientecico, illo, ito.**

FER DENTETA. fr. Fer vindre a algú ganes de posseir o menjar alguna cosa, posántl'hi a la vista. *Dar, dentera.*

DENTICIÓ. f. L' acte y efecte de posar les dents, y' l temps en que 's posen. **Dentición.**

DENTICUL. Vegis DENTELLÓ.

DENTICULAR. adj. Lo que té figura de dent. **Dentario, denticular, dentellado.**

DENTÍFRICH, CA. adj. Lo qu' és a propósit pera manejar les dents y conservar sá el dentat. **Dentífrico.**

DENTISTA. m. Qui té per ofici arrencar o netejar la dentadura. **Dentista, sacamuelas, sacamolero.**

DENTOL. m. *Ictiol.* Peix de mar de bon gust, un poch semblant al besugo, el cós variat de colors, y que té a la barra de dalt dues dents sortides en fora que li dónen el nóm. **Dentón.**

DENTOLLABIAL. adj. *Gram.* Que 's pronuncia ab les dents superiors sobre 'l llavi inferior còm la *f.* **Dentolabial.**

DENTOTA. f. aum. **Dentarra.**

DENTUT, DA. adj. Que té les dents disformes.

DENUNCIA. f. La acció y efecte de denunciar. **Denuncia, denunciación.**

DENUNCIABLE. adj. Lo que 's pot o 's deu denunciar. **Denunciable.**

DENUNCIACIÓ. f. DENUNCIA. || Al comers y navegació exhibició de les factures del cárrech que un capitá fa a l' aduana. **Manifiesto, denunciación.**

DENUNCIADOR, A. m. y f. Qui denuncía. **Denunciador, delator, denunciante.**

DENUNCIAMENT. m. *Ant.* **Denuncia.**

DENUNCIANT. p. a. **Denunciante.**

DENUNCIAR. v. a. Fer sapiguer, avisar o pronosticar alguna cosa. **Denunciar.** || Acusar, delatar en judici. **Acusar, delatar.**

DENUNCIAT, DA. p. p. **Denunciado.**

DENUNCIATORI, A. adj. Lo que pertany a la denuncia. **Denunciatorio.**

DEODÁCTIL, A. adj. *Ornit.* Que té 'ls dits dividits. **Deodáctilo.**

DEODALITA. f. Varietat de feldespat. **Deodalita.**

DEODATITA. f. *Miner.* Pedra que té l' aspecte de la pega grega o sigui una brillantor reinosa, efecte, probablement, de la gran quantitat d' aigua que conté sempre. Té 'l color vert o roig y mòlt poca densitat. Se compón de sílice, aigua y peróxit. **Deodatita, resinita.**

DEO GRACIES. Salutació llatina que s' usa al entrar a alguna casa. **Deo gracias.**

DEOGRACIES (Collet de). *Orog.* En el camí de Bagá a Puigcerdá per coll de Jou y prop d' aquest.

DEONTOLOGÍA. f. Ciencia o tractat dels debers. **Deontología.**

DEPARTAMENT. m. Cada una de les parts en que se divideix qualsevol territori, o un edifici, un veícul, una caixa, etc. **Departamento.** || Districte a que s' extén la jurisdicció de cada capitá general o intendent de marina. **Departamento.** || Peça pera tíndre'hi incomunicats als presos. **Apartamiento, departamento.** || Divisió de país o d' administració. **Departamento.**

DEPARTIDAMENT. adv. m. **Separadamente, distributivamente.**

DEPARTIDOR, A. adj. **Repartidor.**

DEPARTIMENT. m. *Ant.* L' acció de partir alguna cosa. || DESPEDIDA. || DIVISIÓ, SEPARACIÓ.

DEPARTIR. v. a. *Ant.* DISTRIBUIR, REPARTIR || DESPARTIR. || SEPARAR, DIVIDIR.

DEPARTIRSE. v. r. *Ant.* PARTIR, ANÁRSE'N. || APARTARSE, SEPARARSE. || DIVIDIRSE.

DEPARTIT, DA. adj. *Ant.* APARTAT, SEPARAT, DIVIDIT.

DEPARTRE. v. a. *Ant.* APARTAR, DIVIDIR.

DEPAUPERAR. v. a. *Ant.* EMPOBRIR.

DEPÉIXAR. v. a. *Ant.* DESTROSSAR.

DEPENDENCIA. f. Necessitat que tením d' una altra cosa pera ésser o existir. **Dependencia.** || Subordinació, subgecció. **Dependencia.** || Negoci o encárrech. **Dependencia.** || Conexió, relació de parentiu o amistat. **Dependencia.**

DEPENDENT. p. a. Qui depeudeix o lo que dependeix d' un' altra cosa. **Dependiente.** || m. Qui serveix o está empleat ab subordinació a algú. **Dependiente.**

DEPENDENTMENT. adv. m. D' un modo dependent. **Dependientemente.**

DEPENDIR. v. n. DEPENDRE.

DEPENDIR D' ALGÚ. fr. Necessitar del seu auxili o protecció. *Depender de alguno.*

DEPÉNDRER. v. a. APÉNDRER.

DEPENJAR. v. n. Tindre subordinació a alguna cosa, vindre d' ella còm del seu principi, tindre alguna cosa conexió ab un' altra o deduirse d' ella. **Depender.** || Estar dependent d' algún superior, etc. **Pender, depender.** || També 's diu en lo moral y espiritual, còm: *la eternitat dependeix d' un moment.* **Depender, pender.**

DEPERIR. v. u. *Ant.* MORIR.

DEPILAR. v. a. Produir la caiguda del pel per medi de substancies o medicaments depilatoris. **Depilar.**

DEPILATORI, A. adj. Lo que té la virtut de fer caure el pel. **Depilatorio.**

DEPLECIÓ. f. *Med.* Acció y efecte de vuidar o disminuir la massa de líquits del còs. **Depleción.**

DEPLETIU, VA. adj. *Med.* Lo que produeix depleció. **Depletivo.**

DEPLORABLE. adj. Digne de compassió, o capás de moure a llástima, o que quasi no té remei. **Deplorable, lamentable.**

DEPLORABLEMENT. adv. m. D' un modo deplorable. **Deplorablemente**

DEPLORAMENT. m. **Lamento.**

DEPLORAR. v. a. Tindre mòlt de sentiment, llástima o compassió **Deplorar.** || **Lamentarse.**

DEPLORAT, DA. p. p. **Deplorado.**

DEPONENT. adj. *Gram.* S' aplica als verbs de terminant passiva que tenen ab tot significació activa. **Deponente.** || Qui deposa. **Deponente.**

DEPOPULAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Despoblar.**

DEPORT. m. *Ant.* Divertiment, recreació, passatemps. **Deporte.**

FER DEPORT. fr. *Ant.* DEPORTAR.

PENDRE DEPORT. fr. *Ant.* DIVERTIRSE. || DESCANSAR, REPOSAR.

DEPORTABLE. adj. Que pot o deu ésser desterrat. **Deportable.**

DEPORTACIÓ. f. Desterro a alguna illa o llóch de enllá del mar. **Deportación.**

DEPORTAR. v. a. Desterrar a algú lluny de sa terra. **Deportar.** || *Ant.* ANAR DE CAMBRA.

DEPORTARSE. v. r. *Ant.* DIVERTIRSE.

DEPORTAT, DA. p. p. **Deportado.**

DEPOSAR. v. a. Privar a algú de l' empleu, dignitats u honors que té. **Deponer.** || Afirmar, assegurar. **Deponer.** || *For.* Declarar jurídicament. **Deponer.**

DEPOSAT, DA. p. p. **Depuesto.**

DEPOSICIÓ f. Declaració presa ab jurament. **Deposición.** || Degradació, privació d' empleu. **Deposición.** || L' acció y efecte de depositar, particularment un cadáver a l' iglesia. **Deposición.**

DEPOSICIÓ ECCLESIÁSTICA. Privació perpétua de ofici y benefici ab retenció del privilegi del fur y del cánon. *Deposición eclesiástica.*

DEPÓSIT. m. Obligació de tindre guardada la cosa que 's reb. **Depósito.** || La cosa depositada. **Depósito.** || El llóch ont se deposita alguna cosa. **Depósito, depositaría.** || *For.* El contracte que 's fá abans de constituír el depósit. **Depósito.** || *Patol.* Colecció de posterma o altres humors que 's forma a qualsevulla part del còs. **Depósito.**

COMÚNS DEPÓSITS. Llóch públich ont se depositen algunes coses. *Comunes depósitos.*

DEPÒSIT D' AIGÜES. El llóch ont se recullen pera distribuirles a altres punts. *Depósito de aguas.*

DEPÓSIT GENERAL DE L' AIRE. A les orgues, cert canó que reparteix l' aire als demés. *Depósito general del aire.*

EN DEPÓSIT. fr. Ab calitat de reintegro, interinament, á interés. *En depósito.*

DEPOSITABLE. adj. Que pot o deu ésser depositat. **Depositable.**

DEPOSITADOR, A. m. y f. Qui deposita. **Depositador.**

DEPOSITAMENT. m. *Ant.* DEPOSICIÓ.

DEPOSITAR. v. a. Posar en poder d' algú alguna cosa pera guardarla y respondre d' ella. **Depositar.** || Posar alguna persona en llóch ont pugui manifestar lliurement la seua voluntat, traientla 'l jutge del llóch ont se temía que li fessin violencia. **Depositar.** || Enterrar un còs interinament ab intenció de trasladarlo a un' altra sepultura. **Depositar.** || *Met.* Fer confiansa d' algú, encomanarli un secret. **Depositar.**

DEPOSITARI, A. m. y f. Qui reb el depósit. **Depositario.** || Qui anualment s' anomena pera cuidar els grans del paiol, portant el compte d' entrada y sortida. **Depositario.**

DEPOSITARI GENERAL. Aquell qu' exerceix la depositaría general. *Depositario general.*

DEPOSITARÍA. f. El llóch ont se fan els depósits. **Depositaría.** || Empleu de depositari. **Depositaría.**

DEPOSITAT, DA. p. p. **Depositado.**

DEPRAVABLE. adj. Lo que pot ésser depravat. **Depravable.**

DEPRAVACIÓ. f. Corrupció, desordre de costúms, d' idees, etc. **Depravación.**

DEPRAVADAMENT. adv. m. Ab intenció perversa. **Depravadamente.**

DEPRAVADÍSSIM, A. adj. sup. **Depravadísimo.**

DEPRAVADOR, A. m. y f. Qui deprava. **Depravador.**

DEPRAVAR. v. a. Corrompre, viciar, adulterar. **Depravar.**

DEPRAVARSE. v. r. Abandonarse, viciarse. **Depravarse, viciarse.**

DEPRAVAT, DA. adj. De costúms o idees corrompudes. **Depravado.**

DEPRECACIÓ. f. Prech, petició. **Deprecación, ruego.** || *Ret.* Figura ab que l' orador implora 'l favor de Déu, de la naturalesa, etc. **Deprecación.**

DEPRECADOR, A. adj. y s. Qui depreca. També 's diu *pregador.* **Deprecador.**

DEPRECAR. v. a. Pregar, demanar ab eficacia o ab vives instancies. **Deprecar.**

DEPRECARIA. f. Ab que 's significa l' acte de suplicar. **Suplicativa**

DEPRECAT, DA. p. p. **Rogado, deprecado.**

DEPRECATIU, VA. adj. y

DEPRECATORI, A. adj. Lo que pertany a la deprecació. **Deprecatorio, deprecativo.**

DEPREDACIÓ. f. Pillatge, furt, malversament maliciós que 's fá dels bens d' un altre. **Depredación.**

DEPREDADOR. m. Destruidor. **Talador.**

DEPREDAR. v. a. Robar, saquejar ab violencia y ab sanya. **Depredar.**

DEPREGÓN. adv. m. DE PRESENT, PRIMOROSÁMENT.

DEPRÉMER. v. a. *Ant.* OPRIMIR.

DEPREMUT, DA. p. p. *Ant.* DEPRIMIT.

DEPRÉS, A. p. p. *Ant.* APRÉS, COMPRÉS, CONEGUT.

DEPRESSA. adv. m. Ab prestesa, ab promptitut. **Aprisa.**

DEPRESSIÓ. f. Abatiment, humillació. **Depresión.** || *Astron.* Arch d' un cercle vertical que amida l' inclinació d' una estrella sota de l' horitsó. **Depresión.** || *Náut.* Inclinació de la visual tangent a l' horitsó, o l' ángul vertical que forma ab l' horitsontal que passa per l' ull del observador, a causa de l' elevació de aquést sobre 'l nivell del mar. **Depresión.**

DEPRESSIU, VA. adj. Lo que rebaixa o deprimeix. **Depresivo.**

DEPRESSIVAMENT. adv. m. D' una manera depressiva. **Depresivamente.**

DEPRESSOR, A. m. y f. Qui abat y humilla. **Depresor.** || *Anat.* Muscle ab que 's baixa 'l cap envers el pit y també un altre que serveix pera baixar els ulls. **Depresor.**

DEPRIMIR. v. a. Abatre, humillar. **Abatir, deprimir.**

DEPRIMIT, DA. p. p. **Deprimido.**

DE PROFUNDIS. Paraula llatina usada pera denotar el salm que 's canta als morts. **De profundis.**

CANTAR ELS DE PROFUNDIS A ALGÚ. fr. *Fam.* Pera dir qu' algú és mort o enterrat. *Cantar el de profundis.*

DEPROMPTE. adv. m. DE PROMPTE.

DEPUIX. adv. t. *Ant.* DESPRÉS.

DEPUNIR. v. a. *Ant.* CASTIGAR.

DEPURACIÓ. f. Acte y efecte de purificar alguna cosa. **Depuración.** || *Patol.* Evaquació que purifica la economía animal. **Depuración.** || Secreció y purificació de les partícules qu' enterboleixen un líquit. **Depuración.**

DEPURADÍSSIM, A. adj. sup. **Depuradísimo.**

DEPURADOR, A. m. y f. Qui depura. **Depurador.**

DEPURAR. v. a. Purificar, netejar. **Depurar.** || Posar a prova qualitats morals. **Depurar.** || *Quím.* Clarificar un líquit, aquilatar un metall, alambinar una substancia. **Depurar.**

DEPURAT, DA. p. p. **Depurado.**

DEPURATIU, VA. adj. Lo que serveix pera depurar. **Depurativo, depuratorio.**

DEPURATORI, A. adj. *Med.* Se diu de certs mals que, segóns se creu, serveixen pera purificar la massa de les sanchs. **Depuratorio.**

DEPÚS. adv. t. ll. y ord. *Ant.* DESPRÉS.

DEPUTAR. v. a. Y 'ls seus derivats. DIPUTAR.

DEPUYS. adv. t. *Ant.* y

DEPUYX. adv. t. *Ant.* DESPRÉS.

DEQUÉ. m. adv. Que ind ca la materia de que 's tracta. **De qué.** || Hisenda, renda, etc. **De qué.**

DEQUÉN. pron. D' aquell. **De aquel.**

DEQUENT. adv. D' AQUÍ.

DEQUINIA. f. *Zool.* Certs infusoris. **Dequinia.**

DERADELFIA. f. Reunió monstruosa de dos cossos que neixen enganxats pêl coll y pêl cap. **Deradelfia.**

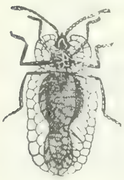

Derefisia

DERADELFIÁ, NA. adj. Que té dos cossos y un sol cap. **Deradelfiano.**

DERCIS. m. *Astron.* Nòm que 's dó a a la constelació Piscis. **Dercis.**

DEREFISIA. f. *Entom.* Insectes hemípters, de formació gairebé transparenta, qu' habiten als països atemperats.

DERELINQUIR. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats DEIXAR, ABANDONAR.

DERENCÉFAL. m. Monstre que té 'l cervell mòlt petit embolicat ab les vértebres del coll. **Derencéfalo.**

DERENCEFALIA. f. *Cir.* Implantació d' un cervell imperfecte sobre 'l coll, carencia de moll de la espinada a la regió del clatell. **Derencefalia.**

DÉRIA. f. Manía, inclinació, propensió a fer o volguer una cosa determinada. **Manía.**

DERIVA. f. *Náut.* Separació de la nau del seu verdader rumbo. **Deriva, abatimiento, caída á sotavento.**

PORTAR A LA DERIVA. Estirar un filat de pescar entre dos barcos, deixantse aquestos anar de costat ab la corrent o ab el vent. *Llevar á la deriva.*

DERIVACIÓ. f. Deducció, descendencia, origen. **Derivación.** || *Gram.* Derivació d' una veu respecte d' un' altra segóns la etimología. **Derivación.** || *Met.* Acció ab que 'ls humors passen d' una part a l' altra del cós. **Derivación.**

DERIVAR. v. n. Treure una cosa 'l seu origen d' un altra. També s' usa còm recíproch. **Derivar, derivarse.** || Descendir una persona de certa familia o llinatge. **Derivar, derivarse.** || Deduir una cosa d' una altra. **Deducir, derivar.** || *Náut.* Separarse la nau cap a sotavent del rumbo a que 's dirigeix. **Derivar, abatir, davalar, decaer, drivar, gribar.**

DERIVAT, DA. p. p. **Derivado.**

DERIVATIU, VA. adj. *Gram.* Lo que 's forma o 's dedueix del seu estat primitiu. **Derivativo.**

DERMATINA. f. *Miner.* Varietat de magnesia. **Dermatina.**

DERMATITIS. f. *Med.* Inflamació del dermis. **Dermatitis.**

DERMATÓLECH. m. Qui 's dedica a les malaltíes de la pell. **Dermatólogo.**

DERMATOLOGÍA. *Med.* Tractat de les malaltíes de la pell. **Dermatología.**

DERMATOPNONTE. adj. *Med.* Qui respira per la pell. **Dermatopnonte.**

DERMATOSA. f. *Med.* Nòm genérich de les malaltíes de la pell. **Dermatosa.**

DERMATOSIS. f. *Med.* Malaltía de la pell que 's manifesta ab taques, grans, crostes o qualsevol altra mena d' erupció. **Dermatosis.**

DÉRMICH, CA. adj. Lo qu' és relatiu al dermis. **Dérmico.**

DERMIS. m. La pell de la persona. **Dermis.** || f. *Anat* La més fonda de les tres capes que formen el aparato o sistema tegumentós. Té l' aspecte d' una membrana blanquinosa, flexible, peró mòlt resistent, en la que s' hi veuen una infinitat de fibres entrellassades. Constitueix quasi tot el gruix de la pell. **Dermis.**

DERMITIS. f. *Med.* Inflamació de la pell. **Dermitis.**

DERMOGENIA. f. *Med.* Conjunt o teoría dels fenómens de la pell. **Dermogenia.**

DERMÓGRAF. m. *Med.* L' autor d' una descripció de la pell o que 's dedica a la dermografía. **Dermógrafo.**

DERMOGRAFÍA. f. Descripció anatómica de la pell. **Dermografía.**

DERMOLOGÍA. f. *Med.* Part de l' anatomía, que tracta de la pell. **Dermología.**

DERMOTOMÍA. f. Dissecció anatómica de la pell. **Dermotomía.**

DEROGABLE. adj. Lo que pot derogarse. **Derogable.**

DEROGACIÓ. f. Acte y efecte de derogar. **Abolición, derogación.**

DEROGAR. v. a. Anular, abolir alguna llei o costum. **Derogar.**

DEROGAT, DA. p. p. **Derogado.**

DEROGATORI, A. adj. Lo que deroga. **Derogatorio.**

DERRENDI. v. r. *Ter. ibissench.* Desistir per forsa.

DERRER, A. adj. DARRER.

DERRERAMENT. adv. m. ÚLTIMAMENT.

DERRERENCH, CA. adj. Lo que madura tart o fora de temps regular. **Tardío.**

DERRERÍA (A la). *Loc.* adv. Al últim, a la fí, després de tot. **Al fin, al cabo, á la postre, á lo último,** etc.

DERRETIBLE. adj. Lo que pot derretirse. **Derretible, fusible, fúsil, liquidable, licuable, licuefactible.**

DERRETIDOR, A. m. f. Qui derreteix. **Fundidor.**

DERRETIMENT. m. Acció y efecte de derretir o derretirse. **Derretimiento, licuación.**

DERRETIR. v. a. Liquidar, disoldre per medi del calor. També s' usa còm recíproch. **Derretir, licuar, liquidar.**

DERRETIRSE. v. r. Inflamarse en amor, o enamorarse ab mólta facilitat. **Derretirse.**

DERRETIT, DA. p. p. **Derretido.**

DERROBAR. v. a. *Ant.* ROBAR.

DERROCA. f. *Ant.* **Derrota.**
METRE EN DERROCA. *Expr. ant. Derrotar.*

DERROCADOR, A. m. y f. Qui derroca. **Destructor.**

DERROCAMENT. m. L' acció y efecte de derrocar. **Derribo, destrucción, demolición.**

DERROCAR. v. a. Tirar a terra algun edifici. **Derrocar, derribar, derruir, demoler.** || Precipitar a algú desde una roca. **Derrocar, despeñar, derrumbar.** || **Derrotar, desbaratar.** || *Met.* VÉNCER. || Fer caure a algú del seu estat, fortuna, empleu, etc. **Derrocar.**
FORTA ÉS LA ROCA, PUS O MÉS FORT ÉS QUI LA DERROCA. *Ref.* Que la forsa vens la forsa. *La fuerza vence á la fuerza.*

DERROCAT, DA. p. p. **Derrocado.** || *Ant.* **Derrotat, desordenat, desbaratat.**

DERROTA. f. Direcció o rumbo de les embarcacións. **Derrota, derrotero, vía, rumbo, camino, ruta.** || Fugida desordenada d' un exércit vensut. **Derrota.**
DERROTA COMPOSTA. *Náut.* La que consta de varis rumbos, o navegant en varies direccións. *Derrota compuesta.*
DÓNAR LA DERROTA. fr. *Náut.* Determinar la direcció del viatge. *Dar la derrota.*
FER DERROTA. fr. *Navegar á rumbo; hacer derrota.*
NAVEGAR PER DERROTA Y ALTURA. fr. Dirigir la derrota del barco combinant l' estima ab l' observació. *Navegar por derrota y altura.*
PORTAR LA DERROTA. fr. Dirigir y portar el diari de la ruta que s' hagi de seguir durant el viatge o comissió. *Llevar la ruta, llevar la derrota.*

DERROTAR. v. a. *Mil.* Desbaratar, fer fugir desordenadament al exércit contrari. **Derrotar.** || ARRUINAR, DISSIPAR. || Destruir, arruinar la salut o 'ls bens d' algú. **Derrotar.** || Dissipar, llensar a perdre alguna cosa. **Derrotar.**

DERROTARSE. v. r. *Náut.* Extraviarse una embarcació de la derrota a causa del vent o de la corrent, etc. **Derrotarse.**

DERROTAT, DA. p. p. **Derrotado.**

DERROTERO. m *Náut.* Llibre que conté la situació geográfica dels punts més notables de les costes y mars adjacents e intermedis, ab les noticies necessaries pera facilitar y assegurar la navegació. **Derrotero.**

DERRUIR. v. a. ARRUINAR, DERROCAR, 2.

DERTOSA. *Geog. ant.* Nòm de Tortosa en temps dels romans.

DERTUCH o DEL TRUCH (Cap). *Hidrog.* Cap del S.O. de l' illa de Menorca, Balears.

DES. Partícula prepositiva qu' entra a la composició de mòltes veus, y comunment denota negació, còm: *desventura, sense ventura.* **Des.** || *Ant.* **Desde.**
DES QUE. Contracció de DESDE QUE. *Desde que.*

DESABARROTAR. v. a. *Mar.* Desfer l' estiva abarrotada. **Desabarrotar.** || Desembarassar la nau de alguna part de la cárrega que l' ocupava fins a les cambres. **Desabarrotar.**

DESABITAR. v. a. *Mar.* Desfer la botadura formada a les bites o desfer les voltes del cable donades en elles. **Desabitar.**

DESABONYEGADOR, A. m. y f. Eina pera treure els bonys de les peces de metall. **Desabollador.**

DESABONYEGAR. v. a. Treure 'ls bonys de les peces de metall. **Desabollar.**

DESABONYEGAT, DA. p. p. **Desabollado.**

DESABORDARSE. v. pron. *Náut.* Separarse una nau després d' haverne abordat un' altra. **Desabordarse, desatracarse.**

DESABORIR. v. a. Fer perdre 'l gust a alguna cosa, disgustarla. **Desazonar, desabrir, quitarle el sabor, el gusto á alguna cosa.**

DESABORIT, DA. adj. Lo que no té cap gust. **Desaborido.**

DESABOSSAR. v. a. *Mar.* Treure les voltes de bossa donades a qualsevulla cosa. **Desabozar.**

DESABOTONAR. v. a. DESCORDAR. || v. a. *Mar.* Treure les bonetes de les veles o desunir qualsevulla altra cosa qu' estigués cordada. **Desabotonar.**

DESABRICH. m. Falta d' abrich o de roba pera abrigarse. **Desabrigo.** || *Met.* DESAMPARO.

DESABRIGADA. f. *Mar.* Rada oberta. **Desabrigada.**

DESABRIGADAMENT. adv. m. Sense abrich. **Desabrigadamente.**

DESABRIGAR v. a. Treure l'abrich. També s'usa còm recíproch. **Desabrigar, desarropar.** || *Náut.* Treure 'ls aparells als arbres. **Desabrigar.**

DESABRIGAT, DA. p. p. **Desabrigado.** || adj. *Met.* DESAMPARAT. || DESCUBERT. || MALVESTIT. || *Náut.* Fondejadero exposat als vents y cops de mar. **Desabrigado, descubierto.**

DESACALORARSE. v. r. Desaogarse del calor que se pateix. **Desacalorarse, descalorarse, desahogarse.**

DESACATADAMENT. adv. m. Ab desacato. **Desacatadamente.**

DESACATAMENT. m. **Desacato.**

DESACATAR. v. a. Faltar a la reverencia y respecte degut a algú. **Desacatar.**

DESACATAT, DA. p. p. **Desacatado.**

DESACATO m. Mancament de reverencia y respecte comés contra 'ls superiors o contra les coses sagrades. **Desacato, desacatamiento.**

DESACERT. m. Acció y efecte de desacertar. **Desacierto, desacuerdo.**

DESACERTADAMENT. adv. m. Ab desacert. **Desacertadamente.**

DESACERTAR. v. a. Errar, obrar sense acert. **Desacertar, no tener acierto.**

DESACERTAT, DA. p. p. **Desacertado.** || adj. Lo qu' está fet sense acert. **Desacertado.** || m. Inconsiderat, qui obra sense acert. **Desacertado.**

DESACOMODAR. v. a. Privar de la comoditat, fer perdre alguna conveniencia. **Desacomodar.**

DESACOMODARSE. v. r. Perdre algún acomodo o conveniencia. **Desacomodarse.**

DESACOMODAT, DA. p. p. **Desacomodado.** || adj. Qui no té acomodo o colocació. **Desacomodado.** || DESEMPLEAT.

DESACOMODO. m. Falta de feina del ofici o de colocació. **Desacomodo.**

DESACOMPANYAR. v. a Retreure 's de la companyía d' algú. **Desacompañar, dejar solo.**

DESACOMPANYAT, DA. adj. SOL.

DESACOMPASSAR. v. a. DESCOMPASSAR, DESGAVELLAR.

DESACONSELLADAMENT. adv. m. Imprudentment, precipitadament. **Desaconsejadamente, desacordadamente.**

DESACONSELLAMENT. m. DISSUASIÓ.

DESACONSELLAR. v. a. Dissuadir. **Desaconsejar, disuadir, quitar de la cabeza.**

DESACONSELLAT, DA. p. p. **Desaconsejado.** || adj. Qui obra capritxosament o sense consell. **Desaconsejado.**

DESACONTENTAR. v. a. DESCONTENTAR.

DESACORDADAMENT. adv. m. *Ant.* Sense acort. **Desacordadamente, indeliberadamente, inconsideradamente.**

DESACORDAMENT. m. *Ant.* OLVIT.

DESACORDANSA. f. *Ant.* **Discordancia**

DESACORDAR. v. n. *Ant.* **Discordar.**

DESACORRALAR. v. n. Treure 'l bestiar del corral. **Desacorralar.**

DESACORT. m. *Ant.* DISCORDIA.

DESACOSTUMADAMENT. adv. m. *Ant.* Fora de lo regular. **Desacostumbradamente, fuera de costumbre.**

DESACOSTUMAMENT. m. *Ant.* Desvesament. **Falta de costumbre.**

DESACOSTUMAR. v. n. *Ant.* DESVESAR.

DESACOSTUMARSE. v. r. *Ant.* DESVESARSE.

DESACOSTUMAT, DA. adj. Lo que está fora de l' us o de l' ordre comú. **Desacostumbrado, insólito.**

DESACREDITAR. v. a. Fer perdre 'l crédit o la reputació a algú, o 'l valor y l'estimació d'alguna cosa. També s' usa còm a recíproch. **Desacreditar, deslustrar, oscurecer, disfamar.**

DESACREDITAT, DA. p. p. **Desacreditado.**

DESADORNAR. v. a. Treure 'ls adornos d' algún lloch o d' alguna cosa. **Desadornar, desaliñar.**

DESAFAVORIR. v. a. Deixar d' afavorir. **Desairar, desfavorecer.** || Contradir, fer oposició a algú afavorint al seu contrari. **Desfavorecer.**

DESAFAVORIT, DA. p. p. **Desfavorecido.**

DESAFECTE. m. Falta d' afecte. **Desafecto, desamor, descariño.** || Aversió, enemistat. **Enemistad, aversión, ojeriza.** || adj. Oposat, contrari. **Desafecto.**

DESAFEINAT, DA. adj. DESOCUPAT.

ESTAR DESAFEINAT. fr. No tindre res que fer. ***Andar ó estar de vagar.***

DESAFERRAR. v. a. DESAGAFAR. || *Náut.* Llevar els caps ab qu' está aferrada una vela. **Desaferrar.**

DESAFIADOR, A. m. y f. Qui desafía. **Desafiador, retador, duelista.**

DESAFIAMENT. m. *Ant.* Carta o cartell de desafíu. **Cartel.**

DESAFIAR. v. a. Provocar al combat. **Desafiar, retar.** || Provocar a entrar en competencia sobre coses que requereixen forsa, agilitat, destresa, etc. **Desafiar.** || *Ant.* Rompre 'l senyor feudal la fé y amistat que ab el feudatari tenía. **Desafiar.**

DESAFIAT, DA. p. p. **Desafiado.**

DESAFICIONAR. v. a. Fer perdre a algú l' amor o afició a alguna persona o cosa. **Desaficionar.**

DESAFICIONARSE. v. r. Perdre l' amor o afició a alguna persona o cosa. **Desaficionarse, desapasionarse.**

DESAFINADAMENT. adv. m. Sense la perfecta entonació. **Desafinadamente, desentonadamente, desacordemente.**

DESAFINAMENT. m. Dissonancia en les veus o cordes d' algún instrument, etc. **Destemple, desafinamiento, desentonación, desentono.**

DESAFINAR. v. a. *Mús.* Discordar les veus o apartarse 'ls instruments del punt de la entonació. **Desafinar, disonar.**

DESAFINAT, DA. p. p. **Desafinado, desentonado.**

DESAFÍO. m. y

DESAFÍU. m. Acte y efecte de desafiar. **Desafio.** || Provocació en general. **Desafío.** || Combat singular proibit per les lleis divines y humanes. **Desafío.** || El combat que segueix a la provocació. **Desafío, duelo.**

DESAFOR o DESAFUR. m. Acció violenta contra llei, costúm o raó. **Desafuero.**

DESAFORADAMENT. adv. m. Fora de mida. **Desaforadamente.**

DESAFORAR. v. a. Anular, trencar els furs o privilegis que corresponen a algú. **Desaforar.** || Privar a algú del fur o exempció que gosa per haver comés algún delicte dels senyalats per aquest cas. **Desaforar.**

DESAFORARSE. v. r. Desvergonyirse, propassarse. **Desaforarse, descomponerse, descomedirse, desmandarse, propasarse.**

DESAFORAT, DA. adj. Gran en excés. **Desaforado, desmedido, excesivo, enorme, desmesurado.** || m. y f. Qui obra sense llei, qui tot ho atropella. **Desaforado, desatinado.**

DESAFORTUNAT, DA. adj. Qui no té fortuna. **Desafortunado.**

DESAGAFAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte de desagafar. **Desasimiento, despegadura.**

DESAGAFAR. v. a. Desunir, separar lo agafat. **Desasir, desprender.** || **Desapegar.**

DESAGAFAT, DA. p. p. **Desasido.**

DESAGARRAR. v. a. Deixar solt o lliure lo que era agafat. **Desagarrar, desaferrar.**

DESAGARRAT, DA. p. p. **Desagarrado.**

DESAGENZAR. v. a. *Ant.* Llevar l' adorno a alguna persona o cosa. **Desadornar.**

DESAGERMANAR. v. r. Treure la conformitat que hi há entre dues coses, desapariarles. **Deshermanar.**

DESAGERMANARSE. v. r. Faltar a la germanor o unió fraternal. **Deshermanarse.**

DESAGERMANAT, DA. p. p. **Deshermanado.**

DESAGRADABLE. adj. Lo que desagrada. **Desagradable.**

DESAGRADABLEMENT. adv. m. Ab desagrado. **Desagradablemente, desapaciblemente.**

DESAGRADAR. v. a. Disgustar, fastiguejar, causar desagrado. **Desagradar.** || També s' usa còm recíproch. **Desagradarse.**

DESAGRADAT, DA. p. p. **Desagradado.**

DESAGRADO. m. Falta d' afabilitat. **Desagrado.** || Disgust, descontent. **Desagrado.**

DESAGRADUAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DEGRADAR.

DESAGRAÍDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab desagraíment. **Desagradecidamente, ingratamente.**

DESAGRAIDÍSSIM, A. adj. sup. **Desagradecidísimo.**

DESAGRAÍMENT. m. L' acció y efecte de desagraír. **Desagradecimiento.**

DESAGRAÍR. v. a. No correspondre als beneficis rebuts, no agraírlos. **Desagradecer.**

DESAGRAÍT, DA. p. p. **Desagradecido.** || adj. Qui desagraeix. **Ingrato, desagradecido.**

DESAGRAVI. m. y

DESAGRAVIAMENT. m. *Ant.* Satisfacció del agravi u ofensa feta. **Desagravio.** || Compensació del dany causat. **Desagravio.**

DESAGRAVIAT, DA. p. p. **Desagraviado.**

DESAGREGAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Disgregar.**

DESAGRIR. v. a. Fer perdre l' agror o aspresa de alguna cosa. **Desacerbar.**

DESAGRIT, DA. p. p. **Desacerbado.**

DESAIRAR. v. a. Desatendre, desestimar una cosa. **Desairar.**

DESAIRAT, DA. p. p. **Desairado.** || adj. Qui reb un desaire. **Desairado.** || DESGARBAT.

DESAIRE. m. L' acció y efecte de desairar. **Desaire.**

DESAJUDAR. v. a. Fer nosa lo que pot servir de ajuda. **Desayudar.**

DESAJUDARSE. v. r. Ésser negligent. **Desayudarse.**

DESAJUDAT, DA. adj. Negligent. **Desayudado.**

DESAJUST. m. L' acció de desajustar. **Desajuste.**

DESAJUSTAR. v a. Desigualar, desconcertar, no ajustar una cosa ab un' altra o ab ella meteixa. **Desajustar.**

DESAJUSTARSE. v. r. Apartarse de l' ajust o conveni fet o a punt de ferse. **Desajustarse, desconvenirse, descomponerse.**

DESAJUSTAT, DA. p. p. **Desajustado.**

DESALABAR. v. a. Vituperar, posar faltes o tares a alguna cosa. **Desalabar.**

DESALABAT, DA. p. p. **Desalabado.**

DESALAPAT, DA. adj. Desvergonyit, descocat. **Desvergonzado, deslavado.**

DESALBARDAR. v. a. Treure l' albarda a les cavalcadures. **Desalbardar, desenalbardar.**

DESALBARDAT, DA. p. p. adj. Sense albarda. **Desalbardado.**

DESALBERGAMENT. m. L' acte y efecte de llevar o negar l' hospedatge. **Deshospedamiento.**

DESALBERGAT, DA. adj. Qui no té hospedatge. **Deshospedado.**

DESALENAT. adj. DESALENTAT. || Sense alé. **Sin aliento.**

DESALENTAR. v. a. DESANIMAR.

DESALENTARSE. v. a. DESANIMARSE.

DESALENTAT, DA adj. DESANIMAT.

DESALENTO. m. Decaíment d' ánim, falta de vigor o força. **Desaliento.**

DESALFOMBRAR. v. a. Acte de treure les alfombres de les habitacións. **Desalfombrar.**

DESALFORJAR. v. a. Acte de llevar les alforjes a les cavalleríes. **Desalforjar.**

DESALT. m. *Ant.* DESCONTENTAMENT, DISGUST.

DESALTAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DISGUSTAR.

DESALTERAR. v. a. *Ant.* Fer passar la set. **Apagar ó matar la sed.**

DESALLOTJAMENT. m. Acte y efecte de desallotjar. **Desalojamiento.**

DESALLOTJAR. v. a. Treure d' algún llóch, fer abandonar a la força 'l llóch, fortificat o no, ont hi havía l' enemich armat. **Desalojar.**

DESALLOTJARSE. v. r. Deixar voluntariament l' allotjament. **Desalojarse.** || Cedir a un altre la propia casa. **Desalojarse.**

DESALLOTJAT, DA. p. p. **Desalojado.**

DESAMAR. v. a. *Ant.* ABURRIR. || Deixar d' amar. **Desamar.**

DESAMARRAR. v. a. Treure les amarres. **Desamarrar.** || *Náut.* Separar una embarcació d' un' altra o del llóch ont era amarrada. **Desamarrar, desatracar.**

DESAMARRARSE. v. r. *Náut.* Faltar per qualsevulla causa un o tots els cables ab que la nau és amarrada. **Desamarrarse.**

DESAMARRAT, DA. p. p. **Desamarrado.**

DESAMAT, DA. p. p. **Desamado.**

DESAMBALAR. v. a. *Ant.* ESCORCOLLAR.

DESAMENT. m. Acte de desar alguna cosa. **Reservación, reserva, encerramiento, escondimiento.**

DESAMICH. m. *Ant.* ENEMICH.

DESAMISTANSAR. v. a. Descompondre l' amistat d' algúns. També s' usa còm recíproch. **Desamistar, descompadrar.**

DESAMISTAT. f. *Ant.* ENEMISTAT.

DESAMOBLAR. v. a. Treure 'ls mobles d' alguna part. **Desamueblar.**

DESAMOBLAT, DA. p. p. **Desamueblado.**

DESAMOÍNAR. v. a. *Ant.* DESENFADAR.

DESAMOÍNO. m. *Ant.* DESENFADO.

DESAMONESTAR. v. a. *Ant.* DISSUADIR.

DESAMOR. m. Desafecte, mala correspondencia. **Desamor.** || ABURRIMENT, ENEMISTAT.

DESAMORAT, DA. adj. y

DESAMORÓS, A. adj. Mal agradós, qui no té agrado, o no 'l manifesta. **Desamorado, desamoroso.**

DESAMORTALLAR. v. a. Treure la mortalla a un difunt. **Desamortajar.**

DESAMORTALLAT, DA. p. p. **Desamortajado.**

DESAMORTISACIÓ. f. Acte y efecte de desamortisar. **Desamortización.**

DESAMORTISADOR, A. adj. Qui desamortisa. **Desamortizador.**

DESAMORTISAR. v. a. Deixar lliures els béns amortisats. **Desamortizar.**

DESAMORTISAT, DA. p. p. **Desamortizado.**

DESAMOTLLAR. v. a. Fer perdre a una cosa la figura que prengué del motllo. **Desamoldar.** || *Fig.* Descompondre la proporció d' una cosa, desfigurarla. || **Desamoldar.**

DESAMPARADAMENT. adv. m. Sense amparo. **Desamparadamente.**

DESAMPARADOR, A. m. y f. Qui desampara. **Desamparador.**

DESAMPARAR. v. a. Abandonar, no donar favor o amparo a qui 'l demana o 'l necessita. **Desamparar.** || Ausentarse d' algún llóch. **Desamparar.** || Abandonar alguna fortificació o altra cosa, deixantla sense defensa. **Desmantelar.** || *Náut.* Despullar una nau de tots els seus arreus y aparells abandonant el casco per inútil. **Desamparar.** || DESARBOLAR. || *For.* RENUNCIAR.

DESAMPARARSE. v. r. *Ant.* APARTARSE, DIVIDIRSE, SEPARARSE.

DESAMPARAT, DA. p. p. **Desamparado.** || adj. DESERT.

DESAMPARATS (Nostra Senyora dels). *Geog.* Aldea del terme munpal. d' Oriola, prov. d' Alacant.

DESAMPARO. m. L' acció y efecte de desamparar. **Desamparo.** || Falta de socorro y protecció. **Desamparo.**

DESAMPÚS. adu. t. *Ter.* DESPRÉS.

DESAMURAR. v. a. Deixar anar les amures de les veles. **Desamurar.**

DESANCHNAR o DESANGRAR. v. a. Treure la sanch a una persona o animal en gran abundor o excés. **Desangrar.** || *Fig.* Empobrir a algú gastantli y malversantli l' hisenda insensiblement. **Desangrar.**

DESANCHNARSE. v. r. Perdre la sanch per una ferida o una sangría. **Desangrarse.**

DESANIMACIÓ. f. Falta d' animació en algún concurs. **Frialdad, indiferencia, desaliento.**

DESANIMADAMENT. m. adv. Sense ánim ni alé. **Desanimadamente.**

DESANIMAR. v. a. Fer perdre l' ánim, acobardir. També s' usa còm recíproch. **Desanimar, desalentar, descorazonar.**

DESANIMAT, DA. p. p. **Desanimado.** || adj. Fér, cruel, inhumá. **Desalmado.**

DESANUIG. m. Desenfado. **Desenojo.**

DESANUJAR. v. a. Fer perdre l' enuig, desenfadar. També s' usa còm recíproch. **Desenojar, desensañar, desatufar.**

DESANUJAT, DA. p. p. **Desenojado, desatufado.**

DESANUJÓS, A. adj. Propi pera desanujar. **Desenojoso.**

DESAOGADAMENT. adv. m. Ab desaogo o desembarás. **Desahogadamente.** || Ab desinvoltura, ab massa llibertat. **Desahogadamente.**

DESAOGAR. v. a. Aixamplar el cor a algú, aliviarlo en els seus travalls o aflicciôns. **Desahogar.** || Aliviar l' ánim d' alguna passió o cuidado que l' oprimeix. **Desahogar.**

DESAOGARSE. v. r. DESACALORARSE. || Queixarse ab algú dels ressentiments que 's tenen ab ell. **Desahogarse.** || Comunicar a algú les propies penes y travalls. **Desahogarse.**

DESAOGAT, DA. adj. Desvergonyit, insolent. **Desahogado, descarado.** || Se diu del llóch desembarassat y expedit, en que no hi há confusió de gent ni de coses. **Desahogado.** || *Náut.* Se diu del ángul o de la posició en que 's navega ab el vent, y de la que la nau conserva sense tombar, y ab desembarás. **Desahogado.**

DESAOGO. m. Alivio de les penes, travalls o aflicciôns. **Desahogo, desahogamiento.** || Esbargiment. **Desahogo.** || Aixample, dilatació. **Desahogo.** || Desembarás, llibertat, desinvoltura. **Desahogo.**

DESAPACIBILILAT. f. Aspresa, desagrado. **Desapacibilidod.**

DESAPACIBLE. adj. Lo que causa disgust o enfado o és desagradable als sentits. **Desapacible.**

DESAPACIBLEMENT. adv. m. DESAGRADABLEMENT.

DESAPAREGUT, DA. p. p. **Desaparecido.**

DESAPARÉIXER v. n. Perdrers de la vista ab prestesa. També s' usa còm recíproch. **Desaparecer.** || MORIR.

DESAPARELL. m. *Náut.* Desarmament de la nau y l' acte de desaparellarla. **Desaparejo.**

DESAPARELLAR. v. a. DESAPARIAR.

DESAPARIAR. v. a. Separar a una de les coses que feien parella. **Desaparejar, desemparejar, desparejar.** || Desgavellar, desbaratar alguna cosa. **Desparpajar.** || Desguarnir, descompondre. **Descomponer, desaparejar.** || *Náut.* Treure a una nau els aparells, quedant arbolats solament els arbres majors. DESMANTELAR, DESGUARNIR.

DESAPARICIÓ. f. L' acció y efecte de desaparéixer. **Desaparición.**

DESAPARROQUIANARSE. v. r. Deixar de comprar a la botiga ont se solía anar seguidament. **Desaparroquiarse.**

DESAPARROQUIANAT, DA. p. p. **Desaparroquiado.**

DESAPASSIONADAMENT. adv. m. Sense passió. **Desapassionadamente.**

DESAPASSIONAR. v. a. Desarrelar la passió que 's té a alguna persona o cosa. S' usa comunment còm recíproch. DESAPASSIONAR. || DESPREOCUPAR.

DESAPASSIONAT, DA. p. p. **Desapasionado.**

DESAPEGABLE. adj. Lo que 's pot desapegar. **Desapegable.**

DESAPEGADAMENT. adv. m. Ab desapego, ab desamor. **Desapegadamente.**

DESAPEGADÍSSIM, A. adj. sup. **Desasidísimo.**

DESAPEGADOR, A. m. y f. Qui desapega. **Desapegador.**

DESAPEGAMENT. m. Desunió de les coses que eren apegades. **Desapegadura.** || **Desapego.**

DESAPEGAR. v. a. Separar les coses qu' eren apegades. **Despegar, desapegar.** || Separar lo qu' estava unit. **Despegar, desasir.**

DESAPEGARSE. v. r. Desprendre 's d' alguna cosa. **Desprenderse, desasirse.** || Desaficionarse, no deixarse dominar d' algun afecte o passió. **Despegarse, desapegarse.**

DESAPEGAT, DA. p. p. **Desapegado.** || adj. Poch amable en el tracte. **Despegado, desamorado.**

DESAPEGO. m. Indiferencia, desinterés de les coses temporals. **Desapego, desprendimiento, despegamiento.**

AB DESAPEGO. mod. adv. D' una manera malagradosa. *Desapegadamente.*

DESAPENDRE. v. a. Oblidar lo que s' havía aprés. **Desaprender.**

DESAPERCEBIDAMENT. adv. m. Descuidadament. **Desapercibidamente.**

DESAPERCEBIMENT. m. Desprevenció. **Desapercebimiento.**

DESAPERCEBIT. adj. *Ant.* y

DESAPERCEBUT, DA. adj. DESPREVINGUT.

DESAPIATADAMENT. adv. m. Sense pietat. **Desapiadadamente.**

DESAPIATAT, DA. adj. Qui no té pietat. **Desapiadado, inhumano, impío.**

DESAPLICACIÓ. f. Falta d' aplicació o de cuidado. **Desaplicación.**

DESAPLICADAMENT. adv. m. Sense aplicació. **Desaplicadamente.**

DESAPLICAT, DA. adj. Qui no té aplicació. **Desaplicado.**

DESAPODERADAMENT. adv. m. Precipitadament, ab veëmencia y sense poderse contindre. **Desapoderadamente.**

DESAPODERAMENT. adv. m. L' acció de desapoderar. **Desapoderamiento.**

DESAPODERAR. v. a. Despullar a algú de lo que tenía o d' alló de qu' estava apoderat. **Desapoderar, desaposesionar, desposeer.** || *For.* Llevar el poder donat ú otorgat. **Desapoderar.**

DESAPODERARSE. v. r. DESAPROPIARSE.

DESAPOSENTAR. v. n. Anarse 'n d' algun llóch, deixar voluntariament la posada. **Desalojar.** || v. a. Treure a algú d' una habitació, privar del aposentament. **Desaposentar, desalojar.** || *Mil.* Fer fugir als soldats del llóch qu' ocupaven. **Desapostar.**

DESAPOSENTAT, DA. p. p. **Desalojado.**

DESAPROBACIÓ. f. Acte y efecte de desaprobar. **Desaprobación, reprobación.**

DESAPROBAR. v. a. No aprobar, no consentir alguna cosa, no considerarla bona. **Desaprobar, reprobar.**

DESAPROBAT, DA. p. p. **Desaprobado.**

DESAPROFITADAMENT. adv. m. Sense profit. **Desaprovechadamente, sin provecho.**

DESAPROFITAMENT. m. Falta d' aplicació o de profit. **Desaprovechamiento.**

DESAPROFITAR. v. a. Emplear mal els bens o altra cosa. **Desaprovechar, desperdiciar.** || Perdre lo que s' havía adelantat. **Desaprovechar.**

DESAPROFITAT, DA. p. p. **Desaprovechado.** || adj. Inútil, peresós, descuidat. **Desaprovechado.**

DESAPROPI. m. Acte y efecte de desapropiarse. **Desapropiamiento, desapropio.**

DESAPROPIACIÓ. f. y

DESAPROPIAMENT. m. DESAPROPI.

DESAPROPIAR. v. a. *Ant.* ENAGENAR.

DESAPROPIARSE. v. r. Despéndrer 's del domini de les coses propies. **Desapropiarse.**

DESAPROPIAT, DA. p. p. **Desapropiado.**

DESAPUNTALAR. v. a. Treure 'ls puntals qu' estrevaven alguna cosa. **Desapuntalar.**

DESAQUEFERAT, DA. adj. p. n. DESOCUPAT.

ESTAR DESAQUEFERAT. fr. ESTAR DESENFEINAT.

DESAR. v. a. Posar alguna cosa en llóch segur. **Guardar, alzar, reservar.** || Apartar de la vista una cosa. **Retirar.** || *Fam.* Posar a algú prés. **Aprisionar.**

DESARBOLAMENT. m. *Náut.* Acte y efecte de desarbolar. **Desarbolo.**

DESARBOLAR. v. a. Llevar a una embarcació 'ls arbres, o trencarli a un' altra 'ls seus en un combat. **Desarbolar.** || Perdre 'ls arbres una nau per causa de temporal. **Escupir, desarbolar.**

DESARBOLAT, DA. p. p. **Desarbolado.**

DESARBORAR. v. a. Abatre alguna cosa. **Derribar.**

DESARET. m. *Ant.* DESHERETAMENT. || *Ant.* ROBO, DESPULLA.

DESARMADURA. f. *Ant.* y

DESARMAMENT. m. Acció y efecte de desarmar o de desarmarse. **Desarmamiento, desarmadura, desarme.** || *Náut.* Acció y efecte de desarmar algun barco. **Desarme.**

DESARMAR. v. a. Llevar o fer deixar les armes. **Desarmar.** || Desguarnir les peces de que 's compón alguna máquina. **Desarmar, desmontar.** || *Náut.* Llevar a la embarcació l' artillería y 'ls aparells. **Desarmar, desartillar.** || *Met.* Aplacar, assossegar la ira d' algú. **Desarmar, cortar la cólera.** || *Met.* Llevarli a algú 'ls medis de poguer fer lo que volía. **Desarmar, cortar los pasos.**

DESARMARSE. v. r. Deixar les armes. **Dejar, deponer las armas.**

DESARMAT, DA. p. p. **Desarmado** || Qui está sense armes. **Inerme, desarmado.** || *Met.* Desprevingut. **Inerme, desprevenido.**

DESARREBOSSAR. v. a. Treure l' embós. També s' usa còm recíproch. **Desarreborar, quitar el embozo.**

DESARREGLADAMENT. adv. m. Ab desarreglo. **Desarregladamente.**

DESARREGLAMENT. m. **Desarreglo.**

DESARREGLAR. v. a. Desordenar, treure de regla. **Desarreglar.**

DESARREGLARSE. v. r. Desordenarse, eixirse de regla. **Desarreglarse, desreglarse.**

DESARREGLAT, DA. p. p. **Desarreglado, desreglado, inmoderado.** || Fet contra regla. **Desarreglado.**

DESARRELAMENT. m. Acte y efecte de desarrelar. **Desarraigo, extirpación.**

DESARRELAR. v. a. Arrancar d' arrel. **Desarraigar, descepar.** || m. Extingir complertament alguna passió o vici. **Desarraigar, extirpar.**

DESARRELAT, DA. p. p. **Desarraigado.**

DESARREMANGAR. v. a. Abaixar la faldilla que estava arremangada. També s' usa còm recíproch. **Desenfaldar, desarremangar.**

DESARRENDAR. v. a. Deixar sense arrendar alguna cosa. **Desarrendar.**

DESARRIMAR. v. a. Apartar alguna cosa d' allí ont era arrimada. **Desarrimar.**

DESARRIMAT, DA. p. p. **Desarrimado.**

DESARROLLAR. v. a. y 'ls seus derivats. DESENRROTLLAR.

DESARRUGAMENT. m. Acció y efecte de desarrugar. **Desarrugadura.**

DESARRUGAR. v. a. Treure les arrugues d' alguna cosa, estirantla. **Desarrugar.**

DESARRUGAT, DA. p. p. **Desarrugado.**

DESARSE. v. r. Amagarse pera no ésser vist o descubert. **Detraerse, ponerse en salvo.**

DESARTICULACIÓ. f. *Med.* La acció y efecte de desarticular. **Desarticulación.**

DESARTICULAR. v. a. *Cir. anat.* Separar dos o més ossos qu' estaven articulats entre sí. **Desarticular.**

DESARTILLAR. v. a. Treure l' artillería a un barco o a una fortalesa. **Desartillar.**

DESASSABORAR. v. a. *Ant.* DESSABORIR.

DESASSATIAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DESASSITIAR.

DESASSATJAR. v. a. *Ant.* DESASSITIAR.

DESASSENYALAR. v. a. Treure 'ls senyals. **Quitar las señales, desmarcar.**

DESASSET. adj. *Ter.* DISSET.

DESASSETIADOR, A. m. y f. Qui obliga al enemich a alsar el siti. **Desacercador.**

DESASSETIAMENT. m. Acte y efecte d' alsar el siti. **Descerco.**

DESASSETIAR. v. a. Alsar el siti. **Levantar el cerco.**

DESASSOSSEGADAMENT. adv. m. Ab desassossego. **Desasosegadamente.**

DESASSOSEGAMENT. m. *Ant.* DESASSOSSEGO.

DESASSOSSEGAR. v. a. Perturbar la tranquilitat o sossego. **Desasosegar.**

DESASSOSSEGAT, DA. p. p. **Desasosegado.** || adj. Inquiet. **Desasosegado.**

DESASSOSSEGO. m. Turbació, inquietut. **Desasosego.**

DESASTRADAMENT. adv. m. Desgraciadament, ab desastre, malhauradament. **Desastradamente.**

DESASTRADÍSSIMAMENT. adj. sup. **Desastradísimamente.**

DESASTRAT, DA. adj. Desgraciat, malhaurat, desventurat. **Desastrado.**

DESASTRE. m. Calamitat, malhauransa, gran desgracia. **Desastre.**

DESASTROSAMENT. adv. m. **Desastrosamente.**

DESASTRUCH, GA. adj. *Ant.* DESASTRAT. || m. DESASTRE.

DESAT, DA. p. p. de desar. **Alzado, recogido, guardado.** || Lloch retirat. **Retirado.**

DESATAVIAR. v. a. *Ant.* Desguarnir, treure 'ls adornos. **Desataviar.**

DESATAVIAT, DA. p. p. **Desataviado.** || adj. *Ant.* Qui ha perdut el tino. **Desatentado.**

DESATAVIU. m. *Ant.* Descompostura de la persona. **Desatavío, desaliño, desaseo.**

DESATENCIÓ. f. Descortesía, manca d'urbanitat o de respecte. **Desatención.** || DISTRACCIÓ.

DESATENDAR. v. n. *Ant.* Alsar les tendes d' un campament pera marxar. **Levantar el campo ó los reales.**

DESATENDRE. v. a. No parar atenció a lo que un altre diu o fá. **Desatender.** || No fer cas d' alguna persòna o cosa. **Desatender.**

DESATENT, A. adj. Qui no té cortesía, urbanitat o respecte. **Desatento.**

HAVER'HI UN DESATENT. fr. *Fam.* HAVER'HI UN DESFET.

DESATENTAMENT. adv. m. Ab desatenció o descortesía. **Desatentamente.**

DESATÉS, A. p. p. **Desatendido.**

DESATINADAMENT adv. Sense tino ni consideració. **Desatinadamente, desatentadamente.** || Ab excés. **Desatinadamente.**

DESATINAR. v. a. Tréurer de tino **Desatinar, desatender.** || v. n. Dir o fer desatinos. **Desatinar.** || Perdre 'l tino. **Desatinar, perder el tino, desatentar, desembanastar.**

DESATINARSE. v. r. Desesperarse, perturbarse la raó. **Desatinarse.**

DESATINAT, DA. adj. Qui obra sense judici ni raó. **Desatinado.**

DESATINO. m. Despropósit, disbarat, bojería. **Desatino, locura, sinrazón, desburro.** || Falta de tino. **Desatino.** || pl. Disbarats dels adormits. **Desatinos.**

DESATONTIR. v. a. *Ant.* Fer tornar en sí. També s' usa còm recíproch **Desatontar, desatolondrar, desaturdir.**

DESATRACADA. f. *Mar.* L' acte y efecte de desatracar. **Desatracada.**

DESATRACAR. v. a. *Náut.* Separar un obgecte de un altre. També s' usa còm recíproch. **Desatracar, desabordar.** || Desembarassar un port. **Desatracar.**

DESATROSSARSE. v. r DESENFADARSE, DESARREMANGARSE.

DESAUCIAR. v. a. Treure a algú tota esperansa d' obtindre 'l que desitja. **Desahuciar.** || Fer perdre la esperansa de viure; desesperar els metges de la curació del malalt. **Desahuciar.**

DESAUCIAT, DA. p. p. **Desahuciado.**

DESAURAR. v. a. *Ant.* Treure l' or ab qu' estava daurada alguna cosa. **Desdorar.**

DESAURAT, DA. p. p. **Desdorado.**

DESAUTORISAR. v. a. Treure a algú l' autoritat o poder que tenía. **Desautorizar.** || DESAPROBAR.

DESAUTORISAT, DA. p. p. **Desautorizado.**

DESAVÁNS. m. Rebaixa d' una part del deute. **Descuento.** || pl. Perdua d' una part y no del tot. **Pérdidas.**

DESAVANSAR. v. a. *Ant.* **No avanzar.**

DESAVANTATGE. m. Perdua, detriment. **Desventaja.**

DESAVANTATJADAMENT. adv m. Sense ventatja. **Desaventajadamente.**

DESAVANTATJAT, DA. adj. Inferior, poch ventatjós. **Desaventajado.**

DESAVENENCIA. f. Discordia, oposició, contrarietat. **Desavenencia.**

DESAVENTURÓS, A. adj. *Ant.* DESVENTURAT.

DESAVINDRE. v. a. *Ant.* **Desunir.**

DESAVÍNDRERSE. v. r. Discordar, no convindre els parers o voluntats. **Desavenirse.** || BARALLARSE, ENEMISTARSE.

DESAVINENSA. f. Discordia, oposició, contrarietat. **Desavenencia.**

DESAVINENT. adj. Se diu del lloch que no vé de passada y que pera fer'hi alguna dilligencia s' hi ha d' anar expresament, y per lo meteix es incómodo y molest. **Apartado.**

DESAVINGUT, DA. adj. Qui está discorde o no 's conforma ab un altre. **Desavenido.**

DESAVISAR v. a. Dónar avís contrari al que se havía donat. **Desavisar.**

DESAVUYT. adj. *Ter.* DIVUYT.

DESAVUYTÉ, NA. adj. *Ter.* DIVUYTÈ.

DESAYGUAR. v. a. Fer eixir l' aigua d' algún punt ont hi és detinguda. **Desaguar, desaguazar, esguazar.**

DESAYRE. m. **Desaire.**

DESBACH Y MARTORELL (Joan Bautista). *Biog.* Inquisidor LI. del catálech dels mallorquins (1677). Era natural de Pollensa, canonge de la catedral de Palma y més tart bisbe de la Seu d' Urgell, ont va morir l' any 1688. Era escriptor de válua.

DESBALLESTAR. v. n. DESATINAR.

CAP DESBALLESTAT. fr. Cap boix. *Loco.*

DESBALLESTAT, DA. adj. Fet malbé, desgavellat. **Desbaratado.**

DESBANCAR. v. a. Al joch de banca és guanyar al banquer tots els diners que posá pera jugar. **Desbancar.** || *Met.* Fer perdre a algú l' amistat o l' estimació que li tenía un' altra persona, guanyantla pera sí. **Desbancar.**

DESBANDARSE. v. r. *Mil.* Deixar o desamparar els soldats les banderes. **Desbandarse.** || Escamparse, parlant de persones y besties. **Dispersarse.**

DESBARAT. m. *Ant.* DISBARAT.

DESBARATADAMENT. adv. m. Sense ordre ni concert. **Disparatadamente.** || Fora de raó y de propósit. **Disparatadamente.**

DESBARATAMENT. m. Desarreglo, desconcert. **Desbaratamiento.**

DESBARATAMENT DE VENTRE. Repetició mòlt frequent de cambres o cursos *Desbarate de vientre.*

DESBARATAMENT DE VENTRELL. Descomposició que s' hi experimenta y que priva de fer bé la digestió. *Descomposición ó desconcierto de estómago.*

DESBARATAR. v. a. Desfer, fer malbé alguna cosa. **Desbaratar.** || *Mil.* Desordenar, desconcertar; posar en confusió als contraris. **Desbaratar.** || Desencamínar a algú fentlo tornar dolent. També s' usa còm recíproch. **Distraer, malear.** || Desconcertar, còm: *desbaratar un ajust.* **Desbaratar.** || v. n. Dir disbarats. **Disparatar, desbarrar.** || L' acte y efecte de desbaratar. **Desbarate, desbarato.**

DESBARATARSE. v. r. Desenfrenarse en els costúms. **Desbaratarse, desenfrenarse** || Dit del temps. **Descomponerse.** || Apartarse algú de la seua obligació. **Distraerse.**

DESBARATAT, DA. adj. S' aplica a la persona de mala vida, conducta o govern. **Desbaratado, desconcertado.** || Qui diu o fa disbarats. **Disparatado.**

DESBARBAT, DA. adj. El qui no té barba. **Desbarbado, lampiño.**

DESBARRAMENT. m. La acció y efecte de dislocar les barres. **Desquijaramiento.**

DESBARRAR. v. a. Dislocar les barres a algú. **Desquijarar.**

DESBARRAT, DA. adj. *Ant.* S' aplica a la porta o altra cosa, a la qual se li ha tret la barra que impedía obrirla. **Desatrancado.**

DESBAST. m. La acció y efecte de desbastar. **Desbaste, desbastadura.**

DESBASTAR. v. a. Treure les parts més bastes y grolleres d' alguna materia que s' hagi de pulir. **Desbastar.** || Fer perdre a algú la rusticitat y grollería que té per la mala educació qu' ha rebut. **Desbastar, descortezar.**

DESBASTAT, DA. p. p. **Desbastado.**

DESBAYNAR. v. a *Ant.* DESENVAINAR.

DESBOBAMENT. m. Acció y efecte de desbobar. **Desbobamiento, desasnamiento.**

DESBOBAR. v. a. Treure la llana del clatell a algú. **Desasnar.**

DESBOBAT, DA. p. p. de desbobar. Qui 's torna astut. **Desbobado, desasnado.**

DESBOCAMENT. m. La acció y efecte de desbocarse. **Desbocamiento.**

DESBOCARSE. v. r. Comunment se diu del cavall que 's posa a córrer y no vol obeir al fre. **Desbocarse, dispararse.** || *Met.* Prorrompre en paraules injurioses y ofensives; parlar desatinada y perjudicialment sense cap respecte a les lleis de la raó. **Desbocarse.**

DESBOCAT, DA. adj. Qui pert el fre y diu paraules indecentes, ofensives y desvergonyides. **Desbocado.**

DESBOLCAR. v. a. Treure 'ls bolquers a les criatures. **Desempañar, desenvolver.**

DESBOLCAT, DA. p. p. **Desenvuelto, desenpañado.**

DESBOSSAMENT. m. *Ant.* BOSQUEIG.

DESBOSSAR. v. a. *Ant.* **Bosquejar.** || *Ter.* DESEMBUSSAR.

DESBOTAR v. a. ENFONSAR. || Tirar a terra. **Derribar.**

DESBOTAR. v. n. Descarregarse 'l ventre per vómit o cambra, o per les dues vies. **Desaguarse.** ||

Parlant de l'atmósfera, ploure mòlt. **Descargar el cielo ó el nublado.**

DESBOTONAR. v. a. Descordar els botóns. També s' usa còm recíproch. **Desabotonar.**

DESBOTONAT, DA. p. p. **Desabotonado, desabrochado.**

DESBRAGUETAT, DA. adj. Ab la bragueta descordada. **Desbraguetado.**

DESBRAVADOR. m. Qui desbrava. **Desbravador.**

DESBRAVAR. v. a. AMANSIR.

DESBRAVARSE. v. r. ESBRAVARSE.

DESBRIDAR. v. a. Rompre o treure la brida. **Desbridar.**

DESBROCAR. v. a. Trencar el broch d'alguna eina. **Desbrocar, desgollétar.**

DESBROSSAR. v. a. Treure la brossa d' algun bosch o d'alguna terra. **Desbrozar.**

DESBUCLAR. v. a. *Ant.* Esmocar, treure 'ls budells. **Sacar las tripas.**

DESCABALAR. v. a. Treure algunes de les parts necessaries pera que una cosa sigui complerta o cabal. **Descabalar.**

DESCABALSAR. v. a. DESENCAMINAR, CORROMPRE, SOBORNAR.

DESCABALSAT, DA. p. p. DESENCAMINAT.

DESCABELSAT. *Ter. ibissench.* Atolondrat. **Atolondrado.**

DESCABELLADAMENT. adv. m. Sense ordre ni concert. **Descabelladamente, descabezadamente.**

DESCABELLAMENT. m. Acte y efecte de descabellar. **Descabelladura.**

DESCABELLAR. v. a. Desfer el cabell. També se usa còm recíproch. **Descabellar, desgreñar.**

DESCABELLAT, DA. p. p. **Descabellado, desgreñado.** || adj. Disbaratat, sense ordre ni concert. **Descabellado, disparatado, sin pies ni cabeza.**

DESCABESSAR. v. a. *Ant.* ESCAPSAR.

DESCALABRAR. v. a. Ferir a algú lleugerament al cap. **Descalabrar.** || *Met.* Llevar part d'alguna cosa aixis en lo físich còm en lo moral. **Descalabrar.**

DESCALABRAT, DA. p. p. **Descalabrado.** || adj. Aixalabrat, imprudent. **Descalabrado, arrojado.**

EIXIR DESCALABRAT. fr. ANARSE'N ESCAMAT.

DESCALABRO. m. Contratemps, infortuni, dany, perdua. **Descalabro.**

DESCALÇ, A. adj. Qui vá ab els peus nusos. **Descalzo.** || El frare que fa vot d' anar descalç. **Descalzo.**

DESCALÇADOR. m. Posteta ab un forat de la mida de la sabata o bota pera descalçarla. **Descalzador.**

DESCALÇAR. v. a. Llevar el calçat. També s'usa còm recíproch. **Descalzar.** || *Met.* Treure l' impediment que 's posa pera travar el moviment d' alguna roda; o la falca que 's posa a les cames d' una taula o altres coses semblantes. **Descalzar.** || Anar gratant l' aigua algún terreno. **Derrubiar.** || *Met.* TREURE DEL BÈCH.

NO DESCALÇARSE. fr. *Met.* MENTIR A TRENCACOLL.

NO ÉSSER BO PERA DESCALÇAR A ALGÚ. fr. Serli mòlt inferior en alguna cosa. *No llegar á la suela del zapato.*

DESCALÇAT, DA. p. p. **Descalzado.**

DESCALFAR. v. a. *Ant.* REFREDAR.

DESCAMBIAR. v. a. Permutar, dónar una cosa per un' altra. Se diu del diner que 's cambía en monedes menudes. **Trocar.**

DESCAMBIAT, DA. p. p. **Cambiado.**

DESCAMISAT, DA. adj. Qui no té camisa. S'aplica al home perdulari o facinerós. **Descamisado.**

DESCAMPS (Antoni Ignaci). *Biog.* Escriptor del sigle XVII, natural de Perpinyá. L'any 1630 va entrar a la Companyía de Jesús, ensenyant retórica y filosofía en aquella Universitat. Va escriure la vida del P. Suárez (Perpinyá, 1671-72, dos vol. 4t.) y 'l llibre titolat: *Congregació de la Verge María del Socós aprobada per Alexandre VII* (Perpinyá, 1666).

DESCANIJA (Pere). *Biog.* Pintor catalá, que vivía a Barcelona a mitjans del sigle XIV.

DESCANONAR. v. a. Treure 'ls canóns als aucells, gallines, etc. **Descañonar.** || fig. Passar el barber la navaja per segona vegada y a repel per la cara de aquell a qui afeita. **Descañonar.**

DESCANS. m. Quietut, repós. **Descanso.** || Lo que física o moralment causa algún alivi a la fadiga y en els cuidados. **Descanso.** || L' assento sobre que se apoia y assegura alguna cosa. **Descanso.** || L' espai de temps en que algú está sense travallar. **Huelga, tregua.** || *Ter.* Dos pols en sentit vertical que serveixen pera que no s' inclinin els braços d' un carro quan se detura.

AB TOT DESCANS. m. adv. Ab tota tranquilitat, sense cap mal de cap. *A pierna suelta ó tendida.*

PENDRE DESCANS. f. Descansar. *Tomar descanso.*

DESCANSADAMENT. adv. m. Sense travall, sense fadiga. **Descansadamente.**

DESCANSADOR. m. El siti o llóch ont s' hi descansa o s' hi pot descansar. **Descansadero.**

DESCANSAR. v. a. Aliviar a algú en el travall, ajudarlo. **Descansar.** || v. n. Sospendre 'l travall, reparar les forces ab el repós o ab la quietut. **Descansar.** || Tindre algún alivi en els cuidados. **Descansar.** || Desaogarse, tindre algún consol comunicant les penes y travalls a alguna persona de confiansa. S' usa comunment còm recíproch. **Descansar.** || Reposar, dormir. **Descansar.** || Estar sense cuidado en la confiansa dels oficis o en el favor d' algú. **Descansar.** || Estar una cosa assentada y apoiada demunt d' una altra. **Descansar.** || Estar la terra un o més anys sense conreu. **Descansar.** || Estar enterrat, jeure a la tomba. **Descansar.** || FER CAUSA.

DESCANSAR EN PAU. fr. *Descansar en paz.*

DESCANSAR LES TERRES. fr. *Descansar las tierras.*

DESCANSAR SOBRE LES ARMES. fr. *Descansar sobre las armas.*

DESCANSAT, DA. adj. Lo que no porta gran fadiga ni travall. **Descansado.**

ESTIGUI DESCANSAT, VÁGISSE'N DESCANSAT. fr. Ab que s' assegura a algú que 's fará lo que vol o demana. *Descanse usted.*

DESCANTELLAR. v. a. Trencar alguna cosa pèl cantell **Descantillar.**

DESCAPDELLADAMENT. adv. m. **Descabelladamente.**

DESCAPDELLAR. v. a. Desfer algún capdell. **Desovillar.** || *Met.* Dir tot quan se sap y s' havía tingut ocult. **Desembuchar, desbuchar.**

DESCAPDELLAT, DA. p. p. **Desovillado.** || adj. *Ant.* DESUNIT, ESBARRIAT.

DESCAPSAR. v. r. ESCAPSAR.

DESCARADA (A la). fr. adv. y

DESCARADAMENT. adv. m. Ab descaro. **Descacadamente, con descaro ó descoco.**

DESCARAGOLADOR. m. Eina de ferro o de cer que serveix pera descaragolar. **Destornillador.**

DESCARAGOLAR. v. a. Desfer el paper, pergamí, etc., qu' estava caragolat. **Desarrollar.** || Desfer els toms que s' han donat a un caragol pera tréure 'l o afluixarlo. **Destornillar.**

DESCARAGOLAT, DA. p. p. **Desarrolado, desentornillado.**

DESCARARSE. v. r. Parlar u obrar ab desvergonyiment, descortesía, atreviment o sense pudor. **Descararse.**

DESCARAT, DA. p. p. **Descarado.** || adj. Desvergonyit, qui parla u obra sense cap respecte humá. **Descarado.** || *Ant.* Descubert de cara. **Descubierto de cara ó de rostro.**

A LA DESCARADA. m. adv. DESCARADAMENT.

DESCARNADOR. m. Eina que usen els dentistes pera separar dels caixals o de les dents la carn de la geniva. **Descarnador.**

DESCARNADURA. f. L' acció de descarnar. **Descarnadura.**

DESCARNAR. v. a. Apartar o separar la carn de l' os. **Descarnar.** | *Met.* Escarbotar, gratar alguna cosa. **Descarnar.**

DESCARNAT, DA. p. p. **Descarnado, escarnido.**

DESCARO. m. Desvergonyiment, insolencia, falta de respecte. **Descaro, descaramiento.**

DESCÁRRECH. m. L' acció de descarregar alguna cosa. **Descargo** || La data o descompte ab que 's satisfá la rebuda de que algú s' ha fet cárrech. **Descargo.** || Justificació, resposta o excusa del cárrech que 's fá a algú. **Descargo.** || Satisfacció de les obligacións de justicia o que graven la conciencia. **Descargo.**

DESCÁRREGA. f. L' acte de disparar la tropa les armes de foch. **Descarga.**

DESCARREGADOR. m. Siti destinat pera descarregar'hi alguna cosa. **Descargadero.** || Eina de ferro unit a la part de baix de la baqueta, fet en forma espiral, ab unes rosques punxagudes pera treure 'ls tacos de les armes de foch. **Sacatrapos.**

DESCARREGAR. v. a. Llevar o aliviar la cárrega. **Descargar.** || Treure l' os de la carn pera deixarla més util. **Descargar.** || Disparar les armes de foch. **Descargar.** || Treure de qualsevulla arma de foch la pólvora y municións ab qu' estava carregada. **Descargar.** || Parlant dels núvols, ploure copiosament. **Descargar el nublado.**

DESCARREGARSE. v. r. Purgarse 'l reu dels cárrechs que se li fan. **Descargarse.** || DESENCARREGARSE.

DESCARREGAT, DA. p. p. **Descargado.**

DESCARRIAR. v. a. ESGARRIAR.

DESCARRILAR. v. n. Eixir del carril. Se diu dels trens quan fugen fora dels ralls. **Descarrilar.**

DESCARRILAMENT. m. Acte y efecte de descarrilar un tren. **Descarrilamiento.**

DESCART. m. Les cartes del joch que 's llensen o queden sense dónar. **Descarte.** || L' acció de descartarse. **Descarte.** || *Met.* Excusa, efugi. **Descarte.**

DESCARTAR. v. a. *Met.* Dejectar alguna cosa o apartarla de sí. **Descartar.** || *Ant.* DESCARTARSE.

DESCARTARSE. v. r. Tornar algunes de les cartes que 's creuen inútils a la pila de les que no s' han dònat prenentne altres tantes. **Descartarse.** || Anar llensant les cartes que 's creuen inútils o perjudicials pêl joch que 's vol fer. **Descartarse.** || Excusarse una persona de fer alguna cosa. **Descartarse.**

DESCASABLE. adj. Que pot ésser descasat. **Descasat.**

DESCASAMENT. m. La declaració de nulitat del matrimoni. **Descasamiento.** || *Ant.* DIVORCI.

DESCASAR. v. a. Separar als que no son casats llegítimament y viuen còm a tals de bona o mala fé: declarar per nul el matrimoni. **Descasar.**

DESCASAT, DA. p. p. **Descasado.**

DESCASTAR. v. a. Acavar ab una casta. **Descastar.** || *Fig.* Desnaturalisar. **Descastar.**

DESCASTAT, DA. p. p. De descastar. **Descastado.** || Se diu del que manifesta poch carinyo als seus parents. **Descastado.**

DESCATLLAR (Maties, Fra Geroni de Ripoll). *Biog.* Frare caputxí ripollés del sigle XVII, que va morir en olor de santetat.

— Y TORT (JOAN). *Biog.* Abat del monestir de Sant Esteve de Banyoles (1703 al 1744). Pertanyía a la ilustre y antigua familia bergadana del seu cognòm. Havía estat dispenser al monestir de Sant Cugat del Vallés y va seguir el partit d' en Felip V a la guerra de Successió, y havent estat intervingudes les seues rendes (1705) pêl govern de Catalunya, se va embarcar a Mataró (1708) cap a Italia, fins que feta la pau y morta la nostra nacionalitat, va tornar al any 1715. Va restaurar el monestir, malmés al aquartelars'hi les tropes, y va acavar bona part d' obres del temple, morint a Banyoles l' any 1744.

DESCAUDALAT, DA. adj. Que s' aplica al que ha perdut els seus cabals. **Descaudalado.**

DESCAVALCADOR. m. Pedrís que hi há prop de la porta de les cases pera baixar de cavall. **Apeadero.**

DESCAVALCAMENT. m. Acte y efecte de descavalcar. **Apeamiento, descabalgadura.**

DESCAVALCAR. v. n. Baixar de cavall. **Descabalgar, desmontar, apearse.**

DESCAVALCAR A ALGÚ DE LA SEUA PRETENSIÓ.

DESCAVALCAR A ALGÚ DE LA SEUA DIGNITAT.

DESCAVALCAT, DA. p. p. **Descabalgado, desmontado.**

DESCEBRE. v. a. *Ant.* BURLAR, ENGANYAR.

DESCEBUT, DA. p. p. *Ant.* BURLAT, ENGANYAT.

DESCENDENCIA. f. Propagació, succesió, línea continuada y derivada d' una persona, qu' és còm el principi comú de tots els que descendeixen d' ella. **Descendencia.**

DESCENDENT. p. a. Qui descendeix. **Descendiente, descendente.**

DESCENDIR o DESCÉNDRER. v. n. Procedir per natural propagació d' un meteix principi o d' una meteixa persona, qu' és el cap de la familia. **Descender.** || Derivarse o procedir una cosa d' un' altra. **Descender.**

DESCENS. m. Baixada. **Descenso.** || Caiguda de alguna dignitat o estat a un altre més inferior. **Descenso.**

DESCENSIÓ. f. L' acció de baixar. **Descensión.**

DESCENSIONAL. adj. *Astron.* **Descensional.**

DESCENTRALISACIÓ. f. Acció y efecte de descentralisar. **Descentralización.**

DESCENTRALISAR. v. a. Transferir a diverses corporacións o persones una part de l' autoritat que abans exercía 'l govern supróm de l' Estat. **Descentralizar.**

DESCENTRALISAT, DA. p. p. **Descentralizado.**

DESCENYIR. v. a. Deslligar o treure 'l cenyidor, faixa o altra cosa que 's porta alentorn del còs. **Desceñir.**

DESCENYIRSE DE RIURE. fr. Riure ab mòlta violencia y excés. *Desperecerse, destornillarse, descalzarse, despedazarse, descoyuntarse de risa.*

DESCENYIT. p. p. **Desceñido.**

DESCEPAR. v. a. *Mar.* Treure 'ls ceps a les áncores y amures. **Descepar.** || Arrancar d' arrel els ceps. **Descepar.**

DESCERRALLAR. v. a. *Ant.* DESPANYAR.

DESCINGLAR. v. a. Llevar la cingla a algún animal. **Descinchar.**

DESCLAPÉS (Gabriel). *Biog.* Canonge de la Sèu de Barcelona y rector de l' Universitat. Era a Sivilla a mitjans del sigle XV, y desde allí va envíar la nova d' haver mort a Mallorca el famós mestre lulliá Joan Llobet, de quines virtuts y sabiduría va fer l' elogi.

DESCLAVADOR m. Eina de ferro que usen els fusters y manyans pera desclavar. És un mánech de

cosa d' uns 20 centímetres de llarch, rodó, menys del capdevall, qu' és plá, y acava en tall. **Desclavador.**

DESCLAVAMENT. m. L' acció y efecte de desclavar. **Desclavamiento.**

DESCLAVAR. v. a. Arrancar els claus ab qu' está clavada alguna cosa. **Desclavar, desenclavar.** || Treure o despendre alguna cosa del clau o claus ab qu' está assegurada. **Desclavar, desenclavar.** || Arrancar lo qu' está fixat a algún llóch, còm: *desclavar la estaca.* **Deshincar.**

DESCLAVAT, DA. p. p. **Desclavado.**

DESCLAVILLAR. v. Treure les clavilles. **Desclavijar.**

DESCLOFOLLAR. v. a. *Ter.* ESCLOFOLLAR.

DESCLÓS, A. p. p. **Abierto.**

A LA DESCLOSA. *Ant.* A LA DESCUBERTA.

DESCLOT (Bernat). *Biog.* Cronista catalá militar del sigle XIII. Pertanyía a un llinatge noble. Va escriure l' historia del seu temps, o sigui dels regnats d' en Jaume primer y d' en Pere 'l *Gran*, ab el títol: *Cróniques o conquestes de Catalunya*, y també ab la variant: *De les histories d' alguns comtes de Barcelona y reys de Aragó.* En aquest llibre contá 'ls fets qu' ell meteix va presenciar, o que podíen explicarli els que 'ls presenciaren, ab esperit de justicia y escrupulosa senceritat. El rei don Jaume, en Desclot y 'n Ramón Muntaner son els tres cronistes catalans de l' Etat Mitja, éssent en Desclot el menys plástich y literari, emprò oferint en el seus textes passatges de vera inspiració. L' any 1616 en Rafel Cervera va extractar y traduír al castellá la *Crónica,* y a l' any 1793 el govern espanyol va fer editar ab mires patriótiques la part relatant la desgraciada expedició del rei de França en Felip, l' any 1285, a fí de tocar l' amor propi dels catalans. A la colecció de *Chroniques étrangères relatives aux expeditions françaises pendant le XIII siècle*, el recopilador Mr. J. Bouchon va inclóure'hi la *Crónica* d' en Desclot, copiada d' un manuscrit del sigle XIV, que 's guarda a la Biblioteca de París L' any 1885 se 'n va publicar a Barcelona una edició en la llengua original, ab prefaci d' en Coroleu.

DESCLOURE. v. a. Obrir lo qu' estava clós. També s' usa còm recíproch. **Abrir.**

DESCLOURE'S. v. r. Separar y extendre les flors les fulles que tenen recullides a la poncella. **Abrirse, desabotonarse.**

DESCLUCAR. v. a. Obrir els ulls. **Abrir los ojos.**

DESCOBRIMENT. m. *Ant.* DESCUBRIMENT.

DESCOBRIR. v. a. *Ant.* DESCUBRIR.

DESCOCAT, DA. adj. S' aplica al que demostra massa descaro y desembarás. **Descocado.**

DESCOLAR. v. a. **Deshonrar, no guardar las fiestas.**

DESCOLGAR. v. a. Destapar lo qu' estava colgat. **Descubrir, desenterrar.**

DESCOLGAT, DA. p. p. **Descubierto, desenterrado.**

DESCOLORIMENT. m. Acte y efecte de perdre 'l color alguna cosa. **Descoloramiento.**

DESCOLORIR. v. a. Treure o rebaixar el color. També s' usa còm a recíproch per perdre 'l color. **Descolorar, descolorir.**

DESCOLORIT, DA. adj. S' aplica a lo que té color pálit o baix en sa filera. **Descolorido.**

DESCOLRAR. v. a. Acte de treure 'l colrament de la pell produit pêl sol. **Colrado.**

DESCOLXAR. v. a. *Náut.* Desfer els cordóns dels caps. **Descolchar.**

DESCOLL. m. L' acte de descollar la ballesta. **Desempulgadura.**

DESCOLLAR. v. a. Treure la corda dels caps del arch de la ballesta. **Desempulgar.** || v. n. Sobrepujar. **Descollar, descollarse.** || *Art. y of.* L' acció de treure tensió a un caragol de femella, sarjant o caragol d' estrényer. **Descollar.**

DESCOMBREGAR. v. a. *Ant.* EXCOMUNICAR.

DESCOMBREGAT, DA. p. p. *Ant.* EXCOMUNICAT.

DESCOMEDIDAMENT. adv. m. Desvergonyidament. **Descomedidamente.**

DESCOMEDIMENT. m. Desvergonyiment, descaro, falta de respecte. **Desaguisado, desentono, desmesura, descomedimiento.**

DESCOMEDIRSE. v. r. Faltarli a algú al respecte de paraula o d' obra. **Descomedirse, descompasarse.**

DESCOMEDIT, DA. adj. Desvergonyit, insolent. **Descomedido, desmesurado.**

DESCOMPADRAR. v. a. *Ant.* Fer desavindre als qu' eren amichs o fer rómprer l' amistat que hi havía entre dues o més persones. **Descompadrar.**

DESCOMPARTIDOR, A. m. y f. DESPARTIDOR.

DESCOMPARTIR. v. a. DESPARTIR.

DESCOMPASSADAMENT. adv. m. Sense compás, sense mesura. **Descompasadamente.**

DESCOMPASSAR. v. a. DESBARATAR.

DESCOMPASSARSE. v. r. DESCOMEDIRSE.

DESCOMPASSAT, DA. adj. Excessiu, desproporcionat, fora de lo regular. **Descomedido, descompasado.**

DESCOMPONDRE. v. a. Trastornar l' ordre o la composició d' alguna cosa. **Descomponer, desordenar, desbaratar.** || Reduir algun cós als principis o elements de que 's compón. **Descomponer.** || Desguarnir, treure 'ls adornos. **Desadornar, descolgar.** || DESFER.

DESCOMPONDRE 'S. v. r. Faltar a la moderació y modestia deguda, alborotarse, eixirse de les regles de la prudencia y bona criansa. **Descomponerse.** || Parlant del cós és perdre salut. **Descomponerse.**

DESCOMPONDRE 'S EL TEMPS. fr. *Descomponerse el tiempo.*

DESCOMPONDRE 'S EL VENTRELL. fr. *Descomponerse, desconcertarse el estómago.*

DESCOMPONIBLE. adj. Lo que pot ésser descompost. **Descomponible.**

DESCOMPOSICIÓ. f. L' acte y efecte de descompondre o de descompondre 's. **Descomposición.**

DESCOMPOST, A. p. p. **Descompuesto.** || adj. Immodest, atrevit. **Descompuesto.**

DESCOMPOSTAMENT. adv. m. Ab descompostura. **Descompuestamente.**

DESCOMPOSTURA. f. Descaro, falta de modestia. **Descompostura.** || Falta de netetat. **Descompostura, desaseo, desaliño.**

DESCOMPTAR. v. a. *Com.* Adelantar al que té una lletra, compte o pagaré o altre document que té vensut a plasso determinat l' import corresponent, descomptant o deduint l' interés o tant per cent estipulat o convingut. **Descontar.** || Rebaixar alguna quantitat d' una suma. **Descontar.** || *Met.* Rebaixar algun poch del mérit o virtuts que s' atribueixen a algú. **Descontar.**

DESCOMPTAT, DA. p. p. **Descontado.**

DESCOMPTE. m. Rebaixa, compensació de part del deute. **Descuento.** || Acció y efecte de descomptar. **Descuento** || *Com.* Negoci dels banchs y capitalistes que consisteix en pagar en diner (cobrant un tant per cent previament anticipat) lletres, pagarés, quin venciment no ha arrivat encara; valors no circulants, o qualsevol altre article o mercadería. **Descuento.** || *Com.* La suma en tal concepte estipulada o convinguda. **Descuento.**

VAGI EN DESCOMPTE DELS MEUS PECATS. fr. Ab la qual algú 's dóna consol d' algun mal, desitjant que li serveixi en part de la pena que mereixen les seues culpes. *Vaya en descuento de mis pecados.*

DESCOMUNAL. adj. Extraordinari, monstruós, mòlt diferent de lo regular en la seua especie. **Descomunal, enorme, descompasado, descomedido.**

DESCONCEPTUAR. v. a. DESACREDITAR.

DESCONCERT. m. Falta de concert, desordre a les parts d' algun cós o máquina. **Desconcierto.** || Lleugeresa, imprudencia en les paraules o accións. **Desconcierto.** || Falta de govern y economía doméstica. **Desconcierto.** || Desbaratament de ventre. **Desconcierto, despeño, desate de vientre.** || L' acció y efecte de desconcertar y desconcertarse. **Desconcierto.**

DESCONCERTADAMENT. adv. m. Sense concert. **Desconcertadamente.**

DESCONCERTADOR, A. m. y f. Qui desconcerta. **Desconcertador.**

DESCONCERTAR. v. a. Desbaratar, perturbar l'ordre y concert o composició d' alguna cosa. **Desconcertar, desordenar, descomponer, turbar, pervertir.**

DESCONCERTARSE. v. r. Desavinensa de les persones o coses qu' estaven ab concert **Desconcertarse.** || Fer o dir les coses sense l' ordre o prudencia corresponents. **Desconcertarse, echar por las de Pavía.** || Ferse malbé alguna cosa. **Desconcertarse.** || Desllorigarse algun os. **Desconcertarse, desvencijarse, dislocarse.** || Debilitarse 'l ventrell, no fer bé la digestió. **Desconcertarse.** || Desbaratárseli a algú les idees o 'ls medis de conseguir algun fí. **Desconcertarse.**

DESCONCERTAT, DA. p. p. **Desconcertado.** || adj. DESBARATAT.

DESCONEGUDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab ingratitut. **Desconocidamente.**

DESCONEGUT, DA. p. p. **Desconocido.** || adj. DESAGRAIT. || Ignorat, no conegut abans. **Desconocido.**

DESCONEIXENSA. f. *Ant.* Ingratitut. **Desconocimiento.**

DESCONEIXENT. adj. *Ant.* DESCONEGUT, 2.

DESCONÉIXER v. a. No conservar la idea d' alguna cosa, haverse 'n olvidat. **Desconocer.** || *Met.* Notar la visible mudansa que 's trova en alguna persona o cosa. També s' usa còm recíproch. **Desconocerse.** || No voler regonéixer un a alguna persona o cosa còm a propia. **Desconocer.** || Fer el desentés afectant ignorancia d' alguna cosa. **Desconocer.**

DESCONFIADAMENT. adv. m. Ab desconfiansa. **Desconfiadamente.**

DESCONFIANSA. f. Mancar la confiansa. **Desconfianza.**

DESCONFIAR. v. n. No confiar, tindre poca esperansa. **Desconfiar.**

DESCONFIAT, DA. p. p. **Desconfiado.** || adj. Qui desconfía. **Desconfiado.**

DESCONFIR. v. a. *Ant.* DERROTAR, DESFER, DESTRUIR.

DESCONFITA. f. *Ant.* y

DESCONFITURA. f. *Ant.* DERROTA.

DESCONFORMAR. v. n No convindre una cosa ab un' altra. **Desconformar, discrepar, disentir.**

DESCONFORME. adj. Lo no conforme. **Desconforme, disconforme.**

DESCONFORMITAT. f. Diferencia, falta de semblansa d' unes coses ab altres. **Desconformidad, disconformidad.** || Oposició, desunió, contrarietat en els parers o en les voluntats. **Desconformidad, disconformidad.**

DESCONFORTAR. v. a. *Ant.* Y 'ls seus derivats. **Desanimar.**

DESCONORTARSE. v. r. *Ant.* **Desconsolarse.**

DESCONORTAT, DA. p. p DESCONSOLAT.

DESCONORT. m. *Ant* DESCONSOL.

DESCONJUNTAMENT. m. L' acció y efecte de desconjuntar o desencaixar els ossos del seu llóch. **Descoyuntamiento, descoyunto, desencajamiento, desencaje.**

DESCONJUNTAR. v. a. Desencaixar els ossos del seu llóch. **Descoyuntar, desvencijar, desencajar, desgobernar.** || Desunir, afluixar les parts d' alguna cosa que deuen estar unides. **Desvencijar.**

DESCONJUNTARSE. v. r. Eixirse del seu encaix l' os de l' espatlla. **Respaldarse.**

DESCONJUNTAT, DA. p. p. **Descoyuntado.**

DESCONSENTIR. v. n. No consentir, deixar de consentir. **Desconsentir.**

DESCONSENTIT, DA. p. p. **Desconsentido.**

DESCONSOL. m. Aflicció, mòlta pena per falta de consol. **Desconsuelo desconsolación.**

DESCONSOLABLE. adj. Que no admet consol; que está desconsolat. **Inconsolable.**

DESCONSOLADAMENT. adv. m. Ab desconsol. **Desconsoladamente.**

DESCONSOLADÍSSÍM, A. adj. sup. **Desconsoladísimo.**

DESCONSOLAR. v. a. Privar de consol a algú, afligirlo de manera que no tingui consol. També s'usa còm recíproch. **Desconsolar.**

DESCONSOLAT, DA. sdj. Qui no té consol. **Desconsolado.** || *Met.* Qui en la seua cara y discursos dóna mostres d' un geni melancólich, trist y afligit. **Desconsolado.** || *Met.* S' aplica al ventrell o ventre que pateix cert defalliment o debilitat. **Desconsolado.**

DESCONTENT, A. adj. Disgustat, malcontent, desagradat. **Descontento.**

DESCONTENTADÍS, A. adj. De mal acontentar. **Descontentadizo.**

DESCONTENTAMENT. m. *Ant.* DESCONTENTO.

DESCONTENTAR. v. a. Disgustar, desagradar, fer malcontent, causar descontento. **Descontentar.**

DESCONTENTAT, DA. p. p. **Descontentado.**

DESCONTENTÍSSIM, A. adj. sup. **Descontentísimo.**

DESCONTENTO. m. Disgust, desagrado, falta de contento. **Descontento, descontentamiento.**

DESCONTINUACIÓ. f. Cessació, interrupció. **Descontinuación, interrupción.**

DESCONTINUAR. v. a. Interrompre la continuació d' alguna cosa. **Descontinuar, interrumpir.**

DESCONTINUAT, DA. p. p. **Descontinuado, discontinuado.**

DESCONTINUO, A. adj. Lo que no és seguit. **Descontinuo, discontinuo.**

DESCONVENIBLE adj. Lo que no és acomodat o proporcionat a un' altra cosa. **Desconvenible.** || m. Qui a res s' avé, posant dificultats allá ont no n' hi há. **Desconvenible.**

DESCONVENIENCIA. f. Incomoditat, perjudici, desacomodo. **Desconveniencia.**

DESCONVENIENT. adj. INCONVENIENT.

DESCONVINDRE. v. n. No convindre en les opinións. També s' usa còm recíproch. **Desconvenir, disconvenir.** || No ésser a propósit o proporcionada una cosa ab un' altra. **Desconvenir, disconvenir.**

DESCONVIDAR. v. a. Revocar el convit o avís dónat pera alguna funció. **Desconvidar.**

DESCONVIDAT, DA. p. p. **Desconvidado.**

DESCONVINGUT, DA. p. p. **Desconvenido.**

DESCORATJAMENT. m. *Fig. ant.* Decaigudament de ánim. **Descorazonamiento.**

DESCORATJAR. v. a. Ab que 's significa que se arranca o treu el cor. **Descorazonar.** || *Fig.* Desanimar, acobardir. **Descorazonar.** || *Fig.* Desmaiar, perdre l' ánim. **Descorazonar.**

DESCORATJÓS. adj. Qui está descoratjat. **Descorazonado.**

DESCORDAR. v. a. Treure les cordes d' algun instrument. **Descordar, desencordar.** || Treure 'ls botóns del trau ont son ficats. **Desabotonar.** || Parlant de gafets, cordóns y altres coses qu' aguanten la roba, treurels del llóch que 'ls manté tivants. **Desabrochar.** || Parlant de les calses o d' altra peça de roba, deixar anar lo que la manté ajustada. **Desatacar.** || *Ant.* DESTORCER.

DESCORDARSE. v. r. Desfer o afluixar la roba cordada, a fí de desaogarse. **Desabotonarse, desalforjarse.**

DESCORDAT, DA. p. p. **Descordado.** || **Desabotonado, desabrochado.**

DESCÓRRER. v. a. Replegar lo qu' abans estava estirat, còm les cortines, la tela, etc. **Descorrer.**

DESCORSADOR. m. *Ant.* Qui treu l' escorsa dels arbres. **Descortezador.**

DESCORSADURA. f. Acte y efecte de treure la escorsa als arbres. **Descortezadura.**

DESCORSAR. v. a. Treure la escorsa als arbres.

DESCORT. m. *Poét.* Composició poética de metre irregular, introduida y calificada pêl poeta Garíns d' Apxier, y aplicada a diferents assumptes. **Polímetra.**

DESCORTÉS, A. adj. Faltat de modos y cortesía. **Descortés.**

DESCORTESAMENT. adv. m. Sense cortesía. **Descortesmente.**

DESCORTESÍA. f. Falta de modos, d' atenció, política, o urbanitat. **Descortesía.**

DESCÓS (Arnau). *Biog.* Savi del sigle XV nat a Palma de Mallorca. Va estudiar humanitats a Nápols, desd' ont va retornar a la seua patria. Va conreuar llengües, poesía, filosofía y teología, ajudant forsa a revivar l' amor al estudi en el jovent mallorquí, donant l' exemple, facilitant medis y fent de mestre. Estava en correspondencia ab dos savis del seu temps, particularment ab frá Buil, el delegat apostólich en la expedició de Cristófol Colomb a les Indies. A la mort den Pere Deguí 'ls jurats de Palma li pregaren ocupés la cátedra lulliana. Queden d' ell distintes composicións llatines en prosa y en vers.

— (FRANCESCH). *Biog.* Gravador mallorquí del sigle XV, nat a mitjans de la centuria. Era fill d' en Bernat Descós, excelent orador, poeta y helenista, y net del famós erudit Arnau Descós, segóns el qual el seu net gravador ja despuntava pêl seu enginy a la etat de deu anys. Va estudiar al Puig de Inca ab el mestre Bartomeu Far. És autor d' una de les estampes més antigües d' Espanya, que está firmada y porta la data de 1493. Representa al beat Ramon Lull, porta l' escut dels Lulls y 'l dels Descots; és gravada al boix mòlt destrament, al perfil, y no se 'n coneix sino un exemplar trovat al arxiu de Banyalbufar, y ara se guarda a Madrit, a l' Academia de la Historia.

DESCOSIDURA. f. *Ant.* DESCUSIT.

DESCOSIR. v. a. *Ant.* DESCUSIR.

DESCOSSAR. v. a. Trencar el còs de l' agulla. **Descular, desojar.**

DESCOSTÚM. m. *Ant* Desús, mancament d' us. **Desuso.**

DESCOTXAR. v. a. Desabrigar a algú traientli la roba del demunt. També s' usa còm recíproch. **Desarropar, descobijar, desarrebujar.**

DESCOTXAT, DA. p. p **Desarrebujado.**

DESCRÉDIT. m. Perdua o mengua de la reputació. **Descrédito.**

AB DESCRÉDIT. m. adv. Sense crédit. *Menguadamente.*

DESCREGUER. v. a. *Ant.* DESCREURE.

DESCREIXENSA. f. *Ant.* L' acció de minvar. **Descrecencia.**

DESCRÉIXER. v. a. *Ant.* Minvar alguna cosa. **Decrecer.**

DESCREURE. v. n. Deixar de creure, no dónar crédit. **Descreer.**

DESCRIDAR. v. a. *Ant.* PROSCRIURE. || DESACREDITAR.

DESCRIDAT, DA. adj. *Ant.* PROSCRIT. || DESACREDITAT.

DESCRIPCIÓ. f. Figura o dibuix d' alguna cosa, representantla menudament y per parts. **Descripción.** || Narració, representació d' alguna cosa per medi de paraules, describintla menudament ab totes les parts y circunstancies. **Descripción.**

DESCRIPTIU, VA. adj. Lo que descriu, còm: *definició descriptiva.* **Descriptivo.**

DESCRISMAR. v. a. *Fam.* Dónar a algú un gran cop al cap. Se diu per alusió a la part ont s' hi posa el crisma. **Descrismar, descristianar.** || Dónar a algú motiu d' enfadarse mòlt. **Descrismar.**

DESCRISMAT, DA. p. p. **Descrismado, descristianado.**

DESCRIT, A. p. p. **Descrito, descripto.**

DESCRIURE. v. a. Dibuixar, figurar alguna cosa representantla menudament y per parts. **Describir.** || Referir una cosa per peces menudes, representantla ab les paraules còm si 's dibuixés. **Describir.** || Definir alguna cosa explicant minuciosament les seues parts y propietats. **Describir.**

DESCROSTAR. v. a. Treure la crosta d' alguna cosa. **Descostrar.**

DESCROSTARSE. v. r. Caure la crosta d' alguna cosa. **Descascararse.**

DESCUARTERAR. v. a. *Ant.* ESCORTERAR.

DESCUAT, DA. adj. ESQUAT.

DESCUBERT, A. p. p. **Descubierto.** || adj. Usat ab els verbs *anar, estar* y altres, significa portar el cap *descubert.* **Descubierto.** || m. Llóch sense cuberta. **Descubierto.** || m. **Déficit.** || *Ter. Ibissench.* Pati.

ESTAR O QUEDAR EN DESCUBERT. fr. Parlant de comptes, és faltar alguna quantitat pera satisfer el cárrech. També 's diu del que no pot desferse d' alguna reconvenció. *Estar ó quedar en descubierto.*

QUEDARSE AL DESCUBERT. fr. Quedarse sense abrich, exposat a l' inclemencia del temps. *Quedarse al descubierto.*

DESCUBERTA. f. *Mil.* El regoneixement que a certes hores fá la tropa pera observar si a les immediacións hi há l' enemich, o pera averiguar la situació d' aquést. **Descubierta.**

DESCUBERTAMENT. adv. m. Clarament, sense cap empaig. **Descubiertamente, al descubierto, á la descubierta.**

DESCUBRIDOR, A. m. y f. Qui descubreix o trova alguna cosa amagada o no coneguda. **Descubridor.** || Qui revela algún secret. **Revelador, descubridor.** || Qui indaga y averigua alguna cosa. **Descubridor.** || Se diu per antonomasia de qui ha descubert terres desconegudes. **Descubridor.** || *Mil.* **Explorador, batidor del camp. Descubridor.**

DESCUBRIMENT. m. Manifestació de lo qu' estava amagat o secret. **Descubrimiento.** || Per antonomasia, el trovo d' alguna terra desconeguda. **Descubrimiento.** || El territori que s' ha regonegut o descubert. **Descubrimiento.**

DESCUBRIR. v. a. Manifestar, fer patenta alguna cosa. **Descubrir.** || Destapar. **Descubrir.** || Trovar lo qu' estava ignorat o amagat. **Descubrir.** || Veure de lluny. **Descubrir.** || Tindre coneixement d' alguna cosa que s' ignorava. **Descubrir.** || Revelar, manifestar lo qu' estava secret. **Descubrir.** || *Mil.* Dominar, veure algún siti o paratge a l' interior de la fortificació desde fora d' ella a menor distancia que la que alcansa 'l tret de canó. **Descubrir.**

DESCUBRIRSE. v. r. Llevarse 'l barret, la gorra, etc. **Descubrirse.**

DESCULPA. f. *Ant.* y 'ls seus derivats. DISCULPA.

DESCURAT, DA. adj. *Ant.* DESCUIDAT.

DESCUSIR. v. a. Desfer o trencar els punts de les coses qu' eren cusides. **Descoser.**

DESCUSIT, DA. p. p. **Descosido.** || m. La part descusida d' alguna roba. **Descosido.**

PÉGALI PÊL DESCUSIT. *Loc.* Ab que 's reprén l' impertinencia de qui diu o fá sempre 'l meteix. *Otra al dicho, Juan de Coca.*

PEGARLA PÊL DESCUSIT. fr. Parlar sense reflexió, dir tot lo que vé a la boca. *Hablar á tontas y á locas*

DESCUIDADAMENT. adv. m. Ab descuit o negligencia. **Descuidadamente.** || *Ant.* INADVERTIDAMENT.

DESCUIDAR. v. n. No posar l' atenció y dilligencia degudes al fer les coses. **Descuidar.**

DESCUIDARSE. v. r. Distreure's d' alguna cosa, no pensar'hi. **Descuidarse.** || *Met.* Fer alguna cosa de que pervé vergonya o ignominia. **Descuidarse.**

DESCUIDAT, DA. p. p. **Descuidado.** || adj. Negligent. **Descuidado.** || Deixat, que cuida poch del seu modo de vestir. **Descuidado.** || Desprevingut, no advertit. **Desprevenido, desapercibido, descuidado.** || Qui s' oblida fácilment de les coses. **Olvidadizo.**

ATRAPAR DESCUIDAT. fr. Sorpendre a algú. *Coger de rebato.*

DESCUIT. m. Omissió, negligencia, manca de cuidado. **Descuido.** || Oblit, inadvertencia. **Descuido.** || Acció desatenta que desdiu d' aquell que la fá o de aquell a qui 's fá. **Descuido.** || Acció vergonyosa. **Descuido, desliz.**

DESCHUNDÍ. v. a. *Ter. Ibis.* Espavilar, desvetllar. **Desvelar.**

DESDAURAR. v. a. Treure l' or ab qu' estava daurada alguna cosa. **Desdorar.**

DESDE. prep. Serveix pera denotar principi de temps o llóch, còm: *desde aqui, desde luego, desde ara.* **Desde.** || Després de. **Desde.**

DESDEJUNARSE. v. r. Pendre 'l primer aliment al matí. **Desayunarse.**

DESDEL. Contracció de *desde lo.* Desde él.

DESDENTAR. v. a. *Ant.* Llevar les dents. **Desdentar.**

DESDENTAT, DA. adj. Qui ha perdut les dents. **Desdentado.**

DESDENY. m. Esquivesa, desapego que manifesta algún desaire o despreci. **Desdén.**

DESDENYAR. v. a. Tractar ab desdeny. **Desdeñar.**

DESDENYARSE. v. r. Tindre a menys fer o dir alguna cosa creientla indecorosa. **Desdeñarse.**

DESDENYAT, DA. p. p. **Desdeñado.**

DESDENYÓS, A. adj. Qui desdenya. **Desdeñoso.**

DESDENYOSAMENT. adv. m. Ab desdeny. **Desdeñosamente.**

DESDEYÁ. v. a. *Ter. Ibis.* Esclafir. **Estrellar.**

DESDINERAR. v. a. Pendre o robar el diner a algú. **Desdinerar.**

DESDINERARSE. v. r. Gastar mòlt, quedarse sense diners. **Desdinerarse.**

DESDINERAT, DA. adj. Qui no té diner. **Desdinerado.**

DESDIR. v. n. Degenerar alguna cosa del seu origen. **Desdecir** || No conformarse una cosa ab una altra. **Desdecir.**

A DESDIR. *Loc.* A TENTI POTENTI.

DESDIRSE. v. r. Retractarse de lo dit. **Desdecirse.**

DESDITXA. f. Desgracia, infortuni, infelicitat, malhauransa, dissort. **Desdicha.** || Pobresa, suma miseria, necessitat. **Desdicha.**

DIR DESDITXES D' ALGÚ. fr. Dirne mòlt de mal. *Decir mal de alguno.*

DESDITXADAMENT. adv. m. Ab desditxa. **Desdichadamente.**

DESDITXAT, DA. adj. Desafortunat, infelís. **Desdichado.**

DESDOBLEGAR. v. a. Extendre una cosa qu' era doblegada. **Desdoblar.**

DESDONAR. v. a. Deixar sense efecte algún pacte. **Desdonar.**

DESDORAR. v. a. Deslluir la virtut, reputació o fama d' algú. **Desdorar.**

DESDORO. m. Tot alló que deslluеix o disminueix la reputació o la fama d' algú. **Desdoro.**

DESÉ, NA. adj. Lo que té 'l número deu. **Deceno, décimo.** || m. Cada una de les deu parts iguals en que 's divideix un tot. **Décima, diezmo.**

DESECOLAGAR. v. a. *Ant.* DESAPARIAR.

DESECONJUYR. v. a. *Ant.* DESAMISTANSAR.

DESEDIFICACIÓ. f. *Met.* MAL EXEMPLE.

DESEDIFICAR. v. a. *Ant.* Dónar mal exemple. **Dar mal ejemplo, escandalizar.**

DESEIXIDA. f. EIXIDA.

DESEIXIMENT. m. DESEMPENYO.

DESEIXIRSE. v. r. DESEMPALLEGARSE.

DESEMBAFAR. v. a. Treure 'l fástich que 's tenía al menjar després d' haver estat embafat o sense gana. **Desempalagar.**

DESEMBAFAT, DA. p. p. **Desempalagado.**

DESEMBALAR. v. a. Desfer les bales y treure les mercaderíes. **Desembalar, desenfardar.**

DESEMBALAT, DA. p. p. **Desembalado, desenfardado.**

DESEMBALATGE. m. L' acció de desembalar. **Desembalaje.**

DESEMBARÁS. m. Expedició, llestesa en parlar u obrar. **Desembarazo, despejo, desparpajo, soltura.** || Acte y efecte de desembarassar o desocupar. **Evacuación, desembarazo.** || DESEMPENYO.

AB DESEMBARÁS. m. adv. Sense perturbació ni empaig. *Despejadamente.*

DESEMBARASSADAMENT. adv. m. Ab desembarás. **Desembarazada, suelta, expedita, despejadamente.**

DESEMBARASSAR. v. a. Treure 'ls embarassos d' algún llóch. **Desembarazar.** || Desocupar alguna casa, magatsem, etc. **Desembarazar, desocupar, evacuar.** || Parlant de la taula és treure les estovalles y demés servei. **Desembarazar, alzar.** || Treure d' un port les naus vuides pera que n' hi entrin altres de carregades. **Desembarazar un puerto.**

DESEMBARASSARSE. v. r. Apartar un de sí lo que l' estorba o incomoda pera conseguir algún fí. **Desembarazarse.** || *Náut.* Separarse, lliurarse d' algún perill. **Zafar, desembarazarse, rebasar.**

DESEMBARASSAT, DA. p. p. **Desembarazado.** || adj. Qui té expedició y llestesa. **Desembarazado, despejado, suelto.**

DESEMBARBOLLAR. v. a. *Ant.* DESEMBOLICAR.

DESEMBARCADERO. m. y

DESEMBARCADOR. m. Lloch destinat pera desembarcar'hi gent o mercaderíes. **Desembarcadero.**

DESEMBARCAMENT. m. *Ant.* DESEMBARCH.

DESEMBARCAR. v. a. Treure a terra la càrrega d' una embarcació. **Desembarcar.** || v. a. Saltar a terra qui estava embarcat. **Desembarcar.** || *Met.* Baixar d' un carruatge. **Desembarcar.**

DESEMBARCAT, DA. p. p. **Desembarcado.**

DESEMBARCH. m. L' acte de desembarcar les persones. **Desembarco.** || L' acte y efecte de desembarcar les coses, mercaderíes, etc. **Desembarque.**

DESEMBARGAR. v. a. *For.* Alsar l' embarch. **Desembergar.**

DESEMBARGAT, DA. p. p. **Desembargado.**

DESEMBARRAR. v. n. Treure la barra ab qu' estava assegurada alguna porta. **Desatrancar.**

DESEMBASTAR. v. a. Desfer els punts ab qu' alguna cosa estava embastada. **Deshilvanar.** || Parlant de les peces de panyo es desfer les bastes ab qu' están apuntades. **Descodar.**

DESEMBOCADURA. f. La obertura o estret, per ont s' ix. **Desembocadero, desembocadura.** || La obertura per ont desaigüen al mar els rius, canals, etc. **Desembocadero, desembocadura, desemboque.**

DESEMBOCAR. v. n. Eixir, còm per alguna boca o estret. **Desembocar.** || Entrar o desaiguar al mar els rius, canals, etc. **Desembocar.**

DESEMBOLICAMENT. m. *Ant.* DESEMBOLICH.

DESEMBOLICAR. v. a. Desplegar lo qu' era plegat. **Desenvolver.** || Desfer els plechs d' un paper al que hi havía embolicada una cosa. **Desempapelar.** || Desfer algún embolich de fil, seda, cordill, etc. **Desenredar, desenmarañar.** || Desfer la envenadura de alguna part del cos ont s' hi té mal. **Desatar, desligar.** || Desenrotllar la roba ab qu' algú está embolicat. **Desarrebujar.** || *Met.* Posar en clar lo qu' estava confós. **Desenmarañar, desentrañar, poner en claro.** || *Met.* Explicar lo que no era fácil d' entendre. **Aclarar.**

DESEMBOLICARSE. v. r. *Met.* Eixirse d' algún negoci en que s' hi era compromés. **Desenredarse.** || DESEMBOSSARSE.

DESEMBOLICAT, DA. p. p. **Desenvuelto.**

DESEMBOLICH. m. L' acte de desembolicar. **Desenredo.** || Als drames y poemes épichs. DESENLLÁS, SOLUCIÓ.

DESEMBOLS. m. La entrega d' alguna partida en diner efectiu y de contant. **Desembolso.**

DESEMBOLTURA. f. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Desinvoltura.**

DESEMBORRATXAR. v. a. Curar la borratxera a algú. També s' usa còm recíproch. **Desemborrachar, desembriagar.**

DESEMBORRATXAT, DA. p. p. **Desembriagado.**

DESEMBÓS. m. L' acte de treure 's l' embós. **Desembozo.**

DESEMBOSCARSE. v. r. Eixir del bosch o de la emboscada. **Desemboscarse.**

DESEMBOSSAR. v. a. Treure diners de la bossa. **Desembolsar.** || Fer algún desembols. **Desembolsar.** || Treure l' embós. També s' usa còm recíproch. **Desembozar, besarrebozar.**

DESEMBOSSARSE. v. r. Llevarse l' embós. **Desembozarse, desarrebujarse, desarrebozarse.**

DESEMBOSSAT, DA. p. p. **Desembolsado.**

DESEMBOTAR. v. a. Treure algún líquit d' una bota, còm: *desembotar el vi.* **Desembotar.**

DESEMBOTIMENT. m. *Ant.* EVAQUACIÓ.

DESEMBOTIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Desinflar.** || *Ant.* **Evacuar.**

DESEMBOTIRSE. v. r. DESINFLARSE.

DESEMBOTXACAR. v. a. DESEMBOSSAR, 1.

DESEMBOTXAR. v. a. Treure 'ls capolls dels cuchs de seda de les botxes. **Desembojar.**

DESEMBRAGAR. v. a. *Mar.* Treure 'l cap ab que s' ha embragat alguna cosa. **Desembragar.**

DESEMBRÁS. m. y 'ls seus derivats. DESEMBARÁS.

DESEMBRAVIMENT. m. *Ant.* AMANSAMENT.

DESEMBRAVIR. v. a. *Ant.* Amansar, domesticar. **Desembravecer.**

DESEMBRE. m. El desé mes del any segóns contaven els románs. Ara es el dotsé y derrer. **Diciembre.**

DESEMBRIDAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Treure la brida als animals. **Desenfrenar, desfrenar.**

DESEMBROLLAR. v. a. DESENREDAR.

DESEMBRUIXAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Desencantar.**

DESEMBULL. m. y

DESEMBULLAMENT. m. *Ant.* L' acte de desembullar. **Desenredo.**

DESEMBULLAR. v. a. Desfer l' embull. **Desenmarañar, desenredar.** || Parlant de cabells, seda, fil, etc., arreglar els caps que s' han fet un munyoch. **Desenredar.**

DESEMBULLAT, DA. p. p. **Desenredado, desenmarañado.**

DESEMBUSSAR. v. a. Treure l' embús o embarás que s' ha posat a alguna canonada, conducte o altre pas estret. **Desatrampar, desatancar, desembarazar, desbrozar, desembarrar.**

DESEMBUSSAT, DA. p. p. **Desembarazado, desatancado.**

DESEMBUTXACAR. v. a. DESEMBOSSAR, 1.

DESEMPACAR. v. a. Treure les mercaderíes de les paques. **Desempacar, desenfardar.**

DESEMPACAT, DA. p. p. **Desempacado.**

DESEMPAIG m. Desaogo, desembarás. **Desenfado, desahogo, desembarazo, despejo, desparpajo.**

DESEMPALIAR. v. a. p. u. DESCOMPONDRE.

DESEMPALLEGARSE. v. r. Despendre 's, deslliurarse d' alguna cosa molesta. **Desasirse, desenredarse, desprenderse, sacudirse.**

DESEMPALLEGAT, DA. p. p. **Desprendido.**

DESEMPAPERAR. v. a. Tréureli a alguna cosa el paper que l' embolicava o la cubría. **Desempapelar.**

DESEMPAPERAT, DA. p. p. **Desempapelado.**

DESEMPAQUETAR. v. a. Desfer paquets. **Desempaquetar.**

DESEMPARAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DESAMPARAR.

DESEMPARENTAT, DA. adj. Qui no té parents. **Desemparentado.**

DESEMPASTELLAR. v. a. *Impr.* Distribuir la lletra empastellada. **Desempastelar.** || Netejar una caixa d' impremta, treient dels caixetíns les menes de lletra y demés que no 'ls hi corresponen. **Desempastelar.**

DESEMPATAR. v. a. Treure l' igualtat que hi há entre dues coses. **Desempatar.**

DESEMPATADA. f. Acte y efecte de desempatar. **Desempate.**

DESEMPATXAMENT. m. *Ant.* DESEMPAIG.

DESEMPATXAR. v. a. Treure l' embarás del ventrell. També s' usa còm recíproch. **Desempachar, desahitar.** || *Ant.* DESPATXAR.

DESEMPATXARSE. v. r. Véncer la vergonya y cobrar atreviment. **Desempacharse, desembarazarse, despejarse.**

DESEMPATXAT, DA. p. p. **Desempachado.**

DESEMPEDRAR. v. a. Arrancar les pedres que formen algún empedrat. **Desempedrar.** || Frequentar els carrers sense cap necessitat. **Ruar, rondar.**

DESEMPEDRAT, DA. p. p. **Desempedrado.**

DESEMPEGAR. v. a. Treure la pega d' alguna cosa. **Desempegar.**

DESEMPELLEGARSE. v. n. Desferse d'alguna cosa o persona incómoda o molesta. Sortir d' un mal negoci. **Deshacerse, librarse.**

DESEMPENYAMENT. m. Acte y efecte de desempenyar. **Desempeño.**

DESEMPENYAR. v. a. Rescatar la penyora, pagant la quantitat per la qual estava empenyada. **Desempeñar.** || Lliurar a algú dels deutes o empenyos que tenía contrets. També s' usa còm recíproch. **Desempeñar.** || Cumplir allò a qu' está obligat. **Desempeñar.** || Treure airós a algú del empenyo en qu' estava. També s' usa còm recíproch. **Desempeñar.**

DESEMPENYAT, DA. p. p. **Desempeñado.**

DESEMPENYO. m. DESEMPENYAMENT || Cumpliment de la obligació. **Desempeño.** || Primor, esmero, complement de grandesa y magnificencia d' alguna cosa. **Desempeño.**

DESEMPENYORAR. v. a. *Ant.* DESEMPENYAR, 1.

DESEMPERESAR. v. n. *Ant.* y

DESEMPERESIRSE. v. r. Sacudirse la peresa. **Desemperezar, desemperezarse, desperezarse.**

DESEMPESAR. v. a. Treure l'empesa d' alguna peça de roba. **Desatusar.**

DESEMPETAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Desempatar.**

DESEMPOSSESSIONAR. v. a. p. u. DESPOSSEHIR.

DESEMPOSTAR. v. a. y

DESEMPOSTISSAR. v. a. Arrencar les posts, desfer un empostissat. **Desentablar.**

DESEMPOSTISSAT, DA. p. p. **Desentablado.**

DESEMPOTRAR. v. a. Arrancar alguna cosa del lloch ont era empotrada. **Desempotrar.**

DESEMPOTRAT, DA. p. p. **Desempotrado.**

DESEMPOUAR. v. a. Treure del pou. **Desempozar.**

DESEMPRESONAMENT. m. *Ant.* L' acte de treure a algú de la presó. **Desencarcelamiento.**

DESEMPRESONAR. v. a. *Ant.* Treure de la presó. **Desencarcelar.** || *Met.* Treure de pena o d' embarás. **Sacar de pena.**

DESEMPRESONAT, DA. p. p. **Desencarcelado.**

DESENA. f. La reunió de deu unitats. **Decena.** || *Mús.* La octava de la tercera. **Decena.** || *Ant.* Companyía de deu homes d' armes. **Decena.**

DESENAL. adj. Lo que comprén o dura deu anys. **Decenal.**

DESENAMORAR. v. a. *Ant.* Fer perdre l' amor que 's tenía a alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Desenamorar.**

DESENAMORAT, DA. adj. *Ant.* Qui no té amor o no 'l mostra. **Desamorado.**

DESENARI. adj. S' aplica al carácter o xifra que representa la desena. **Decenario.**

DESENCABESTRAR. v. a. Treure 'l cabestre a les cavalcadures. **Desencabestrar.** || p. u. Treure del cap alguna especie. **Quitar, traer del casco.**

DESENCADENAR. v. a. Treure la cadena al qu' hi és amarrat. **Desencadenar.** || Desfer la cadena. **Desencadenar, deslabonar, desenlabonar.** || *Met.* Rompre 'l vincle de les coses immaterials. **Desencadenar, deslabonar.**

DESENCADENAT, DA. p. p. **Desencadenado.**

DESENCAIX. m. Acte y efecte de desencaixar. **Desencaje, desencajamiento.**

DESENCAIXAMENT. m. *Ant.* DESCONJUNTAMENT.

DESENCAIXAR. v. a. Desunir, treure alguna cosa del encaix. També s' usa còm recíproch. **Desencajar, destrabar.** || Treure de la caixa. **Sacar del arca.** || Treure un os del seu lloch. **Dislocar, desencajar, descoyuntar.** || Desfer les peces de fusta qu' eren unides. **Desencajar, desensamblar.** || Arrancar els golfos o frontisses. **Desgoznar, desgonzar.**

DESENCAIXAT, DA. p. p. **Desencajado.**

DESENCAIXONAR. v. a. Treure lo qu' es ficat als caixóns o calaixos. **Desencajonar.**

DESENCÀIXONAT, DA. p. p. **Desencajonado.**

DESENCALLAR. v. a. Treure l' embarcació del lloch ont era encallada. **Desencallar.** || Treure un carruatge del lloch ont és encallat. **Desatascar.** || *Met.* Treure a algú de la dificultat en que 's trova y de la que no 'n pot eixir tot sol. **Desatascar.**

DESENCAMINAMENT. m. *Ant.* L' acte de desencaminar o la marxa que 's fa fora de camí. **Descamino.** || *Met.* L' acte de separarse de lo just. **Descamino.**

DESENCAMINAR. v. a. Desviar o fer perdre 'l camí a algú. **Descaminar, desencaminar.** || *Met.* Apartar a algú del seu bon propósit e induirlo a que fassi lo que no és just ni li convé. **Descaminar, desencaminar.**

DESENCAMINAT, DA. p. p. **Descaminado, desencaminado.**

ANAR DESENCAMINAT. ***Ir desencaminado ó fuera de razón.***

DESENCANT. m. DESENCANTAMENT.

DESENCANTADOR, A. m. y f. Qui desencanta. **Desencantador.**

DESENCANTAMENT. m. L' acte de desencantar. **Desencanto, desencantamiento.**

DESENCANTAR. v. a. Desfer l' encantament, deslliurarne a algú. **Desencantar, deshechizar.**

DESENCANTAT, DA. p. p. **Desencantado, deshechizado.**

DESENCAPOTAMENT. m. L' acte de desencapotar. **Desencapotadura.**

DESENCAPOTAR. v. a. Llevarli a algú 'l capot qne duia. **Desencapotar.**

DESENCAPOTARSE. v. r. Se diu del cel, etc. **Serenarse, desencapotarse.**

DESENCAPOTAT, DA. p. p. **Desencapotado.**

DESENCAPRITXAR. v. a. Desimpressionar, dissuadir a algú d' algun erro o capritxo. També s' usa còm recíproch. **Desencaprichar.**

DESENCAPRITXAT, DA. p. p. **Desencaprichado.**

DESENCAPUTXAR. v. a. Llevar la caputxa a algú. **Desencapillar, quitar la capilla, descaperuzar.**

DESENCAPUTXAT, DA. p. p. **Desencapuchado.**

DESENCARNAR. v. a. DESCARNAR.

DESENCARREGARSE. v. r. Despendre 's de les obligacións o responsabiiitat d' alguna comissió, cárrech, etc., encomanant 'ho a un altre. **Descargarse.**

DESENCARRILAMENT. m. Acció y efecte de desencarrilar. **Descarrilamiento, desencarrilamiento.**

DESENCARRILAR. v. n. Desviarse lo qu' anava per un carril o encarrilat. **Descarrilar, desencarrilar.**

DESENCASTAR. v. a. Arrancar lo qu' estava encastat. **Despegar.**

DESENCASTELLAR. v. a. Treure d' un castell o llóch fort la gent que 'l defensa. **Desencastillar.**

DESENCAUAR. v. a. Fer eixir del cau. **Sacar de la madriguera.**

DESENCEBAR. v. a. Treure la pólvora de la cassoleta de les armes de foch quan encara no n' hi havía de pistó. **Descebar.**

DESENCODERNAR. v. a. Y 'ls seus derivats. DESENQUADERNAR.

DESENCOLAMENT. m. L' acte y efecte de desencolar. **Desencoladura.**

DESENCOLAR. v. a. Separar lo qu' era encolat o agafat ab cola. **Desencolar.**

DESENCOLAT, DA. p. p. **Desencolado.**

DESENCORBAR. v. a. Adressar lo qu' és tort o corbo. **Desencorvar.** || DESGUERXAR.

DESENCORDAR. v. a. Treure les cordes d' alguna cosa. Se diu comunment dels instruments músichs. **Desencordar, descordar.**

DESENCORDAT, DA. p. p. **Descordado.**

DESENCORDILLAR. v. a. Treure 'ls cordills d' alguna cosa qu' está lligada o assegurada ab ells. **Desencordelar.**

DESENCORDILLAT, DA. p. p. **Desencordelado.**

DESENCORRALAR. v. a. Treure o fer eixir del corral; s' aplica generalment al bestiar. **Sacar del corral.**

DESENCRESPAR. v. a. Desfer els rissos del cabell. **Desrizar, descrespar.**

DESENCREUAR. v. a. Desfer la figura de creu de alguna cosa. Se diu principalment de les mans. **Descruzar, desplegar las manos.**

DESENCROSTAR. v. a. DESCROSTAR.

DESENCUGIMENT. m. Esperit, desembarás. **Desencogimiento, desahogo.**

DESENCUGIRSE. v. r. Estirarse, allargarse lo que abans era arronsat. **Desencogerse.** || *Met.* Perdre l' encugiment. **Desencogerse, desatarse, desembarazarse, desempacharse.**

DESENCUGIT, DA. p. p. **Desencogido.**

DESENCUNGIRSE. v. r. *Vulg.* DESENCUGIRSE.

DESENDAYAR. v. n. *Ant.* DESDENYARSE.

DESENDEMONIAR. v. a. Treure 'ls dimonis. **Desendemoniar, desendiablar.**

DESENDEUTAR. v. a. Lliurar de deutes a algú. S' usa més comunment còm recíproch. **Desadeudar.**

DESENDEUTAT, DA. p. p. **Desadeudado.**

DESENDIABLAR. v. a. DESENDEMONIAR.

DESENDOLAR. v. a. Llevar el dol que hi havía a les cases, cotxes, etc. **Desenlutar.**

DESENDOLAT, DA. p. p. **Desenlutado.**

DESENDRESSAR. v. a. Descompondre, desarreglar alguna cosa. **Desaderezar.**

DESENEMICH. m. *Ter. fam.* Bocinet de pell que s' alsa prop de les ungles de les mans, y causa dolor y fá nosa. **Padrastro, repelo.** || *Ant.* ENEMICH.

DESENFADADAMENT. adv. m. Ab desenfado. **Desenfadadamente.**

DESENFADAR. v. a. Fer perdre l' enfado. També s' usa còm recíproch. **Desenfadar.**

DESENFADAT, DA. p. p. **Desenfadado.**

DESENFADO. m. Desaogo, esperit, desembarás. **Desenfado.** || Diversió o desaogo del ánim. **Desenfado.**

DESENFALLONIR. v. a. Y 'ls seus derivats. DESENFADAR.

DESENFALLONIRSE. v. r. *Ter.* DESENQUIMERARSE.

DESENFANGAR. v. a. Netejar, treure 'l fanch de alguna cosa. **Desembarrar, desenfangar.** || Treure del fanch. **Desatascar, sacar del lodo.**

DESENFANGAT, DA. p. p. **Desembarrado.**

DESENFARCELLAMENT. m. La acció y efecte de desenfarcellar. **Desligadura.**

DESENFARCELLAR. v. a. Desfer un farcell, deslligarlo. **Desliar.**

DESENFARCELLAT, DA. p. p. **Desenfardelado, desliado.**

DESENFARDAR. v. a. Obrir y desfer els fardos. **Desenfardar, desenfardelar.**

DESENFARDAT, DA. p. p. **Desenfardado.**

DESENFARDO. m. L' acte de desfer un fardo. **Desenfardo.**

DESENFEINADAMENT. adv. m. Sense feina ni ocupació. **Desocupadamente, libremente.**

DESENFEINAT, DA. adj. Qui no té feina o está en vaga. **Ocioso, desocupado.**

DESENFILAR. v. a. Despassar lo qu' estava enfilat. També s' usa còm recíproch. **Desenhebrar.**

DESENFILAT, DA. p. p. **Desenhebrado.**

DESENFITAR. v. r. Treure l' enfit, curar qualsevulla indigestió. **Desempacharse, desahitar.**

DESENFITARSE. v. n. **Desahitarse.**

DESENFITAT, DA. p. p. **Desahitado.**

DESENFORNAR. v. a. Treure del forn lo que s' hi havía ficat pera cóure 'ho. **Desenhornar.**

DESENFORNAT, DA. p. p. **Desenhornado.**

DESENFRÉ. m. La acció y efecte de desenfrenarse. **Desenfreno, desenfrenamiento.**

DESENFRENADAMENT. adv. m. Ab desenfré. **Desenfrenadamente.**

DESENFRENAMENT. m. DESENFRÉ.

DESENFRENAR. v. a. Llevar el fré a les cavalleríes. **Desenfrenar, desfrenar.**

DESENFRENARSE. v. r. Entregarse desordenadament als vicis y maldats. **Desenfrenarse.** || Posarse furiós, eixirse de tino. **Desenfrenarse.**

DESENFRENAT, DA. p. p. **Desenfrenado.** || adj. Disolut. **Desenfrenado.**

DESENFRENO. m. DESENFRÉ.

DESENFURISMARSE. v. r. Passarli a algú 'l furor. **Desenfurecerse, desatufarse.**

DESENFURISMAT, DA. p. p. **Desenfurecido.**

DESENGAVIAR. v. a. Treure de la gavia. **Desenjaular.**

DESENGAFETAR. v. a. Desfer els gafets. **Desabrochar.**

DESENGANXADOR. m. Qui desenganxa o lo que serveix pera desenganxar. **Desenganchador.**

DESENGANXAR. v. a. Desagafar una cosa d'algún ganxo. També s' usa com recíproch. **Desenganchar.** || DESAGAFAR.

DESENGANXARSE. v. r. *Met.* Desenmaranyarse. **Desenmarañarse, desenredarse.**

DESENGANXAT, DA. p. p. **Desenganchado, desasido, despegado, desenmarañado.**

DESENGANY. m. Coneixement de la veritat ab que s' ix del engany y erro en que s' estava. **Desengaño.** || La cosa que desenganya. **Desengaño.** || Claretat o veritat que 's diu a la cara. **Desengaño, claridad, libertad.**

DESENGANYADOR, A. m. y f. Qui desenganya. **Desengañador.**

DESENGANYAR. v. a. Fer conéixer l' engany, advertir l' erro. **Desengañar.** || Apartar del erro a qui hi estava obstinat. **Desengañar, desencasquetar, desencastillar, desencalabrinar, desimpresionar.** || Parlar ab franquesa en lo que haver 'hi podía algún engany. **Desengañar.**

DESENGANYARSE. v. r. **Cerciorarse, eixir de dupte. Desengañarse.**

DESENGANYAT, DA. p. p. **Desengañado.** || adj. DESALAPAT.

DESENGOMAR. v. a. Treure la goma dels teixits, mantellines, etc. **Desengomar.**

DESENGORRONIR. v. a. Desensopir material o moralment a algú. **Despabilar.** || S' usa també com recíproch. **Despabilarse, espabilarse.**

DESENGREIXADOR, A. m. y f. Qui desengreixa. **Desengrasador.** || El lloch ont se desengreixa. **Desengrasadero.**

DESENGREIXAMENT. m. L' acte de desengreixar. **Desengrasamiento.**

DESENGREIXAR. v. a. *Ant.* Treure 'l greix o bruticia d' alguna cosa. **Desengrasar.** || Treure 'l greix o llart a algún animal. **Desainar.**

DESENGROSSAR. v. a. Disminuir el gruix. **Desengruesar.**

DESENGRUTACIÓ. f. La acció de desengrutar alguna cosa. **Desengrudamiento.**

DESENGRUTAR. v. a. *Ant.* Treure l' engrut. **Desengrudar.**

DESENGRUIXAR. v. a. *Ant.* y

DESENGRUIXIR. v. a. Aprimar alguna cosa. **Desengrosar, adelgazar.**

DESENI. m. L' espai o curs de deu anys. **Decenio.**

DESENLLÁS. m. La acció y efecte de desenllassarse alguna cosa. **Deslazamiento.** || Als drames y poemes épichs la solució dels perills y dificultats que impedíen el fí de la acció. **Desenredo, desenlace, solución.**

DESENLLASSAMENT. m. DESENLLÁS.

DESENLLASSAR. v. a. Deslligar els llassos. **Desenlazar, deslazar.** || *Met.* Separar, distingir, aclarar. **Desenlazar.**

DESENLLASTRAR. v. a. *Náut.* Treure 'l llastre de les embarcacións. **Desenlastrar.**

DESENLLATAR. v. a. Treure les llates d' algún llóch. **Deslatar.**

DESENLLEPISSÁ. v. a *Ter. Ibis.* Desferse d' una cosa.

DESENLLOSAR. v. n. Desfer l' enllosat. **Desenlosar.**

DESENLLOSAT, DA. p. p. **Desenlosado.**

DESENLLOTAR. v. a. Treure 'l llot. **Deslamar.**

DESENLLOTARSE. v. r. Desenfangarse.

DESENMARANYAR. v. a. Desenredar. **Desenmarañar, desmarañar, desenredar.** || *Met.* Posar en clar alguna cosa qu' era fosca y enredada. **Desenmarañar, desmarañar.**

DESENMARANYAT, DA. p. p. **Desenmarañado.**

DESENMASCARAR. v. a. Treure la careta, descubrir l' hipocresía. **Desenmascarar.**

DESENMASCARAT, DA. p. p. **Desenmascarado.**

DESENMATZINAR. v. a. Curar a algú del mal que li havíen fet les matzines, o llevar a alguna cosa les seues qualitats verinoses. **Desemponzoñar.**

DESENMOTLLAR. v. a. Treure del motllo alguna cosa. **Sacar del molde.** || Fer perdre a alguna cosa la figura qu' havía prés al motllo. **Desamoldar.**

DESENMURRIARSE. v. r. *Fam.* DESENFADARSE.

DESEMURRIAT, DA. p. p. DESENFADAT.

DESENOSSAR. v. a. *Ant.* DESOSSAR.

DESENQUADERNAR. v. a. Descusir, desfer un llibre. **Desencuadernar, descuadernar.**

DESENQUIMERARSE. v. r. Desenfadarse, desenujarse. **Desatufarse, desencapotarse.**

DESENQUIMERAT, DA. p. p. **Desatufado, desamostazado.**

DESENRAONABLE. adj. Lo qu' és o 's fá fora de raó. **Irrazonable, desrazonable.**

DESENRAONAT, DA. adj. Qui procedeix sense raó. **Desenrazonado.** || m. TEMERARI.

DESENRAJOLAR. v. a. Treure o arrancar les rajoles de terra. **Desembaldosar.**

DESENREDAR. v. a. Desfer l' enredo. **Desenredar.** || *Met.* Posar per ordre y sense confusió algunes coses qu' estaven desordenades. **Desenredar.** || *Ant.* ABLANIR.

DESENREDARSE. v. r. DESEMPALLEGARSE.

DESENREDO. m. L' acte de desenredar. **Desenredo.**

DESENRONQUIR. v. a. Treure la ronquera. **Desenronquecer.**

DESENROSCAR. v. a. Treure 'l caragol de la femella. **Desentornillar.**

DESENROTLLAR. v. a. Desplegar lo qu' era enrotllat. **Desarrollar, desenrollar, desenvolver, desencoger, descoger.**

DESENRUNAR. v. a. Treure la runa d' algún llóch pera deixarlo desembarassat. **Escombrar.**

DESENSACAR. v. a. Treure del sach. **Desembaular, vaciar el saco.**

DESENSACULACIÓ. f. Acte de desensacular. **Desinsaculación.**

DESENSACULAR. v. a. Treure de la bossa 'l nòm d' algú, excluintlo de la elecció. **Desinsacular, descantarar.**

DESENSELLAR. v. a. Llevar la sella a alguna cavallería. **Desensillar.**

DESENSENYAR. v. a. *Ant.* Fer oblidar a algú lo qu' havía aprés pera ensenyarlo de nou ab propietat y acert. **Desenseñar.**

DESENSENYORIRSE. v. r. Renunciar, desposseirse de lo seu. **Hacer donación en vida.**

DESENSISAR. v. a. DESENCANTAR.

DESENSOPIR. v. a. Treure de l' ensopiment. **Desmodorrar.**

DESENSOPIT, DA. p. p. De desensopir. **Desmodorrado.**

DESENSORRAR. v. a. *Náut.* DESENCALLAR.

DESENSOTERRAR. v. a. *Ant.* DESENTERRAR.

DESENSUPERBIRSE. v. r. Deixar la superbia. **Desensoberbecerse.**

DESENTABORNIMENT. m. L' acte y efecte de desentabornirse. **Desaturdimiento, desatronamiento, desatolondramiento.**

DESENTABORNIR. v. a. Fer tornar en sí al que está entabornit. També s' usa còm recíproch. **Desatolondrar, desatundir, desatronar.**

DESENTABORNIT, DA. adj. Qui ha recobrat els sentits qu' havía perdut, regularment per causa de algún cop. **Desaturdido, desatronado.**

DESENTELAR. v. a. Netejar el crestall o qualsevulla altre cosa llustrosa qu' está entelada. **Desempañar.**

DESENTELARSE. v. r. Anarse 'n el tel dels crestalls, etc. **Desempañarse.**

DESENTELAT, DA. p. p. **Desempañado.**

DESENTENDRE'S. v. r. Fingir que no s' entén alguna cosa, afectar ignorancia. **Desentenderse.** || Prescindir d' alguna cosa, no péndre'hi part. **Desentenderse.**

DESENTERRADOR. m. Qui desenterra. **Desenterrador.**

DESENTERRAMENT. m. L' acció y efecte de desenterrar. **Desenterramiento.**

DESENTERRAMORTS. m. *Met.* Qui murmura dels difunts. **Desenterrador, desentierramuertos.**

DESENTERRAR. v. a. Descubrir, treure lo qu' és sota terra. **Desenterrar.** || *Met.* Retreure, fer memoria de lo que s' havía olvidat y era còm sepultat en el silenci. **Desenterrar.**

DESENTERRAT, DA. p. p. **Desenterrado.**

DESENTERRO. m. DESENTERRAMENT.

DESENTÉS, A. p. p. **Desentendido.** || adj. IGNORANT.

FER EL DESENTÉS. fr. Desentendre's d' alguna cosa, afectar que no s' entén. *Hacerse el desentendido, hacerse el memo ó de nuevas, hacer la disimulada ó deshecha, darse por desentendido.*

DESENTEULAR. v. a. Treure les teules de les teulades. **Destejar.**

DESENTONACIÓ. f. Desproporció en el tó de la veu. **Desentonación, desentono, desentonamiento.**

DESENTONADAMENT. adv. m. Desentonant, fora del tó natural. **Desentonadamente.**

DESENTONADOR, A. m. y f. Qui desentona. **Desentonador.**

DESENTONAMENT. m. DESENTONACIÓ.

DESENTONAR. v. n. Eixir del tó y punt que correspón. També s' usa còm recíproch. **Desentonar, desentonarse.**

DESENTONARSE. v. r. *Ant.* DESENTONAR.

DESENTONTIRSE. v. r. Eixir algú de l' entontiment en qu' estava. **Desatontarse.**

DESENTORPIMENT. m. Agilitat dels membres, aclariment del cap o de la raó. **Desentorpecimiento.**

DESENTORPIR. v. a. Agilitar, instruir, fer capás. També s' usa còm recíproch. **Desentorpecer, desadormecer, habilitar, agilitar, desentumecer, desentumir, desasnar.**

DESENTORTOLLIGAR. v. a. Desfer lo qu' era entortolligat. **Desenroscar, desenrrollar, descoger.**

DESENTORTOLLIGAT, DA. p. p. **Desenroscado.**

DESENTRANYAR. v. a. Llevar o arrancar les entranyes a algú. **Desentrañar.** || *Met.* Averiguar, penetrar lo més dificultós d' alguna materia. **Desentrañar, profundizar, sondear, acrisolar.**

DESENTRANYARSE. v. r. Desapropiarse algú de tot lo que té, donant'ho a un altre. **Desentrañarse.**

DESENTRAVESSAR. v. a. Treure lo qu' era posat al través. **Desatravesar.**

DESENTRENAR. v. a. Desfer la trena. **Destrenzar.**

DESENTRICAR. v. a. *Ant.* DESEMBULLAR.

DESENTRISTIR. v. a. Fer passar la tristor. **Desentristecer.**

DESENTRONISAR. v. a. DESTRONAR. || *Met.* Despullar a algú de l' autoritat que tenía. **Desentronizar.**

DESENTUMIRSE. v. r. DESINFLARSE.

DESENUJAR. v. a. DESANUJAR.

DESENVAINAR. v. a. DESENVEINAR.

DESENVEINAR. v. a. Treure la veina de l' espasa o alguna altra arma. **Desenvainar.**

DESENVELAR. v. a. *Náut.* Tréureli a l' embarcació les veles. **Desenvelejar.** || Treure la vela que 's posa devant de les botigues. **Desentoldar.**

DESENVENAR. v. a. Treure les venes d' algún mal o deslligarles. **Desenvendar, desvendar.**

DESENVERGAR. v. a. *Náut.* Deslligar les veles de les vergues. **Desenvergar.**

DESENVERINAMENT. m. L' acció y efecte de desenverinar. **Desenvenenamiento.**

DESENVERINAR. v. a. DESENMATZINAR. || DESENCOLERISAR. || *Met.* Mitigar la inflamació. Comunment s' usa còm recíproch. **Desenconar.**

DESENVESCAR. v. a. y més comunment recíproch. Desenredar l' aucell del vesch. **Desligar.**

DESENVESCAT, DA. p. p. **Desligado.**

DESENVOLT, A. adj. *Ant.* DESINVOLT.

DESEPARAR. v. a. *Ant.* SEPARAR.

DESEPARAYR. v. a. *Ant.* DESAPARIAR.

DESEQUILIBRAR. v. a. Fer perdre l' equilibri. **Desequilibrar.**

DESEQUILIBRAT, DA. p. p. **Desequilibrado.**

DESEQUILIBRI. m. Manca d' equilibri. **Desequilibrio.**

DESERCIÓ. f. L' acte de desertar. **Deserción.** || *For.* Desamparo o abandono que la part que apela fa de l' apelació interposada. **Deserción.**

DESERMAR. v. a. Rompre o conreuar un terreno erm. **Romper, artigar, panificar.**

DESERT. m. Llóch despoblat d' edificis y gent. **Desierto.** || adj. Despoblat, sol, inhabitat. **Desierto.** || *Ant.* Mancat. **Falto.** || ERM. || *For.* Desamparat. **Desierto.** || APARTAT, LLUNY.

PREDICAR EN DESERT. fr. *Fam.* Ab que 's dóna a entendre que 'ls oients no están disposats, abáns bé repugnen a admete la doctrina o consells que se 'ls dónen. *Predicar en desierto.*

DESERTAR. v. a. Desamparar, abandonar el soldat les seues banderes. **Desertar.** || *Met.* Abandonar les concorrencies que 's solíen freqüentar. **Desertar.** || *Met* Separarse d' alguna corporació. **Desertar.**

DESERTAT, DA. p. p. **Desertado.**

DESERTÍCOLA. adj. Que creix en paratges deserts. **Desertícola.**

DESERTOR. m. El soldat que desampara les seues banderes. **Desertor, tránsfuga, trásfuga, trásfugo.** || Fugitiu d' algun art, ciencia, partit, etc. **Desertor.**

DESERVEY. m. *Ant.* MANCA.

DESERVIR. v. a. *Ant.* DEIXAR. || INJURIAR.

DESESPER. m. *Ant.* y

DESESPERACIÓ. f. Perdua total de la esperansa. **Desesperación.** || Cólera, rabia, despit. **Desesperación.**

ESTAR EN DESESPERACIÓ. fr. DESESPERAR.

ÉS UNA DESESPERACIÓ. *Loc.* Denota qu' alguna cosa és insoportable. *Es una desesperación.*

DESESPERADAMENT. adv. m. Ab desesperació. **Desesperadamente.**

DESESPERANCIA. f. *Ant.* y

DESESPERANSA. f. *Ant.* DESESPERACIÓ.

DESESPERANSAR. v. n. y

DESESPERAR. v. n. Perdre la esperansa. **Desesperar, desesperanzar.** || v. a. Fer perdre la esperansa. **Desesperar.** || Desconfiar de la salvació. **Desesperarse.**

DESESPERARSE. v. r. Caure en desesperació, intentar matarse o fer'ho efectivament. **Desesperarse.** || *Met.* Despacientarse mòlt. **Desesperarse.**

DESESPERAT, DA. p. p. **Desesperado.** || adj. FURIÓS, FRENÉTICH. || ATREVIT. || DESAUCIAT.

OBRAR DE DESESPERAT. fr. *Obrar á lo desesperado.*

DESESPERO. m. DESESPERACIÓ, 2.

ÉS UN DESESPERO. fr. *Fam.* Ab que 's pondera que alguna cosa és molesta y insoportable. *Es una desesperación.*

DESESPESSIMENT. m. ACLARIMENT.

DESESPESSIR. v. a. Aclarir lo qu' era espés. **Enrarecer.** || Parlant dels líquits. ASSOLARSE

DESÉSSER. v. a. *Ant.* Deixar d' ésser No ser, **dejar de ser.** || m. *Ant.* La no existencia. **No existencia.**

DESESTANCAR. v. a. Fer obgecte de comers lliure lo qu' era estancat. **Desestancar.**

DESESTANCH. m. Acció y efecte de desestancar. **Desestanco.**

DESESTIMACIÓ. f. El poch apreci que 's fa d' alguna cosa. **Desestimación, desestima.**

DESESTIMAR. v. a. No fer cas ni apreci d' alguna cosa que ho mereix. **Desestimar.**

DESESTIVA. f. *Náut.* Acció y efecte de desestivar. **Desestiva.**

DESESTIVAR. v. a. Desfer la estiva d' un barco. **Desestivar.**

DESESTORAMENT. m. L' acte y efecte de desestorar. **Desestero.**

DESESTORAR. v. a. Treure les estores. **Desesterar.**

DESESTOVAR. v. a. Descompondre o pitjar lo que era estovat. **Desmullir.**

DESETJA. m. *Ter. ibissench.* Fet malaurat.

DESETXISAMENT. m. *Ant.* DESENCANTAMENT.

DESETXISAR. v. a. *Ant.* DESENCANTAR.

DESEXECUTAR. v. a. *For. ant.* Deslliurar de la execució. **Libertar de la ejecución.**

DESFAIXAR. v. a. Treure la faixa. **Desfajar.**

DESFALCAMENT. m. DESFALCH.

DESFALCAR. v. a. Treure part d' alguna cosa y disminuirla. **Desfalcar.** || Treure les falques. **Quitar las cuñas.**

DESFALCH. m. La acció y efecte de desfalcar. **Desfalco.**

DESFALLIMENT. m. *Ant.* FALTA, CULPA.

DESFALLIR. v. a. *Ant.* Cometre alguna culpa. **Faltar.**

DESFARDARSE. v. r. *Met. fam.* Afluixarse o descordarse la roba deixantla en desordre pera desaogarse de la calor o del cansament. **Desalforjarse.**

DESFAVORABLE. adj. Lo que fa disfavor. **Desfavorable.**

DESFAVORIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Desafavorir.**

DESFER. v. a. Destruir lo fet. **Deshacer.** || Disposar segons el propi arbitri, alterant o mudant lo que era fet per un altre. **Deshacer.** || Deixatar. **Deshacer.** || DESCUSIR. || Descompondre, còm: *desfer una máquina.* **Desmontar, desarmar.** || Desembolicar. **Desenvolver.** || DESLLIGAR. || Derrotar. **Deshacer.** || Fondre, còm: *el sol a la nèu.* **Deshacer.** || Descompondre algun tracte o negoci. **Deshacer.** || DESCORDAR. || *Ant.* Excedir, sobrepujar, y aixis se deia: *la teva hermosura no pot pas desfer la meua.* **Exceder.** || DESPLEGAR. || Parlant de civelles treure 'ls punguants d' ont eren clavats, o deixar anar lo qu' estava subgectat ab elles. **Deshebillar.** || Deslligar el nus, vaga o llassada ab que la cinta, beta o cordó assegurava alguna cosa. **Correr.** || Tornar a pendre cada hu la cosa que havía cambiat per altra. **Destrocar.** || Desbaratar els intents. **Burlar, frustrar, eludir.** || Ofuscar el mérit. **Oscurecer, ofuscar.** || EXTINGIR. || Desacreditar, gastar, consumir. || **Desfigurar, desgraciar, afear.** || MALTRACTAR. || LLICENCIAR LES TROPES. || Soltar els dubtes o arguments. **Soltar, desatar.** || Parlant d' erros, etc., esmenarlos. **Enmendar, deshacer.** || ACABAR. || r. *Ant.* ARRUINARSE.

DESFER LA CARA A REVESSOS, LES GALTES, etc. fr. *Deshacer los hocicos, las narices, la cara.*

DESFER LES DENTS. fr. *Quitar los dientes.*

DESFER LES MESSIÓNS. *Expr. ant.* PAGAR ELS GASTOS.

DESFERMAR. v. a. Deslligar el ronsal d' alguna bestia que s' havía lligat a alguna estaca, etc. **Soltar, desatar.**

DESFERMARSE. v. r. Se diu de les besties que eren fermades y han lograt desfer el ronsal y quedar lliures. **Soltarse, desatarse.**

DESFERRA. f. Els troços resultants d' haverse desfet o arrunat algun edifici, y que poden aprofitarse. **Despojo, derribo.** || Les sobres o desperdicis d' alguna cosa. **Desechos.**

DESFERRÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Desenganxar.

DESFERRADURA. f. El mal que sobrevé a les cavalcadures per haver anat desferrades. **Desherradura.**

DESFERRAMENT. m. Obra de desferrar les cavalcadures. **Desherramiento.**

DESFERRAR. v. a. Treure les ferradures a alguna cavalcadura. **Desherrar.** || Arrancar els ferros d' alguna caixa, porta, etc. **Desferrar.** || *Ant.* Tréureli a algú 'ls ferros, còm les cadenes, grillóns, etc. **Desherrar.** || *Art. y of.* Treure la claveta de les entalles.

DESFERRAT, DA. p. p. **Desherrado.** || adj. *Fam.* DESCALS.

DESFERSE. v. r. Perdre les coses llur natural consistencia. **Deshacerse.** || *Ant.* MATARSE. || Parlant de viandes coure 's massa, en termes d' anárse'n a miques. **Deshacerse.** || Descaragolarse 'ls bucles o caragols. **Caerse.** || Aflaquirse, perdre les carns. **Deshacerse.** || Descompondre 's. **Descomponerse.** || Fondre 's còm la nèu o còm la sal a l' aigua. **Deshacerse.** || Treure 's, llevarse la roba o alguna part d' ella, còm: *desferse la capa, la mantellina,* etc. **Quitarse.** || DESEMPALLEGARSE. || Rebre algun cop fort al nas, als llavis, etc. **Hacerse, deshacerse, aplastarse las narices,** etc. || DESFÉRSE 'HI, 1, 2. || ALTERARSE, INMUTARSE. || CONSUMIRSE, AFLIGIRSE. || DESAPARÉIXERSE. || Dit del cel núvols, etc., ploure moltíssim. **Desgajarse.**

DESFERSE D' UNA COSA. fr. Despéndrese 'n, desapropiárse 'n enagenantla. *Deshacerse de una cosa.*

DESFÉRSE 'HI. Fer moviments extranys y violents. *Desgoznarse.* || Fer alguna cosa ab mòlt empenyo y veëmencia. *Deshacerse, hacerse añicos ó rajas; exhalarse, despizcarse; quitarse la funda.*

DESFÉRSE 'HI TOT. fr. Desitjar alguna cosa ab mòlta ansia. *Echar el bofe ó los bofes, exhalarse, finarse, desvivirse por alguna cosa.*

DESFET, A. p. p. **Deshecho.** || Dit de la boniquesa, passat. **Ajado, desmejorado, desfigurado, deshecho.** || m. DESORDRE, CONFUSIÓ. || Desunit. **Desamasado, deshecho.** || BOIG, ORAT.

DESFET DE TEMPS. *Loc.* Borrasca, temporal mòlt fort. *Borrasca, temporal, tormenta deshecha.*

HAVER 'HI UN DESFET. fr. Ab que 's pondera que hi há un gran avalot, disputa o baralla. *Haber una de todos los diablos ó la de Dios es Cristo, ó la de San Quintín.*

ÉSSER DESFET. fr. Quedar miserable, arruinat. *Quedar arruinado.*

DESFETA. f. Un tel blanch que sol ferse dins del ull y enfosqueix la vista. **Nube, niebla.** || Derrota de un exércit. **Rota, derrota.**

DESFETA DE TEMPS. Temps de turbulencia o revolta. *Revuelta de tiempo, tiempo revuelto.*

DESFEXÍ. v. r. *Ter. ibissench.* Desunir.

DESFEYT, A. p. p. *Ant.* DESFET.

DESFIAR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Desconfiar.**

DESFICI. m. Inquietut, alteració, manca de sossego. **Desasosiego** || IMPACIENCIA. || Deixament, desdeny. **Displicencia, desmadejamiento, descaecimiento.**

SI NO VOLS TINDRE DESFICI, AL TEU FILL DÓNALI OFICI. *Ref.* Denota que 'ls fills que no tenen ofici dónen mòlt que sentir a llurs pares. *Por no ver tu sacrificio, á tu hijo dale oficio.*

DESFICIEJARSE. v. r. Estar mòlt impacient e inquiet. **Deshacerse.**

DESFICIÓS, A. adj. IMPACIENT.

DESFIGURACIÓ. f. DESFIGURAMENT.

DESFIGURAMENT. m. La acció y efecte de desfigurar o defigurarse. **Desfiguración, desfiguramiento.**

DESFIGURAR. v. a. Destruir, alterar la configuració de la cara. També s' usa còm recíproch. **Desfigurar, desencajarse.** || *Met.* Disfressar, dissimular, fer que no 's vegi la cara, la intenció o altra cosa,

amagantla baix l' apariencia d'un' altra. **Desfigurar.** || *Met.* No contar ab exactitut lo que 's diu, y contar 'ho variant 'hi les circunstancies. **Desfigurar.** || *Met.* Ofuscar e impedir que 's percibeixin les formes y figures de les coses· **Desfigurar.**

DESFIGURAT, DA. p. p. **Desfigurado.** || Lleig. **Desfigurado.**

DESFILA. f. La acció de desfilar o desteixir la roba. **Deshiladura.** || pl. Els fils que 's van treient dels bocins de tela, que junts serveixen pera curar les llagues y ferides. **Hilas.**

DESFILADERO. m. CONGOST.

DESFILAR. v. a. Treure 'ls fils de la vora d' alguna roba, desfent el teixit. **Deshilar, deshebrar. deshilachar, desfilar.** || *Mil.* Marxar en ordre y formació més reduida que la que s' havia guardat fins aleshores. **Desfilar.**

DESFILAT, DA. p. p. **Desfilado, deshebrado, deshilachado, desfilachado.** || Guarnició que queda penjant al capdevall d' algunes robes a modo de sarrell. **Cairel.**

A LA DESFILADA. m. adv. Ab que 's denota la marxa d' alguna tropa quan els soldats van l' un derrera de l' altre. *A la deshilada.* || Poch a poch, un derrera del altre, ab dissimulo. *A la deshilada.*

DESFISSI. m. *Ter. ibissench.* Agitació, desassossego.

DESFLORACIÓ. f. DESFLORAMENT, 1.

DESFLORADA. f. Se diu de la donsella enganyada o corrompuda. **Desflorada.**

DESFLORADOR, A. m. Qui desflora una donsella. **Estuprador.**

DESFLORAMENT. m. La acció y efecte de desflorar. **Desfloración, desfloramiento.** || La acció de treure les flors a una planta. **Desfloramiento.**

DESFLORAR. v. r. Estuprar, corrompre o forsar alguna donsella. **Desflorar.** || Llevar la flor o'l llustre a alguna cosa, còm: *llet,* etc. **Desflorar.**

DESFLORAT, DA. p. p. **Desflorecido.**

DESFLORIR. v. n. *Ant.* Perdre la flor. També s' usa còm recíproch. **Desflorecer.** || Treure la floridura. També s' usa còm recíproch. **Desenmohecer.**

DESFOGAMENT. f. L' acte de desfogar. **Desfogue.**

DESFOGAR. v. a. Manifestar ab veëmencia alguna passió. També s' usa còm recíproch. **Desahogar.**

DESFOGARSE. v. r. Esbravarse, dir algú ab llivertat els seus sentiments. **Desfogarse, desahogarse.**

DESFOGONAR. v. a. Treure o rompre 'ls fogóns a les peces d' artillería o altres armes de foch. S' usa més comuntment còm recíproch. **Desfogonar.**

DESFONAR. v. a. Arrancar la fonadura o cul dels bagúls, barrils, etc. **Desfondar, descular.**

DESFONAT, DA. p. p. **Desfondado.**

DESFONDRAR. v. a. *Ant.* Tirar a pico la nau. **Dar barreno á la nave.**

DESFORRAR. v. a. Treure 'l forro a alguna cosa. **Desforrar.**

DESFRARAR. v. a. S' usa més comunment còm recíproch. SECULARISAR.

DESFRASSAR. v. a. *Ant.* DISFRESSAR.

DESFREGAT, DA. adj. Desproporcionat, fora de lo regular. **Descomedido.** || Desarreglat, desprovist de tot. **Desmantelado.**

DESFRENAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Desenfrenar.**

DESFRESSAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DISFRESSAR, DISSIMULAR.

DESFRULL (Grau). *Biog.* Bisbe viguetá del sigle XIV.

DESFULLADOR, A. m. y f. *Ant.* **Esfullador.**

DESFULLADOR DE VINYA: DESPAMPOLAMENT.

DESFULLAR. v. a. *Ant.* ESFULLAR.

DESGANA. f. Inapetencia, falta de gana. **Desgana.** || INDISPOSICIÓ, 2.

DESGANARSE. v. r. Perdre les ganes de menjar. **Desganarse.** || Tindre alguna indisposició. **Indisponerse.**

DESGANAT, DA. adj. INDISPOST.

DESGARRATADAMENT. adv. m. DESATINADAMENT.

DESGARRATAR. v. a. Desatinar, parlar sens órdre ni concert. **Desbarrar, desatinar, desatarse, despotricar.**

DESGASIFICAR. v. a. Treure 'ls gasos d' un líquit. **Desgasificar.**

DESGASTAR. v. a. *Ant.* **Talar, devastar, asolar.**

DESGASTARSE. v. r. Gastarse o consumirse poch a poch part d' alguna cosa. **Desgastarse.**

DESGAVELL. m. DESORDRE, DESCONCERT.

DESGAVELLAR. v. a. Desbaratar, descompondre alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Desentablar, desconcertar, descuadernar, desparpajar, confundir, trastornar.**

DESGAVELLAT, DA. p. p. **Desconcertado, desordenado.** || adj. Alborotat, sense seny. **Destornillado.**

DESGEL. m. DESGLÁS,

DESGELAR. v. a. DESGLASSAR.

DESGENERALISAR. v. a. Privar a una cosa de la qualitat que la generalisa. **Desgeneralizar.**

DESGLÁS. m. y

DESGLASSAMENT. m. La acció y efecte de desglassar. **Deshielo, desheladura.**

DESGLASSAR. v. a. Liquidar lo qu' era glassat. També s' usa còm recíproch. **Deshelar.**

DESGLASSAT, DA. p. p. **Deshelado.** || Dit de la néu. **Desnevado.**

DESGLÓS. m. La acció de desglosar. **Desglose.**

DESGLOSAR. v. a. Treure la nota o glosa a alguna cosa. **Desglosar.** || Treure algunes fulles d' una peça d' autes **Desglosar.**

DESGORNIR. v. a. DESGUARNIR.

DESGOVERN. m. Desordre, mancament de govern. **Desgobierno.**

DESGOVERNAR. v. a. Confondre 'l bon ordre y govern. **Desgobernar.** || Dislocar els ossos. **Desgobernar, desencajar, descoyuntar.** || *Náut.* Descuidarse 'l pilot de dirigir el timó. **Desgobernar.**

DESGOVERNAT, DA. p. p. **Desgobernado.**

DESGRACIA. f. Lo que succeeix a algú contra lo que desitjava, s'havía proposat o creia convenirli. **Desgracia.** || Perdua de la gracia, favor o valiment. **Desgracia.** || Desabriment, asperesa en dir o fer alguna cosa. **Desgracia.** || Falta d' habilitat. **Desgracia, desmaño.**

CAURE EN DESGRACIA. fr. *Met. fam.* Perdre algú el afecte y satisfacció ab que un altre 'l tractava. *Caer en desgracia.*

FERSE ALGUNA COSA SENSE DESGRACIA. fr. Acabarla com se desitjava sense cap destorb ni contratemps. *Hacerse alguna cosa sin desgracia.*

PER MA DESGRACIA. *Loc. fam. Por mi desgracia; por mis desdichas; por mi mala suerte.*

¡QUÍNA DESGRACIA! interj. *¡Qué desgracia!*

TINDRE DESGRACIA fr. No tindre sort en lo que un se proposa. *Correr en desgracia.*

DESGRACIADAMENT. adv. m. Ab desgracia. **Desgraciadamente.**

DESGRACIADÍSSIM, A. adj. sup. **Desgraciadísimo.**

DESGRACIAR. v. a. Malaurar. També s' usa còm recíproch. **Desgraciar.**

DESGRACIARSE. v. r. Perdre la gracia, favor o amistat d'algú. **Desgraciarse.** || Ferse malbé, malaurarse alguna persona o cosa. **Desgraciarse.**

DESGRACIAT, DA. p. p. **Desgraciado.** || adj. **Desagradable.** || s. y adj. Infelís, miserable. **Desgraciado.** || adj. DESCUIDAT, PERDULARI.

ÉSSER DESGRACIAT. fr. No tindre sort. **Tener desgracia.**

DESGRAIR. v. a. y 'ls seus derivats. Ésser agrait.

DESGRANAR. v. a. Treure 'l gra d'alguna cosa. **Desgranar.** || v. r. Ferse malbé o desgastarse 'l gra o l'anella de les armes de foch. **Desgranar.** || ESGRANAR.

DESGRAT, A. adj. *Ant.* DESCONTENT. || m. *Ant.* DESAGRADO.

HAVER DESGRATS. fr. *Ant.* DESAGRADAR.

DESGROIXIR. v. a. *Art. y of.* Feina de guixaire. Passar la paleta pêls sostres.

DESGRUNAR. v. a. Desfer alguna cosa, dividintla en parts petites. **Desmenuzar.**

DESGUARNIR. v. a. Treure la guarnició que servía d'adorno a alguna cosa. **Desguarnecer.** || Llevar la forsa o fortalesa a alguna cosa, còm: *a una plassa, castell,* etc. **Desguarnecer.** || Treure tot lo qu' es necessari pel us d'un instrument mecánich, còm: *el mánech al martell,* etc. **Desguarnecer.** || *Náut.* Desarmar, llevar de la nau qualsevol aparell que passa pêl coderna!, les corrioles, etc. **Desguarnir, desarmar, desaparejar, desnudar, despasar.**

DESGUARNIRSE. v. r. *Náut.* Obrirse 'l buch pels trancenils, ferse malbé, desunirse les peces de que consta, etc. **Desguarnirse, abrirse, desguazarse, desligarse, desmantelarse.**

DESGUÁS. m. La acció y efecte de desguassar. **Desagüe.** || Conducte o canal que serveix pera dónar sortida a les aigües sobrer[illegible]s a fí de que no fassen mal. **Desaguadero, desagüe, emisario.**

DESGUASSAR. v. a. y 'ls seus derivats. DESAYGUAR.

DESGUEVELLAT. adj. *Ter. ibissench.* Desordenat.

DESGUSTAR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Disgustar.**

DESHABILITAR. v. a. *Ant.* DEBILITAR.

DESHABITAR. v. a. Deixar o abandonar l'habitació. **Deshabitar.**

DESHABITAT, DA. p. p. **Deshabitado.** || adj. Se aplica al lloch o paratge no habitat. **Deshabitado.**

DESHABITUAR. v. a. Fer perdre l'hábit o 'l costúm que 's tenía de fer alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Deshabituar.** || *Ant.* DESHABITAR.

DESHABITUAT, DA. p. p. **Deshabituado.** || adj. *Ant.* DESHABITAT.

DESHERETAMENT. m. La acció y efecte de desheretar. **Desheredación, desheredamiento, exheredación.**

DESHERETAR. v. a. Excluir a algú de la herencia. **Desheredar, exheredar.**

DESHERETAT, DA. p. p. **Exheredado, desheredado.**

DESHIDROGENACIÓ. f. La acció y efecte de deshidrogenar. **Deshidrogenación.**

DESHIDROGENAR. v. a. Extreure l'hidrógeno de una substancia. **Deshidrogenar.**

DESHIPOTECAR. v. a. Treure una o més hipoteques. **Deshipotecar.**

DESHIPOTECAT, DA. adj. Lo qu'está lliure de hipoteques. **Deshipotecado.**

DESHONEST, A. adj. Impúdich, lasciu. **Deshonesto, inhiesto,** || Lo que no es conforme a la raó y a les idees rebudes per bones. **Deshonesto.**

DESHONESTAMENT. adv. m. Ab deshonestetat. **Deshonestamente, inhonestamente** || m. *Ant.* Paraula injuriosa. **Denuesto.** || DESHONESTEDAT.

DESHONESTAR. v. a. *Ant.* Infamar, injuriar. **Deshonestar, denostar.**

DESHONESTAT, DA. p. p. *Ant.* **Deshonestado.**

DESHONESTETAT. f. Impuresa, torpesa en accións o paraules. **Deshonestidad, inhonestidad.**

DESHONESTÍSSIM, A. adj. sup. **Deshonestísimo.**

DESHONESTÍSSIMAMENT. adv. m. **Deshonestísimamente.**

DESHONOR. m. Perdua o disminució del bon nóm y estimació en que s'estava. **Deshonor.** || Afront, deshonra. **Deshonor.**

DESHONORAR. v. a. Degradar, privar dels honors y dignitats. **Deshonorar, degradar.**

DESHONRA. f. Descrédit, pérdua de la fama o estimació d'algú. **Deshonra.** || L'afront que resulta de alguna acció indigna y baixa. **Deshonra.**

TINDRE PER DESHONRA ALGUNA COSA. fr. Créurela indecent, pensar que desdiu de la qualitat y esfera d'alguna persona. *Tener á deshonra alguna cosa.*

DESHONRADAMENT. adv. m. Ab deshonra. **Deshonradamente.**

DESHONRADOR, A. m. y f. Qui deshonra. **Deshonrador.**

DESHONRAR. v. a. Llevar la honra. **Deshonrar.** || Forçar o conéixer torpement a una dona honesta. **Deshonrar.**

DESHONRAT, DA. p. p. **Deshonrado.** || adj. **Infame.**

DESHONRÓS, A. adj. Indecorós, poch decent. **Deshonroso.**

DESHORA. m. adv. Lo qu' és fora de temps. **A deshora, á deshoras.**

DESIDERI. n. p. **Desiderio.**

DESIG. m. *Ant.* DESITJ.

DESIGAR. v. a. *Ant.* DESITJAR.

DESIGNABLE. adj. Lo que pot ésser designat. **Designable.**

DESIGNACIÓ. L'acció de designar. **Designación.**

DESIGNAR. v. a. Assenyalar y destinar alguna persona o cosa pera algún fí determinat. **Designar.** || Pensar o tindre pensada alguna cosa. **Designar.**

DESIGNAT, DA. p. p. **Designado.**

DESIGNATIU, VA. adj. Especificant que designa, especifica. **Designativo.**

DESIGNE. m. y

DESIGNI. m. Pensament, idea, determinació del enteniment. **Designio, intento, propósito.**

AB DESIGNI. m. adv. Ab intenció. *De propósito, con designio, con intención.*

DESIGUAL. adj. Lo qu' és major o menor que una altra cosa ab la qual se compara. **Desigual.** || Inferior, de mala qualitat. **Desigual.** || Barrancós, poch plá. **Desigual.** || *Met.* Inconstant, vari. **Desigual, intercadente.**

DESIGUALAR. v. a. Fer una cosa desigual a una altra. **Desigualar.** || Desapariar, desajuntar. **Desigualar, desemparejar.**

DESIGUALÍSSIM, A. adj. sup. **Desigualísimo.**

DESIGUALMENT. adv. m. Ab desigualtat. **Desigualmente.**

DESIGUALTAT. f. Excés, defecte d'una cosa respecte d'un' altra. **Desigualdad.** || La diferencia y distinció que hi há d'una persona o cosa respecte de un' altra. **Desigualdad.** || La qualitat que constitueix un còs aspre y desigual. **Desigualdad.** || Varietat, inconstancia. Se diu del temps, del geni, etc. **Desigualdad.**

DESIGUAR. v. a. *Ant.* DESITJAR.

DESIJAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DESITJAR.

DESILUSIÓ. f. Mancament, pérdua de la ilusió. **Desilusión.**

DESILUSIONADAMENT. adv. m. Ab desilusió. **Desilusionadamente.**

DESILUSIONAR. v. a. Llevar les ilusións, despreocupar, desimpresionar, desenganyar, desencantar. **Desilusionar.** || S' usa també còm recíproch.

DESILUSIONAT, DA. p. p. **Desilusionado.**

DESIMPOSAR. v. a. Separar els caixistes d' imprenta les planes d' imposició, llevant aquésta desseguida de la rama. **Desimponer.**

DESIMPRESSIONAR. v. a. Desenganyar, treure a algú del erro en qu' estava. S' usa també còm recíproch. **Desimpresionar.**

DESIMPRESSIONAT, DA. p. p. **Desimpresionado.**

DESINCORPORARSE. v. a. Separarse lo qu' era unit. **Desincorporarse.**

DESINENCIA. f. *Ret.* El modo d' acavar alguna cláusula. **Desinencia.** || *Gram.* El modo d' acavar de una paraula. **Desinencia.** || *Bot.* El modo d' acavar algún membre de les plantes. **Desinencia.**

DESINENT. adj. Que fá o constitueix desinencia. **Desinente.**

DESINFART. m. Resolució d' un infart. **Desinfarto.**

DESINFATUAR. v. a. Treure a algú de la seua fatuitat o engreíment. **Desinfatuar.**

DESINFECCIÓ. f. L' acció de desinfectar. **Desinfección.**

DESINFECTANT. adj. Lo que serveix pera desinfectar. **Desinfectante.**

DESINFECTAR. v. a. Treure l' infecció o deslliurar d' ella a lo que 'n tenía. **Desinficionar.**

DESINFECTAT, DA. p. p. **Desinficionado.**

DESINFLAMACIÓ. f. L' acció y efecte de desinflamar o desinflamarse. **Desinflamación.**

DESINFLAMAR. v. a. Treure o curar l' inflamació, fer que 's resolgui lo qu' está inflamat. **Desinflamar, desenconar.**

DESINFLAMAT, DA. p. p. **Desinflamado, desenconado.**

DESINFLAMENT. m. L' acció y efecte de desinflar o desinflarse. **Deshinchadura.**

DESINFLAR. v. a. Fer desapareixer l' inflor. **Deshinchar.** || *Met.* Fer passar la malicia. També s' usa còm recíproch. **Deshinchar.**

DESINFLARSE. v. r. Reduirse l' inflor, abaixarse 'l tumor o bony, reduintse la part a la deguda proporció que abans tenía. **Deshincharse.** || *Met.* Deixar la vanitat o presumpció. **Deshincharse.**

DESINFLAT, DA. p. p. **Deshinchado.**

DESINFLOR. f. DESINFLAMENT.

DESINSACULACIÓ. f. L' acció de treure de la bossa o del canti les boletes dels nòms dels qu' han d' exercir els oficis de justicia. **Desinsaculación.**

DESINSACULAR. v. a. Treure les boletes dels nòms insaculats de les persones pera exercir els oficis de justicia. **Desinsacular.**

DESINTERÉS. m. Desprendiment, indiferencia per l' interés o utilitat. **Desinterés.**

DESINTERESSADAMENT. adv. m. Ab desinterés. **Desinteresadamente.**

DESINTERESSAMENT. m. DESINTERÉS.

DESINTERESSAT, DA. adj. Qui obra ab desprendiment o sense cap mena d' interés. **Desinteresado.**

DESINTRINCAR. v. a. *Ant.* DESEMBULLAR.

DESINVOLT, A. adj. Qui és lliure y expedit eu les seues accións. **Desenvuelto.** || Deshonest o que té poca modestia en el seu modo d' obrar. **Desenvuelto.**

DESINVOLTAMENT. adv. m. Ab desinvoltura. **Desenvueltamente.**

DESINVOLTURA. f. Desembarás, expedició en les accións. **Desenvoltura.** || Desvergonyiment, desaogo, mancament de modestia. **Desenvoltura.**

DESIR. m. *Ant.* y

DESIRANZA. f. *Ant.* DESITJ.

DESISTIMENT. m. La acció y efecte de desistir o apartarse d' alguna pretensió, empenyo, empresa o intent comensat ja a executar. **Desistimiento.** || *For.* Apartament d' alguna acció o demanda. **Desistimiento.**

DESISTIR. v. a. Apartarse d' alguna empresa o intent. **Desistir.** || *For.* Parlant d' algún dret és abdicarlo o abandonarlo. **Desistir.**

DESITJ. m. Moviment de la voluntat pêl qual se apeteix alguna cosa. **Deseo.** || L' antoix que solen tindre les dones prenyades. **Antojo, golondro.**

COMPLIR O COMPLÍRSELI A ALGÚ 'L SEU DESITJ. fr. Conseguir algú lo que desitjava. *Cnmplir su deseo, ó cumplírsele á uno su deseo.*

TINDRE ALGÚN DESITJ. fr. Apetéixer ab veëmencia alguna cosa. Se diu especialment de les dones prenyades. *Antojársele.*

DESITJABLE. adj. Lo qu' es digne de ésser desitjat. **Deseable, apetecible.**

DESITJADÍSSIM, A. adj. sup. **Deseadísimo.**

DESITJAR. v. a. Apetéixer alguna cosa, volguerla. **Desear.** || Pretendre, intentar, solicitar. **Pretender, desear.** || Pretendre ab vives ansies. **Anhelar.**

DE MASSA QUE HO DESITJO NO HO CRECH. *Loc.* Que se pren en sentit literal. *Lo que mucho deseo, no lo creo, aunque lo veo.*

DESITJAT, DA. p. p. **Deseado.**

DESITJÓS, A. adj. Qui desitja alguna cosa. **Deseoso, sediento, ganoso.**

DESITJOSAMENT. m. Ab desitj. **Ansiosamente, ansiadamente.**

DESITJOSÍSSIM, A. adj. sup. **Deseosísimo.**

DESJECTA. adj. *Ter. Ibissa.* Contrafet.

DESJECTE. adj. *Ant.* MAL ENDRESSAT.

DESJUNCCIÓ. f. *Ant.* DISJUNCCIÓ.

DESJUNCTIU, VA. adj. *Ant.* DISJUNCTIU.

DESJUNTAMENT. m. *Ant.* DESUNIÓ.

DESJUNTAR. v. a. *Ant.* Separar, dividir, apartar. **Desjuntar.**

DESJUNYIMENT. m. La acció y efecte de desjunyir. **Desuncimiento.**

DESJUNYIR. v. a. Treure del jou les mules o 'ls bous. **Desuncir.** || DESUNIR, SEPARAR.

DESJUNYIT, DA. p. p. **Desuncido.**

DESLAVAMENT. m. *Ant.* La acció y efecte de rentar alguna cosa per demunt sense deixarla ben neta. **Deslavadura.**

DESLAVAR. v. a. *Ant.* Rentar superficialment. **Deslavar.**

DESLIBERAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Deliberar.**

DESLIGUAR. v. a. *Ant.* DESLLIGAR.

DESLIURACIÓ. f. *Ant.* DESLLIURAMENT.

DESLIURADAMENT. adv. m. *Ant.* LLIUREMENT.

DESLIURAMENT. m. *Ant.* DESLLIURAMENT.

DESLIURAR. v. a. *Ant.* DESLLIURAR.

DESLOAR. v. a. *Ant.* VITUPERAR.

DESLLEAL. adj. Qui falta a la deguda llealtat. **Desleal.**

DESLLEALMENT. adv. m. Ab deslleatat. **Deslealmente.**

DESLLEALTAT. f. Falta de llealtat. **Deslealtad.**

DESLLENGUAMENT. adv. m. Ab desvergonyiment en el parlar. **Desbocadamente, desenfrenadamente.** || m. La acció y efecte de desllenguarse. **Deslenguamiento, desbocamiento.**

DESLLENGUAR. v. a. Arrancar o tallar la llengua a algú. **Deslenguar.** || Llevar la llengüeta a algún instrument. **Deslengüetar.**

DESLLENGUARSE. v. r. Descomedirse, propassarse de paraula. **Desmandarse.**

DESLLENGUAT, DA. p. p. **Deslenguado.** || adj. *Met.* Desvergonyit en el parlar. **Deslenguado, lenguaraz, desbocado.**

DESLLIBERAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Deliberar.**

DESLLIGADURA. f. y

DESLLIGAMENT. m. La acció y efecte de deslligar. **Desatadura, desligadura, solución.**

DESLLIGAR. v. a. Desfer o posar lliure lo qu' era lligat. **Desatar, desligar, soltar.** || Absoldre de les censures ecclesiástiques. **Desligar.**

QUI BÈ LLIGA, BÈ DESLLIGA. *Ref. Quien bien ata, bien desata.*

DESLLINDAR. v. a. *Ant.* FITAR.

DESLLÍS. m. *Ant.* LLISCADA, RELLISCADA. || *Met.* Caiguda en alguna flaquesa. **Desliz.**

DESLLISAR. v. a. *Ant.* LLISCAR, RELLISCAR.

DESLLISSAR. v. n. *Met.* Dir o fer alguna cosa ab descuit y sense deliberació. **Deslizar, deslizarse.**

DESLLIURADA. f. *Ant.* PARTERA.

DESLLIURAMENT. m. L' acte y efecte de deslliurar a algú d' un perill. **Libramiento.** || *Ant.* EL PART.

DESLLIURAR. v. a. Treure a algú d' algún travall o fatich. **Librar.** || Preservar a algú d' algún mal o perill. **Librar, libertar.** || Posar a algú en llibertat, treure 'l de la esclavitut o subjecció. **Libertar.** || Eximir d' obligació. **Libertar, eximir de obligación.**

DESLLIURE, A. adj. *Ant.* LLIURE.

DESLLOAR. v. a. *Ant.* VITUPERAR.

DESLLOMAR. v. a. *Ant.* ALLOMAR.

DESLLORIGADOR. m. Articulació o juntura movible d' un os ab un altre. **Coyuntura.**

TROVAR EL DESLLORIGADOR. fr. *Met.* Descubrir algún medi útil, abáns ignorat, pera conseguir fácilment lo que 's desitja. *Dar en la tecla ó vena, ó hallar la vena.*

DESLLORIGADURA. f. Acte y efecte de desllorigar o desllorigarse alguna cosa. **Descoyuntarse.**

DESLLORIGAMENT. m. L' acte y efecte de desconjuntarse algún os. **Dislocación, dislocadura, dislocamiento.** || DESLLORIGADURA.

DESLLORIGAR. v. a. DESCONJUNTAR.

DESLLORIGARSE v. r. Desconjuntarse algún os. **Desgobernarse, desconcertarse** || Descompondre 's el cos ab moviments extranys y violents. **Desgoznarse, desgonzarse, dislocarse.**

DESLLORIGAT, DA. p. p. **Dislocado.**

DESLLUIDÍSSIM, A. adj. sup. **Deslucidísimo.**

DESLLUIMENT. m. Falta de lluiment. **Deslucimiento, deslustre.**

DESLLUIR. v. a. Treure 'l lluiment a alguna cosa. **Deslucir.** || *Met.* **Desacreditar.**

DESLLUIT, DA. adj. S' aplica a les coses ja usades, y qu' han perdut el llustre. **Deslucido.**

DESLLUMAR. v. a. *Ant.* ALLOMAR.

DESLLURIGAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DESLLORIGAR.

DESLLUSTRADÍSSIM, A. adj. sup. **Deslustradísimo.**

DESLLUSTRAR. v. a. Treure 'l llustre a alguna cosa. **Deslustrar.** || *Met.* DESACREDITAR || ENLLUERNAR.

DESLLUSTRAT, DA. p. p. **Deslustrado.**

DESMADEIXAT, DA. adj. *Ant.* EMBULLAT.

DESMALLADURA. f. La acció y efecte de desmallar. **Desmalladura.**

DESMALLAR. v. a. Desfer les malles pera treure la sardina de la xarxa ont está presa. **Desmallar.**

DESMAMADOR. m. Instrument ab pues que's posa a les mamelles d' algunes besties, especialment de les vaques, a fí de desmamar els vadells. **Destetadera.**

DESMAMAMENT. m. **Destete, desteto.**

DESMAMAR. v. a. Apartar la criatura dels pits de la mare o dida, y l' animalet de les mamelles de la mare, a fí de que 's mantingui menjant y no mamant. **Destetar, desmamar.** || Dit dels anyells. **Descorderar.** || Dit dels cabrits. **Descabritar.** || Dit dels vadells. **Desbecerrar.** || *Met.* Apartar els fi ls del regalo de casa seua quan se' ls posa en carrera. **Destetar.**

DESMAMARSE AB ALGUNA COSA. fr. *Met.* Qu' explica haver tingut desde criatura noticia o us d' alguna cosa. *Destetarse con alguna cosa.*

DESMAMAT, DA. p. p. **Destetado, desmamado.**

DESMAMELLAR. v. a. Tallar les mamelles. **Quitar, cortar los pechos.**

DESMÁN. m. L' acció de propassarse de paraula o d'obra. **Desmán, exceso, tropelia.**

DESMANEGAMENT. m. Desordre, confusió, desgavell. **Desarreglo.**

DESMANEGAR. v. a. Treure 'l mánech a alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Desguarnecer, desenastar.**

DESMANEGAT, DA. p. p. **Desenastado.** || adj. Descompost y sense ordre. **Destartalado.** || DESGAIRAT. || Eina fora del mánech.

DESMANYOTAT, DA. adj. Aturat, qui no té art pera fer les coses còm si tingués les mans lligades. **Modrego, desmañado, desmanotado, zopo.**

NO ÉSSER CAP DESMANYOTAT. fr *Fam.* Ab que se expressa la intelligencia o noticia qu' algú té de la materia de que 's tracta o dels assumptes que maneja. *No mondar nisperos; no ser cojo ni manco.*

DESMARCAR. v. a. Treure la marca. **Dezmarcar, quitar la marca.**

DESMARXAR. v. a. Descompondre, desconcertar. **Descomponer.**

DESMASÍA. f. Excés, superfluitat. **Demasía.** || MALDAT, DELICTE, 1.

DESMAY. m. Defalliment de forces, privació dels sentits. **Desmayo, desfallecimiento, deliquio.** || m. *Bot.* Mena de sálzer, dit de Babilonia, que té les branques mòlt caigudes de manera, que tots els brots penjen cap a terra. **Sauce de Babilonia, sauce llorón.**

DESMAYADAMENT. adv. m. Ab poch ánim, débilment. **Desmayadamente.**

DESMAYAMENT. m. DESMAY.

DESMAYAR. v. a. Fer perdre l' ánim. **Desmayar, desalentar, desanimar.** || v. n. Perdre l' ánim. **Desmayar.**

DESMAYARSE. v. r. Caure en basca. **Desmayarse, ahilarse, amortecerse.**

DESMAYAT, DA. adj. S' aplica al color baix. **Desmayado, apagado.**

DESMEDRAR. v. n. p. u. Tornar a menys. També s' usa còm recíproch. **Desmedrar.**

DESMEMBRADURA. f. y

DESMEMBRAMENT. f. La acció y efecte de desmembrar. **Desmembración, dismembración.**

DESMEMBRAR. v. a. Dividir y separar els membres del cós. **Desmembrar.** || *Met.* Separar, dividir una cosa d' un' altra. S' aplica més comunment a les parts d' un tot. **Desmembrar.** || Malgastar part de la hisenda. **Menguar, desmembrar.** || v. n. *Ant.* OBLIDAR.

DESMEMBRAT, DA. p. p. **Desmembrado.**

DESMEMORIARSE. v. r. Oblidarse, mançar la memoria. **Desmemoriarse, trascordarse.**

DESMEMORIAT, DA. adj. Mancat de memoria. **Desmemoriado, olvidadizo.**

DESMENJAMENT. m. Desgana, manca d' apetit. **Desgana, inapetencia.**

DESMENJARSE. v. r. Perdre la gana. **Desganarse.**

DESMENJAT, DA. p. p. **Desganado.**

FER EL DESMENJAT fr. *Fam.* Ab que 's nota a algú de que dissimuladament y ab desdeny pretén alguna cosa, dónant a entendre que no la vol. *La gata de Marirramos.*

DESMENTIDOR, A. m. y f. Qui desment. **Desmentidor.**

DESMENTIMENT. m. La acció de desmentir. **Desmentida.**

DESMENTIR. v. a. Dir a algú que ment, probar que és fals o incert lo que un altre ha dit. **Desmentir.** || *Met.* Desvanéixer y dissimular alguna cosa pera que no 's conegui, còm els indicis, les suspites. **Desmentir.** || Proceir alguna persona distintament de lo que 's podía esperar del seu neixament o de la seua educació y estat. **Desmentir.** || No igualar alguna cosa a lo que 's devía, o no tindre la justa commensuració. **Desmentir.**

DESMENTIT, DA. p. p. **Desmentido.**

DESMENUAR. v. a. *Ant.* ESMICOLAR.

DESMENUIR. v. a. *Ant.* DISMINUIR.

DESMEREIXEDOR, A. m. y f. Qui desmereix o és indigne d' alguna cosa. **Desmerecedor.**

DESMERÉIXER. v. a. Ferse indigne de premi, favor o alabansa. **Desmerecer.**

DESMERESCUT, DA. p. p. **Desmerecido.**

DESMERXAR. v. a. *Ant.* HUMILIAR.

DESMESURA. f. Descomediment, immodestia. **Desmesura.**

DESMESURADAMENT. adv. m. Ab excés, sense mida. **Desmesuradamente.**

DESMESURAT, DA. adj. S' aplica a lo qu' és excessiu y més gros de lo regular. **Desmesurado, desmedido, enorme, desaforado.**

DESMILLORAMENT. m. Acció y efecte de desmillorar o desmillorarse. **Desmejoramiento.**

DESMILLORAR. v. a. Fer perdre a alguna cosa 'l seu llustre y perfecció. **Desmejorar.**

DESMILLORAT, DA. p. p. **Desmejorado.**

Desmodi

DESMINA. f. *Min.* Varietat de la estilbita que crestallisa en plomallets sedosos. **Desmina.**

DESMOBLAMENT. m. Acte y efecte de desmoblar. **Desmueble.**

DESMOBLAR. v. a. Treure 'ls mobles d' una habitació. **Desamoblar.**

DESMODI. m. *Bot.* Planta tropical de la fam. de les lleguminoses papillonácees, que 's conreua als jardins còm a plantes d' ornament. **Desmodio.**

DESMOFLOGÍA. f. *Med.* Tumefacció dels lligaments. **Desmoflogía.**

DESMOGRAFÍA. f. *Anat.* Descripció dels lligaments. **Desmografía.**

DESMOLOGÍA. f. *Anat.* Tractat dels lligaments. **Desmología.**

DESMONETISAR. v. a. Convertir a la moneda en pasta pera aplicarla a qualsevol ús. **Desmonetizar.** || Treure 'l seu valor legal a la moneda o al paper moneda. **Desmonetizar.**

DESMORALISACIÓ. f. Acció y efecte de desmoralisar. **Desmoralización.** || Corrupció, depravació. || Manca de puresa, de castetat, d' honradesa. **Desmoralización.**

DESMORALISAR. v. a. Corrompre 'ls costúms. **Desmoralizar.**

DESMORALISAT, DA. adj. Qui té mals costúms. **Desmoralizado.**

DESMOTXAR. v. a. y 'ls seus derivats. ESMOTXAR.

DESMUDARSE. v. a. Llevarse la roba bona y posarse la d' anar per casa. **Cambiar de ropa.**

DESMUNTAR. v. a. Desfer, desarmar una máquina. **Desmontar.** || Parlant de canóns y altres peces d' artillería treure 'ls de la curenya. **Descabalgar, desencabalgar, desmontar.** || Parlant de canóns y altres peces d' artillería significa també impossibilitar llur ús ab la violencia dels tirs del enemich, destruint la curenya. **Descabalgar.** || Abaixar les barres de la escopeta, etc., pera que no 's dispari. **Desmontar.**

DESMUNTAT, DA. p. p. **Desmontado.**

DESMURRIAR. v. a. *Vulg. poét.* Fer passar a algú la murria. **Desmurriar.**

DESNANSAT, DA. adj. Sense anses. **Desasado.**

DESNARIT, DA. adj. RAQUÍTICH.

DESNASSAMENT. m. Acció y efecte de desnassar. **Desnarigamiento.**

DESNASSAR. v. a. Llevar el nas. **Desnarigar.**

DESNATURALISACIÓ f. Privació dels drets de ciutadá. **Desnaturalización.**

DESNATURALISAR. v. a. Privar a algú del dret de naturalesa y patria. També s' usa còm recíproch. **Desnaturalizar.** || *Quim.* Fer perdre la naturalesa d' alguna cosa. **Desnaturalizar.**

DESNATURALISARSE. v. r. Perdre 'ls sentiments d' humanitat, ferse cruel. **Desnaturalizarse, encruelecerse.** || *Ant.* Dónarse per lliure 'l feudatari del jurament de fidelitat que tenía fet al seu senyor natural. **Desnaturalizarse.**

DESNATURALISAT, DA. p. p. **Desnaturalizado.** || adj. INHUMÁ.

DESNATURAR. v. a. *Ant.* DESNATURALISAR. També s' usava còm recíproch.

DESNEGRÍ. v. a. *Ter. eivissench.* Matar certs insectes, còm puces, xinxes, etc.

DESNERIT, DA. adj. Subgecte de poch vigor y resistencia. **Enclenque.**

DESNIVELL. m. Manca de nivell. **Desnivel.**

DESNIVELLARSE. v. r. Perdre 'l nivell. **Desnivelarse.**

DESNIVELLAT, DA. p. p. **Desnivelado.**

DESNOELAT, DA. adj. *Ant.* Desconjuntat. **Descoyuntado.**

DESNONAR. v. a. DESCOMPROMETRE.

DESNÚ, A. adj. *Ant.* NU.

DESNUADOR. m. *Ant.* Qui despulla. **Desnudador.**

DESNUADURA. f. *Ant.* y

DESNUAMENT. m. *Ant.* L' acció de desfer un nus. **Desañudadura.** || adv. m. Sense impediment. **Desnudamente.** || Desenredament d' alguna dificultat. **Aclaración, solución, desenredo.**

DESNUAR. v. a. Desfer un nus. **Desanudar, desañudar.** || *Ant.* DESPULLAR.

DESNUAT, DA. adj. *Ant.* Nu, despullat de tots els medis o comoditats. **Desnudo.**

DESO. m. Recó o lloch retirat y ocult que serveix pera amagar 'hi alguna cosa. **Escondite, escondrijo.**

DESOBEDIENCIA. f. L' acció y efecte de desobeir. Desobediencia, desobedecimiento.

DESOBEDIENT. adj. Qui no obeeix. Desobediente, demandado.

DESOBEDIENTMENT. adv. m. Ab desobediencia. Desobedientemente.

DESOBEIR. v. a. No fer algú lo que li mana 'l seu superior. Desobedecer.

DESOCUPACIÓ. f. Ociositat, mancat d' ocupació. Desocupación.

DESOCUPADAMENT. adv. m. D' un modo desocupat. Desocupadamente.

DESOCUPAR. v. a. Desembarassar algún lloch. Desocupar, desembarazar, despejar. || *Ter.* PARIR.

DESOCUPARSE. v. r. Desembarassarse d' algún negoci o ocupació. Desocuparse.

DESOCUPAT, DA. adj. Qui no té ocupació. Desocupado, holgado.

DESOIR. v. a. Desatendre, deixar d' oir. Desoir.

DESOLACIÓ. f. Destrucció, ruina y perdua total d' alguna cosa. Desolación. || *Met.* Aflicció, angustia, sentiment. Desolación.

DESOLADOR, RA. adj. Desconsolador.

DESOLAR. v. a. Tirar a terra algún edifici. Desolar, asolar, derribar, demoler. || Arruinar algún regne o provincia, malmetre tot lo que vé al pas. Desolar, asolar, talar, devastar.

DESOLAT, DA. p. p. Desolado, asolado.

DESOLRE. v. n. *Ant.* No doldre's. No dolerse.

DESONRANSA. f. *Ant.* DESHONRA.

DESOPILACIÓ. f. L' acció de desopilar. Desopilación.

DESOPILAR. v. a. Curar la opilació. Desopilar.

DESOPILAT, DA. p. p. Desopilado.

DESOPILATIU, VA. adj. Lo que té virtut de curar la opilació. Desopilativo.

DESORDENADAMENT. adv. m. Ab desordre, confusió y sense regla. Desordenadamente.

DESORDENADÍSSIM, A. adj. sup. Desordenadisimo.

DESORDENAMENT. m. *Ant.* y

DESORDENANSA. m. *Ant.* DESORDRE.

DESORDENAR. v. a. Confondre, perturbar l' ordre. Desordenar.

DESORDENARSE. v. r. Eixirse de regla, excedirse. Desordenarse.

DESORDENAT, DA. p. p. Desordenado. || adj. Qui fa les coses sense ordre ni concert. Desordenado.

DESORDRE. m. Confusió, desconcert, manca d' ordre. Desorden, desordenamiento. || Desmasía, excés. Desorden.

UN DESORDRE PORTA UN ORDRE. *Ref.* Ab que 's denota que 'ls gastos superfluos y les prodigalitats obliguen desprès a viure ab mòlta economía. *El mucho desorden trae mucho orden.*

DESORELLAR. v. a. Llevar les orelles. Desorejar.

DESORELLAT, DA. p. p. Desorejado.

DESORGANISADOR, A. m. y f. Qui desorganisa. Desorganizador.

DESORGANISAR. v. a. Desordenar, desarreglar. Desorganizar.

DESORGANISAT, DA. p. p. Desorganizado.

DESORI. m. Desgavell, desordre, confusió. Zalagarda, zacapela.

DESORIENTAR. v. a. Fer perdre a algú la direcció del orient. Desorientar. || Fer perdre a algú 'l rastre, 'l rumbo que un astre segueix o ha seguit. || Confondre a algú en termes que no sápiga ont és ni lo que passa. || v. r. Perdre 'l coneixement del orient o llevant. Desorientarse. || v. r. *Met.* Perdre la idea, confondre's mentalment. Desorientarse.

DESORIENTAT, DA. p. p. Desorientado.

DESORMEIG. m. Desaparell. Desaparejo.

LLEVAR EL DESORMEIG. fr. *Náut.* DESAMARRAR.

DESORMEJAR. v. a. Llevar els ormeigs, etc. Desaparejar.

DESOSSAR. v. a. Separar els ossos de la carn. Desosar, deshuesar.

DESOSSAT, DA. p. p. Desosado, deshuesado.

DESÓU. m. Obra de desovar. Desove.

DESOVAR. v. a. Pondre 'ls peixos, les tortugues, etc. Desovar.

DESOXIDAR. v. a. Treure l' óxit o rovell format a la superficie d' algún metall. Desoxidar.

DESOXIGENAR. v. a. Treure l' oxígeno a un cós qualsevol. Desoxigenar.

DESOXIGENESES. f. pl. *Med.* Malaltíes que provenen d' una disminució d' oxígeno a la economía animal. Desoxigeneses.

DESPACIENTAR. v. a. IMPACIENTAR.

DESPAGAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. Disgustar, descontentar. || *Ter.* r. SORPENDRE'S, SUSPENDRE'S, QUEDARSE PARAT. Quedarse suspenso.

DESPAIG. m. L' acció y efecte de despatxar. Despacho. || El llóch ont se despatxen els negocis. Despacho. || Cédula, títol o comissió que 's dòna per algún empleu o negoci. Despacho. || Llestesa, desembarás. Desenvoltura, despejo, desembarazo, expediente.

DESPAIG TELEGRÁFICH. Expressió ab que 's significa qualsevulla comunicació transmesa pêl telégrafo. *Despacho telegráfico.*

CÓRRER ELS DESPAIGS. fr. Donarlos curs sense retardarlos. *Correr los despachos.*

TINDRE BON DESPAIG. Expressió ab que 's significa aquell qu' és expedit o hábil. *Tener uno buen despacho.*

DESPALMAR. v. a. Netejar el plá de les embarcacións de la brossa qu' arrepleguen ab l' aigua, y donar'hi seu. Despalmar, espalmar.

DESPAMPOLADOR, A. m. y f. *Agr.* Qui despampola. Despampolador, deslechugador.

DESPAMPOLADURA. f. y

DESPAMPOLAMENT. m. *Agr.* L' acció y efecte de despampolar. Despampanadura

DESPAMPOLAR. v. a. *Agr.* Treure 'ls pámpols als sarments pera que fructifiquin millor. Despampanar, deslechugar, deslechuguillar.

DESPANYAMENT. m. L' acció de despanyar. Descerrajadura.

DESPANYAR. v. a. Arrancar el pany d' alguna porta, bagul, etc. Descerrajar.

DESPANYAT, DA. p. p. Descerrajado.

DESPARAMENT. m. *Ant* DILPARO.

DESPARAR. v. a. Descompondre lo qu' estava parat y arreglat. Descomponer. || Disparar.

DESPARAR LA TAULA. fr. Treure tot el servei de taula, incloses les estovalles. *Levantar la mesa, ó los manteles.*

DESPARAR UN ALTAR PERA PARARNE UN ALTRE. fr. *Descomponer un santo para componer otro.*

DESPAREDAR. v. a. Desfer una paret. Destapiar.

DESPARÉIXER. v. n. *Ant.* DESAPARÉIXER.

DESPARENSAR. v. a. DESMILLORAR, DESFIGURAR.

DESPÁRER. v. n. *Ant.* DESPARÉIXER.

DESPARIAR. v. a. DESAPARIAR.

DESPARTIDOR, A. m. y f. Qui desparteix. Despartidor.

DESPARTIR. v. a. Separar als que 's barallen o renyeixen, posar pau entr' ells. Despartir.

DESPASSAR. v. a. DESENFILAR.

DESPATX. m. DESPAIG.

DESPATXAR. v. a. Abreviar y concloure algún negoci o altra cosa. **Despachar.** || Resoldre, determinar les causes y negocis. **Despachar.** || Enviar, còm: *despatxar un correu, un propi.* **Despachar.** || Vendre 'ls géneros desfentse d' ells, o cambiantlos ab altres. **Despachar.** || *Met.* MATAR. || Consumir promptament alguna cosa, còm: *el diner, els bèns.* **Despabilar, despachar brevemente.** || DESPEDIR, 4. || ENLLESTIRSE.

DESPATXARSE. v. r. Desembarassarse. **Despacharse.**

TOT SE DESPATXA. *Loc. fam.* EN AQUEST MON, etc.

DESPATXAT, DA. p. p. **Despachado.** || **Despedir.**

DESPAI. adv. m. Poch a poch, a pleret. **Despacio. lentamente.**

DESPEADURA. f. El mal que 's fá als peus per haver caminat mòlt. **Despeadura, despeamiento.**

DESPEARSE v. r. Ferse malbé 'ls peus per haver caminat mòlt. **Despearse.**

DESPECCIÓ. f. *Ant.* DESPRECI.

DESPECTAR. v. a. DESPRECIAR.

DESPECTIBLE. adj. *Ant.* DESPRECIABLE.

DESPECTIU, VA. adj. DESPRECIATIU. || *Gram.* La paraula qu' expressa despreciació en l' idea que significa 'l positiu. **Despectivo, ofensivo.**

DESPEDASSADOR, RA. m. y f. Qui despadassa. **Despedazador.**

DESPEDASSAMENT. m. L' acció y efecte de despedassar. **Despedazamiento.**

DESPEDASSAR. v. a. Fer troços d' alguna cosa, dividintla en parts sense ordre ni concert. **Despedazar, dilacerar.** || Espatllar la roba o 'l calçat. **Romper.** || *Met.* Maltractar, destruir algunes coses no materials, còm: *l' ánima.* **Despedazar.**

DESPEDASSAT, DA. p. p. **Despedazado, roto.** || ESPELLIFAT.

ANAR TOT DESPEDASSAT. fr. Portar la roba mòlt dolenta. *Estar hecho un Judas, ó un Adán, ó un arambel.*

DESPEDICIÓ. f. *Ant.* DESPEDIDA. || EXPEDICIÓ, DESEMBARÁS.

DESPEDIDA. f. L' acció y efecte de despedirse. **Despedida, despedimiento.**

DESPEDIDAMENT. adv. m. *Ant.* Ab llestesa y desembarás. **Expeditamente**

DESPEDIMENT. m. **Despedida.** || L' acció de despedir al llogater o arrendador. **Desahucio.**

DÓNAR DESPEDIMENT. fr. DESPEDIR, 4, 5.

DESPEDIR. v. a. Deixar anar, despendre, llensar alguna cosa, còm: *la fletxa, la pedra,* etc. **Despedir.** || *Met.* Llensar de sí, còm: *despedir olor, llum,* etc. **Despedir, difundir, esparcir.** || Apartar de sí alguna cosa no material, còm: *el dolor, el mal,* etc. **Despedir.** || Treure a algú de l' empleu, ofici u ocupació, còm: *despedir al criat, les tropes,* etc. **Despedir.** || Intimar al llogater, arrendador, etc , qu' ha de deixar la cosa llogada. **Desahuciar.** || Negar a algú lo que demana. **Despedir, negar.** || DONAR REPULSA. || Dit de l' esperit, ánima, etc. **Morir.** || v. n. *Ant.* ENLLESTIRSE.

DESPEDIRSE. v. r. Fer alguna expressió de cortesía o d' afecte pera separarse una persona d' una altra. **Despedirse.**

DESPEDIT, DA. adj. *Ant.* Llest en obrar. **Expedito.**

DESPEDREGAR. v. a. Treure les pedres d' un camp, heretat, etc. **Despedregar, despedrar.**

DESPEGAT, DA. adj. *Ant.* DESACREDITAT.

ÉSSER DESPEGAT. fr. DESACREDITARSE.

DESPEIT. m. *Ant.* DESPIT.

DESPELLISSÁ. v. a. *Ter. Ibis.* Estripar.

DESPÈNDRER. v. a. *Ant.* GASTAR. || *Met.* MALBARATAR. || *Ant.* **Descargar.**

DESPENDRE'S. v. r. Baixar ab furia alguna cosa de dalt. **Desgajarse, desprenderse.** || Desapropiarse d' alguna cosa. **Desprenderse, deshacerse.**

DESPENJARSE. v. a. Treure alguna cosa del llóch en qu' és penjada. També s' usa còm reciproch. **Descolgar.**

DESPENJAT, DA. p. p. **Descolgado.**

DESPENS (Pere). *Biog.* Jurisconsult catalá, comentador dels Usatges. Vivía a principis del sigle XIV. Era catedrátich de l' universitat de Lleida y home de mòlta importancia al seu temps. L' any 1315 va ésser testimoni d' un jurament del rei Jaume al palau de Barcelona. Sembla que 's teníen en gran estima els escrits d' en Pere Despens, de qui 's tenen ben poques noticies certes.

DESPENSA. f. DISPENSA.

DESPENSER. m. *Ant.* y

DESPENSIER. m. *Ant.* DISPENSER.

DESPENTINAR. v. a. Desfer el pentinat. **Despeinar, desgreñar.**

DESPENTINAT, DA. p. p. **Despeinado.**

DESPENYAMENT. adv. m. *Ant.* DESPENJAMENT.

DESPERADAMENT. adv. m. *Ant.* DESESPERADAMENT.

DESPERANSA. f. *Ant.* DESESPERACIÓ.

DESPERAR. v. n. *Ant.* DESESPERAR.

DESPERFECTE. m. y

DESPERFET. m. Lo qu' está lleugerament fet malbé. **Desperfecto.** || Falta que desvirtúa algún tant el valor y utilitat de les coses o les desmillora. **Desperfecto.**

DESPERFILAR. v. a. *Pint* Suavisar la duresa dels contorns o de les ratlles foranes d' un còs, a fí de que sembli rodó. **Desperfilar.**

DESPERFILARSE v. r. Perdre la postura que té alguna cosa qu' estava de perfil. **Desperfilarse.**

DESPERFILAT, DA. adj. Lo qu' está mancat d' un perfil correcte. **Desperfilado.**

DESPERT, A. adj. No adormit. **Despierto, dispierto.** || *Met.* Viu, sagás, advertit. **Despierto, despabilado.** || *Met.* Atent, cuidadós, vigilant. **Despierto.**

ESTAR DESPERT. fr. *Met. fam.* Estar ab vigilancia y prevenció a fí de no ésser enganyat. *Abrir el ojo.*

SOMNIAR DESPERT. fr. *Met. fam.* Delirar, desgarratar. *Soñar despierto.*

DESPERTADA. f. MATINADA.

HORA DE DESPERTADA. f. A LA MATINADA.

DESPERTADOR, A. m. y f. Qui desperta als altres. **Despertador, dispertador.** || m. Máquina de rellotge pera despertar a algú per medi del soroll que fá a l' hora qu' está posat. **Despertador.** || *Met.* Lo que dóna mòlt de cuidado y desvetlla. **Despertador.**

DESPERTAR. v. a. Fer interrompre la son. **Despertar, dispertar, desadormecer.** || *Met.* Desentorpir algún membre adormit, còm: *la cama, el peu,* etc. **Desadormecer.** || Excitar, còm: *despertar la fam, la especie,* etc. **Despertar, dispertar.** || Fer que algú 's posi sobre sí o recapaciti. **Despertar.**

DESPERTAR A QUI DORM. fr. Suscitar especies que mouen a algú a fer o dir lo que no pensava. *Despertar á quien duerme.*

DESPERTARSE. v. r. Deixar de dormir. **Despertar, despabilarse, recordar el sueño.** || *Met.* Ferse algú més advertit y entés de lo qu' era abans. **Despertar.** || Conéixer l' erro y abandonarlo. **Despertar.**

DESPERTARSE LA VENDA. fr. *Picar.*

DESPÉS, A. p. p. de despendrer. **Expendido.**

DESPESA. f. *Ant.* COST, GASTO. || Lo que ordinariament se consúm pêl menjar diari. **Despensa.** || El diari o la mesada que paga 'l qui viu a una casa de despeses. **Pensión.** || *Ant.* Provisió de comestibles pera 'l camí. **Despensa, viático.**

CASA DE DESPESES. *Casa de huéspedes ó de pupilos.*

ESTAR A DESPESA. fr. Viure a la casa d' un altre, pagant per la manutenció y cuidado un tant diari o mensual. *Estar a pupilaje.*

DESPESAR. m. *Ant.* PESAR, SENTIMENT.

DESPESARI. m. y

DESPESER, A. m. y f. Qui té despeses. **Despensero.**

DESPESSECH. m. *Ant.* DESPERDICIADOR.

DESPESSEGA. f. *Ant.* TROÇ, DESPERDICI, 2.

DESPESSEGAR. v. a. *Ant.* DESPERDICIAR, DESTROÇAR.

DESPICAR. v. a. Pendre satisfacció d' algun agravi. Comunment s' usa còm recíproch. **Despicar, despicarse.**

DESPICARSE. v. r. Venjarse o pendre satisfacció d' algun agravi **Despicarse.**

DESPICAT, DA. p. p. **Despicado.**

DESPICH. m. Satisfacció que 's pren d' algun agravi. **Despique.**

DESPIDO. m. DESPEDIDA, DESPEDIMENT.

DESPINTAR. v. a. Esborrar el pintat. També s' usa còm recíproch. **Despintarse.**

NO DESPINTÁRSELI A ALGÚ ALGUNA COSA. fr. *Met.* Conservar bé la memoria o la especie d' alguna cosa encara que l' hagi vista poques vegades. *No despintárs le á alguno alguna cosa.*

DESPINTAT, DA. p. p. **Despintado.**

DESPIT. m. Indignació, furor, desesperació. **Despecho.** || m. DESFICI, AFLICCIÓ.

A DESPIT. m. adv. A pesar d' algú, contra 'l seu gust y voluntat. *Á despecho.*

AB DESPIT. m. adv. *Despechadamente.*

VOL PUJAR AL CEL A DESPIT DELS SANTS. fr. *Quiere mi padre Muñoz lo que no quiere Dios.*

DESPITAR. v. a. p. u. NEGUITEJAR.

DESPITARSE. v. r. Indignarse, enfurismarse, desesperarse. **Despecharse.**

DESPITÓS, A. adj. *Ant.* NEGUITÓS.

DESPLÁ (Pere). *Biog.* Pintor del sigle XIV, natural de Xátiva, fill de Ximen y de María Llop. A principis de la quinzena centuria era veí de Valencia.

— (RAMÓN). *Biog.* Remarcable patrici catalá que va distingirse per la identificació sentida envers els drets de la seua terra als comensos del sigle XV, a les corts de Montblanch aplegades en 1414, y presidides per Ferrán (d' Antequera). Va ésser conseller de Barcelona y un dels que visitaren al rei al trovarse moribond a Igualada. Tres anys més tart formava part de l' embaixada catalana que va presentarse devant del rei Álfons, pera ferli avinent el disgust de Catalunya, pêl procedir dels monarques de la nova nissaga.

DESPLACENT. adj. *Ant.* DISPLICENT. || DESAGRADABLE.

DESPLAENT. p. a. *Ant.* Lo que despláu. **Desplaciente.**

DESPLAENTMENT. adv. m. Ab disgust. **Desplaciblemente.**

DESPLAER. m. Disgust. **Desplacer.**

DESPLASSENSA. f. *Ant.* DISPLICENCIA.

DESPLAURE. v. n. Disgustar, desagradar. **Desplacer.**

DESPLECH. m. y

DESPLEGADURA. f. La acció y efecte de desplegar. **Desplegadura.**

DESPLEGAR. v. a Extendre lo qu' estava plegat o doblegat. **Desplegar, desdoblar, descoger.** || *Mil.* Passar les tropes del ordre compacte al obert y extés, còm: *del de columna al de batalla, del de batalla al de guerrilla,* etc. **Desplegar.**

NO DESPLEGAR LA BOCA, 'LS LLAVIS. fr. No obrirlos pera parlar. *No desplegar los labios, la boca.*

DESPLER. m. *Ant.* DESPLAER.

DESPLOM. m. El defecte d' algun edifici o paret per no estar a plom o per mancar 'hi rectitut. **Desplomo.**

DESPLOMAR. v. a. PLOMAR. || Fer qu' alguna paret, edifici o altra cosa perdi la ratlla perpendicular. **Desplomar.**

DESPLOMARSE. v. r. Perdre la perpendicular. Se diu especialment dels edificis. **Desplomarse.** || Caure a plom alguna cosa de gran pés. **Desplomarse.**

DESPOBLACIÓ. f. Manca de la gent que poblava algun lloch. **Despoblación, despueblo.**

DESPOBLADOR, A. m. y f. Qui despobla. **Despoblador.**

DESPOBLAMENT. m. DESPOBLACIÓ.

DESPOBLAR. v. a. Quedar desert o erm lo qu' era habitat y poblat. **Despoblar.** || Disminuir el nombre d' habitants d' una població. **Despoblar.** || Quedarse un llóch sense habitants. **Despoblar.** || *Met.* Despullar algun llóch de les coses que hi havía; y aixís diem: *despoblar un camp d' arbres,* etc. **Despoblar.**

DESPOBLARSE. v. r. Quedarse algun llóch sense habitants. **Despoblarse.**

DESPOBLAT, DA. m. Desert, erm. **Despoblado.**

DESPOCAR. v. a. *Ant.* DISMINUIR.

DESPODERAR. v. a. *Ant.* DESPOSSEIR.

DESPODERAT. p. p. De despoderar. **Despoderado.**

DESPOLIS. m. pl. ESPONSALS.

DESPONCELLAR. v. a. *Ant.* DESFLORAR.

DESPONDRE 'S. v. r. Deixar de pondre la gallina y altres aucells després de certa temporada. **Desponerse.**

DESPONYAR. v. a. *Ant.* DESPOSSEIR, DESPULLAR.

DESPÓNYER. v. a. *Ant.* DEPOSAR.

DESPOSAR. v. a. Autorisar el matrimoni còm a rector. **Desposar.**

DESPOSARSE. v. r. Casarse. **Desposarse.**

DESPOSORI. m. La promesa que home y dona 's fan mutuament de contreure matrimoni. Ara s' entén del casament per paraules de present. Se sol usar en plural. **Desposorio.**

DESPOSSEIMENT. m. La acció y efecte de desposseir. **Desposeimiento.**

DESPOSSEIR. v. a. Privar a algú de lo que posseía. **Desposeer, desaposesionar.**

DESPOSSESSAR. v. a. *Ant.* DESPOSSEIR.

DÉSPOTA. m. El soberá o senyor absolut que governa sense subgecció a les lleis. **Déspota.** || *Fig.* Persona que tracta ab duresa als seus súbdits o criats y abusa del seu poder o autoritat. **Déspota.**

DESPÓTICAMENT. adv. m. Ab despotisme. **Despóticamente.**

DESPÓTICH, CA. adj. Absolut, independent, no subgecte a les lleis. **Despótico.** || *Fam.* MALBARATADOR, MALGASTADOR. || m. MALBARATAMENT.

FER DESPÓTICH D' ALGUNA COSA. fr. *Fam.* MALBARATAR, MALGASTAR.

DESPOTISME. m. Autoritat absoluta que no és limitada per les lleis. **Despotismo.**

DESPREAR. v. a. *Ant.* DESPRECIAR.

DESPRECI. m. Desestimació o poch apreci. **Desprecio.**

FER DESPRECI. fr. DESPRECIAR.

MIRAR AB DESPRECI. Mirar ab superioritat o enfado alguna cosa, no ferne cas. *Mirar sobre hombro ó por encima del hombro.*

DESPRECIABLE. adj. Digne de despreci. **Despreciable.**

DESPRECIACIÓ. f. Rebaixa de preu o estima que ha sufert alguna cosa. **Depreciación**

DESPRECIADÍS, SA. adj. *Ant.* DESPRECIABLE.

DESPRECIADOR, A. m. y f. Qui desprecía. **Despreciador.**

DESPRECIAR. v. a. No fer apreci o tindre en poch alguna cosa. **Despreciar, menospreciar, desestimar.** || INJURIAR, VILIPENDIAR.

NO POGUERSE DESPRECIAR RES. fr. No perdre ni malograr la ocasió. *No perder ó no desechar ripio.*

DESPRECIAT, DA. p. p. **Despreciado.**

DESPRENDIMENT. m. Poch apego, desinterés. **Desprendimiento.** || La acció de despendre 's una cosa d' un' altra. **Desprendimiento, desasimiento.**

DESPREOCUPACIÓ. f. L' efecte de despreocupar. **Despreocupación.**

DESPREOCUPADAMENT. adv. m. Sense cap mena de preocupació. **Despreocupadamente.**

DESPREOCUPAR. v. a. Desimpressionar; treure de la preocupació. També s' usa còm recíproch. **Despreocupar.**

DESPREOCUPAT, DA. adj. Lliure de preocupacións. **Despreocupado.**

DESPRÉS, A. p. p. **Desprendido.**

DESPRÈS. adv. t. ll. y ord. Que denota posterioritat. **Después.** || adv. t. Següent, còm: *un any desprès.* **Después.**

DESPRÈS D' AIXÓ. *Loc.* Sense perdre un moment després de lo que s' indica. *Enseguida, de seguida, luego, luego después.*

DESPRESTIGI. m. Manca de prestigi. **Desprestigio.**

DESPRESTIGIAR. v. a. Treure 'l prestigi. **Desprestigiar.** || Perdre 'l prestigi. **Desprestigiarse.**

DESPRESTIGIAT, DA. p. p. **Desprestigiado.**

DESPREVENCIÓ. f. Manca de prevenció o de preparació. **Desprevención.**

DESPREVINGUDAMENT. adv. m. Sense prevenció. **Desprevenidamente, desapercibidamente, desproveidamente.**

DESPREVINGUT, DA. adj. Qui está sense prevenció. **Desprevenido, desapercibido, desprovisto, desproveído.**

DESPROPORCIÓ. f. Manca de la proporció deguda. **Desproporción.**

DESPROPORCIONADAMENT. adv. m. Ab desproporció. **Desproporcionadamente.**

DESPROPORCIONAR. v. a. Fer perdre la proporció a alguna cosa, tréurela de regla y mida. **Desproporcionar.**

DESPROPORCIONAT, DA. adj. Lo que no guarda les degudes proporcións. **Desproporcionado.** || Desmesurat, excessiu. **Desmedido.**

DESPROPÓSIT. m. Dit o fet fora de lloch, oportunitat y temps. **Despropósito.**

DESPROPOSITAT, DA. adj. Lo qu' és fora de propósit **Despropositado.**

DESPROVEIR. v. a. Llevar a algú les seues provisións o lo necessari pera la seua conservació. **Desproveer.**

DESPROVIST, A. p. p. irreg. **Desprovisto.** || adj. Mancat de lo necessari. **Desprovisto.**

DESPUÉS o DESPUIX. adv. t. ll. DESPRÉS.

DESPUIG (Ausies). *Biog.* Ecclesiástich valenciá del sigle XV. arquebisbe de Montreal. Va ésser fet cardenal l'any 1473 pêl Sant pare Sist IV, qui'l va enviar de embaixador a la cort del emperador d'Alemanya en Frederich III, en quina qualitat va assistir a la dieta de Francfort. Va morir a Roma y jau en magnífica sepultura a la iglesia de Santa Sabina.

— O DESPUIX (BARTOMEU). *Biog.* Esculptor del sigle XIV, ocupat a la obra de la catedral de Barcelona l' any 1382.

— (CRISTOFOL). *Biog.* Cavaller y ciutadá natural de Tortosa, escriptor y patrici excelent que brillava a mitjans del sigle XVI. Son obra d' ell *Los Col-loquis de la insigne ciutat de Tortosa,* dedicats a don Francesch de Moncada, comte d' Aytona l'any 1557. De aquesta obra curiosíssima, d' esperit fondament catalanesch y llenguatge digne d' estudi, llibre que havía restat inèdit durant tres centuries, se'n va publicar una edició en 8.°, a Barcelona l' any 1877.

— (MACIÁ). *Biog.* Cavaller tortosí del sigle XV, personatge de mòlt valiment a la cort dels reis de Aragó. Va ésser enviat pêl rei al concili de Constansa l' any 1417.

— (MIQUEL). *Biog.* Bisbe catalá del sigle XVI. Alguns l' anomenen *Puig.* Era doctor en drets y canonge de Barcelona. Va ésser bisbe d' Elna, assistint còm a tal al concili de Trento, protestant contra la supresió del meteix. Del bisbat d' Elna va passar al d' Urgell y d' allí a la seu de Lleida, prenentne possessió 'l mes de Juny de 1556. A Lleida hi fundá 'l colegi de la Concepció pera dotze estudiants pobres. Va morir al seu palau bisbal el mes de Novembre del any 1559.

— (RAMON). *Biog.* Era arquitecte de l' obra de la catedral de Vich l' any 1325.

— Y DAMETO (ANTONI). *Biog.* Cardenal nat a Palma de Mallorca l' any 1745 y mort a Lucca (Italia) l'any 1813. Va estudiar y pendre ordres sacerdotals a la esmentada illa, obtenint grans distincións en la carrera ecclesiástica fins a ésser bisbe de Oriola, arquebisbe de Valencia y després de Sivilla. El Govern d' Espanya 'l va enviar a cumplimentar al Sant Pare Pius VI, junt ab els bisbes Muzquiz y Lorenzana, havéntseli confiat assumptes de gran importancia, en agraiment de lo qual el pontifix desde'l llit del dolor, li va concedir el patriarcat de Antioquía. Mort el Sant Pare, va renunciar l' arquebisbat de Sivilla. Va assistir al Cónclave que va donar la tiara a Pius VII, portant'hi comissió del rei d' Espanya. El nou papa 'l va fer cardenal del títol de Sant Calixte (1803). Va ésser arrestat junt ab el Sant Pare d' ordre de Napoleon I, passant el captiveri plegats, fins qu' esdevingué la derrera malaltía del cardenal y se'n va anar a Lucca. Es gran la obra de cultura feta a Mallorca pel cardenal Despuig. Va fundar y protegir la escola de dibuix; va formar una important biblioteca pública y una preciosa colecció de pintures de bons mestres; y en la finca de Raxa hi va organisar el riquíssim museu que ha subsistit fins al nostre temps, compost per gran quantitat de estátues, testes, relleus y altres objectes de la antiguitat grega y romana, trovats principalment en les excavacións de Riccì. Va fer gravar a les seues despeses el millor mapa de Mallorca y a ell se deu també la sumptuosa sepultura de la beyata Catarina Tomas. Va escriurer la vida d'aquesta relligiosa, Palma (1816); Decisións de la Rota; y sobre'l terratrémol de Calabria en 1783.

DESPUJOL (Bernat). *Biog.* Canonge de la Seu de Vich. A despeses d' ell se va fer la custodia del Santíssim Sagrament de la Catedral y 'l retaule del altar major. És autor de un *Tratado sobre la paz y tregua.*

— (EULOGI). *Biog.* Militar catalá contemporani que va distingirse durant la derrera lluita civil (1872-75) en les accións de guerra per ell dirigides al Baix Aragó y al Maestratge. Procehía del cós d' Estat Major, y va obtindre la faixa de general y el títol de Comte de Casp, al guanyar el combat que allí va

lliurarse ab els partidaris de Carles VII. Va arribar a tinent general, y havía desempenyat les capitanies generals de Castella la Nova, Puerto Rico, Filipines y Catalunya, aixís com mòlts alts cárrechs militars. Va ésser també diputat a Corts y senador del regne. Va morir a Valencia el 18 d' Octubre de 1907.

— (SEGIMON). *Biog.* Escriptor de dret catalá, de principis del sigle XVII. Natural de Sant Hipólit de Voltregá, Doctor en abdos drets y advocat a Barcelona. Va ilustrar ab notes la obra *Prácticas del Real Consejo de Cataluña,* de'n Miquel Ferrer, advocat de Lleida (Barna. 1608, fol.); *Indice de las materias de los D.D. prácticos de Cataluña para demostrar las oscuridades del aparato de Tomás Mieres.* (Barna. 1610).

— Y DUSAY (JOSEPH MARÍA DE). *Biog.* D' una de les families nobiliaries de Barcelona, fou tinent d' arcalde de la meteixa ciutat y diputat a Corts per Tortosa. Va traduir en vers castellá el poema *La Atlántida* de mossen Jascinto Verdaguer. Va morir en 1880.

DESPULCELLAR. v. a. *Ant.* **Desflorar.**

DESPULLA. f. L' acció y efecte de despullar. **Despojo.** || L' empleu que resulta vacant per ascéns del que l' obtenía. **Resulta.** || La pell que deixa la serp de temps en temps. **Camisa.** || pl. Tot lo que 's trova abandonat per la destrossa d' un exércit, naufragi o altra malhauransa. **Despojos.** || La panxa, cap y peus del bestiar y les ales, coll y demés menuts de qualsevol aucell. **Despojos.** || Les peces de roba qu' algú deixa després d' haverse 'n servit. **Desechos.** || *Ant.* Pellofes de les llegums. **Vainas, cáscaras, camisas.**

DESPULLAR. v. a. Llevar o privar a algú de lo que gosa o té. **Despojar.** || Llevar jurídicament la possessió dels béns o habitació qu' algú tenía, pera dónarla al seu llegítim amo, preceint la corresponent sentencia. **Despojar.** || Llevar a algú 'l vestit o la roba que porta. **Desnudar, despojar.** || Llevar a alguna cosa lo que la cubreix y adorna, còm: *despullar els altars,* etc. **Desnudar, despojar.**

QUI DE ROBA D' ALTRE 'S VESTEIX A LA PLAÇA 'L DESPULLEN. *Ref. Quien de ajeno se viste en la calle le desnudan.*

DESPULLARSE. v. r. Llevarse la roba. **Desnudarse.** || *Met.* Desensenyorirse voluntariament d' alguna cosa. **Despojarse.**

DESPULLAT, DA. adj. Qui no té roba pera posarse o está mòlt mal vestit. **Desnudo.** ||Mancat d' alguna cosa no material, còm: *despullat de mérits.* **Desnudo.**

DEIXAR A ALGÚ DESPULLAT. fr. Péndreli tot lo que tenía. *Dejar á uno en cueros ó en pelota.*

QUEDAR DESPULLAT. fr. QUEDARSE AB LA CAMISA DE LA ESQUENA.

DESPUNTADURA. f. Obra de despuntar. **Despuntadura.**

DESPUNTAR. v. a. ESPUNTAR. || v. n. Manifestar agudesa e ingeni. **Despuntar.** || *Met.* Adelantarse, ferse veure. **Despuntar.**

DESPÚS. adv. t. y ll. DESPRÉS.

DESPUSAÍ. adv. t. y

DESPUSAIR. a v. t. Dos díes abáns del present. **Anteayer, antes de ayer.**

DESPUSANIT. adv. t. La nit immediata anterior a la derrera qu' ha passat. **Anteanoche.**

DESPUSDEMÁ. adv. t. El día que vindrá immediatament després de demá. **Trasmañana, pasado mañana.**

DESPUYAR. v. a. *Ant.* DESPULLAR.

DESPUYLAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. DESPULLAR.

DESPUYS. adv. t. y ll. *Ant.* DESPRÉS.

DESQUIT. m. La acció y efecte de desquitarse. **Desquite.** || *Met.* Desagravi, despich o satisfacció que 's pren. **Desquite.**

DESQUITAR. v. a. Recobrar y reintegrarse de lo que s' ha perdut. Regularment se diu del joch y s'usa més còm recíproch. **Desquitar.** || *Met.* Pendre satisfacció, venjarse d' algún disgust o mala obra que s' ha rebut d' un altre. Comunment s' usa còm recíproch. **Desquitar.**

DESRAIGAR v. a. *Ant.* DESARRELAR.

DESRAONABLE. m. adj. Ab que 's significa lo que és contrari a la raó. **Desrazonable.**

DESRAONABLEMENT. m. Acte u obra de desraonar. **Desrazonablemente.**

DESREGLADAMENT. m. y 'ls seus derivats. DESARREGLADAMENT.

DESREIGAR. v. a. *Ant.* DESARRELAR.

DESRELAR v. a. DESARRELAR.

DESREMANGAR. v. a. DESARREMANGAR.

DESROVEIAR. v. a. *Ant.* DESROVELLAR.

DESROVELLAR. v. a. Treure 'l rovell d' alguna cosa. **Desherrumbar.** || *Ter. fam.* Se diu al tornar la activitat als membres del cos humá, després d' estar entorpits. **Desentumecido.**

DESRUGAR. v. a. *Ant.* DESARRUGAR.

DESSÁ. adv. ll. D' aquest costat, de la part de aquí. **De acá, de este lado.**

DESSABOR. m. *Ant.* Disgust, pena. **Sinsabor.**

DESSABORAR. v. a. *Ant.* DESSABORIR.

DESSABORIMENT. m. Mancat de sabor y gust al menjar. **Desabrimiento, desabor, desazón.**

DESSABORIR. v. a. Llevar el sabor o gust a algún menjar. **Desazonar.**

DESSABORIT, DA. adj. Lo que té poch sabor. **Desaborido.** || *Ant.* Disgustat, indisposat. **Desazonado.** || *Ant.* De mal geni y condició. **Desabrido.**

DESSABRIMENT. m. DESSABORIMENT. || Disgust, neguit. **Desabrimiento, desazón.**

DESSABRIR. v. a. Disgustar, exasperar l' ánim de algú. **Desabrir, desazonar.**

DESSABRIT, DA. adj. DESSABORIT.

DESSALAR. v. a. Treure la sal a alguna cosa. **Desalar.**

DESSALT. m. *Ant.* y 'ls seus derivats. ENFADO, AGRAVI, FELLONÍA.

DESSAMAR. adv. *Ant.* D' aquesta part del mar. **De acá, de esta parte, de la banda ó parte del mar.**

DESSANGRAR. v. a. Treure massa sanch a alguna persona o animal. També s' usa còm recíproch. **Desangrar.** || Escurar o desaiguar una bassa, estany, etc. **Desangrar.**

DESSARRAIGAR. v. a. *Ant.* **Desarrelar.**

DESSECACIÓ. f. Acció y efecte de dessecar. **Desecación, desecamiento.**

DESSECANT. adj. Lo que té la virtut de dessecar. **Desecativo, desecante.**

DESSECAR. v. a. Treure l' humitat d' alguna cosa. **Desecar.** || CONSUMIR.

DESSECATIU, VA. adj. Lo que té la virtut de dessecar. **Desecativo, desecante.**

DESSEMBLANSA. f. Diferencia, diversitat. **Desemejanza.**

DESSEMBLANT. adj. Diferent, lo que no se sembla a res més de la seua mena. **Desemejante.**

DESSEMBLAR. v. n. No semblarse alguna cosa a un' altra de la seua mena. També s' usa còm recíproch. **Desemejar.**

DESSEMBLE. adj. *Ant.* DESSEMBLANT.

DESSEMBRESSAR. v. a. *Art. y of.* Treure ab un obgecte de ferro, les partícules qu' embrassen forats de la fusta.

DESSEPARADA. p. p. De desseparar. **Separada.**

DESSEPARAR. v. a. Acció de separar. **Separar.**

DESSERVEI. m. Culpa comesa contra algú a qui se té obligació de servir. **Deservicio.** || *Ant.* DISFAVOR. || *Ant.* MAL PAPER.

DESSET. adj. *Ant.* DISSET.

DESSIDIA. f. Peresa, negligencia, deixament. **Desidia.**

DESSIDIÓS, A. adj. Negligent, deixat. **Desidioso.**

DESSIRIER. m. *Ant.* DESITJ.

DESSOBRE. prep. Damunt d' alguna cosa. **Encima.** || adv. *Ant.* ADEMÉS.

PER DESSOBRE. adv. Superficialment, sense exámen. *Por encima..*

DESSOLDAR. v. a. Treure la soldadura a alguna cosa. **Desoldar.**

DESSONILLARSE. v. r. Despertarse 'l qui dormía subtilment. **Despabilarse, desadormecerse.**

DESSORRAR. v. a. *Ant.* Treure la sorra que serveix de lastre a les embarcacións. **Deslastrar.**

DESSOSSEGO. m. DESASSOSSEGO.

DESSOTA. adv. ll. En lloch inferior respecte al superior. **Debajo.**

DESSOTERRAR. v. a. DESENTERRAR.

DESSUADOR. m. Drap pera aixugar la suor. **Sudadero, sudario.**

DESSUAMENT. f. Malaltía de la pell que consisteix en una erupció de petits tubérculs. **Desudación.**

DESSUAR. v. a. Aixugar la suor. S' usa més còm recíproch. **Desudar.**

DESSUBSTANCIAR. v. a. Dessucar, treure la substancia a alguna cosa. **Desustanciar.** || Parlant de la terra cansada de dónar fruit. **Esquilmar, desustanciar.**

DESSUBSTANCIAT, DA. p. p. **Desustanciado.** || Cansat de dónar fruit. **Desustanciado, disipado.**

DESSUCAMENT. m. La acció y efecte de dessucar. **Desucición.**

DESSUCAR. v. a. Treure 'l such d' alguna cosa. **Desjugar, dejugar.** || Treure 'l such de les fruites, herbes, etc. **Deszumar.** || Treure la substancia, humor o virtut d' alguna cosa. **Desustanciar, desubstanciar.** || *Met.* Anarse 'n portant els diners y béns de algú ab bones manyes. **Chupar.**

DESSUCARSE 'L CERVELL. fr. *Alambicarse los sesos, el cerebro.*

DESSUCAT, DA. p. p. **Deszumado.**

DESSÚS. p. *Ant.* DESSOBRE. || adv. ll. *Ant.* DALT.

VINDRE DESSÚS. *Expr. ant.* TIRARSE DESSOBRE, EMBESTIR.

DESSUSDIT, A. adj. *Ant.* SOBREDIT.

DESSUSPITACIÓ. f. Obra de dessuspitar. **Indagación.**

DESSUSPITAR. v. a. Examinar, averiguar pera eixir de suspita. **Indagar**

DESTACAMENT. m. *Mil.* Porció de tropa separada del cós principal del exércit o de la guarnició de una plaça pera alguna expedició, guardia o altre fí. **Destacamento.**

DESTACAR. v. a. Elegir o separar del cos principal una porció de tropa pera alguna acció, guardia o altre fí. **Destacar.**

DESTACAT, DA. p. p. **Destacado.**

DESTALONAR. v. a. Doblegar ab alguna trepitjada la part de la sabata que cubreix el taló. **Descarcañalar.**

DESTAPADURA f. La acció de destapar. **Destapadura.**

DESTAPAR. v. a. Treure la tapa o 'l tap a alguna cosa. **Destapar.** || *Met.* Descubrir alguna cosa treient lo que la tapava. També s' usa còm recíproch y 's diu especialment parlant de la cara. **Destaparse.**

DESTAPAR UN FORAT PERA TAPARNE UN ALTRE. *Ref. Hacer un hoyo para tapar otro.*

DESTAPAT, DA. p. p. **Destapado.**

DESTEIXIR. v. a. Desfer el teixit. **Destejer.**

DESTEIXIRSE DE RIURE. fr. Descenyirse, esclafarse de riure, no poguerse aguantar de riure. *Descoyuntarse, despedazarse, descalzarse, desternillarse de risa.*

DESTEIXIT, DA. p. p. **Destejido.**

DESTEMPLADAMENT. adv. m. DESTREMPADAMENT.

DESTEMPLANSA. f. Desigualtat de temps, excés de calor, fret o humitat. **Destemplanza.** || Excés en els efectes o en l' us d' algunes coses. **Destemplanza.** || Alteració del pòls que no arriba a febre. **Destemplanza.** || *Met.* Desordre, falta de moderació en les paraules o accións. **Destemplanza.**

DESTEMPLAR. v. a. y

DESTEMPRAR. v. a. *Ant.* DESTREMPAR.

DESTEMPTANTMENT. adv. m. *Ant.* Encegat, emborratxat. **Desatentadamente.**

DESTEMTAMENT. adv. m. *Ant.* Perturbació de la raó, mancament de tino. **Desatiento.**

DESTEMTAR. v. n. *Ant.* Perdre 'l tino. **Desatinar.**

DESTENYIMENT. m. Obra o acció de destenyir. **Desteñido.**

DESTENYIR. v. a. Llevar el tint a alguna cosa, borrar els colors. **Desteñir.**

DESTENYIT, DA. p. p. **Desteñido.**

DESTERMENAR. v. a. *Ant.* **Exterminar.**

DESTERRACIÓ. f. *Ant.* y

DESTERRAMENT. m. *Ant.* DESTERRO.

DESTERRAR. v. a. Treure a algú per justicia de algún lloch o territori. **Desterrar.** || Deposar o apartar de sí alguna cosa, còm: *la tristesa.* **Desterrar.**

DESTERRAT, DA. p. p. **Desterrado.** || PRESIDARI.

DESTERRO. m. Expulsió judicial d' una persona d' un lloch o territori determinat. **Destierro.**

DESTERROSSAR. v. a. ESTERROSSAR.

DESTILACIÓ. f. L' efecte de caure de gota en gota algún líquit. **Destilación.** || La acció y efecte de destilar. **Destilación.** || Fluxió d' humor que corre d' una part del cos a l' altra. **Destilación.**

DESTILADOR, A. m. y f. Qui té per ofici destilar. **Destilador.** || El lloch ont se destila. **Destilador, destilatorio.** || Eina pera destilar. Sol ésser un morter gran de pedra porosa per la qual passen les aigues. **Destilador, destiladera.** || ALAMBÍ.

DESTILADORA. f. DESTILADOR. 3.

DESTILAR. v. n. Caure algún líquit de gota en gota. **Destilar.** || Treure per alambí algún licor mitjansant l' acció del foch. **Destilar.** || Purificar l' aigua per medi del destilador. **Destilar.**

DESTILAT, DA. p. p. **Destilado.**

DESTILATORI, A. adj. Lo que pertany o es propi pera la destilació. **Destilatorio.**

DESTINACIÓ. f. *Ant.* DESTINO.

DESTINAR. v. a. Determinar o senyalar alguna cosa per algún fí o efecte. **Destinar.**

DESTINAT, DA. p. p. **Destinado.**

DESTINO. m. Providencia superior que ordena y determina les coses als seus fins. **Destino.** || Fat, sort. **Destino.** || Aplicació d' alguna cosa a determinat fí. **Destino, destinación.** || El lloch o empleu que se senyala a algú. **Destino.**

DESTINYAR. v. a. *Ant.* Netejar els buchs o arnes de les abelles. **Limpiar las colmenas.** || DESARNAR. També s' usa còm recíproch.

DESTIRAR. v. a. p. u. Desfer les calces. També s' usa còm recíproch. **Desatacar.** || *Ant.* Disparar la artillería. **Disparar, hacer fuego.**

DESTITUCIÓ. L' acte de privar a algú del empleu, cárrech o dignitat que tenía. **Destitución.**

DESTITUIR. v. a. Privar a algú del empleu, cárrech o dignitat. **Destituir.** || DESAMPARAR.

DESTITUIT. p. p. **Destituído.**

DESTOLDRE. v. a. *Ant.* DISTRAURE, DESTORBAR, IMPEDIR.

DESTOLRE. v. a. *Ant.* DESFER, EVITAR.

DESTORB. m. Obstacle, impediment. **Estorbo.**
SENSE DESTORB. m. adv. DESEMBARASSADAMENT.

DESTORBADOR, A. m. y f. Qui destorba. **Estorbador.**

DESTORBAR. v. a. Posar embarassos a l' execució d' alguna cosa. **Estorbar.**
NI LA MISSA NI CIBADA DESTORBEN LLARGA JORNADA. *Ref. Por oir misa y dar cebada, nunca se perdió jornada.*

DESTORBAT, DA. p. p. **Estorbado.**

DESTÓRCER. v. a. Desfer lo qu' és tort afluixant les voltes o donantles al revés. **Destorcer.** || Adressar lo qu' estava tort. **Destorcer.**

DESTORNAR. v. a. *Ant.* GIRAR, DESVIAR.

DESTORT, A p. p. **Destorcido.**

DESTRA. f. *Ant.* RONSAL. **Diestro.**
MENAR EN DESTRA. fr. *Ant.* DESTRAR.

DESTRABAR. v. a. Treure les trabes. **Destrabar.** || Desagafar o separar una cosa d' un' altra ab la qual era trabada. **Destrabar.** || Parlant dels animals, treure 'ls les trabes o la pota d' entre les cordes ont s' havía ficat. També s' usa còm recíproch. **Desmenear.**

DESTRADOR. m. *Ant.* Qui amida. **Medidor.** || CANADOR, MESURADOR.

DESTRAGAR. v. a. *Ant.* Causar estrago. **Hacer estrago.**

DESTRAL. f. Eina de ferro que a la part inferior té 'l tall y en la superior un forat ont s' hi encaixa 'l mánech y serveix comunment pera estellar llenya. N' hi há que tenen dos talls y l' ull o forat al mitx. **Hacha, segur, destral.**

DESTRALASSA. f. aum. **Segurón.**

DESTRALEJAR. v. a. Moure la destral o travallar ab ella. **Hachear.** || Esmallevar diners o cosa que 'n valgui **Dar sablazo.**

DESTRALER. m. *Mil.* Cada un dels soldats que hi há a cada batalló, destinats principalment a desembarassar el pas en les marxes, pera lo que porten pales, destrals y escodes o magalls. **Gastador, hachero.** || *Ter.* Llengotes.
ÉSSER BON DESTRALER. fr. *Fam.* Menjar mòlt y ab gana. *Tener buena tijera; estar picada la piedra.*

DESTRALETA. f. dim. **Segureja, destraleja.**

DESTRAMAR. v. a. Treure la trama de la tela. **Destramar.**

DESTRAMENT. adv. m. Ab destresa. **Diestramente.**

DESTRAR. v. a. *Ant.* Menar les cavalcadures, tirades del ronsal. **Llevar del diestro ó de diestro.** || *Ant.* AMIDAR. || Anar al costat del que cavalca, a peu o a cavall. **Ir al diestro.**

DESTRE, A. adj. Hábil, expert en algún art. **Diestro.**
DESTRE DE MAR. Expert en coses de mar. *Diestro, perito.*

DESTREDOR. m. *Ant.* DESTRADOR.

DESTREMPADAMENT. adv. m. Ab destemplansa. **Destempladamente**

DESTREMPAMENT. m. Dissonancia de cordes en algún instrument músich. **Destemple.**

DESTREMPAMENT DE VENTRE. Cambres, fluix de ventre. *Desconcierto, despeño.*

DESTREMPANSA. f. **Destemplansa.**

DESTREMPAR. v. a. DEIXATAR. || *Mús.* Destruir la concordancia y armonía. També s' usa còm recíproch. **Destemplar.** || *Met.* Destruir, desconcertar el bon ordre y concert d' alguna cosa. **Destemplar.** || Fer perdre 'l tremp als instruments d' acer o altre metall. També s' usa còm recíproch. **Destemplar.**

DESTREMPARSE. v. r. *Met. y fam.* Posarse de mal humor qui estava alegre y trempat. **Ponerse de mal humor.**

DESTREMPAT, DA. adj. *Ant.* Desarreglat en els seus costums. **Inmoderado.**

DESTRENAR. v. a. Desfer la trena. **Destrenzar.**

DESTRÉNYER. v. a. *Ant.* Precisar, obligar per força a algú a fer quelcóm. **Constreñir, compeler.**

DESTRESA. f. Habilitat, art, primor o propietat ab que 's fá alguna cosa. **Destreza.**
AB DESTRESA. m. adv. *Diestramente, expertamente.*

DESTRET, A. p. p. **Constreñido, compelido.** || m. *Ant.* DISTRICTE. || APREMI.

DESTRETAMENT. adv. m. *Ant.* ESTRETAMENT.

DESTREYT. m. *Ant.* ESCASESSA.

DESTRIARSE. v. r. DESCOMPONDRES.

DESTRICH. m. *Ant.* DANY, PÉRDUA, PERJUDICI.

DESTRIFICAR. v. a. ENSINESTRAR, ENSENYAR.

DESTRIGAT, DA. adj. *Ant.* DETINGUT.

DESTRÍSSIM, A. adj. sup. **Diestrísimo, destrísimo.**

DESTRÓÇ. m. p. u. y

DESTROÇA. f. L' acte y efecte de destroçar. **Destrozo.**

DESTROÇADOR, A. m. y f. Qui destroça. **Destrozador.**

DESTROÇAR. v. a. Fer troços d' alguna cosa. **Destrozar.** || Espatllar la roba, el calçat, etc. **Destrozar, romper.** || *Met.* Gastar mòlt sense consideració, fer malbé l' hisenda o 'ls bèns. **Derrochar, dilapidar, destrozar, destruír, abrasar.** || *Mil.* Derrotar als enemichs ab mòlta pérdua per part d' aquéstos. **Destrozar.**

DESTROIR. v. a. *Ant.* DESTRUIR.

DESTROLETJÁ. v. a. *Ter. Ibis.* Desbarrar, dir disbarats.

DESTRONAMENT. m. L' acció y efecte de destronar. **Destronamiento.**

DESTRONAR. v. a. Deposar o privar del regne a algú. Treure 'l del trono. **Destronar, desentronizar.**

DESTRONAT, DA. p. p. **Destronado.**

DESTRUCCIÓ. f. L' acte y efecte de destruir. **Destrucción, destruición, eversión, estrago.**
METRE A DESTRUCCIÓ. *Loc. ant.* DESTRUIR, ENTRAR A FOCH Y A SANCH.

DESTRUCCIONISTES. s. y adj. pl. Els que creuen que 'ls dolents serán castigats reduíntlos a no res. **Destruccionistas.**

DESTRUCTIBILITAT. f. Qualitat de destructible. **Destructibilidad.**

DESTRUCTIBLE. adj. Lo que pot destruirse o ésser destruit. **Destruible.**

DESTRUCTIU, VA. adj. Lo que té virtut o poder pera destruir. **Destructivo.**

DESTRUCTIVAMENT. adv. m. Ab destrucció. **Destructivamente.**

DESTRUCTIVISME. m. Doctrina dels que creuen en la futura destrucció complerta de la naturalesa. **Destructivismo.**

DESTRUCTIVITAT. f. Inclinació a destruir. **Destructividad.**

DESTRUCTOR, A. m. y f. Qui destrueix. **Destruidor, destructor.**

DESTRUIBLE. adj. DESTRUCTIBLE.

DESTRUIDOR, A. m. y f. DESTRUCTOR.

DESTRUIMENT. m. DESTRUCCIÓ.

DESTRUIR. v. a. Desfer, arrunar, assolar alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Destruir.** || *Met.* DESTROSSAR, 3. || Parlant d' arguments y raóns, llevarlos la força ab raóns o arguments contraris. **Destruir.** || Llevar a algú 'ls medis ab que 's mantenía, o impedirli adquirirlos. **Destruir.**

DESTRUIT, DA. p. p **Destruido.**

DESTRUMFAR. v. a. Treure de trumfo, fer gastar els trumfos. **Destriunfar.**

DESTRUYMENT. m. *Ant.* DESTRUCCIÓ.

DESTRUYR. v. a. *Ant.* DESTRUIR.

DESUETUT. f. Cessació d' us. **Desuetud.**

DESULLARSE. v. r. *Ant.* ENLLUERNARSE.

DESUMPLIR. v. a, *Ant.* BUIDAR.

DESUMPTE. m. *Ant* DEDUCCIÓ.

DESUNGLAR. v. a. Treure o arrancar les ungles. **Desuñar.**

DESUNIÓ. f. Separació de les parts que componen algún tot o de les coses qu' eren juntes y unides. **Desunión.** || *Met.* Discordia, divisió entre 'ls qu' estaven ben avinguts. **Desunión, discordancia.**

DESUNIR. v. a. Separar les coses qu' eren unides. També s' usa còm recíproch. **Desunir.** || *Met.* Introduir la discordia entre 'ls qu' estaven ben avinguts. També s' usa còm recíproch. **Desunir.**

DESUNIT, DA. p. p. **Desunido.**

DESÚS. m. Mancament d' us o exercici d' alguna cosa. **Desuso.**

DESUSAR. v. a. y més comunment recíproch. Desacostumar. Perdre l' us. **Desusar, desacostumbrar.**

DESUSAT, DA. p. p. **Desusado.**

DESUSDIT, A. adj. *Ant.* SOBREDIT.

DESVAGARSE. v. r. Poguer desembrassarse de la feina. **Desocuparse.**

DESVALGUT, DA adj. Desamparat, mancat de ajuda y socorro. **Desvalido.** || Mancat de forces, de salut. **Desmarrido.**

DESVALIMENT. m. Desamparo, mancament de ajuda o de favor. **Desvalimiento.**

DESVALISADOR. m. *Ant.* Lladre de camí ral. **Salteador.**

DESVALISAR. v. a. *Ant.* Robar al caminant lo que porta. **Desbalijar.**

DESVALLS Y DE ARDENA (Joan). *Biog.* Marqués d' Alfarrás y de Llupiá. Nat y mort a Barcelona (1740-1820). Va fundar l' Academia de Ciencies y Arts, establerta l' any 1764 ab el nòm de «Conferencia Física», ab el fí d' estudiar les ciencies naturals y exactes. Primerament hi va exercir el cárrech de secretari y després (1799) el de vispresident, donchs la presidencia estava reservada al capitá general. Va exercir diferents cárrechs públichs locals. L' any 1808 el general Duhesme l' obligá a empendre 'l viatge pera assistir al Congrés de Bayona; va tindre mòlts perjudicis y hagué de residir allunyat fins al 1814. Va ésser elegit representant de Catalunya a les Corts generals y extraordinaries, no poguent'hi concórrer per la seua etat y poca salut. Quan la guerra ab Anglaterra va portar forta miseria al nostre país, va fer fer els famosos jardins de la finca de Horta coneguda pêl *Laberinto*, a fí de donar sosteniment a mil families obreres de les que havíen quedat en vaga al tancarse les fábriques. Existeixen algúns escrits cientifichs del marqués d' Alfarrás.

DESVANEIXEMENT. m. DISTRACCIÓ. || Presumpció, vanitat o superbia. **Desvanecimiento.** || Perturbació dels sentits, que sol ésser efecte de debilitat o flaquesa. **Desvanecimiento, vértigo, vahido.**

DESVANÉIXER. v. a. Separar les parts d' alguna cosa de modo qu' arrivin a perdre 's de vista, còm: *el vent separa les del fum, el sol les de la boira,* etc. També s' usa còm recíproch. **Desvanecer.** || DISTREURE. || TREURE DEL CAP. || *Met.* Desfer o anular alguna cosa, còm: *el dupte, la suspita,* etc. **Desvanecer.** || Dónar a algú motiu de presumpció o vanitat. **Desvanecer, envanecer.** || Ensuperbirse. **Envanecerse, desvanecerse.** || Perturbarse 'ls sentits, tindre un rodament de cap. **Desvanacerse, írsele á uno la cabeza.**

DESVANESCUT, DA. p. p. **Desvanecido.** || adj. Qui té mòlta presumpció, vanitat o superbia. **Desvanecido, envanecido.** || DISTRET.

DESVANIMENT. m. *Ant.* DESVANEIXEMENT.

DESVANIRSE. v. r. *Ant.* DESVANÉIXERSE.

DESVARAR. v. a. *Náut.* Posarse en moviment la embarcació qu' era varada. **Desvarar.**

DESVARI. m. Accident que sobrevé als malalts, ab que perden la raó y deliren. **Desvarío, delirio, devaneo.** || Accident, perturbació de la raó o fantasía, originada d' alguna malaltía. **Desvarío, delirio, devaneo.** || Paraula u obra sense ordre ni concert. **Desvarío, desatino.** || *Met.* Cosa que ix del ordre regular de la naturalesa. **Desvarío, fenómeno, monstruosidad.** || pl. PATRANYES FOLÍES, FAULES.

DESVARIAR. v. n. DESVARIEJAR. || *Ant.* DESVIARSE.

DESVARIEJAR. v. n. Delirar, dir desatinos. **Desvariar, delirar, devanear.** || Demanar, proposar o dir coses fora de llóch o de raó. **Desvariar.**

DESVEDAR. v. a. Alsar o revocar la proibició de alguna cosa. **Desvedar.**

DESVEDAT, DA. adj. Lo que no está proibit havent 'ho estat. **Desvedado.**

DESVELAR. v. a. *Ant.* Llevar el vel. També s' usa còm recíproch. **Quitar el velo**

DESVENAR. v. a. Llevar les venes d' alguna llaga o ferida. **Desvendar.**

DESVENTATJA. f. Lo contrari de ventatja. **Desventaja.**

DESVENTATJÓS, A. adj Lo qu' ocasiona desventatges. **Desventajoso.**

DESVENTATJOSAMENT. adv. m. Ab desventatja. **Desventajosamente.**

DESVENTURA. f. Malauransa, infelicitat, mala sort. **Desventura.**

DESVENTURADAMENT. adv. m. Ab desventura, ab dissort. **Desventuradamente.**

DESVENTURAT, DA. adj. Desgraciat. **Desventurado.**

DESVERGONYA. f. *Ant.* DESVERGONYIMENT.

DESVERGONYAT, DA. adj. *Ant.* DESVERGONYIT.

DESVERGONYIDAMENT. adv. m. Ab desvergonyiment. **Desvergonzadamente.**

DESVERGONYIDÍSSIM, A. adj. sup. **Desvergonzadísimo.**

DESVERGONYIMENT. m. Manca de vergonya, atreviment, excés de llivertat. **Desvergüenza, procacidad, petulancia, descaro, descoco, descomedimiento.**

DESVERGONYIRSE. v. r. Parlar o bé obrar ab desvergonyiment. **Desvergonzarse, descararse, descocarse.**

DESVERGONYIRSE A ALGÚ. fr. Pérdreli 'l respecte. *Atreverse á alguno.* || Mancar l' inferior al respecte del superior. *Subirse á las barbas, levantarse á mayores*

DESVERGONYIT, DA. adj. Qui parla o bé obra ab desvergonyiment. **Desvergonzado, descarado, procaz.**

DESVESAR. v. a. Fer perdre o deixar l' ús y costúm que 's tenía. També s' usa com recíproch. **Desacostumbrar, deshabituar.**

DESVESAT, DA. p. p. **Desacostumbrado.**

DESVESTIR. v. a. *Ant.* DESPULLAR. També s' usa còm recíproch. DESPULLARSE.

DESVETLLADAMENT. adv. m. Ab desvetllament. **Desveladamente.** || Ab vigilancia y gran cuidado. **Desveladamente, vigilantemente.**

DESVETLLADÍSSIM, A. adj. sup. **Desveladísimo.**

DESVETLLADOR, A. adj. Lo que desvetlla. **Vigilativo.**

DESVETLLAMENT. m. Manca de són. **Desvelo, desvelamiento, insomnio.** || Atenció, aplicació exacta. **Desvelo.** || Cuidado, travall. **Desvelo.**

DESVETLLAR. v. a. Impedir la són, no deixar dormir. També s' usa còm recíproch. **Desvelar, quitar el sueño.**

DESVETLLARSE. v. r. *Met.* Posar gran cuidado y atenció en lo qu' algú té al seu cárrech, o desitja fer o conseguir. **Desvelarse.**

DESVETLLAT, DA. p. p. **Desvelado.** || adj. Qui no dorm el temps regular, y 'l meteix temps, còm: *nit desvetllada.* **Desvelado.**

ESTAR DESVETLLAT. fr. No tindre són al temps regular de dormir. *Estar desvelado.*

DESVIACIÓ. f. Acció y efecte de desviar o desviarse. **Desviación.** || *Astron.* Cambi de direcció dels cossos celestes. **Desviación.** || *Med.* Pas dels humors per fora dels seus conductes naturals. **Desviación.** || *Med* Cambi de la posició natural dels orgues y en particular dels ossos. Aixís se diu: *Desviació de la espina dorsal.* **Desviación.**

DESVIAMENT. m. La acció de desviar o desviarse. **Desvío.**

DESVIAR. v. a. Apartar, desviar del seu llóch o camí alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Descarriar, desviar.** || *Met.* Dissuadir o apartar a algú de la intenció, propòsit o dictamen en qu' estava. També s' usa còm recíproch. **Desviar.** || *Esg.* Apartar del punt la espasa contraria. **Desviar.** || Dit dels ulls, etc., apartarlos del obgecte en que s' havíen fixat. **Desviar.**

DESVIARSE. v. r. FER MARRADA. || Apartarse de lo que dicta la raó. **Desviarse.** || Retreure 's, apartarse de la obligació. **Desviarse.**

DESVIAT, DA. p. p. **Desviado.**

DESVILUIR. v. a. *Ter.* ABOLIR.

DESVIRAR. v. a. Retallar ab la falsilla lo que sobra de la sola de la sabata després de cusida. **Desvirar.** || *Náut.* Dónar voltes al cabrestant en sentit contrari a les de virar. **Desvirar.**

DESVIRGINAMENT. m. *Ant.* **Desfloramiento.**

DESVIRGINAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Desflorar.**

DESVIRTUACIÓ. f. La acció y efecte de desvirtuar. **Desvirtuación.**

DESVIRTUAR. v. a. Llevar la virtut, substancia o vigor d' alguna cosa. **Desvirtuar.**

DESVIRTUAT, DA. p. p. **Desvirtuado.**

DESVITRIFICAR. v. a. Destruir l' estat de vitrificació. S' usa còm a recíproch. **Desvitrificar.**

DESVOLER. v. a *Ant.* No voler. **No querer.**

DESXIFRAR. v. a. Declarar, explicar lo qu' está escrit ab xifres. **Descifrar.** || Interpretar lo qu' és dificultós. **Descifrar.**

DESXIFRAT, DA. p. p. **Descifrado.**

DETALL. m. Relació circunstanciada. **Pormenores, circunstancias, particularidades y detalle ó detall.** || *Mil.* Régimen que observen els oficials pera ordenar a cada hú lo que li toca. **Detalle, detall.**

EN DETALL. m. adv. A la menuda. ***Por menor, por*** *menudo, menudamente.*

DETALLAR. v. a. Individualisar, referir per peces menudes. **Especificar, particularizar, individualizar, referir, contar los pormenores, detallar.**

DETALLAT, DA. p. p. **Detallado.**

DETALLISTA. s. y adj. Qui 's distingeix al referir, pintar, explicar o fer apreciar els detalls. **Detallista.**

DETARDAR. v. a. *Ant.* RETARDAR.

DETENCIÓ. f. Dilació, tardansa. **Detención, dilación, demora, tardanza.** || SUSPENSIÓ. || RETENCIÓ.

DETENCIÓ D' HUMORS, etc. *Rebalsa.*

DETENGUDA. f. *Ant.* DETENCIÓ.

DETENGUT, DA. p. p **Detenido.**

DETENIDOR. m. *Ant.* DETENTOR. || m. *Ant.* POSSEIDOR.

DETENIMENT. m. La detenció que fa la nau al port. **Detención, estadía, demora, estara.**

DETENIR. v. a. y 'ls seus derivats. DETINDRE.

DETENTA. f. *Mar.* Peça del cercle de reflexió pera assegurar més la situació d' una de les alidades. **Detenta.**

DETENTAR. v. a. *For.* Retindre algú sense dret la possessió de lo que no li pertany. **Detentar.**

DETENTOR, A. m. y f. Qui deté. **Detenedor.**

DETERIORACIÓ. f. y

DETERIORAMENT. m. Dany o detriment que reb alguna cosa. **Deterioración, deterioro, menoscabo.** || La acció de deteriorarse. **Deterioración.**

DETERIORAR v. a. Pitjorar, fer de pitjor condició alguna cosa. S' usa més còm recíproch. || **Deteriorar, menoscabar, empeorar.**

DETERIORAT, DA. p. p. **Deteriorado.**

DETERMENAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Determinar.**

DETERMINACIÓ. f. La acció y efecte de determinarse. **Determinación.** || Disposició, resolució. **Determinación.** || Valor, atreviment. **Determinación.**

DETERMINADAMENT. adv. m. Ab determinació. **Determinadamente.** || Ab resolució, ab valor. **Determinadamente.**

DETERMINADÍSSIM, A. adj. sup. **Determinadísimo.**

DETERMINANT. p. a. Qui o lo que determina. **Determinante.** || m. *Gram.* El verb que a la oració 'n determina un altre. **Determinante.**

DETERMINAR. v. a. Resoldre lo que s' ha de fer en alguna cosa. També s' usa còm recíproch **Determinar.** || Distingir, diferenciar alguna cosa. **Determinar.** || Senyalar, fixar alguna cosa per algún efecte, còm: *determinar dia, hora,* etc. **Determinar, fijar.** || Contreure alguna cosa a determinada especie. **Determinar.** || *For.* Sentenciar, definir la causa o plet. **Determinar.**

DETERMINAT, DA. adj. Resolt, atrevit. **Determinado.**

DETERMINATIU, VA. adj. Lo que determina o resol alguna cosa. **Determinativo.**

DETERMINISME. m. Sistema en que 's subordina la determinació de la nostra voluntat a la influencia d' un motiu superior. **Determinismo.**

DETESTABLE. adj. Abominable, digne d' aborriment. **Detestable.**

DETESTABLEMENT. adv. m. Abominablement. **Detestablemente.**

DETESTACIÓ. f. L' acte d' abominar, aborrir o condemnar alguna cosa per dolenta. **Detestación.**

DETESTAR. v. a. Aborrir, abominar. **Detestar.**

DETESTAT, DA. p. p. **Detestado.**

DETINDRE. v. a. Suspendre alguna cosa, impedir que passi endavant. **Detener.** || Agafar, posar pres. **Detener.** || Retindre, conservar o guardar. **Detener.**

DETINDRERSE o **DETINDRE'S.** v. r. Retardarse o anarse'n poch a poch. **Detenerse.** || *Met.* Fer suspensió, pararse a considerar alguna cosa. **Detenerse.** || Parlant del menjar medicines y altres coses semblantes, no restituirles. **Retener en el estómago.**

DETINDRE 'S EL RIURE. fr. Contindre les rialles. *Comerse la risa, ó contener la risa.*

NO DETINDRERSELI RÉS A ALGÚ. fr. NO DETINDRERSELI RÉS AL VENTRELL.

DETINGUT, DA. p. p. **Detenido.**

DETONACIÓ. f. La acció y efecte de detonar. **Detonación.** || Commoció sobtada acompanyada de gran soroll, còm: *el del tró.* **Detonación.**

DETONAR. n. Produir gran soroll a causa d'una sobtada inflamació material. **Detonar.**

DETORSIÓ. f. *Med.* Extensió violenta d'un muscle o nirvi. **Detorsión.**

DETRACCIÓ. f. La acció de treure. **Detracción, deducción, descuento.** || Murmuració, conversa ab la que 's perjudica la fama del proisme dientne mal. **Detracción.**

DETRACTACIÓ. f. Acte y efecte de detractar. **Detractación.**

DETRACTADOR, A. m. y f. *Ant.* **Detractor.**

DETRACTAR. v. a. **Infamar.**

DETRACTOR, A. m. y f. Infamador. **Detractor.**

DETRAIR. v. a. *Ant.* TRAIR.

DETRÁS. m. DERRERA.

DETRELL Y VÍA (Francesch). *Biog.* Escriptor gironí del sigle XIX y catedrátich de castellá, llatí y grech a l'Institut provincial de Girona. L'any 1849 va publicar la elegía sagrada *La agonía de N. S. Jesucristo.* Va morir l'any 1867, quan anava a fer estampar una colecció de poesíes originals d'ell, morals y relligioses.

DETRET, A. p. p. irreg. de detréure. **Descontado, deducido.**

DETREURE. v. a. Descomptar. **Descontar, deducir.**

DETRIMENT. m. Dany, perjudici. **Detrimento, menoscabo.**

DETRITUS. m. Veu llatina empleada científicament pera designar els restes més subtils d'una substancia o cos. **Detritus.** || *Met.* Residuo inorgánich que ocupa 'l lloch de teixit a les parts degenerades. **Detritus.**

DETUMESCENCIA. f. *Med.* Resolució d'un tumor. **Detumescencia.**

DETURADA. f. Detenció, parada. **Alto, detención.**

DETURAR. v. a. y 'ls seus derivats. ATURAR.

DEU. adj. Numeral que s'aplica al número que conté deu unitats. **Diez.** || m. La xifra que representa el número format de deu unitats. **Diez.** || En algunes locucións *desé,* còm: *el dia deu.* **Diez.**

DÉU. m. Font. **Manantial, fuente.** || Lloch ont ix aigua. **Manantial.**

DÈU. m. Nóm sagrat del Éser Suprém, qu'ha criat el mon y 'l conserva y regeix per la seua providencia. **Dios.** || Cada una de les falses divinitats que adoraven els gentils. **Dios.** || *Met.* La cosa estimada en extrém. **Dios.**

DÈU AJUDARÁ. *Expr.* Ab que animém la nostra confiansa pera socórrer lliurement les necessitats del proisme. *Dios dará.*

DÉU DE TOTA PEDRA 'N FA PARET. *Ref.* Ensenya que no hi há que fiarse en la joventut, perque tant mor el jove còm el vell. *Tan presto va el cordero como el carnero.*

¡DÈU DEL CEL HO SAB! *Expr.* Ab que s'assegura la veritat y certesa d'alguna cosa desconeguda. *Dios es testigo.*

DÈU DIU: «AJÚDAT Y T' AJUDARÉ.» fr. Que 'ns ensenya, que si desitjém alguna cosa, devém emplear totes les nostres forces pera lograrla, sense exigir que Dèu fassi miracles. *A Dios rogando y con el mazo dando; Dios y vida componen villa; piedra sin agua no aguza en la fragua.*

DÈU DÒNA FABES A QUI NO TÉ CAIXALS. *Ref.* Que s'acostuma a dir quan les riqueses o conveniencies recauen en algú que no pot o no sab disfrutarne. *Da Dios almendras al que no tiene muelas; da Dios habas á quien no tiene quijadas; da Dios mocos á quien no tiene pañuelo.*

DÈU DÒNA 'L FRET SEGÓNS LA ROBA. *Ref.* Qu'adverteix que Dèu dòna 'l socors segóns la necessitat. *Dios da el frío conforme la ropa*

DÈU EL BENEEIXI O 'L FASSA BÓ O UN SANT. *Loc.* Pera manifestar a algú que no está al corrent de lo que 's fa o 's tracta. *Dios le bendiga.*

DÈU EL GUART. *Expr.* Que s'usa regularment al trovarse ab algú y al despedirse 'n. *Dios guarde á usted.*

DÈU EL TINGUI AL CEL O A LA SEUA SANTA GLORIA. *Expr.* S'usa quan s'anomena algún difunt, y manifesta 'l desitj de qu' hagi fet una bona fí. *Dios haya; Dios le tenga en su gloria.*

DÈU EL TINGUI DE LA SEUA MÁ. *Loc.* Pera manifestar algú 'l desitj de que Dèu no 'l deixi. *Téngale Dios en su mano.*

DÈU ELS CRÍA Y ELLS S' AJUNTEN. *Ref.* Denota que 'ls d'un meteix geni y inclinacións se busquen els uns als altres. Comunment s' aplica als dolents. *Dios los cría y ellos se juntan.*

DÈU FASSI QUE... *Loc.* Ab que s'explica la desconfiansa de qu' alguna cosa ixqui tan bé còm se pensa. *Quiera Dios.*

DÈU HI SÍA. *Expr.* Ab que s'avisa quan s'entra a la casa d'un altre. *Dios sea en esta casa.*

DÈU HO SAB. *Expr.* Ab que 's vol assegurar alguna cosa. *Dios lo sabe.*

DÈU HO VOL, ¿CÒM SERÁ? O DÉU HO VOL, PACIENCIA; O DÈU HO FA, ELL SAB PER QUÉ; O S'HA DE PENDRE CÒM DÈU HO ENVÍA. *Loc fam.* Ab que manifestém la resignació en els travalls, considerantlos còm enviats de Dèu, que sempre busca 'l nostre major profit. *Lo que Dios da, llevarse ha.*

DÈU HO VULGUI, O DÈU HO FASSI. *Expr.* Ab que 's manifesta 'l desitj de que succeeixi alguna cosa. *Dios lo quiera; Dios lo haga.*

DÈU L' AMPARI O DÈU LI 'N DÓ. *Exp.* Ab que 's respón al pobre a qui no 's fa caritat. *Dios le asista; Dios le ayude; Dios le ampare; Dios le socorra; Dios le provea.*

DÈU L' HA VINGUT A VEURE. *Loc. fam.* Pera denotar qu' ha succeít alguna cosa favorable a qui estava en necessitat. *Vínole Dios á ver.*

¡DÈU L' HAGI PERDONAT! *Expr.* Ab que 's manifesta 'l desitj de que algún difunt sigui a la gloria. *¡Dios le haya perdonado!* || Explica que no 's trova lo que 's busca. *Oruga le dió.*

DÈU LI DÓ BON DÍA. *Expr.* BON DÍA.

DÈU LI DÓ BON PART. *Expr.* Ab que 's manifesta a alguna dona 'l desitj de que tingui un part felís. *Dios alumbre á usted con bien; Dios dé á usted feliz parto ó feliz alumbramiento.*

DÈU LI PAGUI. *Loc.* Pera donar les gracies a algú manifestantli 'l desitj de que Dèu el recompensi. *Dios se lo pague.*

DÉU LI PERDÓ. *Expr.* Denota que no 's pretén satisfacció del dany o injuria rebuda. *Dios se lo perdone.* || DÈU L' HAGI PERDONAT.

DÈU LI SIGUI BONA AJUDA. *Loc.* Manifesta 'l desitj de que Dèu assisteixi a algú. *Dios le asista.*

DÈU MANTINGUI AL MEU CRIAT, PER PÓR D' UN ALTRE MÉS MALVAT, Y DÈU MANTINGUI AL MEU SENYOR,

PER PÓR D' UN ALTRE PITJOR. *Ref.* MÉS VAL UN DOLENT CONEGUT QU' UN BÓ PERA CONÉIXER.

DÈU ME DONGUI GENT QUE M' ENTENGUI. *Ref.* Que ensenya qu' és millor tractar ab gent qu' entengui lo que disputa. *Dios me dé contienda con quien me entienda.*

DÈU ME GUART DE L' HOME DE BÈ, QUE DEL DOLENT JA ME 'N GUARDARÉ. Denota que devém anar ab mòlta precaució a fiarnos dels que 's tenen per homes de bè per quant ens poden ésser traidors solapats. *Del bueno me guarde Dios, que del malo me guardaré yo; del agua mansa me libre Dios, que de la recia ó brava ya me guardaré yo, ó guárdate del agua mansa.*

¡DÈU ME 'N GUART! *Expr.* Ab que 's manifesta la pór o desagrado que 'ns causa alguna cosa. *¡Dios me libre!*

¡DÈU MEU! *Expr.* Que s' usa còm interjecció pera significar admiració, extranyessa y sobressalt. *¡Dios mío!*

DÉU NO HO PERMETI. *Loc. Lo que Dios no quiera.*

DÈU NOS EN FASSI LA GRACIA. *Expr.* DÈU HO VULLA.

DÈU NOS EN GUART O DÈU NOS GUART. *Expr.* Que pondera 'l mal que seguiría d' alguna cosa. *Dios nos libre.*

DÈU NOS GUART D' AIGUA QUE NO CORRI NI DE GAT QUE NO MIOLI. *Ref.* Dòna a entendre que les persones d' un geni aparentment quiet y pacífich quan arriven a enfadarse son més impetuoses y terribles. *De agua mansa me libre Dios, que de la recia ó brava me guardaré yo.*

DÈU NOS GUART DE BOJOS EN LLÓCH ESTRET. *Ref.* Adverteix que 's deuen evitar disputes ab persones de geni violent y inconsiderat. *Al loco y al aire, dadle calle.*

DÈU NOS GUART DE POLL RESSUCITAT. *Ref.* Adverteix que la mudansa de fortuna fá ensoperbir y oblidar l' estat humil, especialment als de baixa má. *Cuando el villano está en el mulo, ni conoce á Dios ni al mundo; contra peón hecho dama no para pieza en tabla; vióse el villano en bragas de cerro y él fiero que fiero; vióse el perro en bragas de cerro y no conoció á su compañero.*

DÉU NOS GUART D' UN JA ESTÁ FET. *Ref.* Ensenya que devém conformarnos ab lo que ja está fet, encara que hagi eixit malament, perque ja no té remei. *A lo hecho, pecho.*

DÈU NOS GUART D' UN MAL VEÍ Y D' APRENENT DE VIOLÍ. *Ref.* NO HI HÁ MÉS MAL VEÍ QU' UN APRENENT DE VIOLÍ.

DÈU PAGA O CASTIGA Y NO DIU CÒM. *Ref.* Que recorda la justicia y cástich de Dèu al que obra mal, confiat en la seua espera y misericordia. *Dios consiente y no para siempre; Dios no se queja, mas lo suyo no lo deja.*

DÈU POT MÒLT O MÉS QUE TOTS ELS DIABLES. *Expr.* S' usa pera consolarse en alguna malauransa o dissort, recorrent al gran poder de Dèu, de qui s' espera 'l remei. *Dios es grande.*

DÈU PROVEIRÁ. *Expr.* Ab qu' en els travalls ens posém baix la providencia de Dèu. *Mi padre es Dios, ó Dios proveerá*

DÈU PROVEIRÁ PER MITJES, Y NO TENÍA CAMES. *Ref.* Pera rependre als que s' alimenten d' esperanses sense fer res de part seua. *Dominus providebit, decia el cura, y arrastrábale la mula.*

DÈU SAB LO QUE SERÁ O LO QUE 'N SERÁ. *Loc.* Explica 'l dupte del cumpliment o certesa de lo que 's promet, o la incertitut de l' éxit d' alguna cosa. *Dios dijo lo que será.*

DÈU SOBRE TOT. *Loc.* De que s' usa quan se dubta del succés d' alguna cosa. *Dios sobre todo.*

DÈU TÉ UN BASTÓ QUE PEGA SENS FER REMÓ. *Ref.* Indica que la justicia de Dèu se fa sentir en coses que aparentment no semblen relacionades ab la culpa.

DÈU TE CLOGUI LA MOLLERA. *Ref.* DÈU LO FASSI BÓ.

DÈU TE GUÏI Y L' ÁNGEL. *Loc.* ANÁRSE 'N A LA DE DÈU.

DÉU TE LA DÓ BONA. fr. Ab que 's dòna a entendre 'l dubte o recel que 's té de que no ixi bè lo que se intenta. *Dios te la depare buena.* || Explica la contingencia que té alguna cosa quan s' emprén sense probabilitat d' alcansarla. *Dios te la depare buena.*

DÈU TOT HO VEU. *Loc.* Que recorda la presencia de Dèu en tot llóch pera que obrém conforme, per qui hem d' ésser judicats, essent qui veu totes les nostres obres. *Dios no come ni bebe, más juzga lo que ve.*

DÈU VOL EL COR DE LES PERSONES. *Loc.* Denota que pera que les obres siguin meritories devant de Dèu deuen ésser fetes ab bóna intenció. *Dios mira el corazón.*

AB L' AJUDA DE DÈU. *Expr* Ab la voluntat de Dèu. *Dios mediante ó delante; queriendo Dios, siendo Dios servido, con la ayuda de Dios.*

AJUDANT DÈU. *Expr.* Volent'ho Dèu. *Dios mediante.*

¡ALABAT SÍA DÈU! *Expr.* Denota complerta conformitat ab la voluntat de Dèu, en les adversitats. *¡A la voluntad de Dios! sírvase Dios con todo; dejarlo á Dios; santas pascuas.*

¡A LA BÓNA DE DÈU! *Expr.* Ab tota sensillesa. *¡A la buena de Dios!*

ALSAR O LLEVAR DÈU. fr. Alsar l' hostia y 'l cálcer després de la consagració en el sant sacrifici de la missa. *Alzar.*

ANÁRSE 'N A LA DE DÈU. fr. Que serveix pera despedir moralment a algú que molesta. *Irse en buen hora, en paz, á la paz de Dios.*

A QUI MUDA DÈU L' AJUDA. *Ref.* Qu' aconsella de mudar de medis quan els primers no ixen bé. *Quien se muda Dios le ayuda.*

AVIAT ESTÁ DIT: «MALALT DÈU T' AJUT». *Ref.* Denota la facilitat que hi há en aconsellar als altres la paciencia y la tolerancia en el mal que no 's pateix, o en persuadir o posar medis mòlt difícils y desagradables pera lliurarse d' algun dany, del qual el qui 'ls dóna n' está ben lluny. *El sano al doliente so regla lo mete.*

¡AY DÈU MEU! o ¡GRACIES A DÈU! EL PARE ÉS MORT Y JO SERÉ L' HERÉU. *Ref* Denota que l' interés sofoca 'l sentiment. *El llanto del heredero es risa disimulada; apaña, suegro, para quien te herede; manto de luto corazón alegre.*

CÒM DÈU SIGUI SERVIT. *Expr.* Que s' usa pera conformarse ab la voluntat divina en els travalls y adversitats. *Sírvase Dios con todo.*

CÒM DÉU VOL. *Expr.* Si Dèu vol y ho permet. *Como Dios es servido; si Dios es servido; siendo Dios servido.*

DEVANT DE DÈU Y DE TOT EL MON. *Expr.* Ab tota publicitat. *Delante de Dios y de todo el mundo*

DE DÈU EN AVALL. m. adv. En tot lo qu' ha criat. *De Dios abajo.*

DEDICARSE A DÈU. fr. Emplearse al seu servei. *Dedicarse á Dios.*

DEIXA DIR, QUE DE DÈU DIGUEREN. *Ref.* Aconsella no fer cas de les calumnies e injuries, perque també va ésser calumniat e injuriat Nostre Senyor malgrat les seues virtuts. *Digan, que de Dios dijeron.*

DESPRÉS DE DÈU. *Expr.* Significa la causa natural entre les principals qu' han produit algun efecte. *Después de Dios.*

ENCARA DÈU NO ÉS MORT. *Loc fam.* Dóna a entendre que no está perduda la esperansa de conseguir alguna cosa. *Aun hay sol en bardas.*

ÉS MENESTER DÈU Y AJUDA. *Expr. fam.* Ab que 's pondera la dificultat d' alguna cosa o que son menester mòltes dilligencies pera lograrla. *Es menester Dios y ayuda, ó la cruz y los ciriales.*

ÉSSER DE DÈU. fr. Significa qu' alguna cosa 's creu disposada per la Providencia y que, per lo meteix, no pot evitarse. *Estar de Dios.*

GOSAR DE DÈU. fr. Haver mort y conseguit la benaventuransa. *Gozar de Dios.*

JO M' ENTENCH Y DÈU M' ENTÉN. *Loc.* Denota que lo que 's diu no va fora de raó, encara que no 's pu-

gui explicar per algun motiu o respecte, y pêl meteix sembli un despropósit. *Dios me entiende.*

LO QUE DÈU FA, BESTIES NO HO HAN DE JUDICAR. fr. Denota que ningú pot oposarse a la disposició de Dèu que tot ho fa bé. *Lo ordenado en el cielo, forzoso se ha de cumplir en el suelo.*

MÉS POT DÈU QUE 'L DIABLE O QUE TOTS ELS DIABLES DEL INFERN. fr. *Prov.* Ab que s' anima a prosseguir en algun bon propósit, encara que 's troven obstacles maliciosos. *Más puede Dios que el diablo.*

NO ÉSSER BÓ PERA DÈU NI PERA 'L DIABLE. fr. Explica la inutilitat o ineptitut d' alguna persona o cosa. *No servir á Dios ni al diablo.*

NO SAB A DÈU PREGAR QUI PER MAR NO VA. *Ref.* Explica que la vista del perill mou a recórrer a Dèu. *Si quieres aprender á orar, entra en la mar.*

¡NO SÉ QUIN DÈU ME DETÉ! *Loc.* Usada còm interjecció pera expressar que 's conté l' enfado o la venjansa per algun respecte. *¡Si no mirara á Dios!*

NO TINDRE ALTRE DÈU, O ALTRES DÈUS QU' ADORAR. *Expr.* Ab que 's denota l' excessiu amor, passió y carinyo que 's té a alguna cosa. *No haber más Dios ni Santa María para alguno*

NO TINDRE ALTRE DÈU QUE 'L SEU VENTRE. fr. Ésser mòlt amich de les seues propies conveniencies, y en particular de menjar y beure ab excés. *Servir al vientre.*

OBRAR BÉ Y DEIXAR FER A DÈU. fr. Ensenya que 'l qui cumpleix ab la seua obligació no té que fer cas de murmuracións, que Dèu fará que surti bé de tot. *Obrar ó vivir bien, que Dios es Dios.*

OFENDRE A DÈU. fr. Pecar. *Ofender á Dios.*

ONT DÈU SIGUI SERVIT. *Expr.* Ab que 's significa algun llóch o paratge indeterminat. *Donde Dios es servido.*

PER DÈU. Fórmula de jurament. *Par diez, por Dios.*

PLAGUI O PLAGUÉS A DÈU. *Expr.* S' usa pera manifestar el desitj de que succeeixi alguna cosa. *Plegue á Dios, pluguiese á Dios.*

POSARSE BÉ AB DÈU. fr. Recobrar la seua divina gracia. *Ponerse bien con Dios.*

QUAN DÈU NO VOL, ELS SANTS NO PODEN. *Ref.* Ensenya que quan no 's té guanyada la voluntat del subgecte qu' ha de concedir alguna gracia no hi há que refiarse de les mediacións d' amichs o intercessors. *Cuando Dios no quiere, los santos no pueden.*

QUAN DÈU SIGUI SERVIT. *Expr.* Ab que manifestém la nostra conformitat pera esperar que Dèu vulgui afavorirnos en lo que desitgém y no havém pogut lograr encara. *Cuando Dios sea servido.*

QUAN DÈU VOL AB TOT VENT O SENSE NÚVOLS PLOU. *Ref.* Ensenya que tot obeeix a la voluntat de Dèu, qui a vegades fa produir certs efectes ab els medis que hi semblaven més oposats. *Cuando Dios quiere, con todos aires llueve.*

QUI CAU Y S' ALSA, DÈU L' AJUDA. *Ref.* Dóna a entendre que 's deuen dissimular les faltes de les que un meteix s' ha corretgit. *Quien yerra y se enmienda á Dios se encomienda.*

SE FA TOT LO QUE DÈU VOL. *Ref.* Que 'ns adverteix que Dèu té part a tots els successos, disposantlos o permetentlos. *Eso se hace, lo que á Dios place.*

SEMBLA 'L DÈU DE LA TERRA. fr. *Fam.* Ab qu' expressa qu' algú té mòlta superbia, altanería o vanitat, y afecta superioritat o domini. *Tiene mucho gallo.*

SI DÈU ÉS SERVIT. *Loc.* Ab que manifestém estar promptes a conformarnos ab la voluntat divina, encara que sigui contraria a lo que desitjavem. *Siendo Dios servido.*

SI DÈU HO VOL. *Loc.* De que usém quan anunciém que farém o succeirá alguna cosa, regoneixent la incertitut de tot lo d' aquest mon. *Si Dios quiere.*

SI DÈU HO VOLGUÉS. *Loc.* Denota 'l viu desitj de que succeeixi alguna cosa. *¡Si quisiera Dios!*

¡SI NO FÒS PER TEMENSA O TEMOR DE DÈU! *Loc.* ¡NO SÉ QUIN DÈU ME DETÉ!

¡SOLS DÈU PER COMERCIANT! fr. Denota les vicissituts a que está exposat el comers. *¡Cuál era Dios para mercader!*

¡TANT DE BÓ DE DÈU! fr. Ab que s' espressa 'l desitj de que succeeixi una cosa. *¡Ojalá Dios!*

TENTAR A DÈU. fr. Executar o dir algunes coses, còm si 's volgués fer experiencia del seu poder. *Tentar á Dios.*

TINDRE A DÈU DEVANT DELS ULLS. fr. Proceir y obrar ab rectitut de conciencia, sense tindre cap respecte als interessos mundáns. *Poner á Dios delante de los ojos.*

TOT UN DÈU. *Expr.* Hiperbólica, que significa la dificultat d' alguna cosa. *Todo un Dios.*

TOT VA CÒM DÈU VOL. *Loc.* Ab que 's manifesta qu' alguna cosa va mòlt mal cuidada y a la bona de Dèu. *Va como Dios es servido.*

TRACTAR AB DÈU. fr. Meditar y orar a soles y al fons del cor. *Tratar con Dios.*

TRACTAR DE TÚ A DÈU. fr. No tindre respecte a ningú. *Tratar á Dios de tú.*

¡VÁLGALI DÈU! *Expr.* D' urbanitat, que 's fa al que estornuda. *¡Dios le ayude!*

¡VÁLGA 'M DÈU! *Expr.* Pera manifestar la sorpresa, l' espant, l' admiració y altres afectes. *¡Válgame Dios!*

VAL MÉS DÈU AJUDAR QUE MATINEJAR. *Ref.* Contra 'ls que confíen més en llurs dilligencies qu' en l' ajuda de Dèu. *Más vale á quien Dios ayuda que quien mucho madruga.*

DEU (Jordi de). *Biog.* Artista tarragoní mòlt famós, que va florir al sigle XIV. L' any 1367 va acabar el notabilíssim retaule d' alabastre existent a l' altar de St. Llorens, de la vila de Sta. Coloma de Queralt, esculpturat, pintat y daurat per ell meteix, per encárrech de na Elisendis viuda d' en Pere Ferrer, havent-ne cobrat nou-cents-cinquanta sous barcelonins.

DEUANYAL. adj. Cosa de deu anys. **Decenal.**

DEUGA. f. DOGA.

DEUME. m. *Ter.* DELME.

DEUMESÓ, NA. adj. Lo qu' és de deu mesos. **Diezmesino.**

DEURE. v. a. Estar obligat per paraula, contracte o altra causa a pagar alguna cosa. **Deber.** || Tindre obligació de fer alguna cosa o de no ferla. **Deber.** || Junt ab algun infinitiu denota la mòlta probabilitat de que ha succeit, succeeix o succeirá lo que significa 'l verb ab que 's junta; y aixís se diu quan hi há senyals evidents de pluja: *deurá ploure.* **Deber de.**

NO DEURE UN DINER O UN QUARTO A NINGÚ. fr. *No deber blanca á nadie; no deber un maravedí.*

QUI AB BON MESTRE ÉS, APENDRE DEU. *Ref.* *Al cabo de un año tiene el mozo las mañas de su amo.*

SI A QUI DEUS NO POTS PAGAR, HUMILMENT LI HAS DE PARLAR. *Ref.* Denota que quan no podém pagar als acreedors devém donárlos 'hi satisfacció ab humilitat. *Quien no tiene dinero en bolsa ha de tener miel en boca; más apaga buena palabra que caldera de agua.*

DÈUS. m. *Ant.* **Dèu,** 2.

DEUS EX MACHINA. Locució escolástica que indica la intervenció d' un poder sobrenatural en el desenllás d' alguna gran dificultat. *Deus ex machina.*

DEUTA. m. *Ant.* y

DEUTE. m. Obligació qu' algú té de pagar, satisfer o reintegrar a un altre alguna cosa: comunment se diu parlant de diners. **Deuda, débito.**

CARREGAT DE DEUTES. fr. Qui está mòlt endeutat. *Cargado de deudas.*

CONTREURE DEUTES. fr. Empenyarse. *Contraer deudas; adeudarse.*

CORRENT DE DEUTES. fr. Desempenyat. *Solvente, desempeñado.*

HAVER DEUTE. fr. *Ant.* CONTREURE DEUTES.

DEUTENOTIÓNICH, CA. adj. Epítet del segon ácit format pel ácit sulfúrich al obrar sobre l' alcofoll. **Deutenotiónico.**

DEUTERÍA. f. *Med.* Els accidents produïts per la retenció de la placenta a la matríu. **Deuteria.**

DEUTEROCANÓNICH, CA. adj. *Teol.* Se diu dels llibres bíblichs que han estat posats després dels altres al cánon de la Sagrada Escriptura. **Deuterocanónico.**

DEUTEROGAMIA. f. Estat del qu'ha contret segones nupcies. **Deuterogamia.**

DEUTEROLOGÍA. f. *Med.* Tractat sobre la placenta. **Deuterologia.**

DEUTERONOMI. m. El llibre quint del Pentateuch, escrit per Moisés. **Deuteronomio.**

DEUTEROPATÍA. f. *Med.* Mena d'estat morbós que 's desentrotlla baix la influencia d'un' altre malaltía. **Deuteropatía.**

DEUTEROSIS. f. Nòm de la segona llei dels juéus. **Deuterosis.**

DEUTO. m. *Quím.* Segón grau de combinació menor que 'l *trito* y major que 'l *proto*. **Deuto.**

DEUTOR, A. m. y f. Qui deu o está obligat a satisfer algún deute. **Deudor.** || *Ant.* ACREEDOR.

DEUTÓXIT. m. *Quím.* Segón grau d'oxidació de un cós. **Deutóxido.**

DEVADES. adv. m. *Ant.* EN VÁ.

DEVALL. prep. Sòta. **Debajo, bajo.** || AVALL.

DEVALLADA. f. Baixada. **Bajada, declive, declivio, pendiente.**

DEVALLADA AVALL TOTA MERDA CORRE. *Ref.* EN BONA MAR TOTHÓM ÉS BON MARINER.

FER DEVALLADA. fr. Fer baixada algún terreno. *Hacer declivio; venir en declivio.*

DEVALLAMENT. m. L' acció de devallar. **Descendimiento, descensión, descenso.** || Per antonomasía 'l del sagrat cos de Nostre Senyor, baixantlo de la creu reial y figuradament. **Descendimiento.**

DEVALLANT. m. *Fam.* Gorja. **Tragadero, esófago.** || adj. Mòlt pendent. **Pino, empinado.**

FER DEVALLANT. fr. FER DEVALLADA.

TINDRE BON DEVALLANT. fr. Creure ab mòlta facilitat. *Tener buenas tragaderas.* || *Met.* Menjar mòlt. *Tragar, ser tragón, ser buena tijera, estar picada la piedra.*

DEVALLAR. v. n. BAIXAR.

DEVANAR. v. a. **Debanar.** || CAPDELLAR.

DEVANELL. m. *Ter.* DEBANADORES.

DEVANT. m. La part anterior. **Frente, delantera.** || adv. ll. A la part oposada. **Enfrente, delante, frente.** || adv. m. En presencia **Ante, delante, á presencia, á vista.** || *Náut. fer.* A Blanes s' aplica a la operació de fer maniobrar l' entena.

DEVANT DARRERA. m. adv. ENTRE PEUS.

DEVANT DE LA CAMBRA. *Ant.* La peça immediata que hi há abáns de la sala principal d' alguna casa o palau. *Antecámara.*

DEVANT DE MI. *For* Fórmula ab que 'ls notaris done i fé dels instruments que s' otorguen devant d' ells. *Ante mí.*

DEVANT DIT. *Loc.* Pera denotar que als escrits se fa referencia a una cosa ja dita. *Arriba dicho.*

DEVANT PER DEVANT. m. adv. De cara, tot dret. *Fren e á frente, por frente.*

ANAR DEVANT. fr. *Met.* Ésser 'l primer en alguna funció. *Ir en la delantera ó llevar la delantera.* || *Fam.* PASSAR DEVANT, 3.

APÁRTAT O FUIGME DE DEVANT. *Loc. fam.* Ab que 's despedeix a algú, o per despreci o perque no se 'l vol atendre en lo que diu o demana. *Anda, vete á freir espárragos ó á esparragar, ó al rollo ó á espulgar un galgo, ó á escardar cebollinos.*

EN DEVANT. m. adv. D' AQUÍ EN AVANT. || ENDEVANT.

PASSAR DEVANT. fr. Anticiparse a un altre en alguna cosa. *Coger la delantera; ganar por la mano.* || Caminar o córrer mès qu' un altre. *Adelantar.* || Excedir a un altre. *Adelantarse; aventajarse; coger ó tomar la delantera; echarle á alguno la pierna encima.*

PER DEVANT. m. adv. A la part anterior. *Por delante.*

POSAR DEVANT. fr. *Met.* Representar, ferli veure a algú lo que no voldría. *Poner d lante.* || Fer evident alguna cosa, particularment els danys e inconvenients que poden seguirse'n. *Poner delante de los ojos.*

TREURE A ALGÚ DE DEVANT. *Loc. fam.* Despedirlo ab despreci. *Quitarle de enmedio.*

TINDRE PER DEVANT. fr. *Met.* Tindre present alguna cosa, pera ferne un' altra. *Llevar por delante.*

DEVANTAL. m. Troç de roba que 's posen les dones demunt de la part de devant del vestit pera no embrutarlo o per adorno. **Delantal, avantal.** || Troç de roba que tapa l' obertura del devant de les calses, etc. **Portañuela.**

DEVANTALADA. f. FALDADA.

DEVANTBRÁS. m. *Ant.* ANTEBRÁS.

DEVANTER, A. adj. Lo qu' és o va al devant. **Delantero.**

DEVANTERA. f. DEVANT, 1. || La part anterior de qualsevulla cosa. **Delantera.**

DEVASSALL. m. DILUVI, INUNDACIÓ.

DEVASTACIÓ. f. Destrucció, dessolació d' algún territori **Devastación.**

DEVASTADOR, A. m. y f. Qui devasta. **Devastador, talador, depopulador.**

DEVASTAR. v. a. Destruir, desolar algún territori. **Devastar, talar.**

DEVASTAT, DA. p. p. **Devastado.**

DEVEGADES. adv. *Ter.* A VEGADES.

DEVERES. adv. m. En veritat, seriament. **De veras.**

DEVERS. prep. y adv. m. *Ant.* y

DEVÉS. prep. y adv. m. *Ant.* ENVERS, RESPECTIVAMENT, RELATIVAMENT.

DEVESA. f. Porció de terra destinada pera pasturar el bestiar. **Dehesa, soto, pasto, pastura, prado, y boalage** si és pêrs bous.

FER DEVESES DE LES TERRES COMUNES. *Loc.* Destinaries pera pasturar el bestiar *Dehesar.*

DEVESSEIG. m. *Ter. Ibis.* Agitació.

DEVÍ. m. *Ant.* ENDEVINADOR.

DEVIAR. v. n. *Ant.* DESVIARSE.

DEVICCIÓ. f. *Ant.* EVICCIÓ.

DEVINADOR, A. m. y f. *Ant.* ENDEVINADOR.

DEVINALL. m. *Ant.* y

DEVINALLA. f. *Ant.* ENDEVINALLA.

DEVINAR. v. a *Ant.* ENDEVINAR.

DEVINDRE v. n. Succeír, sobrevindre. **Devenir, suceder, acontecer, sobrevenir.**

DEVINGUT, DA. p. p. De devindre. **Sucedido, acontecido, devenido.**

DEVISAMENT. adv. m. *Ant.* SEPARADAMENT.

DEVISAR. v. a. *Ant.* DIVISAR. || v. n. CONVERSAR, ENRAONAR.

DEVOCIÓ. f. Acte relligiós ab que 's dona cult a Dèu, a María Santíssima y als sants. **Devoción.** || El fervor y reverencia ab que 's fan els actes de relligió y s' assisteix a ells. **Devoción.** || *Met.* Inclinació cordial, afició especial. **Devoción.**

NO ÉS SANT DE LA MEUA DEVOCIÓ. fr. *Fam.* S' usa pera denotar que una persona no 'ns agrada. *No es santo de mi devoción.*

DEVOCIONARI. m. Llibre de devocións. **Devocionario.**

DEVOCIONETA. f. dim. **Devocioncilla, devocioncita.**

DEVOLUCIÓ. f. Restitució d' alguna cosa a l' estat que tenía o a la persona que la posseía primer. **Devolución.**

DEVOLUT, A. adj. Restituit a l' estat que tenía o a la persona qu' lo posseía primer. **Devuelto.**

DEVOLUTA. f. Colació que 'l Papa fá d' un benefici vacant per la nulitat del títol o incapacitat de aquell a qui s' havía donat. **Devoluta.**

DEVOLUTARI. m. Aquell a qui 's va fer la colació d' un benefici per dret de devolució. **Devolutario.**

DEVOLUTIU. adj. *For.* EFECTE.

DEVORADOR, A. m. y f. Qui devora. **Devorador, voraz.** || Qui menja mòlt y dépressa. **Tragón, tragamallas, tragaldabas, tragantón, voraz.**

DEVORAMENT. m. L' acció de devorar. **Devoramiento.**

DEVORAR. v. a. Tragar, consumir. **Devorar.** || *Met.* Menjar mòlt y depressa. **Tragar, embocar, emborrar, devorar.**

NO MENJA, QUE DEVORA; NO MENJA, SINO DEVORA. *Loc. fam. No come, que engulle.*

DEVORAT, DA. p. p. **Devorado.**

DEVOT, A. adj. Fervorós, dedicat a obres de pietat y religió. **Devoto.** || S' aplica a l' imatge, temple o llóch que mòu a devoció. **Devoto.** || Afecte, aficionat a alguna persona. **Devoto.** || Qui promóu alguna obra pía pagantla ell de la seua butxaca. **Devoto.**

DEVOTAMENT. adv. m. Ab devoció. **Devotamente.**

DEVOTÍSSIM, A. adj. sup. **Devotísimo.**

DEVOTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Devotísimamente.**

DEVUYT. adj. num. *Ant.* DIVUIT.

DEVUYTÉ, NA. adj. *Ord. ant.* DIVUITÉ.

DEXTRA. f. La má dreta. **Dextra.**

DEXTRE o DEXTER (Flavi Lluci). *Biog.* Famós escriptor barceloní y magistrat principal del seu temps. Era fill del bisbe sant Paciá y vivía a principis del sigle V. Cursats els seus estudis, se 'n va anar a viure a Roma, aleshores capital de l' imperi, y va ésser elegit prefecte del Pretori, cárrech el més important de la magistratura. Va tindre correspondencia ab sant Geroni, que fa honroses menciòns de Dextre en els seus escrits. Va escriure una historia universal en llatí que arriva fins l' any 430, y porta per títol: *Omnímoda historia,* dedicada a Paulo Orosi. Algunes de les lleis de l' emperador Teodosi varen ésser consultades a Dextre. Va morir l' any 444. Baix el seu nòm, entre altres, se doná a conéixer en 1594 una falsificació de *Cróniques* qu' empestá la Espanya durant dues centuries, y les havía escrites el jesuíta toledá Geroni Román de la Higuera, qui suposá haver rebut de Fulda (Alemanya), copia de la obra de Dextre, mentida que costá prou d' esvair.

DEXTRINA. f. *Quím.* Substancia sólida, blanca, gomosa y increstallisable, sense olor ni sabor, soluble a l' aigua; té la propietat de desviar cap a la dreta 'ls raigs lluminosos polarisats. S' obté escalfant tan solament el midó a doscents graus; pot reemplasar la goma y s' usa pera l' aplicació de mordents en tintorería, y en cirurgía pera certs vendatges. **Dextrina.**

DEXTRO. m. *Ant.* L' espai de terra de setanta dos y vuitanta passos en quadro que antiguament tenien les iglesies, quins fruits eren destinats al cult de la divinitat. **Dextro.**

DEY. m. Cap o prímpcep de la regencia d' Alger. **Dey**

DEYÁ (Joan). *Biog.* Esculptor mallorquí que va viure al sigle XVIII. S' esmenten com les seus obres capdals els travalls escultórichs de la capella de Santa Bárbara, a l' iglesia de Banyalbufar.

DEYÁ. *Geog.* Vila de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Palma; és prop del mar y té 822 hab. || —(SÍNGULA DE). *Hidrog.* Punta de la banda NO. de l' illa de Mallorca.

DEYL pron. *Ant.* D' ell. **De él.**

DEYLA. adv. ll. *Ant.* D' ONT.

DEYLS. pron. *Ant.* pl. D' ells. **De ellos.**

DEYNAR. v. n. *Ant.* DIGNARSE.

DEYNE, A. adj. *Ant.* DIGNE.

DEYTAT f. Encara que 's prén per Dèu y deesa, 's diu també de tot ésser diví. **Deidad, divinidad, númen.** || *Met. poét.* L' obgecte de la nostra passió. **Deidad.**

DEZ MAS (Jaume). *Biog.* Arquitecte y esculptor catalá famós del sigle XIV. Va construir una bona part de l' antich edifici del monastir de Montserrat, éssent obra d' ell el célebre refetó reial. Va pendre part mòlt activa a l' assalt y matansa de jueus y destrucció del Call de Barcelona pêl mes d' Agost de 1391, salvantse de la persecució de la justicia, per aquesta feta, gracies a l' influencia de l' abat de Montserrat, que logrà perdó excepcional del rei per En Dez Mas en Febrer de 1392, tractantse d' un artista tan intelligent y expert còm era.

DEZ POU (Jaume). *Biog.* Pintor barceloní del sigle XIV, quin rastre 's trova entre 'ls anys 1374 y 1389.

DEZ VALL (Joan). *Biog.* Artista catalá de finals del sigle XIV y principis del XV. L' any 1409 era illuminador de llibres del rei d' Aragó, en quin travall era una especialitat.

DEZCOLL (Bernat). *Biog.* Cronista y conseller reial. Nat a Mallorca l' any 1300 y mort a la meteixa illa en 1391. En temps del rei Joan I cobrava doscents rals d' or anuals. Durant bona part del regnat d' En Pere 'l *Ceremoniós* y al comens del d' En Joan I era llochtinent de mestre racional de la cort catalana. Va concórrer a la conquista de Cerdenya, rebentne heretats y vivint'hi mòlts anys, fins que va retornar a Barcelona. És l'autor de la *Crónica del rei En Pere IV d' Aragó,* que 's suposa escrita pêl meteix rei (1370 al 1390), á la qual hi manca 'l capítol relatiu a la conquista de Cerdenya, esgarriat o perdut Va compondre, també per encárrech reial, la *Genealogía dels reis de Sicilia y la dels reis de França,* una part de la qual és coneguda per *Crónica de San Juan de la Peña,* traduída al castellá, y per *Crónica pinatense,* traduída al llatí entre 1387 y 1390. — Dels escrits d' en Dezcoll n' aprofitá una part en Carbonell (fols. 27 a 96 de les *Cróniques d' Espanya)* l' any 1547. La famosa *Crónica de San Juan de la Peña,* escrita primitivament en catalá baix el títol de *Neologia dels reis d' Aragó,* es d' en Dezcoll. — L' any 1388 va cobrar noranta sis mil sous de una sola paga per els travalls históricihs fets per compte del rei.

DEZÉ, NA. adj. *Ant.* DESÉ.

DEZEBRE. v. a. *Ant.* ENGANYAR. || DEIXAR.

DEZEMBRE. m. *Ant.* DESEMBRE.

DEZENA. f. *Ant.* DESENA.

DEZENER. m. *Ant.* DECURIÓ.

DI. Partícula qu' entra en la composició inicial de algunes paraules pera expressar divisió, separació y a voltes aument del significat. **Di.**

DÍA. m. L' espai de temps que dura la llum del sol demunt de l' horitsó. **Día.** || L' espai de temps que gasta 'l sol ab el seu moviment diurno aparent desde que ix d' un meridiá fins que torna al meteix, donant una volta complerta a la terra. Se divideix en vint y quatre hores, que componen les de llum y les de fosca, y 's diu: *día natural.* **Día.** || pl. Els que 's concedeixen finit el terme del plasso. **Cortesía.**

DÍA ABÁNS: VIGILIA.

DÍA ABCIACH. Día infelís o malaurat. *Día aciago, infausto.* || DÍA DE FEINA.

DÍA ARTIFICIAL. El temps que dura 'l sol desde que neix fins que 's pon. *Día artificial.*

DÍA ASSENYALAT O DIAT. El destinat o prefixat pera fer alguna cosa. *Día diado ó adiado ó señalado* || Día notable per alguna festivitat, etc. *Día señalado, notable.*

DÍA ASTRONÒMICH. L' espai de temps que triga un punt del equador desde que s' aparta d' un meridiá fins que hi torna. Aquestos díes son iguals entre sí, pero quatre minuts poch més o ménys més curts que els naturals. *Día astronómico ó del primer móvil.*

DÍA BÓ. Aquell en que 'ls que tenen tercianes reposen o no tenen accessió. *Día de huelga.*

DÍA CAPRIFICAL. Aquell en que 'ls mosquits ixen còm eixáms de les figues al principi de la canícula. *Día caprifical.*

DÍA CLAR O ALEGRE. El día seré. *Día claro.*

DÍA COVAT. Aquell en que no corre aire y fa calor per la mòlta calma. *Día bochornoso.*

DÍA CRÍTICH. Aquell del qual dependeix la decisió d' alguna cosa. *Día crítico.*

DÍA DE CAMP. El día destinat pera divertirse fora de la població. *Día de campo.*

DÍA DE CAP D' ANY. El día primer del mes de Janer. *Día de año nuevo.*

DÍA DE CARN O GRAS. Aquell en que no es pecat menjar carn. *Día de carne.*

DÍA DE CENDRA. El primer día de quaresma. *Miércoles de ceniza, miércoles corvillo.*

DÍA DE CORPUS. El primer dijous després del diumenge de la Trinitat, en el qual se celebra la festa de l' institució de l' Eucaristía. *Día del Corpus, del Señor ó de Dios.*

DÍA DE CUMPLEANYS. El en qu' algú fa anys. *Día de cumpleaños.*

DÍA DE DEJUNI. Aquell en que la iglesia mana dejunar. *Día de ayuno.*

DÍA DE DESCÁNS. Entre menestrals aquell en que no travallen y 's passejen. *Día de huelga.*

DÍA DE FESTA O DE VAGAR. El diumenge o 'l día senyalat per l' Iglesia en honor d' algún misteri o sant ab obligació de dedicarlo a Dèu. oir missa y no travallar. *Día de fiesta ó festivo.*

DÍA DE FEINA O DE TRAVALL, O FEINER O FAHENER El en que 's pot travallar. *Día de trabajo, de labor, de entresemana, de cutio.*

DÍA DE FOLGA. *Ant.* DÍA DE DESCÁNS.

DÍA DE GALA. Aquell en que per algún motiu de celebri at la cort se vesteix de gala. *Día de gala.*

DÍA DE NADAL. El día vint y cinch de Desembre en que l' Iglesia celebra 'l neixement de Jesús. *Día de Navidad.*

DÍA DE PEIX O MAGRE. Aquell en que hi há obligació d' abstindres de menjar carn. *Día de pescado ó de viernes.*

DÍA DE PRECEPTE. Aquell en que hi há obligació de oir missa, y no 's pot travallar. *Día de precepto, día de guardar.*

DÍA DEL ANELL. Aquell en que'l promés dòna l'anell a la promesa. *Día de la joya.*

DÍA DEL JUDICI. El día en que finirá 'l mon, y en el qual Dèu judicará als vius y als morts. *Día del juicio.* || *Met.* Día de confusió o malaurat. *Día aciago ó de juicio.*

DÍA DEL NEIXEMENT. Aquell en qu' algú fa anys. *Día de años.*

DÍA DEL SANT APARICI. *Ant.* DÍA DELS REIS.

DÍA DELS MORTS. El de la commemoració dels difunts, qu' és l' immediat després de Totsants. *Día de los finados.*

DÍA DELS RAMS. El día primer de la Setmana Santa. *Día ó domingo de ramos ó de los ramos.*

DÍA DELS REIS O DE LA EPIFANÍA. El día 6 de Janer, en que l' Iglesia celebra la festa de la Epifanía. *Día de la Epifanía del Señor, día de la adoración de los reyes.*

DÍA DÒLENT. Aquell en que molesta 'l fret, el vent, etc. *Día desabrido.*

DÍA ECCLESIÁSTICH. El día natural que pêl cult ecclesiástich en els resos y ofici diví comensa l' Iglesia desde l' hora de vespres fins al dia següent a la meteixa hora. *Día eclesiástico.*

DÍA FERIAT. Aquell en qu' están tancats els tribunals, y 's suspén el curs dels negocis de justicia. *Día feriado.*

DÍA INTERCALAT. El que s' introdueix cada quatre anys després del 28 de Febrer, formant els anys de traspás, y resulta de les sis hores escasses que triga el sol més dels 365 díes pera completar el seu curs annual. *Día intercalar.*

DÍA JURÍDICH O D' AUDIENCIA. Aquell en que 's dóna audiencia judicial, y 'ls tribunals despatxen els negocis d' administració de justicia. *Día de tribunales ó de audiencia.*

DÍA LECTIU. A les universitats és aquell en qu' están obertes les aules. *Día lectivo.*

DÍA NUVOLÓS. Aquell en que 'l cel es cubert de núvols. *Día nublado ó nubloso ó nuboso.*

DÍA OBRER. *Ant.* DÍA DE FEINA.

DÍA PER ALTRE m. adv. UN DÍA PER ALTRE.

DÍA PER DÍA. m. adv. Ab que s' expressa 'l día fixo en que 's va fer o va passar alguna cosa; y aixís dihém: *aixó va succeir día per día de corpus. El día mismo.*

DÍA PESAT. Aquell en qu' está mòlt carregada la atmósfera. *Día pesado.*

DÍA RODÓ. El día de feina entre dues festes. *Día quebrado.*

DÍA TAPAT, TRIST, FOSCH, CUBERT. Aquell en que hi há núvols prims y no fá sol. *Día parado.*

ACLARIRSE 'L DÍA. fr. Eixir el sol després d' haver estat núvol. *Abrir ó despejarse el día.*

AL APUNTAR EL DÍA. m. adv. Al comensar a deixarse veure la claror del día. *Al amanecer, á primera luz, al rayar el día.*

ALLARGARSE O CREIXER EL DÍA. fr. Aumentarse la duració diaria del sol demunt del horitzó, lo que succeeix desde 21 de Desembre fins al 22 de Juny, pêls habitants del septentrió, y desde 22 de Juny fins a 21 de Desembre pels meridionals. *Crecer el día.*

ALTRE DÍA. *Expr.* Ab qu' algú 's nega a fer lo que se li demana. *Mañana.*

ABÁNS DE DÍA. m. adv. Al temps u hora immediatament després de la qual se fá de día. *Antes del alba.*

APUNTAR EL DÍA. fr. Comensar a deixarse veure la llum del día. *Despuntar el día, esclarecer, alborear.*

AVUI EN DÍA. m. adv. Al temps present, a aquesta época. *Hoy día, hoy en día, el día de hoy.*

BON DÍA O MÒLT BON DÍA TINGUI. Salutació familiar de que s' usa trovant al dematí gent coneguda. *Buenos días.*

CADA DÍA. m. adv. En tots els díes. *Todos los días, cada día.*

CADA DÍA NO ÉS FESTA MAJOR, O NO'N PASSEN CADA DÍA, O NO ÉS CADA DÍA. *Loc.* Ab que 's denota que les coses costoses o extraordinaries no son pera repetirles fora de la ocasió. *Agosto y vendimia no es cada día, y si cada año unos con ganancia y otros con daño.*

CADA DÍA TENÍM UN DÍA MÉS. *Loc.* Ab que s' expressa l' efecte que la etat causa a les persones debilitant llur robustesa, brío y salut. *No se van los días en balde.*

CAURE 'L DÍA. fr. Acostarse a la seua fí. *Caer el día.*

CLAREJAR EL DÍA. fr. CLAREJAR, 1.

CUBRIRSE 'L DÍA. fr. Ennuvolarse. *Encapotarse, cerrarse ú oscurecerse el día.*

DE CADA DÍA. m. adv. Diari, ordinari, còm: EL VESTIT DE CADA DÍA. *Diario.* || Successivament, ab continuació, còm: *El nostre pá de cada día. De cada día.*

DE DÍA. m. adv. Mentres dura la llum del día. *De día.*

DE DÍA A DÍA. m. adv. DE SOL A SOL.

DE DÍA EN DÍA. m. adv. Manifesta qu' alguna cosa 's va diferint més de lo que 's pensava. *De día en día.* || Denota la continuació del temps en que s' espera o 's va fent alguna cosa. *De día en día.*

DEL UN DÍA AL ALTRE. m. adv. Expressa l' afany ab que s' espera algún succés. *De un día á otro, de día á día.* || Expressa la mudansa esdevinguda desde 'l día abáns. *De un día para otro.*

DEMÁ SERÁ UN ALTRE DÍA. *Loc.* Qu' explica la vicissitut de les coses humanes. *Mañana será otro día.*

DÓNAR EL BON DÍA. fr. Saludar a algú al dematí, desitjantli bon día. *Dar los buenos días.*

EIXIR DEL DÍA. fr. *Met.* Eixir d' algun apuro, dificultat, etc., pêl prompte. *Salir del día.*

EL DÍA D' AVUI. m. adv. AVUI EN DÍA.

EL DÍA DEL SEU SANT. Aquell en que 's celebra la festa del sant del nòm d' algú. *Su día.*

EL DÍA NUVOLÓS ENGANYA AL PERESÓS. *Ref. Día de nublo, la mañana larga y el día ninguno.*

ENTRE DÍA. m. adv. Durant el día, per algún espai d' ell. *Entre día.*

ESCURSARSE 'L DÍA. fr. Anarse disminuint la duració diaria del sol demunt del horitzó, lo que succeeix desde 21 de Juny a 21 de Desembre pêl septentrió y desde 21 de Desembre á 22 de Juny pêls habitants del mitjdía. *Descrecer el día.*

ÉSSER, SEMBLAR UN DÍA DE JUDICI. fr. Denota la gran confusió, crits, etc., que hi há en algún llóch. *Ser, parecer un día de juicio.*

FER DEL DÍA NIT Y DE LA NIT DÍA. fr. Passar el día en les ocupacións propies de la nit, y la nit en les propies del día, invertint aixís l' ordre natural. *Hacer del día noche y de la noche día.*

FERSE DÍA O DE DÍA. fr. Comensar a deixarse veure la llum del día. *Amanecer, abrir ó romper el día.*

NÉIXER EN ALGÚN DÍA U HORA. fr. *Met.* Significa que algú ha eixit o s' ha lliurat d' un gran risch o perill de la vida. *Nacer en algún día ú hora.*

NO DIGUIS MAL DEL DÍA QUE PASSAT NO SIGUI. *Ref.* Ensenya que no pot ferse judici de les coses fins que s' han vist del tot. *No digáis mal del año hasta que sea pasado.*

PASSÉM EL DÍA D' AVUI QUE DEMÁ DEU PROVEIRÁ. *Loc.* No cuidar de l' esdevenidor. *Tirar solo á salir del día.*

QUI A GRAN DÍA 'S LLEVA TOT EL DÍA TROTA. *Ref.* Reprén als peresosos a qui la dessidia priva regularment el fruit que podíen conseguir ab la dilligencia. *Quien se levanta tarde no oye misa ni come carne.*

QUI DÍA PASSA ANY EMPENY. *Ref.* Ab que s' aconsella eixir del apuro, en qu' algú troba, esperant que 's millorará la sort. *Quien pasa punto, pasa mucho; sácame de aquí y degüéllame allí.*

RATLLAR EL DÍA. fr. CLAREJAR, 1.

SANT DÍA. Tot el temps d' un día. Comunment s' usa pera rependre a algú que 'l gasta tot ociosament, sense aplicar part d' ell a coses bones o indiferentes. *Santo día.*

TAL DÍA FARÁ UN ANY. *Loc.* Pera denotar el poch o cap cuidado que causa alguna cosa. *Tal día hará un año.*

TAPARSE 'L DÍA. fr. CUBRIRSE 'L DÍA.

TRENCAR O ROMPRE 'L DÍA. fr. Comensar a ferse de día. *Amanecer, alborear, reir el alba; romper, abrir, despuntar el día.*

UN DÍA PER ALTRE O L'UN DÍA SÍ, L' ALTRE NO. m. adv. Alternant els díes. *Un día sí, otro no.*

UN DÍA PER ALTRE Y DOS ARRÉU. *Loc.* Dos díes sí y un no. *Cada tercer día.* || *Loc. fam.* Pera expressar qu' alguna cosa 's fa mòlt sovint y quasi continuament. *Casi todos los días.*

UN DÍA QU' ALTRE O UN O ALTRE DÍA. *Loc.* Ab que s' expressa qu' alguna cosa 's fa o succeeix poch sovint o deixant passar mòlts díes. *Uno que otro día.*

VUI DÍA. m. adv. AVUI EN DÍA.

DIABATRE. m. Calçat antich de dona. **Diabatro.**

DIABET. m. Máquina hidráulica disposada de modo qu' en estant plena del tot torna a buidarse. **Diabeto.**

DIABETES. f. *Med.* Malaltía que consisteix en una secreció excessiva d' orina mòlt ensucrada. **Diabetes.** || m. Mena de lladró. **Diabetes.**

DIABÉTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent o relatiu a la diabetes. **Diabético.** || *Med.* Qui pateix diabetes. **Diabético.**

DIABLA o DIABLE. m. Carruatge de dues rodes, descubert y mòlt lleuger. Carretó ab dues rodes pera transportar fardells. **Diabla.** || Máquina que consta d' un corró d' uns quatre pams de diámetre y sis de llarch, cubert de puntes y ganxos de ferro que passen entre altres ganxos clavats en una barra o montant paralelo al corró. Serveix pera cardar llana, cotó, etc. **Diabla.** || *Agr.* Instrument pera batre 'l blat, l' ordi, etc. **Diabla.**

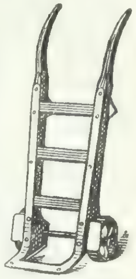

Diabla

CUSIR A LA DIABLA. *Loc.* Se diu aixís la enquadernació en rústica que consisteix en la unió, per medi d' una sola puntada, de tots els plechs de que 's composa un llibre. *Á la diabla.*

DIABLE. m. Nòm general dels ángels llensats al abisme, y de cada un d' ells. **Diablo, demonio.** || *Met.* El qui té mal geni o ès mòlt través, temerari y atrevit. **Diablo.** || *Met.* Qui és mòlt lleig. **Diablo.** || *Met.* L' astut, sagás, que té subtilesa y manya fins per les coses bones. **Diablo.** || Nòm aplicat a Catalunya a varis ponts de l' antigor ab quins s' enllacen tradicións prou remarcables. PONT DEL DIABLE. **Puente del diablo.**

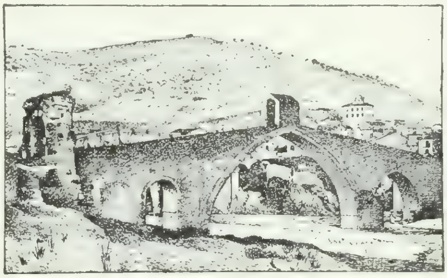

Pont del Diable a Martorell

DIABLE ENCARNAT: DIMONI ENCARNAT.

DIABLE PREDICADOR. Nòm que 's dóna a la persona qu' éssent de costúms escandaloses, se posa a dónar bons consell als altres. *Diablo predicador.*

ANAR EL DIABLE APROP. fr. *Fam.* Trovarse en greu apuro o perill próxim. *Ver las orejas al lobo.*

ANAR O RODAR EL DIABLE PER CASA. fr. *Fam.* Haver' hi dissensións. *Andar el diablo en Cantillana ó suelto.*

ANARSE 'N AL DIABLE. fr. Condemnarse. *Irse al infierno.*

BALLAR 'HI 'L DIABLE. fr. ANAR EL DIABLE PER CASA.

DEL DIABLE, DE MIL DIABLES. *Expr.* Ab que s' exagera alguna cosa per dolenta ó incómoda. *Del diablo, de los diablos, de mil diablos, de todos los diablos.*

DONARSE A TOTS ELS DIABLES. fr. Estar sumament irritat. *Darse al diablo.*

EL DIABLE QUAN ES VELL SE FA HERMITÁ. *Ref.* Que dòna a entendre lo que regularment succeeix als homes que quan son jovens desitjen honors y diversións, y solament a la velesa 's dónen a la virtut. *De mozo á palacio, de viejo á beato.*

ENCARA QUE TOT SE 'N VAGI AL DIABLE. *Expr.* Ab que 's dóna a entendre la resolució de fer alguna

cosa, encara que hi hagi perill y perdua. *Rocín y manzana, ó aunque se aventuren rocín y manzanas.*

ENVIAR O TIRAR AL DIABLE. fr. *Met. fam.* Despedir a algú per despreci, o per no volerlo atendre en lo que diu o demana. *Enviar al rollo ó á escardar cebollinos.* || Despedir a algú ab cólera. *Echar á uno más alto que sopas en queso.*

HI HÁ ALGÚN DIABLE ENTRE MITJ. *Loc.* Qu' expressa la malicia amagada, embolich, etc., que hi há en algún cas o negoci. *Aquí hay mucho diablo.*

MÉS QUE 'L DIABLE. *Expr. comp.* Qu' explica l' excés d' alguna cosa; y aixís se diu: *pesa més que 'l diable. Como el diablo.*

NO ESTÁ 'L DIABLE PERA FER CREUS. *Loc.* Ab que algú denota que 's guardará mòlt bé de fer alguna cosa. *Guarda, Pablo; no en mis días.*

NO FÉS EL DIABLE QUE... *Expr.* Denota que 's deu evitar algún perill o contingencia, pera que no succeeixi algún mal. *No sea el diablo que...*

PARLAR AB EL DIABLE. fr. Que s' aplica al subgecte qu' és mòlt astut y averigua coses difícils de saberse. *Hablar con el diablo.*

QUAN EL DIABLE VA A RESAR, MIRA QUE 'T VOL ENGANYAR. *Ref.* Reprén als hipócrites, y generalment a tots els qu' ab bones apariencies encubreixen males intencións. *Cuando el diablo reza engañarte quiere.*

¡QUÉ DIABLE! Modo de parlar que 's junta frequentment a les expressións d' impaciencia o d' admiració. *¡Qué diablos! ¿Cómo diablos?*

SAB EL DIABLE ONT JAU. *Loc.* Expressa qu' algú es mòlt sagás y advertit. *Sabe más que Merlín ó que Lepe; más que la zorra.*

TOT SE N' HA ANAT AL DIABLE. *Expr. fam.* Denota 'l mal éxit qu' ha tingut alguna cosa. *Llevóselo el diablo.*

TRENCARSE 'L COLL EL DIABLE, O ALGÚN DIABLE. fr. Usada quan se logra alguna cosa que feia temps que 's desitjava y mai se lograva. *Quebrar el ojo al diablo.*

¡UN DIABLE! *Expr. fam.* Manifesta la repugnancia que tenim a executar una cosa que se 'ns proposa. *¡Un diablo!*

DIABLEJAR. v. n. Dir o fer diablures. **Diablear.**

DIABLERÍA. f. Influencia secreta qu' en altre temps s' atribuía al diable. **Diablería.** || Suposada maquinació diabólica. **Diablería.**

DIABLET. m. dim. **Diablillo.**

DIABLETUT. f. *Ter.* **Diablura.**

DIABLÍA. f. Cosa de diables. **Diablura.**

DIABLILLO. m. dim. DIABLÓ, 3.

DIABLÓ. m. dim. **Diablillo.** || El minyó que vestit de diable va a la professó de Corpus y altres festes. **Diablillo.** || *Met.* Qui és agut y enjogassat. **Diablillo.**

DIABLOT. m. DIABLÓ, 2.

DIABLURA. f. Travessura extraordinaria, acció temeraria exposada a perill y fora de raó o temps. **Diablura.**

DIABOLICAL. adj. *Ant.* DIABÓLICH.

DIABÓLICAMENT. adv. m. D' un modo diabólich. **Diabólicamente, diablamente.** || Serveix pera aumentar la forsa d' una expressió, y equival a *en gran manera.* **Diabólicamente.**

DIABÓLICH, CA. adj. Lo qu' es propi del diable. **Diabólico.** || *Met. fam.* Lo excessivament dolent, còm: *temps diabólich.* **Diabólico.**

DIABÓTANO. m. Emplastre resolutiu que s'aplica a les llupies o glándules infartades. **Diabótano.**

DIABROSIS. f. *Med.* Erupció espontánea produida per substancies corrosives. **Diabrosa, diabrosis.**

DIACA. m. Ministre ecclesiástich y de grau segón en dignitat, immediat al sacerdoci. **Diácono.**

DIACALASIA. f. *Med.* Interrupció del os del craneu. **Diacalasia, diacalasis.**

DIACALCÍTEOS. m. Emplastre astringent de sulfat de ferro pera cicatrisar les llagues. **Diacalcíteos.**

DIACALIMINTO. m. Antídot antich en quina composició hi entrava 'l calament. **Diacaliminto.**

DIACATOLICÓN. m. *Farm.* Electuari purgant. **Diacatolicón.**

DIACAUSIA. f. *Med.* La calor excessiva en un malalt. **Diacausia.**

DIACISMINÓ. m. Emplastre de cumí. **Diacisminón.**

DIACLISME. m. Mena de gargarisme que s' usa contra l' escorbutí. **Diaclismo.**

DIACO. m. Clergue conventual de l' ordre de Malta, que servía deu anys abáns d'ésser capellá. **Diaco.**

DIACOLOQUÍNTIDA. f. *Farm.* Electuari, confecció medicinal a mena d' opiata. **Diacoloquíntida.**

DIACOMÁTICH, CA. adj. Epítet d' un género de transicións armóniques. **Diacomático.**

DIACONAT. m. L' ordre sagrat immediat al sacerdoci. **Diaconato, diaconado.**

DIACONÍA. f. El districte y terme en que antiguament estaven dividides les iglesies pera'l socorro dels pobres al cuidado d' un diaca, y també la casa en que vivía. **Diaconía.**

DIACONIL. adj. Lo que pertany al diaca. **Diaconal.** || m. El clergue que a algunes iglesies té la obligació de cantar l' evangeli a les misses solemnes. **Evangelistero.**

DIACONISAR. v. a. Ordenar de diaca. **Diaconizar.** || v. r. Rebre 'l diaconat. **Diaconizarse.**

DIACONISSA. f. Dona empleada y dedicada al servei de l' Iglesia. **Diaconisa.**

DIÁCOPE. m. Esquerda o trencadura longitudinal d' un os. **Diácope.**

DIACOPREGIA. f. Preparació medicamentosa feta ab excrement de cabra. **Diacopregia.**

DIACOREMO. m. *Med.* Tota mena d' evaquació excrementicia. **Diacoremo, diacoresis.**

DIACORÉTICH, CA. adj. Lo qu' es propi pera operar la diacoresis o lo pertanyent a aquesta malaltía. **Diacorético.**

DIACORISIS. f. Tota mena de separació de parts al cos humá. **Diacorisis.**

DIACORO. m. Electuari que té per base l' acoro. **Diacoro.**

DIACRAMIANA. f. La barra inferior. **Diacramiana.**

DIACRISTA. m. *Ant.* Gargarisme detersiu. **Diacrista.**

DIACRÍTICH, CA. adj. Lo que serveix pera distingir o diferenciar. **Diacrítico.** || *Gram.* Punts diacrítichs. **Diéresis.**

DIACROCIÓ. m. Coliri preparat ab safrá. **Diacroción.**

DIACÚRCUMO. m. Medicament que té per base la cúrcuma. **Diacúrcumo.**

DIACÚSTICA. f. Part de la acústica que té per obgecte l' estudi de la refracció dels sons. **Diacústica.**

DIADA. f. Día.

DIADA D' ORDINACIÓ. f. *Ter. Moyá.* El día designat pera fer un ordinari el seu viatge.

ANAR A DIADES Y TINDRE DIADES. fr. ANAR A DÍES.

DIADELFIA. f. *Bot.* Setena classe del sistema sexual de Linnéu. **Diadelfia.**

DIADELFO, A. adj. *Bot.* Epítet dels estáms de les flors units uns ab altres per llurs filets. **Diadelfo.**

DIADEMA. f. v. Corona.

DIADEXIA. f. *Med.* Transformació d' un principi morbífich en un altre diferent. **Diadexia.**

DIADOCA. f. *Med.* Cambi d' una malaltía en una altra de menys greu. **Diadoca.**

DIADOCOS. m. Pedra groga semblant al beril, a la qual atribuíen virtuts extraordinaries els mágichs y cabalistes. **Diadocos.**

DIADOSIS. f. Distribució de la materia nutritiva a la economía animal. **Diadosis.**

DIAFANITAT. f. Transparencia. **Diafanidad.**

DIÁFANO, A. adj. Transparent. **Diáfano.**

DIAFANÓGENO, A. adj. Que produeix la diafanitat. **Diafanógeno.**

DIAFANÓMETRE. m. Instrument que serveix pera midar la diafanitat de l'atmósfera. **Diafanómetro.**

DIAFANOMETRÍA. t. Art de midar la diafanitat. **Diafanometría.**

DIAFANORAMA. m. Mena de quadro en perspectiva, que iluminat per derrera fa aparéixer còm si fos reial lo que s'hi veu. **Diafanorama.**

DIÁFISIS. f. *Med.* Tot lo que separa dos cossos o está situat entre dues parts del cos humá. **Diáfisis.**

DIAFONÍA. f. Música de dues veus. **Diafonía.**

DIAFORESIS. f. *Med.* Estat mitjá entre la transpiració y el suor. **Diaforesis.**

DIAFORÉTICH, CA. adj. *Med.* S' aplica a certs medicaments que faciliten la suor. **Diaforético.**

DIAFRAGMA. m. *Anat.* Membre, part carnós y part tendrunós que còm una volta flexible separa la cavitat del pit de la del ventre. **Diafragma.**

DIAFRAGMÁTICH, CA. adj. S' aplica a tot lo que pertany al diafragma, còm: *venes, arteries*, etc. **Diafragmático.**

DIAFRAGMATITIS. f. *Med.* Inflamació del diafragma. **Diafragmatitis.**

DIAFRAGMATÓCELE. f. Trencadura del diafragma. **Diafragmatócele.**

DIAGNÓSTICA. f. Coneixement dels síntomes de les malaltíes. **Diagnóstica, diagnosis.**

DIAGNÓSTICH, CA. adj. Lo que pertany a la diagnóstica. **Diagnóstico.**

DIAGO (Francisco). *Biog.* Historiaire valenciá, nat a Viver (Castelló) y mort l'any 1615. Va pendre l'hábit de Sant Domingo l'any 1578, a Valencia. Va ésser lector de teología del convent de Santa Caterina de Barcelona y calificador de la Inquisició. L'any 1603 va ésser elegit prior del convent de Sant Onofre de Valencia. El rei Felip III el va nomenar cronista de la corona d'Aragó. Les seues obres principals son: *Historia de la provincia de Aragón de la Orden de Predicadores,* (Barcelona 1599, fol); *Historia... de S. Vicente Ferrer.* . (Barcelona 1600 en 4t., reimpresa en 1611 en 8.°); *Historia de la vida de San Raimundo de Peñaforte,* (Barcelona 1601 en 8.°); *Historia de Fray Luis de Granada,* (Barcelona 1605); Catálech dels bisbes de Girona, en llatí; *Historia de los... Condes de Barcelona* (Barcelona 1603); *Anales del reino de Valencia* (Valencia 1613 fol.); *Catalonia descriptio.*

— (SALVADOR). *Biog.* Frare del ordre de predicadors, nomenat en relligió «fra Antonino.» Va néixer a Valencia cap a mitjans sigle XVIII, estudiant a les Escoles Pies y prenent l' hábit del convent de Sant Domingo (1781). Al convent d'Oriola va arribar a mestre de la facultat de teología, éssent després elegít Examinador Sinodal per l'arquebisbe Simó Lopeç. Va escriure quelcòm sota'l pseudónim *Dí más palos.* És autor d'algunes poesíes contra'ls enemichs del estat regular. Se li deu la historia de la vida y mort dels tres frares dominichs fusellats pêls francesos l'any 1812 a Murvedre, estampada a Valencia per J. Tormos y Nebot en 1813.

DIAGÓMETRE. m. Mena d'electróscopo mòlt sensible. **Diagómetro.**

DIAGOMETRÍA. f. Art de comparar per medi del diagómetre la conductibilitat eléctrica de diferentes substancies. **Diagometría.**

DIAGONAL. adj. *Geom.* Ratlla recte que en qualsevol polígono va desde un ángul qualsevol a un altre ángul que no sigui 'l seu inmediat oposat per dins de la figura. **Diagonal** || pl. En la esgrima les ratlles que tallen d'ángul a ángul els dos quadrats, que se imaginen, l'un al pit y l'altre a la cara. **Diagonales.**

DIAGONALMENT. adv. m. D'un modo diagonal. **Diagonalmente.**

DIAGRAFÍA. f. Art de dibuixar ab el diágrafo. **Diagrafía.**

DIAGRÁFICA. f. Art de delinear, o la meteixa delineació o dibuix. **Diagráfica.**

DIAGRAFITA. f. *Miner.* Roca que proporciona fragments a tall de llapis. **Diagrafita.**

DIAGRAFO. m. Instrument que serveix pera dónar en petit la imatge d'un obgecte mòlt més gran. **Diagrafo.**

DIAGRAMA. m. Figura o construcció de línea que serveix pera demostrar una proposició. **Diagrama.** || *Ant.* Extensió dels sons en el sistema músich dels grechs, qu' equival a lo que 'n diém escala. **Diagrama.**

DIAGRIDI. m. *Med.* Escamonea preparada ab el such de la llimona. **Diagridi.**

DIALACA. f. *Farm.* Preparació que té per base la goma laca. **Dialaca.**

DIALAJA. f. m. Vegis DIALATGE.

DIALATGE. m. Vegis DIALATJE.

DIALATJE. m. *Miner.* Silicat de magnesia y cals o ferro, de color vert més o menys fosch, que ratlla 'l carbonat de cals y 's fundeix poch a poch deixant una escoria grisenca. **Dialaja.** || *Ret.* Figura que consisteix en fer us de mòlts arguments pera demostrar una sola proposició. **Dialaje.**

DIÁLECH. m. Conferencia escrita o de viva veu entre dues o més persones que alternativament discorren preguntant y responent. **Diálogo.**

PARLAR EN DIÁLECH. fr. DIALOGISAR.

DIALECTE. m. Forma particular que presenta la llengua nadiua d'un país en alguna de les seues regions. **Dialecto.**

DIALÉCTICA. f. Art de dirigir bé'l raciocini. **Dialéctica.**

DIALÉCTICAMENT. adv. m. D'un modo dialéctich. **Dialécticamente.**

DIALÉCTICH, CA. adj. Lo que pertany a la dialéctica. **Dialéctico.** || m. Qui professa la dialéctica. **Dialéctico.**

DIALEGMÁTICH, CA. adj. Epítet de les arts o ciencies analisadores dels signes per medi dels quals ens transmetém les idees. **Dialegmático.**

DIALEPSIS. f. *Med.* Espai que 's deixa entre les circumvolucións de certs envenats. **Dialepsis.**

DIALIBANÓN. m. *Med.* Nòm de certs medicaments que tenen per base l' incéns. **Dialibanón.**

DIALOGAR. adj. DIALOGÍSTICH.

DIALOGAR. v. n. Fer diálechs o parlar en diálech. **Dialogizar, poner en diálogo, dialogar.**

DIALOGÍA. f. Figura que's comet quan se junten mòlts arguments pera un sol efecte. **Dialogía.**

DIALOGISAR. v. n. Dialogar.

DIALOGISME. m. *Met.* Mena de prosopopeia que se comet quan algú, sigui reial o fingidament, se fa preguntes y respostes còm si parlés ab altres. **Dialogismo.**

DIALOGÍSTICH, CA. adj. Lo pertanyent al diálech o lo qu' está escrit en diálech. **Dialogístico.**

DIALTEA. f. Ungüent compost principalment de l'arrel de malví. **Dialtea.**

DIAMANT. m. *Miner.* Pedra fina que té la transparencia del crestall de roca; és carbono pur y la

més dura de totes les pedres fines, puig que les ratlla totes, sense ésser ratllada per cap d' elles. **Diamante.** || Eina de fusta o de metall ab una punteta de diamant al capdevall qu' usen els vidriers pera tallar el vidre. **Diamante.**

DIAMANT EN BRUT. El qu' está sense pulir o tal còm surt de la mina. *D amante bruto ó en bruto, naife.* || Qualsevulla cosa animada y sensible, còm: *l' enteniment, la voluntat, etc., quan no té 'l lluiment que dónen la educació y la experiencia. Diamante bruto ó en bruto.*

DIAMANT MÒLT PETIT. *Chispa.*

DIAMANT TAULA. El qu' és travallat per la part de dalt ab una superficie plana y quatre rebaixats alentorn. *Diamante tabla.*

DIAMANTÍ, NA. adj. Lo pertanyent al diamant y, metafóricament, la duresa o fortalesa d' alguna cosa. **Diamantino.**

DIAMANTISTA. m Qui travalla o engasta diamants o altres pedres fines. **Diamantista.**

DIAMETRAL. adj. Lo que pertany al diámetre, còm: *ratlla diametral.* **Diametral.** || A l' esgrima, ratlla que 's suposa baixar del cap als peus per la part anterior, dividint l' home en dues meitats. **Diametral, vertical.**

DIAMETRALMENT. adv. m. D' extrém a extrém. **Diametralmente.**

DIÁMETRE. m. *Geom.* La ratlla recta que passant pêl centre del cercle y acavant a la circumferencia, 'l divideix en dues parts iguals. **Diámetro.** || **Calibre.**

DIÁMETRE APARENT. *Astron.* Aquella porció del cercle máxim, tirat pêl centre d' un astre, que ocupa d' una a altra banda del còs. *Diámetro aparente.*

DIÁMETRE VERDADER. *Astron.* El del meteix còs esférich de l' astre, que 's determina en semidiámetres de la terra. *Diámetro verdadero.*

DIANA. f. *Mil.* Un dels tochs de guerra que 's fá a punta de día pera indicar que cessa 'l sant y senya que s' havía dónat a fí de regonéixers durant la nit. **Diana.**

TOCAR DIANA. fr. Batre 'ls tambors pera donar a entendre la vinguda del día. *Tocar la diana.*

DIANA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sant Jordi Desvalls, prov. de Girona.

DIANDRIA. f. *Bot.* Segona classe del sistema sexual de Linnéu. **Diandria.**

DIANDRO, A. adj. *Bot.* S' aplica a les flors que tenen dos estams. **Diandro.**

Diano

DIANEMO, A. adj. *Bot.* Qu' acava en dos filaments. **Dianemo.**

DIANGE. m. *Ter. Ibis.* Dimoni. **Diablo.**

DIANGI, A. adj. *Bot.* Que té doble fructificació. **Diangio.**

DIANITRA. f. *Med.* Preparació nitrosa. **Dianitra.**

DIANIUM ARTEMISIUM. *Geog. ant.* Nòm de Denia, prov. d' Alacant, en temps dels romans.

DIANO. m. *Entom.* Género d' insectes coleópters braquelitres, indígenes de Europa. **Diano.**

DIANTACI, A. adj. Semblant al dianto. **Diantáceo.**

DIANTECIA. f. *Entom.* Insectes coleópters nocturns qu' abunden a Europa. **Diantecia.**

Diantecia

DIANTERI, A. adj. Que té dues anteres. **Diantero.**

DIANTO. m. *Bot.* Que té dues flors. **Dianto.** || Nòm cientifich del clavell. **Dianto.**

DIANTÓN. m. Polvos extrets de gran nombre de plantes aromátiques. **Diantón.**

¡DIANTRE! m. *Fam.* Diable. **Diantre, dianxe.** || interj. **¡Diantre! ¡Diablo!**

DIANUCH. m. Substancia gelatinosa preparada ab nous verdes. **Dianuco.**

DIANXE. m. *Fam.* **Diantre.**

DIAPALMA. f. Emplastre dessecant compost del decuit de palma, oli comú y litargiri. **Diapalma.**

DIAPASME. m. Tota composició de polvos aromátichs, d' essencia, etc. **Diapasmo.**

DIAPASSÓ. m. *Mús.* L' intérval que consta de cinch tons, tres majors y dos menors, y de dos semitòns majors, que són: *diapente* y *diatesarón.* **Diapasón.**

DIAPENTE. m. *Mús.* El quint intérval que consta de tres tons y d' un semitó menor. És consonancia perfecta. **Diapente.** || *Fam.* Compost de cinch menes de drogues. **Diapente.**

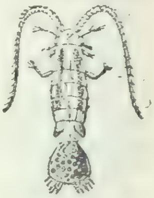
Diaptom

DIAPNÓTICH, CA. adj. Propi pera excitar l' acció exhalant de la pell. **Diapnótico.**

DIAPRURA. f. Varietat de color. **Diaprura.**

DIAPTOM. m. *Zool.* Crustacis nadadors calanits. Son petits animals aquátichs, abundosos als estanys. **Diaptomo.**

DIAPTOSIS. f. *Mús.* Interposició qu' en el cant plá consisteix en repetir dues voltes el final d' un cant, colocant entre elles la nota sensible. **Diaptosis.**

DIAQUÉ, NA. adj. *Bot.* Compost de dos ovaris. **Diaqueno.**

DIAQUILÓN. m. Pegat que 's fá de litargiri, oli y mucílach d' algunes herbes. **Diaquilón.**

DIARI, A. adj. Lo que correspón a tots els díes, còm: *salari diari,* etc. **Diario.** || m. Relació histórica de lo que ha anat succeínt cada día en una expedició, viatge, etc. **Diario.** || Periódich que 's publica cada día y conté varies noticies. **Diario.** || El valor o 'l gasto corresponent a lo qu' és menester pera mantindre la casa en un día, y lo que 's gasta y menja cada día. **Diario.** || *Astron.* DIURNO. || Llibre que porten els comerciants ont hi apunten diariament les operacións que fan. **Diario.**

DIARIA. f. La provisió de queviures y ormeigs pera quinse díes que 's dóna als barcos d' un departament pera que no gastin els destinats pera la travessía. **Diaria.**

DIARIAMENT. adv. t. Cada día. **Diariamente, día por día.**

DIARISTA. m. La persona que fá o publica algún diari. **Diarista, periodista.**

DIAROMATICÓN. m. Medicament compost de varies substancies aromátiques. **Diaromaticón.**

DIARRAGE. f. *Anat.* Fractura dels ossos temporals. **Diarraje.**

DIARREA. f. *Med.* Fluix de ventre de varis humors, pero sempre líquits. **Diarrea.**

DIÁRRICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent o relatiu a la diarrea. **Diarreico.**

DIARRODÓN. m. Electuari compost principalment de roses. **Diarrodón.** || Polvos compostos de varies substancies medicinals, que serveixen contra la leucorrea y pera parar el vómit. **Diarrodón.**

DIARTRODIAL. adj. *Med.* Pertanyent a la diartrosis. **Diartrodial.**

DIARTROSIS. f. *Anat.* Articulació movible que fá

que 'ls ossos puguin móures en tots sentits. **Diartrosis**.

DIASCORDI. m. Confecció medicinal, quin ingredient és l' escordi. **Diascordio**.

Diasemia

DIASEMIA. f. *Entom*. Insectes lepidópters, abundosos dels mesos de Maig al d'Agost. **Diasemia**.

DIASÉN. m. *Med* Electuari purgant, compost principalment de fulles del senet. **Diasén**.

DIASFAGE. f. *Med*. y

DIASFAGIA. f. *Med*. Obertura d' una llaga o de una ferida. **Diasfagia**.

DIASFIXIA. f. *Med*. Pulsació de les arteries o del cor. **Diasfixia**.

DIASÓSTICA. f. *Med*. Part de la medicina que tracta dels medis de conservar la salut. **Diasóstica**.

DIASPÉRMATON. m. Pegat de varies llevors y principalment de fonoll. **Diaspérmaton**.

DIASPORÓMETRE. m. Instrument pera amidar l' ángul de dos prismes d' un vidre diferent, qu' és necessari pera establir l' acromatisme. **Diasporómetro**.

DIASQUISME. m. *Mús. ant*. Meitat d' un semitó menor. **Diasquismo**.

DIASROFIA. f. *Med*. Dislocació de totes les parts d' un membre. **Diasrofia**.

DIÁSTASIS. f. *Med*. Separació dels ossos articulats per un ginglimo lateral. **Diástasis**.

DIASTEMA. m. Interval músich sensill. **Diastema**. || Nòm dels poros espargits demunt la superficie dels còssos. || Interval entre 'ls ullals y 'ls caixals de la major part dels mamífers. || Part del cap dels anélits. **Diastema**.

DIASTEMATELITRIA. f. Divisió anormal de la vagina en dues parts. **Diastematelitria**.

DIÁSTILO. m. *Arq*. Órdre d' arquitectura en que les columnes se coloquen a distancia de tres diámetres l' una de l' altra. **Diástilo**.

DIÁSTOLE. m. *Anat*. Un dels dos moviments sensibles del cor, pêl qual se dilata. Les arteries tenen tambe 'l seu *diástole*, que comunment s' anomena *pòls* **Diástole**. || f. *Gram*. Figura que sols té us en poesía, y consisteix en allargar la sílaba breu. **Diástole**.

DIASTÓLICH, CA. adj. Lo que pertany o és concernent al diástole. **Diastólico**.

DIASTOMOTRIS. m. *Cir*. Instrument que serveix pera aixamplar cavitats. **Diastomotris**.

DIASTRADURA. f. DIABLURA.

DIASTRE. m. DIABLE. || *Met*. Enjogassat, atrevit, inquiet. **Diablo, travieso, revesado, trasgo**. || DIABLE, 4.

DIASTREMA. m. *Med*. Dislocació d' algún membre. **Diastrema**.

DIASTROFIA. f. *Med*. Torcement dels ossos, muscles, tendóns y nervis. **Diastrofia**.

DIATERÉTICA. f. Part de l' higiene que tracta de la conservació de la salut en tot el seu vigor. **Diaterética**.

DIATERMA. adj. *Fís*. El còs que dòna pas als raigs caloríñchs, còm el diáfano als lluminosos. Son *diatermans* per excel-lencia els gasos en general; dels líquits, el sulfur de carbono, y dels sólits, la sal gema. **Diatermano**.

DIATESARÓN. m. *Mús*. L' interval que consta de dos tons, major y menor, y d' un semitó major. **Diatesarón**. || Triaca composta de l' arrel de l' aristología, genciana, mirra y llorer. **Diatesarón**.

DIÁTESIS. m. La constitució natural de l' home. **Diátesis**. || f. *Med*. Estat de l' economía animal, predispositiu a contreure certes malaltíes. **Diátesis**.

DIATÓ. m. Descans que fá la veu sobre una vocal apoiants'hi ab més força qu' en les demés de la meteixa paraula. **Diatono**.

DIATÓMICH, CA. Calificació dels cossos que, en igual volúm, contenen doble nombre d' átoms simples. **Diatómico**.

DIATÓNICH. adj *Mús*. S' aplica a un dels tres géneros del sistema músich que proceeix pera dos tons y un semitó. **Diatónico**.

DIATÓNICH CROMÁTICH. Se diu del género de música mixte del diatónich y del cromátich. *Diatónico cromático*.

DIATÓNICH CROMÁTICH ENARMÓNICH. S' aplica al género de música mixte de tots els tres géneros del sistema músich. *Diatónico cromático enarmónico*.

DIATRIBA. f. Discurs que versa regularment sobre materies polémiques y dirigit per lo comú a impugnar ab acrimonia y serenitat les produccións del ingeni. **Diatriba**.

DÍAZ (Genís). *Biog*. Pintor valenciá del sigle XVII, nat a Villena. L'any 1675 era frare cartoixá de Portacœli. A la sala capitolar d'aquella cartoixa hi va pintar algunes composicións de la vida de St. Brú. Tenía adoptada la manera de pintar de la escola valenciana y sols se va ocupar de temes relligiosos. Sentía bé la composició, emprô 'l seu colorit era ingrat y dur.

— (JOSEPH). *Biog*. Poeta de renóm. Nat a Peñyíscola en 1713 y mort a Ferrara (Italia) en 1783. Entrá a la Companyía de Jesús en 1729. Exercí la ensenyansa a Barcelona, Urgell, Vich y Tortosa. Compongué varies tragedies, que no s' estamparen a causa de la expulsió manada per Carles III.

— Y SICART (JASCINTO). *Biog*. Catedrátich y llatinista catalá, nat a Vallgorguina, que havía estudiat a Cervera, en quina Universitat va ésser mestre de cánons. Després va desempenyar cátedres a Sivilla y a Barcelona. Dominava la llengua llatina y era força coneixedor d' abdues literatures clássiques. Era académich de la de Bones Lletres de Barcelona. Quan va poguer jubilarse, va pendre l' hábit dels benets a Montserrat. Morí a Sarriá (Barcelona) en 1885. A la seua laboriositat se deuen mòlts estudis relatius a la literatura llatina. Va escriure en llatí y en castellá. D' entre 'ls seus travalls citarém: *Discurso sobre el lugar que ocupaba junto á Lérida el campamento de César*, etc., (volúm segon *Mem. Acad. Buenas Letras); Biografía ó panegírico de D. Ramón Lázaro de Dou y de Bassols* (1870), y altres estudis llegits a l' Academia.

DIBUIX. m. Representació d' un obgecte per medis gráfichs. Hi há dibuix a la ploma, al llapis, al pastell, al carbó, etc. **Dibujo**.

DIBUIX AL CARBÓ. El que 's fa ab una barreta prima de carbó tou. *Dibujo al carbón*.

DIBUIX AL LLAPIS. El que 's fa ab llapis negre. *Dibujo al lápiz*.

DIBUIX A LA ESTAMPA. El que 's fa ab el sumillo y pols de llapis. *Dibujo al esfumino*.

DIBUIX A LA SANGUINA. El que 's fa ab llapis vermell. *Dibujo á la sanguina*.

DIBUIXADOR. m. DIBUIXANT. || Mena de burí. **Puntilla, dibujador**.

DIBUIXANT. p. a. Qui dibuixa. **Dibujante, dibujador**.

DIBUIXAR. v. a. Delinear demunt d' un paper o de qualsevulla altra superficie, imitant de clar y obscur la figura d' algún cós. **Dibujar**. || *Met*. Descriure ab propietat alguna passió del ánim o alguna cosa inanimada. **Dibujar**.

DIBUIXAT, DA. p. p. **Dibujado**.

DICACITAT. f. *Ant*. Agudesa y gracia en ferir ab paraules: mena de mordacitat. **Dicacidad**.

DICASTÉRICH, CA. adj. *Med.* De dues castes. **Dicastérico.**

DICCIÓ. f. Qualsevulla de les parts que composen la oració en una llengua. **Dicción.** || Se diu també del modo de parlar, del bon o mal llenguatge. **Lenguaje, estilo, dicción.**

DICCIONARI. m. El llibre en forma de catálech que conté per ordre alfabétich totes les diccions de una o més llengües, o de les pertanyentes a alguna facultat o materia determinada, explicada regularment en el meteix idioma. **Diccionario**

Dicerco

DICCIONARISTA. m. L' autor de algun diccionari. **Diccionarista, glosógrafo.**

DICÉFAL, A. adj. De dos caps o apéndix. **Dicéfalo.**

DICERCO. m. *Entom.* Insectes coleópters pentamers, quin tipo és el dicerco pipano, un dels buprestits més bells d' Europa. **Dicerco.**

DICH. m. *Mar.* El vuit que 's fa a les adrassanes pera carenar les naus. **Dique, seno.**

DICLINISME. m. *Bot.* Separació dels dos sexes a les plantes. **Declinismo.**

DICLINOÉDRICH, CA. adj. *Min.* S' aplica al crestall natural que té dos ánguls aguts y un de recte a cada cara. **Diclinoédrico.**

DICOGAMIA. f. *Bot.* Modo de fecundar els vegetals unissexuals, quines flors mascles y femelles se obren en diferentes épogues. **Dicogamia.**

DICORDI. m. *Mús.* Instrument antich de dues cordes, en forma de llaút. **Dicordio.**

DICOTILEDÓ, NA. adj. *Bot.* Calificació de les plantes que tenen dos cotiledóns. **Dicotiledón.**

DICOTOM. adj. *Astron.* S' aplica a Venus, Mercuri y a la lluna, quan no 's veu més que la meitat de aquells planetes, y d' aqnest satélit. **Dicótomo.**

DICOTOMAL, A. adj. *Bot.* Que ix del ángul format per dues branques. **Dicotomal.**

DICOTOMÍA. f. *Astron.* Estat de la lluna quan no 'n veiém més que la meitat. **Dicotomía.** || Ángul format per dues branques dicotemes. **Dicotomía.**

DICOTÓMICH, CA. adj. Que 's divideix en dos. **Dicotómico.** || Referent a la dicotomía. **Dicotómico.**

DICROTO. m. *Med.* Se diu del pòls desigual, que bat dues vegades quasi en un meteix instant. **Dicroto.**

DICTADOR. m. Autoritat superior que s' abroga un poder absolut. **Dictador.**

DICTADURA. f. La dignitat del dictador. **Dictadura.**

DÍCTAM. m. *Bot.* Nòm genérich de varies plantes mòlt aromátiques. **Díctamo.** || GITAM.

DÍCTAM BLANCH. m. *Bot.* Herba de la fam. de les rutác es; és ramosa, té les fulles semblantes a les de la freixa, les cames cilíndriques, dretes, peludes, y de color rogench y les flors comunment blanques. La seua arrel del gruix d' un dit, y la seua escorxa se usen en la Medicina. *Díctamo blanco, fresnillo.*

DÍCTAM CRÉTICH. Herba medicinal de la fam. de les llabiades, mena d' orenga, ab les fulles d' una sort de borra blanca per dins, que conté la fructificació. Serveix d' adorno als jardíns, y les seues flors fan una fortor mòlt desagradable. *Díctamo crético.*

DICTAMEN. m. Opinió o judici que 's forma sobre alguna cosa. **Dictamen.** || Inspiració o moviment ab qu' avisa la conciencia. **Dictamen.** || *Ant.* **Dictadura.**

PENDRE DICTAMEN. fr. PENDRE CONSELL.

DICTAR. v. a. Pronunciar poch a poch les paraules pera que un altre tingui temps d' anarles escrivint. **Dictar.** || *Met.* Inspirar, sugerir. **Dictar.**

DICTAT, DA. p. p. **Dictado.** || m. Títol de dignitat, honor o senyoríu. **Dictado.**

DICTATORI, A. adj. Lo pertanyent a la dignitat del dictador. **Dictatorio.**

Dictina

DICTERI. m. Ditxo o expressió mordás y picanta que fereix o insulta. **Dicterio.**

DICTINES. f. pl. *Entom.* Aranyes que 's fan entre 'ls grans de raïm. **Dictinas.**

DIDA. f. La dona que cría als seus pits alguna criatura d' altre. **Nodriza, ama ó ama de leche, nutriz.**

DÓNAR A DIDA. fr. *Met. fam.* Despreciar, despedir a algú ab desagrado. *Dar dimisorias, mandar al botabán.*

Didal

DIDÁCTICH, CA. adj. Lo que és pertanyent a la ensenyansa. **Didáctico, didascálico.**

DIDAL. m. Eina de metall o d' os pera empényer l' agulla y defensa del dit pera cusir. **Dedal.** || El que usen els segadors y altres que travallen de mans, pera que no 's fassin mal als dits. **Dedil.** || El capell que corona l' aglá. **Capullo, cascabillo.** || *Met.* Vas mòlt petit. **Dedal.**

Brot de didalera

DIDALERA. f. *Bot.* Planta silvestre de la fam. de les escrofulariácees que fa una flor de figura de campaneta. **Campanilla digital.**

DIDASCÁLICH, CA. adj. DIDÁCTICH.

DIDIMOPRIÓN. m. Alga que's cría a algunes fonts. **Didimoprión.**

DIDINAMIA. f. *Bot.* Catorsena classe del sistema sexual de Linnéu. **Didinamia.**

DIDIPLASSO, A. adj. Calificació mineralógica de dos crestalls compostos de dos romboides y dos decaedres. **Didiplaso.**

DIDOECAEDRE, A. adj. Epítet d' uns crestalls de vint y quatre cares. **Didoecaedro.**

DIDOT. m. El marit de la dida. **Amo, marido del ama de leche.**

DIE. m. DÍA.

DIEDRE. adj. *Geom.* V. ÁNGUL DIEDRE.

DIENAEDRE, A. adj. *Min.* Qu' acava per divuit cares, disposades de nou a nou envers cada vértix. **Dienaedro.**

DIÉRESIS. f. Figura poética per la qual una síllaba 's parteix en dues al vers. **Diéresis.** || Els dos punts que 's posen demunt de la *ü* pera denotar que 's deu pronunciar. **Crema, diéresis.**

DÍES. m. pl. de DIA.

ANAR A DÍES. fr. Variar algú o alguna cosa en algúns díes, còm el qui un día está alegre y un altre trist. *Tener dias.*

DÍES HÁ. *Loc.* Ab que s' explica qu' alguna cosa va succehir mòlts díes abáns del temps en que 's refereix. *Dias há.*

DÓNAR ELS BONS DÍES. fr. Saludar o visitar a algú 'l día del seu sant, desitjantli felicitat. *Dar los días.*

EN DÍES DE DÈU. *Loc.* Pera expressar que mai ha succeit o 's verificará alguna cosa. *En dias de Dios.*

ESTAR EN DÍES DE PARIR. fr. Se diu de les dones prenyades que tenen aprop el part. *Andar ó estar en días de parir.*

HI HÁ MÉS DÍES QUE LLANGONISSES. *Loc. fam.* Denota que no urgeix el dir o fer alguna cosa: *Más días hay que longanizas.* || Ab que 's reprén als que s' apressuren massa en els negocis que dónen temps. *Más días hay que longanizas.*

NO ÉSSER NAT A DÍES. fr. *Ant.* Haver nascut abáns de temps o fora de temps. *Precoz*

NO PASSAR DÍES PER ALGÚ. fr. No envellir, conservarse fresch. *No pasar días por uno.*

PASSANT DÍES Y MÉS DÍES. *Loc.* Passant el temps sense definitiva resolució. *Yendo y viniendo días.*

TINDRE 'LS SEUS DÍES. fr. ANAR A DÍES.

TINDREN PER DÍES. *Loc.* Haver rebut algún mal de mòlta consideració, o que no 's pot remeiar per de prompte. *Tener ó llevar que lamer.*

TRES DÍES HÁ. *Expr.* Tres díes abáns del present. *Anteanteayer, trasanteayer.*

DIESI. f. *Mús.* Una de les parts més petites y sensilles en que 's divideix el tó. **Diesi.**

DIETA. f. El régimen que 's fá observar en el menjar y beure als malalts y convalescents. **Dieta.** || La junta o congrés dels estats del imperi d' Alemanya pera deliberar sobre 'ls negocis públichs o de relligió, y també les corts de Polonia y les assamblees dels estats de Suissa, que s' anomenen: DIETES GENERALS. || DIETA. || El salari que guanya cada día un jutge de comissió, informant, etc. **Dieta.**

DIETARI. m. Mena de calendari qu' usen els ecclesiástichs, disposant l' ordre y rito del reso y ofici diví de tot l' any. **Añalejo, cuadernillo, epacta, burrillo.** || DIARI, 2. || Llibre d' anotacións diaries.

DIETÉTICH, CA. adj. Lo que pertany a la dieta o régimen que 's fá observar als malalts. **Dietético.**

DIEVA. p. imp. de dir. *Ter.* DEYA.

DIEZ, DIEÇ o DÍAZ (Manel). *Biog.* Valenciá del sigle XV, senyor de la vila de Andilla, majordom del rei Alfons V d' Aragó, a qui va acompanyar a la conquista del regne de Nápols. Allí 'l rei li va ordenar compondre 'l *Llibre de menescalía,* tractat de les malaltíes del cavall, imprés distintes vegades a Barcelona, en plé sigle XV y també per Rosenbach, en 1515. L' obra va ésser traduída «de la llengua catalana en llengua castellana por el magnífico Martín Martínez Dampies fidalgo, natural de la villa de Sos.» S' en coneixen edicions castellanes de Saragossa 1499 y 1545, y de Valladolit en 1500.

DÍEZ (Pere). *Biog.* Argenter catalá del sigle XV. Era artista del Sant Pare Calixte III (Alfons de Borja o Borgia) y va travallar a la cort pontificia junt ab l' altre argenter saragossá, n' Antoni Pérez de les Celles, que van fer algunes joyes en colaboració y altres per separat, destinades a ésser estrenes del Sant Pare a sobirans. Díez ja travallava a Roma l' any 1455, y va seguir fent d' argenter durant el pontificat d' Ignoscent VIII, essent la derrera noticia que se 'n té, una del any 1483. Per ordre de Calixte III, en Díez y 'l seu company elaboraren la rosa d'or regalada al rei Carles VII de França pêl Maig del 1457, una de les més antigues de que hi há noticia.

DIFERENCIA. f. La raó perque una cosa 's distingeix d' un' altra. **Diferencia.** || Varietat entre coses d' una meteixa mena. **Diferencia.** || Disputa, contrarietat u oposició d' algunes persones entre sí. **Diferencia.** || *Arit. y Geom.* L' excés d' una quantitat respecte d' un' altra. **Diferencia.** || *Mús.* El diferent só que 's fá baix un meteix compás. **Diferencia.**

DIFERENCIA ASCENSIONAL. *Astron.* La que hi há entre l' ascensió recta y la obliqua d' algún astre. *Diferencia ascensional.*

DIFERENCIA DESCENSIONAL. La que hi há entre la descensió recta y la obliqua, contada una y altra en la equinoccial. *Diferencia descensional.*

A DIFERENCIA. m. adv. Que serveix pera explicar la raó de la divergencia que hi há entre dues coses semblantes o comparades entre elles. *A diferencia.*

A POCA DIFERENCIA. m. adv. Poch més o menys. *Con poca diferencia.*

HAVER 'HI MOLTA DIFERENCIA DE L' UN AL ALTRE. *Loc. Mucho va de Pedro á Pedro.*

NO FER DIFERENCIA ENTRE DUES COSES. fr. No preferir l' una a l' altra. *No hacer diferencia.* || No tindre discreció pera distingir el mérit particular de cada cosa. *No distinguir de colores.*

PARTIR LA DIFERENCIA. fr. Cedir cada hu de la seua part en alguna controversia o ajust pera poguer posarse d' acort. *Partir la diferencia.*

DIFERENCIAL. adj. Lo que pertany a la diferencia d' algunes coses entre elles. **Diferencial.**

DIFERENCIAR. v. a. Fer diferencia, coneixer la diversitat y semblansa de les coses. **Diferenciar.** || Variar, mudar l' us que 's fá de les coses. **Diferenciar.**

DIFERENCIARSE. v. r. Distingirse una cosa de un' altra. **Diferenciarse, diferir.** || Ferse notable algún subgecte per les seues accións o qualitats. **Diferenciarse.**

DIFERENCIÓMETRE. m. Instrument pera conéixer la velocitat d' una embarcació. **Diferenciómetro.**

DIFERENCIOMETRÍA. f. *Mar.* Art d' averiguar quánt cala una embarcació. **Diferenciometría.**

DIFERENSAR. v. a. *Ant.* **Diferenciar.**

DIFERENT. adj. Divers, distint, no paregut a altra cosa. **Diferente.**

DIFERENTÍSSIM, A. adj. sup. **Diferentísimo.**

DIFERENTMENT. adv. m. De diferenta manera. **Diferentemente.**

DIFERIR. v. a. Dilatar, retardar o suspendre la execució d' alguna cosa. **Diferir, endurar.**

DIFIA. f. *Ictiol.* Animal marí, cartilaginós, d'aspecte crestallí. **Difia.**

DIFÍCIL. adj. Lo que no 's logra o executa sino ab mòlt de travall. **Difícil, arduo, espinoso, grave.**

DIFICILÍSSIM, A. adj. sup. **Dificilísimo.**

DIFÍCILMENT. adv. m. Ab dificultat. **Difícilmente, dificultosamente.**

DIFICULTAR. v. a. Posar dificultats a alguna cosa, tíndrerla per difícil. **Dificultar.** || Fer difícil alguna cosa ficant'hi destorbs o inconvenients que abáns no tenía. **Dificultar.**

DIFICULTAT. f. Destorb, oposició o circunstancia que fá difícils les coses. **Dificultad.** || Dupte, argument o réplica proposada contra alguna opinió. **Dificultad.**

AB PROU DIFICULTAT. Ab mòlt de travall y molestia. *Con dificultad.*

APRETAR LA DIFICULTAT. fr. Instar ab nou argument. *Apretar la dificultad*

APURAR LA DIFICULTAT. fr. Enténdrela, aclarirla. *Apear una dificultad; ponerse de pies en la dificultad.*

AQUÍ ESTÁ LA DIFICULTAT. *Loc.* AQUÍ ÉS O ESTÁ 'L CAS.

ESTAR AB LA METEIXA DIFICULTAT. fr. No quedar resolta. *Quedarse en pie la dificultad.*

POSAR DIFICULTATS. fr. DIFICULTAR.

SENSE DIFICULTAT. m. adv. Sense reparo, sens inconvenient. *Sin dificultad, sin reparo.* || Fácilment. *Sin dificultad.*

TRAURE DE LA DIFICULTAT. fr. Ferla entendre a qui no podía fer'ho ell sol. *Desatascar.*

DIFICULTÓS, A. adj. Difícil, plé de destorbs. **Dificultoso.**

DIFICULTOSAMENT. adv. m. DIFÍCILMENT.

DIFICULTOSÍSSIM, A. adj. sup. **Dificultosísimo.**

DIFIDENCIA. f. Manca de fidelitat. **Difidencia.**

DIFLUENCIA. f. Estat o qualitat de lo qu' es difluent. **Difluencia**.

DIFLUENT. adj. Lo que flueix escampantse. **Difluente**.

DIFORME. adj. **Disforme**.

DIFRACCIÓ. f. *Opt.* Quart modo de deixarse veure la llum, que no es refracció, reflexió o direcció. **Difracción**.

DIFRACTAR. v. a. Fer obrar la difracció a la llum. **Difractar**. || v. r. Separarse un raig lluminós de la línea recta quan passa prop de la extremitat d' un cós. **Difractarse**.

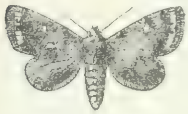
Diftera

DIFRACTIU, VA. adj. Lo que pot produir la difracció. **Difractivo**.

DIFTERA. f. *Entom.* Insectes lepidopters nocturnes, de colors diferents, que acostumen a vegetar en els boscos de pins. **Diftera**.

DIFTERIA. f. *Med.* **Crup**.

DIFTÉRICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent o relatiu a la difteria. **Diftérico**.

DIFTERITIS. f. *Med.* Inflamació diftérica. **Difteritis**. || Género de malalties caracterisades per la seua tendencia a formar falses membranes. **Difteritis**.

DIFTONGAR. v. a. Unir dues vocals formant en la pronunciació una sola sílaba. **Diptongar**.

DIFTONGAT, DA. adj. **Diptongado**.

DIFTONGO. m. L' unió de dues vocals que sempre se pronuncíen a un sol temps y formen una sola sílaba. **Diptongo**.

DIFUGI. m. EFUGI.

DIFUNDIR. v. a. Extendre, esbarriar. Se diu propiament dels fluits, y també s' usa còm recíproch. **Difundir**. || Divulgar, publicar. També s' usa còm recíproch. **Difundir**.

DIFUNDIT, DA. p. p. **Difundido**.

DIFUNT, A. adj. La persona morta. S' usa també còm substantiu en les dues terminacións. **Difunto**. || Se pren mòltes vegades pêl cadáver. **Difunto**.

DIFÚS, A. adj. Ample, dilatat. **Difuso**. || Lo qu' es redundant en veus y expressións. **Difuso**.

DIFUSAMENT. adv. m. Ab difusió. **Difusamente**.

DIFUSIÓ. f. Prolixitat, ampliació viciosa del discurs. **Difusión**. || Acció ab que s' extén o espargeix alguna cosa. **Difusión**.

DIFUSIU, VA. adj. Lo que té la propietat de difundir o difundirse. **Difusivo**.

DIGÁSTRICH, CA. adj. *Anat.* Se diu d' un muscle doble que dóna moviment a la barra inferior. **Digástrico**.

DIGENIA. adj. Epítet de la generació que s'efectúa ab el concurs dels dos sexes. **Digenia**.

DÍGENO, A. adj. Que té 'ls dos sexes. **Digeno**. || *Miner.* Que té dues superficies de creixement. **Digeno**.

DIGERIBLE. adj. Lo que 's pot digerir. **Digestible, digerible**.

DIGERIR. v. a. Pair el ventrell l' aliment, aixafantlo y desfentlo pera convertirlo en quilo y nodrir al animal. **Digerir, actuar**. || *Met.* Sufrir ab paciencia alguna desgracia u ofensa. **Digerir**. || *Met.* Examinar cuidadosament alguna cosa, meditantla pera enténdrela o executarla. **Digerir**. || *Met.* Posar les coses en ordre. Se diu en particular de les obres del ingeni. **Digerir**. || *Quím.* Coure algúns suchs o altres materies per medi d' un calor semblant al del ventrell. **Digerir**.

NO POGUER DIGERIR A ALGÚ O ALGUNA COSA. fr. Ésser mòlt repugnant. *No poder digerir á alguno ó alguna cosa.*

DIGERIT, DA. p. p. **Digerido**.

DIGEST. m. La colecció de les decisións del dret romá. **Digesto**.

DIGESTA. f. *Ant.* DIGEST.

DIGESTIÓ. f. La modificació que reben els aliments dins del ventrell pera convertirse en quilo. **Digestión**. || *Quím.* La fermentació qne poch a poch se causa a les materies crues per medi d' una calor artificial semblant a la del ventrell, còm: *la dels fems, la de la cendra calenta,* etc. **Digestión**.

DIGESTIU, VA. adj. Lo qu' es bo pera ajudar a la digestió. **Digestivo**. || *Cir.* Medicament que prepara la materia a la supuració. **Digestivo**.

DIGITÁLICH, CA. adj. Que té per base la digitalia, parlant de sals. **Digitálico**.

DIGITALINA. f. Álcali que 's trova a les fulles de la didalera. **Digitalina**.

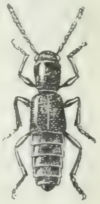
Diglosa

DIGITÍGRADO, A. adj. Que camina sobre les puntes dels dits. **Digitígrado**.

DIGLOSA. m. *Entom.* Insectes coleópters, braquelitres, que viuen prop del mar a la sorra. **Diglosa**.

DIGMENGE. m. *Ant.* DIUMENGE.

DIGNACIÓ. f. Condescendencia en lo que pretén o demana l' inferior, deferencia pera afavorir a algú. **Dignación**.

DIGNAMENT. adv. m. D' una manera digna y conforme al mérit de la cosa. **Dignamente**.

DIGNARSE. v. r. Determinarse a honrar y afavorir a algú. **Dignarse**.

DIGNAT, DA. p. p. **Dígnado**.

DIGNE, A. adj. Benemérit, acreedor a alguna cosa, còm: *honors, premis,* etc. **Digno**. || Se diu per antifrasis del que mereix alguna pena, còm: *digne de mort.* **Digno**. || Corresponent, proporcionat al mérit y dignitat d' algú. **Digno**.

DIGNIFICAR. v. a. Fer digne, dónar valor a algún subgecte, etc. **Dignificar, condignificar**.

DIGNÍSSIM, A. adj. sup. **Dignísimo**.

DIGNÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Dignísimamente**.

DIGNITAT. f. Qualitat que constitueix digna alguna cosa. **Dignidad**. || Excel-lencia, reials. **Dignidad**. || Cárrech o empleu honorífich. **Dignidad**. || A les catedrals y colegiates qualsevulla de les prebendes de qu' es propi algún ofici honorífich y la persona que la posseeix. **Dignidad**. || Per antonomasia la del arquebisbe o bisbe. **Dignidad**.

DIGNITAT IMAGINARIA O BURLESCA. *Archipámpano.*

DÍGONO, A. adj. *Geom.* De dos ánguls. **Dígono**.

DIGRESSIÓ. f. Vici en la eloquencia, que's comet quan sense necessitat se distreu el discurs a coses inconnexes ab l' assumpte. Es a vegades disculpable aquest vici quan una justa causa mou a cometre 'l. **Digresión**.

DIHÍDRICH, CA. adj. Lo que conté doble quantitat d' hidrógen. **Dihídrico**.

DIHIDRITA. f. *Miner.* Fosfat de coure que conté dos átoms d' aigua. **Dihidrita**.

DIJÓUS. m. El quint día de la setmana. **Jueves**.

DIJÓUS DE LES COMARES. El penúltim abáns de carnestoltes. *Jueves de comadres.*

DIJÓUS DELS COMPARES. L' anterior al de les comares. *Jueves de compadres.*

DIJÓUS GRAS O LLARDER. L'immediat a carnestoltes. *Jueves gordo ó lardero.*

DIJÓUS SANT. El de la Setmana Santa. *Jueves santo.*

LA SETMANA DELS TRES DIJÓUS. fr. Usada pera expressar que una cosa no passará mai. *La semana que no tenga viernes.*

DILACIÓ. f. Detenció, l'acció de retardar alguna cosa, la espera d' algún temps favorable, etc. **Dilación, prórroga.** || Temps que 's dòna pera fer alguna cosa, còm: *pera pagar els plassos*, etc. **Dilación.** || pl. Allargues. **Largas.**

DILAPIDACIÓ. f. La acció y efecte de dilapidar. **Dilapidación.**

DILAPIDADOR, A. m. y f. Qui dilapida. **Dilapidador.**

DILAPIDAR. v. a. Destruir o malgastar els béns propis. **Dilapidar.**

DILATABILITAT. f. Qualitat de dilatable. **Dilatabilidad.**

DILATABLE. adj. Lo que pot dilatarse. **Dilatable.**

DILATACIÓ. f. La acció y efecte de dilatar. **Dilatación.** || *Fís.* L' alteració que reb un cós quan ocupa més lloch que l' ordinari. **Dilatación.** || Descáns, desaogo del esperit, efusió de cor. **Desahogo, dilatación.**

DILATADAMENT. adv. m. Ab dilatació. **Dilatadamente.**

DILATADÍSSIM, A. adj. sup. **Dilatadísimo.**

DILATADOR, A. m. y. f. Qui dilata o extén. **Dilatador.** || *Cir.* Instrument pera aixamplar les llagues si convé. **Dilatador.** || pl. *Anat.* Dos muscles del nas. **Dilatadores.**

DILATAR. v. r. Extendre, allargar alguna cosa de modo que ocupi més lloch. **Dilatar.** || Diferir, retardar alguna cosa. **Dilatar.** || Aixamplar l' ánim, desaogarse. **Dilatar.**

DILATARSE. v. r. Explaiarse, extendre 's ab proxilitat en algún discurs o narració. **Dilatarse.**

DILATAT, DA. p. p. **Dilatado.** || adj. Nombrós, còm: *familia dilatada.* **Dilatado.**

DILATATIU, A. adj. Lo que té virtut de dilatar. **Dilatativo.**

DILATORI, A. adj. *For.* Lo que serveix pera prorrogar y extendre 'l termini judicial d' una causa. **Dilatorio.**

DILECCIÓ. f. Amor, voluntat honesta. **Dilección.**

DILECTÍSSIM, A. adj. sup. **Dilectísimo.**

DILEMA. m. *Log.* Argument format de dues proposicións contraries disjunctivament, ab tal artifici, que negada o concedida qualsevulla de les dues, queda demostrat lo que s' intenta provar. **Dilema.**

Dilobo

DILOBO. m. *Entom.* Insectes lepidópters mòlt grossos, de color pardo, ab taques verdoses y 'l cap blau. **Dilobo.**

DILOF, A. adj. Que té dues crestes o dues qües. **Dilofo.**

DILOGÍA. f. Ambigüetat, doble sentit. **Diologia.**

DILUCIDACIÓ. f. Illustració, claretat y explicació que 's dòna a alguna obra d' ingeni, proposició o discurs. **Dilucidación.**

DILUCIDADOR, A. m. y f. Qui dilucida. **Dilucidador.**

DILUCIDAR. v. a. Illustrar, declarar y explicar alguna obra d' ingeni, proposició o discurs. **Dilucidar**

DILUCIDARI. m. L' escrit ab que 's dilucida o illustra alguna obra. **Dilucidario.**

DILUCIÓ. f. DEIXATAMENT.

DILUENT. adj. Lo que serveix pera diluir. **Diluente**

DILUIR. v. a. Deixatar, extendre un líquit o disolució afegint'hi aigua. **Diluir.**

DILUVI. m. Inundació de la terra o d' alguna part d' ella, provinguda de plujes mòlt copioses. **Diluvio.** || Per antonomasia s' anomena l' universal ab que Deu va castigar als homes en temps de Noé. **Diluvio.** || *Met. fam.* Abundor excessiva de qualsevulla cosa, còm: *un diluvi de paraules.* **Diluvio.**

DILUVIÁ, NA. adj. Pertanyent al díluvi. **Diluviano.**

DILUVIAR. v. n. Ploure moltíssim. **Diluviar.**

DILUVIÓ. m. *Geol.* Terreno de transició, format, segóns s' opina, per una inundació del mar, anterior als temps históricos. **Diluvión.**

DILLIGENCIA. f. Aplicació, activitat y cuidado en fer alguna cosa. **Diligencia.** || Promptitut, agilitat y pressa. **Diligencia.** || Negoci, dependencia. **Diligencia.** || *For.* L' execució y cumpliment d' un aute, acort o decret judicial, la seua notificació, etc **Diligencia.** || f. y 'ls seus derivats. || Cotxe gran, repartit en varis compartiments, que abans de construirse les víes ferees, feia el transport de viatgers per les grans carreteres, y que ara s' utilisa pera fer tragectes més reduits. A Espanya va establir les diligencies, a les derreríes del sigle XVIII, una empresa catalana, la del barceloní senyor Roca. **Diligencia.**

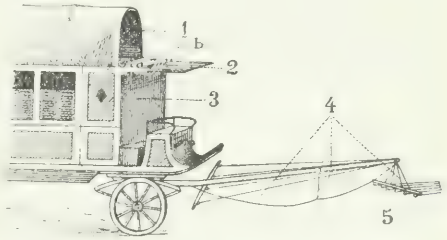

DILLIGENCIA: 1. Vaca. — 2. Vano. — 3. Guardapolvos. — 4. Estrinquet. — 5. Bolea. *(Mots de Moyá).*

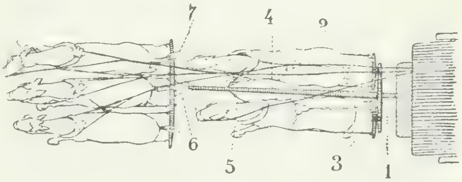

1. Varaguardia. — 2. Balancí. — 3. Roscón. — 4. Llansa. — 5. Secaderos. — 6 y 7. Estrinquets. *(Mots de Moyá).*

EVACUAR UNA DILLIGENCIA. fr. Finalisarla, eixir de ella, conclóurela. *Evacuar una diligencia.*

FER O FER'HI LES DILLIGENCIES. fr. Posar tots els medis pera conseguir algún fí. *Hacer sus diligencias; diligenciar.*

FER UNA DILLIGENCIA. fr Descarregar el ventre, fer de còs. *Hacer una diligencia.*

LA DILLIGENCIA ÉS MARE DE LA BONA VENTURA. *Ref.* Denota que qui és diligent consegueix lo que d' altre modo no conseguiría. *La diligencia es madre de la buena ventura.*

DILLIGENCIAR. v. a. Posar els medis necessaris pera 'l logro d' una solicitut. **Diligenciar.**

DILLIGENT. adj. Cuidadós, exacte y actiu. **Diligente.** || Prompte, prest, lleuger en obrar. **Diligente.**

DILLIGENTÍSSIM, A. adj. sup. **Diligentísimo.**

DILLIGENTMENT. adv. m. Ab dilligencia. **Diligentamente.**

DILLUMS. m. *Ter.* y

DILLUNS. m. El segón día de la setmana. **Lunes.**

DIMANACIÓ. f. L' acció de dimanar. **Dimanación.**

DIMANAR. v. n. Pervindre, procedir una cosa de un' altra. **Dimanar, manar.**

DIMARS. m. El tercer día de la setmana. **Martes.**

DIMAS Y GRAELLS (Joaquim). *Biog.* Actor y autor cómich, nat a Barcelona l' any 1822. Va comensar escrivint la peça en un acte: *Una nit de Carnestoltes,* estrenada a l' Odeón l' any 1851, a la qual seguiren: *Las tres rosas,* bilingüe (1855); *La festa dels Ignoscents* (1856); *En Pauet y la Pepeta o la reixa de la llivertat* (1857); *La sombra de D. Pascual* (1857); *Set morts y cap enterro* (1858); *Cap geperut se veu el gep* (1860); *Bò és l' anar, millor qui a casa s' está* (1866); *La festa major* (1869); *De rebot* (1877), estrenada al Romea. En Dimas [illegible]a estat vintidós anys empresari de l' Odeón. Va donar [illegible] de declamació pera 'ls actors catalans. Mòltes de les seues produccións, en vers, son bilingües, obeint a l' ordre de Madrit (1867), que proibía les obres de teatre purament catalanes.

DIMECRES. m. El quart día de la setmana. **Miércoles.**

DIMENSIÓ. f. Mida, tamany y extensió d' algún còs. **Dimensión.** || *Geom.* Mida de l' extensió dels còssos per la seua longitut, latitut y altura. **Dimensión.** || *Mús.* La mida dels compassos. **Dimensión.**

DIMENSIONAL. adj. Lo pertanyent a alguna dimensió. **Dimensional.**

DIMIDIAR. v. a. Partir, dividir en meitats alguna cosa. **Dimidiar.**

DIMINUAR. v. a. *Ant.* DISMINUIR. || v. n. MINVAR.

DIMINUCIÓ. f. DISMINUCIÓ.

DIMINUIT, DA. *Ant.* ENXIQUIT.

DIMINUT, A. adj. Defectuós, mancat de lo que devía tindre pera 'l seu complement o perfecció. **Diminuto.** || Mòlt petit. **Diminuto.**

DIMINUTIU, VA. adj. *Gram.* S' aplica al nòm que disminueix la significació del primitiu. **Diminutivo.**

DIMINUTIVAMENT. adv. m. *Gram.* En forma diminutiva. **Diminutivamente.**

DIMISSIÓ. f. Renuncia, desapropi d' alguna cosa que 's posseeix. Se diu dels empleus y comissións. **Dimisión.**

FER DIMISSIÓ. fr. Renunciar, deixar algún empleu, etc. *Hacer dimisión.*

DIMISSORIES. f. pl. Despaig que 'ls prelats ecclesiástichs dónen als seus súbdits pera que lícitament puguin rebre ordres sagrades d' un altre. **Dimisorias, reverendas.**

DONAR DIMISSORIES. f. *Fam.* Despedir a algú apartantlo ab desagrado. *Dar dimisorias.*

DIMONI. m. DIABLE.

DIMONI ENCARNAT. L' home pervers y maligne. *Diablo ó demonio encarnado.*

CÒM CENT MIL DIMONIS. *Expr. fam.* D' enuig o de enfado, y aixís se diu: SI COM CENT MIL DIMONIS NO S' HAGUÉS FIAT DE QUI NO DEVÍA. *Como mil santos.*

DONARSE AL DIMONI. fr. Estar mòlt irritat. *Estar dado al diablo.*

EL DIMONI QUE HO ENTENGUI. *Loc. fam.* Ésser una cosa mòlt intrincada o incomprensible. *No lo entenderá Galván.*

EL METEIX DIMONI NO 'N FARÍA MÉS. *Loc. fam.* Pondera la gran dissonancia que causa alguna acció o expressió. *No lo hiciera, ó no lo dijera ó no dijera más pateta.*

ÉSSER UN DIMONI O 'L METEIX DIMONI. fr. *Fam.* Ab que 's significa la mòlta travessura o habilitat de algú. *Ser un demonio.*

POSSEÏT DEL DIMONI. Se diu del subgecte que té 'ls esperits malígnes dins del còs. *Poseso.*

DIMONIAT, DA. adj. ENDEMONIAT.

DIMONIÓ. m. dim. **Demoñuelo.** || *Met.* DIABLÓ, 3.

DIMONISME. m. Creensa en els dimonis. **Demonismo.**

DIMONOMANÍA. f. Bogería melancólica del que s' imagina ésser posseít del dimoni. **Demonomanía.**

DIMONTRE. m. *Fam.* DIABLE.

DIMORFISME. m. Diferencia que presenten en llur forma els còssos que tenen una meteixa composició química, mes no un idéntich estat molecular. **Dimorfismo.**

DIMORFO, A. adj. Susceptible de presentarse baix dues formes diferentes. **Dimorfo.**

DIMOSELLA. f. *Ter.* SENYORETA.

DINADA. f. Manat de llenya prima, còm: *bruch,* etcétera, pera encendre 'l foch. **Fagina, enjutos, yescas, fogote.** || DINAR, 2.

DINAMARQUÉS, A. adj. El natural de Dinamarca y lo que pertany a aquell regne. **Dinamarqués.**

DINAMIA. f. *Med.* Unitat de mida expressiva de la força capás d' aixecar un kilogram de pes a l' altura d' un metre en un espai de temps determinat. **Dinamia.**

DINÁMICA. f. Ciencia que tracta de les forces o potencies que dónen moviment als còssos. **Dinámica.**

DINÁMICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a les forces. **Dinámico.**

DINAMISME. m. Sistema que considera la materia còm resultats de forces constantment oposades. **Dinamismo.**

DINAMITA. f. Barreja de polvos de pedra foguera, guix o cendra ab la nitroglicerina, pera aprofitar la enorme força explosiva d' aquésta, evitant o disminuint els perills que porta 'l seu maneig y transport. **Dinamita.**

DINAMOGENESIA. f. *Med.* Tractament apropiat al restabliment de les constitucións débils. **Dinamogenesia.**

DINAMOLOGÍA. Tractat de les forces en abstracte. **Dinamología.**

DINAMÓMETRE. m. *Mec.* Instrument que serveix pera apreciar la resistencia de les máquines y valuar les forces motrius. Consisteix en una peça de ressort ab una agulla que marca 'ls graus a un quadrant. **Dinamómetro.**

DINAR. v. a. Pendre l' aliment acostumat a mitj día. **Comer.** || m. L' aliment que 's pren al mitj día. **Comida.**

A QUI HAS DE DONAR DINAR, NO LI PLANYIS L' ESMORSAR. *Ref.* Denota que quan convé fer un gasto no 's deu economisar, perque s' hauría de fer després. *Quien merienda á la cena lo encomienda; á quien has de dar de cenar, no te duela darle de merendar.*

UN BON DINAR FA DE BON ESPERAR. *Ref.* Que anima a portar ab paciencia 'ls travalls a que ha de seguirse una gran recompensa. *Hambre que espera hartura, no es hambre.*

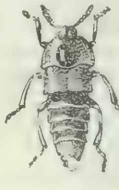

Dinarda

DINARDA. f. *Entom.* Insectes coleópters, que viuen en els formiguers. **Dinarda.**

DINASTÍA. f. Serie de príncceps pertanyents a una familia; temps que dura llur successió. **Dinastía.**

DINÁSTICH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a la dinastía. **Dinástico.** || Partidari d' una dinastía. **Dinástico.**

DINASTIT, DA. adj. Semblant a un escarabat. **Dinastido.**

DINAT, DA. p. p. **Comido.**

DINATS Y DEJÚNS NO SON PAS TOTS UNS. *Ref.* AVIAT ESTÁ DIT: «MALALT DÈU T' AJUT».

DINDI (Gall). m. *Ornit.* Gall de la India.

DINEMO, A. adj. *Bot.* Que té dos filaments. **Dinemo.**

DINER. m. *Numis.* La moneda corrent. **Dinero.** || ARDIT, 3.

DINER COMPTANT O CONTANT O DE CONTANT O EFECTIU. Diner prompte, efectiu y corrent. *Dinero contante, ó de contado ó en tabla.*

DINER FA DINER. *Ref.* Qu' ensenya, que 'l medi més segur d' aumentar el cabal es emplear el diner. *Dinero llama dinero; cobre gana cobre, que no los brazos del hombre.*

DINER LLARCH. *Expr. fam.* Abundor de diner. *Mucho dinero.*

DINERS FAN AVUI AL MON EL JOCH. *Ref.* Denota que qui té diners logra tot lo que vol. *Quien dinero tiene alcanza lo que quiere.*

DINERS Y BOGERÍA NO 'S PODEN AMAGAR. *Ref.* Explica lo fácil qu' es conéixer qui es rich y qui es boig, puig generalment el port y gasto del primer y 'ls desatinos del segón ho dónen a entendre. *Amor y dinero no pueden estar encubiertos.*

A NINGÚ DEMANARÁS ELS DINERS QUE GUARDARÁS. *Ref.* Denota que devém estalviar y no malgastar per no haver de molestar als altres. *Quien guarda, halla.*

ARREPLEGAR DINERS. fr. Juntarlos. *Juntar dinero.*

AIXÓ SON DINERS SEGURS O COMPTATS. *Expr. met.* Denota ésser una cosa certa y clara. *Eso son habas contadas.*

BON DINER. El del bon pagador. *Buen dinero.*

DE DINERS Y DE BONTAT LA MEITAT DE LA MEITAT. *Ref.* Ab que 's dóna a entendre que l' opinió sol equivocarse al judicar el cabal o la bontat d' algú. *De dineros y bondad la mitad de la mitad.*

DEIXAR O POSAR DINERS A GUANY. fr. Donarlo a interés. *Dar dinero á interés.*

DIRNE CENT PER UN DINER. fr. DIR EL NÒM DEL PORCH.

DÓNAR O PENDRE DINERS A DANY. fr. Dónarlos o pendre 'ls a usura. *Dar ó tomar dinero á interés ó á daño.*

DÓNEUME DINERS QUE CONSELLS NO ATIPEN. *Ref.* Denota que qui té necessitat no s' acontenta ab consells, sino que voldría 'l remei. *Dame dineros y no me dés consejos.*

ELS DINERS DELS CAPELLÁNS CANTANT VENEN CANTANT SE 'N VAN. *Ref.* Denota que lo que costa poch de guanyar se gasta ab mòlta facilitat. *Dineros del sacristán cantando se vienen cantando se van.* || Reprén a algúns ecclesiástichs que no apliquen llurs béns als fins pera que 'ls destina l' Iglesia. *Bienes de campana dalos Dios y el diablo los derrama.*

ELS DINERS SEMPRE VENEN BÉ. *Ref. loc. prov.* Denota que vinguin d' ont vinguin sempre 's reben ab gust. *El dinero bien huele salga de donde saliere.*

EN DINER CONTANT O EFECTIU. m. adv. En moneda prompte y corrent. *En dinero efectivo, á dinero contante, á dinero seco, al contado, pecuniariamente.*

FER ANAR O TINDRE 'LS DINERS A PALADES. fr. *Fam.* Ab que 's pondera la riquesa d' algú. *Apalear el dinero á los doblones.*

FER DINERS. fr. Procurarse 'ls, venent o empenyant alguna cosa. *Hacer cuartos, dineros.*

LO QUE NO 'S PAGA AB DINERS SE PAGA AB DINADES. *Ref.* Denota que no sols consisteix la recompensa en diners, sino també en altres coses equivalentes. *Lo que no va en lloros va en quebrantos; oro es lo que oro vale; lo que no va en lágrimas va en suspiros.*

NO DEURE UN DINER A NINGÚ. fr. NO DEURE UN QUARTO A NINGÚ.

NO ÉS PAGAT AB DINERS O AB CAP DINER. *Loc.* Denota lo apreciable qu' és alguna cosa per les seues particulars qualitats. *Vale á precio de oro ó no tiene precio.*

POCHS DINERS POCA MÚSICA O POCHS SANTS ANTONIS. *Ref.* Denota que no 's fan les coses grans a poca costa. *Á poco dinero poca salud; poco dinero, poco sermón.*

¿QUE TENS MASSA DINER? *Loc. fam.* Ab que 's nota a algú que fa un gasto extraordinari o fora de temps. *¿Qué ha parido la gata?*

QUI DINERS D' ALTRE GUARDA NO SE 'N VA AL LLIT SENSE SOPAR. *Ref.* Adverteix quán raro és manejar interessos d' altres ab tota puresa. *Administrador que administra y enfermo que enjuaga algo traga.*

QUI DINERS HA DE COBRAR, MÒLTS PASSOS HA DE DÓNAR. *Ref.* Denota lo mòlt que costen de cobrar els deutes. *Quien dinero ha de cobrar muchas vueltas ha de dar.*

QUI NO TÉ DINERS EN BOSSA, HA DE TINDRE MEL EN BOCA. *Ref.* Denota que qui deu y no pot pagar, ha de dónar satisfacció y bones esperanses. *Quien no tiene miel en orza téngala en la boca.*

QUI TÉ DINERS DE TOT IX BÉ. *Ref.* Que denota que'l diner fa fer mòlts torts als administradors de justicia. *El dinero hace lo malo ser bueno; todo lo vence el dinero; no hay cerradura si es de oro la ganzúa.*

QUI TÉ DINERS FA 'LS SEUS AFERS O HO TÉ TOT, O NO LI FALTA RES O TÉ TOT ADRÉS. *Ref.* Denota que 'l rich, per tonto que sigui, fácilment logra 'l que vol. *Quien tiene dineros pinta panderos; asno con oro alcánzalo todo; quien dineros y pan tiene, consuegra con quien quiere; quien tiene argén tiene todo bien*

SE PODRÍEN ANAR A ROBAR ELS DINERS. fr. Pera denotar la baratura d' alguna cosa. *Á huevo.*

TINDRE DINER O DINERS. fr. Ésser rich. *Tener dinero, tener monises.*

TINDRE MAL DINER. fr. Ésser mal pagador. *Ser duro de bolsa.*

TOCAR DINERS. fr. Cobrarlos. *Cobrar dinero.*

TOTHÓM HI ÉS PÊL DINER. *Loc. prov.* Explica la forsa del diner que influeix fins en aquells que no 'l necessiten. *Por dinero baila el perro, y por pan si se lo dan.*

UN DINER DE MAL CINCH SOUS D' EMPLASTRE. *Ref.* Que reprén a les persones delicades, particularment quan demanen un gran remei pera un petit mal. *Á picada de mosca, pieza ó pierna de sábana; poco mal y bien quejado; picóme una araña y atéme una sábana.*

UN DINER PERQUE CANTI Y UN DINER PERQUE CALLI. *Ref.* Ab que 's reprén al qui 's fa mòlt de pregar pera comensar alguna cosa, y després arriva a molestar ab el meteix. *Ruegos porque cante, ruegos porque calle.*

DINERAL. m. Quantitat gran de diner. **Dineral, dinerada, doblonada.**

DINERET. m. dim. **Dineruelo.**

DINERETS DE SANTA PAU. Nóm que 's dóna en la comarca d' Olot als fossils numulites.

DINERÓNS. m. pl. Petita quantitat de diner. **Dinerillo.**

DINÓU. adj. Numeral cardinal. S' aplica al número que conté una desena y nou unitats. **Diez y nueve.**

DINOU CENTS. Numeral cardinal. *Ter.* En certs indrets y marcadament al Vallés aixís se diu de la suma corresponenta a *mil noucents.*

DINOVÉ, NA. adj. numeral ordinal. Lo que completa 'l número de dinóu. **Décimonono.**

DINS. adv. DINTRE.

DINTELL. m. *Arquit.* Part de dalt d' una porta o finestra construida horitsontalment. **Dintel.**

DINTRE. adv. ll. y t. Ab que s' explica que una cosa és enclosa en un' altra. **Dentro.**

O DINS O FORA. *Expr.* Ab que a algú se li demana

una prompte determinació en algún assumpte duptós. *Ó dentro ó fuera; ó herrar ó quitar el banco.*

DIOCESÁ, NA. adj. Lo que pertany a una diócesis. **Diocesano**. || Se diu del bisbe o arquebisbe que té diócesis. **Diocesano.**

DIÓCESE. f. y

DIÓCESIS. f. Dístricte o territori en que té y exerceix jurisdicció espiritual un prelat, arquebisbe, bisbe, etc. **Diócesis, diocesi.**

DIOCTAEDRE, A. adj. *Geom.* Que presenta dos octaedres diferents. **Dioctaedro.**

DIOCTONAL. adj. Que presenta la combinació de un octaedre ab un sólit de vuit cares pero de diversa mena. **Dioctonal.**

DIODECIA. f. *Bot.* Classe vintena del sistema sexual de Linnéu. **Diodecia.**

DIONCOSIS. f. *Med.* Mena de tumefacció produida per la difusió dels líquits circulants o per la retenció de les materies destinades a excrecións. **Dioncosis.**

DIONÍS (Narcís de Sant). *Biog.* (Vegis SANT DIONÍS, NARCÍS DE).

DIONISSI. m. Nòm d' home. **Dionisio.**

DIONISSIA. f. Pedra de color negre, espurnejada de pichs vermells. **Dionisia**. || f. Nòm de dona. **Dionisia.**

DIONISSISSÉU, A. adj. S' aplica a les eminencies òssoses que ixen de les parts laterals del front. **Dionisiseo.**

DIOPTASIS. f. *Min.* Mena de silicat de coure. **Dioptasis.**

DIOPTRA. f. *Opt.* Certa regla, que té als dos extréms dues pínules ab llurs foradets, l' un enfront del altre, pêls quals se dirigeixen els raigs visuals quan se vol observar algún obgecte. **Dioptra, alidada.**

DIÓPTRICA. f. Ciencia que demostra les propietats dels refractors de la llum y la formació dels crestalls óptichs. **Dióptrica.**

DIÓPTRICH, CA. adj. Lo que pertany a la dióptrica. **Dióptico.**

DIOPTRICISTA. m. Qui estudía la dióptrica. **Dioptricista.**

DIOPTRISME. m. Aplicació d' un instrument quirúrgich anomenat *dilatador*. **Dioptrismo.**

DIORAMA. m. Espectacle óptich que consisteix en la exposició d' una o varies pintures demunt de teles verticals, dependint la ilusió de la diversitat dels jochs de llum. **Diorama.** || Llóch destinat a tal passatemps. **Diorama.**

DIORÁMICH, CA. adj. Pertanyent al diorama. **Diorámico.**

DIORESIS. f. Fluix excessiu de serositat. **Dioresis.**

DIORITA. *Miner.* Roca basáltica composta de feldespat y anfibolita. **Diorita.** || — (ORBICULAR). Mena de sienita formada d' una pasta d' anfibol ab crestalls arronyonats de feldespat. **Diorita orbicular.**

DIORÍTICH, CA. adj. Que conté diorita. **Diorítico.**

DIOROSIS. f. *Med.* Conversió d' humor animal en fluit serós. **Diorosis.**

DIORRESIS. f. *Med.* Sortida de les parts constituents dels orgues per la vía urinaria. **Diorresis.**

DIORROSIS. f. *Med.* **Diorresis.**

DIORTOSIS. f. *Med.* Reducció d' un membre trencat o dislocat. **Diortosis.**

DIORTÓTICH, CA. adj. Que pertany a la diortosis o és a propósit pera poguerla fer. **Diortótico.**

DIOSDADO CABALLERO (Raimont). *Biog.* Erudit mallorquí de gran renóm. Va néixer a Palma l'any 1740. Va entrar a la Companyía de Jesús l' any 1754 y 's trovava a Madrit exercint la cátedra de retórica quan Carles III va expulsar d' Espanya 'ls jesuites. Va arrivar a Italia l' any 1773 y va fer el quart vot a Forli. Era company dels Llampilles, Pou y Masdeu a qui igualava en talent. Va escriure gran quantitat de obres castellanes, italianes y llatines, de literatura, d' historia y de relligió. El problema polítich americá el feu escriure bastant. Mereixen esmentarse, d' entre les seues mòltes y bones obres: *De prima typographiæ ætate specimen* (Roma, 1793, en 4.t); *Suplemento crítico de la historia de Méjico*, tres volúms, esmenant la obra de Clavigero. *Medios para estrechar más la unión entre los españoles americanos y europeos. Suplemento copioso de los escritores de la Compañía de Jesús*, (quatre volúms manuscrits).

DIOSSA. f. DEESA.

DIOSSIA. f. *Entom.* Papallona nocturna negra, que té reflexos verts. **Diosia.**

DIPÉTAL, A. adj. *Bot.* Que té dos pétals. **Dipétalo.**

DIPIRO. m. *Min.* Substancia que sembla tindre formes prismátiques petites. **Dipiro.**

DIPLA. f. Signe que s' usa als manuscrits pera indicar les cites de la Sagrada Escriptura; vé a ésser una V horitsontal; és també un signe de distinció y de dupte. **Dipla.**

DIPLOCEFALIA. f. *Anat.* Monstruositat que consisteix en dos caps reunits en un sol cós. **Diplocefalia.**

DIPLOCEFÁLICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent a la diplocefalia. **Diplocefálico.**

DIPLÓCOP. m. *Med. y cir.* Ganivet pera operar la secció de la córnea transparent. **Diplócopo.**

DIPLOE. m. *Anat.* Teixit celular que 's trova entre les dues lámines de que 's composen els ossos plans. **Diploe.**

DIPLOGASTRIA. f. *Anat.* Reunió monstruosa de dos ventres sobre una sola pelvis. **Diplogastria.**

DIPLOGÁSTRICH, CA. adj. *Anat.* Que presenta 'l fenómen de la diplogastria. **Diplogástrico.**

DIPLOGENESIA. f. *Anat.* Reunió de dos o més gérmens. **Diplogenesis, diplogenesia, diplogenisis.**

DIPLOICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent al diploe. **Diploico.**

DIPLOMA. m. Despaig, butlla, privilegi o altre instrument autorisat ab segell y armes d' algún soberá, dignitat o corporació, l' original del qual queda arxivat. **Diploma.**

DIPLOMACIA. f. Ciencia o coneixement dels interessos y relacións d' unes nacións o regnes ab altres. **Diplomacia.**

DIPLOMÁTICA. f. Art qu' ensenya les regles pera conéixer y distíngir els diplomes. **Diplomática.**

DIPLOMÁTICAMENT. adv. m. Segóns els principis diplomátichs; ab mòlta reserva. **Diplomáticamente.**

DIPLOMÁTICH, CA. adj. Lo que pertany al diploma o a la diplomacia. **Diplomático.** || S' aplica als negocis d' Estat que 's tracten entre dues o més corts. També s' usa còm substantiu en la terminació masculina. **Diplomático.**

DIPLOMATISAR. v. a. *Fam.* Aparentar posseir coneixements diplomátichs. **Diplomatizar.**

Diplosis

DIPLONIA. f. *Med.* Turbació de la vista que fa veure dobles tots els obgectes. **Diplonia.**

DIPLÓPTER, A. adj. *Ornit.* Que té les ales dobles. **Diplóptero.**

DIPLOSIS. m. *Entom.* Insectes dípters galícols, ab algunes de les seues especies, perjudicials als grans de blat, d' ordi, etc.

DIPNÉU, A. adj. *Zool.* Que té dos pulmóns. **Dipneo.**

DIPNEUMON, A, adj. *Zool.* Dotat de pulmóns doblats. **Dipnéumono.**

Dipoena

DIPOENA. f. *Entom.* Insectes aracnoides, de quins son tipo els anomenats *dipoena melanogaster.*

DIPSECTOR. m. *Mar.* Instrument que serveix pera amidar la depressió del horitsó. **Dipsector.**

DIPSÉTICH, CA. adj. *Med.* Que promóu la set. **Dipsético.**

DIPSOMANÍA. f. *Med.* Deliri ab set ardenta. **Dipsomanía.**

DIPSOMANIÁTICH, CA. adj. *Med.* Que pateix la dipsomanía. **Dipsómano.**

DÍPTER, A. adj. *Arquit.* Temple antich que tenía dues series de columnes formant còm dues ales, una a la dreta y altre a la esquerra. **Díptero.** || *Zool.* Calificatiu dels insectes que tenen dues ales. **Díptero.**

a, mosca; *b*, cresa o cuquet; *c*, nimfa

DIPTERÓLECH. m. Naturalista dedicat al estudi de la dipterología. **Dipterólogo.**

DIPTEROLOGÍA. f. Tractat dels insectes dípters. **Dipterología.**

DIPTEROLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la dipterología. **Dipterológico.**

DÍPTICH, CA. m. y f. Taula o llibre en que s'acostumava entre 'ls primitius cristians assentar els nòms dels prelats y dels benefactors de les iglesies. **Díptica, díptico.** || Retaule primitiu. **Díptico.**

DIPUTACIÓ. f. El conjunt de diputats. **Diputación.** || La comissió donada al diputat. **Diputación.**

DIPUTACIÓ GENERAL DE CATALUNYA. Desde que al regnat de 'n Pere II *el Gran,* foren convocades les Corts llegislatives de Catalunya, que succeiren les antigues assamblees, va atribuirse a una comissió permanenta de les meteixes, la seua representació, mentres les Corts restaren tancades. S' anomenava aquell cós, *Diputació* o *General de Catalunya,* composta per un representant de cada *Braç* o estament, l' ecclesiástich, el de la noblesa o militar y el popular o reial, que preníen el nòm de *d putats,* y ademés del advocat fiscal, d' altres tres representants anomenats *Revisors assessors,* y constituía un tribunal de remarcable significació pera vetllar per la vigilancia del territori, per l' observansa de les lleis y llivertats, pera fer complir les constitucións, els capítols y els actes de Cort, y pera repartir y cobrar els tributs acordats. Vestíen els diputats l' emblemática gramalla, semblanta a les dels concellers, duent en el collar que 'ls distingía l' escut de Sant Jordi, patró de Catalunya, y en totes les solemnitats els preceíen els porrers, còm als consuls romans els lictors. Ab el decret de nova planta, dictat per el gobern triomfant de 'n Felip V, va desaparéixer aquesta institució, una de les més glorioses de la nostra historia.

DIPUTACIÓ GENERAL DELS REGNES. El cos de diputats de les ciutats de vot en Corts, que residía a la del rei. *Diputación general de los reinos.*

DIPUTAR. v. a. Senyalar o elegir alguna persona o cosa pera algun us o ministeri. **Diputar, deputar.** || Destinar o elegir algún cos un o més dels seus individuos pera que 'l representin en algún acte o solicitut. **Diputar.**

DIPUTAT. m. La persona nombrada per un cos pera representarlo. **Diputado.**

DIPUTAT A CORTS. El subjecte designat pera concórrer a les Corts ab vot en elles. *Diputado á Cortes.*

DIPUTATS DEL GENERAL. Individuos que s' embarcaven a la galera capitana, y representaven els tres estaments de la república, ecclesiástich, noble o militar y reial. *Diputados del general.*

DIPUTAT DEL REGNE. El regidor o persona d' alguna ciutat de vot en Corts, que servía en la diputació general dels regnes. *Diputado del reino.*

DIR. v. a. Expressar un ab paraules el seu propi pensament. **Decir.** || Asseverar, assegurar. **Decir.** || Persuadir, exortar, amonestar. **Decir.** || Anomenar. També s' usa còm recíproch. **Decir, llamar.** || Conformar, correspondre una cosa ab un' altra. **Decir, caer bien una cosa con otra ó á otra.** || Sugerir a algú la especie qu' ha de proferir, y no s' acerta o ignora. **Soplar.** || DONAR DITA. || Recitar alguna oració. **Rezar.** || m. MÁXIMA, SENTENCIA.

DIR MÉS. fr. Aumentar el preu que s' ha posat a alguna cosa que 's ven o s' arrenda. *Pujar, hacer puja.*

DIR PER DIR. fr. Parlar sense fonament. *Decir por decir, hablar por hablar.*

DIR PER RIURE. fr. Parlar de burles. *Hablar de burlas, de chanza, por juego, por modo de juego.*

DIR QUE NO O DE NO. fr. Negar alguna cosa. *Decir de no, decir nones.*

DIR TU. fr. Tractar de tu, tutejar. *Tutear.*

DIR Y FER. fr. Executar alguna cosa ab mòlta lleugeresa y promptitut. *Decir y hacer.*

A TU T' HO DICH, SOGRA, ENTENT'HI NORA. *Ref. A tí te lo digo, hijuela, entiéndalo tú, mi nuera.*

AIXÓ VOL DIR POCH O SÍ QUE VOL DIR POCH. *Loc.* Ab que 's preté minvar el mal qu' ha succeit en algún cas o disgust. *No es nada; eso quiere decir poco.*

CÒM SI M'HO DIGUESSIS. *Loc.* CÒM SI 'M DIGUESSIS LLUCIA.

CÒM QUI NO DIU RES. *Expr.* Que 's diu pera ponderar. *Como quien no dice nada.*

DIGUIN LO QUE VULGUIN. *Loc. fam.* Ab que algú desprecia la murmuració o lo que puguin dir d' ell. *Digan, que de Dios dijeron.*

DÍGASME AB QUI VAS Y 'T DIRÉ QUI SERÁS. *Ref.* Ensenya lo mòlt qu' influeixen les bones o males companyíes en la manera de portarse d' un. *Dime con quién andas y te diré quién eres.*

DIGAS QUE SI Y DESPRÉS NEGA. *Ref.* Se diu contra 'ls que volen dissimular lo que tothom veu, procurant desmentir ab apariencies y ficcións lo que no 's pot negar. *Canas son que no lunares, cuando comienzan por los aladares.*

DIR'HO TOT. fr. No tindre discreció pera callar lo que 's deu. *Hablarlo todo.*

DIRLI A ALGÚ SENTENCIES, IMPROPERIS, TEMPESTATS. fr. *Decir el sueño y la soltura.*

EL DIR DE LA GENT. La nota que la gent pot posar a alguna acció. *El decir de las gentes.*

EN UN DIR JESÚS. fr. *En un decir Jesús; en un santiamén.*

INFANT Y ORAT DIU LA VERITAT. *Ref. Los niños y los locos dicen las verdades.*

JA HO DIU, NO HO FARÁ. *Loc. fam.* Ab que 's manifesta qu' algú diu lo que no ha de fer. *Ser jarabe de pico.* || Denota qu' és més fácil amenassar qu' executar. *Más son los amenazados que los acuchillados.*

JA LI DIRÁN. *Expr. fam.* Ab que 's significa amenassa. *Allá se lo dirán de misas.*

JO SÉ PER QUÉ HO DICH. *Loc.* JO M' ENTENCH Y DÈU M' ENTÉN.

MÉS DIENT. El qui ofereix més preu per la cosa que 's ven o s' arrenda. *Mejor postor.*

NO CAL QUE DIGUIS, O POTS DIR DELS ALTRES. *Loc.* Pera denotar qu' algú té les faltes que nota als altres. *Mira quién habla.*

NO DIR O NO DIR'HI RES NI EN BÈ NI EN MAL. fr. No contestar. *No decir malo ni bueno.*

NO DIR RES. fr. Callar. *No decir ó no hablar palabra.*

NO DIR SI NI NO O QUE SI NI QUE NO. fr. Callar enterament o no respondre al cárrech que 's fá. *No decir ó no responder un si ò un no.*

NO DIR UNA COSA PER ALTRA. fr. No faltar a la veritat. *No decir una cosa por otra.*

NO DIR'HI RES. fr. No volguer explicar el seu modo de pensar sobre algún assumpte. *No decir malo ni bueno.*

NO ÉS CERT TOT LO QUE 'S DIU. *Loc.* Qu' ensenya que no 's cregui tot lo que se sent dir, especialment al vulgo, que sol parlar sense reflexió ni reparo. *No todo es vero lo que suena el pandero.*

NO GOSAR A DIR QUE L' ÁNIMA FOS SEUA. *Loc. No osó chistar.*

NO HI HÁ MÉS QUE DIR. fr. De que s' usa pera ponderar lo que s' alaba o vitupera. *No hay más que decir.*

NO HO DIGUIS TAN ALT O RIENT. *Expr.* DE MÉS VERDES NE MADUREN.

NO 'M FASSIS DIR LO QUE NO 'N TINCH GANES. *Loc. No me saques la lengua á pasear.*

NO POGUER DIR FABA. fr. *Fam.* No poguer respirar de cansat. *No poder echar el aliento.*

NO SAPIGUER QUÉ DIRSE. fr. Quedar algú convensut de manera que li falten paraules pera prosseguir la disputa; no tindre paraula o resposta. *No tener qué decir.*

NO VA DIR AQUESTA BOCA ÈS MEUA. *Loc. No dijo esta boca es mia.*

PER AIXÓ NO 'T DIRÁ QUE NO. *Loc. fam.* NO 'T DEIXARÁS DE CASAR PER AIXÓ.

PER DIR'HO MILLOR. *Loc.* Pera corregir lo que s' ha dit o ampliant o restringint o aclarint la enunciació. *Por mejor decir.*

¡QUÉ VAIG HAVER DIT! *Expr. fam.* Que significa la prompta commoció que va causar alguna especie. *¡Tú que tal dijiste!*

¿QUE VOLS QUE T' HO DIGUI CANTANT? *Loc. fam* Ab que 's sol rependre a la persona que no 's dona per entesa de lo que se li diu. *¿Lo he de decir cantado ó rezado?*

SENSE DIR ASE NI BESTIA. *Loc. Sin decir oste ni moste.*

¡SENSE DIR AIGUA VA! *Loc. met. ¡Sin decir agua va!*

SENSE DIR FESTE ENSÁ NI FESTE ENLLÁ. *Loc. fam.* Sense dir res, sense avisar, atropelladament, sense justa causa. *Sin más acá ni más allá.*

VES DIENT. *Loc.* Ab que s' insinúa a algú que segueixi contant alguna cosa. *Dí, adelante.*

DIRECCIÓ. L' acció y efecte de dirigir. **Dirección.** || Concell, ensenyansa y preceptes ab que s' encamina a algú a lo millor. **Dirección.** || La posició recta y dreta d' algún còs, ratlla, paret, etc. **Dirección.** || El conjunt de persones que tenen a llur cárrech el maneig y govern d' alguna companyía. També 's dóna aquest nòm a la casa en que 's junten y al ofici de director en qualsevol ram. **Dirección.** || El cárrech de director. **Dirección.**

DIRECTAMENT. adv. m. Tot dret. **Directamente.**

DIRECTE, A. adj. Lo qu' está dret o en línea recta. **Directo.** || DOMINI DIRECTE. || *Arit.* RAÓ DIRECTA.

DIRECTE NI INDIRECTE. adv. m. llat. S' usen quasi sempre junts y signifiquen ni directa ni indirectament. *Directo ni indirecto.*

DIRECTIU, VA. adj. Lo que té facultat o virtut de dirigir. **Directivo.**

DIRECTOR, A. m. y f. La persona que té al seu cárrech la direcció d' alguna cosa. **Director.** || El president de les academies que s' han establert en algúns regnes y provincies. **Director.** || El subgecte que sol, o acompanyat d' altres, está encarregat de la direcció dels negocis d' alguna companyía. **Director.** || Qui dirigeix la conciencia d' alguna persona. **Director.**

DIRECTOR GENERAL. Qui té la direcció superior de algún còs o d' algún ram. *Director general.*

DIRECTORI. m. L' obra que serveix pera dirigir en algunes ciencies o negocis, còm: *directori espiritual.* Devegades s' usa per instrucció pera governarse en algún negoci. **Directorio.**

DIRECTORIAL. adj. Lo concernent al directori. **Directorial.**

DIRECTRIU. f. *Geom.* La ratlla a lo llarch, de quina passa un' altra ratlla o superficie pera determinar una figura plana o un sólit equivalent. **Directriz.**

DIRIGIBLE. adj. Lo que pot ésser dirigit. **Dirigible.**

DIRIGIR. v. a. Conduir, encaminar rectament alguna cosa a algún terme o llóch senyalat. **Dirigir.** || Guiar donant les senyes d' algún camí. **Dirigir.** || *Met.* Encaminar la intenció y les operacións a determinat fí. També s' usa còm recíproch. **Dirigir.** || Regir, dónar regles pera 'l maneig d' alguna dependencia o pretensió. **Dirigir.** || Regir la conciencia de alguna persona. **Dirigir.** || DEDICAR.

DIRIGIT, DA. p. p. **Dirigido.**

DIRIMENT. Lo que dirimeix. **Dirimente.**

DIRIMIR. v. a. Desfer, disoldre, desunir. Se diu regularment de les coses immaterials, còm: *dirimir el matrimoni.* **Dirimir.** || Ajustar, compondre alguna controversia. **Dirimir.**

DIRRADIACIÓ. f. *Fís.* Espargiment de la llum que dimana d' un cos. **Dirradiación.**

DIRRADIAR. v. a. *Fís.* Espargir els raig lluminosos. **Dirradiar.**

DIS. Partícula que preceeix a mòltes veus y significa negació. **Dis.**

DISAFIA. f. *Med.* Alteració del sentit del tacte. **Disafia.**

DISANOGOGÍA. f. *Med.* Dificultat en expectorar. **Disanogogía.**

DISANOGOGNECH. adj. *Med.* Se diu de les materies viscoses que s' agafen als bronquis en certs cadarns, y que 's llensen ab dificultat. **Disanogogo.**

DISARTRITIS. f. *Med.* Malaltía consistent en un poagra irregular. **Disartritis.**

DISARTROSIS. f. *Anat* Conformació viciosa de una articulació. **Disartrosis.**

DISBARAT. m. Fet o ditxo fora de raó o regla. **Disparate, dislate.**

DISBARAT DE TEMPS. DESFET DE TEMPS.

DIR DISBARATS. fr. DESBARATAR.

ÉS UN DISBARAT. *Loc.* Áb que 's pondera l' excés o multitut confusa de persones o coses. *Es un juicio.*

GRAN DISBARAT. *Gazafatón, gazapatón, dispuratón.*

NO FASSIS UN DISBARAT. *Expr.* Serveix pera prevenir a algú qu' obri ab acert. *No hagáis cosa que hieda.*

DISBARATAR. v. n. Dir o parlar fora de raó y sense tino. **Disparatar.**

DISBAUIXA. f. *Fam.* EXCÉS.

DISBAUIXAT, DA. adj. *Fam.* DESARREGLAT.

DISCATABROSIS. f. *Med.* Dificultat d' empassarse 'ls aliments greixosos y mòlt substancials. **Discatabrosis.**

DISCATAPOSIS. f. *Med.* Dificultat en empassarse els líquits. **Discataposis.**

DISCEPTACIÓ. f. La acció y efecte de disceptar. **Disceptación.**

DISCEPTAR. v. n. Disputar, argüir. **Disceptar.**

DISCERNIDOR, A. m. y f. Qui discerneix. **Discernidor.**

DISCERNIMENT. m. Judici recte per medi del qual se distingeixen les coses. **Discernimiento.** || Nombrament judicial ab que s' habilita a alguna persona pera alguna acció. **Discernimiento.**

DISCERNIR. v. a. Distingir una cosa d' un' altra per la diferencia que hi há entre elles. **Discernir.** || Distingir y compendre la diferencia de les coses per medi dels sentits. **Discernir.** || *For.* Encarregar el jutge d' ofici a algú la tutela d' un menor o altre cárrech. **Discernir.**

DISCERNIT, DA. p. p. **Discernido.**

DISCH. m. *Astron.* La figura circular y plana ab que 's presenten a la nostra vista 'ls astres. **Disco.** || *Fis.* El crestall o vidre tallat en forma rodona pera la máquina eléctrica. **Disco.**

DISCÍCOL, A. adj. *Zool.* Calificatiu dels animals que tenen el coll y 'l tórax en forma de disch. **Discícolo.**

DISCÍFER, A. adj. *Bot.* Que té un disch, parlant de plantes. **Discífero.**

DISCIFORME. adj. De forma plana y orbicular. **Disciforme.**

DISCINESIA. f. *Med.* Dificultat de moure's. **Discinesia.**

DISCINESIES. f. pl. *Med.* Malaltíes que constitueixen el tercer ordre de les debilitats. **Discinesies.**

DISCIPLINA. f. Doctrina, instrucció d' alguna persona, particularment en lo moral. **Disciplina.** || Regla y métode de viure; se diu parlant de la milicia y dels estats ecclesiástichs secular y regular. **Disciplina.**

DISCIPLINABLE. adj. Lo qu' es capás de disciplina. **Disciplinable.**

DISCIPLINADAMENT. adv. m. Ab disciplina e instrucció. **Disciplinadamente.**

DISCIPLINAR. v. a. Instruir, ensenyar a algú la seua professió. També s' usa còm recíproch. **Disciplinar.**

DISCIPLINARI, A. adj. S' aplica al régimen que estableix subordinació y arreglo, axís còm també a qualsevulla de les penes que s' imposen, per vía de correcció. **Disciplinario.**

DISCIPLINAT, DA. adj. Instruit, subordinat, brillant pêl seu estat, parlant de cossos militars. **Disciplinado.**

DISCIPULAT. m. *Ant.* L' exercici y qualitat de deixeble. **Discipulado.** || *Ant.* DOCTRINA, ENSENYANSA O EDUCACIÓ.

DISCLASITA. f. *Min.* Silicat hidratat de cals. **Disclasita.**

DISCO. m. DISCH.

DÍSCOL, A. adj. Alborotat, indócil, perturbador de la pau. **Díscolo.**

DISCOLIA. f. *Med.* Alteració de la bilis. **Discolia.**

DISCONTINUACIÓ. f. INTERRUPCIÓ.

DISCONTINUAR. v. a. etc DESCONTINUAR.

DISCONVENIENCIA. f. *Ant.* **Discordancia.**

DISCONVINDRE. v. n. DESCONVINDRE.

DISCORDANCIA. f. Contrarietat, diversitat, desconformitat d' unes coses ab altres. **Discordancia.**

DISCORDANT. p. a. Lo que discorda. **Discordante**

DISCORDAR. v. n. Ésser oposades, contraries o notablement dessemblantes unes coses d' altres; no convindre ab les opinións o 'l parer d' un altre. **Discordar.** || *Mús.* No estar acordes les veus o instruments. **Discordar.**

DISCORDE. adj. Sense conformitat al dictamen, opinió y judici. **Discorde.** || *Mús.* Dissonant, mancat de consonancia. **Discorde.**

DISCORDIA. f. Oposició de voluntats, desunió de ánims y contrarietat d' opinións. **Discordia.** || DISCORDANCIA.

POSARSE EN DISCORDIA AB ALGÚ. fr. Enemistarse ab ell. *Encontrarse con alguno.*

DISCORREGUT, DA. p. p. **Discurrido.**

DISCÓRRER. v. a. Inventar, pensar alguna cosa, còm: *arbitri, medi,* etc. **Discurrir.** || Deduir, inferir. **Discurrir.** || v. n. Parlar, tractar sobre alguna cosa. **Discurrir.** || *Ant.* Divagar, córrer per diverses parts. **Discurrir.**

DISCORT. adj. *Ant.* **Discorde.**

DISCOYDAL. adj. *Ant.* Semblant a un disch. **Discoide, discoidal.**

DISCRASSA. f. *Miner.* Cert antimoni d' argent. **Discrasa.**

DISCRASSIA. f. *Med.* Alteració dels humors. **Discrasía.**

DISCRÁSSICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la discrassia. **Discrásico.**

DISCRECIÓ. f. Rectitut de judici, per medi de la qual se distingeixen les coses, y 's governen les acciόns. **Discreción.** || Agudesa, acert y promptitut en discórrer y explicarse. **Discreción.** || El meteix ditxo o expressió discreta. **Discreción.** || Pena pecuniaria imposada pel govern als que no paguen les contribucións al temps prefixat. **Apremio.**

A DISCRECIÓ. m. adv. Al arbitri y voluntat d' algú. *A discreción.*

ENTREGARSE O RENDIRSE A DISCRECIÓ. fr. *Mil.* Entregarse sense capitulació, al arbitri del vencedor. *Darse ó rendirse á discreción.*

NAVEGAR A DISCRECIÓ. fr. *Náut. ant.* Se deia del mariner o altre allistat de la nau que servía en un viatge sense salari determinat, sino que per lo que 'l seu travall o habilitat mereixía a judici del patró o del contramestre. *Navegar á discreción.*

DISCRECIONAL. adj. Lo que 's deixa al arbitri y discreció d' algú. **Discrecional.**

DISCRECIONALMENT. adv. m. D' una manera discrecional. **Discrecionalmente.**

DISCREPANCIA. f. Diferencia, desigualtat que resulta de coses diferentes entre si. **Discrepancia.**

DISCREPANT. p. a. Lo que discrepa. **Discrepante.**

DISCREPAR. v. n. Desdir una cosa d' un' altra, diferenciarse. **Discrepar.**

DISCRET, A. adj Judiciós, que sab discernir les coses **Discreto.** || Ingeniós en les seues paraules y accións. **Discreto.** || *Met.* Dit dels escrits y de les accións. **Discreto.** || QUANTITAT DISCRETA. || m. y f. A algunes comunitats la persona elegida pera assistir al superior còm conciliari pêl govern de la comunitat. **Discreto.**

A LA BOCA DEL DISCRET LO QU' ES PÚBLICH ÉS SECRET. *Ref.* Pera ponderar la bona qualitat que distingeix al discret y lo bó qu' és. *En boca del discreto lo que es público es secreto.*

FER EL DISCRET. fr. Ostentar discreció. *Discretear.*

DISCRETAMENT. adv. Ab discreció. **Discretamente.**

DISCRETÍSSIM, A. adj. **Discretísimo.**

DISCRIMEN. m. *Cir. y med.* Envenatge que s' usa pera fer la sangría de la vena frontal. **Discrimen.**

DISCROIA. f. *Med.* Alteració del color de la pell. **Discroia, discroya.**

DISCROMÁTICH, CA. adj. *Med.* De mal color; que altera 'l color. **Discromático.**

DISCULPA. f. La raó y causa que 's dóna pera excusarse y purgarse d' alguna culpa. **Disculpa.**

DISCULPABILITAT. f. Qualitat de lo disculpable. **Disculpabilidad.** || Facilitat y possibilitat de disculparse. **Disculpabilidad.**

DISCULPABLE. adj. Lo que mereix disculpa. **Disculpable**.

DISCULPABLEMENT. adv. m. Ab disculpa. **Disculpablemente**.

DISCULPAR. v. a. Dónar raóns o proves que descarreguin d' alguna culpa. També s' usa còm recíproch. **Disculpar, sincerar, justificar**.

DISCULPAT, DA. p. p. **Disculpado**.

DISCURRIR. v. n. *Ant.* DISCÓRRER.

DISCURS. m. Facultat racional ab que s' infereixen unes coses d' altres. **Discurso**. || L' acte de la facultat discursiva. **Discurso**. || L' ús de raó. **Discurso**. || Reflexió, raciocini sobre algúns antecedents o principis. **Discurso**. || Tractat que conté varies reflexións ordenades sobre alguna materia, dirigides a ensenyar o persuadir. **Discurso**. || Serie de paraules y frases empleades pera significar lo que 's pensa o lo que 's sent. **Discurso**. || Espai de temps. **Discurso**.

DISCURSAR. v. a. *Ant.* DISCÓRRER.

DISCURSISTA. m. Qui sobre tot fa discursos per cavilositat y oci. **Discursista**.

DISCURSIU, VA. adj. Qui discorre o té capacitat pera formar discursos. **Discursivo**. || Pensatiu, entregat a profóns discursos. **Discursivo**.

DISCÚS, A. p. p. *Ant.* DISCUTIT. || m. *Ant.* DISCUSSIÓ.

DISCUSSIÓ. f. La acció y efecte de discutir alguna materia. **Discusión**. || Exámen de negocis, etc. **Discusión**.

DISCUTIBLE. adj. Lo qu' es susceptible de discussió. **Discutible**.

DISCUTIR. v. a. Examinar atenta y particularment alguna materia, fent investigacións mòlt menudes sobre les seues circunstancies. **Discutir**

DISCUTIT, DA. p. p. **Discutido**.

Disderi

DISDACRIA. f. *Med.* Alteració sensible de la facultat de plorar. **Disdacria**.

DISDERI. m. *Entom.* Aracnoidi, que del mes de Maig al de Novembre, se trova al Mitjorn d' Europa. **Disdero**.

DISEMORREA. f. *Med.* Nóm donat als accidents que resulten de la supressió del fluix hemorroidal. **Disemorrea**.

DISERT, A. adj. Qui parla bé y ab facilitat y copia de raóns. **Diserto**.

DISERTACIÓ. f. La acció y efecte de disertar. **Disertación**. || Discurs en que 's proposen les raóns que hi há a favor d' alguna opinió y s' impugnen les contraries. **Disertación**.

DISERTAMENT. adv. m. *Ant.* ELOQÜENTMENT.

DISERTAR. v. n. Raonar, disputar sobre alguna materia, alegant raóns a favor d' alguna opinió, y refutant les contraries. **Disertar**.

DISERTÍSSIM, A. adj. sup. **Disertísimo**.

DISESTESIA. f. *Med.* Disminució de la sensibilitat. **Disestesia**.

DISESTETERIA. f. *Med.* Lessió dels sentits externs. **Disesteteria**.

DISFAGIA. f. *Med.* Dificultat o impossibilitat de engollir. **Disfagia**.

DISFAMACIÓ. f. La acció y efecte de disfamar. **Difamación, disfamación**.

DISFAMADOR, A. m. y f. Qui disfama, **Difamador, disfamador**.

DISFAMAR. v. a. Desacreditar a algú publicant coses contra la seua bona opinió y fama. **Difamar, disfamar**. || Parlant del blasó llevar la qüa a algún animal. **Disfamar, desrabar**.

DISFAMAT, DA. p. p. **Disfamado**. || adj. Referintse al blasó 's diu d' un animal sense qüa. **Disfamado, desrabado**.

DISFAMATORI, A. adj. INFAMATORI.

DISFAVOR. m. Desaire, desatenció. **Disfavor**.

DISFONÍA. f. *Med.* Debilitat gran de la veu. **Disfonía**.

DISFORME. adj. Lleig, desproporcionat. **Disforme, deforme**.

DISFRESSA. f. Persona vestida de modo que sigui difícil conéixela. **Máscara**. || El vestit que 's posa pera disfressarse. **Disfraz**. || *Met.* L' artifici ab que s' amaga o dissimula alguna cosa pera que no sigui entesa o coneguda. **Dizfraz**.

DISFRESSAR. v. a. Desfigurar ab alguna cosa sobreposada l' apariencia y forma exterior de lo que 's vol amagar. **Disfrazar**. || *Met.* Dissimular ab paraules y raons aparentes lo que 's pensa, 's judica o se sent. **Disfrazar**. || Dónar un altre color o semblant a les coses pera que semblin diferentes de lo que son. **Disfrazar, enmascarar, pretextar, colorear**.

DISFRESSARSE. v. r. Posarse un vestit de máscara. **Disfrazarse**. || Usar d' algún artifici pera no ésser conegut. **Disfrazarse**.

DISFRESSAT, DA. p. p. **Disfrazado**.

DISFRUTAR. v. a. Cullir, lograr, percebre 'ls productes y utilitats d'alguna cosa. **Disfrutar**. || Gosar de salut, comoditat, regalo o conveniencia. **Disfrutar**.

DISGALIA. f. *Med.* Alteració de la llet dels pits de la dona. **Disgalia**.

DISGENESIA. f. *Med.* Funció penosa dels orgues genitals. **Disgenesia**.

DISGREGACIÓ. f. L' acció o efecte de disgregar. **Disgregación**.

DISGREGAR. v. a. Separar, desunir, apartar lo qu' era unit. **Disgregar**. || *Opt.* Escampar els raigs de llum. **Disgregar**.

DISGREGATIU, VA. adj. Lo que té virtut o facultat de disgregar. **Disgregativo**.

DISGUST. m. Fástich, tedi que causa 'l menjar. **Fastidio, aversión, hastío, náusea, repugnancia, disgusto**. || Sentiment, pesar. **Disgusto, pesar**.

A DISGUST. m. adv. Contra la voluntat y gust d' algú. *A disgusto*.

DISGUSTADAMENT. adv. m. Ab disgust. **Disgustadamente**.

DISGUSTADÍSSIM, A. adj. sup. **Disgustadísimo**.

DISGUSTANT. p. a. **Disgustante**.

DISGUSTAR. v. a. Treure 'l gust a les viandes. **Desazonar**. || *Met.* Causar enfado o sentiment **Disgustar, desazonar**.

DISGUSTARSE. v. r. Enfadarse ab un altre, o deixar d' ésser 'hi amich. **Disgustarse**.

DISGUSTAT, DA. p. p. **Disgustado**. || adj. Se diu de la vianda mal amanida. **Desabrido, disgustado**.

DISGUSTET. m. dim. **Disgustillo**.

DISGUSTOSAMENT. adv. m. *Ant.* DESAGRADABLEMENT.

DISIALIA. f. *Med.* Alteració de la saliva. **Disialia**.

DISJUNCCIÓ. f. La acció o efecte de separar o desunir les coses. **Disyunción**. || *Gram.* La partícula que serveix pera separar el sentit d' una oració, si bé que uneix y lliga 'ls termes d' ella. **Disyunción**. || *Ret.* Figura que 's comet quan cada oració porta totes les seues parts necessaries, sense que necessiti valdres de cap de les que la preceeixen o segueixen. **Disyunción**.

DISJUNCTA. f. *Mús.* La mutació de veu ab que 's passa d' una propietat musical a un' altra. **Disyunta**.

DISJUNCTAR. v. a. etc. DESUNIR.

DISJUNCTIU, VA. adj. Lo que té la qualitat de separar o desunir. **Disyuntivo**.

DISJUNCTIVAMENT. adv. m. Separadament, cada cosa de per sí. **Disyuntivamente.**

DISJUNYIR. v. a. *Ant.* DESJUNYIR.

DISLALIA. f. *Med.* Dificultat en el parlar. **Dislalia.**

DISLOCACIÓ. f. La acció o efecte de dislocar. Ordinariament se diu dels ossos quan ixen de la seua posició natural. **Dislocación, dislocadura.**

DISLOCAR. v. a. Treure alguna cosa del seu llóch. **Dislocar.**

DISLOCARSE. v. r. Eixirse del seu respectiu llóch l' os d' algún membre, còm: *el peu, el braç,* etc. **Dislocarse, desconcertarse**

DISLOCAT, DA. p. p. **Dislocado.**

DISLOQUIA. f. m. Dificultat pera l' emissió del fluix loquial. **Disloquia.**

DISLUITA. f. *Min.* Varietat d' aluminat de zinch. **Disluita.**

DISMENESIA. f. *Med.* Debilitat o perdua de la memoria. **Dismenesia, disminesia.**

DISMENIA. f. *Med.* Menstruació difícil. **Dismenia.**

DISMENOFANIA. f. *Med.* Aparició difícil de les regles. **Dismenofania.**

DISMENORREA. f. *Med.* Menstruació dolorosa o difícil. **Dismenorrea.**

DISMENORREICH, CA. adj. Relatiu a la dismenorrea. **Dismenorreico.**

DISMINUCIÓ. f. Minvar o decreixer alguna cosa, tant en lo físich còm en lo moral. **Disminución, decrecimiento, diminución.** || *Ret.* Figura ab que s' aumenta una cosa al meteix temps que sembla que 's disminueix. **Disminución, lítote.**

ANAR EN DISMINUCIÓ. fr. Que 's diu de la salut, crédit y altres coses quan se van perdent. *Ir en disminución.*

DISMINUIMENT. m. *Ant.* DISMINUCIÓ.

DISMINUIR. v. a. Reduir a menor quantitat alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Disminuir.** || *Met.* Minorar. Se diu de les coses encara que no siguin materials o físicament divisibles, còm: *la fama, el concepte,* etc. També s' usa còm recíproch. **Menguar, mermar, disminuir.**

DISMINUIT, DA. p. p. **Disminuido.** || adj. Se diu del subgecte prim y petit. **Menudo.**

DISNAR. v. a. *Ant.* DINAR.

DISNEA. f. *Med.* Dificultat de respirar. **Disnea.**

DISNITA. f. *Min.* Cert silicat de manganes. **Disnita.**

DISOCRECIA. f. Mancar la gana. **Disocrecia.**

DISODILA. f. *Min.* Mena de liquit bituminós de fulls prims y flexibles, que al cremar fa una gran fetor. **Disodila.**

DISODONTÍASIS. f. *Med.* Dentició penosa. **Disodontíasis.**

DISOLDRE. v. a. Separar, desunir les coses unides de qualsevol modo. **Disolver.** || Desfer o interrompre la continuació d' alguna cosa. **Disolver** || Deixatar, desfer un cós sólit en algún líquit desunint les seues partícules **Disolver.**

DISOLRE. v. a. *Ant.* DISOLDRE.

DISOLT, A. p. p. **Disuelto.**

DISOLUBLE. adj. Lo que 's pot disoldre. **Disoluble.**

DISOLUCIÓ. f. La acció o efecte de disoldre. **Disolución.** || *Met.* Relaxació de vida y costúms, l' abandono als vicis. **Disolución.** || *Ret.* Figura, que consisteix en la separació de parts. **Disolución.**

DISOLUT, A. adj. Lliure, llicenciós. **Disoluto.**

DISOLUTAMENT. adv. m. Ab disolució. **Disolutamente, licenciosamente.**

DISOLUTIU, VA. adj. y m. Lo que té virtut de disoldre. **Disolutivo.**

DISOLVENT. p. a. Lo que disol. **Disolvente.**

DISPARADOR. m. Qui dispara. **Disparador.** || A les armes de foch és la peça sobre que descansen les barres quan son alsades. Comunment s' anomena *punt de dalt.* **Disparador, desarmador, piñón, punto.** || A les ballestes és la peça que deté la corda. **Disparador, desarmador.** || *Náut.* Petita máquina de ferro que s' assegura a la serviola pera penjar l' áncora quan se va a dónar fons y fer aquesta maniobra ab promptitut y facilitat. **Disparador.**

DISPARAR. v. a. Tirar, descarregar les armes de foch. També s' usa còm recíproch. **Disparar, descerrajar.** || Tirar ab alguna máquina, còm: *ballesta, mandró,* etc. **Disparar, arrojar, asestar.**

DISPARITAT. f. Dessemblansa, desigualtat y diferencia de les coses entre sí. **Disparidad.**

DISPARO. m. La acció o efecte de disparar. **Disparo.** || *Maq.* Aparell que hi há a totes les máquines pera posarles en moviment o pararles. **Disparo.**

DISPENDI. m. Gasto considerable. **Dispendio.**

DISPENDIÓS, A. adj. Costós, d' un gasto considerable. **Dispendioso.**

DISPENSA. f. Privilegi, excepció graciosa de lo ordenat per les lleis generals. S' usa comunment parlant dels privilegis concedits pêl papa y 'ls bisbes. **Dispensa, dispensación.** || L' instrument o escrit que conté la dispensa. **Dispensa.**

DISPENSABLE. adj. Lo que pot ésser dispensat. **Dispensable.**

DISPENSACIÓ. f. Acte y efecte de dispensar. **Dispensación.**

DISPENSADOR, A. m. y f. Qui dispensa. **Dispensador.** || Distribuidor, repartidor. **Dispensador.**

DISPENSAR v. a. Exceptuar, eximir d' alguna llei general. **Dispensar.** || Permetre, dónar llicencia pera faltar a alguna obligació. **Dispensar.**

DISPENSAT, DA. p. p. **Dispensado.** || **Desobligado, exceptuado, dispensado.**

DISPEPSIA. f. *Med.* Digestió penosa o mal feta. **Dispepsia.**

DISPÉPSICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la dispepsia. **Dispépsico.**

DISPERGIR. v. a. ESPARGIR.

DISPERMA. adj. *Bot.* Que té no més que dues llevors. **Disperma.**

DISPERMASSIA. f. *Med.* Dificultat pera la emissió del semen. **Dispermasia.**

DISPERMÁTICH, A. adj. *Bot.* Que so's té dos grans. **Dispermático.** || *Med.* Impotent pera la generació. **Dispermático.**

DISPERMATISME. m. *Med.* Emissió difícil o lenta del líquit seminal. **Dispermatismo.**

DISPERMIA. f. *Med.* Alteració de la esperma. **Dispermia.**

DISPERS, A. adj. Separat, espargit per diversos llóchs, pobles o provincies. **Disperso, desparramado.** || *Mil.* L' individuo que no és agregat a cap cós. **Disperso.**

DISPERSA. f. DISPERSIÓ.

DISPERSAR. v. a. Espargir, separar varies parts. També s' usa còm recíproch. **Dispersar, desparramar.**

DISPERSARSE. v. r. Fugir la tropa desordenadament en totes direccións. **Dispersarse, desbandarse.**

DISPERSAT, DA. p. p. **Dispersado.**

DISPERSIÓ. f. Separació, escampament. **Dispersión.**

DISPESA. f. y 's seus derivats. DESPESA.

DISPIONIA. f. *Med.* Depravació de la part greixosa del cós humá. **Dispionia.**

DISPLICENCIA. f. Desagrado, disgust. **Displicencia.**

DISPLICENT. adj. Lo que desagrada o disgusta. **Displicente.** || De mal humor. **Displicente, desabrido.**

DISPNEA. f. *Med.* Dificultat de respirar. **Dispnea.**

DISPNEICH, CA. adj. Pertanyent a la dispnea. **Dispneico.**

DISPONDÉU. m. Peu de vers que consta de dos espondéus o sigui de quatre sílabes llargues. **Dispondeo.**

DISPONDRE. v. a. *Ant.* DISPOSAR.

DISPONENT. p. a. Qui disposa. **Disponente.**

DISPONIBLE. adj. Alló de que 's pot disposar. **Disponible.**

DISPOSADOR, A. m. y f. Qui disposa y ordena les coses. **Disponedor.**

DISPOSAR. v. a. Colocar, posar les coses en ordre y situació convenienta. **Disponer.** || Deliberar, determinar. **Disponer.** || Preparar, previndre. També s' usa còm recíproch. **Disponer.** || Obrar algú lliurement en el destí o enagenació dels seus bèns per donació, venda, etc. **Disponer.**

DISPOSAT, DA. p. p. **Dispuesto.**

BEN O MAL DISPOSAT. Ab bona salut o sense ella. *Bien ó mal dispuesto.*

DISPOSICIÓ. f. Acció y efecte de disposar. **Disposición.** || Aptitut, propo ció per algún fí. **Disposición, dispositivo.** || L'estat de la salut. **Disposición.** || INCLINACIÓ. || Gallardía, gentilesa en la persona. **Disposición.** || Expedició, maneig. **Disposición, expediente.** || Deliberació, ordre o manament d' algún superior. **Disposición.** || *Ret.* Part de la retórica, que consisteix en ordenar les probes y arguments. **Disposición.** || *Arquit.* Una de les vuit parts essencials d' un edifici, y consisteix en la oportuna colocació y agradable conjunt de totes elles segóns la qualitat de cada una. **Disposición.** || *Fil.* Preparació de les causes pera la producció d' algún efecte. **Disposición.**

A LA SEUA DISPOSICIÓ. *Expr.* Ab qu' algú s' ofereix a altre. *A la disposición.*

ESTAR O TROVARSE 'N DISPOSICIÓ. fr. Trovarse en estat y en aptitut per algún fí. *Estar ó hallarse en disposición.*

DISPOSITIU, VA. adj. Qui disposa y prepara. **Dispositivo.**

DISPOSITIVAMENT. adv. m. Ab ordre dispositiu. **Dispositivamente.**

DISPOST, A. p. p. **Dispuesto.** || adj. Preparat, disposat. **Dispuesto, presto, aparatado.** || Galán, ben fet, ben proporcionat. **Dispuesto, gallardo.**

DISPUTA. f. Controversia o qüestió que 's ventila entre dos o més. **Disputa.** || Baralla, renyina. **Disputa.** || Porfía acompanyada de crits y altercació. **Disputa, debate.**

DE DISPUTES Y DE PLETS, BEN HAJA QUI ME 'N HA TRET. Ensenya ésser ventatjós fugir de plets y disputes. *A celada de bellacos, mejor es el hombre por los pies que por las manos.*

NO TINDRE UNA DISPUTA DE RES. fr. Explica la conformitat de voluntats, y la pau y concordia que regna entre 'ls que viuen junts o 's tracten. *No haber entre algunos ó no haber ni un sí ni un no.*

SENSE DISPUTA. m. adv. Sense dificultat. *Sin disputa.*

DISPUTABLE. adj. Lo que 's pot disputar o és problemátich. **Disputable.**

DISPUTADERA. f. *Ter. Moyá.* Renyina.

DISPUTADOR, A. m. y f. Qui disputa o té 'l vici de disputar fins per les coses més evidentes. **Disputador.**

DISPUTAR. v. a. Controvertir, defensar una opinió o conclusió contra un' altra. **Disputar.** || Resistir ab forsa defensant alguna cosa. **Disputar.** || Porfiar ab crits y alteració. S' usa còm neutre junt ab algunes partícules, còm: *de, sobre,* etc. **Disputar.** || Exercitarse 'ls estudiants disputant **Disputar.**

DISPUTAT, DA. p. p. **Disputado.**

DISQUILIA f. *Med.* Depravació del quilo. **Disquilia.**

DISQUIMIA. f. *Med.* Depravació dels humors. **Disquimia.**

DISQUISICIÓ. f. Exámen rigurós que 's fa d' alguna cosa, considerant cada una de les seues parts. **Disquisición.**

DISSAPTE. m. El seté y derrer día de la setmana. **Sábado.**

NO HI HÁ DISSAPTE SENSE SOL, NI VIUDETA SENSE DOL, NI DONSELLA SENS AMOR, NI PRENYADA SENSE DOLOR. *Ref.* Que s' aplica a qualsevulla cosa que succeeix freqüentment en determinats temps o persones. *Ni sábado sin sol ni moza sin amor; ni sábado sin sol, ni vieia sin arrebol.*

DISSECADOR. m. Qui disseca. **Disector, disecador.**

DISSECANT. adj. *Med.* Epítet d' una mena de dilatació mórbida. **Disecante.**

DISSECAR. v. a. *Anat.* Dividir en parts artificiosament algún animal o 'l seu cadáver pera examinar la seua formació o algún vici que haja contret vivint. **Disecar.** || Preparar una bestia morta de manera que 's pugui conservar. **Disecar.**

DISSECCIÓ. f. *Anat.* Acte y efecte de dissecar. **Disección, disecación.**

DISSECRISIS. f. *Med.* Excreció dificultosa. **Disecrisis.**

DISSECTOR. m. *Anat.* Qui disseca o fá les operacións. **Disector.**

DISSEMIA. f. Alteració de la sanch. **Disemia.**

DISSEMORREA. f. Nóm donat als accidents que resulten de la supressió del fluix hemorroidal. **Disemorrea.**

DISSENSIÓ. f. Oposició o contrarietat de varis subgectes en llurs opinións. **Disensión.** || Renyina o altercació. **Disensión, discordia.**

DISSENSO. m. DISSENTIMENT.

DISSENTERÍA. f. Fluix de ventre ab cólich y alguna barreja de sanch. **Disentería.**

DISSENTÉRICH, CA. adj. Lo qu' es propi o pertany a la dissentería. **Disentérico.**

DISSENTIMENT. m. L' acte de dissentir. **Disentimiento, disenso.**

DISSENTIR. v. n. No avíndres ab el modo de pensar d' un altre. **Disentir, discordar.** || *Ant.* **No consentir.**

DISSENYAR. v. a. Delinear algún edifici o figura pera que serveixi de patró. **Diseñar.**

DISSENYO. m. Plan, delineació, dibulx. **Diseño.** || *Pint.* Se diu particularment d' aquell dibuix fet al llapis o a la ploma. **Diseño.**

DISSEPULÓTICH, CA. adj. *Med.* Qu' és difícil de tancarse, parlant de llagues, etc. **Disepulótico.**

DISSET. adj. Número que conté una desena y set unitats. **Diez y siete.**

DISSET CENTS. adj. *Ter.* Numeral equivalent a 1700.

DISSETÉ, NA. adj. Número ordinal que s' aplica a lo que complerta 'l número de disset. **Décimoséptimo.**

DISSIDENCIA. f. La acció y efecte de sustraure 's de la obediencia deguda al superior. **Disidencia.**

DISSIDENT. adj. Qui se sustreu a la obediencia deguda a les potestats llegítimes. **Disidente.**

DISSÍLABO, A. adj. De dues sílabes. **Disílabo.**

DISSIMETRÍA. f. Mancat de simetría. **Disimetría.**

DISSIMÉTRICH, CA. adj. Mancat de simetría. **Disimétrico.**

DISSÍMIL. adj. Dessemblant, diferent. **Disímil.**

DISSIMILITUT. f. Dessemblansa. **Disimilitud.**

DISSÍMILMENT. adv. m. DIFERENTMENT.

DISSIMULACIÓ. f. La acció y efecte de dissimular. **Disimulación.** || DISSIMULO. || Tolerancia afectada d' alguna incomoditat o disgust. **Disimulación.**

DISSIMULADAMENT. adv. m. Ab dissimulo. **Disimuladamente, á la disimulada.**

DISSIMULADOR, A. m. y f. Qui dissimula fingint o tolerant. **Disimulador.**

DISSIMULAR. v. a. Encubrir ab astucia la intenció, desentendre 's del coneixement d' alguna cosa. **Disimular.** || Encubrir algún afecte del ánim, còm: *la ira*, o algunes altres coses, còm: *la pobresa*, etc. **Disimular.** || Tolerar, fer la vista grossa. També se usa còm recíproch. **Disimular.** || Disfressar, desfigurar les coses, representarles distintes de lo que son. També s' usa còm recíproch. **Disimular.** || Barrejar una cosa ab un' altra pera que no 's conegui. **Disimular.** || Permetre, perdonar. **Disimular.**

DISSIMULAT, DA. adj. Qui dissimula o no dóna a entendre lo que sent, tenint'ho per costum. **Disimulado.**

FER EL DISSIMULAT. fr. Afectar ignorancia o no donarse per entés. *Hacer la disimulada.*

DISSIMULO. m. Art d' encubrir la intenció. **Disimulo.**

AB DISSIMULO. m. adv. DISSIMULADAMENT.

DISSINUSIA. f. *Med.* Impotencia generativa. **Disinusia.**

DISSIPABLE. adj. Capás o fácil de dissiparse. **Disipable.**

DISSIPACIÓ. f. Acció y efecte de dissipar. **Disipación.** || Separació, desunió de les parts que componíen alguna cosa. **Disipación.** || Resolució d' alguna cosa en esperits y vapors. **Disipación.** || DISOLUCIÓ, LLIBERTINATGE.

DISSIPADOR, A. m. y f. Malgastador. **Disipador, disipado, desperdiciador, manirroto.**

DISSIPAR. v. a. Desvanéixer y separar les parts que formen per aglomeració algún cos; y aixís se diu: *el vent dissipa 'ls núvols.* **Disipar.** || Ferse malbé o malgastar els béns. **Disipar.**

DISSIPAT, DA. adj. Distret, entregat a diversións. **Disipado.**

DISSÍPULA. f. ERISSIPELA.

DISSÓ. m. *Mus.* Só aspre, desigual y sense consonancia. **Disón.**

DISSOCIACIÓ. f. Separació de coses unides. **Disociación.**

DISSOCIAR. v. a. Separar una cosa d' un' altra. **Disociar.**

DISSODIA. f. *Med.* Exhalació fétida que surt de varies parts del cos humá. **Disodia.**

DISSODONTÍASIS. f. *Med.* Dentició penosa. **Disodontíasis.**

DISSOMO. m. *Zool.* Género d' infusoris. **Disomo.**

DISSOMOSA. f. *Min.* Nóm donat a un arsénich sulfuro de niquel. També se 'n diu níquel gris. **Disomosa.**

DISSONANCIA. f. Só desagradable. **Disonancia.** || *Mús.* La barreja de dos o més sóns desproporcionats y aspres al oido, dels quals se serveix la música barrejantlos y dissimulantlos ab les consonancies, y fentlos fer aixís un efecte agradable. **Disonancia.** || *Met.* Manca de la conformitat o proporció que naturalment devíen tindre algunes coses. **Disonancia.**

FER DISSONANCIA. fr. Semblar extranya y fora de raó alguna cosa. *Hacer disonancia.*

DISSONANT. p. a. Lo que dissona. **Disonante.** || adj. *Met.* Lo que no té consonancia o regularitat, o no es conforme ab altres coses. **Disono, disonante.** || *Mús.* S' aplica a aquells tons que per altre nóm se 'n diuen dissonancies y son acceptats pêl art. **Disonante.**

DISSONAR. v. a. Sonar desapaciblement, faltar a la consonancia y armonía. **Disonar.** || *Met.* Discrepar, estar faltades de conformitat algunes coses entre sí. **Disonar.** || Repugnar, aparéixer mal y extranya alguna cosa. **Disonar.**

DISSOPIA. f. *Med.* Debilitat de la vista. **Disopia.**

DISSOREXIA. f. *Med.* Mena d' inapetencia o desgana. **Disorexia.**

DISSORT. f. Malauransa. **Desventura, desgracia.**

DISSORTAT, DA. adj. Desgraciat, malaurat. **Desgraciado, desventurado.**

DISSOSFRESIA. f. *Med.* Depravació del sentit del olfat. **Disosfresia.**

DISSOSMIA. f. *Med.* Debilitat del olfat. **Disosmia.**

DISSÓSTOSIS. f. *Med.* Vici o mala conformació dels ossos. **Disóstosis.**

DISSUADIR. v. a. Procurar ab raóns apartar a algú del seu intent o dictamen. **Disuadir.**

DISSUACIÓ. f. Concell que indueix a mudar de intent o dictamen. **Disuasión.** || *Ret.* Discurs que exagera 'ls inconvenients d' alguna cosa, pera procurar que no 's fassi. **Disuasión.**

DISSUASIU, VA. adj. Lo que dissuadeix o pot dissuadir. **Disuasivo.**

DISTANASIA. f. *Patol.* Mort lenta y dolorosa. **Distanasia.**

DISTANCIA. f. L' espai o interval de llóch o temps que hi há entre dues coses o entre dos fets. **Distancia.** || *Met.* Diferencia, dessemblansa notable entre dues coses y altres. **Distancia.**

DISTANT. p. a. y adj. Lo qu'és mòlt lluny y remot. **Lejano, distante.**

DISTANTÍSSIM, A. adj. sup. **Distantísimo.**

DISTANTMENT. adv. m. Ab distancia o interval de llóch o temps. **Distantemente.**

DISTAR. v. n. Estar apartada una cosa d' un' altra cert espai de llóch o de temps. **Distar.** || *Met.* Diferenciarse. **Distar.**

DISTAXIAT, DA. adj. *Bot.* Que té dues espigues. **Distaxiado.**

DISTEGO, A. adj. *Min.* Calificatiu dels crestalls que presenten pináculs sobreposats. **Distego.**

DISTELASIA. f. *Med.* Inaptitut de la dona pera dónar mamar. **Distelasia.**

DISTENA. m. *Min.* Substancia mineral que 's presenta en forma de crestalls lameliformes mòlt prolongats, blavenchs y blanquinosos. **Distena.**

DISTÉNICH, CA. adj. *Min.* Que conté dístena. **Disténico.**

DISTENSIÓ. f. Acció d' estirar ab alguna força. **Distensión.**

DISTESIA. f. *Med.* El mal humor dels malalts. **Distesia.**

DÍSTICH. m. *Poét.* Composició llatina d' un vers exámetre y un pentámetre. **Dístico.**

DISTIGMATÍA. f. *Bot.* Estat d' una planta que té dos estigmes. **Distigmatía.**

DISTIGMÁTICH, CA. adj. *Bot.* Que té dos estigmes. **Distigmático.**

DISTIL, A. adj. *Bot.* Que té dos estils. **Distilo.**

DISTILAR. v. n. *Ant.* DESTILAR.

DISTIMIA. f. *Med.* Decandiment. **Distimia.**

DISTINCIÓ. f. Acció y efecte de distingir. **Distinción**. || Diferencia. **Distinción**. || Prerrogativa, excepció de preferencia. **Distinción**. || Declaració d' una proposició que té dos sentits. **Distinción**.

A DISTINCIÓ. m. adv. Explica la diferencia que hi há entre dues coses que 's poden confondre. *A distinción.*

FER DISTINCIÓ. fr. Fer judici recte de les coses, estimarles en lo que mereixen. *Hacer distinción.*

SENSE DISTINCIÓ. m. adv. Sense diferencia. *Sin distinción.*

DISTINCT, A. adj. DISTINT.

DISTINCTAMENT. adv. m. DISTINTAMENT.

DISTINCTIU, VA. adj. DISTINTIU.

DISTINGIBLE. adj. Lo que pot distingirse. **Distingible**.

DISTINGIR. v. a. Conéixer la diferencia de les coses. **Distinguir**. || Fer que una cosa 's diferencie de un' altra. **Distinguir**. || Separar unes coses d' altres pera evitar la confusió. **Distinguir**. || Divisar, veure de lluny les coses còm son en sí. **Distinguir**. || *Met.* Estimar més a una persona o cosa que a un' altra. **Distinguir**. || Explicar una proposició de dos sentits. **Distinguir**.

DISTINGIRSE. v. r. Senyalarse, lluir entre altres. **Distinguirse, señalarse, lucir**.

DISTINGIT, DA. p. p. **Distinguido**. || Separat ab punts. **Distinguido**. || adj. Illustre, noble, sobresortint. **Distinguido**. || *Mil.* El soldat qu' éssent noble y no tenint lo necessari pera mantíndres de cadet, gosava d' algunes distincións al servei, còm eren l'us de l' espasa, l' exempció de les mecániques del quartel, etc. **Distinguido**.

DISTINGO. m. Veu que s' emplea pera marcar els dos o més sentits d' una proposició, dels qual se 'n nega un pera concedir l' altre o altres. **Distingo**.

DISTINT. adj. Lo que no és idénticament lo meteix que un' altra cosa. **Distinto**. || Diferent, de diversa mena o qualitat. **Distinto**. || Inteligible, clar, sense confusió. **Distinto**.

DISTINTAMENT. adv. m. Ab distinció o claretat. **Distintamente**. || Diversament, d' un modo distint. **Distintamente**.

DISTINTIU, VA. adj Lo que té facultat de distingir. **Distintivo**. || m. Insignia, divisa. **Distintivo**. || CARÁCTER.

DISTIQUIASSIS. f. *Med.* Malaltía de la vista. **Distiquiasis**. || Disposició defectuosa dels parpres. **Distiquiasis**.

DISTOCIA. f. *Med.* Part dificultós. **Distocia**.

DISTOCOLOGÍA. f. *Med.* Tractat dels parts dificultosos. **Distocología**.

DISTOCOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la distocología. **Distocológico**.

DISTOMÓGENO, A. adj. Se diu d' un fenómen produit per certs cuchs. **Distomógeno**.

DISTOMOGENOSIS. f. *Med.* Malaltia produida per cuchs parássits. **Distomogenosis**.

DISTONÍA. f. *Med.* Alteració d' un teixit qualsevol del còs. **Distonía**.

DISTORSIÓ. f. *Med.* Torsió més o menys violenta de les parts del còssos organisats. **Distorsión**.

DISTORSIÓ DELS ULLS. *Med.* ESTRABISME.

DISTRACCIÓ. f. L' acció y efecte de distreure. **Distracción, distraimiento**. || Diversió del pensament o de l' imaginació en coses diferentes de les que 's tracten o 's fan. **Distracción**. || Sobrada llivertat en la vida y costúms. **Distracción**. || DIVERSIÓ, RECREO.

DISTRÁCTIL, A. adj. Que s' aparta naturalment d' un altre obgecte. **Distráctilo**.

DISTREURE. v. a. Fer apartar l' atenció o l' afecte que 's tenía a alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Distraerse**. || Alegrar, divertir. **Solazar**.

DISTREURE'S. v. r. Esbargir l' ánim. **Distraerse**.

DISTRET, A. p. p. **Distraído**. || adj. Entregat a la vida llicenciosa. **Distraído**. || Qui no posa en les coses l' atenció que deu. **Desatento**. || m. *Ant.* DISTRICTE.

ESTAR DISTRET. fr. No estar atent. *Estar divertido, distraído ó en babia.*

VIURE DISTRET. fr. VIURE DIVERTIT.

DISTRETAMENT. adv. m. Ab distracció. **Distraidamente**.

DISTRIBUCIÓ. f. Repartició entre mòlts. **Distribución**. || Colocació oportuna de les coses. **Distribución**. || Repartició entre 'ls assistents a algún acte que té consignada pensió, y per antonomasia la dels capítols ecclesiástichs. **Distribución**. || Divisió del temps, destinant les seues parts a varis fins y operacións. **Distribución**. || *Ret.* Figura que 's cumpleix quan se posen al discurs mòltes parts juntes, y després s' hi apliquen altres tantes pêl seu ordre. **Distribución**.

DISTRIBUIDOR, A. m. y f. Qui distribueix. **Distribuidor, distributor**.

DISTRIBUIENT. m. y adj. **Distribuyente**.

DISTRIBUIR. v. a. Repartir entre mòlts. **Distribuir**. || Colocar les coses per ordre. **Distribuir**. || Entre estampers, desfer els motllos, tornant les lletres a llurs respectius caixetins. **Distribuir**. || Gastar en varies coses. **Distribuir**.

DISTRIBUIT, DA. p. p. **Distribuído**.

DISTRIBUTIU, VA. adj. Lo que té virtut o facultat de distribuir. **Distributivo**.

DISTRIBUTIVAMENT. adv. m. En sentit distributiu. **Distributivamente**.

DISTRICCIÓ. f. *Ant.* RIGOR.

DISTRICTAMENT. adv. m. *Ant.* RIGUROSAMENT.

DISTRICTE. m. Espai de terreno subgecte a determinat terme. **Distrito**. || Espai que ocupa y comprén alguna provincia o jurisdicció. **Distrito**.

DISTURBI. m. Turbació de la pau. **Disturbio**.

DISUREXIA. f. *Med.* Dificultat d' orinar. **Disurexia, disuria**.

DISÚRICH, CA. adj. Qui pateix de disurexia. **Disúrico**. || Pertanyent al meteix mal. **Disúrico**.

DIT, A. p. p. **Dicho**. || m. Una de les cinch parts prolongades que neixen del palmell de la má y de la planta dels peus. **Dedo**. || Qualsevulla de les dotse parts iguals en que 'ls astrónoms divideixen el diámetre del sol o de la lluna pera l' observació dels eclipses. **Dígito, dedo**.

DIT ANULAR. El quart de la má, anomenat aixís perque s' hi portaven el anells. *Dedo anular ó médico.*

DIT DEL MITJ. El tercer de la má, qu' és el més llarch de tots. *Dedo del corazón, cordial, de enmedio.*

DIT ÍNDICE. El segón de la má, que regularment serveix pera senyalar alguna cosa exteneatlo envers la part que 's vol indicar. *Dedo índice, saludador ó mostrador.*

DIT GRÓS. El primer y més grós de la má y dels peus. *Dedo pulgar.*

DIT XICH, PETIT O MANOVELL. El derrer y més petit de la má. *Dedo meñique ó auricular.*

DIT Y FET O TAN AVIAT DIT CÒM FET. *Expr.* Ab que s' explica la promptitut ab que 's fá o s' és feta alguna cosa. *Dicho y hecho.*

ALSAR EL DIT. fr. Que 's diu còm per senyal pera significar alguna cosa. *Alzar el dedo.*

CONTAR AB ELS DITS. fr. Fer un compte senyalant la numeració ab els dits. *Contar por los dedos.*

DONAR UN DIT DE LA MÁ PER ALGUNA COSA. fr. Ab que 's pondera 'l veëment desitj de lograr de que

succeixi alguna cosa. *Dar algo bueno; dar un brazo; dar una mano; dar un dedo de la mano.*

ELS DITS DE LA MÁ NO SON IGUALS. fr. Dóna a entendre que hi há diferencia entre 'ls estats y classes. *Los dedos de la mano no son iguales.*

ESTAMPAR ELS CINCH DITS A LA CARA D' ALGÚ. fr. *Fam.* Dònarli una bofetada. *Poner á uno los cinco dedos en la cara; llenar la cara de dedos.*

FER ANAR O MOURE 'LS DITS fr. Dònarse pressa a executar lo que 's fá ab els dits. *Menear los pulgares.* || Móure 'ls còm qui toca les tecles. *Teclear.*

FER PETAR ELS DITS. fr. Fer castanyetes. *Castañetear.*

FÍCALI 'L DIT O 'LS DITS A LA BOCA. *Loc.* Ab que se assegura que algú no és tonto còm se presumía. *Métele el dedo en la boca.*

FICAR ELS D.TS A LA BOCA. fr. *Met.* Inquirir, substreure ab manya a algú lo que sab. *Meter los dedos.*

HAVER DE CAPS DE DITS. fr. *Met.* Explica 'l desitj de castigar a algú o venjarse d'ell. *Coger en las uñas ó entre uñas.*

LO DIT, DIT. *Expr.* Ab que algú dóna a entendre que 's ratifica y manté en lo qu' ha dit. *Lo dicho, dicho.*

MAMARSE 'L DIT. fr. *Irón.* Fer el ximple y manifestar que no 's comprén lo que no 's vol. *Mamarse el dedo.*

NO FALTARSE'N UN DIT. fr. Estar mòlt aprop de fer o succeir alguna cosa. *Estar dos dedos de hacer,* etc.

NO HAVER 'HI UN DIT DE DIFERENCIA. fr. Que pondera la mòlta semblansa o igualtat entre les coses. *No discrepar un dedo.*

NO MAMARSE 'L DIT O NO MAMARSE 'L DIT PER CRIATURA. fr. *Irón.* Que 's diu del qu' es despert, y no 's deixa enganyar. *No mamarse el dedo.*

NO SAPIGUER ELS DITS QUE, O QUANTS DITS TÉ A LA MÁ. fr. Ésser algú mólt ignorant y tonto. *No saber cuántas son cinco.*

PICAR ELS DITS fr. ESCAMAR.

POSAR ELS DITS A LA BOCA D' ALGÚ. fr. Incitarlo o provocarlo a que digui alguna cosa que d'altre modo no diría. *Poner en el disparador á alguno.*

SENYALAR AB EL DIT. fr. Notar a algú per alguna circunstancia o motiu o pera guardarse d'ell. *Señalar á alguno con el dedo.*

SE PENSA TOCAR AB EL DIT AL CEL. *Expr. fam.* SE PENSA TOCAR EL CEL AB LES DENTS.

SI LI 'N DEU CÓM EL DIT, SE 'N PENDRÁ CÓM LA MÁ O CÓM EL BRAÇ. Que 's diu d'aquells que per tot se fiquen, y per poch motiu que se 'ls dòngui 's prenen més llivertat de lo que correspón. *Dame donde me siente, que yo haré donde me acueste.*

TINDRE 'L DIT AL ULL A ALGÚ. fr. Tíndrerli rabia, antipatía. *Tener hipo con alguno.*

TOCAR AB EL DIT. fr. *Met.* Ab qu' algú expressa que fácilment endevinaría alguna cosa si arribava 'l cas d' haverho de fer. *Adivinar con el dedo.*

TOCAR AB EL DIT AL CEL. fr. Ésser felís per alguna cosa. *Dar con el dedo en el cielo.*

TREURE D' ENTRE DITS. fr. Fer deixar lo que 's tenía mòlt apretat ab ells. *Desengarrafar.*

DITA. f. El preu que 'l comprador posa a lo que 's ven y arrenda. **Postura.**

A DITA DE TOTS, DE TOTHÓM. etc. m. adv. Expressa qu'alguna cosa 's té generalment per certa y verdadera per assegurar'ho quasi be tots. *Según pública voz y fama.*

DONAR DITA. fr. Posar preu 'l comprador a alguna cosa que 's ven, arrenda o encanta. *Hacer postura.* || fr. *Met.* DONAR CULLERADA.

TREURE DE DITA. fr Oferir més qu' un altre per lo que s' arrenda o encanta. *Sacar de la puja.* || Excedir, superar. *Sacar de la paja.*

DITADA. f. La porció d' alguna cosa que no és del tot líquida, cóm: *mel,* etc., que 's pren ab el dit. **Dedada.** || La impresió que deixa un dit brut ó untat demunt d' un obgecte.

DITADA DE MEL. *Met.* Lo que 's fa en benefici d' un altre pera ferli creure que obtindrá 'l que desitja o pera consolarlo de lo que no ha lograt. *Dedada de miel, almendrada, floreo, lamedor.*

DITAXI. m. *Bot.* Fruit capsular que conté dues series de receptacles. **Ditaxio.**

DITERS. m. *Bot.* Mena de mareselva o lligabosch. **Madreselva.**

DITET. m. dim. **Dedillo, dedito.** || Mena de pasta dolsa de la forma de dit que serveix pera pendre la xocolata.

DITETRAEDRE, A. adj. Qu' és en forma de prisma tetraedre. **Ditetraedro.**

DITIRÁMBICH, CA, adj. Lo que pertany al ditirambo. **Ditirámbico.**

DITIRAMBO. m. Poema curt que serveix pera sonar, cantar y ballar al ensemps. **Ditirambo.**

DITÓ. m. y

DÍTONO. m. *Mús.* L'interval que consta de dos tons. **Dítono.**

DITXA. f. Fortuna, succés felís. **Dicha.**

PER DITXA. m. adv. CASUALMENT.

DITXARATXO. m. *Fam.* Ditxo baix, no gaire decent. **Dicharacho.**

DITXO. m. Expressió. **Dicho.** || ADAGI, SENTENCIA. || Graciositat, agudesa. **Chiste.** || Dicteri, motiu. **Apodo, mote.**

DITXO AGUT Y PICANT. *Pulla, chufleta..*

PER DITXO O PER DITXO M' HAN DITXO m. adv. Per noticia o relació d' un altre, sense haver vist la cosa. *Delo por oídas.*

DITXÓS, A. adj. Felís, afortunat. **Dichoso, boyante.** || Lo qu' enclou o porta ab sí alguna ditxa: *soletat ditxosa en tot.* **Dichoso.** || Graciós, xistós. **Decidor, chistoso.**

DITXOSAMENT. adv. m. Ab ditxa. **Dichosamente.**

DITXOT. m. *Fam.* DITXARATXO.

DIUMENGE. m. El primer día de la setmana, que está dedicat especialment al Senyor y al seu culte. **Domingo.**

DIUMENGE DE PASQÜETES. El de la octava de la Pasqua de Resurrecció. *Domingo de cuasimodo, pascuilla.*

DIUMENGE DE PASSIÓ. El quint de la quaresma. *Domingo de Lázaro.*

DIUMENGE DE QUINQUAGÉSSIMA. La dominica que preceeix a la primera de quaresma. *Quincuagésima.*

DIUMENGE DE RAMS. El derrer de la quaresma; el primer día de la Setmana Santa. *Día ó domingo de ramos ó de los ramos.*

DIUMENGE DE SEPTUAGÉSSIMA. La dominica que celebra la Iglesia tres setmanes abáns de la primera de quaresma. *Septuagésima.*

DIUMENGE DE SEXAGÉSSIMA. La dominica segona de les tres que 's conten abáns de la primera de quaresma. *Sexagésima.*

DIURESIS. f. *Med.* Secreció abundant d' orina. **Diuresis.**

DIURÉTICH, CA. adj. *Med.* Lo que facilita l' orina. **Diurético.**

DIURN, A. adj. Lo que pertany al día. **Diurno.** || *Astron.* S' aplica al curs que un astre fa ab vint y quatre hores, de llevant a ponent. **Diurno.** || m. Llibre del reso dels ecclesiástichs que conté les hores menors desde laudes fins a completes. **Diurno.**

DIUTURNITAT. m. Espai llarguíssim de temps. **Diuturnidad.**

DIUTURN, A. adj. Lo qu' ha durat o subsistit mòlt de temps. **Diuturno.**

DIVA. f. *Poét.* Deesa. || *Bot.* BALADRE.

DIVÁ. m. Mena de sofá sense respatller y cubert de coixins. **Diván.**

DIVAGACIÓ. f. Acció y efecte de divagar. **Divagación.**

DIVAGANT. p. a. Qui divaga. **Vagante, vagueante, errático.**

DIVAGAR. v. n. Anar per varies parts sense determinació de siti o llóch, o sense especial detenció enllóch. **Vagar, divagar.** || Anar per despoblat sense trovar camí o lo que 's busca. **Vagar, divagar.** || *Met.* Discórrer sobre varietat d' especies sense parar el pensament en cap. **Vagar, divagar.**

DIVELENT. adj. *Quim.* Se diu de l' afinitat que pera juntar o unir dos elements els separa d' altres, ab els que cada hu d' aquells estava combinat. **Divelente.**

DIVENDRES. m. Sisé día de la setmana. **Viernes.** DIVENDRES SANT. El de la Setmana Santa. *Viernes santo, parasceve.*

DIVERGENCIA. f. *Opt.* La separació o desunió dels raigs de llum qu' han sufert la refracció o reflexió. **Divergencia.** || *Met.* Diversitat d' opinións o parers. **Divergencia.**

DIVERGENT. adj. Lo que divergeix. **Divergente.** || *Opt.* S' aplica als raig de la llum qu' havent sufert refracció o reflecció s' aparten dels demés. **Divergente.**

DIVERGIR. v. n. Sortir d' un meteix punt pera anar en direccións contraries. **Divergir.** || *Opt.* Patir divergencia 'ls raigs de llum. **Divergir, divergirse.**

DIVERS, A. adj. Lo qu' és de distinta naturalesa, especie, número, figura, etc. **Diverso.** || Dessemblant. **Diverso.**

DIVERSAMENT. adv. Ab diversitat. **Diversamente.**

DIVERSICOLOR, A. adj. *Bot.* De distints colors. **Diversicoloro.**

DIVERSIFICAR. v. a. Diferenciar, variar. **Diversificar.**

DIVERSIFORME. adj. De forma alterable, mudable, etc. **Diversiforme.**

DIVERSIÓ. f. L' acció o efecte de divertir o divertirse. **Diversión, divertimiento.** || Entreteniment, passatemps. **Diversión, deporte.** || *Mil.* La acció de cridar o atreure al enemich a una o més parts pera dividir les seues forces o adquirir altra ventatja. **Diversión.**

DIVERSÍSSIM, A. adj. sup. **Diversísimo.**

DIVERSITAT. f. Varietat, desemblansa, diferencia. **Diversidad.** || Multitut de coses diferentes. **Diversidad.** || OPOSICIÓ.

DIVERSIU, VA. adj. Se diu del medicament que 's dóna pera divertir o apartar els humors del paratge en que ofenen. **Diversivo.**

DIVERTICAL. adj. *Med.* Se diu de tot apéndix vuit que acava ab un fons tancat que s' alsa de la superficie del conducte intestinal y quina cavitat comunica ab la del budell. **Divertical.**

DIVERTÍCUL. m. És l' apéndix de la definició anterior. **Divertículo.**

DIVERTIDAMENT. adv. m. D' un modo divertit. **Divertidamente.**

DIVERTIMENT. m. DIVERSIÓ, 2. || Funció casera de ball, música; entreteniment de mòlta concurrencia. **Fiesta.**

DIVERTIR. v. a. Distreure. **Divertir.** || Entretindre, recrear. També s' usa còm recíproch. **Divertir.** || *Met.* Fer acudir l' humor a un' altra part. **Divertir.** || *Mil.* Cridar l' atenció del enemich a varies parts. **Divertir.**

DIVERTIT, DA. adj. Alegre, festiu, de bon humor. **Divertido, entretenido** || DISTRET, 2. || Entregat a una vida llicenciosa y desordenada. **Distraído.** VIURE DIVERTIT. f. Tindre amors que distreuen de les ocupacións ordinaries. *Andar divertido.* || Viure distret ab dónes, jochs o altres vicis. *Andar ó estar mal divertido.*

DIVÍ, NA. adj. Lo que pertany a Dèu. **Divino.** || Lo que pertany als dèus falsos. **Divino.** || *Met.* Mòlt excel-lent, primorosíssim. **Divino.**

DIVIDENDO. m. *Arit.* El número que s' ha de dividir o partir en tantes parts iguals còm unitats té 'l divisor. **Dividendo.** || Pago d' interessos del deute públich o de les accións d' alguna companyía. **Dividendo.** || Quota que paga l' accionista fins a completar l' import total de les accións que té. **Dividendo.**

DIVIDIDOR, A. adj. Lo que 's pot dividir. **Divididero.**

DIVIDIR. v. a. Partir, separar en parts alguna cosa. **Dividir.** || DISTRIBUIR, REPARTIR. || *Arit.* PARTIR. || *Met.* Desunir els ánims y voluntats, introduint discordia. **Dividir.**

DIVIDIRSE. v. r. Separarse de la companyía, amistat y confiansa d' algú. **Dividirse.**

DIVIDIT, DA. p. p. **Dividido, diviso.**

DIVINAL. adj. DIVÍ.

DIVINAMENT. adv. m. D' un modo diví. **Divinamente.** || Admirablement, ab gran perfecció y propietat. **Divinamente.**

DIVINISABLE. adj. Digne d' ésser divinisat. **Divinizable.**

DIVINISAR. v. a. Fer divina alguna cosa, atribuirli les propietats de divina. Els gentils divinisaven als homens, de lo que se 'n va originar la idolatría. **Divinizar.** || Se diu per participació de l' amistat y gracia de Dèu. **Divinizar.**

DIVINITAT. f. La naturalesa divina y essencia del ésser de Dèu. **Divinidad.** || Al gentilisme era l' ésser diví que 'ls idólatres atribuíen a llurs falsos dèus. **Divinidad.** || *Met.* Se diu d' una cosa excel-lent, maravellosa. **Divinidad.** || *Irón.* RIDICULESA, EXTRAVAGANCIA.

DIVÍS, A. p. p. *Ant.* DIVIDIT.

DIVISA. f. Insignia distintiu. **Divisa.**

DIVISAMENT. adv. m. *Ant.* SEPARADAMENT.

DIVISAR. v. a. Veure, percibir encara que confusament algún obgecte. **Divisar.** || Dit dels actes del enteniment. **Descubrir, conjeturar, divisar.**

DIVISIBILITAT. f. L' aptitut y disposició de poderse dividir alguna cosa. **Divisibilidad.**

DIVISIBLE. adj. Lo que 's pot dividir. **Divisible.**

DIVISIDAMENT. adv. m. *Ant.* SEPARADAMENT.

DIVISIÓ. f. L'acte y efecte de dividir. **División.** || Distribució. **División.** || La part d' un exércit que opera o marxa separadament. **División.** || *Arit.* PARTICIÓ. || La que 's fa ab dues ratlles pera posar la suma o qualsevol resultat d' una operació aritmética. **Galera.** || *Met.* Discordia, desunió dels ánims y opinións. **División.** || *Lóg.* Modo de conéixer les coses, pera dónarne una idea clara. **División.** || *Ortogr.* La ratlleta que serveix pera denotar la partició o divisió d' alguna veu a la fí d' una ratlla, passant alguna part d' ella a la següent. **División, guión.** || *Ret.* DISTRIBUCIÓ. || *Ret.* PROPOSICIÓ.

DIVISIONAL. adj. Lo que pertany a divisió. **Divisional.**

DIVISIR. v. a. *Ant.* DIVIDIR.

DIVISIU, VA. adj. Lo que serveix pera dividir. **Divisivo.**

DIVISOR. m. *Arit.* El número pêl qual s' ha de partir un altre. **Divisor, partidor.**

DIVISORI, A. adj. Lo que serveix pera dividir. Se usa comunment en lo forense. **Divisorio.** || m. Entre estampers fusta ont s' hi posa l' original, assegurat ab el mordant, pera anar component. **Divisorio.**

DIVORCI. m. Separació de dos casats en quant a la cohabitació y llit. **Divorcio.**

DIVORCIAR. v. a. Separar el jutge ecclesiástich per sentencia a dos casats en quant a la cohabitació y llit. També s' usa còm recíproch. **Divorciar.**

DIVORCIAT, DA. p. p. **Divorciado.**

DIVUIT. adj. núm. Número compost d' una desena y vuit unitats. **Diez y ocho.**

DIVUIT CENTS. adj. Cardinal equivalent a mil vuit cents a mòlts indrets de Catalunya.

DIVUITÉ, NA. adj. núm. ord. El que complerta 'l número de divuit. **Décimoctavo, dieziocheno.**

DIVULGACIÓ. f. Acció y efecte de divulgar. **Divulgación.**

DIVULGADÍSSIM, A. adj. sup. **Divulgadísimo.**

DIVULGADOR, A. m. y f. Qui divulga. **Divulgador.**

DIVULGAR. v. a. Publicar. **Divulgar.**

DIXIR. v. a. *Ter.* DEIXAR.

DO. *Mús.* Primera veu de la escala qu' al sistema modern substitueix al *ut.* **Do.**

DÒ. m. Dádiva, present, regalo. **Don.** || Qualsevol dels bèns naturals que tením respecte de Dèu de qui 'ls rebém. **Don.** || Gracia o habilitat especial. **Don.**

DÒ D' ACERT. El tino particular en pensar o fer alguna cosa. *Don de acierto.*

DÒ DE GENT. Acert y oportunitat de saver tractar a cada hu segons convinga.

DÒ DE LLÁGRIMES. Facilitat pera plorar. *Don de lágrimas.*

DOBLA. *Numis.* Moneda antiga d' or coneguda a Espanya y principalment a Castella y que va tindre varis valors, lleis y figures en diversos temps. **Dobla.**

DOBLA CASTELLANA, MORISCA, MARROQUINA, BALADÍ, BLANQUILLA, CEBTÍ, SAMORÍ, BUDÍ. Diferentes menes de dobles. *Dobla castellana.*

DOBLA DE DOS. Moneda d' or de pes y valor de quatre escuts. *Doblón de á cuatro.*

DOBLA D' OR O DE QUATRE DUROS. Moneda d' or de pes y valor de dos escuts. *Doblón de oro.*

DOBLA DE QUATRE. Moneda d' or de pes y valor de vuit escuts d' or. *Doblón de á ocho.*

DOBLA SENSILLA. Moneda imaginaria de seixanta rals. *Doblón sencillo.*

ÉSSER CURTA LA DOBLA. fr. *Met. fam.* Ab que 's nota la poca capacitat d' algú. *Alcanzársele poco á alguno; ser de pocos alcances.*

MITJA DOBLA DE QUATRE: DOBLA DE DOS.

DOBLADAMENT. adv. m. Al doble. **Dobladamente.** || *Ant.* Ab malicia y engany. **Dobladamente, doblemente.**

DOBLADURA. f. *Ant.* DOBLEGADURA.

DOBLAMENT. m. *Ant.* DUPLICACIÓ.

DOBLAR. v. a. Aumentar alguna cosa altre tant més. **Doblar.** || Al joch de billar, fer que la bola tocada per un' altre se 'n vagi al costat oposat de aquell en que 's trova. **Doblar.**

DOBLARIA. f. Gruix. **Grueso.**

DOBLARSE. v. r. Cedir a la persuassió o a la força. **Doblarse.**

DOBLAT, DA. p. p. **Doblado.** || adj. *Met. ant.* Qui fingeix y dissimula, amagant el seu modo de pensar. **Doblado, doble, simulado, artificioso, solapado.**

DOBLE. adj. Altre tant més. **Doble.** || Groixut, de mòlt cós. **Doble.** || Dit del subgecte petitó y rabassut. **Doble, doblado, dobladillo.** || *Gram.* Lletra que ne val dues, còm: *la x al llatí.* **Doble.** || *Mús.* Se diu d' una consonancia respecte d' altra, quan la una és repetida y tenen un terme comú. **Doble, redoble.** || En el reso ecclesiástich se diu de la festa més solemne que la simple y semidoble, y 's repeteixen senseres les antífones, etc. **Doble.** || Parlant de tercianes la que no deixa cap día de descáns. **Doble.** || DOBLAT, 2. || Dit de la clau que té més guardes de les regulars. **Doble.**

DOBLE OCTAVA. f. *Mús.* Interval musical compost de dues octaves. *Doble octava.*

DOBLE QUOTIDIANA. f. *Med.* Febre que 's repeteix dues vegades cada día. *Doble cotidiana.*

AL DOBLE. m. adv. Dobladament. *Al doble, otro tanto más.*

COSTAR DOBLE. fr. Pagar alguna cosa mòlt més de lo que val. *Costar la torta un pan.*

EL DOBLE. m. adv. *Al doble.*

PAGARLA, O PAGARLO DOBLE. fr. Sufrir cástich doblat. *Pagarlo doble.*

DOBLECH. m. La part que 's doblega y 'l sech que hi queda. **Doblez, dobladura.** || El sacsó o tabella que 's fa a la roba. **Repulgo.** || INFLEXIÓ, ENCORVADURA. || PLECH. || VORA DE LA ROBA. || *Art. y of.* Maquineta pera foradar el ferro.

DOBLEGABLE. adj. y

DOBLEGADÍS, SA. adj. Lo que 's pot doblegar o es fácil de doblegarse. **Flexible, doblegadizo, cimbreño.**

DOBLEGADURA. f. p. u. y

DOBLEGAMENT. m. p. n. *Ant.* DOBLECH.

DOBLEGAR. v. a. Plegar una cosa, tórcer una cosa sobre altra. **Doblar, doblegar.** || Vinclar, brincar. **Doblar, cimbrar.** || *Met.* Obligar, inclinar a fer lo contrari de lo que 's pensava o intentava. **Doblar, doblegar.** || Dit del ferro. **Acodillar.** || Pegar ab cosa prima. **Cimbrar.**

DOBLEGAT, DA. p. p. **Doblado, cimbrado, doblegado.**

DOBLET. m. Al joch de billar és la sort que 's guanya per dirigirse la bola, després de tocar a la taula o barana, al punt que s' intenta. **Doblete.**

DOCENT. adj. Aquell qu' ensenya. **Docente.**

DOCETAS. m. pl. Sectaris del sigle II, partidaris de Marció que sosteníen que Jesucrist solament havía nascut, mort y ressucitat en apariencia. **Docitas, docetas.**

DÓCIL. adj. Suáu de condició. **Dócil.** || Apte pera ésser ensenyat. **Dócil.** || Dit de la pedra, metall, etc., fácil de travallar. **Dócil.**

DOCILÍSSIM, A. adj. sup. **Docilísimo.**

DOCILÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Docilísimamente.**

DOCILITAT. f. Bona disposició pera apendre o fer alguna cosa. **Docilidad.** || Suavitat de geni. **Docilidad.**

DÓCILMENT. adv. m. **Dócilmente.**

DOCIMASSIA. f. *Min.* Art d' ensajar els minerals pera sapiguer la quantitat y qualitat de metall que contenen. **Docimasia.** || *Med.* Conjunt de proves a que 's someten els pulmóns d' un feto pera averiguar si ha respirat, y per consegüent si ha nascut viu o mort. **Docimasia.**

DOCIMASSISTA. m. Qui s' ocupa de la docimassia. **Docimasista.**

DOCIMASSOLOGÍA. f. *Med.* Part de la obstetricia que tracta de les regles pera dirigir acertadament el orgue del tacte al assistir als parts. **Docimasología.**

DOCIMASSOLÓGICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la docimassología. **Docimasológico.**

DOCIMÁSTICA. f. *Min.* DOCIMASSIA.

DOCIMÁSTICH, CA. adj. *Min.* Pertanyent a la docimassia. **Docimástico.**

DOCK. m. Cala cuberta pera construir'hi embarcacións. **Dock.** || Establiment y explotació comercial ont hi han magatzems pera depositar'hi les mercaderíes. **Dock.**

DOCOFOR. m. *Entom.* Género d' insectes que se desarrolla en tots els aucells menys en els colóms y en les gallinácees. **Docoforo.**

DOCTAMENT. adv. m. Ab erudició y doctrina. **Doctamente.**

DOCTE, A. adj. Savi, erudit. **Docto.**

DOCTÍLOQUO, A. adj. Que parla ab verbositat. **Doctílocuo.**

DOCTILOQÜENT. adj. **Doctíloquo.**

DOCTÍSSIM, A. adj. sup. **Doct'simo.**

DOCTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Doctísimamente.**

DOCTOR, A. m. y f. Qui ensenya alguna ciencia o art. **Doctor.** || Qui ha rebut solemnement en alguna universitat el derrer y més preeminent grau, per medi del qual pot ensenyar a totarreu sobre aquella facultat o ciencia en que 's gradúa. **Doctor.** || Títol que la Iglesia dóna a algúns sants que ab major profunditat de doctrina defensaren la nostra santa relligió o ensenyaren lo pertanyent a ella. **Doctor.** || METGE.

SEMPRE HI HÁ D' HAVER MÉS DOCTORS QUE APOTECARIS. *Loc. prov.* ÉSSER ADVOCAT DE CAUSES PERDUDES.

DOCTORAL. adj. Lo que pertany al doctor. **Doctoral.** || Canonicat que 's dòna per oposició a un graduat en dret canónich o civil. **Doctoral.** || Dit del meteix canonge que l' obté. **Doctoral.**

DOCTORAMENT. m. L' acte y efecte de doctorarse. **Doctoramiento.**

DOCTORANDO. m. Qui está próxim a rebre la borla y grau de doctor. **Doctorando.**

DOCTORAR. v. r. p. u. Dónar el grau de doctor. **Doctorar.**

DOCTORAT. m. Grau de doctor. **Doctorado.**

DOCTOREJAR. v. a. *Fam.* Fer el doctor, aparentar gravetat y sabiduría. **Maestrear, doctorear.**

DOCTORET. m. dim. **Doctorcillo.**

DOCTRINA. f. Ensenyansa, instrucció. **Doctrina.** || Ciencia, erudició. **Doctrina.** || La plática que 's fa al poble explicant la doctrina cristiana. **Doctrina.** || La opinió d' un autor sobre qualsevulla materia. **Doctrina.** || Llibret que conté l' explicació de la doctrina cristiana. **Catecismo.**

DOCTRINA CRISTIANA. La que deu saber el cristiá per raó de la seua professió de fé. *Doctrina cristiana.*

NO S' APRÉN LA DOCTRINA PARLANT AB LA CATARINA. *Ref.* QUI VOL PEIX QUE 'S MULLI 'L CUL.

DOCTRINAIRE. m. Qui explica la doctrina cristiana. **Doctrinero.**

DOCTRINAL. adj. **Moral.** || m. Llibre que conté preceptes y regles. **Doctrinal.**

DOCTRINALMENT. adv. m. D' una manera doctrinaria. **Doctrinalmente.**

DOCTRINER. m. DOCTRINAIRE.

DOCUMENT. m. Instrucció que 's dóna a algú sobre qualsevulla materia y més particularment avís y consell pera apartarlo d' obrar mal. **Documento.** || Escriptura o instrument ab que 's prova o confirma alguna cosa. **Documento.**

DOCUMENTAL. adj. Que 's funda en documents o n' es relatiu. **Documental.**

DOCUMENTALMENT. adv. m. Ab documents. **Documentalmente.**

DOCUMENTAR. v. a. Provar, justificar la veritat d' una cosa ab documents. **Documentar.**

DOCUMENTAT, DA. adj. Se diu del memorial, pediment, etc., acompanyat dels documents necessaris. **Documentado.**

DODECACORDE. m. *Mús.* Sistema pel qual s' afegeixen altres quatre tons als vuit qu' hi havía al cant ecclesiástich romá. **Dodecacorde.**

DODECADA. f. Grupo de dotse. **Dodécada, docena.**

DODECADACTILITIS. f. *Med.* Inflamació del budell primer. **Dodecadactilitis.**

DODECAEDRE. m. *Geom.* Sólit regular quina superficie se compón de dotse pentágonos regulars. **Dodecaedro.**

DODECAÉDRICH, CA. adj. Relatiu al dodecaedre. **Dodecaédrico.**

DODECAFÁRMACO. m. *Farm.* Medicament compost de dotse substancies. **Dodecafármaco.**

DODECÁGONO. m. *Geom.* Figura superficial que costa de dotse costats. **Dodecágono.**

DODECATEÓN. m. Medicament compost de dotse plantes. **Dodecateón.**

DODÉCUPLO, A. adj. Dotse vegades major. **Dodécuplo.**

DODÓ o DODON. *Biog.* Quart abat del monestir de Camprodón (976 a 988).

DOFÍ. m. *Ictiol.* DELFÍ.

DOFÍ BLANCH O DOFÍ DEL ALOT. Peix imaginari potser, mòlt temut pêls pescadors, perque, segóns atribueixen, destrossa les xarxes y 's menja 'l peix prés en elles, sense que puguin agafar.o mai. Se 'l anomena també *esqúat.*

DOFINERA. f. *Náut.* Mena de llanxa ab dues aletes movibles prop de la punta plegades en estat normal que, desplegantse, fan presa al tirar enfora. Se usa pera pescar la tunyina

DOGA. f. Cada una de les fustes de que 's componen les botes o barrils. **Duela.**

DOGAL. m. Corda que servía pera penjar als sentenciats a la pena de forca. **Dogal.** || *Ant.* CABESTRE.

TROVARSE AB EL DOGAL AL COLL. fr. Trovarse ab un gran apuro. *Estar con el dogal á la garganta; tener el dogal al cuello.*

DOGMA. m. La proposició que s' assenta per ferma, y còm a principi innegable. **Axioma, dogma.** || Veritat revelada per Dèu, declarada y proposada per l' Iglesia pera la nostra creensa. **Dogma.** || Proposició fonamental dels heretges còm principi de llurs errades sectes. **Dogma.**

DOGMÁTICH, CA. adj. Lo que pertany als dogmes. **Dogmático.** || L' autor que tracta dels dogmes. **Dogmático.** || El filosoph que, persuadit de que les coses per llur naturalesa son comprensibles, assenta principis que li semblen certs. **Dogmático.**

DOGMATISAR. v. a. Ensenyar dogmes falsos y oposats a la nostra relligió católica. **Dogmatizar.**

DOGMATISME. m. Conjunt de tot lo qu' és dogmátich en relligió. **Dogmatismo.** || Conjunt de les proposicións que 's tenen per principis innegables de una ciencia. **Dogmatismo.** || Presumpció dels que volen que llur doctrina o asseveracións siguin tingudes per veritats inconcuses. **Dogmatismo.** || Escola filosófica oposada a l' escepticisme, la qual, considerant la raó humana capás del coneixement de la veritat sempre que 's subgecti al método y ordre en la investigació, afirma principis que considera còm evidents y certs. **Dogmatismo.**

DOGMATISTA. m. Aquell que sosté o introdueix noves opiniónss, ensenyantles còm a dogmes contra la veritat de la relligió católica. **Dogmatista.**

DOGMATITSAR. v. a. DOGMATISAR.

DOGRE. v. a. *Mar.* Embarcació gran que serveix pera cabotatge y pera llarga carrera. **Dogre.**

DOJO (A). m. adv. Ab gran abundor. **A pote, á fanegadas.**

DOL. m. Dolor, llástima, aflicció o sentiment. **Duelo.** || Demostració de sentiment per la mort d' algú. **Duelo.** || El vestit negre que 's porta per la mort de algú. **Luto.** || *Ant.* DOLO.

DEIXAR EL DOL. fr. Deixar el vestit que l' indica. *Dejar el luto.*

FER DOL. fr. Fer llástima o compassió. *Dar lástima.*

FER EL CAP DE DOL. fr. *Presidir el duelo.*

POSAR O CUBRIR DE DOL. fr. *Enlutar.*

POSARSE DE DOL. fr. Vestirse de negre pera denotarlo. *Tomar luto, vestirse de luto.*

DOLAR. v. a. *Ant.* RIBOTEJAR.

DOLCESA. f. *Ant.* DOLSOR, DOLSURA.

DOLÇ, A. adj. *Ant.* Lo que té dolsor.

DOLÇA. f. adj. y *Art. y of.* Nòm que 's dóna a tota llauna o planxa d' altre metall que 's doblega y travalla fácilment. **Dulce.**

DOLÇA I. *Biog.* Comtesa de Provença, anomenada també Estefanía. Vivía vers l' any 1100. Va governar durant l' infantesa del seu fill Bertrán II, mort vers l' any 1093, per lo qual ella va tindre en nòm propi el reinat de la Baixa Provença. Va fer mòltes donacións, fundant algúns monastirs. Se li deu l' edifici de Sant Nicolau, a Tarascó.

— || *Biog.* Famosa comtesa de Provença al sigle XII. Era casada ab el comte de Barcelona En Ramón Berenguer III, a qui va cedir tots els seus bèns y dominis. El comte de Tolosa Alfóns Jourdain va protestarne ab la força de les armes y se 'n va originar una guerra, felisment acavada per medi d' un pacte fet l' any 1125. Emprò la pau y la tranquilitat sols va ésser un fet quan la Provença va quedar incorporada a la Corona d' Aragó. Na Dolça, tercera muller del comte, va morir abans qu' En Ramón Berenguer, que va finar l' any 1130.

DOLDRE. v. n. Patir dolor. **Doler.** || Causar al ánim sentiment, pena o desagrado. **Doler.** || Sapiguer mal que 's perdi o malogri alguna cosa. **Sentir, dar lástima.** || Causar dolor. **Doler.**

AL BON PAGADOR NO LI DOLEN PRENDES. *Ref. Al buen pagador no le duele prenda.*

DE LO QUE 'LS ULLS NO VEUEN EL COR NO DOL *Ref. Ojos que no ven corazón que no quiebra ó que no llora ó que no siente.*

DOLDRE'S. v. r. Queixarse, sentir algún mal, expressarlo. **Dolerse.** || Penedirse. **Dolerse.** || Tindre algú sentiment de no poguer fer lo que 's desitja, o d' algún defecte que no 's pot remeiar. **Dolerse.** || Tindre llástima de lo que un altre pateix. **Compadecerse, dolerse.** || Queixarse, explicar el mal o dolor que se sent. **Dolerse.**

DOLENCIA. f. Indisposició, malaltía, sufriment. **Dolencia.**

DOLENT, A. adj. Mancat de la bontat corresponent. **Malo.** || Perjudicial a la salut. **Malo, dañoso.** || Depravat, viciós, corromput. **Malo.** || Pervertit, brivó. **Malvado, malo.** || Reu, delinqüent. **Malo.** || Dit de la sort, etc., desgraciat, infelís. **Malo, desgraciado.** || Dit del vestit vell y esquinsat. **Viejo, raído, destrozado, roto.** || Espatllat, que no pot servir. **Malparado, menoscabado, maltratado.** || Dit de la fruita podrida o malmesa. **Dañado.** || Lo qu' és inferior y de poca estimació en la seua classe **Ruín.** || Pecador. **Malo.** || Dit del temps destemplat. **Desabrido.** || *Ter.* MALALT. || *Ant.* ANGUSTIAT. || Dit de la terra aspra, desigual, montanyosa. **Doblada.** || Dit de la fruita de esclofolla que té sech o podrit lo de dins. **Vano.**

DE DOLENT ARBRE NO N' ESPERIS PAS BON FRUIT. *Ref. De mal cuervo mal huevo; de rabo de puerco nunca buen virote.*

ÉSSER MÉS DOLENT QUE ALLÓ QUE LLENSEN, O QUE UNA CAPA ESQUINSADA. fr. Pera ponderar quánt vil y dolent és algú. *Ser más ruín que su zapato.*

FER DOLENT A ALGÚ D' ALGUNA COSA. *Loc. ant.* Ferlo doldre d' ella. *Hacer que le pese.*

FER TORNAR DOLENT. fr. Danyar, malmetre alguna cosa. *Malear.* || Pervertir a algú. *Malear, viciar, inficionar.*

MÉS VAL UN DOLENT CONEGUT QU' UN BÓ PER CONÉIXER. *Ref.* Vol dir que val més tractar ab un conegut, encara que tingui algún defecte, que no pas un desconegut que 'n pot tindre mòlts més; o que no devém aventurar lo que tenim ab l' esperansa de lo que se 'ns figura qu' és millor. *Por el alabado dejé el conocido y vime arrepentido.*

VAL MÉS UN DOLENT AJUST QUE 'L MILLOR PLET. *Ref. Más vale mala avenencia que buena sentencia.*

DOLENTAMENT. adv. m. *Ant.* Ab dolentería o malicia. **Ruinamente.**

DOLENTERÍA. f. Picardía. **Maldad, malicia, picardía.** || Bellaquería, astucia. **Malicia.**

DOLENTÍSSIM, A. adj. sup. **Pésimo, malísimo.**

DOLERITA. f. *Min.* Mena de roca basáltica que 's trova en terrenos volcánichs. **Dolerita.**

DOLERÍTICO, CA. adj. *Min.* Que conté dolerita. **Dolerítico.**

DOLET. m. Sulfat de ferro calsinat y de peróxit de ferro. **Doleto, dolet.**

DÓLMEN. m. Nóm que 's dona a certs monuments antichs formats de una gran pedra horisontal sense travallar, sostinguda per una o més pedres verticals. **Dólmen.**

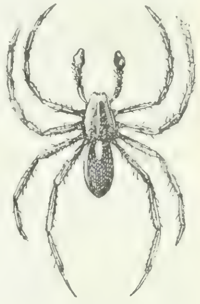

Dolómeda

DOLO. m. Ficció, engany. **Dolo.** || *For.* Mala fe en els contractes, plena deliberació en els delictes. **Dolo.**

DOLÓMEDA. f. *Zool.* Aranya mòlt cassadora que 's tira de sorpresa demunt dels insectes. **Dolómeda.**

DOLOMÍA f. *Miner.* Roca composta de carbonats de magnesia y cals, generalment ab un poch de ferro. Es blanca còm llet o groguenca y a vegades verda o violácea, traslluida y brillanta. Se trova en formes diverses: crestallisada, granular sacaroidea ab restes fóssils, que s' emplea en arquitectura; y compacta, que s' usa pera afilar el ferro o l' acer. **Dolomía.**

DOLOMISACIÓ. f. Teoría de la formació de les roques dolomítiques. **Dolomización.**

DOLOMÍTICH, CA. adj. Pertanyent a la dolomía. **Dolomítico.** || Que conté dolomía o hi es semblant. **Dolomítico.**

DOLOR. m. Sensació molesta, aguda y cruel de alguna part del cos, qu' altera l' estat natural. **Dolor.** || Sentiment, aflicció, angoixa. **Dolor** || Arrepentiment. **Arrepentimiento, dolor.**

DOLOR CÓLICH: CÓLICH.

DOLOR DE VENTRE: TORSÓ.

DOLOR SOMORT. El que no es agut y molesta continuament. *Dolor sordo.*

DOLORS DE PART. Els que sent la dona al temps de parir. *Dolores de parto, entuertos.*

TINDRE DOLORS. fr. Estar en díes de parir. *Estar con dolores.*

DOLOREJAR. v. n. *Ter.* DOLDRE, 4.

DOLORES. *Geog.* Part. jud. de la prov. d' Alacant, format de aquets 16 ajuntaments: Albatera, Almoradí, Benejúzar, Callosa de Segura, Catral, Cox, Daya Nova, Daya Vella, Dolores, Formentera, Granja de Rocamora, Guardamar, Pobla de Rocamora, Rafal, Rojales y Sant Fulgenci, reunint entre tots 32,582 hab. || Vila de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, cap de part. jud. del seu nóm; és a l' horta d' Oriola, té estació de F. C. y 2,251 hab.

DOLORET. m. dim. **Dolorcillo.**

DOLORETES. n. p. dim. de Dolors. **Dolorcitas, Lolita.**

DOLORÍFICH, CA. adj. Lo que causa dolor. **Doloroso, dolorífico.**

DOLORIT, DA. adj. Afligit, desconortat. **Dolorido.** || Qui pateix dolor. **Dolorido.**

DOLORÓS, A. adj. Lo que mou a llástima y compassió. **Doloroso.** || Lo que causa dolor. **Doloroso.**

DOLOROSAMENT. adv. m. Ab dolor. **Dolorosamente.** || LLASTIMOSAMENT.

DOLOROSÍSSIM, A. adj. sup. **Dolorosísimo.**

DOLORS. n. p. **Dolores, Lola.**

DOLÓS, A. adj. Enganyós. **Fraudulento, doloso.**

DOLOSAMENT. adv. m. Ab dolo. **Dolosamente.**

DOLRER. v. n. *Ant.* DOLDRE.

DÒLS, A. adj. Suáu y agradable al paladar. **Dulce.** || Lo que no es agre ni amarch. **Dulce.** || Agradable, gustós, suáu. **Suave, dulce.** || *Pint.* El dibuix suáu y el que té color hermós. **Dulce.** || *Ret.* Dit del estil fácil de pronunciar. **Dulce.** || DÚCTIL. || Dit del temps suáu. **Blando, amoroso, templado.** || Dit del menjar que no té la sal corresponenta. **Soso, dulce, insípido.** || m. DOLSOR.

ÉSSER MÒLT DÒLS O DÒLS CÒM UN SUCRE O CÒM UNA MEL. f. . Pondera la gran dolsor d' alguna cosa. *Ser un almíbar, ó dulce como un mosto.*

DOLSAINA. Vegis DULSAINA.

DOLSAINER. Vegis DULSAINER.

DOLSAMARA. f. *Bot.* Planta de la familia de les solanácees; a Tárrega se l' anomena *Vidanbi.* **Dulcamara.**

DOLSAMEL. f. *Bot.* MARESELVA.

DOLSAMENT. adv. m. Ab suavitat y dolsura. **Melifluamente, dulcemente.**

DOLSEJAR. v. n. Tindre 'l vi un punt de dòls o de gust de most. **Remostarse, remostecerse.**

DOLSEYA (Coll de la). *Orog.* Pas a 1,140 metres d' altitut, al N.E. de Talaixá, a la partió d' aigües de la riera de les Escales ab la de Sant Aniol, prov. de Girona.

DOLSIFICANT. p. a. Lo que do'sifica. **Dulcificante.**

DOLSIFICAR. v. a. ENDOLSIR. || Fer dolsa alguna cosa. **Dulcificar, endulzar, dulzurar.** || *Pint.* Preparar les tintes de modo que no siguin fortes. **Endulzar.** || *Quím.* Treure les parts salines a algúns cossos. **Dulcificar.**

DOLSIFICAT, DA. p. p. **Dulcificado.**

DOLSÍSSIM, A. adj. sup. **Dulcísimo.**

DOLSOR. f. y

DOLSURA. f. Qualitat de dols. **Dulzura.** || *Met.* Suavitat, sensació falaguera. **Dulzura.**

DOLSURA DE TEMPS. Templansa, bonansa. *Blandura de tiempo.*

DOLL. m. El raig d' aigua o altre liquit que ix ab forsa per una banda estreta. **Chorro, borbollón, borbotón.** || Parlant d' eines, el mánech vuit del meteix metall, dins del qual se n' hi fica un' altre de fusta. **Cubo.**

A BELL DOLL. m. adv. Copiosament, ab abundor. *A chorros.*

A DOLL D' AIXETA. fr. Beure de l' aixeta estant.

BON DOLL DE SANCH. fr. *Met. fam.* Eixir mòlta sanch d' una ferida, del nas, etc.

UN DOLL D' OR. *Ter.* S' usa pera denotar els adornos daurats en ornaments y trajos, còm aixís meteix pera suposar un cabal de diners.

DOMABLE. adj. Lo que 's pot domar. **Domable.**

DOMADOR, A. m. y f. Qui doma. **Domador.**

DOMAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte de domar. **Domadura.**

DOMANOVA. *Geog.* Celebrada ermita del Conflent, emplassada en un promontori a la vora del riu Fages.

DOMAR. v. a. Subgectar, amansir, fer dócil algún animal a forsa d' exercici y ensenyansa. **Domar.** || Subgectar, dominar a algú. **Sojuzgar, domar, sujetar, domeñar.** || *Met.* Contindre les passións o afectes. **Domar.**

DOMÁS. m. Brocat de seda ab grans ramatges, que 's fabricava a Damás, d' ont ha pres el nóm. **Damasco.**

MITJ DOMÁS. *Damasina.*

DOMASQUÍ. adj. Lo qu' és propi de Damás. **Damasquino.**

DOMAT, DA. p. p. **Domado.**

DOMDAR. v. a. *Ant.* DOMAR.

DOMENECH. n. p. **Domingo.**

DOMENECH (Antoni). *Biog.* Remarcable pintor del sigle XVI, qu' era nascut a Valencia.

— (ANTONI VICENS). *Biog.* Escriptor relligiós catalá, nat a Sant Gabriel de Grions (Girona) l' any 1553 y mort a Girona, en opinió de sant, l' any 1607. Després d' haver ensenyat gramática a Figueres, va anar a Roma a cercar dispensa d' un vot que havía fet y a causa d' un temporal sofert a la tornada va pendre l' habit dels predicadors l' any 1580 al convent de Santa Caterina, de Barcelona. Al capítol general de l' ordre de l' any 1605 el van fer mestre de filosofía y de teología. El seu renom, conservat fins al present, és degut al seu llibre *Flos sanctorum ó Historia general de los santos y varones ilustres en santidad del principado de Cataluña,* (Barcelona, 1602, Girona, 1630), pera fer la qual va recorrer primerament quatre vegades tota Catalunya regirant els arxius que 'l poguessin ajudar. Es bon llibre; no exempt d' erros.

— (CARLES). *Biog.* Bisbe del sigle XVI; natural de Barbens (Urgell). Va ésser abat del monestir de Vilabertran al Empurdá. El rei el va fer bisbe de Lleida y 'l Sant Pare 'l va confirmar en dit cárrech l' any 1580, pero no 'l va desempenyar més qu'un any, puig va morir el 21 d' Octubre del any següent, éssent enterrat al chor de la séu lleidetana, devant del sitial del degá.

— (CLIMENT). *Biog.* Pintor de Barcelona a les derreríes del sigle XV. Era gendre d' en Jaume Vergós segon, a qui va substituir en el cárrech de pintor del Concell de Cent de la ciutat de Barcelona l'any 1503, després de haverlo renunciat el seu sogre.

— (FRANCESCH). *Biog.* És el gravador més antich que tenim a Espanya. Va firmar una estampa de la Mare de Dèu del Roser, perfilada, mòlt notable ab tot y ésser el gravat més primitiu que coneixém de data certa. La firma de l' artista diu aixís: *Ff. Francisco Domenec.—A(ny) d(e) s(alut)* o be: *any del senyor, 1455.* Tan sols se 'n coneix un exemplar. Algúns creuen que aquest Doménech era frare del convent de Santa Catarina, de Barcelona, y totes les probabilitats s' inclinen a pensar'ho. Emprò altres tenen aquella estampa per obra valenciana; mes ningú dubta que constitueix un honor per la nostra rassa, atés l' avens de cultura que demostra, la qualitat y l' any a que perteneix.

— (FRANCESCH). *Biog.* Artista valenciá, nat a Cocentaina pêl Maig de 1559. Era nevot carnal del célebre fra Nicolau Borrás y va ésser el seu hereu dels atuells, estudis y pintures. Vivía encara vers l' any 1632. Era escrivá patrimonial del comtat de Cocentaina y mòlt contrari dels moreschs, expulsats al seu temps. L' obra de pintura més important d' En Doménech és el retaule de l' *Adoració dels Reis,* de la parroquia de Santa María de Cocentaina, pintat el any 1581.

— (GREGORI). *Biog.* Polítich lliberal mòlt popular a Catalunya envers l' any 1840. Era comandant del batalló de voluntaris, o «nacionals» de la vila de Valls, que 'l va nomenar son fill adoptiu. És autor d' un llibret, publicat l' any 1842, baix el títol de: *Relación histórica del batallón primero lijero de milicia nacional de Valls.* Als seus derrers temps publicava a Tarragona, a quina ciutat va morir l' any 1876, un periódich titolat: *El Abuelo.*

— (IGNASI). *Biog.* Metge catalá de la primera meitat del sigle XIX. Entre 'ls anys 1832-1835 va presen-

tar a l' Academia de Medicina de Barcelona un travall titolat: *Consideraciones sobre la ictericie,* y 'l 27 de Febrer de 1848 va llegir a la Societat Filomática de Barcelona una *Memoria sobre el tratamiento moral é higiénico de la locura, con un proyecto para la construcción de un hospital general extramuros de la ciudad.*

— (ISIDOR). *Biog.* Advocat y polítich contemporani, partidari de les idees avensades, que va desempenyar cárrechs mòlt importants. Va dedicarse als estudis económichs, deixantne escrites algunes obres. Va morir a Barcelona l' any 1891.

— (JASCINTO). *Biog.* Polítich y economista, que va distingirse a mitjans del sigle XIX. Va néixer a Barcelona, y després d' haver figurat al partit progresista, va ferse moderat, éssent ministre d' hisenda ab el comte de Sant Lluis l' any 1852, al ministeri anomenat dels *polacos.*

— (JAUME). *Biog.* Escriptor catalá del sigle XIV, anomenat per algúns fra Domingo Jaume y Jaume Domingo. Era frare dominich del convent de Coblliure y fou el segón inquisidor de Mallorca (1357) y provincial de Provença y d' Aragó, mòlt estimat del rei En Pere IV. Aquest li ordená en 1370 que posés en llengua catalana l' obra: *Speculum historiale,* de fra Vicents Bellavacence, ab el propósit (que no pogué cumplir) de completarla fins al seu temps. Escrigué dos grans volúms en foli, comensats a Perpinyá, que tracten desde la creació del mòn fins a la Concepció de la verge María, y aixís avui l' obra sols aprofita a la llengüística y no a l' historia.

— (PERE). *Biog.* Canonge catalá de la Sèu de Barcelona; jesuita després. Vivía al sigle XVI y era company de sant Francisco de Borja a les missións fetes per Navarra y altres indrets d' Espanya. Va ésser capellá del rei y rector perpetual del colegi de nens desamparats que 'l rei de Portugal, á instancies seues, fundá a Lisboa l' any 1522. Al meteix Doménech se deu l' iglesia de Montserrat de Lisboa. Va deixar escrit un llibre dels miracles obrats per sant Francisco de Borja, son company.

— Y CIRCUNS (JOSEPH). *Biog.* Mestre de principis del sigle XIX, natural de Barcelona, que 's va distingir per la seua laboriositat y amor a la carrera. És un dels que usaren l' idioma catalá en l' aubada del renaixement literari. Era soci de mérit de l' Económica Barcelonina d' Amichs del País. Va exercir carrera de mestre de primeres lletres a Tarragona. L' any 1829 va publicar: *Elementos de gramática castellana-catalana* (Barcelona, imp. Brusi), y además de distints llibres d' ensenyansa y de relligió, va donar a l' estampa, l' any 1847, la traducció lliure en vers catalá del *Símbol de sant Atanasi* (Tarragona, imp. de Graells).

— Y DE DEZBARRI (JOAN). *Biog.* Canonge y degá de la Sèu d' Urgell, en el sigle XVII; era natural de Vich. Fou doctor en abdós drets y va escriure de aquesta materia: *Variæ juris super clericorum vita et directione inspectiones,* etc. (inédit), y va publicar: *La adulación en su figura* (un vol. 16.°, Barcelona, 1647).

— Y VACIANA (MIQUEL). *Biog.* Bisbe, nat a Reus l' any 1816 y mort a Tarragona l' any 1878. Va estudiar en la ciutat nadiua; a Madrit entrá a l' ordre de sant Vivents de Paúl y feia el noviciat a Guissona en 1834, quan un decret del govern obligá a pendre les armes y anar a la guerra als relligiosos de la seua etat no ordenats *in sacris,* per sustréures a lo qual emigrá a París, desde ont va anar a les missións dels Estats Units en 1837, y dos anys després rebía dispensa pera ésser ordenat capellá. En 1859, desde Roma li oferiren la mitra de Pitsbourg (Pensilvania), que després de mòlts prechs acceptá l' any següent. Havent assistit en 1862, a Roma, a la canonisació dels martres del Japó, feu d' intérprete en el Concili. Vingué a Espanya, cumplí a Madrit una missió diplomática, torná a América, retorná a Europa en 1867 y en 1870 assistí al Concili Ecuménich, opinant contra l' infalibilitat del Sant Pare. Poch després renunciava la mitra de Pitsbourg y Piu IX li oferia l' arquebisbat de California y el capell de cardenal, que no va acceptar. Viatjá per Espanya, retornant a Reus en 1877.

DOMENGE. m. *Ant.* DOMINI.

DOMENGE (Jaume). *Biog.* Pintor mallorquí mòlt excelent que va florir en els primers anys del sigle XVIII. Se 'n tenen poques noticies, empró existeixen mòltes obres de la seua má escampades per la illa que pregonen la trassa y bon gust de l' artista. Entre les seues produccións figuren retrats, algúns a cavall; sants y composicións relligioses.

— (PERE). *Biog.* Ardit catalá del sigle XIV, natural de Valls, que 's va fer célebre capitanejant als voluntaris d' aquella vila que assistiren a la defensa de Tarragona quan l' esquadra naval del rei de Castella, derrotada en la batalla del port de Barcelona en temps d' En Pere IV (1359), s' entornava, dalmant les costes de Ponent y amenassava a l' antigua ciutat romana. En Domenge va viure pêls anys 1354 al 1359.

DOMENJADURA. f. *Ant.* DOMINI.

DOMENY. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Gregori, prov. de Girona.

DOMENYO. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisb. de Segorb, part. jud. de Chelva; és a la confluencia del riu de la Jesa ab el Turia, y té 956 habitants.

DOMENYS (Sant Jaume dels). *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, part. jud. del Vendrell. Té 500 habitants.

DOMER. adj. La persona que cuida d' algún ofici o encárrech per setmanes. **Semanero, hebdomadario.**

DOMESTICABLE. adj. Lo que 's pot domesticar. **Domesticable.**

DOMESTICACIÓ. f. Acte y efecte de domesticar. **Domadura.**

DOMESTICADOR, A. m. y f. AMANSADOR.

DOMÉSTICAMENT. m. AMANSAMENT. || adv. m. D' un modo doméstich, sense cumpliment. **Domésticamente.** || Ab economía. **Caseramente, domésticamente, económicamente.**

DOMESTICAR. v. a. Avesar al animal fer y selvatge a la vista y companyía de l' home. **Domesticar, domeñar, amansar, desembravecer, establar.** || Suavisar els costúms o naturalesa d' algú. **Domesticar.**

DOMESTICAT, DA. p. p. y adj. **Domesticado.**

DOMÉSTICH, CA. adj. Propi de la casa. **Casero, doméstico.** || m. Dit dels criats y familiars d' una casa. **Doméstico.**

DOMESTICITAT. f. La qualitat del doméstich, l' estat de lo qu' és domesticat. **Domesticidad.**

DOMICI. n. p. **Domicio.**

DOMICIÁ. n. p. **Domiciano.**

DOMICILI. m. Casa o llóch ont s' habita y l' acte d' estar establert y empadronat a alguna part baix les condicións que prevé 'l dret. **Domicilio.**

DOMICILIARI, A. adj. Lo que pertany o és concernent al domicili. **Domiciliario.**

DOMICILIARSE. v. r. Establir la seua residencia a algún poble ab intenció d' estars 'hi. **Avecindarse, domiciliarse, establecerse.**

DOMICILIAT, DA. p. p. **Domiciliado.** || adj. Establert a algún llóch ab casa y familia. **Domiciliado.**

DOMINACIÓ. f. Senyoriu, imperi que té 'l soberá sobre algún regne o provincia. **Dominación.** || f. DOMINI. || Govern. **Gobierno, dominación.** || *Met.* Subgecció de les passións. **Dominio.** || pl. El sisé chor d' ángels. **Dominaciones.**

DOMINADOR, A. m. y f. Qui té domini y senyoriu sobre algún regne o provincia y més particularment quan l' ha conquistat ab les armes. **Dominador.**

DOMINAL. adj. Lo que pertany al domini. **Dominal.**

DOMINANT. p. a. Qui domina. **Dominante.** || adj. Qui tot ho vol avassallar y no pot sufrir que se 'l contradigui. **Dominante.** || Lo que prevaleix y és superior entre altres coses del seu meteix ordre o classe. **Dominante.** || *Astron.* L' astre que domina en certs díes, hores y cases d' alguna constelació. **Dominante.**

DOMINAR. v. a. Tindre subgecte o adquirir domini sobre alguna cosa. **Dominar.** || *Met.* Reprimir, moderar les passións. **Dominar.** || *Met.* Subgectar, rendir, fer tractable alguna cosa. **Domeñar.** || v. n. Sobrepujar una montanya o edifici a un altre. **Dominar.**

DOMINAT, DA. p. p. **Dominado.**

DOMINGO (Francesch). *Biog.* Actor espanyol. Va néixer a Alcoy y obtingué renóm al teatre castellá, havent representat a Madrit varies temporades. Va escriure ademés algunes obres dramátiques. Va morir a Valencia l' any 1891.

—(LLUIS). *Biog.* Remarcable pintor y esculptor. Nasqué a Valencia l' any 1718 y morí a la meteixa ciutat en 1767. Fou deixeble del pintor Hipólit Rovira y del esculptor Batista Balaguer. Era director de pintura a l' Academia de Santa Bárbara y després ho va ésser d' esculptura a la Reial de St. Carles. El musseu de Valencia guarda, fets d' ell, un quadro representant a St. Lluis Beltran. Se va distingir mòlt més en la esculptura y 'n queden mòltes d' obres seues per les iglesies de Valencia.

— Y GARRIGA (FRANCESCH). *Biog.* Propietari, agricultor, industrial y home de partit. Va néixer a Vich l' any 1841 y va morir a Barcelona l' any 1881. Va ésser diputat provincial durant anys pêl districte de Manlleu. Encara que polítich, era membre de societats catalanistes y a n' ell se deu la iniciativa d' un present d' obres catalanes fet a la Reina-regenta. Introduí la maquinaria moderna pera 'l conreu de les terres a la comarca de Manlleu, y 'ls sistemes perfeccionats de la cría de bestiar a la seua finca *La Colomina,* de St. Quirse de Besora.

DOMINGUEZ DE GIRONELLA (Eduart). *Biog.* Escriptor musical y estudiós en ciencies naturals. Va néixer a Barcelona l' any 1814. Estudiá armonía ab el mestre Vilanova. De les seues composicións musicals se 'n van representar a Barcelona l' any 1840, la ópera bufa *La Vedovella,* y a Madrit, en 1845, la ópera séria *La Dama del Castello.* Residí una temporada a París; retorná a Barcelona y fundá 'l periódich *El Mundo Musical.* Traduí distintes obres didáctiques y entre elles el tractat d' armonía d' en Reicha. Aborrit del escás resultat de ses aficións artístich-literaries, va dedicarse a la química y la geología aplicades a la industria, sense abandonar del tot el conreu de la música, havent prés part, l' any 1867, al concurs universal per un *Himne a la Pau,* obert a la Exposició de París.

DOMINI. m. Poder de disposar cada hu de lo seu. **Dominio.** || Superioritat llegítima sobre les persones. **Dominio.** || Estat o terra que un soberá, república, etc., té baix la seua dominació. **Dominio.** || SENYORIU.

DOMINI ABSOLUT. Lo que un té sobre una cosa sense dependencia de ningú. *Dominio absoluto.*

DOMINI DIRECTE. Lo que 's reserva aquell qu' ha dónat alguna finca a cens perpetuo o enfiteusis, de modo que no 's pot vendre la finca sense 'l seu permís. *Dominio directo.*

DOMINI ÚTIL. Lo que competeix al que pren una finca a cens perpetuo o enfiteusis y no la pot enagenar sense llicencia del senyor del domini directe. *Dominio útil.*

DOMINICA. f. En estil ecclesiástich diumenge. **Dominica.**

QUEDARSE A DOMINICA, IN ALBIS. fr. Frustrárseli a algú les esperanses. *Quedarse in albis ó en blanco.*

DOMINICÁ, NA. adj. Lo que pertany a l' ordre o als frares de Sant Domingo. **Dominicano.**

DOMINICAL. adj. Lo que pertany a la dominica. **Dominical.** || S' aplica al dret que 'ls feudataris paguen al senyor d' algún feut. **Dominical.**

DOMINICATURA. f. *Ant.* DOMINI, SENYORIU.

DOMINICO, A. m. y f. Relligiós o relligiosa de la ordre de Sant Domingo. **Dominico.**

DÓMINO. Una de les acepcións de *dominó,* tractantse d' aquest joch de fitxes.

DOMINÓ. m. Mena de vestit talar que usaven les senyores pera 'ls balls, pero ja sols s' usa pera dis-

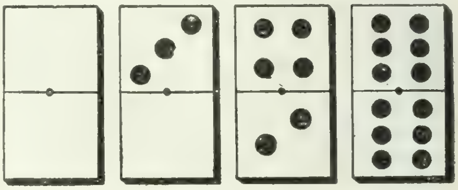

Fitxes de dominó

fressarse. **Dominó.** || Cert joch compost de fitxes que 's combina per colls. **Dominó.**

DOMITA. f. *Min.* Roca volcánica argilosa qu' és una varietat de traquita. **Domita.**

DOMNA. f. *Ant.* SENYORA.

DON. m. Títol que primerament sols se donava als Sants, després als nobles y avui a tothóm. **Don.** || *Ant.* DANY. || adv. ll. *Ant.* D' ont. **De donde.** || DE QUE, DEL QUAL.

DONA. f. Criatura racional del sexe femení. **Mujer.** || La muller respecte del marit. **Mujer, parienta, costilla.** || Títol que 's dóna a les senyores nobles y per cortesía a qualsevulla altra. **Doña.** || *Ant.* SENYORA. || f. *Fam.* Entre ecclesiástichs el breviari. **Suegra.**

DONA DE CLAUS O DE GOVERN. Criada encarregada de les claus y economía de la casa. *Mujer de gobierno, ama de llaves.*

DONA DE FOSSO. Ramera qu' habita als fossos, barcos, etc. *Ramera de muralla, mujer de prado.*

DONA DE MON. La que procura agradar y enllassar els homens per medi del amor y atractiu. *Mujer de mundo, coqueta.*

DONA DE PUNT. La recatada y virtuosa. *Mujer de punto.*

DONA DE CASA SEUA. Cuidadosa y dilligent en les obligación del seu estat. *Mujer de su casa.*

DONA FÁCIL. La conegudament frágil. *Mujer fácil.*

DONA FINESTRERA NO FARÁ LLARGA TELA. *Ref.* Denota que la que passa mòlt de temps a la finestra o al balcó és poch travalladora. *Dueña que mucho mira poco hila.*

DONA HERMOSA, O FABA O VANITOSA. *Ref. Mujer hermosa, ó loca ó presuntuosa.*

DONA NANA Y PATARRELLA A CENT ANYS SERÁ NOVELLA. *Ref.* Denota que les persones petites dissimulen més els anys. *Oveja chiquita cada año es corderita.*

DONA PÚBLICA, MUNDANA, PERDUDA, PROSTITUTA, DE MALA VIDA, etc. *Ramera, meretriz, arrastrada, proceda, mozcorra, pelleja, pendanga, pencuria, moza de fortuna, mujer pública, mundana, común, de reja, del partido, de la vida airada, de buen fregado.*

DONA QUE MÒLT BADA ACABA TART LA FUSADA. *Ref.* DONA FINESTRERA, etc.

DONA QUE PARLA EN LLATÍ NO LA VULL JO PERA MÍ. *Ref.* Aconsella que les dones deuen parlar poch, y

emplear el temps en coses propies del seu sexe. *Mujer que habla latin, nunca tendrá bu n fin.*

DONA Y TELA NO LA MIRIS AB CANDELA. *Ref.* Aconsella la precaució ab que s' han d' escullir dites coses. *La mujer y cibera ó tela no la cates á la candela.*

A LA DONA A BALLAR Y AL ASE A BRAMAR EL DIABLE 'LS HO DEGUÉ ENSENYAR. *Ref.* Indica la natural inclinació de les dones a ballar. *Á la mujer bailar y al asno rebuznar, el diablo se lo debió de mostrar.*

A LA DONA BRAVA CORDA LLARGA. *Ref.* Aconsella que 's deu dissimular ab prudencia lo que no té prompte remei, esperant ocasió pera corretgir 'ho y castigar 'ho. *Á la mujer brava dale la soga larga.*

A LA DONA HAS DE JUTJAR EN BEURE Y CAMINAR. *Ref.* Denota lo mal vistes que son en les dones dites coses quan se fan reparables. *En el andar y beber se conoce la mujer.*

A LA DONA Y A LA GARSA LO QUE SENTIS A LA PLASSA. *Ref.* Aconsella la prudencia en no revelar els secrets, majorment a les dones, per la dificultat que tenen de callarlos. *Á la mujer y á la picaza lo que vieres, ó lo que oigas, ó lo que la dirías en la plaza.*

DÓNAR O PENDRE LA DONA AB LA CAMISA DE LA ESQUENA. fr. Dònar o péndrela sense dot. *Dar ó tomar en camisa la mujer.*

ÉSSER DONA FETA. fr. Haver arrivat la noia al estat de menstruar. *Ser mujer.*

GOSAR UNA DONA. fr. Tindre acte carnal ab ella. *Gozar ò conocer una mujer.*

LA DONA AB QUE 'T CASARÁS, FÉS QUE SIGUI DEL TEU BRAÇ. *Ref.* Vol dir que 'l matrimoni entre iguals sol ésser mes felís. *Ruin con ruin, que asi casan en Dueñas; casa tu hijo con igual, y no dirán de ti mal; casar y compadrar cada qual con su igual.*

LA DONA BONA Y LLEAL ES UN TRESOR SENS IGUAL. *Ref. La mujer buena corona es del marido.*

. LA DONA BONICA MAI TE FARÁ TORNAR RICH, BLAI. *Ref.* Denota que les dones boniques gasten mòlt y travallen poch. *Cabellos y cantar no cumplen ajuar, ó no es buen ajuar.*

LA DONA DEL ESCUDER TÈ GRAN BOSSA Y POCH DINER. *Ref.* Contra 'ls que ostenten més de lo que poden. *La mujer del escudero gran bolsa y poco dinero.*

LA DONA FALAGUERA NO FA LLARGA TELA. *Ref.* Denota que la que parla mòlt, travalla poch. *La mujer algarera nunca hace larga tela.*

LA DONA QU' ES BEN CASADA, NO TÉ SOGRA NI CUNYADA. *Ref.* Denota que comunment les sogres y cunyades no s' avenen ab la jove o nora. *Aquella es bien casada, que no tiene suegra ni cuñada.*

LA DONA QU' ES CASADA, AL BOSCH ES ALBERGADA. *Ref.* Denota que la casada honesta y recatada está segura a qualsevulla part. *La mujer casada en el monte es albergada.*

LA DONA QUE 'S POSA UNGÜENTS A LA CARA, PERT LES DENTS. *Ref.* Denota que les dones que 's pinten la cara pera semblar més maques fan desaparéixer més prompte la hermosura natural. *La mujer y la camuesa por su mal se afeitan.*

LA DONA QUE VA A LA LLANA, MAI TINDRÁ LA TESTA VANA. *Ref.* Adverteix a les dones l' aplicació que deuen tindre a les ocupacións domèstiques y propies de llur estat. *La mujer y la sardina de rostros en la ceniza.*

LA DONA SENSE MENESTER NO ESTIGUI ABAIX AL CARRER, O LA DONA PERA ÈSSER DISCRETA HA D' ESTAR SEMPRE RETRETA. *Ref.* Denota 'l recato que deuen observar les dones, y 'ls perills a que s' exposen de no ferho aixís. *La mujer honrada la pierna quebrada y en casa; ó la mujer y la gallina hasta la casa de la vecina, ó por andar se pierde aina; ó la mujer y el fraile mal parecen en la calle; ó la mujer y el vidrio siempre están en peligro.*

NI CASA CANTONERA, NI DONA BALCONERA. *Ref.* Indica que la dona que surt mòlt al balcó fa poca feina dins de casa. *Dueña que mucho mira, poco hila.*

NI DONA APROP DE VARÒNS, NI ESTOPA APROP DE TIÓNS. *Ref.* Qu' adverteix els perills que hi há en el tracte freqüent entre homes y dones per la fragilitat humana. *El hombre es fuego, la mujer estopa, llega el diablo y sopla; la estopa cabe el mancebo, digole fuego; ó no está bien el fuego cabe las estopas; ó el fuego junto á la estopa viene el diablo y sopla.*

PENDRE DONA. fr. Casarse l' home. *Tomar mujer.*

QUI NO SIGUI BO PERA CASAT QUE NO ENGANYI A LA DONA. *Ref.* Contra 'ls qu' emprenen lo que no poden desempenyar o cumplir. *No seáis hornera si tenéis la cabeza de manteca.*

QUI NO TÉ DONA NI BAGASSA ELL METEIX S' APEDASSA. *Ref.* Denota 'ls cuidados y mals ratos que ocasiona 'l careixer de medis pera algún fí. *El que no tiene buey ni vaca toda la noche ara, y á la mañana no tiene nada.*

SI LA DONA HO VOL, JANOT, NO 'T VAL FER EL BORINOT. *Ref.* Denota que per més dilligencies que 's fassin és mòlt difícil apartar dels vicis als qui son de mala inclinació y senyaladament a les dones. *A la mujer mala poco la aprovecha guarda.*

VOLDRÍA LA DONA BORRATXA Y 'L VI AL BOT. *Ref.* Reprén als que voldríen tractarse be sense gastar. *Querría yo cubas llenas y suegras beodas.*

DIUEN LES DONES DEL BORN, QUE PER LA BOCA SE ESCALFA 'L FORN. *Ref.* Denota que la conversació desperta y exalta les passións. *Por la boca se calienta el horno*

SENSE LES DONES Y 'LS VENTS NO HI HAURÍA TANTS TORMENTS. *Ref.* Denota que dites coses causen mòlts mals. *Sin las mujeres y vientos no habría tantos tormentos.*

DONA (Pich de la). *Orog.* Puig de 2,714 metres de altitut; és als Pirineus, al S.O. del Conflent y casi be tocant la ratlla de la prov. de Girona.

DONACIA. f. *Entom.* Insectes crisomelits, ordre dels coleopters. Tenen uns 11 milimetres de longitut, y son de forma llargaruda y el seu color, generalment d' un vert metálich. Viuen a les plantes y jonchs aquátichs.

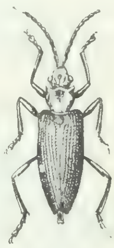

Donacia

DONACIÁ. n. p. **Donaciano.**

DONACIÓ. f. L' acció y efecte de dònar. **Donación.**

DONACIÓ ENTRE VIUS. La que 's fa estant ab salut; és irrevocable. *Donación entre vivos.*

FER DONACIÓ fr. Dónar graciosament a un altre el domini que un té. *Donar; hacer donación.*

QUI FA DONACIÓ CÒM EN RABASSA, QUE LI PIQUIN EL CAP AB UNA MASSA. *Ref.* SI DÒNES ANS DE MORIR, APARELLAT A SUFRIR.

DONADA. f. La passada o partida al joch de cartes. **Mano, partida.** || La acció de repartir les cartes. **Mano.**

DONADOR, A. m. y f. Qui dòna. **Donador, dador.** || Lo que s' ha de dónar. **Dadero.**

DONAIRE. m. Gracia y discreció en lo que 's diu. **Donaire.** || Gallardía, gentilesa, agilitat airosa de cos al caminar, ballar, etc. **Donaire.**

DONÁM. m. *Fam.* Conjunt, agregat de dones. **Mujeriego.**

DONAMENT. m. *Ant.* DONACIÓ.

DÓNAR. v. a. Cedir graciosament a un altre alguna cosa, transferir el domini d' ella. **Dar.** || Proposar assumpte o peu pera alguna cosa. **Dar.** || Conferir algún empleu, etc. **Conferir, dar.** || Ordenar, aplicar, còm: *dónar remei, consell.* **Dar.** || Concedir, convindre en alguna proposició. **Dar.** || Suposar, còm: *si dóna 'l cas,* etc. **Dar.** || Comensar a sentir una cosa físicament. **Dar.** || Produir, còm: *la terra dóna tota mena de fruits.* **Dar.** || Produir, valdre, redituar. **Dar de sí.** || Reputar còm: *dónar per bó, per ben empleat,* etc. **Dar.**

|| Pegar, còm: *dónar una bofetada.* **Dar, cascar.** || Junt ab algunes paraules explica 'l modo còm se transfereix el domini, còm: *dónar de franch, de present, de bon grat,* etc. **Dar.** || Senyalar llóch, temps, espera, plasso, etc. **Dar.** || Permetre, còm: *dónar pas, entrada,* etc. **Dar, franquear.** || Declarar, regonéixer, calificar, còm: *l' han dónat per ignocent.* **Tener, dar, tratar.** || Repartir les cartes als jugadors. **Dar, echar, dar cartas, repartir las cartas.** || Mullar, tenyir, còm: *hem dónat la primera capa.* **Dar.** || Afluixar, còm: *dónar corda.* || Junt ab algúns nòms substantius, practicar la seua acció, còm: *dónar una abrassada.* Se trovarán a llurs llóchs corresponents. || Causar, ocasionar, moure, còm: *dónar pena, gust,* etc. **Dar.** || Dir de cor. **Recitar de memoria.** || Suposar, còm: *a feta o dita alguna cosa, encara que no ho sigui.* **Dar.** || v. n. Advertir, atinar. **Caer, dar.** || Estar situada alguna cosa, eixir a tal part, còm: *el balcó dóna al jardí.* **Mirar, dar, caer.** || A algúns jochs, còm de pilota, etc., declarar els espectadors per bona o mala alguna jugada. **Dar.** || Junt ab la preposició *en,* empenyarse, obstinarse en alguna cosa, còm: *l' ha donada en fer versos.* **Dar.** || Dit de les coses inanimades, perseverar, còm: *dónar en ploure, nevar,* etc **Dar en.** || *Met.* Incórrer en algún erro o perill. **Caer, dar.** || AVESARSE. || Eixir algún carrer a tal part. **Salir.**

A MALA ANYADA, DÓNARLI PASSADA. *Ref.* Que significa que 'l mal any s' ha de passar còm se pot.

A SANTS Y A MINYÓNS NO 'LS PROMETIS QUE NO 'LS DÓNS. *Ref. Ni al niño el bollo, ni al santo el voto.*

DÓNAR A DORS. *Ant.* Tirarse a caure sobre algú, atacarlo de repent, pegar, escarmentar a algú. *Echarse encima, sacudir, escarmentar.*

DÓNAR A ENTENDRE. fr. Explicar una cosa de modo que la pugui compendre qui no podía. *Dar á entender.* || Insinuar, apuntar ab paraules o acciónS. *Dar á entender.*

DÓNAR AL BLANCH. fr. TOCAR AL BLANCH.

DÓNAR ALGUNA COSA DE BÓ. fr. DÓNAR UN DIT DE LA MÁ.

DÓNAR A QUI TÉ MÉS. fr. Reprén als que sense elecció ni discerniment reparteixen fins lo que 'ls fá falta a qui no ho há de menester. *Dáis por Dios al que tiene más que vos.*

DÓNAR A TEIXIR. fr. Manar o fer teixir alguna tela. *Echar tela.*

DÓNAR A TRIAR. fr. Proposar dues o més coses pera escullir. *Dar á escoger.*

DÓNAR AUDIENCIA. fr. Rebre a algú, escoltarlo una autoritat o persona principal. *Dar audiencia.*

DÓNAR COISSOR fr. Percibir una sensació mòlt desagradable semblanta a la de cremat. *Escocer.*

DÓNAR O DAR FELLÓ. *Ant.* Acometre bruscament y ab crueltat. *Acometer crudamente.*

DÓNAR DE LES PORTES PÊLS PITS. *Expr. ant.* Negar la entrada a algú, tancarli la porta. TIRAR O REBATRE LA PORTA PÊLS BIGOTIS.

DÓNAR DINERS A MESSIÓ. *Expr. ant.* Dónar pera 'l gasto. *Dar dinero para el gasto.*

DÓNAR DOCTRINA. *Expr. ant.* Dónar instrucciónS. *Dar instrucciones.*

DÓNAR ENTENENT. fr. DÓNAR A ENTENDRE. Persuadir a algú que fassi alguna cosa. *Acabar con alguno, recabar de alguno.*

DÓNAR GATGE. *Ant.* Dónar seguretat, assegurar, dónar paraula o prenda. *Dar seguridad.*

DÓNAR GUIATJE. fr. Dónar guía o pas segur per país enemich. *Dar salvoconducto.*

DÓNAR L' AST A QUI L' HÁ. *Ref. La misa dígala el cura.*

DÓNAR LES PORTES PÊLS ULLS. *Expr. ant.* PEGAR O FER PETAR LA PORTA PER LA CARA O PÊLS BIGOTIS.

DÓNAR LOER. fr. *Ant.* DÓNAR LLÓCH.

DÓNAR LLÓCH. fr. Proporcionar medis a algú pera que fassi o digui alguna cosa. *Dar pie, márgen, lugar, ocasión.*

DÓNAR ORELLA. fr. ESCOLTAR, DÓNAR AUDIENCIA.

DÓNAR PARAULA. *Ant.* LLICENCIAR ELS SOLDATS.

DÓNAR PART A LA NUYT. *Ant.* PASSAR LA NIT, DORMIR, FER NIT.

DÓNAR PER ALGÚ. *Ant.* Tirárseli sobre, caure demunt d' ell, atacarlo d' improvís. *Echársele encima.* || *Ant.* PENDRE A ALGÚ PÊL SEU COMTE.

DÓNAR PER PAR E PER CONTRASSEMBLE. *Ant.* Dónar per par y per igual a algú en el desafiu. *Dar por par y por igual ó por adversario.*

DÓNAR PERA BEURE. fr. Dónar una petita gratificació per algún servei. *Dar propina.*

DÓNAR POSTA. *Ant.* Dónar cita, senyalar punt de reunió. *Dar cita.*

DÓNAR QUÉ DIR O QUÉ PARLAR. fr. Fer alguna mala acció que dóna motiu de murmuració. *Dar qué decir ó qué hablar.*

DÓNAR QUÉ ENTENDRE. fr. Oferir materia o motiu de murmuració, dupte, burla o travall. *Dar qué decir, qué reir, en qué entender.* || Posar a algú en cuidado o apuro. *Dar en qué entender ó en qué roer.*

DÓNAR QUÉ MERÉIXER. fr. Causar pesar. *Dar en qué merecer.*

DÓNAR QUÉ PENSAR O DISCÓRRER. fr. Dónar ocasió o motiu pera sospitar que hi há més de lo que 's manifesta. *Dar en qué pensar ó discurrir.*

DÓNAR QUÉ TRAVALLAR. fr. DÓNAR FEINA.

DÓNAR REMS DE LLÓNCH. *Expr. ant. náut.* LLARGAR ELS REMS.

DÓNAR'HI fr. Endevinar alguna cosa, dónar en el punt de la dificultat. *Dar en el quid, en el hito.*

DÓNARLA. fr. Insistir ab tenacitat en alguna cosa. *Tomar, dar.* || Dónar cap, dirigirse a algún paratge. *Dar, ir á dar.*

DÓNARNE VINTINOU A ACAVAR A TRENTA. Dónar cent voltes a algú o ésser més qu' ell. *Dar quince y falta.*

LO DELS ALTRES FÁ DE BON DÓNAR. *Expr. fam.* Denota que mòlts son lliberals de lo que no 'ls hi costa res. *De cuero ajeno, correas largas.*

MÉS VAL UN TÉ QUE DOS TE DONARÉ. *Ref. Más vale un toma que dos te daré; quien da presto, da dos veces.*

NI DÓNA NI LLEVA. *Loc. fam.* Denota ésser una cosa indiferenta. *Ni quita ni pone.*

NO ÉS TOT HÚ CREMAR O DÓNAR VENTOSES. *Ref. Hay diferencia en lo vano; darle de codo ó darle de la mano.*

NO 'N VULL, NO 'N VULL; DONÉUME 'N UN BON TRÓÇ. *Ref.* Que significa que un se fá pregar de lo que més ganes ne té. *No lo quiero, no lo quiero, mas echádmelo al capiello.*

QUI NO DÓNA LO QUE DOL, NO ALCANSA LO QUE VOL. *Ref.* Contra 'ls que voldríen que tothòm els fes bè y ells no ferne per ningú. *Quien quiere comer de lo que sepa, eche de lo que duela; quien no da de lo que tiene, no há de lo que quiere; quien quisiera probar la olla de su vecino, tenga la suya sin cobertera; manos que no dades ¿qué buscades?*

SI DÓNES ANS DE MORIR, APARELLAT PERA SUFRIR. *Ref.* Aconsella no fer donació abans de morir. *Si das antes de morir, no te faltará sufrir.*

TANT SE ME 'N DÓNA NAPS CÓM COLS, O CUIT CÒM CRÚ. *Loc. Lo mismo se me da así que asá ó así que asado.*

DÓNARSE. v. r. Entregarse, còm: *donarse a la virtut.* **Darse.** || Entregarse, rendirse, cedir en la resistencia que 's feia. **Ceder, darse.** || Esllenegarse, ocupar més dimensió, regularment la roba. **Dar de sí.** || Aplicarse ab afany, còm: *dónarse a l' estudi.*. **Darse.** || Judicarse, declararse, regonéixerse, còm: *dónarse per satisfet.* **Darse.** || Considerarse en algún perill o próxim a ell, còm: *me dóno per perdut.* **Darse.** || AVESARSE. || Confessar algú que no endevinará l' endevinalla proposada d' algún empenyo. **Darse por vencido.**

DÓNARSE ALEGRE. *Ant.* Dónarse vida divertida. *Alegrarse, estar alegre.*

NO SE ME 'N DÓNA RES. *Loc.* Denota que no 's fa cas d' alguna cosa. *No se me da nada, nada se me da.*

¿QUÉ SE TE 'N DÓNA? *Loc. fam.* ¿Qué t' importa? *¿Qué se te da á tí?*

DONASSA. f. aum. **Mujerona.**

DÓNAT, DA. p. p. **Dado, donado.** || Nòm d' home. **Donato.** || Qui 's retira a algún convent y assisteix còm a relligiós, pero sense fer professió. **Donado.**

DANYS DÒNATS: DANYS OCASIONATS.

MAL DÓNAT. *Aojo.*

DÒNATARI. m. La persona a qui 's fá la dònació. **Donatario.**

DONATISTA. adj. y m. Qui professa 'ls erros de Donato, cismátich del quart sigle de l' Iglesia. **Donatista.**

DÒNATIU. m. Regalo voluntari d' un o de mòlts. **Donativo, dádiva.** || Veu mòlt usada a les lleis antigües y cróniques, y significa l' hisenda que pervenía de dònacións reials. **Donadío.** || Lo que, per urgencia del regne, 's dóna al rei. **Donativo.**

Segell de Doncell

DONCELL. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, part. jud. de Balaguer; és a la serra de Montclá y té 738 hab. || — (LA). Caseriu del districte munpal. de la Baronía de Rialp, prov. de Lleida.

DONCHS. conj. Que serveix de nota de qui 's resol a alguna cosa o s' aferma sobre lo que 's discorre. **Pues.** || Nota d' ilació. **Luego, pues.** || Ja que. **Pues, ya que, supuesto que.** || Partícula adversativa, còm: *N. és d' aquest parer, donchs jo no.* **Pues.** || S' usa pera unir les cláusules del discurs comparant les oracións les unes ab les altres. **Pues.** || Usat sol o còm separat de l' oració serveix pera preguntar lo que 's dupta, y en la resposta afirmativa se li sol afegir un *no* pera més energía. **Pues, pues no.** || S' usa pera certificar alguna cosa anteposantla en l' oració. **Pues.** || S' usa pera passar en l' oració d' una cosa a un' altra. **Pues.** || També s' usa pera redargüir. **¿Pues qué?**

LA DONCHS: ALASHORES.

SI DONCHS NO. m. adv. *A no ser que, á menos que.*

DONDO. m. *Ant.* FOLLET.

DONETA. m. Afeminat. **Marica, maricón.**

DONÍVOL. m. *Ant.* Home dónat a les dones. **Mujeriego.** || adj. *Ant.* Lo que pertany a la dona. **Mujeril, mujeriego.**

DONÍVOLMENT. adv. m. *Ant.* **Mujerilmente.**

DONNA. f. *Ant.* SENYORA.

DONÓS, A. adj. Lo que té donaire y gracia. **Donoso.**

DONOSAMENT. adv. m. Ab donaire. **Donosamente.**

DONOSÍSSIM, A. adj. sup. **Donosísimo.**

DONOSITAT. f. Donaire, gracia. **Donosidad, donosura.**

DONOTA. f. Dona despreciable. **Mujercilla.**

DONQUES. conj. DONCHS.

DONSELL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes; té cosa d' un metre d' alsaria ab mòltes branques y fulles un poch peludes y blanquinoses; és medicinal, mòlt amarga y un poch aromática. **Ajenjo, manzanilla bastarda, doncel.** || *Ant.* Patge del rei. **Doncel.** || Cavaller de poca etat. **Doncel.**

DONSELL BORT: DONSELL MARÍ.

DONSELL MARÍ. *Bot.* Planta que fá lluchs o brots cuberts de fulles petites, ovalades y molsudes, les flors grogues y mòlt petites a la meitat dels brots. Despedeix un olor agradable y 's creu poderosa contra les arnes o tinyes. *Ontina.*

DONSELL MASCLE: DONSELL.

DONSELL PETIT. El qu' és mòlt més petit que 'l mascle o comú, pero ab les meteixes propietats. *Ajenjo póntico.*

DONSELL. *Ictiol.* Peix semblant y de la meteixa familia que la *Donsella.* **Doncel.**

DONSELLA. f. La dona que no ha conegut home. **Doncella.** || *Ictiol.* Peix de mar, d' uns 20 centímets. de llarch, el cap agut, el color entre groch, roig y pardo, les escates quasi imperceptibles, els ulls petits y rodóns, la qüa un poch obtusa, sense ales al ventre y les de les espatlles no s' ajunten ab la de la qüa. **Doncella.** || Altre peix semblant a la llisa **Doncella.**

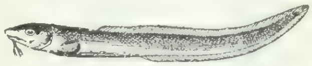

Donsella

LA DONSELLA NO S' ENUIG, QUE LA VENTURA NO LI FUIG. *Ref.* Denota que a la dona de be no li faltará bon acomodo. *Estése el trigo en el orón, que no faltará comprador, ó el buen paño en el arca se vende.*

LA DONSELLA RECATADA SERÁ MÒLT BONA CASADA. *Ref.* Aconsella 'l recato a les donselles. *La doncella recatada será muy buena casada; la doncella y el azar las espaldas hacia el sol.*

DONSELLASSA. f. La donsella de mòlta etat. **Doncellidueña, doncellona, doncellueca, doncella talluda.**

DONSELLETA. f. dim. **Doncellica, ita, doncelluela, doncelleja.**

DONSES. DONCHS.

DONTONS (Pau). *Biog.* Artista valenciá del sigle XII, tingut per un dels millors pintors del seu temps; no més ne queda 'l recort, ignorantse quines va pintar no 's tenen tampoch noticies biográfiques d' ell. Sols se sap que va travallar mòlt per tota Espanya.

DONYA. f. DONA, SENYORA.

DOPTANZA. f. *Ant.* DUPTE.

DORADA. f. *Ictiol.* Peix de la fam. dels escomberits d' uns sis centimetres de llarch ab cos oblonch y comprimit als extrems. Abunda al Mediterrani, y la seua carn es exquisida. **Dorado.** || ORADA. || f. *Astron.* Constelació austral. **Dorada.**

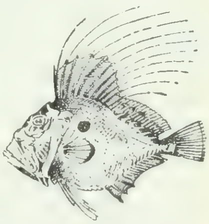

Dorada

DORADELLA. f. *Bot.* DAURADELLA.

DORADÓS (Coll de). *Orog.* Pas que hi há a ponent de Caudiés. depart. dels Pirineus Orientals, a la partió del Capcir y 'l Conflent. Té 1,948 met. d' altitut.

DORBE. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Jou, prov. de Lleida.

DORCA Y PARRA (Francisco X). *Biog.* Escriptor y humanista notable, nat a Girona l' any 1736 y mort en la meteixa capital l' any 1806. Va seguir la carrera de dret a Cervera, de quina Universitat n' era catedrátich d' oratoria l' any 1772. Era mòlt entés en llatí, grech e historia. L' any 1778 el van fer canonge de Girona, en quina seu es enterrat. La seua *Colección de noticias para la historia de los Santos Mártires de Gerona,* (Barcelona. 1807), es model d' investigació y de crítica histórica. En la *Verdadera idea de la sociedad civil* (Girona, 1803), s' oposa a les doctrines del «Contracte Social» d' en Rousseau. Tractá de política al estudiar *De las ventajas del gobierno monárquico,* etc. (Girona, 1803); en el *Discurso sobre la introducción del gobierno representativo en España* y en el *Discurso en que se manifiesta que la potestad soberana la reciben los príncipes inmediatamente de*

Dios y no del pueblo, etc., (Girona, 1805). De materia ecclesiástica escrigué *Discurso sobre el primado pontificio,* etc. (1801); *De la potestad de los obispos,* etc.; *Manual de reflexiones sobre la verdad de la religión católica,* etcétera, (Girona, 1804).

Dorcadi

DORCADI. m. *Entom.* Insecte cerimilicidi, del ordre dels coleópters. És de color negre brillant ab pels blanchs sedosos. Té uns 16 mil. de llarch. **Dorcadio.**

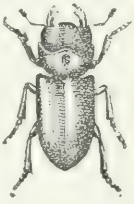
Dorco

DORCO. m. *Entom.* Insecte coleópter lamelicorni, negre de color y de cós robust. **Dorco.**

DORDA (Baltasar). *Biog.* Mestre organer y compositor nat a Mataró l' any 1802 y mort allá meteix l' any 1839. Era deixeble dels mestres Andrevi y d'en Mateu Ferrer. En 1826 se va ordenar de sacerdot, èssent desprès organer de la catedral de Girona. Tenía fama de bon artísta, pero sembla que no queda res de les seues composicións musicals, de carácter relligiós, per haver sigut cremades per disposició d' ell meteix.

—(FRANCESCH). *Biog.* Bisbe mataroní del sigle XVIII. Era monjo del Cister a Poblet, de quin monastir ne va ésser abat desde 'l catorze de Setembre del any 1704 a igual día del 1708. L' any 1710 va ésser elegit bisbe de Solsona.

DORDAL (Joseph). *Biog.* Artista valenciá; gravador d' estampes. Va morir a Saragossa l' any 1808, quan no més tenía vint-y-vuit anys d'etat. Va gravar el retrato del famós aragonés don Ramon de Pignatelli, aixís còm la major part de les lámines y plans del excel-lent llibre *Descripción de los Canales imperiales de Aragón y Real de Tauste,* estampat a Saragossa, l' any 1796, per Francesch Magallon.

DÓRICH, CA. adj. *Arq.* S' aplica a un dels cinch ordres d' arquitectura, y té per adorno les metopes y triglifos. **Dórico.** || Dialecte de la llengua grega en el qual predomina la *a.* **Dórico, eolico.**

DORMENT. p. a. Qui dorm. **Dormiente, durmiente.** || *Ant.* Dit del aigua que no corre. **Muerta, estancada.**

DORMIDA. f. El temps que 's dorm. **Sueño, dormida.** || L' espai en que 'l cuch de la seda dorm y descansa, deixant de menjar, lo que succeeix tres vegades abáns de fer els capolls. **Dormida.**

DORMIDERA. f. *Bot. ant.* CASCALL.

TINDRE LA DORMIDERA. fr. Adormirse fácilment, tindre gran passió de son. *Tener buenas dormideras.*

DORMIDOR, A. m. y f. Qui dorm mòlt. **Dormidor, dormilon, durmiente.** || *Ornit.* FORMIGUER. || *Ter.* ESTRENYACAPS.

DORMILEGA. m. y f. S' aplica a qui dorm mòlt. **Dormilon.**

DORMIR. v. n. Quedar en aquell repós natural que consisteix en certa suspensió de tots els sentits y de moviment voluntari. **Dormir.** || Descuidarse de la obligació. **Dormir.** || *Met.* Obrar ab poca solicitut. **Dormir, dormirse.** || Apaciguar al qu' estava alterat. **Dormir.**

DORM MÉS QUE 'L GUIX. fr. S' aplica a qui fa llargues dormides. *Duerme más que un lirón.*

DORMIR AB ELS ULLS OBERTS O CÒM LES LLEBRES. fr. Explica qu' algú dorm ab precaució y cuidado pera no deixarse sorpendre ni enganyar. *Dormir con los ojos abiertos.*

DORMIR AL RAS. fr. Dormir al seré, al camp. *Dormir al raso, al sereno, al descubierto, á la intémperie, á la inclemencia.*

DORMIR SEGUR. *Expr. met.* DESCANSAR, NO PASSAR CUIDADO, ESTAR TRANQUIL.

DORMIR SOBRE ALGUNA COSA. fr. CONSULTARLA AB EL COIXÍ.

QUI JUGA NO DORM. *Ref. El que juega no duerme.*

DÓRMIT. adj. **Dormido.** || m. *Mar.* Peça que 's coloca demunt la quilla y a la qual hi encaixa 'l peu de la varenga. **Dormio.**

DORMITAR. v. n. y

DORMITEJAR. v. n. Estar mitj adormit. **Dormitar.**

DORMITORI. m. Peça destinada pera dormir. **Dormitorio.** || En els primers sigles de la Iglesia se deia aixís del llóch ont hi enterraven a les persones de particular virtut. **Dormitorio.** || Beguda pera fer dormir. **Dormitivo.**

Dorónich

DORÓNICH. m. *Bot.* Planta semblanta al *árnica,* del género de les compostes, que vegeta als indrets enlairats. Fa una flor mòlt bella, y té les fulles acavades en forma de cor. **Dorónico.**

DOROTEU. n. p. **Doroteo.**

DORRES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora de la riera de Juell y té 337 hab.

DÓRRIA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Tosas, prov. de Girona. || *Orog.* Puig a 2,539 met. d' altitut; és al Pirineu gironí, a tramontana de la Vall de Ribes.

DORS. m. *Ant.* El revers d' alguna cosa. **Dorso.**

DORSAL. adj. Pertanyent a la espatlla o esquena. **Dorsal.**

DOS. adj. *Núm.* Número que consta de dues unitats. **Dos.** || Unit ab algún substantiu significa 'l segón, còm: *a dos del mes.* **Dos, segundo.** || m. Xifra 2 representa dues unitats. **Dos.** || La carta que té dues senyals. **Dos.** || *Ant.* DORS.

DOS A DOS Y DOS CONTRA DOS. m. adv. S' usa quan dos van de companys contra altres dos. *Dos á dos.*

DOS CONTRÁ UN NO HI VULL RES. *Loc.* Denota qu'es prudencia retirarse devant de forces superiors. *Dos contra uno tornarme he grullo.*

DOS PUNTS. m. *Impr.* Peça de metall que serveix pera imprimir el signe d' ortografía del meteix nòm. *Dos puntos.*

DOS TANTS. m. adv. LO DOBLE.

A DOS PER TRES. m. adv. SI MÒLT CONVÉ.

CÒM DOS Y DOS SON QUATRE. *Loc.* Denota la certesa d' alguna cosa. *Como tres y dos son cinco.*

DE DOS EN DOS. m. adv. A parells. *De dos en dos.*

POSARSE O ARREGLARSE DE DOS EN DOS. fr. *Aparearse.*

QUAN UN NO HO VOL DOS NO 'S BARALLEN. fr. Denota que no hi ha raóns entre dos si un d' ells no ho vol. *Cuando uno no quiere dos no riñen.*

TOTS DOS O TOTS DOS JUNTS. *Loc. Los dos, los dos juntos.*

DÓS. DONCHS.

Segell de Dosaigües

DOS-AGUAS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és al peu d' una montanya a la vora del riu Júcar y té 1,164 hab.

DOSAIGÜES. *Geog.* Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Falset; és a la vora de la riera de Riudecanyes y té 486 hab.

DOSANYAL. adj. m. Lo que dura dos anys. **Bienal.**

DOSCENTS. adj. *Núm.* **Doscientos.**

DOSIS. f. La porció de medicina que 's dòna al malalt per primera vegada. **Dosis.** || *Fig.* Quantitat o part de qualsevulla cosa material o immaterial. **Dosis.**

Segell de Dosquers

DOSMUNTS (Sant Llorens). *Geog.* Poble del dist. munpal. de Pruit, prov. de Barcelona.

DOSQUERS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora del Fluviá y té 181 hab.

DOSRIUS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Mataró; és a la confluencia de les rieres de Canyamás y de Rials y té 935 hab. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Riera formada per l' unió de les rieres de Canyamás y de Rials que, després d' unida ab la d' Orrius, forma la d' Argentona, prov. de Barcelona; no passa per cap més poble que 'l de Dosrius, que li dòna 'l nòm.

Segell de Dosrius

DOSSAL. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Salardú, prov. de Lleida. || Caseríu del dist. munpal. de Tredós, prov. de Lleida. || Grandiós bosch proper a Tredós.

DOSSER. m. Bastidor quadrangular cubert de vellut, domás, etc., comunment guarnit, y a vegades brodat de la cenefa que té alentorn, y cortina que cubreix la paret penjant per derrera; serveix còm insignia d' honor y autoritat posantse demunt 'l sitial de grans persones. **Dosel.**

DOT. m. El cabal que porta la dona quan pren estat. **Dote.** || Prenda, qualitat apreciable. **Dote, excelencia.** || El nombre de tantos que pren cada hú pera sapiguer després els que pert o guanya. **Dote.** || pl. Les quatre excel-lencies dels benaventurats. **Dotes.**

SI BÈ 'T VOL NO 'T DEIXARÁ PAS PÊL DOT. *Loc. fam.* Contra 'ls que fan cas dels interessos y no de les persones. *Queredme por lo que os quiero, no me habléis en dinero; si bien me quieres bien te quiero, no me hables en dinero.*

DOT MICHANS (Joan). *Biog.* Poeta y militar catalá de mitjans del sigle XIX. L' any 1845 se va publicar una poesía feta als catorze anys, essent cadet. Existeix manuscrita a l' Academia de Bones Lletres una colecció de poesies seves dedicades a Aribau. Va coloborar ab en Narcís Serra en el drama *María Estuardo* (Madrid, 1850).

DOTACIÓ. f. L' acció y efecte de dotar. **Dotación.** || La renda perpetua que 's senyala pera alguna fundació o establiment. **Dotación.**

DOTAL. adj. Lo pertanyent al dot. **Dotal.**

DOTAR. v. a. Dónar, senyalar cabal pera pendre estat. **Dotar.** || Senyalar bèns pera alguna fundació. **Dotar.** || Adornar la naturalesa a algú ab particulars dóns y prerrogatives. **Dotar.**

DOTAR EN MAL. fr. *An'.* Pendre en mal. *Tomar á mal, llevar á mal.*

DOTAT, DA. p. p. **Dotado.**

DOTSAVAT, DA. adj. Que té dotse costats o parts. **Dozavado.**

DOTSE. adj. *Núm.* **Doce.**

DOTSÉ, NA. adj. Lo que fá 'l número dotse. **Doceno, duodécimo.** || Qualsevulla de les dotse parts en que 's divideix un tot. **Dozavo, doceno.**

DOTSENA. f. Conjunt de dotse coses d' una meteixa mena. **Docena.**

DOU (Francisco). *Biog.* Escriptor relligiós, de la ordre benedictina (Fra Leandre). Va néixer a Barcelona l' any 1819 y va morir l' any 1874. Havia fet el batxillerat a Cervera y cursat a Bolonya 'l dret civil y canónich, prenent l' habit a Montserrat l' any 1867. Enviat a Italia, va pasar a Subiaco y va ésser elegit vicari general, dessempenyant la mitra vagant fins que va acavar els seus díes.

— Y DE BASSOLS, (IGNASI DE). *Biog.* Catedrátich de la Universitat de Cervera, de la que n' havía estat alumne. Nat y mort a Barcelona (1730-1802). Era assessor del rei, de la Intendencia general en el ram de rendes generals y en els de rendes y contrabando, aixís còm també de la Reial Junta de Comers. L' any 1758 va publicar l' estudi llatí *Aelii Marciani J. C. liber singularis ad formulam hypothecariam restitutus, et emendatus,* y ademés: *De lege Julia Ambitus.*

— (RAMON LLATZER DE). *Biog.* Jurisconsult catalá y un dels homes més doctes del seu temps. Va néixer a Barcelona l' any 1742 morint a Cervera l' any 1832. Va cursar dret a n' aquesta derrera ciutat, essentne després catedrátich y canceller. Aquell claustre va presentar a Dou pera canonge de la seu de Barcelona y va ésser aceptat. Va representar a Catalunya en les Corts de Cádiz, de les que 'n va ésser president pêl Setembre del any 1811, prenent interés al tractarse de la organisació de les provincies, dels plans d' Hisenda, de l' abolició del torment, dels senyoríus, de la llivertat d' imprenta, etc., etc. En 1813 retorná a Catalunya, ocupantse novament en ses vocacions, fins a morir. Ademés de mòlts travalls académichs de rúbrica, publicá obres y estudis de dret, d' economía, de política y d' Hisenda. És remarcable la obra titulada: *Instituciones de derecho público general de España, con noticias del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno en cualquier Estado.* (Nou volums en quart, Madrit. 1800).

DOVELLA. f. *Arquit.* Pedra picada en forma de falca que serveix pera fer les voltes. **Dovela.**

DRACH. m. *Zool.* Animal fabulós en figura de serpent mòlt grossa, ab peus y ales, d' extranya voracitat y feresa. **Dragón.** || Figura de serpent semblant a la brivia que 's porta devant la professó de Corpus. **Tarasca, gomia.** || *Met.* Persona que menja mòlt y depressa. **Gomia.**

DRÁCICH, CA. adj. *Quim.* Que té per base la dracina. **Drácico.**

DRACINA. f. *Quim.* Álcali que 's trova a la reïna anomenada *sanch de dragó.* **Dracina.**

DRACMA. f. La octava part d' una unsa. **Dracma.**

DRACONIÁ, NA. adj. Calificatiu de les lleis, decrets, etc., despótichs o arbitraris. **Draconiano.**

DRACONITA. f. Pedra que, segóns els antichs, se trovava al cap de les serps. **Draconita.**

DRACONOCÉFAL, A. adj. De cap còm el dragó **Draconocéfalo.**

DRACÓNTICH, CA. adj. *Astron.* Referent al nodo de la lluna o a la revolució d' aquest satelit. **Dracóntico.**

DRAGA. f. *Mar.* Pontó o barcassa de netejar. **Draga.** || f. Máquina que s' emplea pera enfondir y netejar els ports de mar, els rius, etc., treyentne 'l fanch, la pedra, sorra, etc. **Draga.**

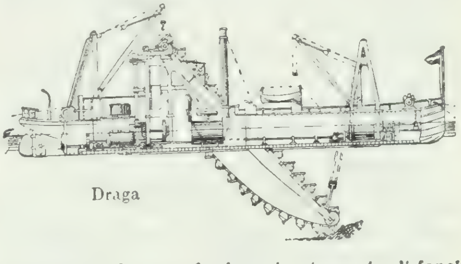
Draga

DRAGADOR, A. m. y f. Qui menja mòlt. **Tragón, tragantón, gomia, tragaldabas.** || *Ant.* XUCLADOR, 2.

DRAGAR. v. a. Passar alguna cosa pêl dragador. **Dragar.** || Menjar mòlt y depressa. **Dragar.** || *Met.* Se diu de la terra quan s' obra y sepulta lo que hi havía demunt. **Tragar.**

DRAGAT, DA. p. p. **Tragado.**

DRAGEIA. f. *Ant.* Anisos mòlt petits de diferents colors. **Grajea.** || *Ant. Bot.* SAJULIDA.

Dragó

DRAGERÍA. f. *Ant.* Gola, glotonería. **Tragonía, glotonería.**

DRAGÓ. m. *Zool.* Mena de sargantana de unes tres polsades de llarga, cendrosa y tota cuberta de tubérculs. **Alicántara.** || DRACH. || *Astron.* Constelació del hemisferi artich, ab trenta tres estrelles en figura de dragó. **Dragón.** || *Mil.* Soldat de cavallería que porta sabre y carrabina. **Dragón.** || Al blasó és la figura del dragó terrestre, y deu tindre dos peus y la qüa punxaguda. **Dragón.** || *Ornit.* ALICANTARA.

DRAGÓ DE MAR. *Ictiol.* Peix gros, ab el cap plá y més ample que 'l restant del cos. *Dragón marino.* LAGARTO, GUITARRA.

DRAGÓ INFERNAL. A la sagrada Escriptura s' anomena aixís al dimoni. *Dragón ó serpiente infernal.*

DRAGONA. f. La femella del drach. **Dragona.** || Cordó o galó ab que 's guarneix el puny de la espasa o del sabre. **Dragona.** || Toch de timbal propi dels antichs dragóns. **Dragona.**

DRAGONARIA. f. *Bot.* DRAGONERA.

DRAGONAT, DA. adj. *Blas.* Se diu del animal representat ab qüa de dragó. **Dragonado.**

DRAGONERA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les arácees; té les fulles compostes d' altres dues en forma de llança, la cama de 50 a 60 centímetres d' alsada, clapada de negre, y 'l fruit cubert d' una mena de paperina de color verdench per fora y rogench per dintre. La flor put a carn podrida. **Dragontea, serpentina.**

DRAGONERA. *Geog.* Illeta de la part ponentina de l' illa de Mallorca; és agregada al ajunt. d' Andraitx.

DRAGONES BLANQUES. MONJETES CATALANES.

DRAGONET. m. *Bot.* Herba semblant a la dragonera, pero més petita. **Dragoneta, taragontea menor, estragón.**

DRAGÓNICA. f. *Bot.* DRAGONERA.

DRAMA. m. Composició literaria en que 's representa una acció per les persones que 'l poeta hi introdueix sense qu' ell parli o aparegui. **Drama.** || *Fig.* Ficció de la vida reial capás d' interessar y commoure vivament. **Drama.**

DRAMÁTICA. f. L' art qu' ensenya a compondre obres dramátiques. **Dramática.** || Poesía dramática, un dels tres principals génres en que 's divideix la poesía. **Dramática.**

DRAMÁTICAMENT. adv. m. De manera dramática o teatral; ab les condicións propies del drama. **Dramáticamente.**

DRAMÁTICH, CA. adj. Lo que pertany al drama. **Dramático.**

DRAMATISAR. v. a. Dónar forma y condicións dramátiques. **Dramatizar.**

DRAMATURGIA. f. Ciencia de les regles que deuen observarse pera fer els drames. **Dramaturgia.**

DRAMATÚRGICH, CA. adj. Pertanyent a la dramaturgia. **Dramatúrgico.**

DRAMATURGO. m. Autor d' obres dramátiques. **Dramaturgo.**

DRAMOMANÍA. f. Manía de fer drames. **Dramomanía.**

DRAMOMANIÁTICH, CA. adj. Que pateix la dramomanía. **Dramomano.**

DRAP. m. Qualsevol roba o teixit. **Paño.** || Qualsevol troç de roba, especialment el que serveix pera curar. **Paño, trapo.** || El que serveix pera netejar. **Rodilla.** || El de llana pera fregar els enrajolats. **Aljofifa.** || El del faristol. **Atrilera.** || El d' estopa. **Angeo, cerrón, malacuenda.** || El de veles o tendes de campanya. **Lona.** || pl. El conjunt d' ells. **Trapería.** || Els domassos y adornos d' iglesia o capelles. **Colgaduras, paños, tapices.** || *Fam.* Qualsevulla cosa despreciable, per mòlt vella que sigui. **Vejestorio.**

DRAP CRU. Lo que no és blanquejat. *Lienzo crudo ó no curado.*

DRAP D' ARRAS. Tapicería del nòm de la ciutat ont se fabrica. *Paño de Arras.*

DRAP DE CÁNEM. *Cáñamo, lienzo.*

DRAP DE CASA. *Lienzo casero.*

DRAP DE FREGAR: DRAP, 5.

DRAP DE LLI. *Lino, lienzo.*

DRAP DE PEUS: CATIFA.

DRAP DE TOMBA O DE MORTS. La cuberta negra que s 'hi posa pera les exequies dels difunts. *Paño de tumba ó de entierro ó de féretro.*

DRAP DE TRONA. El que la cubreix exteriorment, que sol ésser de roba bona y corresponent al día. *Paño de púlpito.*

DRAP PER AIXUGAR PLATS. *Albero.*

DRAPS DE LLIT. Les cortines, cenefes y cel del llit que li serveixen d' abrich y adorno. *Colgadura de cama.*

DRAPS Y FERRO VELL. *Ter.* DRAPAIRE.

EMBOLICAR AB DRAPS ALGUNA FERIDA. *Loc. Entrapajar, entrapar.*

ENCARA HI HÁ DRAPS PERA MÁNIGUES. *Expr.* Denota que queda mòlt que fer en alguna cosa y encara lo més dificultós. *Aun le ha de sudar el rabo; estar ó faltar el rabo por desollar; hay paño de que cortar; hay sol en bardas.*

NO ÉSSER DRAP DEL SEU TELER. fr. Ab que 's dóna a entendre qu' alguna cosa no és de propi ingeni o invenció del qui la diu o presenta. *No ser de su propia cosecha, ó de propio Marte; ó esa lechuga no es de su huerto.*

POSAR CÒM UN DRAP MULLAT O CÒM UN DRAP TORT. fr. *Fam.* Maltractar a algú castigantlo o reprenentlo. *Poner como nuevo á alguno; poner de oro y azul ó de vuelta y media ó como un trapo.* || Confondre, avergonyir a algú de manera que no s' atreveixi a respondre. *Meter en un puño ó en un zapato.*

DRAPADA. f. *Ant.* ROBA.

DRAPAIRE. f. Qui arreplega o compra 'ls draps dolents que després serveixen pera ferne paper. **Trapero.**

DRAPER. m. *Ant.* Travallador de panyos. **Fabricante de paños.** || *Ant.* BOTIGUER DE PANYOS.

DRAPERÍA. f. *Ant.* **Fábrica de paños.**

DRAPET. m. dim. **Pañito.**

TREURE 'LS DRAPETS AL SOL. fr. Descubrir els defectes ocults. *Sacar los trapos al sol.*

DRAPOT. m. El pedáç de roba gastat y despreciat per inútil. **Trapo, guiñapo, andrajo, calandrajo.**

DRASSANA o DRESSANA. f. ADRASSANA.

DRESSAMENT. m. *Ant.* ADRESSAMENT.

DRESSAR. v. a. *Ant.* Dirigir, encaminar. **Enderezar.**

DRESSAR LES NOVES. fr. *Ant.* Proposar la dificultat. *Proponer la dificultad.*

DRESSAT, DA. m. y f. **Enderezado, derecho.** || adj. DRET, ALT.

DRESSERA. f. Viarany per ont s' abrevía camí. **Atajo, derechera, derecera, enderecera.** || *Met.* Medi o modo pera executar ab més brevetat una cosa. **Atajo.**

ANAR PER LA DRESSERA. fr. Triar un medi pera sortir ab brevetat de qualsevulla dificultat o mal pas. *Atajar, echar por el atajo.*

NO DEIXIS LA CARRETERA PER ANAR PER LA DRESSERA. *Ref.* Perque devegades encara 's triga més. *No hay atajo sin trabajo.*

DRET, A. adj. Recte, igual, seguit, sense tórcerse a un costat ni a un altre. **Derecho.** || Lo situat o que mira al costat de la má dreta. **Derecho.** || m. La acció que 's té a alguna persona o cosa. **Derecho.** || Lo que dicta la naturalesa, les lleis, o manen els superiors. **Derecho.** || Imposició que 's senyala a les mercaderíes, queviures, a les persones o terres per contribució. **Derecho.** || Les propines que 's paguen a les oficines o als ministres de justicia per llur travall segóns tarifa. **Derecho.** || El costat o cara de les robes més ben teixides y pulides **Derecho.** || m. adv. Afirmat demunt els peus. **En pie.** || Envers. **Hacia.** || TOT DRET.

DRET A DRET. m. adv. *En derechura, en dirección, directamente, derecho.* || Passar per la dressera. *Echar por el atajo, ir en derecera.*

DRET CAMÍ. m. adv. Directament. *Camino, viaje derecho.*

DRET CANÓNICH. Els canons dels concilis, els decrets dels papes y 'l llibre que 'ls conté. *Derecho canónico ó pontificio.*

DRET CASUAL. El que té algú de que li pertanyin les coses que 's troven al seu senyoriu no éssent reclamades per qui les ha perdudes *Derecho caduco.* || El que sobrevé casualment al heréu. *Derecho casual ó caduco.* || El que té algún senyor als bèns d' un difunt de qui no compareix heréu. *Derecho de bienes caducos.*

DRET CIVIL. Les lleis qu' estableix cada regne o república pera govern y 'l llibre que les conté y per antonomasia les dels románs. *Derecho civil ó cesáreo.*

DRET COMÚ O ROMÁ. Les lleis dels románs. *Derecho civil, común, romano.*

DRET CONGRUO O DE CONGRUENCIA. El que les lleis dónen a un veí pera ésser preferit en la compra d' una casa, hisenda, etc., a un altre que no 'n sigui. *Derecho congruo ó de congruencia.*

DRET DE BARRA: BARRA, 18.

DRET DE BOSCH. El que 's paga ademés del preu a que 's ven el bosch. *Boscaje.*

DRET DE CALDERA. El d' un tant per tina que pagaven els tintorers d' algunes ciutats. *Derecho de caldera.*

DRET DE COSTÚM. El que tenen algunes provincies o ciutats pêl ús immemorial. *Derecho de costumbre.*

DRET DE CUIXA. Dret obsceno y contra tota raó, ab que 'ls senyors violaven la virginitat de totes les doncelles de llurs dominis que 's casaven. *Tributo de virginidad.*

DRET D' ENTRADA. El que paguen certs géneros a algún port y aduanes. *Derecho ó derechos de entrada.*

DRET D' ESTOLA: PEU D' ALTAR.

DRET DE GENTS. El qu' ha introduit y fet comú entre tots els homes la necessitat y costúm pera formar y conservar les societats, reprimir les violencies y facilitar el comers. *Derecho de gentes.*

DRET DE LES NAUS PER MILENAR DE SALMES. Dret fiscal. *Derecho de las naves por toneladas.*

DRET DE PATRONAT. El de poguer algú presentar subgecte hábil pera 'ls beneficis y capellaníes de que és patró. *Derecho de patronato.*

DRET DE PORTES. El tribut d' entrada a les ciutats, etc. *Derecho de puertas.*

DRET DE PROVISIÓ DEL REI DON FELIP, DE 10 DE NOVEMBRE DE 1547. Dret fiscal. *Derecho de provisión del rey don Felipe.*

DRET DE REPRESSALIA. El que tenen els prínceps de retindre les coses dels enemichs que trovaven en el campament al temps de la guerra. *Derecho de represalia.*

DRET DE VACANT. El que tenen algúns bisbes y prelats a les rectoríes, gosant la seua renda per un any després de la vacant, ab la obligació de que la rectoría quedi assistida. *Derecho de vacante.*

DRET DIVÍ. El manat, establert y publicat pêl meteix Dèu. *Derecho divino.*

DRET ESCRIT. La llei escrita y publicada, a diferencia de la qu' és per tradició y costúm. *Derecho escrito.*

DRET MUNICIPAL. Les lleis, pragmátiques y costúms ab que 's governa alguna ciutat, provincia o regne. *Derecho municipal.*

DRET NATURAL. Els primers principis que inspira invariablement la naturalesa sobre 'l bé y 'l mal. *Derecho natural.*

DRET PARROQUIAL. Les facultats que competeixen al párroco per raó del seu ofici. *Derecho parroquial.*

DRET POSITIU. L' establert per lleis divines o humanes. *Derecho positivo.*

DRET PRETORI. L' establert per pretors, que atenent més a la equitat natural que al rigor de les lletres, modifica les lleis civils. *Derecho pretorio.*

DRET PÚBLICH. El que tracta del ordre general del Estat. *Derecho público.*

A DRET COP. *Expr. ant.* DE FRONT, CARA A CARA, DRET A DRET.

A DRET SCIENT. m. adv. ADRETES.

ANAR DRET. fr. Proceir ab rectitut, probitat o conforme a la raó. *Obrar conforme á derecho, andar derecho ó á derechas.* || Anar directament a una part. *Enderezar, dirigir, encaminarse en derechura á alguna parte.*

ANAR TIRANT PÊL DRET. fr. ANAR PER LA DRESSERA.

DE DRET A DRET. m. adv. *En derechura, por línea recta.* || *Met.* DRETAMENT, 2.

DÓNAR LA DRETA. fr. Cedir a un altre en alguna materia. *Dar la bandera.*

ESTAR A DRET. fr. *Fam.* Explica qu' alguna persona compareix per sí o pêl seu procurador en judici, y se obliga a passar per lo que sentencii 'l jutge. *Estar á derecho.*

ESTAR DRET. fr. *Estar en pie.*

FER DRET. fr. FER JUSTICIA. || ANAR PER JUSTICIA.

MIRAR DEL DRET Y DEL REVÉS. fr. Atendre mòlt, mirar ab gran cuidado. *Dar muchas vueltas.*

NO MIRAR DRET. Mirar guerxo. *Mirar de través, mirar bizco.*

NO POGUERSE AGUANTAR DRET. fr. Estar moltíssim débil. *No poderse tener.*

OBRAR CONFORME A DRET. fr. Explica y ordena que se proceeixi ab rectitut y justicia. *Obrar conforme á derecho.*

POSAR DRET. fr. ADRESSAR.

POSARSE DRET. fr. Adressarse. *Enderezarse.* || Alsarse qui estava assentat, ajegut, etc. *Ponerse en pie.*

SEGÓNS DRET. m. adv, Conforme a dret, arreglat a justicia. *Según derecho.*

TIRAR DRET O TAN DRET CÒM POT. fr. Denota que 's preté destruir a algú. *Tirar como á real de enemigo.*

TOT DRET. m. adv. Pel camí recte. *Directamente, derechamente, derecho, en derechura.* || Sense aturarse en lloch. *En derechura.*

USAR DEL SEU DRET. fr. Valdres cada hu de l' acció que li competeix, y també obrar ab llivertat lícita. *Usar de su derecho.*

DRETAMENT. m. adv. TOT DRET. || Directament, a les clares. **Derechamente, directamente.** || D' un modo just. **Derechamente, por derecho.**

DRETER, A. m. y f. Qui usa igualment de les dues mans. **Ambidextro.** || *Ant.* DRETAMENT, 1.

DRETERÍA. f. *Ant.* DESTRESA.

DRETÍSSIM, A. adj. sup. **Derechísimo.**

DRETS. m. pl. Els salaris, etc., que 's cobren a varies oficines. **Derechos**.

DRETS DE MESTRAT DE PÒRTS. fr. *Ant.* DRET D' ENTRADA.

DRETS DE QUINT D' HOST Y CAVALCADA. *Ant.* Dret fiscal aixís anomenat. *Derecho de hueste y cabalgada.*

DRETS REIALS. Tots els que 's cobren pêl fisch reial o pêl Estat. *Derechos reales.*

Drimeia

DRETURA. f. *Ant.* Rectitut. **Derechura**.

DRETURER, A. adj. *Ant.* RECTE, JUST, JUSTIFICAT.

DRETURERAMENT. adv. m. *Ant.* RECTAMENT. || JUSTAMENT.

DRIL. m. Certa tela de fil cru. **Dril**.

DRIMEIA. f. *Entom.* Insectes dipters braquiceris, que s' allotgen a les flors de les eures. **Drimeia**.

DRINCAR. v. n. Ressonar el metall ferit o tocat de algún modo. **Retiñir**.

DRINCH. m. Só que deixa als oidos la campana o altre cos sonor quan se toca. **Retintín**.

DRINGAR. v. n. DRINCAR.

DRIPTA. f. *Entom.* Insecte blau verdós que 's cría als boscos humits. **Dripta**.

DRISSA. f. *Náut.* Corda ab que s'issen les vergues. **Driza**.

DRISSAR. v. a. *Náut.* Alsar o issar les vergues. **Drizar**.

DRISSES. *Ter. Blanes.* Cordes que serveixen pera pujar l' entena a les embarcacións petites.

DROGA. f. Qualsevol mena de simples o compostos medicinals. **Droga**. || m. *Met.* Pícaro, astut y vagabundo. **Perillán**.

DROGADA. f. *Ter.* **Bribonada**.

DROGANT. adj. *Ant.* BELITRE, BRIBÓ.

DROGUER. m. ADROGUER.

DROGUERÍA. f. ADROGUERÍA.

DROGUET. m. Tela regularment de llana, ab llistes de diferents colors; sol haverhi flors entre elles. **Droguete**.

Drosófila

DROL-LE, LA. adj. *Ter.* RARO, ESTRANY.

DROLLA. m. *Vulg.* DROGA, 2.

DROMEDARI. m. Mena de camell petit, de pêl entre gris y roig. Se distingeix d' aquell perque sols té un gep a la esquena aixís còm el camell n' hi té dos. **Dromedario**.

DROPEJAR. v. n. FER EL DROPO.

DROPERÍA. f. Peresa, falta d' aplicació. **Haraganería, holgazanería, haraganía**.

DROPO. m. Home despreciable pêl seu mal comportament y qualitats. **Pícaro, pillo**. || Peresós, inaplicat. **Haragán, holgazán**.

FER EL DROPO. fr. No fer res, no volguer travallar. *Haraganear.*

MÉS DROPO QUE 'L JÉURER. fr. *Fam.* Se diu d' aquell qu' és mòlt dropo.

DROSÓFILA. f. *Bot.* Mena de plantes droceráceas, subarbuste petit, ab flors grogues disposades en forma de corimbes. **Drosófila**.

DROSÓMETRE. m. Instrument pera evaluar la quantitat de rosada que cau cada día. **Drosómetro**

DROSOMETRÍA. f. Art d' evaluar la quantitat de la rosada. **Drosometría**.

DROSOMÉTRICH, CA. adj. Pertanyent a la drosometría. **Drosométrico**.

DRUDA. f. *Ant.* ADÚLTERA.

DRUDERÍA. f. *Ant.* ADULTERI.

DRUIDA. m. Sacerdot dels antichs galos y celtes. Se dividíen en tres categoríes: bates, bardos y embatges. **Druida**.

DRUIDESA. f. Maga o certa mena de sibila afiliada a l' ordre dels druides, més sense poguer disfrutar de les prerrogatives d' ells. **Druidesa**.

DRUÍDICH, CA. adj. Lo pertanyent als druides. **Druídico**.

DRUIDISME. m. Relligió dels druides. **Druidismo**.

DRUIDISSA. f. Sacerdotisa entre 'ls antichs galos. **Druidisa**. || DRUIDESA.

DRUMENT Y MILLET (Joan). *Biog.* Metge epidemiólech y escriptor nat a Barcelona l' any 1798 y mort l' any 1885. Va fer mòlts bons serveis en la epidemia barcelonina del any 1821. L' any 1835 va solicitar anar al extranger pera estudiar el cólera y el Govern li va negar el seu concurs; empró per compte propi va visitar els millors hospitals de França en busca d' elements d' estudi y d' avens. Va ocupar distints cárrechs públichs y académichs y va escriure en la prempsa professional. És autor de una *Memoria sobre el cólera morbo* (1834) y d' una *Patología Médica* (1850).

DRUPA. f. *Bot.* El fruit carnós que no més té un pinyol, còm: *la cirera,* etc. **Drupa**.

DRUPACI, A. adj. Lo pertanyent a una drupa. **Drupáceo**.

DRUSSA. f. *Min.* Incrustació formada dintre de un mineral per crestalls de la meteixa o altra mena de minerals. **Drusa**.

DRUSSIFORME. adj. En forma de drussa. **Drusiforme**.

DRUT, DA. m. y f. *Ant.* **Adúltero**. || Envilida. Envilecida.

FER DRUT. fr. *Ant* Cometre adulteri. *Adulterar, cometer adulterio.*

DUAL. adj. *Gram.* El número gramatical que tenen algunes llengües pera expressar dues persones. **Dual**.

DUALISME. m. Creencia relligiosa de pobles antichs que consisteix en considerar l' univers còm format y sostingut per el concurs de dos principis igualment necessaris y eterns, y per lo tant independents l' un del altre. **Dualismo**. || Doctrina filosófica que explica 'l principi y naturalesa del univers per l' acció de dues essencies o principis diversos y contraris. **Dualismo**. || Carácter de tot sistema qu' atmet dos principis. **Dualismo**.

DUALISTA. m. Partidari del dualisme. **Dualista**.

DUALÍSTICH, CA. adj. Pertanyent al dualisme, propi d' ell. **Dualístics**.

DUALITAT. f. Condició de reunir dos carácters distints una meteixa persona o cosa. **Dualidad**. || *Quím.* Facultat que tenen algúns cossos de crestallisar, segóns les circunstancies, en dues figures geométriques diferentes. **Dualidad**.

DUANA. f. **Aduana**.

DUANER. m. *Ant.* Administrador de l' aduana. **Aduanero**.

DUBÁ Y NAVAS (Miquel). *Biog.* Mestre catalá y escriptor de mòlt renom al seu temps. Va néixer envers l' any 1816 y va morir casi oblidat a Barcelona l' any 1887. Era batxiller en arts, mestre normal y regent de Psicología y Lógica. L' any 1841 va guanyar per oposició una de les escoles públiques fun-

dades per l' ajuntament barceloní. D' entre 'ls seus llibres cal remarcar la *Instrucción de antropología y pedagogía*, publicada a Barcelona l' any 1863.

DUBE. f. *Astron.* Estrella de segona magnitut situada a la Ossa major. **Dube.**

DUBITÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Dubtar.

DUBITACIÓ. f. *Ret.* Figura que 's comet quan el orador o poeta 's proposa algún dubte, o 's pregunta a sí meteix lo qu' ha de dir. **Dubitación, duda.**

DUBITATIU, VA. adj. *Gram.* Se diu de les conjuncións que serveixen pera exposar els duptes. **Dubitativo.**

DUBLÉ. f. *Ter. ibissench.* Moneda antigua de valor d' un quarto.

DUCAL. adj. Lo que pertany al duch. **Ducal.**

DUCASI Y OJEDA (Ignasi). *Biog.* Músich barceloní (1775-1824). Va ésser mestre de capella de la iglesia de l' Encarnació a Madrit, y compositor y organer supernumerari de la capella del palau reial. Va compondre diferentes misses, salms, etc., poch estimables baix el punt de vista artístich.

DUCAT. m. Territori o estat sobre que recau el títol de duch. **Ducado.** || *Numis.* Moneda imaginaria que valía 375 maravedissos dels actuals. En 1453 valía a Barcelona 22 sous barcelonins. **Ducado.**

DUCAT DE BRUJES. Feia 22 *grosos* de Flandes y valía 8 sous 6 diners a Barcelona. *Ducado de Brujas.*

DUCAT DE NÁPOLS. Valía a Barcelona 16 y 17 sous, segóns el cambi. *Ducado de Nápoles.*

DUCAT D' OR. El que valía 1,438 maravedissos y $^3/_5$ d' or. *Ducado de oro.*

DUCAT DE PLATA. El que valía 362 maravedissos y y mitj de velló y antiguament 365. *Ducado de plata.*

DUCAT VENECIÁ O FLORENTÍ. Moneda que 's regulava per 30 *direms* a Damasch, per 16 sous y 6 diners a Barcelona y per 22 *kirats* y 3 quartillos a Alexandria. *Ducado veneciano ó florentino.*

DUCH. m. Títol d' honor destinat pera la noblesa més alta: té diferents privilegis segóns els paíssos. **Duque.** || *Ornit.* Aucell nocturn qu' és d' uns 40 centímetres d' alsada, de color entre roig y negre, el bèch còrb, calçat de plomes derrera que figuren unes orelles. **Buho, alucón, gran duque.** || SORIGUER, GAMARÚS. || — MITJA. Mussol banyut. **Buho.** || — PETIT. Mussol, xot. **Mochuelo pequeño.**

DUCH (Joseph). *Biog.* Metge, nat a Vich en 1817 y mort a Barcelona l' any 1878. És autor de l' obra titolada: *De la versión podálica y de los casos de distocia que reclaman dicha operación.* (Un volúm en octau de 208 planes. Barcelona, 1861).

DÚCTIL. adj. Lo que sense dividirse s' allarga, aixampla, aprima o 's fá grós. **Dúctil, dulce.**

DUCTILÍMETRE. m. Martell pêl qual s' avalora la ductilitat dels metalls. **Ductilímetro.**

DUCTILITAT. f. La qualitat de dúctil. **Ductilidad.**

DUCTO-CONQUIO. m. *Anat.* Un dels muscles del oido. **Ducto-conquio.**

DUCTOR. m. *Cir.* Cert instrument més gran que l' exploratori y que serveix pera millor usar d' aquést. **Ductor.**

DUELL. m. *Ant.* CUBELL.

DUELLAR. v. a. *Ant.* FER BUGADA.

DUETO. m. *Mús.* Composició que 's canta entre dues veus o 's toca entre dos instruments. **Dueto.**

DUFORT (Ramón). *Biog.* Militar del sigle XII, que l' any 1150 capitanejava dues galeres, bastides a la drassana vella de Barcelona per compte del noble En Berenguer Ramón de Moncada, que les va regalar al sobirá de Barcelona En Ramón Berenguer IV quan feia l' expedició a Arlés pera apaibagar el moviment revolucionari dels Baucis per la Provença.

DUFORT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Calaf, prov. de Barcelona.

DUFRENITA. f. *Min.* Varietat verda del fosfat de ferro. **Dufrenita.**

DUFRENOISITA. f. *Min.* Cert sulfo-arseniur de plom. **Dufrenoisita.**

DUGUES. *Ter.* DUES.

DUI. *Ter. Blanes.* Forat que tenen les barques pera treure l' aigua que 's fica endins. Va tapat ab un tap de suro.

DUJA. f. *Náut.* Cada una de les voltes d' un cap o corda enrotllada. **Aduja, paquete y rodete,** si está en forma cercolar. || Cada volta de la vela enrotllada. **Aduja, adujada.**

DUJAR. v. a. *Náut.* Enrotllar una corda o vela pera que ocupi menys llóch. **Adujar.**

DULA. f. La colla de bestiar major qu' algúns veíns d' una població envíen a pasturar. **Dula.** || El ramat de porchs d' un veinat. **Vocería.**

DULÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Mugir, lladrar. **Aullar.**

DULCAMARA. f. *Bot.* Mata que pertany a la fam. de les solanácees, encara que té mòlt poca propietat narcótica: té les cames cilíndriques, flexibles, ramoses, del gruix d' una ploma d' escriure, la pell verda, y ab el temps gris, el cor d' un vert d' oliva, les flors petites, blaves y de mal olor, les tabelles d' un color tan viu còm el coral, y de gust mòlt amarch. S' usa contra la ronya, briáns, etc. **Dulcamara, dulzamara, dulciamarga, amara-dulcis.**

DULCAMARINA. f. Substancia que s' extreu de la dulcamara. **Dulcamarina.**

DULENTIA. *Ter. Ibissench.* Malaltía. **Dolencia.**

DULÍA. f. *Teol.* El cult que 's dóna als sants. **Dulía.**

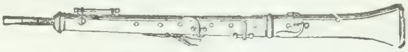

Dulsaina de boix de sis claus

DULSAINA. f. Instrument de boca un poch més curt que la xirimia, y de to més alt. **Dulzaina.** || DOLSAINA.

ALTRA COSA ÉS AB DULSAINA. *Loc.* ALTRA COSA ÉS AB GUITARRA.

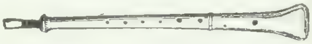

Dulsaina de boix sense claus

DULSAINER. m. El tocador de dulsaina. DOLSAINER. **Dulzainero.**

DULSOR. f. DOLSOR.

DUMASITA. f. *Min.* Mena de silicat que 's presenta en fullets. **Dumasita.**

DUMONT DE HOLDRE (Andreu). *Biog.* Militar catalá de la centuria XVIII. Era tinent coronel d' infantería. S' havía dedicat al conreu de les ciencies físiques y de les matemátiques. Va viatjar per l' extranger y va escriurer diversos llibres y estudis, la majoría d' ells inédits.

DUNA. f. MONTELL.

DÚO. m. *Mús.* La composició que 's canta o toca entre dos. **Dúo.**

DUODÉCIM, A. num. ordinal. **Duodécimo, duodeno.**

DUODENAL. adj. *Zool.* Pertanyent o relatiu al duodene. **Duodenal.**

DUODENARI, A. adj. Que dura l' espai de dotse díes. **Duodenari.**

DUODENE. adj. **Duodécim.** || m. *Zool.* Primer dels budells prims, anomenat axís perque té uns dotse dits de llarch. Comunica directament ab el ventrell y acava en el yeyune, budell dejú o segón. **Duodeno.**

DUODENITIS. f. *Med.* Inflamació del budell duodene. **Duedenitis.**

DUPLICACIÓ. f. Multiplicació d' una quantitat pel número dos. **Duplicación.**

DUPLICADAMENT. adv. m. **Duplicadamente.**

DUPLICAR. v. a. Fer o dir dues vegades una meteixa cosa, multiplicar una quantitat per dos. **Duplicar.**

DUPLICAT, DA. p. p. **Duplicado.**

DUPLICITAT. f. Reserva y falsetat. **Duplicidad.**

DUPLO, A. adj. Lo que conté dues vegades alguna quantitat. **Duplo.**

DUPTANSA. f. *Ant.* DUPTE.

DUPTANT. adj. *Ant.* TEMERÓS, RECELÓS.

DUPTANZA. f. *Ant.* DUPTE

DUPTAR. v. n. Estar l' enteniment ab indeterminació, sense resoldre's. **Dudar.** || v. n. Recelar, desconfiar. **Temer, recelar.** També s' usa còm recíproch.

NO HI HÁ QUE DUPTAR. *Loc.* Denota qu' és certa alguna cosa. *No hay que dudar.*

DUPTAT, DA. p. p. **Dudado.**

DUPTE. m. Indeterminació, perplexitat. **Dubitación, duda.** || La qüestió que 's posa pera ventilar y resoldre. **Duda.** || RECEL, SOSPITA, DESCONFIANSA.

DUPTE NEGATIU. Lo que no té fonament pera discórrer d' altre modo. *Duda negativa.*

EIXIR DE DUPTE. fr, Certificarse. *Salir de duda.*

ESTAR EN DUPTE. fr. Duptar. *Estar en duda.*

ESTAR UNA COSA EN DUPTE. fr. Ésser incerta, duptosa. *Estar una cosa en duda.*

NO HI HÁ DUPTE. *Loc.* Denota qu' és certa alguna cosa. *No hay duda.*

NO TÉ DUPTE, O NO TÉ CAP DUPTE. *Expr. No tiene duda; no tiene duda alguna.*

POSAR DUPTE. fr. Posar reparo o dificultat a alguna cosa. *Objetar, replicar.*

POSAR EN DUPTE. fr. DUPTAR.

QUEDAR EN DUPTE. fr. Estar per ventilarse alguna cosa. *Quedar en duda.*

SENSE DUPTE. m. adv. Certament. *Sin duda.*

TREURE DE DUPTE O DEL DUPTE. fr. Manifestar a algú la veritat d' alguna cosa. *Sacar de duda ó de la duda ó desatar la duda.*

DUPTÓS, A. adj. Qui té dupte. **Dudoso.** || Dit del obgecte de que 's dupta. **Dudoso.**

DUPTOSÍSSIM, A. adj. sup. **Dudosísimo.**

DUQUESA. f. La muller del duch o la que per sí posseeix algún títol de duch. **Duquesa.**

DUQUET. m. dim. **Duquesito.**

DUR, A. adj. Lo que té parts unides de tal modo que no muda fácilment de figura. **Duro.** || Insofrible, ofensiu. **Duro.** || Violent, cruel. **Duro.** || Obstinat, terch. **Duro.** || Mal acondicionat, bronch de geni. **Duro.** || L' estil aspre y desapacible. **Duro.** || v. a PORTAR, SUFRIR, SOPORTAR.

ÉS COSA DURA. *Loc.* Difícil, sensible, irregular. *Es cosa dura, recia, fuerte.*

ÉSSER DUR DE MOLLERA. fr. Ésser terch o temerós y també dur pera apendre. *Ser duro de mollera.*

FERSE DURA ALGUNA COSA. fr. Ésser difícil de creure, de sufrir. *Ser ó hacerse dura alguna cosa; hacerse cuesta arriba.*

FERSE O TORNARSE DUR. fr. ENDURIRSE.

DURA. f. Duració, còm: *raba de dura.* **Dura.**

ÉSSER UNA COSA DE DURA O DE DURADA. fr. Ésser feta a tot cost, ésser ben reforsada. *Ser una cosa de dura ó duración.*

DURABLE. adj. Lo que pot durar. **Durable.**

DURACIÓ. f. y

DURADA. f. La permanencia d' alguna cosa. **Duración.**

DE POCA DURADA. fr. Sensill. *De corta duración.*

HAVER DURADA. *Expr. ant.* RESISTIT.

DURADOR, A. adj. Lo que dura o permaneix, o lo que ha de durar mòlt. **Duradero.**

DURAMÁTER. f. *Anat.* Mena de membrana espessa que per dintre del cap cubreix el cervell. **Duramáter.**

DURAMENT. m. adv. Dissortament. || Malauradament. **Sensiblemente.**

DURÁN. m. *Bot.* Arbre y fruit semblant al presseguer, pero més petit. **Durazno.**

DURÁN (Baltasar). *Biog.* Escriptor relligiós, nat a Barcelona l' any 1716 y mort a Girona l' any 1793. Se va fer jesuita l' any 1734 y va ensenyar filosofía a Barcelona, a Girona y a la Sèu d' Urgell. L' enviaren a Mallorca pera administrar el colegi de Monte-Sión. Retornat a Barcelona, 'l va sorpendre l' expulsió decretada per Carles III y va ésser desterrat a Italia. Quan estudiava a Vich va publicar una *Relación* de les festes de la proclamació d' En Ferrán VI.

— (EUDALD). *Biog.* Organer y compositor del sigle XVIII, natural de Ripoll. Era mestre organer a la parroquia de Camprodón. A l' arxiu parroquial de la seua vila nadiua hi há d' ell una *Missa,* a dúo y violins, un *Credo* pera la diada dels Dolors y un altre *Credo* pera la festa de santa Cicilia.

— (GABRIEL, álies ROMANÍ). *Biog.* Pintor y diplomátich, natural de Vich. Va estudiar penosament les Belles-arts y, un cop a Roma, va tindre de menjar la sopa que 'ls caputxins donaven als pobres. Empró, a la fí se va obrir pas entre 'ls artistes y 'ls diplomátichs. És obra d' ell el quadro de gran tamany que guarda la catedral de Vich y representa a sant Miquel dels Sants, fet a Roma pera la beatificació de aquést, que ara ha sigut ja canonisat. Durán va morir a Roma l' any 1806.

— (JOSEPH). *Biog.* Músich catalá del sigle XVIII; mestre de capella de l' iglesia del Palau de Barcelona. En Saldoni, historiaire de la música d' Espanya, atribueix al mestre Durán la composició de l' ópera *Temistocles,* estrenada a Barcelona l' any 1762.

— (PAU). *Biog.* Bisbe catalá, nat a Esparraguera a les derreríes del sigle XVI y mort desterrat a Saragossa envers l' any 1650, quan ell ne contava setanta d' etat. Havía estat mestre de l' universitat d' Osca y després vicari general de Mallorca durant disset anys. A Madrit exercí d' advocat. El rei li dongué el ardiacat de la catedral de Barcelona y prompte va anar a Roma d' auditor de la Rota, cumplint a gust d' Urbá VIII, éssent capellá d' ell nou anys. Després fou bisbe d' Urgell y derrerament elegit arquebisbe de Tarragona.

— (PERE). *Biog.* Esculptor barceloní del sigle XV, quines noticies conegudes son relatives a travalls de importancia fets entre 'ls anys 1478 y 1498.

— (SIMEÓ BEN ZEMACH). *Biog.* Jueu mallorquí del sigle XIV. Escriptor israelita mòlt notable, emigrat a Argelia l' any 1391, fugint de la persecució antisemita, en companyia del seu germá Nissin. Va escriurer un travall famós relatiu a n' aquella persecució. (Trad. al castellá y publicat a Madrit en 1886. — *Ordenamiento de las aljamas hebreas,* por Fernández y González).

Toribi Durán

— (TORIBI). *Biog.* Industrial barceloní de les derreríes del sigle XIX, qui va llegar els seus bèns pera la fundació del *Asilo Durán* que hi há a Gracia, barriada de Barcelona.

— DE BALDACH (PERE). *Biog.* Propietari gironí del sigle XIV, que va morir cremat per heretge l' any 1321. Propagava doctrines contraries a la propietat y al matrimoni, sostenint afirmacións aleshores massa atrevides respecte a la perfectabilitat humana. El cap d' aquestos partidaris a Catalunya fou fra Bonanat, condemnat a Vilafranca del Penadés per ordre

de l' inquisidor Guillém Costa. Seguiren les noves doctrines dels Beguards mòlts frares que rodaven engandulits, vivint de carítats y en companyía de dones. S' extengué l' heretgía per Catalunya, Provença, Italia y Alemanya. En Durán fou processat pêl bisbe En Pere de Rocabertí y per l' inquisidor fra Arnau Burguet; condemnat còm heretge impenitent, la sentencia fou promulgada devant dels graons de la catedral, en presencia del rei En Jaume II, de sos fills, dels bisbes de Valencia y Tortosa y de mòlts abats. L' autoritat civil cremá a Durán y còm cómplis que tal vegada fou sa muller na Cicilia.

— Y BAS (MANEL). *Biog.* Un dels més ilustres fills de la nostra terra, que va ésser laboriós y competent en el conreu de les ciencies morals y polítiques, mereixent reputació de docte. Va néixer a Barcelona l' any 1823, morint a la meteixa ciutat en el mes de febrer de 1907. Als vintitres anys va acavar la seua carrera de dret, obtenint el doctorat en dret civil y canónich sis anys més tart y l' any 1859, reformada la llegislació d' ensenyansa, va obtindre 'l grau de llicenciat en dret administratiu. Va ésser catedrátich de varies assignatures de la facultat interinament, tot just acavats els seus estudis, y per oposició desde 1862, de la de Elements de dret mercantil y penal, y al establirse 'l doctorat a Barcelona, va tindre al seu cárrech l' assignatura de filosofía del dret. Volgut dels seus deixebles y complidor de les seues tasques professionals, era la seua aula verdader lloch d' estudi, y per ella passáren pot ben dirse tots els que foren després reputats jurisconsults catalans en el derrer ters del sigle XIX. Una de les condicións distintives del seu geni era l' amor al travall, y aixó feia que de més a més de la cátedra y de les tasques de l' abogacía, li restés prou temps pera llegar a la posteritat una munió d' obres selectes dels coneixements que havía conreuat; que d' acort ab el seu criteri filosófich arrivés a ésser una de les primeres figures de la política contemporánia; y que ab un zel sempre constant, desempenyés els cárrechs de major significació en les corporacións més importantes de Barcelona. A la seua joventut va ésser periodista, figurant a la redacció del *Diario de Barcelona,* y consagrantse després en altres periódichs y revistes als estudis professionals. De fácil y correcte paraula, els seus discursos eren escoltats ab merescuda atenció, y en les discussións en quines intervenía reflectava sempre la profona convicció de les seues idees. Defensor constant del travall, en totes les seues esferes d' acció, va mostrarse ferm propagandista de les tendencies proteccionistes, y encisat per les institucións jurídiques de la terra, el dret foral catalá va comptarlo entre 'ls més convensuts partidaris. Pêls seus estudis del dret y de la literatura, va significarse ademés de les assignatures per ell explicades, per haver pertenescut a l' Academia de Bones Lletres, que al morir presidía, y a la de Jurisprudencia y Llegislació que va presidir sis vegades; per ésser soci de mérit de la Societat Económica de Amichs del País; fundador y varies vegades president del Ateneu Catalá; president del Consistori dels Jochs Florals de Barcelona; corresponent de les Reials Academies de ciencies morals y polítiques, y de Jurisprudencia y Llegislació de Madrit; fundador y president de la comissió espanyola de la fundació Savigny; vocal per Catalunya a la Comissió general de Codificació; president del consell general y de la comissió executiva de la Exposició Universal de 1888; degá de la facultat de dret; rector de l' Universitat de Barcelona; magistrat honorari de la seua Audiencia; y vocal de les Juntes del Port, de Beneficencia y de Instrucció Pública. En la política va figurar sempre al partit conservador, y va ésser secretari del Ajuntament de Barcelona, diputat provincial y cinch vegades diputat a Corts, senador electiu y vitalici després, fent sentir sempre als cossos colegisladors la seua veu defensant els interessos de la seua volguda Catalunya. En el primer ministeri format per el senyor Silvela, després de les desastroses guerres colonials, va desempenyar el senyor Duran y Bas, la cartera de Gracia y Justicia, mes, descepcionat, va retornar a Barcelona al cap de pochs mesos. Les seues obres, abundoses de doctrina y de llenguatge correcte, foren ben remarcables y prou nombroses, formant una colecció notabilíssima. Cal esmentar d' entre elles, les que segueixen: *Estudios políticos y económicos* (1855). *Instituciones de derecho mercantil,* ampliant l' obra d' en Martí de Eixalá, que havía substituit en sa cátedra en Duran y Bas; *Memoria sobre el derecho civil de Cataluña; Estudios jurídicos; La Codificación y sus problemas; Ensayo sobre dos cuestiones sociales; Tratado de derecho mercantil;* etc., además dels discursos que havía pronunciat en les principals corporacións per ell presidides. La seua biblioteca, rublerta d' exemplars qu' eren verdaders tresors, mostrava al ensemps que les notes determinatives dels seus serveis y dels seus afanys pera la cultura contemporánia, la constancia del bibliófil, poguent esmentar d' entre les curiositats contingudes en ella, la magnífica edició primera del «*Llibre del Consulat del mar de Barcelona*». Vegis *lámina sola de retratos,* lletra D.

— Y BASTERO (LLUIS). *Biog.* Canonge de la sèu de Barcelona, mort l' any 1809. Era prebere y doctor en teología y en drets. Traduí bones obres de tema relligiós y va escriure una *Vida de San Olegario, obispo de Barcelona.*

— Y DE PONSICH (RAFEL MARIA DE). *Biog.* Un dels homes polítichs catalans que més va figurar a mitjans del sigle XIX: fou regidor honorari vitalici de Barcelona y president accidental de l' Academia de Belles Arts. Va morir a Barcelona en 1876.

— Y OBIOLS (RAIMONT). *Biog.* Metge nat a Barcelona l' any 1792 y mort a la meteixa capital l' any 1858. Era fill d' en Manel Duran y Alsina, metge honorari del rei. Va cursar medecina a l' Universitat de Cervera y cirurgía al Colegi de Barcelona. També fou, còm son pare, metge honorari del rei, y ademés membre d' algunes academies nacionals y extrangeres. Exercí importants cárrechs públichs de la carrera. Fou un dels metges que assistíren a Ferran VII a St. Ildefons, en 1832. Va escriure diversos travalls académichs y professionals y la biografía del doctor Sauch.

— Y VENTOSA (MANEL). *Biog.* Metge mòlt reputat, que va pertányer al Còs médich municipal de Barcelona, y 's feu remarcar per sos travalls professionals en doctes corporacións de la facultat, publicant además en revistes técniques alguns apreciables estudis. Va morir a Barcelona pêl mes de Maig de 1909.

DURAND DE PERNES. *Biog.* Artesá provençal, sastre d' ofici, que vivía al sigle XIII y que va ferse remarcable còm a un dels trobadors més populars del seu temps.

— O DURANTIS (GUILLEM). *Biog.* Polítich y ecclesiástich que va distingirse mòlt al sigle XIII. Va néixer a Puimisson, prop de Bésieres, l' any 1237, y va morir en 1296. Va ésser professor de jurisprudencia a Bolonya y a Módena, y administrador del patrimoni de Sant Pere baix el pontificat de Gregori X. De temperament enérgich, va promoure revoltes contra 'l pontificat, devent abandonar l' Italia, y retornat a França va desempenyar alts cárrechs polítichs y va ésser bisbe de Meude, excomunicant als gibelins. Va escriure nombroses obres dogmátiques y filosófiques.

DURANTAS. f. pl. Roba de llana prima y estreta. **Calamaco, pinganello, perdurable.**

DURAR. v. n. Permanéixer, subsistir, conservarse. **Durar.**

DURAR ANYS Y PANYS. fr. Ésser de mòlta durada. *Durar por peñas.*

DURARÁ DE NADAL A SANT ESTEVE. *Loc.* Pera significar que una cosa no durará gens. *Eso durará de misa á vísperas.*

QUI MESURA, DURA, A DESPIT DE MALA VENTURA. *Ref.* Que la economía serveix pera previndre les adversitats de fortuna. NO ALLARGAR MÉS EL BRAÇ QUE LA MÁNEGA.

DURBÁN (Casas). *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sant Martí de Sasgayoles, prov. de Barcelona.

DURESA. f. Consistencia de les parts d' un còs per la qual no pot mudar fácilment de figura. **Dureza.** || Aspresa de geni, pertinacia, tenacitat en algún dictamen. **Dureza.**

DURESA D' ESTIL. La falta de suavitat y armonía que fa gustós y afalagador lo que 's diu. *Dureza de estilo.*

DURESA D' OIDO. La dificultat en sentir y percebre distintament les diferencies del so. *Dureza de oido.*

DURESA DE VENTRE. Succeeix quan un no pot obrar conforme. *Dureza de vientre.*

DURET. m. dim. *Numis.* Moneda d' or del valor de vint rals de velló y si és d' aument, de vint y ral y un sis maravedissos. **Durillo, escudito**

DURFORT (Ramon). *Biog.* Frare dominich, del sigle XIV, natural de Barcelona. És l' inquisidor més antich hagut a Mallorca del que 's té noticia. L' any 1332 va firmar un privilegi de franquicia concedit als mallorquins pêl rei d' aquella illa en Jaume III.

DURICIA. f. *Ant.* Obstinació. **Dureza.** || *Med.* Tumor dur que 's fa als cossos, per causa d' algúns humors que 's detenen o extravasen. **Dureza.**

DURÍSSIM, A. adj. sup. **Durísimo.**

DURO. m. *Numis.* Moneda de plata d' un' unça que val deu rals de plata o vint de velló, o sigui cinch pessetes. **Duro.**

DURRO. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del riu Noguera de Tor y té 353 hab.

DURRIEU (Xavier). *Biog.* Polítich d' idees avensades y periodista, que va néixer a Castillon (Ariége) l' any 1817. Va escriure al *Siécle,* a la *Revue de Paris* y en altres publicacións, fundant ab en Blanqui la *Societat central republicana.* Va ésser diputat a l' Assamblea constituient reunida després del cop d' Estat del 2 de Desembre de 1851, y afermat l' imperi de Napoleó III, va ésser desterrat de França, passant a establirse a Barcelona, en quina ciutat va morir al any 1868.

DUSAY. *Biog.* Familia distingida, originaria de Banyoles. A Barcelona 'l nóm d' un carrer recorda aqueix cognóm y En Balaguer al ocupárse 'n fa referensa a mòlts Dusay que desde 'l sigle XIII al XV van ésser membres del Concell de Cent, y retréu els noms de Simó Dusay, que en 1325 era embaixador extraordinari de Barcelona a la república de Génova aixís còm el d' en Galceran Dusay, consul de Catalunya a la ciutat de Nápols en 1513 Era fill de Banyoles el militar en Pere Dusay, cambrer del rei de Aragó en Pere *el Cerimoniós,* (sigle XIV) y fou igualment banyolí en Pere Juliá Dusay, artista, llech del monestir de Sant Esteve que en 1535 construhí l' altar del Corpus vell d' aquella iglesia.

— Y DE FIVALLER (FRANCESCH DE). *Biog.* Un dels fundadors de la Reial Academia de Ciencies y Arts de Barcelona, (sigle XVIII). Va ésser el seu primer vispresident (era president per dret el capitá general), desde l' any 1766 fins al 1768. En 1774 era Director de la «Dirección de Agricultura» y n' era Revisor desde 1769 al 1773 y desde 1775 al 1792. Va morir a Tarragona l' any 1793.

DUT, A. p. p. PORTAT.

DUX. m. Príncep o magistrat suprém a les repúbliques de Venecia y de Génova. DUX.

DUY. m. adv. *Ant.* D' avuy. **De hoy.**

DUYMER. m. adv. *Ant.* D' AVUY EN DEVANT.

DUYS. núm. *Ant.* **Dos.**

DUYT, A. p. p. *Ant.* PORTAT.

Joseph M.ª Escolá (1820-1884)
pág. 687

Joseph Felíu y Codina (1845-1897)
pág. 773

Vicents Ferrer (1350-1419)
pág. 781

Estanislau Figueras (1819-1882)
pág. 790

Tomás Forteza (1838-1898)
pág. 824

Joan Fivaller
pág. 799

Lleó Fontova (M. en 1890)
pág. 816

Marián Fortuny y Marsal (1838-1874)
pág. 825

Francesch Frontera de Valldemosa
pág. 836

RETRATS (LLETRA G)

Baldomer Galofre (1854-1902)
pág. 850

Enrich Gaspar
pág. 863

Manel Gasset y Mercader
pág. 864

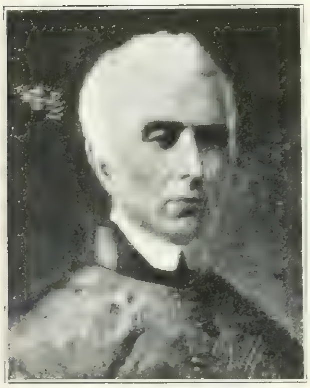

Manel Gibert y Sans (1795-1873)
pág. 878

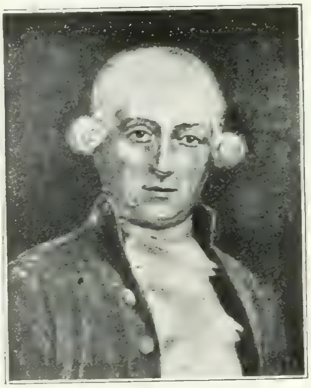

Antoni de Gimbernat y Arbós
(1734-1816) pág. 880

Joan Giné y Partagás (1836-1903)
pág. 881

Manel Girona y Agrafel (1819-1905)
pág. 884

Pere Gómez de la Serna (1806-1871)
pág. 891

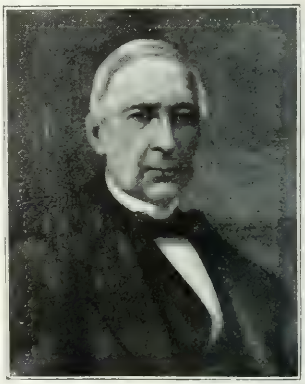

Joan Güell y Ferrer (1800-1872)
pág. 915

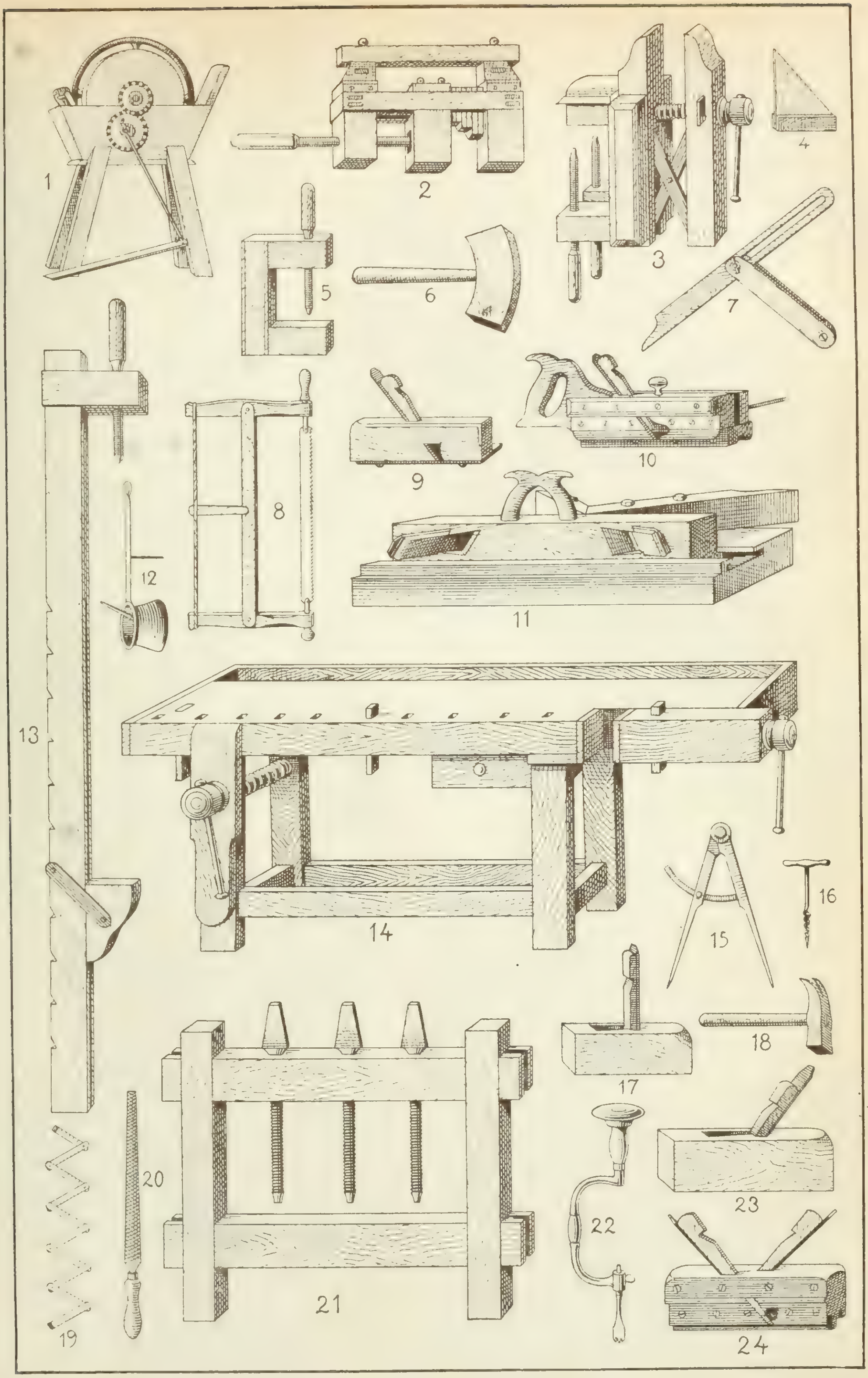

1. Mola. 2. Buata. 3. Caragol d' estoch. 4. Cartabó. 5. Tornillo de aplacar. 6. Massa. 7. Falsa regla o Senterella. 8. Serra. 9. Galsadó. 10. Cadell. 11. Garlopa per quadros. 12. Casseta per la cola. 13. Sarjant. 14. Banch. 15. Compás. 16. Barrina. 17. Ribot dentat. 18. Martell. 19. Metre. 20. Raspa. 21. Jacís. 22. Filabarquí. 23. Ribot. 24. Buet.

E

E. Aquesta lletra, quinta del abecedari catalá y segona de les vocals per l' ordre que s' acostumen a dir, se produeix del modo següent: s' abaixa la barra inferior un poch menys que pera la producció de la *a*, s' aixeca la llengua per la part posterior, s' adereix lleugerament pêls costats a les barres superiors, se replega per la seua punta aderintse a la base de les dents inferiors, s' aixeca un poch el vel del paladar y 's forma un conducte de longitut, entre mitj del format al produirse la *a* y la *i*. Donant sortida al aire sonor se produeix la *e*, só més agut que la *a* y menys que la *i*.

La naturalesa de la producció d' aquesta lletra explica per qué en les llengües grega y francesa la combinació *ai*, se pronuncia *e*.

E. És una de les set lletres dominicals y tercera nota de la gama natural. A l' anotació musical significa: «dòls y agradablement expressiu.» A les tecles de l' orga denota 'ls tóns del E *la*, *mi*: als memorials, cartes, etc., Excel-lencia, Eminencia: era numeral y significava 250. Tambè 's posava en lloch de la conjuncció *y;* posantse aixís meteix en lloch de *pero*. Als mapes topográfichs, etc., denota l' Est u Orient.

¡EA! interj. D' animar, moure, corretgir. **¡Ea! ¡vaya!**

EBANISTA. m. Fuster de fustes fines. **Ebanista.**

EBANISTERÍA. f. Art del ebanista. **Ebanistería.** || L' obrador ont se fan els obgectes d' eix art, o la botiga ont els venen, y' l conjunt d' ells meteixos. **Ebanistería.**

ÉBANO. m. Fusta dura d' un color groch fluix que per medi del tint pren un color negre mòlt bonich. **Ébano.**

ÉBOLS. *Bot.* ÉBULS.

EBRE. *Hidrog.* Riu que neix a Fontíber, provincia de Santander; entra a Catalunya pel terme de Serós, prov. de Lleida; passa per Ribarroja, Flix, Ascó, Vinebra, García, Mora y Mora la Nova, Benissanet, Ginestar, Miravet, Benifallet, Tivenys, Xerta, Aldover, Tortosa y Amposta y desaigua al Mediterrani per dues goles que formen un delta.

El riu Ebre desde Tortosa

EBRIVÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Embestir. **Embestir.**

ÉBULS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les caprifoliácees, mena de sauch. **Iezgo, actea.**

EBULLICIÓ. f. Moviment tumultuós d' un líquit o el desprendíment d' un gas que fá alsar bombolles, promogut per un aument de temperatura o per una disminució de pressió. **Ebullición.**

EBURNEU, A. adj. *Poét.* y

EBURNI, A. adj. *Poét.* De marfil. **Ebúrneo, eburniáceo.** || Semblant, pertanyent al marfil. **Ebúrneo.** *Med.* Calificació donada als cartílachs de les articulacións incrustades de fosfat de cals, quina circunstancia 'ls hi dona la blancura y la duresa del marfil. **Ebúrneo.**

ECANTIS. f. *Med.* Carnot que 's cría a l' ángul intern del ull. **Ecantis.**

ECBALIA. f. *Bot.* Plantes cucurbitácees formades per una sola mena selvática a les contrades del Rosselló, Provença y Cerdanya. **Ecbalia.**

Brot d' ecbalia

ECCE-HOMO. m. Imatge llastimosa de Jesucrist de la manera que Pilat el va presentar al poble. **Ecce-homo.** ||*Met.* Tota persona mòlt maltractada que fá llástima de veure. **Ecce-homo.**

ECCLESIASTES. m. Nóm grech que 's dòna a un llibre canónich escrit per Salomó al fí de la seua vida en senyal de penediment. **Eclesiastés.**

ECCLESIÁSTICAMENT. m. adv. A manera de ecclesiástich. **Eclesiásticamente.**

ECCLESIÁSTICH, CA. adj. Lo que pertany a la Iglesia. **Eclesiástico.** || m. Qui per medi d' ordres sagrades serveix al cult diví. **Eclesiástico, clérigo.** || Llibre canónich del Vell Testament que, segóns la sentencia més comuna, s' atribueix a Jesús, fill de Sirach. **Eclesiástico.**

ECCOTÁRTICH, CA. adj. *Med.* Eficás pera expulsar els humors. **Eccotártico.**

ECCRIMOCRÍTICH, CA. adj. *Med.* Propi pera afavorir la crisis d' una erupció. **Eccrimocrítico.**

ECCRINOLOGÍA. f. Tractat sobre les secrecións. **Eccrinología.**

ECDÉMICH, CA. adj. ENDÉMICH.

ECDORA. f. *Med.* Escoriació de la uretra. **Ecdora.**

ECERVELLAT. adj. *Ant.* Home sense enteniment. **Insensato.**

ECFISESIA. f. *Med.* Espiració, expulsió rápida del aire contingut dintre dels pulmóns. **Ecfisesia.**

ECFORA. f. *Arq.* Eixida d' un membre arquitectónich, contada desde l' eix del sólit sobre que descansa fins a un dels seus extréms. **Ecfora.**

ECFRÁCTICH, CA. adj. *Med.* Remei contra les obstruccións. **Ecfráctico.**

ECGÜES. m. BATOLLA.

ECHANGUÉ. f. *Ter. ibissench.* Tira de cuiro. **Pedazo de piel.**

ECHEPÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Esquerdar. **Agrietar.**

ECHETA. *Ter. ibissench.* Aixeta. **Espita, llave, grifo.**

ECHUGÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Aixugar. **Secar.**

ECLAMPSIA. f. *Med.* Epilepsia accidental; principalment acomet als nens y també a les dones. **Eclampsia.**

ECLECTICISME. m. Elecció feta ab discerniment de lo que 's trova en diferents sistemes. **Ecléctica, eclecticismo.** || Doctrina filosófica que defensa aqueixa elecció. **Electicismo.**

ECLÉCTICH, CA. adj. Pertanyent al eclecticisme. **Ecléctico.**

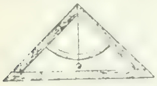

Eclimetre

ECLIMETRE. m. *Topog.* Instrument anomenat també nivell de pendents. Pot ésser sensill, de mestre de cases, com el grabat adjunt, o un aparell topográfich ab pínules. **Eclímetro.**

ECLIPSAR. v. a. Impedir la llum d'algún astre, interposantse algún cos entre ell y la nostra vista. **Eclipsar.** || *Met.* Disminuir la fama, etc., y també s' usa còm recíproch. **Eclipsar.** || Aventatjar notablement. **Eclipsar.**

ECLIPSAT, DA. p. p. **Eclipsado.**

ECLIPSE. m. La privació de la llum d'un astre per la interposició d'un altre. **Eclipse.**

ECLIPSIS. f. *Ant.* **Eclipse.**

ECLÍPTICA. f. Cercle de la esfera que divideix obliqüament al equador, fent ab ell un ángul de vint y tres graus y mitj; el sol camina sempre per ell. **Eclíptica.**

ECLÍPTICH, CA. adj. Lo que pertany al eclipse o a l'eclíptica. **Eclíptics.**

ÉCLOGA. f. Imitació de les accións de persones rústiques en estil sensill y suáu. **Égloga, écloga.** || Si explica sentiment o narració més bé que acció 's diu més propiament *idili.* **Idilio.**

ECLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany a la égloga. **Eclógico, eglógico.**

ECLOGISTA. m. Escriptor o compositor d' éclogues. **Egloguista, eglógafo, eglogista.**

ECLOJITA. f. *Min.* Roca formada de granat y esmeragdita, que algunes vegades conté quars, anfíbol y epidota. **Eclojita.**

ECLOPEJAT. adj. *Blas.* Se diu de l' escut tallat desde l'ángul esquer del capitá fins al costat dret de la punta, éssent el tall de desigual amplaria y interromput pêl centre. **Eclopeado.**

ECO. m. La repetició del só. **Eco.** || *Mús.* La repetició de les derreres sílabes o paraules que 's canten a mitja veu per diferent còs de músichs, y a les orgues per registre diferent a propósit per aquest fí. **Eco.** || *Ret.* Composició en que 's repeteix la final d' un vers o ab la qual s' aumenta 'l següent. **Eco.** || Memoria o idea d' una cosa passada. **Eco.**

FER ECO. fr. *Met.* Ésser una cosa proporcionada a un' altra. *Hacer eco.* || Ésser notable, digne d' atenció. *Hacer eco, causar armonía.*

ECÓMETRE. m. Instrument pera midar el tó a intervals. **Ecómetro.**

ECOMETRÍA. f. Ciencia qu' ensenya a usar dels ecos a les sales o voltes de secret, de modo que parlant en un ángul se senti a l' altre sense percibirse al mitj. **Ecometría.**

ECÓNOM. m. Administrador d' una casa o familia. **Ecónomo.** || Qui serveix un ofici ecclesiástich en llóch del propietari. **Ecónomo.**

ECONOMAT. m. Empleu d' ecónom. **Economato.**

ECONOMÍA. f. Administració d' una casa y familia. **Economía.** || Bona distribució del temps y d' altres coses immaterials. **Economía.** || f. L' ordre ab que s' encadenen diferents fenómens de la vida dels animals. **Economía.** || ESCASSESA. || *Pint.* Bona colocació de les figures y obgectes d' una composició. **Economía.** || Moderació en els gastos. **Economía.**

ECONOMÍA POLÍTICA. Ciencia que tracta de la riquesa de les nacións y causes del seu aument y disminució. *Economía política.*

ECONÓMICA. f. Part de la filosofía moral relativa al govern d' una familia. **Económica.**

ECONÓMICAMENT. adv. m. **Económicamente.**

ECONÓMICH, CA. adj. Pertanyent a la economía. **Económico.** || Qui entén en materia d' economía. **Economista.** || Escás, retingut. **Económico, miserable.**

ECONOMISTA. m. Escriptor o professor d' economía. **Economista.**

ECOPRÓTICH, CA. adj. *Med.* S' aplica als purgants lleugers y suaus. **Ecoprótico.**

ECORTÁLICH, CA. adj. *Med.* Qu' extreu els mals humors reunits al còs. **Ecortálico.**

ECPIEMA. m. *Med.* Abcés, supuració. **Ecpiema.**

ECPIESMA. f. *Med.* Trencadura del cráneu ab depressió d' algún fragment. **Ecpiesma.**

ECPIESMO. m. *Med.* Eixida del globo de l' ull de la cavitat en qu' está contingut, ab aument aparent del volúm d' aquest orgue. **Ecpiesmo.**

ECPLEROM. m. *Med.* Coixinet que 's posa sota la aixella pera reduir l' húmerus quan estava dislocat. **Ecpléromo.**

ECPLEXIA. f. *Med.* Deliri causat per un espant o susto repentí. **Ecplexia.**

ECRESSIS. f. *Med.* Trencadura del úter. **Ecresis.**

ECRINOLOGÍA. f. *Med.* Tractat de les secrecións. **Ecrinología.**

ECRISIS. f. *Med.* Expulsió d' una materia excrementicia o d' un agent morbós. **Ecrisis.**

ECSARCOMA. m. *Med.* Tumor varicós que 's forma en mòltes malaltíes. **Ecsarcoma.**

ECTASIA. m. *Med.* Extensió morbosa de la pell. **Ectasia.**

ÉCTASIS. f. *Poét.* Figura que allarga la sílaba breu. **Éctasis.**

ECTEFLEOT. adj. *Bot.* Epítet dels líquens que creixen a la superficie de l' aigua. **Ectefleodo.**

ECTELINSIA. f. *Med.* y *Cir.* Afluixament d' un envenat. **Ectelinsia.** || Flaquesa de la pell.

ECTILIPSIS. f. Elissió d' una final. **Ectilipsis.**

ECTILÓTICH, CA. adj. Eficás pera fer caure 'l pel o destruir les duricies. **Ectilótico.**

ECTIMA. m. *Med.* Pansa o pústula insignificant. **Ectima.**

ECTLIMUS. m. *Med.* Ulceració superficial de la pell. **Ectlimo.**

ECTOPAGIA. f. *Anat.* Reunió de dos còssos pêls costats del pit. **Ectopagia.**

ECTOPAGIÁ, NA. adj. Epítet dels monstres dobles units pêl pit. **Ectopagiano.**

ECTÓPAGUS. m. *Anat.* Monstre per ectopagia. **Ectópago.**

ECTOPICISTA. f. *Med.* Desviació de la bufeta. **Ectopicista.**

ECTOPISIA. f. *Med.* Situació anormal d' una víscera o entranya. **Ectopisia.**

ECTOPÓGONECH, NA. adj. Que té l' orifici guarnit de dents dobles. **Ectopógono.**

ECTRIMUCIS. f. *Med.* Escoriació de la pell a les parts qu' están tocant al llit. **Ectrimucis.**

ECTRODÁCTILA. f. *Anat.* Mancar un o més dits. **Ectrodáctila.**

ECTROMELIA. f. *Anat.* Monstruositat per abort dels membres. **Ectromelia.**

ECTROMÉLICH, CA. adj. Semblant o relatiu a la ectromelia. **Ectromélico.**

ECTROMELL. m. *Anat.* Familia de monstres unitaris, que comprén els que 's distingeixen per l' abort d' un o més membres. **Ectromello.**

ECTROPIA. f. *Med.* Malaltía ab que la pestanya inferior se gira cap avall. **Ectropia.**

ECTROPIÓN. m. *Med.* Eixida de les pálpebres cap a fora. **Ectropión.**

ECUMÉNICH, CA. adj. Universal, general. **Ecuménico.**

ECZEMA. f. *Med.* Pústula que causa coissor. **Eczema.**

EDECANT. m. Veu francesa: l' oficial militar que comunica les ordres del general. **Edecán.**

EDELFORSITA. f. *Min.* Mena de silicat de cals. **Edelforsita.**

EDELMIR. n. p. **Edelmiro.**

EDELSPAT. m. *Min.* Mena de feldespat. **Edelspato.**

EDEMA. m. *Cir.* Tumor produit per l' obstrucció dels vasos linfátichs. **Edema.**

EDEMASARCA. m. Tumor de naturalesa entre la del edema y la del sarcoma. **Edemasarca.**

EDEMAT, DA. adj. Afectat d' edema. **Edemado.**

EDEMATÍA. f. *Med.* Conjunt de fenómens que constitueixen l' edema. **Edematía.**

EDEMATÓS, A. Pertanyent a l' edema. **Edematoso.**

EDÉN. Paraís terrenal, morada d' Adám y Eva abans de pecar. La Sagrada Escriptura pinta aquest llóch còm un jardí deliciós del qual neixía un riu dividit després en quatre branques. Moisés diu qu' estava plantat de frondosos arbres, entre 'ls que s' hi ha de contar l' arbre del bè y del mal. **Edén** || *Met.* Llóch delitós, plé de vigor, hermosura y amenitat y de situació agradable. **Edén, paraíso.**

EDENITA. f. *Min.* Mena d' anfíbol. **Edenita.**

EDEODINIA. f. *Med.* Dolor que se sent als orgues genitals. **Edeodinia.**

EDEÓGRAF. m. Qui s' ocupa de l' edeografía. **Edeógrafo.**

EDEOGRAFÍA. f. Descripció dels orgues de la generació. **Edeografía.**

EDEOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent a l' edeografía. **Edeográfico.**

EDEÓLECH, GA. m. Qui estudia o escriu sobre edeología. **Edeólogo, edeologista.**

EDEOLOGÍA. f. Part de l' anatomía que tracta dels orgues de la generació. **Edeología.**

EDEOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a l' edeología. **Edeológico.**

EDEOSOFÍA. f. Emissió acompanyada de soroll, pêls orgues de la generació. **Edeosofía.**

EDEOSÓFICH, CA. adj. Pertanyent a l' edeosofía. **Edeosófico.**

EDEOSSOARI, A. adj. Calificatiu dels animals en que predominen orgues sexuals. **Edeozoario.**

EDEOTOMÍA. f. Dissecció dels orgues genitals. **Edeotomía.**

EDEOTÓMICH, CA. adj. Referent a l' edeotomía. **Edeotómico.**

EDETÁ, NA. adj. Natural de Liria, al regne de Valencia. **Edetano.** || pl. Valencians. **Edetanos.**

EDETANÍA. *Geog. ant.* Regió que s' extenía entre 'l mar Mediterrani, la Ilercaonia, la Celtiberia, la Batistania y la Contestanía, y corresponía a part dels regnes d' Aragó y Valencia. **Edetanía.**

EDICIÓ. f. Impressió, publicació d' una obra y la meteixa obra. **Edición.**

EDICTE. m. Manament, decret, ordre pública, pregó. **Edicto.**

EDÍCUL. m. *Arq.* Edifici petit. **Edículo.** || Reproducció minúscula d' algún monument. **Edículo.**

EDIFICACIÓ. f. Fábrica, construcció. **Edificación.** *Met.* Ensenyansa, bon exemple. **Edificación.**

EDIFICADOR, A. m. y f. Qui edifica. **Edificador.**

EDIFICANT. p. a. EDIFICATIU.

EDIFICAR. v. a. Construir algún edifici. **Fabricar, edificar, levantar.** || *Met.* Dónar bon exemple. **Edificar.**

EDIFICAT, DA. p. p. **Edificado.**

EDIFICATIU, VA. adj. Lo que dóna bon exemple. **Edificativo.**

EDIFICATORI, A. adj. Pertanyent a edificar. **Edificatorio.**

EDIFICI. m. Obra, fábrica de casa, palau, iglesia, etc. **Edificio.**

ALSAR UN EDIFICI. fr. EDIFICAR, 1.

EDIL. m. Magistrat de Roma, que cuidava de la policía urbana d' aquella ciutat y per extensió s' aplica als regidors dels nostres municipis. **Edil, concejal.**

EDILICI, A. adj. Lo pertanyent al edil. **Edilicio.**

EDILITAT. f. Cárrech y dignitat del edil y 'l temps que durava. **Edilidad.** || En la historia ecclesiástica és lo meteix que custodia o guarda. **Edilidad.**

EDIMITA. f. *Min.* Substancia que 's trova als basalts d' Edimburg. **Edimita.**

EDINGTONITA. f. *Min.* Silicat aluminós. **Edingtonita.**

EDITAR. v. a. Publicar llibres per compte propi. **Editar.**

EDITOR. m. Qui dóna a llum o cuida de la impressió d' algún escrit. **Editor.**

EDITOR RESPONSABLE. m. Qui firma un periódich y 's constitueix responsable de tot lo que conté. *Editor responsable.* || *Fam.* Qui garantisa o deu garantisar alguna cosa, fet, etc., còm: *la veritat. Garante, responsable.*

EDITORIAL. adj. Referent al editor o a la edició. **Editorial**

EDOCÉFAL. m. *Zool.* Mena de monstre. **Edocéfalo**

EDOCEFALIA. f. *Anat.* Deformitat del nas. **Edocefalia.**

EDOCEFÁLICH, CA. adj. Referent a la edocefalia. **Edocefálico, edocefaliano.**

EDOÍTIS. f. *Med.* Inflamació de les parts sexuals de la dona. **Edoítis.**

EDREDÓ. m. Mena de borrissol del eider, que serveix pera omplir uns coixins mòlt amples, pera posar als llits, ab obgecte d' escalfar els peus. **Edredón.** || Aquestos meteixos coixins. **Edredón.**

EDRI. f. *Ter. ibissench.* Cordam de canya. **Mecha de cañavana.**

EDUARDSITA. f. *Min.* Mena de fosfat de ceri. **Eduardsita.**

EDUART. n. p. **Eduardo.**

EDUCABLE. adj. Lo que pot ésser educat. **Educable.**

EDUCACIÓ. f. Ensenyansa, criansa dels fills. **Educación, doctrina.** || Instrucció en ciencies y costúms. **Educación.** || *Met.* Cortesía, urbanitat. **Educación.**

EDUCADOR, A. m. y f. Qui educa. **Educador.**

EDUCANDO, A. m. y f. Qui va a estudi o al aula pera ésser educat. **Educando.**

EDUCAR. v. a. Dònar educació. **Educar.**

EDUCAT, DA. p. p. **Educado.**

EDUCCIÓ. f. *Fil.* Acte de deduir uua cosa d' un' altra. Educción.

EDULCORAR. v. a. *Farm.* ENDOLSIR.

EDUNÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Guardarse. **Percatarse.**

EF. Nòm de la séptima lletra del abecedari. **Efe.** || Pronunciació catalana de la lletra F. **Efe.** || f. Carácter d' imprempta que representa la lletra *f.* **Efe.** || Punxó de metall ab que 's marca la meteixa lletra. || Planxa de llauna, cartró, etc., pera pintarla. **Efe.**

EFECCIÓ. f. *Mat.* Construcció geométrica dels problemes y equacións. **Efección.**

EFECTE. m. Lo que se segueix d' un' altra cosa y és produit per ella. **Efecto.** || *Mús.* Una sensació forta consemblanta a un sentiment produit per medi dels sons regulars a l' ánima del oient. **Efecto.** || pl. Bèns, particularment de negociants. **Efectos.** || Lo que 's necessita pera alguna maniobra. **Enseres, efectos.** || Al joch de billar la jugada que 's fa pegant a la bola a un costat. **Efecto.**

EFECTE DEVOLUTIU. fr. El coneixement que pren el jutge superior de les providencies del inferior sense suspendre 'n la execució. *Efecto devolutivo.*

EFECTE RETROACTIU. El de tornar arrera. *Efecto retroactivo.*

EFECTE SUSPENSIU. *For.* El coneixement que pren el jutge superior de les providencies del inferior suspenentne la execució. *Efecto suspensivo.*

EFECTES PÚBLICHS. Títols de les obligacións y deute d' un Estat y dels empréstits contractats pêl govern. *Efectos públicos.*

EN EFECTE. m. adv. Efectivament, en realitat. *En efecto.* || En conclusió. *En efecto.*

EN ELS DOS EFECTES. *For. En ambos efectos.*

EN UN SOL EFECTE. *For.* S' entén quan s' admet la apelació per l' efecte devolutiu. *En un solo efecto.*

EVAQUAR D' EFECTE Y FORCES. fr. *Desvirtuar.*

POSAR EN EFECTE. fr. Executar algún progecte. *Poner en efecto.*

TINDRE O SURTIR EFECTE. fr. Lograr lo que s' intenta. *Surtir efecto, tener efecto.*

EFECTIU, VA. adj. Lo qu' arriva a tindre efecte. **Efectivo.**

EFECTIVAMENT. adv. m. Reialment. **Efectivamente, con efecto, de hecho.**

EFECTUACIÓ. f. Acció d' efectuar o dur a terme. **Efectuación.**

EFECTUAR. v. a. Posar per obra. **Realizar, efectuar, ejecutar.**

EFECTUARSE. v. r. TINDRE O SURTIR EFECTE. **Efectuarse.**

EFECTUAT, DA. p. p. **Efectuado.**

EFÉLIDE. f. *Med.* Taca o clapa de la pell a causa d' algún mal. **Efélide.**

EFEMÉRIDES. f. pl. Diari; paper que conté les coses del día. **Efemérides.** || *Astron.* Llibres dels moviments diaris y aspectes dels planetes y dels eclipses de sol y de lluna. **Efemérides.**

EFERENT. adj. *Med.* Calificatiu dels vasos absorbents que ixen dels ganglis linfátichs pêl conducte torácich. **Eferente.**

EFERVESCENCIA. f. Bull excessiu de la sanch. **Efervescencia.** || Bull ab una mena de burgit ocasionat per desferse en gas un còs combinat ab un altre, còm quan fermenta 'l most. **Efervescencia.** || *Met.* Agitació dels ánims. **Efervescencia.**

EFERVESCENT. adj. Lo que fá efervescencia. **Efervescente.**

EFESSEOS (Ad). *Expr. fam.* A TRES QUARTS DE QUINSE.

EFESTIA. fr. *Entom.* Insectes lepidopters, fam. dels ficits, comprenent algunes menes de pirales, quins cuquets viuen als fruits sechs o bé a certes substancies nutritives. **Efestia.**

Efestia

EFFORSARSE. v. r. *Ant.* ESFORSARSE.

EFIALTES. f. *Med.* Somni pesat u ofech experimentat dormint. **Efialtes.**

EFICACIA. f. Activitat, virtut, forsa pera obrar. **Eficacia.**

EFICACÍSSIM, A. adj. sup. **Eficacísimo.**

EFICACÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Eficacísimamente.**

EFICÁS. adj. Actiu, fervorós. **Activo, eficaz.**

EFICASMENT. adv. m. Ab eficacia. **Eficazmente.**

EFICIENCIA. f. Virtut, facultat pera obrar. **Eficiencia.**

EFICIENT. adj. Se diu del que obra o fa alguna cosa y també de la causa que la produeix. **Eficiente.**

EFICTE, A. adj. *Ant.* FINGIT.

EFIDROSIS. f. *Med.* Suor copiosa y general. **Efidrosis.**

EFIGIE. f. Imatge, figura. **Imagen, efigie.**

EFÍMER, A. adj. Lo que dura sols un día. **Efímero.** || *Met.* Instantáneo, de curta durada. **Efímero, pasajero.** || m. *Entom.* Insectes ortopters, de mòlt reduida existencia. **Efímero.**

Efímer

Efipia

EFÍMERA. f. *Med.* Febre que dura no més un día. **Efímera.**

EFIPIA. f. *Entom.* Insectes dipters, braquicers de la familia dels estratromits, que 's troven als tronchs de les alsines velles. **Efipia.**

EFIPIGER. m. *Entom.* Insectes ortopters saltadors, de la fam. dels locustits, que vegeten a les vinyes y destrueixen els brots. **Efipígero.**

Efipiger

EFIPIÓ. m. *Anat.* La fossa pituitaria del os esfenóidich. **Efipión.**

EFLORESCENCIA. f. Fenómeno que presenten mòltes substancies sólides qu'están exposades al contacte del aire, y cedintli l' humitat o aigua 's cubreixen d' una materia polsosa y acaven per convertirse en pòls. **Eflorescencia.** || *Met.* Erupció aguda o crónica, de color roig pujat, ab granets o sense, que surt a algunes parts del còs y en particular a la cara. **Eflorescencia.**

EFLORESCENT. adj. S' aplica als cossos capassos d' eflorir. **Eflorescente.**

EFLORIR. v. n. *Ant.* FLORIR.

EFLUENCIA. f. *Med.* Emanació de corpúsculs que exalen els cossos. **Efluencia.**

EFLUENT. adj. Que raja a modo de riu. **Efluente.**

EFLUIX. m. *Med.* Sortida o expulsió del feto, al

primer o séptim día de la malaltía qu' ataca a la mare. **Eflujo.**

EFLUVI. m. Vapor exalat dels cossos. **Efluvio.**

EFLUXIÓ. f. *Ant.* Evaporació, exalació. **Efluxión.** || *Med.* Eixida del feto fora de la cavitat uterina, quan no 's distingeixen encara 'ls rudiments del producte de la concepció. **Efluxión.**

EFODI. *Biog.* Rabí mòlt anomenat al sigle XV, quin verdader nòm era el de *Peripoth Duran,* autor d' algunes obres. Va convertirse al cristianisme, mes al cap de poch temps va tornar a ferse jueu.

EFUGÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Malgastar. **Derrochar.**

EFUGI. m. Excusa, eixida. **Efugio.**

EFUSIÓ. f. Derramament de líquit y més comunment de la sanch. **Efusión.** || Aixamplament de cor, fervor, ternura. **Efusión.** || *Ant. alquim.* Purificació de la pedra filosofal segóns els antichs alquimistes. **Efusión.**

EGAGRÓPIL. m. *Zool.* Concreció que 's trova a les entranyes dels animals rumiants. **Egagrópilo.** || adj. Que té la forma del egagrópil. **Egagrópilo.**

EGALMENT. adv. m. *Ant.* IGUALMENT.

EGARA. *Geog. ant.* Nòm de Tarrasa, prov. de Barcelona, al temps dels romans.

EGAT. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora de la riera del seu nòm y té 99 hab.

EGESTAT. f. *Ant* POBRESA, INDIGENCIA.

EGÉU. m. *Geog.* Dit de l' archipélach que forma part del Mediterrani entre Assia, Macedonia y Grecia. **Egeo, archipiélago.**

EGIDA. f. *Met.* Tot lo que cubreix o bè serveix pera protegir y resguardar. **Egida.**

EGILOP. f. *Bot.* Mena d' ordi, ab fulles semblantes a les del blat, flors petites formant grupus de cinch en cinch, y grans obloncħs, punxaguts pêls dos extréms y de color vermell. || Una mena de seba. **Rompesador, egilopsis.**

EGIPCI, A. m. y

EGIPCIÁ, NA. adj. Qui és natural de y lo pertanyent a Egipte. **Egipciano, egipcio.**

EGIPCIACH, CA. adj. Lo pertanyent a Egipte. **Egipciaco.** || m. *Farm.* Medicament de mel, verdet y vinagre cuit fins a la consistencia d' ungüent. **Egipciaco.**

EGIPTE. m. País de l' Africa. **Egipto.**

ÉGIRA. f. *Crón.* Era dels maometans que comensa a contarse desde la fugida o *égira* de Maoma. **Égira.**

EGIRÍ. m. *Farm.* Especie d' ungüent quin ingredient principal era 'l fruit del vern. **Egirino.**

EGÓFACH, GA. adj. Qui menja carn de cabra. **Egófago.**

EGOFONÍA. f. *Med.* Modo de ressonar la veu per entre l' estetóscop. **Egofonía.**

EGOFÓNICH, CA. adj. Referent o pertanyent a la egofonía. **Egófono, egofónico.**

EGOÍSME. m. Cuidado excesiu de la propia conveniencia, sense atendre pera res a la dels altres. **Egoísmo.**

EGOISTA. m. Qui sols se cuida del seu propi profit y conveniencia. **Egoísta.**

EGOLOGÍA. f. Tractat sobre l' egoisme. **Egología.**

EGOLÓGICH, CA. adj. Relatiu a l' egología. **Egológico.**

EGOMISME. m. Sistema consistent en creure's un l' únich ésser existent. **Egomismo.**

EGOPODI, A. adj. *Zool.* De potes per l' istil de les de la cabra. **Egopodio, egópodo.**

EGÓS. m. *Ter. Ibissench.* Ardidesa. **Atrevimiento.**

EGÓSOM. m. *Entom.* Mena d' insectes coleópters de la fam. dels cerambicits, que sejornen a tota sort d' arbres. **Egósomo.**

Egósom

EGOTISME. m. Manía de parlar un de sí meteix. **Egotismo.**

EGOTISTA. m. Afectat de egotisme. **Egotista.**

EGREGI, A. adj. Insigne, illustre. **Egregio.**

EGRESSIÓ. f. Traspás d' una finca de la corona a una corporació o particular. **Egresión.**

EGUA. f. y 'ls seus derivats. EUGA.

EGUAL (María). *Biog.* Poetisa mòlt inspirada. Nasqué a Castelló de la Plana en 1698, morint ben jove en 1735. Fou muller d'en Cristófol Peris, marqués de Castelltort. Escrigué abundantment en vers y en prosa, distingintse en el genre relligiós, axís còm per l' erudició; emprô cremá la majoría de ses obres, de les quals, per etzar, resten un volúm de poesíes, altre ab dues comedies, una lloa y un romans a la adoració dels reis.

EGUALAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Igualar.**

EGUINYÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Convéncer. **Convencer.**

EIMERICH (Nicolau). *Biog.* Teólech y inquisidor, nascut a Girona (1320-1399), enemich dels lulistes, a quins va perseguir, y partidari dels Papes Climent VII y Benet VIII.

EIPSINOICH, CA. adj. *Med.* Calificatiu de l' acció absorbent de la pell. **Eipsicnoico.**

EIX. pron. demostratiu. **Ese, esa.**

EIX. m. Barra o barreta de fusta o metall que, passant pêl centre d' un còs, li serveix d' apoi pêl seu moviment giratori. **Eje.**

POSAR L' EIX A LA RODA DEL CARRO. *Enejar.*

EIXADA. f. AIXADA.

EIXADERS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Belianes, prov. de Lleida.

EIXÁM. m. AIXÁM.

EIXAMENT. adv. m. *Ant.* IGUALMENT, AIXÍS METEIX.

EIXAUS. m. pl. *Ant.* AIXAUS.

EIXÁVEGA. f. XÁVEGA.

EIXE. *Ter.* pron. demostratiu. EIX, AQUEIX.

EIXERT. m. EMPELT.

EIXELLAR. m. *Ant.* AIXELLERÓ.

EIXIDA. L' acció d' eixir. **Salida.** || Despaig, venda. **Salida, despacho** || La part per ont s' ix. **Salida.** || Passeig al camp. **Salida.** || *Met.* Pretext, recurs. **Salida, escapatoria, efugio.** || Ocurrencia viva y repentina. **Arranque.** || f. Acció y expressió aspra y sensible del geni natural d' algú, especialment de qui no s' esperava. **Vuelta.** || L' acomesa que fá alguna partída de tropa d' una plaça sitiada. **Salida, erupción.** || Marxa de la tropa. **Salida.** || Medi o raó ab que 's vens algún argument, dificultat o perill. **Salida.** || Fí o terme d' algún negoci. **Salida.** || El document que dóna 'l celador pera mudar d' habitació. **Salida.** || CEL OBERT. || GALERÍA.

DÓNAR EIXIDA. fr. Despatxar prompte algún negoci. *Dar expediente ó salida ó vado.*

EIXIDURA. f. Tumor a algunes parts del còs y especialment a la boca. **Flemón.** || *Ant.* Tumor. **Landre.**

EIXIR. v. n. Passar de dins a fora. **Salir.** || Marxar, anar. **Salir.** || Manifestarse, aparéixerse, còm: *eixir el sol.* **Salir.** || Brotar, néixer. **Salir.** || Excedir

una cosa del nivell d' un' altra. **Salir, sobresalir, resalir, resaltar.** || Adquirir instrucció o contreure algún mal hábit o costúm, còm: *eixir bon gramátich, jugador,* etc. **Salir**. || Procedir, originarse una cosa de un' altra. **Salir, proceder.** || Acavar, concloure. **Salir, acabar.** || Publicarse alguna cosa. **Salir.** || Dir o fer alguna cosa inesperada o fora de cas. **Salir.** || Importar, costar, còm: *eixir barato.* **Salir.** || Ocórrer, sobrevindre, oferirse de nou. **Salir.** || Deslliurarse de algún apreto o cuidado. **Salir.** || Tocar, correspondre, quedar en net desprès d' algún cálcul. **Salir.** || Deixar de desempenyar algún ofici o cárrech. **Salir.** || Èsser elegit o tret per sort. **Salir.** || Acavar un camí o carrer en alguna part. **Salir, dar, parar.** || Esdevindre alguna cosa del modo que 's desitja, còm: *eixir la loteria.* **Salir.** || Abans de la preposició *ab,* equival a conseguir lo qu' expressa 'l nòm que li segueix, còm: *eixir ab la seua.* **Salir.** || Lograr d' algú ab súpliques que fassi alguna cosa **Recabar, acabar.**

EIXIR A L' ENCONTRE. fr. EIXIR AL PAS. || *Met.* Oposarse, plantar cara, lluitar ab algú. *Salir al encuentro.* || Tallar una conversa. *Salir al encuentro.*

EIXIR A LLUM. fr. Eixir alguna cosa al públich. *Salir á luz.*

EIXIR A PLASSA. fr. Publicarse lo ocult. *Salir á plaza.*

EIXIR AL PAS. fr. Sortir a robar. *Salir al encuentro, al camino.*

EIXIR BÈ. fr. REEIXIR.

EIXIR CAR. fr. Costar mòlt preu. *Salir, costar caro.* || *Met.* Resultar a algú mòlt perjudici o dany de la execució d' alguna cosa. *Costar caro.*

EIXIR DE L' ESCLOFOLLA DE L' OU. fr. *Met. Salir del cascarón.*

EIXIR DE TINO. fr. Fer algún disbarat per la veëmencia d' alguna passió o afecte. *Salir de juicio, de seso.*

EIXIR DEL BARRANCH. fr. Deslliurarse d' algún gran travall o greu dificultat. *Salir del barranco.*

EIXIR DEL FOCH Y CAURE A LES BRASES, O EIXIR DEL FANCH Y CAURE AL BARRANCH. *Ref. Huir del fuego y dar en las brasas; salir del lodo y caer en el arroyo.*

EIXIR FOCH DE LA CARA O DE LES GALTES D' ALGÚ fr. *Met.* Estar mòlt encès. *Echar ascuas.*

EIXIRNE. fr. Acavar, sortir bè d' alguna cosa. *Salir con ello.*

EIXIRSE DE FOGÓ. fr. Prorrompre en paraules injurioses contra d' algú. *Despepitarse, desbocarse.*

¡IX D' AQUÍ O IXME DEL DEVANT! *Loc.* Ab que 's demostra l' enfado que 's té al qui está present. *¡Quita de ahí! ¡Quitáteme de delante!*

LA PARAULA QUE HA EIXIT DE LA BOCA NO POT TORNAR ENRERA. *Ref. La palabra que se soltó no puede recogerse.*

NO PODER EIXIR D' ALGÚ. fr. No poder lograr que és de raó. *No poderse valer con alguno, no poder hacer carrera con alguno.*

QUI DEL LLOP PARLA PROP LI IX. *Ref. En nombrando el ruin de Roma luego asoma.*

SI N' EIXIM NO FARÉM POCH O JA FARÉM PROU. *Loc. fam.* Denota 'l gran perill o dificultat d' eixir bè de alguna cosa. *Bien va la cabra coja como el lobo no la coja.*

EIXIRSE. v. r. Apartarse o eximirse d'alguna cosa. **Salir.** || Adquirir desembarás en les accións. **Romperse.** || Abocarse o sobreixirse un líquit. **Salirse, derramarse.**

EIXIT, DA. p. p. **Salido.** || adj. Se diu del animal que desitja la cópula ab lo del altre sexe. **En celo.** || ESTORDIT.

EIXITURA. f. *Med.* Abcés que treu materia. **Exitura.** || Tota mena d' elements pútrits. **Exitura.**

EIXORCH, CA. m. y f. *Ant.* Estéril, qui mor sense successió llegítima. **Mañero, mañera.**

EIXOVAR. m. *Ant.* Parament de casa. **Ajuar.**

EJECCIÓ. f. *Ant.* EXPULSIÓ.

EJERICH (Jaume). *Biog.* Escriptor y cronista del sigle XVI. Va morir en 1552.

EL. Pronunciació de la lletra L, segóns l' us antich. Avui se pronuncía formant síl·laba directa. **Ele.** || Article determinat masculí singular. **El.** Alguns escriuen **Lo.** || Contracció de la conjnncció *e* y del article *lo.* **Y le.** || pron. **Le.** || Nóm que 's dòna a Dèu en la sagrada Escriptura, y vol dir: Dèu fort, poderós. **El.**

ELABORABLE. adj. Lo que 's pot elaborar. **Elaborable.**

ELABORACIÓ. f. Travall primorós, perfet. **Elaboración.**

ELABORAR. v. a. Travallar ab perfecció. **Elaborar.**

ELABORAT, DA. p. p. **Elaborado.**

ELADI, A. n. p. **Eladio.**

ELAENA. f. Cos blanch que resulta de la destilació simultánea dels ácits metoélich y hidroélich. **Elaena.**

ELAFOGRAFÍA. f. Tractat sobre 'ls cerfs. **Elafografía.**

ELAFÓGRAFO. m. Qui s' ocupa de la elafografía. **Elafógrafo.**

ELAFRÁ, NA. adj. *Zool.* Semblant al cerf. **Elafrano.**

ELAGAT. m. *Quím.* Combinació del ácit elágich. ab una base salificable. **Elagato.**

ELÁGICH, CA. adj. *Quím.* Epítet del ácit format pêl negre de les gales. **Elágico.**

ELAIDAT. m. *Quím.* Combinació del ácit eláidich ab una base. **Elaidato.**

ELÁIDICH, CA. adj. *Quím.* Pertanyent a la elaidina. **Eláidico.** || Epítet d' un ácit que resulta de la sabonificació de la elaidina. **Eláidico.**

ELAIDINA. f. *Quím.* Substancia sólida que resulta de l' acció del ácit pironítrich sobre 'ls olis. **Elaidina.**

ELAÍNA. f. La part dels olis grassos que 's manté líquida a la temperatura ordinaria. **Elaína.**

ELAMBICACIÓ. f. Análisis de les aigues minerals.

ELAMÍ. m. *Mús.* Nóm d' un signe, corresponent al *mi* de la escala comuna. **Elamí.**

ELANI. m. *Ornit.* Aucell de la familia dels falcónits, tribu dels milvins, ab plomatge compacte, ales llargues y agudes y qüa curta. El pit y el ventre blanch, les ales negres y el coll gris blavench. **Elanio.**

ELAQUIR. m. *Quím.* Tritóxit de ferro. **Elaquir.**

ELARGIMENT. m. *Ant.* L' acte de dónar llivertat al pres. **Soltura.**

ELARGIR. v. a. Deixar anar a un pres, posarlo en llivertat. **Soltar.**

ELASMIA. f. *Ictiol.* Placa transversal que té la balena en lloch de dents. **Elasmia.**

ELASMÓS. m. *Min.* Telurur d' or plumbífer que 's trova en les mines de Nagyag (Transylvania). **Elasmoso.**

ELASTICITAT. f. Propietat d' algúns cossos pera recobrar llur figura y extensió primitives un cop deixa d' obrar la causa mecánica que les alterava. **Elasticidad.**

ELÁSTICH, CA. adj. Lo que té elasticitat. **Elástico.** || m. Cadá una de les dues llenques de cuiro o de roba que, descansant sobre 'l muscle, serveixen pera sostindre 'ls pantalóns. **Tirantes.**

ELASTIFICACIÓ. f. L' art d' elastificar o de fer elástich un cos que no ho era. **Elastificación.**

ELASTIFICAR. v. a. Dónar elasticitat a un cos, fer que 's torni elástich. **Elastificar**.

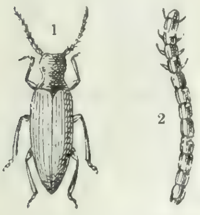

Eláter del blat: 1, insecte; 2, cuquet

ELÁTER. m. *Entom*. Mena d' insectes coleopters dels elaterits, que boten a certa altura, al caure de espatlles **Elátero**.

ELATERI. m. *Farm*. Certa preparació purgant, composta de cogombre silvestre. **Elaterio**.

ELATERIA. f. *Bot*. Nóm genérich dels fruits que 's divideixen en grills quan son madurs. **Elateria**.

ELATERINA. f. Principi crestallisable blanch, insoluble a l' aigua, soluble a l' alcofoll bullent, a l' éter y als olis, que s' extreu del cogombre bort. **Elaterina**.

ELATERIÓ. m. Extracte del cogombre bort. **Elaterión**.

ELATÉRICH, DA. adj. *Entom*. Que té les molles o ressorts elástichs, parlant d' insectes. **Elatérido**.

ELATERITA. f. *Min*. Substancia negrenca, d' un vert fosch, tova, elástica, fusible, considerada còm un combustible pertanyent al ordre dels betúms. **Elaterita**.

ELATERÓMETRE. m. *Fís*. Instrument pera amidar la elasticitat del aire. **Elaterómetro**.

ELATEROMETRÍA. m. *Fís*. Art d' apreciar la elasticitat del aire tancat al receptacle d' una máquina. **Elaterometría**.

ELATITA. f. *Min*. Varietat d' óxit de ferro. **Elatita**.

ELATOBRANQUI, A. adj. Epítet dels moluschs que tenen les branquies branquilloses y fulloses. **Elatobranquio**.

ELAYODAT. m. *Quím*. Combinació del ácit elayódich ab una base. **Elaiodato**.

ELAYÓDICH, CA. adj. *Quím*. Que conté elayodo. **Elaiódico**. || Epítet d' un ácit format del elayodo. **Elaiódico**.

ELAYODO. m. La part més espirituosa dels olis volátils. **Elaiodo**.

ELAYÓMETRE. m. *Quím*. Instrument que serveix pera midar la densitat dels olis. **Elaiómetro**.

ELAYOMETRÍA. f. *Quím*. Part de la química que ensenya a amidar la densitat dels olis. **Elaiometría**.

ELAYOMÉTRICH, CA. adj. *Quím*. Referent a la elayometría y al elayómetre: **Elaiométrico**.

ELCHE. *Geog*. **Elx**.

ELCOCIS. f. *Med*. Font que 's fa a la pell, produida per l' acció dels agents corrosius. **Elcocis**.

ELDA. *Geog*. Vila de la prov. d' Alacant, bisbat d' Oriola, part. jud. de Monóvar; és a la vora del riu Vinalopo, té estació de F.-C. y 6,166.

ELÉBOR. m. *Bot*. BALADRE.

ELEBORINA. f. *Bot*. Herba de varies menes que s' emplea contra 'l mal gálich. **Eleborina**. || Reïna que 's trova en les arrels del elébor. **Eleborina**.

ELECCIÓ. f. Nombrament d' alguna persona o cosa per vots. **Elección**. || Discerniment, discreció, llivertat pera obrar. **Elección**. || Elevació a una dignitat. **Elección**. || La que 's fa per sort. **Elección**.

ELECCIÓ CANÓNICA. La que 's fa en la forma establerta pel concili general lateranense celebrat en temps d' Ignocent III per un d' aquestos tres modos: per quasi inspiració, compromís, o escrutini. *Elección canónica*.

AB ELECCIÓ. m. adv. Ab judici o coneixement. *Con elección*.

SENSE ELECCIÓ. m. adv. Confusa, temerariament. *Sin elección*.

ELECTE, A. p. p. *Ant*. ELEGIT.

ELECTIU, VA. adj. Lo que 's fa o 's dóna per elecció. **Electivo**.

ELECTIVA. f. Se diu de la forsa en virtut de la qual un cos simple o compost opera la descomposició d' un compost binari. **Electiva**.

ELECTIVITAT. f. Facultat d' elegir o d' ésser elegit. **Electividad**.

ELECTOR. m. Qui elegeix o té dret pera elegir. **Elector**. || Cada un dels prínceps d' Alemanya, als qui corresponía la elecció y nombrament d' emperador. **Elector**.

ELECTORAL. adj. El pertanyent a la dignitat de elector del imperi. **Electoral**. || Relatiu a electors o a eleccións, còm: *drets electorals, districte electoral*. **Electoral**.

ELECTORAT. m. Estat soberá d' Alemanya, quin príncep tenía dret d' elegir emperador. **Electorado**. || Dignitat electoral. **Electorado**.

ELECTRE. m. Ambre groch y transparent. **Ambar, electro**. || Metall que té quatre parts d' or y una de plata. **Electro**.

ELÉCTRICH, CA. adj. Lo que comunica electricitat o 'n té. **Eléctrico**.

ELECTRICISME. m. Sistema qu' abarca tots els fenómens eléctrichs. **Electricismo**.

ELECTRICITAT. f. Propietat dels cossos en certs estats de despedir espurnes a manera de raigs, excitar fortes commocións, encendre substancies combustibles, atreure y repelir els cossos lleugers que s' hi acosten. **Electricidad**.

ELECTRICITAT NEGATIVA. *Fís*. La qu' adquireix la reïna fregada ab llana o pell. *Electricidad negativa*.

ELECTRICITAT POSITIVA. *Fís*. La qu' adquireix el vidre fregat ab llana o pell. *Electricidad positiva*.

ELECTRICITAT VÍTREA. *Fís*. ELECTRICITAT POSITIVA.

ELECTRISABLE. adj. Capás d' electrisarse. **Electrizable**.

ELECTRISACIÓ. f. Acte y efecte d' electrisar o de electrisarse. **Electrización**

ELECTRISAR. v. a. Comunicar la electricitat. **Electrizar**. || *Met*. Exaltar, inflamar l' ánim. **Electrizar**.

ELECTRISAT, DA. p. p. **Electrizado**.

ELECTRÍU. f. Muller del príncep elector. **Electriz**.

ELECTRÓFOR. m. Instrument pera conservar la electricitat. **Electróforo**.

ELECTRÓGENO. m. Causa desconeguda dels fenómens eléctrichs. **Electrógeno**.

ELECTRÓGRAF. m. Escriptor sobre la electricitat. **Electrógrafo**.

ELECTROGRAFÍA. f. Tractat de la electricitat. **Electografía**.

ELECTROLISACIÓ. f. Análisis d' un cos per medi de la electricitat. **Electrolización**.

ELECTROLISAR. v. a. Analisar per medi de la electrisitat. **Electrolizar**.

ELECTROLISIS. f. *Fís. y Quím*. Descomposició d' un cós per l' acció d' una corrent eléctrica.

ELECTRÓLIT. m. Cós que té 'ls elements descompostos per la electricitat. **Electrólito**.

ELECTROLÍTICH, CA. adj. Que té 'ls carácters de un electrólit. **Electrolítico**.

ELECTROLOGÍA. f. Tractat sobre l' electre. **Electrología**.

ELECTRÓMETRE. m. Instrument pera conéixer la forsa de la electricitat. **Electrómetro**.

ELECTROMETRÍA. f. Mida de la electricitat. **Electrometría**.

ELECTROMICRÓMETRE. m. Instrument pera amidar la electricitat en petites quantitats. **Electromicrómetro.**

ELECTROMICROMETRÍA. f. Art d' amidar les quantitats mòlt petites d' electricitat. **Electromicrometría.**

ELECTROMOTOR. m. *Fís.* Máquina o aparell que produeix un moviment per combinació de la electricitat ab el magnetisme. **Electromotor.**

ELECTROPUNTURA. f. Tractament que consisteix en transmetre la electricitat per medi d' agulles clavades a la pell. **Electropuntura.**

ELECTROSCOPIA. f. Investigació de la mena de electricitat que pot tindre un cos. **Electroscopia.**

ELECTRÓSCOPO. m. *Fís.* Instrument pera conéixer si un cós está electrisat. Consisteix en dos fulls d' or o dues boletes de moll de saúch que penjen d' uns fils. Si al acostar'hi un cós se separen els fulls o les boletes es proba de que 'l cós té electricitat. **Electroscopio.**

ELECTROSTÁTICH, CA. adj. Epítet dels efectes d' una pila o máquina eléctrica. **Electrostático**

ELECTROTERAPIA. f. Us de la electricitat còm a medi terapéutich. **Electroterapia.**

ELECTROTERÁPICH, CA. adj. Lo referent a la electroterapia. **Electroterápico.**

ELECTROTIPIA. f. Reproducció de tipus per medi de la electricitat. **Electrotipia.**

ELECTROTÍPICH, CA. adj. Lo que pertany o es concernent a la electrotipia. **Electrotípico.**

ELECTROTIPISTA. s. y adj. Qui 's dedica a la electrotipia. **Electrotipista.**

ELECTUARI. m. *Farm.* Confecció composta de substancies medicinals: n' hi há de diferentes menes. **Electuario.**

ELEFANCÉFALA. f. *Anat.* Materia grassa que 's trova al cervell. **Elefancéfala.**

ELEFANCÍA. f. Lepra de color negrench causada per humors melancólichs y fleumátichs. **Elefancía.**

ELEFANCÍACH, CA. adj. Qui pateix elefancía, y lo que li pertany. **Elefancíaco.**

ELEFANT. m. *Zool.* Animal mòlt corpulent d'Assia y África, ab el morro de dalt llarch en forma de trompa, que li serveix còm de má. **Elefante.** || *Ictiol.* Cert peix, dit aixís per la semblansa ab el de terra. **Elefante marino.**

ELEFANTA. f. *Zool.* La femella del elefant. **Elefanta.**

ELEFANTÍ, NA. adj. Lo pertanyent al elefant. **Elefantino.**

ELEFANTÍASSIS. f. Mena de mal de Sant Llatzer, propi dels paissos cálits: malaltía de la pell que 's caracterisa per unes butllofes inflamatories o per taques grogues: és mòlt greu y descomposa mòlt depressa els teixits cutanis. **Elefantíasis.**

ELEFANTÓFACH, GA. adj. Qui s' alimenta de carn d' elefant. **Elefantófago.**

ELEFANTOGRAFÍA. f. Tractat o historia del elefant. **Elefantografía.**

ELEFANTOPEDIA. f. *Med.* La lepra elefancía dels peus. **Elefantopedia.**

ELEGANCIA. f. Bona elecció y colocació de paraules y frases. **Elegancia.** || Hermosura, gracia, gentilesa. **Donaire, elegancia, despejo, buen arte.**

ELEGANT, A. adj. Adornat, esmerat, cult. **Compuesto, elegante, pulido.** || Hermós. **Elegante.** || Graciós. **Donoso, gracioso.** || Dit del discurs. **Elegante.** || En sentit restricte se diu de la persona que vesteix ab subjecció a la moda, y també dels trajos o coses arreglades a ella. **Elegante.**

ELEGANTÍSSIM, A. adj sup. **Elegantísimo.**

ELEGANTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Elegantísimamente.**

ELEGANTMENT. adv. m. Primorosament, ab elegancia. **Elegantemente.** || *Met.* Ab esmero y cuidado. **Elegantemente.** || Exactament. **Elegantemente.**

ELEGÍA. f. Poema, cançó de coses tristes, y a vegades d' alegres y amoroses. **Elegía.**

ELEGÍACH, CA. adj. Lo que pertany a la elegía. **Élego, elegíaco.**

ELEGIBILITAT. f. Veu comuna en el dret canónich, y significa capacitat d' ésser elegit. **Elegibilidad.** || En general, capacitat pera ésser elegit pera qualsevol cárrech. **Elegibilidad.**

ELEGIBLE. adj. Lo que 's pot elegir. **Elegible.**

ELEGIÓGRAF. s. y adj. Qui inventa o escriu elegíes. **Elegiógrafo.**

ELEGIR. v. a. Triar, destinar una persona o cosa a algún fí. **Elegir.** || PREDESEINAR.

ELEGIT, DA. p. p. **Elegido.** || Nombrat pera algún empleu de dignitat. **Nombrado, electo, elegido.** || m. Admés en algún ordre. **Elegido.** || pl. Per antonomasia 'ls predestinats. **Elegidos, escogidos.**

ELEMENT. m. Principi físich qu' entra en la composició de tots els cossos que poden resoldre's. **Elemento.** || pl. Fonament y primers principis de les ciencies y les arts. **Elementos.**

ELEMENTAL. adj. y

ELEMENTAR. adj. Pertanyent als elements, o lo que participa d' ells. **Elementar, elemental.** || *Met.* Fundamental, principal. **Elemental, elementar.**

ELEMÍ. m. Reïna sólida, groguenca, d' olor de fonoll, qu' entra en la composició de mòlts ungüents y vernissos. **Elemí.**

ELEMÍFER, A. adj. *Bot.* Que produeix l' elemí. **Elemífero.**

ELENA. f. *Bot.* Varietat de la tulipa. **Elena** || *Astron.* Una de les estrelles Cástor y Pólux quan se la considera aillada. **Elena.** || Nòm propi de dona. **Elena.**

Elench

ELENCH. m. Taula, índice. **Catálogo, elenco.** || *Entom.* Insectes ripipters de la familia dels estilopters, ab menes minúscules que viuen en el cós de les abelles solitaries. **Elenco.**

ELENOFOR. m. *Entom.* Insectes coleópters dels teniobridits que viuen entre les ruines. **Elenoforo.**

ELEÓFACH, GA. adj. Que s' alimenta d' olives. **Eleófago.**

ELEOLAT. m. *Farm.* Medicament que pot tindre per excipient dels seus principis qualsevulla mena d' oli. **Eleolado. eleóleo.**

ELEÓLICH, CA. adj. Que conté oli còm a excipient. **Eleólico.**

ELEOLIT. m. *Min.* Mineral vidriós de mòlt brill, de color verdós o rogench que 's trova a Noruega. **Eleolito.**

ELEÓMEL. m. Bálsem oliós produit per un arbre del Assia. **Eleómelo.**

ELEÓPTENE. m. Part dels olis volátils que resta líquida a una temperatura més baixa que la ordinaria. **Eleópteno.**

ELEOSÁCAR. m. Oli barrejat ab sucre. **Eleosácaro.**

ELESMATIS. m. Óxit de plom obtingut per calcinació. **Elesmatis.**

ELESPONT. m. **Helespont o Hel-lespont.**

ELEST. m. *Ant* ELEVACIÓ. || adj. ELEGIT.

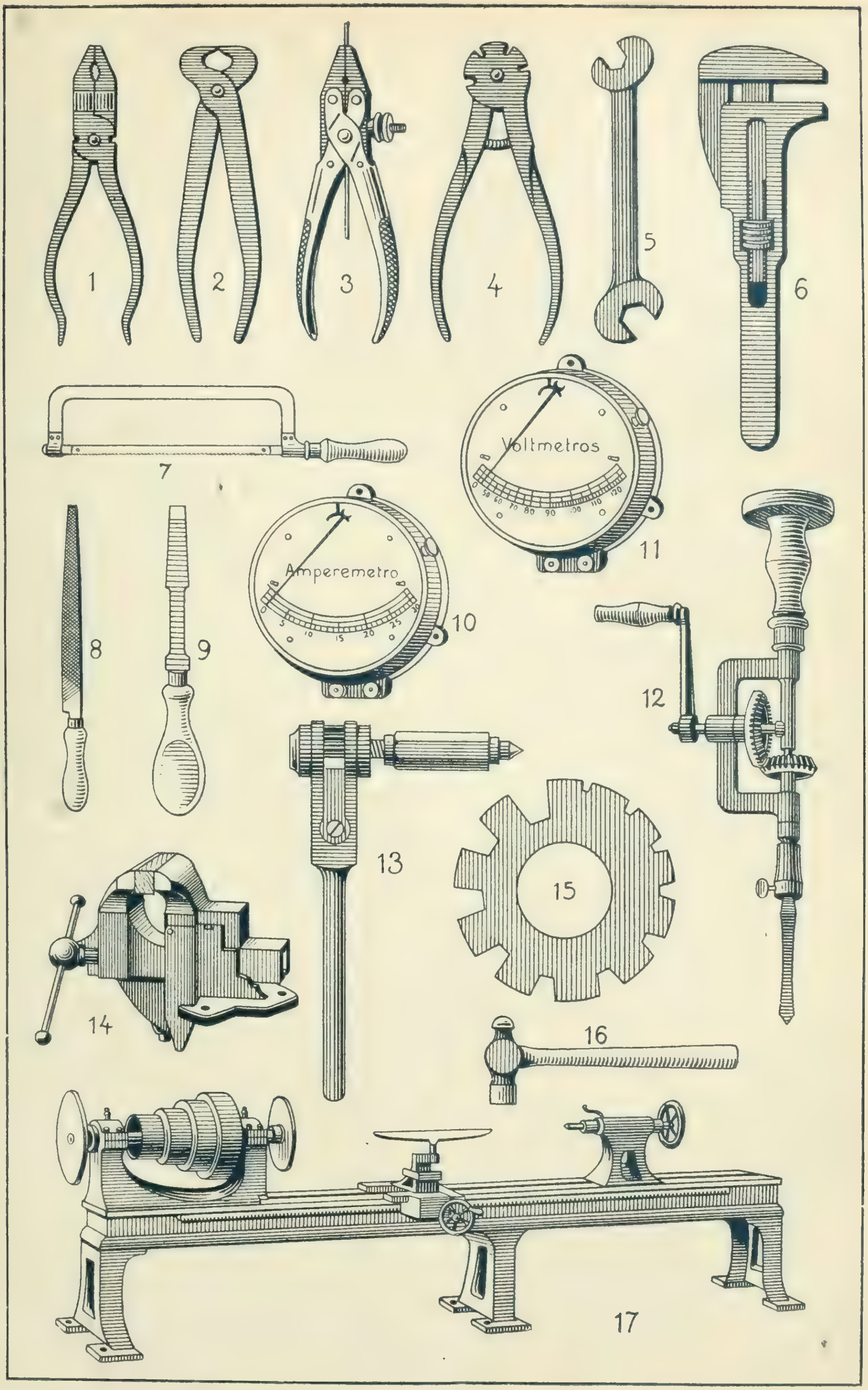

1. Alicates. 2. Estenalles. 3 y 4. Pinses especials. 5 Clau. 6. Clau anglesa. 7. Serra. 8. Llima. 9. Desenroscador. 10. Amperimetre. 11. Voltimetres. 12. Birbiquí. 13. Xitxarra. 14. Atornejador. 15. Mida. 16. Martell. 17. Torn.

ELET, A. adj. ELEGIT. || m. S'aplica als practicants de notaris passats que no tenen plaça. **Electo.**

ÈSSER BON ELET. *Loc. fam.* ÉSSER UN BON APÓSTOL.

ELEUTERI. n. p. **Eleuterio.**

ELEUTEROFOBIA. f. Horror a la llivertat. **Eleuterofobia.**

ELEUTERÓFOBO, A. adj. Qui té horror a la llivertat. **Eleuterófobo.**

ELEUTEROMANÍA. f. Amor excessiu a la llivertat **Eleuteromania.**

ELEUTEROMANIÁTICH, CA. adj. Maniátich per la llivertat, apassionadíssim per les idees lliverals. **Eleuteromaníaco, eleuteromaniático, eleuterómano.**

ELEUTEROTECNIA. f. Ciencia que tracta dels medis que té l' home pera comunicar les seues idees als demés. **Eleuterotecnia.**

ELEUTEROTÉCNICH, CA. adj. Referent a la eleuterotecnia. **Eleuterotécnico.**

ELEVACIÓ. f. L' acció d' alsar alguna cosa treientla del seu lloch. **Elevación.** || L' acció d' alsar cap amunt alguna cosa sense tréurela del seu lloch, còm: *el braç, l' ull,* etc. **Elevación.** || Altura. **Elevación.** || Colocació a algún puesto o dignitat. **Elevación.** || Suspensió, enagenament dels sentits. **Elevación, elevamiento.** || Dit del estil. **Elevación.**

TIRAR PER ELEVACIÓ. fr. *Art.* Tirar de modo que formant el cos llensat una córba, caigui ont un vulgui. *Tirar por elevación.*

ELEVADAMENT. adj. m. Ab elevació. **Elevadamente.**

ELEVAR. v. a. Alsar en alt. **Elevar.** || Colocar a algú en un empleu honorífich. **Elevar.** || Alabar mòlt. **Elevar, ensalzar.** || Encantar, admirar. També s' usa còm recíproch. **Elevar.** || *Arit.* y *álg.* Pujar una quantitat a un' altra de superior per medi de la multiplicació. **Elevar.**

ELEVARSE. v. r. Sobrepujar. **Levantarse, elevarse, descollar.** || *Met.* Transportarse, enagenarse. **Elevarse, enajenarse, transportarse, arrobarse, arrebatarse.**

ELEVAT, DA. p. p. **Elevado.** || adj. *Met.* Dit del lloch o empleu. **Alto, elevado.** || Dit del estil. **Sublime, elevado.**

ESTAR ELEVAT. fr. Estar distret. *Estar en babia.*

ELI, ELI. *Ant* **Leri. leri.**

ESTAR AL ELI. *Loc. ant.* ESTAR LERI, LERI.

ELÍANA (La). *Geog.* Caseriu del terme de la Pobla de Vallbona, prov. de Valencia.

ELÍAS (Antoni). *Biog.* Distingit jurisconsult que va néixer a Arenys de Mar (1817-1881), havent figurat per sos travalls en les principals corporacións catalanes. Era individuo de l' Academia de Jurisprudencia y Llegislació y de la de Ciencies naturals y Arts, y fou promotor fiscal y advocat de beneficencia. Va escriure mòltes obres professionals entre quines s' han d' esmentar les següentes: *Manual de derecho civil vigente en Cataluña; Tratado de derecho civil y foral de España; Tratado de legislación hipotecaria; Atlas geográfico, histórico y estadístico de España; Compendio de las Insituciones y derecho de la monarquía española.*

— (JOSEPH). *Biog.* Famós organista que algúns autors suposen catalá, o descendent de la nostra terra. L' any 1743, era mestre del Reial monastir de les Descalces a Madrit. A la seua mort va deixar escrites mòltes composicións musicals pera orgue, instruments de corda, y veus humanes.

— (FRANCESCH X). *Biog.* Escriptor relligiós notable, mòlt distingit per la puresa de dicció que's nota a les seues obres llatines. Era natural de Lleida y vivía a mitjans del sigle XVIII. Va estudiar a Cervera; va ésser rector del Colegi de l' Assumpció y després va entrar a la Congregació de St. Felip Neri a Barcelona. Va traduir del italiá la *Vida del Ilmo. Sr. don José Andrés Gasch,* etc. (Barna., 1765); del francés: *Consideraciones para escitar y fomentar en nuestros corazones el amor divino.* (Madrid, 1767). Son originals d' ell: *Compendio de la vida de San Francisco de Sales* (Barna., 1764); *De vita et scriptis Petri Fontidonii Segoviensis,* etc., (Barna., 1777). *De vita ven. Agustini Carusii* (Barna., 1765).

— (DE BARJOLS). *Biog.* Poeta provençal del sigle XIII, que va sejornar mòlts anys a la Cort d' Alfons II, comte de Provença, y més tart, va ferse frare de la comunitat de *Germans Pontifix* a Avinyó.

— Y BUSQUETS (JOSEPH). *Biog.* Remarcable advocat, que va néixer a Bagur, ont va viure fins a 1810, que tingué d' emigrar fugint dels francesos. Va ésser assessor militar de Girona y procurador síndich del ajuntament de Barcelona l' any 1821, havent firmat ab aquest carácter la capitulació de la ciutat als francesos en 1823. Va emigrar a França, y al retornar a Barcelona, va ésser fins a la seua mort promotor fiscal de l' Audiencia.

— Y DE ORIOLA (JOSEPH). *Biog.* Jurisconsult eminent, del sigle XVIII, natural de la vila de Ripoll.

ELÍCIT, A. adj. Epítet de tot lo que neix espontániament de la voluntat. **Elícito.**

ÉLICH. m. Se diu d' una de les varietats del dialecte eoli. **Élico.**

ELICOTREM. m. *Anat.* Overtura entre 'ls dos conductes de la part superior del caragol a l' oido intern. **Elicotremo.**

ELICTRIÓ. m. Aleació d' or, arám y argent. **Elictrión.**

ELIDIR. v. a. Suprimir alguna lletra. **Elidir.** || *For.* Refutar. **Elidir.**

ELIENOR. f. *Ant.* Nòm propi de dona. **Eleonor.**

ELÍES Y RUBERT (Antoni). *Biog.* Escriptor erudit y doctor en lleis, que al sigle XVIII vivía a Vilanova de Meyá y en 1805 dònava fé de vida llegint travalls seus a l' Academia de Bones Lletres de Barcelona. És autor de: *Discurso sobre el origen y progresos de los pósitos ó graneros públicos en los pueblos.* (Vol. fol. Cervera, 1787). — *Origen de las barras en el escudo de armas de Aragón;* memoria llegida a la R. Academia de la Historia, atribuida injustament a Joan Sans y Barutell. — *Sobre las monedas de terno.* — *Sobre affers de armes y caballés.* — *¿Qué autores ó documentos existen que puedan conducir para arreglar una gramática catalana, junto con un catálogo de las obras que se han escrito en lengua catalana desde el reinado de Jdime el Conquistador?* (1795). — *Discurso sobre si tuvo España todos ó algunos de los 24 reyes primeros que escribe Feliu en sus Anales* (1804). — *¿Cuándo tuvieron origen en Cataluña los apellidos y de qué se tomaron?* (1805).

ELIMINACIÓ. f. L' acte y efecte d' eliminar. **Eliminación.** || *Alg.* Treure una equació d' un problema y declarar la incógnita. **Eliminación.**

ELIMINADOR, A. m. y f. Qui elimina. **Eliminador.**

ELIMINAR. v. a. Separar, suprimir alguna cosa o prescindir d' ella. **Eliminar.**

ELIMUS. m. *Bot.* Género de plantes gramínees, que son plantades als sorrerals pera donárlos 'hi consistencia. **Elimo.**

Elimus

ELIPANT, A. adj. *Bot.* Que té les flors incomplertes. **Elipanto.**

ELIPSE. f. *Geom.* Còrba produida per un plá, que talla la superficie d' un cono oblíquament al seu eix. **Elipse, óvalo.**

ELIPSIS. fr. *Gram.* Figura per la qual s' ometen a l' oració algunes paraules necessaries pera 'l sentit perfet de la meteixa. **Elipsis.**

ELIPSÓGRAF. m. Instrument que serveix pera tirar ratlles còrbes. **Elipsógrafo.**

ELIPSOIDAL. adj. Que té la forma d' elipse. **Elipssidal.**

ELIPSOIDE. m. Sólit format per la revolució d' una semielipse demunt el seu eix. **Elipsoide.**

ELIPSOLOGÍA. f. Tractat sobre la manera de fer elipses. **Elipsología.**

ELÍPTICAMENT. adv. m. D' una manera elíptica. **Elípticamente.**

ELÍPTICH, CA. adj. Lo que pertany o participa de la elipse o de la elipsis. **Elíptico.**

ELIPTICITAT. f. Qualitat de lo elíptich. **Elipticidad.**

ELISABET. n. p. **Isabel.**

ELISENDA. dim. d' Elisea. **Elisea.**

ELISENDA DE MONCADA. *Biog.* Quarta muller del rei d' Aragó Jaume II, maridada a Tarragona l' any 1322. Va enviudar al cap de cinch anys de casada y 's va retirar al monastir de Pedralbes—fundat per ella l' any 1325—ont hi va morir y hi és enterrada, en un sepulcre al presbiteri de l' iglesia.

ELISIÓ f. *Gram.* Acte d' elidir. **Elisión.**

ELÍSSEU. n. p. **Elíseo.**

ÉLITRE. m. Cadascuna de les dues peces convexes y primes que cubreixen la part superior de mòlts insectes y que per lo comú serveixen pera ficar 'hi les ales. Son dures còm les del escarbat, o flexibles, còm les de la llagosta. **Élitro.**

ELITRÓCELE. m. *Med.* Trencadura a través de les parets de la vagina. **Elitrócele.**

ELITROITIS. f. *Med.* Inflamació de la vagina. **Elitroitis.**

ELITROPTOSIS. f. *Med.* Inversió de la vagina. **Elitroptosis.**

ELITRORRAGIA. f. *Med.* Perdua de sanch per la vagina. **Elitrorragia.**

ELITRORREA. f. *Med.* Fluix mocós per la vagina. **Elitrorrea.**

ELÍXIR. m. *Quim.* La substancia més subtil, interna y específica de cada còs. **Elíxir.** || Licor de diferentes substancies medicinals, que 's posen en infus ó ab vi o aiguardent. **Elígir.**

ELÍXIR DE PROPIETAT. El de la quinta essencia de la mirra, áloe, safrá, etc. *Elixir de propiedad.*

ELM. m. Armadura del cap ab visera pera deixar la vista lliure. **Yelmo.**

ELNA. *Geog.* Antigua ciutat dels Pirineus Orientals a França, ab 3,551 hab., emplassada prop de la desembocadura del Tech. És la ILLIBERIS dels románs, a quina l' emperador Constantí va nomenar *Helena*, en commemoració de la seua mare. En aquella ciutat sejornava al comens del sigle XVII el bisbe de Perpinyá. Conserva restes de fortificacións antigües, y la seua catedral vella d' estil románích del sigle XII restaurada dos sigles més tart, ab un bonich claustre de marbre, és digna d' ésser esmentada.

ELNA (Lluis d'). *Biog.* Framenor, que vivía a mitjans del sigle XVI. A Portugal va ésser dues voltes custodi de l' ordre franciscana. Era mòlt entés en les Sagrades Escriptures y bon helenista. S' esmenta d' ell un llibre llatí: *Pro concionibus totius anni*, etc.

ELOCUCIÓ. f. Estil, colocació o distribució de les paraules y sentencies. **Elocución.** || Part de la retórica qu' expressa ab propietat u ornato 'ls materials inventats y disposats per l' orador. **Elocución.**

ELODA. f. *Med.* Especie de febre pútrida y continua. **Eloda.**

ELODICÓ. m. *Mús.* Orga que 'n compte de canóns té uns fullets de metall que sonen per vibració. **Elodicón.**

ELOGI. m. Alabansa. **Elogio.**

ELOGIADOR, A. m. y f. Qui alaba. **Elogiador.**

ELOGIAR. v. a. Alabar. **Elogiar.**

ELOGIAT, DA. p. p. **Elogiado.**

ELONGACIÓ. f. *Astron.* Diferencia entre 'l moviment d' un planeta velós y un altre pausat. **Elongación.** || Diferencia entre 'l llóch verdader del Sol y 'l geométrich d' un altre planeta. **Elongación, ángulo á la tierra.** || *Med.* Extensió practicada pera produir una luxació. **Elongación.**

ELONGAMENT. m. *Ant.* DILACIÓ.

ELONGAR. v. a. *Ant.* ALLARGAR, DIFERIR.

ELOQÜENCIA. f. Propietat, puresa, bona disposició de les paraules y pensaments. **Elocuencia.** || La facultat de parlar ab paraules propies y escullides, pensaments elevats y graves. **Elocuencia.** || Abundor de paraules. **Elocuencia.**

ELOQÜENT. adj. Copiós de paraules y sentencies. **Elocuente, fecundo.**

ELOQÜENTAMENT. adv. m. *Ant.* ELOQÜENTMENT.

ELOQÜENTÍSSIM, A. adj. sup. **Elocuentísimo.**

ELOQÜENTÍSSIMAMENT. adv. m. **Elocuentísimamente.**

ELOQÜENTMENT. adv. m. Ab elegancia y fecundia. **Elocuentamente** || Ab propietat y hermosura en les paraules y majestat en els pensaments. **Elocuentemente.**

ELOY o ELIGI (Sant). *Biog.* Bisbe de Noyón, que va néixer a Catelat (Llemosí) a les derreríes del sigle VI. Fins al 30 anys de la seua etat fou argenter a Limoges, endressantse llavors envers París, ont el rei Clotari II va encomanarli una cadira d' or y pedrería, comblantlo de bèns qu' ell donava als pobres, o bè repartía pera rescatar captius y fundar establiments de caritat. Va morir en 659, quan haventse fet ecclesiástich va ésser nomenat y desempenyá els bisbats de Noyón y de Tournay. El seu nòm s' enllassa ab mòltes llegendes del travall y de l' amor al proisme.

ELUCIDACIÓ. f. Aclaració, explicació. **Elucidación.**

ELUCIDAR. v. a. Explicar. **Elucidar, ilustrar, aclarar.**

ELUCUBRACIÓ. f. Obra feta a copia de travall. **Elucubración.**

ELUCUBRAR. v. a. Compondre alguna cosa a força de travall. **Elucubrar.**

ELUDIR. v. a. Fugir la dificultat, eixir d' ella per medi d' algún artifici o interpretació. **Eludir.** || Destorbar l' efecte d' alguna cosa. **Eludir.**

ELX. *Geog.* Part. jud. de la prov. d' Alacant, format dels 3 següents ajuntaments: Crevillent, Elx y Santa Pola, reunint entre 'ls tres 42,496 hab. || Vila de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, cap. del part. jud. del seu nòm; és a la vora del riu Vinalop, té estació de F.-C. y 27,450 hab.

ELZEVERIÁ, NA. adj. Lo que pertany als Elzeviris. **Elzevirianos.** || Se diu per lo comú de les edicións fetes per aquests célebres impressors. **Elzeviriano.** || Determinats carácters d' imprenta. **Elzeveriano.**

ELL, A. pron. **Él, ella.** || Pronunciació catalana de la lletra Ll; modernament se diu *lle* o *ll'*. **Elle.**

ELL. *Ter. Ibissench.* Tractament que 's dóna a la illa en llóch de *vosté.*

ELL METEIX. *El mismo.*

ELL SON CORS. *Loc. ant.* PERSONALMENT.

ELL VULRÁ. *Ter. Banyoles.* Ell voldrá.

¡QUÉ ÉS ELL! excl. *Ter.* ¡Qué és dolent! *¡Qué pícaro es usted!*

ÉLLAR. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell; és a la vora de la riera de Valltoba, afluent del riu Segre, y té 148 hab.

ELLEGIR. v. a. p. u. ELEGIR.

ELLENGUIT. m. *Ter. Ibissench.* Allisat, enflaquit. **Liso, adelgazado**.

ELLÍPTICH, CA. adj. *Ant.* ELÍPTICH.

ELLONGAMENT. m. *Ant.* DILACIÓ.

EM. Pronunciació catalana de la lletra M; modernament usada se diu *me* o *m'*. **Eme**. || Inversió en la pronunciació. **Me**.

EMANACIÓ. f. Derivació, origen. **Emanación**. || f. L' acció d' espargirse per l' atmósfera els còssos més o menys volátils que 's desprenen dels minerals, de les plantes y dels animals. **Emanación**.

EMANAR. v. n. Derivarse, provindre. **Proceder, emanar**.

EMANCIPACIÓ. Acte y efecte d' emancipar o emanciparse. **Emancipación**.

EMANCIPACIÓ FORSOSA. *For.* La que s'efectúa éssent el pare apremiat per les causes que les lleis expressen. *Emancipación forzosa.*

EMANCIPACIÓ TÁCITA O LEGAL. *For.* La que resulta del matrimoni del fill pêl qual queda aquést de plé dret emancipat. *Emancipación tácita ó legal.*

EMANCIPACIÓ VOLUNTARIA. *For.* La que s' efectúa per un acte lliure, tant per part del pare còm del fill. *Emancipación voluntaria.*

EMANCIPAR v. a. Treure al fill de la patria potestat. **Emancipar**.

EMANCIPARSE. v. r. Pendre massa llivertat. **Propasarse**.

EMANCIPAT, DA. p. p. **Emancipado**.

EMARGINAT, DA. adj. *Bot.* Se diu de les fulles de les plantes que acaven ab una mena de caixal arrodonit. **Emarginado**.

EMBABIECADOR, A. m. y f. Qui enganya ab artifici. **Embaidor, embelecador. embaucador**.

EMBABIECAR. v. a. Enganyar ab artifici. **Embair, embelesar, embaucar, alucinar**.

EMBABIECAT, DA. p. p. **Embaído, embaucado**.

EMBABILLADOR, A. m. y f. *Ant.* EMBABIECADOR.

EMBABILLAMENT. m. *Ant.* Embeleco, engany artificiós. **Embaimiento, embaucamiento**.

EMBABILLAR. v. a. *Ant.* EMBABIECAR.

EMBADALIMENT. m. **Embelesamiento, embabiamiento, embeleso, embebecimiento**.

EMBADALIR. v. a. **Embelesar, embebecer**.

EMBADALIRSE. v. r. Quedarse admirat de qualsevulla cosa. **Embebecerse, embelezarse**.

EMBADALIT, DA. adj. **Embelesado, embebecido, embaucado**.

EMBADASSAR. v. a. *Mar.* Posar les badasses a les bonetes. **Embadazar**.

EMBADOCARSE. v. r. *Fam.* EMBADALIRSE.

EMBAFAMENT. m. Fástich que causa 'l menjar. **Empalagamiento, empalago**.

EMBAFAR. v. a. Fer fástich el menjar per mòlt dols o gras. **Empalagar**. || *Met.* Disgustar alguna cosa particularment per repetida. **Empalagar, embazarse**.

EMBAFARSE. v. r. **Empalagarse**.

EMBAFAT, DA. p. p. **Empalagado**.

EMBAGASSIR. v. a. *Ant.* **Prostituir**.

EMBAGULAR. v. a. Ficar al bagúl. **Embaular**. || *Met. fam.* Menjar mòlt. **Atracar, embaular, atiborrar**.

EMBAIRSE. v. r. *Ant.* EMBADALIRSE.

EMBAIXADA. f. Missatge, recado, diputació d' un príncep a un altre. **Embajada**. || Ofici o empleu de embaixador. **Embajada**. Casa en que resideix l' embaixador. **Embajada**. || El conjunt d' empleats que té a les seues ordres y altres persones de la seua comitiva oficial. **Embajada**.

EMBAIXADOR. m. Ministre d' un príncep diputat a un altre o a un congrés. **Embajador**. || Agent diplomátich ab carácter de ministre públich perteneixent a la primera de les classes que regoneix avui el dret internacional. **Embajador**. || Subdelegat. **Embajador**.

EMBAIXADOR DE MALES NOVES O NOTICIES. *Loc. fam. Correo de malas nuevas.*

EMBAIXADORA. f. y

EMBAIXATRIU. f. La muller del embaixador. **Embajadora, embajatriz**.

EMBAJANIMENT. m. *Ant.* Entontiment. **Embobecimiento**.

EMBAJANIRSE. v. r. Tornarse tonto. **Embobecerse**.

EMBAJANIT, DA. p. p. **Embobecido**.

EMBALADOR, A. m. y f. Qui embala. **Embalador**.

EMBALAMENT. m. Acte y efecte d' embalar. **Embalaje, enfardeladura**.

EMBALAR. v. a. Fer fardells pera embarcarlos o transportarlos. **Embalar**.

EMBALAT, DA. p. p. **Embalado**.

EMBALATGE. m. EMBALAMENT.

EMBALS. m. La acció d' embassar. **Embalse**.

EMBALSAMADOR, A. m. y f. **Embalsamador**.

EMBALSAMAR. v. a. Aplicar a un cadáver aromes pera preservarlo de la corrupció. **Embalsamar**. || Preservar qualsevulla cosa de la corrupció. **Embalsamar**.

EMBALSAMAT, DA. p. p. **Embalsamado**.

EMBALUMAR. v. a. Carregar confusament ab coses de mòlt de bulto o volúm. **Embalumar, envalumar**.

EMBALUMARSE. v. r. Carregarse de negocis graves, y trovarse embarassat pera desempenyarlos. **Embalumarse**.

EMBALL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Pobleta de Bellveí, prov. de Lleida.

EMBAMARSE. v. r. **Empaparse**

EMBANCADURA. f. *Mar.* El conjunt de banchs de un barco de rems. **Embancadura**.

EMBANCAR. v. a. Passar al centre 'ls canóns del torcedor pera prepararse a urdir. **Embancar**. || *Mar.* Fer navegar un barco per un banch de sorra o ferli entrar. **Embancar**.

EMBANCAT, DA. adj. *Mar.* Se diu del barco que ha entrat y navega per demuut d' un banch de sorra. **Embancado**.

EMBANT. m. *Ant.* ENVÁ.

EMBARASSAR. v. a. y 'ls seus derivats. EMBRASSAR, IMPEDIR.

EMBARATIR. v. a. Abaixar el preu d' alguna cosa. **Abaratar**.

EMBARATIT, DA. p. p. Dit del preu. **Abaratado**.

EMBARBETAR. v. a. Encaixar una biga, etc., a alguna part. **Embarbillar, encasar**.

EMBARBOTAR. v. a. *Ant.* DISPOSAR, PREPARAR, ARMAR, GUARDAR, DEPENDRE. S' usa més comunment còm recíproch.

EMBARBOTARSE. v r. *Ant.* APARELLARSE, DISPOSARSE, PREPARARSE.

EMBARBOTAT, DA. p. p. d' EMBARBOTAR.

EMBARCACIÓ. f. Qualsevulla nau. **Embarcación**. || Acte d' entrar a la nau. **Embarcación**.

EMBARCADA. f. *Ter. Náut.* Referintse a les persones o coses que s' enquibeixen a una embarcació

pera ésser transportades. S'usa també pera els que ocupen un carruatge de carrera.

HI HÁ UNA EMBARCADA DE GENT. *Ter. Moyá.* Frase que s'usa en el sentit d'anar moltes persones en una tartana, carruatge, etc. A vegades s'emplea en admiratiu pera suposar enquibirs'hi major nobre dels que hi caben.

EMBARCADERO. m. Lloch pera embarcar la gent o les mercaderíes. **Embarcadero**.

EMBARCADOR, A. m. y f. Qui embarca. **Embarcador**.

EMBARCAMENT. m. *Met.* EMBARCH.

EMBARCAR. v. a. Carregar la nau. **Embarcar.** || *Met.* Reduir a algú, persuadirlo ab astucia a que fassi alguna cosa o prengui algún determini. **Encabestrar**.

EMBARCARSE. v. r. Entrar a una embarcació pera navegar. **Embarcarse.** || Navegar. **Embarcarse, hacerse á la vela.**

EMBARCAT, DA. p. p. **Embarcado.**

EMBARCH. m. La acció d'embarcar y embarcarse. **Embarco, embarque.** || Ampara. **Embargo.** || Impediment. **Empacho, embarazo, estorbo.** || CONTRATEMPS.

EMBARCH PREVENTIU. fr. El que's concedeix segóns la llei d'enjudiciament civil pera previndre les consecuencies d'un plet. *Embargo preventivo.*

ALSAR L'EMBARCH. fr. *Soltar el embargo.*

POSAR EMBARCH. fr. EMBARGAR.

EMBARGADOR, A. m. Qui embarga. **Embargador.**

EMBARGAMENT. m. *Ant.* EMBARCH, 2.

EMBARGAR. v. a. *Ant.* Destorbar, impedir, embrassar. **Detener, embargar.** || Amparar segrestar per ordre dels superiors. **Secuestrar, embargar.**

EMBARRACARSE. v. r. Posarse a cubert dins de barraques. **Abarracarse.**

EMBARRANCAR. v. a. Ficar dins d'un barranch. També s'usa còm recíproch. **Abarrancar.** || *Met.* Ficar a algú en un negoci arduo y de difícil éxit. També s'usa còm recíproch. **Meter en un barranco.**

EMBARRANCAT, DA. p. p. **Abarrancado, metido en un barranco.**

EMBARRAR. v. a. Tancar una porta ab barra. **Atrancar, tancar.**

EMBARRAT, DA. p. p. **Atrancado.**

EMBARRERAR. v. a. *Ant.* **Acorralar, acobardar.**

EMBARRERAT. p. p. *Ant.* d'EMBARRERAR.

EMBARRILAR. v. a. Ficar dins de barrils. **Embarrilar.**

EMBARRILAT, DA. p. p. **Embarrilado.**

EMBARROTAR. v. a. *Náut.* **Abarrotar.**

EMBARTAR. v. a. *Ant.* EMBRUTAR.

EMBARUMAR. v. a. *Ter.* EMBRUMAR.

EMBASAR. v. a. Fer provisió. **Abastar.** || *Ter.* MESURAR.

EMBASSAMENT. m. Detenció de l'aigua o altre líquit. **Remanso.** || Aplech d'humors a alguna part del cos. **Rebalsa.**

EMBASSAR. v. a. Ficar dins d'una bassa. **Embalsar, estancar, empantanar.**

EMBASSARSE. v. r. Estancarse l'aigua o un altre licor, o detindrers els humors a alguna part del cos. **Rebalsarse, estancarse.**

EMBAST. m. y

EMBASTA. f. Costura de puntades llargues. **Embaste, hilván.**

EMBASTAR. v. a. Assegurar ab bastes lo que se ha de cusir. **Hilvanar, bastear, embastar.** || *Met.* Fer alguna cosa ab pressa y precipitació. **Hilvanar.** || *Met.* Manar una cosa mitj feta. **Bosquejar.** || Comensar y dirigir un negoci o assumpte. **Enjergar.** || *Ter. art. y of.* Tindre una feina a mitx fer.

EMBASTARDIR. v. a. *Ant.* DEGENERAR.

EMBASTAT, DA. p. p. **Basteado, embasteado, hilvanado.**

EMBASTES. f. pl. BASTES.

EMBAT. m. Cop fort que peguen les onades a les roques. **Embate.** || m. *Ant.* **Ventisca.** || *Met.* Cop de fortuna. **Embate.**

METRE'S L'EMBAT. *Loc. ant. Entablarse el viento,* còm: METRE'S L'EMBAT DE GARBÍ. *Entablarse el viento al sudoeste; entablarse el viento á la mar.*

EMBAUCAR. v. a. Enganyar, embabiecar. **Embabiecar.**

EMBAULAR. v. a. EMBAGULAR.

EMBAUMAR. v. a. Omplir l'aire d'olors. **Embalsamar.**

EMBAUMAT, DA. p. p. D'embaumar. **Embalsamado.**

EMBEDELIRSE. v. r. *Ter. ibissench.* Çansat d'esperar, consumirse. **Consumirse.**

EMBEDUCARSE. v. r. Admirarse, encantarse. **Ensimismarse, extasiarse.**

EMBEGUT, DA. p. p. **Embebido.** || adj. *Ant.* Parat, embadalit. **Embebecido.**

EMBELECAR. v. a. etc. **Embabiecar.**

EMBELECO. m. Embustería, engany, ficció. **Trapazo, embeleco.** || EMBABIECADOR. || TRASTO INÚTIL.

EMBELEQUEJAR. v. a. etc. EMBABIECAR.

EMBELEQUERÍA. f. EMBELECO, EMBUSTERÍA.

EMBELSA. f. *Arq.* La peça de fusta qu'acava al cap de la cornisa y s'assenta sobre la costella. **Embelsa.**

EMBELUM. n. *Ter. ibissench.* Abultat. **Volúmen.**

EMBELLIMENT. m. Lo que serveix pera embellir o adornar. **Adorno.**

EMBELLIR. v. a. Adornar, hermosejar. **Hermosear, embellecer, adornar.**

EMBELLIT, DA. p. p. **Hermoseado, adornado.**

EMBERMELLIR. v. a. ENVERMELLIR, ENROGIR. **Enrojecer.**

EMBESTIDA. f. Acomesa. **Acometida, embestida, acometimiento, arremetimiento, arremetido.** || La carrera breu y precipitada d'un cavall. **Repelón.** || *Esgr.* Acomesa dels dos combatents desprès de presentar la espasa. **Venida.**

DÓNAR UNA EMBESTIDA. fr. *Arremeter, dar una arremetida.*

PEGAR, DÒNAR UNA EMBESTIDA. fr. *Met. fam.* Créixer mòlt ab poch temps. *Dar un estirón.*

EMBESTIR. v. a. Acometre ab forsa. **Embestir, arremeter.** || Escometre, acostarse a parlar a algú. **Embestir.** || *Met.* Empendre algún negoci. **Acometer, emprender, intentar.** || Determinarse a alguna cosa dificultosa. **Arrestarse, atreverse.** || Dit d'algún efecte o passió, còm: *la son,* etc. **Apoderarse.**

EMBETAR. v. a. Posar les betes a les espardenyes. **Poner cintas á las alpargatas.**

EMBETUMAR. v. a. Untar, cubrir ab betúm. **Betunar, embetunar.** || Parlant de cisternes y safreigs. **Encalar.**

EMBETUMAT, DA. p. p. **Betunado, embetunado.**

EMBEURE. v. a. Absorbir, atreure a sí algún líquit. **Absorber, embeber.** || Empapar. **Embeber, empapar.** || Encloure, contindre. **Embeber.** || Reduir a menys, còm: *un vestit al cusirlo.* També s'usa còm recíproch. **Embeberse.**

EMBICAR. v. a. *Mar.* Inclinar els canóns cap avall. **Abocar, embicar.**

EMBIGAR. v. a. Assentar les bigues pera formar el sostre. **Envigar, trabajar las vigas.**

EMBITLLAR. v. a. Plantar, posar dretes les bitlles. **Poner derechos los bolos.**

EMBLANCAR. v. a. y 'ls seus derivats. EMBLANQUINAR. || Desbastar la fusta. **Desbastar.**

EMBLANQUIMENT. m. Composició d' aigua y oli de vidriol, en la que 'ls argenters hi fan bullir les peces d' or y d' argent després de recuites, de quina operació se 'n diu *emblanquir*. **Emblanquecer.**

EMBLANQUINADOR, A. m. y f. Qui té per ofici emblanquinar. **Enjalbegador, blanqueador.**

EMBLANQUINADURA. f. y

EMBLANQUINAMENT. m. Acte y efecte d' emblanquinar. **Blanqueo, blanqueadura, jalbegue.**

EMBLANQUINAR. v. a. Posar blanques les parets ab cals o guix. **Blanquear, encalar, jalbegar, enjalbegar, enlucir.**

EMBLANQUINAT, DA. p. p. **Blanqueado.**

EMBLANQUIR. v. a. EMBLANQUINAR. || Fer tornar blanch. **Emblanquecer.** || v. n. *Ant.* Tornarse blanch de cabells. **Encanecer.**

EMBLANQUIT, DA. p. p. Emblanquinat. **Blanquecido.**

EMBLAR. v. a. *Ant.* ROBAR. || *Ant.* ATACAR, ASSALTAR.

EMBLARSE. v. r. *Ant.* ESCAPULIRSE.

EMBLEMA. f. Figura que representa un sentit moral. **Emblema.** || Qualsevulla cosa qu' és figura o representació simbólica d' un' altra. **Emblema.**

EMBLEMATISAR. v. a. Dibuixar emblemes. **Emblematizar.**

EMBÓ. m. *Náut.* Canal de fusta que condueix als embornals l' aigua que s' extreu dels barcos ab les bombes. **Dala, adala.**

EMBOBAMENT. m. Embadaliment, admiració, encantament. **Embobamiento, embobecimiento, embeleso.** || Entontiment. **Atontamiento, embobecimiento.**

EMBOBAR. v. a. Encantar, embadalir. També s'usa. cóm recíproch. **Embobar, embelesar, embaucar.** || Entontir. **Embobecer.**

EMBOBAT, DA. p. p. y adj. **Embobado, encantado.**

EMBOCADERO. m. y

EMBOCADOR. m. *Ant.* Boca, canal o pas estret. **Embocadero, embocador, embocadura.**

EMBOCADURA. f. Als instruments músichs de vent la part qu' entra a la boca pera sonar. **Embocadura, boquilla.** || La part del fre qu' entra a la boca de les cavalleríes. **Embocadura.** || La major o menor docilitat del cavall. || Major o menor facilitat en comunicar a un instrument músich de vent un só clar. || Siti ont un riu desaigua a un altre riu o al mar. || Entrada d' un carrer, canal o cosa semblanta. **Boca, embocadura.**

TINDRE BONA EMBOCADURA. fr. Tocar un instrument de vent ab suavitat, sense que 's senti 'l buf. *Tener buena embocadura.*

EMBOCAR. v. a. Ficar a la boca. **Embocar.** || *Met.* Fer creure falsetats. **Embocar.** || v. n. Agafar ab la boca. **Abocar.** || Comensar un carrer a algún llóch. **Comenzar.** || Al joch de billar fer entrar la bola a la bossa. **Embocar.** || *Náut.* Entrar per la boca d' un canal, etc. **Abocar, embocar.** || Menjar mólt y depressa. **Tragar, embuchar.**

EMBOCARSE. v. r. Ficarse per algún carrer o altre pas. **Embocarse, coger.** || v. r. Menjar. **Embocar, embocarse, zamparse.**

EMBOCAT, DA. p. p. **Embocado.**

EMBOCH. m. Pas de la bola per l' anella, o d' altra cosa per part estreta. **Emboque.**

EMBOIRARSE. v. r. Cubrirse de boira l'atmósfera. **Cubrirse de neblina.** || Divertirse, emborratxarse.

ÉMBOL. m. Cilindre que hi há a les máquines pera fer entrar o eixir el líquit. **Émbolo, macho.**

EMBOLAR. v. a. Posar boles a les puntes de les banyes dels bous, etc., pera que no puguin punxar. **Embolar.** || Preparar ab bol lo que s' ha de daurar. **Embolar.**

EMBOLCALL. m. Lo que 'ns embolcalla. **Envoltorio**

EMBOLCALLAR. v. a. EMBOLCAR.

EMBOLCAR. v. a. *Ant.* BOLCAR.

EMBOLICADOR, A. m. y f. Qui embolica. **Enredador, embotismador, embrollador.**

EMBOLICAIRE. m. *Ant.* EMBOLICADOR.

EMBOLICAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d'embolicar. **Envolvimiento, emborrazamiento.**

EMBOLICAR. v. a. Tapar, cubrir alguna cosa per tot arreu. **Envolver, revolver.** || Tapar alguna part del cós ab draps o baietes. **Entrapajar.** || Embullar, cóm: *els cabells, fil,* etc. **Enmarañar.** || Barrejar una cosa ab altres de les qu' ab dificultat se pot distingir, cóm un paper entre altres. **Envolver.** || *Met.* Confondre un assumpte, negoci o dependencia. **Enredar, enmarañar.** || Ficar a algú en algún assumpte mólt difícil. **Meter, enredar.** || Cubrir alentorn un fil o corda ab altres. **Entorchar.** || *Ter.* ROTLLAR.

EMBOLICA QUE FÁ FORT. *Expr. fam. Enredo sobre enredo.*

EMBOLICARSE. v. r. **Envolverse.** || *Met.* Barrejarse, introduirse en alguna cosa o negoci. **Envolverse, enredarse.** || TAPARSE. || Desbaratarse un negoci o dependencia. **Encresparse.**

EMBOLICAT, DA. p. p. **Envuelto, enredado.** || adj. Dificultós, intrincat. **Enredado, enredoso, revesado.** || Ple de rodeigs y sutileses. **Enredoso, enredado.**

EMBOLICH. m. Farsell o cosa semblanta. **Envoltorio, revoltillo, reburujón.** || El de les madeixes, rams de fil, etc. **Maraña, enredo.** || *Met.* Confusió, mentida, engany. **Maraña, enredo, embolismo, embrollo.** || L' acció de posar una cosa entre altres pera que no 's pugui conéixer. **Zambuco.** || Plech de serp. **Rosca.**

EMBOLISMAL. adj. S' aplica al any de tretse llunacións pera ajustar els anys llunars ab els solars. **Embolismal, embolístico, intercalar.**

EMBOLISME. m. Afegidura de certs díes pera igualar els anys d' una especie ab un' altra, cóm: *el llunar y 'l civil ab els solars.* **Embolismo, intercalación.** || *Met.* Embolich, confusió en algún negoci. **Embolismo, enredo, confusión.**

EMBOLS. m. L' acte d' embossar. **Embolso.**

EMBOLT, A. p. p. *Ant.* EMBOLICAT.

EMBOLÚM. m. Lo qu' abulta mólt més de lo que pesa. **Balumbo.**

EMBOLLO. m. XARPALLERA.

EMBONADA. f. *Náut.* Reparació del casco d' una nau. **Embonada.**

EMBONAR. v. a. *Mar.* Afegir taulóns demunt els del forro d' un barco. **Reforzar, embonar.**

EMBORBOLLADOR, A. m. y f. BORBOLLAYRE, 1. || Qui parla depressa y confusament. **Barbullón.**

EMBORBOLLAR. v. a. Parlar atropellada y confusament. **Barbullar.** || Confondre, barrejar unes coses ab altres. **Engarbullar.**

EMBORNADA. f. *Ter.* EMPENTA.

EMBORNAR. v. a. *Ter.* Empenyer, dónar una empenta forta. **Empujar con fuerza.**

EMBORRADA. f. La porció de llana passada per la carda d' emborrar. **Emborrada.**

EMBORRAMENT. m. Acció y efecte d' emborrar la llana. **Emborramiento**

EMBORRAR. v. a. Omplir de borra. **Atiborrar, emborrar.** || Dónar la segona cardada a la llana. **Emborrar.** || *Met. fam.* Menjar mòlt. **Emborrar, embocar, atiborrar, atracarse, tupirse, atiborrarse.**

EMBORRASSARSE. v. r. ARREBOSSARSE.

EMBORRAT, DA. p. p. **Atiborrado, emborrado.**

EMBORRATXADOR, A. m. y f. Qui emborratxa. **Embriagador, emborrachador.**

EMBORRATXAR. v. a. Causar borratxera. **Emborrachar, embriagar.** || *Met.* Entontir, ensopir algún menjar o vapor fort d' alguna cosa. **Emborrachar.**

EMBORRATXARSE. v. r. Beure vi fins a perdre 'l coneixement. **Emborracharse, embriagarse.** || Entontirse ab algún menjar o vapor, còm: *juil, tabaco,* etc. **Emborracharse, embriagarse.** || Enagenarse. **Embriagarse, enajenarse.**

EMBORRATXAT, DA. p. p. **Emborrachado, embriagado.**

EMBORRISSAR. v. a. Cardar per primera vegada la llana. **Carduzar, emborrizar.**

EMBORSAR. v. a. *Ant.* EMBOSSAR, 1.

EMBÓS. m. L' acció d' embossarse. **Tapujo, embozo.** || Corretja, corda, etc., ab que 's lliga 'l batall de la esquella pera que no soni. **Castigadera.**

EMBOSCADA. f. Aguait. **Emboscada, emboscadura, celada, zalagarda.** || El llóch pera emboscarse. **Emboscadura, emboscada.**

EMBOSCAR. v. a. Amagar a algún bosch o altra part alguna partida de soldats pera sorpendre al enemich. També s' usa còm recíproch. **Emboscar.**

EMBOSCARSE. v. r. Retirarse, amagarse la caça o altra cosa al bosch. **Emboscarse.**

EMBOSCAT, DA. p. p. **Emboscado.** || adj. Plé de bosch. **Cubierto de bosque.**

EMBOSSAR. v. a. Ficar a la bossa. **Ahuchar, embolsar.** || Impedir la corrent d' algún conducte ab brossa, etc. També s' usa còm recíproch. **Atrampar, cegar, obstruir.**

EMBOSSARSE. v. r. ARREBOSSARSE, 2.

EMBOSSAT, DA. p. p. Cubert ab l' embós. **Tapujado, embozado.** || Dit dels conductes. **Cegado, atrampado.**

EMBOTADOR. m. Qui embota les armes de tall. **Embotador.** || Qui posa 'l vi a les bòtes, etc. **Envasador.**

EMBOTAMENT. m. Acte y efecte d' embotar. **Infusión.** || AMUSSAMENT.

EMBOTAR. v. a. Posar el vi o altre licor a les bòtes. **Embotar, encubar, envasar.** || Ficar els líquits als bots. **Envasar.** || Girar, fer tornar toix el tall d' alguna cosa. **Embotar.** || AMUSSAR.

EMBOTARSE. v. r. AMUSSARSE. || Quedarse alguna cosa sense tall o punta. **Embotarse.** || *Met.* ENTONTIRSE. || Posarse botes. **Embotarse.**

EMBOTAT, DA. p. p. **Envasado, encubado.** || AMUSSAT.

EMBOTIDOR. m. EMBOTADOR.

EMBOTIDORA. f. *Art. y of.* Eina tallanta usada pêls fusters.

EMBOTIMENT. m. Tumor, inflamació. **Hinchazón.** || L' efecte d' estar amussades les armes. **Embotadura.**

EMBOTINAT, DA. adj. ABOTINAT.

EMBOTIR. v. a. Inflar, umplir. També s' usa còm recíproch. **Hinchar, abotagar.**

EMBOTIT, DA. p. p. **Hinchado, abotagado.**

EMBOTJAR. v. a. Guarnir un quarto de botjes pera que filin els cuchs ds seda. **Embojar.**

EMBOTJAT. m. Enramada de botjes pera que hi pujin els cuchs de seda a filar. **Embojo.**

EMBOTONADURA. f. Joch de botóns pera la roba. **Botonadura.**

EMBOTONAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Abotonar.**

EMBOTORNAT, DA. adj. Inflat, hidrópich. **Guácharo, abotagado.**

EMBOTORNIMENT. m. EMBOTIMENT, 1.

EMBOTXACAR. v. a. EMBUTXACAR.

EMBOTXADA. f. Cop de botxa. **Bochazo.**

EMBOTXAR. v. a. Fer córrer una botxa ab el cop d' un' altra. **Bochar.**

EMBRÀÇ. m. Des'orb, dificultat, impediment. **Embarazo.** || Prenyat. **Preñez, embarazo.**

EMBRAÇADOR, A. m. y f. Qui embraça. **Embarazador.**

EMBRAÇADURA. f. L' acció y efecte d' embraçar l' escut. **Embrazadura.** || L' ansa per ont s' agafa l' escut. **Embrazadura.**

EMBRAÇAR. v. a. Impedir, retardar. **Embarazar.** || Ficar el braç esquer per l' ansa del escut. **Embarazar.** || *Ant.* ABRASSAR.

EMBRAÇARSE. v. r. **Embarazarse, enredarse.**

EMBRAÇAT, DA. p. p. **Embarazado.**

EMBRAÇÓS, A. adj. Lo qu' embraça o incomoda. **Embarazoso.**

EMBRAÇOSÍSSIM, A. adj. sup. **Embarazosísimo.**

EMBRAGAR. v. a. *Mar.* Abrassar el cos d' alguna cosa pesanta ab un troç de corda. **Embragar.** || v. a. *Náut.* Acció de lligar la vela a l' entena. **Embragar**

EMBRANCAR. v. a. Enredar, entortolligar o disposar alguna cosa en forma de branca. **Embrancar.** || *Fig.* **Enredarse.** || S' usa també com reciproch.

EMBRANCAT, DA. p. p. D' embrancar. **Enredado.**

EMBRANILLADOR, A. m. y f. Qui arma alguna cosa ab branilles. **Emballenador.**

EMBRANILLAR. v. a. Posar branilles a alguna cosa. **Emballenar.**

EMBRANSIDA. f. Forsa, calor. **Ardor.** || Moviment impetuós. **Arranque.**

EMBRAVIMENT. m. Irritació, furor. **Embravecimiento.**

EMBRAVIR. v. a. Irritar, enfurismar. També s' usa com reciproch. **Embravecer.**

EMBRAVIRSE. v. r. *Náut.* Alterarse la mar. **Embravecerse, encresparse, enfurecerse.**

EMBRAVIT, DA. p. p. **Embravecido.**

EMBRIACH. m. *Ant.* BORRATXO.

EMBRIAGUESA. f. *Ant.* Borratxera, turbació del judici. **Embriaguez.**

EMBRIDAMENT. m. ENFRENAMENT.

EMBRIDAR. v. a. Posar la brida a les cavalcadures. **Embridar.**

EMBRIDAT, DA. p. p. **Embridado.**

EMBRIÓ. m. El feto abáns que 's distingeixi la seua organisació y 'ls seus membres. **Embrión.** || El de les granotes. **Girino.**

ESTAR EN EMBRIÓ. fr *Met.* Estar una cosa als seus principis y sense l' ordre y perfecció que deu tindre pera 'l seu complement. *Estar en embrión.*

EMBRIOCTONIA. f. *Med.* Operació que consisteix en fer perdre 'l feto dins de la matriu. **Embrioctonia.**

EMBRIOCTÓNICH, CA. adj. *Med.* Que mata o fa perdre 'l feto. **Embrioctónico.**

EMBRIOGENARI, A. adj. *Med.* Relatiu a la embriogenia. **Embriogenario.**

EMBRIOGENIA. f. *Med.* Formació del feto a totes les épòques de la vida uterina. **Embriogenia.**

EMBRIOGRAF. s. Qui 's dedica a la embriografía. **Embriógrafo.**

EMBRIOGRAFÍA. f. *Med.* Part de la anatomía que s' ocupa de la descripció del feto. **Embriografía.**

EMBRIOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la embriografía. **Embriográfico.**

EMBRIÓLECH. m. Qui estudia o escriu sobre embriología. **Embriólogo.**

EMBRIOLOGÍA. f. *Med.* Tractat especial relatiu al feto. **Embriología.**

EMBRIOLÓGICH, CA. adj. Referent o pertanyent a la embriología. **Embriológico.**

EMBRIONAT, DA. adj. *Med.* Qu' está dotat d'embrións. **Embrionado.**

EMBRIONARI, A. adj. Referent al embrió. **Embrionario.**

EMBRIONÍFER, A. adj. Que porta embrió. **Embrionifero.**

EMBRIONIFORME. adj. En forma d'embrió. **Embrioniforme.**

EMBRIOPARO, A. adj. Que produeix embrións simples. **Embrióparo.**

EMBRIÓTEGO. m. *Bot.* Mena de membranes que cubreixen una part del embrió de certs grans. **Embriotego.**

EMBRIOTLASSIA. f. Operació que consisteix en destruir el feto dintre meteix de la mare. **Embriotlasia, embriotlasis.**

EMBRIOTLÁSTICH, CA. adj. Pertanyent a la embriotlassia. **Embriotlástico.**

EMBRIOTLASTO. m. *Med.* Instrument pera rompre 'ls ossos del feto, facilitantne aixís la extracció. **Embriotlasto.**

EMBRIOTOCÍA. f. *Med.* Monstruositat que consisteix en néixer una nena portant un altre feto a la seua matriu. **Embriotocía.**

EMBRIOTOMÍA. f. *Anat.* Dissecció del feto. **Embriotomía.** || Operació qu' abáns se practicava pera extreure 'l feto a bossins. **Embriotomía.**

EMBRIOTÓMICH, CA. adj. Pertanyent a la embriotomía. **Embriotomico.**

EMBRIOTROF. m. *Bot.* Cuberta inherent al embrió d'una llevor. **Embriotrofo.**

EMBRISCAR. v. a. Encoblar les cartes una ab altra al joch de la brisca. **Embriscar.**

EMBRIULCE. m. *Med.* Instrument pera extreure 'l feto en certs parts. **Embriulce.**

EMBRIULCIA. f, *Med.* Extracció del feto per medi d' instruments. **Embriulcia.**

EMBROCH, CA. adj. Córb, tort. **Curvo, torcido.**

EMBROMADOR, A. m. y f. Qui embroma o enganya. **Embromador.**

EMBROMAR. v. a. Enganyar ab trapassería. **Embromar.** || Fer broma o gresca. **Bromear, embromar.**

EMBROMARSE. v. r. ENNUVOLARSE, COSTIPARSE.

EMBROMAT, DA. p. p. **Embromado, embaucado.** || ENNUVOLAT, COSTIPAT.

EMBROMAT DE CAP. *Perturbado, turbado.*

EMBRUIXADOR, A. m. y f. Encantador, bruixot. **Hechicero, brujo.**

EMBRUIXAMENT. m. L' art d' embruixar. **Hechicería.**

EMBRUIXAR. v. a. Causar a algú dany en virtut de pacte fet ab el diable. **Hechizar.**

EMBRUIXAT, DA. p. p. **Hechizado.**

EMBRUMAR. v. a. *Ter.* Entre carboners és tapar la pila de carbó ab rama de ginesta pera que se aguanti la terra. **Abrumar.**

EMBRUNYIT. adj. *Ter. Ibissench.* Entre dues clarors. **Anochecido.**

EMBRUTADOR, A. m. y f. Qui embruta. **Ensuciador.**

EMBRUTAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d'embrutar y embrutarse. **Ensuciamiento.**

EMBRUTAR v. a. Omplir de porquería. **Emporcar, ensuciar.** || Tacar, cóm: *embrutar de vi,* etc. **Manchar.**

EMBRUTAR DE CERA. fr. ENCERAR.

EMBRUTAR LA CONCIENCIA. fr. *Manchar, enredar, cargar la conciencia.*

DRAP DE N MARTÍ, JO EMBRUTO A ELL Y ELL M' EMBRUTA A MÍ *Ref.* y

SI M' EMBRUTES T' EMMASCARO. *Ref.* EL CÓRB DIU NEGRA A LA GARSA.

SI NO FÓS PER EMBRUTARME LA MÁ DE MÓCHS. *Expr.* Pera despreciar a algú tractantlo com a criatura. *Si no mirara que eres criatura.*

EMBRUTARSE. v. r. Fer les necessitats corporals a les calses, llit, etc. **Ensuciarse, zurruscarse.**

EMBRUTAT, DA. p. p. **Ensuciado, emporcado.**

EMBRUTIR. v. a. Entorpir les facultats de l' ánima. **Embrutecer.**

EMBRUTIRSE. v. a. *Ant.* EMBRUTARSE. || *Ant.* Tornarse estúpit, cóm: *un brut, perdre l' us de raó.* **Embrutecerse.**

EMBUDREIXÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Fer fardells. **Enfardar.**

EMBUFEGAR. v. n. *Ant.* y 'ls seus derivats. ESBUFEGAR.

EMBUINAR. v. a. Untar ab una buina. **Emboñigar.**

EMBUIXÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Atiar. **Azuzar.**

EMBULLAR. v. a. y 'ls seus derivats. EMBOLICAR.

EMBUNYEGARSE. v. r. Enredarse. **Envedijarse.** || *Fam.* Enredarse uns ab altres barallantse. **Envedijarse.**

EMBÚS. m. Lo que impideix 'l pas d' una corrent. **Atasco.** || *Met.* Impediment, destorb. **Atascadero.**

EMBUSSAR. v. a. Tapar ab brossa o altra cosa 'ls conductes d' aigua. **Cegar, azolvar.**

EMBUSSARSE. v. r. Taparse 'ls conductes per brossa o altra cosa. **Atramparse.**

EMBUSSAT, DA. p. p. y adj. **Atrampado, azolvado, ciego, obstruído.**

EMBUSTEJAR. v. n. EMBUSTEREJAR.

EMBUSTERÁS. m. *Aum.* **Embusterazo, embusterón.**

EMBUSTEREJADOR, A. m. y f. EMBUSTERO.

EMBUSTEREJAR. v. a. Mentir mólt sovint. **Embustear.**

EMBUSTERET. m. dim. MENTIDERET.

EMBUSTERÍA. f. Engany fet ab frau, mentida ab artifici. **Embuste.**

EMBUSTERO, A. m. y f. Mentides, inventor de mentides. **Mentiroso, embustero.**

EMBUT. m. Eina de vidre, llauna, etc. a modo de vas, ample de boca y estret de baix pera omplir fácilment les ampolles y altres coses de boca o forat petit. **Embudo.** || A les fábriques de cera, instrument petit posat al motllo en que 's treuen les candeles. **Embudo.**

EMBUT DE PRESA. El gran pera omplir botes, etc. *Envasador.*

FER EMBUTS fr. TARTAMUDEJAR.

NO FER EMBUTS. fr. *Met.* Parlar clar, dit llurement el seu modo de pensar. *No morderse los labios.*

EMBUT (Coma del). *Orog.* Montanya de la vora de la riera de Finestrelles, a la Vall de Ribes, provincia de Girona.

EMBUTEJAR. v. n. Fer embuts. **Tartamudear.**

EMBUTET. m. dim. **Embudico, illo, ito.** || *Náut.* Vuit cónich que 's deixa al cap dels perns pera reblarlos fácilment. **Embudillo.**

EMBUTIDURA. f. *Náut.* Cordeta ab que omplen

els fruits que deixen entre sí 'ls caps grossos, pera arrodonirlos quan se forren. **Embutidura.** || L' acció y efecte d' embutir. **Entrañadura, embutidura.**

EMBUTIR. v. a. Encastar, introduir una cosa dins d' un' altra. **Embutir y taracear, ataracear,** si es materia de mòlts colors. || FARCIR. || Menjar. **Embutir, embuchar.** || *Náut.* Parlant de caps omplir els vuits entre cordóns d' algún d' ells, seguint la espiral que forma cada hú. **Embutir, entrañar.**

EMBUTIT, DA. m. Obra en que s' ajusten y encaixen peces de variats colors, còm a la taula del joch de dames, etc. **Embutido.** || adj. Farcit. **Embuchado.**

Emenadia

EMBUTLLOFARSE. v. r. Ferse butllofes. **Ponerse ampollas.**

EMENADIA. f. *Entom.* Insectes coleopters heteromers que tenen per tipo la *emenadia bicumulada* que 's trova al Mitxdía de França. **Emenadia.**

EMENAGOCH, GA. adj. *Med.* Que produeix el fluix menstrual. **Emenagogo.**

EMENAGOGRAFÍA. f. *Med.* Tractat sobre 'ls medicaments emenagochs. **Emenagografía.**

EMENAGÓGRAF. m. *Med.* Qui 's dedica a la emenagografía. **Emenagógrafo.**

EMENAGOLOGÍA. f. *Med.* Disertació sobre 'ls remeis emenagochs y sobre tot lo referent al fluix menstrual. **Emenagología.**

EMENALOGÍA. f. *Med. ant.* **Emenalogía.**

EMENAR o ENMENDAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Esmenar.**

EMERGENCIA. f. Cas o incident que prové d' un altre de principal. **Emergencia.**

EMERGENT. adj. Lo que té principi d' altra cosa. **Emergente.**

EMERGIR v. a. *Ant.* Succeir, esdevenir de repent. **Ocurrir, sobrevenir.**

EMÉRIT. m. Qui haventse retirat d' un empleu o cárrech disfruta algún premi pêls seus bons serveis. **Emérito.**

EMERSIÓ. f. *Astron.* Eixida d' un satélit del cono de sombra del seu planeta, o la de qualsevol còs celeste de derrera d' un altre o dels raigs solars. **Emersión.**

EMETERI o MADÍ (Sant). *Biog.* Segóns algúns autors, va néixer prop de Sant Cugat del Vallés, dedicantse a la pagesía, sofrint el martiri per la fé cristiana, en els temps de les persecucións del rei gotharriá Eurich. Va ésser degollat junt ab el bisbe Sever de Barcelona l' any 480 en el Castell Octaviá, ont ara s' emplassa l' antich monastir de Sant Cugat.

EMÉTICH, CA. adj. y també s' usa còm a substantiu. Lo que ocasiona vómit. **Emético.** || Tartrat de potassa y d' antimoni. **Emético.**

EMETINA. f. Álcali vegetal blanch, polsós, no alterable a l' aire, poch soluble a l' aigua freda y mòlt fusible. **Emetina.**

EMETISAR. v. a. Administrar un emétich. **Emetizar.** || Combinar l' emétich ab altres substancies. **Emetizar.**

EMETOGRAFÍA. f. Tractat sobre 'ls vómits. **Emetografía.**

EMETÓGRAF. m. Qui 's dedica a la emetografía. **Emetógrafo.**

EMETOLOGÍA. f. Tractat sobre 'ls vomitius y 'ls vómits. **Emetología.**

EMETOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la emetología. **Emetológico.**

EMETRE. v. a. Despedir, treure de sí. **Emitir, echar.** || Despatxar, dónar al públich, parlant de paper de l' Estat, etc. **Emitir.**

ÉMFASIS. f. Exageració en l' expressió, el tó, la veu y les maneres. **Énfasis.**

EMFITEOT. m. ENFITEUTA.

EMFITEOTICAL. adj. y

EMFITEÓTICH. adj. ENFITÉUTICH.

EMFITEUSIS. f. Cens, contracte civil ab que 'l amo d' una finca dóna 'l domini útil per cert interés y 's queda 'l domini directe. **Enfiteusis.**

EMFITEUTA. m. Qui prén a emfiteusis. **Enfiteuta.**

EMFITEUTICARI, A. adj. y

EMFITÉUTICH, CA. adj. Lo que 's dóna a emfiteusis y lo que li pertany. **Enfiteuticario, enfitéutico.**

EMIGRACIÓ. f. Abandono, eixida d' un llóch pera establirse a un altre. **Emigración.**

EMIGRANT. m. Qui emigra. **Emigrado.**

EMIGRAR. v. a. Deixar, abandonar un llóch y domiciliarse a un altre. **Emigrar.**

EMIGRAT, DA. p. p. **Emigrado.** || adj. Qui emigra. **Emigrado.**

EMILI. n. p. **Emilio.**

EMILIÁ. n. p. **Emiliano.**

EMINENCIA. f. Altura elevació, paratge elevat. **Eminencia.** || *Met.* Excel-lencia, sublimitat. **Eminencia.** || Títol d' honor que 's dóna als cardenals. **Eminencia.**

EMINENCIAL. adj. *Fil.* S' aplica a la virtut que pot produir un efecte, no per conexió formal ab ell, sino per una virtut superior que l' abrassa ab excel-lencia. **Eminencial.**

EMINENCIALMENT. adv. m. Ab superioritat. **Eminencialmente.**

EMINENT. adj. Elevat, alt. **Eminente, prominente.** || Excel-lent. **Eminente.**

EMINENTÍSSIM, A. adj. sup. **Eminentísimo.** || adj. Títol d' honor dels cardenals y del general del ordre de Sant Joan de Jerusalém. **Eminentísimo.**

EMINENTMENT. adv. m. Excel-lentment, ab mòlta perfecció. **Eminentemente.** || *Fil.* Potencialment, ab eminencia. **Eminentemente.**

EMIR. m. Alta dignitat entre 'ls alarbs. **Emir.**

EMISSARI. m. Missatger, espía. **Emisario.**

EMISSIÓ. f. Acció per la qual una materia qualsevulla és llensada fora del còs. **Emisión.** || EXPENDICIÓ.

EMISSIU, VA. adj. Lo que té 'l poder y la facultat d' espargir calórich o llúm. **Emisivo.**

EMMAGATZEMAR. v. a. Guardar al magatzém. **Almacenar, entrojar.**

EMMAGRIMENT. m. Perdua de carns, de forses. **Enflaquecimiento, encanijamiento.**

EMMAGRIR. v. a. Fer perdre 'l greix. També s'usa còm reciproch. **Enmagrecer.**

EMMAGRIRSE. v. r. Aflaquirse, tornarse magre, flach. **Enmagrecer, enflaquecer, enmagrecerse, acecinarse, enjugarse, enlaciarse, encanijarse, secarse, varearse, avellanarse.**

EMMAGRIT, DA. p. p. **Enmagrecido.**

EMMALALTIR. v. a. Causar malaltía. **Enfermar.**

EMMALALTIRSE. v. r. Caure malalt. **Enfermar, caer enfermo.** || Dit dels gats per menjar rates. **Ratonarse.**

EMMALALTIT, DA. p. p. **Enfermado.**

EMMALEIRSE. v. r. Posarse en mal estat una cosa. **Tomar mal aspecto, embravecerse.**

EMMALICIAR. v. a. Fer pendre malicia. **Escandecer.**

EMMALICIARSE. v. r. ENQUIMERARSE.

EMMALLAR. v. a. *Mar.* Posar malla ab el cable al arganeig d' una áncora o al pal major. **Enmallar.**

EMMALLETAR. v. a. *Mar.* Colocar els mallets a llurs llochs corresponents. **Enmalletar, amalletar.** || Endentar una peça ab un' altra o ab altres a que s' uneix. **Enmalletar, trabar.**

EMMANEGAMENT. m. La acció d' emmanegar. **Enastamiento.**

EMMANEGAR. v. a. Posar mánech a alguna cosa. **Enastar.**

EMMANEGAT, DA. p. p. Manegat. **Enastado.**

EMMANGRAR. v. a. Pintar de mangre. **Almagrar, enalmagrar, teñir, dar de almagre.**

EMMANGRAT, DA. p. p. **Almagrado, enalmagrado.**

EMMANILLAT, DA. adj. Pres ab manilles. **Desposado, esposado.**

EMMANLLEUTAR. v. a. MANLLEUTAR.

EMMANLLEVAR. v. a. Demanar que 'ns deixin alguna cosa. **Pedir prestado.**

EMMANLLEVAT, DA. p. p. **Prestado.**

EMMANTARSE. v. r. Fer manto 'ls polls y altres aucells, per estar tristos. **Enmantarse.**

EMMANTELLAR. v. a. Posarse mantell. **Cubrirse.**

EMMANTELLAT, DA. p. p. D' emmantellar. **Cubierto.**

EMMARANYAR. v. a. Enredar, embrollar. **Enmarañar, intrincar.**

EMMARANYARSE. v. r. ENEMISTARSE.

EMMARAVELLARSE. v. r. *Ant.* MARAVELLARSE.

EMMARIDAR. v. n. CASARSE.

EMMARSIR. v. a. *Ant.* EMMUSTIGAR.

EMMASCARAMENT. m. Acte y efecte d' emmascarar y d' emmascararse. **Tizne.**

EMMASCARAR. v. a. Embrutar ab carbó, sutje o ab qualsevol altre tint. També s' usa còm recíproch. **Tiznar.** || *Met.* Desllustrar la fama, infamar. **Tiznar, enlodar.**

EMMASCARAT, DA. p. p. **Tiznado.**

EMMASSILLAR. v. a. *Mar.* Cubrir ab massilla les costures de les pots o taulóns de forro del casco d' un barco y les cabotes dels seus claus y perns. **Enmasillar.**

EMMATRICULACIÓ. f. *Ant.* MATRÍCULA.

EMMATRICULAR. v. a. *Ant.* MATRICULAR.

EMMATSINADOR, A. m. y f. Qui emmatsina. **Envenenador, emponzoñador, atosigador.**

EMMATSINAMENT. m. Acte y efecte d' emmatsinar o d' emmatsinarse. **Envenenamiento, emponzoñamiento, atosigamiento.**

EMMATSINAR. v. a. Inficionar ab matsines. També s' usa còm recíproch. **Envenenar, emponzoñar, atosigar** || *Met.* Despedir mal olor. **Apestar.** || Dit de l' aigua pera atontir els peixos. **Embarbascar.**

EMMATSINAT, DA. p. p. **Envenenado, emponzoñado, atosigado, tosigoso.**

EMMELAR. v. a. Untar ab mel. **Enmelar.**

EMMENAR. v. a. *Ant.* ESMENAR.

EMMERDAR. v. a Embrutar ab excrements. **Ciscar, embadurnar.**

EMMERDAT, DA. p. p. **Ciscado.**

EMMERDISSAR. v. a. fam. EMMERDAR. || Embrutar ab coses brutes y fastigoses **Embadurnar, emporcar, ensuciar.**

EMMETSINAR. v. a. y 'ls seus derivats. EMMATSINAR.

EMMETXADURA. f. L' obra d' emmetxar y l' unió que 'n resulta. **Empalmadura.**

EMMETXAR. v. a. Unir dues fustes o cordes encaixant o entrellassant el cap de l' una ab el de l' altra. **Empalmar, ensalmar** es propi de la fusta, y **enmalletar, endentar** entre constructors de naus.

EMMIDONAR. v. a. Mullar ab midó desfet ab aigua la roba pera que 's mantingui tiessa. **Almidonar.**

EMMIDONAT, DA. p. p. **Almidonado.**

EMMIRALLARSE. v. n. Mirarse al mirall. **Mirarse en el espejo.** || Reproduirse l' imatge d' algú o de quelcom demunt d' una superficie llisa. **Reflejarse.**

EMMODORRIRSE. v. r. Patir modorra. **Amodorrarse, azorrarse.**

EMMODORRIT, DA. p. p. **Amodorrado.**

EMMORENIR. v. a. Fer tornar moreno. **Volverse moreno.** || S' usa també còm recíproch.

EMMORFOSIS. f. *Entom.* Metamorfosis particular d' algúns insectes. **Enmorfosis.**

EMMORRALLAR. v. a. Posar el cabestre. **Cabestrar, encabestrar.**

EMMORTALLAR. v. a. AMORTALLAR.

EMMOSTEIRSE. v. r. *Ter.* EMMUSTIGARSE.

EMMOTLLAR. v. a. Ajustar el motllo.

EMMUDIR. v. n. Tornarse mut, no respondre, no dir paraula. **Emmudecer.**

EMMURALLAR. v. a. MURALLAR.

EMMURRIARSE. v. r. *Fam.* ENFADARSE, ENUJARSE.

EMMURRIAT, DA. p. p. D' EMMURRIARSE.

EMMUSTEIMENT. m. *Ant.* Falta d' ufana y vigor. **Marchitez.**

EMMUSTEIR. v. a *Ant.* **Mustigar.**

EMMUSTEIRSE. v. r. *Ant.* EMMUSTIGARSE.

EMMUSTEIT, DA. p. p. *Ant.* EMMUSTIGAT.

EMMUSTIGAR. v. a. Matxucar, fer perdre 'l llustre o ufana d' alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Marchitar, ajar, anublar, deslucir.**

EMMUSTIGAT, DA. p. p. y adj. **Marchitado, marchito, ajado, deslucido.**

EMOCIÓ. f. Alteració repentina del esperit de la economía amimal per la excitació violenta dels humors. **Emoción.** || COMMOCIÓ, 1.

EMOLIENT. adj. *Farm.* Lo que serveix pera ablanir tumors. **Emoliente.**

EMOLUMENT. m. Utilitat, profit que correspón a algún cárrech o empleu. **Emolumento.**

EMORTUAL adj. El día, més o any en que ha succeit la mort d' algú. **Emortual.**

EMPADÉ. m. *Ter. ibissench.* Inclinat a alguna cosa. **Propenso.**

EMPADRONADOR, A. s. y adj. Qu' empadrona. **Empadronador.**

EMPADRONAMENT. m. Terme pres del castellá y significa allistament dels veíns d' una població pera efectes de policía. **Encabezamiento, encartamiento, encabezonamiento.**

EMPADRONAR. v. a. Fer l' empadronament. **Encabezar, empadronar, encartar.**

EMPAIG. m. Cortedat, vergonya, turbació. **Empacho, cortedad, vergüenza, turbación, rubor, corrimiento.** || *Ant* Embarás, destorb, obstacle. **Empacho, embarazo, impedimento.** || ENFIT.

DONAR EMPAIG. fr. EMPATXAR.

TINDRE EMPAIG. fr. Tindre vergonya o reparo. *Tener empacho ó reparo.*

EMPAIT (Donar un). fr. PERSEGUIR.

EMPAITAR. v. a. Perseguir, apurar, en especial a les feres. **Acosar.**

NINGÚ M' EMPAITA O 'LS QUI M' EMPAITAVEN JA SON A ROMA. *Loc. fam.* Ab qu' algú respón a qui li dóna massa pressa. *No nos corren moros.*

EMPAITAT, DA. p. p. D' empaitar. **Acosado, perseguido.**

EMPALAGAMENT. m. Acció y efecte d' empalagar. **Empalagamiento.**

EMPALAGAR. v. a. Fastidiar, cansar o desagradar un menjar. **Empalagar.** || *Fig.* Cansar, fastiguejar, enfadar. **Empalagar.**

EMPALAGÓS. adj. Qui empalaga. **Empalagoso.** || *Fig.* Aquell que causa fástich o pena pêl seu tracte o manera de parlar. **Empalagoso.**

EMPALAMENT. m. La acció d' empalar. **Empalamiento.**

EMPALAR. v. a. Enastar a algú a un pal còm els aucells a l' ast. **Empalar.**

EMPALAT, DA. p. p. **Empalado.**

EMPALIADA. f. y

EMPALIAMENT. m. Parament de teles pera adorno en les festes. **Empaliada.**

EMPALIAR. v. a. Guarnir les parets ab adornos de tela, etc. **Empaliar.** || *Met.* Dissimular, cubrir. **Paliar.** || *Met. fam.* Enganyar. **Embair, engatusar.**

EMPALIAT, DA. p. p. **Colgado. paliado.**

EMPALMAR. v. a. Juntar pels extréms dues fustes, cordes, etc. **Empalmar.**

EMPALME. m. L' acte y efecte d' empalmar. **Empalmadura, empalme.**

EMPALME (L'). *Geog.* Caseriu del terme munpal. de Massanet de la Selva; és el punt d' unió dels dos ferro-carrils de Barcelona a Girona, un dels quals passa per Granollers y l' altre per Mataró.

EMPALOMADURA. f. *Mar.* Lligadura forta que a tires proporcionades y en lloch de costura 's junta la relinga a la seua vela en algúns casos. **Empalomadura.**

EMPALOMAR. v. a. *Náut.* Guarnir, cusir la relinga y grátil ab la vela. **Empalomar.**

FIL D' EMPALOMAR. *Bramante.*

EMPALL. m. La palla sense batre. **Encañadura, bálago.**

EMPALLAR. v. a. Cubrir ab palla. **Cubrir con paja.**

EMPALLETADA. f. *Náut.* Matalás pera defensar de la fusellería enemiga la gent qu' está sobre la cuberta. **Empalletado.**

EMPALLETAR. v. a. *Mar.* Construir la empalletada. **Empalletar.**

EMPANADA. f. Mena de panellet ab carn o altra cosa dins. **Empanada.** || *Met.* Pasterada, conveni secret pera algún fí dolent. **Pastel, pastelón, entruchada.**

EMPANTANAMENT. m. Embassament, acció y efecte d' empantanar. **Empantanamiento.**

EMPANTANAR. v. a. y

EMPANTANEGAR. v. a. Embarassar, impedir el curs d' un negoci. **Empantanar.**

EMPANTANEGAT, DA. p. p. **Empantanado.**

EMPAPAR. v. a. Embeure's, còm: *l' aigua a la esponja.* **Empaparse.** || *Met.* Imbuirse d' alguna máxima o doctrina. **Empaparse.**

EMPAPAT, DA. p. p. **Empapado.**

EMPAPERADOR, A. m. Qui empapera. **Empapelador.**

EMPAPERAIRE. m. Qui empapera. **Empapelador.**

EMPAPERAR. v. a. Embolicar ab un paper. **Empapelar.** || Forrar de paper una habitació, un bagúl, etc. **Empapelar.**

EMPAPERAT, DA. p. p. **Empapelado.**

EMPAQUETAMENT. m. La acció y efecte d' empaquetar. **Empaque, empaquetamiento.**

EMPAQUETAR. v. a. Posar en paquets, fardells, caixóns, etc. **Empaquetar, empacar.**

EMPARA. f AMPARA.

POSAR EMPARA. fr. EMBARGAR.

TREURE LA EMPARA. fr. DESEMBARGAR.

EMPARAMENT. m. *Ant.* AMPARA. || *Ant.* AMPARO, PROTECCIÓ.

EMPARAMENTAR. v. a. *Ant.* EMPALIAR, 1.

EMPARAR. v. a. *Ant.* AMPARAR. || *Ant.* APENDRE. || *Ant.* EMPENDRE.

EMPARARSE. v. r. *Ant.* Empendre 's, pendre al seu cárrech. **Tomar por su cuenta.** || *Ant.* APODERARSE, VENDRE.

EMPARAT, DA. p. p. **Amparado, embargado.**

EMPARAULAR. v. a. Quedar d' acort ab un altre pera tractar alguna cosa. **Apalabrar.** || Tractar un negoci de paraula. **Apalabrar.**

EMPARAULAT, DA. adj. Promés, ajustat. **Apalabrado.**

EMPARELLAR. v. a. Igualar, nivellar. **Emparejar.**

EMPARENTAR. v. a. Contreure parentiu per casament. **Emparentar, entroncar.**

EMPARENTAT, DA. p. p. **Emparentado.**

EMPARRAR. v. a. Fer emparrats. **Emparrar.**

EMPARRARSE. v. a. Abraçarse les parres y algunes plantes a l' apoio que troven. **Trepar, parrar.**

EMPARRAT. m. Conjunt de parres sostingudes per fustes o piláns. **Emparrado.** || Els piláns y fustes que 'l sostenen. **Espaldar, espaldera, pabellón.**

EMPASSARSE. v. r. No detindres una cosa en una altra en que s' inclou, eixirse d' ella. **Pasarse.** || Engollir. **Tragar, engullir.** || Passar una cosa per algun forat o conducte estret. **Colarse, pasarse.** || DESPASSARSE, DESENFITARSE. || Borrarse de la memoria. **Pasarse.** || *Met.* Creure fácilment lo inverosímil o que no té fonament. **Tragarse.**

EMPASSARSE'N. fr. Defallirse per manca d'aliment. *Ahilarse.*

EMPASSEGAR. v. n. *Ter.* Ensopegar, pegar una ensopegada. **Dar un tropezón.**

EMPASTADOR. m. El pintor que dóna bona pasta de color a les seues obres. **Empastador.** || El pincell que serveix pera empastar o portar tinta. **Empastador.** || Lo que serveix pera empastar. **Empastador.**

EMPASTAR. v. a. *Ant.* EMPASTISSAR. || *Pint.* Cubrir de color el dibuix. **Empastar.** || Enquadernar en pasta. **Empastar.**

EMPASTELLAR. v. a. Tenyir de blau per medi de pastell. **Empastelar.** || *Impr.* Barrejar juntes y ab desordre les diferentes lletres d' un motllo. **Empastelar.**

EMPASTIFERAR. v. a. EMPASTISSAR.

EMPASTISSADOR, A. m. y f. Qui posa pastetes. **Engrudador.**

EMPASTISSAMENT. m. ENGRUTAMENT.

EMPASTISSAR. v. a. Untar ab pastetes. **Engrudar.** || Embrutar ab qualsevulla porquería. **Embarrar, embadurnar.**

EMPASTISSARSE. v. r. EMPLASTARSE, EMBADURNARSE.

EMPASTISSAT, DA. p. p. **Emplastado, embarrado, embadurnado.**

EMPASTRACIÓ. m. Acció y efecte d' empastrar. **Emplaste.**

EMPASTRADOR, A. adj. Qui empastra. **Emplastador.**

EMPASTRAR. v. a. Encastar ab pastetes u omplir de pasta una cosa. **Empastar.**

EMPASTRE. m. EMPLASTRE.

EMPAT. m. Acte y efecte d'empatar. **Empate.**

EMPATAMENT. m. Al joch de cartes o de daus és la concurrencia de dues cartes o punts iguals. **Encuentro.**

EMPATAR. v. a. Quedar iguals els vots de modo que no pugui haver'hi resolució o elecció en lo que 's vota. **Empatar.**

EMPATAT, DA. p. p. **Pato, empatado.**

EMPATOLLAR. v. a. Enredar, confondre les coses. **Embrollar.**

EMPATXADAMENT. adv. m. *Ant.* **Empachadamente, embarazosamente.**

EMPATXAMENT. m. *Ant.* EMPAIG.

EMPATXARSE. v. r. Torbarse, pararse, avergonyirse. **Cortarse, empacharse.** || *Ant.* Ficarse algú en lo que no li pertoca. **Ingerirse, ponerse en lo que no le va.** || ENFITARSE.

EMPATXAT, DA. p. p. **Empachado.**

EMPATXORRARSE. v. r. Ferse algú pesat o molest. **Aporrarse, hacerse porra.**

EMPAVESSADA. f. Reparo, defensa feta ab pavessos o escuts. **Empavesada, pavesada.**

EMPAVESSAR. v. a. Fer empavessades. **Empavesar.**

EMPAVESSAT, DA. p. p. **Empavesado.**

EMPAVONAR. v. a. Dónar al ferro 'l color blau fosch. **Pavonar.**

EMPAVORIT, DA. adj. *Ter.* ESPORUGUIT.

EMPEBRAR. v. a. Posar pebre a alguna cosa. **Condimentar con pimienta.**

EMPEBRAT, DA. p. p. Assaonat de pebre. **Con pimiento.**

EMPECADAT. adj. y

EMPECATAT. adj. Malvat, qui tot ho trastorna. **Empecatado.**

EMPEDER, A. adj *Med.* Astringent, lo que té virtut d'apretar y estrényer. **Estíptico, estítico.** || Lo qu' está estret y no pot obrar. **Estíptico.**

EMPEDERNIMENT. m. Obstinació, duresa de cor. **Empedernimiento.**

EMPEDERNIRSE. v. r. *Met.* Obstinarse, ferse insensible. **Empedernirse.**

EMPEDERNIT, DA. p. p. **Empedernido.**

EMPEDIMENT. m. *Ant.* IMPEDIMENT.

EMPEDRADOR, A. m. y f. Qui empedra. **Solador, empedrador**

EMPEDRAMENT. m. Acció d' empedrar. **Empedramiento.**

EMPEDRAR. v. a. Cubrir el paviment ab pedres encaixades les unes ab les altres de modo que no puguin móures. **Solar, empedrar.**

EMPEDRAT, DA. p. p. **Empedrado.** || m. Paviment fet de pedres. **Empedrado.**

BATRE L'EMPEDRAT. fr. *Met. fam.* Rodar els carrers sense necessitat. *Callejear, azotar calles.*

EMPEDREIR. v. a. y

EMPEDREIR. v. a. etc. **Petrificar.**

EMPREDREIRSE. v. r. Obstinarse, ferse insensible. **Empedernirse.** || Se diu d' algún menjar, que quan se cou en lloch d' estovarse 's torna dur, y també 's sol dir d' altres coses. **Apelmazarse.**

EMPEDREIT, DA. p. p. **Empedernido.**

EMPEGAMENT. m. Enquitranament, capa de pega. **Empegadura.**

EMPEGAR. v. a. Dónar una o més capes de pega a alguna cosa. **Empegar, alquitranar.** || Passar la pega pêl llinyol abáns de cusir les sabates. **Encerotar.** || Senyalar, marcar ab pega 'l bestiar de llana. **Empegar.**

EMPEGIT, DA. adj. Curt de geni. **Vergonzozo, empachado.**

EMPEGOTAR. v. a. EMPEGAR.

EMPEGUIR. v. a. *Ant.* ENVERGONYIR.

EMPEGUIT, DA. adj. *Ant.* EMPEGIT.

EMPEGUNTAR. v. a. Untar ab pega. **Empegar.**

EMPEGUNTAT, DA. p. p. **Empegado.**

EMPELT. m. Arbre empeltat. **Ingerto, engerto, púa.** || La púa o espiga que 's fica a un altre arbre. **Ingerto.** || La part empeltada. **Ingeridura.** || EMPELTAMENT

EMPELTADA. f. Munió d' arbres o de ceps empeltats. **Engertal.**

EMPELTADOR, A. m. y f. Qui empelta. **Ingertador.**

EMPELTAMENT. m. L' acte y efecte d' empeltar. **Ingertación.**

EMPELTAR. v. a. Introduir una cosa dins d' una altra, juntarla. **Ingertar.** || Introduir una espiga o agulla verda d' un arbre al tronch o a la branca de un altre. **Ingertar.** || Introduir el pus de la verola y d' altres malalties contagioses ab la llanseta. **Inocular.**

EMPELTARSE. v. r. *Met.* EMPESCARSE.

EMPELTAT, DA. p. p. **Ingerto.**

EMPELTREIRSE. v. r. *Ant.* EMPEDREIRSE.

EMPELLAR. v. a. Posar pell les llagues, etc. **Empellar, encorar, encorecer.**

EMPENDRE. v. a. Comensar, intentar alguna cosa gran. **Emprender.** || Acometre a algú pera preguntarli alguna cosa, reconvenirlo, importunarlo, reprendre 'l o barallarse ab ell. **Emprender.** || Pendre al seu cárrech o pêl seu compte. **Emprender, tomar á su cuenta.** || **Acordar, estipular, convenir.**

EMPENTA. f. Cop fort que 's dóna pera treure del seu llóch a alguna persona o cosa. **Empellón, empujón, rempujón, embión.** || La força que fá alguna cosa pera moure o detíndre'n un altra. **Empuje, empujo.**

A EMPENTES. m. adv. Injuriosament, ab violencia. *A empellones, á empujones.*

A EMPENTES Y RODOLÓNS. fr. A corre-cuita, de qualsevulla manera. *Aprisa y corriendo.*

DÓNAR O PEGAR EMPENTES. fr. EMPÉNYER.

EMPENYA. f. Part de demunt del peu oposada a la planta. **Empeine.** || El cuiro de demunt de la sabata. **Empella, pala.** || Baix de ventre. **Empeine.**

EMPENYAR. v. a. Deixar o dónar per penyora. **Empeñar.** || Obligar, precisar a algú a fer alguna cosa. **Empeñar.** || Posar per empenyo o mitjanser. **Empeñar.**

EMPENYARSE. v. r. Endeutarse. **Empeñarse, entramparse, contraer deudas.** || Contreure alguna obligació o empenyo sense advertir'ho al principi. **Empeñarse.** || Insistir obstinadament. **Empeñarse.** || Interposarse ab algú a favor d' un altre. **Empeñarse.** || Posar a algú per empenyo. **Empeñarse.** || Aumentarse la malaltía, acalorarse algún assumpte. **Empeñarse** || RECOMANAR.

EMPENYAT, DA. p. p. **Empeñado.**

EMPÉNYER. v. a. Dónar empentes. **Rempujar, empujar, empellar, empeller, impeler, apechugar y empentar.**

¿QUÍ T' EMPENY QÜE TANT RODOLES? fr. Denota que qui 's ressent de lo que 's censura en general o casualment, dóna senyal d' estar'hi comprés. *Quien se pica ajos ha comido; quien se teme algo debe.*

EMPENYIMENT. m. *Ant.* EMPENTA.

EMPENYO. m. Esforç. **Empeño.** || Obligació de pagar lo que s' empenya o endeuta. **Empeño.** || Obligació per honra, conciencia o altre motiu. **Empeño.** || Desitj veëment de fer o conseguir alguna cosa, y l' obgecte a que 's dirigeix. **Empeño.** || Insistencia en alguna cosa. **Conato, empeño, tema, tenacidad.** || El protector o padrí que s' ha empenyat per un altre. **Resorte, empeño.** || El cas precís en que 's trova

algú de tornar pêl seu punt, eixir bé d' algún assumpte. **Empeño.**

AB EMPENYO Y AB TOT EMPENYO. m. adv. Ab gran desitj y constancia. *Con empeño, con todo empeño.*

POSAR PER EMPENYO. fr. EMPENYAR, 3.

EMPENYORAMENT. m. L' acció d' empenyar o empenyorar. **Empeño.**

EMPENYORAR. v. a. Dónar penyora o per penyora. **Empeñar, dar en prenda.** || EMPENYAR.

EMPERADOR. m. Prímpcep o cap d' un imperi. **Emperador.** || *Ornit.* Aucell marí d' hivern que 's veu poques vegades, d' uns trenta centimetres de llarch, negre per demunt y blanch per sota; té les potes rojes y 'l bèch llarch y fort. Menja cuchs de mar y petxines. **Ostrero.**

EMPERADOR. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; té estació de F.-C. y 172 hab.

EMPERADORA. f. La muller de l' emperador o la senyora d' un imperi. **Emperatriz.**

EMPERATRIU. f. *Ant.* EMPERADORA.

EMPERAMOR. adv. *Ant.* Per amor, per causa. **Por amor, por razón.**

EMPERAIRE. m. *Ant.* EMPERADOR.

EMPERESIR. v. n. *Ant.* y

EMPERESIRSE. v. r. y

EMPERESIT, DA. adj. Plé de peresa. **Lleno de pereza, dominado por ella.**

EMPERESOSARSE. v. r. Ferse, tornarse peresós. **Emperezarse.**

EMPERIFOLLAR. v. a. EMPOLAINAR.

EMPERÓ. conj. adv. Que modifica disminuint o aumentant el sentit de la cláusula precedent. **Empero.**

EMPERRUCAT, DA. adj. Que porta perruca. **Empericado.**

EMPERXAR. v. a. y n. *Ter.* Acció y efecte de detindre una cosa que cau d' un indret més alt. **Parar, detener.** || PERXAR.

EMPERXELLAR. v. a. *Ter.* ENASPRAR.

EMPÉS. p. p. **Empujado.**

EMPESA. f. Barreja de varis ingredients que 's posa als teixits pera donárlos'hi còs y llustre. **Adobo, empesa.** || PREMPSA, 2. || Certa roba de cotó, etc. **Estopilla.**

TREURE LA EMPESA O 'L LLUSTRE A LES TELES. fr. *Desprensar.*

EMPESCARSE. v. r. Inventar, fingir. **Forjar, idearse, fingirse.**

EMPESTAR. v. a. Causar, comunicar la peste. També s' usa còm recíproch. **Apestar.** || Fer pudor. **Apestar.** || *Met.* Corrompre, viciar. **Apestar.**

Empetro

EMPESTAT, DA. p. p. **Apestado.**

EMPESTIFAR. v. a. EMBRUTAR.

EMPESTIFERAR. v. a. **Inficionar.**

EMPESTIFERAT, DA. adj. Lo qu'és mòlt dolent en la seua mena. **Pestilencial, pestífero, pestilente, pestilencioso.**

EMPETAR. v. a. EMPATAR.

EMPETARLES O EMPETAR LA BASE A ALGÚ. fr. Igualarlo fent alguna cosa de gran mérit. *Empetársela á uno.*

EMPETRAR. v. a. *Ant.* IMPETRAR.

EMPETRO. m. *Bot.* FONOLL DE MAR. || Planta que neix en llóchs de pedregám, conreuantse també als jardins les menes *negra* y *roja.* **Empetro.**

EMPIEMA. f. *Med.* Colecció de pus enclosa dins d' una cavitat. **Empiema.**

EMPIESIS. f. *Med.* Colecció de pus a la cambra posterior de l' ull. **Empiesis.**

EMPIJORAMENT. m. PITJORA.

EMPIJORAR. v. n. *Ter.* EMPITJORARSE.

EMPINADA. f. *Arq.* Part còrba del casquet de la capella per aresta, qu' és demunt de l' horitsontal tirada desde la clau d' un arch toral a la de l' arch oposat. **Empino**

EMPINADÍSSIM, A. adj. sup. **Empinadísimo.**

EMPINAMENT. m. L' acció d' empinar. **Empinadura, empinamiento.**

EMPINAR. v. a. Alsar. **Empinar.** || Beure mòlt. **Empinar.**

EMPINARSE. v. r. Alsarse de puntetes. **Empinarse.** || Posarse dret el cavall. **Encabritarse, empinarse.** || Pujar a lo més alt de les montanyes. **Encumbrarse.**

EMPINAT, DA. p. p. **Empinado.**

EMPIOCELE. f. *Med.* Reunió de materia a l' escroto. **Empiocele.**

EMPIÓNFAL. m. *Med.* Trencadura umbilical plena de pus. **Empiónfalo.**

EMPIPAR. v. a. ENFADAR.

EMPIREU. m. El cel suprém. **Empíreo.** || adj. Pertanyent a l' empireu, celestial, diví. **Empíreo.**

EMPIREUMA. m. *Quím.* Olor y sabor qu' adquireixen les substancies animals y vegetals per l' acció del foch o d' un calor fort y seguit. **Empireuma.**

EMPIREUMÁTICH, CA. adj. Lo que pertany al empireuma. **Empireumático.**

EMPÍRICAMENT. adv. m. Per la sola práctica. **Empíricamente.**

EMPÍRICH, CA. adj. Qui's governa sols per la práctica; se diu comunment dels metges. **Empírico.**

EMPIRISME. m. *Med.* Sistema fundat solsament en l' experiencia; segóns la opinió comuna, és la rutina cega en l' administració dels medicaments. **Empirismo.** || *Met.* Ignorancia presumptuosa. **Charlatanismo, empirismo.**

Empis

EMPIS. m. *Entom.* Insecte de 15 milimetres. Pertany a la fam. dels empidis, ordre dels dípters. És grisench de color ab ratlles negres, y sols apareix als mesos de calor, posantse als arbres. **Empis.**

EMPIT. m. *Arq.* Barana, generalment feta d' obra. **Antepecho, pretil, baranda.**

EMPITJORAMENT. m. PITJORA.

EMPITJORAR. v. a. Posar en pitjor estat. **Empeorar.** || Anar de mal a pitjor. També s' usa còm recíproch. **Empeorar.**

EMPITJORAT, DA. p. p. **Empeorado.**

EMPITRADA. f. PITRADA.

EMPIULAR. v. a. Juntar, enllassar els caps de dues coses. **Empalmar.**

EMPLAFONAR. v. a. Fer les motllures als escaires y posts de les portes y finestres. **Atairar.**

EMPLASSAMENT. m. Acte y efecte d' emplassar. **Emplazamiento.** || COLOCACIÓ.

EMPLASSAR v. a. Citar, fer comparéixer devant d' un tribunal. **Emplazar.** || SITUAR, COLOCAR, POSAR.

EMPLASTRE. m. Medicament sólit, pero tou, aplicat ab un drap pera subgectarlo. **Emplasto, cataplasma.** || El drap o badana sobre que s' extén. **Emplasto.**

EMPLASTRE MOLLIFICATIU. *Melático.*

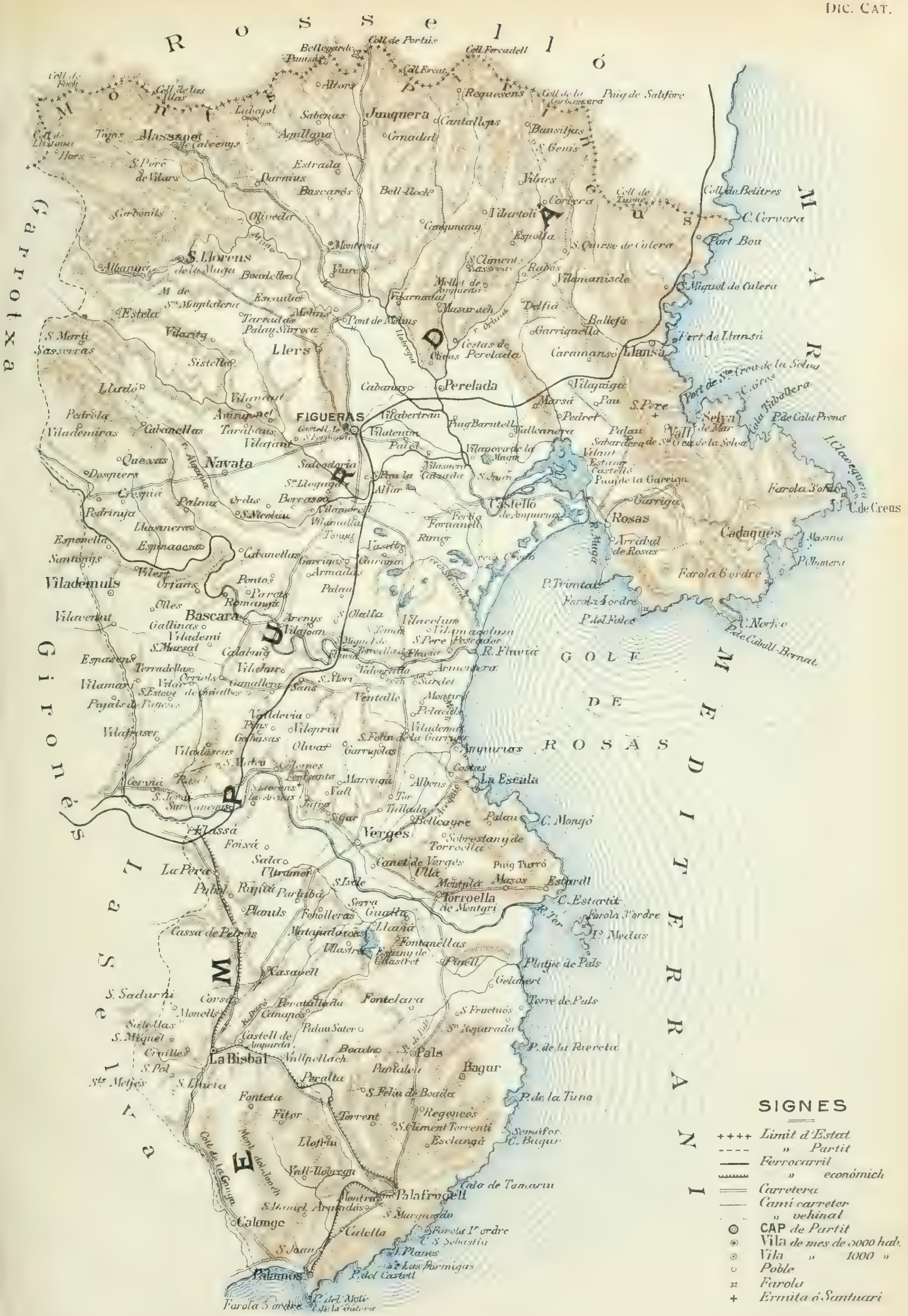
Rosselló
Montes Alberas
Garrotxa
Gironés
la Selva
Ampurdá
Mar Mediterrani
Golf de Rosas
Figueras
Junquera
Perelada
Llansá
Port Bou
C. Cervera
S. Miquel de Culera
Port de Llansá
Selva de Mar
Cadaqués
C. de Creus
Rosas
Castelló de Ampurias
Massanet de Cabrenys
S. Llorens de la Muga
Navata
Bascara
Viladamuls
Verges
La Escala
C. Mongó
Torroella de Montgri
C. Estartit
Is. Medas
Pals
Bagur
La Bisbal
Palafrugell
Calonge
Palamós
Llers
Vilabertran
Armentera
Ullá
SIGNES
++++ Limit d'Estat
---- » Partit
Ferrocarril
» económich
Carretera
Camí carreter
» vehinal
CAP de Partit
Vila de mes de 5000 hab.
Vila » 1000 »
Poble
Farola
Ermita ó Santuari

Empurdà

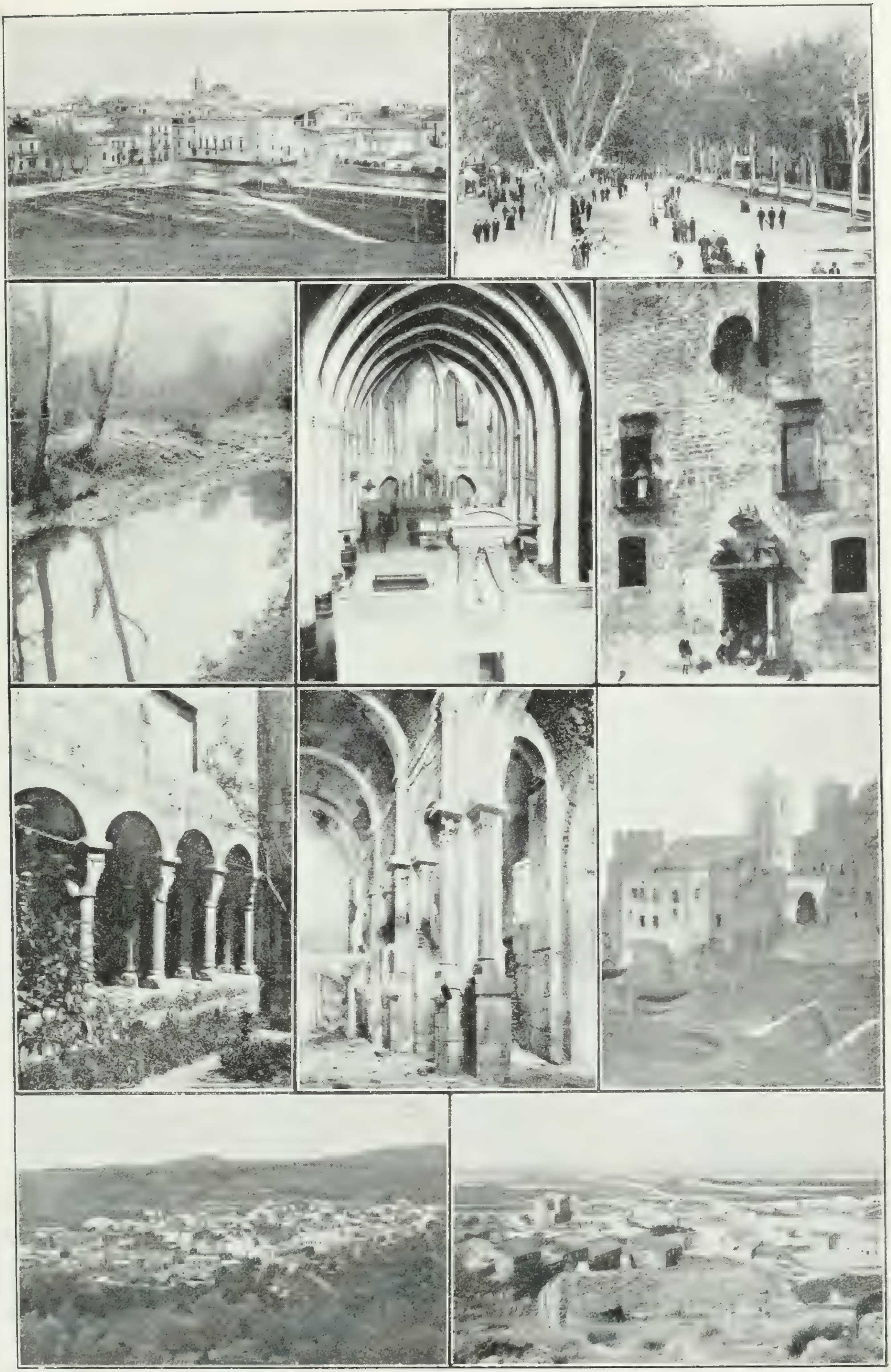

Figueres, vista general.—Figueres, la Rambla.—Calonge, la riera.—Castelló d'Empuries, interior de la iglesia major. — La Bisbal, vista del Castell. — Perelada, claustre. — Sant Pere de Roda, interior del temple. Sant Pere de Roda, vista del monastir.—Agullana, vista general.—Vilajuiga, vista general.

Cadaqués, el cap Norfeu. — Cap de Creus. — La Escala, les cambres. — Cadaqués, la platja de Llané. — La Escala, illot
Torroella de Montgrí, la foradada. — Illes Medes, vista general. — Bagur, la Tema. — Estartit desde les illes Medes.
Palafrugell y Sant Sebastiá. — Palafrugell, punta de Tramadiu. — Palafrugell, vista de Llafranch. — Palamós, vista presa

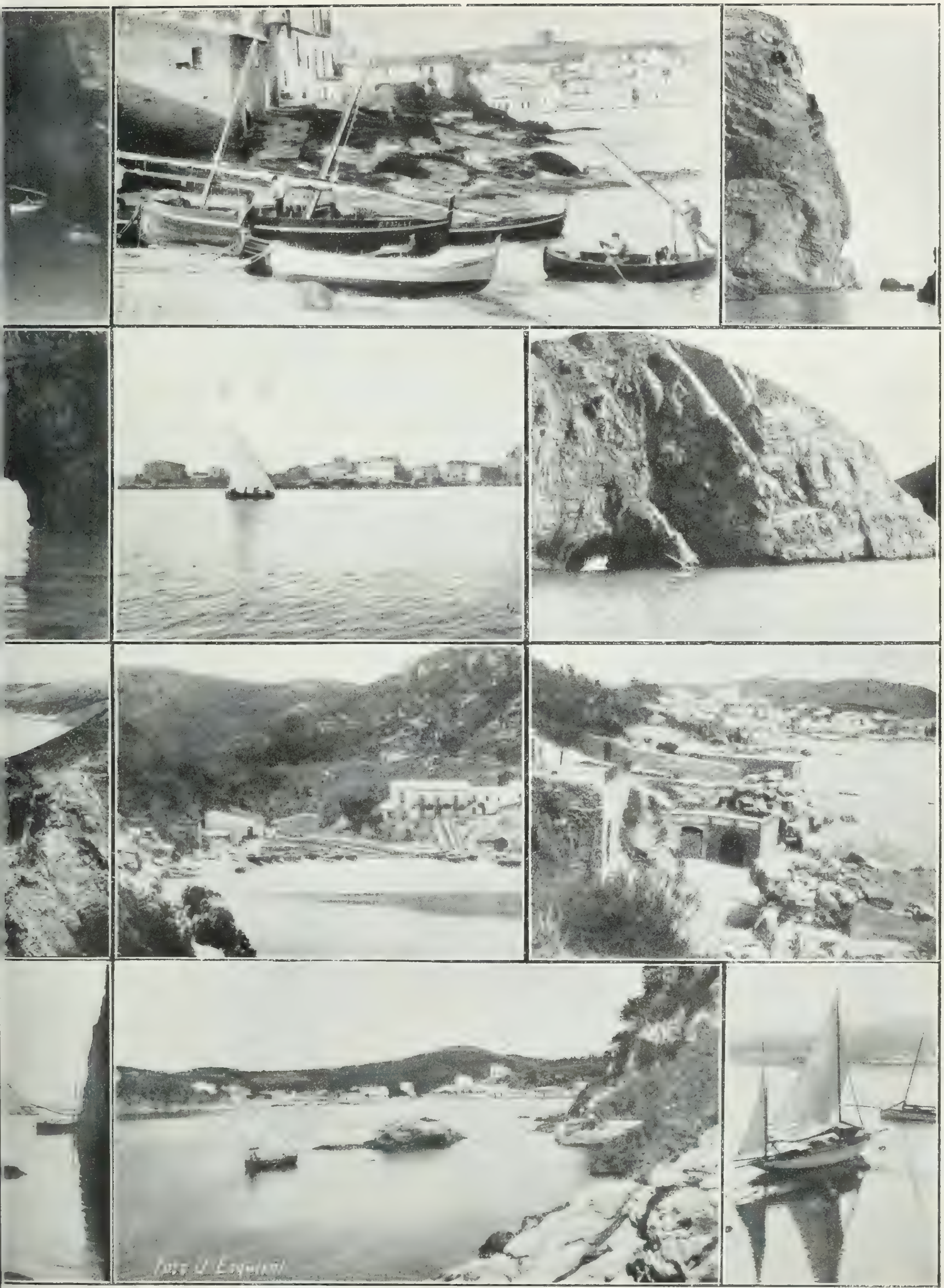

apananses. — Illeta de Norfeu. — Roses, badía y obres del port. — La Escala, la foradada. — La Escala, vista general. — alafrugell, platja de l' aigua blava. — Calella de Palafrugell, vista general. — Illes Medes, cavall bernat. — Tamaríu, entre e 'l moll.

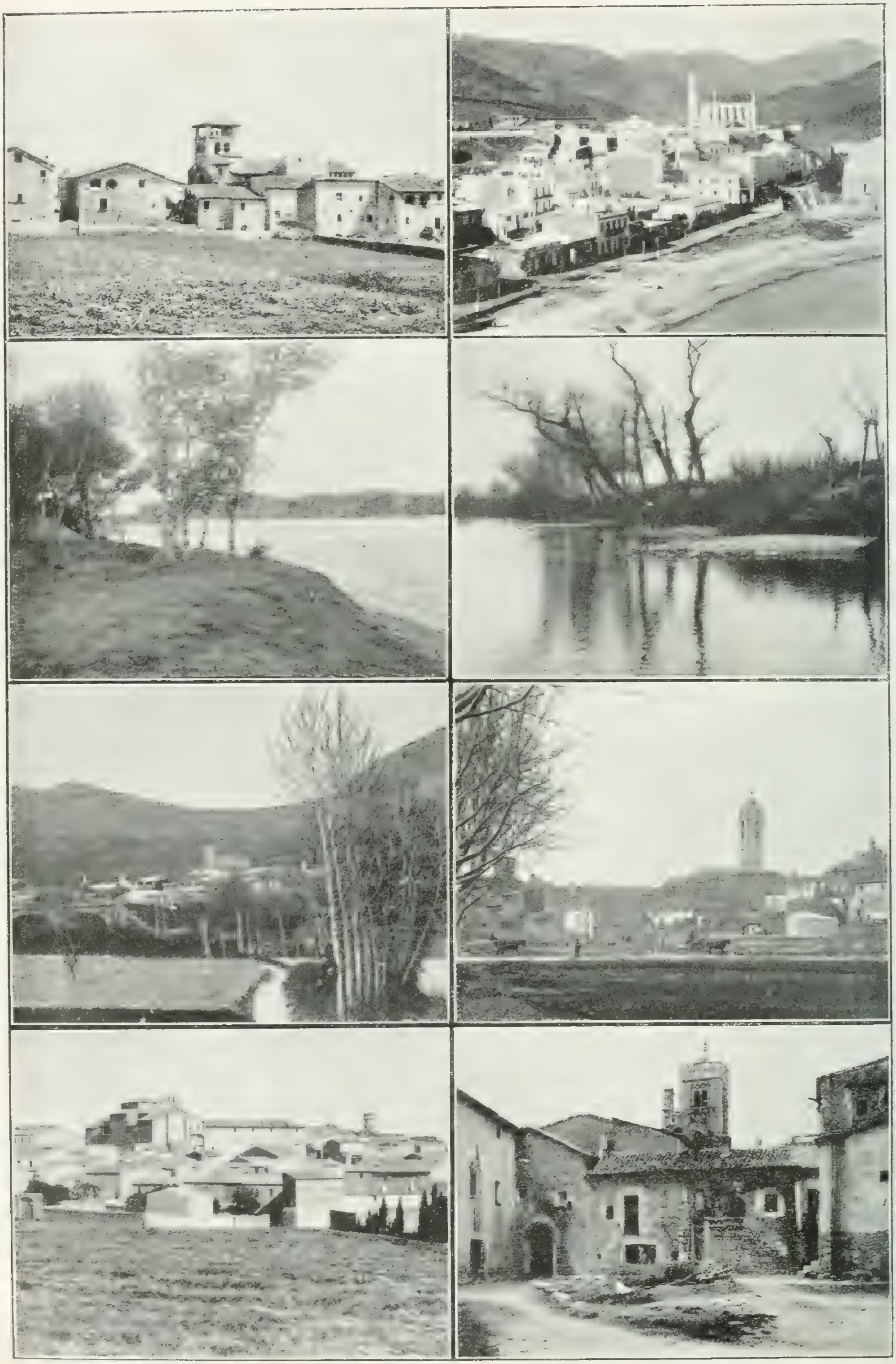

Serinyá, vista del poble. — Portbou, vista general. — Verges, vores del Ter. — Vores del Fluviá. — Torroella de Montgrí. — Verges, vista general. — Castelló d'Empuries, vista parcial. — Vilabertrán, vista de l'Abadia.

UN DINER DE MAL CINCH SOUS D' EMPLASTRE. *Ref. Poco mal y bien atado; á picada de mosca pierna de sábana.*

EMPLASTROPOLESIS. f. Art de fer els emplastres. **Emplastropolesis.**

EMPLEAR. v. a. Ocupar a algú en algún negoci, comissió o destino. **Emplear.** || Gastar el diner en compres. **Emplear.** || Gastar, consumir, ocupar, y axís se diu: *emplear les rendes, el temps,* etc. **Emplear.**

EMPLEAT, DA. p. p. **Empleado.** || m. Qui té destino públich. **Empleado.**

DÓNAR PER BEN EMPLEAT. fr. Conformarse gustosament ab alguna cosa desagradable pêl bè que se 'n segueix o perque no se 'n segueix un' altra de pitjor. *Dar por bien empleado.*

EMPLEGAR. v. a. *Ant.* EMBOLICAR.

EMPLEU. m. L' acció y efecte d' emplear; inversió. **Empleo, inversión.** || Ocupació, cárrech, ofici, funció. **Colocación, empleo, acomodo, plaza.** || Dignitat, elevació. **Empleo.**

DÓNAR O PROPORCIONAR UN EMPLEU. fr. *Colocar, emplear.*

TREURE O SEPARAR DEL EMPLEU. fr. DESEMPLEAR.

EMPLEUMANÍA. fr. *Fam.* Afany ab que 's cobdicia un empleu públich o retribuit tingui o no 'l pretendent mérits pera obtindre 'l y aptitut pera servirlo. **Empleomanía.**

EMPLOMADOR, A. m. y f. Quí emploma. **Emplomador.**

EMPLOMAR. v. a. Cubrir, assegurar, apegar ab plom. **Emplomar.** || Guarnir de plomes. **Emplumar, emplumajar.**

EMPLOMAT, DA. p. p. **Emplomado.** || **Emplumado, emplumajado.**

EMPLUJAT. adj. Se diu del temps quan plou mòlt. **Lluvioso, pluvioso.**

EMPLUMALLAR. v. a. EMPLOMAR, 2.

EMPOBREZIR. v. a. *Ant.* EMPOBRIR.

EMPOBRIMENT. m. L' acció y efecte d' empobrir. **Empobrecimiento.**

EMPOBRIR. v. a. Fer tornar pobre. **Desangrar, empobrecer.** || v. n. Tornarse pobre. **Empobrecer.**

EMPOBRIT, DA. p. p. **Empobrecido.**

EMPOLAINAR. v. a. Adornar ab mòlt de cuidado y esmero. **Emperejilar, engalanar, entarascar, empapirotar, repulir.** || v. r. **Pamponearse, empavonearse, pompearse.**

EMPOLAINAT, DA. p. p. **Emperejilado, engalanado, peripuesto.**

EMPOLLAR. v. n. Posar les abelles el poll a les casetes de les bresques. **Moscardear, carochar.**

EMPOLSAMENT. m. L' acte y efecte de cubrirse de pols alguna cosa. **Polvoreamiento.**

EMPOLSAR. v. a. Cubrir, tirar pols demunt d' alguna cosa. **Empolvar, polvorear, empolvorizar.**

EMPOLSARSE. v. r. Omplirse de pols particularment el panyo y altres teixits. **Entraparse.**

EMPOLSAT, DA. p. p. **Polvoreado.**

EMPOLTRONIMENT. m. Peresa, fluixedat, aversió al travall. **Poltronería, holgazanería.**

EMPOLTRONIR. v. a. Fer tornar dropo a algú. **Emperezar.**

EMPOLTRONIRSE. v. r. Tornarse dropo, peresós. **Apoltronarse, empoltronecerse, poltronizarse.**

EMPOLTRONIT, DA. p. p. **Apoltronado, empoltronecido.**

EMPOLVAR. v. a. EMPOLSAR. || Entre perruquers tirar polvos als que pentinen. **Empolvar.** || v. r. Posarse polvos a la cara, al coll, etc. **Empolvarse.**

EMPOLVAT, DA. p. p. **Empolvado.**

EMPOLVORAMENT. m. Acció y efecte d' empolvar o d' empolvarse. **Empolvamiento.**

EMPONSONYAR. v. a. *Ant.* EMMATZINAR.

EMPOPADA. f. *Mar.* Navegació d' un barco ab vent de popa. **Empopada.**

EMPOPAR. v. a. y n. *Mar.* Dónar la popa al vent. **Empopar, apopar.**

EMPORÉTICH, CA. adj. Que serveix pera trasporar o filtrar licors. **Emporético.**

EMPORI. m. Llóch ont concorren pêl comers gents de diferentes nacións. **Emporio.** || Llóch famós per les ciencies o altra cosa. **Emporio.**

EMPÓRICH, CA. adj. Propi pera 'l comers. **Empórico, comercial.** || Pertanyent al empori. **Empórico.**

EMPORTARSE 'N. v. r. PORTARSE 'N.

NO S'HO EMPORTARÁ 'L VENT. *Expr.* S' aplica a lo que pesa mòlt o está ben ferm y segur. *No se lo llevará el viento.*

EMPÓS. *Prep. ter.* APRÉS.

EMPÓSIT. m. Solatge que fan els líquits. **Poso, asiento, heces.**

EMPOSTAMENT. m. Cuberta de pots. **Entablamento.** || *Ant.* L' acció d' empostisar. **Entabladura.**

EMPOSTAR. v. a. *Ant.* EMPOSTISSAR.

EMPOSTEMARSE. v. r. *Cir.* Formarse postema. **Apostemarse.**

EMPOSTISAMENT. m. *Ant.* y **EMPOSTISSAMENT.** m. EMPOSTAMENT.

EMPOSTISSAR. v. a. Cubrir ab pots. **Entablar.**

EMPOSTISSAT, DA. p. p. **Entablado.** || m. Trespol, sostre de pots. **Entablado.** || Tauladeta o cubert de demunt les portes o finestres pera lliurarles de la pluja. **Sobradillo.**

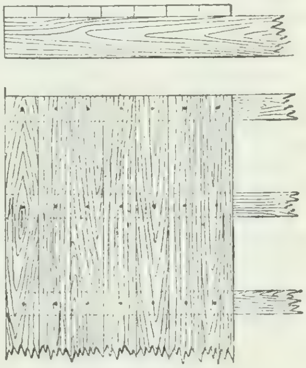

Empostissat: Posts clavades al demunt de les vigues

EMPOTAR. v. a. Posar alguna cosa, còm: *tabaco,* etc., dins d' un pot. **Embotar.**

EMPOTINGAR. v. a. Dónar mòltes medicines o potingues. **Jaropar, jaropear.**

EMPOTINGAT, DA. p. p. **Jaropado, jaropeado.**

EMPOTRAR. v. a. Assegurar alguna cosa ab máquina o encastarla a terra o a la paret. **Empotrar.** || Encaixar una ab un' altra de tal modo que no pugui moure 's. **Empotrar.**

EMPOTRAT, DA. p. p. **Empotrado.**

EMPOTZIM. m. *Ant.* EMPÓSIT.

EMPOUAR. v. a. Ficar o llensar alguna cosa al pou. **Empozar.**

EMPOUARSE. v. r. *Met.* Sepultarse un expedient y no seguir el seu curs. **Empozar.**

EMPOUAT, DA. p. p. **Empozado.**

EMPRAR. v. a y 'ls seus derivats. **Emmanllevar.**

EMPREMPTAR. v. a. *Ant.* IMPREMPTAR, ESTAMPAR.

EMPRENDAR. v. a. Agradar, guanyar la voluntat d' algú. **Prendar.**

EMPRENDARSE. v. r. Aficionarse, cobrar gust a alguna persona o cosa. **Prendarse.**

EMPRENDAT, DA. p. p. **Prendado.**

EMPRENIMENT. m. *Ant.* EMPRESA.

EMPRENYAR. v. a. Fer concebir a la femella. **Empreñar.** || *Met. vulg.* Importunar. **Jorobar, gibar, atafagar.**

EMPRÉS, A. p. p. **Emprendido.**

EMPRESA. f. Acció mòlt dificultosa, que valerosament se comensa. **Empresa.** || Contracte, conveni, assento. **Asiento.** || Símbol o figura enigmática. **Empresa.** || Associació de diferentes persones pera portar a terme una obra. **Empresa.**

EMPRESONAMENT. m. *Ant.* L' acció d' empresonar. **Encarcelamiento.**

EMPRESONAR. v. a. *Ant.* Ficar a la presó. **Aprisionar, encarcelar.**

EMPRESSARI. m. Qui pren al seu cárrech o 's posa al cap d' alguna empresa. **Empresario.**

EMPRESTAR. v. a. DEIXAR UNA COSA O PÉNDRELA.

EMPRÉSTIT. m. L' acció de deixar diners, y més particularment al govern. **Empréstito, emprestido, préstamo.** || La cosa deixada. **Empréstito, emprestado, préstamo.**

EMPRETS. *Loc. ant.* **En precio o estima.**

EMPRIMAR. v. a. Llaurar la primera vegada. **Romper.**

EMPRIU. m. Terreno comú que no 's travalla. **Baldío.**

DRET D' EMPRIU. El d' aprofitarse d' alguna cosa, especialment de les terres ermes. *Derecho de baldío.*

EMPROAR. v. a. Carregar, pitjar el barco de proa. **Chapuzar, capuzar.**

EMPROBAR. v. a. Posarse un vestit o qualsevulla prenda de roba pera véurer si cau bè. **Probar.**

EMPROSTOCÍSTOSIS. f. *Med.* Corbatura envers devant de la espinada. **Emprostocístosis.**

EMPROSTOTONÍA. f. *Med.* Corbatura del cos envers devant per la contracció dels muscles. **Emprostótonos, emprostotonía.**

EMPSÍCOSIS. f. Vida, ésser unió de l' ánima ab el cos. **Empsícosis.**

EMPUDEGAR. v. a. Fer pudor, omplir de pudor algún lloch o alguna cosa. **Apestar.** || *Met. fam.* Importunar, fastiguejar. **Apestar.**

EMPUDEGAT, DA. p. p. **Apestado.**

EMPUDENTIMENT. m. Acte y efecte d' empudentir. **Hediondez, hedor.**

EMPUDENTIR. v. a. *Ant.* EMPUDEGAR.

EMPUMÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Agafar al vol. **Coger al vuelo.**

EMPUNYADURA. f. Guarnició, puny de la espasa. **Puño, empuñadura.** || *Náut.* Cada un dels caps colocats al extrém superior de les veles y en cada faixa de rissos pera subjectar els punys o ánguls d' elles als penols de les vergues. **Empuñadura, empuñidura.** || *Náut. Ter. Blanes,* Lloch ont s' apoia l' arbre del llagut.

EMPUNYAR. v. a. Agafar alguna cosa ab el puny. **Empuñar.**

EMPURDANÉS. adj. AMPURDANÉS.

EMPURIES (Comtes de). *Biog.* (Vegis Fuch I).

EMPURPURAR. v. a. Tenyir de color de porpra. **Purpurar.** || *Ant.* Vestir de porpra. **Purpurar.**

EMPURPURAT, DA. p. p. **Purpurado.**

ÉMUL, A. adj. Qui aspira a igualar el mérit d' un altre. **Émulo, emulador.** || Enemich, contrari, competidor **Rival, émulo, antagonista.**

EMULACIÓ. f. Passió del ánim qu' excita a imitar y excedir les accións dels altres. **Emulación.**

EMULAR. v. a. Imitar les accións d' algú altre procurant igualarlos y excedirlos **Emular.**

EMULGENT. adj. *Anat.* Se diu de les arteries per ont va la sanch cap als ronyóns y de les venes per ont ix d' aquélls. **Emulgente.**

EMULSINA. f. Principi albuminós que hi há a les ametlles y que ab aigua forma la emulsió. **Emulsina.**

EMULSIÓ. f. *Far.* Beguda semblanta a la llet que 's treu de diferentes llevors picantes dins d' un morter y tirant'hi aigua poch a poch. **Emulsión.**

EMULSIONAR v. a. Barrejar una emulsió ab algún medicament. **Emulsionar.**

EMULSIU, VA. adj. Que serveix pera fer emulsións. **Emulsivo.**

EMUNCIÓ. f. *Med.* Evaquació dels humors y materies superflues o perjudicials. **Emunción.**

EMUNCTORI. m. *Med.* Tot orgue destinat a la sortida de les excrecións. **Emunctorio.**

EN. Pronunciació catalana de la lletra N. **Ene.** || m. Radical de *senyor* y títol de dignitat dels sobiráns y nobles de Catalunya, Aquitania y demés paíssos confinants ont se parlava 'l catalá. **Don, señor, monseñor.** || El femení es *na* || *Prep.* Significant el lloch y temps en que 's fa alguna cosa. **En.** || Dins, còm: *en la butxaca.* **En.** || Sobre, còm: *tinch una pensió en tal renda.* **En, sobre.** || Junt ab els gerundis equival a quan, còm: *en venint el pare li diré.* **En.** || AIXÓ D' AIXÓ. || **Ne.**

ENADIR. v. a. *Ant.* AFEGIR.

ENAGENABLE. adj. Lo que 's pot enagenar. **Enajenable.**

ENAGENACIÓ. f. y

ENAGENAMENT. m. Cessió, venda. **Enajenación, enajenamiento.** || *Met.* Distracció, falta d' atenció. **Enajenación, enajenamiento.** || Suspensió dels sentits, éxtasis. **Enajenamiento, elevación, embriaguez.**

ENAGENAR. v. a. Passar o entregar a un altre 'l domini d' alguna cosa. **Enajenar.** || *Met.* Treure de sí, fer perdre 'ls sentits. També s' usa com recíproch. **Enajenar.**

ENAGENARSE. v. r. Enlairarse en la contemplació de les coses espirituals. **Elevarse, endiosarse.**

ENAGENAT, DA. p. p. **Enajenado.**

ENAGRIRSE. v. r. *Ant.* Tornarse agre. **Acedarse, agriarse.**

ENAGÜES. f. pl. Faldilles blanques, de fil o de cotó, que porten les dones sota de les faldilles de color o del vestit. **Enaguas, zagalejo.**

ENAIGUADURA. f. Contracció espasmódica dels muscles de les extremitats de les cavalcadures. **Aguadura, infosura.**

ENAIGUARSE. v. r. Constiparse les cavalcadures, contreure's els muscles de llurs extremitats per massa fatiga o beure. **Aguarse.**

ENÁLAGE. f. *Gram.* Figura gramatical que consisteix en cambiar els accidents de les parts de l' oració, usant un temps o un cas per altre. **Enálage.**

ENALBARDAR. v. a. *Ant.* ALBARDAR.

ENALZAR. v. a. *Ant.* ALSAR.

ENAMORADAMENT. adv. m. Ab amor **Enamoradamente.**

ENAMORADET, A. adj. dim. **Enamoradillo, enamoradito.**

ENAMORADÍS, SA. adj. Fácil, inclinat a enamorarse. **Enamoradizo.**

ENAMORADÍSSIM, A. adj. sup. **Enamoradísimo.**

ENAMORADOR, A. m. y f. Qui enamora. **Enamorador.**

ENAMORAMENT. m. L' acció y efecte de enamorarse. **Enamoramionto.**

ENAMORAR. v. a. Fer sentir a un altre la passió del amor. També s' usa com recíproch. **Enamorar, amartelar, prendar.**

HI HÁ ULLS QUE S' ENAMOREN DE LLEGANYES. *Ref. Ojos hay que de legañas se enamoran.*

HOME ENAMORAT MAI CASA AB SOBRAT. *Ref. Hombre enamorado nunca casa con sobrado.*

ENAMORARSE. v. a. Prendarse d' una persona. **Enamorarse.**

ENAMORAT, DA. p. p. **Enamorado.** || m. *Ant.* **Festejador.**

PENSEN ELS ENAMORATS, QUE TOTHÓM TÉ 'LS ULLS TANCATS *Ref.* Denota que 'l qui está apassionat, creu que ningú veu lo qu' ell voldría que no 's vegés. *Juzgan los enamorados que todos tienen los ojos vendados.*

ENAMORICARSE. v. r. Enamorarse per passatemps. **Enamoricarse.**

ENAMORICAT, DA. adj. **Enamoricado, enamoradillo**

ENAMUNT. adv. ll. AMUNT.

ENÁNS. adv. t. ABÁNS. Conj. adv. ANS BE.

ENANT. adv. t. *Ant.* EN AVANT.

ENANTAMENT. m. **Auto, 1.**

ENANTAR v. a. *Ant.* AVANSAR.

ENANTAR DE VET. *Loc. ant.* EXCOMUNICAR.

ENANTESSIS. f. *Med.* Encontre de dues arteries o venes que 's junten per diferents punts. **Encantesis.**

ENANTIOPATÍA. f. *Med.* Sistema de medicina que consisteix en curar ab medicaments que produeixen síntomes oposats als de les malalties. **Enantiopatía.**

ENANTIOPÁTICH, CA. adj. Pertanyent a la enantiopatía. **Enantiopático.**

ENAPRÉS. adv. m. DESPRÉS D' AIXÓ.

ENARBOLAR. v. a. Alsar alt. **Arbolar, enarbolar.** || v. a Alsar al aire. **Levantar.**

ENARBOLAT, DA. p. p. **Enarbolado.**

ENARBORAR. v. a. *Ant.* y

ENARBRAR. v. a *Ant* ENARBORAR.

ENARCARSE. v. r. Fer arch, cóm: *enarcarse l' esquena.* **Arquearse.**

ENARDIMENT. m Agitació de les passións y afectes. **Ardimiento, enardecimiento.**

ENARDIR. v. a. Excitar, avivar les passións del ánim. **Enardecer, encender, inflamar.**

ENARDIRSE. v. r. **Enardecerse, y derretirse** parlant del amor.

ENARDIT, DA. p. p. **Enardecido.**

ENARGÍA. f. Figura del discurs qu' es una mena d' hipótesis. **Enargía.**

ENARMONÍA. f. Progressió de l' armonía que consisteix en passar del bemoll d' una nota al sostingut de la immediata inferior y viceversa. **Enarmonía.**

ENARMÓNICH, CA. adj. *Mús.* Sistema que proceëix de dos semitóns menors, y una tercera major o ditó. **Enarmónico.** || Un dels tres géneros del sistema músich qu' abunda en diesses; també 's diu de les notes, cordes, etc. **Enarmónico.**

ENARTROSIS. f. *Med.* Articulació en la qual el cap d' algún os entra a la cavitat d' un altre quedant lliures els moviments de abdós. **Enartrosis.**

ENASPRAR. v. a. Enroscar les parres petites o arbres a un altre o pal pera que pugin drets. **Enrodrigonar, rodrígar.**

ENASPRARSE. v. r. Enramarse pels aspres. **Enredarse.** || *Met.* Enlairarse. **Remontarse, ascender, subirse.**

ENASPRAT, DA. p. p. **Enrodrigonado, rodrigado.**

ENASPRIRSE. v. r. *Ant. met.* Alsarse les ones del mar mogudes pêl vent. **Encresparse.**

ENASTAMENT. m. Acte de posar a l' ast. **Espetamiento.** || L' acció d' enastar foradant. **Espetamiento.**

ENASTAR. v. a. Posar al ast. **Espetar.** || Traspassar, clavar ab un' eina punxaguda. **Espetar.**

ENASTAT, DA. p. p. **Espetado.**

ENAVALL. adv. ll. AVALL.

ENBONS. m. *Ter. de Blanes.* Fonts pera eixir l' aigua que 's fica a coberta

ENBRONCH, CA. adj. *Ant.* TÒRT, CÒRB.

ENCABACETAT, DA. adj. *Ant.* Cubert ab l' elm o cabacet. **Encapacetado.**

ENCABAMENT. m. ÁNCORA.

ENCABAT, DA. adj. *Blas.* Se diu dels mánechs o astes de diferent esmall. **Encabado.**

ENCABESTRADURA. f. *Met.* Ferida que's fá 'l cavall a la quartilla y a vegades més amunt, ab el cabestre, 'l ronsal, etc. **Encabestradura.**

ENCABESTRAMENT. m. L' acció d' encabestrar. **Encabestramiento.**

ENCABESTRAR. v. a. Posar el cabestre. **Encabestrar.**

ENCABESTRARSE. v. r. ENCASQUETARSE.

ENCABESTRAT, DA. p. p. **Encabestrado.**

ENCABIR. v. a. Fer entrar, ficar, posar. **Meter, introducir, acomodar.**

ENCABRITARSE. v. r. Alsarse 'l cavall demunt les potes del derrera. **Encabritarse.**

ENCADARNAR. v. a. Causar cadarn a algú. També s' usa còm recíproch. **Acatarrar, resfriar.**

ENCADARNAT, DA. p. p. **Acatarrado, encatarrado.**

ENCADENADOR, A. m. y f. Qui encadena. **Engarzador.**

ENCADENAMENT. m. Conexió, unió d' unes coses ab unes altres. **Encadenación, encadenamiento.**

ENCADENAR. v. a. Lligar ab cadena. **Encadenar.** || Trabar, unir unes coses ab unes altres. **Encadenar, eslabonar.** || Enastar els grans de rosari. **Engarzar.** || *Náut.* Parlant de gúmeres, és dónar una trinca a dues que s' encrueuen al punt d' intersecció de llurs direccións o a aquell ont se toquen, pera evitar que 's gastin ab el frech **Encarcelar, encadenar.** || Tancar ab cadenes les entrades dels carrers. **Encadenar.**

ENCADENAT, DA. p. p. **Encadenado, engarzado.**

ENCAIRONAR. v. a. Cubrir el pis ab cairóns. **Embaldosar.**

ENCAIRONAT. p. p. **Embaldosado.** || m. Paviment de cairóns. **Embaldosado.**

ENCAIX. m. Forat ont hi entra alguna cosa que s' encaixa ab un' altra **Muesca, encajadura.**

ENCAIXADA. f. Estreta de má. **Apretón de manos.**

ENCAIXADES. f. pl. Parlant del blasó, se diu de les particións de l' escut, les peces del qual s' encaixen unes ab altres formant triánguls grossos y llarchs. **Encajadas.**

ENCAIXADOR, A. m. y f. Qui encaixa. **Encajador.** || Eina pera encaixar o ficar una cosa dins d' un' altra. **Encajador.**

ENCAIXAMENT. m. L' acció d' encaixar. **Encaje, encajadura.**

ENCAIXAR. v. a. Ficar, combinar, ajustar una cosa ab una altra. **Encajar.** || Introduir ab manya. **Encajar.** || v. n. *Met.* Agradar, gustar. **Encajar, entrar, cuadrar, petar.** || Dónarse les mans. **Darse la mano.**

ENCAIXAT, DA. p. p. **Encajado, encajonado.**

ENCAIXAT DE DOS. m. Entre estampers, l' unió de dos fulls de paper ficats l' un dins de l' altre. *Duerno,*

ENCAIXAT DE TRES. Entre estampers, l' unió de tres fulls de paper ficats l' un dins de l' altre. *Terno.*

ENCAIXAT DE QUATRE. Entre estampers, unió de quatre fulls de paper ficats l' un dins de l' altre. *Cuaderno, cuaternión.*

ENCAIXAT DE CINCH. El quadern de cinch fulls de paper. *Quinterno.*

ENCAIXÉM. *Expr.* S' usa quan dos se dónen la má per amistat. **Encaja.**

ENCAIXONAR. v. a. Ficar, guardar alguna cosa dins dels caixóns. **Encajonar.**

ENCAIXONAT, DA. p. p. **Encajonado.**

ENCALADA. f. Peça de l' arreu d' un cavall. **Encalada.**

ENCALCINADURA. f. *Ant.* y

ENCALCINAMENT. m. EMBLANQUINAMENT.

ENCALCINAR. v. a. EMBLANQUINAR.

ENCALMAR. v. a. *Ant.* CALMAR.

ENCALMARSE. v. r. Se diu del temps, aire, etc., quan hi há calma. **Encalmarse.**

ENCALMAT, DA. p. p. **Encalmado.**

ENCALOSTRARSE. v. r. Emmalaltirse les criatures per haver mamat els calóstres. **Encalostrarse.**

ENCALS. m. *Ant.* y

ENCALSAMENT. m. L' acció d' encalsar. **Acosamiento, alcance.**

ENCALSAR. v. a. *Ant.* Anar derrera del que fuig. empaitar. **Acosar, seguir el alcance.**

ENCALSINAR. v. a. EMBLANQUINAR.

ENCALVIMENT. m. *Ant.* CALVA.

ENCALVIR. v. a. Fer tornar calvo a algú. **Volver calvo á uno.**

ENCALVIRSE. v. n. Tornarse calvo. **Encalvecer.**

ENCALVIT, DA. p. p. **Encalvecido.**

ENCALLADERO. m. Paratge ont s' hi poden encallar les naus. **Encalladero.**

ENCALLAMENT. m. L' acció y efecte d' encallar. **Encalladura.** || *Náut.* L' acte y efecte de quedarse la nau en sech **Zaborda, zabordo, zabordamiento.**

ENCALLARSE. v. r. Ficarse a algún estany o fanguera, d' ont no se 'n pot eixir fácilment. **Atascarse.** || Topar una embarcació ab sorra o pedres, quedants hi sense moviment. **Encallar, embicar, embarrancar, zabordar.** || Quedarse algún carro al mitj del fanch sense poderne eixir. **Atascarse.** || Quedarse parat, no poder prosseguir alguna conversa o discurs. **Atascarse, atramparse.**

ENCALLAT, DA. p. p. **Encallado.**

ESTAR ENCALLADA ALGUNA COSA. fr. *Met.* Estar parat un negoci. *Estar en el estado de inocencia.*

ENCAMINADOR, A. m. y f. DIRECTOR.

ENCAMINAMENT. m. *Ant.* DIRECCIÓ.

ENCAMINAR. v. a. Ensenyar, mostrar el camí. **Encaminar, encarrilar.** || *Met.* Dirigir a algú en algún assumpte, negoci, etc. **Encaminar, encarrilar.**

ENCAMINARSE. v. r. **Encaminarse.**

ENCAMINAT, DA. p. p. **Encaminado.**

ENCAMISAT, DA. p. p. **Encamisado.**

ENCAMORRAR. v. a. p. u. ENGALIPAR.

ENCANADÉ (Puig). *Orog.* Puig de 1,393 met. de altitut situat entre les provs. de Castelló y Terol, a tramontana d' aquélla.

ENCANALAR. v. a. Conduir l' aigua per canals o fer que un riu o torrent passi per un canal. **Encanalar.**

ENCANALLAR. v. a. Pendre males costúms y vicis. **Encanallar.**

ENCANASTRAR. v. a. *Mar.* Posar les cofes a les gavies. **Encanastar, embanastar.**

ENCANDELAR. v. n. *Náut.* Posar vertical o perpendicular alguna cosa. **Poner en candela, encandelar.**

ENCANONAR. v. a. Fer passar alguna cosa per una canonada. **Encañonar.**

ENCANT. m. ENCANTAMENT. || *Met.* Lo que suspén els sentits o causa gran plaer. **Encanto.** || Venda pública o particular de béns ab intervenció de la justicia o sense ella. **Almoneda, subasta.** || El llóch ont se venen coses velles. **Maulería, vendeja.**

ANAR A L' ENCANT ALCUNA COSA. fr. Véndres'hi. *Ir al subasto.*

FER ENCANT. fr. Vendre alguna cosa a l' encant. *Sacar á pública almoneda ó subasta.* || ESBARRIAR.

VENDRE A L' ENCANT. fr. ENCANTAR, 3.

ENCANTADOR, A. m. y f. Qui encanta. **Encantador, hechicero, mago.**

ENCANTAIRE. m. y f. ENCANTADOR. || Qui vent coses als encants.

ENCANTAMENT. m. L' acció y efecte d' encantar y d' encantarse. **Encantamiento, encanto, embelesamiento.** || *Met. fam.* Rudesa. **Torpeza, pelmacería.**

PER ENCANTAMENT. fr. *Fam.* PER ART D' ENCANTAMENT.

ENCANTAR. v. a. Causar dany per art de bruixería o encantament. **Encantar.** || *Met.* Pasmar, fer coses maravelloses, acompanyades de paraules y gestos. **Encantar.** || Vendre a l' encant. **Subastar, vender en pública almoneda.**

ENCANTARIES f. S' usa ab el verb *dónar*, y significa fer fer a algú tot lo que un altre vol. **Dar sesos de mosquito.** || ENCANTAMENTS

ENCANTARSE. v. r. EMBADALIRSE.

ENCANTAT, DA. p. p. **Encantado.** || adj. m. Tonto, parat, de poch esperit. **Torpe, lerdo.** || *Met. fam.* Distret, embadalit. **Encantado.**

CASA O PALAU ENCANTAT. La qu' és mòlt gran y l' habiten pochs. *Casa, palacio encantado.*

ENCANTIS. m. *Med.* Tumor que 's forma a l' ángul intern de l' ull. **Encantis.**

ENCANYISSADA. f. Trampa, regularment de canyes, que 's fá als rius y a algunes platges pera privar el pas als peixos y tancarlos en dipósits proporcionats pera que 's conservin vius dins de l' aigua. **Encañizada.**

ENCANYISAR. v. a. Posar canyes pera alguna cosa. **Encañar.**

ENCANYISSAT, DA. p. p. **Encañado.** || m. Reixat de canyes. **Encañado, arriate, arriata, varasceto.** || CANYÍS.

ENCANYONAR. v. a. *Ter.* ENSALIVAR.

ENCAPARRARSE. v. r. AMOINARSE, CAPFICARSE.

ENCAPAT, DA. p. p. **Encapado, encapotado.**

ENCAPILLADURA. f. *Náut.* L' acte d' encapillar. **Encapilladura.**

ENCAPILLAR. v. a. Enganxar un cap a un penol de verga. **Encapillar.**

ENCAPILLARSE. v. r. *Náut.* Posarse de cop una cosa demunt d' un' altra, cóm una vela al penol de la seua verga, un cop de mar demunt de la nau, etc. **Encapillarse.**

ENCAPONAR. v. a. *Mar.* Posar l' áncora demunt del capó. **Caponar, encaponar.**

ENCAPRITXAMENT. m. L' acte d' encapritxarse. **Encaprichamiento.**

ENCAPRITXAR. v. a. Inspirar algún capritxo. **Encaprichar.**

ENCAPRITXARSE. v. r. Obstinarse en sostindre 'l capritxo propi. **Preocuparse, encapricharse, encalabrinarse.**

ENCAPRITXAT, DA. adj. CAPRITXÓS, ENAMORAT, ENGRESCAT, ENCATARINAT.

ENCAPSAR. v. a. *Ant.* Ficar alguna cosa dins de una capsa.

ENCAPUTXAR. v. a. Tapar alguna cosa ab caputxa. **Encapuchar.**

ENCAPUTXAT, DA. p. p. **Encapuchado.**

ENCAPUTXATS. s. y adj. pl. Sectaris que no 's treien la caputxa del cap ni en les més solemnes ceremonies relligioses de la Iglesia. **Encapuchonados.**

ENCAR. adv. f. y

ENCARA. adv. t. **Aun, todavía, más, á más, magüer.** || TAMBÉ.

ENCARA BÉ O ENCARA BO O ENCARA VENTURA. *Loc. Aun bien.*

ENCARA MÉS. *Loc. Aun más, más aún, todavía más.*

ENCARA QUE. adv. No obstant. *Aunque, sin embargo.*

ENCARAMASELLÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Enfilar amunt. **Trepar.**

ENCARAMENT. m. Acte y efecte d' encarar o de encararse. **Encaramiento.**

ENCARAR. v. n. Posarse una cosa cara a cara o devant per devant d' un' altra. També s' usa còm recíproch. **Encarar.** || Apuntar ab les armes de foch. **Apuntar, encarar, asestar.**

ENCARBONAR. v. a. Enmascarar ab carbó. **Tiznar.**

ENCARCAIXAT. adj. *Ant.* S' aplicava al que portava buirach. **Encarcajado.**

ENCARCARAMENT. m. Acte y efecte d' encarcararse. **Envaramiento.**

ENCARCARARSE. v. r. Entorpirse, quedar un membre sense moviment. **Envararse.** || ENCARTRONARSE.

ENCARCARAT, DA. p. p. **Envarado, yerto.**

ENCARCERAR. v. r. *Ant.* Ficar algú a la presó. **Encarcelar, aprisionar.**

ENCARCERAT, DA p. p. *Ant.* **Encarcelado.**

ENCARIDAMENT. adv. m. Ab encariment. **Encarecidamente, con encarecimiento.**

ENCARIDOR, A. m. y f. Qui encareix. **Encarecedor.**

ENCARIMENT. m. Aument de preu. **Encarecimiento.** || *Met.* Ponderació, exageració. **Encarecimiento.**

ENCARIR. v. a. Aumentar el preu. **Encarecer, subir el precio.** || *Met.* Ponderar, exagerar. **Encarecer.**

ENCARIT, DA. p. p. **Encarecido.**

ENCARNACIÓ. f. L' acte misteriós d' haver pres carn humana 'l Fill de Dèu a les virgina's entranyes de María Santíssima. **Encarnación.** || Color de carn ab que 's pinten les figures humanes. **Encarnación.** || L' acció de tornar a fer cubrir de carn una part descarnada. **Encarnación.**

ENCARNADURA. f. Major o menor facilitat de tancarse les llagues o ferides. **Encarnadura.**

ENCARNAR. v. a. *Pint* Dónar color de carn a les figures. **Encarnar.** || Entre estampers imprimirse bè la lletra al paper. **Encarnar.**

ENCARNARSE. v. r. Haver pres carn humana 'l Fill de Dèu. **Encarnarse, tomar carne humana.** || Criarse carn a la ferida quan se va curant. **Encarnar.**

ENCARNAT, DA. p. p. **Encarnado.** || m. El color de carn que 's dóna a les imatjes de fusta o de pedra. **Encarnado.**

ENCARNAT BAIX. El color que no es tan fort com el de carn natural. *Encarnadino.*

ENCARNATIU, VA. adj. La medicina que serveix pera netejar la materia de les llagues a fí de que puguin criar carn. **Sarcótieo, encarnativo.**

ENCARNISSAMENT. m. L' acció de devorar la carn ab ansia, cóm fan els llops quan están famolenchs. **Encarnizamiento.** || *Met.* Crueltat ab qu' algú s' enceva ab la sanch, infamia o perjudicis d' un altre. **Encarnizamiento.**

ENCARNISSARSE. v. r. Encevarse en la carn morta 'ls llops y altres animals famolenchs. **Encarnizarse.** || Menjar mòlta carn. **Comer mucha carne.** || *Met.* Mostrarse cruel contra algú, encevantse contra la seua vida y en perjudicar la seua honra y interessos. **Encarnizarse.**

ENCARNISSAT, DA. p. p. **Encarnizado.**

ENCÁRRECH. m. Comissió, cuidado d' alguna cosa y la cosa encarregada. **Encargo.**

ENCARREGADES. f. pl. S' usa ab la frase *dónar les encarregades,* y significa atribuir a un altre la culpa d' alguna cosa. **Echar la culpa ó carga á alguno.**

ENCARREGAR. v. a. Encomanar, confiar, posar alguna cosa al cuidado d' un altre. **Encargar, cometer.**

ENCARREGARSE. v. r. Pendre al seu cárrech o cuidado alguna cosa. **Encargarse, entregarse.**

ENCARREGAT, DA. p. p. **Encargado.**

ENCARRILAR. v. a. ENCAMINAR. || Tornar al carril una cosa descarrilada. **Encarrilar.**

ENCARRILARSE. v. r. *Met.* Anar be un assumpte o negoci. **Encarrilarse.**

ENCARTACIÓ. f. *Ant.* Regoneixement de subjecció y vasallatge dels pobles y llochs a llur senyor, pagantli pel seu domini la quantitat en qu' están convinguts. **Encartación, encartamiento.**

ENCARTAMENT. m. La escriptura o document ab que 's justifica o prova alguna cosa. **Instrumento, encartamiento.** || Condemnació del reu en rebeldía. **Encartamiento.** || Despatg judicial que conté la sentencia del reu ausent. **Encartamiento.**

ENCARTAR. v. a. *Ant.* Posar en escrits. **Escriturar.** || Condemnar en rebeldía al reu després de cridarlo ab bandos públichs. **Encartar.** || CONTRACTAR, FIRMAR ESCRIPTURA.

ENCARTAR MARIT. fr. *Ant.* CELEBRAR CONTRACTE MATRIMONIAL.

ENCARTARSE. v. r. En certs jochs de cartes quedarse 'ls dos que van de companys ab les del meteix coll, de manera que no 's poden descartar de les que 'ls perjudiquen. **Encartarse.**

ENCARTONAMENT. m. *Ant.* La llista dels penitenciats que 's posava a les iglesias. **Sambenito.**

ENCARTRONAMENT. m. L' acte y efecte d' encartronarse. **Rigidez, tesura.**

ENCARTRONARSE. v. r. Entorpirse algún membre o nirvi. **Entumirse, entumecerse, envararse.** || *Met.* Posarse alguna cosa forta o tiessa, còm: *la roba midonada,* etc, **Atiesarse, atesarse, entestecerse.**

ENCARTRONAT, DA. p. p. **Atiesado, rígido.**

ENCASCABELLAT, DA. adj. Ple de cascabells. **Encascabelado.**

ENCASQUETAR. v. a. *Met.* Posarse 'l barret o la gorra ficántsela mòlt. **Encasquetar.**

ENCASQUETARSE. v. r. Obstinarse algú en el seu parer sense volguer escoltar raóns en contra **Encasquetarse, encajársele á alguno en la cabeza alguna cosa.**

ENCASQUETAT, DA. p. p. **Pegado, engastado.**

ENCASTAR. v. a. Apegar. **Pegar.** || Encaixar. **Engastar, encajar.** || Ficar alguna cosa a la paret o a terra. **Empotrar, encachar.**

ENCASTARSE. v. r. Apegarse, còm: *la bruticia als vestits.* **Pegarse.**

ENCASTAT, DA. p. p. D' encastar. **Engarzado.**

ENCASTELLAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte de encastellarse. **Encastillamiento.**

ENCASTELLARSE. v. r. *Ant.* Tancarse, ferse fort dins d' un castell. **Encastillarse.**

ENCASTELLAT, DA. p. p. **Encastillado.**

ENCATARINARSE v. r. *Fam.* ENAMORARSE.

ENCATARINAT, DA. p. p. ENAMORAT, ENCAPRITXAT.

ENCATARRARSE. v. r. Agafar el catarro. **Coger ó pillar la tos ferina, acatarrar.**

ENCATASTRAR. v. a. Incloure alguna finca a la contribució del catastre. S' usa també cóm recíproch. **Acatastar.**

ENCATIFAR. v. a. Posar catifes. **Alfombrar.**

ENCAUAMENT. m. L' acte d' encauarse. **Encovadura.**

ENCAUAR. v. a. Obligar als animals a ficarse als caus o coves. També s' usa cóm recíproch. **Amadrigar, encavar, encovar.** || *Met.* Obl gar a algú a amagarse. **Encovar.**

ENCAUARSE. v. r. Ficarse al cau. **Meterse en el cado ó en la madriguera.** || *Met.* Retirarse algú, no deixarse veure. **Amadrigarse.**

ENCAUAT, DA. p. p. **Amadrigado, encavado.**

ENCAUMA. m. *Med.* Tumor produit per una cremadura, y la costura que hi queda. **Encauma.** || Mena de llaga que 's fa als ulls. **Encauma.**

ENCÁUSTICH, CA. adj. *Pint.* S' aplica a la pintura feta ab foch. **Encáustico.** || m. *Pint.* Combustió. **Encausto.** || Preparació de cera pera pintar o impregnar ab ella. || f. Pintura feta ab ceres de diferents colors o ab colors metálichs aplicats a la pedra o porcellana. **Encausto, encáustico.** || Gravat fet al marfil ab buril ruent. **Encausto**

PINTAR AL ENCÁUSTICH O AB FOCH. fr. *Pint.* Pintar per medi del foch. *Pintar al encansto.*

ENCAVALCAR. v. a. *Ant.* CAVALCAR.

ENCAVALLADA. f. BASTIDA, TAULAT.

ENCAVALLÁ. v. a. *Ter. Ibissench,* Pujar a cavall. **Montar á caballo.**

ENCAVARSE. v. r. ENCAUARSE.

ENCAVURA. t. Llagueta estreta y fonda que 's fa a la córnea. **Encavura.**

ENCEB. m. La pólvora que 's posava a la cassoleta del fusell, etc. **Cebo.**

ENCEBAR. v. a. Posar pólvora a la cassoleta de les armes de foch. **Cebar.**

ENCÉFAL. m. *Anat.* El cervell. **Encéfalo.**

ENCEFALÁLCOSIS. f. *Med.* Ulceració del cervell. **Encefalálcosis.**

ENCEFALALGIA. f. *Med.* Mal de cap. **Encefalalgia.**

ENCEFALÁLGICH, CA. adj. *Med.* Referent a la encefalalgia **Encefalálgico.**

ENCEFALIA. f. *Med.* Malaltía del cap. **Encefalia.**

ENCEFALÍTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la encefalitis. **Encefalítico.**

ENCEFALITIS. f. *Med.* Inflamació del encéfal o de la substancia del cervell. **Encefalitis.**

ENCEFALOCELE. m. *Med.* Trencadura que 's fa al cervell. **Encefalocele.**

ENCEFALODIALISIS. f. *Med.* Reblaniment del cervell. **Encefalodialisis.**

ENCEFALOFÍ. m. *Med.* Tumor que surt al cervell. **Encefalofino**

ENCEFALOFTARSIA. f. *Med.* Lessió orgánica del cervell. **Encefaloftarsia.**

ENCEFALOIDES. m. Materia cerebriforme de que 's formen els tumors esquirrosos. **Encefaloides.**

ENCEFALOIDÉU, A. adj. *Med.* Que se sembla al cervell. **Encefaloideo, encefaloides.** || f. Materia homogénea, de color blanch lletós, quasi semblable a la substancia medular del cervell que comunment forma 'ls humors dits cancerosos. **Encefaloidea.**

ENCEFALÓLECH. m. Qui 's dedica a la encefalología. **Encefalólogo.**

ENCEFALOLIT. m. *Med.* Concreció cerebral. **Encefalolito.**

ENCEFALOLITÍASIS. f. *Med.* Formació de concrecións calculoses al cervell. **Encefalolitíasis.**

ENCEFALOLÍTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent o relatiu a les concrecións cerebrals. **Encefalolítico.**

ENCEFALOLOGÍA. f. *Med.* Tractat sobre 'l cervell. **Encefalología.**

ENCEFALOMALACOSIS. f. *Med.* Reblaniment del cervell. **Encefalomalacosis.**

ENCEFALOPATÍA. f. *Med.* Malaltía del cervell. **Encefalopatía.**

ENCEFALOPTARSIA. f. *Med.* Lessió orgánica del cervell. **Encefaloptarsia.**

ENCEFALORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia del cervell. **Encefalorragia.**

ENCEFALOSCOPIA. f. *Med.* Exámen de la formació del cervell. **Encefaloscopia.**

ENCEFALOSISME. m. *Med.* Commoció del cervell. **Encefalosismo.**

ENCEFALOSÍSMICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent al encefalosisme. **Encefalosísmico.**

ENCEFALOTLIPSIS. f. *Med.* Contusió del cervell. **Encefalotlipsis.**

ENCEFALOTOMÍA. f. *Anat.* Disecció del cervell. **Encefalotomía.**

ENCEGAMENT. m. *Met.* Alucinació, afecte que ofusca la raó. **Alucinamiento, ceguedad, ceguera.**

ENCEGAR. v. a. Quedar cego. **Cegar.** || *Met.* Ofuscar la llum de la raó, còm fan les passións. **Cegar, vendar.**

ENCEGARSE. v. r. **Cegar, ofuscar.**

ENCEGAT, DA. adj. *Med.* Ofuscat per la passió, etc. **Obcecado, ciego.**

ENCELIALGIA. f. *Med.* Mal de budells. **Encelialgia.**

ENCELIÁLGICH, CA. adj. Pertanyent a la encilialgia. **Enceliálgico.**

ENCELITIS. f. *Med.* Inflamació dels budells. **Encelitis.**

ENCENALLS. m. pl. Llengüetes de fusta que fá seguir el ribot. **Virutas.** || Llenya lleugera pera encendre foch. **Fagina, yesca, enjutos, chamarasca y hornija** pera 'l forn. || TAFETÁNS DE FUSTER.

FOCH D' ENCENALLS. fr. *Met.* Cosa de poca durada. *Flor de un día.*

ENCENAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' encendre o d' encendre 's. **Encendimiento** || m. ARDOR.

ENCENDRAR. v. a. Cubrir de cendra. **Encenizar.**

ENCENDRE. v. a. Calar foch. També s' usa còm recíproch. **Encender, incendiar, pegar fuego.** || Causar ardor, còm: *el mòlt exercici encén la sanch.* **Encender.** || *Met.* Incitar, enardir a algú. **Encender.** || Comunicar la flama, còm: *encendre 'l llum,* etc. **Encender.**

ENCENEDOR DE FOCH. Qui cuida o té obligació de encendre 'l foch. *Encendedor de fuego, foguero.*

ENCENIMENT. m. p. u. ENCENAMENT.

ENCÉNS. m. Goma o reïna mòlt flairosa d' un arbre de l' Arabia, que després de seca 's crema a les iglesies en algunes cerimonies. **Incienso.** || *Met.* Alabansa, obsequi, adulació. **Incienso, lisonja.**

ENCÉNS D' OROBIAS. Mena d' encéns d' uns granets petits, y del més fí. *Orobias.*

ENCÉNS MASCLE. El millor y més estimat. *Olibano, incienso macho.*

ENCENSADA. f. L' acció y efecte d' encensar. **Incensación.**

ENCENSADOR. m. Qui porta l' encenser. **Turiferario.** || Qui encensa. **Incensador.**

ENCENSAMENT. m. ENCENSADA.

ENCENSAR. v. a. Espargir el fum del encéns ab l' encenser. **Incensar.** || *Met.* Adular. **Incensar.**

ENCENSAT, DA. p. p. **Incensado.**

ENCENSER. m. Braseret, ab cadenes y tapa que serveix pera encensar. **Incensario, turíbulo.**

ENCEPADOR. m. Qui encepa. **Encepador.**

ENCEPADURA. f. *Náut.* Ressalt que té la canya de l' áncora prop del ull y per dues de les seues cares paraleles, pera qu' encaixat al cep quedi aquést més segur. **Encepadura, macho y oreja.**

ENCEPAR. v. a. Posar caixa o cep a les armes de foch. **Encepar.** || *Náut.* Posar els ceps a les ancles. **Encepar.** || Posar al reu al cep. **Meter en el cepo, y encepar.** || *Náut.* Aferrar bè l' ancla al fons del mar. **Encepar.**

ENCEPARSE. v. r. *Náut.* Embolicarse 'l cable ab el cep de l' ancla fondejada. **Enceparse.**

ENCERAMENT. m. L' acció y efecte d' encerar. **Enceramiento.**

ENCERAR. v. a. Untar ab cera. **Encerar.**

ENCERAT, DA. p p. **Encerado.** || m. Paper o tela que 's posa a les finestres pera resguart del aire. **Encerado.** || La tela o drap cubert de cera. **Encerado.** || Drap envernisat. **Hule.**

ENCERCAMENT. m. *Ant.* ESCORCOLL.

ENCERCAR. v. a. *Ant.* ESCORCOLLAR.

ENCERCLAR. v. a. Rodejar, voltar. **Adornar.**

ENCERCOLADOR. m. CERCOLADOR.

ENCERCOLAMENT. m, CERCOLAMENT.

ENCERCOLAR. v. a. Posar cércols a les bòtes y carretells. **Enarcar.**

ENCERCOLAT, DA. p. p. **Enarcado.**

ENCERQUAR. v. a. *Ant.* INDAGAR.

ENCERRELLADA. f. *Ter.* y

ENCERROSADA. f. Porció de cánem, llí, llana, etc., que 's posa a la filosa pera filarla. **Copo.**

ENCERROSAR. v. a. Posar la encerrosada a la filosa. **Enroscar.**

ENCERT. m. Casualitat, etsar. **Azar, acaso, casualidad.**

ENCEPTATIS. *Expr. fam.* Pera denotar qu' algú endevina lo que se li ha proposat, encara que més s' usa ab ironía pera expressar que no ho ha endevinat. **Acertótolis.**

ENCERTAR. v. r. y 'ls seus derivats.

ENCÉS, A. p. p. **Encendido.** || Viu, atrevit, animós. **Vivo, ardido, fogoso.**

ENCESA. f. IL-LUMINACIÓ.

A L' ENCESA. m. adv. Que designa 'l modo de pescar o caçar de nit, enlluernant la pesca ab llum artificial. *Al candelero, al candil.*

ATRAPAR A L' ENCESA. fr. Sorpendre d' improvís a algú en algún delicte, etc., sense podérse 'ho pensar. *Coger de manos á boca, á las manos ó con las manos en la masa.*

ENCESAMENT. adv. m. *Ant.* Ab ardor, eficacia y vivesa. **Encendidamente.**

ENCESÓ. f. *Ant.* ENCENAMENT.

ENCETADOR, A. m. y f. Qui enceta. **Encentador.**

ENCETADURA. f. L' acció y efecte d' encetar. **Encentadura, encentamiento.**

ENCETALL. m. L' ánima del capdell. **Devanador.** || Entre pescadors el cércol superior del còp, per ont se treu el peix que hi ha entrat. BOCA, ENCETALL.

ENCETAR. v. a. Comensar a tallar o gastar alguna cosa, còm: *el pá, 'l formatge*, etc. **Decentar, encentar.**

ENCETARSE. v. r. Llargarse alguna part del còs. **Decentarse.**

ENCETAT, DA. p. p. **Decentado, encentado.**

ENCEVADOR. m. Polvorí de les armes de foch.

ENCEVAMENT. m. L' acció d' encevar. **Cebadura.**

ENCEVAR. v. a. Engreixar als animals. **Cebar.** || Posar pólvora a la cassoleta de les armes de foch. **Cebar.** || *Met.* ENGRANALLAR, 1.

NO N' HI HÁ PER DENTS ENCEVAR. fr. *No hay para untar un diente; no llega á un diente.*

ENCEVARSE. v. r. **Cebarse.** || **Aficionarse, cebarse.**

ENCEVAT, DA. p. p. **Cebado.**

ENCIÁM. m. Verdura que 's sol menjar crua, còm: *la escarola*, etc. **Ensalada, repalada.**

ENCIAMADA. f. ENCIÁM. || Mena de bollo o panet de Mallorca, que s' amassa ab farina de la flor, ous, sucre, etc. **Ensaimada.**

ENCIAMET. m. L' enciám petit de lletuga, o 'l planter d' ell. **Lechuguino.** || El que 's compón de diferentes herbes gustoses. **Repelada, ensalada.**

ENCICLIA. f. Nòm dels cercles concéntrichs que forma la cara de l' aigua quan hi cau algún còs. **Enciclia.**

ENCÍCLICA. f. Carta dirigida pêl papa al clero pera dònar a conéixer les seues idees sobre algún punt de doctrina. **Encíclica.**

ENCÍCLICH, CA. adj. CÍCLICH.

ENCICLOGRAFÍA. f. Colecció de tractats sobre tots els rams del saver humá. **Enciclografía.**

ENCICLÓGRAFO. m. Autor d' una enciclografía. **Enciclógrafo.**

ENCICLOPEDIA. f. Ciencia universal; encadenament de totes les ciencies. **Enciclopedia.**

ENCICLOPÉDICH, CA. adj. Lo que pertany a la enciclopedia. **Enciclopédico.**

ENCICLOPEDISME. m. Sistema dels enciclopedistes. **Enciclopedismo.**

ENCICLOPEDISTA. m. Autor d' una enciclopedia o d' una part d' ella. **Enciclopedista.**

ENCICULAR. v. a. *Ant.* INSACULAR.

ENCIMAR. v. a. *Ter.* Espurgar o netejar els arbres pêl cim. **Espurgar.**

ENCINGLAR. v. a. Posar la cingla. **Poner la cincha.**

ENCINGLARAT y

ENCINGLAT, DA. adj. En forma de cingle. **Cortado á pico.**

ENCINTAR. v. a. Enflocar, adornar ab cintes. **Encintar.**

ENCINTAT, DA. m. *Mar.* Acte y efecte d'encintar. **Encintado.**

ENCINTRAR. v. a. *Mar.* Muntar un barco demunt 'l seu propi cable. **Encintrar.**

ENCIPROTIPIA. f. Dibuix o gravat al arám. **Enciprotipia.**

ENCIPROTIPO, A. adj. Gravat o dibuix al arám. **Enciprotipo.**

ENCIRT. m. *Entom.* Insectes himenopters de la familia dels encirtits, que vegeten als cuquets de certes menes de coleopters. El seu tipus és l' *encirt dél taronger.* **Incirto.**

ENCIRIAT, DA. adj. ENCARCARAT. || ENRAVENAT, 2.

ENCÍS. m. ETXÍS.

ENCISADOR, A. m. y f. ETXISADOR.

ENCISAMENT. m. *Ant.* ETXÍS.

ENCISAR. v. a. ETXISAR.

ENCISAT, DA. p. p. ETXISAT.

ENCISER, A. adj. ETXISER.

ENCISO. m. Coma, la part més petita del período. **Inciso, coma.**

ENCISTO. m. *Med.* Tumor aiguós contingut dins d' una mena de bossa. **Encisto.**

ENCIVITIS. f. *Med.* Inflamació de les genives. **Encivitis.**

ENCLAUSTRAR. v. a. Tancar a algú a un convent o monestir. **Enclaustrar, encerrar.**

ENCLAUSTRAT, DA. adj. Ficat, tancat a un convent. **Enclaustrado.**

ENCLAVADURA. f. y

ENCLAVAMENT. m. Ferida que 's fa a les potes de les cavalcadures per algún clau que 's fica fins a la carn. **Clavadura, enclavadura.** || Obra d'enclavar l' artillería. **Clavadura.**

ENCLAVAR. v. a. Ficar un clau a les potes de les cavalcadures fins arrivar a la carn al temps de ferrarles. **Clavar, enclavar.** || CLAVAR L' ARTILLERÍA.

ENCLAVAT, DA. adj. Se diu de la cavalcadura que coixeja de resultes de l' enclavadura. **Enclavado.**

ENCLAVILLAR. v. a. Assegurar ab clavilles. **Enclavijar.** || Posar clavilles a la guitarra, etc. **Enclavijar.**

ENCLENCH, CA. adj. Malaltís, mancat de salut. **Enclenque, maluco, enteco, entecado, cellenco.**

ESTAR ENCLENCH O ENCLENQUIS. fr. *Fam.* Estar mòlt delicat y mancat de forses. *Estar hecho un emplasto.*

ENCLÍN. adj. *Ant.* INCLINAT.

ENCLINAMENT. m. *Ant.* INCLINACIÓ.

ENCLINAR. v. a. *Ant.* INCLINAR.

ENCLIQUETATGE. m. Mecanisme compost de peces que obren demunt la part d' una máquina que se ha de posar en moviment pera fer qu' aquest se verifiqui tan sols en un sentit o direcció. **Encliquetaje.**

ENCLÍTICH, CA. adj. Lo qu' aparta de sí: se diu entre 'ls gramátichs de les veus que apoiantse al fí d' unes altres, semblen formar una sola paraula ab elles; les veus *se* y *lo,* per exemple, son enclítiques en les paraules *amarse, donarlo.* **Enclítico.**

ENCLITISME. m. Unió de paraules al fí d' altres. **Enclitismo.**

ENCLÓS, A. p. p. **Incluído.**

ENCLOTARSE. v. r. Enfonsarse al matalás, márfega, etc. **Hundirse.** || Aturarse l' aigua a algún lloch fondo. **Encharcarse.**

ENCLOTAT, DA. adj. Dit del terreno pla rodejat d' altures. **Hondo, hondonada.**

ENCLOURE. v. a. Compendre, posar una cosa dins d' un' altra. **Incluir, encerrar.** || RODEJAR. || Contindre una cosa a l' altra. **Incluir.** || Atrapar, còm: *la porta li e clogué 'ls dits.* **Coger.**

ENCLOURE AL MITJ. fr. *Coger en medio.*

ENCLOURE'S. v. r. **Contenerse.**

ENCLUIR. v. a. *Ant.* ENCLOURE.

ENCLUSA. f. Eina grossa de ferro acerat en figura de prisma, que s' extreny de cada cap formant dues banyes l' una plana y l' altre rodona; en la base té una espiga que la reté en el soch ont s' assenta. Damunt de la enclusa se forjen y baten metalls de tota mena. **Yunque.** || La d' argenter. TAS. || La qu' es quadrada. **Macho.**

ENCOBLAR. v. a. Juntar dos a dos. **Acoplar.**

ENCOBLAT, DA. adj. **Acoplado.**

ENCODERNAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. **Enquadernar.**

ENCOFRAMENT. m. *Min.* Acció y efecte d' encofrar. **Encoframiento.**

ENCOFRAR. v. a. *Ant.* **Embagular.**

ENCOFRAT. m. *Min.* Ormeig de fusta que s' estableix e introdueix a les mines aixís que van obrints'hi galeríes, ab l' obgecte de sostindre les terres despreses d' aquélles. **Encofrado.**

ENCOIXAR. v. a. Fer coix a algú. També s' usa còm recíproch. **Encojar.**

ENCOIXINADA. f. *Art. y of.* La porció de puntes que's fa cada vegada sense alsarla del patró. **Tendido.**

ENCOIXIR. v. a. ENCOIXAR.

ENCOLADOR, A. m. y f. Qui encola. **Encolador.**

ENCOLADURA. f. y

ENCOLAMENT. m. La acció y efecte d' encolar. **Encoladura, encolamiento.**

ENCOLAR. v. a. Apegar ab aiguacuit o cola, dónar cola al paper. **Encolar.**

ENCOLAT, DA. p. p. **Encolado.**

ENCOLERISAMENT. m. **Ira.**

ENCOLERISAR. v. a. Enfallonir o fer posar coléric h. També s' usa còm recíproch. **Encolerizar.**

ENCOLERISAT, DA. p. p. **Encolerizado.**

ENCOLPAR. v. a *Ant.* **Culpar.**

ENCOLPISME. m. *Med.* Injecció a la vagina o a la cavitat del útero. **Encolpismo.**

ENCOLXADOR, A. m. y f. Qui encolxa. **Encolchador, estofador.**

ENCOLXAR. v. a. Posar algún contrafort ab llana, cotó o seda. **Acolchar, colchar, estofar.** || *Náut.* Forrar els caps o cordes. **Encolchar.**

ENCOLXAT, DA. p. p. **Colchado, acolchado.**

ENCOLLES. *Ter. Moyá.* Les brides que subgecten els animals quan baten a l' era.

ENCOLLETAR. v. a. Agafar pel coll. **Acogotar.**

ENCOMANADA. f. La pensionista d' un convent, colegi, etc. **Educanda.**

ENCOMANADÍS, SA. adj. Lo que fácilment s' encomana. **Pegadizo, contagioso.**

ENCOMANAR. v. a. Encarregar a un altre alguna cosa pera que se 'n cuidi. **Encomendar.** || Comensar a clavar o lligar alguna cosa sense deixarla clavada o lligada del tot. **Apuntar.** || Comunicar algún mal. **Pegar.** || Comensar a colocar alguna cosa interinament, còm: *embastar lo que s'ha de cusir,* etc. **Apuntar.**

ENCOMANARSE. v. r. Entregarse en mans d' un altre y fiarse del seu amparo. **Encomendarse.**

ENCOMANAT, DA. p. p. **Encomendado, pegado.**

ENCOMANDA. f. ENCOMENDA.

ENCOMBRAT, DA. adj. *Ant.* EMBRASSAT.

ENCOMENDA. f. Dignitat, territori, lloch y rendes que a les ordres militars se dóna a algúns cavallers. **Encomienda.**

ENCOMENDA DE L'ÁNIMA. El prech de la Iglesia pel qui 's trova a l' agonia. *Recomendación del alma.*

DIR LA ENCOMENDA DE L' ÁNIMA. fr. AJUDAR A BÉ MORIR.

ENCOMENDACIÓ. f. *Ant.* ENCÁRRECH. || pl. Recados, memories. **Encomiendas.**

ENCOMI. m. Alabansa. **Encomio.**

ENCOMIADOR, A. s. y adj. Qui encomía. **Encomiador.**

ENCOMIÁSTICH, CA. adj. Lo qu' alaba o conté alabansa. **Encomiástico.**

ENCOMIAR. v. a. Tributar encomis. **Encomiar, ensalzar, elogiar.**

ENCOMIASTA. s. y adj. Panegirista. **Encomiasta, elogiador, panegirista.**

ENCONADURA. f. y

ENCONAMENT. m. Rencor, mala voluntat. **Encono.**

ENCONAR. v. a. *Ant.* ENDANYAR. || Dónar la primera llet a una criatura. **Hacer las entrañas á una**

criatura. || Posar al nat de poch, coses dolses al paladar, pera que ab aquell gust s' aficioni al pit. **Paladear.**

ENCONAT, DA. adj. ACOSTUMAT, AVESAT.

ENCONGIT, DA. adj. APOCAT, ENCUGIT.

ENCONTINENT. adv. Al instant. **Incontinente, incontinenti, desde luego, sin dilación.**

ENCONTORN. m. CONTORN. || pl. Voltants, lo que es veí del lloch ont un se trova. **Encontornos, cercanías.**

AL ENCONTORN. m. adv. *Alrededor, encontorno.*

ENCONTRA. f. *Ant.* ENCONTRE. || m. adv. Ab oposició. **En contra, por el contrario, encontradamente.**

ENCONTRA DE CAMINS. *Ant. Cruce de caminos, encrucijada.*

ENCONTRADA. f. CONTORN, COMARCA. || *Ant.* **Calle, carrera.**

ENCONTRADAMENT. adv. m. Ab oposició y contrarietat. **Opuestamente, encontradamente.**

ENCONTRADÍS, A. adj. Lo que s' encontra ab un' altra persona o cosa. **Encontradizo.**

FERSE ENCONTRADÍS. fr. Buscar a algú sense semblar que 's fassi d' intent. *Hacerse encontradizo.*

ENCONTRAMENT. m. *Ant.* ENCONTRE.

ENCONTRAR. v. a Trovar. **Hallar, encontrar.** || Topar ab algú. **Encontrar.** || v. n. *Ant.* DÓNAR UN ENCONTRE.

EN CONTRARI. v. adv. EN CONTRA, 3.

ENCONTRARSE. v. r. Oposarse, enemistarse algú ab un altre. **Encontrarse.** || Pegar algú o alguna cosa ab altra. **Chocar, encontrar.** || Parlant d' opinións, pensar de diferent modo. **Discordar, encontrarse.** || Conformarse les voluntats y genis. **Encontrarse.** || *Náut.* Móure's les onades en dues direccións oposades. **Encontrarse.**

ENCONTRAT, DA. p. p. **Hallado, encontrado.** || adj. Oposat. **Encontrado.**

ENCONTRE. m. L' acció y efecte de trovar a un altre. **Encuentro.** || Cop d' una cosa que 's trova ab un' altra. **Encuentro, encontrón, topetón, tropezón, choque, azar, contratiempo, refriega, reencuentro.**

DÓNAR UN ENCONTRE. f. Topar ab un altre. *Topar, encontrar.*

EIXIR A L' ENCONTRE. fr. *Salir, ir al encuentro.*

ENCOPE. m. *Med.* Incisió o font feta a la closca del cap ab eina de tall. **Encope.**

ENCOPLAR. v. a. Lligar una cavallería a un' altra pera que vagin les unes derrera de les altres. **Reatar.**

ENCORAMENT. m. *Mar.* L' obra d' encoramentar. **Encoramento, encoramiento, coramento, encoramentado.**

ENCORAMENTAR. v. r. *Mar.* Entre constructors de naus, unir dues peces per medi de perns o clavilles clavades en direcció a vegades obliqüa y a vegades perpendicular. **Encoramentar, coramentar, ensamblar.**

ENCORAR. v. a. *Ant.* DÓNAR COR.

ENCORATJAR. v. a. Dónar coratge, valor. **Dar ánimo.**

ENCORDAR. v. a. Lligar, forrar de corda. **Ensogar.** || Posar cordes als instruments músichs. **Encordar.** || Ab espart. **Enserar.**

ENCORDAT, DA. p. p. **Encordado, ensogado.**

ENCORDI. m. Tumor que 's forma a l' angonal y procedeix del mal gál ch. **Incordio.**

ENCORDILLAR. v. a. Posar cordills, lligar ab ells. **Encordelar.**

ENCORDILLAT. m. Mena de teixit de cotó, que també 's diu *cordellat* y *cordellada*. **Encordelado, cordoncillo.**

ENCORDONAR. v. a. Posar cordóns a alguna cosa. **Encordonar, echar cordones.** || Tórcer a modo de cordó. **Encordonar.**

ENCORDONAT, DA. p. p. Adornat ab cordóns. **Encordonado.**

ENCORNAR. v. a. Guarnir els extréms d' un arch ab puntes de banya. **Encornar.** || Incrustar en banya. **Encornar.** || Travessar o ferir ab les banyes. **Encornar.**

ENCORNAT, DA. adj. Junt ab els adverbis *ben* o *mal*, serveix pera designar al animal cornut, en especial al toro, que té les banyes de millor o pitjor forma o condició. **Encornado.**

ENCORPORAR. v. a. *Ant.* INCORPORAR.

ENCORRALAR. v. a. Ficar, guardar el bestiar al corral **Acorralar, encorralar.** || *Náut.* Maniobrar de tal manera contra un barco enemich, que no li quedi més recurs que 'l de rendirse o varar a la costa. **Acorralar.**

ENCORRALAT, DA. p. p. **Acorralado, encorralado.** || *Met.* Se diu d' algú que no sap qué respondre. **Acorralado, atollado.**

ENCORREGUT, DA. p. p. INCURS.

ENCÓRRER. v. n. INCÓRRER.

ENCORRIMENT. m. INCURRIMENT.

ENCORRIMENT DE PENA. L' acció d' incórre'hi. *Incursión, encurrimiento de pena.*

ENCORTAR. v. a. EMBRUIXAR, ENCANTAR.

ENCORTARSE. v. r. Turbarse, faltarli a un paraules per causa de la turbació. **Cortarse.**

ENCORTAT, DA. p. p. CORTAT.

ENCORTINAR. v. a. Posar cortines, adornar ab elles. **Encortinar.**

ENCORTINAT, DA. p. p. **Encortinado.** || m. CORTINATGE.

ENCOTONADA. f. Tela de cotó o llí ab fondo llis y flors teixides. **Cotonada.**

ENCOTONAR. v. a. Farcir de cotó. **Acolchar.**

ENCOTONAT, DA. p. p. **Acolchado.**

ENCOTXARSE. v. r. Pujar al cotxe. **Montar en el coche, tomar el coche.**

ENCREIXAR. v. a. *Ant.* ENGREIXAR.

ENCRESPADOR. m. *Ant.* Ferros de crespar. **Encrespador.**

ENCRESPAMENT. m. L' acció d' escrespar. **Encrespadura.** || *Ant.* Caragol dels cabells. **Rizo.**

ENCRESPAR. v. a. *Ant.* CRESPAR.

ENCRESPARSE. v. r. *Met.* Alterarse les passións de l' ánim; moure raóns entre dues o més persones. **Encresparse.**

ENCRESPAT, DA. p. p. CRESPAT.

ENCRESTARSE. v. r. Alsar els aucells la cresta en senyal d' ufana. **Encrestarse.**

ENCREUAMENT. L' acció d' encreuar. **Cruzamiento, encruce.**

ENCREUAR. v. a. Atravessar una cosa demunt de un' altra en forma de creu. També s' usa còm recíproch. **Cruzar.**

ENCREUAT, DA. p. p. **Cruzado.** || Joch en que 's forma una creu ab dues agulles, moventles ab l' ungla dins d' un plá. **Alfileres, crucillo.**

ENCRIMINAR. v. a. *Ant.* ACRIMINAR.

ENCRINITA. f. *Zool.* Animal radiari de la classe dels equiderms. **Encrino, encrinita.**

ENCRINÍTICH, CA. adj. *Geol.* Calificació dels terrenos que contenen mòltes encrinites. **Encrinítico.**

ENCROAR. v. a. *Ant.* ENCREUAR.

ENCROSTAMENT. m. Acte y efecte d' encrostar o d' encrostarse. **Incrustación, encostradura.**

ENCROSTAR. v. a. Cubrir de crosta alguna cosa. Encostrar.

ENCROSTAT, DA. p. p. **Encostrado.**

ENCRUELIRSE. v. r. *Ant.* Enfurismarse, abandonarse a la ira. **Encruelecerse, encrudecerse.**

ENCRUILLADA. f. *Ant.* CRUSAT, 3.

ENCRUSCAR. v. a. Aumentar, agravar alguna cosa. **Agravar, recrecer.**

ENCUBAR. v. a. *Ant.* Ficar a un reu per cástich dins d' una bota ab un gall, una mona, un gos y un escorsó y llensarlo al mar. **Encubar.**

ENCUBELLAR. v. a. Posar la roba al cubell. **Meter la ropa en el cuezo.**

ENCUBERT, A. p. p. Dissimulat, misteriós. **Oculto, encubierto.**

ENCUBERTAMENT. adv. m. Ocultament, secretament. **Encubiertamente.**

ENCUBERTAR. v. a. *Ant.* Cubrir ab panyos o baieta negra els cavalls, en demostració de dol. **Encubertar.**

ENCUBERTAT, DA. p. p. *Ant.* **Encubertado.**

ENCUBRIDOR, A. m. y f. Qui encubreix. **Encubridor.**

ENCUBRIR. v. a. Amagar, no manifestar alguna cosa. **Encubrir.**

ENCUGIMENT. m. Acte d' encugir o d' encugirse. **Encogimiento.** || Mancament d' ánim, d' esperit. **Encogimiento.**

ENCUGIR. v. a. Arronsar. També s' usa còm recíproch. **Encoger.**

ENCUGIRSE. v. r. Ésser curt de geni, ferse el vergonyós. **Encogerse.**

ENCUGIT, DA. p. p. **Encogido.**

ENCUIXINAT, DA. adj. A manera de coixí. **Almohadillado.**

ENCULPAR. v. a. *Ant.* CULPAR.

ENCULLIMENT. m. *Ant.* ENCUGIMENT.

ENCULLIR. v. a. ENCUGIR || *Ant.* CULLIR, 1.

ENCULLIT, DA. adj. Temerós. **Corto, encogido.**

ENCUNCAT. p. p. *Ter. Ibissench.* Amagat. **Resguardado.**

ENCUNI. adj. *Ter. Ibissench.* Despullat. **Desnudo.**

ENCUNY. m. El segell o motllo ab que s' encunya la moneda. **Cuño.** || Impressió o senyal que deixa 'l motllo. **Cuño.**

ENCUNYACIÓ. f. ENCUNY, 2.

ENCUNYADOR, A. m. y f. Qui encunya. **Acuñador.**

ENCUNYAMENT. m. ENCUNY, 2.

ENCUNYAR. v. a. Imprimir el segell a la moneda. **Acuñar, encuñar, cuñar.**

ENCURIOSIT, DA. adj. Plé de curiositat, de desitj de sapiguer alguna cosa. **Curioso.**

ENCUTRINÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Arreglarse ab ornaments ridícols. **Emperifollarse.**

ENCUTUNÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Posar coixí de cotó fluix. **Enguatar.**

ENCUVUIT. adj. *Ter. Ibissench.* Entretingut. **Entretenido.**

ENCUYRAR. v. a. *Ant.* Cubrir ab cuiro. **Encorar.**

ENCUYRAR LES NAUS. *Ant.* Resguardar ab cuiro llur casco pera 'l combat. *Encorar las naves.*

ENCUYRASSAR. v. a. *Ant.* Posar o vestir la corassa. **Armar de coraza.**

ENCUYRASSAT, DA. p. p. *Ant.* **Encorazado.**

ENDAGAR. v. a. *Ter.* APARELLAR, COMPONDRE, ENDRESSAR.

ENDAGÓ. Aparell d' unes molles de carro.

ENDANYAR. v. a. Posar de pitjor qualitat la llaga o ferida. S' usa també còm recíproch. **Enconar, encrudecer.**

ENDANYAT, DA. p. p. **Enconado.**

ENDARRERA. adv. ll. y t. **Atrás, arredro.**

ANAR, QUEDAR ENDARRERA. fr. No sapiguer tant còm un altre. *Quedarse atrás.* || No portar al corrent els negocis o lo que s' ha de fer. *Atrasarse.*

FERSE, TIRARSE ENDARRERA. fr. *Hacerse atrás.*

QUEDARSE ENDARRERA. fr. Qui va en companyía d' altres y no camina tant còm ells. *Rezagarse, retrasarse.*

QUI ENDEVANT NO MIRA ENDARRERA CAU. *Ref. Quien adelante no mira atrás se queda.*

TORNAR ENDARRERA. fr. Mancar a la paraula donada. *Volverse atrás.* || Retrocedir pêl meteix camí que s' havía fet. *Desandar lo andado, volver atrás.*

ENDARRERIATGE. m. *Ant.* Atrás, deute endarrerit. **Atraso.**

ENDARRERIMENT. m. L' acció y efecte d' endarrerir y endarrerirse. **Atraso.**

ENDARRERIR. v. a. Destorbar a un altre la seua fortuna. També s' usa còm recíproch. **Atrasar.** || Aturar la execució d' alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Atrasar.**

A PAGÉS ENDARRERIT CAP ANYADA LI ÉS BONA. *Ref. Hombre adeudado cada año apedreado.*

ENDARRERIT, DA. p. p. **Atrasado.** || m. pl. La renda, pensións de censos, censals, etc., deixades de pagar al seu degut temps. **Atrasados, caídos.**

ENDATRÁS. adv. ll. y t. ENDARRERA.

ENDAUAT, DA. adj. Guarnit de daus o escachs. **Escaqueado.**

ENDAURADOR. m. Qui daura. **Dorador.**

ENDAURAR. v. a. Revestir o cubrir d' or algún obgecte. **Dorar.**

ENDAURAT. adj. **Dorado.**

ENDAVALLADA. f. DEVALLADA.

ENDAVANT. adv. ll. ENDEVANT.

ENDEBADES. adv. DEBADES.

ENDECÁGON. m. *Geom.* Figura d' onse ánguls. **Endecágono.**

ENDECASSÍLAB. adj. D' onse sílabes. **Endecasílabo.**

ENDECEMPS. m. ENDESSEMPS.

ENDEFÉS. m. *Ant.* BOIG, ORAT. || TONTO, GROLLER.

ENDEFORA. adv. ll. **A la parte de afuera.**

ENDEMÁ. adv. t. Día següent. **El otro día, el día siguiente, el día después.**

EN DEMASÍA. adv. m. EN DEMASÍA.

ENDEMIA. f. *Med.* Malaltía comuna als habitants d' una meteixa encontrada. **Endemia.**

ENDÉMICH, CA. adj. S' aplica al mal o la malaltía que 's pateix a un país, y és còm propi d' ell. **Endémico.**

ENDEMITJ. adv. Fins que. **Hasta que.** || ENTRE MITJ, ENTRETANT.

ENDEMONIADAMENT. adv. m. **Diabólicamente, furiosamente.**

ENDEMONIADURA. f. **Diablura.**

ENDEMONIAR. v. a. Introduir els dimonis dins del còs d' una persona. **Endemoniar, espiritar, endiablar.**

ENDEMONIARSE. v. r. Irritarse fortament. **Darse al diablo, á Barrabás, á Satanás.**

ENDEMONIAT, DA. adj. Posseit del dimoni. **Endemoniado.** || Mòlt pervers, dolent. **Endemoniado.** || Sumament irritat. **Dado al diablo, á Barrabás.** || **Energúmeno.**

A LA ENDEMONIADA. m. adv. Sense ordre ni concert. *Á la diablada.*

ENDENY. m. *Ant.* **Indignación.** || DESDENY.

ENDERGOS o **ANDERGOS.** m. pl. Trastos inútils. **Cachivaches.**

ENDERIVELL. f. *Ter. ibissench.* Óbgecte lleuger pera jugar o adornar. **Chuchería.**

ENDÉRMICH, CA. adj. *Med.* S' aplica a un métode curatiu que consisteix en aplicar els medicaments a les superficies del dermis. **Endérmico.**

ENDERRERA. adv. ll. y t. ENDARRERA.

ENDERROCADA f. Esllavissada de roques.

ENDERROCADOR, A. m. y f. Qui enderroca. **Destruidor, asolador.**

ENDERROCAMENT. m. L' acció y efecte d' enderrocar o tirar a terra alguna cosa. **Demolición, derribo.**

ENDERROCAR. v. a. Tirar a terra. **Derrocar, demoler, derribar, arruinar.** || v. n. Caure a terra alguna cosa. **Derrocar.**

ENDERROCARSE. v. r. Caure a terra, arrunarse. **Derrocarse, arruinarse.**

ENDERROCAT, DA. p. p. **Derrocado, demolido.**

ENDERROCAT. *Cap. hidrog.* Cap de la part llevantina de l' illa de la badía de Palma, Mallorca.

ENDERROCH. m. Runa. **Ripio, cascote, escombros.**

ENDETRÁS. adv. ll. y t. ENDARRERA.

TORNAR LA PARAULA ENDETRÁS. fr. TORNAR ENDARRERA, 1.

ENDEUTAR. v. a. Empenyar, fer contreure deutes a algú. **Adeudar.**

ENDEUTARSE. v. r. Contreure deutes. **Adeudarse, endeudarse, entramparse.**

ENDEUTAT, DA. p. p. **Adeudado.**

ENDEVANT. adv. ll. **Adelante.** || adv. t. Després, en el venider. **Adelante, en adelante.** || *Loc.* Ab que s' excita a algú a que prossegueixi lo comensat o no 's detingui per algún reparo. **Adelante.**

PASSAR ENDEVANT. fr. Preceir a una comitiva. *Ir delante.* || No aturarse o detindres per algún reparo. *Pasar delante.* || No interrompre 's el curs o execució d' algún negoci, assumpte, etc. *Pasar, ir delante.* || *Met.* Excedir a algú. *Adelantar, adelantarse, echar á alguno la pierna encima.* || Prosseguir, continuar alguna cosa. *Llevar adelante alguna cosa.* || Passar de tractar una especie a tractarne un' altra. *Pasar.*

D' AQUÍ O D' ALLÍ ENDEVANT. *Loc. De aqui en adelante.*

NI ENDEVANT, NI ENDARRERA. *Loc. fam.* Ab que se expressa que no té curs alguna cosa. *Ni atrás, ni adelante.*

ENDEVI. m. Qui endevina. **Adivino, agorero.**

ENDEVINACIÓ. f. Anunci de lo venider. **Adivinación, adivinamiento, adivinanza.**

ENDEVINADOR, A. m. y f. Qui endevina. **Adivinador, adivino, agorero.**

ENDEVINALLA. f. Equívoch difícil de desxifrar o entendre. **Acertijo, acertajo, adivinaja, adivinanza, quisicosa, enigma.** || Predicció. **Adivinación, predicción, pronóstico.**

ENDEVINAMENT. m. ENDEVINACIÓ.

ENDEVINAR. v. a. Pronosticar l' esdevenidor. **Adivinar, pronosticar, predecir, profetizar.** || Congecturar lo que ha de vindre. **Adivinar.**

BERNAT, BERNAT, ENDEVINA QUI T' HA TOCAT. Cert joch. *Adivina quien te dió, que la mano te cortó.*

TOT LO QUE VEIG ENDEVINO. *Ref. Lo que con el ojo á los ojos veo, con el dedo lo adivino.*

ENDEVINATORI, A. adj. Lo que pertany al art d' endevinar. **Divinatorio.**

ENDEVINAYRE. m. *Ant.* ENDEVINADOR.

ENDIABLADA. f. Festeig, funció jocosa. **Endiablada.**

ENDIABLADURA. f. DIABLURA.

ENDIABLAR. v. a. ENDEMONIAR.

ENDIABLAT, DA. p. p. ENDEMONIAT.

ENDIADIS. f. *Ret.* Figura per la qual s' expressa innecessariament una sola cosa ab dues paraules. **Endiadis.**

ENDIASTRADURA. f. DIABLURA, ENTREMALIADURA.

ENDIASTRAT, DA. adj. ENTREMALIAT. || ENDEMONIAT, 3.

ESTAR ENDIASTRAT. fr. Estar mòlt irritat. *Estar dado al diab o.*

ENDIASTREJAR. v. n. ENTREMALIEJAR.

ENDICI. m. INDICI.

ENDIMI. m. *Bot.* Plantes liliácees del tipus anomenat jascinte dels boscos. Els seus folículs al perianti son drets y conivents formant una mena de canó. **Endimio.**

Endimi

ENDIMONIAT. adj. ENDEMONIAT.

ENDÍNS o **ENDINTRE.** adv. ll. A l' interior. **Adentro.**

ENDINSARSE. v. r. Ficarse dins d' alguna cosa, enfonsarse. **Entrarse, meterse.**

ENDIUMENJAR. v. a. Adornar, vestir còm en diumenge o día de festa. **Endomingar.**

ENDIVIA. f. *Ter. ibissench.* Escarola. **Ensalada.**

ENDOCARDI. m. *Anat.* Membrana que cubreix les parets internes del cor. **Endocardio.**

ENDOCARDITIS. f. *Med.* Inflamació del endocardi. **Endocarditis.**

ENDOCARP. m. *Bot.* Membrana que cubreix la cavitat interna del pericarp dels fruits. **Endocarpo.**

ENDOCIM. m. *Anat.* Monstre per inclusió. **Endócimo.**

ENDOCIMIA. f. *Med.* Monstruositat per inclusió. **Endocimia.**

ENDOCIMIÁ, NA. adj. *Anat.* Que conte per inclusió monstruosa un altre còs desarrollat al seu interior. **Endocimiano.**

ENDOCÍMICH, CA. adj. Pertanyent a la endocimia. **Endocímico.**

ENDOCTRINAMENT. m. *Ant.* ENSENYANSA, INSTRUCCIÓ.

ENDOCTRINAR. v. a. *Ant.* ADOCTRINAR.

ENDODONTITIS. f. *Med.* Inflamació que cubreix la cavitat de les dents. **Endodontitis.**

ENDOESTESSIA. f. Terme o expressió proposada pera designar la sensibilitat intrínseca. **Endoestesia.**

ENDOFLEBITIS. f. *Med.* Inflamació de la membrana interna de les venes. **Endoflebitis.**

ENDOGALAR. v. a. Posarli a algú 'l dogal al coll. || *Met.* Tindre 'l subgecte. **Agarrotar.**

ENDOGALARSE. v. r. ENPENYARSE.

ENDOGASTRITIS. f. *Med.* Irritació de la membrana mucosa del ventrell. **Endogastritis.**

ENDÓGEN, A. adj. *Bot.* Que creix o pren el seu increment pêl centre del tronch. **Endógeno.** || *Geol.* Lo referent al interior de la terra.

ENDOINA. adv. m. PERA AQUÍ EN ALLÁ.

FER ANAR ENDOINA. *Exp. fam.* Fer anar per aquí en allá o de qualsevulla manera. *Hacer ir una cosa de cualquier modo.*

Endofl

ENDOFLI. m. *Entom.* Insectes coleopters clavicornis que viuen dessota l' escorxa d' algúns arbres cóm el faig. **Endofleo.**

ENDOLAR. v. a. Cubrir de dol. **Enlutar.**

ENDOLARSE v. r. Vestirse de dol. **Llevar ó ponerse luto.**

ENDOLAT, DA. p. p. **Enlutado.** || adj. Vestit de dol. **Enlutado.**

ENDOLINFA. f. *Med.* Líquit clar y albuminós, contingut a totes les parts que composen el laberint membranós del oído intern. **Endolinfa.**

ENDOLSAIR v. a. *Ant.* y

ENDOLSIR. v. a. Fer dolsa a'guna cosa. **Adulzar, endulzar, dulzorar, dulcificar.**

ENDOLSIRSE. v. r. **Endulzarse.**

ENDOLSIT, DA. p. p. **Endulzado, adulzado.**

ENDOMASSAR. v. a. Cubrir ab domassos. **Adamascar.**

ENDONARTERITIS. f. *Med.* Inflamació de la membrana interna de les arteries. **Endonarteritis.**

ENDONENTERITIS. f. *Med.* Inflamació de la membrana interna dels budells. **Endonenteritis.**

ENDOPERICARDITIS. f. *Med.* Inflamació del endocardi y del pericardi al hora. **Endopericarditis.**

ENDOPLEURA. f. *Bot.* Pelleta interior del grá o llevor. **Endopleura.**

ENDORMISCARSE. v. r. Quedarse algú mitj adormit. **Trasponerse, dormitar, adormitarse, adormecerse.**

ENDORMISCAT, DA. p. p. **Adormecido, traspuesto, adormitado.**

ENDORSAR. v. a. Escriure al dors. **Endorsar.**

ENDÓS. m. Vale escrit al darrera d' una lletra de cambi pera cedirla a un altre. **Endoso, endorso.** || pron. *Ant.* **Endues.**

ENDOSMÓMETRE. m. Instrument que fa sensibles e s fenómens de la endómosis. **Endosmómetro.**

ENDOSMOMÉTRICH, CA. adj. Pertanyent al endosmómetre. **Endosmométrico.**

ENDÓSMOSIS. f. Doble corrent que s' estableix entre dos líquits de diferenta densitat y separats per una mena de paret membranosa. **Endósmosis.**

ENDOSPERM. m. *Bot.* Cós o massa inorgánica que, unida al embrió de mòlts vegetals, contribueix a llur progresiu desenrotllo. **Endospermo.**

ENDOSSAR. v. a. Posar l' endós a una lletra de cambi, vale o pagaré. **Endosar.** || Encarregar a un altre alguna plepa o algún assumpte molest. **Endosar.**

ENDÓSTOM. m. *Bot.* Obertura que hi ha al vertix de la membrana interna del óvul. **Endóstomo.**

ENDRAPAR. v. n. *Fam.* Menjar mòlt. **Embuchar.**

ENDREÇAR. v. a. ENDRESSAR.

ENDRÉS. m. Compostura, adorno. **Aderezo, aliño.** || RÉGIMEN, GOVERN, DIRECCIÓ, GUIÁ.

ENDRESSA. f. *Ant.* DIRECCIÓ, DEDICATORIA.

ENDRESSADOR, A. m. y f. Qui endressa. **Componedor.**

ENDRESSAMENT. m. *Ant.* L' acció d' endressar. **Compostura.** || *Ant.* ENDRESSA.

ENDRESSAR. v. a. Compondre, posar bé o ab ordre alguna cosa. **Componer, aderezar, asear.** || Dirigir, encaminar a algún fí u objecte. **Enderezar.** || *Ant.* Ordenar, disposar. **Enderezar.** || *Ter.* MANLLEVAR, DEIXAR PRESTAT. || *Ant.* DEDICAR.

ENDRESSAT, DA. p. p. **Enderezado, compuesto.** || adj. Curiós. **Aseado.**

ENDRESSERA. f. ENDRET, PARATGE.

ENDRESSES. f. pl. *Ter. Ibissench.* Eines de travall, de cuina, etc. **Utensilios.**

ENDRET. m. Paratge, lloch cert. **Paraje, sitio, puesto.** || La cara pulida d' alguna cosa. **Haz, cara, derecho.**

AL ENDRET D' ALGÚ O D' ALGUNA COSA. m. adv. *Ant.* EN ORDRE, RESPECTIVAMENT, RELATIVAMENT.

Endromit

ENDROMIT. m. *Entom.* Insectes lepidopters nocturns, ab ales matisades de blanch y pardo. Prosperen els seus cuchs als avellaners y als sauchs. **Endromido.**

ENDROPIRSE. v. r. Tornarse dropo. **Emperezarse.**

ENDROPIT, DA. p. p. **Emperezado.**

ENDUCIES. f. pl. *Ant.* TREGÜES.

ENDUES. pron. *Ant.* ABDUES.

ENDURAR. v. a. Economisar, escassejar el gasto. **Endurar.** || DEJUNAR.

ENDURAYR. v. a. y

ENDURETZIR. v. a. *Ant.* ENDURIR.

ENDURIMENT. m. Duresa. **Endurecimiento, dureza.**

ENDURIR. v. a. Enfortir, posar dura alguna cosa. També s' usa com recíproch. **Endurecer, endurar.** || *Met.* Fer més aptes els cossos al travall. **Endurecer.**

ENDURIT, DA. p. p. **Endurecido.**

ENDURSE v. n. EMPORTARSE.

ENEACANT, A. adj. *Ictiol.* Que té nou espines a l' aleta dorsal. **Eneacanto.**

ENEACONTAEDRE, A. adj. *Geom.* Que presenta noranta cares. **Eneacontaedro.**

ENEACORDI. m. *Mús.* Instrument de nou cordes. **Eneacordio.**

ENEAGÍNICH, DA. adj. *Bot.* Provist de nou pétals. **Eneagínico.**

ENEANDRO, A. adj. *Bot.* Que té flors que comprenen nou llevors. **Eneandro.**

ENEAPÉTAL, A. adj. *Bot.* De nou pétals. **Eneapétalo.**

ENEASPERM, A. adj. *Bot.* De nou llevors. **Eneaspermo.**

ENEÁTICH, CA. adj. Pertanyent al número nou. **Eneático.**

ENEMICH, GA. adj. Contrari. **Enemigo.** || Qui té mala voluntat a un altre. **Enemigo.** || El contrari en temps de guerra. **Enemigo.** || El mal esperit. **Enemigo.** || Repel que 's fa als dits de la má prop les ungles. **Repelo, repelón, padastro.**

BUSCARSE ENEMICHS. fr. Ensenya que 'l modo de obrar d' una manera imprudent porta odi. *Ganar enemigos.*

ÉSSER ENEMICH D' ALGUNA COSA. fr. Desagradarli a un. *Ser enemigo de algo.*

QUI AL SEU ENEMICH PLANY, A LES SEUES MANS MOR. *Ref.* Qui desprecia al seu enemich sol ésser víctima de la seua vana confiansa. *Quien á su enemigo popa á sus manos muere.*

QUI ES ENEMICH DE LA NUVIA, ¿CÓM DIRÁ BÉ DE LA BODA? *Ref.* Ensenya que 'l dictámen o prudent noticia de les coses se deu pendre d' aquell qu' es desapassionat. *El que es enemigo de la novia, ¿cómo dirá bien de la boda?*

¿QUI ES EL TEU ENEMICH? EL DEL TEU OFICI.. *Ref.* Adverteix que sol haver'hi emulació entre 'ls homens

d' una meteixa mena y exercici. *¿Quién es tu enemigo? El que es de tu oficio Araña, ¿quién te arañó? otra araña como yo; no hay peor cuña que la del mismo palo.*

QUI TÉ ENEMICHS NO DORM. *Ref.* Adverteix el cuidado, cautela y vigilancia que s' ha de tindre ab els enemichs pera que no 'ns trovin desprevinguts. *Quien tiene enemigos no duerme.*

SI VOLS TINDRE ENEMICHS DEIXA DINERS ALS AMICHS. Denota 'l mólt cuidado que s' ha de tindre a deixar diners per la mala correspondencia, dificultat en cobrar, etc. *Quien presta, sus barbas mesa: quien presta no cobra, si cobra, no todo, si todo, no tal, y si tal enemigo mortal.*

ENEMIGABLEMENT. adv. m. Ab enemistat. **Enemigablemente.**

ENEMIGAMENT. adv. m. *Ant.* HOSTILMENT.

ENEMIGAR. v. a. *Ant.* ENEMISTAR.

ENEMIGUÍSSIM, a. adj. sup. **Enemiguísimo.**

ENEMISTAR. v. a. Fer a algú enemich d' un altre, introduir discordia. **Enemistar.**

ENEMISTARSE v. r. Perdre l' amistat, ferse enemich d' un altre. **Enemistarse.**

ENEMISTAT, DA. p. p. **Enemistado.** || f. Contrarietat, oposició entre dues voluntats. **Enemistad.**

ENÉMIT. m. *Med.* El medicament dónat per ajuda o per injecció. **Enémito.**

ENEMÍTICH, CA. adj. *Med.* S' aplica al medicament administrat per ajuda o per injecció. **Enemítico.**

ENEOCÉFAL, A. adj. Que té 'l cap bronzejat. **Eneocéfalo.**

ENEOREMA. m. *Med.* Substancia lleugera y blanquinosa suspesa a l' orina reposada. **Eneorema.**

ENERGÍA. f. Forsa, vivesa, propietat en el modo de parlar. **Energía.**

ENÉRGICAMENT. adv. m. **Enérgicamente.**

ENÉRGICH, CA. adj. Lo que té energía o pertany a ella. **Enérgico.**

ENERGÚMEN, NA. m. y f. Endemoniat, posseit del dimoni. **Energúmeno.**

ENERISSAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. ERISSAR.

ENERISSAT. adj. **Erizado.**

ENERVACIÓ. f. Debilitació de forces. **Enervación.**

ENERVAR. v. a. Debilitar, llevar les forses. **Enervar.**

ENERVAT, DA. adj. Débil, lánguit, inert. **Enervado.** || p. p. **Enervado.**

ENFABARSE. v. a. *Fam.* EMBADALIRSE.

ENFADADÍSSIM. adj. sup. **Enojadísimo.**

ENFADADÍS, A. adj. Qui es fácil d' enfadarse. **Enfadadizo.**

ENFADAR. v. a. Amoinar, disgustar, molestar a algú. **Enfadar.**

ENFADARSE. v. r. Enujarse, airarse. **Enfadarse.**

ENFADARSE PER RES O PER POCA COSA. fr. *Reparar en repulgos de empanada.*

ENFADAT, DA. p. p. **Enfadado.**

ENFADEIR. v. a. *Ant.* INFATUAR.

ENFADO. m. Impressió desagradable que molesta al ánim. **Enfado.**

ENFADÓS, A. adj. Lo que causa enfado. **Enfadoso.**

ENFADOSAMENT. adv. m. Ab enfado. **Enfadosamente.**

ENFADOSÍSSIM, A. adj. sup. **Enfadosísimo.**

ENFALAGAR o ENFALEGAR. v. a. ENLLUERNAR.

ENFALEGAMENT. m. ENLLUERNAMENT.

ENFALLONIMENT. m. *Ant.* ENUIG.

ENFALLONIR. v. a. *Ant.* **Enojar.**

ENFALLONIT, DA. p. p. **Enojado.**

ENFANGAMENT. m. Acte y efecte d' enfangarse. **Enlodadura.**

ENFANGAR. v. a. Embrutar de fanch. **Enlodar, embarrar.**

ENFANGARSE. v. r. **Enlodarse.** || v. r. *Met.* Ficarse en alguna dificultat o empenyo que té mal éxit. **Abarrancarse.**

ENFANGARSE FINS AL COLL. fr. *Meterse hasta las trancas.*

ENFANGAT, DA. p. p. **Enlodado, embarrado.**

ENFANGAT EN ELS VICIS. *Expr. fam. Envolcado, envuelto.*

ENFANGOSARSE. v. a. *Ant.* ENFANGARSE.

ENFANTAMENT. m. *Ant.* PART.

ENFANTAR. v. a. *Ant.* PARIR.

ENFANTÁSTICAMENT. adv. m. *Ant.* **Fantásticamente.**

ENFANTÁSTICH. adj. *Ant.* FANTÁSTICH.

ENFARCELLAR. v. a. ENFARDELLAR.

ENFARDELLADOR, A. m. y f. Qui enfardella. **Enfardelador.**

ENFARDELLAMENT. m. Acte y efecte d' enfardellar. **Enfardeladura.**

ENFARDELLAR. v. a. Fer fardos o fardells. **Enfardelar.**

ENFARDELLAT, DA. p. p. **Enfardelado.**

ENFARFECH. m. Cosa que fa nosa. **Estorbo, balumba.**

ENFARFEGAR. v. a. Omplir massa y desordenadament. **Sobrecargar, recargar.**

ENFARINAR. v. a. Omplir o cubrir de farina. **Enharinar.**

ENFARINAT, DA. p. p. **Enharinado.**

ENFARISTOLAT, DA. adj. *Ter.* ENTUSSIASMAT.

ÉNFASIS. f. *Ret.* Figura pera significar més de lo que 's diu, y pera dónar a entendre lo que no 's diu. **Énfasis.**

ENFASTIJAMENT m. *Ant.* FASTICH.

ENFASTIJAR. v. a. *Ant.* FASTIGUEJAR.

ENFÁTICAMENT. adv. m. **Enfáticamente.**

ENFÁTICH, CA. adj. Lo que pertany a la énfasis **Enfático.**

ENFEBRAT, DA. adj. y

ENFEBROSIT, DA. adj. Qui té febre. **Calenturiento.**

ENFECCIÓ. f. *Ant.* INFECCIÓ.

ENFECCIONAR. v. a. *Ant* **Infeccionar.**

ENFEINAT, DA. adj. Carregat de feina. **Atareado, abrumado de trabajo.**

ENFERMER, A. m. y f. Qui assisteix als malalts. **Enfermero.**

ENFERMERÍA. f. Casa, sala pera 'ls malalts. **Enfermería.**

ANAR A LA ENFERMERÍA. fr. Se diu al que se 'l considera en la classe dels malats. *Tomar enfermería.*

ENFERVORISAR. v. a. Acalorar, infundir ánim. També s' usa còm recíproch. **Enfervorizar.**

ENFERVORISAT, DA. p. p. **Enfervorizado.**

ENFEUDACIÓ. f. L' acte de enfeudar. **Enfeudación.** || Títol o diploma del feudo. **Enfeudación.**

ESFEUDAR. v. a. Dónar a feudo. **Enfeudar, infeudar.**

ENFEUDAT, DA. p. p. **Enfeudado.**

EN FÍ. adv. m. **En fin, al fin, al cabo, últimamente, finalmente, por último.**

ENFILA. f. *Ter.* ESCUDELLER.

ENFILADA. f. Restell, munió de coses ficades per ordre a una corda o cosa semblanta. **Sarta, ristra.** || La de fruita seca. **Rastra.** || La de grans de vidre,

etcétera. **Abalorio, rocalla.** || pl. Al blasó les coses foradades còm anells, etc., posades per ordre. **Enfiladas.**

ENFILADOR, A. m. y f. Qui enfila. **Engarzador, engazador.**

ENFILALL. m. La porció de coses enfilades. **Sarta, sartal.**

ENFILAMENT. m. Encadenament, enllás d' una cosa ab un' altra. **Engarce.**

ENFILAR. v. a. Ficar el fil pêl cos de les agulles. **Enhebrar.** || Fer una enfilada. **Ensartar, engarzar, enhilar** || Fer una enfilada d' aucells passantlos un bri d' espart o de ploma pêl nas. **Apiolar.** || *Met.* Dirigir, guiar, encaminar ab ordre. **Enhilar.** || *Met.* Empenyarse en alguna cosa. **Pegar, dar en.**

CADA HÚ LA ENFILA PER LA SÉVA, O CADA HÚ PER ALLÁ ONT LA ENFILA. *Ref.* Explica la tenacitat y apego que cada hú té al seu propi dictamen y opinió. *Cada loco con su tema, y cada lobo por su senda.*

ENFILARSE. v. r. Pujarse'n posarse en llochs alts. **Encaramarse.** || Entortolligarse 'ls fils de les plantes. **Enredarse, enzarzarse.**

ENFILARSE CÒM UNA CARABASSERA. fr. *Met.* Tindre el génit prompte, arrebatat. *Subírsele á uno la sangre á la cabeza.*

ENFILAT, DA. p. p. **Enhilado, enhebrado, encaramado.**

ENFILOSADA. f. **Encerrosada.**

ENFILOSAR. v. a. **Encerrosar.**

ENFINGIR. v. a. FINGIR.

ENFISEMA. m. *Med.* Tumor general o parcial format per gasos entrats al teixit celular. **Enfisema.**

ENFISEMATÓS, A. adj. *Med.* Pertanyent al enfisema. **Enfisematoso.**

ENFISTOLARSE. v. r. Passar una llaga al estat de fístola. **Enfistolarse.**

ENFIT. m. Indigestió, embarás del ventre. **Ahitera, ahito.**

ENFITAR. v. a. Causar enfit. **Ahitar.**

ENFITARSE. v. r. **Ahitarse.**

NO M'ENFITARÉ. *Expr.* Se diu al que dóna ab escassesa y miseria. *Hártate, comilón, con pasa y media.*

ENFITAT, DA. p. p. **Ahitado.** || m. *Ter. ibissench.* Brut, plé de taques. **Mugriento, grasiento.**

ENFLAQUIR. v. a. AFLAQUIR.

ENFLAQUIRSE v. n. AFLAQUIRSE.

ENFLAUTAT, DA. adj. **Enflautado.**

ENFLETXAT, DA. adj. Armat. Se diu del arch. **Enflechado.**

ENFLOCADURA. f. Conjunt de llaços o flochs. **Conjunto de lazos.**

ENFLOCAR. v. a. Adornar ab flochs o llaços. **Lacear, encintar.**

ENFLOCARSE. v. r. **Engalanarse, emperegilarse, empapirotarse.**

ENFLOCAT. p. p. **Laceado, encintado.**

ENFLOCH. m. *Ter. Blanes.* Corda que lligada al aparell d' isar per un extrém está per l' altre subgecte a l estrop y serveix pera pujar l' entena.

ENFOGAR. v. a. *Ant.* OFEGAR.

ENFOLRO. m. FORRO.

ENFOLLEIR. v. n. *Ant.* ENFOLLIR.

ENFOLLEIT, DA. p. p. D' enfolleir o enfollir. **Enloquecido.**

ENFOLLIR. v. n. *Ant.* y

ENFOLLIRSE. v. r. *Ant.* Perdre 'l judici, tornarse foll. **Enloquecer.**

ENFONDARSE. v. r. *Ter.* ENFONSARSE.

ENFONDIMENT. m. Acte y efecte d' enfondir. **Excava, excavación.**

ENFONDIR. v. a. Cavar fondo. **Ahondar, profundizar, zahondar.** || *Ant.* Tirar a fons una embarcació. **Echar á pique.** || ESFONDRAR.

ENFONDIRSE. v. r. ENFONSARSE.

ENFONDRAMENT. m. ENFONSAMENT.

ENFONDRE. v. a. ENFONSAR.

ENFONDRE'S. v. r. **Hundirse, aplomarse.**

ENFONSAMENT. m. **Hundimiento.**

ENFONSAR. v. a. Sumergir. També s' usa còm recíproch. **Hundir.** || ESBOTZAR.

ENFONSARSE. v. r. Arruinarse algún edifici. **Hundirse, aplomarse.** || Parlant de les faccións de la cara, particularment dels ulls, ficarse endíns. **Sumirse, hundirse.** || ENTRARSE'N, 2.

ENFONSAT, DA. p. p. **Hundido.**

ENFONZAR. v. a. y 'ls seus derivats. ENFONSAR.

ENFORA. adv. ll. Envers la part exterior. **Hacia fuera.**

D' AQUÍ O D' ALLÍ ENFORA. etc. m. adv. Que denota principi de temps o lloch. *De, desde aquí, de allí.*

ENFORCAR. v. a. Fer forchs d' alls o cebes. **Enristrar.** || *Ant.* PENJAR, 1.

ENFORJAR. v. a. EMPATOLLAR.

ENFORMADOR. m. Eina de dimensións variables, llarguera y contraplana, que acava en un tall escairat d' un sol toix y té un mánech tornejat de fusta. **Formón, escoplo.**

TRAVALLAR AB L' ENFORMADOR. *Escoplear.*

ENFORMATJAT (Estar mal). fr. Estar disgustat, malagradós. **Estar uno mal guisado.**

ENFORNAR. v. a. Ficar alguna cosa al forn. **Enhornar, ahornar.** || Traspassar ab algún instrument punxagut, còm: *l' espasa,* etc. **Espetar, atravesar, traspasar, clavar.**

AL ENFORNAR SE FAN ELS PANS GEPEPUTS. *Ref. Al enhornar se tuerce el pan; al enhornar se hacen los panes tuertos.*

ENFORNAT, DA. p. p. **Enhornado.**

ENFORRO. m. La tela que 's posa per la part de dins de qualsevol vestit o roba. **Forro, aforro.**

ENFORTEINT. *Expr. ant.* **Fortaleciendo.**

ENFORTIDOR. m. Lloch pera enfortir. **Enfurtidor.**

ENFORTIMENT. m. Acte y efecte d' enfortir. **Fortalecimiento.**

ENFORTIR. v. a. Fortificar, dónar vigor y forces. **Fortalecer, fortificar.** || *Met.* Fer més aptes els cossos pera 'l travall. **Endurecer, endurar.** || Endurir. **Endurecer, endurar.** || Dónar firmesa y consistencia a alguna cosa. **Atiesar, retesar.** || *Ant.* FORTIFICAR. Dónar als teixits de llana, barrets, etc., el cos corresponent. ENFURTIR.

ENFORTIRSE. v. r. Aumentarse la forsa d' alguna cosa, còm: *el vent,* etc. **Arreciar, arreciarse.** || Ferse forta la persona ab l' exercici. **Encallecerse, hacerse ducho.**

ENFORTIT, DA. p. p. **Atiesado, retesado, endurecido, fortalecido.**

ENFOSCAR. v. a. *Ant.* ENFOSQUIR.

ENFOSQUIMENT. m. Acte y efecte d' enfosquirse. **Obscurecimiento.**

ENFOSQUIR. v. a. Privar de llum y claretat. **Obscurecer, ofuscar.**

ENFOSQUIRSE. v. r. Ferse fosch o de nit. **Obscurecer.** || Ennuvolarse, posarse núvol. **Obscurecer, enfoscarse.** || Desaparéixerse, esvairse. **Obscurecerse.** || ENTERBOLIRSE.

ENFRÁCTICH, CA. adj. Calificació de les substancies o agents medicinals que serveixen pera cloure 'ls poros. **Enfrático.**

ENFRAGMA. f. *Med.* Nòm ab que 's designen els

obstacles que s' oposen a la sortida del feto en els parts dificultosos. **Enfragma.**

ENFRANCH. m. La part més estreta de la sola de la sabata, qu' és entre 'l taló fins a la planta. **Enfranque.**

ENFRANQUIR. v. a. Fer franch d' alguna cosa. **Enfranquecer.** || Entre sabaters, cusir, retallar lo que sobra de la sola de la sabata un cop cusida. **Desvivar.**

ENFRE. adv. ll. y t. *Ant.* DINTRE.

ENFREDORAR. v. n. REFREDAR.

ENFRENADOR, A. m. y f. Qui enfrena. **Enfrenador.**

ENFRENAMENT. m. L' acció y efecte d' enfrenar. **Enfrenamiento.**

ENFRENAR. v. a. Posar el fré a les cavalcadures. **Enfrenar.** || *Met.* REFRENAR.

ENFRENAT, DA. p. p. **Enfrenado.**

ENFRENTAR. v. a. *Mar.* Unir dues peces al top. **Enfrentar.**

ENFRONT. m. La part de devant d' un edifici, etcétera. **Fachada, frente, frontispicio.** || adv. A la part oposada. **Enfrente.**

ENFRONTAR. v. a. *Ant.* Posar una cosa enfront d' un' altra. **Enfrontar.**

ENFRONTE. m. *Ant.* AFRONT. || DESABRIMENT.

ENFUNDAR. v. a. Ficar dins de la funda. **Enfundar.**

ENFUNDARSE. v. r. FUNDARSE. || Fixarse mòlt en una cosa, ferne mòlt de cas. **Enfrascarse, fijarse, pararse.** || Adornarse, advertir alguna cosa. **Pararse, advertir.**

ENFUNDAT, DA. p. p. *Ant.* FUNDAT.

ENFURISMAR. v. a. Irritar. **Enfurecer.**

ENFURISMARSE. v. r. Enfadarse mòlt. **Enfurecerse, entigrecerse, desbautizarse, enfurismarse, arrebatarse, amostazarse, desenfrenarse, ensañarse, encorajarse, embotijarse; echar el hatillo al mar, subirse á las bovedillas.**

ENFURISMAT, DA. p. p. y adj. Mòlt enfadat. **Enfurecido, entigrecido, sañudo, sañoso.**

ENFUSTAMENT. m. Acte y efecte d' enfustar. **Enmaderamiento, enmaderación.**

ENFUSTAR. v. a. Guarnir, cubrir de fusta. **Entablar, enmaderar.**

ENFUTIMARSE. v. r. ENFURISMARSE.

ENFUTIMAT, DA. adj. ENTREMALIAT. || m. *Ter. Ibissench.* Indignat. **Indignado.**

ENGABANYAR. v. a. Incomodar, fer nosa la roba. **Embarazar.**

ENGABANYAT, DA. adj. Qui no pot manejar els braços per oprimirlo el vestit o no estar avesat a durlo. **Aspado, engabañado.**

ENGABATXAT. *Ter. Ibissench.* Enfitat. **Empachado.**

ENGABIAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Engaviar.**

ENGADÍ. m. El natural o pertanyent a la vall de l' Engadina. **Engadino, engiodino.**

ENGADINA. *Geog.* Vall dels Alps orientals, que ara depén del cantó dels Grisons, a Suissa. Té 80 kim. de llargaria y és prou estret en algún paratge pera atravessarlo en 15 minuts. Comprén l' *Alta* y la *Baixa Engadina.* Els habitants parlen un llenguatge anomenat *Romanxo,* mòlt semblant al catalá.

ENGAFETAR. v. a. Posar els gafets. **Encorchetar.**

ENGAFETAT, DA. p. p. **Encorchetado.**

ENGALIPADOR, A. m. y f. Qui engalipa. **Engaitador, embaucador, gitano, enganchador, enflautador.**

ENGALIPAIRE. m. ENGALIPADOR.

ENGALIPAR. v. a. Enganyar ab afalachs. **Engaitar, engatusar, embaucar, encantusar, roncear, engatar, entruchar, engaritar, gitanear.**

ENGALIPAT, DA. p. p. **Engaitado.**

ENGALONAMENT. m. Adorno fet ab galóns. **Galoneadura.**

ENGALONAR. v. a. Guarnir ab galóns. **Galonear.**

ENGALONAT, DA. p. p. **Galoneado.**

ENGALTAR. v. a. Apuntar l' escopeta. **Encarar, apuntar.** || *Art. y of.* Enganxar, afegir, colocar un troç.

SENSE ENGALTAR. *Expr.* Que pondera o exagera una cosa; se sol usar ab els verbs *dir* y *tirar. Por mayor, por arrobas, por quintales.*

ENGALLADOR. m. Mena de brida curta juntada a la falsa del mós o al filet que serveix pera engallar a l' animal de carro. **Engalladero.**

ENGALLAR. v. a. Fer que 'l cavall baixi 'l cap alsant el coll, valentse del engallador. **Engallar.**

ENGALLARDIT, DA. m. y f. **Enhiesto.**

ENGALLARDIRSE. v. r. ENSOPERBIRSE.

ENGALLARSE. v. r. *Fam.* ENORGULLIRSE.

ENGAMBUIXAR. v. a. Posar el gambuix a un noi. **Poner el capillo ó gambo.**

ENGANAR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. ENGANYAR.

ENGANARITZ. f. *Ant.* ENGANYADORA.

ENGANXADISSA. f. Munió de coses enganxades.

ENGANXADOR, A. m. y f. Qui enganxa. **Enganchador.**

ENGANXAMENT. m. L' acció y efecte d' enganxar o d' enganxarse. **Enganchamiento, enganche.**

ENGANXAR. v. a. Agafar ab un ganxo o penjar'hi alguna cosa. **Engabaratar, enganchar.** || AGAFAR. || Atreure, lograr ab art alguna cosa. **Enganchar.** || *Mil.* Atreure a algú ab diners a que assenti plassa. **Enganchar.** || *Ter.* ENGALIPAR.

ENGANXARSE. v. r. **Agafarse, agarrarse.**

ENGANXAT, DA. p. p. **Enganchado.**

ENGANY. m. Falta de veritat, astucia, frau. **Burla, engaño, fraude.** || Erro. **Engaño, error.** || EQUIVOCACIÓ.

ANAR AB ENGANY. fr. Procedir de mala fé. *Ir de mala fe.*

ENGANYABADOCHS o BESTIES. m. y

ENGANYABOBOS. m. Cosa de poch valor y mòlta brillantor. **Espantavillanos.** || Qui enganya ab jochs y burles. **Engañador, engañabobos, engañamundos.**

ENGANYADÍS, A. adj. Fácil d' enganyarse o ésser enganyat. **Engañadizo, motolito.**

ENGANYADOR, A. m. y f. Qui o lo qu' enganya. **Enganyador, embustero.**

ENGANYADORAMENT. adv. m. Ab engany. **Engañadoramente.**

ENGANYADURA. f. *Mar.* Costura que 's fá als xicots d' un obench, burda o brandal que s' hage romput. **Engañadura.**

ENGANYAMÓNS. m. HIPÓCRITA.

ENGANYAPASTORS. m. *Ornit.* Aucell. **Pastorella.** || Aucell de nit, mena d' óliva. **Autillo.** || SIBOCH. || **Chota calva.**

ENGANYAR. v. a. Fer creure lo que no és. **Engañar.** || Defraudar. **Defraudar, engañar.** || SEDUIR.

ENGANYAR EL PÁ. fr. Menjar alguna cosa ab ell pera ferlo més gustós. *Engañar el pan.*

ENGANYAR EL TEMPS. Entretindres ab qualsevulla cosa pera que no sembli tan pesat. *Pasar, matar, engañar el tiempo.*

ÉSSER DE MAL ENGANYAR. fr. *Fam.* Se diu del que és mòlt espavilat. *Ser avispado, á otro perro con ese hueso, ser malo de engañar.*

ENGANYARSE. v. r. Descomptarse, equivocarse, errar, pendre una cosa per altra. **Trasoñar, engañarse.**

ENGANYAT, DA p. p. **Engañado.**

ENGANYIFA. f. *Fam.* **Engañifa, trampantajo, droga, alicantina.**

ENGANYÓS, A. adj. Lo qu' enganya o dóna ocasió a enganyarse. **Engañoso.**

ENGANYOSAMENT. adv. m. Ab engany. **Engañosamente.**

ENGARCERÁN (Serra de). *Orog.* Serra de la provincia de Castelló, part. jud. d' Albocácer; és a la vora de la riera Carbonera.

ENGARGALLAR. v. a. Ficar alguna cosa dins la boca d' algú. **Engargantar, meter alguna cosa en la boca ó tragadero de alguno.** || *Met.* Explicar alguna cosa ab la posible claretat. **Decirlo deletreado, dar la cosa mascada.**

ENGARLANDAR. v. a. Adornar ab garlandes. **Enguirnaldar.**

ENGARLANDAT. m. Cubert de garlandes. **Enguirnaldado.**

ENGARRAMATXAT. v. a. *Ter.* EMBOLICAR.

ENGASSAR. v. a. Preparar els panyos ab llexiu d' alúm y d' altres coses pera donarlos el color. **Enjebar, engrasar, dar el pie.**

ENGAST. m. Obra en que s' ajusten y encaixen peces de diferents colors. **Embutido, engaste, engastadura.**

ENGASTADOR. m. Qui engasta. **Engastador, enjoyelador.**

ENGASTAMENT. m. Acte y efecte d' engastar. **Engaste, engastadura.**

ENGASTAR. v. a. Encaixar, ficar una cosa dins de un altra apretadament. **Engastar.**

ENGASTAT, DA. p. p. **Engastado.**

ENGASTRIMÁNTICH, CA. adj. Subjecte que fa pronóstichs o pressagis, treient la veu del ventre còm els ventrílechs. **Engastrimantro, engastrimado, engastrimanto.**

ENGASTRIMITA. s. y adj. Qui té la facultat de produir, sense moure la boca ni 'ls llavis, sons independents de la veu comuna. **Engastrimita, ventrílocuo, engastrónomo.**

ENGASTRISME. m. Modo d' enraonar que consisteix en fer creure que la veu no surt de la boca. **Engastrismo.**

ENGATILLAMENT. m. Acció y efecte d' engatillar. **Engatillamiento.**

ENGATILLAR. v. a. Subjectar ab el gatillo. **Engatillar.** || Armar, disparar el fusell que tingui 'l gatillo al punt. **Engatillar.**

ENGATJAR. v. a. *Ant.* EMPENYAR.

ENGAVIAMENT. m. L' acció y efecte d' engaviar. **Acto de enjaular.**

ENGAVIAR. v. a. Ficar o tancar díns d' una gavia. **Enjaular.**

ENGAVIAT, DA. p. p. **Enjaulado.**

ENGEGAR. v. a. ETGEGAR.

ENGEGAR EL REMAT. *Ter. Moyá.* Tréurel del corral per anar a pasturarlo al camp.

ENGEGNARSE. v. r. *Ant.* ENGINYARSE.

ENGELOSIR. v. a. Causar gelosía. **Dar celos.**

ENGELOSIRSE. v. r. Tindre celos, manifestant'ho ab el cuidado y vigilancia. **Celar.**

ENGELOSIT, DÁ. adj. GELÓS.

ENGENDRABLE. adj. Lo que 's pot engendrar. **Engendrable.**

ENGENDRADOR, A. m. y f. Qui engendra. **Engendrador.**

EMGENDRAMENT. m. Acte y efecte d' engendrar. GENERACIÓ, 1 y 5.

ENGENDRAR. v. a. Criar, produir, multiplicar alguna especie. **Engendrar.** || *Met.* Causar, ocasionar, formar, cóm: *odi, amor,* etc. **Engendrar.**

ENGENDRARSE. v. r. **Engendrarse.**

ENGENDRAT, DA. p. p. **Engendrado.**

ENGENRAR. v. a. *Ant.* ENGENDRAR.

ENGENY. m. INGENI.

ENGIBAR. v. a. PEGAR.

ENGIGNAMENT. m. *Ant* ENGINY, INDUSTRIA.

ENGIGNÓS, A. adj. ENGINYÓS.

ENGIMELGAR. v. a. *Náut.* Assegurar un pal o verga ab gimelgues. **Engimelgar.**

ENGÍN. m. y

ENGINY. m. Trassa, manya. **Ingenio, maña, sutileza.** || Máquina. **Ingenio.** || Máquina de guerra. **Ingenio.** || MALICÍA.

VAL MÉS ENGINY QUE FORSA. *Ref.* Denota que lo que no 's pot conseguir ab la forsa, 's logra ab la trassa o industria. *Más vale maña que fuerza; donde no valen cuñas, aprovechan uñas.*

VOL MÉS ENGINY QUE FORSA. *Ref.* Denota que 's treu millor partit ab la suavitat y destresa que ab la violencia y rigor. *Más quiere maña que fuerza.*

ENGINYARSE. v. r. Discórrer, industriarse, proporcionarse medis pera conseguir alguna cosa o per comoditat propia. **Ingeniarse, industriarse, amañarse.**

ENGINYER. m. Inventor, faedor d' enginys. **Ingeniero, maquinista.** || *Mil.* Soldat que cuida del maneix de les máquines de guerra y de les obres de fortificació. **Ingeniero.**

ENGINYERÍA. f. Art y ciencia de l' enginyer. **Ingeniería.**

ENGINYÓS, A. adj. Hábil, dotat d' ingeni. **Ingenioso, sutil.**

ENGIR o EN GIR. m. adv. **Alrededor, en contorno.**

ENGISCOP. m. Mena de microscopi. **Engiscopio.**

ENGISSOMA. f. *Med.* Especie de fractura del craneu, en la que una esberla colocada sota d' una part sana del os, comprimeix el cervell. **Engisoma.**

ENGLANAT. adj. *Blas.* y

ENGLANTAT, DA. adj. *Blas.* Carregat d' agláns. **Englantado, englandado.**

ENGLANTINA. f. Mena de jessamí que 's cría en Catalunya, Valencia y Murcia, més olorós que 'l jessamí comú. **Jazmín real.** || Nóm poétich de la flor del roser selvátich. En els Jochs Florals, és concedida a les poesíes de tema patriótich, éssent un dels premis ordinaris, pera obtindre el mestratge en *Gaya Sciencia.* A Tolosa l' englantina d' or, és considerada en els certámens poétichs cóm un dels premis més importants. **Eglantina.**

Englantina

ENGLUTIR. v. a. Dragar sense mastegar y ab ansia. **Engullir.**

ENGLUTIT, DA. p. p. **Engullido.** || adj. Empalagós. **Glutinoso, viscoso.**

ENGOLAR. v. a. *Ant.* y

ENGOLAYR. v. a. *Ant.* **Englutir.**

ENGOLFAR. v. a. *Mar.* Fer entrar dins d' un golf o alta mar. **Engolfar.** || Ficar a un en empreses atrevides y dificultoses. **Engolfar.**

ENGOLFARSE. v. r. Navegar mar endins fins perdre de vista la terra. **Engolfar, engolfarse.** || *Met.* Ficarse mòlt en negocis. **Engolfarse, enfrascarse.**

ENGOLIDOR. m. ENGULLIDOR.

ENGOLILLAT, DA. adj. *Fam.* Qui sempre porta la golilla posada. **Engolillado.**

ENGOLIR. v. a. ENGLUTIR.

ENGOLIT, DA. adj. *Blas.* S' aplica a les peces quins extréms entren a la boca del lleó, lleopart o altres animals. **Engolado.**

ENGOLOSINAR. v. a. ENLLEPOLIR.

ENGOMADURA. f. y

ENGOMAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d' engomar. **Engomadura.**

ENGOMAR. v. a. Enllustrar ab goma. **Engomar.**

ENGOMAT, DA. p. p. **Engomado.** || adj. Lo que té goma. **Gomoso.**

ENGONY. adv. t. *Ter.* ENGUANY.

ENGONYANADA. f. *Ter.* ANYADA, CULLITA.

ENGORDIMENT. m. p. u. GROSSARIA.

ENGORDIRSE. v. r p. u. ENGREIXARSE.

ENGORDIT. adj. GRAS.

ENGORJAR. v. a. ENGARGALLAR. || *Art. y of.* Eina de llauner pera quina s' usa un martell especial.

ENGORJARSE. v. r. ENGLUTIR.

ENGORMANDIR. v. a. ENLLEPOLIR.

ENGORRO. m. *Fam.* Embarás, impediment, molestia. **Engorro.**

ENGORRONIRSE. v. r. Dónarse a la vida ociosa, ferse dropo. **Apoltronarse.**

ENGORRÓS, A. adj. Embarassós, dificultós, molest. **Engorroso.**

ENGRAELLAR. v. a. *Arq.* Colocar les fustes pera formar la cuberta d' un edifici. **Encabriar.**

ENGRAELLAT. adj. *Arq.* Obra d' encadenats de fusta pera fabricar en terres fluixes o cubertes d' aigua. **Zampeado.**

ENGRAJAR. v. a. *Ant.* ENGREIXAR.

ENGRANAIR. v. a. *Ant.* ENGRANDIR.

ENGRANALL. m. Lloch ont se tira 'l menjar pera atreure la caça. **Cebadero.** || El menjar que 's tira a algún lloch pera atreure la caça. **Cebo** || *Maq.* Acció d' engranar o disposició de moltes rodes dentades, quines dents encaixen les unes ab les altres, trametent aixís o modificant la forsa d' un motor. **Engranaje, engargante, engranc.** || *Met* Foment, atractiu. **Cebo, añagaza, señuelo.** || ESQUER.

ENGRANALLAR. v. a. Dónar o tirar menjar als animals. **Cebar.** || *Met.* Atreure a algú per medi de alguna cosa agradable. **Cebar, atraer.**

ENGRANALLAT, DA. p. p. **Cebado.**

ENGRÁNAR. v. a. ENGRANALLAR. || Posar el gra al graner. **Engranerar.** || Posar el blat a la tramuja y moldre desseguida. **Moler.** || *Máq.* Entre rellotgers y demés oficis de maquinaria entrar o encaixar les dents d' una barra, roda, pinyó, etc., en les d' un' altra pera trasmetre a altres peces o acompassar la forsa motriu. **Engranar, engargantar.**

ENGRANATGE. m. *Mec.* Efecte d' engranar. **Engranaje.** || Conjunt de les peces qu' engranen. Apropiada disposició de les rodes dentellades, que aixís que unes ab altres se combinen, trasmeteixen o be modifiquen el moviment de l' arbre de rotació a un altre y regularisen les velocitats. El refrech de les dents és mòlt fort, gastantse y fent precís untarles sovint ab materies grasses o olioses pera evitar 'ho. S' anomena *cilíndrich* l' engranatge quan els seus eixs resulten paralels; *cónich* quan son perpendicu-lars, y *helissoidal* al ésser inclinats. La combinació del dentellat se fonamenta en principis geométrichs, y el seu moviment pot cambiarse de *circular* en *rectilini* apropiant 'hi una roda dentada y una cremallera. **Engranaje.**

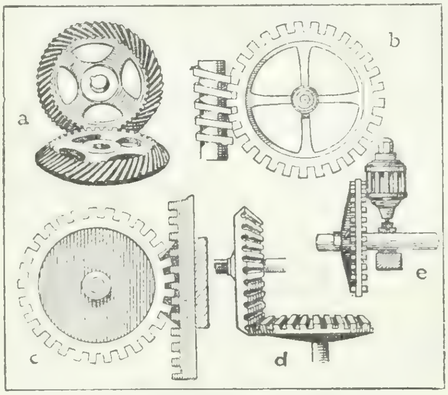

ENGRANATGE: *a*, engranatge helissoidal; *b*, engranatge cilíndrich; *c*, engranatge de cremallera; *d*, engranatge d' ángul; *e*, engranatge de llanterna.

ENGRANDIMENT. m. L' acció d' engrandir. **Engrandecimiento.**

ENGRANDIR. v. a. Aumentar, fer més gran una cosa. **Engrandecer, agrandar, engrandar.** || *Met.* Alabar, ensalsar. **Engrandecer.** || Exaltar, elevar a algú a dignitat superior. **Engrandecer.**

ENGRANDIT, DA. p. p. **Agrandado, engrandado.**

ENGRAPAR. v. a. *Fam.* Agafar fortament ab la má. **Agarrar.**

ENGRAPAT, DA. adj. **Agarrado, aferrado.**

ENGRASSAR. v. a. *Ant.* y

ENGRASSIR. v. a. *Ant.* ENGREIXAR.

ENGRATAU. m. *Ter. náut. Blanes.* Peça posada demunt cuberta ab march y llenques encreuades, pera que s' hi escorri l' aigua.

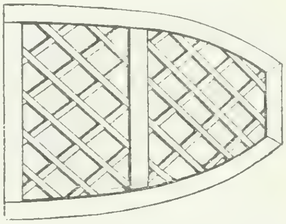

Engratau

ENGRAVAR. v. a. Ficar una cosa dins del forat de un' altra. **Introducir.** || Posar grava en els camins.

ENGREDAR. v. a. Untar ab greda o terra de peraire. **Engredar.**

ENGREIXADOR, A. m. y f. Qui engreixa. **Engordador.**

ENGREIXAMENT. m. L' acció y efecte d' engreixar. **Engrasación.**

ENGREIXAR. v. a. Nodrir mòlt, fer tornar gras. **Engordar.** || Dónar substancia y crassitut a alguna cosa. **Engrasar.** || Fer grassos als animals. **Cebar, sainar, engordar.** || Untar ab greix. També s' usa còm recíproch. **Engrasar.** || *Met.* Fer rich a algú. També s' usa còm recíproch. **Engordar.**

ENGREIXARSE. v. r. Posarse gras. **Embastecer, embornecer, criar carnes, cobrar, echar, tomar carnes.** || Tindre una gran satisfacció. **Engreirse, entonarse.**

ENGREIXAT, DA. p. p. **Engordado, cebado.**

ENGRESCAMENT. m. Acte o efecte d' engrescarse. **Enfrascamiento.**

ENGRESCARSE. v. r. Aplicarse ab suma atenció a algún negoci. **Enfrascarse, engolfarse.** || Ficarse en alguna disputa, renyina, etc., acaloraats'hi. **Armar pelotera, pelotearse, pelotear.** || Enamorarse. **Engolondrinarse.**

ENGRESCAT, DA. p. p. **Enfrascado.**

ENGRESSAMENT. m. *Ant.* ENGREIXAMENT.

ENGRILLONAR. v. a. Posar grillóns. **Echar á uno los grillos.**

ENGROGUIRSE. v. r. Descolorirse, tornarse groch. **Enmarillecerse.**

ENGRÓS. m. adv. y

EN GROS. m. adv. **En grande, al por mayor.**
COMPRAR AL ENGRÓS Y VENDRE A LA MENUDA. fr. *Comprar al por mayor y vender al por menor.*

ENGROSSAR. v. a. ENGROSSIR.

ENGROSSIMENT. m. L' acció y efecte d' engrosir. **Aumento.**

ENGROSSIR. v. a. Fer tornar grós. **Engrosar.** || v. n. *Ant.* **Engordarse.** || ENGREIXARSE. || Gastar la punta o tall. **Embotar.**

ENGRUIXAMENT. m. GROSSARIA.

ENGRUIXAR. v. a. ENGROSSIR. || v. n. FERSE PRENYADA. || CRÉIXER, AUMENTAR, ACRÉIXER.

ENGRUIXIMENT. m. GROSSARIA.

ENGRUIXIR. v. a. ENGROSSIR.

ENGRUIXIRSE. v. r. Posar gruixa, ferse grossa alguna cosa. **Engrosar.**

ENGRUIXIT, DA. p. p. **Engordado.**

ENGRUNA. f. Petita porció d' alguna cosa. **Miaja, pizca, migaja, tilde, triza, chispa, negro de uña.** || La molla petita de pá, formatge, etc. **Migaja, miga.**
AL CUL DEL SACH SE TROVEN LES ENGRUNES. *Ref. Al fin se ven las zurrapas.*

ENGRUNAR. v. a. Dividir en parts mòlt petites. **Desmigajar, desmenuzar, desmijar, desmenuzado.**

ENGRUNETA. f. dim. **Miajita.**

ENGRUT. m. Porquería, llot que 's posa a les olles, dents y alt es coses. **Sarro, mugre, viscosidad.** || Pastetes. **Engrudo.** || A la marina, és una composició de vidre picat y pel de vaca pera ficarla entre les fustes y impedir que s' hi fassen cuchs, etc. **Engrudo.**

ENGRUTADOR, A. m. y f. *Ant.* Qui engruta. **Engrudador.**

ENGRUTAMENT. m. L' acció y efecte d' engrutar. **Engrudamiento.**

ENGRUTAR. v. a. *Ant.* Untar, apegar ab pastetes. **Engrudar.**

ENGRUTET. m. dim. **Engrudillo.**

ENGUALDRAPAR. v. a. Posar gualdrapes a les besties. **Engualdrapar.**

ENGUÁN. adj. t. *Ant.* ENGUANY.

ENGUANAR. v. a. *Ant.* ENGUANYAR.

ENGUANTAT, DA. adj. **Enguantado.**

ENGUANY. m. *Ant.* ADORNO. || adv. t. L' any present. **Hogaño.**

ENGUANYAR. v. a. *Ant.* ADORNAR.

ENGUARINA. f. Mena de gambeto ab valona usat a Castella. **Enguarina, saltambarca.**

ENGUASTAR. v. a. *Ant.* ENGASTAR.

ENGUELEVERSAT. *Ter. Ibissench.* Malaltís, indisposat. **Malucho.**

ENGUERA (Joan). *Biog.* Frare valenciá, dominich, del sigle XVI. Confessor del rei Ferrán *el Católich.* Inquisidor general de la Corona d' Aragó y bisbe de Vich, de Lleida y de Tortosa.

ÉNGUERA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, format dels 12 següents ajuntaments: Anna, Bicorp, Bolbaite, Chella, Énguera, Estubeny, Mogent, Montesa, Navarrés, Quesa, Sellent y Vallada, reunint entre tots 25,925 hab. || Vila de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nòm; és a la vora del riu Sellent y té 5,835 hab.

ENGUERRITAT. adj. *Ter. Ibissench.* Destrossat. **Andrajoso.**

ENGUERXIRSE. v. r. GUERXARSE.

ENGUILLAR. v. a. *Náut.* Dónar voltes ab una corda prima a un' altra de més grossa, de modo que aquésta quedi forrada ab aquélla. **Enguillar.** || Lligar ab voltes planes els tomadors a llurs respectives vergues a fí de que no pengin. **Enguillar.**

ENGUIÓ. m. *Mar.* Cada una de les còrbes que 's posen horitsontalment a la popa de les llanxes. **Enguión.**

ENGUIXADOR. m. **Enjalbegador.**

ENGUIXAMENT. m. L' acció y efecte d' enguixar o d' enguixarse. **Enyesadura, enjalbegadura.**

ENGUIXAR. v. a. Dónar una capa de guix. **Enyesar, enjalbegar.**

ENGUIXARSE. v. r. Embrutarse de guix. **Enyesarse.**

ENGUIXAT, DA. p. p. **Enyesado.**

ENGULLIDOR, A. m. y f. Qui engull. **Engullidor.** || m. *Anat.* Un muscle del coll o canó de la gola que la comprimeix còm un anell pera fer anar avall els aliments. **Deglutidor.**

ENGULLIMENT. m. L'acció d' engullir. **Sorbición.**

ENGULLIR. v. a. Dragar, empassarse 'n el menjar o beure. **Engullir.**

ENGULLIT, DA. p. p. **Engullido.**

ENHARTAMENT. m. *Ter.* ENCANTAMENT.

ENHARTAR. v. n. *Ter.* ENCANTAR.

ENHIDRE, A. adj. *Min.* Calificació del quars hialí o fluorina que conté algunes gotes d' aigua. **Enhidro.**

ENHORABONA. f. Felicitació, complascencia del bè d' un altre. **Enhorabuena, norabuena, pláceme, parabién.**
DÓNAR LA ENHORABONA. fr. Manifestar a algú la satisfacció que 'ns causa la seua felicitat. *Dar la enhorabuena, dar el parabién, gratular, felicitar.*
SIGUI ENHORABONA. *Expr.* De felicitat. *Sea enhorabuena.*

ENHORAMALA. f. Expressió de despreci o disgust. **Enhoramala.**
VÈS O VÈSTEN ENHORAMALA. *Expr. Anda enhoramala.*

ENIF. m. *Astron.* Una estrella de la constelació del Pegás. **Enif.**

ENIGMA. m. Qüestió mòlt fosca y difícil. **Enigma.** || ENDEVINALLA.

ENIGMÁTICAMENT. adv. m. D' una manera enigmática. **Enigmáticamente.**

ENIGMÁTICH, CA. adj. **Enigmático.**

ENIGMATISAR. v. a. Convertir ab enigmes, parlar ab enigmes. **Enigmatizar.**

ENIGMATISTA. m. Qui parla ab enigmes. **Enigmatista.**

ENIPNALISME. m. Magnetisme animal. **Enipnalismo.**

Eniquia

ENIPNIOTISME. m. Adormiment magnétich. **Enipniotismo, sueño magnético.**

ENIQUIA. f. *Entom.* Insectes lepidopters, fam. dels pirálits, de color pardo ab clapes blanques. **Eniquia.**

ENJOGASSARSE. v. r. Saltar d' alegría y content. **Retozar, juguetear.**

ENJOGASSAT, DA. adj. **Juguetón, retozón, retozador.**

ESTAR ENJOGASSAT. fr. Estar mòlt alegre y gustós. *Retozar con el verde.*

ENJOIAR. v. a. Adornar ab joies. També s' usa còm recíproch. **Enjoyar.**

ENJOIAT, DA. p. p. **Enjoyado.**

ENJONCAR. v. a. ATRAPAR, CULLIR. **Coger.** || *Met.* Forsar o atreure a algú ab persuassións o manyes pera que fassi alguna cosa. **Encabestrar, atraer, hacer venir á la gamella.** || Assegurar ab jonchs. **Enjuncar.**

ENJONCH. m. L' acció y efecte d' enjoncar. **Enjunque.**

ENJONDRE. mot. adv. PER TOT ARRÉU.

ENJUDICIAR. v. a. Instruir una causa, posarla en estat de que 's pugui determinar en judici. **Substanciar, enjuiciar.**

ENJUGASSAT, DA. adj. ENJOGASSAT.

ENJUP. m. Mena de safreig. **Balsa.**

ENJÚS. adv. *Ant.* AVALL.

ENLACRAR. v. a. Cloure ab lacre. **Lacrar, enlacrar.**

ENLAIRAR. v. a. REMUNTAR.

ENLAIRARSE. v. r. REMUNTARSE, ENSUPERBIRSE.

ENLAIRAT, DA. p. p. D' enlairar. **Ensoberbecido, animado, elevado.**

ENLASSAR. v. a. *Ant.* ENLLASSAR.

ENLETGIR. v. a *Ant.* Fer tornar lleig. **Afear.**

ENLISAR. **Enllisar.**

ENLLÁ. adv. ll. Allá, cap allá. **Allá, hacia allá.**

FERSE ENLLÁ. *Expr. Quitarse de aquí, retirarse, correrse.*

PERA AQUÍ ENLLÁ. *Loc.* adv. *Á rio revuelto.*

ENLLACADA. f. Rubinada, vinguda forta d' aigua y més propiament el llot que deixa l' avinguda, ja sigui de pluja o de creixent de riu, etc. **Aluvión.**

ENLLACAR. v. a. Embetumar ab llaca. **Zulacar.**

ENLLANET. adv. de ll. **Apartadito.**

FESTE ENLLANET. fr. *Apártate un poco.*

ENLLARDADOR, m. *Ant.* AGULLA D' ENLLARDAR.

ENLLARDAMENT. m. Acte y efecte d' enllardar. **Emborrazamiento.**

ENLLARDAR. v. a. Ficar tallets de cansalada a la carn que s'ha de rostir. **Mechar, emborrazar.** || Untar les viandes ab llart. **Lardear, lardar, enlardar, empringar.** || *Met.* Molestar gravement, còm: *l'enllardaren de bastonades.* **Pringar.** || *Met.* Tacar la fama. **Denigrar, infamar, pringar.** || Fer mòltes ferides, aixís se diu: *enllardar de punyalades*, etc. **Acribillar.** || v. a. *Met.* Embastar, fer depressa alguna cosa, còm. *un vestit en una tarde.* **Hilvanar, harbar.**

ENLLARDAT, DA. p. p. **Mechado, lardeado, pringado.**

ENLLARDONAR. v. a. ENLLARDAR.

ENLLÁS m. Unió d' una cosa ab un' altra. **Enlace, enlazamiento, enlazadura.**

ENLLASSADOR, A. m. y f. Qui enllassa. **Enlazador.**

ENLLASSAR. v. a. Lligar ab llassos. **Enlazar.** || *Ant.* Agafar ab llas o filat. **Coger con lazo, enredar.**

ENLLASSAT, DA. p. p. **Enlazado.**

ENLLATAR. v. a. *Art. y ofic.* Travall de clavar llates demunt les vigues pera posar'hi les teules.

ENLLEFERNAR. v. a. Embrutar ab greix. També s' usa còm recíproch. **Pringar.**

ENLLEFERNAT, DA. p. p. **Pringado.**

ENLLEGANYARSE. v. *r.* Omplirse 'ls ulls de lleganyes. **Llenarse de legañas los ojos.** || *Met.* Passar nuvolets prims per devant del sol o de la lluna. **Nublarse el sol ó la luna.**

ENLLEPOLIMENT. m. Ganes de tornar a menjar lo qu' agrada. **Regosto.** || *Met.* La conveniencia, utilitat, etc., ab que s' atréu a algú. **Golosina, cebo.**

ENLLEPOLIR. v. a. Excitar el desitj ab atractius. També s' usa còm recíproch. **Engolosinar, arregostar.**

ENLLEPOLIT, DA. p. p. **Engolosinado, arregostado.**

ENLLESTIMENT. m. DESPAIG, LLESTESA.

ENLLESTIR. v. a. Acavar, concloure alguna cosa. **Despachar, arreglar.**

FER ENLLESTIR. fr. Dónar pressa. *Meter prisa.*

ENLLESTIRSE. v. r. Abreviar, dónarse pressa a fer alguna cosa. **Despachar, abreviar.**

ENLLESTIT, DA. p. p. **Despachado.**

ENLLETGIR. v. a. AFEAR, 1.

ENLLISAR. v. a. Posar llisos al teler. **Enlizar.** || Posar la tela als llisos. **Enlizar.**

ENLLISTAMENT. m. *Ant.* ALLISTAMENT.

ENLLISTAR. v. a *Ant.* ALLISTAR.

ENLLISTONAR. v. a. Guarnir de llistóns. **Echar listones.**

ENLLISTONAT, DA. adj. **Encintado.**

ENLLORAT. m. **Anegado.**

ENLLOSAR. v. a. Empedrar ab lloses. **Losar, enlosar.**

ENLLOSAT, DA. p. p. **Enlosado.** || Empedrat ab lloses. **Losado, enlosado.**

ENLLOTAMENT. m. Acte y efecte d' enllotarse. **Enlodadura.**

ENLLOTAR. v. a. Embrutar, cubrir de llot. **Enlodar, enlamar, entarquinar.**

ENLLOTASSAR. v. a. Tacar, embrutar de llot. **Enlodazar.** || *Fig.* Envilir. **Enlodazar.**

ENLLUERNAMENT. m. Turbació de la vista per massa llum. **Deslumbramiento, traslumbramiento.** || *Met.* Preocupació. **Deslumbramiento.**

ENLLUERNAR. v. a. Presentar d' un cop tanta llum que priva 'l veure. També s' usa còm recíproch. **Deslumbrar, encandilar, traslumbrar.** || *Met.* Alucinar ab apariencies o falses raóns. També s' usa còm recíproch. **Deslumbrar.**

ENLLUERNAT, DA. p. p. **Deslumbrado, encandilado.**

ENLLUIR. v. a. Rebossar, posar llisa una paret. **Enlucir.**

ENLLUMINADOR. m. *Ant.* **Iluminador.**

ENLLUMINAR. v. a. **Iluminar.**

ENLLUSTRADOR, A. m. y f. Qui enllustra. **Pulidor.**

ENLLUSTRAMENT. m. Acte y efecte d' enllustrar. **Enlucimiento, pulimiento.**

ENLLUSTRAR. v. a. Brunyir, pulir, dónar llustre. **Lustrar, alustrar limpiar y embetumar el calzado.** || Entre argenters. **Gratar.**

ENLLUSTRAT, DA. p. p. **Lustrado, alustrado, enlustrecido.**

ENMASTICAR. v. a. Posar mastich.

ENMATSINAR LA FORJA. *Art. y Of.* Embrutar ab materies estranyes el lloch de la fornal ont se fa el foch.

ENMETXAR. v. a. *Art. y Of.* Unir dues o més peces de fusta, metall, etc., combinant les metxes.

ENNAIGAR. v. a. *Ter.* REGAR, parlant d'hortes.

ENNAVEGAT, DA. adj. Estar ben ennavegat. Es-

tar ben posat, ben embolicat o compromés. **Estar bien puesto.**

ENNAVEGARSE. v. r. *Met.* **Engolfarse.**

ENNEGRIR. v. a. **Ennegrecer, aegrecer.** || **Denigrarse.**

ENNEGRIRSE. v. r. **Ennegrecerse.**

ENNEGRIRSE 'L CEL. f. *Cerrarse, encapotarse el cielo.*

ENNEGRIT, DA. p. p. **Ennegrecido, negrecido.**

ENNEULIT, DA. adj. De poca salut y forsa. **Enclenque.**

ENNOBLAIR. v. a. *Ant.* ENNOBLIR.

ENNOBLIMENT. s. m. **Ennoblecimiento.**

ENNOBLIR. v. a. **Ennoblecer, ennoblir.** || Dónar llustre y esplendor. **Ennoblecer.**

ENNOVAR. v. a. *Ant.* INNOVAR.

ENNUAGARSE. v. r. Detenirse'l menjar o beure al coll o garganella. **Atragantarse, añusgar.** || *Met. fam.* Turbarse en la conversació. **Atragantarse.**

ENNUAGAT, DA. p. p. **Atragantado.**

ENNUETAR. v. a. DESPULLAR.

ENNUIG. m. ENNUIG.

ENNUJAR. v. a. **Enujar.**

ENNUVOLARSE. v. r. Cubrirse 'l cel de núvols. **Anublarse, nublarse, cerrarse, encapotarse el cielo** || *Fig.* Entorpirse. **Entorpecerse**

ENNUVOLAT, DA. p. p. **Anublado, anubarrado, nublado, nubloso, nublo, nubiloso.**

ENOEMA. f. Producte de la simple concepció mental o de la energía. **Enoema.**

ENOEMÁTICH, CA. adj. Que 's forma a la imaginació. **Enoemático.**

ENOERGIA. f. Facultat de formar idees immediatament a consequencia d' una sensació o sentiment. **Enoergia.**

ENOFOBIA. f. Horror al vi. **Enofobia.**

ENOFÓBICH, CA. adj. Pertanyent a la enofobia. **Enofóbico, enófobo.**

ENÓFOB, A. adj. y s. Qui té horror al vi. **Enófobo.**

ÉNOLA. f. Herba de la fam. de les inúlees, que se sembla a la pastanaga, si bé és més petita. **Ènula campana, hierba del moro.**

ENOLATS. m. pl. *Farm.* Preparacións quin excipient es el vi en que s' han disolt les substancies en totalitat. **Enolados.**

Enóm

ENOLATURS. m. pl. *Farm.* Medicaments que tenen per excipient el vi, en el qual hi há en disolució certs principis de les materies orgániques obtinguts per la maceració o per la lexiviació. **Enolaturos.**

ENÓM. f. *Entom.* Insectes lepidopters nocturns, tribu dels falenits, gaire bé sempre de color groguench. **Enómo.**

ENOMANCIA. f. Endevinament per medi del vi. **Enomancia.**

ENOMEL. m. Barreja de mel ab vi. **Enomiel.**

ENÓMETRE. m. Instrument que serveix pera amidar els graus de força del vi. **Enómetro.**

ENOMÉTRICH, CA. adj. Pertanyent al enómetre. **Enométrico.**

ENÓNFAL. m. Duresa al mélich. **Enónfalo.**

ENOPTROMANCIA. f. Art d' endevinar per medi d' un espill o mirall mágich. **Enoptromancia.**

ENORGOLLAR. v. a. *Ant.* y

ENORGULLAR. v. a. *Ant.* y

ENORGULLIR. v. a. *Ant.* y 'ls seus derivats. ENSUPERBIR.

ENORM. adj. ENORME.

ENORMAMENT. adv. m. ENORMEMENT.

ENORME. adj. Desmesurat, desproporcionat, excessiu. **Enorme.** || GRAVE.

ENORMEMENT. adv. m. Excessivament. **Enormemente, desmedidamente.**

ENORMÍSSIM, A. adj. **Enormísimo.**

ENORMITAT. f. Excés, desmasía. **Enormidad.** || Gravetat de crim. **Enormidad.**

ÉNOVA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva; és a la vora d' un barranch y té 1,303 hab.

ENPAYMENT. m. *Ant.* IMPEDIMENT.

ENPAYONAR. v. a. *Ant.* EMPENYAR, 1.

ENQUADERNACIÓ f. Unió dels quaderns ab llurs cubertes. **Encuadernación.** || Forro o cuberta de pasta, pergamí, tela, etc., que 's posa als llibres pera resguart de llurs fulls. **Encuadernación.**

ENQUADERNADOR, A. m. y f. Qui té per ofici enquadernar els llibres. **Encuadernador.**

ENQUADERNAMENT. m. ENQUADERNACIÓ.

ENQUADERNAR v. a. Juntar, unir els quaderns ab les cubertes. **Encuadernar.**

ENQUADERNARSE. v. r. Agermanarse, fer lliga unes coses ab altres. **Ensartarse, hermanarse, encuadernarse.**

ENQUADERNAT, DA. p. p. **Encuadernado.**

ENQUADRAR. v. a. Posar alguna cosa a un quadro. **Encuadrar.** || Posar march o quadro a alguna cosa. **Encuadrar.**

ENQUEIRESSIS. f. *Med.* Procediment pera facilitar una operació. **Enqueiresic.**

ENQUELIOIDI, A. adj. Que té forma o semblansa d' anguila. **Enquelioideo, enquiliósomo.**

ENQUER. adv. *Ant.* y

ENQUERA. adv. *Ant.* ENCARA.

ENQUÉRER. v a. *Ant.* y

ENQUERRE. v. a. *Ant.* INQUIRIR.

ENQUESTA. f. *Ant.* Averiguació, exámen, informació. **Inquisición, pesquisa.**

ENQUESTA CRIMINAL. Inquisició, indagació d' algún crim o reu. *Pesquisa, instancia criminal.*

ENQUIETAR. v. a. INQUIETAR.

ENQUIMERADA. f. Pesar, aflixió, sentiment, disgust. **Pesadumbre, desazón, pesar.**

ENQUIMERAR. v. a. Dónar sentiment o quimera. **Apesadumbrar, desazonar, irritar, enojar, atufar.**

ENQUIMERARSE. v. r. Enfadarse, irritarse. **Ensañarse, atufarse, amostazarse, apesadumbrarse, añusgar, echar el hatillo al mar.**

ENQUIMERAT, DA. p. p. **Ensañado, amostazado.**

ENQUIMÓMA. f. La distríbució natural de la sanch pêl teixit celular. **Enquimoma.**

ENQUIMOSSIS. f. *Med.* Efusió súbita de la sanch, als vasos cutaneus. **Enquimosis.**

ENQUIRIDIÓN. m. El llibre manual qu' en poch volúm conté mòlta doctrina. **Enquiridión.**

ENQUISTAT, DA. adj. Calificatiu de certs tumors o d' algunes concrecións sólides contingudes sota de una cuberta particular que 's diu *quisto.* **Enquistado.**

ENQUITRANADURA. f. y

ENQUITRANAMENT. m. L' acció y efecte d' enquitranar. **Embreadura.**

ENQUITRANAR. v. a. Untar ab quitrá. **Embrear, alquitranar.**

ENQUITRANAT, DA. p. p. **Alquitranado, embreado.**

ENRABANAR. v. n. *Ter.* Entorpir el moviment de algún membre del còs. **Entumecer, entumir.**

ENRABANARSE. v. n. *Ter.* Entorpirse 'l moviment d' algún membre del còs. **Entumecerse, entumirse.**

ENRABANAT, DA. adj. *Ter.* **Entumecido.**

ENRABIAR. v. a. Exasperar, fer en'adar. **Infernar**

ENRABIARSE. v. r. Irritarse. **Rabiar, tomar rabia ó cólera.**

ENRABIAT, DA. p. p. **Exasperado, rabioso.**

ENRACAR. v. a. *Mar.* Amurar el petifoch a la seua raca. **Enracar.**

ENRADERAMENT. m. Acte y efecte d' enraderarse. **Aterimiento.**

ENRADERARSE. v. r. Enrabanarse, encarcararse de fret. **A'erirse, arrecirse.**

ENRADERAT, DA. p. p. **Aterido.**

ENRADRAMENT. m. **Dureza, inflexibilidad, tiesura.** || ENRADERAMENT.

ENRADRAR. v. a. Fer inflexible, dónar fermesa a alguna cosa. **Atiesar, endurecer.**

ENRADRARSE. v. r. Posarse inflexible alguna cosa. **Atiesarse.** || *Ant.* ENRADERARSE. || *Ant* ENDARRERIRSE. || FERIRSE.

ENRADRAT, DA. p. p. **Tieso, yerto, inflexible.**

ENRAJOLAMENT. m. *Ant.* ENRAJOLAT.

ENRAJOLAR. v. a. Cubrir el paviment ab rajoles. **Enladrillar, embaldosar.** || v. n. *Ter. fam.* Tornarse roig per vergonya. **Sonrojarse.**

FER ENRAJOLAR. fr. *Met.* Fer tornar roig per vergonya. *Sonrojar.*

ENRAJOLAT, DA. p. p. **Enladrillado.** || m. El paviment cubert de rajoles. **Embaldosado, enladrillado.**

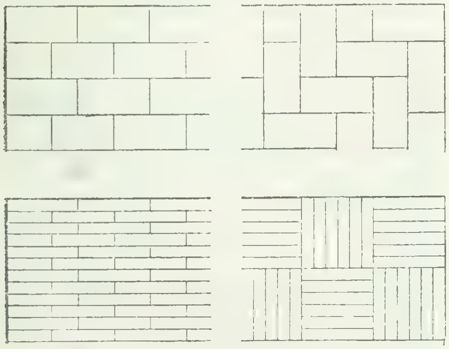

Enrajolat ab maóns

TINDRE 'L VENTRELL ENRAJOLAT. fr. *Met.* Ésser algú fácil en dir lo que se li ha comunicat. *No tener nada en el estómago.*

ENRAMADA. f. La que 'ls fadrins de poble fan a les noies, plantantles 'hi de nit branques d' arbre o arbres sencers a les portes de llurs cases, o bé posántles 'hi toies de flors a llurs finestres.

ENRAMAMENT. m. Adorno de flors o rames pera fer ombra. **Enramada.**

ENRAMAR. v. a. Adornar ab flors un altar, etc. **Enramar.** || Cubrir algún llóch de rames o flors pera adornarlo o pera fer ombra. **Enramar.** || Fer enfilar les plantes per aspres o per canyes. **Enredar.**

ENRAMAT, DA. p. p. **Enramado.** || *Mar.* El conjunt o l' ormeig de les codernes principals d' un barco en construcció. **Enramado.**

ENRAMELLAR. v. a. ENGUIRNALDAR.

ENRANCIARSE. v. r. Ferse ranci. **Enranciarse.**

ENRAONADA f. *Ter.* PARLAMENT, DISCURS.

ENRAONADOR, A. m. y f. Qui enraona mòlt. **Charlador, charlante, charlatán, garlador, garlanter, hablador, parlero, parlanchín, razonador.** || Qui diu lo que deuría callar. **Parlero, locuaz, vocinglero, gárrulo.**

ENRAONAMENT. m. Conversació. **Razonamiento, plática, coloquio, conferencia.** || Discurs, oració. **Razonamiento, plática, discurso, oración**

ENRAONAR. v. a. Tractar, discutir, examinar algún assumpte. **Hablar.** || Parlar mòlt. **Garlar, charlar, parlar.** || Propalar, divulgar, publicar. **Hablar, propalar.** || v. n. Dir, proferir, articular les paraules. **Hablar.** || Confabular, conversar **Platicar, hablar, conferenciar, conversar, confabular, razonar.**

ENRAONAR PER ENRAONAR. fr. Parlar sense substancia, ni vindre al cas. *Hablar por hablar.*

ENRAONAR PÈLS COLSES. fr. Ab que 's significa que un parla mòlt. *Hablar por las coyunturas ó por los codos.*

ENRAONAR MÉS QU' UN SACH DE NOUS. fr. *Habla más que una urraca.*

ENRAONAT, DA. p. p. **Razonado.** || adj. **Razonable, puesto en ó conforme á razón.**

ENRASTELLAMENT. m. Acció y efecte d' enrastellar. **Enristramiento.**

ENRASTELLAR. v. a. Posar la llansa en ristre. **Enristrar.**

ENRAVIRONAR. v. a. *Ant.* ENROTLLAR.

ENREBEIXINAR. v. a. y

ENREBENXINAR. v. a. Fer rabiar, fer irritar en gran manera. **Encolerizar.** || També s' usa còm recíproch. **Encolerizarse.**

ENREDADERA. f. Planta de la fam. de les convolantácees; fá les fulles en forma de cor y les flors en figura de campanetes y s' enfila per tot arréu. N' hi há de diferents colors. **Enredadera** || Nòm que 's dóna a totes les plantes que s' enreden a les branques, canyes u altres obgectes que troven. N' hi há de mòltes menes. **Enredadera.**

ENREDADOR, A. m. y f. Qui enreda. **Enredador.**

ENREDADORA. f. *Bot.* Herba que s' enreda ab lo que trova. **Enredadera.**

ENREDAR. v. a. Rodejar, còm l' eura a l' arbre, etcétera. **Enredar.** || Embolicar, embullar, desordenar. **Enredar.**

ENREDERA. Pronunciació viciosa del adv. de ll. y t. ENDARERRA.

ENREDO. *Fig.* Als poemes épich y dramátich y a la novela, és el conjunt de fets o accidents que dificulten més o menys el desenrotllament y acabament de l' acció. **Enredo.**

ENREDÓS, A. adj. Plé d' enredos, embarassos y dificultats. **Enredoso.**

ENREGISTRAMENT. m. *Ant.* REGISTRO.

ENREGISTRAR. v. a. *Ant.* REGISTRAR.

ENREGULLARSE. v. r. Posarse ronch, regullós. **Enronquecer, enronquecerse, desgargantarse, ponerse ronco.**

ENREGULLAT, DA. p. p. **Enronquecido.** || adj. RONCH, REGULLÓS. || **Ronco.**

ENREGULLIMENT. m. *Ant.* RUGALL.

ENREGULLIRSE. v. r. ENREGULLARSE.

ENREIXAR. v. a. Tancar, guarnir ab reixes. **Enrejar.**

ENREIXAT, DA. p. p. y adj. **Enrejado.** || m. REIXAT.

ENRELLAR. v. a. Clavar impensadament la punta de la rella a les potes de les cavallerías que llauren. **Enrejar.**

ENRELLARSE. v. r. Clavarse 'ls bous o les mules

la punta de la rella a les potes tot llaurant. **Enrejarse, clavarse la reja á las patas ó pezuñas.**

ENRERA. adv. ll. y

ENRERE. adv. ll. y t. ENDARRERA.

ENRETIRAR. v. a. Posar una cosa més endarrera. **Retirar, echar atrás.**

ENREVÉS. m. REVÉS.

A L' ENREVÉS. m. adv. DEL REVÉS.

ENREVIRONAMENT. m. *Ant.* ENROTLLAMENT.

ENREVOLTAT. p. p. PERTURBAT.

ENRICAIR. v. a. *Ant.* y

ENRICAYR. v. a. *Ant.* ENRIQUIR.

ENRICH. m. Nòm d' home. **Enrique.** || *Numis.* Certa moneda que feu encunyar el rei de Castella, don Enrich II. **Enrique.**

ENRICH. *Biog.* Famós compositor musical c talá, a la cort del rei d' Espanya en Carles I, que 'l va distingir moltíssim. Aquest mestre, quina personalitat no és historiada, va morir l' any 1530.

ENRINXADOR, A. adj. *Ornit.* Ordre d' aucells que 's distingeix per la particularitat de pujar per les soques dels arbres descrivint una espiral, gracies a la disposició de llurs potes, ajudantse ab la qüa, y quins bèchs, llàrchs, forts y punxaguts, els hi serveixen pera foradar les soques y treure'n els insectes o cuques, ab que 's nodreixen. **Trepador.**

ENRIOLAR. v. a. ALEGRAR.

ENRIQUIMENT. m. *Ant.* ORNAMENT.

ENRIQUIR. v. a. Fer rich a algú. S' usa també còm recíproch. **Enriquecer.**

ENRIQUIT, DA. p. p. **Enriquecido.**

ENRITME. adj. *Med.* Epítet del pòls quan els seus moviments se succëeixen y reprodueixen ab ordre. **Enritmo.**

ENROCAR. v. a. Al joch d' escachs mudar el rei del seu llóch, al meteix temps que un dels dos rochs o torres. **Enrocar.**

ENRODAR. v. a. Castigar als delinqüents trencantlos els braços y cames, lligantlos a una roda de carro pera que morissin d' aquell modo, còm se feia a França. **Enrodar.**

ENRODONIR. v. a. *Ant.* ARRODONIR.

ENROGIMENT. m. *Ant.* ROJOR.

ENROGIR. v. a. Fer tornar roig o ros. **Enrubiar.** || v. n. Tornarse roig. **Enrubiar.** || Tornarse roig per vergonya. **Embermejecer, embermejecerse.**

ENROJOLARSE. v. n. *Ter.* Posarse vermell, sortirli a algú els colors a la cara. **Ruborizarse, sonrojarse.**

ENROLAR. v. a. *Mar.* Inscriure al rol. **Enrolar.**

ENRONDAR. v. a. y 'ls seus derivats.

ENRONQUIRSE. v. r., etc. ENREGULLARSE.

ENROSCAR. v. a. Ficar el caragol dintre la femella. ENTORTOLLIGAR.

ENROSSAR. v. a. *Ant.* REGAR. || Fer tornar ros. **Enrubiar.**

ENROSSEGAR. v. a. *Ter.* ARROSSEGAR.

ENROSSIR. v. n. Fer tornar ros. **Enrubiar, enrubescer.**

ENROTLLAMENT. m. Acte y efecte d' enrotllar. **Enroscadura.**

ENROTLLAR. v. a. Rodejar a algú. **Rodear, circuir, circundar.** || Caragolar, entortolligar. **Arrollar, enroscar.**

ENROTLLAT, DA. p. p. **Rodeado, arrollado.**

ENRUBINAR. v. a. Omplir de rubinada. **Enlamar.**

ENRUGALLIMENT. m. *Ant.* RUGALL.

ENRUGALLIR. v. a. *Ant.* ENREGULLIRSE.

ENRUGALLIT, DA. p. p. *Ant.* ENREGULLAT.

ENRUNA. f. ENRUNA.

ENRUNAR. v. a. Cubrir de runa. **Enrunar, enronar.**

ENS. pron. p. vulg. **Nos.** || Ésser. **Ente.**

FER ENS RATIONIS. fr. *Fam.* Discórrer ab particular atenció. *Hacer sus mementos.*

ENSA. m. L' home parat que no té acció ni desempenyo. **Meliloto.** || Aucell qu' usen els caçadors per atreure als altres ab la seua vista. **Señuelo, añagaza.**

QUEDAR CÒM UN ENSA. fr. Quedar embadalit. *Embazar, quedar hecho un bauzán.*

SEMBLAR UN ENSA. fr. *Parecer tonto.*

ENSÁ. adv. ll. A la part d' aquí. **Acá, hacia acá.**

D' AHIR ENSÁ. m. adv. *De ayer acá.*

D' ENSÁ QUE. m. adv. *Desde que.*

¿DE QUÁN ENSÁ? *Loc.* *¿De cuándo acá? ¿desde qué tiempo?*

ENSABONADA. f. L' acció y efecte d' ensabonar. **Enjabonadura, jabonadura, jabonado, ojo.** || Conjunt de robes que s' ensabonen. **Jabonado.** || L' aigua barrejada ab sabó o l' escuma que fá. **Jabonaduras.** *Met. fam.* ADULACIÓ.

ENSABONAMENT. m. ENSABONADA, 1.

ENSABONAR. v. a. Netejar, emblanquir les robes ab sabó. **Enjabonar, jabonar.** || *Fam.* ADULAR.

ENSABONAT, DA. p. p. **Enjabonado, jabonado**

ENSACAR. v. a Ficar alguna cosa dins de sachs. **Ensacar.**

ENSACAT, DA. p. p. **Ensacado.**

ENSACULACIÓ. f. INSACULACIÓ.

ENSACULAR. v. a. **Insacular.**

ENSAFRANAR. v. a. Tenyir ab safrá. **Azafranar.** || Barrejar el safrá ab un' altra cosa. **Azafranar.** || Posar safrá a algún líquit. **Azafranar.**

ENSAFRANAT, DA. p. p. **Azafranado.**

ENSAGINADA. f. Mena de coca amassada ab sagí o mantega. **Hojaldre, ginebrada.**

ENSAGINAR. v. a. Fer ensaginades. **Hojaldrar.**

ENSAGINAT, DA. p. p. y adj. **Hojaldrado.**

ENSAIG. m. Prova, exámen, tentativa. **Ensayo, prueba.** || Prova que fan dels metalls a les fábriques de moneda. **Ensayo.**

ENSAJADOR, A. m. y f. Qui ensaja. **Ensayador.**

ENSAJAR. v. a. Provar, examinar una cosa. **Ensayar.**

ENSAJARSE. v. r. Provar de fer alguna cosa pera executarla perfectament. **Ensayarse, adestrarse.**

ENSAJAT, DA. p. p. **Ensayado.**

ENSAJORNAR. v. a. Passar la carn o altra vianda per les brases pera que 's conservi. **Perdigar, emperdigar, soasar.**

ENSAJORNAT, DA. p. p. **Perdigado.**

ENSAL. adj. *Med. ant.* Cauteri o instrument a modo d' espasa, empleat pera cauterisar les vores de una llaga o ferida. **Ensal.**

ENSALIVAR. v. a. Enviarse la saliva. ASSABORIR.

ENSALM. v. a. Modo supersticiós de curar ab oracións y medicines. **Ensalmo.**

FER PER ENSALM. fr. Obrar ab extraordinaria promptitut y sense veure ningú la manera còm s' ha obrat. *Hacer por ensalmo.*

ENSALMADOR. m. Qui vol fer creure que cura per ensalm. **Ensalmador.**

ENSALMAR. v. a. Pretendre curar per ensalm. **Ensalmar.**

ENSALOBRIR. v. a. Fer salobre l' aigua. **Ensalobrar.**

ENSALSADOR, A. m. y f. Qui ensalsa. **Ensalzador.**

ENSALSAMENT. m. Exaltació, gran elogi. **Ensalzamiento, exaltación, exaltamiento.**

ENSALSAR. v. a. Aumentar la dignitat o gloria de algú. **Ensalzar, exaltar** || Alabar, realsar el mérit o circunstancies d' alguna cosa. **Ensalzar, exaltar**.

ENSALSAT, DA. p. p. **Ensalzado.**

ENSAMARRAT, DA. adj. Abrigat ab samarra. **Enzamarrado.**

ENSAMERAR. v. a. Adulterar, falsificar algún género. **Adulterar, falsear.**

ENSAMERAT, DA. p. p. **Adulterado.**

ENSANGAR. v. a. y

ENSANGONAR. v. a. *Ant.* y

ENSANGRAR. v. a. **Ensangrentar.**

ENSANGRENTAMENT. m. Acte y efecte d' ensangrentar. **Ensangrentamiento.**

ENSANGRENTAR. v. a. Tenir o embrutar ab sanch. **Ensangrentar.**

ENSANGRENTAT, DA. p. p. **Ensangrentado.** || m. pl. *Blas.* Se diu dels animals que figuren derramar sanch. **Ensangrentados.**

ENSAPEGAR. v. a. y 'ls seus derivats. ENSOPEGAR.

ENSARDINAR. v. a. Enfonsar la espasa o un altra arma per l' estil al cos d' algú. **Espetar.**

ENSARPELLAR. v. a. Posar la xarpellera. **Entorchar, envolver.**

ENSARRONAR. v. a. *Fam.* ENGANYAR.

ENSATAR. v. a. *Ant.* ENCETAR.

ENSATG. m. ENSAIG.

ENSATINAR. v. a. **Ensetinar.**

ENSAY. m. *Mar.* El buit que hi há entre codernes ont se separa la sobrequilla a algunes embarcacións menors. **Ensay.**

ENSEBRAS. *Geog.* Caseriu del terme de Pinoso, prov. d' Alacant.

ENSEGUIR. v. a. *Ant.* **Seguir.**

ENSEIGNAMENT m. *Ant.* DOCUMENT, ENSENYANSA.

ENSELLADURA. f. La part en que 's posa la sella a la cavalcadura. **Ensilladura.**

ENSELLAMENT. m. Acció y efecte d' ensellar. **Ensillamiento, montura**. || MONTURA, GUARNIMENTS, ORMEIGS.

ENSELLAR. v. a. Posar la sella a la cavalcadura. **Ensillar.**

QUI SOL MENJA 'L SEU GALL, SOL ENSELLA'L SEU CAVALL. *Ref. Quien solo come su gallo, solo ensilla su caballo.*

ENSEMBLE. adv. m. JUSTAMENT.

ENSEMIT. adv. m. *Ter.* Tot d' un plegat. **De una vez, á la vez.**

CAURE ENSEMIT. fr. *Ter.* Caure de repent y tot a l' hora. *Caer de repente, de una vez.*

ENSEMPS. adv. m. *Ant.* y

ENSÉMS. adv. m. *Ant.* Juntament a un meteix temps. **Juntamente, junto.** || Junts, plegats. **Juntos.**

ENSENADA. f. Recolsada que forma la mar ficantse terra endins. **Ensenada.**

ENSENAR. v. a. y mellor r. Entrar la nau a una ensenada. **Ensenar.**

ENSENDEMÁ. adv. t. El día següent. **El día siguiento.**

ENSENY. m. adv. *Ant.* **Experiencia.**

ENSENYADOR, A. m. y f. Qui ensenya. **Enseñador.**

ENSENYAMENT. m. y

ENSENYANSA. f. Instrucció. **Enseñanza, enseñamiento.** || Per antonomasia 'ls convents de les monjes, escolapis y jesuites. **Enseñanza.**

ENSENYAR. v. a. Instruir en alguna ciencia o art. **Enseñar, instruir.** || Dónar educació. **Educar, enseñar.** || Manifestar, posar a la vista. **Enseñar, mostrar.** || Mostrar, indicar, còm: *el camí*, etc. **Mostrar, enseñar.**

ENSENYAT, DA. p. p. **Enseñado, mostrado.**

ENSENYORIRSE. v. a Ferse senyor y amo d' una provincia, etc. **Enseñorear, enseñorearse.**

ENSENYORIT, DA. p. p. **Enseñoreado.**

ENSERRAR. v. a. *Ant.* TANCAR.

ENSETINAR. v. a. Dónar a una tela, paper o cinta el llustre del setí. **Satinar.** || ENLLUSTRAR.

ENSETINAT, DA. adj. S' aplica a certes robes paregudes al setí. **Asatinado.**

ENSEU. *Geog.* Llóch del dist. munpal. de Gerri, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida; neix a les montanyes de Mollet, passa pels termes de Bahent, Enseu y Gerri y desaigua al curs del Noguera Pallaresa.

ENSEUAR. v. a. Cubrir, untar ab seu. **Ensebar.**

ENSEUAT, DA. p. p. **Ensebado.**

ENSEVADURA. f. Acte y efecte d' enseuar o ensevar. **Encevadura.**

ENSIAM. m. *Bot.* Hortalisa de fulles amples que 's menja crua amanida ab oli y vinagre, de la que n' hi ha algunes varietats. **Lechuga.**

ENSIAM BOSCÁ. Nóm que 's dóna a diverses menes d'herbes que's menjen crues y amanides, tals còm: *coscunilles, llacsons*, etc.

ENSIAM DE CAPDELL. *Lechuga repollada ó flamenca.*

ENSIAM CRESPAT. *Lechuga rizada.*

ENSIAM DE SENYOR. MURRONS.

ENSIAM ESCAROLER. *Lechuga escarolada.*

ENSIAM LLARCH. *Lechuga romana.*

ENSIAM ROMÁ. ENSIAM LLARCH.

ENSIAM VERINÓS. *Lechuga silvestre.*

ENSIAMET DE LA MARE DE DEU. *Samolo, pamplina de agua.*

ENSIAMAR. v. a. *Ter.* Amanir ab sal, oli y vinagre. **Aliñar.**

ENSIAMAT, DA. adj. *Ter.* Amanit. **Aliñado.**

ENSIBORNAR v. a. **Sobornar.**

ENSICAUDE. adj. *Ornit.* De qüa xata. **Ensicaude.**

ENSICOSSIS. f. Vida, ésser, animació. **Ensicosis.**

ENSIFORME. adj. *Bot.* En figura d' espasa. **Ensiforme.**

ENSINESTRAR. v. a. Ensenyar. **Enseñar.** || Guiar, encaminar. **Adiestrar.**

ENSINESTRAT, DA. p. p. **Adiestrado.**

ENSIGNE. m. *Ter.* SENYA.

ENSINGLAT, DA. adj. En forma de single. **Cortado á pico.**

ENSIPENNE, A. adj. *Ornit.* D' ales còrbes en forma de sabre. **Ensipenne, ensipenno.**

ENSIRROSTRE, A. adj. *Ornit.* De bèch còrb a modo de sabre. **Ensirrostro.**

ENSISTERNAL. adj. *Anat.* Epítet del apófissis ensiforme del esternó. **Ensisternal.**

ENSITJAR. v. a. Posar el blat dins de les sitjes. **Ensilar.**

ENSITJAT, DA. p. p. **Ensilado.**

ENSOBORN. m. *Ant.* y

ENSOBORNACIÓ. f. *Ant.* SOBORN.

ENSOBORNADOR, A. m. y f. **Sobornador.**

ENSOBORNAMENT. m. *Ant.* SOBORN.

ENSOBORNAR. v. a. SOBORNAR.

ENSOFRAR. v. a. Posar sofre a alguna cosa y més particularment als ceps. **Azufrar.**

ENSOFRAT, DA. p. p. **Azufrado.**

ENSOLELLAR. v. a. Donarli 'l sol a alguna part. **Dar el sol.**

ENSONIAT, DA. adj. *Ant.* y

ENSONYAT, DA. adj. Plé de son. **Soñoliento.**

ENSOPAR. v. a. Atipar de sopa. **Ensopar.**

ENSOPECH. m. y

ENSOPEGADA. f. La acció d' ensopegar. **Tropezón, tropicón, tropiezo, tropezadura, traspié.** || Encontre ab algún destorb o impediment. **Tropiezo, tropezón.** || La dels peus. **Traspié,**

DONAR ENSOPEGADES. fr. ENSOPEGAR, 2, 3. || *Met.* Viure ab poch recato, o descuidarse en punt a honestetat. *Echar ó dar traspiés.*

ENSOPEGADOR, A. m. y f. Qui ensopega sovint. **Tropezador.** || Lloch ont fácilment s' ensopega. **Tropezadero.**

ENSOPEGALLS. m. pl. *Bot.* QÜA D' EUGA.

ENSOPEGAMENT. m. *Ant.* ENSOPECADA.

ENSOPEGAR. v. a. ENDEVINAR. || v. n. Pegar una cosa contra un' altra. **Tropezar, topar.** || Pegar involuntariament un cop de peus contra un obstacle sense caure. || **Tropezar, dar traspies ó tropezones.** || Trovar a algú o alguna cosa. **Topar, encontrar, hallar.** || Trovar a algú o alguna cosa casualment o sense buscarla. **Topar, encontrarse con alguna cosa.** || *Met.* Errar en alguna cosa. **Errar.** || v. a. *Fam. met.* Encomanarse mal gálich. **Picar la tarántula ó el alacrán.**

TOT BON CAVALL ENSOPEGA. *Ref. El más diestro la yerra.*

ENSOPEGARSE. v. r. Trovarse en algún lloch, cas o circunstancia casualment. **Hallarse, encontrarse, acercarse.** || Succeir alguna cosa casualment. **Acaecer, acertar.**

ENSOPEGUERES. f. *Bot.* QÜA D' EUGA.

ENSOPIMENT. m. Gran pes o carregament de cap. **Modorra, azoramiento.**

ENSOPIR. v. a. Causar ensopiment. **Amodorrar.**

ENSOPIRSE. v. r. **Amodorrarse.**

ENSOPIT, DA. p. p. **Amodorrado, azorado, modorrado, amodorrido.**

ENSORRAR. v. a. y

ENSORRARSE. v. r. **Encallarse.** || Enfonsarse, entrarse'n. **Hundisre, meterse en.**

ENSORRAT, DA. p. p. ENFONSAT.

ENSOSTRAMENT. m. *Ant.* EMPOSTAMENT.

ENSOTARSE. v. r. Ficarse dins d' algún sot. **Ensotarse.**

ENSUCRAR. v. a. Barrejar o posar sucre damunt d' alguna cosa. **Azucarar.**

ENSUCRAT, DA. p. p. **Azucarado.**

ENSULCIADA. f. ESLLEVISSADA.

ENSULSIARSE. v. n. ESLLEVISSARSE, parlant de terres o roques.

ENSUMAR. v. a. Flairar, olorar. **Husmear.** || Pendre tabaco de póls. **Tomar tabaco.**

ENSUMAT, DA. p. p. **Husmeado.**

ENSUPERBIMENT. m. L' acció d'ensuperbir o de ensuperbirse. **Ensoberbecimiento.**

ENSUPERBIR. v. a. Causar superbia. També s' usa com recíproch. **Ensoberbecer.**

ENSUPERBIT, DA. p. p. **Ensoberbecido.**

ENSÚS. adv. *Ant.* **En adelante.** || *Ant.* AMUNT.

ENSUST. m. *Ter.* ESPANT.

ENSUTJAR. v. a. Embrutar ab sutge. **Engorguinar, enjorjinar, tiznar.**

ENSUTJAT, DA. adj. Ple de sutge. **Enhollinado.**

ENT. m. *Fil.* **Ente.**

ENT DE RAÓ. Lo que té ésser sols obgectivament. *Ente de razón.*

ENTABAIR. v. a. **Entibiarse.**

ENTABORNIMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d' entabornir o entabornirse. **Entorpecimiento.**

ENTABORNIT, DA. adj. ENTONTIT.

ENTABUIXAR. v. a. ENTABORNIR.

ENTACAR. v. a. *Ant.* TACAR, INFECTAR.

ENTAFURAMENT. m. Embolich. **Zampuzo, embolismo, ocultamiento, ocultación.**

ENTAFURAR. v. a. Amagar. **Zampuzar, zampar.**

ENTAGUR, A. adj. *Ant.* SENSER.

ENTALENTAR. v. a. *Ant.* Desitjar ab ansia. **Ansiar.**

ENTALHZ. m. *Ant.* ENTRETALL.

ENTALLA. f. La ranura que 's fá en les rodes y l' arbre pera posar'hi la claveta.

ENTALLAR. v. a. GRAVAR.

ENTALLAT, DA. adj. **Grabado.**

ENTANY. adv. *Ant.* ANTANY.

ENTAPISSAR. v. a. Cubrir ab tapissos. **Entapizar, tapizar.**

ENTAPISSAT, DA. p. p. **Entapizado, tapizado.**

ENTARIMAR. v. a. Cubrir ab tarimes. **Entarimar.**

ENTARIMAT, DA. p. p. **Entarimado.** || m. Paviment cubert ab tarimes de fusta. **Entarimado.** || *Arquitec.* Montatge de posts aprimades, que se posen pera formar el pis de una habitació, demunt de carreres horitsontals.

ENTARIMAT DE FRISOS. El que está format per llistons llarchs. Se 'n diu també a la inglesa.

ENTARIMAT DE TALL DE PLOMA. Quan les posts formen xeurró heráldich.

ENTARIMAT DE QÜA DE PEIX. En forma de xeurró ab els seus extréms perpendiculars.

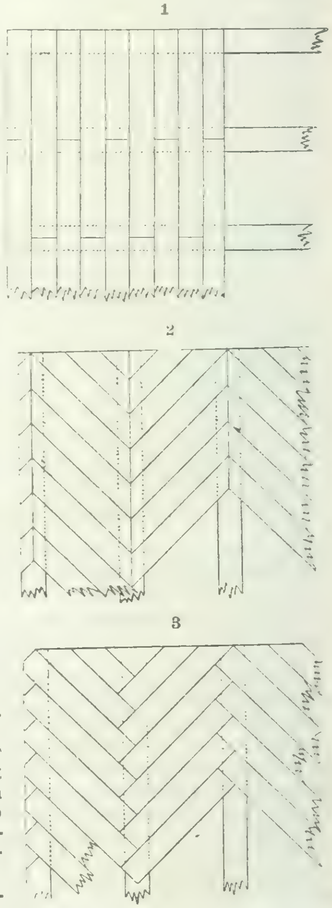

1, entarimat de frisos; 2, entarimat de tall de ploma; 3, entarimat de qüa de peix.

ENTAULAMENT. m. *Arq.* Cornisa superior d' un edifici. **Entablamento.**

ENTAULAR. v. a. Preparar algún negoci o pretensió. **Entablar** || v. a. *Ant.* EMPOSTISSAR..

ENTAULARSE. v. a. Sentarse a la taula rodona

pera menjar ab els demés hostes. *Comer en mesa redonda, á escote ó sea á tanto por barba.*

ENTAULAT, DA. p. p. **Entablado.** || m. *Ant.* EMPOSTISSAT.

ENTAVANAR. v. a. Ferli creure a algú alguna cosa, induirlo a fer quelcom. **Armar.**

ENTEBIADOR, A. m. Lloch pera entebiar. **Entibiador.**

ENTEBIAMENT. m. *Ant.* TIBIESA.

ENTEBIAR. v. a. Posar tebia alguna cosa. També s' usa com recíproch. **Entibiar.** || Minvar el fervor ab que 's feia alguna cosa. **Entibiar.**

ENTEBIAT, DA. p. p. **Entibiado**

ENTECADA (Tuch de l'). *Orog.* Enlairat cim de 2.215 m. a la vall d' Aran.

ENTECAT, DA. adj. y

ENTECH, CA. adj. Malaltís, débil, flach. **Enteco, entecado.** || m. *Ter.* OPILACIÓ.

TREURE O LLENSAR L' ENTECH. fr. Purgar les dones. *Desopilar, purgar.*

ENTEGRAMENT. adv. m. *Ant.* ENTERAMENT.

ENTEGRAR. v. a. *Ant.* INTEGRAR. || Tornar una cosa a qui l' hagués deixada.

ENTEGRE. adj. *Ant.* **Íntegro.**

ENTEGRITAT. f. *Ant.* INTEGRITAT.

ENTELAMENT. m. Ofuscació de la vista. **Niebla.**

ENTELAR. v. a Deslllustrar, deslluir, pulir o brunyir. També s' usa com recíproch. **Empanar.** || Ofuscar la vista d' algú. **Obscurecer.**

ENTELARSE. v. r. Se diu dels ulls d' un qu' está próxim a la mort. **Vidriarse los ojos.** || Glassarse 'ls vasos, etc., ab el vapor que contenen. **Empanarse.**

ENTELAT, DA. p. p. **Vidriado, empanado.**

ENTELIGENT. adj. *Ant.* INTELLIGENT.

ENTEMA. f. *Ter. ibissench.* Malavolensa. **Ojeriza.**

ENTENA. f. *Náut.* Peça composta del cor y la pena ont va embregada la vela llatina. **Entena.**

ENTENALL. m. *Art. y of.* Petit caragol d' estacar propi pera peces petites o delicades.

ENTENALLS. m. pl. *Art. y of.* Eina petita y solta semblanta al caragol descrit, qual rosca s' ajusta collant una paloma; serveix pera subgectar peces xiques, poguentles aguantar ab la má pera llimarles.

ENTENÇA (Berenguer d'). *Biog.* Noble aragonés del sigle XII, senyor de Ribagorsa, que l' any 1171 va rebre en feu la vila de Terol.

— (BERENGUER D'). *Biog.* Noble ribagorsá, que va concorre en 1238 a la conquista de Valencia, passantse al camp dels alarbs, després d' haverse separat a Xátiva dels capdills cristians en 1240.

Berenguer d' Entença

— (BERENGUER D'). *Biog.* Cavaller del sigle XIII, qne va ésser nomenat l' any 1217, capdill de la fortaresa del Puig de Santa María, succeint al seu pare en aquell cárrech.

— (BERENGUER D'). *Biog.* Famós capdill de la familia ribagorsana d' aquest cognòm, que va figurar a l' empresa de Sicilia y d' Orient, comanant els almogávers. L' any 1305 va arrivar a Constantinopla, nomenantlo megaduch, y després del assesinat de Roger de Flor y de la matansa d' almogávers aplegá les forces que restaren. Fou prés pêls genovesos després de les venjanses de Galipoli, mes, posat en llivertat, va alsar nova host, endreçantse a Orient, ont va ésser mort per traidoría pêls partidaris de 'n Rocafort.

— (BERNAT GUILLÉM D'). *Biog.* Noble ribagorsá, guanyador del combat d' Enesa en 1237, en quin els alarbs foren vensuts. Havía cobrat fama de valent al siti de Burriana en 1233, y desde 1235 va ésser governador del castell del Puig de Santa María, defensantlo contra les acomeses dels alarbs.

— (GOMBAU D'). *Biog.* Capdill ribagorsá, capitá de galera al combat naval del Cap Orlando, a Sicilia; pertanyía a les naus de Roger de Lluria, y va morir en aquella lluita l' any 1299.

— (TERESA D'). *Biog.* Valerosa dama, nevoda del comte d' Urgell y muller de l' infant Alfóns d' Aragó. Ab aquest prímpcep va concorre en 1323 a la conquesta de Caller, a Cerdenya. Va morir en 1329.

ENTENCIÓ f. *Ant.* INTENCIÓ.

ENTENDANZA. f. *Ant.* La persona amada. **Amor.**

ENTENDAR. v. a. Tapar el planter. **Acogollar.**

ENTENDEDOR, A. m. y f. *Ant.* ENTENEDOR.

ENTENDEMENT. m. *Ant.* ENTENIMENT. || INTELLIGENCIA.

ENTENDENT, A. adj. *Ant.* INTELLIGENT.

ENTENDENZA. f. *Ant.* ENTENDANZA. || INTELLIGENCIA.

ENTENDRE. v. a. Ferse una idea clara de les coses. **Entender, conocer, penetrar.** || Oir. **Entender, oir.** || Tindre intenció de fer alguna cosa. **Entender.** || Creure, pensar. **Entender.** || Interpretar. **Interpretar, entender.** || Advertir el fí dissimulat ab que 's fá o 's diu alguna cosa. **Caer en el chiste.**

ENTENDRE A ALGÚ. fr. Conéixer la seua intenció. *Entender á uno, entender la musa.*

ENTENDRE EN ALGUNA COSA. fr. Ocupárse'n. *Entender en alguna cosa.*

AL MEU ENTENDRE. *Loc. A mi ver, á mi entender.*

NO HI HA QUI HO ENTENGUI. *Expr.* Pera denotar la suma dificultat d' alguna cosa. *No lo entenderá Galván; no hay entenderla.*

NO ENTÉNDRE'HI MÉS. fr. *No alcanzársele más.*

NO ENTÉNDRE'HI RES. fr. *No entender pizca; no tocar pelota.*

NO POGUERSE ENTENDRE AB ALGÚ. fr. *No poderse avenir con alguno.*

SABERSE ENTENDRE. fr. *Saberse entender.*

DEU ME DÒ GENT QUE M' ENTENGUI. *Ref. Dios me dé contienda con quien me entienda.*

ENTENDRE'S. v. r. Anar dos o més conformes en un negoci. **Entenderse.** || Tindre motiu pera obrar de cert modo. **Entenderse.**

ENTENDRE'S AB ALGÚ. fr. Avíndres pera tractar determinats negocis. *Entenderse con alguno.*

AIXÓ NO S' ENTÉN AB MI, AB TU, etc. *Loc.* Denota que no 'ns comprén alló en que 'ns volen incloure. *No se entiende eso conmigo.*

CADA HU S' ENTÉN. *Expr.* Ab que satisfá aquell a qui reconvenen d' alguna cosa que aparentment dissona. *Cada uno se entiende.*

¿CÒM S' ENTÉN? *Expr.* Que manifesta l' enfado per lo que se sent o 's veu. *¿Cómo se entiende? ¿qué se entiende?*

ELL S' ENTÉN CÒM AQUELL QUE O CÒM QUI BALLA TOT SOL. *Ref. irón.* Nota al qui fá un disbarat, persuadintse que obra ab acert. *El se entiende y trastejaba de noche.* || Nota al qui pera fer alguna maldat afecta extravagancia ab qne ocultar els seus perversos intents. *El se entiende y trastejaba de noche, y hurtaba las tejas á su vecino.*

ELLS S' ENTENEN. Denota qu' algúns porten algún fí misteriós, y que saben mòlt bè lo que 's fan. *Ellos se entienden.*

ÉS A ENTENDRE. *Loc. Se ha de entender.*

ENTENDRIMENT. m. L' acte y efecte d' entendrir o entendrirse. **Enternecimiento, terneza.**

ENTENDRIR. v. a. Fer tornar tendre. També se usa còm recíproch. **Enternecer, ablandar.**

ENTENDRIT, DA. p. p. **Enternecido.**

ENTENEBRAT, DA. adj. Qui té poch judici y obra violentment. S' usa mòlt ab la paraula *cap*. **Calavera, casquivano, correntón, casquilucio.** || ENTREMALIAT.

ENTENEDERAS. f. pl. Enteniment o modo d' entendre. **Entendederas.**

ENTENEDOR, A. m. y f. Qui entén. **Entendedor.**

A BON ENTENEDOR, POQUES PARAULES. *Ref.* Denota que a qui té mòlta comprensió n' hi ha prou indicarli una cosa pera enténdrela. *A buen entendedor pocas palabras, ó breve hablador.*

ENTENENT. p. pres. *Ant.* d' entendre. || INTELLIGENT.

DÒNAR ENTENENT O A ENTENENT. fr. Persuadir. *Entrar á uno, recabar de alguno.*

FER ENTENENT. fr. PARTICIPAR.

ENTENETA. f. dim. *Mar.* **Enténola, percha pequeña.**

ENTENIMENT. m. Potencia de l' ánima per la qual concebeix y coneix. **Entendimiento.** || *Ant.* INTELLIGENCIA. || INTENCIÓ, PENSAMENT. || S' usa còm a interjecció pera avisar a algú que obri ab cuidado y prudencia. **Cordura, juicio.**

AB ENTENIMENT. m. adv. Ab cordura. *Cuerdamente.*

BEURE'S L' ENTENIMENT. fr. *Met. fam.* Denota la poca reflexió y cordura ab qu' algú 's porta en les seues operacións. *Tener el juicio en los talones.*

FER BULLIR L' ENTENIMENT. fr. *Met. fam.* Abrumar. *Sacar de quicio.*

FER PERDRE L' ENTENIMENT. fr. Causar gran novetat y extranyesa. *Volver loco.*

PÉRDRE HI L' ENTENIMENT. fr. Discórrer profondament sobre una cosa y no enténdrela. *Descabezarse.*

PERDRE L' ENTENIMENT. fr. PERDRE 'L JUDICI.

POSAR ENTENIMENT. fr. Comensar a tindre'n. *Ajuiciar, asesar, sentar el juicio.*

TINDRE UN ENTENIMENT QUE 'S POT TALLAR. fr. Tindre poquísima comprensió. *Ser de un entendimiento gordo.*

ENTENIMENTAT, DA. adj. Persona d' enteniment. **Juicioso.**

ENTENRE. v. a. *Ant.* ENTENDRE.

ENTENRIRSE. v. r. *Ant.* ENTENDRIRSE.

ENTENTA. f. *Ant.* y

ENTENZA. f. *Ant.* ENTENDANZA. || INTENT, INTENCIÓ.

ENTEOCASME. m. *Poét.* Estre, estro, furor diví. **Enteocasmo.** || Fal-lera relligiosa que fá creure al qui la pateix qu' está inspirat per Deu. **Enteomanía.**

ENTEOMANÍA. f. Bogería o fanatisme relligiós que qui 'l pateix se creu estar inspirat pêl cel, etc. **Enteomanía, enteocasmo.**

ENTER, A. adj. Constant, ferm. **Entero.** || RECTE, JUST. **Entero** || Cavall cumplert. **Entero.** || S' aplica a l' animal no sanat. **Entero.**

PER ENTER. m. adv. ENTERAMENT.

ENTERACTIA. f. *Med.* Estretesa dels budells. **Enteractia.**

ENTERÁDENA. f. *Med.* Gangli linfátich dels budells. **Enterádena.**

ENTERADENOGRAFÍA. f. Descripció dels ganglis linfátichs dels budells. **Enteradenografía.**

ENTERADENOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent a la enteradenografía. **Enteradenográfico.**

ENTERADENOLOGÍA. f. Tractat sobre les enterádenes. **Enteradenología.**

ENTERADENOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la enteradenología. **Enteradenológico.**

ENTERALGIA. f. *Med* Dolor agut dels budells. **Enteralgia.**

ENTERÁLGICH, CA. adj. *Med.* Lo que té relació ab la enteralgia. **Enterálgico.**

ENTERAMENT. adv. m. Del tot. **Enteramente.** || Cabal, plenament. **Enteramente.**

ENTERANGIENFRAXIA f. *Med.* Obstrucció per estretesa del canal intestinal. **Enterangienfraxia.**

ENTERANGIENFRÁXICH, CA. adj. *Med.* Relatiu a la enterangienfragia. **Enterangienfráxico.**

ENTERAR. v. a. Informar, dónar noticies. També s' usa com recíproch. **Enterar, informar, instruir.**

ENTERAROCIA. f. *Med.* Encongiment d' un budell. **Enterarocia.**

ENTERAT, DA. p. p. y adj. **Enterado, informado, instruido, inteligenciado.**

ENTERBOLIMENT. m. Acte y efecte d' enterbolir. **Enturbamiento.** || *Ant.* ENTORPIMENT.

ENTERBOLIR. v. a. Embrutar, posar térbola alguna cosa. També s' usa còm recíproch. **Enturbiar, turbar.** || *Met.* Turbar, ofuscar l' enteniment. També s' usa còm recíproch. **Entorpecer, entenebrecer, ofuscar.**

ENTERBOLIT, DA. p. p. **Enturbiado.**

ENTERCA. f. *Ant.* Cert dret o us antich. **Enterca.**

ENTERCH, CA. adj. Atapait, fort; se diu de les teles. **Tupido, entero.** || Dur, fort, ferm. **Tieso, entero.** || Obstinat, pertinás, indócil. **Terco, tieso, irreducible.**

ENTERDIT. m. *Ant.* ENTREDIT.

ENTERECTASSIA. f. *Med.* Dilatació del budell. **Enterectasia, enterectasis.**

ENTERELCOSSIS. f. *Med.* Ulceració dels budells. **Enterelcosis.**

ENTERELESIA. f. Dolor ocasionat per la compressió dels budells. **Enterelesia.**

ENTEREMIA. f. *Med.* Congestió sanguínea del budell. **Enteremia.**

ENTERENQUITA. f. *Med.* Instrument destinat a introduir les injeccións fins als budells. **Enterenquita.**

ENTEREQUEMA. m. *Med.* Mena de brugit que fan els budells. **Enterequema.**

ENTERESA. f. Integritat, perfecció, cumpliment. **Entereza.** || *Met.* Rectitut en l' administració de justicia. **Entereza, integridad, probidad.** || Fortalesa, constancia, fermesa d' ánim. **Entereza.**

ENTERÉTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la enteritis. **Enterético.** || Inflamació dels budells y per millor dir, de la membrana mucosa intestinal y especialment de la porció que reveteix el primer y 'ls budells prims. **Enterética.**

ENTEREXEMA. m. *Med.* Derramament de sanch per dins d' un orgue. **Enterexema.**

ENTÉRICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent als budells. **Entérico.**

ENTERÍSSIM, A. adj. sup. **Enterísimo.** || adj. *Bot.* S' aplica a les fulles, pétals, etc., que tenen la vora perfectament sensera, sense dents ni cap més divisió, còm les de la olivera. **Enterísimo.**

ENTERÍTICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la enteritis. **Enterítico, enterético.**

ENTERITIS. m. *Med.* Inflamació de la membrana interna dels budells. **Enteritis.**

ENTERNESCUT, DA. p. p. ENTERNIT.

ENTERNIDAMENT. adv. m. Ab ternura. **Enternecidamente.**

ENTERNIDOR, A. adj. Lo que fá enternir. **Enternecedor.**

ENTERNIMENT. m. *Ant.* Compassió. **Enternecimiento.**

ENTERNIR. v. a. Moure a compassió. També s' usa cóm recíproch. **Enternecer, enblandecer.**

ENTERNIT, DA. p. p. **Enternecido.**

ENTEROBRANQUI, A. adj. *Zool.* Que té branquies al interior del còs. **Enterobranquio.**

ENTEROCELE. f. *Med.* Aquella trencadura abdominal que sols conté uua porció de budell. **Enterocele.**

ENTEROCELIA. f. *Med.* **Enterocele.**

ENTEROCÉLICH, CA. adj. Relatiu a la enterocele. **Enterocélico.**

ENTEROCISTÓCELE. f. *Med.* Trencadura formada per la vagina y una porció del canal intestinal. **Enterocistócele.**

ENTEROCOLITIS. f. *Med.* La enteritis quan, a més d' algún altre budell, se trova afectat el budell cular. **Enterocolitis.**

ENTEROCOSSIS. f. *Med.* Ulceració dels budells. **Enterocosis.**

ENTERODIALISSIS. f. *Med.* Separació complerta relativament al budell **Enterodialisis.**

ENTEROEPIPLOCELE. f. *Med.* Trencadura formada pêl budell y pêl oment. **Enteroepiplocele.**

ENTEROEPIPLÓNFAL. m. *Med.* Trencadura melical o umbilical. **Enteroepiplónfalo.**

ENTEROESQUIOCELE. f. *Med.* Trencadura formada per la eixida dels budells y 's presenta pêl arch crural. **Eenteroesquiocele.**

ENTEROGASTROCELE. f. *Med.* Trencadura del ventre. **Enterogastrocele.**

ENTERÓGRAF. m. Anatómich que 's dedica al coneixement y a la descripció dels budells. **Enterógrafo.**

ENTEROGRAFÍA. f. Descripció dels budells. **Enterografía.**

ENTEROGRÁFICH, CA. adj. *Med.* Lo qu' és concernent a la enterografía. **Enterográfico.**

ENTEROHEMORRAGIA. f. *Med.* Evaquació o fluix de sanch pêl ano. **Enterohemorragia.**

ENTEROHEPATITIS. f. *Med.* Inflamació dels budells y del fetge. **Enterohepatitis.**

ENTEROHIDROCELE. f. *Med.* Trencadura intestinal complicada ab hidrocele. **Enterohidrocele.**

ENTEROHIDRÓNFAL. m. *Med.* Trencadura umbilical, quin sach conté al meteix temps una porció de budell y certa quantitat de serositat. **Enterohidrónfalo.**

ENTEROISQUIOCELE f *Med.* Trencadura esquiática intestinal. **Enteroisquiocele.**

ENTEROLCOSSIS. f. *Med.* Ulceració dels budells. **Enterolcosis.**

ENTEROLITÍASSIS. f. *Med.* Formació d' enteròlits. **Enterolitiasis.**

ENTERÓLIT, m. *Med.* Pedra que 's forma al canal intestinal. **Enterólito.**

ENTEROLOGÍA. f. Tractat sobre les funcións y afeccións dels budells. **Enterología.**

ENTEROLÓGICH, CA. adj. *Med.* Lo qu' és relatiu a la enterología. **Enteroiógico.**

ENTEROMEROCELE. f. *Med.* Trencadura crural intestinal. **Enteromerocele.**

ENTEROMESSENTÉRICH, CA. adj. Pertanyent als budells y al messenteri. **Enteromesentérico.**

ENTEROMIASSIA. f. *Med.* Afecció produida per insectes. **Enteromiasia.**

ENTERÓNFAL. m. *Med.* Trencadura umbilical quin sach no conté més que 'ls budells **Enterónfalo.**

ENTEROPARISSAGOGIA. f. *Med.* Invaginació dels budells. **Enteroparisagogia.**

ENTEROPATÍA. f. *Med.* Malaltía dels budells. **Enteropatía.**

ENTEROPÁTICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany a la enteropatía. **Enteropático.**

ENTEROPERÍSTOLE. f. *Med.* Oclusió dels budells. **Enteroperístole.**

ENTEROPIRIA. f. *Med* Febre messentérica. **Enteropiria.**

ENTEROPÍRICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a la enteropiria. **Enteropírico.**

ENTERORRAFIA. f. *Med.* Sutura pera remeiar les fonts o obertura del canal intestinal. **Enterorrafia.**

ENTERORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia dels budells. **Enterorragia.**

ENTERORRÁGICH, CA. adj. *Med.* Lo pertanyent a la enterorragia. **Euterorrágico.**

ENTERORREA. f. *Med.* Mena de diarrea. **Enterorrea.**

ENTERORREICH. adj. *Med.* Lo concernent a la enterorrea. **Enterorreico.**

ENTEROSARCOCELE. f. *Med.* Trencadura intestinal complicada ab una mena de carnot. **Enterosarcocele**

ENTEROSFIGINA. f. *Med.* Trencadura intestinal escanyada. **Enterosfigina.**

ENTEROSQUIOCELE. f. *Med.* Trencadura escrotal intestinal. **Enterosquiocele.**

ENTEROSSIS. f. *Med.* Cert mal dels budells. **Enterosis.**

ENTEROSTÉU, A. adj. Que té un o més ossos al interior del còs. **Enterosteo.**

ENTEROTOM. m. *Med.* Eina pera obrir instantáneament el canal intestinal en tota la seua llargada. **Enterótomo.**

ENTEROTOMÍA. f. *Med* Dissecció dels budells y també divisió de les parets d' un budell intestinal, que 's fá ab l' obgecte d' evaquar les materies contingudes dins. **Enterotomía.** || Operació quirúrgica que 's practica als dos caps del budell, ab l' obgecte de destruir un ano anormal y restablir el curs natural de les materies excrementicies. **Enterotomía.**

ENTEROTÓMICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent a la enterotomía. **Enterotómico.**

ENTERQUEDAT. f. *Ant.* TERQUEDAT.

ENTERRADOR. m. FOSSER.

ENTERRAMENT. m. Acte y efecte d' enterrar. **Enterramiento, entierro.** || *Ant.* ENTERRO.

ENTERRAMORTS. m. *Ter.* FOSSER.

ENTERRAR. v. a. SOTERRAR. || Cubrir de terra, dónar sepultura a un mort. || **Enterrar, sepultar.** || *Met.* Amagar alguna cosa pera que no se 'n sápiga res més, o s' oblidi, còm el diner. **Sepultar.** || Sobreviure a la mort d' algú. **Enterrar, sobrevivir.** || v. a. Entre carboners cubrir de terra la pila del carbó. **Enterrar.**

SENSE ENTERRAR. *Expr. Insepulto.*

ENTERRAT, DA. p. p. **Enterrado, sepultado.**

ENTERRO. m. L' acte d' enterrar un mort. **Entierro, enterramiento.** || Acompanyament que va ab el mort. **Entierro.** || Funeral, exequies d' un difunt. **Entierro, funeral, mortuorio.**

ACOMPANYAR AL ENTERRO. fr. Anar 'hi. *Honrar las exequias.*

ENTERROGACIÓ. f. *Ant.* PREGUNTA.

ENTERROSSARSE. v. r. REVOLCARSE.

ENTERVENIMENT. m. *Ant.* INTERVENCIÓ.

ENTÉS, A. p. p. **Entendido.** || adj. Savi, intelligent **Entendido, sabio, docto.**

AB EL BEN ENTÉS. *Expr. Con el bien entendido.*

DÓNARSE O NO DÓNARSE PER ENTÉS. fr. Respondre o no al cas, satisfer a la pregunta. *Darse ó no darse por entendido.*

FER L' ENTÉS. fr. Afectar opinió d' home entés. *Hacer el entendido.*

ENTESAMENT. adv. m. Ab intelligencia. **Entendidamente.**

ENTESTAR v. a. *Mar.* Vindre dues peces de lligadura pê's seus caps de modo que 'n formin una de sola. Entestar.

ENTESTAT. adj. Testarut. Entestado.

ENTEULAMENT. m. *Arq.* El tercer dels tres cossos principals de la arquitectura; descansa demunt la columna, y consta d' arquitráu, fris y cornisa. Cornijamento, cornijamiento, cornijón, cornisón.

ENTIBIAR. v. a. y 'ls seus derivats. ENTEBIAR.

ENTIMEMA. f. Silogisme en que 's calla una proposició per ésser mòlt clara. Entimema.

ENTIMEMÁTICH, CA. adj. Entimemático.

ENTIMEMISME. m. *Ret.* Figura que consisteix en l' aproximació rápida de dues proposicións quin mutuo apoio produeix una forta convicció. Entimemismo.

ENTINTAR. v. a. Tacar o tenyir ab tinta. Entintar. || *Fig.* Tenyir. Entintar.

ENTIPLAT, DA. adj. Lo que té la veu o 'l tó de tiple. Atiplado, tiplisonante, tiple.

ENTIPOSSIS. f. *Anat.* La cavitat glenoidea del omóplat a causa de la seua poca fondaria. Entiposis.

ENTIQÜELA. f. Planxeta rodona de plata o d' altre metall que serveix pera brodar, cusintla a la roba ab punts que passen per un foradet que té al mitj. Lantejuela, lentejuela, tembleque.

ENTITAT. f. *Fil.* Lo que constituheix la essencia d' una cosa. Entidad.

COSA D' ENTITAT. *Cosa de entidad, de sustancia, de consideración, de fuste.*

COSA DE POCA ENTITAT. Cosa de poch fonament o utilitat. *Pamplina.*

DE POCA ENTITAT. m. adv. De poca substancia, de poch valor. *De poca entidad, de chicha y nabo.*

ENTLASSIS. f. *Med.* Fractura del craneu ab destrossa y desnivell de la major part dels seus ossos. Entlasis.

ENTOCÉFAL. m. *Zool.* Peça corresponenta al entotórax y que 's trova al cap dels insectes. Entocéfalo.

ENTODISCAL. adj. *Bot.* S' aplica a la inserció de filaments quan té lloch dintre del disch. Entodiscal.

ENTOFILÍ, NA. adj. *Bot.* Que té brotóns implantats a la substancia meteixa del vegetal. Entofilino.

ENTOFTALMÍA. f. *Med.* Inflamació de les parts internes del ull. Entoftalmía.

ENTOFTÁLMICH, CA. adj. Pertanyent a la entoftalmía. Entoftálmico.

ENTOFTALMORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia interna del ull. Entoftalmorragia.

ENTOFTALMORRÁGICH, CA. adj. *Med.* Referent a la entoftalmorragia. Entoftalmorrágico.

ENTOIAL. m. *Anat.* Os situat al mitj del ioideu d' algúns animals. Entohial.

ENTOLDAR. a. a. ENVELAR.

ENTOM. m. *Zool.* Nóm colectiu dels animals articulats. Entomo.

ENTOMÓFACH, GA. adj. *Zool.* Devorador d' insectes. Entomófago.

ENTOMÓFIL, A. adj. Qui es amant dels insectes. Entomófilo.

ENTOMOGENOSSIS. f. *Med.* Mal que resulta del parasitisme d' un cuch o insecte dins del cos humá. Entomogonosis.

ENTOMOGRAFÍA. f. Descripció dels insectes. Entomografía.

ENTEMOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent a la entomografía. Entomográfico.

ENTOMOIDE. adj. Semblant a un insecte. Entomoide.

ENTOMOLITA. f. Insecte fóssil. Entomolita. || Pedres ab figura d' insectes. Entomolita.

ENTOMOLOGÍA. f. Ram de zoología que tracta dels insectes. Entomología.

ENTOMOLÓGICAMENT. adv. m. Segóns la entomología. Entomológicamente.

ENTOMOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la entomología. Entomológico.

ENTOMOLOGISTA. m. Naturalista dedicat a la entomología. Entomólogo, entomologista.

Entomoscelit

ENTOMOSCELIT. m. *Entom.* Insecte coleópter dels crisomelits. Entomoscélido.

ENTOMOSSOARIS. m. pl. *Zool.* Mena d' animals articulats ab o sense vértebres. Entomozoarios.

ENTOMÓSTOM, A. adj. *Zool.* De boca retallada o escapsada. Entomóstomo.

ENTONACIÓ. f. Acte y efecte d' entonar. Entonación, entono, entonamiento.

ENTONADOR, A. m. y f. Qui entona o comensa 'l cant. Entonador. || Qui a les iglesies dirigeig el chor. Sochantre.

ENTONAMENT. m. ENTONACIÓ. || Ensuperbiment, orgull. Entona, entonación, entonamiento, inflación, endiosamiento, gallo, engreimiento, envanecimiento.

ENTONAR. v. a. Comensar a cantar pera que 'ls altres segueixin el meteix tó. Entonar. || Afinar la veu, acomodarla al to. Entonar. || Adornar alguna cosa. Adornar. || Dónar tó y vigor a les fibres. Entonar. || *Pint.* Dónar cert punt als colors, temperarlos pera que no desdiguin éssent uns mòlt forts y altres mòlt baixos. Entonar.

ENTONARSE. v. r. Ensuperbirse, perdre 'l respecte. Desentonarse, entonarse, encrestarse, pavonearse, hincharse, esponjarse.

ENTONAT, DA. p. p. Entonado. || adj. *Ant.* Ensuperbit. Entonado, desvanecido, entonadillo

ENTONTIMENT. m. ENTORPIMENT.

ENTONTIR. v. a. Fer tornar tonto. També s' usa còm recíproch. Entontecer.

ENTONTIT, DA. p. p. Entontecido.

ENTÓPTICH, CA. adj. Fet de prismes o cubus vidriosos Entóptico.

ENTORN. m. Les serres o llochs veíns de que un está rodejat. Contorno, rededor. || prep. Denota proximitat de temps, còm: *entorn de Nadal.* Sobre, cerca, á vueltas. || Prop a la ratlla. Cerca, al pie.

ALENTORN. m. adv. *Alrededor; en contorno.*

ENTORNARSE. v. n. TORNARSE.

ENTORNPÉU. m. Drap pera cubrir els peus dels llits. Rodapié. || *Pint.* Faixa aprop de terra, de diferent color que lo demés de la paret. Rodapié, friso. Post que 's posa al peu del balcó. Rodapié.

ENTORPIMENT. m. Acte y efecte d' entorpir o entorpirse. Entorpecimiento.

ENTORPIR. v. a. Impedir el moviment d' algún membre. També s' usa còm recíproch. Entorpecer, envarar. || Torbar l'enteniment o l' ingeni. Entorpecer.

ENTORPIRSE. v. r. Restar sense sentit ni moviment. Entorpecerse, entumecerse, adormecerse, envararse.

ENTORPIT, DA. p. p. Entorpecido.

ENTORTOLLIGAMENT. m. Acte y efecte d' entortolligar. Enroscadura. || Doblech de la cosa entortolligada. Espira.

ENTORTOLLIGAR. v. a. Tórcer, doblegar en rodó. Enroscar. || També s' usa còm recíproch. Enroscar.

ENTORTOLLIGAT, DA. p. p. Enroscado.

ENTORXAR. v. a. Fer entorxats. Entorchar.

ENTORXAT. m. Distinció que consisteix en un brodat d' or o d' argent, que usen els militars desde general de brigada en amunt. **Entorchado.**

ENTOSFENAL. s. y adj. Una de les peces del esfenoides. **Entosfenal.**

ENTOSSOARI, A. adj. *Zool.* Que viu al cos d' un altre animal. **Entozoario.**

ENTOSSOOGENESIA. f. *Zool.* Producció de cuchs intestinals. **Entozoogenesia.**

ENTOSSOOGENÉTICH, CA. adj. Relatiu a la entossoogenesia. **Entozoogenético.**

ENTOSSOOLOGÍA. f. Historia dels cuchs intestinals. **Entozoología.**

ENTOSSOOLOGISTA. s. Qui 's dedica a la entossoología. **Entozoólogo, entozoologista.**

ENTOSSOOSIA. f. Entozoología.

ENTOSSUDIRSE. v. r. PORFIAR.

ENTOSTERNAL. s. y adj. Una de les peces del esternó. **Entosternal.**

ENTOTÓRAX. m. *Entom.* Peça del tórax dels insectes que tenen la forma d' una Y. **Entotórax.**

ENTRADA. f. Pas o paratge pera entrar a alguna part. **Entrada.** || La acció d' entrar. **Entrada.** || Principi d' alguna cosa. **Entrada.** || Funció pública en qu' entra ab solemnitat algún rei o persona d' autoritat. **Entrada.** || Lo que 's paga pera introduir alguna cosa a alguna part. **Entrada.** || Familiaritat, amistat ab alguna casa o persona. **Entrada, cabida.** || Als teatres el concurs, y lo que's paga pera entrar'hi. **Entrada.** || En algúns jochs de cartes les cartes superiors pera fer joch. **Entrada.** || El cabal qu' entra en caixa o en poder d' algú. **Entrada.** || La de les cases. **Zaguán, portal.** || Cada ángul entrant que forma el cabell al front. **Entrada.** || f. *Ant.* BROCADA, EMBESTIDA.

ENTRADA DE CAVALL SICILIÁ. *Expr. fam.* Qui comensa les coses ab gran fervor y se li acava aviat. *Entrada de caballo y parada de borrico.*

ENTRADA DE FOSCH, DE NIT. *Boca de noche.*

A ENTRADA DE HIVERN. *Loc.* *A boca de invierno.*

ENTRAMALIAT, DA. adj. Dit del noi viu y inquiet. **Correntón.**

ENTRAMAR. v. a. Fer un entramat. **Entramar.**

ENTRAMAT. m. Tinglado de fusta que s' ompla de guixots y rebles pera fer paret, paviment, envá, etc. **Entramado.**

ENTRAMENA. f. *Ant.* ENTRANYES.

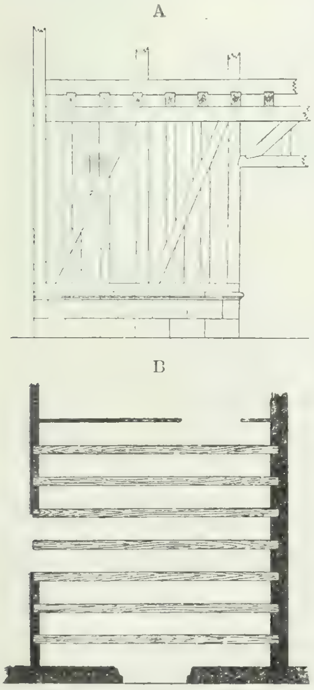

ENTRAMAT: A, vertical; B, horitsontal

ENTRAMENES. f. pl. *Ant.* Les entranyes o coradella del animal. **Asadura.**

ENTRAMPAMENT. m. Acció y efecte d' entrampar. **Entrampamiento.**

ENTRAMPAR. v. a. Omplir de deutes, ferlos. **Entrampar.**

ENTRAMPAT, DA. adj. Carregat de deutes. **Entrampado, cargado de deudas.**

ENTRAMPAT FINS A LA NOU DEL COLL. Tan endeutat que ja no té crédit. *Agobiado de deudas.*

ENTRANT. m. Cada un dels plats que, ademés de l' olla o bullit, se serveixen a taula. **Principio.** || Qui se fica ont no 'l demanen. **Entremetido.** || p. a. Qui entra. **Entrante.**

ENTRANT DE TAULA: ENTRANT, 3.

EL MES ENTRANT O LA SETMANA ENTRANT. *Loc.* *El mes que viene; la semana que viene.*

ENTRANYA f. ENTRANYES.

ENTRANYABLE. adj. Intim, afectuós. **Entrañable.**

ENTRANYABLEMENT. adv. m. **Entrañablemente.**

ENTRANYES. f. pl. Les parts o 'ls orgues continguts a les cavitats del cos. **Entrañas.** || *Met.* Els afectes del ánim, còm: *té bones entranyes, per ésser compassiu.* **Entrañas.** || Lo més ocult y amagat de la terra, de les montanyes, etc. **Entrañas.**

DÓNAR LES ENTRANYES. fr. Ésser mòlt lliberal. *Dar las entrañas, ó hasta las entrañas.*

ENTRAR. v. a. Introduir algún género proibit. **Meter, introducir, entrar.** || v. n. Passar de fora adíns. **Entrar.** || Al joch de cartes fer joch. **Entrar.** || Penetrar, introduirse, còm: *la espasa al cos.* **Penetrar, entrar, traspasar, atravesar.** || Ésser necessari un número o porció de coses pera algún fí, còm: *tantes vigues á una casa.* **Entrar.** || Penetrar, còm: *jo entro al vostre pensament.* **Penetrar, taladrar.** || Comensar alguna cosa, còm: *el discurs, l' any,* etc. **Entrar.** || Junt ab la preposició *á* y 'ls infinitius de altres verbs significa dónar principi a la seua acció, còm: *entrar a regnar.* **Entrar.** || Junt ab la preposició *en* y algúns noms equival a barrejarse o introduirse a les coses que 'ls noms signifiquen, còm: *entrar als interessos.* **Entrar.** || a. *Mús.* Comensar a cantar o tocar ab el compás corresponent. **Entrar.** || *Náut.* Anar alcansant una embarcació a un' altra. **Entrar.**

ENTRAR A SERVIR. fr. Ésser admés pera criat. *Entrar á servir.*

ENTRAR AB ALGÚ. fr. *Met. fam.* Comensar a tractar'hi. *Entrar con alguno.*

ENTRAR A LA PART. fr. *Entrar á la parte.*

ENTRAR EN SÍ. fr. *Met.* Reflexionar pera esmenaıse. *Entrar dentro de sí, ó en sí mismo.*

ENTRAR COM A CA 'L SOGRE. Entrar ab tota familiaritat, sense demanar llicencia. *Entrar, ó entrarse de rondón.*

ENTRAR'HI O NO ENTRAR'HI. fr. Convindre o no en lo qu' un altre proposa. *Entrar bien ó mal en alguna cosa.*

ENTRAR PER UNA ORELLA Y EIXIR PER L' ALTRA. fr. *Entrar ó entrarse alguna cosa por un oído y salirse por el otro.*

ARA ENTRO JO. *Loc.* *Ahora entro yo.*

FER ENTRAR. fr. Persuadir a que un fassi lo qu' un altre li proposa. *Entrar á uno.*

NO ENTRAR A ALGÚ UNA COSA. fr. No ésser de la seua aprobació, repugnarli, petarli, no créurela. *No entrar á uno alguna cosa.*

NO LI ENTRA DE LES DENTS EN AVALL. fr. *No le entra de los dientes adentro.*

ENTRARSE'N. v. r. ENFONSARSE, 1. || Haver'hi mòlt de soroll, dissensións, etc. **Hundirse.** || Enfonsarse la nau. **Hundirse, irse á fondo.**

ENTRARSE'N LA CASA A CRITS Y RAÓNS. fr. *Met.* *Hundirse la casa.*

ENTRARSE'N TOT AB AIGUA. fr. Ploure mòlt. *Desgajarse el cielo, las nubes.*

ENTRASCADOR. m. *Art. y of.* Cisell ab el qual se piquen demunt d' una fusta plana les dents de la serra pera entrascarles. || Eina semblanta a un ganivet, ab unes osques que agafen la dent y ab un cop de má la torcen.

ENTRASCAR. v. a. Entre fusters tórcer un poch les dents de la serra pera que fassi més vía. **Trabar.**

ENTRASSEING. m. *Ant.* EETRESSENYA.

ENTRAT, DA. p. p. **Entrado.**

ENTRAVESSAR. v. a. Posar al través alguna fusta o altra cosa. **Atravesar.**

ENTRAVESSAT, DA. p. p. **Atravesado.**

ENTRE. prep. Denota situació o estat còm en mitj de dues coses o acciòns. **Entre.**

ENTRE ANY. m. adv. *Entre año.*

ENTRE CARN Y CUIRO. *Intercutáneo, entre cuero y carne.*

ENTRE CUL Y CLETA. *Expr.* ENTRE LA ESPASA Y LA PARET.

ENTRE DENTS. m. adv. *Entre dientes.*

ENTRE DÍA. adv. *Entre dia.*

ENTRE DOS LLUSTRES. m. adv. A ENTRADA DE FOSCH. *Entre dos luces.*

ENTRE MANS. m. adv. *Entre manos.*

ENTRE SETMANA. m. adv. *Entre semana.*

ENTRE TANTS DÍES, ANYS, etc. *Dentro.*

ENTREACTE. m. L' interval entre dos actes o jornades d' un drama, comedia, etc. **Entreacto.**

ENTREBANCAR. v. a. Posar les cames entre les d' un altre. **Entrepernar.**

ENTREBATRE'S. v. r. **Venir á las manos.**

ENTREBUNIR. v. a. *Ant.* MURMURAR.

ENTRECANAL. f. *Arq.* L' espai que hi há de canal a canal a les columnes estriades. **Entrocanal.**

ENTRECAVADA. f. Cavada lleugera y poch fonda. **Entrecavada.**

ENTRECAVAR. v. a. Cavar poch fons. **Entrecavar.** || Cavar alentorn dels ceps **Mullir.**

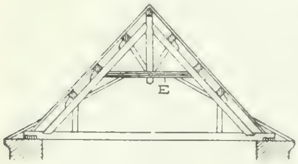

Entrecinta

ENTRECAVAT, DA. p. p. **Entrecavado.**

ENTRECELLES. f. pl. L' espai que hi ha entre les celles. **Entrecejo.**

ENTRECINTA. f. *Arquit.* Fusta colocada a l' armadura de terrat, paralela al tirant. També s' anomena *pont.* || *Mar.* Filada de taulóns del forro que hi há entre les cintes. **Entrecinta.**

ENTRECLAR, A. adj. Poch clar. **Entreclaro.**

ENTRECLAROR. m. Vesllúm. **Vislumbre.**

ENTRECOLLIR. v a. *Ant.* ENTRECULLIR.

ENTRECONEIXERSE. v. r. Coneixerse mutuament dues o mes persones. **Conocerse mutuamente.**

ENTRECOR. m. *Arq.* Espai que queda entre 'l chor y 'l presbiteri a les iglesies, catedrals y collegiates. **Entrecoro.**

ENTRECOSTELLA. f. Troç de vaca tallada entre dues costelles. **Entrecostilla.** || pl. Espais que hi ha entre les costelles del llom d' un llibre. **Entrenervios.**

ENTRECOSTELLARS. m. pl. *Anat.* Certs muscles del pit entre 'ls que n' hi há d' interns y d' extérns. **Entrecostillares.**

ENTRECREUAR. v. a. *Ant.* ENCREUAR.

ENTRECRIAR. v. a. *Agr.* y

ENTRECRIARSE. v. r. Criarse unes plantes entre altres. **Entrecriarse.**

ENTRECUBERTES. f. pl. *Náut.* L' espai que hi ha entre les cubertes de la embarcació. **Entrecubiertas, entrepuente.**

ENTRECUIX. m. La part del cós ont se divideixen les cuixes. **Horcajadura, bragadura.** || La part de les calces que dóna aixamples al joch de les cuixes. **Bragadura, entrepiernas.** || La part interior de les cuixes. **Entrepiernas.**

ENTRECUIXAR. v. a. Posar les cames alternant ab les d' un altre estant assentats en lloch estret y enfront uns dels altres. **Colocarse entrepiernas.**

ENTRECULLIMENT. m. L' acció d' entrecullir. **Entrecogedura.**

ENTRECULLIR. v. a. No cullir del tot. **Entrecoger.** || Cullir, atrapar a algú de modo que no s' escapi sense dificultat. **Entrecoger.**

ENTREDICCIÓ. f. *Ant.* PROIBICIÓ, ENTREDIT.

ENTREDIR. v. a. *Ant.* Proibir. **Entredecir, interdecir.** || Posar entredit o censura ecclesiástica. **Entredecir, poner entredicho.**

ENTREDIT, A. p. p. **Entredicho.** || m. *Ant.* PROIBICIÓ. || Censura ecclesiástica. **Entredicho.** || adj. IMPEDIT. || *Ant.* Suspés, qui no sap qué dir. **Atónito, pasmado.**

ENTREDOBLE. adj. Mitj entre sensill y doble. **Entredoble, doblete.**

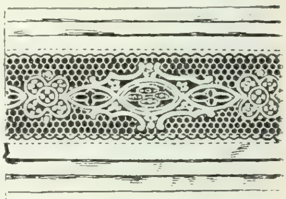
Entredós de puntes

ENTREDÓS. m. Entre estampers carácter de lletra major que 'l de breviari y més petit que 'l cícero. **Entredós.** || Llista o llenca de puntes que uneix dues peces de roba y serveix d' adorno. **Calado.** || *Arq.* Certa pedra a modo de tascó que 's posa a les voltes. **Entredós.** || pl. Als telers de fer mitjes certes frontisses que hi há al mitj de les platines d' ondes. **Entredoses.**

ENTREDRESSAR. v. a. *Ant.* TRAMAR, MAQUINAR.

ENTRE-ESCALAM. m. *Ant. mar.* Espai entre rem y rem de les galeres. **Entre-escálamo.**

ENTREFERIMENT. m. *Ant.* L' acció d' entreferirse. **Encuentro.**

ENTREFERIRSE. v. r. *Ant.* **Chocarse, encontrarse.**

ENTREFETES. m. adv. *Ant.* **Entretanto, en tanto.**

ENTREFÍ, NA. adj. Mitj fí. **Entrefino.**

ENTREFINESTRA. f. Espai macís de paret entre dues finestres. **Entreventana.**

ENTREFORRO. m. *Mar.* Banda llarga y estreta de roba enquitranada que 's lliga espiralment al cable pera assentar sobre l' enforro de la corda. **Entreforro.**

ENTREFULLA. f. *Bot.* Espai entre dues fulles. **Entrehoja.** || La fulla que brota a l' axila d' un' altra. **Entrehoja.**

ENTREGA. f. L' acció d' entregar. **Entrega, entrego, entregamiento.** || Cadescún dels plechs o quaderns impresos en que s' acostuma dividir un llibre al expendre 'l pera que no 's tingui que pagar tot alhora. **Entrega.**

ENTREGADOR, A. m. y f. Qui entrega. **Entregador.**

ENTREGAMENT. m. *Ant.* **Entrega.**

ENTREGAR. v. a. Posar en mans o poder d' algú.

ENTREGARSE. v. r. Posarse en mans d' un altre, subgectarse a la seua discreció. **Entregarse.** || Aplicarse, dedicarse enterament a alguna cosa. **Entregarse.**

ENTREGAT, DA. p. p. **Entregado.**

ENTREGUARDAR. v. a. Posar, travallar a entreguart la fusta, pedra, ferro, etc. **Acodar.**

ENTREGUARDARSE. v. r. SEMBLARSE.

ENTREGUART. m. SEMBLANSA. || pl. Dos regles que 's posen un a cada extrém de la fusta que 's riboteja pera travallarla a nivell. **Codales.**

ENTRELINI. adj. *Ant.* **Interlineal.**

ENTRELLASSAMENT. m. Complicació de coses entreteixides. **Entrelazamiento** y més comunment **tejido, lazo, textura.**

ENTRELLASSAR. v. a. Entreteixir. **Entrelazar, entretejer.**

ENTRELLASSAT, DA. p. p. **Entrelazado.**

ENTRELLAT (No poguerne traure l'). fr. No poguer aclarar o deseixirse d' un negoci. **No verse uno en ello, no saber lo que se pesca.**

ENTRELLUIR. v. n. OVIRARSE.

ENTREMALIADURA. f. **Travesura.**

ENTREMALIAT, DA. p. p. **Travieso, revoltoso, barrabás.**

ENTREMALIEJAR. v. n. **Travesear.**

ENTREMATARSE. v. r. Matarse 'ls uns als altres. **Matarse mutuamente.**

ENTREMÉS. m. Composició dramática, breu y jocosa, que solía cantarse als intermedis de la comedia. ENTREMÉS. || p. p. **Entremetido.**

ENTREMESA. f. *Ant.* IMPOSICIÓ, INTERVENCIÓ.

ENTREMETIMENT. m. Acte y efecte d' entremetre's. **Entremetimiento.**

ENTREMETRE. v. a. Posar una cosa entre altres. **Entremeter, interponer.**

ENTREMETRE'S. v. a. Ficarse algú ont no li demanen. **Entremeterse, entrometerse.**

ENTREMIRARSE. v. r. *Ant.* Mirarse 'ls uns als altres. **Mirarse mutuamente.**

ENTREMISSIÓ. f. *Ant.* INTERMISSIÓ.

ENTREMITJ. adv. ll. y t. Entre un y altre temps, espai, etc. **Entremedias.**

ENTRENAR. v. a. Fer trenes. **Trenzar, entrenzar.**

ENTRENAT, DA. p. p. **Trenzado.**

ENTRENÚS. m. Espai entre dos nusos. **Internodio.**

ENTRENYORAR. v. n. **Echar á menos, no hallarse.**

ENTRENYORARSE. v. r. QUEIXARSE.

ENTRENYORAT, DA. p. p. D' entrenyorar **Echado menos afligido.**

ENTREOBERT, A. p. p. Mitj obert. **Entreabierto.**

ENTREOBRIR. v. a. Deixar mitj obert. **Entreobrir.**

ENTREOIR o ENTREOURE. v. a *Ant.* Oir imperperfectament. **Entreoir.**

ENTREOIT, DA. p. p. *Ant.* **Entreoído.**

ENTREPÁS. m. Modo de caminar el cavall semblant al pas mitjá. **Portante, entrepaso.**

ENTREPENES. m. *Náut.* Vela triangular d' un místich. **Entrepenas**

ENTREPERES. *Geog.* Pob'et del dist. munpal. de Sales. prov. de Girona. || — (SANT GRAU D'). Iglesieta románica sufragania de Sadernes, prov. de Girona.

ENTREPICARSE. v. r **Picarse las crestas.**

ENTREPILASTRA. f. *Arq.* Distancia que hi há entre pilastra y pilastra. **Intercolumnio.**

ENTREPIT. m. La porció de carn que tenen els aucells entre 'l pit y la barca. **Entrepechuga.**

ENTREPONT. m. *Náut.* ENTRECUBERTES.

ENTREPOSAMENT. m *Aut.* INTERPOSICIÓ.

ENTREPOSAR. v. a. *Ant.* INTERPOSAR.

ENTREPOSAT, DA. p. p. *Ant.* INTERPOSAT.

ENTREPOSICIÓ. f. *Ant.* INTERPOSICIÓ.

ENTREPUAT, DA. adj. m. La llista de fusta, marfil, etc., que queda llisa entre les dues carreres de púes que té la pinta. **Forzal.**

ENTREPUNTA. f. Peça de la máquina nomenada grúa. **Entrepunta.**

ENTREPUSSÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Ensopegar. **Tropezar.**

ENTRERRATLLA. f. **interlineación.**

ENTRERRATLLAR. v. a. **Interlinear.**

ENTRERRATLLAT, DA. m. L' escrit entre les ratlles del primer escrit. **Entrerrenglones.**

ENTRERREGNE. m. *Ant.* INTERREGNE.

ENTRERROMPRE. v. a. *Ant.* INTERROMPRE.

ENTRERRUPCIÓ. f. *Ant.* INTERRUPCIÓ.

ENTRESSALUDARSE. v. r. *Ant.* **Saludarse mútuamente.**

ENTRESSEGNA. f. *Ant.* ENTRESSENYA.

ENTRESSEGUIMENT. m. *Ant.* Serie d' ordre y continuació de coses. **Seguida, serie.**

ENTRESSEGUIR. v. a. Resseguir, escullir unes coses entre altres. **Entresacar.**

ENTRESSEGUIRSE. v. r. *Ant.* **Seguirse, continuarse, sucederse.**

ENTRESSENYES. f. pl. Detalls d' alguna persona o cosa. **Señas.**

ENTRESSOL. m Habitació entre la planta baixa y 'l primer pis d' una casa. **Entresuelo.**

ENTRESSOLCH. m. Espai entre dos sòlchs. **Caballete, entresurco.**

ENTRESSUELO. m. ENTRESSOL.

ENTRESSUAR v a. Suar un poch. **Trasudar, resudar.**

ENTRESSUOR. f. **Resudar, resudación, trasudor.**

ENTRETALL. m. *Escult.* Obra d' entretallar. **Entretalladura, trepado.** || pl. *Entom.* Talls fondos o juntures ab que 's divideixen quasi enterament unes parts de les altres del còs dels insectes, quedant unides ab algúns lligaments que fan que formin un còs sol, còm son les canals del còs de la papallona, de la aranya, etc. **Incisiones.**

ENTRETALLAMENT. m. ENTRETALL, 1.

ENTRETALLAR. v. a Travallar, gravar, esculpir de mitj relleu. **Entretallar.** || Tallar pêl mitj sense desunir lo que 's talla **Entrecortar.**

ENTRETALLAT, DA. p. p. **Entretallado.** || *Met.* IMPRÉS.

ENTRETANT. adv. t **Entretanto, en tanto, mientras.**

ENTRETEIXIDURA. f Travall, obra entreteixida ab un' altra. **Entretejedura, entretejimiento, entretejido.**

ENTRETEIXIR. v. a. Introduir nous fils al teixit. **Entretejer.** || Entrellasar. **Entrelazar, entretejer.**

ENTRETELA. f. CONTRAFORT.

ENTRETEMPS adv. t. ENTRETANT.

ENTRETENIMENT. m. Distracció de l' ánim. **Entretenimiento, diversión, pasatiempo.** || Trigansa. **Entretenimiento, tardanza.**

ENTRETINDRE. v. a Detindre, tindre a algú sospés, comptantli 'l fí o efecte d' alguna cosa. **Entretener.** || Fer passar temps enganyant ab vanes esperances y promeses. **Entretener.** || Divertir, recrear el ánim d' un altre ab alguna diversió. També s' usa còm recíproch. **Entretener.**

ENTRETINDRE'S. v. r. Detindre's, anar poch a poch. **Entretenerse.**

ENTRETINGUDAMENT. adv. m. DIVERTIDAMENT, DELICIOSAMENT.

ENTRETINGUT, DA. p. p. **Entretenido.** || adj. Xistós, divertit, graciós. **Entretenido.**

ENTRETIRES. f. pl. Tires o bandes interposades. **Entretiras**.

ENTRETOCARSE. v. r. Tocarse unes coses ab altres. **Tocarse mútuamente**.

ENTRETOCH. m. Prova, experiment **Toque**.

DÓNAR UN ENTRETOCH fr. *Fam. Tantear la opinión ó el pensamiento de alguien*. || *Insinuar*.

ENTRETREURE. v. a. Escullir unes coses d' entre altres. **Entresacar**.

ENTRETRETA. f. Acte d' entretreure. **Entresaca**.

ENTREVALL. m. *Ant.* INTÉRVAL.

ENTREVALLS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Thués, depart dels Pirineus orientals.

ENTREVENARSE. v. r. *Med* Introduirse algún humor o licor per les venes. **Entrevenarse**.

ENTREVENCÁ. v. a. *Ter. ibissench*. Agafarse, enganxarse. **Cogerse**.

ENTREVENCIÓ. f. *Ant.* INTERVENCIÓ.

ENTREVENGUT, DA. p. p. *Ant.* ENTREVINGUT.

ENTREVERAT. adj. *Ter. ibissench*. Color que té la fruita mitj madura. **Emberar**.

ENTREVEURE. v. n. Veure confosament. **Divisar, entrever**.

ENTREVEURE'S. v. r. **Entreparecerse, divisarse**. || Tindre una entrevista. **Avistarse**.

ENTREVÍ. m. Tela a la que hi ha enganxats els budells. **Mesenterio, entresijo**.

ENTREVIAT, DA. adj. Compost de víes de diferents colors. **Entrelistado**.

ENTREVINDRE. v. n. Assistir, estar present. **Intervenir**. || Interposarse, intercedir. **Intervenir, mediar**. || Sobrevindre, succeir. **Intervenir**.

ENTREVINGUT, DA. p. p. **Entrevenido**.

ENTREVISTA. f. Conferencia en llóch determinat. **Entrevista**.

ENTRIAT, DA. adj. PLANTAT.

ENTRICADAMENT. adv. m. *Ant.* INTRINCADAMENT.

ENTRICAMENT. m. *Ant.* ENREDO, CONFUSIÓ, EMBOLICH.

ENTRICAR. v. a. *Ant.* ENREDAR, EMBULLAR, CONFONDRE.

ENTRICOMA. m. *Anat.* La vora de les pálpebres. **Entricoma**.

ENTRINCAT, DA. adj. Enredat, difícil d' explicar. **Intrincado, obscuro**.

ENTRIPAT, DA. adj. Lo contingut a les tripes o budells o lo que 'ls afecta. **Entripado**. || Parlant de cavalls, malaltía que prové de la fermentació de la pituita y dels mals humors que cauen a la tripa o budell. **Entripado**.

ENTRIQUELLS. m. pl. *Ter.* Coses supérflues, destorbs, entrebanchs. **Superfluidades, trastos inútiles**.

ENTRISTAR. v a. *Ant.* ENTRISTIR.

ENTRISTIMENT. m. Acte y efecte d' entristir o d' entristirse. **Entristecimiento**.

ENTRISTIR. v. a. Causar tristesa. **Entristecer**.

ENTRISTIRSE. v. r. Posarse trist. **Entristecerse, engurruñarse**.

ENTRISTIT, DA. p. p. **Entristecido**.

ENTRO. prep. *Ant.* FINS.

ENTROBRIR. v. a. ENTREOBRIR.

ENTROMÉS, A. adj. Qui en tot se vol ficar. **Gobernante**.

ENTROMETRE'S. v. r. ENTREMETRE'S.

ENTRONCAMENT. m. PARENTIU.

ENTRONCAR. v. a. EMPARENTAR.

ENTRONISACIÓ. f. L' acció y efecte d' entronisar o entronisarse. **Entronización**.

ENTRONISAR. v. a. Posar a algú al trono. També s' usa còm recíproch. **Entronizar, entronar**. || Ensalsar, exaltar. **Entronizar**.

ENTRONISAT, DA. p. p. **Entronizado**.

ENTROPÉS. p. p. D' entropessar. **Tropiezo**.

ENTROPESSAMENT. m. *Ant.* ENSOPEGADA.

ENTROPESSAR. v. a. *Ant.* ENSOPEGAR. || Dit de les cavalcadures. **Tocarse**.

ENTROPI (Sant). *Biog.* Valenciá, de l' época bisantina De xeble de sant Donat, fundador del convent servitá de Xátiva, va ésser bisbe de Valencia després de Celsinus, defensant la fé cristiana en contra dels heresiarques. Va sufrir mòlts contratemps fins a l' any de sa mort (610).

ENTRUJADA. f. *Met.* PASTERADA.

ENTRUJAR. v. a. *Fam.* Fer la patota. **Pastalear, entruchar**.

ENTRUNYELLAT, DA. adj. *Ant.* ENTRENAT.

ENTULLÁ. v. a. *Ter. ibissench*. Juntar. **Empalmar**.

ENTUMESCENCIA. f. Tumor que s' extén a tot el còs o a una part considerable d' ell. **Entumescencia**.

ENTUMIMENT. m. Inflor. **Entumecimiento**.

ENTUMIR. m. Inflar. **Entumecer**. || També s' usa còm recíproch.

ENTUMIT, DA. p. p. Inflat. **Entumecido**.

ENTUNYINARSE. v. r. *Ter.* Adornarse alguna persona ab mólt de cuidado y esmero. **Emperejilarse, emperifollarse**.

ENTUSSIASMAR. v. a. Inspirar entussiasme. **Entusiasmar**.

ENTUSSIASMARSE. v. r. Encapritxarse. **Entusiasmarse, arrebatarse de entusiasmo**.

ENTUSSIASMAT, DA. p. p. **Entusiasmado**.

ENTUSSIASME. m. Impuls, commoció de la imaginació. **Entusiasmo**. || Vigor o veëmencia dels que parlen o escriuen còm a inspirats. **Entusiasmo, estro**. || Capritxo, ocurrencia, pensament extraordinari. **Entusiasmo**.

ENTUSSIASTA. m. Qui parla o escriu ab entussíasme. **Entusiasta**. || Qui sent entusiasme per algú o per alguna idea o cosa. **Entusiasta**.

ENTUSSIÁSTICH, CA. adj. Furiós, lo que pertany al entussiasme. **Entusiástico**.

ENTUTXAR. v. a. *Ant.* AGRAVAR, EMPITJORAR.

ENTUTXAT. p. p. AGRAVAT, EMPITJORAT.

ENUCLEACIÓ. f. *Farm.* Operació que 's practica pera extreure l' ametlla del pinyol d' una fruita. **Enucleación**. || *Med.* Manera d' extirpar un humor y la operació que 's fá pera deixar un os al descubert. **Enucleación**.

ENUCLEAR. v. a. *Med.* Extirpar un humor circumscrit. **Enuclear**. || Descubrir l' os al fer una operació. **Enuclear**.

ENUIG. m. Enfado. **Enojo, desazón, agravio, ofensa**.

ENUJADÍSSIM, A. adj. **Enojadísimo**.

ENUJAR. v. a. Enfadar. També s' usa còm recíproch. **Enojar**. || Molestar, agraviar. **Enojar**.

ENUJAT, DA. p. p. **Enojado**.

ENUJÓS, A. adj. **Enojoso**.

ÉNULA. f. *Bot.* ÉNOLA.

ÉNULA-CAMPANA. f. *Bot.* ÉNOLA.

ENULÓ. m. *Anat.* Part interna de la geniva. **Enulón**.

ENUMERACIÓ. f. *Arit.* L' acció de comptar. **Enumeración**. || Cálcul, compte numeral. **Enumeración**. || *Ret.* Figura que consisteix en la distribució de parts. **Enumeración**.

ENUMERAR. v. a. Contar, referir les coses pêl seu ordre. **Enumerar**.

ENUMERAT, DA. p. p. **Enumerado.**

ENUNCIABLE. adj. Que pot enunciarse. **Enunciable.**

ENUNCIACIÓ. f. Declaració, manifestació d' una cosa desconeguda o amagada. **Enunciación.** || *Lóg.* Proposició que afirma o nega. **Enunciación.**

ENUNCIAR. v. a. Manifestar lo que s' ignorava. **Enunciar**

ENUNCIARSE. v. r. Explicarse. **Explicarse, declararse.**

ENUNCIAT, DA. p. p. **Enunciado.**

ENUNCIATIU, VA. adj. Lo qu' enuncía. **Enunciativo.**

ENURESIA. f. *Med.* Emissió involuntaria de la orina, sense que aquest líquit presenti carácters inflamatoris ni produeixi dolor al passar per la uretra. **Enuresia, enuresis.**

ENVÁ m. Paret prima feta de rajola o de maó. **Tabique.**

ENVÁ DE CANTELL. Aquell en que 'ls maóns se posen de cantell y té 5 centímetres de gruix. *Tabique.*

ENVÁ DE PLA. El fet de maóns posats plans y té 15 centímetres de gruix. *Tabique.*

ENVÁ. m. adv. **En vano.**

ENVAGARAR. v. a. *Mar.* Posar les vagares demunt les codernes. **Envagarar.**

ENVALENTONAR. v. a. Infundir valentía o més bé arrogancia. **Envalentonar.** || r. Cobrar valentía. **Envalentonarse.**

ENVALUM. m. Cosa que abulta mòlt més que pesa. **Balumba.**

ENVANÉIXERSE. v. r. ENVANIR.

ENVANIR. v. a. Infundir superbia o vanitat. S' usa més còm recíproch. **Envanecer, envanecerse.**

ENVANIT, DA. adj. *Ter.* **Envanecido.**

ENVANY. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Soriguera, prov. de Lleida.

ENVASAR. v. a. Posar l' oli, 'l ví, etc., en bots, botes o altres eines a propósit pera durlo d' una banda a l' altra. **Envasar.**

ENVASIR. v. a. *Ant.* EMBESTIR, INVADIR.

ENVEIG. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, a 1,263 met. d' altitut, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora del riu Carol y té 463 hab.

ENVEINAR. v. a. Ficar una espasa a la veina. **Envainar.**

ENVEJA. f. Pesar que 'ns causa la felicitat dels altres. **Envidia.** || Ab menys propietat se pren per desitj d' alguna cosa sense pesar de que un altre la tingui. **Deseo, envidia.** || Noble y justa emulació. **Envidia, emulación.** || ODI, MALA VOLUNTAT, TIRRIA.

LA ENVEJA SE 'L MENJA. *Loc.* Pera manifestar que algú té mòlta enveja. *Se come de envidia.*

MÉS VAL ENVEJA QUE PIETAT. *Expr. fam.* Denota que 'l tindre 'ns enveja és senyal de que anem prosperant. *Más vale que nos tengan envidia que lástima.*

MORIRSE O REVENTARSE D' ENVEJA. fr. Estar enterament posseit de la enveja. *Comerse, consumirse de envidia.*

SI LA ENVEJA 'S TORNÉS TINYA, ¡QUÁNTS TINYOSOS HI HAURÍA! *Ref. Si la envidia fuera tiña, ¡que de tiñosos habría! Si la envidia fuese tiña, ¿qué pez le bastaría?*

ENVEJABLE. adj. **Envidiable.**

ENVEJAR. v. a. Tindre enveja. **Envidiar.** || Desitjar lo útil u honest. **Envidiar.**

ENVEJAT, DA. p. p. **Envidiado.**

ENVEJÓS, A. adj. Qui té enveja. **Envidioso.**

ENVELAR. v. a. Cubrir ab vel. **Envelar, cubrir, tapar con velo.**

ENVELAT. m. Llóch cubert ab teles y guarnit per dins còm una sala de ball, que és pera lo que generalment serveix. **Entoldado.**

ENVELLIMENT. m. VELLESA.

ENVELLIR. v. a. Ferse vella alguna cosa. **Envejecer, avejentar.** || Fer tornar vella a una persona. **Envejecer.** || v. n. Durar o viure mòlt de temps, arrivar a vell. **Envejecer.**

ENVELLIRSE. v. r. Ferse vella o antiga alguna cosa. **Envejecerse.** || Dit de les persones, aparentar més etat de la que tenen. **Envejecerso.**

ENVELLIT, DA. p. p. Dit de la persona. **Envejecido.** || Dit de les coses. **Inveterado, envejecido.**

ENVELLUTAR. v. a. Teixir alguna roba a imitació del vellut. **Afelpar.**

ENVELLUTAT, DA. m. Teixit semblant al vellut. **Terciopelado.** || adj. Lo que se sembla al vellut. **Terciopelado, aterciopelado.**

ENVENADURA. f. Lligadura ab vena. **Vendaje, ligadura.**

ENVENAR. v. a. Faixar, lligar ab venes. **Vendar, ligar.**

ENVENAT, DA. p. p. **Vendado.**

ENVENENAMENT. m. EMMATSINAMENT.

ENVENENAR. v. a. EMMATSINAR.

ENVENTRELLAT, DA. adj. *Ant.* ENFITAT, EMPAPATXAT.

ENVERAR. v. n. Parlant de fruites. **Pintar.**

ENVERAT, DA. adj. Verdós, poch madur: se diu de les fruites y comunment dels raïms. **Enverado.**

ENVERDESCADA. f. *Ant.* ESTACADA.

ENVERDESCAR. v. a. *Ant.* Tancar ab estacada. **Estacar, cerrar con estacas, empalizar.**

ENVERDESCAT. p. p. *Ant.* d' ENVERDESCAR.

ENVERGADURA. f. *Náut.* Acte y efecte d' envergar. **Envergadura.** || *Náut.* El conjunt de caps, etc., pera envergar. **Envergadura.**

ENVERGAR. v. a. *Náut.* Subgectar, amarrar la relinga del gratil d' una vela a la seua verga respectiva. **Envergar.**

ENVERGOGNAR. v. a. *Ant.* ENVERGONYIR.

ENVERGONYIMENT. m. VERGONYA. || ENCUGIMENT.

ENVERGONYIR. v. a. Causar vergonya. **Avergonzar, correr.**

ENVERGONYIRSE. v. r. **Avergonzarse, correrse, afrontarse, sonrojarse.**

ENVERGONYIT, DA. p. p. **Avergonzado, corrido, afrentado, sonrojado.**

ENVERGUE. m. *Náut.* Cordetes ab que 's lliguen les veles a les vergues.

ENVERINAR. v. a. *Ant.* EMMATSINAR.

ENVERINARSE. v. r. *Met.* Enfadarse en gran manera. **Emberrincharse, encolerizarse, irritarse.** || Inflamarse, endanyarse les llagues, ferides, els ulls, etc. **Enconarse, encarnizarse.**

ENVERINAT, DA. p. p. **Emberrinchado, enconado.**

ENVERMELLIR. v. a. Pintar, tenyir de vermell. **Enrojar, enrojecer, embermejar, embermejecer.**

ENVERMELLIT, DA. p. p. *Ant.* **Enrojado, enrojecido, embermejado, embermejecido.**

ENVERMELLONAR. v. a. Dónar color de vermelló. EMBERMELLONAR.

ENVERNISSAMENT. m. Acte y efecte d' envernissar. **Barnizadura.**

ENVERNISSAR. v. a. Dónar una capa de vernís a alguna cosa pera posarla llustrosa. **Barniz, embarnizar, dar de barniz.** || Dónar a la terrissa un vernís que té la transparencia del vidre. **Vidriar.**

ENVERNISSAT, DA. p. p. **Vidriado, embarnizado.**

TERRISSA ENVERNISSADA. *Alfarería vidriada.*

ENVERS. prep. Lo qu' és relatiu a la situació del llóch o terme del moviment. **Hacia, para con.**

ENVERS ONT. m. adv. Denota 'l llóch ont se dirigeix, se veu o 's sent alguna cosa. *Hacia donde.*

ENVERS FORA. m. adv. *Hacia fuera.*

ENVÉS. m. REVÉS. || prep. ENVERS.

ENVESCAMENT. m. Acte y efecte d' envescar. Envescamiento.

ENVESCAR. v. a. Untar ab vesch les branques, espart, etc., pera caçar. **Enviscar, untar con liga.**

ENVESCARSE. v. r. Agafarse l' aucell al vesch. **Enviscarse, enligarse.** || *Met. fam.* Embrutarse. **Embadurnarse.**

ENVESCAT, DA. p. p. **Enviscado, enligado.**

ENVESTIR. v. a. Desembarcar, saltar en terra. **Envestir.**

ENVEYA. f. *Ter. ant.* ENVEJA.

ENVIAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' enviar. **Enviada, misión.**

ENVIAR. v. a. Remetre, despatxar. **Mandar, enviar, remitir.** || També s' usa en les coses espirituals, còm: *hem de pendre lo que Deu nos envía.* **Enviar.**

ENVIAR A BUSCAR A ALGÚ. fr. Congregar, fer vindre. *Convocar, enviar á llamar, á buscar.*

ENVIAR A FREGAR. fr. Ab que 's despedeix a algú o per despreci o per no volguer atendre en lo que diu o demana. *Enviar ó hacer ir al rollo, ó á escardar cebollinos.*

NO ENVIAR A DIR RES. fr. Se diu del qui ab franquesa y sense dilació manifesta als altres les queixes o sentiments que té d' ells. *No hacérsele á uno postema alguna cosa.*

ENVIARSE. v. r. Empassarse, dragar. **Tragar.**

ENVIAT, DA. p. p. **Tragado, pasado.** || m. Missatger, comissionat. **Enviado, mensajero.** || Embaixador **Enviado, embajador.**

ENVIDADOR, A. m. y f. Qui envida. **Envidador.**

ENVIDAR. v. a. Fer envit a un altre al joch. **Envidar.**

ENVIDAR EN FALS. fr. Apostar ab l' esperansa de que 'l contrari no admetrá. *Envidar de falso.*

ENVIDAT, DA. p. p. **Envidado.**

ENVIDRIARSE. v. r. ENTELARSE.

ENVIGOTAR. v. a. *Mar.* Posar les vigotes al cap dels obenchs. ENVIGOTAR. || ULLAR.

ENVILIMENT. m. Acte y efecte d' envilir o d' envilirse. **Envilecimiento.**

ENVILIR. v. a. Fer vil y despreciable una cosa. També s' usa còm recíproch. **Envilecer.**

ENVINAGRAR. v. a. Tirar mòlt de vinagre a alguna cosa. **Envinagrar. Avinagrat.**

ENVINAGRAT, DA. p. p. **Envinagrado. Avinagrado.**

ENVINY. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisbat d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 443 hab.

ENVIRONAR. v. a. *Ant.* ENROTLLAR.

ENVIRONS. ENCONTORNS.

ENVISCAR. v. a. *Ant.* ENVESCAR.

ENVIT. m. Posta de diners al joch de cartes. **Envite.** || L' acció d' envidar. **Envite.** || Oferta. **Envite.**

ENVIUDAR. v. a. y

ENVIUDARSE. v. r. Quedar viudo. **Enviudar.**

ENVIUDAT, DA. p. p. **Enviudado.**

ENVOLCALLAR. v a. *Ter.* AMORTALLAR.

ENVOLT, A. p. p. **Envuelto, envuelta.**

ENVOLTES. prep. *Ant.* ENTORN.

ENXAFRANADOR. m. *Art. y of.* Eina còm una broca, que serveix pera enxafranar forats.

ENXAFRANAR. v. a. *Art. y of.* Aixamplar el circuit de la boca d' un forat. || També 's diu de matar un caire viu fent 'hi un peu.

ENXALSAMENT. m. *Ant.* EXALTACIÓ.

ENXANFLAR. v. a. Fer xanflars o xanfrars. **Chaflanar.**

ENXAROLAR. v. a. Dónar xarol a alguna cosa. **Charolar, acharolar.**

ENXORDADERA. f. *Ant.* Espiga de mill, panís, etc. **Panoja, mazorca.**

ENXORQUIR. v. a. **Esterilizar.**

ENXORQUIRSE. v. r. **Esterilizarse.**

ENXORQUIT, DA. adj. **Esterilizado, impotente.**

ENZOOTIA. f. *Med.* Aglomeració de cuquets a qualsevulla part del còs. **Enzootia.**

ENY. Pronunciació de la lletra **NY.**

ENYÁ. adv. ll. ENLLÁ.

EO. conj. *Ant.* **O.**

EOCENICH, A. adj. *Geol.* Grupo 'l més antich entre 'ls terrenos terciaris. **Eoceno.**

EÓLICH, CA. adj. Natural de Eolia, provincia del Assia Menor. **Eólico.** || Degut al vent.

EOLIDIA. f. *Zool.* Molusch gasterópot dels flaventerats, ab quatre tentáculs y quatre rengleres de papiles dorsals, que tenen brillants colors, y se troven a les aigues de tots els mars. **Eolidia.**

Eolidia

EOLÍPILA. f. Máquina de metall en forma esférica ab el coll mòlt estret, pêl que, introduint'hi aigua y posantla al foch, llensa un vent impetuós. **Eolípila.**

EOLODICÓN. m. *Mús.* Instrument de vent. **Eolodicón.**

EOS. m. *Anat.* El contorn dels ulls. **Eos**

EPA. interj. *Fam.* **Ey.**

EPACTA. f. Número de dies en que l' any solar excedeix al llunar comú de dotse llunacións. **Epacta.**

EPACTAL. adj. Pertanyent a la epacta. **Epactal.**

EPAGMÁSTICA. adj. f. *Med.* Calificació d' una febre quina intensitat sempre va en aument fins a la seua terminació. **Epagmástica.**

EPALPEBRAT, DA. adj. *Anat.* Qu' ha perdut les pálpebres. **Epalpebrado.**

EPANADÍPLOSIS. f. *Ret.* Figura que 's comet quan se repeteix al fí del últim membre d' un periode la paraula o paraules inicials del primer membre. **Epanadíplosis.**

EPANÁFORA. f. *Ret.* Figura que 's comet quan comensen ab una meteixa vocal diferents versos, cláusules o sentencies. **Epanáfora.**

EPANALEPSIS. f. *Ret.* Figura que 's comet quan se repeteixen al fí del periode les meteixas paraules ab que 's comensá. **Epanalepsis.**

EPANÁSTROF. f. *Ret.* Figura que 's comet quan se posen en altre les paraules abáns dites pera fer més perceptible la sentencia. **Epanástrofe.**

EPANÓRTOSSIS. f. *Ret.* Mena de correcció que consisteix en esmenar la paraula ja dita. **Epanórtosis.**

EPEIXIT. m. *Ter. Ibissench.* Ben alimentat. **Nutrido.**

EPÉNTESIS. f. *Gram.* Figura per la qual s' introdueix una síl·laba al mitj de dicció. **Epéntesis.**

EPIALA. f. *Med.* Mena de febre álgida. **Epiala.**

EPICARPI. m. *Bot.* Membrana que cubreix exte-

riorment el pericarpi **Epicarpio** || *Med* Tópich febrífuch qu' antigament s' aplicava a les munyeques, demunt 'l póls, que consistía en una mena de cataplasma composta d' ingredients agres y penetrants. **Epicarpio**

EPICAUMA. m. *Med.* Llagueta de la córnea transparenta. **Epicauma**.

EPICEDI. m. EPICÉU.

EPICEN. adj *Gram.* Nòm que ab una sola terminació comprén el mascle y la femella **Epiceno, promiacuo.**

EPICERÁSTICH, CA. adj. *Met.* Calificació de les substancies emolients, atemperants y acidules. **Epicerástico.**

EPICERCH, CA. adj. *Zool.* Que té al fi de la qüa una mena de cascabell natural. **Epicerco.**

EPICÉU m Poesía funeraria en alabansa d' algún difunt. **Epicedio, epiceo.**

ÉPICH, CA adj. S' aplica a la epopeya o poema heroich. **Épico.**

EPICICLE. m. *Astron.* Cercle que 's suposa que té 'l seu centre a la circunferencia d' altre cercle **Epiciclo.**

EPICÍCLICH, CA. adj. **Epicíclico.**

EPICIDOIDE. f. *Astron.* Còrba que resulta de la revolució d' un punt de la circumferencia, demunt la part convexa o cóncava d' un altre cércle. **Epicidoide**

EPICÓLICH, CA. adj *Ant.* Corresponent a les diverses parts del colon **Epicólico.**

EPICOMA. m *Anat.* Monstre que té dos caps, dels quals l' accesori está aderit pel seu vértix al vértix del principal. **Epicoma**

EPICOMIA. f. *Anat* Monstruositat que consisteix en la superposició de dos caps. **Epicomia.**

EPICOMIÁ, NA. adj. *Anat.* Qué té dos caps sobreposats. **Epicomiano, epicómico.**

EPICÓNDIL. m. *Anat.* Eminencia del cap més petit del húmer. **Epicóndilo** || Entra en la composició de algunes paraules pera designar varis muscles, còm: *epicóndil radial* **Epicóndilo.**

EPICORIÓ. m. *Med.* Membrana del fetus. **Epicorión.**

EPICRANEU. m. Part superior del cap dels insectes. **Epicráneo.**

EPICRASSIS. f. *Med.* Tractament d' algúns mals per remeis que corregeixen paulatinament els humors. **Epicrasis.**

EPICROSSIS. f. *Med.* Grossaria extraordinaria. **Epicrosis.**

EPICUREU, A. adj. Sensual. **Epicúreo.**

EPICURISME. m. Sistema d' Epicuri que feia consistir la felicitat en els plaers intelectuals y la práctica de les virtuts, si bé després s' ha prés com sinónim de sensualisme. **Epicurismo.**

EPICURISTA. m. Amich dels plaers sensuals. **Epicurista.**

EPIDEMIA. f. Peste, maluria, contagi. **Epidemia.** || f. *Met.* Pudrimener, abundor de coses dolentes, molestes, etc. **Peste, epidemia.**

EPIDÉMICH, CA adj. Lo que se refereix a la epidemia. **Epidémico, epidemial.**

EPIDEMUS. m. *Zool.* Prolongació laminosa mès o menys movible qu' existeix a l' interior del tórax dels animals articulats. **Epidemo.**

EPIDERM. m. Lligada ab que 's subjecta un aparell. **Epidermo.**

EPIDERMIAT, DA. adj. Cubert de la epidermis. **Epidermiado.**

EPIDERMIS. m. Membrana exterior del cutis. **Epidermis, cutícula.** || m. *Bot.* El cutis delicat dels cóssos. **Epidermis, epidermia.**

EPIDERMOIDICH, CA. adj. Semblant a la epidermis. **Epidermoideo.**

EPIDESSIS. f. *Med. y Cir.* Aplicació d' un envenat o lligadura. **Epidesis.**

EPIDIDIM. m. *Anat.* Conducte replegat sobre sí meteix que descansa a la vora superior del testícul. **Epidídimo.**

EPIDOSSIS. f. *Med.* Aument de síntomes d' una malaltía. **Epidosis.**

EPÍDOTA. m. *Min.* Mineral de la mena dels silicats hidratats, ab calci, alúmina y ferro. Se 'n ha trovat en varis indrets de Catalunya. **Epídoto.**

EPIFANI. m. Nóm d' home. **Epifanio.**

EPIFANÍA. f. Aparició, manifestació. **Epifanía** || Festivitat que celebra la Iglesia el día 6 de Janer. **Epifanía, Adoración de los santos Reyes.**

EPIFENÓMEN. m. *Med.* Síntoma que 's presenta després de declarada la malaltía. **Epifenómeno.**

EPIFILANT, A. adj. *Bot.* Calificatiu de les plantes que tenen les flors enclavades demunt de les fulles. **Epifilanto.**

EPIFISSARI, A. adj. *Med.* Que presenta 'ls carácters d' una epífissis. **Epifisario.**

EPÍFISSIS. f. *Anat.* Eminencia ossosa separada del cos principal del os per una capa cartilaginosa. **Epífisis.**

EPIFLOGISME. m. *Med.* Inflamació violenta ab tumor y gran calor. **Epiflogismo.**

EPIFLOGOSSIS. f. *Med.* Segón grau de la flogossis. **Epiflogosis.**

EPIFLOSSIS. f. *Bot.* Epidermis dels vegetals. **Epiflosis.**

EPIFONEMA. f. *Ret.* Figura, exclamació sentenciosa que 's posa a la fí de la narració d' alguna cosa. **Epifonema.**

EPIFRAGMA. m. *Bot.* La membrana transversal que enclóu l' urna d' algunes molses. **Epifragma.**

EPIFRAGMÁTICH, CA. adj. Que presenta 'ls carácters del epifragma. **Epifragmático.**

EPÍFRASIS. f. *Ret.* Figura per la qual s' afegeix un o més periodes pera explanar idees accessories y més o menys importantes al assumpte, quant els oients han pogut creure's qn' estava del tot aclarat y terminat. **Epífrasis.**

EPIGASTRALGIA. f. *Med.* Dolor al epigastri. **Epigastralgia.**

EPIGASTRI. m. Part de la regió superior del ventre, situada entre 'ls hipocondris. **Epigastrio.**

EPIGASTRICH. adj. *Anat.* Lo pertanyent o relatiu al epigastri. **Epigástrico.**

EPIGASTROCEL. f. *Med.* Trencadura en la que 'l ventrell se pr senta al través d' una separació de fibres aponeurótiques de la part superior de les parets abdominals. **Epigastrocele.**

EPIGENESSIS. f. *Med.* Sistema pêl qual s' explica la formació dels cossos organisats per una addició succesiva de parts. **Epigenesis.** || Conjunt de síntomes durant el curs d' una malaltía. **Epigenesis.**

EPIGENESSISTA. s. *Med.* Qui segueix el sistema de la epigenesis. **Epigenesista.**

EPIGENIA. f. *Min.* Fenómen que consisteix en mudar un crestall de naturalesa química, sense variar de forma. **Epigenia.**

EPIGÉ, NA. adj. Que presenta 'l fenómen de la epigenia. **Epígeno.**

EPIGÉU, A. adj. *Hist. Nat.* Que creix demunt la terra. **Epigeo.**

EPIGÍ, NA. adj. *Bot.* Que neix a l' ovari. **Epigino.**

EPIGINIA. f. *Bot.* Estat d' una planta de filaments o corola epigina. **Epiginia.**

EPIGINÓNIM, A. adj. *Med.* Que sobrevé durant el curs d' una malaltía. **Epiginónimo.**

EPIGLÓTICH, CA. adj. Pertanyent a la epiglotis. **Epiglótico.**

EPIGLOTIS. f. *Anat.* Llengüeta que tapa 'l canó de la respiració pera que 'l menjar y 'l beure no entrin al pulmó. **Epiglotis.**

EPIGLOTITIS. f. *Med.* Inflamació de la epiglotis. **Epiglotitis.**

EPIGMA. m. *Med. ant.* Instrument que s' usava abans pera reduir la luxació del húmer. **Epigma.**

EPIGNATIÁ, NA. adj. Que presenta la monstruositat dita epignatis. **Epignatiano.**

EPIGNATIS. f. *Med.* Implantació monstruosa d' un segón cap sobre la barra d' un altre. **Epignatis.**

EPIGNAT. m. *Med.* Monstruositat que consisteix en un cap accesori incomplert y mòlt mal format, que 's trova unit al paladar del cap principal. **Epignato.** || m. *Anat.* Os sessamoideu, plá, curt, grós, rodó, colocat devant del genoll a l'espessor del tendó comú als muscles extensors de la cama. **Rótula, epigonato.**

EPÍGON. m. *Med.* Mena d' emplastre. **Epígono.** *Bot.* Cuberta que per un costat rodeja les parts sexuals de les plantes. **Epígono.**

EPÍGRAF. m. Sentencia o inscripció que solen posar els escriptors pera distingir llurs escrits dels altres. **Epígrafe.**

EPIGRAFÍA. f. Ciencia quin obgecte és conéixer o interpretar les inscripcións. **Epigrafía.**

EPIGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la epigrafía. **Epigráfico.**

ESTIL EPIGRÁFICH. *Estilo epigráfico.*

EPIGRAFISTA. m. Qui está versat en la epigrafía. **Epigrafista.**

EPIGRAMA. m. Composició poética, breu y aguda, en alabansa, burla o vituperi. **Epigrama.** || *Met.* Pensament de qualsevol género, expressat ab brevetat y agudesa, ja sigui en vers o en prosa, ja en escrits o en la conversació, especialment quan enclou burla o bè sátira enginyosa. **Epigrama.**

EPIGRAMATARI, A. adj. Lo que pertany a l' epigrama. **Epigramatario.**

EPIGRAMÁTICAMENT. adv. m. D' una manera epigramática. **Epigramáticamente.**

EPIGRAMÁTICH, CA. m. y f. Qui compón epigrames. **Epigramático, epigramatista.**

EPIGRAMATISAR. v. a. Compondre epigrames. **Epigramatizar.**

EPIGRAMATISTA. m. y

EPIGRAMISTA. m. EPIGRAMATARI.

Epilacna

EPILACNA. f. *Entom.* Insectes coleópters clavicornis dels coccinélits. **Epilacna.**

EPILANCE. f. Mena d' epilepsia que ataca als aucells de caça. **Epilance.**

EPILATORI, A. adj. Que fa caure 'l pel o 'l cabell. **Depilatorio.**

EPÍLECH. m. Recapitulació breu de lo que s' ha dit. **Recapitulación, epílogo.** || Conjunt, compendi. **Epílogo.** || Ultima part d' algunes obres dramátiques y noveles, deslligada fins a cert punt de les anteriors, y en la qual se representa una acció o bè 's refereixen certs fets que son conseqüencia de l' acció principal o hi están relacionats. **Epílogo.**

EPILEPSIA. f. Mal de sant Pau. **Epilepsia.**

EPILEPSIFORME. adj. Que presenta 'l carácter de l' epilepsia. **Epilepsiforme.**

EPILÉPTICH, CA. adj. Qui pateix epilepsia y lo que hi pertany. **Epiléptico, epiléctico.**

EPILOBI. *Bot.* Planta onagrácea, de les epilobies, ab flors vermelles y algunes vegades grogues, a les axiles de les fulles. Les llevors tenen, en una capsa quadríloqüa, pels sedosos. **Epilobio.**

Brot d'epilobi

EPÍLOCH. m. EPÍLECH.

EPILOGACIÓ. f. EPÍLECH.

EPILOGAL. adj. Resumit, compendiat. **Epilogal.**

EPILOGAR. v. a. Recapitular, compendiar. **Epilogar.**

EPILOGAT, DA. p. p. **Epilogado.**

EPILOGISME. m. *Astron.* Cómput, cálcul. **Epilogismo.**

EPÍMER. m. *Entom.* Peça lateral de cada segment del tórax als insectes hexápodis. **Epímero.**

EPIMETRAL. adj. *Bot.* Pertanyent a l' epímetre. **Epimetral**

EPÍMETRE. m. *Bot.* Part que rodeja l' ovari de les flors per un costat. **Epímetro.** || *Mar.* Part del cárrech que 's permetía portar a un pilot. **Epímetro.** || Recárrech que afegíen abans a les contribucións y que servía pera pagar als recaudadors **Epímetro.**

EPIMÉTRICH, CA. adj. *Poét.* Que no 's pot cantar. **Epimétrico.**

EPIMETRISME. m. Artifici oratori per medi del qual se fan presents a l' auditori varis punts dels ja esmentats. **Epimetrismo.**

EPÍMONE. f. *Ret.* Figura que 's comet quan en alguna composició poética 's repeteix mòltes vegades una meteixa sentencia o vers. **Epímone.**

Epinefel

EPINEFEL. m. *Ict.* Peixos acantoptérigis que arriven a tindre un metre de llargaria, éssent el seu tipus l' *epinephelus gigas*, del Mediterrá. **Epinefelo.**

EPINEFRITIS. f. *Med.* Inflamació de les cápsules supra-renals. **Epinefritis.**

EPINÍCTIDES. f. *Med.* Erupció cutánea d' unes pústules que molesten més de nit que de día. **Epiníctides.**

EPIODONT. m. *Zool.* Mamífer del genre delfí. **Epiodonte.**

EPIPAROXISME. m. *Med.* Paroxisme freqüent, còm afegit a la malaltía. **Epiparoxismo.**

EPIPECIÓLICH, CA. adj. *Bot.* Se diu de les estípules quan s' adereixen a la part de dalt del peciolo. **Epipecióleo.**

EPIPEDROMETRÍA. f. *Geom.* Mida de figures geométriques que s' apoien demunt la meteixa base. **Epipedrometría.**

EPIPÉTAL, A. adj. *Bot.* Epítet de la flor quins filaments neixen dels pétals. **Epipétalo, epipetáleo.**

EPIPETALIA. f. *Bot.* Estat d' una planta que té 'ls filaments units a la corola. **Epipetalia.**

EPIPETALÍ, NA. adj. *Bot.* EPIPÉTAL.

EPIPLEROSSIS. f. *Med.* Grossor extraordinaria. **Epiplerosis.**

EPIPLOCELE. f. *Med.* Trencadura del epiplón a la illada. **Epiplocele.**

EPIPLOCOMISTA. s. y adj. *Med.* Qui té 'l ventre mòlt voluminós. **Epiplocomista.**

EPIPLÓ. m. *Med.* Doble fulla membranosa formada per una prolongació del peritoneu y que 's trova flotant a la superficie dels budells. **Epiplón.** || —CÓLICH. Apéndix que s' extén pêl llarch del cular ascendent. **Epiplón-cólico.** || — GASTRO-CÓLICH. Apéndix del epipló que s' extén desde la gran corbatura del ventrell fins al cular. **Epiplón-gástrico-cólico.** || —GASTRO-ESPLÉNICH. Apéndix del epipló que desde les vores de la cisura del braç s' extén fins a la cara posterior del ventrell. **Epiplón-gastro-esplénico.** || —GASTRO-EPATICH. Apéndix del epipló que s' extén desde 'l costat dret del cardies fins a l' extremitat corresponenta a la cisura del fetge. **Epiplón gastro-epático.**

EPIPLO ENTEROCELI. f. *Med.* Trencadura del budell y del epiplón. **Epiplo-enterocele.** || —ISQUIOCELI. La del epiplón per l' escotadura isquiática. **Epliplo-isquiocele.** || — MEROCELI. La del epiplón per l' arcada crural. **Epliplo-merocele** || —ESQUIOCELI. La del epiplón dintre del escroto. || **Epliplo-esquiocele.**

EPIPLOITIS. f. *Med.* Inflamació del epiplón. **Epiploítis.**

EPIPLÓNFAL. m. *Med.* Trencadura del epipló pêl melich. **Epiplónfalo.**

EPIPLOSQUIOCELI. m. *Med.* Trencadura del epipló que baixa fins dins del escroto. **Epiplosquiocele.**

EPIPLOSSARCÓNFAL. m. *Med.* Epiplónfal complicat ab algún carnot. **Epiplosarcónfalo.**

EPÍPOCH, GA. adj *Bot.* Calificatiu de les plantes que tenen les arrels plenes de fibres a manera de barba. **Epípogo**

EPIPOLASSIS. f. *Med.* Fluctuació dels líquits. **Epipolasis.**

EPÍPOT. m. *Bot.* Tubércul que neix al cim del peduncul d' algunes plantes. **Epípodo.**

EPIPTERI, A. adj. *Bot.* Que s' allarga en forma d' ala, parlant de certes plantes. **Epiptéreo.**

EPIPTERIGI, A. adj. *Bot.* Que creix a les molses y falgueres. **Epipterigio.**

EPIQUEIA. f. Prudenta y moderada interpretació de la llei segóns les circunstancies del temps, llóch y persona. **Epiqueya.**

EPIQUEREMA. f *Lóg.* Silogisme quines proposicións van acompanyades de llurs corresponentes probes. **Epiquerema.**

EPIQUIL, A. adj. *Bot.* Funda de les plantes orquidies quan están dividides en dues. **Epiquilo.**

EPIQUIT, A. adj. *Bot.* Calificació dels bolets que neixen a les runes o a les terres que deixen les riuades. **Epiquito.**

EPIREL. m. Oli empireumátich. **Epirelo.**

EPIRÍS, A. adj. *Bot.* Que neix à les arrels d' un' altra planta. **Epirizo.**

EPIRREA. f. *Med.* Acumulació d' humors a alguna part del còs **Epirrea.**

EPIRREOLOGÍA. f. Part de la botánica que tracta de la influencia dels agents exteriors. **Epirreología.**

EPISCOPAL. adj. Pertanyent al bisbe. **Episcopal.** || Llibre ont s' hi contenen les cerimonies y oficis propis dels bisbes. **Episcopal.**

EPISCOPALITATS. f. pl. Rendes, beneficis o temporalitats anexes al bisbat. **Episcopalidades.**

EPISCOPAT. m. L' ordre y dignitat de bisbe. **Episcopado.** || Época y duració del govern d' un bisbe determinat. **Episcopado.** || El conjunt de bisbes de tot el mon católich o 'l d' una nació. **Episcopado.**

EPISCOPISA. f. La dona qu' a la primitiva Iglesia desempenyava certes funcións, sense exercir jurisdicció episcopal. **Episcopisa.**

EPISCOPOLI. m. Catálech y serie dels bisbes d'alguna Iglesia o relació de la vida dels meteixos. **Episcopolio.**

EPISCOPOLOGI. m. Catálech, serie dels bisbes de alguna Iglesia. **Episcopologio, episcopolio.**

EPISPADIES. m. Situació anormal de l' obertura del canal de la uretra. **Epispadias.**

EPISPÁSTICH, CA. adj. *Med.* Se diu de les substancies que, aplicades a la pell, causen dolor o inflamació. **Epispástico.**

EPISPERMA. m. *Bot.* Tegument particular de la llevor. **Episperma, epispermis, epispermo.**

EPISPORANGI. m. Tegument dels cossos reproductors de les falgueres. **Episporangio, episporango.**

EPISQUESIS. f. *Med.* Suspensió d' una evaquació natural. **Episquesis.**

EPISSEMACIA. f. *Med.* Primer atach d' una malaltía. **Episemacia.**

EPISSINANGINA. f. *Med.* Interceptació de la deglució. **Episinangina.**

EPISSINTENISME. m. Sistema o doctrina dels epissintétichs. **Episintenisme.**

EPISSINTÉTICH, CA. s. y adj. *Med.* Partidari de una secta médica, quin obgecte era conciliar els principis de la escola metodista ab els de la empírica y la dogmática **Episintético.**

EPISSIOSELE. m. *Med.* Trencadura dels grans llabis. **Episciocele.**

EPISSIORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia pêls grans llabis. **Epissiorragia.**

EPISSODI. m. Digressió. **Episodio.** || *Poét.* Acció secundaria y còm extranya de la principal d' un poema, mes ab conexió y dependencia d' ella. **Episodio.**

EPISSODIAR. v. a. Contar epissodis. **Episodiar.**

EPISSÓDICH, CA. adj. Lo que pertany al epissodi. **Episódico.**

EPISTACIÓ. f. Picadura d' una cosa pastosa al morter. **Epistación.**

EPISTAMINAL. adj. *Bot.* Que neix als filaments de les flors. **Epistaminal.**

EPISTAMINIA. f. *Bot.* Estat d' una planta quins filaments estaminals ixen dels pistils. **Epistaminia.**

EPISTASSIS. f. *Med.* Materia que sura demunt dels orins. **Epistasis.**

EPISTAXIS. f. *Med.* Fluix de sanch pêl nas. **Epistaxis.**

EPISTERNÓ. m. Peça situada a cada costat del esternó dels insectes exápots. **Episternón.**

EPISTILBITA. f. *Min.* Varietat d' estilbita que conté cals y sosa. **Epistilbita.**

EPÍSTOLA. f. La part de la missa després de les primeres oracións, y abáns del gradual. **Epístola.** || L' ordre sagrat del subdiaconat. **Epístola.** || CARTA, 1.

EPISTOLAR. adj. Pertanyent a la epístola. **Epistolar.**

EPISTOLARI. m. Llibre que conté les epístoles. **Epistolario.**

EPISTOLER. m. El sacerdot qu' a algunes iglesies té la obligació de cantar la epístola **Epistolero** || SUBDIACA.

EPISTOLÓGRAF. m. Escriptor d' epístoles. **Epistológrafo.**

EPISTOLOGRAFÍA. f. Carácter d' escriptura egipciaca. **Epistolografía.**

EPÍSTOM. m. *Entom.* Part del cap dels insectes que 's trova sota la boca. **Epístomo.**

EPISTRÓFEA. f. *Anat.* Segona vértebra cervical. **Epistrófea.**

EPITAFI. m. Inscripció gravada a la llosa d' un sepulcre. **Epitafio.**

EPITAFISTA. s. Qui compón o esculpeix epitafis. **Epitafista.**

EPITALAM. m. *Ant.* Cant o himne fet en celebritat d' alguna boda. **Epitalamio.**

EPITALAMI. m. y

EPÍTASIS. f. *Med.* Comensament d' un atach. **Epítasis.**

EPITELI. m. *Anat.* La epidermis que cubreix les membranes mucoses. **Epitelio.**

EPITERAPENSIS. f. *Ret.* Figura que consisteix en dónar el cop de gracia al adversari quan aquést ja esperava una formal retractació. **Epiterapensis.**

EPÍTET. m. Adjectiu qu' expressa la qualitat del substantiu ab qui 's junta. **Epíteto.**

EPITÉTICH, CA. adj. Plé d' epítets. **Epitético.**

EPITETISME. m. *Ret.* Figura consistenta en modificar una idea principal per un' altra d' accessoria. **Epitetismo.**

EPITETOMANÍA. f. Manía d' acumular epítets. **Epitetomanía.**

EPITETOMANIÁTICH, CA. s. y adj. Afectat de epitetomanía. **Epitetómano, epitetomaníaco.**

EPÍTIMA. f. *Fam.* Confortatiu que s' aplica exteriorment al cor o al fetge. **Epítima.**

EPITIMAR. v. a. *Med.* Posar epítimes, apósits, etc., a alguna part del cós. **Epitimar.**

EPÍTOM. m. Resumen, compendi. **Epítome, recapitulación.**

EPITOMAR. v. a. **Compendiar.**

EPITROCASME. m. *Ret.* Figura que consisteix en acumular móltes idees en poques paraules. **Epitrocasmo.**

EPITROCLEA. f. *Med.* Tuberositat interna del húmer. **Epitróclea.**

EPITROCLI, A. adj. Propi de la epitroclea. **Epitroclo.** || Entra en la composició d' altres paraules pera designar diferents muscles. **Epitroclo.**

EPIXIL, A. adj. Que creix y viu a la fusta. **Epixilo.**

EPIXIT. adj. *Bot.* Se diu dels bolets que creixen sobre les runes o munts de terra deixats per les crescudes dels rius, etc. **Epixito.**

EPIZOARI, A. adj. Se diu del animal que viu com parásit al cos d' un altre animal. **Epizoario.**

EPIZOICH, CA. adj. S' aplica al terreno primordial qu' es superior al que conté despulles o restes de cossos orgánichs. **Epizoico.**

EPIZOONOSOLOGÍA. f. Historia de les epizooties. **Epizoonosología.**

EPIZOOTIA. f. Malaltía que ataca a una o varies menes d' animals per una causa general y transitoria. Es lo meteix que la epidemia pera l' home. **Epizootia.**

EPIZOÓTICH. adj. Pertanyent o relatiu a la epizootia. **Epizoótico.**

ÉPOCA. f. Punt notable, fixo y determinat de temps, desde 'l qual se comensen a contar els anys, còm: *la del neixement de Jesucrist.* **Época.** || Periode de cert temps, notable pels fets históricHs que hi han ocorregut. **Época.**

ÉPODI. m. *Poes.* El derrer vers d' una estrofa repetit varies vegades. **Épodo.** || La tercera part o fí de la oda. **Épodo.**

EPÓMIDA. f. Part superior de la neulella **Epómida.**

EPOMIDÓPTER. m. *Entom.* Género d' insectes himenópters que tenen una part escatosa al neixement de les ales. **Epomidóptero.**

EPOMÓFOR, A. adj. Que tè taques negres a la esquena. **Epomófaro.**

EPÓNFAL. m. Medicament que s' aplica demunt del melich. **Epónfalo.**

EPÓNIM, MA. adj. Que s' aplica al héroe o persona que dóna 'l seu nòm a un poble, tribu, ciutat o época. **Epónimo.**

EPOPEIA. f. Poema en que 's descriu l' acció mès il-lustre d' un héroe. **Epopeya.**

EPSOMITA. f. *Min.* Sulfat nadiu de magnesia que 's trova a la superficie de lo terra. **Epsomita.**

EPULIA. f. *Med.* Tumoret carnós que sol ferse a les genives. **Epulia.**

EPULÓTICH, CA. adj. *Med.* Que pella, que tanca les llagues o ferides. **Epulótico.**

EQUABLE. adj. *Mat.* El moviment ab que 'ls cossos caminen espais iguals en igualtat de temps. **Ecuable.**

EQUACIÓ. f. *Astron.* Diferencia que hi há entre la vertadera situació d' un astre y la seua situació aparent. **Ecuación.** || *Alg.* L' acció d' igualar. **Igualación, ecuación.**

EQUADOR. m. y

EQUATOR. m. *Ant.* Cercle máxim de la esfera, que dista igualment dels dos póls del mon. **Ecuador.**

EQUATORIAL. adj. Relatiu o pertanyent al Equador. **Ecuatorial.**

EQUEBERTIJA. f. *Min.* Substancia composta de sílex, alúmina, cals, óxit de ferro y sosa. **Equebertija.**

EQÜESTRE. adj. Lo que pertany al cavaller, exercici u ordre de cavallería. **Ecuestre.**

EQUIAMPLE, A. adj. Igualment ample en tota la seua extensió. **Equiancho, equiamplio.**

EQUIÁNGUL. adj. *Geom.* D' ángüls iguals. **Equiángulo.**

EQUIAXI, A. adj. *Min.* D' eixs iguals. **Equiaxio.**

EQUICOSTAT, DA. adj. De costats iguals. **Equicósteo.**

EQUICRURAL. adj. De cames iguals. **Equicrural.** || De costats iguals. **Equicrural.**

EQUIDI, A. adj. Pertanyent al cavall. **Equídeo.**

EQUÍDICH, CA. adj. De distintes y oposades proporcións en totes les seues parts. **Equídico.**

EQUIDIFERENT, A. adj. Que presenta diferencies iguals entre sí. **Equidiferente.**

EQUIDILATAT, DA. adj. Igualment dilatat. **Equidilatado.**

EQUIDISTANCIA. f. Distancia igual. **Equidistancia.**

EQUIDISTANT. p. p. Igualment distant. **Equidistante.**

EQUIDISTAR. v. a. Distar igualment dues o més coses d' una tercera. **Equidistar.**

EQUIDNITA. f. *Min.* Mena de pedra que té 'l color semblant al de la pell del escorsó. **Equidnita.**

EQUIFORME. adj. De forma igual. **Equiforme.**

EQUILÁTER. adj. *Geom.* Que té 'ls costats iguals. **Equilátero, equiláter.**

EQUILATERAL. adj. Se diu de les petxines que al obrirse dónen dues meitats iguals. **Equilateral.**

EQUILIBRAR. v. a. Posar una cosa en equilibri ab un' altra. **Equilibrar.** || *Met.* Fer qu' una cosa no excedeixi a un' altra, mantenintles proporcionalment iguals. **Equilibrar.**

EQUILIBRAT, DA. p. p. **Equilibrado.**

EQUILIBRI. m. Igualtat de pes, de balansa. **Equilibrio.** || adj. S' aplica als cossos que tenen igual moviment y pesen igual. **Equilibre**

EQUILIBRISME. m. Art de m ntindre les coses equilibrades. **Equilibrismo.**

EQUILIBRISTA. m. La persona práctica en fer equilibris. **Equilibrista.**

EQUIMOSARSE. r. *Med.* Cubrirse d' equimosis. **Equimosarse.**

EQUIMOSAT, DA. adj Se diu de les parts del cos que pateixen o han patit d' equimosis **Equimosado.**

EQUIMOSIS. m. *Med.* Taca negrenca o groguenca de la pell o dels órgans interns, que resulta de la extravasació de la sanch a consequencia d' un cop, de una lligadura forta, o d' altres causes. **Equimosis.**

EQUIMULTÍPLICES. adj. *Arit.* Nombres que contenen igual nombre de vegades d' altres a qui 's refereixen. **Equimultíplices.**

EQUINANCIA. f. *Med.* Inflamació de les glándules de la gargamella. **Angina, esquinencia, garrotillo.**

EQUINANTITA. f. Erissó fósil. **Equinantita.**

EQUINAUT. m. *Zool.* Especie d' erissó de mar. **Equinauto.**

EQUINUS. m. *Zool.* Mena de castanya de mar. **Equino.** || adj. Lo concernent al cavall. **Equino.**

EQUINOCCI. m. El temps en que 'ls díes son iguals a les nits. **Equinoccio.** || *Náut.* Temporal que 's sol experimentar a algunes regións quan s' acosta qualsevol dels dos equinoccis. **Equinoccio.**

EQUINOCCIAL. adj. Lo que pertany al equinocci. **Equinoccial.**

EQUINODERM, A. adj. *Zool.* Que tè la pell cuberta de tubérculs, punxes o espines. **Equinodermo, equinodermario.**

Equinópsit

EQUINÓFIL, A. adj. Calificació de certs bolets que creixen a la closca de les castanyes. **Equinófilo.**

EQUINOFTALMÍA. f. *Med.* Inflamació de la part peluda de les pálpebres. **Equinoftalmía.**

EQUINÓPSIT. m. *Bot.* Plantes tropicals, del genre *ceri* que 's conreuen als jardins d' Europa. **Equinósido.**

EQUINORRÍ. m. *Ictiol.* Peixos condropterigis esqualits de la familia dels equinorrinits, essent el seu tipus l' anomenat *equinorrinus espinosus* del Mediterrá. **Equinorrino.**

Equinorrí

EQUINOSTOM, A. adj. Que té la boca erissada de dents. **Equinóstomo.**

EQUINUR, A. adj. Que té la qüa erissada d' espines o punxes. **Equinuro.**

EQUIPAR. v. a Proveir a algú de lo necessari, sobre tot pera'l seu us personal. **Pertrechar, equipar, proveer.**

EQUIPARACIÓ. f. Comparació de dues coses que se considerens iguals. **Comparación, equiparación.**

EQUIPARAR. v. a. Comparar dues coses entre sí considerantles iguals. **Equiparar.**

EQUIPARAT, DA. p. p. **Equiparado.**

EQUIPAT, DA. p. p. **Equipado.**

EQUIPATGE. m. Conjunt de coses que pera l' us personal se porten quan un va de viatge. **Equipaje.**

EQUIPATJAR. v. a. **Equipar.**

EQUÍPEDO, A. adj. *Zool.* De peus o cames iguals. **Equípedo.**

EQUIPOLAT. adj. *Blas.* Se diu de la part del escut que forma taulell d' escachs ab nou casetes. **Equipolado.**

EQUIPOLENCIA. f. *Log.* **Equivalencia.**

EQUIPOLENT o **EQUIPOL-LENT.** adj. EQUIVALENT.

EQUIPONDERAR. v. a. Tindre una cosa igual pes qu' un' altra. **Equiponderar.** || Fer de manera que dues o més coses pesin lo meteix les unes que les altres. **Equiponderar.**

EQUISETAT. m. *Quím.* Combinació del ácit equisétich ab una base. **Equisetato.**

EQUISÉTICH, CA. adj. Calificació d' un ácit que's trova a la planta dita *qüa de cavall.* **Equisético.**

EQUISET. m. *Bot.* QUA DE CAVALL.

EQUISSONANCIA. f. Consonancia de dos sons semblants entre si. **Equisonancia.**

EQUITABLE. adj. *Ant.* EQUITATIU.

EQUITABLEMENT. adv. m. *Ant.* EQUITATIVAMENT.

EQUITACIÓ. f. Art de montar y menar bé 'l cavall. **Equitación.**

EQUITAR. v. a. Montar ab art y mestría a cavall. **Equitar.**

EQUITAT. f. Igualtat, rectitut. **Equidad.** || Moderació en l' aplicació de les lleis, atenentse més a la intenció del llegislador que no pas a la lletra de la llei. **Equidad.** || Moderació en el preu. **Equidad.**

PERSONA DE MOLTA EQUITAT. La qu' es ben intencionada, benigne y recte. *Persona, sujeto de grande equidat.*

EQUITATIU, VA. adj. Qui obra ab equitat. **Equitativo.** || Lo que 's fa d' una manera justa. **Equitativo.**

EQUITATIVAMENT. adv. m. Ab equitat. **Equitativamente.**

EQUIVALENCIA. f. Igualtat de preu, de mérit, de us, de significació, etc. **Equivalencia.**

EQUIVALENT. adj. Lo qu' equival. **Equivalente.**

EQUIVALDRE. v. n. Tindre igual preu, valor, us o significació una cosa qu'un'altra. **Equivaler.**

EQUIVALP, VA. adj. De valves iguals. **Equivalvo.**

EQUIVOCACIÓ. f. Erro, engany involuntari que consisteix en pendre una cosa per altra. **Equivocación.**

EQUIVOCADAMENT adv. m. **Equivocadamente.**

EQUIVOCAR. v. a. y n. Pendre, entendre una cosa per altra o en sentit diferent. També s' usa còm recíproch. **Equivocar.**

EQUIVOCAT, DA. p. p. **Equivocado.**

EQUÍVOCH. m. Paraula que significa diferentes coses. **Equívoco, homónimo.** || adj. Lo que pot entendre 's de diferentes maneres. **Equívoco.**

JUGAR L' EQUÍVOCH. fr. Usar una paraula en diferents sentits. *Jugar del vocablo.*

ER. f. Pronunciació de la lletra catalana R. **Erre.**

ÈR. m. *Bot.* Planta de la familia de les lleguminoses que fá un llegum escairat y blanquinós còm una vessa petita, y serveix pera la manutenció dels bous y altres bestiars. **Yero, yervo, herén.** || La llevor o grana de dita planta. **Ervilla.**

ERA. f. El punt desde que 's comensa 'l còmput dels anys. **Era.** || Cert temps, temporada. **Era.** || Troç de terra ben plana y atapaida, o be enrajolada o empedrada ont s' hi baten els grans y llegums. **Era.** Espai de terra que ocupa un edifici. **Área.**

ERA CRISTIANA O DE CRIST O COMUNA. El cómput d' anys desde 'l neixement de Jesucrist. *Era cristiana, de Cristo, común ó vulgar.*

A LA ERA PRESENT. *Loc.* El temps en que nosaltres vivím. *En la era presente.*

TREURE DE L' ERA fr. Acavar de recullir a l' Agost el gra que hi havía. *Alzar, levantar las heras.*

ERABLE. m. *Bot. Ant.* ACHS. **Arce, arcén.**

ERADA. f. BATUDA.

ERADICACIÓ. f. *Med.* Cura radical d' una malaltía. **Eradicación.**

ERAGROSTIT. f. *Bot.* Plantes gramínees de les festucees anyals, ab espiguetes formant raïms ramificats. **Eragrostide.**

Brot d' eragrostit

ERANTEM. m. *Bot.* Plantes acantacees de les erantemes ab més de quaranta menes fructecentes ab flors acompanyades de bractees oposades. **Erantemo.**

Brot d' erantém

ERARI. m. Tresor públich y 'l lloch ont se guarda. **Erario.**

ERARI REIAL. Els diners del rei. *Erario real, arcas reales.*

ERASME. m. Nóm propi d' home. **Erasmo.**

ERAU. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Llesp, prov. de Lleida.

ERBASABINA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Ortoneda, prov. de Lleida.

ERBERA. *Geog.* Caseríu del terme d' Azanuy, provincia d' Osca.

ERBÚA. f. *Min.* Fundent argilós del mineral de ferro. **Erbúa.**

ERBUSOLS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinsá; és a la vora de la riera dels Prats.

ERDAO. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és dalt d' un turó y té 409 hab.

ERDÓ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sarroca de Bellera, prov. de Lleida.

ERECCIÓ. f. Institució, fundació d' alguna cosa. **Erección.** || Estat d'una cosa fluixa que's posa tivanta o tiesa. **Erección.**

ERECTIL. adj. Que té facultat de posarse en erecció. **Eréctil.** || Que causa erecció. **Eréctil.**

ERECTILITAT. f. Qualitat de lo eréctil. **Erectibilidad.**

ERECTOR. m. m. **Fundador.** || adj. Se diu dels muscles que produeixen la erecció d' alguna part del cos. **Erector.**

EREGIR. v. a. **Erigir.**

EREMÍTICH, CA. adj. Lo que pertany al solitari o ermitá. **Eremítico.**

EREMODICIA. f. *For.* Condemnació en rebeldía. **Eremodicia.**

ÉREU, A. adj. Qu' és de bronze o d' arám. **Éreo.**

ERER. m. Garbell d' espart o jonchs. **Juera.**

ERES (Les). *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de la Vall de Castellbó, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. munpal. d' Aramunt, prov. de Lleida. || — (DE SANT JOAN). *Geog* Caseríu del dist. munpal. d' Orcau, provincia de Lleida.

ERESSUÉ. *Geog.* Aldea del terme de Benasch, provincia d' Osca.

ERETAMENT. m. *Ant.* y

ERETATGE. m. *Ant.* **Herencia.**

ERETISME. m. *Med.* Tensió violenta de les fibres, que impideix el moviment natural. **Eretismo.**

ERGOTINA. f. Materia pudenta que s' extreu del ségol corromput. **Ergotina.**

ERGOTISAR. v. a. Fer us del sistema d' argumentació silogística. **Ergotizar.**

ERGOTISME m. Sistema d' argumentació silogística. És denominació despreciativa dónada a aital sistema pêls seus adversaris. **Ergotismo.** || Malaltía produida per l' us del ségol que s' ha tornat orb. **Ergotismo.**

ERGOTISTA. adj. Qui usa 'l sistema d' argumentació silogística. **Ergotista.**

ERGOTÍSTICH, CA. adj. *Med.* Relatiu al ergotisme. **Ergotístico.**

ERGULL. m. *Ant.* ORGULL.

ERICACI, ERICÁCEA. adj. y s. *Bot.* Nòm apropiat a les plantes dicotiledónees, arbustes de fulles alternes y flors més o menys vistoses, de cálcer persistent, partit en varies parts. **Ericáceo, ericácea.**

ERICACEES: *a*, erica; *b*, antera; *c*, pistil.

ERIDAN. m. *Astron.* Una de les constelacións australs. **Eridano.**

ERIFIA. f. *Zool.* Crustacis decapots, braquiures, ab ulls mòlt separats l' un de l' altre. **Erifia.**

Erifia

ERIGER. m. *Bot.* Plantes corimbíferes contenint bastanta potassa quan se cremen. **Erigero.**

ERIGIR. v. a. Fundar, instituir, alsar un temple, una estatua, etc. **Erigir.**

ERIGIRSE. v. r. APROPIARSE.

ERIGIT, DA. p. p. **Erigido, dedicado.**

ERIGONA. f. *Astron.* Constelació de la Canícula, qu' és prop de la de Vírgo. **Erigonio.**

ERILAVALL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Barruera, prov. de Lleida. || — (PORT D'). *Orog.* Pas a 1,955 metres d' altitut, entre les valls del Noguera Ribagorsana y la de Caldes, prov. de Lleida. || — (PUIG D'). Puig de la serra de Colls, entre 'l Noguera Ribagorsana y la riera de Caldes, prov. de Lleida.

Brot d' eriger

ERILL. *Biog.* Baróns de la noblesa catalana de la Etat mitja, quin castell senyorial era a la vila d' Anglesola, contra 'l qual s' hi endreçá formidable somatent desde Barcelona, ab la bandera de santa Eularia, el día 8 de Mars de 1448, a causa d' haver'hi dónat acolliment a distints malfactors el baró Joan Roger. El poeta mallorquí Benet Espanyol va compondre una excelenta obra en vers a la memoria d'en Pere d'Erill, dedicada a la baronesa viuda na Joana d' Erill.

— (ARNAU). *Biog.* Poeta catalá de les derreríes de la catorsena centuria y comensos de la següenta, de quina obra individual ne resta mostra al *Cançoner* de Saragossa.

— (JAUME D'). *Biog.* Cavaller catalá del sigle XVII, que durant la guerra dels segadors se va portar valerosament, defensant la vila de Flix, sitiada pêl castellá Garay, qui 's va veure obligat a marxár, ab tot y que 'l baró d' Erill contava ab poca gent y encara ab la seu gran majoría malalts (1643).

ERILL-CASTELL. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Malpás, prov. de Lleida.

ERIMOIDES. m. *Med.* Sediment que fá l' orina. **Erimoides.**

ERINITA. f. *Min.* Hidro silicat d' alúmina de color vermellós, rogench opach, de brill reïnós y infusible a la flesca. **Erinita.**

ERINYÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Serradell, prov. de Lleida.

ERISSAMENT. m. Acte y efecte d' erissarse. **Despeluzamiento, despeluzno, erizamiento.**

Brot d'eríssim

ERISSAR. v. a. Alsar, posar aspre y dret el cabell. **Erizar.**

ERISSARSE. v. r. Alsarse, entortoligarse 'ls cabells a causa d' una gran por o espant. **Despeluzarse, erizarse, espuluznarse.** || Alsarse, entortolligarse. **Erizarse, enroscarse.**

ERISSAT, DA. p. p. **Erizado, espeluznado, despeluznado.**

ERÍSSIM. m. *Bot.* Plantes crucíferes de les sisimbries, de fulla estreta y flors grogues. **Erísimo, hierba de los cantores.**

ERISSIPELA. f. Inflamació de la sanch detinguda als vasos del cutis. **Erisipela, erisipula.**

ERISSÓ. m. *Zool.* Animal quadrúpet cubert de púes punxagudes. **Erizo.** || Erissó de mar, s' anomena un radiat vivent, esférich, aixafat, cubert per una crosta calissa plena de púes mòlt primes y moventes. **Erizo de mar.** ||

Erissóns de mar a les roques

CASTANYA DE MAR. || *Ant.* La closca exterior de la castanya. **Erizo.**

ERIST. *Geog.* Aldea del terme de Benasch, prov. de Osca.

ERITATGE. m. *Ant.* HERENCIA.

ERITEMA. f. *Med.* Inflamació superficial de la pell, que 's cubreix de taques rojenques. **Eritema.**

ERITEMOIDE. adj. *Med.* Calificació d' una varietat de brians **Eritemoide.**

ERITREA. f. *Bot.* Centaura petita. **Eritrea.**

ERITREU, A. adj. Que pertany al mar Roig. **Eritreo.**

ERITRÍ, NA. adj. De color roig. **Eritrino.**

ERLANITA. f. *Min.* Varietat de granat. **Erlanita.**

ERM. m. Desert, llóch solitari. **Yermo.** || adj. Inhabitat, desert. **Yermo.** || Dit del camp que no 's conreua. **Yermo, calmo, erial, eriazo.**

ERMAR. v. a. *Ant.* Desolar, deixar erma alguna cosa. **Yermar, ermar.**

ERMÉ (Gorges d'). *Orog.* En la conca del riu Torán, a la Vall d' Arán.

ERMENGARDA. *Biog.* Comtesa de Carcassona, que va traspassar els seus estats a Ramón Berenguer I de Barcelona.

ERMENGAU. m. *Ant.* Nòm propi d'home. **Armengol.**

ERMENGAUT. *Biog.* Comte de Rouerge, fill segón d' Eudes, comte de Tolosa y succesor seu l' any 918. Ab el seu germá Raimont II va posseir els territoris de Quercy y la Septimania. Va morir l' any 937.

ERMENGOL. n. p. **Armengol, Hermenegildo.**

ERMENGOL (San). *Biog.* Bisbe d' Urgell, que alguns historiaires suposen que va ésser fill del comte Sunyer. Va ferse clergue y arrivá a ocupar la seu urgellesa l' any 996, éssent mòlt zelós y caritatiu. Entre les obres que va costejar al seu districte figura el pont de Var, qu' ell meteix va progectar, tenint la dissort de caure d' una viga, morint per causa de aquell accident a 3 de Novembre de 1025.

— (BESIERS MANFRED). *Biog.* Un dels primitius escriptors catalans. Es autor del *Breviari d' Amor,* poema teológich escrit l' any 1288, bella obra en prosa, quins preliminars son en vers.

ERMESINDA o ERMESINDIS. *Biog.* Regenta del comtat de Barcelona. Va néixer envers l' any 972 y va morir l' any 1057 en el comtat d' Ausona. Als vint anys se va casar ab el comte Ramón Borrell III. Era dama hermosa y d' esperit, que va interv ndre sempre en la governació del Estat. Al quedar viuda, 'l seu fill Berenguer I *el Corb,* mòlt jovenet, va cenyir la garlanda comtal, baix la regencia d' Ermesinda, que va durar uns dos anys. Ella va conservar el comtat de Girona en usdefruit. Per aquest y altres drets que va renunciar a favor del seu net, Ramón Berenguer I, *el Vell* y la seua muller Almodis, va cobrar na Ermesinda mil unses d' or, a les acaballes de la seua v da, (1056), que foren destinades a construir el famós tabernacle de la catedral de Girona.

ERMITA. f. Capella, oratori, que sol haver'hi fora de poblat, dedicat a una imatge. **Ermita.**

ERMITÁ, NA. m. y f. Qui viu a la ermita y la cuida. **Ermitaño.** || Qui viu en plena soletat y retirat del mon. **Ermitaño.**

ERMITATGE. m. *Ant.* El paratge ont hi há una o més ermites. **Ermitorio, eremitorio.**

ERMOGLIFI. m. Gravador d' inscripcións sobre 'l marbre. **Ermoglifo.**

Brot d'erodi

ERMOGRAFÍA. f. Descripció del planeta Mercuri. **Ermografía.**

ERMOT. m. Camp sense conreuar. **Erial, eriazo.**

ERMUNI. m. Qui, abáns estava lliure de tot género de servei o tribut ordinari. **Ermunio**

ERMUNIA. f. Mena de terra de llauró que necessita seguides plujes pera que donguí alguna cullita. **Ermunia.**

ERNEST. n. p. **Ernesto.**

ERODI. m. *Bot.* Plantes geraniacees de bonica formació, ab llevors semblantes al bech del falcó. **Erodio.**

EROL. m. *Ter.* Ayrol.

EROLES. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Tremp, té agregat el poble de Fígols, és a la vora de la riera de Claret, afluent de la dreta del Noguera Pallaresa, y té 492 hab.

EROSSIÓ. f. *Med.* Còrrossió més o menys activa de un teixit orgánich. **Erosión.** || *Geol.* Acció de desgast exercida pel vent o l' aygua demunt la terra.

EROTEMA. f. *Ret.* Interrogació. **Erotomía, erotema.**

EROTEMÁTICH, CA. adj. Relatiu a la erotema. **Erotemático.**

ERÓTICAMENT. adv. m. D' un modo erótich. **Eróticamente.**

ERÓTICH, CA. adj. Lo que pertany al amor. **Erótico, amatorio.**

EROTISME. m. Passió violenta d' amor. **Erotismo.**

EROTLLAR. RODEJAR.

ERÓTOMANÍA. f. Manía amorosa. **Erotomanía.**

ERP. m. *Bot.* **Èr.**

ERPETÓFER, A. adj. Qui viu de reptils. **Erpetófero.**

ERPETÓGRAF. m. Qui's dedica a la erpetografía. **Erpetógrafo.**

ERPETOGRAFÍA. f. Descripció dels reptils. **Erpetografía.**

ERPETÓLECH, GA. m. Qui 's dedica a la erpetología. **Erpetologista, erpetólogo.**

ERPETOLOGÍA f. Ciencia, estudi dels reptils. **Erpetología.**

ERPIL, A. adj. Que s' arrossega còm els reptils. **Erpilo.**

ERR. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora de la riera del seu nom y té 514 hab. || — (RIVERA D'). *Hidrog.* Neix al vessant francés del Pirineu, entre Puigmal y Puig de Segre, y desaigua a la vora esquerra del Segre dessota meteix de Llivia, prov. de Girona.

ERRA. f. *Ant.* ERRO.

ERRADA. f. ERRO. || pl. *Gram.* Els erros que fan els nois quan dónen la llissó. **Puntos.**

ERRADAMENT. adv. m. Ab error. **Erradamente.**

ERRADÍVÓL. m. **Perdidoso.**

ERRAMENT. m. *Ant.* **Error.**

ERRANT. adj. Vagabundo. **Errante, errabundo, errático, vagabundo.**

ERRANZA. f. *Ant.* **Error.**

ERRAR. v. a. Faltar, pecar, caure en falta per ignorancia o inadvertencia. **Errar.**

DELS HOMES ES L' ERRAR, DE BESTIES EL PERSEVERAR EN L' ERRO. *Ref. De hombres es errar, de bestias perseverar en el error.*

EL PREGUNTAR NO ES ERRAR SI LA PREGUNTA NO ES NECIA. *Ref. Quien pregunta no yerra si la pregunta no es necia.*

ERRARSE. v. r. Equivocarse. **Trabucarse. equivocarse.**

ERRAT, DA. p. p. **Errado.**

ERRATA. f. Erro que 's fa al escriure o al estampar. **Errata.**

ERRÁTICH, CA. adj. ERRANT.

ERRE. m. y

ERRO. m. Equivocació que's fa per descuit o inadvertencia. **Yerro.**

ERRE QUE ERRE: TRETSE SON TRETSE.

ERRO DE COMPTE. BESCOMTE. *Trabacuenta.*

FER UN ERRO. fr. *Cometer un error.*

SALVO ERRO. Locució que se sol posar al fi d' una factura o compte de comers. *Salvo error.*

ERRONEU, A. adj. Lo que conté algun erro o equivocació. **Erróneo.**

ERROR. m. Concepte, judici fals. **Error.** || Falta, culpa, defecte. **Yerro, error.** || HERETGÍA.

CAURE EN ALGÚN ERROR. fr. ERRAR.

ESTAR EN ERROR. fr. Perseverar en ell. *Estar en error.*

ERRUCHIM. m. *Ter. ibissench.* Ruixat, pluja menuda. **Llovizna.**

ERSO. m. Idioma dels antichs irlandesos. **Erso.**

ERSTEDLIT. m. *Min.* Substancia composta de titanat de circoni, silicat de cals y magnesia. **Erstedlito.**

ERT, A. adj. ENCARCARAT. || TIESSO.

ERTA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Malpás, prov. de Lleida.

ERTICH, GA. adj. *Ter.* ERT.

ERUCIFOLIAT, DA. adj. Que té fulles semblantes a les del rave boscá. **Erucifoliado.**

ERUCIFORME. adj. Que té forma d' eruga. **Eruciforme.**

ERUCÍGEN, A. adj. Que resulta del parasitisme de les erugues o larves de les papallones a les plantes y dins del cos humá. **Erucígeno.**

ERUCIGENOSSIS. f. Malaltía vegetal o animal que resulta del parasitisme de les erugues o larves de les papallones. **Erucigenosis.**

ERUCÓIDICH, CA. adj. Semblant al rave boscá. **Erucoideo.**

ERUCTE. m. ROT.

ERUDICIÓ. f. Instrucció, doctrina. **Erudición.** || Ciencia y lletres. **Erudición, letras humanas, bellas letras, humanidades.**

ERUDIT, A. adj. Instruit, docte. **Literato, erudito.**

ERUDIT A LA VIOLETA. *Loc.* S' aplica al que té un coneixement curt y superficial de les ciencies, de les arts y d' altres materies. *Erudito á la violeta.*

ERUDITAMENT. adv. m. Doctament. **Eruditamente.**

ERUDITÍSSIM, A. adj. sup. **Eruditísimo.**

ERUGA. f. Primera fase de la metamórfosis d' alguns insectes. **Oruga.** || *Ant.* Salsa de rusques barrejada ab sucre, mel, vinagre y pa torrat. **Oruga.**

ERUGINÓS, A. adj. *Med.* Se diu dels esputs verdosos. **Eruginoso.**

ERUPCIÓ. f. Eixir ab violencia l' aire, el foch, l' aigua, etc. **Erupción.**

ERUPTIU, VA. adj. **Eruptivo.**

ERVIANA. f. *Bot.* RABANISSA.

ES. m. Pronunciació catalana de la lletra S. **Ese.** || conj. Copulativa *Ant.* **Y.** || També 's pren en lloch de *se* en la pronunciació vulgar. **Se.** || Ind. pres. del verb ÉSSER, ÉS. || m. *Ter. de les Balears.* Article determinat o pronóm masculí de tercera persona. **El, El.**

FER ESSES. fr. *Met.* Estar borratxo. *Estar hecho una equis; tropezar en las erres.*

ESBACONAR. v. a. *Fam.* ESTOCINAR.

ESBADELLAR. v. a. Obrir, asclar. **Abrir, pender.**

ESBADELLARSE. v. r. Badarse, esclatar, obrirse, particularment parlant de flors o fruites. **Abrirse, henderse.**

ESBADELLAT, DA. adj. **Abierto, hendido.**

ESBAFEGAR. v. a. ESBUFEGAR.

ESBAGOTAR. v. a. ESGOTIMAR.

ESBAÏMENT. m. ENTONTIMENT, DESVANEIXEMENT. || *Ant.* ESPANT.

ESBAÏR. v. a. ENTONTAR, DESVANEIXER. També s' usa com reciproch.

ESBALAFIADOR, A. m. y f. Qui fa malbé 'ls seus bens. **Derrochador, disipador.**

ESBALAIMENT. m. *Ant.* Encantament. **Asombro, espanto, pasmo.**

ESBALAIR. v. a. *Ant.* També s' usa còm recíproch. **Asombrar, espantar, pasmar.**

ESBALAIT, DA. p. p. **Asombrado, espantado, pasmado.**

ESBALDIR. v. a. Esclarir la bugada o lo que 's renta. **Enjuagar.**

ESBALDIT, DA. p. p. **Enjuagado.**

ESBALMAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' esbalmar. **Demolición.**

ESBALMAR. v. a. *Ant.* Arrunar, desfer. **Demoler.**

ESBALMARSE. v. r. *Ant.* Caure o estar a punt de caure. **Caerse, estar para caer, amenazar ruina.**

ESBALMAT, DA. p. p. *Ant.* **Demolido, arruinado.**

ESBALSAR. v. a. *Ter.* ESTIMBAR.

ESBALSARSE. v. r. *Ter.* ESTIMBARSE. || Caure de dalt a baix d' una bals o timba. **Despeñarse.**

ESBALTIR. v. a. DISTRIBUIR. || DESPATXAR. || ESCAMPAR

ESBANDIR. v. a. Aclarir la roba. **Aclarar la ropa.**

ESBANDIT, DA. p. p. *Ant.* EXTÉS, ESCAMPAT.

ESBARAR. v. a. Aturdir, fer perdre l' esma. **Aturdir, azorar.**

ESBARARSE. v. r. Aturdirse, perdre l' esma, no sapiguer lo que 's fa. **Aturdirse, azorarse.**

ESBARAT, DA. p. p. y adj. **Azorado, desbordado.**

ESTAR MÓLT ESBARAT. fr. *Estar muy azorado.*

ESBARDISSAR. v. a. Traure les bardisses d' algun lloch.

ESBARGI. m. ESBARJO, 1 y 2.

ESBARGIMENT. m. Acte y efecte d' esbargirse. **Esparcimiento.**

ESBARGIRSE. v. r. Divertirse, desaogarse, recrearse. **Despejarse, esparcirse.** || Dit del temps. **Escampar.**

ESBARJO. m. Capacitat, amplaria, dilatació d' algún lloch. **Espaciosidad.** || ESBARGIMENT.

ESBARJÓS, A. adj. Espaiós, ample, dilatat. **Capaz, espacioso, vasto.**

ESBARRANCARSE. v. r. *Ant.* EMBARRANCARSE.

ESBARRAR. v. a. RELLISCAR.

ESBARRIAR. v. a. Escampar, descompondre. **Desparramar, esparcir.**

ESBARRIAT, DA. p. p. **Desparramado, esparcido.**

ESBARS. m. Estol, munió de persones, animals o coses reunides a un meteix lloch sense ordre ni concert. **Cáfila, caterva.**

ESBARSER. m. *Bot.* Mata espinosa de la familia de les rosácees que fa les branques cantelludes, les fulles aspres, les flors blanques ab quatre fulles y en forma de rosa y quin fruit és la mora. **Zarza, zarzamora.**

ESBARSERAR. m. **Zarzal.**

ESBATAIAR. v. n. *Ant. met.* AGONISAR.

ESBATEGA. v. n. BATRE, parlant del cor o del pols.

ESBATIMENT. m. *Pint.* La sombra tallada que projecta un cos demunt d' un altre. **Esbatimiento.**

ESBATRE. v. a. **Sacudir.**

ESBEDRUCÁ. v. r. *Ter. Ibissench.* Badarse les fruites. **Abrirse los frutos.**

ESBELT, A. adj. Ben format, de gentil estatura. **Esbelto.**

ESBELTESA. f. Estatura airosa. **Esbelteza.**

ESBERCH. m. *Ant.* CUIRASSA, LLORIGA.

ESBERGINIA. *Bot.* AUBERGINIA.

ESBERLA. f. Estella, trocet de fusta, canya, etc., que 's separa del tronch principal. **Raja, astilla.** || ESQUERDA.

ESBERLAR. v. a. Esquerdar. **Cascar.**

ESBERLARSE. v. r. ESTABELLARSE.

ESBERREGAT. *Ter. ibissench.* Desdentegat, sense dents. **Desdentegado.**

ESBINSAR. v. n. *Ter.* CAURE, ESLLAVISSARSE.

ESBIR. m. AGUTSIL.

ESBLADA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Querol, prov. de Tarragona.

ESBLAIMARSE. v. r. *Ant.* Tornarse groch a causa d' alguna emoció. **Palidecer.**

ESBLAIMAT, DA. adj. *Ant.* Se díu del color baix y poch eixit. **Desmayado.**

ESBLANCAÏR. v. a. y

ESBLANQUEÏR. v. a. Fer tornar blanch, descolorir. **Descolorar, descolorir, emblanquecer.**

ESBLANQUEÏRSE. v. r. **Descolorarse, descolorirse, emblanquecerse.**

ESBLANQUEÏT, DA. adj. Lo que tira a blanch. **Blanquecino, blanquizco, blanquinoso, desblanquecido, desblanquinado.**

ESBLENAT, DA. adj. Escabellat, ab cabell descompost, sense tallar. **Greñudo.**

ESBLEVENAT. DA. adj. *Ter.* ESBLENAT.

ESBOCALLAR. v. a. Maltractar alguna cosa llevantli part del cantell o boca fent portella. **Desportillar.**

ESBOCINAR. v. a. Fer troços o bocins. **Hacer pedazos.**

ESBOCINAT, DA. m. **Hecho pedazos.**

ESBOJARRAT, DA. adj. Qui és descocat o fá 'l boig. **Descocado.**

ESBOMBAR. v. a. Publicar, descubrir, fer saver alguna cosa al públich. **Divulgar, propalar.**

ESBOMBARSE. v. r. Murmurarse, espargirse la veu. **Sonarse, susurrarse.**

ESBORÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Cresparse la mar, arborar un pal, una senyera. **Encresparse el mar, enarbolar, arbolar.**

ESBORANCH. m. ESQUINS.

FER UN ESBORANCH. fr. ESQUINSAR.

ESBORRADÍS, SA. adj. Lo que s' esborra fácilment. **Susceptible de borrarse ó de ser borrado fácilmente.**

ESBORRADOR. m. Qui esborra o fá desaparéixer l' escrit. **Borrador.** || L' eina ab que s' esborra alguna cosa, còm: *els números de la pisarra,* etc. **Borrador.**

ESBORRADORES. f. pl. Eina pera traure la borra als panyos. **Pinzas.**

ESBORRADURA. f. ESBORRAT.

ESBORRALL. m. BORRÓ.

ESBORRAR. v. a. Fer desparéixer l' escrit. **Borrar, tachar.** || Llevar la borra als panyos. **Desmotar.**

ESBORRAT, DA. m. En els escrits. **Testadura, testación.** || p. p. **Borrado.**

ESBORRONAMENT. m. ESGARRIFAMENT, ESGARRIFANSA.

ESBORRONARSE. v. r. ESGARRIFARSE.

ESBORRONAT, DA. p. p. ESGARRIFAT.

ESBOSCASSAMENT. m. Acte y efecte d' esboscassarse. **Bosquejo.**

ESTAR EN ESBOSCAMENT. fr. *Estar en bosqueio.*

ESBOSCASSAR. v. a. Treure les parts més bastes d' una materia. **Desbastar.** || *Met.* Travallar qualsevulla obra sense acavarla. **Bosquejar.**

ESBOSCASSAT, DA. p. p. **Bosquejado.**

ESBOTIFARRAR. v. a. Reventar el vestit o la roba. **Romper, desgarrar, reventar, derrotar.**

ESBOTIFARRAT, DA. p. p. **Roto, desgarrado, reventado, derrotado.** || adj. ESPELLIFAT.

ESBOTSAR. v. a. ESBOTIFARRAR, REVENTAR. || Trencar un bagúl o caixa pera robar lo que hi há dins. **Escorchar.**

ESBOTSAT, DA. p. p. ESBOTIFARRAT.

ESBOYRARSE. *Ant.* v. r. Malmetre 's els sembrats per la boira. **Anublarse, atizonarse.**

ESBRANCAMENT. m. Acte y efecte d' esbrancar. **Escamonda.**

ESBRANCAR. v. a. Esporgar. **Escamondar, chapodar**

ESBRANDIR. v. a. *Ant.* BLANDIR.

ESBRAVAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d' esbravarse. **Evaporación.**

ESBRAVAR. Retallar maóns, rajoles, etc.

ESBRAVARSE. v. r. Perdre 'ls licors la seua fortaresa. **Desbravarse, desbravar, desbravecer.** || DESFOGARSE.

ESBRAVAT, DA. p. p. **Desbravado.**

ESBRÍ. *Geog.* Caseriu del terme de Pobla-Llarga, prov. de Valencia.

ESBRINADÍS. m. Susceptible d' esbrinarse. **Desmenurcible**

ESBRINADOR, A. m. y f. p. u. **Desmenuzador.**

ESBRINAMENT. m. Acció y efecte d' esbrinar. **Desmenuzamiento.** || *Met.* Averiguació, exámen. **Escudriñamiento, indagación.**

ESBRINAR. v. a. Fer brins, esmicolar. || *Met.* Examinar per menut. **Desmenuzar, escudriñar.**

ESBRINAT, DA. p. p **Desmenuzado, escudriñado.**

ESBROCALLAR. v. a. Trencar el broch. **Desgolletar, desboquillar, desbocar.**

ESBROCALLAT, DA. p. p. **Desboquillado, desgolletado.**

ESBROCAR. v a. ESBROCALLAR.

ESBROLLAR. v. a. *Fam.* Deixar sense brots als arbres o plantes. **Desbrotar, quitar las ramas.**

ESBRONCAR. v. a. *Fam.* Xasquejar a algú, ferlo enfadar mòlt ab paraules picantes; regularment ho fan les máscares o disfreces. **Broncar, dar bromazo, sacar á alguno de sus casillas.**

ESBRONCH m. Xasco que 's dóna a algú dient'li paraules agraviatories o fent referencia a determinats sucessos. **Dar una bronca.** Generalment se dóna l' esbronch per una disfressa.

ESBROSSAR. v. a. Arrancar o treure la brossa, mates, etc., d' un camí, d' una terra, etc. **Desbrozar.**

ESBROTAR. v. a. Llevar els brots inútils als arbres o als ceps. **Desfonollar.**

ESBRUFÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Ruixar. **Rociar.**

ESBUDELLAR. v. a. *Ter.* Arrancar els budells. **Destripar, arrancar las tripas.**

ESBUFECH. m. Respiració violenta. **Resuello, resoplo, resoplido.** || El dels irracionals. **Bufido, resoplido.** || El de l' home o irracional cansat. **Jadeo.**

ESBUFEGAMENT. m. ESBUFECH, 1.

ESBUFEGAR. v. a. Respirar ab fatich. També se usa còm recíproch. **Jadear, resollar, resoplar, exhalarse.** || Parlant del toro, del cavall, etc. **Bufar.**

ESBUFEGAT, DA. p. p. **Exhalado.**

ESBULL. m. EMBULL O EMBOLICH.

ESBULLADENCH, CA. adj. *Ter.* y

ESBULLADÍS, SA. adj. Lo qu' és fácil d' esbullar o esbullarse. **Desbaratable, desconcertable.**

ESBULLAR. v. a. Desbaratar algún negoci o empresa. **Desconcertar, desbaratar.**

ESBULLARSE. v. r. Desferse o no tindre llóch lo que s' havía projectat. **Deshacerse, desbaratarse, desconcertarse.**

ESBUTERNÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Destrossar, rompre. **Destrozar, romper.**

ESBUYAR. v. a. *Ter.* ESBULLAR.

ESCA. f. Materia seca y preparada pera que s' hi cali foch. **Yesca.** || Lo qu' está mòlt sech y que fácilment s' encén. **Yesca.** || Incentiu d' una passió. **Yesca.** || La causa qu' excita o mou a pecar. **Fomes.**

BOLET D' ESCA. *Bot.* Bolet a modo de verruga que 's fá a la soca d'algúns arbres y que, convenienment preparat, s' encén ab mòlta facilitat. *Hongo yesquero.*

ESCÁ. m. *Ter. náut. de Blanes.* Sot fet a la platja pera posar 'hi els puntals qu' apoien la nau.

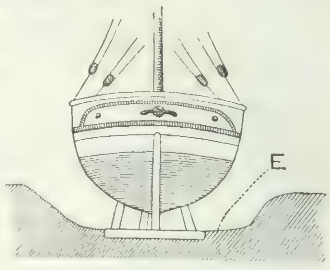

Escá: E. escá

ESCABEIG. m. Adob, salsa de fulles de llorer, vi o vinagre y altres ingredients. **Escabeche.**

POSAR EN ESCABEIG. fr. ESCABETXAR. || fr. *Met.* Pera significar que 's suspengui alguna cosa fins a millor ocasió. *Echar en remojo.*

ESCABELLAR. v. a. Descompondre 'l cabell. **Descabellar, desgreñar, desmelenar, despeluznar, despelotar.**

ESCABELLARSE. v. r. Arrancarse 'ls cabells per algún sentiment. **Mesarse, repelarse los cabellos.** || Arrancarse'ls cabells els qui's barallen. **Asirse, tirarse de los cabellos, de las greñas, andar á la greña.**

M' ESCABELLERÍA. *Loc. fam.* Expressa 'l sentiment de que no surti bè lo que s' intenta. *Me pelaría las barbas.*

ESCABELLAT, DA. p. p. y adj. **Descabellado, desmelenado, desgreñado, greñudo.**

ESCABENA. f. Mena de compás que usen els fusters de les dreçanes. **Escabena.**

ESCABETX. m. ESCABEIG.

ESCABETXAR. v. a. Posar en escabeig. **Escabechar.** || Dit del peix. **Marinar.**

ESCABETXAT, DA. p. p. **Escabechado.**

ESCABIÓS, A. adj. *Met.* RONYÓS.

ESCABIOSA. *Bot.* Planta medicinal de la fam. de les dipsácees, de fulles llargarudes, cama dreta, rodona, peluda y vuida y les flors blaves en forma de capoll. **Escabiosa.**

Brot d' escabiosa

ESCABOTAR. v. a. *Ter.* y 'ls seus derivats. || ESCANTELLAR. || Fer saltar la cabota d' un clau. **Descabezar un clavo.**

ESCABRENTAR. v. a. *Ant.* REPOSAR, SOSSEGAR, TRANQUILISAR.

ESCABRÓS, A. adj. Aspre, raspós, desigual. **Escabroso.** || Aspre, dificultós, pedregós. **Fragoso, escabroso, áspero, montuoso.** || *Met.* Aspre, dur, de mala condició. **Escabroso.**

ESCABROSITAT. f. **Escabrosidad.**

ESCABULLIMENT. m. Acte y efecte d' escabullirse. **Escabullimiento.**

ESCABULLIRSE. v. r. ESCAPULIRSE.

ESCACH. m. Cada un dels quadrets del joch de dames y d' altres semblants. **Escaque.**

ESCACHS. m. Joch compost de trenta dues peces, la meitat d' un color y l' altre me tat d' un altre; les peces son: *dos reis, dues reines, quatre alfi.s, quatre*

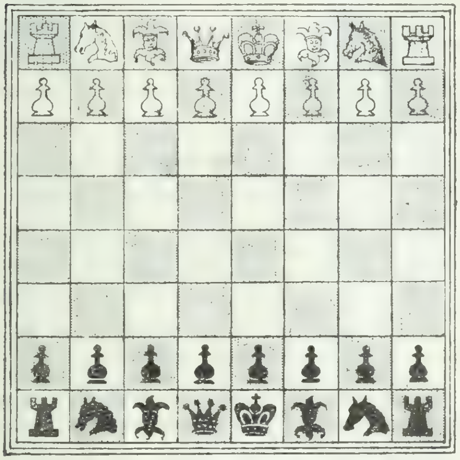

Joch d' escachs

cavalls, quatre rochs o torres y setse peóns. Se juga entre dos, demunt d' un tablero quadrat, qu' está dividit en seixanta quadrets iguals, blanchs y negres alternats. **Ajedrez.**

ESCADARS. *Geog.* Veinat del poble de Urtj y parroquia sufragania d'Astoll, a la Cerdanya (1,140 m.)

ESCADARSOS. m. pl. ALDÚCAR.

ESCADRA. f. *Ant.* ESCAIRE.

ESCADUSSER, A. adj. SOBRANT.

ESCAFA. f. *Mar.* La fi ura que presenta a la vista 'l casco del barco. **Escafa.** || *Med.* Mena d' envenat pera que s' aguanti l' apósit de la sangría de l' arteria te nporal. || Circumferencia externa del oi !o oposat al hélix o revora. **Escafa.** || Nòm dónat a dos ossos, un del tars y altre del carp. **Escafa.** || f. *Ter. ibissench.* Aspecte, visatge, figura. **Rostro.**

ESCAFISME. m. Sup ici altament inhumá que consistía en ficar al pacient dins del ventre d' un cavall o dins d' un caixó, deixantli fora 'l cap, peus y mans untats de mel, pera que hi cudissin les mosques, etcétera, morint ademés de putrefacció. **Escafismo.**

ESCAFIT, DA. adj. Curt, estret; se diu regularment del vestit, etc. **Escaso, estrecho.**

ESCAFOIDES. m. *Anat.* Os del mitj del tars. **Escafoideo.**

ESCAGUITXARSE. v. r. Desferse 'ls fil de la tela quan se cus, etc. **Deshilacharse.**

ESCAIENT. p. a. D' escaure **Acaeciente.**

ESCAIGUT, DA. p. p. **Acaecido.**

ESCAINAR. v. n. *Ter.* CAREJAR.

ESCAIOLA. f. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les gramínees, que fá la llevor petita y groguenca còm el mill, pero més llargaruda, y serveix d' aliment als canaris. **Alpiste, triguera.** || *Pint.* Certa pasta ab que s' imiten els colors y apariencia dels marbres y d' altres pedres semblantes. **Escayola.**

ESCAIRADOR, A. adj. Qui treu els escaires del tap de suro pera arrodonirlo. **Escuadrador.**

ESCAIRAR. v. a. Travallar, posar a escaire alguna peça. **Escuadrar.**

ESCAIRE. m. *Art. y of.* Angle recte format per dos llistóns de fusta o son equivalent en metall; és ins-

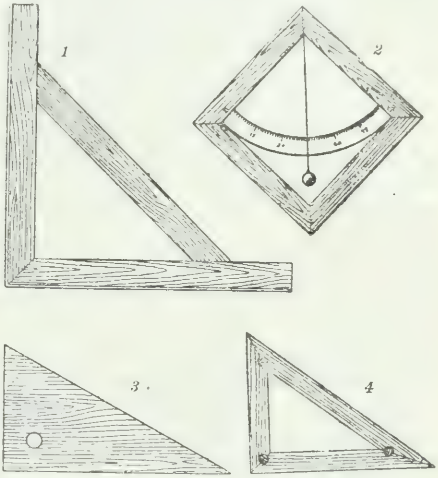

ESCAIRES: 1, de mestre de cases; 2, de inclinació; 3 y 4, de delineant

trument de comprobació de còssos sólits usat en mòlts arts y oficis. **Escuadra, gnómon.** || Eina formada per dues peces en angle recte. **Escuadra.** || — DE FORJAR. Mena de martell ab cabota a l' una banda y plá per l' altre pera formar àngles en els ferros que 's forgen.

A ESCAIRE. m. adv. *A escuadra.*

A FALS ESCAIRE. m. adv. *Oblicuo.*

ESCAIXALAR. v. a. Mossegar, clavar les dents. **Dentellear.**

ESCAIXALAT, DA. adj. **Desmolado.**

ESCALA. f. Part de l' edifici pera pujar y baixar dels pisos. **Escalera.** || Als carros, son les barres la-

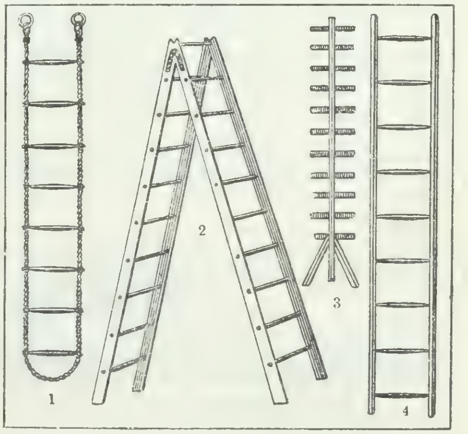

ESCALA: 1, de corda; 2, doble o d' es'isora; 3, pera exercicis gimnástichs; 4, de má

terals del plá ont va la cárrega. **Escalera.** || *Mús.* La recta disposició y ordre de les cordes y veus. Es-

cala. || *Náut.* Port o paratge senyalat pera aturars'hi les embarcacións pera proveirse de lo necessari. **Escala.** || *Geom.* Regleta dividida en parts iguals que representen els metres, decimetres, etc., pera fer els planos ab més o menys extensió, segóns convingui. **Escala.** || *Met. mil.* La llista per graus y antigüetat pera no perjudicar en el servei ni en les propostes pera 'ls ascensos. **Escala.** || Al martinet, lo que serveix pera pujar o manejar la máquina, quins esgraóns son unes clavilles. **Escalera.** || Entre fundidors de campanes, es una mena de regla pera donárles'hi 'l gruix convenient. **Escala, brocheta, descantillón, pitipié, diapasón, regla.** || *Met.* Medi, y aixís se diu: *per l' escala de les virtuts se puja al cel.* **Escala.** || Entre estampers, peça composta de dues fustes llargues, ab llurs bandes de ferro de dalt a baix y altres dues fustes atravessades que les asseguren, còm a uns trenta centimetres de distancia l' una de l' altra: sobre aquesta escala carrega 'l carro y joch de la prempsa. **Escalera.** || pl. Les desigualtats que 's fan quan se talla 'l cabell. **Cruces, trasquilones** || f. Diferents ordres en qu' estava distribuida la població pera l' exercici dels seus drets municipals o 'l cumpliment de les cárregues del comú a algunes ciutats, còm a Montpeller y altres; eren set, corresponents als dies de la setmana, segóns la mena o professió de cada hú pera anar turnant en la reparació de les muralles, guarda dels portals y altres cárregues. **Escala.** || f. *Ant.* **Desembarcadero.** || Aparell de formes diverses pera pujar y baixar dels llochs. **Escalera.**

ESCALA D' AGUILÓ. *Maquin.* A la grúa son unes clavilles que formen escala en una fusta dita *aguiló*, la qual está demunt la máquina. *Escala de aguilón.*

ESCALA DE CORDA. *Mar.* La formada per dues cordes que sostenen barrots travessers de fusta o de ferro.

ESCALA DE CARAGOL. *Escalera de ojo, de caracol.*

ESCALA D' ESTISORA. Composta per dues escales de ma juntades a la banda de dalt ab frontisses.

ESCALA DE GAT La de fusta que té 'ls barróns estrets. *Escalera de gato.*

ESCALA DE MÁ. La portátil. *Escalera de mano.*

ESCALA FRANCA. *Expr.* PORT FRANCH.

ESCALA GIMNÁSTICA. La que ab travessers de fusta té a la seua base un sostenidor format ab tres peus.

ESCALA PER TERRA. *Loc. ant. náut.* Previnguda la escala de la nau. *Prevenida la escala.*

ESCALA SECRETA. Aquella per ont se pot entrar o eixir ocultament. *Escalera secreta, excusada.*

FER ESCALA. fr. ESGRAONAR, ESCALONAR. || Tocar de pas una nau a algún port o altre llóch pera embarcar o desembarcar, comunment passatgers. *Hacer escala.*

FER ESCALES. fr. *Trasquilar á cruces, á trasquilones.*

ESCALA (La). *Geog.* Vila de la prov. de Girona, al golf de Roses; té 2,670 hab., port reduit y duana de

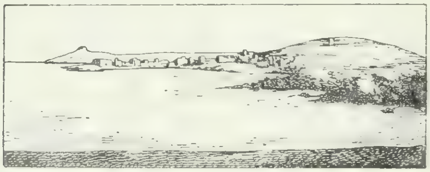

Vista de La Escala

segona classe. || —(COLL DE LA). *Orog.* En el camí de Font de Segre a Siló. || —(BARRANCH DE LA). *Hidrog.* Entre Bossost y Arres, a la Vall d' Arán.

ESCALA DEI. *Geog.* Antich monastir de cartoixos que ha dónat nòm al Priorat, prov. de Tarragona; pertany al part. jud. de Falset; és entre montanyes, entre 'ls rius Ciurana y Montsant y prop de llur aiguabarreja.

Segell de La Escala

ESCALABORN. m. CEP, 5.

ESCALABORNAR. v. a. Treure part d' alguna cosa. **Descalabrar.** || Truncar alguna obra, perdre part de un joch de llibres y coses semblantes. **Descabalar.** || Parlant de la pedra de fil, tréureli la part sobranta, deixantla a punt d' ésser picada. **Desbastar.**

ESCALABORNAT, DA. p. p. **Descalabrado, desbastado.**

ESCALABRADURA. f. *Ant.* y

ESCALABRAMENT. m. Ferida del cap. **Descalabro, descalabradura.**

ESCALABRAR. v. a. **Descalabrar.**

ESCALABRAT, DA. p. p. **Descalabrado.**

EIXIRNE ESCALABRAT. fr. Eixir mal d' algún negoci, tindre perdua en alguna cosa. *Salir descalabrado.*

ESCALABRE. m. y

ESCALABRO. m. Perdua, dany. **Descalabro.**

ESCALABRÓS, A. adj. *Ter.* ESCABRÓS, ESPADAT.

ESCALADA. f. Assalt d' una fortalesa ab escales. **Escalada, escalamiento.**

ESCALADÍS, A. adj. Lo que 's pot escalar. **Escaladizo.** || *Ant.* ESPETECH, PET, CRUIXIT.

ESCALADOR, A. m. y f. Qui escala. **Escalador.**

ESCALADUIX (Barranch d'). *Hidrog.* Afluent de la vora de la riera de les Escales, entre Baget y Talaixá, prov. de Girona.

ESCALAFÓ. m. Escala rigorosa d' empleus y graus, llista dels que 'ls tenen per antiguitat a la milicia, etc. **Escalafón.**

ESCALAMENT. m. Acció y efecte d' escalar una fortalesa, etc. **Escalada, asalto, escalamiento.**

ESCALAMERA. f. *Náut.* Posteta corredissa ab que 's tanca la obertura que deixen les falques a les xumaceres. **Escalamera.**

ESCALAMOTADA. f. *Mar.* Troç de costat de la barca que sobrix de la cuberta. **Escalamotada.**

ESCÁLAMS. m. pl. *Náut.* Estaquetes clavades a la borda de la barca pera subgectar 'hi 'ls rems. **Escálamos, toletes.**

ESCALANTE (Eduart). *Biog.* Celebrat poeta cómich valenciá nat a Canyamelar l' any 1834 y mort allí meteix a l' any 1895. Ha estat l' autor més notable del teatre valenciá, al que ningú ha igualat en la pintura dels tipos y escenes populars. Va comensar l' any 1861 representant son primer sainet *Deu, denou y noranta* ab un éxit còm els millors d' en Bernat y Baldoví. Va compondre més de seixanta produccións teatrals en valenciá, totes plenes de humorisme local y en les que hi há retratades les classes socials més típiques de la ciutat del Turia, ab tanta trassa còm en Ramon de la Cruz ab els tipos castellans.

Eduart Escalante

S' han fet popularíssimes les composicións següentes: *La escaleta del dimoni; Matasiete y Espantaocho; Les chiques del entresuelo; La sogra de Castañola; La Chala; Mentivola y el tio Lepa; Un torero d' estopa; Bufar en caldo chelat; Cheroni y Riteta* y mòltes d' altres. En els seus primers temps havía estat pintor de vanos, y va comensar la seua carrera literaria escrivint *Milacres* pera les festes populars de Valencia y tota

la seua vida va seguir tan modest còm havía comensat.

ESCALAR. v. a. Entrar a un llóch per medi d' escales. **Escalar**.

Escalaria

ESCALARIA. f. *Zool.* Molusch gasteropot de la fam. dels escalarits, éssent el tipus més remarcable la anomenada *preciosa*, de forma cónica y color blanch que algunes voltes se trova al Mediterrani, trovantse també fóssil als terrenys terciaris. **Escolaria**.

ESCALARRE. *Geog.* Petit veinat de la vall de Aneu, prov. de Lleida.

Segell d' Escalarre

ESCALAS (Joan). *Biog.* Músich y director d' orquesta, compositor de danses, mòlt ben acceptades en les festes majors de Catalunya. Era un bon solista de flauta, havent sigut un dels concertistes de més renóm. Va morir a Barcelona, a etat avensada, l' any 1896.

— (JOAN). *Biog.* Esculptor mallorquí del sigle XVIII. Vivía a Palma y estava al seu esclat envers l' any 1791.

ESCALAT, DA. p. p. **Escalado**.

ESCALDADA. adj. *Fam.* Se diu de la dona mòlt atrotinada y deshonesta. **Ajada, escaldada**.

ESCALDADURA. f. Inflamació d' alguna part del còs per haver fregat alguna cosa. **Sahorno, escoriación**.

ESCALDAR. v. a· Mullar ab aigua calenta. **Escaldar, rescaldar**.

ESCALDARSE. v. Inflamarse alguna part del còs

Vista de Les Escaldes

per haver fregat ab un' altra cosa. **Escoriarse, sahornarse**. || Esbravarse 'l ví. **Desvanecerse**.

ESCALDAT, DA, p. p. **Sahornado, escaldado**. || Dit del ví. **Desvanecido**. || Se diu del acer que s' ha malmés al foch per haver pujat a una temperatura massa alta.

GAT ESCALDAT AB AIGUA TEBIA 'N TÉ PROU. *Ref. Gato escaldado del agua tibia ha miedo ó huye.*

ESCALDES (Les). *Geog.* Poble de la república de Andorra, a l' altu a de 1,600 met., ab déus termals de 10 a 85 graus centígraus y establiment balneari. || Aldea francesa dels Pirineus Orientals, districte de Prades a l' altitut de 1,350 met, y ab déus d' aigües sulfuroses. Té 42 hab.

ESCALDUFAR. v. a. Deixar les coses a mitj fer. **Lavar culeros, mas no enjuagamerdar.**

ESCALDÚMS. m. pl. Plat que 's fá dels menuts dels aucells. **Pepitorias**.

ESCALEBRU. m. *Ter. Ibis.* Crit d' admiració, d' espant, xiscle. **Admiración, grito de espanto, alarido.**

ESCALEGRA. f. *Min.* Pedra extreta de la sal gemma. **Escalegra**.

ESCALEM. *Ter. Blan.* Biaix pera les estaquetes que s' utilisen pera bogar.

ESCALEN. m. *Geom.* S' aplica al triángul que té tots els costats desiguals y al cono que no té l' eix perpendicular a la base. **Escaleno**. || m. *Anat.* Nòm de dos muscles de la esquena que formen un triángul irregular. **Escaleno**.

Ramon Escaler

ESCALER (Ramon). *Biog.* Dibuixant barceloní, mort mólt jove l' any 1893. Va il-lustrar algúns setmanaris y va publicar un album titulat *Fullaraca*, ab gran quantitat de composicións lleugeres, caricaturesques y humorístiques.

ESCALES (Riera de les). *Hidrog.* Formada per les dues rieres de Baget y de Salarsa, que baixen de la Cerdanya francesa, atravessen de N.O. a S.E. la Vall de Llerca y desaigüen a la dreta de la riera de Sant Aniol, part amunt d' Entreperes, prov. de Girona. || — (DE SALLENT). *Hidrog.* Salt per ont baixa la riera de Sallent, a la vora del riu Fluviá, al O. de Sant Privat de Bages, prov. de Girona. || Santuari situat pintorescament sota 'ls cingles dels Espárrechs prop d' Oix, prov. de Girona. || —(GRAU D'). Grandiós cingle que 'l camí de Sant Aniol atravessa pel mitj.

ESCALETA. f. dim. **Escalerilla, escalereja**. || pl. Encavallada quadrilonga demunt de la qual s' hi fan anar els cedassos pera passar farina. **Varillar.**

FER ESCALETA. fr. Ajudar a pujar. *Dar el pie.*

ESCALETA (Punta de la). *Hidrog.* Cap de la provincia d' Alacant, part. jud. de Vilajoyosa. || —(BARRANCH DE LA). *Hidrog.* Surt del estany Redó del port de Viella y desaigua a la ribera del Noguera Ribagorçana. || — (COLL DE LA). *Orog.* Entre 'l Tuc de Cabirols y 'l cap del port de la Picada, a la Vall d' Arán.

ESCALF. m. Calor, vigor, inspiració. **Calor.**

ESCALFADA. f. Acció y efecte d'escalfar. **Caldeo.**

ESCALFADA D' ORELLES. *Loc.* Cop de sanch, repulsa forta. *Sobarbada.*

PEGAR UNA ESCALFADA. fr. Escalfarse depressa y corrents a un gran foch. *Darse un calentón.*

ESCALFADAMENT. adv. m. FERVOROSAMENT, ARDENTMENT.

ESCALFADOR. m. Eina pera escalfar el llit. **Calentador**. || *Fam.* Rellotge mòlt gran de butxaca. **Calentador**. || Lloch pera escalfar. **Calefactorio.**

ESCALFAIMENT. m. *Ant.* La acció y efecte d' escalfar o escalfarse. **Calentamiento**. || INFLAMACIÓ. || **Calor, calentura.**

ESCALFAIR. v. a. ESCALFAR.

ESCALFAIRSE. v. r. Ferse malbé la carn o'l peix. **Pasarse.** || Exaltárseli a algú la passió del amor. **Recalentarse.** || Parlant de besties. **Calentarse, recalentarse**

ESCALFAIT, DA. p. p. **Pasado.**

ESCALFALLITS. m. Eina rodona de metall ab la seua tapa foradada y un mánech proporcionat pera escalfar els llits. **Calentador.**

ESCALFAMENT. m. *Ant.* ESCALFAIMENT.

ESCALFAPANXES. m. pl. Xemeneia petita pera escalfars'hi. **Chimenea.**

ESCALFAR. v. a. Comunicar el calor propi o extrany. **Calentar.**

ESCALFARSE. v. r. Pendre calor, ferse passar el fret. **Calentarse.** || Aflamarse, abrasarse 'ls grans pêl mòlt calor. **Ahervorarse, recalentarse, encenderse las semillas.** || Acalorarse, enardirse en una conversació o disputa. **Calentarse.** || Entabornirse per massa vi. **Calentarse.** || Inquietarse, pendre malicia. **Encenderse en cólera.** || Dónarse pressa en el travall. **Aplicarse, dedicarse, darse al trabajo.** || Posar atenció en alguna cosa. **Aplicarse, dedicarse.** || ANAR CALENT.

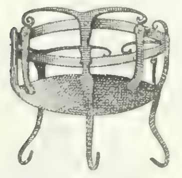
Escalfeta litúrgica (sigle xvii, Museu municipal de Barcelona.)

ESCALFAT, DA. p. p. **Calentado.**

ESCALFETA. f. Braseret de metall sostingut per tres peus pera escalfar el menjar a taula. **Escalfador, chofeta, ornillo.** || Mena de braseret o fogó portátil pera fer xacolata ab comoditat. **Fornelo.** || Braseret pera tenir' hi foch pera encendre 'ls cigarros. **Escalfeta, chofeta.** || Braseret pera proveir de foch els encensers y altres utensilis litúrgichs. Comensades a usar al sigle XIV, servien també pera escalfar els poms de llautó en quins se calentaven les mans els preberes que durant els oficis divins restaven al altar.

ESCALFOR. f. ESCALFAMENT.

ESCALINATA. f. **Gradería.**

ESCALIVÁ. v. n. *Ter. ibissench.* Escarmentar. **Escarmentar.**

ESCALIVAR. v. a. Passar una vianda lleugerament per les brases o'l caliu. **Asar.**

ESCALIVAR PEBROTS O TOMÁTECHS. fr. *Asar pimientos ó tomates.*

Segell d'Escaló

ESCALÓ. m. *Ter.* y 'ls seus derivats. ESGRAÓ.

ESCALÓ. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del Noguera Ribagorsana y té 277 hab.

ESCALOP. m. *Zool.* Género de mamifers insectívors. **Escalopo.**

ESCALUNYA. *Bot.* Planta de la fam. de les biliácees que fá una mena d' all que enproufeines ne fa pudor, y quins grans, més pet ts que 'l del all comú, son blanchs per dins y d' un roig clar per fora. **Chalote.** || —(COLL DE LA). *Geog.* En el camí de La Menera a Serrallonga (Vallespir).

ESCAMA. f. ESCATA.

ESCAMAR. v. a. ESCATAR.

ESCAMARCH (Vall d'). *Orog.* Prop de Sant Pau de Seguries, prov. de Girona.

ESCAMARLAT, DA. adj. AIXARRANCAT. || Obert de cames, aixarrancat. **Espatarrado.**

ESCAMARSE. v. r. *Fam.* ESCABULLIRSE.

ESCAMBELL. m. Seti petit de fusta sense respatller. **Escabel, banqueta, taburete, raso.**

FER CAURE DEL ESCAMBELL O DE LA BANCA. fr. DESBANCAR

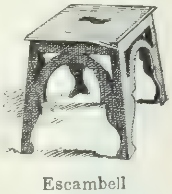
Escambell

ESCAMBELLER, A. adj. AIXALABRAT.

ESCAMBELLET. m. dim. **Banquillo, escabelillo.**

ESCAMBRÍ. m. *Ter. ibissench.* El joch de la bescambrilla. **Juego de la brisca.**

ESCAMNAR. v. a. Escarmentar. També s' usa còm recíproch. **Escamar, escarmentar.**

ESCAMNAT, DA. p. p. **Escamado, escarmentado.**
ANARSE,N ESCAMNAT. fr. *Irse escarmentado, salir descalabrado.*

ESCAMONEA. f. *Bot.* Herba de la qual se'n treu una substancia reïnosa mòlt purganta. **Escamonea.**

ESCAMOSA. f. *Anat.* Calificació de la meitat del os temporal y de la sutura témporoparietal. **Escamosa.**

ESCAMOT. m. Porció de gent separada d' altra y sens ordre. **Pelotón, grupo.** || El de bestiar. **Punta.**

ESCAMOTEIG. m. Acció y efecte d' escamotejar. **Escamoteo.**

ESCAMOTEJADOR, A. adj. Qui escamoteja. **Escamoteador.**

ESCAMOTEJAR. v. a. Entre prestidigitadors fer desaparéixer les coses de la vista còm per art d' encantament. **Escamotear.**

ESCAMOTEJAT, DA. p. p. **Escamoteado.**

ESCAMPADOR, A. m. y f. Qui escampa. **Derramador.**

ESCAMPALL. m. y

ESCAMPAMENT. m. La acció y efecte d' escampar y d' escamparse. **Derramamiento, esparcimiento.** || *Ant.* DERRAMAMENT DE SANCH.

ESCAMPAR. v. a. Extendre coses líquides per terra. **Derramar, esparcir.** || *Met.* Divulgar, publicar. **Esparcir, promulgar, propalar.** || Esbarriar. **Desparramar.** || v. n. *Ant.* ESCAPAR.

ESCAMPARSE. v. r. Extendre 's còm: *l' oli.* **Cundir.** || Eixir un riu de mare. **Desbordarse.** || Esbombarse. **Sonarse.** || Dit de la veu, continuar lo que altres han comensat a dir. **Tomar, esparcirse la voz.**

ESCAMPAT, DA. p. p. **Esparcido, proyecto dilatado.**

ESCAMPAVÍA. f. *Náut.* Embarcació velera petita y a propósit pera anar a la descuberta, dónar avisos y regonéixer les costes. **Escampavía.**

ESCAMPEIG. m. ESCAMPAMENT.

ESCANAL. m. El porch mort y obert, y trets els budells. **Canal.**

ESCANCELLAR. v. a. *Ant.* **Cancel-lar.**

ESCANDALISAR. v. a. Dónar escandol. També s' usa còm recíproch. **Escandalizar.**

ESCANDALÓS, A. adj. Qui causa escándol. **Escandaloso, escandalizador.**

ESCANDALOSA. f. *Mar.* Vela triangular que ab vents fluixos s' allarga sobre les veles quadrades. **Escandalosa.** || *Bot.* A Menorca se dóna aquest nom a la planta dita també DRAGONERA, SERPENTARIA.

ESCANDALOSAMENT. adv. m. **Escandalosamente.**

ESCANDALL. m. Sonda pera amidar la profunditat del mar. **Escandallo, sonda.** || Proba, examen. **Escandallo.**

FER ESCANDALLS. fr. Manifestar extranyesa per lo que no la mereix. *Hacer aspavientos ó pasmarotadas.*

ESCANDALLAR. v. a. Sondejar, amidar la fondaria del mar ab l' escandall. **Sondar, sondear.**

ESCANDALLAT, DA. p. p. **Sondado, sondeado.**

ESCANDEIAR. *Ter. Blanes.* Operació de sondar.

ESCANDIA. f. Blat mòlt blanch. **Escanda, escandia, trigo candeal.** || ESPELTA.

ESCANDICINAT, DA. adj. *Bot.* Semblant al serfull. **Escandicinado.**

ESCANDIL. m. Lloch ont s'ensopega. **Tropezadero.**

ESCANDINÁU, VA. s. y adj. Natural de o pertanyent a l' Escandinavia. **Escandinavo.**

ESCANDIR. v. a. Examinar els versos per les sílabes o peus. **Escandir, medir versos.** || **Examinar, averiguar.**

ESCANDIT, DA. p. p. **Escandido.**

ESCÁNDOL. m. Acció o paraula que dóna motiu a qu' un altre digui mal del proïsme és actiu quan causa la ruina espiritual d' un altre, y passiu quan un la pateix. **Escándalo.** || Mal exemple. **Escándalo.** Pesar sentit per una acció escandalosa. **Escándato.**

ESCANENCIA. f. **Esquinancia.**

ESCANTÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Delatar. **Delatar.**

ESCANTELLAR. v. a Rompre 'ls cantells. **Descantear, descantillar, mellar.** || Rebaixar part d' alguna quantitat. **Descantillar.**

ESCANTELLAT, DA. p. p. **Descantillado, truncado, descabalado, descantonado.**

ESCANTONAR. v. a. ESCANTELLAR.

ESCANY. m. *Ant.* ASCÓ.

ESCANYADOR. m. *Art. y of.* Eina de forja de forma semblanta al martell pera fer ranures al ferro.

ESCANYA-GATS. m. *Bot.* ARS NEGRE, ARANYÓ.

ESCANYA-LLOPS. m. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculácees semblanta a l' acónit. **Matalobos.**

ESCANYAMENT. m. L' acció y efecte d' escanyar. **Ahogamiento.**

ESCANYA-PITS. m. pl. *Ter.* Cigarros dels més forts y baratos. **Tagarnina.**

ESCANYA-POBRES. fr. *Fam.* MOURER.

ESCANYAR. v. a. Dónar mort a algú impedintli la respiració o apretantli la gargamella. També s' usa com recíproch. **Ahogar.** || *Met.* Regatejar. **Escatimar.**

ESCANYARSE. v. r. Cridar ab gran forsa. **Desgañitarse, despepitarse.**

ESCANYAT, DA. p. p. **Ahogado.** || adj. *Met.* MESQUÍ. || ESCÁS, 1.

ESCANYAVELLES. m. *Fam.* XANGUET. || Mena de raïm blanch y esquitxós. || *Bot.* **Sanguinaria mayor, pico de gorrión.**

ESCANYESSIA. f. *Ter.* CATARRO.

ESCANYOLIT, DA. adj. Mòlt magre. **Transido.**

ESCANYOTAR v. a. Treure la canyota dels camps. **Escardar, arrancar el carrizo.**

ESCANYUSSARSE. v. r. Aturarse alguna cosa a la gargamella. **Atragantarse.**

ESCAPADA. f. Sortida amagada, fugida accelerada. **Escapada, escape, escapatoria.** || *Ant.* Falta en el compliment de la obligació. **Escapada.**

ESCAPADÍS, A. adj. **Fugaz, soltadizo.**

ESCAPADOR. m. Efugi, eixida pera escaparse. **Escapatoria, efugio.**

ESCAPAMENT. m. *Ant.* Acció y efecte d' escapar o escaparse. **Escape.**

ESCAPAR. v. a. Evitar, treure alguna cosa de perill. **Escapar.** || Eixir amagadament. També s' usa cóm recíproch. **Escapar, irse sin ser visto.**

ESCAPAR DE GOLONDRO. fr. A costa d' altres. *Campar de golondro.*

ESCAPAR EL RIURE. fr. Fer forsa pera no riure qui 'n te ganes. *Retozar la risa en el cuerpo, reventar la risa.*

ESCAPÁRSELI A ALGÚ ALGUNA COSA. fr. No advertirla. *Escapársele á uno alguna cosa.*

NO M' ESCAPARÁ; NO LI ESCAPARÁ. *Expr.* Denota que 's tè assegurada alguna cosa. *No se irá por su pie.*

SI D' AQUÉSTA ESCAPO MAI PUS. *Ret.* Denota que 'ls qu' han patit algún dany tindrán mòlt de cuidado d' allí en endevant; s' usa també quan no 's pot o es difícil eixir d' un apuro. *Si de ésta escapo y no muero, nunca más bodas al cielo; si Dios de ésta me escapa, nunca me cubrirá tal capa.*

ESCAPARATA. f. Aparador de botiga o mena d'armari ab portes de vidre y més o menys adornat ont s'hi té una imatje o altre cosa delicada. **Escaparate.**

ESCAPARATERÍA. f. *Ant.* EXCUSA.

ESCAPARATETA. f. dim. **Escaparatico.**

ESCAPATORIA. f. Escapada. **Escape, escapada, escapatoria.** || Fugida apressurada. **Escapatoria.** || Excusa, medi pera fugir d' algún compromís, apuro, etc. **Escapatoria.**

ESCAPDELLA o CAPDELLÁ. *Geog.* Illeta agregada al ajunt. de Calvia, illa de Mallorca.

ESCAPÍFLOR, A. adj. *Bot.* Que té les fulles apoiades a un sustentácle. **Escapifloro.**

ESCAPIFORME. adj. *Bot.* El tronch o cama que, desprovi t de fulles, sembla a una banya. **Escapiforme.**

ESCAPRE. m. ESCARPRA.

ESCAPSA (Quedarse a la). fr. Eixir burlades les esperanses d' algú. **Quedarse en blanco.**

ESCAPSADA. f. Al joch de cartes l' acte y efecte d' escapsar. **Alce.**

ESCAPSADURES. f. pl. El conjunt de les parts que 's lleven o tallen d' alguna cosa. **Desmocho.**

ESCAPSAMENT. m. *Ant.* L' acció de llevar el cap. **Descabezamiento.**

ESCAPSAR. v. a. Al joch de cartes dividirles en dues parts, posant demunt la qu' era sóta. **Alzar, cortar el naipe.** || Tallar el cap. **Descabezar.** || Tallar les puntes o part de dalt d' alguna cosa. **Descabezar.** || Tallar les puntes de les arrels dels arbres. **Desbarbar.** || *Art. y of.* Serrar caps de fusta, de ferro, etc.

ESCAPSAR BÉ. fr. Treure bon partit. *Sacar la lotería.*

ESCAPSAT, DA. p. p. **Alzado, desbardado, descabezado.**

ESCÁPUL. *Anat.* Veu qu'entra en composició de varis termes anatómichs pera designar la regió de la escápula. **Escápulo.**

ESCÁPULA. f. *Ant.* Os de derrera 'l muscle. **Omóplato.**

ESCAPULALGIA. f. *Med.* Dolor de la escápula. **Escapulalgia.**

ESCAPULAR. adj. *Med.* y *Anat.* Pertanyent a la escápula. **Escapular.**

ESCAPULARI. m. Llenca d'estam, etc., ab una obertura al mitj pera ficarhi 'l cap, és distintiu dels religiosos. **Escapulario.** || Troç de tela partit en dos, y unit ab dues trensilles que 's porta per devoció. **Escapulario.** || Práctica devota en honor de la Verge del Carme, que consisteix en resar set vegades el Parenostre ab l' Avemaría y Gloria Patri. **Escapulario.**

Escapulari

ESCAPULIRSE. v. r. *Met.* ESCABULLIRSE.

ESCAPULÓ. m. El derrer troç que resta d' alguna peça de roba. N' hi há que 'n diuen *escrapuló.* **Retal.**

ESCAPULÓ DE BURÉ, DE SANT GENÍS. *Ant.* Cert teixit. *Cierto tejido.*

ESCAPULLIRSE. v. r. ESCABULLIRSE.

ESCAR. v. a. Posar esqué. **Cebar.**

ESCARA. f. Crosta d' alguna nafra. **Escara.** || *Cir.* Crosta ordinariament de color obscur que resulta de la mortificació o desorganisació de una part viva afectada de gangrena o cremada extraordinariament per l' acció del foch o d' algún cáustich. **Escara.**

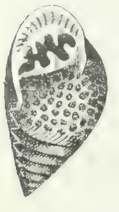

Escarab

ESCARA. *Ter. aranés.* NOU.

ESCARAB. m. *Zool.* Moluschs gasterópots pulmonats, de quins és exemplar l' anomenat *boca de llop*, referintse a les dents que té a la banda interna de la seua obertura. Se 'l trova a la vora del mar, gaire bé sempre tancat dins de la seua closca. **Escarabo.**

ESCARABAT. m. *Entom.* Insecte de la mena dels coleópters; n' hi ha de moltes menes, y té dues ales mòlt delicades més aprop del cós, y dues de fortes que serveixen d' estoig a les dites y de defensa a aquéll. **Escarabajo.** || CERVO VOLANT. || Entre fusters peça de ferro ab dents, pera assegurar la fusta que 's riboteja. **Corchete.** || pl. Lletres mal formades. **Garambainas, escarabajos.**

ESCARABAT BUTLLOFER. Insectes coleópters, de la familia dels meloits, quina picada fa embutllofar la pell. **Escarabajo vegigón.**

ESCARABAT, BUM BUM. *Joch.* BERNAT, BERNAT, etc.

ESCARABAT MERDER. *Escarabajo pelotero.*

ANAR CÒM ELS ESCARABATS. fr. Atrassar. *Ir como los cangrejos.*

ÉSSER ESCARABAT EN BORRA. fr. BUSCAR PELS ALS OUS.

FER ESCARABATS. fr. Fer lletres mal formades. *Escarabajear, garrapatear, forragatear.*

ESCARABATET. m. dim. **Escarabajillo, escarabajuelo.**

ESCARABEIDÍ, NA. adj. *Zool.* Semblant al escarabat **Escarabeido.**

ESCARABÍA. f. *Ant. mar.* Vas foradat, de fusta, pera posar' hi unes estopes mullades, en les que 'ls calafats hi ficaven llurs eines de travallar. **Escarabía.**

ESCARABINA. f. *Ant.* CARRABINA.

ESCARAFALL. m. Demostració exagerada d' afecte, espant, etc. Generalment s' usa sols en plural. **Aspaviento.**

ESCARAFAY. m. *Ter.* ESCARAFALL.

ESCARAMUSSA. f. Lluita entre soldats de cavall, ja acometent o bè fugint. **Escaramuza.** || *Met.* Pendencia, disputa, renyina, etc. **Escaramuza.**

ESCARAMUSSADOR, A. m. y f. Qui escaramussa. **Escaramuzador.**

ESCARAMUSSAR. v. a. Fer escaramusses. **Escaramuzar.**

ESCARAPELA. f. Divisa d' un o més colors en forma de rosa, llaç, etc., que 's porta a la part més visible del barret, murrió, etc., y és el distintiu dels exércits de les diferentes nacións. En els bans y parcialitats sol ésser també el distintiu de cada un d' ells. Ha servit mòltes vegades còm a símbol patriótich o polítich, anome antse també en catalá *Cocarda.* **Escarapela.**

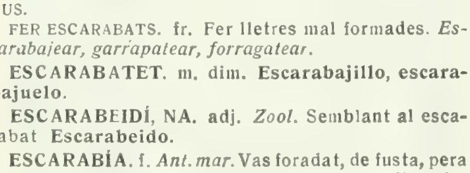

Escarapeles usades pels defensors de l' independencia a Barcelona (1808 y 1809)

ESCARBOTAR. v. r. Llevar o raspar la superficie d' una cosa. **Rozar.** || GRATAR. || Excavar l' aigua la rivera. **Derrubiar.** || *Met.* Indagar, esbrinar. **Escarbar, escudriñar.**

ESCARBOTAT, DA. p. p. **Rozado, derrubiado.**

ESCARCELLA. f. Armadura desde la cintura fins a la cuixa. **Escarcela.** || Mena de bossa que 's portava penjant a la cintura. **Escarcela.**

ESCARCELLATGE. m. Dret que pagava 'l prés a l' escarceller al sortir de la presó. **Carcelaje.**

ESCARCELLER. m. Qui cuida de la presó. **Carcelero, alcaide.**

ESCARCERACIÓ. f. Extracció d' un reu de la presó per manament del jutge. **Escarceración.**

ESCARCERAR. v. a. *For.* Treure a un reu de la presó per manament del jutge. **Escarcerar.**

ESCARDACHS. *Geog.* Caseriu del terme d' Astoll, dist. munpal. de Urtgs, prov. de Girona.

ESCARDALENCH, CA. adj. FLACH, MAGRE.

ESCARDAR. v. a. AIXARCOLAR.

ESCARDENT. m. *Ter. ibissench.* Roba vermella. **Tela encarnada.**

ESCARDINIA. f. *Ictiol.* Cert peix d' aigua dolsa. **Escardinia.**

ESCARDÓ (Joan Baptista). *Biog.* Jesuita balear, notable predicador y escriptor dilligent. Va néixer a Palma l' any 1581 y va morir'hi l' any 1652, assistint als epidémichs. Era persona instruidíssima en literatura y en ciencia. Se citen cinch obres d' ell, escrites unes en catalá y altres en castellá y en llatí.

ESCARDOT. m. *Bot.* CARDOT.

ESCARDOT BORT: FLORAVIA, GOSSETS.

ESCARER. *Ter. aranés.* NOGUERA.

ESCARIDAMENT. adv. m. ESMORTUIDAMENT.

ESCARIFICACIÓ. f. Producció d' una escara, ja accidentalment, ja còm a medi quirúrgich, empleant el ferro roënt, les pastes cáustiques, etc. || *Cir.* Acció y efecte d' escarificar. **Escarificación.**

ESCARIFICADOR. m. *Cir.* Eina ab varies puntes acerades que s' usa pera escarificar. **Escarificador.**

ESCARIFICAR. v. a. *Cir.* Fer talls o incisións mòlt fondes a alguna part del còs pera facilitar la sortida de certs líquits o humors. **Escarificar.** || ESCARISAR.

ESCARISACIÓ. f. *Med.* Acció y efecte d' escarisar. **Escarización.**

ESCARISAR. v. n. *Med.* Formarse còm una mena d' escates a la pell. **Escarizar.** || a. *Cir.* Treure la escara que 's cría alentorn de les llagues pera que quedin netes y encarnin bè. **Escarizar.**

ESCARIT, DA. adj. Descubert, lliure, desembarassat. **Despejado, escueto.**

ESCARLÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sapeira, prov. de Lleida.

ESCARLADOR. m. Ferro a manera de ganivet ab que 'ls pentiners puleixen les entrepúes de les pintes. **Escarlador.**

ESCARLATA. m. Roba de llana tenyida d' un color carmesí no tan eixit còm el de la grana. **Escarlata.**

D' ESCARLATA. Se diu de les coses del color d' escarlata. *Carmesí, de color de escarlata.*

ESCARLATÍ. m. Escarlata de color més baix y menys fí. **Escarlatín.**

ESCARLATINA. f. Foch que surt a la pell, a modo de sarampió. **Alfombrilla, alfombra, escarlatina.** || ESCARLATÍ. || f. Tela de llana de color carmesí. **Escarlatina.**

ESCARLET. *Bot.* Mena de bolet del género *tricholoma.*

ESCARLETS BLANCHS, ESCARLETS VERMELLS. *Bot.* Nòms que 's dóna en la regió d' Amer a dues especies del meteix bolet.

ESCARMENADORA. f. La dona que s' ocupa de repassar o escarmenar la llana. **Repasadora.**

ESCARMENT. m. Desengany, cautela adquirida ab l' experiencia. **Escarmiento.**

ESCARMENTAR. v. a. Corretgir ab rigor d' obra o de paraula. **Escarmentar.**

ESCARMENTAR EN CAP D' ALTRE. fr. Pendre esperiencia ab lo que li ha passat a un altre. *Escarmentar en cabeza ajena.*

ESCARMENTAT, DA. p. p. **Corregido, escarmentado.**

DELS ESCARMENTATS NEIXEN O IXEN ELS AVISATS. *Ref.* Denota que 'ls escarmentats obren ab mòlta precaució. *De los escarmentados se hacen los avisados; de los escarmentados nacen los arteros; el escarmentado busca el vado; el escarmentado bien conoce el vado; vieja escarmentada, arrezagada pasa el agua; no hay mejor cirujano que el bien acuchillado*

ESCARN. m. *Ant.* y

ESCARNI. m. Burla, mofa, despreci. **Escarnio, escarnecimiento.**

ESCARNIDÓ. m. *Ter. ibissench.* Llóch pera tirar'hi les aigües brutes. **Sumidero.**

ESCARNIDOR, A. m. y f. Qui escarneix. **Escarnecedor.**

ESCARNIR. v. a. Contrafer. **Remedar.** || Imitar lo que fá un altre. **Remedar.**

ESCARNIT, DA. p. p. **Remedado, escarnecido.**

ESCARNOT. m. ESCARNI.

FER ESCARNOT, fr. Fer burla. *Escarnecer, hacer mofa.* || DESDENYAR.

ESCARÓ. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó d' Oleta; pertany a l' antich Conflent, y és remarcable per l' explotació de mines de ferro; és a la vora del riu Tet y té 435 hab.

ESCAROLA. f. Mena d' enciám de fulla retallada y frisada. **Escarola.**

ESCAROLAT, DA. adj. y

ESCAROLER, A. adj. Semblant a la escarola. **Escarolado.**

ESCARÓTICH. m. *Med.* Cáustich que produeix escares. **Escarótico.**

ESCARPA. m. *For.* Plá inclinat que forma la muralla del còs principal d' una plaça desde 'l cordó fins als fossos, o 'l que forma la muralla que sosté la terra del camí cubert. **Escarpa.** || f. ESCARPRA.

ESCARPADORS (Pujada dels). *Orog.* En el camí de Castellar d' En Huch a Gombreny, passat el riu Arija.

ESCARPARA. f. ESCARPRA.

ESCARPEJAR. v. a. Travallar ab l' escarpra. **Cincelar.**

ESCARPELL. m. Eina de cer ab dents de que usen els cirurgians, fusters y esculptors pera netejar. **Escalpelo, escarpelo.**

ESCARPELLAR. v. a. Travallar ab l' escarpell. **Escarpar.**

ESCÁRPERA. f. ESCARPRA.

ESCARPÍ. m. *Ant.* PEÚCH.

ESCARPIDOR. m. Pinta de púes llargues y clares pera desembullar els cabells. **Escarpidor, escarmenador.**

ESCARPIR. v. a. Desenredar lo qu' está enredat, còm el cabell, la llana, etc. **Escarmenar.**

ESCARPIR LA CUBERTA. *Loc. ant.* Fer xafarranxo a la cuberta d' un barco de guerra abans del combat. *Hacer chafarrancho.*

ESCARPRA. m. *Art. y of.* En els bons temps de la nostra llengua sempre 's trova aquesta paraula en masculí, pero ara és general ferla femenina. Barreta contraplana de cer ab un tall escairat de dos tois. Se 'n serveixen els manyans, els picapedrers y 'ls mestres de cases. **Cincel.**

ESCARRÁ Y FELIU (Benet). *Biog.* Metge y escriptor gironí, deixeble de l' escola de Montpeller. Va ésser secretari de la Junta provincial d' instrucció pública y metge de l' hospital de Santa Catarina a Girona. L' any 1816 va publicar a Montpeller un *Essai sur la pleuresie aigue simple.*

— (FRANCESCH). *Biog.* Doctor en abdós drets y escriptor, natural de Girona, ont va néixer envers el any 1801, morint el 1866. Va publicar bona quantitat d' articles polítichs y literaris y algunes poesíes. Va publicar també diversos estudis histórichs relatius a Girona; va deixar inédits drames y comedies, algúns originals y altres traduits.

— (RAMON). *Biog.* Metge y escriptor gironí, deixeble de la Escola de Montpeller. És autor de les obres: *Exposé succint sur la gastrite aiguë* (Montpeller, 1824); *Canto épico al valor, constancia y fidelidad con que cooperó la inmortal ciudad de Gerona al feliz restablecimiento de su idolatrado monarca el Sr. D. Fernando VII.* L' any 1820 va enviar una memoria professional a la Reial Academia de Cirurgía y Medecina de Barcelona.

ESCARRABILLADAMENT. adv. m. LLESTAMENT.

ESCARRABILLAMENT. m. PROMPTITUT, LLESTESA.

ESCARRABILLARSE. v. r. ENLLESTIRSE.

ESCARRABILLAT, DA. adj. LLEST.

ESCARRANSIT, DA. adj. MESQUÍ.

ESCARRAR. v. a. Vendre per mitjes canes. **Varear.** || *Ter.* Fer caure les olives ab una perxa. **Varear.**

ESCARRÁS. m. Se diu de la persona que travalla mòlt o que fá la feina de dues o més **Azacán.**

FER D' ESCARRÁS. fr. Ésser el més atropellat per les feines de la casa.

ESCARRASSARSE. v. r. ANAR ESCARRASSAT.

ESCARRASSAT, DA. adj. Infelís, miserable. **Arrastrado.**

ANAR ESCARRASSAT. fr. Afanyarse, cansarse mòlt. *Aperrearse.*

ESCARREINÁ. v. r. *Ter. Ibis.* Remugar. **Graznar.**

ESCARRIFANSES. f. pl. ESGARRIFANSES.

ESCARROLLAR. v. a. *Ter.* ESGOTIMAR, 1.

ESCARRUFI. m. *Ter. Ibissench.* Esgarrifansa de fret. **Escalofrío.**

ESCARSER. adj. *Geom.* S' aplica al arch xato que no arriva a fer la volta del mitjcercle, ni s' alsa tant còm l' agut, sino a manera de mitj óval. **Escarzano, escarzado.**

ESCARTEJAR. v. a. Al joch de cartes jugar les falses pera tantejar còm está 'l joch. **Cartear, descartarse.** || Barrejar les cartes. **Barajar.**

ESCARTIBANA. f. Llenca de paper que 'ls enquadernadors posen entre la capa y la guarda pera resguart de la meteixa durant la enquadernació. **Escartibana.**

ESCARXAR. v. a. *Ter.* TRENCAR.

ESCARXOFA. f. CARXOFA.

ESCARXOFERA. f. CARXOFERA.

ESCARXOFERAR. m. CARXOFERAR.

ESCÁS, SA. adj. Curt, limitat, no cabal y senser. **Escaso, escatimado.** || Mesquí. **Escaso.** || Sobradament económich. **Escaso.** || Curt, poch, limitat. **Escaso.**

ANAR ALGUNA COSA MÒLT ESCASSA. fr. Havérn 'hi poch. *Andar alguna cosa muy tirada.*

ESCÀS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Surp, prov. de Lleida.

ESCASSA. f. *Ant.* CAMAL, 1.

ESCASSAMENT. adv. m. Poch, ab escassesa **Escasamente.** || Enproufeines, ab dificultat. **Escasamente.**

ESCASSÉ. adj *Arq.* S' aplica al arch de còrba menor que 'l mitj cercle. **Escarzano.**

ESCASSEJADOR, A. m. y f. Qui escasseja. **Escasero, escaso.**

ESCASSEJAR. v. a. Dónar poch, de mala gana y fent desitjar lo que 's dóna. **Escasear, escatimar.** || LIMITAR. || REGATEJAR. || v. n. Mancar, anar a menys alguna cosa. **Escasear.**

ESCASSEJAT, DA. p. p. **Escaseado.**

ESCASSÉS. f. y

ESCASSESA. f. Mesquinería, curtedat. **Cicatería, escasez.** || Esterilitat. **Carestía, esterilidad.** || Parlant de moneda, manca de pes o de llei. **Falta, escasez.**

AB ESCASSESA. m. adv. Poch a poch, ab miseria. *Á pistos, con escasez.*

ESCASÍSSIM, A. adj. sup. **Escasísimo.**

ESCASÍSSIMAMENT. adv m. **Escasísimamente.**

ESCAT. m. *Ictiol.* Peix de un a dos metres de llargaria, de forma plana y ab unes expansions laterals que semblen ales. **Pez ángel, angelote.**

ESCAT. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Escaló, prov. de Lleida.

ESCATA. f. Fulleta dura y transparenta que cubreix la pell d' algúns peixos y reptils. **Escama**

ESCATADURA. f. Obra d' escatar. **Escamadura.**

ESCATAFINYARSE. v. r. y

ESCATAFINYEJARSE. v. r. Barallarse una o més persones entre sí. **Pelotearse.**

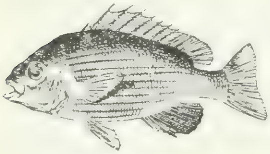

Escàtar

ESCATAR. v. a. Pulir ab la pell de escat. **Lijar.** || Treure la escata. **Escamar.** || RASCAR.

ESCÀTAR. m. *Ictiol.* Peix acantopterigi dels esporidis, que viu al Mediterrani. **Escátaro.**

ESCATAT, DA. p. p **Escamado.**

ESCATAYNAR. v. a. *Ter. ant.* ESCARBAR, parlant de les gallines.

ESCATETA. f. dim. **Escamilla.**

ESCATÉIXER. v. a. Discutir, disputar. **Discutir.**

ESCATIFINYEJARSE. v. r. ESCATAFINYEJARSE.

ESCATOFAGÍ, NA. adj. Que s' alimenta de fempta. **Escatofagino, escatófago.**

ESCATÓFIL, A. adj. Que viu entremitj de la fempta **Escatófilo.**

ESCATIMAR. v. a. Ab que 's significa l' acte d' escassejar lo que 's vol dónar; disminuir. **Escatimar.** || Viciar, adulterar. **Escatimar.**

ESCATIMAT, DA. p. p. **Escatimado.**

ESCATÓS, A. adj. Lo que té escates. **Escamoso.**

ESCATS. m. pl. *Ant.* ESCACHS.

ESCAURE. v. n. Esdevenir, succeeir. **Acaecer, suceder.** || Dir, correpondre una cosa ab altra. **Caer bien.**

ESCAURE. m. *Entom.* Insectes coleopters dels tenebrionits, que 's crien en les runes y les escombraríes, y s' escapen de la llum. **Escauro.**

ESCAURE'S. v. r. Esdevenirse, succeir alguna cosa impensadament. **Acertar, acaecerse.** || Ensopegarse alguna festivitat o altra cosa en cert día. **Caer en.** || p. n. TROVARSE.

ESCÀUT. m. Riu de Flandes **Escalda.**

ESCAVAR. v. a **Excavar.**

ESCAYOLA (Antoni). *Biog.* Metge-cirurgiá de Sant Sadurní de Noya, que vivía entre 'ls anys 1800 y 1855. Era soci corresponsal de la Reial Academia de Medecina y Cirurgía de Barcelona, en la qual se guarden escrits professionals, originals d' ell, arxivats entre 'ls manuscrits desde l' any 1820 al 1855.

ESCELALGIA. f. *Med.* Dolor en l' anca. **Escelalgia.**

ESCELITA. f. Pedra figurada que tira a blanca y representa una cama de persona. **Escelita.**

ESCENA. f. Als drames és una part d' acte caracterisada per la entrada o eixida d' algún dels actors. **Escena.** || Les taules o llóch en que s' hi representa. **Escena.** || *Met.* Les varies mutacións del mon. **Escena.**

ESCENARI. m. Llóch ont s' hi fan les representacións dramátiques, etc. **Escena, escenario.**

ESCÉNICH, CA. adj. Teatral, lo que pertany a la escena. **Escénico.**

ESCENÓGRAF. m. Professor, etc., d' escenografía. **Escenógrafo.** || Instrument universal pera representar tots els cossos en perspectiva. **Escenógrafo.**

ESCENOGRAFÍA. f. Perspectiva de la pintura, els llunys d' ella. **Escenografía.** || La descripció d' alguna costa, país o edifici. **Escenografía.** || Art de pintar decoracións escéniques. **Escenografía.**

ESCENOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la escenografía. **Escenográfico.**

ESCÉPTICH, CA. m. Filosop de dita secta. **Escéptico.**

ESCEPTICISME. m. PIRRONISME.

ESCIÁGRAF, A. s. y adj. Que fa bé l' ombra. **Esciágrafo.** || m. Qui 's dedica a la esciagrafía. **Esciágrafo.**

ESCIAGRAFÍA. f. Art de conéixer quína hora és per medi de l' ombra que progecten els astres. **Esciagrafía.**

ESCIAMANCIA. f. Endevinament per la evocació dels morts. **Esciamancia.**

ESCIÁTERA. f. Agulla qu' ab la seva ombra senyala 'l meridiá. **Esciátera.** || Mena de rellotge de sol dels antichs. **Esciátera.**

ESCIATERI. m. L' agulla dels rellotges de sol que senyala les hores. **Gnomon, esciaterio.**

ESCIATERIA. f. Teoría relativa al modo de fer rellotges de sol. **Esciateria.**

ESCIATÉRICH, CA. adj. Que determina la posició del meridiá per medi de la seua ombra. **Esciatérico.** || Pertanyent a la esciátera. **Esciatérico.**

ESCIENT o SCIENT. adj. SAVI.

A ESCIENT. m. adv, *Ant.* y

A DRET SCIENT. m. adv. A GRATCIENT.

SEGÓNS LLUR SCIENT. m. adv. *Ant.* Segóns el seu judici o modo d' entendre. *Según su entender.*

ESCIENTMENT o SCIENTMENT. adv. m. A DRETES.

ESCIEROPIA. f. Mal de la vista que fa que 'ls obgectes se vegin foscos. **Escieropia.**

ESCIFIFORME. adj. Que té forma de copa petita. **Escififorme.**

ESCIFULA. f. *Bot.* Mena d' embut petit que tenen algúns liquens. **Escífula.**

ESCIFULIFORME. adj. Que té forma d' embut. **Escifuliforme.**

ESCILA. f. *Bot.* CILLA, CEBA MARINA.

ENTRE ESCILA Y CARIBDIS. fr. Ab que s' explica la

situació del que no pot evitar un perill sense caure en un altre. *Entre Escila y Caribdis.*

Escilar

ESCILAR. m. *Zool.* Crustacis macruris dels escilarins, de carn mòlt fina, que's troven al Mediterrani. **Escilaro.**

ESCILÍTICH, CA. adj. Propi de la escila o cilla. **Escilítico.**

ESCILITINA. f. *Quím.* Substancia acre que s' extréu de la escila. **Escilitina.**

ESCIOMANCIA. f. **Esciamancia.**

ESCIOPTÉRICH. m. Rellotge de sol horitsontal. **Escioptérico.**

ESCIÓPTICH, CA. adj. Propi de la visió a l' ombra. **Escióptico.**

ESCIPIONS (Sepulcre dels). *Hist.* Monument de l' época romana que no lluny del mar s' e laira aprop de Tarragona, atribuintli la tradició que va ésser consagrat als germans Escipions, encare que la crítica histórica no puga refermar 'ho. Consta de dos cossos construits demunt d' un ample basament, y en el segon s' hi destaquen dues figures de baix relleu, ab indumentaria romana. Un dels crítichs contemporanis més eminents, D. Aureliá Fernández Guerra y Orbe, va fer indagacións pera aclarir aquest

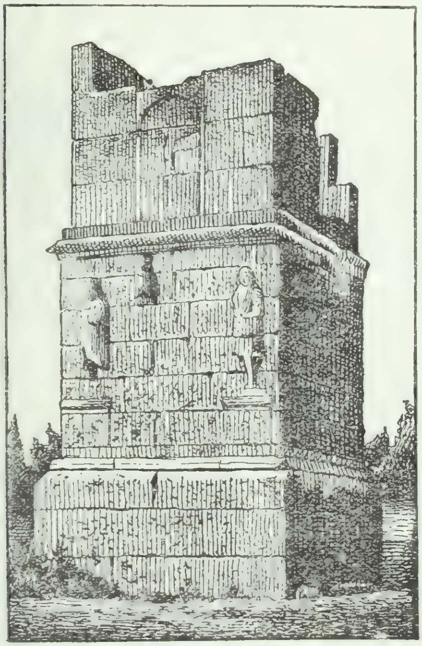

Sepulcre dels Escipions (Tarragona)

punt fosch de l' antiga historia a Catalunya, més treta com fou als comensos del sigle XVI, per ordre del Cardenal Cisneros la inscripció d' aquell monument, y desaparescuda desde llavors la esmentada lápida, sols per conjectures ha sigut possible que 'ls arqueólechs poguessen presumir els personatges, representats per les dues estatues. Alguns cronistes dels comensos de l' época moderna, enllassaven la dedicació del sepulcre ab la desf ta de les hosts romanes, al sigle III de l' era cristiana, quan atacades per Asdrúbal acoblades les forces cartagineses ab les dels nadius ausetans y ilergetes comanades per Indibil y Mandoni, moriren al camp de la lluita els germans Cneu y Publi Escipió.

Escirp

ESCIRP. m. *Bot.* Planta ciperácea, entre quines menes se distingeixen l'*escirp dels estanys* que s'utilisa pera teixir cistells, y el dels *boscos,* que serveix de forratge pera el bestiar, y d' adorno pera els jardins. **Escirpo.**

ESCISIBLE. adj. Susceptible d'escisió. **Escisible.**

ESCISIÓ. f. Tall o talladura. **Escisión.** || *Cir.* Operació que consisteix en tallar ab un' eina certes parts de poch volúm, còm: *una berruga,* etc. **Escisión.**

ESCITA. adj. Cosa de la Escitia. **Escita.**

ESCITODÉPSICH, CA. adj. *Med.* Qu' endureix la pell. **Escitodépsico.**

ESCLAFADOR, A. m. y f. Qui esclafa. **Quebrantador.**

ESCLAFAMENT. m. Acte y efecte d' esclafar. **Quebrantamiento, quebramiento, fractura.**

ESCLAFAR. v. a. XAFAR.

ESCLAFASANCHS DE LLET, ESCLAFASANCHS DE LLETADA. *Bot.* Nòm vulgar a Mallorca del bolet *Lactarius piperatus.*

ESCLAFASSAR. v. a. Picar, moldre, xafar. **Quebrantar.**

ESCLAFASSAT. p. p. y

ESCLAFAT, DA. p. p. **Quebrantado.**

ESCLAFIDOR. m. CASTANYOLES, CASTANYETA. || pl. *Bot. ter.* COLITXOS.

ESCLAFIMENT. m. ESCLAFIT.

ESCLAFIR. v. a Petar, fer un soroll violent y sutil, còm: *la fusta quan s' obra,* etc. **Restallar, chasquear.** || Dit de les dents. **Dentellar, dar diente con diente.**

ESCLAFIR EL RIURE, EL PLOR, etc. fr. *Soltar, romper la risa, el llanto.*

ESCLAFIT. m. Soroll que fa una cosa quan se reventa o quan pega cop ab un' altra. **Estallido.** || Só que fan els que ballen, juntant el dit póiser ab el del mitj. **Castañeta.**

ESCLAFIT DE DENTS. Petament de dents. *Dentellada.*

ESCLAFIT DE RIURE. *Carcajada.*

FER ESCLAFITS DE RIURE. fr. *Dar carcajadas.*

ESCLAFOLLAR. v. n. *Fam.* FER PETAR LA CLACA.

ESCLANYÁ. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Bagur, prov. de Girona.

ESCLARIMENT. m. Acte y efecte d' esclarir. **Esclarecimiento.** || CLARETAT.

ESCLARIR. v. a. ACLARIR.

ESCLARIRSE. v. r. ACLARIRSE

ESCLATAMENT. m. L' acte d' esclatar alguna cosa.

ESCLATAR. v. n. Obrirse alguna cosa per una força o impuls interior. **Reventar.** || Ferse pública alguna cosa. **Parir.** || Comensar a eixir la flor del botó. **Abrirse las flores.**

ESCLATARADA. f. Soroll semblant al que fa el que cau impensadament. **Batacazo.**

PEGAR UNA ESCLATARADA. fr. Caure fent mòlt de soroll. *Dar nn batacazo.*

ESCLATARSE. v. r. Badarse una poncella. **Abrirse el capullo de una flor.**

ESCLATARSE DE RIURE. fr. REVENTARSE DE RIURE.

ESCLATASANCH. *Bot.* Nòm vulgar a Mallorca del bolet *Lactarius deliciosus.*

ESCLÁU, VA. m. y f. Qui no té llivertat. **Esclavo, cautivo, siervo.** || *Met.* Qui 's subgecta a les passións y desitjes desordenats. **Esclavo.**

ESCLÁU ANTICH. Se diu del que fa més d' un any que ho es. *Esclavo ladino.*

ESCLÁU DE REMENSA. PAGÉS DE REMENSA.

ÉSSER UN ESCLÁU. fr. *Met.* Travallar mòlt y estar sempre inclinat a cumplir ab les obligacións del seu cárrech o de casa seua. *Ser un esclavo.*

ESCLAVATGE. m. Adorno que 's posaven les senyores al coll y 'ls hi penjava fins al pit. **Esclavache.**

ESCLAVINA. f. Mena de muceta de cuiro o de roba que 'ls pelegrins porten al coll. **Esclavina.** || El collet dels ecclesiástichs. **Esclavina.**

ESCLAVISACIÓ. f. Acte y efecte d' esclavisar. **Esclavisación.**

ESCLAVISAR. v. a. Reduir a la esclavitut. **Esclavizar.** || Tindre mòlt subgecte a algú. **Esclavizar.** || Dominar a algú les seues passións o un' altra cosa. **Esclavizar.** || Tindre en penosa situació o en humiliació. **Esclavizar.** || Tiranisarse. **Esclavizar.**

ESCLAVISAT, DA. p. p. **Esclavizado.**

ESCLAVITUT. f. Cautiveri, estat d' esclàu. **Esclavitud, servidumbre.** || *Met.* Germandat o congregació aixís dita. **Esclavitud.** || *Met.* Subgecció als vicis o passións desordenades. **Esclavitud.**

ESCLAVÓ, NA. adj. y s. El natural d' Esclavonia. **Esclavón, esclavo.** || Lo que pertany a aquesta ciutat d' Hungría. **Esclavón.** || m. L' idioma dels esclavóns. **Esclavón.**

ESCLEFIT. m. *Ter. ibissench.* Cop ab soroll. **Chasquido.**

ESCLEROFTÁLMÍA. f. *Med.* Mena d' inflamació dels ulls. **Escleroftalmía.**

ESCLERÓGENA. f. *Anat.* Materia nutritiva del teixit esclerós. **Esclerógena.**

ESCLEROMA. m. *Med.* Endurimient mórbit. **Escleroma.**

ESCLERÓS, A. adj. *Anat.* Calificació dels teixits orgánichs durs. **Escleroso.**

ESCLERÓTICA. f. *Anat.* La membrana més externa que rodeja tot el globus del ull. **Esclerótica.**

ESCLERÓTICH, CA. adj. *Anat.* Calificació dels medicaments qu' abáns se creia que tenien la propietat de determinar la induració. **Esclerótico.**

ESCLEROTITIS. f. *Med.* Inflamació de la esclerótica. **Esclerotitis.**

ESCLEROTOMÍA. f. *Med.* Operació de cirurgía, no usada avui en día pêls perills que presenta, que tenía per obgecte extreure 'l crestalli quan se feia la operació de la catarata. **Esclerotomía.**

ESCLEROTONIXIS. f. *Med.* Incisió que 's practica a la esclerótica pera arrivar al crestalli y deprimirlo. **Esclerotonixis.**

ESCLET. *Geog.* Veinat del terme munpal. de Cassá de la Selva, prov. de Girona.

ESCLETXA. f. Clivella, badall que 's fa a les portes, etc. **Rendija, resquebrajo, resquebradura, resquebrajadura, resquicio, hendedura.** || A la terra. **Grieta.**

ESCLOFA. f. y

ESCLOFIA. f. y

ESCLOFOLLA. f. L' escorxa o cuberta de algunes fruites y d' altres coses. **Cáscara.**

ESCLOFOLLA D' OU: CLOSCA D' OU.

ENCARA NO HA EIXIT DE LA ESCLOFOLLA DEL OU. *Expr.* Pera manifestar qu' algú no té experiencia. *Aun no ha salido del cascarón.*

ESCLOFOLLAR. v. a. Llevar la esclofolla. **Descascarar, descascar.** || Treure les llegúms de les tabelles en que 's críen. **Desvainar.** || Parlar mòlt y sense cortesía. **Descascarar, parlar.**

ESCLOFOLLAR DE VINT Y QUATRE. fr. Enraonar mòlt. *Espetar.*

ESCLOFOLLAT, DA. p. p. **Descascarado, mondado.**

Esclop

ESCLOP. m. Sabata de fusta feta d'una sola peça. **Almadreña, zueco, galocha, haloza.** || Llivant que tenen els mariners pera diferents usos. **Guindaleza.** || Als molíns de farina es una mena de canal de fusta posada a part de baix de la tramuja, que reb el blat, etc., que baixa d' ella y 'l dirigeix al forat de la mola. **Canaleja, canal, albarca.**

LI PODEU DÓNAR BEURE AB UN ESCLOP. fr. *Irón.* Que s' usa quan algú anuncia aquelles coses que tots coneixen y es regular que succeeixin. *Por adivino le pueden dar cien azotes*; *pariente á la clara, el hijo de mi hermana.*

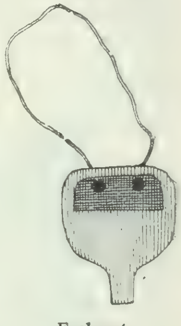
Esclopet

ESCLOPER. m. Qui fa o ven esclops.

ESCLOPET. m. dim. D' ESCLOP. || Aparell pera que 'ls segadors no 's tallin a la ma mentres seguen.

ESCLOPS. *Bot.* SABATETES.

ESCLÓS. y

ESCLÚS, A. p. p. **Excluído.**

ESCLUSA, L'. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Ceret; és a la vora de la riera del Pertús y té 101 habitants.

ESCLUVEYÁ. v. a. *Ter, ibissench.* Treure l' escorxa o les clofolles. **Descascarar, descortezar.**

ESCÓ. m. ASCÓ.

ESCOA. f. *Náut.* L' extrém de les perxes o plans rectes. **Escoa.**

ESCOAR. v. a. *Ant.* ESCUAR.

ESCOARITA. f. *Min.* Varietat silicífera del sulfa de barita. **Escoharita.**

ESCOBAR (Francesch). *Biog.* Metge y mestre de retórica, natural de Barcelona que va brillar desde mitjans del sigle XVI fins a comensaments del XVII. Va exercir la ensenyansa a París y a Roma durant una vintena d' anys. Al retornar a Barcelona va ocupar la cátedra de retórica de la universitat. Va traduir del grech al llatí algunes obres didáctiques y va dónar a la estampa bons textos clássichs per ell cuidats y corretgits.

ESCOBÉN. m. *Náut.* Qualsevol dels forats per ont passen els cables a la proa pera amarrar el barco, o ab qu' está lligada l' áncora, quan se dóna fons. **Escobén, ojo de la nave.**

ESCOBES. *Ter. Blanes* Puntals que serveixen pera sostindre el barco en terra.

ESCOBILLÓ. m. *Art.* Eina d' artillería que serveix pera netejar el canó. **Escobillón.**

ESCOCÉS, A. adj. Natural de y pertanyent a Escocia, regne de la Gran Bretanya. **Escocés.**

ESCOCIA. f. País d' Europa, que forma part d'Anglaterra. **Escocia.**

ESCOCIÁ, NA. adj. **Escocés.**

Escoda

ESCODA. f. Eina de ferro ab una o dues puntes cerades pera arrancar pedres, picarles y altres usos. **Pico.**

PICAR AB ESCODA. fr *Escodar.*

ESCODAIRE. m. **Cantero.**

ESCODEGÍ. m. *Cir.* Bisturí recte, quina punta acava còm una navaja d' afeitar. **Escodegino.**

ESCODRÓ. m. *Ant.* ESQUADRÒ.

ESCODRONAR. v. a. *Ant.* ESQUADRONAR.

ESCOGULAR. v. a. Arrencar la cogula dels camps. **Arrancar la cizaña.**

ESCOLA. f. ESTUDI, AULA. || La doctrina, principis y sistema d' algún autor. **Escuela.**

ESCOLÁ. m. Noi qu' assisteix als min'steris del altar. **Monacillo, monaguillo, monago.**

ESCOLÁ D' AMÉN. *Expr. fam.* Qui segueix sempre y cegament el parer dels altres. *Sacristán de amén, voto de amén.*

ESCOLÁ DE CANT. Noi dedicat a la música de la Iglesia. *Infantillo.*

ESCOLÁ DE CHOR. *Clerizón.*

ESCOLÁ MAJOR. *Sacristán.*

ÉSSER ESCOLÁ D' AMÉN. fr. Acomodarse en tot a la voluntat agena. *Andar como el corcho sobre el agua.*

ÉSSER UN BON ESCOLÁ, O ¡QUÍN ESCOLÁ! fr. *Fam.* ÉSSER UN BON APÓSTOL.

ESCOLÁ (Joseph M.ª). *Biog.* Fundador de la «Academia Bibliográfica-Mariana», de Lleida (1862). Va néixer a la Fatarella l' any 1820 y va morir a Lleida l' any 1884. Al comensar els seus estudis ecclesiástichs va esclatar la primera guerra civil carlina, a la que hi va pendre part. Després del conveni de Vergara va emigrar a França, anant més tart a Roma, ont va acavar la carrera, cantant missa l' any 1844. La seua activitat y condicións d' organisador queden de relleu en l' abundantíssima producció literaria y artística de l' Academia referida. És autor d' un *Repertorio de planes de sermones* y del *Breviario Mariano,* obra de predicadors.

ESCOLAMENT. m. p. u. FLUIX DE SANCH.

ESCOLAPI. m. Relligiós que professa la regla de Sant Joseph de Calassans. **Escolapio.**

ESCOLAR. v. a. DESANGRAR. || m. ESTUDIANT. || ESCOLÁSTICH. || pl. Certs canonges reglars establerts aprop de Bolonya. **Escolares.**

ESCOLARSE. v. r. ESCABULLIRSE, ESMUNYIRSE. || ESCÒRRE 'S, DESSANGRARSE.

ESCOLÁSTICAMENT. adv. m. D' un modo escolástich. **Escolásticamente.**

ESCOLÁSTICH, CA. adj. Lo pertanyent a les escoles y als estudiants. **Escolástico, escolar.** || S' aplica al método ab que s' ensenya la teología a les escoles, als que l' ensenyen y als qu' escriuen sobre ella. **Escolático.**

ESCOLASTICISME. m. Filosofía de la etat mitjana, cristiana, arábiga y judaica, en la que domina la ensenyansa dels llibres d' Aristótil, concertada ab les respectives doctrines relligioses. **Escolasticismo.** || Esperit exclusiu d' escola en les doctrines, en el métode y en el tecnicisme científich. **Escolasticismo.**

ESCOLAT, DA. p. p. **Desangrado.**

ESCOLECIA. f. El verdet de que 's fá 'l vert gris. **Escolecia.**

ESCOLECODO. m. *Med.* Malaltía produída pêls cuchs intestinals. **Escolecodo.**

ESCOLECOLOGÍA. f. *Med.* Tractat relatiu als cuchs intestinals. **Escolecología.**

ESCOLEQUIASSIS. f. *Med.* Estat morbós degut a la presencia dels cuchs intestinals. **Escolequiasis.**

ESCOLESITA. f. *Min.* Mena de mesotipa ab una base de cals. **Escolesita.**

ESCOLEXEROSA. f. *Min.* Silicat hidratat d' alúmina y cals. **Escolexerosa.**

ESCOLEXITA. f. *Min.* Silicat hidratat d' alúmina, cals y sosa; ordinariament és blanch y crestallisa en prismes rectes de base quadrangular. **Escolexita.**

Escolia

ESCOLI. m. Nota, observació, comentari breu. **Escolio.**

ESCOLIA. f. *Entom.* Insectes himenopters de la familia dels escoliats, que viu als sorrerals y vola de flor en flor a les hores de sol. **Escolia.**

ESCOLIADOR, A. m. y f. Qui posa escolis a una obra pera que s' entengui millor. **Escoliador.**

ESCOLIAR. v. a. Posar escolis a algún escrit. **Comentar, escoliar.**

ESCOLIM. m. *Bot.* Plantes dicoliledónees de les xicoriées, mena d' escardot selvátich, de la regió mediterránia. **Escolimo.**

ESCOLIOSSIS. f. *Anat.* Desviació pêl costat de la columna vertebral. **Escoliosis.**

ESCÓLIT. m. *Entom.* Genre d' insectes coleopters que fan mòlt de mal als arbres, quina escorsa foraden. **Escólito.**

ESCOLOPAMAQUERIÓ. m. *Cir.* Mena de bisturí qne usaven antiguament els cirurgians pera obrir floroncos, grans, etc. **Escolopamaquerión.**

ESCOLOPAX, A. adj. *Ornit.* De bèch llarch y punxagut. **Escolopaxo.**

ESCOLOPENDRA. f. *Entom.* CENTCAMES. || *Ictiol.* Centpéus, peix cetaceu que sembla una galera ab rems. **Escolopendra, cientopiés marino.**

ESCOLOPENDRACI, A. adj. Semblant a la escolopendra. **Escolopendráceo, escolopendrino.**

ESCOLTA. f. Partida de soldats pera resguart. **Escolta.** || La relligiosa qu' acompanya a un' altra al locutori pera escoltar lo que 's parla. **Escucha.**

ESTAR A L' ESCOLTA. fr. ESCOLTAR AL AGUAIT.

ESCOLTADOR, A. m. y f. Qui escolta. **Oyente, escuchador.**

ESCOLTAR. v. a. Aplicar l' oido pera sentir lo que 's parla. **Escuchar.** || Acompanyar algún comboy. **Escoltar.**

QUI ESCOLTA PÊLS FORATS OU ELS SEUS MALS FATS. *Ref. Quien escucha su mal oye.*

ESCOLTARSE. v. r. Parlar ab cláusules y pauses afectades. **Escucharse.**

ESCOLTAT, DA. p. p. **Escuchado.**

ESCOLTÍVOL, A. m. y f. Que pot escoltarse ab gust. **Agradable, sonoro.**

ESCOLL. m. Roca mòlt grossa que hi há sòta l' aigua del mar. **Escollo.** || *Met.* PERILL.

ESCOLLADURA. f. *Ant.* ESCOTADURA.

ESCOLLAT, DA. p. p. ESCOTAT.

ESCOLLERA. f. Obra de pedra perduda que 's fá dins el mar pera defensa del port. **Escollera.**

ESCOLLERAT. adj. Qui porta desabrigat el coll. **Desabrochado.**

ESCOMBRA. f. Manoll de rametes de palmera borda lligat al capdevall d' una canya o bastó, que serveix pera escombrar. N' hi há també de tamarit, de

ginesta y d' altres branques fortes, que serveixen pera escombrar els carrers, corrals y estables. **Escoba.** || La que serveix pera 'ls orinals. **Escobilla.** || La qu' és vella y dolenta. **Escobón.**

ESCOMBRA DE FORN: ESCOMBRALL.

ESCOMBRA DE RECTOR. *Met. fam.* VICARI, ESCOLÁ.

ESCOMBRA NOVA ESCOMBRA BÉ. *Ref.* Adverteix que móltes coses s' aprecíen y cuiden més per la seua novetat que pêl seu vertader valor; y també lo poch que dura 'l fervor ab que algúns comensen a servir els seus nous destinos. *Cedacito nuevo tres días en estaca.*

ESCOMBRACARRERS. m. *Fam.* Qui passeja mòlt sense cap necessitat. **Azotacalles, correntón, cerero.**

ESCOMBRADA. f. Cop d' escombra. **Escobazo.** || Acte y efecte d' escombrar. **Barredura, escobada.** || Cada impuls ab que 's mou l' escombra al escombrar. **Escobada.**

ESCOMBRADOR, A. m. y f. Qui té per ofici escombrar. **Barrendero, escobadero.**

ESCOMBRADURES. f. pl. ESCOMBRARÍES.

ESCOMBRALL. m. L' escombra que serveix pera escombrar el forn. **Barredero.**

ESCOMBRAR. v. a. Netejar ab la escombra. **Escobar, barrer.** || *Met.* Treure la gent d' algún llóch. **Descombrar, despejar.** || No deixar res, portarse 'n derrera tot lo que hi havía a alguna part. **Barrer, arrebatar.** || Portar 'ho tot ab violencia. **Arramblar, arrastrar.** || **Arrebañar, hacer zafarrancho.**

ESCOMBRARIAIRE. m. Qui arreplega les escombraríes. **Basurero, estercolero.**

ESCOMBRARÍES. f. pl. La bruticia que s' arreplega escombrant. **Barreduras, escobada, basura.** || *Met.* Cosa despreciable. **Basura, porquería.**

ESCOMBRAT, DA. p. p. **Barrido.**

ESCOMBRAY. *Ter. Ibissench.* L' escombreta que serveix pera netejar el forn. **Hurgón.**

Escombressoch

ESCOMBRAYRE. m. *Ant.* ESCOMBRADOR.

ESCOMBRESSOCH. m. *Ictiol.* Peixos fisóstems de la fam. dels escombresocits que 's troven al Mediterrani. **Escombresoco.**

ESCOMBRETA. f. dim. **Escobilla.** || PINZELL.

ESCOMBROTA. f. Escombra dolenta. **Escobajo, escobón.**

ESCOMÉS, A. p. p. ACOMÉS.

ESCOMESA. f. y

ESCOMETIMENT. m. ACOMETIMENT.

ESCOMETRE. v. a. ACOMETRE.

ESCOMETRE A ALGÚ. fr. Anarlo a trovar pera manifestarli les queixes que 's tenen d' ell, o pera demanarli alguna cosa.

ESCOMOVIDOR. m. *Ant.* MOTOR.

ESCOMPARRANTIR. v. a. Fer perdre l' ánim. **Descuajar.**

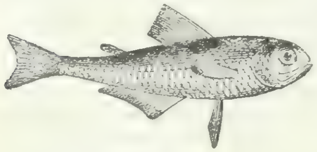

Escopel

ESCOMUNICAR. v. a. y sos derivats. **Excomunicar.**

ESCÓN. *Ter. Moya.* Banch de fusta de respatller mòlt alt, que hi há prop de la llar. ASCÓ.

ESCOPEL. m. *Ictiol.* Peixos malacopterigis abdominals dels escopélits. **Escopelo.**

ESCOPETA. f. Arma de foch mòlt coneguda. **Escopeta.**

ESCOPETA CURTA. *Retaco.*

ESCOPETA DE CUL CALENT. *Loc. met. Ligero de cascos, botafuego.*

ESCOPETA DE PISTÓ. La que s' enceba ab pólvora fulminant tancada en un didal del meteix nòm, la qual s' inflama ab el cop del *gatillo* o martell. *Escopeta de pistón.*

ESCOPETA DE VENT. La que sense pólvora llensa la bala ab violencia per medi del aire comprés. *Escopeta de viento.*

APLANAR LA ESCOPETA. fr. APUNTAR L' ARMA O 'L TIR.

DESATACAR LA ESCOPETA. fr. Tréureli la cárrega ab el sacadraps. *Desatacar la escopeta.*

ESCOPETADA. f. El tir de la escopeta y la ferida que fá. **Escopetazo.**

ESCOPETADOR. m. *Min.* Ocupat en escopetar. **Escopetador.**

ESCOPETAR. v. a. *Min.* Cavar y treure la terra de les mines d' or. **Escopetar.**

ESCOPETEIG. m. L' acció d' escopetejarse. **Escopeteo.**

ESCOPETEJAR. v. a. Disparar repetides vegades la escopeta. **Escopetear.**

ESCOPETEJARSE. v. r. Disparar les escopetes o fusells ab freqüencia uns a altres. **Escopetearse.**

ESCOPETER. m. Soldat armat d' escopeta. **Escopetero.**

ESCOPETERÍA. f. Milicia armada d' escopetes. **Escopetería.**

ESCOPETES. f. pl. *Bot.* Mata de la fam. de les fitolacies, de 1 a 3 met. d' alsada, quin tronch és de color carmesí y quines flors, en forma de raïms, de 10 a 16 centímetres de llargada, fan unes boletes de color negre blavench. **Yerba carmín ó de la oblea, grana, encarnada.**

ESCOPÍFER, A. adj. *Zool.* Cubert de manadets de pel. **Escopífero.**

ESCOPINA. f. *Ter. Ibissench.* Petxina. **Concha.**

ESCOPÍPEDO, A. adj. *Zool.* De potes peludes. **Escopípedo.**

ESCOPOLIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les solanácees. **Escopolia.**

ESCOPSAR. v. a. *Ter.* Parar, acte de rebre quelcom que cau baixant. **Detener.**

ESCOPULAT, DA. adj. Compost d' un manadet de pels tiessos. **Escopulado.**

ESCORA. f. *Náut.* Puntal que 's posa contra 'ls costats d' una embarcació quan és a l' astiller. **Escora.**

Escopolia

ESCORACRASSIS. f. *Med.* Eixida involuntaria dels excrements. **Escoracrassis.**

ESCORAR. v. a. *Náut.* Assegurar, amarrar ab cordes o cadenes una embarcació a les anelles, post o andes. **Escorar.** || m. Trovar el barco el seu punt de apoio en la inclinació de costat. || Acavar la maror el seu descens. **Escorar.**

ESCORBUTÍ. m. Malaltía contagiosa que causa dolors y corrupció a les genives. **Escorbuto.**

ESCORBÚTICH, CA. adj. Lo que pertany a l' escorbutí. **Escorbútico.**

ESCORCA. *Geog.* Vileta de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. d' Inca; és entre montanyes y té 296 hab.

ESCORCOLL. m. Acte y efecte d' escorcollar. **Registro, escrutinio.**

ESCORCOLLADOR, A. m. y f. Qui escorcolla. **Registrador, escudriñador.**

ESCORCOLLAMENT. m. ESCORCOLL.

ESCORCOLLAR. v. a. Registrar. **Escudriñar.**

ESCORDI. m. Herba medicinal de la fam. de les llabiades, que fá olor d' all. **Escordio, camedrio acuático.**

ESCORIA. f. Escuma dels metalls. **Escoria.** || Cosa vil, despreciada, de cap estimació. **Escoria.** || *Met.* Qui té mòlta malicia y astucia. **Perillán.**

ESCORIACIÓ. f. Acte y efecte d' escoriar o d' escoriarse. **Escoriación.**

ESCORIAL. m. Terreno ont s' hi llensen les escories de les forjes y forns de fundició de metal s, y 'l munt que formen. **Escorial.**

ESCORIAR. v. a. Alsar la pell deixant la carn viva al descubert. **Escoriar.**

ESCORIARSE. v. n. Alsarse la pell d' alguna part del còs a causa d' haver fregat ab alguna cosa. **Escoriarse.**

ESCORIFICACIÓ. f. Acció y efecte d' escorificar. **Escorificación.**

ESCORIFICAR. v. a. Reduir a escories. **Escorificar.** || Separar l' escorsa d' un metall fos. **Escorificar.**

ESCORIFORME. adj. Que té aspecte d' escoria. **Escoriforme.**

ESCORIHUELA (Joan Baptista). *Biog.* Fadrí impressor y poeta, nat a Valencia l' any 1753 y mort a la meteixa ciutat l' any 1817. Travallava a l' imprempte d' Agustí Laborda desde mòlt jovenet, dedicant les estones que li vagaven al conreu de la poesía. Les seues composicións en vers abunden als diaris publicats a Valencia desde l' any 1794 fins al 1802 y están firmades ab les inicials B. E. Va deixar inédita una guía descriptiva de Valencia. Les seues millors poesíes son les dedicades al sant patró de la imprempta y a la descripció de la volta del temple de sant Joan del Mercat, pintada magistralment per Antoni Palomino.

ESCORLITA. f. *Min.* Varietat de topaci. **Escorlita.**

ESCORNACRABES. *Orog.* Espadades vessants del riu Malo, prop de la collada del estany de Bacibó, a la Vall d' Arán.

ESCORNALBOU. *Geog.* Montanya del Camp de Tarragona, entre Riudecanyes y Montroig, ont hi havía un famós monastir, avui arrunat.

ESCORNAR. v. a. Treure, llevar les banyes. **Descornar.**

ESCORNARSE. v. r. Barallarse fins a juntarse uns ab altres. **Darse de las astas.**

ESCORNAT, DA. p. p. **Escornado.**

ESCORODITA. f. *Miner.* Arseniat de ferro que crestallisa en petits octaedres rectangulars. **Escorodita.**

ESCORPA. f. *Ictiol. ant.* ESCÓRPORA.

ESCORPÍ. m. *Entom.* Insecte verinós, té vuit ulls, dues mordasses o boques còm el cranch, vuit cames y una qüa movedissa que té una ungla còrba al extrém ab la que introdueix el verí a la picadura que fá. **Alacrán, escorpión.** || *Ictiol.* Peix de mar de figura cóncava y d' uns trenta centímetres de llarch, el cap espinós y més ample que 'l còs. **Escorpión.** || Octau signe del zodíach. **Escorpión.**

Escorpí

LLENGUA D' ESCORPÍ. fr. *Met.* Mal parlador, enredaire. *Lengua de alacrán, de escorpión.*

PICAT DE L' ESCORPÍ. *Alacranado.*

ESCORPIACH. m. *Farm. y med.* Contraverí pera curar la picada de l' escorpí. **Escorpíaco.**

ESCORPINS. m. pl. *Bot.* GOSSETS.

ESCORPIÓNIT, DA. adj. Semblant a l' escorpí. **Escorpiónico, escorpénido.**

ESCÓRPORA. f. *Ictiol.* Peix que pica còm l' escorpí. **Escorpena, escórpera, escorpina, rascaza, peje diablo.** || Hi há les dues especies següents:

ESCÓRPORA ROJA. POLLA RONCA.

ESCÓRPORA FOSCA. RASCASSA.

ESCORPORAT, DA. adj. ESCORPIÓNIT.

ESCORRAMENT. m. L' acció d' escórrer. **Escurriment.**

ESCORRANCH. m. *Ter.* ESCORRECH.

ESCORRAPLATS. m. *Art. y of.* Travall de fusta acanalat pera posar'hi 'ls plats de la cuina.

ESCORRECH. m. *Ter.* Vall feta per les aigües de pluja a una vessant. **Escurridero.** || L' aigua de la neu que 's fon y del xáfech de pluja; en les fortes pendents arrosseguen gleva y terra, cavant fondos sots que se 'n diuen *escorranchs.*

ESCORREDÍS. m. Fácil d' escórrers. **Escurredizo.**

ESCORREDOR. m. Llóch dels escorxador, ont s'hi vuiden y netejen els ventres del bestiar. **Jamerdana.** || Rech pera desaiguar les terres que tenen aiguamolls. **Tijera.** || Se diu del llaç que 's desfá o corre ab facilitat. **Lazo corredizo, escurredizo.**

ESCORREDORA. f. Mánega, cedás, drap, etc., ab que 's cola alguna cosa. **Coladero.**

ESCORREDURA. f. LLISCADA, LLISADA, RELLISCADA. || *Met.* FLAQUESA.

ESCORREGAR. v. a. *Ter.* AIXARAGALLAR.

ESCORREGUT, DA. p. p. **Escurrido.**

ESCORREIG. m. Canal o conducte que als ponts y altres obres de fábrica serveix pera eixida de les aigües y de la brossa. **Vertedor.**

ESCÓRRER. v. a. Apurar les derreres gotes d' algún líquit. **Escurrir.** || Afluixar o desfer algún llaç, cordó, etc. **Correr.**

ESCÓRRERSE. v. r. Caure de gota en gota algún licor. **Descorrerse, escurrirse.** || Dit del temps. **Pasar, correr, irse el tiempo.**

ESCORRETJADES. f. pl. *Ant.* XURRIACADES.

ESCORRETJAR. v. a. *Ant.* XURRIAQUEJAR.

ESCORRETJES. f. pl. *Ant.* XURRIAQUES, CORRETJES.

ESCORRÍA. f. *Ter.* ESCORRIALLA.

ESCORRIALLES. f. Les derreres gotes d' algún licor. **Escurriduras.**

ESCORRÍM. m. ESCORRIALLES.

ESCORSA. f. La pell dels arbres y també la de algunes fruites. **Corteza.**

ESCORSA DE PONSÉM. Confitura feta d' escorsa de ponsém. *Acitrón.*

ESCORSA DEL PERÚ: QUINA.

CONÉIXER A ALGÚ PER L' ESCORSA. fr. *Met.* Conéixer a algú per algún senyal. *Sacar, conocer por la pinta.*

ESCORSADOR. m. *Ant.* Qui treu l' escorsa. **Descortezador.**

ESCORSAMENT. m. Acte y efecte d' escorsar. **Descortezamiento, descortezadura.**

ESCORSAR. v. a. Llevar, treure l' escorsa. **Descortezar.**

ESCORSAT, DA. p. p. **Descortezado.**

ESCORSÓ. m. Serpeta verinosa. **Víbora.**

ESCORSONERA. f. *Bot.* Herba medicinal de la fam. de les liguliflores, que 's creu eficás contra 'l verí de l' escorsó. **Escorzonera, escorzonera oficinal ó de España. salsifí negra.**

Escorsonera

ESCORTERAR. v. a. ESQUARTERAR.

ESCORXA. f. ESCORSA.

ESCORXADA. *Orog.* Serra que tanca l' alta conca del Barradós o comarca de Ciesso, á la Vall d' Arán.

ESCORXADOR. m. Qui escorxa. **Desollador.** || Llóch ont se mata y escorxa 'l bestiar pera l' abast pêl públ ch. **Matadero, desolladero, rastro.**

ESCORXADURA. f. Nafra que resulta de fregarse una part del còs ab un' altra cosa. **Desolladura, escorzadura.** || L' acció d' escorxar les alsines sureres. **Descasque.**

ESCORXAMENT. m. Acte y efecte d' escorxar. **Desolladura.** || ESCORXADURA, 1.

ESCORXAPINS. m. *Met.* Qui demana més de lo que li correspón per la seua feina. **Desollador.**

ESCORXAR. v. a. Llevar la pell a l' animal. **Desollar.** || *Met.* Fer pagar més de lo que 's deu. **Desollar.** || ESCORSAR. || Aixaragallar, escorrugar. **Deruviar, arroyar, lamer, morder.**

Segell d' Escós

ESCORXAT, DA. p. p. **Desollado.** || adj. *Blas.* Se diu dels llops de color blau. **Escorchado.**

ESCÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Estach, provincia de Lleida.

ESCOSSÉS, A. adj. **Escocés.**

ESCOT. m. Cert teixit fí de estám. **Anascote.** || La part que paga cada hú dels que s' han divertit o menjat en companyía. **Escote.** || n. p. Insigne relligiós franciscá, que va fundar un sistema de teología. **Escoto, doctor sutil.** || Per antonomasia. ESPERIT DE CONTRADICCIÓ.

ESCOTA. f. *Náut.* Corda o cap pera templar les veles. **Escota.** || *Ter. Blanes.* Cop de la mestra al llagut.

ESCOTADURA. f. Tall fet dalt del còs del vestits pera que caigui bè al entorn del coll o pera que deixi veure una part del pit y de l' esquena. **Escotadura, escotado, escote.**

ESCOTAMENT. m. Acte y efecte d' escotar. **Imposición de tributo.**

ESCOTAR. v. a. Fer escotadura al vestit. **Escotar.** || Imposar un tribut. **Imponer un tributo.**

ESCOTARSE. v. a. Pagar cada hú 'l seu escot. **Escotarse.**

ESCOTAT, DA. p. p. **Degolletado, escotado.** || Comptat entre 'ls que paguen tribut. **Tributario, contribuyente.**

ESCOTEIG. m. Cant de la perdiu. **Canto de la perdíz.**

ESCOTEJAR. v. a. Cantar la perdiu. **Cantar la perdíz.** || *Ter. Met.* Contar, dir lo que ha passat. **Referir, contar.**

ESCOTERA. f. *Náut.* L' obertura del costat d' una nau per la qual hi passa la escota major o de triquet. **Escotera.**

ESCOTERIT, DA. adj. *Ter.* AIXERIT.

ESCOTÍ. m. *Náut.* La escota d' una vela petita. **Escotín.**

ESCOTILLA. *Ter. Blanes.* Obertura que condueix a la bodega.

ESCOTILLÓ. m. *Náut.* Trapa, porta petita pera entrar a la nau. **Escotillón.** || Cada una de les posts del pis del escenari que pot baixarse o pujarse pera deixar obertures per ont passen a l' escena o desapareixen persones o coses. **Escotillón.**

ESCOTINA. f. *Náut.* ESCOTÍ.

ESCOTOMÍA. f. *Med.* Malaltía dels ulls, que causa moviments vertiginosos, y prové de la turbació del cervell, posant la vista còm plena de boira. **Escotomía.**

ESCOTXEGAR. v. a. y

ESCOTXEJAR. v. a. y

ESCOTXINAR. v. a. *Ter. met.* Contar lo que ha passat **Referir.**

ESCOULOUBRE. *Geog.* Caseriu proper al coll de Hares a 850 metres d' altitut. Posseeix aigües sulfuroses, sódiques, termals en part.

ESCREIX. m. Aument de dot o quantitat que l' home promet a la dona que pren per muller. **Arras.**

ESCREMENT. m. EXCREMENT.

ESCRESTAR. v. a. Tallar la cresta. **Decapitar.**

ESCRIBA. m. Doctor, intérprete de la llei dels hebréus. **Escriba.**

ESCRIDASSAR. v. a. Cridar mòlt, reinar.

ESCRIG Y GONÇALES (Enrich). *Biog.* Poeta valenciá, mort a Barcelona l' any 1875. Son obras d' ell el drama castellá *Guillem Sorolla,* la pessa valenciana *Escenes del bombardeo* y algunes poesíes en la seua llengua nadiva publicades en *Lo Rat Penat*

ESCRIGUES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Gisclareny, prov. de Barcelona.

ESCRINY. m. *Ant.* ARMARI.

ESCRIPTOR, A. m. f. y adj. Qui escriu pera la estampa. **Escritor.**

ESCRIPTORI. m. Despaig dels homes de negocis. **Escritorio.** || Taula d' escriure ab diferents calaixos pera guardar'hi papers y documents. **Escritorio.**

ESCRIPTURA. f. Instrument públich fet devant de testimonis y autorisat per notari. **Escritura.** || Escrit de qualsevulla mena. **Escritura.** || L' acció y efecte d' escriure. || Per antonomasia la Biblia. **Escritura.**

FER ESCRIPTURA. fr. *Escriturar.*

ESCRIPTURARI. m. Qui ensenya la Sagrada Escriptura. **Escriturario.**

ESCRIT, A. p. p. **Escrito.** || Obra d' algún escriptor. **Escrito.** || Pediment o al-legat qne 's presenta en un plet o causa. **Escrito.**

DÓNAR PER ESCRIT. fr. Entregar algún punt per escrit pera major seguretat y clara intelligencia del meteix. *Dar por escrito.*

NO N' HI HA RES ESCRIT. *Loc.* Ab que cortesment se nega lo qu' un altre dòna per cert o assentat. *No hay nada escrito sobre eso.*

PARLAR PER ESCRIT. fr. Escriure y entregar a un altre lo que se li vol dir. *Hablar por escrito.*

PER ESCRIT. m. adv. Per medi de la escriptura. *Por escrito.*

ESCRITA. *Hidrog.* Rivera que rega la vall d' Espot en el Pallars.

ESCRITA. f. *Ictiol.* Peix que té a la esquena unes senyals de diferents colors a manera de lletres. **Escrita.**

ESCRIURE. v. a. Fer lletres que formen paraules. **Escribir.** || Compondre alguna historia o altra obra. **Escribir.** || Endressar cartes o bitllets. **Escribir.** || a. Compondre alguna obra musical. **Escribir.**

ESCRIURE AB GARBO. fr. *Taragotear.*

ESCRIURE ENTRE DUES RATLLES. fr. *Entrerrenglonar.*

ESCRIURE AL MAR O A LA SORRA. *Met.* Gastar el travall, pena, etc., endebades. *Escribir en el agua.*

ESCRIURE'S. v. r. Tindre correspondencia per escrit. **Escribirse.** || Allistarse en algún cos o congregació. **Escribirse.**

ESCRIVÁ. m. Qui per ofici públich está autorisat pera dónar fe de les escriptures y altres actes. N' hi há de móltes menes. Avui queda reservada la fé pública als escriváns en les actuacións judicials, lo demés als notaris. **Escribano.** || Qui escriu. **Escribano.**
ESCRIVÁ DE CÁMARA, D' AJUNTAMENT, etc. *Escribano de cámara, de ayuntamiento,* etc.

ESCRIVÁ (Francesch). *Biog.* Jesuita, canonista y escriptor, nat a Valencia l' any 1530 y mort allí meteix a mitjans del sigle XVII. Va escriure en castellá unes quatre obres, publicades entre 1604 y 1616. Una d' elles *(Del infierno y de la gloria)* és llibre mólt estimat dels teólechs y tingut còm a model de perspicacia, pietat y erudició. També es feta d' ell la vida del patriarca d' Antioquía y arquebisbe de Valencia D. Joan Ribera.
— (JOAN). *Biog.* Astrólech del sigle XV. Va fer el tractat *De imaginibus astrologicis,* l' any 1496.
— (PERE LLUIS). *Biog.* Escriptor militar de principis del sigle XVI. És considerat entre 'ls autors de obres científiques militars còm el tractadista més antich en la especialitat de fortificacións y d' enginyería militar; donchs va escriure algúns any abáns que l' italiá Tartaglia, mort l' any 1557, que es tingut cóm el primer que va aplicar les matemátiques a l' artillería y al art de la guerra, en 1587. En Pere Lluis Escrivá és autor de la *Apología en excusación de las fábricas del Reino de Nápoles.*
—DE ROMANI DUSAY TABERNER Y FIVALLER (JOSEPH MARÍA DE). *Biog.* Marqués de Monistrol. Nat a Barcelona l' any 1825 y mort l' any 1890. Va estudiar ab profit a Suissa, escrivint sobre arts suntuaries en el *Museo Español de Antigüedades.* Va desempenyar alguns dels primers llochs del municipi de Barcelona y va exercir distints cárrechs a Madrit. Era mòlt amant del foment de l' agricultura. És autor de algunes monografíes d' art retrospectiu y va entrar a la Academia de Belles arts l'any 1867.

ESCRIVANÍA. f. Despaig del escrivá. **Escribanía.** || L' ofici dels escriváns. **Escribanía.** || Els arréus de escriure. **Escribanía.** || PAPELERA.

ESCRIVENT. m. Qui escriu o qui se li dicta o copia lo qu' un altre ha escrit. **Escribiente, copiante, amanuense, escritor.**

ESCRIVOMANÍA. f. Manía d' escriure. **Escribomanía.**

ESCROBÍCULA. f. *Anat.* Nóm donat a les fosses del cor, galtes y barres y a la depressió de la part anterior del pit. **Escrobícula.**

ESCROBICULARIA. f. *Entom.* Género de petxines que viuen a la sorra o llot de les desembocadures dels rius. **Escrobicularia.**

ESCROBICULÓS, A. adj. Plé de clotets. **Escrobiculoso.**

ESCRÓFULA. f. *Med.* Galtera, porcellanes. **Escrófula, lamparón.** || TUMOR FRET.

Brot d' escrofularia

ESCROFULARIA. f. *Bot.* SETJE. || Plantes anyals del genre escrofularini ab el tronch nusós, fulles contraposades en forma de cor, flors apanollades que creixen expontáneament y arriven a tindre un metre d' altura. La mena anomenada *canina* és mòlt comuna al mitjorn d' Europa y aixís s' anomena perque serveix pera curar la ronya dels gossos y dels porchs. **Escrofularia.**

ESCROFULÓS, A. adj. Qui pateix d' escrófules. **Escrofuloso.**

ESCROSTAR. v. a. Treure la crosta. **Descostrar.** || Dit del pa. **Descostrar, descortezar.**

ESCROSTARSE. v. r. Caure o saltar la crosta de alguna cosa. **Descascararse.**

ESCROSTAT, DA. p. p. **Descostrado, descascarado.**

ESCROSTISSAT, DA. adj. ESCROSTAT.

ESCROSTONAR. v. a. Escantonar, llevar els cantóns. **Descanterar.**

ESCROTAL. adj. *Anat.* Pertanyent al escroto. **Escrotal.**

ESCROTERITA. f. *Min.* Varietat de l' allófana opalina. **Escroterita.**

ESCROTIFORME. adj. *Anat.* En forma d' escroto. **Escrotiforme.**

ESCROTO. m. *Anat.* Túnica que a modo de bossa cubreix y conté abdós testículs. **Escroto.**

ESCROTOCELE. f. *Med.* Trencadura que baixa fins al fons del escroto. **Escrotocele.**

ESCRUIXIR. v. a. **Estremecer.**

ESCRUIXIRSE. v. r. Conmoure 's, tremolar. **Estremecerse.**

ESCRÚPOL. m. Una de les vint y quatre parts de l' unsa romana. **Escrúpulo.** || *Astron.* Qualsevol dels minuts en que 's divideix un grau de cercle. **Escrúpulo.** || Remordiment de la conciencia. **Escrúpulo.** || Reparo, dificultat, dupte. **Escrúpulo.** || Exactitut, delicadesa en obrar. **Escrúpulo.** || *Ant.* Pedreta que se fica dins de la sabata y fa mal al peu. **Escrúpulo, china.**
ESCRÚPOLS DE FRA GARGALL. *Expr.* Escrúpols afectats. *Escrúpulos de monja, de Marigargajo.*
L' ESCRÚPOL DE FRA GARGALL QU' ESCUPÍA ALS HÁBITS PER NO ESCUPIR A TERRA. *Ref.* Calificatiu del excessivament escrupulós. *Repulgos de empanada.*
POSAR EN ESCRÚPOL. fr. *Meter en escrúpulo.*

ESCRUPULEJAR. v. n. Fer escrúpol. **Escrupulizar.**

ESCRUPULISAR. v. a. ESCRUPULEJAR.

ESCRUPULÓS, A. adj. **Escrupuloso.** || *Met.* Exacte. **Escrupuloso.**

ESCRUPULOSA. f. *Ant.* Adorno de glassa o cosa semblanta, que durant cert temps portaren les senyores; era mòlt ajustat al coll y cayent'hi per demunt el mocador. **Escrupulosa.**

ESCRUPULOSAMENT. adv. m. **Escrupulosamente.**

ESCRUPULOSITAT. f. Averiguació exacta. **Escrupulosidad.**

ESCRUTAR. v. a. *Ant.* ESQUADRINYAR.

ESCRUTINI. m. Averiguació exacta d'alguna cosa. **Escrutinio.** || Regoneixement dels vots secrets en alguna elecció. **Escrutinio.**

ESCUADRAMENTS. m. pl. *Ter. ibissench.* Fástichs, ascos. **Náuseas.**

ESCUADURA. f. ESQUAMENT.

ESCUBENCH. *Ter. Blanes.* Forat per ont passen les cadenes.
ESCUBENCH DE POPA. *Ter. Blanes.* Per ell passen els caps.

ESCUDAI. m. *Ter. Blanes. Náut.* La sonda usada en la nau.

ESCUDEJAR. v. a. Servir d' escut o rodella. **Escudar.** || **Amparar.**

ESCUDELLA. f. Vas petit, rodó y cóncavo, que se usa generalment pera pendre caldo. **Escudilla, taza.** || La de broch. **Pistero.** || La de fusta. **Hortera, cuenca.** || Sopa, arrós, etc., del caldo de l' olla; també s' entén per tota la vianda que 's treu a taula. **Sopa, potaje.** || Llit de la mola. **Alfarje.**

QUI LA ESCUDELLA D'ALTRE ESPERA, FREDA LA MENJA. *Ref.* Denota quánt mal fa qui 's refía massa dels altres. *Quien de mano ajena espera, mal yanta y peor cena.*

ESCUDELLADA. f. Lo que cab a una escudella. **Escudillada.**

ESCUDELLAR. v. a. Posar el caldo a les escudelles. **Escudillar.** || Posar la sopa als plats. **Servir la sopa.** || *Met.* Manifassejar, disposar algú les coses dels altres al seu arbitre, còm si fossin seues. **Escudillar.**

ESCUDELLAT, DA. p. p. **Escudillado.**

ESCUDELLER. m. Lloch de la cuina ont s' hi posen les escudelles, plats, gots, etc. **Vasar, vasera, poyata, andén.**

ESCUDELLETA. f. dim. **Escudillita.**

ESCUDER. m. Patge, criat major. **Escudero.**

ESCUDER (Andreu). *Biog.* Arquitecte catalá del sigle XV. L'any 1442 va substituir al mestre Gual en les obres de la catedral de Barcelona. Es considerat còm el darrer dels arquitectes que van dirigir les antigü s obres de la sèu. Les escasses noticies d'aquest artista arriven fins l'any 1451.

— (JOAN). *Biog.* Venerable ermitá y profeta, nat a Cocentayna, regne de Valencia. Floría envers 1435.

Miquel Escuder

— (MIQUEL). *Biog.* Conegut mecánich, de mòltes iniciatives que va desplegar a les derreríes del sigle XIX, fentse popular a Barcelona. Constructor de máquines de cusir y de motors per gas, va introduir'hi modificacións essencials que li valgueren prous encomis. A les festes celebrades a Barcelona desde 1871 a 1880, va dónar mostra del seu ingeni montant espectacles mòlt ben rebuts pêl públich. Va morí en 1908.

— Y ROCA (JOAN BTA.). *Biog.* Frare dominich, el teólech més famós d'Espanya en son temps. Nasqué a Castelló de la Plana en 1644 y morí en la meteixa en l'any 1706. Home erudit y predicador de gran fama. Definidor de la provincia d'Aragó, calificador del Sant Ofici y examinador sinodal del arquebisbat de Valencia y dels bisbats de Tortosa y d'Albarracin. Lluí moltíssim en el capítul tingut a Roma en 1677. Escrigué quatre poemes llatíns, set volums de teologia y sermons.

ESCUDET. m. La planxa de ferro o d'un altre metall que 's posa devant dels panys de les portes, calaixos, armaris, etc., ab un forat per ont hi passa la clau. **Escudo.** || dim. **Escudillo, co, to.** || *Bot.* Planta acuática de la fam. de les nimfacies qne 's cria als estanys y a les aigues mortes y també 's conreua als jardíns **Nefúfar, escudete, golfán.** || *Bot.* El dany que causa l'aigua a les olives quan plou abáns de Septembre. **Escudete.** || *Numis.* Moneda d'or que valía 20 rals de velló ó 21 y $^1/_4$.

ESCUDET D'EMPELT: ESPIGA, PUA.

EMPELTAR D'ESCUDET. fr. Empeltar, fer un tall a la escorsa del arbre, ficant'hi un troç d'escorsa, que tingui botó, del que s' hi vol empeltar. *Ingerir de escudete.*

ESCUDEYLA. f. *Ant.* ESCUDELLA, 1.

ESCUDRINYAR. v. a. y 'ls seus derivats. ESQUADRINYAR.

ESCUES. f. pl. Dugues peces paraleles al quillat d'una embarcació, que serveixen pera mantindre la barca creuada als pals.

ESCUFÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Guanyar a un company de joch, deixantlo sense rés pera seguir jugant. **Ganarle á otro en el juego cuanto tiene.**

ESCÚLICH. adj. Epítet d'un ácit que s' extreu del esculis. **Escúlico.**

ESCULINA. f. Substancia extreta de la castanya d'Indies. **Esculina.**

ESCULIS. m. Nòm cientifich del castanyer d'Indies. **Esculis.**

ESCULPIMENT. m. L'acció d'esculpir. **Trepado, entrelladura.**

ESCULPIR. v. a. Fer ab cisell obres de bulto, principalment en pedres o metalls. **Esculpir, entallar.**

ESCULPIT, DA. p p. **Esculpido.**

ESCULPTURA. f. *Ant.* y 'ls seus derivats. ESCULTURA.

ESCULTOR, A. m. Qui fa imatges de pedra, fusta o metall. **Escultor.** || Qui professa l'art de la escultura. **Escultor.**

ESCULTURA. f. Art d'esculpir. **Escultura.** || Obra esculpida. **Escultura.** || Fons o vuit que 's fa als motllos de les *escultures* fetes a má. **Escultura.**

ESCULTURAL. adj. Lo que pertany o es relatiu a la escultura. **Escultural.** || Lo que participa d'alguna de les belles qualitats d'una estatua, aixís se diu: *formes esculturals, actitut escultural,* etc. **Escultural.**

ESCULTURALMENT. adv. m. D'una manera escultural. **Esculturalmente.**

ESCULTURAR. v. a. L'acte de fer imatges de pedra, fusta y metall, o l'art d'esculpir. **Esculpir.**

ESCULTURAT, DA. p. p. D'esculturar. **Esculpido.**

ESCULL. m. *Ant.* ESCOLL, RISCH, PERILL.

ESCULLAT. *Náut. Ter. Blanes.* Part d'arbre del barco.

ESCULLIDÍSSIM, A. adj. sup. **Escogidísimo.**

ESCULLIDOR, A. m. y f. Qui escull. **Escogedor.**

ESCULLIMENT. m. Tría. **Escogimiento.**

ESCULLIR. v. a. Triar, elegir una cosa entre altres. **Escoger.**

ESCULLIT, DA. p. p. **Escogido.**

ESCULLS. m. pl. ESCOLL.

ESCUMA. f. La materia lleugera que s' alsa de qualsevol licor. **Espuma.** || BRUMERA. || La de plom. BLANQUET. || La de sabó. SABONERA. || *Met.* El home més despreciable e inútil. **Hez.**

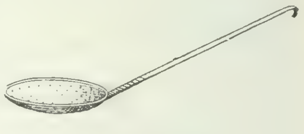
Escumadora

FER ESCUMA. fr. *Espumar.*

ESCUMADORA. f. Cullera grossa de llauna, llautó, ferre esmaltat, etc., plena de foradets, que serveix pera escumar els guisats. **Espumadera.**

ESCUMAR. v. a. Treure la escuma. **Despumar, espumar.** || v. n. Fer, alsar escuma l'olla, 'l vi, etc. **Espumar.**

ESCUMAT, DA. p. p. **Despumado, espumado.**

ESCUMEJAR. v. a. **Espumar.**

ESCUMÓS, A. adj. Lo que fa molta escuma. **Espumoso**

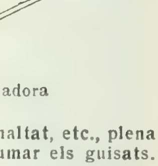

Segell d'Escunyáu

ESCUNYÁU. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d'Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del riu Garona y té 318 hab.

ESCUPIDOR. m. Qui escup mólt, ab frequencia. **Escupidor.** || Lloch ont s' escup. **Escupidero.** || *Art. y of.* La fusta que se posa als bastiments y als balcons pera escupir l'aigua de la pluja.

Esculptor en marbre

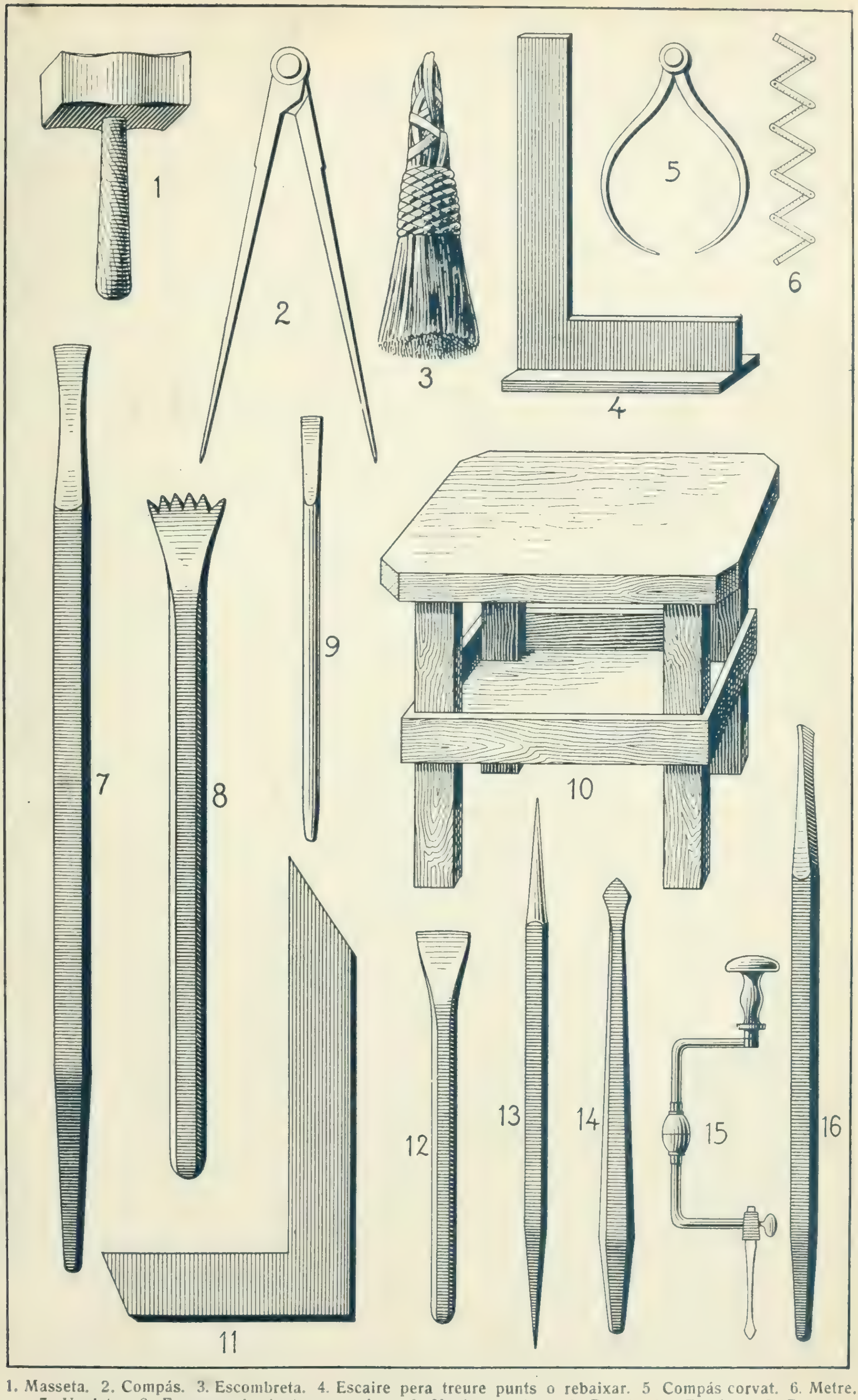

1. Masseta. 2. Compás. 3. Escombreta. 4. Escaire pera treure punts o rebaixar. 5 Compás corvat. 6. Metre. 7. Ungleta. 8. Escarpra de dents o garvina. 9. Ungleta petita. 10. Banch. 11. Escaire. 12. Escarpra. 13. Ratllador. 14. Barrina. 15. Filabarquí. 16. Ungleta.

Esculptor tallista

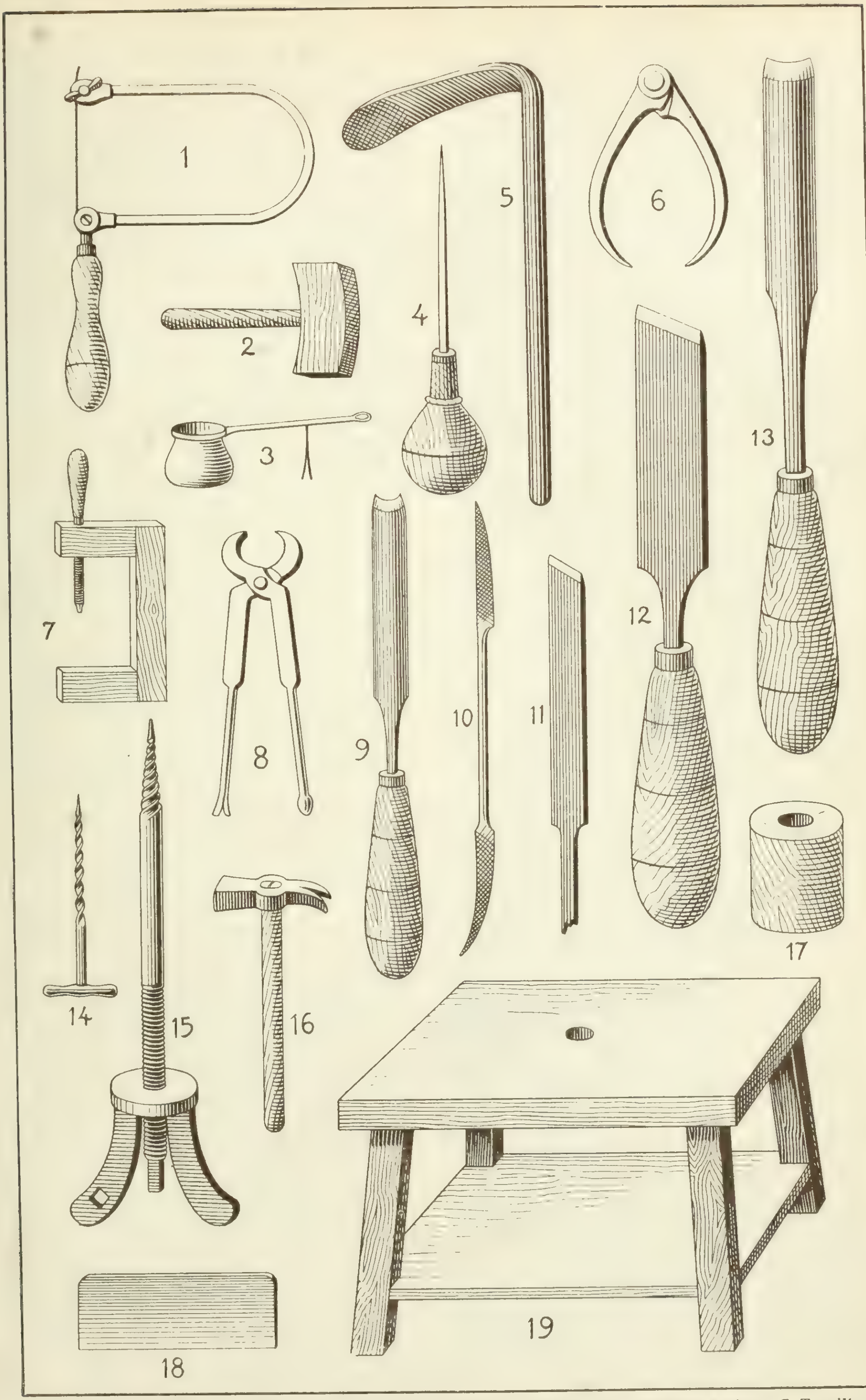

1. Serra d' embutir. 2. Massa. 3. Casseta per la cola. 4. Punxó. 5. Merlet. 6. Compás de gruixos. 7. Tornillo de aplacar. 8. Estenalles. 9. Gubia. 10. Escató. 11 y 12. Puntes corrents. 13. Gubia. 14. Barrina. 15. Caragol anglés. 16. Martell. 17. Complement del topet. 18. Ganiveta. 19. Banch.

ESCUPIDORA. f. Eina de metall, fusta, vidre, pisa, etc., ont s'hi escup pera no fer'ho a terra. **Escupidera**.

ESCUPIMENT. m. L' acció d' escupir. **Salivación**

ESCUPINA. f. Saliva. **Saliva**.

ESCUPINADA. f. Saliva que 's llensa per la boca. **Escupidura, escupineta, escupitina, esputo**.

ESCUPINYADA. f. *Ter.* ESCUPINADA.

ESCUPIR. v. a. Gargallejar, llensar la saliva. **Escupir**. || *Met.* Despreciar **Escupir**. || Llensar una cosa a altra que té barrejada o unida ab ella. **Escupir**.

ESCUPIR AL ROTLLO. fr. *Fam.* Ficarse a la conversa. *Escupir en corro, en rueda.*

ESCUPIR A LA CARA D' ALGÚ. fr. *Met.* Despreciarlo, fer burla d' ell. *Escupir en la cara á uno.*

ESCUPIR PER DESPRECI U HORROR D' ALGUNA COSA. fr. *Escupir por desprecio ú horror de algo.*

ESCUPIR POSTERMA. fr. *Escupir materia.*

ESCUPIR SANCH. fr. *Escupir sangre.* || *Met.* Jactarse de noble. *Echar bocanadas de sangre.*

NO ESCUPIR ALGÚ MENTRES PARLA. fr. *Met.* NO DÓNAR TANDA.

TAL N' ESCUP QUE 'N MENJARÍA: NO 'N VULL, NO 'N VULL, DONEUME'N UN BON TROÇ.

ESCUPIT, DA. p. p. **Escupido**.

ESCUR, A. adj. *Ant.* OBSCUR.

ESCURA. f. L' acció y efecte de escurar. **Limpia, monda**.

ESCURABASSAS. m. y

ESCURABESCAMBRES. m. *Ant.* Qui treu la inmundicia de les basses **Retretero y privadero, pocero**.

ESCURABOSSAS. m. **Rapabolsas, granuja**.

ESCURA-CANADELLES. fr *Fam.* ESCOLÁ.

ESCURACASSOLES. m. *Fam.* Expressió ab que 's nota als golosos. **Lameplatos**.

ESCURADENTS. m. Púa llarga y prima, de fusta, argent, etc., pera escurar les dents. **Mondadiente, mondadientes, escarbadientes, limpiadientes**. || *Bot.* **Visnaga**.

ESCURADOR, A. m. y f. NETEJADOR.

ESCURAFOCHS. m. *Art. y of.* Barreta de ferro acavada en punta, ab la qual se treuen els cagaferros del fornal.

ESCURAFRASQUES. *Ornit.* Mena d' aucell que s' alimenta de petits cayols y cuchs. **Falaropo dentellado**.

ESCURAIRSE. v. r. *Ant.* ENFOSQUIRSE.

ESCURAMENT. m. *Ant.* ESCURA. || m. adv. CONFUSAMENT.

ESCURAORELLES. m. Eina petita, generalment de metall, a modo de cullereta pera treure la cera de les orelles. **Mondaorejas, escarbaorejas**.

ESCURAPÓUS. m. **Pocero, privadero**.

ESCURAR. v. n. Netejar, purificar, llevar lo superfluo. **Mondar, limpiar**. || Dit dels plats, etc., recullir, aprofitar lo que hi queda sense deixar'hi res. **Arrebañar**. || FREGAR, NETEJAR. || *Met.* Portársen hi a algú 'ls diners o lo que té. **Mondar**. || Treure ab sabó y argila l' engrut y oli que hi há al panyo abáns de abatanarlo. **Escurar**.

ESCURARSE. u. r. **Limpiarse**.

ESCURAT, DA. p. p. **Mondado, limpiado**.

QUEDAR ESCURAT. fr. *Met.* Quedar sense diners. *Quedar limpio.*

ESCURA-XEMENEIES. m. Qui treu el sutge de les xemeneies. **Deshollinador**.

ESCURETAT. f. y

ESCURIMENT. m. *Ant.* OBSCURITAT.

ESCURIR. v. a. *Ant.* OBSCURIR.

ESCURITAT. f. *Ant.* Foscor, obscuritat.

ESCURNOY. *Bot.* ARS NEGRE.

ESCURRETJONS. m. pl. *Ter. ibissench.* La tralla, les deixuplines. **Látigo, disciplinas**.

ESCURSAMENT. m. *Astron.* PARALAXE.

ESCURSAR. v. a. Fer més curta o més breu alguna cosa. **Acortar**. || Dit del menjar, racció, etc., donarne poch. **Acortar la comida**.

ESCURSARSE. v. r. Reduirse a menys llargaria. **Encogerse**. || Dit de la vista, anarla perdent. **Oscurecerse la vista**.

ESCURSAT, DA. p. p. **Acortado**.

ESCURSONERA. f. *Bot.* ESCORSONERA.

ESCUSA. f. **Excusa**.

ESCUSAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Excusar**.

ESCUT. m. Pavés, arma defensiva. **Broquel, escudo**. || *Numis.* Moneda de diferents valors. **Escudo**. *Met.* Amparo, protecció, defensa. **Escudo**. || Clau rodó que hi ha a la part de baix del fré. **Cubilete, escudo, tachón**. || Al blasó es el camp en que 's figuren les peces de les armes. **Escudo**. || ESCUDET, 1. || Moneda de plata que valia dues pessetes y mitja y va ésser unitat monetaria. **Escudo** || m. L' os de la sepia. **Jibión**. || *Art. y of.* La planxeta de ferro foradada, que 's posa a la banda de fora d' un pany, pera adornar el forat de la clau y guiar a n' aquesta.

ESCUT D' OR DE BRUJES. m. *Numis.* Moneda que valia 8 sous y 6 diners de Barcelona. *Escudo.*

ESCUTAT, DA. adj. *Ant.* Armat ab escut. **Escudado**.

ESCUTELIFORME. adj. *Bot.* En forma d' escut. **Escuteliforme**.

ESCUTELOIT. adj. Semblant a un escut. **Escuteloide**.

ESCUTIADOR. m. Qui escutía. **Descadillador**.

ESCUTIADORA. f. Dona que treu els nusos, palletes, etc., dels panyos. **Despinzadera**. || pl. Eina pera escutiar. **Pinzas, despinzadera**.

ESCUTIAR. Llevar la borra o 'ls pels al panyo ab les escutiadores. **Despinzar, descadillar**.

ESCUTIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* De fulles semblantes a un escut. **Escutifoliado**.

ESCUTIFORME. adj. *Anat.* Que té forma d' escut. **Escutiforme**.

ESCUTILLA. f. *Náut.* **Escotilla**.

ESCUTOCONXAT. adj. *Anat.* Calificació d' algúns muscles de la orella. **Escutoconchado**.

ESCUTOESTERNAL. adj. *Entom.* Que pertany a la cuberta escutiforme y al esternó dels insectes. **Escutoesternal**.

ESCUTXINARSE. v. r. *Ter.* Partirse, reventarse, trencarse, en sentit figurat, còm: *escutxinarse de riure.* **Desternillarse**.

ESDAVELLA. *Hidrog.* Torrentera de la vall de la Montanya prop de Vallcebre.

ESDELENEGAR. v. a. *Ant.* LLISCAR.

ESDENTEGAR. v. a. Llevar les dents. **Desdentar**.

ESDENTEGAT, DA. adj. Sense dents. **Desdentado**.

ESDEVANCIRSE. v. n. *Ant.* ESDEVENIR.

ESDEVENIDER, A. adj. y

ESDEVENIDOR, A. adj. Lo que ha d' esdevenir. **Venidero, futuro**. || pl. Els que han de viure després. **Venideros, descendientes**.

EN L' ESDEVENIDOR. m. adv. *En lo sucesivo.*

ESDEVENIMENT. m. Succés. **Acontecimiento, acaecimiento**. || pl. *Ant.* RENDES, PRODUCTES.

ESDEVENIR o ESDEVINDRE. v. n. Succeir. **Suceder, acontecer, acaecer**.

ESDEVENIRSE. v. r. ESCAURE'S.

ESDEVINGUT, DA. p. p. **Acaecido, acontecido**.

ESDRÚXUL. m. *Gram. y poét.* Paraula que passa de dues sílabes y carrega la pronunciació a la antepenúltima, còm: *súplica.* **Esdrújulo.** || adj. Lo que pertany al esdrúxul. **Esdrújulo.**

ESFALT. m. *Ant.* Betúm natural, negre, llustrós y brévol, que s' encén y 's derreteix al foch; sura a les aigües del mar Asfaltites, de Judea. S' emplea còm medicament y pera la composició de diferents vernissos. Barrejat ab sorra y palets petits serveix en lloch d' enrajolats, enllosats, etc. **Asfalto, esfalto, aspalto, carnemomia, betún judaico.**

ESFENENCÉFAL. m. *Anat.* Monstre que té l' os esfenoidis desviat. **Esfenencéfalo.**

ESFENENCEFALIA. f. *Anat.* Monstruositat que consisteix en una desviació del os esfenoides. **Esfenencefalia.**

ESFENI. m. *Min.* Silicotitanat de cals. **Esfeno.** || Veu qu' entra en la composició de varies paraules pera designar algúns muscles. **Esfeno.**

ESFANIDÓFIT. m. *Bot.* Nóm de les plantes que tenen el fruit coronat per dents o pel cálcer o altre cos anàlech. **Esfanidófito.**

ESFENOCÉFAL. s. *Anat.* Que té esfenocefalia. **Esfenocéfalo.**

ESFENOCEFALIA. f. *Anat.* Monstruositat que consisteix en tindre les orelles reunides devall del cap. **Esfenocefalia.**

ESFENOIDAL. adj. *Anat.* Pertanyent al esfenoides. **Esfenoidal.**

ESFENOIDES. adj. *Anat.* Encastat a manera de tascó **Esfenoides.**

ESFENOPTER, A. adj. *Entom.* Que té les ales en figura de tascó. **Esfenóptero.**

ESFENORANF, A. adj. *Ornit.* Q e té 'l bech en figura de tascó. **Esfenoranfo.**

ESFENOTEMPORAL. adj. *Anat.* Relatiu als ossos esfenoides y temporal. **Esfenotemporal.**

ESFENUR, A. adj. *Ornit.* Que té la qüa en forma de tascó. **Esfenuro.**

ESFERA. f. *Geom.* Globus sólit, en quín totes les rectes tirades desde 'l centre a la superficie son iguals. **Esfera.** || *Met.* El cércle ideal d' atribucións, facultats, extensió de coneixements, etc. **Esfera.** || La terra representada artísticament. **Globo, esfera.**

ESFERA ARMILLAR. Máquina que representa 'ls cércols principals del cel, ab un globus al seu centre que representa la terra. *Esfera armilar.*

ESFERA CELESTE. Els cels. *Esfera celeste.*

ESFERA D' ACTIVITAT. L'espai en que obra un agent natural. *Esfera de actividad.*

ESFERA OBLIQUA. La en que l' horitsó talla obliquament la equinoccial. *Esfera oblicua.*

ESFERA PARALELA. La en que convé l' horitsó ab la equinoccial. *Esfera paralela.*

ESFERA RECTA. La en que l' equador es perpendicular al horitsó. *Esfera recta.*

ESFERA TERRESTRE. El globo compost de terra y aigua. *Esfera terrestre, terráquea.*

ESFEREIDOR, A. adj. Qui esfereeix o lo que esfereeix. **Atemorizador.**

ESFEREIR. v. a. Espantar, atemorisar. **Asombrar, atemorizar, atronar.** || **Turbar.**

ESFEREIT, DA. adj. Atarantat. **Atronado, amilanado.**

ESFERICARPO, A. adj. *Bot.* De fruits esférichs. **Esfericarpo.**

ESFÉRICH, CA. adj. Pertanyent a la esfera. **Esférico, esferal.** || De figura rodona. **Esférico.**

ESFERICITAT. f. Órbita, circumferencia. **Redondez, esfericidad.**

ESFERICULAT, DA. adj. *Bot.* Que quasi té la forma d' una esfera. **Esfericulado.**

ESFEROEDRICH, CA. adj. *Min.* Epítet d' un sistema de crestallisació cúbica o regular. **Esferoédrico.**

ESFEROIDAL. adj. Lo que pertany al esferoide o'n té la figura. **Esferoidal.**

ESFEROIDE. f. Sólit d' una superficie que 's forma de la revolució d' una elipse alentorn del seu eix. **Esferoide.**

ESFEROLITA. f. *Min.* Varietat de perlita litoidea que 's trova als terrenos traquítichs. **Esferolita.**

ESFEROMAQUIA. f. Exercici que 's fa ab la pilota de vent. **Esferomaquia.**

ESFERÓMETRE. m. Instrument pera pendre mides demunt d 'una esfera. **Esferómetro.**

ESFEROMETRÍA. f. Art d' amidar una esfera. **Esferometría.**

ESFEROSSIDERITA. f. *Min.* Varietat de ferro carbonatat. **Esferosiderita.**

ESFEROSTILBITA. f. *Min.* Varietat de estilbita que presenta la forma de glóbuls brillants. **Esferostilbita.**

ESFERULITA. f. *Min.* Cada un dels globulets escampats per les roques de pasta vidriosa. **Esferulita.**

ESFÍGMICH CA. adj. *Med.* Relatiu al pòls. **Esfígmico.**

ESFIGMOCÉFAL. m. *Med.* Sensació incómoda de pulsacións al cap. **Esfigmocéfalo.**

ESFIGMÓMETRE. m. *Med.* Instrument pera amidar el pòls. **Esfigmómetro.**

ESFILAGARSAR. v. a. Desfilar o treure les filagarses de la roba. **Deshilachar, desfilachar, deshilar.**

ESFILAGÁRSAT, DA. p. p. **Deshilachado.**

ESFINGE. f. Animal fabulós, invenció dels poetes, quina descripció més comuna, és: cap y mans de doncella, cos de gos, urpes de lleó, veu humana y qüa de dragó. **Esfinge.**

ESFINTER. m. *Anat.* Anell muscular ab que s'obra o 's tanca l' orifici d' alguna part del cos. **Esfínter.**

ESFLASIS. f. *Med.* Mena de fractura de la closca del cap. **Esflasis.**

ESFONDRAT. adj. *Ant.* ESFONSAT.

ESFONDRE. v. a. *Ant.* ESFONSAR. || S' usa també còm recíproch.

ESFONDRE A TERRA. *Ant. náut.* EMBARRANCAR.

ESFONSAR. v. a. ENFONSAR.

ESFORS. m. Coratge, valor. **Ánimo, esfuerzo, conato.**

FER L' ÚLTIM ESFORS. fr. Fer tot el possible. *Hacer el último esfuerzo.*

FER UN ESFORS. fr. ESFORSARSE.

ESFORSADAMENT. adv. m. **Esforzadamente.**

ESFORSADÍSSIM, A. adj. sup. **Esforzadísimo.**

ESFORSAR. v. a. Dónar esfors, animar. **Esforzar.** || Dónar més forsa y vigor a alguna cosa ab raóns y exemples. **Esforzar.**

ESFORSARSE. v. r. Animarse, empenyarse, aplicar totes les seues forses. **Esforzarse, empeñarse.**

ESFORSAT, DA. p. p. **Esforzado.** || adj. Fort, valent, animós. **Esforzado.**

ESFÓRVOL. adj. *Ant.* FLACH.

ESFREIXURARSE. v. r. *Fam.* ESCARRASSARSE.

ESFULLADÍS, SA. adj. Fácil de perdre les fulles. **Hojadizo.**

ESFULLADOR, A. m. y f. Qui esfulla. **Deshojador.** || DESPAMPOLADOR.

ESFULLAMENT. m. Acte y efecte d' esfullar o de esfullarse. **Deshojadura.**

ESFULLAR. v. a. Llevar les fulles als arbres, etc. **Deshojar.** || DESPAMPOLAR.

ESFULLARSE. v. r. Perdre les fulles els arbres. **Deshojarse, perder las hojas.**

ESFULLAT, DA. p. p. **Deshojado.**

ESFUMAR. v. a. *Pint.* Fregar al través les plomejades d' un dibuix de llapis, formant una massa de ombra junta. **Esfumar**

ESFUMAT. m. Dibuix de llapis que té les plomejades unides pêl esfumillo. **Esfumado.**

ESFUMILLO. m. Cilindre més o menys groixut de pell suáu que acaba ab dues puntes y s' usa pera fer esfumats. **Esfumino.**

ESGABANAR. v. a. *Ter.* Dónar que sentir **Aspar, dar en qué entender.**

ESGALABRAT, DA. adj. *Ter.* **Descalabrado.**

ESGARABOT. m. *Mar.* Ratlla que 's fá a una peça, seguint el paralelisme de la superficie en que deu assentarse. **Esgarabote.** || El bastonet que serveix de compás pera fer aqueixa operació. **Esgarabote.**

ESGARABOTAR. v. a. *Mar.* Fer un esgarabot. **Esgarabotear, esgarabotar.**

ESGARDAR. v. a. *Ant.* GUARDAR, RESGUARDAR.

ESGARDÍS, SA. m. y f. RESTE.

ESGARDISSAR. v. a. Desenredar, desembolicar. **Escarmenar.** || Esclarir, desenredar el cabell. **Escarmenar, desenmarañar el pelo.**

ESGARDISSARSE. v. r. Barallarse estirantse 'ls cabells. **Escarapelarse, andar á la greña.**

ESGARDISSAT, DA. p. p. **Desenmarañado, escarmenado.**

ESGARGAMELLARSE. v. a. Cridar ab gran forsa. **Desgañitarse, desgañifarse, desgargantarse, despepitarse.**

ESGARGAMELLAT, DA. p. p. **Desgargantado, desgañitado.**

ESGARIPAR. m. **Gemido.**

ESGARRADAMENT. adv. m. **Defectuosamente, desacertadamente.**

ESGARRADOR, A. m. y f. Qui esguerra alguna cosa. **Charanguero, chapucero.**

ESGARRADURA. f. y

ESGARRAMENT. m. Manca d' acert. **Desacierto.** || *Med.* MUTILACIÓ, CONTRACCIÓ.

ESGARRANXADA. f. Ferida a manera de ratlla que no més agafa la pell. **Araño, rasguño.**

ESGARRANXAR. v. a. Ferir lleugerament la pell ab les ungles, la punta d' una agulla, etc. **Rasguñar.**

ESGARRANXAT, DA. p. p. **Rasguñado.**

ESGARRANY. m. ESGARRANXADA.

ESGARRAPADA. f. Acte y efecte d' esgarrapar. **Araño, arañamiento, y garfada, gatada.**

AB DUES ESGARRAPADES. m. adv. En un instant. *En dos paletadas ó paletas.*

ESGARRAPADASSA. f. aum. **Arañazo.**

ESGARRAPADOR, A. m. f. Qui esgarrapa. **Arañador.**

ESGARRAPADURA. f. y

ESGARRAPAMENT. m. ESGARRAPADA.

ESGARRAPAR. v. a. Gratar lleugerament la pell ab les ungles. **Arañar y echar la garfa.** || Fer ratlles superficials a les coses llises. **Arañar.** || **Arrapar.** || **Raspar.** || *Met.* Treure algún profit, lograr alguna cosa de lo que 's volía. **Sacar raja.** || *Met. fam.* Robar ab astucia. **Garramar, garbear, y gatear.** || Tocar malament la guitarra o qualsevol altre instrument dels que 's toquen ab les mans. **Zangarrear, cencerrear.**

ESGARRAPA-CRISTS. fr. *Fam.* LLADRE.

ESGARRAPARSE. v. r. **Arañarse.** || Manifestar algú la seua ira y enfado. **Pelarse las barbas.**

ESGARRAPAT, DA. p. p. **Arañado.**

ESGARRAPÓS, A. adj. RASPÓS. || *Met.* Aspre, malagradós, intractable. **Arisco, seco.**

ESGARRAR. v. a. No fer alguna obra tal com cal. **Desacertar.** || Descompondre, separar algún membre vivent. **Mutilar.**

ESGARRAT, DA. p. p. **Desacertado.** || adj. Privat del us d' un membre. **Mutilado, estropeado, débil.**

ESGARRIADISSA. f. y

ESGARRIAMENT. m. *Ant.* L' acció y efecte d' esgarriar o d' esgarriarse. **Descarrío, descarriamiento.**

ESGARRIAR. v. a. Apartar del camí. **Descarriar.** || PERDRE.

ESGARRIARSE. v. r. Perdre 's, apartarse de la companyía. **Descarriarse, desmandarse, extraviarse.** || Apartarse del ramat algúns caps de bestiar. **Descarriarse, desmanarse.** || *Met.* Apartarse de lo just y raonable **Descarriarse.** || No seguir algú travallant del seu ofici. **No seguir el oficio.**

ESGARRIAT, DA. p. p. **Descarriado, extraviado.** || adj. Lo que no segueix l' ordre degut. **Vago, inconstante.**

ESGARRIF. m. *Ant.* y

ESGARRIFALL. m. Demostració excessiva d' espant o sentiment. **Aspaviento, pasmarota, pasmarotada.** || ESGARRIFANSA.

ESGARRIFAMENT. m. ESGARRIFANSA.

ESGARRIFAMENT DE CABELLS. Erissament. *Despeluznamiento, despeluzo, espeluzo.*

ESGARRIFAMENT DE DENTS. *Dentera, rechino de dientes.*

ESGARRIFANSA. f. Horror. **Dentera, grima, estremecimiento, desazón.**

ESGARRIFANSA DE FRET. El tremolor que causa. *Tiritona.* || Indisposició del còs en que al meteix temps se sent fret y calor extrany. *Calofrío, escalofrío.*

ESGARRIFAR. v. a. ESPANTAR, HORRORITSAR, ESBORRONAR. || **Salpicar.**

FER ESGARRIFAR. fr. Espantar, causar temor. *Dar, meter, poner grima.*

ESGARRIFARSE. v. r. ESBORRONARSE.

ESGARRIFÓS, A. m. y f. **Espeluznante.**

ESGARRIFS. m. pl. Admiració ab moviments y figures descompassades. **Aspavientos, espavientos.**

ESGARRINXADA. f. y 'ls seus derivats. ESGARRANXADA.

ESGARRUNÁ. v. r. *Ter. Ibissench.* Trepitjar, estalonar. **Pisar los talones.**

ESGARTIFANSA. f. ESGARRIFANSA.

ESGASTRITIS. f. *Med.* Inflamació externa del ventrell. **Esgastritis.**

ESGATIFARSE o ESGATINYARSE. v. r. Barallarse, disputar. **Pelotearse, enzarzarse.** || Barallarse a esgarrapades. **Arañarse.**

ESGATIMAR. v. a. ESGOTIMAR.

ESGAVELLAR. v. a. DESGAVELLAR.

ESGAVELLAT, DA. p. p. DESGAVELLAT.

ESGAVELLAT O CAP ESGAVELLAT. *Exp. met.* Se diu de la persona que té mòltes especies sense ordre ni método, o que no té ordre ni concert en les coses y discursos. *Madeja sin cuenda.*

ESGAYAR. v. a. Tallar una cosa oblíquament. **Nesgar.**

ESGAYAT, DA. adj. Tallat oblíquament, sobre tot parlant de roba. **Nesgado.**

ESGLAÓ. m. ESGRAÓ.

ESGLAONAR. v. a. ESGRAONAR. **Escalonar.**

ESGLAONAT. p. p. D' ESGRAONAR. **Escalonado.**

ESGLAI. m. Espant, susto repentí. **Sobresalto, susto, pasmo.**

ESGLAIADÍS, SA. adj. **Asustadizo.**

ESGLAIAR. v. a. **Asustar.** També s' usa còm recíproch. **Sobresaltar.** || **Pasmar.**

ESGLAIAT, DA. p. p. **Sobresaltado, asustado.** || PASMAT.

ESGLEA. f. *Ant.* y

ESGLESIA o **ESGLEYA.** f. *Ant.* IGLESIA.

ESGLEIOLA (Sant Pere de). *Geog.* Temple romànich, ajuda de Casserres, antigament parroquial.

ESGOARDAR. v. a. *Ant.* ESGUARDAR.

ESGOTAR. v. a. *Ant.* AGOTAR.

ESGOTIMADOR, A. m. y f. Qui esgotima, ressegueix o repassa. **Rebuscador**

ESGOTIMAR v. a. Arreplegar els gotims que 's deixen al veremar. **Rebuscar.** || Desfer un raïm en gotíms. **Desgajar, hacer carpas.**

ESGRAMA. f. Eina de fusta ont s' hi posa 'l cánem pera espadarlo. **Gramilla.**

ESGRAMADOR. f. BREGADORES.

ESGRAMAR. v. a. *Ter.* BREGAR EL CÁNEM.

ESGRANAR. v. a. Treure 'l grá d' alguna cosa, còm el del raïm, etc. També s' usa còm recíproch. **Desgranar.** || Treure 'ls grans de les tabelles. **Desvainar.**

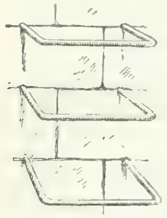
Esgraó de pou o xemeneya

ESGRANAT. p. p. **Desgranado, desvainado.**

ESGRAÓ. m. Pedrís de pedra, de ferro, de fusta, etc., que s' utilisa pera pujar o baixar. || *Fig.* Grau o concepte de dignitat a que s' ascendeix y medi ab quin realisa un home les seues conveniencies o pretensións. **Escalón.** || *Arquit.* Banda horitsontal del pedrís ont s' hi posa 'l peu pera pujar o baixar. **Escalón, grada.**

ESGRAÓ CÓRB. El que fá una ratlla corvada al seu bordó. *Escalón curvo.*

ESGRAÓ D' ÁNGUL. El qu' és més ample que 'ls superiors y serveix de descans.

ESGRAÓ DE VANO. El qu' és diagonal al descans de una escala.

ESGRAÓ INCLINAT. Aquell que resulta inclinat a la seua banda superior en llóch d' ésser horitsontal.

ESGRAÓ MOTLLURAT. Aquell que vé rodejat d' una motllura.

ESGRAÓ QUADRAT. Aquell que per les seues dues cares té la meteixa amplaria. També s' anomena *recte.*

ESGRAÓ SEMIANGULAT. El colocat demunt o dessota dels que formen ángul.

ESGRAÓ TRIANGULAR. El que se subgecta als radis d' un cercle.

EL PRIMER ESGRAÓ DEL CRIM. *Fig.* Pera calificar els primers passos del que manca a la llei.

EL DERRER ESGRAÓ DEL CRIM. *Fig.* Purgar la pena imposada al delinqüent al cadafalch, o bé ab cadena perpétua.

ESGRATINYADOR, A. m. y f. Qui esgratinya. **Escarbador.**

ESGRATINYAMENT. m. Acció y efecte d' esgratinyar. **Escarbadura, escarbo.**

ESGRATINYAR. v. a. *Ant.* GRATAR, ESCARBOTAR.

ESGRATINYARSE. v. r. ESGATIFARSE.

ESGRATINYAT, DA. p. p. ESCARBOTAT.

ESGRIMA. f. Art de manejar la espasa. **Esgrima.**

ESGRIMADOR, A. m. y f. Qui sap d' esgrima. **Esgrimidor.**

ESGRIMAR. v. n. Manejar l' espasa ab art. **Esgrimir.**

ESGRIMIR. v. n. ESGRIMAR.

QUI NO SAP ESGRIMIR, AB NINGÚ VULGUI RENYIR. *Ref.* Contra 'ls que s' empenyen en fer lo que no saven. *Antón Perulero, cada uno atienda á su juego.*

ESGRIP. m. XISCLET.

ESGRIPAR. v. a. XISCLAR.

ESGROGUEIMENT. m. Acte y efecte d' esgrogueirse. **Palidez, amarillez.**

ESGROGUEIRSE. v. n. Tornarse groch. **Palidecer.**

ESGROGUEIT, DA. adj. Lo que prén un color groch. **Pálido, amarillento.**

ESGRUMAR. v. a. *Pint.* Fer la primera trituració dels colors. **Desgranzar.**

ESGRUNAR. v. a. ENGRUNAR.

ESGUARDAMENT. m. *Ant.* MIRAMENT, RESPECTE, ATENCIÓ.

ESTAR A L' ESGUARDAMENT: DESLLIURARSE, TREURE'S.

ESGUARDAR. v. a. y també s' usa còm recíproch. Referirse. **Aludir, referirse, hacer relación.** || PERTÁNYER. || ATENDRE, MIRAR. || v. r. GUARDARBE, DESLLIURARSE, SUSTREURE'S.

ESGUARDAR A L' UNGLA. fr. ENTENDRE AL PEU DE LA LLETRA.

ESGUART. m. Atenció, mirament, motiu, respecte. *Ant.* RETIRADA, SEMBLANSA. || FIGURA, ASPECTE. || pl. SEPARAMENT, DESPEDIDA.

DÓNAR ESGUART. fr. *Ant.* SEMBLAR, RETIRAR, 7.

EN ESGUART. m. adv. *Ant.* *En comparación.* || HAVER ESGUART. fr. HAVER ESMENT.

ESGÜELS. m. pl. *Fam.* Diners. **Monises.**

ESGUELL. m. *Ant.* ESQUINS.

ESGUELLAR. v. a. *Ant* ESQUINSAR.

ESGUENGUELAT. adj. *Ter. ibissench.* Esguerrat. **Lisiado.**

ESGUERRAR. v. a. ESGARRAR.

ESGUERRO. m. Erro. **Yerro, error.**

ESLABÓ. m. *Ant.* FOGUER.

ESLAI. m. *Ant.* ESGLAI.

ESLENEGAMENT. m. *Ant.* LLISCADA, RELLISCADA.

ESLIDA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Nules; és a la vora d' un barranch y té 1,509 hab.

ESLIQUENSIT. m. *Min.* Una varietat de sulfur de plom que 's trova en capes primes y brillantes **Esliquensido.**

ESLORA. f. *Náut.* La llargaria de la primera y principal cuberta de la nau per la part interior desde 'l quadraste a la roda. **Eslora, esloria.**

ESLLANEGARSE. v. r. Extendre's, estirarse 'l panyo o tela. **Dar de sí.**

ESLLANGUIMENT. m. **Languidez, languideza, examinación.**

ESLLANGUIRSE. v. r. Aprimarse, emmagrirse. **Traspillarse.**

ESLLANGUIT, DA. p. p. Flach. **Traspillado, delanguido.**

ESLLAVISSADÍS, SA. adj. Que té facilitat d' esllavissarse. **Desmoronadizo.**

ESLLAVISSARSE. v. r. Arrunarse, assolarse. **Desmoronarse.**

ESLLAVISSAT, DA. p. p. **Desmoronado.**

ESLLEMENAR. v. a. Treure les llémenes. **Deslendrar.** || *Ter.* ESPORGAR.

ESLLENGAR. v. n. *Ter.* ESCÓRRER.

ESLLENGARSE. v. r. ESLLANEGARSE. || Caure poch a poch la terra, la paret, etc. **Desmoronarse.**

ESLLENGUIT, DA. adj. ESLLANGUIT.

ESLLOMARSE. v. r. ALLOMARSE.

ESMA. f. Costum o facilitat d' endevinar. **Tino, tiento.**

ANAR 'HI O FER 'HO D' ESMA. fr. *Irse por experiencia.*
PERDRE L' ESMA. fr. *Perder el tino.*

ESMAGENCAR. v. a. MAGENCAR.

ESMAGINAR. v. a. IMAGINAR.

ESMAGINAYRE. m. *Ant.* **Escultor.**

ESMAÏT, DA. p. p. D' esmaïr. **Desmayado.**

ESMALT. m. Pols vidriosa, crestallina y metálica mòlt fina que desfeta ab aigua 's fa una pasta que 's posa demunt dels metalls que 's volen esmaltar y que, per medi del foch, forma un tot ab ella. **Esmalte.** || El travall d' esmalt demunt d' algún metall. **Esmalte, esmaltadura.** || *Met.* Llustre, esplendor, adorno. **Esmalte.** || *Met.* Diversitat de colors, virtuts, etc. **Esmalte.**

ESMALTADOR, A. m. y f. Qui esmalta. **Esmaltador.**

ESMALTADURA. f. ESMALT.

ESMALTAR. v. a. Aplicar l' esmalt demunt els metalls. **Esmaltar.** || Adornar de diferents colors. **Esmaltar.** || *Met.* Adornar, hermosejar, ilustrar. **Esmaltar.**

ESMALTAT, DA. p. p. **Esmaltado.**

ESMALTÍ. m. Blau d' esmalt pera pintar al fresch y al tremp. **Esmaltín.**

ESMALTINA. f Mineral que serveix pera la fabricació del esmalt. **Esmaltina.**

ESMAPERDUT, DA. adj. Desorientat, sense sapiguer ont és o lo que li passa. **Desorientado**

ESMAR. v. a. *Ant.* PENSAR, IMAGINAR, ESMENTAR.

ESMARAGDÍ, NA. adj. D' hermós color vert sense cap barreja. **Esmaragdino.**

ESMARAGDITA. f. Mineral d' un hermós color vert d' esmeragda. **Esmaragdita.**

ESMARLETAR. v. a. Anivellar. **Nivelar.**

ESMARQUITA. f. *Min.* Silicat hidratat d' alúmina y magnesia. **Esmarquita.**

ESMARRIDA. f. **Flaca.**

ESMAY. m. *Ant.* DESMAI.

ESMAYAR. v. a. *Ant.* DESMAYAR.

ESMAYAT. p. p. *Ant.* DESMAYAT.

ESME. m. ESMA.

ESMÉTICH, CA. adj. Propi pera desengreixar la llana. **Esméctico.**

ESMECTITA. f. *Min.* Terra argilosa. **Esmectita.**

ESMEDRIL. m. **Esmeril.**

ESMEGINAR. v. a. *Ant.* **Esculpir.**

ESMEGNA. f. *Ant.* Tota substancia untosa. **Esmegna.**

ESMELEGARSE. v. r. Afanyarse mòlt ab desitj de portar a bon terme alguna cosa. **Desalarse.**

ESMELITA. f. *Min.* Silicat hidratat d' alúmina, de color gris clar. **Esmelita.**

ESMENA. f. Correcció. **Enmienda.** || *For.* Satisfacció, paga y pena del dany fet. **Enmienda.**

ESMENABLE. adj. **Enmendable.**

ESMENADOR, A. m. y f. **Enmendador.**

ESMENAR. v. a. Corretgir. **Enmendar.** || Compensar els danys. **Enmendar, resarcir, reparar, indemnizar.**

ESMENARD (Joseph Esteve) *Biog.* Politich, periodista y poeta mòlt inspirat que va néixer a Pelisanne (Provença) l' any 1769. En els temps de la revolució va acompanyar al general Leclerc a Santo Domingo, y a son retorn l' any 1805 va estampar son el-logiat poema *La Navegació.* Va compondre els llibrets de les óperes italianes *Trajá* y *Hernán Cortés*, morint l' any 1811, estant de viatge d' Italia a França.

— (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Militar y periodista, germá del anterior y com ell, nadiu de l' antiga Provença, (1772-1842). Va ésser coloborador de la *Gaceta de França* y publicar la traducció de les *Memories del princep de la Pau (D. Manel Godoy).*

ESMENARSE. v. r. **Enmendarse.**

ESMENAT, DA. p. p. **Enmendado.**

ESMENDA. f. ESMENA.

ESMENT. m. ADVERTENCIA, CONEIXEMENT, NOTICIA. || CUIDADO, ATENCIÓ, VIGILANCIA.

HAVER ESMENT. fr. Tindre noticia o advertir. *Advertir.*

NO HAVER ESMENT. fr. *No tener noticia.*

ESMENTAR. v. a. *Ant.* **Mentar, recordar, traer á la memoria.**

ESMENUSSALL. m. **Desmenuzamiento.**

ESMENUSSAR. v. a. DESMENUSSAR.

ESMERADAMENT. adv. m. D' una manera esmerada. **Esmeradamente.**

ESMERAGDA. f. ESMERALDA.

ESMERAGDÍ. m. Lo qu' es d' esmeralda. **Esmeraldino.**

ESMERALDA. f. *Min.* Corindó hialí d' un bonich color vert, qu' és mòlt estimada còm pedra fina. **Esmeralda.**

ESMERALDÍ, NA. adj. Que té un hermós color vert sense cap barreja. **Esmeragdino.**

ESMERARSE. v. a. Obrar ab particular cuidado. **Esmerarse.**

ESMERAT, DA. p. p. **Esmerado.** || adj. Executat ab esmero. **Esmerado.** || m. Exacte, cuidadós. **Solícito, esmerado, escrupuloso.**

ESMERDISSAR. v. a. Netejar els budells dels caps de bestiar. **Jamerdar.**

ESMERIL. m. Pedra ferruginosa que 's redueix a pòls pera pulir els marbres y metalls. **Esmeril.**

ESMERILAR. v. a. Pulir, brunyir ab esmeril. **Esmerilar.**

ESMERINT. m. *Entom.* Cert género de papallones crepusculars. **Esmerinto.**

ESMERO. m. Gran cuidado y dilligencia. **Esmero.**

ESMERS. m. L' acció y efecte d' esmerar. **Empleo.**

ESMERSAR. v. a. Emplear el diner. **Invertir, emplear.** || Dit del temps, emplearlo mal. **Emplear mal el tiempo.** || Dit del camí. VIATJAR, CAMINAR.

ESMERSAT, DA. p. p. **Empleado.**

ESMETRE. v. a. *Ant.* APURAR.

ÉSSER ESMÉS DE. *Loc. ant.* TROVARSE EN L' APURO DE.

ESMICAR. v. a. DESMENUSSAR.

ESMICOLAR. v. a. Reduir a miques. **Desmigajar, desmijar, desmigar.**

ESMICOLAT, DA. p. p. **Desmigajado.**

ESMILACE. f. *Bot.* Plantes esparraginees sarmentoses moltes d' elles, propies del Mitjorn de França. **Esmilace.**

Brot d' esmilace

ESMILACINA. f. Álcali que hi há a la sarsaparrilla. **Esmilacina.**

ESMIRRIT, DA. adj. ESQUIFIT, ESPRIMATXAT.

ESMITSONITA. f. *Min.* Carbonat de zenc natural. **Esmitsonita.**

ESMOCADORES. f. pl. Mena d' estisores pera mocar el llum. **Despabiladeras, molletas, espabiladeras.**

ESMOCAR. v. a. Llevar la moca al peix. **Destripar.**

ESMOCAT, DA. p. p. **Destripado.**

ESMOLADA. f. ESMOLAMENT.

ESMOLADOR, A. m. y f. Qui esmola. **Amolador.**

ESMOLADORA. f. Pedra pera esmolar. **Asperón, amoladera, piedra de amolar.**

ESMOLADURA. f. y

ESMOLAMENT. m Acte y efecte d' esmolar. **Amoladura**.

ESMOLAR. v. a. Fer agut el tall o punta de les ferramentes. **Amolar**. || Menjar, consumir una cosa a un' altra. **Gastar, escomerse.**

ESMOLARSE. v. r. Anarse gastant alguna cosa fregant ab un' altra, o pêl mòlt us que se 'n fa. **Gastarse.**

ESMOLAT, DA. p. p. **Amolado, gastado.**

ESMOLET. m. L' esmolador qu' esmola pels carrers y també 'l qu' és a una botiga o pis. **Amolador.**

ESMOLLAR. v. a. ENGRUNAR.

ESMORIACH. m. Aixís s' anomena a Urgell y altres contrades de la prov. de Lleida a la rata pinyada. **Murciélago**. || RAT PENAT.

ESMORS. m. *Ant.* ESMORSAR.

ESMORSADOR, A. m. y f. Qui esmorsa. **Almorzador.**

ESMORSAR. m. L' aliment que 's pren al matí. **Almuerzo**. || v. a. Menjar al matí. **Almorzar.**

ESMORTIMENT. m. *Ant.* ESMORTUIMENT. || *Arq.* **Cúspide, remate, frontón.**

ESMORTIR. v. a. *Ant.* ESMORTUIR.

ESMORTUIMENT. m. Acte y efecte d' esmortuir o d' esmortuirse. **Amortecimiento, desmayo.**

ESMORTUIR. v. a. Deixar còm mort, debilitar el vigor. **Amortiguar, amortecer.**

ESMORTUIRSE. v. r. Quedar còm mort. **Amortecerse, amortiguarse, desmayarse.** || Mudar de color. **Demudarse, ponérsele á alguno el rostro mortal.** || Estarse apagant alguna cosa, còm: *el llum,* etc. **Entremorir.**

ESMORTUIT, DA. p. p. **Amortecido, demudado.** || adj. Dit dels colors qu' han perdut la vivesa. **Amortiguado.** || Lo que va faltant per haver perdut el seu vigor, cóm: *les plantes,* etc. **Mortecino.** || DESMAIAT.

ESMOTXADURA. f. Acte y efecte d' esmotxar. **Desmocha, desmoche.** || ESCOTADURA.

ESMOTXAR. v a. Retallar la part superior d' alguna cosa, còm: *arbre,* etc. **Desmochar.** || Retallar la roba. **Escotar, sisar.** || Retallar, igualar les murtres dels jardins ab les estisores. **Atusar.**

ESMUDARSE. v. r. *Ant.* TRASMUDARSE.

ESMUNYIMENT m. Acte y efecte d' esmunyir o d' esmunyirse. **Escabullimiento.**

ESMUNYIR. v. a. **Deslizar, escurrir.** || *Met.* Extreure, deixar anar. **Soltar, acarrear, aflojar.**

ESMUNYIRSE. v. r. Relliscar. **Deslizarse, escurrirse.** || ESCABULLIRSE. || Deslloriga rse. **Desconcertarse, desgobernarse.**

ESMUNYIT, DA. p. p. **Deslizado, escurrido, desconcertado.**

ESMURIACH. m. ESMORIACH.

ESMURRAIES. *Ter. Moyá.* Morralles posades als animals quan baten a l' era.

ESMUSSAMENT. m. Sensació aspra y desagradable que causa l' ácit fort, còm: *la fruita.* **Dentera.**

ESMUSSAR. v. a. Causar esmussament. **Dar dentera, alargar los dientes ó poner los dientes largos**

ESNÓN. m. *Mar.* Pal petit qu' en algunes embarcacións va colocat verticalment desde la cuberta a la cofa pera envergar la messana o vela quadrada. **Esnón.**

ESOCO. m. *Med.* Tumor que 's desarrolla al extrém del budell recte. **Esoco.**

ESÓFACH. m. Conducte que va desde la boca al ventrell. **Esófago, tragadero.**

ESOFAGÍ, NA. adj. *Anat.* Pertanyent al esófach. **Esofágeo.**

ESOFAGISME. m. *Med.* Espauma del esófach. **Esofagismo.**

ESOFAGITIS. f. *Med.* Inflamació del esófach. **Esofagitis.**

ESOFAGORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia del esófach. **Esofagorragia.**

ESOFAGOTOMÍA. f. *Cir.* Operació que consisteix en fer una incisió a la part superior del esófach pera extreure'n algún cos estrany que s' hi hagi aturat. **Esofagotomía.**

ESOTÈRICH, CA. adj. Pertanyent al esoterisme. **Esotérico**. || s. Partidari del esoterisme. **Esotérico.**

ESOTERISME. m. Sistema compost de lo més selecte de la doctrina de Pitágores y que sols se comunicava als iniciats. **Esoterismo.**

ESPAA. f. *Ant.* ESPASA.

ESPACI. m. ESPAI.

ESPACIAR. v. n. *Ant.* Passejar, pendre l' aire en paratges espaiosos. **Espaciarse.**

ESPAIÓS, A. adj. ESPAIÓS. || *Ant.* PAUSAT.

ESPACIOSAMENT. adv. m. ESPAIOSAMENT.

ESPADADOR, A. m. y f. Qui espada. **Espadador.** || m. Post d' uns sis pams de llarga per un d' ample, assegurada a un peu gros de fusta, que serveix pera espadar'hi el cánem, etc. **Espadadero.**

ESPADADORA. f. Bargó, fusta en figura d' espasa pera espadar el cánem. **Espadilla.**

ESPADAÍTA. f. *Min.* Silicat de magnesia, que 's trova en petites masses amorfes y compactes prop de Roma. **Espadaíta.**

ESPADÁN (Serra de). *Orog.* Serra de la prov. de Castelló, part. jud. de Viver y Nules; és continuació de la de Espina y fa, com aquésta, partió entre 'ls rius Mijares y Palancia.

ESPADAR. v. a. Fer caure les riscles del cánem ab la espadadora. **Espadar, espadillar, tascar y farachar.**

ESPADAT, DA. p. p. **Espadado, espadillado.** || adj. Lloch alt y tallat a plom o mòlt inclinat. **Cortado, escarpado.**

ESPADELLA. f. ESPADADORA. || Peça de fusta que 's fica pel forat de les balanseres del molí del oli pera sostindre les bigues en equilibri. **Ventril,** y les que 's posen a les vergues, **traba, trabón.**

ESPÁDICE. m. *Bot.* Modo de inflorescencía que consisteix en una reunió de flors demunt d' un eix comú. **Espádice.**

ESPADICI, A. adj. *Bot.* Proveit d' un espádice. **Espadíceo.**

ESPADICÍFLOR, A. adj. *Bot.* Se diu de la planta que té les flors formant espádice. **Espadicífloro, espadicíneo.**

ESPADILLA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Lucena; és a la vora del riu Mijares y té 260 hab.

ESPAHÉN. *Geog.* Poble del dist. munpal. de La Guardia de la Seu, prov. de Lleida.

ESPAHORDIR. v. a. ESPAVORDIR.

ESPAÍ. v. n. *Ter. ibissench.* Aclarirse. **Esbargirse** parlant del temps. **Aclararse.**

ESPAI. m. Capacitat d' algún lloch. **Espacio.** || Trigansa, lentitut. **Espacio.** || Entre estampers, peça de metall pera separar les diccións. **Espacio.** || El blanch que resta entre dicció y dicció. **Espacio.** || Entre estampers. **Interlínea.** || Distancia de lloch o temps. **Espacio.** || *Mús.* El clar que hi há entre ratlla y ratlla. **Espacio.** || OCI, DESCÁNS, VACACIÓ.

ESPAIS IMAGINARIS. Els que sols existeixen a la imaginació. *Espacios imaginarios.*

ANAR D' ESPAI. fr. ANAR A POCH A POCH.

ESTAR D' ESPAI. fr. No estar ocupat. *Estar de espacio, de cachaza.*

PASSEJARSE PÊLS ESPAIS IMAGINARIS. fr. *Met.* Fer pensaments sense fonament. *Pasearse por los espacios imaginarios.*

PER ESPAI DE. En el temps de. *Por espacio de.*

ESPAIAR. v. a. Entre estampers separar les ratlles ab els espais o interlínees. **Interlinear, espaciar.** || *Ant.* ESCAMPAR, ESPARGIR.

ESPAIARSE. v. r. PASSEJARSE, ESPARGIRSE.

ESPAIÓS, A. adj. Ample, capás, vast, dilatat. **Espacioso**

ESPAIOSAMENT. adv. m. **Espaciosamente.**

ESPAIOSÍSSIM, A. adj. **Espaciosísimo.**

ESPALDAR. m. Peça de l' armadura antiga que servía pera defensa de la esquena. **Espaldar.**

ESPALDARSET. m. Peça de l' armadura antiga. **Espaldarcete.**

ESPALDÓ. m. *Fort.* Trinxera pera defensarse dels trets del enemich. **Espaldón.**

ESPALMADÓ. m. *Ter. ibissench.* Respall. **Cepillo.**

ESPALMADOR. m. *Ter.* RESPALL. || *Náut.* El lloch ont s' hi espalmen les embarcacións. **Despalmador.**

ESPALMADOR. *Geog.* Illot situat entre les illes d' Ibissa y Formentera, Balears.

ESPALMAR. v. a *Ter.* RESPALLAR. || *Náut.* Netejar el pla de la embarcació y alquitranarla. **Despalmar.** || ESGLAIAR.

ESPALMARSE. v. r. ESGLAIARSE. || *Ter.* RESPALLARSE.

ESPALT. m. *Pint.* Color obscur transparent y dols pera pintar banys o capes. **Espalto.** || m. Pedra llustrosa usada en la fundició de metalls. **Espalto.**

ESPALTER Y RULL (Joaquim). *Biog.* Famòs pintor que va néixer a Sitges l' any 1809, morint a Madrit l' any 1880. En els seus primers anys va estudiar la carrera del comers, a França, més la seua vocació decidida per les arts va fer que anés a estudiar a la Academia de Marsella fins que en 1829 va passar a París, éssent deixeble del baró de Gros. L' any 1833 va anar a Roma, corrent després la Italia estudiant els grans mestres, exposant notables obres a Florencia. L' any 1842 va tornar a Barcelona, passant a establirse a Madrit, entrant a l' Academia l' any següent y essent elegit en 1860 mestre de pintura. Les seues obres capdals a Madrid resten unes als museus y altres als sostres y parets de la Universitat central, del teatre Espanyol, del panteó dels duchs de Castro-Enríquez, etc. Se va distingir per les seues composicións alegóriques y per la seua trassa en fer retrates.

Joaquim Espalter y Rull

ESPALLIFAMENT. m. Malendrés, esparracament, mal us de les coses, principalment de les de vestir. **Despilfarro.**

ESPALLIFAR. v. a. Desfer o desbaratar ab malendrés. **Despilfarrar.**

ESPALLIFAT, DA. adj. **Andrajoso.**

ESPALLÓ. m. Manoll de pels que tenen les caballeríes prop del casco. **Cerneja.**

ESPAMPOLAR. v. v. DESPAMPOLAR.

ESPANÁNTICH, CA. adj. *Bot.* Que sols conté un petit nombre de flors. **Espanántico.**

ESPANDIR. v. a. *Ant.* y

ESPANDRE. v. a. *Ant.* ESCAMPAR.

ESPANÉS, CA. adj. *Ant.* ESPANYOL.

ESPANT. m. Esglaí, consternació. **Espanto, asombro, terror, susto, sobresalto.** || El que's causa a la caça pera remóurela o ferla alsar. **Ojeo.**

ESPANTABLE. adj. ESPANTÓS.

ESPANTABLEMENT. adv. m. **Espantosamente, espantablemente.**

ESPANTA CAÇADORS. *Ornit.* Mena d' aucell del género *cinclus* que menja insectes aquátichs. **Buscarla, ruiseñor de pantanos.**

ESPANTADET, A. adj. dim. **Medrosillo.**

ESPANTADÍS, SA. adj. Qui fácilment s' espanta. **Asombradizo, espantadizo.**

ESPANTADOR, A. m. y f. Qui espanta. **Espantador.**

ESPANTALL. m. Lo que serveix pera espantar. **Espantajo.**

ESPANTALLOPS. f. *Bot.* Planta de la familia de les lleguminoses, que té les branques mòlt pelades, les fulles en figura de cor, les flors grogues y en forma de papallona, y la llevor dins d' una mena de tabella ampla y transparenta; quan se mou fa soroll. **Espantalobos.**

ESPANTAMOSQUES. m. Filat que 's posa al cavall pera ferli fugir les mosques. **Espantamoscas.** || Troç de canya o de fusta al capdemunt del qual s' hi lliguen mòltes llenques de paper pera que fassi soroll. **Espantamoscas.** || A les masíes y cases de pagés es un aparell apropiat que penjen del sostre y se li dóna ab els peus un moviment de va y vé. **Espantamoscas.**

ESPANTAR. v. a. Causar espant. **Espantar, amedrentar.** || Fer fugir. **Ojear, espantar.** || Causar admiració. **Asombrar.** || Contindre a algú ab temor o amenaces. **Espantar.** || Dit dels gossos. **Zacear, zalear.** || Dit dels gats. **Zapear.**

NO T' ESPANTIS. fr. *Irón.* NO 'T DONGUI CUIDADO.

QUI CANTA 'LS SEUS MALS ESPANTA. *Ref.* *Quien canta sus males espanta.*

ESPANTARSE. v. r. Tindre por. **Espantarse.** || **Acobardirse.** || Admirarse, maravellarse. **Espantarse.**

DE POCH T' ESPANTES. *Expr.* Ab que 's denota que algú ab poch s' agovía. *Ahogarse en poca agua.*

ESPANTAT, DA. p. p. **Espantado.**

ESPANTÓS, A. adj. Lo que causa espant. **Espantoso.** || Maravellós. **Asombroso, espantoso.**

ESPANTOSAMENT. adv. **Espantosamente.**

ESPANTOSITAT. f. Qualitat de lo qu'es espantós. **Espantosidad.**

ESPANYA. f. Nóm ab que 's coneix la part d' Europa enclosa entre 'l Cantábrich y 'ls Pirineus al Nort, el mar Mediterrá al Est, el meteix mar, l' estret de Gibraltar y 'l mar Atlántich al Sur, y aquest meteix mar y Portugal al Oest. **España.**

ESPANYAMENT. m. Acte y efecte de despanyar. **Descerrejamiento.**

ESPANYAR. v. a. DESPANYAR.

ESPANYOL, A. adj. Natural de, o pertanyent a Espanya. **Español é hispano.**

ESPANYOLAT, DA. adj. Extranger semblant als espanyols. **Españolado.**

ESPANYOLETA. f. Ball antich espanyol. **Españoleta.**

ESPANYOLISME. m. Esperit espanyol, adesió a la nació espanyola. **Españolismo.**

ESPANYOLISACIÓ. f. Acció y efecte d' espanyolisar. **Españolizamiento, españolización.**

ESPANYOLISAR. v. a. Adoptar algún ús extran-

ger, generalisantlo a Espanya. **Españolizar.** || Fer espanyol a algún extranger. || r. Pendre 'ls costúms espanyols. **Españolizarse.** || Naturalisarse a Espanya. **Españolizarse.**

ESPANYOLISAT, DA. p. p. **Españolizado.**

ESPAÑOL (Benet). *Biog.* Excelent poeta mallorquí, del sigle XV. Nat l' any 1482; mort a Palma l'any 1553. Als disset anys va pendre l' hábit dels dominichs. Era mestre en arts y doctor en teología. Va escriure una *Historia verídica del oratori de Santa Fe de la ciutat de Mallorques*, etc., etc., que no sabém s' hagi estampat; va ésser tradulda al castellá l' any 1558. És cosa rara, en bibliografía, la seua obra poética *Devota contemplació*, dirigida a la noble senyora Joana d' Erill, estampada per Ferrando de Cansoles, a Palma, l' any 1541.

—(ESPERANDEU). *Biog.* Savi mallorquí, del sigle XV; doctor en abdos drets y en teología, poeta y assessor del govern de Mallorca. Era fill del celebrat militar Pere Espanyol que 's va distingir a Rodas, y nevot de la fundadora de la cátedra luliana Agnés Pax de Quint que va nomenar marmessor y patró d' aquella cátedra al seu nevot Esperandeu, l' any 1485.

ESPAORDIMENTS. m. pl. *Ant.* ESPAVORDIMENT.

ESPAORDIR. v. a. *Ant.* ESPAVORDIR. || *Ant.* S' usa còm recíproch.

ESPARAGOL. m. *Náut.* ABRICH, RESGUART, RECES.

ESPARCETA. f. *Bot.* TRAPADELLA.

ESPARDELL. *Geog.* Illot situat al S.E. de l' illa d' Ibissa, Balears.

Espardenya

ESPARDENYA. f. Calçat fet de cánem y a vegades d' espart. **Alpargata, alpargate.**

COMPANYÍA D' ESPARDENYA. *Loc. met.* Company que 'ns abandona a la millor ocasió. *Compañía de alpargata.*

ESPARDENYER, A. m. y f. **Alpargatero.**

BOTIGA D' ESPARDENYER. *Alpargatería.*

ESPARDINA (Punta de la). *Hidrog.* Punta de la part ponentina de l' illa de Menorca, Balears.

ESPÁRECH. m. ESPÁRRECH.

ESPAREGUERA. f. ESPARREGUERA.

ESPARELLÓ. m. *Ictiol.* Peix de mar semblant a la orada. **Esparo.**

ESPARGA. *Bot.* CERVESA.

ESPARGANIT. *Bot.* Plantes tifácees que vegeten a la vora dels estanys. Se les anomena també *Plutanaria.*

Esparganit

ESPARGANOSSIS. f. *Med.* Dilatació excessiva de les mamelles **Esparganosis.**

ESPARGATA. f. *Ant.* ESPARDENYA.

ESPARGIMENT. m. Acte y efecte d' espargir. **Esparcimiento, esparsión, derramamiento.**

ESPARGIR. v. a. Separar lo qu' estava junt o apilat. **Esparcir.** || Divulgar, publicar alguna noticia. **Esparcir.** || **Dispersar.**

ESPARGIRSE. v. r. **Esparcirse.**

ESPARGIT, DA. p. p. **Esparcido.**

ESPARGULLERA. f. *Bot.* ESPARREGUERA

ESPARNALLACH. m. *Bot.* Planta medecinal de la fam. de les compostes que s' usa còm estimulant. **Abrótano hembra, santolina.**

ESPARO. m. *Ictiol.* Genre de peixos. **Esparayón esparo.**

ESPARÓ. m. Agulló, punxa en forma d' estrella pera fer caminar les cavalcadures. **Espuela.** || *Náut.*

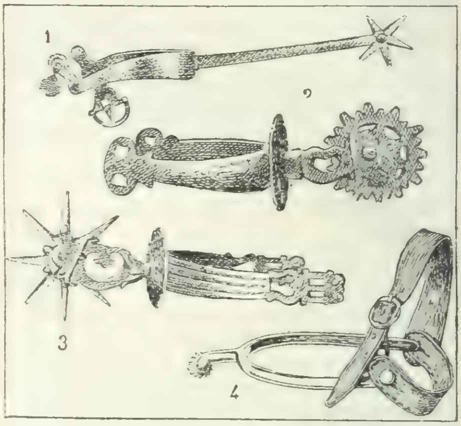

ESPARÓ. 1. del sigle XV; 2 y 3, del sigle XVIII; 4, modern

La punta de ferro ab que acava la proa. **Espolón.** || Ungla grossa que tenen algúns aucells a la part posterior de la pota. || **Espolón.** || Refors d' algún edifici. **Espolón, estribo.**

Esparó

ESPARÓ BATUT. *Loc. ant.* A BRIDA BATUDA.

ESPAROIDES. adj. Semblant al esparó. **Esparoides.**

ESPARONADA. f. Cop d' esparó. **Espolada, espolazo.**

ESPARONAR. v. a. Dónar cop d' esparó. **Espolear.**

ESPARONEJAR. v. a. *Ant.* ESPARONAR.

ESPARONER. m. *Ant.* Qui fá esparóns. **Espuelero.**

ESPARPALL. m. Suma facilitat y desembarás pera dir o fer alguna cosa. **Desparpajo.** || *Met.* **Obertura.**

ESPARPANYAR. v. a. *Ant.* ESCAMPAR.

ESPARPILLAR. v. a. Separar algún tant les parts d' alguna cosa fluixa. **Desparpajar, escarmenar.** || *Met.* Avivar l' enteniment o ingeni. **Despabilar.**

ESPARRA (La.) *Geog.* Poble del dist. de Sta. Coloma de Farnés, prov. de Girona.

ESPARRACAR. v. a. Esquinsar, fer esparrachs. **Rasgar, desgarrar, romper.**

ESPARRACAT, DA. adj. Espellifat. **Andrajoso, haraposo.**

ESPARRACH. m. ESQUÍNS.

Segell d' Esparraguera

ESPARRAGAT, DA. adj. Esparregat, paregut al espárrech. **Esparragíneo, esparragado.**

ESPARRAGINA. f. Substancia o principi crestallisable que s' extréu del espárrech. **Esparragina.** || *Miner.* Varietat del fosfat de cals. **Esparragina.**

ESPARRAGUERA. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és a la vora del riu Llobregat y té 4,273 hab.

ESPARRALL. V. ASPARRALL. *Ictiol.*

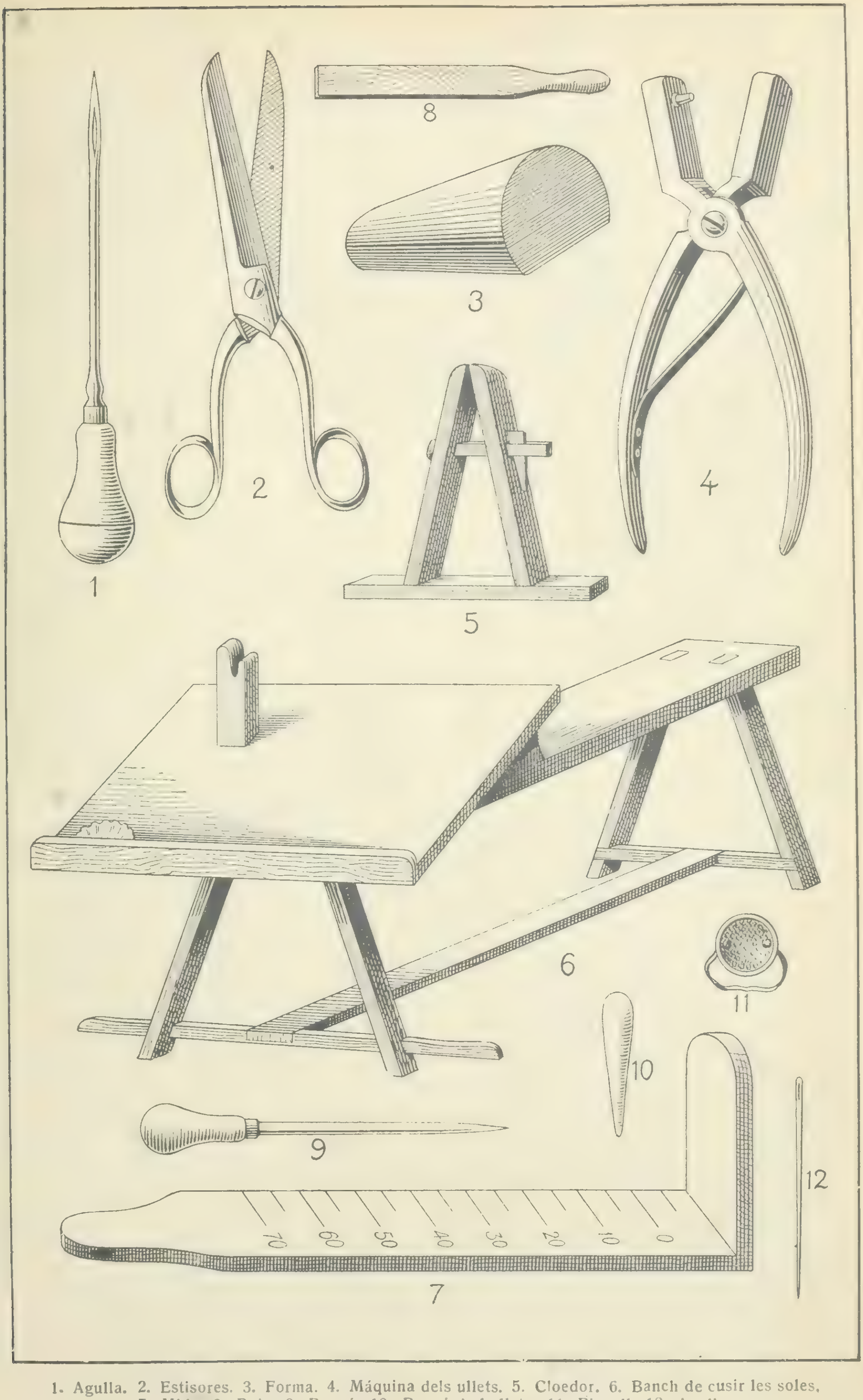

1. Agulla. 2. Estisores. 3. Forma. 4. Máquina dels ullets. 5. Cloedor. 6. Banch de cusir les soles. 7. Mida. 8. Boix. 9. Punxó. 10. Punxó de la llata. 11. Planell. 12. Agulla.

ESPARRALLÓ. *Ictiol.* **Patena.**

ESPÁRRECH. m. *Bot.* Lluch o brot de la esparreguera; és menjívol. **Espárrago.** || *Met.* Se diu del subgecte magre y alt. **Percha.**

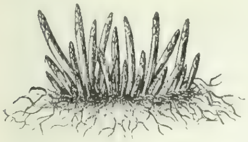
Espárrechs

ESPÁRRECHS (Cingles dels). *Orog.* Espadats de la vora de la riera de les Escales, devant de la ermita de la Mare de Deu d'aquest nòm, provincia de Girona.

ESPARREGUER. *Bot.* Planta de conreu. **Espárrago de jardín.**

ESPARREGUERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les esprilácies, de branques fortes, quins fruits son uner boletes de la grossaría dels pésols, que's tornen vermelles quan son madures. **Esparraguera.**

ESPARREGUERA BORDA. *Bot.* ***Espárrago triguero.***

ESPARSÍFLOR, A. adj. Que té les flors espargides. **Esparsífloro.**

ESPARSIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* Que té les fulles espargides. **Esparsifoliado.**

Espart

ESPARSIL, A. ajd. *Astron.* Escampat, que no forma constelació. **Esparsilo.**

ESPARSINES. f. pl. *Náut.* Certs caps pera varar els falutxos y altres embarcacións petites. **Esparsinas.**

ESPARSÍPEDO, A. adj. *Zool.* Que té les potes o els peus separats. **Esparsípedo.**

ESPART. m. *Bot.* Herba de la fam. de les gramínees; té les fulles còm fils, les cames d' uns 60 a 80 centímetres d' alsaria, rectes y macisses y les flors formen una panolla. Se 'n fan cordes, estores, etc. **Esparto, albardín.**

ESPARTAL. *Geog.* Illot de la part ponentina de la illa d' Ibissa, Balears.

ESPARTAR. v. a. Encordar una ampolla, etc. **Ensogar.** || m. Camp plé d' espart. **Espartizal, espartal, atochar.**

ESPARTER, A. m. y f. Qui travalla l' espart. **Espartero.**

ESPARTERA. *Geog.* Aldea del terme munpal. de Onda, prov. de Castelló.

ESPARTERAR. m. ESPARTAR.

ESPARTERÍA. f. Ofici, barri y obra d' esparters. **Espartería.**

ESPARTILLA. f. Escombreta d' espart. **Espartilla.**

Esparver

ESPARVER. m. *Ornit.* Aucell de presa d' uns trenta a trentacinch centímetres de llarch, pardo blavench, el coll y pit més clar, el ventre ondejat de blanch cendrós, la qüa ab clapes negrenques, les potes grogues y la vista y olfat mòlt fins. **Gavilán.** || Filat pera pescar a forsa de braços en paratge de poch fons; és rodó, mòlt ample y pesat per baix y acavat en punta per dalt. **Atarraya, tarraya, tarralla, esparavel, rall, rallo, rayo.** || — DELS ESCARBATS. *Ornil.* Mena de falcó molt útil á la agricultura. || — D' ESTANY. *Ornil.* BUSARDO DE MONTAGU. || — DE CUATRE CUIXES. *Ornil.* MUXET GAVILÁN.

PESCAR AB L' ESPARVER. fr. *Atarrayar.*

ESPARVERAR. v. a. Sobressaltar, astorar. També s' usa còm recíproch. **Azorar.**

ESPARVERAT, DA. adj. **Azorado.**

ESPARVERENCH. m. Mal que 's fá als genolls y sufrajes de les cavalcadures. **Esparaván, garbanzuelo, ajuagas.**

ESPARVILLAT, DA. adj. *Ter.* ESPAVILLAT.

ESPASA. f. Arma recta de dos talls y punta. **Espada.** || Qui sab manejarla. **Espada.** || m. *Ictiol.* Peix ab el morro de dalt en forma d' espasa. **Espada, espadarte.** || pl. Un dels colls del joch de cartes. **Espada**

Espasa d' En Jaume 1.er *(el conqueridor)* servada a la Casa de la Ciutat a Valencia.

BORDONENCA. De bordó. *Espada bordonenca.*

ESPASA DE CONSTELACIÓ. Espasa de virtut sobrenatural. *Espada de constelación.*

ESPASA DE VILARDELL. La espasa ab que Sant Martí va tallar la seua capa y ab la qual el senyor de Vilardell va matar una horrible fera que infestava 'l territori de Sant Celoni, passant per herencia als reis d' Aragó fins don Martí, després del qual la va adquirir la confraría d' aquest nòm, a la que la va demanar la reina donya María, esposa d' Alfóns V, després de la mort de quina senyora va ésser de nou recobrada. *Espada de Vilardell.*

A TALL D' ESPASA. *Loc. ant.* PASSAR A FIL D' ESPASA.

AGAFAR LA ESPASA PER LA PUNTA. fr. PENDRE LA A PER LA B.

CENYIR A ALGÚ LA ESPASA. fr. Posarli espasa per la primera vegada. *Ceñir á alguno la espada.*

ENTRE LA ESPASA Y LA PARET. *Expr.* En gran apuro. *Entre la cruz y el agua bendita; entre espada y pared.*

PRIMERA ESPASA. Entre torejadors el primer que mata. *Primera espada.*

RENDIR LA ESPASA. fr. *Mil.* Entregarla un oficial al comandant enemich en senyal de quedar presoner. *Rendir la espada.*

TREURE LA ESPASA. fr. *Desenvainar la espada, sacar, arrancar la espada.* || *Met.* Eixir en defensa d' algú. *Sacar, echar mano a la espada.*

ESPASADA. f. *Ant.* Cop d' espasa. **Cuchillada, mandoble.**

ESPASASSA. f. aum. **Espadón.**

ESPASELL (Jaume). *Biog.* Escolapi, nat a Reus l' any 1847 y mort a Barcelona l' any 1892. Als quinse anys va pendre l' hábit a Sabadell, cursant el professorat a Moyá. Als vint anys va vindre a Barcelona pera exercir el magisteri, haventse fet un nòm justament estimat, brillant en les assignatures de aritmética y cálcul mercantil. Per manament dels seus superiors va escriure una *Aritmética elemental* y un' altra de *superior* pera les Escoles Píes. De les seues iniciatives còm a organisador ne queda bon record a Barcelona.

ESPASENS. *Geog.* Veinat agregat al dist. munpal. de Fontcobert, prov. de Girona.

ESPASER. m. Qui fá, compón o ven espases. **Espases.**

ESPASERÍA. f. Botiga o llóch ont se fabriquen, composen o venen espases. **Espadería.**

ESPASES. f. pl. *Art. y of.* Llistóns afuats qu' entren al moviment del teler de má.

ESPASES. f. pl. *Bot.* LLIRI DELS BLATS. **Gladiolo, hierba estoque.**

ESPASETA. f. dim. **Espadilla.** || L' as d' espases al joch de cartes. **Espadilla.** || BOGA, GULTELL, HIERBA ESTOQUE.

ESPASÍ. m. Espasa de fulla estreta y de poca guarnició. **Espadín.**

ESPASÍ NEGRE: FLORET.

ESPASM. m. ESPASME.

ESPASMAR. v. a. Causar espasme. **Espasmar.**

ESPASMARSE. v. r. *Ant.* **Pasmarse.**

ESPASMÁTICH, CA. adj. Relatiu a l' espasme o qui 'n pateix. **Espasmático.**

ESPASME. m. *Med.* Contracció involuntaria dels muscles, particularment dels que constitueixen la vida interior u orgánica. **Espasmo.** || Tota mena de convulsió. **Espasmo.** || *Fam.* Espant. **Pasmo.** || Panteix. **Hipo, resuello.**

ESPASME CÍVICH. Rialla mofeta. *Espasmo cívico, risa sardónica.*

ESPASMÓDICAMENT. adv. m. Ab espasme. **Espasmódicamente.**

ESPASMÓDICH, CA. adj. *Med.* Pertanyent a l' espasme. **Espasmódico.**

ESPASMOLOGÍA. f. Tractat d' espasmes o convulsións. **Espasmología.**

ESPASMÓS, A. adj. Qui pateix espasmes. **Espasmoso, espasmático.**

ESPASTELLARSE. v. r. *Ter.* ESPESTANYARSE. || ESMELEGARSE.

ESPÁSTICH, CA. adj. *Med.* ESPASMÓDICH.

ESPAT. m. *Min.* Pedra lluenta semblant al guix blanch abrillantat. Se trova a les mines metáliques. **Espato.** || ESPAT ADAMANTÍ.

ESPATA. f. *Bot.* Nóm que 's dóna a una membrana a mena de sarró y en forma de veina per la part de baix, a quin interior hi han amagades les flors que n' ixen al seu degut temps, badant o rompent longitudinalment aquella tanca. **Espata.**

ESPATACI, A. adj. *Bot.* Que té una espata. **Espatáceo.**

ESPATARRAR. v. a. y

ESPATARRELLAR. v. a. També s' usa còm recíproch. **Aterrar.**

QUEDAR O DEIXAR A ALGÚ ESPATARRELLAT. fr. *Met. fam.* Quedar o deixar mòlt admirat o aturdit. *Quedar uno ó dejarle despatarrado.*

ESPÁTICH, CA. adj. *Min.* Que conté espat. **Espático.**

ESPÁTILA. f. *Bot.* Petita espata parcial de cada una de les flors cubertes per una espata comuna. **Espátila.** || *Med.* Materia fecal líquida. **Espátila.**

ESPATLA. f. y

ESPATLLA. f. La part posterior del còs humá prop dels muscles. **Espalda.** || La part del vestit que correspón a la espatlla. **Espalda.** || Parlant de gipóns, gechs, etc., la part que cubreix les espatlles. **Espaldilla.** || *Met.* Resguart, auxili, socorro. **Espalda.**

A ESPATLLES D' ALGÚ. *Expr. A espaldas de alguno.*

ARRIMARSE D' ESPATLLES. fr. Inclinarse d' espatlles a alguna part. *Respaldarse.*

CARREGAR O CAURE DEMUNT LES ESPATLLES. fr. *Met. fam.* Resultar en dany propi alguna cosa. *Llevar á cuestas.*

CARREGAT D' ESPATLLES. fr. El qui les té més altes de lo regular. *Cargado de espaldas.*

ENTRE PIT Y ESPATLLA. fr. *Fam. Entre pecho y espalda.*

ESTAR D' ESPATLLES. fr. Estar girat d' esquena. *Dar las espaldas.*

FER ESPATLLES. fr. AJUDAR.

GIRAR LES ESPATLLES. fr. Anarse'n, fugir. *Volver la espalda, escurrirse.* || *Met.* Despreciar a algú. *Volver las espaldas á uno.*

GIRAR LES ESPATLLES A ALGÚ. fr. *Met.* Desampararlo. *Volver á uno las espaldas.*

GUARDAR LES ESPATLLES. fr. *Met. fam.* Resguardar a un altre o resguardarse un meteix. *Guardar las espaldas.*

TIRÁRSE'HO A LES ESPATLLES. fr. No fer gens de cas d' alguna cosa; despreciarla. *Echar á las espaldas.*

ESPATLLADOR, A. m. y f. Qui espatlla o fa malbé alguna cosa. **Destruidor.** || Qui gasta mòlt els vestits. **Rompedor.**

ESPATLLAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d' espatllar. **Destrucción, menoscabo.**

ESPATLLAR. v. a. Malmetre, llensar a perdre. **Echar á perder, menoscabar, maltratar.** || Fer mal a algún membre. **Lisiar, maltratar.** || Desbaratar l' ordre y disposició d' alguna cosa. **Desbaratar, desordenar.** || Desfer, arrunar. **Desbaratar, demoler, derribar.** || Gastar, malmetre mòlt y ab brevetat els vestits, etc. També s' usa còm recíproch. **Romper.** || Pervertir, corrompre a algú. **Malear, pervertir, estragar, corromper.** || Posar en mal estat la salut, el ventrell, etc. **Estragar.**

AB MÒLTA SALUT EL PUGUI ESPATLLAR. fr. Ab que s' explica 'l desitj de que pugui portar mòlt temps un vestit aquell que l' ha estrenat. *Con salud lo rompa.*

ESPATLLARSE. v. r. Perdre alguna cosa les seues bones qualitats, còm: *el ví*, etc. **Malearse.** || Dit del malalt, agravarse. **Empeorarse, ponerse peor.** || Dit del temps, alterarse la serenitat. **Descomponerse, destemplarse** || Dit del ventrell. **Desconcertarse.**

ESPATLLAT, DA. p. p. **Demolido, arruinado.**

ESPATLLER. m. La part de la cadira, del banch, etcétera, en que hi descansa l' esquena. **Respaldo.** || RESPATLLER. || ESPATLLA, 4. || El jove que en les quintes serveix en llóch d' un altre. **Substituto.**

ESPATLLERES. f. pl. Peça de l' armadura antigua pera defensa de les espatlles. **Espaldar, espalderón.**

ESPATLLUT, DA. adj. Qui té grans espatlles. **Espaldudo, espaldas de molinero.**

ESPATOTXÍ. m. Qui ab astucia y manya persuadeix qu' un fassi lo que d' altre modo no podría lograr d' ell. **Alpargatilla.** || Qui per raó de l' experiencia sab fer mòlt bè les coses. **Trujimán, trujamán.**

ESPATUFAR. v. a. *Ter.* ENRAONAR, XERRAR.

ESPÁTULA. f. Barreta de metall que té còm una paleta al cap, y serveix pera escampar els ungüents y barrejar y remenar drogues. **Espátula.** || Entre cirurgians, pinses que tenen al cap còm una paleta o cullereta. **Espátula.** || Eina d' acer usada pêls guixaires pera barrejar el guix disolt ab aigua. || Entre fundidors de campanes, eina ab la que 's barreja la terra ab el fem de cavall pera fer el motllo. **Espátula.** || *Ornit.* Aucell de la familia dels ánechs, de bèch llarch y aplanat, que 's deprimeix y s' aixampla, especialment a la punta, formant un disch arrodonit. **Espátula.**

ESPATULADA. adj. Que té la figura d' una espátula. **Espatulada.**

ESPATULARIA. f. *Bot.* LLIRI BORT.

ESPATULAT, DA. adj. En forma d' espátula. **Espatúleo.**

ESPATULÍFER, A. adj. Que té parts semblantes a una espátula. **Espatulífero.**

ESPATULOMANCIA. f. *Ant.* Endevinament supersticiós per medi dels ossos dels animals. **Espatulomancia.**

ESPATX. m. *Ant.* DESPAIG, 4.

ESPATXAMENT. m. *Ant.* DESPAIG.

ESPATXAR. v. a. *Ant.* DESPATXAR, VENDRE. || EMPATXAR.

ESPATXAT, DA. adj. *Ant.* DILLIGENT.

ESPAUMA. f. y

ESPAVENTARSE. v. r. *Ant.* ESPAVORDIRSE, ESPANTARSE.

ESPAVILLADOR, A. m. y f. Qui espavilla **Despabilador.**

ESPAVILLADORES. f. pl. ESMOCADORES.

ESPAVILLAR. v. a. Mocar el llum. **Despabilar, despavesar.**

ESPAVILLAT, DA. p. p. **Despabilado, despavesado.** || adj. Desvetllat. **Despabilado.** || Viu, llest, agut. **Despabilado, avispado.**

ESPAVORDIR. v. a. Espantar, fer por. **Atemorizar, despavorir.**

ESPAVORDIRSE. v. r. Tindre un sust, un espant. **Despavorirse.**

ESPAVORDIT, DA. adj. **Dsspavorido.**

ESPAVORIRSE. v. r. ESPAVORDIRSE.

ESPAVORIT, DA. adj.. ESPAVORDIT.

ESPECEJAT, DA. adj. *Ant.* TROSSEJAT.

ESPECIAIRE. m. *Ant.* APOTECARI. || ADROGUER.

ESPECIAL. adj. Particular, singular, peculiar. **Especial.**

EN ESPECIAL. m. adv. ESPECIALMENT.

ESPECIALÍSSIM, A. adj. sup. **Especialísimo.**

ESPECIALISTA. adj. Aquell que's dedica ab especialitat a un ram determinat d' una ciencia, art, etc., y s' hi fa remarcar. **Especialista.**

ESPECIALITAT. f. Singularitat, cas particular. **Especialidad.**

ESPECIALMENT. adv. m. Particularment. **Especialmente.**

ESPECIAR. v. a. Tirar especies, amanir, adobar ab especies. **Especiar.**

ESPECIASSA. f. aum. *Fam.* **Especiota.**

ESPECIE. f. Raó, concepte general que comprén mòlts individuus d' una meteixa naturalesa. **Especie.** || Pretext, apariencia. **Especie.** || La imatge o idea de algún obgecte, representada al magí. **Especie.** || Cas, succés, assumpte, negoci. **Especie.** || QUALITAT, SORT. || *Esgr.* Treta de tall, revés o estocada. **Especie.** || Se pren per la particular naturalesa del animal. **Raza, especie.** || La cosa que 's diu, y aixís dihém: *me va vindre ab una especie mòlt extranya* **Especie.** || *Opt.* Raigs de llum, reflexionats de diferent modo, per la desigualtat de les superficies, y que fan l' impressió a la retina, causant la visió. **Especie.** || pl. *Mús.* Les veus de la composició. **Especies.**

ESPECIE REMOTA. *Noticia, especie remota.*

ESPECIES INTELLIGIBLES. *Fil. Especies inteligibles.*

ESPECIES SAGRAMENTALS. Els accidents de pa y vi que queden al sagrament de la Eucaristía. *Especies sacramentales.*

DEIXAR ANAR O DEIXAR CAURE ALGUNA ESPECIE. fr. Dir alguna cosa pera explorar l' ánim dels qu' escolten. *Soltar una especie.*

ESCAPÁRSELI A UN ALGUNA ESPECIE. fr. Dir inadvertidament lo que no deuría. *Escapársele á uno una especie.*

FER ESPECIE. fr. FER O DONAR COP.

FRUITS EN ESPECIE. *Frutos en especie.*

ESPECIER m. ADROGUER. || APOTECARI.

AIXÍS HO VA FER L' ESPECIER DE TARRAGONA. *Ref. ant.* Ab que 's nota al qui demana una cosa enmatllevada y se la queda. *So la buena razón empece el engañador.*

ESPECIERÍA. f. ADROGUERÍA. || ESPECIES.

ESPECIES. f. pl. Drogues ab les que 's dóna cert gust al menjar. **Especies.**

POSAR ESPECIES AL PLATILLO. fr. *Especiar, echar especies.*

ESPECIFICACIÓ. f. Esplicació puntual y circunstanciada **Especificación.** || f. *For.* Formació d' una nova especie ab materia agena o bé una manera nova d' acció qu' en certs casos y circunstancies que prevenen les lleis, ens fa propietaris d' una obra feta ab materia que pertany a un' altre. **Especificación.**

ESPECIFICADAMENT. adv. m. **Espccificadamente.**

ESPECIFICAR. v. a. Explicar, declarar detalladament una cosa. **Especificar.**

ESPECIFICAT, DA. p. p. **Especificado.**

ESPECIFICATIU, VA. adj. Lo qu' especifica. **Especificativo.**

ESPECÍFICH, CA. adj. Lo que distingeix una cosa d' un' altra. **Especifico.** || m. *Med.* Remei eficás pera alguna malaltía determinada. **Específico.**

ESPECIÓS, A. adj. Aparent, enganyós. **Aparente, especioso.**

ESPECIOSAMENT. adv. m. D' un modo especiós. **Especiosamente.**

ESPECIOTA. f. *Fam.* Una novetat o noticia tonta, ridícola. **Especiota.**

ESPECTABLE. adj. Digne de respecte y estimació. **Espectable.**

ESPECTACIÓ. f. L' acte d' esperar. **Espectación.** || Afany ab que s' espera una cosa o aconteixement important. **Espectación.**

ESPECTACLE. m. Festeig públich que s' ofereix a la vista. **Espectáculo.** || Succés grave, per lo comú llastimós, digne de la atenció y admiració de la gent. **Espectáculo.**

ESPECTADOR, A. m. y f. Qui assisteix als espectacles. **Espectador.** || Qui mira ab atenció algun obgecte. **Espectador.**

ESPECTANT. p. a. PERTANYENT.

ESPECTAR. v. n. PERTÁNYER.

ESPECTATIVA. f. ESPECTACIÓ, 1. || La esperansa de conseguir més endevant alguna cosa, esdevenint la oportunitat que 's desitja. **Espectativa** || Dret y acció que té un a conseguir alguna cosa, còm: *empleu, herencia,* etc., *que li toca al faltar posseidor.* **Espectativa.** || Especie de futura que 's donava a Roma a una persona determinada pera obtindre algún benifet o prebenda eclesiástica, tan aviat còm quedés vacant. **Espectativa.**

ESTAR EN ESPECTATIVA O A LA ESPECTATIVA. fr. Esperar ab atenció o afany la realisació d' una cosa o circunstancia que 's desitja, pera aprofitarse d'ella o per un altre fí. *Estar en ó á la espectativa.*

ESPECTORAR. v. a. y 'ls seus derivats. Escupir mocositats, sanch, etc. **Expectorar.**

ESPECTRE. m. Imatge, fantasma, generalment horrible, que 's presenta a la vísta o a la imaginació. **Fantasma, espectro.**

ESPÉCUL. m. *For.* Cos de dret compilat per ordre de don Alfóns el Savi, el quart o quint any del seu regnat y que no ha arrivat complert fins als nostres díes, puig consta solament de cinch llibres coneguts y en ells se fan referencies al sisé y seté. **Espéculo.** || *Cir.* Espill, instrument pera dilatar la entrada de certes cavitats y veure 'l seu interior. **Espéculo, espéculum**

ESPECULACIÓ. f. Contemplació, estudi. **Especulación.** || *Com.* La acció de comprar, vendre, baratar, etc., algún género comerciable pera obtindre la ganancia que s' ha calculat. **Especulación.**

ESPECULADOR, A. m. y f. La persona qu' especula. **Especulador.**

ESPECULAR. v. a. Contemplar, considerar, mirar ab atenció. **Especular.** || AVERIGUAR. || *Com.* Estudiar, calcular de quin modo se podrá fer un bon negoci. **Especular.** || Negociar, comerciar. **Especular.**

ESPECULARIA. *Bot.* Plantes campanulacees de mena herbacea. Les arrels de les anomenades *mirall de Venus*, son astringentes. **Especularia.**

Brot d' especularia

ESPECULAT, DA. p. p. **Especulado.**

ESPECULATIU, VA adj. Aficionat o entregat a la especulació. **Contemplativo, especulativo.** || Lo que té per fi la especulació de les coses, còm: *qüestió especulativa.* **Especulativo.**

ESPECULATIVA. f. Facultat de l' ánima pera especular alguna cosa. **Especulativa.** || Ciencia que 's para en la especulació o simple raciocini. **Especulativa.**

ESPECULATIVAMENT. ad. m. **Especulativamente.**

ESPEDASSAMENT. m. DESTROSSA, TROSSEJAMENT.

ESPEDASSAR. v. a. *Ant.* TROSSEJAR.

ESPEDIR. v. a. *Ant.* **Despedir.**

ESPEDREGAR. v. a. *Ter.* DESPEDREGAR.

ESPEIRÉM. m. *Bot. ant.* Corpúscul reproductor del sémen. **Espeiremo.**

ESPEIS. m. Substancia que 's separa del blau de Saxonia en la disolució. **Espeis.**

ESPEISO. m. *Miner.* Pirita de ferro sulfurat magnética. **Espeiso.** || Mineral que conté arsénich. **Espeiso.**

ESPELEOLOGIA. f. Ciencia de les coves y avenchs.

ESPELT (Francesch). *Biog.* Mestre de capella de Santa María del Mar, a Barcelona, desde l' any 1690 fins al any 1696, en que va renunciar pera ferse monjo.

ESPELT, *Geog.* Quadra del terme munpal. d' Ódena, prov. de Barcelona. || — (PONT DEL). *Geog.* Sobre 'l Riutort, afluent del Llobregat, prop de Guardiola.

ESPELMA. f. ESPERMA.

ESPELTA. f. Blat semblant a la escandía; n' hi há de dues menes: una que a cada boll hi té un gra, y un' altra qu' en bolls units hi té dos grans agafats. **Alaga, espelta, cea**. ESPELTA COMUNA, ESPELTA BARRONA.

ESPELUNCA. f. *Ant.* COVA.

ESPELLETAR. v. a. Treure, llevar la pell. **Despelletar.**

ESPELLIFADET, A. adj. dim. **Desharrapadillo.**

ESPELLIFAR. v. a. Malmetre per falta de netedat y cuidado, particularment la roba. **Despilfarrar.**

ESPELLIFAT, DA. adj. **Desharrapado, andrajoso, roto, despilfarrado.**

ANAR ESPELLIFAT O TOT ESPELLIFAT. fr. *Andar roto, hecho un estropajo, un arambel, lleno de harapos, de calandrajos.*

ESPELLOFAR. v. a. Treure les llegums de les tabelles en que 's crien. **Desvainar.**

ESPENDIA. f. *Vet.* **Espundia.**

ESPENDIR. v. a. **Gastar.**

ESPENSES. f. pl. Gasto. **Expensas.**

ESPENTA. f. EMPENTA.

ESPENYAMENT. m. *Ant.* Caiguda de dalt d' una timba. **Despeño, despeñamiento.**

ESPENYAR. v. a. *Ant.* DESPENYAR.

ESPÉNYER. v. a. EMPÉNYER.

ESPER. m. *Ant.* ESPERASA. || *Ant.* **Experiencia.**

ESPERA. f. La acció y efecte d' esperar. **Espera.** || Terme senyalat pêl jutge pera alguna cosa. **Espera.** || *Mús.* Nota que significa que s'ha de callar el temps que 's tocaría essent' hi la figura a que correspón la espera. **Espera.**

TINDRE ESPERA. fr. Obrar ab calma y reflexió, no anar de lleuger en algún negoci. *Tener espera ó ser hombre de espera.*

ESPERÁN. *Geog* Caseriu del dist. munpal. de Malpás, prov. de Lleida.

ESPERANSA. f. Virtut teologal per la qu' esperém en Deu. **Esperanza.** || Confiansa de lograr alguna cosa; regularment s' usa en plural. **Esperanza.** || Se diu de la cosa esperada y d' aquell a qui s' espera. **Esperanza.** || Nòm propi de dòna. **Esperanza.**

BONES ESPERANSES Y MALES ANYADES. *Ref.* Adverteix que 'l que tira a enganyar usa comunment de bones paraules y raons pera lograr el seu fí. *So la buena razón empece al engañador*

DÓNAR ESPERANSES O BONES ESPERANSES. fr. Ferli entendre a algú que probablement logrará lo que desitja. *Dar esperanzas.*

MENTRES HI HÁ VIDA HI HÁ ESPERANSA. *Ref. Mientras dura la vida hay que esperar.*

VIURE D' ESPERANSES. fr. Creure ab poch fonament lograr lo que 's desitja. *Alimentarse de esperanzas*

ESPERANSA (HERMITA DE L') *Geog.* En el terme de Olot. || Nom que 's dona a la rivera de Ridaura.

ESPERANSAR. v. a. Dónar esperanses. **Esperanzar.**

ESPERANSAT, DA. p. p. **Esperanzado.**

ESPERANSETA. f. dim. Nóm de dona. **Esperancilla.**

ESPERANZA (Pere). *Biog.* Famós mallorquí del sigle XVII, quina popularitat a través dels temps s' es aguantada en les seues profecíes astrológiques. Era un sensill teixidor, natural de Felanitx (1612), mòlt afectat a la astrología. Va profetisar que 's moriría l' any 1702, còm així va succeir. En 1859 se va estampar el seu famós *Pronóstich perpetuo*, que corría manuscrit, y comprén desde l' any 1635 fins al 1886. Entre 'ls mólts fets que va predir s' hi conten un cas del bisbe Alagon (1699), la mort d' en Felip V, les pestes de 1820 y 1821, els succesos de 1854 y la guerra de 1859.

ESPERANZA. *Geog.* Caseriu del terme de Sagunt, prov. de Valencia.

ESPERAR. v. a. Tindre esperansa. **Esperar.** || Aguardar, fer temps. **Esperar.** || Témer que succeeixi lo que no 's desitja, còm: *els morts esperen la resurrecció de la carn.* **Esperar.** || Diferir alguna cosa pera temps oportú. **Esperar.**

QUI ESPERA Y ALCANSA, DIU QUE NO 'S CANSA. *Ref.* UN BON DINAR FA DE BON ESPERAR.

QUI LA MORT D' ALTRE ESPERA LA SEUA VEU PRIMERA. *Quien muerte ajena espera la suya se le llega.*

ESPERARSE. v. r. AGUARDAR.

ESPERIS UN POCH. *Loc.* NO VAGI TAN DEPRESSA.

QUI S' ESPERA 'S DESESPERA. fr. Denota la impaciencia de qui viu ab esperansa incerta del fí del seu desitj. *Quien espera, desespera; hambre y esperar hacen rabiar.*

ESPERAT, DA. p. p. **Esperado.**

ESPERDIGAR. v. a. *Ant.* ENSAJORNAR.

ESPERDIMENT. m. *Ant.* PERDICIÓ.

ESPERDRE. v. a. *Ant.* PERDRE.

ESPERESARSE. v. r. Llensar de sí la peresa, estirant els membres. **Desperezarse, esperezarse.**

ESPERÉU. m. *Ant.* Acció del que tè son o está cansat, pera estirar els braços y cames. **Desperezo, esperezo.**

ESPERGULA f. *Bot.* Plantes cariofilácees de mena herbácees, anyals, de fulles carnoses y flors petites ab calcer aovades. Creixen a les terres ont hi ha sorra, y se utilisen pera nodrir les vaques. **Espergula.**

Espergula

ESPERIENCIA. f. Práctica, hábit en conéixer les coses y sapiguerne usar. **Experiencia.** || EXPERIMENT.

ANARSE'N PER LA ESPERIENCIA. fr. Fer les coses sense cap cuidado per haverles repetides móltes vegades. *Irse por el tiento.*

HI HA UNA ESPERIENCIA DE PEIX. *Ter. Blanes.* Hi ha abundor de peix.

LA ESPERIENCIA ES MARE DE LA CIENCIA. *Ref.* Denota que ab la práctica s' aprén mòlt. *La èxperiencia es madre de la ciencia; el uso hace maestro.*

SAPIGUER ALGUNA COSA PER ESPERIENCIA. fr. Sapiguerla perfectament per haverla practicada y observada mòltes vegades. *Saber por experiencia.*

TINDRE ESPERIENCIA. fr. Tindre cabal coneixement d' alguna cosa. *Tener experiencia.*

ESPERIMENT. m. Proba. **Experimento.**

ESPERIMENTADOR, A. m. y f. Qui esperimenta. **Experimentador.**

ESPERIMENTAL. adj. Fundat en o sapigut per esperiencia. **Experimental.**

ESPERIMENTALMENT. adv. m. Per esperiencia. **Experimentalmente.**

ESPERIMENTAR. v. a. Provar, examinar prácticament la virtut y propietats d' alguna cosa. **Experimentar** || Sentir, notar en sí alguna cosa. **Experimentar, echar de ver en sí.**

ESPERIMENTAT, DA. p. p. **Experimentado, experto.**

ESPERIT. m. Substancia incorpórea, dotada de raó, còm: *l' ángel*, etc. **Espíritu.** || L' ánima racional. **Espíritu.** || Anim, valor, esfors. **Espíritu.** || Dó sobrenatural, còm: *esperit de profecía.* **Espíritu.** || Energía, forsa. **Vigor, espíritu.** || Les essencies, les parts més pures que 's treuen d' algúns cossos per medi de les operacións quimiques. **Espíritu.** || Vigor natural que alenta al cós pera obrar. **Espíritu.** || Virtut, ciencia mística. **Espíritu.** || El poder y virtut divina y per la seua comunicació ab els homes, aixís se diu: *l' esperit de Deu era portat sobre les aigues.* **Espíritu.** || Qui governa y mou alguna cosa o negoci, còm: *l' esperit de la guerra sol ésser l' ambició.* **Espíritu.** || El sentit o interpretació d' alguna cosa. **Sentido, espíritu.** || Se pren per la meteixa persona y aixís se diu: *esperit de contradicció*, etc. **Espíritu.**

ESPERIT ARDENT. *Quím.* L' oli de les plantes quan és abundós y fácil d' inflamarse. *Espíritu ardiente.*

ESPERIT DE MINDERER. Acetat d' amoníach neutre. *Espíritu de minderero.*

ESPERIT DE TREMENTINA. AIGUA RAS.

ESPERIT DE VI: ALCOFOLL.

ESPERIT DE VIDA. En la filosofía hermética era l' argentviu. *Espíritu de vida ó fugitivo.*

ESPERIT FOLLET. *Duende.*

ESPERIT MALIGNE. El dimoni. *Espítritu maligno, inmundo.*

ESPERIT SANT. La tercera persona de la Santíssima Trinitat. *Espíritu Santo.*

ESPERIT VOLÁTIL DE BANYA DE CERF. *Quím.* Producte que resulta de la destilació de la banya del cerf o de qualsevulla altra mena d' animal. *Espíritu volátil de cuerno de ciervo.*

ESPERITS VITALS. La part més subtil y agitada de la sanch y de que dependeix el moviment y calor necessaris pera la vida del animal. *Espíritus vitales.*

COBRAR L' ESPERIT. fr. COBRAR ÁNIM.

DESPEDIR L' ESPERIT. fr. Espirar, morir. *Dar ó exhalar, despedir el espíritu.*

DÓNAR ESPERIT. fr. Animar. *Dar espíritu.*

DE POCH ESPERIT O MANCAT D' ESPERIT. *Expr.* Pusilánim, encongit. *Poco espíritu, corto de espíritu, ave fría.*

ÉS UN ESPERIT CONTRIBULAT. *Expr. Es un diablillo.*

MAL ESPERIT. *Expr.* ESPERIT MALIGNE. || Subgecte atrevit, través, de mal geni. *Diablo, barrabás.*

RESPONDRE AB ESPERIT. fr. No sofocarse, respondre ab ánim y resolució. *Responder con espíritu.*

ESPERIT SANT (Fra Joseph del). *Biog.* Frare trinitari del sigle XVIII, natural de Vich. Va ésser provincial, definidor general de l' ordre y superior de distints convents. Va escriure dues obres llatines de teología, y va morir l' any 1735.

ESPERITAT, DA. adj. Posseit del dimoni. **Endemoniado, endiablado.**

ESPERITÓS, A. adj. Animós, de mòlt esperit. **Espiritoso.** || Dit del licor que té mòlt de foch y esperit, còm: *l' aiguardent*, etc. **Espiritoso, espirituoso.**

ESPERITUAL. adj. ESPIRITUAL.

ESPERITUALMENT. adv. m. ESPIRITUALMENT.

ESPERMA. f. Semen del animal. **Semen, esperma.**

ESPERMA DE BALLENA Y ESPERMACETI. m. Greix sólit mòlt blanch, que 's treu de la ballena pera diferents usos. *Esperma de ballena, blanco de ballena, cetina, espermaceti.*

ESPERMACRASSIA. f. *Med.* Eixida involuntaria del semen. **Espermacrasia.**

ESPERMALOGÍA. f. Tractat sobre 'l semen. **Espermatología, espermalogía.**

ESPERMÁTICH, CA. adj. Lo que pertany a la esperma. **Espermático.**

ESPERMATINA. f. Substancia particular que 's trova a la esperma. **Espermatina.**

ESPERMATÓBOL. m. *Agr.* Máquina agrícola usada en algúns paissos pera sembrar. **Espermatóbolo.**

ESPERMATOCELE. f. *Cir.* Ruptura causada per la contracció dels vasos que llensen el semen y és causa de que aquest caigui al escroto. **Espermatocele.**

ESPERMATÓFACH, GA. adj. Que s' alimenta de grans. **Espermatófago.**

ESPERMATOGRAFÍA. f. Descripció dels grans. **Espermatografía.**

ESPERMATÓLECH. adj. Qui 's dedica a la espermatología o espermalogía. **Espermatólogo.**

ESPERMATOLOGÍA. f. Tractat o disertació sobre 'l semen. **Espermatología.**

ESPERMATOPÉU, A. adj. Eficás pera aumentar la esperma. **Espermatopeo.**

ESPERMATORREA. f. Sortida involuntaria de la esperma. **Espermatorrea.**

ESPERMATORREICH, CA. adj. Lo qu' és relatiu a la espermatorrea. **Espermatorreico.**

ESPERMATOSIS. f. Reproducció abundant del semen. **Espermatosis.**

ESPERMICH, CA. adj. Que desarrolla corpúsculs reproductors. **Espermeo.**

ESPERMIODA. f. Esperma de granotes. **Espermioda.** || Mena de polvos usats contra les hemorragies. **Espérmidos, espermioda.**

ESPÉRMIT, DA. adj. Que produeix llevors. **Espérmido.**

ESPERMODERM. m. *Bot.* Conjunt de teguments propi del gra dels vegetals. **Espermodermo.**

ESPERMÓFIL. m. *Zool.* Genre de rosegadors. **Espermófilo.**

ESPERNALLACH. *Bot* BOTXES DE SANT JOAN. V. ESPARNALLACH.

ESPERÓ. m. *Ant.* ESPARÓ. || *For.* Àngul ixent en mitj de la cortina o devant d' una porta en les fortificacións antigües. **Esperonte**.

ESPERONAR. v. a. Picar ab l' esperó o 'ls esperóns al cavall. **Espolear, aguijar**.

ESPERÓNS. m. Contraforts d' obra o pedra pera apuntalar parets, piláns esbiaixats, etc.

ESPERQUISA. f. *Min.* Varietat de sulfur blanch de ferro o pirita blanca. **Esperquisa**.

ESPERRUCAR. v. a. *Ter.* DESPENTINAR.

ESPERRUCAT, DA. adj. *Ter.* Mal pentinat, embullat. **Despeinado, alborotado**.

ESPERSEGUIR. v. a. PERSEGUIRSE.

ESPERT, A. adj. EXPERT.

ESPERT. m. Qui és nomenat pera regonéixer les obres de qualsevol art u ofici. **Veedor, perito**. || adj. EXPERIMENTAT, HÁBIL, PRÁCTICH. **Experto, perito**.

ESPERTAMENT. adv. m. Destrament, ab práctica y coneixement de lo que 's fá. **Expertamente**.

ESPERT (Geroni). *Biog.* Escriptor cartoixá del sigle XVII, prior del monastir de Scala Dei. Va escriure una obra en llatí sobre la mística de St. Denís Areopagita (1663). N' havía publicada un' altra a Lyó (1654) pêl meteix istil. Del propi St. Denís ne va traduir les obres del grech al llatí, ab comentaris propis.

ESPERTAMENT. adv. m. Destrament. **Diestramente**.

ESPERVALLACH. m. Armari, llóch destinat pera guardar 'hi la roba. **Guardarropa**.

ESPERVER. m. ESPARVER.

ESPERVERARSE. v. r. ASTORARSE.

ESPERXAR. v. a. y n. *Ter.* EMPERXAR.

ESPÉS, SA. adj. Déns, atapait. **Espeso, condensado**. || Continuat, repetit, freqüent. **Espeso**.

ESTAR ESPÉS. fr. *Met. Estar de mal humor; no estar gracia en casa.*

ESPÉS. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 366 hab.

ESPESSAMENT. adv. m. *Ant.* SOVINT, FREQÜENTMENT.

ESPESSARTINA. f. *Min.* Mena de granat quina base és la manganesa. **Espesartina**.

ESPESSIGAR. v. a. Pendre una petita porció d' algún menjar. **Picar**. || Menjarse un raïm de gra en gra. **Picar**.

ESPESSIMENT. m. *Ant.* ESPESSOR.

ESPESSIR. v. a. Condensar el fluït y 'l líquit. **Espesar, encrasar**. || Atapair. **Espesar**.

ESPESSIRSE. v. r. **Condensarse, espesarse**. || Dit de l' atmósfera, etc., carregarse de núvols. **Encapotarse el cielo**.

ESPESSIT, DA. p. p. **Condensado, espesado**.

ESPESSOR. m. y

ESPESSURA. f. El gruix d' un sólit. **Espesor, espesura**. || Densitat de les coses. **Espesura**.

ESPESTANYARSE. v. r. Mirar ab mòlta veëmencia, de fit a fit. **Desojarse, despestañarse**.

ESPETARSE. v. r. Menjarse. **Zampar, despabilar**.

ESPETATIVA. f. *Fam. vulg.* **Espectativa**. || Esperansa. **Esperanza**.

NO TINDRE CAP ESPETATIVA. fr. No tindre cap confiansa en alguna cosa. *No abrigar esperanza, desconfiar.*

ESPETECH. m. Pluja forta y de poca durada. **Chaparrón, chaparrada, nubada, nubarrada**. || Soroll, explosió.

ESPETEGAR. v. a. Fer espetechs. **Chisporrotear**.

ESPETERNEGAR. v. a. Moure les cames o les potes ab lleugeresa. **Patalear, pernear**.

ESPETERRECH. m. L' acció d' espeterregar. **Chisporreo**.

ESPETERREGAMENT. m. Els salts que fan al foch algunes coses, còm: *les castanyes, la sal*, etc. **Decrepitación**. || ESPETERRECH.

ESPETERREGÁR. v. n. Llensar el foch espurnes seguidament. **Chisporrotear**.

ESPETXAR. v. a. DESPATXAR.

ESPÍ (Joan de la Creu). *Biog.* Frare franciscá, conegut per «pare Valencia», a quina ciutat va néixer l' any 1763, morint a Puerto Príncipe (América) l' any 1838. Va pendre l' hábit als catorse anys y 's va embarcar envers Méjich, ont va pendre ordres sagrades, comensant a exercir el seu ministeri l' any 1787. La seua bontat y 'l seu humanitarisme en pro dels indians li va valdre 'l renòm de «sant». L' any 1791 se 'n va anar a les Californies pera propagar el cristianisme entre 'ls indians ferotges, retornant a Méxich l' any 1793. Desde 1800 va recorre distints punts d' América, predicant y fundant establiments de beneficencia y pietosos, mereixent esmentarse, a Puerto Príncipe, l' hospital de Sant Llátzer (1814), pera elefansíachs; l' hospital del Carme, pera dones (1825); coadjuvant a la fundació del monastir d' Ursulines y havent comensat la construcció d' un colegi d' educació, durant quina obra acavá 'ls seus díes.

— Y ULRICH (JOSEPH). *Biog.* Mestre compositor provinent d' Alcoy, que als comensos de la seua carrera va produir selectes obres rel-ligioses y després del genre lírich dramátich, component les operetes *El recluta* (1887) y *Aurora* (1895), representades ab mòlt d' éxit als principals teatres espanyols. Va morir a l' any 1905.

ESPÍA. m. y f. Qui espía o esplora. **Espía**. || Qui acusa en secret y amagadament. **Soplón**. || *Ant.* Llóch elevat pera atalaiar. **Atalaya**. || *Náut.* L' acció y efecte d' espiarse. **Espía**. || pl. Certs caps amarrats ab les áncores petites, que 's porten pera entrar o eixir d' un port quan hi ha calma o vent contrari. **Espías**.

POSAR UNA ESPÍA. *Náut.* Amarrar l' espía a un objecte fixo o a una áncora petita y posarla al paratge ont ha de quedar situada pera espiarse. *Dar ó tender una espia.*

ESPÍA-DIMONIS. m. *Entom.* Insecte de còs prim y llarch ab quatre ales que semblen de glassa; n' hi ha de diferents colors y generalment volen per demunt dels rechs o per les vores dels estanys. **Libélula**.

ESPIAMENT. m. *Ant.* L' acció d' espiar. **Espiamiento, indagación**.

ESPIAR. v. a. Explorar ab gran dissimulo lo que fá algú pera donarne part a un altre. **Espiar, amaitinar, acechar**. || Contar a un altre en secret lo que algú ha fet o ha dit. **Soplar**.

ESPIARGO. *Orog.* Montanya de la vall d' Arán que té en sa vessant el poble de Garós (1.124 m.)

ESPIARSE. v. r. Treure una embarcació de perill tirant desde ella per l' espía. **Espiarse**.

ESPIAT, DA. p. p. **Espiado**.

ESPIBIA. f. *Vet.* Dislocació incomplerta de les vértebres. **Espibia**.

ESPICA. f. *Med.* Mena d' envenat encreuat varies vegades al voltant d' un membre. **Espica**.

ESPICANARDA. f. y

ESPICANARDI. m. *Bot.* Arrel d' adsarí o aixarí, que té figura d' espiga, a quina circunstancia deu el seu nòm. **Espicanardi, espiganardo, espiga romana**.

ESPICANART. m. Herba medicinal aromática que vé de la India. **Espicanardo**.

ESPICH. m. *Ant.* ESPÍGOL.

ESPICÍFLOR, A. adj. *Bot.* Que té les flors posades en forma d' espiga. **Específloro.**

ESPICIFORM. adj. En forma d' espiga. **Especiforme.**

ESPICÍGER, A. adj. Que té flors en forma d' espiga. **Especígero.**

ESPICULI, A. adj. Calificació de l' espiga formada de mòltes altres espigues parcials. **Espiculeo.**

ESPICULIFER, A. adj. *Bot.* Que té les flors disposades en forma d' espiga. **Espiculífero.**

Espigues de blat muixí

ESPIFARRADAMENT. m. adv. D' una manera espifarrada. **Despilfarradamente.**

ESPIFARRAR. v. a. ESPALLIFAR.

ESPIFARRAT, DA. adj. ESPALLIFAT.

ESPIFARRO. m. ESPALLIFAMENT.

ESPIFIARSE. v. r. FER PIFIA.

ESPIGA f. La part de dalt de la canya, o cama ont produeixen el fruit o llevor algunes plantes. **Espiga.** || El brot o branqueta d' un arbre ab que se 'n empelta un altre. **Púa, espiga.** || La que fa 'l blat de moro o panís. **Panoja ó mazorca.** || Obelisch, pirámide, quina cúspide és mòlt punxaguda. **Aguja.** || AGULLA.

POCH AIXARCOLAR, POQUES ESPIGUES AL SEGAR. *Ref.* Denota lo mòlt que 's logra quan en algún negoci s' hi posa la activitat y dilligencia deguda. *El pan bien escardado, hincha la troje á su amo; pocas veces escardar, pocas espigas al segar.*

ESPIGAR v. a. Comensar a treure espiga 'ls blats. **Espigar.**

ESPIGARSE. v. r. Treure espigó les plantes per haver passat la seua tendror natural. **Envejecerse.** *Met.* Creixer notablement alguna persona. **Espigar.**

ESPIGAT, DA. p. p. **Espigado.** || adj. Alt de còs. **Talludo, espigado** || *Bot.* Lo que té figura d' espiga. **Espigado.**

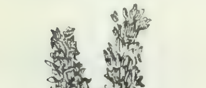
Brot d' espígol

ESPIGELINA. f. *Bot.* Substancia negrosa y amarganta, soluble a l' aigua, que 's trova a l' arrel de la espigelia, planta americana. **Espigelina.**

ESPIGELL. m *Anat.* Petit lóbul del fetge. **Espigelio**

ESPIGNET. m. *Ter.* BURLETA.

ESPIGÓ. m. Timó de carro, d' aladre, etc. **Espigón.** || La espiga en que fan la llevor les plantes quan s' envelleixen. **Espiga.** || Pollaguera o eix sobre que descansa una porta o cosa semblanta. **Quicio, espigón.** || *Ter de Blanes.* Les baranes de la carreta pera posar'hi el bestiar.

ESPÍGOL. m. *Bot.* Planta aromática de la fam. de les llabiades, de flor o espiga blava o violada al cim de la planta; fortifica 'ls nervis y 'l cervell. **Espliego, lavándula, alhucema.** || BARBALLÓ

ESPIGOLADOR, A. m. y f. Qui arreplega les espigues que deixen els segadors. **Espigador, espigadero.**

ESPIGOLAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte d' espigolar. **El acto de espigar.**

ESPIGOLAR. v. a. Recullir les espigues que deixen els segadors. **Respihar, espigar.**

ESPIGOLAT, DA. p. p. **Espigado.**

ESPIGOLERA. La dona que recull les espigues que deixen els segadors.

ESPIGUETA. f. dim. **Espiguilla.**

ESPIGUÍFER. adj. *Bot.* Se diu dels vegetals que tenen els orgues genitals en forma d' espiga, còm la qüa de cavall. **Espiguífero**

ESPILITA. f. *Min.* Roca de color negrós o vert y negre ab taques blanques o rojes. **Espilita.**

ESPILOGASTRI, A. adj. Que té 'l ventre clapat **Espilogastro.**

ESPILOMA. m. *Med.* Clapa congénita. **Espiloma**

ESPILL. m. *Ant.* MIRALL.

PENDRE ESPILL. fr. PENDRE EXEMPLE.

ESPILLAR. v. a MIRAR.

ESPILLETA. f. *Ant.* ESPITLLERA.

ESPILLETS. m. pl. *Ant.* ULLERES.

ESPILLS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sapeira, prov. de Lleida.

Brot y fruit d' espina beneita

ESPINA. m. Punxa de mata espinosa. **Espina.** || La del peix. **Espina.** || *Met.* Recel, sospita **Espina, escrúpulo.**

ESPINA CERVINA. *Bot.* Arbust indígena de la fam. de les ramnácees, mòlt comú a les bardisses y garrotxes; el fruit és més o menys gros, comprimit, vert abans de madurar y després negre y llis. || ESPINA BENEITA. || *Espino cerval ó cervino.*

ESPINA DE CRIST. *Bot.* ARS.

Espines de la fulla de grévol

ESPINA DE GRÉVOL. La que 's trova al capdemunt de les fules d' aquella planta.

ESPINA VINETA: ESPÍ.

LA ESPINA CÒM PUNXAR DEU, AGUDA NEIX. *Ref.* Ab que s' adverteix que 'l qui és dolent ja ho porta de neixensa o dels seus principis, y que lo que ha de danyar ja sembla aparellat pera fer el dany. *Predestinado ó dispuesto para el mal.*

LA ESPINA QUAN NEIX JA PICA, TANT SI ÉS GROSSA CÒM SI ÉS XICA. *Ref.* Denota que qui té alguna incomoditat no li és fácil oblidarla, per petita que sigui. *Chica es la punta de la espina, mas á quien duele no la olvida.*

PUNXAR AB ESPINA. fr. *Espinar.*

TREURE LA ESPINA. fr. *Met.* Desarrelar alguna cosa dolenta. *Sacar la espina.*

ESPINA (Antoni). *Biog.* Frare agustí o de l' ordre de predicadors que vivía entre les derreríes del sigle XVIII y els comensos del XIX. És autor del llibre *Arte caligráfico,* publicat a Girona l' any 1800 y reimprés més tart, compost pera l' escola de Torroella de Montgrí.

ESPINA (Punta d'). *Geog.* Punta del SO. de l' illa de Menorca (Balears). || —(SERRA D'). *Orog.* Serra de la prov. de Castelló, part. jud. de Viver; va de NO. a SE. y fa partió entre les aigües dels rius Mijares y Palancia.

ESPINABELL. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Molló, prov. de Girona. || *Orog.* Collet de la serra de Riu y d' uns 1.000 met. d' altitut, a la vora del riuet de sant Aniol, entre Talaixá y Bassegoda, prov. de Girona.

Planta d' espinach

ESPINACAL. m. PENICALT.

ESPINACH. m. *Bot.* Mena de bleda que té la fu la en forma de llansa y més estreta que la d' aquésta. **Espinaca.**

ESPINACH DE FERRO. *Ant. mil.* LLEVOR D' ESPINACH.

ESPINACHS DE CARN. BLET-MOLL.

ESPINADA. f. Les vértebres unides y enllaçades les unes ab les altres que en el còs humá van desde el clatell fins al carpó. **Espinazo, lomo, esquena.** || *Ant.* La de la cama CANYELLA, 2.

ESPINADELLA. BARRELLA ESPINOSA.

ESPINAL. m. Ars de tanques. **Espino.** || adj. Pertanyent a la espinada **Espinal.**

ESPINAL ESTRET Y AMPLE. m. *Ant.* Mena de teixit de fil. *Lienzo.*

ESPINAL (Isidro). *Biog.* Esculptor dels comensos del sigle XVIII. Era nadiu de Santa María, a la plana de Vich, y va travallar sis estatues d' alabastre pera la Cartoixa de Scala Dei.

— Y FUSTER (JOSEPH). *Biog.* Mestre d' instrucció primaria y escriptor que va publicar varies obres, entre altres el poema *La Redención* y *Catecismo político.* Va morir a Mataró l' any 1886.

ESPINALBET. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Castellar del Riu, prov. de Barcelona.

ESPINALT Y GARCÍA (Bernat). *Biog.* Administrador principal del correu a Valencia a les derreríes del sigle XVIII. En Torres Amat creu qu' era fill de Sampedor. Entre 1786 y 1789 va publicar els tretse volúms del *Atlante español ó descripción general geográfica, cronológica é histórica de España por reynos y provincias, de sus ciudades, villas y lugares más famosos,* etc., etc. Era soci de l' Económica Matritense de Amichs del País.

— Y PADRÓ (LLUÍS). *Biog.* Escriptor y poeta manresá. Va néixer l' any 1872 y va morir l' any 1895. Per la seua poca salut no va poguer seguir carrera; empró conreuá forsa 'l seu talent natural. Va dirigir el *Setmanari Catalá,* de Manresa, defensant y propagant el regionalisme y la relligió. Va obrir algúns certámens literaris. La seua ocupació consistía en portar els llibres comercials d' una fábrica de filats y teixits de cotó. A ran de la seua mort, se van publicar els seus escrits en prosa y vers, en una preciosa edició feta a Manresa per Antoni Esparbé, un volum en quart que no 's va posar a la venda.

ESPINALVA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Llanás, prov. de Girona. || *Hidrog.* Riera que neix a la vessant de tramontana de la serra Caballera y desaigua a la vora dreta del Ter, entre Llanás y Camprodón, prov. de Girona.

ESPINAR. v. a. *Ant.* PUNXAR.

ESPINARELA. f. *Ictiol.* Cert peix de cap mòlt espinós. **Espinarela.**

ESPINÁS (Pla d'). *Orog.* Lloch de la serra de Vallespir, entre les valls del Coral y de Prats, a 1278 metres d' altitut, dominant el panorama de Prats de Molló, Canigó, Costabona y Esquerdes de Rojá.

ESPINAUGA. *Geog.* é *Hidrog.* ESPINALVA.|| RIERA DE. *Hidrog.* Afluent de la vora dreta del Ter; hi desaigua una mica més amunt de Camprodón, prov. de Girona.

ESPINAVENTOSA. f. *Med.* Malaltía del sistema ossós. **Espinaventosa.**

ESPINAVERA. *Geog.* Poble corresponent al ajuntament de Çabanellas, prov. de Girona.

ESPINAVESA. *Bot.* Planta de la familia de les ramnacees, género *Paliurus.*

ESPINELÁ. m. *Min.* Pedra de color negrós, que 's presenta baix la forma de petits crestalls opachs o traslucits. **Espinelano.**

ESPINELVAS. *Geog.* Poble de la prov. de Gi ona, bisb. de Vich, part. jud. de Santa Coloma de Farnés; és a la vora de la riera Major, afluent del Ter; té agregades les caseríes de França y la Creu Roja y té 500 hab.

Segell d' Espinelvas

ESPINELL. m. *Min.* Aluminat de magnesia. **Espinelo.**

ESPINESCENCIA. f. *Bot.* Estat d' un cos ple d' espines. **Espinescencia.**

ESPINESCENT. adj. *Bot.* Acavat a modo d' espina. **Espinescente.**

ESPINETA. f. dim. *Mús.* Clau petita d' una sola corda en cada ordre. **Espineta.** || dim. Espina petita. **Espinica, llata.**

ESPINGOLARSE. v. r. *Ter.* REPENJARSE.

ESPINGUET. m. Se diu de qui té una veu xisclosa y penetranta. **Voz chillona y penetrante.**

ESPINGUETA. f. Agulla de punta de diamant. **Espingueta.**

ESPINÍFER, A. adj. Que té espines. **Espinífero.**

ESPINIFORME. adj. Que té la forma d' espina. **Espiniforme.**

ESPINITIS. f. *Med.* Inflamació de la espina dorsal. **Espinitis.**

ESPINÓS, A. adj. Guarnit d' espines. **Espinoso, espíneo.** || Dit del lloch ple d' espines. **Espinoso, espíneo.** || *Met.* Arduo, intrincat, difícil. **Espinoso.**

ESPINÓS (Benet). *Biog.* Artista valenciá, fill del gravador Joseph. L' any 1787 va ésser elegit director de la Escola de Belles Arts de St. Carles, havent sigut mestre de la ensenyansa de pintar flors durant trenta anys, especialitat en quina se distingía als seus quadros, segons pot véures en el Museu provincial valenciá (números 713 al 721). L'any 1815 va quedar cego y tullit, morint l' any 1818.

— (CARLES). *Biog.* Canonge de la seu de Lleó, natural de Barcelona, que vivía a finals del sigle XVIII. Havía reunit mòlts materials pera la historia ecclesiástica y la civil de Lleó, quins originals va entregar als PP. Florez y Risco pera la *España Sagrada.*

— (JOSEPH). *Biog.* Artista, pintor y gravador valenciá, nat l' any 1721 y mort l' any 1784. Primer va estudiar ab en Lluis Martínez y després ab l' Evarist Muñoz. El millor quadro pintat per ell que 's coneix, es el de la Mare de Deu de les Angunies que hi ha al altar major del convent del Peu de la Creu (Valencia) y d' ell és també 'l que hi ha al segon cos del altar, que representa els sants fundadors de la ordre. Entre els seus gravats al buril y a l' aigua-fort son remar-

cables: *Santa Polonia, Sant Joseph, la Verge del Campanar* y *Sant Joseph de Calasanz.*

ESPINOSA (Jascinto Geroni de). *Biog.* Pintor valenciá, nat a Cocentaina l' any 1600 y mort a Valencia l' any 1680. Va ésser adepte de l'escola bolonyesa y les mellors pintures seues decoren les iglesies de la ciutat de Valencia.

— (NICOLAU). *Biog.* Poeta, nat a Valencia envers l' any 1520. Va escriure una continuació del poema d' Ariosto *(Orlando Furioso),* titulantlo *La Segunda parte de Orlando,* que 's va estampar a Saragossa l' any 1555; abandonant la llegenda de Turpin, seguida pêl poeta italiá, va atemperarse a les tradicións literaries populars espanyoles.

ESPINOSA. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Toses, prov. de Girona.

ESPÍNTER. m. *Min.* Mineral vert agrisat, de crestalls decaedres. **Espíntero.**

ESPINTERÓMETRE. m. Instrument pera amidar la força de les espurnes eléctriques. **Espinterómetro.**

ESPÍNULA. f. ESPINETA.

ESPINULARIA. f. *Bot.* Algues. **Espinularia.**

ESPINULÍFER, A. adj. Ab espínules. **Espinulífero.**

ESPINULÍFLOR, A. adj. *Bot.* Que té 'ls cálcers de les seues flors guarnits d' espines. **Espinulifloro.**

ESPINULIFORM. adj. En forma d' espínula. **Espinuliforme.**

ESPINULÓS A. adj. *Bot.* Guarnit d' espínules. **Espinuloso.**

ESPINYAR. v. a. Treure 'ls pinyóns de les pinyes. **Sacar los piñones de las piñas.**

ESPINYOLAT, DA. adj. Sense pinyol. **Despepitado.**

ESPIOCA (Torres de). *Geog.* Aldea del terme de Picassent, prov. de Valencia.

ESPIOT. m. ESPÍA.

ESPIRA. f. *Mat.* Còrba en figura de caragol. **Espira.** || Parlant de máquines. **Rosca.** || *Ant.* GUSPIRA.

ESPIRÁ DE L' AGLY. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Rivesaltes; és a la vora del riu Agly y té 1,698 hab. || — DEL CONFLENT. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinsá; és a la vora de la riera de Llech y té 230 hab.

ESPIRADOR. m. *Ant.* ESPIRALL. || Qui espira. **Espirador.**

ESPIRAL. adj. Lo que té figura de caragol. **Espiral.** || m. *Ant.* Cert forat auditiu anomenat aixís per la seua forma. **Espiral.** || Broca de foradar ferro, usada al torn mecánich. **Espiral.**

Brot d' espírea

ESPIRALL. m. Forat per ont ix el vent. **Respiradero, espiradero, espiración, espiráculo.** || El dels conductes de l' aigua. **Atabe.** || El del buch d' abelles. **Piquera.** || El de les bótes pera tastar el ví. **Piquera, catavino, sangrador, silbato.**

ESPIRALLAR. v. a. *Ant.* ESPURNAR.

ESPIRAR. v. n. Morir. **Espirar.** || Acavar el temps, còm: *ja ha espirat el mes, etc.* **Espirar.** || *Ant.* ACAVAR, CONCLOURE'S. || *Poét.* Bufar el vent. **Soplar.**

ESPÍREA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les rosácees; té uns 80 centímetres d' alta, ab les flors arraïmades al cim de les branques. **Espirea.**

ESPIRETJAR. v. a. ESPURNAR.

ESPIRIFER. *Paleont.* Moluschs branquiodis apigis o tertricardinis de la familia dels esperiferits. **Espirifero.**

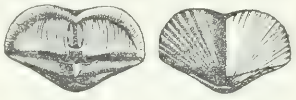

Espírifer

ESPIRITISME. m. Secta filosófica d' Allan-Kardek, que creu en la comunicació dels homens ab els esperits y en el renaixement o transmigració d' un meteix esperit a varis cossos successius. **Espiritismo.**

ESPIRITISTA. s. Partidari del espiritisme. **Espiritista.**

ESPIRITÓS, A. adj. ESPERITÓS.

ESPIRITOSAMENT. adv. m. Ab esperit. **Espirituosamente.**

ESPIRITUAL. adj. Pertanyent al esperit. **Espiritual.**

ESPIRITUALISACIÓ. f. L' acte y efecte d' espiritualisar. **Espiritualización.** || *Quím.* Reducció dels sólits a esperit. **Espiritualización.**

ESPIRITUALISAR. v. a. Infundir esperit de pietat. **Espiritualizar.** || Enlairar, constituir en grau espiritual lo que no ho es. **Espiritualizar, eclesiastizar.** | Considerar com espiritual lo corporeu pera entendre'l. **Espiritualizar.** || Dit d' algúns béns reduits a la condició de béns ecclesiástichs. **Espiritualizar.**

ESPIRITUALISME. m. Sistema oposat al materialisme y que creu ab la existencia dels esperits. **Espiritualismo.**

ESPIRITUALISTA. m. Partidari del esperitualisme. **Espiritualista.**

ESPIRITUALITAT. f. Naturalesa y condició de lo espiritual. **Espiritualidad.**

ESPIRITUALMENT. adv. m. Ab l' esperit, d' un modo relligiós. **Espiritualmente.**

ESPIRITUÓS, A. adj. ESPERITÓS.

ESPIROILA. f. *Ant.* Radical qu' algúns químichs han cregut trovar a l' oli de la ulmaria. **Espiroila.**

ESPIROILUR. m. Combinació de la espiroila ab un cos simple. **Espiroiluro.**

ESPIRUR, A. adj. *Ornit.* Que té la qüa en forma espiral. **Espiruro.**

ESPIT. m. Pal llarch a un de quins caps s' atravessa una post que serveix pera penjar y despenjar el paper que 's posa a secar a les fábriques y a les impremptes. **Espito.**

ESPITAL. m. *Ant.* HOSPITAL.

ESPITLLERA. f. Obertura llarga y estreta que 's deixa a la paret forana pera dónar claror a l' interior. **Tronera, tragaluz, saetera.** || Obertura mòlt estreta de dos o tres pams de llarch que hi há a les muralles, pera disparar els fusells, etc. **Tronera, saetera.** || La dels conductors d' aigua. ESPIRALL, 2.

ESPITLLERAT, DA. adj. En forma d' espitllera. **Aspillerado.** || Plé d' espitlleres. **Aspillerado.**

ESPITREGAT, DA. adj. Qui va ensenyant el pit. **Despechugado.**

ESPITREGARSE. v. r. Vestirse de modo que 's va ensenyant el pit, o bé descordarse fins la camisa pera que quedi 'l pit al descubert. **Despechugarse.**

ESPIVIA. f. *Vet.* Dislocació incomplerta de les vértebres. **Espivia.**

ESPIVIÓ. m. *Vet.* Dislocació complerta de les vértebres. **Espivión.**

ESPLAIAR. v. . Estendre. **Explayar.**

ESPLAIARSE. v. r. *Met.* Escamparse. **Explayarse.**

ESPLANA. f. Eina de fusta forta ab que 'ls candelers de cera allisen les candeles. **Alisador.**

ESPLANACIÓ. f. L' acció y efecte d' esplanar. **Explanación**.

ESPLANADA. f. El paviment de posts sobre 'l qual carreguen les curenyes a la batería. **Explanada.** || Pendent desde 'l camí cubert envers la campanya. **Glacis, explanada.** || Espai inhabitat, dins y fora de unes muralles. **Explanada.**

ESPLANADURA. f. ALLISADURA.

ESPLANAR v. a. Allisar ab la esplana. **Alisar.** || *Met.* Declarar, explicar. **Explanar.**

ESPLANAT, DA. p. p. **Explanado.**

ESPLANEURISME. m. *Met.* Desenrotllo excessiu de una entranya. **Esplaneurisma.**

ESPLÁNICH, CA. adj. *Anat.* Pertanyent a les entranyes. **Esplánico.**

ESPLANISSADA. f. Cop que 's dóna de plá ab algún instrument, còm: *el sabre*, etc. **Lapo.**

ESPLANÓGRAF. m. Qui 's dedica a la esplanografía. **Esplanógrafo.**

ESPLANOGRAFÍA. f. *Med.* Descripció de les entranyes. **Esplanografía.**

ESPLANÓLECH. m. Qui está versat en esplanología **Esplanólogo.**

ESPLANOLITÍASSIS. f. Malaltía causada per la presencia d' un cálcul a una entranya. **Esplanolitíasis.**

ESPLANOLOGÍA. f. Tractat sobre les entranyes. **Esplanología.**

ESPLANOSCOPIA. f. *Med.* Inspecció de les entranyes de les víctimes d' enverinament. **Esplanoscopia.**

ESPLANOTOMÍA. f. *Med.* Anatomía de les entranyes. **Esplanotomía.**

ESPLANOTÓMICH, CA. adj. Propi de la esplanotomía. **Esplanotómico.** || s. Qui hi és práctich. **Esplanotómico.**

ESPLAYARSE. v. r. ESPLAIARSE.

ESPLAYETA. *Geog.* Aldea del terme munpal. d' Esporlas, illa de Mallorca.

ESPLENALGIA. f. *Med.* Inflamació del lleu o de la melsa. **Esplenalgia.**

ESPLENÁLGICH, CA. adj. Lo pertanyent a la esplenalgia. **Esplenálgico.**

ESPLÉNDIDAMENT. adv. m. Ab esplendidesa. **Espléndidamente, magníficamente, suntuosamente.**

ESPLENDIDESA. f. Magnificencia, luxo en el menjar y vestir. **Esplendidez.**

ESPLENDIDÍSSIM, A. adj. sup. **Esplendidísimo.**

ESPLÉNDIT, DA. adj. Magnífich, lliberal, sumptuós. **Espléndido.** || Dit dels convits abundants y exquisits. **Opíparo, espléndido.**

ESPLENDOR. f. RESPLANDOR. || *Met.* Llustre, noblesa, honra. **Esplendor.**

ESPLENDORÓS, A. adj. Lo qu' és mòlt brillant, magnífich, fúlgit, sumptuós. **Esplendoroso.** || ESPLÉNDIT.

ESPLENECTOMÍA. f. *Med.* Extirpació de la melsa. **Esplenectomía.**

ESPLENENFRASSIA. f. *Med.* Obstrucció de la melsa. **Esplenenfrasis, esplenenfrasia.**

ESPLENÉTICH, CA. adj. *Med.* Propéns a patir les obstruccións de la melsa. **Esplenético.**

ESPLENI. m. *Anat.* Un dels catorse muscles per medi dels quals se mou el cap. **Esplenio.**

ESPLÉNICH, CA. adj. Pertanyent al lleu. **Esplénico.** || m. *Anat.* **Espleni.**

ESPLENIFICACIÓ. f. *Anat* Degeneració d' un teixit orgánich en un altre de semblant a la melsa. **Esplenificación, esplenización.**

ESPLENITIS. f. *Anat. ant.* Vena de la má esquerra, a la qual s' atribuíen relacións ab la melsa. **Esplenitis.** || *Med.* Inflamació de la melsa. **Esplenitis.**

ESPLENOCELE. f. *Med.* Trencadura de la melsa. **Esplenocele.**

ESPLENÓGRAF. s. y adj. Qui 's dedica a la esplenografía. **Esplenógrafo.**

ESPLENOGRAFÍA. f. *Med.* Descripció de la melsa. **Esplenografía.**

ESPLENOLOGÍA. f. *Med* Tractat relatiu a les malalties de la melsa. **Esplenología.**

ESPLENOLOGISTA. s. y adj. *Med.* Qui 's dedica a la esplenología. **Esplenólogo, esplenologista.**

ESPLENONCIA. f. *Med.* Infartació de la melsa. **Esplenoncia.**

ESPLENOPARECTAM. m. *Med.* Aument del volúm de la melsa. **Esplenoparéctamo.**

ESPLENOTOMÍA. f. *Med.* Dissecció de la melsa. **Esplenotomía.**

ESPLET. m. Sembrats en herba. **Panes.** || SEGA.

ESPLETANT. adj. *Ant.* **Gastado, esquilmado.**

ESPLICABLE. adj. Lo que pot ésser esplicat. **Explicable.**

ESPLICACIÓ. f. Acte o efecte d' esplicar. **Explicación.** || Declaració o exposició de qualsevulla materia, doctrina, etc., per paraules o exemples, a fi de que 's fassi més perceptible. **Explicación.**

ESPLICADORES. f. pl. Facilitat d' esplicarse bè. **Explicaderas.**

ESPLICAR. v. a. EXPLICAR. || Declarar, dónar a conéixer lo que 's pensa. **Explicar.** || Declarar, exposar la doctrina difícil ab paraules clares. **Explicar.** || Pronunciar, proferir. **Explicar.** || Ensenyar en la cátedra. **Explicar.**

ESPLICAR FIL PER RANDA. fr. Explicar una cosa detalladament. *Explicar por a b c.*

ESPLICAR QUANTES FAN QUINSE. fr. *Ajustar las cuentas.*

ESPLICARSE CÒM UN GALLDINDI. fr. *Fam. irón.* Se diu d' aquell que s' explica malament. *Tener malas explicaderas.*

ESPLICARSE. v. r. **Explicarse.**

ESPLICAT, DA. p. p. **Explicado.**

ESPLÍCIT, A. adj. Clar, formal, exprés. **Explícito.**

ESPLÍCITAMENT. adv. m. D' una manera explícita. **Explícitamente.**

ESPLÍN. m. Mot castellanisat, d' origen anglés. Fonda tristesa que domina seguidament a qui 'n pateix. **Esplín.**

ESPLOIAR. v a. Referintse al blasó és extendre: se diu de l' águila de dos caps o d' ales exteses. **Exployar.**

ESPLOMISSAR. v. a. Arrancar el plomissol dels aucells. **Quitar el plumón ó plumión.**

ESPLORABLE. adj. Lo que pot ésser explorat. **Explorable.**

ESPLORACIÓ. f. L' acció y efecte d' explorar. **Exploración.** || Averiguació. **Exploración.**

ESPLORADOR, A. m. y f. Qui explora. **Explorador.**

ESPLORAMENT. m. *Ant.* EXPLORACIÓ.

ESPLORAR. v. a. Examinar, observar ab dilligencia. **Explorar.**

ESPLORAT, DA. p. p. **Explorado.**

ESPLOSSIÓ. f. *Fís.* Soroll mòlt fort que fá l' aire o un gás comprimit, rompent el còs en que 's conté. **Explosión.**

ESPLOSSIU, VA. adj. Relatiu a la esplossió, capás de produirla. **Explosivo.**

ESPLOTACIÓ. f. Acció y efecte d' esplotar. **Explotación.**

ESPLOTADOR, A. m. y f. Qui esplota. **Explotador.**

ESPLOTAR. v. a. Treure d' una persona o cosa tot el partit que se 'n pot. **Explotar.** || Beneficiar una mina o propietat qualsevulla. **Explotar.**

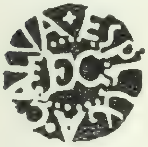

Segell d' Espluga Calva

ESPLOTAT, DA. p. p. **Explotado.**

ESPLUGA. f. *Ant.* COVA.

ESPLUGA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; está un poch apartat del riu Éssera. || — CALVA. Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, dióc. de Tarragona; és a ponent de la serra del Tallat y té 1,595 hab. || — DE FRANCOLÍ. Poble de la prov. y dióc. de Tarragona, part. jud. de Montblanch, és a la vora del riu Francolí y té 3,654 hab. || — DE SERRA. Poble de la provincia y bisb. de Lleida, part. jud. de Tremp; és a mitjorn de la serra de Sant Gervás y té 362 hab.

Segell d' Espluga de Francolí

ESPLUGABÓU. m. *Ornit.* Aucell d' aigua del tamany d' una guatlla, de color blanch ab algunes plomes blavenques; no canta, pero fa una veu que pronuncía *Corlieu,* y diuen que 's sent de mitja hora lluny. **Chorlito común.**

ESPLUGAFREDA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Sapeira, prov. de Lleida.

ESPLUGAR. v. a. *Ant.* Treure 'ls polls a algú. També s' usa còm recíproch. **Despiojar, espulgar.**

ESPLUGUES (Margarida). *Biog.* Monja y escriptora mallorquina, filla d' Artá y morta a Palma l' any 1738. Era mòlt entesa en gramática, retórica, filosofía y sagrada teología. Va escriurer algúns tractats, y va compondre algunes poesíes en llengua mallorquina.

Segell d' Esplugues

ESPLUGUES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és al peu de la montanya de Sant Pere Mártir, prop de Barcelona, y té 1,061 hab. || — (LES). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Mur, prov. de Lleida.

ESPLÚS. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Fraga; és a la carretera d' Albalat de Cinca a Tamarit y té 549 hab.

ESPODA. f. *Ant.* Óxit de zinch. **Espoda.**

ESPODASSAR. v. a. Podar malament els ceps deixant'hi sarments més llarchs de lo que permeten les regles del art. **Perchonar.**

ESPODI. m. Cendra semblanta a la tutia que 's fa a les fornals de coure. **Espodio.**

ESPODIT. m. *Min.* Pols feldespática que pervé de la descomposició de les laves y altres pedres volcániques. **Espodito.**

ESPODO. m. Veu qu' entra en la formació de varies paraules compostes propies de la historia natural, y significa color de cendra. **Espodo.**

ESPODOMANCIA. f. Endevinament per medi de la cendra. **Espodomancia.**

ESPODUMEN. m. *Min.* Mineral que 's cubreix de cendra quan se 'l tracta a la flesca, y no és més que un silicat aluminós ab base de titina. **Espodumeno.**

ESPOETARSE. v. r. **Despearse.**

ESPOLANDER. m. *Ant.* MARMESSOR.

ESPOLET. m. Barreta de ferro demunt de quina roda 'l canó, y quins dos caps entren a la llansadora, pera que rodant'hi se subministre la trama. **Hembrilla.**

ESPOLETA. f. Canonet de fusta per ont s' enceva y cala foch a les bombes y granades. **Espoleta, espiga, pipa.**

ESPOLI. m. Béns que queden per mort dels prelats. **Espolio.**

ESPOLÍ. m. Roba de seda ab flors. **Espolín.** || Llansadora petita pera fer les flors de la tapissería. **Espolín.**

ESPOLIACIÓ. f. **Despojamiento, despojo.** f. *Ret.* Figura del llengüatge qu' explica una meteixa cosa de diferents modos o ab diferentes frases. **Expoliación.**

ESPOLIADOR, A. m. y f. DESPULLADOR.

ESPOLIAMENT. m. ESPOLIACIÓ.

ESPOLIAR. v. a. Pendre lo qu' es d' un altre. **Espoliar.** || *Ant.* DESPULLAR.

ESPOLIARI. m. *Arq. ant.* Habitació de les termes, ont els banyistes románs se treien la roba. **Espoliario.** || Lloch situat aprop dels anfiteatres románs ont despullaven als gladiadors morts y se acabava de matar als qui eixíen ferits mortalment. **Espoliario.**

ESPOLINAT, DA. adj. Teixit a modo d' espolí. **Espolinado.**

ESPOLITS. pl. *Ter. ibissench.* Contractes de matrimoni. **Contratos matrimoniales.**

ESPOLSABUTXAQUES. m. **Rapabolsas.**

ESPOLSADA. f. Acció y efecte de treure la póls. **Desempolvadura, sacudidura.**

ESPOLSADORA. f. *Ant.* RESPALL.

ESPOLSADORS. m. Utensili que consisteix en un mánech de fusta guarnit ab llenques de panyo, cuiro, etc., que serveix pera espolsar. **Quitapolvo, sacudidor.** || El de ploma. **Plumero.** || El de simolsa. **Vendos.** || El de qüa de guineu. **Zorros.**

ESPOLSADURA. f. y

ESPOLSAMENT. m. ESPOLSADA.

ESPOLSAR. v. a. Treure la pòls d' alguna cosa. **Despolvorear, desempolvorear, quitar el polvo.** || Moure ab violencia alguna cosa d' una part a l'altra, còm: *el vent als blats.* **Sacudir.** || FER BISBE. || v. a. *Met.* Pegar. **Castigar, sacudir.**

ESPOLSAT, DA. p. p. Treta la pols d' algun moble, paret, roba, etc. **Despolvoreado, sacudido.**

ESPOLSOS. m. pl. ESPOLSADORS.

ESPOLVORISACIÓ. f. Acció y efecte d' espolvorisar. **Espolvorización.**

ESPOLVORISAR. v. a. Escampar lo qu' está fet pols. **Espolvorizar.**

Segell d' Espolla

ESPOLLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; té agregades les caseríes de Bausitjes y' ls Vilars; és a la vora de la riera Orlina, afluent del Llobregat, y té 990 hab.

ESPONA. f. *Ant.* Vora de llit. **Lado de cama.** || *Ter.* Marge de un camp, d' un camí, d' un riu, etc. **Margen.** || MARJADA.

ESPONA (Plá d') *Orog.* Entre 'l port de Viella y l' hospital del meteix nom.

ESPONCELLAR. v. a. DESPONÇELLAR.

ESPONDEASME. m. *Ant.* Alterac.ó musical que alsava de tres semitons el to d' una corda.

ESPÓNDIL. m. *Anat.* Vértebra. **Vértebra, espóndil.** || *Ant.* Bola d' arám que servia pera dónar els

vots o sufragis. **Espóndilo**. || *Paleont.* Moluschs lamelibranquis dels espondilits, ab crosta irregular moltes vegades fullosa. El que se trova al Mediterrani, anomenat peu d' ase, es comestible. També se troven menes fóssils. **Espóndilo.**

Espóndil

ESPONDILALGIA. f. *Med.* Dolor de la columna vertebral o espinada. **Espondilalgia.**

ESPONDILARTROCACE. f. *Med.* Corcadura de la espinada o columna vertebral. **Espondilartrocace.**

ESPONDILITIS. f. *Med.* Inflamació de la espinada o columna vertebral. **Espondilitis.**

ESPONELLÁ. *Geog.* Poble de la prov., bisbat y part. jud. de Girona. Está situat a la vora del Fluviá; té agregats els pobles de Santenys y Vilera, y compta 750 hab.

ESPONENCIAL. adj. *Alg.* Se diu d' una potencia notada ab un exponent. **Exponencial.**

ESPONENT. p. a. **Exponente.** || m. *Arit.* Nombre que senyala la potencia a qu' está elevada una quantitat. **Exponente.**

ESPONERA. f. *Mil. náut.* FLANCH, COSTAT.

ESPONJA. f. Producte del mar, grisa, groguenca y a voltes vermellosa, compost de fibres que fan una massa flexible y plena de forats que serveixen de vivenda a certa mena de pólits. Té aplicació a varis usos doméstichs, per la facilitat pera absorvir l'aigua y qualsevol líquit, que llensa al comprimirse l' esponja. **Esponja**

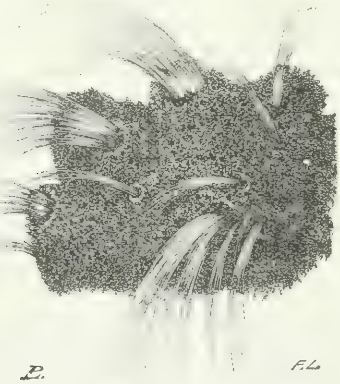

Troç d' esponja comuna. mòlt aumentada

ESPONJA. *Ter. Blanes* Gibrell que s' utilisa pera enmanavar el cordill de la pintura que 's fa al tinter pera pintar les naus.

TINDRE UNA ESPONJA AL CLATELL. fr. *Fam.* Se diu del qui fácilment plora. *Tener el don de lágrimas.*

BEURE MÉS QU' UNA ESPONJA. fr. BEURE MÒLT, particularment parlant d' un borratxo.

ESPONJAR. v. a. Fer porós algún cos. **Esponjar.**

ESPONJARSE. v. r. Aixamplarse les fibres d' algún cos restant més grans els poros. **Esponjarse.**

ESPONJAT. m. La acció y efecte d' esponjar. **Esponjadura.**

ESPONJETA. f. dim. **Esponjuela.**

ESPONJIARI, A. adj. Semblant a la esponja. **Esponjiario.**

ESPONJIFORM. adj. Que té la forma d' esponja. **Esponjiforme.**

ESPONJIÓ. m. *Med.* Nóm d' un epitema que antiguament s' aplicava als hidrópichs pera que 'ls hi xuclés la serositat. **Esponjión.**

ESPONJIOLA. f. *Bot.* Nóm de certes parts exteriors dels vegetals, situades a la banda de fora de les arrels, dels pistils o de les llevors, que tenen una forta tendencia a xuclar els líquits ab que' s posen en contacte. **Esponjiola.**

ESPONJITA. f. *Miner.* Pedra plena de poros. **Esponjita.**

ESPONJÓS, A. adj. **Esponjoso.**

ESPONSALIES. f. pl. *Ant.* ESPONSALS.

ESPONSALICI, A. adj. Pertanyent als esponsals. **Esponsalicio.**

ESPONSALS. m. pl. Mútua promesa de matrimoni. **Esponsales.** || *For.* Aquesta meteixa promesa quan está revestida de les solemnitats que 'l dret requereix pera que sigui ferma. **Esponsales.**

ESPONTÁNEAMENT. adv. m. Voluntariament, de propi impuls. **Espontáneamente.**

ESPONTANEITAT, DA. f. Qualitat, naturalesa o condició de lo espontaneu. **Espontaneidad.**

ESPONTANEJAMENT. m. Acte y efecte d' espontanejarse. **Espontaneamiento.**

ESPONTANEJAR. va. a. Oferir voluntariament. **Espontanear.** || Produir naturalment. **Espontanear.**

ESPONTANEJARSE. v. r. Oferirse, declararse, comunicarse voluntariament. **Espontanearse.**

ESPONTANEJAT, DA. p. p. **Espontaneado.**

ESPONTANEU, A. adj. Natural, voluntari, lliure. **Espontáneo.**

ESPONTÓ. m. Llansa antiga d'una cana de llarga, ab ferro a modo de cor a la punta; l' usaven els oficials en lloch d' espasa. **Espontón.** || *Ant.* Llansa curta ab ferro daurat y una borla pera guarnició; era insignia y distintiu dels capitáns d' infantería. **Jineta.**

ESPONTONADA. f. *Ant.* Salutació militar a les persones de dignitat, rendint l' espontó. **Espontonada.**

ESPORÁDICH, CA. adj. S' aplíca a les malaltíes qu' ataquen separadament a tota mena de individuus, per causes particulars, sense que aquelles siguin estacionaries en cap país. **Esporádico.**

ESPORCELLADA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les llabiades, de fulla menuda y flors morades terminals, quina aigua, que 's pren pêl mal de ventre, es mòlt amarganta.

ESPORGA. f. ESPORGAMENT.

ESPORGADOR, A. m. y f. Qui esporga. **Mondador, limpiador.**

ESPORGADURA. f. y

ESPORGAMENT. m. La acció y efecte d'esporgar. **Escamonda, escamondo, castra.**

ESPORGAR. Netejar els arbres de les branques inútils y de les fulles seques. **Escamondar, castrar, desvahar, mondar, marrojar, limpiar.** || Aplicat a les vinyes. **Chapodar, desmamonar, deslechugar.**

ESPORGAT, DA. p. p. **Escamondado, mondado, castrado, chapodado.**

ESPORGUERÍES. f. pl. Bruticia que resta dels grans quan se porguen. **Granzas.**

ESPORGUÍMS. m. pl. Les branques o la brossa que resulta del esporgament. **Escamondadura, desbroce.**

ESPORLES. *Geog.* Vila de l' illa y bisb de Mallorca, part. jud. de Palma; és dins d' una vall y té 2,951 habitants.

ESPOROFTALMÍA. f. *Med.* Lepra dels ulls. **Esporoftalmía.**

ESPOROFTÁLMICH, CA. adj. *Med.* Lo que pertany o és concernent a la esporoftalmía. **Esporoftálmico.**

ESPORTA. f. *Ant.* Senalla. **Espuerta.**

ESPORTELLA. f. *Ant.* Senalleta **Esportillo.**

ESPORTELLAR. v. a. Obrir portell a alguna part. **Desportillar, abrir portillo.**

ESPORTELLAT, DA. p. p. Desportillado.

ESPORTÍ. m. Als molíns d' oli, cofí, mena de sarrionet d' espart apretat, compost de dues peces rodones cusides per la vora, la de demunt té un forat gran y la de sòta un altre de petit; s' omplen d' olives ja moltes, y, posantlos uns demunt dels altres, se'ls hi tira aigua calenta, y s' apreten ab la biga pera que 'n ragi l' oli que encara hi há. **Capacho.**

ESPORUGAT, DA. ESPORUGUIT.

ESPORUGUIR. v. a. Atemorisar, fer por. **Amedrentar.**

ESPORUGUIRSE. v. a. **Despavorirse.**

ESPORUGUIT, DA. p. p. **Amedrentado, despavorido.**

ESPÓS. m. Marit. **Marido, esposo.**

ESPOSA. f. La muller. **Esposa.**

ESPOSADA. f. La muller casada de poch. **Desposada, recién casada.**

ESPOSALLES. f. pl. CASAMENT.

DESPRÉS DE LES ESPOSALLES SOLEN VINDRE LES PLORALLES. *Ref.* DE LES RIALLES NE VENEN PLORALLES.

ESPOSALLS. m. pl. **Esponsals.**

ESPOSAR. v. a. Casar. **Desposar.** || Pendre per marit o per muller. **Casar con alguno ó alguna; tomar por marido o mujer.** || *Ant.* EXPOSAR.

ESPOSARSE. v. r. Casarse. **Desposarse, casarse.**

ESPOSAT, DA. p. p. **Desposado.** || m. ESPÓS.

ESPOSES. f. pl. MANILLES.

ESPOSES (Hermita de les). *Geog.* En un enlairat cingle de demunt del torrent de Cerdanyola, en el Bergadá.

Segell d' Espot

ESPÓSIT m. Criatura desamparada dels seus pares. **Expósito.**

ESPOSORI. m. Casament. **Casamiento.**

ESPOT. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és al peu de una montanya, a la vora del Noguera Pallaresa y té 310 hab. || —(PORTARRÓ D'). *Orog.* Pas del Pirineu, a uns 2,400 met. d' altitut, entre la Vall d' Arán y 'l Noguera Pallaresa, prov. de Lleida. || —(RATERA D'). Port situat entre 'l pich del meteix nòm y el de Saburedo (2,544 m.). || —(VALL). Sota el port del seu nòm; és regada pêl riu Escrita.

ESPOTSÍM. m. Filets del sarment. **Tijeretar, zarcillos.** || *Ant.* Qüa o mánech de la fruita.

ESPRÉMER. v. a. y 'ls seus derivats. EXPRÉMER.

ESPRIMATXAT, DA adj. **Delgaducho.**

ESPRIT (SAINT) Jaume. *Biog.* Escriptor mòlt remarcable del sigle XVII (1611-1678) anomenat l'*Abée-Sprit,* encara que no va ésser ecclesiástich. Era nadiu de Bessiers y va pertanyer a l' Academia Francesa. Era autor de varies obres filosófiques que reflectaven les opiniòns del seu temps, entre altres les titolades *Parafrásis d' alguns psalmes, y falsetats de les virtuts humanes.*

ESPUAT, DA. adj. *Ter.* **Aspeado.**

ESPUDREMENTS. m. pl. Gana continua d' evaquar el ventre ab dificultat de lograrho. **Pujos.**

ESPUELA f. *Vulg. castell.* ESPARÓ. || *Bot.* Dit de la punta que treuen algunes flors. **Espuela.**

ESPUELA DE CAVALLER. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculácees; té moltes branques ab les fulles retallades y fá les flors morades, quan és de camp, y de diferents colors si és de jardí. *Espuela de caballero, conejitos de jardín.*

ESPUELA DE GALÁN. *Espuela grande.*

ESPUELA DE TOT L' ANY. *Espuela perenne.*

ESPUELADA. f. *Vulg. castell.* **Esparonada.**

PEGAR ESPUELADA A LA CAVALCADURA. *Espolear, picar con espuela.*

ESPUELÍ. m. *Vulg. castell.* Esparó petit clavat al meteix taló de la bota. **Espolín.**

ESPUGNABLE. adj. Lo que's pot espugnar. **Expugnable.**

ESPUGNACIÓ. f. Acte y efecte d' espugnar. **Expugnación.**

ESPUGNAR. v. a. Véncer una fortificació, péndrela a la força. **Expugnar.**

ESPULTRANYÁ. v. a. *Ter. Ibissench.* Trepitjar. **Pisotear.**

ESPUNCELLADA. adj. *Ant.* Se diu de la doncella desflorada. **Desflorada.**

ESPUNDIA. f. Llaga xancrosa ab excrecencia de carn y arrels fins al os. **Espundia.**

ESPUNTA. m. *Ter. Ibissa.* Mal al costat. **Dolor de costado.**

ESPUNTAR. v. a. Llevar la punta a alguna cosa. **Despuntar.**

ESPUNYIDELLA BLANCA. f. *Bot.* Planta de la familia de les rubiácees, quin such serveix pera fer mató, barrejantlo ab la llet. Aquesta planta s' usa cóm diurética. **Galio blanco.**

ESPUNYIDELLA GROGA. Varietat de la anterior. *Cuajaleche.*

Segell d' Espunyola

ESPUNYIDERA. f. *Bot.* ESPUNYIDELLA.

ESPUNYOLA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és entre les rieres de Clará y de Navet y té 382 hab. || —(CASTELL DE LA). Dalt de un serralet y enfront de la pagesia el Regarol de l' Espunyola, en el camí de Berga a Montclar.

ESPURGA. f. La acció y efecte de porgar o garbellar. **Aecho.**

ESPURGABLE. adj. Lo que pot ésser espurgat. **Expurgable.**

ESPURGACIÓ. f. Acte y efecte d' espurgar. **Expurgación.**

ESPURGADOR. adj. Qui espurga. **Expurgador.**

ESPURGAR. v. a. Netejar, purificar; se diu més particularment dels arbres. **Expurgar.** || Esmenar o treure 'ls erros d' algún escrit o imprés. **Expurgar.**

ESPURGAT, DA. p. p. **Expurgado.**

ESPURGATORI. m. Index dels llibres proibits o manats espurgar per la Inquisició. **Expurgatorio.**

ESPURGUILLES. f. pl. *Ant.* ESPORGUERÍES.

ESPURI, A. adj. Bort, bastart, fill d' una ramera; qui no té pare cert y conegut. **Espurio, espúreo, bastardo.** || *Met.* Fals, contrafet o adulterat, que degenera 'l seu origen verdader. **Espurio.**

ESPURNA. f. Miqueta de foch que salta del carbó encés. **Chispa, mosca.** || Partícula de foch que salta de la pedra foguera per medi del foguer. **Chispa, centella.** || La mica de cremallot encés que salta del llum. **Chispa, morcella.** || Cada una de les gotes de algún líquit ab que 's mulla o arruixa alguna cosa. **Salpicadura.**

LLENSAR ESPURNES. fr. ESPURNAR.

MALA ESPURNA. fr. Dolent, pervers. *Malas entrañas.*

ÉSSER UNA ESPURNA. fr. Ésser mòlt viu o avispat. *Ser una chispa.*

TINDRE MALES ESPURNES. fr. TINDRE MALES BURLES.

OMPLIR D' ESPURNES. fr. Mullar, arruixar ab gotes d' algún líquit. *Salpicar.*

ESPURNALL. m. *Ter.* ESPURNA.

ESPURNAR. v. n. Llençar espurnes. **Chispear.**

ESPURNEJAR. v. n. ESPURNAR. || Despedir la ploma espurnes de tinta per córrer ab asperesa o dificultat. **Raspear.**

ESPURNETA. f. dim. **Centellica, centellita.**

ESPURRIAR. v. a. AIXUGAR.

ESPUSSADOR, A. m. y f. Qui espussa. **Espulgador.** || m. Llóch pera espussarse. **Espulgador.**

ESPUSSAMENT. m. L' acció y efecte d' espussar o d' espussarse. **Espulgo.**

ESPUSSAR. v. a. Buscar y treure les pusses a algú. També s' usa cóm recíproch. **Espulgo.**

ESPUSSAT, DA. p. p. **Espulgado.**

ESPUTACIÓ. f. *Med.* Acció y efecte d' esputar. **Esputación.**

ESPUTAR. v. n. *Med.* Llençar esputs. **Esputar.**

ESPUTO. m. Saliva, escupina. **Esputo.**

ESPUY. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Torre Capdella, prov. de Lleida.

ESQUADRA. f. Quadrilla, concurs d' algunes gents. **Escuadra.** || Cert nombre de soldats en companyía y ordenansa ab el seu cabo. **Escuadra.** || Part d' una armada naval composta de varis barcos de guerra, ab llurs corresponentes embarcacións menors. **Escuadra.**

Mosso de l' Esquadra

ESQUADRA (Mossos de l'). *Hist.* Institució armada que va fundar pera perseguir als malfactors el batlle de Valls, Pere Antoni Veciana l' any 1690. Varen ésser reorganisats en 1719, declarantlos força militar, pera perseguir als restes de partides defensores dels drets de Carles III d' Austria. A l' any següent sostingueren a Valls una lluita ab la partida d' en Barceló. Mes, desviats els mossos del fi pera que foren instituïts, se congriaren enemichs, fins el punt de suprimirlos en 1868, reconstituint el còs la provincia de Barcelona en 1875.

ESQUADRACIÓ. f. Acció y efecte d' esquadrar. **Escuadración.**

ESQUADRAR. v. a. *Of.* Escairar, tallar o travallar a escaire. **Escuadrar.**

ESQUADRAT, DA. p. p. **Escuadrado.**

ESQUADRINYABLE. adj. Lo que 's pot esquadrinyar. **Escudriñable.**

ESQUADRINYADOR, A. m. y f. Curiós, qui esquadrinya. **Escudriñador, escrutador.**

ESQUADRINYAMENT. m. Averiguació, exámen, acte y efecte d' esquadrinyar. **Escudriñamiento, investigación, escrutinio.**

ESQUADRINYAR. v. a. Examinar, averiguar cuidadosament. **Escudriñar, escrudiñar.**

ESQUADRINYAT, DA. p. p. **Escudriñado.**

ESQUADRÓ. m. Antiguament era part de l' exércit compost d' infantería y cavallería. **Escuadrón.** || Una de les parts en que 's divideix un regiment de cavallería; mai passa de doscents soldats ni baixa de cent quaranta. **Escuadrón.** || Antiguament, porció de tropa formada en files ab certa disposició, segóns les regles de la táctica militar. **Escuadrón** || *Ant. ictiol.* Peix de mar. ESCAT.

ESQUAMENT. m. **Raboteo, derrabadura.**

ESQUAR. v. a. Llevar la qua. **Descolar.** || Dit dels anyells, pera que creixin y s' engreixin. **Desrabotar, rabotear.** || Llevar la qua a les fruites. **Despezonar.**

ESQUARTERAMENT. m. **Descuartizamiento.**

ESQUARTERAR. v. a. Dividir en quartos el còs d' una persona o d' un animal. **Descuarterar, cuartear.**

ESQUAT, DA. p. p. **Descolado.** || adj. Animal que no té qua. **Rabón.** || Cap de dona ab les trenes tallades. || A una peça de teixit llenca tallada al altre cantó del que té la marca de fábrica. || m. *Ter. ictiol.* El dofí més vell que fá de capitá guiant la manada. **Delfín viejo.**

ESQUÉ. m. Bossinet de vianda, cuquets, etc., que 's clava a la punta de l'ham pera enllepolir als peixos y pescarlos. **Cebo.** || *Met.* Cosa afalagadora ab que 's preté enganyar a algú. **Cebo.**

POSAR ESQUÉ. fr. *Poner cebo á los anzuelos.*

ESQUEIX. m. ESQUINS. || Piansó que 's fá esquinsant un arbre o planta. **Esqueje, hijuelo, chupón.**

ESQUEIX DE CLAVELLINA. *Cogollo de clavel ó de clavelina.*

ESQUEIXADA (A la). m. adv. Obliquament, de través. **Sesgamente, sesgadamente.**

ESQUEIXAMENT. m. Acte y efecte d' esqueixar. **Rasgadura.**

ESQUEIXAR. v. a. ESQUINSAR. || Arrancar ab violencia la branca d' un arbre. **Desgajar.**

ESQUEIXAT, DA. p. p. ESQUINSAT.

ESQUELA. f. BITLLET, 1.

ESQUELET. m. Assumpte o obgecte principal, substancial, nú, sense adornos, etc. **Esqueleto.** || CALAVERA.

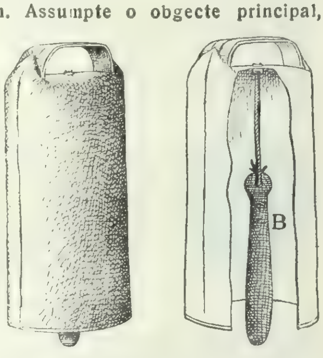

ESQUELLA: B, batall de fusta penjant d' una corda

ESQUELLA. f. Mena de campaneta. **Esquila, esquilón, cimbalillo, cimbanillo.** || La que porten els animals. **Cencerro, esquila, esquilón.** || *Ictiol.* Peix que acompanya a un altre de dues petxines y li serveix de guardiá. **Esquila, paguro.** || *Ter.* A Moyá de la esquella posada al bestiar que tira la carreta se 'n diu *trincola.*

AL TOCAR LA ESQUELLA DE VESPRE. *Loc. ant. A la hora de queda.*

POSAR LA ESQUELLA AL GAT. fr. Atrapar a algú ab esperanses falagueres. *Cascabelear.*

¿QUI POSARÁ LA ESQUELLA AL GAT? fr. *¿Quién echará el cencerro ó el cascabel al gato?*

ESQUELLER. m. L' animal que guía al bestiar. **Manso.** || El de les vaques. **Cabestro.**

ESQUELLETA. f. dim. Campaneta petita. **Esquileta.**

ESQUELLOT. m. aum. **Zamba.** || pl. Soroll ingrat que 's fá ab esquelles, corns y altres coses pera burlarse dels viudos la nit que 's casen. **Cencerrada.**

FER ESQUELLOTS. fr. Fer mòlt de soroll ab esquellots, etc., devant la casa del viudo la nit que 's casa. *Dar cencerrada.*

ESQUEMA. f. Nòm que antiguament se donava a tota figura de retórica. **Esquema.** || Lo qu' existeix a l' enteniment, independent de la materia. **Esquema.**

ESQUEMÁTICH, CA. adj. Pertanyent a l' esquema. **Esquemático.** || pl. Sectaris que sostenien que el còs de Crist no era més que una cosa aparent. **Esquemáticos.**

ESQUEMATISAR. n. Considerar els obgectes còm esquemes. **Esquematizar.**

ESQUEMATISME. m. Aplicació de les formes del enteniment pur a la sensibilitat pura. **Esquematismo.**

ESQUENA. f. La part posterior de qualsevulla cosa. **Espaldas, dorso.** || Espinada. **Espinazo, lomo.** || La part del llibre ont s' hi posa 'l rétol, y d' altres coses semblantes. **Lomo.** || La part oposada al tall del ganivet. **Recazo.**

ESQUENA D' ASE. Figura inclinada d' una y altra part. *Caballete.* || Eina que 's coloca al forat de l' enclusa de la forja pera doblegar els ferros calents.

CAURE D' ESQUENA. fr. Caure pegant cop ab la esquena. *Caer de espaldas, dar de cogote.*

ESQUENA DRET. fr. GANDUL.

GIRAR LA ESQUENA. fr. Fer el desentés, despreciar, desamparar. *Volver las espaldas.*

PALMAR O PENDRE LA MIDA DE LA ESQUENA. Dónar cops a la esquena d' algú. *Medir las costillas.*

PARAR LA ESQUENA. fr. *Met.* Sufrir, aguantar. *Hacer costilla.*

QUEDAR AB LA CAMISA DE LA ESQUENA. fr. *Fam.* Pera significar que s' ha quedat un tan pobre que no té més que la roba que porta.. *Quedar en los huesos ó en cueros.*

TANTARANTENA, TOT LO QUE TINCH HO PORTO A LA ESQUENA. *Ref.* Denota la pobresa d' algú. *Todo lo que tengo llevo encima.*

TIRÁRSE 'HO A LA ESQUENA. fr. Oblidar, abandonar algún negoci o assumpte. *Echar á las espaldas.*

ESQUENA Y MAS (Joseph) *Biog.* Ferm apóstol de les idees catalanistes, y un dels industrials que més contribuiren al desvetllament fabril de Catalunya en el derrer ters de la passada centuria. Era nadiu de Sant Esteve de Bas, y ab el malaguanyat Vayreda, va ésser dels primers en propagar a la contrada olotina les aspiracións regionalistes. A Sant Joan les Fonts, posseía una de les fábriques capdals d' aquella població, progectada y dirigida per ell, còm ho va ésser l' iglesia parroquial, que va costejar en gran part. Va morir l' any 1900.

Joseph Esquena y Mas

ESQUENA D' ASE. *Orog.* Plá del Pirineu, a 2,635 met. d' altitut, a quin peu hi neix el riu Ter. És al N.O. de Setcases, prov. de Girona.

ESQUENALL. m. CRESTA.

ESQUENETA. f. **Casqueneta.**

ESQUENITA. f. *Miner.* Substancia d' un color groguench fosch que crestallisa en prismes exaedres. **Esquenita.**

ESQUENYIAT. adj. *Ter. d' Ibissa.* Ronch. **Afónico.**

ESQUEPERRUTÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Tallar el cap. **Descabezar.**

ESQUER. m. ESQUÉ. || Bossa de cuiro pera portar l' esca, la pedra y 'l foguer. **Esquero.** || adj. *Ant.* ESQUERRE. || m. FOQUER. || **Cebo.**

ESQUERDA. f. Obertura que 's fá a un còs sólit sense partirlo del tot. **Hendedura, hendidura, hendimiento, rendija, raja, rajadura.** || CLIVILLA. || ESTELLA. || ESTELLETA, 2. || Troç que salta de la pedra quan se travalla. **Trasquil, rocalla.**

ESQUERDALENCH, CA. adj. Cosa fácil d' esquerdarse. **Hendible.**

ESQUERDALL. m. ESQUERDA GROSSA.

ESQUERDAR. v. a. Tallar part d' alguna cosa. **Hender, rajar.** || Rompre algún vas o un' altra cosa pegantli un cop. **Cascar.**

ESQUERDARSE DE FAM. fr. *Fam.* Ab que 's pondera la mòlta fam o gana qu' algú té. *Clarearse de hambre.*

ESQUERDARSE. v. r. **Henderse, rajarse.** || Civillarse la fusta. **Esquebrajarse.**

ESQUERDAT, DA. p. p. **Hendido, cascado, esquebrajado.**

ESQUERDES DE ROJÁ. *Orog.* Cinglеres que separen les aigues del Tech de les del Tet, en llurs deus originaries.

ESQUERERITA. f. *Min.* Mineral de la mena dels betúms. **Esquererita.**

ESQUERN. m. *Ant.* ESCARNI.

ESQUEROM. m. *Med.* Inflamació seca dels ulls. **Esqueromo.**

ESQUERP, A. adj. De geni intractable. **Zahareño, huraño, arisco.** || Dit de la bestia que no 's vol amansir. **Arisco, zahareño, huraño.**

ESQUERRA. f. MÁ ESQUERRA.

ESQUERRÁ, NA. m. y f. Qui usa més de la má esquerra que de la dreta. **Zurdo, izquierdo, zoco.**

ESQUERRE. adj. Lo pertanyent a la má y costat esquerres. **Izquierdo.** || *Met. ter.* FORT, DIFICULTÓS. || f. *Ant.* Rengle de naus en batalla. **Ala.** || ESQUADRÓ, COS D' EXÉRCIT.

ESQUERRE FEYTA. *Loc. ant. náut.* En rengle les naus pera 'l combat y afrenellades. *Abarlovadas las naves.*

ESQUERRES DE BATALLA. fr. *Ant.* *Escuadrones de batalla.*

ESQUERRER, A. adj. *Ant.* ESQUERRÁ.

ESQÜES. V. ESCUES.

ESQUÉTICH, CA. adj. *Med.* Accidental, lo que no resulta de la constitució del individuo. **Esquético.**

ESQUEY. m. Parlant de roques. **Hendiduras, grietas.** || Massa rocosa, per lo regular cantelluda, que surt demunt de la terra. **Cresta.**

ESQUEYS. m. pl. *Ant.* Passeres naturals que hi há a algúns rius. **Pasadero, pasadera.**

ESQUIDAQUEDON. m. *Med.* Fractura longitudinal d' un os. **Esquidaquedon.**

ESQUIF. m. Llanxa, nau petita que 's porta a la gran pera saltar a terra y també pera altres usos. **Esquife, lancha.**

ESQUIFIMENT. m. Acte y efecte d' esquifir. **Escasez.**

ESQUIFIT, DA. adj. Se diu d' alló que vé massa just, y més particularment de la roba que 's porta. **Apretado, dominado, justo.**

ESQUILADOR, A. m. Qui esquila. **Esquilador.**

ESQUILADORA. f. Eina empleada pera esquilar. Se 'n diu també *xolladora.* **Esquiladora.**

ESQUILAMENT. m. L' acció y efecte d' esquilar. **Esquileo, esquila.**

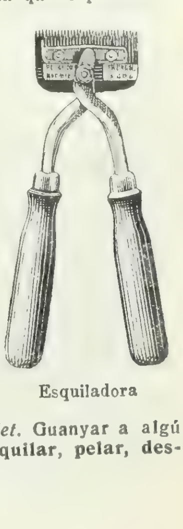

Esquiladora

ESQUILAR. v. a. Tallar ab les estisores el pel o la llana al bestiar. **Esquilar.** || v. a. *Met.* Guanyar a algú al joch tot lo que tenía. **Trasquilar, pelar, descañonar.**

ESQUILÁS. m. *Mar.* Certes naus que s' usen a Llevant. Esquilazo.

ESQUILAT, DA. p. p. **Esquilado.**

ESQUILENA. f. Peça del armament antich pera resguardar el sèch de la cama. **Esquilena.**

ESQUIMAL. s. y adj. Natural o propi del país situat aprop de les badíes de Hudson y Baffin. **Esquimal.**

ESQUINDELESSIS. f. *Anat.* Articulació en la que un sòlch llarch y estret d' un os reb una fulleta prima d' un altre. **Esquindelesis.**

ESQUINENCIA. f. EQUINANCIA.

ESQUINIT. m *Min.* Substancia negra per reflexió, composta d' ácit titánich, circoni, óxit de ceri, cals y oxidul de ferro. **Esquinito.**

ESQUÍNS. m. Estreps que 's fan a la roba. **Rasgón, jirón.**

ESQUINSADOR. m. Als molíns de paper és el llóch destinat pera esquinsar els draps. **Esquinzador.**

ESQUINSALL. m. Esquíns gros. **Rasgón.**

ESQUINSAMENT. m. L' acció y efecte d' esquinsar. **Despedazamiento.**

ESQUINSAR. v. a. Rompre ab força alguna cosa. de poca consistencia, còm: *la roba, 'l paper,* etc. **Rasgar, desgarrar.** || Espatllar la roba. **Descalandrajar.** || Partir els draps en troços petits. **Esquinzar.**

ESQUINSAT, DA. p. p. **Rasgado.** || adj. S' aplica al home dolent. **Roto.**

ESQUIRA. f. TIRRIA, ODI.

PENDRE D' ESQUIRA A ALGÚ. fr. Pendre 'l de tema. *Traer sobre ojo, tomarla con alguno.*

ESQUIRLA. f. *Ant.* ESBERLA.

ESQUIROL. m. *Zool.* Animal mòlt viu a modo de rata; té la qüa mòlt peluda y salta a gran distancia desde 'l cim dels arbres. **Ardilla.** || Perexten. Obrer no associat y més particularment s' aplica al qui en una vaga no segueix als seus companys d' ofici.

Joan Esteve Domingo Esquirol

ESQUIROL (Joan Esteve Domingo). *Biog.* Metge mòlt remarcable que va dedicarse al tractament de les malalties dels bojos. Va néixer a Tolosa de França l' any 1772 y va morir al 1840, éssent nomenat metge de la Salpêtriere en 1811. L' any 1817 va comensar a explicar un curs clínich de les enfermetats mentals, aconsellant un sistema més humanitari pera tractar als infelissos privats de la raó. Va publicar dos volúms de les seues observacións patológiques en 1838.

ESQUIROL L'. *Geog.* SANTA MARÍA DE CORCÓ, provincia de Barcelona.

ESQUIRRIA. f. Tirria, mala voluntat. **Inquina y enquina.**

ESQUIRRO. m. *Med.* Tumor empedernit, sense dolor continuat y de naturalesa particular, que 's forma a diferentes parts del cos. **Cirro, escirro, esquirro, cirrio.**

ESQUIRRÓS, A. adj. Lo que té la naturalesa del esquirro o li pertany. **Escirroso.**

ESQUIRROSIS. f. *Med.* Tumor morat y dur que resulta d' una inflamació prolongada. **Escirrosis.**

ESQUIRROSITAT. f. Qualitat de lo esquirrós. **Escirrosidad.**

ESQUISIDAMENT. adv. m. D' un modo esquisit, singular. **Exquisitamente.**

ESQUISIDÍSSIM, A adj. sup. **Exquisidísimo.**

ESQUISIT, DA. adj. Singular, preciós. **Exquisito.** || Escullit, excel-lent, de mòlt gust. **Exquisito.**

FER L' ESQUISIT Y L' ÚNICH. fr. Tindre mòlta estimació de sí meteix, pensar ésser més que 'ls altres *Preciarse.*

ESQUISITAT. f. PRECIOSITAT.

ESQUISSASTRE. m. *Zool.* Genre de equinodermis equinoidis, de la mena dels espatangoits, abundosos al Mediterrá. Se troven també fóssils al terrenys terciaris. **Esquizastro.**

Esquissastre

ESQUIST. m. *Min.* Pedra divisible en fulles, còm la pissarra, el llicorrell, etc. **Esquisto.**

ESQUISTOIDE, A. adj. *Min.* Que té la forma o les propietats del esquist. **Esquistoideo.**

ESQUISTÓS, A. adj. Fullós, divisible en llosetes primes. **Esquistoso.**

ESQUITÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Ruixar, esquitxar. **Rociar, salpicar.**

ESQUITLLADA. f. RELLISCADA, LLISCADA.

ESQUITLLAR. v. a. RELLISCAR, LLISCAR.

ESQUITLLARSE. v. r. *Met. fam.* ESCABULLIRSE.

ESQUITLLEBIT. m. **Soslayo.** || ESQUITLLENTA.

MIRAR DE ESQUITLLEBIT. fr. *Mirar de soslayo.*

FUGIR D' ESQUITLLEBIT. fr. ESQUITLLARSE.

ESQUITX. m. Doll, raig repentí e imprevist d' algún líquit. **Chorretada,**

ESQUITXAR. v. a. Espargir gotes d' algún líquit. **Salpicar.** || *Met.* Pagar, entregar alguna quantitat de diners **Desembolsar, soltar.** || v. n. Saltar gotetes de tinta de la ploma quan s' escriu. **Raspear.**

ESQUITXOTEIG. m. **Salpicado.**

ESQUIU, VA. adj. Desagradable, desdeñoso. **Esquivo, desdeñoso, huraño.**

ESQUIVA. f. *Bot.* ALMESCAT

ESQUIVADOR, A. adj. Qui espanta la caça. **Ojeador.**

ESQUIVAMENT. m. L' acció d' esquivar. **Evitación.**

ESQUIVAR. v. n. Espantar, fer fugir. **Ojear.** || *Ant.* Evitar, refusar. **Evitar, esquivar, evadir.**

ESQUIVAR LES MOSQUES. *Ter. Moyá.* Ventarles pera ferles fugir.

ESQUIVÁRSE. v. a. Deslliurarse d' algún dany. **Evadirse, escaparse.**

ESQUIVAT, DA. p. p. **Esquivado.**

ESQUIVESA. f. y

ESQUIVITAT f. Desdeny. **Esquivez.**

ESQUÍVOL. m. ESQUIU.

ESSAFO. m *Med* Exploració del útero ficant el dit a la vagina. **Esafo.**

ESSENCIA. f. Ésser, naturalesa d' una cosa. **Esencia.**

ESSENCIA DE TREMENTINA: AIGUA RAS.

QUINTA ESSENCIA. Lo més pur y fí. *Quinta esencia.*

ÉSSER D' ESSENCIA D' ALGUNA COSA. f. Esser precís, necessari. *Ser de esencia de alguna cosa.*

ÉSSER LA QUINTA ESSENCIA D' ALGUNA COSA. fr. Ésser lo més pur y fí d' ella. *Ser la quinta esencia de alguna cosa.*

PER ESSENCIA Y POTENCIA. *Loc. fam.* ESSENCIALMENT.

ESSENCIAL. adj. Pertanyent a la essencia. **Esencial.** || Substancial, principal, notable. **Esencial.**

ESSENCIALMENT. adv. m. Per essencia. **Esencialmente.**

ÉSSER. v. r. **Ser, estar.** || HAVER. || m. *Ant.* **Ser, existencia.** || *Ant.* ESTAT. || m. La essencia, natura-

lesa y entitat de les coses, còm: *aqueixa paraula és tot l' ésser de la oració*. **Ser.** || Modo d' existir. **Ser.** || Verb substantiu anómal y auxiliar de tots el demés en la passiva. **Ser.** || Existir, subsistir. **Ser.** || Servir, còm: *la ploma és pera escriure*. **Ser.** || Tindre existencia. **Ser.** || Succeir, esdevenir, verificarse alguna cosa, còm: *quan será*. **Ser.** || Estar en algún lloch o situació. **Ser, estar.** || Valdre, còm: *a quánt son els naps*. **Valer, ser.** || Tocar, pertányer, còm: *no es la mel pera la boca del ase*. **Ser.** || Pertányer a la possessió o domini d' alguna cosa, còm: *aquesta capa es d' en Joan*. **Ser.** || Tindre principi u origen d' algún pais, còm: *F. es de Barcelona*. **Ser.** || Ab nóms contraris serveix pera afirmar y negar, còm: *es veritat, es mentida*. **Ser.** || *Lóg.* En les proposicións significa la relació del predicat ab el subjecte. **Ser.** || Parar, terminar, còm: *¿qué será de nosaltres, si no obrém bé?* **Ser.** || Fer, còm: *¿qué seré, si vos me desamparéu?* **Hacer, ser.** || Junt ab els nóms d' empleus equival a exercitarlos u ocuparse'n, còm: *ésser capitá, intendent*, etc. **Ser.** || Junt ab mòlts nòms o participis d' altres verbs significa tindre les propietats d' ells, còm: *ésser honest, indigne*, etc. **Ser:** || Se diu també respecte a la materia, còm: *el rellotge és d' or*. **Ser.**

ÉSSER AB ALGÚ. fr. Opinar del meteix modo qu' ell. *Ser con alguno.* || Previndre a algú que s' esperi un poch, que aviat estará pera tractar ab ell. *Ser con alguno.*

ÉSSER BO. fr. Ser convenient, útil, del cas. *Ser bueno.*

ÉSSER D' ALGÚ. fr. Seguir el seu partit, opinió, etc. *Ser de alguno.*

ÉSSER CERT. fr. Constar, ésser veritat. *Ser cierto; constar.*

ÉSSER LLARCH DE CONTAR. fr. Ésser un assumpte llarch y enredat. *Ser cuento largo.*

ÉSSER LLUNY. fr. Estar mòlt distant *Estar lejos*

ÉSSER PER DEMÉS. fr. Ésser inútil, superfluo. *Estar de más.* || Sobrar, no estar ocupat en res. *Estar de más, estar de sobra.*

ÉS QUI ÉS. *Expr.* Se diu propiament de Deu, qu' és ésser per essencia; pero vulgarment se diu també de aquell que 's porta honradament. *Es quien es; se porta como quien es.*

ÉSSER APROP. fr. Trovarse un llóch o subgecte a poca distancia d' un altre. *Estar cerca.*

ESSERNE L' ÁLIGA. fr. *Met.* Ésser mòlt hábil y llest pera fer alguna cosa. *Matarla en el aire.*

ÉSSER TINGUT. fr. Estar obligat. *Estar obligado.* || Estar reputat per. *Ser tenido por.*

ÉSSER TORNADOR. fr. Valdre més lo que s' entrega que lo que 's reb. *Perder, tener que añadir ó que volver*

ÉSSER UN RAM O UN RAMELLET DE FLORS. fr. *Fam* Estar algú ben vestit y arreglat, o alguna cosa ben posada. *Estar como un palmito.*

CADA HÚ LO QUE SIGUI SEU. *Ref.* Ab que 's denota que no deu deixar perdre algú lo que li pertany, ni pendre 'l que no sigui seu. *No hagas cohecho, ni pierdas derecho.*

CÒM MÉS HI SON MÉS S' EMBOLIQUEN. *Ref.* Ab que 's denota qu' en les coses d' ingeni y gust no convé que hi intervinguin mòlts. *Muchos componedores descomponen la novia.*

CÒM QUI NO HI ÉS PER AIXÓ. *Loc.* Còm qui fá un' altra cosa. *Como quien hace otra cosa.*

EN SON ÉSSER. m. adv. Se diu de lo qu' existeix sense haverse gastat ni malmés. *En ser.*

ENCARA NO SOM ALLÁ ONT ANÉM. *Loc.* Adverteix que no 's celebrin les coses fins que s guin acavades. *No alabes ni desalabes, hasta siete navidades; nadie se alabe hasta que acabe; no me digas oliva, hasta que me veas cogida.* || Denota que qui intenta enganyar a un altre no pot alabarse'n fins haver'ho conseguit. *Antes que mohatres no te alabes.* || ÉSSER PÁ Y MEL.

FOS LO QUE FOS. *Expr. fam.* Ab que 's sol dónar principi als qüentos y relacións de gent vulgar. *Érase que se era.* || SIGUI LO QUE SIGUI.

LO QU' ÉS ESTAT ÉS ESTAT, O SIGUI ESTAT. *Expr.* Ab que 's pretén que s' oblidin o perdonin els motius de queixa o enuig, còm si no haguessin estat. *Lo pasado pasado.*

LO QU' ÉS ESTAT Y NO ÉS, CÒM SI NO HAGUÉS ESTAT RES. *Ref.* Pera disculpar al qui ell meteix s' ha corregit o esmenat d' algún vici, particularment de deshonestetat. *El que hizo un yerro y pudiendo no hizo más, por bueno lo tendrás.*

LO QU' ÉS TEU ÉS MEU Y LO QU' ÉS MEU HO VULL. *Ref. fam.* Ab que 's denota l' egoisme d' algú. *Partir como hermanos; lo mio mio y lo tuyo de ambos.*

NO ÉSSER'HI TOT. *Loc.* ÉSSER MANCAT DE SENY.

NO SERÁ TANT. *Loc.* Que 's diu quan s' ou una gran exageració. *Achica, compadre, y llevarás la galga.*

NO VOLDRÍA PAS ÉSSER D' ELL. fr. Ab que s' expressa qu' algú ha de passar mòlts travalls. *No lloraré yo sus duelos.*

O JA SIGUI. m. adv. disjunctiu. *Ya sea.*

¿ONT SOM? *Loc.* D' admiració, disgust o extranyesa. *¿Dónde estamos?*

SI JO FOS DE F. *Expr.* Indica 'l que deuría fer el subgecte de qui 's parla en el cas de que 's tracta. *Si yo fuera de F.*

SIGUI LO QUE SIGUI O LO QUE 'S VULGUI. *Expr.* Ab que 's prescindeix de quina de dues ó més coses és certa, passant a tractar l' assumpte principal en qualsevulla de les suposicións. *Sea lo que fuere ó lo que sea.*

SIGUI O NO SIGUI. *Expr.* Ab que, prescindint de la existencia o no existencia d' alguna cosa, se passa a tractar de l' assumpte principal. *Sea ó no sea.*

SIGUI QUI VULGUI. *Expr.* Qualsevulla que sigui. *Sea el que fuere, cualquiera que sea.*

SOM'HI PER LO QUE HI SOM. *Loc.* Ab que s' adverteix a algú que no retregui coses agenes a lo que 's tracta. *A lo que estamos, tuerta.*

SON FIGUES D' ALTRE PANER. *Ref.* *Esa es harina de otro costal.*

ÉSSERA (Riu). *Hidrog.* Riu de la prov. d' Osca. Neix al peu del port de Benasch, passa per la vila de aquest nòm, Vilanova, Sos, Lo Run, Abi, Campo, Murillo, Santa Liestra, Graus, Barasona y Olvena, y desaigua a la vora del Cinca.

EST. m. Un dels quatre punts cardinals. **Este.** || El vent d' Orient. **Este, euro, solano, levante, subsolano.** || pron. **Este.**

ESTABELL (Clot d'). *Orog.* En la vessant del Puig Barbet (Canigó).

ESTABELLAR. v. a. Fer troços una cosa, llensarla contra un' altra. **Estrellar.**

ESTABELLARSE. v. r. Ferse troços una cosa pegant ab un' altra. Se diu més particularment dels barcos quan peguen contra les roques. **Estrellarse.**

ESTÁBIL. adj. *Ant.* ESTABLE.

ESTABILIENT. m. *Ant.* ESTADANT.

ESTABILITAT. f. Duració, constancia, permanencia, fermesa. **Estabilidad.**

ESTABILL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Pobla de Bellveí, prov. de Lleida.

ESTABLE. adj. Permanent, ferm. **Durable, estable, sólido.** || Cavallerissa, llóch ont s' hi tanquen, descansen y 's dóna menjar a les cavalcadures. **Establo, caballeriza.** || *Ant.* Menjadora de les cavalcadures. **Pesebre.** || CORRAL D' OVELLES.

ESTABLEMENT. adv. m. **Establemente.**

ESTABLER. m. **Establero.**

ESTABLERÍS. m. *Ant.* Qui cuida de l' estable y dels seus dependents. **Caballerizo, establero.**

ESTABLERT, A. p. p. **Establecido.**

ESTABLETA. f. dim. **Establillo.**

ESTABLÍA. f. ESTABLE.

ESTABLIDOR. m. **Establecedor.**

ESTABLIMENT. m. Ordenansa, llei, estatut. **Establecimiento.** || Fundació, erecció, institució. **Establecimiento.** || Colocació o sort estable d' alguna persona. **Establecimiento.** || ESTUDI, ESCOLA. || *For.* CONTRACTE. || TENDA O COMERS. || **Establecimiento.**

ESTABLIMENTS. *Geog.* Vila de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Palma; és a la vora d' una riera y té 1,509 hab.

ESTABLIR. v. a. Ordenar, manar, decretar. **Establecer.** || Fundar. **Fundar, establecer, instruir.** || ACENSAR. || Municionar, proveir de queviures, avitualiar. **Provisionar.** || ARRENDAR, LLOGAR. || **Establecerse.**

ESTABLIRSE. v. r. Fixar la residencia en alguna part. **Establecerse, avecindarse.**

ESTABLIT, DA. p. p. ESTABLERT.

ESTABLITAT, DA. f. ESTABILITAT.

ESTABORNIR. v. a. ENTABORNIR.

ESTACA. f. Pal ficat de punta a terra o a la paret. **Estaca.** || La branca o tronch vert sense arrels que 's planta pera que 's fassi arbre. **Estaca.** || La de les cinies. **Aguador.** || La de plantar. **Plantador.** || La de les baranes del carro. **Talero, estaca.** || La que serveix pera amidar. **Piquete.** || *Met.* ESTAFERM. || La que 's clava sota l' aigua pera fonament de les obres hidráuliques. **Pilote.** || *Ter. Moyá.* La que als corrals y a les corts de bestiar serveix pera afermarlos.

SI ETS ESTACA SOFRIRÁS, SI ETS MASSA FERIRÁS. *Ref.* Que aconsella devém acomodarnos al temps. *Cuando yunque, sufre; cuando mazo, tunde.*

ESTACADA. f. *Mil.* Trinxera d' estacades demunt del parapet. **Estacada, palizada, empalizada.** || f. A les galeres y carros, el conjunt d' estaques que formen part de les baranes. **Estacadura.** || *Arquit.* Ba-

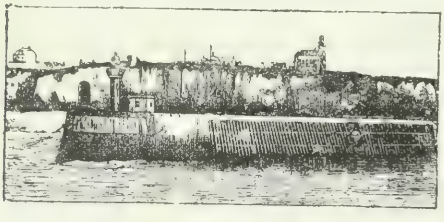

Estacada

rrera que 's forma d' apilotaments pera protegir la banda inferior dels pilans d' una paret o pera defensar l' entrada d' un port, d' un riu o d' un canal. || Les estacades s' usen axís meteix a la fortificació, als fossos d' atrinxerament y a la pesca, formant les parades o preses de les almadraves.

ESTACAMENT. m. ESTACADA. || DESTACAMENT. || *Ant.* Módica coerció o sensilla jurisdicció. **Coerción.** || Us moderat de les coses. **Uso.**

ESTACAR. v. a. Lligar a l' estacada. **Estacar.** || *Ter.* FERMAR, LLIGAR. || *Art. y of.* Subgectar un ferro al caragol.

Segell d' Estach

ESTACAROSINS. *Bot.* Nòm vulgar de una planta lleguminosa del género *Astragalus;* cap a Lleida donen el meteix nom á una altra planta del género *Hedysarum.*

ESTACASSA. f. aum. **Estacón.**

ESTACAT, DA. p. p. **Estacado.**

ESTACH. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 470 hab.

ESTACIÓ. f. Estat actual d' alguna cosa. **Estación.** || Cada una de les quatre parts de l' any. **Estación.** || Temps, temporada, còm: *la estació present.* **Estación.** || *Met.* La detenció que 's fá en algún llóch durant algún viatge, passeig, etc. **Detención.** || La visita de les iglesies o altars. **Estación** || Número de parenostres y avemaríes ab que 's visita 'l Santíssim Sagrament. **Estación.** || Als camins de ferro, el llóch ont habitualment fan parada 'ls trens y en quins s'hi admeten viatgers y mercaderíes. **Estación.** || Punt y oficina ont s' expedeixen y se reben els telegrames. **Estación.**

FER O ANAR A FER LA ESTACIÓ. fr. Visitar les iglesies y resar les oracións previngudes pera guanyar les indulgencies. *Andar estaciones.*

ESTACIONAL. adj. Propi de la estació. **Estacional.**

ESTACIONAR. v. n. Estar una temporada a alguna part || SEJORNAR. || **Estacionar.** || També s' usa còm recíproch.

ESTACIONARI, A. adj. Parat, permanent a un meteix estat o sense progressar. **Estacionario, estacional.**

ESTACIONARSE. v. r. Pararse, no tindre curs, no avensar una persona o cosa. **Estacionarse.**

ESTACIONER, A. adj. Qui freqüenta les estacións. **Estacionero.**

ESTADA. f. Detenció a algún llóch. **Estada.** || Habitació. **Estancia, mansión.**

ESTADA (Raimont). *Biog.* Poeta mallorquí dels sigles XVI al XVII, prebere y domér de la catedral de Palma. Als cinquant'anys va pendre l' hábit dels dominichs. L' any 1616 va pendre part a unes famoses conclusións sostingudes al colegi de Montesión pêls germans Antoni y Carles Coloma, fills del virrei de Mallorca.

ESTADA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora del riu Cinca y té 524 hab.

ESTADAL. m. Mida d' algún sant. **Estadal.** || Mida de terra d' onse peus en quadro que varía a algunes parts. **Estadal.** || *Ant.* La cera filada, que desfeta té una cana. **Estadal y cerilla.**

ESTADANT. m. Llogater. **Inquilino.**

ESTADI. m. Espai de 125 passos geometrichs o de 625 peus. **Estadio.**

ESTADÍA. f. Instrument compost d' una regla graduada y d' una ullera que té varis fils micrométrichs al objectiu pera llegir directament les distancies. **Estadía.** || Detenció d' una embarcació mercant a algún port y 'l gasto extraordinari qu' això ocasiona. **Estadía.**

ESTADILLA. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora del Cinca y té 1,752 hab.

ESTADISTA. m. Polítich, qu' entén en negocis de Estat. **Estadista, político.** || m. Descriptor de la població y riquesa d' un poble, provincia o nació. **Estadista.**

ESTADÍSTICAMENT. adv. m. Lo que's fa ab arreglo a la estadística. **Estadísticamente.**

ESTADÍSTICH, CA. adj. Que pertany a la estadística. **Estadístico.**

ESTAFA. f. Robo ab destresa y manya. **Estafa.** || m. y f. **Estafador.**

ESTAFADOR, A. m. y f. Qui estafa. **Estafador, zascandil.**

ESTAFAR. v. a. Robar ab artifici y engany. **Estafar.**

ESTAFAT, DA. p. p. **Estafado.**

ESTAFER. m. Escuder. **Compañero ó paje de armas.**

ESTAFERM. m. ESTAQUIROT. || Qui 's queda parat y embobat. **Estafermo.**

ESTAFETA. m. Corréu, portador de lletres o cartes. **Estafeta.** || f. Administració y casa ont s' administren els corréus. **Estafeta.**

Brot d'estafiler

ESTAFILER. f. *Bot.* Plantes estafileacees, de procedencia americana; algunes còm el arbuste nomenat *estafiler pennat*, vegeten al Mitjorn d' Europa. **Estafilero.**

ESTAFILÍ. m. *Entom.* Insectes coleopters pentamers de la familia dels estafilinits. **Estafilino.**

ESTAFILOMA. m. *Anat.* Tumor que 's fa a la córnea, semblant a un gra de raïm. **Estafiloma.**

ESTAFILORRAFIA. f. *Med.* Sutura del vel del paladar. **Estafilorrafia.**

ESTAFILOTOM. m. Instrument pera practicar la estafilotomía. **Estafilótomo.**

Estafilí

ESTAFILOTOMÍA. f. *Med.* Escisió de la úvula. **Estafilotomía.**

ESTAGEL. *Geog.* Població del Mitxdía de França, depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Latour, ab 2789 hab., emplassada prop del curs del riu Agly. Van néixer a Estagel, l' astronom Francisco Aragó y alguns dels seus germans. Aquell poble conserva remarcables restes de les seues fortificacións mitxevals.

ESTAHÓN. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és entre 'ls rius Noguera de Cardós y Noguera Pallaresa y té 409 habitants. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida; neix a un estany del terme del seu nóm, passa pels termes de Estahón, Ginestarre y Surri y desaigua a la vora del Noguera de Cardós, aigües amunt de Ribera.

Estalactites de la cova de Betharram prop de Lourdes, depart. dels Alts Pirineus (França).

ESTAIX. *Geog.* Poble del districte munpal. d' Espot, prov. de Lleida.

ESTALACTÍFER, A. adj. *Min.* Que té estalactites. **Estalactífero.**

ESTALACTITA. f. Concreció calissa que penja del sostre d' algunes coves y 's forma per evaporació de gotes d' aigua que cauen y tenen cals carbonatada, quedant solidificada aquésta y aumentant ab el temps fins a presentar raïms y conus irregulars que a vegades tenen gran magnitut. **Estalactita.**

ESTALACTITES. *Arq.* Motius de decoració que recorden les estalactites naturals, apropiantse aquest nóm especialment a les motllures de l' arquitectura dels alarbs.

ESTALACTÍTICH, CA. adj. Pertanyent a la estalactita. **Estalactítico.**

ESTALAGMITA. f. Es al revés de la estalactita. Aixís còm aquesta 's fa al sostre, la estalagmita 's forma a terra ab la punta cap en dalt. **Estalagmita**

ESTALAGMÍTICH, CA. .adj. Pertanyent a la estalagmita. **Estalagmítico.**

ESTALELLA Y SIVILLA (Antoni). *Biog.* Bisbe de Terol, nat a Vilafranca del Panadés y mort l' any 1895 Essent canonge de la catedral de Barcelona va publicar dos llibres de devoció en castellá.

ESTALLANS. *Ter. Aranés.* ESTISORES.

ESTALN o ESTALZÍM. m Al baix Urgell ne diuen *Astalsi.* || SUTJA.

ESTALOCADA. f. *Ter.* Cop d' estella, de boscall. **Trancazo.** || BOSCALLADA. || PUNXADA.

ESTALOCH. m. *Ter.* ESTELLA, BUSCALL.

ESTALONAR. v. a. Trepitjar els talóns de qui va devant. **Pisarle á uno los tacones.**

ESTALTRE, A. pron. adj. **Estotro.**

ESTALVI. m. La acció y efecte d' estalviar. **Ahorro, economía.** || pl. Utensili còm una anella grossa, regularment de coure o de llautó, pera posar 'hi les cassoles a taula. **Rodete, redondel.**

ANAR AL ESTALVI. fr. Procurar estalviar. *Andar á la ahorrativa.*

ESTALVIADOR, A. m. y f. Qui estalvia. **Ahorrativo.**

ESTALVIAMENT. m. *Ant.* ESTALVI.

ESTALVIANT, A. adj. ESTALVIADOR.

ESTALVIAR. v. a. No gastar tot lo que 's guanya; reservarne una part. **Ahorrar, economizar.** || Gastar poch, fer durar. **Endurar.**

ESTALVIARSE. v. r. Plányerse, excusarse de travallar, etc. **Ahorrarse.**

ESTALVIAT, DA. p. p. **Ahorrado.**

ESTALL Y LA CERULLA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorsana.

ESTALLER. m. *Ter.* Lloch ont travallen els fusters al bosch pera fer llenques o perxes de fusta. **Leñera.**

ESTÁM. m. Fil fet de la flor de la llana. **Estambre.**

ESTAMEN. m. *Bot.* Cada un dels fils que solen ocupar el centre de les flors. **Estambre.**

Estamenara

ESTAMENARA. f. *Náu.* Cada una de les fustes que formen la encavallada del vaixell fins a la cinta. **Estamenara.**

ESTAMENERES. f. pl. *Ter. náut.* Les costelles primes de la embarcació. **Cuadernas delgadas.**

ESTAMENT. m. ESTAT. || *Ant.* p. u. SALUT, BENESTAR.

ESTAMENYA. f. Teixit de llana ordinari y sensill. **Estameña.**

MITJA ESTAMENYA. *Estameñete.*

ESTAMINAL. adj. Relatiu als estamens de les plantes. **Estaminal.**

ESTAMINAR. adj. *Bot.* Que té 'ls pétals supernumeraris, deguts a la transformació dels estamens. **Estaminar.**

ESTAMINARI, A. adj. *Bot.* D' estamens convertits en pétals. **Estaminario.**

ESTAMINI, A. adj. *Bot.* Que té estamens. **Estamíneo.**

ESTAMINÍFOR, A. adj. *Bot.* Planta quins orguens han pres la forma d' estamens. **Estaminíforo.**

ESTAMINODI. m. *Bot.* Apéndix del ginostem de les plantes orquidies. **Estaminodo.**

ESTAMINÓS, A. adj. *Bot.* Se diu d' una planta quins estamens sobreixen mòlt de la flor. **Estaminoso.**

ESTAMINULA. f. *Bot.* Estamen rudimentari. **Estamínula.**

ESTAMPA. f. IMPREMPTA. || Imatge estampada en paper. **Estampa, efigie.**

DÓNAR A LA ESTAMPA. fr. ESTAMPAR.

TINDRE LA METEIXA ESTAMPA. fr. Semblarse moltíssim a un altre, no so's en la figura, sino també en el geni y modo d' obrar. *No quitar pinta.*

VIVA ESTAMPA. *Loc.* Subgecte del tot semblant a un altre en la figura o altra cosa. *Traslado.*

ESTAMPABLE. adj. Que pot estamparse. **Estampable.**

ESTAMPACIÓ. f. Acció y efecte d' estampar. **Estampación.**

ESTAMPADOR. adj. Qui estampa. **Estampador.**

ESTAMPAR. v. a. Impremptar, dónar a la estampa. **Estampar, dar á la estampa.**

ESTAMPARLI A ALGÚ 'LS CINCH DITS A LA CARA. fr. *Fam. y vulg. Poner á uno los cinco dedos en la cara.*

ESTAMPAT, DA. p. p. **Estampado.** || adj. S' aplica a varis teixits en que s' hi estampen dibuixos. **Estampado.** || m. L' art o efecte d' estampar. **Estampado.**

ESTAMPER. m. IMPRESSOR. || Qui fá estampes. **Estampador.**

ESTAMPERÍA. f. Botiga ont s' imprimeixen o venen estampes. **Estampería.**

ESTAMPETA. f. dim. **Estampilla.**

ESTAMPIDOR. m. Ferro semblant al martell, que serveix pera obrir forats al ferro calent. **Rompedera.** || Troç de fusta posada per testa, pera apretar embans o parets de fusta y d' obra. || Eina posada pera aguantar el cop del reblar y de la botarola.

ESTAMPILLA. m. Motllo ont hi há gravada de relleu la firma d' algú. **Estampilla.**

ESTAMPIR. v. a. Travallar una peça de metall ab certes elevacións a manera de bonys. **Abollonar.** || Empényer o parar fort quan algú pica o ajusta alguna cosa. **Apretar.** || Aguantar el cap del reblar: travallar ab la botarola. || Aguantar el cap quan s' apreta 'l tascó d' un congreny o bé s' hi claven puntes.

ESTAMPIT. m. Travall ab elevacións y cavitats que 's fá a les peces de metall. **Abollonadura, abolladura.**

ESTANA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vilach y Estana, prov. de Lleida.

ESTANCABLE. adj. Lo que pot estancarse. **Estancable.**

ESTANCACIÓ. f. *Med.* Acció y efecte d' estancar. **Estancación.** || *Med.* Retenció de la sanch o de qualsevol dels humors del cos humá en un o més punts d' aquest cos. **Estancación.**

ESTANCAMENT. m. **Estanco, represa.**

ESTANCAR. v. a. Aturar el curs d' alguna cosa. **Estancar.** || *Met.* Suspendre 'l curs d' alguna dependencia. **Estancar.** || Treure la venda lliure d' alguna cosa. **Estancar.**

ESTANCASSANCH. m. *Ant.* ESTRONCASSANCH.

ESTANCAT, DA. p. p. y adj. **Estancado.**

ESTANCH. m. Proibició de la venda lliure d' algunes coses, posantli un preu fixo. **Estanco.** || Casa o paratge ont s' hi venen els géneros estancats. **Estanco.**

ESTANCIA. f. Habitació. **Estancia.** || *Poét.* **Estrofa.**

ESTANDARDER. m. *Mil.* Qui té al seu cárrech l' estandart. **Portaestandarte.**

ESTANDART. m. Senyera, penó reial, guió divisa o insignia militar y civil, que usen també les institucions gremials, corporacions ciutadanes, religioses, etc. **Bandera.**

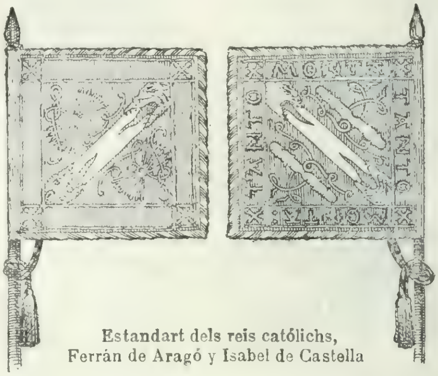

Estandart dels reis católichs, Ferrán de Aragó y Isabel de Castella

PARAR L' ESTANDART PERA 'L VIATGE. *Plantar ó alzar bandera de enganche.*

ESTANISLAU. n. p. **Estanislao.**

ESTANNAT. m. *Quím.* Combinació del ácit estánnich ab les bases salificables. **Estannato.**

ESTÁNNICH, CA. adj. *Miner.* Que conté estany. **Estánnico.**

ESTANNÍFER, A. adj *Miner.* Que porta estany. **Estannífero.**

ESTANNIT, DA. adj. Semblant al estany. **Estannido.**

ESTANQUER, A. m. y f. Qui cuida del estanch o ven coses estancades. **Estanquero, estanquillero.**

ESTANQUILLO. m. dim. **Estanquillo, tabaquería.** || *Ter.* Taverna ont ademés de ví s' hi ven licor, aiguardent, etc. **Taberna, abacería.**

ESTÁNS. p. a.

ESTANSASTA. f. *Min.* Varietat d' andalucita. **Estansasta.**

ESTANT. p. a. **Estando, siendo, estante.** || m. PRESTATGE.

DESDE AQUÍ ESTANT. *Desde aquí mismo.*

ESTANTERÍA. f. Conjunt de prestatges pera llibres y papers o altres coses. **Estantería.**

ESTANTEROL. m. *Náut.* Fusta a modo de columna qu' a les galeres se colocava al passadís de popa pera lligar 'hi 'l toldo. **Estanterol, estandarol.**

ESTANTÍS, SA. adj. Vell, ranci, passat, que comensa a corrompre 's. **Estadizo, sentido.** || adj. *Ter. d' Ibissa.* Mustigat, passat. **Mustio, pasado.**

ESTANTOT. m. *Ter.* SUSTENTACLE.

ESTANY. m. *Min.* Metall més dur y blanch que 'l plom y menys que la plata. **Estaño.**

Segell d' Estany

ESTANY. m. Llach, depósit de aigües que 's junten demunt o dessota terra. **Estanque, lago, laguna.** || *Ant.* Estat permanent de una cosa. **Estanza, estado, estabilidad, permanencia.**

ESTANY (Santa María del). *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és al mitj d' una vall, a la vora de la riera del Estany, afluent del riu Gavarresa, y té 600 hab. ||

Estanys

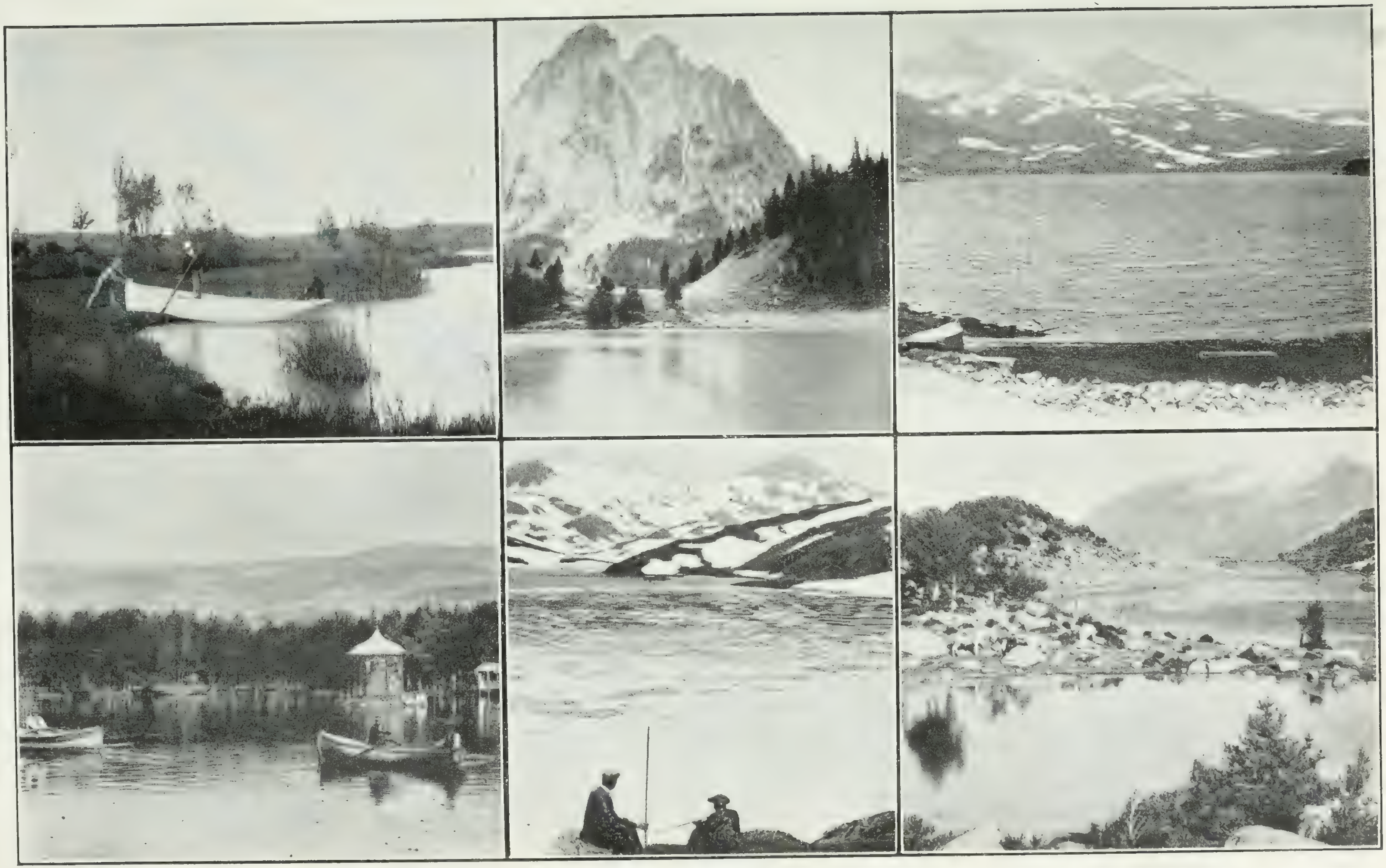

Estany de Banyoles. — Estany de Sant Maurici, Vall d' Aneu (Pallars). — Estany de la Bouillouse a 2.005 metres d' altitut (Pirineus Orientals). — Llach de Puigcerdá. — Estany de Lanós (Carlit). — Estany d' Angulasters (Andorra).

—GRAS. Estany a les costes de Tarragona, prop de la punta del Águila y de la cala de l' Ametlla.

ESTANYA. *Biog.* Poeta catalá del sigle XIII o XIV, quina biografía no és coneguda; empró resten d' ell algunes belles composicións que 's troven al *Cançoner* de la Biblioteca de París.

ESTANYÁ. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, dióc. *nulius*, part. jud. de Benabarre; és en llóch montanyós.

ESTANYADORA. f. Caixeta ont s' hi porten les eines pera estanyar. **Estañadera.**

ESTANYADURA. f. Cuberta, bany o soldadura d' estany. **Estañadura.**

ESTANYAR. v. a. Cubrir ab una capa d' estany; soldar ab estany. **Estañar.** || *Ter. Blanes.* Al varar les barques, un cop a la mar s' omplen d'aigua y aixís se deixen algúns díes pera que al revindre la fusta s' ajuntin les peces, operació a quina s' anomena *estanyar.*

ESTANYARSE. v. r. Restrényerse les juntures de la fusta o picadís del safreig. **Restañarse.**

ESTANYAT, DA. p. p. **Estañado.**

ESTANYER. m. Qui estanya. **Estañador.** || Qui travalla o ven coses fetes d' estany. **Estañero.** || Qui cuida dels estanys. **Estanquero.**

ESTANYOL. m. Estany petit. **Estanquecillo.** || *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Palau de Santa Olalla, prov. de Girona; té 600 hab. || Poble del dist. munpal. de Bescanó, prov. de Girona.

ESTANYOL (Angel). *Biog.* Escriptor relligiós de finals del sigle XV y principis del XVI, nat a Barcelona. Era doctor teólech de París. Va publicar a Barcelona, l' any 1504, *Opera logicalia secundum via D. Thomæ.*

ESTANYS. *Geog.* Llóch ab ajuntament a la prov. de Lleida, part. jud. de Sort, ab 160 hab. || — (PLÁ DELS). Prop del hospital del port de Benasch.

ESTAPER (Antoni). *Biog.* Frare dominich nat a Barcelona a les darreríes del sigle XVIII. Era bon predicador y s' estampáren algúns dels seus sermóns. Durant la guerra del francés (1808 a 1814) va publicar a Tarragona dos quaderns titulats: *Barcelona instruida en sus lamentos* y *Verdadero modo de la l bertad de Barcelona* (Tarragona, 1810, imp. Puigrubí).

— (PERE). *Biog.* Framenor, natural de Girona, que vivía al sigle XVII. Era un dels millors predicadors del seu temps, lector jubilat, calificador del Sant Ofici y teólech del cardenal Antoni Barbarino. Dues vegades va exercir de pare Provincial a Catalunya. Resten estampats algúns del seus sermóns. Havía escrit diverses obres, que 's disposava a estampar quan va ésser sorprés per la mort a Valladolit.

ESTAPOLL (Francesch). *Biog.* Frare y escriptor nat a Palma de Mallorca l' any 1641 y mort a Maó l' any 1718. Als quinze anys, va pendre l' habit franciscá y va ésser lector jubilat, primer catedrátich de prima per la opinió escotista, a la universitat luliana de Mallorca, y algúns any regent d' estudis. Era mòlt considerat pêl seu saver. Va deixar escrites tres obres en llatí que no van ésser impreses.

ESTAQUET. m. dim. PIQUET.

ESTAQUES (Puig d'). *Orog.* En la Cerdanya, a continuació de la serra de Vallsabollera.

ESTAQUETA. f. dim. **Estaquilla** || Paperet retort que 'ls nois posen al cul de les mosques. **Libramiento.** || À's telers de vellut és un arbre o mena de columna, envers el mitj de la urdidora, y al que van a unirse 'ls travessers. **Arbol, estaquilla.** || Entre espardenyers és un espigó qu' atravessa la post del banch de cusir soles y serveix pera apretar aquéstes estirant el fil que cus. **Estaquilla, estaca.**

ESTAQUETS. m. pl. *Bot.* MÁSTECHS.

ESTAQUI. m. *Bot.* SALVIA BORDA.

ESTÁQUIDA. f. *Bot.* Plantes llaviades, que compten més de cent cinquanta menes, trovades en diferentes latituts. **Estáquida.**

Brot d' estáquida

ESTAQUIROT. m. *Fam.* ESTAFERM.

ESTAR. v. n. Ésser, existir, trovarse actualment en algún lloch **Estar.** || Atendre, còm: *mai está en lo que fá.* **Estar.** || Detindres, trigar. **Estarse.** || Distar. **Distar, estar.** || No mourre 's. **Estar quieto.** || Opinar, entendre. **Estar.** || Junt ab algúns adject us, trovarse afectat d' alguna passió del cos o del ánim, còm: *alegre, calent,* etc. **Estar.** || Trovarse una cosa próxima a succeir, còm: *está pera ploure.* **Estar.** || Trovarse en alguna situació o modo, còm: *estar dret, núvol, seré.* **Estar.** || Viure, habitar, còm: N. *está a Barcelona.* **Vivir, habitar.** || Emplear el temps en alguna cosa, còm: *per fer una lletra hi está dues hores.* **Estar.** || Dit del preu; ANAR, VENDRE'S. || Cabre. **Estar, caber.** || Junt ab els gerundis d' altres verbs és auxiliar, y no 'ls dóna significació, cóm: *s' está morint de set.* **Estar.** || Junt ab la partícula *a* obligarse a executar lo que 'l nóm significa, cóm: *estar a la perdua y ganancia,* etc. **Estar.** || Junt ab la preposició *de* y algúns nóms substantius, equival a fer lo que aquestos signifiquen, cóm: *estar de guardia.* **Estar.** || Junt ab uns altres trovarse próxim a executar alguna resolució, cóm: *estar de marxa.* **Estar.** || Junt ab la preposició *en* y algúns nóms equival a consistir, ésser causa, cóm: *en aixó está tota la dificultat.* **Estar.** || Parlant dels preus, etc., y junt ab la preposició *en,* costar, cóm: *aquesta funció li estará en mil duros.* **Estar.** || Junt ab la preposició *pera* o *per* y algúns infinitius denota la resolució o determinació de fer lo que signifiquen els infinitius, cóm: *estar pera morir,* etc. **Estar.** || Junt ab la preposició *per* y algúns infinitius denota no executar encara, o haverse deixat de executar lo que 'ls verbs signifiquen, cóm: *estar per madurar,* etc. **Estar.** || Junt ab la preposició *per* ó *de* trovarse quasi determinat a fer alguna cosa, cóm: *estich per estudiar filosofía,* etc. **Estar.** | Junt ab la preposició *per* y algúns substantius significa, ésser afecte a lo qu' expressa 'l substantiu, cóm: *estich per fulano, pêl color blanch.* **Estar.**

A ESTAR. m. adv. *Ant.* AL PUNT.

ESTAR A VEURE. fr. Esperar a lo que pararà alguna cosa pera aprofitar la ocasió ab la experiencia d' ella. *Estar de observación, ó á ver; esperar.*

ESTAR AB ALGÚ. fr. Pera prevenir a algú qu' esperi un poch. *Estar con alguno.*

ESTAR A LA QUE SALTA. fr. ESTAR PRIMPARAT.

ESTAR A LO QUE UN ALTRE FA O DIU. Aprovarho. *Estar á lo que otro dice ó hace.*

ESTAR BÉ O MALAMENT UNA COSA A ALGÚ. fr. Aparéixer bé o mal ab ella, cóm: *tal vestit está bé a fulano. Estar, caer bien ó mal una cosa á alguno.*

ESTAR BÉ UNA COSA A ALGÚ. fr. Convíndrerli, ésserli útil. *Estar bien una cosa á alguno; placer.* || AGRADAR, ACOMODAR.

ESTAR CÒM UN BABAU, CÒM UN BADOCH, CÓM UN ENSA O CÒM UN ESTAQUIROT. fr. Estar entontit, embadalit, embobat. *Estar como tonto en vísperas.*

ESTAR CUIT. fr. *Met.* Estar avesat a sufrir alguna cosa molesta o travallosa. *Estar curtido.*

ESTAR DESAQUEFERAT O DESAFEINAT. fr. No travallar. *Estar de vagar.*

ESTAR EN ALGUNA COSA. fr. Créurela, estar persuadit d' ella. *Estar en alguna cosa.*

ESTAR ENCÉS CÒM UN FOCH CÒM UNAS BRASAS, etc. fr. Estar mòlt avergonyit. *Estar hecho un ascua; echar ascuas.*

ESTAR EN LO METEIX. fr. Afermarse en lo que s' ha promés. *Estar en lo mismo; mantener su palabra.* || No haver adelantat res després d' algunes dilligencies. *Estar en lo mismo ó en el mismo caso.*

ESTAR EN SÍ O EN LO SEU SENY, O EN TOT LO SEU SENY. fr. Estar en ple judici o coneixement. *Estar en su acuerdo, en su juicio.* || Atendre a lo que 's fa o d u. *Estar en sí.*

ESTAR EN TOT. fr. Atendre a móltes coses a l' hora sens embarassarse ab la multitut d' elles. *Estar en todo.*

ESTAR EN VAGA. fr. No travallar, *Holgar, andar de vagar.* || No tindre feina. *Estar de vagar, holgar.*

ESTAR ESCAT. fr. *Fam.* ESTAR DE FILIS.

ESTAR FET A ALGUNA COSA. fr. *Met.* Estar'hi avesat. *Estar hecho á alguna cosa.*

ESTAR FORA O BEN FORA DE SAVER ALGUNA COSA fr. No tindre 'n cap noticia. *Estar ajeno de alguna cosa.*

ESTAR MAL ENFORMATJAT. fr. Estar mal agradós. *Estar mal guisado.*

ESTAR PER ALGÚ. fr. Decantarse a favor seu. *Estar por alguno.*

ESTAR PER DEMÉS. fr. Sobrar, no ésser necessari. *Estar de más ó de sobra.* || Dit de la persona, no tindre res que fer ont és. *Estar de más.*

ESTAR PER PARIR. fr. Estar la dona prenyada próxima al part. *Estar ó andar en días de parir.*

ESTAR PER VEURE'S. fr. HAVERSE DE VEURE.

ESTAR PERA REBRE. fr. Éstar en disposició de rebre visites. *Estar de recibo.*

ESTAR PERSUADIT. fr. Estar enterat, creure. *Estar persuadido.*

ESTAR SOBRE ALGÚ O ALGUNA COSA. fr. Instar a algú ab frequencia, o promoure algún negoci ab eficacia. *Estar sobre uno ó sobre un negocio.*

ESTAR SOBRE SÍ. fr. Estar seré y previngut. *Estar sobre sí.*

ESTARHI POSAT. fr. Mediar, intercedir. *Estar de por medio, mediar.*

BÈ LI ESTÁ, O MÒLT BÈ LI ESTÁ. *Loc.* Denota que algú té merescut el mal que li succeeix. *Así se le emplea; bien se le emplea; bien empleado le está.*

DEMANAR DE BEN ESTAR. fr. PREGUNTAR A ALGÚ PER LA SEUA SALUT.

ESTÁ QUE PETA O QUE REVENTA, O ESTÁ GRAS QUE PETA. fr. *Fam.* Denota qu' algú está moltíssim gras. *Está que hiende.*

ESTÁ QUE REVENTA, O QUE S' ENCÉN. fr. Tindre mòlta cólera. *Astillar de cólera.*

ESTÁ QUIET. *Loc.* Ab que s' adverteix a un altre que no inquieti. *Tate, tate quieto.*

ESTICH EN MÍ. *Loc. fam.* Penso. *Tengo para mí.*

ESTICH O LUEGO ESTICH AB VOSTÉ. *Expr.* Pera previndre a algú qu' esperi un poch *Soy con V.*

NO ESTICH EN AIXÒ. *Loc.* Ab qu'algú adverteix que está distret o no atén a lo que 's tracta. *No estoy en eso.* || No convindre en lo qu' altre diu o proposa. *No estoy en eso.*

Segell d'Estarás

ESTARÁS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisbat de Solsona, part. jud. de Cervera; és a la vora del riu Sió y té 468 hab.

ESTARGIDOR. m. Munyeca plena de pols de carbó pera passarla per demunt dels dibuixos. **Cisquero.**

ESTARGIR. v. a. *Pint.* Dibuixar ab l' estargidor interposant el paper o tela ont hi há 'l dibuix senyalat o picat. **Estarcir.**

ESTARGIT, DA. p. p. **Estarcido.** || m. *Pint.* Dibuix fet ab l' estargidor, interposant'hi un paper o tela picada. **Estarcido.**

ESTARÓN. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Escaló, prov. de Lleida.

ESTARREJAR. v. a. Netejar, rentar ab terra de escudelles. **Fregar.**

ESTARROSSAR. v. a. ESTERROSSAR.

ESTARSE. v. a. Aturarse a alguna part, entretindre's en alguna cosa. **Estarse.** || Contindres. **Contenerse.**

ESTARTIT. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Torroella de Montgrí, prov. de Girona. || *Orog.* Cap en la costa de Girona, al N de la desembocadura del Ter, formant ab les illes Medes un canal de l'amplaria de quatre cables y mitx. També se l' anomena *Punta del guix*, per tindre a la banda del S.O. unes roques de pedra guixosa.

ESTASSADOR, A. adj. Qui estassa. **Desbrozador.**

ESTASSAR. v. a. Tallar la brossa dels boscos. **Desbrozar.**

ESTAT. m. Ésser actual d' alguna cosa. **Estado.** || Classe, condició, modo de vida de cada hu, còm: *la de solter,* etc. **Estado.** || Situació, disposició, circunstancies en que les coses se troven, còm: *el plet se trova en bon estat.* **Estado.** || Cós politich d' una nació. **Estado.** || Domini, jurisdicció d' un princep sobre algún país. **Estado.** || L' ordre, gerarquía y qualitat de les persones que componen un regne, república o poble, còm: *l' estat ecclesiástich,* etc. **Estado.** || Mida de la estatura regular d' un home. **Estado.** || PROFESSIÓ. || Resumen per partides generals que resulta de les relaciòns fetes per menor. **Estado.** || INTENT, DESIGNI. || *Astron.* La positura d' un astre respecte de altre. **Estado.** || *Ant.* ESTADI. || REFLEXIÓ. || Mena de inventari o memoria suscinta per escrit pera sapiguer el cost, deutes, forses, etc., d' una casa, d' un regne o comers, y arreglarlo. **Estado.** || En les repúbliques federatives, porció de territori quins habitants se regeixen per lleis propies, encara qu' están sotmesos en certs assumptes a les decisións de govern general. **Estado.**

ESTAT DE LA INNOCENCIA. Aquell en que Deu criá a Adám y Eva en la gracia y justicia original. *Estado de la inocencia.*

ESTAT HONEST. El de la dona soltera. *Estado honesto.*

ESTAT MAJOR. *Mil.* El cos dels oficials d' un exércit, plaça o regiment. *Estado mayor.*

ESTAT MAJOR DE DIVISIÓ. Reunió dels generals y principals de tots els rams de guerra pera determinar y vetllar totes les operacións de la meteixa, segóns les ordres comunicades pel Estat Major general, y 'l general que la mana. *Estado mayor de división.*

ESTAT MAJOR DE LA PLAÇA. La reunió del governador, el tinent de rei, el sargento major, ajudants y algúns individuus agregats. *Estado mayor de plaza.*

ESTAT MAJOR GENERAL. La reunió dels empleats principals d' un exércit, y 'l punt central de les operacións y mides que 's prenen en presencia de les ordres del govern y del capitá general. *Estado mayor general.*

ESTATS DEL REGNE. Els estaments que solíen tindre vot en corts. *Estados del reino.*

ASSISTIR ALS ESTATS. fr. Assistir a les corts ab el dret de votar. *Asistir á los estados.*

COP D' ESTAT. *Expr.* Determinació extraordinaria, anticonstitucional y devegades violenta que pren un govern en circunstancies apurades o en situacións crítiques. *Golpe de estado.*

DÓNAR ESTAT. fr. Colocar el pare de familia o qui está al seu lloch, als fills en algún estat. *Dar estado, ó poner en estado á uno.*

DÓNAR ESTAT A ALGÚ. f. Casarlo. *Poner á uno en estado.*

FER O NO FER ESTAT. fr. FER O NO FER CAS.

PENDRE O MUDAR D' ESTAT. fr. Mudar de professió. *Mudar ó tomar estado.*

REUNIR ELS ESTATS. fr. Ferlos concórrer al lloch de les corts. *Convocar los estados*

TINDRE 'LS ESTATS. fr. Celebrar llurs juntes els estaments. *Tener los estados.*

TIRAR PER ALGÚN ESTAT. fr. Seguir alguna carrera o professió. *Ir por alguna carrera.*

Brot d'estátice

ESTATGE. m. *Ant.* HABITACIÓ.

ESTATGER. m. *Ant.* ESTADANT.

ESTÁTICA. f. Ciencia dels pesos. **Estática.**

ESTÁTICE. f. *Bot.* Plantes plombagines herbacees o subfruitescentes, algunes de quines son conreuades als jardins. Pertanyen a la mena de la *pentandria pentaginia* de Linneu. **Estatice.**

ESTATS (Pica d'). *Orog.* Puig de 3,147 met. de altitut, situat a la ratlla de França, al N.E. de la prov. de Lleida. || — (PORT DE). *Orog.* SOLLO.

ESTATUA. f. Figura de bulto. **Estatua.** || *Met.* Se diu d' alguna persona poca solta, o qu' está parada fent més nosa que servei. **Estatua.**

ALSAR UNA ESTÁTUA A ALGÚ. fr. Posar alguna estatua en paratge públich en honor d' algú. *Erigir, levantar, dedicar estatua á alguno.*

CREMAR EN ESTATUA. fr. Cremar la estatua d' algú cõm reu, per estar ausent. *Quemar en estatua ó en efigie.*

MERÉIXER UNA ESTATUA. fr. Pondera lo honrades que son les accións d' algú. *Merecer estatua.*

ESTATUARI, A. m. y f. Qui fá o fabrica estatues. **Estatuario, escultor.**

ESTATUARIA. f. Art de fer estatues. **Estatuaria, escultura.**

ESTATÚDER. m. Titol que 's dónava al capitost de l' antiga república d' Holanda. **Estatúder.**

ESTATUDERAT. m. La dignitat d' estatúder. **Estatuderato.**

ESTATUETA. f. dim. **Estatuita.**

ESTATUIR. v. a. *For.* Ordenar, determinar. **Estatuir.** || *Ant.* ESTABLIR.

ESTATUÍSTES. Partit politich. **Estatuístas**

ESTATUIT, DA. p. p. **Estatuído.**

ESTATURA. f. Alsaria de les persones. **Estatura,**

ESTATUT. m. Ordenansa, reglament, llei, decret. establiment. **Estatuto.**

ESTATUT REIAL. Llei fonamental del Estat que 's va promulgar l' any 1834 y va regir fins l' any 1836. *Estatuto real.*

ESTATUTARI, A. adj. Lo que pertany a algún estatut o está previngut per ell. **Estatutario.**

ESTAVAR. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sallagosa; és a la vora del riu Angort, prop de Llivia, y té 280 hab.

ESTAVELLAR. v. a. Fer troços una cosa, tirantla contra un'altra. **Estrellar.**

ESTAVELLARSE. v. r. Ferse troços una nau contra les roques. **Fracasar, estrellarse.**

ESTATXA. f. Corda pera la pesca de balenes. ESTATXA.

ESTAURÓTIDA. f. *Min.* Mineral aixís dit per la forma de creu que tenen els seus crestalls. **Estaurótida.**

ESTAY. m. *Náut.* Corda grossa desde la gavia major al trinquet, y d' allí al bauprés. **Estai.**

ESTEARAT. m. *Quim.* Combinació del ácit esteárich ab una base salificable. **Estearato.**

ESTEARATAT. m. *Farm.* Nóm genérich dels medicaments que resulten de la unió d' un estearat de plom ab altres substancies, y que no tenint més us que 'l d' ésser aplicats a la pell, deuen compondre 's de modo que s' hi agafin. **Estearatado.**

ESTEARATÓLICH, CA. adj. *Farm.* Calificació de algunes preparacións en les que la base o part predominant son els estearats d' óxit de plom y de sodi. **Estearatólico.**

ESTEÁRICH, CA. adj. *Quim.* Calificació de lo que 's forma per l' acció dels álcalis sobre la estearina. **Esteárico.**

ESTEARINA. f. *Quim.* Substancia insípida estreta del greix del seu y de la qual se 's fan candeles. **Estearina.**

ESTEAROCONOTA. f. Una de les materies grases del cervell. **Estearoconota.**

ESTEAROL. m. *Farm.* El greix considerát còm excipient. **Estearol.**

ESTEAROLAT. m. *Farm.* Greix medicinal. **Estearolado.**

ESTEARÓLICH, CA. adj. Que presenta 'l carácter d' un estearolat. **Estearólico.**

ESTEAROLIT. m. *Farm.* Pomada magistral. **Estearolito.**

ESTEAROLUR. m. *Quim.* Combinació d' un còs greixós ab una substancia metálica. **Estearoluro.**

ESTEARONA. f. *Quim.* Substancia obtinguda per la destilació de l' ácit esteárich. **Estearona.**

ESTEARÓPTENI. m. *Quim.* Porció concreta y crestallina dels olis volátils. **Estearópteno.**

ESTEASQUIST. m. *Min.* Roca d' estructura esquistosa y d' aspecte sedimentós, ab base de talch. **Esteasquisto.**

ESTEATITA. f. *Min.* Pedra suau y savonosa, que 's ratlla ab gran facilitat; és un silicat de magnesia. **Esteatita.**

ESTEATITIS. f. *Med.* Entumiment per excés de greix. **Esteatitis.**

ESTEATITÓS, A. adj. *Min.* Que conté esteatita. **Esteatitoso.**

ESTEÁTOMA. m. *Med.* Tumor format per una substancia greixosa. **Esteátoma.**

ESTEATOMÁTOT, DA. adj. *Med.* Semblant al séu. **Esteatomátodo.**

ESTEATOMATÓS, A. adj. *Med.* Que participa de la natuıalesa del esteátoma. **Esteatomatoso.**

ESTEATÓPICH, CA. adj. *Med.* Calificació dels mamífers que tenen la base de la qüa formada d' una massa greixosa. **Esteatôpico.**

ESTECLAR. v. a. Mudar les pintes o pües dels telers de galóns de seda. **Esteclar**

ESTECH. m. *Ant.* ESTACADA.

ESTEFANOIDES. adj. Que té la figura d' un plomall o d' una corona. **Estefanoides.**

ESTEFORCARPEU, A. adj. *Bot.* Que té 'ls fruits disposats cercolarment. **Esteforcárpeo.**

ESTÉGANI, A. adj. *Ornit.* Epítet dels aucells que tenen els quatre dits cuberts fins l' ungla per una meteixa membrana. **Estégano.**

ESTEGANÓGRAF, A. s. y adj. Professor d' esteganografía o escriptura de xifres. **Esteganógrafo.**

ESTEGANOGRAFÍA. f. Ciencia d' escriure en xifra, de modo que no 's pot aclarar sense clau; o bè qu' ensenya a desxifrar lo que 's proposa. **Esteganografía.**

ESTEGANOGRÁFICH, CA. adj. Pertanyent a la esteganografía. **Esteganográfico.**

ESTEGANOP. m. *Ornit.* Genre d' aucells de la familia dels ánechs. **Esteganopo.**

ESTEGIA. f. *Bot.* Genre de bolets microscópichs. **Estegia.**

ESTEGNOSSIS. f. *Med.* Constricció dels poros y dels vasos. **Estegnosis.**

ESTEGNÓTICH, CA. adj. *Med.* Qu' exerceix una acció astringenta. **Estegnótico.**

ESTEGÓPTER, A. adj. *Ornit.* Que té les ales disposades en forma de capa. **Estegóptero.**

ESTEIROSSIS. f. *Med.* Esterilitat de la dona. **Esteirosis.**

ESTEL. m. *Bot.* ARANYES. || GRÚA, 4. || ESTRELLA.

ESTELA. f. *Ant.* ESTRELLA.

ESTELA (Miquel). *Biog.* Relligiós y escriptor mallorquí, bisbe de Jaca. Va néixer a Palma l' any 1666 y va morir al seu bisbat l' any 1727. Era framenor del convent de Palma desde 1683. Va pendre part en la política del seu temps a favor de Felip V, y va ésser desterrat a la vila de Camps pêl govern del arxiduch Carles fins que va triomfar en Felip V. Va ésser visitador general de l' ordre a Toscana, Nápols y Sicilia, y l' any 1716 era general dels menors franciscans, obtenint la mitra l' any 1721. Va deixar tres obres pulcrament escrites, una en castellá y les altres en llatí.

ESTELA (Puig de l'). *Orog.* Puig de 1,924 met. de altitut que hi há a la vora del riu Sagadell, a mitjorn de Pardines, prov. de Girona. || — Un dels pichs del Canigó, demunt del coll de la Cirera (1738 m.) || —(COLLADA DE LA). Entre la Roca d' Huró y el cogulló d' Estela, demunt del plá de Campllonch. || —(COGULLÓ D'). Cim enesprat després dels Rasos. || —(FORAT D'). Al peu del cogulló del meteix nòm; es un avench format per una esquerda de la roca.

Brot d' estelaria

ESTELADA. f. Conjunt d' estels. **Estrellas.**

ESTELARIA. f. *Bot.* Mena de plantes cariofílees, ab flor que té la forma d' una estrella. **Estelaria.**

ESTELAT, DA. adj. **Estrellado.**

ESTELEQUITA. f. *Min.* Incrustació de carbonat de cals al voltant d' una arrel. **Estelequita.**

ESTELER. m. *Ant.* ASTRÓLECH. || Orgue principal de la sensibilitat, centre al qual aflueixen totes les sensacións. **Estelero.**

ESTELÉRIT, DA. adj. *Zool.* Calificació dels animals radiaris equinoderms semblants a una estrella. **Esteltérido.**

ESTELES (Avench d'). En el terme d' Ordal; fou explorat fa anys per Mossen N. Font y Sagué; te una gran caverna en son interior ab hermoses estalactites.

ESTELÍFER, A. adj. Que té taques en forma d' estrella. **Estelífero.**

ESTELIFORME. adj. En forma d' estrella. **Esteliforme.**

ESTELIONAT. m. *For.* Delicte que comet qui defrauda maliciosament, ocultant en el contracte la obligació feta anteriorment sobre lo que ven, o hipotecant una cosa que no hi há; y aixís meteix el delicte d' arrancar d' un procés alguna fulla, etc., pera procedir ab engany. **Estelionato.**

ESTELIONATORI, A. adj. Culpable d' estelionat. **Estelionatorio.**

ESTELITA. f. Estrella de mar fóssil. **Estelita.**

ESTELLA. f. Bossí que salta de la fusta quan se travalla, o que queda d' un bastó quan se trenca. **Astilla, raja.**

FERSE'N L' ESTELLA. fr. Costar cara alguna feta o acció. *Pagar el pato.*

ESTELLA (Puig de l'). *Orog.* Puig de 1,738 met. d' altitut, situat a llevant del Canigó (Rosselló).

ESTELLADOR. m. Qui fá estelles **Astillador.**

ESTELLALLENYA. m. **Leñador, hachero.**

ESTELLAMENT. m. *Ant.* ESPETECH

ESTELLAR. v. a. Fer estelles. **Astillar, rajar.** || Partir llenya. **Partir leña.** || v. n. *Ant.* ESPETEGAR.

ESTELLARSE. v. r. Trencarse en estelles. **Astillarse, hacerse astillas, saltar en pedazos.**

ESTELLASSA. f. aum. **Astillón.**

ESTELLAT, DA. p. p. **Astillado, rajado.**

ESTELLEDOR. m. *Ter.* FIBLA.

ESTELLENCH (Port d'). *Hidrog.* Port de la banda ponentina de l' illa de Mallorca.

ESTELLENCHS. *Geog.* Vileta de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Palma; és a un plá y té 766 hab. || Illots de les Balears; son quatre y s' emplassen a la banda meridional de l' illa de Cabrera.

ESTELLERÓ. m. GIRADA.

ESTELLÉS (Miquel). *Biog.* Un dels capitostos dels agermanats de Valencia. Era fadrí fuster, y son desconeguts els seus antecedents; va morir penjat l' any 1521. A principis d' aquest any abandoná 'l seu ofici, posantse al devant de cinchcents homes sublevats, anant a socorre als seus companys del Mestrat. Avensava contra les tropes imperials, a les que volía batre, quan al arrivar a Oropesa topá ab forta resistencia de l' exércit manat pêl duch de Segorb, que dispersá els cinchcents homes de l' Estellés, fentlo presoner a n' ell y a una dotzena dels seus principals, que acavaren llurs díes a la forca.

— Y RAMS (SALVADOR). *Biog.* Artista en litografía y poeta festiu, nat a Valencia l' any 1839 y mort a la meteixa ciutat l' any 1861. Es un dels primers que varen establir la litografía a Valencia, fent'hi tals avensos que va guanyar distints premis, entre ells un de l' Económica Valenciana d' Amichs del País (1844). Per les seues idees lliberals, l' any 1856 l' ajuntament li va dónar un cárrech a la milicia ciutadana, en quin comportament guanyá mòltes simpatíes. El seu establiment de litografía era 'l punt de reunió de literats y artistes. Ab els seus escrits graciosos va colaborar a la prempsa valenciana, particularment en *El Rubí.* Son celebrades les seues composicións en vers: *A l' espardenya, Al perol* y l' *Himne al ferrocarril.*

ESTELLER (Joan Baptista). *Biog.* General que, trovantse a Saragossa còm a governador l' any 1838, fou sorprés pêls carlins, y acusat d' haver fet una defensa poca, fou sumariat, y duptant el poble de que no se li imposés el cástich per traició, va ésser prés y fusellat a la plassa de la Constitució.

ESTELLETA. f. dim. **Astillica, astillita, rajuela.** || La punta de fusta o altra cosa que 's clava a la carn. **Rancajo, espina.**

ESTELLÓS, A. adj. Fácil d' estellarse. **Rajadizo.**

ESTEMAT. m. *Entom.* Nòm que 's dóna als ulls llisos que 's veuen al cap de certs insectes. **Estemato.**

ESTEMÁTICH, CA. adj. Pertanyent als estemats. **Estemático.**

ESTEMATOP. m. *Ictiol.* Genre de mamífers anfibis, de la familia de les foques. **Estematopo.**

ESTEMENARA. f. *Mar.* Qualsevulla de les peces de lligada que 's van afegint a la varenga pera formar la coderna. **Estemenara.**

ESTEMORDIR. v. a. Atemorisar en gran manera. **Aterrar, amedrentar.**

ESTEMORDIT, DA. p. p. **Amedrentado, atemorizado.**

ESTENALLADA. f. Acte y efecte d' agafar ab estenalles. **Tenazada**.

ESTENALLES. f. pl. Eina de ferro formada de dos braços que son propiament dues palanques y un clau que serveix d' eix, ont hi ha 'l llur punt d' apoio, y tant cóm més llarchs son els braços, tanta més força tenen les estenalles; comunment s' empleen pera arrancar claus. **Tenazas**. || Les grans que durant la fundició serveixen pera agafar y tirar a la copella els riells y troços d' or en pasta. **Muelles**.

ESTENALLES DE BOCA. Les que usen els sabaters pera arrancar les tatxes. *Tenazas de ojo*.

ESTENALLES DE DENTS. Les que usen els sabaters pera agafar el cuiro y ajustarlo a la forma. *Tenazas de pieza*.

ESTENALLETES. f. pl. dim. **Tenazuelas, tenacicas, tenacillas**.

ESTENDILLARSE. v. r. *Ant*. ESTIRARSE.

ESTENDRE. v. a. Desplegar alguna cosa. **Extender, tender**. || Allargar, dilatar. **Extender**. || Amplificar un discurs. **Amplificar**. || Divulgar, fer córrer la veu. **Extender**. || v. a. Fer qu' una cosa, aumentant la seua superficie, ocupi més dimensió de la qu' abáns ocupava. **Extender**. || *Met*. Dónar a alguna cosa major extensió de la que abáns tenía. **Extender**. || Escriure una escriptura, despaig, etc., ab la forma acostumada. **Extender un decreto, una escritura**.

ESTENDRE'S. v. r. Dilatarse, allargarse. **Extenderse**. || Dit de les montanyes y camps, ocupar una extensió de terreno. **Extenderse**. || Allargarse en un discurs. **Extenderse**. || Divulgarse. **Extenderse**. || Al joch de cartes ensenyarles totes, ab la intelligencia de guanyar o perdre de cert. **Tenderse**.

ESTENEDOR, A. m. y f. Qui estén. **Tenderse**. || *Imp*. Pal llarch ab una post atravessada a un extrém pera penjar y despenjar el paper. **Espito, colgador**. || Lloch ont s' hi estén alguna cosa, cóm: *roba*, etc. **Tendal, tendalero, tendedero**.

ESTENEGALL. m. ESTESA.

ESTENÉLITRE, A. adj. *Entom*. Se diu del animal que té 'ls élitres estrets a la part posterior del cos. **Estenélitro**.

ESTENIA. f. *Med*. Excés de forces. **Estenia**.

ESTÉNICH, CA. adj. *Med* Propi de la estenia. **Esténico**.

ESTENOCARDIA. f. *Med*. Angina del pit. **Estenocardia**.

ESTENOCARP, A. adj. *Bot*. De fruits estrets. **Estenocarpo**.

ESTENODIDÁCTIL, A. *Ornit*. Que té dos dits sense membranes **Estenodidáctilo**.

ESTENODONT. adj. *Zool*. Que té dents estretes. **Estenodonte**.

ESTENÓFIL, A. adj. *Bot*. Que té fulles estretes. **Estenófilo**.

ESTENÓGRAF, A. m. y f. **Taquígrafo**.

ESTENOGRAFÍA. f. TAQUIGRAFÍA.

ESTENOGRAFIAR. v. a. Escriure ab abreviatures. **Estenografiar**.

ESTENÓLOBUL, A. adj. De lóbuls estrets. **Estenólobo**.

ESTENONÓM, m. *Min*. Varietat de carbonat de cals que crestallisa en dodecaedres compostos de dotse tríánguls isósceles, quina base és un exaedre regular. **Estenonomo**.

ESTENOPÉTAL, A. adj. *Bot*. De pétals estrets. **Estenopétalo**.

ESTENOPIRA. f. *Med*. Mena de febre inflamatoria. **Estenopira**.

ESTENÓPOT, DA. adj. *Zool*. De peus estrets. **Estenópodo**.

ESTENÓPTER, A. adj. *Ornit*. D' ales estretes. **Estenóptero**.

ESTENORRINCH. m. *Ictiol*. Genre de mamífers carnívor anfibis. **Estenorrinco**.

ESTENORRÍS, A. adj. *Bot*. D' arrels primes. **Estenorrizo**.

ESTENOSSIS. f. *Med*. Encongiment d' alguna part del cos. **Estenose, estenosis**.

ESTENOSTAQUIAT, DA. adj. *Bot*. De flors disposades en forma d' espigues primes. **Estenostaquiado**.

ESTENOSTEGNOSSIS. f. *Med*. Reducció del conducte de Stenon. **Estenostegnosis**.

ESTENTORI, A. adj. S' aplica a la veu mòlt forta. **Estentóreo**.

ESTEPA. f. *Bot*. Mata de la fam. de les cistácees, de fulles semblantes a les del llorer, arrugades y còm reïnoses, branques peludes y flors blanques o de color de rosa clar. **Jara**. || *Ant*. **Grada del astillero**.

ESTEPA BLANCA. La que fa les flors blanques. *Jara ó estepa blanca*.

ESTEPA BORRERA. *Estepa Joana*. La que té les fulles cubertes de una mena de borrisol. *Jara negra, estepa peluda, estepa negra, estepa borrrera*.

ESTEPAR. m. Lloch poblat d' estepes. **Jarat, estepar**.

ESTEPES. f. *Náut*. Plá inclinat que 's construeix a la vora del mar o d' algún riu pera fabricar embarcacións, donantli la pendent necessaria pera que rellisquin ab facilitat, quan desprès de fetes se boten al aigua. **Grada**.

ESTER, A. adj. EXTRANY, EXTRANGER.

ESTERÁS (Joan) *Biog*. Artista mallorquí del sigle XVIII. Va néixer a la Pobla pêl Novembre del any 1747 y va morir d' un atach de poagre. Va estudiar arts y filosofía, dibuix y música. L' any 1771 va obtindre una capellanía y va pendre l' hábit de St. Joan de Malta, al noviciat de l' illa d' aquest nòm. Allá va ésser ordenat de sacerdot l' any 1772, retornant a Mallorca. Desde aleshores no més conreuá les belles arts. Era bon dibuixant, pintava miniatures en marfil y en pergamí y va fer algunes esculptures; emprô 'l seu fort era la construcció d' instruments de música fets al torn, per lo qual lográ gran renóm.

ESTERENSINA. f. Nòm de la part concreta y crestallina dels olis volátils, qu' algúns autors diuen *serrensina*. **Esterensina**.

ESTEREÓCER, A. adj. *Entom* D' antenes sólides. **Estereócero**.

ESTEREODINAMIA. f. Part de la física qu' explica les lleis del moviment dels sólits. **Estereodinamia**.

ESTEREODINÁMICH, CA. adj. Pertanyent a la estereodinamia. **Estereodinámico**.

ESTEREÓFIL, A. adj. *Bot*. Que té fulles fortes. **Estereófilo**.

ESTEREOGRAFÍA. f. Art de representar els obgectes demunt d' un plano. **Estereografía**.

ESTEREOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la estereografía. **Estereográfico**.

ESTEREÓLECH, CA. m. Qui 's dedica a la estereología y 'l que la explica o ensenya. **Estereólogo**.

ESTEREOLOGÍA. f. Ciencia que tracta dels sólits orgánichs. **Estereología**.

ESTEREOLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany a la estereología. **Estereológico**.

ESTEREÓMETRE. m. Instrument pera amidar els sólits. **Estereómetro**.

ESTEREOMETRÍA. f. *Geom*. La part qu' ensenya a midar els sólits. **Estereometría**.

ESTEREOMETRÍA MONTEA. La qu' ensenya la secció dels sólits. *Estereometría montea*.

ESTEREOMÉTRICH, CA. adj. Lo pertanyent a la estereometría. **Estereométrico**.

ESTEREONOMÍA. f. Ciencia qu' explica les lleis pêls fenómens, deduintne les conseqüencies per cálcul. Estereonomía.

ESTEREOP, A. adj. Qui té 'l peu replé y fort. Estereopo.

ESTEREORAMA. m. Mena de mapa topográfich. Estereorama.

ESTEREÓSCOP. m. Instrument o máquina pera mirar, engrandint y unificant dues imatges o punts de mira. Estereóscopo.

ESTEREOSCOPIA. f. Part de la óptica. Estereoscopia.

ESTEREOSCÓPICH, CA. adj. Cosa d' estereoscopia. Estereoscópico.

ESTEREOSTÁTICA. f. Part de la física que tracta del equilibri dels sólits. Estereostática.

ESTEREOTIPAR. v. a. Formar un motllo ab planxes fermes y estables en que les lletres no 's poden separar. Estereotipar.

ESTEREOTIPIA. f. Art de convertir les formes de lletra solta en planxes sólides. || La meteixa planxa estereotipada. Estereotipia.

ESTEREOTÍPICH, CA. adj. Pertanyent a la estereotipia. Estereotípico.

ESTEREOTOMÍA. f. Art de tallar les pedres y fustes donántles'hi la forma convenienta pera emplearles en la construcció. Estereotomia.

ESTEREOTÓMICH, CA. adj. Lo que pertany a la estereotomía. Estereotómico.

ESTÉRICH. m. Equivalent a oesterreych (terra oriental) denominació genuina d' Austria. Austria.

ESTERIGME. m. Cert meteor de llum inmoble. Esterigmo.

ESTÉRIL. adj. Lo que no dóna fruit. Estéril, infecundo || Dit del any d' escasa cullita. Estéril. || Dit de la dona, que no pot tindre fills. Estéril. || En les coses espirituals y morals, ineficás, sense substancia. Estéril.

ESTÉRILMENT. adv. m. D' un modo estéril. Estérilmente.

ESTERILISAR. v. a. Fer tornar estéril lo que no ho era. Esterilizar.

ESTERILISARSE. v. r. Volverse estéril.

ESTERILISAT, DA. p. p. Esterilizado.

ESTERILÍSSIM, A. adj. aum. Esterilísimo

ESTERILITAT. f. Manca de fecunditat. Esterilidad. || Manca de fruits, de cullita. Esterilidad, escasez, carestía

ESTERIRSE. v. r. ENRADERARSE.

ESTERIT, DA. p. p. y adj. ENRADERAT.

ESTERLÍ, NA. adj. *Numis.* Moneda inglesa que al cambi regular val 99 vintidosos. Esterlina.

ESTERMINACIÓ. f. EXTERMINI.

ESTERMINADOR, A. m. y f. Qui estermina. Exterminador. || m. El príncep de les tenebres. Exterminador.

ESTERMINAR. v. a. Destruir del tot. Exterminar.

ESTERMINAT, DA. p. p. Exterminado.

ESTERMINI. m. Destrucció, ruina total. Exterminio.

ESTERNAL. adj. Referent al esternó o post del pit. Esternal.

ESTERNALGIA. f. *Med.* Angina de pit. Esternalgia.

ESTERNBERJITA. f. *Min.* Doble sulfur de plata y de ferro que crestallisa en prismes romboidals. Esternberjita.

ESTERNÓ. m. *Anat.* Post del pit, os ont se junten les costelles. Esternón.

ESTERNODINIA. f. *Med.* Dolor al esternó. Esternodinia.

ESTERNUDAR. v. v. Fer esternuts. Estornudar.

ESTERNUT. m. Sacudiment violent y estrepitós de lo que ofén la membrana pituitaria. Estornudo. || *Met.* Subjecte petit y despreciable. Arrapiezo.

Segell d'Esterri d'Aneu

ESTERRI D' ANEU. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 707 hab. || — DE CARDÓS. Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, partit judicial de Sort; és a la vora del riu Noguera de Cardós y té 192 hab.

ESTERROSSADOR, A. m. y f. Qui esterrossa. Destripaterrones.

ESTERROSSAMENT. m. L' acció y efecte d' esterrossar. Acción de desterronar.

ESTERROSSAR. v. a. Esmicolar, desfer els terrossos. Desterronar, destripar los terrones.

ESTERRUFAMENT. m. Acció y efecte d' esterrufarse. Erizamiento.

ESTERRUFARSE. v. r. Erissarse les plomes de les gallines, el pel del gat, etc. Engrifarse. || ERISSARSE 'LS CABELLS. Ahuecarse.

ESTERRUFAT, DA. p. p. Engrifado, encrespado, erizado.

ESTÉS, A. p. p. Allargat. Tendido, extendido. || adj. Ajegut per terra. Tendido. || EXTÉNS, DILATAT.

ESTESA. f. Desordre de coses escampades per terra. Tendalera, tenderete. || Conjunt de roba que s' estén pera que s' aixugui. Tendido.

ESTETER. m. Orgue principal de la sensibilitat. Estetero.

ESTÉTICA. f. Teoría de la sensibilitat. Estética. || Ciencia que tracta de la investigació de la bellesa aixís en la naturalesa còm en les obres d' art. Estética.

ESTÉTICAMENT. adv. m. d' una manera estética. Estéticamente.

ESTÉTICH, CA. adv. Pertanyent a la estética. Estético.

ESTETIDIÓ. m. *Entom.* El tronch del cos dels insectes. Estetidión.

ESTETIÓ. m. Part anterior o superior dels mamífers y aucells. Estetión.

ESTETÓMETRE. m. Instrument pera amidar les dimensións del pit. Estetómetro.

ESTETOMETRÍA. f. Mida dels diverses diámetres del pit. Estetometría.

ESTETOSCOPIA. f. Art de servirse del estetóscop. Estetoscopia.

ESTETÓSCOP. m. Instrument acústich pera inspeccionar l' estat del pit per medi dels sons. Estetóscopo.

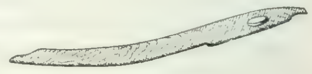
Esteva

ESTEVA. f. La peça córba de l' arada per ont la agafa qui llaura. Estevón, esteva.

ESTEVA (Gaspar). *Biog.* Predicador catalá del sigle XVI, considerat còm el millor del seu temps. L' any 1520 era prior del convent de predicadors de Barcelona y més tart va ésser provincial. Existeix una obra d' ell, estampada a Roma y escrita en llatí.

— (MIQUEL). *Biog.* Pagés mallorquí, de la vila de Espórlas; poeta espontani, fácil improvisador de versos en la seua llengua nadiua, no exempts de qualitat ab tot y desconéixer les lleis literaries. Hi há pu-

blicada d' ell la obreta *Poesies mallorquines que tracten del neixement, vida, mort y passió de Jesu-Crist Nostre Senyor.* (Quad. 16, Palma, 1860).

— (PERE NOFRE). *Biog.* Metge mallorquí, que va néixer a les acavalles del sigle XVI. Fet el doctorat, va anar a estudiar als hospitals militars del Milanesat y al tornar va anar a establirse a Andalusía. Era metge de la reial armada y va servir al hospital militar de Cádis. Desprès de recorre les Castelles, Aragó y Catalunya va tornar a Mallorca envers l' any 1637, exercint la carrera ab lluiment y fama. Assenyalá la invasió de la peste del 1652 a Palma y la seua higiene convenient; éssent preferida la opinió anti-epidémica d' un foraster. Publicá, en 1681, un llibre sobre les sangríes.

ESTEVAT, DA. adj. Qui té les cames en forma d' arch. **Estevado.**

ESTEVE. m. Nòm propi d' home. **Esteban.**

ESTEVE (Agustí). *Biog.* Pintor, nat a Valencia l' any 1753. Als dinou anys va guanyar un primer premi al concurs de la Reial Academia de Madrit. L' any 1800 era membre de mérit de l' Academia de St. Carles, a Valencia, quan ja era pintor de cambra. Se va distingir en la pintura de retrats. N' hi há de originals d' ell, al Museu provincial de Valencia, a la Reial Academia de Belles Arts de Madrit, y en colecciòns particulars.

— (FRANCESCH). *Biog.* Esculptor que va néixer a Valencia al any 1682. Va ésser deixeble de Conchillos y de Cuevas. Autor d' obres servades en móltes iglesies valencianes, va morir a etat avansada, a la seua ciutat nadiua, éssent enterrat a l' iglesia de Sant Francesch.

— (JASCINTO). *Biog.* Pintor valenciá que va néixer a Liria al any 1776. Al musseu de Valencia s' hi serva un dels seus quadros, representant al rei Alfons V d' Aragó al rebre la visita del cardenal de Foix.

— (JOAN). *Biog.* Trobador provençal del sigle XIII, que fou company de Guillem senyor de Lodére, en la expedició de Felip l' Ardit contra 'l rei d' Aragó. Fet presoner el seu protector, va endressar un *serventeci* al rei de França, demanantli la llivertat d' aquell, que no va lograr.

— (JOAQUIM). *Biog.* Retórich y poeta que va cobrar nòm a les darreríes del sigle XVIII. Va néixer a Barcelona al any 1743, y consagrat a la carrera ecclesiástica, va ésser catedrátich del Seminari, beneficiat de Sant Miquel, y va pertányer a l' Academia de Bones Lletres. Era doctor per l' Universitat de Salamanca. Un dels primers ensaigs de léxich catalá, se li deu a n' ell, que va redactar, junt ab en Bellvitges, el diccionari catalá-castellá y llatí, l' any 1803. Va descriure algunes de les funciòns populars de Barcelona, y trassar les poesíes de les festes y mojigangues que a la capital tingueren llóch a la vinguda de la cort l' any 1802. Va morir en 1805.

— (JOSEPH). *Biog.* Esculptor valenciá, de les darreríes del sigle XVI. Les seues obres son apreciables per la seua armonía y travall acavat. Lo millor que 's coneix d' ell és el retaule de la iglesia de Bocairent, ab pintures d' en Joanes. És també obra seua el *retaule de la Concepció* que hi há al monestir de St. Miquel dels Reis.

— (PERE). *Biog.* Franciscá de la observancia y escriptor que va néixer a Denia l' any 1582 y morí a Valencia l' any 1658. Desde mòlt jove va demostrar ja vocació y qualitats extraordinaries pera l' estudi. L' any 1614 va ésser elegit comissari de Jerusalem y més avant el Sant Pare va ferlo predicador apostólich, exercint més de quarant' anys, usant sempre la llengua valenciana. Se va excusar d' admetre 'l bisbat de Galicia que li va oferir Felip IV. Va fundar algunes confraríes y va escriure llurs *Constituciòns.* Entre les seues distintes composiciòns literaries relligioses, s' hi compten una descripció del Montgó, prop de Denia, la *Historia del Sant Sepulcre,* en vers valenciá y poesíes sobre diversos temes, en la meteixa llengua.

— (PERE J.). *Biog.* Metge famós y savi naturalista, nat a Morella o bé a St. Mateu (Castelló de la Plana) al darrer ters del sigle XV y mort al any 1556. Estudiá a Montpeller y a París. Sembla que ademés de les ciencies, conreuá la poesía maravellosament, aixís còm les llengües orientals y l' astrología. Retorná a Valencia ab mòlta fama y en 1545 entrava a la cátedra de medecina, exercía després la de cirurgía y aviat la de matemátiques. Traduí les *Epidemies,* de Hipócrates, il-lustrantles, y s' arrivá a dir que 'ls seus comentaris eren de Galeno, que n' Esteve havía descubert, apropiántsels.—*Efemérides de Esteve, 1477 a 1500.—Diccionario de las plantas medicinales del reino de Valencia.*

— Y BONET (JOSEPH). *Biog.* Esculptor, nat a Valencia l' any 1741 y mort a la meteixa capital l' any 1802. Era deixeble dels dos Vergara a l' Academia de St. Carles. Als vintiun any era ja un esculptor notable. L' any 1764 va posar estudi propi, separantse del mestre Vergara. L' any 1772 va guanyar el títol de membre de mérit de l' Academia valenciana ab un relleu que figurava la presa de Valencia pêl rei en Jaume, y l' any 1774 rebía 'l grau de tinent director honorari per la esculptura de la propia Academia. Aquell meteix any va anar a Madrit, al Escorial y als reials sitis. A Madrit va fer unes duescentes vuitanta figures d' un pessebre pera 'l príncep d' Asturies (Carles IV), y tals relaciòns y simpatíes se va fer a la cort que l' any 1781 va tindre d' acceptar el cárrech de director general d' esculptura. Son notables els nens y els Crists, que va travallar.

— Y GRIMAU (PAU). *Biog.* Un dels mellors compositors musicals del sigle XVIII, deixant escrites més de siscentes obres, entre quines eren remarcables algunes tonadilles a veus soles, cinch sarsueles, lloes, fins de festes, y altres composiciòns. Nascut a Catalunya, va passar de Barcelona a Madrit l' any 1760, exercint còm a mestre compositor als teatres de la cort, durant trent' anys

— Y ROMERO (ANTONI). *Biog.* Esculptor valenciá mort al any 1859. Va ésser membre y director d' estudis de l' Academia de Sant Carles y dedicat als travalls relligiosos, va deixarne de mòlt el-logiats a Pamplona, Madrid, Burgos y Valencia.

— Y TOMÁS (GIL). *Biog.* Ecclesiástich que va distingirse durant la primera meitat del sigle XIX per son saver y virtuts. Va néixer a Torá, y a l' Universitat de Cervera va fer els seus estudis fins a rebre 'l grau de doctor. Va desempenyar el-levats cárrechs, entre altres els de provisor a Barcelona (1831), governador de la diócesis de Solsona (1844) y bisbe de Puerto Rico (1848). A l' illa va prestar serveis mòlt remarcables, enmalaltint greument a causa de ses fadigues. Tornat a Espanya va ésser bisbe de Taraçona (1855) y de Tortosa (1857). Va morir al any 1858.

— Y VILELLA (JOSEPH). *Biog.* Esculptor que va néixer a Valencia al any 1776, havent pertenescut a l' Academia de Sant Carles. Era germá del gravador d' aquells cognòms.

— Y VILELLA (RAFEL). *Biog.* Gravador notable, germá de l' anterior. Va néixer a Valencia l' any 1772 y va morir l' any 1847. Va il-lustrar mòlts llibres del seu temps y va ésser premiat dues vegades, éssent encara mòlt jovenet, per l' Academia valenciana. Va guanyar per oposició una plaça de pensionat a Madrit pera l' estudi del gravat, aleshores mòlt floreixent a la Cort. L' any 1802 era gravador de cambra y 'l 1804 el rei li va concedir un sou de trescents ducats cada any. Corregué l' Europa, retorná en 1815 y ocupá la vacant del difunt López Enguídanos. Aná a Sivilla pera copiar en gravat l' obra de 'n Murillo *Les aigües d' en Moisés,* en quina planxa hi ocupá dotze anys. Les proves tretes a París l' any 1834 li desagradaren, y ab tant d' alé travallá de nou el gravat, que hi caigué greument malalt, emprô re-

eixí de la empresa, y aquella estampa feu a l' Esteve 'l millor dels gravadors espanyols del sigle XIX, y fou premiada a París (1839) ab la gran medalla d' or.

ESTEVE DE LA SARGA (Sant). *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, part. jud. de Tremp, ab 90 hab.

ESTEVENET. dim. **Estebanillo.**

ESTEX. *Hidrog.* Barranch que procedeix del estany de Cigalera, passa per Bausen y desaigua al Garona.

ESTIBICOMIA. f. Polvos d' antimoni. **Estibicomia.**

ESTIBILITA. f. *Min.* Mena d' óxit d' antimoni. **Estibilita.**

ESTIBINA. f. *Quím.* Nòm del sulfur d' antimoni. **Estibina.**

ESTIBIUR. m. *Quím.* Barreja d' antimoni ab altres còssos. **Estibiuro.**

ESTICOCARP, A. adj. *Bot.* De fruits disposats en espiral. **Esticocarpo.**

ESTICOS. m. *Farm.* Confecció pectoral que té per base 'l marrubins. **Esticos.**

ESTÍCTICH, CA. adj. Marcat ab punts. **Estíctico.**

ESTICTOPÉTAL, A. adj. *Bot.* Que té punts glanolosos als pétals. **Estictopétalo.**

ESTIGABÓ. *Expr. Ter. ibissench.* Passi'ho bè. **Que V. siga bien.**

ESTIGMA. f. *Bot.* La part superior del pistil u orgue situat en l' extrém del estil oposat a l' ovari, o bè en aquést quan hi manca l' estil. **Estigma.** || *Entom.* Cada un dels puntets que s' observen als costats del ventre dels insectes. **Estigma.** || Tota marca infamatoria y 'l senyal imprés sobre 'ls delinqüents y comunment sobre 'ls esclaus y fugitius. **Estigma.**

ESTIGMAT. m. *Entom.* Obertura de les tráquees en els insectes. **Estigmato.**

ESTIGMATARI, A. adj. *Bot.* Que té estigmes. **Estigmatario.**

ESTIGMÁTICH, CA. adj. Referent a l' estigma. **Estigmático.**

ESTIGMATÍFOR, A. adj. Que té estigmes. **Estigmatíforo.**

ESTIGMATISABLE, adj. Lo qu' és digne d' ésser estigmatisat. **Estigmatizable.**

ESTIGMATISACIÓ. f. Acció y efecte d' estigmatísar. **Estigmatización.**

ESTIGMATISADOR, A. adj. Qui estigmatisa. **Estigmatizador.**

ESTIGMATISAR. v. a. Marcar ab ferro roënt o de altre modo. **Estigmatizar.** || Maleir, anatematisar. **Anatematizar, execrar.**

ESTIGMATISAT, DA. p. p. **Estigmatizado.**

ESTIGMATÓGRAF. m. Versat en l' estigmatografía. **Estigmatógrafo.**

ESTIGMATOGRAFÍA. f. Art d' escriure ab punts o per medi de carácters rodóns y diminuts. **Estigmatografía.**

ESTIGMATÓPNICH, CA. adj. Que respira per medi d' estigmats. **Estigmatópneo.**

ESTIGMITA. f. *Min.* Roca ignéa que conté grans o crestalls de feldespat. **Estigmita.**

ESTÍGMUL. m. Cada una de les divisións de l' estigma. **Estígmulo.**

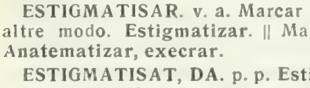

Estil

ESTIL. m. Punxó ab que 'ls antichs escrivíen demunt d' unes fustetes encerades, o sobre planxes de plom, etc., y avui día s' usa pera escriure en marfil o paper preparat. **Estilo.** || *Ret.* El tó o colorit que regna en cada producció, o bè 'l modo peculiar d' enunciar les idees. **Estilo.** || Referintse al dibuix, se diu de 's varis modos de sombrejar que constitueixen el carácter del dibuixant. **Estilo.** || Práctica, modo de obrar. **Estilo.** || *Mús.* El modo de compondre y cantar, que varía segóns les nacións, els mestres, el gust, etc. **Estilo.** || *For.* L' ordre y método d' actuar. **Estilo.** || *Bot.* Prolongació del ovari de un gruix menys considerable qu' ell, y de vasos tan delicats que sols dónen pas al subtilíssim vapor espermacétich. **Estilo.**

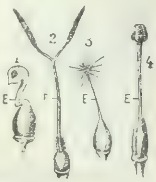

Estils: 1, de pensament; 2, de eupatoria; 2, de morella roquera; 4, de la flor de llis.

ESTIL ASSIÁTICH. El que conté mòltes paraules y pochs pensaments. *Estilo asiático.*

ESTIL ÁTICH. L' agut, elegant y perfet, per quan se lliura de la obscuritat del lacónich y de la prolixitat del assiátich. *Estilo ático.*

ESTIL LACÓNICH. El sumament concís qu' en pochs mots expressa mòlt. *Estilo lacónico.*

ESTIL MEDI. El que 's conté entre 'l sensill y 'l sublim. *Estilo medio, templado, adornado.*

ESTIL NOU. El modo de computar els anys segóns la correcció gregoriana. *Estilo nuevo.*

ESTIL RODI. El que guarda certa moderació entre l' assiátich y l' átich. *Estilo rodio.*

ESTIL SENSILL O FAMILIAR El d' una producció fácil, sólida, animada, correcta, noble y agraciada, sense més adornos que les gracies de la Naturalesa. *Estilo sencillo, familiar, tenue, sutil.*

ESTIL SUBLIM. El tó d' una producció elevada, il-lustre y plena d' una força y energía a que no poden resistirse les facultats de la sensibilitat. *Estilo sublime, grave, poético, austero, vehemente.*

ADORNAR L' ESTIL. fr. Hermosejarlo ab tropos y figures. *Peinar el estilo.*

REMONTAR, PUJAR L' ESTIL. fr. *Met.* Anarli dónant més força y energía, ab expressións eloqüentes, etc. *Remontar, levantar, subir el estilo.*

ESTILAR. v. n. Usar, practicar, acostumar. **Estilar.**

ESTILARSE. v. r. **Estilarse.** || ACOSTUMARSE.

ESTILAT, DA. p. p. **Estilado.** || ACOSTUMAT.

ESTILBITA. f. *Min.* Substancia mineral ordinariament blanca, de fractura vidriosa y de brill de mareperla. **Estilbita.**

ESTILET. m. *Cir.* Instrument que s'usa pera comprovar la fondaria de les ferides y de les fístules. || *Arm.* Estoch que 's portava amagat al sigle XV, y més tart va usarse dissimuladament en els bastóns. **Estilete.**

Estilet del sigle XV

ESTILIA. f. *Arq.* Mena de columna partida, ont s' hi posava una inscripció. **Estilia.** || Monument de una sola pedra en forma d' obelisch. **Estilia.**

ESTILICIDI. m. L' acció de degotar algún líquit. **Estilicidio** || *For.* El dret de tirar a la casa del veí l' aigua que cau a la nostra teulada, o d' impedirli que desaigüe a la nostra la que cau a la seua, o de obligarlo a que la deixi córrer a la nostra disposició. **Estilicidio.**

ESTILIFORME. adj. En forma d' estil. **Estiliforme.**

ESTILISME. m. Pruitja pera adornar l' estil. **Estilismo.**

ESTILISTA. m. Amich d' adornar l' estil. **Estilista.**

ESTILÓBAT. m. *Arquit.* Pedestal que sosté columnes voltant un edifici. || Basament decorat ab motllures que forma còs sortint d' acort ab una fatxada; és veu sinónima de *plinte* quan porta motllures, anomenantse *estereóbats* si 'l basament és llis. **Estilóbato.**

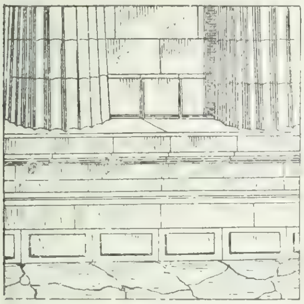

Estilóbat

ESTILÓMETRE. m. Instrument propi pera amidar columnes. **Estilómetro.**

ESTILOMETRÍA. f. Art de amidar les columnes. **Estilometría.**

ESTILÓS, A. adj. *Bot.* Que té un estil mòlt llarch. **Estiloso.**

ESTILOSTEM, A. adj. *Bot.* Que té un estil y juntament dos estams. **Estilóstemo.**

ESTILOSTÉMON, A. adj. *Bot.* Que té dos estams insertats al pistil. **Estilostémono.**

ESTILL. m. *Ant.* PUNYAL. || Llança curta que 's tirava a taulat pêls -cavallers en els jochs de cavallería. **Bofordo, bohordo.**

ESTIMA. f. Avaluació d' una cosa. **Estimación.** || Consideració, apreci d' alguna cosa. **Estima.** || Qualitat que constitueix una cosa estimable. **Estimabilidad.** || *Mar.* Cálcul de la situació en que una nau se trova. **Estima.**

ESTIMABLE. adj. Digne d' apreci y estima. **Estimable.**

ESTIMACIÓ. f. Acció y efecte d' estimar. **Estimación.** || Amor, carinyo, apreci, consideració. **Estimación.** || ESTIMA.

ESTIMADÍSSIM, A. adj sup. **Estimadísimo.**

ESTIMADOR, A. m. y f. *Ant.* AVALUADOR. || Qui estima o aprecia. **Estimador.**

ESTIMAMENT. m. *Ant.* AVALUACIÓ.

ESTIMAR. v. a. Avaluar, posar preu a alguna cosa. **Estimar.** || Fer apreci y estima. **Estimar.** || Pensar, creure. També s' usa còm recíproch. **Juzgar, estimar.**

ESTIMAR O ESTIMARSE MÉS. fr. Preferir una cosa a un' altra. *Preferir, querer más.*

ESTIMARIU. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Sèu d' Urgell; és a la vora del riuet Bescarán y té 299 hab. || *Hidrog.* Petit afluent del riu Segre, a Cerdanya.

ESTIMAT, DA. p. p. **Estimado.**

ESTIMATIVA. f. Facultat de l' ánima racional, ab que fá judici de l' apreci que 's mereixen les coses. **Estimativa.** || Instint natural en els irracionals. **Estimativa.**

ESTIMATOSSIS. f. *Med.* Erecció del membre viril, acompanyada d' hemorragia del canal de la uretra. **Estimatosis.**

ESTIMBALL. m. Cingle, timba, precipici. **Despeñadero.**

ESTIMBAR. v. a. Tirar, fer caure de dalt a baix d' una timba. **Despeñar.**

ESTIMBARSE. v. r. Caure de dalt a baix d' una timba. **Despeñarse.**

ESTIMBAT, DA. p. p. D' estimbar. **Despeñado.**

ESTÍMUL. m. Lo que mou y incita a obrar. **Estímulo.**

ESTIMULABLE. adj. Lo qu' és susceptib'e d' estímul. **Estimulable.**

ESTIMULACIÓ. f. L' acció y efecte d' estimular. **Estimulación.**

ESTIMULADAMENT. adv. m. Ab estímul. **Estimuladamente.**

ESTIMULADOR, A. m. y f Qui estimula. **Incitador.**

ESTIMULAMENT. m. *Ant.* Acció d' estimular. **Incitación, estimulación.**

ESTIMULANT. adj. *Med.* Nòm que 's dóna a tots els agents o substancies que tenen la propietat de animar la vitalitat dels teixits orgánichs. **Estimulante.**

ESTIMULAR. v. a. AGULLONEJAR. **Estimular, aguijonear.** || Incitar, moure a fer alguna cosa ab llestesa. **Estimular, excitar, incitar.**

ESTINTOLAR. v. a. *Ter.* ESTIRAR.

ESTIP. m. *Bot.* Cama llenyosa de les plantes monocotiledónees que acava ab un feixet de fulles. **Estipo.** || La part dels bolets que sosté la porra. **Estipo.**

ESTIPENDI. m. Salari. **Estipendio.**

ESTIPENDIAR. v. a. Dónar estipendi. **Estipendiar.**

ESTIPENDIARI, A. m. y f. Qui reb estipendi o sou d' un altre. **Estipendiario.**

ESTÍPITE. m. *Arq.* Columna, pilastra, pirámide ab la punta cap per avall. **Estipite.**

ESTIPÍTICH, CA. adj. *Bot.* Sostingut per una cama. **Estipítico.**

ESTIPÓS, A. adj. *Bot.* Que té estips. **Estiposo.**

ESTIPTICAR. v. a. *Med.* Restrényer, apretar. **Estipticar.**

ESTIPTICITAT. f. Qualitat de lo estíptich. **Estipticidad.**

ESTÍPTICH, CA. s. *Med.* Que pateix obstruccións de ventre. **Estíptico.** || adj. Que restreny.

ESTIPULA. f. *Bot.* Apéndix membranós o foliaci al costat del peciol o be al angul format per aquest ab el tronch. **Estipula.** || Palla. **Paja.**

ESTIPULACI, A. adj. *Bot.* Que té estípules. **Estipuláceo, estipulífero.**

ESTIPULACIÓ. f. Contracte. **Estipulación.**

ESTIPULADOR, A. m. y f. y

ESTIPULANT. p. a. Qui estipula. **Estipulante.**

ESTIPULAR. v. a. Contractar, convindre mutuament sobre alguna materia en forma jurídica. **Estipular.** || Convindre 'ls procuradors o encarregats en alguna cosa en nóm dels propietaris. **Estipular.** || adj. *Bot.* Pertanyent a la estípula. **Estipular.**

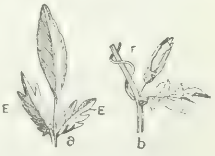

ESTÍPULES: *a*, de costat (pensament); *b*, en forma de fils (melonera).

ESTIPULAT, DA. p. p. **Estipulado.**

ESTÍPULES. f. pl. *Bot.* Rudiments de fulles situades al neixement dels botóns, còm en els pensaments, y a vegades son tan semblantes a les fulles, que 's podríen confondre ab elles, si no fós per la situació. **Estípulas.**

ESTIRA. f. Entre teixidors el sobrant de la peça. **Cola.**

ESTIRABECHS. *Bot.* TIRABECHS.

ESTIRACABELLS. m. pl. *Entom.* ESPÍADIMONIS.

ESTIRACI, A. adj. Semblant al estorach. **Estiráceo.**

ESTIRACINA. f. Materia crestallisable que 's treu del estorach. **Estiracina.**

ESTIRADA. f. ESTIRAGASSADA.

DÓNAR UNA ESTIRADA. fr. *Met. fam.* Créixer mòlt en poch temps. *Dar un estirón.*

ESTIRADOR, RA. Que serveix pera estirar. || m. *Pint.* Doble bastiment de fusta ab entalls als extrems, pera ficar'hi els cantons de paper humit, pera aplanarlo y poguer 'hi pintar lavatjes, aquarel-les, etc. **Estirador.**

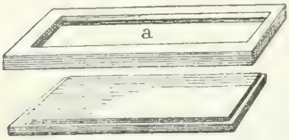

Estirador

ESTIRAGANYÓS, A. adj. Lo que fácilment se doblega y allarga sénse trencarse. **Correoso.**

ESTIRAGASSADA. f. Acció violenta pera arrancar o fer seguir alguna cosa. **Tirón, estirón, y estirajón.**

ESTIRAGASSAR. v. a. **Estirar.**

ESTIRAGONSA. f. Acció pera fer seguir o arrancar alguna cosa. **Tirón, estirón** y *Fam.* **estirajón.**

ESTIRAGONSAR. v. a. Pegar estiragonsa o estiragonses. **Tirar, estirar,** y *Fam.* **estirajar.**

ESTIRAMENT. m. *Ant.* ESTIRAGASSADA. || La acció y efecte d'estirarse qui s'alsa de dormir. **Desperezo, esperezo.**

ESTIRAMENT DE NERVIS. *Envaramiento.*

ESTIRAR. v. a. Allargar, estendre ab forsa, fer tibar. **Estirar.** || *Met.* Dilatar, allargar el dictamen, opinió, jurisdicció, etc., més del que 's deu y permet la raó. **Estirar.**

ESTIRAR EL COLL A ALGÚ. fr. Penjarlo. *Estirar á uno el pescuezo*

A TOT ESTIRAR. m. adv. *Met. Á todo tirar.*

ANAR A ESTIRA CABELLS fr. *Andar á la rebatiña, á la greña.*

ESTIRARSE. v. a. Allargar, tórcer els membres descompassadament qui té son o peresa. **Desperezarse, esperezarse.** || Allargarse la roba. **Dar de sí.** Créixer, ferse gran. **Crecer.**

ESTIRÁRSEHI. *Loc. fam.* Morir. **Estirar la pierna ó la pata.**

ESTIRAT, DA. p. p. **Estirado.** || adj. *Met.* Qui afecta gravetat. **Quijote, estirado.** || LLARCH, GRAN.

ESTIRAVELLES. *Bot.* CURRIOLES, PASSACAMINS, TRAVACABALLS. **Yerba de la hidropesía.**

ESTIRAX. m. Nóm de diferentes substancies aromátiques y balsámiques. **Estirax.**

ESTIRI, A. s. y adj. Natural de o pertanyent a la Estiria. **Estirio.**

ESTIROCRACIA. f. Govern de militars. **Estirocracia.**

ESTISORADA. f. Tall fet d'un sol cop ab les estisores. **Tijeretada, tijerada.** || Cop d'estisora que talla malament els cabells y que fa mal a la pell. **Trasquilón.**

ESTISORAR. v. a. Retallar, igualar ab estisores els boixos, tarongers, etc., dels jardins. **Afeitar, atusar.**

ESTISORES. f. pl. Eina composta de dues fulles semblantes a les del ganivet, dos ulls o anells y un eix regularment al mitx: serveixen pera tallar tela, etc., y son una mena de palanca quin punt d'apoio és a l'eix, aixís és que còm més curtes les fulles y més llarch el mánech, més forsa fenen. **Tijeras.**

ESTISOREJAR. v. n. Tallar ab les estisores. **Tijeretear.** || *Met. fam.* Murmurar d'algú. **Criticar, murmurar.**

ESTISORETA. f. *Entom.* Insecte negrench ab una mena de banyes en forma d'estisores ab que talla y malmet els clavells y altres flors. **Tijereta.** || pl. dim. D' estisores. **Tijeretas.**

ESTISPICIA. f. Art supersticiós d'endevinació per medi de les entranyes dels animals. **Estispicia.**

ESTÍTICH, CA. adj. *Med.* Astringent. **Estíptico, estítico.** || Mesquí, poch lliberal. **Estíptico, manicorto.**

ESTIU. m. Estació del any que comensa al signe de Cáncer y acava a l'Equinocci de la tardor. **Verano, estío.**

A L'ESTIU TOTA CUCA VIU. *Ref.* Denota que l'estiu es preferible al hivern *Cra, cra, en el estío por todas partes hay casa.*

PASSAR L'ESTIU FORA DE LA RESIDENCIA HABITUAL. fr. *Vernar, veranear.*

ESTIUATJE. m. **Veraneo.** || Parlant del nivell més baix de les aigües d'un riu a l'estiu. **Estiaje.**

ESTIUEJAR. v. a. Passar l'estiu a fora. **Veranear.**

ESTIUET. m. dim. **Veranico, illo, ito.**

ESTIUET DE SANT MARTÍ. El poch temps que sol fer calor després del estiu. *Veranico de San Martín.*

ESTIUENCH o ESTIUHENCH. m. ESTIUENCH.

ESTIUERA. *Orog.* Montanya situada a l' esquerra de Bossost.

ESTÍULA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Viladonja, prov. de Girona. || — (SANT MARCH D'). *Orog.* Cim de la serra que corre a mitjorn de Gombreny.

ESTIVA. f. Palla que 's posa entre les eines pera que no's trenquin. **Estiva.** || La disposició y bon ordre de colocar la cárrega a la nau. **Arrumaje, estiva, arrumazón.** || Acte d'estivar. **Estiva.**

APROAR L'ESTIVA. Carregar més envers la proa. *Aproar la estiva.*

FER LA ESTIVA. fr. ESTIVAR.

ESTIVADOR. m. *Náut.* Qui estiva. **Estivador.**

ESTIVAL. adj. *Ant.* Lo que pertany al estiu. **Estival, estivo, veraniego.**

ESTIVAR. v. a. *Náut.* Colocar la estiva y cárrega de modo que ocupin el menys lloch posible y equilibrar el pes de modo que no perjudiqui a les bones propietats de la embarcació. **Arrumar, estivar.** || Parlant del peix, embarrilar. **Estivar, embarrilar.**

ESTIVELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagunt; és a la vora del riu Palancia, té estació de F.-C. y 1,354 hab.

ESTIVENCH, CA. adj. Lo qu'es propi del estiu. **Veraniego.** || Qui a l'estiu sol estar flach o malalt. **Veraniego.**

ESTIVEROL. m. *Ornit.* Aucell d'uns quince centímetres de llarch, que té al cap còm una caputxa, y és en lo demés bastant semblant al pinsá. **Fringilago, monje, pavo carbonero.** || TOTESTIU.

ESTNORDEST. m. Vent y direcció entre l'est y 'l nordest. **Estenoreste.**

ESTOCADA. f. Cop que 's dóna ab l'estoch y també la ferida que 'n resulta. **Estocado.**

ESTOCAPRIS. f. *Ant.* Guisat de peix sech, fet talls o llonces, y barrejat ab mostassa. **Estocapris.**

ESTOCH. m. Mena d'espasa estreta y més llarga de lo regular, ab la qual sols se pot ferir de punta. **Estoque.** || Arma de quina a l'etat mitxana se 'n servíen els soldats. **Estoque.**

ESTOCINAR. v. a. *Fam.* ESTOSSINAR.

ESTOEQUIOGENIA. f. Exámen, investigació. **Estoequiogenia.**

ESTOEQUIOLOGÍA. f. y

ESTOEQUIOMETRÍA. f. Part de la química que investiga les quantitats en que 's combinen les substancies. **Estoequiometria, estoequiologia.**

ESTOFA. f. Sort, mena de roba. **Calidad, estofa.** || *Ant.* TELA.

ESTOGAR. v. a. *Ant.* DESAR, AMAGAR.

ESTOHER. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus

Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinçá; és a la vora de la riera de Llech y té 329 hab.

ESTOIG. m. Capsa pera tíndre'hi instruments. **Estuche.** || El de posar les navajes. **Navajero.** || El que serveix pera posar'hi el cubert y ganivet. **Posada.** || El de les llancetes. **Lancetera.** || *Entom.* La closca que resguarda les ales y serveix de defensa a algúns insectes, còm: *els coleópters,* etc. **Estuche**.

ESTOJA. f. *Ant.* GUARDA.

ESTOJAR. v. a. *Ant.* GUARDAR.

ESTOJARSE. v. r. *Ant.* GUARDARSE.

ESTOJAT, DA. adj. Mòlt amagat. **Recóndito**.

ESTOL. m. *Ant.* **Armada.** || Multitut, caterva, comitiva, seguici. **Multitud, estol, caterva, bandada, séquito.**

ESTOLA. f. Un dels ornaments sagrats; consisteix en una mena de faixa que té tres creuetes, una al mitj y una a cada cap; se la posen els capellans al coll deixantla penjar per banda y demunt del pit. **Estola**.

ESTOLA MAGNA: ESTOLÓ.

BESAR LA ESTOLA. fr. *Met. fam.* Humiliarse per forsa. *Besar la correa; doblar la rodilla.*

ESTOLÓ. m. aum. Se diu d'una estola mòlt gran que porta'l diaca demunt de l'alba, sense dalmática, en les misses dels díes feriats de Quaresma. **Estolón**.

ESTOMACAL. adj. Pertanyent al estómach. **Estomacal.** || Bó pera l'estómach. **Estomacal, estomatical.**

ESTÓMACH. m. *Ant.* VENTRELL.

ESTOMALGIA. f. *Med.* Mal de boca. **Estomalgia**.

ESTOMÁQUICH, CA. adj. Calificació de les substancies medicinals que tenen propietats tóniques o corroborantes. **Estomáquico**.

ESTOMÁTICH, CA. adj. *Med.* Referent a la boca y al ventrell. **Estomático**.

ESTOMATITIS. f. *Med.* Inflamació de la membrana mucosa de la boca. **Estomatitis**.

ESTOMATOSCOPI. m. *Med.* Eina pera mantindre oberta la boca, quan s'hi ha de fer alguna operació. **Estomatoscopio**.

ESTOMPA. f. Bola feta de pols de llapis en la que s'hi unta la punta del sumillo pera dónar les ombres a un dibuix.

ESTONA. f. Espai curt de temps. **Rato**.

A ESTONES. m. adv. y

A ESTONADES. m. adv. *Ant.* y

D'ESTONA EN ESTONA. *Loc.* Ab algún intermedi de temps. *A ratos, de rato en rato.*

ESTOPA. f. Lo més bast del lli o canem que queda a la pinta al pentinarlo. **Estopa.** || Drap groller que's fá de fil d'estopa. **Estopa.** || *Náut.* La xarxa vella, esfilagarsada, que serveix pera carenar les naus. **Estopa**.

ESTOPA COMUNA. De rebuig, dolenta. *Alrota.*

ESTOPA DE CARENA. La més fluixa pera carenar. *Estopa en fama.*

ESTOPES DE FOREZ, DE REYNER, DE CHARLEROY. *Ant.* Certs teixits de fil. *Tejido de hilo.*

ESTOPILLES DE CAMBRAY. *Ant.* Cert teixit. *Tejido.*

CAP D'ESTOPA. Home de poch seny. *Casquivano.* || TONTO, PANARRA.

COSA D'ESTOPA. *Estopeño.*

NO BASTEN ESTOPES PERA TAPAR TANTES BOQUES. *Ref.* Denota qu' es mólt difícil evitar la murmuració quan es quasi general. *No bastan estopas para tantas bocas.*

NO HI HÁ PROU ESTOPA PERA TAPARLI 'L CUL. fr. *Met. fam.* Ab que 's significa qu' algú está satisfet y envanit d' alguna cosa. *Estar muy esponiado.*

ESTOPADA. f. Porció d' estopa que serveix pera filar o per altres usos. **Estopada**.

APRETAR LES ESTOPADES. fr. Apurar a algú rebatentli 'ls arguments. *Apretarle las clavijas á alguno.*

ESTOPER. m. La part del émbol de la xeringa ont s'hi enrotlla la estopa pera que aquéll entri ben just al canó. **Estopero**.

ESTOPEROL. m. Clau curt, de cabota gran y rodona. **Estoperol.** || Metxa formada de filástica vella, etc. **Estoperol**.

ESTOPÍ. m. *Art.* Canonet replé de mixtos que se introdueix al foguerí del canó pera dispararlo. **Estopín**.

ESTOPINYÁN *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora del congost de Fet y té 997 hab.

ESTOR. m. *Ant.* ASTOR.

ESTORA. f. Conjunt de tronyelles o llates d' espart, jonchs o palmes unides, regularment pera cubrir el paviment. **Estera.** || La que 's posa als costats del carro. **Alabe**.

ESTORACH. m. *Bot.* Arbust ramós de la Siria y altres parts, semblant al codonyer, que produeix una reïna olorosa. **Estoraque.** || Aquesta meteixa reïna, qu' es vermellenca per dins y fa un olor suau y agradós. El meteix nòm té un líquit fet d' estorach, oli, vi y trementina. **Estoraque**.

ESTORADOR. m. Qui fa estores, ne ven o 'n posa. **Esterero**.

ESTORAMENT. Acte d' estorar. **Estero**.

ESTORAR. v. a. Estendre, posar estores, cubrir alguna cosa ab elles. **Esterar**.

ESTORARSE. v. r. ERISSARSE.

ESTORAT, DA. p. p. **Esterado.** || adj. ASTORAT.

ESTÓRCER. v. a. *Ant.* DESLLIURAR.

ESTORCH, CA. adj. **Quitado, quito**.

ESTORCH Y SIQUÉS (Francesch Joseph). *Biog.* Compositor musical, nat a Olot l' any 1815 y mort a Barcelona l' any 1842. Havía cursat la carrera de dret, graduantse l' any 1837. Va compondre l' ópera cómica en dos actes, *La mejor la pega.* Va ésser mòlt variada la seua producció musical. Abans d' establirse a Barcelona, havía exercit distints cárrechs a la sea vila nadiua.

— Y SIQUÉS (JOSEPH). *Biog.* Advocat que va néixer a Olot en 1803, cursant la carrera a l' Universitat de Cervera, ont se va graduar de doctor a l' any 1829. Va ésser diputat a Corts a les constituyentes de 1837, desempenyant després els cárrechs de promotor fiscal y arcalde a la seua vila nadiua. Va escriure algúns travalls en prosa y poesía, que restaren inédits. Va morir a l' any 1868.

— Y SIQUÉS (MIQUEL). *Biog.* Advocat, catedratich y escriptor que va néixer a Olot l' any 1809. Va fer els seus estudis a les universitats de Cervera y Barcelona, y va obtindre per oposició una cátedra de Matemátiques a Puerto Príncipe, viatjant després per América y Europa, y establintse a Suissa, éssent nomenat director de l' Escola Normal. És autor de algunes comedies y va escriure l' obra nomenada *Lunigrafía,* o sien *Noticias curiosas sobre las producciones, lenguas, religión, leyes, usos y costumbres de los lunícolas.* Va morir al any 1870.

— Y SIQUÉS (PAU). *Biog.* Metge y poeta, fill també d' Olot, ont va néixer en 1805. Va estudiar a Girona la filosofía, y la medicina a les universitats de Cervera, Valencia y Barcelona, llicentsiantse en 1831. Al fundarse a Mataró el col-legi de Coll de Valldemia en 1835, va ésser nomenat professor y metge de la institució. Va establirse més endevant a Barcelona, dedicantse a estudis y publicacions literaries, descubrint també la pedra escorsonera, qu' apropiaren a la curació de la *rabia.* Fou dels primers en conreuar la literatura catalana, publicant en 1851 poesíes suscriptes ab el pseudónim de *Lo Tamboriner del Flu-*

viá, y més endevant la *Gramática Catalana*, el *Diccionari de la rima* y els *Elements de poética catalana.*

ESTORDIDAMENT. adv. m. *Ant.* LLESTAMENT.

ESTORDIMENT. m. *Ant.* LLESTESA.

ESTORDIT, DA. adj. LLEST, viu. **Listo, avispado, avisado, esparcido.**

ESTORER, A. m. y f. Qui fa o ven estores. **Esterero.**

ESTORES. f. pl. *Ter. Blanes.* Les que cubreixen els dos costats del carro al dessota les baranes.

Estornell

ESTORET. m. dim. Estora petita y rodona. **Rueda.** || La que serveix pera cullir les escombraríes. **Cogedor, valeo.**

ESTORETA. f. dim. **Esterilla.**

ESTORM. *Geog.* Poble del districte munpal. d' Alsamora, prov. de Lleida.

ESTORNELL. m. *Ornit.* Aucell semblant al tórt, d' uns 25 centímetres de llarch; s' alimenta d' insectes. **Estornino.**

ÉSSER BON ESTORNELL. fr. Ésser viu y atent. *Ser buen pájaro, ó pájaro de cuenta; chalán, ó bravo sacristán; ser buena, brava ó linda caña de pescar.*

ESTORNELL (Francesch X). *Biog.* Gravador mòlt remarcable que va néixer a Valencia als comensos dels sigle XIX y va morir al any 1854, havent pertenescut a l' Academia de Sant Carles.

ESTORNUDAR. v. a. ESTERNUDAR.

ESTORP. m. *Ant.* DESTORB.

ESTORT, A. p. p. *Ant.* ESCAPAT. || adj. **Salvo, libre.**

ESTORT. *Ornit.* MARTINET.

ESTOSSECH. m. Tos afectada. **Tosecilla.**

ESTOSSEGADOR, A. m. y f. Qui estossega. **Tosegoso, tosigoso.**

ESTOSSEGAR. v. n. Tossir fingidament, ja sigui pera parlar o pera alguna senya. **Destoserse.**

ESTOSSINAR. v. a. *Vulg.* Assessinar, matar a traició. **Acochinar, asesinar.**

ESTOTX. m. ESTOIX.

ESTOVALLES. f. pl. Drap de fil o cotó ab que 's cubreix la taula pera posar'hi 'l menjar. **Manteles.** || Les que 's posen als altars. **Manteles, sábana, sabanilla.**

PLEGAR LES ESTOVALLES. fr. Tréureles de la taula per haver acavat de menjar. *Levantar los manteles.*

ESTOVAR. v. a. Ablanir, posar tou. **Ablandar.** || Posar flonja alguna cosa, còm: *el matalás, la terra,* etc. **Mullir.** || *Met. fam.* **Pegar.**

ESTOYAR. v. a. *Ant.* ACCEPTAR.

ESTOYCAMENT. adv. m. D' un modo estoych, insensible. **Estoicamente.**

ESTOYCH, CA. adj. Pertanyent als estoychs. **Estoico.** || Deixebles de la escola de Zenón, que professaven una austeritat singular, y 's deien aixis de *stoa*, pórtich ont se juntaven pera disputar. **Estoico.** || *Met.* MAGNÁNIM, CONSTANT.

ESTOYCISME. m. La opinió, o filosofía estoyca qu' ensenyava que 's podía un mostrar insensible a les injuries y a totes les desgracies, mirar ab indiferencia la mort y no llensar un suspir encara que fós la proba més violenta o cruel. **Estoicismo.** || FIRMESA, CONSTANCIA, INSENSIBILITAT.

ESTOYCITAT. f. *Met.* Resignació, fermesa, inpassibilitat. **Estoicamente.**

ESTRABISM. *Med.* Guerxesa, malaltía de la vista. **Estrabismo.**

ESTRACCIÓ. f. EXTRACCIÓ.

ESTRACIOMIT. m. *Entom.* Insectes dipters tanistomadits. **Estraciomido.**

Estraciomit

ESTRADA. f. *Ant.* Camí **Estrada.**

BATRE LA ESTRADA. fr. *Mil.* Eixir a descuberta. *Batir el campo, la estrada, el zote, el monte.*

ESTRADA (La). *Geog.* Lloch situat dalt d' un turonet. Pertany al dist. municipal de Agullana. Té 470 habitants.

ESTRADA (Joseph María). *Biog.* Pintor d' historia y de retrates, que va néixer a Valencia, morint a Madrit l' any 1873.

— (JOAN O JULIÁ). *Biog.* Militar, quins antecedents y quina mort son desconeguts. Éssent coronel, va defensar el castell d' Hostalrich contra 'ls francesos. No volent fer cas de les propostes pera rendirse va ésser sitiat per fam el 13 de Janer de 1810 y 'l 20 de Febrer va comensar el bombeig. Refusá noves condicións d' entregarse, y acavats els queviures de tota mena, havent aprofitat fins lo més repugnant pera menjar, el día 12 d' abril va sortir del castell ab els seus mil quatrecents homens, sorprenent als francesos. Emprô l' Estrada y doscents quaranta soldats més van caure presoners.

— Y RIBAS (SALVADOR). *Biog.* Poeta y gramátich dels primers temps de la restauració dels Jochs Florals, nat a Barcelona, ont va morir l' any 1862. Tenía 'l títol d' advocat. Va guanyar premi a la primera festa dels Jochs Florals. Era un erudit enamorat de la puresa de les lleis gramaticals, que practicava al escriure en castellá; emprô 'l seu catalá no va assolir la perfecció deguda. La seua forma literaria predilecta era 'l sonet, fentne abundosament en abdúes llengües.

— Y TOMÁS (PAU). *Biog.* Metge y escriptor gironí, deixeble de la Escola de Montpeller. L' any 1807 va publicar la *Dissertation sur l' apoplexie* (Montpeller).

ESTRADIOTA. f. Mena de llança. **Estradiota.** || m. Soldat de llança, a la Etat mitjana. **Estradiota.**

A LA ESTRADIOTA. m. adv. Manera d' anar a cavall ab estrebs llarchs, tesses les cames, les selles ab borrenes, ont encaixen les anques del cavaller, les brides del cavall ab les llongues fluixes o llargues. *Á la estradiota.*

ESTRADO. m. Nòm castellá vulgarisat pera esmentar la sala adornada en que les senyores reben les visites. **Estrado.** || El conjunt de mobles que l' adornen. **Estrado.**

ESTRAFALARI, A. adj. Dolent, pervers. **Pícaro, malo.** || Ridícol, descompost. **Estrafalario.**

ESTRAFALARÍA. f. **Picardía, astucia perjudicial. Picardía, bellaquería.**

ESTRAFER. v. a. **Librar, evitar, preservar.** || ESCARNIR.

ESTRAFERSE. v. r. **Fer alguna cosa ab veëmencia. Desgoznarse.**

ESTRAFET, A. adj. Extrany, ridícol. **Extraño, ridículo.**

ESTRAGAR. v. a. Corrompre, viciar, malmetre. **Estragar.**

ESTRAGAT. m. El troç de peça que 'ls teixidors tenen als telers, entre 'l tall de la feina y 'l plegador de baix o 'l de dalt. **Tendido.**

ESTRAGAT, DA. adj. Corromput, viciat. **Estragado.** || Coquí, miserable, mesquí. **Cicatero, mezquino, miserable.**

ESTRAGO. m. Nòm vulgarisat del castellá; desastre, destrucció, dany. **Estrago.** || Matança de gent en temps de guerra; destrucció del camp, país o exércit

enemich. **Estrago.** || *Met.* Relaxació dels costúms. **Estrago.**

ESTRAGÓN. m. *Bot.* HISOPET O SAJULIDA.

ESTRAIRE. v. a. *Ant.* EXTREURE.

ESTRALL. m. *Ant.* y

ESTRALLAMENT. m. *Ant.* **Estrago.**

ESTRALLAR. v. a. *Ant.* **Causar, estrago, estragar.**

ESTRAMBOT. m. *Poét.* Copla que s' uneix al final d' una composició lírica, generalment dels sonets y quartetes, pera donarli més gracia. **Estrambote.**

ESTRAMBÓTICAMENT. adv. m. D' un modo estrambótich. **Estrambóticamente.**

ESTRAMBÓTICH, CA. adj. *Fam.* Extravagant, irregular, sense ordre. **Estrambótico.**

ESTRAMONI. m. *Bot.* HERBA TAUPERA.

ESTRAMONIAT, DA. adj. Que conté estramoni. **Estramoniado.**

ESTRANEO, A. adj. *Ant.* EXTRANY.

ESTRANGER, A. adj. EXTRANGER. || adj. Qui és d' un' altra nació. **Extranjero.** || Cosa de diferent país d' aquell en que se li dóna aquest nòm. **Extranjero.**

ESTRANGERÍA. f. EXTRANGERÍA. || f. La condició per que una cosa correspón al estranger. **Extranjería.**

ESTRANGERISME. m. Gran afició als costúms estrangers. **Extranjerismo.**

ESTRANGIS (D'). *Loc. fam.* Ademés, de casualitat. **De extranjis.**

ESTRANGOL. m. *Vet.* Compressió que priva en la llengua la lliure circulació dels fluits, causada pêl mós del fre. **Remalazo.**

ESTRANGOLAR. v. a. *Ant.* ENGLUTIR.

ESTRANGOLAT, DA. adj. AFAMAT, FAMOLENCH.

ESTRANGULACIÓ. f. Acció y efecte d' estrangular o escanyar. **Estrangulación.** || *Hidr.* Estretesa produida en la unió dels canóns o válvules. || *Med.* Constricció del coll per una lligadura cercolar. **Estrangulación.**

ESTRANGULACIÓ UTERINA: HISTERIA.

ESTRANGULADOR, A. s. y adj. Qui estrangula o alló qu' estrangula. **Estrangulador.**

ESTRANGULAR, A. Apretar el coll ab llaç, cordill, etc., fins a causar la mort. **Estrangular.** || Apretar mòlt una part del cos. **Estrangular.**

ESTRANGULAT, DA. adj. Escanyat per estrangulació. **Estrangulado.** || p. p. D' estrangular. **Estrangulado.**

ESTRANY, A. adj. Inusitat, raro, admirable. **Extraño.** || Raro, extravagant. **Extraño, extravagante.** || EXTRANGER. || Qui no és parent. **Extraño.**

FERSE ESTRANY. fr. Apartarse del tracte y amistat. *Enajenarse.*

ESTRANYAMENT. adv. m. **Extrañamente.** || MARAVELLOSAMENT. || Privació del tracte y comunicació. **Extrañamiento.** || DESTESRO.

ESTRANYAR. v. a. y 'ls seus derivats. EXTRANYAR.

ESTRANYAR. v. a. Admirar. **Extrañar.** || DESTERRAR. || *Ant.* **Enajenar.**

ESTRANYARS :. v. r. Apartarse del tracte y comunicació d' algú. **Extrañarse.** || ADMIRARSE.

ESTRANYAT, DA. p. p. **Extrañado.**

ESTRANYESA. f. Raresa, manca d' ús o costúm. **Extrañeza, extrañez.** || Separació, desavenencia entre 'ls amichs. **Extrañeza**

ESTRANYÍSSIM, A. adj. sup. **Extrañísimo.**

ESTRAORDINARI, A. adj. Fora del ordre, regla y método regular y natural. **Extraordinario.** || Maravellós, admirable. **Extraordinario** || Fortuit, casual. **Extraordinario.** || m. Corréu particular. **Extraordinario** || Plat que s' afegeix al menjar ordinari. **Extraordinario.**

ESTRAORDINARIAMENT. adv. m. D' un modo extraordinari. **Extraordinariamente.** || CAPRITXOSAMENT.

ESTRAPADA. f. Suplici que consistía en aixecar en alt a un criminal per les mans lligades a la espatlla ab una corda que 's deixava anar al arrivar a certa altura y 's detenía uns tres pams abáns d' arrivar a terra, pera que ab la sacsejada 's desconjuntessen els membres del pacient. **Estrapada.** || Salt que fá 'l cavall aixecantse de mans y tirant cosses pera desmuntar al cavaller. **Salto de carnero.**

ESTRAPASSAR. v. a. ESQUINSAR EL VESTIT. **Rasgar, destrozar.**

ESTRAPONTÍ. m. Assento llevadís que tenen al devant y a les portetes algunes carrosses. **Estrapontín.**

ESTRAS. m. Substancia mineral que s' usa pera imitar les pedres precioses. **Estras.**

ESTRASSA. f. El paper de qualitat més inferior. **Estraza.**

ESTRASSILLA. m. El paper d' estrassa més fí. **Estrasilla.**

ESTRAT. m. Cada una de les capes sobreposades paralelament que 's troven a la crosta de la terra. **Estrato.**

ESTRATA. f. *Miner.* Part d' una massa mineral que 's trova dins d' esquerdes. **Estrata.** || D'sposició d' una massa mineral dividida en capes. **Estrata.**

ESTRATAGEMA. f. Ardit de guerra. **Estratagema.** || *Met.* Ficció, engany artificiós. **Estratagema.**

ESTRATEGIA. f. Ciencia propia d' un capdill de exércit, que consisteix en combinar les operacións de manera que n' obtingui la victoria o, quan menys, algún avantatge. **Estrategia.**

ESTRATÈGICAMENT. adv. m. D' una manera estratégica. **Estratégicamente.**

ESTRATÉGICH, CA. adj. Lo pertanyent a la estrategia. **Estratégico.**

ESTRATÉMPORA. f. La dispensa pera rebre ordres majors fora de les témpores. **Extratémpora.**

ESTRATIFICACIÓ. f. *Quím.* Acció y efecte d' estratificar. **Estratificación.** || Colocació de varies materies per capes dins d' un pot. **Estratificación.** || Disposició que presenten les capes dels terrers sedimentaris. **Estratificación.**

ESTRATIFICAR. v. a. Colocar per capes. **Estratificar.**

ESTRATIFICAT, DA. p. p. **Estratificado.**

ESTRATIFORM. adj. Disposat en capes, parlant de roques o de minerals. **Estratiforme.**

ESTRATIGRAFÍA. f. Part de la geología que estudia la disposició y origen de les capes de la terra.

ESTRATOCRACIA. f. Govern de militars. **Estratocracia.**

ESTRATÓGRAF. m. Escriptor o inteligent en estratografía. **Estratógrafo.**

ESTRATOGRAFÍA. f. Descripció de tot lo que compón un exércit. **Estratografía.**

ESTRATOIDE. adj. *Min.* Format de capes sobreposades. **Estratoide.**

ESTRAUCH Y VIDAL (Raimont). *Biog.* Ecclesiástich que va ésser nadiu de Tarragona (1760-1823). Va ésser catedrátich de Teología a Palma de Mallorca, y entussiasta patriota, va concorre còm a capellá al costat de les forces espanyoles durant la guerra de l' independencia. Passada aquélla va ésser bisbe de Vich, mes la seua significació política va congriarli enemistats y va morir fusellat en 1823

ESTRAVAGANCIA. f. Raresa, impertinencia. **Ri-**

diculez, extravagancia. || Desarreglo en el pensar y obrar. Extravagancia.

ESTRAVAGANT, A. adj. Irregular. **Extravagante.** || Impertinent, ridícol. **Extravagante.** || m. pl. Les constitucións pontificies posades al fi del còs del dret canónich. **Extravagantes.**

ESTRAVAGANTMENT. adv. m. D' un modo estravagant. **Extravagantemente.**

ESTRAVAGAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Extravagar.**

ESTRAVAGAR. v. a. DESVARIEJAR.

ESTREB. m. Aparell pera que 'l cavaller puga montar ab major facilitat, descansant el peu una volta hagi montat y sostindre el equilibri del còs. **Estribo.** || Mena d' esgraó pera pujar y baixar dels carruatges, haventn 'hi de fixos y dels que poden plegarse. **Estribo.** || Corretja o tauleta pera apoiar el peu impulsant el moviment de la roda d' esmolar. **Estribo.** || Peça de ferro a l' esquerra de l' eix de la roda posterior a una bicicleta. **Estribo.** || *Fig.* Apoio, fonament. || *Arquit.* Massís d' obra que serveix pera equilibrar la gravitació de la volta d' un pont, éssent posat a l' extrém d' una pilastra, y segóns a la banda de la corrent en qu' estigui, s' anomena *repartidor* o *esperó*. **Estribo.** || Mena de construcció especial que sosté la gravitació de les voltes y dels terrats. || CONTRAFORT. || **Estribo.**

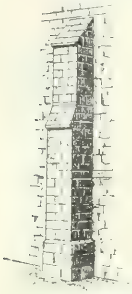

Estreb adossat al mur

ANAR AL ESTREB. fr. Estar sempre a punt de servir a algú. *Ir al estribo.*

PERDRE 'LS ESTREBS. fr. *Met.* Impacientarse mòlt. *Perder los estribos ó los estribos de la paciencia.*

ESTREBADA. f. Esforç reunit de mòlts y a un temps pera tirar d' una corda, etc. **Estrebada.** || SOTREGADA. || Embestida, força que un còs adquireix ab la seua velocitat. **Estrebada.** || ESTIRADA.

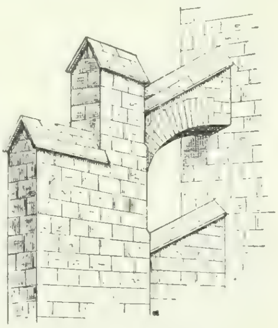

Estreb ab archbotant

ESTREBAMENT. m. L' acció d' afiansar el peu pera sostíndres y fer força. **Hincapié.**

ESTREBANT. p. a. **Apoyado.**

ESTREBAR. v. n. Descansar, apoiarse una cosa ab un' altra. **Estribar.** || *Met.* Fundar, apoiarse. **Estribar** || Apretar, estirant ab violencia. **Tirar, estirar.**

ESTREBERÍA. f. El llóch o paratge ont fan o guarden els estrebs. **Estribería.**

ESTRELLA. f. Qualsevol còs celest lluminós. **Estrella.** || *Met.* Sort, destino, fortuna. **Estrella.**

ESTRELLA DE CAMP. *Bot.* ARANYES.

ESTRELLA D' HÉRCULES. Constelació boreal. *Estrella de Hércules, el arrodillado.*

ESTRELLA DE L' ALBA O DEL DÍA. Nòm que vulgarment se dóna al planeta Venus, perque se 'l veu al matí. *Estrella de Diana ó del alba, lucero.*

ESTRELLA MARINA. *Ictiol.* Marisch que a la part superior té unes espines o braços en forma d' estrella; n' hi há d' erisades, ramoses, etc. *Estrella de mar.*

ESTRELLA POLAR O DEL NORT. La més veïna al pol, qu' és la qüa de la Ossa menor. *Estrella polar, estrella del norte.*

ESTRELLES DE BORBÓN. Trenta estrelles que dónen la volta alentorn del sol en quince dies. *Estrellas de Borbón.*

ESTRELLES ERRANTS. Els planetes y 'ls satélites. *Estrellas errantes ó erráticas.*

ESTRELLES FIXES. Les que no tenen moviment aparent. *Estrellas fijas.*

FER VEURE A ALGÚ LES ESTRELLES. fr. *Met.* Fer patir algún mal agut. *Hacer ver á uno las estrellas.*

ELS UNS NEIXEN AB ESTRELLA Y ALTRES NEIXEN ESTRELLATS. *Ref.* Denota la fortuna dels uns y la desgracia dels altres. *Unos nacen con estrella, otros nacen estrellados ó sin ella.*

MÉS VAL COMPTAR LES ESTRELLES QUE 'LS CABIRÓNS O QUE LES BIGUES. *Ref.* Ensenya que al qui té pòr de ésser castigat per haver comés algún delicte, més li val fugir y posarse en salvo, que no que l' agafin y 'l tanquin a la presó, per més que tingui persones de suposició y autoritat que intercedeixin per ell. *Más vale salto de mata, que ruego de buenos.*

POSAR A ALGÚ O A ALGUNA COSA PER DEMUNT DE LES ESTRELLES. fr. Ponderarla ab excés de lloansa. *Poner á uno ó á alguna cosa sobre las estrellas ó sobre las nubes.*

PUJAR A LES ESTRELLES O POSAR SOBRE LES ESTRELLES. fr. Alabar ab gran manera. *Levantar ó subir á uno sobre el cuerno ó los cuernos de la luna, sobre las nubes.*

TINDRE BONA ESTRELLA. fr. *Met.* Ésser ditxós. *Tener estrella.*

ESTRELLA o STELA. *Biog.* Historiaire del sigle XVI, que va escriure algúns travalls históricha en llatí y en castellá. Havía nascut a Sabadell.

ESTRELLAR. v. a. *Ant.* ESTELLAR.

ESTRELLARSE. v. r. *Ant.* ESTAVELLARSE. || Posarse serena la nit. **Despejarse, salir las estrellas.**

ESTRELLASSA. f. aum. **Estrellón.**

ESTRELLAT, DA. adj. Plé d' estrelles. **Estrellado.**

ESTRELLETA. f. dim. **Estrellica, estrellita, estrelluela.**

ESTRÉM. m. EXTRÉM.

ESTREMÉIXER. v. a. Fer tremolar a algú. **Estremecer.** || EXTREMIR.

ESTREMÉIXERSE. v. r. Tremolar. **Temblar, estremecerse.** || EXTREMIRSE.

ESTREMERA (Joseph). *Biog.* Poeta castellá nat a Lleida l' any 1852 y mort a Madrit l' any 1895, Va cursar lleis, éssent aixís que sentía vocació exclusiva pera les lletres. Va escriure mòlt pera 'l teatre, abans de lograr que li fos representada la peça *Pruebas de fidelidad* (1873). Desde 'l 1876 reprengué l' afició, animat per en Vital Aza, havent produit una seixantena d' obres, entre les quals son celebrades, y de repertori, *Música clásica* (traduida al portugués, al italiá y al alemany), *Las Hijas del Zebedeo*, *El Ventanillo* y *La Cáscara amarga*, traduides totes elles. Coloborá en *El Liberal* y en el *Madrid Cómico*. És autor d' un genre de faules tot personal. *(Fábulas y cuentos*, un vol. 8.°, Madrid, 1890).

ESTREMIR. v. a. Acte de commoure o fer tremolar. **Estremecer.**

ESTREMITAT. f. EXTREMITAT.

ESTREMITUT. f. Tremolor, commoció. **Estremecimiento y estremezo**, pr. Arag.

ESTREMONÍA. f. *Ant.* Música instrumental. **Estremonía.**

ESTREMORDIR. v. a. **Espantar, estremecer.**

ESTREMORDIT, DA. adj. Tremolós, commogut. **Estremecido.**

ESTRENA. f. El primer us d' alguna cosa. **Estrenar, estreno.** || Lo que 's dòna ademés del preu. **Propina.** || pl. Regalo ab demostració d' algún gust o favor rebut. **Estrenas, albricias.**

DÓNAR ESTRENES. fr. ESTRENAR, 2. || Dónar regalo per alguna bona nova. *Dar albricias.*

TOCAR ESTRENES. fr. ESTRENAR, 4.

ESTRENAR. v. a. Comensar a usar alguna cosa. **Estrenar.** || Dónar estrenes. **Dar estrenas.** || *Ant.* TASTAR. || Vendre la primera porció d' alguna cosa. **Persignarse, estrenarse.**

GUANYAR LES ESTRENES. fr. Ésser el primer en donar una noticia a la persona a qui interessa. *Ganar las albricias.*

LO QU' UN ALTRE HA ESTRENAT, A MI POCH M' HA DURAT. *Ref.* Ab que 's queixen els qui han de portar la roba estrenada per altres. *Lo que otro suda á mí poco me dura.*

ESTRENU, A. adj. *Ant.* EGREGI.

ESTRENYAMENT. m. *Ant.* ESTRETÓ.

ESTRÉNYER. v. a. **Apretar.** || Lligar fort alguna cosa. **Agarrotar.** || Estretir, reduir a menys. **Angostar, enangostar, estrechar.**

ESTRÈNYERSE. v. r. Reduirse a menys lloch o amplitut. **Estrecharse.** || Moderar el gasto. **Estrecharse.**

ESTRENYINADORA. f. Escombra llarga pera estrenyinar. **Escobón.**

ESTRENYINAR v. a. Treure les trenyines. **Quitar las telarañas**

ESTRENYINARSE. v. r. Se diu del cel, serenarse. **Desencapotarse, despejarse.**

ESTRENYÓ. f. ESTRETÓ.

ESTREP. m. ESTREB.

ESTRÉPIT. m. Soroll mòlt fort, estruendo. **Estrépito.**

DÓNAR O FER ESTRÉPIT. fr Fer gran soroll alguna cosa caient, trencantse o reventantse, etc. *Dar estrépito ó estallido.* || FER COP. || Fer públich lo amagat. *Dar un estallido.*

ESTAR PERA DÓNAR UN ESTRÉPIT. Tindre temor de un grave dany. *Estar para dar un estallido.*

SENS ESTRÉPIT O FIGURA DE JUDICI. *Loc. for.* Sense les formalitats del dret. *Sin estrépito ó figura de juicio.*

ESTREPITÓS, A. adj. Sorollós. **Estrepitoso.**

ESTREPSÍCER, A. adj. *Zool.* S' aplica als mamífers que tenen les banyes formant espiral. **Estrepsícero.**

ESTRET, A. p. p. **Estrechado.** || Lo que té menys amplaria de la que correspón. **Angosto.** || Ajustat, apretat. **Apretado, estrecho.** || *Met.* Auster, rígit. **Estrecho.** || Escás, mesquí. **Apretado, estrecho.** || *Ant.* Obligat, precisat. **Constreñido.** || APURAT, ANGUSTIAT. || m. Braç de mar comprés entre dues terres que son prop l' una de l' altra, còm: *el de Gibraltar*, etc. **Estrecho.** || Referintse als rius. **Hoz, hocino.** || **Apuro.** || adv. *Ant.* **Estrechamente, miserablemente, infelizmente.** || ESTRETURA.

ÉSSER ESTRET. fr. ÉSSER DEL PUNY ESTRET.

ÉSSER, VINDRE ESTRET. fr. Faltar la roba al vestit, calsat, etc *Ajustar.*

TINDRE ESTRET A ALGÚ. fr. Donarli poca llivertat. *Estrechar.*

ESTRETA. f. Apretada. **Apretón.**

ESTRETAMENT. adv. m. Ab estretura. **Estrechamente.** || Ab estretó, miseria. **Estrechamente.** || Severament. **Estrechamente.** || *Met.* De tot cor, de veres. **Eficazmente.** || *Met.* Ab reculliment, retiro y austeritat de vida. **Estrechamente.**

ESTRETIR. v. a. *Ant.* ESTRÉNYER.

ESTRETÍSSIM, A. adj. sup. **Estrechísimo.**

ESTRETÓ. f. Opressió que causa el mòlt concurs de gent. **Apretura.** || Miseria, falta de lo necessari pera subsistir. **Estrechez.**

ESTRETURA. f. Estret, angostures d' algún terreno. **Estrechez, estrechura.** || Risch, perill. **Estrechura, apuro, aprieto.**

REDUIR EN ESTRETURA O ESTRET. fr. Posarlo en un compromís o apuro. *Poner á uno en estrechura.*

ESTRÍA. f. *Arq.* Canaleta, motllures unides ab la meteixa distancia y fondaria, que sol haverhi al cos d' algunes columnes, pilastres, balustres, etc. **Estría.** || La vora rellevada de la mitja canya de la columna. **Estría.** || Parts unides dels triglifis que separen les metopes d' un fris, comprenent dues estries y dues mitxes estries.

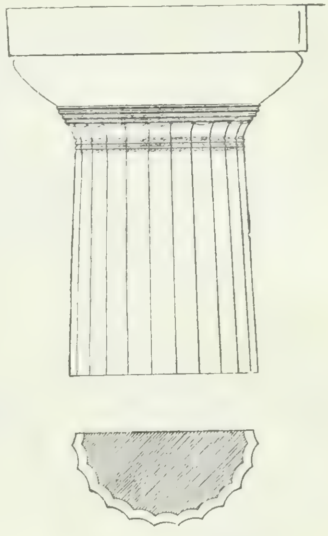

Estries (ordre dórich)

ESTRÍA MASSISSA. *Arq.* Aquella quin vuit está ocupat per un jonch plá o convexe, a voltes llis y altres tallat a mena de corda o de canya, descrivint espirals unes entalladures de fullatge.

ESTRÍA ORNADA. Aquella en quin vuit s' hi posen motius d' ornament que formen flors, rams y fullatges, propies dels monuments del sigle XII y dels del renaixement.

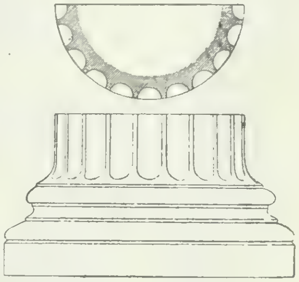

Estries (ordre jónich)

ESTRÍA SALOMÓNICA. La qu' está vuidada formant caragol.

ESTRIADURA. f. El conjunt de canals o estríes de les columnes. **Estriadura.**

ESTRIAR. v. a. *Arq.* Acanalar. **Estriar.**

ESTRIAT, DA. adj. *Arq.* **Estriado.**

ESTRIATULAT, DA. adj. Marcat ab petites estríes. **Estriatulado.**

ESTRIBANCA. f. *Ter. Ibissench.* Espardenya mòlt usada. **Alpargata vieja.**

ESTRIBANT. p. a. ESTREBANT.

ESTRIBAR. v. n. Consistir. **Consistir, estribar.** || FUNDARSE.

ESTRIBILL m. Cert nombre de versos que 's repeteixen després de cada estrofa en algunes composiciòns líriques, que a vegades comensen ab ell. **Estribillo.** || La paraula o expressió que algunes persones tenen costúm de dir freqüentment. **Estribillo.**

ESTRIBOR. m. *Náut.* El costat dret de la nau, mirant de popa a proa. **Estribor.**

ESTRIBOT. m. MENTIDA, PATRANYA. || m. *Ter. ibissench.* Calificatiu ridícol. **Dicharacho.**

ESTRICADA. f. TIRADA.

ESTRICADOR, A. m. y f. Qui estrica. **Tirador.** || Batidor tan ample y llarch còm la major peça de panyo, de modo que s' hi pot estendre y estirarla per totes parts, deixantla agafada per una part ab una fila de clavilles. **Rama, rambla, tirador.** || Filera de montants clavats a terra a distancia de dos metres, lligats a dalt per través fixa, portada ab restallera de claus pera penjar'hi la roba, per aixugarla, aixamplantla y estirantla.

ESTRICAR. v. a. Estirar els panyos, estendre 'ls al estricador. **Estirar.**

ESTRICNAT. m. *Quím.* Combinació del ácit estrícnich ab una base. **Estricnato.**

ESTRÍCNICH, CA. adj. Semblant al estricnat. **Estrícneo.** || Que té per base la estricnina. **Estrícnico.**

ESTRICNINA. f. *Quím.* Álcali vegetal poch soluble a l'aigua, soluble a l'alcofoll, al que comunica la propietat de restablir els colors blaus tornats roigs pels ácits. **Estricnina.**

ESTRICNOCROMINA. f. *Quím.* Such mòlt verinós, tret d' un arbre de Java. **Estricnocromina.**

ESTRICTAMENT. adv. m. Precisament, en tot rigor de dret. **Estrictamente.**

ESTRICTE, A. adj. Estret, ajustat complertament a la llei y que no admet interpretació. **Estricto.**

ESTRÍFLOR, A. adj. *Bot.* Que té 'l canó de la corola estriat. **Estrífloro.**

ESTRIGA. f. *Ictiol.* Escata estreta y llargaruda en forma de punta. **Estriga.** || pl. Pels que tenen algunes plantes, que casi bé son punxes, còm els de la borratxera. **Estrigas.**

ESTRÍGOP, A. adj. De peu tosch o escabrós. **Estrígopo.**

ESTRIGÓS, A. adj. De superficie tosca y aspra. **Estrigoso.**

ESTRÍJOL. m. y

ESTRIJOLADORA. f. Eina de ferro ab que 's treu la sarna y la pòls als cavalls. **Almohaza.**

ESTRIJOLAR. v. a. Netejar ab l'estríjol. **Almohazar.**

ESTRIJOLAT, DA. p. p. **Almohazado.**

ESTRINGUET. m. Cadeneta pera subjectar una roda de carro.

ESTRIPAR. v. a. Esquinsar la roba, 'l calsat, etc. **Romper, desgarrar.** || Obrir el ventre ab algún cop o ferida. **Desbarrigar.**

ESTRIPAT, DA. p. p. **Roto, desgarrado.**

ESTRO. m. Inspiració, furor, entussiasme del poeta. **Estro, furor poético.** || m. *Med.* Apetit venereu exaltat, còm s' observa en la satiríasis. **Estro.**

ESTRÓBIL. m. *Bot.* Reunió de fruits cuberts, que formen un cos cónich o globulós. **Estróbilo**

ESTROBILACI, A. adj. *Bot.* Que té les flors en forma de pinya. **Estrobiláceo.**

ESTROBILÍ, NA. adj. Semblant al fruit del abet. **Estrobilino.**

ESTROBILIFORME. adj. En forma de pinya. **Estrobiliforme.**

ESTROFA. f. *Poét.* Número de versos en que s' enclou cada pensament en una oda o cansó poética. **Estrofa.** || *Met.* ESTRAFALARI. || ASTUT, TUNO.

ESTROFIA. f. *Med.* Dislocació o vici de conformació d' un orgue intern, especialment la bufeta dels orins. **Estrofia.**

ESTROFILIOLA. f. *Bot.* Apéndix dur de certes llevors. **Estrofiliola.**

ESTROFOSIA. f. *Med.* Furor uterí. **Ninfomanía.**

ESTRÓFUL. m. *Med.* Inflamació cutánea que sol atacar als nens de mamella. **Estrófulo.**

ESTROGONORITA. f. *Min.* Varietat verda de la soladita. **Estrogonorita.**

ESTRÓM. m. *Bot.* Part de les plantes criptógames que conté la fructificació. **Estromo.**

ESTROMANÍA. f. *Med.* Manía lasciva. **Estromanía.**

ESTROMANÍACH, CA. adj. Que pateix estromanía. **Estrómano, estromaníaco, estromaniático.**

ESTROMATECNIA. f. Art de fabricar tapissos. **Estromatecnia.**

ESTROMATEU. m. *Ictiol.* Peixos acantopterigis dels escombrits. La mena *fiatola* del Mediterrá, és remarcable per les seues ratlles y taques grogues gaire bé daurades, demunt de fons grisench. **Estromateo.**

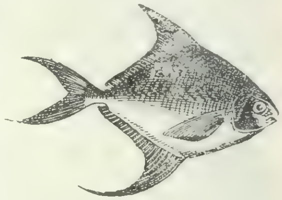

Estromateu

ESTROMB. m. *Conquiol.* Mena de caragol de mar. **Estrombo.**

ESTRÓMBICH, CA. adj. Paregut al estromb. **Estrombeo.**

ESTROMEIERINA. f. *Min.* Sulfur de coure argentífer. **Estromeyerina.**

ESTROMITA. f. *Min.* Combinació de sulfat de barita y carbonat d' estronciana. **Estromita.**

ESTROMPESSAR. v. n. *Ant.* ENSOPEGAR.

ESTRONCAMENT. m. **Supresión.**

ESTRONCAR. v. a. Parar, detindre 'l curs de la sanch que raja pêl nas, o per alguna ferida, o 'l d' algún altre líquit. **Estancar, restañar.**

ESTRONCARSE. v. r. Dit de les fonts, secarse, aixugarse. **Secarse.**

ESTRONCASSANCH. m. Pedra mineral de ferro comunment de color de sanch. **Hematites, piedra de la sangre.** || *Bot.* Herba qu' estronca la sanch. **Sanguinaria, corregüela, sacejo.**

ESTRONCAT, DA. p. p. **Estancado, restañado.**

ESTRONCI. m. *Min.* Metall blanch, brillant y sólit que unit ab l' oxígen forma la estronciana. **Estroncio.**

ESTRONCIANA. f. *Min.* Terra alcalina, una de les vuit primitives que formen els cosos. **Estronciana, estroncita.**

ESTRONCIÁNICH, CA. adj. *Min.* Pertanyent a la estronciana. **Estronciánico.**

ESTRONCIANITA. f. *Min.* Carbonat d' estronciana. **Estroncianita, estronita.**

ESTRÓNTICH, CA. adj. *Min.* Referent al estronci. **Estróntico.**

ESTROP. m. Caixa de escrivanía. **Escribanía.** || *Náut.* Troç de corda unit pêls seus extréms pera aguantar les vergues y altres coses pesades. **Estrobo.** || *Ter. Blanes.* Al aparell de la nau serveix pera pujar l' antena.

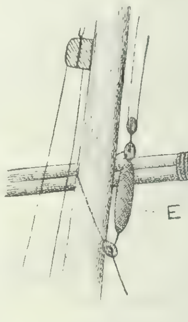

ESTROP: E, estrop

A O DE TOT ESTROP. m. adv. **A tot us.** *De trapillo, de capa y gorra, de surtido, familiar.*

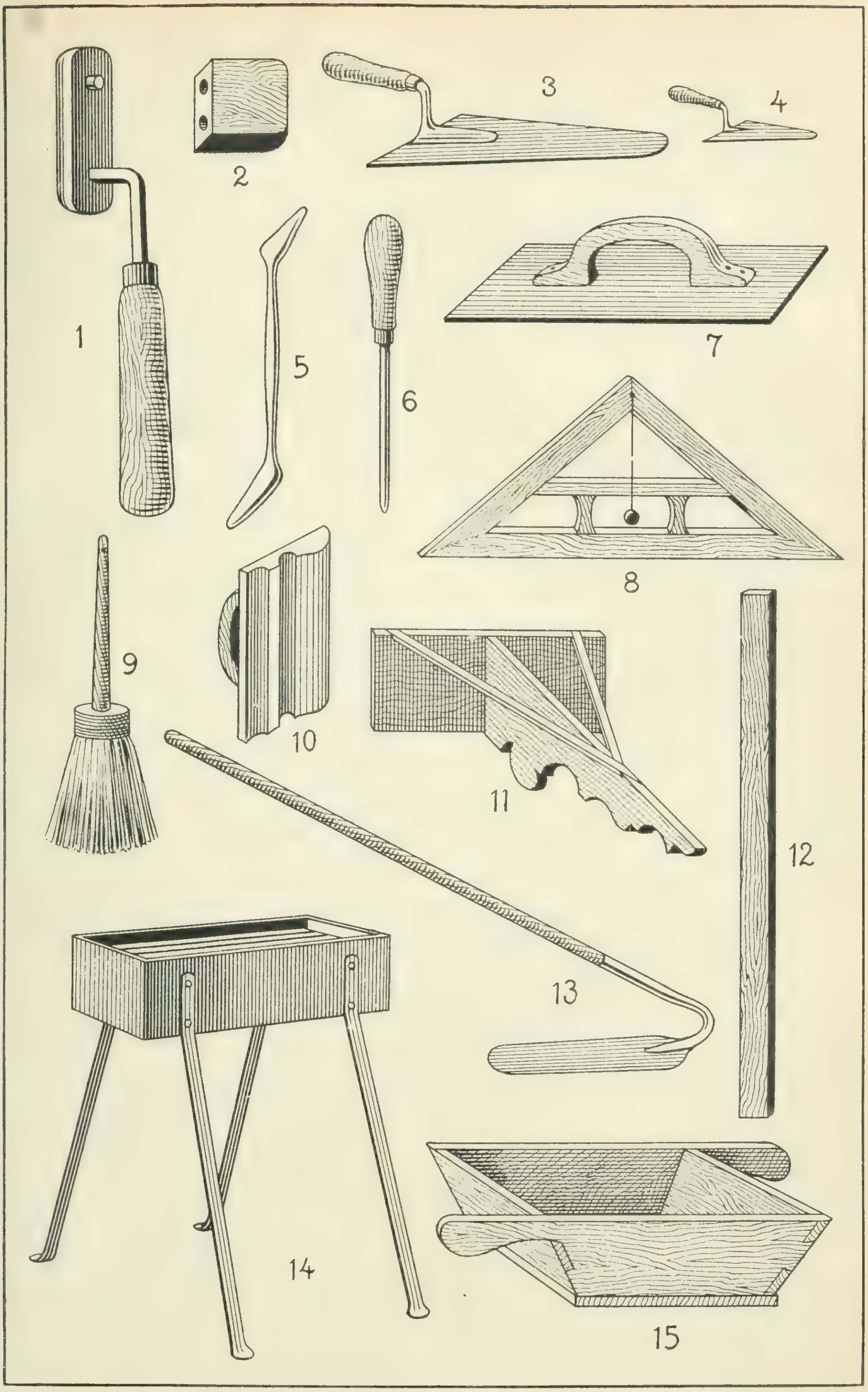

1. Allisador pera treure el llustre. 2. Peça de suplement pera subgectar l' allisador. 3. Paleta pera allisar. 4. Paletí. 5. Espátula. 6. Punxó. 7. Arrebossador. 8. Nivell. 9. Brotxa pera donar color al estuch. 10. y 11. Enmotlladors. 12. Regle. 13. Barrejador. 14. Fogó. 15. Gaveta.

ESTROPADA. f. *Náut.* L' esforç dels remers pera bogar, y també l' embransida que pren la barca.

BARCA DE BONA ESTROPADA. fr. *Náut.* La més caminadora, la que sosté més l' embransida y arriva a caminar quatre milles per hora.

ESTROPIAMENT. m. *Náut.* Acció y efecte d' estropiarse alguna vela. **Rifadura.**

ESTROPIAR. v. a. ESTROPEJAR..

ESTROPICI. m. ATROPELLAMENT, DESTRUCCIÓ, MALVESTAT.

ESTROVERSIÓ. f. *Med.* Nòm de certs vicis de conformació dels orgues del cos humá. **Estroversión.**

ESTRUCH, GA. adj. AFORTUNAT, DITXOS.

ESTRUCH (Albert). *Biog.* Gravador d' encunys, natural de Barcelona. Travallava a mitjans del sigle XIX Va ésser segón gravador de la fábrica del segell a Madrit y després va anar de primer á la Ceca de Manila. Entre altres medalles d' ell cal esmentar les d' en Martínez de la Rosa y d' en Salustiá Olózaga.

— (JOAN). *Biog.* Gravador al acer, natural de Barcelona. Va estudiar belles arts a la Escola de la Junta de Comers. L' any 1836 va anar a Italia y després al retornar, va entrar de gravador a la Direcció de Hidrografía. Son obres d'ell uns retrates d' en Dunon, Vicens López, el general Serrano y 'ls diplomes de les ordres de Carles III y de Isabel *la Católica.*

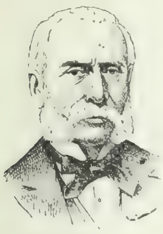

Ramón Estruch y Ferrer

— Y FERRER (RAMÓN). *Biog.* Comerciant que a les mitxaníes del sigle XIX, va figurar mòlt a Barcelona, significantse còm a polítich del partit progressista. Va pertanyer a varies societats industrials y mercantils y defensor del travall nacional va ésser el-legit diputat a Corts y senador en algunes llegislatures. Va morir al any 1884.

— Y JORDÁN (DOMINGO). *Biog.* Gravador valenciá, nat a la vila de Mur a finals dels sigle XVIII y mort a Madrit l' any 1851. Era nevot y deixeble del gravador Francesch Jordan. Va passar la guerra del francés a Mallorca, anantse'n després a l' Havana, d' ont va tornar pera establirse a Barcelona. Va gravar moltes estampes relligioses y un bon retrate eqüestre de l' Alvarez de Castro gobernador de Girona. Son excelents els seus mapes geográfichs. Cal esmentarse la ilustració de la *Historia de Grecia antigua* y la gran *Carta de la isla de Cuba,* de la que 'n feren honrosa menció a les Corts. Era membre de varies Academies y societats artístiques. Va anar a Madrit pera executar obres d' importancia que li havíen proposat, y va ésser sorprés per la mort, quan comtava cinquanta cinch anys.

ESTRUCTURA. f. Distribució y ordre de les parts d' un cós o edifici **Estructura.** || Distribució d' un discurs, poema, historia, etc. **Estructura.**

ESTRUGÓS (Joseph Elíes). *Biog.* Frare y escriptor catalá, nat a Perpinyá a les derreríes del sigle XVI y mort allá meteix l' any 1645.

ESTRUMOSITAT. f. *Med.* Acumulació de tumors a algunes parts dels cós. **Estrumosidad.**

ESTRUPETJÁ. v. r. *Ter. ibissench.* Forsejar. **Forcejear.**

ESTRÚS (Bernat) *Biog.* Poeta gironí, nat en la segona meitat del sigle XV. L' any 1501 va publicar a Girona un quadern compost de dotze fulles, ab el títol *Cobles molt devotes a honor de nostre Senyor Deu e de la sua beneyta mare.*

ESTSUDEST. m. Vent y camí entre l' est y 'l sudest. **Estesudeste.**

ESTUBA. f. Quarto dels banys, ont els malalts reben el vapor pera suar. **Estufa, sudario.**|| *Met.* Tota habitació recullida y abrigada. **Estufa.** || Se diu també dels vapors a que 's subjecten les bòtes ans de posar'hi 'l ví. **Dar estufas.**

ESTUBAMENT. m. FOMENTACIÓ.

ESTUBAR. v. a. Dónar estubes. **Dar estufas.** || **Fomentar.**

ESTUBARSE. v. r. Pendre estubes. **Tomar estufas.**

ESTUBENY. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Enguera; és a la vora del riu Sellent y té 300 hab.

ESTUCADOR. m. Qui estuca. **Estuquista.**

ESTUCAR. v. r. Cubrir ab estuch una paret, etc. **Estucar.**

ESTUCAT. DA, p. p. **Estucado.**

ESTUCH. m. Pasta de guix blanch, aiguacuit y altres ingredients pera imitar el jaspi. **Estuco, estuque.**

ESTUCIÓS, A. adj. *Ter.* Escrupulós en el menjar. **Escrupuloso.**

ESTUDI. m. Aplicació a alguna ciencia o art. **Estudio.** || Llóch ont s' hi ensenya la gramática o les primeres lletres. **Estudio, escuela.** || La peça ont els lletrats estudíen. **Estudio.** || Peça ont els pintors, esculptors y arquitectes hi tenen els dibuixos y lo necessari pera estudiar. **Estudio.** || *Met.* Atenció, dilligencia pera fer alguna cosa. **Estudio.** || Acte de apendre la ciencia a que algú 's dedica. **Estudio.** || Meditació, ensenyansa, cuidado en conreuar el talent. **Estudio.** || Despaig del notari. **Oficio.** || m. pl. Quartos baixos aixís anomenats. **Entresuelos, cuartos bajos.**

ESTUDI GENERAL. Universitat. *Estudio general, universidad.*

FER PARTICULAR ESTUDI. fr. Posar particular cuidado y atenció en alguna cosa. *Hacer estudio de alguna cosa.*

ESTUDIADAMENT. adv. m. Ab gran estudi, després de mòlt pensat. **Estudiadamente.**

ESTUDIADOR, A. m. y f. Qui estudía mòlt. **Estudiador.**

ESTUDIANT. m. Qui estudía, qui va al institut o a la universitat per apendre y més particularment qui va al seminari y estudía pera capellá. **Estudiante, escolar.**

ÉSSER UN BON ESTUDIANT fr. ÉSSER UN BON ESTORNELL.

ESTUDIANTÁS. m. aum. **Estudiantazo.**

ESTUDIANTET. m. dim. **Estudiantillo.**

ESTUDIANTÍ, NA. adj. *Fam.* Lo que pertany als estudiants. **Estudiantil, estudiantino.**

A LA ESTUDIANTINA. m. adv. Al ús y costúm dels estudiants. *Á la estudiantina.*

ESTUDIANTINA. f. Grupo d' estudiants que tocant varis instruments van pêls carrers del poble o ciutat en que estudíen o de l' un llóch a altre, pera divertirse o pera socórrerse ab els díners que recullen. **Estudiantina.**

ESTUDIAR. v. a. Meditar pera compendre lo que está subgecte a la especulació. **Estudiar.** || Assistir a les aules, emplearse en els estudis. **Estudiar.** || Apendre alguna cosa de cor. **Estudiar.** || Llegir repetides vegades l' actor dramátich el paper que li toca representar pera apendre 'l de cor. **Estudiar.** || *Pint.* Dibuixar de modelo o del natural. **Estudiar.**

ESTUDIAT, DA. p. p. **Estudiado.**

ESTUDIATIU, VA. adj. y.

ESTUDIÓS, A. adj. Aplicat al estudi. **Estudioso, estudiador.** || Aficionat al estudi. **Estudioso,** || *Fig.* Propéns, inclinat a una cosa. **Estudioso.**

ESTUDIOSAMENT. adv. m. De propòsit. **Estudiosamente.**

ESTUDIOSITAT. f. Inclinació al estudi. **Estudiosidad**.

ESTUFA. f. ESTUBA.

ESTUFAMENT. m. Acte y efecte d' estufarse. **Ahuecamiento, engreimiento**.

ESTUFAR. v. a. Estovar, dilatar alguna cosa. **Ahuecar, mullir, esponjar**. || Estovar per medi d' algún líquit **Esponjar**.

ESTUFARSE. v. r. Revestirse de faust, omplirse de satisf cció. **Ahuecarse engreirse**.

ESTUFAT, DA. p. p. **Ahuecado, esponjado**. || adj. *Met*. Presumit, vá. **Hueco**. || m. Guisat, assaonat ab especies, vi y vinagre, cuit ab poch foch en una olla ben tapada. **Estofado, rehogado**. || *Met. fam.* Tacó, cops. **Paliza**.

DÓNAR UN ESTUFAT. fr. *Fam. Dar una paliza*.

FER ESTUFAT. fr. Guisar ab especies, vi y vinagre ab foch suáu. *Rehogar*.

ESTUFORN. m. ESTERNUT.

ESTUGÓS. adj. *Ter. ibissench*. Qui sent fástich. **El que toma ascos**.

ESTUIXÁ v. r. *Ter. ibissench*. Desar al llóch corresponent. **Guardar en el sitio correspondiente**.

ESTUJOLAR. v. a. Respallar, netejar un cavall.

ESTUPENDAMENT. adv. m. D' un modo estupendo. **Estupendamente**.

ESTUPENDI, A. adj. Assombrós, admirable. **Estupendo**.

ESTÚPIDAMENT. adv. m. **Estúpidamente**.

ESTUPIDITAT. f. Tontería. **Estupidez**.

ESTUPINASSU. m. *Ter. ibissench*. Esqueixada. **Ensalada con abadejo**.

ESTÚPIT, DA. adj. **Estúpido**.

ESTUPRADOR. m. Qui estupra. **Estuprador**.

ESTUPRAR. v. a. Desflorar una doncella contra la seua voluntat, per la força. **Estuprar**.

ESTUPRO. m. Violació d' una doncella. **Violación, estupro**.

ESTUQUERÍA. f. Art de fer obres d' estuch. **Estuquería**.

ESTURDIRSE. v. r. Avivarse, adquirir desembarás. **Despabilarse, despejarse**.

ESTURDIT. p. p. Viu, desembarassat. **Despabilado, despejado**. || ATURDIT, ACOQUINAT. || ESTORDIT.

ESTURINAT. adj. *Ter. ibissench*. Despentinat, escabellat. **Despeinado, desmelenado**.

ESTURIÓ. m. *Ictiol*. Peix de mar regularment de uns cinch metres de llarch, de color blau grisench ab clapes negrenques, el cap obtús y l' aleta de la qüa

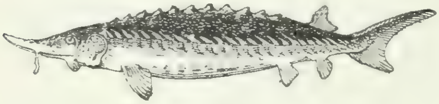

Esturió

en forma de fals; puja pêls rius perseguint a la saboga. **Esturión, sollo**. || Al Mediterrani el més conegut d' aquestos peixos és el de la mena anomenada *comú*, de color verdench. La carn del esturió és delicada, y 's menja fresca, escabetxada y salada.

ESTURROCAR. *Ter. Aranés*. ESTERROÇAR.

ESTURS. m. *Ornit. ant*. AVESTRÚS.

ESTUSSAR. v. a. *Ter*. Matar d' un cop al clatell, còm se mata a un cunill.

ESTUVENY. *Geog*. ESTUBENY.

ESVAIMENT. m. Acte y efecte d' esvairse, de perdre el coneixement, els sentits; desmaiarse. **Desvanecimiento**. || *Ant*. VIOLENCIA.

ESVAIR. v. n. DESVANÉIXER.

ESVAIRSE. v. r. DESVANÉIXERSE.

ESVANAR. v. n. *Ant*. DESVANÉIXER.

ESVARRAR. v. n. *Ant*. RELLISCAR.

ESVASIR v. a. **Invadir**.

ESVAYR. v. a. *Ant*. ENDERROCAR, DESTRUIR.

ESVEIR. v. a. *Ant*. Allunyar. **Apartar**.

ESVEIT, DA. adj. ABAIXAT.

ESVELTIMENT. m. Despaig. **Despacho**.

ESVELTIR. v. a. Vendre, despatxar en públich les mercaderíes. **Despachar**.

ESVELTIRSE. v. r. Deixondirse. **Despabilarse**.

ESVENTAR. v. a. ESBOMBAR.

ESVENTARSE. v. r. Evaporarse. **Disiparse, exhalarse**. || Ressecarse per causa del vent les costelles del barreló, portadora, cubell, etc., obrintse de modo que se 'n surti 'l liquit que s' hi posa. **Ventearse**.

ESVENTRÁ. v. r. *Ter. ibissench*. Treure les tripes. **Destripar**.

ESVERAR. v. a. ESPARVERAR. || També s' usa còm recíproch. ESPARVERARSE.

ESVERAT, DA. adj. ESPARVERAT.

ESVERGENADA. adj. *Ant*. DESFLORADA.

ESVERSAT, DA. adj. Acostumat. **Versado, ejercitado, experimentado**.

ESVETLLAT, DA. adj. DESVETLLAT.

ESVINSARSE. v. r. Deslloriġarse, desconcertarse alguna part del cos. **Desvencijarse**.

ESVOLETEGAR. v. n. Moure les ales freqüentment y ab violencia. **Aletear**.

ESVORANCAR. v. a. Fer caure troços de vora de un rech, d' una acequia, etc. **Escantellar**.

ET. conj. *Ant*. **Y**.

ETAL. m. *Quím*. Còs gras, sólit, fusible, crestallisable, produit per la sabonificació de la cetina, y quina composició és semblanta a la de l' éter y del alcofoll. **Etal**.

ETAPA. f. Cada una de les jornades que fá la tropa anant de viatge. **Etapa**. || Cada una de les raccións que al parar a un poble o llóch qualsevol se dóna als soldats. **Etapa**.

ETAT. f. Els anys que un té desde 'l seu neixement. **Edad**. || Conjunt d' algúns sigles. **Edad**. || Nombre d' anys transcorregut desde tal o qual temps, y aixís se diu: *a la nostra etat*. **Edad**.

ETAT AVANSADA. La que s' atansa a la vellesa. *Edad avanzada*.

ETAT CADUCA. La de la vellesa. *Caduquez, edad decrépita, ó caduca*.

ETAT DE DISCRECIÓ. Aquella en que 'ls adults poden ja raonar. *Edad de discreción*.

ETAT DEL BRONZE. *Arqueol*. Época en que l' home usava ja eines d' aquest metall, sense que això vulgui dir que abandonés del tot les anteriors conegudes. *Edad de bronce*.

ETAT DE LA LLUNA. El temps que porta abans de la seua conjunció. *Edad de la luna*.

ETAT DE LA PEDRA. *Arqueol*. Época en que l' home no usava altres eines qne les de pedra, ja grollerament travallades, ja pulides. *Edad de piedra*.

ETAT D' INFANTESA: ETAT MENOR O MENOR ETAT.

ETAT MAJOR, O MAJOR D' ETAT, O MAJOR DE DÍES. La en que l' home pot fer us dels seus drets civils. *Mayoría, mayor de edad*.

ETAT MENOR O MENOR ETAT. La en que algú no pot disposar dels seus bens y de la seua persona per tindre poca etat. *Edad menor, ó menor edad, minoria de edad, minoridad*.

ETAT VIRIL O MADURA. La de trenta cinch anys fins a cinquanta. *Edad viril ó madura.*

AVANSAT D' ETAT O D' ETAT AVANSADA. Se diu del que ja és vell. *De edad avanzada.*

CONÉIXER L' ETAT PER LES DENTS. fr. Conéixer els anys que tenen els cavalls, les mules y altres animals, segóns les dents qu' han mudat. *Conocer la edad por el diente.*

ENTRAR EN ETAT. fr. Passar d' una etat a un' altra, y majorment de la joventut a l' etat viril y a la vellesa. *Entrar en edad..*

LA ETAT NO HI ÉS. *Loc.* Pera disculpar alguna acció inconsiderada o travessura de persona de poca etat. *Tras la edad viene el seso.* En castellá 's redargüeix ab aquést: *Tras la edad vino el seso, dijo la niña de ochenta años.*

MAJOR ETAT. La senyalada per les lleis pera exir de curadoría. *Mayor edad.*

MENOR ETAT. Aquella en que l' home no pot disposar dels seus bens ni de la seua persona perque encara no té la etat necessaria pera poguer'ho fet. *Menor edad, minoridad.* || S' aplica a la puericia y arriva fins a la joventut. *Menor etat.*

ETCÉTERA. *Expr. llat.* Denota que queda més per dir. **Etcétera.**

ÉTER. m. *Quím.* Licor clar, crestallí, volátil, inflamable, olorós, que 's disol poch a l' aigua; llença l' aire, o posat a la má desapareix deixantla freda. **Éter.** || Foch elemental, la esfera del foch, regió més alta de l' aire y la part més subtil d' ell. **Éter.**

ÉTER ACÉTICH. Líquit que resulta de la combinació de l' ácit acétich ab l' esperit de ví: no té color y sí un olor agradable d'éter y d'ácit acétich de sabor partcular, y d' un pes específich da 0,856. *Éter acético.*

ÉTER HIDROCLÓRICH. El que resulta de l' acció del ácit hidroclórich sobre l' alcofoll, és líquit a 11°, y gasseós sobre aquesta temperatura; no té color, és d' olor fort y sabor un poch dols. *Éter hidroclórico.*

ÉTER NÍTRICH. Resulta de la combinació de l' ácit nitrós ab l' alcofoll, és líquit, blanch groguench, mòlt volátil, d' olor semblant a l' éter sulfúrich, encara que més fort, de sabor acre y cáustich. *Eter nítrico ó nitroso.*

ÉTER SULFÚRICH. Líquit que resulta de l' acció de un ácit concentrat sobre l' alco oll; no té color, és transparent, en extrém volátil, d' olor fort y agradable, de sabor calent y picant, d' un pes específich de 711. *Éter sulfúrico ó hidrático.*

ETERAT. m. *Quím.* Combinació de l' ácit etérich ab una base. **Eterato.**

ETEREU, A. adj. Pertanyent a l' éter. **Etéreo.**

ETERI. n. p. **Eterio.**

ETÉRICH. adj. m. *Quím.* Epítet d' un ácit produit per la combustió de l' alcofoll. **Etérico.**

ETERIFICABLE. adj. *Quím.* Que 's pot convertir en éter. **Eterificable.**

ETERIFICACIÓ. f. *Quím.* Acció y efecte d' eterificar. **Eterificación.**

ETERIFICAR. v. a. Convertir en éter. **Eterificar.**

ETERÍFICH, CA. adj. Que produiex éter. **Eterífico.** || Relatiu a l' éter. **Eterífico.**

ETERISACIÓ. f. Acció y efecte d' eterisar. **Eterización.**

ETERISAR. v. a. Saturar d' éter. **Eterizar.** || Fer aspirar éter. **Eterizar.**

ETERN, A. adj. y

ETERNAL. adj. S' aplica a l' Ésser Suprém, que no ha tingut principi ni tindrá fí. **Eterno** || Continuo, perpétuo, sense fí. **Eterno.** || *Met.* Lo que dura per llarch temps. **Eterno.**

ETERNALMENT. adv. m. y

ETERNAMENT. adv. m. Perpétuament, pera sempre. **Eternalmente, eternamente.** || *Met.* Per llarch temps. **Eternalmente, eternamente.**

ETERNISAR. v. a. Fer eterna una cosa; ferla durar massa. **Eternizar.**

ETERNISARSE. v. r. Ferse famós a la posteritat. **Eternizarse.** || No acavarse mai una cosa, durar més de lo regular y convenient. **Eternizarse.**

ETERNISAT, DA. p. p. **Eternizado.**

ETERNITAT. f. Duració, temps sense principi ni fí. **Eternidad.** || Duració y perpetuitat sense fí. **Eternidad.** || *Met.* Duració dilatada de sigles y etats. **Eternidad.**

ETEROLAT. m. *Farm.* Medicament etérich preparat per solució. **Eterolado.** || El preparat per destilació. **Eterolado**

ETEROLATUR. m. *Farm.* Medicament etereu preparat per infusió o maceració. **Eterolaturo.**

ETERÓLICH, CA. adj. *Farm.* Epítet dels medicaments que tenen per base principal l' éter. **Eterólico.**

ETEROLOTIU, VA. adj. *Farm.* Epítet dels medicaments saturats d' éter. **Eterolotivo.**

ETEROMANCIA. f. Endevinació supersticiosa deduída del vol y del cant dels aucells. **Eteromancia.**

ETESIA. f. Mena de pedra usada pera certes elaboracións. **Etesia.**

ÉTICA. f. Part de la filosofía que tracta de la moral. **Ética.**

ÉTICH, CA. adj. Moral, pertanyent a les costúms. **Ético.** || *Fam.* TÍSICH.

ETICOPROSCOPTE. s. Qui predica mal y rebaixa la virtut. **Eticoproscopto.**

ETIMOLOGÍA. f. Origen dels mots. **Etimología.** || Significació propia dels mots. **Etimología.** || Art que tracta de l' origen de les paraules. **Etimología**

ETIMOLÓGICH, CA. adj. Pertanyent a la etimología. **Etimológico.**

ETIMOLOGISTA. m. Qui 's dedica a cercar l' origen de les paraules. **Etimologista.**

ETIMOLOGISAR. v. a. Cercar etimologíes. **Etimologizar.** || Voler passar per etimologista. **Etimologizar.**

ETIOLOGÍA. *Fil.* Estudi sobre les causes de les coses. **Etiología.** || *Med.* Part de la medicina que té per obgecte l' estudi de les causes de les malaltíes. **Etiología.**

ETÍOP, A. adj. **Etiópich.**

ETÍOP MARCIAL. Substancia mineral que 's trova en gran quantitat a la naturalesa; se presenta en forma de pols de color negre més o menys obscur, y emmascara 'ls dits; és d' olor un poch picant, de sabor ferruginós, insoluble a l' aigua y soluble, sense efervescencia, dins dels ácits. *Etiope marcial, deutóxido de hierro, óxido de hierro negro, ó de hierro magnético.*

ETÍOP MINERAL. Barreja de sofre roig y de mercuri metálich; se presenta en forma de pols mòlt fina, de un negre morat, insipit y insoluble. *Sulfuro negro de mercurio.*

RENTAR LA CARA A UN ETÍOP. fr. *Met.* Voler un imposible. *Pedir peras al olmo.*

ETIOPIA. f. Regió d' Africa. **Etiopia.**

ETIÓPICH, CA. adj. Natural d' Etiopia; lo que hi pertany. **Etiope, etiópico.**

ETIQUESA. f. *Med.* Febre lenta que va consumint el còs y destruint les forces. **Ibética.**

ETIQUETA. f. Cumpliment, ceremonia d' estil. **Etiqueta.** || RÓTUL.

PARARSE EN ETIQUETES. fr. Reparar en frioleres. *Andar en titulillos.*

ETÍSICH, CA. adj. TÍSICH.

ETISIS. f. *Med.* Nòm genérich de tota malaltía que cousúm el còs. **Etisis.**

ETITES. f. *Min.* Mena de pedra globosa de la magnitut d' un ou de gallina y d' altres figures y formes,

composta de capes concéntriques, groguenques y pardes. Té comunment una concavitat al mitj a la que hi há una boleta de la meteixa pedra que sona quan se la fá bellugar. **Etites**.

ETJEGAR. v. a. Deixar córrer lo qu' estava detingut. **Soltar**. || Llençar de sí. **Arrojar**. || PEGAR. || DESPEDIR.

ETJEGAR A FREGAR, O A PASSEJAR, O A RODAR. fr. Despedir a algú ab desagrado, o desaprovant lo que diu o fá. *Mandar á paseo ó á freir espárragos, ó á espulgar un galgo, ó á escardar cebollinos.*

ETMOCEFAL. m. Monstre qu' en comptes de nas té una trompa. **Etmocéfalo**.

ETMOCEFALIA. f. *Med.* Atrofia del aparell nassal que presenta la forma d' una trompa. **Etmocefalia**.

ETMOCEFÁLICH, CA. adj. Lo que ofereix carácters de la etmocefalia. **Etmocefálico**.

ETMOFISAL. adj. *Anat.* Una de les calificacións de l' os esfenoides. **Etmofisal**.

ETMOIDES. m. *Anat.* Os esponjós situat entre 'l nas y 'l front. **Etmoides**.

ÉTNICH, CA. adj. **Gentil**.

ETNODICEA. f. El dret de gents. **Etnodicea**.

ETNOGENIA. f. Cienc'a del origen y régimeu dels pobles. **Etnogenia**.

ETNOGENÉTICH, CA. adj. Relatiu a la etnogenia. **Etnogenético**.

ETNÓGRAF. m. Qui té estudis y coneixements sobre la etnografía. **Etnógrafo**.

ETNOGRAFÍA. f. Descripció dels pobles. **Etnografía**. || Coneixement y classificació de les llengües que 's parlen en tot el mòn. **Etnografía**.

ETNOGRÁFICAMENT. adv. m. Ab arreglo a la etnografía. **Etnográficamente**.

ETNOGRÁFICH, CA. adj. Lo que té relació ab la etnografía. **Etnográfico**.

ETNOLOGÍA. f. Ciencia que tracta del coneixement y de les costúms y idiomes dels pobles. **Etnología**.

ETNOLOGISTA. m. Entés en etnología. **Etnólogo, etnologista**.

ETNORÍTICA. f. Part de les ciencies polítiques que comprén la nomología y l' art de la milicia. **Etnorítica**.

ETNORÍTICH, CA adj. Relatiu a la etnorítica. **Etnorítico**.

ETOCRACIA. f. Forma de govern imaginari, sense més fonament y apoio que la moralitat. **Etocracia**

ETÓCRATA. m. Partidari de la etocracia. **Etócrata**.

ETOGENIA. f. Ciencia de les causes que determinen els carácters y les costúms dels homes. **Etogenia**.

ETOGÉNICH, CA. adj. Lo qu' és relatiu a la etogenia. **Etogénico**.

ETOGNOSSIA. f. Coneixement del carácter y habituts dels homes. **Etognosia**.

ETÓGRAF. m. Coneixedor del cor humá. **Etógrafo**.

ETOGRAFÍA. f. Descripció de les costúms y carácter dels homes. **Etografía**.

ETOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la etografía. **Etográfico**.

ETÓLECH. m. Qui 's dedica a la etología. **Etólogo**.

ETOL, CA. adj. Natural d' Etolia, prov. de Grecia. **Etolio, etolo**.

ETOLI, A. adj. y

ETOLOGÍA. f. Tractat sobre les costúms, modos y estils dels pobles. **Etología**.

ETOLÓGICH, CA. adj. Relatiu a la etología. **Etológico**.

ETOPEIA. f. *Ret.* Pintura de les costúms y de les passións. **Etopeya**. || f. Composició literaria de carácters sobre determinada persona o personatge. **Etopea**. || Descripció dels usos y costúms d' algú. **Etopeya**.

ETOSCA. *Geog. ant.* Lloch de la Espanya antiga, ont segons Velei Potércul, va ésser assessinat Sertori. Creuen algúns historiaires que corresponía a la actual Aitona, mentres altres dedueixen qu' era la posterior ciutat d' Osca.

ETRUSCH, CA. adj. Natural de y lo pertanyent a Etruria, regió antiga d' Italia. **Etrusco**.

ETSAQUE. f. *Ter, ibissench.* De poca alsaria, tractant de persones. **Pequeño de estatura**.

ETSERU. f. *Ter. ibissench.* Mofa. **Burla**.

ETUSA. f. *Bot.* Planta verinosa de la fam. de les umbelíferes. **Etusa**.

ETUSIANA. f. Principi verinós extret de la etusa. **Etusiana**.

ETXÍS. m. Sortilegi. **Hechizo, sortilegio, encanto**. || Lo que atráu afalagant. **Hechizo**.

ETXISADOR, A. m. y f. Qui etxisa. **Hechicero**.

ETXISAR. v. a. Usar etxisos. **Hechizar**. || Agradar mòlt una cosa. **Hechizar, embelesar**.

ETXISAT, DA. p. p. **Hechizado, enamorado**.

ETZABARA. f. *Bot.* ADZAVARA.

ETZAR. m. ATSAR.

ETZAROLA. f. ADZEROLA.

ETZAT. m. EIXART.

ETZÉRCOL. m. EIXÉRCOL.

ETZERENA. f. *Ant.* ATZARENA.

ETZIVAR. v. a. *Fam.* DÓNAR, LLENÇAR, PEGAR, ETJEGAR.

EU. m. *Hidrog.* Riu d' Espanya que separa Galicia d' Asturies. **Eu**. || interj. **Ey**. || pron. *Ant.* JO.

EUBIÓTICA. f. Conjunt de preceptes relatius al art de viure bé. **Eubiótica**.

EUCALIPTE. m. *Bot.* Arbre procedent de l' Australia y aclimatat a Catalunya; és de la fam. de les mirtácees, de soca alta, fusta dura y resistenta, y flors cubertes, abáns d' obrirse, ab una mena de caputxa. Serveix pera constrnccións, ebanistería, tintorería y medicina. **Eucalipto**.

EUCARISTÍA. f. Acció de gracies y per antonomasía 'l Santíssim Sagrament del altar. **Eucaristía**.

EUCARÍSTICH, CA. adj. Pertanyent a la Eucaristía. **Eucarístico**. || *Poét.* Oda en que 's dónen les gracies. **Eucarístico**.

EUCAYRITA. f. *Min.* Seleniur de coure argentífer, mineral que 's pot tallar ab el ganivet. **Eucairita**.

EUCLASSIA. f. *Min.* Esmeralda prismática del Brasil, sumament frágil. **Euclasia**.

EUCLORINA. f. *Quím.* Protóxit de cloro. **Euclorina**.

EUCOLOGI. m. Llibre d' Iglesia pera 'l diumenge y festes. **Eucologio**.

EUCRASSIA. f. *Med.* Bon temperament. **Encrasia**.

EUCROM, A. adj. *Med.* De color sá. **Eucromo**.

EUCROYA. f. *Med.* El color sá de la cara. **Eucroya**.

EUDALT, DA. n. p. **Eudaldo**.

EUDALET. dim. **Eudaldito**.

EUDEMÓNICH, CA. adj. Relatiu al eudemonisme. **Eudemónico**.

EUDEMONISME. m. Sistema que reconeix el benestar còm el móvil de les nostres accións. **Eudemonismo**. || Art de contribuir al logro del benestar. **Eudemonismo**.

EUDIALITA. f. *Min.* Substancia mineral de color violat. **Eudialita**.

EUDIAPNEUSTIA. f. *Med.* Respiració dificultosa. **Eudiapneustia.**

EUDINAMIA. f. *Med.* Estar regular de les forces vitals. **Eudinamia.**

EUDIOBÓTICA. f. Art de passar alegrement la vida. **Eudiobótica.**

EUDIÓMETRE. m. *Fís.* Instrument pera amidar la quantitat d' oxigen contingut al aire atmosférich. **Eudiómetro.** || Instrument que serveix pera fer la síntesis de l' aigua, o sigui pera tornar a fer aquest líquit per medi del hidrógen y del oxígen al través dels quals s'hi fa passar una espurna eléctrica. **Eudiómetro.**

EUDIOMETRÍA. f. *Fís.* Art d' analisar el gas per medi del eudiómetre. **Eudiometría.**

EUDIOMÉTRICH, CA. adj. *Fís.* Relatiu a la eudiometría. **Eudiométrico.**

EUDISTA. m. Relligiós de Sant Agustí que als vots ordinaris hi afegía 'l d' instrucció a les pecadores repenedides. **Eudista.**

EUEMIA. f. *Med.* Bona qualitat de la sanch. **Euemia.**

EUERETISME. m. *Med.* Irritació normal dels muscles. **Eueretismo.**

EUETESSIA. f. *Med.* Estat normal de la sensibilitat. **Euetesia.**

EUEXIA. f. *Med.* Excel-lent disposició del cos. **Euexia.**

EUFABIA. f. *Ter. ibissench.* Gerra. **Tinaja.**

EUFEMIA. f. n. p. De dona. **Eufemia.**

EUFÉMICH, CA. adj. Referent al eufemisme. **Eufémico.**

EUFEMISME. m. *Ret.* Tropus pera suavisar les expressións. **Eufemismo.**

EUFLOGIA. f. *Med.* Inflamació benigna d' alguna part del cos. **Euflogia.**

EUFLÓGICH, CA. adj. Propi de la euflogia. **Euflógico.**

EUFONÍA. f. *Gram.* Bon so, suáu pronunciació, lo meteix que sinalefa y apócope. **Eufonía.** || f. Supressió o addició de lletres a alguna veu pera evitar aspresa en la pronunciació. **Eufonía.** || So d' una sola veu o d' un sol instrument. **Eufonía.**

EUFÓNICH, CA. adj. Relatiu a la eufonía o de so agradable. **Eufónico.**

EUFONISME. m. Pruitja exagerada d' eufonía. **Eufonismo.**

EUFORBI. m. *Bot.* Planta de la fam. de les euforbiácies; és semblanta a la canya dolsa, y quan se la punxa treu un such agre y verinós. Aquest meteix such que 's converteix goma. **Euforbio.**

EUFORBIACI, A. adj. Paregut al euforbi. **Euforbiáceo.**

EUFORIA. f. *Med.* Facilitat en passar una malaltía. **Euforia.**

EUFÓTIDA. f. *Geol.* Mena de roca que conté una barreja de serpentina y de mica. **Eufótida.**

EUFRASSIA. f. Herba medicinal de la fam. de les escrofulariácees; té cosa de 30 centímetres d' alsaria; feta póls y presa com el té fortifica la vista y suavisa les inflamacións. **Eufrasia.** || Nòm propi de dona. **Eufrasia.**

EUFUÍSME. m. Exagerada puresa del llenguatge. **Eufuísmo.**

EUFUÍSTA. s. y adj. Castís en el parlar. **Eufuísta.**

EUGA. f. *Zool.* La femella del cavall. **Yegua.**

EUGABLANCA (Clot de l'). *Orog.* Sota 'l plá de Rús, en el camí de Castellar d' En Huch a Puigllançada.

EUGACERÍA. f. *Ant.* y

EUGASSADA. f. Ramat d' eugues. **Yeguada.**

EUGASSER. m. Qui cuida eugues. **Yegüero, yegüerizo.**

EUGASSERS (Pla dels). *Orog.* Pla del Pirineu gironí, entre 'l Puig de Segre y 'l coll de Finestrelles.

EUGATER. m. EUGASSER.

EUGENESITA. f. *Min.* Aleació de paladí, or, plata y seleni. **Eugenesita.**

EUGENI. n. p. **Eugenio.**

EUGENINA. f. *Min.* Substancia crestallina que deposa l' aigua destilada de violes. **Eugenina.**

EUGNÓSTICH, CA. adj. *Min.* Calificació d' un crestall romboédrich de carbonat de cals, qu' es ratllat per la fluorina. **Eugnóstico.**

ÉUGRAF. m. *Fís.* Mena de cambra fosca que presenta 'ls objectes en la seua posició natural. **Éugrafo.**

EULARIA. n. p. **Eulalia.**

EULARIA. *Biog.* Santa barcelonina del sigle III, patrona de Barcelona abans que ho fos la mare de Dèu de la Mercé. Conten qu' era una doncella filla de pares distingits que vivíen en un lloch del terme de Sarriá en els primers temps del cristianisme. No tenint més de tretze anys va fugir secretament de la casa pairal y se 'n va anar a escometre al tribunal de Daciá pera que no 's perseguís als cristiáns. Se la volgué fer apostatar; s'hi va negar y va ésser martiritsada, degollantla 'l día 12 de Febrer del any 302 o 304. Les seues cendres varen ésser enterrades a la iglesia primitiva de Sauta María del Mar, d' ont se trasladáren envers 878 a la antigua catedral, y l' any 1267 colocades en sumptuosa capella a la cripta de la sèu. Modernament s' ha dubtat que fos sarrianenca aqueixa santa.

EULARIA (Santa). *Geog.* Lloch de les Balears, part. jud. d' Ibissa, ab 900 hab.

EULOGI. n. p. **Eulogio.**

EULOGI (Sant). *Biog.* Diacre, martiritzat a Tarragona junt ab Sant Fruitós y Sant Augur, al anfiteatre de la seua ciutat nadiua. Va ésser agafat pêl Janer de l' any 259 y cremat de viu en viu, junt ab els seus companys.

EULOGIES. f. pl. Ofertes beneides pêls sacerdots en la primitiva Iglesia. **Eulogias.**

EUNOT, A. adj. *Zool.* De llom o esquena elegant. **Eunoto.**

EUNUCH. m. Home capat qu' está destinat a guardar les dones als serralls. **Eunuco, espadón.** || En la historia antiga y oriental el ministre o empleat favorit d' algún rei. **Eunuco.**

EUONFALIÁ, NA. adj. *Zool.* Que té 'l melich ben conformat. **Euonfaliano.**

EUPATÍA. f. Resignació en els sufriments físichs. **Eupatía.**

EUPEPSIA. f. *Med.* Digestió regular o fácil. **Eupepsia.**

EUPÉTALA. f. *Bot.* Mena de llorer. **Eupétala.** || *Min.* ÓPAL.

EUPIÓ. m. Oli pirógen líquit, produit per la destilació seca de les substancies orgániques. **Eupión.**

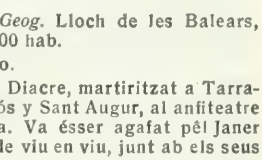
Eupitecia

EUPITECIA. f. *Entom.* Insectes lepidopters geometrins, mòlt petits. **Eupitecia.**

EUPLASSIA. f. *Med.* Materia animal essencialment orgánica. **Euplasia.**

EUPNEA. f. *Med.* Facilitat de respirar. **Eupnea.**

ÉUPOT, DA. adj. *Zool.* De potes llargues o voluminoses. **Eupodo.**

ÉUPTER, A. adj. *Ornit.* De plomes hermoses. Éuptero.

EUQUIMA. f. *Bot.* La sava dels vegetals. Euquima.

EURA. f. *Bot.* Planta sermentosa de la fam. de les araliácies, de fulles lluentes y en forma de cor y de tronch enrinxa or y ple d' arreletes que s' agafen al tronch dels arbres o a les pedres; fa unes boletes negres. Yedra.

EURA ESPINOSA. ARÍNJOLS.

EURA DE TERRA *Hiedra terrestre.*

EURA (Agustí). *Biog.* Escriptor catalá, nomenat bisbe d' Orense l' any 1736. Va néixer a Barcelona a les acavalles del sigle XVII y encare vivía l'any 1761. Escrivía en catalá y mereixen esmentarse d' ell: un tractat de la llengua catalana; una descripció en vers de la montanya del Canigó y una anatomía del cos humá, aixís còm varies poesíes. Ademés d' altres obres menys importantes ne va escriure dues llatines dels sants pares.

Eurich

EURÍCER, A. adj. *Zool.* Que té les banyes llargues. Eurícero.

EURICH. *Biog.* Rei dels visigots, que feu assessinar al seu germá Teodorich II, succeintlo al soli al any 466. Era arriá y perseguidor dels cristians. Dominant la banda enllá dels Alps, va procurar extendre'l seu regne, entrant a sanch y foch la Galia, apoderantse de Bourges, Arles, Clermont y Marsella. Ab els costúms dels gots, va formar un cos de lleis, protegint al ensemps les ciencies y les lletres. Va morir a Arles l' any 484, deixant a son fill Alarich la corona.

EURICOPIDÓPTEN, A. adj. *Ornit.* De bèch llarch y còrb en forma sabre. Euricopidópteno.

EURICORIA. f. *Med.* Sí que 's fá en algunes llagues. Euricoria.

EURÍPICH, CA. adj. *Zool.* De qüa llarga. Eurípigo.

EURISTERN, A. adj. De pit mòlt ample. Euristerno.

EURISTOM, A. adj. De boca mòlt ample. Eurístomo.

EURITA. f. *Min.* Mena de feldespat que 's presenta en formes prismátiques. Eurita.

EURITINA. f. Roca formada per una aglomeració microscópica de detritus feldespátichs, enfortida per un ciment quarsós. Euritina.

EURITMIA. f. Bona disposició y simetría de les parts d' un cos entre sí. Euritmia. || Destresa en servirse dels instruments quirúrgichs. || *Med.* Regularitat de les pulsacións. || *Mús.* Elecció felís del ritme musical. Euritmia.

EURÍTMICH, CA. adj. Relatiu a la euritmia. Eurítmico. || Que té un ritme regular. Eurítmico.

EURÓ. *Bot.* URÒ.

EUROPOM. m. *Entom.* Genre de papallones diurnes. Európomo.

EUROPÉU, A. adj. Natural y pertanyent a Europa. Europeo.

EUS. *Loc.* Vos. Os. || *Ant.* Yo.

EUS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora del riu Tet y té 619 hab.

ÉUSCAR, A. adj. Lo pertanyent al llenguatge de les Provincies Vascongades. Éuscaro.

EUSEBI. n. p. Eusebio.

EUSEMIA. f. *Med.* Reunió de mòlts síntomes favorables en una malaltía. Eusemia.

EUSINETA. *Bot. Ter. Menorca.* CAMEDRIOS.

EUSONFALÍ, NA. adj. Calificació dels monstres produits per la reunió de dos individus quasi complerts que poden executar ab complerta independencia l' un del altre la major part de les funcións vitals, estant cada un d' ells dotat del seu corresponent melich y d' un cordó umbilical distint durant la vida intrauterina. Eusonfalino.

EUSONFALIS. m. pl. Nòm donat a una familia de monstres compostos del ordre dels autositaris, que comprén tots aquells qu' están formats per la reunió de dos o més individus units generalment per la regió abdominal. Eusonfalios.

EUSTAQUI. n. p. Eustaquio.

EUSTASI. n. p. Eustasio.

EUSTENIA. f. *Med.* Estat normal de la força vital. Eustenia.

EUSTIL. m. *Arq.* Edifici en que les columnes están ben posades. Eustilo.

EUSTOQUIA. f. Virtut per la qual se judica prudentment de les coses. Eustoquia.

EUTANASIA. f. *Patol.* Mort dolsa y sense dolor. Eutanasia. || *Met.* Mort en estat de gracia. Eutanasia.

EUTAXIA. f. Constitució perfectament organisada d' un ésser. Eutaxia.

EUTENIA. f. Salut perfecta. Eutenia.

EUTERI. n. p. Nòm vulgar d' Eleuteri Eleuterio.

EUTESIA. f. Armonía de les parts constitutives d' un cos. Eutesia.

EUTÉTICH, CA. adj. Disposat ab simetría. Eutético. || *Min.* Varietat de crestalls que tenen les cares oferint notables carácters de simetría. Eutético.

EUTIMETRÍA. f. Nòm que algúns geómetres van dónar a la ciencia qu' atany tan sols a les línees. Eutimetría.

EUTIMI. n. p. Eutimio.

EUTIMIA. f. Sossego, satisfacció. Eutimia.

EUTIQUIÁ. n. p. Eutiquiano.

EUTRAPELIA. f. Virtut que modera els excessos en les diversións. Eutrapelia, eutropelia. || Facultat del esperit qu' elegeix y cría nous medis d' amenisar les seues idees. Eutrapelia. || Discurs recreatiu. Eutrapelia.

EUTRAPÉLICH, CA. adj. Moderat en les diversións. Eutrapélico, eutropélico.

EUTROPI. n. p. Eutropio.

EUXENITA. f. *Min.* Varietat de tantalat d' itria; substancia amorfa, de color moreno, de brill metaloit y reïnós, és transparenta quan se presenta en fulls prims. Euxenita.

EUZOODINAMIA. f. Estat perfecte de salut. Euzoodinamia.

EVACUACIÓ. f. Acte o efecte d' evacuar. Evacuación.

EVACUAMENT DE CAP. *Ant.* RODAMENT DE CAP. Vahido.

EVACUANT. adj. Lo que té virtut d' evacuar o purgar. Evacuativo, evacuatorio.

EVACUAR v. a. Vuidar, desocupar. Vaciar, evacuar. || *Med.* Treure 'ls mals humors del cos. Evacuar. || Dit d' una plaça o fortificació, treure la guarnició, retirar les tropes. Evacuar. || Parlant de negocis, etc., despatxarlos. Evacuar.

EVACUAT ,DA. p. p. Evacuado.

EVACUITAT. f. VACUITAT.

EVADIR. v. a. Evitar algún dany. Evadir.

EVANÉIXER. v. a. *Ant.* DESVANÉIXERSE, DESAPARÉIXERSE.

EVANGELI. m. Historia de la vida, doctrina y obres de Nostre Senyor Jesucrist. **Evangelio.** || Capítol prés d' un dels quatre llibres dels evangelistes que 's llegeix o 's canta després de la Epístola. **Evangelio.** || *Met.* Veritat pura; y aixís diém: *lo que 't dich és l' Evangeli.* **Hablo del Evangelio, es el Evangelio lo que te digo, te digo la purísima verdad.** || pl. Llibret que conté 'l principi del Evangeli de Sant Joan y tres capítols de cada un dels altres tres evangelistes, que 's sol posar a les criatures per devoció. **Evangelios.**

DIR L' EVANGELI. fr. Denota quan cert y verdader es lo que diu algú. *Decir ó hablar el Evangelio.*

EVANGÉLICAMENT. adv. m. Conforme al Evangeli. **Evangélicamente.**

EVANGÉLICH, CA. adj. Pertanyent al Evangeli. **Evangélico.**

EVANGÉLICHS. m. pl. Nóm que s' atribuíen els anabaptistes, confessionistes y sagramentaris, que son tres sectes de luteráns. **Evangelistas.**

EVANGELISACIÓ. f. La acció y efecte d' evangelisar. **Evangelización.**

EVANGELISADOR, A. adj. y s. Qui evangelisa. **Evangelizador.**

EVANGELISAR. v. a. Publicar l' Evangeli. **Evangelizar.**

EVANGELISME. m. Nóm que 's va dónar antigament a una festa que uns diuen era l' Anunciació, y altres el diumenge de Rams. **Evangelismo.**

EVANGELISTA. m. Escriptor del Evangeli. **Evangelista.**

EVANGELISTERI. m. El clergue qu' en algunes iglesies, té obligació de cantar l' Evangeli. **Evangelisterio.** || *Ant.* El faristol en que s' hi posa 'l llibre dels Evangelis. **Evangelisterio.**

EVANINERVIÓS, A. adj. *Bot.* Calificació de les fulles en que quasi no 's percebeixen els nirvis. **Evaninérveo.**

ÉVANO. m. Fusta negra, llisa y mòlt pesada del arbre del meteix nóm que 's cría a Etiopia y a Ceylán. **Ébano.**

EVANÓXIL. m. Arbre de Conxinxina que produeix l' évano. **Ebanóxilo.**

EVANT. m. *Min.* Ágata jaspejada. **Evanto.**

EVAPORABLE. adj. Fácil d' evaporarse. **Evaporable.**

EVAPORACIÓ. f. Elevació, exhalació de vapors. **Evaporación.** || *Quím.* Operació que té per obgecte la transformació d' un líquit en vapor. **Evaporación.**

EVAPORADA. f. Dona vana y poch casta. **Impúdica, escaldada.**

EVAPORAMENT. m. EVAPORACIÓ.

EVAPORAR. v. n. Reduir un líquit a vapor. També s' usa com recíproch. **Evaporar.**

EVAPORARSE. v. r. *Met.* DESAPARÉIXER.

EVAPORAT, DA. p. p. **Evaporado.**

EVAPORATORI. m. Aparell propi pera afavorir la evaporació. **Evaporómetro.**

EVARIST. n. p. **Evaristo.**

EVASIÓ. f. Cavilositat. **Cavilación, cavilosidad.** || Escapatoria, defugi. **Evasión, efugio, escapatoria.**

DÓNAR EVASIÓ. fr. DÓNAR EIXIDA.

EVASIU, VA. adj. Lo que facilita l' evasió. **Evasivo.**

EVASIVAMENT. adv. m. D' una manera evasiva. **Evasivamente.**

EVECCIÓ. f. *Astron.* La major de les desigualtats periódiques a qu' está subgecte'l moviment llunar. **Evección.**

EVEËNT. adj. Que s' eleva sobre l' horitsó paralel al Equador. **Evehente.**

EVEÏNA. f. *Quím.* Substancia líquida oliosa que 's treu del cautxuch. **Evehina.**

EVELÍ. n. p. **Evelio.**

EVENT. m. Esdeveniment, succés casual. **Acontecimiento, acaecimiento, éxito, evecto.**

EVENTRACIÓ. f. *Med.* Sortida accidental de les vísceres. **Eventración.** || Trencadura a través de les parets abdominals. **Eventración.**

EVENTUAL. adj. Adventici, fundat sobre alguna cosa incerta o casual. **Eventual.**

EVENTUALISACIÓ. f. Acció y efecte d' eventualisar. **Eventualización.**

EVENTUALISAR. v. a. Deixar a la casualitat la realisació d' alguna cosa. **Eventualizar.**

EVENTUALISME. m. Sistema que tot ho atribueix a la eventualitat. **Eventualismo.**

EVENTUALITAT. f. Qualitat de lo eventual. **Eventualidad.** || Fet o circunstancia de realisació incerta o conjectural. **Eventualidad.**

EVENTUALMENT. adv. Casualment. **Eventualmente.**

EVERÁ. v. a. *Ter. ibissench.* Fer bots. **Botar.**

EVERANYS. m. pl. *Ter. Ibissench.* Fer pronostichs. **Augurios.**

EVERRÍCUL. m. *Med.* Instrument quirúrgich a manera de cullereta, que serveix pera treure les pedretes o arenes que poden haver quedat a la bufeta després de la operació de la talla. **Everrículo.**

EVICCIÓ. f. *For.* Seguretat que 's dóna de respóndre sempre de la cosa venuda, pagada o deixada. **Evicción.**

EVIDENCIA. f. Demostració, certesa clara. **Evidencia.**

EVIDENCIA MORAL. Certitut d' una cosa, de modo que 'l pensar lo contrari sigui temeritat. *Evidencia moral.*

EVIDENCIA DE FET. La que s' adquireix per medi de la observació. *Evidencia de hecho.*

EVIDENCIA DE SENTIMENT. El coneixement cert dels fenómens que un observa en sí meteix. *Evidencia de sentimiento.*

EVIDENCIA RACIONAL O RAONABLE. La que 's procura adquirir pêl raciocini o 'l discurs. *Evidencia racional.*

EVIDENCIA SENSIBLE O DELS SENTITS. El testimoni irrecusable, degut a les impressións comunicades a l' ánima per medi d' aquélls. *Evidencia sensible de los sentidos.*

EVIDENCIABLE. adj. Susceptible d' ésser evidenciat. **Evidenciable.**

EVIDENCIAL. adj. Qu' enclóu evidencia. **Evidencial.**

EVIDENCIALMENT. m. y

EVIDENCIAMENT. m. Acte o efecte d' evidenciar. **Evidenciamiento.**

EVIDENCIAR. v. a. Fer patenta alguna cosa. **Evidenciar.** || Posar en situació manifesta. **Evidenciar.**

EVIDENT, A. adj. Patent, clar. **Evidente.**

EVIDENTMENT. adv. m. Ab evidencia. **Patentemente, evidentemente.**

EVIDI. n. p. **Evidio.**

EVINENT Y MUNTANER (Rafel). *Biog.* Metge mallorquí, nat a Bunyola l' any 1726 y mort a Palma l' any 1814. Va ésser el primer censor de la academia de medecina establerta a Palma l' any 1789 y era tingut per un dels savis del seu temps. Havía sigut catedrátich de la universitat mallorquina, corresponsal del Reial Jardí Botánich, de Madrit, membre de la Societat Económica y de distintes academies científiques. Va publicar: *Proyecto de los hospitales; Instrucción sobre la máquina fumigatoria y el modo de socorrer á los muertos asfíticos* (1779), y un dictámen

relatiu a l'obra del Dr. Muntaner, *Manual... de las operaciones de cirugia.*

EVIRAT. adj. *Blas.* Epítet dels animals de sexe ambigue. **Evirado**.

EVISCERAR. v. a. Treure les vísceres o entranyes. **Eviscerar.**

EVITABLE. adj. Lo que pot o deu evitarse. **Evitable.**

EVITACIÓ. f. Acte y efecte d'evitar alguna cosa. **Evitación.**

EVITAR. v. a. Deslliurarse d'algún dany o perill. **Evitar, evadir.** || Fer medis pera no caure en algún dany o perill. **Evitar.**

EVITAT, DA. p. p. **Evitado.**

EVITERN, A. adj. Lo que havent tingut principi no tindrá fí, còm: *els àugels, les ànimes racionals,* etc. **Eviterno.**

EVITERNITAT. f. Qualitat de lo evitern. **Eviternidad.**

EVOCABLE. adj. Lo que pot ésser evocat, recordat. **Evocable.**

EVOCACIÓ. f. Acció y efecte d'evocar, de recordar. **Evocación.**

EVOCAR. v. a. Fer eixir els morts de llurs tombes, citarlos. **Evocar.**

EVOCAT, DA. p. p. **Evocado.**

ÉVOL. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d'Oleta, departament dels Pirineus Orientals. || *Hidrog.* Rivera que originada en les montanyes de Madres al Conflent, descendeix del N.N.O. barrejantse dessota de un pont de quatre arcades ab les aigües de la rivera de Cabrils.

EVOLUCIÓ. f. Moviment, maniobra de les tropes en formació y també dels barcos d'una esquadra. **Evolución.** || Sistema dels que creuen que 'ls éssers prexistien al acte generatiu que 'ls va posar en moviment. **Evolución.** || Desenrotllo de les coses per medi del qual passen d'un estat a un altre. **Evolución.**

EVOLUCIONAR. v. a. Efectuar les tropes moviments táctichs. **Evolucionar.** || Tranformarse 'ls éssers o les coses d'una manera insensible, sense sacudiments. **Evolucionar.**

EVOLUCIONARI, A. adj. Relatiu a les evolucións. **Evolucionario.**

EVOLUTA. f. Ratlla espiral en forma de caragol. **Evoluta**

EVOLUTIU, VA. adj. Que pot variar o modificar el moviment. **Evolutivo.**

EVÓNFAL, A. adj. Plá per dalt y cóncau per baix. **Evónfalo.**

EVULSIÓ. f. *Med.* L'acte d'arrancar o d'extréurer. **Evulsión.**

EVULSIU, VA. adj. *Med.* Concernent als medis ab que 's practica la evulsió. **Evulsivo.**

EX. prep. llat. Entra en la composició de mòltes veus del nostre idioma, ampliant llur significació la major part d'elles. **Ex.** || Anteposada ab un guió a un nóm d'empleu o dignitat, indica que ha deixat de exercir aquell o de tindre aquesta. **Ex.**

EX. *Expr. de fástich.* **Ej, eje**

EX ABRUPTE. m. adv. Expressió llatina que denota la vivesa y calor ab que un entra en el discurs o enraonament quan o còm no s'esperava. **Exabrupto.**

EXACCIÓ. f. Cobransa de tributs. **Exacción.** || Imposició de tribut. **Exacción.** || *Met.* Rigor, atropell. **Exacción.**

EXACERBACIÓ. f. EXASPERACIÓ.

EXACERBAR. v. a. EXASPERAR.

EXACORDI. m. *Mús.* Instrument de sis cordes. **Exacordio.**

EXACORDUS. m. *Mús.* Escala de cant plá compost de sis notes. **Exacordo.**

EXACTE, A. adj. Cabal, puntual, complert. **Exacto.** || Sumament ajustat. **Exacto.**

EXACTEMENT. adv. m. Ab exactitut. **Exactamente.**

EXACTÍSSIM, A. adj. sup. **Exactísimo.**

EXACTITUT. f. Puntualitat, suma dilligencia en fer alguna cosa. **Exactitud.**

EXACTOR. m. Cobrador o recaudador de tributs é impostos. **Exactor.**

EXADÁCTIL, A. adj. *Zool.* Se diu del animal que té sis dits o sis aletes pectorals. **Exadáctilo.**

EXAEDRE m. *Geom.* Sólit termenat per sis superficies planes. **Exaedro.**

EXAFÁRMACH. m. *Farm.* Emplastre compost de sis substancies. **Exafármaco.**

EXAGALLADA. f. Acció inconsiderada y repentina que sempre sol ésser vituperable. **Viaraza.**

EXAGERACIÓ. f. Acció y efecte d'exagerar. **Exageración.** || Ponderació; concepte que traspassa 'ls límits de lo just. **Exageración.**

EXAGERADAMENT. adv. m. **Exageradamente, exagerativamente.**

EXAGERADOR, A. m. y f. Qui exagera. **Exagerador, exagerativo, ponderador.**

EXAGERAR. v. a. Ponderar, abultar, representar les coses petites còm grans, de modo qu'excedeixi de lo verdader, lo natural y lo ordinari. **Ponderar, exagerar.**

EXAGERAT, DA. p. p. **Exagerado.**

EXAGERATIU, VA. adj. Lo qu'exagera. **Exagerativo.**

EXAGONAL. adj. Propi del exágon. **Exagonal.** || Que té sis ánguls o sis costats. **Exagonal.**

EXÁGON. adj. *Geom.* Figura plana que té sis ángulos. **Exágono.**

EXÁGRAMA. m. Reunió o conjunt de sis lletres. **Exágrama.**

EXAHÍDRICH, CA. adj. Lo que conté una quantitat de hidrógen sis vegades més gran qu'un' altra composició de la meteixa mena. **Exahídrico.**

EXALANA (Catarina). *Biog.* Venerable relligiosa del convent de Santa Clara, de Castelló d'Empuries, en el sigle XVI. Va néixer a la vila de Prades envers l'any 1535 o 37, y va morir al seu convent, víctima dels cástichs ab que mortificava 'l seu cos, l'any 1597. Pêl seu zel relligiós y vida exemplar se li va conferir la prelacía del aleshores, famós convent; y quan l'arquebisbe de Tarragona va créurer necessari posar esmena a la relaxació de les clarisses de la antiga capital, va ésser escullida sor Exalana, que hi va anar ab altres companyones seues, logrant un éxit ab la seua estada a Tarragona.

EXALSAMENT. m. *Ant.* EXALTACIÓ.

EXALSAR. v. a. *Ant.* EXALTAR.

EXALTACIÓ. f. Acte y efecte d'exaltar o d'exaltarse. **Exaltación, exaltamiento, ensalzamiento.**

EXALTAR. v. a. Elevar a grau superior. **Exaltar.** || Realsar el mérit o circonstancies d'alguna persona o cosa. **Exaltar.**

EXALTARSE. v. r. Commoure's, acalorarse. **Exaltarse.**

EXALTAT, DA. adj. Qui segueix ab mòlt calor algún partit. **Acalorado, exaltado.**

EXALLAMENT. m. *Ant.* DESTERRO.

EXALLAR. v. a. *Ant.* DESTERRAR.

EXÁMEN. m. Proba, censura, judici de l'aptitut d'algún subgecte. **Exámen.** || Averiguació d'algún fet, analisant les seues qualitats y circunstancies. **Exámen.**

EXÁMEN DE CONCIENCIA. L' acte de fer memoria de lo que s'ha fet contra les obligacións de cada qual. *Examen de conciencia.*

EXÁMEN DE TESTIMONIS. *For.* Declaració judicial que 's pren als testimonis. *Examen de testigos.*

EXAMERÓN. m. Nóm dels comentaris que han fet diversos autors sobre 'ls primers capítols del Génesis y 'ls sis primers díes de la creació. **Examerón.** || Obra dividida en sis parts que porta 'l nóm de cada día. **Examerón.**

EXÁMETRE. m. Vers de sis peus; el quint dáctil, el sisé espondéu y 'ls demés dáctils o espondéus, y pot tindre 'l quart dáctil y 'ls dos derrers espondéus; en aquest cas deu acavar en dicció de quatre sílabes y serveix pera expressar pesadés, majestat, turbació, etc. **Exámetro.**

EXAMINADOR, A. m. y f. Qui examina. **Examinador.**

EXAMINADOR DE MESURES: MOSTASSÁ.

EXAMINADOR SINODAL. Teólech o canonista nomenat pêl prelat diocesá pera examinar als que deuen ésser admesos per ordenandes, predicadors, y confessors, etc. *Examinador sinodal*

EXAMINAMENT. m. *Ant.* EXÁMEN.

EXAMINAR. v. a. Pesar, inquirir, averiguar ab cuidado una cosa. **Examinar.** || Provar l' aptitut de alguna persona en alguna ciencia u ofici. **Examinar.**

EXAMINAR TESTIMONÍS. fr. *Examinar testigos.*

EXAMINAT, DA. p. p. **Examinado.**

EXANASTROFA. f. *Med.* Convalecencia. **Exanastrofa.**

EXÁNGUL, A. adj. *Geom.* **Exágono.**

EXANGULAR. adj. Que té sis ánguls. **Exagonal, exangular.**

EXÁNIM. adj. Sens ánima. **Exánime.** || Débil, sense forces, desmaiat. **Exánime, exangüe.**

EXANIMACIÓ. f. *Med.* Mort aparent y devegades reial. **Exanimación.**

EXANTEMA. m. *Med.* Tota erupció, foch o granallada que surt a la pell. **Exantema.** || Materia pulverulenta que surt a la superficie de certs cossos. **Exantema.**

EXANTEMÁTICH, CA. adj. Lo que toca al exantema. **Exantemático.**

EXANTEMATOLOGÍA. f. *Med.* Tractat sobre 'ls exantemes. **Exantematología.**

EXANTEMATÓS, A. adj. *Med.* Que va acompanyat d' exantema. **Exantematoso.**

EXÁNTROP, A. s. y adj. Qui pateix exantropía. **Exántropo.**

EXANTROPÍA. f. *Med.* Derrer grau de la melancolía atrabiliaria; odi als homes. **Exantropía.**

EXAPÉTAL, A. adj. *Bot.* Se diu de la planta que té sis pétals. **Exapétalo.**

EXÁPOT, DA. adj. *Zool.* Se diu del animal que té sis peus o potes. **Exápodo.**

EXÁPTER, A. adj. *Entom.* Que té sis ales. **Exáptero.**

EXARAGMA. m. *Med.* Mena de luxació. **Exaragma.**

EXARCA. m. En lo ecclesiástich equivalía a Primat a la diócesis, y als monestirs a Superior general de mòlts d' ells: entre 'ls grechs, dignitat immediata al patriarca. **Exarca.**

EXARCAT. m. Jurisdicció y dignitat del exarca. **Exarcado.** || Espai de temps que durava 'l govern de un exarca. **Exarcado.** || Período históricch en que hi hagué exarques. **Exarcado.**

EXARCIA. f. *Náut.* Els aparells d' una nau. **Jarcia.** || Els arréus de pescar. **Jarcia.**

ANAR A TOTA EXARCIA. *Loc. ant. náut.* A TOTA VELA.

EXARMA. f. *Med.* Tumor prominent. **Exarma.**

EXARQUIATRE. m. *Med.* Títol dónat a algúns primers metges de reis o d'emperadors. **Exarquiatro.**

EXART. m. ACÁS, CASUALITAT.

PER EXART. m. adv. PER CASUALITAT.

EXASÉPAL, A. adj. *Bot.* Que té sis sépals. **Exasépalo.**

EXASPERACIÓ. f. La acció y efecte d' exasperar o d' exasperarse. **Exasperación.**

EXASPERAR. v. a. Irritar. **Exasperar, exacerbar.**

EXASPERARSE. v. r. **Irritarse.**

EXASPERAT, DA. p. p. **Exasperado, exacerbado.**

EXASPERM, A. adj. *Bot.* Planta quins fruits contenen sis llevors cada hu. **Exaspermo.**

EXÁSTER. m. *Astron.* Nóm dónat a la constelació de les Pléyades, perque está composta de sis estrelles. **Exástero.**

EXÁSTIL. m. *Arq.* Porxada que té sis columnes de front. **Exástilo.**

EXASTOM, A. adj. *Zool.* Se diu del animal que té sis boques o sis forats. **Exástomo.**

EXATETRAEDRE, A. ajd. *Min.* Se diu dels crestalls cúbichs que tenen a cada cara una pirámide tetraedre, còm se veu en una varietat de les sals carbonatades. **Exatetraedro.**

EXAUCH. m. Obra de desaiguar. **Desagüe.** || Conducte o canal que dóna eixida a les aigues superflues. **Desaguadero.** || Canal o rech que pren l' aigua dels rius, etc., pera regar. **Desaguador.**

EXAUDIBLE. adj. *Ant.* Que pot escoltarse agradablement. **Agradable, exaudible.**

EXAUGAR. v. a. Treure les aigües d' algún lloch, comunment per medi de rech o cequia. **Desaguar.** || Treure alguna cosa del mar. **Resacar.**

EXAURELLAR. v. a. *Ant.* Llevar les orelles. **Desorejar.**

EXAUSIR. v. a. *Ant.* ENSALSAR, EXALTAR.

EX CATHEDRA. *Loc. llat.* S' usa familiarment ab els verbs, *dir, parlar*, etc., pera denotar qu' algú parla, etc., ab to magistral. **Ex cathedra.**

EXCAVACIÓ. f. Acte y efecte d' excavar. **Excavación, excava.** || *Mil.* Forat que 's fa al peu de la mura la quan cau per falta de fonament. **Excavación.** || L' obra de treure la terra als arbres, pera cavarlos y femarlos, y també pera rebre l' aigua. **Aiquerque, excavación.**

EXCAVAR. v. a. Cavar. **Excavar.**

EXCEDENT. p. a. **Excedente, excesivo.**

EXCEDIMENT. m. *Ant.* TRANSGRESSIÓ, EXCÉS.

EXCEDIR. v. a. Sobrepujar. **Exceder.** || Propassarse, traspassar els límits regulars. **Exceder.**

EXCEDIRSE. v. r. PROPASSARSE.

EXCEDIRSE A SÍ METEIX. fr. Fer algú, que ja té gran fama, cosa de més mérit de lo que se li savía. *Excederse á sí mismo.*

EXCEDIT, DA. p. p. **Excedido.**

EXCEL-LENCIA. f. Superior qualitat d' alguna cosa. **Excelencia.** || Tractament d' honor que 's dóna comunment als ministres, embaixadors, generals, etc. Antiguament sols se dónava als reis y emperadors, pero després se mudá en *altesa* y derrerament en *majestat.* **Excelencia.**

PER EXCEL-LENCIA. m adv. *Por antonomasia, por excelencia.*

EXCEL-LENT. adj. Exquisit, mòlt bo en la seua mena. **Excelente.**

EXCEL-LENTÍSSIM, A. adj. sup. **Excelentísimo.** || Tractament de la persona que té excel-lencia. **Excelentísimo.**

ESCEL-LENTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Excelentísimamente.**

EXCEL-LENTMENT. adv. m. **Excelentemente.**

EXCEL-LIR. v. n. *Ant.* SOBREPUJAR.

EXCELS, A. adj. De singular excel-lencia. **Excelso.** || Eminent, mòlt elevat o alt. **Excelso.**

EXCELSAMENT. m. *Ant.* ENSALSAMENT. || **adv. m. Excelsamente.**

EXCELSAR. v. a. ENSALSAR, EXALTAR.

EXCÉNTRICAMENT. adv. m. D' un modo excéntrich. **Excéntricamente.**

EXCÉNTRICH, CA. adj. Lo qu' és fora del seu centre. **Excentricidad.**

EXCEPCIÓ. f. Exclusió, restricció. **Excepción.** || *For.* Obgecció oposada al actor pera excloure 'l de la seua petició. **Excepción.** || La persona o cosa exceptuada. **Excepción.**

EXCEPCIÓ DECLINATORIA. *For.* La que 's produeix contra 'l jutge, alegant que no li competeix el coneixement de la causa. *Excepción declinatoria, de incompetencia.*

EXCEPCIÓ DE NON NUMERATA PECUNIA. *For.* La que oposa qui nega havérseli entregat el diner sobre que se l' executa. *Excepción de non numerata pecunia.*

EXCEPCIÓ DILATORIA. *For.* La que allarga 'l curs de la causa. *Excepción dilatoria.*

EXCEPCIÓ PEREMPTORIA. *For.* La qu' acava 'l plet. *Excepcion perentoria.*

EXCEPCIÓ PERJUDICIAL. *For.* La que 's produeix contra l' actor, dient que no és part llegítima pera posar la demanda. *Excepción perjudicial.*

A EXCEPCIÓ DE... m. adv. Exclusiu. *Á excepción, de, menos, excepto.*

NO HI HÁ REGLA SENS EXCEPCIÓ. fr. Denota que no hi há proloqui, conjunt, etc., tan general que no sigui fals alguna vegada. *No hay regla sin excepción.*

EXCEPCIONAL. adj. Pertanyent a la excepció. **Excepcional.**

EXCEPCIONALMENT. adv. m. D' una manera excepcional. **Excepcionalmente.**

EXCEPCIONAR. v. a. *For.* Posar excepcións. **Excepcionar.**

EXCEPTACIÓ. f. EXCEPCIÓ.

EXCEPTAR. v. a. EXCEPTUAR.

EXCEPTAT, DA. p. p. **Exceptuado.** || **adv. m. y**

EXCEPTE. adv. m. Exclusiu. A EXCEPCIÓ.

EXCEPTUAR. v. a. Excloure de la regla general, número, etc. **Exceptuar.**

EXCEPTUAT, DA. p. p. **Exceptuado.**

EXCÉS. m. Lo que sobra d' alguna cosa. **Exceso.** || CRIM, DELICTE. || Desordre en el menjar, beure, etc. **Exceso.** || La part o porció en que una cosa excedeix a un' altra. **Exceso.**

COMETRE UN EXCÉS. fr. Cometre algún desordre o delicte. *Cometer un exceso.*

EN EXCÉS. m. adv. EXCESSIVAMENT.

FER EXCESSOS. fr. Fer demostracións u obres que demostrin alguna passió extraordinaria. *Hacer excesos.*

ÉSSER UN EXCÉS. fr. Pera denotar qu' alguna cosa o fet és extraordinari en la seua classe. *Ser un exceso.*

EXCESSIU, VA. adj. Extraordinari, fora de regla. **Excesivo.**

EXCESSIVAMENT. adv. m. Ab excés. **Excesivamente.**

EXCIPIENT. m. *Farm.* Substancia que constitueix la base d' algún medicament o de qualsevulla composició farmacéutica. **Excipiente.**

EXCITABILITAT. f. Qualitat de lo qu' és excitable. **Excitabilidad.** || Facultat que tenen els orgues vius de sentir l' acció dels estimulants. **Excitabilidad.**

EXCITACIÓ. Acte y efecte d' excitar o d' excitarse. **Excitación, incitamento, incitamiento.**

EXCITADOR, A. m. y f. Qui excita. **Incitador.**

EXCITAMENT. m. *Med.* Restabliment de l' acció y energía del cervell, interrompudes pêl somni o per qualsevulla causa debilitant. **Excitamiento.**

EXCITANT. p. a. Lo que té la facultat o propietat d' excitar. **Excitante.**

EXCITAR. v. a. Animar, estimular. **Incitar, excitar, encorajar, enfervorizar.** || Moure, provocar. També 's pren en bona part, còm: *excitar la compassió.* **Excitar.** || Parlant de les passións, posarles en moviment. **Excitar, despertar.** || Parlant de les idees, qüestións y algunes altres coses inanimades, promóureles, ferles presents. **Excitar, despertar.** || També s' usa còm recíproch. **Excitarse.**

EXCITAT, DA. p. p. **Excitado.**

EXCITATIU, VA. adj. Lo qu' excita o pot excitar. **Excitativo.** || Que sedueix. **Seductor, seductivo.**

EXCLAMACIÓ. f. Acte d' exclamar. **Exclamación.** || *Ret.* Figura qu' alsant la veu, y ab interjecció o sens ella expressa diferents afectes del ánim, còm: *dolor, alegria,* etc. **Exclamación.**

EXCLAMAR. v. n. Prorrompre en expressións de sentiment, d' indignació o d' algún altre afecte. **Exclamar.**

EXCLAMARSE. v. r. Queixarse, fer crits llastimosos demanant favor o ajuda. **Clamar, exclamarse.**

EXCLAMATORI, A. adj. Lo que pertany a la exclamació. **Exclamatorio.**

EXCLAUSTRACIÓ. f. Acció y efecte d' exclaustrar. **Exclaustración.**

EXCLAUSTRAR. v. a. Fer eixir del claustre als relligiosos. **Exclaustrar.**

EXCLAUSTRAT. m. Relligiós qu' ha sortit del claustre y particularment aquell qu' ha deixat la clausura per supressió del institut al qual pertanyía. **Exclaustrado.**

EXCLÓS, A. p. p. **Excluído, excluso.**

EXCLOURE. v. a. Exceptuar. **Excluir, exceptuar.** || Deixar fora, no admetre. **Excluir.**

EXCLUHIR. v. a. EXCLOURE.

EXCLUIR. v. a. y

EXCLUSIÓ. f. Acte y efecte d' excloure. **Exclusión, excepción.**

EXCLUSIU, VA. adj. Lo qu' exclóu o té forsa pera excloure. **Exclusivo.**

EXCLUSIVA. f. Repulsa pera no admetre a algú en algún empleu, comunitat o altre ministeri, extenentse també a altres coses. **Repulsa, exclusiva, exclusión.** || f. Monopoli o privilegi d' explotar, vendre, etc., un sol, alguna cosa. **Exclusiva.**

TINDRE 'N LA EXCLUSIVA. fr. Ésser l' únich que pot disposar d' alguna cosa. *Tener la exclusiva.*

EXCLUSIVAMENT. adv. m. y

EXCLUSIVE. adv. m. Ab exclusió. **Exclusivamente.**

EXCLUSIVISME. m. Pruitja d' excluir. **Exclusivismo.** || Egoísme. **Egoísmo, exclusivismo.**

EXCLUSIVISTA. s. Qui está afectat d' exclusivisme. **Exclusivista.**

EXCOGITAR. v. n. *Ant.* Trovar alguna cosa o algún medi a forsa de pensar y meditar. **Escogitar.**

EXCOMUNICACIÓ. f. EXCOMUNIÓ.

EXCOMUNICADOR. m. Qui excomunica. **Excomulgador.**

EXCOMUNICAR. v. a. Apartar, privar de la comunió dels fidels. **Excomulgar.**

EXCOMUNICAT, DA. p. p. **Excomulgado.** || *Met.* Malvat, pervers. **Descomulgado.**

EXCOMUNICAT TOLERAT. L' excomunicat ab qui 's pot tractar en certes ocasións. *Excomulgado tolerado.*

EXCOMUNICAT VITANDO. Aquells ab qui no 's pot tractar llícitament. *Excomulgado vitando.*

EXCOMUNIÓ. f. Privació de la comunió dels fidels. **Descomunión, excomunión**. || Carta o edicte ab que s' intima la censura **Excomunión**.

ALSAR LA EXCOMUNIÓ. fr. Absoldre d' ella. *Alzar, levantar, remitir, absolver.*

EXCORPURÍ. v. r. *Ter. ibissench.* Aclarir. **Esclarecer**.

EXCRECENCIA. f. Carnot que s' eleva contra lo natural. **Excrecencia**. || En algunes classes de la historia natural, còm: *en la conquiliologia, botánica,* etc, *tot bulto qu' excedeix la superficie regular.* **Excrecencia**.

EXCREMENT. m. La part inútil del aliment que expeleixen els cossos per la vía ordinaria desprès de feta la digestió. **Excremento**.

EXCREMENTAL. adj. EXCREMENTICI.

EXCREMENTAR. v. a. Treure excrements. **Excrementar**.

EXCREMENTICI. adj. Lo que pertany al excrement o participa d' ell. **Excrementicio, excrementoso, excremental**.

EXCRETAR. v. a. EXCREMENTAR.

EXCRETOR, A. adj. Epítet que 's dóna als orgues del cos propis pera excretar. **Excretor**.

EXCRETORI, A. adj. *Anat.* Se diu dels conductes que separen lo útil de lo inútil. **Excretorio**.

EXCULPACIÓ. f. **Disculpa**.

EXCURSIÓ. Entrada de gent armada en país enemich. || **Correría, excursión**. || Viatge o eixida, que té per propósit l' estudi, l' esvaiment o bé la contemplació de les belleses y els recorts artístichs, científichs, históriclıs, etc. || *For.* EXCURSIÓ.

EXCUSA. f. Disculpa, raó o motiu ab que algú explica 'l per qué ha fet o ha deixat de fer alguna cosa. **Excusa, excusación**. || Pretext, efugi ab que s' escapa algú d' algún apuro. **Escapatoria**. || *Met.* Pretext, motiu que 's pren pera fer u omitir alguna cosa. **Achaque, excusa**.

EXCUSA DE MAL PAGADOR Excusa frívola. *Excusa de mal pagador.*

AB EXCUSES D' EN PAU EN PERE S' ESCALFA. *Ref.* Explica qu' algúns ab el pretext de demanar pera altres soliciten pera sí. *Pide el goloso para el deseoso.*

BONA EXCUSA TÉ 'L MALALT QUE 'S PIXA AL LLIT Y DIU QUE SÚA. *Ref.* Contra 'ls que pera disculpar llurs faltes les atribueixen falsament a unes altres causes o persones. *La culpa del asno echarla á la albarda.*

EXCUSABLE. adj. Lo qu' admet excusa. **Excusable**.

EXCUSACIÓ. f. EXCUSA.

EXCUSADAMENT. adv. m. Sense necessitat. **Excusadamente**.

EXCUSADOR, A. m. **Excusador**.

EXCUSAR. v. a. Disculpar, alegar alguna causa pera disculpar a un altre. **Excusar**. || Evitar, impedir coses perjudicials. **Excusar**.

EXCUSARSE. v. r. Disculparse. **Justificarse, excusarse**.

EXCUSAT, DA. p. p. **Excusado**. || Lo que no és precís. **Excusado**.

EXCUSSIÓ. f. *For.* Proceiment judicial contra 'ls bèns del deutor abáns de proceir contra 'ls del fiador. **Excusión, excursión**.

EXECRABLE. adj. Digne d' execració. **Detestable, execrable**.

EXECRÁBLEMENT. adv. m. **Execrablemente**.

EXECRACIÓ. f. Maledicció **Imprecación, execración**. || Horror, detestació d' alguna cosa. **Execración**.

EXECRADOR, A. adj. Qui execra. **Execrador**.

EXECRAMENT. m. *Ant.* Superstició en que s' usava de coses y de paraules a imitació dels sagraments. **Ezecramiento**.

EXECRAR. v. a. Maleir, detestar, abominar. **Execrar**.

EXECRAT, DA. p. p. **Execrado**.

EXECRATORI, A. adj. Imprecatori. **Imprecatorio, execratorio, execrativo**.

EXECUCIÓ. f. L' acció d' obrar. **Ejecución**. || Apreënsió de la persona o bens del deutor. **Ejecución**.

MENAR A EXECUCIÓ. fr. Posar en execució. *Poner en obra.*

EXECUTABLE. adj. Lo que pot ésser executat. **Ejecutable**.

EXECUTADOR, A. adj. Qui executa. **Ejecutador**.

EXECUTANT. p. a. *For.* Qui executa judicialment a un altre pera ferli pagar algún deute. **Ejecutante**.

EXECUTAR. v. a. Efectuar, posar per obra. **Ejecutar**. || *For.* Precisar a pagar per ordre del jutge. **Ejecutar**. || Vendre públicament per manament del jutge 'ls bens del deutor pera pagar a l' acreedor. **Ejecutar, hacer ejeeución**.

EXECUTAT, DA. p. p. **Ejecutado**.

EXECUTIU, VA. adj. Lo que insta vivament; lo que no dóna espera ni permet que s' allargui la seua execució **Ejecutivo**.

EXECUTIVAMENT. adv. m. **Ejecutivamente**.

EXECUTOR. m. Qui executa. **Ejecutor**. || *For.* La persona que fá alguna execució d' ordre del jutge. **Ejecutor**.

EXECUTORIA. f. *For.* Despaig de la sentencia que no admet l' apelació. **Ejecutoria**.

EXECUTORIAL. adj. S' aplica als despaigs que comprenen la executoria de sentencia ecclesiástica. **Ejecutorial**.

EXECUTORIAR. v. a. Obtindre algú a favor seu en judici la sentencia que causa executoria. **Ejecutoriar**. || AFIANSAR, ASSEGURAR.

EXÉGESSIS. f. *Lit. filol.* Explicació, exposició, explanació, disertació, etc., en general. **Exégesis**. || Comentari dirigit a interpretar una paraula, sentencia, etc, y s' aplica més particularment a l' interpretació de les Sagrades Escriptures. **Exégesis**.

EXÉGETA. m. Qui 's consagra a l' explicació o interpretació dels llibres sagrats. **Exégeta**.

EXEGÉTICA. f. Art de trovar en números o ratlles l' arrel d' una equació qualsevulla. **Exegética**.

EXEGÉTICH, CA. adj. Lo que pertany a la exégessis. **Exegético**.

EXEGUIR. v. a. *Ant.* EXECUTAR, 1.

EXELCISME. m. *Med.* Enfonsament dels ossos. **Exelcismo**.

EXELLER. v. a. *Ant.* DESTERRAR.

EXEMPCIÓ. f. Privilegi, dispensa, immunitat. **Exención**.

EXEMPLAR. adj. Lo que dóna bon exemple. **Ejemplar, edificativo**. || m. Original, modelo. **Ejemplar**. || Lo que s' ha fet altres vegades en igual cas. **Ejemplar**. || Cástich, que deu servir d' escarment. **Ejemplar**. || Entre estampers, el primer de cada full d' una obra que s' imprimeix. **Capilla**.

FER EXEMPLAR fr. Fer el primer alguna cosa que altres imiten. *Hacer ejemplar.*

FER UN EXEMPLAR. fr. Castigar a algú pera escarment dels altres. *Hacer un ejemplar.*

SENSE EXEMPLAR. m. adv. Sense memoria de que hagi succeit. *Sin ejemplar, sin ejemplo.*

EXEMPLARMENT. adv. m. D' un modo exemplar. **Ejemplarmente**.

EXEMPLE. m. Cas o fet succeit en altre temps, que 's proposa pera seguirse o evitarse. **Ejemplo**. ||

Acció o conducta que mou o inclina a la imitació. Ejemplo. || Símil o comparació pera manifestar alguna cosa. **Ejemplo.** || Als estudis de primeres lletres el modelo o mostra que dóna 'l mestre al noi pera que imiti la forma de lletra. **Materia, muestra, cartilla.**

DÓNAR BON EXEMPLE. fr. Edificar. *Dar buen ejemplo.*

DÓNAR MAL EXEMPLE. fr. *Dar mal ejemplo.*

L' EXEMPLE DELS MAJORS FÁ BONS O DOLENTS ALS MENORS. *Ref.* Denota que 'ls súbdits comunment se acomoden al dictámen y costúms dels superiors. *Como canta el abad responde el sacristán; por donde salta la cabra salta el que la mama.*

PENDRE EXEMPLE. fr. Observar lo que altres fan pera seguir'ho, si és bó, y pera evitar'ho si és dolent. *Tomar ejemplo ó experiencia.*

PER EXEMPLE. m. adv. Pera fer alguna comparació. *Por ejemplo.*

SENSE EXEMPLE. m. adv. SENSE EXEMPLAR.

EXEMPLI. m. *Ant.* REFRÁ, ADAGI.

EXEMPLIFICACIÓ, f. Explicació ab exemples. **Ejemplificación.**

EXEMPLIFICAR. v. a. Explicar per medi d' exemples. **Ejemplificar.**

EXEMPT, A adj. Privilegiat, lliure de cárrechs. **Inmune, exento** || LLIURE. || p. p. **Exento.**

EXEMPT DE GUARDIES DE CORPS. Oficial de guardia de corps, inferior a l' alferes y superior al brigader; tenía 'l grau de coronel de cavallería. *Exento.*

EXENTIRITIS. f. *Med.* Inflamació externa del peritoneu. **Exentiritis.**

EXEQUÁTUR. m. Veu llatina ab que 's designa que l' autoritat civil de l' Estat deixa passar les butlles y rescriptes pontificis. **Exequátur.** || Autorisació que otorga 'l jefe de l' Estat als agents extrangers pera que puguin exercir al seu territori 'l cárrech de qu' están revestits. **Exequátur.**

EXEQUIBLE. adj. Lo que 's pot fer a surtir efecte. **Exequible.**

EXEQUIES. f. pl. Funerals. **Exequias.**

EXEQUIÓS. adj. RAQUÍTICH.

EXEQUIR. v. a. *Ant.* EXECUTAR.

EXERCICI. m. Ocupació. **Ejercicio.** || Ofici, ministeri, professió. **Ejercicio.** || Passeig a peu o a cavall pera conservar la salut. **Ejercicio.** || Moviment y evolucións pera ensinestrar als soldats. **Ejercicio.**

EXERCICIS ESPIRITUALS. Els que 's practiquen per algúns dies, retirantse de la ocupació del mòn. *Ejercicios espirituales.*

DÓNAR ELS EXERCICIS. fr. Dirigir al que 'ls fá espirituals. *Dar ejercicios.*

FER EXERCICI. fr. Caminar, passejar. *Hacer ejercicio.*

FER L' EXERCICI. fr. *Mil.* Ensinestrarse en el maneig de les armes, etc. *Hacer ejercicio.*

EXERCIÓ. f. *Med.* Irritació, activitat, moviment, contracció de les parts fibroses. **Exerción.**

EXERCIR. v. a., etc. EXERCITAR.

EXÉRCIT. m. Tropa arreglada. **Ejército.** || Tropa dividida en mòlts regiments a les ordres d' un meteix general. **Ejército.**

EXERCITACIÓ. f. L' acte d' exercitar. **Ejercitación.**

EXERCITANT. m. Qui fá exercicis espirituals. **Ejercitante.**

EXERCITAR. v. a. Dedicarse a l' exercici d' un art, ofici o professió. **Ejercitar, ejercer.** || Fer que algú aprengui per medi de la ensenyansa. **Ejercitar.**

EXERCITARSE. v. r. Repetir mòltes vegades una cosa pera adestrars'hi. **Ejercitarse.**

EXERCITAT, DA. p. p. **Ejercitado.**

EXERCITOR. m. *Ant.* EXERCITANT.

EXERCITORIA. adj. f. *For.* L' acció que 's té contra l' amo de la nau pêls deutes y obligacións contrets pêl patró, mestre o capitá pera adobarla, habilitarla o proveirla. **Ejercitoria.**

EXÉRCOL. m. Plom calcinat fins al major grau possible a fí de que prengui un color vermell mòlt encés. **Minio, azarcón.**

EXÉRESIS. f. *Cir.* Operació ab que 's treu del cos humá lo inútil y nociu. **Exéresis.**

EXERGO. m. La part de qualsevulla medalla ont hi cap o s' hi posa alguna inscripció sóta del emblema o de la figura. **Exergo.**

EXERROSSIS. f. *Med.* Mena de fluix o evaquació abundant que 's verifica per la transpiració insensible. **Exerrosis.**

EXFOLIACIÓ. f. *Med.* Perdua o caiguda de la epidermis o d' alguna part d' un os, tendrúm, etc., en forma d' escates. **Exfoliación.**

EXHALACIÓ. f. Vapor qu' algún cos despedeix de sí. **Exhalación.** || Se diu particularment dels átoms sechs qu' expeleix continuament la terra, o d' aquelles partícules sulfúriques que 's desprenen dels cossos terrestres pêl calor del sol o agitació de la materia subtil, y s' encenen y corren velocíssimament per l' aire. **Exhalación.** || *Quim.* Operació ab que per medi del foch se fan exhalar les parts volátils dels cossos sechs. **Exhalación.** || *Met.* Dit dels suspirs, queixes, etc., llensarlos, despedirlos. **Exhalación.**

CÓRRER CÓM UNA EXHALACIÓ. fr. Hiperbólica pera indicar que 's corre ab moltíssima velocitat. *Correr como una exhalación.*

EN UNA EXHALACIÓ. m. adv. En un instant. *En un instante, en un santiamén.*

EXHALANT. adj. Se diu dels vasos o conductes per ont se verifica la exhalació. **Exhalante**

EXHALAR. v. a. Llensar de sí vapor o baf. **Exhalar.** || Despedir de sí alé u olor. **Exhalar.**

EXHALARSE. v. r. Espargirse pêl aire 'ls vapors o esperits d' algún licor. **Exhalarse.**

EXHALATIVITAT. f. Propietat exhalant. **Exhatividad.**

EXHALATORI, A. adj. Referent a la exhalació. **Exhalatorio.** || f. Máquina empleada a les salines pera facilitar la evaporació d' aigua dolsa. **Exhalatoria.**

EXHAUCIÓ. f. *Mat.* Métode pera establir la igualtat de dos números provant que la seua diferencia és menor que qualsevulla altra quantitat, per petita que sigui. **Exhaución.**

EXHAUST, A. adj. Apurat, dissipat, vuit, desocupat. **Exhausto.**

EXHIBIBLE. adj. Lo que pot ésser exhibit. **Exhibible.**

EXHIBICIÓ. f. Manifestació, presentació d' una cosa devant de qui deu ferse. **Exhibición y exhibita.**

EXHIBIDOR, A. m. y f. Qui exhibeix. **Exhibidor.**

EXHIBIR. v. a. *For.* Manifestar, presentar, mostrar. **Exhibir.**

EXHIBIT, DA. p. p. **Exhibido.**

EXHIBITORI, A. Lo qu' exhibeix. **Exhibitorio.**

EXHILARANT. adj. *Ant. med* Que causa alegría. **Exilarante.**

EXHORT. m. *For.* Requisitoria o despaig d' un jutge a un altre del seu igual, pera que s' executi alguna dilligencia. **Exhorto.**

EXHORTACIÓ. f. Amonestació, incitament. **Exhortación.** || Plática, sermó breu y familiar. **Exhortación.** || Acció d' exhortar o animar. **Exhortación.**

EXHORTADOR, A. m. y f. Qui exhorta. **Exhortador.**

EXHORTAR. v. a. Animar, alentar, incitar. **Exhortar.** || Induir, persuadir a algú ab paraules, raóns y

prechs a que fassi o deixi de fer alguna cosa. **Exhortor.**

EXHORTAT, DA. p. p. **Exhortado.**

EXHORTATORI, A. adj. Pertanyent a la exhortació, qu' exhorta o té virtut d' exhortar. **Exhortatorio.**

EXIGENCIA. f. L' acció y efecte, virtut o forsa de exigir, còm: *la materia té exigencia a la forma.* **Exigente.**

EXIGIBLE. adj. y

EXIGIDOR, A. adj. Lo que pot y deu exigirse. **Exigible y exigidero.**

EXIGIR. v. a. Demanar una paga, deute, contribució, etc. **Exigir.** || Apetéixer per la seua naturalesa y circunstancies una cosa, algún requisit, sense lo qual no pot ferse ni perfecciona:se. **Exigir.** || *Met.* Demanar a un altre ab mòlta instancia que fassi alguna cosa. **Exigir.** || Requerir, còm: *aquest cas exigeix una satisfacció complerta.* **Pedir, exigir.**

EXIGIT, DA. p. p. **Exigido.**

EXIGÜITAT. f. Qualitat d' exiguo. **Exigüidad.**

EXIGUO, A. adj. p. u. Petit, escás. **Exiguo.**

EXIL. m. *Ant.* DESTERRO.

EXILAR o **EXILLAR.** v. a. DESTERRAR.

EXILI o **EXILL.** m. *Ant.* DESTERRO.

EXIMENIS, EXIMENES (Francesch). *Biog.* (Vegis XIMENES).

EXIMENO (Antoni). *Biog.* Savi jesuita, que va néixer a Valencia en 1729 y va morir a Roma l' any 1808. Era un dels homes més doctes del seu temps, y atresorava coneixements vastíssims, en literatura, música, física, matemátiques, astronomía, etc. La seua obra més remarcable és *Del origen y reglas de la música con la historia de su progreso, decadencia y restauración,* publicada en Roma en 1774, traduida al castellá ab edició a Madrit en 1796.

— **(JOAQUIM).** *Biog.* Pintor valenciá del sigle XVII. Bon deixeble d' en J. G. Espinosa y gendre del meteix. Les seues obres se confonen ab les del seu fill, del meteix nóm y cognom. Un y altre pintaven flors y fruites. D' un d' ells son quatre bones teles que hi ha a la capella de Jesús, del co.vent de la Verge del Pilar.

— Y ESPINOSA (JOAQUIM). *Biog.* Pintor valenciá, fill del anterior. Va néixer l' any 1674 y va morir l' any 1754 a Valencia. Va pintar flors, aucells, peixos y tot lo anomenat «bódegons,» ab justesa y art.

EXIMI, A. adj. Excel-lent, insigne. **Eximio.**

EXIMIAMENT. adv. m. EXCEL-LENTMENT.

EXIMIMENT. m. *Ant.* EXEMPCIÓ.

EXIMIR. v. a. Dónar algún privilegi o dispensa qu' exceptúa de la regla general. **Eximir.**

EXIMIRSE. v. r. Exceptuarse. **Eximirse.** || DESLLIURARSE.

EXIMIT, DA. p. p. **Eximido.**

EXIMPLI. m. *Ant.* EXEMPLE.

EXINANICIÓ f. *Ant.* ANIQUILAMENT.

EXISTENCIA. f. *Fil.* Ésser actual o l' acte d' existir. **Existencia.** || La naturalesa de qualsevulla cosa. **Existencia.** || Lo que queda d' algunes coses còm dels fruits, al temps de passar comptes. **Existencia.**

EXISTENT. p. a. Lo que existeix. **Existente.**

EXISTIMACIÓ. f. Acte o efecte d' existimar. **Existimación.**

EXISTIMAR. v. n. JUDICAR.

EXISTIR. v. n. Tindre existencia reial y veritable algún ésser o cosa, viure. **Existir.**

ÉXIT. m. Fí, succés d' algún negoci. **Éxito.** || La llicencia que necessita l' ecclesiástich pera mudar de bisbat. **Salida.**

EXITELA. f. *Min.* Nòm dònat al óxit d' antimoni. **Exitela.**

EXIVERNAR. v. a. Passar l' hivern a algún port. **Invernar.**

EXOCARDITIS. f. *Med.* Inflamació externa del cor. **Exocarditis.**

EXOCCIPITAL. adj. *Anat.* Calificació de la part lateral del os occipital. **Exoccipital.**

EXOCH. m. *Med.* Tubércul prop del cés. **Exoco.**

EXOCISTE. m. *Med.* Inversió de la bufa dels oríns. **Exocisto.**

EXOCULACIÓ. f. *Med.* Perdua d' un dels dos ulls. **Exoculación.**

ÉXODI. m. Segón llibre del Pentateuch, en que Moisés va descriure la sortida dels israelites de la esclavitut d' Egipte, y llur viatge y peregrinació pêl desert. **Éxodo.** || EXODI.

EXOFTALMÍA. f. *Med.* Eixida del ull fora del seu centre. **Exoftalmía.**

EXOGAR. m. Els adornos personals y mobles d' us comú que porta la dona quan se casa. **Ajuar.**

EXÓMETRA. f. *Cir.* Inversió o trastorn de la matríu. **Exómetra.**

EXONEIROSSIS. f. *Med.* Mena de polució nocturna. **Exoneyrosis.**

EXONERACIÓ. f. Acte y efecte d' exonerar. **Exoneración.**

EXONERAR. v. a. Descarregar, aliviar de cárrega u obligació **Exonerar.** || Desposseir d' un empleu o dignitat. **Exonerar.**

EXONERAT, DA. p. p. **Exonerado.**

EXÓNFAL. m. Mena de trencadura umbilical mòlt frequenta entre 'ls nens. **Exónfalo.**

EXOPILATIU, VA. adj. *Med.* Bo contra la opilació. **Exopilativo.**

EXORABLE. adj. Capás de calmarse. **Exorable.**

EXORBITANCIA. f. Excés. **Exorbitancia.**

EXORBITANT. adj. Lo qu' excedeix mòlt el terme regular. **Exorbitante.** || Excessivament costós, immoderat. **Exorbitante.**

EXORBITANTMENT. adv. m. D' un modo exorbitant. **Exorbitantemente.**

EXORCISAR. v. a. Conjur dels esperits. **Exorcisar.**

EXORCISAT, DA. p. p. **Exorcizado.**

EXORCISME. m. Conjur contra 'ls esperits malignes. **Exorcismo.**

EXORCISTA. m. Qui pêl grau menor ecclessiástich té potestat per exorcisar. **Exorcista.**

EXORDI. m. *Ret.* Principi, introducció de qualsevulla composició d' ingeni. **Exordio.**

EXORELLAR. v. a. Llevar les orelles. **Desorejar.**

EXORM. m. *Ant.* ENSALM.

EXORMADOR, A. m. y f. *Ant.* ENSALMADOR.

EXORMAR. v. a. *Ant.* ENSALMAR.

EXORNACIÓ. f. Embelliment. **Exornación** || *Ret.* Figura ab que, referides les raóns en pro y en contra y despreciades totes, l' orador n' escull un altre. **Exornación.** || Prova o il-lustració del silogisme oratori. **Exornación.**

EXORNAR. v. a. Embellir. **Exornar.** || *Met. ret.* Dónar gracia al discurs ab figures. **Exornar.**

EXORQUIA. f. Dret de les viudes sense fills sobre 'ls bens del marit difunt. **Exorquia.** || *Ant.* XORCA. || Dret del senyor d' heretar els bens dels vassalls que morien sense succesió llegítima. **Mañería.**

EXÓSMOSSIS. f. Acció vital dels orgues petits cóncaves que 's descarreguen del líquit que contenen. **Exósmosis.**

EXÓSTOMA. m. *Bot.* Obertura exterior de l' óvul vegetal. **Exóstoma.**

EXÓSTOSSIS. f. *Med.* Mena de bony a la superficie dels ossos o a les seues cavitats. **Exóstosis.**

EXOTÉRICH, CA. adj. Vulgar, públich, a propósit o acomodat a la capacitat de tothòm. **Exotérico.**

EXÓTICH, CA. adj. Extranger, extrany, advenedís. Se diu de les veus, de les plantes, de les drogues, etcétera. **Exótico.** || EXTRANY, RARO, EXTRAVAGANT.

EXOTICODENIA. f. *Med.* Antipatía als remeis exótichs. **Exoticodenia.**

EXOTICOMANÍA. f. *Med.* Passió pêls remeis exótichs. **Exoticomanía.**

EXPANSIBILITAT. f. *Fís.* Propietat d' un còs pera poguer ocupar mòlt d' espai. **Expansibilidad.**

EXPANSIÓ. f. *Fís.* Expansió, dilatació. **Expansión.** || f. Moviment de ternura o confiansa. **Expansión.**

EXPANSIU, VA. adj. Comunicatiu. **Expansivo.**

EXPATRIACIÓ. f. Acte o efecte d' expatriarse. **Expatriación.** || Desterro voluntari. **Expatriación.**

EXPATRIARSE. v. r. Anarse'n algú voluntariament de la seua patria. **Expatriarse.** || Abandonar algú la seua patria per necessitat o qualsevulla causa grave. **Expatriarse.**

EXPATRIAT, DA. adj. **Expatriado.**

EXPECTABLE. adj. Digne d' admiració. **Expectable.**

EXPECTACIÓ. f. Gran desitj, esperansa d' alguna cosa important. **Expectación.** || Festa que celebra la Iglesia el día 18 de Desembre en honor de María Santíssima. **Expectación.**

EXPECTAR. v. a. p. u. PERTÁNYER.

EXPECTATIVA. f. **Espectativa.**

ESTAR A LA EXPECTATIVA. fr. *Estar en expectación.*

EXPECTORACIÓ. f. *Med.* L' acte y efecte d' expectorar. **Expectoración.**

EXPECTORANT. adj. y s. Lo que fá expectorar. **Expectorante.**

EXPECTORAR. v. n. *Med.* Treure del pit per la boca les fleumes y superfluitats. **Expectorar.**

EXPECTORATIU, VA. adj. *Med.* Remei pera expectorar. **Expectorativo.**

EXPEDICIÓ. f. Facilitat, promptitut, desembarás. **Expedición.** || Acció d' expedir y despatxar els negocis. **Expedición.** || *Met.* Campanya, empresa de guerra, feta ordinariament per mar, a paratge distant del propi país. **Expedición.** || Breu, dispensa, despaig apostólich. **Expedición.**

EXPEDICIONARI, A. adj. Lo concernent a expedició, còm: *tropes, barcos,* etc. **Expedicionario.**

EXPEDICIONER. m. Qui expedeix les lletres apostóliques. **Expedicionero.**

EXPEDIENT. m. Medi o partit que 's prén pera eixir d' algún dupte o dificultat. **Expediente.** || Dependencia o negoci que 's segueix als tribunals sense judici contradictori. **Expediente.** || Conjunt de tots els papers corresponents a qualsevol assumpte o negoci. **Expediente.**

DONAR EXPEDIENT. fr. EXPEDIR.

EXPEDIR. v. a. Despatxar, dónar curs a les causes o negocis. **Expedir, dar expediente ó curso** || Despatxar, extendre per escrit les butlles, privilegis, etc. **Expedir.** || Dónar algún decret. **Expedir.**

EXPEDIT, A. p. p. **Expedido.** || adj. Desembarassat, lliure de destorb. **Expedit.** || m. Llest, ágil, que fá mòlt en poch temps. **Expedito.**

EXPEDITAMENT. adv. m. **Desembarazadamente, expeditamente.**

EXPEDITIU, VA. adj. Llest. **Expedito.**

EXPELIR. v. a. Treure ab violencia. **Expeler.**

EXPELIT, DA. p. p. **Expelido.**

EXPIACIÓ. f. Acte y efecte d' expiar. **Expiación.** || pl. Ceremonies relligioses que tenien per obgecte calmar la ira del cel y la desesperació dels culpables. **Expiaciones.**

EXPIADOR, A. m. y f. Qui expía. **Purificador.** || EXPIATORI.

EXPIAR. v. a. Purgar les culpes, per medi d' algún sacrifici, etc. **Expiar.** || Tractantse de un delicte sufrir el delinqüent la pena a que se l'ha condemnat. **Expiar.**

EXPIATORI, A. adj. Lo que té virtut de fer expiar, còm son sacrificis, etc. **Expiatorio, expiativo.**

EXPILACIÓ. f. Defraudació, ocultació maliciosa de bens d' una herencia qu' encara no ha estat acceptada per l' hereu. **Expilación.**

EXPIRACIÓ. f. Acte y efecte d' expirar: acció en que l' animal fá eixir l' aire que s' havía introduit als pulmóns. **Expiración.** || *Quím.* EVAPORACIÓ.

EXPLANACIÓ. f. Explicació per extens. **Explanación.** || *Fig.* Declaració y explicació d' un text de sentít obscur que ofereix mòltes coses a observar. **Explanación.** || Desmunts y terraplens a rasant, pêl pas dels carros o dels trens. **Explanación.**

EXPLANAR. v. a. *Met.* Declarar, explicar. **Explanar.** || Posar plá un terreno; s' usa en carreteres y ferrocarrils. **Explanar.**

EXPLAYAMENT. m. EXPANSIÓ.

EXPLAYAR. v. a. Dilatar, extendre. **Explayar.**

EXPLAYARSE. v. n. DISTREURE'S, DIVERTIRSE. || v. r. *Met.* Escamparse, extendre's. **Explayarse.**

EXPLETAR. v. a. Treure les forces. **Sacar.**

EXPLETIU, VA. adj Lo que fá més plena la locució sense fer falta al sentit. **Expletivo.**

EXPORTACIÓ. f. EXTRACCIÓ.

EXPORTAR. v. a. EXTREURE.

EXPOSADAMENT. adv. m. Ab exposició. **Peligrosamente, exposadamente.**

EXPOSAR. v. a. Posar de manifest. **Exponer.** || Explicar, declarar. **Exponer.** || Arriscar, posar una cosa en perill de perdre's. **Exponer.**

EXPOSARSE. v. r. **Exponerse.**

EXPOSARSE DE CONFESSOR. fr. Pujar a exámens pera poguer confessar. *Exponerse de confesor.*

EXPOSAT, DA. p. p. **Expuesto.**

L' EXPOSAT. *Loc.* Narrativa o contingut. *Lo expuesto.*

EXPOSICIÓ. m. Manifestació pública de productes naturals, articles d' industria y de les arts pera estimular l' aplicació. **Exposición.** || Aplech de noticies, poemes épich y dramátich y la novela sobre 'ls antecedents o causes de l'acció. **Exposición.** || Perill. || **Exposición.** Declaració del sentit d' una paraula o doctrina qu' és de difícil intelligencia. **Exposición.**

EXPOSITAR. v. a. Interpretar, declarar. **Exponer.**

EXPOSITIU, VA. adj. Lo qu' exposita. **Expositivo.**

EXPOSITOR. m. Qui exposa. **Expositor.** || Qui explica la Sagrada Escriptura. **Expositor.**

EXPREMADORA. f. *Fam.* Caçoleta ab molla pera obrirla pêl mitj, sota de la qual s' hi posa un plat ab un broch per ont cau 'l líquit. **Exprimidura.** || Utensili o artifici pera exprémer. **Exprimidero.**

EXPRÉMER. v. a. Treure 'l such d' alguna cosa. **Exprimir.** || Apretar. **Estrujar.** || EXPRESSAR.

EXPREMUDA. f. L' acció y efecte d' exprémer, y entre apotecaris y metges el meteix such expremut. **Expresión, estrujón.**

EXPREMUT, DA. p. p. **Exprimido, estrujado.**

EXPRÉS. m. Propi o correu extraordinari. **Expreso.** || adj. Clar, especificat. **Expreso.**

TREN EXPRÉS. El que fa poques parades y va a gran velocitat. *Tren expreso,* o simplement *expreso.*

EXPRESSAMENT. adv. m. Clarament. **Expresamente.** || De propósit. **Expresamente.**

EXPRESSAR. v. a. Dir alguna cosa. **Expresar.** || *For.* Dir expressa y distintament alguna cosa en au-

tes, escriptura, etc., còm: *aquesta cláusula s' expressá en la sentencia.* || *Pint.* Delinear l' objecte ab totes les seues circunstancies. **Expresar.**

EXPRESSAT, DA. p. p. **Expresado.**

EXPRESSIÓ. f. Declaració. **Expresión.** || Les paraules o accións ab que 's manifesten els pensaments. **Expresión.** || Regalo en demostració d'afecte. **Expresión.** || Vivesa y energía en els afectes. **Expresión.** || *Pint.* y *escult.* Imitació viva d' alguna cosa. **Expresión.** || L' acció d' exprémer fruites. **Expresión.**

EXPRESSIU, VA. adj. Qui explica 'ls pensaments ab claretat, vivesa y eficacia. **Expresivo.**

EXPRESSIVAMENT. adv. m. D' una manera expressiva. **Expresivamente.**

EXPRIMIR. v. a. EXPRÉMER, EXPRESSAR.

EXPRIMIT, DA. p. p. **Exprimido.**

EXPROFÉS. Expresió llatina admesa entre literats y equival a *expressament*, a *dretes*. **Ex profeso.**

EXPROPIACIÓ. f. DESAPROPIACIÓ.

EXPROPIAR v. a. DESAPROPIAR.

EXPROPIAT. p. p. D' expropiar. **Expropiado.**

EXPULS, A. p. p. y adj. **Expulso, expelido.**

EXPULSIÓ. f. Acció d' expelir. **Expulsión.**

EXPULSIU, VA. adj. Lo que té virtut y facultat de expelir. **Expulsivo.**

EXPULSOR. m. **Expeliente.**

EXPULTRÍU. adj. *Med.* Se diu de lo que té forsa pera expelir. **Expultriz.**

ESPURGADA. f. Acte d' expurgar. **Espurgo.**

EXQUAR. v. a. *Ant.* EXECUTAR.

EXQÜERAR. v. a. *Ant.* **Escoriar.**

EXTASIARSE. v. r. *Ant.* ARREBATARSE.

ÉXTASIS. m. Arrebatament, suspensió dels sentits. **Éxtasi, éxtasis.**

EXTÁTICH, CA. adj. Qui está en éxtasis o 'l té sovint. **Extático.** || adj. *Med.* S'aplica al qui pateix el mal de Sant Pau recordantse de l' accident. **Extático.**

EXTEMPORÁNEAMENT. adv. m. Sense previa preparació, fora de temps. **Extemporáneamente, improvisamente, extemporalmente.**

EXTEMPORANI, A. adj. Repentí, fet sense preparació. **Extemporáneo, extemporal.**

EXTENS, A. adj. Lo que té extensió. **Extenso.**

PER EXTÉNS. m. adv. EXTENSAMENT.

EXTENSAMENT. adv. m. Ab extensió. **Extensamente, extendidamente, por extenso.**

EXTENSIBILITAT. f. *Fís.* Qualitat y facultat de entendre's. **Extensibilidad.**

EXTENSIÓ. f. Difusió, dilatació. **Extensión.** || La acció d' allargar, estirar. **Extensión.**

EXTENSIÓ DE TERRENO. L' espai que ocupa. *Extensión de terreno.*

EXTENSIU, VA. adj. Lo que s' extén a més coses de les que s' anomenen. **Extensivo.**

EXTENSIVAMENT. adv m. **Extensivamente.**

EXTENSOR. m. *Anat.* Tendó o nirvi que facilita la extensió de les parts a que s' uneix. **Extensor.**

EXTENUACIÓ. f. Disminució, debilitació de forces. **Extenuación.** || *Met.* Debilitació, decandiment, perdua, minva, etc. **Extenuación.**

EXTENUADÍSSIM, A. adj. sup. **Extenuadísimo.**

EXTENUAR. v. a. Aprimar alguna cosa. **Extenuar.** || Dit de la terra, dessubstanciarla. **Extenuar.**

EXTENUAT, DA. p. p. **Extenuado.**

EXTENUATIU, VA. adj. Lo que té virtut pera extenuar. **Extenuativo.**

EXTERIOR. m. Traça, aspecte o port d' alguna persona. **Exterior.** || adj. Lo que qualsevol còs u objecte manifesta per part de fora. **Exterior.**

EXTERIORITAT. f. El port exterior. **Exterioridad.** || Fingir un afecte no sentit. **Exterioridad.** || Honor de pura ceremonia. **Exterioridad.**

EXTERIORMENT. adv. m. **Exteriormente.**

EXTERN, A. adj. Foraster, extrany. **Externo.** || Terme de relació, lo qu' apareix per fora, oposat a lo intern. **Externo.** || FILL EXTERN. || Parlant d' estudiants, els que no están a pensió o que no viuen a la casa del mestre. **Externo.**

EXTINCIÓ. f. Aniquilació. **Extinción.** || Apagament. **Extinción.**

EXTINCT, A. adj. *Ant.* EXTINGIT.

EXTINCTIU, VA. adj. *For.* DESTRUCTIU.

EXTINGIBLE. adj. Lo que 's pot extingir. **Extinguible.**

EXTINGIR. v. a. Apagar. **Extinguir.** || Aniquilar. **Extinguir.** || També 's diu en lo moral. **Extinguir.**

EXTINGIT, DA. adj. Apagat, aniquilat, destruit. **Extinguido, extinto.**

EXTIRPACIÓ. f. Acte d' extirpar. **Extirpación.**

EXTIRPADOR, A. m. y f. Qui extirpa. **Extirpador.**

EXTIRPAR. v. a. Destruir enterament. **Extirpar.** || Arrancar de soca y arrel. **Extirpar.**

EXTIRPAT, DA. p. p. **Extirpado.**

EXTORQUIR. v. a. EXIGIR.

EXTORQUIT, DA. adj. *Ant.* La cosa presa o exigida a la força. **Arrebatado.**

EXTORSIÓ. f. Acte y efecte de llevar per força alguna cosa. **Extorsión.** || RAPINYA.

EXTORT, A. adj. *Ant.* EXTORQUIT.

EXTRA o AD EXTRA. *Expr. llatina.* Ademés, fora de. **Extra, ad extra.**

EXTRACCIÓ. f. L' acte y efecte d' extreure. **Extracción.** || *Quim.* La separació d' alguna de les parts de que 's composen els cossos naturals y artificials. **Extracción.** || Sorteig. **Sorteo.** || *Ant.* NAIXENSA.

EXTRACTAR. v. a. Compendiar lo millor d' alguna cosa, còm: *escrit, llibre*, etc. **Extractar.**

EXTRACTAT, DA. p. p. **Extractado.**

EXTRACTE. m. *Farm.* La part més substancial, o de major virtut y eficacia que s' extreu de minerals, plantes, licors, etc. **Extracto.** || Resumen substancial d' algún escrit. **Extracto.**

EXTRACTE DE FEL DE BRAU O DE BOU. El fel de dit animal evaporat que forma una substancia blana, de color groch verdós, de sabor mòlt amarch, d' olor débil particular: té una propietat tónica mòlt manifesta, y s' usa pera aumentar la activitat dels orgues digestius, y sempre que convé l' us dels corroborants. *Extracto de hiel de toro ó de buey.*

EXTRACTE DE SATURNE. *Farm.* EXTRET DE SATURNE.

EXTRACTIU. m. *Quim.* Principi particular que pertany als dels inmediats de les substancies vegetals. **Extractivo.** || Substancia que 's deposita al evaporar una materia vegetal. **Extractivo.**

EXTRADICIÓ. f. Acció d' entregar un réu, refugiat en terra extranya, al govern del seu, en virtut de reclamació de aquest meteix. **Extradición.**

EXTRADÓS. m. *Arquit.* Superficie convexa exterior d' una volta o d' un arch; còrva superior que formen les parts altes de les doveles. **Extradós.**

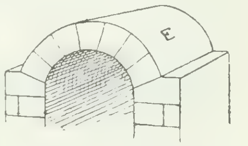

EXTRADÓS: E, extradós

EXTRADÓS HORITSONTAL. El que acava en volta per una superficie horitsontal, nomenantse també de nivell.

EXTRADÓS PARALEL. El que té la còrva concéntrica ab la del intradós.

EXTRAENT. p. a. Qui extréu. **Extractor, extraente.**

EXTRAJUDICIAL. adj. Fet, tractat fora de la vía judicial. **Extrajudicial.**

EXTRAJUDICIALMENT. adv. m. Sense la formalitat de causa judicial. **Extrajudicialmente.**

EXTRAMURS. adv. m. Veu composta d' *extra*, llatina, y *murs*, admesa pera significar fora d' una ciutat amurallada, pero dins del seu terme. **Extramuros.**

EXTRAVASACIÓ. f. *Med. y cir.* Eixir la sanch dels seus conductes ordinaris. **Extravasación.**

EXTRAVASARSE v. r. *Med.* Eixirse algún líquit del seu vas. **Extravasarse.**

EXTRAVASAT, DA. adj. *Med.* Lo que ha sortit del seu conducte natural. **Extravasado.**

EXTRAVASSIÓ. f. EXTRAVASACIÓ.

EXTRAVENARSE. v. r. Eixirse la sanch de les venes. **Extravenarse.**

EXTRAVIAR. v. a. Fer perdre 'l camí. També s' usa còm recíproch. **Extraviar.**

EXTRAVIAT, DA p. p. **Extraviado.**

EXTRÉM. m. Principi o fí d' alguna cosa. **Extremo.** || El derrer terme a que pot arrivar. **Extremo, extremidad.** || Admiració, escrúpol afectat. **Hazañería, gazmoñería.** || adj. Excessiu. **Extremo.** || EXTREMITAT.

EXTRÉM PROPINQUO. *Esgr.* Aquell desde ont se fa el moviment de conclusió. *Extremo propinquo.*

ARRIVAR AL EXTRÉM. fr. Patir gran necessitat. *Llegar al extremo.*

D' EXTRÉM A EXTRÉM. m. adv. Desde 'l principi al fí. *De extremo á extremo; desde el principio al fin.* || D' un extrém al altre contrari. *De extremo á extremo.*

EN EXTRÉM. m. adv. Extremadament. *Con, en, por extremo.*

FER EXTREMES. fr. Manifestar ab excés algún afecte, còm: *sentiment. alegría*, etc. *Hacer extremos.*

EXTRÉM (Fer l'). v. n. *Ter. náut.* Dónar el peix les derreres boqueja 'es.

PASAR D' UN EXTRÊM A L' ALTRE. fr. Passar desde 'l principi al fí sense tocar o entretenirse al mitj. *Ir, passar de un extremo a otro.*

EXTREMADAMENT. adv. m. y

EXTREMAMENT. adv. m. En extrém. **Extremamente, extremadamente.**

EXTREMAR. v. a. Reduir a la extremitat. **Extremar.** || Portar una cosa al extrém. **Extremar.**

EXTREMAT, DA. adj. Cabal, perfet. **Extremado.** || Lo qu' és sumament bó o dolent en la seua mena. **Extremado.** || Exaltadament de afectes. **Extremado.**

EXTREMENY, A. s. y adj. Natural o lo relatiu a aquesta regió d' Espanya. **Extremeño.**

EXTREMER, A. adj. *Ant.* Derrer. **Postrero, postrimero.**

EXTREMIR. v. a. TREMOLAR.

EXTREMITAT. f. La punta o part última d'alguna cosa. **Extremidad, extremo.**

EXTREMUNCIAR. v. a. Administrar el sagrament de la extremunció. **Olear, dar la santa unción ó la extremaunción.**

EXTREMUNCIAT, DA. p. p. **Oleado.**

EXTREMUNCIÓ. f. El quint sagrament de la Iglesia que 's dóna ab els sants olis als malalts greus o agonitsants. **Extremaunción, santa unción.**

EXTRET, A. p. p. **Extraído.** || EXTRACTE. || Tret d' algún empleu. **Depuesto, sacado.**

EXTRET DE SATURNO. *Farm.* Es un sub-acetat de plom líquit. *Extracto de saturno, subacetato de plenes líquido.*

EXTREURE. v. a. Treure una cosa d' ont era. **Sacar, extraer.** || *Quim.* Separar alguna de les parts que composa un cos. **Extraer.** || Compendiar la substancia d' un llibre. **Extraer.**

EXTRÍNSECAMENT. adv. m. Exteriorment. **Extrínsecamente.**

EXTRÍNSECH, CA. adj. Cosa que no pertany a lo que 's fa o 's tracta. **Extrínseco.**

EXTUBERANCIA. f. **Protuberancia.**

EXUBERANCIA. f. Gran abundor. **Exuberancia.**

EXUBERANT. p. a. Mòlt abundant. **Exuberante.**

EXUCCIÓ. f. *Med.* SUCCIÓ. || Acció de xuclar un líquit ab la boca. **Exucción.**

EXUDACIÓ. f. Acció y efecte d' exudar. **Exudación.**

EXUDAR. v. a. Eixir un líquit còm a suor. **Exudar.**

EXUDAT, DA. p. p. **Exudado.**

EXULCERACIÓ. f. *Med.* Formació de llaga. **Exulceración.**

EXULCERAR. v. a. *Med.* Comensar a formar llaga. **Exulcerar, enconar, envenenar.**

EXULCERAT, DA. p. p. **Exulcerado.**

EXUTORI. m. *Med.* Llaga artificial practicada pera atreure la supuració. **Exutorio.**

EXVOT. m. Dó u ofrena feta a Deu o als sants, pêls fidels, còm: *crosses, figures de cera, cabells, quadros*, etc., còm a recort d' un benefici rebut. **Exvoto.**

¡EY! interj. Cridar al qu' está lluny. **¡Oye! ¡oyes!**

¡EY, EY! interj. D' extranyesa. *¡Hola!*

EYACULACIÓ. f. *Med.* Emissió del semen ab certa forsa. **Eyaculación.** || Acció d' eyacular. **Eyaculación.**

EYACULADOR, A. adj. *Med.* Que serveix o contribueix a la eyaculació. **Eyaculador.**

EYACULAR. v. a. *Med.* Llençar, treure fora, parlant dels productes de les secrecións. **Eyacular.**

EYACULATORI. adj. Calificació dels conductes seminals. **Eyaculatorio.**

EYL. pron. *Ant.* ELL.

EYMERICH o EIMERICO (Fra Nicolau). *Biog.* (Vegis AYMERICH, *Nicolau).*

EYMINA. f. Mida antigua equivalenta a quatre quarteres. || AYMINA.

EYNA. f. Vas pera posar vi o altre licor. **Vasija.** || pl. Els instruments d' algun art u ofici. **Útiles.** || EINA.

EYNA. *Geog.* Poble del departament dels Pirineus Orientals, bisb. de Puigcerdá, cantó de Sallagosa; és a la dreta de la riera del seu nóm y té 224 hab.

EYNA (Coll d'). NURIA *(Coll de).*

EYNA (Pich d'). *Orog.* Pich de 2,786 met. d' altitut que hi há al Pirineu, a la ratlla de França, a tramontana de Queralps, prov. de Girona.

EYNA (Riera d'). *Hidrog.* Riera que baixa del pich del seu nóm y, junta ab altres, forma la riera de Nuria, prov. de Girona.

EYXELAR. v. a. *Ant.* VÉNCER, DERROTAR.

EZTERI. m. *Miner.* Jaspi vert ab taques vermellenques, provinent de l' América del Sur. **Ezteri.**

F

F. Sisena lletra del abecedari y quarta de les consonants llavials. La pronunciació catalana és *ef* o *fe*, còm diuen els moderns. Aquesta lletra 's produeix tenint la boca lleugerament tancada y juntats els incissius superiors al llavi inferior, els llavis separats, la llengua en estat natural, encara que un poch aixecada de la punta, y 'l vel del paladar un poch aixecat. Al passar l' aire sonor pêl conducte aixís format se produeix la *f*.

Els que donaren a la *f* el valor numeral la feren significar 40 y ab una ratlleta 40,000. En les gallofes o dietaris significa: **Feria.** Cap per avall en les inscripcions val *v*, còm *serfus*, *servus*. Duplicada aixís *ff* en la jurisprudencia significa: DIGEST. || FORT o FORTE. || F. P. Forte piano. F. F. Molt fort, fortíssim. F. F. F. o F. F. F. F. Fortíssim, pero lleuger.

FA. m. *Mús.* La quarta veu de la escala. **Fa.** || Intergecció de disgust o d' assentiment, còm: *¡fa, fora d' aqui, nas pudent! ¿fa* que sí? **¡Quita!** || O.

FABA. f. El fruit de la fabera. **Haba.** || Butllofa o bulto a manera de faba que 's fa a la part exterior del cos del animal. **Haba, roncha, habón.** || Tumor de sanch coagulada a la boca de les besties. **Haba.** || BLEDA, 2. || f. El caragolí que juntament ab unes fabes blanques d' os o de marfil s' usava pera votar en algunes comunitats. També 's deia rodolí. **Altramuz.** || La llevor del llobí.

FABA CANINA: MATACÁ.

FABA EGIPCIACA. *Bot.* Planta medecinal, mena de ars que 's conreua a America y a alguns paratges de les Indies, té les fulles grans de figura ovalada, la flor de color de rosa: té l' arrel molsuda y molt agre quan és fresca, pero cuita pert el mal gust y s' usa còm aliment, lo meteix que les fulles. *Colocasia, haba egipciaca ó de Egipto.*

FABA PUDENTA. Certa faba que vé de Llevant, y és bona contra la hidropesía. *Haba hedionda.*

NO POGUER DIR FABA. *Expr. fam.* No poder respirar de cansat. *No poder echar el aliento.*

QUAN LES FABES JA FAN CLOCH, NOSTRE AMO, NO ESTICH EN LLOCH. *Ref.* Denota qu' en el bon temps els criats no volen estar subgectes. *Cuando las habas están en grano, una higa para nuestro amo.*

TREURE FABES D' OLLA. fr. *Met. fam.* Que 's diu de aquell que havent estat encongit y vergonyós, comença a dir o fer lo qu' abans no s' atrevía, y també del malalt que va per bé. *Sacar los piés de las alforjas ó del plato.*

FABA. *Geog.* Quadra del terme de Cabó, prov. de Lleida.

FABANELLA. *Geog.* Caseriu del terme d' Onil, prov. d' Alacant.

FABAR. m. FABERAR.

FABARA. *Geog.* Caseriu del terme de Pego, prov. d' Alacant. || Vila de la prov. y bisb. de Saragoça, part. jud. de Casp; és a la vora del riu Matarranya y té 2,089 hab.

FABARIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les crasulácies; fá les flors blanques y 'ls fruits de tres caires ab llevors petites, negres y amargantes; se cría arrapada a terra. **Anacansero, fabaria, telefio, hierba callera.**

FABAT, DA. adj. Se diu del animal que pateix el mal dit faba. **Habado.**

FABERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses; és anyal, d' arrel fibrosa, de cama quadrada y dreta, de fulles molsudes, y produeix un fruit xato, de cosa d' uns dos centímetres y mitg de llarch, y bo pera menjar, còm també la tabella quan és tendre. **Haba.**

Brot de fabera
a, flor; *b*, fruit

FABERAR. m. Camp o troç plantat de faberes. **Habar.**

FABET. m. Embadalit, parat. **Meliloto.**

FABI (Marcelí). *Biog.* Escriptor tarragoní de la època romana. Se creu que va néixer y que va morir a Tarragona. És autor d' una vida del emperador Alexandre Magne, alabada per Lampridi, Flavi Vopisco y Vossio. Sembla que vivía entre 'ls regnats de Sever y Antoní. Se li atribueix una magnífica inscripció tarragonina dedicada a Rufi Loliá Gensiá, cònsul l' any 211.

FABIÁ, NA. n. p. **Fabián.**

FABIANI (Joseph). *Biog.* Escriptor y jesuita, natural d' Alacant, ònt va néixer l' any 1712. És autor d' una memoria defensant l' autenticitat de la reliquia de la Veronica d' Alacant, molt discutida. Va ésser deportat a Italia quan la expulsió dels jesuites per Carles III.

FABÓ. m. y

FABOLÍ. m. Faba més petita que la comuna, y serveix pera aliment de les cavalcadures. **Haba panosa ó caballuna.**

FABORDÓ. m. *Mus.* Modo de cantar ab complerta igualtat. **Fabordón.**

FABRA. m. *Ter.* Forjador, qui fabrica o travalla 'l ferro.

FABRA (Joan). *Biog.* Bisbe electe de Tortosa en 1357 per Ignoscent VI. Celebrá sínode a Tortosa en 1359. En 1362 fou elegit bisbe de Carcassona y morí en aquella sèu.

— Y FLORETA (JOAN). *Biog.* Home públich catalá. Nasqué a Puigcerdá en 1827. Va ésser diputat a Corts distintes llegislatures, representant a son país nadiu y a Girona. Estava afiliat al partit fusionista, procedint de la «unió lliberal». Exercí cárrechs públichs de importancia a Madrit.

— Y FONTANILLS (CAMIL). *Biog.* Primer marquès d' Alella. Fundador del Observatori meteorològich, aixecat en un turó del Tibidabo, gracies a la seua

munificencia, per la Academ'a de Ciencies de Barcelona Va figurar en política afiliat al partit fusionista, éssent en varies llegislatures diputat a Corts y senador. Va ésser alcalde de Barcelona pochs mesos, en 1893, renunciant quan se va convencer de les dificultats que contrariaven els seus honrats propòsits.

Camil Fabra y Fontanills

— Y SOLDEVILA (FRANCESCH). *Biog.* Metge y escriptor notable Va néixer a Llivia en 1778 y morí a Madrit en 1839. Va estudiar a Cervera y a Montpeller. En la guerra de la Independencia servía al quartel general francès, passant a exercir a Madrit després d' aquella lluita. En 1835 va lograr la creació de la Academia de Ciencies. Entre 'ls seus molts escrits professionals cal remarcar la *Filosofia de la legislación natural, fundada en la antropología*, etc., etc., notabilíssima en son temps. (Un vol. quart. Madrit, 1838).

FABRAQUER (Joseph Muñoz Maldonado, comte de). *Biog.* Advocat y remarcable escriptor que va néixer a Alacant en 1807. Distingit publicista, va figurar a la política y fou autor de més de 200 volums d' estudis històrichs, literaris, etc. Va ésser senador y diputat, y la reina Isabel II li va conferir els títols nobiliaris de vescomte de sant Xavier y comte de Fabraquer. Va ésser ministre de Marina l' any 1861. Va morir a Madrit en 1875.

FABRE (Francesch Pasqual, baró de). *Biog.* Pintor francès nascut a Montpeller en 1764. Va morir l' any 1817. Essent secretari de la duquesa d' Albany va heretar la fortuna d' aquella dama, empleantla en fundar el museu de Montpeller que porta 'l seu nòm.

— (JOAN PERE, COMTE DE L' AUDE). *Biog.* Economista y home d' Estat que va néixer a Carcassona l' any 1755 y va morir el de 1832. Va pertányer al Concell dels Cinch Cents y al Tribunat, y fou president de la comissió d' hisenda, senador y comte del Imperi. Al temps de la restauració va ésser nomenat par de França per Lluis XVIII.

— (PERE). *Biog.* Metge cirurgiá francès que va néixer a Tarascón als començos del sigle XVIII, havent'hi mort a l' any 1791. Autor d' algunes obres professionals; va pertányer a l' Academia de Cirurgía de París.

FABRÉ (Jaume). *Biog.* Arquitecte insigne del sigle XIII, natural de Mallorca. Él rei Jaume II d' Aragó y 'l bisbe Pons li encomenaren l' obra de la sèu de Barcelona en 1317. Poch abans havía firmat el compromís d' erigir l' iglesia y 'l convent dels dominichs de Palma de Mallorca. És autor del sepulcre de santa Eularia a la catedral barcelonina, acavat en 1339. L' edifici dels dominichs de Palma, el millor de l' ordre, s' acavá al cap de seixanta tres anys (1296 a 1359). Les millors construccions gòtiques bastides aquells temps en els estats de la confederació catalano-aragonesa foren progectades y dirigides per En Jaume Fabré.

FABREFACCIÓ. f. *Ant.* Acció de fabricar.

FÁBREGA. f. *Ant.* FÁBRICA. || FARGA, FERRERÍA. || ALFÁBREGA.

FÁBREGA (Pons). *Biog.* Ecclesiástich que va presidir la Casa-missió del bisbat de Girona, donant exemple de son zel y virtuts per espai de quaranta anys. Va morir l' any 1891 a Sant Joan les Preses, de ònt era nadiu.

FÁBREGA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Lladurs, prov. de Lleida.

FÁBREGAS (Esteve). Caputxí, que va néixer a Olot l' any 1774 y va morir l' any 1828. Va escriure una obra relativa a la Verge María, que restá inèdita.

— (FELICIÁ). *Biog.* Mestre de musica catalá, notable en l' especialitat del cant plá. Director del cor de l' iglesia de Santa María del Mar de Barcelona, de la qual, ademés, era beneficiat y premicer. És autor de mòltes composicions de musica relligiosa. Va morir l' any 1862.

— (LLUÍS). *Biog.* Ecclesiástich, prior dels carmelites de Vich y distingit poeta (1780-1854).

— CARRENY (ANTONI). *Biog.* Ecclesiástich, catedrátich y bibliotecari del seminari de Barcelona. Mort a les derreries de 1885.

— Y FALGUERAS (JOAQUÍM). *Biog.* Remarcable argenter, autor de travalls molt artístichs. A l' Exposició de París de 1855 va obtindre un premi per una corona de roure construida en or esmaltat.

— Y MARIMÓN (JOSEPH). *Biog.* Frare agustí y acadèmich de la de Ciencies y Arts de Barcelona, en quina corporació va llegirhi travalls molt estimables en els anys 1817 y 1818.

— Y VILARDEBÓ (JAUME). *Biog.* Artista musich, que va cantar ab veu de baix a mitjans del sigle XIX y va ésser molt aplaudit en son temps. Va morir a Buenos Aires en 1868.

FABREGAT (Cristòfol). *Biog.* Metge, autor d' un *Tratado sobre asfixia*, que va ferse un renom durant el sigle XVIII.

— (JOAQUÍM). *Biog.* Gravador valenciá. Va néixer a Torreblanca envers l' any 1748, morint en 1807. Va travallar a Valencia y a Madrit. Era director de gravat a l' Academia de Mèxich, retornant en 1796 Gravá bones estampes, travallant en la illustració d' edicions notables, entre elles el *Quijote* publicat a Madrit per l' Academia en el sigle XVIII.

FÁBREGUES (Joan). *Biog.* Savi y modest frare agustí, que va néixer a Maó en 1787, morint en l' illa als setanta anys (1857). Ben jove encara, era mestre de teología y examinador sinodal. Exercí el professorat a Ciutadella y, desprès de suprimits els convents (1835), ensenyá a Maó, éssent famós. Axís meteix era predicador notable, tant per la reflexió còm per la bona forma y bella paraula que usava. Va publicar algunes obres, deixantne altres d' inèdites.

FÁBREGUES. *Geog.* Vila de França, al depart. de l' Herault, dist icte de Montpeller; té 1,650 hab.

FÁBRICA. f. EDIFICI. || Paratge destinat pera fabricar alguna cosa. **Fábrica.** || Casa fabricada o feta ab art. **Fábrica.** || Obra de terra o terriça. **Alfar.** || *Ter. Moyá.* Establiment de telers moguts per força humana.

FÁBRICA D' EN BARRERA. *Geog.* Lloch de la prov. de Barcelona, part. jud. de Manresa. Té 160 hab. || —DEL RIU. Lloch de la prov. de Barcelona, part. jud. de Berga, ab 450 hab.

FABRICACIÓ. f. L' accció de fabricar. **Fábrica, fabricación.**

FABRICADOR, A. m. y f. Qui fabrica. **Fabricante, fabriquero.** || FABRICANT. || *Met.* L' inventor d' alguna cosa no material, còm: *de mentides*, etc. **Fabricador.**

FABRICANT. p. a. Qui fabrica. **Fabricante.** || m. L' amo, mestre o artista d' alguna fábrica o qui hi travalla. **Fabricante, fabriquero.**

FABRICANT D' ÁNCORES. m. Qui té per ofici fabricarles. *Ancorero.*

FABRICANT DE VANOS. m. Qui té per ofici fabricarlos. *Abaniquero.*

FABRICAR. v. a. Fer o disposar alguna cosa material. **Construir, fabricar, edificar.** || *Met.* Fer o disposar alguna cosa no material, còm: *la pèrdua d' algú*, etcètera. **Trazar, fabricar.**

FABRICI. n. p. **Fabricio.**

FABRICIÁ. n. p. **Fabriciano.**

FABRIDOR. m. *Ant.* PULIDOR.

FABRIEL (Gil). *Biog.* Cronista relligiós valenciá del sigle XVII, de l' ordre de Sant Francesch. Nat a Xulilla y mort en el convent de Llíria l' any 1747. És d' ell la tercera part de la *Crónica de la provincia de San Juan Bautista, de la regular observancia del padre San Francisco,* manuscrit inèdit, continuació de la primera y segona part, escrita pêl granadí Panes, estampades a Valencia en 1665 y 1666.

FABRIL. adj. Pertanyent a les fábriques o als que hi travallen. **Fabril.** || m. Artificiosament. **Fabrilmente.** || adv. Ab mestría. **Fabrilmente.**

FABRIR. v. a. *Ant.* PULIR, BRUNYIR.

FÁBULA. f. Ficció artificiosa qu' enclou alguna veritat moral. **Fábula.** || Especie sense fonament o falsa. **Fábula.** || MITOLOGÍA || Rumor, veu del poble. **Fábula.** || La part d' invenció o la forma y disposició de l' acció d' un poema. **Fábula.** || L' obgecte d' irrisió, còm: *Fulano és la fábula del mon.* **Fábula.** || Rondalla. **Fábula, cuento de viejas.** || NOVELA.

FABULENCH, CA. adj. FABULÓS.

FABULETA. f. dim. **Fabulilla.**

FABULISTA. m. Qui conta, escriu o compon fábules. **Fabulista, fabulador.**

FABULÓS, A. adj. Lo que conté fábula o ficció. **Fabuloso.** || Incert. **Fabuloso.**

FACCIÓ. f. Acció militar. **Facción.** || Parcialitat, partit, bándol. **Pandilla, facción.** || Delineació, agre de la cara. **Facción.** || Lliga en que s ha promès la fè mútua ab jurament. **Facción.** || Qualsevol servei militar, còm: *patrulla,* etc. **Facción.** || p. u. FATOR.

FACCIONADAMENT. adv. A modo de facció. **Faccionadamente.**

FACCIONAR. v. a. Dividir en faccions o partits, sublevar, amotinar, insurreccionar. **Faccionar.**

FACCIÓS, A. adj. Sediciós, perturbador de la tranquilitat pública o que 's rebela contra 'l govern llegítim. **Faccioso** || Qui 's declara a favor d' algún partit. **Faccionario.**

FACCIOSAMENT. adv. D' una manera facciosa. **Facciosamente.**

FACECIA. f. *Ant.* COMEDIA. || Gracia, agudesa, ditxo. **Chiste, sal, donaire.**

AB FACECIA. *Expr. mús.* Ab lleugeresa, festiu, alegre. *Con facecia.*

FACECIÓS, A. adj. *Ant.* Graciós, xistós. **Salado gracioso, chistoso.**

FACENDA. f. *Ant.* Negoci, feina. **Hacienda.**

FACHECA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del riu Gorgós o Jalón y té 317 hab.

FACI o FACIO (Bartomeu). *Biog.* Escriptor del sigle XVI, que 's creu fill de Mallorca y originari de Italia. Escrigué en castellá y en llatí. Figuren entre les seues obres l' *Historia del rey D. Alfonso V de Aragón* (Lyó, 1560) y *De belle Vilaragutorum et Ciutillarum,* referent a les dues families mallorquines, quina rivalitat fou tristament famosa.

FACIAL. adj. Lo que pertany a la cara. **Facial.**

ÁNGUL FACIAL. El format per dues rectes que surten de les dents superiors y l' una va a parar a la orella y l' altra al punt més sortit del front, deduintse aixís el tamany del cervell y'l grau d' intelligencia, qu' és tant més gran quant més obert n' és l'ángul. *Ángulo facial.*

FACIALMENT. adv. m. *Ant.* CARA A CARA.

FACIE. f. Nóm que als forns de vidre donen els fadrins a les cares dels crestalls. **Facia.** || s. f. pl. *Med.* Les diverses alteracions de la fisonomía a les malalties. **Facies.**

IN FACIE ECCLESIÆ. *Expr. llat.* Que s' usa parlant del matrimoni quan se celebra públicament y ab les ceremonies establertes per l' Iglesia. *Devant de la Iglesia.*

FÁCIL. adj. Lo que no costa travall, cuidado o diligencia. **Fácil.** || Mudable, variable, inconstant. **Fácil.** || Humá, condescendent. **Fácil, flexible, frágil.**

FÁCIL DE FER. *Loc. Hacedero.*

FÁCIL D' OBRIRSE. Lo que s' obra ab poca o cap dificultat. *Abridero.*

FACILET. adj. dim. **Facilillo.**

FACILÍSSIM. adj. aum. Molt fácil. **Facilísimo.**

FACILÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Facilísimamente, fácilmente.**

FACILITAR. v. a. Desembaraçar, llevar les dificultats qu' impedeixen la execució d' alguna cosa. **Facilitar.**

FACILITAT, DA. p. p. **Facilitado.** || f. Bona disposició, poca dificultat pera fer alguna cosa. **Facilidad.** || Inconstancia, lleugeresa. **Facilidad.**

FÁCILMENT. adv. m. Sense travall ni dificultat. **Fácilmente.** || Ab lleugeresa. **Fácilmente.**

FACINA. f. Lloch ònt se destilen alcofolls y licors.

FACINERÓS, A. adj. Malvat, delinqüent, disolut. **Facineroso.**

FACINEROSAMENT. adv. m. D'un modo facinerós. **Malvadamente, impiamente, nefandamente.**

FACISTOL. m. FARISTOL.

FACOND. n. p. **Facundo.**

FACSÍMIL. m. Imitació molt exacte d' un obgecte qualsevol y més particularment d' un dibuix, d' un gravat, d' un escrit, etc. **Facsímil.**

FACTIBLE. adj. Lo que 's pot fer. **Hacedero, factible.**

FACTIBLEMENT. adv. m. D' un modo factible. **Factiblemente.**

FACTICI, A. adj. FICTICI.

FACTOR. m. Comissionat pera comprar, vendre y altres negocis. **Factor, institor.** || Qui fá alguna cosa. **Hacedor.** || *Arit.* Cada un dels números de quina multiplicació resulta 'l producte. **Factor.** || Empleat que a les estacions de ferrocarrils cuida de la recepció, expedició y entrega dels equipatges, encárrechs, mercaderíes, etc., que s' hi transporten. **Factor.**

FACTOR (Pere Nicolau). *Biog.* Beate, pintor, músich, poeta y llatinista valenciá, nat en l' any 1520 y mort en la meteixa capital en 1583. Pius sisé va beatificarlo en 1786. Prengué l' hábit de Sant Francesch en 1537. Era un perfecte místich y un bon artista, més distíngit en el dibuix qu' en el colorit. Existeixen d' ell alguns quadros al oli a l' Academia valenciana. Va pintar a l' aiguada y decorar llibres manuscrits. Regalá a Sant Lluis Beltran un *Diurnal* escrit y iluminat per ell, (avui en poder de les domíniques de Villarreal) que 's té per cosa ben notable.

Pere Nicolau Factor

FACTORÍA. f. Empleu del factor. **Factoraje, factoría** || Oficina del factor. **Factoría, factoraje.** || Establiment comercial en país extranger.

FACTÓTUM. m. Subgecte qu' exerceix varis encárrechs o 'l qui 's barreja en tota mena de serveis. **Factótum.**

FACTURA. f. Compte del cost y costes de les mercaderíes que compren els factors. **Factura.** || *Ant.* Acció y efecte de fer. **Hechura.** || Parlant de produccions literaries, de musica y de pintura, etc., és la forma o manera d'ésser. **Factura.** || *Mus.* Carácter d' un troç de música baix el punt de vista del art de compondre. **Factura.**

FACTURADOR. m. El llibre ònt s' hi copíen les factures. **Facturero.**

FACTURAR. v. a. Posar comptes en factura. **Facturar.** || Encloure en una factura. **Facturar.** || Posar en compte les mercaderies que s' envien en trens y vaixells. || L' acció de despatxar els fardells o paquets en les estacions previes les oportunes cartes de port y coneixements d' embarch.

FACTURÍA f. **Factoría.**

FÁCULÁ. f. *Astron.* La part més brillanta del disch del sol; també 's dona aquest nom a les clapes blanques que 's veuen a la lluna, més brillantes que lo demés del disch llunar. **Fácula.**

FACULTADAMENT. adv. m. Ab facultat. **Facultadamante.**

FACULTAR. v. a. Donar llicencia, permís, autorisar.

FACULTAT. f. Potencia y activitat de les coses pera causar o produïr llurs efectes. **Facultad.** || Ciencia, art. **Facultad.** || Llicencia, permís, llivertat **Facultad.** || A les universitats, és el conjunt dels doctors o mestres d' una ciencia. **Facultad.** || pl. Bens, cabal, etc. **Facultades.**

FACULTAT MAJOR. La filosofía, teología, lleis, cánons, medicina, etc. *Facultad mayor.*

FACULTAT REIAL. Llicencia del rei. *Licencia del rey.*

FACULTATS. f. pl. Bones dots orgániques. **Facultades.** || p. p. Qui té autorisació pera fer una cosa. **Facultado, arbitrado.**

FACULTATIU, VA. adj. Pertanyent a alguna facultat. **Facultativo,** || Pertanyent al poder o facultat de fer alguna cosa. **Facultativo.** || Lo que dona facultat. **Facultativo.** || m. Qui professa alguna facultat; regularment s' entén dels metges, cirurgiáns, apotecaris, enginyers, arquitectes, etc. **Facultativo.** || Per extensió s' apropía còm a vulgarisme a certs oficis.

FACULTATIVAMENT. adv. m. Segons les regles d' una facultat. **Facultativamente.**

FACUNDAMENT. adv. m. Copiosament en lo ben dir. **Elocuentemente.**

FACUNDIA. f. y

FACUNDITAT. f. Elegancia, abundor de paraules y frases. **Facundia.**

FACUNDO. adj. Copiós en lo ben dir. **Elocuente, facundo.**

FADA. f. La que, segóns opinió dels gentils, pronosticava 'ls destins. **Hada.** || DONA D' AIGUA. || Qualsevulla de les tres parques. **Hada.** || Se dona aquest calificatiu á l' aigua o altre substancia quan son insípides o massa dolces.

FADADA. adj. Encisada. **Hechizada.** || p. p. De fadar. **Hechizada.**

FADADOR, A. m. y f. *Ant.* **Vaticinador, hadador.**

FADAMENT. adv. m. Ab massa dolçor. **Desabridamente.** || FALSAMENT.

FADAR. v. a. *Ant.* Profetisar. **Vaticinar.** || ENCISAR.

FADEA. f. *Ant.* FATUITAT, FALSETAT.

FADESA y

FADIGA. f. El dret del senyor del domini directe sempre que s' enagena la cosa donada en enfiteusis. **Tanteo, fadiga, prelación.** || *Ant.* FATIGA.

FADIGAR. v. a. Usar del dret de fadiga. **Tantear.**

FADOR. f. Dolçor excessiva del menjar. **Empalagamiento, empalago.**

FADRÍ, NA. m. y f. Jove solter, en estat de casarse. **Mozo, mancebo, doncel.** || Qui ha passat l' aprenentatge d' algún ofici y encara no és mestre. Regularment se 'ls reconeix còm a fadrins als tres anys d' aprenentatge. **Mancebo, oficial.** || m. *Ant* MARINER.

FADRÍ DE TRAVALL. m. *Oficial.*

FADRÍ EXTERN. El germá de un hereu que no té dret a quedarse a la casa pairal. *Segundón.*

FADRÍ MESADER. El fadrí que 's lloga per mesos y menja a casa del amo. *Mesero.*

FADRÍ (Son). *Geog.* Caseriu del terme de Campos, illa de Mallorca.

FADRICH I. *Biog.* Rei de Sicilia. Fill terç d' en Pere 'l *Gran* d' Aragó y de la reina Constança de Sicilia. Va néixer l' any 1296, morint en la cort de son regne l' any 1337. Va tindre dos fills: En Pere y Na Constança, morts abans d' ell; per lo qual en son testament (29 Març 1334), deixá son regne incorporat a la Corona d' Aragó.

FADRINALLA. f. Conjunt de fadrins, de jovens no casats. **Conjunto de solteros jóvenes.**

FADRINATGE. m. JOVENTUT, FADRÍ.

FADRINEJAR. v. n. Fer vida de fadrí. **Mocear.**

FADRINESA. f. *Ant.* JOVENTUT.

FADRINET, A. m. y f. dim. **Mocito, mocico.**

FAEDOR, A. m. y f. Qui fá. **Hacedor.**

FAEL. m. *Ant.* **Fidel ó fiel.**

FAELTAT. f. FIDELITAT.

FAENA. f. FEINA.

FAENT. p. a. Amable, franch. **Faedor.**

FAETÓ. m. Mena de cotxe de caixa perllongada y ab molts assentos a cada costat. **Faetón.**

FAGEDA. f. Bosch de faigs. **Fajal.**

FAGEDA (Joseph). *Biog.* Frare vigatá del sigle XVII, de la ordre de Sant Geroni. Fou bisbe de Girona desde ont l' elegiren pera 'l bisbat de Tortosa. Va posar la primera pedra al començar la erecció de la famosa capella de la Verge de la Cinta. Va morir en 1685.

FAGEDENIA. f. Apetit immoderat. **Fagedenia.** || Llaga que 's menja les carns. **Fagedenia.**

FAGES DE ROMÁ (Narcís). *Biog.* Escriptor y advocat, que va néixer a Figueras en 1813 morint en 1884. Se dedicá al estudi de la agricultura y publicá la revista *La Granja.* Fou comissari regi d' agricultura a Girona. Va publicar uns *Aforismes rurals* a Figueres en 1848, que després traduí al castellá ell meteix y ho foren al valenciá per Brusola en 1853. És autor de distintes memories y altres estudis pertinents a la pagesía.

Brot de fagonia

FAGES. *Hidrog.* Riu del Conflent que passa devant del poble de Vinçá.

FAGINA. f. *Zool.* Gat selvatge. **Garduña, fuina.**

FAGONIA. f. *Bot.* Genre de plantes rutacies ab flors morades y algunes voltes grogues. **Fagonia.**

FAGOT. m. Instrument musich de veus més agudes que 'l baixó y més estret per la part superior, que 's toca per medi d' una canya doble posada al extrem d' un canó corb de llautó. **Fagot.**

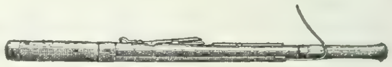
Fagot procedent de la capella dels papes d' Avinyó (sigle XV).— Museu de Barcelona

FAGOTISTA. m. Musich que toca 'l fagot. **Fagotista.**

FAHEDÓR. m. *Ant.* Qui fa, Criador.

FAHLUN. m. *Min.* Sorra d' un color roig o gris barrejada ab argila que conté alguns fòssils perfectament conservats. **Fahlun.**

FAIDELLA. *Geog.* Caseriu del terme d' Abella de la Conca, prov. de Lleida. || Caseríu del terme de Figuerola d' Orcau, prov. de Lleida.

FAIG. m. *Bot.* FATX.

FAIG (Coll del). *Orog.* Coll a 1,022 metres d' altitut entre el puig Mosqué y el del Torn al Pirineu Gironí y a tramontana de Costoges (Vallespir). || —Y BRANCA (COLL DE). *Orog.* Collada a 1420 m. d'altitut en la serra de sant Jaume de Frontanyá. || — DE MITJORN (COLL DE). *Orog.* En la frontera actual, per demunt de les fonts de la Muga, en les vall del Llerca.

FAIG GENERAL (Coll de). *Orog.* Coll a 1,325 met. d' altitut per ont passa 'l camí de Gombreny a Sant Jaume de Frontanyá, prov. de Girona.

FAILLENÇA o **FAYLLENÇA**. f. *Ant.* FALTA, DEFECTE.

FAILLIR. v. n. *Ant.* FALTAR, MANCAR.

FAILLIZÓN. f. *Ant.* FALTA, MANCA, DEFECTE.

FAIRE. v. a. *Ant.* FER, EXECUTAR.

FAISÓ. f. *Ter. ant.* Mena, qualitat. **Clase, calidad.** || És mot molt usat encare a les illes Balears. FAISÓ.

FAITURAR. v. a. *Ant.* EMBRUIXAR.

FAIX. m. *Ant.* FEIX, FARDO, FARDELL, EMBOLICH.

FAIXA. f. Peça de roba més llarga qu' ampla, pera cenyir el cos. **Faja.** || La que usen els ecclesiástichs pera cenyirse la sotana. **Ceñidor.** || f. Els travessers dels montants de les portes pera formarles. **Peinazo, paño.** || La que 's pinta prop del paviment a les parets. **Rodapié.** || La de punt pêls nois. **Fajero.**

FAIXABLE. adj. Lo que pot ésser faixat. **Fajable.**

FAIXANTA. f. Mena d' alga marina. **Faxanta.**

FAIXAR. v. a. Cenyir ab la faixa. Posarse la faixa. **Fajar.**

FESTE FAIXAR. fr. *Fam. Véte al rollo.*

FAIXAT, DA. p. p. **Fajado.**

FAIXETA. f. dim. **Fajuela.**

FAIXÍ. m. Cenyidor de seda vermella que poden usar els generals y brigaders del exèrcit, axís còm els seus equivalents a l' armada, quan vesteixen de paisá, portant 'hi 'ls entorxats que corresponen a llur graduació. També usen faixí de varis colors algúns funcionaris del ordre civil. **Fajín.**

FAIXINA. f. *Ter.* Gata feréstega. S' aplica indistintament al mascle y a la femella. **Gato montés.** || FEIXINA.

FAIXINETA. f. dim. FEIXINETA.

FAJA. f. *Bot.* Fruit del faig. **Fabuco.**

FAJA (Coll de). *Orog.* Collet a 980 met. d' altitut que hi há a la serra de Sant Grau, a tramontana de la ermita d' aquest nom, prov. de Girona.

FAJAL. m. Lloch plantat de faigs. **Hayal, hayedo, hayuco y hayucal.**

FAJAS Y CALAFELL (Joseph). *Biog.* Pianista y compositor que va morir jove a Barcelona, en 1881.

— Y FERRER (ANTONI). *Biog.* Escriptor que va colaborar a la *Crónica de Cataluña*, y altres periòdichs, havent escrit algunes obres ben estimables. Va morir a Barcelona a l' any 1883.

FAJOL. m. Mena de forment particular, de figura oblonga ab tres escaires, cubert de boll negre y conté una farina molt blanca, però fa 'l pá molt moreno y desagradable: de cama doble, sòlida y a voltes rogenca, les flors, qu' ixen al cim de les branques, son entre blanch y color de porpra; abunda a Catalunya. **Alforfón, rubión, trigo sarraceno.** || BLAT NEGRE.

TANT SEGUR CÒM EL FAJOL A OLOT. fr. *Ter.* S' usa pera afermar la veritat d' un fet o d' una cosa, perque a Olot sempre s' hi fá bé 'l fajol. *Tan cierto como éstas son cruces.*

FAJOLAR. m. Camp de fajol.

FAJOLENCH, CA. adj. Lo qu' és propi del fajol. **Alforfonero.**

FALACIA. f. Engany, frau, mentida. **Falacia.** || SOFISME, SOFISTERÍA. **Falacia.**

FALACRA. f. *Cir. ant.* Instrument acavant ab punta roma o ab un botó. **Falacra.**

FALACROSIS. f. *Med.* Caiguda dels cabells. **Falacrosis.**

FALÁÇ. adj. FALS. || SOFÍSTICH.

FALAÇMENT. adv. m. Ab falacia. **Falazmente.**

FALAGADURÍA. f. y

FALAGAMENT. m. AFALACH.

FALAGAR. v. a. AFALAGAR.

FALAGUER, A. adj. Qui afalaga o lo que 'ns afalaga. **Halagüeño, halagador.**

FALAGUERA. f. FALGUERA.

FALAGUERAMENT. adv. m. *Ant.* Ab afalachs. **Halagüeñamente.**

FALANGE. f. Tres ordres d' ossos dels dits de les mans y dels peus. **Falanges.**

FALANGER. m. *Zool.* Mamífer marsupial, de pól sers llarchs y separats. **Falangero.**

FALANGETA. f. *Anat.* La tercera y més petita de les falanges dels quatre derrers dits. **Falangeta.**

FALANGETIÁ, NA. adj. Lo relatiu a les falangetes. **Falangetiano.**

FALANGÈTICH, CA. adj. Lo que 's refereix a les falanges dels dits. **Falangético.**

FALANGÍ, NA. adj. Referent a la falange dels dits. **Falangino.** || v. r. Segona falange o sigui la del mitg dels dits que 'n tenen tres. **Falangiana.**

FALANGIFORME. adj. *Bot.* Epítet que 's dona als pels dels vegetals quan están dividits interiorment per parets travesseres. **Falangiforme.**

FALANGITA. m. *Bot.* Herba medecinal contra picades dels animals verinosos. **Falangita, falangites.**

FALANGOSIS. f. *Med.* Desviació o inversió de les pestanyes. **Falangosis.** || Laxació del parpre de dalt a conseqüencia de la parálisis del seu muscle elevador. **Falangosis.**

FALANSTERI. m. Associació agrícola e industrial ab arreglo a les doctrines de Fourier. **Falansterio.**

FALANSTERIÁ, NA. adj. y s. Qui era partidari del falansteri o 'n formava part. **Falansteriano.**

FALÁRICA. f. Llança que 'ls antichs usaven pera llençarla als camps enemichs. || Fusta guarnida de pues de ferro y plena d' estopes o d' altres combustibles greixosos, que ab les catapultes eren llençades a les places contraries pera pegar 'hi foch. Les usaren els grechs y els romans, y seguiren adoptantles els gals y els franchs. **Falárica.**

Falárica

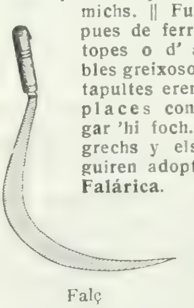

Falç

FALARSÍFIT, DA. adj. y s. *Bot.* Planta que té 'ls fils de les seues flors reunits per filets en molts paquets. **Falarsífido.**

FALBALÁ. m. FARBALÁ.

FALÇ. f. Eina corba de ferro ab dents y mánech pera segar. **Hoz.**

FALCA. f. Peça de fusta o de ferro, ab cinch superficies planes y que acava ab tall pera dividir cossos sòlits o pera ajustar y apretarne d' altres. **Cuña,**

falca. || El tascó de l' arada. **Telera.** || pl. *Náut.* Taules primes que 's coloquen verticalment sobre la vora superior de la nau, pera major adorno, y a fí de que no hi entri aigua pera major seguretat de la gent. **Falcas.** || s. *Náut.* La baraneta que corre tot al llarch de la barca.

FALCA DE POPA. f. *Náut.* El contorn superior de la popa y la peça que l' acava. *Coronamiento.*

FALCA DE PROA. f. *Náut.* Tauló prim, que 's posa devegades demunt la sola de proa dels bots rasos pera evitar que hi entrin els cops de mar. *Bandilla.*

FALCA DE PROBA. f. *Náut. Ter. Blanes.* Muralla de la sobre proa.

FALCAFORT. m. *Mar.* Obra morta d' alguns falutxes pera impedir que la gent caigui a l' aigua en les brandades. **Falcafort.**

FALCAR. v. a. Ficar les falques. **Auñar.** || Posar falques a les cadires, taules, etc., entre 'l peu y 'l pis quan están desiguals. **Calzar.**

FALCAT, DA. p. p. **Acuñado.** || adj. Armat còm els carros de guerra dels antichs. **Falcado.** || *Astron.* Se diu del planeta quina part iluminada sembla una fals. **Falcado** y **corniculata**, parlant de la lluna.

FALCÁTULA. f. Dent fóssil en forma de fals. **Falcátula.**

FALCIDIA. adj. La quarta part dels bens hereditaris, que per dret comú queda lliure al hereu, permetentli que pugui disminuir a proporció 'ls llegats quan excedeixen les tres quartes parts de la herencia. **Falcidia.** || *Fam.* Entre estudiants, la nyapa que la des pessera feia als seus hostes. **Moros.**

QUARTA FALCIDIA. *For. Cuarta falcidia.*

FALCÍFER, A. adj. Armat d' una falç. **Falcífero.**

FALCIFOLIAT, DA. adj. *Bot.* De fulles en forma de falç. **Falcifoliado.**

Falcó

FALCIFORME. adj. Que té forma de falç. **Falciforme.**

FALÇÓ. m. Eina pera tallar els raïms al veremar. **Honcejo, hocejo, honzalo, hocino, corvillo.**

FALCÓ. m. *Ornit.* Au de presa, més gros que l' esparver y que vola ab més velocitat que aquest. Antiguament se feia servir pera la caça. **Halcón.** || Canó de l' artillería antigua. **Falcón.**

FALCÓ GRÓS. *Azor.*

FALCÓ DE NIU. *Niego.*

FALCÓ MONTERÍ. El que no está ensenyat desde petit y que sempre és feréstech. *Halcón montano.*

FALCÓ MONTERÍ GRUER. *Halcón montano gruero.*

FALCÓ DE MOSTATXO NEGRE. *Aguilucho.*

FALCÓ PELEGRÍ. El que vé de lluny y no se li trova el niu. *Nebli, halcón peregrino.*

FALCÓ PERDIGUÉ, FALCÓ GRÓS. Aguila gallinera. *Azor.*

FALCÓ QUE SALTA DE BRANCA EN BRANCA. *Ramero.*

FALCÓ QUE PERSEGUEIX ALS TUDONS. *Palumbario.*

FALCÓ ROQUER. *Roquero.*

FALCÓ TAGAROT. Falcó del color del tunissench, tan animós qu' acomet a tots els aucells. *Tagarote.*

FALCÓ TUNISSENCH. El natural d' Espanya que abans servía pera l' acetrería; és de més de mitg peu de llarch, té 'l cos de color de plom, les plomes de les ales llargues y pardes ab clapes rogenques; al ventre n' hi té moltes de blanques y les potes grogues; caça ab una velocitat extraordinaria. *Nebli, halcón gentil ó de Túnez.*

FALCÓ (Feliu). *Biog.* Pintor del sigle XVII que va néixer a Valencia, havent sigut un dels deixebles predilectes d' en Geroni Espinosa.

— (EUSSEBI) *Biog.* Canonge valenciá del sigle XVII, tingut en gran estima per sa inteligencia y coneixements. Era consultat per les autoritats superiors y les corporacions oficials còm a docte en drets. Poques obres resten d' ell y d' escás interès avui.

— (JAUME JOAN). *Biog.* Savi valenciá de la primera meitat del sigle XVI. Era gran matemátich, famós poeta llatí y distingit en la filosofía.

Jaume Joan Falcó

— (JAUME JOAN). *Biog.* Fill del famós savi del propi nom. Nasqué a Valencia en 1565 y morí en 1641. Entrá en la ordre dels predicadors en 1581. Exercí de arxiver en el convent de St. Domingo y en el transcurs de seixanta anys d' hábit escrigué nou obres, llatines y castellanes, figurant en primer lloch una *Historia de las cosas más notables, pertenecientes al convento de predicadores de la ciudad de Valencia,* y altres dues de historia.

— (NICOLAU). *Biog.* Artista valenciá del sigle XVI, fill de Nofre Falcó, abdós pintors de la generalitat valenciana. En 1560 ocupá el lloch de son pare; més ja abans tenía guanyada bona fama per son retaule de la verge de la Sapiença existent en la capella de la Universitat Literaria. Vivía encara en l' any 1576.

— (NOFRE). *Biog.* Pintor valenciá del sigle XVI. Era l' artista oficial de la Diputació del regne, qui substituí a Joan Cardona en el cárrech. Morí en 1556.

FALCÓ. *Hidrog.* Punta de la banda N. del golf de Roses, prov. de Girona. || Cap de la costa S.E. de la illa de Cabrera, Balears. || *Orog.* Cap a la costa d'occident de la badía de Palma no lluny de la Caleta de les Vinyes. || Cap de la costa meridional de Ibiça no lluny de la punta del Jundal.

FALCONADA. f. L' acció d' acometre 'l falcó a la caça. **Calada.**

PEGAR FALCONADA. fr. *Fam.* Apoderarse, pendre de fugida alguna cosa. *Echar la garra ó la zarpa.* || També 's diu d' aquell que intervé en una conversa sense cap necessitat, o dona 'l seu parer sense que se li demani.

FALCONER. m. Qui cuida dels falcnos. **Halconero, falconero.**

FALCONERA. *Hidrog.* Cap de la costa de tramontana de l' illa de Menorca, Balears. || Montanya en-

FALCONET: 1, del sigle XV; *a*, peça de cárrega: 2, falconet a mena de grua; 3, dels sigles XVI al XVIII

cinglerada de les costes de Garraf. || Lladronera a les fortificacions.

FALCONERÍA. f. **Acetrería.**

FALCONET. m. dim. Peça petita de l' artillería antiga. **Falconete.**

FALCONS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Penelles, prov. de Lleida.

FALCULAT, DA. adj. D' ungles en forma de fals. **Falculado.**

FALCULIA. *Ornit.* Aucell del genre dels teunirrostres. **Falculia.**

FALDA. f. La part del cos desde la cintura fins als genolls. **Regazo.** || Part del vestit talar, desde la cintura fins abaix. **Falda, halda, faldilla.** || La part del vestit desde la cintura al genoll. **Falda, halda, regazo.** || La part baixa de les montanyes. **Falda.**

FALDA DE XEMENEIA. El vol que té sobre la cuina. *Campana de chimenea.*

FALDADA. f. Lo que cap a la falda. **Haldada.**

FALDAR. m. La part de l' armadura antiga que queia desde baix del peto a modo de faldilles. **Faldar.** || FALDILLETES. || Se diu també de la falda de la xemeneia.

FALDATGE. m. FALDAR.

FALDEJAR. v. a. Caminar per la falda d' alguna montanya. **Faldear.**

FALDELL (Miquel Pau). *Biog.* Notari barceloní, oficial a Casa la Ciutat. Prosseguí la obra del curiós *Dietari del Antich Concell Barceloní.* Diuen qu' en Diago aprofitá moltes notes manuscrites d' en Faldell pera publicar en l' any 1603 la *Historia de los Condes de Barcelona,* etc.

FALDELLÍ. m. Faldilles més curtes que les usuals, usades com a peça de luxo. **Brial, guardapiés, faldellin.**

FALDER DE BISBE. m. *Ant.* El capellá del arquebisbe o bisbe que li porta alçada la falda o qüa de la capa consistorial. **Caudatario.**

FALDERÓ. m. Cercle volander que 's posa als carros entre la clavia y 'l botó de la roda. **Arandela, volandera.**

FALDETA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Manuel, prov. de Valencia.

FALDETES. f. pl. y

FALDILLA. f. y

FALDILLES. f. pl. Vestit exterior de les dones, ab tabelles per la part de dalt, que baixa de la cintura als peus. **Saya, guardapiés.** || Les de demunt pera eixir de casa. **Basquiña.** || Les de sota o d' estar per casa. **Guardapiés, faldellin, faldas.**

FALDILLETA. f. La part de l' armadura que surt del peto com a faldons. **Faldar.** || pl. Mena d' enagüetes fines que 's posa per decencia als sants Crists. **Pañetes.**

ÉSSER UN FALDILLETA. fr. *Fam.* Ésser molt aficionat a les dones. *Ser un mujeriego.*

FALDILLETES. m. pl. Home que té aficions femenines. **Marica.**

FALDISTORI. m. Assento baix sense respatller que usen els bisbes en algunes funcions pontificals. **Faldistorio.**

FALDÓ. m. La part que penja del gipó, jupa, etc., de la cintura en avall. **Faldilla.** || La part de baix de alguna roba que penja solta. **Faldón.**

FALDONA. f. *Mar.* Epítet que 's dona a la vela massa llarga. **Faldona.**

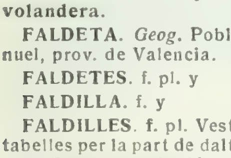

Falena

FALENA. f. Nom que 's dona a una mena de papellones nocturnes. **Falena.**

FALERA. f. *Vet.* Malaltía que pateix el bestiar de llana, dita aixís perque 'l ventre está embotornat o ressona com un timbal. **Falera.**

FALGARS DE BAS. *Geog.* Poblet de cases escampades del dist. munpal. de Joanetes, prov. de Girona. || —(MONT). *Orog.* Puig del Pirineu quin cim té 1,610 met. d' altitut, situat al N.E. de Molló, prov. de Girona. || —(PLA DE). Plá que hi ha dalt de la serra de Santa Magdalena (1,350 met. d' altitut) entre Ridaura y Vallfogona, prov. de Girona. || —(SANTUARI DE). *Geog.* Ermita a 1,250 met. d' altitut, a la vora del Llobregat, entre Cerdanyola y La Pobla, prov. de Barcelona.

Brots de falguera: *a*, varietat de falguera mascle; *b*, branca de falguera femella.

FALGONS. *Geog.* Poblet de cases escampades del districmunpal. de Sant Miquel de Campmajor, prov. de Girona.

FALGUERA. f. *Bot.* Herba de diferentes menes, de la fam. de les filicinies, que neix en paratges frets, y té la llevor dins d' uns bonyets, al revés de les fulles. **Helecho.**

FALGUERA MASCLE. *Bot.* Planta perenne, indígena, que 's trova en abundor als boscos. *Helecho macho.*

FALGUERA FEMELLA. *Bot.* Foguera. *Helecho comun, Helecho hembra.*

FALGUERA (Feliu María). *Biog.* Notari barceloní del sigle XIX. Era peritíssim en el dret catalá. Fou catedrátich de la facultat en la Universitat de Barcelona. Escrigué temes de materies diverses, emprô especialment del dret de la terra. Morí en 1897. Va deixar escrites les obres de dret: *Tratado de la prescripción catalana.* (Barna. 1880); *Conferencias de derecho catalán,* en el Ateneu Barceloní (1870 y 1880) (Barna. 1880).

— (JOSEPH). *Biog.* Compositor musical, organer y violinista, deixeble de la escolanía de Montserrat. Nasqué a Tarraça y morí a Belmonte envers 1823. És auto. de varies misses. Se 'l conexía per *pare Montserrat.*

FALGUERAL. m. y

FALGUERAR. m. Lloch ònt creixen moltes falgueres.

FALGUERES (Coll de les). *Orog.* Coll del Pirineu gironí, de 1,189 met. d' altitut, a tramontana de Monás. || —(RIERA DE LES). *Hidrog.* Afluent de la riera de Sant Aniol; neix sota 'l coll de Boix.

FALGUEROLA. f. *Bot.* FALSÍA.

FALGUERS (Coll dels). *Orog.* Collet de la serra alta de Monás, a tramontana del poble d' aquest nom, prov. de Girona.

Joan Alexandre Falguière

FALGUIÈRE (Joan Alexandre Joseph). *Biog.* Esculptor contemporani que va néixer a Tolosa (França) l' any 1831, morint al 1900. Va obtindre en 1853 el gran premi de Roma, y més tart va ésser professor de l' Escola de Belles Arts de París y membre de l' Institut de França. Entre les seues obres més remarcables s' esmenten *Thesée enfant, Vainqueur au combat de coqs, La danseuse,* les estatues de *Lamartine, Gambetta, Eva,* y els monuments de *La Fayette, Courbet, Balzac, Bizet,* etc.

FALIBLE. adg. Que pot equivocarse.

FALFA. f. Alfals á Valencia.

FÁLICH, CA. adj. Pertanyent al *falo* o al seu culte. **Fálico.**

FALIMENT. m. *Ant.* PALTA.

FALIR. v. n. *Ant.* FALTAR.

FALITIS. f. *Med.* Inflamació del membre viril. **Falitis.**

FALO. m. *Anat.* Membre viril. **Falo.** || Al gentilisme, un dels quatre Deus de la impuresa y la dissipació que 's representava per medi del membre viril. **Falo.**

FALÓ. n. p. Diminutiu vulgar de Rafel. **Rafaelito.**

FALODIÁ, NA. adj. Que té analogía ab el membre viril. **Falodiano.**

FALORIA. f. y

FALORNIA. f. **Mentira, embuste, bola, gazapa, trufa, guadramana.**

FALP (Antoni). *Biog.* Metge catalá del sigle XIX, de molt renom per son saver; emprò del qual poca memoria resta. Va anar a Polonya a estudiar'hi el còlera y en publicá després a Madrit (1832) un quadern de les observacions y notes recullides.

FALQUES. f. pl. *Náut.* FALCA, 3.

FALQUETA. f. *Ornit.* Au de presa de la fam. dels falcons. **Falqueta.**

FALRAR. v. n. *Ant.* FALTAR.

FALS, A. adj. Enganyós, mentider. **Falso, el que nos vendió el galgo.** || No vertader. **Falso.**

EN FALS. m. adv. Sense la deguda seguretat o substancia. *En falso; sobre falso.*

Segell de Fals

FER UNA CLAU FALSA. fr. *Falsear la llave.*

MÉS FALS QUE UN PROCÉS O QUE JUDES. *Loc. Más falso que Judas.*

NO FERHI 'L FALS. fr. Aprofitarse de la ocasió. *Aprovechar la ocasión.*

FALS. *Geog.* Aldea del terme de Fonollosa, provincia de Barcelona.

FALS ESCAIRE. Eina pera traçar o pera comprovar determinats ánguls que no son perfectament rectes.

A FALS ESCAIRE. La figura o 'l cos geomètrich que té algún ángul agut u obtús.

FALSABRAGA. f. *Fort.* Muralla baixa pera defensa de la principal. **Falsabraga.**

FALSADOR, A. m. y f. *Ant* FALSIFICADOR.

FALSAMARRA. f. *Náut.* Cap ab que s' amarra la llanxa per la popa del navío. **Falsamarra.**

FALSAMENT. adv. m. Ab falsetat. **Falsamente.**

FALSAPORTADA. f. Entre estampers lo que va devant de la portada d' un llibre. **Falsaportada, anteportada.**

FALSAR. v. a. *Ant.* FALSIFICAR, CONTRAFER.

FALSARI, A. adj. Falsificador d' instruments públichs. **Falsario, falseador.** || Qui fa o diu falsetats o mentides. **Falsario.**

FALSARREGLA. f. CARTILLA, 2.

FALSEJAR. v. a. FALSIFICAR. || v. n. Flaquejar, perdre la resistencia o fermesa. **Falsear.** || Dissonar la corda d' un instrument. **Falsear.**

FALSERA. f. *Ant.* FALSETAT.

FALSESA. f. *Ter.* Falsetat.

Segell de Falset

FALSET. m. Veu que surt del diapassó natural pera cantar en l' immediat. **Falsete.**

FALSET. *Geog.* Partit judicial de la prov. de Tarragona, format dels 39 següents ajuntaments: Arbolí, Argentera, Bellmunt, Bisbal de Falset, Cabacés, Capçanes, Ciurana, Colldejou, Cornudella, Dosaigües, Falset, Figuera (La), García, Gratallops, Guiamets, Lloá, Margalef, Marsá, Masroig, Molá, Mora la Nova, Morera (La), Palma (La), Poboleda, Porrera, Pradell, Pratdip, Riudecanyes, Tivisa, Torre de Fontaubella, Torre del Espanyol, Torroja, Ulldemolins, Vandellós, Vilanova d' Escornalbou, Vilanova de Prades, Vilella Alta, Vilella Baixa y Vinebre, reunint entre tots ells 42,933 hab. || Vila de la prov. y bisb. de Tarragona, cap del part. jud. del seu nom; té estació de F. C. a Marsá y 3,556 hab.

FALSETAT. f. Frau, engany, mentida. **Falsedad, falsía.**

FALSES. f. pl. *Mús.* Les consonancies a que sobra o falta un semitò dels que toquen a la proporció. || **Falsas, disonantes.** || Referintse al blasó 's diu de les armeríes en que no s' observen les regles del art, com quan tenen color sobre color, etc. **Falsas.**

FALSEZA. f. *Ant.* FALSETAT.

FALSÍA. f. Mena d' oreneta tota negra, que té les potes molt curtes, les ales molt llargues y vola ab molta velocitat. **Vencejo, avión.** || *Bot.* Herba de la fam. de les filicinies que 's cría en paratges d' aigua, regularment als pous, y té uns ramets prims, negres y relluents guarnits d' unes fulles com les de les llentíes, y colocades simètricament a un costat y altre. **Capilera, culantrillo.** || *Ant.* MALICIA, ENGANY, TRAMPA.

FALSÍA BLANCA. *Culantrillo blanco, de muro ó real del Moncayo.*

FALSÍA NEGRA. *Capilera negra.*

FALSÍA ROJA. *Polítrico.*

FALSIAT, DA. adj. FALSIFICAT.

FALSIFICACIÓ. f. Acció y efecte de falsificar. **Falsificación**

FALSIFICADOR, A. m. y f. Qui falsifica. **Falsificador.**

FALSIFICAR. v. a. Adulterar, contrafer escriptures, monedes, etc. **Falsificar.**

FALSIFICAT, DA. p. p. **Falsificado.**

FALSILLA. f. Ganiveta córba de que usen els sabaters pera tallar la sola. **Tranchete, trinchete.** || *Ter.* FALSÍA, 1. || **Falsarregla,** per influencia castellana. **Falsilla.**

FALSIOT. m. *Ter.* FALSÍA, 1. || BALLESTA, MAGAY.

FALTA. f. Privació de lo necessari, còm: *falta de medis,* etc. **Falta.** || Deformitat. **Falta.** || Culpa, pecat. **Falta.** || ERRADA. || Defecte de la moneda per no ésser de llei o faltarli 'l pes. **Falta.** || Nota al marge d' algún inventari, pera denotar que falta alguna cosa de que se n' ha fet esment. **Falta, déficit.** || Al joch de pilota la caiguda d' aquesta fora del límits senyalats. **Falta.** || Dit de les forces, de la salut, del ánim, etc., debilitat, disminució. **Falta de fuerzas,** etc. || Defecte del menstruo o regla de les dones prenyades. **Falta.** || MANCA.

FALTA DE CRIANSA. *Descortesía*

FALTA DE GANA. Desmenjament. *Desgana, inapetencia.* || Disgust, poca gana de fer alguna cosa. *Desgana.*

FALTA DE LLET. Agalaxia. Carencia de llet en la partera. *Agalaxia.*

FER FALTA. fr. FALTAR, 3, 4.

LA FALTA. *Expr.* Pera denotar que s' envida tot el joch. *Juego fuera.*

PER FALTA D' ALTRE. m. adv. Denota que 'ns valem d' alguna persona o cosa poch ídonia o insuficient per no havern'hi un' altra de mellor. *Á falta de hombres buenos; á falta de pan buenas son tortas.*

PER FALTA D' ALTRE MÓN PARE FOU BATLLE. *Ref.* Se diu quan se dona un empleu a subjecte insuficient o menys digne, per no havern'hi d' altre més a propòsit. *Á ó por falta de hombres buenos á mi padre hicieron alcalde.*

QUI NO SAP CALLAR LES SEUES FALTES, MAL CALLARÁ LES DELS ALTRES. *Ref.* Ab que 's nota a qui no sab guardar un punt, encara que sigui en perjudici propi. *Quien dice lo suyo mal callará lo ajeno.*

Falles (Valencia)

Falla representant la questió del Marroch.

Falla figurant el Vici y la Miseria.

Falla reproduint el campanar de la Seu, anomenat *Miquelet*.

Falla figurant *La Fama.*

Falla formant una Esfinge.

Falla representant el Joch del Diávolo.

SENS FALTA. m. adv. Ab seguretat y certesa. *Sin falta, puntualmente.* || Perfectament. *Sin falta.*

TINDRE FALTA D' ALGUNA COSA. fr. Caréixer d' ella. *Tener falta de alguna cosa.*

TE POT DÓNAR QUINSE Y FALTA. *Expr.* Denota que un es molt superior a un altre en alló que tracta. *Te puede dar quince y falta.* || DONAR VINT Y NOU A ACAVAR A TRENTA

FALTAR. v. a. No tindre alguna cosa el seu cumpliment. **Faltar.** || Estar ausent, no trovarse en alguna part ont devía estar. **Faltar, hacer falta.** || Morir. **Faltar, fallecer.** || No cumplir la obligació. **Faltar.** || Pecar, cometre qualsevulla falta o culpa. **Faltar, delinquir** || Dit de les armes de foch. FER FIGA. || Perdre 'l punt d' apoio en algunes coses. **Faltar.** || Estar, no saberse aprofitar de la ocasió, etc. **Faltar.** || MANCAR.

FALTAR A ALGÚ. fr. Deixar d' afavorirlo o de cumplir ab ell lo degut. *Faltarle.*

FALTARSE'N POCH. fr. Haver estat a punt de succeir alguna cosa. *No faltaba más; por poco, á poco, con poco más.* || *Loc. fam.* Denota que sobrevé una nova incomoditat. *Otra que tal baila.*

FALTAT, DA. adj. Defectuós. **Falto.** || Desproveit, destituit. **Falto.** || Qui no té 'l seny cumplert. **Falto de juicio.** || Dit de la moneda que no es de llei. **Feble.**

FALTETA. f. dim. **Faltilla.**

FALÚA f. Se diu de la dona viva, prompte y aguda. **Pizpireta.**

FALUGA. f. Galiota d' un ordre de rems, embarcació petita, de rems, y algunes voltes de vapor pera el servei de les esquadres y dels ports. **Falúa, faluca.** || *Met.* La persona o animal molt petit y bulliciós. **Pulguillas, ardilla.** || MUSTELA.

FALUGUETA. f. Diminutiu de faluga, 2.

FALUTXE. m. Embarcació petita d' una sola vela llatina. **Falucho.**

FALZILLA. f. FALSÍA, 1.

FALL. m. Salt d' aigüa, cascata. **Balç.**

FALL, A. adj. FALTAT, FALS.

FALLA. f. FALTA. || adj. Dit de la carta que no és trumfo. **Falsa.** || TEIA, ATXA. || *Ter.* Tronch de pí jove esberlat d' un cap y entatxonat de teies enceses. **Hacha.** || Mot que s' aplica quan una fusta es corcada, quan un objecte no resisteix al pès. || *Ter. Val.* Grupus de ninots que a la diada de Sant Joseph, serveixen pera posar en ridícol, les costúms locals, els aconteixements polítichs, etc., y promovent molta gatzara, acaven per ésser cremats. Al ensemps se publiquen y son distribuits fascicles explicatius de la falla, que son comentats ab interès marcat, pêls que interpreten la seua intencionada composició.

FER FALLA. fr. FALTAR. || MANCAR.

FALLADA. f. L' acte y efecte de fallar al joch de cartes. **Fallada.**

FALLAMENT. m. Acció y efecte de fallar.

FALLANCA. f. Postura poch ferma del cos. **Fayanca.** || Matxo, mula o cavall vell, magre y de mala figura que ja té poquíssimes forces. **Matalón, buitrera, rocinante.**

FALLANÇA. f. *Ant.* FALSETAT.

FALLAR. v. a. Guanyar ab trumfo la basa del contrari. **Fallar.** || *For.* Decidir, sentenciar. **Fallar, echar el fallo.** || FALTAR.

FALLARSE. v. r. Sortir malament una cosa. || No granar les nous, avellanes, etc.

FALLAT, DA. adg. y s. Que no te gra. || Que no engendra, esteril.

FALLAIRE. m. *Ter. ant.* Jove pagès que porta una falla al coll. **Hachero.**

FALLEBA. f. Barreta de ferro assegurada verticalment a la finestra o a una de les portes del balcó y ab un' ansa pera móurela y ferla enganxar a un pontet que té 'l bastiment dalt y baix, ab lo que queden tancades les portes. **Falleba.**

FALLENCIA. f. y

FALLENÇA. f. Engany. **Falencia.** || FALTA, DEFECTE.

FALLER. v. a. Enganyar. **Falir.** || Qui fa falles.

FAL-LERA. f. Idea, desitg veëment. **Manía, tema, gusanera.**

FALLIBILITAT. f. Disposició pera poderse enganyar o errar. **Falibilidad.**

FALLIBLE. adj. Capáç d' errar. **Falible.**

FALLIBLEMENT. adv. D' un modo fallible. **Faliblemente.**

FALLIMENT. m. *Ant.* MANCAMENT. Bancarrota, quebra.

FALLINES. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Viladásens, prov. de Girona.

FALLIR. v. a. Abatre's, fer bancarrota. **Quebrar.** || MANCAR. || Morir. **Fallecer.** || MENTIR, ENGANYAR.

FALLIT, DA. adj. **Quebrado.** || MORT, MANCAT, QUEBRAT.

FALLO. m. MANCAMENT. || Al joch de cartes, mancar un dels quatre colls. **Fallo.** || Decisió, sentencia que dóna un jutge. **Fallo.**

FALLÓ, NA. adj. Enutjat, molt enfadat. **Airado, mohino.** || Dit del vi bó, fort. **Fuerte.** || Dit del mar mogut, alterat. **Alborotado, encrespado.**

FALLONÍ. NA. adj. dim. FALLÓ.

FALLONÍA. f. Enfado molt gran. **Ira, enojo.**

FAM. f. Gana, desitg, apetit de menjar. **Hambre.** || Gran apetit, gola, voracitat, ansia de menjar. **Hambre.** || Carestía d' aliments, en especial de blat. **Hambre.** || *Met.* Gana, desitg veëment d' alguna cosa. **Hambre.**

FAM CANINA. Malaltía que causa tal fam que res la satisfá. *Hambre canina y gazuza.*

APAGAR LA FAM. fr. *Met. fam.* Treure a algú de la miseria. *Despiojar.*

ASSETIAR PER FAM. fr. *Met.* Váldre's de l' ocasió pera obligar a algú a que convingui en lo que sense necessitat no hi convindría. *Sitiar ó coger por hambre.* || FER PATIR FAM.

BONA FAM DE QUINSE DÍES. *Expr.* Reprèn al qui refusa alguna vianda perque no és exquisida o per escrupulós. *Hambre de tres semanas.*

CLAPIR DE FAM. f. *Ter.* Tindre molta fam. *Clarearse de hambre.*

ESQUERDARSE DE FAM. fr. Tindre'n molta. *Rabiar de hambre, caerse de hambre.*

FER PATIR O FER PASSAR FAM. fr. *Hambrear.*

FERSE PASSAR O MATAR LA FAM. f. Menjar fins a satisferse. *Matar el hambre.*

MATAR DE FAM. fr. *Met.* Donar poch menjar. *Matar de hambre.*

MORIRSE DE FAM. fr. *Met.* Patirne molta. *Clarearse, morirse de hambre.*

NINGÚ 'S MORT DE FAM Y SÍ DE FART, O MÉS NE MOREN DE FARTS QUE DE FAM. *Ref.* Denota quán perjudicial és menjar més de lo necessari. *De hambre á nadie vi morir, de mucho comer cien mil.*

SI 'N VOLS SE VA MORIR DE FAM. *Loc. prov.* Ab que se nota als que ofereixen alguna cosa per cumpliment. *A los muertos se dice si quieren.*

FAMA. f. Rumor, veu comuna. **Fama.** || Renòm, reputació. **Fama.** || L' opinió comuna de la excel-lencia d' algú en la seua professió. **Fama.**

COBRA O GUANYA FAMA Y CÁLAT A JEURE. *Ref.* Denota que una vegada adquirida la fama, ab poch travall se la conserva. *Cobra fama y échate á dormir.*

DONAR FAMA. fr Fer cobrar crèdit. *Dar fama.*

ELS UNS TENEN O SE 'N PORTEN LA FAMA O L' ANOMENADA Y ALTRES CARDEN LA LLANA. *Ref.* Denota que moltes vegades s' atribueix a uns lo que altres fan.

Unos tienen la fama y otros cardan la lana; uno come la fruta aceda y otro tiene la dentera.

MALA FAMA. Deshonor, infamia. *Mala fama.*

MÉS VAL FAMA QUE DINERS. *Ref.* Aconsella que 's prefereixi la bona opinió als interessos, perque dissimula algún defecte si n' hi ha. *Buena fama hurto encubre.*

FAMEJAMENT. m. *Ant.* FAM.

FAMEJANT. adj. FAMOLENCH.

FAMEJAR. v. a. **Hambrear.**

FAMILIA. f. La gent que viu a una casa, subgecta al senyor o cap d' ella. **Familia.** || Ascendencia, descendencia y parentela d' algú. **Familia.** || Els criats o servei d' algú. **Familia.** || Colecció dels animals y plantes que tenen entre sí relacions naturals en els orgues principals. **Familia.** || Mainada, criatures. **Familia.** || Se diu d' aquelles coses o persones que tenen aliança particular respecte d' algún cap; axís diém: *la familia de Sant Francesch*, etc. **Familia.** || Antiguament se deia aixís de cert nombre de monjos que hi havía a un monastir ab llur abat. **Familia.**

FAMILIA REIAL. Nombre de persones reials que la componen. *Familia real.* || Nombre de criats del rei. *Familia real.*

SAGRADA FAMILIA. Nostre Senyor, María Santíssima y Sant Joseph. Alguns hi afegeixen a Sant Joan. *Sagrada familia.*

FAMILIAR. adj. Pertanyent a la familia. **Familiar.** || Freqüent, d' us comú. **Familiar.** || Criat o criada d' alguna casa, o la persona d' alguna familia. **Familiar.** || AMICH. || Dit de l' estil que s' usa a la conversa o a les cartes d' amichs. **Familiar.** || pl. El dimoni que 'l món creu que té tracte ab algú y 'l porta en un anell o joyell domèstich. **Familiares.**

TINDRE FAMILIARS. fr. *Fam.* Pondera la sagacitat d' algú o lo que fá d' extraordinari. *Tener los familiares.* || FAMILIAR DEL SANT OFICI. Cert cárrech y honor al tribunal de la Inquisició.

FAMILIARISAR. v. a. Fer una cosa en comú. **Familiarizar.**

FAMILIARISARSE v. r. Acomodarse al tracte familiar d' algú. **Familiarizarse, vulgarizarse, encompadrarse.**

FAMILIARISAT, DA. p. p. **Familiarizado.**

FAMILIARÍSSIM, A. adj. sup. **Familiarísimo.**

FAMILIARITAT. f. Confiança en el tracte, amistat. **Familiaridad.**

LA MOLTA FAMILIARITAT ÉS CAUSA DE MENYSPREU. *Loc. prov* Denota que ab el molt tracte se solen conéixer els defectes de la persona que 's tracta, y que per consegüent se li pert l' afició; però no será aixís si en lloch de defectes s' experimenta la bontat, etc. *La mucha familiaridad es causa de menosprecio.*

FAMILIARMENT. adv. m. Ab familiaritat. **Familiarmente.**

FAMILIATURA. f. El cárrech de familiar de la Inquisició. **Familiatura.**

FAMILISME. m. Amor a la familia. **Familismo.** || Sistema dels familistes. **Familismo.**

FAMINA. f. *Ant.* FAM.

FAMOLENCH, CA. adj. Qui té molta fam. **Hambriento, famélico.**

ANAR FAMOLENCH. f. Tindre fam. *Hambrear.*

FAMOLER, A. adj. *Ter.* FAMOLENCH.

FAMORCA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del riu Gorgós o Jalón y té 298 hab.

FAMÓS, A. adj. Qui té fama. **Famoso.** || Perfet, excel-lent. **Famoso.** || Distingit. **Famoso.** || La persona de grans prendes. **Famoso.**

FAMOSAMENT. adv. m. **Famosamente, excelentemente, lindamente.**

FAMOSÍSSIM, A. adj. **Famosísimo.**

FÁMUL. m. Criat; s' usa a alguns colegis, principalment als seminaris. **Fámulo.**

PLAÇA DE FÁMUL. *Familiatura.*

FÁMULA. f. **Criada.**

FAMULAR. adj. Pertanyent als fámuls. **Famular.**

FANAL. m. Campaneta de vidre o altra materia transparenta pera tíndre'hi llum. **Farol, fanal.** || La llanterna que 's posa a una torre alta als ports de mar, pera guiar als navegants. **Faro, fanal, farol**

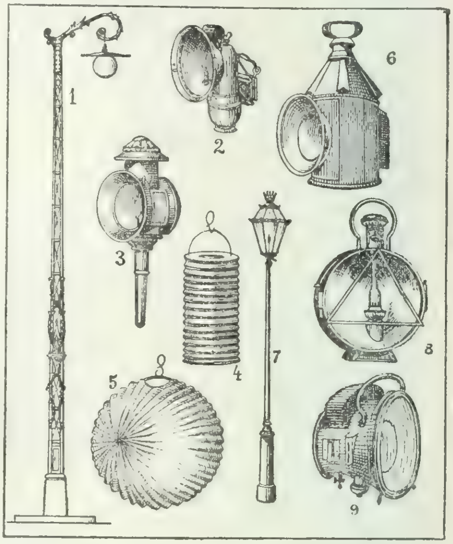

FANALS: 1, pera llum eléctrica; 2, de bicicleta; 3, de cotxo; 4 y 5, japonesos: 6, de sereno; 7, pera llum de gas; 8, de tren; 9, d' automóvil.

linterna. || Títol del dret que 's paga als ports pera sosteniment del fanal que guía als navegants. **Fanal.** || pl. *Bot.* Herba semblanta a la maravella; té les llevors còm a pèsols, negres ab una clapa blanca dins d' una capceta a modo de fanal. **Farolillo, besito de monja.** || FANÁS. || *Met. fam.* pl. ULLS.

FANAL DE POPA. Fanal gran que 's posa en la popa del navili o embarcació comandant d' una esquadra o divisió. *Fanal, linternón.*

FER FANALS. fr. Ferse veure, crèurers superior als altres.

FANALÁS. m. aum. **Farolón, lampión.**

FANALER. m. Qui fa, encèn o cuida dels fanals. **Fanalero, farolero.**

FANALERA. *Ter. Blanes.* Aparell pera posar els fanals a les naus, té l'una cara pintada de blau y l'altra de vermell.

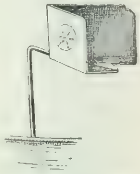

Fanalera

FANALET. m. dim. **Farolillo.**

FANALS. *Geog.* Poble de cases escampades del dist. municipal de Castell d' Aro, prov. de Girona.

FANÁS. m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les gramínees, que serveix de pastura al bestiar y se sega pera ferne 'l jas pêls bous, etc. **Festuca.** || També se anomena axís el FANAL.

FANÁS DE BOU. Fanás d' uns 60 a 80 centimetres d' alsada que 's sega pera donarlo als bous. *Festuca.*

FANASAR. m. Plantada de fanás.

FANÁTICAMENT. adv. m. D' un modo fanátich. **Fanáticamente.**

FANÁTICH, CA. adj. Qui defensa ab tenacitat opinions errades en materia de relligió o po ítica. **Fanático.** || Extravagant, entusiasmat, preocupat cegament per alguna cosa. **Fanático, visionario.**

FANATISACIÓ. f. Acció y efecte de fanatisar. **Fanatización.**

FANATISAR. v. a. Infondre fanatisme. **Fanatismo.** || **Embaucar, embabiecar.**

FANATISME. m. L' entusiasme o tenacitat dels fanátichs. **Fanatismo.**

FANCH. m. El producte de la terra y aigua barrejada. *Met.* Deshonor. || Embull en un negoci. **Fango, lodo, barro, cieno.**

FANCH Y CALS CUBREIXEN MOLTS MALS. *Ref.* Denota que la bona roba dissimula moltes faltes, aixís físiques còm morals. *Botas y gabán encubren mucho mal.*

EIXIR DEL FANCH. fr. *Met.* Eixir feliçment d' alguna dificultat. *Salir del lodo ó de un cenagal.*

EIXIR DEL FANCH Y CAURE AL BARRANCH. *Ref.* FUGIR DEL FOCH, etc.

FICAR AL FANCH. fr. *Fam.* Atreure a algú ab engany y artifici pera ficarlo en alguna cosa ardua. *Estruchar.*

FICARSE AL FANCH O A UN FANCH. fr. *Met.* Empenyarse en una empresa molt difícil. *Meterse en un cenagal, ó en un berengenal, atollarse, atollar, empantanarse.*

FANDANGO. m. Ball espanyol molt alegre y festiu, y també 'l sò ab que 's balla. **Fandango.**

FANDANGUER, A. m. y f. y

FANDANGUISTA. m. y f. Aficionat al fandango. **Fandanguero.**

FANDILLES. f. pl. *Ter.* FALDILLES.

FANEGA. f. Mesura castellana; equival a sis quartans. **Fanega, hanega.**

FANEROGAMIA. f. Estat d'una planta o d' un animal que té orgues sexuals aparents. **Fanerogamia.** || Divisió del regne vegetal que comprèn les plantes de sexes aparents. **Fanerogamia.**

FANERÓGENI. adj. Epítet dels minerals quina composició es aparent. **Fanerógeno.**

FANÉS. *Geog.* Quadra del terme d' Aspar, prov. de Barcelona. || Veinat del dist. munpal. d' Enveig, departament dels Pirineus Orientals.

FANFÁRRIA. f. *Fam.* Jactancia, vana arrogancia. **Fanfarria.**

FANFARRÓ. m Jactanciós, qui fa vanitat de lo que no és ni ha fet. **Fanfarrón, jactancioso.** || Qui fa 'l valent. **Fanfarrón, tragavirotes, farfantón, matasiete, perdonavidas, tragahombres.**

Fanga

FER EL FANFARRÓ. fr. *Bravear, baladronear, fanfarronear, fanfarrear; blasonar del arnés; echar plantas ó bravatas.*

FANFARRONADA. f. Jactancia. **Fanfarronada, fanfarria, baladronada, bravata, farfantonada, fanfarronería, fanfarronesca.**

FANFARRONAMENT. adv. m. Vanament, ab fanfarria. **Fanfarronamente.**

FANFARRONEJAR. m. Fer fanfarronades, fer el guapo, 'l valent, el rich, el generós, etc. **Bracear, fanfarronear, echar baladronadas.**

FANGA. f. Eina de ferro a mena de forquilla, pera girar y remoure la terra. **Laya, lía.**

FANGADA. f. Mida de terra qu'és la quinta part d' un jornal. **Fangada.** || Porció de fanch que 's tira a sobre.

FANGADOR. m. Qui fanga. **Layador.**

FANGAL. m. Lloch plè de fanch. **Lodazal, fangal.**

FANGAL (Port del). *Hidrog.* Port natural que hi ha al fons del golf de Sant Jordi, prov. de Tarragona. || — (PUNTA DEL). Punta formada pêl llot de l' Ebre que tanca 'l Golf de Sant Jordi per la banda S. E., prov. de Tarragona.

FANGAR. m. Lloch de molt fanch. **Lodazal, abarrancadero, lodazar, lodachal, atolladero, fangal, barrizal, lamedal, tolladar, ciénaga, revolcadero.** || v. a. Girar y remoure la terra de baix dalt ab la fanga. **Layar.**

FANGARS (Coll de). *Orog.* En les montanyes de Peguera.

FANGÓS, A. adj. Plè de fanch. **Lodoso, fangoso, barroso.**

FANGOSITAT. f. Lo qu'és de naturalesa fangosa. **Fangosidad.**

FANGUEJAR. v. n. Anar pêl fanch. **Zancajear.**

FANGUERA. f. FANGAR, 1.

FANGUET. m. Fanc clar y de poch gruix.

FANITA. f. *Min.* Varietat de jaspi, pedra que sembla que conté quelcom d'argila, ferro y carbó. **Fanita.**

FANÓ. m. *Cir.* Peça quirúrgica pera subgectar les fractures dels ossos de les extremitats. **Fanón.**

FANOCA. adj. f. *Ter.* CANSONERA, PESADA.

FANOCADA. f. *Ter.* PESADESA, CANSONERÍA.

FANTASÍ. m. *Ant.* Soldat d' infantería. **Infante.**

FANTASÍA. f. Potencia de l' ánima que forma les imatges dels obgectes. **Fantasía, imaginación.** || Presumpció, vanitat. **Fantasía.** || Pensament elevat dels poetes, pintors, y altres que 's dediquen a obres d' ingeni. **Fantasía.** || Moviment repentí o impuls del esperit que mou a obrar sense reflexió. **Fantasía.** || Ficció, conte, novela o pensament elevat y enginyós. **Fantasía.** || f *Ter. Ibicench.* Pressumpció. **Presunción.**

FANTASIADER, RA. adg. Qui fantasieja.

FANTASIAR. v. a. Fer castells al aire. **Hacer castillos en el aire, fantasear.**

FANTASIÓS, A. adj. Cosa de fantasía. **Fantasioso.**

FANTASMA. f. Visió, sombra represen ada en somnis o per flaquesa de la imaginació. **Visión, fantasma, espectro, estantigua.** || Figura extranya que fa por a les criatures. **Marimanta, coco, fantasma.** || Imatge que 's forma a la fantasía per la impressió que fan els obgectes als sentits. **Fantasma.** || m. Home presumptuós, qu' afecta gravetat. **Fantasma, fantasmón.** || Brunsit d'una fusta lligada a un cordill y rodada ab violencia. **Bramadera.**

FANTASMACOPI. m. *Art.* Máquina òptica que fa aparéixer un fantasma, quines proporcions aumenten y disminueixen. **Fantasmacopio.**

FANTASMAGORÍA. f. Art de representar fantasmes per medi d' una ilusió òptica. **Fantasmagoría.**

FANTASMAGÒRICAMENT. adv. m. Per medi de la fantasmagoría. **Fantasmagóricamente.**

FANTASMAGÒRICH, CA. adj. Relatiu a la fantasmagoría. **Fantasmagórico.**

FANTASMATÒSCOP. m. Mena de máquina òptica que presenta l' aspecte d' una porta al obrirse, per la qual ix, en apariencia, un fantasma, quines dimensions van creixent a proporció que s' acosta als espectadors, y disminuint a proporció que se 'n allunya, fins a desaparéixer per ont havía eixit. **Fantasmatóscopo.**

FANTASMETA. f. dim. **Fantasmilla, fantasmoncillo.**

FANTÁSTICAMENT. adv. m. D' una manera fantástica. **Fantásticamente.**

FANTÁSTICH, CA. adj. Quimèrich, imaginari, fingit. **Fantástico.** || Pertanyent a la fantasía. **Fan-**

tástico. || m. *Met.* Presumptuós, vá. **Fantasma, fantástico, figurón.**

FANTOVA. *Geog.* Poblet agregat a la Pobla de Fantova, prov. d' Osca.

FANZARA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és a la vora del riu Mijares y té 761 hab.

FAQUÍ. m. Nóm castellanisat del camálich, bastaix. **Ganapán, faquín, esportillero, mozo de cordel ó de esquina.**

FAR. v. a. *Ant.* FER. || m. *Ant.* Farola que 's posa als ports o als llochs de la costa ont hi ha perill pera els navegants. **Faro.**

FAR (Jaume del). *Biog.* Jurisconsult manresá, comentador de les Constitucions de Catalunya, de qui han fet cabal notables escriptors.

— (VICENTS). *Biog.* Savi mallorquí, nat a Palma en 1812 y mort en 1841, als vintinou anys, havent conquistat una fama. S' havía distingit en la física y en el conreu de les lletres escrivint bones poesíes en castellá y en llatí. Cursá medicina a Barcelona. Ocupá la cátedra de física en l' Institut Balear. Coneixía les ciencies naturals y les exactes aixís com distintes llengües, el grech una d' elles. Poch és lo que arrivá a publicar, emprò escrigué bastant.

FARÁM. m. GENTOTA. || VIRÁM.

FARAMALLA. m. Enredador, embustero, trapasser. **Faramalla, faramallero, faramallón, trapacero, trapalón, farandulero.** || Orgull sense fonament. **Junciana.** || FULLARACA.

FARANDOLA o FARÁNDULA. f. Companyía de còmichs que anaven representant, cantant y ballant pêls pobles. **Farándula.** || Dança popular del Mitjorn de França, en quina prenen part, vint, seixanta y a voltes més parelles, formant llarga cadena, enllaçada ab mocadors. Alguns afirmen que aquestes ballades recorden les de la *grulla*, importada per Teseu a Marsella en temps dels fòcits.

FARANDONIA. f. p. u. **Falornia.**

FARANDOLER, A. m. y f. Qui pertanyía a la farandola o la farándula. **Farandulero.** || FARAMALLA, 1.

FARANGOSIS. f. *Med.* Desviació de les pestanyes cap a la conjunctiva, exitant les llágrimes. **Farangosis.**

FÁRAS. *Geog.* Caseríu del dist. munpal. de la Parroquia de Besalú, prov. de Girona.

FARAUDO Y CONDEMINES (Geroni). *Biog.* Metge y escriptor que va néixer a Barcelona en l' any 1823 morint a la meteixa ciutat en 1886. Exercí per molts anys la cátedra d' anatomía aplicada a les arts en la Llotja de Barcelona. Va publicar distints travalls ben curiosos, relatius a medicina y a belles arts. Fou un dels fundadors de la Associació Artística Arqueològica. Reuní la millor colecció de gravats y estampes, haguda a Catalunya.

FARAUT. m. y

FARAUTE. m. **Intérprete.** || **Director.** || **Trutximán.**

FARBALÁ. m. Adorno, guarnició de qualsevulla roba plegada cosida per la part de dalt y solta per la de baix. FARBALÁ, FALBALÁ.

FARCELL. m. Embolich de roba. **Lío, envoltorio, fardel, paca.**

FARCELLAIRE. com., y

FARCELLAR. v. a. Fer farcells. **Enfardelar.**

FARCELLER, A. m. y f. Qui fa farcells.

FARCELLET. m. dim. **Atadijo, fardelejo, fardelillo.**

FARCIDOR, A. m. y f. Qui farceix. **Mondonguero.**

FARCIMENT. m. Acte y efecte de farcir. **Relleno.** || La materia de que 's farceix. **Relleno.**

MÉS PUJA 'L FARCIMENT QUE 'L GALL. *Loc.* Se diu de aquelles coses en que lo accessori costa més que lo principal. *Ajo de Valdestillas, que está frío y quema; vale más la salsa que los caracoles; cuesta más el salmorejo que el conejo.*

FARCINATA. f. Barreja de coses que no lliguen entre sí, particularment tractantse de menjar. **Baturrillo, batiburrillo, jarcia, fárrago, bruscate.**

FARCIR. v. a. Omplir alguna cosa, majorment de vianda trinxada. **Rellenar, embutir, llenar.**

FARCIT, DA. p. p. **Rellenado, relleno.** || FARCIMENT. || BRUT.

FARDA. m y

FARDÁM. m. Conjunt de fardos o de coses mal ordenades. **Matalotaje.** || *Ter.* EQUIPATGE. || Provisió de menjar. **Matalotaje.** || Mena de tribut que pagaven els moros y juéus espanyols. **Alfarda, farda.**

FARDATGE. m. y

FARDATXO. *Ictiol.* Peix petit de la familia dels calionímits.

FARDELL. m. FARCELL.

FARDELLER, A. *Ter.* FARCELLER.

FARDELLET. m. dim. FARCELLET.

FARDO. m. Farcell gros de roba o altra cosa pera poguerlo portar d' una part a l' altra, lo que 's fa regularment ab les mercaderíes pera transportarles. **Fardo.**

FARDOT. m. Farcellet de mercaderíes. **Fardillo, cabo.** || *Met.* Dona grossa y mal forjada. **Amondongada, montón.**

FAREDAT. f. Esgarrifansa, feresa. **Grima.** || FEREDAT, FREDAT.

FARELL (El fort). *Mit.* Creació de la fantasía popular en el plá del Vallés, quina figura participa del Samsó bíblich y de la estátua del Colós de Rodes. Segons la veu popular, era el fort Farell un home honrat y valent, fornit y gros, que duia per bastó un tronch de pí. Ell, ab son gaiato, feu el curs del riu Besós. Pera calmar la set, posant l' un peu en el turó de Tagamanent y l' altre al Puigfret, en el plá de la Garga, s' ajupía a beure aigua del Congost al indret del Figaró. Ab una sola má aixecava els bous y l' arada ab que llaurava. Fent alçaprem tombava una montanya.

FARELLA. *Geog.* Port natural a la costa de Girona, prop de Llansá, entre 'l Castellá y la punta de Çernella; enclou la platja nomenada de *Les tonyines.*

FARENA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Montral, prov. de Tarragona.

FARESA. f. Por extremada.

FARFÁ. m. Soldat de cavall qu' éssent cristiá seguía als maometans. **Farfán.**

FARFALÁ. m. FARBALÁ.

FARFALLÓS, A. adj. TARTAMUT.

FARFÁN. m. *Ant.* FAQUÍ.

FARFANYA. *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida: neix a la serra del Monsech; passa per Tartaréu, Os de Balaguer, Castelló de Farfanya y Menarguens, en quin indret desaigua al Segre.

FARFOLL, A. adj. TARTAMUT.

FARFOTALLA. f. Rebuig del poble. **Populacho, hez.** || Cosa de poca entitat a que s' ha volgut donar importancia. **Pamema.** || FULLARACA.

FARFULLAR. v. n. *Ter.* FURGAR.

FARGA. f. Ferretería. **Herrería.** || f. Nòm donat en nostra terra als establiments ont s' extreien del mineral y 's preparaven per entregarlos a la industria el ferro y l' arám.

FARGA CATALANA (A LA). Procediment metalúrgich pera extraure el ferro dels minerals que 'l contenen, universalment reconegut ab tal nom. Vegis FORJA.

FARGA PELLICER (Rafel). *Biog.* Regent d' impremptes, escriptor y sociolech. Nat a Barcelona en 1844 y mort aquí meteix en 1890. Dirigí els periodichs obrers de Barcelona *La Federación* (1869 a 1874) y la *Revista Social* en sa primera tongada. És obra seua, ab colaboració d' altre: *Garibaldi, historia liberal del siglo XIX.* Era un bon artista impressor, quin rastre fou trascendental a Barcelona. Regentá l' imprempta *La Academia.*

FARGA (La). *Geog.* Veinat del poble de Sant Salvador, cantó de Prats de Molló, depart. dels Pirineus Orientals. || Veinat de Caralps, provincia de Girona. || *Hidrog.* Riera de la prov. de Girona; neix a la Mata, passa per Vilamarí y Sant Llogaya de Terri y desaigua al Ter, entremitg de Medinyá y Cerviá. || — DE MOLÉS. *Geog.* Aldea de la prov. de Lleida, part. jud. de la Sèu d' Urgell, ab 30 hab. || — DE PALMEROLA. Veinat de Palmerola, prov. de Girona. || — VELLA. Caseriu del terme de Bellver, prop de Lleida. || — VELLA (CASCATA DE LA). Prop les fonts del Llobregat.

Segell de la Farga de Fornols

FARGADOR. m. Fargaire, qui travalla a la farga.

FARGAIRE. m. Qui ab el martell o 'l mall dona la primera forma al ferro. **Forjador.**

FARGAR. v. a. Batrer el ferro y l' arám en les fargues. || Construir, donar foma.

FARGAS Y SOLER (Antoni). *Biog.* Escriptor y compositor musical. Nat a Palma de Mallorca en 1813 y mort a Barcelona en 1888. Exercí de crítich especialista en el *Diario de Barcelona* desde l' any 1845 fins al morir. Fou un dels fundadors de les societats «La Filomática» y «La Literaria». Coloborá en les revistes *El Museo de las Familias, El Arte, Revista de Cataluña, España Musical* y altres. Existeixen distints llibres mediocres que porten el seu nòm. Deixá inèdites quatre obres, entre elles els *Anales de la ópera en los teatros de Santa Cruz y del Liceo de Barcelona.*

— (PAU). *Biog.* Musich y compositor; va néixer a Barcelona al any 1816, morint en 1881. Va ésser primer professor de violí al Liceu filarmónich barceloní. Va compondre una celebrada *Missa de Requiem.*

FARGAT, DA. adg. Forjat, travallat.

FARGATER. m. Amo d' una farga. **Herrero, forjador.**

FARIGOLA. f. *Bot.* Timó, mata petita de la fam. de les llabiades, molt olorosa y de moltes branquetes, fulles petites y flors purpúries: s' usa pera les viandes y a algunes parts pera adobar les olives; agrada molt a les abelles. **Tomillo.**

FARIGOLA MASCLE. *Hierba pincel, polio.*

FARIGOLA DE MONTANYA. SERPOLL.

FARIGOLA SALSERA. *Tomillo sanjuanero ó salsero.*

FARIGOLAIRE. m. Qui cull o ven farigola.

FARIGOLAR. m. Terra ont hi creix molta farigola. **Tomillar.**

FARIGOLER. *Bot.* BUIXAROLA.

FARIGOLERA. f. Qui cull farigola.

FARINA. f. Els grans dels cereals y llegums reduits a pols per medi de la mola, etc. etc. **Harina.** || pl. FARINETES.

FARINA DE ARRÓÇ. *Polvos de arroz.*

FARINA DE LLINOSA. *Harina de linaza.*

ARREPLEGADOR DE SAGÓ Y ESCAMPADOR DE FARINA. fr. *Allegador de la ceniza y derramador de la harina.*

AQUEIXA ÉS FARINA D' ALTRE SACH. fr. SON FIGUES D' ALTRE PANER.

FER BONA O MALA FARINA O LA FARINA BLANA. fr. Fer bé o malament alguna cosa. *Hacer buena ó mala harina.*

PASSAR FARINA. fr. Separarla del sagó per medi del cedáç. *Cerner.*

ÉSSER UN JAN FARINA. *Loc. fam.* Ésser tonto de massa bó. *Ser un buen Juan, un Juan Lanas ó un Juan de buen alma.*

FARINACI, A. adj. FARINÓS.

FARINAIRE. m. y

FARINER. m. Traginer o comerciant de farina. **Harinero.** || adj. Semblant a la farina o que participa de la seua naturalesa. **Farináceo.**

FARINERA. f. Lloch ont s' hi posa la farina. **Harinero.** || Als molins és una mena de caixa gran o casal ont cau y s' hi recull la farina que surt de la mola. **Harinero, caja harinera y alguarín.** || Fábrica de farina. **Fábrica de harina.**

FARINET. *Bot.* Nom que 's dona en el Baix Vallés á una mena de bolet blanch del genre *Amanita.*

FARINETES. f. pl. Pasta clara de farina. **Puches, gachas y farinetas.** pr. Arag. || Joch de daus. **Rentilla.**

FARINGE. f. *Med.* Part superior del esofach per ont passen els aliments. **Faringe.**

FARINGEURISME. m. *Med.* Dilatació anormal de la faringe. **Faringeurisme**

FARINGITIS. f. *Med.* Inflamació de la faringe. **Faringitis.**

FARINGOCELE. f. *Med.* Prolapse de la faringe. **Faringocele.**

FARINGÓGRAF. s. y adj. *Med.* Qui descriu o tracta de la faringe. **Faringógrafo.**

FARINGOGRAFÍA. f. *Med.* Descripció de la faringe. **Faringografía.**

FARINGOLER. m. *Bot.* BUXAROLA.

FARINGOLISSIS. f. *Med.* Parálisis de la faringe. **Faringolisis.**

FARINGOLOGÍA. f. Tractat especial de la faringe. **Faringología.**

FARINGOPERÍSTOLI. f. *Med* Constricció de la faringe. **Faringoperístole.**

FARINGORRAGIA. f. *Med.* Mena d' hemorragia de la faringe. **Faringorragia.**

FARINGOSCOPI. m. *Med.* Instrument que serveix pera la faringoscopia. **Faringoscopio.**

FARINGOSCOPIA. f. *Med.* Exploració de la faringe y de les seues parts properes. **Faringoscopia.**

FARINGOSPASME. m. *Med.* Constricció espasmòdica de la faringe. **Faringospasmo.**

FARINGOTOM. m. *Med.* Instrument quirúrgich, formant una mena de llanceta, consistent en una fulla estreta ficada dintre una veina de plata un xich encorbada, de la qual surt tocant un resort, y s' emplea pera obrir els abscessos que s' han format al fons de la gola y també pera escarificar les amigdales. **Faringótomo.**

FARINGOTOMÍA. f. *Med.* Operació quirúrgica que consisteix en practicar una incisió a la faringe. **Faringotomía.**

FARINOGLUTINÓS. adj. Lo que conté una farina composta de midó y d' un teixit celular no glutinós. **Farinoglutinoso.**

FARINÓS, A. adj. Cubert de farina. **Enharinado, harinoso.** || Lo que té farina. **Harinero, farináceo.**

FARINÓS Y TORTOSA (Felip). *Biog.* Esculptor. Nat a Valencia l' any 1826, deixeble d' en Marzo. Autor de infinitat de travalls relligiosos y funeraris, entre ells: la custodia de Lliria (1859); les vintidues imatges y 'l baix relleu en bronse del altar major de la catedral de Valencia y els grupus de la *Oració del hort,* a Hellin, pera la professó de la Setmana Santa.

FARISAICH, CA. adj. Pertanyent als fariseus. **Farisaico.**

FARISEÍSME. m. Secta dels fariseus. **Farisaísmo.**

FARISEÍSTA. m. Hipòcrita molt fí. **Fariseísta.**

FARISEU. m. Qui entre 'ls jueus seguía una secta diferenta dels demés; als vestits hi portaven escrits els preceptes de la llei, però no 'ls observaven; professaven una vida molt estreta y admetien una mena de transmigració: l' Evangeli 'ls tracta d' hipòcrites perque pagaven delme de la matafaluga y 'l comí y despreciaven la caritat y la justicia; avui son els dominants entre 'ls jueus. **Fariseo.**

FARISTOL. m. Instrument de fusta pera tíndre'hi els llibres ab comoditat quan s' estudia. **Atril.** || Instrument de fusta ab quatre cares, que serveix al chor pera posar'hi 'ls llibres del ofici, etc. **Facistol.**

FARITZEU. m. FARISEU.

FARLUSA. f. *Ornit.* Mena d' alosa que nía als prats. **Farlusa.**

FARMACÈUTICH m. Qui professa la farmacia o hi té molt coneixement. **Farmacéutico.**

FARMACIA. f. Ciencia que dona 'l coneixement, elecció, preparació y reposició dels medicaments. **Farmacia.**

FARMACIA EXPERIMENTAL U OPERATORIA. La que té per obgecte ensenyar ab experiments la preparació, conservació, reposició dels medicaments y además subministrarlos. *Farmacia operatoria ó experimental.*

FARMACITA. f. *Min.* Mena de terra negra inflamable. **Farmacita.**

FARMACÒLECH. m. Qui escriu sobre farmacia. **Farmacólogo.**

FARMACÒLITA. f. *Min.* Arseniat de cals. **Farmacólita.**

FARMACOLOGÍA. f. Tractat del estat natural dels medicaments, de llur preparació, reposició, etc. **Farmacología.**

FARMACOPEA. f. Tractat de farmacia. **Farmacopea.**

FARMACÒPEU. m. y

FARMACÒPOLA. m. APOTECARI.

FARMACOPÒLICH, CA. adj. Pertanyent als medicaments. **Farmacopólico.**

FARMACOPOSIA. f. Qualsevol medicament líquit, especialment si és purgant. **Farmacopossia.**

FARMACOQUIMIA. f. Part de la química que tracta dels medicaments. **Farmacoquimia.**

FARMACOSIDERITA. f. *Min.* Arseniat de ferro natural. **Farmacosiderita.**

FARMACOTECA. f. *Med.* Caixa pera posarhi medicaments. **Farmacoteca.**

FARMACOTRIT. s. y adj. El subgecte que a les farmacies arregla y mòlt els ingredients necessaris pera fer els medicaments. **Farmacotrito.**

FARNACA. f. *Ter.* Vaca petita y grassa. || Llebre no molt llarga y doble. || *Met. ter.* Persona de poca vergonya. **Sin vergüenza.**

FARO. *Geog.* Caseriu de Castissent, dist. munpal. d' Eroles, prov. de Lleida.

FAROLA. f. FANAL.

FAROLLA. f. Trampa, engany fet ab dissimul. **Trampa.**

FARÓN. m. *Ant.* FARO.

FAROT. m. *Bot.* **Tilo.** Tell.

FÁRRAGA. f. *Ter.* Teca, molt de menjar.

FARRAGINAL. m. Lloch plantat de farratge. **Herreñal, herrenal, herrén.** || Se diu de la terra en que, després de segat el blat, n' hi rebrota un altre. **Ricial.**

FARRAGUISTA. m. Qui sols aprèn coses inútils y despreciables. **Farraguista.**

FARRAMALLA. f. *Ter. ibicench.* Ferrò vell. **Hierros viejos.**

FARRAMENTA. f. *Ter. ibicench.* Les peces de la dentadura, l' eina de travall. **Dentadura, herramienta.**

FARRÁN. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Estarás, prov. de Lleida.

FARRATGE. m. *Bot.* El blat, ordi, etc., en herba pera donarlo a les cavalleríes. **Alcacer, herrén, alcacel, verde, y ferrén, ferraje, ferano, prov. León.** || L' herba que cullen els soldats pera donar menjar als cavalls. **Forraje.**

FARRATGE BORT. *Bot.* TREBOL.

FARRATJADOR, A. m. y f. Qui arreplega farratge pera les cavalleríes. **Forrajeador.**

FARRATJAMENT. m. L' acció de farratjar. **Forraje.**

FARRATJAR. v. n. Cullir o arreplegar farratge. **Forrajear.** || CAMP DE FARRATGE.

FARRAZ (Feliu). *Biog.* Advocat del sigle XVIII, natural de Lleida, fill del notable mestre d' aquella Universitat En Pere Farraz. Home docte, erudit, molt versat en idiomes y poeta notable en catalá y en castellá, del qual no s' han divulgat les obres y n' existeixen ben contades noticies. Vivía a l' any 1726. Se coneix d' ell el llibre manuscrit: *Discursos á la moda; versión á cinco idiomas, catalán, francés, italiano, castellano y latino, con reflexiones políticas y morales.*

FARRÉ. *Geog.* Caseriu del terme de Figuerola de Orcau, prov. de Lleida.

FARRÉ Y CARRIÓ (Ignasi). *Biog.* Escriptor didáctich y mestre de minyons. Nat a Barcelona en 1848 y mort aquí meteix en 1904. Entre ses diverses publicacions hi figura una *Gramática histórica de las lenguas castellana y catalana.—Concepto, origen y naturaleza del lenguaje* (1879). — *Gramática catalana* (1874).—*Ortografía de la lengua catalana* (1879). Fou premiat en distints certámens.

FARREACCIÓ. f. *Ant.* Formula de casament. **Farreacción.**

FARRENY, A. adj. Malcarat. **Torvo.**

FARRER o FERRER (Francesch). *Biog.* Famós poeta catalá del sigle XI, comprès en les obres del *Cançoner* de París, en quina plana 158 s' hi trova la composició *Conort,* formada per setcents trenta versos, en que 's dóna noticia dels principals poetes catalans de son tems.

FARRERA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vall d l seu nòm, a la vora del riu Noguera de Cardós y té 601 hab. || —DE LLOPS. Caseriu del terme de Sant Joan Fumat, dist. munpal. d' Ars, prov. de Lleida.

FARRERAS o FERRERAS (Pere Pasqual). *Biog.* Mestre de musica, nat a Badalona envers 1775 y mort en 1849. Als setze anys prengué l' hábit de la Mercè y en 1814 fou escullit pera mestre de la escolanía de la iglesia de la Mercè a Barcelona, havent tret excelents deixebles. Compongué diverses obres.

FARRERONS. *Geog. Ter. de Moyá.* Montanyes de Muntaliá.

FARRÉS. *Geog.* Veinat de Fontcoberta, prov. de Girona.

FARRIGO-FARRAGO. m. Barreja de diverses menes de grans. **Farrigo-farrago.** || Amassament o barreja confosa de coses desbaratades. **Farrigo-farrago.**

FARRIOL. m. Nom propi d' home. **Ferreolo.**

FARRO. m. Blat de molta aresta y grá gros. **Farro.** || Farina d' ordi. **Farro.** || FARINETES.

FARSA. f. Fábula, peça còmica d' assumpte ridícol. **Farsa.** || Qualsevulla cosa ridícola y despreciable. **Farsa.** || ENGANY, TRAPACERÍA, TRETA.

FARSANT, A. m. y f. Còmich, pallaço, etc. **Farsante.** || *Met.* Qui usa de ficcions y enganys, y qu' en tot vol ferhi 'l seu paper. **Farsante.**

FARSET. m. Mena de gipó enconxat que 's duia sota l' armadura. **Farceo.**

FART, A. p. p. **Harto.** || adj. Complert, satisfet. **Harto.** || Qui menja molt. **Comilón, tragón, glotón.** || m. La acció d' afartarse. **Hartazgo.** || *Fam.* El menjar abundant y esplèndit. **Comilona, comilitona.**

FART DE BASTONADES. *Tanda, manta de palos.*

FART Y DROPO. *Expr. fam.* Ab que 's reprèn al molt menjador y poch travallador. *Lerdo y comedor como borrico de yesero.*

ESTAR FART D'OURE, FER, etc. Haver oit, etc., moltes vegades la cosa de que 's parla. *Estar harto de oir,* etc.

DONAR UN FART DE LLENYA. *Loc.* Pegar bastonades, y per extensió castigar ab cops encara que no sigui ab bastó. *Cargar de leña, apalear, dar paliza.*

FERSE UN FART. fr. Menjar d' alguna cosa fins quedarne ben satisfet. *Darse un hartazgo.* || Dit d' altres coses, còm: *de plorar, d' estudiar,* etc., *ferles ab excés. Darse un hartazgo.*

EL FART NO CONEIX AL DEJÚ. *Ref.* Denota que qui té abundor no pensa en la necessitat dels altres, ni creu que 'n tinguin tanta còm manifesten. *El harto, del ayuno no tiene duelo ninguno.*

FARTADA. f. Menjada de carn, abundant. **Comilona.**

FARTANERA. f. *Fam.* Propensió a menjar ab excés. **Glotonería.**

FERSE UNA FARTANERA. fr. FERSE UN FART, UN TIP.

FARTANERÍA. f. Ansia exagerada de menjar. **Voracidad.**

FARTAR. v. n. Satisfer de menjar o beure. També s' usa còm reciproch. **Hartar, saciar.**

FARTARSE CÓM UN PORCH O CÒM UNA BESTIA, etc. *Fam.* Menjar ab excés. *Hartarse como un cesto.*

FARTAT, DA. p. p. FART.

FARTÓS, A. adj. *Aum.* Qui és molt menjador. **Glotonazo.**

FARÚM. m. La pudor de la carn y altres coses que comencen a passarse. **Husmo.**

FER FARÚM: FARUMEJAR.

SENTIR LA FARÚM. fr. *Met.* Averiguar una cosa ab art y dissimul. *Husmear.*

FARUMEJAR. v. n. Fer farúm. **Husmear.**

FAS. f. Aspecte, cara. **Faz.** || *Astron.* Qualsevulla nova representació o aspecte de la lluna, etc. **Fase.**

AB FAS DOBLADA. m. adv. *Con torvo ceño.*

FAS. p. Tu o jo fas, del verb fer.

PER FAS O PER NEFAS. *Expr.* Ab raó o sense raó, ab qualsevol pretext que sigui. *Por fas ó por nefas.*

FASAÍTA. f. *Min.* Varietat del piroxen. **Fasaíta.**

FASCAL. m. Manat de cánem, palla, etc.

FASCICUL. m. **Fascico.**

FASCICLE. f. Quadern, plech de paper, llibret de poques planes. **Facículo.**

FASCICULAR. adj. *Bot.* Se diu dels receptacles de les plantes compostes de capsetes paraleles còm les que 's troven a la escorça de les apocínies. **Fascicular.**

FASCICULAT, DA. adj. *Bot.* Compost de parts reunides en feixets. **Fasciculado.**

FASCINACIÓ. f. ENGANY, ALUCINACIÓ.

FASCINADOR, A. adj. Qui fascina o lo que fascina. **Fascinador.**

FASCINAR. v. a. Alucinar, ofuscar, encegar, atreure irresistiblement. **Fascinar.**

FASCINAT, DA. p. p. **Fascinado.**

FASE. f. Cada una de les diverses apariencies ab que se 'ns presenta la lluna. **Cara, fase.** || Aspecte, punt de vista, cara. **Aspecto, punto de vista, cara.**

FASEOLACI, A. adj. Semblant a la mongeta. **Faseoláceo.**

FASETA. f. *Min.* Varietat del piròxen. **Faseta.**

FASOL. m. *Bot.* Mongeta, llegúm. **Judía.** || El nom castellá varía quasi a cada provincia; y aixís diuen: **Alubias, habichuelas, judihuelas, arbejas, fasolas, lasoles, frejoles, frijoles, frisoles.**

FASOL BORT. *Bot* Bufeta de gos, planta que té dues arrels llargues, els brots vermells, de cosa d' un peu de llarchs y un poch peluts, el bri s' alça al mitg de la flor. *Vejiga de perro, alquequenge.*

FASOL DE GOS. *Bot.* BUFETA DE GOS.

FASOLS DE JARDÍ. *Habichuelas ó judías de jardín.*

FASOLS CARAGOLINS. *Carracolillos.*

FASOLS PLANELLS. *Judías de Holanda.*

FASOLAR. m. Troç de terra plantat de fasoleres. **Judiar.**

FASOLER. m. y

FASOLERA. f. *Bot.* Planta hortense de la fam. de les lleguminoses, de tronch prim y flors arraïmades, blanques o de color. **Judía.**

FASOLET. m. *Bot.* y

FASOLÍ. m. *Bot.* Fasol més petit que 'l comú, senyalat a la punta ab una clapeta rodona y negrenca. El meteix nom se dona a la planta. **Judía careta.**

FASOLETS DE JARDÍ. *Bot. Dolicos de Egipto y leñosos.*

FASOLINA. f. *Bot.* Substancia crestallina que se extréu d' una mena de mongetes negres verinoses. **Faseolina.**

FÁSOLS o FASOS. m. pl. Les matines del dimecres, dijous y divendres de la Setmana Santa. **Tinieblas** || Corrupció de la paraula, *farisèus* o *juéus.*

PICAR O MATAR ELS FASOS. Matar farisèus o juéus. TENEBRES. || *Tinieblas.*

FASSANA. f. *Ant.* TERRITORI, CONTINENT. || DE FORA, CONTINENT EXTERIOR. || DE DINTRE, CONTINENT INTERIOR.

FASSECIA. f. **Facecia.**

FASSESSIA. f. *Ter. Balear.* Dissort, fet malhaurat **Desgraciado, hecho desgraciado.**

FAST. adj. Se diu en contraposició a *nefast* del día, any, etc., felíç o venturós. **Fasto.** || Se deia a Roma del dia que era lícit tractar els negocis públichs.

FASTENRATH (Joan). *Biog.* Escriptor alemany que va neixer a Reimscheig al any 1839, y va morir en 17 Març de 1908. Enamorat de la parla llemosina, fou entusiasta admirador dels renaixements literaris de Catalunya y de Provença, en quines regions va contar 'hi com a bons amichs tots els que 's feren remarcables al conreu de les seues lletres. Va instaurar els Jochs Florals de Colonia y fou autor de nombrosos travalls crítichs de literatura espanyola, devent esmentar entr' altres son preciós llibre *Pasionarias de un alemán español.* En 1890 va publicar la seua obra *Los trovadores catalanes,* y va traduir al alemany dos anys més tart, la trilogía *Los Pirineos* de 'n Victor Balaguer. En son testament, va establir un llegat de deu mil marchs a la ciutat de Barcelona pera instituir premis ab els seus interessos, destinats als nostres Jochs Florals.

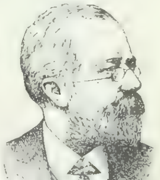

Joan Fastenrath

FASTES. m. pl. Anals. **Fastos.** || Mena de calendari en que 'ls romans hi anotaven per mesos y díes llurs festes, jochs, cerimonies y les coses memorables de la República. **Fastos.**

FÁSTICH. m. Displicencia, disgust. **Fastidio, hastío, tedio.** || Aborriment, repugnancia pêls menjars. **Hastío** || pl. Injuries, paraules afrontoses. **Baldones, improperios, denuestos.**

DIR FÁSTICHS. fr. Dir paraules injurioses. *Denostar.*

FER FÁSTICH. fr. *Dar asco.*

TINDRE FÁSTICH. fr. *Tediar, tener asco, estar embazado.*

FASTIDI. m. FÁSTICH.

FASTIDIÓS, A. adj. FASTIGÓS.

FASTIGÓS, A. adj. Lo que causa fástich o asco. **Hastioso.** || *Met.* Enfadós, molest. **Tedioso, fastidioso, machaca, sobón.**

FASTIGUEJAR. v. n. Fer fástich o asco algún menjar o cosa de mal olor. **Hastiar, fastidiar, dar náuseas.** || *Met.* Disgustar, enfadar. **Fastidiar, hastiar.**

FASTIGUEJARSE. v. r. Alborotarse, cansarse de alguna cosa, especialment d' estar esperant. **Embazarse, fastidiarse, secarse.**

FASTIGUEJAT. adj. y

FASTIJAT, DA. adj. **Fastidiado, enhastiado, ahito.**

FASTITJÓS, A. adj. FASTIGÓS.

FASTITJOSAMENT. adv. m. **Fastidiosamente.**

FAT. m. Destí, sort, tot lo que succeeix conforme ha disposat Deu desde la eternitat. **Hado, fato.** || FATALITAT. || Serie y ordre de causes tan encadenades que necessariament produíen llur efecte en opinió dels filosophs gentils. **Hado.** || adj. Insípit, dols per manca de sal. **Empalagoso, insulso.** || **Fatuo, tonto.** || Fals, ilusori, frèvol.

A BON FAT Y MAL FAT, AJÚDATHI A LA MEITAT. *Ref.* DEU DIU AJÚDAT Y T' AJUDARÉ.

FATAL adj. Lo pertanyent al fat. **Fatal.** || Desgraciat, funest. **Fatal.**

FATALISME. m. La doctrina dels fatalistes. **Fatalismo.**

FATALISTA. adj. Qui considera 'l fat còm causa y principi de totes les coses. **Fatalista.**

Segell de Fatarella

FATALITAT.-f. Desditxa, infelicitat. **Fatalidad.** || Necessitat d' un succés, quina causa s' ignora. **Fatalidad, hado, destino.**

FATALMENT. adv. m. Ab fatalitat. **Fatalmente.**

FATARELLA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és en terreno enlairat a la vora de l' Ebre y té 2,412 hab. || — (SERRES DE LA). *Orog.* Serra entre les provs. de Castelló y Terol, al mitg dels part. jud. de Morella y Castellote.

FATGINA. f. *Zool.* Animal. FAGINA.

FATICH. m. FATIGA. || PANTEIG, CANSAMENT, FADIGA.

FATÍDICAMENT. adv. m. D' una manera fatídica. **Fatídicamente.**

FATÍDICH, CA. adj. S' aplica a les coses que anuncien la mort. **Fatídico.**

FATIGA f. Cansament, travall, molestia, vexació. **Fatiga.** || Angustia. **Fatiga.** || El dret de quedarse 'l senyor una finca pêl meteix preu que 's vengui a uns altres. **Tanteo, derecho de prelación, fadiga.**

FATIGADOR, A. m. y f. Qui fatiga. **Fatigador.**

FATIGAMENT. m. FATIGA.

FATIGAR. v. a. Usar del dret de fatiga qui té domini en alguna finca. **Tantear.** || AFADIGAR, CANSAR.

FATIGARSE. v. r. AFADIGARSE.

FATIGAT, DA. p. p. y adj **Fatigado, cansado, laso, trabajado, transido.**

FATIGÓS, A. adj. Lo que fatiga. **Fatigoso, operoso, trabajoso.**

FATILLEJAR. v. a. *Ant.* EMBRUIXAR, FER BRUIXERÍES. **Embrujar, hechizar.**

Fatj

FATILLER, A. m. y f. *Ant.* BRUIXOT, BRUIXA.

FATILLERÍA. m. BRUIXERÍA. || Cosa de poch valor o entitat. **Fruslería.**

FATJ o FAIG. m. *Bot.* Arbre gros de la fam. de les cupulíferes, de fusta molt forta, de fulles amples y curtes y de flors petites y apomades. **Haya.**

FATJEDA. f. Bosch de faigs, terra plantada de faigs. **Hayas, bosque de hayas.**

FATJÓ Y BARTRA (Angel). *Biog.* Gravador al acer y excelent mestre de dibuix, nat a Reus en 1817 y mort a Barcelona en l' any 1889. Desde 1853 fins a sa mort ocupá una cátedra a l' Academia de Llotja. En 1864 li premiaren a Madrit un gravat del *Quijote.* Algunes edicions importantes de Barcelona foren ilustrades ab gravats d' ell, entre altres la de la obra *Cataluña* d' En Pí y Margall (1844).

Angel Fatjó y Bartra

FATNIORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia que 's verifica pêl encaix d' una dent. **Fatniorragia.**

FATO. m. Lo qu' un porta quan viatja, ja sigui dins de maletes o baguls, ja en farcells, etc. **Equipaje, hato, hatillo.**

FATUAMENT. adv. m. Ab fatuitat. **Fatuamente.**

FATUÍSME. m. Estat de imbecilitat. **Fatuísmo.**

FATUITAT. f. Tontería, ximplesa. **Fatuidad.** || FATALITAT, 2.

FATUO, A. adj. Mot castellanisat equivalent a tonto, ximple. **Fatuo, necio.**

FATXA. f. *Náut.* La capa que 's fa bracejant unes veles en contra d' altres, de modo que 'l vent pegui a les unes pel revés o cara de proa, mentres omplí les altres pel dret o cara de popa. **Facha.** || APARIENCIA.

POSAR EN FATXA. fr. *Náut.* Parar el curs d' una embarcació per medi de les veles, fentles obrar en sentits contraris. *Meter, coger ó ponerse en facha.*

FATXADA. f. La part anterior de qualsevulla cosa. **Fachada.** || *Met.* CARA.

FATXENDA. f. Vanitat, presumpció. **Fachenda.**

FATXENDEJAR. v. n. Gallejar. **Pavonear, gallardear.**

FATXENDER, A. adj. Vá, presumit. **Fachenda, fachendista, presumido.**

FAUCES. f. plur. Les entrades del esòfach.

FAUÇÓ. Falçó, falç petita.

FAUJASITA. f. *Min.* Silicat álcali d' alúmina de cals; es frágil, de fractura vidriosa y 's fon a la flesca deixant un esmalt blanch. **Faujasita.**

FAULA. f. **Fábula**.

FAULISTA. f. Escriptor de faules. Mentider.

FAUNA. f. Conjunt dels animals d' un país o nació. **Fauna**. || Obra que la enumera y descriu. **Fauna**.

FAUNE. m. mit. Esser humá ab peus de cabra criat per la fantasia dels poetes. **Fauno**.

FAURA. m. Forjador de ferro, argenter.

FAURA (Frederich). *Biog.* Jesuíta catalá, fill de Artès, mort l' any 1897. Va fundar l' observatori astronómich de Manila (Filipines) valguentli merescut concepte.

FAURE. m. **Faura**.

FAURÓ BALAGUER (Joseph María). *Biog.* Periodista que va dirigir el diari *La Esperanza* y va morir a Madrit l' any 1874.

FAUS. f. FALS.

FAUST. m. **Fausto**. || n. p. **Fausto**

FAUST. m. Vanitat, ostentació. **Fausto, fasto**. || Orgull, superbia. **Fausto**. || adj. Feliç, afortunat. **Fausto**. || *Met.* Afectació del estil. **Hinchazón, fausto**.

FAUSTAMENT. adv m. Ab satisfacció, ab gloria, ab felicitat. **Faustamente**.

FAUSTÍ, NA. n. p. **Faustino, a**.

FAUSTUÓS, A. adj. Plè de faust. **Faustoso, fastoso, fastuoso**.

FAUSTUOSAMENT. adv. m. Ab faust y superbia. **Fastuosamente**.

FAUTOR, A. m. f. Qui fa quelcom, qui afavoreix un mal partit u opinió. **Fautor**.

FAUTORÍA. f. Favor. Ajuda.

FAVA. f. FABA.

FAVARETA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, par. jud. d' Alcira; no és gaire lluny del mar y té 791 hab

FAVARITX. *Hidrog.* Cap de la costa N.E. de l'illa de Menorca, Balears.

FAVAT. m. *Ter. ibicench.* Color fosch. **Color tordo**.

FAVELAR. v. n. *Ant.* **Parlar**.

FAVENT. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Molló, prov. de Girona.

FAVERAN (Jaume de). *Biog.* Arquitecte y esculptor del sigle XIV, catalá segons sembla. En l' any 1321 fou encarregat de dirigir les obres de la catedral de Girona. En 1322 va esculpir la tomba del bisbe Guillem de Vilamarí a la capella de Sant Bernat. En Faveran era, també, mestre de les obres de la iglesia de Narbona.

FAVERT (Vall de). *Orog.* Vall de la esquerra del riu Ritort; baixa del coll de Prats, a la ratlla de França, prov. de Girona.

FAVÓ. m. FABÓ.

FAVONER. m. *Ant.* AFAVORIDOR.

FAVONI. m. *Poèt.* Vent de ponent. **Favonio, céfiro**.

FAVONITA. f. *Zool.* Madrèpora fòssil. **Favonita**.

FAVOR. m. Socors, ajuda, protecció, gracia. **Favor**. || Honra, benefici, gracia aplauso. **Favor**. || Parcialitat, afecte. **Favor**. || Expressió d' agrado que fa una dama. **Favor**. || La cinta o flor donada per una dama a un cavaller qu' a les antigues festes públiques la duia al barret o al braç. **Favor**.

FAVOR DEL POBLE. *Aura popular, favor del pueblo.*

A O EN FAVOR. m. adv. En benefici y utilitat d' algú. *Á favor, en pro.* || En defensa. *En favor, en defensa.*

AB EL FAVOR. m. adv. Per causa, per medi, còm: AB EL FAVOR de la nit. *Con o por el favor.*

AB EL FAVOR DE DEU. *Loc.* Ab l' assistencia de Deu. *Con el favor ó con la ayuda de Dios.*

ESTAR A FAVOR D' ALGÚ. fr. Estar de la seua part. *Estar por alguno ó á su favor.*

TINDRE AL SEU FAVOR A ALGÚ. fr. Estar aquest de part seua. *Tener á su favor á uno, tener el favor de alguno.*

TORNANT FAVORS PER AGRAVIS, NEGOCÍEN ELS HOMES SAVIS. *Ref.* Ensenya qu' és la mellor máxima d' homes savis y discrets pagar les injuries ab beneficis. *Dando gracias por agravios, negocian los hombres sabios.*

FAVORABLE. adj. Lo que 's fá o és en favor de algú. **Favorable**.

FAVORABLEMENT. adv. m. **Oficiosamente, favorablemente**. || Feliçment. **Favorablemente, felizmente**.

FAVOREIXEDOR. m. *Ant.* AFAVORIDOR.

FAVORÉIXER. v. a. AFAVORIR.

FAVOREJAR. v. n. *Ant.* AFAVORIR.

FAVOREJAT, DA. p. p. *Ant.* AFAVORIT.

FAVORESCUT. p. p. AFAVORIT.

FAVORIDOR, A. m. y f. *Ant.* AFAVORIDOR.

FAVORINANT. m. Acte de afavorir. **Favor**.

FAVORIR. v. a. AFAVORIR.

FAVORIT, DA. adg. Preferit, estimat més que 'ls altres, privat d' un rei. **Favorito, favorita**.

FAVORITISME. m. Favor íntim que dispensen els poderosos a algú fentlo 'l seu confident. **Favoritismo**. || Fet que resulta als Estats de donar a amichs y parcials lo que sols deuría estar reservat als homens justos y savis. **Favoritismo**.

FAVOSA. adj. *Med.* Epítet d' una tinya que fá que la pell sembli que s' estufi. **Favosa**.

FAY. m. FALL.

FAY. m. Mena de teixit de seda que no té dret ni revés y serveix pera vestit de senyores còm el moaré y altres. **Faill**.

FAY (Sant Miquel del). *Geog.* Santuari de la prov. de Barcelona, al N. de l' Ametlla y al O. de la Garriga, remarcable per la seua abundor de dolls d' aigua,

Vista del santuari de Sant Miquel del Fay

el seu estany y les coves ab hermoses estalactites. Va ésser enterrat allí el comte d' Ausona Guillem Berenguer, fill del de Barcelona, que va refusar la corona comtal pera ferse monjo.

FAYALITA. f. *Min.* Silicat d' alúmina y de ferro: conté sílex, protòxit de ferro, òxit de magnesi, alúmina y òxit de coure. **Fayalita.**

FAYÓ. *Geog.* Poble de la prov. de Saragoça, bisb. de Lleida, part. jud. de Casp; és a la confluencia del riu Matarranya ab l' Ebre y té 1,306 hab.

FAYOL. m. FAJOL.

FAYOL (Gaspar). *Biog.* Frare predicador, del sigle XV, en el convent de Lleida. Vicari general de la congregació reformada. Fundador del convent de monges de Santa Catarina de Sena de Valencia, en l' any 1491. Escrigué cinch tractats de relligió, dos dels quals son *Contra jueus* y *Contra moros.*

FAYSÁ. m. *Ornit.* Aucell del tamany d' un gall, ab el bech curt y robust, els ulls de color d' escarlata, la qüa molt llarga ab dotse plomes al mitg ratllades transversalment de negre, y les demés de tot el cos de diferents colors que 'l fan molt bonich; la seua carn és bon xich exquisida. **Faisán.**

FAYSÁ HERMÉTICH. Nòm que donen els alquimistes al mercuri filosofal. *Faisán hermético.*

FAYSÁ SILVESTRE. El que 's cría y viu a les montanyes més altes y escabroses. *Faisán silvestre.*

FAYSANÒPTER, A. adj. Que té la forma d' una ala de faysá. **Faisanóptero.**

FAYSÓ o FAYÇÓ. m. *Ant.* Acte y efecte de fer alguna cosa y també modo o manera de feria. **Hechura, guisa.** || Construcció, obra. **Obra.** || FAISÓ.

A FAYSÓ. mod. adv. A manera, a modo de... *A guisa.*

FAYTÍS, A. adj. *Ant.* Fet a propósit, a gratcient, expressament. **Hecho á propósito, adrede.**

FAYTOR. m. *Ant.* FAHEDOR.

FAZ (Santa). *Geog.* Caseriu del terme de Santa Faz, prov. d' Alacant.

FE. f. La primera de les virtuts teologals que 'ns inclina a creure tot lo que Deu ha revelat y la Iglesia nos proposa còm de fe. **Fe.** || Bon concepte y confiança que 's té en alguna cosa. **Fe.** || El crèdit que 's dona a les coses per l' autoritat de qui les diu. **Fe.** || Promesa, paraula donada ab solemnitat. **Fe.** || Seguretat, asseveració; y aixís se diu que 'l notari dóna *fe.* **Fe.** || Testimoni o certificació, còm: *fe de vida, de baptisme.* **Fe.** || Fidelitat, llealtat. **Fe.** || *Bot.* Herba que 's cría pêls marges y prats, y també 's conreua a algunes parts. **Heno.** || FENCH.

FE MORTA. *Teol.* La que no va acompanyada de caritat y bones obres. *Fe muerta.*

FE PÚBLICA. Seguretat donada per l' autoritat pública. *Fe pública.*

FE VIVA. La que va acompanyada de caritat y bones obres. *Fe viva.*

A FE, O A FE A FE, O EN BONA FE. m. adv. En veritat. *Á fe; en buena fe; por mi fe; a fe mia; en verdad.*

A LA O DE BONA FE. m. adv. Sensillament. *Á la buena fe, de buena fe, en confianza.*

BONA FE. Bon proceiment, o veritat en els que comercien. *Buena fe.*

DE MALA FE. Ab malicia y engany. *De mala fe.*

DÓNAR FE. fr. Assegurar lo que s' ha vist. *Dar fe.* || *For.* Certificar els notaris per escrit. *Dar fe.* || Dónar crèdit. *Dar fe.*

DONAR O EMPENYAR LA SEUA FE. fr. Prometre. *Empeñar su palabra, su fe.*

EN FE. m. adv. *En fe, en fuerza, en vista, en virtud, en consecuencia.*

FER FE. fr. Ésser prou pera obligar a creure. *Hacer fe.*

MALA FE. *Mala fe, fe púnica.*

PRES EN FE. fr. Atès, admès en compte. *Habido en cuenta.*

FÈ (Joan). *Biog.* Franciscá del sigle XVI, nat a Manacor. En 1567 era vicari del convent de St. Francesch, a Palma. En 1571, éssent guardiá del convent d' Alcudia, junt ab el pare Cerviá, va anar a la batalla de Lepant, passant després a Sicilia, a Palerm y retornant a Mallorca, ont va morir en 1605. Deixá manuscrit un volum foli, de temes pertinents a la historia mallorquina dels sigles XII al XVI, que és ben interessant.

FE (Son). *Geog.* Aldea del part. jud. d' Inca, illa de Mallorca, Balears.

FEALTAT. f. Deformitat. FEALDAT. || Torpesa, deshonestedat. **Fealdad.**

FEAMENT. adv. m. **Feamente.** || Indignament, brutalment. **Feamente.**

FEAU (Carles). *Biog.* Ecclesiástich y escriptor provençal. Va néixer a Marsella l' any 1605, morint al 1677. Pertanyía a la congregació de l' oratori, havent sigut professor de llatí y humanitats als principals col-legis d'aquella ordre. Va escriure alguns drames místichs, molt acceptables.

FEBEU, A. adj. *Poèt.* Relatiu a Febus. **Febeo.**

FEBLE. adj. *Ant.* FLACH, DÈBIL.

FEBLE. adj. Dèbil. **Endeble.**

FEBLEA. f. *Ant.* FLAQUEÇA, DEBILITAT.

FEBLEMENT. adv. Ab debilitat.

FEBLESA. f. Flaqueça. **Debileza, flaqueza.**

FEBUS. m. *Poèt.* Apolón, el sol. **Febo.**

FEBRADA. f. Febre forta. **Calenturón.**

FEBRE. f. Moviment desordenat del pols, que provè d' alguna causa interna que l' altera y dona escalfor. **Calentura, fiebre.** || pl. TERCIANES, QUARTANES. || Ansia, dalit per alguna cosa.

FEBRE GROGA. Febre epidèmica, que deixa molt groch al malalt. *Fiebre amarilla.*

FEBRE CUNILLERA. *Ter.* Se diu de qui aparenta tindre molt de mal pera no travallar o pera que 'l tractin ab regalo. *Calentura de pollo por comer gallina.*

FEBRES DE MAIG, SALUT PERA TOT L' ANY. *Ref.* DE UNA GRAN RENYINA VÉ UNA GRAN AMISTAT.

FEBRE MALIGNA. La que presenta un carácter perillós. *Fiebre maligna, tabardillo.*

AUMENTARSE LA FEBRE. fr. *Recargar la calentura.*

ENTRAR LA FEBRE. fr. *Entrar, acometer la calentura.*

ERRAR LES FEBRES. fr. Cessar. *Cortar la calentura.*

TINDRE FEBRE. fr. Patirla. *Estar con ó tener calentura.*

FEBREJAR. v. a. TINDRE FEBRE.

FEBRER. m. El segón mes de l' any, compost de 28 díes y l' any de traspás de 29. **Febrero.** || Avui se diu també *febrer* al *eucaliptus* per les seues propietats. **Eucaliptus.**

FEBRER EL CURT, MÉS BRAU QU' UN TURCH. *Ref.* Denota 'l rigor de la estació en dit mes. *Febrero el loco sacó á su hermano al sol y apedreólo; Febrero el curto, que mató á su hermano á hurto.*

FEBRER TREU ELS ORDIS DEL BOLQUER. *Ref.* Significa que al mes de Febrer els sembrats comencen a verdejar. *Por Febrero nace el sementero.*

FEBRER (Andreu). *Biog.* Agutcil y familiar dels reis En Jaume II y n' Alfons III. Traductor de la *Comedia* del Dant. Nasqué a Valencia en el sigle XIV; emprò era de familia catalana que servía y seguía a la cort reial. La traducció del Dant, obra d' En Febrer, «de rims vulgars toscans en rims vulgars cathalans», fou modernament publicada a Barcelona (1878) per En Cayetá Vidal de Valenciano, copiada d' un còdix del sigle XV, existent a l' Escorial.

— (FRA ISIDRO). *Biog.* Franciscá del convent de Escarnalbon. Va escriurer una obreta en catalá titolada *Mina riquisima dels tresors de la divina gracia.*

— (TOMÁS). *Biog.* Historiaire relligiós de Mallorca, fill del pintor En Miquel Febrer. Nasqué a Palma, ont hi morí en 1772. Vestí l' hábit dels dominichs en 1714. Ocupá la cátedra del seu famós mestre Tomás Barceló. Escrigué l' *Historia de las grandezas del real convento de Santo Domingo de Palma* (1754, tres vol. fol., inèdits), obra notable per l' extensió y exactitut de ses noticies. És autor d' un' altra obra llatina,

inèdita també, relativa al Capítol general celebrat en 1650.

— Y CARDONA (ANTONI). *Biog.* Escriptor balear. Nat a Maó en 1761 y mort allá meteix en 1841. En 1812 fou diputat a Corts per les Balears. Compongué una *Gramática de la lengua menorquina* en 1821 (inèdita), un *Diccionario manual menorquin, castellano y latín* (inèdit), y publicá en 1811 un *Exercici del Via-crucis en prosa y vers* ab la traducció del *Miserere*, del *Stabat Mater* y del *Vexilla regis*.

— Y DE ARMENTERAS (FRANCESCH). *Biog.* Poeta vigatá, ferm catalanista y entès numismátich. Ocupá cárrechs distingits. Morí a Vich el día 2 de Janer de 1890, als 39 anys.

FEBRETA. f. dim. **Calenturilla.**

FEBRÍFUCH, GA. adj. *Med.* Lo que cura la febre. **Febrífugo.**

FEBRIL. adj. Pertanyent a la febre **Febril.** || FRENÈTICH.

FÈBRIR. s. a. Forjar l'argent, ferro, etc. ARGENTER.

FÈBRIT, DA. adj. Ardent, brillant.

FEBRÓ (La). *Geog.* Poblet de la prov. y bisb. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és a la vora del riu Ciurana y té 329 hab. || —(RIERA DE LA). *Hidrog.* Afluent de la vora del riu Ciurana, provinc. de Tarragona. || —(AVENCH DE LA). Cova situada en el terme del meteix nom.

Segell de La Febró

FEBRÓN. m. aum. **Calenturón.**

FEBRÓS, A. adj. Qui pateix febres. **Calenturiento, febricitante.** || Terreno en que hi ha moltes febres. **Febril.**

FEBROSENCH. m. **Calenturiento.**

FEBROSITAT. f. Estat del que té febre. **Febrosidad.**

FÈBRUS. m. Renom de Plutó, deu del foch.

FECAL. adj. *Med.* La materia excrementicia del canó intestinal. **Fecal.**

FECES. pl. *Ant.* SOLATGE, PÒSIT. **Heces.**

FECONT, A. adj. Copiós, abundant. **Fecundo, fértil, fructífero, feraz.** || Dit de les coses espirituals, plè o que fácilment produeix. **Fecundo.** || pl. *Astron.* Noms que 's donen als signes de cranch, d' escorpí y dels peixos. **Fecundos.**

FECTIS. f. *Ter. ibicench.* Conformitat, acceptació. **Aceptación.**

FÈCULA. f. La part de midó que tenen alguns vegetals, com: *la patata*, etc. **Fécula.**

FECULENCIA. f. Qualitat de lo feculent. **Feculencia.**

FECULENT. adj. y

FECULÓS, A. adj. Que conté fècula. **Feculento.**

FECULOIDI, A. adj. *Ant.* Semblant a la fècula. **Feculóideo.**

FECUNDABLE. adj. Que pot ésser fecundat. **Fecundable.**

FECUNDACIÓ. f. Acció per la qual, en tots els éssers orgánichs, el rudiment o element que conté l' orgue de la femella reb dels orgues del mascle la vida que deu servir pera desarrollarse. **Fecundación.**

FECUNDAMENT. adv. m. Abundantment. **Fecundamente.** || m. FECUNDACIÓ.

FECUNDAR. v. a. Fer que una cosa produeixi. **Fecundar, fecundizar, fertilizar.**

FECUNDISAR. v. a. FECUNDAR.

FECUNDITAT. f. Facultat de produir. **Fecundidad, fertilidad.**

FEDE. f. *Ter. ibicench.* Creensa, fè. **Fe.**

FEDÈL, A. FIDEL.

FEDELTAT. f. *Ant.* FIDELITAT.

FEDERACIÓ. f. Acte y efecte de federarse. **Federación.**

FEDERAL. adj. FEDERATIU.

FEDERALISME. m. Sistema polítich que consisteix en l' associació de varies provincies o estats que 's reserven l' independencia per tot alló que 's refereix a llur régim interior y sols abdiquen de ella y de la seua autonomía per lo que atany a tots ells en comú, delegant la seua representació a un govern central el-legit pêls estats federats, que prèn el nòm de govern federal. **Federalismo.**

FEDERALISTA. m. Partidari del federalisme. **Federalista.**

FEDERAR. v. a. Unir en federació 'ls pobles, societats, etc.

FEDERATIU, VA. adj. Lo que pertany a la federació. **Federativo.**

FEDERICH. n. p. **Federico.**

FEDIA. f. *Bot.* Genre de plantes valerianácies, petites herbes lampinyes que vegeten a la regió mediterrania. **Fedia.**

FEEL. FIDEL.

FEELTAT. f. *Ant.* FIDELITAT.

FEFACIENT. adj. Lo que fá fè. **Fefaciente, fehaciente.** || Document legalisat per escrivá o notari. **Documento autorizado.**

FEFAENT. adj. Que fá fe en judici. **Fehaciente.**

FEFAUT. m. *Mús.* El setè signe musical. **Fefaut.**

FEGARITIS. f. *Med.* Gangrena de la boca. **Fegaritis.**

FEGITA. f. *Min.* Varietat de la estalagmita que se sembla a la fusta de faig. **Fegita.**

FEGÒPTER. m. *Bot.* Epítet de certes falgueres que 's fan al peu dels faigs. **Fegóptero.**

FEIBLE. adj. *Ant.* FLACH, DÈBIL.

FEINA. f. Travall, exercici, ocupació. **Trabajo** || Obra que s' está fent. **Labor.** || Travall doméstich o casolá. **Hacienda.** || Cusit o brodat en que s' ocupen les dones. **Labor.** || Obra ja feta. **Trabajo.** || Travall gran y extraordinari que demana la execució d' alguna cosa, còm: *en un rellotge hi há molta feina.* **Obra.** || Travall extraordinari que ocorre en alguna cosa en que regularment tenen que ocuparse molts. **Faena.** || Dificultats o travalls. **Trabajos.**

FEINA COMENÇADA, MITG ACABADA. *Ref.* Pera animar a algú a que comensi a fer alguna cosa a la que hi té repugnancia. *El comer y el rascar todo es empezar; obra comenzada medio acabada.*

FEINA FETA, CONCELL DONAT. *Ref.* y

FEINA FETA NO TÉ DESTORB. *Ref.* Denota 'l descuit y sossech ab que pot viure qui té despatxat o desocupat lo que té al seu cárrech. *Duerme, Juan, y yace, que tu asno pace.*

DONAR FEINA. fr. Donar a algú quelcóm pera travallar del seu ofici. *Dar obra ó trabajo ó que trabajar.* || DONAR QU' ENTENDRE.

EIXIRNE AB FEINES O AB PROU FEINES. fr. Eixir de alguna dificultat, travall, perill, etc. *Salir á nado,*

FER UNA FEINA CÒM UNA SEDA. fr. Fer les coses molt bé. *Hacer alguna cosa perfectísimamente ó á las mil maravillas.* || PASSARNE MOLTA VÍA.

FER LES SEUES FEINES. fr. FER DE COS.

HAVERHI FEINA DEL OFICI. fr. Tindre que fer cada hu del seu ofici. *Correr el oficio.*

LA FEINA DE 'N JA FA, LA FA Y DESFÁ. *Ref.* Explica qu' algú va variant en lo que disposa, fent y desfent lo mateix. *Tejer y destejer.*

NO FA SINO UNA FEINA Y AQUÈSTA MAL FETA. *Ref.* S' aplica als ociosos y deixats que quan volen fer al-

guna cosa ho tiren tot a perdre per la seua torpesa y falta d' habilitat. *Arremangóse mi nuera y volcó en el fuego la caldera.*

TINDRE FEINA TALLADA. fr. *Met.* TINDRE PA.

TOTHÓM BUSCA FEINA DEL SEU OFICI. *Loc. prov.* Qu' ademés del sentit propi denota que tothóm procura per les seues conveniencies, encara que sigui en perjudici d' altres. *Van á misa los zapateros, ruegan á Dios mueran carneros.*

FEINENT. m. Vagarro, vagamundo. **Holgazán.**

FEINER, A. adj. Laboriós, aplicat al travall. **Hacendoso, laborioso.** || FEYNER.

AL MAL FEINER CAP FEINA O CAP ARRÉU LI VÉ BÉ. *Ref.* Ab que 's reprén als que refusen fer lo que se 'ls mana ab el pretext de que no saben fer'ho. *Donde hay gana hay maña.*

FEINOUILLET. *Hist.* Castell enrunat al Mitjdía de França, qu'ha dónat nom a la regió aixís anomenada.

FEIT, A. p. p. *Ant.* FET.

FEITÚS. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Llanás, prov. de Girona. || —(RIERA DE). *Hidrog.* Neix sota 'l Plá de les Bigues (Pirineu), passa pêl poblet de Feitús y desaigua a la vora esquerra del riu Ter, tocant a Llanás, prov. de Girona.

FEIX. m. Manoll, porció lligada de blat, llenya, etcétera. **Haz.** || *Ter.* Munió, munt. Un feix d' anys: molts anys. **Montón.**

VÉURESE'N UN FEIX. fr. Trovarse en un gran apuro. *Verse negro.*

FEIXA. f. Llenca de terra de conreu. **Bancal, haza.** || f. *Ter. ibicench.* Porció de terra de llaurar, o bé d' horta que pot regarse. **Tierra de labor, tierra de regadío.**

FEIXA. *Geog.* Caseriu del terme de Soriguera. prov. de Lleida.

FEIXANES (Collada de). || *Orog.* MULS (COLLADA DELS).

FEIXAR. v. a. *Ant.* AGARRAR, AGAFAR. || Lligar els blats formant gavelles. **Agavillar.** || *Ant. mil.* Construir parapets de feixines. **Parapetar.**

FEIXAIRE. *Com.* Qui fa feixos.

FEIXARSE. v. r. *Ant. mil.* Defendre's o parapetarse ab feixines. **Parapetarse.**

FEIXENCH. m. *Ter.* El qui travalla les feixes. **Cultivador de bancales.**

FEIXET. m. dim. **Hacecito.**

FEIXINA. f. Feix de branques o broça barrejada ab terra pera la fortificació de campanya. **Fajina.** || Llenya prima pera encendre 'l foch ab promptitut. **Fajina.**

FEIXUCH, GA. adj. Pesat, macís. **Pesado.** || Molest, enfadós, impertinent. **Pesado, incómodo, enojoso, molesto.** || La persona molt grassa. **Obeso.**

FEIXUGUESA. f. Gravetat, pes d' una cosa. **Pesadez.**

FEL. m. Líquit groch y molt amarch que 's deposita dins d' una bufeta que hi ha sota 'l fetge. **Hiel.** || *Met.* Disgust, travall, adversitat. **Hiel.** || *Ant.* Espiga de la balança. **Fiel.** || adj. FIDEL. || SALVADOR. || Jutge de camp en els torneigs. **Juez.**

FEL DE TERRA. *Bot.* CENTAURA MENOR.

FEL SOBREIXIT. Malaltía que causa grogor per escamparse la còlera pêl còs. *Ictericia, tericia, tiricia.*

BARREJAR AB FEL. fr. *Enhielar.*

DONAR A BEURE FEL. fr. *Dar á beber hiel.*

NO TINDRE FEL QUE AMARGUI. fr. *Met.* Ésser de geni suau. *No tener hiel.*

QUI MENJA FEL, NO POT ESCUPIR MEL. *Ref.* Denota que qui está enfadat contra d' algú, no 'n diu bé. *Boca con duelo, no dice bueno; quien tiene mal en el trasero, no puede estar quedo.*

SAVER O SENTIRSE A FEL. fr. Amargar molt. *Ahelar, saber á hiel.*

SOBREIXIR EL FEL. fr. Escamparse la còlera pêl còs. *Atiriciarse.*

TREURE 'L FEL PER LA BOCA. fr. Cansarse, fatigarse molt. *Echar la hiel, los bofes, los hígados.*

FELANDRI. m. *Bot.* Mena de cicuta aquática, quines fulles se semblen a les de l' ápit. **Felandrio acuático, hinojo acuático.**

FELANITX. *Geog.* Vila de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Manacor; és al NO. del Puig de Sant Salvador; té estació de F.-C. y 11,558 hab.

Vista de Felanitx

FELAPTON. m. Silogisme en que la major és universal negativa, la menor universal afirmativa y la conseqüencia particular negativa. **Felapton.**

FELDESPAT. m. *Min.* Pedra dura, incolora, que se sembla al crestall de roca, pero no és tan transparenta; entra en la composició del granit o pedra d' ull de serp. **Feldespato.**

FELDESPÁTICH, CA, adj. Lo qu' és concernent al feldespat. **Feldespático.**

FELDMARISCAL. m. Grau superior del exèrcit entre 'ls oficials generals de varies nacions. **Feldmariscal.**

FELEGUÉ. m. *Ter. ibicench.* Fluix, dèbil, senzill. **Flojo, débil, sencillo.**

FELES o FELIS. m. y f. Nom ab que 's designa principalment als animals ferotges per llur astucia. Per tal raó 's diu: *felis catus, felis leo,* etc. **Feles o felis.** || Cosa de gat. **Feles o felis.**

FELÍ, NA. adj. Cosa de gat. **Felino.**

FELIBRE. m. Mot que s'apropiava en el llenguatge provençal, als doctors encarregats d' ensenyar la llei al poble, y que han adoptat en els temps moderns els poetes de la Provença. **Felibre.**

FELIBREJADA. f. Festa literaria en plé camp.

FELIBRENCH, CA. adj. Lo pertocant als felibres.

FELIBRESSA. f. Poetisa

FELIBRITGE. m. El conjunt dels felibres.

FELICIÁ. m. Nom propi d' home. **Feliciano.**

FELICÍSSIM, A. adj. sup. **Felicísimo** || n. p. **Felicísimo.**

FELICITACIÓ. f. Enhorabona. El paper o targeta ab que 's felicita.

FELICITAMENT. m. Enhorabona. **Congratulación, felicitación.**

FELICITAR. v. a. Cumplimentar, donar la enhorabona. **Gratular, felicitar, dar el parabién, la enhorabuena.**

FELICITAT. f. Ditxa. **Felicidad.**

FELICITATIU, VA. adj. Qu'és propi pera felicitar. **Felicitativo.**

FELIGRÈS, A. m. y f. Qui pertany a determinada parroquia. **Feligrés.**

FELIGRESÍA. f. Districte y jurisdicció d' una parroquia. **Feligresía.**

FELIP. m. Nom propi d' home. **Felipe.**

FELIP (Infant de Mallorca). *Biog.* Personatge de la dinastía mallorquina, ecclesiástich, que per testament de son germá Sanxo I (1322), va ésser nomenat tutor del rei don Jaume III de Mallorca quan el rei En Pere IV de Aragó va renunciar els seus drets a n' aquell regne. Més, pertanyent a la tercera regla fanciscana, no va volguer acceptar aquell cárrech fins que li va manar el Sant Pare.

FELIPA. f. *Vulg.* Travessa de ferro-carril. **Traviesa, durmiente.**

FELIPE (Joan). *Biog.* Gravador valenciá de mitjans del sigle XVII. Va ésser molt discutida la qualitat del seu buril dur, emprò correcte de dibuix. Va gravar algunes portades y retratos, entre aquelles les del escriptor Mateu y Sanz (1654).

FELIPET. m. dim. de Felip. **Felipillo, felipín.**

FELIPÓ. m. dim. FELIPET. || Sacerdot que segueix la regla de St. Felip Neri.

FELÍS, SA. adj. Ditxós. **Feliz.** || f. Nom propi de dona. **Feliciana.**

FELISMENT. adv. m. **Felizmente.**

FELIU. n. p. **Félix.**

FELIU. *Ter. ibicench.* Gavina novençana. **Gaviota jóven.**

FELIU (Felix). *Biog.* Bisbe famós d' Urgell en el sigle VIII. Morí envers l' any 808. Degué néixer en terres lleidetanes. Son talent y erudició fóren regoneguts per tots els savis del imperi de Carles Magne, malgrat ésser tingut per heretge. Sostenía la opinió de que Jesucrist, durant llarchs anys, còm home, no és fill natural de Deu, sinò fill adoptiu: lo qual fou considerat còm heretgía, per les autoritats relligioses de la terra, y doná lloch a que 's reunissin a Narbona, en l' any 788, els bisbes de Catalunya y de la Gocia, condemnant aquell concepte, que seguí emprò, espargintse per França y Alemanya, fins que l' emperador Carles en l' any 792 reuní el concili de Ratisbona, ont fou escoltat el bisbe d' Urgell, declarántsel heretge y desd'allá enviat a Roma pera abjurar devant del sant pare Adriá. Mes, al retornar insistí el bisbe Feliu en la seua dèria seguintlo alguns monastirs de Catalunya y d' Aragó, y aleshores les primeres capacitats del cristianisme per escrit li entaularen polémica; se reuniren a Francfort ab motiu d' un concili, essent condémnada la opinió d' ell, lo meteix que en el concili de Roma en l'any 799. En el propi any, a instancies dels bisbe de Lyó, el d' Urgell comparegué a Aquisgran, sostenint controversia ab Alcuin, qui va convèncer a Feliu del seu erro dogmátich, per lo qual escrigué sa *confessió de fe.*

— (BONAVENTURA). *Biog.* Musich catalá del sigle XVIII. Se distingí forsa còm a mestre de capella en la iglesia de Tárrega. Compongué bones obres.

— (JASCINTO). *Biog.* Matemátich, natural de Mataró, (1787 al 1867). Provincial a Catalunya y Comissari apostòlich a Espanya de les Escoles Pies. Fou catedrátich de matemátiques en colegis militars. És autor d' un bon llibre de text de sa especialitat.

— (JOSEPH). *Biog.* Escriptor catalá del sigle XVII Fou jurisconsult oidor al consell de Salerm y desprès jutge de causes civils a Nápols.

— (NADAL). *Biog.* Escriptor relligiós, natural de Alcudia (1623), mort a Palma en 1681. Fou excelent predicador franciscá, bon gramátich, afectat a la musica y a la poesía, teòlech y llògich de tant de enginy y subtilesa que 's feia témer. Escrigué en llatí y castellá sobre materia relligiosa. Son *Examen Calificatorum* meresqué les ires de la Inquisició.

— (SANT). *Biog.* Diacre de Sant Narcís y martre gironí. Florí en temps del emperador de Roma Diocleciá. Fou assessinat junt ab son company Sant Narcís, el 18 de Març del any 297.

— DE LA PEÑA (FRANCESCH). *Biog.* Brigader y escriptor. Nat a Sant Genís de Vilassar, en 1801; mort a Madrit en 1851. En 1817 aná a Ultramar y retorná en 1821. Exercí distints cárrechs, inclòs el de secretari del Ministeri de la Guerra. Entre sos profitosos escrits deuen mentarse els de jurisprudencia militar y en especial son projecte de *Código militar.*

— DE LA PEÑA (SALVADOR). *Biog.* Conceller segon de Barcelona. Ocupava el cárrech en l' últim Concell de Cent y ell fou qui el día setze de Setembre del 1714 hagué d' entregar les insignies dels concellers a Patiño, representant del duch de Berwich, que tenía el quartel general a Sarriá en el siti de Barcelona. Acompanyaren a en Feliu de la Peña en la trascendental cerimonia el conceller tercer Ramon Sans, quart Francesch Antoni Pau y el quint Joseph Llauradó; trovantse malalts en Rafel Casanovas conceller en cap y el conceller sisé Geroni Ferrer.

— DE LA PEÑA Y FARELL (NARCÍS). *Biog.* Historiaire catalá y advocat. Nasqué a Barcelona envers mitg sigle XVII. Fou un gran patrici. Devant de la decadencia industrial del país feu moltes despeses pera introduir els avensos del extranger en materia de teixits y del art de tintorería. Travallá, en lo polítich, a favor de la causa catalana y en l' any 1704 sofrí quinse mesos de presó, per créuressel partidari del arxiduch Cárles d' Austria. S' inventariáren sos bens y foren segrestats els manuscrits de ses obres. És autor dels notables *Anales de Cataluña,* (tres vol. fol. Barna. 1709); *El Fénix de Cataluña,* el *Compendio de sus antigüedades, glorias y medio para renovarlas,* aquesta darrera publicada en 1683, y el *Discurso* publicat en 1681, sobre 'l foment del comers a Catalunya, arrodoneixen la modesta y simpática figura del distingit patrici Feliu de la Peña.

— Y CODINA (JOSEPH). *Biog.* Poeta dramátich notable. Nat a Barcelona en 1845 y mort a Madrit en 1897. Cooperá a la creació del teatre catalá ab el famós *Pitarra,* component precioses obres dramátiques y festives, fresques, naturals y ben catalanes (*La filla del marxant, La dona d' aigua, Lo mas perdut, Lo tamboriner, La bolva d' or, La Rambla de les Flors, A ca la sonámbula, Lo mestre de minyons,* etc., etc.), y en la darrera part de la seua vida, residint a Madrit, conreuá 'l teatre castellá, componguent *Un libro viejo* (1891), *La Dolores* (1892), *Miel de la Alcarria* (1896), *María del Carmen* (1897) y *Boca de fraile.* Rebé 'l premi de l' Academia Espanyola en 1897. Lluí com a periodista catalá y castellá.

FELIU (Coll de Sant). *Orog.* A la cresta de la serra de Viver al Bergadá, donant aigües per un costat al Llobregat y per l' altre a la riera de Tordell, afluent del Cardener. || —(COLL DE SANT). A les valls altes del Segre entre mitj de Roch del Vidre y de Lló. || — (SANT). *Geog.* Poblets del Conflent, entre Millás y el Soler. S' anomenen Sant Feliu d' Amunt y Sant Feliu d'Avall. || —DE BUXALLEU (SANT). Poble de la prov. de Barcelona, part. jud. de Granollers; té 2,600 hab. || — DE CODINES (SANT). Vila de la prov. de Barcelona, part. jud. de Granollers; té 2,600 hab. || — DE GUIXOLS (SANT). Vila de la prov. de Girona, part. jud. de La Bisbal ab 11.253 habitants. || — DE LLOBREGAT (SANT). Vila y cap de part. jud. de la prov. de Barcelona, a la vora del Llobregat, té 3.203 hab. || — FELIU DE PALLAROLS (SANT). Vila de la prov de Girona, part. jud. de Olot, té 1,700 hab. || — SASSERRES (SANT). Poble de la prov. de Barcelona, part. jud. de Manresa, té 600 hab. || — DE LLUELLES (SANT). Caseriu més enllà de la riera de la Torreta al Bergadá. || —DE TORELLÓ (SANT). Vila de 2,836 hab. a l'aigua barreig del Ges ab el Ter, part. jud. de Vich.

FÉLIX. m. Nom propi d' home. **Feliu.**

FELÓ. adj. *Ant.* Malvat, dolent. **Follón.**

FELODRIS. m. *Bot.* Arbre que participa de la naturalesa de l' alsina surera y 'l roure. **Felodris.**

FELÓN. adj. *Ant.* FELÓ.

FELONIA. f. FELLONIA.

FELOPLÁSTICA. f. Art de representar monuments en relleu ab suro. **Feloplástica.**

FELPA. f. Una mena de teixit.

FELPAT. adg. Pelut.

FELSITA. f. *Min.* Mena de feldespat blau. **Felsita.**

FELTRE. m. Llana no teixida, unida y incorporada a l' aigua calenta, lleixiu o goma. **Fieltro.**

FELLÓ, NA. m. y f. FALLÓ.

FELLÓ. adj. *Ter. ibis.* Preocupat, moix. **Mohino.**

FELLÓN (P. Tomás Bernat). *Biog.* Ecclesiastich nascut a Avinyó al any 1672 y mort en 1759. Va ésser mestre de retòrica y d' humanitats, y bon poeta llatí. Va publicar algunes obres de teología y fou remarcable predicador y molt zelós en complir la seua missió relligiosa.

FELLONÍA. f. Acció indigna y deslleal. **Felonía, deslealtad, traición, villanía, perfidia.** || Crim del vassall contra 'l seu senyor feudal. **Felonía.**

FELLUNS. *Geog.* Poblet del cantó de Surniá, bisb. de Perpinyá, depart. dels Pirineus Orientals, és a la vora d' una riera y té 99 hab.

FÉM. m. L' excrement d' alguns animals. **Estiércol, fiemo, freza.**

FÉM DE CORRAL. *Ter.* Excrements del bestiar de llana o del cabriu. XERRÍA.

FEMADA. f. Acte y efecte de femar. **Estercoladero, estercolamiento.**

FEMAMENT. m. *Ant.* Femada.

FEMAR. v. a. Tirar fems a les terres pera adobarles. **Estercolar.**

FEMATAIRE. m. y

FEMATER. m. Qui arreplega fems. **Estercolero, esterquero.**

FEMBRA. f. *Ant.* FEMELLA.

DE AVOL FEMBRA NO PRENGAS AMISTANÇA, CAR LA PREN Y TOST LA LLANÇA. *Ref. Ant.* Aconsella que 's deu evitar el tracte ab dona dolenta, puig ademés d' ésser ilícit, no correspon al amor, y sols la mou el seu propi interès. *Ni de estopa buena camisa, ni de puta buena amiga.*

NO HAVER PARÍA DE FEMBRA. fr. *Ant.* No cuidarse de dones. *No cuidarse de mujeres.*

FEMBRA MORTA (Coll de la). *Orog.* Collet a 1830 met. d' alt. que hi ha a la partió d' aigües dels rius Ter y Ritort, entre Setcases y Espinabell, prov. de Girona.

FEMBRER. m. Entregat al amor desordenat de les dones. **Mujeriego.**

FEMBRIL. m. FEMBRER.

FEMELLA. f. L' animal del génre femení o qu' engendra en sí y produeix. **Hembra.** || Entre 'ls aucells. **Pájara.** || En algunes máquines o instruments la peça que reb en sí un' altra. **Hembra.** || En els torns y caragols peça que té un vuit en qu' aquéstos hi encaixen. **Tuerca** || *Art. y of.* Peça plana, quadrada, rodona o polígonal ab un forat central pera passar'hi el caragol. || En els gafets la peça que fa de trau pera tenir subjecte 'l ganxent. **Hembra** || *Ter. náut. Blanes.* Peça de ferro engarçada ab el godol, pera enganxar el timó al bastiment.

FEMENÍ. adj. Femella. Un dels dos genres del nom.

FEMENÍA (Cosme Joseph). *Biog.* Escriptor relligiós, nat a Palma en 1702 y mort en la meteixa ciutat en 1776. Prengué l' hábit dels trinitaris en 1721. Fou eminent en tot ordre de lletres. Regentá molts anys una cátedra a l' universitat mallorquina. Després de distingits cárrechs arrivá a la dignitat de president de la seua ordre relligiosa. Escrigué en castellá, distintes obres de devoció y sermons.

— (GABRIEL). *Biog.* Famós pintor mallorquí del sigle XVIII. Nasqué y morí a Palma. Sejorná llarga temporada a Roma, estudiant ab el pintor Alesio, ont se feu un renom. Després aná a Gènova, al costat d' en Perelle, junt ab el qual pintá la sala de sessions del Senat. En l' any 1750 torná a establirse a Mallorca. Pintá distints quadros relligiosos; emprô el seu fort eren els paisatges, dels quals en feu gran estima la noblesa mallorquina.

FEMENIL. adj. Propi o pertanyent a les dones **Femenil.**

FEMENISAR. v. a. *Gram.* Usar còm femenina una veu masculina **Femenizar.**

FEMENITAT. f. La qualitat o propietat de dona. **Femineidad.**

FEMENTIT, DA. adj. Traidor, infiel. **Fementido.**

FEMER. m. Lloch ont se té 'l fem. **Estercolero, muladar.**

N' HI HÁ UN FEMER. fr. *Fam.* Molta abundor. *Hay una parva.*

FEMINAL. adj. *Ant.* Cosa de dona. **Mujeril.** || Faldiller. **Mujeriego.**

FEMINALMENT. adv. m. Afeminadament, a modo de dona. **Mujerilmente.**

FEMINELLA. f. Cilindre al que s' hi embolica y clava la escombra o respall d' artillería. **Feminela.**

FEMNA. f. *Ant.* FEMELLA. || DONA.

FEMORAL. adj. *Anat.* Relatiu al fèmur. **Femoral.**

FÈMOR. m. Veu qu' entra en la composició d' altres varies veus anatòmiques pera designar alguns muscles referents al fèmur. **Fémoro.**

FEMPTA. f. FÉM.

FEMPTÓS, A. adj. *Med.* **Excrementici.**

FÉMUR. m. L' os més llarch y més fort de tots els del cos humá, que s' extèn desde la pelvis fins a la tibia, formant la part sòlida de la cuixa. **Fémur.**

FENALS (Fra Miquel). *Biog.* Escriptor relligiós mallorquí del sigle XV.

FENAQUISTÍCOP. m. Aparell d' òptica que fa aparéixer en moviment unes figures que 's troven pintades en varies actituts. **Fenaquistícopo.**

FENÁS. m. *Bot.* FE BORDA.

FENCH. m. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses, que fa les fulles de tres en tres y les flors vermelles. **Heno.** || FÉ.

FENDIDURA. f. Obertura, esquerda.

FENDIR. v. a. Obrir, tallar, esquerdar.

FENDIT, DA. p. p. Obert, esquerdat.

FENDRE. v. a. *Ant.* Tallar, partir, esquerdar. **Hender.** || *Ant.* FENDIR.

FENEDURA. f. *Ant.* Badall, obertura en un cos sòlit que no 'l divideix del tot. **Hendedura, hendidura, hendimiento.**

FENECH. m. Goçselvatge.

FENELLA. f *Ant.* ESCLETXA || FINESTRA, ESPITLLERA.

FENENT. m. *Ter.* Esquerda oberta a terra o a alguna roca. **Grieta.** || *Ter.* XUCLADOR.

FENÉS. *Geog.* Caseriu del terme de Calvinyá, districte munpal. d' Anserall, prov. de Lleida.

FENGITA. f. *Miner.* Mena d' alabastre que 'ls antichs tallaven en fulls prims. **Fengita.**

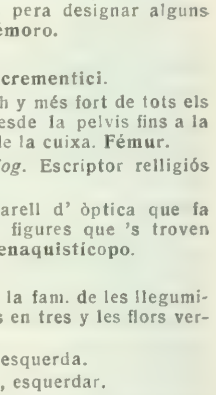

Guerrer fenici (d'una llantia existenta al Museu de Tarragona)

FENICI, A. adj. Natural de o pertanyent a Fenicia, provincia de Siria. **Fenicio.** || El veinatge de la mar, y el carácter traficant dels fenicis, els portaren a ésser un dels pobles més comerciants de l' antigor, cercant en altres indrets el medi de dominar el tráfech y ab sa ben organisada nave-

gació, fonamentar la riquesa d' aquell poble reduit, mes prou influient en l' época antiga. A Catalunya y a les Balears, arrelaren al ensemps que a altres regións ibériques, la seua influencia. Industriosos còm eren, van cobrar fama pêls travalls metalúrgichs y pêls teixits, fentse célebre la porpra de Tir. || *Met.* Comerciant de mala fé.

Monedes colonials fenicies de Menorca: 1, d'argent. 2, de coure

FENIGME. m. *Med.* Mena de cáustich que fá butllofa. **Fenigmo.** || Malaltía que consisteix en la rojor de la pell. **Fenigmo.**

FENIGRECH. m. *Bot.* Planta anyal de la fam. de les lleguminoses, de cama vuida y prima, fulles cendroses per dessota que neixen de tres en tres, flor blanca y per fruit una tavelleta que conté la llevor; se conreua pera farratge de les cavalcadures. **Alholva, fenogreco.**

FÈNIX. m. Aucell fabulós, del qual s' ha cregut ésser únich, y que renaixía de les seues cendres. **Fénix.** || *Met.* Exquisit, raro, singular. **Fénix.**

FENOCALÓGRAF. m. Professor de fenocalografía. **Fenocalógrafo.**

FENOCALOGRAFÍA. f. Mètode pera apendre d' escriure ab poques llissóns. **Fenocalografía.**

FENOCARP, A. adj. *Bot.* Que té 'ls fruits molt aparents y sense aderencia a les parts immediates. **Fenocarpo.**

FENOLL m. *Bot.* FONOLL.

FENOLLAR (Bernat). *Biog.* Poeta del sigle XV; nat a Penáguila. Canonge de Valencia y amich d' Ausies-March. És autor de *Lo procés de les olives o disputa dels jovens y dels vells,* (Valencia, 1497), reimpresa en 1561. Se li atribueix *Historia de la passió de nostre senyor Deu Jesu Christ,* (Valencia, 1493). A n' ell principalment se deu el llibre *Obres é trobes, les cuals tracten de laors de la Sacratissima Verge Maria,* estampat a Valencia l' any 1474 en carácters llatins, que és una de les més antigües obres impreses a Espanya y molts creuen ésser la primera. En 1510 era mestre de matemátiques.

FENOLLET. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sant Pau: és a llevant del Pich de l' Home Mort y té 128 hab.

FENOLLET o FONOLLET (Huc de). *Biog.* Catalá distingit del sigle XIV. Jurista notable de la famosa Universitat de Lleida. Bisbe de Vich desde l' any 1346 al 1348 y traslladat a la sèu de Valencia, per butlla del sant pare Climent VI, en 1348. Reprová les propagandes dels «begarts». Tingué sínode en 1350 y va morir en 1356.

— (NOFRE). *Biog.* Filòlech del sigle XVI-XVII. Probablement valenciá. Autor de *Institutiones linguæ hebraicæ,* obra escrita en 1605.

FENOLLOSA (Amalia). *Biog.* Escriptora molt remarcable que va néixer a Castelló de la Plana en 1825. Va coloborar a varies publicacions, y deixá escrites moltes poesíes y algunes noveles.

FENÒMEN. m. Lo qu' apareix de nou al aire o al cel. **Fenómeno.** || *Met.* Cosa nova y extraordinaria. **Fenómeno.** || Cosa corpòrea que no concorda ab la constitució general de son genre. **Fenómeno.**

FENOMENAL. adj. Que participa de la naturalesa dels fenòmens. **Fenomenal.**

FENOMENALISME. m. Doctrina filosòfica en la que sols se tracta de lo que pot afectarnos els sentits. **Fenomenalismo.**

FENOMENOGRAFÍA. f. Descripció dels fenòmens. **Fenomenografía.**

FENOMENOLOGÍA. f. Tractat sobre 'ls fenòmens. **Fenomenología.**

FENÒPODI, A. adj. De peus visibles. **Fenópodo.**

FENOSTOM, A. adj. *Bot.* De fils de flors llarchs. **Fenóstomo.**

FENTAMENT. adv. m. *Ant.* FINGIDAMENT.

FENTE. m. *Ant.* FEMPTA. || Fanch. **Barro, cieno.**

FÉNYER. v. a. *Ant.* Amassar, maurar o madurar la pasta. **Heñir.** || FINGIR.

FEOCÈFAL, A. adj. De cap fosch de color. **Feocéfalo.**

FEOLÈPIT, DA. adj. D' escates de color fosch. **Feolépido.**

FEOLÉUCH, CA. adj. Obscur y blanch. **Feoleuco.**

FEOTALME, A. adj. Ulls de color fosch. **Feotalmo.**

FEÓPODI, A. adj. De peus obscurs. **Feópodo.**

FER. v. a. Produir, donar el primer ésser a alguna cosa. **Hacer.** || Fabricar, formar alguna cosa **Hacer.** || Executar, efectuar, cumplir. **Hacer.** || Exercitar. **Hacer.** || Formar ab la imaginació, concebir alguna cosa, còm: *fer concepte.* **Hacer.** || Adobar, perfeccionar, còm: *aqueixa bota fá bon vi.* **Hacer.** || Arreplegar, recullir, còm: *aquell pobre ha fet un ral.* **Juntar, recoger.** || Acostumar, habituar. **Hacer.** || Causar, ocasionar, còm: *l'aigua corrompuda fá febres.* **Hacer.** || Concedir lo que 's demana. **Hacer.** || Congregar, convocar, còm: *fer gent.* **Hacer.** || Convindre, ésser útil, a propòsit. **Hacer.** || Cumplir el número, còm: *fá vuit la unitat que s'afegeix a set.* **Hacer.** || Disposar, compondre, còm: *fer el menjar, la maleta, 'l llit.* **Hacer.** || Contindre, encloure, cabre, còm: *la cana fá vuit pams.* **Hacer.** || Estar bó o malalt, còm: *¿qué fá N?* **Estar bueno o malo, pasarlo bien o mal.** || Expelir del cos, còm: *fer un cuch.* **Arrojar, sacar, echar.** || Existir actualment alguna cosa, còm: *fer fret.* **Hacer.** || Imitar, contrafer, còm: *fer el coix, la tórtora,* etc. **Remedar.** || Obrar a favor o contra d' algú, còm: *fás massa per ell.* **Hacer.** || Opinar qu' algú o alguna cosa es trova en tal estat, còm: *fás a N. rich, al camp,* etc. **Hacer.** || PLANTAR, SEMBRAR. || Produir les plantes, còm: *la figuera fá figues.* **Llevar.** || Travallar. **Hacer.** || Entre jugadors assegurar la posta quan no posen de present, còm: *fás un ral.* **Hacer.** || Junt ab alguns jochs de cartes, jugar, còm: *fer el solo, la manilla,* etc. **Jugar.** || Aumentarse, créixer, còm: *els arbres fan en bona terra.* **Hacer.** || Correspondre o dir bé una cosa ab un' altra. **Hacer.** || Cumplir el número, còm: *avui fá anys.* **Hacer.** || Junt ab els infinitius d' alguns verbs obligar, precisar a lo que significa l' infinitiu, còm: *fer vindre, fer riure,* etc. **Hacer.** || Junt ab alguns nòms significa l' acció del verb que 's forma dels meteixos nòms, còm: *fer apreci.* **Apreciar.** || També significa executar lo que dona a entendre 'l nom, còm: *fer troços, miques,* etc. Altres vegades se pren per usar lo que donen a entendre 'ls noms, còm: *fer senyes.* **Hacer.** || Ab noms d' oficis y la preposició *de,* és exercitarlos, còm: *fer de mestre, de porter,* etc. **Hacer.** || Junt ab la preposició *a* y alguns noms significa estar disposat a rebre lo que 'ls noms signifiquen, còm: *fer a tot.* **Hacer.** || Ab els articles *la, lo,* significa exercitar lo que signifiquen els noms, còm: *fer el tonto, el graciós,* etc. **Hacer.** || Junt ab la preposició *per* y 'ls infinitius significa executar lo que dona a entendre l' infinitiu, còm: *per no travallar faría moneda falsa.* **Hacer.** || adj. Cruel, inhumá. **Fiero.** || Entra aquest verb en la composició de moltes paraules que en la major part dels idiomes, tant antichs còm moderns, tenen equivalencies en paraules simples, còm per exemple: *fer baluarts, fortificar.* **Abastionar.**

FER A COPS DE PUNYS. fr. *Met.* Fer alguna cosa depressa y atropelladament. *Harbar.*

FER AL TEMPS. *Loc. ant.* VINDRE AL CAS.

FER ALTRE VEURE. fr. Tindre un altre aspecte alguna cosa. *Tener otro ver.*

FER ALLARGAR. fr. FER DURAR.

FER ANAR. fr. Moure alguna cosa. d'una banda a l'altra. *Menear.* || Donar moviment o impuls, còm: FER ANAR LA RODA, etc. *Mover.*

FER ANAR LES ALES. fr. *Aletear.*

FER ANAR EL CAP. fr. MOURE 'L CAP.

FER ANAR LO DE AMUNT AVALL. fr. Regirar molt alguna cosa. *Revolver.* || Trastornar l'ordre de les coses. *Volver lo de abajo arriba ó lo de arriba abajo.*

FER ANAR PER UN METEIX CALENDARI. fr. *Met. Llevar por un rasero.*

FER A TOT. fr. Se diu d'aquell que s'acontenta ab qualsevulla cosa, encara que no sigui tan bona còm ell voldría. *Hacer á pluma y á pelo.*

FER A TOTS. fr. Sortir jugant carta de trumfo. *Arrastrar, triunfar.* || *Met. fam.* Acavar els diners. FER NET.

FER BADALLS Y CREUETES. fr. No haver menjat res. *Hacerse cruces; estar por esta cruz de Dios.*

FER BARRANCHS. Xaragallar. *Abarrancar.*

FER BÉ O BO. fr. Tindre alguna cosa bona disposició, simetria, adorno, etc *Parecer bien.*

FER BLAUS O VERDANCHS. *Acardenalar.*

FER BOGERÍES. fr. *Hacer locuras.*

FER BÓGIT ELS ARBRES. fr. *Hacer pompa.*

FER BON VEURE. fr. Fer bona cara o tindre bon aspecte. *Tener buen ver.*

FER BONYS. Abonyegar. *Achichonar.*

FER BOSSES. Inflarse la roba ab el vent o per causa del cusit. *Abofellar.*

FER BULLIR EL CAP, L'ENTENIMENT, EL SENY. fr. *Aturdir la cabeza.*

FER BUNYOLS, EMBULLS, MANYOCHS. *Aburujar.*

FER CALLAR. fr. Convéncer. *Hacer callar.* || Calmar el plor de les criatures. *Acallar.* || Aplacar, assosegar els ánims. *Acallar.*

FER CAPFICATS. Colgar, plantar. Ficar el plançó del cep, del clavell, etc., sota terra, deixant fora la punta del ull, a fi de que neixent arrels al meteix brot se formi planta nova. *Acodar.*

FER CAROTES. fr. Mostrar ab les accions de la cara el disgust que 's té d'alguna cosa. *Hacer visajes.* || Denotar el dessaboriment que causa algún menjar aspre, agre, etc. *Alargar los dientes, poner los dientes largos.*

FER CATÚFOLS. Obrar o parlar sense coneixement y ab falta de perfecte sentit. Repapiejar els vells. *Achocharse, chochear, caducar.*

FER CAURE. fr. Tirar a terra alguna cosa. *Derribar.* || *Met.* Fer malvoler a algú, ferli perdre 'l favor o el empleu. *Derribar.*

FER CEQUIES O RECHS. *Acequiar.*

FER COBLES. Ordenar o distribuir els versos per cobles. *Acoplar.*

FER COLGATS. Lo meteix que fer capficats ab els ceps. *Amugronar.*

FER COM AQUELL QUI, etc. *Hacer ó fingir que*, etc.

FER COM FAN, NO ES PECAT. fr. Ab qu' algú vol disculpar la venjança. *Justa razón, engañar al engañador.*

FER COM QUE SE LI HA OBLIDAT. fr. *Hacerse olvidadizo.*

FER COM QUE 'S VOL FER ALGUNA COSA. fr. *Amagar, hacer ademán.*

FER COM QUI NO HI SAB RES O COM QUI LI VÉ DE NOU. fr. Dissimular, afectar ignorancia. *Hacerse de nuevas.*

FER COM QUI NO HI VEU. fr. FER ELS ULLS GROSSOS.

FER COPA. Pendre extensió 'l brancatge dels arbres y les plantes. *Acopar.*

FER CÓRRER. fr. VÈNCER. || ENGANYAR. || ROBAR.

FER CRÉIXER. Donar o comunicar aument a un cabal, a un comers. *Acrecentar.*

FER CRÓIXER. fr. *Fam.* Matar. *Despavilar, vendimiar.* || CRUSPIRSE.

FER CRÓIXER AVIAT. fr. *Met.* Acavar aviat alguna cosa, còm: *l' hisenda*, etc. *Despabilar.*

FER DE LES SEUES. fr. Fer disbarats y bogeríes. *Hacer de las suyas.*

FER DESAPARÉIXER. fr. Amagar repentinament alguna cosa. *Hacer desaparecer.*

FER DESENES. Ordenar obgectes de deu en deu. *Adecenar.*

FER DONAR TOMS O VOLTES A ALGUNA COSA. fr. *Rodear, voltear.*

FER DRET. fr. *Ant.* Acudir en justicia. *Acudir en justicia, pedir justicia.* || Arribar més aviat a un punt determinat.

FER DURAR. fr. Gastar poch d'alguna cosa, anarla estalviant. *Endurar.*

FER EMBESTIR. *Náut.* Llençar o empényer la força del vent o la de l'aigua una nau, fentli tocar ab la part inferior d'un costat a la sorra de la platja o a les roques. *Aconchar.*

FER ENCANT. Vendre a subasta; posar obgectes a la vista pública pera vendre'ls. *Almonedear.*

FER ENRAJOLAR. fr. *Ter.* Fer tornar roig de vergonya. *Sonrojar.*

FER ENTENDRE. fr. Declarar, participar. *Dar á entender, hacer entender.*

FER ENTENENT. *Loc. ant.* DECLARAR, PARTICIPAR.

FER ENTRAR. fr. Fer ficar, introduir ab força o violencia una cosa dins d'un' altra. *Entrar.* || Fer cabre moltes coses en poch lloch, com moltes lletres a una ratlla. *Meter*

FER ESCANDALLS. fr. *Fam. Hacer aspavientos, alharacas.*

FER ESCARABATS. fr. *Fam.* Escriure sense ordre ni bona forma. *Garrapatear.*

FER ESCARAFALLS. fr. Aparentar repugnancia per alguna cosa. *Hacer remilgos.*

FER ESGARRIFAR. fr. Causar horror y espant. *Dar, meter ó poner grima*

FER ESQUENA D'ASE. Colocar lloms a les parets per causa de les aigües. *Albardillar.*

FER ESTUDIAR. fr. Mantindre a algú 'l temps dels seus estudis. *Dar estudios á alguno.*

FER FAMÓS. Donar fama, extendre la nomenada propia o d'un' altra persona. *Afamar.*

FER FER. fr. Ordenar que 's fassi alguna cosa, còm: FER FER UN VESTIT. *Mandar hacer.*

FER FESTA. fr. No travallar. *Hacer fiesta.*

FER FESTES. fr. Fer a algú jochs, o dirli paraules falagueres pera captarli la voluntat. *Cocar.* || Acariciar, agasajar. *Hacer fiestas.* || Afalagar, acariciar, còm se sol fer a les criatures. *Popar.*

FER FICAR A UN FORAT D'ARANYES. fr. *Met. Meter á uno en un zapato.*

FER FUGIR. fr. *Ahuyentar.* || APARTAR, FER FER LLOCH. || ESQUIVAR.

FER FUM. Despedir fum, treure 'l fora. *Ahumar.*

FER GARBES. Lligar els esplets en feixos. *Agavillar.*

FER GRACIA. *Loc.* PERDONAR, DISPENSAR.

FER GRACIES. *Loc. ant.* Donar gracies o les gracies. *Dar las gracias.*

FER LA SÉUA. fr. FER EL SEU FET.

FER LA SÉUA O 'L SEU FET O 'L SEU NEGOCI O 'L SEU AGOST. Lograr el seu propòsit, realisar un benefici sense visible travall, desentenentse del parer o dels consells d'altres persones. *Salirse con la suya, hacer su negocio, hacer su Agosto.*

FER EL BÉ A UN DIFUNT. fr. Fer dir les misses y demés sufragis per l'ánima d'algún difunt. *Hacer las honras.*

FER EL TATO. Atalaiar, guaitar. *Hacer la acechona.*

FER EL TONI. fr. FER EL TONTO.

FER EL VALENT. Pendre actituts d'injustificada valentía, exagerar el seu propi valor. *Abernardarse.*

FER L'ULLET. Tancar dissimulabanun ull y tornarlo a obrir tot seguit. *Guiñar, guiñar el ojo, aceñar.*

FER MAL. fr. Obrar perversament. *Hacer mal.*

FER MALAMENT. fr. Fer malament alguna cosa. *Hacer mal.*

FER MALBÉ. fr. Dissipar els bens. *Malbaratar, derrochar, derrotar.* || Espatllar els mobles, vestits, etc. *Echar á perder.*

FER MEMORIA. Recordarse d' una cosa. *Acordar, acordarse, recordar.*

FER MENCIÓ. Anomenar, tocar de pas tot enraonant. *Mencionar.*

FER MORT. *Loc* MORIR.

FER NIU. Anar a parar per costúm, habitar ordinariament. *Anidar.*

FER ORELLES. Escoltar ab atenció. *Aguzar el oido ó las orejas.*

FER PARLAR. fr. Obligar a algú a respondre o a dir lo que volía callar. *Hacer hablar.* || DONAR QUE DIR.

FER PETAR. fr. TRENCAR. || fr. *Fam.* CRUSPIRSE. || Parlant del fuet o de les xurriaques. *Chasquear.*

FER PÒR. Causar temor o espant. *Amedrentar.*

FER PORTAR L'ALBARDA. fr. Abusar de la paciencia d' algú. *Echar una albarda á uno.*

FER PROVISIÓ. Reunir en bona quantitat, especialment queviures. *Acopiar.*

FER PUS BLANCA FARINA. *Loc. ant.* Obrar ab més suavitat. *Humanizarse.*

FER RECOLSE O RECOLSADA. Formar ángul algún obgecte. *Acodillar.*

FER REFERENCIA. Judicar ab alusió persones o coses. *Aludir.*

FER REFREDAR. fr. Fer tornar fret lo qu' era calent. *Enfriar.*

FER SALAT. fr. *Met.* e *Irón.* Beure massa fins a emborratxarse. *Embriagarse, emborracharse, estar hecho un cesto.* || Arrivar tart o fora de temps. *Llegar á misas dichas.*

FER SACSÓNS. Deixar allargues a un vestit o altre obgecte, per medi de doblechs. *Alforzar.*

FER SALTAR. fr. Donar motiu pera que algú s' enfadi y digui lo que no volía dir. *Echar ó poner garbanzos á alguno.*

FER SEMBLANT. *Loc.* DONAR A ENTENDRE.

FER SOROLLAR A ALGÚ. fr. Ferlo anar depressa en el seu travall. *Hacerle menear las manos.*

FER TORNAR AGRE. Alterar una substancia fins a ferli cobrar agror. *Acedar.*

FER TORNAR LLEIG. Treure la brillantor, la netedat, el bon aspecte a una persona o cosa. *Afear.*

FER TORNAR LELO O BOIG. Trastornar a una persona torbantli l'enteniment, aturdirla ab soroll y ab moltes materies u ocupacions juntes. *Alelar.*

FER TRASTOCAR. fr Fer perdre l' enteniment. *Volver loco, hacer perder el juicio.*

FER TRILLÓNS, GARBES O GARBELLES. *Afascalar.*

FER UN POCH AGRE. Operar un començament d' alteració en certes substancies. *Acidular.*

FER UNA BANYA. Donar un cop a algú a alguna part, fent que de resultes d' ell li surti un bony. *Abollar.*

FER VINDRE. Excitar, estimular la gana de menjar. *Abrir el apetito.*

FER VINDRE BÉ. Casar els colors, combinar els consonants, ajustar unes peces ab altres. *Acopiar.*

FER VOLTA GRASSA. *Arquit.* Fabricar a modo de volta. *Abovedar.*

FER UN VA Y TOT. fr. *Met.* Emplear tots els esforços, no perdonar gasto. *Echar el resto.*

FERLA. fr. Faltar algú a lo que devía. *Hacerla.*

FERLA BONA fr. *Irón.* Expressa qu' alguna cosa se ha executat o ha resultat en dany d' algú, contra lo que 's desitjava o s' esperava. *Hacerla buena.*

¡AITAL LO FASSEN TOTSTEMPS MOROS! *Loc. ant.* Pera desitjar qu' alguna cosa surti malament. *¡Malhaya como no se pierde! ¡ojalá salga mal!*

CADA HU DEL SÉU NE POT FER O 'N FÁ 'L QUE VOL. *Ref.* Denota la llivertat ab que cada hu pot disposar de les seues coses, sense donarne compte a ningú. *Cada uno puede hacer de su capa un sayo.*

CÓM FÁ. *Ant. Como, como suele.*

COM QUI RÉS NO FÁ, COM QUI FÁ ALTRA COSA. *Loc Como quien tal cosa no hace; como quien hace otra cosa.*

FÁ MÉS QUI VOL QUE NÒ QUI POT. *Ref.* Ensenya que la voluntat té la part principal en els beneficis o accions, y que ab ella 'ls executa fins qui sembla tindre menys possibilitat de ferho. *Más hace el que quiere, que no el que puede.*

¿FEM RÉS? *Loc. fam.* Incita a qu' un altre entri en algún negoci o a concloure algún contracte. *¿Hacemos algo?*

FERNE ALGUNA. fr. Fer alguna malifeta o mala acció. *Hacer algún mal recado*

FÉS LO QUE 'T DICH Y NO MIRIS LO QUE JO FAIG. *Ref.* Censura als que no s' apliquen a si meteixos les regles que solen imposar als demés. *Alcaraván zancudo, para otros consejo, para ti ninguno.*

FÉS LO QUE DICH Y NO FASSIS LO QUE JO FAIG. *Ref.* Aconsella seguir els bons consells d' algú, encara que ab les seues accions dongui mal exemple. *Haz lo que bien digo y no lo que mal hago; ¿en achaque de trama visteis acá á nuestra ama?*

FESTE AQUÍ. *Ven acá.*

HI HÁ POCH QUE FER. fr. NO HI HÁ REMEI.

EL FEREN Y 'L DEIXÀREN ESTAR. *Loc. fam.* Se diu d' algú que no té cap gracia, qu' es sonso. *Le bautizaron sin sal.*

LO QUE S' HA DE FER CÒM MÉS AVIAT MILLOR. *Loc. Lo que has de hacer, no digas harás, sino pon la mano y haz.*

NO ES DE FER O COSA DE FER O DE FERSE. *Loc. fam.* Expressa que no és lícit, convenient o corresponent fer alguna cosa. *No es de hacer ó de hacerse.*

NO FASSIS ESPERAR. fr. Insta a algú pera acudir a temps al lloch de reunió. *No te hagas esperar.*

NO FER. fr. No agradar, no acomodar. *No hacer*

NO FER RES fr. Estar ociós. *Holgar.*

NO FER RES BEN FET. fr. Esguerrarho tot, ferho malament. *No hacer cosa á derechas.*

NO HO FARÉ, NO HO FARÉ MAI. *Loc.* Ab que 's nega a fer o concedir alguna cosa. *No en mis días, en los días de mi vida.*

NO 'M FASSIS PARLAR O DIR LO QUE NO TINCH GANES DE DIR. *Loc. No me saques la lengua á pasear.*

¿QUÈ FAN ELS INFANTS? LO QUE VEUEN FER ALS GRANS. *Ref.* Indica que les criatures fan sempre alló que veuen fer.

¿QUÈ FAS? O ¡MIRA LO QUE FAS! *Loc.* Avisa a algú que reflexioni sobre lo que fá, per ésser cosa dolenta o perillosa. *¿Qué haces? o ¡mira lo que haces!*

QUE FASSIN LO QUE VULGUIN. *Loc.* Denota qu' algú mira ab indiferencia que 's fassi o 's deixi de fer alguna cosa o que no s' hi oposará. *A todo cedo.*

¿QUÈ HI HAVEM DE FER? O ¿QUÈ HI HÁ QUE FER? O ¿QUÈ HI FAREM? *Loc.* Denota la conformitat ab que 's pren alguna cosa, que no 's pot evitar o remeiar. *¿Qué hemos de hacer? ¿qué le haremos?*

QUI FÁ 'L QUE POT NO ESTÁ OBLIGAT A MÉS. *Loc.* Denota que qui cumpleix ab la seua obligació no és responsable de les resultes. *Culpa no tiene quien hace lo que debe.*

QUI LA FÁ QUE LA PAGUI. *Loc. prov.* Pera denotar que qui té la culpa deu pagar la pena. *Quien tal hace, que tal pague.*

QUI MÉS HI FÁ MÉS HI PERT. *Ref.* Denota que moltes vegades se correspòn més mal a qui serveix millor o que 's desatenen els mèrits y 's dóna 'l premi als indignes. *A más servir menos valer; á fuer de Aragón, á buen servicio mal galardón; quien más trabaja, menos vale; de los leales se hinchan los hospitales.*

QUI NO SAB FER LES COSES NO LES SAB MANAR. *Ref.* Denota que qui no sab fer les coses no les pot dirigir ab acert. *Quien no sabe servir no sabe regir.*

QUI NO TÉ RES QUE FER AL GAT PENTINA. *Ref. El*

que no tiene que hacer con el culo caza moscas; cuando el diablo no tiene que hacer, mata moscas con el rabo.

TOT LI FÁ BON VENTRELL. fr. *Met.* Expressa que a algú res l' imposa, ni l' immuta. *Todo lo convierte en substancia.*

SI FÁ O NO FÁ. *Loc.* Si és o no és. *A poca diferencia.*

TAL CÒM FARÁS TROVARÁS, O TAL FARÁS TAL TROVARÁS. *Ref.* Ensenya que serem tractats còm tractarém. *Haces mal, espera otro tal; cual hicieres, tal habrás.*

TANT ME FÁ, LI FÁ, etc. *Loc.* Expressa lo poch que se li 'n dóna a algú de que succeeixi alguna cosa. *Eso no me hace, no le hace.*

FÈR. m. FERRO.

FÈR, A. adj. Qui ostenta feresa. **Fiero.** || Espantós, terrible. **Fiero.**

FERA. f. Bestia, animal indòmit. **Fiera.** || La persona cruel. **Fiera.**

FERACITAT. f. Fertilitat, fecunditat. **Feracidad.**

FERALLES. f. Festes antigues en les quals se menjava demunt les sepultures.

FERAMENT. adv. m. Ab feresa. **Ferozmente, fieramente.**

FERAMINA. f. *Min.* Mena de pedra ferruginosa. **Feramina.**

FERANDINA. f. Mena de tela. **Ferandina.**

FERÁS. adj. Fértil. **Feraz.**

FERAU Y ALSINA (Enrich) *Biog.* Paisagista molt remarcable, que va néixer a Barcelona pêls anys de 1823 a 1828, morint en 1889, y va ésser esmentat favorablement per la crítica, desde l' Exposició de Belles Arts de 1847, en quina y en les posteriors va pendre part.

FEREA. f. *Ant.* FERESA, TEMOR, VERGONYA.

FEREDAT. f. Esgarrifansa, feresa. **Grima.**

FERENDARI, A. s. y adj. *Ant.* Qui porta una nova. **Ferendario.**

FERESA. f. Inhumanitat, crueltat. **Fiereza.** || FERETAT. || FEALTAT, DEFORMITAT.

FEREST. adj. *Ter. ibicench.* Horrorós, imponent. **Horroroso, imponente.**

FEREST, A. adj. FERÓÇ.

FERÉSTECH. adj. Pertanyent a les feres. **Ferino.** Lo que 's cría al fosch. || ESQUERP.

FERESTEGUESA. f. *Ter.* FERESA.

FÉRETRE. m. Caixa o baiart en que s' hi porten a enterrar els morts. **Féretro.**

FERGUSONITA. f. *Min.* Tantalat d' itria, substancia mineral de color fosch, lluentor metálica y fractura concoidea. La seua forma primitiva de crestallisació és un prisma recte de base quadrada. **Fergusonita.**

FERÍ, NA. adj. Relatiu a les feres, propi d' una fera, cruel, inhumá, selvatge. **Ferino.**

FERIA. f. Qualsevol día de la setmana menys el dissapte y 'l diumenge. **Feria.** || FERIAT.

FERIAL. adj. Pertanyent a les feries. **Ferial.**

FERIAT. m. Festa, descans, suspensió del travall. **Feria, feriado.**

FERIDA. f. Acte y efecte de ferir. Llaga oberta a la carn per medi d' arma o naturalment. **Herida.** || CICATRÍU.

RESPIRAR PER LA FERIDA. fr. Despedir l' aire interior per ella. *Resollar por la herida.* || *Met.* Explicar el sentiment amagat. *Resollar ó respirar por la herida.*

FERIDURA. f. Malaltía que priva de repent de sentit y moviment. **Apoplejía.**

FERIR. v. a. Obrir violentment alguna part del cos. **Herir.** || *Ant.* Topar una cosa ab un' altra. **Topar, chocar, dar.** || v. n. *Ant.* ACOMETRE, EMBESTIR. || COMMOURE.

FERIR AB CANYES. Causar ferides de mort ab canyes punxagudes, a modo de sagetes, suplici que usaren els moros a Espanya. *Acañaverear.*

FERIR AB FORQUETES. *Ahorquillar.*

FERIR AB LLANÇA. *Alancear.*

FERIR DE PLÈ A PLÉ. *Loc. Dar con brio, impetuosamente.*

FERIR A TERRA. *Loc. ant.* VARAR, EMBARRANCAR, EMBESTIR.

FERIR EL COR. fr. *Met.* Causar gran dolor, sentiment, llástima. *Atravesar el corazón; clavarle á uno en el corazón alguna cosa.*

FERIRSE. v. r. Acometre la feridura. **Darle á alguno un accidente de apoplejía.**

FERIRSE DE PLÈ A PLÈ. fr. *Med. Ser atacado de congestión cerebral, apoplegía fulminante ó parálisis general.*

FERISÓ. m. Veu bárbra ab que 's designa una fórmula lógica. **Ferisón.**

FERIT, DA. p. p. **Herido.** || adj. Qui ha tingut un accident de feridura. **Apoplético.**

FERIU. m. Veu ab que s' explica 'l quart modo de argüir en la primera figura: la major és universal negativa, la menor particular afirmativa y la consequencia particular negativa. **Ferio.**

FERLA (Avench de la). Horrorós avench de mes de 200 m. de fondaria situat prop d' Olesa de Bonesvalls y explorat en part per Mossen N. Font y Sagué.

FERM, A. adj. Segur, constant, fort, permanent, inalterable, resolt. **Firme.** || Constant, que no 's deixa doblegar ni tòrcer. **Firme.** || Que no 's deixa rendir. **Firme.** || adv. *Ant.* FERMAMENT.

ESTAR FERM. fr. Mantindre's constant ab el seu propòsit. *Estar firme..*

POSAR FERM. fr. Assegurar, còm: *posar el peu ferm. Afirmar, poner firme.*

TÍNDRE'S FERM. fr. Resistir y contradir fortament alguna cosa, oposants'hi resoltament. *Tenerse fuerte.*

FERMA. f. Llenca cusida a la vora d' alguna roba. **Ruedo, ceja.**

FERMÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Lligar. **Atar.**

FERMADES. f. ol. Cert us o dret antich. **Fermades.**

FERMALL. m. *Ant.* JOIELL. || Ronçal o corda per fermar.

FERMAMENT. adv. m. Ab fermesa. **Firmamente, afirmadamente.**

FERMANÇA. f. FIANÇA, || *Ant.* FIRMESA.

FER FERMANÇA. fr. FER FIANÇA.

FERMAR. v. a. Assegurar alguna cosa lligantla, clavantla, etc. **Afirmar.** || Lligar pêl ramal o la brida a les cavalcadures. **Arrendar, atar**

FERMAR LO FEYT. *Loc. ant.* Fer tracte. *Cerrar el trato.*

FERMAR LES ÁNCORES. *Loc. ant. náut. Zarpar áncoras.*

BONICH FERMAR LA MULA, Y LA FERMAVA PER LA QÜA. *Ref.* Fer les coses al revés. *Hermoso atar de rocín y atábale por la cola.*

FERMARSE. v. r. **Sostenerse, mantenerse firme.**

FERMAT. p. p. del verb FERMAR.

FERMATA. f. *Mus.* Descans musical sobre una nota, durant el qual qui toca una part obligada desplega tota la seua habilitat en un paratge purament de fantasía, pera lluirse en l' execució. **Fermata.**

FERMENT. m. Lo que fá fermentar, com el llevat. **Fermento.** || *Med.* Principi material desarrollat a la economía que altera 'ls líquits del còs y és causa de moltes malaltíes. **Fermento.** || Substancia que té la virtut d' excitar en els còssos ab que 's posa en contacte un moviment particular de que resulten diversos productes, còm: *el sucre,* etc. **Fermento.** || Se dona també aquest nom a les substancies. **Fermento.**

FERMENTABILITAT. f. Qualitat de lo qu' és fermentable. **Fermentescibilidad.**

FERMENTABLE. adj. Susceptible de fermentació. **Fermentable, fermentescible.**

FERMENTACIÓ. f. Acte y efecte de fermentar. **Fermentación.**

FERMENTAR. v. n. Agitarse les partícules d' un còs pera adquirir noves propietats, còm quan el most se torna ví, el ví vinagre, o cóm quan se pudreix alguna cosa. **Fermentar.**

FERMENTARIS. m. pl. Els cristians grechs.

FERMENTATIU, VA. adj Que té la propietat de fermentar. **Fermentativo.**

FERMESA. f. y

FERMETAT. f. FIRMESA.

FERMÍ. m. Nom propi d' home. **Fermín.**

FERMÍSSIM, A adj. **Firmísimo.**

FERMÓS, A. adj. *Ant.* HERMÓS.

FERMOSURA. f. *Ant.* HERMQSURA

FERNAMBUCH. m. Fusta del Brasil que s'usa pera tenyir. **Fernambuco.**

Feronia

FERNANDINA. f. Mena de tela. **Fernandina.**

FERÓÇ, A. adj. Brau, selvatge. **Feroz, fiero.**

FEROCÍSSIM, A. sup. De feróç. **Ferocísimo.**

FEROCITAT. f. Feresa, orgull, altivesa. **Ferocidad, fiereza.**

FEROÇMENT. adv. m. Cruelment. **Ferozmente, arrogantemente, orgullosamente.**

FERONIA. f. *Zool.* Genre de insectes coleòpters pentamers de la fam. dels carábichs. **Feronia.**

Feropsof

FEROPSOF. m. *Zool.* Insectes coleòpters carnicers, de la fam. dels carábichs. **Feróspofo.**

FEROTGE. adj. FERÓÇ. || Gran, desmesurat. **Fiero.**

FERRADA. f. *Ter.* GALLEDA. || Maça armada de ferro còm la d' Hércules. **Ferrada.** || PORRA.

FERRADIS (Vicents). *Biog.* Poeta del sigle XIV al XV, nat a Valencia; va ésser premiat diverses vegades en els certámens literaris d' aquells temps, y 's troven algunes poesíes seues al *Cancionero general* publicat a Amvers l' any 1573.

FERRADURA: 1, usual; 2, de camp

FERRADURA. f. Ferro en forma de mitja lluna que 's clava als casques de les cavalcadures. **Herradura.**

ENSENYAR LES FERRADURES. fr. Tirar coces. *Mostrar las herraduras.*

FERRAL. adj. Lo que pertany al ferro. **Férreo.**

PEDRA FERRAL. *Ter.* Nòm que 's dóna al basalt. **Basalto.**

FERRAMENT. m. L' acció de ferrar. **Herradero, herradura.**

FERRAMENTA. f. Conjunt d' eines de ferro de qualsevol ofici. **Herramientas.** || Peces dc ferro que entren en alguna porta, finestra, calaixera, etc. **Herraje.** || Vulgarment s' aplica a la dentadura: *tinch bona ó mala ferramenta.* **Dentado, dentadura.**

FERRÁN. n. p. **Fernando.**

FERRÁN I D' ARAGÓ. *Biog.* Fill de Joan I dc Castella y net per la banda materna del rei Pere IV d' Aragó. Va succeir a Martí *l' Humá* per decisió del Parlament de Casp l' any 1412, morint en 1416 a Igualada El seu renòm *d' Antequera* 'l devía per haver conquistat als alarbs aquella població andaluça. La seua designació fou mal rebuda a Catalunya, y 'l rei va vindre a la nostra terra disposat a combatre als partidaris d' En Jaume d' Urgell, apoderantse de Balaguer, després d' haverla sitiada en 1413. En son sejorn a Barcelona, va negarse a satisfer el *vectigal* de les carns, donant lloch a les reclamacions que ab civisme va sostindre el conceller Joan de Fivaller, y considerantse el monarca desatès perque no capía les institucions democrátiques del nostre terrer, va eixir de nostra ciutat en 1416 pera endreçarse a Saragoça, mes en son viatge va emmalaltir, morint a Igualada, ont va rebre les atencions y cuidados del meteix conceller abans esmentat, que va endreçarse allí pera mostrar el procedir correcte dels magistrats municipals de Barcelona.

Ferrán I d' Aragó

— II D' ARAGÓ (EL CATÒLICH). *Biog.* Fill de Joan II, va néixer a Sos l' any 1452, y encara que no era catalá, va exercir influencia a la nostra terra en els temps del decaiment polítich de Catalunya, essent el fet més remarcable pera les institucions de la regió, en els seus díes, l' haver reclamat y obligat de Carles VIII de França el retorn del Rosselló a la corona aragonesa. Al 1468 va ésser nomenat rei de Sicilia, emmaridantse un any més tart ab Na Isabel, reina de Castella. En 1475 va ésser proclamat rei consort de Castella y 'n 1479 va succeir al seu pare en el soli d' Aragó. El Papa Ignocent VIII va conferirli, junt ab la seua muller, el dictat de *Catòlichs,* y durant el seu regnat va arrelarse més la influencia forastera, que desde 'ls començos del sigle XV, després del Parlament de Casp, va notarse a l' Estat aragonès, y marcadament a Catalunya. Viudo d' Isabel, va contreure Ferrán noves nupcies ab Germana de Foix l' any 1505, morint al de 1516.

Ferrán II d' Aragó

— (ADRIÁ). *Biog.* Esculptor, nat a Catalunya a mitjans del sigle XVIII. Morí després de 1808. Fugint dels francesos, s' establí en les Balears, deixant bona llevor en deixebles y obres. A Valldemosa hi ha una *Pietat,* un *Sant Brú,* un *Sant Joan* y la *B. Catarina Tomás.* A Palma hi ha distintes imatges, obrades d' En Ferrán.

— (ANTONI). *Biog.* Pintor, nat a Barcelona en 1786 y mort en la meteixa en 1857. Era mestre de Llotja. Guauyá premis en moltes exposicions ont portá sos quadros d' historia y rellig osos. El Museu de Barcelona guarda distintes obres d' ell. Fou membre de la Academia de Sant Ferrán.

— (AUGUST). *Biog.* Esculptor mallorquí, nat a principis del sigle XIX. Morí a l' Havana l' any 1879. Obres notables d' ell: *Psiquis y Cupit* (Exposició de

Madrit, 1835); *Un mendicant ab dos nens* (Exposició de Madrit, 1836), comprat per la reina Cristina; dos relleus: *Orfeu; Priamus demanant á Aquiles el cadavre d' Héctor* (Exposició del 1838); *Testa de la reina Cristina;* tres medallons pera 'l monastir de Santa Catarina, de l' Havana, en quina ciutat fou molts anys mestre d' esculptura a l' Academia.

— (IGNASI M.) *Biog.* Advocat y escriptor del sigle XIX. Fou catedrátich y president de l' Ateneu barceloní. Va colaborar en revistes importants. És autor d' alguns travalls contra les modernes tendencies proletaries. Va morir l' any 1880.

— (JOAN). *Biog.* Catedrátich de teología a la Universitat de Barcelona. En 1648 va publicar un curiós llibret relatiu a la devoció tinguda en Barcelona a la Verge de la Concepció y a la confraría del seu nóm establerta a la catedral barcelonina.

— (MANEL) *Biog.* Pintor catalá, nat a Barcelona, mort en 1895. Estudiá a Llotja. Fou deixeble de Couture a París. Pintá bons quadros d' historia, costums y retratos. Era un dels millors pintors catalans. A Barcelona y a Madrit resten ses obres principals.

— DE MALLORCA. *Biog.* Infant de la casa reial mallorquina (sigle XIV), fill del rei En Jaume II, germá del rei Sanxe y pare d' En Jaume III, l' últim rei mallorquí. Fou un dels prímpceps més intelligents y valerosos de son temps. Assistí a les campanyes de Grecia ab motiu de les discordies entre 'ls capitans Entença y Rocafort. Presoner dels francesos, ab engany, fou portat al castell de Sant Tomer, a Atenes, per gelosíes polítiques. S' emmaridá a Messina ab la primpcesa Isabel de la Morea.

— Y AROLAS (EUSSEBI). *Biog.* Compositor catalá, que va ésser director de l' Escola municipal de cechs y sort-muts, deixant escrites algunes obres pera piano, melodíes y una sarçuela en tres actes. Va morir a Barcelona al any 1895.

FERRÁN. *Geog.* Aldea del terme de Tamarit, prov. de Tarragona. || — (CINGLES DE). *Orog.* Espadats de roca entre les rieres de Sant Aniol y de les Escales, a mitjorn y a la vora de Talaixá, prov. de Girona.

FERRANDEZ (Francisco). *Biog.* Venerable relligiós, natural de Elda. Frare del ordre de Sant Domingo. Morí a Tarragona a l' any 1575.

FERRANDIZ (Vicents). *Biog.* Poeta valenciá que va ésser un dels conreuadors de la literatura llemosina al sigle XV, havent obtingut tres premis concedits pêl consistori de la *Gaya Ciencia*

FERRANDO (N.) Poeta catalá del sigle XV, que figura al *Cançoner* de París.

FERRANT Y LLAUSÁS (Ferrán). *Biog.* Pintor de paissatge. Nasqué a Palma de Mallorca y morí a l' Escorial en 1856. Obtingué cárrechs d' importancia y prengué part en exposicions. A Madrit se guarden obres seues.

— Y LLAUSAS (LLUIS). *Biog.* Pintor, germá del artista mallorquí Ferrán. Nasqué a Barcelona en 1806 y morí en 1868. Va estudiar a Roma, pensionat, deu anys. Exercí cárrechs oficials d' importancia, residint a Madrit.

FERRAR. v. a. Guarnir de ferro alguna cosa. **Herrar, ferrar.** || Clavar, ajustar les ferradures a les cavalcadures. **Herrar.** || Marcar, senyalar ab ferro roent el bestiar. **Herrar, ferretear.**

FERRAR OUS. *Loc. fam. Estrellar huevos.*

FERRARÈS, A. adj. Natural o pertanyent a Ferrara, ciutat d' Italia **Ferrarés.**

FERRAT. m. Mida de grans equivalent a la quinta part d' una fanega. **Ferrado.** || *Ter.* GALLEDA. || *Ictiol.* Mena de peix del genre dels salmons. **Ferrato.**

FERRAT, DA. p. p. **Herrado.**

FERRATER (Esteve). *Biog.* Advocat, nadiu de Barcelona, que va escriure algunes obres de llegislació. Va néixer en 1812, morint en la propia ciutat al any 1873. Va desempenyar una de les relatoríes de la Audiencia.

—(JOAN DE LA CREU). *Biog.* Apotecari molt entès en botánica, que va néixer a la Selva (prov. de Tarragona) al any 1805. Va ferse remarcar pêls seus estudis del conreu agrícola, al camp de Tarragona, publicant travalls molt estimables. Va morir en 1866.

FERRATGE. m. Les herbes que 's dónen verdes a les cavalleríes y la provisió que se 'n fá pera donárles 'hi més endevant. **Forraje.** *Fam.* Provisió de menjar, queviures. **Forraje.**

FERRE. m. *Ant.* FERRO. || *Ant.* ÁNCORA.

FERREAMENT. adv. m. D' una manera fèrrea. **Férreamente.**

FERRENY, A. adj. FARRENY

FERRER. s. m. Qui fá obres grolleres de ferro **Herrero.** || Qui fá ferradures y les posa a les cavalleríes. **Herrero, herrador.**

F RRER D' ENCANT. *Chispero.*

FERRER DE TALL. Qui fá eines tallantes, còm ganivets, destrals, etc. *Cuchillero.*

FERRER, FERRER, FES TON AFER. *Ref.* Aconsella que cada hú s' atengui a lo que li pertoca y és de la seua professió. *Buñolero, á tus buñuelos; zapatero, á tu zapato.*

AL FERRER NO LI VAGIS A VENDRE BALDES. *Ref.* Denota qu' és difícil enganyar a qui té experiencia y práctica. *Á quien cuece y amasa no hurtes hogaza.*

ESTAR CÒM UN FERRER SENSE CARBÓ. fr. Estar parat sense poguer avensar rés per falta d' alguna cosa. *Estar como sordos en bonanza.*

FERRER (Fra). *Biog.* Teòlech notable del sigle XIII, mestre per la facultat a París. Nasqué a Vilallonga, prop de Perpinyá. Era frare dominich. En l' any 1252 era prior del convent de Carcassona y sembla que morí a Perpinyá pochs anys després.

— (ANTONI). *Biog.* Venerable valenciá. Frare del ordre de St. Francesch. Nat a Valencia en 1570 y mort a Sant Joan de la Ribera en 1644.

— (BONIFACI). *Biog.* Frare cartoixá, nat a Valencia en 1355; mort en 1417. Era germá de Sant Vicents Ferrer y amich íntim del papa Benet XIII (Luna). Era jurisconsult. Va traduir la *Biblia* en catalá (1478). Abans d' entrar relligiós havía exercit cárrechs d' alta importancia, entre ells el d' embaixador y representant a les corts de Montçó.

— (ESTEVE). Lector de la iglesia de Barcelona. Escrigué una *Vida de Santa Eulalia de Barcelona*, publicada en 1549.

— (ESTEVE). *Biog.* Canonge de Vich durant quaranta anys. Va néixer a Castelló d' Empurias en 1664 morint en 1744. Gastá catorse mil lliures en moneda catalana pera la capella dels Dolors de Vich. És autor d' un llibre de meditacions.

— (FRANCESCH). Vegis FARRER.

— (FRANCESCH DE LA CONCEPCIÓ). *Biog.* Escolapi nadiu de Barcelona (1773) que va morir en 1821, víctima de la caritat y amor al prohisme, assistint als malalts de la febre groga. Era molt entès en les matemátiques, y va ésser un dels mellors professors de aritmètica al seu temps.

— (GABRIEL). *Biog.* Pintor mallorquí. Morí l' any 1833. És autor de quadros relligiosos que 's guarden en les iglesies de l' illa.

— (GUILLEM). *Biog.* Polígraf mallorquí. Va néixer a Palma en 1759 y morí allá meteix en 1833. Estudiá literatura, musica y pintura. Feia bons versos y era tocador de flauta en concerts, emprô sentía predilecció per la pintura. Ja d' alguna etat va passar al extranger a estudiar; desde França retorná a Mallorca, ajudant al desvetllament del bon gust y formant bons deixebles. A Randa, a Campanet y a Alcudia resten obres d' ell. Pintá temes relligiosos, mitològichs y retratos.

— (JAUME). *Biog.* Navegant mallorquí que a mitjans del sigle XIV va explorar ab una nau de tres pals

(uxer) les costes de la Guinéia. De sa existencia y prioritat sobre altres exploradors en dona proves un *Atlas* catalá, trovat a París entre 'ls papers del rei a principis del sigle XIX, en el qual se fá constar qu' en Ferrer aná per mar al riu del Or, el día deu d' agost del any 1346. Aquest document, importantíssim pera la historia de la cultura catalana, ha estat reproduit y s' és ben divulgat. Vintinou anys després d' en Ferrer eixía del port de Dieppe la expedició francesa que aná a explorar les costes de Guineia. Els portuguesos hi arrivaren en 1445.

— (JAUME). *Biog.* Navegant y matemátich del sigle XV, natural de Mallorca, a qui no s' ha de confondre ab en Ferrer de Blanes. L' any 1418 aná a Sagres, portat per l' infant Enrich de Portugal, a dirigir la academia de ciencies pera 'ls oficials portuguesos.

— (JOAN DE DEU). *Biog.* Esculptor y ecclesiástich. Nat en 1817 y mort en 1856. Va anar a les missions de Xina en 1847, ont durant nou anys va practicar la esculptura. Establí una escola a Shanghai. Les iglesies dels jesuites d' aqueixa localitat y de Zika-wei posseeixen moltes obres d' en Ferrer y és notable, d' entre elles, la *Fugida a Egipte.*

— (JOAN FRANCESCH). Mercader de Barcelona. Escrigué un *Catálogo dels Consellers de Barcelona, desde 1249 á 1688.*

— (JOAN ROMÁ). *Biog.* Escriptor catalá del sigle XV. Tenint amistat ab el rei Alfons V d' Aragó, a la cort de Nápols mitjansá ab els savis italians y el rei. Conreuá la filosofía, la poesía, la medicina y el dret, component bones obres llatines y escrivint també en llengua usual.

— (JOSEPH). *Biog.* Pintor valenciá, natural d' Alcora. En 1776 va guanyar el primer premi de pintura a l' Academia valenciana, de la qual fou membre de mèrit en 1795. Va morir a finals del 1815. En el Museu provincial de Barcelona hi ha quatre quadros de flors, originals d' ell, y en el de Valencia s' hi guarden dues composicions d' historia.

— (JOSEPH LEOPOLD). *Biog.* Jesuita, nascut a Barcelona l' any 1752 y mort a Roma en 1813. Deixá inèdites: *Hymnodia sacra española,* traducció en vers dels himnes sagrats; *Las Georgicas* de Virgili, y *La Poética* de Horaci, abdues en vers castellá, ademés d' un volúm de poesíes originals en castellá unes y en italiá altres.

— (LLEONARD). *Biog.* Frare del convent de St. Agustí, de Valencia, sa ciutat nadiua. Professá en 1641 Era doctor y rector del colegi de St. Fulgenci. Tenía fama de gran astrònom. Va morir en l' any 1695.

— (LLUIS). *Biog.* Escrivá del colegi de Barcelona, Redactor del diari *El Constitucional.* Adoptá el pseudònim de *Adriano* en els llibres de quins és autor. *Sucesos de Barcelona desde 13 de Noviembre de 1842 hasta 19 de Febrero de 1843* (Barcelona, 1843).—*Revolución de Barcelona, ploclamando la Junta Central* (Barcelona, 1844).—*Á lo que estamos, ó las cuestiones del día.* Va traduir dues obres importantes.

— (MAGÍ). *Biog.* Relligiós de la Mercè, orador y escriptor notable. Va néixer a Barcelona en 1792. Començá son renòm en 1823. De ses obres, didactiques y de controversia les principals, foren *Diccionario castellano-catalán* y *Diccionario catalán-castellano.* Per son talent feu important paper en els negocis polítichs de son temps. Morí, éssent examinador sinodal, a Madrit en 1862.

— (MATEU). *Biog.* Mestre de musica, anomenat *Ferreret.* Nasqué a Barcelona en 1788 y va morir en la meteixa en 1864. Organer de la catedral desde 'ls vint anys fins a sa mort. Desde 1830 fou mestre de capella ademés, y quan en 1827 el mestre Carnicer deixá la direcció del teatre Principal, ell ocupá la plaça. Compongué musica relligiosa y escènica, celebrada en son temps.

— (MIQUEL). *Biog.* Escriptor y jurisconsult, fill de Lleida. Vivía en la segona meitat del sigle XVII.

— (MIQUELA). *Biog.* Artista valenciana, distingida l' any 1777 ab el títol de acadèmica de mèrit per la de St. Carles. Morí a Valencia en l' any 1804.

— (N.) Canonge de Guissona. Deixá escrites un tomo de poesíes, que 's troven entre les de Blanch.

—(PERE). *Biog.* Pintor d' asumptes místichs, que als començos del sigle XVIII gosava de bona nomenada. Era mallorquí, y vivía pêls anys de 1790.

— (PERE JOAN). *Biog.* Senyor feudal de la Maresma en el sigle XV, el derrer qu' exercí sobiranía a Mataró. Era fill de Barcelona y militar de figura. Reedificá el castell de Burriach, ont s' instalá, exercint pesat domini per tota la comarca, subjugada a n' ell desde 1471, en penyora dels diners que li enmatllevá el rei Joan II. Les noticies certes d' ell comencen l' any 1462, quan fou governador y capitá general dels comtats de Rosselló y Cerdanya, éssent les darreres de son vivent en 1485.

— (PERE JOAN). *Biog.* Pintor mallorquí del sigle XVIII. Fou deixeble d' en Mesquida. Visitá altres terres y retorná a Mallorca. Se 'l considerava d' iguals aptituts còm el seu mestre y se creu que hauría estat el millor pintor del seu temps a no haverse embrutit en l' alcofollisme. La majoría de sos quadros foren pintats en el convent o en les possessions agrícoles dels dominichs de Palma, entre elles la grandiosíssima tela del martiri del beat Sadok y els seus quaranta companyons. De ses altres obres les més notables son: una *Sagrada Familia,* y un *Sant Brú,* abdues a Palma

— (PLÁCIT). *Biog.* Musich y monjo del Montserrat, natural de Barcelona. Morí l' any 1645. Tres anys abanç havía près l' hábit. Era un excelent artista.

— (RAFEL). *Biog.* Missioner jesuita, valenciá, molt arriscat. Recorregué l' Amaçonia, entrant primer que altre europeu en aquells paíssos selvatges, desde l'any 1605 fins al 1611, en que morí tirat daltabaix de un barranch. Era judicat com l' home més coneixedor d' aquelles immenses terres. Compongué el primer llibre relatiu a la llengua cofana.

— (RAIMONT). *Biog.* Relligiós y escriptor barceloní, nat en 1777 y mort en l' epidemia del 1821. Entrá al oratori de Sant Felip Neri en 1801. Durant la dominació francesa (1808-1814), essent vicari de S. Just, formá un dietari dels fets y de les disposicions que arrivaben al seu coneixement, y se publicá baix el títol de *Barcelona cautiva* (set volums quart, Barna. 1815-1821). Deixá inèdites algunes obres d' interès històrich barceloní, quins manuscrits existeixen en la Biblioteca Provincial.

— (SIMÓ). *Biog.* Notable enginyer de l' armada, que va arrivar a brigader d' aquell còs. Va néixer a Barcelona al any 1751. Va desempenyar comissions de servei, éssent director de les obres del port da Barcelona, y havent publicat una *Memoria sobre el estado pel puerto y bahia de Santander.* Va morir al any 1823.

— VICENTS, (SANT). *Biog.* Nasqué a Valencia en 1350. Era frare dominich, molt eloqüent. Predicá, fet un apòstol, per Catalunya, per França y per Inglaterra. Esverava als pobles ab ses misterioses profecíes. Ovirá la unitat d' Espanya en el parlament de Casp. Prepará la unió ab Castella, travallant a favor d' en Ferrán d' Antequera. En el concili de Constança hi desempenyá bon paper. Morí a Vannes (França) en 1419 y allá guarden son còs. Compongué alguns tractats espirituals.

— (FR. VICENTS). *Biog.* Ecclesiastich, que va néixer prop de Blanes al any 1721. Va pendre l' hábit a la cartoixa de Montalegre en 1744, consagrantse a escriure obres de pietat. La seua vida de penitencia li va valdre concepte de Sant per part dels seus companys de comunitat. Va morir en 1789.

— (VICENTS). *Biog.* Abat perpetual de Poblet en 1393. Renunciá en 1409. Fou el primer mestre en teología Morí en 1411.

— (VICENTS). *Biog.* Monjo del Montserrat desde 'l 1589 Nasqué a Barcelona y morí en 1632. Estudiá

musica en la Escolanía d' aquell monastir. Fou abat de Galligans (Girona) y del monastir de Cuixá.

— DE BLANES (JAUME). *Biog.* Savi catalá del sigle XV, natural de Vidreres. Era molt entès en matemátiques y astronomía. Navegá pêls mars de Llevant durant trenta tres anys. Els reis el tenían en molta estima, haventlo consultat respecte a la descuberta d' Amèrica. Li fou donada la comissió de fixar els límits del mar gran, entre 'ls reis d' Espanya y els de Portugal, desde 'l Cab Vert per la línia occidental, en l' espai de trescentes setanta llegües y la seua partició s' acceptá per el Sant pare y per abdues nacions. Compongué un mapa mundi, a tal obgecte, remès als reis catòlichs en l' any 1495. En Ferrer de Blanes conreuá les lletres y d' ell resten escrits els tractats següents: *Sentencies católiques del diví poeta Dant.* Altre tractact sobre les pedres fines; la *Meditació o contemplació sobre lo santíssim lloch del Calvari,* estampats a Barcelona en l' any 1545 per en Carles Amorós, juntament ab interessantes cartes.

— DE ORGA (JOSEPH). *Biog.* Impressor valenciá, que va morir al any 1881. Home laboriós, va conreuar els estudis històrichs, havent publicat erudits travalls, defensant l' haver sigut Valencia, la primera ciutat, ont va adoptarse l' art de la tipografía.

— (DE SANT MARTÍ). *Biog.* Bisbe catalá de Valencia, en 1239, el primer després de la conquista. Era pavorde de Tarragona. Morí en 1243.

Menció Ferrer

— Y DE BRUGUERA (MENCIÓ). *Biog.* Un dels lletrats qu' assoliren més significació a les derreríes del sigle XIX a Barcelona, ont havía nascut en 1832, morint'hi en 1890. Va presidir dues vegades la Diputació Provincial, en 1875 y 1881. Havía publicat notables travalls de materies jurídiques: va presidir el collegit d' advocats, l' Ateneu Barceloní y altres corporacions significades, contribuint molt al èxit de l' Exposició Universal de 1888. En 1885 va ésser el-legit senador del regne, y se li va conferir en 1889, el títol de marquès de Cornellá.

— Y BURGUÉS (SIMÓN). *Biog.* Arquitecte y mariner barceloní. Nat en 1751 y mort en 1823.

— Y CASSA (FRANCESCH). *Biog* Metge mallorquí, molt docte y dels millors del sigle XVIII. Escrigué molts estudis professionals que han restat inèdits. D' entre ells sobressurt el *Tratado del feto.* Morí aquest benemèrit facultatiu en l' any 1897.

— Y CORRIOL (ANTONI). *Biog.* Pintor d' historia que va néixer a mitjans del sigle XIX y va morir a Barcelona al 11 de Juliol de 1909. Conreuá ab acert el genre de quadros de costums catalanes, exposantne alguns que foren el-logiats reproduint escenes molt caracteristiques fixantse encertadament en l' indumentaria. Era professor de l' Escola de Belles Arts.

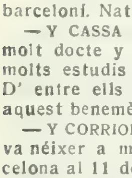
Joan Baptista Ferrer y Esteve

— Y CRESPÍ (ASSUMPTA). *Biog.* Pintora valenciana, especialista en el «pastel.» Morí en aquella capital en 1818. Fou acadè ica de mèrit de la de Sant Carles desde l' any 1795 y era artista distingida.

— Y ESTEVE (JOAN BAPTISTA). *Biog.* Jurisconsult y distingit escriptor y poeta. Va néixer a Torroella de Montgrí, ont va morir l' any 1905. Fácil poeta, va obtindre premis als Jochs Florals y en altres certámens. Havía desempenyat a Girona cárrechs molt distingits.

— Y GALCERÁN (FILOMENA). *Biog.* Ferventa relligiosa, que va néixer a Mora d' Ebre el día 3 d' Abril de 1841, y va pendre l' hábit al convent de les Mínimes de Valls, morint 'hi el 13 d' Agost de 1868. Les seues virtuts y bon zel, memorat a la comunitat, li valgueren consideració de santa, y 'l 10 de Juny de 1891 el Papa Lleó XIII va declararla venerable. El tribunal apostòlich té ara molt avensat el procés de beatificació d' aquella monja.

Filomena Ferrer y Galcerán

— Y GARCÉS (MIQUEL). *Biog.* Advocat y polítich de idees avansades, que va néixer a Lleida en 1817. Va ésser diputat a les Constituents de 1869. Era catedrátich de l' Institut de Lleida, y al temps de la República va desempenyar importants cárrechs oficials, entre altres, els de governador civil de Barcelona, director general d' instrucció pública y dels registres de la propietat y del notariat. Va morir en 1892.

— Y GARCÉS (RAIMONT). *Biog.* Metge, fill de Lleida (1805), mort a Barcelona en 1873. Era catedrátich de medicina legal, toxicología y higiene en l' universitat, y bon escriptor professional. Son obres d' ell: *Clínica quirúrgica* (Barcelona, 1839); *Memoria para la mejora del sistema carcelario,* etc. (Barcelona, 1841); *Fragmento toxicológico,* etc., (Barcelona, 1846); *Tratado de Medicina legal.* Gosava merescut prestigi.

— Y LLOPART (JOSEPH). *Biog.* Ecclesiástich que va entrar a la companyía de Jesús en 1766. Era poeta llatí molt pulcre. Va neixer a Barcelona l' any 1752, y va morir en 1813.

— Y NOGUÉS (FRANCESCH). *Biog.* Advocat y escriptor lleidetá que vivía en el sigle XVI y principis del següent. Deixá escrites dnes obres de dret.

— Y PUIG (VICENTS). *Biog.* Escriptor relligiós, nat a Blanes en 1721 y mort a Barcelona en 1798. Entrá a l' ordre dels predicadors y regí molts anys la casa missió de Barcelona. Per ses bontats, saviduría y modestia era tingut per sant. En Torres Amat, l' arquebisbe de Palmira, l' escullí pera son director espiritual. Compongué onse volums de temes pietosos, estampats a Barcelona entre 1778 y 1817.

— Y SALA (JOAN DE LA C.) *Biog.* Escriptor relligiós y satírich. Nat a Mataró en 1822 y mort en 1886. Compongué peces y comedies de tema o finalitat relligiosa, en catalá y en castellá. Ridiculisá a l' espiritisme. Colaborá en periòdichs espanyols y francesos baix el pseudònim del *Dr. Refilando.* Era escriptor fácil y viu, de molta fecondetat.

— Y SUBIRANA (JOSEPH). *Biog.* Jurisconsult catalá, eloqüent publicista de l' escola jurídica catalana y filosoph espiritualista. Era natural d' Olot. En 1838 obtingué la cátedra de dret natural a l' universitat de Barcelona. Coloborá en *La Civilización* (1841) de en Roca y Cornet y en Balmes. Morí en 1843.

— Y VALLS (GERONI). *Biog.* Home públich de molta empresa. Nasqué a Santa Coloma de Queralt en 1797. Desde 'l 1828 influí en l' expandiment de l' industria y del comers. Formulá plans pera establir serveis de dilligencies y millorar els camins pêls regnes d' Aragó y de Navarra. Establí serveis públichs d' aqueixa mena, fundá companyíes de segurs contra incendis, pera les cullites y d' altres. En 1841 fou cònsul de Espanya a Campeche. Escrigué y publicá a profit del país.

Joseph Ferrer y Vidal

— Y VIDAL (JOSEPH). *Biog.* Industrial catalá, nat a Vilanova y Geltrú en 1817. De modest travallador, ab aplicació y estudi conreuá coneixements, que li val-

gueren consideraciòns y concepte, arrivant a presidir les corporaciòns més significades de Barcelona, é sent diputat y senador del regne. Exercí molts cárrechs importants. Figurá entre 'ls proteccionistes. Va morir en 1893.

FERRERA. f. Mina de ferro.

FERRERA (Val). *Orog.* Vall de la vora del Noguera Pallaresa, entre Llavorsí y Sant Romá de Tabèrnoles, prov. de Lleida. || —(SERRA). Serra de la prov. d' Osca, és a la vora del riu Éssera, entre Foradada y Seyra.

FERRERAS (Ignasi). *Biog.* Metge barceloní de finals del sigle XVIII, autor d' un travall titulat: *Apología del idioma cathalá, vindicantlo de les impostures de algúns extrangers que lo acusan de aspre, incult y escás*, llegit en la societat «Comunicació Literaria». El metge Ferreras doná proves materials ab poesíes fetes per ell que 'ns revelen un traçut y un poeta. En la *Gramática* d' En Ballot n' hi ha bona mostra.

— (PERE PASQUAL). *Biog.* Ecclesiástich y musich que als comensos del sigle XIX gosava de positiu prestigi. Va néixer a Badalona en 1775 y va morir en 1849. Va compondre algunes obres místiques, còm les titolades: *El sacrificio de Isaac* y *El hijo pródigo*, que li varen valdre concepte de bon compositor. Era director de capella de musica de l' iglesia de la Mercè, a Barcelona.

— Y LLORENS (JOSEPH ORIOL). *Biog.* Metge y farmacèutich, que va néixer a Barcelona en 1810. Va pertányer a varies academies, y deixá escrites, al esdevenir la seua mort, algunes obres notables, còm son el *Tratado de terapéutica general, Manual de materia médica* y 'ls tractats de malaltíes de les dones y de malaltíes venèrees.

— (MARTÍ). Metge badaloní que en 1789 va publicar un estudi sobre la curació de la rabia.

FERRERES (Fra Vicents). Doctor en teología y predicador del sigle XVII que publicá una *Historia de la vida y mort del Angélich Dr. Sant Tomás*, y un *Psalteri o Rosari de la Mare de Deu.*

FERRERES (Riera de les). *Hidrog.* Afluent de la vora de la riera de Baget; neix a mitjorn de Mont-Falgar, al Pirineu, y desaigua sota 'l castell de Rocabruna, prov. de Girona.

FERRERET. m. dim. de ferrer. **Herrerillo, herrerito.** || *Ornit.* Aucellet quin cant se sembla al cop de martell d' un ferrer. **Herreruelo, herrerillo, pájaro moscón.**

FERRERÍA. f. Lloch ont s' extreu el ferro del mineral brut. **Ferrería.** || Botiga ont se fan obres grolleres de ferro. **Herrería.** || *Met.* Manía, fal-lera. **Manía, tema.**

FERRERÍA (La). *Geog.* Caseriu del terme del Plá de Sant Tirs, prov. de Lleida.

FERRERÍES. *Geog.* Vila de l' illa de Menorca, part. jud. de Mahó; és a la part central de l' illa y té 1,316 hab. || Veinat que 's trova en el camí de Ripoll á St. Jaume de Frontonyá.

FERRERONS. *Geog.* Aldea del terme de Rodós, prov. de Barcelona.

FERRES. m. *Ant.* FERRO. || ESPASA.

LLEVAR LES FERRES. *Loc. ant. náut.* **Recoger las anclas.**

FERRÉS (Joseph). *Biog.* Mestre de musica barceloní, que a l' any 1810 ensenyava de trompa y de guitarra. Fou el primer mestre del notable compositor Vilanova.

FERRÉS (Els). *Geog.* Aldea del part. jud. de Manacor, illa de Mallorca (Balears). || —(RIERA DEL). *Hidrog.* Neix al Berrató, terme de Llaers, prov. de Girona; passa pêls termes de Santa María y Sant Quirse de Besora y desaigua a la vora del Ter, uns quatre cents metres més amunt de Montesquiu, prov. de Barcelona.

FERRET. m. dim. **Herrezuelo.** || Mena de trespeus de terriça, que tenen els gerrers pera impedir el contacte de les peces que 's posen a coure al forn. **Caballete, atifle.** || Coure, arám cremat pera 'ls tints. **Ferrete.**

FERRET (Ceferí). *Biog.* Mariner, nat a Vilanova y Geltrú en 1768. Ocupá cárrechs distingits. En 1819 publicá: *Exposición de las causas que más han influído en la decadencia de la marina española*, escrita en 1813, en la qual indica alguns medis pera restaurarla. Publicá altre estudi titolat: *Reflexiones sobre las prescripciones y confiscaciones en las guerras intestinas* (1811).

FERRETERÍA. f. Botiga ont hi venen obgectes de ferro. **Ferretería, ferrería.**

FERRETS. m. pl. Nom d' un instrument musical de ferro, en forma de triangle que 's toca picant ab un altre ferro.

FERREU, A. adj. De ferro o lo que hi pertany. **Férreo.**

FERRI (Feliu) *Biog.* Pintor valenciá de mitjans del sigle XVIII. Estudiá a les Academies de Valencia y de Madrit. Fou pensionat per sos mèrits. El museu de St. Carles, en sa ciutat nadiua, és l' únich que guarda obres d' aquest artista.

FERRICALCITA. f. *Min.* Carbonat de calç que conté ferro. **Ferricalcita.**

FÈRRICH, CA. adj. Entra en la composició de moltes paraules y significa que conté ferro. **Férrico.**

FERRIER (Arnau). *Biog.* Célebre jurisconsult nascut a Tolosa (França) al any 1508. Va representar al rei de França al Concili de Trento, y al retornar a son país, va retirarse a la cort d' Enrich IV de Navarra y 's convertí al protestantisme. Va morir en 1585.

— (LLUIS). *Biog.* Poeta francès que va néixer a Arles en 1639, morint en 1715. Poques noticies hi ha de les seues obres, mes obtingué per elles renom.

FERRÍFER, A. adj. Que té o porta ferro. **Ferrífero.**

FERRIFICABLE. adj. Qu' és susceptible de ferrificarse. **Ferrificable.**

FERRIFICACIÓ. f. L' acció y efecte de ferrificarse. **Ferrificació.**

FERRIFICARSE. v. r *Min.* Reunirse les parts ferruginoses d' una substancia, formant ferro o adquirint la substancia de tal. **Ferrificarse.**

FERRILIT. m. *Min.* Mena de basalt. **Ferrilito.**

FERRIOL. n. p. **Ferreol.**

FÉRRIS (Pere). *Biog.* Cardenal. Arquebisbe de Tarragona en el sigle XV. Nasqué a Cocentaina. Per son talent fou estimat y distingit en les corts pontificals de Pius II y de Paulo II, havent merescut de Sixt IV el capell cardenalici. Morí a Roma en 1478, comptant seixanta quatre anys d' etat.

FERRÍS, SA. adj. Lo qu' és o pertany al ferro. **Férreo.**

FERRITJA. f. Llimadures de ferro.

FÉRRITS. m. pl. Familia de cossos simples, que té per tipo 'l ferro. **Férridos.**

FERRO. m. *Miner.* Metall dúctil y maleable, d' un color de cendra fosch o de terra negrenca, que 's torna de un blanch brillant un cop pulimentat. **Hierro.** || Molls, paleta pera remenar el foch. **Hurgón.** || pl Trespeus, moça. **Trévedes.** Ferro de la llar.

Ferro de la llar (sigle XVII, Museu de Barcelona)

FERRO COLAT. El que s' ha fos. *Hierro colado; arrabio.*

FERRO DE CANAL. *Ter. Blanes. Náut.* Serveix pera ficar l' estopa al escument.

FERRRO DE CRESPAR COLLS. Eina de ferro ab que antigament s' obríen els colls atabellats. *Abridor.*

FERRO D' OBRIR. *Ter. Blanes. Náut.* Serveix pera fer l' escument.

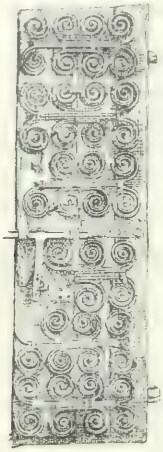

Ornament de ferro de una porta catalana del sigle XIII.

BATRE 'L FERRO. fr. Picarlo ab el mall. *Martillar.*

FERRO VERMELL O BULLENT. *Hierro caliente, encendido, candente, hecho ascuas.*

BATRE O PICAR EN FERRO FRET. fr. *Met.* Denota que son inútils les correccions o consells a qui no 'n fá cap cas. *Machacar ó majar en hierro frio; predicar en desierto.*

ESCALFAR EL FERRO Y FER TORNAR EL FERRO VERMELL. fr. *Caldear, escaldar el hierro; dar al hierro una calda.*

GUARNIR DE FERRO. fr. *Herrar, ferrar.*

MARCAR O SENYALAR AB FERRO. fr. *Ferretear.*

NOMS QUE PER SA FORMA SE LI DONEN AL FERRO. *Ter.* Passamá; quadrat; rodó; mitg rodó; mitja canya; ángul; forma de T; floreig plá y prim pera adornos; cèrcol; plá y prim; colat, el que ha sigut fos; verge, el ferro usual en les construccions; suech, el de mellor qualitat.

TRAVALLAR COSES DE FERRO. fr. *Ferretear.*

FERRÓ. m. Mena de disch ab un forat al mitg que s' usava en un joch anomenat també *ferró*, engegantlo pera enfilarlo a un punxó clavat a terra. **Ferrón.**

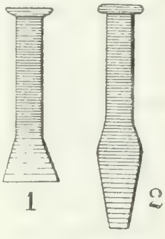

1, ferro de canal; 2, ferro d' obrir

FERROCARRIL. m. Camí format per dues línies paraleles de ferro o d' acer, demunt les quals hi passen encarrilades les rodes dels carruatges o vagons moguts pêl vapor o la electricitat. **Ferrocarril, camino de hierro.**

FERROLLAT. m. Passamá pera tancar una porta, finestra, etc.

FERRÓS, A. adj. Entra en la composició de varies paraules pera indicar que hi ha ferro en la materia de que 's tracta. **Ferroso.**

FERRUCH. *Geog.* Cap de la costa N.E. de l' illa de Mallorca, a la badía d' Alcudia.

FERRUGINÓS, A. adj. Lo qu' és de ferro o té les seues qualitats. **Ferrugíneo, ferruginoso, ferrugiento.**

FERRÚS (Coves de). En el terme de Peguera. || — (COLL DE). entre 'l Peguera y l' Aiguadora; grossa depresió de serra que uneix el macís d' En Cija ab els Rasos de Peguera (1530 m. alt.)

FERRUSOLA (Pere). *Biog.* Escriptor y jesuita. Nasqué a Olot l' any 1705 y morí a Ferrara (Italia) en 1771. Entrá a la Companyía en 1722. Ensenyá filosofía a Cervera, ont se graduá de doctor en teología, de la que 'n fou mestre vint anys en la propia universitat. Posseía bé 'l grech y coneixía l' hebreu. Per encárrech d' aquella universitat compongué llibres didáctichs y d' ordre interior, y per manament de sos superiors en la ordre feu altre tant en obres relligioses. Fou home molt apte y laboriós pera coadjuvar a les corrents locals de l' època en que visqué.

FERRUSSA. f. *Art. y of.* Eina d' acer pera llimar canons de terra cuita.

FERRUTX (Bech de). *Orog.* Turó de 562 met. d' altitut al N.E. de l' illa de Mallorca, part. jud. de Manacor, Balears. || CAP. *Hidrog.* Cap que forma la punta llevantina del port d' Alcudia, a la banda N.E. de l' illa de Mallorca, part. jud. de Manacor, Balears.

FERRUZ (Jaume). *Biog.* Escriptor relligiós y poeta valenciá, home molt notable del sigle XVI. Lluí com a teólech; fou molt distingit de sos superiors, emprô era tan modest que renunciá una canongía poch després d' haverne près possessió en 1558. Fou mestre excelent. Morí en 1594.

Jaume Ferruz

FERSE. v. r. Créixer, aumentarse. **Hacerse.** || Néixer espontániament les plantes. **Nacer.** || Produirse, fer prova les plantes, cóm les vinyes en terreno calent. **Venir, darse, hacerse.** || Posar carns, fortificarse del cos. **Embarnecer, tomar carnes.** || ENGROSSAR.

FERSE A LA FINESTRA, AL BALCÓ. fr. *Asomarse á la ventana, al balcón.*

FERSE ABORRIR. fr. Fer algú coses ab que s' atréu l' odi dels altres. *Hacerse odioso.*

FERSE ENRERA, ENDEVANT, ENSÁ, ENLLÁ, etc. fr. *Hacerse atrás, adelante, acá, allá,* etc.

FERSE CRÓIXER. fr. *Fam.* CRUSPIRSE.

FERSE FRARE, SOLDAT, etc. fr. *Hacerse, meterse fraile, soldado.*

FERSE MALBÉ. fr. Malmètres. *Echarse á perder* || Malmetre 'ls bens, etc. *Malbaratar.* || Les fruites, etc. *Dañarse.*

FERSEN TRES PEDRES. fr. Sortirli a algú cara alguna cosa. *Costarle la torta un pan.*

FERSE PRINCIPAL. *Loc. ant.* Pendre empenyo. *Tomar á pecho.*

FÈRTIL. adj. Fecont, abundant. **Fértil, feraz, ubérrimo, ópimo, fecundo, pingüe.** || Lo que produeix molt. **Fértil.**

FERTILISACIÓ. f. Acció y efecte de fertilisar. **Fertilización.**

FERTILISADOR, A. s. y adj. Qui o lo que fertilisa. **Fertilizador.**

FERTILISAR. v. a. Fer fèrtil. **Fertilizar.**

FERTILITAT. f. Feconditat, abundor. **Fertilidad, feracidad.**

FÉRTILMENT. adv. m. **Copiosamente, fértilmente.**

FÈRULA. f. Als estudis de nois, la palmeta. **Férula, palmeta.** || *Bot.* Canyafera. Planta umbilífera de la que s' obté l' asapudenta. **Férula.**

ESTAR BAIX O SOTA LA FÈRULA D' ALGÚ. fr. Estar subgecte a algú. *Estar bajo la férula de alguno.*

FERULACI, A. adj. *Bot.* Semblant a la planta anomenada *férula.* **Feruláceo.**

FERVENT, A. adj. FERVORÓS.

FERVENTMENT. adv. m. Ab gran fervor. **Fervientemente.**

FERVOR. m. Eficacia, intenció ab que 's fá alguna cosa. **Fervor.** || Calor veëment. **Fervor.**

FERVORÓS, A. adj Eficás, actiu. **Fervoroso, ferviente**

FERVOROSAMENT. adv. m. Ab fervor. **Fervorosamente.**

FES, A. p. p. De fendre, esquerdat, partit. **Hendido.**

FES. adj. *Ter. ibicench.* Trist, conturbat, afligit. **Triste, conturbado, afligido.**

FESA. f. *Ant.* Esquerda. **Hendedura, hendidura, rendija.** || L' acció y efecte de fendre. **Hendimiento.**

FESOL. m. FASOL, MONGETA.

FESOLA. f. t. FESOL.

FESOMÍA. f. **Fisonomía.**

FESTA. m. Regositj, alegría, diversió. **Fiesta.** || Solemnitat ab que la Iglesia celebra 'l día d' algún sant. **Fiesta.** || Día que la Iglesia celebra ab major solemnitat que 'ls altres y en els quals mana oir missa y que s' emplehi en obres santes, còm els diumenges, etc. **Fiesta.** || Regositg, recreu públich. **Fiesta.** || pl. Les de Nadal y pasqües y llurs vacacions, còm: *passades les festes anirém a la torre.* **Fiestas.** || Demostració de carinyo feta a alguna persona ab gestos y accions. **Fiestas, arrumacos, zorrococos.**

FESTA COLENT. Día en que no 's pot travallar. *Fiesta de guardar, de precepto.*

FESTA DE MITJA CREU O FESTA LLEVADA. Día en que la Iglesia 'ns obliga a oir missa, pero 's pot travallar. *Media fiesta.*

FESTES IMMOVIBLES. Les que celebra la Iglesia en determinat temps. *Fiestas inmobles.*

FESTES MOVIBLES. Les que celebra la Iglesia en diferents díes del any, peró determinats de la setmana. *Fiestas movibles.*

AIGUALIR O AIGUALIRSE LA FESTA. fr. *Met.* Perturbar l' alegría. *Aguar.*

CELEBRAR, GUARDAR O SANTIFICAR LES FESTES. fr. No travallar en obres mecániques y emplearles en el servei de Deu, com mana la Iglesia. *Santificar, celebrar ó guardar las fiestas.*

DONAR LES BONES FESTES. fr. Felicitar a algú les Pasqües, per Nadal, per el seu sant y per any nou. *Felicitar las Pascuas,* etc.

ESTAR DE FESTA. fr. ESTAR DE FILIS

FER FESTA Y FER FESTES. fr. Ferne.

JA SERÁ O VINDRÁ LA FESTA DEL NOSTRE CARRER. *Loc. prov.* Ab que s' amenaça que per la gracia o favor que a algú se li nega 's venjará o rescabalará en altra ocasió en que 's necessiti d' ell. *Algún día será la fiesta de nuestra aldea; arrieros somos y en el camino nos encontraremos.*

LA MELLOR FESTA DE CASA ÉS QUAN TOCA LA TOMASA. *Ref. ter.* Denota que regularment per les festes s' acostuma fer millor menjar. *Aquel es buen día cuando la sartén chilla.*

LES BONES FESTES JA COMENCEN PER LA VIGILIA. *Loc.* Ensenya que 'l prudent observa y judica de les coses pels antecedents y senyals que preceeixen. *Por las vísperas se conocen los disantos ó las fiestas.*

NO ESTAR PERA FESTES. fr. Estar de mal humor. *No estar para fiestas.*

PAGAR LA FESTA. fr. Ésser obgecte de la diversió, o a qui tothom acut en les seues urgencies. *Ser la vaca de la boda.* || *Met.* FER LA COSTA, 5. || Sofrir algú la pena o cástich no merescut o qu' un altre ha causat. *Pagar el pato.*

PER CORONAR LA FESTA. *Loc.* S' usa pera denotar la incomoditat que 'ns ve després de moltes altres. *Por fin y remate, por fin y postre.*

PERA TU S' HA FET LA FESTA. *Loc.* PERA TU SON O SERÁN ELS GUANTS.

PUBLICAR LES FESTES. fr. *Echar las fiestas.*

SEMPRE LES FESTES MAJORS CAUSEN AL VENTRELL DOLORS. *Ref.* Denota que 'ls díes de festa se sol menjar més de lo acostumat y moltes vegades fa mal. *Siempre las fiestas mayores causan al vientre dolores.*

TINGUÉM LA FESTA EN PAU. fr. Pera contindre a algú, especialment als nois per llurs travessures. *Tengamos la fiesta en paz.*

FESTÉ. m. *Ter. Ibicench.* Qui encèn o porta les atxes. **Antorchero.**

FESTEIG. m. L' acció de festejar u obsequiar. **Festejo.** || L' acció de festejar. **Festejo, galonteo.**

FESTEJADOR, A. s. y adj. Qui festeja alguna dona. **Galán, galanteador, festejador, y cortejo, enamorado.**

FESTEJAMENT. m. *Ant.* FESTEIG.

FESTEJANT. m. FESTEJADOR.

FESTEJAR. v. a. Obsequiar. **Festejar.** || Procurar enamorar a alguna dona. **Festejar, cortejar, galantear, enamorar.** || *Met.* Solicitar ab obsequis pera lograr algún fí. **Galantear.**

FESTER, A. adg. Que li agraden les festes.

FESTÍ. m. Festa, convit, diversió particular. **Festín.**

FÉSTILOGI. m. Llibre u obra que tracta de les festes. **Festilogio.**

FESTINA. f. *Min.* Substancia molt semblanta a la tremolita; és de color cendrós, de lluentor anacrada y textura fibrosa, y 's trova prop del fosfat de cals. **Festina.**

FESTINACIÓ. f. Celeritat, pressa. **Festinación.**

FESTIU, VA. adj. Xistós, graciós, agradable. **Festivo.** || Divertit, alegre. **Regocijado, festivo.** || Se diu del día de festa o feriat. **Festivo.**

FESTIVAL. adj. FESTIU. Diversió solemne de caracter popular, en la qual hi prenen part chors, musiques, etc.

FESTIVAMENT. adv. m. Ab festa y regositg. **Festivamente.**

FESTIVITAT. f. Festa, solemnitat. **Festividad.**

FESTÍVOL. adj. Cosa festiva, graciosa. **Festivo.**

FESTÓ. m. Adorno de flors, fruites y fulles barrejades que 's sol posar als paratges ont se fa alguna festa, y comunment s' anomenen en plural, y també s' usen en l' arquitectura, pintura, brodats, etc. **Festón.** || Brodat de cadeneta a la vora de les guarnicions, etc., y també les ondes, caixals de la meteixa roba o sobreposats en les enagües, etc. **Festón.**

Festó

FER FESTÓ. fr. *Festonear, hacer festón.*

FESTONAR. v. a. Fistonar. Adornar ab festons o fistons. **Festonar, festonear.**

FESTUCA. f. *Bot.* Plantes gramínies ab espigues de dues a quinse flors, son anyals y vivacies, empleantse com a plantes forratgeres pêl bestiar. **Festuca.**

Festuca

FESTUCARI. m. *Entom.* Mena de cuch intestinal. **Festucario.**

FESTUCH. m. *Ant. bot.* Arbre de branques en forma de creu, y quin fruit es reïnos y a modo d' una ametlla. **Alfóncigo, alfócigo.**

FET, A. adj. Acostumat. **Hecho, acostumbrado.** || m. Cas succeit. **Hecho.** || Joch de nois, en que uns se amaguen y un altre 'ls va a buscar, y 'l relleva aquell a qui primer agafa. **Escondite.** || *Ant.* **Número.**

GRAN FET. m. adv. *Ant.* Molt. *Mucho.* || *Loc. ant.* GRAN NOMBRE.

FER SON FET. fr. Fer el seu negoci. *Hacer su hecho, ó su agosto, ó su agostillo.*

LO FET ÉS. m. adv. Lo cert és. *Ello es, el caso es.*

FET, A. p. p. **Hecho.**

COM DE FET Y DE FET. m. adv. *Efectivamente, en efecto, de hecho.*

FET MALBÈ. fr. MALMÈS.

FET Y DIT. *Loc.* Explica la promptitut ab que 's fa una cosa. *Dicho y hecho.*

JA ESTÁ FET. *Loc.* Denota que la cosa executada no se pot revocar. *Lo que hecho es, hecho ha de ser por esta vez.*

QUAN S' HAURÁ FET Y FET. *Loc.* Ben examinat, després de tot. *Puesto en limpio.* || Després de trets els gastos. *Puesto en limpio, deducidos gastos.*

TINDRE MOLT FET O MOLT TROÇ DE CAMÍ FET. fr. *Met.* Tindre molt d' avansat en alguna cosa. *Tener mucho andado.*

TOT ÉS ESTAR'HI FET. *Loc.* Denota la força de la costum. *Tras diez días de ayunque de herrero duerme al son el perro.*

FET. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, arxip. de Áger, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Noguera Ribagorçana y té 316 hab. || —(CONGOST DE). *Hidrog.* Estret per ont hi passa 'l Noguera Ribagorçana entre 'ls pobles de Fet y Tragó, als límits de les prov. de Lleida y d' Osca.

FETA. f. Veu ab que la mainada expressa l' acte de guanyar en el joch de bitlles.

FETA. f. Acció. **Hecha, hecho.**

D' AQUELLA FETA. m. adv. Desde allavores. *Desde entonces, desde aquella vez, desde aquella fecha*

D' AQUESTA FETA. m. adv. Desde ara o d' aquesta vegada. *De esta hecha, de este hecho.*

FER UNA FETA MOLT CORONADA. fr. Enganyar a algú del tot en cosa d' importancia. *Pegarla ó jugarla de puño.*

FETACIÓ. f. El temps de formarse 'l fetus. **Fetación.**

FETAL adj. Nom que 's dona a les parts que tenen contacte o relació ab el fetus. **Fetal.**

FETGE. m. Part del cos del animal, situat a l' hipocondri dret, sota del diafragma; és una entranya pera purificar la sanch descarregantla dels humors biliosos. **Hígado.**

LO QUE ÉS BO PEL FETGE ÉS DOLENT PERA LA MELSA. *Ref.* Ab lo que 's dona a entendre que lo qu' es profitós pera algunes coses es perjudicial per altres. *Lo que es bueno para el hígado es malo para el bazo.*

PARLAR MÉS QUE FETGE EN BRASES: XARRAR.

TINDRE UN FETGE COM UN LLUS O COM UNA RAJADA. fr. *Fam.* Ésser molt descuidat, no inmutarse per res. *Pasearse el alma por el cuerpo; tener buen cuajo.*

TREURE 'L FETGE PER LA BOCA. fr. *Met.* y *fam.* Cansarse molt pera conseguir alguna cosa. *Echar los bofes.*

FETGERA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculácies, mena de francesilla ab les fulles retallades a manera de trèbol. N' hi ha de varies especies y és bona pera 'l fetge, pera tancar les llagues, purificar la sanch, etc. **Hepática.**

FETJERA BLANCA. *Bot. Hepática blanca.*

FETGES. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Sauto, depart. dels Pirineus Orientals.

FETGET. m. dim. **Higadillo, higadilla.**

FETICIDA. m. Que comet feticidis. **Feticida.**

FETICIDI. m. Abort o gastament causat per medis criminals. **Feticidio.**

FETILLAR. v. a. ENCISAR.

FETILLAT. p. p. ENCISAT.

FETILLERÍES. f. pl. BRUIXERIES.

FETIQUISME. m. El cult dels deus fetitxes, derrer grau de la idolatría. **Fetiquismo, fetichismo.**

FETITXE. m. Ídol o geni qu' en opinió del naturals d' alguns pobles africans es capás de produir el bé y el mal, y está representat per un bastó, un os, una branca d' ars, una dent de gòs, etc. **Fetiche.** || ENCÍS, AMULET, RELIQUIARI, ADORNO, entre 'ls árabes.

FÉTLARA. *Bot.* Nom que 's dona a Menorca a la FÉRULA.

FETOR. m. Mal olor, olor pestífer. **Hedor.**

FETUS. m. Producció, el que la femella concebeix al ventre. **Feto.**

FETXA. f. Data d' una escriptura o carta. **Fecha.**

FETXA ANTICIPADA. *Antedata.*

POSAR LA FETXA. fr. *Fechar, datar.*

POSAR LA FETXA ANTICIPADA. fr. Posarla al principi del escrit. *Antedatar.*

FETXORÍA. f. Acció o fet dolent. **Fechoría, fechuria.**

FEU. m. Feut. **Feudo**

FEU DEL VI. *Ant.* Mares del vi. *Hez.*

FEU (Joseph Leopold). *Biog.* Escriptor, nat a Barcelona l' any 1836. Va cursar la carrera del dret acavantla l' any 1855. Entre 1863 y 1869 va escríurer al *Diario de Barcelona.* Té publicada una memoria titolada *Datos y apuntes para la historia de la literatura catalana,* (1865).

FEUATER, A. adj *Ant.* FEUDATARI.

FEUDAL. adj. Pertanyent a feut. **Feudal.**

FEUDALISME. m. Conjunt dels drets que gosaven els senyors dels feuts, y l' abús que 'n feien. **Feudalismo.**

FEUDALITAT. f. Constitució, condició del feut. **Feudalidad.**

FEUDALMENT. adv. m. En virtut de privilegi feudal. A la manera del temps del feudalisme. **Feudalmente.**

FEUDAR. v. a. Donar en feut alguna cosa.

FEUDATARI. adj. y

FEUDATER, A. adj. Subgecte obligat a pagar feut. **Feudatario.**

FEUDISTA. m. Autor que tracta del feut. **Feudista.**

FEURE. m. *Ant.* Veina de la espasa, etc. **Vaina** || La capsa o veina de les espigues.

FEUT. m. Contracte pêl qu' algún senyor concedeix el domini útil de cosa immoble u honorífica, prometéntseli ab jurament, fidelitat y obsequi personal per ell o pêls seus successors. **Feudo.** || Regoneixensa que se fa o tribut ab que 'l senyor o príncep dona la dignitat o hisenda. **Feudo.** || La meteixa dignitat o hisenda que 's concedeix ab qualitat de regoneixement. **Feudo.** || *Met.* Respecte y vassallatge. **Feudo.**

FEYNA. y 'ls seus derivats. FEINA.

FÉYNER. v. a. *Ant.* **Fingir.**

FEYNETA. f. dim. **Hacendílla.** || FEINETA.

FEYTURA. f. *Ant.* FACTURA, FETA.

FÍ. amb. Terme, acavament, consumació d' alguna cosa. **Fin.** || Propòsit, designe, obgecte o motiu perque 's fá alguna cosa. **Fin.** || Mort. **Fallecimiento, finamiento.** || Apoca, rebut. **Finiquito.** || Equilibri, igualtat de pes. **Filo.** || adj. Delicat, subtil, de bona qualitat. **Fino.** || *Met.* De faccions ben proporcionades. **Fino.** || Constant, fidel. **Fino.** || Astut, sagáç **Fino, refinado, redomado.** || Just, cabal, exacte. **Justo, cabal.** || *Ant.* Definició de comptes. **Definición, finiquito.**

A FÍ DE COMPTES. *Loc.* Després de tot, en substancia. *En resumidas cuentas.*

A FÍ Y A EFECTE. *Loc. Para.*

AL FÍ, O AL CAP Y AL FÍ. m. adv. *Al fin; al cabo y al postre.*

AL FÍ, AL FÍ. m. adv. *Al fin, al fin.*

AL FÍ 'S CANTA LA GLORIA. *Ref.* Denota que fins que una cosa es acavada no se'n pot fer cabal judici. *Al fin se canta la gloria.*

DONAR FÍ. fr. Acavar alguna cosa. *Finalizar; dar fin.* || Acabarse. *Dar fin.*

EN FÍ, O PER FÍ. m. adv. Ultimament. *En ó por fin; finalmente.*

ÉS FÍ. *Loc.* Expressa lo molt qu' algú és astut *De fino se pela.*

ESTAR AL FÍ. fr. Estarse acavant alguna cosa. *Estar al fin ó al remate.* || Dit de la balança, etc. *Estar en caja.* || Dit del pols al seu estat natural. *Estar en su caja.*

FER FÍ. fr. TERMINAR. || Morirse. *Dar fin, morirse.*

FINS AL FÍ NINGÚ ÉS DITXÓS. *Loc.* Denota que ningú 's pot prometre la felicitat del èxit, fins que la obtingui. *Hasta el fin nadie es dichoso; al fin se canta la gloria; al fin loa la vida, y á la tarde loa el dia.*

EL FÍ FINAL, SERVIR A DEU Y NO FER MAL. *Ref.* FÉS BÉ Y NO FACIS MAL, etc.

NO POGUER VINDRE A FÍ AB ALGÚ. *Loc. No poder con alguno, no poder acabar ó rematar con él.*

NO TINDRE FI NI COMPTE. fr. Se diu d' una cosa molt excessiva en número, quantitat y qualitat. *Ser incalculable; no poderse formar una idea; no tener fin ó número.*

TIRAR A DOS FINS. fr. Atendre o pretendre dues coses a un meteix temps. *Tirar á dos chitas, comer á dos carrillos.*

VEUREN EL FÍ. fr. Destruir alguna cosa, consumirla complertament. *Dar fin de una cosa.*

FIABLE. adj. Qu' és de fiar, qu' és persona que mereix fe, o fiada. **Fiable.**

FIABLEMENT. adv. m. CONFIADAMENT.

FIADOR, A. m. y f. Qui fía. **Fiador.** || FIANÇA.

EIXIR FIADOR. fr. FER FIANÇA.

FIALA. f. Vas ab dues ances.

FIALITA. f. Nom de les concrecions orgániques que presenten la forma d' una butllofeta. **Fialita.**

FIAMA. f. Nom d' un verí vegetal d' Amèrica. **Fiama.**

FIAMBRAR. v. a. Coure alguna vianda pera menjarla freda. **Fiambrar**

FIAMBRE. m. Lo que després de bullit o rostit se menja fret. **Fiambre.**

FIAMBRER, A. s. Qui cuida de dita vianda. **Fiambrero.**

FIAMBRERA. f. Capça de llauna pera posarhi lo que s' ha de portar fiambre. **Fiambrera.**

FIANÇA. f. Caució, seguretat que 's dóna per algú. **Fianza.** || CONFIANÇA. || m. Qui abona a un altre. **Fiador.**

FIANÇA DE LA LLEI DE TOLEDO. La que preceeix al despaig del manament de pago de que 's restituirá si 's revoqués. *Fianza de la Ley de Toledo.*

FIANÇA FORAL. La que 's fa d' estar a for no abrogat. *Fianza foral.*

DÒNAR FIANÇA. fr. Presentar devant del jutge la persona o bens que queden obligats al cumpliment, en cas de faltar lo principal a la seua obligació. *Dar fianza ó fiador.*

FER FIANÇA. fr. Assegurar lo qu' un altre promet, obligantse al cumpliment en cas de que 'l principal falti. *Salir fiador, fiar, garantir.*

LA MILLOR FIANÇA, ÉS TINDRE LA BOSSA PER L'ANSA. *Ref.* Denota que hi há poch que fiar de la gent. *Hoy dia no hay que fiar.*

PERDRE LES FIANCES. fr. PERDRE LES ESPERANCES.

FIAR. v. a. Vendre sense rebre al acte 'l preu de lo venut. **Fiar.** || Confiar d' altre. **Fiar, confiar.**

A FIAR. m. adv. No pagant de present lo que 's compra, etc. *Al fiado.*

NO FIAR DE NINGÚ QUE TINGUI NAÇ A LA CARA. *Loc.* No fer confiança de ningú. *Hoy dia no hay que fiar.*

FIARSE. v. r. Posarse en mans d' algú. **Fiarse de alguno.** || Donar crèdit. **Fiarse de alguno.**

FIASCO. m. Mal èxit d' una probatura o empresa. **Fiasco.**

FIAT, DA. p. p. **Fiado.**

AL FIAT. m. adv. A FIAR.

FÍAT. m. Consentiment que 's dona pera que 's fasi alguna cosa. FÍAT. || La gracia que feia 'l Consell de la Cambra per qu' algú pogués ésser notari. FÍAT.

FIBAILL. m. *Ant.* GAFET, CIVELLA.

FIBLA. f. Obertura que 's fá a una peixera o presa pera treure 'n aigua. **Sangradera, sangradura, sangría.** || ESPIRALL DE BOTA. || El tap de demunt la bota. **Tapón de cuba.** || f. Punxó pera fiblar les botes. **Punzón.**

FIBLA (Joseph). *Biog.* Relligiós catalá del sigle XVIII, abat quatrianal del monastir de Poblet, entre els anys 1772 y 1776.

FIBLADA. f. **Picada.** || Dolor agut que sobrevé a alguna part del cos. **Ramalazo.**

FIBLADA DE MAL DE VENTRE. *Retortijón de tripas.*

PORTARSE'N FIBLADA. fr. Portarse 'n un ressentiment. *Llevar, ir con espigón.*

FIBLAR. v. a. Picar ab el fibló. **Aguijonear, picar con el aguijón.** || Punxar una bota pera tastar el ví. **Sangrar.**

FIBLEJAR. v. a. FIBLAR.

FIBLÓ. m. Agulló de les abelles, etc. **Aguijón.** || *Met.* Estímul, incitament. **Estímulo, aguijón.**

FIBLONEJAR. v. n. *Ant.* FIBLAR, PICAR.

FIBRA. f. Qualsevol dels fils subtils que composen y uneixen unes parts d' un cos ab altres. **Fibra.**

FIBRETA. f. dim. **Fibrita.**

FIBRILA. f. *Bot.* Ramificació capilar d' una arrel. **Fibrila.** || Bri que 's separa de la branca dels liquens. **Fibrilla.**

FIBRILAR. f. Lo que té relació ab les fibres. **Fibrilar.**

FIBRILARI. m. *Bot.* Genre de bolets produits als vegetals celulars en estat de disolució. **Fibrilario.**

FIBRILÍFER, A. adj. Plè de fibriles. **Fibrilífero.**

FIBRINA. f. Substancia animal insípida, sense olor, un poch elástica, que constitueix la fibra muscular. **Fibrina.**

FIBRINÓS, A. adj. Que participa de la fibrina. **Fibrinoso.**

FIBRO. Veu qu' entra a la composició de moltes paraules anatòmiques pera expressar alguna relació ab les fibres. **Fibro.**

FIBROLITA. f. Mena de mineral de textura fibrosa. **Fibrolita.**

FIBRÓS, A. adj. Compost de fibres. **Fibroso.**

FIBROSITAT. f. El conjunt de fibres que formen alguns metalls a les mines. **Fibrazón.**

FÍBULES. f. pl. Punts ab que 'ls cirurgians agafen y tanquen les ferides. **Fíbulas.**

FICAMENT. m. Obra de ficar. **Metimiento.**

FICAR. v. a. Introduir una cosa dins d' un' altra. **Meter.** || Colocar les coses de modo que 'n cápiguen moltes en poch lloch. **Meter.** || *Ant.* Fixar, clavar. **Hincar, clavar.** || Implicar, empenyar en algún negoci. **Meter.**

FICAR EL GENOLL EN TERRA. *Loc. ant. Doblar, hincar la rodilla en tierra.*

FICAR EL NAÇ PER TOT. *Loc. fam. Meter el hocico en todo.*

FICAR ELS DITS A LA BOCA. *Loc. met.* Induir, provocar a algú pera que parli. *Meter los dedos.*

¿QUÍ'T FICA O'T FA FICAR EN AIXÓ? *Loc. ¿Quién te mete en eso? ¿Quién te mete en camisa de once varas?*

Brot de ficaria

FICARIA. f. *Bot.* Genre de plantes ranunculácies, ab dues menes, que creixen als boscos ombrívols una de elles y als llochs enlairats y descuberts l' altre. Les fulles poden menjarse com els espinachs, posseint propietats antiescrofuloses y contraries al ensemps al escorbutí. **Ficaria.**

FICARSE. v. r. Introduirse en algun lloch. **Meterse.** || Introduirse a un paratge estret ont tot just s' hi cap. **Encajarse.** || Junt ab els nòms de professió, ofici o estat, significa seguirlo, còm: *ficarse a frare*, etc. **Meterse.** || Barrejarse en algún negoci. **Meterse.**

FICARSE AB ALGÚ. fr. Provocarlo. *Meterse con alguno.*

FICARSE ALGÚ ONT NO 'L DEMANEN, O EN LO QUE NO LI VA RES, O EN LO QUE NO L' IMPORTA. fr. *Meterse en la renta del excusado; meterse de cuña, ó en camisa de once varas, ó en libros de caballería, ó en dibujos, ó donde no le llaman, ó donde no le toca, ó donde no le va ni le viene; meter la hoz en mies ajena.*

FICARSE AL LLIT. fr. Anárse'n al llit. *Meterse en cama.*

FICARSE AL LLIT PER MALALT. fr. *Ponerse en cama.*

FICARSE AL CAU. fr. *Met.* Viure retirat, no deixarse veure en públich. *Amadrigarse*

FICARSE EN BARQUES DE CANYA, O EN BROCHS, O EN HISTORIES, O EN UN BARRANCH, O EN UN FANCH, O EN CAMISES D' ONZE VARES. fr. Empenyarse en assumptes tan difícils que no se 'n pot eixir. *Meterse en historias, ó en honduras, ó en algún berenjenal.*

NO FICARSE EN RAÒNS. fr. *No meterse en cuentos.*

NO SAPIGUER ONT FICARSE A ALGÚ. fr. Estimarlo entranyablement. *Meter en el corazón.*

FICAT, DA. p. p. **Metido.**

FICCIÓ. f. Falsetat. **Ficción.** || Fingiment, simulació ab la qual se preté encubrir la veritat, volent fer creure lo que no és cert. **Ficción, fingimiento.**

FICCIÓ POÈTICA. *Ficción poética.*

FICCIONARI, A. adj Relatiu a cosa ficticia. **Ficcionario.** || s. Qui creu en ficcions. **Ficcionario.**

FICH. m. Mena de llaga semblanta a una figa, que ix ont hi ha pels. **Espundia, lechino.**

FICHER (Enrich). *Biog.* Mestre musich, nat a Vinaróç l' any 1821. Notable en la especialitat del clarinet. Se va distingir a la reial capella y al teatre reial de Madrit.

FICINIA. f. *Bot.* Genre de plantes herbacies, ab espigues termenals en forma de cap. **Ficinia.**

FICÒFACH, GA. adj. Que s' alimenta de figues. **Ficófago.**

FICOLIQUEN. m. Líquen semblant a la figa. **Ficoliquen.**

FICOLOGÍA. f. Part de la botánica que tracta de les plantes fícies. **Ficología.**

FICTAMENT. adv. m. *Ant.* FINGIDAMENT.

FICTE. adj. FICTICI.

FICTELITA. *Miner.* Varietat de seu de montanya. **Fictelita.**

FICTICI, A. adj. Fingit, fabulós. **Ficticio.** || Aparent, ilusorio **Ficticio.**

FICTICIAMENT. adv. m. D' una manera ficticia **Ficticiamente.**

FICTO, A adj. *Ant.* FINGIT.

FIDALGO (Joaquím Francesch) *Biog.* Mariner, nat a Urgell a l' últim ters del sigle XVIII y mort a Sivilla l' any 1820. Director de l' observatori de Sant Ferrán; del colegi de Sant Telm, a Sivilla; director interí del Dipòsit Hidrográfich Va fer les campanyes del Canal de la Manxa. Mestre a l' Academia de guardies marines (1781-1782). Va ésser al bloqueig de Gibraltar y al combat de l' armada espanyola contra la inglesa, manada per Howe, a l' estret. Va fer els travalls hidrográfichs de Tierra Firme (1792) desde l' illa Trinitat de Barlovento fins al riu de Chagres.

FIDANZA. f. *Ant.* CONFIANÇA.

FIDEDIGNE, A. adj. Digne de fè y crèdit. **Fidedigno.**

FIDEICOMÍS. m. Disposició en que 'l testador deixa la seua h senda a la fé d' algú, que executi la seua voluntat. **Fideicomiso, fidecomiso.**

FIDEICOMISARI, A. m. y f. Persona a qui queda el cárrech del fideicomís. **Fideicomisario.**

FIDEL. m. Qui guarda fidelitat y llealtat, y nò enganya. **Fiel.** || Cristiá, catòlich. **Fiel.** || Nom propi de home. **Fidel.**

FIDELÍSSIM, A. adj. sup. Molt fidel. **Fidelísimo.**

FIDELITAT. f. Observancia, llealtat. **Fidelidad.** || Exactitut, puntualitat en l' execució d' alguna cosa. **Fidelidad.**

FIDELMENT. adv. m. Ab fidelitat. **Fielmente.**

FIDEU. adj. *Ant.* FIDEL. || m. pl. Pasta de farina en forma de cordes d' instrument, que serveix pera fer l' escudella. **Fideos.**

Fidonia

FIDEUER. a. s. Qui fa fideus.

FIDEUERIA. f. Fábrica o botiga de fideus.

FIDÍCULA. f. *Astron.* Una de les estrelles de la constelació de la Lira. **Fidícula.**

FIDONIA. f. *Entom.* Genre de papallones nocturnes. **Fidonia.**

FIDUCIAL. adj. Linia d' alidada que passa sempre pêl centre de la graduació. **Fiducial.**

FIDUCIARI. m. *Ant.* HEREU DE CONFIANÇA.

FIEL. adj. FIDEL.

FIELAT. m. Mostassaría. **Fielato.**

FIERO, A. adj. FERÉSTECH, ESPANTÓS, FERÓÇ. || m. pl. Fanfarronades. **Fieros, bravatas, rayos, planas.** || FER.

FIETA. f. *Ter. d' Ibiça.* Nina pera jugar les criatures. **Muñeca.**

FIGA. f. El fruit de la figuera; és de gust dolç y ni hi ha de diferentes menes. **Higo.** || *Met. fam.* La femta de les cavalcadures. **Cagajón.** || L' acció de cloure 'l puny mostrant el dit polser entre l' índex y 'l del mitg. **Higa.**

FIGA BLANCA. *Expr.* Que s' aplica a qui és fluix. *Migas blandas, ablanda brevas, ablanda higos*

FIGA BORDIÇOT, y en altres parts BURJASSOT. Figa blanca o negra molt xata y de molt bon gust. *Burjasota ó burjaceta.*

FIGA DE LA CARABACETA. Figa quina pell forma tiretes blanques y verdes per l' istil de les carabacetes de olor.

FIGA D' INDIES. *Figa de moro.*

FIGA DE MORO. Fruit de la figuera de moro. *Higo chumbo.*

FIGA DE PALA: FIGA DE MORO.

FIGA DE PICH. f. *Ter. ibicench.* Figa de moro. *Higo chumbo.*

FIGA FLOR. La primera que fá la figuera y és més grossa que la figa segona o verdadera figa. *Breva.*

FIGA PANXONA. La pansida. *Higo paso.*

FIGA SAJOLA. Figa rodona y parda. *Higo dorado.*

FIGA SECA O DE CABÁÇ. *Higo seco.*

FIGA VERDAL O VERDETA. Figa petita y rodona, de gust excel-lent, que quan és madura té la pell verda. *Higo verdal.*

FIGA VERDA Y MOÇA D' HOSTAL PALPANT SE MADUREN. *Ref. Higo verde y moza de mesón, pellizcándolas entran en sazón.*

AIXÒ SON FIGUES D' ALTRE PANER. *Loc. fam.* Denota que una cosa muda d' especie o qu' és molt diferenta o agena de la que 's tracta. *Eso es harina de otro costal; es remiendo de otro paño; ese es otro cantar; es vino de otra cuba.*

AL CULLIR DE LES FIGUES ENS VEURÈM. *Loc.* Denota que a la fí o al passar comptes tot se trovará. *Al alar de los trapos, ó al fin ó al dar la cuenta, ó al freir de los huevos me lo diréis ó lo veréis.*

COM ARA PLOUEN FIGUES. *Loc.* S' usa quan sentim

dir una cosa que 'ns sembla impossible. *Como ahora llueven albardas; cuando vengan los Nazarenos.*

DONAR FIGUES. fr. Fer parlar ab traça a algú, enganyarlo. *Dar higas.*

ÉSSER TOU COM UNA FIGA. fr. Se diu de les coses que son molt blanes per haverles manossejades massa. *Estar como un naipe.*

FER FIGA LA ESCOPETA, etc. fr. No pendre 'l foch a la polvora al temps de dispararla. *Dar higa, faltar la escopeta.*

FER FIGA LES CAMES. fr. Flaquejar. *Flaquear, blandear, falsear; negar las piernas su servicio.*

FER LA FIGA. fr. *Met.* Despreciar alguna cosa, burlarse d' ella. *Dar higas.*

GRANS DE FIGA. Les llavoretes rodones que conté. *Granos de los higos.*

LES FIGUES VOLEN AIGUA, LES PERES Y 'L MELÓ VÍ FALLÓ. *Ref.* Denota que derrera de les figues és bò beure aigua, y derrera de les peres y del meló ví. *Agua al higo y á la pera vino.*

MITJA FIGA, MITG RAÏM. *Loc. fam.* Denota que una cosa ni és excel-lent, ni despreciable. *Entre merced y señoría.*

MOLL COM UNA FIGA. *Loc. Blando como una breva.*

PESAR FIGUES. fr. *Met.* PEGAR CABOTADES.

QUAN NO SON FIGUES SON RAÏMS. *Loc.* Denota que les coses s' executen o succeixen al contrari de com se esperava. *Cuando pitos flautas, cuando flautas pitos.*

FIGARAÇA. f. *Ter.* FIGUERA DE MORO.

FIGARÓ. *Biog.* Cognom d' una familia d' estampers catalans, quin cap fou en Rafel Figaró o Figueró, impressor dels concellers de Barcelona desde mitjans del sigle XVII. N' hi hagué d' establerts a Barcelona y a Girona. En memoria d' aquest cognom el dramátich francès Beaumarchais anomená *Figaró* a un dels personatges creats per ell, y ha sigut y és universalment celebrat y reproduit en el drama, en la òpera, en la prempsa y en les arts plástiques; emprô no baix la figura d' un impressor, sinó d' un barber andalúç.

— Y OLIVA (ANTONI). *Biog.* Mestre de primeres lletres y estamper de Girona. Compongué y publicá diverses poesíes. És d' ell una *Miscelánea poética á Santa Catalina de Sena*, publicada en la seua imprempta en 1851, ab pseudònim.

Segell de Figaró

FIGARÓ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Montmany, prov. de Barcelona. Té estació de F.-C.

FIGAROLES. *Geog.* Veinat del dist. munpal. de Fontcuberta, prov. de Girona.

FIGETLÓ. m. *Med.* Inflamació dels ganglis linfátichs subcutanis que no va seguida de supuració. **Figetlón.**

FIGLE. m Instrument musich de bronse que té una forma semblanta a la de l' antich fagot o baixó. **Figle.**

FIGÓ. m. Ampolleta en forma de figa per posar oli o vinagre. || Taberna ont se ven menjar.

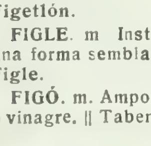
Segell de Figols

FÍGOLS. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisbat de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del riu Llobregat. Té mines de carbó y 219 hab. || Poblet del dist. munpal. de Eroles, prov. de Lleida. || — DE ORGANYÁ. Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Urgell, part. judicial de la Sèu; és a la vora del riu Segre y té 429 hab.

FIGUERA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les moreacies; és de fusta blanca y flonja; té dins una llet molt amarga y astringent; fulles que neixen d' un punxó rodó, grans, amples y asproses; el fruit és un cono més o menys prolongat, de gust dolç, color més o menys encarnat per dins, plè y de llevors molt petites, ab una pelleta verdosa, negra o morada segons la especie. **Higuera.**

Brot de figuera

FIGUERA BORDA. *Cabrahigo, higuera bastarda ó macho.*

FIGUERA D' INDIA. f. *Bot. Airampo.*

FIGUERA DE MORO *Bot.* Planta arbória de la fam. de les cactacies, que a partir desde les seues arrels se compon d' una mena de cladonis en forma de fulles com pales, d' uns vinticinch centimetres de llarch, les unes sobre la vora de les altres, verdes, molsudes y ab punxes, y les inferiors ab el temps perden el vert, prenent la forma cilíndrica y adquireixen una consistencia de fusta flonja. Sobre les fulles neixen unes flors vermelles y les figues ovalades y plenes de punxes. *Tuna, nopal, nopalera, higuera chumba ó de pala.*

FIGUERA INFERNAL. *Bot.* Planta de la fam. de les euforbiácies, de fulles semblantes a les de la parra y el fruit com a raïm, que conté tres llevors ovalades y jaspejades de blanch y negre. *Higuera infernal, palmachristi, ricino, catapucia, rezno, cherva.* || — BORDA. HERBA TAUPERA. || — DE PUNXA. FIGUERA DE MORO.

FIGUERA. *Geog.* Poblet del districte munpal. d' Algerri, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Cala del S.E. de l' illa de Mallorca, Balears. || — (CAU DE LA). *Orog.* Prop de Torroella de Montgrí. || — (LA). Poble de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora del riu Ciurana y té 618 hab. || — (PUNTA DE LA). *Hidrog.* Punta de la costa de Girona, al N.E. del golf de Roses. || — (RIERA DE LA). Afluent de la vora del riu Tech, entre Prats de Molló y El Tech (Alt Vallespir) dels Pirineus Orientals.

Segell de La Figuera

FIGUERA (Francesch). *Biog.* Argenter mallorquí del sigle XIV. En l' any 1389 era jurat de Palma. Porta son nom una campana fosa per ell en 1380 d' ordre del municipi, colocada dalt de la torre 'l 27 de Setembre de 1386 pera tocar a somatent. Pesa vintisset quintars, y li fou anys després agregada la maquinaria del rellotge de la Inquisició, a fí de que toqués quarts y hores. La historia y organisació d'aqueix rellotge és una hermosa plana de cultura que no cap dintre l' ordre d' aquest Diccionari.

— (PERE ANTONI). *Biog.* Frare franciscá mallorquí. Autor del *Diccionari mallorquí-castellá y el primer que s' ha donat a llum.* (Palma, 1840, un vol. fol. de 526 planes). Nasqué a Lluchmajor y morí a Palma en 1847 als setanta cinch anys.

FIGUERAL. m. y

FIGUERAR. m. Lloch plantat de figueres. **Higueral, figueral.**

FIGUERAS (Salvador). *Biog.* Mestre de capella de Santa María del Mar, a Barcelona, en 1734. És autor de varies obres de musica religiosa que li dongueren bona fama.

— (P.) Jesuita catalá que en 1635 publicá una *Suma espiritual.*

— Y ALBERT (FRANCESCH). *Biog.* Escriptor catalá. Coloborador del notable periòdich *Un tros de paper* ab el pseudónim «Sistachs». Escrigué pera 'l teatre

catalá en sos començos. Fou governador de Mallorca y quefe del personal del ministeri de Ultramar en temps de la República (1873) Morí a Gracia a les darreríes del any 1889.

— Y CARPÍ (JOAN). *Biog.* Frare trinitari, historiaire y erudit valenciá. Florí a mitjans del sigle XVII. Era natural de Albalat de Pardines.

— Y MORAGAS (ESTANISLAU). *Biog.* Primer president de la República espanyola en 1873. Advocat y polítich de renòm. Nat a Barcelona en 1819 y mort pobre a Madrit en 1882. Va acavar la carrera de dret en 1844, comensant a exercirla a Tarragona, que va representar a les corts de 1851. Afiliat al partit republicá, va ésser pres en 1867 a Madrit, y a les constituients de 1869 va ésser elegit per quatre districtes. Era un excelent orador y un dels caps del partit democrátich. Fou diputat a Corts en distintes llegislatures y després de la restauració, va seguir essent un dels sostenidors dels ideals republicans.

— Y VILA (JOAN). *Biog.* Esculptor gironí, nat l'any 1829 y mort a Madrit al 1881. L'any 1856 guanyá una medalla de tercera classe en l'exposició de Madrit. En altres certamens fou distingit y adquirides pêl Govern algunes composicions d'ell. Deixá moltes obres notables, principalment la estátua de Girona, en el sepulcre d'en Alvarez de Castro, y la d'*El crit d' independencia en 1808*. D'ell son també un «Himeneu» en el Musseu del Prado y el monument a Calderón de la Barca, a Madrit, entre moltes més composicions y retratos.

Joan Figueras y Vila

FIGUERASSA. *Orog.* Serra que s'exten entre 'l riu Metje y 'l torrent de Sta. María al nort de Berga.

FIGUERENCH, CA. adj. El natural o pertanyent a Figueres, ciutat de Catalunya. **Figuerense.** || Semblant a la Figuera. **Ficeo.**

FIGUERES (N.) *Biog.* Poeta catalá del sigle XV. Deixá excelents composicions de caracter rellig ós que 's conserven en el *Cançoner de Paris*.

— (FRA FRANCESCH). *Biog.* Autor de una *Apología* de la ordre de Sant Francesch, publicada a Barcelona, sa patria, en 1651.

FIGUERES. *Geog.* Partit judicial de la prov. de Girona, format de 63 ajuntaments, que son: Agullana, Albanyá, Alfar, Avinyonet, Bajol (La), Borrassá, Buadella, Cabanes, Cabanelles, Cadaqués, Cantallops, Campmany, Castelló d' Empuries, Cistella, Ciurana, Crespiá, Darnius, Dosquers, Espolla, Figueres, Fortiá, Garrigás, Garriguella, Junquera (La), Lladó, Llançá, Llers, Masarach, Massanet de Cabrenys, Mollet de Peralada, Navata, Ordis, Palau de Santa Olalla, Palau Sabardera, Pau, Peralada, Pont de Molins, Pontós, Port-bou, Port de la Selva, Rabós, Riumors, Roses, Sant Climent Sassebes, Sant Llorenç de la Muga, Sant Miquel de Fluviá, Sant Pere Pescador, Santa Llogaya d' Álgama, Selva de Mar, Tarabaus, Terrades, Torroella de Fluviá, Vilabertrán, Vilafant, Vilajuiga, Vilamacolum, Vilamalla, Vilamaniscle, Vilanant, Vilanova de la Muga, Vilasacra, Vilatenim y Viure, reunint entre tots 61,851 hab. || Ciutat de la prov. y bisb. de Girona; és cap del partit judicial del seu nom, té estació de ferrocarril, un bon castell, molt comers y 11,084 hab., incluint 'hi 'ls del seu agregat Sant Pau de la Calçada. || — (COVA DE CAN). Petita cova situada en el terme de Sant Cristofol de Begues.

Segell de Figueres

FIGUERETA. f. dim. **Higuerilla, ita, ica.** || Volta que 's fá al aire, ab el cap per avall o a terra. **Volteleta, voltereta, volteta.**

FER LA FIGUERETA. fr. Posarse de cap a terra y 'ls peus en el aire. *Ponerse de cabeza, estar de cabeza.*

FIGUERÓ. *Geog.* Quadra del terme de Montmeló, prov. de Barcelona.

FIGUEROL. m. *Ter. ornit.* PAPAFIGUES.

Segell de Figuerola del Camp

FIGUEROLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Tarragona, part. jud. de Valls; és entre 'ls rius Francolí y Gayá y té 764 hab. || — (SON). Caseriu del terme de Inca, illa de Mallorca. || — DE MEYÁ. Poblet del dist. munpal. de Fontllonga, prov. de Lleida. || — D' ORCAU. Poble de la prov. de Lleida, bisbat d'Urgell, partit jud. de Tremp; és a la vora d' una riera y té 562 habitants.

Segell de Figuerola de Meyá

Segell de Figuerola d Orcau

FIGUEROLA Y AGUSTÍ (Manel de). *Biog.* COMTE DE FIGUEROLA. Militar nascut a Barcelona en 1806 y mort a la meteixa ciutat en 1891. Tenía una brillant historia, havent desempenyat els cárrechs de governador civil y militar de Barcelona en temps molt difícils, entre altres quan la febre groga de 1870. Era persona de molta cultura literaria y artística, posseint una de les mellors coleccions de quadros.

— Y BALLESTER (LAUREÁ). *Biog.* Ministre d' Hisenda, advocat y pedagoch. Nasqué a Calaf en l' any 1816 y morí a Madrit en 1903. Feu la carrera de lleis a Barcelona y cursá economía política en les classes de la Junta de Comers. Instaurá la escola Normal de Barcelona en 1845. Fou catedrátich d' economía a les Universitats de Madrit y de Barcelona. Ell guanyá el grau de doctor en Dret administratiu primer que ningú, en 1856. Son pas pêl Govern (1869) fou molt discutit, per la orientació francament lliure-cambista que portava; emprô el temps ha fet justicia a son talent. Com a escriptor va lluir en distints rams, sense deixar cap obra fonamental, sinó memories y discursos ben interessants.

Laureá Figuerola y Ballester

FIGUEROLAS. *Geog.* Veinat de Fontcoberta, prov. de Girona.

FIGUEROLES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Lucena; és a la vora d' un barranch y té 749 hab.

FIGUEROLETA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Les Piles, prov de Tarragona.

FIGUEROSA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Lleida, part. jud. de Cervera; és a la vora del F.-C. de Barcelona a Saragoça y té 758 hab.

FIGUEROTA (Avench de la) *Orog.* Avench de uns 32 m. de fondaria situat en les costes de Garraf.

FIGUETA. f. dim. Ampolleta molt petita y xata. **Castaña.** || dim. de figa. **Higuito, illo, ico.**

FIGUIER (Lluis Guillem). *Biog.* Escriptor científich, que va néixer a Montpeller l' any 1819. Va morir

en 1894. Era doctor en medicina y en ciencies físiques, va ésser catedrátich de la escola de farmacia de Montpeller desde 1840 fins a 1853, en quin any obtingué cátedra a París. Va ésser molt laboriós publicant remarcables travalls, y dirigint la revista *L' année scientifique et industrielle*

Lluis Guillem Figuier

FIGURA. f. Forma, disposició d' una cosa que la diferencía de les altres. **Figura.** || *Gram. ret. y poét.* El llenguatge de les passions o modo de parlar fora del ús comú. **Figura.** || La cara de la persona. **Figura.** || Representació, imatge exterior de les coses materials. **Figura.** || *Pint.* La estátua o pintura de alguna persona o animal. **Figura.** || Al joch de cartes, sota, cavall y rei. **Figura, carta negra.** || *Geom.* Espay tancat de molts costats. **Figura.** || *Mús.* Nota. **Figura.** || *For.* **Forma, figura.** || Dibuix d' alguna cosa. **Figura.** || pl. Gestos. **Muecas, figurería.**

FIGURA DE DRAP D' ARRAS. *Met.* Persona de figura ridícula. *Figura de tapiz.*

FER FIGURA. fr. *Met.* FER PAPER.

FER FIGURES. fr. Fer accions o gestos ridícols. *Hacer figuras.* || Burlarse d' algú ab gestos ridícols. *Cocar, hacer cocos.*

LLETJA FIGURA. Home lleig y contrafet. *Figura.*

SEMBLA UNA FIGURA DE PESSEBRE. *Loc. fam.* Que s' aplica al subgecte ridícol en lo personal y 'l vestir. *Parece arrancado de un tapiz.*

FIGURABLE. adj. Lo que 's pot figurar. **Figurable.**

FIGURACIÓ. f. Figura.

FIGURADAMENT. adv. m. D' un modo figurat, per figures. **Figuradamente.**

FIGURANÇA. f. Acte y efecte de figurarse alguna cosa. **Figuración, imagen.** || SEMBLANÇA.

FIGURANT, A. s. y adj. Cada una de les persones que als teatres representen en grupus o comparses de poble, soldats, etc. **Figurante.**

FIGURAR. v. a. Donar figura a alguna cosa. **Figurar.** || v. n. Representar, semblar. Tindre mando, relleu, importancia.

FIGURARSE. v. r. AFIGURARSE.

FIGURAÇA. f. aum **Figurón.**

FIGURAT, DA. adj. S' aplica al cant o musica, quines notes tenen diferent valor segons la figura. **Figurado.** || *Ret.* Adornat de figures. **Figurado.** || Lo que té forma y figura. **Figurado.** || p. p. **Figurado.**

FIGURATIU, VA. adj. Lo que representa la figura d' un'altra cosa. **Figurativo.**

FIGURER, A. m. y f. Qui fa accions o gestos ridícols e impertinents. **Figurero.** || Qui fa figures.

FIGURETA. f. dim. **Figurilla, figurita.**

FIGURÍ. m. Figura artificial d' home o dona pera model del trajo. **Moña, maniquí, figurín.** || Dibuix o model petit pêls trajos y adornos de moda. **Figurín.**

FIGURISME. m. Opinió dels que veuen en la Biblia figures alegòriques del Nou Testament. **Figurismo.**

FIGURISTA. m. Partidari del figurisme. **Figurista.** || El pintor dedicat a pintar figures. Fals, qui extrafá.

FIJA. f. Frontissa de dues planxes y un baldó demunt del qual se mouen les portes y finestres. **Fija.**

FIL. m. Bri retort de seda, lli, cánem, pera cosir, teixir, etc. **Hilo.** || *Met.* Rajolí que fá algún líquit espès. **Hebra.** || Fibra de la carn cuita. **Hebra, brizna.** || El tall d' algún instrument de cer. **Filo.** || *Met.* Continuació d' algún discurs. **Hilo.** || Entre canterers o gerrers troç de fil, etc., pera tallar la peça de la demés pasta que queda demunt la roda. **Hilo.** || El conjunt de lo que 's fila. **Hilado, hilaza.** || La branca sarmentosa de algunes plantes. **Hebra, brazo.** || La porció de baba prolongada subtilment ab que les aranyes y altres insectes fan llurs teles y capolls. **Hilo.** || *Vulg.* MINYONA, HIMEN, VIRGINITAT.

FIL A FIL. m. adv. *Hilo á hilo.*

FIL DE CARTES. El d' empalomar més prim pera lligar papers, etc. *Hilo de cartas.*

FIL DE CREMA. El prim y fí, qu' és un mitg entre 'l dit de Bayona y 'l que vé de Flandes. *Hilo de clemen, de clema, de crema.*

FIL D' EMPALOMAR. El cordill molt prim de cánem. *Hilo bramante ó palomar.*

FIL DE LA PLOMA. El pel que té la ploma a un costat y altre. *Barbas cendal.*

FIL DE LA VIDA. El curs d' ella. *Hilo de la vida.*

FIL DE LLIT D' ARANYA. El que serveix pera cartolines. *Hilo de cama de araña.*

FIL DE MITGES. Fil fort que serveix pera fer mitges. *Dobladillo.*

FIL DE MONJA. El molt fí que solen filar les monjes pera coses primoroses. *Hilo de monjas.*

FIL DE MONGETES, PÈSOLS Y ALTRES TABELLES. La fibra que tenen a cada costat. *Brizna.*

FIL D' OR, D' ARGENT, etc. *Hilo de oro, plata y briscado ó entorchado,* si es barrejat ab seda.

FIL DE PERLES. La enfilada de perles. *Hilo, sarta de perlas.*

FIL DE PITA. Les fibres de l' atzavara. *Pita, hilo de pita.*

FIL DE RAÏMS: PENJOLL.

FIL DE SABATER. El sense tórcer que usen els sabaters. *Hilo laso.*

FILFERRO O D' ARÁM, etc. *Alambre.*

FIL MAL TORT. *Len.*

FIL PER RANDA. m. adv. Ab totes les circunstancies. *B por b, c por c.*

A DRET FIL. fr. Segons la direcció d' alguna cosa ab igualtat a ella. *A hilo, á cordel.* || Segons la vena o fil, y no al través. *A hilo.*

AGAFARSE PER UN FIL, O PER UN FIL D' ARANYA O DE TARANYINA. fr. Valdre's de qualsevol pretext o motiu molt frívol pera lograr un fí. *Agarrarse ó asirse de un cabello ó de un pelo.*

AGUANTARSE PER UN FIL. fr. *Met.* Estar en gran risch perill. *Estar colgado de un hilo.*

FER FILS. fr. Dit dels licors qu' están coagulats com a fils. *Hacer madeja ó hebra.*

PASSAR A FIL D' ESPASA fr. *Pasar á cuchillo.*

PERDRE 'L FIL. fr. No recordarse de lo que segueix en alguna relació, conversa, etc. *Perder el hilo.*

POSAR FIL A L' AGULLA. fr. Empendre alguna cosa. *Poner manos á la obra.*

QUI BÉ NÚA, BÉ DESNÚA, TANT SI ÉS FIL, COM FILEMPÚA. *Ref.* Denota que qui emprèn ab coneixement un negoci arduo, sabrá deseixirse'n bé. *Quien bien ata, bien desata.*

SEGUIR EL FIL. fr. Continuar lo que 's feia. *Seguir el hilo.*

TALLAR EL FIL DE LA VIDA. fr. Matar u ocasionar la mort. *Cortar el hilo de la vida.*

TORNAR A PENDRE O A AGAFAR EL FIL. fr *Met. Seguir el hilo.*

TRENCAR EL FIL. fr. *Met.* Interrompre 'l curs d' una conversació o d' un' altra cosa. *Cortar el hilo.*

FILA. f. Serie, ordre, continuació de coses. **Fila.** || Peça de fusta, etc. **Vigueta.**

FILA DE SOLDATS. *Fila.*

DE FILA O DE FILERA. m. adv. *A la hila.*

POSAR EN FILA. fr. *Enfilar.*

FILABARQUÍ. m. BELABARQUÍ. || Eina de foradar fusta, consistent en una maneta corvada ab una nou que juga al centre y porta en un extrèm un encast y una paloma pera subgectar les broques y del altre cap, gira en el coll d' una pala que serveix per apre-

tar l'eina ab el pit. Aquest és el filabarquí més general, pero n'hi ha d'altres construccions.

FILAÇA. f. Conjunt de lo que s'ha filat. **Hilado, hilaza.** || Fil groixut y desigual. **Hilaza.**

DESCUBRIR LA FILAÇA. fr. *Met. y fam.* Fer patent algún vici o defecte amagat. *Descubrir la hilaza.*

FILACES. f. pl. *Ant.* DESFILES.

FILACTERI. m. y

FILACTERIA. f. Troç de pergamí ont estaven escrits alguns passatges de la Escriptura, y que ficat dins d'una bossa o capça portaven els jueus lligat al braç. **Filacterio, filacteria.**

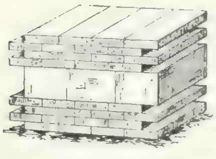

Filada

FILADA. f. Filera per ordre. **Hilada, hilera.** || f. *Arq.* Filera horisontal de maons o de pedra picada de alguna obra. **Hilada.**

FILADÍÇ. m. Seda del capoll foradat, rebuig de seda. **Filadiz, filaíz.** || Fácil de filar.

FILADOR, A. m. y f. Qui fila. **Hilador, hilandera.**

FILADURA. f. El travall y preu de filar. **Hilado, hilaza.**

FILAGARSA. f. Fil que 's desprèn y penja de la roba. **Hilacha, hilaracha.**

FILAGRAMA. m. Nom donat a les lletres, figures o adornos que 's fan a les teles metáliques de que son fets els motllos de fer paper. Aquestos dibuixos se fan ab fils d'arám semblant al que forma 'ls motllos, y com abulten un poch més resulten gravats als fulls de paper. **Filagrama.**

FILAMENT. Brins del cánem, llinet, etc., abans de netejarlos. **Filamento, hebra.** || Qualsevulla de les arreletes de les plantes que surten de les més grosses. **Filamento.**

FILAMENTÓS, A. adj. Compost de filaments, **Filamentoso.**

FILANDRIA. f. *Entom.* Cuquet que's cría als budells dels aucells, y més especialment en els de les aus de presa. **Filandria.**

FILANER. m. Qui fila. **Hilador.**

FILANERA. f. *Ant* FILADORA. || *Ter.* Porció de llana o estám qu'entregava 'l paraire a la filadora y aquésta li tornava filada. **Copo, hilado.**

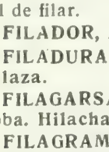

Filantí

FILANTÍ. m. *Entom.* Insecte himenópter dels fosaris, essent el seu tipus, l' anomenat *filanto triangular*, negre, ab taques grogues, axís com les seues potes. Ataca a les abelles. **Filanto.**

FILÁNTROP, A. s. y adj. Qui estima als homes. **Filántropo.** || La persona benèfica. **Filántropo.**

FILANTROPÍA. f. Amor a la humanitat, lliberalitat, amor als homes. **Filantropía.**

FILANTRÒPICH, CA. adj. Lo que pertany a la filantropía. **Filantrópico.**

FILANTROPOMANÍA. f. Filantropía maniática. **Filantropomanía.**

FILANTROPOMÁNIATICH, CA. adj. Lo que pertany a la filantropomanía. **Filantropomaníaco.**

FILAR. v. a. Reduir a fil el lli, 'l cánem, la llana, etc. **Hilar.** *Vulg.* Mirar, veure.

FILAR BÉ. fr. *Met.*. FER BONA FARINA.

FILAR PRIM. fr. *Met.* Discórrer ab subtilesa. *Hilar delgado.*

VÈTEN AQUÍ UN'ALTRA QUE N'HA FILAT D'AVUI. fr. *Met. y fam.* Se sol dir quan se sent un nou despropòsit o impertinencia. *Esa es otra que bien baila.*

FILARECIA. f. Amor a la virtut. **Filarecia.**

FILARETIA. f. Amor pur y práctich de la virtut. **Filaretia.**

FILARETS. *Ter. Blanes.* Bordó o muralleta del currador.

FILARGIRIA. f. Amor al diner. **Filargiria.**

FILARIA. f. *Bot.* Mena de mata de la familia dels gessamins. **Filaria.**

FILARMONÍA. f. Amor a la musica o armonía. **Filarmonía.**

FILARMÒNICAMENT. adv. D'una manera filarmònica. **Filarmónicamente.**

FILARMÒNICH, CA. adj. Amant de l'armonía. **Filarmónico.** || Apassionat de la musica. **Filarmónico.**

FILÁSTICA. f. *Náut.* Els fils de que 's fan totes les cordes y ormeig dels barcos. **Filástica.**

FILASTRE. n. p. **Filastro.**

FILAT, DA. p. p. **Hilado.** || m. Teixit de fil o corda ab malles pera caçar y pescar. **Red.** || Trampa, astucia pera enganyar. **Red, lazo, garlito.**

FILAT DE BOL. Filat de pescar. *Red de pescar.*

FILAT DE FILFERRO. *Red de alambre.* || Lo que 's posa pera resguart de les vidrieres. *Sobrevidriera.* || La reixa d'eix metall que fan els agullers, pera gavies, claraboies, colomars, etc. *Alambrera.*

FILAT DE MALLA ESTRETA. Teixit en forma de sach cònich molt llarch y de malla petita pera agafar llagostins y peixets. *Albéndola, albéntola.*

FILAT SABOGAL. Art de pescar que s'emplea pera la pesca de les llisses. *Almatroque.* || Pera agafar cunills y llebres. *Albanega.*

FILAT TRAVESSER. El de pescar. *Red barredera, de pescar.*

TIRAR ELS FILATS. fr. TIRAR L' ART.

FILATARQUIA. f. Ambició al poder.

FILATELIA. f. Amor al segells.

FILATÈLICH, CA. adg. Referent a la filatelia.

FILATER, A. m. Qui fá filats. **Redero.**

FILATURA. f. Establiment ont s'hi fila 'l cotó, lli, llana, etc., destinats a convertirse en teixits. **Filatura.**

FILDERRETORT. m. Mena de teixitde llana, semblant al que avui anomenen llaneta o llanilla, però ab més cos, que s'usava pera 'ls vestits dels sacerdots y pera 'ls vestits de dol de les dones. FILDERRETORT.

FILELLA (Arnau de), *Biog.* Bisbe d'Elna (1220 al 1224), y abans abat perpetual del monastir de Poblet, (1215 al 1220). Va morir l'any 1224.

FILELÍ. m. Mena de tela prima, barrejada ab herba, que 's solía portar de Berbería. **Filelí.**

FILEMPÚA. f. El més fí del lli abáns de filarse. **Estopilla.** || Drap o tela clara y prima que 's broda ab fil o seda com el canyamaç y serveix ademés pera fer cedaços. **Estopilla.**

FILERA. f. Rengla. **Hilera, hila.** || Eina ab que redueixen a fil els metalls; és una planxa ab molts forats que s'estrenyen insensiblement, de modo que quan la barra passa pêl derrer, queda reduida a un fil. **Hilera.** || Eina de cer pera fer els caragols: té rosques de diferents tamanys. **Terraja.** || *Arq.* Viga o fusta que forma el llom de l'armadura apoiada al cap dels parells.

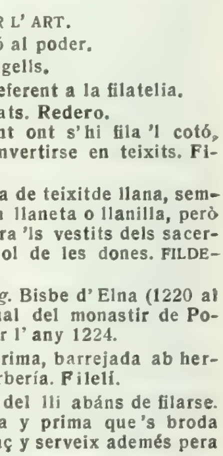

Filera

DE FILERA. m. adv. DE FILA.

FILERA CLOSA. Eina de cer llarga, prima y ample, ab forats roscats apropòsit pera fer mascles de mides determinades.

FILERA OBERTA. Eina semblant a l' anterior empero disposada de manera qu' en lloch de forats hi há uns coixinets que 's clouen y s' obren pera fer mascles de mides diverses.

FILET. dim. Petit fil. **Hilico**. || *Arq*. Adorno, motllura delicada. **Filete, listón**. || Perfil de les lletres. **Perfil**. || Rebava que 's fa eixir en els caires de les ganivetes de polir fusta y en altres eines. || Bordó molt xich en les motllures. || En les impremtes, peça de metall pera marcar ratlles negres, serpentilles o puntillats.

FILETATGE. m. El conjunt de filets en una imprempta.

FILETEIG. m. Acció y efecte de filetejar o adornar ab filets. **Fileteo**.

FILETEJAR. v. a. Posar filets o adornar ab filets. **Filetear**.

FILEUSA. f. *Entom*. Familia d' insectes arágnits pulmonars, entre quines especies n' hi ha de molt verinoses. **Fileusa**.

FILFERRO. m. Fil de ferro o en general fil fet de qualsevol metall. **Alambre**. || — BLANCH. El filferro tal com surt de la filera. || — GALVANISAT. Ab un bany de zinch, plom y estany. || — D' ACER.

FILÍ. m. Mena de caragol de mar. **Filino**.

FILIACIÓ. f. Descendencia de pares a fills. **Filiación**. || *Mil*. Allistament del nom, de la estatura, faccions y senyes personals del qu' es soldat, del qu' está près o condemnat, etc. **Filiación**.

PENDRER LES FILIACIONS. fr. Apuntar el nom y les senyes personals de algú. *Filiar, tomar la filiación*.

FILIAL. adj. Pertanyent al fill. **Filial**.

FILIALMENT. adv. m. D' un modo filial. **Filialmente**.

FILIAR. v. a. Pendre la filiació. **Filiar**.

FILIATRA. s. y adj. Qui 's dedica al estudi de la medicina. **Filiatro**.

FILIATRÍA. f. Amor al estudi de la medicina. **Filiatría**.

FILIÁTRICH, CA. adj. Lo que te relació ab la filiatría. **Filiátrico**.

FILIBERT. m. Nom propi d' home. **Filiberto**.

FILIBOT. m *Mar*. Embarcació quin aparell no té ni mitjana ni mástils, **Filibote**.

FILIBUSTER, A. v. n. Nòm pres del inglès, pera calificar als pirates qu' al sigle XVII infestaven el mar de les Antilles. || Avui s' aplica aquest nom als aventurers que, sense dependre de cap govern, invadeixen a má armada algún territori. **Filibustero**.

FILICÍ, NA. adj. Semblant a la falguera. **Filicino**

FILICIDA. m. Qui mata al seu fill. **Filicida**.

FILICIDI. m. Mort violenta donada a un fill propi. **Filicidio**.

FILICÍFER, A. adj. Lo que conté la forma de la impressió de la falguera. **Filicífero**.

FILICORNI, A. adj. De banyes o antenes semblantes a fils. **Filicórneo**.

FILÍCULA. f. *Bot*. POLIPODI.

FILIERA. f. *Blas*. Nom de la orla rebaixada fins a la tercera part de la seua amplaria. **Filiera**.

FILIFORME. adj. En figura d' un fil tan gros d' un cap com del altre. **Filiforme**.

FILIGRANA. f. Objecte d' argentería fet ab fils de or o d' argent soldats ab molta perfecció y formant dibuixos delicadíssims. **Filigrana**. || *Met*. Cosa molt delicada y pulida. **Filigrana**.

FILIGRANAT, DA. adj. Lo qu' es fet de filigrana o s' hi sembla. **Filigranado**.

FILINA. f. *Entom*. Genre d' anèlits semblants a la sangonera. **Filina**.

FILIPÈNDULA. f. *Bot*. HERBA DEL POBRE HOME.

FILIPENDULACI. adj. *Bot*. Semblant a la filipèndula. **Filipenduláceo**.

FILIPENDULAT, DA. adj. *Bot*. Provist de tubèrculs filamentosos y emmadeixats. **Filipendulado**.

FILIPENCH. adg. y

FILIPENSE. adj. Sacerdot de la congregació de Sant Felip Neri. FILIPÓ. **Filipense**.

FILIPETXÍ. m. Teixit de llana estampat. **Filipichín**.

FILIPÍ, NA. adj. Natural de y lo pertanyent a les illes Filipines. **Filipino**.

FILÍPICA. f. Cada una de les arengues de Demòstenes contra Filipo, rei de Macedonia, y catorse de les que va fer Çiceró a imitació de les de Demòstenes. **Filípica**. || Invectiva, censura feta d' una manera aspra. **Filípica**.

FILIPÓ. m. FILIPENSE.

FILIPSITA. f. *Min*. Varietat de coure piritós. **Filipsita**.

FILIS. m. Habilitat, gracia. **Filis**. || Nom poètich de dona **Filis**.

ESTAR DE FILIS, DE GRESCA O PER BROCHS. fr. *Fam*. *Estar de fiesta, de chunga, de chirinola, de temple, de gorja, tener bien templada la guitarra*.

NO ESTAR DE FILIS. fr. Estar de mal humor. *No estar la Magdalena para tafetanes; no estar templada la guitarra; haber pisado una mala hierba*.

FILISA. f. *Entom*. Aranya molt petita. **Filisa**.

FILISTATA. f. *Entom*. Genre d' aranyes. **Filistata**.

FILISTEU, A. s. y adj. Natural y propi d' una petita nació antiga de la Siria, confinant ab el poble d' Israel. **Filisteo**. || *Met. fam*. Persona de gran estatura y corpulencia. **Filisteo**.

FILITA. f. *Bot*. Genre de falgueres que creixen a les parts ombrívoles dels jardins. **Filita**.

FILÍTELA. f. *Entom*. Aranya que fa teles de fils fluixos y separats. **Filítela**.

FILÓ. m. Capa o veta de substancia mineral, plata, carbó, etc., que 's trova interposat ab la terra o les roques.

FILÓBRANQUI, A. adj. *Ictiol*. Que té les branquies en forma de fulles. **Filobranquio**.

FILOCAPSULARI. m. *Entom*. Genre de cuchs intestinals. **Filocapsulario**.

FILOCARIS. m. *Bot*. Genre de liquens. **Filocaris**.

FILOCÈFAL, A. adj. *Bot*. Que té les flors formant copolls o pomets guarnits de fulles. **Filocéfalo**.

FILOCRACIA. f. Amor al poder.

FILODÁCTIL. m. *Erpet*. Reptil sauriá que té 'ls dits membranosos. **Filodáctilo**.

FILODERM, A. adj. *Bot*. Epítet de les plantes, quina membrana fructífera está plegada en forma de fulleta. **Filodermo**.

FILODI, A. adj. *Bot*. Semblant a una fulla. **Filódeo**.

FILODOXIA. f. Carinyo excessiu que professen certes persones a llurs propies obres y opinions. **Filodoxia**.

FILODOXO, A. adj. Molt aferrat a les seues propies opinions. **Filodoxo**.

FILODRIAT. m. *Erpet*. Genre de serps. **Filodriado**.

FILODUS. m. *Bot*. Peciol en forma de fulla. **Filodo**.

FILÒFACH, GA. adj. *Zool*. Que s' alimenta de fulles. **Filófago**.

FILÒFAN, A. adg. Qui es amant de la llum. **Filófano**.

FILÒFIL, A. adj. Que creix entre les fulles. **Filófilo**.

FILÒGEN, A. adj. Que neix a les fulles. **Filógeno**.

FILOGENITURA. f. Afecte y ternura paternals, amor de prole, propensió a acariciar y a estar en

companyía de tota criatura dèbil. **Filogenitura.** || Orgue situat en el centre de la part posterior del cap demunt la cresta occipital. **Filogenitura.**

FILOGI. m. y adj. Qui ama a les dones. **Filógino.**

FILOGINIA. f. Amor a les dones. **Filoginia**

FILOGÍNICH, CA. adj. Pertanyent a la filoginia. **Filogínico.**

FILOGONIA. f. *Bot.* Teoría sobre la producció de les fulles. **Filogonia.**

FILOJA. f. Entreteixit de fil, seda o llana, fet de ma ab una agulla foradada de tots dos caps. **Red.**

FILÒLECH. m. Qui estudia o professa la filología. **Filólogo.**

FILOLIT. m. *Min* Varietat de cals carbonatada, de estructura cristallisada o sense cristallisar. **Filolito.**

FILOLOGÍA. f. Ciencia composta y adornada de la gramática, retòrica, poesía, historia, antiguitats, interpretació d' autors, y generalment de crítica; de modo que ve a ésser com una literatura universal. També 's comprèn ab aquest nom l' estudi y coneixement de les lleis etimològiques, gramaticals, històriques y lexicològiques d' una o varies llengües. **Filología, filológica.**

FILOLÒGICAMENT. adv. m. Segons les regles de la filología. **Filológicamente.**

FILOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la filologia. **Filológico.**

FILOMATÍA. f. Amor a les ciencies. **Filomatía.**

FILOMENA. f. Nom de dona. **Filomena.**

FILONI. m. Mena d' opiata de mel y altres substancies. **Filonio**

FILOPEDIA. f. Art d' engendrar sense passió. **Filopedia.**

FILOPSEUT. s. y adj. Amich de falsetats. **Filopseudo.**

FILÒPTER, A. adj. D' ales membranoses. **Filóptero.**

FILORINCH, CA. adj. *Zool.* De morro o bech quines vores son allargades. **Filorinco.**

FILOSA. f. Eina regularment de canya, ab una mena de castellet aprop del extrèm, ont s' hi enrotlla el canem, lli, etc., que s' ha de filar. **Rueca.** || f. *Fam.* Entre ecclesiástichs el breviari. **Suegra.** || *Fam.* FUSELL. || Canó de terra cuita pera desaigües.

FILOSADA. f. *Ant.* **Encerrosada.**

FILOSARCA. adg. Que estima la carn.

FILOSELLA. *Bot.* HERBA CANSERA.

FILOSELLO. m. Tela de llana y seda. **Filoseda.**

FILOSETA. f. dim. **Ruequecilla.**

FILOSOF. m. *Ant.* FILOSOPH.

FILOSOFAL. adj. Sols s'usa dient: *pedra filosofal.* **Filosofal.**

FILOSOFAR. v. n. Parlar, discòrrer sobre assumptes filosòfichs, pensar com a filosoph. **Filosofar.** || *Fig.* Meditar, fer soliloquis. **Filosofar.**

FILOSOFASTRE. m. Mal filosoph. **Filosofastro.**

FILOSOFÍA. f. Amor a la saviduría. **Filosofía.** || Ciencia que tracta de la essencia, propietat, causes y efectes de les coses naturals. **Filosofía.** || Conjunt de doctrines que ab aquest nom s' aprenen als instituts, colegis y seminaris. **Filosofía.** || Facultat que a les universitats se dedica a l' ampliació d' aquests coneixements. **Filosofía.**

FILOSOFÍA HERMÈTICA. Aquella en que s' esmerá tant Hermes, volent explicar els efectes naturals ab tres principis actius: sal, sofre y argentviu, y dues passions: fleuma y terra. *Filosofía hermética.*

FILOSOFÍA DE L' HISTORIA. Estudi dels fets històrichs, fet d' un modo que sols abarqui lo que tenen de més general y que se 'n pugui deduir una fórmula aplicable a les diferentes èpoques de la vida de l' humanitat o de l' historia de qualsevulla nació. *Filosofía de la historia.*

FILOSOFÍA MORAL. La que tracta de la bontat y malicia de les accions y de la naturalesa de les virtuts y dels vicis. *Filosofía moral.*

FILOSOFÍA NATURAL. La que investiga les lleis de la naturalesa. *Filosofía natural.*

FILOSÒFICAMENT. adv. m. D' un modo filosòfich. **Filosóficamente.**

FILOSÒFICH, CA. adj. Pertanyent a la filosofía. **Filosófico.**

FILOSOFISME. m. Manía de volguer semblar filosoph. **Filosofismo.**

FILOSOPH. m. Amador de la sabiduría, professor de filosofía. **Filósofo.**

FILÓSTOM, A. adj. *Zool.* Que té una cresta membranosa demunt de la boca. **Filóstomo.**

FILOXERA. f. Insecte microscopich que ataca les arrels de les vinyes y les destrueix.

FILOXERAT, DA. p. p. y adj, Atacat de la filoxera. **Filoxerado.**

FILTRACIÓ. f. Coladura. **Filtración.** || DESFALCH.

FILTRAR. v. a Colar algún líquit. **Filtrar.**

FILTRARSE. v. r. Traspuar. **Recalarse, rezumarse.**

FILTRE. m. Colador. **Filtro.**

FÍLULA. f. *Bot.* Senyal que les fulles deixen marcada a la branca quan se desprenen d' ella. **Fílula.**

FILL, A. m. y f. Engendrat de mascle y femella respecte als pares. **Hijo.** || *Met.* Natural d' algún lloch; el relligiós respecte al convent en que ha près l' hábit. **Hijo.**

FILL DE CONFESSIÓ Qualsevulla persona respecte del confessor que ha escullit. *Hijo de confesión.*

FILL DE COSÍ GERMÁ. *Primo segundo.*

FILL DE DEU. El Verb Etern. *Hijo de Dios.* || En sentit místich, l' home just. *Hijo de Dios.*

FILL DE FAMILIES. *Hijo de familias.*

FILL DEL DIABLE. L' astut y entremaliat. *Hijo del diablo.*

FILL DE LA POLLA ROSSA. Afortunat. *Hijo de la gallina blanca.*

FILL DE LA TEUA MARE. Expressió que 's diu ab un poch de vivesa pera anomenar a algú bort o fill de puta. *Hijo de su madre.*

FILL DE MOLTES MARES. fr. Ab que se sol manifestar la diversitat de genis y costums que hi há entre els d' una mete xa comunitat. *Hijo de muchas madres ó de tantas madres.*

FILL DE PARE O MARE. Aquell que s' hi sembla molt o té les meteixes inclinacions o costums que 'l seu pare o la seua mare. *Hijo de su padre ó de su madre.*

FILL DE VENTURA. Fill nascut fora de matrimoni. *Hijo de gracia ó del Espíritu Santo.*

FILL ESCADUSSER. FILL NATURAL.

FILL ESPIRITUAL. FILL DE CONFESSIÓ.

FILL ESPURI. El que no té pare conegut. *Hijo espurio.*

FILL ETS, PARE SERÁS, TAL FARÁS TAL TROVARÁS. *Ref.* Ensenya als fills que del modo que tracten als pares, serán ells tractats quan ho siguin. *Hijo fuiste, padre serás, cual hicieres tal habras.*

FILL EXTERN O CABALER. El d' una casa fora l' hereu. *Segundón.*

FILL ILLEGÍTIM. El tingut entre persones que no poden casarse. *Hijo bastardo.*

FILL LLEGÍTIM. El tingut en matrimoni. *Hijo legítimo.*

FILL NATURAL. Qui ho és de persones lliures no casades. *Hijo natural.*

FILL QUART. *Cuartogénito.*

FILL SEGON. *Segundogénito, segundón.*

FILLA ABANS DEL PARE. *Bot.* Nom de la *pota de cavall.*

A TU T' HO DICH, FILLA, ENTENTHI, MA NORA. *Ref.* Ab que dirigim la paraula a una persona pera rependre y corretgir indirectament a un' altra. *A ti te lo digo, hijuela, entiéndalo tú, mi nuera.*

CADA HÚ ÉS FILL DE SES OBRES. fr. *Fam.* Ab que 's denota que la conducta o modo d' obrar de cada hú el dona millor a conéixer que no pas el seu neixement o llinatge. *Cada uno es hijo de sus obras; dejemos padres y abuelos, por nosotros seamos buenos.*

CASA 'L TEU FILL QUAN VOLDRÁS Y LA TEUA FILLA QUAN PODRÁS. *Ref.* Denota que més fácilment se casa l' home que la dona. *Casa á tu hijo cuando quieras y á tu hija cuando puedas,*

CRIEU FILLS Y CRIAREU PORCHS. *Ref.* Denota la mala correspondencia dels fills envers als pares. *Lo que en tu vida no hicieres, de tus herederos no lo esperes.*

DOS FILLS D' UN VENTRE Y CADA HÚ DEL SEU TEMPLE. *Ref.* Denota que cada hú té les seues inclinacions particulars, y que 'ls genis son tant diferents com les fisonomíes. *Ciento de un vientre y cada uno de su miente.*

¡GUAY EL FILL DE LA MARE QUE 'LS ESPERI! *Exclam. irón.* ¡QUE M' ESPERIN!

LA FILLA DE PERE 'L TENDRE, QUE 'L VENT DEL ASPI LA ENCADERNA. fr. *Ter.* EL DELICAT D' EN TENDRE.

LA MEUA FILLA BONICA, DILLUNS A LA RAMBLA, DIMARS A LA RIBA. *Ref.* Ab que 's nota a les dones que sols pensen en anar maques y passejar descuidant els quefers de llur estat. *Mi hija hermosa el lunes á Toro, el martes á Zamora.*

EL FILL QUE SEMBLA AL SEU PARE, FA HONOR A LA SEUA MARE. *Ref.* Que s' entén en sentit literal. *Si el hijo sale al padre, de duda saca á la madre.*

EL PARE NO ÉS NAT Y' L FILL JA SALTA PÊL TERRAT. *Loc. Hijo no tenemos y nombre le ponemos.*

MOLTES FILLES, MALES VEÍNES Y VELLES VINYES DESTRUIXEN LA CASA. *Ref.* Denota 'ls molts gastos y poch profit que porten dites coses. *Muchas hijas en casa todo se abrasa.*

NO 'M SAB GREU, FILL MEU, QUE JUGUIS, SINO QUE BUSQUIS LA REVENJA. *Ref.* Adverteix que 'ls ressabis, una vegada contrets, rarament se corretgeixen. *No me pesa de que mi hija enfermó, sino de la mala maña que le quedó; no me pesa de que mi hijo pierda, sino que desquitarse quiera.*

QUAN LES FILLES SON CASADES IXEN ELS GENDRES. *Ref.* Reprèn als que, no havent volgut remeiar abanç els travalls d' algú, li fan grans ofrenes quan ja están remeiats. *A la hija casada salen los yernos.*

QUAN LES FILLES SON CASADES, LES PENES SON DOBLADES. *Ref.* Se prèn en el sentit recte. *Cuando las hijas están casadas, las penas son dobladas.*

ÉSSER FILL DEL SEU PARE O DE LA SEUA MARE. fr. FILL DE PARE O MARE.

FILLADA. f. Tots els fills d' un matrimoni. **Hijos**.

FILLAR. v. a. *Ant.* PARIR.

FILLASTRE, A. m. y f. Fill del primer matrimoni en els casats dues vegades, respecte al que no li és pare ó mare. **Entenado, antenado, alnado, hijastro, entenada.**

FILLET, A. m. y f. **Hijuelo, hijico.**

FILLOBRANQUI, A. adj. *Ictiol.* Se diu del animal que té les branquies a tall de fulletes. **Fillobranquio.**

FILLÓFACH. adj. *Zool.* Se diu del animal que s'alimenta de fulles. **Fillófago.**

FILLOGONÍA. f. *Bot.* Teoría sobre la producció de les fulles. **Fillogonía.**

FILLOL, A. m. y f. Aquell de qui s' és padrí de batejar. Ahijado. || Renou. **Hijo, pimpollo, chupón.**

DEL PA DEL MEU COMPARE BON TROÇ AL MEU FILLOL. *Ref. Del pan de mi compadre buen ó gran zatico á mi ahijado.*

FILLOLA. f. Matalasset que 's posa entremitg dels grans pera major comoditat. **Hijuela.**

FILLOLITA. f. *Min.* Carbonat de cals que 's presenta en forma de fulles. **Fillolita.**

FILLOLS. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora d' un barranch y té 423 hab.

FILLOMANÍA. f. *Bot.* Desenrotllo excessiu de les parts foliácies d' una planta. **Fillomanía.**

FILLOTAXIA. f. *Bot.* Disposició de les fulles alentorn del tronch. **Fillotaxia.**

FIMA. m. *Med.* Tumor infl matori que sense causa externa s' alça demunt de la pell. **Fima.**

FIMATODES. m. *Med.* Tumor de la naturalesa del fima. **Fimatodes.**

FIMATOSIS. f. *Med.* Malaltía tuberculosa. **Fimatosis.**

FIMBRIA. f. La vora més baixa del vestit. **Fimbria.**

FIMOSIS. m. Malaltia que consisteix en l' estretesa del prepuci.

FINA. f. Nom propi de dona, contracció de Rufina. **Rufina.**

FINAL. f. Fí o remat. **Final.** || adj. El que conclou o perfecciona alguna cosa. **Final.** || Pertanyent al fí. **Final.**

FINALISAR. v. a. Acavar. **Finalizar.**

FINALISAT, DA. p. p. **Finalizado.**

FINALISTA. s. y adj. Partidari de la doctrina de les causes finals. **Finalista.**

FINALMENT. adj. m. **Últimamente, finalmente.**

FINAMENT. m. *Ant.* FÍ, CONCLUSIÓ. || adv. m. *Ant.* Ab finura y delicadesa. **Finamente.**

FINANÇA. f. Rendes públiques, tribut al Estat.

FINANCER, A. adj. Lo que pertany a la renda pública. **Financiero, rentístico.** || m. Qui está empleat pera recaudar la renda pública. **Hacendista, rentista, financiero.**

FINAR. v. a. *Ant.* ACABAR, CONCLOURE. || v. n. Morir.

FINARSE. v. r. Anar o estar finant. || AGONISAR.

FINAT, DA. adj. MORT, ACABAT, CONCLÓS.

FINCA. f. Heretat, possessió. **Finca.**

FINCAR. v. a. Senyalar finques.

FINCARSE. v. r. Adquirir finques. **Hacendarse.**

FINESA. f. Acció que manifesta l'amor y benevolença. **Fineza.** || Petita dádiva per expressió de carinyo. **Fineza.** ||*Ant.* ASTUCIA. || FINURA.

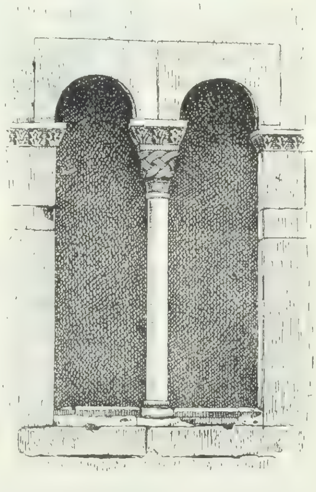

Finestra románica al carrer de Basea de Barcelona

FINESTRA. f. Obertura que dona claror y ventilació als edificis. **Ventana.** || Portes ab quines se tanca. || Obertures del náç pera respirar. || *Mar.* Les obertures que 's deixen a la popa de les naus a les

gambotes pera donar llum a les cambres, y ornamentar l' obra d' aquella banda. || pl. *Anat.* Dos forats del interior de l' orella que atravessen l' os frontal. || *Arqueol.* A l' arquitectura catalana dels temps mitjevals, figuren finestres d' una bellesa apropiada. Se 'n serven encare moltes de ben joliues en els casals d' aquella època y del renaixement.

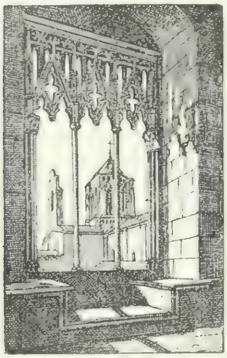

Finestra del palau del rei En Martí al monastir de Poblet

LLENÇAR PER LA FINESTRA. fig. Malgastar.

AJUSTAR LA FINESTRA. Ajuntarla, sense tancarla del tot.

CONDEMNAR UNA FINESTRA. fr. Aparedarla.

DUR UNA FINESTRA TANCADA. *Ter. vulg.* Se diu del que té un ull lás, del guenyo.

GUAITAR A BONA FINESTRA. fr. *Fig. y fam.* Estar próxim a heretar, o bé a obtindre un bon cárrech.

SALTAR PER LA FINESTRA. Se diu quan l' èxit d' una cosa és malhaurat.

FINESTRADA. f. Cop de finestra. **Ventanazo.** || FINESTRÁM.

FINESTRAL. m. aum. **Ventanal.**

FINESTRÁM. m. Conjunt de finestres. **Ventanaje.**

FINESTRAT. *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Vilajoyosa; és a mitjorn y al peu de Puig Campana; té 2,542 hab.

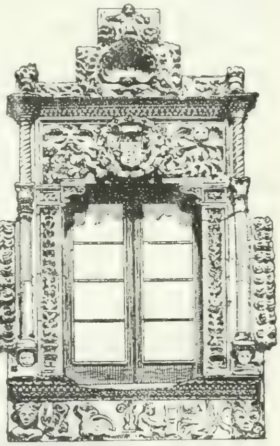

Finestra de ca'n Coris. (Conrat Sagrera) a Sant Cebriá de Vallalta

FINESTRELLA. f. Coll o obertura entre montanyes.

FINESTRELLES (Coll de). *Orog.* Pas del Pirineu gironí, al cap de munt de la vall de Nuria; té 2,558 met. d' altitut. || — (PICH DE). Puig del Pirineu gironí, al cap de munt de la vall de Nuria; té 2,826 met. d' altitut. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix al coll del seu nom, Pirineu, y passa per Nuria, prov. de Girona, ont muda 'l nom pêl de riera de Nuria.

FINESTRER, A. adj. Qui está molt en les finestres. **Ventanero.**

FINESTRES (Santa María de). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sant Aniol de Finestres, prov. de Girona.

FINESTRES. *Geog.* Poblet agregat al dist. munpal. de Fet, prov. d' Osca. || — (SERRA DE). *Orog.* Serra que va de Llevant a Ponent entre Sant Miquel de Campmajor y Sant Esteve de Bas, prov. de Girona; fá partió entre les aigües dels rius Fluviá y Brugent o riera d' Amer, y 'l seu punt culminant se trova a 1,030 met. demunt del nivell del mar.

FINESTRES Y MONSALVO. (Daniel). *Biog.* Relligiós premostatense del convent de les Avellanes. Florí en el sigle XVIII. És autor d' un Catálech dels abats y priors de St. Nicolau de Fondarella, al Urgell.

— Y MONSALVO (JAUME). *Biog.* Monjo y historiaire del monastir de Poblet. Nasqué a Barcelona a les darreríes del sigle XVII. S' ha fet famosa la seua *Historia del monasterio de Poblet*, estampada primerament a Barcelona en 1746 en un volum infoli; aumentada, millorada y estampada novament a Cervera, per Joseph Barber en 1753 en cinch volums, el darrer dels quals ha esdevingut escassíssim, per haverne destruit molts exemplars els compradors dels béns del monastir de Poblet al decretarse la desamortisació

Finestra del palau del marqués de Sentmanat a la Riera de Sant Joan, Barcelona

— Y MONSALVO (JOSEPH). *Biog.* Jurisconsult, gran romanista y erudit catalá. Nasqué a Barcelona en 1688 y morí, comptant vuitanta nou anys, en el llogaret de Montfalcó de Mossen Meca, en 1777. Fou catedrátich de lleis a Cervera, ensenyant dret civil ab gran distinció. Escrigué en llatí abundosa y saviament temes de la seua especialitat. D' entre ells foren celebradíssims: el tractat *De conventionibus juris civilis* y 'l seu *Hermogeniano*, per les quals té gran renom a Alemanya. Posseía diverses llengües molt perfectament, entre elles la grega. Als setanta tres anys d' etat compongué (en quatre mesos) la colecció de les inscripcions romanes de Catalunya, titolada: *Sylloge inscriptionum romanorum*, etc. (un vol. quart, Cervera, 1762). D' En Joseph Finestres abunden les obres impreses y 'n resten encare d' inèdites.

— Y MONSALVO (PERE JOAN). *Biog.* Natural de Barcelona. Fou catedrátich a l' Universitat de Cervera y canonge de la catedral de Lleida, en el sigle XVIII.

FINESTRET. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinçá; és a la vora de la riera de la Llentilla y té 403 hab.

FINESTRETA. f. dim. **Ventanica, ventanilla.**

FINESTRÓ. m. Porteta de finestra. **Ventanico, ventanillo, postigo.**

FINGIDAMENT. adv. m. Ab ficció. **Fingidamente.**

FINGIDOR, A. m. y f. Qui fingeix. **Fingidor.**

FINGIMENT. m. Dissimul, engany. **Fingimiento.**

FINGIR. v. a. Contrafer alguna cosa, ferla semblar

lo que no és. **Fingir** || Idear, imaginar, figurarse lo que no hi há. **Fingir.** || Inventar, forjar, dissimular. **Fingir.** || Dit de la veu, mudarla pera no ésser conegut. **Fingir.**

FINGIRSE. v. r. Aparentar lo que no s' és, com boig, malalt, etc. **Hacer el, fingirse loco, etc.**

FINGIT, DA. p. p. **Fingido.** || adj. Qui aparenta lo que no és. **Fingido, falso.**

FINIMENT. m. *Ant.* FÍ, CONCLUSIÓ.

FINIQUIT. m. Definició de comptes. **Finiquito.**

FINIQUITACIÓ. f. Acció y efecte de finiquitar. **Finiquitación.**

FINIQUITAR. v. a. Posar el finiquit a un compte. **Finiquitar.**

FINIR. v. a. ACABAR, CONCLOURE, TERMINAR. || v. n. Acavar, tindre fí. **Fenecer.** || *Ant.* MORIR.

FINÍSSIM, A. adj. sup. **Finísimo.**

FINIT, DA. p. p. **Fenecido.** || adj. Lo que té fí o terme. **Finito.**

FINITIM, A. adj. Confinant. **Finítimo.**

FINITIVA (A la). m. adv. AL FÍ.

FINLANDÈS, A. s. y adj. Natural o propi de Finlandia. **Finlandés.**

FINOR. f. FINURA.

FINS. prep. Que indica 'l terme de llochs, accions y quantitats contínues o discretes.

FINS A MÉS NO POGUER O A NO POGUER MÉS. m. adv. Significa l' excés en el menjar, beure, etc. *Hasta no más ó hasta más no poder.*

FINSES. *Ter. Vulg.* FINS.

FINURA. f. Puresa, bontat d' alguna cosa entre les de la seua mena. **Fineza.** || Delicadesa, primor. **Finura, fineza.**

FIOL (Bernat). *Biog.* Savi metge mallorquí, nat a Porreres en 1778 y mort a Palma en 1808. Escrigué interessantíssims estudis professionals sobre l' escorbutí, la febre groga, etc., y tractats d' anatomía, de fisiología pictòrica, y de belles arts, la majoría de lo qual ha restat inèdit.

— (CRISTOFOL). *Biog.* Filosoph, teòlech, astròlech distingit mallorquí, nat a Manacor. Prengué l' hábit dels dominichs en 1584. Escrigué tractats relligiosos. Morí en 1626, éssent predicador general de la seua orde.

— (CRISTOFOL). *Biog.* Relligiós mallorquí del sigle XVII. Famós canonista y gran teòlech. Era natural de Palma ont morí en 1702, molt vell. Vicari general de Mallorca y jutge sinodal en 1691. Escrigué quatre obres: tres en mallorquí y una de llatina. Deixà inèdit un *Noticiari* que comprèn desde 'l 1643 al 1702.

— (DOMINGO). *Biog.* Relligiós de la Mercè, natural de Palma de Mallorca. Home molt docte y de celebritat. Comendador de Vich, definidor general de la seua orde y visitador de tots els convents de Catalunya. Escrigué la vida de Fr. Llorenç Fiol. Morí a Vich.

— (IGNASI). *Biog.* Jesuíta mallorquí, nat a Palma en 1616, mort a Nova Espanya en 1684, martiritzat pêls selvatges. Escrigué en castellá *Razones para convencer al pecador,* etc , y en catalá, *Cassos raros de la confessió,* (Palma, 1670), que després fou traduida al castellá; *Prophecias del P. Ignasi Fiol,* desde 'l 1668 al 1720, proibidas y cremades per la Inquisició en 1706.

— (JOAQUÍM). *Biog.* Jurisconsult mallorquí del sigle XVIII, el de més crèdit de l' illa en son temps. Nat y mort a Palma, en 1790, tenint cent dos anys d' etat y plenes facultats intelectuals.

— (JOAQUÍM). *Biog.* Advocat notable y polítich altament distingit. Nasqué a Palma en 1831 y morí en 1895. Moltes academies el contaven en la llista. Fundá y dirigí el periòdich demòcrata *El Iris del Pueblo,* (Palma, 1855). Compòngué bons articles y poesíes. Traduí *La desposada de Abydos* (1854). És autor de *Una preocupación mallorquina* (Palma, 1877). Exercí cárrechs públichs en temps de la república, ab talent y delicadesa exemplar, entre altres el de governador civil de Barcelona.

— (PERE). *Biog.* Jesuita mallorquí, natural de Palma. Entrá a la Companyía en 1582. Exercí la ensenyança a Girona, a Saragoça y a Palma desde 1587. Conreuá la poesía en llengua popular.

FIOL. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Tous, prov. de Barcelona.

FIOLA. f. *Arquit.* Cim o acavament piramidal. **Cúspide, remate.**

FIRA. f. Mercat, concurrencia de mercaders que 's reuneixen a un lloch en dies senyalats pera vendre, comprar o baratar tota mena d' obgectes. **Feria.** || Lo que s' hi compra. **Ferias.**

FIRA DE BELLCAIRE. Encant. *Baratillo.*

CADA HU PARLA DE LA FIRA, SEGONS LI VA EN ELLA. *Ref.* Denota que cada hu parla de les coses segons el profit o dany que n' ha tret. *Cada uno habla de la feria según ó como le va en ella.*

SI LA FIRA ES DOLENTA ¿QUINA CULPA 'N TÉ 'L VENTRE? *Ref.* Que 's pren en lo seu sentit recte, volent dir que perque una cosa vagi malament, no per això s' ha de deixar de menjar. *¿ Qué culpa tiene el vientre de que la feria sea mala?*

FIRAIRE. m. y f. Qui ven a la fira.

FIRAL. m. Indret ont s' hi posa 'l bestiar o les parades de la fira. **Ferial.**

FIRAM! p. de ferir. Crit de guerra que donaven els almogavers. **Hiramos!**

FIRAR. v. a. Regalar coses de fira; comprarne. **Feriar.**

FIRARSE. v. r. **Feriarse.**

FIRETA. f. Obgectes de quincalla comprats a la fira, per regal de la mainada. **Baratijas.**

FIRETAIRE. m. y f. FIRAIRE.

FIRM. n. p. **Firmo.**

FIRMA. f. Nom y cognom que, ab una rúbrica característica, s' acostuma posar de má propia al capdevall d' un escrit, carta o document. **Firma.**

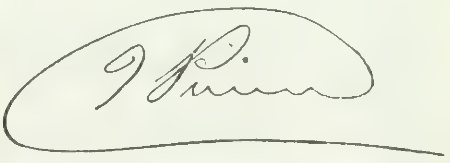

Firma del general Prim

FIRMA D' ESPOLI FORÇADA. fr. *Ant.* Mal us que dimanava de la firma que posava 'l senyor al contracte matrimonial dels seus homes y dones de remença. Diu sobre ell la sentencia arbitral donada l' any 1486 per Ferrán el Catòlich: «Ni tampoch pugan (els senyors) la primera nit que 'l pagès pren muller, dormir ab ella; o en senyal de senyoría la nit de les bodes, aprés que la muller será colgada en lo llit, passar sobre aquell sobre la dita muller.» *Pernada, derecho de pernada.*

FIRMA EN BLANCH. fr. La que 's dona a algú deixant un buit sense escriure pera que l' altre hi pugui posar lo que vulga. *Firma en blanco.*

DONAR FIRMA EN BLANCH. fr. Posar la firma a un paper en blanch pera que aquell a qui convingue pugui posar'hi lo que més li plagui. *Firma en blanco.* || fr. *Met. y fam.* Facultar a algú pera que obri ab tota llivertat en qualsevol negoci. *Dar firma en blanco.*

FIRMAMENT. m. El cel en que se suposa que hi

há les estrelles fixes. **Firmamento.** || adv. m. FERMAMENT.

FIRMÁN. m. Decret del emperador de Turquía. **Firmán.**

FIRMANÇA. f. FERMANÇA.

FIRMAR. v. a. Posar la firma. **Firmar.**

FIRMAR ÁPOCA. fr. *Dar carta de pago.*

FIRMARSE. v. r. Usar algú de la seua firma en un escrit o document. **Firmarse.**

FIRMESA. f. La propietat d' ésser fort, constant. **Firmeza, seguridad, constancia, fortaleza.** || Energía, fortaleça del esperit. **Firmeza, energía.** || Reforç, lo que constitueix la força d' alguna cosa. **Firmeza, apoyo.**

FIRMÍSSIM, A. adj. sup. **Firmísimo.**

FIRMÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Firmísimamente.**

FIRMITAT. f. FORÇA, FIRMESA.

FISALITA. f. *Miner.* Varietat de topaci fusible. **Fisalita.**

FISARMONICA. f. Istrument musich de planxetes metáliques que vibren per l' acció del aire excitat per una manxa. **Fisarmónica.**

FISCA. f. *Naut.* FITORA, MOFA, FISGA.

FISCAL. m. Ministre encarregat de promoure'ls interessos del fisch. **Fiscal.** || *Met.* Qui indica o vindica les accions d' un altre. **Fiscal.** || adj. Pertanyent al fisch u al ofici del fiscal. **Fiscal.** || Qui representa y exerceix el ministeri públich devant dels tribunals. **Fiscal.** || *Fig.* Qui indaga o esquadrinya tot lo que fa un altre. **Fiscal.**

FISCAL CIVIL O DE LO CIVIL. Magistrat que, representant l' interès públich, intervé quan és necessari en els negocis civils. *Fiscal civil ó de lo civil.*

FISCAL CRIMINAL. El ministre que promou la observancia de les lleis que tracten de delictes y penes. *Fiscal criminal.*

FISCALÍA. f. Empleu y ofici de fiscal. **Fiscalía.** || Oficina y despaig del fiscal. **Fiscalía.**

FISCALISACIÓ. f. Acte y efecte de fiscalisar. **Fiscalización.**

FISCALISAR. v. a. Fer l' ofici de fiscal. **Fiscalizar.**

FISCALISAT, DA. p. p. **Fiscalizado.**

FISCAR. v. a. Burlar, fer mofa. **Fisgar.**

FISCH. m. Erari públich y la entitat encarregada d' administrarlo. **Fisco.** || *Ant.* Tresor particular de la corona. **Fisco.**

FISCIA f. *Bot.* Genre de líquens. **Fiscia.**

FISETERA. f. *Ictiol.* Cetaceu, mena de balena. **Fisetera.**

FISGÓ, NA. adj. Burleta. **Fisgón.**

FÍSICA. f. Ciencia qu' explica la naturalesa y propietats de les coses naturals mentres no cambien o no alteren llur composició. **Física.**

FÍSICAMENT. adv. m. **Físicamente.**

FÍSICH, CA. adj. Pertanyent a la física. **Físico.** || m. Qui professa la física. **Físico.** || METGE, FISONOMÍA.

FISIDÁCTIL, A. adj. Que té 'ls dits separats. **Fisidáctilo.**

FISIOCRACIA. f. Sistema d' economía política que proclama la emancipació de tota trava artificial y que no regoneix com vertadera font de riquesa més que 'l conreu de la terra. **Fisiocracia.** || Poder omnímode de la Naturalesa creadora. **Fisiocracia.**

FISIÓCRATA. m. y adj. Qui professa en economía política la teoría fisiocrática. **Fisiócrata.**

FISIOGNOMONÍA. f. Art de jutgar les inclinacions d' algú per la sola inspecció de la seua fesomía. **Fisiognomonía.**

FISIOGNOMÔNICH, CA. adj. Relatiu o pertanyent a la fisiognomonía. **Fisiognomónico.**

FISIOGNOMONISTA. s. y adj. Qui s' ocupa d' estudis fisiognomònichs. **Fisiognomonista.**

FISIOGNOSIA. f. Coneixement dels secrets de la Naturalesa. **Fisiognosia.**

FISIOGRAFÍA. f. Descripció de les coses que produeix la Naturalesa. **Fisiografía.**

FISIÔLECH. m. Professor de fisiología. **Fisiólogo.**

FISIOLOGÍA. f. Ciencia que tracta dels fenòmens quin conjunt constitueix la vida a l' estat de salut, tant dels animals com dels vegetals. **Fisiología.**

FISIOLÒGICAMENT. adv. m. D' un modo fisiológich. **Fisiológicamente.**

FISIOLÔGICH, CA. adj. Lo que pertany a la fisiología. **Fisiológico.**

FISIONOMISTA. f. **Fisonomista.**

FISIPARO, A. adj. *Zool.* Que 's reprodueix varies vegades. **Fisíparo.**

FISIS. f. Conjunt y armonía de tots els orgues de la vida. **Fisis.**

FISÓNOM, A. s. La persona qu' entèn en materia de fisonomía. **Fisónomo.**

FISONOMÍA. f. Presencia, aspecte particular de la cara de les persones. **Fisonomía.** || Art de conéixer el temperament y qualitat de la persona per les seues facciòns. **Fisonomía.**

FISONÔMICH, CA. adj. Pertanyent a la fisonomía. **Fisonómico.**

FISONOMISTA. m. Qui entèn en fisonomía. **Fisónomo, fiisonomista.**

FISQUETA. f. *Ter.* BURLETA.

FISQUIOSOM. m. *Zool.* Genre de cuchs intestinals. **Fisquiósomo.**

FISTÓ. m. (Vegis FESTÒ. || FESTERS).

FÍSTOLA o FÍSTULA. f. *Med.* Llaga petita, fonda y dura. **Fístula, fístola y rija la de l' ull.**

FERSE UNA FÍSTOLA. fr. *Afistolarse.*

FISTOLAR. adj. *Med.* Pertanyent a la fístola. **Fistular.**

FISTOLÓS, A. adj. *Med.* En forma de fístola o infectat ab ella. **Fistuloso, afistolado.** || *Bot.* Se diu de la fulla que se sembla a una flauteta o canó. **Fistuloso.**

FISTONAR. v. a. Guarnir ab festó. **Festonear, hacer festón.**

FISTONEJAT, DA. adj. **Festoneado.**

FÍSULA. f. Mena de cuchs intestinals cilíndrichs. **Físula.**

FISURA. f. *Med.* Esqueix, obertura estreta y poch fonda. **Fisura.** || Fractura longitudinal d' un os. **Fisura.** || Esquerda accidental que passa una o més capes minerals pêl seu gruix. **Fisura.**

FISURACIÓ. f. Estat de lo qu' és obert o esquerdat en les accepcions anteriors. **Fisuración.**

FIT. m. Grá que s' acostuma a posar en les orelles dels animals. || adj. FIXE.

FIT A FIT. m adv. De cara, dretament. *De ó á frente.*

DE FIT A FIT. m. adv. Cara a cara, fixament. *De hito en hito; cara á cara; á hito.*

FITA. f. Límit, terme. **Mojón, lindeza, linde, lindero, buego.** || Joch que s' executa tirant ab un palet o troç de fusta a una pedreta plantada, y guanya el qui la fa caure o queda més aprop d' ella o del diner que hi solen posar. **Tejo.**

FITA (Felip). *Biog.* Musich catalá excel-lent. Deixeble de l' Escolanía de Montserrat, en quin monastir prengué l' hábit l' any 1609, havent estat vicari dels ermitans y prior d' Olesa. Més tart fou abat de Sant Genís des Fontaines (França).

— (JOSEPH). *Biog.* Canonge de la Sèu de Tarragona. Nat a Bellpuig en 1631 y mort en 1695. Era doctor en teología.

— (PASQUAL). *Biog.* Ecclesiástich valenciá, nat en 1752 y mort en 1826. Doctor en dret y catedrátich de la propia assignatura en el Colegi de Sant Isidre, a Madrit.

— (RAMON). *Biog.* Canonge de la Sèu tarragonina y doctor. Nat a Bellpuig en 1664 y mort a l' any 1731.

FITACIÓ. f. Acte y efecte de fitar. **Amojonamiento, mojonación, deslinde, acotación.**

FITADELCH, CA. adj. Que xucla 'l such dels vegetals. **Fitadelgo.**

FITADOR, A. m. y f. Qui fita. **Amojonador.**

FITANTRACIA. f. *Min.* Carbó mineral que treu el seu origen dels vegetals. **Fitantracia.**

FITANXIA. f. La crescuda de les plantes. **Fitanxia.**

FITAR. v. a. Posar fites. **Amojonar.** || *Ter.* Fixar la vista. **Fijar la mirada ó la vista.**

FITAT, DA. p. p. **Amojonado.**

FITBLA. f. **Fibla.**

FITER (Nofre). *Biog.* Mestre d' obres de les derreríes del sigle XVI, que va progectar y dirigir la iglesia de Caldes de Montbui, éssent remarcable en ella la portalada de columnes salomòniques, qu' esmenten els autors com un dels millors exemplars de aquell estil.

— Y BORRELL (ANTONI). *Biog.* Famós jurisconsult del sigle XVIII; era nadiu d' Ordino (Andorra) y va exercir alguns cárrechs a la República esmentada. En 1748 li fou encomenada l' ordenació dels arxius d' Andorra y que redactés ab els documents continguts en ells, el *Manual Digest de les valls d' Andorra* y l' *Historia de la República*, que per acort del Concell general restaren inèdits, segons el desitg del autor, pera que 'ls extrangers no poguessen conéixer la ciencia del govern y de l' administració política cívil y económica de les valls.

FITEUMACOLA. f. *Quim.* Nom donat a les substancies vegeto-animals, és a dir, a les que, essent de origen vegetal, contenen molt d' áçoe. **Fiteumacola.**

FITOBIOLOGÍA. f. Ciencia de la vida vegetal. **Fitobiología.**

FITOCOMA. f. *Bot.* Genre d' algues de fruits esférichs. **Fitocoma.**

FITOCLORINA. f. *Bot.* Materia verda de les fulles. **Fitoclorina.**

FITOGENESSIA. f. *Bot.* Germinació d' una planta. **Fitogenesia.**

FITOGEOGRAFÍA. f. *Bot.* Descripció de la distribució geográfica de les plantes. **Fitogeografía.**

FITOGNOMÍA. f. *Bot.* Estudi exterior de les plantes. **Fitognomía.**

FITÒGRAF. m. Autor d' alguna fitografía. **Fitógrafo.** || *Bot.* Qui fá descripcions de plantes. **Fitógrafo.**

FITOGRAFÍA. f. Art de copiar les plantes per medi d' una mena de calch. **Fitografía.** || *Bot.* Descripció de les plantes. **Fitografía.**

FITOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la fitografía. **Fitográfico.**

FITÓLECH. m. L' escriptor que s' ocupa de materies botániques, tracta de les plantes o de l' art de descríureles ab propietat. **Fitólogo.**

FITOLITA. f. *Geol.* Impressió que deixen els vegetals y especialment les fulles a les pedres. **Fitolita, fitolipolita.**

FITOLOGÍA. f. *Bot.* Tractat o discurs de la ciencia dels vegetals. **Fitología.**

FITONOMÍA. f. *Bot.* Part de la botánica que té per obgecte les lleis generals de la vegetació. **Fitonomía.**

FITOQUIMIA. f. Química vegetal. **Fitoquimia.**

FITOR. m. El fort del sol desde mitgdía fins a les dues de la tarde a l' estiu. **Resistero, resistidero.**

FITOR. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Fonteta, prov. de Girona.

FITORA f. *Náut.* Eina de pescar que vé a ésser com una forquilla de tres o de més púes. **Fisga.** || *Ter. de les Balears.* Trespúes. **Tridente.**

PESCAR AB FITORA. fr. *Fisgar.*

FITORADA. f. Colp de fitora. La ferida que fa. **Fitorazo.**

FITORAIRE. com. Qui fa, ven o maneja la fitora. **Fisgador.**

FITORAR. v. a. Clavar la fitora. **Fisgar.**

FITOTECNIA. f. *Bot.* Part de la botánica que tracta dels principis relatius a la distinció, classificació y nomenclatura dels vegetals. **Fitotecnia.**

FITOTEROSSIA. f. Estudi dels cambis que poden succeir en el funcionament dels orgues de les plantes. **Fitoterosia.**

FITOTIPOLITA. f. *Geol.* **Fitolita.**

FITOTOCEA. f. *Bot.* Conjunt de les modificacions qu' experimenta 'l pistil convertintse en fruita que conté llevors, fins al punt que, arrivant aquestes a un estat més perfet, ixen de llur envoltura. **Fitotocea.**

FITOTOMÍA. f. *Bot.* Anatomía vegetal. **Fitotomía.**

FITOTRAUMACIA. f. *Bot.* Estudi de les ferides de les plantes. **Fitotraumacia.**

FITOTROFIA. f. *Bot.* Nutrició de les plantes. **Fitotrofia.**

FITOTROPIA. f. *Bot.* Art de cambiar les formes naturals de les plantes. **Fitotropia.**

FITURGIA. f. *Bot.* Art de conreuar les plantes. **Fiturgia.**

FITXA. f. Peça petita d' os, marfil, etc., pera senyalar els tantos quan se juga a les cartes, etc. **Ficha.** || Cada una de les peces del joch anomenat *dominó.* **Ficha.**

FIVALLER (Joan). *Biog.* Conceller de Barcelona, famós per la representació feta devant del rei Ferrán d' Antequera que 's resistía a pagar el dret del vectigal promovent conflicte públich (1416). Desde l' any 1406 al 1427 fou conceller cinch vegades; però conceller en cap no mes els anys 1418 y 1427. Aná en comissió pêl Concell de Cent en moltes ocasions, inclòs quan el rei Ferrán morí a Igualada, haventlo designat marmessor (1416). Aquell meteix any assistí a les Corts d' Alfons V a Barcelona, com a síndich del braç popular. Portá de Collcerola l' aigua de la font de Sant Just (Barna). Feu testament en l' any 1434, ignorantse les dates de son naíxement y de sa mort. La firma d' ell era *Fiveller.*

FIXACIÓ. f. Acte y efecte de fixar. **Fijación.**

FIXAMENT. adv. m. Ab seguretat y fermesa. **Fijamente.** || Atentament. **Atentamente, fijamente.**

FIXAR. v. a. Ficar, clavar, assegurar alguna cosa. **Fijar.** || Establir o determinar les idees demunt d' un obgecte que abans no estaven prou determinades, o estaven subgectes a controversia. **Fijar.** || *Quim.* Fer qu' estiguin quietes les partícules volátils d' algúns cossos mixtes pera que no s' evaporin. **Fijar.**

FIXARSE. v. r. Permanéixer alguna cosa en un seti o paratge, com el dolor al braç, la idea a la imaginació, etc. **Fijarse.** || Parar esment, reflexionar sobre alguna cosa.

FIXAT, DA. p. p. **Fijado.**

FIXO, A. adj. Ferm, segur, cert. **Fijo.** || Estable, constant, immutable. **Fijo.**

FLABELL. m. *Ter.* VENTALL.

FLABELLACIÓ. f. *Med.* Acció de remoure l' aire pera refrescarlo o renovarlo. **Flabelación.**

FLACA. f. *Met.* FLAQUESA.

CONÉIXER LA FLACA. fr. SAPIGUER DE QUÍN PEU SE DOL.

FLAÇADA. f. Teixit de llana o cotó atapait y pelut que serveix pera abrigall de llit. **Manta, frazada y bánova.**

FLAÇADER, A. m. y f. Qui fá flaçades. **Mantero, fabricante de mantas.**

FLAÇADETA. f. dim. **Frazadilla.**

FLACAMENT. adv. m. Dèbilment, fluixament. **Flacamente.** || MAGRE.

FLACH, CA. adj. Magre, **Flaco** || Dèbil, faltat de forces. **Flaco.** || Frágil, qui cau fácilment en alguna flaquesa. **Flaco, frágil.** || *Met.* Dit de les coses immaterials, dèbil, sense força, còm: *flaca* rahó. **Flaco.** || Faltat, còm: *flach* de cap, de memoria, etc. **Flaco.**

FLACIT, DA. adj. Flonjo, moll, dèbil. **Flaco.**

FLAGELL. m. Instrument pera açotar. **Azote.** || *Met.* Calamitat, cástich. **Azote.**

FLAGELLACIÓ. f. Acte y efecte de flagellar. **Azotina, flagelación.**

FLAGELLANT. m. Heretge del sigle XIII, que preferia la penitencia dels açots a la confessió sagramental. **Flagelante.**

FLAGELLAR. v. a. Pegar ab flagell. **Azotar.**

FLAGELLARIA. f. *Bot.* Mena de jonchs que se semblen a uns açots. **Flagelaria.**

FLAGELLÍFER, A. adj. *Bot.* Que té fils que semblen açots. **Flagelífero.**

FLAGERLET. m. *Mus.* Instrument de fusta ab boca y claus y sis forats, que arriba quasi a dues octaves. **Flagerlete.**

FLAGRANT. adj. Flamant, que se encèn.

FLAGRAR. v. a. ENCENDRE, CREMAR.

FLAHÓ. m. *Ant.* Home gras, fresch y roig. **Frescachón, rollizo.**

FLAHONA. f. *Ant.* Dona robusta y forta. **Rollona.**

Flajolè

FLAJOLÈ. m. *Mus.* Instrument de sons aguts a tall de fluviol. **Flajolé.**

FLAJOLISTA. m. Qui toca 'l flajolè. **Flajolista.**

FLAM. m. y

FLAMA. f. La part del foch que s' alça en forma piramidal. **Llama, flama.**

FLAMANT, A. adj. Nou. **Flamante.** || Resplandent, lluent. **Flamante.** || *Poét.* Lo que conté flama. **Flamígero.**

FLAMARADA. f. La flama que s' apaga aviat. **Llamarada.** || Ardor repentí que se sent a la cara. **Llamarada, soflama.** || La flama que 's fa a les atalaies pera donar avís. **Almenara, llamarada, ahumada, humada.**

COM UNA FLAMARADA. *Expr.* Que dona a entendre la brevetat y poca duració d' alguna cosa. *Alumbre de pajas.*

FLAMAREIG. m. Conjunt de flames. **Flama, llama, flamarada.**

FLAMAROLA. f. Diminutiu de flama. **Llamecita.**

FLAMBERGA. f. Espasa de bon tremp. **Flamberga.**

FLAMEIG. m. FLAMAREIG.

FLAMEJANT. p. a. Lo que flameja. **Flamante.** || *Met.* Encès, còm: ulls *flamejants* de rabia. **Encendido.**

FLAMEJAR v. n. Fer flam, llençar flamarades. **Arder, echar llamas.** || v. a. ONEJAR.

FLAMENCH, CA. adj. Ros. De cabell de color de foch. **Rubio.**

FLAMENCH, CA. adj. Natural de Flandes y lo que pertany a aquest país. **Flamenco.** || m. Aucell més gros que la cigonya y ab cresta. **Flamenco, fenicóptero.**

FLAMICELL. *Hidrog.* Riu de la prov. de Lleida, continuació del Capdella a partir de Senterada; passa pêls termes de Puigcerver, Llusá, Reguart, Erinyá, Ribert y Pobla de Segur, prop de quina vila desaigua a la vora del Noguera Pallaresa.

FLAMIDIÁ. n. p. **Flamidiano.**

FLAMÍGER, A. adj. Que fa flamarada. **Flamígero.**

FLÁMORA. f. Vía estreta y llarga qu' es de colors molt vius, disposats en porcions iguals de cada color, ressaltant axís més que les altres víes de la meteixa tela. **Flámula.**

FLÁMULA. f. Bandereta, faixa de tela de colors vius solta al aire. **Flámula.** || Llanceta pera sangnar les besties. **Fleme.** || pl. Roba en que s' hi figuren flames, y serveix pera cortines, etc. **Flámulas.**

FLAN. m. Mena de crema solidificada. També se 'n diu *flahó* y *mantegada.* **Flan.**

FLANCH. m. *Fort.* La part del baluart que fa ángul entrant ab la cortina y eixit ab la fatxada. **Flanco.** || *Mil.* Costat d' algun cos de tropa. **Flanco.** || El costat de la persona.

FLANCONADA. f. A la esgrima és un cop de quarta obligada que causa ferida a les illades del contrari. **Flanconada.**

FLANQUEJADOR. m. Soldat que deu explorar y protegir el flanch. **Flanqueador.**

FLANQUEJAR. v. a. *Mil.* Colocar una fortificació respecte de un' altra o d' algun paratge, de modo que la seua artillería arrivi a qualsevulla de les seues parts. **Flanquear.**

FLANQUEJAT, DA. adj. *Blas.* Epítet del escut partit ab figures pêl costat. **Flanqueado.**

FLANQUERA. f. Peça del bast del cavall que cubría 'ls flanchs y parts de les illades: s' assegurava ab corretges al pitral y a la gropera. **Flanquera.**

FLANQUIS. m. *Blas.* Sotuer que sols té la tercera part de la seua amplaria. **Flanquis.**

FLANQUISAT, DA. adj. *Blas.* Epítet del escut que té triánguls o cercles als costats y no arriva a tocarse ab la tercera part de la seua amplaria. **Flanquisado.**

FLAÓ. f. *Ter. Ibicench.* Coca ab formatge, menjar propi de l' illa. **Torta del país con queso.**

FLAQUEÇA. f. La qualitat de flach. **Flaqueza, flacura.** || *Met.* Facilitat de caure en algún vici. **Flaqueza, fragilidad.** || Debilitat en coses immaterials, còm en un argument. **Flaqueza.** || Falta de forces corporals. **Debilidad, flaqueza.**

FLAQUEÇA DE VENTRELL. Debilitat de ventrell. *Flaqueza de estómago.*

FLAQUEJAR. v. n. Debilitarse, perdre, mancar les forces. **Flaquear, flojear.** || Perdre l' ánim o 'l coratge. **Desfallecer, flaquear.** || Desistir d' algún empenyo. **Flaquear.**

FLAQUER Y FRAISSE (Joseph). *Biog.* Ilustrat jurisconsult y escriptor, comentarista de dret y de qüestions històriques. Va fundar l' Academia de dret administratiu, y va figurar en les més importantes corporacions científiques y literaries. Durant molts anys va desempenyar la cátedra de dret polítich comparat a l' Universitat de Barcelona. Va morir als començos de 1889.

FLAQUÍSSIM, A. adj. sup. **Flaquísimo.**

FLAS. m. OLOR.

FLASCH. m. Eina, feta regularment de banya, ont

els caçadors hi portaven la polvora pera carregar la escopeta. **Frasco.**

FLASQUET. m. dim. **Frasquito.**

FLASSÁ. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és purament pagesívol, a la vora del riu Ter; té estació de F.-C. y 496 hab. || Poblet del dist. munpal. de Jújols, depart. dels Pirineus Orientals.

Segell de Flassá

FLASTOMAR. v. n. y 'ls seus derivats. RENEGAR.

FLASTOMIA. f. *Ant.* RENECH.

FLASTUMÁ. v. r. *Ter. ibicench.* Maleir, dir blasfemies. **Maldecir, blasfemar.**

FLAUSÍACH. m. *Ant.* Certa mena de roba de llí. **Flausíac.**

FLATA. f. *Entom.* Genre d' insectes hemipters, un xich semblants a les papellones. **Flata.**

FLATE. m. Aire aturat a alguna part del cos, que causa incomoditat. **Flato.**

FLATERIA. f. ADULACIÓ.

FLATONADA. f. Paraula vana, tonteria. **Necedad.**

FLATÓS. adj. FLATULENT.

FLATOSITAT. f. Qualitat de lo flatulent. **Flatosidad.**

FLATULENCIA. f. La emissió dels flatos. **Flatulencia.**

FLATULENT, A. adj. Qui pateix flatos o lo que 'ls causa. **Flatulento, flatoso, flatuoso.**

FLAUGER o FLAUGIER (Joseph). *Biog.* Pintor, francès de neixement, quina vida artística passá a Catalunya. Nasqué en la segona meitat del sigle XVIII y morí en 1812. Fou director de Llotja durant el domini francès a Barcelona, formant 'hi un museu de pintura. La cúpula de la iglesia del Hospital Militar (abans Seminari) és una de les millors obres seues.

FLAUT. m. *Ant.* TALÓS, TONTO.

FLAUTA. f. Instrument musich de vent, vuit, ab forats al llarch d' ell pera formar diversos tons tapantlos o destapantlos. **Flauta.** || BONA MAULA.

FLAUTA D' ORGA. Cada un dels canons d' estany, etc., que fá sonar el vent de les manxes y 'l moviment de les tecles. *Flauta de órgano.*

FLAUTA DOLÇA. La que té embocadura pera introduir l' aire y formar el sò. *Flauta dulce.*

FLAUTA TRAVESSERA. La qu' está tapada per la part de dalt y reb l' aire per un forat, aplicantla a la boca de través. *Flauta travesera.*

FLAUTAT. m. Registre de l' orga, que imita les flautes. **Flautado.**

FLAUTEIG. m. Toch de flauta. **Flauteo.**

FLAUTEJAR. v. n. Tocar la flauta. **Flautear.**

FLAUTER. m. Constructor y tocador de flautes. **Flautista, flautero.**

FLAUTÍ. m. dim. **Caramillo, flautillo.** || Flauta petita de sons aguts, usada per les musiques militars. **Flautín.**

FLAUTISTA. m. Tocador de flauta. **Flautista, flautero.**

FLAVEROLA. f. *Ornit.* Mena de curruca. **Flaveola.**

FLAVI. n. p. **Flavio.**

FLAVIA. f. Nom que a Barcelona 's dona, familiarment a certa mena de dones, y aixís se diu: *¡Quina flavia!* **Hembra.**

FLAVIÁ. n. p. **Flaviano.**

FLAIRAR. v. a. Ensumar, olorar. **Oler, husmear, oliscar, olfatear.**

FLAIRE. m. **Olor.**

FLAIRÓS, A. adj. Lo que fá olor. **Oloroso.**

FLAISÁ. m. y

FLAYSÁN. m. *Ornit. ant.* FAYSÁ.

FLEBARTERIODIALGIA. f. *Med.* Aneurisma varicosa. **Flebarteriodialgia.**

FLEBECTASSIA. f. *Med.* Dilatació d' una vena. **Flebectasia.**

FLEBITIS. f. *Med.* Inflamació de la membrana interna de les venes. **Flebitis.**

FLEBÒFOR, A. adj. Que té venes. **Flebóforo.**

FLEBOGRAFÍA. f. *Cir.* Descripció de les venes. **Flebografía.**

FLEBOLOGÍA. f. Tractat sobre les arteries. **Flebología.**

FLEBORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia procedent de les venes. **Fleborragia.**

FLEBORREXIA. f. *Cir.* Esquins d' una vena. **Fleborrexia.**

FLEBOTOMÍA. f. Art del sangnador. **Flebotomía.**

FLEBOTOMIÁ. m. Professor de flebotomía, sangnador. **Flebotomiano.**

FLEBÒTOM. m. *Cir.* Eina pera sangnar sense perill d' atravessar la vena. **Flebótomo.**

FLECA. f. Forn de coure pa. Pastisseria. **Panadería.** || Establiment o lloch pera revendre el pa. En els temps mitjevals els municipis catalans dictaren ordenances pera el regiment de les fleques.

QUI VA A LA FLECA Y TAVERNA, FAMILIA AGENA GOVERNA. *Ref.* Denota la peresa dels llauradors que compren el pá per no cóurel. *Leña de romero y pan de panadera, la bordonería entera.*

FLECMA. f. *Ant.* FLEUMA.

FLECMÁTICH, A. adj. *Ant.* FLEUMÁTICH.

FLECTAR. v. a. y

FLECTARSE. v. r. Agenollarse. Postrarse humilment.

FLECTAT, DA. adj. y p. p. AGENOLLAT. POSTRAT.

FLEGMASÍA. f. *Med.* Nom genèrich de les inflamacions. **Flegmasía.**

FLEIX. *Geog.* Barri del terme de la Vall de Laguart, prov. d' Alacant.

FLEIX Y SOLANS (Francesch). *Biog.* Bisbe catalá del sigle XIX, fill de Lleida. Va ocupar el bisbat de l' Havana y més tart va ésser arquebisbe de Tarragona, ont va morir l' any 1870, havent lograt fama de home molt docte y virtuós.

FLEOCIÁ, NA. adj. Que creix sobre les escorxes dels arbres. **Fleociano.**

FLEOS. m. *Bot.* FLEU.

FLEQUER, A. m. y f. Qui té per ofici fer y vendre pá. **Panedero.**

FLESCA. f. Als forns de vidre és un canó de ferro com el d' una escopeta, ab que 's treu el vidre del forn y 's posa demunt del marbre o de la llosa de ferro pera formar les peces. **Puntel, caña, soplete.** || Canó petit y corb de metall pera bufar ab ell el flam d' un llum y fondre petites peces d' estany, plom, etc. **Soplete.**

FLET. m. Nòlit.

FLETAR. v. a. NOLEJAR.

FLETXA. f. Sageta. **Flecha.** || Troç de sarment ab una punta a un cap y un paper al altre pera tirar a les portes. **Rehilete, garapillo, repollo, garapullo.** || La qu' és a manera de llança. **Venablo.** || *Met.* Paraula picant o altra cosa que fá pena. **Flecha.**

COP DE FLETXA. *Flechazo.*

MATAR AB FLETXA. fr. *Flechar.*

FLETXA (Mateu). *Biog.* Mestre y tractadista musical. Nasqué en 1520 a Prades, en el Rosselló, y 's feu monjo del Carme a Valencia. En 1519 l' enviaren al monastir de la Portella, a Catalunya. Fou molt estimat del sant pare Sixt V. Per ses qualitats extraordinaries en l' art fou «prefet» dels musichs del empe-

rador Carles I. Morí á Solsona en l' any 1604. Compongué diversos llibres, publicats a Espanya y al extranger.—*Libro de música de punto* (Praga, 1581). *Las ensaladas del tio Fletxa* (id., id.). *Divinarum completarum psalmi,* etc. Praga, 1588).

FLETXADA. f. Acte de disparar la fletxa. La ferida que fa. **Flechazo**.

TIRAR AL COR UNA FLETXADA. Enamorar, causar una sensació simpática, amorosa. *Dar flechazo.*

FLETXADOR, A. adj. Qui fletxa. **Flechador**. || Se diu dels ulls y de les mirades que commouen vivament. **Flechador**.

FLETXER. m. Tirador de fletxes. **Flechero, flechador**.

FLETXERA. f *Náut.* Mena de canoa molt llarga ab una vela. **Flechera**. || Embarcació de rems, usada pera navegar per alguns rius de América. **Flechera**.

Fleu

FLETXERÍA. f. Companyía de fletxers. **Flechería**.

FLEU. m. *Bot.* Plantes gramínies quin exemplar és l'anomenat *Fleu dels prats,* ab tanys de més de 85 centímetres, ab les espigues violacies mentres están florides. **Fleo**.

FLEUMA. f. Pituita, el més fret y humit dels quatre humors del cos humá. **Flema**. || *Met.* Lentitut, trigança. **Flema**. || Pesat, catxaça. **Posma, flema, sorna, pánfilo, pachorra, vilordo, flemudo, pachurrudo**. || *Quím.* Humitat fastigosa e insípida que ix dels cossos naturals per medi de la destilació y té usos molt útils. **Flema**.

AB FLEUMA. m. adv. Ab catxaça. *Pesadamente.*

GASTAR FLEUMA. fr. Obrar ab calma. *Gastar flema.* || No alterarse pera res. *Gastar flema.*

FLEUMAMENT. adv. m. Ab fleuma. **Lentamente, perezosamente**.

FLEUMARIA. f. FLEUMA, 2.

FLEUMÁTICH, CA. adj. Lo que pertany a la fleuma o 'n participa. **Flemático**. || Patxorra, sorna, pesat. **Flemático**.

FLEUMÓ. m. *Med.* Tumor o inflamació que 's forma a algunes parts del cos y especialment a la boca. **Flemón**.

FLEUMÓS, A. adj. Lo que participa de la fleuma o la produeix. **Flemoso, flemático**.

FLEURY. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Ur, cantó de Sallagosa, depart. dels Pirineus Orientals.

FLEXIBILITAT. f. Blanura, docilitat, facilitat pera poguerse doblegar. **Flexibilidad**. || *Met.* Disposició d' ánim pera cedir fàcilment. **Flexibilidad**.

FLEXIBLE. adj. Fàcil de doblegarse. **Flexible**. || *Met.* Dòcil. **Flexible, dócil**.

FLEXIBLEMENT. adv. m. D' una manera flexible. **Flexiblemente**.

FLEXIÓ. f. La acció de doblegarse. **Flexión**. || *Gram.* Modificacións que sufreixen les paraules en la terminació, ja sigui declinantles, ja conjugantles. **Flexión**.

FLEXIR. v. a. Doblegar, vinclar.

FLEXOR. adj. Epítet dels muscles que serveixen pera doblegar algunes parts del cos. **Flexor**.

FLEXUÓS, A. adj. Que anguileja. **Flexuoso**. || *Bot.* Se diu dels orgues que moltes vegades están encorvats pêl llarch. **Flexuoso**.

FLEXURA. f. Doblegadura.

FLIBOT o FILIBOT. m. *Náut.* Nau llarga y baixa, que no té ni timó ni mastelers, y és de cabuda de cent tonelades. **Flibote, filibote**.

FLIBUSTER o FILIBUSTER. m. **Pirata**.

FLICA. m. y f. Astut, dissimulat. **Socarrón, redomado, sollastre, polizón**.

FLICA (Forat de la). *Geog.* Petita cova situada prop la Pobla de Segur.

FLICANDÓ. m. Guisat que regularment se fa de vadella enllardada. **Fricandó**.

FLICAR. v. a. **Pegar**.

¡L' ASE 'M FLICH! *Expr. fam.* Peste. *¡Mala peste!*
¡JO' T FLICH! *Exp. fam.* *¡ Caramba !*

FLICTENA. f. *Med.* Tumoret transparent a manera de butllofeta o bombolla que 's fa a la pell y conté humor aquós y no pus o materia. **Flictena**.

Segell de Flix

FLISIS. f. *Med.* Erupció de la pell. **Flisis**

FLIST, FLAST. Veus qu' expressen el soroll del cop y'l meteix cop que algú dona a un altre. **Zis, zas**.

FLIX. m. *Náut.* **Filástica**.

FLIX. *Geog.* Quadra del terme d' Assentiu, dist. munpal. de Bellcaire, prov. de Lleida. || Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Gandesa; és a la vora del l' Ebre, té estació de F. C. y 2,478 hab.

Vista de Flix

FLIXAR. v. a. *Ant.* AFLUIXAR.

FLOCADURA. f. **Fimbria, franja**.

FLOCAL. adj. Mena d' avellaner.

FLOCAR. v. a. PEGAR, DONAR.

FLOCARSE. v. r. MENJARSE, BEURE'S.

FLÒCAT AQUEIXA. *Loc. fam.* PELA AQUEIX PRÈSSECH.

FLOCH. m. Llaç. **Lazo, fleco**. || Qualsevol fil que penja a la roba. **Mota**. || *Ter.* Pom d' avellanes. **Fajo**. || Defecte de poca entitat. **Mota**. || *Náut.* FOCH. || pl. Els blens, ratlladures de banya, etc., que 's posen al tinter. **Algodones**. || Els fils sols que hi ha al cap de les peces de drap. **Pesolada**. || La flor vermella de l' avellaner. **Flor hembra del avellano**. || *Ter.* ENSENALL. || *Ictio.* Nom que 's dona a les Balears al peix anomenat a Catalunya VETA, ANGUILETA, CINTA, DONCELLA.

FLOCH DE CABELLS. La porció separada dels demés. *Mechón.* || Els que pengen del cap. *Guedeja, vedeja.*

FLOCH DE LA BARBA. El pel que hi neix. *Bozo.*

FLOCH DE LLANA O DE NEU: BORRALLÓ, 1, 2.

FLOCH DESFILAT. *Cairel.*

PENJÁRNEHI A ALGÚ UN BON FLOCH. fr. *Met.* Ésser censurat. *No ser bien contado á uno ó serle mal contado.*

FLOCONDINA. f. Els flochs o sarrells que pengen dels tovallons, tovalloles, etc. **Fleco**.

FLOGIST. m. *Quim.* **Principi imaginat pera expli-**

car la naturalesa del calòrich y de la combustió. **Flogisto.**

FLOGÍSTICH, CA. adj. Se diu de tot medicament que té propietat pera promoure 'l calor intern. **Flogístico.** || Qu'és produit per la inflamació. **Flogístico.**

FLOGISTOLOGÍA. f. Tractat dels combustibles. **Flogistología.**

FLOGÍTIDA. f. *Min.* Pedra preciosa a quin interior sembla qu' hi brilli una flama. **Flogítida.**

FLOGOQUIMIA. f. *Quím.* Part de la química que tracta dels cossos inflamables. **Flogoquimia.**

FLOGOSIS. f. *Med.* Inflamació, ardor. **Flogosis.**

FLOMAIRE. m. *Ant.* RIU.

FLONJAMENT. adv. Ab mollesa.

FLONJOSITAT. f. Mollesa.

FLONJO, A. adj. Tou, esponjós. **Fofo, fonje.**

POSAR FLONJO. fr. *Mullir.*

FLONX, JA. adj. FLONJO.

FLOQUET. m. dim. **Flequillo, flequecillo.**

FLOR. f. Producció de les plantes, composta comunment de varies fulles de diferentes formes y colors que ixen d' una poncella, ont s' hi contenen els

Flor: 1, corola; 2, càlcer; 3, fils de les flors; 4, pistils; 5, tàll de la flor; 6, flor mascle de melò; 7, flor femella de melò; 8, flor d'abdós sexes (tila).

orgues reproductors de les meteixes plantes. **Flor.** || *Met.* Lo més pur y perfet d' una cosa. **Flor.** || Entereça virginal. **Flor.** || La del blat, raïms, etc. **Cierna.** || Joch d' envit en que fa flor qui reuneix tres cartes de un meteix coll. **Flor.** || A les pells adobades, la part exterior qu' admet puliment. **Grano, flor.** || La de llimoner y taronger. **Azahar.** || La de magraner. **Balaustra, granadino.** || La de passionera, **Granadilla ó flor de la pasión, murucuyal.** || pl. *Ant.* **Menstruu.** || *Ret.* Tropos, figures y tot lo qu' adorna la oració. **Sales, flores.**

FLOR D' AMOR. Planta de jardí que creix fins l' alçada d' un home; fa la flor en figura de mocn de gall d' Indi y 'l seu color més comú és el carmesí o de porpra y mai se mustiga. *(Vegis Vellut) Amaranto, flor del amor, moco de pavo, cresta de gallo.*

FLOR D' AUBAT. *Bot.* CLAVELLINA DE MORT.

FLOR DE CUCUT. *Bot.* PRIMAVERA.

FLOR DE L' AIGUA. Superficie de l' aigua. *Flor ó lengua de agua.*

FLOR DE LA ABELLA. *Bot.* ABELLERA.

FLOR DE LA ETAT. La joventut. *Flor de la edad.*

FLOR DE LA SAL. Escuma rogenca que produeix la sal y té us en la medicina. *Flor de la sal.*

FLOR DE LLIS. Lliri que 's pinta al blasó de la casa reial de França. *Flor de lis, encomienda de Santiago.*

FLOR DE LLOQUETA. *Bot.* HERBA NEGRA.

FLOR DE NINOU. *Bot.* NADALES.

FLOR DE PAPER. Planta. *Siempreviva, flor de papel.*

FLOR DE PARADÍS. Arbre del Perú que fa trenta o quaranta flors en un floch totes diferentes y de variats colors. *Flor del paraíso.*

FLOR DE SEMPRE DURA. *Bot. Pie de gato, perpetua dioica.*

FLOR DEL SOL. Planta que fa una flor groga com l' or. *Flor del sol.*

FLOR DE TOT L' ANY. Planta de varies especies, que els hermètichs busquen pera la trasmudació dels metalls. *Lunaria, hierba de la plata.*

FLOR DEL VENT. *Bot. Pulsatilla.*

FLORS CORDIALS. *Farm.* Barreja de flors de violeta, borratxa, buglosa y rosa. *Flores cordiales.*

FLORS BLANQUES. *Med.* **Fluix blanch,** malaltía en algunes dones. *Flores blancas.*

FLORS DE MÁ. Les artificials. *Flores de mano.*

FLORS DE PRÈSSECH. *Bot. Flores de melocotón.*

FLORS DE SANT JOAN. *Bot.* Planta de la familia de les compostes que fa floretes grogues. || SEMPREVIVES BORDES. || PERICÓ GROCH. *Siemprevivas silvestres ó amarillas.*

FLORS DE ZINCH. *Farm.* Oxit de zinch sublimat. *Flores de zinc, óxido de zinc. Óxido de zinc, protóxido de zinc, flores de zinc, protosilicato de zinc, calamina luminosa.*

A FLOR D' AIGUA. A la superficie, a la cara de l' aigua. *A flor de agua.*

ADORNAR, GUARNIR DE FLORS. fr. *Florear, floretear.*

AJUSTAT A FLOR. S' aplica a la peça qu' está embutida dins d' un'altra, quedant a un meteix pla la superficie de abdues. *Ajustado á flor.*

BONA FLOR, O FLOR SENS OLOR. *Met.* Astut, dolent. *Mala cuca, sollastre, sollastrón.*

CAURE LA FLOR. *Desflorecer, desflorecerse.*

COM UN POM O RAMELLET DE FLORS. *Expr.* Pondera la gentilesa y bon aspecte d' alguna persona o cosa. *Como mil flores, como un cielo, como una bendición.*

CONÈIXER, ENTENDRE LA FLOR. fr. *Met.* Penetrar la mala intenció o trampa que 's fa al joch. *Conocer, ver el juego, entender la musa, descornar la flor, caer en el chiste.*

EN FLOR. m. adv. Abáns del punt o perfecció de alguna cosa. *En flor, en cierne.*

ELS UNS NEIXEN AB UNA FLOR AL CUL, ELS ALTRES AB UNA BANYA. *Ref.* Denota que uns son afortunats y altres desgraciats. *Unos nacen con estrella, otros estrellados ó sin ella; quien ha ventura, quien ha ninguna.*

MORIR EN LA FLOR DE LA ETAT O DE LA JOVENTUT. fr. Se diu quan algú mor jove. *Caer en flor.*

NÉIXER AB UNA FLOR AL CUL. fr. *Met.* Ésser algú afortunat en tot lo que fa o preté. *Nacer de pies.*

ÉSSER FLORS Y VIOLES. fr. Esser lleugers y suaus els travalls presents en comparació dels que han de vindre. *Ser tortas y pan pintado.*

TREURE FLOR LES PLANTES. fr. FLORIR.

UNA FLOR NO FA ESTIU NI DUES PRIMAVERA. *Ref.* UNA ORENETA NO FA ESTIU, etc.

FLOR (Roger de). *Biog.* Famós aventurer catalá nat a Tarragona l' any 1262. Dedicat a la carrera de les armes, va fer la guerra als moros, fentse desprès templari a Barcelona; se 'n va anar a Palestina ab la derrera creuada, defensant heroicament la ciutat de Sant Joan d' Acre, que a la fí va caure en poder dels turchs (1291). Llavors va armar una petita esquadra, recorrent ab ella el Mediterrá, conquistant gran nomenada y moltes riqueses, y ajudant poderosament a la conquista de Sicilia per En Fadrich de Aragó, qui 'l nomená visalmirall. Desprès va anar a oferir els seus serveis a l' emperador Andrònich de Constantinopla, y al devant de 2.000 catalans va derrotar a l' exèrcit turch, lo que li va valdre 'l títol de Cèssar y la má de la germana de l' emperador; més aquest, tenint por d' ell, el va fer assessinar traidorament poch temps desprès (1307).

Roger de Flor

FLORA. f. *Mit.* La dëesa de les flors.|| Nom de dona. || El conjunt de plantes produides per la naturalesa, y en parts, la de cada país determinat. || — FLORA. El text que les descriu y enumera.

. **FLORACIÓ.** f. *Bot.* El temps de floréixer les plantes. **Floración.**

FLORADA. f. Entre abellers, el temps que dura una flor. **Florada**

FLORADES. f. pl. Referintse al blasó, bandes, brodadures y altres peces acabades en flors. **Floradas.**

FLORAL. adj. *Bot.* Fulla immediata a la flor, de la meteixa forma y color d' ella, encara que de distint tamany que les demés de la planta. **Floral.** || Lo referent a la flor.

FLORALIA. f. Conjunt de flors. Festa de les flors.

FLORALS. f. pl. Festes en honor de Flora, que 's celebraven ab llivertinatge als derrers d' Abril y primers de Maig. **Florales.**

JOCHS FLORALS. Jochs celebrats en obsequi als poetes ab premis de flors y joies pera 'ls autors de les millors composicions poètiques. Començaren a Tolosa de França l' any 1334, fundats per Ramon Vidal. L' any 1490 una dama de distinció, per nom Clemencia Isaura, va deixar quantiosos bens a aquesta institució. Joan d' Aragó, el Caçador, la va introduir a Catalunya l' any 1388, y 'l 1859 la va restablir el ajuntament de Barcelona. *Juegos florales.*

FLORAR. m. Donar flor. Se diu dels arbres y plantes, singularment dels que 's conreuen pera 'l fruit. **Florar.**

FLORAT, DA. adj. *Blas.* Se diu de les bandes, orles y altres peces que acaven en flors y fulles de trèbol. **Florado.**

FLORATXÓ. m. Flor gran que solen estampar als teixits de mal gust. **Floripondio.**

FLORAVIÁ. *Bot.* Planta de la familia de les compostes. || CARTESTRELLAT.

FLORAVIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les ambrosiácies, que 's cría als llochs sechs y pedregosos y s' usa contra 'l mal de rabia. **Cachurrera menor.** || HERBA ESPITLLERA.

FLORAIRE. m. y f. Qui fá o ven flors de má. **Ramillero, florero.**

FLORDELLISAR. v. a. *Blas.* Adornar ab flors de lliri. **Flordelisar.**

FLOREIG. m. Esgrima, vibració de la punta del floret. **Floreo.** || Preludi, ensaig dels esgrimidors. **Floreo.** || Nom que 's dona als travalls de manyería que representen pámpols, fulles y altres obgectes.

Segell de Florejachs

FLOREIXENT. adj. Que progressa, que millora. Dit de les époques, de les arts, de les ciencies, etc. **Floreciente.**

FLOREIXER. v. a. Florir.

FLOREJACHS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Cervera; és dalt d' un turonet y té 1,050 hab.

FLOREJADOR, A. s. y adj. Qui floreja. **Floreador.**

FLOREJAR. v. a. Guarnir ab flors. **Florear, floretear.** || Triar lo millor. **Escoger, desnatar.** || *Mar.* Establirse o trovarse una cosa a flor d' un' altra. **Florear.**

FLOREJAT, DA. adj. Se diu de les lletres majúscules que porten algún adorno. **Floreado.** || Se distingeix ab aquest epítet el color sobreposat a la plata o a l' or de les pintures. **Floreado.** || Tot lo que porta flors com ornament.

FLORENCI. n. p. **Florencio.**

FLORENÇA. f. Florencia.

FLORENÇADES. f. pl. Parlant del blasó, son unes creus quins braços acaven ab una flor de llis. **Florenzadas, flordelisadas.**

FLORENCIA. f. Mena de tafetá o tela de seda fabricat a Avinyó, Lió y Zurich.

FLORENTÍ, NA. adj. Natural de y pertanyent a Florencia. **Florentín, florentino.**

FLORERA. f. Ramellet de flors. **Ramillete.** || Gerro pera posar'hi flors. **Maceta, ramilletero.** || Qui ven flors. **Ramilletera.**

FLORES Y VALLS (Joseph). *Biog.* Remarcable jurisconsult que va néixer a Girona l' any 1829, haventse distingit per la munió de travalls que li donàren renom merescut. Va ésser president de la societat gironina d' Amichs del País, formant part al ensemps de moltes corporacions locals, en quines se li va conferir cárrech, y va morir en 1892.

FLORESCENCIA. f. L' acte de florir, y conjunt de fenòmens que presenta la flor en aquesta ocasió. **Florescencia.**

FLORESTA. f. Lloch poblat d' arbres, plantes y flors. **Floresta.** || Colecció de coses de gust o bé amenes. **Floresta.**

FLORESTA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és estació del F.-C. de Tarragona a Lleida y té 552 hab.

FLORESTER. m. Guarda de la floresta. **Floresteró.**

FLORET. m. Lo més pur y perfet. **Flor.** || Mena de espasa de fulla quadrangular y molt prima que serveix pera exercitarse a l' esgrima. **Florete.** || Espasa pera esgrimar. **Espada negra ó de esgrima, florete.** || Paper de la millor qualitat. **Florete.**

FLORET DE LA ETAT: FLOR DE LA ETAT.

FLORETA. f. dim. **Florecilla, florecita.** || La dels ormeigs de les cavalcadures. **Floreta.** || pl. *Fam.* **Amoricones, requiebros.**

FLORETEJAR. v. a. Adornar ab floretes. **Floretear.** || Manejar el floret.

FLORETISTA. s. y adj. Bon esgrimidor de floret. **Floretista.**

FLORETS. m. *Ter.* Alcofoll de grau molt elevat.

FLORÍ. m. *Numis.* Moneda dita aixís perque 's va encunyar primerament a Florencia l' any 1252. Va començar a usarse a Catalunya l' any 1285, y valía sis y deu sous; a Aragó l' any 1390, y valía onse sous; a Venecia l' any 1386, y valía quinse sous. Segons Campmany, la seua llei era de vintiquatre quilats, el pes una dracma o siguin tres diners o setanta dos grams; se dividía en vint sous o en vintiquatre diners. Segons llurs fetxes y altres qualitats extrínseques, se deia sensillament: *florí d' or de Florencia, del sagell, ducat, de galera, llarch, estret, de grossos,* etc. A Barcelona un florí feia de quinse a setse sous barcelonins, segons el cambi; segons el seu preu se regulava en cinch besants.

FLORIÁ. n. p. **Florián.**

FLORIANA. f. Secta del sigle II, que posava un Deu sol per principi del mal, y per consegüent de dos principis; negava 'l judici y la resurrecció, y que el Salvador fos nat de Mare Verge. **Floriana.**

FLORIANA (Gabriel). *Biog.* Metge notable, nat a Palma l' any 1774 y mort a la meteixa ciutat l' any 1856. Va conreuar les lletres, la musica, la botánica y altres rams. Era, ademés de metge, bon operador y filosoph seriós.

FLORIANS. m. pl. Sectaris del sigle II, mena de maniqueus, oposats a creure en el judici final y la resurrecció. **Florianos.**

FLORICOL. m. *Ter.* COLIFLOR.

FLORICULTOR, A. m. y f. La persona que 's dedica a la floricultura. **Floricultor.**

FLORICULTURA. f. L' art de conreuar les flors. **Floricultura.** || Conreu de les flors. **Floricultura.**

FLORIDA. f. **Florescencia.**

FLORIDA BLANCA. *Bot. Hierba blanca.* || Aplech de flors en un camp.

ESTAR A LA FLORIDA 'LS BLATS, etc. fr. FLORIR, 4.

FLORIDAMENT. adv. m. Elegantment. **Floridamente.**

FLORIDÍSSIM, A. adj. sup. Molt florit. **Floridísimo, florentísimo.**

FLORIDRINA. f. *Quím.* Principi cristallisable, blanch, nacrat, amargant, no açoat, soluble a l' alcofoll y poch a l' éter, que s' extreu de l' escorxa y les arrels de certs arbres, com les pomeres, els cirerers, etc. **Floridrina.**

FLORIDURA. f. Bolet que ataca totes les substancies orgániques en descomposició; és com una mena de borrissol blanquinós, que acava per tornarse negre. **Moho.**

TREURE LA FLORIDURA. fr. *Desenmohecer.*

FLORÍFER, A. adj. *Poèt.* Lo que fá flors. **Florífero, florígero.**

FLORIFORME. adj. Lo que té forma de flor. **Floriforme.**

FLORILEGI. m. Colecció de flors. **Florilegio.**

FLORIR. v. n. Treure flors les plantes. **Florecer.** || Brillar, lluir ab les virtuts o prendes d' ingeni. **Florecer.** || *Met.* Prosperar les ciencies, el comers, etc. **Florecer.** || Dit dels blats, vinyes, etc. **Cerner, estar en ciernes. Menstruar.**

FER FLORIR. fr. Fer que algú s' esperi en algun paratge més temps del regular o del que s' havía convingut. *Hacer llevar poste.*

NO DEIXAR'HO FLORIR. fr. Gastar promptament les coses. *No dejar criar moho.*

FLORIRSE. v. r. Cubrirse de floridura. **Enmohecerse, tomarse de moho.** || Neguitejarse, estar impacient. **Consumirse, pudrirse, deshacerse.** || v. r. *Met.* Esperar algú o alguna cosa molt més de lo regular. *Llevar poste.*

NO FLORÍRSELI A ALGÚ ALGUNA COSA. fr. *Met. fam.* Descubrir ab facilitat lo que sap. *No hacérsele postema.*

FLORISTA. m. y f. FLORAIRE. || s. y adj. La persona que fabrica o ven flors. **Florista.**

FLORIT, DA. adj. Plè de flors. **Florido.** || Cubert de floridura. **Mohoso, enmohecido, tomado, tomado de moho.** || *Met.* Lo més pur o escullit. **Florido.** || Elegant, plè d' erudició. **Florido.** || p. p. **Florecido.**

FLORIT (Joseph). *Biog.* Poeta y metge famós de Valls, molt erudit. Va escriure en vers sobre qüestions de la seua carrera. Va defensar la *triaca magna.*

FLORÓ. m. *Pint.* y *arq.* **Florón.** || m. *Arq.* Adorno a mena de flor molt gran, usat en la pintura y en l'arquitectura, o be ornament esculpit que representa una fulla o una flor, marcadament al estil ojival, que serveixen de complement al acavaments, als dosselets, etc. Començaren a usarse al sigle XII, prenent major importancia als sigles XIII y XIV, y desde el sigle XVI foren substituits per tanys prismátichs. **Florones.**

FLOROMANÍA. f. Manía per les flors. **Floromanía.**

FLORONCH. m. Gra dolent. **Divieso, venino.**

FLOS (Francesch). *Biog.* Ecclesiástich valenciá, vice-secretari del Sant Pare Alexandre VI. Bisbe de Elna, patriarca de Constantinopla, llegat del papa a França y l' any 1503 creat cardenal diacre. Va morir a Roma y reposa a la basílica de Sant Pere.

FLOSADA. f. Certa mena de peix. **Flosada.**

FLÓSCUL. m. *Bot.* Cadescuna de les floretes de corola tancada que formen una flor composta. **Flósculo.**

FLOS SANCTORUM. m. Llibre que conté les vides dels sants pêl meteix ordre que les celebra la Iglesia. **Flos Sanctorum.**

FLORÓ: 1, de la cadira prioral a la cartoixa de Valldemosa (Mallorca); 2, de la catedral de Palma; 3, adossat al sepulcre del bisbe Sapera; 4 y 5, florons de reixats de ferro; 6 y 7, de l' escala de la trona a la Seu de Barcelona; 8, del Palau de la Diputació de Barcelona.

FLOT. m. Onada.

FLOTA. f. Esquadra de barcos de guerra. **Flota.** || Conjunt d' embarcacions de comers destinades a portar fruits o altres efectes. **Flota.** || *Ant.* MULTITUT, GENERACIÓ.

FLOTACIÓ. m. Surament.

FLOTAR. v. n. SURAR.

FLOTATS (Marian). *Biog.* Escriptor del sigle XIX, natural de Cervera. Va cursar lleis y era oficial del Arxiu de la Corona d' Aragó. Va redactar y dirigir algun temps el diari *El Telégrafo*, ont hi va publicar «Efemérides de la historia de Cataluña.» Junt ab n' Antoni de Bofarull va traduir la *Crónica* del rei en Jaume I d' Aragó, (Barna. 1848).

FLOTETA. f. dim. **Flotilla.**

FLOTXA. s. f. Ab que 's significa l' ornament fet de fil o de llana, etc., en forma de flochs. **Flojel.**

FLUAT. m. *Quím.* Combinació de diferents òxits ab l' ácit fluòrich. **Fluato.**

FLUATAT. adj. Lo qu' está combinat ab l' ácit fluòrich. **Fluatado.**

FLUCERINA. f. *Min.* Floruro de ceri, rogench, crestallí, infusible a la flesca y atacable pêls ácits. La seua duresa es superior a la de la cals. **Flucerina.**

FLUCTÍCOLA. s. y adj. Habitant de les aigües. **Fluctícola.**

FLUCTÍGENA. s. y adj. Nascut a les aigües. **Fluctígena.**

FLUCTISSÒ, NA. adj. *Poét.* Se diu del ambit o espai ont hi ressonen les ones del mar. **Fluctísono.**

FLUCTUACIÓ. f. Moviment de les onades. **Fluctuación.** || Indeterminació, dupte. **Fluctuación.**

FLUCTUANT. p. a. **Fluctuante.**

FLUCTUAR. v. a. Nadar, ésser portat demunt les ones. **Fluctuar.** || Estar en perill de perdres al mar. **Fluctuar.** || Duptar. **Vacilar, fluctuar.**

FLUCTUÓS, A. adj. Que fluctúa. **Fluctuoso.**

FLUCTUOSITAT. f. Qualitat de lo fluctuós. **Fluctuosidad.**

FLUELITA. f. *Min.* Fluat d' alúmina. **Fluelita.**

FLUENCIA. f. Qualitat de lo qu' es fluent. **Fluencia.**

FLUENT. adj. Lo que flueix. **Fluyente.**

FLUIDAMENT. adv. m. Ab fluidesa. **Fluidamente.**

FLUIDESA. f. La qualitat del fluit. **Fluidez.**

FLUIDIFICAR. v. a. Convertir en fluit. **Fluidificar.**

FLUIMENT. m. Acte y efecte de fluir els líquits. **Flujo.**

FLUIR. v. a. **Fluir.** || v. n. Rajar poch a poch un líquit. **Fluir.**

FLUIT, DA. adj. S' aplica al cos, quines partícules elementals se desuneixen facilment. **Fluido.** || Que flueix. **Fluido.** || Epítet del estil literari espontani y elegant. **Fluido.** || m. *Quim.* Cos líquit o gasseós. **Fluido.**

FLUIT ELÈCTRICH. Àgent universal que 's suposa existeix neutralisat en totes les substancies y dona ocasió a gran nombre de fenòmens físichs, químichs, fisiològichs y meteorològichs. *Fluido eléctrico.*

FLUIT GALVÁNICH. El fluit elèctrich que 's desenrotlla pêl contacte de dos metalls diferents. *Fluido galvánico.*

FLUIT MAGNÈTICH. Agent que, com el fluit elèctrich, se suposa qu' existeix o 's desenrotlla en els cossos, donant ocasió a fenòmens d' atracció, semblants als que resulten d' acostar a un iman un troç de ferro, niquel o cobalt. *Fluido magnético.*

FLUIX, A. adj. Poch tivant, poch apretat. **Flojo.** || De poca activitat o fortaleça. **Flojo.** || *Met.* Peresós, negligent, descuidat. **Flojo.** || Fácil, incònstant, lleuger. **Liviano.** || m. Curs de la sanch cap a qualsevulla part de la organisació ont preexisteix un estímul primitiu o simpátich. **Aflujo.**

FLUIX O FLUIXETAT D' ORINA. Malaltía que consisteix en no poguerse contindre la orina. *Incontinencia, flujo de orina.*

FLUIX DE SANCH. Malaltía perillosa, que consisteix en eixir abundancia de sanch per la boca, nas o altra part del cos. *Flujo de sangre.*

FLUIX BLANCH. Malaltía propia de la dona.

FLUIX DE VENTRE. Evacuació freqüent del ventre. *Flujo de vientre.*

CREURE, ANAR, ETC., DE FLUIX. fr. Obrar sense reflexió. *Creer, partir de ligero.*

ESTAR FLUIX. *Ter.* No trovarse gaire be. *Encontrarse indispuesto.*

FLUIX (N.). *Biog.* Jesuita catalá, autor d' una *Historia Natural* que 's conservava en un convent de Carmelites descalços.

FLUIXA. f. *Ter. ibicench.* Aparell pera pescar. **Aparejo para pescar.**

FLUIXAMENT. adv. m. Ab calma, negligentment. **Flojamente.**

FLUIXAR. v. a. AFLUIXAR.

FLUIXEJAR. v. n. No estar ben lligada, estar fluixa alguna cosa. **Estar flojo.** || Flaquejar. **Flaquear, flojear.**

FLUIXET. m. dim. **Flojito, flojillo.**

FLUIXELL. m. Pelicó que llença la roba de panyo o de tot altre teixit. **Zurrapa.**

FLUIXETAT. f. Flaqueça, debilitat. **Flojedad, flojera.** || *Met.* Negligencia, descuit. **Flojedad.** || Inconsideració, imprudencia. **Liviandad, ligereza.**

FLUM. m. *Ant.* y

FLUMAIRE o FLUVI. m. *Ant.* RIU.

FLUMISELL. m. dim. Riu de poca importancia. Un riu pirenench.

FLUOBORAT. m. *Quim.* Combinació d' una base ab l' ácit fluobòrich. **Fluoborato.**

FLUOBÒRICH, CA. adj. *Quim.* Calificació d' un ácit de fluor y boro. **Fluobórico.**

FLUOBORUR. m. *Quim.* Combinació d' un fluorur ab un borur. **Fluoboruro.**

FLUOCERI. m. *Min.* Mena de substancia mineral, groga, de textura cristallina. **Fluocerio.**

FLUOR. m. *Quim.* Cos simple, que no s' ha pogut obtindre aislat y qu' entra en la composició de varies substancies. **Fluor.**

FLUORÍDRICH. m. *Quim.* Nom d' un ácit compost d' hidrògen y fluor; combinat ab les bases forma 'ls hidrofluats o florurs. **Fluorídrico.**

FLUORINA. f. *Min.* Cals fluatada. **Fluorina.**

FLUORITA. f. *Min.* Mineral compost de fluor y calci, blanch, verdós, rosat, pardo y ordinariament groch o violat. S' usa com a fundent en metalurgia y se 'n fan gerros, pedestals, copes y altres obgectes consemblants. **Fluorita.**

FLUORÍTICH. adj. *Min.* Epítet d' unes roques quina base es el fluor. **Fluorítico.**

FLUORUR. m. *Quim.* Combinació del fluor ab un altre cos simple. **Fluoruro.**

FLUOSILICAT. m. *Quim.* Combinació del ácit fluosílich ab una base. **Fluosilicato.**

FLUVIÁ (Antoni de). *Biog.* Senyor del castell de Palautordera, en el sigle XVII. Morí assessinat pêl vandalisme de les tropes castellanes, el primer de Febrer de 1640, víctima de la seua bona fè, al donar entrada en son castell, baix paraula d' honor, als soldats forasters que ab sanch freda ho saquejaren tot, atropellant y assessinant crudelment a quantes dones y criatures indefenses eren refugiades en el casal.

— (FRANCESCH). *Biog.* Jesuita. Nat a Olot en 1699, mort a Ferrara (Italia) en 1783. Fou notable professor de filosofía y de teología, a Barcelona.

— (P. RAIMONT). *Biog.* Capitá del últim comte de Urgell, qûe 'l 27 de Juny de 1413 sostingué un fort combat contra la ciutat de Lleida, haventse tingut de retirar ab grans perdues.

El riu Fluviá a la banda de Sant Joan les Fonts

FLUVIÁ. *Hidrog.* Riu de la prov. de Girona; neix a tramontana del Grau d' Olot; passa per Sant Esteve de Bas, Les Preses, Olot, Castellfullit de la Roca, Argelaguer, Besalú, Dosquers, Esponellá, Báscara, Sant Miquel de Fluviá y Torroella de Fluviá y desaigua al mar tocant a Sant Pere Pescador.

Fluviol

FLUVIAL. adj. Pertanyent als rius. **Fluvial.**

FLUVI-MARÍ, NA. adj. Epítet dels sediments que les aigües fluvials deposíten al mar. **Fluvio-marino.**

FLUVIOL. m. Instrument de vent fet moltes vega-

des de canya. Té varis forats y és de curta llargada. **Fístula, flauta.**

FLUVIOLAIRE. m. y

FLUVIOLER. m. Qui toca 'l fluviol o qui 'n fa. **Flautista.**

FLUX. m. Moviment dels cossos líquits. **Flujo.**

FLUX Y REFLUX DEL MAR. El creixent o minvant del mar. *Flujo y reflujo del mar, acceso y receso del mar.*

FLUXÁ (Guillem). *Biog.* Relligiós mallorquí, natural de Palma, canonge penitencier d' aquella sèu. Se distingí com a partidari del arxiduch Carles d' Austria, haventsel desterrat de Mallorca y de tots els dominis d' en Felip V desde 1715 fins al 1725, havent mort a Palma en 1743.

— (PAU). *Biog.* Relligiós mallorquí del sigle XVI. Dominich desde 'l 1580. Predicador eloqüentíssim. En 1598 prior del convent d' Ibiça. Fou bon escriptor. Morí a Palma en 1604.

FLUXENCH Y TRELL (Miquel). *Biog.* Pintor tarragoní del sigle XIX; catedratich de Llotja a Barcelona. Havía estudiat una temporada a Roma. Pintá algunes obres de tema històrich y altres de relligioses. D' aquestes últimes hi ha bona mostra en la catedral de Tarragona.

FLUXER. *Ant.* FLUX Y REFLUX DEL MAR.

FLUXIÓ. f. Flux d' humor que corre a alguna part del cos y la danya. **Fluxión.**

FLUYENT. adj. Que flueix, que corra. Cada un dels dos rius que conflueixen.

FO. *Gram. ant. y ter.* Fou, sigué. Feu.

FOCA. f. *Zool.* Vaca marina, animal anfibi. **Foca, león marino, becerro marino, manató, manatí, lamentín.**

FOCAL. adj. Lo que pertany o fa referencia al focus. **Focal.** || Lo que 's trova al focus dels raigs lluminosos d' un mirall o d' un lente o vidre de multiplicar. **Focal.**

FOCEA. f. Ciutat de Jonia, colonia dels atenenchs. **Focea.**

FOCENAT. m. *Quim.* Combinació d' una base ab l' ácit focènich. **Focenato.**

FÓCENI. m. *Ictiol.* Genre de mamífers cetaceus de la fam. dels dofins. **Fóceno.**

FOCENINA. f. *Quim.* Líquit greixós, olorós y soluble al alcofoll que 's trova al oli de balena. **Focenina.**

FOCENCHS. adj. y

FOCENSIS. adj. pl. Descendents dels grechs que s' establiren al Asia Menor y poblaren la Focea; la seua principal colonia era Marsella. **Focenses.**

FOCH. m. Desprendiment de llum y calor que resulta de la combustió o combinació del oxígen ab alguns cossos. **Fuego.** || La materia encesa, com: *carbó, llenya,* etc. **Fuego.** || Disparo de les armes de foch a la guerra. **Fuego.** || Incendi d' algun edifici. **Incendio, fuego.** || *Met.* Lloch de la casa destinat pera encèndren 'hi. **Hogar, fuego.** || Cada casa, veí, familia de alguna població. **Fuego.** || L' ardor de les passions. **Fuego.** || L' empenyat y viu d' acció o disputa. **Fuego.** || Efervescencia de la sanch que 's manifesta al exterior, ab un color sumament vermell, ab granets o butllofes. **Hervor de sangre, fuego.** || *Náut.* Denominació general de totes les veles triangulars que se amuren als bauprés y a llurs botalons y reben el vent de gairell. **Foque, vela de cuchillo.** || *Interj. neg.*, com: *¡Foch te daré!* **No.** || m. pl. Senyal que fan de nit ab foch desde les atalaies. **Fuegos.**

FOCH ARTIFICIAL. Tot artifici de polvora. *Fuego artificial.*

FOCH DE SANT ANTON. *Med.* Humor corrossiu que s' exten per alguna part del cos. *Fuego de San Antón, de San Marsal, fuego sacro.*

FOCH DE SANT TELM: LLUMENETES DE SANT TELM.

FOCH FOLLET. Producció de certs gasos que s' inflamen y 's veuen anar pêl aire, especialment demunt d' aiguamolls, fossars, estanys o llachs. *Fuego fatuo.*

FOCH GRANEJAT. *Mil.* Els tirs per pochs soldats de una vegada pera poguerlo continuar sense interrupció. *Fuego graneado.*

FOCH LLEPADOR. Foch que no danya ni té ardor y 's posa sobre'l cap dels homes y animals. *Fuego lamedor.*

AB POCH FOCH. m. adv. *Á fuego lento.*

A FOCH Y A SANCH. m. adv. Ab gran rigor, arrasantho tot, sense perdonar res. *Á fuego y á sangre.*

ATIAR EL FOCH. fr. AFEGIR LLENYA AL FOCH.

CALAR FOCH. fr. *Pegar fuego.*

CALARSE O PEGARSE FOCH fr. *Prenderse fuego.*

CAR COM A FOCH. *Loc. fam.* Se diu de lo que va molt car. *Caro como aceite de Aparicio.*

DONAR FOCH. fr. FOGUEJAR.

EIXIRLI A ALGÚ FOCH A LA CARA. fr. Estar molt encès. *Echar ascuas; estar hecho un fuego.*

FER FOCH. fr. *Mil.* Disparar les armes de foch. *Hacer fuego.*

FER O ENCENDRE FOCH. fr. *Hacer, encender lumbre.*

FUGIR DEL FOCH Y CAURE A LES BRASES. fr. *Met.* Caure en un perill fugint d' un altre. *Huir del fuego y dar en las brasas; saltar de la sartén y dar en las brasas; salir del lodo y caer en el arroyo; salir de lodazales y entrar en cenegales; huyendo del perejil le salio en la frente.*

PER FONDO QUE 'S FACI 'L FOCH, EL FUM SEMPRE RESPIRA. *Ref.* Denota que per ocultes que 's facen les coses no deixen d' ésser descubertes. *Donde se hace fuego humo sale; no hay secreto que tarde ó temprano no sea descubierto.*

PORTARHO TOT A FOCH Y A SANCH. fr. *Met.* Destruir els enemichs un país, assolarlo, arruinarlo complertament. *Poner á fuego y sangre.*

PROP DEL FOCH LA PEGA REGALA. *Ref.* Manifesta qu' és molt perillós que hi hagi massa familiaritat entre home y dona. *La estopa cabe al mancebo, dígole fuego ó no está bien el fuego cabe las estopas; el fuego junto á la estopa viene el diablo y sopla.*

REMENAR EL FOCH. fr. Esparvillarlo ab una burxa o bastó. *Hurgonear.*

SUBPOSAR FOCH. fr. *Ant.* CALAR FOCH.

TREURE FOCH. fr. Dit de la pedra foguera, etc. *Dar lumbre.* || *Met.* Conseguir lo que s' intenta ab dissimulo. *Dar lumbre.*

TREURE FOCH PÊLS CAIXALS. fr. *Met. fam.* Estar irritat. *Echar chispas, rayos, centellas, fuego por los ojos, espumarajos por la boca; subirse á las bovedillas.*

FOCH. *Gram. Ant.* Vaig ésser. Compara 'l present *soch.* **Fuí.**

FOCHS (Joan Grau). *Biog.* Mestre de matemátiques, qu' exercí a la fortalesa dels cimals de Brusa, durant la guerra de la Independencia. Més tart, catedrátich de cosmografía en l' Academia de Ciencies, a Barcelona. Morí en 1821, éssent canonge de la sèu. Llegí a l' Academia sos estudis: *Nuevo método de resolver ecuaciones numéricas* (1808) y *Memoria sobre un nuevo método de explicar el álgebra* (1821).

FÒCIDA. f. *Geog.* Regió de la Grecia antiga quins habitants s' establiren en algunes costes de Catalunya.

FÓCIL. m *Ant.* FOGUER.

FOCINI. m. AGULLADA. || Mena de verga ab una punxa al capdevall que solen dur els qui governen elefants. **Focino.**

FOCOMEL. m. Monstre per focomelia. **Focomelo.**

FOCOMELIA. f. Inserció immediata de les mans o 'ls peus al cos. **Focomelia.**

FOCOS (Lluis). *Biog.* Arqueòlech y poeta mallorquí. Nat a Palma en 1699 y mort en la meteixa l' any 1767. Posseía un bon monetari. És autor de les primeres traduccions castellanes de *Merope,* tragedia del italiá Maffei (1753) y de *El enfermo imaginario,* comedia de Molière.

FOCUS. m. *Fís.* El punt ont s' hi reuneixen els raigs de llum per medi del mirall abrasador. **Foco.** || *Fig.* Punt de concentració ont germina 'l mal, la corrupció, la rebelió, etc. **Foco.** || Punt principal ont s' hi reuneixen diferentes persones pera tractar d' assumptes secrets o maquinacions. **Foco.** || El punt d' assent d' una enfermetat. **Foco.** || Origen, nus. **Foco.**

FOENA. f. Mena de fitora en forma de trident pera agafar peixos. **Foena.**

FOFEJAR. v. n. Ésser flonjo. Sonar a vuidor una cosa.

FOFO, A. adj. Flonjo, esponjós. **Fofo.**

FOFOCH. m. *Mar.* Vela triangular que s' usa entre el floch y contrafloch. **Fofoque.**

FOGALL. m. FOGÓ, FOGAINA.

FOGAR. m. *Ant.* FOCH, LLAR.

FOGARADA. f. FOCH, 9. || Gran porció de foch. **Lumbrada, lumbrarada.** || *Met.* Moviment ardent y eficáç del ánim, però de poca durada. **Llamarada.** || Acció executada lleugerament y sense reflexió. **Pasavolante.**

Segell de Fogás de Monclús

PUJAR UNA FOGARADA. fr. *Dar un impetu.*

FOGAROLAS (Joan). *Biog.* Cèlebre metge fill de Arbucies qu' escrigué en catalá sobre materia médica en 1676.

FOGARDAL. m. Gran foch. **Hogaza**

FOGARRET. m. dim. **Fueguecillo, fueguezuelo.**

FOGÁS DE MONCLÚS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; és al Montseny, a la vora del riu Tordera y té 838 hab. || — DE TORDERA. Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Girona, part. jud. d' Arenys de Mar; és a la vora del riu Tordera y té 505 hab.

Segell de Fogás de Tordera

FOGAÇA. f. *Ant.* Pá de sagó o farina mal passada que 's fá per la gent del camp. **Hogaza.** || Dret en que se 'n pagava una al senyor del feut. **Hogaza.**

FOGASSOT (Joan). *Biog.* Notari barceloní y bon poeta del sigle XV. Algunes obres d' ell están compreses en el *Cançoner* de París. A principis del any 1461, residint a Bruxeles, escrigué un romanç relatiu a l' empresonament del príncep de Viana.

FOGATA. f. *Art.* Fornet superficial de poca cavitat, pera véncer ab poca pólvora obstacles de resistencia al nivell de terra, y pera defensa de les bretxes. **Fogata**

FOGATGE. m. Tribut que pagaven els amos de cases. S' anomenava així perque 's repartía per fochs o cases. **Fogaje.**

FOGATGEMENT. m. *Ant.* y

FOGATJAMENT. m. Allistament dels veins, cens de població o estadística. **Empadronamiento.**

FOGATJAR. v. a. Allistar els fochs o veins. **Empadronar.**

FOGAINA. f. Mena de fogó sense engraellat ont s' hi posen olles grans y també calderes, fenties escalfar ab llenya, que s' hi fica sota per la entrada o boca del fogó. **Fogata, fornal.**

FOGAINER. m. **Fogonista.**

FOGÓ. m. Lloch ont generalment s' hi fá foch pera cuinar, etc. **Hornilla, fogón.**

FOGÓ DE BARCA. La cuina portátil. *Fogón.*

FOGÓ D' ESCOPETA. Forat de les armes de foch, per ont se comunica l' encèu a la cárrega. *Fogón, oido de escopeta.*

EIXIRSE DE FOGÓ. fr. *Met.* Enfadarse y dir tot lo que vé a la boca. *Desbocarse, despepitarse.*

FOGONA. f. Mena de fogó. BRASER.

FOGONADA. f. Flama de la polvora posada a la caçoleta de les armes de foch. **Fogonazo.** || Porció de carbó que 's posa d' una vegada al fogó. **Hornada.**

FOGONADURA. f. *Mar.* Forat rodó practicat a les cubertes d' una embarcació pera que hi passin els arbres, bombes, etc. **Fogonadura.**

FOGONER. m. Qui fá foch al fogó.

FOGONET. m. Fogó que 's porta d' un lloch a un altre. **Anafe.**

FOGONEU. *Ter. Ibicench.* Una mena de raïm propi de l' illa.

FOGONISTA. m. Qui en les máquines que van per medi de foch, cuida d' encendre, mantindre o apagar convenientment el foch. **Fogonista, fogonero.**

FOGÓS, A. adj. Impetuós, violent, colèrich. **Fogoso.**

FOGOSITAT. f. Ardor, vivesa, ímpetu. **Fogosidad.**

FOGUEJAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte de foguejar. **Cauterización.**

FOGUEJAR. v. a. Aplicar el ferro bullent o algun cáustich a la part malalta d' algun cos. **Labrar á fuego, cauterizar.** || *Mil.* Avesar als soldats o als cavalls als disparos dels fusells y canons. || v. a. *Met.* ADESTRAR, EXERCITAR. Manejar foch.

FOGUEJAT, DA. p. p. **Labrado á fuego.** || **Fogueado.**

FOGUER. m. Eina d' acer pera picar foch ab la pedra foguera. **Eslabón.**

FOGUERA. f. Porció de combustibles encesos que fan molta flama. **Hoguera.** || La que 's fá a les atalaies pera donar avís. **Almenara.**

FOGUERA. *Bot.* FALGUERA.

FOGUERADA. f. Foch que fá molta flama. **Lumbrada, lumbrerada.** || FOGUERA.

FOGUERES (Joan). *Biog.* Framenor, natural d' Arbucies. En 1743 fou elegit comissari general del regne de Mèxich. Travessant el mar caigué presoner dels inglesos, que 'l deportáren a la Jamaica. És autor del *Compendio de la vida de la venerable Ángela Margarita Serafina,* fundadora de les caputxines (Barcelona, 1743); y de la *Manifestación sobre el capítulo de la Habana.*—Morí a Mèxich en l' any 1747.

FOGUERÍ. m. POLVORÍ.

FOGUERILL. m. *Ter.* FOGÓ.

FOGUET Y FORASTER (Ramon). *Biog.* Canonge tarragoní y erudit catalá. Nasqué a Sant Martí de Maldá envers l' any 1719 y morí a Tarragona en 1794. En 1789 era ardiaca de Vilasseca. Reuní més de quatre mil volums escullits, que deixá al convent de St. Francesch, aixís com també son *Monetari* y *Museu* de cerámica tarragonina. Exercí importantíssims cárrechs ecclesiástichs.

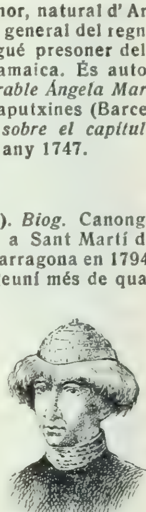
Gastó de Foix

FOGUETAYRE. m. *Ant.* COETER.

FOILAT, DA. adj. *Ant.* FRONDÓS.

FOIX (Gastó de). *Biog.* Fill del vescomte de Narbona Joan de Foix. Va allistarse al exèrcit d' Italia fent abandonar a Pere Navarro el siti de Bolonia, y va guanyar la famosa batalla de Rávena contra els venecians l'any 1512. La seua germana, se va casar ab Ferrán I d' Aragó, el catòlich, l' any 1505.

— (PERE DE). *Biog.* Arquebisbe y cardenal d' Arlès (1386-1464), que va concorrer al concili de Cons-

tança, delegat per Benet XIII pera examinar els drets dels aspirants al soli pontifici. Va contribuir a la elecció de Marti V, y al any 1429, va convocar el concili de Tortosa, en quin va dimitir el pontifex Climent VIII, acavant el cisma que durant molts anys havía dividit la iglesia.

— (ROGER BERNART). *Biog.* Tercer comte d' aquest nom que va morir presoner dels inglesos a Gasconia en 1302. Va ésser trovador molt remarcable en son temps.

— Y GUAL (JOAN BABTISTA). *Biog.* Metge que va néixer a Barcelona l' any 1780, y va morir a Teyá l' any 1865. A la guerra de la Independencia va servir com ajudant del exèrcit de Catalunya. En 1820 va ésser nomenat catedrátich del Colegi de Barcelona y l' any 1845 va obtindre el nomenament de professor de terapèutica de la universitat, éssent jubilat en 1863. Va publicar entre altres obres el *Curso de materia médica y Apuntes sobre terapéutica* y va ésser bibliotecari del col-legi de medicina de Barcelona.

FOIX. *Geog.* Ciutat capital del departament del Ariège (França) y antiguament del comtat del seu nom al S. S.O. de Tolosa. En patuès s' anomena *Fouch.* Está emplaçada en la confluencia dels rius Arget y Ariège. Té una població de 6.750 hab. || *Hist.* Antich comtat, que are forma les dues terceres parts del departament del Ariège. Els seus límits eran el Llenguadoch, el Rossellò, Catalunya y el Conserans; la seua capital era la ciutat de Foix. Durant la guerra dels albigesos, els comtes de Foix se feren esmentar sovint. Va figurar molt durant la sagnanta lluita, y després d' haver pertenescut al comtat de Tolosa, fou anexionada a França en el regnat d' Enrich IV. || *Hidrog.* Riu que fa partió entre les provincies de Barcelona y Tarragona. Neix a Pontons, passa per Torroella, Sant Martí Sarroca, Pachs, Santa Margarida d' Olèrdola, Castellet y Cubelles, ont desaigua al mar. || — (CAP) Cap de la costa de la prov. d' Alacant, part. jud. de Callosa de Ensarriá.

FOIXA. f. Fulla. **Hoja**. || *Fam.* Dropo, fluix, folló.

FOIXÁ o FOXÁ. *Biog.* Senyors feudals, nascuts a redós de la cort senyorial de Castelló d'Empuries, entre 'ls sigles XI y XII. Nobles molt estimats dels primers comtes independents de Barcelona fruíen de gran importancia en la segona època de la État Mitjana. Arnau de Foixá va ésser testimoni del testament d' Alfons I fet a Perpinyá; Pons de Foixá, en 1326 era vicari general del bisbat de Barcelona; Jofre de Foixá, frare benet, preceptista de literatura catalana en el sigle XIV, y altres que citen les histories.

FOIXÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; té agregats els pobles de La Sala, Sant Llorenç de les Arenes y Ultramort; és a la vora del Ter y té 981 hab.

FOIXARDA. f. *Bot.* Planta, mena de margaridoia. **Globular, corona de fraile**.

FOL. m. *For.* FULL.

FOLA. f. *Ant.* Munió o conjunt de coses o persones posades sense ordre ni concert. **Tropel**.

FOLAR. v. a. *Ant.* TREPITJAR.

FOLARD (Joan Carles de). *Biog.* Táctich provençal, que va néixer en 1669 a Avinyó, morint en 1752. Se va distingir com a capitá al combat de Malplaquet (1700) y després de la pau d' Utrecht, va servir en defensa dels drets de l' ordre de Malta contra els turchs. És autor d' algunes obres de táctica militar.

FOLCH. m. Mena de sach o bossa de pell per abrigar els peus o les mans. || *Ant.* Amich de folgues. Gandul. bromista, divertit.

FOLCH. (Vegis CARDONA). *Biog.* La familia més principal de la noblesa catalana, quines branques s' estengueren a Valencia y a Nápols. Además dels hereus de la familia, llueix el nom dels Cardones en les planes de la Historia per cavallers, bisbes, arquebisbes y polítichs de fama.

— (RAIMONT). *Biog.* Prior del convent de Sant Domingo, de Valencia, sa ciutat nadiua, ont morí en 1444. Fou el primer que tingué una de les cinch capellaníes fundades pêl rei Alfons en la capella dels reis. Escrigué: *Los térmens naturals, De principiis fororum, De Misteriis Missarum, Sermons de Defunctis, Sermons santorals, Sermons dominicals*, dos *Sermonaris* y sermons distints.

— (RAMON). *Biog.* Personatge del temps de la reconquista; nevot del emperador Carlomany y tronch dels primers vescomtes de Cardona. Fill de Juliá, comte d' Anjou, vescomte y senyor de la ciutat de Girona, y de Na Augencia, germana de Carlemany.

— D' ANGLESOLA (RAMON FUCH). *Biog.* Vintiquatré y derrer vescomte de la familia dels Cardones; segon de son nom. Fou el primer que passá a la categoría de comte del meteix títol en 1375, per gracia d' En Pere IV d' Aragó. Casá ab la infanta Blanca d' Aragó y Empuries, filla del infant En Ramon Berenguer y neta d' En Jaume segon. Enviudá, casantse després ab Na Beatriu de Luna, quarta neta d' En Jaume I *el Conqueridor*. Morí el primer comte de Cardona a l' any 1400, deixant molta familia.

— DE CARDONA. *Biog.* Vescomte dotsè. Al enviudar de Na Guisla prengué l' estat ecclesiástich, éssent bisbe de Barcelona envers 1096 a 1100, deixant bona estela de son pas en el bisbat.

— DE CARDONA (ANGLESA). *Biog.* Vescomtesa dissetava. Casada ab el comte de Pallars Ramon Roger. Floriren en el sigle XII. Per aquest matrimoni la casa dels Cardones va entroncar ab la dels Pallars. Els llibres l' anomenen la Marquesa.

— DE CARDONA (ANTONI). *Biog.* Arquebisbe de Valencia, natural de la meteixa ciutat. El Sant Pare Ignocenci XII confirmá sa elecció reial. Exercí aquella mitra fins a l' any 1724, en que morí trovantse a Viena.

— DE CARDONA (FERRÁN). *Biog.* Segon duch de Cardona y marqués de Pallars; fill d' En Joan primer, duch. Gran condestable y almirall de la Corona de Aragó. Primer fou casat ab Na Francisca Manrique, filla del duch de Nájera. Després d' enviudar se casá segonament ab Na Isabel Agustín, viuda d' En Cristòfol Icart, filla del viscanceller de la Corona de Aragó. Morí 'l duch de Cardona a l' any 1543.

— DE CARDONA (GRIBALD). *Biog.* Vescomte novè de Cardona, bisbe d' Urgell, mort en opinió de sant a l' any 1040, després d' haver fet descalç, el pelegrinatge a Jerusalem.

— DE CARDONA (JOAN RAMON). *Biog.* Quart de son nom y quint y derrer comte a qui 'ls Reis Catòlichs conferiren el títol de duch de Cardona y comte de Pallars. Per ell el rei Ferrán erigí el comtat de Cardona en ducat, el comtat de Pallars en marquesat. Fou casat ab Na Aldonça Enríquez, germana, per part de pare, de la reina d' Aragó Na Joana, muller del rei Joan segon. Morí el primer duch de Cardona a l' any 1513.

— DE CARDONA (LLORENÇ). *Biog.* En Torres Amat cita d' ell un manuscrit titolat: «Respuesta a la reina doña María Luisa de Saboya sobre la jurisdicción de los inquisidores, y si podían extraer las causas del Consejo».

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Vescomte dinové, octau de son nom. Casat ab Agnès de Terroja, filla d' En Ramon Terroja terç, per quin casament entroncaren abdues cases. Morí el vescomte Folch a l' any 1233. Son hereu emparentá ab els comtes d' Empuries.

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Vescomte setsau y el setè d' aquest nom. Casat ab la comtesa Isabel de Urgell, filla del comte d' Urgell Armengol seté, *el de Castella*. En Ramon Folch morí de traidoría a l' any 1175. D' aquí vé l' entroncament dels Cardones ab

els comtes d' Urgell, ajuntats contra 'ls comtes de Foix en la guerra de 1197-1203.

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Vescomte vinté de la familia y 'l novè del nom. Casat primerament ab Esclaramonda de Foix, que morí sense fills, y tornat a casar ab Na Sibila d' Empuries, filla del comte Ponç Huch tercer, per qual matrimoni entroncaren abdues families senyorials. A l' any 1265 fou un dels quatre capitostos que guiaren, ab el rei En Jaume *el Conquerido*r, la presa de Murcia, després de conquistada Valencia. Mes tart, en 1272, fou un dels tres nobles catalans que 's negaren a guerrejar ab els alarbs pera afavorir a Castella, per quin motiu el rei En Jaume se vegé obligat a posar el plet a judici de persones distingides pera que donessin parer si els nobles de Catalunya que tenien feuts pêl rei devíen seguirlo, quan ell ho manés, en les guerres contra 'ls alarbs.

— DE CARDONA (RAMON, *el Prohom*). *Biog.* Vescomte vintiú, desè d' aquest nom. Home notable per son valor, sa prudencia y son talent, nomenat el «Prohom vinculador». Casat primerament ab Na Toda Pérez de Urrea y segonament ab la viscaina Maria Alvarez de Haro, de la qual hagué dos fills. Morí el Prohom en 1320. A l' any 1285 comandá y dirigí valerosament la defensa de Girona contra l' exèrcit francés del rei Felip.

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Tercer del arbre de familia, a qui 'l comte Guifre, *el Pilós*, doná a perpetuitat el castell de Cardona, éssent el primer vescomte d' aquest títol y 'l primer que usá 'ls dos noms de casa «Folch» de «Cardona». Una filla d' ell s' emmaridá ab Guifre Descárrechs, fill d' En Mir, comte de Barcelona, quin matrimoni vivía a mitjans del sigle XI. D' aquí arrenca 'l parentiu dels Cardones ab els comtes de Barcelona.

— DE CARDONA (RAMON). *Biog.* Famós general, almirall y diplomátich. Nasqué a Bellpuig al sigle XV y morí a Nápols l' any 1522. Ses proeses per mar y per terra foren moltes. Guerrejá a Italia; va batre les esquadres turques y bereberes, y portá a terme la conquista de Mazalquivir. Ferrán *el Católich* el designá pera virrei de Nápols. Quan el rei renyí ab la lliga de Cambrai, En Cardona, ab els soldats del Papa y dels venecians, emprengué la guerra contra França y contra Maximiliá. A Rávena (1512) fou derrotat pêls francesos; mes els prengué tot seguit la ventatge. Després portá 'l terror per la Toscana. Més tart, per ordre del rei, combaté als venecians. Guanyá la batalla de Vicença (1513), quina conseqüencia fou firmarse la pau, tornant després al virreinat de Nápols, ont morí. Jau a Bellpuig en sumptuosíssim sepulcre.

— DE CARDONA Y CLARAMUNT (BERNAT AMAT). *Biog.* Vescomte catorzè. Fill dels vescomtes de Tarragona Deus de Bernat y Na Ermesinda de Cardona. Casá ab Na Almodis, de Barcelona, y Normandia, filla del comte Berenguer, *Cap d' estopes*, y de la comtesa Mahalta. Morí el vescomte Bernat Amat a l' any 1151. Aquest és altre dels entroncaments dels Cardones ab els comtes de Barcelona. En 1114 prengué part en la creuada contra 'ls serraíms de Balears.

— Y AMICH (FRANCESCH). *Biog.* Metge catalá, escriptor y catedrátich. Morí a Barcelona en 1888, contantne vuitanta nou d' etat, havent exercit cinquanta anys la cátedra de patología general y anatomía patológica y vint anys el deganat. Formá en la comissió de metges enviada a estudiar per Europa (1832) l' epidemia del cólera.

— Y CARDONA (FRANCESCH). *Biog.* Artista valenciá. Estudiava a l' Academia de Sant Carles envers l' any 1752. Era director de l' Academia de Murcia a l' any 1787. Se distingí en els retratos, y és citat ab preferencia el del comte de Floridablanca, original seu.

— Y COSTA (JAUME). *Biog.* Esculptor, mestre de Llotja y pensionat a Roma (1758 a 1821). En 1781 fou designat director d' esculptura de l' escola de Granada, passant després a la de Barcelona, que renunciá en 1808 per no sotmètres a la obediencia francesa, havent preferit tindre de viure de caritats, fins que al retornar Ferrán VII (1814) recobrá 'l cárrech. Hi ha travalls seus a Madrit (Academia de Sant Ferrán) y a Granada el sepulcre de l' arquebisbe Moscoso, en la catedral.

Jaume Folch y Costa

— (JOSEPH A.) *Biog.* Esculptor molt distingit que va néixer a Barcelona en 1768 y va morir en 1814, deixant a Palma de Mallorca notables obres esculpides, com el sepulcre del marquès de la Romana, als temps de la guerra de l' independencia. Va ésser esculptor de cambra del rei, y ab el poeta Quintana va intervindre a la redacció del periòdich: *Variedades de ciencias, literatura y artes*. A l' Academia de Sant Ferrán guarden la seua obra: *Alegoria de la pintura*.

FOLEJAR. v. a. *Ant.* BOGEJAR.

FOLERITA. f. *Min.* Substancia blanca, infusible y insoluble ab els ácits; consta de sílice, alúmina y aigua. **Folerita.**

FOLGA. f. Ditxo alegre y festiu. **Chanza, chanzoneta.** || VAGA, DIVERSIÓ.

FOLGA PICANT: DICTERI.

DE FOLGA. m. adv. DE BURLES.

PENDRE PER FOLGA ALGUNA COSA. fr. Péndrela per gresca desentenentse d' ella. *Echar á chacota alguna cosa.*

FOLGAÇÁ, NA. adj. Gandul, dropo. **Holgazán.**

FOLGADAMENT. adv. m. ESPAIOSAMENT.

FOLGADOR, A. m. y f. Qui diu coses de folga. **Chancero.**

FOLGADURA. f. Amplaria. **Holgura, ancharía.**

FOLGANÇA. f. Descans. **Holganza.** || Plaer, contento, diversió. **Holganza, holgura.**

FOLGANT, A (Ésser o anar). fr. S' aplica a l' individuo u obgecte que té més que suficient d' una cosa fins a sobrarn 'hi, y principalment se diu de les peces de vestir que van amples, com: *aqueixes calces me van folgantes.* **Ser ó ir holgando.**

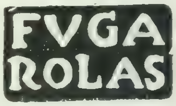

Segell de Folgaroles

FOLGAR. v. n. *Ant.* DESCANSAR. || Divertirse il-lícitament ab alguna dona. **Folgar, yogar.** || Viure ample. **Holgar, vagar.**

FOLGAROLES. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la vora del riu Ter y té 733 hab. D' aquest poble era nadiu nostre gran poeta Mossèn Jascinte Verdaguer.

FOLGARSE. v. r. Divertirse, recreiarse entre molts. **Holgar, regocijarse.** || Dir paraules burlesques o gracioses. **Chancearse.** || Alegrarse, estar satisfet de alguna cosa. **Holgarse, alegrarse.**

FOLGAT, DA. adj. Ample. **Holgado, hornaguero.**

ANAR FOLGAT. fr. *Met.* Tindre diners. *Andar ó estar holgado.*

FOLGUERA. f. Diversiò, bullici, divertiment. **Holganza.**

FOLGUERA (Joan). *Biog.* Mestre de primeres lletres que va morir a Barcelona en 1881. Va publicar un *Método particular de escritura*, y un *Tratado sobre prosodia y ortografia.*

FOLGURA. f. Diversió. **Holgura.**

FOLI. m. FULL.

FOLÍA. f. Tontería, ximplesa. **Dengue, monada, melindre, tontería, necedad, bobería.**

FER FOLÍES. fr. DIR O FER BESTIESES.

Folgaroles: Casa nadiua de Mossén Jascinte Verdaguer

FOLIACI, A adj. Se dona aqueix nom als orgues que tenen la naturalesa y consistencia de les fulles. **Foliáceo.**

FOLIACIÓ. f. Acte y efecte de foliar. **Foliación, foliatura.**

FOLIADOR. m. Maquineta pera numerar.

FOLIAGUT, DA. adj. *Bot.* De fulles punxagudes. **Foliagudo.**

FOLIAR. v. a. Assenyalar ab número e:s fulls dels escrits o dels llibres. **Foliar.**

FOLIAT, DA. Semblar a fulles. **Foliado.** || Numerat per ordre. **Foleado.**

FOLIATURA. f. Sèrie y conjunt de folis d' un llibre. **Foliación, foliatura.**

FOLÍCUL. m. Nom d' uns cossos membranosos situats en el gruix dels teguments y destinats a encloure certs humors. **Folículo.** || Orgues que segreguen certes materies. **Folículo.**

FOLICULAR. adj. Relatiu als folículs. **Folicular.**

FOLICULARI. m. És galicisme y s' aplica en so despreciatiu als escriptors que fan gacetes, diaris o papers solts. **Foliculario.**

FOLICULITIS. f. *Med.* Inflamació dels folículs. **Foliculitis.**

FOLICULÓS, A. adj. Relatiu o pertanyent als folículs; que participa de la naturalesa dels folículs. **Foliculoso.**

FOLIDÒFIT, A. adj. Cubert d' escates. **Folidófito.**

FOLIOLA. f. Cada una de les fulletes que neixen al llarch del peciol o tronch. **Foliola.**

FOLIOLAR. adj. *Bot.* De la naturalesa de les fulles. **Foliolar.**

FOLIÓM. m. *Geom.* Còrva de tercer ordre, que tè una part semblant a una fulla. **Foliom.**

FOLÍPAR, A. adj. *Bot.* Que no fa més que fulles y mai fruit. **Folíparo.**

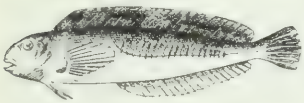
Fòlit

FÒLIT. m. *Ictiol.* Peix acantopterigi de la familia dels gòbits. Se trova als fons herbacis de les costes europees. **Fólido.**

FOLKLORE. m. Mot compost inglès, acceptat en varies llengües modernes pera designar les manifestacions del art literari y musical del poble, ab caràcter descriptiu y apropiat a la regió || Conjunt o aplech de tradicions y de llegendes d' una contrada. **Folklore.**

FOLOR. f. *Ant.* BOJERÍA.

FOLQUER. *Geog.* Caseriu del terme d' Anyá, prov. de Lleida.

FOLQUET o FULCH. *Biog.* Trobador del sigle XIII, nadiu de Marsella, qui va ésser desprès bisbe de Tolosa, y un dels adversaris més resolts dels albigesos.

FOLRAR. v. a. FORRAR.

FOLRO. m. FORRO.

FOLL, A. adj. BOIG. || ESTRAFALARI, MALVAT, PERVERS. || Dit del llop, gos, etc. RABIÓS.

ESTAR FET UN FOLL. fr. Estar irritat. *Estar furioso, ó hecho un loco.*

FOLLA. f. *Ant.* **Fiola.** || Fulla, tropell, multitut.

FOLLAMENT. adv. m. *Ant.* A manera de boig. **Locamente.** || CEGAMENT.

FOLLAR. v. a. *Ant.* FRUSTRAR.

FOLLEIAR. v. n. y

FOLLEJAR. v. n. BOGEJAR.

FOLLESA. f. Bogería. FOLLÍA.

FOLLET. m. Esperit que alguns creuen que habita en algunes cases, entremaliejant y fent soroll. **Duende, trasgo.**

APARÉIXER O ANAR COM UN FOLLET. *Loc.* Ésser per tot arreu. *Parecer un duende; andar como un duende.*

FOLLETÍ. m. Part d' algunes publicacions periòdiques colocada al capdevall de les planes que sol tractar d' assumptes diferents dels que constitueixen el fondo de la publicació, com articles literaris, poesíes, noveles, etc. **Folletín.**

FÓLLETINISTA. m. Qui sol escriure folletins. **Folletinista.**

FOLLETO. m. *Nom castellanisat.* Imprès de pochs fulls pera donar publicitat a noticies, doctrines o qüestions d' interès o d' actualitat. **Folleto.** || Imprès de pochs fulls y despreciable. **Folleto.**

FOLLETINISTA. m. Escriptor de folletins.

FOLLÍA. f. *Ant* BOGERÍA. || BESTIESA. || pl. So y mudança del ball espanyol qu' acostuma ballar un sol ab castanyoles. **Folías.** || Cançó curta popular. **Coplas.**

HAVER LA FOLLÍA A LA TESTA. *Loc. ant.* Estar boig, tornarse boig. *Estar loco, enloquecer.*

FOLLÓ, NA. adj. Cobart, ruí. **Cobarde.**

FOLLONERÍA. f. Vilesa. Cobardía. Qualitat de foll.

FOLLOR. f. *Ant.* BOGERÍA. || ESTRAFALARIA, ALEGRIA, PLAER.

FOM. *Ant.* FÓREM. Temps del verb *ésser.*

FOMABÁN. m. *Astron.* Derrera estrella del Aquari. **Fomabán.**

FOMALHAULT. m. *Astron.* Estrella de primera magnitut, que hi ha a la constelació del Aquari. **Fomalhault.**

FOMENT. m. Calor, abrich y reparo que 's dona a alguna cosa. **Fomento.** || Materia que serveix de past a alguna cosa. **Pábulo, fomento.** || *Met.* Ajuda, apoio, protecció. **Fomento.** || Impuls, activitat que s' imprimeix a una cosa pera que progressi més. || FOMENT.

FOMENTACIÓ. f. Acte y efecte de fomentar. **Fomentación.**

FOMENTADOR, A. m. y f. Qui fomenta. **Fomentador.**

FOMENTAR. v. a. Donar color natural o temperat, que vivifiqui o dongui vigor. **Fomentar.** || *Met.* Excitar, promoure, protegir alguna cosa. **Fomentar.**

FOMENTAT, DA. p. p. **Fomentado.**

FOMES. m. Incentiu del mal, esca del pecat. **Fomes.**

FON. *Gram. ant.* Ell estiguè.

FON. m. El plá de cada extrem d' una bota, barril, etc. || — FONS. **Hondo.**

FONA. f. Mena de trena de cánem o d' altra materia que serveix pera tirar pedres ab violencia. **Honda.**

FONACIÓ. f. Conjunt de fenòmens que concorren en l' home y demés animals a la formació de les paraules y la veu. **Fonación.**

FONADÍÇ, ÇA. adj. FONEDIÇ.

FONADURA. f. Fusta que 's posa derrera d' un quadro, o be que forma'l fons d'un calaix, etc. **Fondo.** || Cada un dels dos extrems plans de una bota, barril, etc.

FONAMENT. m. *Arquit.* Part dels murs d' una construcció dessota del nivell de terra, o de la línea d' eixida del edifici. **Fundación, cimiento, fundamento.** || *Met.* Origen o principi d' alguna cosa immaterial. **Cimiento, fundamento.** || La principal raó o motiu ab que 's vol assegurar alguna cosa. **Fundamento.** || Dit abusivament de la excavació pera fer 'hi els fonaments d' algun edifici. **Zanja**

FER O POSAR ELS FONAMENTS. tr *Echar los cimientos, los fundamentos, abrir las zanjas, fundamentar.*

NO FER FONAMENT. fr. No fer cas. *No hacer caso*

SENSE FÓNAMENT NO HI HAURÍA CASES. *Loc. prov.* QUAN ELS GOSSOS LLADREN, ALGUNA COSA SENTEN.

FONAMENTAL. adj. Lo que pertoca al fonament. ESSENCIAL, PRIMORDIAL. || *Anat.* L' os sacre y esferoidi. **Fonamental.**

FONAMENTAR. v. a. Posar fonament. Assegurar les coses, aixís material com moralment.

FONAR. v. a. **Mondar.** || Aixecar una bota sobre'l seu fon.

FONASCIA. f. Art de formar la veu. **Fonascia.**

FONASPISTA. f. *Erpet.* Se diu d' una serp que té verí. **Fonaspista.**

FONAT, DA. adj. Epítet dels barrils que tenen la fonadura assegurada ab cordes o barretes de ferro. **Fondado.**

FONCALADA (Plácit). *Biog.* Musich y relligiós, natural de Cardona. Va morir en 1664. Havía cursat en l' Escolanía del Monserrat, prenent l' hábit de monjo en 1627, essent molt docte en musica y en lletres. Entre altres càrrechs, fou prior y després abat de Sant Benet de Bages.

FONCHANINA. *Geog.* Arrabal de la vila de Custanesa, prov. d' Ósca.

FONDA. f. Casa pública ont s' hi dona allotjament ab assistencia de menjar. **Fonda.** || FONA.

FONDA (Cova). *Geog.* Importantíssima cova situada en el terme de Salomó de la que s' ha tret molts objectes de la época neolítica.

FONDAL. m. Part de la terra més baixa que tot lo del voltant. **Hondo, hondonada.**

FONDAL (Cova del). *Geog.* Está situada en la montanya de St. Llorens del Munt y té uns 52 m. de fondaria.

FONDALADA. f. Terra fonda o part fonda. **Hondonada.**

FONDARELLA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a la vora de la carretera de Barcelona a Lleida y té 384 hab.

FONDARIA. f. Profunditat. **Hondura, profundidad.**

FONDECH. m. *Ant.* MAGATSÉM.

FONDEIG. m. *Mar.* La acció de fondejar o d' estar fondejada una embarcació. **Fondeo.** || Regoneixement del fons de la nau, apartant tota la cárrega. **Fondeo.** || Regoneixement que fan dins d' una embarcació'ls empleats de rendes, pera veure si porta efectes de contrabant. **Visita, fondeo.**

FONDEJADER. m. *Hidrog.* Paratge de costa, port o canal de prou fondaria pera que hi puguin fondejar les embarcacions. **Fondeadero, surgidero, ancladero, anclaje, amarradero.**

FONDEJADOR, A. m. y f. Qui fondeja. **Fondeadero, surgidor.** || m. FONDEJADER.

FONDEJAR. v. n. *Náut.* Aferrar les veles, y llençar una áncora al fondo del mar, y tota la maniobra necessaria pera que la embarcació quedi subgecte. **Fondear, surgir, anclar, dar fondo.** || Apartar la cárrega de la nau pera regoneixer el seu fondo. **Fondear, desarrumar.** || Regoneixer una embarcació per si porta contrabant. **Fondear, visitar.** || *Met.* Arrivar al perfet coneixement d' alguna cosa. **Profundizar.**

FONDICIÓ. f. Art de fondre 'ls metalls. **Fundición.** || Lloch ont s' hi fonen. **Fundición.**

FONDIDOR, A. m. y f. FONEDOR.

FONDILLOL. *Ter.* Hostalet. **Fonducho.**

FONDILLOR. m. Assent y mare d' una bota, quan després de mesurada 's torna a omplir. També se 'n diu *fons.* **Fondillón.**

FONDISTA. m. L' amo o encarregat d' una fonda. **Fondista.**

FONDO. m. FONDARIA. || El camp en les robes. **Fondo.** || Extrem horitsontal d' algún lloch, edifici, etc. **Fondo.** || La part inferior d' alguna cosa vuida. **Hondo, fondo.** || La part inferior d' alguna cosa còncava, com: *una caixa, un sach,* etc. **Fondo.** || CUL, 3. || La part de terra més baixa que 'l demés. **Hondo.**= El fons del mar. **Profundo, fondo.** || *Mil.* Espai que ocupa la tropa formada, desde la primera a la derrera fila. **Fondo.** || *Met.* Abundor d' alguna cosa immaterial, còm: *de sabiduría, de virtut,* etc. **Fondo.** || *Met.* En lo espiritual y moral lo interior. **Fondo, interior.** || Entre dauradors concavitat gran que fa la fusta y que 's daura també ab ella. **Fondo y rasgado** si és molt gran. || Lo més principal y essencial d' una cosa. **Fondo.** || adj. Lo que té fondaria o profunditat. **Hondo, profundo.** || *Met.* Dificultós, subtil, profon. **Hondo, profundo.** || adv. m. Ab fondaria. **Hondamente.** || Profonda, delicada, subtilment. **Profundamente, hondamente.** || pl. Capitals o bens que posseeix algú. **Fondo.** || La grossaria dels diamants. **Fondo.** || *Náut.* La part d' una embarcació ficada a l' aigua, considerada exteriorment. **Fondos, vivo, obra viva. En la moral la conciencia humana.**

A FONDO. m. adv. Cabal y perfectament. *A fondo.*

ANAR A FONDO. fr. *Met. náut.* ANAR A FONS.

DONAR FONDO O FONS. fr. FONDEJAR.

MOLT FONDO. Dit dels vasos o eines de molt vuit y concavitat. *Orondo.*

POCH FONDO. *Somero.*

FONDÓ. m. Nom donat pêls teixidors de brocat alt, al més baix de tots. **Fondón.**

FONDONADA. m. Superficie fonda d' un terrer. **Hondonada.**

FONDRE. v. a. Derretir. **Derretir, liquidar, deshacer.** || Fer tornar líquits els metalls pera donarlos alguna forma. **Fundir.** || v. n. Se diu del paper quan la tinta lo travessa. **Pasarse, calar, recalar.**

FONDRES. v. r. Derritirse. **Derretirse.** || Gastarse, derretirse la candela, l' atxa, etc., fent canal a un costat. **Correrse la vela, el hacha.** || *Met.* Desitjar alguna cosa ab molta ansia. **Consumirse, finarse, deshacerse.** || *Met.* Desaparéixer, no trovarse alguna cosa. **Hundirse, oscurecerse, volar.** || Faltar alguna cosa per haverla robada o amagada algú. **Obscurecerse.** || *Met.* Gastar sense saver en què, o anarse 'n les coses d' entre les mans. **Rehundir, rehundirse.** || Aflaquirse, perdre les carns. **Enflaquecerse.**

FONDRES A LA BOCA. fr. Expressa la sensació suáu y agradable que causa algún menjar, fent salivera. *Hacerse agua ó una agua la boca.*

FONDURA. f. *Ant.* FONDARIA.

FONEDÍÇ, ÇA. adj. Lo que 's pot fondre. **Lo que's fon ab facilitat. Fundible, fusible, fúsil.**

FER FONEDIÇA UNA COSA. fr. *Met,* Robarla ab dissimulo. *Hacerse noche alguna cosa.* || FONDRES, 4.

FONEDO. m. *Ter.* SOROLL, GRESCA.

FONEDOR, A. m. y f. Qui fon. **Fundidor.** || FONEDIS.

FONELL. m. El suro o pedra que tapa la part de dalt del buch d' abelles. **Témpano.**

Foner balear

FONELLAR. v. a. Posar fonells als buchs d' abelles. **Tempanar.**

FONER. m. *Ant.* Qui se servía de la fona com arma ofensiva. **Hondero.** || Qui fa fones. || Els historiaires clássichs de l' antigor esmenten als primitius habitants de les illes Balears, còm a molt aptes pera el maneix de la fona.

FONES. f. pl. Entre rastres, les tires de roba que 's posen per reforç a les peces de roba.

FONÈTICA. f. Conjunt de sons d' un idioma. **Fonética.**

FONÈTICH, CA. adj. FÒNICH. || Lo que pertany a la veu humana y al so en general. **Fonético.** || S' aplica a tot alfabet o escriptura quins elements o lletres representen sons de quina combinació ne resulten les paraules y frases. **Fonético.**

FONÈTICH-IDEOGRÁFICH. Sistema d' escriptura compost de signes qu' expressen sempre sons y son a més emblemátichs fent alusió ab freqüencia al obgecte de la frase. *Fonético-ideográfico.*

FONÈTICH - SIMBÒLICH. Geroglífichs compostos de carácters fonètichs y simbòlichs que s' empleen junts o alternativament. *Fonético-simbólico.*

FONETISME. m. Representació del so. **Fonetismo.**

FONÈVOL. m. *Ant.* ALMAJANECH.

FONGA. f. Tosa, cuita.

FÓNICH, CA. adj. Lo relatiu al so. **Fónico.** || f. Art de combinar els sons. **Fónica.**

FONOCÁMPTICA. f. Part de la física especulativa que tracta dels sons. **Fonocámptica.**

FONOCÁMPTICH, CA. adj. Propi pera reflexar els sons. **Fonocámptico.**

FONÒGRAF. m. Aparell disposat de certa manera, que té una llenca cilíndrica de metall o d' altra materia degudament preparada, pera que, essent sensible a les ones sonores, hi quedi gravada la paraula, que 's reprodueix com si la produís la veu humana. **Fonógrafo.**

Brot de fonoll

FONOGRAFÍA. f. Pintura, reproducció o representació dels sons per medi de signes. **Fonografía.**

FONOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la fonografía. **Fonográfico.**

FONOJADELL (St. Miquel de). *Geog.* Iglesia sufragania de Casserres.

FONOLITA. f. *Min.* Pedra sonora, que 's presenta en massa. **Fonolita.**

FONOLOGÍA. f. Tractat sobre 'ls sons. **Fonología.**

FONOLÒGICH, CA. adj. Concernent o relatiu a la fonología. **Fonológico.**

FONOLL m. *Bot.* Planta aromática de la familia de les umbelíferes; és de gust dolç y agrados, se emplea en amaniments y té l' arrel llarga y blanca, les fulles partides en tires molt primes y les cames de més d' un metre d' alçaria ab nusos y dividides superiorment en branques, que contenen unes floretes grogues en forma de parassol. **Hinojo.**

FONOLL BASTART, BORT O SELVATGE. *Hinojo silvestre ó salvaje.*

FONOLL DE BOU. *Bot.* Planta indígena, que 's trova als paratges incults, a les ruines y junt a les habitacions. *Cicuta.*

FONOLL DOLÇ. *Hinojo dulce.*

FONOLL MARÍ. *Bot.* Planta d'uns quaranta centimetres d' alsaria, fulles ab molsa, dures, sucoses y dividides en tres llenques, y flors com el comú. *Hinojo marino; perejil de la mar.*

FONOLL Y GUARDA (Otó). *Biog.* Mestre normal y escriptor didáctich altament distingit. Nasqué a la Seu d' Urgell y morí a Barcelona l' any 1875, contantne seixanta cinch d' etat. Va cursar retòrica y filosofía, fent la práctica del notariat y prengué el títol d' agrimensor. La Diputació de Lleida el pensioná pera estudiar en la Normal de Madrit y després organisá la Normal a Lleida, essentne director y mestre. En 1849 passá de director a la de Barcelona. Ensenyá Pedagogía a l' Institut de Barcelona. Entre ses obres se distingeixen les destinades a la ensenyança de la llengua castellana a Catalunya. *Nociones de sistema y método de enseñanza* (1881-82). *Método práctico para enseñanza de la lengua castellana en Cataluña. Conocimientos para completar el estudio de la gramática castellana.*

FONOLL. *Geog.* Aldea del terme de Conesa, prov. de Tarragona.

FONOLLAR. m. Lloch plè de fonolls. **Hinojal.**

FONOLLAR. *Geog.* Quadra del terme de Sant Boy de Llobregat, prov. de Barcelona.

Segell de Fonolleres

FONOLLERES. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Parlabá, provincia de Girona. || Poblet del dist. munpal. de Granyanella, prov. de Lleida.

FONOLLET (Fuch). *Biog.* Jurista mallorquí del temps d' en Jaume II d' Aragó, qui al restaurar els estudis de la universitat de Lleida l' escullí pera ocupar la cátedra de Dret.

FONOLLET. *Geog.* Caseriu del terme de Montanisell, prov. de Lleida. || — (ST. SADURNÍ DE). *Geog.* Iglesia sufraganía de Puigreig.

FONOLLOSA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és un terreno trencat y té 835 hab.

FONÒMETRE. m. Instrument pera midar els sons o la veu humana, servint pera poguer apreciar la extensió y la intensitat de la meteixa. **Fonómetro.**

FONOMETRÍA. f. Art de midar y regular els sons. **Fonometría.**

FONOMÈTRICAMENT. adv. m. D' una manera fonométrica. **Fonométricamente.**

FONOMÈTRICH, CA. adj. Relatiu a la fonometría. **Fonométrico.**

FONOY m. *Bot. ter.* FONOLL.

FONS. m. **Fondo.** || Profunditat del mar. **Braceaje.**

FONS DE TERRA: Heretat, possessió. *Fundo.*

ANAR A FONS. fr. Enfonsarse la embarcació sota l' aigua. *Irse á fondo, ó á pique.* || *Met.* Submergirse *Afondar, hundirse, irse á fondo.* || FONDRES, 4, 5. || Ensorrarse, arruinarse de bens de fortuna, perdre el concepte públich o bé privat de que 's gosava. **Hundirse.**

DONAR FONS. fr. FONDEJAR.

TIRAR A FONS. fr. Submergir una embarcació. *Echar á pique.*

FONS (Joan Pau). *Biog.* Notable predicador molt popular. Va néixer a Piera en l' any 1576 morint a Barcelona en 1622. Als divuit anys se feu jesuita. Escrigué la *Historia de... las capuchinas... en España;* la *Vida de la venerable Angela Serafina, fundadora y de sus primeras discipulas hasta el año 1622,* (Barcelona 1649); *Syntagma sacra,* y altres de menor importancia.

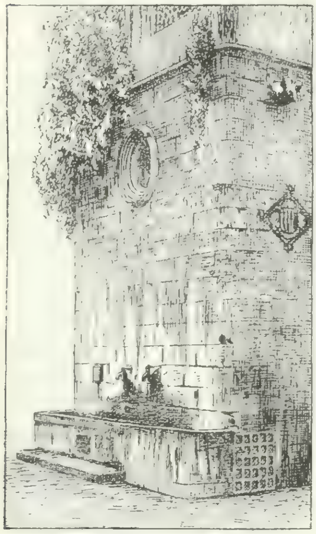

Font de Santa Maria (Barcelona, sigle XV)

FONSURA. f. *Ant.* FONDARIA.

FONT. f. Raig d' aigua que surt de la terra. **Fuente.** || La obra o fàbrica per medi de la qual ix l' aigua de les dèus y aquella en quina 's deposita el líquit, rajant per medi de canons o d' aixetes. **Fuente.** || Llaga petita y rodona oberta ab un cáustich o per incisió. **Fuente.** || *Met.* Principi, fonament y origen de una cosa. **Fuente.**

FONT DEL BRAÇ. La part interior del braç per ont se doblega y se sangna. *Sangradura.*

FONTS BAPTISMALS. Peça cóncava de pedra ab el seu peu y un tap de fusta, etc., que hi ha a les iglesies parroquials pera administrar el sagrament del baptisme. || Pica baptismal. *Pila de bautismo.*

TREURE A ALGÚ DE LES FONTS. fr. Ésserli padrí. *Sacar de pila.*

FONT DEL SOFRE. FONT PUDENTA.

FONT DEL FERRO. *Fuente ferruginosa.*

FONT PUDENTA. *Fuente sulfurosa.*

FONT PUDOSA. FONT PUDENTA.

FONT (Antoni). *Biog.* Jesuita y escriptor del sigle XVII. Va néixer al Urgell. Fou rector del colegi de la Sèu. Publicá un diccionari catalá-llatí, baix el títol: *Fons verborum et phrasium.* (Un vol. quart, Barcelona, 1637, impr. Mathevat). S' avençá a son temps en coses d' ortografia.

— (JOSEPH). *Biog.* Escriptor natural de Ripoll que en 1641 escrigué un fascicle titolat: *Catalana justicia contra las armas castellanas.*

— (GUILLEM). *Biog.* Relligiós mallorquí de l' ordre de St. Francesch. Va néixer a Palma en 1667 morint en 1705. Era un fervent luliá; mestre en arts, catedrátich de filosofía a l' universitat mallorquina y lector de teología. Escrigué dos travalls lulians.

— (JAUME). *Biog.* Escriptor relligiós mallorquí, natural de Sineu. Prengué l' hábit dels agustins en 1672. Morí en l' any 1730, essent prior de Itria. Fou benefactor insigne de son convent de Palma, gastant 'hi onze mil lliures en obres y ademés feu erigir la magnífica capella de St. Nicolau de Tolentino. Escrigué de relligió, vides de sants y lulisme.

— (JOAN). *Biog.* Fiscal y assessor del tribunal de Menorca, sa patria, en el sigle XVIII. Autor de *Sinòpsis de las antigüedades, gobierno, privilegios y monumentos de la isla de Menorca,* etc. (A la bibl. Reial Acad. Historia).

— (JOAN). *Biog.* Arcalde de Valls, fill de la meteixa població. L' any 1827 eixí, sublevat, ab el batalló reialista de Valls.

— (JOAN PAU). *Biog.* Jesuita catalá del sigle XVII, natural de Barcelona. Fou dels primers missioners que a l' Amèrica predicaren entre 'ls indis tepequans, als que socialisá induintlos a formar poblats, deixant la vida silvestre. Metodisá y millorá l' idioma d' aquella gent, havent estat el primer en compondren el *Vocabulari,* y l' Art o *Gramática.* Escrigué un Catecisme en llengua tepequana.

— (PERE). *Biog.* Canonge de la sèu de Barcelona, escriptor ascètich y relligiós exemplar. Va néixer a la vila de St. Llorenç de Bascanó (Girona) en l' any 1564. Exercí la ensenyança (1568) a Vich. Fou rector de Tárrega y desde 1598 canonge de Barcelona. Morí en l' any 1614.

— Y BAJONS (MARIÁN). *Biog.* Trinitari descalç, autor d' una obra en dos volums, titolada *Conferencias morales.* A l' entrada dels francesos a Lleida al any 1810, va morir assessinat.

— Y JOSEPH (JOAQUIM). *Biog.* Enginyer industrial, catedrátich y esculptor, natural de Girona, mort en 1871, als vintinou anys. Deixá inèdita una obra filosòfica titolada *Fiorelli* y molt avençada un' altra baix el títol de *El Don Juan.* Presentá a Madrit una memoria voluminosa sobre matemátiques que fou preferida en públich concurs y li valguê una cátedra.

— Y GUITART (JOAN). *Biog.* Escriptor de molts coneixements, que atresorava diversos idiomes, havent traduit algunes obres del inglès y l' alemany. Va colaborar en varies publicacions, entre altres a la revista *La Abeja,* que dirigía a Barcelona el docte senyor Bergnes de las Casas. Va morir en 1889.

FONT (Cova de la). *Orog.* Prop de la Espluga de Francolí. || — DEL ASTOR. *Geog.* Caseriu del terme de Vilallonga, prov. de Tarragona. || — DE JOAN (SANTUARI DE). Està situat en un lloch molt pintoresch prop de Ridaura. || — DEL ROGÉ. Caseriu del terme d' Abella de la Conca, prov. de Lleida.

FONTADA. f. Anada a una font pera menjar 'hi y divertirse. **Jira á una fuente.**

FONTAINE (Jaume). *Biog* Metge provençal, que va néixer a Aix al any 1611, en quina ciutat va ésser primer regent de la facultat de Medicina. Va desempenyar el cárrech de metge conseller de Lluis XIII.

FONTAJAU (Sant Pons de). *Geog.* Lloch de la prov. y part. jud. de Girona; té 100 hab.

FONTAL. adj. *Ant.* FONTANAL.

SAVIESA FONTAL. *Loc. ant.* SAVER ABISSAL.

FONTALBRES. *Geog.* Caseriu del terme de Biar, prov. d' Alacant

FONTANA. f. *Ant.* FONT, DÈU O NEU D' AIGUA. **Manantial, fuente.**

FONTANA. *Geog.* Caseriu del terme de Salines, prov. d' Alacant.

FONTANA (Guillem). *Biog.* Poeta catalá del sigle XV. Compongué un llibre de *salms* o oracions en vers dedicat a madona Agnès.

FONTANAL. adj. *Ant.* Cosa de font, y en plural és cognom de familia. **Fontanal.**

FONTANALMENT. adv. m. *Ant.* ORIGINALMENT.

FONTANALS DEL CASTILLO (Joaquim). *Biog.* Escriptor que si bé havía nascut a l' illa de Cuba, va sejornar sempre a Catalunya, morint a Barcelona en 1895. Va ésser erudit en l' historia del art, consagrantse a la crítica històrica del meteix, essent un dels que més detalls aportaren al estudi de les obres del pintor Antoni Viladomat.

— Y ROVIROSA (FRANCISCO). *Biog.* Pintor y gravador de lámines. Nascut a Vilanova y Geltrú en 1777 y mort en 1827. Pensionat a Roma per Ferrán VII,

fou deixeble del famós Morghen. En el museu de Barcelona hi ha una pintura copiada per en Fontanals representant a *St. Francesch.* D' entre 'ls gravats, se retreuen: *Cap de St. Joan* y *Apol en el Parnás.* Alguns autors tenen per valenciá a En Fontanals.

FONTANBELLA (Avench de). *Orog.* Grandiós avench de 50 m. de fondaria, situat en el terme de la torre de Fontanbella; fou explorat l' any 1899 per Mossen N. Font y Sagué.

FONTANELA. f. Eina de cirurgía pera obrir fonst al cos humá. **Fontanela.**

FONTANELLA. f. dim. *Ant.* FONTETA.

FONTANELLA (Francesch). *Biog.* Poeta catalá notable del sigle XVII. Era natural de Barcelona, fill del famós jurisconsult Joan Pere. Va morir essent frare llech en el convent de Santa Catarina de Barcelona. És la més interessant figura literaria de son temps, quines obres no son divulgades y quin estudi está pera fer. Es autor d' una *Oració* a la memoria d' en Pau Clarís (Barcelona, 1661). Son en gran quantitat les poesíes d' en Fontanella que resten manuscrites y no han estat coleccionades encare.

— (JOAN PERE). *Biog.* Famós jurisconsult catalá. Va néixer a Olot l' any 1576 morint a Perpinyá en 1680, essent president del Concell d' aquella ciutat. Fou ciutadá de Barcelona y elegit Conceller en Cap en 1641, al anar el marquès de los Vélez ab l' exèrcit castellá a sitiar Barcelona. En Fontanella era tingut per la primera capacitat de son temps. La ciutat de Barcelona l' enviá delegat a la cort de Madrit en 1621. En 1651 causes polítiques l'obligaren a refugiarse al Rosselló. Conserven la fama del savi jurisconsult sos llibres: *Sacri Senatus Cathaloniæ decisiones,* (dos vol. fol., Barcelona, 1639 y 1645; Venecia, 1640; Ginebra, 1662, diverses edicions).—*De pactis nuptialibus, sive capitulis matrimonialibus tractatus;* (dos vol. fol., Barcelona, 1612; Ginebra, 1638 y 1659; Venecia, 1647; Lyó, 1667). Havía compost a Perpinyá un altre llibre: *Testamentum illustratum,* no publicat.

Joan Pere Fontanella

FONTANELLES. *Biog.* Jurisconsult catalá del sigle XIII, contemporani d' En Jaume I el *Conqueridor.*

FONTANELLES. *Geog.* Caseriu del terme de Biar, prov. d' Alacant.

FONTANER. m. Qui sab trovar fonts, y les arregla. **Fontanero.**

FONTANER Y MARTELL (Joseph). *Biog.* Poeta notable del sigle XVII; natural de Tarragona, distingit per la suavitat de son llenguatge y l' armonía dels seus versos. Se sab d' ell qu' en 1652 se trová en el siti de Barcelona, per lo qual tingué d' emigrar a França, ont hi visqué alguns anys. En 1708 vivía a Barcelona, y otorgá son testament.—Es obra d' ell la *Tragi-comedia pastoral de amor, firmeza y porfía,* y ab fonament se li atribueix *Lo temple de la gloria* y altres produccions de poca extensió.

FONTANET (Montserrat). *Biog.* Un dels agricultors més entesos de Mallorca. Nat a Llorito al començar el sigle XVIII y mort a Mancor (Selva) en 1762. Se conten coses notables de son talent y enginy. Introduí 'l corró de pedra dentat, pera 'l batre. Escrigué: *Llibre del art del conró* (1747), manuscrit.

FONTANET. *Geog.* Lloch del dist. munpal. d' Organyá, prov. de Lleida. || Poblet del dist. munpal. de Llanera, prov. de Lleida.

FONTANERÍA. f. Art de conduir les aigües pera les fonts. **Fontanería.** || Conjunt de conductes per ont se dirigeix l' aigua a les fonts. **Fontanería.**

FONTANILLES (Baltasar). *Biog.* Relligiós catalá, president de la comunitat de Poblet mentres durá la vacant de l' abadiat. A la vegada era també prior. Fou elegit abat quatrienal els anys 1720 al 1724.

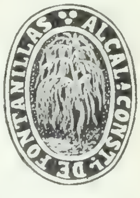

Segell de Fontanilles

FONTANILLES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és a la vora del riuet Daró, té agregat el poblet de Llaviá y 220 hab.

FONTANÓS, A. adj. Se diu del lloch ont hi ha moltes déus. **Fontanoso.**

FONTCALDA. *Orog.* Serra que hi há a mitjorn de Pándols, quasi paralela a n'aquesta, prov. de Tarragona. || — (LA). *Geog.* Caseriu del terme de Pratdecompte, prov. de Tarragona.

FONTCALDAS (Albert). *Biog.* Autor d' un volum titulat *Poesías varias,* publicat a Saragoça en 1653.

FONTCLARA (Geroni Real de). *Biog.* Escriptor gironí molt erudit, que degué néixer en 1499 o 1500 y vivía encara a l' any 1579. Era molt versat en historia. El municipi de G rona feu treure una bona copia dels escrits d' En Fontclara relatant les coses passades a Catalunya en son temps pera guardarla en son arxiu. D' ell hi há publicat nn volúm en octau, estampat a Girona, titolat: *El cielo en la tierra,* y és un tractat de sociología.

FONTCLARA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Palau Sator, prov. de Girona.

FONTCUBERTA (Andreu). *Biog.* Traductor y periodista barceloní, polítich lliberal y molt afectat al teatre. Va néixer als començos del sigle XIX. Adoptá el pseudònim de *J. Andrew de Couwert-Spring.* En 1836 dirigía la companyía del teatre Principal. Al meteix temps dirigía *El Propagador de la Libertad.* Del famós diari *El Vapor* ell n' era 'l redactor principal. Traduí distints drames francesos, entre 1836 y 1843.

FONTCUBERTA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a llevant del estany de Banyoles, té agregats els poblets d' Espasens y Vilavenut y 'ls caserius de Figaroles, Probadones y Safarrès, y reuneixen entre tots 561 hab. || Veinat de Caixás, depart. dels Pirineus orientals.

FONTDEPOU. *Geog.* Aldea del terme d' Áger, prov. de Lleida.

FONTELUPORUM (Fr. Pere). *Biog.* Frare tarragoní, deixeble de Sant Vicens Ferrer, electe provincial d' Aragó en 1412 y inquisidor. Escrigué sobre teología.

FONTELLES. *Geog.* Aldea del terme de Tost, prov. de Lleida.

FONTERRÉS (Coll de). En la cresta que separa a la vall de Gósol, les aigües del Cardoner de les del Lavansa (1,675 m.).

FONTESPATLLA. *Geog.* Vila de la prov. de Terol, bisb. de Saragoça, part. jud. d' Alcanyíç; és a la vora del Matarranya y té 927 hab.

FONTETA. f. dim. **Fontecica, fuentecilla.**

FONTETA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és al SE. y prop de aquesta vila; té agregats el poblet de Fitor y 'ls caserius d' Avelles y del Mas Garriga, y reuneix 521 habitants.

FONTETES (Coll de les). *Orog.* Pas que hi há a la serra de Costa Borda y a uns 1,800 met. d' altitut, al NE. de Castellar d' en Huch, entre les provs. de Barcelona y Girona.

FONTFREDA. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Massanet de Cabrenys, prov. de Girona. || — (PICH DE LA). *Orog.* En la partió de Catalunya ab l' Ariège.

(2736 m.) || — (SERRA DE LA.— PLANELL DE LA). *Orog.* En la vall de Aràn al començament de la canal del port de Viella.

FONTÍCOLA. adj. Qui habita les fonts o aprop de elles. **Fontícola.**

FONTÍCUL. m. Llagueta que 's produeix artificialment. **Fontículo.** || FONTETA.

FONTÍGENA. adj. *Bot.* Que creix als aqüeductes y a les canonades d' aigua. **Fontígena.**

FONTINALIA. f. Una mena de molsa que creix per les fonts.

FONTINYOL. m. dim. de font. FONTETA.

FONT-LLETERA (Coll de). *Orog.* Pas de la serra del Catllar, a 2,173 met. d' altitut, a la partió de aigües del **Ter** y 'l Fresser, prov. de Girona. || — (PUIG DE). Puig de la serra de Catllar, a uns 2,600 met. d' altitut, entre 'ls rius Ter y Fresser, prov. de Girona.

FONTLLONGA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la vora del Noguera Pallaresa y té 916 hab.

FONTNEGRA (Pich de la). *Orog.* En el límit de la Cerdanya ab Andorra.

FONTOVA (Bernat). *Biog.* Monjo cartoixá, nascut a Valencia en 1390. Gran teòlech. Confessor de la reina María, muller d' Alfons V d' Aragó. Morí al any 1460.

— (LLEÒ). *Biog.* Artista notabilíssim del teatre catalá. Morí a Barcelona en 1890, als 56 anys d' etat. Era 'l primer actor còmich de la famosa companyía dramática qu' estrenava les obres d' En Frederich Soler *(Pitarra).* Aquest escrigué expressament pera Fontova molts papers de ses principals creacions. Ajudá força, ab son arrodonit talent, a la fundació, creixensa y prosperitat del teatre catalá. Va escriure pera 'l teatre les aplaudides obres en un acte: *La casa d' en Garlanda, La por guarda la vinya, L' últim graó, Entre la dona y la sogra, La raó del pont de Lleida, Un tarit tarot, 505* (monòlech), *Ballaruga, La gran diada* y *A primera vista,* escrites entre 'ls anys 1865 y 1890.

FONTPEDROSA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Mont-Lluís; és a la vora del riu Tet y té 571 hab.

FONT-RABIOSA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Mont-Lluís; és a la vora del riu Aude y té 232 hab.

FONT-RAMUT (Coll de). *Geog.* Coll a uns 860 met. d' altitut, a ponent del poble de Baget, prov. de Girona.

FONTROIG (Joan). *Biog.* Domer de la catedral de Palma a finals del sigle XV. Savi ritualista. Feu avençar les obres d' aquella Sèu. Escrigué: *Consulta de Sanctis* (1516), *Ordinarium de administratione sacramentorum,* etc. (1516). Se li atribueixen tres obres més de ritual pera la Sèu mallorquina.

FONT-ROMEU. *Geog.* Ermita de la Cerdanya, departament dels Pirineus orientals. Lloch delitós de estiu, qu' al seu voltant atrau aplechs tradicionals. Está emplaçat a una altitut de 1777 met. al Oest de Mont-Lluís.

Segell de Fontrubí

FONTRUBÍ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadès; és a la vora del riu Foix y té 1,702 hab.

FONTS FORTUNY (Marián). *Biog.* Poeta catalá, secretari de l' ajuntament de Reus, d' ont era fill y ont va morir en 1889. Persona de rellevants qualitats y de mèrits literaris. Colaborá en la antología de poetes catalans *Trobadors Nous* (Bofarull, 1858).

FONTS (Cap d' en). *Hidrog.* Cap de la costa SE. de l' illa de Menorca (Balears).

FONTSAGRADA. *Geog.* Caseriu del terme de Gabet, dist. munpal. de Sant Cerni, prov. de Lleida.

FONTSCALDES. *Geog.* Lloch de la prov. de Tarragona, part. jud. de Valls. Té 300 hab.

FONSTCALDETES. *Geog.* Aldea del terme de Cabra, prov. de Tarragona.

FONTS D' EN ORRIS (Coll de les). *Orog.* Collet a uns 1,100 met. d' altitut, a mitg camí de Sant Joan de les Abadesses a Vallfogona, prov. de Girona.

FONTSECA (Clotada de la). Gran depressió plena de pasturatjes y fonts, dessota 'l *Pas dels lladres* a Nuria.

FONTSERÉ Y MESTRE (Joseph). *Biog.* Mestre d' obres, natural de Barcelona, mort en 1897. Autor del plánol del Parch o jardins públichs de Barcelona y de la gran cascata del meteix.

FONULLADES. *Bot.* FUSELLADES.

FONULLADES NEGRES. *Bot.* Planta de la fam. de les escrofulariácees.

FONULLADES GROGUES. *Bot.* Se dona aquest nom en la comarca de Berga a dues menes de plantes de la meteixa familia que la anterior.

FONYADOR. m. Qui trepitja la verema. **Pisador, lagarero.**

FONYAMENT. m. Acte y efecte de fonyar. **Pisadura.**

FONYAR. v. a. Trepitjar la verema. **Pisar.**

FONZ. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Tamarit; és a la vora y una mica apartada del Cinca y té 2,006 hab.

FONZA. f. *Ter.* **Fondalada.**

FONZO. m. *Ter.* **Fondo, fondalada.**

FOR m. Fur, llei municipal. **Fuero.** || Poder, jurisdicció. **Fuero.** || Privilegi, exempció, prerrogativa. **Fuero.** || Colecció de lleis. **Fuero.** || Tribunal, lloch ont s' hi fa justicia. **Juzgado, foro.**

FOR, FORS. prep. *Ant.* A excepció. *Excepto.*

A FOR. m. adv. Segons llei, estil o costum. *A fuer, á fuero, al fuero.*

FORA. adv. ll. y t. y prep. **Fuera.** || En paratge diferent d' aquell en que 's trova algu o allò de que 's parla. **Afuera, fuera.** || En públich. **Afuera.** || Al exterior o al descubert. **Afuera.** || Menys, a excepció. **Menos, excepto, á excepcion.** || Expressió que s'usa pera treure o fer eixir a algú d' algun lloch. **Afuera, fuera.**

FORA D' AIXÒ. m. adv. Ademés. *Independiente de eso, á más de eso, fuera de eso.*

FER FORA. fr. Treure a algú d' un lloch, d' un indret. *Echar, arrojar.*

FORA DE QUE. m. adv. A més de que. *Además de que, además de, añádese á esto que, fuera de que.*

AVIAR FORA. fr. Fer surtir a algú d' alguna banda, o apartarlo ab violencia per despreci o per cástich. *Echar fuera, arrojar.*

BOTAR FORA. fr. Llençar d' alguna part. *Echar, arrojar.*

QUAN ÉS MENESTER MARÍA, VINGUI MARÍA; QUAN NO ÉS MENESTER MARÍA FORA MARÍA. *Ref.* Qu' expressa que hi ha qui agassatja mentres ha de menester y que oblida en els demés cassos. *Ama, sois ama mientras el niño mama; desde que no mama ni ama ni nada.*

DE FORA O DE PART DE FORA. m. adv. *De fuera.*

DE FORA VINDRÁ QUI DE CASA 'NS TREURÁ. *Ref.* HOSTES VINGUEREN QUE DE CASA 'NS TRAGUEREN.

ESTAR FORA DE SÍ. fr. *Met.* No sapiguer algú lo que fa per causa de turbació. *Estar fuera de sí.*

Y FORA. m. adv. Ab que 's limita algun número, quantitat, etc., còm: *dos y fora; ell y fora. No más, solo.*

FORÁ, NA. adj. FORANEU.

FORÁ, NA. adj. Que dona a fora, còm *paret forana* o *porta forana*. **Exterior.**

FORADADA. f. *Ant.* CANONADA, ACUEDUCTE. || Avui se dona també aquest nom als forats oberts a través de les montanyes pera donar pas als ferrocarrils. **Túnel.**

Segell de Foradada

FORADADA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, arxip. d'Áger, part. jud. de Balaguer; és a la vora del Segre y té 789 hab. || Poble de la prov. d'Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Boltanya; és a la vora del riu Éssera y té 575 hab. || — (RIERA DE LA). *Hidrog.* Neix al Berrató, terme de Llaers, prov. de Girona; passa pel terme de Santa María de Besora y desaigua no lluny del Ter, al bell peu del molí de La Foradada, prov. de Barcelona.

FORADADOR. m. Qui forada. **Agujereador.**

FORADAMENT. m. *Ant.* Acte y efecte de foradar. **Horadación.**

FORADAR. v. a. Penetrar, traspassar, fer forat. **Agujerear, agujerar, perforar, horadar.**

FORADÁÇ. m. aum. Forat gros. **Agujerazo.**

FORADAT, DA. p. p. **Agujereado, horadado.** || Mena de garlanda de pa, ab quatre crostons.

FORADET. m. dim. **Agujerico, illo.**

FORAGITAMENT. m. *Ant.* EXPULSIÓ.

FORAGITAR. v. a. *Ant.* Expulsar. **Expeler, precaver, echar á fuera.** || **Desterrar.**

FORAGITAR DE SÍ. fr. *Arrojar de sí.*

FORANCA DE LA MUGA. *Orog.* En la serra de Cadí, forma un coll per ont se creua la montanya.

FORANI, A. adj. Se diu de les parts d'algunes coses que surten notablement enfora, com algunes branques dels arbres, o qu'están un poch apartades del tot, còm algunes cases d'una meteixa població. **Foráneo.** || EXTRANGER. || FORASTER. || Se diu del vicari que té jurisdicció determinada fora de la capital del bisbat. **Foráneo.** || pl. A les universitats, els doctors que son de fora de la universitat, ont prenen el grau sols pera posseir beneficis a un'altra part. **Foráneos.** || adj. De fora. Esser extrany, esquerp. **Uraño.**

FORAL. adj. Pertanyent o be relatiu al fur. || A les provincies vasques, un cos armat pera garantir l'ordre y perseguir als malfactors. **Forales.**

FORARÍA. f. *Ter. náut.* Distancia mar enfora.

A POCA FORARIA. fr. PROP.

A BONA FORARIA. fr. LLUNY.

FORASTEJAR. v. a. Anar per fora, de poble en poble a passar una temporada a algun lloch que no és el propi d'un. **Viajar, estar de temporada.**

FORASTER, A. adj. Extranger, de fora regne. Se diu de les persones y altres coses y més comunment de les robes. **Forastero, foráneo.** || m. y f. Qui viu a un lloch del qual no es veí, essent nadiu del meteix regne. **Forastero.** || Qui va a festes o a fires a un poble diferent del que habita. **Forastero.**

FORASTERÍA. f. La qualitat de foraster. **Forastería.** || Molts forasters.

FORAT. m. Obertura que té alguna cosa o s'hi fa. **Agujero.** || El vuit que's deixa a les parets pera posar'hi 'ls travessos pera fer les bastides. **Mechinal.** || El quadrat que fa l'enformador. **Cotana.** || La cavitat en qu'está situat cada un dels ulls. **Órbita, cuenca.** || ESPIRALL. || Els dels camatimons, corretges y coses que's poden allargar. **Punto.** || El de la fusta pera ficar la metxa. **Caja.** || El vuit que queda entre viga y viga de les que composen el sostre. **Tabica, metopa.** || El en que descansen les vigues. **Caja.** || El que fan els papaterres. **Lombriguera.** || El de les balanceres del molí del oli. **Horambre.** || El que fa la barrina. **Barreno.** || El petit que's fa a la roba. **Piquete.** || ULLET. || El dels ribots, etc., pera que saltin els encenalls. **Talón.**

FORAT D'AGULLA: COS.

FORATS DE LES ESPEQUES. m. pl. *Náut.* Els forats quadrats oberts al voltant del caperó del cabrestant y del cos y 'ls caperons del molinet. *Bocabarras.*

FORATS DEL NAÇ. *Ventanas de la nariz.*

FORAT DEL BUTIOL. *Ter. náut. Blanes.* Aquell per quin passa el butiol a les embarcacions.

FER FORAT. fr. Pendre alguna cosa, gastarne. *Menguar, mermar, trasquilar.*

DESTAPAR UN FORAT PERA TAPARNE UN ALTRE. fr. Reprèn als que pera dissimular una trampa ne fan un'altra. *Hacer un hoyo para tapar otro.*

NO HA VIST EL MON PER UN FORAT. fr. Se diu de aquell que té poca experiencia. *No ha visto el mundo por un agujero.*

NO MOSTRIS MAI EL FORAT DELS DINERS QUE HAS AMAGAT. *Ref.* Ensenya la cautela que deu observarse pera confiar un secret. *Descubríme á él como amigo, y armóseme como testigo.*

QUI GUAITA PER FORAT, VEU SON MAL FAT, O QUI ESCOLTA PÊLS FORATS, OU SES MALDATS O SOS PECATS. *Ref.* Reprèn als massa curiosos y amichs d'oir lo que parlen altres. *Quien escucha, su mal oye; quien acecha por agujero, ve su duelo.*

TREURE LA CUCA DEL FORAT AB LES MANS DELS ALTRES. fr. *Sacar el ascua con mano agena.*

VEURE'L CEL PER UN FORAT. fr. *Fam.* Estar en lloch reclós, desde'l qual se veu poch cel, còm entre montanyes. *Ver el cielo por embudo.*

FORAT (Morro del). *Hidrog.* Cap de la banda N. de l'illa de Mallorca, part. jud. d'Inca, Balears. || — (DE TORO). *Hidrog.* Forat natural situat a la ratlla de les provincies de Lleida y Osca (S.O. de la Vall d'Arán), que engoleix les aigües provinentes de les neus del pich d'Aneto, que, desprès d'un curs subterrani d'uns quatre kilometres, formen l'abundosa font del Güell de Jueu, que és l'origen del riuet Artiga de Lin. || — DEL TREN. *Orog.* Entall o esquerda oberta en el cor de la serra de Gitarriu, en el camí de Bassagoda per Sadernes (1,070 m.) || D'ESTELA. AVENCH D'ESTELA. || — DEL MORO. *Orog.* Avench situat prop del Patxol de Cirera, en el terme de Borredà. || — BUFADOR. En el terme de Pineda. N'hi há un altre a Sant Quirse Safaja. || — DEL AIRE. En el terme de Surita. || — DEL ORB. En la conca de Meyá, prop de Fontllarga. || — DEL VENT. Bufador situat en el terme de La Nou, en el Bergadá.

FORATS DE MONTMELL. *Orog.* L'anomenen també *les boques calentes* y son uns bufadors situats en la montanya de aquell nom.

FORAVIA. f. Abroll. **Abrojo.**

FORAVIAR. v. n. *Ant.* DESVIARSE.

FORAVIAT, DA. p. p. *Ant.* DESVIAT, ENGANYAT.

FORBÁ o FORBÁN. m. Corsari, pirata. **Forbante.** || PLAGIARI.

FORBIR. v. a. *Ant.* NETEJAR, PULIR.

FORBITZ. p. p. *Ant.* **Limpiado, acicalado.**

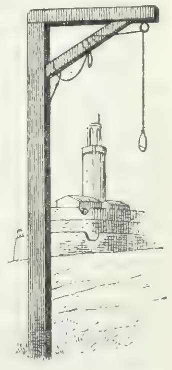

Forca que als començos del sigle XIX hi havia al glacis de la Ciutadella a Barcelona.

FORCA. f. Máquina formada de dos pals clavats a terra y un altre de travesser dalt de tot ont hi penjaven als criminals. **Horca.** || Pal ab dues o més puntes a un dels caps ab que 'ls pagesos apilen la palla, etc. **Horca.** || Aspra en forma de forca pera aguantar

les parres, etc. **Horcón**, **horqueta**. || — (DE VENTAR). *Ter. Moyá.* Forca de cinch dents pera ventar el blat a la era.

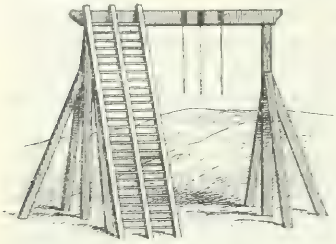

Forca que als començos del sigle XIX hi havía al glacis de la Ciutadella a Barcelona.

DE LA FORCA. *Expr.* Ab que s' exagera alguna cosa per dolenta e incòmoda. *Del diablo, de los diablos, de mil diablos, de todos los diablos.*

DEL OU AL SOU, DEL SOU AL BOU Y DEL BOU A LA FORCA. *Ref.* Ab que 's significa la gradació que segueix qui comença a robar o a desviarse del bon camí. *Ladroncillo de agujeta después sube á la brujuleta.*

POSAR LES FORQUES PER DEVANT. fr. *Met.* Anticiparse o posar inconvenients y destorbs pera negar alguna cosa. *Mostrar la horca antes que el lugar.*

¡VESTEN A LA FORCA! *Expr. fam.* Pera negar, desatendre o despedir a algú ab despreci. *¡Anda en hora mala!*

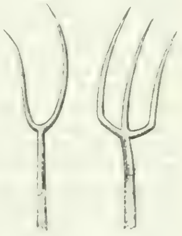

Forques de batre

FORÇA. f. Vigor, capacitat pera fer o moure alguna cosa que tingui pés o fassi resistencia. **Fuerza.** || Referintse a coses inanimades, fermeça, còm: *la paret no té prou força pera resistir a la batería.* **Fuerza.** || L' acte torpe que s' executa contra la voluntat de la dona. **Fuerza.** || Eficacia en les coses immaterials, còm: *força de rao.* **Fuerza.** || La part principal y més forta d' algún tot, còm d' un exèrcit, etc. **Fuerza.** || Esforç, conat, ímpetu. **Esfuerzo, fuerza.** || L' estat més vigorós d' alguna cosa, còm: la *força del sol*, etc. **Fuerza.** || Precisió, necessitat. **Fuerza.** || *Met.* Inclinació eficáç d' alguna cosa, còm: *força del geni.* **Fuerza.** || Tirada o moviment violent ab que procura algú escaparse de qui 'l té. **Forcejón.** || *For.* L' agravi que el jutge ecclessiástich fa a la part en conéixer de la causa o en otorgarli l' apelació. **Fuerza.** || *Astron.* Graus de la dignitat d' un planeta en lo referent al horóscop. **Fuerza.** || *Ant.* La plaça amurallada y guarnida de gent pera defensarla. **Fuerza.** || *Esgrim.* El ters primer de la espasa envers la guarnició. **Fuerza.** || *Gram.* Valor, còm: la *x té força de dues consonants.* **Fuerza.** || adj. Abundó, còm: *força gent.* **Mucho.** || pl. Les tropes y aparell militar que té algún sobirá. **Fuerzas.**

FORÇA CENTRÍFUGA. Força en virtut de la qual tot cos que dona voltes al entorn d' un centre tendeix a apartarse d' ell seguint la direcció una tangent a la corva que descriu. *Fuerza centrífuga.*

FORÇA CENTRÍPETA. Força que tendeix a fer acostar al centre 'ls cossos que donen voltes al entorn d' un punt. *Fuerza centrípeta.*

FORÇA DE TERRA. *Mil.* Els exèrcits que combaten per terra a diferencia dels de mar. *Fuerzas de tierra.*

FORÇA MORAL: PRESTIGI.

FORÇA MOTRIU. La que té per objecte fer anar una máquina qualsevulla. *Fuerza motriz.*

AB TOTA LA FORÇA. m. adv. Ab tot el pès d' un cos. *De repeso.* || Ab tota la eficacia de l' autoritat o valiment o de la persuassió. *De repeso.*

A FORÇA DE. m. adv. Ab continuació y travall. *A fuerza de.* || Ab abundó d' alguna cosa, còm: A FORÇA DE DINERS. *A fuerza de.*

A FORÇA D' ARMES. m. adv. Denota qu' alguna cosa s' ha lograt per medi de les armes. *A o por fuerza de armas.*

A FORÇA DE BRAÇOS. *Loc. fam.* Qu' ademés del sentit recte, significa a força de mèrits o de travall. *A fuerza de brazos.*

A FORÇA DE MANS. *Expr. met.* Ab fortaleça y constancia. *A fuerza de manos.*

A VIVA FORÇA. m. adv. Sense excusar travall ni dilligencia. *A viva fuerza.*

COBRAR FORCES fr. Convaléixer el malalt. *Alear, cobrar fuerzas.*

CONTRA LA FORÇA NO HI HA RESISTENCIA. *Ref.* Denota que si la multitut se conjura contra algú no hi ha resistencia que pugui contrarrestarla o qu' es prudent retirarse quan les forces contraries son superiors. *Si tantos halcones la garza combaten á fe que la matan; dos potros ú un can bien le morderán; dos contra uno tornarme he grullo.* || Denota que 'l poder y la força sofoquen injustament a la raó. *Do fuerza viene, derecho se pierde.*

DEIXAR LES FORCES O LLEVAR LES FORCES. fr. Debilitar a algú les sangríes, malaltía, etc. *Desjarretar.* || *Met.* Dessubstanciar. *Deslavar, deslabazar.*

DONAR FORÇA O FORCES. fr. Animar, aumentar les forces. *Dar fuerzas, vigorizar, robustecer.*

FER ALGUNA COSA PER FORÇA. fr. Ferla contra la propia voluntat y de mala gana. *Orejear.*

FER FORÇA. f. Exercitarla per' algún travall, etc. *Hacer fuerza.* || PRECISAR, OBLIGAR. || FORÇAR, 1. || Parlant d' arguments o raons, ésser convincents. *Hacer fuerza.*

FER FORÇA, O A LA FORÇA O AB FORÇA. m. adv. Ab violencia. *Por fuerza, de por fuerza, estiradamente.* || Forçosa, necessariament. *Por fuerza,*

PER FORÇA ELS PENGEN. fr. *Á la fuerza ahorcan.*

FER O TREURE FORCES DE FLAQUESA. fr. Esforçarse un a fer lo que li semblava impossible. *Sacar fuerzas de flaqueza, hacer de tripas corazón ó la risa del conejo.*

PER FORÇA VAN ELS MOROS A MISSA. *Loc. fam.* Reprèn als indòcils, que no obren bé sino per força. *Reniego del árbol que á palos ha de dar el fruto.* || LA MILLOR RAÓ ES LA DEL BASTÓ.

FERSE FORÇA. fr. Reprimir les passions o desitjos. *Hacerse fuerza.*

LLEVAR LA FORÇA. fr. Embaraçar els tribunals superiors la violencia dels jutges ecclesiástichs que neguen l' apelació justa o coneixen de causes que no els pertanyen. *Alzar ó quitar la fuerza.*

PERDRE LES FORCES fr. Evaporarse algún licor o altra cosa espirituosa. *Desvanecerse.*

PROBAR LES FORCES. fr. Experimentarles. *Probar las fuerzas.* || Combatre, barallarse ab un altre de igual força a poca diferencia. *Medir lanzas.*

PROTESTAR LA FORÇA. fr. Reclamar contra la violencia ab que s' obliga a algú a fer lo que no vol. *Protestar la fuerza.*

TINDRE UNA FORÇA COM UN BRAU. fr. Tindre 'n molta. *Tener fuerza para tirar de una noria.*

TREURE O ARRANCAR A LA FORÇA. fr. *Desenclavar.*

FORCADA (Anselm) *Biog.* Poeta y monjo del monastir de Montserrat, en el sigle XVII. Autor d'una *Història de Monserrate*, feta a Sant Pere d' Arlanza (Burgos). Escrigué en vers castellá. L' any 1665 feu a París una edició dedicada a la reina de França na María Teresa d' Austria.

— (MARIAN). *Biog.* Mestre de primeres lletres (1815-1861) autor d' algunes obres didáctiques, entre altres *Reglas para la conjugación de los verbos castellanos.* Va dirigir escoles a Gracia, Masnou y Barcelona.

FORÇADAMENT. adv. m. **Forzadamente.**

FORCADELL (Domingo). *Biog.* Capdill de les hostes carlines a la primera lluita civil. Guerriller en

1823, va conspirar en 1827 en favor de Carles de Borbó y al encendres la guerra en 1834, va acapdillar un fort estol de partidaris, essent el teatre de les seues operacions les provincies valencianes. Va emigrar a França, y retorná a Espanya quan la guerra anomenada dels matiners.

FORÇADOR, A. m. y f. Qui força. **Forzador, violador**

FORCADURA. f. La part dels arbres ont se divideixen les branques. **Horcadura.** || La part del cos ont se divideixen les cuixes. **Horcajadura.**

FORCAIRE. m. Qui fa o ven forques. **Horquero.**

FORÇAL. m. Espai entre mitg de dues fileres de pües d' una pinta. **Forzal.**

FORCALL. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora del riu Forcall, a la confluencia d' aquest ab el Bergantes, y té 2,321 hab.

FORCANADA (Puig de la). *Orog.* Puig de 2,882 met. d' altitut entre les provs. de Lleida y Osca; pertany a les montanyes Maleides.

FORCAR. v. a. Fer alguna cosa en forma de forca. **Horca.** || Forcar alls. Trenarlos en forma de forca, manera com se solen portar al mercat.

FORÇAR. v. a. Fer força o violencia física pera conseguir algún fí, còm: *forçar una porta.* **Forzar.** || Entrar, subjectar, rendir a força d' armes. **Forzar.** || Conéixer carnalment a una dona contra la seua voluntat. **Forzar.** || *Met.* Precisar, obligar. **Forzar.** || v. n. *Ant.* **Estar en su fuerza.**

FORÇARSE. v. r. *Ant.* ESFORÇARSE.

FORCAT. m. Pal de dos braços que 's posa al bescoll de les cavalcadures. **Horcajo, horcate.** || FORCADURA. || La trena de jonchs, etc., que té dos braços ont hi están subjectes les qües dels alls o cebes pera penjarles. **Ristra, horca, horco.** || *Ter.* Aladre en forma de forca pera llaurar ab un sol animal. || *Ter. Moyá.* Forca grossa que serveix pera dur palla desde l' era fins al home que fa el paller. Té igual forma que la forca ordinaria.

FORÇAT, DA. p. p. **Forzado.** || adj. Ocupat per força. **Forzado.** || FORÇÓS. || m. Presidari, obligat a servir en les galeres. **Forzado.**

FORCATS (Pichs). *Orog.* Estrém de la serra de Montarts de Caldes, que correspont a la Vall de Bohí.

FORCEIG. m. Acte y efecte de forcejar o fer força. **Forcejeo.**

FORCEJAMENT. m. Acció y efecte de forcejar, força, esforç. **Forcejeo.**

FORCEJAR. v. n. Fer força. **Forcejear.**

FORCEJAR. v. a. Fer força pera manejar alguna cosa, pera escapar o desagafarse. **Forcejar.** || m. **Violentar.**

FORCENARIA. f. *Ant.* FUROR, DESATINO.

FORCEDAT, DA. adj. *Ant.* FURIÓS, DESATINAT.

FÒRCEPS. m. Eina quirúrgica en forma d' estenalles que s' usa pera extreure les criatures en els parts difícils. **Fórceps.**

FORCER, A. adj. *Ant.* FÒRT.

FORCETA. f. dim. **Fuercecilla.**

FORCH. m. La distancia desde la extremitat del dit pólser fins a la del índex, que serveix de mida. **Jeme.** || FORCAT, 3.

FORCIÁ (Sibila de). *Biog.* Quarta muller del rei Pere *el ceremoniós* en 1377. Era nadiua del Empurdá y viuda de N'Antoni de Focas. Era una dona hermosa, de qui el rei estava bojament enamorat, més per la oposició del fill d' aquell, Joan I, no va ésser coronada fins a 1381. Al morir en Pere, fou tractada ab crueltat y perseguida pêl nou monarca, y apresonada a Sant Martí Sarroca ab els que l' acompanyaven; restá presa durant una anyada a la torre Vives del carrer dels Orbs a Barcelona, sometentla al torment pera ferli declarar si havía embruixat a En Joan I. A prechs de personatges influients a la cort fou llivertada, morint a Barcelona en 1406.

FORCINA. f. Inflor d' un arbre al ángul que forma una branca grossa ab el tronch. **Forcina.**

FORCÍPULA. f. *Entom.* Cada una de les dues mandíbules accesories dels arácnits. **Forcípula.**

FORCÍVOL. adj. Poderós, fort. **Fuerte.**

FORCÍVOLMENT. adv. m. FORÇOSAMENT.

FORCONS (Coll de). *Orog.* Entre les valls del Mardansol y les del Marlés per La Quar (970 m.).

FORÇÓS, A. adj. Necessari, inexcusable. **Forzoso.**

FORÇOSA. f. Cas del joch de dames, que consisteix en forçar una dama ab altres tres, tenint la carrera del mitg. **Forzosa.**

FORÇOSAMENT. adv. m. Indispensablement. **Forzosamente.**

FORÇUT, DA. adj. De grans forces. **Forzudo.**

FOREÍSTA. m. Se deia abáns del home entès y práctich en materia de fors. **Foreró.**

FORENCH. adj. De fora. **Forense.**

FORENSE. adj. Pertanyent al for o tribunal. **Forense, foral.**

FORÈS (Gabriel). *Biog.* Abat perpetual del monastir de Poblet, elegit en 1545. Morí en 1546.

— (PELEGRÍ). *Biog.* Artista torner y gravador al boix, nat a Barcelona l' any 1775 y mort en 1841. Havía cursat dibuix a Llotja. Era membre de l' Academia de Ciencies Naturals y Arts.

— Y ROQUER (JOSEPH). *Biog.* Artista torner barceloní, home de molta cultura y traçut de mena. Va guanyar premis en distintes exposicions. Era membre de la Academia de Ciencies Naturals y Arts de Barcelona, en quina corporació havía presentat distintes memories del seu ram y altres d' interès general, durant els anys 1848 y 1871. Va morir en l' any 1884, a Barcelona.

FORÈS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Tarragona, part. jud. de Montblanch; és en terreno molt alt, no llluny de la serra del Tallat y té 431 hab.

FOREST, A. adj. *Ant.* SELVATGE, DESERT.

FOREST (Jaume). *Biog.* Trobador del sigle XVII.

FOREZ. m. *Ant.* Certa mena de roba de lli. **Forez.**

FORFAIT o FORFAYT. m. FORFATURA.

FORFAR. v. n. *Ant.* ERRAR, MANCAR, PECAR.

FORFATURA. f. *Ant.* CULPA, PECAT, MANCAMENT.

Forficula

FORFICULA. f. *Entom.* Insectes ortòpters anomenats *fiblaorelles,* de forma llarga, que acaven ab dues pinces dures a mena d' estisora, circunstancia que 'ls atribueix el nom d' *estisoreta.* **Forfícula.**

FORGA. f. Farga. || FORJA.

FORIGOL. m. Anus.

FORISCAP. m. Dret que percebeix el senyor per l' aprovació de que la finca surti del domini del enfiteuta. **Foriscapio.**

FORJA. f. Fornal, acció de forjar, forjada. **Forja.** || Nom que 's dona al conjunt de l' enclusa, la fornal y les eines destinades a forjar.

FORJA A LA CATALANA. a. v. *Farga.*

FORJA DEL MITG (La). *Geog.* Poblet del terme de Sant Llorenç de Cerdans, depart. dels Pirineus Orientals.

FORJABLE. adj. Lo que 's pot forjar, com el ferro, etc. **Maleable.**

FORJADOR, A. m. y f. Fargaire, qui travalla ab martell el ferro, etc. **Fraguador, forjador.**

FORJADURA. f. Acció y efecte de forjar. **Forjadura.**

FORJAR. v. a. Donar la primera forma ab el martell a una peça de metall. **Forjar, fraguar.** || *Met.* Idear, discórrer la disposició d' alguna cosa. **Forjar, fraguar.** || Donar forma al ferro o altre metall picantlo en calent. || Entre mestres de cases, produir motllures o altres formes valentse del maó, el ciment, el morter y el guix.

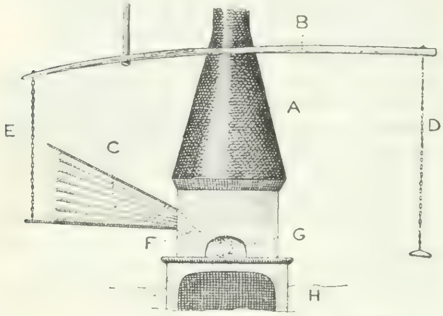

FORJA: *A*, xemeneia de la fornal; *B*, barra; *C*, manxa; *D*, cadena de la barra; *E*, cadena de la manxa; *F*, canonada; *G*, tobera; *H*, taula de la fornal.

FORJARSE. v. r. *Met.* Inventar, fingir, com: *forjarse una mentida.* **Forjar, fraguar.**

FORJAT. m. *Arquit.* Formes arquitectòniques fetes generalment ab maó, allisades ab morter, guix o ciment per medi de motllos de fusta o correderes, segons mostra el gravat adjunt. **Forjado.**

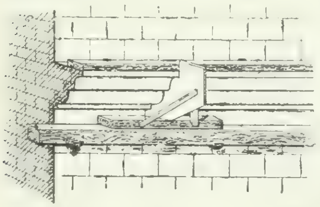

Forjat

FORJAT, DA. p. p. **Forjado, fraguado.**

MAL FORJAT. fr. *Met.* Mal fet, mal vestit.

FORMA. f. Lo que determina la materia a ésser tal o qual cosa o que dona alguna denominació al subgecte. **Forma.** || La figura o disposició exterior. **Forma.** || Regla, exemple. **Forma.** || Disposició y modo de fer alguna cosa. **Medio, forma.** || Hostia petita pera combregar. **Forma.** || *Teol.* Les paraules, una de les parts essencials que constitueixen el sagrament. **Forma.** || El modo silogístich en l' argument. **Forma.** || El motllo en que s' hi fá alguna cosa, com sabates, barrets, etc. **Horma.** || ÁNIMA, 2. || En la lletra, el carácter. **Carácter, forma.** || Barrot que 's clava desde una coderna fins a un' altra provisionalment pera mantenirles equidistantes al bombarles y 's treuen al posar les víes. També se diu *ventrera.* **Charrancha.**

ARGÜIR EN FORMA. fr. Observar les lleis de l' argumentació. *Argüir en forma.*

DE FORMA. m. adv. De manera. *De modo, de suerte, de forma.*

EN FORMA. m. adv. En figura. *En forma.* || Ab tota formalitat. *En forma.* || Realment, de veres. *En forma.*

EN FORMA, EN DEGUDA FORMA. m. adv. *For.* Conforme a les regles del dret. *En forma, en debida forma.*

EN FORMA POCA. *Expr.* adv. Petit. *De forma pequeña.*

EN TOTA FORMA. m. adv. Bé y complidament. *En forma, en toda forma.*

FORMA D' IMPREMPTA. Motllo que 's posa a la prempsa pera estampar una de les cares del plech; págines de composició ajustades que pera donarles a la prempsa s' asseguren a la rama.

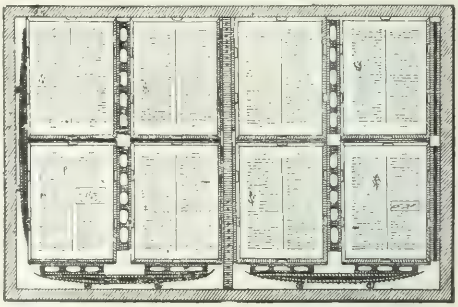

Forma d' imprempta

POSAR EN FORMA. fr. *Lóg.* Confondre, deixar sense paraula l' argumentant al que defensa. *Poner en forma, concluir.*

FORMA (Francisco) *Biog.* Framenor catalá del sigle XVII. És autor d' una *Nova descripció de Catalunya y de sos sis comtats*, qu' escrigué en catalá y en llatí, havent sigut traduida al francès a París, 1643.

FÓRMABLE. adj. Lo que 's pot formar. **Formable.**

FORMACIÓ. f. Composició, l' acte de formar. **Formación.**

FORMADOR, A. adj. Que forma o posa per ordre una cosa. **Formador.**

FORMADURA. f. Figura d' una cosa y conformació de les seues parts. **Formadura.**

FORMAL. adj. Lo que pertany a la forma. **Formal.** || Exacte, amich de la veritat, puntual. **Formal.** || Exprés, precís, determinat. **Preciso, formal, expreso.**

FORMALET. m. *Arquit.* Arch o volta que descriu un semicèrcol exacte o sigui un arch de cent vuitanta graus. **Formalete, medio punto.**

FORMALIÇACIÓ. f. L' acció y efecte de formaliçar. **Formalización.**

FORMALIÇAR. v. a. Acavar, donar la derrera forma. **Formalizar.**

FORMALIÇARSE. v. r. Posarse serio, mostrarse agraviat. **Formalizarse.**

FORMALIÇAT, DA. p. p. **Formalizado.** || Perfeccionat, acavat ab les degudes circunstancies. **Formalizado.**

FORMALISME. m. Sistema dels que neguen que existeixi la materia y creuen solament en la forma. **Formalismo.** || m. Rigurosa aplicació y observancia, en la ensenyança, o en la indagació científica, mètode, proceiment o manera externa recomanada per alguna escola. **Formalismo.**

FORMALISTA. m. Partidari del formalisme. **Formalista.**

FORMALITAT. f. Exactitut, puntualitat. **Formalidad.** || Serietat. **Formalidad.** || El modo d' executar ab exactitut algun acte públich. **Formalidad.** || *Lóg.* FORMA.

FORMALMENT. adj. m. En la deguda forma. **Formalmente.** || Expressament, ab formalitat. **Formalmente, formal.**

FORMAR. v. a. Donar forma, fer, fabricar. **For-**

mar. || Juntar diferentes persones o coses pera fer un cos. **Formar.** || *Mil.* Ordenar la tropa. **Formar.**

FORMAR CONCEPTE. fr. Formar idea o judici després d' examinades les circunstancies d' una persona o cosa. *Conceptuar, formar concepto.*

FORMARET. m. *Arquit.* Floró ab que solien acavar les espigues o agulles en les obres de crestería. **Florón, penacho.**

FORMÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Sant Climent, dist. munpal. de Mahó, illa de Menorca.

FORMAT. m. Extensió, forma, grandaria de una cosa, especialment d' un diari, d' un llibre, o be de qualsevol imprés, etc. **Tamaño.**

FORMAT, DA. p. p. **Formado.**

FORMATGE. m. Massa de llet coagulada y preparada ab sal, pera que 's conservi. **Queso.**

FORMATGE TENDRE. *Queso fresco, cerrión.*

AIXÍS ÉS EL FORMATGE SENSE RONYA, COM DONCELLA SENSE VERGONYA. *Ref.* Denota que la crosta manté 'l formatge y que la vergonya és una qualitat indispensable pera la doncella. *Así es queso sin corteza como doncella sin vergüenza.*

EL FORMATGE SERRAT Y 'L PÁ ULLAT. *Ref.* Denota que dites qualitats aumenten notablement la bontat del formatge y del pá. *Queso ciego y pan con ojos, quitan á mi hijo los enojos.*

PEÇA DE FORMATGE. *Ant.* FORMATGE.

FORMATGER, A. m. y f. Qui fá formatges. **Quesero.**

FORMATGERA. f. Motllo de fer formatges. **Encelín, quesera, expremijo.**

FORMATGERIA. f. Fábrica o botiga de formatges.

FORMATGET. m. dim. **Quesillo.** || *Ant.* MATÓ. || m. pl. *Bot.* BOSSES DE PASTOR.

FORMATIU, VA. adj. Lo que dona forma. **Formativo, formador.**

FORMEJAR. v. a. *Mar.* Posar cada cosa al seu lloch, de modo que no hi hagi a la nau res que pugui impedir ni destorbar la maniobra. **Formejar.**

FORMENT. m. Xeixa. **Candeal, candial.**

FORMENT RUBÍ. Blat rojal. *Rubión.*

FORMENT (Damiá). *Biog.* Esculptor y arquitecte valenciá famós. Va néixer entre 1460-1462 y morí a Osca després del 1534. Estudiá a Italia, enamorat del gust d' en Donatello. A Barcelona bastí els dos notables patis senyorials de les cases Gralla (1521) y Dusay. En l' abadía de Montearagon feu el retaule (1495); a Saragoça el gran retaule del Pilar (1512-1518); les estátues de la entrada del temple de Santa Engracia; el retaule de St. Pau (1518); el petit retaule de St. Bartomeu y totes les imatges y alts-relleus del altar del St. Crist, a la iglesia de la Magdalena. A Osca, feu el gran retaule de la Sèu, la mellor obra del autor (1533); un tríptich d' alabastre, en el Sagrari, y l' altar de l' Adoració. En el monastir de Sixena construí la capella del Sant Sepulcre y a la catedral de Santo Domingo de la Calzada hi feu l' altar major (1517).

FORMENTERA. *Geog.* Illa del part. jud. d' Ibiça, Balears; és a mitjorn de l' illa d' Ibiça y té 2,295 hab. || Poble de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora del riu Segura y té 952 hab.

FORMENTICI, A. adj. Propi del forment.

FORMENTOR. *Hidrog.* Illot que hi há a la entrada del port de Pollença, a la banda Nort de l' illa de Mallorca, Balears. || — (CAP DE). El cap prop del meteix illot que mira a Catalunya.

FORMER. m. *Arquit.* Nom que s' apropía als archs que s' apoien a la volta *vuida*, y també s' aplicava als nirvis de les voltes ojivals que son paraleles al eix de la nau en algunes iglesies. Fòren molt usats durant el sigle XIII.

FORMERET. m. *Arq.* Nom que 's dona al arch que forma una volta a la seua unió ab la paret

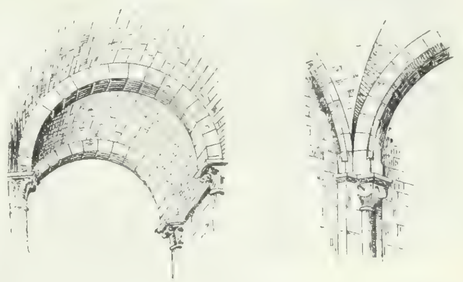

Arch former

que la limita, com als extrems dels revoltons, etc. **Formero.**

FORMI. m. Malaltía qu' ataca a les aus de presa. **Formi.**

FORMIAT. m. *Quím.* Combinació del ácit fòrmich ab una base. **Formiato.**

FORMICA. f. *Mar.* Nom qu' a les costes del Mediterrà 's dona a una roca coberta per l' aigua. **Formica.**

FORMICANT. adj. S' aplica al pols dèbil y alborotat. **Formicante.**

FORMICARI, A. adj. Semblant a la formiga. **Formicario.**

FÒRMICH. adj. m. *Quím.* Epítet d' un ácit extret de la formiga roja. **Fórmico.**

FORMICIDI. adj. Que mata les formigues.

FORMICIVOR. adj. Que 's menja les formigues.

FORMIDABLE. adj. Horrorós, temible. **Formidable.** || Excessivament gran entre 'ls de la seua línia. **Formidable.**

FORMIDOLÓS, A. adj. PORUCH.

FORMIGA. f. *Entom.* Insecte petit, de color negre o de pansa, quin cos forma dotse divisions, ab el cap molt gros, dos ulls, dues banyes, dues dents y sis cames: viu en societat, y ab una mena de economía; és voraç, s' alimenta de plantes y no se li distingeix sexe. **Hormiga.**

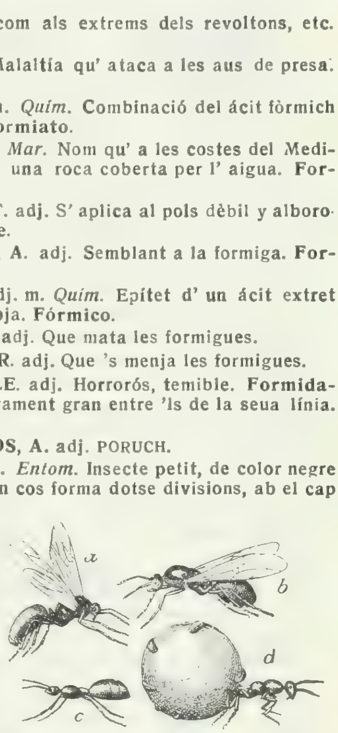

FORMIGA: *a*, mascle; *b*, femella; *c*, obrera; *d*, formiga de mel

FORMIGA ALADA. Formiga més grossa que la comuna, ab quatre ales, els ulls més grossos, y demunt del cap hi té tres conxetes que semblen perles. Aquesta mena té mascle y femella més grossa que aquell. *Alada, alaica.*

CAU O FORAT DE FORMIGUES. *Hormiguero.*

QUAN TRAVALLA LA FORMIGA, NO T' ASSENTIS A LA VIGA. *Ref.* Dona a entendre que les formigues ens ensenyen que no hem d'estar ociosos quan sia temps de proveir. *No hay tal doctrina como la de la hormiga.*

FORMIGÓ. m. dim. Una mena de formiga petita molt abundant.

FORMIGOR. m. Malaltía cutánia que causa picor. **Hormiga.** || Pruitja. **Hormigueo, hormigueamiento, comezón.** || Malaltía que gasta y desfá 'ls casques de les cavalcadures. **Hormiguillo, hormiguilla.** || FORMIGUER.

FORMIGÓS, A. adj. Pertanyent a les formigues; lo que n' és plè o perjudicat. **Hormigoso.**

FORMIGUEIG. m. *Med.* Se diu d' un tumor dur, negrós, que se sembla a una berruga, y causa dolors semblants als que causen les picades de formiga. **Fórmico.** || Mena de pessigolles o punxades lleus que se sent en alguna part del cos. FORMIGÓ. || Acció de bellugarse molt les persones o les besties.

FORMIGUEJAR. v. n. Remourers les multituts de persones o de besties. Se diu per semblança a les munions de formigues.

FORMIGUER. adj. Pertanyent a la malaltía dita formigó. **Hormiguero.** || m. *Met.* Gran moviment o concurs de gent o d' altres coses. **Hormiguero.** || Cau de formigues. **Hormiguero.** || Formigó, porció de llenya seca o broça cuberta de terra pera cremarla. **Hormiguero.** || *Ornit.* Aucell de l' ordre dels enrinxadors. **Tuercecuello.**

Formiguer

FORMIGUERA (Feliu). *Biog.* Rector de Tárrega. Publicá en 1718 una obreta pietosa en catalá, titolada *Alivio de pastors y part de ovelles.* Escrigué també discursos y oracions fúnebres en llaor de Carles II.

— Y SOLER (GONÇAL). *Biog.* Apotecari barceloní del sigle XIX, molt intel-ligent en sa especialitat y d' extensos coneixements filològichs, econòmichs, químichs y literaris. Morí a l' any 1889.

FORMIGUERES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Mont-Lluís; és a la vora del riu Aude y té 612 hab.

FORMIGUET. m. *Entom.* FORMIGUER.

FORMIGUETA. f. dim. **Hormiguica, hormiguilla, hormiguita.** || *Met.* La persona tacanya o egoista.

FORMIT. *Biog.* Poeta perpinyanench del sigle XIV.

FORMÓ. m. Forma de sombrerer. **Formillón.**

FÒRMULA. f. Exemplar, norma, modo establert pera explicar alguna cosa. **Fórmula.** || Termes, paraules formals prescrites pera 'ls actes judicials y públichs. **Fórmula.**

FORMULADOR. s. y adj. Qui formula. **Formulador.**

FORMULAR. v. a. Exposar o dirigir ab deguda forma 'ls cárrechs, acusacions o defenses. **Formular.** || Redactar o exposar proposicions. **Formular, redactar.**

FORMULARI. m. Llibre o escrit ont s' hi contenen les fórmules que s' han de observar pera la petició, expedició o execució d' algunes coses. **Formulario.**

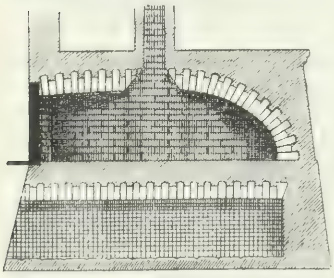

Forn

FORMULAT, DA. p.p. **Formulado.**

FORMULISTA. s. y adj. Molt apegat a les fórmules. **Formulista.** || Práctich en fórmules.

FORN. m. Fábrica de volta rodona ab boca, pera coure pá y altres coses. **Horno.** || *Fig.* Paratge molt calorós. **Chicharrero.**

FORN DE CALS. *Calero.*

FORN DE RAJOLA: RAJOLERÍA.

AL FORN Y RENTADOR SE DIU TOT EL MAL Y BÓ. *Ref.* Denota qu' en dits llochs les dones murmuren y enraonen tot lo que saven. *En horno, río y fuego ajeno, se juzga lo malo y lo bueno.*

ESCALFAR EL FORN. fr. Prepararlo ab el foch. *Calentar el horno.* || *Met. fam. Comer.*

NO ESTAR EL FORN PERA ROSQUES. *Loc. fam.* NO ESTAR PERA COMPLIMENTS O IMPERTINENCIES.

POSAR AL FORN. fr. ENFORNAR.

TREURE DEL FORN. fr. DESENFORNAR.

FORN (Collada de). *Orog.* Oberta entremitj de dretes cingleres, entre les valls de Greixa y de Gavarrós. || —TEULER (COLL DE). *Orog.* En la divisoria d'aigües del Marlés y del Mardansol, prop de Borredá.

FORN Y ROGET (Joaquím). *Biog.* Jesuíta y predicador distingit. Va néixer a Arenys de Mar l' any 1818 y va morir a Roma en 1870. L' any 1834 va entrar a la Companyía; a l' any següent, expulsades les ordres relligioses, va anar a França, a Inglaterra y a Roma. L' any 1855 va vindre a Barcelona, ensenyant grech y hebraich en el Seminari, aixís com teología moral. Les seues conferencies científich-relligioses en les iglesies de Betlèm y de Sant Miquel li varen donar justa celebritat entre 'ls intelectuals. Per ésser ell la figura més coneguda de la Companyía, la junta revolucionaria barcelonina en 1868 va donarli l' ordre d' expatriar als jesuites. Passá a França y a Inglaterra. Va tindre 'l cárrech de rector de la catedral de Westminter.

FORN. *Geog.* Caseriu del terme d' Asinyá, prov. de Lleida. || —(MAS DE). Caseriu del terme de Llobera, dist. munpal. de Biosca, prov. de Lleida.

FORNA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Peyo; és a la vora de la riera de Gallinera y té 178 hab.

FORNÁÇ. m. aum. **Hornazo.**

FORNADA. f. Lo que 's cou d' una vegada dins de un forn. **Hornada.**

FORNAGUERA (Francesch). *Biog.* Abat quatrienal del monastir de Poblet, en 1736-1741. Reelegit en 1744-1748.

FORNAL. f. El fogó dels ferrers y menestrals que travallen metalls. **Fragua.** || El dels argenters. **Hornaza.** || Aquesta paraula uns l' usen com del genre masculí y altres del femení. || Pedriç fet de maons o bancada de terra ont se caldejen els metalls pera fóndrels, forjarlos, tremparlos, recóurels o revenirlos en el foch que allí s' encèn, que activa una manxa adjunta. || —DE CAMPANYA. Fornal llevadiç.

QUI TRAVALLA A LA FORNAL. *Hornacero.*

FORNALUTX. *Geog.* Vila de l' illa y bisb. de Mallorca, part. jud. de Palma; és al peu del puig de Olofre y té 907 hab.

FORNALL. f. FORNAL.

FORNATGE. m. El dret que 's paga al forner per deixar pastar.

FORNEL. m. y

FORNELL. m. Marmita ab dos sols, un pera 'l foch y un altre pera la part en que s' ha d' escalfar alguna cosa. **Fornel.** || Dim. de forn. **Hornillo.**

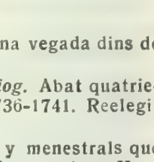

Segell de Fornells de la Selva

FORNELLS (Francesch). *Biog.* Frare franciscá, natural de Denia. Orador y erudit. Morí a Medina Sidonia (Sivilla) en 1765.

FORNELLS. *Geog.* Lloch del terme de Mercadal, illa de Menorca (Balears). || — DE LA MONTANYA. Poblet del districte munpal. de Sant Cristòfol de Toses, prov. de Girona. || —DE LA SELVA. Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és a la vora del riu Onyar; té un arrabal, La Barceloneta, y 764 hab.

FORNER (Jaume). *Biog.* Monjo del monastir del Montserrat y notable musich del sigle XVI; va morir a l' any 1608.

FORNER, A. m. Qui cou y ven pá. **Hornero, panadero**.

FER DE FORNER. fr. *Hornear.*

FORNER. *Bot.* Mena de bolet gros, blanch, molt molsut. Es de poch sabor.

FORNERÍA. f. Ofici de forner. **Hornería.**

FORNÉS (Bartomeu). *Biog.* Savi luliá molt senyalat. Va néixer a Palma en 1691, entrá a l' ordre franciscana als divuit anys y morí en sa ciutat nadiua en 1788. Predicador general y apostòlich. Estudiá la ciencia d' En Lull a Maguncia ab el savi Ivo Zalzinger. De retorn va argüir contra trenta dos mestres, y en 1732 li donguèren la cátedra d' art general luliá en l' universitat de Palma. En la de Salamanca tingué dues cátedres. Fou orador notable. Escrigué sis obres lulianes.

— (FRA FRANCESCH). *Biog.* De la ordre de predicadors. Autor de un llibre, titolat *Cataluña electora según derecho y justicia.*

— (JOSEPH). *Biog.* Metge que va viure als començos del sigle XVIII. Era nascut a Hostalrich, y a Barcelona va ésser catedrátich de l' universitat y comissionat pera anar a França pera estudiar la peste de 1720, publicant ses observacions en un llibre llatí ab el títol de *Tractatus de peste.*

— (LLORENÇ). *Biog.* Sacerdot del sigle XV, beneficiat de Lleida. Corretgí y esmená el *Breviari* d' aquella Catedral, estampat a l' any 1479, primer llibre imprés a Lleida.

— Y GURREA (MANEL). *Biog.* Arquitecte valenciá del sigle XIX. Deixeble d' Antoni Planes. En 1815 fou acadèmich de mèrit y en 1836 fou elegit director de arquitectura. Progectá el decorat interior de les iglesies de Silla y de Benisanó; els retaules d' Ibi y Quatretonda y Alcácer. Transformá la parroquia de Sant Salvador, de Valencia. En el siti de Valencia pêls francesos lliurá de l' incendi la R. Academia valenciana. Morí en 1856.

— Y LLONELL (JOSEPH). *Biog.* Fill del anterior. Va escriure sobre la peste de Marsella ab molta ciencia y erudició.

FORNET. m. dim. **Hornillo.** || *Vulg.* Ninxo, sepulcre.

FORNET (Teresa de Jesús). *Biog.* Germana de la caritat, natural d' Aitona. Morí a Llíria l' any 1897. Era exemplar protectora dels vellets desamparats, en favor de quins va fundar una institució, de la qual deixá instalades cent quatre cases

FORNICACIÓ. f. Acte carnal de l' home ab una dona que no és la seua. **Fornicación.**

FORNICADOR, A. m. y f. Qui fornica. **Fornicador.**

FORNICAR. v. a. Tindre acte carnal fora del matrimoni. **Fornicar.** || *Met. fam.* Molestar molt. **Jorobar.**

FORNICARI, A. adj. Lo pertanyent a la fornicació. **Fornicario.**

FORNICAT, DA. p. p. **Fornicado.**

FORNÍCIFRE. adj. En forma de volta de forn.

FORNIMENT. m. **Fornitura.** || Provisió d' efectes de guerra o de tot altre material pera la industria. **Provisión de pertrechos, pertrechos.**

FORNIR. v. a. Proveir alguna cosa de lo necessari pera algún fí. **Proveer, guarnecer** || Farcir, omplir. **Atestar.**

FORNIRSE. v. r *Ant.* Proveirse de lo necessari. **Proveerse.**

FORNIT, DA. adj. Robust, de mòlt d' os. **Fornido.** || Plè. **Lleno, cargado.** || Proveit. **Provisto.**

FORNITURA. f. Entre estampers, la porció de lletra que 's fon, que completa alguna fundició. **Fornitura.** || pl. *Mil.* Corretjám, cartutxeres, etc., dels soldats y oficials. **Fornitura.**

FORNOLS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a prop de la Vall de la Vansa y té 527 hab.

Segell de Fornols

FORNS (Rafel). *Biog.* Metge de Sant Boy del Llobregat, al sigle XVIII. Va traduir algunes obres de medicina del francès.

FORNS. *Geog.* Vila de la prov. de Terol, bisb. de Saragoça, part. jud. d' Alcanyíç; és a la carretera de Morella a Alcanyíç y té 742 hab. Avui ne diuen *Fórnoles.*

FORO. m. *Forma castellanisada.* Sala en que 'ls tribunals ouen y judiquen les causes. **Foro.** || La part interior del teatre desde 'l teló fins als derrers bastidors. **Foro.**

FORQUES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Thuir; és a la vora de la riera Reart y té 610 hab. || — (PUIG DE LES). *Orog.* Puig del Pirineu, a 1,620 met. d' altitut al N.E. de Molló, prov. de Girona. || — (COLL DE LES) *Orog.* Se designen ab aquest nom dues collades de Sant Antoni y de la serra del Nová, prop de Camprodón. || — (PLÁ DE LES). *Orog.* En la divisoria de la vall de Ribes. ab la Cerdanya; planell situat a 1,720 m.

FORQUETA. f. dim. Bastó llarch ab un ferro en forma de forca al cim. **Horquilla.** || La que serveix pera afirmar y fortificar altra cosa. **Pie de amigo.** || Pal de fusta o de ferro acavat en un ganxo, o dos ganxos pera heure coses penjades. La forquilla a l' Alguer y altres comarques.

FORQUILLA. f. Eina de dues, tres o més puntes, pera pendre ab curiositat el menjar. **Tenedor.** || FITORA.

LES FORQUÍLLES D' EN SALGUETA. *Mod. Ter.* Els dits.

FORQUILLADA. f. La porció de menjar que's pren ab la forquilla. Cop de forquilla.

FORQUILLES. f. pl. *Bot.* AGULLES.

FORRA. f. *Ter. ibicench.* Cubertes, enquadernació d' un llibre. **Cubierta.**

FORRAR. v. a. Posar ferro a alguna cosa. **Aforrar, forrar, afelpar, entretelar.**

FORRAT, DA. p. p **Aforrado, forrado.**

FORRELLAT. m. Barra de ferro ab mánech del meteix, que passant per unes anelles se fica dins de un forat que hi ha al bastiment pera assegurar les portes y finestres. **Cerrojo.** || Pany de ferro ab passador. || Tancador d' una porta.

FORRO. m. La tela que 's posa per la part de dins de qualsevol vestit o roba. **Aforro, forro.** || Malaltía, mena d' humor salat, que surt a les criatures nades de poch temps. **Alhorre.**

FORROL. m. Paleta del foch o bracer. **Badil, badila.**

FORROLL. m. FORROL. || *Ter.* FORRELLAT.

FORROLLA. f. SOROLL. *Met.* Sort, fortuna.

FER FORROLLA. *Met. fam.* MANEJARSE, ADQUIRIR NOM. REPUTACIÓ.

FORS (N). *Biog.* Coronel que al morir al combat de Tetuan, En Sugranyes, quefe dels voluntaris catalans de la guerra d' Africa, va encarregarse de aquella força, fentse remarcar pêl seu ardiment al combat de Wad-Ras (1860).

— Y CORNET (RAIMONT). *Biog.* Catedratich de farmacia que va néixer a Barcelona en 1791. Va pertanyer a varies corporacions y escriure algunes obres entre altres un *Tratado de farmacia operatoria.* En 1817, va guanyar per oposició una cátedra al

colegi de farmacia de Barcelona, que després d'haverlo separat d'ella en 1824, li fou retornada encarregantli al 1845 la de química orgánica, y essent jubilat en 1854. Va morir cinch anys després.

FORSA (La). *Geog.* Aldea del terme de Tossal, prov. de Lleida.

FORSTERITA. f. *Min.* Substancia incolora y transparent que 's trova al Vessubi. **Forsterita.**

FORT, A. adj. Lo que té força y resistencia. **Fuerte.** || Animós, valent. **Fuerte.** || Eficáç. **Fuerte.** || Dur, difícil de travallar. **Fuerte.** || Persona de mala condició, de geni dur. **Temoso, fuerte.** || Vigorós, actiu, còm: *vinagre fort.* **Fuerte.** || Robust, de grans forces. **Fuerte.** || Terrible, grave, excessiu, còm: *dolor fort.* **Fuerte.** || *Mus.* La solfa que per naturalesa o per accident se canta un semitò més alt que 'l regular. **Fuerza** || FERM. || m. Fortaleça, fortificació, lloch fortificat. **Fuerte.** || Lo més viu d'alguna acció militar o d'alguna disputa. **Fuego.** || La major força o intensitat d'alguna acció, exercici, etc., còm: *el fort del sembrar.* **Fuga.** || adv. MOLT. || adv. m. Fortament, ab violencia. **Recio, fuerte.**

FORT COM UN BRONSE. *Expr. fam.* Denota qu' algú, especialment algún vell, té molt vigor y força y va dret com si fos de poca etat. *Fuerte, tieso como un ajo.*

ANAR FORT. fr. Recobrar el malalt forces y agilitat. *Mandarse, manejarse, restablecerse, repararse, alear, reforzarse.*

DE FORT Y DE FERM m. adv. Ab energía, empleant tots els medis possibles. *Con todo empeño, conato.*

ÉS COSA FORTA. *Loc.* Que denota 'l disgust que causa alguna cosa. *Recia cosa es, dura cosa es.*

ESTAR FORT. fr. No voler condescendir a alguna cosa. *Hacerse fuerte.*

FERSE FORT. fr. Ferse robust per medi del travall, o avesant el cos a sufrir les inclemencies del temps, etc. *Endurecerse.* || Fortificarse en algun paratge segur o de defensa. *Hacerse fuerte.* || Consolidarse 'l guix o morter que s' ha empleat en alguna obra. *Fraguar.*

NO TE LES PEGUIS TAN FORTES. *Expr. fam.* Ab que se li diu a algú que s' assossegui y proceeixi ab més catxaça. *Envaine usted, ó envaine usted, señor Carranza.*

POSÁRSEHI DE FORT Y DE FERM. fr. Fer tot l' esforç possible pera conseguir alguna cosa. *Poner, asestar toda la artilleria.*

TINDRE'S, MANTINDRE'S O ESTAR FORT. fr. *Met.* Persistir ab constancia en alguna resolució o dictamen. *Tener ó tenerse tieso, hacer hincapié.*

FORT! Exclamació que 's fa al desitjar o aplaudir un cástich.

FORT (Joan). *Biog.* Relligiós, natural d' Albocácer (Castelló), en 1406. Morí l' any 1464 en opinió de sant. En 1425 prengué l' hábit a la cartoixa d' Escala Dei. Fou molt estudiós. Se li atribueixen gran nombre de miracles. Escrigué *Liber revelationum* y un tractat de prepararse pera la missa.

FORTALEÇA. f. Una de les quatre virtuts cardinals, que vens el temor y fuig de la temeritat. **Fortaleza.** || Anim, valor. **Fortaleza.** || *Mil.* Fort, castell, tota plaça fortificada. **Fortaleza.**

FORTALENY. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alcira; és a la vora del riu Júcar y té 582 hab.

FORTAMENT. adv. m. Ab valor, resolució, **Fuertemente.** || Ab vigor y violencia. **Reciamente, fuertemente.**

FORTE. Veu italiana aplicada a la musica pera indicar que sigui fort el sò. **Forte.**

FORTEPIANO. m. Instrument musich ab cordes de llautó y teclat. **Fortepiano, piano, pianoforte.**

FORTESA. *Geog.* Aldea del terme de Sant Pere de Boixadors, prov. de Barcelona.

FORTET, A. m. y f. dim. **Fortecillo, fortezuelo.**

FORTEZA (Guillem). *Biog.* Poeta y periodista mallorquí, nat a Palma en 1830 y mort en 1888. Guanyá premi en el primer certamen dels Jochs Florals (1859). Escriptor notable en catalá y en castellá. Compongué *Aspiraciones cristianas; Juicio critico de las obras de... Capmany y de Montpalau,* (1857); *De la influencia de la novela en las costumbres* (1852). És conceptuat un dels bons poetes mallorquins. Igualment lluía en la crítica, en la sátira y en la literatura ascètica.

— (JOSEPH). *Biog.* Capellá y escriptor mallorquí, nat a Palma en 1797. Va publicar distintes obres de ensenyança. Traduí del llatí al castellá les faules de Isop. En 1823 va publicar un discurs contra la invasió francesa. En 1855 llegí discursos acadèmichs molt celebrats. Compongué poesíes relligioses en castellá y en llatí.

— (TOMÁS). *Biog.* Poeta mallorquí que va néixer a Palma en 1838. Mestre en Gay Saber en 1873. Va morir en l' any 1898. Poesíes principals: *Mallorca,* premi extraordinari, Jochs Florals de 1869. Premis del mestratge: *L' ombra d' en Muntaner; Lo Comte d' Ampuries; La llegenda de Sant Segimon.*

Segell de Fortiá

FORTÍ. m. Fort petit. **Fortín.**

FORTIÁ. n. p. **Fortián.**

FORTIÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Figueres; és a la vora de la Muga, té agregat el lloch de Fortianell, y 455 hab.

FORTIANELL. *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Fortiá, provincia de Girona.

FORTIFICABLE. adj. Lo que se pot fortificar. **Fortificable.**

FORTIFICACIÓ. f. Obra que serveix pera defensar algún paratge. **Fortificación.** || L' art de fortificar. **Fortificación, arquitectura militar, munitoria.** || La acció de fortificar. **Fortalecimiento.**

DESFER O TIRAR A TERRA UNA FORTIFICACIÓ. fr. *Desfortalecer, desmantelar, demoler.*

FORTIFICADOR. m. ENGINYER, 2.

FORTIFICANT. adj. Se diu dels aliments o de les medicines que tenen la propietat de dissipar la debilitat, reanimant les forces abatudes y aumentarles quan son poques. **Fortificante.**

FORTIFICAR. v. a. Donar vigor y forces. **Fortificar, fortalecer. fomentar.** || *Mil.* Construir les fortificacions. **Fortificar, fortalecer.** || REFORÇAR, SOLIDAR.

FORTIFICARSE. v. r. Ferse fort en algún paratge pera defensarse. **Fortificarse, hacerse fuerte.**

FORTIFICAT, DA. p. p. **Fortificado.**

FORTIFICATORI, A. adj. Que fortifica; relatiu a la fortificació. **Fortificatorio.**

FORTIU, VA. adj. FURTIN.

FORTÍSSIM, A. adj. sup. **Acérrimo, fortísimo.**

FORTÍSSIMAMENT. adv. m. sup. **Fortísimamente.**

FORTITUT. f. La condició de fort. || FORTALEÇA.

FORTÍVOL. a. adj. **Furtivo.**

FORTÍVOLMENT. adv. **Furtivamente.**

FORTMENT. adv. m. FORTAMENT.

FORTÓ (Coll de). *Orog.* Coll a 784 met. d' altitut, entre Bellpuig y Calmelles (Alt Vallespir), depart. dels Pirineus Orientals.

FORTOR. f. Olor forta. **Husmo.** || Olor forta que no es gaire agradosa. **Olor subido, malo.**

FER FORTOR. fr. Exhalar una olor forta y no gaire agradosa. *Trascender, trasminar.*

LLENÇAR FORTOR. fr. FER FORTOR.

FORNER

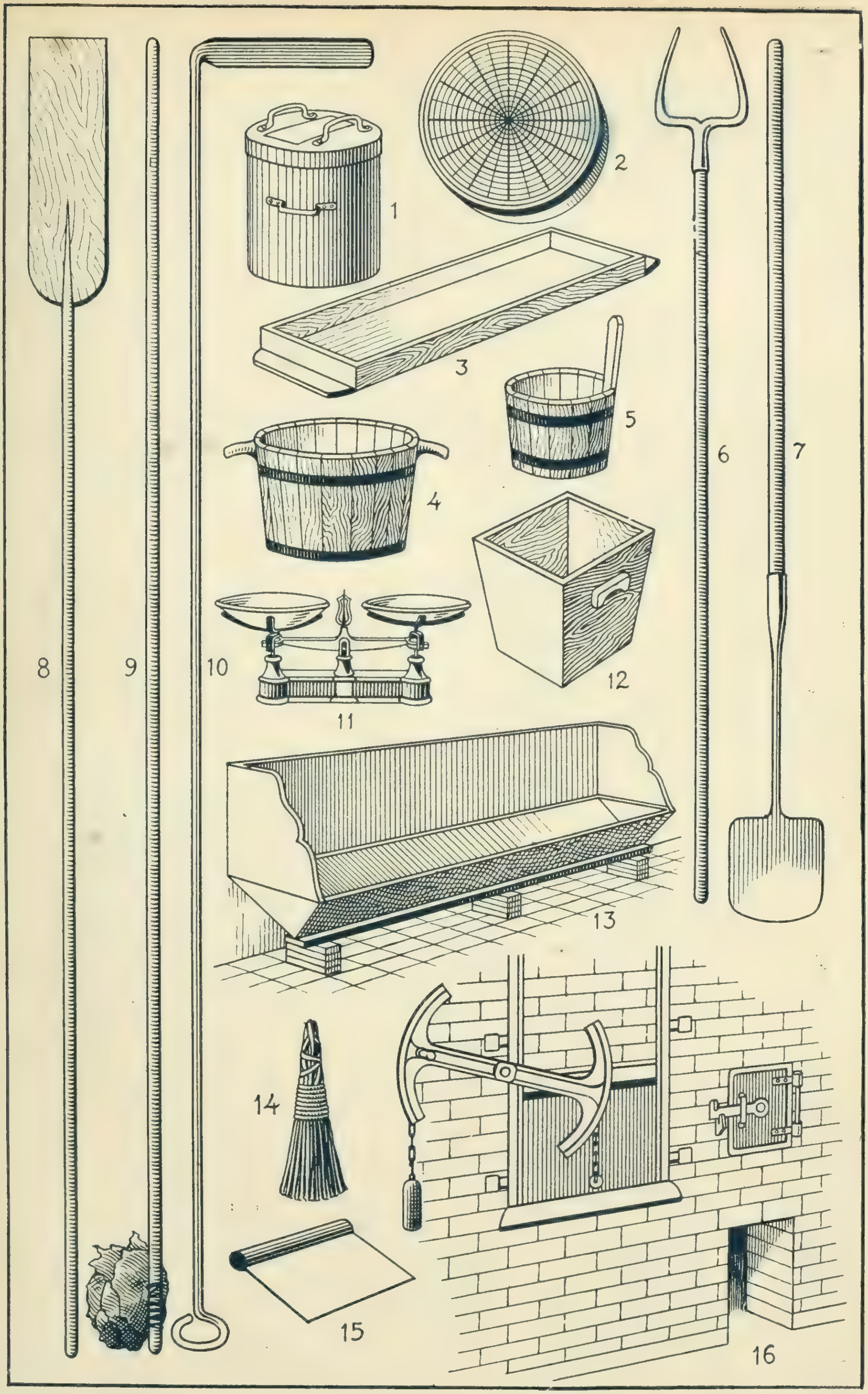

1. Caldera (pera posar'hi el carbó encés del forn). 2. Cedás pera netejar (purgar) la farina. 3. Caixa (pera posar'hi els pans. 4. Portadora. 5. Cassó. 6. Forqueta. 7. Pala pera enfornar. 8. Pala pera ficar els pans al forn. 9. Escombra de netejar el forn. 10. Dalla. 11. Balansa. 12. Cubell pera el llevat. 13. Pastera. 14. Escombreta pera treure la cendra del forn. 15. Tallant. 16. Forn.

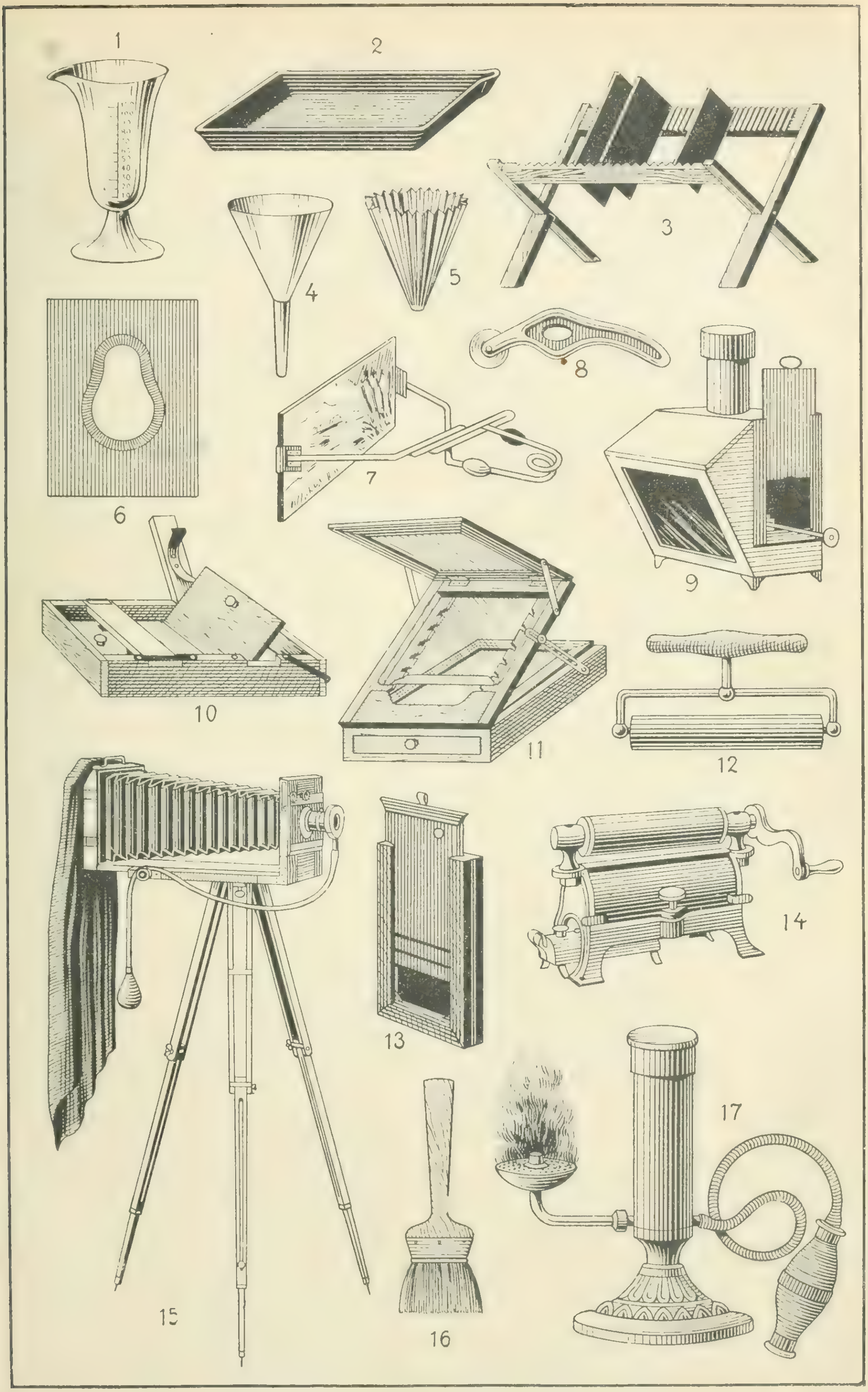

1. Copa graduada. 2. Cubeta. 3. Aparell escorredor. 4. Embut. 5. Filtre o colador. 6. Esvaidor. 7. Pinces pera les plaques. 8. Tallaprobes. 9. Llanterna. 10. Prempsa. 11. Aparell pera retocar els clixés. 12. Roleu pera esmaltar y enganxar les probes. 13. Bastidor. 14. Prempsa pera satinar al foch. 15. Cambra. 16. Brotxa pera netejar les plaques al posarles. 17. Llum de magnessi.

FORTRETURA. f. Cansanci extraordinari d' un cavall, acompanyat de gran calor; malaltía que pateixen dits animals y comença estrenyentse'ls molt les illades. **Fortretura.** || FLEINTERALGIA.

FORTUIT, A. adj. Lo que succeeix impensada y casualment. **Fortuito.**

FORTUITAMENT. adv. m. D' un modo fortuit o casual. **Fortuitamente.**

FORTUNA. f. Casualitat, sort. **Fortuna.** || Felicitat, bona sort y ventura. **Fortuna.** || Infelicitat, desgracia. **Infortunio, adversidad.** || f. *Ant.* VENT, TEMPS, CABAL, DINER, PROPIETAT.

FORTUNA DE TEMPS. *Náut.* Temporal, tempestat. *Borrasca, tempestad.*

APRÉS DE FORTUNA BON TEMPS FA. *Ref.* Que 'ns exhorta a sufrir ab paciencia 'ls travalls presents ab la esperança de millorar de sort. *Súfrase quien penas tiene, que tiempo tras tiempo viene.*

BONA FORTUNA. Prosperitat. *Prosperidad, bienandanza.*

CANTAR LA FORTUNA A ALGÚ. fr. Ésser afortunat, tindre sort. *Seguir á alguno la fortuna, correrle bien la suerte, sonreirle la fortuna.*

COM LA FORTUNA FO. *Loc. ant. Llegado que hubo el viento ó el tiempo esperado ó conveniente.*

CÓRRER FORTUNA. fr. CÓRRER LA SORT.

DONAR LA SORT. fr. Donar o posar la fortuna a les mans d' algú, ferlo ditxós. *Afortunar, fortunar.*

FER FORTUNA: fr. Adquirir grans empleus, honors o béns. *Hacer fortuna.*

MALA FORTUNA: INFORTUNI, DESVENTURA.

METRE'S FORTUNA DE XALOCH, DE MITJORN, ETC. *Loc. ant. Llamarse el viento á sudeste, al sur,* etc.

PASSAR'HO TOT A LA FORTUNA O TRAMPA. fr. Fer'ho anar tot a mal borrás. *Traer al retortero.*

PERSEGUIR A ALGÚ LA FORTUNA. fr. Ésser desgraciat. *Perseguir á alguno la fortuna.*

PROVAR FORTUNA. fr. Empendre alguna cosa d' èxit duptós pera millorar de sort. *Probar fortuna.*

FORTUNADAMENT. adv. m. *Ant.* AFORTUNADAMENT

FORTUNAL. adj. *Ant.* FAVORABLE.

FORTUNAT, DA. adj. AFORTUNAT. || m. Nom propi d' home. **Fortunato.**

FORTUNETA. f. dim. **Fortunilla.**

FORTUNI. m. SORT, VENTURA.

FORTUNY (Andreu). *Biog.* Violinista y compositor catalá. Nat a Sant Martí de Provençals l' any 1831. Mort a Barcelona en 1884. Autor d' obres de concert molt aplaudides. Era un dels millors concertistes de violí. Havía estat director del teatre Reial de Madrit. Varen distingirlo els reis d' Espanya y de Portugal, havent disfrutat una pensió de Isabel II, fins al destronament d' aquesta reina en l' any 1868.

Andreu Fortuny

— (JORDI). *Biog.* Cavaller militar y historiaire mallorquí. Nat a Palma en 1623, mort en 1681. Mestre de camp; defensá dels francesos les viles d' Andraitx y Calviá (1680). Batlle general del regne de Mallorca. Compongué una historia de la illa, titolada: *Varies coses tocants a la ciutat y Regne de Mallorca.* Resta inèdita y és ben conceptuada.

— Y MARSAL (MARIAN). *Biog.* Pintor famós, nat a Reus en 1838 y mort a Roma en 1874. Cursá en la Llotja de Barcelona y fou pensionat a Roma. En 1860 fou enviat a la guerra d' África pera que pintés els principals epissodis. Era superior a Goya y a Rembrandt en el gravat. Còm a pintor mostrá la ciencia d' en Velázquez, prô ab temperament minuciós. Estudiá les armadures antigues y ab son enginy extraordinari imitá espases ab art exquisit Reuní una importantíssima colecció arqueològica de tota mena de obres d' art. Abans d' ell ningú havía dibuixat academies de tan admirable realitat que influiren l' art de son temps. Enamorat de la naturaleça no imitá a ningú, pintant ab tanta traça y fantasía que sos travalls teníen al meteix temps l' encís d'una preciositat y l' atractiu sublim de les grans obres. Son nom fou universal y sos quadros eren venuts a preus altíssims: *Uns nens jugant en una sala japonesa,* 300,500 franchs; *La Vicaría,* 70,000 franchs; *La elección del modelo,* 60,000 franchs; *Platia de Portici,* 49,000 franchs; *Pati de la Alberca,* 27,000 franchs; *Corral en la Alhambra,* 24,100 franchs. Les nacions més riques del mon posseeixen les principals obres d' en Fortuny, de quina producció primera se 'n guarden mostres en la Diputació y Academia de Barcelona. El cos del artista jau a Roma embalsamat y son cor se guarda a Reus, en la parroquia de Sant Pere, en monument adequat. La Diputació barcelonina feu encunyar una medalla que perpetués el recort d'aquell artista extraordinari que sugestioná al mon civilisat. Sos quadros al oli van ressentintse de l' acció del temps, s' alteren els tons y perden alguns la riquesa de llums primitiva.

FORZIBLAMENT. adv. y

FORZÍVOLMENT. adv. m. *Ant.* FORÇADAMENT.

FOS. m. *Vulg.* Sot, clot, fossa, sepulcre.

FOSA. Temps del verb *ser,* **fóra.** || HAGUÉS. || p. p. De fondre. **Derretido, fundido.**

CALS FOSA: CALS AMARADA.

FOSA. f. L' acció de fondre. **Fundición.**

FOSCA. f. Falta de llum y claretat. **Obscuridad.** || FOSSA.

A LES FOSQUES. m. adv. Sense llum. *A obscuras.*

ANAR A LES FOSQUES. fr. *Met.* Obrar sense coneixement de lo que 's tracta. *Andar á obscuras, andar á tientas.*

DEIXAR A LES FOSQUES. fr. *Dejar á obscuras ó á buenas noches.*

QUEDAR A LES FOSQUES. fr. *Met.* No entendre res de lo que 's tracta. *Quedar en ayunas*

FER FOSCA. fr. Estar la nit molt fosca per estar el cel molt ennuvolat. *Estar ó hacer obscuro.*

FOSCÁ. *Ter.* S' usa sols en la frase següent:

ENTRE DOS FOSCANS. ENTRE DOS LLUSTRES. *Entre dos luces.*

FOSCA (La cova). *Orog.* Se trova en la montanya de St. Llorens del Munt. || — (COVA). *Orog.* En el terme de Vilanova de Meyá.

FOSCAMENT. adv. m. A LES FOSQUES.

FOSCANT (En hora). *Loc. ant.* A boca de fosch. **Al obscurecer.**

FOSCAR. v. a. *Ant.* FURGAR. || Fer fosques ó fosses.

FOSCAR. m. FOSSAR, cementiri, en algúns punts de Valencia.

FOSCH, CA. adj. Lo que no té llum ni claretat. **Obscuro.** || El color massa carregat. **Obscuro.** || *Met.* Qui fa 'l sort. **Sordo.**

FOSCH COM UNA GOLA DE LLOP. *Loc.* Que s' usa quan fa una nit molt fosca. *Obscuro como boca de lobo.*

FOSCH D' ULLS. adj. Se diu de tot cap de bestiar qu' al voltant dels ulls tingui la pell o 'l pel més fosch qu' a les altres parts del cos. *Alcoholado.*

A ENTRADA DE FOSCH. fr. *A boca de noche.*

A ENTRADA DE FOSCH O AL FERSE FOSCH. m. adv. A BOCA DE FOSCH.

FERSE FOSCH. fr. Anar faltant la llum del día. *Obscurecer.* || Ennuvolarse. *Obscurecerse el dia; cerrarse el cielo.*

ÉSSER O ESTAR FOSCH EN ALGUN LLOCH. fr. No haver'hi llum. *Estar obscuro.*

TORNARSE FOSCH. fr. FERSE FOSCH.

FOSCH, CA. adj. Esquerp, ferestech. **Hosco.**

FOSCOR. f. FOSCA. || La que sol preceir a les tempestats. **Cerrazón, negrura, obscuridad, tinieblas.** || La foscor de les montanyes per la densitat dels núvols. **Capote.**

FER FOSCOR. fr. FER FOSCA.

FOSCURA. f. *Ant.* y

FOSCURIA. f. FOSCOR.

FOSFAT. m. *Quím.* Sal formada per la combinació del ácit fosfòrich ab una o més bases. **Fosfato.**

FOSFATAR. v. a. Combinar una base ab l' ácit fosfòrich. **Fosfatar.**

FOSFATAT, DA. adj. Que 's trova al estat de fosfat; que per combinació ab l' ácit fosfòrich s' ha convertit en fosfat. **Fosfatado.**

FOSFÁTICH, CA. adj. *Quím.* Epítet d' un ácit degut a la combustió lenta del fòsfor al aire. **Fosfático.**

FOSFIT. m. *Quím.* Combinació del ácit fosfòrich ab una base. **Fosfito.**

FOSFOLITA. f. *Min.* Nom que 's dona a un fosfat d' alúmina. **Fosfolita.**

FÒSFOR. m. *Quím.* Materia sumament combustible, lleugera, trencadiça y de color de caramelo, que se derriteix a l' aigua calenta; fa llum a les fosques; s' encén molt fácilment y llença una olor particular. S' extréu dels ossos, y té diferents usos. **Fósforo.**

FOSFORAR. v. a. Combinar qualsevol cos ab fòsfor. **Fosforar.**

FOSFORAT, DA. adj. Lo que conté fòsfor. **Fosforado.**

FOSFORENESIS. f. *Med.* Malaltía causada per la fosforisació. **Fosforenesis.**

FOSFORESCENCIA. f. Propietat que tenen alguns cossos de fer llum en mitg de la fosca o quan se troven en circunstancies particulars, còm per insolació o per medi d' una lleugera frotació, etc. **Fosforescencia.** || *Med.* Desprendiment de fòsfor d' un cos viu o mort. **Fosforescencia.** || f. La llum que s' observa a les aigües del mar y que per lo general es deguda a certs animals fosforescents que 's troven a la superficie del mar. **Fosforescencia.**

FOSFORESCENT. adj. Que llueix en la fosquetat. **Fosforescente.**

FOSFÒRICH, CA. adj. Lo qu' es capáç de fer llum al mitg de la fosca. **Fosfórico.**

FOSFORINA. f. Substancia lluminosa que tenen alguns animals. **Fosforina.**

FOSFORISACIÓ. f. Influencia del fòsfor en la economía animal. **Fosforización.**

FOSFORITA. *Miner.* Mineral compost principalment de fosfat de cals, blanch, groguench y vert, que llú en la fosquedat quan se 'l tira demunt de les brases. **Fosforita.** || S' usa en agricultura còm adob molt eficáç pera les terres. **Fosforita.**

FOSFOROCALCITA. f. *Min.* Varietat del fosfat de coure d' un color vert esmeralda. **Fosforocalcita.**

FOSFORÓS, A. adj. *Quím.* Epítet d' un ácit format per la combustió lenta del fòsfor al aire sech; té la forma de borrollons blanchs y aquestos son inflamables. **Fosforoso.** || Tot lo que conté fòsfor.

FOSFUR. m. *Quím.* Combinació del fòsfor ab un cos simple. **Fosfuro.**

FOSFURAT, DA. adj. *Quím.* Lo que conté fòsfor en estat de combinació. **Fosfurado.**

FOSGENI. adj. *Quím.* Epítet del gas oxiclòrit carbònich. **Fosgeno.**

FOSGET. m. Gas oxiclòrit carbònich.

FOSIBLE. adj. Fàcil de fondre.

FOSQUEDAT. f. FOSCA, FOSCOR.

FOSQUEJAR. v. n. Ferse fosch. **Obscurecer.**

FOSSA. f. FOSSO. || CLOT. || Sepultura, clot que 's fa a terra pera enterrar'hi un mort. **Huesa, sepultura, hoya.** || *Met.* El paratge, exercici o acció en que moren molts, còm: *tal país malsá es fossa dels que hi concorren o hi habiten.* **Sepulcro.**

TINDRE UN PEU A LA FOSSA. fr. Ésser molt vell o estar molt malalt. *Tener un pie en la huesa.*

FOSSA. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Sant Pau; és a la vora d' una riera y té 106 hab. || —DEL CAPELLÁ. Lloch que 's trova anant de Moyá a Vich, abans de Collsuspina. || —DEL GEGANT (PUIG DE LA). *Orog.* Puíg del Pirineu, a 2,809 met. d' altitut, a tramontana de Queralps, prov. de Girona.

FOSSAL. f. Sepulcre, fossar, cementiri. **Fosal.**

FOSSANA. f. Tomba, sepulcre. **Huesa.**

FOSSAR. m CEMENTIRI. || Paratge ont hi ha moltes fosses.

TINDRE UNA CAMA AL FOSSAR. fr. TINDRE UN PEU A LA FOSSA.

FOSSARIS. m. pl. Nom que 's donava 'l sigle XVI a uns sectaris que no admetíen els sagraments y 's ficaven dins unes coves pera celebrar'hi llurs misteris. **Fosarios.**

FOSSATARIA. f. Tribut que 's pagava pera l' apariament dels fossos del voltant dels castells. **Fosataria.**

FOSSER. m. Qui enterra 'ls morts. **Sepulturero.**

FOSSETA. f. dim. **Fosita.**

FOSSETA DEL CAPDEVALL DE LA BARBA. *Hueco, hoyo, hoyito.*

FÒSSIL. adj. Reste orgànich petrificat que 's trova dins de les roques. **Fósil.** || *Fig.* S' aplica a les persones o coses que vesteixen fora de moda. **Fósil.** || Petxines, plantes y tots els restes de cossos organisats que 's troven a diferentes profunditats y qu' encara presenten llurs formes primitives a pesar de llur petrificació. **Fósil.**

FOSSILISACIÓ. f. Pas d' un cos al estat fòssil. **Fosilización.**

FOSSO. m. Clot. **Hoya, hoyo, foso.** || *Fort.* Espai fondo que circueix la fortalesa. **Foso.**

FOST. n. p. **Fausto.**

FOTICITA. f. *Min.* Silicat de manganès natural. **Foticita.**

FÒTIL. m. Piu. **Espigón.** Eina, ferramenta. **Util.**

FOTJA. f. *Ornit.* Aucell aquàtich, mena d' anech negre o d' un color molt fosch que té un pich blanch demunt del neixement del bech. **Foja, Fulca, Zarzeta ó Gallina de agua.** || GALLINAÇA D' AIGUA. || Clot d' aigua o fanch clar. **Regajo, charco.** || Violinet que usen els mestres de ball pera donar llissó. **Violinete.**

FOTJAR. v. a. *Ter.* Furgar o esgarrapar la terra. **Escarbar.**

FOTJERES. *Ornit.* POLLES D' AIGUA.

FOTOCALCH. m. Mena de cambra fosca dins de la que s' obté, per medi d' una combinació de miralls, una imatge demunt d' un vidre esmerilat posat horitsontalment, lo que permet estargirla fácilment. **Fotocalco.**

FOTOCROMÁTICH, CA. adj. Procediments pera reproduir els colors per medi de la fotografía. **Fotocromático.**

FOTOESCULPTURA. f. Procediment que consisteix en fotografiar un obgecte o figura per medi de diferents obgectius posats de rengle y a desvastar una massa d' argila per medi d' un pantograf que segueix el contorn de cada clixé. **Fotoescultura.**

FOTOFOBIA. f. *Med.* Repugnancia y horror a la llum. **Fotofobia.**

FOTOGALVANOGRAFÍA. f. Gravat heliográfich que permet obtindre dibuixos de relleu o al buit pera ferne clixés. **Fotogalvanografía.**

FOTOGENIA. f. Art de produir imatges per medi de la llum. **Fotogenia.**

FOTOGÈNICH, CA. adj. Calificatiu dels colors que impresionen les plaques fotogràfiques sensibilisades. **Fotogénico.**

FOTOGLIPTÍA. f. Gravat per medi de clixés fotogràfichs. Consisteix en obtindre un clixé en gelatina per medi d' un altre en vidre. El primer clixé, més o menys buidat y cubert d' una tinta especial, dona al estamparlo tintes més o menys negres, corresponents a les parts lluminoses y a les parts fosques de l' imatge reproduida. **Fotogliptía.**

FOTÒGRAF. m. Qui exerceix la fotografía. **Fotógrafo.**

FOTOGRAFÍA. f. Art de fixar l' imatge dels obgectes exteriors per medi de la cambra fosca y de varis procediments químichs sobre vidre, planxes de metall, etc. **Fotografía.**

FOTOGRAFÍA INSTANTÁNIA. L' imatge fotográfica obtinguda en un espai de temps moltíssim curt, obrint y tancant l' obgectiu lo més depressa que sigui possible *Fotografía instantánea.*

FOTOGRAFÍA POLICROMA. Procediments heliocròmichs pera reproduir els colors per medi de la fotografía. *Fotografía policroma.*

FOTOGRAFÍA SOBRE ESMALT. Prova fotográfica transportada sobre esmalt y feta inalterable per medi del foch. *Fotografía sobre esmalte.*

FOTOGRAFIAR. v. a. Fer us de la fotografía. **Fotografiar.** || *Fig.* Descriure de paraula o per escrit, en termes tan precisos y clars y ab tanta veritat succesos, coses o persones, que sembli que 's presentin a la vista. **Fotografiar.**

FOTOGRÁFICAMENT. m. adv. D' una manera fotográfica. **Fotográficamente.**

FOTOGRÁFICH. adj. Pertanyent o relatiu a la fotografía. **Fotográfico.**

FOTOGRAVAT. m. Procediment de transformar els clixés fotogràfichs en planxes gravades, empleantlo especialment al gravat químich de relleu. **Fotograbado.**

FOTOLITOGRAFÍA. f. Art de preparár la pedra litográfica per intervenció de la llum solar, que disolvent certes substancies facilita la formació de les ratlles en relleu propies pera l' estampa. **Fotolitografía.**

FOTOLITOGRAFIAR. v. a. Exercir l' art de la fotolitografía. **Fotolitografiar.**

FOTOLOGÍA. f. Discurs o tractat sobre la llum. **Fotología.**

FOTOMAGNÈTICH, CA. adj. Epítet del fenòmens produits per l' acció de la llum. **Fotomagnético.**

FOTÒMETRE. m. *Fís.* Instrument pera apreciar la intensitat de la llum. **Fotómetro.**

FOTOMETRÍA. f. Part de la física que tracta dels medis de calcular la intensitat de la llum. **Fotometría.**

FOTOPSIA. f. Lesió als orgues de la vista.

FOTÒSFERA. f. Atmósfera lluminosa del sol. **Fotósfera.**

FOTOTIPIA. f. FOTOGRAVAT. Sol donarse aquest nom a un procediment més perfecte que'l fotogravat.

FOTOTIPOGRAFÍA. f. A t de transformar els clixés fotogràfichs en gravats al relleu que s' estampen per medi de máquines d' imprempta. **Fototipografía.**

FOU. m. *Ant.* Dressana. Lloch. ont se construeixen embarcacions. FOLL.

FOU (Avench de la). *Orog.* Gegantesca esquerda de uns 200 m. de fondaria per una amplada de 20 a 50 m., situada prop del Más de les Balmes en el terme d Arles (Vallespir). || — (LA). Encinglerat barranch que baixa del planell d' Ardenya á la riera de Vallirana. || — (DE BOR). Important cova del terme de Bor (Cerdanya).

FOUCH. *Ter.* Nom patués apropiat en el Mitjdía de França a la ciutat y antich comptat de Folx.

FOURE. m. *Ant.* Veina de l' espasa y d' altres coses semblantes. **Vaina.**

FOURÉS (August). *Biog.* Remarcable escriptor y poeta provençal que va néixer a Castelnaudary al any 1847, morint a la meteixa població en 1891. Desde molt jove, y seguint les petjades de l' estol de felibres que feren la renaixença literaría del Mitjdía de França, va colaborar en els més significats periòdichs tolosenchs y més endevant va dirigir el *Petit Toulousain.* Entre 'ls seus travalls literaris, cal esmentar el estudi històrich *Les haumas de l' Aude*, el de crítica *Rodolphe Brosdin*, y foren prou celebrades les seues poesíes: *Oselets y flaurettes* (1873), *Antée y Marsyas,* poemes; *La choux del grand aigat* (1875) y *Coureurs de grands chemins et batteurs de pavés* (1878).

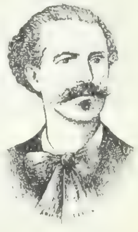

August Fourés

FOURIERISME. m. Sistema de Fourier, que consisteix en organisar lliurement als travalladors per medi de grupus y series, en la explotació de totes les industries per medi de families associades; en fer agradós el travall y en la distribució dels productes d' aquest en raó composta del capital, del travall y del talent. **Fourierismo.**

FOURIERISTA. m. Partidari de les doctrines del socialista Fourier. **Fourierista.**

FOVEA. f. Fossa.

FOVEOLAR. adj. Que té la superficie cuberta de petites fosses. **Foveolar.**

FOXÁ (Jofre). *Biog.* Benedictí catalá del sigle XVII, que escrigué una *Arte poética.*

— (RAIMON). *Biog.* Jesuita barceloní del sigle XVIII. Escrigué varis llibres de teología. Fou catedrátich de varis instituts d' Italia durant son des terro.

FOXARDA. f. *Bot.* Mena de margaridoia. **Corona de frare. Corona de fraile.**

FOYA. f. Camp una mica fondo situat dalt d' un plá. **Hoya.**

FOYOS. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és a la vora de la riera de Caraixet y té 1,626 hab.

FRA. m. Contracció de la veu *frare;* tractament que 's dona als relligiosos d' algunes ordres. **Fray.**

FRACÁS. m. Succés llastimós, inopinat y funest. **Fracaso.**

FRACASSAR. v. n. *Ant.* ROMPRE, TRENCAR. || *Met.* Frustrarse una pretensió o propòsit. **Fracasar, frustrarse.**

FRACASSAT, DA. adj. De mal èxit, que ha sofert fracás.

FRACCIÓ. f Divisió d' una cosa en parts o cada part de la cosa dividida. **Fracción.** || *Arit.* Número trencat. **Fracción, número quebrado.**

FRACCIONAR. v. a. Fer fraccions d' una cosa. **Fraccionar.**

FRACCIONARI, A. adj. *Arit.* Pertanyent a la fracció. **Fraccionario.**

FRACH. m. Mena de casaca ab solapes que s' encreuen demunt del pit. **Frac.**

FRACTURA. f. Trencadura. **Fractura.** || *Cir.* Trencament d' un os. **Fractura.**

FRACTURAR. v. a. *Cir.* Rompre l' os sense separar la pell de la carn. **Fracturar.**

FRAGA. f. p. u. Maduixa. **Fresa.**

FRAGA. *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, cap. del part. jud. del seu nòm; és a la vora del riu Cinca y té 6,934 hab.

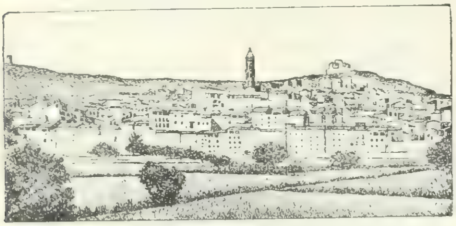

Vista de Fraga

FRAGANCIA. f. Olor suau. **Fragancia, fragrancia.** || *Met.* El bon nòm y fama de les virtuts d' algú.

FRAGANT. adj. Lo que fá bona olor. **Fragante.**

EN FRAGANT Y FRAGRANT. m. adv. En el meteix acte de fer alguna cosa. *En fragante, en fragrante.*

FRAGARIA. f. *Bot.* Herba medicinal de flors grogues.

FRAGATA. f. Embarcació de tres arbres ab cofes y una sola batería de popa a proa. **Fragata.** || *Ant.* La lleugera d' un sol pont, muntada de divuit a vint peces d' artillería. **Fragata ligera.**

FRAGATA (Avench de la). Té una fondaria sols de 15 met. y 's trova dalt dels planells de les costes de Garraf.

FRAGATETA. f. dim. **Fragatín.**

FRÁGIL. adj. Lo que 's trenca fácilment. **Quebradizo, frágil.** || Qui cau fácilment en una falta, especialment contra la castetat. **Frágil.**

FRAGILITAT. f. Facilitat de trencarse. **Fragilidad.** || *Met.* Facilitat de caure en el mal. **Fragilidad, debilidad de la naturaleza humana.** || Pecat sensual. **Fragilidad.**

Brot de fragmita

FRÁGILMENT. adv. m. D' un modo frágil. **Frágilmente.**

FRAGÍVOL, A. adj. Lo qu' és fácil de trencarse. **Quebradizo.**

FRAGMA. m. *Bot.* Paret transversal d' un fruit. **Fragma.**

FRAGMENT. m. Troç, part d' alguna cosa trencada. **Fragmento.** || pl. Part qu' ha quedat d' algún llibre o escrit. **Fragmento.**

FRAGMENTARI, A. adj. Compost de fragments. **Fragmentario.**

FRAGMENTÓS, A. adj. Plè de fragments. **Fragmentoso.**

FRAGMITA. f. *Bot.* Plantes graminies de les arundinácies, que 's troven als estanys y a les voreres dels rius. **Fragmita.**

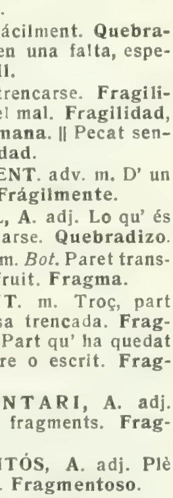

Joan Honorat Fragonard

FRAGONARD (Joan Honorat). *Biog.* Un dels artistes més selectes del sigle XVIII. Va néixer a Grassa (Provença) en 1732, y va ésser deixeble de Boucher: va distingirse al genre històrich y més endevant en la pintura eròtica. L' Assamblea nacional va nomenarlo conservador del Museu.

FRAGÓS, A. adj. Intrincat, aspre, plè de broça y de roques. **Fragoso.**

FRAGOSITAT. f. Escabrositat, aspresa y dificultat del camí. **Fragosidad, fragura.**

FRAIXININA. f. *Quím.* Substancia alcalina que se extreu de l' escorxa de la freixa. **Fraxinina.**

FRAIXNEDA (La). *Geog.* Vila de la prov. de Terol, bisb. de Saragoça, part. jud. d' Alcanyís; és a la vora del Matarranya y té 1,799 hab. Avui ne diuen *La Fresneda.*

FRAMENÓS. m. pl. *Ant.* Nòm que 's donava vulgarment als frares de l' ordre de sant Francesch. **Menores.**

FRANÇA. f. El país habitat o conquistat pêls franchs. Entre aquésts n' hi há que antigament perteneixíen a Catalunya, còm el Rosselló y diverses contrades de Provença y Llenguadoch.

FRANCAMENT. adv. m. Lliberalment. **Francamente.** || Ab ingenuitat. **Francamente.**

PARLAR FRANCAMENT. fr. Parlar francament, ab sensillesa, d' una manera resolta y precisa. *Hablar francamente.*

FRANCATXELA. f. *Fam.* Menjar entre dues o més persones pera regalarse o divertirse. **Francachela.**

FRANCÈS, A. adj. El natural de França y lo pertanyent a dita nació. **Francés.**

NO ÉS BON FRANCÈS, SI T' ATÉ 'L QUE T' HA PROMÉS. *Ref. fam. El francés no es de natura si no prende al que asegura.*

NO DIGUIS O NO ÇAL DIR MAL DELS FRANCESOS. *Loc. prov.* Ab que 's nota al qui reprèn algún defecte en qu' ell meteix incorre. *Todos la metemos.*

FRANCESA (A la). m. adv. Al estil o costum de França. **A la francesa.** Sol dirse també del que marxa d' un llòch sense despedirse.

FRANCESCH. m. Nom propi d' home. **Francisco de Assis.** || adj. *Ant.* FRANCÈS.

FRANCESCH (Joan). *Biog.* Escriptor catalá del sigle XIV del qual hi han poques noticies. Envers l' any 1340 escrigué el *Llibre de les nobleses dels reis,* que resta inèdit. Joan Francesch era natural de Barcelona.

— (NARCÍS). *Biog.* Autor d' una *Vida de San Solano* y quatre tomos de *Filosofía.*

— Y SERRET (JOAN). *Biog.* Enginyer militar, que va néixer a Reus en 1833. Va demanar y obtindre anar a la guerra d' Africa en 1859 essent ferit greument a un genoll, tenint d'entrar al cos d' inválits. A la lluita civil de 1872, va comanar una partida carlina, tenint l'ardiment d'atacar la plaça de Reus. En l' acció que va sostindre, fou ferit y per resultes va morir el 29 de Juny de 1872.

FRANCESCH (Bufadors d' En). *Orog.* Se troven en el terme de Tortosa.

FRANCESILLA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les ranunculacies; n' hi ha de varies menes; la més coneguda té les fulles molt feses, ab les fenedures de tres en tres, fora les del capdemunt, que son sensilles y molt estretes, y tota ella es tan cáustica, que picada y aplicada al cutis excita inflamació. **Ranúnculo, francesilla, botón de oro, celidonia menor.**

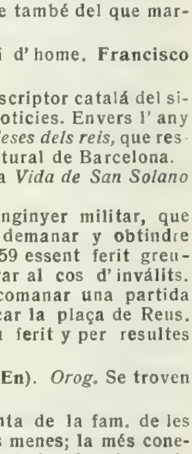

Antoni Franch y Estalella

FRANCH. m. *Numis.* Moneda francesa quin valor varía segons el cambi; abans valía menys que la nostra pesseta y avui val molt més qu' ella. **Franco.**

FRANCH (Francesch). *Biog.* Célebre jurisconsult catalá citat per En Bosch.

— (JOAN). *Biog.* Arquitecte y esculptor valenciá del sigle XIV. Morí a les derreríes del propi sigle. Per molts anys exercí el cárrech de mestre major de les obres de la sèu valenciana.

Fotogravat

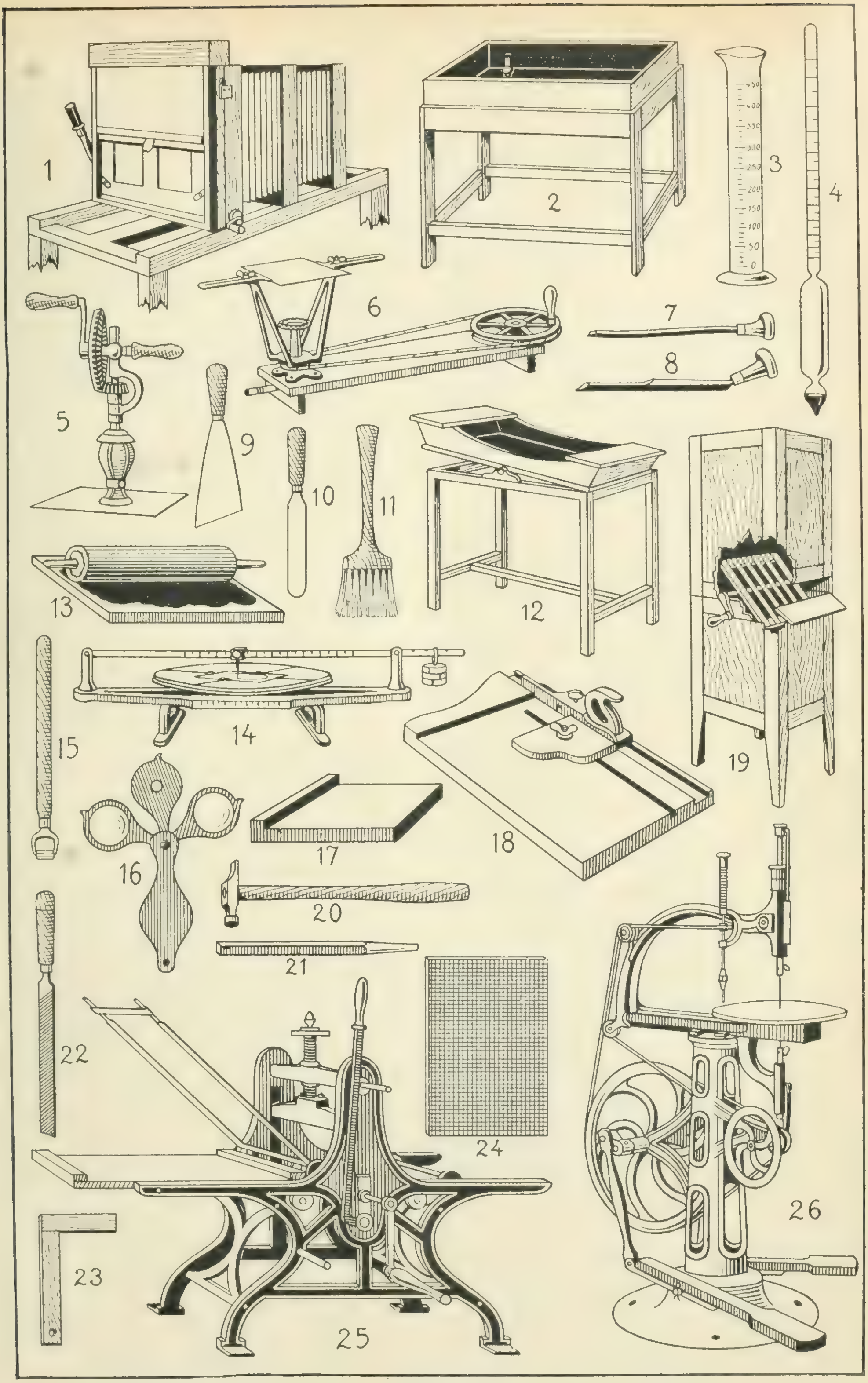

1. Cambra fotogràfica. 2. Cubeta. 3. Copa graduada. 4. Pesa àcits. 5. y 6. Torniquet (aparell que a calor de gas s' utilisa pera secar la albúmina de les planxes). 7. y 8. Buris. 9. y 10. Espàtules. 11. Pincell. 12. Cubeta de vaivé. 13. Roleu pera donar tinta a les planxes. 14. Aparell de marcar òvals y cercles a les planxes. 15. Ruleta. 16. Lente. 17. Plat de ferro pera armar els clixés fotogràfichs. 18. Màquina d' esquadrar y respallar. 19. Aparell pera posar la reïna a les planxes. 20. Martell. 21. Punxó. 22. Llima. 23. Esquadra. 24. Crestall quadriculat pera les autotipies. 25. Prempsa pera treure copies de les planxes. 26. Màquina pera serrar y foradar.

Sembla que feu escola d' artistes decoradors y tragué bons deixebles.

— Y ESTALELLA (ANTONI). *Biog.* Primer guerriller catalá en la guerra de la Independencia. Heroe del Bruch. Era natural de Igualada, ont morí als setanta set anys, en 1855. Entrá al exèrcit regular de la nació en 1814, ab el grau de tinent coronel d' infantería. Está comprès entre 'ls catalans ilustres a la Galería especial del municipi de Barcelona.

Y MIRA (RICART). *Biog.* Gravador valenciá, nat en 1839, y mort després del 1880. Deixeble d'En Montesinos a Valencia y d'En Domingo Martinez a Madrit. Pensionat al extranger pêl govern. Guanyá molts premis. En 1874 ocupá la cátedra de gravat en la Academia valenciana y en 1880 va obtindre la secretaría. Era distingit en gravar retrats y en reproduir pintures al buril, y és llarga la llista de ses obres notables.

FRANCH, CA. adj. Lliure, exempt, desembaraçat. **Horro, franco.** || Lliberal. **Franco, dadivoso.** || Sensill e ingènuo. **Franco, natural, abierto.** || Escláu a qui s' ha donat llivertat. **Horro.** || Lliure en contraposició del escláu. **Libre.** || Exempt d' impostos. **Franco, libre.** || Nom genèrich dels europeus als ports de Llevant. **Franco.** || Llengua franca, barreja d' italiá, castellá, etc., pera l' us dels franchs de Orient. **Franco.**

FRANCH DE PORTS. fr. Pera significar que lo que se envía té ja pagats els ports. *Franco de porte.*

ANAR FRANCHS. fr. No tirar al joch d' envit la part que 'l company perdi. *Ir horro.*

DE FRANCH. m. adv. Graciosament, sense pagar. *De balde.*

DONAR DE FRANCH. fr. Donar graciosament. *Dar de balde.*

EIXIR FRANCH. fr. No haver de pagar la seua part. *Ir, sacar, salir horro.*

FER FRANCH. fr. Eximir, exceptuar de pagar contribució, tribut, etc. *Franquear.*

NINGÚ TRAVALLA O FA RÉS DE FRANCH. *Loc.* Denota que l' interès és lo que 'ns mou a fer alguna cosa. *No se dan palos en balde; no saques espinas donde no hay espigas; hágote porque me hagas, que no eres Dios que me valgas.*

TERRA FRANCA. fr. Terra bona o fácil d' arrancar. *Tierra franca.*

FRANCHS (Cossos). Els que no están subgectes còm l' exèrcit a una disciplina tan estreta y no gosen dels drets que aquell dona. **Cuerpos francos.**

FRANCIA (Joan Baptista). *Biog.* Gravador valenciá del sigle XVIII, deixeble d' En Quesádez, imitador dels burilistes francesos del temps d'En Lluis XIV. Abunden les obres d' aquest artista, firmades: «Bautista Francia, F.»

Segell de Franciach

FRANCIACH. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Caldes de Malavella, prov. de Girona.

FRANCIMÁN, DA. adj. Nòm despectiu del francès en les terres llenguadocianes.

FRANCIMANDEJAR. v. a. Travallar en favor de les costúms dels francesos en contra de les propies de la terra.

FRANCISCÁ, NA. adj. Pertanyent a l' ordre de Sant Francesch. **Franciscano, francisco.** || Monjo franciscá. **Franciscano.**

FRANCISCO. m. Nom propi castellanisat d' home. **Francisco y Francho.**

FRANCISQUET. m. dim. de Francisco. **Francisquito.**

FRANCK (Joseph). *Biog.* Escriptor algarés. Nasqué a la ciutat d' Alguer, en l' illa de Sardenya, y sigué 'l patriarca del moviment catalanista d' aquella illa durant els primers anys del renaixement. Era fill de pare alemany y de mare algaresa. Era una gran intelligencia que, encara qu' estigué al servei de Italia desempenyant la direcció d' algúns instituts italians, el seu cor sospirava constantment per la seua antiga patria Catalunya. Colaborá en *La Ilustració Catalana* durant la seua època y en altres revistes catalanes.

FRANCLINITA. f. *Min.* Mena de ferro oxidat. **Franclinita.**

FRANCMASÓ. m. Cada individuu de la francmasonería. **Francmasón.**

FRANCMASONERÍA. f. L' institut y llogia dels fracmasons, que als seus principis era una associació de arquitectes y mestres de cases pera perfeccionar la arquitectura. En ella s'hi reben ab certes ceremonies als iniciats. En la forma en que avui está constituída se creu que data de primers del sigle XVIII. **Francmasonería, fracmasonería.**

FRANCMASÓ. adj. FRACMASÓ.

FRANCO (Francesch). *Biog.* Metge que va néixer a Xátiva en el sigle XVI. Va ésser professor a les universitats d'Alcalá y de Sevilla y metge del rei Joan III de Portugal.

— (ENRICH). *Biog.* Poeta que va néixer a Barcelona a les mitjaníes del sigle XIX, havent obtingut premis en alguns certamens literaris, y colaborat en diverses publicacions, entre altres: *La Miscelanea-Cientifica Literaria, La Rondalla* y *La Bandera Catalana.* Va morir en la seua ciutat nadiva l' any 1900.

— (PERE). *Biog.* Pintor nadiu de Barcelona, que va néixer en 1744, morint al any 1825. Va pertanyer a diverses corporacions y la seua obra més remarcable és una *Alegoria de la pintura*, executada al pastel.

— TORMO DE OLORIS (VICENTS IGNASI). *Biog.* Escriptor y erudit valenciá, del sigle XVIII; natural de Vilanova de Castelló de Xátiva, graduat en lleis Conreuá la historia, la estadística y la economía política. Morí a Valencia en l' any 1804. De sa laboriositat y saver resten entre impreses y manuscrites una infinitat de memories y estudis de carácter regional relatius als més diversos temes.

FRANCOLÍ. m. *Ornit.* Aucell semblant a la perdiu; té la gorja y 'l ventre negre y les potes vermelles. **Francolin.**

FRANCOLÍ. *Hidrog.* Riu de la prov. de Tarragona. Se forma de tres braços que baixen, l' un de la Serra de la Llena, terme de Vallclara; l' altre de Vimbodí, y 'l tercer de la serra del Tallat; se reuneixen a la

FRANCOLÍ: Voreres del riu aprop de l' Espluga de Francolí

Espluga, ont pren el nom de Francolí, y passa per Montblanch, Vilavert, La Riba, Picamoixons, La Plana, Milá, La Masó y Raurell; per entre 'l Morell y Garidells, Pobla de Mafumet y Constantí, y desaigua al mar prop de Tarragona.

FRANCOT, A, m. y f. *Fam.* Ingenu, sensill, sense pretensions, que parla ab molta naturalitat. **Francote.**

FRANELL. m. *Ant. náut.* Cap de corda. **Cabo, maroma.**

METRE 'LS REMS EN FRANELL. *Loc. náut. ant. Largar los remos.*

FRANEL-LA. f. Teixit fi de llana. **Franela, flanela.**

FRANGE. m. *Blas.* Divisió del escut d' armes, feta ab dues diagonals partides pêl mitj. **Frange.**

FRANGER, A. adj. Qui fa franges o les ven. **Franjero.**

FRANGETA. f. dim. **Franjita, franjuela.**

FRANGIBILITAT. f. Lo que 's pot trencar, qualitat de lo que 's pot trencar. **Frangibilidad.**

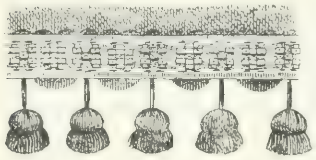

Franja

FRANGIBLE. adj. Que 's pot trencar. **Frangible.**

FRANGULA. f. *Bot.* VERN BORT.

FRANGULINA. f. Substancia purgativa que 's treu de la frángula. **Frangulina.**

FRANJA. f. Faixa, vora sobreposada. **Franja.** || Galó o sarrell llis. **Rapacejo.**

POSAR FRANJA. fr. *Franjar, franjear.*

FRANJAR. v. a. Galonar, guarnir ab franges. **Franjar.**

FRANJASSA. f. aum. **Franjón.**

FRANJAT, DA. adj. Fistonat, escotat. **Franjeado.**

FRANQUE. m. Al blasó és la faixa que sols ocupa la divuitena part del escut. **Franque.**

FRANQUEA. f. *Ant.* FRANQUESA, LLIBERALITAU.

FRANQUEÇA. f. Exempció de pagar algúns drets. **Franqueza, franquicia.** || Obertura, generositat. **Franqueza.** || Sinceritat, ingenuitat. **Franqueza.**

AB FRANQUESA. m. adv. FRANCAMENT.

FRANQUEIG. m. Acció y efecte de franquejar lo que s' envía pêl correu o qualsevol altra cosa. **Franqueo.**

FRANQUEJAR. v. a. Concedir lliberalment alguna cosa. **Franquear.** || S' usa també còm a recíproch. **Franquearse.** || Pagar anticipadament l' impost de alguna cosa. **Franquear.** || Dessembaraçar, deixar lliure 'l pas. **Franquear.** || Posar una embarcació en franquicia. **Franquear.**

FRANQUEJARSE AB TOTHOM. fr. Ab que 's significa que hu no's fa extrany, ni és orgullós. *Franquearse con todo el mundo.*

Segell de
Les Franqueses

FRANQUEJAT, DA. p. p. De franquejar. **Franqueado.**

FRANQUESA (Martí Joan). *Biog.* Recopilador de les *Constitucions de Catalunya.*

FRANQUESES (Les). *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Granollers, prov. de Barcelona. || — (DEL CODONY). *Geog.* Lloch del terme dels Pallaresos, provincia de Tarragona.

FRANQUÍA. f. *Mar.* Actitut d'una embarcació pera sortir immediatament fora del port. **Franquía.**

FRANQUICIA. f. FRANQUESA, 1.

FRANSOSAMENT. adv. m. *Ant.* FRANCAMENT.

FRANXUTI. m. Nom despreciatiu que la gent grollera dona als francesos y en general a tots els extrangers **Franchute.**

FRAPPAR. v. a. *Ant.* **Pegar.**

FRARADA. f. *Met. Vulg.* Acció descomposta y de mala criança. **Frailada.** || L' estat regular. **Frailía.** || Gran nombre de frares.

FRARÁM. m. *Fam.* Els frares en comú. **Frailería.**

FRARÀÇ. m. aum. **Frailón, frailote, frailejo, frailejón.**

FRARE. m. Relligiós, qui professa una relligió y 'n porta l' hábit. **Fraile, religioso.** || *Ant.* GERMÁ. || *Ter.* ASE. || El doblech que 's fá a la vora dels vestits o faldilles. **Fraile.** || Joch que fan els nois tallant la part superior d' una fava, quedant la pallofa en forma d' una caputxa de frare. **Frailecito.** || *Met.* Entre estampers la porció de lletra que surt més blanca que la demés per no haver 'hi pres la tinta. **Fraile.** || *Bot.* Herba de la fam. de les orobancacies, mena de llegum que neix entre les faves y pèsols, les hi xucla la substancia y no fan sinó tabelles sense grá y moltes vegades s' asseca la planta poch a poch fins a morirse. **Espárrago de lobo, hierba tora, orobanche.** || A les fábriques de sucre lo que resta de la canya després d' haverne tret tot el such. **Fraile.** || Un peix mena de tauró.

FRARE D' ALFORJA. El relligiós destinat a captar pera son convent. *Alforjero.*

FRARE CUGOT. *Bot.* Planta de la fam. de les aráciës.

FRARE D' ESTEPA. *Bot.* Planta de la fam. de les citínies, que creix demunt la estepa.

¡AIXÍ CAIGUESSIN FRARES CAPUTXÍNS DE BRONSE Y MOLES DE MOLÍ SENSE FORAT! interj. *¡Malhaya como no se hunde todo!*

NI FRARE BÒ PER AMICH, NI DOLENT PER ENEMICH. *Ref.* Ensenya qu' hem de judicar de les coses còm son en sí, y no ab respectes particulars. *Ni buen fraile por amigo, ni malo por enemigo.*

PER UN FRARE NO 'S PERT UN CONVENT, NI PER UN SOLDAT UN REGIMENT. *Ref.* PER UN POLL NO 'S PERT LA LLOCA.

SEMBLA QUE LI HAGI FET LA BOCA UN FRARE. fr. Se diu d' aquell que sempre pidola o demana. *Ser un pedigüeño.*

FRARE (Cova del). *Orog.* En la montanya de Sant Llorenç del Munt, se l' anomena també *Cau de la moneda.*

FRAREJAR. v. a. Tallar branques dels arbres, a fi de que 'ls n' hi surtin de noves. **Frailear.**

FRARER, A. adj. Apassionat a frares. **Frailero.** || Pertanyent a frares. **Frailesco y frailego, fraileño.** || Que té molta amistat ab frares o va molt ab ells. **Frailero.**

FRARESA. f. *Ant.* LLEGÍTIMA.

FRARESSA. f. *Ant.* GERMANA.

FRARESCH, CA. adj. Relatiu als frares. Censura dels modos usats pêls frares. **Frailesco.**

FRARET. m. dim. **Frailecico, frailecillo, frailecito, frailezuelo.** || *Ornit.* **Ave fría.**

FRARETS. m. pl. *Bot.* XERRIA.

FRARÍA. f. L' estat de frare. **Frailía.**

FRAROT. m. Frare despreciable. **Frailuco.** || *Met.* **Hipócrita.**

FRASCH. m. FLASCH.

FRASE f. Breu y elegant disposició de paraules. **Frase.** || Manera particular ab que cada escriptor ordena les paraules. **Frase.**

GASTAR FRASES. fr. Parlar ab circumloquis. *Gastar frases.*

FRASEJAR. v. a. Adornar ab frases. **Frasear.** || Valdre 's de frases. **Frasear.** || Fer frases. **Frasear.**

FRASEOLOGÍA. f. Modo peculiar d' ordenar les frases. **Fraseología.** || Construcció de les frases ab forma peculiar a una llengua o escriptor. **Fraseología.**

FRASEOLÒGICH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la fraseología. **Fraseológico.**

FRASIFICAR. v. a. *Fam.* Formar, inventar frases. **Frasificar.** || *Mús.* Cantar ab la expressió convenient. **Frasificar.**

FRASISTA. m. Qui escull frases pera explicarse. **Frasista.**

FRASQUETA. f. Entre estampers, quadro de ferro ab dues frontiçes a la part de dalt que l' asseguren ab el timpá, y ab que 's deté 'l full que 's va a estampar, cubrint ab paper o pergamí lo que deu quedar blanch. || Les pales de ferro que fan el meteix ofici en les máquines modernes. **Frasqueta.**

FRASQUÍA. f. *Mar.* Regla de fusta llarga y prima pera traçar les divisions dels taulons del forro d' un barco. **Frasquía.**

FRASQUIAR. v. a. *Mar.* Senyalar la frasquía a la peça. **Frasquiar.**

FRATERN, A. adj. Propi de y pertanyent als germans. **Fraterno.**

FRATERNA. f. Repulsa, repreensió aspra. **Fraterna.**

FRATERNAL. adj. Propi de germans. **Fraternal.** || Com de germá a germá, ab molta intimitat. **Fraternal.**

FRATERNALMENT. adv. m. Com a germans. **Fraternalmente.**

FRATERNIÇACIÓ. f. Acció y efecte de fraterniçar. **Fraternización.**

FRATERNIÇAR. m. Simpatisar fraternalment. **Fraternizar.** || Viure en bona armonía ab algú. **Fraternizar.** || Se diu de dos cossos o societats que 's reuneixen en alguna solemnitat comuna pera donarse mostres d' afecte y bon desitg. **Fraternizar.**

FRATERNITAT. f. Amor, unió entre germans. **Fraternidad.** || Llaç estret dels que sense ésser germans se tracten còm a tals. **Fraternidad.** || L' amor universal que uneix o deuría unir, a tots els membres de la familia humana. **Fraternidad.**

FRATRICIDA. m. Qui mata al seu germá. **Fratricida.**

FRATRICIDI. m. La mort d' algú executada pêl seu germá. **Fratricidio.**

FRAU. m. Engany, malicia. **Fraude.** || **Contrabant.** || Culpa, **crim. Fraude.** || f. Espai que resta entre dues serres o dues estribacions de montanya. || FREU. || **Cañada, hoz, desfiladero, garganta, gollizo.**

FRAU (Francesch). *Biog.* Llatinista mallorquí. Nat a Valldemosa en 1806 y mort a Palma, éssent superior de St. Felip Neri, en 1859. Va distingirse en el conreu de la poesía llatina. Era fill d' un modest carboner y de petit mostrá la seua afició al estudi.

— Y ARMENDÁRIZ (RAMON). *Biog.* Metge mallorquí, nat a Palma al començar el sigle XIX. Cursá a Barcelona, ont també fou catedrátich. Passá a Madrit, ocupant cárrechs de molta preferencia. Bon escriptor de medicina, publicá vuit obres, entre traduccions y originals, referentes a medicina y cirurgía y d' homeopatía. Conreuá la erudició bibliográfica professional.

FRAUDACIÓ. f. Acció d' enganyar. **Defraudación.**

FRAUDADOR, A. m. y f. Qui enganya o frauda. **Defraudador.**

FRAUDALOSAMENT. adv. m. FRAUDULENTMENT.

FRAUDANT. p. p. De fraudar. **Defraudador.**

FRAUDAR. v. a. DEFRAUDAR, ENGANYAR. || Retindre ab frau, ab engany. **Defraudar.** || Privarse d' alguna cosa. **Fraudar.**

FRAUDAT, DA. p. p. PRIVAT, DEFRAUDAT.

FRAUDATORI. adj. Lo pertanyent als fraus o enganys. **Fraudatorio.**

FRAUDULENCIA. f. Falsetat, mala fè. **Fraudulencia.**

FRAUDULENT, A. adj. Maliciós, enganyós. **Fraudulento.**

FRAUDULENTMENT. adv. m. Ab engany, de mala fè. **Fraudulentamente.**

FRAUDULÓS, A. adj. *Ant.* FRAUDULENT.

FRAUDULOSAMENT. adv. m. **Fraudulosamente.**

FRAURA. f. Ufana, vigor de les plantes, sembrats, boscos, etc.

FRAY. m. *Ter.* GERMÁ.

FRAYRE. m. *Ant.* FRARE.

FRAYRESCA. f. *Ant.* GERMANDAT.

FRE. m. Continencia en el sentit material y en el moral. || Instrument de ferro pera subgectar y governar als cavalls. **Freno.** || *Met.* Subgecció, impediment que coarta les passions. **Freno.** || Aparell o artifici especial que hi há a algunes máquines y que serveix pera moderar o aturarne 'l moviment. **Freno.** || Correcció, cástich. **Freno.**

CÓRRER SENSE FRE. fr. *Met.* Entregarse desordenadament als vicis. *Correr sin freno.*

LLEPAR EL FRE. fr. Se diu del cavall que movent els sabors refresca la boca y fá escuma. *Saborear el freno.*

MOSSEGAR EL FRE. fr. Moure 'l el cavall per dins la boca com si 'l volgués mastegar. *Tascar el freno.*

POSAR FRE. fr. *Met.* Contindre, refrenar. *Enfrenar, poner freno.*

POSAR EL FRE A LES CAVALCADURES. *Enfrenar, echar el freno, á tocar.*

RESISTIR EL FRE. fr. *Met.* Resistir algú la subgecció que se li imposa. *Morder el freno.*

FREÇA. f. SOROLL, REMOR. || El soroll que fan els cuchs de seda després de desperts. **Freza.** || BROSSA, RUNA. || RASTRE. || *Met.* Ostentació en el port exterior. **Boato, aparato.** || Eina de boix ab un tallant al mitg. **Fresa.** || La roda, la bola o altra forma d' eina ab dents que vo'tant en un torn o altra máquina, dona formes al metall, a la fusta y altres materies.

FER FREÇA. fr. Moure soroll cridant. *Vocear, meter zambra.*

MOLTA FREÇA Y POCA ENDREÇA. *Ref. fam.* Ab que s' explica qu' alguna cosa que sembla còm gran o de cuidado té poca substancia o 's deu despreciar. *Más es el ruido que las nueces; mucha lengua y pocas manos; grande olla y poca tocina; antes de la hora gran denuedo, venidos al punto mucho miedo.*

MOURE FREÇA. fr. FER SOROLL.

FREÇAR. v. a. Foradar ab l' eina nomenada freça. **Frezar.** || a. Menjarse'ls cuchs de seda les fulles de morera. **Frezar.** || Refregarse'l peix per les pedres. **Frezar.** || Estar disposat pera aixecarse, còm ho están les cuques després de les quatre dormides. **Frezar.**

MÁQUINA DE FREÇAR. Máquina pera fer forats. *Máquina de frezar.*

FRECEIG. m. REMOR, SOROLL.

FRECER, A. adj. Qui fa fressa. **Bullicioso.**

FRECH (Estar a). Frase o expressió ab que 's significa que s' és a punt, a tocar. **Estar á punto o próximo.** || Acte y efecte de fregar una cosa ab altra.

FRECH A FRECH. fr. adv. Quasi tocant una cosa o un' altra. *Ras con ras, á la raya.*

FREÇOSAMENT. adv. m. Movent freça. **Bulliciosamente.**

FREDA. *Hidrog.* Illeta que hi há a la entrada del port d' Anciola, illa de Cabrera, Balears. || —(COVA). *Orog.* En la montanya de Montserrat; té sols una fondaria de 13 met.

FREDALUGA. f. *Ornit.* QÜERETA. || PEBRETS, || PIGRE HUPAT. **Ave fría, moñuda.**

FREDAMENT. adv. m. Sense eficacia, sense calor, sense emoció de cap mena, sense interès. **Fríamente.** || *Met.* Sense gracia. **Fríamente.**

FREDAT. f. FEREDAT.

FREDELICHS. *Bot.* Nòm vulgar d' una mena de bolets del genre *Tricholoma.*

FREDERICH. n. p. **Federico.**

FREDES. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Tortosa, part. jud. de Morella; és a la vora d' una vall molt xamosa y té 200 hab.

FREDÍSSIM, A. adj. sup. Molt fret.

FREDOLICH, CA. adj. Qui sent molt el fret. **Friolento, friolero.** || Bolet de color cendrós.

ÉSSER MOLT FREDOLICH. fr. Ab que 's significa aquell qu' és molt sensible al fret. *Ser muy friolento.*

FREDOR. f. Falta de calor. **Frialdad.** || *Met.* Fluixedat, descuit. **Frialdad, frescura.** || Necetat, ximplesa. **Necedad, frialdad.** || Cosa de poca entitat. **Bagatela, friolera, simpleza.** || Indiferencia, desapego, poch interès. **Apatía, frialdad.** || f. *Ant.* COSTIPAT REFREDAT.

FREDORADA. f. FREDOR, FRET.

FREDOREJAR. v. a. Fer fret. **Hacer frío.**

FREDULECH. adj. *Ter. ibicench.* Fredolich, qui sent fret. **Friolero.**

FREDULÓS, A. adj. *Ant.* FREDOLICH.

FREDURA. f. *Ant.* FREDOR, FRET.

FREDULICHS. *Bot.* Nòm que 's dona a varies especies de bolets del genre *Cortinarius.*

FREDURÓS, A. adj. *Ant.* FREDOLICH.

FREGA. f. Remei que 's fá fregant alguna part del cos ab un drap, un respall o ab les mans. **Friega.** || Acció y efecte de fregar. **Fricción, roce.**

FREGABLE. adj. Lo que 's pot fregar. **Fregable.**

FREGADA. f. Acte y efecte de fregar. **Fricción, fricación, fregado, fregadura, fregamiento.** || L' encontre de dues coses de la que resulta tacarse o embrutarse un poch l' una d' elles. **Raboseada, raboseadura, roce, colisión.** || L' acció de netejar la roba fregant. **Limpión, fregado.** || Netejada lleugera, còm: *donar una fregada a les botes.* **Limpión.** || Obra de netejar les parets ab un fregall. **Estropajeo.**

FREGADA D' AURELLES. fr. *Met. fam.* REPULSA, FRATERNA.

FREGADÍÇ, SA. adj. FREGABLE.

FREGADISSA. f. FREGAMENTA.

FREGADOR. m. Llóch ont s' hi renta la terrissa, la pisa, etc., ab el fregall. **Fregadero.**

FREGADURA. f. FREGADA.

FREGALL. m. Espart o altra cosa pera fregar els plats. **Estropajo, fregador, fregajo, y lampazo** en els barcos. || Nòm despectiu que 's dona a la persona poch curiosa.

FREGAMENT. m. *Ant.* y

FREGAMENTA. f. FREGADA, 1.

FREGAR. v. a. Rascar, refregar una cosa ab una altra. **Fregar, frotar.** || Netejar alguna cosa, en especial els plats. **Lavar, fregar.** || v. n. Tocar una cosa ab altra de manera que 's gasti. **Ludir, frotar, rozar, refregar.** || Tocar lleugerament una cosa ab un' altra, còm la bala a la paret. **Rasar.** || Tocar una cosa ab un' altra de manera que resulti tacarse o embrutarse. **Rabosear.**

FREGARSE. v. r. Gratarse. **Estregarse, rascarse.** || *Met.* Buscar el tracte o comunicació d' algú. **Rozarse.** || Semblarse, tindre conexió una cosa ab una altra. **Rozarse,**

FREGAT, DA. p. p. **Fregado.**

FREGIDA. f. Acte y efecte de fregir. **Freidura.** || Conjunt de coses fregides. **Fritada, frito.** || La que hi há pebrots y tomátechs. **Pisto.**

FREGINAL. m. Troç de terra de conreu. **Bancal, haza.**

FREGINALS. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és al peu del Montsiá y té 762 hab.

Segell de Freginals

FREGIR. v. a. Bullir alguna cosa ab oli o llart dins d' una paella. **Freir.**

FREGIRLA. *Loc. fam.* Enganyar a algú ab premeditació. *Freirsela.*

FREGIRSE. v. r. *Met.* Consumirse, estar impacient. **Deshacerse, destrizarse, recomerse.** || ABRASARSE.

FREGIT, DA. p. p. **Frito, freído.**

FREGÓ. m. Criat de cuina. **Galopín, sollastre, pícaro de cocina.**

FREGONA. f. Criada de cuinera. **Fregona, fregatriz, fregata.**

FREIX. m. y

FREIXA. f. *Bot.* Arbre de la fam. de les oliácies; és alt, ab la pell cendrosa y llisa; té la fusta blanca, les fulles compostes de altres petites ouades, de color vert molt hermós, y ab el pedúnculo tronch ribetejat. De les seues branques se 'n construeixen les tralles y mánechs pera xurriaques. **Fresno.**

Brot de Freixa

FREIXA BORDA. Arbre ramós y bastant corpulent, que té les fulles compostes d' altres petites, partides y puntejades, de color vert molt hermós: la seua fusta és blanca y serveix pera varis usos. *Fresno silvestre, agramón, horno, quejido.*

FREIXA DE PASSEIG. Varietat de l' anterior, quina sava endurida al contacte de l' aire constitueix el manná que 's dona còm a purgant a les criaturetes. *Fresno florido.*

FREIXA Y CLARIANA (Francesch). *Biog.* Fabricant de sederíes y escriptor reusench, sense cap títol acadèmich. Morí a Barcelona l' any 1887. Escrigué: *De los Bancos de crédito territorial en España* (1864), *El Derecho administrativo en España* (tres volums y cinch suplements, 1870-1886), encaminada a codificar la llegislació administrativa del país. Obra notable. Autor de dues noveles de costums, inèdites.

— Y RABASSÓ (EUSSEBI). *Biog.* Escriptor, natural de Reus, nat en 1824 y mort en 1894. Son talent en assumptes administratius está de relleu en molts *Prontuarios, Guias* y *Manuales*, aixís de lleis municipals còm de l' Estat. Va tindre la representació de vinticinch ajuntaments de la prov. de Lleida. Ocupá la secretaría municipal de Lleida, la d' Alfaro y altres. En 1868-1873 era oficial primer en la secretaría del ajuntament de Madrit. En temps de la República (1873) va ésser designat governador civil; emprò no 's possessioná. De jove havía escrit drames y noveles castellanes. Passen de setanta les seues obres; alguna té divuit edicions, altres catorse y bastantes deu, vint y sis edicions.

FREIXA. *Geog.* Aldea del terme de Piera, prov. de Barcelona. || Veinat de Ger, prov. de Girona. || Veinat de Mieres, prov. de Girona.

FREIXANET. *Geog.* Aldea del terme de Riner, prov. de Lleida. || Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Tarragona, part. jud. de Cervera; és prop de la estació de Sant Guim y té 544 hab. || Poble que no té iglesia ni casa consistorial; pertany a la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de Puigcerdá; té agregats

els pobles de Bolós, Caballera y Creixenturri, y compten entre tots 703 hab.

FREIXAS (Joseph). *Biog.* Advocat barceloní. Mort a Vilafranca del Penadès l' any 1827. Conreuá la musica, sense cap estudi. Es autor de l' òpera en tres actes y pròlech: *La figlia del deserto*, estrenada al Principal l' any 1859; d' un *Stabat mater*, una *Missa* de gloria y distintes peces. Aficionat igualment a la política y la filosofía, va escriure la obra: *El socialismo y la teocracia* (tres volums, Barcelona 1853), responent als *Ensayos sobre el catolicismo*, del marquès de Valdegama. Quasi totes les obres d' En Freixas varen donar lloch a qüestions en la prempsa y en els jutjats.

FREIXEDA. f. Lloch plantat de freixes. **Fresneda.**

FREIXENS. *Geog.* Parroquia sufragania de Vallcebre.

FREIXERA. f. *Ant.* FREIXA.

FREIXURA. f. Part de les entranyes del animal, que serveix pera la respiració. **Bofe, pulmón, livianos.**

FREJÚ. m. *Bot.* FREIXA.

FREMENÍES. *Geog.* Caseriu del terme de Santa Margarida (illa de Mallorca).

FRENELLAR. v. a. *Náut.* AFRANELLAR.

FRENER. m. Qui fá frens. || Qui frena en les máquines, trens, etc. **Frenero.**

FRENERÍA. f. Paratge ont s' hi venen frens. **Frenería.**

FRENESÍ. m. Desvari causat per la febre. **Frenesí.** || *Met.* Acció desbaratada. **Frenesí.** || NEGUIT.

FRENET. m. dim. De frè. **Frenillo.** || *Hist. nat.* Extremitat del lligament que aguanta la llengua per la seua part mitja y inferior. **Frenillo.** || Lligament membranós que uneix el prepuci ab el glande. **Frenillo.**

FRENÈTICAMENT. adv. m: Ab gran frenesí. **Frenéticamente.**

FRENÈTICH, CA. adj. Boig, furiós. **Frenético.** || NEGUITÓS, IMPACIENT.

TORNARSE FRENÈTICH O POSARSE FET UN FRENÈTICH. fr. Perdre 'l seny. *Ponerse frenético.*

FRENETIGUESA. f. Estat o malaltia del frenètich. **Malestar.**

FRENETIGUEJARSE. v. r. Sentir frenetiguesa.

FRÈNICH, CA. adj. Referent al diafragma y també a la intelligencia o al pensament. **Frénico.**

FRENIGIÈTICA. f. Ciencia de les modificacions que les causes morals produeixen en la organisació. **Frenigiética.**

FRENÍTICH, CA. adj. *Med.* Lo concernent o relatiu a la frenitis. **Frenítico.**

FRENITIS. f. *Med.* Inflamació del diafragma. **Frenitis.**

FRENÒLECH. m. Professor de frenología. **Frenólogo.** || Qui 's dedica a la ciencia frenològica. **Frenólogo.**

FRENOLOGÍA. f. Sistema que pren per base les funcions y organisació del cervell; en general, l' estudi de les facultats intelectuals y en particular la de la conformació del cervell y de les seues protuberancies, les quals indiquen les diverses disposicions, facultats o inclinacions innates de l' esperit humá y el predomini ja de les unes, ja de les altres en els individuus. Aquesta hipòtesis fisiològica 's deu al savi Gall. **Frenología.**

FRENOLÒGICAMENT. adv. m. Segons els principis de la frenología. **Frenológicamente.**

FRENOLÒGICH, CA. adj. Lo que pertany a la frenología. **Frenológico.**

FRENOLOGISTA. m. FRENÒLECH.

FRENOPATÍA. f. *Med.* Malaltía mental. **Frenopatía.**

FRENOPÁTICH, CA. adj. Referent a la frenopatía. **Frenopático.**

FREQÜENCIA. f. Repetició, continuació d' alguna cosa. **Frecuencia.**

FREQÜENT. adj. Repetit, comú, ordinari. **Frecuente.**

FREQÜENTAMENT. adv m. Ab freqüencia.

FREQÜENTAR. v. a. Repetir, fer una cosa sovint, assistir ab freqüencia a un lloch. **Frecuentar.**

FREQÜENTAT, DA. adj. Visitat sovint.

FREQÜENTATIU, VA. adj. Que freqüenta. S' aplica al verb que denota la continuitat en la freqüentació.

FREU. m. Estret entre montanyes. || *Mar.* Canal estret entre dues illes o be entre 'l continent y una illa. **Freo, freu.**

FRES. m. *Ant.* VORA, PERFILL. || *Ant. náut.* La vora del barco. **Friso.**

FRESA. m. *Ter. balear.* Cagalló de cunill. **Excremento de conejo.** || Rastre, trepitg.

FRESAR. v. a. FRISAR. || *Ant.* ESCLAFAR. || Pondre els peixos. **Desovar, frezar.**

FRESAT, DA. adj. Trepitjat, parlant de camins, molt transitats. **Frecuentado, transitado, trillado.**

FRESCA. f. Fret moderat. **Fresco, frescor, frescura.** || *Met.* Paraula desinvolta, resolta. **Fresca, frescura, claridad.**

DIR QUATRE FRESQUES O DIRNE QUATRE DE BEN FRESQUES A ALGÚ. fr. *Met.* Manifestar algú ab molta claretat y ab paraules picantes el seu ressentiment a un altre. *Decir cuantas son cinco.*

MAMÁRSEL 'S FRESQUES. fr. DONARSE BONA VIDA. || Estar sense cuidado d' alguna cosa qu' un altre li cuida. *Beber fresco.*

PÉNDREHO A LA FRESCA. fr. *Met.* Donar poch cuidado alguna cosa. *Tomarlo con frescura.*

PENDRE LA FRESCA. fr. Estar en paratge fresch per recreu. *Tomar, coger el fresco.*

FRESCAL. adj. Se diu del peix que fa poch temps qu' és posat en sal. **Frescal.** || La terra que conserva l'humitat o sovint está humida. **Frescal.** || Tot lo que manté la frescor.

FRESCAMENT. adv. m. De nou, de poch temps. **Recientemente, frescamente.**

FRESCH, CA. adj. Un poch fret. **Fresco.** || De poch temps, acavat de fer o succeir. **Reciente, fresco.** || Plè de carns y bon color. **Fresco.** || Serè, immutable al mitg dels perills. **Sereno, fresco.** || TENDRE.

AL FRESCH. m. adv. Se diu de la pintura que 's fa sobre l' estuch acavat d' extendre pel mestre de cases, ab colors minerals sense altre ingredient que aigua comuna. *Al fresco.* || També 's diu del dibuix fet a plomades sens haverse esfumat. *Al fresco.*

DE FRESCH. m. adv. De nou, de poch temps. *Frescamente.*

DINER FRESCH. fr. Diner fa poch rebut. *Dinero fresco.*

ESTAR FRESCH. fr. TINDRE PA.

QUEDARSE FRESCH. fr. No lograr lo que 's desitjava o pretenía. *Quedarse fresco.*

FRESCOR. f. FRESCA. || *Pint.* Color rosat de les carns sanes y fresques. FRESCOR.

FRESCORETA. dim. de frescor. **Fresquecillo.**

FRESCOT, A. m. y f. Robust y de presencia hermosa. **Frescachón.** || *Mar.* Calificació del vent y de la brisa que té alguna força. **Frescachón,**

FRESCURA. f. FRESCA. || *Met.* Desembaràç, desfogat. **Descoco, frescura.** || Descuit, negligencia, poch ardor. **Frescura.** || Serenitat d' ánim. **Frescura.** || Bon geni. **Frescura.**

FRESLEBÈN. m. *Min.* Substancia mineral d' un color part blavench, frágil, blana, suáu al tacte y insoluble a l' aigua. **Freslebeno.**

FRESQUET, A. adj. dim. **Fresquecito, fresquecillo, fresquito.**

FRESQUÍVOL. adj. Lo qu' és fresch. **Fresco.**

FRESSE MONTVAL (Enrich Francesch Marcel Alfons). *Biog.* Escriptor perpinyanench nascut en 1795. Va ésser professor lliure al Institut Históricb y al Ateneu imperial de París, y autor d' obres molt remarcables.

FRESSEDURA. f. *Ant.* Brocat. **Brocado.**

FRESSEJAR. v. n. Fer veure que's fa molt y no fer res. **Hacer que hacemos.** || FER FRESSA.

FRESSER. *Hidrog.* Riu de la prov. de Girona. Neix a la vessant de mitjorn dels Pirineus, sota 'l puig de Bastiments, passa per Caralps, Batet, Ribes, Huire

FRESSER.— Pont demunt del riu a Ripoll

y Campdevánol, desaiguant a la corrent del Ter tocant a Ripoll.

FRESSERS (Coma de). *Orog.* Ampla y trista comarcada del Pirineu de Gerona, ont hi ha les fonts del Fresser.

FRESSERÍA. f. Cosa de poch moment. **Friolera, chuchería.**

FRESSETA. f. Home bu liciós, de poca importancia. **Chisgarabís, quiquilicuatro.**

FRESSÓS. m. Entremaliat, inquiet. **Bullebulle, molino.**

FRET. m. Falta de calor. **Frío.** || adj. Faltat de calor. **Frío.** || Desafecte, indiferent. **Frío.** || Sense gracia, esperit ni agudesa. **Frío, frión.** || Sense força ni eficacia. **Frío.**

FRET EN ABRIL, NO FALTARÁ PA NI VI. *Ref.* Denota que 'l fret en aqueix més és bo pera 'ls camps. *Abril frío, pan y vino.*

FER UN FRET QUE PELA O TALLA. fr. Fer moltíssim fret. *Hacer un frío que hiela.*

EL FRET, LA FAM Y LA SET HAN AL HOME DESCUBERT. *Ref.* Ab que 's denota ésser a vegades tal la força de la necessitat que 's veu algú precisat a fer lo que més li repugnava. *Hambre y frío entregan al hombre á su enemigo.*

LO QUE GUARDA 'L FRET, GUARDA LA CALOR. *Ref. literal. El día de calor, ese te arropa mejor; ni por frío, ni por calura, no dejes tu cobertura; si quieres vivir sano, la ropa del invierno llevarás en verano.*

NI PER FRET NI PER CALOR NO DEIXIS LA CAPA NI 'L SARRÓ. *Ref.* NI PER CALOR NI PER FRET NO'T LLEVIS LA CAPA NI'L BARRET.

QUAN FA FRET VAL MÉS UNA GORRA QUE UN BARRET. *Ref.* Denota que 's deu usar de les coses segons la necessitat que se 'n té. *En el campo de Barahona más vale mala capa que buena azcona; zapato roto ó sano es mejor en el pie que no en la mano.*

TREMOLAR DE FRET. fr. *Tiritar de frío.*

UN VESTIT NE TINCH A FRANÇA Y AQUÍ 'M MORO DE FRET. *Ref.* Pera burlarse del que s' alaba de que té lo que no li pot servir. *Buen jabón me tengo en Francia, mi padre se llama hogaza y yo me muero de hambre.*

FRET. *Hidrol.* Riuet que baixa de la coma de la Gireta y desemboca en la Noguera, en el límit de la Vall d' Arán ab el Pallars.

FRETES. f. pl. *Blas.* Les cotices que formen el cos del escut. **Fretes.** || Motius d' ornamentació sobre una motllura llisa per medi d' altre plana o semicercolar formant en creuats o ratlles trencades. Compostes de fretes son les greques, els meandres y els pals trencats y en els monuments románichs, fretes enmarletades y ondulades els decoren sovint.

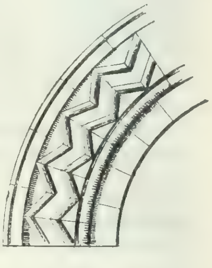

Fretes

FRETAT, DA. adj. *Blas.* Se diu del escut y de les peces principals cubertes de cotices. **Fretado.**

FRETUR, A. adj. FRAUDULENT.

FRETURA. f. p. u. FALTA, NECESSITAT.

FER FRETURA. fr. *Hacer falta.*

NO DEIXAR A FRETURA. *Loc. ant.* No deixar que algú li manqui la més petita cosa. *No dejar carecer de nada.*

FRETURANT. p. a. *Ant.* FALTAT, NECESSITAT.

FRETURAR. v. n. y

FRETUREJAR. v. n. FALTAR. || CARÉIXER. || NECESSITAR.

FRETURÓS, A. adj. *Ant.* FALTAT, NECESSITAT.

FREU. m. Estret per quin se comuniquen els mars. **Estrecho, brazo de mar.** || adj. FRÍVOL.

FREU. adj. *Ter. Ibicench.* Estret. **Estrecho.**

FREU (Cap del). *Hidrog.* Cap de la costa N. E. de l' illa de Mallorca, part. jud. de Manacor, Balears.

FRÈUOL, A. adj. FLACH. || FRÍVOL.

FRÈVOL, A. adj. **Frívol, flonjo, trencadiç, lleuger,** de poca valua moral.

FREVOLETAT. f. La condició del frèvol.

FREY. m. Tractament que s' usa entre 'ls relligiosos de les ordres militars. **Frey, freyle.**

FREYLA. f. Relligiosa de les ordres militars. **Freila.**

FREYLAR. v. a. Rebre a algú per relligiós en alguna ordre militar. **Freilar.**

FREYLE. m. Relligiós d' alguna ordre militar. **Freile.**

FREYTA. *Geog.* Poblet del terme de Navines, dist. munpal. d' Arfá, prov. de Lleida.

FRIAS Y FONTANILLES (Isidro). *Biog.* Poeta y catedrátich del Institut de Reus. Morí l' any 1890. Va reunir en un volum ses *Poesies series, festives, humoristiques y satiriques* (Reus, 1889). Guanyá premis en certámens. Autor de la lletra de la sarçuela *Colón,* (estrenada a Barcelona) y de *Caracteres y concepto de la enseñanza libre,* premi a Sabadell, l' any 1882.

FRICANDÓ. m. Platillo de la cuina francesa. **Fricandó.**

FRICASME. m. *Med.* El fret que preceeix a la febre. **Fricasmo.**

FRICASSÈ. m. Platillo a la francesa quina salsa se bat ab ous. FRICASSÈ.

FRICASSEIA. f. Carn cuita primer, fregida després ab llart y especies y servida demunt de llesques de pa. **Fricasea.**

FRICCIÓ. f. Liniment preparat pera donar fregues. **Fricción.** || Frotament de dos cossos que s' uneixen fregantse l' un ab l' altre. **Fricción.** || Acció de fregar una part del cos ab la má, respall, etc., pera algún efecte curatiu o higiènich. **Fricción.**

FRICOIDEA. adj. *Med.* Epítet que 's dona a la febre que va acompanyada de molt de fret. **Fricoidea.**

FRIGI, A. s. y adj. Natural de Frigia. **Frigio.** || Lo que pertany a aquest país del Asia antiga. **Frigio.**

FRÍGOLA. f. *Ter.* FARIGOLA.

FRIGOLA (Bonaventura). *Biog.* Mestre de musica, nat a Castelló d' Empuries. Deixeble de son pare y del Conservatori de París. Director d' orquesta en alguns teatres francesos (1851). En 1854 guanyá la plaça de mestre de capella de Castelló d' Empuries. Quatre anys després va tornar a França. Retornat a Espanya, l' any 1881 entrá de mestre de capella a la Escolanía de la Mercè, a Barcelona. És autor de bona quantitat de composicions musicals.

Bonaventura Frigola

FRIGÒRICH. m. Fluit imponderable que, segons alguns autors, produeix el fret, axís com el calòrich produeix el calor: molts son els que 'l tenen per imaginari. **Frigórico.**

FRIGORÍFICH, CA. adj. Que produeix fret. **Frigorífico.**

FRIOLERA. f. Cosa de poca importancia. **Bagatela, friolera.**

FRIS. m. *Arq.* Arquitráu que 's posa per adorno demunt d' una porta. **Friso.** || La part que hi há entre l' arquitráu y la cornisa. **Friso.** || — DEL CAPITELL.

Fris del renaixement

La part que hi há entre l' anell de la columna y 'ls membres superiors. **Friso del capitel.** || *Náut.* Espai comprès entre 'ls galons de popa d' un barco. **Friso.** || m. pl. Adornos pintats a les decoracions teatrals y a les voltes de salons **Frisos.**

FRISA. f. Mena de teixit ordinari de llana. **Frisa, friso.**

FRISADA. f. L' acció y efecte de frisar. **Frisadura.**

FRISADOR, A. m. y f. Qui frisa. **Frisador.**

FRISADURA. f. FRISADA.

FRISANÇA. f. Picor. **Comezón, hormigueamiento.** || Neguit per desitg o apetit d'alguna cosa. **Comezón, prurito.**

FRISAR. v. a. Alçar el pel als teixits. **Frisar.** || *Mar.* Clavar als cantells de les portes unes llenques de sargil. **Frisar.** || Sentir un desitg ardent per alguna cosa. || **Sentir comezón.** || Semblar una cosa a un' altra. **Parecer.**

FRISARSE. v. r. Neguitejarse. **Deshacerse, concomerse, destrizarse, gusanear, hormiguear, recocerse, requemarse.** || Tenir alguna semblança o acostarse una cosa a un' altra. **Frisar.**

FRISAT, DA. m. Teixit de seda que treu pel. **Frisado.** || adj. *Blas.* Epítet heráldich de peces que tenen marlets a tots dos costats. **Frisado.**

FRISETA. f. Mena de tela holandesa de fil y cotó. **Friseta.**

FRISO. m. FRISA.

FRISÓ. m. Cavall natural de Frisia o lo que pertany a aquesta provincia d' Holanda. **Frisón.** || *Met. fam.* Se diu de la criatura molt enjogaçada e impacienta. **Frisón.** || Se diu també dels cavalls que venen de Frisia o son d' aquella casta, y quines potes son molt fortes y amples. **Frisón.**

FRISÓS, A. adj. Qui está neguitós, despacientat. **Dohino.**

FRITX. *Ter.* Fregeix. Temps del verb. FREGIR.

FRÍVOL, A. adj. Vá, inútil, de poca substancia. **Frívolo.** || Lleuger de carácter, informal. **Frívolo.**

FRIVOLA. *Bot.* Nom que 's doná a Mallorca a una planta de la fam. de les llabiades. || HERBA DELS GATS, YERBA DEL PAPA, MARO.

FRÍVOLAMENT. adv. m. D' una manera lleugera o frívola. **Frívolamente.**

FRIVOLISAR. v. n. Fer un paper frívol. **Frivolizar.**

FRIVOLITAT. f. Cosa de poca substancia. **Frivolidad.**.

FRIVOLITÉ. f. *Terme afrancesat.* Mena de brodat. **Frivolité.**

FRIVOLÓS, A. adj. FRÍVOL.

FRIZ (Andreu). *Biog.* Jesuita y escriptor didáctich, nat a Barcelona en l' any 1711. Doctor en filosofía y en teología. Coneixía les llengües llatina, francesa, alemanya, italiana y grega. Fou professor de poesía, de retórica, d' historia, d' historia sagrada, de grech y en 1773 ho era de matemátiques al Austria. Les seues principals obres foren estampades a Viena.

FROMENTAL. *Bot.* Nom ab que 's designa a Berga una planta gramínea del genre *Arrhenatherum.*

FRONDA. f. *Med.* Mena d' envenat. **Fronda.**

FRONDESCENCIA. f. Predisposició d' un políper a cubrirse de brancatge. **Frondescencia.**

FRONDESCENT. adj. Que té frondescencia. **Frondescente.**

FRONDÍCUL, A. adj. Semblant a un arbre petit. **Frondículo.**

FRONDÍFER, A. adj. Que produeix fulles. **Frondífero.**

FRONDÓS, A. adj. Espès de branques y fulles. **Frondoso.**

POSARSE FRONDÓS. fr. *Enlozanarse.*

FRONDOSAMENT. adv. m. D' un modo frondós, ab frondositat o molt plè de branques. **Frondosamente.**

FRONDOSEJAR. v. a. Comunicar frondositat. **Frondosear.** || v. r. Omplirse de fullatge. **Frondosearse.**

FRONDOSITAT. f. Abundor de fulles y branques. **Frondosidad.**

FRONSAC. *Geog.* Poble del depart del Alt Garona, dist. de Sant Gaudens, al peu del mont Gar (1,787 met.), ab 500 hab. Conserva restes d' un castell que va pertanyer als comtes de Comminges.

FRONT. m. Espai de la cara entre 'ls dos polsos, y desde les celles fins al cabell. **Frente.** || ENFRONT.

FRONT A FRONT. m. adv. *Cara á cara; frente á frente.*

ARRUGAR EL FRONT. fr. *Fam.* Manifestar ab la cara que un té ira o enuig. *Arrugar la frente.*

ESTAR ENFRONT. fr. Estar una cosa oposada a una altra. *Oponerse.*

FRONTAL. m. *Ant.* PÁLIT. || adj. Cosa del front. **Frontal.** || *Anat.* m. S' aplica al os del front. **Frontal.** || m. Cataplasma que s' aplica al front. **Frontal.** || Parament ab que s' adorna 'l devant del altar, pálit. **Frontal.** || Troç de tela que porten al front algunes

monges y altres dones. **Frontal.** || Troç de baieta negra que 's posa al front dels caballs en senyal de dol **Frontal.**

FRONTALER. m. *Ant.* FRONTERER.

FRONTALERA. f. Conjunt de faixes y adornos que guarneixen el frontal de la iglesia per la part de dalt y dels costats. **Frontalera.**

FRONTARER. m. *Ant.* FRONTERER, FRONTERİÇ.

FRONTERA. f. Extrem o confí d' un Estat o un regne. **Frontera.** || Límit o partió entre dues nacions. **Frontera.** || El conjunt de forts o places que defensen un país. **Frontera.** || Tot l' espai que comprèn el front de l'home o la part demunt dels ulls en l'animal.

FRONTERA (Francesch). *Biog.* Mestre musical mallorquí, del sigle XIX. Nasqué a Palma. Era conegut per *En Valldemosa.* Deixeble d' Antoni Pavía. Mestre de la emperatriu Eugenia, muller de Napoleó III; del duch d' Osuna; de la reina Isabel II y familia reial d' Espanya. Mestre del Conservatori de Madrit. Autor de bona quantitat de composicions pera cant, piano y chor. Traduí el *Manual de armonia,* d' En Elward. Publicá el llibre *Equinotación, ó nuevo sistema musical de llaves* (Madrit, 1859), simplificant la execució y lectura de la musica, segons un sistema seu.

— Y BAUZÁ (GERONI). *Biog.* Matemátich mallorquí. Nat a Sóller en 1823. Cursá a França y allá publicá sos primers travalls. Autor de la obra de text pera les universitats de França, titolada *Éléments de géométrie analitique,* (un vol. octau fr., París, 1854), feta per en Frontera ab la coloboració del notable matemátich Sonnet. Va compondre més obres de cálculs.

FRONTEREJAR. v. n. *Ant.* CONFINAR.

FRONTERER, A. adj. y

FRONTERİÇ, ÇA. adj. Lo qu' está enfront d' una altra cosa. **Fronterizo, frontero.** || Prop, immediat. **Rayano, fronterizo.** || Qui viu prop de la frontera. **Fronterizo.**

FRONTIÇA. f. Peça feta de dues planxes de ferro juntades ab anells y un piu ab que 's sostenen les portes y altres coses. || — AB QÜA D' ORENELLA. La que per una part s' aixampla y aprima en forma de qüa d' oreneta. || — DE POLLAGUERA. La que té 'l piu dintre un forat que forma la part subgecta al bastiment de modo que 's pot treure y posar.

FRONTIS. m. y

FRONTISPICI. m. *Arquit.* Fatxada, cara d' algun edifici. **Frontis, frontispicio, frente.** || Acavament triangular d' una fatxada. **Frontispicio.** || Portada d' un llibre. **Portada, frontis, frontispicio.**

FRONTÓ. m. La paret principal o frontis ont s' hi juga a pilota. **Frontón.** || *Mar.* Montanya escarpada que forma com una gran paret mirant vers al mar y surtint demunt d' ell. **Frontón.** || m *Arquit.* Triángul que acava un porxo o bé una fatxada, que aixís meteix se coloca demunt de portes y de finestres. || Als temples clássichs la fatxada acava ab frontó ab els costats formant la pendent de la teulada. També els edificis del período mitjeval acaven ab frontons calats que s' anomenen *gablets* o *pinyons.* Els del renaixement son circulars o trencats.

FRONTURA. f. Nom que 'ls teixidors de mitges de seda, etc., donen a tot el frontis del teler. **Frontura.**

FRONTUT, DA. adj. Que té gran front. **Frontudo.**

FROYLÁ. n. p. **Froilán.**

FRUCTESCENCIA. f. Temps de la maduresa y l' acte o estat de madurarse 'ls fruits. **Fructescencia.**

FRUCTESCENT. adj. Lo que 's cubreix de fruits. **Fructescente.**

FRUCTÍFER, A. adj. Lo que fá fruit. **Fructífero, fructuoso.**

FRUCTÍFERAMENT. adv. Ab fruit, ab èxit. **Fructíferamente.**

FRUCTIFICACIÓ. f. L' acte y efecte de fructificar. **Fructificación.** || Conjunt de fets que faciliten la formació del fruit. **Fructificación.** || Disposició de les parts d' un fruit. **Fructificación.** || Conjunt dels orgues de la reproducció vegetal. **Fructificación.** || Art de fer fructificar. **Fructificación.**

FRUCTIFICADOR, A. m. y f. Qui fructifica. **Fructificador.**

FRUCTIFICAR. v. a. Produir, donar fruit. **Fructificar.** || *Fig.* Produir utilitat alguna cosa. **Fructificar.**

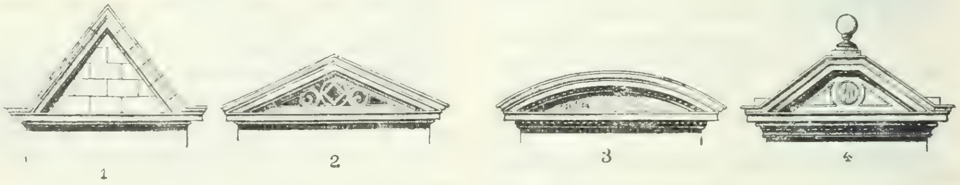

FRONTÓ: 1, punxagut; 2, calat; 3, arrodonit; 4, tallat

FRUCTIFICAT, DA. p. p. **Fructificado.**

FRUCTIFORME. adj. Que té forma de fruit. **Fructiforme.**

FRUCTÍGEN, A. adj. Que neix y creix demunt o dins dels fruits. **Fructígeno.**

FRUCTISTA. m. Botánich que classifica les plantes prenent per base 'ls fruits. **Fructuario.**

FRUCTÍVOR, A. adj. Qui s' alimenta de fruits y vegetals, y també qui és molt aficionat a la fruita. **Fructívoro, frugívoro.**

FRUCTUARI, A. adj. Relatiu als fruits. **Fructuario.**

FRÚCTUL. m. Qualsevol dels fruits particulars que concorren a la formació d' un fruit compost. **Frúctulo.**

FRUCTUÓS, A. adj. **Fructífero.** || Nom propi d' home. **Fructuoso.**

FRUCTUOSAMENT. adv. m. **Fructuosamente.**

FRUCTUOSITAT. f. Qualitat de lo fructuós. **Fructuosidad.**

FRUGAL. adj. Escás, moderat al menjar. **Frugal, sobrio.** || S' aplica també a les coses y 's diu *esmorsar frugal, vida frugal.* **Frugal.**

FRUGALITAT. f. Moderació al menjar, vestir y altres coses. **Frugalidad.**

FRUGALMENT. adv. m. Ab frugalitat. **Frugalmente.**

FRUGÍLECH, GA. adj. Qui 's manté de grans, que busca rastrerament. **Frugílego.**

FRUICIÓ. f. Goig del bé que 's posseeix. **Fruición.** || Acció o efecte de gosar. **Fruición.** || Plaer molt viu. **Fruición.**

FRUIMENT. m. Gaudiment. Acció de fruir ó gosar.

FRUIR. v. n. *Ant.* GOSAR.

FRUIT, DA. p. p. De fruir, gosar.

FRUIT. m. Lo que produeix cada any l' arbre o planta després de la flor y de la fulla. **Fruto.** || Tot lo que produeix la terra y 'ls animals y quant en general és útil y profitós. **Fruto.** || *Met.* Profit, utilitat, producte, renda. **Fruto.** || pl. Les produccions de la terra de que se 'n fa cullita. **Frutos.**

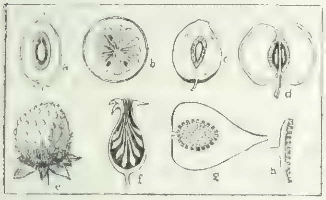

FRUIT: *a*, fruita de pinyol; *b*, taronja; *c*, fruit d'esbarser o romaguera *d*, poma; *e*, maduixa; *f*, baya de rosa; *g*, figa; *h*, dorstenia.

FRUIT DE BENEDICCIÓ. Els fills de llegítim matrimoni. *Fruto de bendición, de amor conyugal.*

FRUITS COLONIALS. Els que venen de terres que eren colonies d' Espanya. *Frutos coloniales.*

FRUITS DEL ARÇ BLANCH. *Agracejina.*

FRUITS PER ALIMENTS. Se diu quan al tutor o curador se li concedeix tot el producte de les rendes del menor pera alimentarlo. *Frutos por alimentos.*

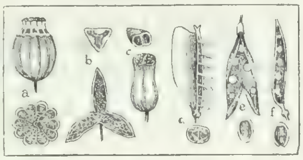

FRUIT: *a*, capsa de cascall; *b*, capsa de violer; *c*, capsa de l'herba de la Mare de Deu; *d*, tabella silicicular; *e*, pericarpi de lleguminosa; *f*, tabella multilocular.

DE DOLENT ARBRE NO ESPERIS BON FRUIT. *Ref.* Pera significar que lo dolent no pot donar mai bons resultats. *De mal cuervo mal huevo; de rabo de puerco nunca buen virote.*

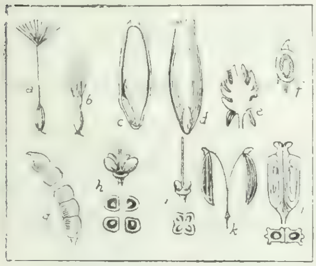

FRUIT: *a*, *b*, Aquenes ab arreletes; *c*, *d*, grans de civada; *e*, *f*, Aquenes ab ranuncle; *h*, *i*, llevors y ovaris de borratxa; *k*, *l*, tipus del umbelífer d' esquissocarpis.

DONAR FRUIT. fr. Produirlo la terra, els arbres, les plantes, etc. *Dar fruto.*

TREURE FRUIT. fr. Treure profit d' alguna cosa, conseguir lo que 's volía. *Sacar fruto.*

FRUITA. f. Fruit d' arbres y plantes que 's pot menjar. **Fruta.** || La que comença a passarse. **Modorra.**

FRUITA DEL TEMPS. La que 's menja a la estació en que madura y 's cull. *Fruta del tiempo.* || *Met.* Lo que es freqüent en la ocasió en que se 'n parla, còm els cadarns al hivern. *Fruta del tiempo*

FRUITA NOVELLA. La primera que ix de cada mena. *Fruta nueva.* || *Met.* Lo qu' es nou en la seua mena. *Fruta nueva.*

FRUITA PRIMERENCA. La que madura molt aviat. *Fruta temprana.*

FRUITA SECA. La d' esclofolla dura. Les figues seques. *Fruta seca.*

FRUITÁM. m. La pintura de fruites y flors. **Frutaje.** || El contjunt o agrupació de fruites. **Frutaje.**

FRUITAR. v. a. Donar fruit. **Fructificar.**

FRUITAT, DA. adj. *Blas.* Calificació heráldica de lo que ostenta fruits. **Frutado.**

FRUITER, A. adj. *Bot.* Arbre que fa fruit. **Frutal.** || Qui ven fruita. **Frutero.**

FRUITERA. f. Plat pera servir la fruita. **Frutero.**

FRUITERA. *Hidrog.* Riera de l' illa d' Ibiça que desaigua a llevant de la ciutat d' Ibiça.

FRUITERAR. m. Lloch plantat d' arbres fruiters. **Plantación de árboles frutales.**

FRUITERÍA. f. El lloch destinat a guardar y madurar la fruita. **Frutería.** || Tenda de fruita.

FRUITETA. f. dim. **Frutilla.**

FRÚITICE. m. *Bot.* Planta perenne que treu molts rebrots y mai arriva a la alçaria d' un arbre **Frútice.**

FRUITICÓS, A. adj. *Bot.* Se diu de la planta quines arrels treuen molts rebrots. **Fruricoso.**

FRUITIU, VA. adj. Lo que fa goig, delitós. **Fruitivo.**

FRUITÓS. n. p. FRUCTUOS.

FRUITÓS (Sant). *Biog.* Bisbe de Tarragona, molt famòs, que vivía al sigle tercer. Martiritsat en l' anfiteatre romà d' aquella ciutat en l' any 269.

FRUITS PECTORALS. *Farm.* Barreja per parts iguals de dátils, figues seques, pinyols y panses, quin decuit es pectoral. **Especies ó frutas pectorales.**

FRUMENTACI, A. adj. Que participa de la naturalesa del blat. **Frumentáceo.**

FRUMENTARI, A. adj. Lo que pertany al blat. **Frumentario.**

FRUMENTICI, A. adj. Lo que fa referencia al blat. **Frumenticio.**

FRUNCIDOR, A. m. y f. Qui frunceix **Fruncidor.**

FRUNCIDURA. f. L' acció y efecte de fruncir. **Fruncimiento.**

FRUNCIR. v. n. Crespar les teles. **Fruncir.**

FRUSTRÀDOR, A. m. Qui frustra. **Engañador.**

FRUSTRANI, A. adj. Lo que no produeix l' efecte que 's pretenía. **Frustráneo, frustratorio.**

FRUSTRAR. v. a. Enganyar, burlar, deixar sense efecte alguna cosa. **Frustrar.** || *For.* Deixar sense efecte un propòsit contra la intenció del que volía realisarlo. **Frustar.**

FRUSTRARSE. v. r. Succeir alguna cosa al revés de lo que s' esperava. **Malograrse, frustrarse.**

FRUSTRAT, DA. p. p. **Frustrado.**

FRÚSTULA. f. *Bot.* Corpúscul lliure de les plantes. **Frústula.**

FRUSTULAT, DA. adj. *Bot.* Que té frústula. **Frustulado.**

FRUTÍCOLA. adj. Qui viu entre les mates. **Frutícola.**

FU. m. Bufech del gat. **Fu.**

FUADA. f. *Ter.* FUSADA. || La disminució de la punta d' un canó pera introduirlo dins d' un altre. **Despezo.** || *Ter.* Cremadura que 's fa a la roba. **Quemadura.**

FUCA. f. Fuada, piga. **Peca.**

FUCH. m. Arbre del qual se n' extreu el color de porpora. **Fuco.**

FUCHSINA. f. Color roig d' anilina. **Fucsina.**

FUELL. m. *Ter.* Fus de la mola. MANETA, 4. **Fusell.**

FUENTE, del pino. *Geog.* Caseriu del terme de Monóvar, prov. d' Alacant. || — (ENCARROÇ). Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del F.-C. de Gandía a Denia y té 2,181 hab. || — LA HIGUERA. Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Ontenient; és estació del F.-C. de Almansa a Valencia y té 4,091 hab. || — LA REINA. Po-

ble de la prov. de Castelló, bisb. de Segorb, part. jud. de Viver; és a tramontana del puig de Montalgrau y té 484 hab.

FUENTERROBLES. *Geog.* Poble de la prov. de Valencia, bisb. de Conca, part. jud. de Requena; és a la vora d' un barranch y té 1,107 hab.

FUENTES (Pasqual). *Biog.* Mestre de musica valenciá, del sigle XVIII. Morí en 1768, deixant moltes obres compostes de musica relligiosa. En 1757 entrá de mestre de capella en la catedral de Valencia y passats molts anys va tindre igual càrrech en la iglesia de Sant Andreu. En Fuentes és considerat còm un dels més dignes representants de la bona escola valenciana de musica relligiosa.

FUENTES DE AYODAR. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Lucena, és en terreno trencat, a tramontana de Puig Espadán y té 532 hab.

FUET. m. Xurriaques de corretges trenades demunt d' una ànima de fusta. **Látigo.** || *Vulg.* Coet, foch artificial. **Coete**

FER PETAR EL FUET. fr. *Latiguear.*

QUI FA O VEN FUETS. fr. *Latiguero*

FUETADA. f. Cop de fuet. **Latigazo.**

FUETEJAR. v. a. Donar cops de fuet. **Dar latigazos.**

FUGA. f. Acció y efecte de fugir. El fort o major intensitat d' alguna cosa o exercici. **Fuga.** || *Mus.* Alteració viva de la veu. **Fuga.** || f. Fugida pera no ésser agafat. **Fuga, huida.** || Trànsit o mudança de les coses. **Fuga.** || Part de una peça musical fundada en una frase que 's repeteix alternativament per imitació periòdica. **Fuga.** || Força o velocitat del vent. **Fuga.**

FÚGER y FÚGERE. v. a. *Ter.* **Fugir.**

FUGIBLE. adj. Que pot desapareixer fàcilment.

FUGIDA. f. Acciò de fugir. ESCAPADA.

FUGIR. v. n. Apartarse d' algún lloch, escaparse. **Huir.** || Refusar, repugnar alguna cosa. **Rehusar, huir, rehuir.** || *Met.* Passar y no tornar les coses immaterials, còm: *el temps,* etc. **Huir.**

FUGIR DEL FOCH Y CAURE A LES BRASES. *Ref.* Pera significar que pera evitar un mal petit se cau devegades en un altre de més gros. *Saltar de la sartén y dar en las brasas.*

FUGIR EL COS. fr. Apartarse pera evitar algún cop. *Huir, hurtar el cuerpo.* || *Met.* Evitar l' entrar en algún assumpte, empenyo, etc. *Huir, hurtar el cuerpo, echar el cuerpo fuera.*

DELS QUE FUGEN ALGUNS N' ESCAPEN. *Ref.* VAL MÉS COMPTAR LES ESTRELLES QUE 'LS CABIRÓNS.

¡FUIG, FUIG D' AQUI! *Expr.* Pera instar a algú a que s' aparti. *¡Quita, quita de ahí!*

¡FUIGME DE DEVANT! *Loc.* *¡Quitáteme de delante!*

JA HAN FUGIT ELS AUCELLS O PARDALS DEL NIU. fr. *Met.* Denota que ha passat la ocasió de conseguir alguna cosa. *En los nidos de antaño no hay pájaros hogaño.*

FUGITIU, VA. adj. Qui fuig y va fugint. **Fugitivo.**

FUGITIVAMENT. adv. m. D' un modo fugítiu. **Fugitivamente.**

FUGUÉ. m. *Ter. ibicench.* Pedra foguera. **Eslabón de chispa.**

FUGUERA. f. *Bot.* FALGUERA FEMELLA.

FUHINA. f. Vegis FUIXINA.

FUHIR. v. n. FUGIR.

FUIXARDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les globulariacies; té les fulles fortes, verdes y llustroses y fá floretes blaves. **Corona de fraile, cujada, globularia.**

FUIXINA. f. *Zool.* Quadrupet feréstech, més petit que 'l gat, de cap petit y qüa llarga molt peluda, y tot ell d' un color de castanya. **Garduña.**

FULA. f. *Art. y of.* Operació de sombrerería pera preparar els feltres, fins que s' han de tenyir els barrets. **Fula.**

FULANO, A. adj. Veu que supleix el nòm de tota persona. **Fulano.** || Persona indeterminada o imaginaria. **Fulano.**

FULAR. v. n. *Art. y of.* Fer la operació de la fula. **Fular.**

FULCRE. m. Passamá de barana.

FULGENCI. n. p. **Fulgencio.**

FULGENCI (Sant). *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, part. jud. de Dolors, regat pêl riu Segura; té 2.000 hab.

FULGENT. adj. BRILLANT.

FÚLGIT. adj. Que llença fulgor.

FULGOR. f. RESPLENDOR, CLAROR, LLUM.

FULGURACIÓ. f. Fenòmen que consisteix en una ratxada de claretat semblanta al llamp, encara que menys viva. **Fulguración.**

FULGURANT. adj. Que fulgura. RESPLENDENT.

FULGURAR. v. a. Brillar, resplandir. **Fulgurar.**

FULGURÒMETRA. s. y adj. La persona práctica en fulgurometría. **Fulgurómetra.**

FULGURÒMETRE. m. Instrument pera averiguar la força y intensitat de la fulguració. **Fulgurómetro.**

FULGUROMETRÍA. f. Art de conéixer l' intensitat de l' electricitat atmosfèrica. **Fulgurometría.**

FULGUROMÈTRICH, CA. adj. Lo que pertany o concerneix a la fulgurometría o al fulguròmetre. **Fulgurométrico.**

FULGURÓS, A. adj. Que fulgura o fá fulgor. **Fulguroso.**

FULIOLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Balaguer; és a la carretera de Vilagrassa a Balaguer, y té 810 hab.

FULMINACIÓ. f. Acte o efecte de fulminar. **Fulminación.**

FULMINADOR, A. m. y f. Qui fulmina. **Fulminador.**

FULMINANT. adj. Calificació dels cossos que pêl calor, el refrech o la percussió, fan un llamp més o menys fort. **Fulminante.** || Molt violentment impetuós. **Fulminante.** || Epítet de lo que dona a conéixer una ira molt violenta. **Fulminante.** || S' aplica a les malalties molt greus, repentines y per lo comú mortals. **Fulminante.**

FULMINAR. v. a. Disparar llamps. **Fulminar.** || Posar censures. **Fulminar.** || Pronunciar una sentencia. **Fulminar.**

FULMINARI, A. adj. Referent al llamp. **Fulminario.**

FULMINAT. m. *Quím.* Combinació del ácit fulmínich ab una base. **Fulminato.** || Cada una de les sals formades per l' ácit fulmínich ab les bases de plata, mercuri, zench o cadmi, totes explossives. **Fulminato.** || Per extensió s' aplica a tota materia explossiva. **Fulminato.**

FULMINAT, DA. p. p. **Fulminado.**

FULMINI, A. adj. Que participa de les qualitats del llamp. **Fulmíneo.**

FULMÍNICH. adj. *Quím.* Epítet donat a un ácit que té la propietat de produir explossió per medi del refrech, la percussió o 'l calor, encara qu' estigui combinat ab altres substancies. **Fulmínico.**

FULMINÍFER, A. adj. Que porta o condueix el llamp. **Fulminífero.**

FULMINÓS, A. adj. FULMINANT.

FULL. m. Peça de paper que 's fabrica d' una vegada ab el motllo. **Pliego.** || Parlant de llibres o quaderns, cada una de les parts del paper o pergamí de

que 's composen. **Hoja, página.** || Tractantse de metalls, planxa batuda y molt prima. **Hoja.**

GIRAR FULL. fr *Met.* Mudar de dictámen o de conversa. *Volver la hoja.*

GIREM O MUDEM FULL, QUE LA EPÍSTOLA NO ÉS DE AVUI. *Loc.* Que serveix pera voler mudar de conversa, quan se parla de una cosa que a algú no li agrada. *Doblemos la hoja.*

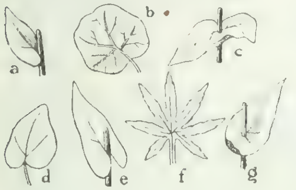

FULLES: *a*, comènç d'una ulla; *b*, fulla de pètal completant la representada a la *d* per la prolongació dels lòbuls; *c*, desenrotllo complert de la fulla *a*; *d*, fulla en forma d'escut; *e*, desenrotllo evolutiu d' una fulla; *f*. fulla ramificada en diferents pedàlichs; *g*, fulla perfoliada.

FULLA. f. *Bot.* La part que 'ls brots de les plantes y arbres treuen per la primavera. **Hoja.** || La de les flors. **Hoja.** || La part del ganivet, espasa, etc., que surt del mánech. **Hoja.** || Troç molt prim de pá. **Sopa.** || Trencat o badat que tenen algunes monedes.

AL CAURE LA FULLA. fr. Al començament del hivern. *Al caer de la hoja.*

MITJA FULLA. La meitat de la de paper. *Hoja de papel.* || La meitat del mocador partit de punta a punta. *Hoja de pañuelo.*

NO 'S MOU LA FULLA QUE DEU NO HO VULLA. *Ref.* Denota que no 's fa res sense un fí particular. *No se mueve la hoja del árbol sin la voluntad del Señor.*

FULLES: *a*, de trèbol; *b*, palmejada; *c*, desenrotllo d' una fulla sensilla; *d*, fulla de toliculs impars; *e*, fulla dicotilidonia; *f*, fulla de palma ab lòbul serrat, *g*, fulla ostritriformia.

POSAR, TREURE LA FULLA. fr. *Poblar, brotar la hoja; echar hojas.*

TREMOLAR COM LA FULLA A L' ARBRE. fr. Tremolar molt de por. *Temblar como la hoja en el árbol; temblar la barba, la contera, las carnes.*

FULLÁ. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Prades; és a la vora de la riera de Sahorra y té 378 hab.

FULLÁM. f. FULLARACA.

FULLANA Y MAS (Joseph). *Biog.* Frare franciscá mallorquí, nat a la vila de Campos en 1739 y mort en 1801. Als quinse anys prenía l' hábit y va dedicarse plenament a l' estudi. Era un dels més doctes panegiristes del seu temps, fentse admirar pêls seus discursos morals. Ocupá la cátedra de teología a Mallorca, ont va ésser calificador inquisitorial y pare provincial dels franciscans. Lluí en el Capítol general de Barcelona en 1788. Nombrat procurador del ordre, passá a Roma, havent sigut molt distingit per Pius VI. Va ésser enviat a Madrit de consultor del Nunci y ocupant altres cárrechs importants, fins que va retornar a Mallorca, ont morí. Va escriure y publicar llibres y quaderns.

— Y RABASSA (BARTOMEU). *Biog.* Erudit y predicador eloqüent mallorquí. Nat a Campos en 1668. Era jesuita, molt distingit pêl seu talent. Autor del llibret: *La sabiduría universal del B. Raimundo Lulio,* etcétera, (Palma, 1712), y del sermó a la mort del rei de França Lluis XIV, predicat a Alcudia (Palma, 1716).

FULLARACA. f. *Bot.* La fulla que cau dels arbres. **Hojarasca, seroja.** || La massa frondositat dels arbres o plantes. **Hojarasca.** || *Met.* Tota cosa de poca substancia. **Hojarasca.**

ÉSSER TOT FULLARACA. fr. *Met.* Ésser de poca substancia lo que algú diu. *Ser todo hoja, hojarasca.*

FULLAT, DA. adj. Lo que té molta fulla. **Hojoso, hojado, frondoso.**

Segell de Fulleda

FULLATGE. m. Abundor de fulla als arbres y a les plantes. **Follaje.**

FULLEDA. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, bisb. de Tarragona; té 434 hab.

FULLEJAMENT. adv. m. Acte y efecte de fullejar. **Hojeamiento.**

FULLEJAR. v. a. Girar els fulls dels llibres. **Hojear.** || Llegir molt per alt o depressa una cosa pera ferse'n una idea general. **Hojear.**

FULLER, A. m. y f. Qui fá trampes al joch. **Fullero, truhán.**

FULLERESCH, CA. adj. Que té quelcom de fuller o trampós.

FULLERIA. f. Fet de fuller. TRAMPA, ENGANY.

FULLES PELUDES. *Bot* Planta de la fam. de les llabiades dita també HERBA DE SANT PELEGRÍ.

FULLES D' ORVAL. *Bot.* Planta de la fam. de les conipostes y genre *Senecio.*

FULLES DE BALSAM. *Bot.* Planta de la fam. de les hipericinies y genre *Hypericum.*

FULLES DE CINCH NIRVIS. *Bot.* PLANTATJE.

FULLET. m. Serreta de pentiner. FULLET. || *Ter. Balear.* Geni movedíç. **Espíritu inquieto.**

FULLETA. f. dim. **Hojuela.**

FULLOLA. f. Part del bargalló ont hi há la llevor. **Hijuela.** || La peça prima de caoba, noguera, etc. **Hoja, plancha.**

FULLÓS, A. adj. Lo que té fulles o 's desfá a fulls. **Hojoso.**

FUM. m. Vapor negre qu' exhala lo que 's crema. **Humo.** || FUMARADA.

FUM D' ESTAMPA. Producte de la combustió de la pega grega, molt lleuger, d' un negre blavench y de un olor no molt agradable. *Humo de pez ó de imprenta.*

FUM Y CARABASSA O FUM Y MALA CARA TREUEN A LA GENT DE CASA. *Ref.* Ensenya que 'ls que tenen mal modo, fan fugir a la gent. *Humo y mala cara sacan á la gente de casa*

FUM DE TERRA. *Bot.* FUMARIA.

AB FUM DE SABATOTS O DE PALLA. m. adv. Lleugerament, sense reflexió; s'usa comunament ab negació. *A humo de pajas.*

ANÁRSE'N TOT EN FUM. fr. *Met.* Desvanéixer 's, parar en res. *Irse todo en humo.*

EN LLOCH DE DONAR LLUM, DONA FUM. fr. Se diu de aquell que devent donar bon exemple, el dona dolent.

FER FUM. fr. Sortir fum d' algún lloch o d' alguna cosa. *Humear.*

LA DEL FUM. *Loc. fam.* Ab que 's significa que no ens dol que una persona se'n vagi y no torni més. *La del humo.*

NI AB FUM DE SABATOTS. m. adv. S' usa ab els verbs fer, anar, treure, etc. Denota que 'ls que están bé a una part, ab dificultat se'n van. *Yo le digo que se vaya, él cálzase las bragas.*

TREURE, FER ANAR EL FUM. fr. Ferlo eixir d' algún paratge. *Deshumar.*

FUMABLE. adj. Que 's pot fumar.

FUMADA. f. La porció de tabach de fulla que cab a la pipa. **Fumarada**. || La porció de fum que s' empassa un d' una vegada fumant un cigarro. **Fumada**. || Senyal que 's fá als cims, cremant palla o herba seca pera donar algún avís. **Ahumada**. || *Ornit.* COTXA FUMADA. || Molt de fum. MASCARA.

FUMADA (Cova). *Orog.* A la entrada de les costes de Garraf; terme de Castelldefels, és habitada per pobres pescadors.

FUMADELL. *Ornit.* Au marina. ALSIÓ. **Golondrina de mar**.

FUMADOR, A. adj. Qui fuma. **Fumador, fumante**. || Qui acostuma fumar. **Fumador**.

FUMAGUERA. f. Cosa que fuma molt.

FUMAI. f. *Ter. ibicench.* Brasa de foch. **Tizón**.

FUMANYA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Fígols, prov. de Barcelona. || — (COLL DE) *Orog.* Al repeu de la serra d' En Cija, entre aquesta y l' enmurellat dels cingletars de Vallcebre.

FUMAR. v. r. Xuclar y despedir el fum del tabach o del opi, matafaluga, etc., consumint aquestes substancies en pipa o en cigarrets. **Fumar**. || Cubrir de fum. **Ahumar**. || v. n. Exhalar, llençar fum. **Ahumar, humear, fumar**. || PEGAR.

ENCARA FUMA. *Expr.* ENCARA LA SANCH NE RAJA.

FUMARADA. f. Molt de fum, abundó extraordinaria de fum. **Humareda**. || FUMADA, 2.

FUMARIA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les fumariacies; és molt tendra, amarga, ramosa y còm de uns vint centimetres d' alçada. Té les fulles compostes d' altres obtuses y de color vert groguench, tronch vuit y llis, flors en forma d' espiga, blanques y rogenques, y les llevors a manera de raïms. **Colomina**.

FUMAROLA. Emanació gasosa que acompanya y segueix a la emissió de laves d' un volcá.

FUMARSE. v. r. *Fam.* RESSENTIRSE, PICARSE.

FUMAT, DA. p. p. **Ahumado, fumado**. || m. *Ictiol.* Cert peix. **Fumato**. || Calificatiu del bestiar ab clapes negres.

FUMEJANT. p. a. *Poèt.* FUMÓS.

FUMEJAR. v. a. Llençar baf o vapor semblant al fum. **Humear**.

FUMERA. f. FUMARADA. 1. || *Ter.* XEMENEIA. || Fum copiós y espès. **Humazo, humarazo**.

FUMERAL. m. *Ant.* Canó de xemeneia. **Humero**. || m. *Ter.* XEMENEIA.

FUMEREL-LA. f. Núvols de fum. **Humareda**.

FUMERISTA. m. Qui té per ofici corretgir els defectes de les xemeneies y calorífers. **Fumista**.

FUMERISTERÍA. f. Ofici del fumerista. **Fumistería**.

FUMEROL. m. *Ter.* FUMERA.

FUMEROLA. f. Espiral de fum. Petita fumera.

FUMIFRE. adj. Que fa fum.

FUMIGACIÓ. f. Acte y efecte de fumigar. **Fumigación**. || Acció de fer o donar fum. **Fumigación**. || El fum desprès de fumigar un cos. **Fumigación**.

FUMIGADOR, A. m. y f. Qui fumiga. **Fumigador**. || Aparell pera fumigar. **Fumigador**.

FUMIGAR. v. a. Exposar alguna persona o cosa a l' acció del fum o del vapor d' alguna substancia. **Fumigar**. || Reduir a gas alguna substancia pera desinfectar l' aire, la roba o altres coses. **Fumigar**.

FUMIGATORI, A. adj. S' aplica als instruments ab que s' introdueix el fum, gas o aire als cossos. **Fumigatorio**. || S' aplica a les substancies que s'usen pera fumigar. **Fumigatorio**.

FUMILLOS. m. pl. Presumpció, vanitat. **Humos**.

FUMISTERRIS. m. *Bot.* FUM-DE-TERRA.

FUMÍVOR. adj. Epítet de les canonades y aparells còncaves que 's posen a la part superior d' alguns quinqués y xemeneies pera aspirar el fum. **Fumívoro**. || Que devora 'l fum.

FUMÓS, A. adj. Lo que fa fum. **Humoso, fumoso**.

FUMOSITAT. f. Lo que fa el fum. **Fumosidad**.

FUMS. m. pl. **Fumillos**. || Humor que puja del ventrell fins al cap y 'l desvaneix. **Vapores**. || Tindre molts fums, tindre moltes pretensions, molt d' orgull.

FUNÁMBUL. m. Volatí; aquell qu' atravessa o passa per una corda colocada a bastanta alçada, auxiliat o no d' una barra que li serveix de contrapès. **Funámbulo, volatín**.

FUNAMBULÍA. f. Art de ballar a la corda o de passar per una corda. **Funambulía**.

FUNCIÓ. f. Qualsevol moviment y acció vital d' un cos animat. **Función**. || L' acte públich que s' executa ab concurrencia de molta gent. **Función**. || Festa, convit, ball. **Función**. || *Mil.* Qualsevulla acció d' armes. **Función**. || *Mat.* Quantitat quin valor dependeix d' un' altra o d' unes altres quantitats. **Función**.

FUNCIONAL. adj. Lo que té relació ab les funcions. **Funcional**.

FUNCIONAR. v. a. Excitar les funcions propies de un individu o cosa. **Funcionar**.

FUNCIONARI, A. adj. Qui desempenya un cárrech. **Funcionario**.

FUNCIONOMÍA. f. L' art de conéixer les funcions de la economía animal. **Funcionomía**.

FUNDACIÓ. f. La acció de fundar. **Fundación**. || Principi, creació, establiment d' alguna cosa. **Fundación**. || La dotació o renda ab que 's funda alguna obra pía. **Fundación**.

FUNDADAMENT. adv. m. Ab fonament. **Fundadamente**.

FUNDADOR, A. m. y f. Qui funda. **Fundador**.

FUNDADOR (Cova del). *Orog.* En el terme de Benifallet.

FUNDAMENT. m. FONAMENT.

FUNDAMENTAL. adj. Lo que serveix de fonament o és lo principal d' alguna cosa. FONAMENTAL. || **Fundamental**. || *Fil.* Lo que dona motiu pera concebir una cosa de aquesta o de l'altra manera. **Fundamento, fundamental**. || *Geom.* Se diu de la ratlla que dividida en cert número de parts serveix de fonament pera dividir les demés. **Fundamental**.

PEDRA FUNDAMENTAL. fr. La que 's considera còm la capital. *Piedra fundamental.*

FUNDAMENTALMENT. adv. m. D' un modo fundamental. **Fundamentalmente, radicalmente**.

FUNDAMENTAR. v. a. *Met.* FER ELS FONAMENTS. || Assegurar, establir. **Fundamentar**.

FUNDAR. v. a. Establir, erigir, instituir. **Fundar**. || Destinar alguns bens pera que la renda serveixi pera la execució d' alguna cosa, còm: *fundar una causa pía* **Fundar**. || *Met.* Apoiar ab raóns o motius. **Fundar**. Posar la esperança en alguna cosa. **Vincular, cifrar, fundar**.

FUNDARSE. v. r. Apoiarse. **Fundarse**. || *Náut.* En sentit general apoiar la maniobra o evolució que 's fa en els medis que s' empleen al efecte, o en la seguretat de l' acció constant dels agents. **Fundarse**. ||

FUNDAT, DA. p. p. **Fundado**. || ENFUNDAT.

FUNDENT. adj. Calificació de les substancies que faciliten la fusió. **Fundente**.

FUNDIBLE. adj. *Fís.* Lo que 's pot fondre ab la violencia del foch. **Fusible, fundible**.

FUNDICIÓ. f. Art de fondre 'ls metalls. **Fundición**. || Acte y efecte de fondre. **Derretimiento, fusión, conflación**. || La fábrica ont se fon. **Fundería, fundición**. || Se diu dels caracters o lletres foses pera la estampa, y la meteixa materia fosa. **Fundición**.

FUNDIDOR, A. m. y f. Qui fon els metalls pera fer lletres, campanes, estatues, etc. **Fundidor**.

FUNDILLOL. m. La mare del vi. **Fondillón**.

FUNDIR. v. a. FONDRE.

FUNDÓ. m. Cigarret de paper.

FÚNEBRE. adj. Pertanyent al funeral **Fúnebre, funeral, funéreo, funerario.** || Trist, funest, lamentable. **Fúnebre.**

FÚNEBREMENT. adv. m. D' un modo fúnebre. **Fúnebremente.**

FUNEBRITAT. f. Conjunt de circunstancies que fan trista alguna cosa. **Funebridad.**

FUNERAL. m. Enterro. **Exequias, funeral.** || adj. FUNEBRE.

FUNERALA (A la). m. adv. La acció de posar els soldats les armes cap per avall quan Nostre Senyor és al monument als díes de la Setmana Santa, y en els del funeral del monarca o cap del Estat y capitans generals d' exèrcit. **A la funerala.**

FUNERARI, A. adj. **Fúnebre.**

FUNERARIES o EXEQUIES. pl. f. FUNERALS.

FUNEST, A. adj. Trist, melancòlich. **Funesto, lúgubre.** || Desgraciat, fatal, perjudicial. **Funesto, aciago.** || Atroç, cruel. **Funesto.**

FUNESTAMENT. adv. m. Desgraciadament. **Funestamente.**

FUNEVOL. Maquina antiga de tirar pedres.

FUNGAT. m. *Quím.* Combinació del ácit fúngich ab una base. **Fungato.**

FÚNGICH. adj. *Quím.* Epítet que 's dona a un ácit que 's trova als bolets. **Fúngico.**

FUNGINA. f. *Quím.* Substancia que s' extréu dels bolets. **Fungina.**

FUNÍCUL. m. *Bot.* Cordonet que fixa els grans vegetals a la planta. **Funículo.**

FUNICULADAMENT. adv. m. Ab forma de funícul. **Funiculadamente.**

FUNICULAR. adj. *Fís.* Se diu de cert sistema que treu a la pressió del aire la eficacia de mantindre 'l mercuri pendent y l' atribueix al cordó d' una materia molt subtil, que rarificada per una tensió violenta procura comprimirse. **Funicular.** || Instrument pera conéixer la proporció d' una potencia colocada a la circumferencia d' una roda, ab el pes posat al eix. **Funicular.** || *Náut.* Máquina composta de cordes y corrioles, dita per altre nom *aparell.* **Aparejo, funicular.**

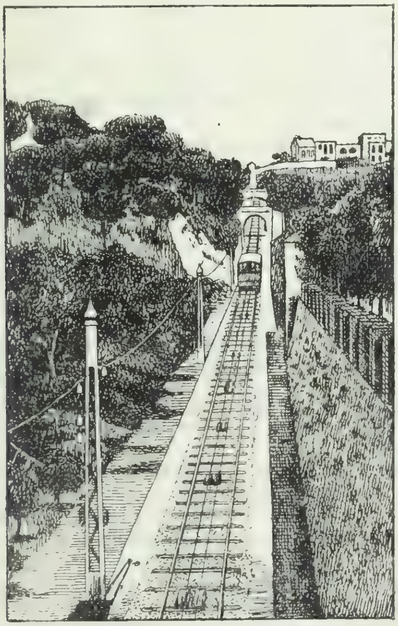

Ferrocarril funicular de Vallvidrera

FERRO-CARRIL FUNICULAR. Aquell quins vagons van subgectes a un cable sense fí de metall y pugen y baixen a mesura que ho fa aquell. *Ferro-carril funicular.*

FUNICULAT, DA. adj. Que va proveit de funícul. **Funiculado.**

FUNICULÓS, A. adj. Calificació que 's dona a una petxina proveida de ratlles prominentes o rodejada de cercles poch marcats. **Funiculoso.**

FUNÍFER, A. adj. Que té apéndix en forma de cordons. **Funífero.**

FUNILIFORME. adj. Semblant o en forma de cordó. **Funiliforme.** || Compost de fibres a modo de cordons. **Funiliforme.**

FUNYÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Trepitjar, prempsar. **Pisar, prensar**

FUNYAR. v. a. Murmurar. Refunfunyar.

FUNYIR. v. a. Funyar.

FUQUET. m. Aureneta marina.

FUR. m. *Ant.* FOR. || LLADRE. || També 's designen ab aquesta paraula els privilegis. **Fuero.**

FUR. m. Llei municipal. || Jurisdicció, poder, côm: *fur ecclesiástich, secular.* || Llei en la seua acepció general. || Nom donat a algunes compilacions de lleis. || Cada un dels privilegis y exempcions concedides a una provincia, població, familia o persona.

FURS DE CATALUNYA. *Hist.* En els seus començos están compresos als *Usatges,* recopilats per Ramón Berenguer el Vell y sa muller Almodís en 1068. Ademés hi figuren les constitucions y actes de cort còm aixís també les consuetuts, pragmátiques, sentencies arbitrals y butlles pontificies. Al véncer Felip V quan la lluita de Successió, ab el decret de nova planta de 16 Janer de 1716, va fer nombroses restriccions als furs de Catalunya, que després sols en punt al dret civil, foren respectats.

FURS DE VALENCIA. *Hist.* Després de la conquista de aquest regne, en les Corts reunides per Jaume I.er varen ésser promulgats els furs de Valencia, enmotllats en les lleis aragoneses y els Usatges de Catalunya. Felip V va decretar la seua abolició en 1707.

A FUR E A MESURA. *Loc.* DE MODO Y DE MANERA.

FURA. f. *Zool.* Mamífer d' uns trenta centimetres de llarch, de color roig obscur, ab el morro y orelles blanques, molt enemich dels cunills. **Hurón.** || *Met.* Qui descubreix l' amagatall y secret. **Hurón.**

CAU DE FURA. *Huronera.*

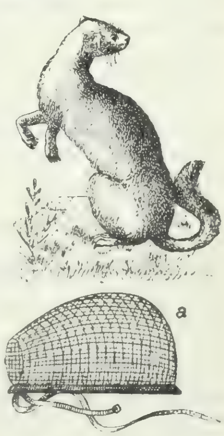

FURA: *a,* furonera

FURA. f. Forat, clariana, en lo llenguatge dels mariners.

FURACAR. v. a. Foradar.

FURANELLA. f. *Ter. ibicench.* Caçoleta, motllo en la pedra. **Cazolita.**

FURATEJAR. v. n. *Met. ant.* FURGAR, 4.

FURCALL (Comada de). *Orog.* Comarcada que hi

ha entre 'l tuch de Montoliu y 'l mall de Bulart en la frontera de la vall d'Aran ab l'Ariège. || — (RIU DEL). Neix en la coma citada y unit ab el riu d' Orla desemboca al Pallaresa.

FURCAT. *Ter. de Moyá.* Forca grossa, destinada a fer pallers.

FURCIÓ. m. Tribut de menjar.

FURENT, A. adj. Furiós.

FURFURACI, A. adj. *Med.* Semblant al sagó, parlant de tinya, brians y altres erupcions y també de algunes excrecencies vegetals. **Furfuráceo.**

FURGA. f. Eina de ferro pera remenar el foch. **Hurgón.** || Acte y efecte de furgar. **Escarbadura, escarbo.**

FURGADOR, A. m. y f. Qui furga. **Escarbador, hurgón.** || Lloch ont furguen els porchs y altres animals. **Escarbadero.**

FURGADURA. f. Acte y efecte de furgar. **Hozadura, freza.**

FURGAORELLES. m. Bastonet per escurarse les orelles.

FURGAR. v. a. Remenar, remoure alguna cosa. **Hurgar.** || Remenar el foch ab la furga. **Hurgonear.** Somoure 'l porch, etc., la terra ab el morro. **Hozar, hocicar.** || *Met.* Procurar averiguar ab curiositat tot lo que passa. **Huronear, escarbar.**

FURGAT, DA. p. p. **Hurgado.**

FURGÓ. m. Mena de carro cubert, usat en campanya pera treginar queviures y als ferrocarrils pera 'l transport d' equipatges y mercaderíes. **Furgón.** || Furga.

FURGUEJAR. v. a. Moure la furga.

FURGUET. m. La persona que per tot arreu se fica. **Zascandil.**

FURÍ (El). *Geog.* Aldea de la banda Nort de l' illa de Menorca, Balears.

FURIA. f. Agitació violenta de qualsevulla passió. **Furia, furor.** || *Met.* Violencia, activitat de les coses insensibles, còm: *del mar, del vent,* etc. **Furia, furor.** || Velocitat y pressa ab que 's fa alguna cosa. **Furia.** || Se diu de la dona qu' está molt enfurismada. **Furia.** || Multitut, còm: *una furia d' anys.* **Infinidad, multitud.** || Dona infernal, segons la mitologia.

ÉS UNA FURIA. *Expr.* ÉS UN FUROR.

ESTAR DONAT A LES FURIES. fr. Estar molt enujat, molt cremat, treure foch pêls caixals. *Estar dado á las furias.*

FURIBÓN. adj. y

FURIBUNDO, A. adj. Furiós, excessivament irritat. La persona de geni propens a enfurismarse. **Furibundo.** || Que denota furor. **Furibundo.**

FURIENT, A. adj. Precipitat, impetuós. **Rápido, violento.**

FURIETA. f. RABIETA.

FURINGÁ. v. a. *Ter. Ibicench.* Punxar, furgar. **Punzar, hurgar.**

FURIÓ CERIOL (Fadrich). *Biog.* Valenciá molt distingit en lletres y en política: va nèixer en 1532 y morí a Valladolit en 1592. Era força estimat d' En Carles I emperador, qui l' escullí pera 'l servei d' en Felip II que 'l va tindre per historiaire seu y vivía al palau reial. Quan era jovenet va sostindre, en la Universitat de Lovaina, la conveniencia de traduir les sagrades escriptures en llengua usual, quin parer va proibirse en el Concili de Trento després d' ésser publicat. Gracias a la protecció d' en Carles I no 'l varen perseguir en Alemanya. Va escriure ab gran conciencia la seua obra mestra: *Sobre las instituciones del principe,* del qual no més hi ha publicat un fragment, y és considerada obra de gran válua y de molta solidesa.

— Y SASTRE (ANTONI). *Biog.* Historiaire mallorquí, cronista del regne de Mallorca, nat a Palma en 1798 y mort cech en la meteixa capital en 1853. Unes catorse obres d' historia o d' erudició, publicades per ell, mostren la seua dilligencia; emprô cal remarcar la falta d' originalitat de algunes d' elles, preses de travalls inèdits d' autors vells.

FURIÓS, A. adj. Frenètich, privat de judici. **Furioso, frenético.** || Colèrich, rabiós. **Furioso.** || Violent, terrible, que ocasiona grans danys. **Furioso.** || *Met.* Gran, excessiu, còm: *gasto, cullita furiosa.* **Furioso, loco.**

FURIOSAMENT. adv. m. Ab violencia, ab furia. **Furiosamente.**

FURIOSÍSSIM, A. adj. sup. **Furiosísimo.**

FURIOSÍSSIMAMENT. adv. sup. **Furiosísimamente.**

FURISTA. *Com.* Partidari dels furs. **Fuerista.**

FURMEIG. m. *Ant.* FARÚM.

FURMEJAR. v. n. *Ant.* FARUMEJAR.

FURMIGA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Miánegues, prov. de Girona.

FURMIGONS. m. pl. *Ter. Ibicench.* Sopa de pasta de blat. **Hormigos.**

FURMIGUER. m. *Ornit.* Aucell d' ales mitjanes, bech llarch y recte y qüa curta. **Hormiguero, tuercecuello.**

FURNÁS. *Orog.* Puig de 409 met. d' alt. del NE. de l' illa d' Ibiça, Balears.

FURÓ. m. FURA.

FURÓ, NA. adj. Feréstech, selvatich. **Huraño.**

FURONAIRE. Com. Qui cría o ven furons.

FURONEJAR. v. a. Procurar sapiguer y esquadrinyar alguna cosa. **Huronear.**

FURONERA. f. Cau de fura. La gavia en la qual el caçador posa la fura. **Huronera.**

FUROR. m. Agitació violenta del ánim, manifestada ab accions. **Furor.** || Ira, rabia, còlera, enuig. **Furor.** || *Poét.* Estre, númen, inspiració. **Furor.**

FUROR DE PENSA: BOGERÍA.

FUROR POÈTICH: ESTRE.

FUROR UTERÍ. fr. Deliri produit en la dona per un immoderat desitg de la còpula. *Furor uterino.*

ÉS UN FUROR. *Loc. fam.* Expressa l' excés d' alguna cosa. *Es un juicio.*

FURRI. m. Inflamació de la pell. **Forro.**

FURRIER. m. Oficial de les quadres dels reis que cuida de cobrar y distribuir les pagues dels demés empleats y fer les provisions de grà y palla. També se diu *furriel* y *forruel.* **Furriel.** || Oficial dels presiris y casas de correcció encarregat de senyalar a cada hú les feines qu' ha de fer y de tindre compte dels queviures, socors, etc. **Furriel.** || Al exèrcit el cabo que a cada companyía cuida d' aquesta distribució se l' anomena també *furrier.*

FURRIERA. f. Oficiala de les cases dels reis, que té al seu càrrech les claus y mobles del palau. **Furriela.**

FURRIERÍA. f. Ofici de la reial casa, a quin càrrech están les claus y mobles del palau. **Furriería, furriosa.**

FURT. m. Robo, rapinya. **Hurto, robo, rapiña.** || La cosa robada. **Hurto.**

FURTABLE. adj. Lo que 's pot furtar. **Hurtable.**

FURTADOR, A. m. *Ant.* **Robador.**

FURTAR. v. a. *Ant.* **Robar.**

FURTAT, DA. adj. **Hurtado.**

FURTIBLE. adv. m. FURTÍU.

FURTIBLEMENT. adv. m. FURTIVAMET.

FURTIU, VA. adj. Pres d' amagat, fet amagadament. **Furtivo.**

FURTIVAMENT. adv. m. D' amagat. **Furtivamente.**

FURTÍVOL. adj. FURTÍU.

FURTÍVOLMENT. adv. m. **Furtivamente.**

FUS, A. p. p. FÓS. || m. Eina rodona ab que 's fila; serveix pera tòrcer el fil y formar la fusada. **Huso.** || El que serveix pera devanar seda. **Huso.** || MANETA.

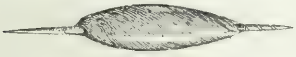
Fus

FUS DE RETÒRCER: FUSANY.

PLÉ O CARREGAT DE FUSOS. fr. Dit del escut d' armes. *Fuselado, fusado.*

TORNARSE PRIM COM UN FUS. fr. Se diu de qui s' ha amagrit molt. *Ahusarse.*

FUSA. f. *Mus.* Nota que val mitja semicorxera. **Fusa** || *Ter. Blanes.* Fosa de quitrá pera pintar les naus. Tot acte y efecte de fondre alguna cosa.

FUSADA. f. El llí, cànem, etc., filat que cap al fus. **Husada, mazorca.**

FUSADA DE BLAT DE MORO. Camp de blat de moro quan ja ha tret els plomalls. *Zarada.*

FUSAIRE. *Com.* Qui fa o ven fusos.

FUSALL. m. y

FUSANY. m. Fus de retòrcer. **Torcedero, huso, torcedor.**

FUSARI. m. *Entom.* Mena de cuchs que 's desarrollen dins dels budells dels animals y quina boca está provista de tentàculs. **Fusario.**

FUSAT, DA. adj. *Blas.* Epítet del escut o peça carregada de fusos. **Fusado.**

FUSCA. f. *Ornit.* Mena d' ànech silvestre de bèch ample, negre de dalt y verdinegre del mitg, coll de color de castanya y ales negres. **Fusca.**

FUSCINA. f. *Quim.* Materia que s' extreu del oli de Dippel. **Fuscina.**

FUSCITA. f. *Min.* Substancia mineral de Noruega; és de color fosch, negre o verdós. **Fuscita.**

FUSELL. m. Escopeta llarga que usen els soldats d' infantería. **Fusil.** || Eix de carro o d' un altra cosa. **Eje.** || MANETA, 4. || Caragol de prempsa. **Husillo.** || *Ant.* BOIXET. || pl. *Ant.* PUNTES.

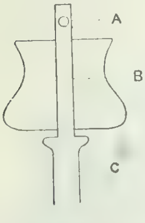

FUSELL DE CARRO: *A*, clavia; *B*, boixa; *C*, fusell.

FUSELLADA. f. Cop o tret de fusell. **Fusilazo.** || *Bot.* FUIXARDA. || pl. FONULLADES.

FUSELLAMENT. m. Acte o efecte de fusellar. **Fusilamiento.**

FUSELLAR. v. a. Matar a trets de fusell. **Fusilar, pasar por las armas.**

FUSELLAT, DA. p. p. **Fusilado.**

FUSELLER. m. Soldat d' infantería armat de fusell. **Fusilero.**

FUSELLER DE MONTANYA: MIQUELET.

FUSELLERÍA. f. Cos de fusellers. **Fusilería.**

FUSER, A. n. p. y f. Qui fa o ven fusos.

FUSEROL. *Arquit.* Cordó qu' abraça la columna demunt la basa y sota del fris del capitell. **Astrágalo.**

FUSET. m. dim. **Husillo.**

FUSIBLE. adj. Que 's pot fondre. **Fusible.**

FUSIFORM. adj. En forma de fus. **Fusiforme.**

FÚSIL. adj. Lo que 's pot fondre o és fácil de fondre. **Fusible.**

FUSILL. m. *Ter.* FUSELL.

FUSILLAMENT. m. *Ter.* FUSELLAMENT.

FUSILLAR. v. a. *Ter.* FUSELLAR.

FUSILLO. m. Maça ab que 's bat el paper als molins paperers. **Mayeto.**

FUSINA. f. FAGINA. || Lloch destinat pera la fundició dels metalls. **Fuslina**

FUSIÓ. f. Acció y efecte de fondre. Conciliació, reducció de varis parers e interessos a un sol. **Fusión.** || Reunió, conciliació, refundició en un de dos o més partits, sistemes, etc. **Fusión.**

FUSIONAR. v. a. Ajuntar en un sol cos varies materies. Fondre en un sol parer varies opinions. **Fusionar.**

FUSIONARI, A. adj. Que facilita la fusió. **Fusionario.** || Qui procura la conciliació dels interessos **Fusionario.**

FUSIONARSE. v. r. Aplegarse molts a la vegada

FUSIONISTA. adj. Partidari de una fusió.

FUST. m. *Bot.* Tronch, troç de fusta. **Madero.** || PAL. || *Ant.* FUSTA. || Arbre, soca. **Tronco.** || ARÇÓ, 1. || MODO, QUALITAT. || m. *Arquit.* Cos de la columna comprès entre la basa y 'l capitell; també s' anomena 'l *viu* de la columna. **Fuste.** || *Met.* Fonament, causa y origen d' alguna cosa, tant en l' ordre físich còm en lo moral. **Fuste.**

Fust decorat de una columna romànica.

ÉSSER DEL METEIX FUST. fr. *Fam.* Ésser de la meteixa condició, costums, familia, etc. *Ser de la misma harina.*

FUST DE LA VERA CREU. *Lignum crucis.*

NO HI HÁ PITJOR CLAVILLA QUE LA DEL METEIX FUST. *Ref.* Pera significar qu' és molt difícil enganyar a algú del meteix ofici perque sab o coneix totes les tretes y manyes que 's poden usar. *No hay peor cuña que la del mismo palo.*

FUSTA. f. *Bot.* La part sòlida dels arbres. **Madera.** || Conjunt de vigues, posts, etc., que serveixen pera un edifici. **Maderada, maderaje, maderamen.** || *Ant.* Bergantí, xalupa lleugera. FUSTA. || Barca de vela llatina. **Fusta.** || *Fam. ter.* LLENYA, 2. || Verga flexible ab empunyadura grossa y una treneta de corretja prima, que serveix pera conduir y castigar als cavalls. També se 'n diu fuet. || Mena de teixit de llana. **Madera.**

FUSTA FIBROSA. La qu' és corretjosa o vetosa y serveix pera fer llivants de sinies, pous, etc. *Almendrillo.*

ASSENTAR LA FUSTA. fr. ENGRAELLAR.

¿PENSAS QUE SO DE FUSTA? *Loc. fam.* Denota que algu sent còm els demés les incomoditats y travalls d' aquesta vida. *Ser de carne y hueso*

RAIG DE FUSTA. Conjunt de vigues que 's baixen per els rius. *Maderada.*

FUSTÁM. m. FUSTA, 2. || RAIG DE FUSTA. || Obra de fusta o cuberta d' ella. **Enmaderamiento, palazón.**

FUSTANÍ. m. *Ant.* y

FUSTANY. m. *Ant.* Teixit de cotó que s' usa pera forros. **Fustán.**

FUSTANYÁ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Caralps, prov. de Girona.

FUSTANYER, A. m. y f. Qui fabrica fustany. **Fustanero.**

FUSTAT, DA. adj. *Blas.* Epítet del arbre que té 'l tronch de diferent color que les fulles, y també de la llança que té 'l pal de color diferent del ferro. **Fustado.**

FUSTEJAR. v. a. Travallar de fuster. **Carpintear.**

FUSTER. m. Qui travalla y puleix la fusta. **Carpintero.** || Qui travalla de bast. **Maderero.**

FUSTER BOSQUER. *Ant.* El d' obres. *Carpintero de obras de fuera*

FUSTER CAIXER. *Ant.* El que fa mobles. *Carpintero de blanco.*

FUSTER D' OBRES. El que solament travalla en la construcció d' edificis. *Carpintero de obras.*

FUSTER DE RIBERA. Qui s' ocupa en obres de barcos. *Carpintero de ribera.*

FUSTER (Just Pastor). *Biog.* Bibliógraf valenciá dels més laboriosos. Fill del entès llibrer Manel Fuster. Nasqué a la capital en 1761, ont morí en 1835. És autor de la famosa *Biblioteca Valenciana de los escritores que florecieron hasta nuestros dias.* (Dos volums fol., Valencia 1827-1830), y d' un *Vocabulario lemosino-valenciano.* Deixá manuscrites una *Disertación* històrica de la imprempta a Espanya y particularment a Valencia; una *Memoria* sobre 'ls llibres de cavalleríes y altre referent als poetes valencians.

— (MENCIÓ). *Biog.* Poeta y canonge, nat a Valencia en 1607 y mort en 1686. Mestre de teología. Vicari general. Formava en la escola del mal gust literari del seu temps, en la qual era moltíssim considerat. Escrigué obres relligioses en prosa castellana y llatina, publicades en part.

— (PERE JOAN). *Biog.* Arquitecte mallorquí del sigle XIV. En l' any 1343 travallava en el castell reial de Palma, regnant en Jaume III de Mallorca.

— Y VIDAL (GASPAR). *Biog.* Arquebisbe. Nat a Albocácer l' any 1652 y mort a Sácer o Sassari (Sardenya) l' any 1720. Ordenat sacerdot a Tortosa el 1675. Era distingit per son saver. Partidari acèrrim del arxiduch Carles d' Austria, hagué de refugiarse a Barcelona desprès de la batalla d' Almansa guanyada pêls soldats d' en Felip V. Carles III d' Austria, l' any 1710, va ferlo arquebisbe de Brindis (Nápols) y el poble va refusarlo perque era espanyol. Varen oferirli el bisbat d' Oriola, y ell no l' acceptá pera seguir el partit del arxiduch. Finalment va ocupar l' arquebisbat de Sassari, primat de Sardenya, desde l' any 1714. Morí sis anys desprès, anomenat «l' arquebisbe sant».

FUSTERÍA. f. Botiga de fuster. **Carpintería.** || Magatsém de fusta. **Madereria.** || f. Ofici de fuster. **Carpintería.**

Brot de fustet

FUSTET. m. *Bot.* Mena de roldó que s' usa pera adobar les pells. **Fustete.** || m. dim. de fust. **Maderillo.** || Arbust de la fam. de les terebintácies, ramós, ab copa, y ab fulles alternes, elíptiques y agudes a la seua base, flors verdoses que formen panolla. Té les fulles roges, y la fusta y tronch decuits serveixen pera tenyir de groch les pells. **Fustete.**

FUSTETA. f. dim. **Maderilla.**

FUSTINA. f. **Fusina.**

FUSTOCH. m. Fusta groga de un arbre de les Antilles que serveix pera tenyir, etc. **Fustoco.**

FUTESA. f. Friolera. **Fruslería, bagatela, niñería, nonada.** || Cosa de poch valor, però de molta apariencia y que per vanitat li fan tindre estimació. **Oropel, papasal, sacadinero.** || pl. Trastes petits de molta varietat y poca importancia. **Chismes, baratijas.** || Paraules sense substancia. **Borra, farrago.**

FÚTIL. adj. De poch apreci e importancia. **Fútil.** || Vá, fantástich, sense fonament. **Aéreo.**

FUTILESA. f. y

FUTILITAT. f. La poca o gens d' importancia de alguna cosa. **Futilidad.**

FUTIL-LA (NO ENTENDRE O NO SAPIGUER). fr. No entendre o no sapiguer res de la cosa de que 's tracta. **No entender o no saber una jota, no dar palotada.**

FÚTILMENT. adv. m. Vana, inútilment. **Vanamente, fútilmente.**

FUTIM. m. *Ter. ibicench.* Xicot, ninot. **Chicuelo, muñeco.**

FUTIRLA. f. **Bagatela.** || FUTIL-LA.

FUTRA. f. Mena de coci molt gran.

FUTRAL. m. Futra.

FUTRALADA. f. *Fam.* Multitut, abundor, infinitat. **Máquina, sin fin.**

FUTRALEJAR. v. a. **Pegar, atropellar.**

FUTUMBU. m. *Ter. ibicench.* Tuguri. **Tugurio.**

FUTUR, A. adj. Lo qu' ha de succeir o ésser. **Futuro, venidero.** || m. *Gram.* Temps del verb que significa el pervindre. **Futuro.** || Contingent, que pot deixar d' ésser. **Futuro.**

FUTUR ANTERIOR. El compost del absolut y del auxiliar HAVER. *Futuro anterior.*

FUTUR COMPOST. El que va ab l' auxiliar. *Futuro compuesto*

FUTUR CONDICIONAL. El que 's refereix condicionalment a un temps qu' encare ha de vindre. *Futuro condicional.*

FUTUR IMPERFET. L' absolut. *Futuro imperfecto.*

FUTUR PERFET. L' anterior. *Futuro perfecto.*

FUTUR SIMPLE. El que no porta auxiliar. *Futuro simple.* També s' anomena FUTUR IMPERFET.

FUTURA. f. Dret a la successió d' algun empleu. **Futuro.**

FUTURISME. m. Sistema de preveure l' avenir preparant una nova societat.

FUTURISTA. f. Partidari del futurisme.

FUXIA. f. *Bot.* Planta de jardí que fá pomets de flors que pengen a modo de campanetes. **Fucsia, fuxia.**

Brot de fuxia

FUYRE. v. n. *Ter.* FUGIR.

FUYROSOS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Montnegre, prov. de Barcelona.

FUYT. *Ant.* FUGIT.

FUYTA. f. *Ant.* FUGIDA.

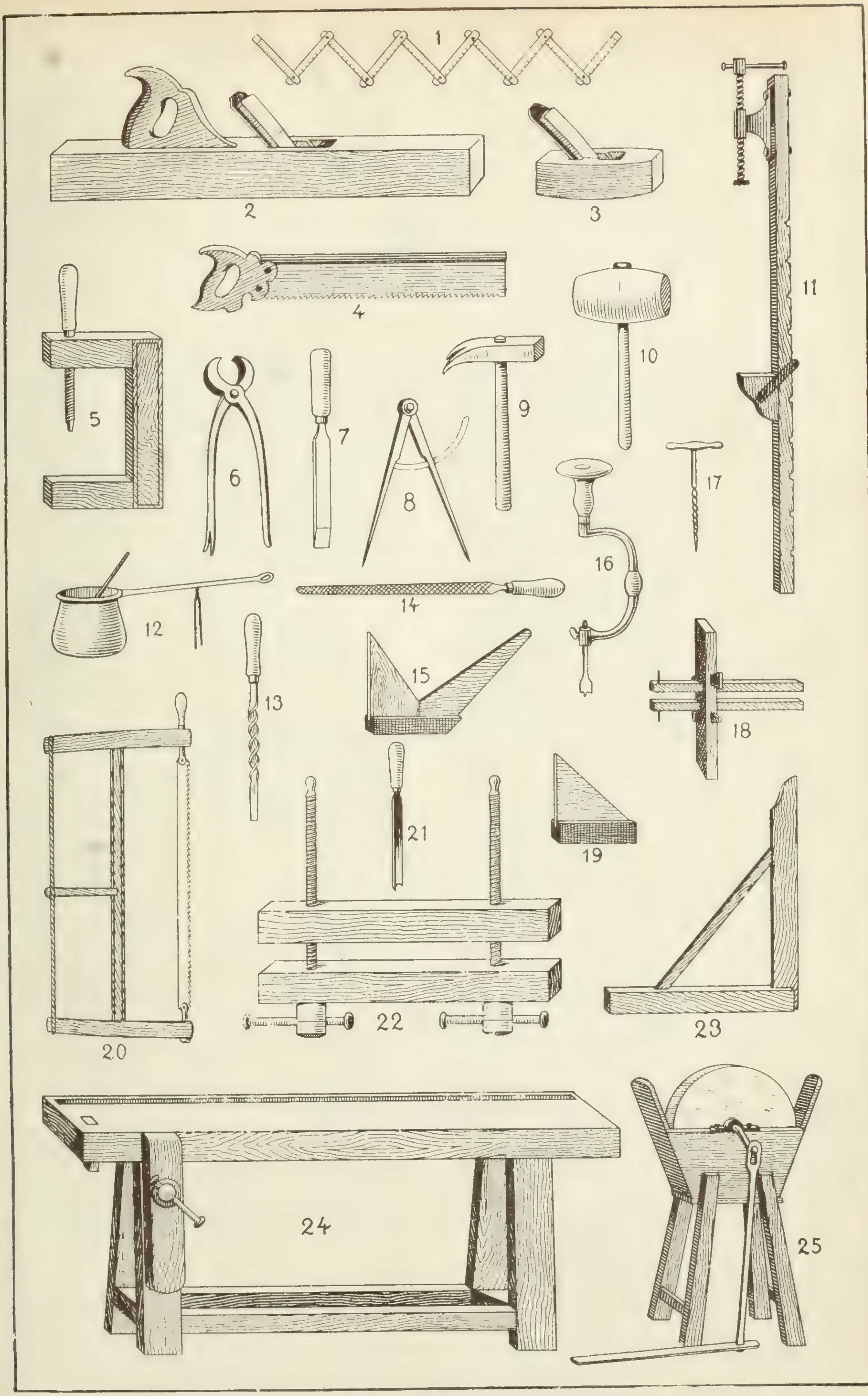

1. Metre. 2. Garlopa. 3. Ribot. 4. Xerrach. 5. Tornillo de aplacar. 6. Estenalles. 7. Enformadó. 8. Compás. 9. Martell. 10. Massa. 11. Sarjant. 12. Casseta per la cola. 13. Tornabís. 14. Raspa. 15. Escaire. 16. Filabarquí. 17. Barrina. 18. Rosset de dues puntes. 19. Cartabó. 20. Serra. 21. Gubia. 22. Prempsa propia pera serrar. 23. Escaire. 24. Banch 25. Mola.

G

G. Octava lletra del abecedari y una de les consonants guturals: té dues pronunciacions: suau ab les vocals *a, o, u* y ab les consonants *l, r;* y forta ab la *e, i.* En la producció de la primera 's posa la boca regularment oberta, els llavis separats, la llengua aderida a la part dels costats y mitja als caixals de dalt; el vel del paladar alçat, y havent'hi ressonancia a la gargamella. El sò que resulta al atravessar l' aire sonor és el de la *g* devant de *a, o, u* o de *l* y *r.* En la producció de la segona l' aparato vocal fa com ab la *j,* segons se veurá al seu lloch. Al còmput ecclesiástich és la sèptima y derrera dominical. En altre temps era numeral y valía 400, y ab una ratlleta demunt, 40,000. Sexta nota de la gama natural.

GAB. m. *Ant.* BURLA, BEFA, ESCARNI.

GABA. f. Tribut. || GAVETA.

GABACH. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Gurp, prop de Lleida.

GABADAL. m. GAVADAL.

GABADOR, A. m. y f. *Ant.* ENGANYADOR.

GABAIG. m. Habitant de les faldes dels Pirineus oposades a Catalunya, o sia de les vessants dels rius anomenats gaves. **Gabacho.** || Vent que bufa de la part de França. || Se diu dels coloms que son de casta grossa y tenen ploma a les potes. **Gabacho.** || adj. Nom que vulgarment se dona a tot lo qu' és Francès. **Gabacho**

DE GABAIG Y DE PORCH NO TE 'N FIIS FINS QU' ÉS MORT. *Ref.* L' AVAR ÉS COM EL PORCH, etc.

GABAIGS (Coll dels). *Orog.* Prop del santuari de La Quar, venint de Borredá.

GABANELL. m. Lligam per lligar els feixos.

GABAR. v. a. *Ant.* ENGANYAR.

GABARDÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alberich; és a la vora del riu Júcar y té 736 hab.

GABARDINA. f. Mena de casaca ab faldons llarchs y mánegues justes y botonades. **Gabardina.**

GABARNERA. f. *Bot. ter.* GABARRERA.

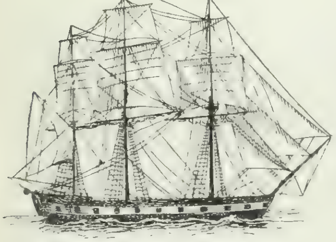
Gabarra

GABARRA. f. *Náut.* Barco gran que té arbre mestre y, per lo regular, sol tindre cuberta; s' usa pêl cabotatge y 's fa anar a la vela y al rem. **Gabarra.**

GABARRA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Solsona, de quina ciutat dista 10 kilòmetres; té 195 hab.

GABARRERA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les rosácies; mena de roser bort quines flors son sencilles y quines branques son molt plenes de punxes. **Escaramujo, agavanzo, galabarda, rosal silvestre.** || GABARNERA.

GABARRO. m. Malaltía que ix a les potes de les cavalcadures. **Gabarro.** || m. Pedreta de diferents tamanys, comunament de color cendrós, que 's trova a la pedra picada. **Gabarro.** || Bullaroch de fil al teixit. Mal de coll de les gallines.

GABARRÓ. m. *Mar.* Mena de casco d' embarcació qne serveix de cisterna. || Clauet molt curt y de cabota molt grossa. **Gabarrón.** || *Bot.* GUALDA.

GABARRÓS (Baumes de). *Orog.* Se troven en el terme de la Pobla de Lillet.

GABARROT. m. Tatxa de cabota grossa. **Tachuela.**

GABÁS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Unarre, prov. de Lleida.

GABASSA. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. d' Urgell, part. jud. de Benabarre; és al peu de la serra de la Carrodilla y té 208 hab.

GABATX. m. *Ter. ibicenh.* El pap d' un' au. **Buche de ave.**

GABELOT. m. *Ant.* GABELLOT.

GABELL. m. *Ter.* BRAÇAT.

GABELLA. f. Tribut, contribució. **Gabela.** || *Ter.* Feix d' espigues. **Gavilla.** || Botiga ont hi venen oli, bacallá y altres queviures. **Tienda de comestibles.**

GABELLOT. m. *Ant.* Recullidor de les gabelles. **Alcabalero.**

GABET. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Sant Cerní, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riuet de la prov. de Lleida; neix a les montanyes de Sant Salvador de Toló; als tres kilometres se li junta 'l riu Abella y desaigua a la vora del Noguera Pallaresa, entre Sant Cerní y Llimiana. (V. ABELLA, RIU). || *Bot.* Nom ab que 's designa en alguns llochs al *Rhododendron.*

GABETA. f. Pastereta de fusta, que regularment serveix pera pastar guix, portar argamassa, etc. **Cuezo.**

GABÍ. n. p. **Gabino.**

GABINET. m. Peça o quarto separat pera tractar algún negoci secret. **Gabinete.** || Peça reservada pera estudi y negocis particulars. **Gabinete.** || Lloch ont els curiosos coloquen y guarden ordenadament moltes preciositats de la naturalesa, còm plantes, petxines, medalles, etc. **Gabinete.**

GABLET. m. *Arq.* Frontó triangular que forma dues linies rectes y acavament agut, que ornamentava els edificis d' estil ojival. **Gablete.**

GABÓ. m. *Mar.* Cambra feta pera allotjament a la volta d' una galiota, a popa del rebost. **Gabón.**

GABOLET. m. Mena de pastell petit en que en lloch de carn, s' hi posa crema, menjar blanch o alguna confitura. **Pastelillo, gloria.**

GABOLETERA. f. Eina pera fer gabolets. **Cubilete, cubiletero**.

GABRO. m. *Min*. Eufotida, roca dura de crestallisació imperfeta, formada de feldespat y dialatge, que pertany als terrenos ofiolítichs. **Gabro**.

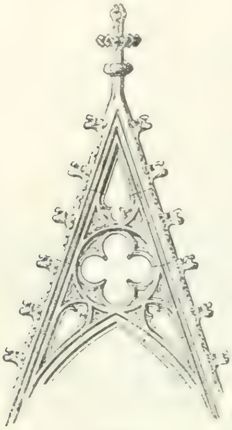

Gablet

GABRONITA. f. *Min*. Silicat d'alúmina, alcalí, de color cendra fosch o verdós y brill brut, que ratlla difícilment el vidre. Crestalliça en prismes de sis cares y 's trova en masses informes. **Gabronita**.

GADITÁ, NA. Natural de Cádiz. **Gaditano**. || Lo que pertany a aquesta ciutat espanyola. **Gaditano**.

GADO. m. *Ictiol*. Genre de peixos que comprèn el bacallá y altres. **Gado**.

GADOLINITA. f. *Min*. Silicat d' itria. **Gadolinita**.

GADOLL. Penca de carn de contrabant. **Tajo, raja**.

GADOLLAIRE. m. Qui ven carn de contrabant. **Gatunero**.

GAEZA. f. *Ant*. ALEGRÍA, GAYESA.

GAFA. f. Peça de metall pera unir dues coses. **Laña, grapa**. || Al joch de billar, fusteta pera afiansar'hi la má, y jugar la bola qu' és a la tronera **Gafa**. || Ganga, propina.

GAFÁ. *Geog*. Caseriu del dist. munpal. de Pedra y Coma, prov. de Lleida.

GAFAR. v. a. AGAFAR.

GAFARRÓ. m. *Ornit*. Aucell molt petit, vert ab clapes grogues; té 'l cant monòton y poch armoniós. || CANARI BORT o de MONTANYA. **Verdecillo**.

GAFESA. f. Parálisis o contracció dels nirvis.

GAFET. m. Ganxet de filferro, etc., que serveix pera cordarse la roba. **Corchete**. || El d' or o altre metall, de forma elegant, que sol portarse a les capes y altres coses. **Broche**. || El de llautó o ferro ab que 's tanquen els llibres. **Manecilla, manezuela**.

Gagea

GAFETA. f. Anelleta ont s' hi enganxa 'l gafet. **Corcheta**.

GAFFAROT (Jascinte). *Biog*. Advocat barceloní que escrigué sobre 'l monastir de Sant Pere de les Puelles en 1682.

GAGATA. f. *Min*. Pedra negra de la qualitat de la gaveta. **Gagata**.

GAGEA. f. *Bot*. Genre de plantes liliacies ab flors a mena de ombrela.

GAGETA. f. Engrut, rovell. **Moho**.

GAHNITA. f. *Min*. Varietat del aluminat de zench. **Gahnita**.

GAHÓ. m. *Bot*. Planta rastrera que arrela tant fondo que impedeix el llaurar. || Mena de dragó.

GAHUSAR. *Geog*. Poble del terme de Vilapriu, prov. de Girona; és format de cases escampades, dividides en dos grupus nomenats de Gahusar de Dalt y Gahusar de Baix.

GAHUSIA. f. Tontería, ximplesa, poca solta.

GAI. *Ter. Aranés*. GAIG.

GAIG. m. *Ornit*. Aucell del tamany d' una cucala y d' un plomatge molt hermós compost de vert, roig, blau, blanch, negre y cendrós; els mascles tenen el color més viu que les femelles. Imita 'l cant dels altres aucells, y és tant aficionat a les aglans que se les envía senceres. **Rendajo, arrendajo, gayo, gálgulo**. || — BLAN. *Ornit* GRALLA, XARRAIRE. || — BUTXÍ. *Ornit*. MARGASA, ESCANYA BRUXOT.

GAIX-RES. f. pl. *Bot*. AGRASSONS.

GAL, A. adj. Lo referent a la Galia. L' antich habitant del mitjdía de França.

GAL. n. p. **Galo**. || *Ter*. GALET.

GALA. f. Vestit rich y alegre. **Gala**. || Gracia, garbo. **Gala, garbo, bizarría**. || Lo més escullit. **Flor, gala**. || Ballaruga, el fruit del roure. **Agalla**. || *Ant*. GLÁNDULA. || *Ter*. FESTA MAJOR. || FOGUERA.

GALA D' ALEP. Dita aixís del nòm d' aquesta ciutat: és negra, pesada y molt bona pera fer tinta. *Agalla*.

FER GALA. fr Gloriarse. *Hacer gala*.

FER GALA DEL SAMBENET. fr. Gloriarse d' haver fet alguna cosa dolenta. *Hacer gala del sambenito*.

LA GALA DEL NADAR ÉS SAVER GUARDAR LA ROBA. *Ref*. *La gala del nadar es saber guardar la ropa*.

GALAB o GALAF. *Biog*. Jueu nat a Lleida a mitjans del sigle XV, home respectat entre 'ls seus per lo lletrat, per sa expertesa en medicina y per sos coneixements en el llatí. En aquest idioma va escriure una obra titolada: *Antidotarium*, estampada a França ab les obretes de Champer de *Triplici disciplina*.

GALACTIRREA. f. *Med*. Secreció abundant de llet. **Galactirrea**.

GALACTIRREICH, CA. adj. *Med*. Pertanyent a la galactirrea. **Galactirreico**.

GALACTITA. f. *Min*. Mena d' argila sabonosa que se desfá a l' aigua. **Galactita**.

GALACTOT, DA. adj. Que s' assembla a la llet. **Galactodo**.

GALACTÒFACH, GA. s. y adj. Que s' alimenta de llet. **Galactófago**.

GALACTÒFOR, A. adj. Que condueix la llet de la glándula mamaria al mugró. **Galactóforo**. || *Med*. Que aumenta la secreció de la llet. || m. Instrument pera afavorir la lactancia. **Galactóforo**.

GALACTÒGRAF. m. Qui descriu els suchs lácteus. **Galactógrafo**.

GALACTOGRAFÍA. f. *Anat*. Part de l' anatomía que té per obgecte la descripció de les substancies lletoses. **Galactografía**.

GALACTÒLECH. m. Metge que 's dedica a estudiar les malaltíes que afecten o vicien els suchs lletosos. **Galactologista, galactólogo**.

GALACTOLOGÍA. f. *Anat* GALACTOGRAFÍA.

GALACTOLÒGICH, CA. adj. *Anat*. Lo que pertany a la galactología. **Galactológico**.

GALACTÒMETRE. m. Instrument que serveix pera conéixer la qualitat de la llet. **Galactómetro**.

GALACTOPOIEDA. f. Facultat que tenen certes glándules de servir pera la elaboració de la llet. **Galactopoyeda**.

GALACTOPOSIA. f. *Med*. Tractament d' una malaltía per medi de la llet. **Galactoposia**.

GALACTÒPOT, A. s. y adj. S' aplica a la persona sotmesa a una dieta láctea. **Galactópoto**.

GALACTOSPONDI. f. Mena de libació que 's feia ab llet. **Galactosponde**.

GALACTOSIS. f. Elaboració o secreció per quin medi la sanch, el quilo o la linfa 's transformen en llet. **Galactosis**.

GALADA. f. *Ter*. Foguera de flames, còm les dels fochs de Sant Joan o de Sant Pere. **Hoguera**.

GALADÍES Y DE MAS (Manel). *Biog.* Erudít y advocat. Nat a Ripoll l' any 1807. Mort a Vich en 1884. Assessor del Vicari general de Vich, jutge de primera instancia distintes vegades. Va colaborar en el *Diccionario geográfico universal,* d'en Bergnes de les Cases. És autor del llibre *Recuerdo histórico de la carretera de Barcelona á Vich,* etc. Tenía una bona biblioteca (5,000 vol.) y un monetari ben regular.

GALAMBRU. m. *Ter. Balear.* Aspecte, semblant, fatxa. **Aire, catadura, facha.**

GALAMONA. f. *Ter. ibicench.* Goll del coll. **Papera, bocio.**

GALÁN, A. adj. Hermós, garbós, airós. **Galán, bizarro.** || Excel-lent, bo, còm: *galán vi.* **Buen, bueno, bello.** || Gran, còm: *un galán plat de vianda.* **Buen, bueno.** || Usat irónicament. **Bello, hermoso.** || Qui vesteix ab netedat y compostura. **Galán.** || m. ENAMORAT, FESTEJADOR. || Qualsevol que a les comedies fa un dels papers serios, fora 'l barba. **Galán.** || adv. m. GALANTMENT.

GALANAMENT. adv. m. GALANTMENT.

GALANESA. f. Gala en fer o en dir les coses.

GALANET, A. adj. dim. **Galancete.**

GALANOI, A. adj. GALANET.

GALANT. adj. Atent, cortesá, obsequiós, en especial ab les dames. **Galante.** || La dama que li agraden els galanteigs. **Galante.**

GALANTEIG. m. Festeig. **Galanteo.**

GALANTEJADOR, A. m. y f. FESTEJADOR.

GALANTEJAMENT. m. GALANTEIG.

GALANTEJAR. v. a. Festejar. **Galantear.**

GALANTERÍA. f. Generositat, biçarría. **Galantería.** || Expressió, obsequiosa y d' urbanitat. **Galantería.** || La gracia y elegancia en la forma o figura de les coses. **Galantería, galanura.**

Galatea

GALANTMENT. adv. m. Ab bon modo. **Bonitamente.**

GALANURA. f. Vistós, adorno o gallardía que resulta de la gala. **Galanura.** || Gracia, gentileça, donosura. **Galanura.** || *Fig.* Elegancia, gallardía en el modo d' expressar els conceptes. **Galanura.**

GALÁPAT. m. *Zool.* Lo meteix que calápat en totes les seues significacions. **Galápago.**

GALAR. v. a. Fer gala. **Embellir.**

GALARDÓ. m. *Ter. ibicench.* Espant, trastorn, disgust. **Espanto, trastorno, disgusto.** || GALLARDÓ.

GALARDONAR. v. a. GALLARDONAR.

GALATEA. *Zool.* Genre de crustacis o decápots macruris, ab tres menes a les costes del Mediterrani. **Galatea.**

GALAX. m. *Bot.* Plantes ericacies de color roig fosch ab flors petites y blanques arraïmades, que 's conreuen als jardins. **Galax.**

Galax

GALAXIA. f. Nuvolositat que apareix al mirar ab els telescopis, y que sembla constituir els elements de que 's formen els astres. **Galaxia.**

GALBANA. f. MANDRA.

GÀLBANO. m. Goma d' un color blanch rogench, de gust agre y amarch, més blanca que la cera, que's treu d' un arbre del Cap de Bona Esperança, África del Sur. **Gálbano.**

GALBANÓS, A. Peresós.

GALBÍ, NA. adj. Color vert poma.

GALÇAR. v. *Art. y of.* Acció de fer galces. **Machiembrar.**

GALÇADOR. m. *Art. y of.* Eina còm un ribot, molt prima, pera fer galces; en un costat de la sola, forma una púa que brota més que la fulla.

GALCE. m. *Art. y of.* Rebaix en angle recte que 's fa al cantell d' una fusta, de manera que, ajuntantse ab un rebaix igual pero fet en la part contraria de altra fusta, les dues se cloguen restant en una meteixa superficie.

GALCERAN. *Biog.* Pintor del sigle XVI, nadiu de Catalunya. Era molt anomenat per les pintures fetes sobre vidre y al any 1571, va ésser cridat al Escorial pera travallar en les vidrieres que havíen de colocarse al monastir.

— (VICENTS). *Biog.* Gravador valenciá distingit. Nat a la capital l' any 1726 y mort en la meteixa l' any 1788. Deixeble d'en Ravanals y d'en Rovira. Ja gravava als onze anys y aviat va tindre fama. Travallá distintes lámines dels llibres: *Espectáculo de la naturaleza, La Monarquia hebrea, La Escuela del Caballo,* vivint a Madrit, ont va mereixer ésser acadèmich de mèrit de la de Sant Ferrán, (1762). Retornat a Valencia, va gravar estampes notables, essent el total de la seua producció artística de unes setcentes lámines, de mides diverses.

— DE CASTRO D' ARAGÓ Y PINÓS (GASPAR). *Biog.* Comte de Guimerá. Escriptor y arqueòlech notable. Nat a Barcelona l' any 1584 y mort en 1638. Historiaire y diputat. Va reunir una numerosa biblioteca y un museu escullidíssim. La seua abundor de manuscrits, obres rares, medalles, inscripcions, etc., ha fet perpetuar son recort en llibres doctes. Aquest comte era considerat un dels erudits d' Espanya y literat de válua. D' entre les distintes obres que va deixar escrites, citarèm: *Tablas demostrativas de los antiguos y modernos condes de Ribagorza; Inscripciones de memorias romanas y españolas antiguas y modernas; Sucesos de Antonio Pérez en el reino de Aragón; Exhortación á la canonización del rey don Jaime el Conquistador; Alfabetos generales de todas las naciones que le tuvieron particular y diverso de otros,* etc. *Corrección a la historia apologética del reino de Navarra.*

— DE GALVEZ (FRA LLUIS). *Biog.* Prior del Monastir de Sant Geroni de la Murtra en el sigle XVII. Escrigué *Vidas de varios monges ilustres en santidad ó letras* del meteix monastir.

GALCERÁN. *Bot.* HERBA DE LA DISÍPULA.

GALCES. m. *Mar.* Post que hi havía dalt del pal de la goleta y també 'l mariner que s' hi posava de guaita. **Galces.**

GALDA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les ressedácies que s' usa pera tenyir de groch; fa floretes grogues en forma d' espiga. **Gualda.**

GALDÁN. *Geog.* Caseriu del terme de Tous, prov. de Valencia.

GALDARES. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Serrallonga, depart. dels Pirineus Orientals.

GALDERICH. n. p. **Galderico.**

GALDIRÓ, NA. adj. Fart, folafre. **Uragón.**

GALDIRONS. GOJATS.

GALDIROT, A. adj Fart.

GALDIROTERIA. f. Fartalencia. **Hambre canina.**

GALDÓS, A. adj. *Irón.* **Lindo, bonito.**

GALEA. f. *Med.* Mena de cefalalgia que s' exten per tot el cap. **Gálea.**

GALEANTROPÍA. f. *Med.* Manía de la persona que 's creu transformada en gat. **Galeantropía.**

GALEAÇA. f. aum. de Galea o galera.

GALEJAR. v. a. *Ant.* GALANTEJAR. || Obsequiar a algú ab salva. **Festejar con salva.**

GALEME. m. *Min.* Vas petit o forn d' afinació pera els metalls fins. **Galeme.**

GALENA. f. *Min.* ALCOFOLL. || **Galena.**

GALENA ARGENTÍFERA. La que té argent. *Galena argentífera.*

GALÈNICH, CA. adj. Pertanyent a Galeni, al que segueix la seua doctrina y a la meteixa doctrina. **Galénico.**

GALENISME. m. *Med.* Sistema y doctrina de Galeni y adhesió a la seua escola. **Galenismo.**

GALENISTA. adj. Qui segueix la doctrina de Galeni. **Galenista.**

GALENS (Joan). *Biog.* Relligiós franciscá balear, probablement natural de Menorca. Autor de: *Breu parlament de les virtuts dels antichs philosofs; Traducció dels prohemis de les tragedies de Sèneca les quals son X.* y la traducció de la tragedia *Medea;* tot lo qual estava en un codix del sigle XV que existía al Palau de Barcelona, a principis del sigle XIX.

GALEOT. m. El condemnat a remar a les galeres. **Galeote.**

GALERA. f. Embarcació de vela y rem, la més llarga de carena y que calava menys aigua entre les de vela llatina. **Galera.** || Casa de correcció de dones. **Galera.** || Entre estampers post pera posar'hi les ratlles de lletres que compon el caixista. **Galera.** || Carro gran ab quatre rodes, regularment cubert ab una vela. **Galera.** || *Ant.* Navili gran, disforme, ben armat, mogut per vint y sis o més rems per banda, llarchs y pesats, manejats cada hu d' ells per sis o set homes asseguts a un meteix banch. **Galera.**

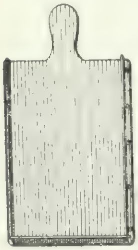

Galera

GALERA BASTARDA, MITJANCERA Y LLEUGERA. Noms que 's donaven a les galeres segons llur capacitat y estructura. *Galera.*

GALERA OBERTA PER POPA. *Loc. náut. ant.* Galera de gran transport. *Transporte.*

AMENAR LES GALERES PRESES AB LA POPA PRIMERA Y LES SENYERES ARROSSEGANT. *Loc. ant. Remolcar por la popa las galeras vencidas arrastrando por el agua sus pabellones.*

AÇOTS Y A GALERA. *Loc. met.* Denota la repetició continua d' una meteixa cosa, còm menjar ordinari, cotidiá. *Azotes y galeras.*

ENVIAR A GALERA. fr. *Met. fam.* Despedir a algú o per despreci o per no volerlo atendre en lo que diu o demana. *Enviar ó hacer ir al rollo.*

VESTE'N A GALERA. *Expr. fam.* Ab que 's despedeix a algú ab despreci. *Á tu tía que te dé para libros; anda ó vete á esparragar ó á freir espárragos.*

Segell de La Galera

GALERA (La). *Geog.* Caseriu agregat a Gayá, prov. de Barcelona. || Poblet situat a la vora del Llobregat, mes avall de sa confluencia ab el riu Marlés. || Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del riuet del seu nòm, aprop del Ebre, y té 1,468 hab. || *Hidrog.* Cap de la costa N. de l' illa de Mallorca, format per un dels estreps del Puig Cornavaca. || — (CALA). Cala a llevant del Port de La Selva, prov. de Girona. || —(PLANA DE). *Orog.* Plá que hi há entre 'l vessant llevantí dels ports de Beceyt y 'l ponentí de la serra de Godall, entre Tortosa y La Cenia, prov. de Tarragona. Comprèn els pobles de La Galera, Santa Bárbara y Mas de Barberans. || —(PUNTA DE LA). *Hidrog.* Punta de la costa de ponent de l' illa de Mallorca; és prop de Banyalbúfar || —(PUNTA DE LA). Punta de la costa SE. de l' illa de Menorca. || — (RIERA DE LA). Riera formada de diferents braços que baixen dels Ports de Beceyt, passen per La Galera y Santa Bárbara y desaigua a la vora del Ebre, quasi devant de Campredó, prov. de Tarragona.

GALERADA. f. Entre estampers, composició que se posa a la galera. **Galerada.** || La cárrega que cap dins d' una galera. **Galerada.**

GALERAIRE. m. Qui governava la embarcació nomenada galera. **Galerero.**

GALERER. m. Carreter que cuida d' una galera. **Galerero.**

GALERETA. f. dim. **Galerita.**

GALERÍ. m. *Impr.* Post ab un llistó a la vora inferior y costat dret, ont els caixistes d' imprempta hi posen les ratlles de la composició aixís que les van fent. **Galerín.**

Galerí

GALERÍA. f. Peça llarga y espaiosa ab moltes finestres desde ont se descubreix molt de terreno. **Galería.** || A les places fortificades, corredor formant arch demunt de feixines y terra pera arrivar desde 'ls atachs a la bretxa. **Galería.** || Corredor exterior y llarch, pera recreu o desaogo, que sol haver'hi a la banda de derrera de les cases. **Galería** || Camí subterrani obert còm medi de comunicació. **Galería.** || Mena de taulat antich, forrat de pells, sota 'ls que s' hi posaven els sitiadors pera atançarse a les muralles de les places assitiades. **Galería.** || *Mar.* Balcó que 's fá als barcos sobre la prolongació de la cuberta de popa. **Balcón del alcázar, de popa, galería.**

GALERINADA. f. Galerí plè de composició.

GALERITA. f. *Ornit. Ant.* CUGULLADA.

GALERUCA. f. *Entom.* Insectes coleòpters fitòfachs, crisomèlits, que ataquen les plantes. **Galeruca.**

Galeruca

GALÈS (Pere) *Biog.* Humanista famós, nat a Ulldecona l' any 1553. Va viatjar per bastants indrets d' Europa. L' any 1582 figurava entre 'ls membres de l' iglesia evangèlica italiana de Ginebra, en quina ciutat va ocupar la cátedra de filosofía durant cinch anys. Va exercir el professorat en distintes parts de França. Les seues doctrines reformistes no eren pas ben iguals a les calvinistes. Tenía extraordinaris coneixements en literatura grega y llatina. Molt erudit, bibliòfil y amich de les primeres capacitats de son temps. Dels seus llibres escrits sembla que no 'n queda rastre. Va ésser près a França còm a huguenot (1593); internat a Espanya y mort a les presons de Saragoça mentres se 'l processava. Cremat en imatge en Abril de 1595).

GALET. m. Broch petit del porró, canti, etc., per beure a raig. **Tubo, pico, gollete.**

BEURE A GALET. fr. Beure alçant el canti, el porró, etcétera, y dirigint a la boca 'l rajolí que surt pêl broch petit. *Beber á chorro ó á gollete.* || fr. *Met.* Pera expressar que 's viu molt confiat. *Beber del pilón.*

GALETA. f. Pá sense llevat y cuit dues vegades, que per la seua duració serveix pera proveir als

exèrcits y a les embarcacions, aixís còm també per altres usos. **Galleta, bizcocho.**

GALFÓ. m. *Ter. ibicench.* Balda. **Falleba**.

GALGA. f. La femella del gos llebrer. **Galga.** || Barrot gros y llarch pera impedir que una galera o carro 's precipiti al baixar una pendent, entorpint el moviment de les rodes. **Galga, freno.** || *Mar.* Estaca que se clava devant d' una áncora, pera que no 's desaferrin les seues ungles quan el barco está amarrat per aqueixa. **Galga.** || Mida que 's marca a un llistonet, tronquet, pal a, etc., pera aplicarla a la obra que 's fá a fí de que surti de la meteixa mida. **Igualar.** || Planxa de ferre, acer o altre metall ab una o varies osques pera comprovar mides de gruix. || Peça de fusta o metall ab un tallat en forma d' escaire que, aplicat a la testa d' una barra o d' un filferre, per exemple, serveix per assenyalar llargaries de poca extensió a mida que van tallantse. || Peça de ferro llarga que 's posa a diferentes mides pera igualar els montants dels balcons, de les reixes y altres femes pêl istil. || Mena de llistó de ferro o fusta com també una barra rodona pera frenar el moviment de les rodes. Gleva de terra. || MAMELLA. || Mola de molí, beta de sabata.

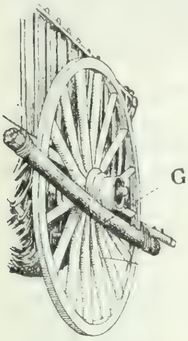

GALGA: G, galga

GALGAR. v. a. Aplicar la galga a lo que 's fá pera que surti de la meteixa mida. **Igualar.**

GALGO, A. m. y f. Gos de caça molt corredor. **Galgo.** || *Met.* Se diu de la persona molt caminadora. **Galgo.**

GALGENY, A. adj. De raça galga.

GALGUES. f. plu. Els dos barrots que van penjats a cada costat de les rodes del carro.

GALÍ, NA. adj. De la Galia. És cognom catalá.

GALÍ (Francesch). *Biog.* Navegant notable del sigle XVI. Va acreditarse de bon mariner, fent viatges d' Europa a l' Amèrica y al Japó. L' arquebisbe y virrei de Mèxich, En Pere Moya y Contreras, va encarregarli cerqués un port arracerat pera guarirse les naus provinentes del mar de les Indies. L' any 1582 va eixir d' Acapulco comandant dues fragates, anant a Manila y a Macao, estudiant bé les corrents envers les platjes d' Amèrica. Fent rumbo a l' Est, va ovirar el Nou Continent, anant a abordar en el paratge ont després s' és aixecada la ciutat de Sant Francisco (14 Juliol, 1584). Volía completar el descubriment de Nova California y 'l cambi de virei va privarli. La relació oficial del seu viatge, caient el manuscrit a mans d' En Joan Hugues Van Linschten, a Goa, aquest va publicarla en holandès, junt ab una obra seua del mar de les Indies, donades al públich l' any 1596, a Amsterdam. És una notable ressenya del Japó, que ha estat traduída al inglès (1598), al llatí (1599) y al francès (1610).

— (FRANCESCH). *Biog.* Prebere, fill de Camprodon. Doctor en filosofía y lletres. Coautor de l' *Historia de Camprodón*, junt ab l' apotecari Morer, publicada a Barcelona l' any 1879. Va fundar y dirigir fins a la seua mort el Colegi Balmes. Durant molts anys havía estat mestre del colegi mataroní d' en Coll de Valldemía. Va morir a Barcelona l' any 1897.

— (GALDRICH). *Biog.* Advocat de Girona del sigle XVII. Traduí varies obres del francès y del italiá.

— (GERONI). *Biog.* Escriptor barceloní del sigle XVI, que escrigué sobre notaría.

GALÍ. *Geog.* Quadra del terme de Sant Martí de Sasgayoles, prov. de Barcelona.

GALIA. *Geog. fr. ant.* Nom que 's donava a la nació formada pels Gals, y que arrivava en temps dels romans, més enllá del Ebre, estant dividida en Galia Narbonesa y Galia Tarragonina.

GALÍA. f. Preparació farmacèutica composta de nous de gales, de dátils y mirabolans. **Galía.**

GALIANA Y FOLQUÉS (Miquel). *Biog.* Mestre de musica valenciá, nat a Onfenient l' any 1814 y mort a la meteixa vila en 1880. Deixeble d' En Mir y Baquero. Organer de la parroquia de Santa María en sa vila natal (1836 a 1839). A Valencia va travallar en les companyies del teatre Principal. Va anar a Madrit (1850), rebent la protecció del mestre Reart, y l' any 1859 entrava de mestre en el Conservatori, havent'hi ocupat distintes places. És autor del *Prontuario musical* (Madrit, 1858), del que s' han fet varies edicions. Va posar musica a les sarsueles *Los cazadores de Africa* (1859) y *Las damas de la camelia* (1861), representades a Madrit.

GÁLIB. m. *Mar.* Patró pera fer les codernes. **Escuadra, gálibo.** || m. *Arq.* Motllo en fusta o en ferro pera construir una volta, perfilar una motllura, etc.

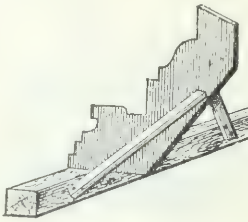
Gálib

GALIBAR. v. a. *Mar.* Travallar una peça de fusta arreglantla al gálib. **Galibar.**

GALICÁ, NA. adj. Pertanyent a les Galies. Avui s' usa solament parlant de l' Iglesia de França y del seu clero. **Galicano.**

GALICAR. v. a. Fer francès algún vocable d' altra llengua. **Francesar, afrancesar.**

GALICAT, DA. adj. Qui pateix mal gálich. **Buboso, galicado.**

GÁLICH, CA. adj. Francés. || m. Mal francès o veneri. **Gálico, bubas.**

GALICINA. f. *Min.* Nom donat al titanat de ferro y a una varietat de sulfat nadiu de zench, que 's trova entre les runes d' algunes mines antigues. **Galicina.**

GALICISME. m. Manera de parlar propi y privatiu de la llengua francesa. **Galicismo.** || Vocable o giro d' aquesta llengua introduit a un' altra. **Galicismo.** || Us de vocables o giros francesos en distint idioma. **Galicismo.**

GALICÓS, A. adj. Qui pateix de mal gálich. **Galicoso, buboso, galicado.**

GALIFARDEU. m. *Fam.* Agutsil, esbirro. **Esbirro, porquerón, satélite.** || Xicot gran y gros y dropo.

GALIFLOTA. f. *Ant. mar.* Expedició de comers que 's feia en galiots sense barcos mercants. **Galiflota.**

GALIFORME. adj. *Zool.* Que se sembla al gall. **Galiforme.**

GALIHUDA. f. *Ictiol.* Peix de mar de poch més de un metre de llarch; viu molt de temps fora de l'aigua; té tres ordres de dents, el cos rogench, clapat de pardo per les espatlles y blanch pêl ventre. **Galeocane ó galea, can marino, galludo.**

GALILEA. *Geog.* Aldea del terme de Puigpunyent (illa de Mallorca).

GALILEU, A. s. y adj. Natural y propi de Galilea, antiga població de Palestina. **Galileo.** || m. Nom donat per antonomasia a Jesús de Nazareth. **Galileo.**

GALIMA. f. El tauló que 's posa al forro de popa y proa.

GALIMATÍES. m. Obscuritat en lo parlar o en l'escriure.

GALINDAINA. f. Superstició, engany de bruixes. **Brujería, chuchería, baratija, lilaina.**

GALINDO DE VERA (Lleó). *Biog.* Polítich, advocat y escriptor. Nat a Barcelona l' any 1820. Mort a Madrit en 1889. Exercía 'l periodisme en els diaris carlins de més importancia. Acavada la tercera guerra civil va abandonar la política, dedicantse als estudis juridichs y als literaris, havent entrat a l' Academia de la Llengua. Les seues obres, tant de política còm de dret, totes en colaboració d' homes eminents, son força notables per sa forma y raonaments.

GALINDO (Fra Francesch). *Biog.* Famós predicador barceloní del sigle XVIII. Publicá varis sermons.

— (P. NARCÍS). *Biog.* Escriptor piadós del sigle XVIII

GALINDOIA. f. *Ter.* y

GALINDOINA. f. *Ter.* GALINDOINA.

GALIO. m. *Bot.* APEGALÓS.

Galió

GALIÓ. m. Vaixell gran que no's movía sinó ab rems y veles. **Galeón.** || Cada una de les naus de gran port que, surtint periòdicament de Cádiz, tocaven a Cartagena d' Indies y desde allí anaven a Portobelo. **Galeones.** || Herba medicinal que coagula la llet.

GALIOT. m. GALEOT. || *Ant.* Dim. de galera.

GALIOTA. f. Galera menor que constava de setse a vint rems per banda y un sol home per cada un; portava dos arbres y alguns canons petits. **Galeota.**

GALIPAU. m. *Zool. ter.* GALÁPAT.

GALIPODI. m. Reína de pí. **Galipodio.** || *Mar.* Mena de betúm que 's dona a algunes embarcacions. **Galipodio.**

GALIPOT. m. Trementina que ab la evaporació del oli essencial se solidifica als arbres; serveix pera falsificar la cera y fer ciris comuns. **Miera.**

GALISME. m. Sistema de les doctrines de Gall.

GALMÓ. m. *Ornit.* Aucell de mar de colors vius.

GALÓ. m. Teixit fort y estret. **Galón.** || Mesura inglesa que conté uns quatre porrons y quarta. **Galón.** || El distintiu de varis graus de la milicia, consistent en una o més tires de teixit del meteix nòm, de llana, plata u or segons la gerarquía. **Galón.** || Llenca de fusta que hi há en alguns barcos a flor de aigua. **Listón.**

Galó

GALO, A. s. y adj.

GALOFRARÍA. f. *Ant.* GALLOFRERÍA.

GALOFRE (Baldomer). *Biog.* Pintor distingit; nat a Reus en 1854. Mort a Barcelona l' any 1902. Deixeble d' En Martí y Alsina. L' any 1888 va donarse a coneíxer en l' exposició feta a Barcelona. Va pendre part en les oposicions de l' any 1873 (Madrit) pera guanyar la pensió a Roma per l' Academia. Les seues obres se distingeixen per la coloració viva y animada; tenen la individualitat del seu autor, influit per l'escola fortunyana. Sentía predilecció pêls temes espanyols y italians.

— Y COMA (JOSEPH). *Biog.* Artista y escriptor de art. Nat a Barcelona l' any 1819; mort en la meteixa l' any 1877. Començá 'ls estudis a Llotja, continuantlos a Italia. El Sant Pare Pius IX, (1847) va demanarli dos quadros; l' un pera 'l rei de Sardenya y l' altre pera l' emperador de Russia. Ell va ésser el primer artista que pintá la figura de Pius IX, essent el quadro portat en triomf pêl poble y exposat tres díes en el Corso. Tornat a Barcelona en 1849, va exposar obres seues, de les quals la més important és la *Entrada triomfal a Nápols d' Alfons V d' Aragó.*

GALOMANÍA. f. Pruitja d'imitar tot lo qu' és francès. **Galomanía.**

GALOMANIÁTICH, CA. s. y adj. Qui té la galomanía o lo que n'és propi. **Galómano, galomaniaco.**

GALONAR. v. a. Guaruir, posar galons. Recompensar.

GALONAT, DA. adj. Se diu dels animals que tenen escates o ratlles disposades en forma de galó. **Galonado.**

GALONAIRE. *Com.* Qui fá o ven galons. **Galonero.**

GALONEJADOR, A. adj. Qui galoneja o ribeteja. **Galoneador.**

GALONEJADURA. f. Travall o adorno fet ab galons. **Galoneadura.**

GALONEJAR. v. a. Guarnir o adornar ab galons els vestits o altres obgectes. **Galonear.** || Ribetejar les sabates. **Galonear.**

GALONER, A. s. Que té per ofici fer o vendre galons. **Galonero.**

GALONIEL. m. dim. **Bastoncillo.**

GALOP. m. Moviment del cavall, major que 'l trot. **Galope.** || Cert ball precepitat a modo de correguda. **Galop.**

AL GALOP. m. adv. *A galope.*

GALOPADA. f. La distancia que 's corre a galop. **Galopada**

GALOPANT. adj. y p. a. Que galopa. Calificatiu de lo que va depressa, còm: *tisis galopant.*

GALOPAR. v. n. Anar a galop. **Galopar, galopear.**

GALOPAT, DA. p. p. **Galopado.**

GALOPEIG. m. Acció de galopejar. **Galopeo.**

GALOPEJAR. v. a. Galopar.

GALOPIT, DA. adj. Malaltiç.

GALOTXA. f. *Ant.* ESCLOP, CALÇAT. || *Ter.* FLETXA, 2.

GALOTXER. m. Qui fa o ven galotxes. **Galochero.**

GALS. m. pln. Els aborigens del Mixdía de França y part de Catalunya.

GALSERÁ. m. y

GALSERÁN. m. *Bot.* Mata de la fam. de les esmilácies; té de 60 a 80 centimetres d' alçada, s' assembla al boix y és corretjosa y difícil de rompre 's; té les fulles punxagudes, picantes, nervioses y amargues, al mitg de les quals s'hi fa una boleta vermella còm una cirera; l' arrel és bona pera llevar les obstruccions interiors del cos, pera mal d' orina, hidropesía, aliacrá, etc. **Brusco, rusco, mirto silvestre, acebo pequeño.**

GALTA. f. Part de la cara desde 'ls ulls y polsos fins a la barba. **Mejilla, carrillo.**

A PARAR GALTA. fr. *Ter.* A FIAR.

GALTES DE PA TOU O DE RAL, DE TROMPETER. *Expr.* S' aplica a qui té moltes galtes. *Carrillos de monja boba, de trompetero, de flaón.*

BATRE LES GALTES. fr. Bofetejar. *Abofetear, sopetear, cruzar la cara.* || *Met.* ATURDIR.

BEGUT DE GALTES. Magre de cara. *Chupado.*

FER TORNAR LES GALTES ROGES. fr. **Avergonyir.** *Sonrojar, poner las orejas coloradas.*

GALTADA. f. *Ant.* BOFETADA.

GALTADA. f. *Ter. ibicench.* Bofetada. **Bofetada.**

GALTAPLE, NA. adj. **Molletudo, mofletudo, carrilludo.**

GALTER. m. Coxí petit que 's posa demunt dels altres del llit pera major comoditat. **Acerico.**

GALTERA. f. *Med.* Botornó, minova, tumor que 's fa entre la orella y la gargamella. **Papera, pápula.**

GALTUT, DA. adj. Qui té les galtes grosses y abultades. **Carrilludo, mofletudo.**

GALVANA. f. *Ter.* Dropería, poques ganes de travallar.

GALVANIÇACIÓ. f. Acció y efecte de galvaniçar o de galvaniçarce. **Galvanización.**

GALVANIÇADOR, A. s. y adj. Que galvaniça. **Galvanizador.** || Propi pera galvaniçar. **Galvanizador.**

GALVANIÇAR. v. a. Cubrir un metall ab una lleugera capa d'un altre per medi dels procediments galvánichs. **Galvanizar.** || Exposar un cos a l'acció del galvanisme. **Galvanizar.**

GALVANIÇAT, DA. p. p. **Galvanizado.**

GALVÁNICH, CA. adj. Pertanyent al galvanisme. **Galvánico.** || Epítet que 's dona al fluit elèctrich desarrollat pêl contacte. **Galvánico.**

GALVANISME. m. *Med.* Propietat d'excitar per medi de varetes de coure o zenc, moviments espasmódichs als nervis y muscles. **Galvanismo.** || Electricitat que 's desarrolla quan se posen en contacte dos cossos conductors. **Galvanismo.**

GALVANODERM. m. *Med.* Aparell mecánich contra l'asfixia. **Galvanodermo.**

GALVANOMAGNETICH, CA. adj. Referent al galvanisme y magnetisme. **Galvanomagnético.**

GALVANÒMETRE. m. Instrument pera conéixer la quantitat del fluit galvánich. **Galvanómetro.**

GALVANOMETRÍA. f. Tractat de la medició del fluit galvánich desarrollat a un cos. **Galvanometria.**

GALVANOMÈTRICH, CA. adj. Lo concernent a la galvanometría. **Galvanométrico.**

GALVANOPLASTIA. f. Art d'aplicar els procediments galvánichs a la plástica, traient copies metáliques dels motllos preparats convenientment. **Galvanoplastia.**

GALVANOPLASTICH, CA. adj. Lo que és executat per medi de la galvanoplastia.

GALVANÒSCOP. m. GALVANÒMETRE.

GALL. m. *Ornit.* Au casolana, el mascle de les gallines. **Gallo.** || Nom propi d'home. **Gallo.** || *Ictiol.* Peix de mar d'uns 40 centimetres de llarch, ab l'aleta de la esquena semblanta a la cresta del gall. **Gallo.** || *Ter.* ONADA, BULL. || m. *Mus.* Punt que xiscla fora del to, y per consegüent desagradable. **Pifia.** || *Naut.* Bandereta clavada a un suro que flota al cap de l'ossera pera indicar el punt ont és calada la peça tercera. || *Arquit.* El que se posa per acavament dels panells. || *Bot.* Grill de taronja. Ferla de nou. || Gra de blat de moro esclatat ab foch.

Gall de panell

ALTRE GALL LI CANTARÍA. *Loc. fam.* Denota que sería millor la sort d'algú. *Otro gallo le cantara.*

ARROÇ, GALL MORT Y GALLINA MORTA. *Expr. fam.* Se diu d'algún menjar abundós. *Arroz y gallo muerto.*

CADA GALL CANTA AL SEU GALLINER. *Ref.* Denota que cada hu mana a casa seua. *Cada gallo canta en su muladar.*

DOS GALLS EN UN GALLINER NO CANTAN BÉ O NO POT ÉSSER. *Ref.* REGNE Y CASAMENT, etc.

FER GALLS O UN GALL. *Pifiar.*

FER GALLS EL CLARINET. *Mus.* Xisclar fora de to. *Rechinar.*

GALL FABÉ. *Ornit.* PUPUT.

JA NO SE 'N CANTA GALL NI GALLINA. *Ref.* Explica que hi há molt temps que s'ha fet o ha passat alguna cosa. *Estar olvidado; ya no se habla de eso; murió ya la madre que la parió; es cosa del otro jueves.*

POSARSE CÒM UN GALL. fr. Enfurismarse, ensuperbirse. *Tener mucho gallo, embolijarse, ponerse tan alto, echar el bodegón.*

PUJA MÉS EL FARCIMENT QUE 'L GALL. fr. *Met. Ajo de Valdestillas, vale más la salsa que los caracoles.*

QUI TOT SOL MENJA 'L SEU GALL, SOL ENSELLA'L SEU CAVALL. *Ref.* Ensenya que qui no fa res pêls altres, no trova qui fassi res per ell. *El que solo come su gallo, solo ensilla su caballo.*

GALL (Cova del). *Orog.* En el terme d'Hostalets de Bás. || — (COLL DEL). *Orog.* En el Llobregat, més amunt del Pont de Reventí. || *Orog.* Nom topografich de molts indrets de montanya. || — D'ALCONASE. *Hidrog.* Illot de la banda N.O. de l'illa de Mallorca, prop de Lluch-Alcari.

GALLA. f. **Agalla.**

GALLADURA. f. Taca roja que tenen els rovells d'ou que han estat fecundats pêl gall. **Galladura.**

GALLAR. v. a. Muntar el gall a la gallina. **Gallar, gallear.**

GALLARDA. *Impr.* Lletra d'imprempta més petita que'l breviari. **Gallarda.** || FESTA. || (COLLET DE LA). *Orog.* En el nervi de serra, després de la carena, que separa les valls d'Asols y de Rús, en la conca superior del Llobregat.

GALLARDAMENT. adv. m. Ab gallardía. **Gallardamente.**

GALLARDEIG. m. Acció de gallardejar. **Gallardeo.**

GALLARDEJAR. v. n. Mostrar biçarría. **Gallardear.**

GALLARDET. m. Faixa volant que acava en punta, y 's posa a les naus o a qualsevulla altra part en demostració de regositg. **Banderola, gallardete, grímpolas.**

GALLARDETADA. f. *Mar.* Senyal que fa 'l general d'una divisió, desaprovant alguna maniobra. **Gallardetazo.**

GALLARDÍA. f. Desembaráç, biçarría en el maneig principal del cos. **Bizarría, gallardía.** || Esforç y serenitat. **Gallardía, arresto.**

GALLARDÓ. m. Premi, recompensa, retribució. **Galardón.**

GALLARDONADOR, A. m. y f. Qui gallardona. **Remunerador, galardonador.**

GALLARDONAR. v. a. Recompensar, remunerar, premiar. **Galardonar.**

GALLARET. m. *Met.* Jove de poch judici. **Gallito.** || *Bot.* FUM DE TERRA. || La noya vanitosa.

GALLARETS. pl. *Bot.* Herba de la familia de les escrofulariacies, que té un gust amargant y fa certa pudor que deixa de sentirse quan la planta és seca. **Linaria oficinal.** || També s'anomena aixís la MARESELVA. || *Ter.* ROSELLA. || Vanitat, presumpsió, superbia. **Penacho, ventolera.**

TINDRE 'LS GALLARETS AL CAP. fr. *Fam.* Pera indicar que algú és molt vanitós. *Tener ventana al cierzo.*

GALLART, DA. adj. Biçarro, galán **Gallardo.** || Animós. **Gallardo.** || Excel-lent, còm: *pensament gallart.* **Gallardo.**

GALLART (Arnau). *Biog.* Abat perpetual de Poblet desde l'any 1229 fins al 1231, en que va passar a ésser bisbe de Agen y després arquebisbe d'Aix. Va morir en l'any 1257.

GALLDINDI. m. *Ornit.* Au casolana de l'Amèrica Septentrional y aclimatada a Catalunya; té més de 60 centímetres de llarch, les plomes de diferents colors y la seua carn és molt estimada. **Pavo, gallipavo.**

GALLECHS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Mollet, prov. de Barcelona.

GALLEDA. f. Poal de fusta pera treure aigua d'un pou. **Cubo, pozal.**

FICÁ 'LS PEUS A LA GALLEDA. fr. *Fam.* Se diu de aquell que volent fer mal a un altre se 'n fa ell meteix o dona un judici disbaretat d' alguna cosa.

GALLEGA. f. Mena de gambet ab caputxa, que usen els serenos, mariners y gent del camp. **Gallaruza.** || Capsa de tabach en figura de carabaça vinatera, pera ensumar. **Fusique.**

GALLEGADA. f. Colla de gallechs. **Gallegada.** || Ball propi dels gallechs. **Gallegada.**

GALLECH, GA adj. Natural de Galicia. **Gallego.** || Lo pertanyent a aquesta regió d' Espanya. **Gallego.**

GALLEGO, A. adj. GALLECH.

GALLEJAR. v. n. Alçar la veu ab amenaces; fer el valent. **Gallear.** || *Met.* Sobreixir entre altres. **Gallear.**

GALLEL Y BELTRAN (Joseph) *Biog.* Pintor valenciá, nat l'any 1825. La reina Cristina (1843) va obtíndreli una pensió y va guanyarne un'altra en oposicions. Va dedicarse principalment a la pintura al tremp, havent deixat obres al fresch en moltes iglesies de Valencia y en cases particulars. També travallava la pintura al oli, que se 'n conserven bastantes a la seua terra. De retratos va pintarne més de vuitanta, d'homes notables tots ells, ab molta traça. Darrerament se dedicava a la escenografía, ab èxit.

GALLERA. f. Gavia de galls. || Lloch de lluita de galls. || Ganes de gallicar o fer el valent.

GALLERET (Bauma del). En en terme de Fígols.

GALLES (Cova de les). En el terme de Llimiana.

GALLET. m. dim. **Gallito.** || Peça de la escopeta que pega sobre 'l pistó y l' inflama.

GALLETA. f. *Ter. del camp de Tarragona.* Galleda.

GALLETADA. f. *Ter. del camp de Tarragona.* Lo que cap en una galleta.

GALLETS. m. pl. *Bot.* MARESELVA.

GALLEUDA. *Geog.* Caseriu del terme de Gabarra, prov. de Lleida.

GALLÍ o GALÍ (Lleonart). *Biog.* Metge distingit, natural de Tarragona. Mort en 1830, als setanta nou anys. És autor d' alguns travalls professionals ben curiosos. Ademés d' home cientifich era enginyós, havent inventat uns llits y cadires especials, que va donar a conéixer l' any 1795 al final del seu llibre: *Nuevas indagaciones sobre las fracturas de la rótula,* etc. Era metge del rei, de les guardies reials y membre d' Academies.

GALLIASSA. f. La més gran de les embarcacions de rems y veles que s' usaven antiguament; tenía arbres, artimó, mestre y trinquet. **Galeaza.**

Joan Gallifa

GALLIFA. adj. Flach, fluix, cobart. Qui vol alçar el gall y després cedeix. || GALLOFA. || Una planta.

GALLIFA (Joan). *Biog.* Relligiós patriota, mort heroicament en el cadafalch el día tres de Juny del any 1809, en els glacis de la Ciutadela, durant la dominació francesa. Conspirava pera deslliurar a Barcelona del jou foraster y va ésser traidorament enganyat y près, junt ab sos companys de martiri Pou, Navarro, Aulet y Massana. Á Barcelona no 's va trovar butxí pera executar la sentencia, que varen cumplimentar els presidaris Aznar y Sanchez, baix promesa de llivertat. Havía nascut a Sant Boy de Lluçanès.

GALLIFA (Sant Pere de). *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Terrassa; és a la vora del riu Ripoll y té 235 hab. || — (Y ROCACRESPA). Quadres del part. jud. de Vilafranca del Penadès.

Segell de Gallifa

GALLIFORM. adj. Que té la forma de gall. **Galliforme.**

GALLIGANS. *Hidrog.* Riuet de poch curs però de molta pendent, que desaigua a la vora del riu Onyar, dins de Girona.

GALLIHUDA. f. *Ictiol.* Vegis GALIHUDA.

GALLIMARSOT. m. *Fam.* Dona que té les maneres y costums propies dels homes. **Marimacho.**

GALLINA. f. *Ornit.* Au casolana que pon els ous y 'ls cova. **Gallina.** || m. y f. *Met.* Cobart. **Gallina, gallinoso, liebre.**

GALLINA CEGA. *Ornit.* Aucell. BECADA, RASCLA, RASCLÓ.

AJAURE'S AB LES GALLINES, Y ANAR AL LLIT O A JÒCA A POSTA DE SOL COM LES GALLINES. fr. Anarhi molt dejorn. *Acostarse con las gallinas.*

LA GALLINA PUNICANA PON UN OU CADA SETMANA. Joch de nois que formen rotllo ab les cames exteses; qui governa 'l joch és al mitg, y diu: «la gallina ponicana pon un ou cada setmana: ne pon un, ne pon dos,» pujant fins a vuit, retirantse llavors la cama a qui li toca aquest número, repetintse aquesta operació fins que queda un sol peu, y aquell de qui és aquest, paga la penyora. *La pavada pone huevos á manadas.*

LA GALLINA VELLA FA BON CALDO. *Ref.* Denota que la intelligencia y práctica son a propòsit pera desempenyar alguna cosa. *Buey viejo, surco derecho; la vieja gallina hace gorda la cocina.*

MÉS VAL PA AIXUT AB AMOR, QUE GALLINES AB RUMOR. *Ref. Más vale carnero en paz que no pollos con agraz.*

QUAN PIXIN LES GALLINES. *Loc.* Negativa d' alguna cosa. *Cuando meen las gallinas.*

VAL MÉS PARDAL EN MÁ QUE GALLINA VOLÁ. fr. Pera remarcar la importancia d' una cosa ab altre.

VISCA LA GALLINA Y VISCA AB SA PEPIDA. *Ref.* Aconsella que no 's deuen curar radicalment certs mals habituals quan hi ha perill de la vida al ferho. *Viva la gallina y viva con su pepita.*

GALLINÁÇ. *Orog.* Cim del Conflent, al fons d' una barrancada.

GALLINAÇA. f Fém de la gallina. **Gallinaza.** || *Min.* Certa mena de basalt negrench de molta duresa, qu' admet puliment pêl frech. **Gallinaza.** || — D'AIGUA. *Ornit.* FOTJA. || — *Orog.* Serra del Canigó.

GALLINACI, A. adj. Pertanyent a la gallina. **Gallináceo.** || f. pl. *Ornit.* Familia d' aus ab dues membranes curtes entre 'ls tres dits anteriors, y un sol dit a la part posterior. **Gallináceas.**

GALLINADA. f. *Ter. vulg.* Moltes gallines. || Menjada de gallines. || Gallinaça.

GALLINARI. m. Entre 'ls antichs el criat que cuidava del corral de les gallines.

GALLINAIRE, RA. m. y f. Qui trafica en gallines. **Gallinero** || Qui ven carn de gallina. **Gallinero.**

GALLINAMENT. adv. m. *Ant.* COBARDAMENT.

GALLINÉ. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. d' Orcau, prov. de Lleida.

GALLINER. m. Lloch ont s' hi crien les gallines. **Gallinero.** || Lloch ont s' hi junten moltes dones, còm: *el galliner del teatre.* **Cazuela, gallinero.** || GALLINAIRE. || *Ter. Blanes.* Banch que hi ha a popa d' un falutxo, pera guardar la vaixella d' a bordo.

AVALOTAR EL GALLINER. fr. Torbar la pau. *Alborotar el palomar, el cortijo.*

GALLINERA (Riera de). *Hidrog.* Neix al S.O. de la serra de Azafor, prov. d' Alacant, passa per Patró, Benialí, Benirrama y Forna, del part. jud. de Pego, y entra en el de Gandía, desaiguant al mar a Oliva, no lluny de Valencia. || — (SERRA). *Orog.* Serra de 2,628 met. d' alt., al vessant francès del Pirineu, entre les rieres de Carançá y de la Portella, afluentes de la vora del riu Tet (a tramontana de la encontrada de Camprodon). || — (VALL DE). *Geog.* Vall de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Pego; comprèn les deu poblacions de Alcudia, Alpatró, Beniati, Benicivá, Benimarve, Benirrama, Benisili, Carroja, Lombay y Sant Miquel, que reuneixen entre totes 1,955 hab. És a mitjorn de la serra d' Azafor y és regada d' Oest a Nortest per la riera de Gallinera.

GALLINERÍA. f. Munió de gallines. **Gallinería.** || *Met.* COBARDÍA. || Lloch ont hi venen gallines. **Gallinería.** || Art de criar gallines.

GALLINÉS. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Vilademuls, prov. de Girona; té dos caseríus: La Bruguera y Les Barraques.

GALLINET, A. adj. Qui sempre s'está arrupit ab por.

GALLINETA. f. dim. **Gallinita.**

GALLINETA. f. *Zool.* Au de la familia de les ròlides anomenades polles d' aigua. **Gallinada.** || *Ictiol.* RAT.

GALLINETA DE LA MARE DE DEU. *Entom.* Marieta, insecte del tamany d' una mosca, ab elictres vermells ab pichs negres. *Cochinilla.*

GALLINÍVOR, A. adj. *Zool.* Qui menja gallines. **Gallinívoro.**

GALLINUDA. f. *Ictiol.* **Gallihuda.**

GALLISSÁ (Antoni M.ª). *Biog.* Arquitecte que va nèixer a Barcelona a 9 de Septembre de 1861 y va morir'hi a 17 d' Abril de 1903. Va progectar y dirigir algunes de les obres remarcables del modern renaixement arquitectònich de Catalunya, entre elles la Masía García de Vallirana, una de les cases més elegantes de camp a Esplugues, les de Gomis, y Siscar, monuments funeraris de les families de Tarrats, Guardiola y La Riva, l' altar de la Santíssima Trinitat a la iglesia de Santa María del Mar a Barcelona, etc. Va deixar ben sentada la seua reputació d'intelligent als motius decoratius que esmenten el seu acert en aquest difícil ram del art, devent recordarse la decoració del carrer de Ferrán estrenada quan les festes de la Mercè de 1902, y les senyeres del Orfeó Catalá, y dels somatents de Vich y de Vilafranca. Catalanista convençut, va pendre part activa en la organisació d' importantes agrupacions y va ésser un dels presidents més laboriosos de la Unió Catalanista.

Antoni Gallissá

— Y COSTA (LLUCIÁ). *Biog.* Jesuita viguetá, nat l'any 1731; mort a Vich en 1810. Era home molt erudit y entès no solçament en bibliografía sino també en les llengües orientals y les d' Europa. El cardenal Mattei va presentarlo a Pius VII com l' home més savi de Europa. L' emperador Napoleon I va ferlo director de una biblioteca que volía fundar a París. Entre ses obres escrites hi figuren una vida y uns comentaris, relatius al savi catalá en Joseph Finestres, publicades l' any 1802.

Galló

GALLÓ. m. *Ter.* GRILL DE LES FRUITES. || *Arquit.* L'adorno que's posa al quart bocell del capitell dòrich. **Gallón.**

GALLOF, A. adj. Qui busca escuses pera no travallar. **Gallofo, gallofero, follón, tunante, zangandungo, zanguango.**

GALLOFA. f. DIETARI. || Menjar ordinari. || FARRO. || La sopa inferior que se dona als pobres.

GALLOFAMENT. m. *Ant.* EMPOLTRONIMENT.

GALLOFEJAR. v. n. Fer el gallof. **Haraganear, gallofear, holgazanear, tunar.**

GALLOFER. m. *Bot.* CART DE MARÍA. || **Mendicant.**

GALLOFERA. f. *Bot.* BOIXAROLA.

GALLOFERÍA. f. Falta d' aplicació al travall, dessidia. **Haraganería.**

GALLÒFOL. s. y adj. GALLOFO. || Mendicant.

GALLOFRE. adj. *Ter.* Dropo.

GALLOGINA. f. Gallina que canta còm un gall.

GALLS. m. plur. Les bombolles que fa l' aigua quan bull. || Les notes o veus falses en un cant.

GAM. m. *Zool.* Gamba. Daina.

GAMA. f. Taula ab l' auxili de la qual s' ensenya la entonació de les notes musicals. **Gama.** || Escala musical. **Gama.** || — DELS COLORS. *Pint.* Nom que 's dona a cada serie de colors classificats per graduació natural y per tons successius. Hi ha games de colors forts, fluixos, neutres, etc. Comprenen els set colors del prisma y totes les gradacions que pot haverhi entre ells. **Gama de colores.** || f. Conjunt, juntura. Visió armònica de varies coses.

GAMARÓGRAF. m Qui coneix la gamarografía o escriu sobre ella. **Gamarógrafo.**

GAMAROGRAFÍA. f. Part de la zoología que tracta de les petxines y dels crustacis. **Gamarografía.**

GAMAROGRÁFICH, CA. adj. Lo que té relació ab la gamarografía. **Gamarógrafo.**

GAMARÒLECH. s. y adj. Naturalista que tracta de les petxines y 'ls caragols. **Gamarólogo.**

GAMAROLOGÍA. f. Ciencia que tracta de les petxines y 'ls caragols. **Gamarología.**

GAMAROLÒGICH, CA. adj. Lo que 's refereix a la gamarología. **Gamarológico.**

GAMARÚS. m. *Ornit.* Au de presa, nocturna, d'uns 40 centimetres de llargada, que s' nodreix quasi bè exclussivament de rates de camp y altres rosegadors. **Zumacaya.** || XIVECA, DUCH. || *Met.* TALÒS, TONTO. || *Bot.* Nom ab que 's designa en la comarca de la Selva una especie de bolet del genre *Polyporus.*

GAMARRA. f. Corretja del aparell d' un cavall.

GAMARRES. f. plur. CORRETJAM.

GAMBA. f. *Fam.* Cama llarga. **Zanca.**

TINDRE BONA GAMBA. fr. *Fam.* Se diu de qui camina molt depressa. *Tener pies.*

GAMBA. *Zool.* Nom vulgar de un crustaci, semblant a un petit llagostí. || *Ornit.* Aucell del genre *Limosa.* || — (ROJA). BARJA, TATERLA. || — (NEGRA). Au que viu prop dels aiguamolls y s' alimenta de moluschs y insectes aquatichs. *Caballero arlequín.*

GAMBADA. f. *Fam.* CAMADA. || Pas llarch. **Zancada, trancada, tranco.**

AB DUES GAMBADES. m. adv. AB QUATRE SALTS.

GAMBALADA. *Ter. Blanes. Náut.* S' apropia a cada moviment de vaivé del embol.

GAMBALEJAR. v. a. Permutar, baratar.

GAMBALETA. *Ter. Blanes. Náut.* Nom que 's dona al embol.

GAMBALS. m. pl GRILLONS.

CURT DE GAMBALS. fr. *Fam.* Tindre poch coneixement. *Ser de cortos alcances, zoquete, zopenco.*

GAMBAR. v. n. Caminar ab pas expedit. CAMPÁRSELA.

GAMBAT. adj. *Mar.* Calificació del clau o pern que 's decanta al clavarlo. **Gambado.**

GAMBAYROT, A. adj. GAMBIRET.

GAMBEJAR. v. n. CAMEJAR.

GAMBERA. f. *Ant.* Armadura antigua de la cama, mena de bota d' acer. **Greva, camillera.**

GAMBET. m. Capot sense valona y ab mánegues que s' usava molt a montanya. **Anguarina.**

GAMBETA. f. *Zool.* Cabra feréstega. Dayna.

GAMBIROT. m. Nom que 's dona als nois o joves entremaliats y de poch judici. **Saltabarrancos, saltabardales, saltaparedes, trincapiñones.**

GAMBIT. m. Jugada dels escachs que consisteix en avençar els peons de les agulles després d' haverlos fet ab els del rei y la reina. **Gambis, gambito.**

GAMBOTA. f. *Mar.* Cada un dels troços de fusta curts calats a espiga per llurs peus a la peça principal pera formar la volteta de popa o pera sostindre, còm columnes, els braçals de proa. **Gambota, gambeta.**

GAMBUIX. m. Caputxa fina ab que 's cubreix el cap als nats de poch; els hi tapa tot el cap, deixant veure no més que la cara, y se 'ls hi subgecta a la faixa pera que no puguin bellugarlo. **Gambuj, gambo, capillo, gambujo, gambux.**

GAMBÚS, A. adj. *Ter.* Qui té les cames llargues.

GAMELL. m. Camell.

GAMETRIA. f. Endevinació per medi dels anagrames.

GAMFANÓ. m. Bandera d' iglesia o d' ordre civil. **Gonfalón.**

GAMÍ. m. *Vet.* Escròfules del bestiar de llana. **Gamino.**

GAMMARRO. m. *Ictiol.* CRANCH.

GAMÓ. m. *Ter. Bot.* PORRAÇA.

GAMOPÈTAL, A. adj. *Bot.* Format per la soldadura de varis pètals. **Gamopétalo.**

GAMOPETALIA. f. *Bot.* Estat de la flor que té un perianti que s' ha soldat, constituint una sola peça. **Gamopetalia.**

GAMOSÈPAL, A. adj. *Bot.* Format per les soldadures de varis sèpals. **Gamosépalo.**

GAMOSEPALIA. f. *Bot.* Estat d' una flor en que els sèpals o fulletes del càlcer s' han soldat o unit. **Gamosepalia.**

GAMÒSTILO. m. *Bot.* Que té l' estil format per la soldadura d' altres. **Gamóstilo.**

GAMOT Y LLURIA (Joseph). *Biog.* Esculptor distingit, deixeble d' en Nobes; natural de Barcelona. Morí jove, l' any 1890. Havía cursat a Llotja. Va fer diverses estàtues pera la cascata del parch de Barcelona y pera 'l monument a Colon. *Los Remordiments de Caí,* estàtua en guix; *L' amor cremantse les ales* y algunes testes, que 's guarden a Barcelona justifiquen el bon concepte que merexía en Gamot

GAMUÇA. Cabra feréstega. Gambeta. La seva pell.

GAMUCITA. f. *Min.* Mineral molt raro, compost de silicat y aluminat de ferro al estat d' hidrat. **Gamucita.**

GAMUT. m. *Bot.* Filament que tenen les cames de les plantes. **Gamuto.**

GANA. f. Apetit, desitg, voluntat d' alguna cosa. **Gana.**

DE BONA GANA. m. adv. Ab gust, ab voluntat. *De buena gana.*

DE MALA GANA. adv. m. Sense voluntat, ab impaciencia. *De mala gana.*

GANA DE DESTRALER. fr. *Fam. Hambre canina.*

EL BOU TIRA L' ARADA, MES NO DE BONA GANA *Ref. El buey traba el arado, más no de su grado.*

NO 'M DONA LA GANA. *Expr. fam.* No vull. *No me da la gana.*

NO MENJAR PER GANA NI BEURE PER SET. *Ref. fam.* Se diu d' aquell que no necessitant la cosa no convé ab lo que se li proposa sino ab les condicions qu' ell vol. *No comer por gana.*

PERDRE LA GANA. fr. Perdre l' apetit, la gana de menjar. *Desganarse.*

DONAR GANES DE RIURE. fr. *Irón.* Expressar la inconsideració d' algú en lo que proposa com a cosa fácil, no essent'ho. *Dar gana de reir.*

FER VINDRE GANES DE RIURE. fr. DONAR GANES DE RIURE.

FERSE PREGAR ALGÚ PER ALLÓ DE QUE 'N TÉ GANES. fr. *Fam.* S' entèn literalment. *El ruin cuanto más le ruegan más se extiende.*

GANES DE TREURE: ASCOS.

LES GANES LI FAN DIR. *Loc.* Denota la facilitat ab que creyèm lo que desitgèm. *Soñaba el ciego que veia, y soñaba lo que queria.*

LLEVAR, FER PERDRE LES GANES. fr. Ferli perdre a algú 'l desitg o gana de fer alguna cosa. *Quitar las ganas; desganar.*

NO 'M FASSIS DIR LO QUE NO TINCH GANES DE DIR. *Loc.* Ab que s' aconsella que no 's molesti a algú tant que 's vegi obligat a dir les faltes de qui 'l molesta. *Tanto me haréis, que diga quien sois; no me saques la lengua á pasear.*

TINDRE GANES DE COPS. fr. Donar motiu de que li succeeixi a algú alguna cosa que no li estigui bé. *Tener gana de fiesta.*

TINDRE GANES DE JUGAR. fr. *Tener ganas de jugar, de rasco, ó de retozo.*

SON LES GANES QUE 'N TÉ. fr. LES GANES LI FAN DIR.

GANAÇA. m. Home alt, esllanguit, decaigut. **Ganso, gansarón, tagarote, gambalúa, varal, pendón,** etc.

GANADER. m. *Mot castellanisat.* Qui tracta en bestiar menor. **Ganadero.**

GANANCIA. f. Guany, profit, interès. **Ganancia, á cuenta y riesgo.**

ANAR A LA PERDUA Y GANANCIA. fr. *Ir de cuartillo.*

EN EL COBRAR ESTÁ LA GANANCIA. *Loc.* Denota que el qui ven deu tindre molt de cuidado en que algú no se 'n vagi sense pagar. *Ser mercader más va en el cobrar que en el vender.*

LA GANANCIA DEL PEIX FREGIT, QUE 'L VENÍA A QUATRE Y 'L PAGAVA A SIS. *Ref.* S' aplica al que, ademés de travallar sense cap utilitat, encara hi pert. *El sastre del campillo, que cosía de balde y ponía el hilo.*

GANANCIAL. adj. Lo que pertany a la ganancia. **Ganancial.**

GANANCIALS. pl. BENS GANANCIALS.

GANANCIAR. v. r. Guanyar.

GANANCIÓS, A. adj. **Ganancioso.**

GANAPÉ. m. CANAPÉ.

GANAPIA. m. y

GANDALLA. f. Mena de ret que duien les dones. **Gandaya.**

GANDESA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Tarragona, format dels 18 següents ajuntaments: Arnès, Ascó, Batea, Benissanet, Bot, Casseres, Corbera, Fatarella (La), Flix, Gandesa, Horta, Miravet, Mora de Ebre, Pinell, Pobla de Masaluca, Prat de Compte, Ribarroja y Villalba, reunint entre tots 38,706 hab. ‖ Ciutat de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, cap del part. jud. del seu nom; és dalt d' un plá, a la vora del Riussech, y té 3,746 hab.

GANDÍA (Alfons, duch de). *Biog.* Un dels pretendents del trono d' Aragó a la mort de Martí *l' Humá.* Era fill del infant Pere, comte de Ribagorça y net de Jaume II *el Just.* Va declararse, després del parlament de Casp, partidari de Ferrán I, ajudantlo en les seues empreses contra 'l malhaurat Jaume de Urgell, y va morir allunyat de la Cort per diferencies hagudes ab aquell monarca.

— (ALFONS, DUCH DE). *Biog.* Fill de l' anterior, que a pretext d' ésser vell el seu pare, va pretendre la corona d' Aragó, presentant les seues reclamacions al parlament de Casp (1412).

GANDÍA. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Valencia, que comprèn els 29 següents ajuntaments: Ador, Alfahuir, Almiserat, Almoines, Alquería de la Condesa, Bellreguart, Beniarjó, Beniflá, Beniopa, Benipeixcar, Benirredrá, Castellonet, Deymuz, Fuente-Encarroç, Gandía, Guardamar, Jaraco, Jeresa, Poble Nou de Sant Geroni, Miramar, Oliva, Palma de Gandía, Palmera, Piles, Potries, Rafelcofer, Real de Gandía, Rótova y Vilallonga, reunint entre tots 47,480 hab. || Ciutat de la prov. y bisb. de Valencia, cap del part. jud. del seu nom; és a la vora del riu Serpis; té estació de F.-C. y 9,924 hab.

GANDUL, A. m. Vagabont, ociós. **Holgazán, haragán, zángano, tuno, gandul**

GANDUL CÒM UNA ESTACA. fr· MÉS DROPO QUE 'L JÉURER.

GANDULADA. f.

GANDULEJAR. v. n. Fer el gandul. **Holgazanear, haraganear.**

GANDULERÍA. f. El defecte del gandul. **Dropería.**

GANET. m. *Ornit.* Mena de gavina.

GANFANÓ. m. y

GANFARÓ. m. (V. GAMFANÓ).

GANFARONER. m. Qui porta 'l ganfaró. **Ganfalonero, portaestandarte.**

GANGA. f. *Met.* Tot lo que s' obté ab poch cost o travall, éssent bastant apreciable. **Ganga.**

BUSCAR UNA GANGA O PRIMA. Procurar, proporcionarse utilitats o ventatges ab poch travall. *Andar á caza de gangas.*

NO ÉS MALA GANGA. *Expr. irón.* Denota que no és cosa important o apreciable lo que 's preté o consegueix. *Buena ganga es esa.*

GANGA. *Ornit.* Perdiu d' Inglaterra o de garriga. **Ganga, ortega de los Pirineos.**

GANGA (Coll de la). *Orog.* Coll de les montanyes Gavarres, al NO. de Calonge, prov. de Girona.

GANGARANGAU. m. *Bot.* GALCERÁN.

GANGARILLA. f. Colla de comediants ambulants.

GANGLI. m. Mena de tubèrcul que 's forma demunt dels nirvis y vasos linfátichs. **Ganglio.** || Tumor petit y globulós que no fá mal. **Ganglio.** || m. pl. *Zool.* Grupu d' animals que sols tenen un sistema nirviós ganglionar. **Ganglio.**

GANGLIFORME, adj. Que té la forma de gangli. **Ganglimorfo, gangliforme.**

GANGLIÓ. m. *Med.* Petit tumor globulós, dur, que se desenrotlla demunt dels tendrums, sense cambi de color en la pell. **Ganglión.**

GANGLIOMA. m. *Med.* Tumor de les glándules linfátiques. **Ganglioma.**

GANGLIONARI. adj. Pertanyent als ganglis. **Ganglionar, ganglionario.**

GANGLIONAT. adj. *Bot.* Qu' está provist de núclis pilífers. **Ganglionado.**

GANGLIONITIS. f. *Med.* Inflamació dels ganglis linfátichs. **Ganglionitis, ganglitis.**

GANGÓS, A. adj.. La persona que parla ganguejant. **Gangoso.** || Propi del gangueig. **Gangoso.**

GANGOSAMENT. adv. m. D' una manera gangosa. **Gangosamente.**

GANGOSITAT. f. El defecte del gangós.

GANGRENA. f. *Med.* Corrupció de les parts carnoses, que les hi fá perdre la sensació. **Gangrena.**

GANGRENARSE. v. r. *Med.* Apoderarse la gangrena d' alguna part del cos. **Gangrenarse.**

GANGRENAT, DA. p. p. *Med.* **Gangrenado.**

GANGRENÒPINA. f. *Med.* Erupció gangrenosa. **Gangrenópina.**

GANGRENÓS, A. adj. *Med.* Lo que té o participa de la gangrena. **Gangrenoso, cangrenoso.**

GANGUEIG. m. Acció y efecte de ganguejar. **Gangueo.**

GANGUEJAR. n. Parlar còm si 's tingués el naç tapat o no 's respirés. **Ganguear.**

Gánguil

GÁNGUIL. m. Barco gran que sols té un arbre y la proa semblant a la popa, arrossegant l' aparell de malla pera pescar. **Gánguil.**

SEMBLAR UN GÁNGUIL. fr. *Fam.* Ésser molt alt y prim. *Parecer un espárrago ó un fideo.*

GANIMEDES. m. *Quim.* Nom que 'ls alquimistes van donar al sofre obtingut per sublimació. **Ganimedes.**

GANIVET. m. Utensili que serveix pera tallar, y 's composa d' una fulla prima, esmolada per un costat, subgecte a un mánech. **Cuchillo.**

GANIVET DE BUTXACA. Aquell quina fulla 's plega ficantse dins del mánech. *Navaja.*

GANIVET DE MOLLES. *Navaja de muelles.*

GANIVETA. f. Utensili d' una fulla molt ampla de ferro acerat, d' un sol tall, ab mánech o sense. **Cuchilla.**

GANIVETA PERA PULIR. Planxeta d' acer més llarga que ampla, a la qual en els quatre caires vius de sa llagaria s' ha fet eixir fil ab el brunyidor. Serveix pera pulir superficies de fusta o treure d' elles el vernís que tinguen. **Cuchilla.**

GANIVETADA. f. Cop de ganivet. **Cuchillada, navajada, navajazo.** || La ferida que resulta del cop de ganivet. **Cuchillada, navajada, navajazo.**

GANIVETÁÇ. f. pl. aum. **Cuchillón, cuchillazo.**

GANIVETAIRE. *Com.* Qui fa o ven ganivets.

GANIVETER. m. Qui fá ganivets o 'n ven. **Cuchíllero.**

GANIVETERA. f. Capsa o estoig de ganivets. **Navajero.**

GANIVETERÍA. f. Fábrica o botiga de ganivets. **Cuchíllería.**

GANIVETET. m. y

GANIVETÓ. m. dim. El que no 's tanca. **Cuchillico, cuchillito, cuchillejo.** || El que 's tanca. **Navajica, navajilla, navajita, navajuela.**

GANSEJAR. v. a. Fer el ganso. **Perecear, raposear.**

GANSERÍA. f. Astucia, sagacitat, modo d' obrar ab cautela. **Zorrería.**

GANSO, A. adj. Astut, taimat, cautelós. **Zorro, camastrón, marrajo.**

GANTA. *Ornit.* CIGONYA.

GANTERA. f. Cada una de les peces rectes que a manera de braçal ixen de les amures d' un barco pera formar un esparó. **Gantera.**

GANTÈS, A. s. y adj. Natural o propi de Gant, ciutat dels Païssos Baixos. **Gantés.**

GANXER. m. Aquell que guía les fustes pêl riu ab un pal molt llarch que acava ab ganxo. **Ganxero.**

GANXET. m. dim. Petita peça pera travar les portes dels armaris, vidrieres y altres usos. **Garabatillo.** || Eina d' acer ab un ganxet al capdemunt y un maneguet que serveix pera fer travalls imitant els del coixinet de fer puntes. **Ganchillo.**

FER GANXET. Fer puntilla o altres travalls ab un ganxet petit d' acer que té un maneguet d' os, de metall, etc. *Hacer ganchillo ó ganchito*, éssent molts els que usen el galicisme: *Hacer crochet.*

Ganxo

GANXO. m. Punta girada per amunt. **Gancho, garfio, garabato.** || *Ant.* Tirapeu, garrot de pastor. **Gancho.** || *Náut.* Eina de ferro ab mánech llarch que serveix pera acostar les peces a la barca. **Gancho, garabato** y **garfio.** || *Met.* Escusa, motiu.

TÓRCERSE CÒM UN GANXO fr. *Engarabatarse.*

GANXUT, DA. adj. Lo que fá ganxo. **Ganchoso.**

GANY. m. Guany.

GANYA. f. Part interior de la gargamella del home y altres animals. **Agalla** || Obertura qne tenen els peixos a l' arrancada del cap. **Agalla.** || GANYOTA,

GANYADA. f. Ferida llargaruda a la cara, que fa fer mala figura. **Chirlo.** || Pincellada mal donada que deslluеix una pintura.

GANYAR. v. a. *Ter.* Pintar malament.

GANYARSE. v. r. Ganyirse.

GANYILS. m. pl. Part de la gola en que 's forma la veu o guinyol. **Gañiles.**

GANYINA f. *Ter.* Budells de tunyina. **Tripas de atún.**

GANYIR. v. a. *Ant.* GUINYOLAR. || Mustigarse 'ls sembrats y plantes.

GANYIT. m. Xiscle, grinyol.

GANYIT, DA. adj. Mustigat.

GANYOL. m. y

GANYOLAMENT. m. Acte o efecte de ganyolar. **Gañir.**

GANYOLAR. v. a. GUINYOLAR.

GANYOT. m. Canó de la veu y de la respiració. **Gañón, gañote.**

GANYOTA. f. Senya que 's fá tancant dissimuladament qualsevol dels ulls. **Guiñada, guiñadura, guiño.** || Gesto que 's fá voluntaria o involuntariament ab qualsevol dels muscles de la cara. **Visaje.**

FER GANYOTES. fr. *Guiñar, hacer guiños, hacer visajes.*

GAONS. *Bot.* Nom que 's dona a dues menes del genre *ononis*, planta lleguminosa que creix en els camps abandonats de tot Catalunya. **Adruls.**

GARA. f. Casa, cobert.

GARA-GARA (Fer la). fr. Obsequiar, adular a algú pera que 'ns dongui lo que desitgèm. **Hacer el buzo.**

GARAMANTITA. f. *Min* VENTURINA.

GARAMBAINA. f. Galindaina, adorno supèrflu. **Garambaina.**

GARAMÓ. m. *Imp.* Carácter romá petit. **Garamón.**

GARANT. m. GARANTISADOR.

GARANTÍA. f. Fiança, l' acte de garantir y la seguretat que 'n resulta. **Garantía.**

GARANTIR. v. a. Eixir fiador, fer fiança. **Garantir.**

GARANTISADOR, A. s. Qui garantisa. **Garantizador, garante.**

GARANTISAR. v. a. Eixir fiador d' alguna cosa. **Garantir, garantizar.** || Assegurar ab garantía la realisació d' alguna cosa. **Garantizar.**

GARANTISAT, DA. p. p. **Garantizado.**

GARAU (Antoni). *Biog.* Capellá mallorquí. Humanista famós, entès en geografia y fort en les matemátiques. Floría a mitjans del sigle XVII, dedicat principalment a la ensenyança. Va publicar un curiosíssim plánol de la ciutat de Palma, gravat en coure (1644), y 'l llibre: *Modus variandi orationes et parandi copiam*, etc. (Palma, 1642). Va morir a Palma al any 1657.

— (FRANCESCH). *Biog.* Escriptor y jesuita del sigle XVII, natural de Girona. Calificador de l' Inquisició, rector dels colegis de Barcelona, Mallorca y Saragoça. Autor de les obres: *El sabio instruido de la gracia en varias máximas é ideas evangélicas, políticas y morales* (Barcelona 1688, dos vol. en quart. Hi han edicions dels anys 1693, 1698, 1703, 1711); *El Olimpo del sabio instruido de la Naturaleza*, etc., *contra las vanas ideas de la política de Maquiavelo* (Barcelona 1688, tres vol. en quart. Hi han edicions del 1691, 1704 y 1711); *Deipare elucidate*, etc. (Barcelona 1686, un vol. in foleo, Valencia 1695; id. en 1698); *Monarquía del amor de Jesús* (Barcelona 1701); *Exercicios espirituales*, etc. (Girona 1733); *La fe triunfante* (Mallorca 1746).

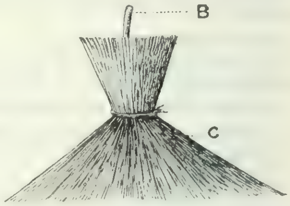

GARBA: B, burxa; C, capellá

GARBA. f. Feix de blat, ordi, etc **Gavilla.** || *Ter. Moyá.* El feix que 's posa demunt del mudaló.

Garbé

GIRARSE LA GARBA. fr. *Met.* Eixir burlades les esperances d' algú. *Volverse la albarda á la barriga, salir grilla.*

FER GARBES. fr. Lligar el blat en gavelles. *Agavillar, engavillar.*

GARBAIRE. *Com.* Qui fa garbes.

GARBAYÓ. *Bot.* MARGALLÓ.

GARBAYONS (Cap dels). *Hidrog.* Cap del extrem N. E. de l' illa Formentera, Balears.

GARBÉ. m. *Ter. Moyá.* Taulat pera extendre la palla de les garbes y formar el paller.

GARBEJAR. v. n. Recullir les garbes, portarles a l'era. **Sacar y garbar.** || Moures ab garbo.

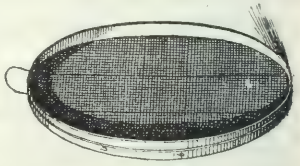
Garbell

GARBELL. m. Eina d' espart, filferro, pell, etc., pera porgar o netejar grans. CEDÁÇ. || **Garbillo, harnero, zaranda.**

SEMBLAR UN GARBELL. fr. *Met.* Tindre molts forats. *Estar como una criba ó hecho una criba.*

GARBELLÁÇ. m. aum. **Arel.**

GARBELLADOR, A. m. y f. Qui garbella. **Garbellador, aechador, zarandero, zarandador.**

GARBELLADURES. f. pl. Desperdici dels grans garbellats. **Aechaduras, acribaduras.**

GARBELLAMENT. m. L' acció de garbellar. **Acribadura.**

GARBELLAR. v. a. Porgar ab el garbell. **Garbellar, aechar.** || *Met.* Separar lo mellor de lo que no és tan bò, triar. **Zarandar, zarandear.** || Moure alguna cosa ab fressa, lleugeresa y facilitat. **Zarandar.** || v. r. Manejarse garbosament. **Moverse, andar con garbo.**

GARBELLA MES QUE NO PAS TRAVALLA. fr. *Ter. Vulg.* Se diu de aquell que 's belluga molt y fa poca feina.

GARBELLÁS. m. aum. **Arel.**

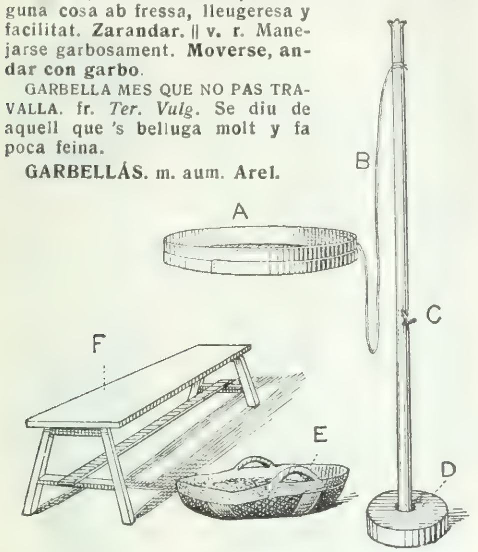

APARELL PERA GARBELLAR: A, garbella; B, corda de la garbella; C, passadó; D, morter; E, sanalla; F, banca de passar.

GARBELLAT, DA. p. p. **Cribado, acribado.**

GARBELLET. m. dim. **Zarandillo.**

GARBERA. f. Pila de garbes. **Hacina.**

GARBERAR. v. n. Fer garberes. **Hacinar.**

GARBÍ. m. Lleveig, vent del Mediterrani, marinada. **Lebeche, ábrego, garbino, sudoeste.**

GARBÍ (Punta de). *Hidrog.* Punta de la costa de la prov. de Girona, prop de Sant Feliu de Guíxols.

GARBINADA. f. Ratxada o cop de garbí. **Racha de viento del sudoeste.**

GARBITANA. f. Ormeig de pescar, mena de nança més petita que la comuna. **Cierto aparato para pescar.**

GARBO. m. *Mot castellanisat.* Gentilesa, gallardía. **Garbo.** || Aire o donaire que tenen algunes dones y que les fá agradoses encare que no siguin boniques. **Garbo, garabato.** || La perfecció y gracia que 's dona a les coses. **Garbo.**

AB GARBO. Ab gracia y manya. *Garbosamente, airosamente, donosamente.*

DE GARBO. m. adv. Molt bé. *Garbosamente.*

GARBÓ. m. Feixet de sarments. **Gavilla de sarmientos, mostela.**

GARBONERA. f. Munió de garbons y lloch ont se tenen. **Mostelera, sarmentera.**

GARBONS. m. Conjunt de feixos de sarments, etc.

GARBÓS, A. adj. Gallart, airós, ben disposat. **Garboso.** || Lliberal, generós. **Garboso.**

GARBOSAMENT. adv. m. Ab garbo. **Garbosamente.**

GARBOSITAT. f. LLIBERALITAT, 1.

GARBUIX. m. AMOÏNO. || EMBULL.

GARBULL. m. Reunió de moltes persones agrupades o amotinades en confusió. **Babel, confusión, garbullo.**

GARCEA. f. Inclinació, volta.

GARCEJAR. v. a. Inclinar, doblegar, fer volta.

GARCERAN DE BORJA (Pere Lluís). *Biog.* (Vegis BORJA, *Pere Lluís Garceran de).*

GARCÉS. m. El vigilant o guaita de una embarcació.

GARCETA. f. Aucell aquátich, més petit que la cigonya; té 'l cos blanch, el bech negre y les potes verdoses y un monyo de plomes estretes. Viu a la vora dels rius y dels estanys. **Garceta o garzota.**

GARCIA (Bernat). *Biog.* Jesuita y escriptor de les derreríes del sigle XVIII Va néixer a Valencia al any 1759, morint en 1800 Va deixar escrites varies obres, entre elles: *Gonzalo Ribera ó el juez de su honra;* la comedia *La Gitanilla; Elogio del obispo y príncipe de Ginebra San Francisco de Sales, Tarquino el soberbio* (tragedia), etc.

— (FERRÁN). *Biog.* Dibuixant, calígraf y miniaturista que va néixer a Girona y va distingirse a mitxans del sigle XIX. Va ésser director de l' escola de dibuix agregada al Institut, y va executar recomenables travalls sobre marfil. Va morir en 1877 a Sant Gervasi (Barcelona).

— (FRANCESCH VICENTS). *Biog.* Nasqué a Tortosa envers l' any 1580, havent mort en 1625 a Vallfogona. Se graduá de teología a Lleida. Va ésser familiar del bisbe de Girona. Predicá en els funerals que aquesta ciutat va celebrar a honor de Felip III d' Espanya. Fou nomenat rector de Santa María de Vallfogona. Diuen que pêl seu talent de poeta Felip IV el feu anar a Madrit, ont va ferse amich de Lope de Vega y va ésser obgecte de tan gran admiració que excitá l' enveja d' altres poetes. Se diu també que algun d' aquests procurá que el matsinessin quan tornava a Catalunya, de lo qual pogué salvarse prenent un remei a temps, remei que sí li allargá la vida, no pogué evitarli la pèrdua de la salut. Afegeix la tradició que al sentirse morir feu cremar algunes de les seues poesíes per crèureles perjudicials al jovent. El nom del Rector de Vallfogona ha sigut popularíssim; però encare que aquest sía autor de totes les obres que se li atribueixen,—lo qual té la crítica motius de dubtar,—aquestes resulten desiguals, quasi sempre gongorines, sovint mancades de bon gust y no poques d' elles indecentes, per més qu' en algunes se vege certa facilitat; son, en una paraula, digne fruit de aquella època de decadencia pera Catalunya. Sobre el tema *Lo Rector de Vallfogona* va escriure un hermós drama En Frederich Soler.

Francesch Vicents García

— (GERONI). *Biog.* Bisbe de Bosa, mallorquí del sigle XVI, nat a Palma y mort en son bisbat l' any 1589. No se l' ha de confondre ab l' altre relligiós tarragoní del meteix temps y d' igual nom. Era home entès en lletres y ben considerat per ses virtuts. Provincial dels trinitaris. Catedrátich a Tarragona, Lleida, Osca y Saragoça. Orador eloqüent y docte. Visitador de la seua ordre a Sardenya. És autor d' unes Constitucions de la ordre trinitaria y del *Reformatorium provinciæ Aragoniæ Sanctisimæ Trinitatis* (Barcelona, 1563), aprovat en el capítol tingut a Valencia un any abans. D' aqueix llibre resulta evident que la reforma de la ordre trinitaria, a la provincia relligiosa d' Aragó, estava feta dos anys abans de que per tot arreu se possessin en planta les resolucions del Concili de Trento.

— (JAUME). *Biog.* Nasqué a Barcelona, en la qual morí de peste en 1475. Fou arxiver de la Corona d' Aragó y va escriure una Historia de Catalunya, una Genalogía dels reis d' Aragó, a més de gran nombre de notes y postiles estimades de la gent docta.

— (JOSEPH). *Biog.* Arquitecte valenciá. Nat a Novelda l' any 1760 y mort en 1796. Deixeble de son pare y d' en Vicents Gascó. Membre de mèrit de la Academia de St. Carles (1785) y mestre de matemátiques de la meteixa (1791 a 1794). Era arquitecte de la ciutat de Valencia y del capítol catedral. Va fer els plans dels banys del Hospital de Valencia, la casa del banquer Oliag y la del mestre de la catedral, tocant a la meteixa iglesia. Defora Valencia: la capella del Sagrari, a Manisses, y la iglesia de Benafé, la de Caudiel y la de Xèrica, la de Requena (Cuenca), aixís com també va progectar la catedral de Ibiça y distintes obres particulars.

— (MARTÍ). *Biog.* Poeta del sigle XV, del qual en el *Cançoner* de la Biblioteca de París se troven composicions que 'l fan digne d' esmentarse.

— (PERE). *Biog.* Bisbe. Nat a St. Felip de Xátiva y mort a Barcelona l' any 1505. Doctorat a París. Bisbe de Ales (Sardenya). De ordre del sant pare Ignoscent VIII va censurar les conclusions apologètiques defensades pêl famós Pico de la Mirandola devant del papa, trovantles heterodoxes; opinió que va prevaléixer. Als dotse d' octubre del 1490 prenía possessió del bisbat de Barcelona, ont finiren sos díes. És autor del llibre doctíssim: *Determinationes magistrales contra conclusiones apologales Joannes Pici Mirandulani, Concordiæ comitis.*

— (VICENTS BLAY). *Biog.* Capellá y orador eloqüentíssim. Nat a Valencia l' any 1551 y mort en la meteixa en 1616. Deixeble del famós Llorenç Pahuireno. Practicava la ensenyança per aquell regne, fins que va anárse 'n a Roma, ont al morir Paulo Manucio entrava a ocupar la cátedra de retòrica, fentse ben prest un renom. Allá era judicat com un mestre extraordinari de la eloqüencia. La universitat de Bolonia l' havía cridat pera ensenyar retòrica; y havent enmalaltit greument, durant la convalescencia rebía cartes honrosíssimes convidantlo a tornar a Valencia, com ho feu.

Pelegrí Garcia Cadena

— CADENA (PELEGRÍ). *Biog.* Home de lletres. Nat a Valencia l' any 1823; mort a Madrit en 1882. Dedicat al periodisme. Era un crítich molt notable, encarregat de lo referent a teatres en *La Ilustración Española y Americana.* Se distingía per la galanura literaria dels seus «cuentos». L' any 1873 havía publicat el llibre *Historias para todos.*

— PARREÑO (JOAQUIM). *Biog.* Actor notable del teatre catalá, natural de Valencia. Va morir a Barcelona l' any 1880. Havía seguit la carrera militar, arrivant a ésser ajudant del arma de cavallería. Per causes polítiques va deixar les armes, emprenent la carrera dramática, donantse a conéixer en el teatre Principal de Valencia. Entre altres companyíes, també va formar en la del famós Romea. Mes la seua anomenada va guanyarla en la notable companyia catalana que estrenava les obres d' En Frederich Soler *(Pitarra).* Va traduir y arreglar composicions pera el teatre castellá. És autor d'altres obres (1850 a 1874).

Joaquim García Parreño

— VAZQUEZ (JAUME). *Biog.* Metge nascut a Lucena al any 1817. Agregat al exèrcit del Nort, durant la guerra dels set anys, al 1836 va graduarse a Barcelona de doctor en medicina y cirurgía, éssent desde llavors, director dels hospitals militars de La Palma, Saragoça, Lleida y Pamplona. Se trovava a Lleida l' any 1855 quan el còlera, y va fer grans serveis. És autor de nombrosos escrits professionals.

GARÇÓ, NA. adj. *Ter. afrancesat.* Noi o noia, de cabell ros.

GARCIA. *Geog.* Vila de la prov. de Tarragona, bisb. de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora del Ciurana, a la confluencia d' aquest riu ab l' Ebre, y té 1,779 hab.

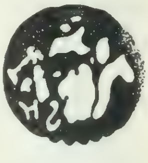

Segell de Garcia

GARDANES. *Bot.* GABARNERA.

GARDAR. v. a. *Ant.* MIRAR, ATENDRE, VIGILAR, CUIDAR.

PENDRE GARDA. fr. *Ter. ant.* Tindre compte, cuidar. *Atender tener cuenta.*

GARDENIA. f. *Bot.* Plantes rubiácies de les gardeniácies, d' uns dos metres d' alta, ab flors llises, grans, ovalades y d' un color vert brillant, flors de pètals dobles, blanques y fragantes. Del seu fruit se n' extreu un color pera tenyir de groch. **Gardenia.**

Brot de gardenia

GARDEN PARTY. *Loc. ingl.* Mots britànichs apropiats a la nostra llengua que denoten certa festa aristocràtica que 's celebra en alguns jardins.

GARDINA. f. Escarpre de picapedrer que 's distingeix de les més comunes, per causa de tindre el tall dentat.

GARDÓ. m. Peix d' aigua dolça.

GARDUNYA. f. *Zool.* Gat feréstech. Geneta. **Gat fegí.**

GARDUNYA (Pati de la). m. Pati general de les presons. **Patio de la garduña.** || PILLERÍA.

GARELLY BATTIFORA (Nicolau). *Biog.* Polítich seriós y de profit. Nat a Valencia l' any 1777. Ministre de Gracia y Justicia en 1822, ab en Martínez de la Rosa, tornant a ocupar el meteix ministeri l' any 1834. Va ésser de la comissió encarregada de revisar la publicació de la *Novísima Recopilación.* Va formar part de la Junta Congrès de Valencia. Havía estat diputat a Corts en la segona època constitucional.

GARET (Al). S' usa en la frase de mar *anar al garet,* per anar el barco enrotllat pêl vent, pêl mar y la corrent. **Al garete.**

GARFA. f. URPA.

GARFI. m. GANXO.

GARGA. f. Cosa de la gorja.

GARGAL. m. Vent norest. **Viento nordeste.**

GARGALADA. f. Cop de vent de gargal. **Racha de viento nordeste.**

GARGALL. m. Reuma que 's treu per la boca. **Gargajo.**

GARGALLÁ. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Montmajor. part. jud. de Berga, prov. de Barcelona.

GARGALLADA. f. GARGALL. || L' acció y efecte de gargallejar. **Gargajada, gargajeo.**

GARGALLEIG. m. La acció de gargallejar.

GARGALLEJADOR, A. m. y f. Qui gargalleja molt. **Gargajiento, gargajoso.**

GARGALLEJAR. v. n. Tirar gargalls. **Gargajear.**

GARGALLET. m. *Fig. fam.* S' acostuma a dir com a despreci dels nois y de les persones xiques. **Gargajillo.**

GARGALLÓS, A. adj. Qui escup molts gargalls.

GARGAMELLA. f. La part exterior y anterior del coll. **Fauces, garganta,** || *Ter.* CUCA LLAURADORA.

GARGAMELLÓ. m. Tendrum llarch y rodó, rom de de la punta, que penja al extrem del paladar, a la entrada del canó de la freixura. **Campanilla, galillo, lengüeta.**

CAURE 'L GARGAMELLÓ. fr. Pèrdrel a causa d' alguna malaltía. *Caérsele á alguno la campanilla.*

GARGANTA (La). *Orog.* Engorjat del torrent Sargantaner de prop de Fígols.

GARGANTA. Vegis GOLA, GORJA.

GARGANTEJAR. v. a. Parlar o cantar ab la gorja.

GARGANTELL. m. L' escot que tenen les bacines de barber per adaptarse a la gorja.

GARGANTELLA. f. Colleret.

GARGANXÓ. m. *Ter.* GARGAMELLÓ.

GÁRGARA. f. Soroll que 's fa al gargarisar. **Gárgara.**

FER GÁRGARES. v. n. Pendre un glop d' algun líquit y ferlo rodar per la boca sense empassàrse 'l. *Gargarizar.*

GARGARISME. m. L' acte de fer gárgares. **Gargarismo.** || També 's diu del líquit que serveix pera ferles. **Gargarismo.**

GARGOLA. f. Cantareta ab dues anses y un broch gros al cim, tapat per un tel d' argila plé de foradets. **Cantarita.**

GÁRGOLA. f. Figura de pedra que serveix de canal a les teulades dels edificis antichs o caraça de les que 's posen a les fonts y treuen l' aigua per la boca. **Gárgola.**

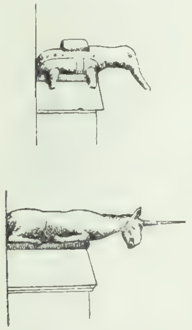

Gárgoles de la Catedral de Barcelona

GARGOLÁ. f. *Ter. ibicench.* Remor. **Murmullo.**

GARGOLLAR. m. *Bot.* CIRERER DE PASTOR.

GARGOT. m. Rasgo irregular fet ab la ploma sense ordre ni concert. **Garrapato.** || Topo de tinta. **Borrón.** || pl. Les lletres mal fetes. **Garabatos.**

GARGOTEJAR. v. a. Fer escarabats. **Hacer garrapatos, garrapatear.**

GARGOTER. m. Venedor ambulant.

GARGUESQUES. *Ter. Aranés.* CALCES.

GARGUILLOT. m. Caputxa.

GARGULLA. *Ter. Aranés.* GRANOTA.

GARÍ (Joan). *Biog.* Personatge a qui la tradició suposa autor de la mort de la filla del comte Guifre de Barcelona y arrepentit y penitent, haver sigut un dels primers ermitans de Montserrat.

GARIA. *Ter. Aranés.* **Gallina.**

GARIDELL. m. Planta.

GARIDELLS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Tarragona, part. jud. de Valls; és a la vora del riu Francolí y té 240 hab.

GARIR. v. a. y n. *Ant.* CURAR, CURARSE.

GARITA. f. La caseta petita ab finestres als costats ont se fica 'l centinella. **Garita.** || Aposent molt reduit. Garita.

GARITXOL BLAU. m. *Bot.* LLIRI BLAU. || — GROCH. CONTELL GROCH.

GARJOLA. f. *Fam.* La presó. **Chirona, la cárcel.**

GARLAIRE. m. y f. Qui parla molt y sense discreció. **Charlatán, garlador ó garlante.** || XERRAIRE.

GARLAIRE COM UNA CALANDRIA. fr. *Hablador como una cotorra.*

GARLANDA. f. Corona cuberta de flors, herbes o branques. **Guirnalda.** || Mena de tortell. **Rosca.** || Rodanxeta de goma o d' espart que 's posa a la barrina de foradar la roca pera que no esquitxi tant l' aigua que s' hi posa. **Arandela.**

GARLANDEIG. m. L' acció y efecte de garlandejar.

GARLANDEJAR. v. a. Engarlandar.

GARLANDELA. f. GARLANDA, 2.

GARLANDELLA. f. Garlanda petita.

GARLAR. v. a. Parlar molt y sense solta ni volta. **Charlar, garlar, parlar.**

GARLIT. m. Trampa, engany, Casa de joch. Tela de pescar.

GARLOPA. f. Mena d' estrep de fusta en forma de xinela que cubreix tot el peu. **Estribo de palo.** || *Fust.* Ribot d' uns 80 centimetres de llarch. **Garlopa.**

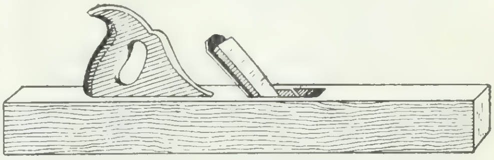

Garlopa

|| Prisma de fusta quadrangular y llarch, ab una maneta foradada al dessobre y una fulla doble de ferro acerat, subgecte ab una politxa, que travessa obliquament d' allí a la cara de sota, per la qual ix el tall que se 'n du la fusta en capes primes.

GARLOPÍ. m. Eina més petita que la garlopa y més grossa que 'l ribot ordinari. **Garlopín.** || — DE DENTS. El que té la fulla dentada y en lloch d' encenalls trau fils de la fusta.

GARMA Y DE DURAN (Francesch Xavier). *Biog.* Escriptor del sigle XVIII, arxiver de la Corona d' Aragó. Publicá dos volums d' una obra d' heráldica titolada *Adarga catalana,* de la qual se 'n guarden dos mes d' inèdits en l' Arxiu Municipal de Barcelona. També va escriure un *Tratado de los sellos,* en quin se copien els segells dels comtes de Barcelona.

GARNAGÁS. m. *Ter.* Veu ab que 's repren al noi que juga ab altres de més petits y s' hi baralla o 'ls hi pega. **Grandullón.**

GARNATXA. f. Toga. **Garnacha.** || Certa mena de raïm negre de Catalunya y Aragó; el ví que se 'n fa és molt apreciat per les seues bones qualitats **Garnacha.** || Roquet sense mánegues o toga senatorial. **Giraldete.**

Jaume Garnelo Fillol

GARNATXERA. f. Ampolla de pasar garnatxa. || adj. La bota que s' hi posa garnatxa.

GARNELO FILLOL (Jaume). *Biog.* Pintor valenciá que va morir a la seua terra el any 1899, deixant quadros que havíen merescut a les exposicions recompenses distingides.

GARNÉU. m. Astut, malintencionat. **Marrajo, martagón, zorrocloco.**

GARNISÓN f. *Ant.* y

GARNIZÓN. f. *Ant. mil.* GUARNICIÓ.

GAROLA. f. *Ter.* CONVERSA.

GARONA. f. *Fam.* EMBROLLA.

FER CORRER LA GARONA. fr. *Fam.* Fer correr l' ungla, dir qu' una cosa costa més de lo que ha costat y quedarse la diferencia. *Sisar.*

GARONA. *Hidrog.* Riu que neix al peu del port de la Bonaigua, Vall d' Arán, prov. de Lleida; passa per Salardú, Gesa, Artíes, Casarill, Escunyau, Betren, Viella, Gausach, Vilach, Aubert, Arróç, Regós, Benós, Arro, Arres de Baix, Lès, Canején y Bausén, y entra a França pêl punt nomenat Pont del Rei. || — (GÜELL DE LA). *Hidrog.* Naixement del riu del meteix nom.

GARÓS. *Geog.* Poble del dist. munpal. d' Artíes, prov. de Lleida.

GARRA. f. La má o peu d' ungles còrbes, fortes y agudes; còm: *la del lleó, l' águila,* etc. **Garra.** || La part del bot corresponent a la garra del animal, que serveix de boca pera ficar'hi o treure'n el ví, l' oli, etc. **Piezgo.** || pl. GARRONS.

CAURE O TROVARSE A LES GARRES DEL LLOP. fr. *Met.* Caure o estar algú baix el domini del seu contrari. *Caer ó dar en las manos de sus contrarios.*

ESCAPARSE DE LES GARRES. fr. *Met.* Fugir del poder o domini d' algú. *Escaparse de las garras.*

GARRAF. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Sitges, prov. de Barcelona. || — (COSTES DE). *Orog.* Costes rocoses y espadades que s' extenen per la vora del mar entre Sitges y Castelldefels, prov. de Barcelona.

GARRAFA. f. Ampolla ampla y quadrada que té un coll molt curt y serveix pera posar'hi aigua, licor, etc. **Garrafa, frasco.**

GARRAFAL. adj. Gran, irregular. **Garrafal.** || *Met.* Lo qu' excedeix dels límits ordinaris, còm: *mentida garrafal, erro garrafal,* etc. **Garrafal.** || adj. *Bot.* Se diu de certes cireres grosses y del arbre que les fa. **Garrafal.**

GARRAFAIRE. *Com.* Qui fa o ven garrafes.

GARRAFERA. f. Caixa ab divisions pera posar'hi garrafes. **Frasquera.**

GARRAFÓ. m. dim. **Garrafilla.** || m. Galleda de suro o de fusta ont s' hi posa neu y 'l brocal o garrafa pera refrescar el beure. **Corchera.** || Canadelló per posar oli, vinagre, etc.

GARRAFONET o GARROFONET. m. GARRAFÓ.

GARRAFUNYAR. v. a. Esgarrapar, agafar.

GARRANXA (La) *Geog.* Caseriu del terme de Porrera, prov. de Tarragona.

GARRANYUT, DA. adj. Que té grans garres. **Garrudo.**

GARRANXA. f. Branca punxosa d'arbre, esbarser, gatosa, etc.

GARRANXADA. *Ter. vulg.* Esgarrinxada.

GARRAPAT. m. *Ter. vulg.* Caracter d' escriptura mal fet.

GARRAPINYA. f. *Ter. vulg.* Robo, pillatge.

GARRAPINYAR. v. a. *Ter. vulg.* Robar. Agafar ab la grapa.

GARRAR. v. a. *Náut.* Recular la embarcació quan l' áncora no s' aferra. **Garrar.**

GARRAVERA. *Bot.* Nom que's dona a Menorca a la MARESELVA.

GARREJAR. v. n. *Ant.* GUERREJAR.

GARREJAU. *Orog.* Montanya situada a ponent de Viella.

GARRELL, A. adj. Qui té les cames tortes cap dins. **Zámbigo, zambo, zancajoso.**

GARRETA. f. Sofraga. **Jarrete.**

UNFLAR PER LA GARRETA. fr. *Fam.* ENVANIR, ENORGULLIR.

GARRETA (N. Cariteu). *Biog.* Poeta famós de mitjans del sigle XV. Era fill de Barcelona. Desde jove (1465) va passar a Nápols, a la cort del rei de Sicilia n' Alfons, estant doctorat en abdos drets en la nostra universitat. Va ésser estimat dels savis de Italia y de la cort reial. Era secretari del príncep Ferrán *el Catòlich,* després rei de Nápols, al qual va acompanyar a Roma. Havent passat tota la vida a Italia, escrivía ses poesíes en la llengua d' aquell país. *Opere del Chariteo* és el llibre d' ell, estampat primer a Nápols l' any 1506 y després en 1509. Canta els seus amors per la reina Joana d' Aragó y va consagrar tota la vida a lloar la casa reial aragonesa. Havía estudiat la poesía provençal; en ses rimes s' hi nota quelcom de la galanura dels trobadors dels castellans, ab tendencia al gongorisme. Va morir en l' any 1515.

GARRETA. *Geog.* Caseriu del terme d' Eroles, provincia de Lleida.

GARREUX. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Rivesaltes; és a la vora del estany de Leucata.

GARRÍ. m. Porcell, godayet. **Gorrín, gorrino.** || El que neix derrer. **Guarín.**

GARRICH. m. Mata de la fam. de les cupulíferes; té moltes branques que ixen de terra y les seues fulles son punxoses. **Coscoja, matarrubia.** || COSCOLL.

GARRIDESA. f. *Ant.* **Hermosura.** || La qualitat de garrit.

GARRIGA. f. Lloch plantat de garrichs. **Carrascal.** || —(DE MATES). **Lentiscal.**

GARRIGA. f. *Ter. Balear.* Lloch de cigarres. **Cigarral.**

GARRIGA (Joseph). *Biog.* Nasqué a Barcelona en 1765. Va educarse en Madrit y seguí la carrera de lleis en la universitat d' Alcalá d' Henares. Va dedicarse al estudi de les matemátiques y fou qui primer a Espanya doná un acte públich de química. Ensenyá matemátiques sublims y meteorología. Servi còm a capitá d' enginyers cosmògrafs d' Estat y fou després alcalde del crim a l' Audiencia de Galicia. Doná a llum varies obres, unes originals y altres traduides, sobre legislació, meteorología, filosofía, gramática y jardinería.

— Y BUACH (JOSEPH). *Biog.* Metge y escriptor notable. Nat a Sant Pere Pescador (Girona), després de mitjans del sigle XVIII. Devía morir a Elna. Cursada la carrera a Montpeller, va exercir en aquella Escola durant dos anys la quefatura de la Clínica. El govern francès va ferlo secretari de la comissió que passá l' any 1800 a l' Andaluçía pera estudiar una epidemia estranya. L'any 1804 estudiava a França, pensionat per Carles IV d' Espanya. És autor, en colaboració, del llibre *Quimica general aplicada á las artes,* incomplerta; (dos volums, París, impr. Chapelet), la primera obra castellana de tal materia.

— Y MARILL (PERE). *Biog.* Autor del sistema taquigráfich que porta son nom. Nat a Esparraguera l' any 1842 y mort en 1890. Publicava *La taquigrafia sistemática* l' any 1864. Creixent els partidaris del nou sistema, varen fundar una corporació entre 1871-72. L' any 1873 l' autor guanyava la cátedra de taquigrafía del Institut de Barcelona y aleshores prenía carácter oficial el sistema Garriga. Del seu tractat se n' han fetes distintes edicions, aixís còm d' altre llibret de historia del procediment d' escriptura breu y prompta. Té altres obres escrites, de relligió y de filosofía.

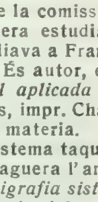

Segell de La Garriga

GARRIGA (La). *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Vilanova de la Muga, prov. de Girona. || Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Granollers; és a la vora del riu Congost, té alguns establiments de aigues medicinals, és estació de F. C. y té 1,803 habitants. Veinat de Serchs. || — (DEL BANCAL). Caseríu del terme de Madrona, prov. de Lleida.

GARRIGÁ (Cova del). En el collet Guardiola.

GARRIGAR. m. Extensió de garriga.

GARRIGÁS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, par. jud. de Figueres; és al costat de la ca-

rretera de Girona a La Junquera; té agregats els pobles de Arenys de l'Ampurdá, Armadás y Vilajoan y el caseriu de Tunyá, reunint entre tots 765 hab.

Segell de Garriguella

GARRIGOLES. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Girona; és entre'ls rius Ter y Fluviá, no gaire lluny del mar, y, junt ab el caseriu de Les Olives; té 317 hab.

GARRIGUELLA. f. *Bot.* GARRICH.

GARRIGUELLA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona; és en terrer escabrós, al N.E. de Figueres, a quin part. jud. pertany, y té 924 hab.

GARRINAR. v. n. Parir la truja. **Parir la puerca.**

GARRINET. m. dim. de garrí.

GARRIT, DA. adj. Galán, bonich, robust, ben fet. **Garrido.**

GARRITX. m. *Bot.* GARRICH, COSCOLL.

GARRÓ. m. *Ter.* TURMELL. || pl. El fanch o porquería que 's queda a les garres. **Zarpas, zascarrias.**

PORTAR LES MITGES AL GARRÓ. fr. Portarles caigudes. *Llevar las medias al garrón,* prov. Arag.

GARROBA. f. *Ant.* y

GARROFA. f. El fruit del garrofer. **Algarroba, garroba y garrofa.** || *Ter.* Mentida. **Bola, gazapa.** || **Patilla curta.**

GARROFER. m. *Bot.* Arbre de la familia de les ceratoniácies; és molt alt y groixut, té la fusta de color vermell fosch, les fulles verdes, llustroses y no s'assequen al hivern; el fruit és una tabella llarga y ample, de color de castanya, molsuda y unes llevors còm a fasols petits y plans. Viu més de doscents anys y 's cría prop del mar. **Algarrobo, algarrobero, algarrobera.**

Mapa comarcal de Les Garrigues

GARRIGUENCH, CA. adj. Cosa de les garrigues. **Carrasqueño.**

GARRIGUES (Les). *Geog.* Encontrada de la prov. de Lleida situada entre'l Segre y l'Ebre, 'l Priorat, La Conca de Barbará y l'Urgell, quina població més important és La Granadella. || Montanyes de França, a la revolada de Cevennes, en una extensió de 67 kilometres, que comencen al límit dels departaments de Gard y Aveiron, y acaven a la font del Orb envers l'Herault. || — (CAU DE LES). Cova de uns 60 m. de fondaria que 's trova en el terme de Torroella de Montgrí. || — (TORRENT DE LES). *Hidrog.* Se forma en el clot de son nom, sota l'Estany y els Rasos de Peguera, ajuntantse al Llobregat sota'l Pont de Reventí; s'anomena també de Santa María.

GARRILLA. f. *Mar.* Peça de regala que a les embarcacions menors arriva al escut. **Garrilla.**

GARRINA. f. *Zool.* La femella del garrí. **Lechona.**

GARRINADA. f. Aplech o colla de garrins. Els garrins tinguts d'un sol part per una truja. **Lechigada.**

GARRINADA (Puig de la). *Orog.* Un dels volcans apagats d'Olot, prov. de Girona.

GARROFER BORT. Varietat del anterior. *Altramuz del diablo, collar de bruja.* || ARBRE DE JUDES.

SI VOLS MAL A TA MULLER, DUSLI LLENYA D'ARBOSER; Y SI LA VOLS MAL DEL TOT, DUSLI DE GARROFER BORT. *Ref. ter.* Pera indicar lo malament que crema aquesta mena de llenya.

GARROFERA. *Geog.* Barri del terme de Faura, dist. munpal. de Sagont, prov. de Valencia.

GARROFERAL. m. y

GARROFERAR. m. Terra plantada de garrofers. **Algarrobal.**

GARROFET (Cova del). En el terme de Montagut.

GARROFÍ. m. La garrofa quan neix del polsim. El pinyol o llevor de la garrofa. || VESSA. || **Arvejón, garrubia.**

GARROFINA. f. La flor del garrofer. **Flor del algarrobo.**

GARROFÓ. m. GARRAFÓ.

GARROT. m. Bastó groixut. **Garrote.** || Suplici en que s'ofega al reu ab una anella de ferro. **Garrote.** || *Ter. Blanes.* Pal pera lligar les garbes.

GARROTADA. f. Cop de garrot. **Garrotazo.**

GARROTADURA. f. Acció de garrotar.

GARROTAR. v. a. Lligar molt apretat. **Amarrar.**

Mapa comarcal de La Garrotxa

|| Lligar, apretar molt ab un garrot els fardells o les cárregues. **Agarrotar, engarrotar.**

GARROTAT, DA. p. p. **Agarrotado.**

GARROTEJAR. v. a. BASTONEJAR.

GARROTERA. f. *Ant.* XARRETERA. || Cingla ab una corda llarga ab que 's lliga la cárrega pera assegurarla. **Sobrecarga.**

GARROTILLO. m. *Med.* Inflamació del coll ab inflor de la gola. **Garrotillo.**

GARROTXA. f. Terrer desigual trencat y escabrós per ont s' hi camina ab molta dificultat. **Breña, vericueto, risco.**

GARROTXA (La). *Geog.* Encontrada de la prov. de Girona; está compresa entre 'ls Pirineus, l' Alt Empurdá, el Gironès y 'l Ripollès; les dues poblacions més importantes d' aquesta encontrada son Olot y Besalú.

GARROTXADA. f. Cop de garrotxa. La ferida que fá. **Garrochada.**

GARRULLAR. v. n. *Ant.* GORGUEJAR.

GARRUT, DA. adj. GARRELL. || Qui té molta garra. **Garrudo.**

GARRUTXA. f. Ternal. **Garrucha, garrucho.**

GARSA. f. *Ornit.* GARÇA. Aucell de bech llarch y groguench per la base y negre del demés, el coll cendrós, el cos gris, verdós per demunt, pardo blanquinós per sota, potes grogues y una clapa blanca a les ales. És cridaire y gormant, imita la veu humana, li agrada tot lo que llú y té la particularitat d' amagar tot lo que trova. **Garza, urraca, marica, picaza.**

GARSA BORDA. *Pegarreborda.* || BOTXÍ, CAPSIGRANY GARRER.

GARSA MARINA. *Zaida.*

GARSA MARINERA. *Picaraza, urraca.* || MAYOT.

GARSA REIAL. La que té un solch desde 'l naç fins a la punta del bech, el coll negre, la panxa blanca y 'l pit clapat de negre. *Garza real.*

VENDRE GARSES PER PERDIUS. fr. *Met.* Fer creure una cosa per altra. *Vender gato por liebre.*

XARRAR MÉS QUE UNA GARSA. *Expr. Hablar más que una urraca ó que una cotorra.*

GARSER. adj. GARCER. S' aplica al falcó que caça garses. **Garcero.**

GARSO, A. adj. *Ant.* Qui té 'ls ulls d' un color cendrós. **Garzo.**

GARSÓ. m. *Ant.* Jove, galant. **Garzón.**

GARSOLA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de la Baronía de la Vansa, prov. de Lleida.

GAS. m. Nom genèrich de tots els fluits aeriformes o, lo qu' és igual, que tenen les meteixes propietats que l' aire atmosfèrich. **Gas.** || Nom especial de l' hidrògen bicarbonat que serveix pera fer llum y que resulta de la destilació de diversos productes orgánichs y més particularment de la del carbó de pedra. **Gas ó gas del alumbrado.**

GASANYAR. v. a. *Ant.* GUANYAR.

GASCÓ, NA. adj. El natural de Gasconya. **Gascón.** || Lo pertanyent a aquesta antigua provincia de França. **Gascón.**

GASCÓ (Vicents). *Biog.* Arquitecte; nat a Valencia l' any 1734 y mort en la meteixa en 1802. És considerat com el restaurador de l' arquitectura valenciana. Havía estudiat, primerament, humanitats y filosofía. Va avençar molt depressa en sa carrera definitiva, mereixent ésser acadèmich de mèrit de la de Sant Ferrán, soci de l'imperial de Sant Petersburch y director de les Academies de Santa Bárbara y de Sant Carles, a Valencia.

GASCONADA. f. Exageració.

GASCONISME. m. Paraula o frase gascona introduida al catalá.

GASENDISME. m. Doctrina atomística del P. Gasendi o Gasent, notable filosoph francès. **Gasendismo.**

GASENDISTA. s. y adj. pl. Partidari de Gasent. **Gasendista.**

GASEÒMETRA. m. Práctich en la gaseometría. **Gaseómetra.**

GASEOMETRÍA. f. Part de la física qu' ensenya a midar els gasos. **Gaseometría.**

GASEÓS, A. adj. Lo que participa de gas. **Gaseoso.** || adj. Que té la forma del gas. **Gaseoso.**

Segell de Gaserans

GASEOSCOPI. m. Instrument pera fer sensible a la vista la presencia d' un gas. **Gaseoscopio.**

GASERANS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Sant Feliu de Buixalleu, prov. de Girona.

GASES (Vicents). *Biog.* Poeta valenciá que va ferse remarcable als comensos del sigle XV.

GASETA. f. *Ant.* GACETA. Paper que 's publicava freqüentment y donava noticia de les novetats ocorregudes als diferents regnes y provincies. **Gaceta.** || Diari oficial del govern. **Gaceta.** || *Met.* Qui conta moltes noticies. **Gaceta.**

GASETER. m. GACETER. Qui escriu gasetes. **Gacetero.**

GASETILLA. f. La part d' un diari o periòdich destinat a la publicació de noticies varies. **Gacetilla.** || Cada una d' aquestes meteixes noticies. **Gacetilla.** *Fig. y fam.* Persona que per hábit o inclinació porta noticies d' una part a altra. **Gacetilla.**

GASETILLER. m. Redactor de gacetilles. **Gacetillero.**

GASETISTA. m. Persona aficionada a llegir gacetes. **Gacetista.** || Persona que ab freqüencia parla de novetats. **Gacetista.**

GASÍFER, A. adj. Que conté o porta gasos. **Gasífero.** || m. Aparell pera preservar algún gas inflamable del contacte de l' atmòsfera. **Gasífero.**

GASIFICABLE. adj. Que pot convertirse en gas. **Gasificable.**

GASIFICACIÓ. f. Acció y efecte de gasificar. **Gasificación.**

GASIFICAR. v. a. Convertir en gas o fer passar un cos sòlit o líquit a l' estat de gas. **Gasificar.**

GASIFORME. adj. Que té la forma y les propietats del gas. **Gaseiforme, gasiforme.**

GASÓ. m. *Bot.* Planta de la fam. de les plumbaginácies, herba menuda que 's fá als camps y 's planta als jardins pera fer vorades verdes. **Césped.**

GASOFACTOR. m. Aparell ab que 's condueix el gas de llum a les cases. **Gasofactor.**

GASOFIA. f. *Fam.* Sobres del menjar, barrejades les unes ab les altres. **Gazofia, bazofia.**

GASÒLITRE. m. Instrument pera conéixer la quantitat de gas recullit dins d' una campana de vidre. **Gasólitro.** || Antigua mesura química pera líquits. **Gasólitro.**

GASÒLITS. m. pl. s. y adj. Cossos simples, capassos de formar gasos permanents al combinarse entre ells. **Gasólitos.**

GASOMENSURA. f. GASOMETRÍA.

GASÒMETRE. m. Instrument que serveix pera contindre y amidar un volúm de gas. **Gasómetro.** || Aparell pera conéixer en els punts que prenen gas per llum, quant temps poden disposar d' ell. **Gasómetro.** || Fábrica d' hidrògen carbonat pera la llum. **Gasómetro.**

GASOMETRÍA. f. GASEOMETRÍA.

GASOMÈTRICH, CA. adj. Propi de la gasometría o del gasòmetre. **Gasométrico.**

GASOQUIMIA. f. Part de la química que s' ocupa dels gasos. **Gasoquimia.**

GASOQUÍMICH, CA. adj. Lo que pertany a la gasoquimia. **Gasoquímico.**

GASÓS, A. adj. Que conté gas. **Gaseoso.**

GASPAR BONO (Beat). *Biog.* Relligiós de les derreríes del sigle XVI y començos del XVII. Va néixer a Valencia y va morir a l' any 1604. Fill de familia molt pobre, va ésser soldat en els primers temps de la seua joventut, fentse remarcar per les seues virtuts. En mitg dels perills d' una acció de guerra, va fer vot d' entrar a l' ordre franciscana, a quina va ingressar en 1560, arrivant a essèrne provincial.

— (ENRICH). *Biog.* Escriptor dramàtich valenciá. Pertanyía a la carrera diplomática, havent estat cònsol a Hong-Kong, Atenes, Cette y Oloron. Desde l' any 1892 estava a Madrit, en el Ministeri d' Estat. De jove va començar a escriure pera 'l teatre entreteniments en vers. Més tart, seguint la moda francesa, comptant ab l' ajuda de l' actor Mario, va empendre obres d' importancia, certament ben rebudes, tals còm: *Moneda corriente*, *La levita*, *Don Ramón y el señor Ramón*, *El estómago*, etc. Enamorat del realisme, va abandonar la forma poètica en prô de la sinceritat. L' any 1890 s' estrená la seua comedia *Las personas decentes*, enèrgica sátira social tant o més celebrada que *La levita*. Un altre èxit va obtindre ab l' altre comedia: *Huelga de hijos* (1893).

GASPARÓ. n. p. Diminutiu de Gaspar. **Gasparcito.**

GASPATXE. m. Crostons de pá sech remullats, barrejats ab talls de tomátech, pebrot, ceva, all, tunyina, bacallá esqueixat, etc., y amanit ab oli, vinagre, sal y pebre, y 'l tot ab força aigua. **Gazpacho.**

GASSA. f. *Náut.* Especie de llaç en forma d' ull u oval, que 's forma d' un cap doblantlo y unintlo ab costura, qu' en general serveix pera enganxar'hi al-

guna cosa. Gaza. || Teixit clar transparent per adorno o per cobrir obgectes. || VEL.

GASSAUD (**Lluís Pròsper Geraud**). *Biog.* Metge tolosench, nascut en 1796, que va distingirse còm a un dels més remarcables cirurgians del seu temps, fent les campanyes d' Espanya, Morea y Africa ab l' exèrcit francès. Era autor d' algunes obres professionals prou remarcables.

GASSEN (Francesch). *Biog.* Pintor catalá, que va viure entre 'ls anys 1603 al 1663, distingintse en la composició y 'l color de les seues obres.

GASSET Y MERCADER (Manel). *Biog.* Militar que a mitjans del sigle XIX va obtindre reputació. Va néixer a Manresa, y tenía una brillanta fulla de serveis. A la guerra d' Africa (1859), manava una de les divisions del primer cos d' exèrcit y obtingué el grau de tinent general y 'l títol de marquès de Benzú. Abans de la revolució de 1868, va desempenyar les capitaníes generals de Catalunya y de Valencia, permaneixent després retret de tota significació oficial.

GASSÓ Y ORTIZ (Blanca). *Biog.* Escriptora y poetissa, natural de Barcelona, morta de desgracia, a Madrit, l' any 1877. Colaborava en la prempsa periòdica de Madrit y de provincies. Va publicar: *Álmanaque de salón, Corona de la infancia* (1867), *Cien cantares á los ojos, El dos de Mayo* (lloa dramática), *El primer vuelo* (comedia) y la tragedia *Numancia.*

GASSUSSA. f. *Fam.* Gana molt veëment de menjar que acava per ésser molesta y constitueix una mena de malaltía. Gazuza.

GAST. m. Acció y efecte de gastar. **Gasto.**

GASTABLE. adj. Lo que 's pot gastar. **Gastable.**

GASTADOR, A. m. y f. Qui gasta ab excés. **Malgastador, gastador.** || m. *Mil.* Soldat destinat principalment a obrir pas a la demés tropa. **Gastador, hachero.**

GASTAMENT. m. Acte y efecte de gastarse o consumirse. **Gastamiento, gastadero.** || Part prematur. **Aborto, abortamiento.**

GASTAR. v. a. Emplear el diner en alguna cosa. **Expender, gastar.** || Fer gastos. **Gastar.** || Consumir ab l' us, còm: *gastar l' aigua, el temps,* etc. **Gastar.** || Fer malbé. **Gastar.** || Menjarse, disminuirse alguna cosa ab el frech, còm la fulla del ganivet al esmolarla. **Comer, gastar.** || *Ant.* Arrunar, destruir, talar. **Gastar.**

GASTAR ALEGREMENT. fr. Gastar imprudentment els bens en bromes y diversions sense pensar en lo que pot succeir. *Gastar alegremente.*

GASTAR LLARCH. fr. Gastar ab profusió. *Gastar largo y tendido.*

GASTAR ELS DINERS EN SALVA. fr. *Met.* Gastarlos sense profit. *Gastar pólvora en salva.*

PER NO GASTAR LO QUE BASTA, LO QU' ÉS EXCUSAT SE GASTA. *Ref.* Denota que moltes vegades, per no gastar lo qu' és necessari, s' ha de gastar molt més. *Dineros del avaro dos veces van al mercado.*

GASTARSE. v. r. Tindre consúm o vendre's molt alguna cosa. **Gastarse.** || Malparir. **Abortar.** || Consumirse alguna cosa sòlida per massa servir. **Gastarse.** || Pudrirse, corrompre's, ferse malbé. **Gastarse.** || Usarse, portarse, còm se sol dir de les robes u obgectes que son de moda. **Usarse, estilarse.**

GASTAT, DA. p. p. Gastado.

GÁSTER. m. *Med.* L' abdòmen, el ventrell, el canal intestinal, comprenent'hi 'l ventrell, y devegades sols la matriu. **Gáster.**

GASTERANGIENFRASIS. f. *Med.* Obstrucció del pilor. Gasterangienfrasis.

GASTEROPOT, DA. adj. *Zool.* Aixís s' anomenen els animals que caminen arrossegantse demunt del ventre. || m. pl. Segona classe dels moluschs, que se arrosseguen ab l' ajuda d' un peu en la banda inferior del ventre, còm els caragols y 'ls llimachs. Els autors moderns els classifiquen en cinch ordres: *placofors, prosobranquis terópols, pulmonals* y *opistobranquis.*

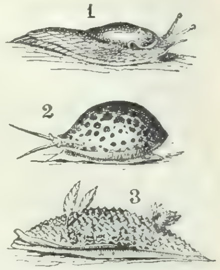

GASTEROPOTS: 1, Llimach; 2, Margaritaci; 3, Dorissa.

GASTO. m. Acte y efecte de gastar o de gastarse. **Gasto.**

FER GASTOS. fr. Valdre's de la justicia pera cobrar alguna cosa. *Condenar en gastos.*

PAGAR O FER EL GASTO. fr. *Met.* Significa, ademés del sentit recte, ésser l' obgecte d' alguna conversa. *Hacer el gasto, la costa.*

GASTÓ. n. p. **Gastón.**

GASTÓ V. *Biog.* Vescomte de Bearn, tretsé de aquest nòm. Fill de Pere, va succeirlo l' any 1153, baix la tutela de Ramón Berenguer, quart comte de Barcelona, que va entregarli el govern del seu vescomtat a l' ésser de major etat. Va morir en 1170.

— **VI.** *Biog.* Vescomte quinse de Bearn, anomenat el *Jove* y el *Bondadós.* Era fill de la vescomtesa María y d' en Guillem de Moncada, (1171-1215) succeint en 1173 a la seua mare. A la seua major etat va anar a Aragó pera rendir homenatge al rei Alfons II, fent costat al comte de Tolosa quan la lluita dels albigesos. Va perdre 'ls seus estats en 1213, derrotat per Simó de Montfort y va recobrarlos al any següent, succeintlo el seu germá Guillem Raimón.

— **VII.** *Biog.* Derrer vescomte de Bearn, fill de Guillem I de Moncada (1225-1290). Va rebre de Jaume 1.er el Conqueridor varies terres a Mallorca, pera premiar els serveis del seu pare, y va servir als exèrcits de França y d' Inglaterra. Quan la lluita ab el rei Santxo de Castella, va ésser derrotat al combat de Orthez.

GASTON (Raimón). *Biog.* Bisbe catalá. Fill de Millan, en el vescomtat d' Ager. Bisbe de Valencia electe desde l' any 1312. Va morir en 1348, havent instituit la cátedra de teología en aquella capital, l' any 1345.

GASTRALGIA. f. *Med.* Mal de ventrell. **Gastralgia.**

GÁSTRICH, CA. adj. *Med.* Se diu de lo que pertany al ventrell. **Gástrico.**

GASTRICISME. m. *Med.* Malaltía del ventrell. Gastricismo.

GASTRICITAT. f. *Med.* Nom empleat per alguns pera designar l' estat brut de les primeres vies. Gastricidad.

GASTRÍCOLA. adj. Que viu al ventrell. **Gastrícola.**

GASTRÍLOCH, A. s. y adj. *Med.* **Engastrimita.** || **Ventríloquo.**

GASTRITIS. f. *Med.* Inflamació del ventrell. Gastritis.

GASTRO. m. Veu qu' entra a la composició de diferents termes anatòmichs, relatius al ventrell o al ventre. Gastro.

GASTROBROSIA. f. Perforació del ventrell. Gastrobrosia.

GASTROCEFALITIS. f. *Med.* Inflamació complicada del cervell y del ventrell. **Gastrocefalitis.**

GASTROCELE. m. *Med.* Trencadura del ventrell. **Gastrocele.**

GASTRODINIA. f. *Med.* Reumatisme del ventrell. **Gastrodinia.**

GASTRODÍNICH, CA. adj. *Med.* Que pertany o's refereix a la gastrodinia. **Gastrodínico.**

GASTROFISA. f. *Entom.* Insectes coleòpters fitolechs de la familia dels crisomelits, ab algunes menes de color metálich. **Gastrofisa.**

Gastrofisa

GASTRÒFOR, A. adj. Que té molt de ventre. **Gastróforo.**

GASTROFORIA. f. Volúm extraordinari del ventre. **Gastroforia.**

GASTROHITEROTOMÍA. f. *Cir.* Procediment per medi del qual s' obra l' abdòmen y l' úter pera extraure 'n el feto. **Gastrohiterotomía.**

GASTRÒLATRA. m. Idòlatra del seu ventre. **Gastrólatra.**

GASTROLATRÍA. f. Amor o passió pêl seu ventre, afany pera regalarlo. **Gastrolatría.**

GASTROLOGÍA. f. Tractat sobre 'l cuinar o sigui art de preparar menjars fins y delicats. **Gastrología.**

GASTROLÔGICH, CA. adj. Pertanyent a la gastrología. **Gastrológico.**

GASTROMALACIA. f. *Med.* Reblaniment de la membrana mucosa del ventrell. **Gastromalacia.**

GASTROMANCIA. f. Endevinació gastrològica. **Gastromancia.**

GASTROMANÍA. f. Passió pêl menjar. **Gastromanía.**

GASTROMANIÁTICH, CA. adj. Qui és afectat de gastromanía. **Gastromaniaco.**

GASTROMÁNTICH, CA. adj. Propi de la gastromancia. **Gastromántico.** || s. Qui la practica. **Gastromántico.**

GASTROMEL. m. Monstre quins membres accessoris s' inserten sobre l' abdòmen. **Gastromelo.**

GASTROMELIA. f. Inserció dels membres accessoris del abdòmen. **Gastromelia.**

GASTROMÈLICH, CA. adj. Que pertany a la gastromelia o al gastromel. **Gastromélico.**

GASTRONOM, A. m. y f. Persona intelligent en l' art de la gastronomía. **Gastrónomo.** || Persona aficionada a la bona taula o a menjars delicats. **Gastrónomo.**

GASTRONOMÍA. f. L' art de preparar una bona taula. **Gastronomía.**

GASTRONÔMICAMENT. adv. m. D'un modo gastronòmich. **Gastronómicamente.**

GASTRONÔMICH, CA. adj. Relatiu a la gastronomía. **Gastronómico.**

GASTROPATÍA. f. *Med.* Malaltía del ventrell. **Gastropatía.**

GASTRORRAFIA. f. *Med.* Sutura practicada pera cnrar les ferides del abdòmen. **Gastrorrafia.**

GASTRORRAGIA. f. *Med.* Hemorragia del ventrell. **Gastrorragia.**

GASTRORREA. f. *Med.* Mena de cadarn del ventrell. **Gastrorrea.**

GASTROSIS. f. *Med.* Nom donat per alguns a les malaltíes del ventrell. **Gastrosis.**

GASTROSOFÍA. f. *Med.* Inclinació a la gola. **Gastrosofía.**

GASTROTOMÍA. f. *Cir.* Operació pera extreure un fetus, o altra cosa, obrint l' abdòmen. **Gastrotomía.**

GASTROTORÁCICH, CA. adj. *Anat.* Qu' és a la part de baix del tronch del cos. **Gastrotorácico.**

GASTROTUBOTOMÍA. f. *Cir.* Operació consistent en extreure 'l fetus de les trompes del ovari, fent per això una incisió al ventre. **Gastrotubotomía.**

GASULL (Agustí). *Biog.* Pintor deixeble de Çarles Maratta a Roma, y autor d' algunes obres de mèrit. Va néixer a Valencia a mitxans del sigle XVII y va morir als començos de la següenta centuria.

GAT. m. *Zool.* Quadrúpet casolá, enemich natural de les rates. **Gato.** || *Ictiol.* MUSSOLA. || *Fam.* Borratxo. **Mona, pellejo.** || Borratxera. **Zorra, mona, cernícalo, lobo.** || Bot petit pera posar 'hi vi. **Bota, botillo.** || *Art.* Instrument ab tres garfis de cer en triángul, pera raspar y registrar l' interior del canó. **Gato.** || *Ant.* Máquina militar que servía pera cubrirse al batre les muralles. **Gato.** || GATA, 7.

Gat selvatge

Gat comú

GAT D' ALGALIA. Gat del tamany del comú, ab el morro agut, el cos llarch, les potes curtes, el llom cendrós y rodejat de negre y 'l ventre més clar; se cría en els paratges calurosos d' Asia y Àfrica. *Gato de algalia.*

GAT DELS FRARES. fr. *Fam.* Home trempat, alegre y de bones ocurrencies. *Bromista, dicharachero, ocurrente, decidor, chancero.*

GAT FAIXÍ. *Ter.* GAT FERÉSTECH.

GAT MESQUÉ. GAT CERVER O CERVATER.

GAT SELVATGE. *Gato montés.*

GAT CERVATER. *Gato cerval.*

GAT DE MAR. Qualsevol dels nois pera fer les mecániques de bordo y apendre l' ofici de mariners. Aspirant a la plaça de grumet quan tenen més etat. *Galopín, galopo, grumete, paje de escoba.*

AGAFAR EL GAT. fr. EMBORRATXARSE.

TINDRE UN BON GAT. *Met.* Tindre una bona bossa, tindre molts diners. *Tener un buen gato.*

Gat pera vi

GAT ESCALDAT AB AIGUA TEBIA 'N TÉ PROU. *Ref.* Denota que l' escarmentat sempre fuig del perill per poch que n' hi hagi. *Gato escaldado del agua fría huye; quien del alacrán está picado la sombra le espanta.*

GAT ESCORXAT. *Met.* Persona molt flaca. *Gata parida.*

GAT GARIÉ. *Ter. aranés.* GAT MESQUÉ.

GAT MAIMÓ. Especie de mona petita. *Gato paúl ó paús.* || *Bot.* MEXOACAN BORT.

GAT MARTU. *Ter. aranés.* MARTA.

GAT MIOLADOR MAI SERÁ BON RATADOR. *Ref.* Se aplica al que parla molt y obra poch. *El gato maullador nunca buen cazador; perro ladrador nunca buen mordedor.*

GAT PARDO. Animal molt feroç, entre gat y lleopart però més gros qu' aquell y més menut qu' aquest. *Gato pardo.*

GAT SAUMÓ. *Fam. met.* Qui ab manya logra lo que vol. *Matalascallando.*

GAT SOBRE BACÓ NO VOL COMPANYÓ. *Ref.* Indica

que a ningú li agrada compartir el mando ni tindre qui li face competencia. *Dos pardales en una espiga hacen mala liga; el mandar no quiere par.*

GAT VELL. *Met.* Home difícil d'ésser enganyat. *Toro corrido, marrajo.*

GAT VELL Y LA QÜA VERDA. *Ref.* A CENT ANYS COTETA VERDA.

GAT Y CUNILL TOT ÉS D' UN PEL. *Ref.* TANT BO ÉS EN PERE CÒM EN BERENGUERA, CÒM EL QUI LI VA DERRERA.

AGAFAR EL GAT. fr *Met. fam.* Emborratxarse. *Coger ó pillar un lobo, una mona, una zorra, un cernicalo.*

COLLA DE GATS. *Met.* Reunió de gent mal criada o de poch seny. *Gatería.*

CÒM GAT Y GOS. fr. Indica l' aborriment que alguns se tenen. *Como perros y gatos.*

CÒM UN GAT ENTRE BRASES. *Expr.* Molt depressa. *Como un gato sobre ascuas.*

CONTENT CÒM UN GAT AB UNA RATA. *Expr.* Molt content. *Como una castañuela ó como una pascua.*

DE COLOR DE GAT. m. adv. *Gateado.*

DEU NOS GUART D' AIGUA QUE NO CORRI Y DE GAT QUE NO MIOLI. *Ref.* Pera significar que les apariencies enganyen. *Líbreme Dios del agua mansa.*

DONAR GAT PER LLEBRA. fr. VENDRE GARCES PER PERDIUS.

DONÈM RAÓ AL GAT QUE FARÈM CULLERES O CARNESTOLTES. *Loc. met. Sepan gatos que es antruejo.*

ESGARRAPAR EL GAT. fr. Ferir el gat ab les ungles. *Gatear, arañar el gato.*

ESTAR CÒM EL GAT Y 'L GOS. fr. Estar oposats o desavinguts. *Estar como perros y gatos.*

FÉS, FÉS, GAT, QUE TOT HO PAGARÁS PLEGAT. *Ref.* Denota que vindrá dia en que algú pagará tots els mals o danys que fa valentse de la ocasió. *Todo junto como el perro los palos.*

MENJA, MENJA, GAT, SARDINA, QUE JA 'T PICARÁ LA ESPINA. *Ref.* Que 's diu dels gustos que rara vegada deixen d' anar acompanyats de disgustos. *Casarás en mala hora, y comerás cabeza de olla.* || Denota que 's difereix el cástich a algú per respecte dels que hi ha devant. *Iránse los huéspedes, y comeremos el gallo.* || Denota 'ls travalls que solen sobrevindre als que no reparen en empenyarse sense mirar el modo de poguer pagar. *Al matar de los puercos, placeres y juegos; al comer de las morcillas, placeres y risás; al pagar de los dineros, pesares y duelos; al freir será el reir, al pagar será el llorar.*

MULLARSE CÒM UN GAT. fr. Mullarse fins als ossos. *Hacerse una zarpa.*

NO DEIXAR A ALGÚ BO PELS GATS. fr. *fam.* Maltractarlo de paraula. *Poner á uno cual digan dueñas.*

¿QUÈ SAB EL GAT DE FER CULLERES? *Ref.* ¿QUÈ SAB L' ASE QUÈ COSA ÉS SAFRÁ?

QUI NO TÉ MÉS QUE UN GAT AB ELL SE COMBAT. *Ref.* Denota la mala condició d' aquells que no tenint de qui dir mal, ne diuen de sí meteixos, y que 'ls perversos se danyen mutuament quan no poden danyar a ningú més. *Los perros de Zurita no teniendo á quien morder, uno á otro se mordian.*

QUI NO TÉ RÉS QUE FER, AL GAT PENTINA. *Ref.* Contra'ls que s' ocupen en coses inútils y vanes. *El que no tiene quehacer, con el rabo caza moscas.*

¿QUI POSARÁ LA ESQUELLA AL GAT? fr. *Met.* Pera significar lo dificultós d' alguna empresa. *¿Quién ha de llevar el gato al agua?*

ÉSSER GAT VELL. fr. *Met.* Tindre experiencia, no deixarse enganyar. *Tener garrones, ser perro viejo, saber de toda costura.*

TINDRE 'L GAT. fr. *Met. fam.* Estar borratxo. *No estar para firmar; estar hecho un cesto.*

TINDRE UN GAT CÒM UN TEMPLE. fr. BORRATXO CÒM UNA SOPA.

TOTS ELS GATS TENEN TOS, MENYS EL MEU QUE TÉ CATARRO. *Ref.* Que reprèn al qui fa ostentació de qualitats que no li son propies, o que 's fica en negocis dels altres. *Hasta los gatos ó escarabajos tienen tos ó romadizo; hasta los gatos quieren zapatos.*

UN ULL AL GAT Y L' ALTRE AL PLAT. *Ref. Un ojo á la sartén y otro á la gata.*

GAT (Punta del) *Hidrog.* Punta del S. de la prov. d' Alacant, part. jud. de Dolores.

GATA. *Zool.* f. La femella del gat. **Gata.** || *Náut.* Aparell que té un ganxo gran ab que 's pengen les áncores per la serviola al costat de la nau. **Gata.** || Cap de poch més d' una braça que té a un extrèm un guardacap y al altre un ganxo gran pera enganxarhi les ungles de l' áncora y penjarla al costat de la nau ab un aparell. **Gata ó gata de arronzar, pescador de ancla.** || En la hidráulica es una barra dentada ab que per medi del seu llanternó o grua, queda penjat el restrellador de la resclosa, etc. **Gata.** || Als buchs de creu, es la verga de mitjana. **Gata, verga seca.** || El més alt del pal d' una galera. **Gata.** || f. Navío llarch com la galera però més ample; portava espoló a la proa y tenía cent rems. **Gata.**

GATA MAULA, GATA MOIXA, GATA MIXA.

GATA MOIXA. *Met.* Qui fingeix modestia. *Gata de Marirramos ó de Juan Ramos ó ensogada ó muerta; mosca muerta.*

ÉSSER UNA GATA MOIXA. fr. *Fam.* Ésser dissimulat, fingit, fals. *Ser la gata ensogada de Juan Hurtado.*

FER LA GATA MOIXA. fr. Fingir, afectar humilitat y modestia. *Hacer la gata ensogada, ó de Marirramos ó de Juan de Ramos.*

GATA. *Geog.* Poble de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Denia, és a la vora del riu Gorgós o Jalón y té 3,988 hab.

GATADA. f. *Fam.* Gran disbarat. **Gazafatón, gazapatón.** || Cosa o dita alegre. || Mala partida, pillada. || Parada que fa la llebra quan perseguida pêls gossos, ab astucia els deixa passar de llarch pera recular després y portarlos ventatge. || Nom apropiat per el dramaturch Frederich Soler *(Serafí Pitarra)* a les primeres produccions quasi bufes posades en escena al teatre catalá, pêls anys 1863 y 1864.

GATAMAULA. adj. La persona que aparenta mansuetut y és dolenta en son fons

GATAMÈUS (A). fr. *Ter.* A QUATRE GRAPES.

GATAMIXA. f. *Fam.* Dissimulat, qu' afecta humilitat o cobardía. **Mojigato, socaliñero.**

GATAMOIXA. adj. GATAMAULA.

GATA RABIOSA. f. *Bot.* Herba de la familia de les ranunculácies que és verinosa. **Ranúnculo, malvado, sardonia.**

GATÁS, SA. m. y f. aum. **Gatazo.**

GATASSA. *Bot.* Nom que 's dona a Menorca a una planta ranunculácea del genre *Ficaria.*

GATEJAR. v. n. Anar a quatre grapes els homens. **Gatear.** || Dir gatades. **Disparatar, decir chistes.**

GATELL. m. *Bot. ter.* TAMARIT. || m. Fusta de la mata del meteix nom de que se 'n fan cadires y altres mobles; a lo antich servía un bastó d' aqueixa fusta pera simbolisar la presa de possessió d' una heretat, terres, etc. **Madera de taray ó tamarisco.**

GATELL (Arnau). *Biog.* Arquitecte y esculptor, autor del preciós claustre romànich del monastir de Sant Cugat del Vallès; obra començada envers l' any 1,013. Una petita inscripció de la meteixa època recorda el nom del artista, y el capitell proper a n' ella representa la seua figura (avui trencada), en actitut d' esculpturar capitells.

— Y FOLCH (JOAQUIM). *Biog.* Explorador de l'África. Nat a Altafulla l' any 1826, mort a Cadiç l'any 1879. Cursava filosofía y lletres primerament a Tarragona y després a Barcelona, quan va esperonarlo el desitg de continuar la tasca d' *Alí-Bey,* prenent el sobrenom de *Kaid Ismail.* Va apendre tot sol, bona part de la llengua arábiga en les soletats de Tamarit, perfeccionantse'n a Madrit. Acavada la guerra d' Africa

va renunciar la herencia pairal a favor de son germá y l' any 1861 entrava al Marroch, ofería prompte sos serveis al emperador y en conseqüencia passava a ser quefe d' artillería de la guarda imperial. Va acompanyar al sobirá en una guerra contra les tribus sublevades, formant a leshores un bon diari de viatge. L' any 1864 va deixar el servei del emperador, que l' havía distingit y honorat. Després tot va cambiar. Va oferirse per l' imperi una forta recompensa a qui presentés el cap del *Kaid* y va poder salvarse gracies a sa gran serenitat, cambiant de nom, de vestit y afectant ésser un entès doctor. Va recórrer les regions independentes del Suss, Oad Nun y Tekna, fins al Saara. Una malaltía contreta allá va anar minant la seua existencia desde aleshores. Retornat a Espanya va publicar les notes preses en aquelles terres, ab el propòsit d' ampliarles després. Volía seguir el curs del riu Moluya de cap a cap, travessar la vall del Draa, baixant fins al Occeá, reconeixent els grans afluents del Moluya y el llach Debaia. La mort li privá.

Joaquim Gatell y Folch

GATELL (Cova del). *Orog.* Está situada en el terme de Vilarella, prov. de Tarragona.

GATEN. *Geog.* Çaseriu del terme de Bellvís, prov. de Lleida.

GATERA. f. *Bot.* HERBA GATERA, GATONERA.

GATERÍA. f. Conjunt de gats. **Gatería.**

GATESCH, CA. adj. Propi del gat. **Gatuno, gatesco.**

GATET, A. m. dim. **Gatito, gatico, gatillo.** || El de posar ví. **Botillo.**

GATGE m. *Ant.* PENYORA || *Ant.* Lo que quedava en poder del enemich per la seguretat de cumplir els pactes. **Rehén.** || Estipendi, regalo. **Gaje, emolumento.** || PAGA, SOLDADA, SOU.

PENDRE GATGES. *Loc. ant.* Ferse soldat. *Sentar plaza, engancharse.*

GATICIDA. adj. Matador de gats. **Gaticida.**

GATIFELL. m. Eina, atuell. **Útil.**

GATÍFER, A. adj. *Fam.* Que té relació ab el gat. **Gatífero.**

GATILLO. m. Barres de l' arma de foch. **Gatillo, perrillo, patilla.**

GATILLO CASTO. *Bot.* ALOCH.

COP DE GATILLO. *Gatillazo.*

GATINAR. v. n. **Gatonar.**

GATMAIMÓ. *Bot.* Nòm que a Menorca 's dona a una planta de la fam. de les dioscories, molt comú en tot Catalunya.

GATÓ. m. dim. GATET.

GATOLINS. *Bot.* CUNILLETS.

GATOMAQUIA. f. Batalla de gats. **Gatomaquia.**

GATONADA f. Els gatets que la gata gatina de un sol part. **Gatonada.**

GATONAR. v. n. PARIR LA GATA.

GATONERA. f. Forat que hi ha a algunes portes y parets pera que puguin pasar'hi 'ls gats. **Gatera.**

GATONET. m. dim. GATET.

GATOSA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les lleguminoses; té les fulles petites y retallades, les branques acavades en punxa y les flors d' un groch vermellós. **Gatuna, gatuña, uñas de gata, detiene buey.**

GÁTOVA. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. de Valencia, part. jud. de Segorb; és a la vora d' una riera, a la banda de mitjorn de la prov. y té 1,260 hab.

GATS (Serra dels). *Orog.* Nom que 's dona a la part de llevant de la serra de Cadí, compresa entre 'l coll de Pendíç y 'l de Tancalaporta, al NO. de Bagá, entre les provincies de Barcelona y Lleida.

GATSERÍ. *Bot.* Nòm que 's dona a la Vall d' Arán a una mena de mareselva.

GATUNAR. *Ter. Moyá.* GATINAR.

GATUNYA. f. Herba gatera.

GATUPERI. m. Enredo, embrolla.

GATX, A. adj. Ab el cap baix.

GATZARA. f. Bulla ab crits y alegría. **Algazara, zambra, alarido, grita.**

GATZERÁNS. m. *Bot.* GALSERÁN.

GAUBANSA. f. Goig, alegría, festa. **Alegría, fiesta, regocijo.**

GAUDEAMUS. Veu llatina admesa en l' estil familiar, com sinònim de goig, regositg y alegría. **Gaudeamus, gaudete.**

GAUDENCI. m. Nom propi d' home. **Gaudencio.**

GAUDENS (Saint). *Geog.* Ciutat de França a 73 km. de l' històrica població de Tolosa.

GAUDETE. *Expr. llat.* Alegreuvos. Antiguament s' usava còm intergecció quan havía d' innovarse alguna bona nova.

GAUDÍ o GAUDIN (Lluis Pascual). *Biog.* Pintor catalá. Nat a Vilafranca del Penadès l' any 1556; mort a Scala Dei l' any 1621. Havía estat a Sardenya, ensenyant teología, quan als trenta vuit anys, va retirarse a la cartoixa de Scala Dei, professant en 1595. La seua fama de bon artista la confirmen autoritats com En Pacheco y En Cean Bermudez. Va estar a Sivilla, pintant una *Verge* pera Santa María de las Cuevas. De retorn a Scala Dei va rebre orde del Sant Pare, que l volía a Roma, y va morirse quan preparava la marxa. A la cartoixa de Grenoble, entre molts quadros d' ell, hi havía una excelenta *Concepció.* Va pintar molts quadros pera 'l seu monastir y el de Montalegre a prop de Barcelona, correctes de dibuix y valents de color.

GAUDIDOR, A. m. y f. Qui 's gaudeix d' alguna cosa. **Perfruidor.**

GAUDIMENT. m. L' acció y efecte de gosar. **Goce.**

GAUDIR. v. n. Lograr, obtindre, juir. **Gozar.**

GAUDIRSE. v. r. Aprofitarse, utilisarse d' alguna cosa. **Aprovecharse.**

GAUECA. *Ter. aranés.* La femella del cabrer.

GAUET. *Bot.* GABET.

GAUJES. *Bot.* GOJATS.

GAUS. m. *Ornit. ter.* DUCH.

GAUSA Y LLORENS (Lluis). *Biog.* Musich catalá. Pertanyia a la Escolanía de la Mercè, de Barcelona. Va morir l' any 1897.

Segell de Gausach

GAUSACH. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 219 hab.

GAUSIR. v. n. *Ant.* GAUDIR.

GAUTIER (Francesch de). *Biog.* Escriptor provençal, que va ésser ministre de Montpeller y va presidir el darrer sinodus del Baix Llenguadoch, que va reunirse a Uzés l' any 1681. Era senyor de Saint Blancard y va figurar per les seues idees entre la comunió protestant. Va morir a Berlín en 1703.

— (TEÒFIL). *Biog.* Escriptor remarcable del sigle XIX, tingut pêl millor estilista francès fins al punt de anomenarlo *Benvenuto Cellini de l' estil.* Va néixer a Tarbes en 1811 y va morir en 1872. Pertanyía a la

escola romántica, y encare que no va escriure en sa llengua regional, s' havía distingit per la seua valiosa producció francesa, essent notables les noveles de aquest autor entr' elles *La senyoreta de Maupin, Historia de una Momia*, y *Esprit*, y les seues poesies *Esmalts y Camafeus*. Amich íntim de Víctor Hugo, va ésser un dels fundadors de l' *Escola Parnasiana*, que tant va resaltar a les mitjanies de la passada centuria.

Teófil Gautier

GAVA. f. Torrent, barranch.

GAVA. f. Atuell pera posar aigua o altre líquit. **Balde.**

GAVÁ. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Sant Feliu de Llobregat; és al fons de la carretera de Barcelona a Vilanova y Geltrú, té estació de F.-C. y 1,824 hab.

Segell de Gavá

GAVADAL. m. Eina de fusta a manera de gibrell o pastereta pera rentar'hi 'ls plats y altres usos. **Artesón, gamella, dornajo, camellón.**

GAVADALS (Á). fr. Ab que s' expressa abundor o que 's fa compra d' obgectes o coses molt al engrós. **En abundancia.**

GAVAIG, TXA. (Vegis GABAIG y 'ls seus derivats).

GAVÁN. m. Vestit d' abrich, de diferentes formes y a manera de levita llarga y ample. **Gabán.** || Capot ab mánegues y a vegades ab caputxa fet de panyo fort pera abrich. **Capote, gabán.**

GAVARRERA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les rosácies; roser bort de fulles un poch agudes, les flors de quatre fulles vermelletes, el fruit com una cirereta ovalada y coronada, té dins una borreta apegalosa que pica si toca la carn. **Escaramujo, gavanzo, zarza perruna, rosal silvestre, oxiacanta.** || El fruit té el meteix nom que la planta y 'ls apotecaris li diuen *tapaculos*, perque 's pren la conserva que 's fa d' ell pera curar les corribies. **Tapaculos, rascaculos.**

GAVARRES (Montanyes). *Orog.* Montanyes quina direcció és de NO. a SE. entre Girona y La Bisbal.

GAVARRÉS, A. adj. Habitant de les gaves o barranchs pirenenchs.

GAVARRESA (Riera). *Hidrog.* Neix sota Matamala, prov. de Girona; entra a la de Barcelona per Alpens, passa de tramontana a Mitjorn pêl Lluçanès, segueix per Oristá, Horta y Cabrianes, y desaigua a la vora esquerra del Llobregat.

Segell de Gavarrós

GAVARRÓS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de la Pobla de Segur, part. jud. de Berga, provincia de Barcelona.

GAVE. *Geog.* Nom que'ls habitants dels Pirineus apropien als torrents.

GAVELL. m. Reunió de moltes coses. **Cúmulo.**

GAVELLA. f. Feix de blat més petit que la garba. Gavilla.

GAVER (Joan). *Biog.* Musich catalá del sigle XVI. Mort en el monastir de Poblet. Monjo del de Montserrat, bon organer y cantor major d' aquella Escolanía.

GAVER. *Geog.* Poblet del dist. munpal. d' Estarás, prov. de Lleida.

GAVETA. f. Pastereta de fusta ab dos mànechs del meteix troç en dos ànguls oposats, de la qual ab la paleta van traient els mestres de cases el morter, guix o ciment pera repartirlo.

GAVIA. f. Reixat de jonchs, filferro, etc., pera ficarhi aucells. **Jaula.** || *Náut.* Mena de garita dalt del bauprés pera aguaitar. **Gavia, gavieta.** || Tanca ab reixa de ferro o fusta pera ficarhi feres o boigs. **Jaula, gavia, casilla.** || La gran de fusta pera gallines. **Alcahaz.** || La de ferro ont s' hi posaven els caps dels sentenciats. **Linterna, jaula.** || *Ant.* Potro pera ferrar. || Aparell de fusta pera la construcció de xemeneies.

GAVIA DE BOIGS. *Met.* Casa de molt de soroll y poch govern. *Casa de locos.*

GAVIA DE MAR. *Ornit.* Se dona aquest nòm a dues especies d' aus marines del genre *Larus*, *Goelandio de manto azul, id. de pies amarillos.* || GAVILÁ.

ARMAR GAVIES. fr. *Náut. Envergar.*

AUCELL VELL NO ENTRA A LA GAVIA. *Ref. Pájaro viejo no entra en jaula.*

DE LLIBRES Y DE GAVIES NO SE 'N TORNEN GAIRES. *Ref.* Ab que s' aconsella no deixarne.

PLEGAR GAVIES O LES GAVIES. fr. *Met.* Desembaraçar algun lloch. *Mondar el haza.*

VAL MÉS ÉSSER AUCELL DE BOSCH QUE DE GAVIA. *Ref.* Ab que 's pondera quan apreciable és la llivertat. *El buey suelto bien se lame; más vale salto de mata que ruego de buenos.*

GAVIAIRE. m. Qui fá o ven gavies. **Jaulero.**

GAVIAL. f. Gavia gran o aposent ont s' hi críen aucells. **Pajarera.**

GAVIASSA. f. aum. **Jaulón.**

GAVIER. m. *Mar.* El mariner que cuida la gavia y aguaita desde ella. **Gabiero.** || GAVIAIRE.

GAVIETA. f. dim. **Jaulilla, jauloncillo.** || *Náut.* Mena de garita que 's posa dalt del bauprès pera aguaitar. **Gavieta.**

GAVIETA DE LLANXA. m. *Náut.* ARGANELL.

GAVILÁ. m. ESPARVER.

GAVILÁ. *Ornit.* GAVIA DE MAR.

GAVINA. f. *Ornit.* Aucell d' aigua semblant a la cigonya, ab el bech recte, gros y robust, la esquena blanca, les puntes de les plomes de les ales negres y lo demés blanquinós; té tres dits a cada pota. **Gaviota.** || PESCADOR RALL.

GAVINA (Punta de la). *Hidrog.* Punta de la banda ponentina de l' illa Formentera, Balears.

GAVINETA. *Ornit.* GAVINA.

GAVIÓ. m. *Mil.* Cove ple de terra que serveix pera fer trinxeres. **Cestón, gavión.** || Gavia xata que usen els caçadors. **Alcahaz.**

GAVIOTA. *Ornit.* Ab aquest nòm se designen varies especies d' aus del genre *Larus. Paviota de capuchón plomizo, paviota riedosa ó de capuchón pardo.*

GAVOTA. f. *Mús.* Ball antich molt en boga durant els sigles XVII y XVIII. Era de ritme bicari a dos temps y de pausat moviment. **Gavota.**

GAY. adj. Festiu, bell, joliu, alegre. Gayo. || Interj. *Ant.* ¡Ay!

GAY SAVER. *Ant. Poesía, gaya scientia.*

Narcís Gay

GAY (Narcís). *Biog.* Valent guerriller catalá de la lluita de la Independencia (1808-1814). Era escrivá del Jutjat de primera instancia de Figueres quan va esclatar la guerra, y va ésser designat secretari de la Junta de defensa d' aquella ciutat. Va crear la companyía dels almogávers, éssent nomenat comandant de la meteixa, cobrant renòm per les seues proeses.

Al ésser institult el regiment d' infantería nomenat de *Lleals manresans*, se 'l va designar quefe del meteix, desempenyant además el cárrech de vocal del Consell de guerra permanent del Primpcipat de Catalunya.

— Y BEYA (NARCÍS). *Biog.* Advocat y escriptor. Nat a Figueres l' any 1819; mort a Barcelona en 1872. Al doctorarse (1848) va llegir el tema: «La propiedad individual y el comunismo». Dedicat als estudis literaris, va redactar ab en Cubí *El Eco de la Frenología* y *La Antorcha.* Va obtindre renom ab sos escrits reflexius, tractant sempre materies d' actualitat, ab punt de vista trascendental. Citarèm, d' entre ses obres: *Rápidas consideraciones en vindicación de los ataques dirigidos contra la sociedad actual* (1857).—*«Los Miserables», de Víctor Hugo, ante la luz del buen sentido y de la sana razón* (1863).—*Estudios sobre las clases proletarias* (1864).

GAYA. f. Troç de roba en figura triangular que s' afegeix als vestits, a les camises, etc., pera donárlos 'hi l' amplaria o bé el vol necessari. **Nesga, jirón, sesgo.** || *Ant. ornit.* Aucell. **Gralla, garsa.**

Segell de Gayá

GAYÁ. *Geog.* Poble de la provincia de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és a la vora del riu Llobregat, prop de la desembocadura de la riera de Marlès y té 564 hab. || *Hidrog.* Riu de la prov. de Tarragona. Neix a la serra de Bruf aganya; passa per Santa Perpètua, Vilaperdius, Querol, Pinyana, Pont d' Armentera, Ordes, Santes Creus, Aiguamurcia, Vilarrodona, Serra, Vilardida, Puigtinyós, Pallarrossa, Renau, Catllar, Ardenya y Riera, y desaigua al mar, entre Altafulla y Tamarit.

GÁYADURA. f. *Ant.* Acció y efecte de gayar. **Gayadura.**

GAYAMENT. adv. m. *Ant.* ALEGREMENT.

GAYANES. *Geog.* Poble de la prov. d'Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vora del riu Serpis, té estació de F.-C. y 652 hab.

GAYAR. v. a. Posar a un vestit llistes o víes de color diferent al del fondo. **Gayar.**

GAYAT, DA. adj. Guarnit ab gayes. **Jironado.** || Se diu de la roba ab llistes de molts colors. **Gayado.** || f. Bastó corvat per la part de dalt; generalment és groixut y poch pulit. **Gayada.**

GAYATA. f. *Ter.* BROÇA.

GAYATO. m. Bastó que fá una mena de ganxo de la meteixa fusta ab quin els pastors deturen el bestiar. **Cayado.**

GAYATÓ. aum. de gayato.

GAYBIEL. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló; bisb. de Segorb, part. jud. de Vivel; és al altre cantó de la serra d' Espadán y té 1,207 hab.

GAYETA. f. *Min.* Lignit pulimentable, certa mena de carbó de pedra que 's travalla y pren molt de llustre y serveix pera ferne obgectes d' adorno. **Azabache.**

GAYETA *Geog.* Caseriu del terme de Cortes de Pallás, prov. de Valencia.

GAYETÁ n. p. **Cayetano.**

GAYETELL. m. *Ant. náut.* BOYA.

GAYEVAT. f. *Ant.* ALEGRÍA.

GAYLUSITA. f. *Min.* Mineral crestallisat, qu' és un carbonat de cals y sosa. **Gaylusita.**

GAYRE. adv. Molt. **Mucho.**

GAYRE, GAYRE. m. adv. QUASI, QUASI.

GAYRE BÉ. m. adv. *Casi.*

NO ANAR A GAIRE. *Loc. ant.* PER POCH, TANTOST.

GAYRELL. m. adv. De través, oblíqüament. **De lado, ó de soslayo.**

ANAR DE GAYRELL. Anar de tort. *Ir de soslayo ú oblicuamente.*

GAYRET (De). adv. De gairell.

GAYT, A. adj. Melindrós, delicat; qui parla ab veu llastimera.

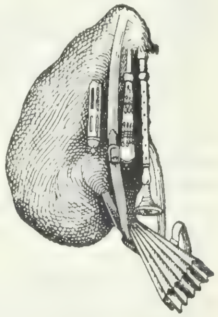

Gayta

GAYTA. f. GAITA. Sach de gemechs, cornamussa. **Gaita.**

GAYTER. m. Qui toca la gayta. **Gaitero.**

GAZAGN. *Ant.* GUANY.

GAZAGNAR. v. a. *Ant.* GUANYAR.

GAZARDONAR. v. a. *Ant.* GALLARDONAR.

GAZARDÓS. adj. *Ant.* GALLARDÓ.

GÉ. *Ter. aranés.* Janer.

GEA (Mas de). *Geog.* Caseriu del dist. municipal de Liria, prov. de Valencia.

GEAT. m. *Quím.* Sal produida per la combinació del ácit úlmich ab una base salificable. **Geato.**

GEBHARDT (Víctor). *Biog.* Escriptor y periodista. Nat a Barcelona l' any 1830; mort en 1894. Exercía la carrera d' advocat entre 'ls anys 1853 y 1863. Redactava en els principals diaris carlins de Barcelona. Va traduir del francès al castellá importantes obres d' esperit tradicionalista. És autor d' obres d' historia y de travalls editorials d' extensió. Mereixen citarse: la *Historia general de España y de sus Indias* (Barcelona, 1860, set vol. quart), reimpresa tres vegades; *Lo siti de Girona en lo any 1809*, relació històrica premiada en els Jochs Florals de Barcelona del any 1868. *Los Dioses de Grecia y Roma* (dos vol. fol.).

Víctor Gebhardt

GEBRADA. f. Rosada, gelada. **Escarcha.**

GEBRAR. v. n. Gelarse la rosada. **Escarchar.**

GEBRAT, DA. adj. **Escarchado.**

GEBRE. m. GEBRADA.

GECH. m. Prenda de vestir que va desde 'l coll fins nna mica més avall de la cintura, ajustada al cos y ab mánegues. **Chaqueta.**

GEDEÓ. n. p. **Gedeón.**

GEDRITA. f. *Min.* Silicat hidratat d' alúmina, ferro y magnesia. **Gedrita.**

GEGANT. m. Ésser mitològich de molta alsaria. Persona d' estatura desmesurada. **Gigante.** || adj. *Met.* Extraordinari, lo qu' excedeix als altres en qualsevulla cosa. **Gigante.** || pl. Les figures de gegant que van devant a la professó de Corpus y a certes festes populars ixen pera alegrar les multituts. **Gigantones, y gigantes.** || Impr. L' espai que per haver quedat alt surt al imprès formant una taca. **Gigantón.**

GEGANT (Pich del). *Orog.* BASTIMENTS. || — (COVA DEL). En el terme de Vilalleons.

GEGANTA. f. Dona d' una estatura molt elevada. **Giganta.** || *Bot.* HERBA CANERA.

GEGANTA (Coll de la). *Orog.* Coll del Pirineu gironí, a 2,633 met. d' altitut, al N O. de Setcases.

GEGANTÁÇ. m. aum. **Gigantazo, gigantón.**

GEGANTESCH, CA. adj. Cosa de gegants. **Giganteo, gigantesco.**

GEGANTESSA. f. **Giganta.**

GEGANTET. m. dim. GEGANTÓ.

GEGANTÍ, NA adj. AGEGANTAT.

GEGANTICIDA. s. *Fam.* Matador de gegants. **Giganticida.**

GEGANTISME. m. Estat del qui és gegant. **Gigantismo.**

GEGANTIR. n. *Ant.* Créixer com un gegant. **Gigantizar.**

GEGANTÓ. m. dim. **Gigantillo.**

GEGANTÒGRAF, A. s. y adj. Qui escriu la historia dels gegants. **Gigantógrafo.**

GEGANTOGRAFÍA. f. Historia dels gegants. **Gigantografía.**

GEGANTÒLECH. m. Qui escriu sobre 'ls gegants o tracta d' ells. **Gigantólogo.**

GEGANTOLOGÍA. f. Tractat sobre 'ls gegants. **Gigantología.**

GEGANTOMAQUIA. f. Combat dels gegants contra 'ls deus, y la seua descripció. **Gigantomaquia.**

GEGANTOMÁQUICH, CA. adj. Propi de la gegantomaquia. **Gigantomáquico.** || Paregut a un combat de gegants. **Gigantomáquico.**

GEGANTOT. m. Figura grotesca d' excessiu tamany. **Gigantón.**

GEGANTOSTEÒGRAF. s. y adj. Qui descriu els ossos dels gegants o 's dedica a la gegantosteografía. **Gigantosteógrafo.**

GEGANTOSTEOGRAFÍA. f. Descripció de la ossamenta dels gegants. **Gigantosteografía.**

GEGANTOSTEOLOGÍA. f. Discurs sobre 'ls ossos dels gegants. **Gigantosteología.**

GEGANTOSTEOLÓGICH, CA. adj. Relatiu a la gegantosteología, y qui fá discursos sobre gegantosteología. **Gigantosteológico.**

GEGINES. f. pl. MIQUETES.

GEHOVÁ. n. p. Nom hebrèu que 's dona a Deu, y vol dir autor de la vida. **Jehová.**

GEL. m. Aigua glassada. **Hielo.**

GELABERT Y GUARDIOLA (Joan). *Biog.* Filòlech y catedrátich de Sanscrit a l'Universitat Central. Era catalá y va escriure una gramática d' aquella llengua oriental. Va morir l' any 1794.

— Y POL (PERE). *Biog.* Impressor que va distingirse molt a les mitjanies del sigle XIX. Era nadiu de Palma de Mallorca ont va néixer en 1832, morint en 1885. En 1869 va cuidar de l' impresió de les lámines del emprestit del Ajuntament palmesá y desde llavors va fer en son art progressos tant remarcables que varen donarli renóm. Va fundar el periodich *El Isleño*, que fins a la seua mort va dirigir.

— Y RIERA (FRANCESCH). *Biog.* Metge y escriptor gironí del sigle XVIII. Cursá el batxillerat a Cervera. Va ésser pensionat en el Colegi de Medecina de Montpeller, ocupant més tart la direcció de clínica de la meteixa escola. És autor de *Essai sur la topographie medicale de Girone*, (Montpeller, any X de la República). Va publicar composicions en vers llatí.

— Y RIERA (SEBASTIÁ). *Biog.* Poeta y prestidigitador popular de Mallorca. Nat a Manacor l' any 1715 y mort a la meteixa població en 1768. Vulgarment se 'l coneixía per en *Tiá de sa Real.* Les seues facultats naturals eren extraordinaries: parlava en vers, improvisava composicions o glosava ab sensilleça y facilitat rarissimes. Per altra part la veu general contava d' ell coses bastantes pera atribuirli el dó de profecía o per lo menys gran força sugestiva. Savía fer joch de mans ab tota llestesa. Això, exagerat per la fama popular, que portava forasters a Manacor pera testimoniar aquell prodigi, va fer que se li atribuís art de bruxería o pacte ab el dimoni. La Inquisició va examinarlo a n'ell, als seus llibres y escrits, trovantlos tant justos, l inquisidor Alvarez y Muns, que va recomanárseli continués igualment les seues tasques y manifestés el dó natural que tenía.

— Y ROIG (RAMÓN). *Biog.* Metge y escriptor gironí del primer ters del sigle XIX. Doctorat a Montpeller. Autor de *Essai sur la division labiale connue sous le nom de bech-de-lièvre* (Montpeller, 1829). *Essai sur le rhumatisme aigu* (Montpeller, 1829).

GELABLE. adj. Lo que 's pot gelar. **Helable.**

GELADA. f. La coagulació dels líquits produida pêl fret. **Helada.** || La acció y efecte de gelarse. **Helamiento.** || *Met.* FREDOR, INDIFERENCIA.

GELADORA. f. Aparell pera gelar l' aigua y produir el glas.

GELAR. v. a. Coagular la acció del fret algún líquit. **Helar.** || *Met.* Causar molt de fret, còm: *l'aigua gela les dents.* **Helar.** || v. n. Fer molt de fret. **Helar.** Deixar admirat. **Helar, pasmar, suspender.** || Desanimar, acovardir. **Helar.**

GELARSE LA SANCH AL COS. fr. *Met.* Espantarse molt. *Helarse la sangre en el cuerpo.*

GELARSE. v. r, Convertirse en gel els líquits. **Helarse.** || Posarse molt freda o erta alguna cosa. **Helar, helarse.** || Tindre molt de fret. **Helarse.** || *Met.* Pasmarse, aturdirse, acobardirse, espantarse. **Helarse.** || Secarse 'ls arbres per causa del fret. **Helarse.**

GELAT, DA. p. p. **Helado.** || m. Beguda glaçada. **Helado, frío, garrapiña.**

DEIXAR GELAT. fr. *Met.* Deixar aturdit, parat. *Dejar pasmado, hecho una pieza.*

QUEDARSE GELAT. Quedarse molt admirat. *Quedarse helado.*

GELATINA. f. Conserva gelada del such d' algunes fruites. **Jalea, jaletina.** || Substancia o such espès que s' extréu de varies carns barrejades ab ratlladures de banya de cervo y sucre pera confortatiu dels malalts. **Gelatina.**

GELATINIFICAR. v. a. Convertir en gelatina. **Gelatinificar.**

GELATINIFORM. adj. Que té apariencia de gelatina. **Gelatiniforme.**

GELATINÓS, A. adj. Abundant de gelatina. **Gelatinoso.**

GELBERDA. f. *Miner.* Varietat d' argila ocracia que pertany als silicats de ferro. **Gelberda.**

GELBÚM. m. *Ant.* Sulfur de plata, entre 'ls alquimistes.

GELDO. *Geog.* Poble de la prov. de Castelló, bisb. y part. jud. de Segorb; és a la dreta del riu Palancia, té estació de F.-C. y 796 hab.

GELENITA. f. *Min.* Substancia composta de sílice, alúmina, cals y òxit ferrós. **Estilobata, gelenita.**

GELES (Barranch de). *Hidrog.* Riera que baixa de la montanya de Geles y s' uneix al riu Jueu per demunt de Les Bordes, a la Vall d' Arán.

GELIDA (Joan). *Biog.* Filosoph valenciá, mestre docte y modest. Nat a la capital a les derreries del sigle XV; mort a prop de Burdeus (França), l' any 1551, envers els seixant'anys d' etat. Fets els primers estudis a Valencia, va passar a doctorarse a París, guanyant després una cátedra, que va regentar molts anys. Tornat a la seua patria, curta temporada, hi havía interès en retenirlo a la universitat valenciana, pera reformar la ensenyança; emprò no 'l váren convèncer, còm tampoch va podérseli donar entenent de anar a reformar la de Coimbra. Al morir era rector de la de Burdeus.

Segell de Gelida

GELIDA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, partit jud. de Sant Feliu del Llobregat; és a la vora del riu Anoya, té estació de F.-C. y 1,854 habitants.

GELINA. f. Substancia orgánica abundantment escampada pêls teixits dels animals, y que tractada per l'aigua bullenta se transforma en conserva y després en gelatina. **Gelina.**

GELOR. f. Fredor, molt de fret.

GELOS. m. pl. Passió que converteix en odi el amor. **Celos.** || GELOSÍA.

GELÓS, A. adj. Qui té gelosía. **Celoso.** || Qui és molt solícit y amant de lo que li pertany. **Celoso.** || Dit dels irracionals que desitgen la femella. **Celoso.**

GELOSÍA. f. **Celos.** || Reixat de llistonets de fusta pera mirar sens ésser vist. **Celosía.** || *Bot.* FLOR DEL AMOR. || *Bot.* CAP D'ASE.

GELPÍ Y FERRO (Gil). *Biog.* Escriptor, polítich y americanista. Nat a Tossa en el primer ters del sigle XIX, mort a l'Habana, a finals del meteix sigle. Dedicat a la marina de jovenet feia viatges desde la Costa a les repúbliques del Plata. L'any 1864, instalat a Cuba, va començar a escriure en el diari *La prensa de la Habana,* caracterisantse molt en el periodisme. És autor entre altres obres y quaderns, de *Estudios sobre la América, conquista, colonización, gobiernos coloniales y gobiernos independientes* (Habana, 1864). *Historia de la revolución y guerra de Cuba* (Habana, 1888).

GEM. m. Nom propi corromput de Guillèm. **Guillermo.**

GEM, A. adj. Ardent, brillant. || FRESCH.

GEMA. f. Nom que s'aplica a totes les pedres fines y més especialment les orientals. **Gema.** || El botó de les flors abans d'esclatar. || POLZELLA. || El rovell de l'ou. **Yema.**

GEMACIÓ. f. *Bot.* Primer desenrrotllament del botó o brot. **Gemación.**

GEMAR. v. a. Ésser brillant, fresch, etc.

GEMARI, A. adj. *Bot.* Procedent del renou o rebrot. **Gemario.**

GEMAT, DA. p. p. De gemar. **Gemador, adornado.**

GEMECH. m. Acte y efecte de gemegar. **Gemido.**

FER GEMEGHS. fr. GEMEGAR.

SACH DELS GEMECHS. m. *Gaita gallega.*

GEMEGADOR, A. m. y f. Qui gemega. **Gemidor.**

GEMEGAIRE. m. GEMEGADOR.

GEMEGAR. v. n. Expressar naturalment ab veu llastimosa la pena y congoixa que afligeix el cor. **Gemir.** || Queixarse d'algún mal ab veus o expressions de sentiment. **Gazmiarse.**

GEMEGÓ. m. Qui sempre está gemegant. **Gemidor.**

GEMELA. pl. *Blas.* Faixes paraleles que hi ha a alguns escuts. **Gemela.** || Flor de tarongina.

Brot de genciana

GEMESSAGAR. v. n. *Ant.* y

GEMICAR. v. n. *Ant.* GEMEGAR.

GEMÍFER, A. adj. Que té pedres fines. **Gemífero.**

GEMINAR. v. n. Produir a parells.

GEMINIS. m. Signe boreal, el tercer del zodíach, que correspòn al Maig. **Géminis.** || *Ant.* Emplastre, de blanquet y cera disolt ab oli rosat y aigua comuna. **Géminis.**

GEMIR. v. n *Ant.* GEMEGAR.

GENARI. n. p. **Genaro.**

GENÇAR. v. a. *Ant.* ADORNAR.

GENCIANA. f. *Bot.* Herba medicinal tipo de la familia de les gencianácies; és monopètala, de flors grogues apinyades, arrel grossa, esponjosa y de gust molt amargant. **Genciana.**

GENCIANINA. f. Principi actiu que s'extreu de la arrel de la genciana; és en forma d'agulletes, d'un color que tira a groch, y d'un gust igual al de la genciana. **Gencianina, gencianino.**

GENDARMERÍA. f. Conjunt y cos de gendarmes. **Gendarmería.**

GENDARMES. m. Militar dependent de l'administracio civil, y destinat en alguns països a la persecució dels malfactors. **Gendarme.** || Soldat de la gendarmería de França. **Gendarme.**

GENDRE. m. El marit de la filla ab respecte al pare. **Yerno.**

AMOR DE GENDRE, BUGADA SENSE CENDRA. *Ref. Amor de yerno, sol de invierno.*

GENEA. f. GENERACIÓ.

GENEALOGÍA. f. Serie de progenitors y ascendents, y l'escrit que la conté. **Genealogía.**

GENEALÒGICAMENT. adv. m. Segons la genealogía. **Genealógicamente.**

GENEALÒGICH, CA. adj. Pertanyent a la genealogía. **Genealógico.**

GENEALOGISTA. m. Qui tracta de genealogía. **Genealogista.**

GENEANTROPÍA. f. Tractat sobre l'origen de la especie humana. **Geneantropía.**

GENEARCA, m. Cap primer d'una casa o prossapia. **Genearca.**

GENEOMANCIA. f. Endevinació per les circunstancies del neixement. **Geneomancia.**

GENEOMÁNTICH, CA. adj. Qui exerceix la geneomancia. **Geneomántico.**

GENER. n. p. **Genaro.** || JANER.

GENER (Joan Baptista). *Biog.* Escriptor de la Companyía de Jesús, que va néixer a Balaguer en 1711, morint en 1781. Fou professor de filosofía a la universitat de Gandía y ensenyá a Girona la teología, passant després a Gènova, començant una obra de teología que no va acavar, publicant el pròlech y sis volums.

— (TOMÁS). *Biog.* Polítich americá. Nat a Barcelona l'any 1787; mort a Matanças l'any 1835. Era molt jove quan va anar a Cuba, reunint allá una bona fortuna. L'any 1816 l'ajuntament de Matanças va demanarli informes pera millorar la població, y al cap d'un any presentava unes ordenances municipals molt estimades. Va ajudar força al governador Tirry (1816). Inspector d'escoles locals, celosíssim y entès. Després de la Constitució del any 1820 va ésser elegit diputat per la provincia de l'Habana. Perseguit y embargats sos bens còm a lliveral, en 1823, y refugiat als Estats Units, ont era el protector dels emigrats, va ajudar desde allá a la fundació del Hospital de Santa Isabel, a Matanças, fins que retornava amparat pêl perdó del any 1832. Era contrari a la esclavitut dels negres y va ésser constant en demanar que la illa de Cuba tingués representació a les Corts. És autor d'un bon llibre, titolat: *Bancos de los Estados Unidos.*

Tomás Gener

— Y ROCA (ANTONI). Carmelita calçat de Tárrega, que va distingirse còm a mestre als començos del sigle XIX. Va morir als vuitant'anys d'etat en 1860. Era doctor y mestre de filosofía y teología y autor d'una obra titolada: *Tratado de gramática castellana.* Va ésser prior dues vegades dels convents de la seua ordre a Manresa y a Barcelona.

— Y SOLANES (JOSEPH). *Biog.* Polítich y economista que va néixer a Reus en 1806. D'idees molt exaltades va ferse remarcar en els temps de 1820 a 1823. Emigrant a França y establintse a París, ont va es-

tudiar les questions financieres, y al produirse la revolta de 1832, va lluitar ab Espronceda y altres emigrats espanyols a les barricades de la capital francesa. Indultat en 1833 va retornar a Espanya després d'haver sejornat algun temps a Londres. A Reus, va conspirar en 1836 pera proclamar la Constitució de 1812, passant després del moviment a establirse a Madrit. S' afiliá al partit moderat, entrant a l' Unió lliberal, obtenint cárrechs de representació y essent diputat a Corts per Reus. Va escriure algunes obres, entre elles en 1861 les *Memorias sobre la reforma del sistema monetario.*

GENERA (Cova de). *Orog.* En el terme de Gurb del Pallars.

GENERABLE. adj. Lo que 's pot produir o engendrar. **Generable.**

GENERACIÓ. f. Acte y efecte d' engendrar. **Generación.** || Casta, género, especie. **Generación.** || Llinatge d' una persona. **Linaje.** || Successió de generac ons en línea recta, còm: *la de fills, nets, besnets,* etc. **Generación.** || Producció de cosa de diferenta especie, còm: *la de cuchs a les llagues.* **Generación.** Munió, multitut de gent reunida a un meteix indret. **Gentío.** || El conjunt de tots els vivents, còm: *la generació present, la generació futura.* **Generación.**

GENERADIU. adj. Que genera. **Generatriz.**

GENERADOR. m. Qui genera. Aparell de les máquines de vapor.

GENERAL. adj. Universal, comú. **General.** || Lo que convé a la major part. **General.** || Dit de la persona que té intelligencia en moltes ciencies o arts. **General.** || *Mil.* Oficial de major graduació que la de coronel. **General.** || m. *Mil.* El cap principal d' un exèrcit o de l' armada. **General.** || El prelat d'un ordre relligiosa. **General.** || Antigament era la representació dels tres braços sense 'l Rei, pera sostindre, quan les Corts no estaven reunides, el pacte entre 'l Príncep y la Nació y les llivertats de tots els catalans. **General.**

GENERAL D' ARTILLERÍA. *General de la artillería.*

GENERAL DE CAVALLERÍA. *General de la caballería.*

GENERAL DE PROVINCIA. Qui la governa ab plena autoritat. *Virrey, general.*

GENERAL EN QUEFE. El que mana un exèrcit. *General en jefe.*

EN GENERAL. m. adv. GENERALMENT.

GENERALA. f. El primer toch de tabals pera pendre les armes. **Generala.** || La muller del general. **Generala.** || *Ant.* Privilegi que 's concedía als oficials de marina de la carrera d' Amèrica, pera portar, segons llur grau, certa pacotilla exempta de tot dret. **Generala.**

GENERALAT. m. Ofici o ministeri del general de les ordres relligioses. **Generalato.** || El temps que dura l' empleo del general. **Generalato.**

GENERALISACIÓ. f. La acció de generalisar. **Generalización.**

GENERALISAR. v. a. Fer general o comuna alguna cosa. S' usa també còm recíproch. **Generalizar.**

GENERALÍSSIM, A. adj. sup. **Generalísimo.** || General que té 'l mando superior fins sobre'ls oficials generals d' un exèrcit o armada. **Generalísimo.**

GENERALITAT. f. Extensió a molts sense determinació o excepció. **Generalidad.** || Falta d' especificació o de individualisació. **Generalidad.** || Dret anomenat del *general* que's pagava a Catalunya. **Generalidad.**

GENERALITAT DE LA LLEI. *For.* Les excepcions de dret. *Generalidades de la ley.*

GENERALMENT. adv. m. Ab generalitat. **Generalmente.**

GENERANT. p. a. y

GENERATIU, VA. adj. Lo que té virtut de produir o engendrar. **Generativo, genitivo.**

GENERATRIU. f. Lo qu' engendra o serveix pera engendrar. **Generatriz.** || *Geom.* La ratlla que moventse engendra un plá, o plá que girant al entorn d' un dels seus costats engendra un sòlit. **Generatriz.**

GÈNERE. m. GENRE.

GENERÉ. m. *Ter.* GENI, CARÁCTER.

GENÈRICAMENT. m. adv. D' un modo genèrich. **Genéricamente.**

GENÈRICH, CA. adj. Comú a varies especies. **Genérico.** || Vago, indeterminat. **Genérico.**

GÈNERO. Vegis GENRE.

GENERÓS, A. adj. Noble. **Generoso.** || Qui obra ab magnanimitat y noblesa d' ánim. **Generoso.** || Lliveral, dadivós, franch. **Generoso, largo.**

GENEROSAMENT. adv. m. Ab noblesa, ab generositat, ab lliveralitat. **Generosamente.** || Ab molt ánim. **Valerosamente, generosamente.**

GENEROSITAT. f. Magnanimitat. **Generosidad.** || Lliveralitat, desinterès. **Generosidcd.**

GENESEOLOGÍA. f. Tractat de la generació. **Geneseología.**

GENESIACH, CA. adj. Pertanyent al Gènesis. **Genesiaco.**

GENESIOLOGÍA. f. Doctrina de la generació. **Genesiología.**

GÈNESIS. m. Generació, origen, creació, naixença. El primer dels cinch llibres de Moisès. **Génesis.** || Principi, origen. **Génesis.**

GENESTA. f. *Bot.* GINESTA.

GENET. m. *Ter.* La persona que monta a cavall. CAVALLER. **Ginete.**

GENETA. f. **Gineta** || Mena de gat ferestech. **Garduña.**

GENETÍA. f *Ant.* CAVALLERÍA.

A LA GENETÍA. fr. *Ant. Á la gineta.*

ALFORRAT A LA GENETÍA. *Loc. ant. Alforrado (caballo) á la gineta, libre, desembarazado.*

JUGAR A LA GENETÍA. *Fiesta caballeresca.*

GENETLIACA. f. La ciencia vana y supersticiosa de pronosticar a algú la seua bona o mala ventura pêl día y l' hora en que ha nascut. **Genetlíaca.**

GENETLIACH, CA. s. y adj. Qui exerceix o lo que pertany a la genetlíaca. **Genetlíaco.** || Oració o poesía que 's fá en celebració del neixement d' alguna persona distingida. **Genetlíaco.**

GENETLIOGRAFÍA. f. Tractat sobre 'ls horòscops. **Genetliografía.**

GENETLIOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la genetliografía. **Genetliográfico.**

GENGUES. m. pl. Endevinaires o bruixots.

GENI. m. Natural, inclinació per la qual dirigeix un les seues accions. **Genio.** || Gust, humor. **Genio.** || Força intelectual extraordinaria, gran intelligencia. **Genio.** || pl. *Arq.* Figures de nois ab ales, que denoten les virtuts o les passions. **Genios.**

GENI FORT. Prompte, violent. *Pólvora.*

GENI TRAVÉS. Entremaliat, desobedient. *Genio revesado.*

GENI Y FIGURA FINS A LA SEPULTURA. *Ref.* Denota que no és fácil mudar de geni. *Genio y figura hasta la sepultura*

ANAR CONTRA 'L GENI. fr. Intentar alguna cosa oposada a ell. *Ir contra el genio.*

BON GENI O GENI BÓ. Geni suáu. *Genio suave, tratable, blando.*

DOLENT O MAL GENI. Mala índole. *Genio malo, ridículo, extravagante, avieso.*

ÉSSER DE GENI FORT. fr. Ésser d' un natural indòcil. *Tener condición; ser de natural fuerte.*

ÉSSER DE GENIS ENCONTRATS. fr. Ésser d' un geni oposat al altre. *Encontrarse, tener naturales bien diferentes.*

REPRIMIR EL GENI. *Loc. Quebrar la condición ó el natural; templar el genio.*

TINDRE 'L GENI FORT. *Loc. Tener condición.*

TROVARSE DOS D' UN METEIX GENI. fr. Conformar. *Encontrarse los genios.*

GENIAL. Propi del geni o inclinació. **Natural, genial.** || Hábit o costum conforme al geni de cada hú. **Genialidad.**

GENIALITAT. f. Singularitat propia del carácter d' una persona. **Genialidad.**

GENIALMENT. adv. m. Conforme al geni. **Genialmente.**

GENÍÇAR. m. Soldat d' infantería de l' antiga guardia del Gran Turch. **Genízaro.**

GENICULACIÓ. f. Corvatura en forma de colse. **Geniculación.**

GENICULAT, DA. adj. Doblegat en forma de colse. **Geniculado.** || *Bot.* Se diu de la fulla, branca, tronch, etc., o forma de genoll que té nusos. **Geniculado.**

GENÍS. m. Nom propi d' home. **Ginés.**

GENISSET. n. p. Diminutiu de Genís. **Ginesito.**

GENIT, A. adj. *Ant.* Engendrat, fill. **Génito.** || CARACTER, FORÇA.

GENITAL. adj. Lo que serveix pera la generació. **Genital.**

GENITIU. m. *Gram.* El segon cas de la declinació del nom. **Genitivo.** || adj. GENERATIU. || GENITAL.

GENITOR. m. *Ant.* Qui engendra. **Genitor.**

GENITORI, A. adj. *Ant.* GENERACIÓ.

GENIVA. f. Membrana carnosa que cobre la barra y guarneix la dentadura. **Encía.**

GENOLL. m. Articulació del muscle ab lo restant de la cama. **Rodilla.**

FINCAR EL GENOLL. *Loc. ant. Hincar la rodilla.*

GENOLLS PER TERRA. fr. AGENOLLAT.

COSA DELS GENOLLS. *Rodillero.*

DE GENOLLS. m. adv. *De rodillas.*

GENOLLADA. f. Cop de genoll. **Rodillada, rodillazo.**

GENOLLERA. f. Pedáç que 's cus als genolls de les calces quan se foraden. **Rodillera.** || pl. Cuberta pera defensa, adorno o comoditat dels genolls. **Rodilleras.** || Sech que al caminar se fá a les calces.

GENOLLONS (De o a). m. adv. Ab els genolls a terra. **De rodillas.**

GENOLLUT, DA. adj. Qui té 'ls genolls grossos. **Rodilludo.**

GENOPLASTIA. f. Art de reparar les pèrdues de substancia de les galtes, per úlceres, caries, etc **Genoplastia.**

GENOVARD (Gregori). *Biog.* Capellá mallorquí del sigle XVI. Canonge de la sèu de Palma. Catedrátich lulista del Estudi General, o antigua universitat de la illa, en la qual va ésser rector. Junt ab sor Isabel Cifré va fundar *La Criança,* casa pera educar noies; havent escrit *Capítols e regles de reculliment per la casa de la Criança de Mallorques.* Gracies a n' ell, mossèn Joan Bonllabi va publicar la traducció catalana de *Blanquerna* d' en Lull (Valencia, J. Jofre, 1521). Moría a Palma a finals del any 1533 en opinió de sant.

GENOVÈS (Bartomeu). *Biog.* Fanátich mallorquí del sigle XIV. L' any 1376 va escriure un llibre, considerat heretge per la Inquisició, que va manar recullirlo y cremarlo, d' ordre del famós gironí en Nicolau Aymerich.

GENOVÈS. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva; és a poca distancia al N.E. del seu cap de partit y té 1,175 hab.

GENOVÈS, A. adj. Natural de Gènova y lo pertanyent a aquella ciutat d' Italia. **Genovés.**

GENOVEVA. n. p. **Genoveva.**

GENOVEVÍNS. m. pl. Canonges regulars de l' abadía de Santa Genoveva. **Genovevinos.**

GENOVESAT. m. El territori genovès. **Genovesado.**

GENRE. m. Lo qu' és comú a moltes especies o les comprèn. **Género.** || Modo o manera. **Género.** || Naturalesa, qualitat, classe. **Género.** || *Gram.* La divisió dels noms segons el sexe o terminació. **Género.** || Mercadería. **Género.**

CAURE BAIX D' ALGUN GENRE. fr. Ésser 'hi comprès. *Caer debajo de género.*

GENS. adv afirm. Alguna cosa. **Algo, algún tanto, un poco, nada.** || Negatiu. **Ningún, nada.**

NO GENS. *Nada absolutamente.*

GENSANA. f. *Bot.* GENCIANA.

GENT. f. Pluralitat de persones. **Gente.** || Nació. **Gente.** || Partida de soldats. **Gente.** || adv. *Ant.* INGENIOSAMENT.

GENT BAHUNA. Gent baixa y despreciable. *Gente baja.*

GENT BAIXA, GENT DE BAIX ESTAMENT, y

GENT DE BAIXA MÁ. La ínfima plebe. *Gente baja ó de poco pelo.*

GENT BOJA, CAMPANA DE FUSTA. *Ref.* Denota que la persona aixalabrada y de poch seny no admet correcció. *Cabeza loca no quiere toca; en cabeza loca no se tiene toca; gente ruin, campana de palo*

GENT COMUNA. Órdinaria, vulgar. *Gente común, vulgar.*

GENT D' ARMES. Home d' armes. *Gendarme.*

GENT DE BÉ. Honesta. *Gente de bien, de modo ó de traza.*

GENT DE CAVALL. Tropa de cavallería. *Caballería, gente de á caballo.*

GENT DE DINERS. *Met.* Gent rica. *Gente de pelo ó de peluza.*

GENT DE DISTINCIÓ, DE QUALITAT, D' ESTOFA O D' UPA. La principal. *Gente de distinción, gente principal, gente, hombre, persona de cuenta.*

GENT DE MODOS. La que té criança. *Gente de modo ó de traza, honrada.*

GENT DE NEGOCI. Comerciant. *Gente de trato, comerciante.*

GENT DE PAU. Resposta del que truca a la porta pera que li obrin ab seguretat. *Gente de paz.*

GENT DE PEU. Tropa de peu. *Infantería, gente de á pie.*

GENT DE PLOMA. Se diu dels qui tenen ofici d' escriure y en particular dels notaris. *Gente de pluma.*

GENT RÙSTICA. *Met.* La de pobles reduits. *Gente rústica, de gallaruza, de capa parda.*

GENT Y GENT HI HÁ. *Loc.* Pera denotar la diferencia que hi há d' unes persones a unes altres. *Algo ó mucho va de Pedro á Pedro; hay gentes y gentes.*

ALÇAR O FER GENT. fr. *Mil.* Allistarla pera la milicia. *Hacer, levantar gente.*

FER RÍURER A LA GENT. fr. Donar motiu u ocasió pera que se 'n rigui d' alguna estranyesa o ridiculesa nostra. *Dar que reir á la gente.*

GALANT GENT. *Gente buena, bella, de garbo.*

MORROS Y MALA CARA TREUEN LA GENT DE CASA. *Ref. Humo y mala cara sacan la gente de casa.*

NO SERÁ TANT COM LA GENT DIU. *Ref.* Denota ésser exageració lo que 's diu d' alguna persona o cosa. *No es tan bravo ó tan fiero el león como lo pintan; el ballestero que me loas, algunas veces da en el blanco.*

QUI NO MENT, NO VÉ DE BONA GENT. *Ref.* Denota que 'ls qui venen de noble llinatge, alabant a llurs antepassats, solen mentir y qui no ho fá apar no ésser de noble llinatge. *Quien no miente, no viene de buena gente.*

SEGONS LA GENT ELS ENCÈNS. *Ref.* Denota que a cada hú se 'l deu tractar com mereix. *Cuales barbas, tales tobajas.*

TIRAR GENT A TERRA. fr. *Náut.* DESEMBARCAR.

GENTADA. f. Gran munió de persones. **Gentío**.

GENTETA. f. Gent ruína y despreciable. **Gentecilla, gente de escalera abajo**.

GENTIL. m. Idòlatra, pagá. **Gentil** || adj. Graciós, galán. **Gentil**. || Excel-lent. **Gentil**. || Gran. **Gentil**.

GENTILESA. f. Garbo, aire, biçarría. **Gentileza**. || Desembaráç, facilitat en fer alguna cosa. **Gentileza, garbo, desembarazo, despejo**.

GENTILHOM. m. y

GENTILHOME. m. La persona que s' enviava al rei ab un plech d' importancia, en el que se li donava noticia d' algun bon succès, com la presa d' una plaça forta o l' arrivada d' una flota. **Gentilhombre**. || Títol de noblesa que no 's deu a privilegis particulars ni a empleus, sino al llinatge. **Gentilhombre, noble de cuatro costados**.

GENTILHOME DE BOCA. Criat del rei que segueix en grau al majordom de setmana y serveix a la taula del rei. *Gentilhombre de boca*.

GENTILHOME DE LA CAMBRA DEL REI. Criat de molta distinció que serveix immediatament al rei. A Espanya n' hi há de tres classes, ab exercici, d' entrada y de clau capona. *Gentilhombre de cámara*.

GENTÍLICH, CA. adj. Pertanyent als gentils. **Gentílico**. || GENTILICI, 1.

GENTILICI, A. adj. Pertanyent a les gents o nacions. **Gentilicio, gentílico**. || Pertanyent al llinatge o familia. **Gentilicio**.

GENTILISME. m. GENTILITAT. || La adoració de la naturalesa. Paganisme.

GENTILISAR. v. n. Practicar o seguir els rituals dels gentils. **Gentilizar**.

GENTILITAT. f. Relligió o secta dels gentils o idòlatres. **Gentilismo**. || El conjunt dels gentils. **Gentilismo, gentilidad**.

GENTILMENT. adv. m. Ab acert y biçarría. **Gentilmente**.

GENTISSOLA. f. GENTOTA.

GENTIU. m. Multitut de gent. **Gentío**.

GENTOTA. f. y

GENTUÇA. f. La gent més despreciable del poble. **Gentualla, gentuza, populacho, gente del gordillo**.

GENUFLECTAR. v. a. AGENOLLAR.

GENUFLECTORI, A. adj. Reclinatori. **Genuflectorio, reclinatorio**.

GENUFLEXIÓ. f. L' acció d' agenollarse. **Genuflexión**.

GENUÍ, NA. adj. Pur, natural, propi. **Genuino**.

GEOCÈNTRICH, CA. adj. Propi del centre de la terra. **Geocéntrico**. || Epítet dels cossos que's mouen alentorn de la terra. **Geocéntrico**.

GEOCÍCLICH, CA. adj. Referent al moviment de la terra alentorn del sol. **Geocíclico**.

GEODA. f. *Min*. Pedra esfèrica buida quin interior és cubert de crestalls de sílex, de carbonat de cals, etcétera, o bé d' estalactites y plè de terra que s' hi mou lliurement. **Geoda**.

GEODESIA. f. Art d' amidar la terra o les grans superficies terrestres, tals còm una encontrada, una provincia, etc. **Geodesia**.

GEODÈSICAMENT. adv. m. Segons la geodesia. **Geodésicamente**.

GEODÈSICH, CA. adj. Relatiu a la geodesia. **Geodésico**.

GEODESIMETRÍA. f. La part práctica de la geodesia. **Geodesimetría**.

GEODESTA. m. Qui professa o s' aplica a la geodesia. **Geodesta**.

GEODINÁMICA. f. *Fís*. La part de la dinámica que tracta del moviment dels cossos sòlits. **Geodinámica**.

GEODINÁMICH, CA. adj. Referent a la geodinámica. **Geodinámico**.

GEÒFACH, GA. adj. Qui acostuma menjar terra. **Geófago**.

GEOFAGIA. f. *Med*. Vici de menjar terra. **Geofagia**.

GEÒFIL, A. adj. Que creix a la terra. **Geófilo**. || *Zool*. Insectes miriápots de la fam. dels geòfilits ab moltes potes, que sejornen als paratges humits. **Geófilo**.

Geófil

GEOFÍLIT, DA. adj. Que creix o 's cría a la terra. **Geofílido**. || *Zool*. Familia d' insectes miriápots.

GEÓFONA. f. Petxina tancada sense cap obertura. **Geófona**.

GEOGENI, A. adj. Que neix a la terra. **Geógeno**.

GEOGENIA. f. Part de l' historia natural que tracta de la formació de la terra y l' estudi dels diferents períodes per què ha passat el globus terraqui. **Geogenia**.

GEOGÈNICH, CA. adj. Pertanyent a la geogenia. **Geogénico**.

GEOGNOSIA. f. Part de la geología referent al estudi de les grans masses terrestres considerades baix el punt de vista de llur forma y estructura. **Geognosia**.

GEOGNOSTA. m. Qui professa la geognosia. **Geognosta**.

GEOGNÓSTIGH, CA. adj. Lo pertanyent o relatiu a la geognosia. **Geognóstico**.

GEOGONÍA. f. Historia de l' origen de la terra. **Geogonía**.

GEÓGRAF. m. Professor de geografía. **Geógrafo**. || Qui 's dedica a la geografía. **Geógrafo**.

GEOGRAFÍA. f. Ciencia que tracta de la descripció de la terra. **Geografía**.

GEOGRAFÍA ASTRONÒMICA. La que tracta de la descripció y situació dels astres y de llurs relacions entre ells. *Geografía astronómica*.

GEOGRAFÍA FÍSICA. La que s' ocupa de les divisions físiques de la terra y de la descripció dels seus accidents naturals, tals còm mars, rius, montanyes, etcétera. *Geografía física*.

GEOGRAFÍA MÈDICA. Descripció de la superficie del globo terrestre ab relació a les influencies de cada lloch, en la salut, les funcions vitals y les malaltíes del seus habitants, tant vegetals còm animals. *Geografía médica*.

GEOGRAFÍA POLÍTICA. La que tracta de la partió de la terra en regnes y nacions, provincies, etc. *Geografía política*.

GEOGRAFÍA BOTÁNICA. Part de la botánica que tracta del coneixement de les causes físiques que, modificades per la naturalesa particular de les plantes, obliga a cada una d' elles a viure en lloch determinat. *Geografía botánica*.

GEOGRÁFICAMENT. adv. m. Segons les regles de la geografía. **Geográficamente**.

GEOGRÁFICH, CA. adj. Lo que pertany a la geografía. **Geográfico**.

GEOHIDRÓGRAF, A. s. Qui professa o sab la geohidrografía. **Geohidrógrafo**.

GEOHIDROGRAFÍA. f. Ciencia que s' ocupa de la descripció de la terra y de les aigües. **Geohidrografía**.

GEÓLECH, GA. s. Qui 's dedica a la geología. **Geólogo**.

GEOLOGÍA. f. Ciencia que tracta de la naturalesa, formació, èpoques successives y actual constitució de les diverses parts que composen el globus terraqui. **Geología**.

GEOLÓGICAMENT. adv. m. Segons els principis geològichs. **Geológicamente.**

GEOLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany a la geología. **Geológico.**

CEOMANCIA. f. Vana endevinació per medi de figures o signes fets demunt de la terra seguint un ordre determinat. **Geomancia.**

GEOMÁNTICH, CA. adj. Qui practica la geomancia. **Geomántico.**

GEÓMETRA. m. Professor de geometría o qui se ocupa d' aquesta ciencia. **Geómetra.**

GEOMETRÍA. f. Ciencia de la extensió; tracta de les propietats abstractes de les coses que son susceptibles d' ésser amidades, còm les ratlles, les superficies y 'ls volums. **Geometría.**

GEOMETRÍA SUBLIM. Ciencia que tracta de la igualació de les còrbes y dels sòlits que 's formen de elles. *Geometria sublime.*

GEOMÈTRICAMENT. adv. m. Conforme a les regles de la geometría. **Geométricamente.**

GEOMÈTRICH, CA. adj. Lo que pertany a la geometría. **Geométrico.**

GEOMETRISADOR, A. s. Qui geometrisa. **Geometrizador.** || adj. Que serveix pera geometrisar. **Geometrizador.**

GEOMETRISAR. v. a. Subgectar a mides geomètriques. **Geometrizar.** || adj. Aparentar tindre coneixements de geometría. **Geometrizar.**

GEONOM. m. Qui 's dedica a la geonomía. **Geónomo.**

GEONOMIA. f. La ciencia que tracta dels cambis que s' experimenten a la superficie de la terra. **Geonomía.**

GEOPÓNICA. f. Conjunt de coneixements relatius als travalls del camp y dels jardins. **Geopónica, geoponía.**

GEOPÓNICH, CA. adj. Propi o relatiu a la geopónica. **Geopónico.** || s. Qui ensenya o explica la geopónica. **Geopónica.**

GEORAMA. m. Globus geográfich molt gran, a quines parets interiors hi há figurada en relleu les terres y 'ls mars de nostre planeta y a quin centre s' hi coloca l' espectador. **Georama.**

GEORAMIA. f. Art de representar el globus terraqui segons la teoría geològica, **Georamia.**

GEORGIÁ, NA. adj. Natural de y lo pertanyent a Georgia, regió de l' Asia. **Georgiano.**

GEÓRGICA. f. Llibre d' agricultura. **Geórgica.** || Cemposició literaria clássica que 's refereix als camps.

GEÓRGICH, CA. adj. Referent a l' agricultura. **Geórgico.**

GEÓSCOP. m. Qui practica la geoscopia. **Geóscopo.**

GEOSCOPIA. f. Coneixement de la naturalesa per medi de l' observació de la terra. **Geoscopia.**

GEOSFÈRICH, CA. adj. Referent al globus de la terra. **Geosférico.**

GEÓSOF, A. s. y adj. Qui 's dedica a la geosofía. **Geósofo.**

GEOSOFÍA. f. Conjunt de coneixements sobre 'l globus terraqui. **Geosofía.**

GEOSÓFICH, CA. adj. Referent a la geosofía. **Geosófico.**

GEOSTÁTICA. f. Estática de la terra. **Geostática.** || Part de la mecánica que tracta de l' equilibri dels cossos sòlits. **Geostática.**

GEÓSTICH, CA. adj. Pertanyent a la terra. **Terrestre, geóstico.**

GEOSTRATEGIA. f. Art de fer la guerra contra qualsevulla potencia, segons l' us dels pobles **Geostrategia.**

GEÓSTICH, CA. adj. *Ant.* GEÒSTICH.

GEOTICH, CA. adj. Lo pertanyent a la terra.

GEP. m. Elevació extraordinaria a les espatlles o al pit. **Corcoba, corcoba, giba, joroba.** || Corbatura de qualsevulla cosa. **Corcova**

GÈP, A. n. p. Contració de Joseph.

GEPERUT, DA. adj. Qui té gep. **Corcobado, giboso, gibado, jorobado.** || CÒRB.

CAP GEPERUT SE VEU EL GEP. *Ref.* VEURE UNA PALLA, etc.

FER GEPERUT. fr. *Engibar.*

GÈPS. m. *Ant.* GUIX.

GEQUETÓ. m. aum. de gech. **Chaquetón.**

GEQUIR. v. a. *Ant.* ABATRE, HUMILIAR. || DEIXAR.

Segell de Ger

GER. *Geog.* Poble de la provincia de Girona, bisb. de la Sèu d' Urgell, partit jud. de Puigcerdá; és a la vora del riu Segre; té agregat el poble de Greixa y 'ls caserius del Bulbaté, Montmalús, Niula y Sant Pere, reunint entre tots 614 hab.

Brot de gerani: *f*, flor

GERANI. m. *Bot.* Planta dita també *bech de cigonya;* és el tipus de la fam. de les geraniacies y és de flors hermoses y aromátiques; son molt comunes y 's conreuen als jardins. **Geranio, genario, genarión, genarium.**

GERANI PUDENT. *Bot.* AGULLES.

GERÁNICH, CA. adj. *Bot.* Referent al gerani. **Geránico, geraniáceo.**

GERANIS. m. *Med.* Envenat que s' emplea en les trencadures de la clavícula. **Geranis.**

GERARD (Thom). *Biog.* Fundador de l' ordre relligiosa militar de Sant Joan de Jerusalem. Va néixer l' any 1040 a l' illa de Martiga, a la costa provençal, y havent passat a Terra Santa, l' any 1080 va ésser nomenat superior d' un hospital pera pelegrins que uns mercaders d' Amalfi havíen fundat a Jerusalem. Consagrat a cuidar els malalts, va obtindre 'l renòm de *Benaventurat,* y l' any 1100 va instituir l' ordre hospitalaria de Sant Joan, éssent nomenat son primer gran mestre. Va morir l' any 1121.

— DEL ROSSELLÓ. *Biog.* Comte de Provença del sigle IX. El rei Lotari va nomenarlo tutor del rei Carles, y va ésser defensor constant de Lluis II contra Carles *el Calvo.* Va derrotar als normans en 859, y és una de les primeres figures de les llegendes y de les gestes carlovingies.

GERARQUÍA. f. Ordre entre 'ls chors dels ángels y els diferents graus de l' Iglesia. **Jerarquía.** || La subordinació d' unes persones o coses a unes altres.

GERÁRQUICH, CA. adj. Pertanyent a la gerarquía. **Jerárquico.**

GERÁSSIM. n. p. **Gerásimo.**

GERBÉ (Estany). *Hidrog.* En el cercle del meteix nom situat sota la divisoria de la Vall d' Aran ab Pallars.

GERDERA. f. *Bot.* Mata punxosa de la fam. de les vaccinies, mena d' esbarcer que fá 'l fruit vermell ab uns granets còm les mores. **Frambueso, sangüeso.**

GERDONS. m. pl. *Bot.* GERS.

GERENCIA. f. Cárrech del gerent y cumpliment de les seues obligacions. **Gerencia.**

GERENT. s. y adj. Encarregat de les gestions relatives a la direcció, administració, etc., d' algún negoci, establiment, etc. **Gerente.**

GEREÓ. n. p. Gereón.

GEREVITA. f. Creueta, a Valencia.

GERGA. f. y

GERGÓ. m. *Ant.* La llengua dels gitanos. **Jerigonza, germanía.** || *Met.* Cosa difícil d' entendre. **Algarabía, jerigonza.**

GÈRICA. *Geog.* Vila de la prov. de Castelló de la Plana, a 3 klm. de Viver. Compta 4,000 hab.

GERISSEU. *Geog. ant.* Nòm de Garriguella, prov. de Girona, en temps dels romans.

GERLA. f. Got rústech pera beure. **Vaso.**

GERM. m. **Gérmen.**

GERMÁ, NA. m. y f. Fill dels meteixos pares que un altre. **Hermano.** || Individu d' una meteixa relligió o confraria. **Hermano.** || Tractament que 's donen els cunyats. **Hermano.** || El llech entre 'ls regulars. **Hermano.** || Qui participa de privilegis d' alguna societat relligiosa. **Hermano.** || n. p. **Germán.** || *Met.* Una cosa respecte d' un' altra de semblant. **Hermano.**

ÉSER CARÍSSIMS GERMANS. fr. *Fam.* Que 's diu dels venedors que demanen un preu molt alt. *Ser una venta.*

GERMÁ CARNAL. Qui ho és de part de pare y de mare. *Hermano carnal, de padre y madre, hermano entero.*

GERMÁ DE LLET. El fill de la dida respecte de l' estrany criat per ella. *Hermano de leche.*

GERMÁ JURAT. *Loc. ant. Hermano por juramento ó juramentado.*

CÒM A BONS GERMANS. *Loc.* Fraternalment. *En amor y compaña.*

MITG GERMÁ. Qui sols ho és per part de pare o de mare. *Medio hermano.*

MOLTS GERMANS EN UN CONSELL EL BLANCH FAN TORNAR VERMELL. *Ref.* Denota la diversitat de parers u opinions dels homes. *Pon lo tuyo en consejo, unos dirán que es blanco y otros que es negro.*

PARTIR CÒM A BONS GERMANS: TOT PERA MÍ, RES PERA TÚ. *Ref.* LO TEU ÉS MEU Y LO MEU M' HO VULL.

GERMANA. f. Monja, germana de la caritat. Monja dedicada a socorrer malalts y pobres.

GERMANASTRE, A. m. y f. Qui és germá sols per part de pare o de mare. **Hermanastro.**

GERMANDAT. f. Relació de parentiu entre germans. **Hermandad, fraternidad.** || CONGREGACIÓ, CONFRARÍA. || *Met.* La correspondencia d' algunes coses entre sí. **Hermandad.** || Amor y bona relació entre persones.

GERMANELL. adj. Parió.

GERMANESCAMENT. adv. m. D' una manera gitanesca. **Germanescamente.**

GERMANESCH, CA. adj. Propi de germans. **Germanesco.** || Pertanyent o relatiu a la germanía. **Germanesco.**

GERMANETA. f. Monja. Germanetes dels pobres. Institució mónacal destinada a recullir als vellets pobres.

GERMANI, A. s. Natural de Germania. **Germano.** || Cada un dels associats quan l' antiga Germanía de Valencia. **Germano.**

GERMANÍA. f. Associació popular formada a Valencia al regnat de Carles V. **Germanía.** || El dialecte o modo de parlar que usen els gitanus, lladres y rufians pera no ésser entesos, adaptant les veus comunes a llurs conceptes particulars y introduintne moltes de voluntaries. **Germanía.**

GERMÁNICH, CA. adj. Cosa d' Alemanya. **Germánico, germanesco.**

GERMANISAR. v. a. Introduir una veu extranya al idioma alemany. **Germanizar.** || Fer alemany. **Germanizar.** || v. n. Usar germanismes. **Germanizar.**

GERMANISME. m. Vici que consisteix en usar paraules o frases alemanyes. **Germanismo.** || Germandat, amor entre germans.

GERMANÍVOL, A. adj. **Fraternal.**

GERMANÍVOLAMENT. adv. de mod. D' un modo germanívol. **Fraternalmente.**

GERMANOR. f. **Fraternidad.**

GERME. m. Element, rudiment, principi rudimentari de tot ésser organisat. **Germen.** || *Fig.* Principi, fonament, rudiment d' alguna cosa. **Germen.**

GERMENAR. v. a. **Germinar.**

GERMES (Fra Joan). *Biog.* Autor barceloní que escrigué varies obres de teología al sigle XVII.

GERMIFICACIÓ. f. Formació d' un germe. **Germificación.**

GERMIFICAR. v. a. Formar un germe. **Germificar.**

GERMINACIÓ. f. Acte y efecte de germinar. Impuls vegetatiu d' una llevor. || Desentrotllo de les parts que conté una llevor colgada en terra. Precisen pera efectuarla l' aigua, el calor, l' aire y la llum. **Germinación.**

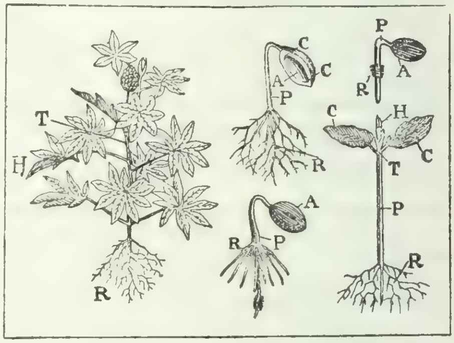

GERMINACIÓ: Aspecte successiu de la germinació d' una llevor de figuera infernal; A, albúmina; C, cotiledonis; H, fulles; P, plomissol; R, arrel; T, cama.

GERMINADOR, A. adj. Qu' és propi pera germinar. **Germinador.**

GERMINAL. adj. Corresponent al germe. **Germinal.** || Seté mes del calendari revolucionari francés.

GERMINAMENT. m. *Ant* BROTADA.

GERMINAR. v. n. *Bot.* Grillar, brotar, desarrollarse 'l germe. **Germinar.** || *Fig.* Créixer, desarrollarse, començar a produir els efectes que li son propis. **Germinar.**

GERMINAT, DA. p. p. **Germinado.**

GERMINATIU, VA. adj. Que té virtut germinadora. **Germinativo.**

GERMINÍPAR, A. adj. Que 's reprodueix per medi d' un germe. **Germiníparo.**

GERMINIPARIA. f. *Bot.* Modo de reproducció que consisteix en que un cos organisat dongui nous productes, quin desenrotllo dona lloch a uns altres de nous, y aixís successivament. **Germiniparia.**

GEROFAGIA. f. *Med.* Us de les carns seques y per extensió 'l de tot aliment sech y conservat. **Gerofagia.**

GEROFLÉ. m. *Bot.* Arbre de la India, que fa 'ls clavells especies. **Jiroflé, giofe.**

GEROFTALMÍA. f. *Med.* Inflamació dels ulls, en la que, a pesar de la rojor y del dolor, no 's despedeix humor, còm ordinariament succeeix. **Geroftalmía.**

GEROGLIFICAR. v. a. Fer geroglífichs. **Jeroglificar.**

GEROGLÍFICH. m. Figura o símbol misteriós, còm la palma, qu'és senyal de victoria. **Jeroglífico.** || adj. Pertanyent al geroglífich. **Jeroglífico.** || pl. Les figures que usaven els egipcis en lloch de lletres. **Jeroglíficos.**

GERONA (Fra Joseph de). *Biog.* Autor del sigle XIV, natural de Girona.

GERONCI. n. p. **Geroncio, Germicio.**

GERONI. m. Nom propi d'home. **Jerónimo.** || GERONIM.

GERONIÁ, NA. adj. Pertanyent a l' ordre de Sant Geroni. **Jeroniniano.**

GERONIM. m. Relligiós de la regla de Sant Geroni. **Jerónimo.**

GERÓNIMA. f. Nom de dona. **Jerónima.** || Relligiosa de l' ordre de Sant Geroni. **Jerónima.**

GERONTOIXÓ. m. *Med.* Taca cercolar que 's forma a la còrnea dels ulls. **Gerontoxón.**

Gerra pera oli (M. Tarragona)

GEROTRIBIA. f. *Med.* La acció de fregar el cutis ab una cosa seca. **Gerotribia.**

GERP. *Geog.* Poblet del districte munpal. d' Os de Balaguer, prov. de Lleida.

GERRA. f. Eina gran de terrisa cuita o de metall, que 's va aixamplant desde 'l cul y fa panxa fins prop del coll, qu' és més estret. Son usades pera contindre líquits, grans y grasses. La seua aplicació és molt antigua, y dels temps primitius se 'n serven als museus de Catalunya. **Tinaja.** || La que té anses y coll alt. **Jarra.**

Gerra de bronse pera posar el vi a les cerimonies religioses paganes (trovada a les runes del temple de Minerva a Tarragona y conservada al Museu de dita ciutat).

GERRAIRE. *Com.* Qui fa o ven gerres.

GERRÁM. m. Paratge ont s' hi tenen les gerres. **Tinajería, tinajero.**

GERRASSA. f. aum. **Tinajón.**

GERRER. m. Qui fa o ven gerres. **Tinajero.**

GERRERÍA. f. L' art de fer gerres, etc. **Alfarería.**

GERRET. m. dim. **Jarrito.**

GERRET. *Ictiol.* Nom que 's dona a varies menes de peixos de la familia dels ménits, tots ells de petit tamany. **Xucla, Jarrete, Trompetero.** || A les Balears distingeixen les especies, GERRET IMPERIAL, GERRET PAMFIL Y D' ALA GROGA, GERRET BORT.

Segell de Gerri

GERRETA. f. dim. **Tinajilla, tinajuela, tinajita.**

GERRÍ. *Geog.* Vileta de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Sort; és a la vora del riu Noguera Pallaresa y té 531 hab.

GERRO. m. Eina de terrissa, pisa o metall, a mena de gerra, però no més qu' ab un'ansa. **Jarro.** || El que serveix pera donar aiguamans. **Aguamanil.** || *Arq.* El que 's posa al cim d' alguns edificis y més particularment demunt de les portalades. **Jarrón.** || El de metall a manera d'una xacolatera, ab tapa foradada còm una ratlladora, en que hi escalfen l' aigua 'ls barbers. **Escalfador.**

GERRO DE XINA. *Tibor.*

GERS. m. Fruit de la gerdera. **Frambuesa, sangüesa.** || GERDERA. Comarca pirenenca que formava part de la nacionalitat catalana

GERSA. f. Clivella de la carn. La causada pêl fret.

GERSON (Ben Leví). *Biog.* Rabí, metge y filosoph talmudista que va ésser famós als començos del sigle XV. Havía nascut a Perpinyá l' any 1370.

— BEN SELOMOH, RABÍ MEGATALONIIAH, aixó és, catalá. *Biog.* Nasqué pêls anys 1250 de Crist y 's creu que morí en 1290 a Perpinyá. Era filosoph, matemátich y talmudista. Va escriure una obra sobre la naturalesa y materies teològiques ab el títol de *Sahar Hasamaím* (Porta del Cel).

Gerro de bronse dit *guthurnium*, que servía pera dur aigua al sacerdot ab que rentarse les mans després de sacrificades les víctimes (Museu de Tarragona).

GERT. m. GERS.

GERT, A. adj. Fresch, gemat. **Vert.** Sol dirse un gert prat, una gerda planta, etc.

GERUNDA. *Geog. ant.* Nom de Girona en temps dels romans.

GERUNDI. m. Qui parla o escriu ab afectació ridícula. **Gerundio.** || n. p. **Gerundio.**

GERUNDI. m. *Gram.* Modo dels verbs ab significació activa y passiva y a vegades d' infinitiu. **Gerundio.** || Pel seu sentit és propiament la declinació del infinitiu. El gerundi passiu és l' infinitiu adjectivat. **Gerundio.** || fig. Ignorant.

GERUNDIADA. f. Expressió inflada y ridícula pera afectar erudició, etc. **Gerundiada.**

GERVASI, A. m. Nom propi d' home. **Gervasio.** || f. Nom propi de dona. **Gervasia.**

GES. m. *Ter.* GUIX. || adv. *Ant.* GEPS.

GES ESPILL. *Min.* Guix cristallisat y transparent còm el vidre. *Yeso espejuelo, espejo de asno.* || PARRELL QUI FA CARBÓ Y GES, MAI TÉ DINERS. *Ref.* En general tots els que 's dediquen a aquestes dues feines son els més pobres.

Segell de Ges

GES. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Serch, prov. de Lleida. || *Hidrog.* Riu que en el seu origen té dues branques que provenen de Fontcuberta y del Grau de Vidrá; reunides sota Vidrá meteix, passa 'l riu pels termes de Vidrá, Sant Andreu de la Bola, Sant Pere, Sant Vicens y Sant Feliu de Torelló, ont desaigua a la vora del Ter, a la prov. de Barcelona.

Segell de Gesa

GESA. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Viella; és a la vora del Garona y té 198 hab.

GESOLREUT. m. Primer signe musical, y un dels tres que serveixen de clau; se nota ab una G. **Gesolreut.**

GESORA. *Geog. ant.* Nom de Besora, prov. de Barcelona, en temps dels romans.

GESORIA. *Geog ant.* Nom de Sant Feliu de Guixols, prov. de Girona, en temps dels romans.

GESSAMÍ. m. *Bot.* Mata de la fam. de les asclepiadacies; té moltes cames verdes, vestides de fulles

encontrades y compostes d' altres de més petites ab una de més gran al extrem; la flor es blanca y d'olor molt agradosa. **Jazmín.** || LLESSAMÍ. || La flor de dita planta. **Jazmín.** || GESSAMÍ GROCH.

GESSANS. m. pl. *Ant.* Genre de llanería. **Gesante.**

GEST. m. Modo, figura, apariencia. **Traza, gesto.** || Moviment ridícol de la cara o d' altra part del cos. **Gesto.** || adj. *Ant.* FET.

ANAR A GEST. fr. ANAR CALENT, EIXIT.

GESTA. f. *Ant.* FET. || *Ant.* Poemet en que 's cantaven alabances cavalleresques, compost ab estrofes de dotse, tretse y fins catorse versos, molt parescuts als romansos històrichs. **Gesta, poema histórico.**

GESTACIÓ. f. *Med.* Temps durant el qual se desenrotlla 'l feto al ventre de la mare. **Gestación.**

GESTALGAR. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Liria; és a la vora del riu Turia y té 1,841 hab.

GESTATORI, A. adj. *Med.* Propi de la gestació. **Gestatorio.** || S' aplica a lo que serveix pera transportar a una persona d' un lloch a un altre, còm: *la cadira gestatoria del Papa.*

GESTICULACIÓ. f. Moviment de la cara que indica algún efecte o passió. **Gesticulación.**

GESTICULADOR, A. adj. Qui gesticula. **Gesticulador.**

GESTICULAR. v. a. Fer gestus. **Gesticular** || adj. Lo que pertany al gest. **Gesticular.**

GESTICULAT, DA. p. p. **Gesticulado.**

GESTIÓ. f. Dilligencia o acció de donar els passos necessaris pera 'l logro d' un fí y 'l meteix pas o negociació que s' emprèn ab aquest obgecte. **Gestión.** || Administració. **Gestión, gerencia.**

GESTIONAR. v. n. Fer gestions pera 'l logro d' alguna cosa. **Gestionar.**

GESTIONAT, DA. p. p. **Gestionado.**

GESTO. *Mot castellanisat.* m. GEST.

GESTUS. m. pl. Visatges. **Gestos, garambainas.** || Els que's fan pera fer riure a les criatures. **Coquitos.**

GET. m. *Ant.* GIT. || *Ant.* Corretja que 's lligava a les potes de les aus de presa. **Pihuela.**

GETAMENT. m. *Ant.* GIT.

GETAR. v. a. *Ant.* GITAR, 1.ª.

GETSEMANÍ. *Geog.* Caseriu del terme de Tamarite de la Litera, prov. d' Osca.

GEU. *Ter. Aranés.* GEL.

GEURE. v. n. JAURE.

GEVELLINA. f. **Marta.**

GEYERITA. f. *Min.* Quarç concrecionat que 's trova en alguns punts d' Irlanda. **Geyerita.**

GIBERGA (Pere) *Biog.* Poeta del sigle XVI. Lo únich que 's coneix d' aquest autor son algunes composicions insertes entre les obres de Pere Serafí, entre altres les *Demandes y respostes* entre l' un y l' altre, composicions que acrediten a Giberga com a un dels bons poetes de son temps.

GIBERT (Guillem) *Biog.* Poeta barceloní del sigle XV, autor d' una *Complanta* sobre la mort del príncep primogènit d' Aragó Carles de Viana.

— (JAUME). *Biog.* Autor del sigle XVI que escrigué una gramática llatina.

— (N). *Biog.* Autor de principis del sigle XIX que escrigué sobre Notaría.

— (PAU). *Biog.* Famós bandoler catalá del sigle XVIII, sobre 'l qual s' han fet varies cançons esdevingudes populars.

— (DE MONTREUIL). *Biog.* Trobador del sigle XV, autor d' un dels més remarcables romanç d' amor y de cavalleríes de son temps.

— Y SANS (MANEL) *Biog.* Advocat y home públich que va néixer a Barcelona al any 1795 morint en 1873. Pertanyía al partit moderat y després al de la Unió lliveral, y va distingirse en els fets més culminants de la primera meitat del sigle XIX. En la práctica de la seua carrera va obtindre molt renom, y va desempenyar càrrechs elevats entre ells els de governador civil y de president de la Diputació provincial de Barcelona. Va pendre part activa en totes les empreses de trascendencia pera la seua ciutat, y ell fou dels que influiren en primer terme en la realisació del aixamplis de Barcelona, segons el planol d' en Cerdá. President del consell de la primera vía fèrrea de Espanya, la de Barcelona a Mataró. Va ésser un dels fundadors del Conservatori del Liceu, y va pertanyer a varies corporacions significades.

GIBERTAÇA. f. *Bot.* JULIVERTAÇA.

GIBRA. *Ter. Aranés,* GEBRA.

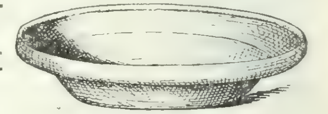

Gibrell

GIBRELL. m. Eina de terriça envernissada, rodona, de cosa d' un pam de fondaria, que desde 'l cul se va aixamplant fins dalt y serveix pera rentar'hi roba y altres usos. **Lebrillo.**

GIBRELL PLA. *Barreño.*

COM SI M' HAGUESSIN TIRAT UN GIBRELL D' AIGUA SOBRE. fr. COM SI M' HAGUESSIN TIRAT UNA CALDERA D' AIGUA BULLENTA.

GIBRELLA. f. Eina de pisa pera rentarse les mans. **Aljofaina, jofaina, lebrillo.**

GIBRELLADA. f. Lo que cap dins d' una gribella. **Jofainada.**

GIBRELLÁÇ. Aument. de gibrell. **Barreñazo, jofainaza.**

GIBRELLAÇA. f. Aument. de Gibrella.

GIBRELLETA. f. dim. GIBRELLA. || Bacineta pera orinar. **Orinal, jarrillo, vacinica.**

GIBSITA. f. *Min.* Varietat d' hidrat d' alúmina, de color blanch o blanch verdós, que 's trova en forma estalactítica o amugronada. **Gibsita.**

GIBSONITA. f. *Min.* Mineral blanch brut o rosat pàlit, que cristallisa en prismes romboidals rectes acavats en punta. **Gibsonita.**

GICAR. v. a. *Ter.* DEIXAR.

GIESEQUITA. f. *Min.* Silicat d' alúmina, qu' és una varietat de pinita. **Giesequita.**

GIFLA. f. Xiulet de caçador.

GIFRÉ. m. Nom propi d' home. **Gofredo.**

GIGANT. m. *Ant.* GEGANT.

GIGINTA (Miquel). *Biog.* Home docte, piadós y erudit del sigle XVI, nat a Perpinyá, fill de Francesch Giginta, regent de la reial Audiencia de Barcelona. Fou canonge y vicari general d' Elna. En sos viatges per Espanya y Portugal va promoure la erecció de moltes obres de beneficencia, contribuint ab son consell y parer a la fundació del Hospital y casa de Misericordia de Barcelona. Son obres seues *Cadena de oro, Atalaya de caridad, Exportación á la compasión con los pobres, Tratado de pobres, y Flos sanctorum español.*

GIL (Andreu). *Biog.* Vicari y predicador de la montanya de Montserrat que entre varies obres escrigué una *Escala espiritual pera pujar a Dèu.*

— (JOSEPH). *Biog.* Natural de Pont de Suert. Fou abat del monastir de Labaix y escrigué varies obres.

— (JOSEPH). *Biog.* Esculptor valenciá. Nat l' any 1760; mort a Moncada (regne de Valencia) en 1828. Deixeble de la Academia de St. Carles, més tart membre de mèrit y finalment director d' esculptura. Distingit per els seus Crists, dels quals n' existeixen a les iglesies de Montserrat, Antella y Benimus-

lem. La colegiata de Xátiva guarda les esculptures *Dues Virtuts* y uns *Nens*, posats al demunt de la capelleta de la Verge.

—(JOSEPH). *Biog.* Esculptor valenciá, nat l'any 1787, mort en 1843. Se distingía per sos baixos relleus. L'any 1829 l' ajuntament va titolarlo esculptor honorari de la ciutat. Era director de l' Academia de St. Carles. Relleus notables seus: *Martiri de Santa Catarina* y *Heliodor tret del temple,* (en l' Academia valenciana); *Martiri de Santa Catarina* y *Temple dels Angels,* (en l' Academia de Sant Ferrán).

— (PERE). *Biog.* Jesuita natural de Reus. Autor del sigle XVI, que escrigué sobre teología. Fou el traductor catalá de la obra *Versió del llibre de Tomás de Kempis de la imitació de Crist.*

— (RAMON). *Biog.* Mestre de musica. Nat a Vila-franca del Penadès l' any 1815, mort en 1885. Va cursar a l' escolanía de Montserrat. L' any 1854 entrava de director en la ensenyança del Liceu-lírich-dramàtich. Després era organer de la catedral de Barcelona. Autor de una *missa de requiem,* (1854).

— DE PALACIO (LLEÒ). *Biog.* General del exèrcit. Nat a Barcelona l' any 1778, mort a Segovia en 1849. Va estudiar en la ciutat nadiua, y començá la carrera per Catalunya, fins al 1799, que passá de Rosas a Segovia. Va assistir a les batalles de Bailèn y de Menjibar (1808), seguint per Aragó y Galicia les accidentades campanyes de la guerra de l' Independencia, éssent près y després ferit greument. Va ésser director del Museu d' Artillería y fundador del R. Gabinet Topográfich y Artístich, (1830).

— DE VIDAURE (TERESA). *Biog.* (Vegis VIDAURE, TERESA GIL DE).

— OSORIO (RAMON). *Biog.* Jurisconsult y polítich de renom. Nat a Villena l' any 1813, mort a Madrit en 1880. Va entrar a la magistratura, recorrent càrrechs importants. Les acusacions fiscals fetes per ell en causes famoses, son tingudes per models. Ocupava el càrrech de fiscal togat del Tribunal Suprem de Guerra y Marina al triomfar la revolució de Septembre del 1868. Diputat a Corts, afiliat al partit moderat. Subsecretari del Ministeri de Gracia y Justicia en 1857. Va estar retirat de la política desde 1868 fins a la restauració borbònica.

— POLO (GASPAR). *Biog.* Poeta valenciá famosíssim, posat en el catàlech de autoritats de la llengua castellana per l' Academia Espanyola. Nat a Valencia l' any 1516, mort a Barcelona en 1591, segons uns y en 1572 segons altres. Advocat de molt seny y autor d' un llibre de jurisprudencia. Felip II y sos ministres varen distingirlo fins a donarli l' ofici d' ajudant del mestre racional del regne de Valencia, podentlo transferir a un fill seu. El rei va enviarlo a Barcelona pera arreglar el reial patrimoni, en qual tasca va morir. Sa gran fama de poeta está fonamentada en el seu poema *Diana enamorada,* (1564), qu' es com si fos fet del meteix Apol, segons en Cervantes. Èls versos d' en Gil Polo, tendres y senzills, de puresa literaria, son maravella de la llengua castellana. Queden, ademés, peces soles en vers, originals d' ell.

— Y LLAGOSTERA (GAYETÁ). *Biog.* Compositor musich que va néixer a Barcelona l' any 1807. Va deixar escrites algunes obres pera flauta, en quin instrument era hàbil tocador, sinfoníes y ballades. Havía compost també misses y entre altres una de *requiem.*

GILABERT (Antoni). *Biog.* Arquitecte valenciá de molt coneixement. Nat a Pedreguer l' any 1756 Mort l' any 1792. Va transformar en grech-romana la catedral de Valencia, d' istil gòtich, fent prodigis de equilibri en la reforma. En la iglesia de les Escoles Pies va acreditarse construint la seua gran llanterna. Va decorar la celda de Sant Lluis Beltran. Son obres d' ell: la iglesia de la vila de Turís y la de Callosa d' Ensarriá, com també ho son l' arch del frontis y les escales de l' Aduana de Valencia, projectada en lo demés per son cunyat en Felix Rubio. L' any 1768 va ésser designat pera ocupar la cátedra d' arquitectura en la R. Academia de Sant Carles, de Valencia, ab gran profit dels deixebles.

— BRUNIQUER (ESTEVE). *Biog.* (Vegis BRUNIQUER).

— (FRANCESCH). *Biog.* Noble catalá del sigle XVII, senyor de la baronía de Tudela. Escrigué varies obres notables, entre elles *De la verdadera nobleza, Discursos sobre la calidad del Principado de Cataluña, inclinación de sus habitadores y su gobierno,* etc.

— JOFRÉ (JOAN). *Biog.* Relligiós de gran celebritat, que vivía entre la segona meitat del sigle XIV y la primera del XV. Fundador del Hospital de Valencia, junt ab tretse persones, que compadescudes dels infeliços folls, fins aleshores abandonats y maltractats, varen establir el primer manicomi hagut al mon (any 1409); casa de salut en la qual aqueixa trista part de la humanitat va meréixer el tractament de malalta. L' any 1425 n' Alfons V establía a Saragoça el segon manicomi; el tercer va fundarlo a Sivilla, en March Sanchez de Contreras l' any 1436, y el quart ha estat el de Toledo, en 1483.

GILART (Mateu). *Biog.* Pintor valenciá. Nat a la capital l' any 1648; mort a Murcia en 1700. Va establirse a aquesta derrera ciutat y éssent gran amich del capitá Joan de Toledo, pintor de batalles, l' un travallava en les obres del altre. Era un artista de qualitats apreciables. D' entre 'ls seus quadros notables citarem: *Els somnis de St. Joseph,* a la catedral de Murcia; una *Concepció,* al convent de la Trinitat, molts a la iglesia de St. Domingo; el *Miracle dels pans y dels peixos,* al convent de la Mercè. A Toledo y a Madrit també hi há composicions seues.

GILBERT Y TEIX DOR (Francesch). *Biog.* Ecclesiástich y compositor musical qu' era nadiu de Granadella (Lleida) y va morir a Madrit en 1847, éssent mestre de capella de les descalces reials. Entre les seues obres de musica sacra, cal esmentar algunes misses, vespres, lletaníes, salves y *Tedeums.*

GILBERT. m. Nom propi d' home. **Gilberto.**

GILBERTÍ. s. y adj. Membre de l' ordre de Sant Gilbert. **Gilbertino.**

GILBERTITA. f. *Min.* Hidrosilicat d' alúmina, de color vert o groch molt clar. **Gilbertita.**

GILDARD. n. p. **Gildardo.**

GILET. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Sagont; és a la vora del riu Palancia, té estació de F.-C. y 784 hab.

GILI (Nemessi). *Biog.* Sociòlech catalá. Mort a Barcelona bastant jove, en Novembre de 1888. Tenía fetes ab lluiment les tres carreres de militar, de metge y d' advocat. Home de molta inteligencia, de gran sinceritat y expressiu de paraula. Trovant falsos tots els convencionalismes socials, va retirarse a casa seua, dedicant sos talents a la classe travalladora. L' any 1873 va posarse en lloch d' un obrer près y condemnat a mort pêls aconteixements d' Alcoy provocats per l' arcalde Albors. Havía estat secreta i del president de la República Estanislau Figueras.

— (RAMON). *Biog.* Ecclesiástich y compositor musical, organista de la catedral de Barcelona y autor d' obres de musica relligiosa, mort en 1884.

GIM. m. *Ant.* GUILLEM.

GIMBERNAT (Agustí de). *Biog.* Cònsul y escriptor, fill del famosíssim cirurgiá Antoni de Gimbernat. Era natural de Barcelona. L' any 1801 exercía 'l consulat a França, en els departaments del Nort y Pas-de-Calais. Traduí del inglès: *De los abonos para fertilizar ventajosamente los suelos de diferentes calidades,* etc., etc. (Madrit, 1798). *Grito de los africanos contra los europeos* (Barcelona, 1825), traducció del francès, contra 'l tráfech de negres. Va escriure les biografíes de son pare y son germá. L' any 1835 va colocar la efigie de mitg cos, d' aquest, y diversos llibres y manuscrits a la biblioteca catalana del seminari de Barcelona.

— (CARLES). *Biog.* Naturalista eminent, metge, filosoph y escriptor; fill d' Antoni Gimbernat. Va néixer a Barcelona l' any 1765; morint a Banyeres de Bigorre (Pirineus) en 1834. Carles IV va pensionarlo pera seguir estudiant al extranger; anant a Inglaterra l' any 1791 y recorrent la Escocia, la Irlanda y passant temporada a Baviera, ont era conseller d' embaixada del rei. L' any 1807 va publicar son *Manual del soldado español* y *Diccionario* pera l' exèrcit que 's trovava allá sense entendre la llengua. Va estudiar les aigües minerals y també 'ls fums del Vesubi, havent format demunt del cráter una font d' aigua potable, valguentse d' un aparell condensador dels vapors. També va montar, a Pozzuolo, demunt de la solfatara, un aparell pera pendre banys sulfurosos purs de vapor natural. Va observar còm y de quina manera se crestallisa, entre les laves, la amfigena y el piroxeni; donant a conéixer les seues conclusions científiques, demostrades además prácticament. També va estudiar la formació de la gelatina dels òssos. Va inventar la manera de tenyir tota mena de teixits ab aigües sulfuroses. És el que va comunicar al govern d'Espanya la nova especificada del descobriment de la litografía. Havía estat vis-director del Musseu d' historia natural de Madrit. Va llegar a Barcelona les seues coleccions de minerals, pera la formació de un musseu.

— Y ARBÓS (ANTONI DE). *Biog.* Famós cirurgiá, anatòmich y inventor Nat a Cambrils l' any 1734; mort a Madrit en 1816. Catedrátich d' anatomía de Barcelona (1762). Carles III va enviarlo, junt ab en Marian Ribas, a París, Londres, Edimburg y Holanda, pera observar la práctica dels cirurgians d' aquells paissos. Havent replicat al doctor Hunter en una de ses lliçons, en Gimbernat va explicar públicment la manera d' operar ab tota seguritat la trencadura crural. Convençut el doctor inglès y 'ls més hábils professors, s' adoptava aquell sistema, mentres els francesos posaven el nom de *lligament Gimbernat* a la part fibrosa del canal crural que havía descubert. A n' ell y a son company de viatge va cridarlos el rei pera l' establiment y organisació del Colegi de Cirurgía de St. Carles (Madrit, 1787), ont va montar 'hi en pochs anys el mellor musseu anatòmich-patològich de son temps. Va obtindre 'ls primers cárrechs de la facultat. Ab ses operacions tornava la vista a molts cechs de catarates y la salut a malalts deshauciats. És inventor de diversos instruments de cirurgía, encare usats cent anys després, y reformador de la ensenyança professional. Son les principals obres seues: *Nuevo método de operar en las hernias crurales* (Madrit, 1794); *Disertación sobre las úlceras de los ojos que interesan la córnea transparente...* (Madrit, 1802).—Figura a la Galería de Catalans Ilustres, a Barcelona, desde l' any 1879.

GIMBERT. *Bot. Ter. Aranés.* JULIVERT.

GIMELGA. f. *Mar.* Peça de fusta en forma de teula molt llarga ab que 's reforça un pal, una verga, etc. **Gimelga.**

GIMELGAR. v. a. *Mar.* Posar les gimelgues. **Gimelgar.**

GIMENELLS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Vilanova d' Alpicat, prov. de Lleida.

GIMNÁS. m. y

GIMNASI. m. Lloch ont s' aprèn la gimnástica. **Gimnasio.**

GIMNASTA. m. Qui aprèn o sap de gimnástica. **Gimnasta.**

GIMNÁSTICA. f. L' art de desarrollar y exercitar les forces corporals. **Gimnástica.**

GIMNÁSTICH, CA. adj. Lo que pertany a la gimnástica. **Gimnástico.**

GIMNICA. f. Els combats dels atletes.

GIMNITA. f. *Min.* Silicat hidratat de magnesia, que 's presenta en masses amorfes de color de taronja clar y brill reïnós. **Gimnita.**

GIMNOCOLOGÍA. f. Tractat dels agents que influeixen en la locomoció gimnástica. **Gimnocología.**

GIMNOSPERMA. f. *Bot.* Primer ordre de plantes de la didinamia, al qual corresponen les que tenen flors ab quatre grans al fons del cálcer. **Gimnosperma.**

GIMNOTO. m. *Ictiol.* Mena de peix que té la propietat de fer descarregues eléctriques. **Gimnoto.**

GIMNOTÓRAX. m. *Ictiol.* Genre de peixos sense aletes pectorals. **Gimnotórax.**

GINA. *Zool. Ter. Aranés.* GINETA.

GINABREDA (Bofia de la). En el terme de Fumanya del Bergadá.

GINANDRIA. f. *Bot.* Classe de plantes de Linneu que comprèn les hermafrodites, quins fils de flor neixen als pistils. **Ginandria.**

GINÁNTROP. s. La persona que, éssent hermafrodita, té més desenrotllades les parts u orguens femenins que 'ls masculins. **Ginántropo.**

GINARD (Juliá). *Biog.* Relligiós franciscá mallorquí, doctíssim y virtuós. Nat a la vila de Campos l' any 1580 y mort a Palma en 1661. Hi há començat el procés de la seua beatificació. Era altament estimat de les autoritats ecclesiástiques, del clero y del poble. Exercí la ensenyança més de seixanta anys seguits. Definidor de la seua ordre, guardiá del convent de St. Francesch, l' any 1625 elegit provincial de Mallorca, primer pare de provincia y definidor apostòlich. Era cridat a totes les juntes teològiques y va tenir el cárrech d' examinador sinodal. No hi havía cosa delicada en l' ordre relligiós que no li fos consultat. Va fer obres importantes en el convent de Palma. Va deixar escrites moltes obres, en llatí, algunes d' elles magistrals, versant de teología, moral, etc.

— (NOFRE BARTOMEU). *Biog.* Jurisconsult valenciá, del sigle XVII. Catedrátich de l' universitat de Valencia; home molt estudiós y entès en dret foral. Era del consell del rei, son advocat fiscal y patrimonial, oidor criminal y després civil en la R. Audiencia valenciana. Era estimat dels virreis per sa fermesa de carácter y llealtat. El rei l' havía designat pera la regencia del Consell Suprem d' Aragó quan li arrivá l' hora de la mort. Va escriure, en llengua valenciana, el llibre: *Repertori general y breu, sumari per ordre alfabètich de totes les materies dels furs de Valencia, fins les Corts del any 1604 inclusive; y els Privilegis de dita ciutat y regne.*

GINASTE. *Geog.* Poblet de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre.

GINAT. m. Mena de selvatgina. **Carne de animal silvestre.**

GINEBRA. f. Confusió. **Ginebra.** || f. Instrument gros de fusta, inventat pera fer brugit, format de varis bastons enfilats per tots dos caps, demunt dels quals s' hi rasca ab un altre: és una mena de rascle. **Ginebra.** || Aiguardent compost molt fort. **Ginebra.** || GENGIBRE. || Ciutat capital de Suiça. **Ginebra.**

GINEBRADA. f. Mena de coca feta de farina, sucre y llart de vaca. **Ginebrada.**

GINEBRAR (Cim del). *Orog.* En la divisoria del Rigart ab el riu de la Molina, al costat de la collada de Toses (1,950 m.).

GINEBRE. m. *Bot.* Mata de la fam. de les cupresácies; de fulles petites, estretes, punxagudes, tiesses y sempre verdes; el fruit és rodó, coronat ab tres punxes, medicinal y no surt de la flor, sino de les branques; aquestes son molt espesses, el tronch és tort y cría una goma que serveix pera llustre. **Enebro, jinebro.** || GINGEBRE.

GINEBREDA. f. Lloch poblat de ginebres. **Enebral.**

GINEBRERA. f. *Bot.* GINEBRE.

GINÉ Y PARTAGÁS (Joan). *Biog.* Metge alienista excelent. Nat al Plá de Cabra l' any 1836, mort a Barcelona en 1903. Va continuar les tendencies d' en Pere Mata. Va ésser un dels metges de més iniciativa en nostre país. L' any 1866 prenía part en la fundació del Institut Mèdich de Barcelona. Aquell meteix any guanyava una cátedra en oposicions. L' any 1871 ocupava la cátedra de clínica quirúrgica de la Universitat de Barcelona. L' any 1873 entrava a dirigir el manicomi «Nueva Belen». Delegat del ministre de Foment al Congrès internacional de higiene a Ginebra, l' any 1882, etc., etc. La seua activitat abastava a tot; la seua producció literaria professional va ésser abundosa y notable. Obres principals: *Tratado teórico-práctico de frenopatología*, etc., (Madrid, 1876); *Tratado clínico iconográfico de dermatología quirúrgica*, (1880); *Curso elemental de higiene privada y pública;* quatre volums, obra premiada per la R. Academia de Medicina de Madrit, (1875-76). Ademés va iniciar un nou genre de literatura professional, originalíssim, en quin patró están tallades les seues obres: *Un viaje á Cerebrópolis*, (1884); *La familia de los Onkos*, (1887); y la novela *Misterios de la locura*, (1890); totes estampades a Barcelona, en les quals tracta ab amenitat y acció dramática les més complicades malalties del ésser humá.

GINEBREDA (Antoni). *Biog.* Bisbe d' Atenes, posat pêls catalans. Nat a Mallorca envers l' any 1332 y mort a Grecia en 1395. Als deu anys prenía l' hàbit dels predicadors a Palma. Orador distingit y eloqüent, confés del infant en Jaume, fill del derrer rei de Mallorca, al qui visitava sovint quan estava pres en el castell de Barcelona. Va traduir a la nostra llengua la *Consolació*, de Boeci, pera endolcir les penes d' aquell princep presoner. Segons en Torres Amat, l' any 1493 varen imprimirse les obres de Boeci traduides al catalá per en Ginebreda. Existeixen algunes edicions del sigle XV, en castellá, que també porten el nom d' aquell traductor, (Tolosa de França, 1488; Sivilla, 1497 y 1499, etc., etc.); *De consolación* y *Vergel de consolación.*

GINEBRÍ, NA. adj. Natural de y lo que pertany a Ginebra, ciutat de Suiça. **Ginebrés, ginebrino.**

GINEBRINA. f. Substancia que s' extreu del ginebre. **Ginebrina.**

GINEBRÓ. m. El fruit del ginebre. **Nebrina, enebrina.**

GINEBROSA (La). *Geog.* Vila de la prov. y dióc. de Saragoça, part. jud. d' Alcanyíç; és a la vora del riu Guadalope y té 1,116 hab. || — (COLLADA DE LA). *Orog.* Montanyeta quin cim té uns 770 met. d' alt.; és a mitjorn y molt prop de Baget, prov de Girona.

GINECI. m. *Bot.* Aparell sexual femení de les plantes. **Gineceo.**

GINECOCRACIA. f. L' estat en que hi poden governar les dones. **Ginecocracia.** || Govern de dones. **Ginecocracia.**

GINECOCRATA. m. Partidari de la ginecocracia. **Ginecócrata.**

GINECOCRÁTICAMENT. adv. m. Segons els principis de la ginecocracia. **Ginecocráticamente.**

GINECOFISIOLOGÍA. f. *Med.* Fisiologia de la dona. **Ginecofisiología.**

GINECOGRAF. s. y adj. Qui 's dedica al estudi de la ginecografía. **Ginecógrafo.**

GINECOGRAFÍA. f. *Med.* Descripció de la dona. **Ginecografía.**

GINECÓLECH. m. Professor de ginecología.

GINECOLOGÍA. f. Tractat sobre les malalties de la dona.

GINECOMANÍA. f. *Med.* Malaltía ocasionada per una passió violenta per les dones. **Ginecomanía.**

GINECOMANIÁTICH, CA. adj. *Med.* Que té la ginecomania. **Ginecómano, ginecomaniaco.**

GINECOMASTA. m. L' home que té 'ls pits desarrollats y voluminosos com els de les dones. **Ginecomasta.**

GINECOTOMÍA. f. Anatomía de les dones. **Ginecotomía.**

GINECOTÓMICH, CA. adj. Lo que pertany a la ginecotomía. **Ginecotómico.**

GINER (Joan). *Biog.* Mestre y organista de Arbeca que al sigle XVIII escrigué una *Aritmética* en catalá.

GINÈS (Joseph). *Biog.* Esculptor valenciá excelent. Nat a Polop en 1768, mort a Madrit en 1823. Deixeble de la Academia de St. Carles, a Valencia, ont va estudiar, alhora, pintura y esculptura. Pensionat a Madrit, estudiava exclusivament la especialitat seua, guanyant primers premis en l' Academia de St. Ferrán (1784 y 1787). Esculptor del rei Carles IV. Acadèmich de mèrit, catedràtich y finalment va obtindre els honors de Director. Les seues millors obres son a Madrit, (Museu del Prado, Academies).

— D' ARLÉS (SANT). *Biog.* Mestre dels començos del sigle IV. En els anys primers de sa vida era escrivá públich quan va endreçarse envers Arlés Maximiá Herculs, y haventli encomenat la copia d' un edicte de persecució contra els cristians, va negarse a fer'ho y va pretendre fugir d' aquella població. Descubert en son amagatall volgueren empresonarlo, y fugint ell de la persecució anava a llençarse a les aigües del riu Rhône pera atravessarlo nadant, y detingut allí meteix en aquelles voreres va ésser decapitat.

Brot y flors de g nesta

GINESTA. f. *Bot.* Mata de la fam. de les lleguminoses que té les branques a manera de jonchs, peró més grosses, acompanyades d' algunes fulletes llargues y clares, les flors grogues, molt oloroses y en forma de papellones. N' hi ha de diferentes menes. **Retama, ginesta, hiniesta, hiniestro.**

GINESTA BLANCA. *Bot.* LLESSAMÍ DE LLOP.

GINESTA D' ÁFRICA. *Bot.* Mata ramosa y plena de punxes y flor com la de la ginesta comuna. *Aspalato, alarguez.*

GINESTA D' ESCOMBRES. *Bot. Hiniesta de escobar.*

GINESTA (Agustí). *Biog.* Escriptor del sigle XVII, natural de Piera, autor d'una obra d' educació elemental.

GINESTADA. f. Salsa de llet, farina d' arròç, especies, figues, pinyons, panses, dàtils y rovells d' ou. **Jinestada.**

GINESTAIRE. *Com.* Qui cull o ven ginesta.

GINESTAR. m. Lloch poblat de ginestes. **Retamal, retamar, retamera.**

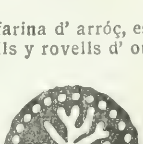

Segell de Ginestar del Ebre

GINESTAR. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del Ebre y té 1,715 hab. || Poblet del dist. munpal. de Sant Gregori, prov. de Girona.

GINESTARRE. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Esterri de Cardós, prov. de Lleida.

GINESTELL. m. *Bot.* Mena de ginesta. **Retama.** || GÓDUA.

GINESTER, A. adj. Cosa de la ginesta. **Retamero.**

GINESTÓ. *Bot.* Nom que 's dona al Vallés a una planta de la fam. de les santalacies, genre *Osyris.*

GINESTOSA. *Geog.* Caseriu del terme de Molló, prov. de Girona. || — (VALL DE). *Orog.* Vall del Piri-

neu gironí, que surt a la vora del riu Ritort, devant per devant de Molló.

GINESTRA. f. *Bot. ter.* GINESTA.

GINESTROLE. m. ROVELLÓ.

GINET. m. *Ant.* Cavaller. **Jinete.**

GINETA. f. *Ant.* Llança curta ab ferro daurat y una borla per guarnició; era insignia dels capitans d' infantería. **Jineta.** || Gat selvatge. **Garduña.**

GINGEBRER, A. m. y f. Qui ven gingebre. **Jengibrero.**

GINGIBRAQUI. m. *Med.* Mena d' escorbutí que té els principals sintomes perceptibles a les genives y als braços. **Gingibraquio.**

GINGIVA. f. *Ant.* GENIVA.

GINGLIMO. m. *Ant.* Articulació entre ossos, que sols permet el moviment en dos sentits. **Ginglimo.**

GINGLOMOIDAL. adj. Pertanyent al ginglime. **Ginglomoidal, ginglomoideo.**

GÍNJOL. m. Fruit del ginjoler. **Azufaifa, azofaifa, yuyuba, jinja, jinjol.**

ESTAR ALEGRE COM UN GÍNJOL. fr. Estar de bon humor. *Estar como unas castañuelas.*

GINJOLER. m. *Bot.* Arbre de la fam. de les ramnacies; té de cinch a sis metres d' alçada y és de tronch tort; té les branques inclinades, plenes de punxes rectes, que neixen de dues en dues; les fulles llustroses, d' uns cinch centimetres de llarch, les flors poch vistoses, y 'l fruit ovalat, de mitg centimetre de llarch, vermellós per fora y groch per dins, dolç y medicinal. **Azufaifo, azofaifo, jinjo, jinjolero.**

GINÓLECH. s. y adj. Qui está versat en ginología o s' hi dedica. **Ginólogo.**

GINOLOGÍA. f. Tractat relatiu a la dona. Coneixement de les ciencies mèdiques, que té per obgecte l' estudi del cos de la dona, de les seues malalties y de les operacions quirúrgiques que puguin convenirli. **Ginecología.**

GINOLÓGICH, CA. adj. Lo que pertany a la ginología. **Ginológico.**

GINOSTEGA. f. *Bot.* Cuberta dels orgues sexuals de les plantes. **Ginóstega.**

GINÓSTEM. m. *Bot.* Base de la columna de fructificació de les plantes, que surt desde la inserció de la flor fins a la del estigma. **Ginóstemo.**

GINT. adv. m. *Ant.* INGENIOSAMENT, DESTRAMENT. || adv. *Ant.* MOLT BÉ, BEN.

GINY. m. *Ant.* ENGINY.

GINYER. m. *Ant.* ENGINYER.

GIOBERTITA. f. *Min.* Varietat de carbonat de magnesia que 's presenta baix la forma de cristalls romboèdrichs. **Giobertita.**

GIPÓ. m. Vestidura de dona ab mánegues, que cobreix desde 'l coll fins a la cintura; és molt ajustat al cos. **Jubón.**

FER UN GIPÓ SENSE COSTURES. fr. Pegar. *Sentar las costuras.*

PRIMER ÉS LA CAMISA QUE 'L GIPÓ. *Ref.* *Primero es la camisa que el sayo; más cerca está de la carne la camisa que el jubón.*

GIPONER, A. m y f. Qui fa o ven gipons. **Jubonero.**

GIPONET. m. dim. **Juboncillo.**

GIPSÍFER, A. adj. *Min.* Que conté guix. **Gipsífero.**

GIR. m *Ant.* Contorn, rededor, voltant. **Rededor, giro, contorno.**

GIRA. f. El revés o la cara posterior d' alguna cosa. **Vuelta.** || Llista d' un pam d' amplaria, que 's posa per adorno o reforç als devants de les capes. **Beca, embozo.**

GIRADA. f. L' acció de girar o girarse. **Vuelta.** || Moviment d' una cosa alentorn o d' un costat a l' altre. **Vuelta.** || Al joch de cartes l' acció de descubrir la carta que ha d' ésser trunfo. **Voltereta, volteta.** || Al joch de malilla 'l premi pêl valor de la derrera carta, que senyala 'ls trunfos d' aquella má. **Alce.** || Estelleró, la obertura pera encaminar l' aigua als diferents airols dels horts. **Torno.**

GIRADA DE PEU: TORTA.

GIRADOR. s. y adj. Qui gira una lletra de cambi. **Librador, girador.**

GIRADORA. f. Pala de fusta pera girar l' aigua als canals y a les rescloses. Tapa de paella pera girar lo que 's fregeix.

GIRAFA. f. Rumiant de gran alçada, pell clapada, les potes del derrera més curtes que les del devant, coll molt llarch, orelles petites y ab unes banyetes molt petites. **Jirafa, camello pardal.**

GIRAGONSA. f. Revolta. **Revuelta, recoveco.** || pl. Les potes de les aranyes. **Zancas.** || Les revoltes que fa la corrent de l' aigua. **Rebalaje.**

GIRAGONSA DE PARAULES. fr. Repetició d' una cosa en diferents termes. *Torcimiento, tautologia.*

FER GIRAGONSES. fr. Fer voltes. *Caracolear, hacer caracoles.*

PLÈ DE GIRAGONSES. *Sinuoso.*

GIRAGONSEJAR. v. n. Fer giragonses. **Serpentear, caracolear.**

GIRALDENCH, CA. adj. La persona informal que tan aviat pensa una cosa com un' altra.

CIRALDET. m. Roquet sense mánegues.

GIRALT. m. Cognom catalá molt extès.

GIRAMENT. m. *Ant.* GIRADA.

GIRÁNDULA. f. *Bot.* Nom de les plantes que tenen les flors en forma de ramellets. **Corimbífera, giràndula.**

GIRANT. m. Parlant de la lluna, lluna nova, conjuncció de la lluna. **Novilunio, girante.**

AL GIRANT. m. adv. Al donar la volta. *A la vuelta.*

GIRAR. v. a. Tòrcer, inclinarse a alguna part. **Volver.** || Posar del revés, la superficie de sobre sòta, còm: *una truita, una casaca.* **Volver.** || Tombar, trabucar, còm: *girar el llum* **Volver.** || Fer mudar de dictàmen. **Volver, doblar.** || v. n. Voltar, donar voltes alentorn d' algú o de quelcom. **Girar.** || Tombar, tornar d' algun lloch. **Volver.** || Deixar el camí o línea recta que 's seguia. **Volver, torcer.** || Remetre una lletra o partida. **Girar.** || *Ant.* TRADUIR.

GIRAR CÚA. fr. *Met.* Fugir, anarse'n. *Volver el hopo.*

GIRAR DE CANTÓ. fr. *Doblar la esquina.*

GIRAR DE CARRER, O 'L CARRER. fr. *Volver, doblar la calle.*

GIRAR DE COSTAT O A UN COSTAT. fr. *Retornar, torcer á un lado.*

GIRAR LA CLAU. fr. *Doblar la llave.*

GIRAR LA ESQUENA. fr. Fer aquesta acció pera fugir, anarse'n o deixar a algú, especialment a 'n aquell a qui no 's vol atendre. *Volver las espaldas.*

GIRAR ELS ULLS EN BLANCH. fr. *Poner los ojos en blanco.*

GIRARSE. v. r. Inclinar el cos o la cara pera dirigir la paraula. **Volverse.** || Mudar d' opinió. **Volverse.** || Trabocarse, tombarse alguna cosa de modo que caigui. **Trastornarse, volcarse.** || Deslloriguarse alguna part del cos. **Torcerse y recalcarse.** || MOURE'S.

GIRARSE CONTRA ALGÚ. fr. Plantarli cara. *Volverse contra uno; hacerle frente.*

NO SAPIGUER ONT GIRARSE. fr. Estar molt carregat de feina, ocupacions, etc. *No poderse rodear.* || Estar alguna persona desvalguda, o que no té ont recórrer pera sustentarse. *No tener dónde volver los ojos.*

QUE TORNA, QUE GIRA. *Loc.* Denota la explicació confusa d' algú respecte d' algun assumpte. *Que torna, que vuelve.*

GIRASSOL. m. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes que fa la cama de dos dits de doble, tan alta

com un home; té les fulles en figura de cor, la flor com un plat petit, voltada de fulletes grogues, y sempre está girada de cara al sol. **Girasol, giganta, gigantea, tornasol, heliotropo, heliotropio, mirasol, maravilla.** || Instrument pera fer sombra. **Quitasol, guardasol, parasol.** || Si serveix pera guardar de l' aigua. **Paraguas.** || *Min.* Certa pedra preciosa, mena de òpal. **Girasol.**

Brot de girassol

GIRASSOLAT, DA. adj. Se diu de la roba que fa visos y girassols. **Tornasolado.**

GIRAT, DA. p. p. **Vuelto.** || Cada un dels punts que formen la rega de les mitges. **Nudillo.** || Passada, ordre de punts ab que cercolarment se van formant les mitges y coses semblantes. **Vuelta.**

GIRATORI, A. adj. **Giratorio.**

GÍRAUD DE TOLOSA. *Biog.* Trobador del sigle XIII, que va ésser remarcable a la cort de Carles d' Anjou, comte de Provença.

GIRAVA (Geroni). *Biog.* Savi tarragoní, nat a finals del sigle XV. Mort en el ducat de Milá a mitjans del sigle XVI, exercint una missió diplomática del emperador Carles I. Les seues especialitats eren la astronomía y la geografía. Cosmograf del emperador Carles. Seguía el sistema de Ptolomeu; emprô hi ha sospites de si coneixía les teoríes copernicanes. Va publicar l' obra *Geografía Universal* a Venecia l' any 1552, reimpresa en 1560 y a Milá en 1557. És autor del tractat: *Dos libros de Cosmographia* y de *La Cosmographia* y *Geografía.*

GIRAVOLT. m. Torn, tom, volta en l' aire. **Voltеta, voltereta.**

DONAR O FER GIRAVOLTS. fr. Fer toms. *Dar volteretas.*

GIRAVOLTA. f. GIRAGONSA, GIRAVOLS.

GIRAVOLTAR. v. a. Donar voltes. **Dar vueltas, ó hacerlas dar á alguien ó á algún objeto.**

GIRBAL (Enrich Claudi). *Biog.* Cronista de Girona, escriptor molt distingit y travallador. Nascut a Girona l' any 1839; mort en 1895. Va organisar alguns arxius y el Museu d' antiguitats, del qual va ésser conservador. Va presidir la organisació de la «Asociación Literaria;» més tart també era president del Foment de les Belles Arts, a Girona. L' any 1876 mantenedor dels Jochs Florals de Barcelona. Havía format una biblioteca d' escriptors gironins, incorporada a la Provincial en 1876. En l' aubada de la renaixensa literaria havía publicat el llibre de poesíes: *Lo trovador del Onyar* (La Bisbal, 1862, dos volums), y l' any 1868 estampava les *Follías.* L' any 1863 havía publicat: *Bañolas, noticias históricas.* D' entre la llarga nota bibliográfica de les seues produccions citarém: *El príncipe de Gerona* (1865); *Escritores gerundenses* (1867); *Los judíos en Gerona* (1870); *El sitio de Gerona* (1881); *Tossa, noticias históricas,* etc. (1883); *Biografía del cardenal gerundense D. Benito de Sala y de Caramany* (1886), etc., etc. Va escriure molt al periodisme gironí, del qual ell n' és l' historiaire.

Enrich Claudi Girbal

GIRBAR. v. a. Lligar, enfeixar.

GIRBAT. m. S' usa sols després dels adjectius *ben* o *mal.* **Bien ó mal arreglado, bien ó mal compuesto.**

GÍRBOLA. f. *Bot.* Cert bolet. **Cierta clase de hongo.**

GÍRBOLA D' ALBA. *Bot.* En el Penadés se dona aquest nom a un bolet del genre *Armillaria.*

GIRELA. f. *Zool.* Peixos acantopterigis de forma llargaruda y aixafada, ab colors brillants y vius que viuen al Mediterrá.

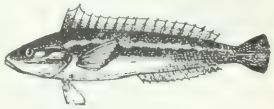
Girela

GIRENTORN. m. *Ter.* AL VOLTANT, AL ENTORN.

GIRETA (Port de la) *Orog.* Divisoria fronteriça de la Vall d' Aran ab l' Ariège (2,615 m.). Dessota 'l port hi ha la COMA DE LA GIRETA.

GIRFALCH. m. *Ant.* y

GIRFALT. m. *Ornit.* Mena de falcó de color pardo fosch, ab ratlles cendroses al ventre, costats de la qua blanchs y potes roges. **Gerifalte, gerifalco, girifalte.**

GIRGOLA DE CAMP. *Bot.* Nom que 's dona a Mallorca a un bolet del genre *Paxillus.*

GIRGÓS (Benet). *Biog.* Autor del sigle XVI que escrigué sobre doctrina cristiana.

GIRIBETS (Geroni). *Biog.* Rector de Torá y autor del sigle XVIII.

GIRIPIGA. f. *Ter.* **Cebasicotrí.**

MÉS AMARCH QUE UNA GIRIPIGA: MÉS AMARCH QUE UN FEL.

GIRLINGITA. f. *Min.* Oxit de ferro d' apariencia terrosa, que 's trova a Suecia. **Girlingita.** || Nom donat a un silicat de ferro. **Girlingita.**

GIRO. m. Moviment circular. **Giro.** || Circulació de les lletres de cambi. **Giro.** || Acció del cos pera evitar algún cop o caiguda. **Esquince.** || Moviment de la cara o del cos o gest ab que 's manfesta disgust o desdeny. **Esquince.** || Aspecte que presenta una cosa.

GIRÓ. m. Llista de roba de diferent color del fondo.

GIRÓ (Manel). *Biog.* Compositor musich, que va néixer a Lleida l' any 1848, fent a la meteixa ciutat nadiua la seua educació musical. Al 1870 va passar a Barcelona y desde allí a París, donant a conéixer algunes obres que foren ben rebudes. Al Liceu de Barcelona, va estrenarse en 1885 una opera seua nomenada *Il Renegatto,* y anys després la opera *Nostra Senyora de París* al de Novetats de Barcelona. És autor d' una Missa de *Requiem,* y de la preciosa *sinfonia mozárabe.*

— ARANOLS (ANDREU). *Biog* Mestre de dibuix de la Escola Industrial de Barcelona, autor de remarcables travalls, que fou distingit per moltes corporacions. Va néixer en 1812 a Torroella de Montgrí, y va morir en 1884.

GIROD (Pere Xavier). *Biog.* Metge del Mitgdía de França (1735-1783) que va ferse remarcar durant les epidemies de Provença al 1763 y contribuir a la propagació de la vacuna, inoculant més de vinticinch mil persones desde 1765 a 1782. La ciutat de Besançon en mostra de renoneixensa per aquell servei va nomenarlo ciutadá y el rei va concedirli titol de noblesa.

GIROMANCIA. f. Endevinació que 's feia anant alentorn d' un cercle. **Giromancia.**

GIROMÁNTICH, CA. adj. Relatiu a la giromancia y també qui la practicava. **Giromántico.**

GIRON DE REBOLLEDO (Alfons). *Biog.* Poeta valenciá. Floría envers els anys 1586. Conreuava les aficions literaries en temes pietosos. En Cervantes y altres autors eminents alabaven molt el talent poètich d'en Rebolledo, manifestat en llengua castellana en obres còm les següents: *La pasión de Nuestro Señor Jesucristo*, en quintetes; *Octavario sacramental; Décimas en alabanza del claro varón... Fr. Pedro Factor.*

GIRONA Y AGRAFEL (Manel). *Biog.* Home de negocis y hisendista, quines iniciatives deixondiren les empreses de major significació a la segona meitat de la passada centuria. Va néixer a Tárrega en 1819 y va morir a Barcelona en 1905. Tenía en assumptes rentistichs bon cop de vista y fou una de les intelligencies, quines aptituts restaren evidents en assumptes de cálcul. Havía intervingut en la construcció de les víes férrees més importants d'Espanya, y en les empreses industrials, mercantils y bancaries de major significació. L'any 1842, va fundar el Banch de Barcelona, y en 1888, va ésser Comissari regi de la Exposició Universal de Barcelona, retornant al erari la meitat de la consignació d'un milló y mitg de pessetes que havía destinat l'Estat pera la celebració d'aquell memorable concurs. En política va pertanyer al partit conservador y en diverses llegislatures va ésser diputat a Corts y senador, obtenint el cárrech de vitalici en 1896. Va resistirse a acceptar la cartera d'Hisenda que'l senyor Cánovas li havía ofert perque posava la condició de reorganisar els serveis. Va ésser arcalde de Barcelona en 1875, president del Ateneu Barceloní y d'altres corporacions econòmiques, y va costejar la fatxada de la catedral de Barcelona, obtenint la distinció d'ésser enterrat al interior de la Basílica, a proposta del Capítol.

GIRONA. *Geog.* Partit judicial de la prov. del seu nom, format dels 55 pobles següents: Aiguaviva, Albons, Amer, Banyoles, Báscara, Bellcaire, Bescanó, Bordils, Camós, Campllonch, Canet d'Adri, Cassá de la Selva, Celrá, Cerviá, Colomés, Cornellá, Escala (La), Esponellá, Flassá, Fontcuberta, Fornells de la Selva, Garrigoles, Girona, Jafre, Juyá, Llagostera, Llambilles, Madremanya, Medinyá, Mollet, Palau Sacosta, Palol de Rebardit, Porqueres, Quart, Salt, Sant Andreu del Terri, Sant Daniel, Sant Gregori, Sant Jordi Desvalls, Sant Juliá de Ramis, Sant Martí de Llémana, Sant Mori, Santa Eugenia, Sarriá, Sans, Serinyá, Ventalló, Verges, Vilablaneix, Viladasens, Vilademat, Vilademuls, Vilahur y Vioprim, reunint entre tots 72,132 hab. || Ciutat cap. de la prov. del seu nom; está situada a la vora del riu Ter, el riu Onyar l'atravessa de cap a cap, y té ademés el riu Ges y'l Galligans, afluents abdós del Onyar. Té una bona catedral, estacions de F.-C., molta industria y 15,668 hab. || Una de les quatre provincies catalanes: comprèn sis partits judicials, que son: La Bisbal, Figueres, Girona, Olot, Puigcerdá y Santa Coloma de Farnès, reunint un total de 303,829 hab.

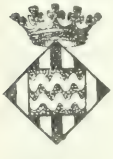

Segell de Girona

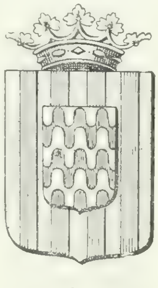

Escut de Girona

GIRONDÍ, NA. s. y adj. Natural y propi de la Gironda, depart. de França. **Girondino.** || Individu de un partit polítich que's formá a França durant la revolució francesa. **Girondino.** || Aqueix meteix partit. **Girondino.**

GIRONELLA (Adolf de). *Biog.* Artista de cant, dedicat al teatre. Nascut a Barcelona l'any 1823; mort en el manicomi de la meteixa capital en 1864. Deixeble d'En Marián Obiols. Va perfeccionarse a Italia, després d'haverse estrenat ab èxit en el teatre Principal. Retornat l'any 1849, va cantar a Madrit, Barcelona, Valencia y Málaga. Travallava de barítON en el teatre del Liceu la temporada del 1849 al 1850. Per haver millorat de fortuna va deixar el teatre, practicant l'art per gust, fins que una malaltía nirviosa va privarli.

—Y AIGUALS (ANTONI). *Biog.* Poeta romantich catalá. Nascut a Barcelona l'any 1789; mort a París en 1855 Havía exercit cárrechs al Tribunal de Comers (1827 a 1835). L'any 1822 va ésser elegit regidor de la ciutat. Era polítich y periodista lliberal, dels més avançats. Va escriure principalment comedies y melodrames, entre'ls anys 1833 al 1840. Ademés, va publicar: *La Odisea de Homero*, (Barcelona 1841), ab notes; dos volums de *Poesías sueltas*, (Barña. 1851); y a París el llibre: *Délassements d'un visigoth macedoine polyglotte* (1853), en que hi han poesíes seues en catalá, castellá, italiá y francès.

Segell de Gironella

GIRONELLA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora del Llobregat, demunt del qual hi té un pont, és estació de F.-C., té algunes fábriques de filats y teixits de cotó y 2,966 hab. || Caseriu del terme de Malpás, prov. de Lleida.

GIRONÈS (El). *Geog.* Encontrada de Catalunya compresa entre la de Banyoles, l'Empurdá, la Selva y les Guilleríes, y quina capital és Girona.

GIRONÍ, NA. adj. El fill de Girona; lo pertanyent a aquesta ciutat o a la seua encontrada o provincia. **Gerundense.**

GIRULT. *Geog.* Caseriu del terme de Maranges, prov. de Girona.

GIRVÉS (Francesch). *Biog.* Autor del sigle XVIII, natural de Llió, en la Cerdanya francesa. Va escriure de teología.

GISCAFRE (Pere). *Biog.* Autor del *Triumfo del Santo Misterio de Cervera*, 1622.

GISCLAR. v. a. Xisclar. **Chillar.**

Segell de Gisclareny

GISCLARENY. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Solsona, part. jud. de Berga; és a la vora de la riera de Saldes y té 224 hab.

GISMONDINA. f. *Min.* Silicat hidratat y alcalí de alúmina y de cals, de color blanch lletós y molt brillant. **Gismondina.**

GISPERT (Cova de). *Orog.* En el terme de Bagur.

GIT. m. *Ant.* Acció de llençar. || El sobrant qu'en una obra fosa resulta a l'indret de l'obertura del motllo per ont s'ha colat el metall. RENECH.

GITAIRE. m. *Ant.* Criatura de mamella que vomita molt. **Vomitón.**

GITAMENT. m. *Ant.* L'acció de llençar. **Echamiento, echazón, echada, tiro.** || DESPRECI, ABOMINACIÓ.

GITAMENT DE PAU O DE TREVA. L'acció y efecte de gitar de pau y de treva. *Exclusión de paz y de tregua.*

GITANADA. f. Acció de gitanus. **Gitanada.**

GITANALLA f. Conjunt de gitanus. **Gitanismo.**

GITANAMENT. adv. m. Astutament, enganyosament. **Gitanamente.**

GITANEJAR. v. a. Enganyar ab afalachs o salamerfes. **Gitanear.**

GITANERÍA. f. Ditxo o fet propi de gitanus. **Gitanería.**

GITANESCH, CA. adj. Cosa de gitanus. **Gitanesco.**

GITANO. m. y

GITANU. m. Raça de gent embustera y vagabonda de professió, que segons alguns va eixir de la Esclavonia, arrivant en estols, la primera vegada a Alemanya l' any 1417, fingint qu' eren d' Egipte y que havíen de peregrinar set anys pera pagar la impietat dels seus passats. S' ocupen principalment en baratar besties y en dir la bona ventura. **Gitano.** || *Met.* Engalipaire, embaucador. **Chalán, gitano.**

GITAR. v. a. VOMITAR. || Llençar, tirar, despedir de sí. **Echar, arrojar, lanzar.** || Despedir, treure de algún lloch. **Echar, sacar.** || JEURE. || *Met.* Treure, privar, còm: *gitar de seny.* **Sacar, privar.** || *An.* DECRETAR, PUBLICAR, EXPEDIR.

GITAR TALLES. *Loc. ant. Decretar repartos*

GITARADA. f. Glopada de vòmit. **Vómito, vomitona.**

GITARRIU. *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Sales, prov. de Girona. || —(SERRA DE). *Orog.* Nòm de un dels estreps ponentins de la serra de Riu, entre aquésta y la riera de Sant Aniol, a tramontana de Tortellá, prov. de Girona.

GITARSE. v. r. Ficarse al llit, en la comarca de Tortosa.

GITAT, DA. p. p. *Ant.* LLENÇAT.

GITERAR. v. n. Vomitar la llet les criatures de mamella. **Volverse el cuajo.**

GIU-GIU. Cant del pardal. **Chío, chío, y girri gurri.**

GIULAR. v. n. XIULAR.

GLA. f. AGLÁ, 1.

PLÈ DE GLANS. Referintse al blasó, se diu de lo que figura aglans. *Englandado, englandato.*

GLABRITAT. f. *Med.* Privació de glándules y de pel. **Glabridad.**

GLACH. m. Soroll que 's fá ab la boca quan se gargarisa. **Gargara.**

GLACIAL. adj. Lo que pertany al glas. **Glacial.**

GLACIS. m. ESPLANADA.

GLADI. m. Planta dita espadella ó espasa. **Gladio.**

Penjoll anomenat *tessera* que els gladiadors romans portaven demunt del pit. (Trovat als encontorns del anfiteatre de Tarragona, y conservat al Museu d'aquella ciutat).

GLADIADOR, A. m. y f. Qui als jochs públichs dels romans lluitava ab l' espasa sola contra de algun altre o be d' alguna fera, parant els cops y defentsantse. Els barbres combats, s' iniciaren desde la tercera centuria abans de l' era cristiana, y en sos començos lluitaren als cercles els esclaus, els condemnats per la llei y els presoners de guerra, arrelantse mes endevant la professió de gladiadors entre els homes lliures fins al punt d' intervindre en la sagnanta lluita, dignataris del imperi y fins algunes dones. **Gladiador, gladiator.**

Mapa comarcal del Gironès

GLADIATORI. adj. Pertanyent al gladiador. **Gladiatorio.**

GLÁFICH. m. *Min.* Varietat de talch de que 'ls xinos ne fan figures. **Gláfico.**

GLÁN. f. *Ant.* AGLÁ, 1.

GLANDE. m. *Med.* El cap del membre viril. **Glande, balano.**

GLANDÍFER, A. adj. *Ant.* GLANER.

GLANDIFORME. adj. Paregut a l' aglá. **Glandiforme.**

GLANDÍVOR, A. adj. Que s' alimenta d' aglans. **Glandívoro.**

GLÁNDULA. f. Carn esponjosa sota les barres y altres parts del cos, capáç de separar de la sanch algún humor particular y purificar la linfa. **Molleja, glándula, landrecilla.**

GLÁNDULA PINEAL. Certa glándula del cervell, que escalfá tant el de Descartes, que la feu assento de

l' ánima racional, imaginant que hi anaven a parar tots els orgues, nirvis y fibres del cervell. *Glándula pineal.*

AGLOMERACIÓ DE GLÁNDULES. Sol eixir sota l' aixella, derrera de les orelles y a les angonals. *Emunctorios.*

TRACTAT DE GLÁNDULES. *Adenologia.*

GLANDULACIÓ. f. Formació de les glándules. **Glandulación.**

GLANDULAR. adj. Propi de les glándules. **Glandular, glanduloso.**

GLANDULETA f. dim. **Glandulilla.**

GLANDULÍFER, A. adj. Que té glándules. **Glandulífero.**

GLANDULIFORME. adj. Que té la forma d' una glándula. **Glanduliforme.**

GLANDULOGENIA. f. *Med.* Desenrotllo o formació de les glándules. **Glandulogenia.**

GLANDULÓS, A. adj. Lo que abunda en glándules. **Glanduloso.**

GLANER, A. adj. Lo que produeix aglans· **Glandífero, glandígero.**

GLANOIDI, A. adj. Paregut al glánol. **Glanoideo.**

GLÁNOL. m. *Ictiol.* Cert peix de riu qu' és molt gros. **Glano.** || TRENCALÁM.

GLÁNOLA. f. GLÁNDULA. || Peste de glandules o tumors en certes juntures del cos, que va aparéixer a Europa desde 'l sigle XIV al XVIII. **Landre.** || Peste bubónica.

GLANOLAR. adj. **Glandular.**

GLANOLÓS, A. adj. Que té caracter de glanola. Empestat de glánola.

GLÁNULA. f. GLÁNOLA.

GLAPIR. v. n. CLAPIR. || *Met.* GEMEGAR.

GLARIA. f. *Med.* Mena d' humor viscós de color gris vidriós, blanquinós, inodor y ordinariament insípit, que segreguen les membranes mucoses en certes circonstancies. **Glaria.**

GLARINA. f. Substancia mucosa de diferents colors que 's precipita de les aigües ferruginoses. **Glarina.**

GLAS. m. L' aigua solidificada pêl fret. GEL.

TOT ÉS COMENÇAR A TRENCAR EL GLAS. *Ref.* Aconsella que 's comenci una cosa encara que repugni. *El comer y el rascar, todo es empezar.*

GLASSA. f. Tela clara y subtil. **Gasa.** || La que 's posa a la cofa del barret. **Toquilla.** || La teixida ab fils de plata y d' or. **Lluvia, restaño, lama.**

GLASSADA. f. GELADA.

GLASSADORA. f. Aparell pera glassar l' aigua, carns, etc.

GLASSAMENT. m. *Ant.* CONGELACIÓ.

GLASSAR v. n. GELAR.

GLASSARSE. v. r. GELARSE.

GLASSAT, DA. p. p. GELAT.

GLASSÉ. m. Teixit de seda, de plata o d' or, molt lluent. **Glasé.**

GLASSEJAR. v. a. Donar al paper cert llustre imitant el glassé. **Glasear.**

GLASSEJAT, DA. adj. Llustrós. **Lustroso, glaseado.** || Que imita 'l glassé. **Glaseado.**

GLASSERA. f. Lloch de glas en les montanyes nevals. Diposit de glas.

GLASTI. m. *Bot.* Planta de les compostes, ab tany herbaci, ramós, fulles grosses y flors petites, grogues y arraïmades. De les seues fulles se 'n aprofita la tintorería. **Glasto.**

GLATIR. v. n. Tindre gran desitg d' alguna cosa, singularment de menjar o beure. **Hambrear, tripear, alamparse.**

GLATIT. m. **Latido.**

GLAUBERITA. f. *Min.* Sulfat de sosa y de calç. **Glauberita.**

GLAUCI. m. *Bot.* Planta semblant a la celidonia, de fulles grosses y flors grogues. **Glaucio.**

Brot de glauci

GLÁUCICH, CA. adj. *Hist. nat.* De color vert. **Gláucico.**

GLAUCINA. f. *Quím.* Principi blanch no cristallí que s' extreu d' una planta del genre glauci, y que forma combinacions salines ab els ácits sulfúrich y clorhídrich. **Glaucina.**

GLAUCOFÁ. m. *Min.* Silicat aluminich de color blau, de figura prismática y textura cristallina laminar. **Glaucófano.**

GLAUCOLITA. f. *Min.* Silicat d' alúmina y de cals amorfa o laminar; té 'l color blau clar o vert blavench. **Glaucolita.**

GLAUCOMA. m. *Med.* Opacitat del cristall del ull. **Glaucoma.**

GLAUCONI. m. *Min.* Silicat d' alúmina que 's trova comunament barrejat ab la sorra. **Glauconio.** || — INFERIOR. Sorra blanca y molt fina, barrejada ab una altra de color groch pujat, que 's trova en terrenos supergredosos. **Glauconio inferior.**

GLAUCONITA. f. *Min.* Varietat de greda. **Glauconita.**

GLAUCOPICRINA. f. *Quím.* Principi amargant extret d' una planta del genre glauci, y quina composició és desconeguda. **Glaucopicrina.**

GLÁUDICH, CA. adj. Calificació donada a les substancies que tenen el color vert, més o menys viu. **Gláudico.**

GLAY. m. *Ant.* ESGLAI.

TINDRE 'L GLAY D' ALGÚ ESCRIT DINS DEL COR. *Loc. ant. Temer á alguno con pavura.*

GLEBA. f. Terrós de terra. **Gleba, terrón de tierra.** || La de terra que conserva l' herba. **Césped, tepe.** || La de sanch. **Cuajarón.** || La de terra pera fer carbó. **Turba.**

GLEBAR. v. a. Fer que 's prengui o fassi presa algún líquit. **Coagular, cuajar.**

GLEBARSE. v. r. Grumullarse, fer presa algún líquit. **Coagularse, cuajarse.**

GLEBER. m. Terra cuberta de glebes. **Tierra aterronada.**

GLEBÓS, A. adj. Terreno de glebes. **Aterronado.** || Lo que té forma de gleba. **Aterronado.**

GLEDA. f. GREDA.

GLENA. f. *Anat.* Cavitat externa y mitjana dels ossos. **Glena.**

GLERA. f. Platja del mar o d' un riu plena de palets. **Pedregal.**

GLEUCÓMETRE. m. Instrument pera conéixer la força del most. **Gleucómetro.**

GLEUCOMETRÍA. f. Art de conéixer la força del most. **Gleucometría.**

GLEUCOMÈTRICH, CA. adj. Lo que té relació ab lo gleucòmetre y la gleucometría. **Gleucométrico.**

GLEVA. f. GLEBA. El poble o 'l vassallatge subgecte a la potestat d' un senyor.

GLEVA (La). *Geog.* Caseriu del terme de les Masíes de Sant Hipòlit de Voltregá, prov. de Barcelona. *Orog.* Puig de 2,024 met. d' altitut, situat al NO. de

Urbanyá, depart. dels Pirineus Catalans, a l' antich Conflent.

GLICERIA. f. *Bot.* Plantes gramínies usades còm a ferratge, en sa majoría aquátiques. Son de molta grandor. **Gliceria.**

Gliceria

GLICERILA. f. Nòm donat a un radical hipotétich, que combinat ab cinch equivalents d' oxígen, constituiría la glicerina. **Glicerila.** || Líquit incolor, de la consistencia de l' aixarop, increstallisable, de gust dolç, anomenat també principi dolç dels olis, perque existeix format en aquestes substancies. **Glicerila.**

GLICERINA. f. Principi dolç dels olis. **Glicerina.**

GLIFI. m. *Arq.* Motllura que 's posa còm adorno als edificis. Consisteix en traces buidades o bé acanalades qu' interrompeixen una cara llisa. **Glifo**

GLÍFICH, CA. adj. *Arq.* Carregat d' esculptures o glifis. **Glífico.**

GLÍPTICA. f. Art de gravar les pedres fines. **Glíptica.**

GLIPTÓGRAF. m. Qui poseeix la gliptografía. **Gliptógrafo.**

GLIPTOGRAFÍA. f. Part de l' arqueología que tracta dels gravats antichs en pedres fines. **Gliptografía.**

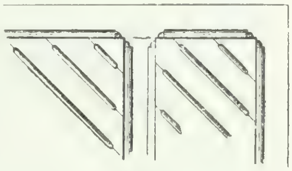
Glifi

GLIPTÓLECH. m. Qui escriu sobre gliptología o ne tracta. **Gliptólogo.**

GLIPTOLOGÍA. f. Descripció dels gravats antichs en pedres fines. **Gliptología.**

GLIPTOTECA. f. Aposent ont hi há una colecció de pedres fines gravades pertanyentes a l' antiguitat. **Gliptoteca.**

GLOBARI, A. adj. Compost de mases globuloses. **Globario.**

GLOBERITA. f. *Min.* Sulfat de sosa y de cals natural que 's presenta baix formes molt variades. **Globerita.**

GLOBICEPS. adj. De cap rodó. **Globiceps.**

GLOBIFÓRM. adj. En forma de globo esfèrich. **Globiforme.**

GLOBO. m. Cos esfèrich, bola. **Globo.** || Vas preciós en que s' hi guarden les formes consagrades. **Copón.** || m. Qualsevol astre. **Globo.** || La bola ab una creueta demunt que 's posa a la má d' una figura que representa 'l Pare Etern o Jesús. **Globo, bola.** || Bola còm l' anterior que alguns monarques porten còm insignia. **Globo.** || Bola de vidre o de cristall, ab peu o sense, ont s' hi tenen peixets de colors. **Pecera.**

GLOBO AEROSTÁTICH. Bomba, vulgarment parlant, o bola de gas, que 's fa de tela molt lleugera o de paper, s' ompla d' un gas lleuger, o d' aire dilatat pêl calor pera que pugui pujar pêls aires. *Globo aerostático.*

GLOBO CELEST. Aparell esfèrich ab que s' hi representa la volta del cel. *Globo celeste.*

GLOBO DE L' ULL. El conjunt de membranes que constitueixen aquest orgue. *Globo del ojo.*

GLOBO TERRESTRE. La terra y també la bola que la representa. *Globo terráqueo, terrestre.*

EN GLOBO. m. adv. EN MASSA.

GLOBÓS, A. adj. En figura de globo. **Globoso.** || Compost de globus. **Globoso.**

GLOBOSITAT. f. Rodonesa esfèrica. **Globosidad.**

GLÓBUL. m. Globo petit. **Glóbulo.** || *Bot.* Receptacle dels cossos reproductors de certs líquens. **Glóbulo.** || Denominació de certes preparacions farmacèutiques homeopátiques.

GLÓBULS MARCIALS. El tartrat de potassa y de ferro impur. *Globos de Marte.*

GLOBULAR. adj. Que té la forma d' un glóbul. **Globular.** || *Bot.* Calificació de certes glánoles esfèriques que no están aderides a la epidermis sino per un punt de llur periferia, còm les que formen la pols brillant que cubreix el cálçer y la corola de algunes plantes llabiades. **Globular.** || v. a. Donar la forma de globo o glòbul. **Globular.**

GLOBULARIA. f. *Bot.* Plantes dicotiledónies de les globulariácies, de mena herbácies, que tenen un principi agre d' acció purganta com el *senet de Provença.* **Globularia.**

Globularia

GLOBULET. m. dim. **Globulillo.**

GLOBULIFORME. adj. Que té forma de glòbul o globo. **Globuliforme.** || *Min.* Se diu d' un mineral que está disposat en glòbuls y quin interior és continuo sense capes concèntriques. **Globuliforme.**

GLOBULINA. f. Substancia que, combinada ab la albúmina, forma la materia que dona color a la sanch. **Globulina.**

GLOBULÓS, A. Compost de glòbuls. **Globuloso.** || adj. Lo que té la forma d' una esfera o glòbul. **Globuloso.**

GLOM. m. Porció d' una cosa. Petit fragment. || GROM.

GLOMERIT. f. *Zool.* Genre de miriápots dels glomerits de cos convexe a la banda de dalt y còncau a baix, ab dotse anelles y disset parells de potes, que viuen dessota les pedres y 's nodreixen dels restes de vegetals. Al véures perseguits s' enrotllen, formant bola.

Glomèrit

GLOP. m. Porció de líquit que 's beu d' una vegada. **Sorbo, gorgorotada.** || TRAGO. || GLOPADA.

A GLOPS. m. Se diu del modo de beure glopejant. *Á sorbos.*

PARLAR A GLOPS. fr. Parlar molt y atropelladament. *Hablar á chorretadas.*

PASSAR EL GLOP MÉS FORT. fr. Passar el punt rigurós u ocasió perillosa d' algun cas. *Salir del trance fiero.* || Explica la dificultat que ha costat el vèncer o conseguir alguna cosa. *Poner una pica en Flandes.*

GLOPADA. f. Porció de líquit que cap a la boca. **Buchada, bocanada, sorbo.** || La sanch, ví, fum, etc., que 's llença per la boca. **Bocanada.** || Multitut de gent que ab dificultat cap a algun lloch. **Tropel, bocanada de gente.** || RAM D' AIGUA, XÁFECH. || *Met.* Complacencia en el parlar. **Bocanada.** || Bufada de vent que para aviat. **Ráfaga, bocanada de viento.**

TREURE GLOPADES DE SANCH. fr. Qu' ademés del sentit recte significa fer alarde de noblesa. *Echar bocanadas de sangre.*

GLOPÁS. m. aum. **Sorbetón.**

GLOPEIG. m. L' acció de glopejar. **Enjuagadura.** || El líquit que 's glopeja. **Enjuague.**

GLOPEJAR. v. a. Netejar la boca ab algun licor fent glops. **Enjuagar.**

GLOPET. m. dim. Sorbito.

GLOPISSÓ. m. dim. GLOPET.

GLORIA. f. Fama, alabança, esplendor. **Gloria.** || La benaventurança eterna. **Bienaventuranza, gloria.** || Goig, complacencia, gust. **Gloria.** || Lo que illustra o ennobleix. **Gloria.** || Magnificencia, magestat. **Gloria.** || DENA, 2. || Cántich de la missa que comença ab dita paraula. **Gloria.** || PARADÍS.

GLORIA ACCIDENTAL. *Teol.* El goig que sobrevé al benaventurat d' alguna cosa que li pertany. *Gloria accidental.*

AB LES GLORIES SE 'N VAN LES MEMORIES. *Ref.* Denota que qui prospera o puja a empleus elevats, no 's recorda del temps passat, ni dels amichs antichs. *Con las glorias se olvidan las memorias.*

SERÁ LA GLORIA. fr. *Met.* Estar molt content, lliure de tot lo que podía molestar. *Estar en la gloria.*

ESTAR EN LES SEUES GLORIES. fr. *Met. fam.* Fer molt a gust alguna cosa. *Estar en sus glorias.*

FER GLORIA. fr. FER ALARDE.

GLORIA (La). *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Tarragona.

GLORIANES. *Geog.* Poble del depart. dels Pirineus Orientals, bisb. de Perpinyá, cantó de Vinçá; és a la vora de la riera del seu nom y té 132 hab.

GLORIAPATRI. m. Nom d' una oracioneta llatina en lloança de la Santíssima Trinitat, y ab la que se solen acavar algunes oracions. **Gloriapatri.**

GLORIAR. v. a. Alabar, donar gloria. EXALÇAR.

GLORIARSE. v. r. Preciarse, jactarse. **Gloriarse.** || Complaure 's, alegrarse molt. **Gloriarse.**

GLORIAYAR o GLORIEYAR. v. n. y

GLORIEJARSE. v. r. *Ant.* GLORIARSE, COMPLÁURE'S.

GLORIETA. f. Paratge cubert de paret o reixat ab diferentes plantes que fan sombra que sol haver 'hi als jardins. **Pabellón, glorieta, cenador.**

GLORIETA. *Geog.* Lloch del terme de Montescladó, dist. munpal. de Farrera, prov. de Lleida. || Caseriu del dist. munpal. de Passanant, prov. de Tarragona. || *Hidrog.* Riuet que neix al extrem llevantí de la serra de la Musara, passa per Alcover y La Masó y desaigua al Francolí sota 'l Raurell, prov. de Tarragona.

GLORIFICACIÓ. f. L' acció y efecte de glorificar. **Glorificación.** || Alabança d' una cosa digna d' honor y estimació. **Glorificación.**

GLORIFICADAMENT. adv. m. D' un modo glorificat. **Glorificadamente.**

GLORIFICADOR, A. m. y f. Qui glorifica. **Glorificador.**

GLORIFICAR. v. a. Fer gloriós. **Glorificar.** || Exaltar, alabar. **Glorificar.**

GLORIFICAT, DA. p. p. **Glorificado.**

GLORIÓS, A. adj. Famós, il-lustre. **Glorioso.** || Benaventurat. **Glorioso.**

GLORIOSAMENT. adv. m. Ab honor y alabança. **Gloriosamente.**

GLOSA. f. Interpretació, comentari. **Glosa, comentario.** || *Poét.* Amplificació del sentit d' alguns versos, acavant ab lo que 's glosa. **Glosa.** || *Mus.* Variació sobre unes meteixes notes de solfa. **Glosa.** || Crítica. **Glosa.**

GLOSADA. Acció de glosar. Composició en vers.

GLOSADAMENT. adv. m. Per medi de glosa. **Glosadamete.**

GLOSADOR, A. m. y f. Qui glosa. Poeta popular, especie de trobador, a l' illa de Mallorca. **Glosador.**

GLOSANTRAX. m. *Med.* Tumor gangrenós acompanyat d' un dolor viu y d' una calor ardenta. **Glosantrace, glosantrax.**

GLOSAR. v. a. Fer gloses. **Glosar.** || *Poét.* **Glosar.**

GLOSARI. m. Diccionari qu' explica les veus antigues o d' un sentit duptós. **Glosario.** || *Fig.* El subgecte que té un cabal de veus extranyes y fora d' ús. **Glosario.** || La persona que aclareix les coses més inexplicables. **Glosario.** || *Entom.* El conjunt de la llengua y llavi o morro dels insectes. **Glosario.**

GLOSILLA. f. Entre estampers carácter de lletra més petit que la de breviari. **Glosilla.**

GLOSIR. v. n. *Ant.* CLOQUEJAR.

GLOSOGRAFÍA. f. *Anat.* Descripció de la llengua. **Glosografía.**

GLOSOLOGÍA. f. Part de la botánica que tracta de veus o termes ab que 's designen els orgues dels vegetals y llurs diferentes modificacions. **Glosología.**

GLOSSALGIA. f. *Med.* Sensació de dolor a la llengua. **Glosalgia.**

GLOSSÁLGICH, CA. s. y adj. *Med.* Afectat de glossalgia. **Glosálgico.**

GLOSSIÁ, NA. adj. Pertanyent a la llengua. **Glosiano.**

GLÓSSICH, CA. adj. Que té relació o pertany a la llengua. **Glósico.**

GLOSSITIS. f. *Med.* Inflamació de la llengua. **Glositis.**

GLOSSO. m. Nom grech de la llengua, y entra a la composició de varies paraules pera designarla. **Gloso.**

GLOSSOCELE. f. *Med.* Eixida morbosa de la llengua fora de la boca. **Glosocele.**

GLOSSOCOMI. m. *Cir.* Instrument usat antiguament pera consolidar les trencadures de la cama. **Glosocomo.** || Máquina composta de rodes dentades pera alçar grans pesos. **Glosocomo.**

GLOSSOCOTOCH. m. *Med.* Instrument propi pera fer abaixar la llengua y examinar la faringe. **Glosocotoco, glosocotoque.**

GLOSSÓGRAF, A. s. Qui 's dedica a la glossografía o escriu algun tractat sobre ella. **Glosógrafo.**

GLOSSOGRAFÍA. f. Descripció de la llengua. **Glosografía.**

GLOSSOHIÓYDICH, CA. adj. Que pertany a la llengua y al òs hiòides. **Glosohióideo.** || Calificació donada a la punta posterior de dit òs. **Glosohióideo.**

GLOSSÓIDICH, CA. adj. Que afecta la figura de una llengua humana. **Glosóideo.**

GLOSSOLOGÍA. f. Part de la medicina que tracta de la llengua. **Glosología.**

GLOSSOMANCIA. f. Endevinació per l' exámen de la llengua. **Glosomancia.**

GLOSSOMANÍA. f. Manía, fal-lera de parlar. **Glosomanía.**

GLOSSOPALATÍ. adj. *Med.* Que correspòn a la llengua y al paladar. **Glosopalatino.**

GLOSSOPEDA. f. Malaltía de la llengua molt comuna en els bous.

GLOSSOPETRA. f. *Geol.* Nom donat a les dents fòssils dels peixos. **Glosopetra.**

GLOSSOTECA. f. Part de la ninfa que conté la llengua del insecte. **Glosoteca.**

GLOSSOTOMÍA. f. Amputació o dissecció anatòmica de la llengua. **Glosotomía.**

GLOSSOTÓMIGH, CA. s. y adj. Pertanyent a la glossotomía o 'l qui hi és práctich. **Glosotómico.**

GLOT. m. *Ant.* GOLAFRE.

GLOTALITA. f. *Min.* Substancia blanca, vidriosa, transparenta, que cristallisa en octaedres regulars, y 's compòn de sílix, alúmina, cals, aigua y piròxit de ferro. **Glotalita.**

GLOTIS. f. La obertura superior de la laringe. **Glotis.**

GLOTITIS. f. *Med.* Inflamació de la glotis. **Glotitis.**

GLOTÓ, NA. m. y f. GOLAFRE.

GLOTOLOGÍA. f. Part de la musica especulativa sobre la formació de la veu natural o artificial. **Glotología.**

GLOTONÁÇ. m. aum. **Glotonazo.**

GLOTONEJAR. v. n. Afartarse per costum. **Glotonear.**

GLOTONERÍA. f. GOLAFRERÍA.

GLÚCICH. adj. m. Pertanyent a la glucina. **Glúcico.**

GLUCINA. f. Óxit del glucini. **Glucina.**

GLUCINI. m. *Quím.* Metall que s' obté de la glicina y aislat del clorur de glicini per medi del potassi. **Glucinio.**

GLUCÍNICH, CA. adj. Paregut al glucini. **Glucínico.** || Calificació d' un ácit degut a la combinació del oxigen ab el glucini. **Glucínico.**

GLUCOSA. f. Sucre de raïms que s' obté exprementlos ben madurs, saturant ab greda el líquit que 'n resulta, filtrantlo y concentrantlo fins a donarli la consistencia d' aixarop. **Glucosa.**

GLUM. m. GLOM.

GLUMA. f. *Bot.* Fulles florals de les plantes gramínies. **Gluma.**

GLUMAT, DA. adj. Cobert d' escates.

GLUPIAL. m. *Náut.* Boya formada per quatre suros posats l' un demunt del altre en forma de cono que 's lliga a les rets de pescar y a les andanes de les almadraves. **Glupial.**

GLUTEN. m. Substancia nitrogenada que 's trova als grans alimenticis y més particularment al blat; constitueix la part essencialment nodridora de les farines. **Gluten.**

GLUTINOIDI, A. adj. De la naturalesa del gluten. **Glutenóideo.**

GLUTINÓS, A. adj. Apegalós, llepissós. **Pegajoso, glutinoso, viscoso.**

GLUTINOSITAT. f. Propietat apegalosa del gluten. **Glutinosidad.**

GNATIDIA. f. Cada una de les branques de la mandíbula inferior dels aucells. **Gnatidia.**

GNATITIS. f. *Med.* Inflamació de la galta. **Gnatitis.**

GNATOCÉFAL. m. Monstre que, en compte de cap, té dues mandíbules fortes. **Gnatocéfalo.**

GNATODONT. m. Genre de muscles creats pera caracterisar certa petxina, que té l' animal desconegut. **Gnatodonte.** || adj. Epítet donat als peixos que tenen les dents clavades al òs maxilar. **Gnatodonte.** || Secció de peixos que forma part dels que Cuvier denomina òsseus. **Gnatodonte.**

GNATOPLEGIA. f. *Med.* Parálisis de les mandíbules. **Gnatoplegia.**

GNATOPLÉGICH, CA. adj. *Med.* Que té relació ab la gnatoplegia, o que li pertany. **Gnatoplégico.**

GNATORRAGIA. f. Hemorragia de les parts internes de la boca. **Gnatorragia.**

GNATOSAURE. m. *Erpet.* Cert reptil fòssil. **Gnatosauro**

GNATOSPASMOS. m. *Med.* Contracció nerviosa de la galta. **Gnatospasmos.**

GNEIS. m. *Min.* Roca cristallina de la època primitiva; conté 'l feldespat y la mica en fulletes sobreposades les unes a les altres y 'ls quarç escampats irregularment entre la massa general. **Gneis.**

GNEIS ANFIBOLICH. La varietat de gneis qu' en compte de mica té anfíbol. *Gneis anfibólico.*

GNEIS TALCÓS. El compost de feldespat, quarç y talch. *Gneis talcoso.*

GNÉISSICH, CA. adj. *Min.* Que té l' estructura o els carácters del gneis. **Gnéisico.**

GNERRO. m. Porcell. **Lechón.** || NYARRO.

GNOM. m. Sentencia o pensament moral, máxima. **Gnomo.** || Cada un dels genis que 's suposava que vivíen al centre de la terra y 'n guardaven els tresors. **Gnomo.** || Rellotge de sol.

GNOMOLOGÍA. f. Filosofía sentenciosa. **Gnomología.**

GNOMÓLECH, GA. s. y adj. Qui parla o escriu en tò sentenciós. **Gnomólogo.**

GNOMOLÓGICH, CA. adj. Sentenciós. **Gnomológico.**

GNOMON. m. AGULLA, 3. || Aparell pera pendre la altura del sol.

GNOMÓNICA. m. Ciencia qu' ensenya 'l modo de fer els rellotges de sol. **Gnomónica.**

GNOMÓNICH, CA. adj. Lo que pertany a la gnomónica. **Gnomónico.**

GNOSIS. f. Ciencia privilegiada reservada als gnossichs y que consistía en una pretesa intuició immediata de certes veritats místiques. **Gnosis.**

GNÓSTICH, CA. adj. Relatiu al gnosticisme. **Gnóstico.**

GNÓSTICHS. m. Heretges del sigle II, que 's vanagloriaven d' entendre perfectament les coses divines. **Gnósticos.**

GNOSTICISME. m. Sistema filosòfich en que la càbala judaica estava barrejada ab altres idees cristianes. **Gnosticismo.**

GOA. f. Massa de ferro tal com surt de la fundició.

GOBERNAR. v. a. y 'ls seus derivats. || GOVERNAR.

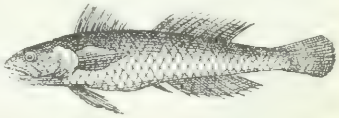

Gobí

GOBÍ. m. *Ictiol.* Peix de mar o de riu, de set polsades de llarch, de color fosch ab clapes negres; té la carn blanca y quan se cou se torna roja. N' hi há de varies menes. **Gobio, albur, cadoce.**

GODA (La). *Geog.* Caseriu del part. jud. d' Igualada, prov. de Barcelona.

GODALL. m. Porch petit que encara no té quatre mesos. **Gorrino.** || GODAI. || PORCELL. || m. CINGLE, ROCA.

GODALL. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisb. y part. jud. de Tortosa; és a la vora del riuet de La Galera y té 1,885 hab. || —(SERRA DE). *Orog.* Branca que 's desprèn de la part mitjornina dels Ports de Beceyt y forma la partió d' aigües entre la riera de La Galera y 'l riu Cenia, prov. de Tarragona.

GODALLA, f. *Ant.* DALLA.

GODALLAR. v. a. *Ant.* DALLAR. || Fer troços, esbocinar. || v. n. Garrinar la truja. **Parir la guarra.**

GODAY Y MISSER (Joseph). *Biog.* Escriptor, que va néixer a Canet de Mar l' any 1811. Va escriure alguns tractats morals, quadros de costums y sainets. Va ésser coadjutor d' algunes iglesies y preceptor dels fills del general Llauder. Retirat a la seua vila, va morir a l' any 1889

GODELLA. *Geog.* Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Valencia; és prop de la capital y té 2,219 habitants.

GODELLETA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Chiva; és a la vora d' un barranch y té 1,958 hab.

GODO. adj. Cosa de la Gocia o 'ls naturals de la Gocia o Gothia, **Godo.**

GODÓ Y PIÉ (Carles). *Biog.* Industrial y polítich, diputat a Corts en distintes llegislatures. Fundador del diari barceloní *La Vanguardia,* a les derreríes del sigle XIX. Va morir a Teyá l' any 1897.

GÓDUA. f. *Bot. ter.* GINESTELL.

GOECUMITA. f. *Min.* Varietat de peridot. **Goecumita.**

GOETITA. f. *Min.* Varietat de hidrat de ferro. Goetita.

GOFI, A. adj. Tonto, neci.

GOFIA. f. Pá torrat que 's suca ab oli de la caldera dels molins. **Sopetón.** || ROSTA.

GOIG. m. Alegria, plaer, complacença. **Gozo.** || pl. Composició mètrica en alabança de la Verge María y dels sants. **Gozos.**

BON GOIG QUE. fr. GRACIES QUE.

CANTAR ELS GOIGS DE SANT PRIM. fr. *Met.* Patir fam. *Clarearse de hambre.*

FER GOIG. fr. Agradar. *Gustar.*

NO FER GOIG. fr. *Repugnar.*

TINDRE GOIG SENSE ALEGRÍA. fr. Frustrarse 'l logro d' alguna cosa que ja estava concedida o 's tenía per tal. *Tornarse ó volverse el sueño del perro; tener un alegrón; nuestro gozo en un pozo.*

GOIXAR. v. a. Afalagar, amoixar, llepar. **Papar, mimar.** || Afillar. **Ahijar.** || Brotar. **Brotar.**

GOJA. f. Ésser creat per la fantasía popular, dona qu' habita al fons de les gorgues dels rius. També 'n diuen: *dona d' aigua.* **Ondina.** || GOIG, ALEGRIA, GANBANÇA.

GOJA. f. Flor groga molt ardenta.

GOJAT. m. Jove de quinze a vint anys.

GOJATS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les compostes, que fá les flors grogues tirant a vermell y que tan aviat s' obren còm se tanquen. **Caléndula oficinal, flor de la maravilla, flor del muerto.**

GOJES (Cau de les). *Orog.* Cova del terme de Sarriá (Girona).

GOJÓS, A. adj. Content, plè de goig.

GOL. m. *Ter.* GUAL. || Coll de Montanya.

GOLA. m. Gargamella, part interior del coll, per ont passa 'l menjar y 'l béure al ventrell. **Garganta, gola, gaznate, gargüero, gorja.** || Apetit desordenat de menjar y beure. **Gula.** || Parlant de rius. **Desembocadura.** || Mena de mitja lluna de metall que porten al coll els oficials qu' están de guardia. **Gola.** || *Arq.* Motllura ab el perfil en figura d' una S, formant concavitat a la part superior y convexitat a la inferior. Si s' inverteix s' anomena *gola inversa.* || *Art. y of.* Peça de ressort d' un pany que a la banda de baix rodeja el forat per ont entra una clau. || *Fort.* Entrada d' una plaça del baluart, centrada, o bé a distancia dels ánguls dels flanchs. || *Mil.* Insignia dels oficials qu' están de servei. || *Pesc.* Canal de les aigües ont se posen les filades, colls de les filades anomenades bolitx, fábega o peceta. **Gola, cimacio.** || Adorno de puntes o randa que portaven les dones al coll penjant còm una valona. **Bobillo.**

GOLA DE LLOP. *Loc.* Molt fosch. *Boca de lobo.*

AB LA MORT A LA GOLA. m. adv. *Con el credo en la boca.*

MENTIR PER LA GOLA. *Loc. ant.* *Mentir descaradamente.*

FOSCH CÒM UNA GOLA DE LLOP. fr. *Más obscuro que una noche de truenos.*

GOLADA. f. GLOPADA.

GOLADRETA. f. *Ant.* GÁRGOL.

GOLAFRAMENT. m. FARTAMENT.

GOLAFRE. m. Qui té la costúm d'afartarse. **Comilón, glotón, tragón.**

GOLAFRERÍA. f. Menjar molt y ab ansia. Passió pêl menjar. **Glotonería.**

GOLOFREU. *Orog.* Collet de la banda ponentina de la serra alta de Monás, a tramontana de Baget, prov. de Girona.

GOLAGAR. v. a. *Ant.* IGUALAR.

GOLAR. v. a. *Ant.* APETÉIXER.

GOLARÓ. m. *Ant.* CORCH, 1. || Corrent d' aire en les montanyes.

GOLARONS (Collet de). *Orog.* En el camí de Berga a Solsona, demunt la vall del Cardener.

GOLETA. f. *Náut.* Embarcació petita que té dos pals y vela quadrada. **Goleta.**

GOLETA-POLLACRA. f. *Náut.* Embarcació que al pal major hi té aparell de goleta y al de proa de pollacra. **Goleta-polacra.**

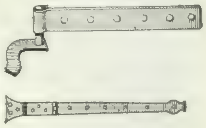
Golfs

GOLF. m. Braç de mar molt endins de la terra. **Golfo.** || La extensió del mar lluny de la terra. **Golfo.** || Frontissa, dues planxes de metall, una té al mitg una mena d' anell y l' altre dues, que encaixades y subgectes ab un piu, faciliten el moviment a les portes, finestres, etc. **Gozne, gonce, bisagra.** || Joch de cartes, d' envit. **Golfo.**

ARRESTAR ELS GOLFOS. fr. Posar la porta o la finestra dins de la seua pollaguera. *Enquiciar.*

POSAR GOLFOS. fr. Clavarlos a la peça que han de sostindre. *Engoznar, echar goznes.*

TREURE O ARRANCAR ELS GOLFOS. fr. Desclavarlos. *Desgoznar, desengoznar.*

GOLFA. f. Els alts de la casa pera posar'hi els fruits o pendre 'l sol. **Cámara, desván.**

GOLIART. m. *Ant.* GOLAFRE.

GOLIFÁS. *Geog.* Caseriu del terme de Linyola, prov. de Lleida.

GOLILLA. f. Coll negre, unit ab un altre horitsontal forrat ab tela blanca engomada o emmidonada que usen els jutges, advocats y gent de justicia en funcions públiques. **Golilla.** || Adorno de puntes que les senyores porten al coll. **Golilla.** || *Min.* Anell o rodet que cada una de les peces d' un cos de bomba té al seu extrem al obgecte de assegurarles per medi de rosques y cargols. **Golilla.**

Segell de Golmés

AJUSTARLI A ALGÚ LA GOLILLA. fr. *Met.* Repréndrel, obligarlo a obrar bé. *Ajustar á alguno la golilla.*

GOLILLER, A. s. y adj. Qui fá o ven golilles. **Golillero.**

GOLMÉS. *Geog.* Poble de la prov. y part. jud. de Lleida, bisb. de Solsona; és a la carretera de Madrit a Barcelona, abans d' arrivar a Cervera, y té 1,147 habitants.

GOLOBARDAS (Joan). *Biog.* Natural de Tortosa. Oficial honorari del Ministeri de Marina. A principis del sigle passat escrigué un manual de plantar y cultivar tota mena d' arbres, per millora dels boscos, y en 1831 un facicle *Cataluña en la mano.*

GOLOFREU (Coll de). *Orog.* En el camí de Rocabruna a Sant Aniol, per can França.

GOLONDRO. m. Poltró. **Molondro, molondrón.**

CAMPAR DE GOLONDRO. fr. Víure a costa agena. *Campar de golondro, de mogollón. andar ó meterse de gorra.*

DE GOLONDRO. m. adv. De gorra, sense ésser convidat. *De gorra, de megollón, á ufo.*

GOLÓS, A. m. y f. Qui té la passió de la gola. FART.

GOLOSÍA. f. Passió de la gola. **Hartalencia, goloso.**

GOLOSINA. f. Llepolería, menjar més pêl gust que per l' aliment. **Golosina.** || Apetit, desitg de llepoleríes. **Golosina.** || Desitg desarreglat de qualsevulla cosa. **Golosina.**

GOLUT, DA. adj. Golós, fart.

GOLL. m. Bulbo que tenen algunes persones entre la barba y 'l coll. **Papo, bocio, papada.**

GOLLETA. *Ictiol.* PELUT.

GOLLUT, DA. adj. Qui té goll. **Papudo.** || GOLÓS.

GOM. m. La vora o bort d' una cosa. COLM.

GOM A GOM (De). fr. Molt plè, de part a part, còm: *la plaça está plena de gom a gom.* **De mar á mar, de bote en bote.**

GOMA. f. Substancia apegalosa y sòlida que destilen alguns arbres llenyosos, còm l' ametller, el presseguer, etc. **Goma.**

GOMA ARÁBIGA. La més blanca, pura y transparenta; la destila una acacia d' Africa. *Goma arábiga.*

GOMA DRAGANT. La que raja naturalment de diferentes mates punxoses de l' Orient, que creixen a la montanya Ida, a Candía, Creta, etc. *Goma tragacanta.*

GOMA ELÁSTICA. f. Such d' alguns arbres exòtichs que, després de sech, se presenta sòlit, tou, molt flexible, resistent y elástich, essent insoluble a l' aigua y a l' alcofoll, de molt us y profit pera les arts. *Goma elástica.*

GOMA DE GINEBRE. *Sandaraca, grasa, jinebrada.*

GOMA DE KINO. Abstracte sech barrejat ab molt de mordent, que s' obté evaporant la decocció aquosa de les fulles y brots tendres de la *Nuclea Gambir* de Hunter, mata de les illes de la Sonda. Se presenten en masses regulars, trencadices, de color cendrós al exterior y cobertes d' una pols rogenca; és un dels millors astringents pera les diarrees. *Goma kino ó roja astringente de Gambir.*

GOMA DEL SENEGAL. Goma que 's diferencía molt poch de l' arábiga. *Goma del Senegal.*

GOMA LLACA: LLACA.

GOMA PUDENTA: ASAFÈTIDA.

GOMALINA. f. *Quim.* Denominació donada a la goma purificada y més a propòsit pera 'ls colors que les demés que tenen la meteixa aplicació. **Gomalina.**

GOMAR Y DE NAVÉS (Joseph). *Biog.* Escriptor relligiós y jurista de gran mèrit, fill de Bellpuig. Parlen ab gran elogi de ses obres diferents cronistes. Florí al sigle XVIII.

GOMAR. *Geog.* Caseriu del terme de Lleida.

GOMAT, DA. adj. Lo que conté molta part de goma, còm: *diaquiló gomat.* **Gomado.**

GOMBAU. m. Planta malvacia que té 'l fruit comestible.

GOMBOLAR o AGOMBOLAR. v. a. APILOTAR.

GOMBOLDAR. v. a. ÇUIDAR.

GOMBREN (Coma de). *Orog.* En el camí de la Fontalta a Nuria.

Segell de Gombreny

GOMBRENY. *Geog.* Poble de la prov. de Girona, bisb. de Vich, part. jud. de Puigcerdá; és a la banda de mitjorn de la montanya de Mongrony, quin famós santuari és dintre del seu terme; té agregats els pobles d' Aranyonet y Puigbó, y entre tots reuneixen 719 hab.

GOMBULDAR. v. a. CUIDAR.

GOMELINA. f. Mena de goma del Senegal que usen els qu' estampen en panyos o teles. **Gomelina.**

GÓMENÁ. f. GÚMENA.

GÓMEZ DE LA SERNA (Pere). *Biog.* Savi jurisconsult y polítich espanyol. Nat a Maó l' any 1806; mort a Madrit en 1871. Essent estudiant demostrava la força y claretat del talent que l' ha colocat entre els jurisconsults més ilustres del pais. Va afiliarse a la política lliveral representada per l' Espartero. L' any 1836 era governador de Guadalajara y quatre anys després de Vizcaya, presidint en 1841 les juntes generals de Guernica. Un any més tart ocupava la subsecretaría del ministeri de la Governació. Diputat per Soria els anys 1837, 1841 y 1843 y secretari del Congrès. Aquest any derrer va ésser forçat a ocupar el ministeri de la Governació, havent tingut de fugir ab el regent, emigrant a Inglaterra. Aleshores va redactar la famosa protesta firmada per l' Espartero. Retornava l' any 1846, elegit diputat per Orense. L' any 1854 era ministre de Gracia y Justicia, baix la presidencia del duch de Rivas. En 1855 fiscal del Tribunal Suprem. Desde 'l 1859 Conseller d' Estat y Senador, havent mort ocupant la presidencia del Tribunal Suprem. Ademés de rector de les Universitats d' Alcalá y de Madrit, va ésser organisador del manicomi de Leganés; un dels principals redactors de la llei d' Enjuiciament Civil; de la Comissió revisora del Còdich de Comerç del 1829, y l' any 1856 membre de la comissió de codificació. Les seues obres de dret, nombroses, profondes y selectes, venen éssent considerades de consulta al trascurs dels anys.

—Y CROS (ANTONI). *Biog.* Pintor, fill de Valencia; mort a Madrit l' any 1863. Deixeble de l' Academia local y d' en Vicents Lòpez. Estudiava, després, en l' Academia de St. Ferrán, a Madrit. Pintor honorari del rei. Prenía part quasi en totes les exposicions madrilenyes, desde l' any 1835 fins al 1862 que ja tenien carácter nacional. Sobresortía en la pintura de retratos; emprò son moltes les composicions històriques que va pintar, havent guanyat alguns premis. En el palau reial va pintar al tremp una alegoría y en el Teatre de Jovellanos, a Madrit, unes figures alegòriques en la boca de les taules.

—Y POLO (SIMON). *Biog.* Pintor notable, Nat a Barcelona y mort jove, en la meteixa, l' any 1880. Primer estudiava a Barcelona y després en l' Academia de París. L' any 1866 començava a exposar a Barcelona: *Sant Sebastiá,* y un *Vell llegint* (Museu de Barna.). L' any 1874, va fer oposicions a la cátedra de pintura de Barcelona y no havent obtingut el cárrech, va donárseli una menció honorífica especial y la Diputació va compar el quadro pintat en les oposicions *(La traició de Judas).* Pintava ab molt seny, recordant els antichs pintors espanyols y en particular a en Velazquez y en Ribera. Veia el natural y savía posarlo a la tela ab exactitut y seguretat extraordinaria. Era un gran executor, emprò fluixejava un xich en l' agrupament de les composicions.

Simón Gómez y Polo

GOMIS (Joseph Manció). *Biog.* Mestre compositor, valenciá. Nat a Ontenient l' any 1791; mort a Paris en 1836. Deixeble del mestre de capella de la catedral de Valencia en Joseph Pons. A Barcelona va ésser director de la musica d' artillería, iniciantse la seua fama per la novetat y bon gust de les seues composicions. L' any 1820 s' establia a Madrit, ont va dirigir la musica de la guardia reial. Allá varen representarli la opereta *Aldeana*, estimada dels inteligents. L' any 1823 era a París y tres anys després a Londres, conceptuat com artista de valua. Va estrenar 'hi excelents composicions y les operetes: *Le Révénant; Le Diable à Seville; Le Porte-Faix; Roch le Barbu;* y les partitures: *Le Damné; Batany Bay; Le Nore* y *Le Favori.* Va posar musica al famós *Himne de Riego,* lletra de Evaristo Sant Miquel, tingut per símbol de la llivertat espanyola fins l' any 1868.

Jaume Gomis Galtés

—Y GALTÉS (JAUME). *Biog.* Doctor en teología; fill de Igualada. Canonge beneficiat de la parroquia de aquella vila. L' any 1852 publicava la segona edició, aumentada, de la obra *Sagrada imágen del*

Cristo de Igualada, escrita per lo Doctor Padró y Serrals, afegint'hi la «Historia de Igualada» escrita per ell. Va morir a començaments del any 1870.

— Y MESTRE (FREDERICH). *Biog.* Nat a Reus l' any 1827, mort a Balazote, prov. de Albacete, 13 d' Abril de 1898. Va ésser l' iniciador del ferro-carril de Reus a Lleida que, si 's va fer, va èsser gracies a la seua activitat. També va ésser el primer que, ajudat per altres amichs del Camp de Tarragona y 'l Priorat, va fer fer els estudis del ferro-carril de Reus a Saragoça (Mars 1863 a Febrer 1864) que, fins a Casp, passava pêls meteixos punts que segueix l' actual ferro-carril de Barcelona a Saragoça per Mora la Nova. Com polítich va militar sempre en les files dels progressistes avançats, éssent molt amich del general Prim. Va ésser diputat a les Constituyents de 1869 y en altres dues llegislatures, retirantse de la política quan la caiguda d' Amadeu de Saboya, de qui era gran admirador y partidari.

Frederich Gomis y Mestre

GOMITA. f. *Quím.* Denominació genèrica del principi que constitueix les gomes. **Gomita.**

GOMORREÏNA. f. Such que s' obté practicant incisions al tronch de certs vegetals; entre altres caràcters presenta el d' apareixer líquit al moment de eixir per les referides incisions y anarse espessint aixís que 's trova en contacte ab l' aire. **Gomorresina.**

GOMORREÏNÒS, A. adj. Que participa de goma y de reïna. **Gomoresinoso.**

GOMÒS, A. adj. Lo que té goma o s' hi assembla. || Jove presumptuós y afectat en ses maneres y en seguir les modes. **Gomoso.**

GOMOSITAT. f. Propietat de les coses gomoses. **Gomosidad.**

GOMS. m. *Med.* Tumor venèrich que 's forma a la immediació dels ossos y conté una materia semblant al mucílach semilíquit de la goma arábiga o de la goma dragacanta. **Gomos.**

GONA. f. *Ant.* **Saya, túnica.**

GONAGRA. f. *Med.* Mena de poagra que 's posa a l' articulació del genoll. **Gonagra.**

GONALGIA. f. *Med.* Dolor reumàtich que 's posa al joch del genoll; quasi sempre és produit per afeccions poagresques, malgrat poguerlo produir un altra malaltía, ja del genoll, ja d' algun altre punt y en particular de l' articulació del fèmur. **Gonalgia.**

GONÁLGICH, CA. adj. Concernent o relatiu a la gonalgia. **Gonálgico.**

GONARTROCACE. m. Inflamació de les superficies articulars del genoll. **Gonartrocace.**

Gonfaló (sigle XV)

GÓNDOL. m. *Ter. náut. Blanes.* Aparell que s' utilisa pera enganxar el timó al quillat.

GÓNDOLA. f. *Mar.* Mena de barca ab rems y vela. **Góndola.** || Carruatge en que hi poden viatjar juntes moltes persones. **Góndola.**

GONDOLER. s. y adj. Qui mena una góndola. **Gondolero.**

GONELA. f. *Ant.* y

GONELLA. f. *Ant.* y

GONEYLA. f. *Ant.* TÚNICA, SAYA. || Faldilles a l' Alguer.

GONFALÓ. m. Bandera, estandart usat pera designar corporacions, cofradies, comunitats ecclesiástiques, militars, etc. Generalment se diu are de les apropiades per les parroquies, contenint en elles, el sagell o escut adoptat per les meteixes. **Estandarte.**

Gonfaló d' iglesia

GONFALONER. m. **Portaestandarte, abanderado.**

GONFÍASSIS. f. *Med.* Falta de fermesa dels caixals. **Gonfíasis.**

GONFOLIT. m. *Min.* Roca calissa de gra molt fí, color pardós, rojench, groguench o grisench. **Gonfolito.**

GONFOSIS. f. Especie de articulació que s' encaixa dins d' un' altra com una clivella. **Gonfosis.**

GONGORONA. f. *Bot.* Tubèrcol rodó y fungós, que se forma als tronchs dels arbres. **Gongorona.**

GONIÓMETRE. m. Instrument pera amidar ánguls. **Goniómetro.**

GONIOMETRÍA. f. Art de amidar els ánguls. **Goniometría.**

GONIOMÈTRICH, CA. adj. Pertanyent a la goniometría o al goniómetre. **Goniométrico.**

GONIOSIS. f. *Med. Ant.* El pols, segons Galeno, quan les palpitacions son solament sensibles al vèrtix de la arteria. Els moderns no l' admeten pas. **Goniosis.**

GONOCELE. m. *Med.* Inflor del genoll. **Gonocele.** || Acumulació de la esperma als vasos seminífers. **Gonocele.**

GONORREA. f. *Med.* Malaltía que consisteix en el fluix involuntari del semen. **Gonorrea.** || Malaltía grave ab fluix de materia acre y corrosiva per la vía urinaria. **Gonorrea.**

GONORREICH, CA. adj. Lo qu' es propi de la gonorrea o participa de la seua naturalesa. **Gonorreico.**

GONYAR. v. a. *Ter.* y 'ls seus derivats. **Guanyar.**
FER GONYES. fr. *Ter.* SOL ESPANTAT.

GONZAL. n. p. **Gonzalo.**

GONZALO MORON (Fermí). *Biog.* Polítich y advocat valenciá eminent. Nat en Alberich l' any 1816; mort en el manicomi provincial de Valencia l'any 1871. Havía estat un dels talents d' Espanya; orador, escriptor y diputat a Corts.

GORÁ. m. Ase o burro eugasser. **Garañón, guarán.**

GORAB, CORAB o CURRABI. m. *Ant.* Barco gran y pesat que s' usava al Mediterrani a imitació dels sarrains. **Cárabo.**

GORAO. m. Roba de seda que 's fabrica a la Xina. **Gorao.**

GORBIÓ. m. *Bot.* Such gomós de la lletrera o lletetresa. **Gorbión.**

GORCH. m. *Ant.* Toll o bassot que hi ha a alguns barranchs y rius. **Hoya, olla.**

GORCH. m. *Ter. ibicench.* Déu d' aigua. **Manantial.**

GORCHS (Tomás). *Biog.* Un dels llibreters barcelonins que a la primera meitat del sigle XIX, va contribuir poderosament a la cultura literaria de la nostra terra. Va ésser editor de la primera edició monumental del *Quijote* y va traduir y publicar els llibrets de les óperes italianes més en boga llavores. Va morir al any 1886.

GORCHS (Collet dels) *Orog.* És entre Oix y Montagut, prov. de Girona. || — (PICH DELS). Puig de 2,360 met. d' altitut situat al N.O. de Noedes, depart. del Pirineus Orientals, a l' antich Conflent. || — (SANT

SEBASTIÁ DELS). *Geog.* Lloch del terme de Avinyonet.

GORD, A. adj. *Ter.* GRAS.

GORDARIA. f. *Ant.* GRUIXA.

GORDÍ. m. *Náut.* Corda o cap que sosté les portes de l' artillería. **Guardín.**

GORDILLÓ, NA. adj. Persona petita y grossa. **Regordete.**

GORET. m. La terra llaurada l' any que descansa. **Barbecho.** || La terra travallada pera sembrarse, encara que no descansi. **Labor, barbecho.** || Llauró. **Labor, labranza.**

FER GORET. fr. Llaurar, travallar pera sembrar la terra. *Barbechar.*

BON GORET FA BON ESPLET. *Ref.* Aconsella travallar bé la terra si 's vol tindre bona cullita. *Ara bien y hondo, y cocerás pan en abondo.*

GORFA. f. GOLFA.

GORGA. f. Clot fondo ple d' aigua que sol haver'hi als còrrechs y torrents. **Hoya, olla.** || *Ant.* GORJA.

GORGA. *Geog.* Caseriu del terme de Preixens, provincia de Lleida. || Vileta de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Concentaina; és a la vora d' una riera, al camí d' Alcoy a Parcent, ab 646 hab.

GORGER. m. *Ant.* Adorno del coll, que 's feia de tela arrufada. **Gorguera, gorguerín.**

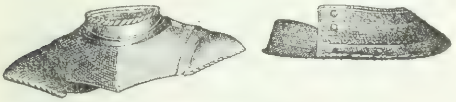

Gorgeres (sigle XVII)

GORGERA. m. Peça de la antiga armadura que defensava 'l coll. **Gorjal.** || *Ant.* GORGER.

GORGONI. n. p. **Gorgonio.**

GORGÓS (Riu). *Hidrog.* Neix prop de Cuatretondeta, prov. d' Alacant; passa per Famorca, Benichembla, Parcent, Alcalalí, Jalón, Lliber, Gata y Javea y desaigua al mar entre 'ls caps de Sant Antoni y de Sant Martí, part. jud. de Denia.

GORGOT. m. *Ant.* CAPIROT, 2.

GORGUEIG. m. Modulació de la veu cantant. **Gorjeo.** || pl. Inflexions de veu dels cantors. **Gorgoritos.**

GORGUEJADOR, A. m. y f. Qui gorgueja. **Gorjeador.**

GORGUEJAR. v. d. Fer gorgueigs. **Gorjear, hacer gorgoritos.**

GORGUERA. *Náut.* TALLAMAR. Peça que apoia les perxes a la proa de la nau y serveix pera dividir l' aigua quan el barco camina.

GORGUET. m. CAPIROT, 2.

GORGUJA. *Geog.* Caseriu del terme de Llivia, prov. de Girona.

GORIGORI. m. Veu ab que s' escarneix el cant fúnerari dels enterros. **Gorigori.**

GORILA. f. *Zool.* Mena d'orangutan. **Gorila.**

GORIR. v. a. y 'ls seus derivats. **Curar.**

GORJA. f. GOLA. || CONGOST.

GORJE. *Ter. ibicench.* Gorja, faringe. **Garganta.**

GORJUT, DA. adj. *Fam.* GOLAFRE.

GORLANDITA. f. *Min.* Arseniat de plom. **Gorlandita.**

GORMANDEJAR. v. a. LLEPOLEJAR.

GORMANDERÍA. f. LLEPOLERÍA.

GORMANT. adj. LLÉPOL.

GORNAL. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Castellet, prov. de Barcelona.

GORNER. *Geog.* Quadra del terme de Pla del Penadés, prov. de Barcelona.

GORNIR. v. a. *Ter.* **Adornar.** || v. a. Donar o pendre providencia. **Providenciar.**

GORRA. f. Peça rodona de tela o de punt pera cubrir el cap. **Gorro, gorra.** || Gorra catalana. || BARRETINA. || Gorra de llana, usada a Catalunya, en forma de mánega closa per un dels extrems. N' hi ha de dos cairells vermella de fora, y blanca, negra o

GORRA CATALANA (*Barretina*): 1, gorra musca; 2 y 3, barretina de dos cairells

verda de dins, fent una gira d' aquest color al colocársela. A la plana de Vich, la Garrotxa y l' Empurdá s' estila la barretina vermella, al Camp de Tarragona, ribera d' Ebre y Segriá la morada, dita gorra musca, y els mariners acostumen a usar la barretina de cairell negre ab gira vermella. || Convit ont hi va algú sens ésser convidat. **Gorra.** || *Ant.* GERRA.

GORRA DE COP. La que porten les criatures feta de modo qu' encara que caiguin no 's fassin mal al cap. *Chichonera.*

VIURE DE GORRES. fr. Introduirse a menjar sens ésser convidat *Pegotear, andar, vivir, comer, meterse de gorra, de mogollón, de petardo.*

GORRA (Can). *Geog.* Veinat del terme de Canyelles en la Vall de Ribes.

GORRABLANCH (Serra de). *Orog.* Serra quin punt més enlairat té 2,476 metres d' altitut, situada a tramontana de la Vall de Ribes, prov. de Girona.

GORRADA. f. Cortesía ab la gorra. **Gorretada, gorrada.** || Lo que cap dins d' una gorra. **Gorrada.**

GORRADURA. f. Fogarada de la sanch que 's manifesta a la pell ab uns granets vermells molt petits y espessos. **Alfombrilla, sapullido.**

GORRASSA. f. aum. **Gorrón.**

GORREDURA. f. *Ter. ibicench.* Esgarrapada. **Zarpada.**

GORREJAR. v. n. PASSAR DE GORRA.

GORRER. m. y

GORRERO, RA. m. Qui viu o passa de gorres. **Gorrero, gorrista, mogrollo, escamochero.** || Qui fa o ven gorres. **Gorrero.**

GORRETA. f. dim. **Gorrita.**

GORRÍ. m. GARRÍ.

GORRINAR. v. a. GARRINAR.

GORRINERA. f. Corral de gorrins.

GORRISTA. s. Qui fa o ven gorres. **Gorrero.** || Qui menja o viu de gorra. **Gorrero, gorrista.**

GORRÓ. m. *Ant.* La espiga de metall sobre que 's mou el rodet del molí del oli. **Gorrón.**

GORRU. m. Barret de senyora. **Sombrero.**

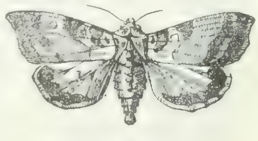

Gortina

GORTINA. f. *Entom.* Insecte lepidòpter nocturn groch daurat, d' uns quatre centimetres, molt comú a les montanyes. **Gortina.**

GOS. m. *Zool.* Animal vivípar, carnicer, que té cinch dits a les potes de devant y quatre a les de

derrera, llengua suáu, qüa encorvada, de molta lleugeresa y de gran delicadesa en el sentit del olfat. Se dirigeix ab facilitat y 's distingeix per la seua llealtat. **Perro.** || *Ter.* GANDUL. || SURGIT MAL FET.

Gos dels Pirineus

GOS CUNILLER. Gos un poch més petit que 'l llebrer; serveix pera caçar cunills. *Podenco, perro conejero.*

GOS D' AJUDA. Gos gros de moltes forces. *Perro de ayuda.*

GOS D' ATURA. GOS DE PRESA. A Blanes s' anomena aixís el gos de remat.

GOS D' AIGUA. *Perro de aguas, de lanas.*

GOS CUNILLER. *Podenco.*

GOS DE FALDA. *Perrillo faldero ó de falda.*

GOS DE MOSTRA. *Perro de muestra.*

GOS DE PRESA. *Alano.*

GOS DE REMAT. *Mastín.*

GOS LLEBRER. *Galgo.*

GOS PERDIGUER. *Pachón, perdiguero.*

GOS PETER. *Busquillo, gozque.*

GOS QUE LLADRA NO MOSSEGA. *Ref.* S' aplica als que fan moltes amenasses, que regularment mai passen a les obres. *Perro ladrador nunca buen mordedor.*

FER EL GOS. fr. *Ter.* GANDULEJAR.

FER GOSSOS. fr. *Ter.* FER SURGITS MAL FETS.

ANAR CÒM UN GOS. fr. *Met.* Reventarse travallant. *Aperrearse.*

EL GOS DEL HORTOLÁ, NI LLADRA NI DEIXA LLADRAR. *Ref.* S' aplica als qu'en algún assumpte, no sols no son bons pera res, sinó qu' encara fan nosa. *El perro del hortelano, que ni come las berzas, ni las deja comer al extraño.*

NO VAL ELS BUDELLS D' UN GOS. fr. Ab que 's significa ésser alguna cosa molt despreciable. *No vale un caracol ó un comino.*

PER MANSO QUE SIGUI 'L GOS, SI 'L TREPITGEN ÉS RABIÓS. *Ref.* Qu' aconsella que no s' apuri al qu' está airat, perque còm está fora de raó no coneix ni respecta a ningú. *El perro con rabia á su amo muerde.*

TINDRE 'L GOS. fr. *Fam.* TINDRE MANDRA.

TINDRE UNA VIDA DE GOS. fr. Se diu del que continuament s' ocupa ab afany en negocis y dependencies. *Estar, andar hecho un azacán.*

DONAR A ALGÚ ALS GOSSOS. *Loc.* *Enviar á algú enhoramala.*

NO DEIXAR A ALGÚ BO PERA 'LS GOSSOS. fr. Ofendre 'l, afrontarlo ab paraules injurioses. *Poner de lodo, de oro y azul ó cual digan dueñas.*

QUAN ELS GOSSOS LLADREN, ALGUNA COSA SENTEN. *Ref.* Denota que 'l rumor y veus del poble solen tíndrer algún fonament. *Cuando la sartén chilla, algo hay en la villa; algo tiene el agua cuando la bendicen; cuando truena, llover quiere; cuando el rio suena, agua lleva.*

QUI TÉ GOSSOS A CASA, 'LS OSSOS LI TREUEN AL CARRER. *Ref.* Denota que 'ls criats o altres dependents diuen tot lo que passa a la casa dels amos. *Quien há criados, há enemigos no excusados.*

ÉSSER UN GOS. fr. *Ter.* Ser un gandul o anar ab insistencia derrera d' algú.

GOS. *Geog.* Caseríu del terme d' Oliola, prov. de Lleida.

GOSADAMENT. adv. m. *Ant.* Atrevidament. **Osadamente.**

GOSADÍA. f. *Ant.* Atreviment. **Osadía.**

GOSAMENT. m. Possessió, fruició. **Disfrute, desfrute, goce, gozo.** || *Ant.* ATREVIMENT.

GOSAR. m. Tindre, posseir, fruir, ésser amo de alguna cosa. **Gozar.** || v. n. Atrevirse. **Osar, atreverse.**

NO GOSA DE BÉ NI DE MAL. *Loc.* Denota la insensibilitat e indiferencia d' algú. *Ni pena ni gloria.*

NO GOSAR A PIULAR. fr. *Met.* No atrevirse a parlar. *No osar chistar.*

Segell de Gósol

GOSARSE. v. r. Tindre complacencia y alegría en alguna cosa que 's poseeix. **Regocijarse, gozarse.**

GOSAT, DA. adj. *Ant.* ATREVIT.

GÓSOL. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, bisbat d' Urgell, part. jud. de Solsona; és a la vora del riu Aigua de Valls y té 782 hab.

GOSÓS, A. adj. Contentíssim, alegre. **Gozoso.**

GÓSUL. *Bot.* DITÉS.

GOSSA. f. La femella del gos. **Perra.**

GOSSA Y GATA. f. FONA MANDRÓ.

GOSSÁS. m. aum. *Ant.* **Perrazo.**

GOSSIPÍ, NA. adj. *Bot.* Epítet de tota planta que fa cotó. **Gosampino.**

GOSSIPINA. f. Substancia que s' extreu del cotó. **Gosipina.**

GOSSET. m. dim. **Perrico, illo, ito.**

GOSSETS. m. pl. *Bot.* Planta de la fam. de les escrofulariacees que fa les flors vermelles o groguenques imitant un xich la boca de un animal. **Boca de dragón ó de león, becerra, conejitos, antirrino de jardines.**

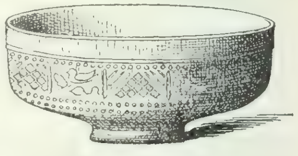
Got grech d' Empuries

GOT. m. Peça còncava pera beure; n' hi ha de vidre, cristall, argent, banya, terra, etc. **Vaso.**

GOT Y ANGUERA (Joseph). *Biog.* Escriptor. Nat a Reus l' any 1862; mort a Sabadell en 1903. Havía fet la carrera de náutica, navegant poch. Essent soldat a Melilla, (1882-84), va compondre y posar en escena les comedies: *Cura radical y Errores.* Retornat a la península, va escriure en catalá les comedies: *Enredos,* (1886); *Quadros d' istiu; Sospitas; Pretendents,* (1888); *La tronada,* (1889). *Cosas del dia,* monólech, (1887); *Murallas de ferro* (1888) y *L' esclau,* (1889), dramas. Havía colaborat en periòdichs de Barcelona y d' Alacant. Era president del Centre Catalá de Sabadell.

GOTA. f. Porció molt petita de líquit. **Gota.** || adv. Mica de qualsevulla cosa. **Gota.** || POAGRA. || *Ant.* GALTA. || f. *Farm.* Nom que 's dona a una certa quantitat de líquit medicinal, que 's valúa al pès d' un grá; però és evident que 'l pès de la gota deu variar segons la naturalesa del líquit; per quina raó una gota d' èter no pot pesar tant còm una d' ácit sulfúrich concentrat. **Gota.**

GOTA A GOTA FA GORCH: DE GOTA EN GOTA, etc.

GOTA CORAL O DEL. *Med.* COR. MAL DE SANT PAU.

GOTA MORTAL. fr. *Ter.* AGONÍA.

GOTA SERENA. Privació total de la vista sense dany sensible als ulls. *Gota serena, amaurose.*

CADA GOTA QUE PLOU TÉ ONT CAURE. *Ref.* Ab que's dona a entendre que no hi há persona o cosa tan despreciable que no tingui qui la estimi per alguna cosa. *No hay olla tan fea, que no halle ó tenga su cobertera.*

DE GOTA EN GOTA, O GOTA A GOTA. m. adv. Per gotes seguides la una de l' altra ab intermissió. *Gota á gota.*

DE GOTA EN GOTA S' OMPLA LA BOTA. *Ref.* Denota que totes les coses, per grans que siguin, a poch a poch s' enllesteixen. *Grano á grano hincha la gallina el papo; bago á bago llena la gallina el papo; poco á poco hilaba la vieja el copo; la gotera cava la piedra.*

FER SUAR LA GOTA MORTAL. fr. FER VEURE 'LS ULLS VERTS.

NO VÈURE'HI GOTA. fr. No vèurehi gens. *No ver gota.*

CAURE GOTES. fr. PLOVISQUEJAR.

GOTAGAMBA. f. Reïna gomosa d' un arbre del meteix nom que's cría a l' Asia. **Gutagamba.**

GOTALLERA. f. *Ter.* GOTERA.

GOTAPERXA. f. Mena de goma. **Gutapercha.**

GOTARTA. *Geog.* Poblet del terme de Llesp, provincia de Lleida.

GOTASSA. f. aum. **Goterón.**

GOTEIG. m. L' acció de caure gotes.

GOTEJAR. v. n. DEGOTAR. || PLOVISQUEJAR.

GOTEJAT, DA. adj. Tacat de gotes. **Goteado.**

GOTELLADA. f. Pluja curta, de poca durada. **Llovizqueo.**

GOTERA. f. Continuació de gotes d' aigua que cauen dins de les cases. **Gotera.** || Forat de la teulada per ont cau l' aigua. **Gotera.** || El senyal que deixa l' aigua que cau de les canals. **Gotera.** || Canal o mitja canya per guardar els braços trencats. **Gotera.**

QUI NO ADOBA LA GOTERA, HA DE FER O ADOBAR LA CASA ENTERA. *Ref.* Aconsella remeiar els mals abans que no tinguin remei. *Quien no adoba ó quita gotera, hace la casa entera.*

GOTET. m. dim. **Vasillo, vasito.** || pl. HERBA DE LA MARE DE DEU.

GOTETA. f. dim. **Gotica, gotilla, gotita.**

GOTH, DA. adj. Natural o pertanyent als goths. Gotich. Godo.

GOTIAMBRE. m. Goma de color groch que serveix pera illuminacions d' estampes y miniatures. **Gutiámbar.**

GÓTICA. f. Lletra semblanta als carácters usats en temps dels goths. **Gótica.**

GÓTICH, CA. adj. Cosa atribuida a la Gocia y als goths. **Gótico.** || *Fam.* S' anomena aixís a tot lo que ha passat de moda o bé no és d' ús corrent. || *Bell. Art.* Impropiament s' anomenen gótiques les obres de pintura y d' esculptura del temps mitgeval ab figures esllanguides y de escás moviment, encare que síen delicades y admirablement detallades. || *Arq.* S' anomena *gótich* l' estil arquitectònich, que a les derreríes del sigle XII, va ésser importat del Nort, essent en ell característiques les arquacions a mena d' elements sustentades a les voltes montades en pilans y contraforts, els arborants, el predomini del arch apuntat, la major extensió en els finestrals y les portalades, els conjunts més enlairats y les motllures més recalades. Al endinsarse a Catalunya l' art gótich, l' arrelament del estil romànich produía còm en cap altre banda, obres tan clássiques, còm n' es exemplar la iglesia de Sant Martí Sarroca, de plé sigle XII, y per aquest motiu la substitució del gust arquitectònich fou potser més travallosa que en altres regions: fins ja ben entrat el sigle XIII, va sostindre's a Catalunya un estil de transició de motlluratge romànich y conjunt gótich. Les legions constructores masoniques de la Germania y de la Normandia foren les que al imposar la arquitectura gótica, desentrotllaren el afany de adoptar la nova forma, y per aquest motiu, tenen les nostres catedrals bona semblança ab les edificacions per elles bastides. Y aixís y tot, a Catalunya, va fonamentarse un estil característich, enlairant el centre de les arcades per demunt del nivell dels capitells, ab certa exageració en alguns indrets com és de veure en les construccions gótiques de l' illa mallorquina. Varen recalarse molt les motllures, se va adoptar l'ornamentació esculpturada determinant marcadament el clar-obscur, y els elements de la fauna y de la flora propia de nostres encontrades, arrivaren a localisar el concepte del gótich catalá en els sigles XIV y XV, prenent un caràcter seriós, y encara que s' hagués exagerat, segons havem dit, l' elevació, va resistirse la adopció de les formes decadentes, fins al punt de que, quan en la centuria XV en molts llochs de Castella l' estil gótich afectava el decaiment, servaba encare a Catalunya bellesa y energía.

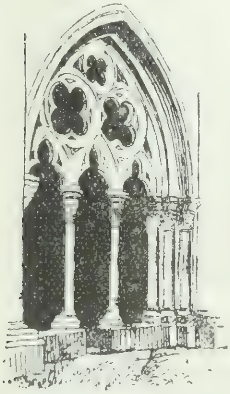

Arcada del claustre gótich de Poblet (1397-1415)

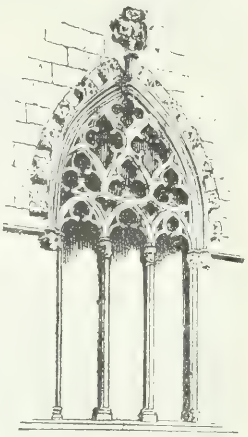

Finestral gótich de la casa del Consell de Barcelona (s. XIV)

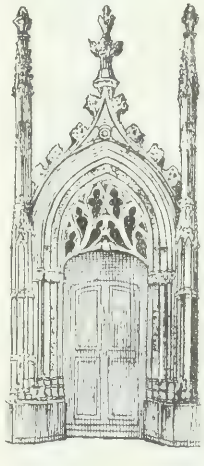

Porta gótica de la capella de Sant Jordi (Audiencia de Barcelona) (s. XV)

Lo meteix que 'l romànich, l' art gótich fou adoptat a Catalunya en l' arquitectura civil, essentne bona mostra galanes construccions còm les llotges de Perpinyá, de Barcelona, de Valencia y de Mallorca, els palaus de la Diputació de Barcelona y de Valencia y la casa del Consell de Barcelona, entre les que podríem esmentar. || *Paleog.* L' escriptura gótica, va ésser de gran ús al período mitgeval, composantse les seues lletres de traces rectes formant

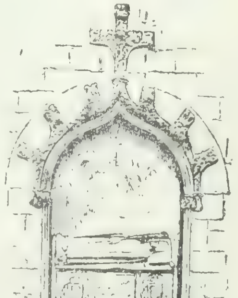

Sepulcre gótich de Mos.n Deçplà a la catedral de Barcelona (s. XV)

molts àngulis y puntes y en els escrits anteriors al sigle XIII, no hi havía definida reglamentació, barrejantse les majúscules ab les minúscules. Are com are, tipogràficament, sols s' usa a l' estampació alemanya, o bé en la caligrafía. Catalunya serva en la epigrafía funeraria, selectes exemplars del estil anomenat *gótich llemosí*.

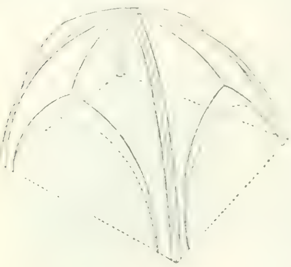

Volta gòtica ojival

GOTIFORM. adj. Calificació de certs polípers semblants a una gota d' aigua. **Gutiforme.**

GOTÍM. m. El raïm que sol quedar després de veremada una vinya. **Cencerrón, redrojo.** || Porció de un raïm. **Carpa, gajo, grupo.** || adj. Groller. **Burdo, basto, grosero.** || Lletra grossa. **Letra grande.**

GOTIMAR. v. a. Cullir els gotims que queden als ceps després de la verema. **Rebuscar.**

GOTJA. f. *Fam.* Dona molt grossa. **Pandorga, narria.**

GOTLLA. f. *Or.* GUATLLA.

GOTORNONS (De cavall). m. Malaltía de cavall. **Gopera.**

GOTÓS, A. adj. Poagrós, qui pateix de poagre. **Gotoso.**

GOTXA. f. *Ter.* Truja o porch femella.

Segell del govern francés a Catalunya (1811-1814)

GOVERN. m. Direcció, conducta, maneig. **Gobierno.** || Reglament, ordre de regir o governar. **Gobierno, gobernación.** || Empleu y dignitat del governador. **Gobierno.** || El districte de la jurisdicció del governador. **Gobierno.** || El temps que dura 'l mando del governador. **Gobierno.** || Estat. **Gobierno.** || Resguart del fret. **Abrigo.**

BON GOVERN. La bona direcció y administració d' algun negoci. *Manejo.*

GOVERNACIÓ. f. GOVERN. || Ministeri de la Governació. **Gobernación.**

GOVERNACLE. m. *Ant. náut.* Timó de la nau. **Gobernalle, timón.**

GOVERNADOR. m. Qui governa. **Gobernador, gobernante.** || Qui té jurisdicció, poder o domini demunt un territori, ciutat, fort, etc., en una classe o ram especial o en part d' ell, etc., y aixís se distingeix sempre dient: *governador* civil, ecclesiástich, militar, etc., o governador de la provincia tal o qual. **Gobernador.** || Cap superior de l' administració de una provincia. **Gobernador.**

GOVERNADOR DEL CONCELL. El president del Tribunal Suprem. *Gobernador del Consejo.*

GOVERNADORA. f. La dona que per sí governa un regne o estat. **Gobernadora.** || La muller del governador. **Gobernadora.**

GOVERNAL. m. *Ant.* y

GOVERNALL. m. *Ant. náut.* TIMÓ.

GOVERNAMENT. m. *Ant.* GOVERN.

GOVERNANT. m. GOVERNADOR. || Qui governa.

GOVERNAR. v. a. Manar, regir ab autoritat reial. **Gobernar.** || CUIDAR. || Regnar. **Reinar, gobernar.** || En lo moral, dominar, fer d' algú lo que 's vol, com: *el criat governa al amo.* **Gobernar.** || Dit de la roba. **Abrigar.** || Proceir de certa manera. **Proceder.**

GOVERNAT, DA. p. p. **Gobernado.**

GOVERNATIU, VA. adj. Lo que pertany al govern. **Gubernativo, gobernativo.**

GOZALBES (Joseph). *Biog.* Metge y erudit valenciá del sigle XVI, fill d' Alacant. Llatinista y orador eloqüent de molta fama. Va viure a Flandes, tenint amistat ab Justus Lipsius. En Gozalbes és autor de una *prosodia* en vers, adoptada pêls estudis d' Alacant y d' altres parts d' Espanya. Aixís meteix va escriure algunes *Oraciones, retóricas panegiricas* en alabança de les escoles de la seua terra.

GOZOU (Deodat). *Biog.* Cavaller provençal o llenguadociá, que a mitjans del sigle XIV va morir. Era gran mestre del ordre de Sant Joan de Jerusalem, a l' any 1316, y segons certa tradició del mitjdía de França, éssent cavaller d' aquella ordre, va matar una serp monstruosa que causava la malestrugança de l' illa de Rodes.

GRA. m. Fruit de les plantes gramínies, tals com blat, moresch, mill, etc. **Grano.** || Qualsevulla cosa petita y rodona quan forma ab altres un agregat. **Grano.** || El de magrana, raïm y de tota mena de fruita que 'n tingui. **Grano.** || El pinyolet del grá de raïm y d' altres fruites. **Granuja.** || Porció petita de alguna cosa, com: *d' encèns, de sorra, sal, anis,* etc. **Grano.** || *Farm.* Vigèssima quarta part d' un escrúpol, qu' és el pès d' un grá regular d' ordi. **Grano.** || Pústula, tumoret. **Grano.** || A les armes de foch la peça que 's posa al foguerí quan s' ha engrandit y s' ha de tornar a obrir. **Grano.** || *Argent.* Cada una de les 4,800 parts en que 's divideix el march. **Grano.** || GRANA, 1. || El que 's fá al carpó dels aucells. **Culero, helera.** || pl. Els de raïm que queden al cul del cove separats de la rapa. **Garulla, granuja.** || E's de sèmola, etc., que no poden passar pêl cedáç. **Hormigos.** || La llevor que 's sembra. **Semillas.** || Llevors, com: *anís, comí,* etc., que 's posen als platillos o estofats. **Alcamonías.** || *Numis.* Moneda que valía un sou, sis diners barcelonins. **Grano.**

GRA D' ALL. Cada una de les parts que composen la cabeça. *Diente, espigón de ajo.*

GRA D' ORDI. Eina de torn en forma de punta de llança ab toixs en una sola cara.

GRA DE MILL EN BOCA D' ASE. *Ref.* Denota qu' alguna cosa és en poca quantitat per lo que ha de servir, regularment se diu de les coses de menjar. *Grano de mijo en papo de asno.*

GRA DE ROSARI. Peces rodones de que 's composen les denes. *Cuenta de rosario.*

GRA DE TIMALEA. El fruit del matapoll, que son uns granets rodons y grochs. *Grano gnidio.*

GRA DEL PANYO. El que fá'l panyo pêl revés. *Granilla.*

GRA XALANDRÍ. *Bot.* SALIANDRA.

ANAR AL GRA. fr. *Met.* Anar a la substancia, al punt de la dificultat. *Ir al grano. Concretar.*

ESCAMPAR EL GRA. fr. Espargir el gra o llevor per alguna terra. *Granear.*

OFEGAR EL GRA. No deixarlo créixer les males herbes. *Ahogarse el grano.*

OMPLIRSE DE GRANS. fr. Ferse 'n molts a alguna part del cos *Engranujarse.*

PLÉ DE GRANS. *Loc. Agranujado.*

POSAR ELS GRANS AL GRANER. fr. *Encumbrar, encamarar.*

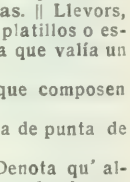

Segell de Grá

GRÁ *Geog.* Poblet del terme de Florejachs, prov. de Lleida. || — DE FAJOL (PUIG DEL). *Orog.* Puig del Pirineu, al N.O. de Setcases, prov. de Girona, y a 2,728 met. d' altitut.

GRÁ (Combat de). *Hist.* Batalla que 'l día 12 de Juny de 1837, va tindre lloch a dit poble entre l' exèrcit lliveral acapdillat pêl baró de Meer y les hosts carlines comanades per D. Carles de Borbó.

GRACHONERA. f. *Ter. ibic.* Caçola gran. **Cazuela.**

GRACIA. f. Dó de Deu sobre tota l' activitat y exigencia de la nostra naturalesa, sense mèrits ni

proporció de part nostra, y sempre ordenat pera fruir de la benaventurança. **Gracia.** || Amistat de Deu, estat d' ignocencia oposat a la culpa grave. **Gracia.** || Dó natural que fá agradable a qui 'l té. **Gracia.** || Benefici, favor. **Gracia.** || Gallardía, garbo, donaire. **Gracia.** || Benevolença, valiment, amistat. **Gracia.** || Ditxo, agudesa. **Gracia, gracejo, chiste, sal.** || Bellesa, hermosura de les coses corporals. **Gracia.** || Nom propi de cada hú. **Gracia.** || Condonació, perdó. **Gracia.** || Concessió pontificia, reial, etc. **Gracia, concesión.** || CORTESÍA, 1, 2. || Habilitat o prenda natural. **Don, dote mérito, habilidad.** || ELEGANCIA. || CRÈDIT, AUTORITAT. || GRATIFICACIÓ, AGRAIMENT. || *Arq.*, *pint.*, etc. La proporció agradosa de les parts d' un edifici, etc., entre sí y ab el tot. **Euritmia, gracia.** || *Met.* En la moral y retòrica, dolçura, atractiu, agrado, hermosura que resulta de cert giro y disposició que 's dona a les veus y frases. **Gracia.** || pl. *Expr.* D' agraiment. **Gracias.** || f. Nom propi de dona. **Engracia.**

GRACIA ACTUAL. *Teol.* La que concorre eficientment pera la justificació, en quant per ella Deu ens mou pera viure santament y fer bones obres, ab les quals ens disposem pera la gracia habitual, o la conservem o la aumentem. *Gracia actual.*

GRACIA COOPERANT. *Teol.* Aquella en que pera la producció del efecte, el nostre enteniment mou y és mogut, segons que l' operació no sols s' atribueix a Deu, sino també a l' ánima. *Gracia cooperante.*

GRACIA DE DEU. fr. Ab la que 's designa vulgar y generalment el pá. *Pan.*

GRACIA EFICAÇ. *Teol.* La que aplica la potencia a l' acte; y aixís se diu que Sant Pau va tíndre *gracia eficáç* abundantíssima. *Gracia eficaz.*

GRACIA EXTERNA. *Teol.* La que sols afecta extrínsicament a l' home, còm son la llei de Deu, la predicació del Evangeli, els miracles, en una paraula, tot efecte sobrenatural de la Providencia ordenat a la nostra salvació. *Gracia externa.*

GRACIA GRATIS DATA. *Teol.* Dó qu' excedeix tota la facultat de la naturalesa pera la utilitat del pròisme. *Gracia gratis data.*

GRACIA HABITUAL. *Teol.* La que resideix en la essencia de l' ánima y 'ns santifica formalment, o la que 'ns santifica completament, còm son *les virtuts infuses*. *Gracia habitual ó santificante.*

GRACIA INEFICÁÇ. *Teol.* La que no aplica la potencia al acte; en aquest sentit Judes va tindre *gracia suficient y ineficáç*. *Gracia ineficaz.*

GRACIA INTERNA. *Teol.* La que 'ns afecta intrínsecament, ja unintse, còm *la gracia habitual y virtuts infuses*, o movent interiorment, còm *les gracies intelectuals del enteniment y voluntat*. *Gracia interna.*

GRACIA NATURAL. L' ésser natural ab les seues facultats u operacions y que mou a obrar en l' ordre de les coses naturals; còm si Deu mou especialment al coneixement de les coses naturals. *Gracia natural.* || Garbo, elegancia no afectada. *Gracia natural.*

GRACIA OPERANT. *Teol.* Aquella en que la operació pera la producció d' algún efecte sols s' atribueix a Deu, y en que l' enteniment del home és mogut y no movent. *Gracia operante.*

GRACIA ORIGINAL. La que Deu va infundir als nostres primers pares quan encara eren a l' estat de la ignocencia. *Gracia original.*

GRACIA PREVINENT. *Teol.* La que causa en nosaltres el primer efecte. *Gracia preveniente.*

GRACIA SUBSEQÜENT. *Teol.* La que causa 'l segón efecte respecte del primer, lo qual fá que l' home faci lo que volía fer. *Gracia subsecuente.*

GRACIA SOBRENATURAL. *Teol.* La que ab l' hábit o moció ajuda pera fer aquelles coses qu' excedeixen les forces de la naturalesa, còm: *quan Deu infundeix hábit de fè o caritat*. *Gracia sobrenatural.*

AB GRACIA. m. adv. Ab primor, finura y elegancia. *Con gracia, galantemente.* || Ab naturalitat y donaire. *Con gracia, con chiste.*

CAURE DE LA GRACIA, PERDRE LA GRACIA D' ALGÚ. fr. Perdre 'l seu valiment. *Caer de la gracia de alguno.*

CAURE EN GRACIA. fr. Agradar, complaure. *Caer en gracia.*

CONFIRMAT EN GRACIA. fr. Preservat del pecat. *Confirmado en gracia.*

DE GRACIA. m. adv. Sense cap interès. *De gracia, gratuitamente, graciosamente.*

DE LA SEUA BELLA GRACIA. m. adv. De sa plana voluntat. *De su bella gracia, espontáneamente.*

DONAR GRACIES. fr. Manifestar agraiment ab paraules de bona criança. *Dar gracias.*

FER CAURE A ALGÚ DE LA GRACIA D' UN ALTRE. fr. Ferli perdre 'l seu valiment, estimació o la dignitat adquirida. *Derribar.*

GRACIES DEL PLAT, QUE LA VIANDA ÉS MEUA. *Loc. fam.* Que per modestia usa algú quan li donen les gracies per haver fet un favor petit, majorment quan se n' han rebut de més grossos. *Muchas gracias, Rebolledo, cogísteme por un mes, pagásteme por medio.*

POSARSE EN GRACIA. fr. Eixir de pecat. *Ponerse en gracia.*

¡QUINA GRACIA! fr. *Iròn.* Denota un despropòsit. *¡Qué gracia! ¡que chusco es un tuerto!*

TANTA DE GRACIA. fr. y

VAL MÉS CAURE EN GRACIA QU' ÉSSER GRACIÓS. *Loc. prov.* Ensenya que devegades pot més la fortuna y ditxa d' un subgecte que 'l mèrit d' un altre. *Más vale caer en gracia que ser gracioso.*

RETRE GRACIES. fr. Agrair, donar les gracies. *Rendir, dar gracias.*

TANTES GRACIES. fr. *Muchas gracias.*

Segell de l' antiga vila de Gracia

GRACIA. *Geog.* Vila que avui forma una de les grans barriades de la ciutat de Barcelona. || — (MARE DE DEU DE). Santuari del terme de Olujes, prov. de Lleida. || Altre del terme d' Alcover.

GRACIADEI. f. *Bot.* Planta medicinal de fulles amples y de flor que tira un poch a roig. **Graciadei.**

GRACIAR. v. a. *Ant.* Obsequiar ab regals. **Festejar, obsequiar, regalar.**

GRACIETA. n. p. dim. d' Engracia. **Engracita.** || f. dim. d' Engracia. **Graciecita.**

GRACIFLOR. ad. De flors subtils.

GRACILIA. f. *Entom.* Insectes coleòpters dels ceramflícits, de color cendrós ab pels grisos y sedosos. **Gracilia.**

Gracilia

Brot de graciola

GRACIOLA. f. *Bot.* Planta indígena de la fam. de les escrofulariácies. Creix als prats humits. La gent del camp se serveix de les seues fulles y brotets pera purgarse. **Graciola oficional.**

GRACIOLINA. f. Substancia amarganta que s' extreu de la graciola. **Graciolina.**

GRACIÓS, A. adj. Hermós, primorós, delitós a la vista. **Bello, gracioso, lindo.** || Agut, xistós. **Chistoso, gracioso.** || Gratuit, lo que 's dona de gracia. **Gracioso.** || *Iròn.* **Gracioso.** || m. Comediant que fá 'l paper xistós. **Gracioso, cómico.** || Lo que conté alguna gracia o privilegi. **Privilegio, cédula de privilegio.**

GRACIÓS (Puig). *Orog.* Puig de 700 met. d' altitut, a mitjorn de la serra de Bertí, prov. de Barcelona.

GRACIOSAMENT. adv. m. Ab gracia. **Graciosamente.** || De franch. **Gratuitamente.**

GRACIOSET, A. adj. dim. **Graciosito, graciosillo, graciosico.**

GRACIOSITAT. f. Hermosura, primor. **Graciosidad.** || Ditxo graciós. **Chiste, agudeza, donaire.**

GRADA. f. Tarima del altar. **Grada.** || Esgraó. **Escalón, grada, peldaño.** || La reixa y locutori de les monges. **Grada.** || Esgraó que hi há en les rampes o pendents. **Escalón.**

GRADACIÓ. f. *Mus.* Període armònich que puja de grau en grau. **Gradación.** || *Ret.* Figura en que 's coloquen les paraules y oracions segons llur grau de força. **Gradación.**

GRADERÍA. f. Serie de grades o esgraons. **Gradería.**

GRADERIU. m. GRADERÍA.

GRADES. f. pl. ESCALES.

GRADETA. f. dim. **Gradilla.**

GRADIMENT. m. *Ant.* AGRAIMENT.

Gradina

GRADINA. f. *Arq.* Cisell dentat. Se 'n serveixen també 'ls esculptors. **Gradina.**

GRADIR. v. n. *Ant.* AGRAIR.

GRADÓMETRE. m. Instrument que serveix pera graduar el gruix de les sondes uretrals. **Gradómetro.**

GRADUACIÓ. f. Acte y efecte de graduar. **Graduación.** || Divisió en graus. **Graduación.** || Dignitat, calificació. **Graduación, grado.** || *Mil.* GRAU. || **Grado.**

GRADUADOR, A. adj. Lo que gradua o qui gradúa. **Graduador.**

GRADUADOR. m. Instrument pera amidar els graus de líquits y substancies.

GRADUAL. m. Vers de la missa entre l' Epístola y l' Evangeli. **Gradual.** || adj. Dividit en graus. **Gradual.** || Pertanyent al grau. **Gradual.**

GRADUALMENT. adv. m. Per graus, de grau en grau. **Gradualmente, por grados.**

GRADUANDO. m. Qui s' ha de graduar. **Graduando, laureando.**

GRADUAR. v. a. Regular per graus. **Graduar.** || *Mil.* Donar el grau de capitá, coronel, etc. **Graduar.** || Conferir el grau de doctor, batxiller, etc., en les universitats. **Laurear, graduar.**

Graelles (Mus. Barcelona)

GRADUARSE. v. r. Pendre 'l grau d' alguna facultat.

GRADUAT, DA. p. p. **Graduado.** || adj. *Mil.* Oficial que no té en propietat l' empleu que correspòn al grau que se li ha concedit. **Graduado.**

GRAELLES. f. pl. Utensili de ferro en forma de reixeta que 's posa demunt de les brases pera rostir la carn, el peix, etc. **Parrillas.** || Les que serveixen pera fer llum als carrers dels pobles en díes de gran festa.

GRAELLS (Marián de la P.) *Biog.* Naturalista que va néixer a Barcelona l' any 1809; mort a Madrit en 1899. Cursá la medicina y va estudiar les ciencies naturals ab les coleccions y baix la direcció del seu pare. L' any 1837 va entrar de catedràtich de zoología en el Museu de Ciencies Naturals de Madrit, residint a la cort desde aleshores, recorrent tota la península fent estudis de la fauna y flora. Després va ésser catedràtich d' anatomía comparada y fisiología en la Universitat central. Ha estat un dels fundadors de la «Societat d' Aclimatació de França» y de la «Entomològica». A Madrit va restaurar el Jardí Botánich y 'ls parchs d' aclimatació. És l' introductor de la piscicultura y de la seua enseyança a Espanya. També va introduir la cría d' ostres y altres industries consemblantes. Aixís meteix va ajudar a la propagació dels ceps americans y a l' estudi de la filoxera. A n' ell se deu el text oficial dels reglaments pera la propagació del maresch (1876), pera la pesca dels crustacis y la seua cría en les costes d' Espanya (1885). Va colaborar en moltíssimes revistes y periòdichs. Va formar part de moltes comissions científiques. Les principals academies el comptaven en ses llistes. Va presidir el Congrès internacional de Ciencies naturals, a Barcelona, l' any 1888. Aixís meteix havía presidit les conferencies internacionals de Berna y de Lausanna. De la llarga nota bibliogràfica seua citarèm: *Catálogo de los moluscos terrestres y de agua dulce observados en España, y descripción y notas de algunas especies nuevas ó poco conocidas* (Madrit, 1846); *Indicatio plantarum novarum aut nondum recte cognitarum, et addenda et corrigenda in catalogo colmeiroano florulæ castellanæ* (Madrit, 1854); *Memoria de la comisión del Mapa geológico* (anys 1850 al 1855); *Parte zoológica.—Manual práctico de piscicultura* (Madrit, 1864); *Catálogo de los peces de la costa de Cataluña* (1869); *Acuicultura* (Madrit, 1887), etc., etc.

— Y FERRER (IGNASI). *Biog.* Metge dels banys de Caldes de Montbuy. Nat a Balaguer l' any 1775; mort a Caldes en 1856. Va fer importantes observacions y análissis de les aigües termals d' aquell balneari, que varen ésser traduits al francès. Son moltes les memories que va deixar manuscrites relatives a n' aquelles aigües remeses a la Direcció general de Medicina de Madrit. Molts d' altres travalls va compondre, tractant de física, de química, d' historia natural, de mecánica y d' altres materies. És ben poch lo que arrivá a imprimirse: *Noticias del magnetismo y de sus efectos portentosos sobre la economía animal* (Madrit, 1816); *Resumen de las aguas minerales de Caldas de Montbuy.*

GRAFI. m. Buri. Punxó pera grafiar.

GRAFIA. f. Dibuix. Escriptura. Art d' escriure.

GRAFIAR. v. a. Escriure. Gravar, Dibuixar.

GRAFIAT. m. Obra o estampa de gravador.

GRÀFICAMENT. adv. m. D' una manera gráfica. **Gráficamente.**

GRÁFICH, CA. adj. Escrit, traçat, dibuixat imprès, gravat, litografiat, etc. **Gráfico.** || Lo que 's representa per medi de signes y figures. **Gráfico.**

ARTS GRÁFIQUES. Les arts del dibuix y modernament les arts de la tipografia, la litografia, el gravat, etc., etc. *Artes gráficas.*

PEDRA GRÁFICA. Pedra escrita o gravada. *Piedra gráfica.*

SIGNE GRÁFICH. Lletra, carácter d' escriptura. *Signo gráfico.*

GRAFIT. *Min.* Mineral compost principalment de carbó, que 's barreja ab certa quantitat d' argila pere ferne 'ls llapiç que van dins de barretes de fusta. **Grafito.**

GRAFODOMIA. f. Escriptura cursiva. **Grafodomia.**

Grafolita

GRAFOLITA. f. *Entom.* Insectes lepidòpters nocturns microlepidòpters ab les primeres ales raspades o betejades a mena de marbre o fusta.

GRAFÓMETRE. m. Instrument matemátich, compost d' un semicercle ab un regle dit alidada, que dona voltes sobre un eix fixe al centre d' ell y en quins extréms hi ha dues pínules perpendiculars; té una brúxula y serveix pera amidar ángulls. **Grafómetro.**

GRAFOMETRÍA. f. Art d' amidar els ánguls ab grafòmetre. **Grafometría.**

GRAFOMÈTRICH, CA. adj. Pertanyent al grafòmetre o a la grafometría. **Grafométrico.**

GRAGES. f. pl. *Ant.* GRADES.

GRAIR. v. a. y 'ls seus derivats. AGRAIR.

GRAÒ. m. ESGRAÒ.

GRAONET. m. dim. de graó. **Gradilla.**

GRAILLERA. *Geog.* Veinat del terme d' Onda, prov. de Castelló.

GRAIT (Fra Ferrer). *Biog.* Relligiós trinitari mort en la derrera meitat del sigle XIII, als 80 anys, home pietós y excelent predicador. Fou conseller del rei Jaume y confés de l' infanta Constança. Va rescabalar més de 2,000 captius y escrigué algunes obres de relligió.

Gralla

GRALLA. f. *Ornit.* Aucell molt semblant al corp, de color violat negrench, el bech y les potes roges y les ungles grans y negres. **Grajo, graja, corneja.** || *Mús.* Instrument de vent semblant al clarinet. **Chirimía.**

GRALLA DE BECH GROCH. *Cocaro alpino.*

GRALLA DE BECH VERMELL. *Grajo de pico encarnado.*

GRALLA (Martí). *Biog.* Poeta catalá del sigle XV, un dels que figuren dignament en el *Cançoner* de la biblioteca de París. La familia Gralla era de les principals de Barcelona. A Lleida, En Bernat Gralla, paer, junt ab En Manel de Mensuar, degá, y d' En García de Valterra, canonge, va posar la primera pedra de la casa de l' hospital en nòm del Concell de la ciutat a 13 d' Abril de l' any 1454. El rei Ferrán, *el Catòlich,* va cedir a perpetuitat a la familia Gralla el ofici o cárrech de mestre racional de Catalunya.

GRALLAR. v. n. El crit del corp. **Crascitar, croscitar, graznar el cuervo.**

GRALLERA. f. Lloch ont nien y viuen les gralles.

GRALLERA. *Geog.* Caseriu del terme de Torrefarrera, prov. de Lleida. || *Med.* Planta medicinal ab fulles corves y flors esfigades filiformes. || — (COVA DE LA). *Orog.* En el terme de Peguera.

Gram

GRALLES (Cova de les). *Orog.* En el terme de Cerviá.

GRAM. m. *Bot.* AGRAM. || Unitat de pes del sistema decimal; és igual al pes d' un volúm d' un centímetre cúbich d' aigua destilada. **Gramo.**

GRAM NEGRE. *Bot.* CINCH EN RAMA.

GRAMA. f. *Bot.* GRAM.

GRAMALLA. f. Vestidura llarga fins als peus a manera de cota que s' usava antigament. La duien els concellers de Barcelona y de altres ciutats. **Gramalla.**

GRAMANTÓ, NA. adj. Magre.

GRAMATARI. m. Alfabet.

GRAMÁTICA. f. L' art de parlar y escriure correctament una llengua. **Gramática.**

GRAMÁTICA PARDA. *Fam.* Coneixement natural de governarse cada hu per sí meteix. *Gramática parda.*

GRAMATICAL. adj. Lo que pertany a la gramática. **Gramatical.**

GRAMATICALMENT. adv. m. Conforme a les regles de la gramática. **Gramaticalmente.**

GRAMÁTICH. m. Qui sab o estudia gramática. **Gramaticalmente.** || Savi. **Literato, gramático.**

GRAMATITA. f. *Min.* Varietat d' anfíbol de color blanch, disposada en forma de cristalls romboidichs, que fregantla lleugerament produeix una llum blavenca. **Gramatita.**

GRAMATITÓS, A. adj. *Min.* Que conté partícules de gramatita. **Gramatitoso.**

GRAMATÓLECH, CA. m. Persona que posseeix y ensenya la gramatología. **Gramatólogo.**

GRAMATOLOGÍA. f. Tractat o discurs sobre la gramática. **Gramatología.**

GRAMANET. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Benavent de Tremp, prov. de Lleida. || Poble del terme de Monrós, prov. de Lleida.

GRAMILL. m. Aparell utilisat pêls fusters y els tallistes pera traçar a les posts una ratlla paralela al caire. Se composa d' una tauleta ab dos llistons perpendiculars fixo l' un y l' altre movedíç, ab una punta de ferro prop del acavament. **Gramil.**

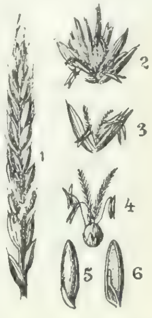

GRAMÍNIES: 1, espiga del blat; 2, espigueta; 3, flor aillada; 4, flor sense les glumeles; 5, grá; 6, grá tallat pêl mitg.

GRAMINI, A. adj. GRAMÍNICH. || f. pl. Familia numerosíssima de plantes que comprèn les especies més útils pera la nutrició, com son els cereals. **Gramíneas.**

GRAMÍNICH, CA. adj. *Bot.* Propi de les plantes que tenen per tipus l' agram. **Gramíneo.**

GRAMINICOLA. adj. Que viu en les gramínies. **Graminícola.**

GRAMINIFORME. adj. Anàlech al agram. **Graminiforme.**

GRAMINOLOGÍA. f. Part de la botánica que tracta de les plantes gramínies. **Graminología.**

GRAMINÓS. adj. GRAMÓS.

GRAMITA. f. *Min.* Varietat d' ágata o jaspi roig ab betes blanques que semblen lletres. **Gramita.**

GRAMÒMETRE. m. Instrument pera arreglar l' alçada y la inclinació de les lletres d' imprempta. **Gramómetro.** || Ab el meteix fí hi ha un altre instrument pera amidar la lletra de má. **Gramómetro.**

GRAMOMÈTRICH. CA. adj. Que pertany o 's relaciona ab el gramòmetre. **Gramométrico.**

GRAMÓS, A. adj. Lo que pertany al gram y la terra que 'l cría. **Gramoso, gramíneo.**

Segell de Gramuntill

GRAMÓS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de la Parroquia d' Ortó, prov. de Lleida.

GRAMS. adj. *Ant.* TRIST, MELANCÒLICH.

GRAMUNTILL. *Geog.* Poblet del terme de la Pobla de Segur, prov. de Lleida. || Poblet del terme de Sant Pere d' Arguells, prov. de Lleida.

GRAN. adj. Lo qu' excedeix a lo comú y regular. **Grande.** || Il-lustre, magnífich. **Grande.** || Alt. **Alto, grande, crecido.** || Magnífich, sumptuós. **Grande.** || m. El més gran dels germans. **Mayor.** || m. *Ant.* CAPACITAT, GRANDARIA.

FERSE GRAN. fr. CRÉIXER.

MÉS GRAN. *Mayor.*

GRAN (Bonaventura). *Biog.* Franciscá natural de Riudoms (1620), mort a Roma, després d' haver'hi fundat el convent de Sant Miquel Arcangel. Va deixar bons recorts de sa estada a Tarrassa, ont va

anar cridat pera assistir als malalts d'epidemia y ont prengué l' hábit. Va fer vida ermitana alguns anys en la ermita de Santa Agnès en la montanya de Sant Llorenç del Munt.

Bonaventura Gran

GRANA. f. *Bot.* Llevor de les plantes. **Simiente, grana, semilla.** || La molt petita, còm: *la de naps, cascalls,* etc. **Granilla.** || La porció d'ordi, blat de moro, etc., que 's dona d' una vegada a les cavalcadures. **Grano.** || Panyo vermell. **Grana.** || Cotxinilla, el color ab que 's tenyeix dit panyo. **Cochinilla, grana.**

DONAR GRANA. fr. Donar de una vegada una porció d' ordi, etc., a les cavalcadures. *Pensar.*

GRANES DE VALENCIA. Cert teixit fet a Valencia. *Granas de Valencia.*

GRANA. f. *Ter.* Escombra.

GRANÁ. v. a. *Ter. ibicench.* Escombrar. **Barrer.**

GRANADA. f. Bala de ferro, etc., que tiren els granaders al enemich. **Granada.**

Segell de La Granada

GRANADA REIAL. La que 's dispara ab canó u obús. *Granada real.*

GRANADA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Cardadeu, provincia de Barcelona. || Vila de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. de Vilafranca del Penadés; és a la carretera d'aquesta vila a la de Igualada, té estació de F.-C. y 1,117 hab.

GRANADELLA. f. *Bot.* MORELLA ROQUERA.

GRANADELLA. *Geog.* Vila de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és a tramontana de la serra de La Llena y té 1,896 hab.

Segell de Granadella

GRANADER. m. Soldat que era més alt que 'ls fusellers y servía pera tirar ab la má granades al enemich. **Granadero.** || *Met.* Home alt y robust. **Jayán.** || *Ant. Bot.* MAGRANER.

GRANADERA. f. La bossa ab que 'l granader portava les granades. **Granadera.** || f. *Fam.* Se diu de la dona molt alta. **Varal, perigallo, paja larga, tagarote, gambalúa, granadera.**

GRANADÍ, NA. adj. Natural de o pertanyent a Granada. **Granadino.**

GRANADINA. f. Seda empleada en la fabricació de blonda negra. **Granadina.** || Mena de teixit de seda pera vestits de senyora. **Granadina.**

GRANADOR. m. Mena de portadora o cubell ab que 's graneja la polvora y 'l lloch ont se fa aqueixa operació. **Granador.**

GRANADURA. f. Conjunt de grans de vidre, gayeta, etc., pera fer rosaris y altres coses. **Rocalla.**

GRANAIRE. m. y f. Qui ven grans. **Vendedor de grano.**

GRANALLA. f. Llimadures d' or o d' argent pera afinarlos més fácilment. **Granalla.**

GRANALLADA. f. Conjunt de grans. **Granos.**

GRANALLONS. *Bot.* CABESSUDES.

GRANALLUT, DA. adj. Plè de grans. **Granujado, granujiento, granuloso, granujoso, granoso.**

GRANANTSA. f. *Ter.* GRANILLADA.

GRANAR. v. n. Fer gra 'ls cerels. **Granar.** || Fer llevor les plantes. **Echar semilla ó simiente.** || v. a. *Ter.* ESCOMBRAR.

GRANAROLS (Puig de). *Orog.* En el macis del Canigó.

GRANAT. m. *Miner.* Pedra fina d' un vermell fosch, que de vegades té alguns visos de color de taronja; alguns son d' un color tan fosch que han perdut la transparencia. És un doble silicat d' alumina y cals. **Granate.** || adj. **Granado.** || p. p. de granar. **Granado.** || adj. Gran. **Granado.** || Cert color d' un vermell fosch. **Granate.** || Mena de tela vermella.

GRANATXA. (Vegis Garnatxa).

GRANBESTIA. f. Animal quadrúpet de la grandaria d' un mulat, que 's cría a l' Amèrica del Sur; té 'l cap gros ab una trompa elástica, al capdevall de la qual hi té 'l naç; les orelles semblantes a les del porch, la qüa molt curta y la pell molt dura; és negrench, té quatre ungles a les potes de devant, y tres a les del derrera; s' amansa fácilment. **Danta, alce, granbestia, tapia, orinac.**

GRANÇA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les rubiácies; té les arrels llargues y rastreres, peludes, vermelles de dins y sense olor; les branques cairades, rastreres, plenes de nusos y aspres al tacte; les fulles formen com una estrella al voltant del tronch y son tan aspres que s' agafen fortament a la roba; les flors verdoses y en forma de campanetes y 'l fruit és una boleta que 's torna negre al madurar. **Rubia, granza.**

GRANÇA BORDA. f. Planta de la fam. de les rubiácies; fa moltes cames de l' alçaria d' uns 30 centímetres; les fulles amples y aspres, la llevor rodona: té una olor suáu y agradable, fortifica 'l cos, lleva les obstruccions, excita la orina y la menstruació, y posada en infusió facilita 'l part. *Aspérula.*

GRANCANON. m. Entre estampers carácter de lletra molt gros. **Gran canon.**

GRANDA. adj. *Ant.* GRAN.

GRANDÁÇ, ÇA. adj. aum. y

GRANDAÇÁS, SA. adj. aum. **Grandullón, grandón, grandote.**

GRANDARIA. f. Capacitat, extensió. **Grandeza.** || m. Tamany. **Tamaño, grandeza, magnitud, grandor.** || Major etat pera eixir del poder de tutors. **Mayoría, mayoridad.**

GRANDESA. f. Magestat, autoritat, poder, excellencia. **Grandeza.** || Dignitat de gran d' Espanya. **Grandeza.** || *Ant.* GRANDARIA.

GRANDET, A. adj. **Grandecito.**

GRANDILOQÜENCIA. f. Sublimitat de llenguatge. **Grandilocuencia.**

GRANDILOQÜENT. m. Qui parla ab estil sublim. **Grandílocuo, grandilocuente.**

GRANDIÓS, A. adj. Gran, magnífich, sumptuós. **Magnífico, grandioso.**

GRANDIOSAMENT. adv. m. D'un modo grandiós.

GRANDIOSITAT. f. Grandesa suma, magnificencia. **Grandiosidad.**

GRANDISSIM, A. adj. sup. **Grandísimo.**

GRANDOLÁ. v. r. *Ter. ibicench.* Murmurar, queixarse en veu baixa. **Refunfuñar.**

GRANEA. f. *Ant.* y

GRANEIG. m. Acció de granejar.

GRANEJA. f. *Ant.* MAGNITUT, GRANDARIA, EXTENSIÓ, GRANDESA.

GRANEJAR. v. a. Donar forma de grans a la fruita, marbre, etc. || *Fig.* Manejar molts diners. **Granear.**

GRANEJAT, DA. adj. Violent, abundant, còm foch granejat. Plè de grans.

GRANELL. m. El munt de gra que 's forma a l' era després de la batuda.

GRANELL (Geroni). *Biog.* Mestre d' obres, que va contribuir a mitxans del sigle XIX al renaixement artístich de Barcelona, dirigint molts dels edificis més remarcables d' aquells temps. Va morir en 1890.

Geroni Granell

GRANELLADA. f. Multitut de grans que ixen en alguna part del cos.

GRANELLADOR, A. m. Qui granella. **Granallador.**

GRANELLAR. v. a. Reduir a granalla. **Granallar.**

GRANER. m. Dipósit de grans. **Panera, granero, cámara, troje.** || Qui ven grans. **Granetero.**

GRANERA. f. *Ter.* ESCOMBRA.

GRANERA. *Geog.* Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és entre les rieres de Calders y Talamanca y té 296 hab.

Segell de Granera

GRANET. *Biog.* Trobador provençal molt remarcable que va viure a mitxans del sigle XIII. Era nadiu d' Aix o de Marsella, y d' ell esmenten alguns crítichs historiógrafs de la poesía llemosina quatre composicions en vers, endreçada la més notable al comte Cárles d' Anjou. Va morir en 1266.

GRANET. m. dim. **Granico, illo, ito.**

GRANETS FINS. Mena de teixit. ***Granates finos.***

GRANGEJAR. v. n. Adquirir, guanyar.

GRANGER, A. m. y f. Qui cuida de les granges. **Granjero.** || Referent a la granja. **Granjero.**

GRANGERÍA. f. Negoci, ganancia.

GRANGUARDIA. f. *Mil.* Soldats de cavall destacats a molta distancia d' un cos d' exèrcit pera vigilar els camins y portar noves. **Granguardia.**

GRANÍÇ. m. CALAMARSA.

GRANIÇADA. f. CALAMARSADA.

GRANIÇAR. v. n. Caure graniç. Fer graniçats.

GRANIÇOLAR. v. n. *Ant.* CALAMARCEJAR.

GRANÍFER, A. adj. *Bot.* Que porta o té grans. **Granífero.**

GRANIFORME. adj. Que té forma de gra. **Graniforme.**

GRANIFUCH, GA. adj. Que fa fugir o desfer el graníç o pedregada. S' aplica a certa mena de canons que 's posen al camp, de culata a terra y de boca al cel, pera disparar trets contra 'l núvols carregats de calamarsa o de pedra y fer que 's disolguin o s' allunyin sense descarregar. **Granífugo.**

GRANILLADA. f. Munió de grans. **Granujado, granulación.**

GRANILLAR. v. a. y 'ls seus derivats. **Granellar.**

GRANILLÓS, A. adj. GRANALLUT.

GRANIÇAT. m. Beguda mitg glaçada. **Rozado.**

GRANIT. m. *Min.* Roca cristallina formada de petits trocets de quarç, feldespat y mica que 's presenta en masses considerables y té l' aspecte granallut; generalment té pichs negres y blanchs demunt d' un to general de color de cendra, però també n' hi ha de vermell, vert, etc. ULL DE SERP. **Granito, piedra berroqueña.**

GRANITELÍ, NA. adj. *Min.* Epítet dels minerals que presenten una estructura granalluda per l' istil de la de la pedra d' ull de serp. **Granitelino.**

GRANITÍ. m. *Min.* Roca que té per base 'l feldespat laminari. **Granitino.**

GRANÍTICH, CA. adj. Propi del granit.

GRANITOIT. adj. *Miner.* De la naturalesa del granit o ull de serp. **Granítico, granitoide.**

GRANITXALLA. f. Conjunt de grans.

GRANÍVOLA. f. *Ant.* CALAMARSADA.

GRANÍVOR, A. adj. Que s' alimenta de grans. **Granívoro.**

GRANJA. f. Çasa de camp al mitg d' una hisenda. Diposit de grans y cereals. **Granja.**

Segell de Granja

GRANJA. *Geog.* Caseríu del terme de Camarasa, provincia de Lleida. || — (LA). Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Xátiva; és a la vora del riu Montesa y té 490 hab. || Poblet del dist. munpal. de Morell, prov. de Tarragona. || — (D' ESCARPE). Poble de la prov., bisb. y part. jud. de Lleida; és al aiguabarreig del riu Cinca ab el Segre y té 1,303 hab. || — (DE ROCAMORA). Poble de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és al peu llevantí de la serra de Callosa, a la dreta del F.-C. de Alacant a Murcia, y té 901 hab.

Segell de Granja d'Escarpe

GRANMERCÈS. *Expr.* Moltes gracies. **Muchas gracias.**

GRANOLLACHS (Bernat de). *Biog.* Mestre d' astrología y medicina, probablement nat y batejat a Vich al any 1421. El *Llunari y repertori del temps de 1488 a 1550 tret per lo egregi e molt savi astrolech Mn. Bernat de Granollachs,* és la seua obra més coneguda.

GRANOLLERS. *Geog.* Part. jud. de la prov. de Barcelona, format dels 31 pobles següents: Aiguafreda, Ametlla (La), Bigues, Caldes de Montbui, Canovelles, Cánoves, Cardedeu, Castelltersol, Fogás de Monclús, Garriga (La), Granollers, Llerona, Llinás, Llisá de Munt, Llisá de Vall, Martorelles, Mollet, Montseny, Montmany, Montmeló, Montornès, Palau, Parets, Roca (La), Sant Antoni de Vilanova de Vilamajor, Sant Fost de Capcentelles, Sant Feliu de Codines, Sant Pere de Vilamajor, Sant Quirse Safaja, Santa Eularia de Ronsana y Tagamanent. || Poblet del dist. munpal. de Florejachs, prov. de Lleida. || Vila, cap del partit del seu nom, prov. y bisb. de Barcelona; és al mitg d' un plá, a la vora del riu Congost, té dues estacions de F.-C. y 6,804 hab. És la capital de la encontrada del Vallès. || — DE ROCA CORVA. Poblet del dist. munpal. de Sant Martí de Llémana, prov. de Girona.

Segell de Granollers

GRANOMELARI. adj. *Min.* Que está compost de grans o de laminetes en forma de grans. **Granomelario.**

GRANOR. f. Saó, maduresa dels grans. **Granazón.**

GRANOT. m. *Ter.* y

GRANOTA. f. Animal anfibi de 6 a 8 centimetres de llarch que 's cría a l' aigua dolça, té 'l llom vert o menys fort ab clapes negres que s' aumenten ab la etat, y tres ratlles de color de palla de cap a cap, la panxa blanca, 'l cap gros, els ulls eixits, ab la nina de color d' or; les potes del devant curtes y les del derrera quasi doble més llargues que 'l cos; passa l' hivern adormit y amagat a l' aigua; té la veu desagradable, y neda y camina a salts. **Rana.**

GRANOTA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Sils, prov. de Girona.

GRANOTETA. f. dim. **Ranita.**

GRANTMENT. adv. m. *Ant.* Molt, molt bé. **Grandemente.**

GRANUL. m. Petit gra. || *Bot.* Llevor de les plantes criptógames. Petits tubercles esférichs servats en els calcers d' algunes flors. **Gránulos.**

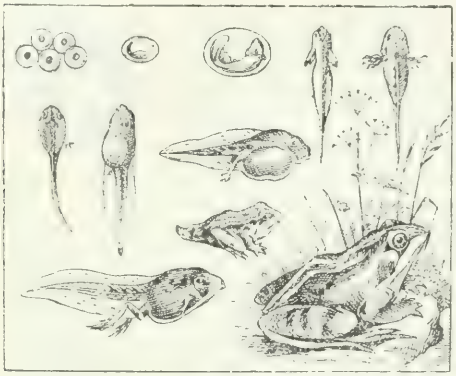

GRANOTA: Transformacions que sofreix successivament

GRANULACIÓ. f. Acte y efecte de reduir a grans. **Granulación.**

GRANULATORI. m. Eina ab la que 's fa la granalla. **Granulatorio.**

GRANULÍFER, A. adj. Qu' está carregat de granets. **Granulífero.**

GRANULIFORM. adj. En forma de granets o de grans irregulars. **Granuliforme.**

GRANULL. m. Despectiu de gra.

GRANULLA. m. **Granuja.**

GRANULLAR. v. a. Granular.

GRANYANA (La). *Geog.* Caseriu del terme de Franciach, prov. de Girona.

GRANYANELLA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera; és a la vora del riu Cervera y té 540 habitants.

Segell de Granyena

GRANYENA DE CERVERA. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. de Solsona, part. jud. de Cervera, de quina ciutat dista una hora, y té 539 hab. || — DE LES GARRIGUES. Poble de la prov. bisb. y part. jud. de Lleida, de quina ciutat n'es a uns 18 kilometres cap a mitjorn; té 603 habitants.

GRANGUÉ. *Ter. Aranés.* ARANYONER.

GRAPA. f. Garra del animal. **Zarza, garra.** || La má del home. **Garra.** || Gafa de ferro. **Grapa.** || pl. Llagues a les juntures de les sufrages de les cavalcadures, que 'ls impideix el moviment. **Grapas.**

POSAR LA GRAPA SOBRE. fr. Agafar a algú. *Echar la zarpa, echarle á uno la garra.*

A QUATRE GRAPES. *Loc.* Tocant els peus y mans a terra. *A gatas, á cuatro pies.*

CAURE A LES GRAPES. fr. *Met.* Caure en poder d' algú. *Caer en las garras.*

TREURE LES GRAPES. fr. TREURE LES UNGLES.

GRAPADA. f. GRAPAT. || Arpada. **Garfada, garfiada.**

PEGAR GRAPADA. fr. Pendre. *Echar la garra, la zarpa.*

TENIR GRAPADA. fr. Tenir força, poder.

EN DUES GRAPADES. m. adv. Breument, en un instant. *En dos paletas.*

GRAPAL. *Geog.* Veinat de L' Atmetlla en la carretera de Manresa a Berga. || — (TORRENT DEL). En la meteixa localitat; es un petit afluent del Llobregat.

GRAPALT. m. *Ant. Zool.* CALÁPAT.

GRAPAT. m. Lo que cab a la ma mitg closa. **Puñado.** || Porció d' alguna cosa de la que n' hi sol haver abundor. **Puñado.** || MUNIÓ.

BON GRAPAT. *Loc. Buen rato.*

UN GRAPAT DE DÍES. *Loc. Muchos días.*

A GRAPATS. m. adv. Abundantment. *Á puñados.* || A ESTIRA CABELLS.

ANAR A GRAPATS. fr. *Met.* Agafarse 'ls que 's barallen. *Asirse, agarrarse.*

FET A GRAPATS. fr. Fet depressa. *Hecho aprisa y corriendo.*

GRAPAUT. m. *Ant. Zool.* CALÁPAT.

GRAPEIG. m. Acte y efecte de grapejar. **Manoseo.**

GRAPEJAR. v. a. Tocar repetidament alguna cosa. **Manosear.** || Donar cops ab les mans. **Manotear.**

GRAPEJAT, DA. p. p. **Manoseado.**

GRAPES. f. pl. *Ter.* Eina de ferro en forma forcada de dues, tres o més puntes. **Ganchos, arpas.**

GRAPIALTESA. f. *Fam.* Diner. **Ungüento de Méjico, punto de rana.**

GRAPIALTESA BLANCA. f. *Farm.* Ungüent compost d' arrel de brionia, oli y cera; ja no s' usa. *Ungüento de Agripa ó de Brionia.*

GRAPIALTESA NEGRA. f. *Farm.* Ungüent compost de cera groga, oli de malví, reïna de pí y trementina. *Ungüento de Altea.*

GRAPINYAR. v. a. Mitg glassar artificialment algún líquit de modo que fassi grumulls. **Garapinyar.**

GRAPINYAT. m. Beguda mitg glassada y formant grumulls, que 's pren com a refresch. **Garapiña.**

GRAPINYERA. f. Eina que serveix pera grapinyar. **Garapiñera.**

GRAPIMS. v. a. *Ter. Moyá.* Barreja de boll y de grá de blat.

GRAPISSÁ. m. Coral blanch que s' entremalla ab les xarxes y n' es la perdició, puig pera tréurel s' ha d' anarlo picant y ferlo saltar a engrunes.

GRAPONÁ. v. a. *Ter. Ibicench.* Tocar ab les mans. **Manosear.**

GRAPONEJAR. v. a. *Fam.* GRAPEJAR

GRAPTOLITA. f. *Min.* Nom genèrich de les pedres que tenen naturalment algunes figures a la superficie. **Graptolita.**

GRAS, SA. adj. Lo que té greix. **Gordo.** || *Met.* ABUNDANT.

GRAS COM UN PORCH. *Met.* Se diu del home molt gras. *Estar de la bellota, atocinado.*

GRAS COM UN TOIXÓ. GRAS COM UN PORCH.

ESTÁ GRAS QUE PETA. fr. Ab que 's significa que algú és molt gras. *Está que hiende.*

ÉSSER GRAS COM UNA POST. fr. Esser molt flach. *Estar como un naipe.*

ESTAR MASSA GRAS. fr. *Met.* ÉSSER MASSA RICH.

QUI NO MENJA MERDA NO ESTÁ GRAS. *Ref. Mierda y horrura todo es gordura ; mierda que no ahoga todo engorda.*

TORNARSE GRAS. fr. ENGREIXARSE.

QUI INFANTS TÉ MASSA, MAI MORT GRASSA. *Ref. Quien tiene hijos al lado, no muere ahitado.*

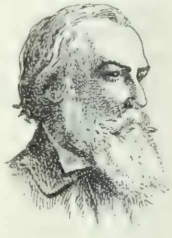

Feliu Gras

GRAS (Feliu). *Biog.* Poeta y escriptor de quadros de costums y de contes, que va néixer a Malemort (Provença) al any 1844, y va morir en 1901. Ab En Mistral y N' Aubanel fou dels que

més intervingueren al renaixement literari de la seua terra, arrivant a ésser *Capoulié* dels felibres. Entre les seues obres, son remarcables *Li Carbounié, Toloza, Les Papasines,* etc.

— Y BALLVÉ (PERE). *Biog.* Notari de gran renòm y escriptor distingit. Nat a Reus l' any 1822, mort a Falset en 1882, en quina vila era arxiver notarial desde 1859. Un dels fundadors del periodich *La Notaría.* Va escriure, y doná conferencies als propietaris del Priorat, tractant dels notaris y de la llei hipotecaria. L' any 1841 representaven ab èxit, la seua comedia *Lo mismo es ella que todas.* Y en l' aubada del teatre catalá, *Isabel Besora la pastoreta, o sía la peste de Reus en 1572,* drama en tres actes, ben rebut, que va estamparse a Reus l' any 1857. És un dels poetas de *Los Trobadors nous.* Va escriure bastant de literatura y d' historia local en la prempsa de Reus, *(El Pasatiempo, El Liceo, El Juglar, El Mercado, El Eco del Centro de Lectura,* etc.). Molts escrits seus eren reproduits en els periodichs de Barcelona y de Madrit.

— Y MIRAMBELL (FRANCESCH). *Biog.* Advocat y politich que va figurar en el derrer ters del sigle XIX. Era nadiu de Valencia, y pertanyent al partit republicá, va desempenyar càrrechs molt importants.

GRASALETA. f. *Ant.* Ampolleta pera coses d' olor y la capseta ont s' hi guardaven aquestes ampolletes. **Bujeta, bujetilla.**

GRASELLA. f. *Ter.* GRAELLA.

GRASES Y ROSSELLÓ (Joseph). *Biog.* Gravador de lámines y d' encunys. Natural de Menorca. Visqué en la primera meitat del sigle XIX. Travallava igualment el marbre y el bronse que la fusta. Ilustrá les obres del cronista menorquí Joan Ramis. L' artista Grases era també molt afectat a la historia natural.

GRASOLA. f. *Ter.* CAÇOLA.

GRASOLET o GRESOLET (Ntra. Sra. del). *Geog.* Santuari del terme de Saldes, prov. de Barcelona.

GRASSA. f. Cert carácter de lletra francesa. **Palo gordo.** || f. Greix, mantega. Tot lo que porta greig. Engrut. Porquería. **Moho.**

GRASSAMENT. adv. m. *Ant.* ABUNDANTMENT.

GRASSÁS, SA. adj. aum. **Gordinflón, gordazo, gordón.**

GRASSELL, A. adj. Molt gras y petit. **Rechoncho, gordiflón, gordinflón, regordete.**

GRASSERA. f. Pot per posar grassa o greix.

GRASSESA. f. Greix, qualitat de lo qu' és gras. **Graseza, gordura, grosura.**

GRASSET. *Ornit.* Aucell insecívor del genre ANTHUS, ESPIONCDLA, ESPINOLETA.

GRASSET Y HORTA (Llorenç). *Biog.* Metge honorari de la familia reial espanyola. Era nadiu de Barcelona, en quina ciutat va morir en 1824. Va escriure algunes memories, disertacions y dictámens professionals.

GRASSI (Angela). *Biog.* Escriptora distingida, de molt renom en son temps, nascuda a Barcelona, segons la majoría dels autors biográfichs, l' any 1826, mentres hi há qui assegura que és filla d' Italia. La producció literaria d' aquesta dama, tant en prosa com en vers (noveles, drames, poesíes líriques), és tota castellana. Va passar la seua vida principalment entre Barcelona y Madrit.

— (CARLES). *Biog.* Musich remarcable que va néixer a Barcelona en 1818, y va morir en 1886. Va dedicarse al estudi del obóe, obtenint per oposició plaça d' aquest instrument a l' orquestra del Teatre de la Santa Creu, quan tot just comptava divuit anys. Molt jove va compondre la partitura de l' ópera *Il proscrito di Altemburgo.* Fou desprès musich major del regiment d' artillería a Barcelona, y en 1865 va passar a Madrit éssent nomenat per oposició obóe de la reial capella, professor del conservatori de musica, y director de la banda d' artillería de guarnició a la cort.

GRASSILLA. f. Polvos blanchs de reïna o de goma ab que 's frega 'l paper ont s' hi ha fet alguna raspadura pera que corri la tinta y no s' hi fongui. **Grasilla.**

GRASSIOLA. f. *Bot.* Herba de la fam. de les escrofulariácies, que 's cria en terres humides y té les fulles estretes y llargues; put un xich y és de gust molt amargant. **Graciola, hierba del pobre.**

GRASSITOT. f. Abundancia de greix.

GRASSÓ, NA. adj. dim. de gras. **Gordito.**

GRASSONET, A. adj. **Gordito.**

GRASSOR. f. Parlant de la terra, abundor de principis nodritius. **Abundancia de principios nutritivos.**

GRAT, A. adj Gustós, agradable. **Grato.** || Accepte, ben rebut. **Grato.** || m. *Ant.* AGRAIMENT.

DE GRAT O DE BON GRAT. m. adv. De bona voluntat. *De grado ó de su grado.*

DONAT DE GRAT. fr. *Dado de buena voluntad.*

MAL GRAT: m. adv. *Malgrado.*

MAL NOSTRE GRAT. *Loc. Á pesar nuestro, malgrado nuestro ó mal nuestro grado.*

NI GRAT NI GRACIES, FESTES EN DIUMENGE. *Ref.* Denota que les coses que 's donen o concedeixen per obligació no son d' agrair. *Pocas gracias; ni grado ni gracias.*

PENDRE DE GRAT. fr. Posar estimació. *Poner cariño.*

SENTIR GRAT. fr. AGRAIR.

GRATA. f. a. Eina pera netejar peces delicades de metall.

GRATACUL. m. *Ter. bot.* GAVARRERA y 'l seu fruit.

GRATADOR. m. Rascador que usen els estanyers pera treure les desigualtats de les peces. **Grator.**

GRATADURA. f. L' acció y efecte de gratar. **Araño.**

GRATADURA DE PIGOTA. *Pintas; hoyos de viruelas.*

GRATALL. m. *Ter.* **Rascadura.**

GRATALLOPS. *Geog.* Caseriu del dist. munpal. de Oliola, prov. de Lleida. || Vileta de la prov. y bisb. de Tarragona, part. jud. de Falset; és a la vora del riu Ciurana y té 716 hab.

Segell de Gratallops

GRATAMENT. adv. m. AGRADABLEMENT, GUSTOSAMENT.

GRATAPALLES. m. *Ornit.* BARDAROLA, SITGROCH.

GRATAPEUS. m. pl. *Bot.* PEUS DE RATA.

GRATAR. v. a. Fregar ab força la pell ab una cosa dura o rasposa; se diu comunament quan això's fá ab les ungles. **Rascar.** || Arrencar els animals ab les grapes la terra o un' altra cosa. **Escarbar.** || Descalçar o menjar l' aigua la terra per ont passa. **Derrubiar.** || Fregar, estregar. **Fregar.**

GRATAR Y MENJAR TOT ÉS COMENÇAR. *Ref.* Per animar a algú que comenci a fer alguna cosa que li repugna. *El comer y rascar todo es empezar; el comer y rascar no quiere sino empezar.*

EL MASSA GRATAR COU. *Ref.* Denota que les coses no 's deuen portar mai al extrem. *Tanto pica la pega en la raíz del torvisco, hasta que quebranta el pico.*

QUI GRATA ONT LI PRU NO FÁ AGRAVI A NINGÚ. *Ref.* Ab que 's denota qu' algú té motiu de queixarse. *Allá va la lengua do duele la muela.*

TANT GRATA LA LLEBRA QUE BÉ MAL JAU. *Ref. Muchas veces el que escarba, lo que no quiere halla.*

GRATARSE. v. r. **Rascarse.** || Fregarse contra un arbre, paret, etc. **Estregarse.**

GRATARSE LA BUTXACA. fr. *Rascarse la faltriquera pelo arriba.*

GRATES. f. pl. BOTXES.

GRATCIENT (A). m. adv. Expressament, a propòsit, ab tot coneixement. Á sabiendas.

GRATELLA. f. *Ant.* RONYA.

GRATIFICACIÓ. f. Recompensa. **Gratificación.** || Sobressou. **Gratificación, sobresueldo.**

GRATIFICADOR, A. m. y f. Qui gratifica. **Gratificador.**

GRATIFICAR. v. a. Remunerar, recompensar. **Gratificar, galardonar.**

GRATIFICAT, DA. p. p. **Gratificado.**

GRATIL. m. *Náut.* L' extrem de la vela per ont se uneix o lliga al pal o verga corresponent y també el troç de verga ont s' hi lliga y assegura la vela. **Gratil.**

GRATIS. adv. m. GRATUITAMENT.

GRATISDAT. adj. y

GRATISDONAT, DA. adj. Donat de gracia. **Gratisdato.**

GRATÍSSIMAMENT. adv. m. **Agradablemente.**

GRATITUT. f. Agraiment. **Gratitud.**

GRATS (Collada de). *Orog.* Montanya de 1,280 met. d' altitut al N.E. de Gombreny, prov. de Girona. És partió d' aigües entre les del riu Fresser y les del seu afluent Mardáç. || — (RIERA DE). *Hidrog.* Neix sota 'l puig Gorra y desaigua a la vora del Mardáç, entre Gombreny y Sant Llorenç de Campdevánol, prov. de Girona.

GRATSIENT. mod. adv. GRATCIENT.

GRATUIT, A. adj. Donat de grat, de franch, sense cap interès. **Gratuito.**

GRATUITAMENT. adv. m. De grat, de franch, sense cap interès. **Gratuitamente, gratis.**

GRATUITAT. f. Acció gratuita. **Gratuidad.**

GRATULACIÓ. f. ENHORABONA.

GRATULAR. v. a. Donar la enhorabona. **Gratular.** || **Congratular.** || v. r. **Alegrarse.**

GRATULATORI, A. adj. S' aplica al discurs o carta en que 's dona la enhorabona. **Gratulatorio.**

GRATUSSA. f. *Esgr.* Dues menes de tretes que 's fan per sota y per sobre de la espasa, una d' un modo y altra d' un altre. **Gratusa.**

GRAU. m. El número de generacions que hi há als parentius fins a cada un dels parents, comptant desde l' avi comú. **Grado.** || El títol o graduació qu' a les universitats se dona al que 's gradúa. **Grado.** || Classe, estat. **Grado.** || Nom propi d' home. **Gerardo.** || Platja de desembarch. **Grao.** || La costa tallada que separa una planura d' un' altra. **Grao.** || *Ant.* GRAÓ. || *Met.* Excés o major intensitat que té alguna cosa respecte de sí meteixa en un altre estat, o respecte d' un' altra. **Grado.** || *Gram.* Qualitat en la significació de les veus, com: *positiu, comparatiu, superlatiu.* **Grado.** || *Mat.* Qualsevulla de les trescentes y seixanta parts en que 's divideix la circumferencia. **Grado.** || ESCALA, GRAHÓ.

EN GRAU D' APELACIÓ. *Loc. for.* En cada una de les diferentes instancies que pot tindre un plet. *En grado de apelación.*

EN GRAU SUPERLATIU. m. adv. *Met. fam.* Excessivament. *En grado superlativo, en sumo grado.*

PER GRAUS, O DE GRAU EN GRAU. m. adv. Per parts, successivament. *Por grados, ó de grado en grado.*

GRAU (Carles). *Biog.* Esculptor y arquitecte català deixeble de Pere Costa y autor de la font de Sant Ferrán a la plaça de Figueres. Va viure desde 1714 fins a 1798.

— (JOAN Y FRANCESCH). *Biog.* Artistes germans, fills de Manresa, que travallaven durant el sigle XVII y eren ben distingits a Catalunya entre 'ls de son temps. És obra d' ells el panteó del monastir de Poblet y els sepulcres: del rei Alfons V, del infant Enrich y del vescomte Ramon de Cardona, començats l' any 1659. Les sepultures reials tenien dues portes de bronze ab relleus y va ésser contractada tota l' obra per 5,500 lliures barcelonines. Era obra d' En Francesch Grau el retaule de la Concepció pera la catedral de Tarragona.

— (PERE). *Biog.* Nasqué a Tarragona. En 1575 estampá sa *Cosmografía* ab una taula de longituts y latituts dels pobles principals d' Indies. Autillon la esmenta en el prólech de sa Geografía y Robertson la posa en la llista d' autors que consultá per escriure la historia d' Amèrica.

GRAU. *Geog.* Caseriu del terme de Roda, prov. de Osca. || — (EL). *Hidrog.* Entrada que fá 'l mar a la costa llevantina de l' illa de Menorca, entre Capifert y Buniach. || — DE BURRIANA. Barri del terme de Burriana, prov. de Castelló. || — DE CASTELLÓ. Barri del terme munpal. de Castelló de la Plana, prov. del meteix nom. || — D' ESCALES. *Orog.* Cingle molt espadat que hi há a la vora de la riera de les Escales entre Talaixá y Tortellá, prov. de Girona. || — DE GANDÍA. Barri del terme de Gandía, prov. de Valencia. || — DE SAGUNT (abans Murvedre). Barri del terme de Sagunt, prov. de Va'encia. || — DE VALENCIA. *Geog.* Barri del terme de Valencia. || — DE VIDRÁ. *Orog.* Montanya esgraonada que hi há prop de Vidrá, prov de Girona. || — (RIERA DEL). *Hidrog.* Afluent de la vora de la riera de Les Lloses, prov. de Girona. Neix al peu de la montanya de Santa Margarida, terme de Sant Sadurní de Sovelles, y desaigua al indret nomenat l' Atalaya.

GRAU. (Collada del). *Orog.* Prop de Prats de Lluçanés (724 m.). || — (COLL DE). En el camí de Guardiola a Sant Jaume de Fontanyá (1,530 m.).

GRAULA. *Ornit.* CORNEYA, CUCALA.

GRAUPA. f. Eina de pagès ab punxes.

GRAUPAR. v. a. Travallar ab la graupa.

GRAUPEJAR. v. a. Travallar ab la graupa.

GRAUPES. f. pl. Graupa.

GRAUS *Geog.* Vila de la prov. d' Osca, bisb. de Barbastre, part. jud. de Benabarre; és a l' aiguabarreix del riu Isábene ab el riu Éssera y té 2,850 hab.

Vista de Graus

|| — DE CANAVELLES. Casa de banys de Canavelles, cantó d' Oleta, depart. dels Pirineus Orientals.

GRAVA. f. *Ter.* Palets petits de riera o de mar. **Casquijo, grava.** || Brossa o reble que 's posa al lloch que s' ha d' enrajolar, pera que quedi plá. **Alcatifa.** || — (PICH DE LA). *Orog.* En el macís de Carlit.

GRAVADOR, A. m. y f. Qui grava. **Grabador.**

GRAVADURA. f. GRAVAT.

GRAVALADA. f. Palets y ronyons de riu de formes no molt grosses.

GRAVALOSA. *Geog.* Poblet del part. jud. de Manresa, prov. de Barcelona.

GRAVÁMEN. m. Cárrech, obligació de pagar alguna cosa. **Gravámen.** || Molestia. **Gravamen.**

GRAVAR. v. a. Oprimir, subgectar, molestar. **Gravar.** || v. a. Senyalar, obrir en metall, fusta o pedra, estampes, escuts, lletres, etc. **Tallar, grabar, escul-**

pir, cincelar. || *Met.* Fixar al ánim, a la memoria o al cor algún afecte o especie. **Imprimir, grabar.**

GRAVAT. m. Art de dibuixar ab un buri sobre una materia més o menys dura, còm el boix, la pedra o 'l metall. **Grabado** || Estampa que resulta de la impressió d' una planxa gravada sobre paper, pergamí, tela, etc. **Grabado.** || p. p. de gravar. **Grabado.** || Senyalat de verola. **Picado de viruelas.**

GRAVAT A GRÁ D' ORDI. El que's fa ratllant la planxa de manera que les ratlles se creuin formant rombes. *Grabado al rombo.*

GRAVAT A L' AIGUAFORT. Consisteix en verniçar la superficie de la planxa de coure y dibuixar sobre 'l verníç els objectes. Posada després la planxa a la acció del ácit nítrich queden profondes o vuides les parts que s' han de dibuixar. *Grabado al agua fuerte.*

GRAVAT A L' AIGUA-TINTA. Lo que 's fa en planxes de metall fent el contorn del dibuixcòm a l' aiguafort, y passant després una tinta especial, y mes tart un verníç, pêls plans que han d' eixir marcats, operació que 's repeteix tantes més vegades quan més marcada 's vol que surti l'ombra, obtenintse aixís un gravat qu' imita molt bé 'l dibuix fet ab una aiguada de sepia o de tinta de Xina. *Grabado al agua-tinta.*

GRAVAT AL BOIX. El que 's fa demunt de fusta de boix perfectament llisa seguint 'hi ab el buri el dibuix que s' hi ha fet. *Grabado al boj ó en madera.*

GRAVAT AL DOLS. El fet sobre cer, coure, boix, etc., ab el sol impuls de la ma del gravador. *Grabado en dulce.*

GRAVAT AL FUM. Consisteix en cobrir de tinta negra la planxa que 's vol gravar rascantla després pera fer 'hi 'l dibuix que 's vol estampar. *Grabado al humo.*

GRAVAT A LA PEDRA. El que 's fa ab puntes de diamant demunt d' una pedra de litografía. *Grabado á la piedra.*

GRAVAT AL VUIT. Procediment que consisteix en vuidar un troç de metall, de pedra o de fusta de manera que reprodueixi un relleu donat pera fer 'hi ab ell medalles, monedes, segells, etc. *Grabado en hueco ó en hondo.*

GRAVAT DE PUNTS. El que 's fa dibuixant els objectes per medi de punts que 's fan o be a ma ab el buri o be per medi d' unes rodetes de metall apropòsit. *Grabado de puntos.*

GRAVATIU, VA. adj. y

GRAVATORI, A. adj. GRAVÓS, 2.

GRAVE. adj. Pesat, lo que naturalment s' inclina al centre. **Grave.** || Gran, de molta entitat: se diu de les coses no materials, còm: *negoci, malaltia,* etc. **Grave.** || *Met.* Serio. **Serio, grave, severo.** || Molest, enfadós. **Grave.** || *Mus.* El so baix y retronant. **Grave.** || Magestuós, circunspecte. **Majestuoso, grave, circunspecto.** || Dit d' un autor savi y judiciós. **Grave.** || Dit dels pecats. **Mortal, grave.** || Difícil. **Grave.**

ACCENT GRAVE. Vegis ACCENT.

POSARSE GRAVE. fr. Afectar gravetat qui abans no'n tenía. *Ponerse grave, hacer del grave.*

GRAVEMENT. adv. m. Ab pès y gravetat. **Gravemente.**

GRAVEROL (Francesch). *Biog.* Jurisconsult y antiqüari provençal, fundador de la Academia de Nimes. Va viure desde 1636 fins a 1694, y fou autor de nombroses obres. Era corresponent de l' Academia dels Ricovati de Padua, desde 1689.

GRAVESA. f. GRAVETAT.

GRAVETAT. f. Pesadesa, la qualitat de pesat. **Gravedad.** || Modestia, circunspecció. **Gravedad.** || Constancia, fermesa d' ánim. **Gravedad.** || Severitat, austeritat. **Gravedad.** || Importancia, grandesa, excés de coses immaterials, còm: *d' un negoci,* etc. **Gravedad.** || Orgull. **Orgullo, gravedad.** || Llei de gravetat. La que atrau els cossos cap a la terra.

GRAVÍMETRE. m. Instrument pera amidar el pès específich dels sòlits y dels líquits. **Gravímetro.**

GRAVÍSSIM, A. adj. sup. Molt grave. **Gravísimo.**

GRAVITACIÓ. f. Accció y efecte de gravitar. **Gravitación.**

GRAVITACIÓ UNIVERSAL. f. *Astron.* Força dels planetes en virtut de la qual s' atreuen els uns als altres. *Gravitación universal.*

GRAVITAR. v. n. Fer pés, carregar un cos demunt d' un altre. **Gravitar, gravear.**

GRAVÓS, A. adj. Pesat. **Gravoso.** || Molest, insufrible. **Oneroso, gravoso.** || Que causa gasto.

GREAL. m. Vas. Rentamans. CÁLCER.

GREALA. f. *Ter.* Gibrella pera rentarse, rentamans. **Jofaina.**

GRÈBOL. m. *Bot.* GRÈVOL O BOIX GRÈVOL.

GREBOLEDA (Torrent de). *Hidrog.* Petit afluent del Gresolet a la Vall d' aquest nom.

GREBUL. *Ornit.* PERDIU DE GARRIGA.

GRECH, GA. adj. Natural y pertanyent a Grecia. **Griego, greco.** || m. GREGAL. || Llengua, idioma dels grechs. **Griego.** || adj. Sufixe qu' entra a la composició d' alguns mots referents a coses de Grecia.

ESTAR EN GRECH. fr. Ésser difícil d' entendre. *Estar en arábigo ó en gringo.*

MAR DEL GRECH. *Mar Jónico.*

PARLAR EN GRECH. fr. *Met.* Parlar d' una materia qu' és fora del coneixement dels oients. *Hablar en griego.*

GRECH. *Ter. Aranés.* ISART MASCLE.

GRECHLLATÍ, NA. adj. Barreja de grech y llatí. **Grecolatino.** || Calificatiu de l' art que participa dels dos istils.

GRECHRROMÁ, NA. adj. Pertanyent als grechs y románs o compost d' elements propis d' un y altre poble. **Grecoromano.** || S' aplica més principalment a l' arquitectura. **Grecorromano.**

GRECISME. m. Frase o modo de parlar a imitació dels grechs. **Helenismo, grecismo.**

GREDA. f. *Min.* Terra de peraire, mena d' argila blanca y betuminosa, que serveix pera treure taques, desengrassar els panyos, etc. **Greda.** || *Met. fam.* Moneda. diners. **Mosca, monises, lana, morusa, güeltre.**

GREDAL. m. y

GREDAR. m. Terreno adundós de greda. **Gredal, buhedo, blanquizar, blanquizal, gredoso.** || adj. Se diu de la terra gredosa. **Gredal.**

GREDELLÍ. adj. Color de roca seca.

GREDÓS, A. adj. Lo que participa de les qualitats de la greda o 'n conté. **Gredoso.**

GREENLANDITA. f. *Miner.* Varietat de granat. **Greenlandita.**

GREENOQUITA. f. *Miner.* Varietat de sulfur de cadmi que 's trova dins dels forats de certes roques amigdalòidiques y quina forma fonamental és un prisma exaedre regular. **Greenoquita.**

GREENOVITA. f. *Miner.* Varietat d' esfeni en quina composició hi entra 'l protòxit de manganès. **Greenovita.**

GREGA. f. Adorno de ratlles, llistes o faixes que formen rectánguls sense tancar paraleles entre sí y units els uns ab els altres. **Greca.**

A LA GREGA. m. adv. Fora d' ordre. *Sin ó fuera de trastes.*

GREGAL. m. Vent grech entre llevant y tramontana, segons la rosa náutica usada al Mediterraní. V. GARGAL. **Gregal, greco, griego, galerno, galeno.**

GREGALADA. f. Ratxada de gregal. **Racha de viento nordeste.** V. GARGALADA.

GREGALISAR. v. a. NORDESTEJAR.

GREGARI, A. adj. Qui está en companyía d' altres sense distinció, còm el soldat ras. **Gregario.**

GREGORI, A. m. y f. Nom propi d' home y també de dona. **Gregorio ó Gregoria.**

GREGORI (Sant). *Geog.* Lloch ab ajuntant de la prov. de Girona part. jud. de la meteixa, ab set agregats, que formen en tot 2,100 hab.

GREGORIÁ, NA. adj. Pertanyent a qui 's diu Gregori. **Gregoriano.** || Cant gregoriá que aixís s' anomena el cant ritual que la tradició atribueix al Sant Pare Gregori I, *el Gran.*

GREGORIANA. f. Peça de l' armadura antiga que se posava a la cama dreta, a modo de genollera, entre 'l botí y la mitja y era de cer trempat. **Gregoriana.**

GREGORITÁ. f. *Min.* Varietat de ferro titanat. **Gregorita.**

GREGUEJAR. v. n. Afectar el parlar grech, usar veus de dit idioma. **Grecizar.** || Imitar el parlar grech o l' istil grech. **Greguizar.**

GREGUES. f. pl. *Ant.* GREVES.

GREGUESCH, CA. adj. *Ant.* GRECH. || Mena de calçons.

GREGÜETS. *Bot.* Mena de bolets del genre *Tricholoma.*

GREIX. m. Sagí, llart, grassesa dels animals. **Grasa, gordura, grosura, grasura, graso, gordo.** || El que 'ls aucells tenen a la ouera. **Enjundia.** || **Esperma de balena.** || La immundicia que deixa la suor a la roba. **Mugre, grasa, pringue.** || El molt suáu y delicat, còm: *el de cabrit*, etc., que s' usa pera suavisar les mans, etc. **Sebillo.** || Lo que deixa 'l vidre als forns. **Natrón.** || m. *Ter. ibicench.* Llart de porch. **Manteca de cerdo.**

Segell de Greixa

EMBRUTAR DE GREIX. fr. *Engrasar.*

POSAR GREIX. fr. ENGREIXARSE.

TREURE 'L GREIX. fr. DESENGREIXAR.

GREIXA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Ger, prov. de Girona. || Poblet del part. jud. de Berga, prov. de Barcelona; és al N.O. de la provincia, a la vora de la riera de Bagá || — (RIU DE). Desaigua al Bastareny més amunt de Bagá.

GREIXES. f. pl. *Ter.* CREIXENS.

GREIXIMONIA. f. *Fam.* Diners. **Unto de rana, ungüento de Méjico.**

GREIXOL. m. *Bot.* **Grejol.**

GREIXONERA. f. Eina de cuina pera arreglar el greix y coure aucells. **Grasera.**

GREIXÓS, A. adj. Lo que té greix. **Gordo, graso.** || Untat, plè de immundicia o de greix. **Grasiento, crasiento, mugriento, pringoso.**

GREIXOTS (Cova dels). *Orog.* En el terme de Sant Juliá de Serdanyola.

GREIXÚM. m. Porquería. **Mugre.** || GRASSÁÇ.

GREJOL. m. *Bot.* Lliri blau. **Lirio cárdeno.**

GRELA. m. GREALA.

GRELL. m. *Ant.* GRILL. || El sèmen que 'l gall posa al rovell del ou. **Meaja, galladura, engalladura.**

GRELLAR. v. n. *Ant.* GRILLAR.

GREMI. m. Reunió o cos de persones que tenen un meteix ofici, professió u ordenances. **Gremio.** || A les universitats el cos de doctors y catedrátichs. **Gremio.** || Unió dels fidels ab llurs llegítims pastors y principalment ab el papa. **Gremio.**

GREMIAL. m. Panyo quadrat ab una creu al mitg, que 's posen els bisbes demunt dels genolls pera algunes ceremonies de pontifical. **Gremial.** || adj. Pertanyent al gremi. **Gremial.** || m. Qui forma part de un gremi. **Gremial.**

GRENOLL. m. Cullareta, l' embrió del granot.

GRENOLLA. f. y

GRENOYA. f. *Ant.* GRANOTA.

GRENOYT. m. *Ant.* CULLERETA, CAP GROS.

GRENY. m. ESQUEY, parlant de roques.

GRENYA. f. FLOCH DE CABELLS. || Cabellera descomposta y embolicada. **Greña.**

A SARPA LA GRENYA. fr. A ESTIRA CABELLS.

GRENYANA. *Geog.* Caseríu del terme de Lleida.

GRES. m. *Miner.* Nom genèrich de tota roca de textura sorrenca, fluixa o compacta, un poch transparenta y dura que 's trova als terrenos de sediments y 's diu vulgarment *pedra esmoladora.* **Gres.** || ARENISCA. || Terriça feta de pols de pedra sorrenca y d' argila plàstica siliciosa que té un llustre molt bonich. **Gres.**

GRÈS Y COMAS (Jaume). *Biog.* Hebraista catalá, mort jove a Gracia (Barcelona) l' any 1885. Havía aplicat ses facultats d' estudiós en el periodisme local; era ateneísta, company d' En Joaquim Bartrina. La seua producció va ésser escassa, més substanciosa.

GRESAL. m. *Ter.* PLAT.

GRESCA. f. Tavola, confusió de crits. **Zambra, gresca.**

ESTAR DE GRESCA. fr. Estar alegre o de bon humor. *Estar de broma ó de chunga.*

GRESILLO. *Ter. Aranés.* Créixem.

GRESOL. m. Eina cònica que 's fa de certa mena de terra que resisteix molt al foch y serveix pera fondre 'ls metalls, el vidre, etc. **Crisol.** || Vas de terra o altra materia, en que s' hi encén llum. **Candileja.** || El del llum de cuina, en que s' hi posa l' oli. **Candileja.** || El de sota. **Cazoleta.**

Gresol (Museu de Barcelona)

EN FORMA DE GRESOL. *Acandilado.*

GRESOLADA. f. La porció de metall que cap al gresol. **Crisolada.** || La porció de oli que cap dins de un gresol. **Crisolada.**

GRESOLÀÇ. m. aum. **Candilón.**

GRESOLET. m. dim. **Candileja, candilejo, candilillo, ito.**

GRESOLET (Estret de). *Geog.* En el torrent del meteix nom, afluent del riu de Saldes. || — (SANTUARI DEL). Al fons d' una vall reclosa al peu del Pedraforca; pertany al terme parroquial de Gisclareny.

GRETA. f. Clivella, obertura.

GREU. adj. *Ant.* **Grave.** || *Ant.* FORT, VEËMENT. || GRAVÓS.

SAPIGUER GREU. fr. Tindre sentiment o pena d' alguna cosa. *Pesar, sentir, saber mal, repugnar.* || Fer llástima, doldre. *Doler, dar lástima.*

SI 'T SAP GREU, PÓSATHI UN BREU. *Ref.* SI' T SAP MAL, PÓSATHI SAL.

GREUÉRAS. *Ornit.* BECH DE SERRA PETIT.

GREUGE. m. *Ant.* AGRAVI. || CONTRATEMPS. || Queixa del agravi fet a les lleis o furs que 's donava ordinariament a les corts d' Aragó. **Greuge.**

GREUJAR. v. a. *Ant.* AGRAVAR, GRAVAR, OPRIMIR. || **Agraviar.**

GREUJÓS, A. adj. PESARÓS, A.

GREUMENT. adv. m. *Ant.* FORTAMENT, VEËMENT. || DISGUSTADAMENT, MALAMENT, DE MALA GANA.

GREVANÇA. f. *Ant.* PERJUDICI, DANY.

GRÈVOL. Vegis GRÈBOL.

GREVES. f. pl. *Ant.* GAMBERA.

GREVEMENT. adv. m. *Ant.* GREUMENT.

GREVIA. f. *Ant.* GRAVETAT.

GRIALA. f. *Ter.* GIBRELLA.

GRIALS. *Geog.* Caseriu del terme d' Alamós, prov. de Lleida.

GRIANCES. f. pl. *Ant.* ESPORGUERÍES.

GRIBA. f. *Ter.* GARBELL.

GRIBELL. *Ter. Aranés.* GARBELL.

GRIBIA. *Ter. Aranés.* MENJADORA.

GRIDA. f. *Ant.* CRIDA.

GRIDAR. v. a. *Ant.* Cridar.

GRIDELLÍ. m. Mena de color de viola. **Violáceo.**

GRIETA. f. *Mot castellanissat.* Llagueta que 's fa a les potes de les cavalleríes ab dolor y un poch de materia. **Respigón.**

GRIFA. f. *Impr.* Nom de la lletra bastardilla. **Grifa.**

GRIFAT. adj. S' aplica al carácter de lletra inclinada a la esquerra, inventada per Sebastiá Grif. **Grifa, grifado.**

GRIFE. *Geog.* Caseriu del terme de Besora, prov. de Lleida.

GRIFELL. n. Grifoll.

GRIFI. m. *Zool.* Animal fabulós de mitg en amunt áliga y de mitg en avall lleó: serveix de geroglífich als escuts d' armes. **Grifo.** || *Ornit.* Aucell efectiu semblant a l' áliga. **Grifo.**

GRÍFOL. m. Brot, lluch. **Pimpollo.** || Doll, surtidor petit d' aigua a la superficie de la terra. **Borbollón, borbotón.**

FER O TREURE GRÍFOLS. fr. *Bot. Echar botones.*

GRIFOL (Francesch). *Biog.* Pintor valenciá que va néixer en 1766. Sense més cultura que la seua afició, va començar, pintant imatges incorrectes que venía als poblets y mercats, més per propia intuició va assimilarse sentiments artístichs, y arrivá a produir algunes obres prou acceptables.

GRIFOLAR. v. n. Brotar, treure brots les plantes. **Pimpollecer, entallecer, ahijar, echar pimpollos.**

GRIFOLL. m. *Ant.* GRIFO, 1. || Grill de taronja.

GRIFOLLAR. v. n. Traure grifolls una llevor o planta.

GRIFONA. f. Mena de papellona.

GRIHER. m. *Ant. Ornit.* PEDRER.

GRILL. m. *Entom.* Insecte negre, mena d' escarabat, de dos a tres centímetres de llarch y quatre ales, les dues primeres més curtes, el cap inclinat envers terra, el cos pardo rogench llustrós y dues ungles a cada pota; ab les dues ales llargues fa un cant particular, expressant el remor *rich, rich,* o *gry, gry,* d' ont ha pres el nom. **Grillo.** || Parlant de magranes, taronjes, etc., cada una de les parts qu' están dividides per medi d' una membrana. **Gajo.** || *Náut. Ter. Blanes.* Aparell pera fer corre la barca al ésser varada. || Els de la nou. **Pierna.** || La cama que treuen les llavors quan fermenten. **Tallo.** || pl. *Ant.* GRILLONS. || Eixidura o mal dels dits.

Grill

GRILL CRAMALLERA. Aparell pera pujar obgectes.

NO PUJA UN GRILL DE NOU. *Expr. fam.* Que s' usa pera despreciar alguna cosa o pera ponderar el seu poch valor. *No monta un comino.*

CANTAR ELS GRILLS. fr. *Grillar.*

FER GRILLS ELS FRUITS O LES LLEVORS. fr. GRILLARSE.

GRILLA. f. *Ter. ibicench.* Graella. **Parrilla.**

GRILLA (Fer la). fr. *Fam.* Pendre, fer córrer. **Sisar, hurtar.**

GRILLADA. f. Una porció de grills reunits. **Grillada.**

GRILLAR. v. n. Treure grills les llevors. **Guijar.**

GRILLARSE. v. r. Treure grills les llevors, fruites de la terra, còm: *cebes, alls,* etc. **Guijarse, grillarse.**

GRILLAT, DA. adj. Que té grills. **Grillado.** || Que té rebrots. **Entallecido.**

GRILLERA. f. Cau de grills.

GRILLERA (Barranch de la). *Hidrog.* Afluent de la vora del riu Mijares, entre Ribesaltes y Vilarreal, prov. de Castelló.

GRILLET. m. GRILLÓ.

GRILLETAT. adj. m. *Blas.* Epítet que 's dona a l' au de presa quan porta cascabells al peus. **Grilletada.**

GRILLÓ. m. Arch de ferro ab una tanca, que 's posa al coll de la cama dels presos. **Grillete, calceta.** || Mena de forqueta de ferro que assegura la barra al maurador dels fideuers. **Arropea, gozne y corma** si es de fusta. || pl. Dos archs de ferro units ab una barreta pera assegurar als reus. **Grillos, grillones.**

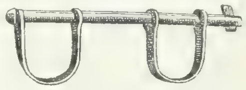

Grillons (Museu de Vich)

GRILLÓ. m. *Ter.* GRILL, 2, 3.

GRILLRAT. f. *Ter. ibicench.* Rata de camp. **Rata del campo.**

GRIM. m. *Ter.* y

GRIMA. f. Horror, feresa, esgarrifança. **Grima.** || m. *Zool.* Mena d' antílop, de banyes curtes y dretes. **Grima.**

CAUSAR GRIMA. fr. Causar temor o espant. *Dar, meter, poner grima.*

GRIMAÇAR. v. a. Fer gestus. **Tremolar.**

GRIMALDU. m. *Ter. ibicench.* Gall molt gros. **Gallo gigantesco.**

GRIMONIA. f. *Bot.* **Cerverola.**

GRINDARESSES. Cordes del aparell de barco pera pujar l' entena.

GRINGOLÁ. v. n. *Ter. ibicench.* Lladrar ab dolor. **Ladrar dolientemente.**

GRINGOLAT, DA. adj. *Blas.* Se diu de les creus, sotuers y altres coses que acaven ab caps de serp. **Gringolado.**

GRINYOL. m. GUINYOL.

GRINYOLAR. v. a. GUINYOLAR.

GRIONS. *Geog.* Lloch del dist. munpal. de Sant Feliu de Buixalleu, prov. de Girona.

GRIP. f. *Med.* Catarro pulmonar epidemich. **Grippe.**

GRIPAL. adj. Afecció epidémica pulmonar.

GRIPAU. m. *Zool.* GALÁPAT.

GRIPIA. f. *Art. y of.* Instrument compost per tres ferros y una anella, que s' emplea pera pujar a les obres o fábriques la pedra picada. La gripia s' introdueix per peces a un forat que en forma de qüa de orenella se fa a la cara superior de la pedra, travantla després ab la peça del mitg y ajuntats fortament els tres ferros pot enlairarse per l'anella la pedra.

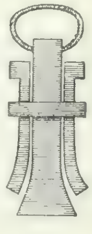

Gripia

GRIPIA. f. Catarro pulmonar epidémich. Gana, fam. Menjadora.

GRIPOSIS. f. *Med.* Corvatura anormal de les ungles. **Griposis.**

GRIPRIA. f. MENJADORA.

GRIS, A. adj. Color qu' és una barreja de blanch ab negre o blau. **Gris.**

GRIS DE CABELLS. Mitg negre y mitg blanch. *Entrecano.*

GRISALLA. f. Pintura imitant el baix relleu servintse sols dels colors blanch y negre y dels tons que resulten de llur barreja. **Grisalia.**

GRISENCH, CA. adj. Tirant a gris. **Gris.**

GRISETA. f. Tela de seda o llana ab floretes o altres dibuixos molt menudets. **Griseta.**

GRISO. m. Fret sech acompanyat d' un aire fí y penetrant. **Gris.**

GRISÓ, NA. s. y adj. Natural d' un cantó suíç, collindant del Rhin. **Grisón.** || adj. Propi d' aquest país. **Grisón.** || m. Roca caliça forta y lleugera que 's trova als terrenos supergredosos. **Grisón.**

GRISOR. f. Color grisench. **Lo que tira á gris.**

GRISÚ. m. Hidrògen carbonat, gas inflamable que se desprèn d' algunes menes de carbó de pedra y explota ab el contacte d' alguna flama, produint moltes desgracies. **Grisú.**

GRITA. f. *Fort.* Especie de torreta de fusta o altra materia ab finestretes, pera que 'ls centinelles puguin descubrir tot el camp, estant a cubert. **Garita.**

GRITELLA. *Orog.* Montanya que hi ha entre Prades y Ciurana, prov. de Tarragona, y separa les aigües de la riera de Prades de les del riu Ciurana.

GRIVA. f. *Ornit.* Aucell de passada, molt semblant al tort, pero un poquet més gros. **Zorzal.** || — *Ictiol.* XUCLÁ. || GRIVA PORTALENCA O CERDANA.

VINDRE D' UN BADALL DE GRIVA. fr. *Fam.* Vindre de molt poca cosa que no 's faci o no 's realisi quelcom. *Venir de un pelo.*

GRIVERET. m. *Ornit.* Aucell més petit que la griva, de pit roig: serveix de reclam pera cridar als altres aucells. **Zorzal pequeño.**

GRÓ. m. Teixit de seda molt semblant al tafetá, però de més cos. **Gro.**

GROCH, GA. adj. Color semblant al d' or. **Amarillo, gualdo.** || Descolorit, macilent, perdut el color natural. **Pálido, pacho.**

GROCH ENCÈS. Lo qu' es molt pujat. *Jalde, jaldo, jaldado.*

GROCH COM LA CERA. fr. Moltíssim groch. *Amarillo como la cera.*

TORNARSE GROCH. fr. Perdre 'l color natural. *Enmarillecerse, palidecer.*

GRODETUR. m. Roba de seda semblanta al tafetá però més groixuda. **Grodetur.**

GROENLANDÈS, A. s. y adj. Natural y propi de Groenlandia, país situat al nort d' Amèrica. **Groenlandés.**

Groguets

GROFALLUT adj. y

GROFOLLUT, DA. adj. Bast, ordinari, mal fet. **Zoquetudo.**

GROGOR. f. Qualitat de groch. **Amarillez.** || *Ter. Med.* Fel sobreixit. **Ictericia.**

GROGÓS, A. adj. **Amarillento.**

GROGUEJAR. v. n. Tirar a groch. **Amarillear.**

GROGUENCH, CA. adj. Lo que tira a groch. **Amarillento.** || De color groch baix. **Amarillazo.**

GROGUESA. f. *Ant.* GROGOR, 1.

GROGUET, A. adj. dim. **Amarillito.**

GROGUETS. m. *Bot.* Floretes grogues que creixen als prats. **Amarillita.**

GROGURA. f. GROGOR. || *Ant.* **Ictericia.**

GROLL. m. Verruga.

GROLLER, A. adj. Tosch, mal fet. **Chanflón, zoquetudo.** || Bast, grosser, còm: *panyo groller.* **Burdo, basto.**

GROLLERÍA. f. Mala criança. Cosa mal feta.

GROM. m. Porció petita d' una cosa, còm: *grom de sal*, etc.

GROMOLL. m. Grom, porció d' una cosa.

GROMOLLAR. v. a. Agromollar.

GRONÇA. f. La caixa o tramuja ont posen les olives als molins d' oli.

GRÓNDOLA. f. GÓNDOLA.

GRONXADOR. m. Viga, corda o qualsevulla altra cosa que serveixi pera gronxarse. **Columpio.**

GRONXAMENT. m. Acte y efecte de gronxar o gronxarse. **Bamboleo.**

GRONXAR. v. a. Moure a una persona o cosa d'un costat al altre repetides vegades ab cert moviment de balanceig. **Mecer.**

GRONXARSE. v. r. Caminar movent el cos d' una part a l' altra per afectació o costúm. **Columpiarse.** || Donar toms en l' aire ab el gronxador. **Columpiarse.** || *Met.* Dormir, obrar ab poch cuidado en algún negoci. **Dormir, echárselo á las espaldas, andar á las bonicas.**

GRONXOLAR. v. a. GRONXAR.

GRONY. m. GRUNYIT. **Enfado, malicia.**

GRONY. *Orog.* Punt culminant de la serra de Miralles, d' uns 900 met. d' altitut.

GROP. m. Nus dels arbres. **Nudo.** || Troç que queda al arbre quan se li trenca alguna rama. **Codillo, gancho.** || *Met.* Apreto, dificultat gran, en quin sentit se diu: *eixim d' aqueix grop.* **Nudo, reventón.** || La taca o granet que destorba 'l diáfane en els vidres, crestalls y pedres precioses. **Paño.** | Reunió de varies coses a un meteix temps **Riolada.**

GROP D' AIGUA. GROPADA D' AIGUA.

GROP DE PLUJA. *Ant.* XÁFECH.

GROP DE VENT. *Ant.* RATXADA DE VENT.

GROPA. f. Les anques o part posterior del cavall. **Grupa, gurupa.**

GROPADA. f. Cop impetuós de mar. **Golpe de mar.** || Ratxada forta d' aigua. **Nubada, nubarrada.** || Tropell de gent. **Bocanada de gente.**

GROPADA A VIDRÁ, PLUJA SEGURA O DEMÁ PLOURA. fr. *de Moyá.* Presagi de pluja y GROPADA A VIDRÁ PLUJA DEMÁ.

GROPERA. f. Corretja que surt de la part posterior de la sella y s' afiança a la qüa de la cavalcadura. **Grupera, gurupera.**

GROPIT. m. *Min.* Silicat hidratat que 's presenta en forma d' una massa crestallina de color de rosa, tirant a moreno. **Gropito.**

GRORVILITA. f. *Min.* Varietat de pirolusita. **Grorvilita.**

GROS, SA. adj. Groixut. **Craso, grueso.** || Corpulent. **Gordo.** || Gran. **Grande, grueso.** || Home de poch alcáns o capacitat. **Gofo, grosero.** || La part principal y més forta d' un tot, còm d' un exèrcit, etc. **Grueso.**

EN GROS O DE GROS EN GROS. m. adv. Tot plegat o en grans quantitats. *En grueso, por junto, por mayor.*

ESTAR GROSSA. fr. Estar prenyada. *Estar en cinta, preñada.*

ÉS UN GROS. *Loc.* Expressa 'l gran cost d' alguna cosa. *Es un dineral.* || Denota que hi há molta abundor d' alguna cosa. *Es cosa mayor; es una barbaridad; es una bendición de Dios.*

FERLA GROSSA. fr. Ferne una molt coronada. *Echarla, jugarla de puño.*

FERNE UNA DE GROSSA. fr. FERNE UNA COM UN COVE. *Hacer una que sea sonada.*

FERSE GROS D' ALGUNA COSA. fr. GLORIARSE, JACTARSE.

FERSE O TORNARSE GROS. fr. Posar carns. *Embastecer, embarnecer, engrosar, engordar, tomar carnes.*

TANT GROS. *Expr.* Que demostra la grandaria d' algún objecte. *Tamaño.*

VINDRE O ANAR GROS. fr. Portar molta aigua un riu, un torrent, etc. *Venir crecido, alto.*

GROS (Cap). *Hidrog.* Cap al N. del Port de la Selva, prov. de Girona. || Cap de la banda de ponent del port de Sòller, illa de Mallorca. || Cap de la costa de la prov. de Girona, tocant a Palamós. || Cap de la costa de la prov. de Tarragona, entre Altafulla y Torredembarra. || Cap de la costa N. de l' illa de Menorca; és devant d' Algayrent. || — (TORRENT). Torrent de l' illa d' Ibiça que desaigua a la costa ponentina de la meteixa, tocant a Sant Antoni Abat.

GROSSA. f. El número de dotse dotsenes d' algunes coses menudes, com botons, etc. **Gruesa.**

GROSSA (Illa). *Hidrog.* Illot que hi há a la entrada del port d' Ibiça, Balears. || — (PUNTA). Punta del N.E. de l' illa d' Ibiça, Balears. || Punta de costa de la prov. de Tarragona, entre Hospitalet y l' Ametlla. || — (COVA DE PUNTA.) És demumt el mar, en el terme de Vilanova y Geltrú.

GROSSARIA. f. Groixaria d' alguna cosa. **Espesor, grueso.** || Excés de carns. **Corpulencia, crasitud, gordura.**

GROSSÁÇ, ÇA. adj. aum. **Gordal.**

GROSSER, A. adj. Bast, tosch, mal fet. **Grosero.** || GROS, 4. || Impolítich, descortès. **Grosero.**

GROSSER (Cap). *Hidrog.* Cap de la banda S.O. de l' illa de Mallorca.

GROSSERAMENT. adv. m. Ab grossería, sense urbanitat. **Groseramente.**

GROSSERÍA. f. Descortesía. **Grosería.**

GROSSESA. f. *Ant.* GROSSARIA, GRASITUT.

GROSSÍSSIM, A. adj. sup. Lo que té molt de gruix. **Grosísimo, gruesísimo.** || Lo qu' és molt gran. **Grandísimo.**

GROSSITUT. f. BESTIESA, GROSSERÍA.

GROSSOR. f. Grossaria.

GROSSULARI. adj. *Min.* S' aplica a una varietat de granat que rares vegades se trova pur, y en aqueix cas és transparent, incolor y més comunament verdós o de color de taronja. **Grosulario.**

GROSSULARIA. f. *Min.* Varietat de granat. **Grosularia.**

GROSSULARINA. f. Mena de gelatina vegetal que s' extreu de les fruites agres. **Grosularina.**

GROSSURA. f. *Ant.* GROSSARIA.

GROTESCAMENT. adv. m. D' una manera grotesca. **Grotescamente.**

GROTA. f. Caverna. **Gruta.**

GROTESCH, CA. adj. Lo qu' és ridícol y extravagant per la figura o per qualsevulla altra qualitat. **Grotesco.**

GRUA. f. *Ornit.* Aucell de passada, de coll molt llarch que vola molt alt y se sosté ab una sola pota quan és a terra. Té 'l bech llarch, recte y punxagut, la nuca y 'l coll peluts, el front cubert de borrissol negre, 'l cos de color de cendra y les plomes més grosses de les ales, negres. **Grulla.** || Máquina pera alçar coses de molt de pès. **Grua.** || Peix semblant a dit aucell. **Grulla.** || Canyes creuades de diferents modos, ab una coberta de paper, regularment quadrada, ab una qüa de retalls de paper, roba, etc., que 'ls nois fan volar arborantla en l' aire ab fil d' empalomar. **Cometa, milocha, birlocha.** || Máquina pera treure aigua dels pous. **Cigüeña, grua.** || Certa constelació meridional. **Grulla.**

GRUA MALLORQUINA. *Ornit* Aucell d' uns 70 centimetres de llarch; té 'l llom blau cendrós, les plomes de les ales les de demunt blanques y les llargues vermelles, les de la qüa unes negres y altres grogues; les potes y 'l bèch negrenchs, y la part anterior del cap coberta de plomes molt primes y d'un negre fort, y sobre 'l cap un hermós y llarch plomall de color groch. *Martinete.*

GRUÁ. v. r. *Ter. ibicench.* Ferse 'l gandul. **Mostrar gorronería.**

GRUADA. f. Remat de grues. **Grullada.** Acció de gruar.

GRUAR. v. n. S' usa regularment ab el verb *fer*, y significa ensenyar o prometre una cosa y no donarla fins que s' ha fet desitjar molt. **Hacer sudar o ganar.**

GRUER, A. adj. Epítet de les aus de presa que persegueixen a les grues. **Gruero.** || m. El qui ven grues. **Grullero.**

GRUISSAN (Estany de). *Hidrog.* Estany del Mitjdía de França que comunica ab el Mediterrá, ocupant una extensió de 12 per 3 kilometres.

GRUIX. m. y

GRUIXA. f. y

GRUIXARIA. f. GROSSARIA.

GRUIXOT. m. *Ter. ibicench.* Gros. **Grueso**

GRUIXUT, DA. adj. GROS, 1, 2. || Lo qu' és molt gros o té molta grossaria. **Grueso, doble, craso.**

GRULLIR. v. n. Cantar, formar llur veu les grues. **Gruir.**

GRUM. m. Cera blanca y purificada, ab que 's dona la derrera capa a les atxes, candeles, etc. **Brumo.** || GRUMULL. || Grom, porció petita d' una cosa.

GRUMEIX. m. *Ter.* Esqué pera pescar. **Cebo.**

GRUMEJAR. v. a. Posar esqué. **Poner cebo para pescar ó cazar.** || *Met.* Adular a algú pera treuren lo que un se proposa. **Hacer carantoñas.**

GRUMET. m. *Náut. Ter. originari del ing'és.* El jove que serveix per pujar a les gavies y demés maniobres. **Grumete.**

GRÚMOL. m. MUSCLO, 1. || TALLARINA.

GRUMULL. m. Terrós de sucre, farinetes, etc. **Grumo, gorullo, gurullo, gurujo.** || La part del líquit que fá presa, com: *un gramull de llet, de sanch,* etc. **Grumo.**

GRUMULLARSE. v. r. Ferse grumulls en algun líquit. **Engrumecerse.**

GRUMULLAT, DA. adj. y.

GRUMULLÓS, A. adj. Lo que té grumulls. **Grumoso.**

GRUNA. f. *Ant.*. ENGRUNA.

GRUNSTEIN. m. *Min.* Silicat aluminich, roca granillosa, fusible, de color vert degut al anfíbol qu' ab el feldespat forma la seua base. **Grunstein.**

GRUNSTEIN PRIMITIU. Esquist anfibòlich, en que 'l quarç y l' anfíbol hi están quasi en proporció igual. *Grunstein primitivo.*

GRUNY. m. Grunyit.

GRUNYIDOR, A. m. y f. Lo que gruny. **Rechinador, chillador, chirriadero, chirriador.**

GRUNYIMENT. m. L' acció de grunyir. **Gruñimiento.**

GRUNYIR. v. n. Formar el porch la seua veu. **Gruñir.** || *Met.* Rondinar. **Refunfuñar, gruñir.** || Fer un soroll fort y desagradable. **Rugir.** || Fer un soroll desagradable la llima, serra, carro, etc. **Rechinar, gruñir, chirriar.** || Dit dels ferros, frontices, baldons, etc., que van fluixos. **Cencerrear.**

GRUNYIT. m. La veu del porch. **Gruñido.** || Soroll desagradable dels baldons y frontices fluixes. **Cencerreo.** || El de la serra, llima, carros, etc. **Rechino.**

GRUP. m. Grop. **Grupo.**

GRUPA. f. Gropa.

GRUPERA. f. Corretja que passa per les anques del animal.

GRUPET. m. dim.

GRUPIA. f. y

GRUPIAL. m. *Náut.* GLUPIAL.

GRUPO. m. y

GRUPUS. m. *Pint.* Conjunt de figures. **Grupo.** || m. Reunió de diferents obgectes apinyats. **Grupo.** || *Bot.* Porció de plantes d' especies análogues. **Grupo.** || Conjunt de persones reunides. **Grupo.**

GRUS. *Geog.* URUS, prov. de Girona.

GRUTA. f. Concavitat gran entre roques y cingles. **Gruta.** || Soterrani pera posar 'hi alguna cosa a refrescar. **Cueva, cava.**

GRUTES. f. pl. Els llochs soterranis ont hi enterraven els mártirs, y qu' encare 's conserven a Roma. **Catacumbas, grutas.**

GRUYERA. f. Formatge que 's fá a un poble de Suiça, anomenat Gruyere y del que se 'n menja molt a Catalunya. **Gruyere.**

GUACAMAYO. m. Aucell d' Amèrica, mena de lloro: n' hi há de diferentes menes y colors. **Guacamayo.**

GUADAGN. m. *Ant.* GUANY.

GUADAGNAR. v. a. *Ant.* GUANYAR.

GUADALEST (Castell de). *Geog.* Vila de la prov. d' Alacant, bisb. de Valencia, part. jud. de Callosa d' Ensarriá; és a la vora del riu Algar y té 499 hab.

GUADAMASSIL. m. Cabretilla ab figures estampades per medi d' una prempsa. **Guadamacil.**

GUADAMASSILER, A. m. y f. Fabricant de Guadamassils. **Guadamacilero.**

GUADAMASSILERÍA. f. Ofici de guadamassiler; botiga o fábrica de guadamassils. **Guadamacilería.**

GUADARNÈS. m. *Ant.* Ofici honorífich de palau, equivalent al de cambrer major d' avui en día. **Guadarnés**

GUADASEQUIES. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Albayda; és a la vora d' una riera y té 377 hab.

GUADASSUAR. *Geog.* Vila de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. d' Alcira; és a la vora del riu Júcar y té 2,649 hab.

GUAITA. f. Vigía que té a son cárrech veure 'ls moviments de les embarcacions, dels exèrcits estrangers, etc. **Vigía** || *Ant.* CENTINELLA, GUARDA. Dret del castell que anava ab els de *só, bada* y *torratxa.* **Derecho de atalaya.**

GUAITAR. r. a. Mirar, veure desde un punt determinat, obscur, etc. MIRAR, AGUAITAR, ATALAIAR.

GUAITARSE. v. r. Mirarse uns als altres. Mirarse un meteix al mirall. **Mirarse.**

GUAITAT. p. p. dels verbs *guaitar* y *guaitarse.*

GUAIX. m. GRILL, 4.

GUAIXAR. v. a. *Agr.* Grillar el blat. **Matear, cuajar.**

GUAL. m. Paratge ferm per ont se pot passar el riu a peu. **Vado, vadera, esguazo.**

PASSAR A GUAL. fr. Passar algun riu a peu o a cavall sense nadar. *Vadear, esguazar, pasar á vado.*

GUAL (Joan). *Biog.* Canonge de la catedral de Mallorca, filosoph; natural de Palma (sigle XVI). Comissionat del concili de Trento pera uniformar y posar en bon llatí les seues actes. L' any 1551 va publicar a Bolonia, en llatí, un travall filosófich,—introducció d' una obra seua, — en quin sostenía, contra les corrents de la època, qu' era necessari assentar la filosofía en els principis que s' observen en la naturalesa, fugint de Plató, Aristòtil y demés filosophs antichs

— (PERE). *Biog.* Missioner que va néixer a Canet de Mar en 1813 y va professar a l' ordre franciscana en 1832. Va eixir d' Espanya en 1835, establintse a Roma, ont va ordenarse de prebere, dedicantse a les missions, endresantse a Ocapa (Perú) ont va ésser el-legit guardiá del convent y predicador del arquebisbat. Va desempenyar cárrechs importants, publicant nombroses y remarcables obres. Va morir a Lima en 1890.

— Y ZANGLADA (ANTONI). *Biog.* Poeta notable. Fill de Palma de Mallorca. Canonge d' aquella sèu desde 1544. Va recórrer tota l' Espanya y l' Italia, éssent secretari del duch de Medina de les Torres, virrei de Nápols. Va viure una temporada a Roma, retornant a Mallorca pera exercir el cárrech de conceller, jutge de competencies d' aquell regne, ont va morir l' any 1655. — D' entre les deu u onse obres escrites seues, son remarcables: *La Oronta* (Nápols, 1637), poema castellá, compost de cent-trentaquatre octaves; *El Cadmo* (Castelnovo, 1639), poema castellá, de cent octaves; *Marte en la paz,* poema heròich, de vuitanta vuit octaves (Palma, 1646), relatiu a haverse acavat les discordies de la noblesa mallorquina; *El ensayo de la muerte,* romanç de sis-cents versos, excel-lent (Palma, 1650; reimprès dues vegades).

Segell de Gualba

GUALBA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Barcelona, part. jud. d' Arenys de Mar; té estació de F.-C. y 635 hab.

GUALBARA. *Bot.* Nom que se dona en certs indrets de La Selva a una mena de bolet del genre *Lepiota.*

GUALBES (Bernat de). *Biog.* Conseller de Barcelona en 1416 y un dels magistrats municipals més disposats sempre a la defensa dels drets de la ciutat.

— (JOAN CRISTÓFOL DE). *Biog.* Frare del ordre de predicadors, savi escriptor, orador fogós y eloqüentíssim. Era fill del Conseller barceloní (1452) Joan de Gualbes nomenat *La Gárgola.* Va posar la seua influencia y talent al servei de la política catalana, en favor del príncep de Viana. Propagava contra Joan II y Joana Enríquez, que és el país qui deu escullir els princeps, tenint la facultat de destronar al rei que tiranisava, donchs no hi há jutge superior al país; opinió condempnada pêl concili de Constança. Era prior del convent de predicadors a Barcelona. Aquest defensor de la soberanía nacional, segons en Balaguer, va escriure, entre altres coses, un Tractat de les turbulencies o revolucions de Catalunya.

GUALDA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les ressedácies, de fulles llargues y flors grogues formant espiga; se 'n treu el color groch daurat que s' usa en tintorería. **Gualda.**

GUALDA. *Geog.* Caseriu del terme de Lleida.

GUALDERA. f. MUNYONERA.

GUALD, DA. adj. De color de gualda o groguench. **Gualdo.**

GUALDRA. f. La part de la fleca ont está agafat el pal en que se hi encaixa y 's mou el peó. **Gualdra.**

GUALDRAPA. f. Coberta llarga de llana o de seda que adorna les anques de les cavalcadures. **Gualdrapa.** || REBOSTER.

GUALDRAPA: G, gualdrapa

GUALDRAPER. s. Qui fa o ven gualdrapes. **Gualdrapero.**

GUALERITA. f. *Miner.* Alúmina hidratada que 's trova als Pirineus. **Gualerita.**

GUALT. m. *Ant.* Gual.

GUALTA. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Girona, part. jud. de La Bisbal; és a la vora del riu Ter y té 434 hab.

Segell de Gualta

GUALTER. *Geog.* Poble del dist. munpal. de la Baronía de Rialp, prov de Lleida.

GUANACH. m. *Zool.* Animal d' América de la figura d' un camell sense gep, però més petit, el coll llarch, el cap petit y les orelles dretes com les d' una llebra; el pel és una mena de llana molt fina. **Guanaco.**

GUANITA. f. *Miner.* Nom donat a la estruvita trovada a les capes del guano del Perú. **Guanita.**

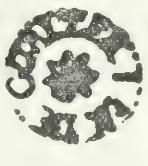
Segell de Gualter

GUANO. m. Excrements d' aucells que hi há al Perú y a algunes illes del Pacífich formant capes groixudes; s' emplea pera adobar o femar les terres. **Guano.**

GUANÓS, A. adj. Paratge del riu que té aigua soma. **Vadoso.**

GUANT. m. Abrich pera les mans, que té la meteixa forma d' aquestes, y 's fa de pell, estam, fil, etc. **Guante.**

GUANT DE FERRO. Peça de l' armadura antiga que cubría la ma. *Manopla, guantelete.*

AIXÍS SE TIREN ELS GUANTS AL REI. *Loc. fam.* Pera donar a entendre el mal modo ab qu' algú entrega alguna cosa a un altre. *Así se dan lós guantes al rey.*

FER O PASSAR UN GUANT. fr. Recullir entre coneguts algún diner pera un fi benéfich o pietós. *Echar un guante.*

LLEVARSE 'LS GUANTS. fr. Tráurese 'ls. *Descalzarse los guantes.*

PERA TU SON ELS GUANTS, PERO 'T VENEN GRANS. *Expr. fam.* Ab que 's prevé a algú que no logrará lo que intenta o pretén. *No te verás en ese espejo.*

POSAR A ALGÚ CÒM UN GUANT. fr. Haverlo représ de modo que li hagi fet molta impressió. *Poner á uno como un guante ó más blando que un guante.*

POSARSE 'LS GUANTS. fr. *Calzarse los guantes.*

SALVO 'L GUANT. *Loc.* S' usa pera excusarse de no haverse llevat el guant al donar la má a algú. *Salvo el guante.*

GUANTA (Cova de). En el terme de Caldes de Monbui.

GUANTER, A. m. y f. Qui fa o ven guants. **Guantero.**

GUANTERA. f. *Bot.* DIDALERA.

GUANTERÍA. f. Botiga ont hi fan o hi venen guants. **Guantería.** || Art y ofici de guanter. **Guantería.**

GUANXOS. m. pl. Antichs habitants de les illes Canaries. **Guanches.**

GUANY. m. Utilitat que resulta del empleu del diner, etc. **Logro, lucro.** || Avantatge, còm: *anar de guany.* **Llevar ventaja.**

GUANY CESSANT. *For.* La ganancia que podía produir el diner durant el temps qu'ha estat a emprèstit. *Lucro cesante.*

PENDRE A GUANY. fr. Pendre alguna cosa a interès. *Tomar á logro.*

POSAR O DONAR A GUANY. fr. Deixar alguna cosa ab usura. *Dar á logro.*

SEGONS EL GUANY FES EL DESPÈS. *Ref.* Que aconsella no gastar més de lo que permeten les facultats de cada hu. *Cual el año tal el jarro; cada uno extienda la pierna como tiene la cubierta; andar pie con bola.*

GUANYADOR, A. m. y f. Qui guanya. **Ganador.**

GUANYAPÁ. adj. *Ter. fam.* Se diu del jove alt y gros y poch amich del travall.

GUANYAR. v. a. Adquirir béns o riqueses. **Ganar.** || Pendre, conquistar alguna plaça. **Conquistar, ganar.** || Aventatjarse a un altre. **Vencer, aventajar, ganar.** || Meréixer pêl seu travall. **Ganar.** || Adquirir bon nom, fama, etc. **Ganar.** || Portarse 'n la palma. **Llevar lo mejor o llevarse la palma.**

GUANYAR A CÓRRER. fr. *Ganar en la carrera.*

GUANYAR LA CARA. fr. Anar ab cuidado en posarse devant dels caps de bestiar. *Ganar la cara.*

GUANYAR PER MÁ. fr. *Met.* Anticiparse a un altre en fer o lograr alguna cosa. *Ganar por la mano.*

EL PARE GUANYA 'L RAL Y 'L FILL EL GASTA MAL. *Ref.* *A padre allegador, hijo expendedor; á buen adquiridor, buen expendedor.*

NO SÉ QUAN EL GUANYO NI QUAN EL PERDO. *Loc.* Que s' aplica a certes persones que usen de paraules tan ambigües, que 's poden pendre en bona y mala part. *No sé si halaga, no sé si ama.*

QUI A PRIMERÍES GUANYA A DERRERÍES S' ESCANYA, O QUI GUANYA PRIMER S' ESCANYA DERRER. *Ref.* Denota que regularment al joch qui al principi guanya al últim sol perdre. *Ni juego primero, ni buey blanco.*

GUANYAT, DA. p. p. **Ganado.**

TANT GUANYAT, TANT DESPÈS. *Expr.* Que s' usa pera donar a entendre 'l curt producte d' algún ofici o empleu. *Comido por servido.*

GUAPAMENT. adv. m. Ab guapesa. **Bizarramente, guapamente, grandemente.**

GUAPÁÇ, ÇA. adj. aum. Molt guapo.

GUAPESA. f. *Fam.* Bellesa de la persona. Biçarría, ánim y resolució al mitg dels perills. **Guapeza.**

GUAPET, A. adj. dim. y

GUAPETET. adj. dim. *Ter.* **Guapete, guapillo.**

GUAPETÓ, NA. adj. aum. **Guapetón.**

GUAPÍSSIM, A. adj. sup. **Relindo.**

GUAPO, A. adj. Bonich, galán, bell, perfet. **Lindo, guapo, bello, excelente.** || Valent, animós. **Guapo.** || BO.

FER EL GUAPO. fr. Manifestar valentía y ánim al mitg dels perills. *Guapear.*

GUARDA. amb. Qui té al seu cárrech alguna cosa, o 'n cuida. **Guarda.** || La acció de guardar alguna cosa. **Guarda.** || Cumpliment, observança dels preceptes. **Guarda.** || Tropa que vigila o guarda algún lloch. **Guarda, guardia.** || El de la seda. **Asiz.** || Lloch ont se fa la guarda. **Guardia, cuerpo de guardia.** || *Expr.* Qu' adverteix guardarse del mal qu' amenaça. **Guarda.** || interj. De por o recel. **Guarda, guarda fuera, guarda, Pablo.** || f. pl. Ferrets del pany que no deixen tancar ni obrir ab altra clau que la propia, y també 'l vuit de la clau que hi correspòn. **Guardas.** || GUAITA.

GUARDA DE CÁRCER O PRESONÍA. *Ant.* ESCARCELLER.

GUARDA DE CORPS. La tropa que guardava y acompanyava sempre la persona del rei. *Guardia de corps.*

GUARDA DE VISTA. Qui observa y guarda a algú sense perdre 'l de vista. *Guarda, guardia de vista.*

GUARDA DELS PORTALS. Els que cuiden de cobrar el dret de portes. *Portalero, guarda de consumos.*

ESTAR DE O FER GUARDA. fr. *Estar de ó hacer guardia.*

PUJAR GUARDA O DE GUARDA. fr. Entrar de guarda. *Montar la guardia, entrar de guardia.*

GUARDAAGULLES. m. L' empleat que als punts d' enllás, de les víes dels ferrocarrils, té per encárrech moure les agulles quan s' ha de verificar algún cambi de vía. **Guardaaguja.**

GUARDAAIGUA. m. *Mar.* Llistó que 's clava als costats, sobre cada porta pera que no hi entri l' aigua que s' escorre de les posts superiors. **Guardaaguas.**

GUARDAAIXELLA. m. Part del armament antich que guardava les aixelles. **Guardaaxila.**

GUARDABANDERES. m. *Mar.* El capitá encarregat de la custodia de les banderes. **Guardabanderas.**

GUARDABARRERA. m. Empleat dels ferrocarrils que guarden les tanques.

GUARDABÁS. m. *Mar.* Peça de fusta posada de llarch a llarch de les imades de la grada pera donar als baus la deguda direcció. **Guardabaso.**

GUARDABOLINES. m. *Mar.* Corda de quatre braces ab bigots als extrems, pêls quals passen les bolines. **Guardabolinas.**

GUARDABOSCH. m. Qui guarda 'ls boscos, y més particularment els del Estat. **Guardabosque, guarda de monte.**

GUARDABRÁÇ. m. Part de l' armadura antiga que defensava 'l braç. **Guardabrazo.**

GUARDACADENA. m. Barrot pera subjectar les cadenes de la bigota. **Guardacadena.** || Mecanisme que hi ha als rellotges de butxaca y a algúns de sobretaula pera impedir que 's trenqui la cadena quan se 'ls hi dona corda. **Guardacadena.**

GUARDACAP. m. *Náut.* Anella de ferro o fusta, acanalada per la part de fora, a la que s' hi ajusta un cap, y serveix pera que n' hi passi un altre per dins sense gastarse, o pera enganxar un aparell. **Guardacabo.**

GUARDACARA. m. Peça de l' armadura antiga que servía pera resguardar el rostre fins a la barba. **Guardapapo.**

GUARDACARTUTXES. m. *Náut.* La caixa de fusta ont s' hi guarden els cartutxes. **Guardacartuchos.**

GUARDACOR. m. Peça de reforç que 's posava a tota la part esquerra de la coraça. **Guardacorazón.**

GUARDACÒS. m. *Ant.* ARMILLA. || Baraneta de ferro, bronse o llautó que desde la plataforma de les locomotores dels ferrocarrils va fins a les parts laterals de la caixa de fums. **Guardacuerpo.**

GUARDACOSTES. m. Nau y soldats pera impedir que 's desembarqui frau. **Guardacostas.**

GUARDADAMES. m. Empleo de la casa reial, que consistía en anar a cavall al estrep del cotxe de les dames pera que ningú pogués parlar ab elles; avui día es fer fer lloch a la sala de la reina quan hi há recepcions o funcions de gala. **Guardadamas.**

GUARDADOR, A. m. y f. Qui guarda. **Guardador.**

GUARDAENCUNYS. m. Qui cuida dels encunys y demés eines de la seca. **Guardacuños.**

GUARDAFOCH. m. Reixeta o planxa metálica movible que 's posa devant del fogó d' un forn de fundició, pera que 'l foch no perjudiqui al operari. **Guardafuego.** || Aparell empleat pera conservar el foch de nit. **Guardafuego.**

GUARDAFOCHS. m. pl. *Náut.* Bastida de posts que 's penja al costat del barco, quan se dona foch als fondos, pera impedir que 'ls flams arrivin més amunt. **Guardafuegos.**

GUARDAFRENS. m. L' empleat encarregat d'apretar o afluixar els frens dels vagons dels ferrocarrils. **Guardafrenos.**

GUARDAFRET. m. Roba ampla y llarga que pera major resguart del fret se posa demunt de la demés roba. **Ropón.**

GUARDAFRONT. m. *Náut.* Cada un dels barrots que 's posaven pera resguardar les costures dels fronts dels taulons del costat y dels fondos. **Guardafrente.**

GUARDAFÚM. m. *Náut.* Vela que 's posa per la cara de proa de la xemeneia del fogó quan el barco está aproat al vent. **Guardahumo.**

GUARDAINFANT. m. *Náut.* Taco de fusta que 's fixa alentorn del cabrestant pera aumentar la seua circumferencia. **Guardainfante.**

GUARDAJOIES. m. Qui les cuida. **Guardajoyas.** || Capsa o armari ont s' hi guarden. **Guardajoyas.**

GUARDAMÀ. m. La guarnició de la espasa que cubreix la má. **Guardamonte, guardamano.** || A les armes de foch, peça semicercolar de ferro o llautó pera defensa del gatillo o disparador. **Guardamonte.** *Náut.* Corda grossa y llarga, assegurada pels seus caps a un pal, que serveix pera que la gent s' hi agarri al fer alguna maniobra. **Guardamancebo.**

GUARDAMAR. *Geog.* Poble de la prov. y bisb. de Valencia, part. jud. de Gandía; és a la vora del riu Sérpis, no lluny del mar, y té 151 hab. || Vila de la prov. d' Alacant, bisb. d' Oriola, part. jud. de Dolores; és a la vora de la desembocadura del riu Segura y té 2,840 hab.

GUARDAMATERIALS. m. Qui está encarregat de la custodia dels materials a la seca. **Guardamateriales.**

GUARDAMETXA. f. *Náut.* Capsa de llauna, ab foradets a la tapa, ont s' hi guarda una metxa encesa. **Guardamecha.**

GUARDAPLATINA. f. Peça que preserva les platines del contacte de la prempsa d' imprempta. **Guardaplatina.**

GUARDAPOLS. m. y

GUARDAPOLVO. m. Resguart de la pols. **Guardapolvo.** || pl. Els ferros dels cotxes desde 'l balancí fins al eix. **Guardapolvos.**

GUARDAR. v. a. Reservar, cuidar d'alguna cosa. **Custodiar, guardar.** || Vigilar, **Vigilar, guardar.** || Complir lo que 's té obligació. **Guardar, observar.** || Conservar, retindre, no gastar. **Guardar.** || Preservar alguna cosa del dany que li podía sobrevindre. **Guardar.** || Amagar dins d'un lloch segur. **Guardar, poner á cubierto, en seguro.** || Defensar, estar de guarnició. **Guardar.** || Guiar, conduir bestiar. **Guardar.** || *Ant.* MIRAR, ATENDRE. || Mirar, estar una cosa situada al enfront d' altra. **Mirar.**

GUARDAR LA ROBA. fr. *Met.* Evitar tot dany. *Guardar la ropa.*

GUARDAR CÒM A RELIQUIES O CÒM UNA RELIQUIA. *Ref.* Tindre molt reservada alguna cosa. *Guardar como oro en paño; como pera en tabaque.*

GUARDAR A HU LA CARA. *Loc. ant. Ocultar el rostro á alguno; recatarse de alguien.*

GUARDAR LES ESPATLLES. fr. *Met. y fam. Guardar las espaldas.*

NO GUARDAR FONT NI PALAU. fr. *Ant. No reparar en nada, no temer nada, no pararse en obstáculos.* || NO TINDRE ATURADOR.

¡DEU NOS GUART! O ¡DEU NOS EN GUART! fr. Ab que s' implora l' auxili de Deu perque 'ns preservi de algún mal. *¡Dios nos libre!*

GUÁRDATE 'HO. *Expr.* Denota que no s' admet lo que un altre ofereix. *Arrebózate, arrópate con ello.*

GUARDARROBA. m. Lloch destinat pera guardar'hi la roba. **Guardarropa.** || Qui cuida d' ella. **Guardarropa.**

GUARDARRODES. m. Pedra picada, de forma cònica oblicua, que 's clava de cap arrimada als costats de les portes y de les cantonades dels carrers pera resguardarles dels cops de les rodes dels carros; també se 'n posen a les carreteres. **Guardacantón, guardarruedas.** || *Náut.* Llistó de fusta que se clava a cada costat de la corredora d' un canó u obús, o bé contra 'ls cantons d' ella. **Guardarruedas.**

GUARDARRONYONS. m. *Ant.* Gran peça del antich armament, composta de varies fulletes de metall que 's clavava al voltant de l' espatllera y servía pera preservar els ronyons y tota la regió lumbar. **Guardarrenes.**

GUARDARSE. v. r. Apartarse dels perills. **Recelarse, guardarse, precaverse.** || Tindre compte de no fer cosa que no acomodi. **Guardarse.** || Dit de les fruites, etc. **Conservarse.** || Evitar caure en mans de la justicia quan s' ha comés algun mal fet.

GUARDASEGELLS. m. *Ant.* Subgecte encarregat dels segells de l' Estat. **Guardasellos.**

GUARDASÍVENES. *Geog.* Caseriu del terme de Guisona, prov. de Lleida.

GUARDASOL. m. Parasol.

GUARDAT, DA. p. p. **Guardado, conservado.**

GUARDATERMES. m. El subgecte encarregat de vigilar els camps y procurar que ningú entri a les vinyes o als horts sense permís de l' amo. **Guardaviñas, guarda rural.**

GUARDATIMÓ. m. *Náut.* Porta que hi há a la popa per posar 'hi 'l canó de mira. **Guardatimón.** || El canó de mira. **Guardatimón.**

GUARDAVELA. m. *Náut.* Cap ab que 's lliga una vela ab la seua verga pera que no fassi bosses. **Guardavela.**

GUARDES. f. pl. *Ter.* TRITS.

GUARDÍ. m. *Náut.* Corda ab que 's subgecta y governa la canya del timó. **Guardín.** || Cordeta ab que se trinquen les portes. **Guardín.**

GUARDIA. f. GUARDA.

GUARDIA (Joseph Miquel). *Biog.* Metge y escriptor eruditíssim y pulcre. Partidari de la República y de la llivertat de Catalunya. Nat l' any 1830 a la vila d' Alayor (Menorca) y mort a Rheims (França), sa segona patria. Estudiava a Montpeller del 1843 al 1848. Escrivía ab molt de seny articles de crítica, filosofía, historia y literatura en les revistes més series de França. Va publicar distintes obres en francès, en llatí y en catalá, totes ben interessantes. Prenía part en el moviment literari catalá desde la revista *L' Avenç* (Barcelona, 1890, 91 y 92), ab motiu d' haver publicat En Guardia *Lo Somni* de En Bernat Metge, seguit de la traducció francesa (Burdeus, 1889), segons el text del còdix de París.

Segell de Guardia

GUARDIA. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de la Baronía de Rialp, prov. de Lleida. || Poblet del terme de Tornabous, prov. de Lleida. || —DE SÈU D' URGELL (LA). Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Sèu d' Urgell; és a la vora del riu Segre y té 517 hab. || — DE TREMP. Vila de la provincia de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora del riu Noguera Pallaresa y té 573 hab. || — DEL PRAT. Poble del dist. munpal. de Montblanch, prov. de Tarragona. || — (LA). Caseriu del terme de Terrades, provincia de Girona. || — PILOSA. Poblet del dist. munpal. de Pujalt, prov. de Barcelona. || — (SANT PAU DE LA). Poblet del part. jud. d' Igualada, prov. de Barcelona. || — (SANTUARI DE LA). Está situat en el cim més alt de la serra de son nom, a una hora y mitja de Puigreig.

Segell de La Guardia d' Urgell

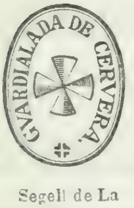

Segell de La Guardia de Cervera

Segell de La Guardia del Prat

GUARDIÁ. m. Qui guarda. **Guardián.** || El de les vinyes. **Viñadero.** || El superior de cada convent franciscá. **Guardián.** || *Náut.* Qui cuida de les armes y de la bodega. **Guardián.** || *Ant. náut.* Oficial de mar que s' elegía entre 'ls mariners més experimentats y a quin cárrech estava la custodia de la xarxa, veles y demés forniments del barco, la seua netetat y regoneixement y direcció de certes feines econòmiques de á bordo. **Guardián.**

Segell de Sant Pau de La Guardia

SI 'L GUARDIÁ JUGA A CARTES ¿QUÉ FARÁN ELS ALTRES FRARES? *Ref.* Denota que 'ls superiors deuen donar bon exemple als súbdits. *Cuando el guardián juega á los naipes ¿qué harán los demás frailes?*

GUARDIANÍA. f. Dignitat de guardiá y 'l temps que dura. **Guardianía.** || Territori que tenia senyalat cada convent de frares franciscans pera captar'hi. **Guardianía.**

GUARDÍN. m. *Náut.* Corda ab que 's pengen les portes de l' artillería. **Guardín.** || pl. *Náut.* Un cap de cánem pera subgectar la canya del timó y al meteix temps pera ferlo móure; alguns timons de roda els tenen de cadena. **Guardín.**

GUARDIOLA. f. Vas de terrissa que no té més obertura que un tall a la banda de dalt per ont s' hi fiquen les monedes. **Alcancía, hucha, hurtadineros, ladronera, olla ciega.**

GUARDIOLA DE FUSTA. Caixeta que 's posa a les parets de les iglesies y d' altres edificis públichs pera rebre'hi caritats. **Cepillo.**

GUARDIOLA (Joan Benet). *Biog.* Relligiós benedictí y escriptor barceloní; nat a mitxans del sigle XVI; mort a Ripoll l' any 1616. Almoiner y governador ecclesiástich del monastir de Sant Esteve, a Banyoles (1584 a 1595). Després va ésser abat del monastir de Sant Salvador de Breda y derrerament de Santa María de Ripoll (1615 a 1616), ont va fundar la Confraría de la Concepció—quina festa celebrava aquella vila desde 'l sigle XII—que va establir una *Enfermería* memorable. L' abat Guardiola era molt amich del cronista Pujades. Va compondre un tractat d' heráldica, estampat a Madrit (1691), y la *Historia del monasterio de San Benito de Sahagún.* Invitat pêl bisbe de Girona, En Jaume Caçador, va assistir al concili provincial de Tarragona l' any 1585 pera tractar de seguir ajudant al rei en l' armada contra 'ls turchs.

GUARDIOLA. *Geog.* Poblet del terme de Basella, prov. de Lleida. || Poblet del terme de Vilanova de l' Aguda, prov. de Lleida. || —(SANT SALVADOR DE). Poble de la prov. de Barcelona, bisb. de Vich, part. jud. de Manresa; és al peu de la montanya de Montserrat y té 638 hab. || —DE BERGA. Poble del dist. munpal. de Serdanyola, part. jud. de Berga, prov. de Barcelona; és a la vora del Llobregat.

GUARDIOLADA. *Geog.* Poble del dist. munpal. de Montoliu de Cervera, prov. de Lleida.

GUARDIOLANS (Sta. Madalena de). Capella a mitja hora de Berga anant dret a Borredá.

GUARDÓ. m. *Ant.* GALLARDÓ.

GUARDONAR. v. a. *Ant.* GALLARDONAR.

GUARENCIA. f. *Ant.* y

GUARENTIA. f. *Ant.* FIANÇA.

GUARENTIGI. adj. *For.* S' aplica al contracte o escriptura ab que 's dona poder a les justicies pera que 'l fassin cumplir. **Guarentigio.**

GUARET. m. Goret.

GUARET. m. *Terme valenciá d' agricultura.* Capa de terra esterrosada que se posa a les plantes o bé se manté a flor de terra pera mantindre la saò de les capes de sota.

GUARETAR. v. a. Deixar reposar la terra que ha sigut sembrada.

GUARICH. fr. *Ter.* Are fa mol poch.

GUARIDA. f. Guarita.

GUARIDOR, A. s. Qui guareix. **Curador.**

GUARIMENT. m. CURA. || Acció de guarir o de guarirse.

GUARIR. v. a. p. u. CURAR. || v. n. p. u. GURARSE.

GUARISME. m. *Arit.* Número o números posats per ordre pera senyalar determinada quantitat. **Guarismo.**

GUARISÓ. *Ant.* y

GUARISON. *Ant.* CURACIÓ.

GUARIT, DA. p. p. CURAT.

GUARITA. f. *Ant.* Amparo o refugi pera lliurarse d' algún mal o perill. **Guarida.** || GARITA.

GUARNICIÓ. f. Adorno que 's posa als vestits, robes y coses semblantes pera ferles més riques y vistoses. **Guarnición.** || Defensa que 's posa a l' espasa y armes semblantes pera guarda de la má. **Guarnición.** || March dels quadres, miralls, portes, etc. **Marco.** || Tropa que guarneix una plaça o fortificació. **Presidio, guarnición.**

GUARNIMENT. m. Lo que guarneix alguna cosa y serveix pera adornarla. **Guarnición.** || pl. Arreus y

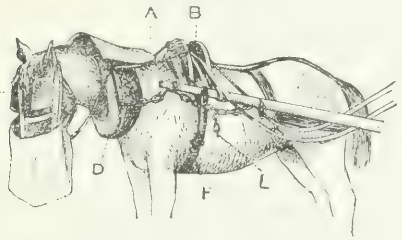

GUARNIMENT: A, argolla; B, balet; C, capsió (tot lo del cap); D, collar; E, sofre; F, barriguera.

tot el correatge que 's posa pera junyir les cavalcadures. **Aparejos,** y **jaez,** el dels cavalls.

GUARNIR. v. a. Adornar les robes ab guarnicions. **Guarnecer** || *Met.* Armar, fer creure mentides. **Embair, embaucar.** || Encastar alguna cosa ab or, plata o altres metalls. **Guarnecer.** || Posar canyes pera sostindre les plantes. || *Ant. náut.* Armar als mariners. **Armar para el combate á la gente de á bordo.**

GUARNIT, DA. p. p. **Guarnecido.**

GUARRO, A. adj. Porch, bacó. **Verro.** La persona molt bruta.

GUART. *Ter. Aranés.* HORT.

GUART. *Expr.* **Guarda.** || **Urbanitat, cura, respecte.**

GUARTSI. *Expr.* Comminatoria a l' últim dels decrets, que equival a *qui a guardar sia.* **A quienes toque.**

GUÁS. *Ter. Aranés.* PINYOL.

GUASARDA. f. *Ant.* RECOMPENSA.

GUASARDAR. v. a. *Ant.* y

GUASARDONAR. v. a. *Ant.* RECOMPENSAR.

GUASP (Antoni). *Biog.* Impressor y gravador mallorquí del sigle XVIII, natural y veí de Palma. En 1767 va publicar la vida del B. Simon de Roxas ab una estampa gravada per ell meteix; còm les solfes del *Manuale Seraphicum,* que imprimí en 1768. Existeixen bastants imatges gravades pêl burí seu, y son alabades un Sant Joaquím y un Sant Joseph.

— PRO (MENCIÓ). *Biog.* Gravador mallorquí, director de l' antigua imprempta de sa familia en la ciutat de Palma. Lluí per ses obres desde la meitat del sigle XVIII fins a ses derreríes, en que va morir. Cursá la carrera ecclesiástica, y per afició a l' art va dedicarse al gravat. Travallá algunes estampes en coure, essent la millor una del 1765, representant el cor de Jesús voltat dels martiris de la passió. Gravá moltíssim en boix, essent estimades unes lámines del 1760 *(La sanch de Crist y la Concepció),* per la finor y bon dibuix. Aquest artista era impressor y capellá.

GUASPA. f. *Ter.* VIROLLA.

GUASSA. f. Broma. Burla.

GUAST, A. p. p. *Ant.* MALMÈS, ESPATLLAT.

GUASTAMENT. m. Acte y efecte de consumir o de consumirse. **Consunción, gastamiento.**

GUASTAR. v. a. *Ant.* CONSUMIR, MALMETRE. || GASTAR.

GUASTAT, DA. p. p. *Ant.* MALMÈS, ESPATLLAT.

GUATEMALTÈS, A. s. y adj. El natural y pertanyent a Guatemala, anomenat ara Centre-Amèrica. **Guatemalteco.**

GUATLA. f. *Ter.* GUATLLA, 1, 2.

GUÁTLARA. f. *Ter. ibicench.* Guatlla. **Codorniz.**

GUATLLA. f. *Ornit.* Aucell de passada semblant a la perdiu, però més petit, de color pardo ab pichs obscurs. **Codorniz.** || *Fam.* Mentida. **Pajarota, gazapa, pajarotada.**

GUATLLA MARESA. *Ornit.* Aucell major que la guatlla, de la que sols se distingeix en que les guia quan están de passada. *Rey de codornices, rascón, guión.*

AIXÒ ES GUATLLA *Loc. fam.* Ab que 's denota que no 's creu lo que 's conta. *Esa es grilla.*

GUATXA. f. Mena de pintura a l' aiguada feta ab colors pastosos desfets ab aigua engomada a la que s' hi afegeix una mica de mel. **Guacha.**

GUAU. m. *Ant.* GUAL.

¡GUAY! m. *Ter.* ¡Ay! || *Ant.* Gemech. **Guaya.** || Pesar, pena. **Cuita, pesadumbre.**

GUAYABA. f. Fruit del guayabo. **Guayaba.**

GUAYABAL. m. El camp plantat de guayabos. **Guayabal.**

GUAYABO. m. *Bot.* Arbre d' Indies, de fulles ratllades y xates, flor a semblança de la rosa; 'l fruit del tamany d' una pera mitxana, blanch, dòls; la molsa granullosa: n' hi ha de varies menes. **Guayabo.**

GUAYACINA. f. Substancia reïnosa que raja espontániament o per incisions del tronch del guayach oficinal. **Guayacina.**

GUAYACH. m. *Bot.* Arbre medicinal de les Antilles, de fusta reïnosa, aromàtica, un poch amarga y agre. **Guayacán, guayaco.**

GUAYAQUIL. adj. Lo qu' és de la provincia de Guayaquil al Perú. **Guayaquil.**

GUAYAQUILITA. f. *Min.* Oxicarbur d' hidrògen, poch soluble a l' aigua y soluble al alcofoll. **Guayaquilita.**

GÜAYAQUINA. f. La substancia que s' extréu del tronch del guayach. **Guayaquina.**

GUAYRA. f. *Mar.* Vela triangular.

GUAYMENTAR. v. n. *Ant.* Gemegar. **Guayar.**

GUBIA. f. Enformador de mitja canya. **Gubia.** || Agulla ab que s' examinen els fogons dels canons de artillería. **Gubia.**

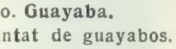

Gubia

GUBIADA. f. Cop de gubia. **Gubiada.** || Munió de algunes coses. **Nubada.**

GUBIADURA. f. *Náut.* Canal feta ab la gubia. **Gubiada.**

GUDEIÁ. v. *Ter. Moyá.* Parir la truja. **Gorrinar.** || GODALLAR.

GÜEGUERA. *Ter. Aranés.* OUERA.

GÜEL. *Geog.* Poble de la prov. d' Osca, bisb. de Lleida, part. jud. de Benabarre; és a la vora del riu Isábena y té 178 hab.

GÜELDRÉS, A. adj. Pertanyent al ducat de Güeldres y qui es natural d' aquesta provincia d' Holanda. **Güeldrés.**

GÜELFOS. m. pl. Partidaris del Papa a Italia, per oposició als *gibelins*, partidaris dels emperadors de Alemanya. **Güelfos.**

ORDRE DELS GÜELFOS. Ordre de cavallería instituída l' any 1315 al regne d' Hannóver pel príncep regent d' Inglaterra. *Orden de los güelfos.*

GÜELL (Hortenci). *Biog.* Jove pintor y escriptor de gran talent, fill d' En Joseph Güell y Mercader. Nasqué a Reus l' any 1878 y morí tragicament a les platges de Salou en 1899. Se publicá d' ell un' obra pòstuma titolada *Florescencia.*

— Y FERRER (JOAN). *Biog.* Industrial poderós y notable escriptor proteccionista. Nat a Torredembarra l' any 1800, mort a Barcelona en 1872. Va anar a l' Amèrica als deu anys y, després de un segon viatge, retornava a Barcelona l' any 1835 posseint un fort cabal. Abans havía visitat, estudiant sos organismes econòmichs, els Estats Units, Inglaterra, França, Bélgica, Suiça y la Italia. Va fundar y dirigir a Sans el famós *Vapor Vell,* produint robes en competencia ab la fabricació forastera. Una part de son cabal va ocuparlo (1860) en el conreu de l'art del pagès en les comarques lleidetanes. Desde l' any 1852 començá ses campanyes escrites en favor del proteccionisme. L' any 1863 era senador del regne, defensant ses opinions econòmiques, ab molt de talent y per demunt de la disciplina del partit. Un monument a Barcelona, perpetua sa memoria.

— Y MERCADER (JOSEPH). *Biog.* Periodista nadiu de Reus, que va figurar molt a les derreríes del sigle XIX. Vivía a Madrit y era corresponsal de periòdichs catalans, entre altres *La Renaixensa,* fent bones campanyes en favor dels interessos de la nostra terra. Era home de sentit pràctich y de no escassa illustració, y afiliat als partits d' ideies avançades. Va morir a Reus l' any 1905.

GÜELL. *Ter. Aranés.* ULL.

GÜELL. m. *Ter.* Font molt abundosa, neixement d' un riu. **Manantial, fuente de algún río.**

GÜELL. *Geog.* Caseriu del districte municipal de Aiguaviva, prov. de Girona. || Riuet de la provincia de Girona.

GÜELLA. *Ter. Aranés.* OVELLA.

GUENYO, A. adj. *Ter.* Qui sembla que mira a un lloch y 'n mira un altre. **Bizco, bisojo.**

GUERÁU. *Ant.* Nom propi d' home. GRAU.

GUERAU (Franci). *Biog.* Poeta del sigle XV que té hermoses composicions en el *Cançoner* de la biblioteca de Paris.

— DE MONTEMAYOR (GASPAR). *Biog.* Orador notable y poeta. Natural de Ontenient; mort l' any 1600. Catedràtich de la Universitat de Valencia, desde ont va passar a ensenyar retòrica a la d' Alcalá, a causa d' haverse format, en la primera, un partit d' ell y un altre favorable al vellet Llorenç Palmireno, que sovint discutíen en pro o en contra del un o del altre. És autor d' exquisits travalls, ja caducats; entre ells: *De arte oratoria; De causis corruptæ eloquentiæ,* etc.

GUÉRBOL. m. *Ter. bot.* GRÈVOL.

GUERIMENT. m. *Ant.* CURA.

GUERRA. f. Desavinença y rompiment de pau entre dues o més nacions. **Guerra.** || Art y professió militar. **Guerra.** || DESAFÍO. || *Met.* Dissenció entre domèstichs. **Guerra.** || Oposició y contrarietats, còm entre fret y calor. **Guerra.** || Pugna, dissidencia entre dues o més persones. **Guerra.** || Tota lluita o combat en sentit moral. **Guerra.** | Ministeri de la Guerra. **Guerra.** || PERSECUCIÓ. || f. Nom d' una mena de joch de billar al que poden jugar 'hi moltes persones a l' hora. **Guerra.**

GUERRA CAMPAL. Guerra a camp descobert. *Guerra campal.*

GUERRA, CACERA Y AMORS, PER CADA PLAER MIL DOLORS O PER UN PLAER CENT MIL DOLORS. *Ref.* Denota l' afany y travall que hi ha en aqueixa mena de ocupació o diversions. *Guerra, caza y amores, por cada placer mil dolores.*

GUERRA CIVIL O INTESTINA. La que tenen entre sí els habitans d' un meteix poble, república o regne. *Guerra civil.*

GUERRA D' ENTENIMENT. Oposició d' opinions. *Guerra de entendimiento.*

GUERRA ENCESA. La enemistat molt viva entre dos o més que procuren perjudicarse tot lo que poden. *Guerra abierta, declarada, á muerte.*

GUERRA GALANA. La poch empenyada. *Guerra galana.* || *Náut.* La que 's fa ab el canó sense arrivar al abordatge. *Guerra galana.*

GUERRA GUERREJADA. *Ant.* GUERRA VIVA.

GUERRA OBERTA. Enemistat declarada. *Guerra abierta.*

GUERRA PALESA. *Loc. ant.* Guerra oberta, declarada, franca. *Guerra abierta.*

GUERRA VIVA. Sagnanta, sense intermissió. *Guerra viva.*

ARMAR DE GUERRA. fr. *Náut.* Posar els barcos mercants en disposició de combatre. *Armar en guerra.*

CADA TERRA FÁ SA GUERRA. *Ref. En cada tierra su uso y en cada casa su costumbre.*

DECLARAR GUERRA. fr. *Met.* Combatre ab raons alguna doctrina, costums, etc. *Declarar guerra.*

EN BONA GUERRA. m. adv. *Met.* Per medis lícits y honrats. *En buena guerra.*

FER GUERRA. fr. Guerrejar. *Hacer guerra ó la guerra.* || *Met.* Oposarse a un altre ab eficacia pera impedirli algun intent; anar contra d' algú. *Hacer guerra.* || Molestar interiorment alguna passió, especie, etc. *Hacer guerra.*

PENDRE'S EN GUERRA. *Loc. ant.* Armar guerra, buscar, moure guerra. *Armar guerra.*

QUI NO VA A LA GUERRA NO MOR EN ELLA. *Ref.* Denota que qui s' aparta dels perills evita llurs resultats. *Quien no va á la guerra, no muere en ella.*

QUI NO VOL VEURE LLÁSTIMES, NO VAGI A LA GUERRA. *Ref.* QUI NO VOL POLS, QUE NO VAGI A L' ERA.

GUERRA Y GUIFRE (Amador). *Biog.* Distingit advocat que va ferse remarcar en la segona meitat del sigle XIX per la munió de travalls de jurisprudencia a quin estudi va consagrar el seu talent. Era nadiu de Garriguella (prov. de Girona), ont va néixer al any 1835, y a l' Universitat de Barcelona va cursar el dret civil y canónich, essent tot just acavada la seua carrera, nomenat catedrátich auxiliar, dessempenyant diferentes assignatures. Home actiu y laboriós y de clar criteri, va ésser un dels elements progresius de la vida corporativa a la capital de Catalunya, figurant en Academies y institucions diverses, distingintse marcadament al Col-legi d' Advocats y a l' Academia de Llegislació. En 1880 va publicar una obra en dos volums titolada *Legislación y jurisprudencia,* com al ensemps va colaborar a moltes revistes professionals. Va morir a Puigcerdá en 1885.

— (LLIURAT). *Biog.* Mestre d' instrucció superior y un dels pedagóchs que més s' afanyaren pera els avensos de l' ensenyança a mitxans del sigle XIX. Germá del jurisconsult dels meteixos cognóms, havía nascut com ell a Garriguella, y va consagrar la seua curta existencia (1831-1870) als travalls didáctichs y a dirigir escoles ben acreditades a Sallent, Sarriá, Piera y Gracia, trayent deixebles distingits. La seua labor literaria va ésser prou abundosa, y axís en punt als llibres d'ensenyança com al periodisme professional va deixar un renom merescut. Va fundar,

dirigintla durant cinch anys, la revista professional *La Pedagogia,* sostenínt els principis de sanitoses reformes en la técnica y en la didáctica.

GUERREJADOR, A. m. y f. Qui guerreja. **Guerreador, guerrero.**

GUERREJANT. m. Ocupat a la guerra. **Guerrero.**

GUERREJAR. v. n. Lluitar, fer la guerra, ésser'hi. **Guerrear.**

GUERRER, A. adj. Inclinat a la guerra. **Guerrero.**

GUERRERAMENT. adv. m. D' una manera guerrera. **Guerreramente.**

GUERRERO (Joseph Antoni). *Biog.* Polítich de idees avançades, que va figurar molt en sa ciutat nadiua, Valencia, a les derreríes del sigle XIX. Va ésser arcalde de aquella capital y diputat a Corts. Va morir en 1891, complerts ja els vuitanta tres anys d' etat.

GUERRILLA. f. Partida de tropa lieugera que fa les descubertes y comença les primeres escaramuces. **Guerrilla.** || Quadrilla de paisans revolucionaris. **Guerrilla.**

GUERRILLER. m. Individu, especialment paisá, que forma part d' una guerrilla. **Guerrillero, guerrillador.** || Qui dirigeix una guerrilla. **Guerrillero.** || Patriota molt valent que capitaneja guerrilles en les guerres civils o en cas d' invasió extrangera. **Guerrillero.**

GUERXADA. f. Acció que 's fa aclucant un ull. **Guiño.**

GUERXAR. v. a. Tòrcer, encorvar. **Alabear, combar.**

GUERXARSE. v. r. Tòrcerse, encorvarse, doblegarse la fusta. **Alabearse, combarse, bornearse.**

GUERXÈ. adj. S' usa ab els verbs *fer* y *mirar.* **Torcido.**

A LA GUERXÈ. m. adv. Tort. *Al desgaire.*

GUERXESA. f. Encorvament, vici de la fusta. **Alabeo, comba.** || Malaltía de la vista per mala disposició dels muscles, lo que fa mirar malament. **Estrabismo.**

FER NET DE GUERXESA, Y TREURE DE GUERXESA. fr. Treure 'l vici a la fusta guerxa. *Desalabear, acozar.*

GUERXO, A. adj. La persona que torç la vista. **Bisojo, bizco.** || BORNI, TORT. || Dit de la fusta torta o encorvada. **Alabeado, combado.**

MIRAR GUERXO. fr. Mirar de tort. *Mirar bizco, de través.*

GUERXÓS. adj. Lo qu' es fácil de tòrcerse y fer guerxesa. **Borneadizo.**

GUETA. f. fr. *Fam.* Vella. Avia.

GUETADA. f. *Ter. ibicench.* Broma pesada. **Barbaridad.**

GUETO. m. *Fam.* VELL, JAIO, AVI, PARE.

GUETSULLÁ. v. a. *Ter. ibicench* A cops de coltell. **Acuchillar.**

GÜEU. *Ter. Aranés.* OU.

GUÍA. f. Qui encamina y mostra a un altre'l camí. **Guía.** || Qui acompanya al cech. **Gomecillo, lazarillo.** || Parlant d' arbres, la branca principal que treuen al principi, y serveix còm de mare de les demés. **Guía.** || En coëts, mines, etc., metxa que dirigeix el foch ont convé. **Guía.** || Als molins de vent, peça gran de fusta que serveix pera dirigir y fer anar el molí, ordenant les aspes, conforme demana'l vent. **Guía.** || *Náut.* Aparell o cap sencill ab que's dirigeix o sosté alguna cosa en la situació convenient al seu objecte. **Guía, viento y patarráez,** el de les cabries y matxines. || Als cuixots de les prempses de racó, regata que dirigeix un piló del meteix nom, pera que no's decanti lo que's prempsa. **Guía.** || fr. Entre enquadernadors llistó que s'acomoda a una mossa, que té 'l cusidor, y serveix pera que quedi igual la superficie de la taula. **Regla, vareta.** || A les serres, les dents inclinades a un y altre costat pera obrir camí. **Guía, carrera.** || Se diu del cavall capó qne va devant d' una eugassada o d' una porció de potros pera conduirlos d' un lloch al altre. **Guía.** || A les prempses de lliura, cada un dels dos montants situats quasi al mitg de la llargaria de la viga, entre 'l quals hi há aquésta, pera que 's conservi sempre en una meteixa direcció. **Guiadera.** || A les fleques, cinies, etc., barreta llarga que surt del cap del arbre, ont se lliga 'l ronçal de la bestia que les fa rodar. **Guía, guiadera.** || Qui als jochs y exercicis de a cavall, condueix alguna quadrilla. **Guía.** || Apoio. **Bordón.** || Cada una de les dues branilles grosses a la part posterior de la cotilla. **Guía.** || A les seques, peça que puja y baixa; qui talla la moneda. **Guía.** || A les mines, la terra que senyala estar propera alguna beta o indica la seua abundancia. **Guía.** || En general tot alló que serveix de direcció, exemple, etc. **Guía, norte.** || Despaig, albará pera poguer transportar mercaderíes. **Guía.** || Qui ensenya o instrueix a un altre. **Guía.** *Mil.* El sargent o cabo que 's posa a cap de fila, pera guardar les distancies, y que estigui ben afilerada. **Guía.** || pl. Les mules o cavalls que van immediats a la llança dels carruatges. **Guías.** || El cordó del melich en les criatures de naixença. **Guía.**

GUÍA DE FORASTERS. Llibre que 's publica cada any ab els noms dels que composen els tribunals del regne, oficines de la cort, empleats al exèrcit, etc. *Guia de forasteros.*

GUIADOR, A. m. y f. Qui guía. **Guiador.**

GUIALBES (Sant Esteve de). *Geog.* Caseriu del terme de Vilademuls, prov. de Girona.

GUIALMONS. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Les Piles, prov. de Tarragona.

GUIAMÁNS. m. Aparato musical de fusta, inventat pera evitar que 'l qui aprèn de tocar el piano agafi males costums, prenent les munyeques una inclinació més baixa que 'l teclat. **Guiamanos.**

Segell de Guiamets

GUIAMETS. *Geog.* Poble de la prov. de Tarragona, bisbat de Tortosa, part. jud. de Falset; és a la vora del riu Ciurana y té 412 hab.

GUIAR. v. a. Mostrar el camí. **Guiar.** || *Met.* Dirigir, ensenyar. **Guiar.** || GOVERNAR. || Encaminar les coses immaterials ont se desitja. **Guiar.**

GUIAT, DA. p. p. **Guiado.**

GUIATGE. m. GUÍA, SALVOCONDUCTE.

GUIDA. f. Nom de dona.

GUIENÈS, A. adj. Natural o propi de la Guiena, regió francesa, abans germana de Catalunya.

GUIAU (Coll de). En el camí de Sant Jaume de Frontanyá a Prats de Lluçanés.

GUIER. m. *Ter.* PEDRER, 4.

GUIFRE D' ARRIÁ. *Biog.* Comte de Barcelona, consignat per alguns autors, que 's suposa floría en temps de la reconquista de Catalunya. No és pas ben comprovada la seua existencia.

— O UMFRIDI. *Biog.* Duch de la Septimania, que no té rés que veure ab Guifre I *el Pilós,* fundador de la nacionalitat catalana. Va començar a regir l' antich ducat l' any 857, acavant en l' any 864.

— I *(el Pilós). Biog.* Primer comte independent de Barcelona, fundador de la dinastía comtal catalana, en el derrer ters del sigle IX. Era feudatari de Cárles *el Calvo,* fins l' any 868, quan a Quierzy se van declarar hereditaris els grans senyorius o feudes del Imperi Carolingi, constituint de dret altres tantes dinastíes. És una figura de gran relleu en la historia catalana, emprò está poch esclarida la seua biogra-

fía. Se sab certament que l' any 875 era comte-marquès de Barcelona. Sembla que sa casa pairal era el castell de Riá, al Rosselló, havent 'hi qui opina que era del comtat d' Ausona. Estava casat ab na Guinidilda, neta de Cárles *el Calvus*, havent tingut nou fills en el matrimoni y foren: Suniefret, Sunyer, Emmon, Riquilda, Guifre-Borrell, Rodulf, Mir, Xixilona y Ermesinda. Portava per sobrenom *Pilosus* o bé *Hirsutus*, que significava: comte encarregat de un districte erm o abandonat. Va reconquistar y repoblar tota la alta Catalunya, desde les valls del Ter y la Plana de Vich, cap a Ponent, fins a les riberes del Segre, y envers Mitgdía fins al Montserrat y terres veïnes. L' any 888 va enriquir ab moltes donacions el monastir de Ripoll del qual va ferne la sepultura comtal de Catalunya, essent 'hi ell enterrat l' any 898.

— II O BORRELL I. *Biog.* Segón comte independent de Barcelona. Fill del *Pilós;* casat ab na Garsinda, havent tingut una sola filla, na Riquilda, més tart, casada ab Ot, vescomte de Narbona. Principiá a regir el día 11 d' Agost del any 898 y va finir a 26 de Abril del any 912

GUILÁ. *Geog.* Caseriu del terme d' Argelaguer, prov. de Girona.

GUILANDOS. m. pl. Regalo que 's dona per Nadal. **Aguinaldo.** || El regalo que 's fa a algú el día que fa els anys. **Cuelga.**

GUILELLA. *Geog.* Caseriu del terme de Barbens, prov. de Lleida.

GUILINDAINA. f. DIVERSIÓ.

GUILS. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de la Seu d' Urgell; és a la vora del riu Segre y té 293 hab. || — (DE LA CERDANYA). Poble de la prov. de Girona, bisb. de la Seu d' Urgell part. jud. de Puigcerdá; és a la vora de França y té 440 hab.

Segell de Guils Lleida)

GUILLA. f. *Ter.* GUINEU.

MÉS BRUT QU' UNA GUILLA. fr. Se sol dir de aquell que és molt brut.

GUILLA (Lluis). *Biog.* Notari perpinyanès del sigle XVII, autor de un *Manual de la Doctrina Christiana* y d' un llibret titolat *Alas per volar a Dèu.*

GUILLA (Coll de la). *Orog.* Coll a uns 1,300 metres d' altitut, situat entre Prats de Molló y La Menera, depart. dels Pirineus Orientals. || — (CAU DE LA). Cova situada en el terme de Bigues (Vallés).

Segell de Guils (Girona)

GUILLAR. v. n. Marxar d' amagat per por al càstich.

GUILLARSE. v. r. Tornarse mitg beneit. **Chiflarse.**

GUILLÁRSELES. *Expr. ter.* Fugir, escaparse de algún lloch ont corría perill algú qu' ha fet mal. **Tomar el tole, el portante, las de Villadiego, escabullirse, zafarse.**

GUILLAT, DA. adj. Tonto, ximple.

GUILLE. f. L' ácit carbónich que se desprén d' un pou, asfixiant als que hi baixen.

S' HI HA POSAT LA GUILLE. fr. Pera indicar que l' aire és asfixiant.

GUILLEM. n. p. **Guillermo.**

GUILLERÍES (Les). *Geog.* Encontrada molt montanyosa que s' extèn entre 'l Montseny, la Plana de Vich, La Garrotxa y La Selva, agafant part de la provincia de Barcelona y part de la de Girona, y quina població més important és Santa Coloma de Farnès.

GUILLERMÍ, NA. adj. Pertanyent a o propi de Guillem. **Guillermino.** || m. Relligiós de l' ordre de Sant Agustí, reformada per Sant Guillem. **Guillermita.**

GUILLERMINA. Nom de dona. **Guillermina.**

GUILLERMITES. m. pl. Individus de la congregació que va fundar Sant Guillem. **Guillermitas.**

GUILLEUMA. f. Ribot estret pera fer galces y altres feines que no poden ferse ab la garlopa y altres. **Guillamé, juntera.** || f. de GUILLEM. || **Guillerma.** || — (COVA DE NA). Avench d' uns 75 metres de fondaria situat en el turó de Montcada.

GUILLÓ (Agustí). *Biog.* Pintor valenciá que va ferse remarcar a les derreríes del sigle XVII

— (FLORENCI). *Biog.* Pintor valenciá, fill y deixeble del anterior, que va morir a les mitxaníes del sigle XVIII.

— (VICENTS). *Biog.* Artista valenciá del sigle XVII; fill d' Alcalá de Xisvert. Era molt entès y actiu. Va pintar al tremp y al oli. La seua obra mestra és la *Adoració dels Reis,* (feta a Barcelona l' any 1690), existent al hospital de Santa Tecla, a Tarragona. Quatre teles notables, obra d' ell, decoraven les portes de l' orga de la antiga iglesia d' Alcalá de Xisvert. Va pintar al tremp el sagrari de la meteixa iglesia; la ermita de Sant Pau en Albocácer y una gran part de les parets y cornisa de la parroquia de Sant Joan del Mercat, a Valencia, quina volta és pintada d' en Palomino.

GUILLOQUIS. m. Dibuix fet a la fusta o pedra, format de rasgues que s' encreuen simètricament. **Guillogis, guilloquis.** || El dibuix que 's fá a alguns jardins formant quadros simètrichs. **Guilloquis.**

GUILLOSA (La). Cova situada en el terme de Çadaqués.

CUILLOT, A. adj. USUFRUCTUARI, DROPO.

GUILLOTINA. f. Máquina pera tallar el cap dels sentenciats a la pena de mort. **Guillotina.** || Máquina que per medi d' un tallant que cau abiaixat talla recte e igual el paper, cartró, etc. **Guillotina.**

GUILLOTINADA. f. Conjunt de decapitacions fetes ab la guillotina. **Guillotinada.** || L' acció de guillotinar. **Guillotinamiento.**

GUILLOTINADOR, A. s. y adj. Qui mana guillotinar o guillotina. **Guillotinador.** || BUTXÍ.

GUILLOTINAMENT. m. **Guillotinada.**

GUILLOTINAR. v. a. Tallar caps ab la guillotina. **Guillotinar.** || Retallar o igualar els llibres, papers, cartrons, etc., ab la guillotina d' enquadernador. **Guillotinar.**

GUIMBALET. m. *Náut.* Pal de cosa d' un metre y mitg de llargada y més gros d' un cap que del altre que posat de certa manera a la bomba serveix pera fer anar aquesta y treure l' aigua que ha entrat al barco.

GUIMBARDA. f. *Ter.* Dona que descuida 'ls seus quefers buscant conversa d' una part a l' altra. Joch de cartes.

GUIMBARDEJAR. v. a. *Ter.* ANAR DE PARRANDA.

GUIMBARRO. m. Troç de pa molt gros.

GUIMBÓS. adj. *Ter. ibicench.* Rumbós. **Elegante.**

GUIMERÁ (Fra Felip). *Biog.* Autor valenciá del sigle XVI, bisbe de Jaca, que escrigué una *Historia de Nuestra Señora de la Merced.*

GUIMERÁ. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, dióc. de Tarragona, part. jud. de Cervera; és a la vora de una riera y té 1,386 hab.

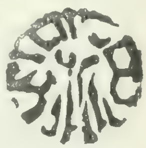
Segell de Guimerá

GUINARDA. f. *Zool.* GUINÉU.

GUINAR. v. a. Robar ab astucia.

GUINART (Roch). *Biog.* (Vegis ROCAGUINARDA, *Pere de).*

GUINDA (Simó). *Biog.* Bisbe d' Urgell qu' en 1728 publicá un *Breu compendi de la doctrina cristiana*, en catalá.

GUINDA. f. Certa mena de cirera roja, saborosa y sana. **Guinda.** || *Náut.* GUINDARS.

GUINDALESA. f. *Náut.* Corda de quatre cames y de cent braces pera diferents usos. **Guindalesa.**

GUINDALETA. f. *Mar.* Corda del gruix d' un través de dit. **Guindaleta.** || *Art.* El peu dret o pal ont s' hi penja 'l pès dels platers. **Guindaleta.**

GUINDAMAINA. f. *Náut.* Senyal d' amistat d' una nau o esquadra ab un' altra; consisteix en abatre mútuament el pabelló. **Guindamaina.**

GUINDAR. v. a. Fer pujar una cosa a lo més alt d' un' altra per medi d' una corda. **Guindar.** || v. n. *Náut.* Alçarse a la nostra vista l' arboladura d' una embarcació. *Ter. Blanes.* Içar l' entena ab la vela aferrada. **Guindar.**

GUINDARS. m. *Náut.* Alçaria dels pals y mástils. **Guinda.**

GUINDASTE. m. *Náut.* Codornals dels pals grossos als que s' hi posen les politxes; se claven a les cubertes y llates pera armar les vergues. **Guindaste.**

GUINDER. m. *Bot.* GIRER. **Guindo.**

GUÍNDOLA. f. *Náut.* Planxa triangular feta de tres posts lligades ab tres cordes, que serveix pera rebre les cárregues y altres usos. **Guíndola.**

GUINÈU. f. *Zool.* Quadrúpet de setanta a vuitanta centímetres de llarch per trenta o quaranta d' alt; té 'l cap rodó, la qüa matxucada, llarga y molt peluda; és molt astut, s' alimenta de caça y fá una fetor molt repugnanta. **Zorra, raposa, y zorro 'l mascle.**

LA GUINÈU QUAN NO 'N POT HAVER, DIU QUE SON VERDES. *Ref.* Critica a aquells que fan despreci de les coses, no per lo que aquestes son, sinó perque no les poden tindre ells. *Agrillas eran.*

GUINGUES DEL BON PASTOR. *Bot.* A Menorca. BRUSCH.

GUINGETA (Hostal de la). *Geog.* Caseriu del terme de Jou, prov. de Lleida. || — (LA). Caseriu del terme de Sant Juliá de Sardanyola, prov. de Barcelona.

GUINGUETES. *Geog.* BOURGMADAME.

GUINO. m. *Ter.* PILLO, PILLET.

GUINY. m. Acció de guinyar. **Guiño.**

GUINYADA. f. GUINYAMENT.

GUINYADOR, A. s. Qui guinya. **Guiñador.**

GUINYAMENT. m. Senya que 's fá tancant ab dissimulo qualsevol dels ulls. **Guiñada, guiñadura, guiño.** || *Náut.* Girada o declinació de la proa envers l' un o altre costat de la direcció que deu seguir. **Guiñada.**

GUINYAP. m. Troç de roba esqueixada.

GUINYAR. v. a. Tancar un ull ab dissimulo, deixant l' altre obert. **Guiñar.** || *Náut.* Moure la nau la proa a un costat y altre del rumbo que deu seguir, lo que 's fá movent el timó. **Guiñar.**

GUINYO, A. adj. *Ter.* BORNI, GUINYADA.

GUINYOL. m. Udol del gos quan li peguen. **Gañido.**

GUINYOLAR. v. n. Udolar el gos ab veu aguda y trista quan li han donat algun cop o s' ha fet mal. **Gañir.**

GUIÓ. m. *Mús.* La nota o senyal posada al fí de la ratlla pera senyalar el punt ont comença la següent. **Guión.**

GUIOT (Dionis). *Biog.* Notari de Valencia y un dels autors del *Cançoner* de París.

GUIPAR. v. a. *Fam.* Mirar ab cuidado o dissimulo. **Avizorar, atisbar.**

GUIPUR. m. Mena de puntilla. **Guipur.**

GUIPUÇCOÁ, NA. s. y adj. Natural y propi de Guipúçcoa. **Guipuzcoano.** || m. Parla usada a Guipúçcoa. **Guipuzcoano.**

GUIRIGALL. m. Llenguatge incomprensible. **Guirigay.**

GUIRLANDA. f. Garlanda. || *Bot.* DONÇELL.

GUIRNALDA. f. GARLANDA, 1.

GUIRÓ. m. Nom que sol donarse als mars de Llevant a cada un dels dos filats que formen part de la mánega d' un altre filat més gran anomenat tartrana. **Guirón.**

GUIRRÓ (Francesch). *Biog.* Artista pintor, nat a Barcelona l' any 1630 y mort a la meteixa en 1700.

GUISA. f. *Ant.* MODO, MANERA.

DE BAIXA GUISA. *Expr.* DE BAIXA MÁ.

EN GUISA. m. adv. *Á manera*

GUISADOR, A. m. y f. Cuiner, coch. **Guisandero.**

GUISAR. v. a. Cuinar, amanir el menjar. **Guisar.**

GUISAT. m. Vianda composta y amanida ab such, especies y altres coses. **Guisado.** || El que 's fá ab carabaçons. **Calabacinate.** || El que 's fá ab escarxofes. **Alcachofado.**

GUISAT, DA. p. p. **Guisado.**

GUISONA. *Geog.* Vila de la prov. de Lleida, bisb. d' Urgell, part. jud. de Cervera; está unida ab aquesta ciutat per medi d' una carretera provincial y té 1784 hab.

Segell de Guisona

GUIT, A. adj. S' aplica a la cavalcadura que tira coces. **Falso, ruin, zaino.** || *Met.* Home traidor, fals y poch fiat en els tractes. **Zaino.**

GUITA. f. Coça. Corda de pell per les guitarres.

GUITARRA. f. Instrument musich de cordes. **Guitarra, vihuela.**

ALTRA COSA ÉS AB GUITARRA. *Loc.* Denota que les coses ab els instruments o auxilis necessaris se fan més fácilment y millor. *Otra cosa es con guitarra.*

ESGARRAPAR LA GUITARRA. fr. Tocarla malament. *Zangarrear.*

NO ESTAR BEN TREMPADA LA GUITARRA. fr. *Met.* NO ESTAR DE FILIS.

XAFAR LA GUITARRA. fr. *Met.* Destorbar els progectes d' algú. *Cortar el revesino.*

GUITARRAÇA. f. aum. **Guitarrón.**

GUITARRER, A. m. y f. Qui fá o ven guitarres. **Guitarrero.**

GUITARRESCH, CA. adj. Pertanyent o relatiu a la guitarra. **Guitarresco.**

GUITARRETA. f. dim. **Guitarrilla.**

Guitarra

GUITARRISTA. m. y f. Tocador de guitarra. **Guitarrista.**

GUITARRÓ. m. Tiple de guitarra; guitarra més petita que la comuna. **Guitarrilla, tiple, guitarro.**

GUITAR (Fra Rafel). *Biog.* Escriptor natural de la Bisbal de Girona que al sigle XVIII escrigué varies obres de teología.

GUITART (Caus del). *Hidrog.* Fonts temporals que brollen en el terme de Tarrassa.

GUITERITA. f. *Min.* Barita carbonisada. **Guiterita.**

GUITONÁS, SA. adj. VAGABOND.

GUITSA. f. *Ant.* COÇA.

FER LA GUITSA. fr. AMOINAR.

GUITSAR. v. n. Tirar coces. **Cocear, pegar coces.**

GUITZ. m. *Ant.* GUÍA.

GUIU (Francesch). *Biog.* Rector de Sant Martí de Provençals que escrigué un *Manual per dirigir los*

malalts en ses malalties y en lo tremendo pas de la mort.

— (FRA PAU). *Biog.* Natural de Cardona, conegut poeta del s gle XVII.

GUIX. m. *Min.* Pedra no molt dura a la que no se li sol donar aquest nòm fins qu' és cremada y preparada pera fer obres.

GUIX BLANCH. Guix cristallisat y transparent. *Espejuelo.*

GUIX PARRELL: PARRELL.

GUIX PRIM. El blanch amerat. *Yeso mate.*

GUIX DE SASTRE. Bocí de clarió de que 's valen els sastres pera senyalar la roba qu' han de tallar. *Jaboncillo.*

DORM MÉS QUE 'L GUIX. Se diu d' aquell que dorm molt. *Duerme más que un lirón.*

GUIXA. f. *Bot.* Planta de la fam. de les lleguminoses y la llegúm que fá. **Guija, tito, almorta, muela, diente de muerto.**

FALTARLI UN BULL, CÒM A LES GUIXES. fr. *Fam.* Se aplica a aquell que fa ximpleses o coses de poch senderi. *Estar guillado.*

GUIXA (La). *Geog.* Poble del terme de Sentfores, prov. de Barcelona.

GUIXAIRE. m. Qui fá, ven o tracta ab guix. **Yesero.**

GUIXARÓ. *Geog.* Veinat de Casserres.

GUIXER, A. adj. Pertanyent al guix. **Yesero.** Ruch guixer: eugacer.

GUIXERA. f. Terreno ont hi há pedra de guix y lloch ont se fabrica. **Yesal, yesar, yesera.**

GUIXERES DE COFORP. *Geog.* Veinat pertanyent al poble de Coforp.

GUIXES. *Geog.* Poble de la prov. de Lleida, bisb. y part. jud. de Solsona; és a la vora del riu Cardoner y té 504 hab.

GUIXÉS. *Geog.* Poble del terme municipal de Moncau.

GUIXÓ BORT. *Bot.* Nom que a Menorca se dona a una planta de la fam. de les papaverácies.

GUIXONS. *Bot.* Nom que 's dona en la prov. de Tarragona a una lleguminosa que 's conreua, per l' estil de la guixa.

GUIXÓS, A. adj. **Yesoso.**

GUIXOT. m. Troç de guix arrancat o caigut d' una obra ja feta. **Yesón.**

GUIZAR. v. a. *Ant.* GUIAR.

GUIZARDÓ m. *Ant.* GALLARDÓ.

GUIZARDONAR. v. a. y

GUIZERDONAR. v. a. *Ant.* GALLARDONAR.

GULAFRE. adj. *Ter. ibicench.* Llaminer. **Goloso.**

GULEMUS. m. *Fam. ter.* FAM, GANA. || **Gazuza.**

PASSAR GULEMUS: PASSAR GANA.

GUMELLÀ. f. *Ter. ibicench.* Faldilla propia de la illa. **Saya del país.**

GUMBOLT. m. *Ter. ibicench.* Conhort.

GÚMENA. f. y

GÚMERA. f. *Náut.* Corda grossa que serveix pera lligar les áncores y altres usos. **Gúmera.**

GUMERSÍN. n. p. **Gumersindo.**

GUMÍA. f. Arma que participa de daga y punyal. **Gumía.**

GUNYOLES. *Geog.* Aldea del dist. munpal. de Avinyonet, prov. de Barcelona. || Lloch del dist. munpal. de Secuita, prov. de Tarragona.

GUOIÓS, A. adj. *Ant.* JOIÓS.

GURB (Sant Andreu de). *Geog.* Vila de la prov. de Barcelona, bisb. y part. jud. de Vich; és a la vora del riu Merder y té 1,547 hab.

GURET. m. GORET.

GURETAR. v. a. *Ter.* FER GORET.

GURÍ. v. n. *Ter. ibicench.* Curar, sanar, tornar la salut, tancar una llaga. **Curar, cicatrizar.**

Segell de Gurb. (Barcelona)

GURIR. v. a. *Ter.* GUARIR, CURAR.

GURP. *Geog.* Poble de la provincia de Lleida, bisb. de Urgell, part. jud. de Tremp; és a la vora d' una riera y té 525 hab.

GURREA (Diegue). *Biog.* Escriptor del sigle XVI, fill de Reus qu' entre altres obres notables escrigué *Arte de enseñar hijos de príncipes y señores.*

GURUNETA. *Ter. Aranés.* AURENETA.

GURRI (Salvador). *Biog.* Esculptor barceloní que guanyava bona fama durant el primer ters del sigle XIX. Sembla que va estudiar sense mestre. Fou director de l' Escola de Belles Arts que sostenía la Junta de Comers a Llotja y acadèmich de la de Sant Ferrán. Queden moltes obres d' estatuaria relligiosa fetes d' ell, caracterisades per l' expressió dels sentiments. Les estatues en marbre la *Industria* y 'l *Comers,* en la escala principal de Llotja, son obres seues.

— (FRA PERE). *Biog.* Remarcable teòlech, natural de Camprodon. Morí en 1703.

GURRUMÍ. m. *Fam.* Marit massa condescendent. **Gurrumino.**

GURRUPAÇA. f. *Ter.* BORRADURA.

GUSI. m. *Náut.* Bot petit menat per un sol mariner.

GUSIA. f. Ardencia dels sentits. Ansia.

GUSIÓS, A. adj. Ansiós.

GUSPI. *Geog.* Poblet del dist. munpal. de Portell, prov. de Lleida.

GUSPIRA. f. ESPURNA.

GUSPIRAR. v. n. ESPURNAR.

GUSPIREIG. m. ESPURNEIG.

GUSPIREJAR. v. a. ESPURNEJAR, ESPURNAR.

GUSPIRETA. f. ESPURNETA.

GUSSARIA. f. Passió de mamar que té la canalla.

GUSSI. m. *Náut.* GUSI.

GUST. m. Un dels cinch sentits corporals ab que's percebeix y distingeix el sabor de les coses. **Gusto.** || Gust de les viandes. **Gusto.** || Deleit, plaer d' alguna cosa. **Gusto.** || Complacença, desitg d' alguna cosa. **Gusto.** || Arbitri, determinació, voluntat propia. **Gusto.** || Delicadesa, finura, coneixement, crítica. **Gusto.** || Antoix, capritxo. **Gusto.** || pl. Els vicis en comú. **Gustos.**

AB GUST. m. adv. *De gana.*

A GUST DE QUI PAGA. *Loc. fam.* Denota que les coses, tant qu' estiguin bé còm qu' estiguin malament, s' han de fer al gust de qui les paga. *A gusto de quien paga.*

A GUST DEL SEU PALADAR. m. adv. Segons el gust o 'l desitg d' algú. *A sabor, á medida ó á sabor de su paladar.*

ALABO O LI ALABO 'L GUST. *Loc. iròn.* Denota 'l mal gust o elecció d' algú. *Alabo el gusto.*

AL GUST ESTRAGAT EL DOLÇ LI ÉS AMARCH. *Ref.* Qu' ensenya qu' és comunament excusat o en vá rependre ab suavitat al qu' está preocupat per una passió veëment. *Al gusto dañado ó estragado, lo dulce le es amargo.*

A O PÊL BELL GUST. m. adv. A DRETES.

DE GUSTOS NINGÚ N' HA ESCRIT. *Ref.* Denota que a qui té declarat el gust per alguna cosa no hi ha que posarli raons pêl contrari. *Sobre gustos no hay disputa.*

DONAR GUST. fr. Complaure. *Dar gusto, gratificar.*

MAL GUST A LA BOCA. *Desabor.*

MENJAR A GUST Y VESTIR A L' US. *Ref. literal. Comer á gusto y vestir al uso.*

MÉS VAL UN GUST QUE CENT LLIURES. *Ref.* Denota que 's prefereix un capritxo al bé que pot resultar. *Más vale un gusto que cien panderos.*

NO HI HÁ GUST SENSE DISGUST. *Ref.* Qu'ensenya la inconstancia y poca durada dels bens humans, puig després d' un succès favorable y feliç, ne vé regularment un altre de trist y desgraciat. *No hay miel sin hiel; no hay contento cumplido en esta vida.*

GUSTÁ (P. Francesch). *Biog.* Autor relligiós del sigle XVIII, fill de Barcelona. Escrigué en llatí y en italiá moltes obres.

GUSTACIÓ. f. Funció per medi de la qual els animals distingeixen els gustos y les qualitats sabroses dels cossos. **Gustación.**

GUSTAMENT. m. *Ant.* TAST.

GUSTAR. v. a. Trovar ab el paladar el gust de les coses. **Gustar.** || Tastar. **Gustar.** || v. n. Tindre complacencia en alguna cosa, desitjarla. **Gustar.** || Agradar. **Gustar.**

GUSTATIU, VA. adj. *Anat.* Epítet del nirvi que reb la sensació del gust. **Gustativo.**

GUSTATORI, A. adj. Propi del gust. **Gustatorio.**

GUSTAU. n. p. **Gustavo.**

GUSTET. m. dim. **Gustillo.**

GUSTÓS, A. adj. Content d' alguna cosa. **Gustoso.** || Agradable. **Gustoso.** || Saborós. **Gustoso.**

GUSTOSAMENT. adv. m. Ab gust. **Gustosamente.**

GUSTOT. m. *Fam.* Mal gust **Gustazo.** || Regust que agrada poch. **Gustillo, saborcillo.**

GUTAPERXA. f. Residu de l' evaporació del such lletós que 's desprèn de les incisions fetes al tronch d' un arbre que 's cría als boscos de les illes de la Malasia y s' emplea pera diferents usos. **Gutapercha.**

GUTGLAR. s. m. *Ant.* JUGLAR.

GUTIRLÓ. m. GOLL.

GUTURAL. adj. Cosa de la gargamella. **Gutural.** || Paraula o sò que 's pronuncia ab la gargamella. **Gutural.**

GUTURALMENT. adv. m. Ab la gorja, d' un modo gutural. **Guturalmente.**

GUTUROMAXILAR. adj. *Ant.* Pertanyent a la faringe y a la barra. **Guturomaxilar.**

GUTUROPALATÍ, NA. adj. *Anat.* Propi de la faringe y del paladar. **Guturopaladar.**

GUYA. f. *Ter. ibicench.* Agulla. **Aguja, alfiler.**

GUYANÈS, A. s. y adj. Natural o propi de la Guyana, regió de l' Amèrica del Sur. **Guyanés.**

GUYAQUILITA. f. *Min.* Mena de reïna fòssil, de color groch clar, que 's trova formant masses considerables. **Guayaquilita.**

GUYÉ. *Ter. ibicench.* Canó pera posar 'hi les agulles. **Alfiletero.**

GUYERA. f. *Ter. ibicench.* Aguller ab fil. **Hebra.**

GUZMAN (Joan. Bta.) *Biog.* Mestre de capella de Montserrat. Nat en Aldaya, 1846, mort al monastir en 1909. Havía cursat a Valencia la teología y la musica. L' any 1872 era segon organista de la catedral de Salamanca, per oposició; el meteix any guanyava un benifet y la plaça d' organista de la R. Colegiata de Covadonga, ont va rebre ordres sagrades. En 1875, en oposicions guanyava altre benifet y era mestre de capella de la catedral d' Avila. En 1876 li donàven el meteix càrrech en la metropolitana de Valladolit; tornava a o osicions en 1877 en la catedral de Valencia, ont va ésser onse anys mestre de capella, havent'hi arreglat y catalogat l'arxiu musical, durant quin temps va estudiar la figura del célebre mestre valenciá Joan B. Comes, catalogantne 216 obres; éssent el fruit d' aquest estudi els dos volums publicats per compte del govern: *Obras escogidas de Juan Bta. Comes, maestro español del siglo* XVII. Entrava a l' orde benedictina l any 1888 al monastir del Montserrat, fent vots solemnials en 1892. Aviat va ésser director de l' Escolanía que retornà a l' altura dels bons temps. És autor, entre altres obres, de les *Misses* de Sant Joseph, de Sant Benet, de Sant Ignaci, de la Verge de Montserrat y dels *Himnes* a la patrona de Catalunya, al patriarca Sant Benet y una *Salve* molt notable.

GYMNESIES. f. pl. Renòm o sobrenòm de les illes Balears en temps dels grechs y dels romans. **Gymnesias.**

FI
DEL PRIMER
VOLÚM

TAULA

PERA LA COLOCACIÓ DE LÁMINES

DEL

DICCIONARI DE LA LLENGUA CATALANA

VOLÚM PRIMER

	P.
A y B (retrats de les lletres)	1
Andorra	105
Arán	129
Armería	141
Avenchs	173
Balears	189
Barbería	201
Barcelona (Plà de) y Plà del Llobregat	201
Bergadá	225
C y D (retrats de les lletres)	281
Camp de Tarragona (Mapa)	305
Camp de Tarragona	305
Campanars	305
Camprodon	309
Cardona y Solsona	337
Catalunya comarcal (Mapa de)	361
Catalunya divisió ecclesiástica (Mapa de)	361
Catalunya divisió política (Mapa de)	361
Cerámica	377
Cerería	377
Cerdanya (La)	381
Cervesería	385
Cisellador	393
Claustres	401
Conca de Barbará	433
Conca de Tremp	433
Conflent	441
Costa de Llevant	481
Costums populars	481
Crestallería	489
Creus de terme	489
Daguería	513
Daurador de metalls	517
E, F y G (retrats de les lletres)	613
Ebanistería	613
Electricista	621
Empurdá (Mapa)	633
Empurdá	633
Esculptor en marbre	693
Esculptor tallista	693
Espardenyería	701
Espartería	701
Estanys	721
Estucador	737
Falles (Valencia)	761
Forner	825
Fotografía	825
Fotogravat	829
Fustería	845

158716

La Cat.
D5455

Author

Title Diccionari de la Llengua Catalana... Vol.1

DATE.	NAME OF BORROWER.
Feb 18/48	
July 6/51	

University of Toronto Library

DO NOT REMOVE THE CARD FROM THIS POCKET

Acme Library Card Pocket
Under Pat. "Ref. Index File"
Made by LIBRARY BUREAU